2°/ H: Sept: 31. Pufendorfius

SAMUEL...
De
PUFENDORF
Commentariorum
De
REBUS SUECICIS
Libri XXVI.
FRANCOFURTI
ad Moenum
apud
Fried. Knoch-hium
MDCCV.
Andreas Matthiæus Wolffgang Sculps. Augusti

SAMUELIS PUFENDORFI

COMMENTARIORUM

DE

REBUS SUECICIS

LIBRI XXVI.

AB EXPEDITIONE

GUSTAVI ADOLFI

REGIS IN GERMANIAM

ad abdicationem usque

CHRISTINÆ.

Editio altera emendatior.

Cum Privilegio Sacræ Cæsareæ Majestatis speciali.

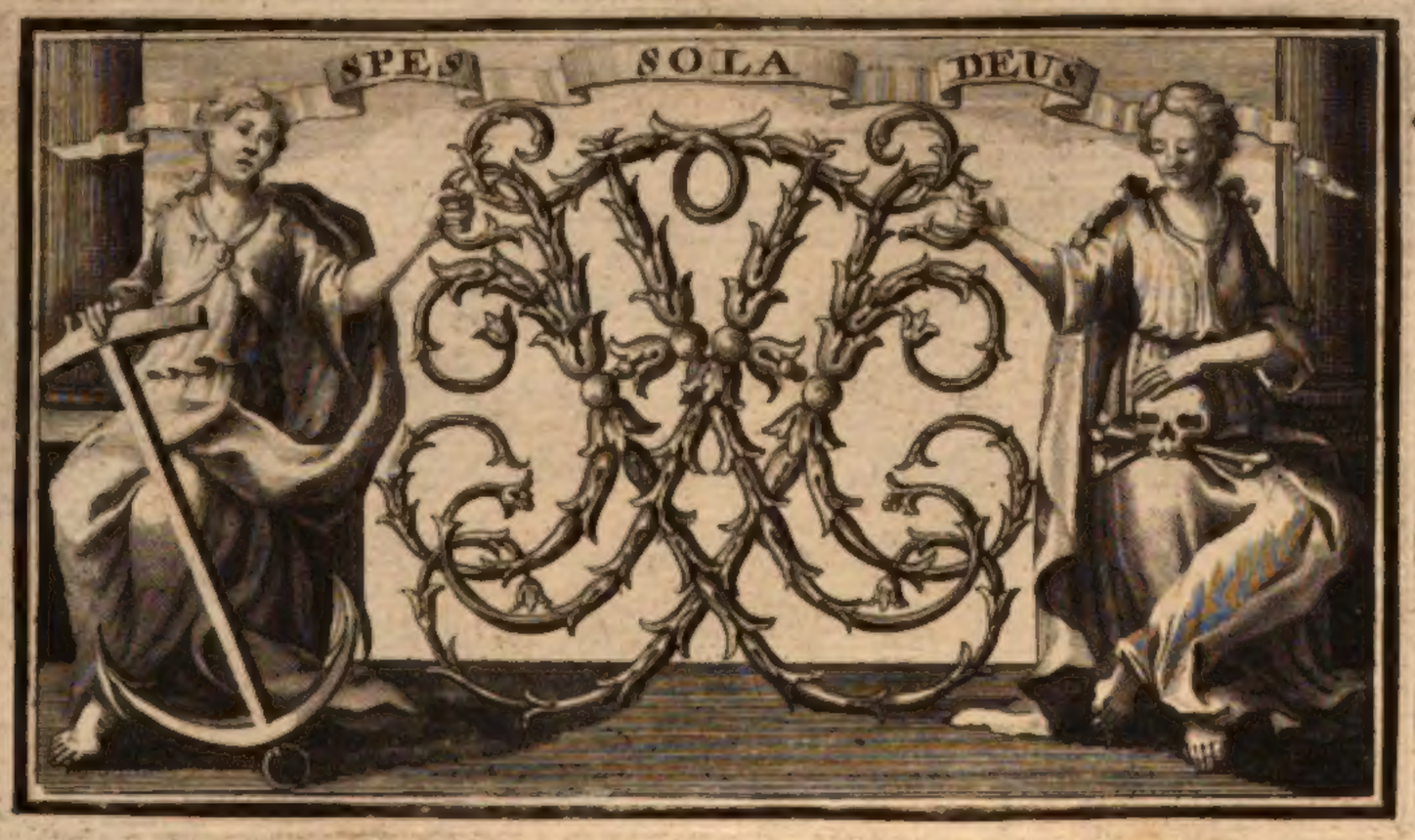

FRANCOFURTI ad MOENUM.

Sumptibus FRIDERICI KNOCHII,

M. DCC. V.

BIBLIOTHECA
REGLA
MONACENSIS.

LIBRI XXVI

AB EXPEDITIONE

GUSTAVI ADOLPHI

REGIS IN GERMANIAM

ad libidinationem usque

CHRISTINÆ.

Editio altera emendatior.

Cum Privilegio Sacræ Cæsareæ Majestatis Privati.

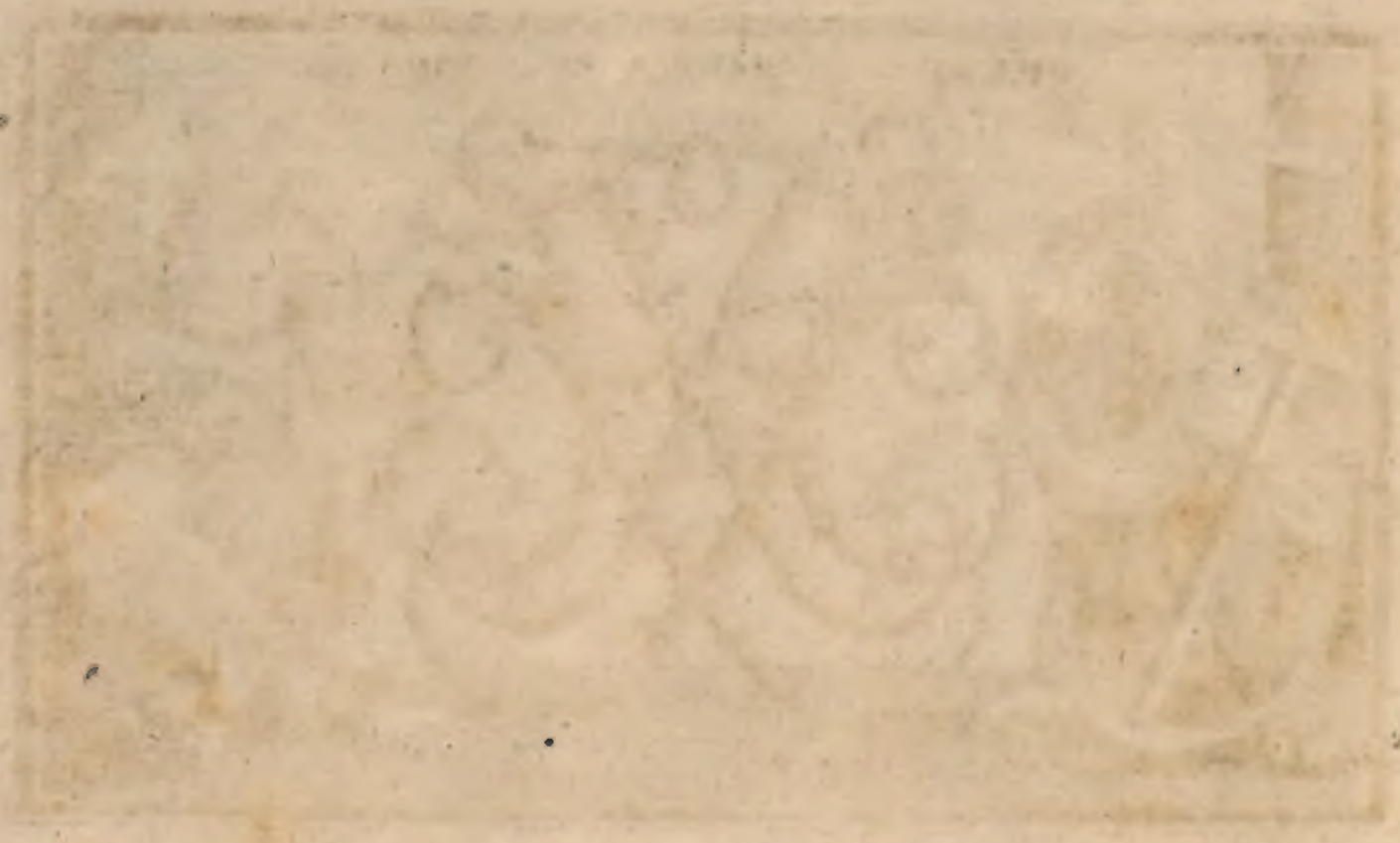

Sumptibus FRIDERICI KNOCHII.

M. DCC. V.

BAYERISCHE STAATS-BIBLIOTHEK MUENCHEN

SERENISSIMO ATQUE POTENTISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, DOMINO CAROLO XI,

SUECORUM, GOTHORUM, VANDALORUMQUE REGI, ET PRINCIPI HÆREDITARIO, MAGNO DUCI FINLANDIÆ, DUCI SCANIÆ, ESTHONIÆ, LIVONIÆ, CARELIÆ, BREMÆ, VERDÆ, STETINI, POMERANORUM, CASSUBIÆ, ET VANDALIÆ, PRINCIPI RUGIÆ, DOMINO INGRIÆ ET WISMARIÆ; NEC NON COMITI PALATINO RHENI, BAVARIÆ, JULIACI, CLIVIÆ ET MONTIUM DUCI, DOMINO MEO CLEMENTISSIMO.

Oſtquam in morem eruditos inter invaluit, operibus ſuis, quos publicam in lucem emittunt, certos patronos adſciſcere, teſtandæ in hos devotioni, aut ut iſtis ab horum auctoritate favoris quid aut tutelæ concilient; haud ſane alterius quàm MAJESTATIS TUÆ auguſtum nomen potiori jure in frontiſpicio hujus libri fulgere debuit. Tuis quippe auſpiciis, Tuoqve autoramento iſthæc ſcripto ſuſcepta fuit, ſic ut peculiari nomine ad neminem propius, quàm

MAJESTATEM TUAM ſpectet, Tuumque adeo opus habendum ſit, quo publicæ memoriæ conſignari voluiſti geſta Tuæ gentis, quo tempore illa ab omni retro memoria viris armisque quàm maximè floruit. Id inſtitutum quantum favoris MAJESTATI TUÆ orbem apud eruditum conciliet, ſimul quam præclare de Anteceſſoribus Tuis, ac nomine Suecico merearis, fidentius exponerem, ſi ingenio ac ſtylo meo argumenti ſplendorem æquare valuiſſem. Nec ideo tamen improbum fuerit ſperare, aliquod operæ pretium à me factum, quod cordatis ſolida rerum magis, etſi non niſi nativa ſimplicitate commendata, æſtimentur; quam adſcititii cultus anxietas. Quos & ipſa rerum pondera ita explebunt, ut qui ab autoris eloquentia accedere poterat ornatum parum deſideraturi ſint; ſicuti qui fulgorem gemmæ mirantur, metallum, cui hæc includitur, inter vilia ducunt. Jam igitur MAJESTATIS Tuæ cura extat juſta Hiſtoria belli, quod hoc ſeculo maxima mole geſtum fuit, nec minus glorioſiſſimæ Suecico nomini pacis, quæ poſt exhauſtas omnes tergiverſationum artes demum multos per annos vix evaleſcere potuit: quam non incertis è rumoribus, conjecturisque, aut ad libidinem detortis aut interpolatis narrationibus, ſed è documentis omni exceptione majoribus ſumma fide expreſſam damus. Non amplius igitur invidorum malignitati, aut temporum injuriæ obnoxia erit gloria rerum à Suecica gente per Germaniam geſtarum, & quo ſucceſſu iſta non minus armorum vigore, quam conſiliorum ſoliditate & conſtantia formidoloſam Europæ tunc potentiam libraverit, veteremque Gothorum famam renovarit, eo majori cum favore, quo meliore pro cauſa, & placidiore nunc exitu, quam ab iſtis olim pugnatum fuit. Nam qui de alienis certare Regiam Laudem jactant, non cogitare videntur, omne Regnum ſub graviore Regno eſſe, & nihil veræ laudis habere famam, quæ per aliorum injuſtam oppreſſionem paratur. Enimverò genuina illa, ac nulli querelæ obnoxia gloria eſt, niſi apud eos, queis injuriæ materia ſubtracta fuit, evolutos fortunis ſuis Principes Proceresque reſtituiſſe, ac libertatem Germaniæ inſtauraſſe, jam exitio propinquam, & plures ſecum in ſervitium pertracturam, ſi ſcopum tunc ſuum attingere potuiſſet enormis dominandi libido. Et quod præcipuum eſt, puriora per Germaniam ſacra conſervata, queis exitium intentabat avaris juxta, crudelibusque ſacerdotum inſtinctibus excitata ambitio. Nam etſi vis atque arma, & quicquid terroris lucrive ſpecie animos mortalium labefactat,

ab-

absurdum sit instrumentum promovendæ religioni, quæ nisi à libera, & de veritate istius solide persuasa mente proficiscatur, inanis habenda est: haut nefas tamen fuerit vim expromere, saltem adversus illos quorum imperio plane non sis obnoxius, qui ad diversa sacra compellere instituant. Cum vel delicatissima pars libertatis humanæ sit, invitum non cogi ad profitenda dogmata, quæ vel superstitio, vel sacerdotum fastus aut avaritia commenta est. Ex eo quippe genere esse, queis Nostrates Ecclesiæ à Romana dissentiunt, nemo inficias iverit, nisi rerum plane ignarus, aut cui præjudicio mens occæcata fuit, vel in silicem frons obduruit; eo nocentiore instituto, quod tanto plus fraudium & violentiæ adhibeatur, quam magis veritatis fundamento ea scita destituuntur, istiusque sectæ sacerdotes proniores sint ad exitio involvendos à se dissentientes, stimulosque aliorum ambitioni subdendos. Cum igitur Suecicis armis effectum sit, ne magna Germaniæ pars tunc sacerdotum dominatum iterum subiret, simul Principum, Ordinumque libertas, quæ non parum titubabat, firmaretur, ingens sane nomini Suecico apud istam nationem favor partus esse debet, ipsis quoque cordatioribus adversæ factionis probantibus modestiam modico præmio adquiescentis victoriæ. Tanti erga Germaniam meriti monumentum MAJESTATIS Tuæ provisu condi eo plus gratiæ habet, quo magis consilia Tua eo collimant, ut beneficium istud persistat illibatum perpetuumque, cognatasque inter gentes æterna pax atque amicitia persistat, in ordinem redactis, qui alterare eandem aut evertere ausi fuerint. Quantum porro favoris huic inest officio, quod Antecessoribus Tuis MAJESTAS TUA procurato hoc opere exhibuit? A quibus cum Regnum ad Ipsam longe ornatius auctiusque sit devolutum, nil aliud, quod ipsorum meritis reponi queat, supereſt, quam glorioſam eorundem memoriam à temporum injuria conservasse, ac ne quid de illa deterere aliorum malevolentia aut inscitia valeat effeciſſe. Præsertim cum & divus Parens Tuus non modicam partem hujus Operis faciat, cui etsi pax mature superveniens occasionem tunc subtraxisset ostendendi, quas imperandi artes parendo didicisset; eo ipso tamen cæterorum hoc bello Imperatorum famam ac merita æquasse judicandus est, quod prudentia sua atque constantia effecit, ut solidos pacis fructus Germania perciperet, nec inanes tabulas executione cassas Suecia domum reportaret, postquam hostium artes eo demum incumbebant, ut quorum armis concedere cogebantur, eos elusa conventorum impletione irritos haberent. Præterea & isthoc

MA-

DEDICATIO.

MAJESTATIS Tuæ institutum populo Tuo non potest non esse gratissimum, dum tot civium Tuorum toga sagoque præclarorum facinora oblivione sepeliri non pateris. Is quippe egregiis viris debetur honor, ut, cum mortalitatis lex omnes necis sorte æquarit; memoria tamen superstes istos vulgo secernat. Et hic quam maxime durabilis est virtutis fructus, quem posteritas læta commemoratione rependit, quando cætera temporum injuria & varietas dudum absorpsit. Redundat autem & hoc in MAJESTATIS TUÆ decus, præclaris gestis nobilitatæ nationi imperare; & eo acrius ad parem virtutem enitentur posteri, ubi viderint majorum facta condigno monumento honestari, dispari plane à veterum Gothorum conditione, quum isti quidem ad exterminandas bonas literas nati viderentur, illi autem, quos præsens seculum tulit, Gothi gloriam armis partam ope literarum conservare nitantur; quæ si rectè æstimes, omnibus rebus amœnam quandam lucem affundere valent, sicuti & amotis illis quantascunque opes illætabili quodam squalore obfuscari adparet. Denique & illos, queis non nisi curiositatem suam demulcere cordi est, non parum hoc opere MAJESTAS Tua sibi obstrinxit, quo vix aliud hoc seculo tot memorabiles casus, eventusque, tam acrem armorum & consiliorum contentionem, tantamque rerum conversionem complectitur. Me quidem, cum MAJESTATIS Tuæ egregia destinata industria mea æquare conarer, usque adeo pulcerrimi argumenti species ceperat, ut supra vires connixus tantum non labori huic immorerer. Licuit tamen favente Numine superare exitiabilem morbum, ut reliquo MAJESTATIS Tuæ desiderio satis fieri queat, quo Divi Parentis Tui gesta peculiari volumine componi imperasti. Ad quæ perficienda ingens mihi stimulus addetur, simul exhausti laboris ærumnosissimi solamen erit, si serena fronte opus hoc MAJESTAS Tua suscipere dignata fuerit. Quod & ipsum læti instar augurii me eriget, ab Orbe literato idem improbatum non iri, ubi ei, cujus autoritate susceptum est, æstimetur. Ita DEUS O. M. MAJESTATEM Tuam Regni sui Orbisque Christiani bono diu incolumem omnique felicitate mactam conservet.

REGIÆ MAJESTATIS TUÆ

Holmiæ Kal. Sextil.
Aº. 1685.

Devotissimus
SAMUEL à PUFENDORF.

LECTORI BENIVOLO
SALUTEM.

Um & communis mos, & ipsa decori ratio prodeunte in publicum hoc Opere quædam præfari exigat, id quidem supervacuum fuerit multa super argumenti præstantia memorare, quod sui nobilitate omnibus sese ultro commendat. Cui si â scriptore par cultus accessisset, ipse operis titulus splendidissimi elogii vicem implere posset. Enimvero tam vastam juxta, arduamque materiam ad fastidiosi gustum seculi adornare longe supra ingenii mei mensuram positum fuit; quin nec licuit saltem id temporis adhibere, quod eidem expoliendæ requirebatur. Nam cum initio huic functioni me admoveret Serenissimus ac Potentissimus Sueciæ Rex, CAROLUS Undecimus, Dominus meus Clementissimus, divi Parentis sui CAROLI GUSTAVI historiam condere jubebat. Quæ etsi quantumcunque ingenium defatigare poterat; tamen postquam fontes historiæ Succicæ adire mihi licuit, instinctu quodam raptus sum ad hunc prius laborem absolvendum; cum nossem & exterorum multos indignari, caliginem, quæ tam illustria gesta per aliorum insciticm aut malignitatem passim obfuscat, domestici scriptoris diligentia non dispelli; simul perspicerem raros in his oris dari, qui operi difficillimo ætatem impendere velint, isto præcipue fructu contenti, quem conscientia meriti in publicum, & qualiscunque nominis celebritas non nisi nobilioribus animabus adprobat. Et quia cum expeditione GUSTAVI ADOLFI, glorioſissimi Regum, nova velut tela rerum Succicarum surgit, plurimum lucis sequentium temporum historiæ accessurum judicavi, si ista prius rite digesta fuerit. Sed cum CAROLUS GUSTAVUS subinde aurem velleret, hoc scriptum non licuit decimum in annum premere incerto mortalibus vitæ spatio, & quia satius duxi utcunque adornatum in lucem me vivo producere, quam post fata mea orbum aliorum novercali forte curæ transmittere. Cæterum hoc opere non diffiteor levamenti multum mihi accessisse è labore Bogislai Philippi Chemnitzii, qui bellum Germanicum à principio ad finem contexuit; cujus prima pars ad mortem Gustavi Adolfi Latino & Teutonico sermone, altera Axelio Oxenstierna res Germanicas moderante Teutonico solo prodiit, quo & conscripta sunt reliqua volumina, quæ Archivo Regio inedita custodiuntur. Nec pauca tamen ejus viri industria nostræ curæ reliqua fecit; quod facile deprehendet, cui isthanc historiam cum illius scriptis conferre libido aut facultas est. Nam haut eo minus omnia Archivi Regii acta istorum annorum evolvenda fuerunt; ubi plurima ab eo præterita inveni, quæ maximè ad rem mihi facere videbantur: è reliquis multa superflua; & lectori fastidium paritura amputare placuit, aut quantum per molem rerum dabatur, in castigatam brevitatem redigere. Sed quæ cum aliis extra Germaniam aut ipsa in Suecia acta sunt, illi prætermissa, suo quæque loco inserui, ut quid toto hoc tempore negotiorum Sueciæ cum exteris intercesserit, heic uno obtutu conspici queat. Domestica, nisi quæ summam rerum spectant, tangere omisi; quod istis exteri parum capiantur, apud quos CHRISTINÆ Reginæ

gesta

gesta cumprimis illustrare instituimus. Cæterum in hoc opere, quod præcipuum historici officium est, fidem summa religione præstitimus. Consilia authenticis ex actis depromsimus, à nobis nullibi interpolata; eventus è litteris Ducum bellicorum & Legatorum repræsentavimus. Adversæ partis consilia & acta non ulterius fere tradere curæ fuit, quam qua nostrorum velut oculis incurrerunt. Ejusdem arcana conjiciendo rimari, aut interpretari temerarium fuit habitum. Quin & lectori judicium ubique integrum reliquimus, quid nobis videatur, haut interposito; cum aliena gesta memorare, non censuram in eadem exercere constitutum fuerit. Affectibus porro usque adeo nihil me dedisse in aprico est, ut nec illorum offensam metuam, qui tunc cum Suecia adversis non minus consiliis quam armis certavere. Quibus tamen si forte displiceat, non nulla à me publicata, quæ taceri, aut oblivione sepeliri maluissent, nosse debent, ea lege natos esse Principes, ut ipsorum egregia aut prava facta non possint non in multorum notitiam incurrere, quæ qualiacunque invenerit ad posteritatis memoriam transmittere suo jure haut dubitat Historia, cujus liberrimam censuram nemo Principum nisi recte agendo effugerit. Et si maxime in præsens civibus silentium metus imperet, sequentis tamen temporis, aut exterorum calamos ne potentissimus quidem Monarcha coërcuerit. Dictionem sectatus sum quantum licuit planam atque perspicuam, nullo fuco, aut adscititiis ornamentis turgidam; nec abstinui aliquando vocabulis, ac loquendi formulis communi usu hujus seculi receptis, utut antiquæ Latinitati ignoratis. Id quod cordati facile condonabunt, qui solida rerum, non flosculos verborum, aut acumina sententiolarum ex ejusmodi scriptis petunt. Præsertim si vastitatem operis, & tempus, quo id absolvimus, cogitare velint. Nam quadriennii spatio ista conscripsimus, cum aliis negotiis subinde distracti, tum nec curis illis vacui, queis merito levari debuerant, qui operam suam ejusmodi monumentis condendis addixere; sic ut de singulis dictionibus in consilium ire, aut Taciti sententias hinc inde intexere, mihi haut vacaverit. Et ita contumax est materia tractatuum, ut si ad veterum Scriptorum indolem flectere eandem instituas, obscuritate præter necessitatem ipsam involuturus, cordatisque indignationem aut nauseam moturus sis; quibus in historico id maxime quæritur; ut neque falsi quid dicat, nec veri quid non dicat. Quod cum optima fide à me præstitum sit; facile id cætera supplebit, quæ longior fortasse cura demulcendis delicatis addere poterat. B. V.

PRÆ-

PRÆFATIO BIBLIOPOLÆ
AD
LECTOREM.

Um anno ſuperiori Perilluſtris Domini Baronis de Pufendorf *Introductionem ad Hiſtoriam Europæam, Latino ſermone redditam, & ſupplemento uſque ad initium ſeculi decimi octavi, itemque Compendio Hiſtoriæ Suecicæ auctam*, in lucem publicam proferrem, promiſi, proximè editurum me Ejuſdem Auctoris Commentariorum de Rebus Suecicis Libros XXVI. quibus res geſtas GUSTAVI ADOLPHI, Ab Expeditione in Germaniam, ad Abdicationem CHRISTINÆ æternitati conſecravit. Quod tum temporis ſum pollicitus, id reapſe nunc præſto, & ſic præſtare ſum conatus, ut non ſine cauſa Lectorum gratiam & benevolentiam mihi promittere poſſim. Primùm enim Editionem, quæ in Belgio apud Batavos prodiit, ab innumeris, quibus ſcatebat, erratis typographicis, quæ B. Auctor in Manuali ſuo ipſe correxerat, mihique ante obitum communicaverat, emaculavi. Adjeci deinde haut pauca, quæ Pufendorfius in ſecunda hac Editione addi volebat, quibus ea, quæ obſcurius tunc dicta videbantur, illuſtravit, & quæ deerant ſupplere voluit. Typo uſus ſum planè novo, eoque nitidiſſimo, qui in Papyro paulo majori ſplendorem huic operi conciliabit peregregium. Et ne quid amplius poſſet deſiderari, duobus uſus ſum Viris Doctiſſimis, iisque oculatis, qui ter relegerent plagulas, quæ ex officina mihi reddebantur, adeoque efficerent, ut hæc Editio ſine maculis, quantum humanâ fieri poteſt induſtriâ, conſpiciendam ſe præberet. Nullis peperci ſumtibus, nullis laboribus, dedique operam, ut deſiderio B. Auctoris, Ejusque Viduæ, quæ mihi Optimi Mariti exemplar, quo familiariter uti ſolebat, ſuppeditavit, plane & ex ipſorum voto ſatisfacerem. Si Tibi, Lector Benevole, hi conatus mei non diſplicent, efficiam, ut deinceps quoque, vel in edendis libris Pufendorfianis, vel aliis, quos in manibus habeo, diligentiam meam probare poſſim. Vale!

* * *

IN

IN
AMPLISSIMI & CLARISSIMI
VIRI
SAMUELIS PUFENDORFI
SERENISSIMO SVECORUM REGI
A Conſiliis & Secretis,
NEC NON
Regni Suecici Hiſtoriographi,
Commentarios Rerum Suecicarum,

CARMINA.

Ἡ ϝακλεῖα κακῶν ἀλκτῆρα βοηθὸν, ἀνδρῶν
Ἄλγῳ δυσμένων, ἔρκος ἐῶν ἑτάρων.
Χερσίνλειν πάσης ἡρωΐδα κρείσσονα φήμης
Πυφενδορβιάδης ἰσοφέϊ λιγέως.
Ἠνορέῃ Γυσταῦος ἀγακλέος ἔμμορε τιμῆς,
Χερσίνη σοφίῃ, ἐυεπίῃ σελίδες.

JOANNES GEORGIUS GRÆVIUS.

PRincipis herois princeps certamina vates
Divino cecinit carmine Mœonides.
Vidit, & ingemuit, fortunatumque vocavit
Dux Macedo Hæmonium, buſta ſub ipſa, ducem.
Quid faceret, ſi Guſtavum ſpectaret Adolphum,
Et Puffendorffi prælia ſcripta manu! —
Ederet hîc iterum gemitus, puto, teque beatum
Diceret ad tumulum mœſtus, Adolphe, tuum.

Aliud.

Docta manus Coi Venerem depinxit Apellis:
Dat Puffendorffi Pallada docta manus.
Tam pulchris certe vivisque coloribus illam
Exprimit, ut ſimilis vix magis ipſa ſibi.
Ante Jovis magni natam, Jovis ante ſororem
Vicit in Ideis Cypria diva jugis.
At nunc germanamque Jovis, natamque Diones
Vincit in Arctois docta Minerva jugis.

P. FRANCIUS.

AD

AD LECTOREM.

ARma virumque legis, quo Gothica Principe ſigna
Extimuit dubiis debilis Iſter aquis.
Quo ducente caput Germania ſuſtulit altum;
Soſpite quo faciles ſenſit habere Deos.
Chriſtinæ pia geſta legis, gelidosque Triones
Inter Hyperboreas incaluiſſe nives:
Et Clarias, Phœbo non indignante, ſorores
Templa ſibi Arctois conſtituiſſe jugis.
Filia magnanimo non inficianda parenti;
Gradivum Aonios juſſit amare choros.
Magnæ molis erat bellacem condere Suecum:
Majus erat docta geſta referre fide.
Quamlibet invicto jactet ſe Suecia Marte,
Non alia condi debuit ille manu.

JANUS BROUKHUSIUS.

HOrrida Barbaries totum fœdaverat orbem,
Cimmeriaque omnes nocte offuſcaverat artes,
Et quæ Blanduſiæ vitro ſplendentior olim
Manarat, tetra Asphalti jam tetrior unda
Per terras ſeſe diffuderat Hippocrene.
Nam Latiæ expulſæ Veneres, Veneresque Pelasgæ,
Perque ſcholas omnes Thomas ſua ſceptra tenebat
Et Duns, raſorum par non ignobile fratrum,
Sed tenebris merſum, ac fœda ſtribligine plenum,
Albertusque utroque prior. Sed clarior oris
Verticis Aonii lux tandem affulſit opacis,
Heſperiæ imprimis magnæ, quam, nocte fugata,
Veſtierat primum meliori lumine Phœbus.
Tumque Arpinatis Pitho tumulata revixit
Rhetoris, Andinique Erato auguſtiſſima Vatis,
Et voces ſonuit Latium, velut ante, politas.
Nec ſua non Grajis rediit laus priſca Camenis,
Hellados umbroſis poſtquam de fontibus actæ,
Lautia in Italiæ atque aliis reperere Lyceis
Apenninicolas ultra, gelidamque Pyrenen,
Et fines, Hetruſce, tuos. Illuſtria ſed qui
Hiſtoris Arcadici aut Patavini exempla referrent,
Geſtaque victuris mandarent omnia chartis
Majeſtate ſtyli gemina, geminoque nitore,
Rari apparebant, Græcæ poſt famina linguæ
Reddita, & Auſoniæ. Juſto ergo concita Zelo
Mnemoſyne, Ardalidum mater grandæva Sororum,
Quæ promit, repetitque altæ monumenta ſenectæ,
Excitat haut cunctata Viros, qui, quicquid ab ævi
Principiis geſtum memorabile, pace vel armis,

Signa-

Signarent faſtis per ſecula duraturis;
Utque erat ætatis Dea non ignara futuræ,
Sic & fatidicas præſago pectore voces
Edidit has tota Aonidum præſente Corona:
Sint ſua, ſint priſcis, dulces, mea gaudia, Natæ
Lumina, Thucydidæ, Herodoti, atque Polybii Achivis;
Sint ſua & antiquis radioſa Quiritibus aſtra,
Liviadæ, Flori, ac Criſpi, queis ore rotundo,
Nec ſine divino penetrantis acumine mentis,
Enarraſſe datum eſt clarorum facta virorum
Inclyta, & Irenes oleas, palmasque Gradivi.
Non effœta adeo ſunt poſtera ſecula, tantis
Ut ſimilem Hiſtoricis nequeant producere in auras,
Barbaries poſtquam ceu nox aterrima ceſſit,
Pulchrior & noſter terris illuxit Apollo,
Hucusque obſcuræ velatus ſyrmate nubis.
Scilicet ut forti videre hæc tempora Achilli,
Leuctrico & Heroi æquales, queis Græcia palmas
Victrices antiqua dedit, videre Camillis
Invicta virtute pares, magnisque Metellis,
Romulidisque aliis Mavortia caſtra ſecutis:
Taliter haut deſunt, nec deerunt, credite Muſæ,
Poſtea, perpetuis qui inſcribant nomina Regum,
Magnanimumque ducum felicia prælia faſtis,
Et proprium mittant ſic ipſi in ſecula nomen.
Jamque alii atque alii monumenta hæc talia promti
Condere, deſcribunt, Aquilæ quæ fata biroſtri,
Quæ fortuna Tago ſiet, quid Lilia ſpirent
Francica; quid regnis demtum adjectumve Britannis,
Quid Gothicis, Boreo poſitis ſubſidere ſceptris;
Auſonios quid turbet agros, Hadriæque profundum,
Cur Scytha Sauromatam vexet, Ruſſumque propinquum,
Quem Thrax infeſtet, quid Thraca & terreat ipſum.
Tres vero ante alios dein iſto ex ordine ſurgent,
Nulli antiquorum, quos Hellas, Romaque jactat,
Ingenio, calamo, atque oculata mente ſecundi.
Ac primum hos inter generoſo ſtemmate cretus
Belga, ſed Alſatiæ affixus felicibus arvis
Relligionis opus tractans excurret in omnes
Europæ latebras, momentaque cuncta notabit.
Alſaticum excipiet Gallus, clariſſimus Heros,
Seu ſpectes præluſtre genus, ſeu flumina fandi,
Candidulamve fidem. Patriæ nam fata potentis,
Ætati propiora ſuæ, dum deteget orbi,
Crimina nec Regum, poſt dotes, fœda tacebit,
Europæque ſimul memoranda noviſſima vaſtæ
Inſeret æternis tabulis. Sed tertius illis
Non minor, Arctoi degens ſub climate cœli,
Aſt olim in Myſeo prognatus SAXONIS agro,
SUECICI ALEXANDRI dum facta ingentia pandet

Divino eloquio, ter denos gesta per annos
Teutoniæ bella à primo, quod dicitur, ovo
Limpidus exponet postremi Livius ævi,
Nec vicinarum secreta indicta relinquet
Gentium Aristorida vel longe oculatior Argo.
Dixerat. Applaudit canæ mox consonus Ordo
Thespiadum Matri, memorique hæc mente reponit
Dicta, secuturis implenda fideliter annis,
Quin & Apollo Pater lætum ter sternuit omen.
Nec Dea vana fuit venturi temporis augur.
Ille etenim Argyropes Cato cordatissimus almæ
SLEIDANUS, telam postquam anno est orsus ab isto,
Tezelio quo se opposuit (qui cœlica nummis
Vendiderat per Saxoniæ Mysiæque feraces
Terras) cœlesti Lutherus percitus œstro,
Lucem Evangelii tenebrosa ex nocte reductam
Ostentans Orbi, variarum pondera rerum
Expendit pariter filumque extraxit ad illud
Tempus, quo Fratri Imperii commisit habenas
Ter magnus Carolus, quo sidera & ipse petivit
Autor. Eum excepit Gallorum è gente THUANUS,
Regni & grande decus, quo non facundius alter
Candidiusque sui percensuit omnia secli
Gesta per Europam, rabiosa Calumnia quicquid,
Et Lojoliticæ contra evomat ira cohortis.
Jamque illos sequitur, Mysiæ ingens gloria terræ,
Astrum & Hyperborei nitidum PUFENDORFIUS axis,
Tertius æternis celebrandus laudibus Histor.
GUSTAVI hic etenim (at quam celsi Herois!) ADOLPHI
Res cedro dignas, faustissima sceptraque magnæ
Virginis, ac veterum nulli imparis Heroinæ
CHRISTINÆ, augusto pulchroque volumine condens,
A Pace, ex altis Pragæ projecta fenestris
Quæ fuit, orsa capit, natasque exinde procellas
Teutonici Imperii, longique incendia belli,
Quicquid & hæc aliis actum per tempora regnis,
Æternante stylo serum transmittit in ævum.
I nunc, atque tuos tollas ad sidera priscos,
Græcia Thucydidas, tuque alma Oenotria, Crispos,
Liviadasque Tuos! habet en! Germanicus orbis,
Gallia habet, quin Suecia habet vel sola, coruscо
Quo Vestros splendore potest fecisse minores,
Magnificosque illis facile extorquere triumphos.

Scrib. Lipsiæ XV. Cal. Sept. Anno CIↃ IↃC XXCIV.

L. JOACHIMUS FELLERUS, Cygneus,
Poes. P. P.

**** *Eidem.*

Eidem.

EXpoſuit claro naturæ fœdera ſoli
Hactenus Arctoæ ſtella coruſca plagæ:
Omnibus oſtendens eſſe inſita ſemina juris,
Et cuncta innata ſecula lege regi.
Quanquam & ſub duro mores riguere metallo,
Perpetuos cunctis gentibus eſſe tamen.
Maxima nunc Gothicæ gentis regnique Trionum
Teutonico ſignat prælia geſta ſolo.
Et formidatæ Germani ſedibus Arcti
Fortunas, clades, fœdera, bella notat.
Magni Gradivum GUSTAVI in imagine monſtrans,
Nulla cui heroem ſecla dedere parem.
Palladis & vultus ſiſtens, quos FILIA Regis
Magnanimi ingenio prodigioſa refert.
Quæ licet Aoniis patrium diadema Deabus
Poſthabuit, Muſis cedere ſceptra jubens:
Sceptra tamen retinet, Clariæ ſed ſceptra cohortis,
Quam poſito regni pondere Diva regit.
Mox etiam CAROLI GUSTAVI ingentia facta,
Clara per Eoas occiduasque plagas:
Et CAROLI, regni jam qui moderatur habenas,
Inſeret æternis inclyta geſta libris.
Sic memores Regum faſtos, ſic tempora ſignans
Clarus Hyperboreæ conditor Hiſtoriæ:
Aureaque oſtentans Geticæ diademata gentis
Sceptraque per Regum continuata manus:
Dividit Arctois famam cum Regibus ipſis,
Æquales titulos conciliatque ſibi.
Fortibus eſt ingens laus inclareſcere factis,
Non minus egregie ſcribere geſta decus.

Fridericus Benedictus Carpzovius,
Curiæ Lipſienſis Senator.

Eidem.

DOcte PUFENDORFI, cujus nunc altera ſurgit
Gloria, diffuſæ nobile mentis opus.
Adſpice, quam rapidis Dea vecta per æthera pennis
Pergat in amplexus obſequioſa Tuos:
Quamve renaſcenti qua fulget lucidus ortu
Cynthius, occiduas quave reviſit aquas,
Læta Tuis meritis nomenque decusque rependat,
Et memor ad mundi cantet utrumque latus.
Namque Tui ingenii, meliore excocta metallo,
Contra omnem ſtabunt, ſigna repoſta, necem.

Non

Non illis ferrum, nec fulminis ira, nec ignes,
Ullaque nec poterit longa nocere dies.
Nec furor Invidiæ, nec squallida tesqua valebunt
Barbariæ, cultus obtenebrare Tuos.
Antea quæ terris, primæva repagula, leges,
Gentibus & mores composuisse dabat;
Ecce per immensi spacioſa volumina ponti
Historiæ, moles ingeniosa ruit.
Inque unis *Sueonum* rebus (mirabile dictu)
Totius Europæ pandit, & Orbis opes;
Armaque, Consilia, & motus quoque, spesque, metusque,
Quicquid & in vasto corpore labis erat.
Magnanimus tantum nec quantus staret in armis
GUSTAVUS, secli gloria prima sui:
Proque aris fusus mox Regius ipse, pavori
Intactus, flueret, victima sacra, cruor.
Pondere, nec quantus rerum, quo numine plenus
OXENSTIERNIADES, maximus Orbis Atlas,
Axem humero ferret stellis ardentibus aptum,
Divinæ, solus, perpete mentis ope.
Gallia sed quicquid ferroque animoque valeret;
Et quid speraret, quidve timeret Iber;
Austriacasque vices, & Boica damna recenses,
Et si quid passa est Saxonis ora tui.
Velivolis quicquid Batavi successibus ausi;
Quicquid pernici Sarmata fisus equo.
Indicti tibi nec reliqui, quos illa solerent
Mergere belliferis tempora sæva malis.
Usque adeo hæc orbis totum complectitur orbem
Pagina; posterigenitis lux data clara viris.
Hic tuus est campus, (rumpantur utilia Codris)
In quo te summus quærit & ambit honos.
Quippe tuo par est Majestas inclyta rerum
Ingenio: par est rebus & hocce tuum.

NICOLAUS VVOLF.
in Acad. Upsal. P. P.

Ἄλλοι μὲν χρυσὸν καὶ κτήματα μυρία κόσμῳ
Οσσα Δύσις τηλῦ Αυτολίπτε φέρει,
Προφερέως σφετέρῳ κατέχοιεν ἀγάλματα θυμῷ,
Ηδέα τῆς κραδίης παίγνια καὶ φαέων
Τῶν πάντων γε μὲν ἓδεν ἐς ἄυριον ἓδεν ἔμιμνεν,
Ικελα γὰρ ῥοδίων στέμμασιν ἀκρεμόνων.
Η' δ' ἀρετὴ αἰῶνα πολύχρονον ἐκτρίβουσα
Γηραϊκῇ μένει καὶ πολιοκρόταφῳ.
Τὴν μὲν Αχελλεὺς οἵδε παλαίφατος ἔντεσι χαίρων
Τὴν σόλος Ατρείδεω καὶ Φρυγίης πρόμαχοι.
Θῆβαι τ' ὠγύγιαί τε καὶ Ελλάδος εὖχος Αθῆναι,
Καὶ Λακεδαιμονίων δῆμος ἐγερσιμύθων.

Ἦ τε Γόθοις ἤρτυνε μέγα κλέος ὑμετέροισιν,
Ἣ μὲν ἀν' Εὐρώπης ἠδ' Ἀσίης πεδία.
Σεύατ' ἄλκιμον ἔγχος ἀρήϊα φῦλα δάμαστε,
Στηταμένη κρατερῇ πολλὰ τρόπαια χερί.
Οὐδ' ἔτι νῦν Ἄρκτος προτέρης ἐκλήθετο φήμης
Οὔτε βίης, αἰνῶν ὕποτε φυλοπίδων.
Τῦτό γε ΠΟΥΦΕΝΔΟΡΦΕ τεὴ σελὶς ἐξανύσσα
Δειχνύϕ ὑψηλῆς ὥσπερ ἀπὸ σκοπιῆς.
ΓΟΥΣΤΑΥΟΝ θ' ἥρωα θεῶν γένος ἐξ ἀνθρώπων,
Οὐδέ τι γὰρ φύσις τέκμαρ ἔην βροτέης,
Καὶ ϛράτον ἀλκήεντα, πέραν προβιβάντα θαλάσσης,
Χειμάῤῥῳ τ' ἴκελον πάντα κλυεῖν ποταμῷ
Τῶν ἔτι πυ χαίρων κῦ πείσεα μυήσε) Ἄλβις
Ἄλβις ἀεὶ Ῥήνῳ ἐχθρὸς, ἀεὶ Ροδάνῳ.
Τῷ μὲν ἐλευθερίη ἐπανήλυθε δηρὸν ἀπεῦσα
Ἄμπαυσις τε λυγρῆς ἀτρέμα δυλοσύνης
Τοῖς ϑ' κακὴν ἐπάγϕ πολέμυ φλόγα θέσπις Ἐννὼ
Πήμασιν Αὐσριαχῶν πλεῖσα χαριζομένη.
Ἀ δειλοὶ βασιλῆες οἱ ἤλιτον ἀφροσίνησι
Λαὸν ἑὸν σμυγερῇ δέντες ἀμηχανίῃ
Νήπιοι ὐδ' ἴσασιν ὅτι τόδε λέξε) αἰών.
Αἱ ϑ' βίβλοι αἶχ Θ ἐκβοάωσι κακῶν·
Τῶν δ' ἐσθλῶν φήμη τε τό τε κλέΘ ὔπο) ὀλεῖ)
Συμμίμνϕ τ' ἄϛροις σύν τε καὶ ἠελίῳ
Σοὶ ϑ' χάρις τ' ἀγαϛὸν ὅτι κύδηνας ΑΔΟΛΦΟΝ
Θριξὶν ἐῢ δάφνην ἀμφιβαλὼν ϑαλερήν.
Τῷ ὅσον εὐκλείης μεγάλυς ἐπέβησας ἀνακλας
Τόσον ἔχεις τῇ σῇ κ' αὐτὸς ἐχεφροσύνῃ.

JOSEPHUS JOH. THUUN.

SAMUE.

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM

Ab expeditione Regis GUSTAVI ADOLFI in Germaniam

LIBER PRIMUS.

Statum Germaniæ, & reliquæ Europæ tunc temporis complectens.

EPITOME.

INgressus operis. 2. *Præcognita hujus historiæ.* 3. *Origo dissidiorum Germaniæ à Religione. Lutherus in Pontificem scribit.* 4. *Causæ progressuum Lutheri.* 5. *Luthero favent Principes.* 6. *An Carolus V. dissidium aluerit?* 7. *Reformatio religionis instituitur.* 8. *Remedia dissidii frustra tentantur.* 9. *Indulta Cæsaris pro religione Lutheri, & artes. Augustana Confessio. Fœdus Smalcaldicum.* 10. *Concilium indicitur.* 11. *Bellum Smalcaldicum exardescit.* 12. *Quomodo victoria usus Cæsar? Cur Carolus Monarchiam in Germania stabilire non potuerit?* 13. *Mauritius bello Cæsarem petit. Transactio Passaviensis.* 14. *Pax religiosa sancitur.* 15. *Post pacem querelæ continuantur.* 16. *Protestantes in partes scissi.* 17. *Protestantium religio extenditur, & premitur.* 18. *Unio Evangelicorum.* 19. *Liga Pontificiorum.* 20. *Lutherana religio per Provincias Cæsaris invalescit.* 21. *De illa opprimenda consilium initur. Ferdinandus Hungariæ & Bohemiæ Rex designatur.* 22. *Motuum Bohemicorum initium. Proceres fenestra dejiciuntur.* 23. *Compositio amica frustra tentatur. Bellum suadent Batavi atque Vnionistæ.* 24. *Bellum Bohemicum surgit.* 25. *Matthias Cæsar moritur. Bohemi Ferdinandum Regem abnuunt.* 26. *Ferdinandus Cæsar creatur.* 27. *Bohemi Fridericum Palatinum Regem eligunt.* 28. *Bethlenus in Hungariam irrumpit.* 29. *Fridericus coronatur.* 30. *Ferdinandus res suas reparat.* 31. *Inter Vnionem & Ligam res componitur.* 32. *Fridericus undique invaditur.* 33. *Bohemiam Bavarus*

irrumpit. 34. *Fridericus vincitur, & Bohemia decedit;* 35. *Idem proscribitur.* 36. *Cum Bethleno pax fit. Lutherani sacerdotes Bohemia pelluntur.* 37. *Spolia Friderici dividuntur.* 38. *Christiani Brunsuicensis expeditio. Prælia ad VViselochum, ad VVimpinam, ad Hachstam.* 39. *Fridericus exercitum dimittit. Prælium ad Floreacum.* 40. *Conventus Ratisponensis, ejusque indoles.* 41. *Electoratus in Bavarum confertur.* 42. *Per Inferiorem Saxoniam gesta. Christianus Brunsuicensis apud Stadloam vincitur.* 43. *Bethlenus bellum renovat.* 44. *Nova fœdera contra Austriacos ineuntur. Bellum in Saxoniam inferiorem transfertur.* 45. *Ejus præludia. VVallensteinius exercitui Cæsareo præficitur.* 46. *Bellum in Saxones exasperatur.* 47. *De pace frustra agitur.* 48. *A Mansfeldio acta. Prælium ad pontem Dessaviensem. Mansfeldius moritur.* 49. *Cæsaris fortuna per Saxoniam. Prælium ad Lutheram.* 50. *Vinariensis exercitus è Silesia pellitur. Cæsarei in Holsatiam penetrant.* 51. *Conventus Mulhusinus.* 52. *Mare Balticum tentatur à Cæsare. Meclenburgici Principes ditione sua exuuntur.* 53. *Pomerania invaditur. Stralsunda frustra obsidetur.* 54. *Pax cum Dano Rege fit.* 55. *Bellum Mantuanum.* 56. *Status Germaniæ miserrimus.* 57. *Edictum de restituendis bonis sacris.* 58. *Conventus Ratisponensis.* 59. *Status & inclinatio Galliæ.* 60. *Hispaniæ.* 61. *Angliæ.* 62. *Pontificis atque Italorum.* 63. *Poloniæ.* 64. *Daniæ.* 65. *Belgarum Fœderatorum.* 66. *Et Muscoviæ.* 67. *Status Sueciæ.*

LIBER I.

Ingressus Operis.

SUecorum res domi forisque gestas ab eo tempore, quo Rex GUSTAVUS ADOLPHUS arma in Germaniam adversus Cæsarem Ferdinandum II. transtulit, componere est animus. Id enim argumentum scriptionis potissimum arrisit, quod tunc novo splendore inter Europæ populos enitescere Svecicum nomen cœpit, hactenus intra septentriones suos coërcitum, postquam stabilita intus libertate per bella fat aspera in Danos, Polonosque, & Moscos majoribus ausis præluserat. Sed tunc patentiorem ingressus campum Gustavus Adolfus formidatam dudum vicinis Austriacam potentiam ad æquilibrium revocare instituit. Eo apud Luzenam cæso, quam orsus erat Rex telam magno animo, pari prudentia pertexere cœpit Axelius Oxenstierna, Regni Cancellarius, consiliorum etiam vivo Rege ipso arbiter, fortem & fidelem operam navantibus nationis Svecicæ Ducibus. Mox Christina susceptis Regni habenis majori vigore ac successu bellum persecuta est, ductuque demum Caroli Gustavi summum eidem diem imposuit, qui constantia ac prudentia sua, obtinuit, ne Cæsari pacis leges eludere liceret. Quamvis autem fructus belli longe infra destinata Gustavi stetit: egregium tamen utique operæ pretium factum, constituta libertate Germaniæ, prolatis Regni finibus, partaque ingenti gloria, nec minore invidia, odioque, aliorum bellorum longo post tempore fomite. Nec temere ulla hoc seculo scriptionis materies illustrior, sive consiliorum in diversa tendentium ambages, seu ipsam belli molem, ac memorabiles præliorum exitus, & inopina eventuum spectes. Cæterum me præter ipsarum rerum magnitudinem excitavit quoque Fortissimi Regum CAROLI UNDECIMI voluntas, qui huic me labori maturiores annos impendere jussit. Simul æternitati sacrata nomina, GUSTAVUS & CHRISTINA, & qui sub horum auspiciis militarunt Heroës merebantur, ut non tumultuaria Historia, aut ex libidine scriptorum infensorum, rerumve intima ignorantium aut ineptorum interpolata posteritati traderentur. Nam ab iis, qui manum memorandis istis rebus hactenus admovêre, non parum nostræ quoq; industriæ relictum fatebitur, cui isthæc cum illorum operibus conferre tanti fuerit. Ad memoriam quoque gestorum valiturum erat, ista sermone omnibus Europæ Eruditis noto, adornari.

Præcognita hujus historiæ.

§. 2. Sed antequam istarum rerum narrationem ordiar, necessum videtur exponere, qui tum temporis Germaniæ, quæ illi bello arenam præbuit, tum Sueciæ atque vicinorum fuerit status, qui apud socios hostesque animorum habitus, quæ spes & fiducia, quivè metus, quid firmum aut debile; ut non nudi tantum eventus, qui sæpe etiam à sapienter provisis aberrant, sed & eorum rationes noscantur; simul quis consilia conatusque suos temporibus dexte adaptaverit, aut cui imprudentia sua ne querendi quidem idoneum prætextum reliquerit. Inprimis autem multum lucis operi accedet, si ab ovo repetatur, qua occasione in id miseriæ barathrum devoluta fuerit Germania, quo tempore cum exercitu in eam Gustavus Adolfus Rex ingressus est.

Origo dissidiorum

§. 3. Cum igitur ejus regionis populi, qui validissimam Europæorum nationem constituunt, prioribus abhinc seculis inter moderatam Cæsarum potestatem, atque Ordinum libertatem sic satis essent compositi, & non nisi peculiaribus paucorum litibus aliquando concuterentur, post initium proxime elapsi seculi in partes scindi, ac gravissimorum semina motuum concipere cœperunt. Occasionem præbuere, quæ circa corrigenda hactenus recepta dogmata ritusque Martinus Lutherus disputare instituerat. Is anno millesimo quingentesimo decimo septimo arguebat, inutile abolendis animi sordibus remedium esse *Indulgentias*, quæ tunc supplendo Pontificis ærario, & ut materia largitionum esset, passim venum exponebantur. Ei, ut solet, statim sese æmuli, aut quorum quæstus agebatur, opponebant, queis ratiocinandi compendium videbatur, hominem objecta Ecclesiæ & Pontificis Romani autoritate protelare. At iste intrepidus & cedere nescius, cum animadverteret, Pontificem, velut abdicato judicis munere, aperte in partes institorum descendere, fundamenta autoritatis illius, quæ omni exceptione major jactabatur, curatius rimari aggressus est. Quæ cum minus firma deprehendisse sibi videretur, ad alia quoque dogmata excutienda se vertit, quæ lucro sacerdotum, aut imbuendis superstitione vulgi animis reperta accusabat.

Germaniæ à religione.

Lutherus in Pontificem scribit.

Causæ progressuum Lutheri.

§. 4. Istum virum quare tantus passim applausus exceperit, has rationes adferunt non solum, qui ejusdem sectam sequuntur, sed & plurimi è Romanæ Ecclesiæ addictis, qui clara in luce posita emendari, quam magno paratu defendi honestius ducunt. Quæ primum ab illo lis *Indulgentiarum* præconibus intentata fuerit, ita manifesta subnixam æquitate, ut initio hosce impudentiæ notatos constet etiam ab aliquibus ex ipsis Cardinalibus ac Theologis, quos postea Lutherus experiebatur infensissimos: nec Cæsarem Maximilianum ab eodem alienum fuisse. Importunos quosdam Monachos, & quæstores lucro suo metuentes ita inficete vociferatos, ut dicto citius è parva scintilla vastum incendium conflarent. Ea tempestate multis tædium movisse inania ceremoniarum, ac ad frivolam potius subtilitatem, quam solidam pietatem adornata religionis scita. Monachos irretitis superstitione vulgi animis pro lubitu insultasse. Mores sacri ordinis à summo ad imum non minus exosos, quam despectos. Alexandri VI. & Julii II, qui nuper Pontificatum gesserant, memoriam ob libidines, avaritiam, insolentiam, & quia bellis omnia permiscuerant, plerisque detestatam. Episcoporum multos negotiis aularum implicitos; cæteros per ignaviam, luxum & venationes infulam prostituisse. Tum vulgus sacerdotum & monachos ruditate, segnitie, avaritia, aliisque vitiis inquinatos. Qui primi calamum in Lutherum strinxerunt, inscitos fuisse jejunæ sophisticæ alumnos, qui ad insolitum disputandi genium attoniti hæserint. Porro ruditatem sordesque Monachorum barbarie priorum seculorum obumbratas per renascentes bonas literas in claram lucem protractas. Unde infensos Monachos clamorem in harum cultores sustulisse; & qua via certissimam sibi victoriam sperabant, literarias quæstiones ad *Inquisitorum* tribunal pertrahere connixos; eruditis contra istorum vecordiam omni ludibriorum genere exagitantibus. Eo certamine adhuc fervente controversiam Lutheri intervenisse. Unde Monachis visum eruditos quoque huic negotio intricare, ut utrosque junctim perderent. Quam ob causam bonarum literarum cultores per Germaniam passim Lutheri partibus

acceſſiſſe. Præſertim cum Eraſmus Roterodamus jam antea magnam partem ſuperſtitionis notaſſet, atque illuſtrato Codice Novi Fœderis & antiquis Eccleſiæ Doctoribus, viam ad ſolide tractanda ſtudia ſacra præviſſet. Denique & Leonis Papæ imprudentiam Luthero non parum favoris conciliaſſe, eidemque neceſſitatem attuliſſe ad extrema deſcendendi, quod litem ſtatim ſuam feciſſet, & per novum diploma ſancitis *Indulgentiis*, omnem viam temperamento quodam rem componendi abrupiſſet. Nec minus peccaſſe Cardinalem Cajetanum repulſo aſpere Luthero, cum demum hic ſilentium promiſiſſet, modo & adverſæ parti ſcriptioni interdiceretur.

Luthero favent Principes.

§. 5. Ingens tamen cauſæ Lutheri momentum attulere Principes, quorum dignationem ſacerdotum faſtu hactenus proculcatam iſte è divinis literis vindicatum ibat; ſimulque docebat, ipſis fas eſſe Eccleſiæ malis medicinam diſpicere, ac ſacerdotum vitia corrigere; tum bona ſacra, quibus Monachi ſegnitiem ſuam alant, ad genuinos uſus revocare. Inde iſti paſſim clauſtris ſuis exturbati, eorumque reditus ſuſtentando cultui publico, ſcholiſvè adpliciti ſunt, aut ærariis Principum acceſſere. Quæ res non minus adverſæ partis animos, quam repudiata dogmata, mutatique ritus irritavere.

An Carolus V. diffidium aluerit?

§. 6. Sunt qui arguunt Carolum V. Cæſarem Lutheri cœpta connivendo aluiſſe aſtuto conſilio, ut poſt obtentu veteris cultus reſtituendi Principes liberaſque civitates invadere, viamque ad dominatum ſibi per Germaniam munire poſſet. Ipſi quippe exemplum Concilii Conſtantienſis fuiſſe imitandum „ & cum Wormatiæ ſua ſcripta retractare abnueret, flammis dandum; cum ſi qua labes ſit non ſervatæ fidei, utilitate Reip. penſetur, amputata tot bellorum radice. Enimvero Carolum adhuc juvenem inter primordia imperii talia jam tum animo volutaſſe, haut crediderim. Ac ſublato licet Luthero non defuturi erant, qui telam ab ipſo cœptam pertexerent. Vix etiam inter iſta initia Carolo conſtare poterat, tot Germaniæ populos Lutheri ſcita amplexuros. Quin vero ſimilius eſt, Carolum hautquaquam rebus ſuis expedire judicaſſe Fridericum Saxoniæ Electorem offendere, Principem potentem, magnæque autoritatis, deteſtante inſuper facti turpitudinem Ludovico Elector Palatino, aliiſque, Hiſpania vix ſatis adhuc pacata, imminente Auſtriacis ditionibus Turca, Galloque in atrociſſima bella jam jam erupturo, cui maxime exoptandum fuerat, inter Cæſarem & Principes Germaniæ ſemina ſimultatum ſpargi. Fortaſſis etiam indecorum judicabat autoritati Pontificis Romani, quæ divinitus conſtituta jactatur, ſi aliter ſarta tecta ſervari, quam Cæſare fidem fallente, non poſſe videretur.

Reformatio Religionis inſtituitur.

§. 7. Quanquam autem Cæſar proſcripto Luthero ſatis declaraſſet, haut ſibi placere quicquam circa ſacra novari: non ideo tamen, qui Lutherum ſequebantur, ab inſtituto ſibi diſcedere fas judicabant. Iniquiſſimum & liberis hominibus intolerabile eſſe, vi metuq; ipſos adigere velle, ut quæ vera agnoſcunt, abnuant, quæ falſa, aſſerant, præcipue circa cultum Numinis, qui niſi ex liquida veritatis perſuaſione procedat, inanis ſit. Etiam errantium pœnam non aliam eſſe debere, quam doceri. Se cauſam ſuam è divinis literis coram arbitris rerum intelligentibus, & non obnoxiis diſceptare paratos, & in hunc campum ultro Pontificem cum ſuis provocare. Hanc conditionem dum is accipere detrectat, manifeſtum eſſe, ipſum cauſæ ſuæ diffidere. Denique ſi Cæſar edicti ſui rationem velit haberi, neceſſum eſſe, ut cauſam prius probe cognoverit. Jam autem eundem de ipſorum doctrina infenſiſſimis hoſtibus credere, qui omnes aditus obſideant, ne, quid à Luthero tradatur, is liquido noſcat.

Remedia diſſidii fruſtra tentantur.

§. 8. Porro quo minus Cæſar edicti ſui adverſus Lutherum autoritatem violentius aſſereret, non ſolum ingruens bellorum turbo prohibebat; ſed & quia Germaniæ Ordines in Conventu Noribergenſi Anno 1522. agnoverant, rem eo usque jam progreſſam, ut niſi in Concilio aliquo componi non poſſit, ad quod Lutherus jam provocaverat. Cujus deſiderium tunc omnes fere, etiam qui à Luthero alieni erant, corripuerat, coërcendo Eccleſiaſticorum dominatui, & abolendis pecuniarum aucupiis, queis Principes, juxta ac plebs mire premebantur. Quarum rerum capita Legato Pontificis in iſto conventu fuerant exhibita. Ejusmodi autem Concilium Lutherus cum ſuis cupiebat, ubi è ſolis divinis literis omnia definirentur, nulla traditionum, juris Canonici, aut Theologiæ Scholaſticæ ratione habita, & ubi nec Pontifex præſidis munere fungeretur, nec ſoli ſuffragia ferrent, qui ſectam illius ſequerentur: qui & ipſi tantiſper ſacramento, quo eidem tenebantur, forent exſolvendi; utque locus conventui celebrando in Germaniæ urbe aliqua non obnoxia deligeretur. Neq; enim quid æqui ſperari poſſe, ubi omnia è nutu ejus, qui hoſtem ſe ipſorum profitebatur, gererentur, & ubi illa ipſa, quæ impugnabantur, normæ vicem ſubitura eſſent. Aſt Cæſar etſi facile perſpiceret, Pontificem nunquam in has leges deſcenſurum, nec ut eum invitum huc pertraheret, rationes ipſius ferrent: tamen cum nullo æquitatis colore Luthero addictorum poſtulata repudiare poſſet, laxioribus verbis de curando Concilio pollicebatur, ut tamen ad omnes, quæ ab iſtis adjiciebantur, conditiones haut quicquam ſeſe obſtringeret, ac protrahendo promiſſo effugium ſibi reſervaret. Quo ex inſtituto duplicem ſibi fructum ſperabat, tum ut Pontificem, cujus autoritas plurimum ad ſtabiliendas aut turbandas Italiæ res valebat, acrius aut ſegnius urgendo Concilium terreret aut conciliaret, coq; ad rationes ſuas attemperaret; (nam magnopere hunc à Concilio abhorrere conſtabat;) tum & Ordines Lutheri ſequaces ſpe Concilii lactaret, quoad rebus ſuis compoſitis aliam viam iis coërcendis inire poſſet.

Cæſar Concilium promittit.

Indulta Cæſaris pro religione Lutheri, ejusque artes.

§. 9. Iſthac rerum facie declinare Cæſar non poterat, quin Lutheri dogmata amplexis pacem, & ſacrorum ſuorum libertatem indulgeret, ſed ampliorem aut ſtrictiorem, prout res ipſi proſperæ aut difficiliores fluerent, & laxioribus verborum formulis conceptam, tum ejusmodi rationibus innixam, ut facile precariam tantum appareret, & ubi commodum Cæſari videretur, revocandam. Unde in Conventu Spirenſi Anno 1526. quilibet circa religionem ita ſe jubebatur gerere, prout Deo, Cæſarique id approbari poſſe confideret. Quod cum Luthero addicti laxius velut in ſui favorem interpretarentur, alio Decreto in Conventu Spirenſi An. 1529. eam licentiam arctius conſtringere tentabat Cæſar, belli jam Gallici cura ſolutus. Quo decreto cum Saxoniæ Elector, & alii quidam Principes ſe nolle teneri proteſtarentur, *Proteſtantium* vocabulum illis partibus adhæſit. Sequenti anno Cæſar, rebus Italiæ ex voto compoſitis, & Pontifice acerrimos ſtimulos ſubdente, iſtis in ordinem redigendis animum adplicuit,

cuit, quo & Pontificem sibi obstringeret, & addictiori obsequio Germanos adigeret. Audita tunc Augustæ Vindelicorum Protestantium Confessio, cui adversa pars aliud scriptum propere consarcinatum opponebat, sed cujus exemplum tradere Protestantibus recusabat, quod hi pudore ac diffidentia causæ fieri interpretabantur. Indecum Cæsar postularet, ut omnia in integrum restituerentur usque ad Concilium, super quo convocando cum Pontifice acturus sit, ac in neutrum horum Protestantes salvis suis rebus consentire possent, graviora veriti Augusta repente discesserunt. Res jam utrinque ad arma spectabat, & Protestantes fœdere Smalcaldiæ inito ducibus Joanne Friderico Saxoniæ Electore, & Philippo Hassiæ Landgravio ad repellendam, si qua ob religionem intentaretur, vim se comparaverant. Sed Albertus Moguntinus, & Ludovicus Palatinus Electores, ostentato ancipiti certamine & metu Turcæ, divisæ in se Germaniæ incubituri, rem ad compositionem deduxerunt, ut Cæsarem inter & Protestantes pax esset usque ad futurum Concilium: interim ne quis alteri noxam obtentu sacrorum inferret: & quæ Protestantibus à Tribunali Spirensi intentabantur lites, tantisper suspenderentur: Protestantes contra ad bellum in Turcas auxilia ferrent. Eam transactionem Cæsar ratam habuit, ac *liberum* Concilium ocyus indicendum promisit, vocabuli istius cavillatione, ubi res suæ ferrent, facile eandem elusurus.

Augustana Confessio

Fœdus Smalcaldicum.

§. 10. Cæsar dehinc Concilium sibi cordi esse videri volebat; nec minus Pontifex cum apertior tergiversatio indignam Vicario Christi diffidentiam proditura esset, ejusdem se cupidum profitebatur. Invitantur igitur ad Concilium Protestantes eo ambitiosius, quod constaret, nunquam ipsos ejusmodi conventui, qualem instruebat Pontifex, causam suam submissuros. Ita Cæsari, postquam fidem suam super indicendo Concilio jam liberasset, nihil amplius obstare videbatur, quo minus Protestantes velut causæ suæ cognitionem adspernantes, armis invaderet. Ad quæ capienda Paulus III. Anno 1536. istum impense impellebat, non tam studio religionis, quam ut alteri cuipiam ad ditionem Mediolanensem via sterneretur, dum Cæsar difficili bello per Germaniam distringitur. Id enim cumprimis libertati Italiæ fore periculosum, si Cæsar inde Neapoli, hinc Mediolano potitus velut compedibus vinctam eam regionem teneret. Sed Cæsar, cui nihil potius erat, quam nobilem illam & opportunam provinciam familiæ suæ adjungere, tunc quidem bellum in tempora sibi magis commoda differebat. Et interea diversos congressus utriusque partis doctoribus indicebat, num quæ ad concordiam dogmatum reducendam per istorum colloquia inveniri via posset: non quod aliquem ex istis successum speraret, sed ut studium suum circa religionem eo plausibilius jactare, & culpam durantis dissidii Protestantium pertinaciæ impingere liceret.

Concilium indicitur.

§. 11. Inter has frustrationes aderat Annus 1546. quo dudum glisCens sub cineribus incendium in flammam demum erupit. Ita suas res Cæsar tunc dispositerat, ut isti bello jam unice vacare posset, cum Turca induciis, pace cum Francisco initis, à quo nihil novi metuebat bellorum fesso, & affecta valetudine de extremis cogitante. Valida Pontifex auxilia & auri vim ex Fœdere ad istud bellum conferebat; etsi non tam internecio Protestantium eidem cordi foret, quam ut Cæsar ancipiti & diuturno bello implicitus de Concilio & reformatione conticesceret. Eoque Pontifex istam belli causam tum aliis modis, tum literis publice ad Helvetios scriptis evulgaverat, ut tanto promptius vires suas conjungerent Protestantes. Contra Cæsar quidvis potius quam religionem apud Germanos obtendere; Protestantes fœderi Smalcaldico non adscriptos in suas partes solicitare, de sacris securos esse jubere. Id tantum abs se agi, ut Saxonis & Hassi, sociorumque insolentiam coërceat, qui nulla jam amplius Cæsaris reverentia pro libidine omnia gerant, & everso antiquo Reip. statu summam rerum ad se trahere conentur. Quem enim legibus reliquisse locum, qui complures Episcopos pecuniis emunxerint, Henricum Brunsuicensem ditione exuerint, Ulricum Wurtenbergicum jure ejectum, ditione ejus jam in Ferdinandum Regem translata, armis restituerint, exteros in ipsum incitent, tribunal denique Spirense flocci faciant? Ea quippe ac multa alia post Cæsar proscriptionis edicto objecit; quæ isti falsa, aut licita, aut transactione dudum sopita excusarunt. Cæterum quanquam Cæsar destinata sua solicite dissimularet, cavere tamen non poterat, quin claris indiciis Protestantes ea deprehenderent. Igitur haut segniter & ipsi arma corripuerunt, antequam Cæsar copias suas contraxisset. Et videbatur iis in proclivi fuisse Cæsarem opprimere, si, quæ initio semel atque iterum offerebatur rei bene gerendæ occasio, ea dextre usi forent. Enimvero postquam Cæsari spatium dabatur exercitum evocato passim milite firmandi, facile erat mora, & haut facta pugnandi copia dissolvere exercitum mole sua laborantem, prælioque magis quam bello paratum, non provisco commeatu, qui tantæ multitudini diu & eodem in loco sufficere posset, & mox deficiente pecunia, quam locuæ urbes parce atque ægre conferebant. Cum contra Cæsari in promptu forent suæ atque Pontificis opes, & è provinciis Ferdinandi fratris atque Bavari affatim subvecherentur, quæ ducendo bello necessaria essent. Sed nec apud Protestantes solidis & concordibus consiliis res gerebatur. Saxoni maxima autoritas, sed qui remissiore ac leniore animo videbatur, quam qui in Duce belli civilis requirebatur. Hassus manu strenuus, sed impetu potius quam consilio valens. Et pleraque sapienter dispositaper incuriam executioni dari negligebantur, uti solet inter divisa multorum imperia. Post cum Dux Mauritius agnati Electoris terras à tergo invaderet, hic ad sua defendenda properans cæteris quoque dilabendi necessitatem aut excusationem attulit. Nec deinceps ulli in commune consulere curæ fuit. Ita Cæsaris arbitrio superior Germania relicta, quæ nulla amplius resistendi facultate supplici prece delinito victori se submisit. Urbes pecunia & tormentis multatæ impensas belli solvebant. Insequenti anno Cæsar Saxonem im- 1547.
proviso adventu oppressum tumultuario ad Mulbergam prælio cepit. Landgravio, cum deprecatione se defungi posse crederet, manus injectæ. Ita tantopere formidatum fœdus Smalcaldicum Cæsar intra vertentem annum incruento bello, redactis in potestatem Ducibus, prostravit. De sacris tamen victos esse securos jubebat, etsi nollet eam cautionem scripto reconciliationis inseri, ne bellum ea causa susceptum videretur. Id enim & Protestantes, qui castra ipsius sequebantur, graviter offendisset, & Ecclesiasticos, qui jam veteres ritus ubique restitutum iri sperabant, sinistris suspicionibus impleviisset. Et satis adparebat, id agi à Cæsare, ut conniven-

Bellum Smalcaldicum exardescit.

tia potius adversus Protestantium Religionem uteretur, quam perpetuis pactis eidem libertatem sanciret.

Quomodo victoria usus Cæsar?

§. 12. Cæterum sunt, qui Carolum victoria non satis dextre usum arguant. Capto enim Saxone debuisse munita quæpiam loca in Electoris ditione, aut vicinis Episcopatibus valido præsidio firmare, quod modicis sumptibus illæ ipsæ regiones potuissent alere, prohibendis in futurum motibus. Dedisse uni protestantium, quod alteri ademerat; cum satius fuisset, Mauritium bene licet meritum modico in præsens dono delinitum per pollicitationes in futurum prominentes obsequiis suis adstringere, quoad plenam victoriæ suæ messem colligere licuisset. Alium potuisse inveniri in familia Saxonica aut Luneburgica, qui dignitate Electorali auctus Cæsaris rationibus addictius se attemperasset. Mauritium ditionibus tam opportunis potitum eo provectum fuisse, ut Cæsaris nutus impune posset negligere. Enimvero etsi Cæsarem de Mauritio sua spes fefellerit, quem fortasse in officio continere poterat dilata Electoratus dignitate, & ditionibus victi tantisper sequestro depositis: Si quis tamen curatius rem expenderit, facile agnoscet, Cæsari rationem consilii constitisse. Neque enim Germaniæ invitæ sub jugo retinendæ sufficiebat illa victoria, per solertiam potius & distractis in partes Protestantibus, quam ipsius armis parta, ac sparsis potius adversariorum viribus, quam extinctis, exigua rerum conversione facile iterum coalituris. Nec in proclivi erat Cæsari tantum comparare aut alere exercitum, quantus violento imperio premendis populis tam validis requirebatur; cum præsertim ditiones Austriacas in Germania sitas in Ferdinandum fratrem transtulisset, propriis opibus firmandis intentum. Tum confestim Pontifex, Gallusque in diversa parte excitato bello ipsum distracturi, & Germanis jugum excutiendi ansam præbituri erant. Igitur tectiore via grassari tutius ducebat, ac populum Religionis usu, Principes beneficiis & arte obnoxios sibi reddere instituebat. Quo fundamento jacto Philippus demum filius desideratæ Monarchiæ fastigium impositurus sperabatur, quem sibi Ferdinandoque in Imperio successorem dare magnopere laborabat. Et cessisset fortasse solicitationibus fratris Ferdinandus, cui hæc res velut præcipuum stabilimentum potentiæ Austriacæ ingerebatur; ni Maximilianus Ferdinandi filius, quem Cæsar obtentu regendæ per ipsius absentiam Hispaniæ amoverat, repente advolans patri persuasisset, ut sibi potius, quam fratris filio proximus esse vellet. Et ostentatus licet per Comitia Principibus Germaniæ Philippus, gratiæ ipsorum irrepere haut poterat, lingua, moribus merum Hispanum referens. Ac sine dubio Germaniæ Ordines libertati suæ magis cautum credebant, imperante Ferdinando mediocris potentiæ Principe, & cui auxilia contra Turcas ferenda imputare possent; quam Philippo tot regnorum domino, & qui Germaniam appendicis fere loco habiturus erat, cæterarum ipsius ditionum commodis subserviturum. Ea res Cæsaris destinata evertit, & Ferdinandum, quo Cæsareum fastigium suæ domui firmaret, Protestantium favorem captare subegit. Porro Cæsar, dum victor omnia pro lubitu in Germania agit, inter alia futuri dominatus firmamenta hoc quoque astute providerat, ut in Comitiis Augustanis Anno 1548. milite armato obsessis provinciæ Burgundicæ intra Imperii Germanici complexum adscriberentur, ut hoc obtentu Galliam Germaniæ viribus, ipsosque Germaniæ Ordines quantum vellet atterere posset; nunquam defutura cum Gallis litium materia, & quia bello inter Gallos Austriacosque exorto primum semper impetum istæ Provinciæ erant excepturæ. Simul cum Concilium Tridenti indictum secutius circa definiendas religionis controversias procederet, quam ut ullus apud Protestantes inde fructus sperari posset, temperatam quandam fidei formulam *interim* observandam conscribi curabat, quam istis omni arte obtrudebat, ut, ubi semel de dogmatibus suis aliquid remisissent, gradatim demum eo, quo tendebat Cæsar, deduci possent. Verum formula illa utrique parti exagitata, ac Protestantibus plerisque obnixe repudiata, turbarum ac querelarum affatim; Cæsaris rationibus emolumenti nihil attulit.

Mauritius bello Cæsarem petit.

§. 13. Interim altissimam animo coquebat indignationem Mauritius Saxoniæ Elector, cujus fidem secutus Landgravius Cæsaris potestati se commiserat, à quo cum iste præter opinionem detentus, & in custodia duriter habitus fuisset, Landgravii uxor filiique, ut fidem interpositam liberaret, instabant. Ac intolerandum planè videbatur Mauritio, honoris sui à Cæsare tam exiguam rationem haberi, ut sibi libertas soceri plus latis castigati post toties adhibitas enixissimas preces abnegaretur. Et fallebatur Carolus, si ornamenta in Mauritium à se collata, quæ hic vel ob merita, vel jure, vel, uti quidam crediderunt, ex pacto sibi deberi judicabat, eo valitura credebat, ut idem æquo animo alienæ fraudis instrumentum haberi vellet. Stimulabat quoque magis magisque nutans Protestantium religio, ac Ordinum libertas, cujus nupero bello proditæ infamiam sibi impactum iri providebat, ni mature malo imminenti occurreretur. Et spes erat, silentio & celeritate adhibita Cæsarem imparatum posse opprimi. Ipse igitur militem, quo in obsidio Magdeburgi usus erat, velut ob nondum soluta stipendia sub signis retinuerat, & per vicina loca dispositerat, mox ad nutum ipsius concursurum. Adsciscebatur in societatem belli Galliarum Rex Henricus II. qui & pecuniam militi in stipendium suppeditabat, & ipse valido cum exercitu Rhenum versus procedebat. Sic rebus recte dispositis, ac Cæsare per Legatos & literas obsequium simulantes in securitatem dato, repente in expeditionem provolavit Mauritius, ut isti spatium contrahendis idoneis copiis non relinqueretur. Augusta Vindelicorum, & in aditu Alpium sita arx Ereberga, ac mox Oenipons capitur, unde paulo ante Cæsar Villacum summa cum trepidatione profugerat. Enimvero bellantibus sese statim medium ingerebat Ferdinandus Rex, ad amicam compositionem dissidentes inducere laborans. In quam Cæsar, licet omnis partæ nuper victoriæ, & per tot annos consumtæ industriæ fructus periturus erat, eo facilius consensit, quod & hinc Hungariæ minaretur Turca, illinc Gallus ingrueret; & Ferdinandus Frater parum, aut nihil in Protestantes auxilii collaturus esset. Ac bello extracto misera per Germaniam sacerdotes Pontificios manebat vexatio; quin fortasse plenam veteres ritus trahebant ruinam. Sed nec Mauritius ab æquis conditionibus alienum se ostendebat, indignante licet in sinu Galliarum Rege, cui Protestantibus pacatis tota belli moles incubitura erat, & qui ampliorem ejus societatis fructum, quam interceptas Metim, Tullum ac Virodunum speraverat; palam quoque fremente Alberto Brandeburgico, qui rapinis & exactionibus suis tam cito finem imponi nolebat. Isti quippe stolidum videbatur, diuturno & ancipiti bello quærere, quod citra

Cur Carolus Monarchiam in Germania stabilire non potuerit.

sangui-

sanguinem & incolumi patria assequi dabatur. Simul occultus metus suberat, ne Cæsar Johannem Fridericum nuper captivitate exsolutum subornaret ad ablatam dignitatem Electoralem ac ditionem vindicandam. Igitur post unum & alterum Mauritii cum Ferdinando, & hujus cum Cæsare congressum opinione citius Passavii de summa rerum transigitur, ac sacris Protestantium securitas sancitur, donec in proximo Ordinum Imperii conventu via iniretur in perpetuum istud dissidium extinguendi.

Transactio Passavica.

Pax religiosa sancitur.

§. 14. Elapso abhinc triennio Ao. 1555. in Comitiis Augustanis sacris Protestantium amplissime cavebatur, Pace quam vocant *Religiosa* inter perpetuas Imperii leges relata. Postquam enim diu super ratione dissidia circa religionem componendi nequidquam disceptatum esset, tandem expeditissimum fuit visum ad Augustanam Formulam adornatis sacris pacem indulgere. Cujus præcipua capita sunt; ne partes se invicem obtentu religionis invadant, lædant, aut ad eandem ejurandam vi adigant. Bona Ecclesiastica à Protestantibus hactenꝰ occupata penes ipsos maneant, nec in occupatores eo nomine apud Tribunal Spirense actio detur. Episcopis nulla in participes Augustanæ Confessionis jurisdictio sit, sed ipsis circa sacra sua disponere liceat. Ne quis alteri subjectos in suam religionem pertrahat, eorumvè defensionē hoc obtentu suscipiat. Subditis tamen diversa à Principe suo sacra amplexis liberum sit bonis suis divenditis alio migrare. Si dissidium religionis per licita media non componatur, pax isthæc in perpetuum duret. Circa id præcipue acerrima surgebat disceptatio: num Præsulibus Catholicis fas foret Protestantium doctrinam amplecti, ut cum dignitate ditiones simul sacras retinere liceret. Id quod Protestantes obnixe urgebant. In magnam suæ religionis redundare contumeliam, si eandem professi munere sacro, & emolumentis excidere debeant. Multis hac ratione ad veros circa divina sensus aditum obstrui. Haut quicquam sibi in animo esse, bona sacra in profanos usus, aut Principatus hæreditarios convertere; Capitulis sua Jura, & electionem illibatam fore. Enimvero cum isthoc postulato jugulum Romani ritus per Germaniam peti satis pateret, non minus præfracte istis Pontificii se Ordines opponebant, jactantes; non deteriore se jure, quam Protestantes, circa res suas servandas esse debere. Si ipsis justum videatur quæ invaserint retinere; nec sibi vitio vertendum, si caveant, ne quæ adhuc restant amittantur. Si ipsi sacerdotes suos, ubi sacra mutare velint, munere dimoveant; quomodo ab ipsis postulari posse, ut sui Præsules doctrina ejurata functionem, & bona eidem destinata retineant? Se non minus ample de veteri sua religione, quam Protestantes de novata sentire. Denique transeat qui velit in ipsorum partes, modo beneficiis, quæ à priori religione obtinebat, renunciet. Cum hæc res exitum non inveniret, & neutra pars sententia cederet; tandem Ferdinandus Rex velut pro imperio in favorem Pontificiorum decreto Comitiorum inseruit; ut si Præsul ad Protestantium sacra transeat, munere ac bonis sacris excidat, illæsa tamen existimatione. Quo temperamento sibi haut quaquam satisfactum fremebant Protestantes. Quid enim existimatio, munere & bonis amissis? Ac postea sæpius asserebant, in eam clausulam se nunquam consensisse; & cum quæ in Comitiis scisciuntur pactorum habeant indolem, quæ alteram partem non nisi è consensu suo stringant, per merum Cæsaris arbitrium sibi tam duram legem non potuisse dici.

Reservatum Ecclesiasticum.

Post pacem §. 15. Ita quidem tunc super sacris lege publica cavebatur, per quam tamen non usque adeo radix dissidiorum excisa fuit, quo minus novorum materia motuum inde pullulare potuerit, utraque parte circa propaganda sua dogmata satagente. Inde mox in conventu Ordinum partes sese mutuo arguere, quod positos in Decreto Augustano terminos migrarent, cum utrinque verba legis in suum favorem raperent. Neque vero in expedito erat judicem idoneum, & utrique parti æque acceptum invenire. Nam Cæsar quidem, adstipulantibus Ordinibus Pontificiis, ad se & stata Germaniæ Tribunalia, Spirense & Aulicum pertinere contendebat, si quid in pacem illam peccatum argueretur, aut si super genuino ejusdem sensu ambigeretur. Neque enim tam frequentibus litibus judicem debere aut posse salva republ. deesse. Contra Protestantes jactare; Cæsarem alteri partium addictum, non posse non in eam, cui ipse adhæreat, sectam propendere. Nec à Tribunali Spirensi aut Judicio Aulico æqui se quid sperare. Eam jurisdictionem ansam præbituram variis ipsos modis exagitandi, & penitus demum opprimendi. Pacem illam uti partis utriusque consensu factam; ita per deputatos utriusque partis disceptandum & componendum, si quid controversiæ circa eandem obortum fuerit. Ac ut ostenderent, vires sibi animumque esse contra eundi, si qua vis intentaretur, simul quia verebantur, ne per Concilium, cui jam utcunque ultimam manum imponere Pontifex ardebat, pacem expirasse adversa pars cavillaretur, Naumburgi conventum agitant obtentu sumto, ut variantia Augustanæ Confessionis exempla in concordiam redigerent. Sed nec Ferdinando, Maximilianoque aut Rudolpho vires erant armis Protestantes terrendi; & oborti deinceps per Belgium atque Galliam tumultus Hispanorum cogitationes alio averterant. Igitur tutius visum tantisper quiescere, & quæ consilio provideri poterant, interea curare, donec opportunitatem rei gerendæ tempus adduceret.

querelæ continuantur.

Protestantes in partes scissi.

§. 16. Porro parti Pontificiæ spem opprimendi aliquando Protestantes faciebat ortum inter hosce dissidium, dum dogmatibus primum, inde consiliis diversi, ac tandem infensi contra utrosque demum prævalendi viam communi hosti munierunt. Originem dissidio præbuit diversa interpretatio verborum quibus mystica sacratur Cœna, dum Lutherus simpliciter vocabulis inhærendum censet; Zvvinglius autem, qui apud Helvetios sacra reformarat, ista rationi magis & sensuum judicio adaptare studet. Eam litem verborum amarulentia auctam, Pontificii in utilitatem suam callide convertere, ac jam in Conventu Spirensi Anno 1529. diffidentiæ ac simultatis inter ipsos serendæ occasionem arripuere. Sed Landgravius Hassiæ istorum astutia animadversa concordiam proposita conciliationis spe hactenus conservaverat. Et mox eradicando si fieri posset dissidio colloquium Marpurgi Lutherum inter & Zvvinglium instituit. Ibi cum in cæteris quidem convenirent, sed in isto capite neuter à sua sententia discederet, tandem in fine colloquii, opera Landgravii eo usque est consensum, ut partes caritatem sibi invicem exhiberent, Deumque orarent, concordiæ viam pandere vellet. Id consilium cum calida ingenia negligerent, Protestantium res in partes distracta haut leviter debilitata est. Sed & post ad alia capita, uti solet, irritatis semel animis, dissensus se diffudit, & incalescentibus calamis id sibi præcipuum negotium datum crediderunt, uter alterius sententias maximæ absurdita-

ſurditatis arguere poſſet. Cum porro in decreto Auguſtano cautum eſſet, ut ea ſecuritate ac pace tantum fruerentur vel veteri religioni, vel Auguſtanæ Confeſſioni addicti, excluſis qui diverſa ſentirent; Pontificii in dubium vocabant, num ea pax ad Calvinianos, quos vocabant, pertineret; præſertim poſtquam *Formulæ Concordiæ* à plurimis Auguſtanæ Confeſſioni addictis recepta foret, qua iſtorum doctrina plane damnabatur, abrupta quoque omni compoſitionis amicæ ſpe; utut iſti ab Auguſtana Confeſſione ſe haut diſceſſiſſe contenderent. Sane Proteſtantium ſacerdotes ad eos, qui Calvinum ſequebantur, nec Auguſtanam Confeſſionem, nec eidem ſuperſtructam pacem ſpectare clamitabant. Aſt Principes paulo ſenius, non quidem per omnia ipſos ſecum convenire diſſerebant; nec tamen tanti eſſe iſtum diſſenſum, ut ideo pace ſint excludendi; ac ſpem eſſe, eoſdem errorem ſuum exuturos. Inde & iſtos in Conventibus Ordinum ad deliberationes ſuper communi ſecuritate & negotiis ſacra ſpectantibus admiſerunt, etſi paulo frigidius, & velut qui non proprio jure niterentur, ſed precario ſub ipſorum patrocinio ac privilegiis deliteſcerent. Quæ res Calvinianos ſubegit, ut ſeparata per conſilia ſalutem ſuam munire conarentur. Nec parum deinceps acerbitati animorum acceſſit, quod Lutherani Doctores Palatinatu, & inde Marpurgo, ac vice verſa Calviniani Electoratu Saxoniæ expulſi eſſent; gliſcente quoque in hoſce invidia è tumultibus per Belgium ac Galliam exortis, velut Calviniana Religio homines turbidos & novarum rerum ad petentes faceret. Simul Pontificii Lutheranis ſedulo inſuſurrabant, utroſque à Calvinianis exitium manere, ſiquidem hi vires expromendis quæ animo agitarent nacti eſſent.

Proteſtantium religio extenditur & prematur.

§. 17. Interea Proteſtantium religio nova ſubinde incrementa capiebat late per ditiones Cæſaris effuſa, & quia per utramque Saxoniam non paucos Præſulatus ac alia bona ſacra Principes ditionibus ſuis, abolito ritu Pontificio, adjungebant. Præſul quoque Halberſtadienſis, & mox Magdeburgicus ductis uxoribus, & adſcitis Proteſtantium ſacris Epiſcopatus retinebant, fruſtra Pontificiis decretum Auguſtanum violari clamitantibus. Idem paulo ante tentaverat Gebhardus Truchſeſius Colonienſis Archiepiſcopus; ſed cui mox à Pontificiis validus æmulus immiſſus fuerat Erneſtus Bavarus, vibrante inſuper fulmen Pontifice, ac Rudolpho Cæſare dignationem Electoralem ipſi abrogante: magno & religionis repurgatæ & libertatis Principum præjudicio, ſi ſoli Cæſari poteſtas concederetur propria autoritate aut præeunte Pontificis decreto ditione aliquem exuendi. Equidem vi tueri Gebhardum moliebatur Johannes Caſimirus Palatinus, verum irrito conatu, cum Saxo & Brandeburgicus non niſi preces apud Cæſarem interponerent, arma una cum cæteris procul haberent, pacis amore, an invidia in Palatinum, qui Calvinianam doctrinam ibi ſtabiliturus erat. Qui & ipſe tamen mox negotium deſeruit ad Palatinatum adminiſtrandum revocatus; & copias ipſius metus intentatæ à Cæſare proſcriptionis non parum terruerat. Hic tamen eventus Saxonicos Præſules haut commovit, validis ſociorum viribus circumfuſos, & à vicinia Cæſaris Hiſpanorumque remotos. Eoque & fulmen in iſtos evibrare Pontifex neglexerat, velut ludibrio futurum. Argentoratenſem quoque Epiſcopatum armis tandem adhibitis ad ſe raptare laborabant inde Proteſtantes, hinc Pontificii; quo tamen demum hi licet paululum admutilato potiebantur opibus Cardinalis Lotharingii, & poſt Leopoldi Auſtriaci, in quos Præſulatum iſtum Pontificii contulerant. Contra Præſul Salisburgenſis & Wurtzburgenſis aliique, tum præcipue Ferdinandus Archidux per Stiriam, & alias ſibi ſubjectas provincias Lutheranos non ſine aſperitate expellebant, Donavverda quoque ob turbatam Monachorum pompam proſcripta, ac Bavaro obtentu ſumtuum in exſecutionem proſcriptionis factorum detenta, ſatis arguebat, Pontificiis non deeſſe animos Proteſtantibus in ordinem redigendis, ſi occaſio arrideat.

Unio Evangelicorum.

§. 18. Rebus ita quotidie magis exulceratis, cum ſatis adpareret denuo ad manus deventum iri, multi è Proteſtantibus per ſuperiorem Germaniam, qui periculo ſe proximos ducebant, mature in fœdus mutuæ defenſionis cauſa conjunguntur. Ejus autor & conciliator erat Elector Palatinus, qui cum principem inter Ordines Proteſtantes locum obtineret, præcipuam quoque curam communis ſalutis ſibi incumbere judicabat. Simul metuebat, ne in ipſum ac cæteros, quos Calvinianos vocabant, Pontificiorum vis primum erumperet, præſertim cum ipſi ob interfuſos terris ſuis Præſules multæ lites cum his intercederent. Ac meminerat Superiorem maxime Germaniam Carolo V. proculcatam. Eidem fœderi nomina dederant reliqui Calviniani, & è Lutheranis, qui per vicinam commode auxilia invicem ferre poterant. Cauſæ fœderis (*Unionem Evangelicam* ipſi vocabant) hæ præcipue allegabantur; ut importunos proceſſus apud Aulam Cæſaris & Cameram Spirenſem ſibi intentatos amoliantur, per quos obtentu adminiſtrandæ juſtitiæ ſacra, libertas, ac fortunæ ipſorum evertantur: ut quæ adverſus leges pacis religioni conceſſæ ſibi inferantur repellant, quibus remedium adhibere Cæſar tot precibus licet fatigatus negligat: ut conſiliis Pontificiorum Monarchiæ Hiſpanicæ obſterricantium obviam eant, cujus præcipuum fulcrum ducatur oppreſſis Proteſtantibus Germaniam jugo ſubdidiſſe. Hujus igitur fœderis ſocii, cum apud aulam Cæſaris, & in Conventibus Ordinum intrepide exponerent, queis religio ac libertas ſua injuſte lædebatur, eademque corrigi enixe flagitarent, ingentem Cæſaris atque Pontificiorum invidiam incurrerunt. Ac vulgo clamitabatur; illos hoc agere, ut veterem Reip. formam plane evertant, & ſubruto Cæſaris faſtigio ſummam rerum ad ſe trahant. Cæterum quamdiu verbis tantum res gerebatur, magni momenti ſibi iſta Unio eſſe videbatur. Ubi ad arma deventum fuit, vires ejuſdem longe tenuiores adparuerunt, quam pro tanta mole ſuſtinenda; & qui ante periculum atrociter loquebantur, poſt potentiam ſe ſuam nimis liberaliter æſtimaſſe, & ſpei minus ſolido ſubnixæ fundamento plus juſto indulſiſſe agnoſcebant. Ut vix alius ejus fœderis uſus fuerit, quam ut dudum ſub cineribus gliſcens incendium eo maturius in flammam erumperet. Porro præter Pontificios iſtam Unionem averſabatur quoque Joannes Georgius Saxoniæ Elector, æmulatione in Palatinum, quod ſibi Proteſtantium antiquiſſimo & potentiſſimo præcipuas deberi partes putaret, ſi quid communi iſtorum nomine gerendum foret. Accendebat odia Theologorum intemperies, & Auſtriaci ſubinde ingerebant; Calvinianis Lutheranos juxta atque Catholicos exterminare propoſitum eſſe. Actanti ipſis videbatur Saxonem à Fœderatis disjungere, ut præter gravitatem Auſtriacæ Domui ſolitam ſat familiariter Dreſdam accederent, quo ſuis partibus illigato perſuade-

fuaderent, ubi in arma eruptum à Cæsare fuerit, non religionis negotium agi, sed ut turbidi ac petulantes Calviniani coërcerentur. Simul inani *infeudatione* ditionum Juliacensium eundem inescaverant, quas tamen ipsi jam spe devoraverant compescendis rebellibus Batavis, & firmando Belgio. Igitur Saxo Cæsaris autoritatem quovis modo asserere, & quæ Fœderati coarctandæ istius jurisdictioni postulabant velut iniqua rejicere, ac subinde monere, ne fervide nimis causam suam urgendo extremis rempublicam admoverent. E Domo Hassiaca Cassellanus Unioni nomen dederat, eoq; Darmstadiensis, cui cum isto super ditione Marpurgensi lis erat, in Cæsaris partes concessit. Inferioris Saxoniæ Principes tanquam à periculo longius remoti de fœderibus jam tum cogitare præmaturum ducebant.

Liga Pontificiorum.

§. 19. Cum autem circa successionem Juliacensem controversia quam maxime ferveret, Principes *Unioni* adscripti, qui hactenus literarum fere commercio societatem aluerant, Anno decimo hujus seculi Halæ Suevorum conventum celebrabant, arctius stringendo fœderi, & ut mature bello gerendo necessaria providerent, urgente eam rem cumprimis Henrico Galliarum Rege, qui & ipse tunc societati illi una cum Belgis Fœderatis se jungebat. Ac videbatur tunc periculum propius admotum, soluto ante biennium citra fructum Conventu Ordinum, in quo Fœderati querelis suis satisfieri frustra postulaverant: & quia vim jam parabant Austriaci occupandis ditionibus Juliacensibus, quarum possessionem Brandeburgicus Elector, & Palatinus Neoburgicus arripuerant, uterq; Unioni adscriptus, ejusque auxilio non parum confisus. Etsi postea Neoburgicus ex affinitate Bavarica, & adscitis sacris Pontificius majus cautæ suæ præsidium speraret. Iste igitur Evangelicorum Conventus Pontificios adverterat, ut & ipsi congressu Wurtzburgi indicto oppositum illi fœdus inirent, (*Ligam Catholicam* vocabant,) tuendis suis sacris ac ditionibus, si qua vis aut injuria inferretur, cujus dux Maximilianus Bavarus vetus Palatini æmulus constituitur. Ac armorum utrinque apparatus strepitum ac terrorem dabat, videbanturque jamjam in se velut impetu incursuri. Sed prævalente ratione, cum utraque pars nil præter defensionem suarum rerum obtenderet, nec causa adpareret, quare se invicem nullo manifesto emolumento perdere vellent, intra primos motus ea res stetit. Et Cæsar ut fœderibus atque armis superfederent hortabatur, ne quid ipse tunc tentaret domesticis turbis prohibitus. Gliscebat tamen utrinq; diffidentia, pruritusque bellandi, præsertim post solutum frustra Conventum Ratisponensem An. 1613. in quo Unioni adscripti Protestantes sæpius ingestas querelas contra enormem Judicii Aulici autoritatem, Tribunalque Spirense in Pontificios pronum ingeminabant; simul quod decretum Augustanum in alienos sensus traheretur, & ipsorum salus in lubrico poneretur, si, quod hactenus factum erat, suffragia in Conventibus Ordinum circa negotia religionis, & alia ad statum ipsorum pertinentia, numero valerent, quo semper Pontificii vincere possent. Quibus & similibus ut Cæsar medicinam faceret interposita transactione, quæ omnem deinceps litium materiam extingueret, postulabant, testati se ad publicas consultationes non progressuros, nisi petitis suis satisfieret. Sed cum Cæsar, Saxonis & Pontificiorum, qui non minus prolixum querelarum adversus Protestantes catalogum obtulerant, favore confisus non nisi inanibus verbis & in futurum prominentibus istos differre institueret, irritatis utrinque animis, & infecta re discessum. Sic igitur atroci incendio digesta erat copiosissima materia, levi quantumvis occasione flammam conceptura, quam seditiosorum turbo libellorum, à male feriatis ingeniis in publicum emissorum, non segniter provocabat. Nec ulla in medio potentia erat, quæ tumentes utrinque animos premeret, modica Cæsarum autoritate, qui jam dudum partis Pontificiæ accessio habebantur, & ex isto Ordinum dissidio viam aliquando ad utrosque opprimendos sibi munitum iri sperabant.

Lutherana religio per provincias Cæsaris invaluit.

§. 20. Non minor bellorum fomes per provincias Cæsari peculiares gliscebat, apud quas demum incendium erupit, quo tota Germania conflagratura erat. Causa itidem è sacris Augustanis, quæ istas per regiones late se diffuderant; quorum dum securitas nimis forsan intempestive quæritur, maturius exitium inveniebatur. Jam Ferdinandus I. populis Austriæ id anxie desideratibus, utum Caliçis indulserat, sed precario, & iterum suspendendum, quoad in tributa extra ordinem consentirent. Verum Maximilianus amplissime cultui Augustanæ Confessionis caverat, adhibitis in consilium Joachimo Camerario, & Davide Chytræo, clari nominis inter Lutheranos viris. Id privilegium cum post abolere conaretur Matthias, Austriaci captis armis ipsius copias profligarunt, ut tunc quidem cœptum persequi non auderet. Nec minus Bohemiæ subjectisque provinciis ea se religio infuderat, cui itidem Maximilianus, & inde Rudolfus, etsi non sine antegressò motu, & intercedente Saxone, securitatem *literis* quas vocant *Majestatis* promiserat, concessò quoque Protestantibus Consistorio minore & Academia Pragensi, quibus tuendis certi *Defensores* constituebantur, & nova templa extruendi facultate. Adversus hasce literas Præsules graviter fremebant; eas seni Rudolfo vi extortas, supra cujus potestatem fuerit talia indulgere, nec proceres Pontificios in eas consentisse. Inde horum aliqui in Protestantes sibi subjectos sævire, Jesuitæ novam Pragæ Academiam veteri oppositam erigere, omnia convicis & invectivis perstrepere, *Defensorumque* actiones velut contra majestatem regiam susceptæ accusari. Nec deerant, qui literas illas ex astuto Jesuitarum consilio datas arguerent, ut iisdem abusi Protestantes in turbas erumperent, ipsique ansam arma adversus se capiendi præberent. Istas porro literas Matthias, cum Bohemiæ regnum susciperet, confirmavit.

De illa opprimenda consilium initur.

§. 21. Invalescens illa per ditiones Cæsaris religio magnam Pontifici eidemque addictis solicitudinem injecerat, ne tam validæ provinciæ penitus Protestantibus accederent, neu subjectorum consensus ipsos quoque Principes Austriacos eodem traheret, aut renuentes ejiceret: unde certissima ritibus Pontificiis per reliquam Germaniam ruina imminebat. Omnia igitur circumspicientibus, qui huic incommodo medicinam adferre posset, maxime idoneus judicabatur Ferdinandus, Cæsaris Ferdinandi è Carolo filio nepos, Maria Bavarica genitus, quæ zelum in religionem Pontificiam è domo paterna haustum mariti penatibus jam antea sat calidi intulerat, eumque omni modo in filium transfundere laborabat, ulà quoque opera præceptoris Protestantibus infensissimi. In hunc ergo sacerdotum maxime favor inclinabat, quod fratres Rudolfi lenes nimis in Protestantes viderentur, ac è plerisque nulla tobolis spes. Hunc fovere, hunc omni modo extollere, ac rebus gerendis admovere, eidemque captandæ Ordinum Imperii benevolentiæ occasionem dare, denique fastigium Cæsareum, & tam opimum patrimonium defuncto Rudolfo destinare. Qui & ipse in specimen odii adversus Protestantes eos sub initium

tium hujus ſeculi Stiria aliisque ſibi ſubjectis locis ejecerat, quamvis Maximilianus iisdem ſuper religione ampliſſimo diplomate caviſſet, poſtquam duos milliones extra ordinem tributi nomine ſolviſſent; nec minorem ſummam contuliſſent, cum Ferdinandi pater Carolus iſtud privilegium retractatum iret. Enimvero Ferdinandus eo usque pro Romano cultu incaluerat, ut aperte profiteretur, malle ſe vitæ omniumque bonorum jacturam facere, quam ſacra ab iſto diverſa in ſuis ditionibus tolerare. Ne tamen hic Rudolfo ſuccedere poſſet, Matthias Rudolfi frater impediebat; cui indignum videbatur ſibi juvenem & gradu remotiorem in cernenda tanta hæreditate præferri. Eoque ut ſibi vivo Rudolfo ſucceſſionem firmaret, hunc admoto armorum terrore cogebat, ut magna ditionum parte ſibi cederet. Atque hoc ut volentibus ſubjectis fieret, firmata ab ipſo ſacrorum libertas non parum conferebat. Cum tamen nulla ſobolis ſpes ipſi, fratribusque ſupereſſet, quo religio Pontificia, ac Domus Auſtriaca novo munimento inſiſteret, tandem is ſuaſu ac conſenſu fratrum Ferdinandum adoptavit. In cujus favorem etiam Philippus Hiſpaniarum Rex juri, quod in Regnum Bohemiæ ſibi ferebat competere, renunciavit ea lege, ut iſtius ſobole maſcula extincta ſucceſſio ad Reges Hiſpaniæ iterum devolveretur. Inde à Matthia Ferdinandus Bohemis Rex deſignandus offertur; qui & in hunc conſentiunt ea conditione, ut poſt ſuſceptum regimen privilegia ipſorum confirmet, ac vivo Matthia citra hujus atque Ordinum conſenſum negotiis Regni ſe non immiſceat: alias Ordines nullo obſequio ipſi fore devinctos. Inauguratione facta Cæſar una cum Ferdinando Dreſdam ad Saxoniæ Electorem profectus eſt, ut tanta amicitiæ oſtentatione ipſius ſibi favorem pigneraret, apiſcendo Cæſareo faſtigio, & ſi quis motus apud Bohemos aut ab Unione erumperet. Mox & Hungarica corona eidem Presburgi imponitur, quo tamen Matthias ob ingraveſcentem valetudinem accedere non poterat, fixa Viennæ aula. Quæ res motus Bohemicos maturaſſe videtur.

An. 1617.

Ferdinandus Bohemiæ & Hungariæ Rex deſignatur.

Motuum Bohemicorum initium.

§. 22. Cum enim Cæſaris valetudo promiſſum Ordinibus Bohemiæ conventum, qui ſuffocandis in herba tumultuum ſeminibus neceſſarius erat, impediret, Ordines Evangelici una cum Defenſoribus congrediebantur, ſuper conſervandis literis Majeſtatis, & tuenda religione conſilia collaturi. Inter alia plurimum querelarum audiebatur ſuper Abbate Braunavienſi, cujus ſubjecti Evangelici templum ſibi extruere cœperant. Id cum inhiberet Abbas, cauſatus Præſulum Catholicorum ſubjectis id juris non eſſe, ac iſti haut eo magis deſiſterent, à Cæſare quoque literæ idem vetantes veniunt. Aſt Braunavienſes ad Defenſores Pragam ſe conferunt, qui una cum Magiſtratibus Regni & Deputatis decernunt, iſtis jus extruendi templa è privilegio competere. Quo decreto iidem confiſi ſtructuram ſuam urgent; Abbas contra præcipuos civium in carcerem rapit. Pragenſis quoque Præſul in ſibi ſubjecto oppido Cloſtergrabio templum collecta ſtipe ſat magnifice extructum ſolo æquaverat. Defenſores ad Cæſarem & Magiſtratus Regni ſcribunt emendationem petentes, ſimul conventum Ordinum Evangelicorum indicunt, diſpiciendo remedio adverſus hanc, & graviorem, quæ imminere videbatur, oppreſſionem. Ea deſtinata Cæſar ægre ferre, velut contra ſe ſuſcepta, quod ſuo juſſu templa iſta deſtructa diceret; & ut conventu ſuperſedeatur, jubere. Aſt illi per privilegia id ſibi licere, nec in Cæſarem quid ſuſcipi teſtati, in propoſito ſuo pergunt. Poſt deliberationem in arcem ad Magiſtratus Regni adſcendunt, querelas ſuas expoſituri; quibus cum Wilhelmus Slabata & Jaroslaus Martinizius durius reſpondiſſent, hoſce correptos una cum Secretario Philippo Fabricio per feneſtras præcipitant. Fuere qui traderent, inſtinctu Henrici Matthæi Comitis Turrii hoc factum, ut ob atrocitatem facinoris deſperata venia pertinacius deſtinata perſequerentur. Inde copiæ ſcribuntur, captivi carcere emittuntur, alii eodem conjiciuntur. Summæ rei adminiſtratio triginta directoribus creditur, legatiq; ad Sileſios, Moravos, Luſatos atq; Hungaros mittuntur ex fœdere auxilia petituri. Jeſuitæ Regno velut malorum autores proſcribuntur; qui tamen culpam in Calviniſtas regerunt, literasq; Majeſtatis, quas ita importune iſti crepent, Rudolfo vi metuq; extortas arguunt. Sed & Cæſar factum Bohemorum improbat, & arma omittere jubet, oſtentata veniæ ſpe; ni pareant, & ipſe arma minatur.

1618.

Proceres feneſtra dejiciuntur. d. 23. Maji.

§. 23. Ut ad amicam compoſitionem cœptæ turbæ deducerentur, Cæſarem vehementer hortati ſunt tum multi alii, tum Ordines Auſtriæ atque Sileſiæ; ac poſt Socii Unionis Roteburgi ad Tubarum congregati idem ſolicite petierunt, non obſcure innuentes, ſe ex eo, quod in Bohemos ſit ſtatuendum, conſilia capturos. Obtulit quoque interpoſitionem ſuam Saxoniæ Elector, una cum Moguntino, Palatino ac Bavaro, quin & ipſe deſignatus Rex Ferdinandus. Nec Bohemi abnuebant, modo ut Cæſar copias in Regnum mittere ſuperſederet. Sed cum ab hoc nollet deſiſtere Cæſar, & ut Bohemi copias dimitterent omnino poſtularet: illi in caſſes allici, & inermes inimicorum ſe libidini dedendos ſuſpicati in ſolis demum armis præſidium ſibi repoſitum judicarunt. Nativam quippe Principum Auſtriacorum manſuetudinem immitium ſacerdotum inſtinctu expugnari, ſubinde ingerentium, hæreticis fidem ſervandam non eſſe, ac nullum illuſtrius pietatis ſpecimen edi poſſe, quam velut Divini Numinis hoſtes exterminare, qui Pontificis Romani autoritatem adorare detrectant. Nec parum eam diſſidentiam accendebant Belgæ Fœderati, à Bohemis in auxilium ſolicitati, qui diligenter monebant, ne tractatuum ſpecie circumveniri ſe patiantur; exemplo quoque ſuo ad prægravem dominatum excutiendum ipſos animabant, omne ſtudium velut in communem cauſam polliciti tanto prolixius, quod è re ſua ducerent alibi Auſtriacis negotium faceſſi, ut expiraturis mox induciis Hiſpani minore mole ipſis incumberent. Addebat quoque Bohemis fiduciam *Unio*, quæ pacem quidem amplectendam, ſed non minus defenſioni invigilandum ſuadebat; ſimul communis religionis cauſam tum apud illos tum alibi agi aſſerebat. Per quas ambages auxilia ſua ipſis non defore inſinuabat. An quidam ex iſto fœdere eos aperte in bellum incitaverint, tanquam parum compertum aſſeverare non auſim. Diverſa ratione Bavarus oleum flammæ addebat, quem Bohemi miſſo legato ſibi conciliare conati fuerant, aperte ipſorum facta damnans, nullaque ratione excuſari eadem poſſe exprobrans; ut armati venia deſperata ſatius judicarent non inulti perire. Nam ſi de venia & ſacrorum libertate certi fuiſſent, facile perſuaderi potuiſſe videbantur, ut præſentia tuta, quam nova & periculoſa mallent. Nec deſunt, qui arguant, vicinos Principes Palatinum, Saxonem, & Bavarum remiſſius egiſſe, quam pro tanto periculo, diſcordantibus inter ſe ſtudiis; an quia malo ingraveſcente auxilium ſuum carius imputaturi erant, aut ex alterius ruina incrementa ſibi ſperabant.

Compoſitio amica fruſtra tentatur.

Bellum ſuadent Batavi & Unioniſtæ.

§. 24. Cum igitur literis hinc inde ſcriptis parum proficeretur, Cæſare jubente in Bohemiam irrum-

Bellum Bohemicum ſurgit.

1618. irrumpit Henricus Dampierus, quem mox sequitur, qui Bohemos rebelles publice pronunciat. Statim cædes, incendia, rapinæ, stupra velut in hostico, cum Bohemi adhuc Cæsaris fideles se subjectos profiterentur; minæ quoque super mutanda religione, præpostera rei gerendæ auspicia consternatos ad obsequium reducere conantibus. Missus isti in subsidium Carolus Bucquoius veteranus apud Belgas dux cum amplioribus copiis & mandatis. Contra Bohemis subsidio cum valida legione accessit Ernestus Mansfeldius, Petro Ernesto Lucemburgi quondam Gubernatore genitus; qui cum apud Hispanos ob genus maternum impar exiguam sui rationem haberi cerneret, ad Protestantes se contulerat, non postrema belli fax. Is urbem Pilsenam Cæsari faventem vi expugnavit. Sed adversus Budevveisam immissum à Bucquoio præsidium conatus irritos reddebat. Modicæ hinc velitationes, pari fere damno & quibus ad summam rerum nihil profectum est. Sed cum Bohemi numero prævalerent, quibus etiam è Silesia auxilio submissæ copiæ accesserant, & Cæsarei ad fines Austriæ locis impeditis se tenerent, Turrius Comes cum parte exercitus in Austriam irrupit, causatus prædam è Bohemia eo avectam se repeturum; an ut & ibi bellum accenderet, ac Austriæ populos, qui & ipsi ob violata privilegia fremebant, ad arma secum conjungenda animaret.

§. 25. Post imbutos utrinque civili sanguine gladios exigua pacis spes supererat ex interventu Palatini, Saxonis, Moguntini ac Bavari, cui tentandæ dies Egræ dicta fuit. Verum antequam ea cederet,

1619. Matthias Cæsar moritur. Cæsar Matthias mense Martio Anno 1619. fato fungitur, haut leve turbis latius spargendis momentum. Nam non Bohemi solum velut ad interregnum devoluti pro arbitrio circa summam rerum disponere; sed & Austriæ Ordines jam commodum temp° advenisse credere adversus incommoda, quibus hactenus pressi fuerant, sibi in posterum prospiciendi, novi Principis autoritate nondum coalita, & incumbentibus Bohemiæ turbis.

Bohemi Ferdinandum Regem abnuunt. Ac apud Bohemos quidem Ferdinandus, quem Moguntinus tanquam legitimum Bohemiæ Regem ad futuri Cæsaris electionem non sine gravi Bohemorum præjudicio evocaverat, suscepta Regni administratione per literas Præsidibus sub Matthia constitutis magistratum prorogat. Nec minus misso diplomate Bohemorum privilegia confirmat, prout cum Rex designaretur pollicitus fuerat. Enimvero Bohemi apud Palatinum & Saxonem queruntur, à Ferdinando regimen invadi non præstitis prius quæ debebantur; simul quod munus continuare jubeat malorum omnium Regno autores, eoque crimine ab ordinibus loco motos: quodque externum militem è Regno non deducat, & alibi copias contra ipsos conscribat. Sed & Silesii juramentum dicere abnuerunt, nisi posito bello, & confirmatis privilegiis. Nec minus Moravi cum Lusatis in Bohemorum placita transierunt. Multa inde à Bohemicis Directoribus constituuntur in usum Regni & securitatem sacrorum; simul perpetuum fœdus inter Bohemiam, eique annexas Provincias scritur, cui dein Austriæ, & mox Hungariæ Ordines sociantur. Nam Austriæ quidem regimen Albertus Archidux in Ferdinandum per literas transtulerat, quas dum Ordinibus Ferdinandus exhibet, ac ut iisdem obsequium præstent postulat, hi negotii gravitatem causati spatium deliberandi petunt, tum ut miles amoveatur, ac querelis medicina fiat, antequam juramento adigantur. Interea sibi provinciæ administrationem, quoad in novi Principis verba juratum sit, veteri jure competere asserunt. Inprimis Superioris Austriæ populi firmiter postulatis suis insistere, & cupide Bohemico fœderi accedere. Inferioris Austriæ Ordines cunctabundos prævalidis adhuc Pontificiis Comes Turrius eodem compellebat, exercitu ipsis Viennæ mœnibus, ubi tunc Ferdinandus agebat, admoto, cujus occupandæ spem per quorundam intus proditionem conceperat. Et in summo periculo versabatur Ferdinandus, ni Mansfeldius interim à Bucquoio in Bohemia vapulasset; cujus cladis terror Turrium Vienna abstractum Bohemis subsidio festinare coëgit. 1618.

Ferdinandus Cæsar creatur. §. 26. Sed Ferdinandus, cum nihil rebus suis utilius judicaret, quam Corona Cæsarea potiri, relicto domi fratre Leopoldo Francofurtum se contulit, ut præsentia sua celeritatem ei negotio adderet. In quo quantum ad summam rerum momenti situm esset cum Bohemi satis intelligerent, apud Electores scriptis literis impedire conati sunt, ne Ferdinandus velut Rex Bohemiæ ad electionem admitteretur: contendentes, jus eligendi Cæsarem non competere, nisi qui Electoratum reipsa, & citra contradictionem possideat: interregni tempore id jus penes Ordines Bohemiæ esse. Eoque & ipsi Legatos Francofurtum destinarunt, velut Regno Bohemiæ vacante electioni interfuturos. Qui tamen non longius quam Marpurgum usque procedere ausi, cum Electores eorum petita negligerent, aut se non satis idoneos tantæ rei judices ferrent, interposita protestatione domum reverterunt. Eo conatu depulsi Bohemi, saltem ut electio suspendatur, quousque turbæ compositæ sint, petierunt. Idemque suadebat Palatinus; qui cum antea Monachium ipse profectus Maximilianum ut ad fastigium Cæsareum adspirare vellet, frustra incitasset, nunc inter alia differebat; circumstrepentibus armis electionem non satis fore liberam, & ante omnia id agendum, ut excluso milite externo, & compositis motibus Bohemicis intestina Germaniæ securitas constituatur; quæ nunc eo usque periclitetur, ut Unio in sui defensionem copias conscribere necessarium judicaverit. Quæ tamen non impediebant, quo minus mense Augusto Electores (Fridericо Palatino excepto, qui suffragio suo Maximilianum Bavarum designabat,) Ferdinandum Cæsarem renunciarent, cum denuo Bohemis sequestres se obtulissent, designato ad mensem Novembrem Ratisponam conventu; quâ conditione m Ferdinand° à se acceptari significabat.

Bohemi Fridericum Palatinum Regem eligunt. §. 27. Ast Bohemis potius visum indicto Ordinum Regni Conventu fœdus inter se cum adjunctis Regno provinciis, & utriusque Austriæ populis firmare, legesque concipere, in quas Reges deinceps sint adsciscendi, adjecta clausula commissoria, ni iisdem stetur. Inde ulterius progressi Ferdinandum Regno excidisse decreverunt, quod contra leges metu aut per largitiones corruptis suffragiis Rex designatus sit, & conditionibus, ex quibus electionem suspendissent Ordines, contravenerit, jam sub Matthia hostilia in Regnum molitus, & adhuc immisso milite sæviens, qui & cum Hispano pactum super successione in fraudem liberæ electionis Ordinibus competentis iniverit. Mox Fridericus Palatinus Elector Rex ab istis designatur, eique missis legatis Regnum offertur. Fuerant, qui de Joanne Georgio Saxoniæ Electore, aut Carolo Emanuele Sabaudiæ Duce eligendo mentionem injicerent. Sed hic remotus nimis, nec tantæ moli par judicabatur; ille Austriacis nimium addictus, nec Bohemis satis æquus metuebatur, & ne insignia feuda, quæ à Regno Bohemiæ obtinebat, avelleret. In Friderico præterea mite ingenium spectabatur vicinia, & quod Gallis Britannisque, ac Belgis amicitia, affinitate, aut fœdere innexus, caputque Unionis esset. Si

1619. quid adversi accidisset, omnes, quos Austriaca potentia æmulatione accenderet, auxilio accursuros spes erat. Fridericum, ut tam periculoso bello asserendum diadema, dissuadentibus licet Saxone & Brandeburgico Electoribus, Bavaroque, tum Polono, ipsoque socero Jacobo Magnæ Britanniæ Rege, susciperet, præter splendorem fastigii regii, & tam opimarum ditionum accessionem, stimulabant præcipites quidam homines, in spes inanes proni, aut è novis rebus suarum fortunarum incrementa aucupantes; quos inter Ludovicus Camerarius præcipuus habebatur. Qui fortiter audentibus omnia prona jactabant. Ignavum esse ultro oblatum respuere, quod alii tot ultro provocatis periculis quæsitum iverint. Si ipse abnuat, non defore, qui cupide amplectantur tam egregiam fortunæ augendæ occasionem, degenerem ipsius modestiam irrisuros. Batavos induciis mox expiraturis tat negotiu Hispano daturos; Unionem veteres ipsius ditiones protecturam. Denique omni humana providentia potius habendum Divini Numinis auxilium, cui in proclivi sit veræ religionis assertoribus adversus Antichristi satellites victoriam largiri. Nec tamen deerant, qui tutiora ingererent; nec præsentem fortunam sat splendidam apiscendo ambiguæ spei Regno alex exponendam. Ingentes Domus Austriacæ vires, immensam pecuniam, spectatos bello duces, militum affatim. Addictissima Ferdinando Pontificiorum per Germaniam studia, cujus magnitudini innexam Romanæ religionis incolumitatem haut falso credant. Ipsi contra neque duces, neque exercitum, nec pecuniam tanto bello parem. Galliam non satis firmata intus pace tantis Palatinæ Domus incrementis vix favorem accommodaturam memoria expeditionum quondam sublevandis Hugenottis susceptarum. Socerum pacis dulcedine fascinatum nunquam arma in Hispanos sumturum. Languidum à Batavis auxilium, qui incendio à se avertendo alienas ædes inflammari gaudeant. Saxonem ac Bavarum æmulos, ac sine dubio in Ferdinandi partes transituros. Danum nimis remotum. Nec in sociis Unionis multum præsidii, quos facile tædium belli sit capturum, si onera penes se, lucrum penes alios esse perspexerint. Tum facilem inter tam multos dissensionem, diversas spes; nec in arduo fore aliquos metu, aut ostentatis præmiis societate avellere. Ipsos porro Bohemos rerum novarum avidos & instabiles, non amore in ipsum coronam obtulisse, sed quia cæteri eam abnuerant. Metu depulso æque Friderici ipsos, quam Ferdinandi fastidium subiturum; ac popularis licentiæ cupidos metu Regem sumsisse, ne omni auxilio destituerentur. Transylvanum ingenio mobili suas tantum res agere, quem levis rerum conversio partibus abstrahere queat. Cæteros Germaniæ Principes, ubi nullus ob sacra metus, non temere bellum adversus Cæsarem sumturos. Denique si semel Ferdinandus acie vincatur, non deesse unde vires reficiat. Ipsi pulso unde alium exercitum? Et ubi non amplius metuat Ferdinandus, Cæsaris personam exserturum, & non edictis minus quam armis fore formidandum. Sed hæc atq; talia cæcutientes timidi audiebant, & qui fortunæ bona ultro in sinum delapsa amplecti nescirent, præsertim cum Mauritius Arausionensium Princeps, & Dux Bullionæus Fridericum ad audaciam incitarent. Creditum quoque ab uxore Elisabetha Jacobi VI. Britanniæ Regis filia dubitanti calcar additum; ingerente; indecorum esse velut cælitus oblatum sceptrum repudiari ab eo, qui Regis filiam in thorum assumere ausus sit.

Bethlenus in Hungariam

§. 28. Sed & multum fiduciæ addebant Friderico Hungari, qui tunc quoque frænum mordere incipiebant ob molestias religionis causa illatas, & quia metuebant, ne Bohemis oppressis & ipsi conscientiæ servitio subderentur; inde quoque aucta consternatione, quod post tot intercessiones miles è Bohemia non revocaretur, omni immanitatis genere ibi grassari pergens. Hi ergo à Gabriele Bethleno Transylvaniæ Principe, quem & Bohemi solicitaverant, auxilium sibi petendum statuerunt. Qui postquam pacem cum Turcis firmasset, magno cum exercitu in Hungariam Superiorem irrupit & Cassoviam plurimaque alia oppida ipsumque Presburgum in potestatem redegit. Is terror Bucquoium Bohemia evocaverat, quem Bohemi junctis Transylvanorum copiis insecuti circa Viennam post acrem velitationem trans Danubium rejecerunt. 1619. irrumpit.

§. 29. Interea Fridericus Pragam se contulerat, ac solenni ritu coronam Regni Bohemiæ susceperat, Moravis inde, Silesiisque in verba sua adactis; factique sui rationes publico scripto reddit. Nec minus Bethlenus ab Hungariæ Ordinibus abdicato Ferdinando Princeps Hungariæ declaratur, fœdusque inter id Regnum atque Bohemos sancitur. Etsi paulo ante Ragozius ab Humanajo Cæsareo duce, qui sub primam Bethleni irruptionem in Poloniam concedens favore Regis validam manum comparaverat, profligatus fuisset; quæ res Bethlenum Vienna abstrahebat, ac Ferdinando respirandi spatium dabat. Nam Bethlenus parte copiarum in Hungariam Superiorem missa, cum cæteris Presburgum ipse se conferebat. Inde in aliquot mensium inducias consentit, compositione ad conventum Neosolæ habendum rejecta. In quo etsi fœdus Hungarorum & Transylvanorum cum Bohemis decerneretur, ac abdicato Ferdinando Bethlenus Hungariæ Rex proclamaretur; id tamen pro Ferdinando effectum fuit, ut distracto interim Bethleno tota belli moles in Fridericum incumberet. Quæ quidem tanta se conglomeravit, ut facili negotio ipsum opprimendum adpareret. Fridericus coronatur. 1620.

§. 30. Nam Ferdinandus primo Friderici electionem irritam declarare. Mox Bavarum, quem post coronationem domum revertens Monachii adierat, inito fœdere rationibus suis illigare. Inde ad Conventum, quem Mulhusii Electores Ecclesiastici una cum Saxone, Bavaroque & Ludovico Hassio, omnes ipsi addictissimi agitabant, querelas suas deferre, eorumque auxilia implorare. Qui Friderici conatus improbant, atque ut ultro Regno cedat hortantur; Bohemos cæterosque ut arma deponant non sine minis monent. Simul ab Unione, ne huic negotio se immiscat, postulant, cautione interposita religionem Protestantium aut bona sacra haut quicquam peti. Ferdinandus quoque pro Cæsarea autoritate Ordinibus ut quiescant imperat, ductoresque ac milites sacramento Friderici avocat. Quæ omnia eo majorem habuerunt efficaciam, quod ipse Fridericus antehac Ferdinandum Bohemiæ Regem & inde legitimum Cæsarem agnovisse videretur. Legationibus quoque Rex Daniæ & Inferioris Saxoniæ Principes demulcentur. Inferioris Austriæ Ordines in verba Ferdinandi jurant, fœderique cum Bohemis renunciant, postquam ille ipsis verbo super libertate sacrorum caviset. Ferdinandus res suas reparat.

§. 31. Inter hæc post minacia utrinque scripta *Umo* & *Liga* contractis copiis, hæc circa Donavertam, illa ad Ulmam castra castris opposuerant. Et jamjam ad manus videbantur deventuri, qui tam ferociter ante periculum locuti fuerant. Sed mox congressu utriusque partis Ulmæ indicto res componitur, ac Unio Bohemiæ defensionem abdicat solius Palatinatus tutela susceptæ. Quæ res non parum Friderici partes debilitavit; præsertim cum antea Inter Unionem & Ligam res componitur.

1620. antea magnificis verbis vires *Unionis* ostentassent, qui ipsum ad tam ancipitia consilia impulerant. Ut autem hoc modo transigeretur Galliæ Regis Legati, qui Ulmæ tunc aderant, multum momenti attulerant. Scilicet quod nollet Gallus tanta opum accessione Palatinum extolli, ne iste uti olim res Reformatorum per Galliam fulciret, quos ipse in ordinem redigere propediem meditabatur. Unde & idem Daniæ Regem, & Saxonem, ne Friderico assisterent, monuerat. Nec deerant, qui Joachimum Ernestum Brandeburgicum Unionis ducem auro corruptum arguerent.

Fridericus undique invaditur.

§. 32. Postquam compositione facta Unionis copiæ in Palatinatum Inferiorem descendissent, Bavarus qui supra triginta militum millia sub signis habebat, in superiorem Austriam tendit, eamque sub Ferdinandi obsequium redigit, hinc in Bohemia cum Cæsareis Ducibus copias conjuncturus. E diversa parte Cosacci Poloniæ Regis instinctu Silesiæ ac Moraviæ infusi late terrorem dabant. Saxo jamdudum in Austriacos pronus, quòd oppressis hisce Electoratus ejus Domui à Carolo V. collatus periclitaturus videbatur, tum pollicitis super causa Juliacensi ad ipsius votum decidenda inescatus, stimulantibus insuper quibusdam sacerdotibus, qui Lutheranis Pontificios proniores quam Calvinianos clamabant, in Lusatiam cum exercitu irrumpit, expugnataque per vim Budissina, pleraque ejus provinciæ oppida recipit; frustra renitente Marchione Jægerndorfio, qui ad defendendam eandem à Friderico missus erat. E Belgio Ambrosius Spinola cum viginti millibus peditum, quatuor equitum in Palatinatum Inferiorem movebat, cui protegendo Unionis copiæ ad Oppenheimum castra posuerant haut quicquam Spinolæ pares, quippe tumultuario collectæ, nec disciplina satis compositæ, ac præter ducum dissensionem cum stipendii penuria conflictantes. Sunt qui judicent, graviter ab illis peccatum, quod non obviam Spinolæ extra Palatinatus fines processerint, veluti ad defensionem, quam solam sibi propositam testabantur, necessarium foret primum ictum excepisse. Cujus rei culpam multi in Jacobum Regem conjiciunt, qui noluerit Spinolam ab *Unione* lacessi, antequam is hostilia in Palatinatum exercere cœpisset. Iste enim, præterquam quod senio & indole ab armis abhorreret, generum Bohemia expelli haut ægre ferebat, quem & nunquam Bohemiæ Regem voluerat agnoscere, seu factum improbans, seu ne existimationis suæ causa pro genero arma sumere cogeretur, si in ausa ipsius consensisset, quibus sustinendis eundem haut sufficere credebat. Cui tamen ut avitæ ditiones salvæ manerent, apud Hispanos facile se obtenturum autumabat. Inde nil præter modicum pecuniæ, & quod stipis instar habebat, Friderico submissum, & ad tria millia peditum Britannorum ductu Horatii Veerii connivente magis quam jubente ipso Unioni accessere. Igitur Spinola à tergo Batavos haut metuens, quibus aliena pericula in se derivare, aut inducias ante tempus abrumpere non placebat, cum per Mosellam in Palatinatum irrupturus crederetur, apud Confluentes Rhenum trajecit, & Landgravio Mauritio obiter perterrefacto Francofurtum versus iter instituit. Ei cum copias suas ad Mœni ripas *Unio* opponeret, ipse repente apud Moguntiam Rhenum superavit, ac pleraque Palatinatus oppida maligne munita in potestatem redegit, illuso *Unionis* exercitu, cui Henricus Arausionensis cum equitatu Batavico accesserat. Nam neque Spinola sui copiam locis æquis fecit, nec dissensionem inter duces adversæ partis occultas per artes alere neglexit. Et crediderunt multi, semel atque iterum occasionem rei bene gerendæ Unioni allubuisse, sed quam Marchio Anspacensis, penes quem summum exercitus imperium, vario obtentu eluserit auro Hispanico, uti putabatur, corruptus, & de cætero bellandi artibus Spinolæ nullo modo comparandus. Igitur nullo operæ pretio facto in hiberna dispergitur *Unionis* miles, ipse quoque partem perituri Palatinatus comesturus. Et Hispanos late regione potitos Palatinatus spolia haut satiabant, quo minus & ad vicinos passim rapaces manus extenderent. 1620.

Bohemiam Bavarus irrumpit.

§. 33. Haut segnius in Bohemia Friderici res pessum ibant, hostium armis, ac intestina labe. Ipsi neque vis animi, nec autoritas, nec pecunia tantæ moli par. Et refrixerat favor subjectorum, nativa ingenii mobilitate, &, quod inconsultos motus sequi solet, novitatis fastidio. Proceres, qui Britannicos thesauros, ac confluentia undique auxilia novasque sibi per Austriacas ditiones satrapias somniaverant, cum nihil horum adpareret, à Rege alienabantur. Vulgus belli incommoda, tributorum gravitatem, & hostilem juxta ac proprium militem, per viscera Regni grassantem tacite execrabatur. Nec paucos Fridericus offenderat remotis è templo arcis imaginibus, intempestiva scrupulosq; religionis ostentatione ipsis quoque Lutheranis invisa, apud quos vis pietatis valet, inania transmittuntur. Exinde neglectus, aut contumacia advertus novum Regem ejusque jussa, confusa consilia, pecunia, & alia bello necessaria maligne suppeditata, miles disciplinæ insolens, ignavus, ad imperia ducum piger, & ob tardius soluta stipendia fremens. Et ipse Fridericus ingruente hoste animis cecidisse visus erat, quem & multi parum circa conciliandos militum animos sategisse arguebant. Sic labantibus ejusdem rebus ingruunt Cæsarei, quibus Bavarus post subactam Superiorem Austriam se junxerat, hujus maxime consilio certi quamprimum prælio cum hoste decernere, aut si pugnæ copiam is non faceret, caput Regni Pragam petere. Nam metus erat, ne declinato primo impetu Bohemi se firmarent, aut Betlenus à tergo nudatam milite Austriam invaderet, hyemsque vicina luesq; contagiosa tunc grassans exercitum re infecta dissolvere subigeret. Unde & re infecta dimissus est à Friderico ablegatus ad Bavarum Schlammersdorfius tribunus, diem locumque colloquio dici petens, in quo amicæ compositionis via tentaretur. Nam Bavarus abrupte nullam aliam pacis legem asseveravit, quam ut prius pacatum Bohemiæ regnum Ferdinando tradatur; quod moras à Friderico quæri judicaret. Igitur occupatis in transitu compluribus oppidis, ac secundo conflictu equestri terrefactis Hungaris, cum Mansfeldius circa Pilsenam remorari eos injecta deditionis spe frustra conatus esset, recta Pragam tendunt, quo etiam Christianus Anhaldinus exercitus Bohemici dux properaverat, Monte Albo prope Pragam infesso; cui tamen ut munitionibus castrorum frontem circumdare posset, hostis spatium non concedebat.

Fridericus vincitur & Bohemia decedit.

§. 34. Igitur invadentibus Cæsareis prælium committitur, & cum Anhaldinus junior primum oppositas sibi turmas impulisset, mox ipse rejicitur, & saucius capitur. Is terror Hungaros equites, antequam manum cum hoste conseruissent, consternatos in fugam impulit. Certatim inde cæteri se pripuerunt. Intra horam parta victoria, quæ tanto Regno jugum imposuit. Equidem Fridericus suasu Turriani senioris, & Hohenloici, qui desperata victoria mature se Pragam contulerant, ad Bavarum miserat, viginti quatuor horarum spatium petiturus tentandæ compositioni. Sed cum hic octo duntaxat

1620. taxat horas concederet ea lege, ut Fridericus Regno Bohemiæ, annexisque provinciis repudiatis, interea temporis ad Cæsaris obsequium rediret; hic desperatis rebus, & ne à Bohemis Cæsari dederetur veritus, postera luce cum uxore & parvulis liberis raptim Praga profectus est, quæ mox Cæsareos admisit. Inde Uratislaviam ivit, Silesios ad constantiam hortatus, spe facta res suas afflictas mox aliorum accursu Principum reparatum iri. Sed cum Moravos jam Cæsaris se gratiæ submisisse, ac Silesios Saxoni ad deditionem invitanti aures præbere intelligeret, & miseris nihil fidum, Berolinum, & hinc ad Batavos concessit. Nec moram Silesii faciebant, non tam metu armorum, quam quia Saxo de privilegiis & libertate sacrorum ipsis caverat, auxilium suum pollicitus, si hæc violari contigerit. Qui sero postea agnovit se à Cæsare deceptum fuisse, ut Silesios deciperet. Mansfeldius tamen, cui in solis armis census, & quod amitteret præter vitam non erat, collectis prælii Pragensis reliquiis; & quos fides aut veniæ desperatio ultima tentare subigebat, afflictas Friderici res sustentare incassum conatus est; eo majorem gloriæ campum sibi aperiri arbitratus, quo pluribus cum difficultatibus conflictabatur. Simul ostensurus, quanto potior ipse Anhaldino foret, cui summum à Friderico imperium ipso posthabito delatum doluerat; & quia nullum apud Austriacos gratiæ locum sibi relictum intelligebat; qui repetita proscriptione, & pronunciata in caput ejus pecunia implacabile odium testabantur. Igitur Pilsena ac Tabore, vicinisque oppidis firmatis, citra pecuniam non spernendum comparat exercitum, quem prædis late actis alit.

Fridericus proscribitur.

§. 35. Ast Cæsar ut perculsum Fridericum penitus opprimeret, ac Germaniæ Principes ab auxilio eidem ferendo absterreret, istum proscribit, una cum Johanne Georgio Marchione Jægerndor-

1621. fio, Christiano Anhaldino & Georgio Friderico Hohenloio Comite; etsi paulo post Anhaldinus & Hohenloius in gratiam recepti. Tum Bavaro injunctum, ut Superiorem Palatinatum, Alberto Austriaco, ut Inferiorem occupent. Eam proscriptionem illegitimam, & *Capitulationi*, quam vocant, Cæsareæ repugnantem multi arguebant, adversus inauditum & indefensum extra judicii formam in propria causa, & quia Friderico lis non cum Cæsare, sed cum Archiduce fuerat. Cæsar contra in notorio & enormi crimine id potestatis sibi competere asserebat eo securius, quod armis & felicitate sua confisus Germaniæ Principes jam despicere inciperet. Nam nec *Unio* moram amplius faciebat, rebus male gestis ultro senescens; & Ferdinandi literis territa, simul persuasionibus Moguntini & Darmstadiensis dissoluta Friderici rebus plane renuntiat. Mauritius quoque Hassus gratiam sibi Cæsaris conciliare properabat. Non nihil metus Cæsari faciebat conventus Saxonum Inferiorum à Christiano IV. Rege Daniæ Segebergæ indictus, & quæ ibi paratæ esse copiæ dicebantur. Ac erat Dano ad audendum sat animi. Sed cum alii literis Cæsaris deliniti aut territi nollent, alii nihil possent, temerarium eidem visum tantam rem aggredi, præsertim cum Jacobus Rex verbis potius quam armis agendum censeret. Legatos tamen ad Cæsarem misit, Friderico veterem dignitatem & ditionem salvam petituros; quos æque, ac imbelles Jacobi preces Cæsar elusit. Qui & ideo in paucorum mensium inducias per Palatinatum Inferiorem consenserat, ut istum inani spe lactaret, ac Hispani per otium ibi res suas firmare possent, quas administrandas Spinola in Belgium remeans Gonsalo Corduæ tradiderat. Interim Mansfeldium in Bohemia grassantem hinc Saxones, inde Jo- 1621. annes Tillius Bavarici exercitus dux oppidis infestis proturbarunt; qui in finibus Superioris Palatinatus non tam copiis sat numerosis, quam astutia sua confisus hærebat. Ei ne in Bohemiam regredi posset Tillius obstitit; ac interea istam ditionem in verba Bavari adegit. Igitur Mansfeldius, ne velut indagine cingeretur, intercluso commeatu, & grassantibus per ipsius castra morbis, eidem illusit simulatis pactis, quibus magnam pecuniæ summam sibi stipulatus fuerat, & traditis munitionibus, quas servare non poterat. Inde cum è difficilibus locis se extricasset, irriso Tillio in Palatinatum Inferiorem se proripuit, & Corduam obsidione Franckendaliæ depulit. Mox instante Tillio Spirensem in ditionem, & hinc Alsatiam secessit, magna quacunque transibat populatione facta.

Cum Betleno pax fit.

§. 36. In Silesia tamen non parum adhuc turbarum dabat Jægerndorfius, occupata Neussa, Glatzio, & Troppavia, & excursionibus in Bohemiam factis. Is inde per Moravos in Hungariam tendebat ad Betlenum, qui magno cum exercitu è Transylvania in Hungariam veniebat, loca sibi à Cæsareis interim erepta recuperaturus, Filleccam, Presburgumque, simul Neuheusselio subventurus, in cujus obsidio Bucquoius ceciderat. Neque tamen aliquod operæ pretium factum, nisi quod Austriæ & Moraviæ vastitas inferretur. Ac Betlenus Friderici res desperatas videns, tum constantię Hungarorum diffisus, quorum multi Cæsaris gratiæ jam acceserant, pacem tandem Niclasburgi cum Cæsare init honestis conditionibus, quod hic metueret, ne bello per Hungariam extracto Turca se immisceret, & quia potius erat rebus per Germaniam incumbere. Et cedebat quidem Betlenus vocabulo Regis Hungariæ, sed vicissim titulum Principis Imperii, & Cassoviam cum septem districtibus in Hungaria, inque Silesia Oppelam & Ratiboriam Ducatus, quoad viveret, accipiebat. Nullo dein negotio Jægerndorffii copiæ Silesia pelluntur, & loca ab ipsius ac Mansfeldii milite infesta recuperantur. Sic pacata Bohemia, adjunctisque Provinciis Cæsar Lutheranos concionatores Bohemia & Austria pellit, spreta Saxonis intercessione, cujus auxilio non amplius indigebat, causatus ipsos, dum publice perorant, rebellionem Bohemorum probasse. Quæ res non modicum ruborem incussit quibusdam Lutheranis sacerdotibus, qui subdolis Pontificiorum blanditiis decepti infensis animis ad Calvinianorum excidium incumbendum clamitaverant, cum nunc sero perspicerent, pari se cum hisce dignatione apud Pontifici addictos haberi.

Lutherani Sacerdotes Bohemia pelluntur.

Spolia Friderici dividuntur.

§. 37. Cura hinc Cæsari erat, ut perpetuo vinculo Bavarum partibus suis adjungeret; qui magna apud Pontificios Ordines autoritate non æquo animo laturus videbatur, quæ Cæsar minuendæ Ordinum libertati jam animo agitabat. Igitur de transferenda in ipsum Electorali dignitate ac Palatinatu Superiore antehac promisso cum Hispanis egit, instigante etiam Pontifice Romano, qui hoc modo fastigium Cæsareum apud Pontificios, ac vetera sacra firmari ostendebat, numero prævalentibus Electoribus Catholicis. Quanquam autem Hispanis parum consultum videbatur, tantopere extolli veterem Domus Austriacæ æmulum; prævaluit tamen Cæsaris voluntas, qui & hoc modo ære alieno, quo isti ob præstita auxilia obstrictus erat, tradita tantisper in pignus Austria Superiore, facta de alieno solutione liberari poterat; simul æterni semina dissidii Bavaros inter, ac reliquam Palatinorum Domum sparsurus, quali distractione nuper Domum Hassiacã, & olim Saxonicam Austriaci Cęsares debilitaverant. Hispani tamen Palatinatũ Inferiorem sibi utiq; servare cupiebant, continendis in officio Belgis,

1621. Belgis, ac fœnandæ Germaniæ valde opportunum, Belgicisque & Austriacis provinciis interjectum. Nec obliti fuerant, quantum olim fomenti seditio Belgarum inde ceperat. Ei negotio ne Saxo acriter nimis se opponeret, repetitis veteribus blandimentis efficere conabantur. Ac alias non parum autoritatis ipsius, ac Brandeburgici interessioni detractura erat opinio invidiæ, qua hosce in Bavari incrementa aduri aliis persuadere in proclivi erat. Regis Jacobi postulata, quantumvis æquissimis conditionibus adornata, quia armis non fulciebantur, variis dilationibus elusa.

Christiani Brunsuicensis expeditio.

§. 38. Extremum conatum instaurandis Palatini rebus expromebant Christianus Brunsuicensis Dux, Georgius Fridericus Marchio Durlacensis & Mansfeldius. Ille collectis copiis Palatinatum versus tendebat, & capto Amœnoburgo Hassiam graviter infestabat. Sed coëuntibus Bavaricis atque Hispanis retro in Westphaliam vertit, & expilata Paderbornensi atque Monasteriensi ditione militem suum auget, instruitque. Mansfeldius per Alsatiam grassabatur, ac novis Hagenoam munitionibus circumdabat, cum Tillius interim per Palatinatum minora oppida consectatur. Mox acriter bellum repetitur, postquam Fridericus è Batavis trajecto mari per Galliam Lotharingiamque ignotus ad Mansfeldium pervenerat, qui tunc se suasque copias opimis conditionibus Hispanis venditabat. Inde trajecto Rheno Tillium apud Wisselochum acri pugna castigat. Qui tamen mox acceptam cladem reparavit victo apud Wimpinam posta asperrimam pugnam Durlacensi, qui post prælium ad Wisselochum copias suas, quas reducendo Friderico collegerat, à Mansfeldio separaverat, ut Bavari vires facta in ipsius ditiones irruptione distraheret; an ob æmulationem inter ipsum & Mansfeldium, gloriam profligati hostis cum hoc partiri dedignans. Huic tanta clade perculso paulo post Cæsar acrius incumbit, pronunciata adversus ipsum sententia, qua Eduardi Fortunati liberis Superiorem Marchionatum Badensem cum omni emolumento hactenus percepto restituere jubetur. Dum Mansfeldius in Palatinatu rem gerit, Leopoldus Archidux Hagenoam recuperare laborat; sed quem iste repente ingruens non sine clade repellit. Inde reversus Ludovici Darmstadiensis ditionem male mulctat, & ipsum cum filio captivum abducit, paulo post tamen pecunia emunctum iterum dimittit. Interea Brunsuicensis valido cum exercitu è Westphalia Rhenum versus progreditur, & male habita Fuldensi atque Darmstadiensi ditione Hœchstam oppidum capit, Mœnum ibi ponte transiturus. Verum ingruente celeriter Tillio ac Cordua, asperrimo cum hisce prælio cosligere cogitur. In quo cum post sex horarum pugnam hostes indefessos urgere cerneret, suos prælio excedere, Mœnumque superare jussit. Incumbentibus tamen hostibus fuga magis quam receptus fuit, ac fatiscente ponte plurimi flumine aut ferro hausti. Inde majorem copiarum partem prælio ereptam Mansfeldio junxit, ac una cum illo complura Alsatiæ oppida subegit.

1622. Prælium ad Wisselochum. 29. April.

Prælium ad Wimpinam. 6. Maji.

Prælium ad Hœchstam. 19. Junii.

Fridericus exercitum dimittit.

§. 39. Interea Daniæ Rex & Saxoniæ Elector apud Cæsarem pro Palatino intercedere non destiterunt, quibus iste solita clementiæ professione spem reconciliationis fecit; qua etiam Hispani Jacobum Regem lactabant. Et quia Cæsar causam dilatæ compositionis in pertinaciam Friderici rejiciebat, qui refectis subinde copiis pacem Germaniæ turbare non cessaret, Jacobus Rex ac cæteri pro illo restituendo verba interponentes, quo istud tergiversandi prætextum Cæsari præriperetur, eidem persuadebant, ut promovendæ amicæ transactioni Brunsuicensi ac Mansfeldio millionem daret; præsertim cum difficile ipsi futurum sit à pecunia destituto tantum exercitum in Germania sustentare. Enimvero exarmatus jam Fridericus impune spernitur, & cœptus Bruxellis tractatus varias per frustrationes trahitur. Donec totum negotium ad conventum Ratisponensem, quem Cæsar indicebat, rejiceretur. Interim Jacobus Rex primaria Palatinatus oppida, quæ Friderico adhuc restabant, Heidelbergam, Manheimium & Franckendaliam in tutelam Ic suam recipere profitetur, velut non auturis Austriacis tam aperte ipsius autoritate insultare. Ast Tillius, neglecto inani terriculamento, Heidelbergam vi, Manheimium deditione capit. Leopoldus quoque Alsatiæ loca à Mansfeldio occupata recuperat, & Spiræ, Wormatiæque præsidium imponit. Ac passim miles Cæsareanus eo petulantius Protestantibus erat molestus, quod nemo quem metuerent supereresset. Mansfeldius enim sacramento Friderici solutus Cæsari primum ministeria sua offerebat. Sed mox Bullionæi pollicitationibus allectus per Lotharingiam in Metensem tractum una cum Christiano Brunsuicensi ducit, magno per Galliam terrore dato, ne partibus Hugenottorum, quos bello tunc in ordinem redigere Ludovicus Rex laborabat, accederet. Sed inani Gallis tractatu illudens, an ipse illusus, cum validas adversus se copias colligi videret, ad Batavos transire constituit. Ac depositis Sedani machinis majoribus, relictoque ibidem Friderico per Hannoniam festinato itinere in Brabantiam rapitur, undecim dierum spatio quinquaginta novem milliaria cum exercitu ementitus. Et apud Floreacum Cordua se objecit, iter ipsi intercluiturus. Acre ibi prælium, & magna utrinque cædes. Perruperunt tamen Mansfeldiani, fame licet & tanto itinere confecti, ac apud Bredam Mauritio Arausionensi juncti haut modicum momentum attulerunt, ut Spinola obsidionem Bergarum ad Zomam solveret. Inde Mansfeldius tacito Batavorum impulsu Frisiam Orientalem, opimam regionem irrupit, copias ibi suas refecturus, ac firmatis viribus denuo belli aleam tentaturus, postquam ita aperte Jacobi Regis credulitatem ab Austriacis ludibrio haberi adparebat.

1622. Prælium ad Floreacum.

Conventus Ratisponensis, ejusque indoles.

§. 40. Ferdinandus autem, cum artes juxta atque arma ita feliciter ubique succederent, jam opportunum tempus advenisse judicans, quo dudum destinata circa Electoralem dignitatem in Bavarum transferendam exsequeretur, pro quo etiam Galliæ Rex nitebatur, conventum Ratisponæ indictum obit; simul specimen daturus imperii proprio ex lubitu atque usu spreta Ordinum autoritate gerendi. Neque enim universos Ordines convocaverat, sed Electores duntaxat, & pauculos sibi fere obnoxios. Moguntinus quippe Palatino dudum infensus hoc destructo Viæ quam vocant Montanæ inhiabat. Colonienſis Bavarica stirpe ortus pro sua Domo nitebatur. Trevirensis quoque atrocibus in Fridericum odiis quantalibet libertatis publicæ jactura litaturus erat. Salisburgensem ut nihil voluntati Cæsaris aut Bavari adversum mutiret, ditio utrique interjecta subigebat. Ludovicus Hassus dudum Cæsari velut mancipio addictus fuerat, ut hunc faventem sibi circa ditionem Marpurgensem haberet; de qua sub finem conventus sententia pronunciata est. Brandeburgici exigua eo tempore habebatur ratio. Saxo, ut conventui interesse vellet, ambitiose solicitabatur. Sed iste matris fun° obtendens obnixe recusabat, indignatus pulsos Bohemia

1623.

1623. Lutheranos sacerdotes, & ut destitutæ libertatis exprobrationem apud cæteros Protestantes declinaret; cum neque honeste Cæsaris acta probare, nec coram pertinaciter abnuere citra istius offensam posset; nec suam autoritatem ita coram vilipendi vellet; armis autem cum Cæsare ubique tunc victore collidi minime omnium consultum duceret. Legatos tamen arctissimis mandatis circumscriptos misit, quod & Brandeburgicus fecit. Igitur, quos intimos sibi ac fidissimos consiliarios vocabat, Cæsar exponit, quid circa transferendam Electoralem dignitatem in Bavarum exsolvendo suo promisso, & ob istius in rempublicam & se merita decreverit; simul circa remedia stabiliendæ pacis ac securitatis consilium ipsos poscit. Additur in speciem de pecunia adversus Turcam, de compescendis Batavis; ne ob solum Palatinum negotium conventus indictus videretur. Ac in Ecclesiasticis quidem, qui majorem partem faciebant, nulla mora erat, quin citra exceptionem Cæsaris destinatis applauderent. Hassus callide negotium ad Electores rejiciebat. Soli Saxonici ac Brandeburgici Legati dissentiebant; ejusmodi agendi modum in causa tam ardua Capitulationi Cæsareæ, legibusque Imperii minus congruere asserentes, nec filiis fratrique, & agnatis innoxiis Friderici ob delictum jus quæsitum auferri debere, inaudita præsertim indefensaque causa. Neque hanc sibi pacis constituendæ idoneam viam videri; sed Fridericum potius in gratiam recipiendum. Isthæc à Conventu quidem Cæsari exponebantur, sed molliter, ut demisse potius monere, quam contradicere videri vellent. Paulo ferocius protestabatur Wolfgangus Wilhelmus Neoburgicus; se adversus *Aureæ Bullæ* constitutionem tanquam proximum agnatum atque innoxium injuste præteritum.

Electoratus in Bavarum confertur.

§. 41. Sed Cæsar in colorem sibi sufficere judicans majoris partis assentationem, neglectis qui contradicebant solenni ritu septemviralem dignationem Bavaro confert; ac ne plane rationes eorum, qui molliora suadebant, insuper habuisse videretur, addit; quamprimum à se Conventum indicendum, ubi super Palatini liberis, agnatisq; amica ratione aut formato judicio disceptandum sit; ac post mortem Bavari eam rem nemini præjudicio fore. Actui tamen inaugurationis Saxonis atq; Brandeburgici Legati, Neoburgicusque, & Hispanus orator, ne quod agebatur adprobare viderentur, interesse recusabant. Gallus contra legatis suis injunxerat, ut deinceps huic Electoris titulum tribuerent, Palatino negarent. Isthoc negotio pertinacem futuris motibus materiam suffici, simulque introducendo Germanis insolito dominatui, & opprimendæ Protestantium religioni fundamenta jaci, prudentes facile agnoscebant. Nec in Republica tam inconcinne disposita unquam occasionem defore jactato justitiæ vocabulo subvertendi invisos, aut opibus eminentes, si penes unum sit de statu bonisque Principum decretoriam sententiam ferre, in solius judicis emolumentum redundaturam. Cæterum quia Brunsuicensi atque Mansfeldio copiæ adhuc erant non spernendæ, & Inferiores Saxones factum non obscure improbabant, Saxoque Elector ac Brandeburgicus queri non desistebant, sua monita super observandis Imperii legibus non fuisse audita; nec per clausulam à Cæsare adjectam Palatini filiis agnatisque consultum, quorum jus in dubium vocetur, & à lubitu Cæsaris incertove judicii eventu in infinitum forte extrahendo suspendatur: igitur demulcendo Saxoni ablegatur Ludovicus Hassus recenti justitiæ beneficio obstrictus. Is postea adjuncto Moguntino Tillioque Sleusingæ cum Saxone congressus plene huic satisfecit, ut non solum Bavarum Collegam sibi in Septemviratu agnosceret, sed & omne studium servandæ autoritati Cæsareæ polliceretur. Id quod etiam Brandeburgicus triennio post allaborante Saxone fecit. Nec parum momenti heic attulit Lusatia, quæ ob factos in bellum Bohemicum sumptus Saxoni addicebatur. Tum ipsi atque Colonienſi commissum, ut Ludovicum Hassum in possessionem ditionis Marpurgensis mitterent. His pondus addebant Tillii copiæ, quibus isthoc obtentu per Hassiam Inferiorem hospitia assignabantur. Cæsar quoque ostentandæ clementiæ Wilhelmum & Fridericum Duces Saxoniæ, quos captivos tenebat, dimisit, ac Christianum Anhaldinum in gratiam recepit. Nec mora, quin Bavaro in perpetuum Electoratus confirmaretur, cautione tamen addita, cæteris Electoribus id præjudicio non fore.

1623.

Per inferiorem Saxoniam gesta.

§. 42. Interim Inferioris Saxoniæ Principes, quibus Ratisponæ acta magnopere displicebant, copias comparabant, invalescente præsertim per Westphaliam Corduæ, & Joannis Jacobi Comitis Anholtini milite. Dux copiarum adscisceitur Christianus Brunsuicensis, obtentu sumpto, ut hoc modo à Mansfeldio abstractus eo facilius Cæsari reconciliari posset. Sed Tillius, cui istius motus observare injunctum erat, admoto ad fines agri Brunsuicensis exercitu minabatur Friderico Ulrico Brunsuicensi; se Saxonicas ditiones ingressurum, ni frater ipsius arma deponat. Iste contra ferociter petere, ut Tillius finibus suis abscedat. Quod hic floccipendens jam late per ejusdem provinciam grassari incipit. Unde territi Principes, nondum sat provisis quæ tanto bello gerendo requirebantur, Christiano denunciant, ut aut à Cæsare oblatam gratiam amplectatur, aut Inferioris Saxoniæ finibus faceſſat. Igitur veritus iste, ne amicis juxta atque inimicis invadentibus in angustias redigatur, per Westphaliam ad Mansfeldium tendere constituit. Sed insequens acriter Tillius ultimum ipsius agmen carpebat. Inter asperas velitationes aliquot impedita loca superantur. Sed apud Stadloam totus Brunsuicensis exercitus consistere coactus est, qui nuper collecto & inexercitato milite constans Tillianis par non fuit. Magnam ibi cladem accepit Christianus, amissis machinis, impedimentisque, & magna copiarum parte concisa, capta, aut dissipata. Ipse cum reliquiis apud Batavos receptus fuit. Tillio Frisiam Orientalem, cui Mansfeldius inhærebat, invadere animus erat. Sed cum Batavi Embdæ præsidium firmassent, ac Mansfeldius immissis terræ aquis aditum intercluſisset, retro cedebat. Persuadebant tamen Batavi Mansfeldio, ut accepta pecuniæ summa Frisiam sat jam exhaustam relinqueret. Qui antequam exercitum dimitteret, cui ulterius alendo nulla ratio suppetebat, validam manum per Monasterienſem & Paderbornenſem ditionem effudit, rapinis stipendiorum vicem suppleturis, aut importunos petitores amoliturus, si considerentur. Neque difficile fuit cupienti exercitum perdere. Nam qui prædas actum iverant cæsi, aut dissipati; cæterorum pars maxima stipendiorum inopia dilabebantur. Ipse Dux cum reliquis in Batavos abiit, alia via bellum reparaturus. Interim Cæsarei Lipstadium & ditionem Marcanam atque Ravensbergenſem, aliaque loca in potestatem redegerunt. Sed quæ unica Friderico restabat Franckendalia per Jacobum Regem in Isabellæ Belgicæ manus sequestris titulo ad octodecim menses consignatur; quod iste certissimam spem foveret, se per matrimonium, de

Christianus Brunsuicensis apud Stadloam vincitur.

quo

1623. quo inter Carolum Walliæ Principem, & Mariam Regis Hispaniæ sororem contrahendo agitabatur, Friderici restitutionem obtenturum. Verùm ea spes irrito connubio post evanescebat; ac Hispanis solitum per connubia terras adquirere, non amittere. Qui & repetentem post ex pacto id oppidum usitato ludibrio differebant.

Betlenus bellum renovat.

§. 43. In diversa parte Betlenus Turcicis auxiliis suffultus, & quod à Brunsuicensi atque Mansfeldio aliquod operæ pretium factum iri speraret, bellum acriter reparabat, causatus nupera pace sibi promissa servata non fuisse. Igitur percursa Hungaria in Moraviam penetrat, ipsa quoque Bohemia jam trepidante. Ei à Cæsare obviam missus cum exercitu Nigromontius Marchio male habetur, & intercluso commeatu ad extremam necessitatem redigitur; cum repentinus pavor Betlenum retro vertit è falso rumore, velut multa millia è Germania Cæsari in auxilium advolarent. Petitas ab ipso duorum mensium inducias Cæsar rejiciebat, & qui præda onusti domum discedere conabantur Turcæ, male multabantur. Mox tamen idem Betleno honestis conditionibus pacem dabat, quod Turcico bello implicari nollet, & rebus suis in Germania promovendis vacare satius duceret.

Nova fœdera contra Austriacos ineuntur. 1624.

§. 44. Post pulsos ubique, qui adversus Cæsarem arma gesserant, bellum desiisse, videbatur, pax nondum erat. Neque enim Cæsaris miles minus gravis Germaniæ incumbere pergebat; & armis parta armis utique retinenda erant. Et qui Palatino favebant, non cessabant omnes vias afflictam ipsius fortunam instaurandi tentare, postquam circa eundem restituendum Cæsar verbis sat æquum, re implacabilem se exhibebat. Nam quid isti Cæsaris gratia, dignitate ac ditione ablatis? Ac jam dudum vicinis immensum gliscens Austriacorum potentia formidinem incutiebat. Igitur in fœdus coëunt Gallus, Britannus, Danus, adjunctis Sabaudo, Venetisque & Batavis, diverso singuli respectu; sed in eo omnes veniebant, ut Austriacorum progressus sisterentur. Præcipue tamen obtentui sumebatur Palatinus in avitum patrimonium reponendus, & ut Hispani Valle Tellina, claustris Italiæ, excuterentur. Et circa Vallem Tellinam quidem res ex destinato succedebat. Friderici spes, simulque Protestantium fortuna in deterius ibant; & quo plures contra tendebant, eo latius Austriaci dominatum per Germaniam proferebant. 1625. Atque Gallum quidem internos Regni sui morbos exscindendi cura Germaniæ negotiis admodum vacare non sinebat. Angli conatus adversus Hispanum irriti; mox orta cum Gallis simultate, & ægrescentibus civium animis distrahebatur. Venetis Sabaudoque circa propiora tantum solicitudo. Batavos erepta Breda Hispani cominus urgebant. Hinc tota belli moles in Saxoniam Inferiorem, Daniæque Regem Christianum IV. incumbere, magni animi Principem, & qui inter arma ubique strepentia quiescere ignavum ducebat. Quem & miseratio in Palatinum stimulabat, & cura pro Christiano Brunsuicensi sororis filio. Simul opimos Præsulatus Bremensem, Verdensem, Mindensemque, ac plures fortasse in filios suos transvolvendi occasionem jam præberi rebatur, non modicum familiæ suæ decus, ac Regno levamentum. Eum in finem se Circuli Saxonici Inferioris ducem creari curaverat, abdicante id munus Christiano Lunæburgensi, in Cæsaris partes una cum Duce Georgio prono ob adjudicatam Lunæburgensib⁹ ditionem Grubenhagensem; cæterum provectior ætas, ac tantis laboribus impares vires obtendebantur. 1625. Contra Dano præcipue favebant Brunsuicenses Duces ipsius è sorore nepotes, Christianus Wilhelmus Administrator Magdeburgicus affinis, & Mechlenburgenses Duces. Inde miles conscribitur, & cætera bello necessaria magno studio parantur, sociis non spernendam pecuniæ summam suppeditantibus. Mansfeldius quoque in Anglia, & Christianus Brunsuicensis in Gallia non invalidas copias conscripserant, quæ per Galliam in Alsatiam irrumpere debebant; sed quas postea, Gallis promissum transitum negantibus, in Batavos adduxerunt; mox post frustra tentatam Bredæ liberationem in agrum Colonienſem effuderunt, numeris non parum minuentibus crebras ob mortes ac desertiones. Istis Anholtinum Tillius opposuerat. Ipse contractum è Wetteraviæ Hassiæque stativis exercitum in Brunsuicensium fines ducebat, velut Mansfeldio iter in eum tractum intercluſurus, ac Huxteram, Holzmundamque transeundo Visurgi opportuna loca occupabat.

Ejus belli præludia.

§. 45. Frequens inde literarum Danum inter Saxoneſque Inferiores, ac Tillium commutatio. Illi arma nullius in offensionem sibi comparata testabantur, sed tuendis suis finibus adversus militum injurias, quas non mediocres hactenus experti essent. Simul petebant, ut Tillius exercitum removeat; & ne Cæsar circa possessos hactenus ab ipsis Præsulatus quid novet, non obscura ambage insinuabant. Tillius ferociter respondere; milites Cæsaris aves non esse, ut in aëre vitam agitare queant. Cæterum si ipsi prius exercitum dimittant, se quoque abiturum; ac Cæsarem in fide adversus ipsum persistentibus pacem circa profana sacraque in Imperio sancitam sartam tectamque præstiturum. Inter hasce disceptationes magno utrinque studio bellum parabatur; cum neque Saxones Tillio inermes se exponere consultum ducerent, & Cæsar ista Germaniæ parte non domita nihil à se actum crederet. Atque hic quidem sive Tillium solum ei bello non sufficere ratus, sive à Bavarico Duce id negotium confici nolens, cujus fructus sibi suisque destinatum ibat, Albertum Wallensteinium Fridlandiæ Ducem novo cum exercitu submittit, qui occupata ditione Halberstadiensi, ac Magdeburgica compedes Albi injiceret, dum Tillius circa Visurgim frænandum satagit.

Wallensteinius Cæsareo exercitui præficitur.

Bellum in Saxoniam Inferiorem transfertur.

§. 46. A literis inde paulatim ad manus res deducitur. Dano primordia belli non satis auspicata fluxerant, qui dum vallum Hamelæ obequitat, improviso lapsu in fossam præcipitans aliquot per dies exiguam vitæ spem suis reliquerat. Eo casu perterriti ejus duces cum exercitu retro Verdam concesserunt, ne forte Tillius capite destitutis ingrueret, utque Brunsuicensis per Westphaliam adventantis copias sibi eo tutius adjungerent. Ast Tillius occasionibus imminens nudata præsidiis à Dano loca Hamelam, Mindam, aliaque occupat. Sed ab obsidio Nyenburgi non sine damno repellitur, quod tamen ulciscendi paulo post fortuna locum præbet. Rex enim Callenbergam à Tillio nuper occupatam recuperare cupidus Fridericum Saxoniæ Ducem & Joannem Michaëlem Oberntrautium cum aliquot legionibus eo mittit. His Tilliani obviam procedunt, ac non procul Hanovera utrumque post acrem pugnam magna cum copiarum parte cædunt. Post tamen Rex oppidum Stolzenaviam recuperat. At Fridlandus pontem Dessavienſem castello firmat. Miles inde in hiberna utrinque deductus, quæ dum in Lubecenſium agro pro more licentius sumit Mans-

1625. feldius, ab istis subito irrumpentibus sat durirer habetur.

De pace frustra agitur.

§. 47. Neque tamen, tum per modicas velitationes majoribus aulis præluditur, de pace sarcienda cura decedit, circa quam in conventu Brunsvigæ indicto sequestre Saxoniæ Electore satagitur. Et Saxones quidem copias se suas dimissuros profitebantur, dummodo Cæsarei deductis præsidiis, & reparato damno provincia excederent, ac Cæsar circa Præsulatus à Protestantibus possessos nihil innovaret. Tillius contra postulare, ut isti priores exercitum solverent, Luneburgico, qui à Cæsaris partibus stabat, damnum datum reparrarent, à Dano se removerent, inque posterum

1626. militem non conscriberent. Sed cum neutra pars de postulatis suis quidquam remitteret, Tillio viribus prævalente, Saxonibus non sat inter se concordibus, nihil effectum fuit; præsertim cum Cæsareani super Præsulatibus cavere nollent, eoque satis quid animi super istis Cæsari foret proderent. Danus quoque, instaurato nuper cum Anglis, Batavisque fœdere firmatus majore animo, quam successu bellum sumebat.

A Mansfeldio acta.

§. 48. Ast Mansfeldius regione inter Lubecam & Hamburgum male habita, cum neque diutius ibi propter inopiam hærere, nec operæ pretium facere posset, in superiores Germaniæ partes distrahendo hosti tendere constituit; ægris quoque Silesiorum ac Moravorum in Cæsarem animis ob

Prælium ad pontem Dessavien-sem.

infestata ipsorum sacra, ut duce tantum illis ad reparandum bellum opus videretur. Igitur sumto per Brandeburgicas terras itinere in Anhaltinam ditionem accedens castellum ponti Dessavienti à Fridlando adpositum expugnare aggreditur, infausto conatu. Nam repente superveniens Fridlandus magna cum clade Mansfeldium repellit, ac cum reliquiis copiarum retro in Marchiam cedere cogit. Danus contra Osnabruga occupata, filium primogenitum ejus præsulatus Coadjutorem creari curat, præpropere nimis; cum mox Danica præsidia per Comitem Anholtinum inde ejicerentur. Sed Christianus Brunsuicensis, post frustra tentatam Goslariam, cum Northeimum, Gœttingam, & Mundam præsidiis firmasset, Guelferbytum revertit, ubi paulo post non sine veneni suspicione extinguitur. Contra Tillius ex agro Paderbornensi in Hassiam progressus Hirsfeldiam, & alia complura loca occupat, Munda quoque per vim expugnata, atroci militis præsidiarii & civium cæde edita. Ubi & Landgravius Mauritius cavere Cæsari, & agnato Ludovico Darmstadiensi Rheinfelsam & Chattorum arcem Rheno imminentem sententia lata huic adjudicatam, tradere cogitur. Enimvero Mansfeldius reparatis utcunque copiis, assumtoque Johanne Ernesto Vinariensi Duce in Silesiam tendit, inde ad Betlenum transiturus, qui & ipse denuo fortunam adversus Cæsarem tentaturus erat. Fridlandus ubi Mansfeldii consilium animadvertisset, raptim copiarum partem per Lusatiam præmittit, quæ extremum istius agmen carperet, ipse toto cum exercitu insecuturus. Ac Mansfeldius quidem post multa in itinere exhausta incommoda tandem in Hungariam per Silesios penetrat, ubi Betlenus se jam movere cœperat. Sed incumbente acriter Fridlando perterritus Betlenus, & quia Turcarum auxilia ob acceptam à Persis cladem languide accedebant, pro more suo super induciis tractare instituit. Igitur Mansfeldius, consignatis Betleno copiarum reliquiis & tormentis, per Turcicas ditiones ad Venetos iter

Mansfeldius moritur.

suscipit, fortunæ damna alia via reparaturus; ni morte in Bosnia oppressus Austriacos pertinaci hoste liberasset. Interim Johannes Ernestus Vinariensis in Silesia restitans non modice vires suas firmabat, & apud Troppaviam munitis locis me-

1626. tabatur, inde per Silesiam, Moraviamque late excurrens. Adversus istum Fridlandus factis cum Betleno induciis tendebat; sed mors fato propera Ducem istum magni animi, nec minora minantem medios inter conatus abripuit, Cæsarique facilem victoriam ibi præbuit.

Cæsaris fortuna per Saxoniam.

§. 49. Nec minus in Saxonia Cæsari supra votum res fluebant, ubi Tillius Gœttingam deditione ce-

perat, ac Danos ab obsidione Callenbergæ submisso Ludovico Jacobo Furstenbergio non sine clade repulerat. Sed cum Northeimum obsidere para-

1627. ret, Rege cum universo exercitu adproperante, Gœttingam recedebat, ubi aliquot legiones à Fridlando & Luneburgico submissæ ipsi jungebantur. His copiis auctus Regem in Eichsfeldiam transgressum insequi constituit. Qui numero se inferiorem videns per impedita loca Guelferbytum retro tendebat. Sed Tillius abeuntem premere, & per triduum velitationibus infestare, donec ad Lutteram oppidum pugnandi explicata acie Rex copiam faceret. Ubi hic magno prælio victus cum reliquiis copiarum Guelferbytum, inde infra Hamburgum concessit. Impetus victoris infesta à Dano Saxoniæ loca Bremam usque, Guelferbyto paucisque aliis exceptis trahebat; & Fridericus Ulricus Brunsuicensis Dux, aliique Cæsaris gratiam pacisci properabant. Inter quos & Joannes Albertus, ac Adolfus Fridericus Mechlenburgici Duces, cum Cæsarea præsidia recipere decrevissent, præveniente Dano, & præcipuis ipsorum oppidis militem immittente, destinata exsequi prohibebantur. Unde Cæsari in Duces offensæ ansa sumebatur, quam post ditione exuti sensere. Eodem tempore in Austria Superiore à rusticis quoque tumultuatum, ob prohibitam Protestantium religionem iratis, quos repetitis prælis acriter restitantes Godofredus Henricus Pappenheimius tandem in ordinem redegit.

Vinariensis exercitus ex Silesia expellitur.

§. 50. Impulsas Dani per Germaniam res plane pessumdare in proclivi deinceps Cæsareis ducibus fuit, Rege frustra renitente, qui Administratorem Magdeburgensem, & Turrium Comitem in Silesiam miserat, exercitui in locum defuncti Johannis Ernesti Vinariensis præfuturos. Sed Fridlandus suppletis suis copiis, & occupatis oppidis Lischwicio, Carnovia, Kosselia & Troppavia istum exercitum tota Silesia exturbabat. Pars militum, quæ sub Carpezano Tribuno fuerat, post missionem dispersa; reliquos sub Baudisio duce per Poloniæ fines in Marchiam evadere conantes immissus à Fridlando Pechmannus Tribunus cecidit, quo tamen in prælio & ipse occubuit. Regi interim ex Anglia sex militum millia sub Morgano duce auxilio venerant, simul ab Anglo Galloque pecunia submissa, serum subsidium, nec reparandis tot cladibus sufficiens. Ipse positis inter Visurgim atque Albim castellis progressus Cæsarcorum sistere nitebatur, ac per excursiones Luneburgensis ditionem vastabat. Sed non diu hærere ibi dabatur. Tillius quippe apud Tangermundam Albi superato, loca per Marchiam à Danis infesta occupat; iisdemque Havelberga exturbatis Havelam fluvium transit. Mox incumbente simul Fridlando Boizeburgum, ac Lauenburgum recuperat, ac Regis semper cedentibus in Holsatiam tandem penetrat. Cæsæ ibi, quas Dur-

Cæsarei in Holsatiam penetrant.

lacensis Marchio ducebat, copiæ; nec minus illæ, quæ in intimam Jutiam Alburgum usque refugerant. Captum quoque Rensburgum; sic ut Regi è Cimbrica Chersoneso præter Crempam & Glucstadium nihil restaret. Interea Furstenbergius Northeimum cepit non sine suorum clade, actis ad desperationem præsidiariis ob negatas honestas deditionis conditiones, quas tamen postea

bis

1627. bis acriter ab oppugnatione repulsus ultro offerre cogebatur. Nyenburgum quoque Anholtino se submisit, qui omnem ad Visurgim tractum, & Bremensem ditionem, Stada excepta, in potestatem redegit. Tandem & Pappenheimio Guelferbytum deditur, obstructo Ockeræ alveo inundatum. Iste rerum successus Georgium Wilhelmum Brandenburgicum Electorem subegit, ut Bavarum Collegam agnosceret, quod hactenus abnuerat, seque in potestate Cæsaris fore testaretur, ejusdem militi transitum hospitiaque pollicitus, suosque Dano militantes avocans. Inde late per Marchiam, Mechlenburgicam ac Pomeraniam Cæsaris miles se diffundit, ac provinciales gravissimis exactionibus pro libidine exhaurit.

Conventus Mulhusinus.

§. 51. Modica inter hæc pacis mentio, non quod ea Cæsari cordi esset, sed ne populi tot incommodis belli in desperationem verterentur. Nam legatis Danicis ad Conventum, quem Electores inter se Mulhusii agitabant, accessus negabatur, tum ejusmodi pacis leges dicebantur, quas Regem nunquam accepturum patebat. Inanis quoque opera Colmariæ à Wurtembergico & Lotharingico Ducibus sumebatur circa conciliandum Cæsari Palatinum. Nam & tales conditiones à Cæsare proponebantur, quas præstare penes Palatinum non erat, & ab hoc oblatæ moderatiores plane respuebantur. Cæterum è Mulhusino conventu nullus in publicum fructus, nisi quod Cæsar per istum ad evertendam plane Ordinum libertatem viam sibi strueret, dum velut in Comitiorum locum istos è paucis, sibique fere obnoxiis congressus fovet, quibus sola consultandi, nulla decernendi facultas relinquebatur, & quorum consilia pro lubitu Cæsar adspernari poterat. Sed & ex eodem Conventu prætextus à Cæsare quæsitus esse videtur revocandis bonis sacris, quæ post transactionem Passavien sem in Protestantium manus pervenerant; dum Electores Ecclesiastici scripto Cæsari demonstrant; ipsius munus esse petitis Catholicorum heic satisfacere; ac paci Augustanæ repugnare, istos Episcopatus à Protestantibus sub Præsulum aut Administratorum vocabulo detineri. Quo quidem in negotio non expers lucri erat Cæsar, dum filium Leopoldum Wilhelmum Halberstadiensis Episcopatus, & Abbatiæ Hirschfeldensis Administratorem renunciari curat, in quem etiam Pontifex Præsulatum Magdeburgensem contulerat, ut ut Electoris Saxoniæ filius Augustus abdicato Christiano Wilhelmo à Canonicis ei regimini designatus foret. Istum Bremensis & alii Episcopatus sequuturi erant, pretium belli & servituræ Saxoniæ compedes.

Mare Balticum tentatur ab Austriacis.

§. 52. Neque his sese finibus successu irritata dominandi cupido coërcebat: sed & Maris Baltici tentatum imperium frenando Septentrioni, simul subjugandis Batavis, quorum commercia navigatione illius maris fundantur, cujus faucibus occupandis Cæsar inhiabat. Ea res quanti momenti visa fuerit, vel inde judicare licet, quod per tam varias vias & artes eandem perficere laborarint Austriaci, ne quidem post tot irritos conatus cupidine extincta. Quos junctim heic recensere ab instituto nostro haud alienum fuerit. Ut igitur commerciis Baltici maris Batavos arcerent Hispani, societatem cum Polonis & Hanseaticis inire instituerunt, oblato iisdem mutuo in Hispania mercaturæ usu & libera per omnes Austriacæ ditionis partes navigatione, ea tamen lege, ut reliquis fœderibus in perpetuum renuncient. Jam primum regnante Stephano Batoreo Gedanum venit Legatus Philippi II. expositurus Regi & Proceribus Poloniæ summam frumenti penuriam, qua Hispania premeretur, eosque obsecravit, ut pro veteri amicitia, quæ inter duo regna illibata semper viguerit, concedere vellent ab ipso omne Poloniæ frumentum coëmi eodem pretio, quod peregrini mercatores Gedani essent soluturi. Ea ratione Polonos Regem Catholicum sibi obligaturos & sumtuum compendium facturos, quibus opus sit frumento Gedanum usque devehendo. Sed Stephanus re deliberata concedendum non judicavit, sapienter judicans, mercatores peregrinos alias in oras deflexuros, & sic Poloniam mercibus, quibus carere nequeat, vino, pannis, aromatibus, destituendam. Ita repulsi Hispani eundem Legatum aliquanto post Gedanum misere, qui ad Senatum admissus, ac de benevolentia & amicitia Regis sui præfatus, rogabat omne civitatis frumentum sibi venale concedi, majus pretium offerens, quam mercatores peregrini solent. Hoc petitum etsi senatui multis nominibus esset suspectum, non ignaro, quo hæc consilia pertinerent, vix tamen honeste se poterat expedire. Sed cum Legatus cuipiam è primoribus civitatis interroganti, quid tanta copia frumenti facturus esset, respondisset; fat quidem improvide; quid eorum referret, etiamsi in mare projiceret, modo ad assem ipsis solveretur; eo responso accepto Senatus unanimi voce professus est, se Legati postulata nunquam admissurum, ne tam horrendæ profusionis particeps fiat, & quod hac arte & monopolio subductis mercibus peregrinis maximum damnum civitati inferendum sit. Hac repulsa haut quidquam protelati Hispani Regem Sigismundum III. in partes suas pertrahere conati sunt, ut ejus opera commercium Gedanense soli obtinerent. Eo fine ipsi matrimonio jungitur Anna Austriaca, Ferdinandi II. soror, & ea mature defuncta ejusdem soror Constantia. Ex qua affinitate factum, ut magna auxilia equitum Cosaccorum Cæsari subsidio mitterentur, Polonicæque naves classi ad Wismariam struendæ submitterentur. Ideoque Rex Sigismundus tentavit quoque omnem pulverem tormentarium tota Borussia coëmere, quo Hollandos eo belli instrumento excluderet. Ita Hispani, favore Regis confisi, denuo rem Gedani tentant, pro Batavicarum navium jactura Hispanicas, Italicas, Indicasque, præter insignes immunitates, offerentes. Unde Anno 1627. Philippus IV. Gedanum ablegavit Baronem Auchium Belgam, qui Gedanensibus summum Regis sui desiderium cum ipsis amicitiam societatemque contrahendi significaret, ampliissimaque privilegia polliceretur, si in Hispania mercaturam facere vellent, unde plus utilium mercium, quam ex Hollandia percepturi sint. Sed ad hoc negotii opus fore, ut Rex Catholicus perpetuum procuratorem Gedani alat, qui literas commeatus det, rerumque invectarum libellos assertorios signet, ac subscriptione firmet. Ad hanc Legati propositionem cum Gedanenses directe respondere non possent, quod ea res ad omnes civitates Hanseaticas pertineret, à quibus divelli nequeant, ad proxima earum Comitia id negotii rejecerunt. Post Anno 1637. Legatus Hispanicus volumen articulorum Regi Ordinibusque Poloniæ Warsaviæ obtulit, qui spectarent ad instituendum cum utriusque Regni, Hispaniæ & Poloniæ, subditis mutuum mercaturæ usum; quibus inter cætera caveretur, ne ex portu Gedanensi ulla solveret navis Hispaniam versus, quæ telis, funibus, cera, & nitro non foret onusta, quo his mercibus Hispania instrueretur, Hollandia privaretur. Et ne Gedanenses navibus in Hollandia structis, imo ne illis quidem uterentur, quæ Gedani ad modum Hollandicarum navium ædificatæ sint. Et cum Gedanenses monuissent, mutatione navigationis & mercaturæ suæ civitati ingens damnum illatum

1627. & Auchy.

1627. iri, iſte pollicebatur ex Hiſpania vina, pannos, aromata, ſalem & omnia ſimilia. Rex Poloniæ Uladislaus ob contractam eo anno cum Auſtriacis affinitatem, ducta Cæcilia Renata, Ferdinandi III. ſorore, articulorum libellum ſtatim Gedanum miſit, Senatores urbis exhortatus, ut Hiſpanorum poſtulatis faciles ſe præbeant. Sed qui iſta velut altius penetrantia conſtanter reſpuerunt. Nec minus ut Hanſeaticos ſpecie ſocietatis ad miniſteria ſua diſponerent Hiſpani, laboratum. Horum caput Lubecam, quæ circa id tempus quinquaginta circiter navibus portus Hiſpanicos frequentabat, Anno 1625. Legati adiere Comes Schvvartzenbergius Aulæ Cæſareæ præfectus, Baro Auchius jam dictus, & Gabriel de Roy, qui Cæſaris & Hiſpaniarum Regis tantam in eam ſocietatem benevolentiam teſtabantur, ut amplas immunitates per Germaniam & Hiſpaniam jam ultro oblatum eant; & quia ad utriuſque regionis inſigne commodum videatur facere, ſi arctiſſima inſuper mutuæ navigationis & mercaturæ ſocietas ineatur. Ea de re cum Senatores Urbis Legatos rogarent, ut mentem ſuam diſtinctius exponerent, & quibus modis id fieri queat; hi reſponderunt: neceſſarium eſſe aliquot navium claſſem inſtrui, quibus Cæſar naves ſuas adjungat inſignibus & apluſtribus Imperii ornatas, & ſi opus ſit Rex Catholicus iiſdem auxiliares naves ſubmittat, ad tuendam Hanſeaticorum ſecuram navigationem, quocunque vela facere placeat. Addito, ad ſecuram & conſtantem commercandi ſocietatem ſtabiliendam utique requiri, ut Urbes Hanſeaticæ cæteris fœderibus nuncium remittant, neque ullum aliud abſque Cæſaris conſenſu, extra intrave Imperium deinceps contrahant. De novo hoc negotiandi & navigandi modo delegati Urbium ad ſuos ſe relaturos receperunt, quod ipſi hac de re nihil in mandatis habeant. Sed quia ob continuam bellorum tempeſtatem ab eo tempore nullus Hanſeaticarum Urbium conventus fuit habitus, negotium id in ſuſpenſo fuit relictum. Et quanquam monopolium mercium Hiſpanicarum lucrumque ingens inde redundaturum plauſibiliter jactaretur; ea tamen illecebra haut quidquam capiebantur Hanſeatici, minitante Daniæ Rege, & quod tot populi mari potentes ipſos talia conantes facile repreſſuri eſſent. Poſt aliquot menſium interpoſitam moram Lubecenſes excuſavere ſe Cæſari, rogantes uti ſibi ejus pace liceat hærere intra limites priſtinæ negotiationis, & vitata invidia illam cum omnibus tranquille & citra contentionem exercere; cæterum ſe de obſequio Cæſari debito nihil detracturos. Enimvero quod amicitiæ incitamentis obtinere non poterant Auſtriaci, id violentis remediis ut aſſequerentur, operam dederunt, quo dominatum in partibus Borealibus, poſſeſſo mari Baltico, ſtabilirent. Eo fine Philippus II. Daniam opprimere conſtituit, haut difficulter pertracto in ſocietatem Joanne, Rege Sueciæ, ob odia inter illas gentes, & quod ſpes foret hac occaſione fines regni proferendi. A Philippo quoque inſtigatus Romanus Pontifex, & ipſe Daniam ad cultum ſui revocare cupidus, Stephanum Batoreum gloria facti præmiiſque adduxerat, ut exercitu quadraginta millium equitum ſub ſpecie belli in Turcas aut Ruſſos gerendi conſcripto Pomeraniam pervaderet, ac inde Holſatiam & Jutiam, regiones apertas, intraret. Interea dum hinc Polonus, inde Suecus invadunt, Hiſpanicam claſſem Selandiam inſulam cum Hafnia & Cronenburgo occupaturam. Ac jam ſpe devoraverant multas aureorum myriades, quas fretum illud Regis ſui ærario quotannis infert, quod Dano tam improviſa procella oppreſſo nullum præter Norvvegiam refugium fore putarent. Jam quoque Hiſpani conſtituerant inſtaurandis per Daniam ſacris Romanis omnes regni incolas partim in Hiſpaniam ad agros colendos, partim in Americam ad metalla effodienda transportare, deductis in horum locum coloniis ex Hiſpania & Belgio; tum famæ captandæ omnia bona Eccleſiaſtica reſtituere. Ac ut Dania perpetuo in fide Romana perſiſteret, ipſi Hiſpani freti Oreſundici poſſeſſionem conſervaturi erant, Regi Sueciæ præmii loco data Scania, Hallandia & Bleckingia. Stephano præter immortalem gloriam ob navatam promovendæ religioni operam ad dies vitæ è vectigalibus freti Danici annua centena aureorum millia, & à Pontifice ſexagena millia deſtinabantur. Enimvero id conſilium fruſtra fuit, quod negotia à pluribus pendentia, quorum rationes ſibi ex amuſſim conformes non ſunt, raro ita diſponi queant, ut omnes pari ſtudio ad eadem perficienda incumbant. Sed poſt pulſo è Germania Rege Daniæ facilis via dari viſa dominatum maris & Borealium regnorum invadendi, occupata Meclenburgica, quam mox Pomerania ſecutura erat. Fridlandus quoque à Cæſare inaudito hactenus exemplo ſupremus claſſis præfectus per Oceanum ac mare Balticum declaratur, collato in eundem Meclenburgico Ducatu, quem velut in pignoris vicem ob ſumtus in id bellum factos tantiper obtineret; qui tamen paulo poſt pleno feudi jure in eundem tranſcriptus eſt. Eum quippe Cæſar ſibi competere aſſerebat jure belli & retentionis, quod Duces iſti Dano faviſſent, & minus parate ſervitio ſe viderentur expoſuiſſe. Is color tunc ſuffecit, ut Duces Meclenburgici avita ditione exuerentur, qua Maris Baltici imperium affectantibus opus erat; cum paulo poſt tamen Dano, qui iſtos bello implicarat, ſuæ ditiones à Germanico Imperio dependentes gratis reſtituerentur. Occupato littore, portuque, claſſi comparandæ incumbitur, negotiumque datum Comiti Mansfeldio, Wiſmariæ tunc Præfecto, ut quindecim naves bellicas extruendas curaret, quibus intra paucos menſes perfectis, cum & Sigiſmundus Poloniæ Rex ſuas aliquot naves ſubſidio adjunxiſſet, Sueciæ Regem ita res ea advertit, ut principiis iſtis utique obſiſtendum ſibi decreverit, ubi invaleſcerent, in exitium ipſius juxta Daniæque Regis redundaturis.

1627.

§. 53. Inde & Pomeraniæ manus injiciebantur, quæ licet toto bello extra omne armorum contagium remota immenſo Cæſarei militis agmine inundabatur; cujus unicus Dux proliſque expers minore cum invidia Cæſarem hæredem habiturus videbatur. Eumque in finem jam Bavarus actionem in Pomeraniam, à Ludovico Romano Ludovici IV. Imperatoris filio derivatam, ubi Ducem fato fungi contingeret, meditabatur, qua Brandenburgicus ſucceſſione excluderetur; quæ quantumvis infirmis & obſoletis nixa rationibus ſufficere poterat, ut Cæſar ſequeſtris titulo eam regionem velut litigioſam occuparet. Ut Stralſunda invaderetur, facile erat prætextum comminiſci. Poſtulabatur, ut ea præſidium Cæſareum reciperet, & magnam pecuniæ ſummam ſolveret, & alia, quibus litis materia quærebatur. Cum ea urbs tardius in ſui perniciem conſentire videretur, mox obſidione cingitur. Cives hoſtis hactenus ſemper victoris inſolentia haut territi ad vim propulſandam ſtrenue ſe parant, quibus aliquot cohortes peditum Danus auxilio miſerat. Sed præcipua fiducia in Rege Sueciæ erat, qui cum facile intelligeret, quanti ſua intereſſet Cæſarem litore Baltico non potiri, ultro pulverem pyrium, quem iſti à Gedanenſibus petierant, ſubmiſit, ac per Legatum auxilia prolixe obtulit, cupienteſque valido

1628. Pomerania invaditur.

milite

1628. milite firmavit. His subsidiis aucti oppidani acriter sæpius repetitos Cæsareorum insultus repulerunt, eosque post amissa duodecim militum millia obsidium solvere coëgerunt. Tentata quidem post cum urbe compositio; sed illa nihil fidi à Cæsare expectans fœderi Sueciæ Regis innexa est, eidem facilem mox in Germaniam ingressum facturа. Ac Fridlando, ut Succicum præsidium oppido deduceretur postulanti, ab Axelio Oxenstierna Sueciæ Cancellario responsum: neque urbis neque Regni Sueciæ securitatem permittere, ut miles amoveatur, nisi utrique solida præstetur cautio, quæ haut quicquam nudis verbis ac literis viri quantumvis magni inesse censeatur.

Pax cum Daniæ Regе fit. §. 54. Interea ad finem tendebat bellum cum Dano, cui ad extremum usque fortuna adversa reflabat. Nam & Stada à Morgano infessa, & Crempa, fame compulsa, utraque cervices victori submittebat, ut toto in continente nihil præter Glucstadium Regi supereslet, Batavis ad id servandum acriter connixis. Rex equidem classe oram Holsatiæ, recuperata insula Femera tentare; inde repulsus Rugiæ frustra assidere, mox Usedomum & Wolgastum in Pomerania occupare. Sed supervenientibus Cæsareis non sine clade rejectus naves conscendit, & re infecta Hafniam navigavit, causatus non ideo se venisse, ut ea loca retineret, sed ut Ducem Pomeraniæ ulciscceretur, quod tormenta Cæsareis oppugnandæ Stralsundæ commodasset. Hunc ut pacem desideraret, res ubique adversæ subigebant, & Daniæ Senatores bellum detestantes; & quod à Gallis Anglisque destitutum se perspiceret. Nec satis arridebat, quod Batavi non alia lege militem mittere vellent, quam custodiendis arcibus freto Oresundico adpositis. Cæsar autem, Saxone, Holsatiæque Duce Friderico solicitantibus, durissimas isti pacis conditiones proposuerat, & Fridlandus rem extrahebat tentaturus, num in insulas quoque penetrare posset. Quem in finem, cum ab Hanseaticis commodato obtinere non posset, naves apud Wismariam ædificare instituit; & in locum equitum, qui dimittebantur, peditem scribit, velut navibus imponendum. Sed cum eam rem tardius procedere, ac facilius titulum Præfecti maris adsumi, quam classem hostibus formidatam parari posse cerneret, simulque judicaret, quantopere Regis istius amicitia firmandis novis suis in Meclenburgica rebus utilis esse posset: pacem Dano dedit, Lubecæ conclusam honestis utiq; conditionibus, si præsentem hujus fortunam spectes; quippe per quam omnes bello amissæ ditiones ipsi restituebantur. Sed in qua nulla mentio Ducum Meclenburgensium fiebat, quos Regis amicitia in exitium traxerat. Atque insuper Regi facultas concessa novum vectigal in Albi flumine exigendi. Erant qui crederent, Fridlandum occasionem honeste bello sese extricandi cupide amplexum, quod deficientibus stipendiis, quæ tanto exercitui sufficerent, & corrupta plane disciplina rem suo ex ingenio gerere non posset, ac metueret, ne gloria parta bello diutius extracto destrueretur.

Bellum Mantuanum. §. 55. Sed & Cæsarem, ut cum Dano æquis conditionibus transigeret, non parum movisse videtur negotium Mantuanum, sub illud tempus obortum. Cum enim Vincentius Mantuæ Dux sine prole decessisset, hæreditatem ipsius velut proximus agnatus adibat Carolus Nivernensis, quem Hispani in Gallia natum Mediolano vicinum aversabantur, ac provincias istas sibi adjungere cupiebant. Cui rei prætextum Cæsar suppeditabat, easdem velut dubio successionis jure ob litem à Guastallæ Duce, & Sabaudo motam sequestris nomine occupare instituens. Eoque fine validæ in Italiam copiæ mittebantur, quibus Mantua quidem urbs in prædam cessit. Verum irrito Casalis obsidio, & acriter connitentibus Gallis, Electoribusque, & quia Suecorum Rex ingruebat, Nivernensis Ducatum obtinuit; & Cæsar nihil aliud lucratus est, quam ut florem exercitus sui frustra perderet, & Gallos excitaret, ut Austriacorum progressibus eo majori studio se objicerent. 1629.

Status Germaniæ tunc miserrimus. §. 56. Cæterum quo magis Cæsari hactenus omnia supra votum successerant, eo gravius Germania sub tam sævi ac diuturni belli onere ingemiscebat; nec ullus malorum finis & modus, extinctis licet aut profligatis, qui Cæsaris arma provocasse arguebantur. Nam cædes, incendia, stupra, direptiones bonorum, & omne genus sævitiæ atque injuriæ belli génio imputabantur, quamdiu supereslet, qui resisteret. Nunc cum post victoriam quoque belli calamitates non cessarent, non pacem, sed Germaniæ servitium quæri adparebat. Et cum finis belli adesse crederetur, legionum numerus immensum augebatur, ut à Fridlando jactatum sit, Cæsarem supra centum sexaginta millia militum sub signis habere. Ducum quoque inferiorum numerus præter morem multiplicatus, ut integræ legiones ex istis solis componi possent; quibus id unicum negotium, civium opes exhaurire congesta immensa pecuniarum vi, nec minore in luxuriosas epulas, vestes ac pretiosos equos dissipata. Hi toti Germaniæ velut in prædam sibi concessæ intolerandis modis insultare, hospitia ubicunque placeret sumere, inconsultis Principibus, ad quos eæ terræ spectabant. Nec ullus imperandi aut extorquendi modus; & abreptis quæ occurrebant, in corpora sæviebatur, depromendis quæ occultata arguebant. Nullum quoque malis levamentum, sive ad summos exercituum duces, sive ad ipsum Cæsarem querelæ deferrentur. Omnes culpam malorum in alios amovere, omnes verbis improbare, nemo medicinam adferre. Et tamen publicum latrocinium exercentibus non nisi Cæsaris ministeria, salus patriæ ac publicum bonum crepabantur. Plerique tamen invidiam tantæ oppressionis in Fridlandum derivatum ibant, qui insolita fortuna ebrius velut dictatorem ageret, nec Cæsaris mandatis, nisi quantum ipsi collibitum, pareret. Et erant viro immensi spiritus; sed qui tamen haut quicquam culpa absolveret fortunæ suæ autorem Cæsarem, qui ministri sui facta sibi præstanda norat. Equidem mittebantur, qui in militum facinora inquirerent, ac legiones aliquot sacramento exsolverent. Sed nullum inde malis levamentum; quin contra observabatur, quo plus pecuniarum conferretur, eo minus illam expensis sufficere, velut omnia abysso absorberentur. Accedebant & alia, indignationem plurimorum, querelamve in præsens, metum in posterum excitantia. In fiscum redacta eorum bona, qui superioribus temporibus militasse sub Palatino ipsiusque partes sectantibus arguebantur, velut in legem majestatis deliquissent. Quæ calamitas inprimis Equestri ordini per superiorem Germaniam incumbebat. Nec audiebantur Principes, qui ista bona sibi tanquam Feudi dominis vindicatum ibant, si fiduciarii possessores iisdem ob delicta excidissent. Nam eam prædam Cæsaris consiliarii sibi destinaverant, ne in direptione Germaniæ ipsi soli spoliorum expertes forent. Eo indignior autem videbatur ista res, quod executio commissa foret cuidam Rudolfo Ossæ, qui non ita pridem vili ministerio Hanoviæ Comiti addictus jam in summos æque ac medios insolenti rigore grassabatur.

Edictum de restitu. §. 57. Enimvero extremam Protestantibus injiciebat desperationem Edictum à Cæsare promulgatum

1629. Bonorum sacrorum post transactionem Passaviensem, per Protestantes occupatorum.

gatum super restituendis bonis sacris post transactionem Passaviensem per Protestantes occupatis; quo religionis juxta ac libertatis suæ oppressionem quæri judicabant. Seculum jam fere erat, ex quo ejus rei suscipiendæ occasionem Pontificii anhelaverant, quæ nunc proniſſima videbatur allubescere, dudum sepulta Unione, Saxonia Inferiore domita, Dano repulso, Turca quiescente, exhaustis Protestantium viribus; cum contra Cæsar infinitis copiis, ac valido Ligæ exercitu Germaniæ incumberet. Igitur ad expromendos conatus, qui sub pietatis ac justitiæ vocabulo venditabantur, Cæsarem alias satis proclivem stimulabant sacerdotes; ac Liga Heidelbergæ congregata auxilium exsequendo negotio liberaliter offerebat. Diu tamen deliberatum, num satius foret pedetentim progredi; & facto à debilioribus initio cæterorum patientiam tentare; ac potentiores Protestantium excipere serendo inter ipsos dissidio. Super forma quoque negotii disceptatum, an non minus invidiosum foret, ad querelam Pontificiorum sententiam velut pro tribunali promulgare. Sed fiducia potentiæ, cui nemo amplius par credebatur, suadebat eo modo rem proponi ac suscipi, qui maxime liberam Cæsaris potestatem de summa rerum pro lubitu statuendi referre videretur. Igitur edictum promulgatur, quo bona à Protestantibus post Passaviensem transactionem occupata, sive ditionibus ipsorum subjecta fuerint, seu præter Imperium superiorem non agnoverint, Pontificiis restitui jubentur; simul declaratur, non esse Protestantibus justam querendi causam, si Lutherani Pontificiorum Ordinum ditionibus expellantur; & quod pax religioni concessa ad eos solos pertineat, qui Augustanam Confessionem amplectuntur. Quo ipso Calvinianos excludi in aprico erat. In recusantes proscriptio decernitur, & exsecutio citra exceptionem confestim facienda. Ac ut insultatio eo foret manifestior, ab Augustana urbe initium fit, abs qua Protestantium Confessioni nomen inditum, cujus cives publico exercitio Lutheranæ religionis arcebantur. Inde passim per omnes Germaniæ regiones constituuntur, qui res ex edicto ordinent, spretis quæ cum cæteri, tum Saxoniæ Elector super istius iniquitate querebantur; cui præcipue à reliquis eidem religioni addictis exprobrabatur intempestivum pro Cæsare adversus Palatinum studium, quo fonte hæc pestis promanaverit. Quem & ipsum gravissime offenderat, quod nullo discrimine tamdiu possessis bonis exui videret, qui pro Cæsare arma gesserant, & qui in diversa parte fuerant. Quo insolentius autem Pontificii sacerdotes tanta victoria exsultabant, eo altius Protestantium lamentationes ira mixtæ resonabant, quorum multis metum adimebat desperatio, alii proprias & exterorum vires circumspiciebant, præsertim cum Cæsaris exercitum non mediocriter debilitassent validæ in Italiam, Hispaniſque contra Batavos, & Polonis adversus Sueciæ Regem in Borussiam missæ copiæ, quarum maximam partem belli incommoda morbique absumserant.

Conventus Ratisponensis.

§. 58. Sopiendis tamen querelis Cæsar conventum Electorum Ratisponam indicit, velut malis medicinam facturus, cum interim nihilo segnius Edicti exsecutio procederet, ac Cæsar filio Leopoldo Bremensem quoque Præsulatum destinaret, urbemque Magdeburgensem occupare conaretur, magnum momentum frænandæ Saxoniæ. Ad istum conventum ipse Cæsar accesserat, & Electores Ecclesiastici, Bavarusque; sed Saxo atque Brandenburgicus sæpius licet invitati venire abnuerant, edicto offensi, & quia Cæsari pro filio suo, ut Rex Romanorum designaretur, prensaturo, in os negare nolebant. Proponitur ibi à Cæsare; culpam malorum penes se haut esse, sed penes Palatinum, cui omnis obtinendæ restitutionis spes sit præscindenda, ejusque ac Batavorum machinationibus obviam eundum. Additur de jure Cæsarum per Italiam asserendo; ac Sueco nihil causæ competere, quare Germaniam invadat. Denique ut de alendo exercitu, corrigenda militari disciplina, ac pecuniis in stipendium commode colligendis decernatur. Contra Saxo abrogationem Edicti per Legatos enixe exigebat, prolixe exposito, quam duriter Protestantes per Cæsareum exercitum habiti sint; ac utres ad compositionem deducatur. Super hoc postulato ipsi Catholici haut eadem sentiebant; cum alii sublata aut suspensa edicti executione ad pacem Germaniæ stabiliendam incumbere satius ducerent; cæteri ut ex tenore Edicti bona sacra Protestantibus eripiantur contenderent. Illi differebant: moderatione adhibita posse Protestantes revocari ad concordiam, ut non modo imminentem è Suecia hostem destituant, sed & pro communi Germaniæ salute consilia opesque Cæsari adjungant. Et in hanc sententiam ab initio propendebat ipse Cæsar, & Electores Catholici, & non pauci utrorumque consiliarii. Ac inprimis Bavarus per moderata consilia pacem reducendam suadebat, qui imminentem tempestatem satis prospiciebat. Cui & Tillius adsentiebat, utut fortuna hactenus secundissima usus, idemque ad omnia pericula intrepidus, qui omnibus modis concordiam saltem in Germania instaurandam ingerebat, ne Imperium domestico simul ac externo hosti lacerandum exponeretur, cui & optime perspectum erat, quibus defectibus Catholicorum vires laborarent. Et jam spes erat facta Saxoni & Brandeburgico possessionem bonorum sacrorum ad quadraginta annos retinendi, ut hac illecebra deliniti cæteri Protestantes, quos Edicti executio nondum tetigerat, simili benignitate contenti reliquis postulatis desisterent, mallentque certi temporis usuram, quam incertas spes ab exterorum auxilio, qui sæpe illos, quibus servandis arma movere profitentur, exitio involvunt. Sed sacerdotes fere duriora ingerebant, superiorum annorum prosperis successibus, & continua velut victoriarum serie feroces. Jam maturuisse messem congerendis in Ecclesiæ horreum per tot lustra interversis reditibus. In expedito esse validos exercitus, qui hostem domesticum contineant, externum reprimant. Vix posse ignaviæ notam declinari, si à subjectis, à devictis, ab egentibus Cæsar autoritatem & edictum suum convelli patiatur. Quando tandem Cæsar munere suo functurus sit, quo defensor Ecclesiæ audit, si nunc divinitus oblatam occasionem negligat? Agi heic Dei gloriam, Ecclesiæ decus, fidei amplificationem, salutem infinitarum animarum. Protestantes hactenus pactis non stetisse. Ad spolia Passaviensi conventione condonata subinde nova adjecisse: nec usurpationum finem fore, si nunc denuo ad novam transactionem admittantur. Passavii transactum ob spem finiendarum per Concilium controversiarum: Ea spes cum hodie nulla sit, jam tandem ad juris remedium confugiendum, & ab injustis possessoribus bona Ecclesiæ vindicanda. Nec vero Cæsari circa illa bona disponendi, aut transigendi, condonandive facultatem competere, sed solam tuendi & exequendi operam eidem relictam. Nec multo levius crimen esse Ecclesiam spoliare, & eidem cum possis & debeas ablata non vindicare. Cur denique Cæsar præsenti suarum victoriarum fructu gaudeat, Ecclesia ad quadraginta annos rejiciatur, forte in seculum extrahendos? Ad hæc

regere-

1630. regerebant, qui moderata suadebant: Priores Cæsares, Maximilianum, Rudolfum, Matthiam bona sacra non vindicasse, quos tamen nemo officii erga Ecclesiam neglecti arguerit. Nullo jure teneri aliquem ad instituendas vindicias, ubi id futurum sit cum evidenti periculo non modo non recuperandi amissa, sed & perdendi, quæ adhuc restent. Debere Cæsarem Ecclesiæ protectionem, ut tamen quid reip. rationes suadeant ferantque præ oculis habeat, ne plus damni adferat intempestive suscepta defensione, quam vitaturus esset mali tantisper quiescendo. Sed nec teneri solum Cæsarem sumtus in eam defensionem facere, immunibus & otiose desidentibus, quorum bona defenduntur. Denique magnas esse Catholicorum vires: sed nec adversæ partis opes spernendas, desperatione cumprimis irritatæ, & ubi exterorum auxilia accesserint. Haut eo secius tamen pervicere tandem sacerdotes, pessimi fere in publicum consultores, apud animos sibi obnoxios, pacem iraſque Numinis, velut in sua manu sitas ingerentes. Itaque Cæsar solitis verborum blandimentis, & designato Francofurti conventu, ubi de isto negotio ageretur, à fortioribus consiliis Saxonem avertere nitebatur. Quæ ludibria tamen ipsum non movebant, quo minus Protestantium pleroſque Lipsiam invitaret, ac cum ipsis decerneret vim opponere, si quæ vis sibi ob Edictum istud intentaretur. Nec parum fiduciæ accesserat, quod Ratisponæ animadversum esset, Catholicos bello fessos, multosque ex iis inopiæ obtentu belli continuandi consilia detestari, velut aperta impotentiæ professione. Cæterum de injuriis & oppressionibus Cæsareani exercitus, ac insolentia Fridlandi, ejusque dictatoria potestate Pontificii juxta atque Protestantes querebantur, quem *odium ac nauseam generis humani* vocitabant. Simul immensæ pecuniarum summæ, quibus Ordines emuncti fuerant, recensebantur magna cum invidia Cæsaris, qui culpam in pertinaciam hostium, & fatalem temporum infelicitatem retorquebat. Sed Fridlandum cumprimis urgebat Bavarus odio peculiari in hominem, tum ut hac via nimiam Cæsaris potentiam destrueret. Cujus autoritatem circa disponendam rem militarem Fridlandus non mediocriter imminuerat, derivatis quoque in se pleriſque bellorum emolumentis. Et Bavarus sibi summum belli arbitrium non obscure ambiebat; sed cui se Cæsaris Consiliarii vehementer opponebant, veriti, ne Bavarus tanta potentia subnixus summam rerum in se traheret, & sibi quam Cæsari vincere mallet. Præsertim cum & ipse, ut Rex Romanorum designaretur, clam prensaret, inclinantibus non parum in ipsum Moguntino, Colonienſi & Saxone. Nec deerant qui proponerent, exercitum triginta millibus constantem ad defensionem Imperii comparandum; cui Saxoniæ Elector sit præficiendus, quo ipse in Suecum irritaretur. Sed quod consilium Saxone recusante frustra fuit. Porro Cæsar, cum Sueciæ Rex inter causas belli ejectos ditione sua Meclenburgicos Duces ferret, conatus fuerat Fridlando persuadere, ut Meclenburgicum Ducatum, ejusque titulos utriusque Lusatiæ commutatione redimi pateretur; nam Saxoni pecunia satisfieri posse, ab ipso Fridlando & Meclenburgicis depromenda. Sed Fridlandus, causatus id agi per Imperii Principes, ut ipse præmio laborum, meritorumque privetur, à Cæsare petebat, ut hic sua ipse beneficia, fidumque clientem tueretur. Sed cum acerrime Fridlandi abdicationem urgerent Electores, inter alias hac quoque usi ratione, quod Meclenburgica ditio facilius inermi, quam armato avelli posſit; Cæsar tandem renitens licet in abdicationem ejusdem consensit, velut magnam partem invidiæ in istum devoluturus. Nec ille in ordinem se redigi adeo ægre ferre visus fuit, quod provideret brevi fore, ut ablatum imperium sibi non sine precibus iterum offerretur. Sed & complures legiones Cæsaris dimittebantur, levandis Germaniæ oneribus, & militum exactionibus modus statuebatur. Retinuit tamen sub signis Cæsar triginta novem millia, Ligistæ tricies mille trecentos, selectum, veteranum & victorem militem. Ista Cæsari, cum rationibus ipsius haut sane congruentia, urgentibus Electoribus extorta non parum progressus Sueciæ Regis promovisse videntur, qui dum contemnitur, velut levi negotio trans mare repellendus, opinione citius adversus vacuas Cæsaris legiones idoneo duce destitutas invalescebat; simul Protestantes, qui jam jam ultima à Cæsare metuebant, in novas spes erigebantur. Sicut iste materiam rebus, quas deinceps gessit in Germania, repererit probe jam digestam ac maturam.

1630.

Status & Inclinatio Galliæ.

§. 59. Id bellum dum deflagrat, è reliquis Europæ populis quidam his, alii illis partibus studebant, prout rationibus suis expedire judicabant, nonnulli per otium aliena certamina speculabantur. Et Galli quidem secundas in hoc bello à Suecis partes agebant, læti jam tandem se invenisse, qui potentiam Austriacorum immenso militum numero succinctam cominus contunderet, istamque ipsius Germaniæ viribus oppugnatum iret. Galli quippe, statim atque Austriaci Principes, adjunctis sibi per connubia Burgundicis atque Hispanicis opibus, reliquis Europæ populis formidabiles fieri cœpere, eosdem intra limites coërcere præcipuum negotium habuerunt. Inde tanto ardore Franciscus Carolo V. se objicere, nec fortuna licet acriter reflante defatigari; ut quod tunc Europa in unius Domus patrimonium haut concesserit, non minimam partem isti Regi debeat. Quin nec Arctois Regnis Christierni jugum excutere in proclivi futurum erat, si Carolo ipsius affini per bella Gallica vacasset, de isto restituendo impense cogitare. Sed post præmaturam Henrici II. mortem Gallia intestinis malis implicita sat habuit exitium Hispanorum artibus sibi intentatum evitasse. Hinc exhaustas vires sapientia & virtute Henrici IV. jam feliciter resumentem infelix hujus cædes non leviter afflixit. Post cujus fata fœminæ puerique sub regimine per mutatos primarios ministros, interque ambitionem procerum, artes Hispanorum, ac turbulentiam Hugenottorum, consilia vacillabant. Eoque erumpentes primum per Germaniam turbas Gallia in commodum suum vertere neglexerat. Hispanus quippe Pontifici persuaserat, oppressionem Domus Austriacæ cum ruina ritus Catholici conjunctam; tum illo munimento convulso Germaniam Turcis in prædam exponi. Unde Pontificis legatus Ducem Luynæum, flagrantissima tunc Ludovici Regis gratia florentem, in favorem Austriacorum pertraxerat; qui, Regina Maria in eandem sententiam adducta, Regem matris, & amici autoritati obnoxium à Palatini causa avertit, ac ut Ferdinandi rebus studeret, permovit. Credebatur etiam Luynæus consilia rationibus Galliæ adversa secutus conservandæ suæ potissimum fortunæ, quam adversus instabilia aulæ Hispanorum favore fultum ibat. Hisce destinatis eo tectius & efficacius expromendis Gallus pacis se arbitrum simulans, Protestantes inanibus promissis lactatos avertebat, ne Palatini causam eo, quem tempus requirebat, ardore susciperent, quando Ferdinandi res in angusto erant: eosque permovebat, ut in perniciosum Palatino tractatum Ulmæ con-

1630. consentirent, quo Cæsar spatium nactus est vires undique contrahendi. Quem errorem mox alio errore Unio cumulabat, dum arma exuit, quæ Liga in Protestantium exitium retinebat. Sed & quæ post Christiano Brunsuicensi auxilia dabantur, modica erant, & ab ipsis Gallis Hispanorum sine dubio artibus corrumpebantur. Cæterum postquam Cardinalis Richelius summam rerum per Galliam tractare cœpit, meliore fide ac prudentia ejus Regni consilia processerunt, qui enormes Austriacorum progressus sibi utique sistendos decrevit. Propior tamen cura urgebat Hugenottos, qui divisum fere cum Rege imperium tunc tenebant, eo redegisse, ut nocere amplius non possent, aut Regis destinata divertere; præsertim cum istos occultis Hispanorum machinationibus ad res novandas stimulari constaret. Id negotium antequam confectum foret, præmaturum visum rebus Germaniæ manum admovere; eoque Angli fœdus ad bellum Austriacis inferendum invitantis repudiatum. Interea satis habebatur per alios Cæsari negotium facessere, missisque legatis Daniæ Regem, Inferioris Saxoniæ Principes, & urbes maritimas ad bellum strenue sumendum incitare, pecuniasque ac militem subsidio offerre. Simul multa millia militum in finibus Campaniæ disponebantur, suspicioni Hispanis injiciendæ velut in Belgium irruptura. Et cum Dani res laborarent alio misso legato pax aut inducia tentabantur; tum ut recte animi Electorum averterentur, ne Ferdinandi filium Cæsarem designarent, solicitato cumprimis Bavaro, num ipse forte cupidine fastigium Cæsareum affectandi imbui posset. Sed proxima cura erat Rhætorum libertatem vindicare, ac Nivernio Mantuæ & Montisferrati possessionem salvam præstare eo majore vi, quod Rupellæ pertinacia jam tandem fracta fuisset. Verum ne tota belli mole hinc Cæsar, inde Hispanus ingrueret, Gallus Batavos quidem, ne inducias ab Hispanis propositas inirent, permovebat, novo fœdere illis innexus. Pariter Suecorum Regem in Austriacos promisso subsidio pecuniario firmabat; quoad tandem ipse apertum in bellum adversus eosdem erumperet.

Hispaniæ. §. 60. Ex adverso Hispania, præcipuam Austriacæ potentiæ partem absolvens, cum sub Philippo II. Monarchiæ suæ per Europam colophonem impositura crederetur, retro ire cœperat, Belgicis tumultibus, & inani in Angliam conatu lassata, & incassum cadentibus, quæ circa Galliam machinabatur. Quanquam autem post astu & consiliis res suas sustentare non omisit; vetus tamen bellandi gloria valde decoxit, attenuato militis indigenæ numero, & non sufficientibus Americæ thesauris, dum per Regum incuriam ministri opes publicas raptant, & Hollandi fontes divitiarum Indiam utramque infestant. Sic ut Cæsari tanta pecuniæ ac militum vi, quantam res ipsi requirebant, succurrere non posset. Cum ipse nimia sui fiducia, & contemtu Suecorum robur exercitus sui in gratiam Hispanorum per Mantuanam expeditionem, & irruptione in Velaviam non parum destruxisset; nec hisce ad compescendos simul Batavos ac delassandis Gallis vires sufficerent.

Angliæ. §. 61. Angliam Elisabetha Regina per bellum adversus Hispanos opibus, civiumque virtute, ac gloria apud exteros extulerat. Sed Jacobus Rex ad ignavam pacem revolutus Palatini exilium, sibi non parum ignominiosum, manibus velut in sinum compressis spectabat, utut civibus ad tolerandos belli sumtus potuisset uti satis pronis; & ludibrio se ab Hispanis per inania tractatuum haberi malebat, quam tantopere invisum gladium stringere. Sub vitæ finem visus erat bona fide incalescere velle, cum subsidia, quæ Mansfeldio duce adornabat, sera jam forent, nec pro tanta hostium potentia Filius ipsius Carolus juventa animosior, quæ pater neglexerat, correcturus videbatur, maritima adversus Hispanos susceptа expeditione; sed quæ in irritum cadebat, classe apud Gades repulsa. Mox oborta cum Gallo lis Hispanici belli oblivionem induxerat. Cum nec heic melius destinata successissent, ægrescentibus civium animis cum utroque Regum pax inibatur, quos simul hostes feciſſe rationibus Angliæ summopere repugnabat. Nec deinceps intestina Regni lues exterorum rebus serio vacare permisit; eoque ad bellum nostrum nihil aut parum momenti attulit, ut vix satis dignoscere liceat, in quas partes favore inclinarit.

1630.

Pontificis atque Italorum. §. 62. Romanus Pontifex hactenus Austriacis atque Hispanicis partibus addictissimus habebatur, quod hi singulare studium ritus Catholici præ se ferrent, ac destinata sua vocabulo ejusdem asserendi aut propagandi expromere solerent. Coquebat tamen istius animum cœca quædam adversus horum progressus invidia, metusque, ne postquam oppressis æmulis arbitria rerum per Europam ad se traxissent, sedis quoque Romanæ in ordinem redigendæ libido subiret. Cum enim tunc Pontificis autoritas atque securitas quam maxime efflorescat, quando potentia Principum Christianorum, & inprimis Galli, Hispanique, probe librata fuerit: post mortem Henrici II. Gallia per intestinos morbos languente, iste ingratiis Hispano obnoxius agere cogebatur. Neque deerant huic rationes Pontifices sibi obstringendi, quicquid vel interna animi propensio, vel rerum suarum conditio contra tenderet. Nam & per factionem, quam prævalidam inter Cardinales Hispanus fovebat, à Pontificatu excludebantur, qui animi ab ipso aversi signa dederant. Et nepotes Pontificis, quos brevis patrui vita circa corradendas opes festinare subigebat, stipendiis, beneficiis, prædiis, matrimoniis devinciebantur. Qui talibus inescari noluerant, post fata Pontificis patrui acerrimas molestias sentiebant. Igitur in sinu gaudebat Pontifex per Suecos Gallosque enormibus Austriacorum incrementis modum statui. Quanquam enim ut Protestantes oppressi ad obsequium Sedis Romanæ reducerentur, optare muneri ipsius decorum videbatur; potius tamen ipsi erat Protestantes superesse, quam ut summa rerum per Europam ad unum devoluta, ipse intra primævos modestiæ sacerdotalis terminos redigeretur. Præsertim cum in controversia Mantuana Austriaci ostendissent, se non Catholicis minus, quam Protestantibus infestos incumbere, ubicunque occasio imperii proferendi allubuerit. Pontifex igitur per progressus Suecorum diuturno Hispanorum velut pædagogio solutus, & sui jam juris factus, dolorem adversus hæreticorum quos vocat victorias verbis testari satis habebat; de cætero favorem in hunc aut illum pro sola sua utilitate dispensare certus, & prout momenta bellorum inclinare videret; ipse ab omni armorum aut sumptuosæ societatis consortio remotus. Et eodem fere animo circa præsens bellum cæteri Italiæ Principes erant, cumprimis Veneti, quos antea armis cum Ferdinando collisos nuper hujus in negotio Mantuano conatus offenderat, juxta ac terruerat. Eoque incendium eidem domi ortum lætabantur, quo aliena invadendi otium non foret. Qui tamen cum antea Gustavo Regi annuam pecuniam bello in Austriacos gerendo ostentassent, post quando in rem præsentem veniendum erat, excusationum affatim, argenti nihil repræsentabant.

1630.

§. 63.

Poloniæ

§. 63. Poloni Suecis antea per prægraves utrique vicinos Moscos conciliati, cum arctiore vinculo nationes jungendæ viderentur vocato in Regnum Sigismundo Sueco, præter spem inimicitiarum occasio inde extitit. Et sane profundius rem expendentibus patebat, neutri Regno eam conjunctionem per communem Regem expedire. Nam & Suecia peculiarem sibi Regem postulat, ac alterius Regni accessio fieri adspernatur; & Polonicæ libertatis haud interest Regem habere luculento nimis patrimonio succinctum. Inde cum Sigismundus Sueciæ Regno excidisset, Polonia bello cum Suecis præter Reip. suæ rationes implicabatur; in quo Poloni primum Livonia pulsi; post per Borussiam strenue arma cientem Gustavum Adolfum senserant. Hinc in sexennium factæ induciæ annitentibus Galliæ, Angliæque Regibus, & Brandeburgico Electore; etsi Cæsar avertendis Gustavi conatibus contra tenderet. Sed Polonos belli cum Gustavo tædium ceperat, & subsidio missus à Cæsare in Borussiam miles exiguo operæ pretio facto inolitam Polonis adversus Germanos aversationem accenderat. Quanquam igitur Poloniæ Regis animus Gustavo alienus, & in Cæsarem pronus foret; parum tamen Suecis Poloni metuebantur ob interpositas inducias, & munita per Borussiam loca ab istis infessa; & quia Polonis major emolumentorum spes è bello adversus Moscos ostendebatur. Unde & hi otiosos fere belli Germanici spectatores agebant. Nec tanto exercitu subnixos Suecos lacessere tutum visum, ne repente tota belli moles in ipsos devolveretur.

Daniæ.

§. 64. Dania, utut à multis seculis Sueciæ insidiari, ejusque incrementa & vires subruere, contrariamque fere consiliorum viam inire solita, isto tempore Suecis minus formidabatur, quod & vires Christiani bello adversus Cæsarem infeliciter gesto forent attritæ, & non minus ipsius quam Suecorum interesset Austriacorum potentiam accidi, ipsosque à litore maris Baltici eliminari, veteribus ejus oræ dominis restitutis. Ac ipse Danus expertus crediderat, tantum à Suecis provocari hostem, ut dum eidem colluctantur consumpturi potius, quam aucturi vires sint. Ac si fortunam eo bello Succi adversam experirentur, ipse vicinos debiles & injuriis opportunos habiturus erat. Sin secundæ istis nimium res fluerent, eo certiora sibi Austriacorum auxilia sperabat, ubi in Suecos forte bello certandum foret. Credebatur quoque aliqua animorum conjunctio inter utrumque Regem, dum Halmstadii quondam magna familiaritatis specie congrediuntur, contracta, qualis quidem in Principes cadere potest, quibus Regnorum suorum salus, & utilitas supra omnes affectus est. Et notum erat Gustavi Regis dictum; se præ omnibus Principibus æstimare Daniæ Regem, & cum nemine magis quam cum ipso, ut amicitiam colere possit, optare; modo ne vicinus sit. Quod si forte Danos inolitum odium Sueciæ impegisset, non defuturus huic erat Batavus, cujus intererat Austriacos Suecico bello distineri. Igitur Danus saltem primos intra annos ejus belli eventus otiose speculaturus videbatur, certissimo sibi lucro ducens, quod Cæsar, Suecusque pariter invisi vires suas mutuo atterent; prout res se darent consilium deinceps capturus.

Belgarum Fœderatorum.

§. 65. Belgis Fœderatis ea tempestate Gustavi destinata duplici nomine favore prosequenda erant, & quod Austriacorum vires per ipsum distraherentur, & ut gliscentibus Sueciæ opibus Danus coërceretur, auctu vectigalis Oresundici subinde molestus. Etsi cum conversione rerum iste quoque favor sese facile circumacturus erat. Jam anno quarto decimo labentis seculi fœdus Suecos inter Belgasque pro asserenda commerciorum libertate, ac mutua defensione ictum, ac Sueciæ amicitia sat diligenter culta, quamdiu Danus faucibus Maris Baltici incubans metuebatur. Ea formidine expirante, amicitia quoque ista refrigescebat. Hinc cum flagrante per Borussiam bello Rex Gustavus à navibus ad portus Borussicos commeantibus vectigalia exegisset, eum belli nervum Petri Spiringii industria suggerente, eademque in Sueciæ quoque portubus intendisset, ægre id ferebant Batavi, eoque bellum illud Suecos inter Polonosque per legatos componere licet frustra laborabant. Indignatio tamen premebatur, ne Gustavum à bello Germanico diverterent; ad quod suscipiendum, cum ipse antehac eosdem, ac Arausionensem Principem misso Legato Theodorico Falckenbergio consuluisset, illi acriter eum stimulaverant. Gustavus autem quanquam istorum amicitiam cœptis suis utilem videret, malebat tamen pecuniam ab iisdem velut suo jure sumere, vectigalibus exactis, quam precibus ambire. Etsi eadem vectigalia effecerant, ut cum postea Gustavus Germaniam ingressus subsidium pecuniarium Batavos posceret, de quo antehac amplam spem fecerant, illi satis tarde huic expendendo manum admoverent, velut solutione in antecessum facta. Simul quia volebant Gallos primum aperte in partes descendere; ac metus, ne Austriacorum potentia Mari Baltico invalesceret, evanuerat. Eoque tergiversabantur, quoad vectigal illud Borussicum aboleretur, & ipsa portoria per Sueciam ad antiquum modum redigerentur. Sed cum Succi necessitates belli excusarent, ac subsidio isto carere, quam vectigalia remittere mallent, & Batavis post subactam Germaniam universa belli moles incubitura erat, qua facile respublica ipsorum una clade accepta opprimi potuisset; tandem pecuniam subministrabant, sed velut donationem ultroneam, & decretis pro re nata factis, ac ut certo cum Suecis fœdere adstringi nollent, quo hosce magis haberent obnoxios, ac rivos pro lubitu claudere possent. Maximum tamen ad Germanicum bellum Batavi momentum attulere, licet suum tantum gerentes negotium, quod continuatis adversus Hispanum armis Austriacas partes insigniter debilitarent, ac translatis in utramque Indiam armis nervum rerum gerendarum isti non mediocriter acciderent.

Et Moscoviæ.

§. 66. Cum Czare denique Moscoviæ Succi post pacta Stolboviensia bona fide tunc pacem agitabant; atque iste intestinis turbis, & infelici contra Polonos bello debilitatus gaudebat à Suecia nihil hostile sibi imminere. Quin omni studio Suecorum amicitiam conservare cura erat, postquam finitis mox induciis bellum in Polonos resumere constituerat. Unde Succis in res Germaniæ intentis haut metus erat, ne iste forte à tergo ingrueret; id quod Succi à Moscorum amicitia præcipuum expectant.

Status Sueciæ.

§. 67. Sic igitur Gustavo Adolfo Sueciæ Regi, quo tempore arma Domui Austriacæ intulit, satis rationum erat, ut de auxilio aut favore Gallorum, Belgarum Fœderatorum, & Anglorum sibi polliceretur, nec ex Italia, Polonia, Moscovia, Daniaque destinatis suis impedimentum, saltem circa initium metueret. Domi quoque res ipsi probe dispositæ. Summus in eundem omnium Regni ordinum amor, summa veneratio, ut ad externum bellum profecto nihil turbarum intus metuendum foret. Miles indigena

ab ipso egregia disciplina imbutus, ac certaminibus adversus Moscos, Polonosque duratus; nec minor in conductitio è Germanis Scotisque fiducia. Regnum ipse acceperat tenui civium censu, modicis ærarii reditibus; quorum ille ut gliscceret, excultis metallifodinis, artibus manuariis, navigatione, maxima toto imperii sui tempore cura fuit. Unde & tributa ac vectigalia, quæ ultra veterem modum exigebantur, cives lubenter tolerabant, cum perspicerent, vicissim à Rege operam poni, ut ipsis suppetat, unde dare queant. Tum ne opes publicæ peculatui obnoxiæ forent, cura ærarii in affinem Joannem Casimirum Palatinum collata, virum diligentissimum atque innocentissimum; qui cum summa religione iterum exsolveret, quod quisque Regi credidisset, huic ubi necessitas exigeret, omnes privatorum opes patebant. Unde id saltem opum Gustavo è Suecia erat, quod apparando & incoando bello sufficeret: ac certa spes erat, ubi initia recte se darent, ipsam Germaniam, amicosque suppeditaturos, quæ bello intra justam molem alendo sufficerent. Præcipuum tamen tunc rebus Sueciæ robur ab ipso Rege, belli juxta ac pacis artibus pollentissimo; cui apud Germanos summam admirationem conciliabat, quod raro exemplo summam belli ac consiliorum pari dexteritate tractaret, ac affabilitate, eloquentia, humanitate, liberalitate quorumcunque animos velut fascino in sui amorem trahere calleret. Quem cum præter egregios, fidosque duces Axelius Oxenstierna consilio sublevaret, vir prudentia, ingenio, rerum usu, fideque in Regem & patriam summus, & cui parem hisce artibus Suecia nunquam vidit; memorandos sane rerum successus sperari convenienus erat.

SAMUE-

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM

LIBER SECUNDUS

EPITOME.

1. *Veteres de bello Germanico consultationes.* 2. *Danus se bello Germanico immiscet.* 3. *Suecia periculum propius admovetur.* 4. *De bello in Cæsarem deliberatio.* 5. *Cæsarei Stralsundam infestant.* 6. *Gustavus Rex ejus defensionem suscipit.* 7. *Ejus rei rationes.* 8. *Oxenstierna Stralsundam soli Suecia conciliat.* 9. *Dux Pomeraniæ Suecos Stralsunda dimovere conatur.* 10. *Danicum præsidium Stralsunda educitur.* 11. *Consultationes aliæ super bello Germanico.* 12. *Legati Suecici à tractatibus Lubecensibus rejiciuntur.* 13. *Pax Lubecensis Gustavo suspecta.* 14. *Gustavus ad Electores scribit. Legatio ad Fridlandum decernitur. Fridlandi responsum.* 15. *Cæsaris conatus in Borussia contra Gustavum in irritum cadunt. Inducia in Borussia ineuntur.* 16. *Novæ consultationes super bello Germanico.* 17. *Futuræ expeditionis adparatus.* 18. *Tractatus de pace Gedani institutus.* 19. *Gustavi circa eum consideratio.* 20. *Expeditio ideo non differtur.* 21. *Tractatus in irritum cadit.* 22. *Rugia Insula à Suecis occupatur.* 23. *Gustavus expeditioni Germanicæ accingitur.* 24. *Quam Legati Pomerani sistere frustra laborant.* 25. *Gustavus in Pomeraniam adpellit. Usedomum, Wollinum, & Caminum occupantur.* 26. *Stetinum Suecos recipit.* 27. *Fœdus inter Regem, & Ducem Pomeraniæ.* 28. *Stargardia capitur. Conspiratio in Regem detegitur.* 29. *Anclamum, & Uckermunda occupatur. Wolgastum deditur.* 30. *Cæsareorum miser status.* 31. *Magdeburgensium turbarum initia.* 32. *Gustavus in Meclenburgicam cogitat. Pasewalci excidium.* 33. *Gesta per Meclenburgicam.* 34. *Ducis Lauenburgici infaustus conatus.* 35. *Cæsarei Colbergæ obsidionem frustra solvere laborant.* 36. *Navis pratoria Cæsareorum fugatur.* 37. *Comes Oldenburgicus neutralitatem ambit.* 38. *Cæsarei Gryphenhaga & Gartzio ejiciuntur.* 39. *Edicta Cæsaris, literæque in Gustavum.* 40. *Consilia in futurum annum.* 41. *Magdeburgi res male geritur.*

Veteres de bello Germanico consultationes.

GUSTAVO ADOLFO Suecia Regi, ut arma in Germaniam transferret, non repentino impetu in mentem venit. Sed multos ante annos ea expeditio apud ipsum aliosque consultationibus agitata, ac subinde dilata fuit, propioribus negotiis urgentibus, & quia occasio ejus suscipiendæ nondum satis maturuerat. Jam is anno hujus seculi quarto decimo ut *Unionis* nomen daret, per Joannem Zobelium à Mauritio Landgravio Hassiæ missum solicitabatur; quando incumbens sibi cum Russis Polonisque bellum excusabat; cæterum prolixe verbis studium in illas partes testatus. Complures post annos cum Angliæ Rex toties ab Hispanis ludificatus serio tandem prostratas Palatini res armis instauratum iret, Gustavus in societatem belli invitabatur, oblato in exercitum qui communi sumtu parabatur summo imperio. Et erat ipse pronus in eam expeditionem, tertiam onerum partem in se suscepturus Galliæ quoque Rex ad communem adversus Austriacos causam suscipiendam hortabatur. Etsi quod istius legatus laxis duntaxat verborum formulis uteretur, magis explorandi causa accessisse credebatur, quid animi viriumque huic foret; cum nondum Europæ constaret, quantum momentum in Gustavo, & Suecia foret. Sed magnæ tunc id negotium premebant difficultates. Cum enim non alibi commodius quam in Silesia sedes belli constitui posse videretur, primo omnium opus erat Suecis valido oppido, portuque ad Australem Maris Baltici oram exponendo militi, & ad asservandum belli adparatum, utque rebus adversis receptus foret simul; ubi eodem penetratum fuisset, ne Polonus à tergo infestus incumberet, metuebatur. Caveri sibi quoque Gustavus postulabat, ne si ipse foris cum hoste luctaretur, Danus interea Sueciam invaderet; tum quod ærarium continuis bellis exhaustum foret, ut pecunia sibi à sociis in antecessum numeraretur.

Danus se bello Germanico immiscet.

§. 2. Circa ista dum consultatur, Daniæ Rex seu invidia in Gustavum, seu ipse expeditioni huic inhians, se negotio ingesserat; in quem socii magis inclinare cæperant, quod & is commodiore situ ad effundendum in Germaniam bellum, quam Suecus gauderet, ac Principes inferioris Saxoniæ plerosque fœdere amplexus esset; simul longa pace magnam vim pecuniæ accumulasse crederetur. Eum Regem ut in isthoc bellum pertraherent, circa quod jam plures per annos sategerant, Belgæ, Angli, Galli, hoc demum artificium adhibuere, ut per Bellinum Legatum Brandeburgicum Gustavo summam ejus belli directionem offerrent. Quam hic non adspernatus ut exercitum tuto in Germania exponere posset, Wismariam, & Bremam sibi cum dominorum consensu tradi postulabat. Id secreto insinuatum Dano præcipuam vim habebat ad ipsum in arma pertrahendum. Et excipiebatur vox ejusdem sat ferox, qua istud factum abominabatur. Ne tamen Gustavi animus ob antehabitum sibi Danum offenderetur, propositum est, ut uterque Regum seorsim in Cæsarem duceret, ac sociorum copiæ, subsidiumque pecuniarium inter utrumque divideretur. Quod & ipsum haud expediebatur, negantibus sociis pecuniam sibi suppetere, qua utriq; Regi satisfieret; nec qua ratione portu, & munito oppido in adverso maris Baltici litore Gustavus potiretur adparebat. Nec deerant malevoli, qui Gustavum sumtibus sociorum abusurum cavillabantur ad proprium negotium adversus Polonos

lonos agendum. Gustavus tamen offensam dissimulare, ac gratum sibi testari; repertum esse, qui causam communem asserere, ac isto ipsum onere levare velit, commodiusque possit; nec se recusare, quo minus certam rei gerendæ partem socii, si velint, sibi mandent. Interea Danus avertendæ Cæsaris suspiciorti, & ne Tillius nondum parato sibi ingrueret, bellum à se in Suecos parari sparserat, quibuscum sibi non conveniret. Et perstrinxerat quoque is rumor Gustavi animum, Danis nunquam satis fidentem; eoque ne forte imparatus opprimi posset, in omnem casum res suas dispositerat. Sed mox inani terriculamento discusso, cum Darius quoque minaci Gustavi Legatione compulsus ipsi prout postulaverat cavisset, bellum quidem Germanicum tunc sepositit, in quo primarias sibi partes Danum vindicare cernebat; nec ut eodem in negotio socias operas jungerent tanti animi Reges, æmulatio patiebatur. Igitur ad Polonicum bellum Gustavus se adplicabat, cujus gerendi necessitas ipsi imposita erat, quod, cum salvis induciis per Poloniæ fines in Silesiam tendere non posset, hisce prout conventum fuerat stato die renunciasset, quas prorogare alias in proclivi erat. Nam evanescente jam in Silesiam expeditione inducias denuo, aut pacem à Polonis petere turpe erat, quam bonis conditionibus nisi armorum suffragio obtinere non licebat. Simul novo hoste in Cæsarem movente hunc ab auxilio Polonis submittendo averti judicabat. Eoque in Livoniam primo translatum à Gustavo bellum, Polonisque erepta pleraque, quæ adhuc in ea provincia ipsis restabant, tum in Lithuaniam penetratum, diffundendo latius terrori, & ut Polonicam nationem eo citius belli tædium caperet, cujus damna ad ipsam, emolumentum ad alios perveniebat. Majus mox operæ pretium factum redacta in potestatem non exigua Borussiæ parte; qua ut Gustavum iterum dimoveret, Elector Brandenburgicus subinde bellum Germanicum ipsi ostentabat.

Succiæ periculum propius admovetur.

§. 3. Enimvero mox majoribus curis Gustavum inquietabant res Germaniæ, postquam Regis Daniæ arma pessum ire cœpissent, ac Cæsar oppressa Inferiore Saxonia ad Mare Balticum victricia signa promovisset. Jam enim quam maxime rem suam agi judicabat, postquam adparebat, Cæsarem ad subigendum Mare Balticum, ac Septentrionis Regna animum adjecisse, eaque jam adeo spe devorasse, velut solidum monarchiæ suæ fundamentum, ac ad frænandos Europæ maritimos populos cumprimis necessarium. Neque ignorabat, Cæsarem per Legatos apud Poloniæ Regem contendisse, ne in pacem aut inducias cum Succo consentiret; palam quidem pollicitus intra biennium Succiæ & provinciarum ipsi ademtarum restitutionem: clanculum autem ab eodem stipulatus, ut sibi quidem Succiam subjugandam concederet, pro qua ipsi familiæque hæreditarium in Regnum Poloniæ jus oppressa Ordinum libertate sit traditurus. Quin & cum Electore Brandeburgico agebatur de cedenda Cæsari Borussia, quæ jam olim ad Imperium Romanum pertinuerit; in cujus compensationem Meclenburgica ditio in ipsum sit conferenda. Neque dubitaverat à Pomeraniæ Duce Arnheimius postulare, ut is administrationem ditionis suæ in manus Cæsaris consignaret, receptis sibi quoad viveret certis reditibus, ne is Cæsari obstaculo foret circa destinata ad Imperii Romani amplificationem tendentia. Quibus consiliis ut occurreret Gustavus, bellum in Borussia magna vi gerere constituit, adigendis eo citius Polonis, ut ad compositionem secum descenderent; ac ut Germaniæ rebus eo propior esset. Tum vicinos Mari Baltico Principes, urbesque sibi conciliare studet, spe sui auxilii adversus oppressionem Cæsaris facta. Daniæ quoque Regem ad constantiam hortatur, cumque ipso fœdus super mutua defensione Regnorum, marisque Baltici facit, octo naves bellicas in auxilium offerens; quas tamen nisi à suo præfecto imperia accipere nolebat. Tum Hanseaticos monitis minisque absterret, ne à Cæsare inanibus ac dolosis promissis inescari se patiantur, neu Fridlando quas petebat naves concedant.

De bello in Cæsarem deliberatur. 1628.

§. 4. Inde Gustavus Rex sub initium anni vigesimi octavi Selectis Ordinum, quos tunc convocaverat, aperit, quæ pericula Succiæ immineant, è vicinia Cæsaris, qui jam oram Maris Baltici, & partem Daniæ corripuerat. Neque de istius infenso in se animo amplius dubitandum. Nam superiore æstate non modicas turmas ductu Adolfi Holsatiæ Ducis auxilio Polonis missas. Literas suas ad Transylvaniæ Principem scriptas, & quæ non Cæsarem sed Polonum professum sibi hostem spectabant, interceptas divulgatasque, latore hostiliter habito. Sibi præterea militem in Germania conducere, aut bello necessaria coëmere à Cæsare vetitum, cum utrumque Polonis permitteretur. Cives denique mercatoresque ad Germaniæ portus adpellentes hostium modo vexatos, navibus mercibusque vi abreptis. Compositionem quoque cum Polonis omni modo ab isto impeditam; in quam plurimi ejus nationis proclives fuerint, qui è Cæsaris cum Rege suo conjunctione, exterisque auxiliis suæ libertati exitium metuebant. Cæterum Selecti ad mentem plane Regis censebant: haut quidquam consultum esse eo usque expectare, quoad intra limites bellum recipiatur, sed obviam periculis eundum, & arma in regiones Cæsari infestas transferenda; neque concedendum, ut ipsius potentia ad Mare Balticum radices agat. Quæ consilia tunc intra paucorum conscientiam coërcebantur; mox ut expromerentur infesti Cæsaris conatus propius subinde advoluti subigebant; & fata tantis deinceps rebus gerendis, ac secuturæ mox conversioni pronam ultro viam struebant.

Cæsarei Stralsundam infestant.

§. 5. Fridlandus enim, subacta Meclenburgica, & inundata milite Pomerania, cum ad Imperium Maris Baltici quod meditabatur cumprimis necessariam judicasset Stralsundæ possessionem, omnibus modis eam in potestate habere constituit. Nec prætextum illi oppido invadendo deesse poterat, cum jam Germaniæ res eo rediissent, ut Cæsar, ipsiusque duces quidvis sibi à quibusvis postulare fas crederent, ac hostis in vicem habere, qui veteris libertatis memor minus promte servitio occurrere videretur. Quin eousque istorum hominum insolentia excesserat, ut in conventu Lubecensi à Cæsareis Legatis, cur Pomeraniæ Dux tam male haberetur, hæc causa allegaretur; quod is in salutem Cæsaris poculum cerevisia plenum bibisset. Ut igitur litis materiam strueret Fridlandus, militem suum hospitio intra urbem recipi postulabat. Id quod Stralsundenses abnuebant, aliorum exemplo edocti, quid isto vocabulo peteretur. Cum hac via res non succederet, ut Legioni equestri per oppidum transitus in Rugiam insulam detur, imperat. Sed isti pellucentes nimium insidias adspernati, modeste transitum per urbem excusant; navigia tamen pontonesque, ac nautas trajiciendo equiti promte offerunt. Cum & hic laqueus frustra fuisset, centum quinquaginta millia nummorum uncialium exiguntur. Eam pecuniam Stralsundenses perdere frustra nolebant, nisi ipsis adversus militum hospitia deinceps caveretur. Eo super negotio dum disceptatur, interim Arnheimius Fridlandi jussu Denholmiam insulam urbi adsitam occupat, ac muni-

1628. munitionibus amplecti instituit, summo cum oppidi periculo. Mox tamen re denuo ad tractatus deducta Stralsundenses consentiunt, ut Cæsarei insulam quidem retineant, nullis tamen eam munimentis firment, neu tormenta eodem advehant; simul triginta millia uncialium solvunt, partem majoris summæ. Ast Cæsarei pecunia potiti validum statim castellum Urbi exadversum munire properant, machinis mox instruendum, quas jam jam è continenti navigiis trajecturi erant. Simul obsessis quæ terra ad urbem ducebant viis commeatum præcludere incipiunt; quod conspicati Stralsundenses insulam in potestatem redigunt, amoto citra noxam Cæsareo milite. Mox & nova rixæ materia cuditur. Asservabantur in Urbe duo tormenta ad Nobilem nescio quem spectantia. Hæc à Cæsareis emta dum oppido educuntur, rumor dicitur, eadem mox adversus Urbem adhibenda. Unde consternata vulgi fex ad portas illa sistere. Brevi tamen tumultus sedatur, & post triduum tormenta oppido emissa, ac in autores turbarum animadversum. Id factum Cæsarei, quo tamen nihil damni sibi datum probare poterant, atrociter differre, velut admisso læsæ majestatis crimine; adjuncto Stralsundenses adfuisse, cum Daniæ Rex naves quasdam apud Wolgastum incenderet. Hæc satis videbantur Fridlando, ut Urbem vi subigendam decerneret; cujus tanta eo tempore confidentia erat, ut si vel ferreis catenis affixa Cœlo foret Stralsunda, à se tamen eam inde detrahendam fremeret: Nec mora validum exercitum oppido admovet.

Gustavus Rex ejus defensionem suscipit.

§. 6. Contra cives sedulo quæ ad vim propulsandam faciunt comparare, militem conscribere, auxilia Hanseaticorum implorare, protestati, ni valida manus subsidio mittatur, necessum sibi fore exterorum Principum opem respicere. Duci quoque Pomeraniæ denunciant, ne Cæsareis obsidio necessaria subministret; aliàs se abdicata ipsius clientela Sueciæ Regis præsidium admissuros. Nam hic & antea ejus oppidi benevolentiam sibi conciliarat, ac eo tempore pulveris pyrii aliquantum ultro miserat, quem ipsos à Gedanensibus ex literis à sua classe interceptis petere intellexerat. Adjungebat literas, quibus eos ad libertatem strenue tutandam hortabatur, auxilio suo prolixe oblato; quæ missus mox Legatus iterabat. Interea dum Cæsareus miles jam propius urbi admovetur, Hanseatici missis Legatis rem ad compositionem deducere laborabant. Sed duces Cæsarei intolerabiles primum pacis leges ferre: mox dum non nihil de illis remittendo in securitatem oppidanos solutos arbitrantur, repente violentam oppugnationem aggrediuntur. Unde cum Hanseatici viderent, inanibus sibi tractatibus tantum illudi, re infecta discessere. Nam quod jam in aula Cæsaris conceptum erat decretum de omittendo Stralsundæ obsidio, & ut oborta lis amice componeretur, id ut iterum aboleretur, misso nuncio Fridlandus effecerat. Quæ res necessitatem Stralsundensibus afferebat auxilium Sueciæ Regis jam antea oblatum amplectendi, idque ut maturaretur solicite instandi; utut Daniæ quoque Rex militem, bellique adparatum submitteret, cujus pariter magnopere intererat, ne oppido isto Cæsar potiretur.

Rationes defensæ à Suecis Stralsundæ.

§. 7. Cæterum ut Gustavus Stralsundæ defensionem susciperet, graves causæ, & quæ apud rerum civilium peritos necessitatis vim habent, subigebant. Jam ora Meclenburgicæ ac Pomeraniæ occupata Stralsundam Cæsarei destinaverant novæ Dunquerquæ vicem in Mari Baltico subituram, ex qua Arctoos populos, & qui ejus maris commerciis utuntur, deprædarentur. Ea semel infesta nemo erat, qui ipsos iterum expellere valeret. Quod si ruentem Germaniam fulcire animus esset, rem suscipiendam, quamdiu superessent, qui servari possent. Nam hactenus pressam quidem Germaniam, sed ut jugum excutere iterum queat: & multos avide circumspicere aliquem, quo autore in Cæsarem insurgant. Sed subactis cunctis, omnique obstructo aditu ferum parari auxilium. Igitur tuendam utique Stralsundam, qua à Suecis obtenta hostis intra Pomeraniam sisti queat, ubi vires suas frustra sit consumturus. Quæ & ipsis commodum ad Germaniam adpulsum, portumque, & rebus adversis refugium præstare queat, occasionemque bellum procul Sueciæ finibus in alieno solo habendi. Ast ubi hostis eandem subegerit, quietam ei Pomeraniæ possessionem relinqui, quæ ubi enormibus expensis resectis sobrie fuerit administrata, cæteris ejusdem destinatis utilissima esse possit. Ac satius esse sub Stralsundæ mœnibus, quam Suecico in litore cum Cæsareis decernere. Cumque Cæsar jam satis hostilem in Suecos animum declararit, non negligendam occasionem, quæ ad honestam & tutam pacem viam queat pandere. Nam qui inermis ab armato pacem exposcat, ludibrio haberi. Nec æqua se à Cæsare obtenturum, ni, quas vires Suecia, isti hactenus fere ignorata aut spreta, sepositerit, cominus ostendatur. Denique Danum jam illi oppido auxilia submisisse, quem solum ejus arbitria invadere in futurum rebus Sueciæ summo præjudicio periculoque esse possit. Nec ulterius dubitatum, quin fœdus cum Stralsundensibus iniretur defendendo oppido portuique, & ut Mari Baltico, commerciisque securitas præstaretur. Salva tamen sibi Urbs jura ac privilegia antiqua, fœderaque alia reservabat; nec ideo a complexu Imperii Romani, ac Provinciæ Pomeraniæ divellebatur. Ea tunc Suecicis Danicisque auxiliis suffulta insultus Cæsareorum fortiter repellebat, ac per Brandenburgicos, Pomeranosque Legatos conceptas pacis conditiones tanquam indecoras atque insidiosas respuebat; donec Fridlandus post amissa multa militum millia obsidium re infecta solvere cogeretur.

Oxenstierna Stralsundam soli Sueciæ conciliat.

§. 8. Non multo post Stralsundam è Borussia appellebat Axelius Oxenstierna Regni Sueciæ Cancellarius, fœderis cum Stralsundensibus per ministrum Regium iniri ratihabitionem afferens; tum ut Urbis conditionem propius inspiceret, & quæ defensioni in posterum necessaria forent, disponeret. Operæ quoque pretium videbatur civium animos rebus Sueciæ penitius conciliatos adversus solicitationes Cæsareorum præmunire, & ut solo Suecorum præsidio Danis amotis uterentur persuadere. Ac illud quidem Stralsundenses, propria jam experientia edocti, facile perspiciebant, sibi haut consultum arma exuere, ac solis Cæsareorum verbis suam salutem superstruere. Nec minus patebat, suas vires tantæ potentiæ repellendæ non sufficere. Danici quoque militis ipsos tædium ceperat, præsertim cum Fridlandus graviter quereretur, quod à Dano tunc Cæsaris declarato hoste præsidium accipere non dubitassent. Inde ab sese acta minus in reprehensionem patere arbitrabantur, si adversus militis Cæsarei injurias auxilio Sueciæ Regis se tuerentur, cui nullum tunc cum Cæsare conductum bellum erat. Etsi revera Fridlandi nihil interesset, uter ipsius destinata infringeret. Et gaudebant oppidani contubernio militis Suecici ob modestiam & disciplinam nationis, quem tantum non in tutelaris genii vicem habebant. Cæterum id anxii circumspiciebant, quomodo Danicum præsidium absque ejus Regis offensa amolirentur.

Dux Pomeraniæ Suecos

§. 9. Eodem tempore Stralsundam accedebat Ducis Pomeraniæ Legatus, qui exponebat; convenisse inter Ducem & Fridlandum, ut amoto ex-

1628. Stralsunda dimovere conatur.

terorum præsidio Stralsunda proprio, Ducisque milite firmaretur; eamque sponsionem præstandam Ducem periculo suæ ditionis recepisse. Igitur petebat, ne Sueci concederent sæviendi occasionem præberi Fridlando viro impotentis animi, & qui jus sibimet pro lubitu dicere posset. Pollicebatur quoque Ducem omni cura custodiæ urbis prospecturum, ac ne ex eadem cuipiam in Mari Baltico damnum detur, operam daturum. Ad quæ reponebat Oxenstierna: Conventionem Ducis iniquitatis plurimum, securitatis nihil habere, qua etiam Rex Gustavus non obscure notetur, velut qui rebellionem alienorum civium foverit. Regi suo hautquidquam placere, securitatem ac salutem Regni sui superstruere verbo aut literis viri quantumvis potentis: sed opus esse, ut vel arma armis opponantur, vel eadem utrinque exuantur. Inde proponebat, ut primum Danicus miles, super quo tam asperam querelam moverat Fridlandus, honesto modo amoveretur: utque ex fœdere Sueciæ Rex Germanico Imperio amicus innoxiam urbis tutelam susciperet, quoad vel universæ Germaniæ pax foret restituta vel miles Cæsareus è Pomerania ac reliquo maritimo tractu sit deductus; id quod veræ instar cautionis Stralsundæ, marisque Baltici accolis cæteris futurum sit. Hoc obtento Suecis neque animum neque cautam esse urbem eam ulterius milite suo insidendi. Regem quoque Gustavum mediatorem fore componendæ si qua esset adversus Stralsundenses litis; nec displicere super induciis Fridlandum inter & urbem tantisper conveniri tollendo prætexto, quare tanto exercitu Pomerania opprimatur.

Danicum præsidium Stralsunda educitur.

§. 10. Hæc cum æqua viderentur Legato Pomerano, & ipse certum hominem cum Oxenstierna Hafniam ablegat, qui à Daniæ Rege peteret, ut militem suum Stralsunda evocaret. Hafniam delatus Oxenstierna id quidem Daniæ Regi facile probabat, non nisi unius Principis præsidium Stralsundam capere, quisquis demum is sit; neque confidendum esse præsidio urbis proprio, Ducisve, aut Hanseaticorum, qui domesticis rebus tuendis non sufficiant, ac facile blanditiis, minisve, aut insidiis Cæsareorum in fraudem induci queant. Sed Stralsunda penitus decedere ad palatum non erat Dano, quo bellum in Pomeraniam derivare posset, & quia existimationem suam in eo verti judicabat. Cum tamen temperamentum de imperio in præsidiarium militem alternis vicibus gerendo non expediretur, tandem is infelici bello, malisque Regni sui intestinis fractus, & quia si pertinaciter contra tenderet vi cogi poterat, consensit, ut præsidium ejus Urbis penes solum Sueciæ Regem foret; honori tamen Regis Daniæ datum, ut ex ipsius milite trecenti ibidem manerent, imperio præfecti Succici tantisper subjecti.

Aliæ consultationes super bello Germanico.

§. 11. Enimvero Gustavus facile judicabat è Stralsundæ defensione Cæsarem jam antea satis infensum longe acrius irritatum iri; ac citra ambages Oxenstiernæ Fridlandus significaverat, auxilio Stralsundensibus submisso pacem inter Cæsarem, Gustavumque abruptam. Neque spes erat controversiæ per amicam compositionem finiendæ ob Cæsaris spiritus, quem Legatis ultro adire, velut iram ejus placaturis, indecorum erat; nec frustra metuebatur, eo indignitatis sese demittentem cum ignominia repulsum iri. Nam & proximo anno Anglico Legato, & à quibusdam Germaniæ Principibus missis aurem accommodare dedignatus erat. Quin quæ super pace agituri sint Austriaci, ficta fore ac falsa, in soporem dandis cæteris, quoad ipsi Germaniam plane sub jugum redegerint, ut inde eo commodius collectis viribus Sueciam invadere possint. Eoque ita res suas disponere constituebat Gustavus Rex, ut in Germania potius Cæsari occurreret, quam domi bellum exciperet, postquam hic omnu ora Maris Baltici potitus esset. Quem in finem classis quoque augebatur, & ut navium bellicarum numerus gliscceret, privati privilegiis invitabantur suis sumtibus naves bello idoneas exstruere, quæ pro mercibus, quas vehrent, minus vectigalis quam inermes solverent, sed belli tempore stipendia merere tenerentur. Nam non ea sola cura urgebat, ne Cæsar classem pararet, aut Mare Balticum prædonibus infestum redderet, quibus coercendis portus Wismariensis Suecorum navibus obsidebatur: sed & ne Angli demum, Batavique ejus maris defensionem non sine gravi Sueciæ præjudicio susciperent. Cæterum cum bellum adhuc Polonicum tunc flagraret, aliqui censebant, totam armorum molem in Cæsarem volvendam, & loca per Borussiam occupata tantum tuenda; quod majus Sueciæ periculum à Cæsare, quam à Polono immineat. Sed Regi potius visum, sequenti anno ultra Stralsundæ tutelam in Germania nihil moliri, quod eo transgressis duo statim validi exercitus sub Fridlando & Tillio ducibus occursuri, & velut in limine primo pugnam conserturi essent. Ac spes erat Germaniæ res ejusmodi ausis mox fore magis opportunas. Eoque decernebatur, belli impetum in Polonos vertendum, ac Gedanum in angustias redigendum, intercluså Vistulæ navigatione. Quæ res & inter Polonos querelas excitatura sit, intercceptis ipsorum commerciis, ut tandem vel invitum Regem suum ad meundam cum Suecis pacem compulsuri sint. Credebatur quoque eo anno finem illi bello posse imponi. Simul metus erat, ne Brandenburgicus Polonorum partes aperte amplecteretur, ni valido ibi Suecorum exercitu premeretur.

Legati Suecici à tractatu Lubecensi rejiciuntur.

§. 12. Non tamen usque adeo belli adversus Cæsarem cupidus erat Gustavus, ut non mallet amica via rem componere, dummodo honestis conditionibus, & quæ sibi vicinisque tutæ forent, decidere posset. Eoque Legatos Lubecam, ubi tunc de pace inter Cæsarem, Daniæque Regem tractabatur, destinabat Joannem Sparrium, Carolum Banerium, & Joannem Salvium tentaturos, num in herba possent opprimi, quæ à Cæsare sparsa jam erant hostilitatis semina. Summa mandatorum erat, à Cæsare peterent, ut ex utroque Circulo Saxonico copias suas abduceret, munimenta ad Mare Balticum & Oceanum recens exstructa diueret, nec in toto hoc tractu præsidium uspiam locorum relinqueret; classes præterea bellicas amoveret, ac portibus Germaniæ antiquam libertatem concederet: tum in priorem statum reponeret Pomeraniã, Meclenburgicos, Holsatosque Duces, Oldenburgicum, & Frisiæ Orientalis Comites, nec non quicquid est Urbium per utramque Saxoniam. Si quid à Meclenburgicis Ducibus peccatum sit, id multa pecuniaria è sententia Electorum & Ordinum Imperii expietur; Regemque Gustavum cauturum judicatum solvi, modo isti statim in suas ditiones reponantur. Tum promissuri erant, Succicum militem mox Stralsunda educendum, si damna urbi hoc bello data sarciantur, ejusque libertati, securitatique idoneè caveatur. Denique ne Gustavo fraudi sit ei oppido suppetias tulisse; neve Cæsar deinceps Polonis contra ipsum adsistat. Quæ conditiones etsi summam æquitatem habebant, & citra quas nec Germaniæ vicinæ, nec Sueciæ securitas constare poterat, facile tamen prudentiores prævidebant, Cæsarem tot victoriis inflatum, & tantis exercitibus succinctum, ægre ad eas, ni vis admoveatur, descensurum. At vero id à Gustavo fuisse captatum, ut ignominiose rejectis suis Legatis

1628. gatis plausibilem armorum in Cæsarem causam nanciscereturr, quod quidam malevoli cavillabantur, id absurdum plane commentum erat. Nam & jam antea non pauca Cæsaris in ipsum hostilia facta extabant; ac nemo tantam inhumanitatem expectare poterat, quæ à cultiorum gentium more plane abhorrebat. Nam præmittus à Legatis Joannes Salvius è Dania Joannem Lehusium Lubecam ablegaverat, qui Cæsareis Ministris adventum Legatorum Succicorum denunciaret, ac fide publica eorundem securitati caveri postularet. Quem citra responsum non citra contemtum Cæsarei jussu Fridlandi dimittebant, extrema interminati, si Legati Succici in Germaniam, & præcipue Lubecam accedere auderent: id quod instigantibus Danis factum, postea compertum est. Nec iterato licet per literas à Salvio compellati, scripto respondere dignati sunt. Qua contumelia Gustavus permotus Legatos ex itinere domum revocavit. Sed post longam demum moram velut injuriam istam emendaturi per literas excusabant Cæsarei; sibi nihil in mandatis fuisse datum, ut ipsis super accessu caveant. Quod si autem quid habeant bono publico, pacique promovendæ inserviens, Cæsarem iisdem esse adeundum.

Pax Lubecensis Gustavo suspecta.

§. 13. Pax porro Lubecæ opinione citius Cæsarem inter Danique Regem coiens Gustavi animum aliquandiu non parum tenebat suspensum. Nam & per hanc nihil securitati Maris Baltici cavebatur, nec super eadem, prout fœdere vix ante annum cum Dano convenerat, sat sincere communicatum fuerat. Igitur ejus anni expeditionem in Borussiam haut præcipitandam judicabat, num forte clandestini quid consilii adversus ipsum à Cæsare Danoque captum fuisset. Fixum quippe hoc eidem sedebat, siquidem adpareret Danum quid in Succiam moliri, cæteris omnibus posthabitis hunc in ordinem redigere, adscitis in societatem Batavis. Neque pernicios ius quid rebus Succiæ judicabat, quam novo bello implicitum Danorum insidiis nudum latus præbere. Sed cum nihil manifesti periculi ex hac parte adpareret, placuit dilato bello Germanico rem eo anno in Borussia tantum gerere, ubi finis belli spe præcipiebatur. Nam de solis Polonis, ni Cæsaris milite firmarentur, non difficilis expectabatur victoria. Quod si autem iisdem Cæsaris auxilio sustultis par aut superior fuisset Gustavus, Polonis ad incitas redactis pacis leges dici pro lubitu posse; præsertim si inter Germanos Polonosque inolita dudum æmulatio erupisset. In Germania autem sufficere videbatur Stralsundam custodire, ac Wismarienscm & Rostochiensem portum claudere prohibendis Fridlandi prædationibus.

Gustavus ad Electores scribit.

§. 14. Interea Gustavus literis ad Electores scriptis, cum super aliis injuriis à Cæsare illatis, tum præcipue super contumelios a Legatorum suorum rejectione conqueritur; & quam injuste à Cæsareis Stralsunda fuerit habita exponit, cujus innocentiam adversus extrema intentantes tueri fas sibi duxerit. Simul postulat, autoritatem suam apud Cæsarem interponant, quo lis illa amice removeatur, ac ad tutam pacem via ineatur. Alias excusatum se apud Orbem Christianum fore, si per iniquitatem Cæsaris sua sibi securitas diversa ratione asserenda fuerit. Sed & nova Legatio à Senatu Regni ad Fridlandum decernitur, num controversia ad tractatum deduci, atque interim induciæ in Borussia, & apud Stralsundam iniri possint. Id enim non parum favoris causæ suæ conciliaturum rebatur Gustavus, si semel licet tam aspere rejectus denuo promptum se testaretur Stralsunda decedere, modo securitati Regni sui idonee caveretur. Sumtuosam autem Legationem ad Cæsarem

Legatio ad Fridlandum decernitur.

adornare non placebat, ne fortassis illa occasionem 1629.
majoris offensæ præberet, si Cæsar Gustavo titulum Regis in Poloni gratiam tribuere abnueret. Porro Senatus potius quam Regis nomine Legatus ad Fridlandum mittebatur propter morositatem viri, qui ubi forte, ut solebat, in contumelios a dicta prorumperet, minori injuria Senatum quam Regem adpersurus erat; & quia infra fastigium regium videbatur ministrum Cæsaris per Legatos adire. At Steno Bielkius, cui Legatio illa injuncta fuerat, Stralsundam delatus, cum mutatam rerum faciem, ac Arnheimium jam valido cum exercitu in Borussiam tendere intelligeret, ulterius progredi haut consultum ducebat. Per literas tamen adventus sui causam Fridlando exponit, & quæ spes amicæ compositionis adsit exquirit, & num Arnheimii expeditionem sistere velit; citra quod nihil pacati expectari queat. Ad quæ Frid- Fridlandi
landus reponebat; Exundante militum multitu- respon-
dine Cæsarem eas copias suo sacramento exsolvis- sum.
se, & ut apud Polonum stipendia facerent permisisse. Eas, cum jam alieno sub imperio sint, sibi revocandi jus non esse. Id ludibrium licet Legatus multis rationibus destrueret, cum tamen nihil æqui à Fridlando obtineri posset, quid inter se Fridlandumque actum esset, prout in mandatis habebat, ad Electores refert, quo de injuria Cæsaris manifestius constaret. Enimvero ab hisce nequidquam mali medicina expectabatur, qui ad literas à Rege ante hac scriptas sat frigide responderant, nulla de injuriis reparandis facta mentione. Quin & Regis vocabulum in literarum inscriptione omiserant, manifesto servitii documento, quo tunc à Cæsare premerentur, cujus affectus iræque ipsis per omnia exprimendi forent. Neque enim adeo ignari rerum erant Electores, ut ad se pertinere controversiam, quæ Gustavum inter Sigismundumque agitabatur, crederent; aut isti præjudicio fore, si ipsi Regium titulum tribuere abnuerent ei, qui viginti per annos in possessione Regni fuerat, quemque omnis reliqua Europa Regem agnoverat. Etsi Gustavo exprobrante ipsi postea veteres scribarum suarum formulas excusarent.

Cæsaris conatus in Borussia contra Gustavum in irritum cadunt.

§. 15. Quanquam autem Cæsar crediderat, se missio in Borussiam exercitu Gustavum huc redacturum, ut in Germania quid deinceps tentandi facultas eidem adimeretur; cujus fiducia quoque Polonus pertinaciter pacem abnuerat, velut auxilio Cæsarei militis Succos vi Borussia ejecturus: is tamen conatus plane in contrarium vertebat. Nam neque operæ pretium à Cæsareis factum, quorum magnam partem ferrum, pestis, aliaque belli incommoda absumserant: & acerrime inter se irritati Polonorum, Germanorumque animi, dum neque hi pro aliis pugnare serio satagunt, & illi horum auxilio non indiguisse videri volunt. Vehementer quoque Polonis suspectabantur prævalida illa auxilia, ne forte iisdem Rex ad subvertendam ipsorum libertatem abuteretur. Unde ut armis Succorum tandem liberarentur, acerrime apud Regem suum instabant; cum præsertim ab altera parte Moscoviticum bellum imminere sentirent. Galliæ quoque, & Britanniæ Reges per Legatos, & Brandenburgicus Elector bellantibus medii interveniebant; quorum opera tandem in sexennium induciæ conclusæ honestissimis pro Gustavo conditionibus, quippe per quas insignia Induciæ in
Borussiæ oppida, ac vectigal in portu Gedanensi, Borussia
ac Pillaviano, secuturis bellis utile instrumentum, incuntur.
retinebat. Cæterum ea præcipue de causa Gallus Britannusque ad istam transactionem incubuerant, ut Gustavus belli Polonici cura solutus Germaniæ rebus serio vacare posset. Ac Gallicus quidem

1629. dem Legatus Hercules Charnacæus expeditioni Germanicæ accelerandæ fœdus ſui Regis ſubſidiumque pecuniarium offerebat: affirmans Galliæ Regem à Bavaro ſociisque ad res Germaniæ ſuſcipiendas ſolicitari, quo potentiæ Auſtriacæ, ipſis æque ac Proteſtantibus formidatæ, occurreretur. A quo negotio non alienum ſe Guſtavus laxioribus verborum formulis declarabat, quod non ſatis candide in eo negotio Legatus verſari videretur, ut ſerio rem ageret, an expiſcandi duntaxat gratia iſta jactaret, liquido diſcernere haut liceret. Magis cordi res eſſe videbatur legato Britannico Thomæ Rovvio, qui omnibus modis impediverat, ne ſuper controverſiis cum Cæſare per tractatus iſtos tranſigeretur; quod Guſtavo quieſcente tota belli moles in Batavos incubitura erat, quos vel unica clades accepta in exitium tractura inemendabili cum damno omnium Proteſtantium videbatur. Contra & Guſtavus miſſo Jacobo Spenſio Angliæ Regem ad ponendas cum Gallo controverſias ob ingruens ab Auſtriacis bellum hortatus erat, & ut præbita pecunia in futuram expeditionem firmare ipſum velit.

Propior conſultatio ſuper bello Germanico.

§. 16. Enimvero quo propius rei gerendæ tempora admoverentur, eo curatiore trutina apud Guſtavum ea expeditio expendebatur. Jam enim in apertam hoſtilitatem deſcenderat Cæſar, præter alias injurias juſto exercitu in Boruſſiam adverſus Guſtavum miſſo. Nec qua ratione honeſta aut tuta pax per tractatus obtineri poſſet adparebat. Neque ulli prudenti dubium erat, quin bellum cum Cæſare ſerius ocyus gerendum foret. Id duntaxat ambigebatur, num domi bellum à Cæſare illatum expectare propulſareque, an eidem in Germania occurrere ſatius foret. Re in Senatu propoſita non deerant, qui priorem in ſententiam velut tutiorem propenderent, eamque non ſpernendis rationibus adſtructum irent. Diuturno bello exhauſtum ærarium, afflictas civium opes, populum quietis indigum. Arduum eſſe ob cauſam alienam Auſtriacæ gentis potentiam laceſſere. Quanto ſatius Regi parto tot victoriarum fructu, gloriaque frui, ac poſt tot labores dulcedine pacis gaudere. Sacra ne aboleantur Deo curæ fore. Meclenburgenſium Ducum fortunas conſilio facilius, quã armis reſtitui poſſe, eorumque cauſam Electoribus commendandam. Denique à Germania tanto mari dirempta, & claſſibus non inſtructa Sueciæ nil periculi imminere. Qui tamen fortiora ſuadebant, ſolidius momenta præſentium temporum æſtimaſſe videbantur. Cæſari quippe propoſitum eſſe Proteſtantium ſacra extirpare, eoque prætexto ad ſubjugandam Germaniam uti; hinc Septentrionem invadere, citra quem quieta Monarchiæ per Europam poſſeſſio fruſtra ſperetur. Utrumque negotium totis viribus aggrediendum, ſtatim atque bellum Italicum ſit compoſitum. Germaniæ ſervitio magna jam poſita fundamenta. Ditiones Cæſaris hæreditarias frænum accepiſſe, Auguſtano ritu inde ejecto. Principes Germaniæ, firmamenta ſuæ patriæ ac ſecuritatis vicinorum, alios ditionibus ſuis exutos, alios ita debilitatos, ut adverſus ingruentem dominatum vix hiſcere audeant. Proteſtantium fortunas ademtis bonis Eccleſiaſticis ſubrui. Ipſos Catholicos jam enormem potentiæ molem, quam ſuis auxiliis excitaverint, horrere. Omnia exercitibus inundari, qui immenſo militum numero turgeant, certatim confluentibus, qui prædis impune actis, & emuncta civium pecunia ſaginari cupiant. Oram Maris Baltici, & in diverſa parte Vallem Tellinam munimentis inſeſſam, premendæ ſimul Germaniæ, & invadendis exteris. Jam Viennæ agitari ſuper conſtituendo militari ærario, quo perpetui exercitus quatuor ſuſtententur; in Hungaria adverſus Turcas; in Italia aut ejus finibus; ad ripam Rheni premendis Gallis, Batavisque; & ad littus Maris Baltici Arctoos in populos. Obtentui ſumi Germaniæ defenſionem; revera id agi, ut eadem opera Germania ſub jugo habeatur, & per occaſionem vicini invadantur. Ea deſtinata ſi plenam maturitatem nanciſcantur, torpentibus interea quorum intereſt, quid periculi ipſos maneat? aut quæ vires radicatam iſtam potentiam moliendi? Vehementer falli, qui putent Sueciam extra periculum conſtitutam propter litora ſcopulis infeſta, & quia hinc Danus, inde Polonus objacent. Miſeram enimvero Sueciam, ſi extra rupes ſuas proſpicere non audeat; & quid navigationi atque commerciis futurum, unde præcipua Regno opum materia, ſi mari hoſtis potiatur? Sed nec ideo certiorem ſpem amicæ transactionis allubeſcere, quod Auſtriaci nunc blandiorem, quam antea, vultum videantur ſumere. Nam deſtinata illis ſua fixa manere; ſchema temperari, prout res ipſis fluant. Paulò ante enim, cum omnia ſupra votum ipſis ſuccederent, & Danus ceſſim ſemper iret, dictis factisque maximam inſolentiam præ ſe tuliſſe. Aſt nunc, poſtquam ad Stralſundam fortuna eorum adhæſit, claſſis argento onuſta Batavis in prædam ceſſit, Gallus ſubacta Rupella ſerio in bellum Mantuanum incubuit, mollius paulo procedere. Inde Dano pacem datam ſatis æquam, reſtitutis ditionibus, quas per occaſionem iterum involare facile ſit. Et Arctoo tantiſper lateri quietem concedi, quoad alibi negotiis urgentioribus proſpexerint. Interea claſſem inſtrui, ac validis munimentis litus Maris Baltici premi. In Germania poſt attritos plerosque Principes magnis jam Urbibus manus injici. Auguſtam Vindelicorum jugo ſubditam, Magdeburgum tentari; hinc Brunsvigæ, Hildeſiæ, Bremæ, Lubecæ, cæteris eadem imminere. Hoſtibus per alios negotium facceſſi, amicos auxiliis ſublevari, utrinque propriam potentiam quæri. Exercitus in Boruſſiam, in Italiam, & adverſus Batavos miſſos, quorum conatibus ſi par fortuna arriſiſſet, quæ Europæ facies futura erat? Sed nunc ſepoſita pauliſper ſuperbia modeſtiam ipſos ſimulare. Fridlandum Magdeburgo mitiores leges ferre, nec ſolitam adverſus Hanſeaticos aſperitatem amplius expromere. Suecos minus contemptim haberi, quibuscum Dano arbitro transacturum ſe jactet. Eundem, ſtatim atque Sueciæ naves portu Wiſmarienſi abſceſſiſſent, ſuas quoque exarmaſſe, velut abjecta de invadendo Mari Baltico cogitatione. Tres quippe adhuc ſupereſſe populos, reliquis debilitatis aut oppreſſis, qui Cæſaris deſtinata infringere poſſint, audeantque, Gallos, Suecos, atque Batavos. Eos ut disjungant, ac ne in ipſos pariter impingantur, operam Auſtriacos dare: præſertim poſtquam Sueci bellum Polonicum ab ſe amoliti ſint, Hiſpani in Belgio langueant, ac Gallo res in Italia non improſpere cedant. Inprimis ne Sueci Galliique Germaniæ ſe rebus pariter immiſceant iſtis formidari, quorum his apud Catholicos, illis apud Proteſtantes magna ſit autoritas, utrisque par metus, ne Cæſaris opes ſub jugum redacta Germania immenſum gliſcant. Igitur id nunc agi, ut Hollandi per inducias, Sueci pacis oſtentatione ſopiantur, quoad Gallia fracta leges ipſis placitas acceperit. Et quieſcentibus nunc Suecis, Gallo neceſſitatem imponi durioribus forte conditionibus cum Cæſare tranſigendi, nec eidem deinceps, quid Sueciæ fiat, curæ fore. Sedendo exitium ad pauculos duntaxat annos differri, intra quos Cæſar dominatum Germaniæ, marisque Baltici ſibi firmaverit; ac inſidioſæ quietis dulcedinem mox in gravius periculum remedii neſcium verſuram. Igitur invitantem occaſionem,

1629. & pronam rei bene gerendæ ſpem non negligendam, quibus incolumitas ſua ſerio cordi eſt, ac Cæſaris conatibus obviam eundum, dum via adhuc iſtis ſiſtendis patet. Jam enim omnia adeſſe, quæ requiruntur, ut bellum juſte ac prudenter ſuſceptum dicatur. Poſt graves injurias à Cæſare illatas in bellum jam proruptum, cujus honeſte ponendi vias Cæſar hactenus eluſerit. Pacem fœde mendicari, nec ideo obtineri, niſi exercitu in Cæſaris ditione transmiſſo. Stralſundam præſenti rerum conditione diu ſuſtineri non poſſe; eam porro abdicare ſumma cum ignominia conjunctum. Nec minus ignavum ſacrorum participes Cæſaris libidini exponere, quos niſi in veterem ſtatum arma noſtra repoſuerint, ex illo latere nunquam Sueciæ ſecuritatem perſtituram. Equidem arduum eſſe cum Auſtriaca Domo velle colli di, tantis opibus exercitibusque ſubnixa. Non deeſſe tamen vires, quæ iſti opponi queant. Suppetere militem indigenam, non mercede conductum, aut propter periculorum ignorationem laborisque fugam in cauponis per crapulam data fide autoratum; ſed certo judicio ac delectu habito conſcriptum, laborum, frigoris, inediæ, vigiliarum patientem, nullis adſuetum deliciis, exiguo contentum vivere, obſequio paratum, diſciplinæ obſervantiſſimum, & ſi Duces idonei ſint, quorumvis periculorum, mortisque contemtorem. Eſſe præterea militis externi copiam, veterani, egregii, bellorum adſueti, & odio peculiari in Cæſarem fere ardentis; qui in Boruſſia ſuppetente è vectigalibus pecunia commode colligi, ac inde citra Sueciæ incommodum in Germaniam effundi poſſit. Ac ubi ſemel in Germania pes figatur, militem non defuturum, ibidemque maximam virium ſuarum partem Regem inventurum. Quicquid porro Regis ibi acceſſerit viribus, id Cæſari deceſſurum; cujus legiones non parum attenuandæ ſint, ſi non amplius univerſam Germaniam exactionibus detur exhaurire. Commeatum porro, ac reliquum belli paratum ſi Germania non ſuppeditet, mari poſſe ſubvehi, abundante navium copia. Eſſe præterea res Germaniæ in præſens confuſas ac turbulentas, plerorumque animos à Cæſare alienatos, conſumpta jam plane *ſinceritionum*, quas vocant, fide, quibus hactenus credulitati Ordinum illuſerit. Inter ſpem metumque hærentes nunc utcumque coërceri: ubi dux & autor adpareat, certatim in exoſum dominum inſurrecturos. Stralſundam aditum in Germaniam pandere, qua poſſeſſa prohiberi nequeat, quo minus bellum in hoſtilem terram transferatur. Inſtigare quoque Gallos, Anglosque, qui nervum rerum gerendarum ſuppeditaturi ſint. Nec Batavos communi cauſæ defore, aut ſi propriæ neceſſitates prævertant, ſaltem favore noſtra arma proſecuturos. Galliam ſine dubio in partem belli venturam, ubi nos ſtrenue rem aggreſſi fuerimus. Non audiendos, qui tam importune onera & incommoda belli occinant. Præterquam enim quod reſpublica hautquidquam ad querelas vulgi, ſed pro neceſſitatibus temporum gerenda eſt, non omni pacis fructu carituram Sueciam intus tranquillam, & bello alias in terras effuſo. Ac bonos cives intellecta belli neceſſitate Reipubl. oneribus ſeſe non ſubtracturos. Equidem non plane inſuper habendam vicinorum invidiam, ac ſine dubio Anglos, Batavosque ægre ferre Boruſſiæ portus à Suecis inſideri; Danum inſuper quævis Sueciæ incrementa anxia mente librare, & velut ſuam ruinam adſpicere. Sed uti illos credibile ſit vectigalium moleſtiam condonaturos cauſæ communi per nos ſuſceptæ, quæ citra pecuniam ſuſtineri nequit; ita Dani motus probe obſervandos, & ne cum Cæſare luctantem Sueciam à tergo invadere impune queat, nihil diſſoluti, aut invalidi domi relinquendum. Et quanquam metui quoque poſſit, ne Germanorum in arma noſtra favor refrigeretur, ipſique periculo ſervitii depulſo externa auxilia faſtidiant; non parum tamen ad eos in fide retinendos conducturum, ſi militis noſtri diſciplina atque modeſtia Cæſareorum licentiæ invidiam faciat; ſique Suecia nunquam cauſam ſuam ab Ordinum libertate, ac Religionis ſecuritate ſejungat. Et ut maxime prima belli ſcena in amicorum Principum terris ſit ſtruenda; tamen cum illi jugo longe aſperiore jam premantur, quod non niſi hac ratione excutere queant, præſtare ipſis ab amico medicinam experiri non usque adeo gratam, quam citra omne remedium perire. Quod ſi Deus cœptis faveat, mox ad Cæſaris & Catholicorum, qui cæteris hactenus inſultarint, ditiones viam aperiri, quæ copioſum ac ſibi ipſi alendo ſufficiens bellum polliceantur. Denique licet egregia auſis omnia ſecus cadant, nihil atrocius tamen ipſos tunc, quam quieſcentes manere, ac Germania pulſis mare, claſſem, aſpera litorum, ac in defenſionem patriæ ardentes civium manus ſupereſſe. 1629.

Futuræ expeditionis adparatus.

§. 17. Iſtæ igitur, ſimilesque rationes, hisque potentior quidam velut Genii inſtinctus uti apud Regem magnanimum prævalebant illis, qui pacis bona, ſed mox in atrocius bellum eruptura ingerebant: ita eædem apud Ordines Regni expoſitæ effecerant, ut & ipſi ſuaderent, terra marique bellum eſſe parandum, ac in ſuo potius hoſtem invadendum, quam domi expectandum. Si qua tamen via oſtendatur honeſtam ac tutam pacem per tractatus obtinendi, eam haud repudiandam. Igitur Rex omni cogitatione in bellum defixa futuræ expeditioni ſumma vi accingitur, ac poſt initas licet cum Polono inducias non modo quas habebat copias ſub ſignis retinet, ſed & easdem auget, confluente ad ipſum egregio milite, quem Daniæ atque Poloniæ Rex, Brandenburgicus Elector, & Gedanenſes exauctoraverant. Tres quoque legiones apud Batavos per Theodoricum Falkenbergium, quinque in Anglia per Jacobum Spenſium, & plures in Urbibus Germaniæ maritimis conſcriptæ. Nec Cæſareanorum minæ ardorem ſub tanto duce militandi infringere valebant.

Tractatus de pace Gedani inſtituendus. 1630.

§. 18. Haut ſecius tamen inter armorum ſtrepitus pacis vocabulum & ſpes jactabatur. Daniæ quippe Rex ſucceſſibus Guſtavi in Boruſſia ægreſcens, cupidusq; quovis modo materiam ipſi rei bene gerendæ ac augendæ potentiæ præſcindere; ſimul ut Suecі Stralſunda extraherentur, neve Rugia inſula forte potirentur, apud Cæſarem Guſtavumque ſedulo inſtiterat, ut Gedani congreſſus ſuper tractanda pace ſuſciperetur, cui ſequeſtrem ſe ipſe offerebat. Ac Cæſar quidem facile in eum conventum conſenſit, quod ſperaret, iſto ludibrio ſe impediturum, ne hoc anno in Germaniam trajiceret Guſtavus. Interim ſe, poſito bello Italico, & rebus Germaniæ digeſtis, Guſtavum plane excluſurum, vel ut primo in aditu ſiſteretur effecturum. Laborabant quoque circa hunc conventum Brandenburgicus Elector, & Pomeraniæ Dux, veriti, ne Guſtavo in Germaniam adpellente belli ſedes ipſorum in ditionibus ſumeretur. Nam Cæſar militum hoſpitiis liberari flagitantibus metum Sueciæ irruptionis obtendebat, quæ ſola ſpem pacis per univerſam Germaniam conſtituendæ remoraretur; quo metu amoto copias ſe ſuas amoturum pollicebatur. Cumque iidem ea ſuper re apud Oxenſtiernam per Legatos inſtarent, hic laxioribus verborum formulis Regis ſui animum paci pronum reſponderat, quod animadverteret iſtos etiam hoc agere, ut Regis deſtinata expiſcarentur. Nam antea Brandenburgicus aliquoties per Bellinum, Gœzium,

1630. Gœzium, & Knesebecium cum Gustavo Rege super transferendis in Germaniam armis egerat. Sed & Poloniæ Rex instigabatur, ut circa eum conventum sătageret, velut Cæsar cum Bavariæ Duce indūciis Polonicis inclusus esset. Contra Angliæ Regis Legatus mire ab istis tractatibus abhorrebat, quod metueret, ne ratio aliqua iniretur Gustavo satisfaciendi. Quo facto conclamatum videbatur de rebus Germaniæ in integrum restituendis. Eoque ut bellum potius susciperetur instabat, fœdus ac pecuniam à Rege suo ostentans.

Gustavi circa eum considerationes.

§. 19. Ast Gustavus, cum quo Cæsaris consilia tenderent facile perspiceret, nec æqui aliquid sperandum sibi cum isto tractanti Danis intervenientibus, quos se ultro offerentes citra offensam rejicere non potuerat, hautquidquam armorum curam seponebat. Neque tamen eo minus in tractatus consensit, ne pacem, quam Cæsarei subinde crepabant, ipse solus impedire videretur; ac ut hostium motus & consilia eo penitius exploraret. Suberat & alia ratio, quod Legatus Gallicus suspicionem animi parum sinceri incurrerat, velut de fœdere proposuisset speculandi duntaxat causâ, & quo Galli bellum Italicum melioribus ponere conditionibus possent. Igitur susceptis cum Cæsare tractatibus facile adpariturum sperabat, num Gallis cum Gustavo fœdus cordi foret, & quis Angliæ Regi animus, cui itidem de istis significabatur. Legatis autem qui Gedanum destinabantur, injungebatur primo omnium procuratorium Legati Cæsarei inspicere, num hic ab ipso Cæsare; an à Fridlando mandatum accepisset, tum quæ agendi potestas in eundem collata foret. Nam cum ministro Cæsaris non nisi per inferioris dignationis delegatos acturus erat: & si quid vitiosi procuratorium contineret, eo clarius Cæsaris ludibria pellucebant. De cætero eædem fere pacis leges proponendæ erant, quas in conventu Lubecensi ferendas diximus, nisi quod iis, qui in priorem statum restitui postulabantur, adderentur Administrator Magdeburgicus, & Joannes Adolfus Bremensis Archiepiscopus. Quod si securitati Succiæ, Marisque Baltici, & utriusque Circuli Saxonici in posterum solide caveatur, per Gustavum moram non fore, quin statim præsidium Suecicum Stralsunda deducatur.

Expeditio ideo non differtur.

§. 20. Interea cum nonnulli suaderent, expeditionem in Germaniam esse suspendendam, quoad de eventu tractatuum constaret; Cancellarius tamen aliique Regi ingerebant; hos à Cæsare adornatos non nisi extrahendo tempori. Ubi tempestas mari trajiciendo, belloque gerendo elapsa sit, obtentum non defore negotium abrumpendi. Interim militem mercenarium dilapsurum, quem neque in Borussia detinere, nec in Sueciam trajicere liceat: equitatum imprimis selectum, qui semel dimissus post non ita facile colligi queat. Ejus servandi nullam esse rationem, nisi materia rei gerendæ in Pomerania detur. Res quoque Protestantium in Germania præcipiti lapsu ruere, quibus nisi mox succurratur, remedio non amplius locum fore. Et his plane sub jugum redactis tam pulchram occasionem expirasse, nunquam forte redituram. Nec salva existimatione Stralsundæ defensionem abdicari posse. Igitur consultissimum fore, sub umbone pacis tractatus continuare. Id quod & Ordines Succiæ probabant, orantes, si tuta & honesta pax obtineri possit, ne illa repudietur; sin minus, ut bellum alacriter sumatur.

Tractatus in irritum cadit.

§. 21. Cæterum Gedanum præmature quidem pervenerat Cæsaris legatus Carolus Hannibal à Dona, non tam quod isti pax tantopere cordi esset, quam ut Gustavi motus propius exploraret, ac dissidia inter hunc, Gedanensesque excitaret, aleretve; simul ipsius delectus, quantum posset ea in Urbe impediret; tum ut Cæsar mature auxilia Ordinum petere posset, si nulla pacis spes adpareret. Serius advenere Danici Sequestres Otto Schielus, & Martinus à Meden. Gustavus autem cum audisset, unicum duntaxat à Cæsare Legatum venisse, & ipse solum Cancellarium isti tractatui sufficere judicabat, retentis tribus reliquis, qui adhuc in Suecia hærebant, Gabriele Oxenstierna, Carolo Banerio, & Petro Sparrio. Sed quia Danihorum quoque adventum impense urgebant, profecti & isti sunt magis in honorem Regis Daniæ, quam quod necessarium id judicarent. Interea temporis Suecos inter atque Gedanenses controversiæ quædam enatæ erant, quæ nondum quidem apertam in hostilitatem eruperant, ut tamen Legati Suecici non satis tutum judicarent ei se Urbi credere, Cancellarius cumprimis, cui summa rerum per Borussiam incumbebat. Igitur ut super ea re cum Danicis Legatis consultaret, Cancellarius eosdem Elbingam ad se, aut in locum aliquem intermedium, tutumque invitaverat. Ast illi hoc præfracte abnuere; neque se de mutando tractatuum loco, in quem semel consensum sit, quidquam admittere posse, neque super hoc quidquam in mandatis habere. Eadem cum semel iterumque, missis quoque internuntiis, Suecі repeterent, ac Danici Legati idem responsum ingeminarent, tandem cum de adventu Gustavi in Germaniam, prosperisque ejus initiis allatum esset, Cæsareus, Danicique Legati re infecta Gedano discessere; culpa soluti conventus in Oxenstiernam rejecta. Qui contra recte à se factum defendebat, quod istorum se ludibrio præbere noluerit. Et sane de istius tractatus successu nemo prudentior prolixe sibi pollicebatur. Nam & Suecis merito suspectus erat præproperus Cæsarei Legati adventus, & quod cum isto Danici Legati frequenter congrederentur; cum tamen iidem adeo pertinaciter colloquium cum Oxenstierna extra Gedanum abnuerent; ac magis partis adversæ in modum, quam mediatorum agerent, qui circa ejusmodi officium adeò difficiles esse non solent. Sed nimirum Cæsaris Legatio id spectabat, ut Gustavi arma differrentur. Dani autem utique Suecos Stralsunda extrahere, & ne Rugiam insulam invaderent, impedire cupiebant, cui ipsi mire inhiabant. Gustavo tamen jam feliciter bellum auspicante, facile perspiciebant; aliis nunc conditionibus, quam de quibus ipsi in mandatis acceperant, transigendum fore. Eoque cum super tractatuum loco Suecі scrupulum movissent, isti eam occasionem avide arripiebant negotium abrumpendi, culpamque in Suecos devolvendi. Enimvero quam parum Cæsari pax cordi tunc fuerit, vel hinc judicare licet, quod Danici Legati Suecis indicium facerent, in mandatis Cæsareis non Succiæ Regis, sed solius Stralsundæ mentionem fieri, quod Gustavo Regium titulum tribuere Cæsar nollet. Quæ res statim tractatum solutura, vel donec nova afferrentur diplomata, in autumnum usque dilatura fuerat, in irritum deducta ejus anni expeditione. Quin & ex interceptis Cæsarei Legati literis constabat, ipsum parum sibi promisisse de fructu mediationis Danicæ propter Danorum in Suecos odium. Unde quid sermonum inter ipsos mistum fuerit, non difficulter colligebatur. Sperabat autem Gustavus, non temere Danum deinceps mediatorem se ingesturum, postquam Gedani operam luserat.

Rugia insula à Suecis occupatur.

§. 22. Interea intellectum fuerat, Daniæ Regem super insula Rugia tradenda cum Pomeraniæ Duce agitare mutuo oblatis trecentis uncialium millibus; quem in contractum Fridlandus quoque con-

1630. consenserat, qui sperabat, hoc modo vel insulam eam adversus Suecorum invasionem munitum iri, vel Daniæ Regem bello quoque immiscendum, si pax Gedani non coiret. Ea res Suecos valde solicitos habebat, ne Rugia à Danis insessa expeditio in Germaniam interciperetur, aut bellum cum hisce gerendum foret. Præsertim cum Daniæ Rex castellum in Rudena insula, ostio Penæ fluminis objacente, exstructum iret, Stralsundenses advectigal ibi solvendum adacturus. Visum igitur Alexandro Leslæo Stralsundæ Præfecto, & Stenoni Bielkio Legato conatus istos antevertere, & Rugiæ possessionem ocyus invadere. Re quippe perpetrata non amplius Danum formidabant, quem haut credebant offensa intempestive ostentata Gustavi arma in se à Cæsare averturum: cui satius erat è collisione istorum suum emolumentum captare. Accedebat, quod nulla alias ratio suppeteret diutius sustentandi turmas equitum, quas Leslæus interea Stralsundæ conscripserat. Insidebant Rugiam Cæsarei tribus castellis, ad Veterem, Novumque trajectum, & apud Gustovium pagum in oppositio Brandeshagæ litore, cui in continenti exadversum aliud exstructum erat, impediendæ Stralsundensium navigationi. Hæc expugnare cum Leslæus decrevisset, primo quidem Hiddensæam Insulam in occidua Rugiæ ora modico freto divisam invadit, avertendis hanc in partem hostium animis. Inde castellum ad Veterem trajectum Cæsareanis resistere non ausis occupatur, novisque operibus firmatur. Paulo post & munimentum ad Novum trajectum post intercluſum commeatum à præsidiariis vitam & res salvas sibi stipulantibus deditur. Ea loca recuperaturus Cæsareus Tribunus Joannes Gœtzius cum tribus peditum millibus, sex equitum turmis in insulam trajecerat. Sed dispositio velut ad vim in munimentum vetus faciendam milite, cum Suecos ad strenue resistendum paratos animadverteret, re infecta abiit, totaque insula, quam prius expilaverat, Suecis cessit, nisi quod valido præsidio tertium quod restabat castellum Gustovium dictum insideret. Cum vis non successisset, alia via Suecos insula dimovere Cæsarei instituunt, per Pomeraniæ Ducis Legatos propositione facta super concedenda insulæ ab utraque parte belli immunitate. Qua super re dum missis hinc inde literis disceptatur, Leslæus sub initium mensis Junii trajectis subito copiis, cum Cæsarei è continenti suis suppetias ferre frustra conati essent, castellum Gustovium vi expugnat, præsidiariis cæsis, aut captis. Sic tota ea insula levi negotio Succi potiti sunt. Quo facto Cæsarei in opposito continentis litore situm Brandeshagæ castellum ultro deseruere.

Gustavus expeditioni in Germaniam accingitur.

§. 23. Inter ista belli præludia Gustavus invitante jam anni tempestate, provisisque quæ tantæ expeditioni necessaria videbantur, denuo literas ad Electores scribit, quibus de titulo Regio sibi denegato querebatur, & quod super injuriis farciendis ne verbo quidem mentionem fecissent: professus quanquam adhuc optet æquas pacis rationes posse inveniri: sibi tamen vitio datum à cordatis non iri, si præteritis edoctus exemplis alia via, quam per inania tractatuum, securitati suæ consultum eat. Qua ex re si forte innoxio cuipiam incommodi quid obtingat, non sibi imputandum, sed illis, qui ad talia suscipienda necessitatem attulerint. Inde & causas, quibus ad expeditionem hanc adactus sit, scripto typis impresso publicat. Alia clarigatione apud Cæsarem opus haut judicabat, à quo belli injuriarumque initium factum erat, quarum reparationem ipse manu sibi quæsitum ibat, postquam amica ratione eandem obtinere desperaverat. Domi res probe disponuntur, 1630. imprimis adversus Danum, quem satis norat à Cæsare ad invadendam Sueciam stimulatum iri. Tum convocatis eum in finem Regni Ordinibus valedicit, exercitumque, & belli adparatum studiose congestum classi imponit. Cæterum copiæ, quæ tunc Gustavum è Suecia sequebantur, satis modicæ pro tanta belli mole erant; quæ tamen postea è delectibus per Borussiam, Germaniamque maxima capiebant incrementa. Equitum duæ erant legiones Westro-Gothorum sub Erico Sopio, Smalandorum sub Comite Petro Brahæo Tribunis. Quatuor inde peditum Suecorum legiones, Tribuni Nicolaus Braheus, Georgius Johannis F. Lilius & Duvvalius uterque Axelii prænomine ductabant. Duabus Germanorum peditum legionibus Theodoricus Falkenbergius, & Nicolaus Theodorici F. præerant, quibus duo Tribuni Hallii signa adjungebantur. Alias duas legiones recens conscripserat Dodo Cniphusius, summus vigiliarum præfectus, & Mitschefalius; & unam Scotorum Maccaius Tribunus. Quæ copiæ sedecim alas equitum, ac nonaginta duas peditum cohortes explebant. Universum peditatum Joannes Banerius, rem tormentariam Leonardus Torstensonius moderabantur.

Legati Pomerani expeditionem sistere laborant.

§. 24. Jam classis exercitu onusta in portu Elsnabbensi stabat, ventum secundum expectans, qui complures per dies adversus reflaverat; cum à Pomeraniæ Duce Legati Regem adeunt, orantes, ut ista expeditione supersedeatur, ne belli sedes Pomeraniam jam antehac satis exhaustam plane in vastitatem det. Id cum abnueret Gustavus, ut neutrarum ipsi partium esse liceret instabant. Quod & ipsum negabatur, utrinque allata causa, quod ex ea potissimum provincia sibi à Cæsareis hostilia forent intentata, quorum culpam non satis à se Pomerani videbantur amoliri posse. Cæterum hoc responso, speciem asperitatis habente, Legatos dimittere placuit, non quod serio Pomerani injuriæ insimularentur; sed quia non satis gratum amicitiæ specimen videbatur Martis arenam in alicujus ditione constituere; id quod tamen necessitas ac ratio belli subigebat. Igitur offensæ quid præ se ferre malebat; simul ut eo citius Ducem in partes suas flecteret metuentem, ne utrinque hostiliter haberetur. Ne tamen is forte ad desperata consilia impelleretur, spes amicæ transactionis injicitur, quamprimum in Germaniam ipse adpulisset. Atque in eandem sententiam literas ad Ducem Rex deinde dabat, statim atque Pomeraniam ingressus fuerat.

Gustavus Pomeraniam adpellit.

§. 25. Transmisso feliciter mari dies vicesima quarta Junii Regis classem ad Rudenam insulam stitit, unde alias ipsi consilium fuerat copias in Rugiam exponere, ibique bellum auspicari. Sed cum hostem jam à Leslæo tota Rugia pulsum intelligeret, in Usedomiam insulam excensionem facit. Ipse simul ac terram tetigit, in genua provolutus Divini Numinis favorem tantis cæptis exposcit. Tum ne forte hostis in primo litore adhuc incompositum adoriretur, sedulo castra munit. Ibidem adjungitur Stralsunda evocatus Leslæus cum sua legione, & Hallii sex, quatuor Jacobi Duvvalii Tribunorum cohortes, quas equitum turmæ nonnullæ sequebantur. Inter prima belli opera erat disciplinam militarem severis edictis sancire, ac ut rapinis injuriisq; adversus pacatos abstineatur prohibere. Quæ res mirum ipsi favorem conciliabat apud istos, qui hactenus rapacitatem ac libidinem Cæsarei militis toleraverant. Cæterum cum nihil hostium in se tendere conspiceret, ad castellum Wolgasto oppositum copias promovet; quod statim ab hostibus resistere non ausis

Usedomia, Wollinum & Camin.

1630. ausis magna cum trepidatione deseritur. Hinc ad alterum insulæ latus, qua Suina flumen Wollinum dirimit, itur; ad cujus utramque ripam exstructa castella Cæsarei, ipsumque Wollinum oppidum præcipiti fuga deseruere. Post redactas in potestatem insulas Pomeraniæ adsitas in continentem ponte refecto exercitus traducitur, ac Caminum oppidum, quod Cæsarei prius expilatum deseruerant, occupatur.

num occupantur.

Stetinum Suecos recipit.

§. 26. Sed majus operæ pretium in Stetino erat, ubi Ducis sedes hactenus à Cæsareo præsidio sola immunis; urbs positu cumprimis opportuna, inferre, seu arcere bellum opus sit. Et qui ista potiebatur, ipsum Ducem in potestate, atque obnoxiam totam provinciam habiturus erat. Ad idem oppidum invadendum non minus quam Gustavus animum intenderat Torquatus de Comitibus, Cæsareis copiis per eas oras summo cum imperio præfectus. Qui primo turrim medio in aggere, quo Stetinum Dammo conjungitur, intercipere frustra conatus, quod turris ista, adjectique pontes firma statione ex urbe missa insiderentur, validam inde manum ad Gartzium contrahebat, vi subito admota urbem oppressurus; eaque destinata intra proximum biduum executioni daturus credebatur. Sed Gustavus istos conatus antevertere properans, minoribus navigiis, quæ magno numero collegerat, exercitum, bellicumque instrumentum imponit, ac intra duas horas vento mire favente per sex milliaria adverso Odera subvectus ad Stetinum improvisus adest. Miles cum minoribus machinis statim in terram expositus, & in aciem digestus intra tormenti jactum oppido succedit. Cui obviam missus à Sigefrido Damitzio præsidii Ducalis præfecto tympanotriba causam adventus scisscitatur, ac ut extra teli jactum recedatur postulat. Ast Rex ipsum præfectum responsa accepturum venire jubet. Qui & mox, nonnullis à Duce delegatis comitantibus, adest. Cui Rex: necessitate belli adductum se accessisse indicat, ac ut amice intra Urbem admittatur, petit, ne viam vi facere, quod quidem in proclivi sit, cogatur. Pomerani obsequium & fidem Cæsari debitam excusare, & ut potius exhausta provincia plane decedat rogare. Contra Rex non ut eos Romano Imperio abstrahat venisse testatus, sed ut ipsos, cæterosque per Germaniam iniquissimo servitio oppressos in libertatem vindicet, Ducis colloquium exposcit. Atque interim oppidanos, qui magno numero spectatum confluxerant, humaniter allocutus admirationem juxta & amorem sui excitabat. Duci cum consiliariis suis prodeunti, comiterque excepto Rex prolixe, quibus causis expeditionem hanc susceperit, exponit; ac ut ultro admittatur, adhibitis multis rationibus ac promissis, postulat. Adversus abnuentem vires sibi in promptu esse ostendit multa cum facundia, quam majestas oris, ac militaris ardor immensum animabat. Dux multa excusans ad ista petita tergiversari. Sed cum Gustavus Torquati conatus omnino prævertendos contenderet, simul in promptu sibi demonstraret paucas intra horas urbem malignc adhuc munitam vi expugnare, designatis quoque locis, qua impressionem facturus erat; Dux tandem ut Suecicus miles urbe reciperetur consentit. Nec mora, ea ipsa qua venerant die Suecinon per portas, sed per opera adhuc imperfecta vallum recta adscendunt. Miles Pomeranus permissu Ducis sacramento Gustavi accedit.

10. Julii.

Fœdus inter Regem & Ducem Pomeraniæ.

§. 27. Mox fœdus Gustavum Regem inter & Pomeraniæ Ducem Bugislaum XIV. initur, super mutua cumprimis defensione, salvo tamen jure Romani Imperii in eam provinciam, ac ut Duci ditio sua salva sit, & quæ à Rege loca jam occupata sunt, aut deinceps occupabuntur Duci restituantur. Id tamen præcipue sibi Rex reservabat; si Duci humanitus quid contingat, antequam Brandenburgicus Elector hanc conventionem adprobet, aut ad liberandam à Cæsareis provinciam operam conferat, aut si eidem super successione ab aliis lis moveatur, ut tunc Gustavo ac successoribus Pomeraniam sequestri ac clientelæ titulo detinere tantisper jus sit, quoad lis composita fuerit, & successor sumtus belli absque Pomeraniæ onere exsolverit, simulque fœdus hoc ratum habuerit. Quod fœdus sequenti anno ab Ordinibus Provincialibus confirmatum fuit. Petebant quoque Ducis ministri Stralsundam obsequio Principis restitui, dissidiis juxta provinciæ leges compositis. Sed Stralsundenses acriter obsistebant, causati, se per pravos Ducis consultores in gravissima pericula & incommoda præcipitatos, omnique istius ope destitutos fuisse. Quo ipso, si quæ sibi adversus Ducem obligatio fuerit, eam expirasse videri. Nec Gustavus æquum judicabat, urbem invitam Ducis potestati subdere: dissidiis tamen ipsorum componendis arbitrum se offerebat. Porro cum novis munitionibus Stetinum firmari necessarium videretur, ita Regem inter atque oppidanos convenit, ut miles laborem istum subiret, modica ab hisce mercede exsoluta. Ita paucos intra dies valida opera perfecta. Tum & super præsidio Succico, quatuor militum millibus constante, cum Duce transigitur: ut Rex stipendium, oppidani hospitium præbeant; in quod species summi Imperii penes Ducem, vis penes præfectum Regium relinquebatur. Cæterum hanc Gustavi receptionem Dux literis apud Cæsarem excusatum ibat, culpam in Cæsareum militem conferens, qui post expilatam per triennium provinciam ad istius adventum trepidus diffugerit; neque sibi ad Regis ingruentis impetum sustinendum vires fuisse. Nec tamen à Rege aliud quæri, quam ut vicini Ordines in priorem statum reponantur, ac licentiæ militum modus statuatur. Enimvero isthæc excusatio Cæsari suspicionem haut adimebat, quo minus Dux jam ante clandestinis pactis Regem ultro invitasse, atque omnia è compacto egisse crederetur. Eoque tam atrox Cæsareorum in Pomeranos odium exarserat, ut si qui eorum Regi militantes in istos incidissent, extra cæterorum captivorum sortem ponerentur. Cui crudelitati vindicandæ paria Succi in Croatas statuebant, per immanitatem ac libidines toto isto bello præcipue infames. Nec ideo cæterorum in Cæsareanos ardor remittebat.

Stargardia occupatur.

§. 28. Proximum hinc fuit Stargardiam occupare, septem hostium cohortibus infestam. Eo missus tribunus Damitzius cum milite nuper à Pomeraniæ Duce in Gustavum transcripto, ut fidei ac virtutis prima specimina ederet. Quæ nec infra expectationem fuere. Oppidum primo assultu expugnatum; magna Cæsareorum pars cæsa: qui supererant Gartzium semiermes dimissi. Magna ibi annonæ vis bellicique adparatus in prædam cessit.

Conspiratio in Regem detegitur.

Eos per dies in castris ad Stetinum conspiratio detegebatur, quam unus & alter Italus iniverant, qui velut deserta Cæsaris militia ad Suecos se contulerant. Deprehensus quoque fuerat in castris explorator, eorundem situm delineaturus, & ipse destinati sceleris conscius. Hujus indicio alius proditur, qui ultro fatebatur, sæpius se sclopeto manum admovisse patrando facinori, sed semper velut oborto torpore destinata exsequi non potuisse. Ei præmium laqueus fuit. Alter cui nomen Quintini de Ponte fuit, maturo ad hostes trans-

1630. transfugio idem ſupplicium declinabat. Et plures ferebantur à Cæſareis ſubornati, quorum tamen conatus Numinis favor à capite Regis avertit.

Anclamium & Ukermunda occupatur. §. 29. Interea Cæſareorum dux Torquatus ut adverſus Guſtavum ad Stetinum metantem ſe firmaret, copias è caſtris ad Stolpam tum præſidia Anclamo & Ukermunda ad ſe Gartzium evocat. Utrumque oppidum mox à Suecis occupatum. Ad Wolgaſtum expugnandum Cniphuſius mittitur, qui oppidum quidem primo impetu capit. Sed circa arcem multus labor exhauriebatur, ex qua Cæſarei Stechtero duce maſcule reſiſtebant, qui primus adverſus Suecos aliquid conſtantiæ oſtentabat. Diu tamen tormentis operibusque ad anguſtias redactus extremam vim honeſta deditione antevertit. Clempenoam arcem durante Wolgaſti obſidio à Cniphuſio interceptam, & à Savellio Duce non ſine operoſo adparatu recuperatam vix operæ pretium eſt memorare. Eodem quoque tempore Cniphuſii de intercipienda per inſidias Grypsvvalda conatus in irritum cecidere.

VVolgaſtum deditur.

Cæſareorum miſer ſtatus. §. 30. Hæc Guſtavi per Pomeraniam primordia non ſolum ægram militiæ Cæſareæ conditionem iis in oris denudabant, ſed & multos dura hactenus paſſos, aut in poſterum metuentes ad novas ſpes erigebant. Ac vigorem quidem roburque exercitus Cæſarei deſtruxerat collapſa plane diſciplina, dum duces non niſi corradendæ pecuniæ incumbunt, ac gregarius miles rapinis, injuriis, atque libidinibus graſſatur, ac nullas niſi in miſeros paganos iras ſumit. Inde per avaritiam atque luxum militum inducta provinciis paupertas ſuis demum autoribus graviſſima incubuit. Eoque inopia, deſertionibus, ac transfugiis exhauſti numeri: cæteros, qui apud ſigna manſerant, rerum omnium difficultate fractos, recens atque vegetus hoſtis plane exanimaverat. Tum plerique nullo in Cæſarem ſtudio, ac nil niſi bellum ſecuti cum iſtius res ſeneſcere viderent, & ipſi in novas partes, quæ ſecunda fortuna ferebantur, inclinabant. Accedebat, quod amoto Fridlando qui ſolus tanto bello par videbatur, ſucceſſoribus neque autoritas, neque uſus rerum aut conſtantia eſſet, Guſtavi auſpiciis comparanda. Ac Fridlandus invidiæ ſe imparem, nec firmam ſibi Meclenburgici Ducatus poſſeſſionem cernens, in ſinu gaudebat res ibi collabi, quo majus ſui deſiderium, pretiumque apud Cæſarem aliorum clades faceret. Sed & Bavarus, Ligæque Socii haut ægre ferebant, Cæſarem iſtis locis pelli, cujus fortuna & ipſis, qui ad eandem tam multa contulerant, formidabatur. Unde nec intra principia Guſtavi progreſſus ſiſtere laborabant, quos & ipſi emolumento ſibi ceſſuros ſperabant, præſertim ſi ultra Pomeraniam, & Meclenburgicam non procederent. Igitur tunc Guſtavo quam maxime Cæſareos Pomerania proturbante ipſi circa diminuendos Cæſaris exercitus ſatagebant, velut iſtum ad rem ſtrenue urgendam invitarent. Illi autem, quos hactenus Cæſar oppreſſerat, aut qui paria horrebant, ad famam Guſtavi animos reſumere, plerique tamen alios circumſpicere, ac è ſucceſſu rerum conſilia capturi maturiorem erumpendi occaſionem aucupari.

Magdeburgenſium turbarum initia. §. 31. Primus aperte in partes deſcendere properabat Chriſtianus Wilhelmus, Brandenburgicus Marchio Præſulatus Magdeburgici Adminiſtrator. Eum Cæſar proximis annis occaſione belli à Daniæ Rege moti ditione ſua exuerat, quæ Pontificis proviſu in Cæſaris filium Leopoldum Wilhelmum conferebatur. Unde paſſim per Præſulatum, & in ipſa Magdeburgi urbe ritus Pontificii introduci cœperant, qua Præſuli atque clero patronatus jura competebant. Quæ res Magdeburgenſium animos non mediocriter irritabat: eaque inclinatio Adminiſtratori fiduciam ditionis recuperandæ faciebat. Jam ante civitas ea à Cæſareis partibus alienata fuerat per inſolentiam Fridlandi, qui cum fas ſibi crederet quoscunque lubitum eſſet hoſpitiis militum premere, ad hanc quoque Altringerum miſerat, uni legioni hiberna, aut eidem alendæ pecuniam poſtulaturum. Quod cum cives jam antea ſat feroces jugique impatientes abnuiſſent, iſte offenſus civitatis, velut quæ Cæſari & reipublicæ nihil haſtenus contulerit, aditus obſideri, commercia intercipi, meſſemque corrumpi jubet, Hanſeaticis per legatos in caſſum circa compoſitionem laborantibus. Ita inter Cæſareos & Magdeburgicos per ſemeſtre amplius variis excurſionibus & velitationibus certatum; donec Fridlandus, cum Magdeburgicos quinquaginta uncialium millia arcendis in futurum damnis fruſtra popoſciſſet, copias inde avocaret, nec ipſas à damno immunes, quippe bis mille deſideratis. Adminiſtrator porro in Sueciam profectus erat, antequam ſuper expeditione in Germaniam certi quid ſtatutum foret, ac poſt crebris apud Guſtavum literis inſtiterat de bello in Cæſarem ſumendo. Et cum jam Guſtavus in procinctu ſtaret, per Legatum Joannem Stalmannum auxilia flagitabat. Vaſta illi, ac ſpecioſa conſilia, ſed incerto favore hominum, ac ſpe nimis facili fere nitentia; ad quæ in rem deducenda ipſe Guſtavum magnam pecuniæ ſummam poſcebat. Guſtavus, cui quæ proponebantur, lubrico valde ſuperſtrui fundamento videbantur, imprudens judicabat ſpem non ſatis exploratam pretio emere; eoque per proprios belli adparatus tantum pecuniæ ſibi haut ſupereſſe cauſabatur. Quia tamen illi conatus, ſi eventus reſponderet, diſtrahendis hoſtibus valde conducturi erant, petita plane rejicere conſultum non ducebat. Igitur promittebat, ſi ductores poſſet invenire Adminiſtrator, qui ſuis ſumtibus militem conducerent, ſe ſumptus factos ipſis refuſurum, eum in finem ſumma centies mille uncialium deſignata. Sed quia ſolum Adminiſtratorem tanto negotio imparem judicabat, ſolicite monebat; ne deſtinata ſua præcipitaret, aut immaturis auſis occaſionem prodigeret. Sed prius alios Principes clam in ſocietatem oſtentato Sueciæ auxilio pertraheret: interim avertendæ Cæſaris ſuſpicioni per idoneos homines veniam præteritorum, aut vitæ ſuſtentandæ ſubſidia peteret, caute tamen, & ut citra perfidiæ opprobrium pedem, ſi res ferret, retrahere poſſet. Aſt ubi ſe eouſque progreſſum videret, ut commode auxilium ipſi ferre queat, demum in apertum erumperet. Nam tunc hoſtibus in ſe converſis ſpatium ipſi fore res Magdeburgi ſtabiliendi. Sin Adminiſtratori hoſtis ingruat, ſe rebus per provincias mari vicinas compoſitis Cæſareorum tergo inhæſurum. Enimvero Adminiſtrator ſapienter conſulta corrumpebat impatientia moræ, dum nulla re ſatis proviſa exeunte menſe Julio poſt tentatos oppidanorum animos Magdeburgum clam ingreditur. Ubi cum applauſu receptus fœdere Urbem Guſtavo ac ſibi ſociat, promulgatoque edicto totam provinciam in auxilium ſuum excitat. Tum raptim collecta manu loca

1630. quædam vicina in potestatem redigit. Halam tamen, quam irruerat, obtinere non potuit, arce ibi Mauritioburgo exclusus. Nonnullæ quoque Croatarum turmæ conciſæ, & Mansfelda arx æstu militari intercepta. Ac jam magnum videbatur excitasse incendium, quod aversis in Pomeraniam ac Meclenburgicam Cæsareis pauci, qui obsisterent, initio adessent. Rex autem quid actum foret intelligens, aulæ suæ præfectum Theodoricum Falckenbergium Magdeburgum mittit legati autoritate instructum, res ibi sua prudentia moderaturum, qui & evitatis, quæ tendebantur, insidiis eodem incolumis penetravit.

Gustavus in Meclenburgicam cogitat.

§. 32. Ast Gustavus Rex egregiis copiis auctus, quas Gustavus Hornius è Finlandia, Livoniaque adduxerat, accedentibus quoque è Borussia quibusdam legionibus, haut diu otiosus desidere suetus in Meclenburgicam movere instituit. Quanquam enim Pomeraniæ Dux suaderet, ut Torquatum Gartzio & Gryphenhaga exturbatum iret, unde is circumjectam regionem late vastabat: tamen quod idem omnes illuc vires contraxisset, ac locis probe munitis consedisset, ancipitis rem aleæ tentare præter necessitatem haut consultum ducebat; præsertim cum spes esset, per propinquam hiemem & urgente commeatus inopia divisas ultro copias facilius opprimi posse. Igitur cura exercitus & castrorum ad Stetinum Hornio commendata, ipse milite instrumentoque bellico in naves impolito Stralsundam tendit. Sed vix discesserat Rex, cum Cæsarei tempus rei bene gerendæ advenisse rati castra apud Stetinum invadere conantur. Acriter tamen ab Hornio repulsi non citra damnum pedem referunt. Et hoc unicum tota æstate virihoris ausi apud Cæsareos specimen fuit. Crudelitatis autem atque libidinis in provinciales exempla edebantur longe plurima. Quæ inter atrocitatis magnitudine imprimis circumfertur Pencuni direptio, ac longe sævius Pasevvalci excidium, quod per triennium militari hospitio exhaustum tribunus Joannes Gœtzius octodecim uncialium millia poscebat, âque miseris omni sævitiæ genere extorquere satagebat. Interea duæ Suecorum cohortes apertum ingressæ oppidum exactores proturbant, ac idem tumultuario munire opere aggrediuntur. Sed advolans cum trium millium manu Gœtzius Suecos adhuc imparatos, ac laxiori loco defendendo impares opprimit. Inde in oppidanos omne genus immanitatis, nefandæque libidinis exercitum, ædesque flammis absumtæ magnam armis Cæsareis infamiam, invidiamque conflarunt.

Pasevvalci excidium.

Gustavus Meclenburgicam ingreditur.

§. 33. Cæterum Rex Stralsundam delatus, cum in animo haberet Rostochium repente mari invadere, reflantibus per complures dies ventis consilium mutat, ac terra in Meclenburgicam ire constituit. In itinere munimentum ad Damgardiam expugnatur, in quo præsidiarii ad unum cæsi. Castellum ad Rekenitzam fluvium, & Ribnitza, primum ab ea parte Meclenburgicæ oppidum, post brevem moram deditur. Gregarius miles in verba Gustavi adactus, ductores captivitatem subiere. Inde Rex edicto provinciales monet, ut trucidatis aut ejectis Fridlandianis ad pristinos dominos redeant, ac armati apud exercitum suum se sistant: ni faciant extrema velut in rebelles minatus. In eandem sententiam Rostochienses peculiari edicto excitantur. Et transiissent hi sine dubio in partes Gustavi, ni Cæsarei obtentu transitus per oppidum sumendi validum præsidium immisissent, à quo oppidani deinceps pessime fuerunt habiti. Dum Ribnitzæ 1630.
Rex agit Brandenburgicus Elector per Legatum petit, ut neutri bellantium parti addicto sibi esse liceat. Id quod duplici nomine rebus suis incommodum judicabat Gustavus, tum quod magna pars hostium in Marchia consedisset, quos utique inde exturbari necesse erat; tum quod adpareret, istum hac ratione è Suecorum armis fructum velle capere, periculo, impensisque belli in solum Regem devolutis, simul pro rerum successu in utramvis partem consilia flexurum. Non tamen abrupte petita renuit, sed non aliam *neutralitatis* conditionem ostendit, quam ut aut eadem sibi, quæ hosti in Marchia permitterentur, aut ut hostis penitus eadem faceſſeret. Eo cum responso Legatus tunc dimissus. Quia autem Cæsarei sub Savellio Duce numerosas copias Regi objecerant, non ultra tunc progrediendum ratus ipse Stralsundam revertit, cura belli his in oris Joanni Banerio commissa.

Ducis Lauenburgici infaustus conatus.

§. 34. Eodem tempore in diversa parte ad Albim novi motus, sed qui inter principia suffocabantur, exsurgebant. Meclenburgici Duces ditione sua exuti sub adventum Gustavi in spem quidem erecti fuerant hujus ope amissa recuperandi. Suadentibus tamen amicis, & Saxoniæ cumprimis Electore, tutius visum, precibus restitutionem à Cæsare efflagitare, quam ipsi suo suffragio se promoturos pollicebantur. Sed cum nihil æqui à Cæsare alluceret, qui & Apologiam eorum, velut in qua ipse injuriæ inſimularetur, aspere exceperat, clam se ad Regem convertunt, atque scribendo militi operam dare incipiunt: cui negotio Rex nomen suum dissimulandis istorum cœptis accommodabat. Et cum Franciscus Carolus Lauenburgicus Dux, à Falckenbergio persuasus, militiæ Regiæ nomen dedisset, ac delectus palam agere cœpisset, sub istius nomine conatus suos obtegebant. Verum præmature erumpente conatu, postquam is Boitzeburgi, Lauenburgi, & Neuhusii militem suum distribuisset, advolante primum Reinachero tribuno, & mox Pappenheimio, ausis impar Raceburgi oppressus in hostium potestatem venit. Qui casus Suecorum in illis oris institutos delectus dissipavit. Interim ad Stetinum aliquoties modicis velitationibus varia fortuna certatum; in quarum una progressis longius Regiis Cæsarei magno numero ingruentes quinquaginta ex illis cecidérunt, aut ceperunt, inter quos Tisenhusius, Sackius, Liliesparrius, & Witzlebius alarum præfecti.

Cæsarei Colbergæ obsidionem frustra solvere laborant.

§. 35. Antequam in Meclenburgicam iret Rex, Colbergam valido præsidio instruam, & quæ circumjectam regionem excursionibus male habebat, obsidio eminus circumdare instituit, cum vim adhibere supervacuum duceret, quod oppido ab annona maligne foret prospectum. Id obsidium ut solverent Cæsarei, simul equitatui è Borussia adventanti occurrerent, viginti sex equitum alas, & circiter bis mille quingentos pedites è castris ad Gartzium expediunt. Eorum conatibus intercipiendis Hornius non minorem manum Colbergam versus ducebat. Jamque in propinquo aderant Cæsarei, quos Regii firmato pede expectabant, cum ab exploratoribus cognitum retro istos abire. Igitur Suecі quantum possunt cedentes insequi, donec nebula cœlum obumbrante qui longius præcesserant equites ad Falkenbergam pagum Cæsareis impingerentur. Anceps ibi pugna, & velut

1630. lut in tenebris commissa, ac nonnulli Suecorum longioribus hostilis peditatus tubis aspere excepti, retro ad subsequentes suos pedites cesserant. Sed nebula prospectum adimente, an quod insidias metuerent, Cæsarei perculsis non instabant, ac in tutiora se recipere potius erat. Quæ res Colbergensibus non parum desperationis attulit.

Navis prætoria Cæsareorum fugatur.

§. 36. Incunte mense Decembri cum Suecorum naves, quæ fauces portus Wismariensis obsidebant, paulisper recessissent, Cæsarei repente portu erumpentes aliquot onerarias involaverant. Sed Suecis statim reversis cum cæteræ refugissent, prætoria quadraginta machinis instructa longius progressa in portum Lubecensium Travemundam compellitur. Eam ut Suecis traderent Lubecenses, aut ipsis portu extrahendam permitterent, frustra postulabat Joannes Salvius, quod isti eandem à se retineri pensandis damnis, quæ ea classis suis civibus dederat, æquius jactarent. Nec ultra quid super ea re actum, postquam Cæsarei militem, armaque isti navi ultro detraxissent.

Comes Oldenburgicus neutralitatem ambit.

§. 37. Eodem tempore Comes Oldenburgicus, ut neutras sibi partes sequi liceret, ambire cœperat. Cui Rex ostendit, id præsenti bello minime omnium quadrare, cum hautquaquam Cæsar eam exemptionem ultro ipsi permissurus sit, ac per eandem sibi ratio bellandi in arctum redigatur. Sibi quippe ejus vocabuli obtentu arma ab hisce regionibus procul habenda, quibus tamen hostis ad commodum suum sit usurus; ac in se solum belli onera devolvi. Cum satius sit, quicquid est Protestantium ad communem causam asserendam omnibus viribus conniti. Quod si tamen eam vehementer desideret, non in alias leges ipsam concedi à se posse, quam ut tota Comitis ditione Cæsareus, ac Ligisticus miles dimoveatur, nec ullum deinceps subsidium Regis hostibus inde accedat. Simul ut Cæsar, Ligaque eam immunitatem ratam habeant, & ipse Comes iis sese viribus instruat, ut Cæsareis adversus *Neutralitatis* leges tentare quid ausis par repellendis sit. Quibus conditionibus à Comite satisfieri non posse facile adparebat.

Cæsarei Gryphenhaga & Gartzio ejiciuntur.

§. 38. Interea Cæsar in Torquati locum Hannibalem Schaumburgium exercitui præfecerat; quem hic magnis miseriis conflictantem recipiebat, frigore ac rerum penuria absumtis plurimis; nec pauci quotidie ad Regem transfugiebant. Igitur circa Gartzium ad utramque Oderæ ripam militem per hiberna disponit. Ast Suecos pauco contentos hiems domesticâ longe mollior hautquidquam remorabatur; ac è Borussia dudum expectatus equitatus terrestri itinere accesserat, non repugnantibus magis quam annuentibus Polonis, per quorum terras transeundum erat. His copiis auctus Rex Cæsareos

21. Decemb.

Gryphenhaga & Gartzio expellere constituit, ac contractum ad Dammum exercitum, qui tunc duodecim peditum legionibus, octoginta quinque signis equitum constabat, postridie Gryphenhagam ducit. Cum nemo in Campum prodiret, oppidum tormentis quassatur, ac mox edita ruina oppugnaturis via fit. Erant in oppido bis mille quingenti pedites, quibus Ferdinandus de Capua Neapolitanus præerat, qui velut de obtinendo oppido desperans pridie signa Gartzium in castra miserat. Unde animis lapsus miles, cum Suecos alacriter muris succedere cerneret, effusa per pontem in alteram Oderæ ripam fuga Gartzium mature se proripit, paucis desideratis. Ipse tamen præfectus duobus vulneribus saucius cum nonnullis ductorum, & quicquid inerat machinarum in regiorum potestatem venit. Ea res tantum Cæsareis pavorem injecit, ut licet in altera Oderæ ripa Gustavus adhuc hæreret, paucis duntaxat præcursoribus adparentibus castellum Marvvitzianum Gartzio oppositum, & ipsum mox Gartzium magna cum trepidatione desererent. Annona & pulvis tormentarius igne absumtus; duæ insignis magnitudinis machinæ in flumen dejectæ, totidem nimio pulvere diruptæ, ne Sueci potirentur. Minora tamen quædam tormenta, & adparatus bellici nonnihil victoribus cessit. Hostis receptu fugæ simili Francofurtum ad Oderam se contulit. Ea consternatio & cæteros, qui per Pomeraniam ac Novam Marchiam hiemabant, afflavit, ut alii Francofurtum, alii Landsbergam facesserent, Suecis extremos cædentibus, ac omnia fere impedimenta intercipientibus. Inprimis Pirizæ hospitatos Croatas Baudisius pessime multaverat, opima ipse præda ditatus. Sparriana legio Custrini transitu impetrato salva evaserat. Sed idem tunc insequenti Regi denegabatur; cum alias ad Francofurtum consternatos primo impetu debellari posse adpareret.

Edicta Cæsaris literæque in Gustavum.

§. 39. Dum ita Gustavus hostem pleraque Pomerania profligat, Cæsar edictis atque literis Ratisponæ istum oppugnare instituit. Ac primo decretum suffragantibus Electoribus factum, quo per singulos Imperii Circulos Ordines ad conferendam in hoc bellum pecuniam sollicitantur; de qua antequam dispositum foret, consueta hactenus belli onera continuanda. Inde Gustavi Regis delectus edictis inhibentur, & qui jam nomina ipsi dederant avocantur. Literæ quoque à Cæsare ad Regem scribuntur, quibus mirari se ferebat invasionem nulla à se causa præbita, nec præmissa clarigatione factam; ac ut Germanico solo iterum decedat monebat: alias sibi totius Germaniæ viribus subnixo Imperii dignitatem ac defensionem curæ fore. Electores quoque ad Regis literas respondent, causas, quas hic pro armorum suorum necessitate allegaverat elevantes, & ad hæc ponenda hortati. In quibus id insolentiæ quid habere videbatur, quod in literis hisce nomina sua Regis nomini præposuissent. De quo etiam in responso suo Rex monet, simul causas belli, injuriasque sibi illatas repetit, quæque ipsi in contrarium attulerant refellit; testatus præterea, se hautquidquam Imperio hostem venisse, sed potius ut oppressos Ordines in pristinam libertatem vindicaret. Ac tandem ab se quoque pacem honestam ac tutam optari, si quidem adversa pars eandem sibi cordi esse propositis æquis conditionibus ostenderit. Paria fere ad Cæsaris literas reponebantur, addito, pacis quæ jactaretur firmitatem à se non verborum formulis æstimari, sed ut restitutis in antiquum statum Imperii rebus sibi de præteritis læsionibus satisfiat, ac in posterum idoneè caveatur.

Consilia in futurum annum.

§. 40. Cæterum ex his Cæsaris atque Electorum literis id quidem satis patebat, illum bello adversus Gustavum libenter supersedere velle. Et constabat, jam antea Brandenburgicum promissis à Cæsare oneratum, si Gustavo ut quiesceret persuadere posset. Sed cum nulla alia pacis conditio offerretur, quam ut Gustavus, nulla pro Regni sui vicinorumque securitate obtenta cautione, ad pristinum statum metus atque suspicionis plenum revolveretur, & quæ hactenus magno labore, pari sumtu, parta erant gratis dimitteret; ignavo plane modo cœptam abrumpere telam existimatione ac magnitudine animi

1630. mi sui indignum judicabat. Et amoto Gustavo destinatis suis facile potiturus Cæsar videbatur, qui grassante quam maxime per Pomeraniam Gustavo Protestantium sacra infestare non cessabat: Idemque post occasione data, cedente licet Gustavo, omissurus non erat ulcisci tentatam dominatus sui remoram. Igitur id facile Gustavo constabat, non tuto se, aut honeste arma ponere posse, nisi pace sacrorum per Germaniam denuo stabilita, ac vicinis Principibus in integrum restitutis; quorum stabilita fortuna Sueciæ quoque securitatem ab illa parte præstitura erat. Nec minus certum erat, Cæsarem consiliis suis, hucusque tanto successu ad exitum prope deductis, nisi magna vi dimotum non iri. Eoque Gustavus ad atrociſſimum quod instabat bellum summo se studio præparabat, quod in ditiones Cæsaris hæreditarias, & qui hactenus ipsius ausis obstetricati erant, *Ligistarum* terras transferre meditabatur. Cui fini futurum in annum quinis exercitibus rem gerere constituerat, distrahendis in diversa Cæsaris viribus; quorum duo post Pomeraniam plane purgatam Cæsareos Marchia quoque exturbare, & inde in Silesiam irrumpere debebant; tertius Meclenburgicæ recuperandæ, quartus Magdeburgum, quintus ad Visurgim destinabatur, adsciris in societatem Archiepiscopo Bremensi, & Georgio Luneburgico Duce, qui jam fœderi pronos se ostenderant. Etsi post invitantibus rebus ab ea consiliorum designatione non nihil discessum. Spem autem rei bene gerendæ felix ejus anni successus faciebat, & quod jam nonnulli Ordines Gustavi amicitiam ambirent, quos inter Wilhelmus Hassiæ Landgravius durissime à Cæsare hactenus habitus se suaque Gustavi patrocinio commendatum ibat. Sed & Electoris Saxoniæ amicitia cum Cæsare jam nutabat, in quem plerique Protestantium respiciebant; & quia hic nondum de vi Cæsari opponenda constituerat, reliqui quantumvis clam invitati Gustavi auxilium implorare distulerant. Sed istum in Gustavi partes aperte transgressum cæteri Protestantes citra moram secuturi erant. Cæterum & hoc patebat, non amplius Gustavum à Cæsare, ut antea contemni, cui super titulo Regio nihil amplius scrupuli movebat; & ipsi Dani fatebantur, ad suum Regem literas pari verborum humanitate à Cæsare nunquam fuisse datas. Minus quoque jam Gustavo Danus suspectabatur, offensus Cæsari, quod is in Hamburgenses pronior ab ipso circa vectigal in Albi flumine novata aboleri jussisset. Veritus quippe Cæsar erat, ne si ipse Hamburgenses Dano pecunia emungendos destitueret, illi aperte ad Gustavi se partes adplicarent. Inde & Gustavus obtentu transitum sibi per Dani ditiones in Sueciam hiberna, tempestate impetrandi, Joannem Salvium miserat, qui ipsius animum tentaret, num fœdere sibi adversus Cæsarem conjungi vellet, ostentatis Episcopatibus, quorum possessione aut spe filii ipsius exciderant. Hic tamen de fœdere abnuebat, præsertim cum ex altera parte Hispani omnibus modis ipsum demulcere laborarent, oblato inter alia imperio in classem, quam hactenus in Mari Baltico parturiverant; quod judicarent Suecos Germania expelli non posse, nisi mari exutos. Quin & Bremensis ditio, atque Wismaria Dano offerebantur, si in Gustavum arma movere vellet. Nec ipse Rex à talibus consiliis adhorrebat. Refragante tamen Senatu ob Gustavi metum & pacis cupidinem vel invito quiescendum erat, alias per invidiam & pudorem maxime anxio, quod Gustavi gloria res ejus per Germaniam male gestas velut prostitueret, & hic oram maris Baltici magis magisque amplecti videretur. Cui tamen sopiendo dissimulare visum tantisper, quod is vectigal ad Rudenam insulam exigeret. 1630.

§. 41. Inter cætera tamen ad votum succedentia Gustavum cumprimis Magdeburgi status solicitum habebat, postquam Administratoris res, remittente quæ primis auspiciis afflaverat fortuna, cessim ire cœpissent. Cui si ab initio pecuniæ affatim in promptu fuisset, facile erat validum contrahere exercitum, confluentibus ad eum provincialibus, ac raro per eam ditionem Cæsareo milite. Sed deficiente rerum gerendarum nervo statim delectus languere; nec à Magdeburgicis, ut pecuniam ad hunc finem mutuo darent, ullo modo impetrari poterat; qui deflagrante primo favore adeo morosos se deinceps exhibebant, ut ne tecto quidem militem recipere dignarentur. Et licet Gustavus ea re cognita multa uncialium millia cambio trajiceret; tamen invalescentes interim Cæsarei deinceps prohibebant, quo minus idoneus militum numerus cogi posset. Cum etiam Gustavus Administratori suasisset, ut ante omnia Magdeburgo tanquam rerum capiti prospiceret, nec plura complecti conaretur, quam commode tueri posset; hic recens collectum militem passim per oppida munimentis destituta dispersérat, quem levi negotio Cæsarei opprimebant. Nicolaus quoque Bockius tribunus, qui antea Mansfeldam arcem astu interceperat, cum ab Administratore Magdeburgum evocaretur, Halam deflectens cum duobus militum millibus quos ducebat Cæsareis succubuit; & mox Mansfelda arx, & Querfurtum oppidum hisce deditum. Magdeburgi quoque confusa rerum facies. Oppidani, qui ab initio sibi persuaserant, Gustavum sepositio omni respectu confestim cum exercitu advolaturum, ac uno momento tranquillas ipsis res præstiturum, cum id ratio belli nondum permitteret, de prima animorum alacritate multum remiserant. Quos frequentes Administratoris querelæ super mora auxilii Regii magis exulcerabant; qui & ipse nec gerendis rebus idoneus, nec alieni consilii patiens erat. Et quia è Regis consilio commeatus non statim in Urbem congestus, sed per minora Oppida relictus erat; eo ab hostibus intercepto Falckenbergius cum penuria conflictari cœpit, quod Oppidani nihil annonæ militi, nisi præsenti data pecunia, præbere vellent. Ipsi quoque cives factionibus inter se distracti, pars in Suecum, alii in Saxonem, aut Cæsarem proni, ne quid in commune deceri posset impediebant. Et vix mense demum Januario sequentis anni multo ambitu à discrepantibus impetrari poterat, ut sexcentis militibus per urbem hospitia concederentur. Nec parum dejecit animos, quod cum mense Decembri mille milites tribuni Sneidevvini ductu Novam Alvenslebiam repentino assultu occupassent, trucidatis quos ibi deprehenderant Cæsareis, illi mox ab hisce obsessi in turpes se conditiones dedidissent. His igitur difficultatibus implicitus Administrator Regem de auxilio sæpius, idque anxie interpellaverat. Nec minus ferre opem Rex ardebat. Sed tam longe à mari in mediterranea loca progredi per flumina & terras alienas, relictis à tergo hostibus, ac nullo receptu, si res secus caderet, aut major hostium vis ingrueret, summamque totius belli in discrimen dare, imperatorium non erat. Igitur antequam è Borussia equitatus adveniret, per ambages inde hostem avertere parabat, sus- 1630. Magdeburgi res male gerebantur.

cepta

1630. cepta in Meclenburgicam expeditione, & per Ducem Franciſcum Carolum tentatis ad Albim oppidis. Qui conatus ſi ex voto ſucceſſiſſent, facilior Magdeburgum via pandi videbatur. Poſt adventum autem equitatus Boruſſici, quanquam & hic itinere defeſſus quiete indigeret, & difficiles hiberna tempeſtate viæ, ac Gartzio inſidens Cæſareus miles obſtarent: prævalente tamen pro urbe cura rem tentare inſtituebat. Sed prius ab Adminiſtratore edoceri volebat, quanta is cum manu ipſi obviam ire poſſit, & num ſuo exercitui eo venienti annonæ copia ſit futura. Et jam in planicie ad Paſewalcum copias convenire juſſerat, cum literæ Falkenbergii allatæ nunciabant, res ibi non ita male, uti primum videbantur, ſe habere, ac nondum extrema imminere, etiamſi ſupperiæ adhuc differantur, modo pecunia ſubmittatur, & oppidanorum animi literis confirmentur. Igitur Guſtavo potius viſum ad propiora ſe convertere, ac Oderæ incumbentem hoſtem deturbare. Simul Magdeburgicos conſilii ſui rationem edocet, ipſosque ad conſtantiam hortatus, ſuam pro ipſorum ſalute aſſerenda opem in poſterum pollicetur. 1630.

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM

LIBER TERTIUS.

EPITOME.

1. *Acta cum Brandeburgico Electore. Is ambiguum ſe gerit.* 2. *Fœdus cum Galliæ Rege.* 3. *Ejus fœderis ſumma.* 4. *Sueci occupant Lackenizam, Prenzloam, Novum Brandeburgum.* 5. *Demminum, & alia iſto tractu oppida.* 6. *Grypsvvalda fruſtra tentatur. Colberga deditur.* 7. *Oldenburgicus, & Friſiæ Orientalis Comes neutralitatem denuo ambit.* 8. *Tillius in Guſtavum movet; Novum Brandeburgum expugnat.* 9. *Rex citeriori Pomeraniæ proſpicit.* 10. *Tillius retro Magdeburgum tendit.* 11. *Guſtavus Francofurtum expugnat, Landsbergam deditione capit.* 12. *Acta cum conventu Lipſienſi.* 13. *Spandoa Guſtavo traditur.* 14. *Saxo ad liberandum Magdeburgum Guſtavo jungi detrectat.* 15. *Magdeburgi excidium.* 16. *Ejus culpam Rex ab ſe removet.* 17. *Acta cum Brandenburgico.* 18. *Legatus Moſcoviticus auditur. Grypsvvalda capitur.* 19. *Guſtavus Albim verſus movet; caſtra ad Werbenam ponit.* 20. *Superior Germania fœderi Lipſienſi renuntiat.* 21. *Tillius in Thuringiam movet. Tilliani vapulant.* 22. *Meclenburgici Duces ditionem ſuam armis vindicant.* 23. *Hamiltonius è Britannia copias adducit.* 24. *Benedictus Oxenſtierna è Gallia redit.* 25. *Fœdus cum Wilhelmo Haſſiæ Landgravio.* 26. *Tillius Saxoniæ Electorem invadit.* 27. *Hic Guſtavo jungitur.* 28. *Deliberatio de ſumma belli.* 29. *Prælium ad Lipſiam.* 30. *Lipſia recuperatur. Cæſareani ad Mersburgum vapulant. Anhaldini Principes in protectionem Guſtavi concedunt.* 31. *Conſultatio de bello in futurum gerendo.* 32. *Proteſtantes per Superiorem Germaniam à Rege ſolicitantur. Guſtavus Erfordiam occupat.* 33. *Tillius copias recolligit: Guſtavus in Franconiam irrumpit; Kœningshoviam, & Herbipolin capit.* 34. *Tillii conatus.* 35. *Guſtavi per Franconiam ſucceſſus.* 36. *Hanovia à Suecis intercipitur.* 37. *Francofurtum ad Mœnum Suecos admittit.* 38. *Georgius Landgravius incaſſum de pace proponit.* 39. *Regii Rhingoam occupant.* 40. *Tillius Noribergam fruſtra tentat.* 41. *Rex in Palatinatum vertit.* 42. *Sueci Rhennm transmittunt. Oppenheimum expugnatur. Moguntia deditur. Manheimum intercipitur.* 43. *Hornius Mergentheimum, Winsheimum, & Heilbrunnam.* 44. *Tillius Wilzburgum occupat.* 45. *Roſtochium capitur. Virmondius vapulat.* 46. *Wiſmaria deditur.* 47. *Inferior Saxonia Guſtavo ſtudet.* 48. *Cum Guſtavo fœdus ineunt Archiepiſcopus Bremenſis,* 49. *Georgius Luneburgicus & Fridericus Ulricus Brunſuicenſis Dux.* 50. *Cæſareani in Luſatiam irrumpunt, & recedunt. Saxoniæ Elector à Cæſare tentatur.* 51. *Saxones Bohemiam invadunt.* 52. *Fridlando à Cæſare ſumma belli offertur.* 53. *Dani habitus tunc erga Sueciam.* 54. *Ordinum Sueciæ conſilium de pace.*

1631. Acta cum Brandeburgico Electore.

PUlſis jam pleraque Pomerania Cæſareis bellum in Brandeburgici Electoris ditiones volvebatur, qui anceps conſilii, dum neutri ſe parti penitus addicere audet, ſuſpectans ipſe ac ſuſpectus fluctuabat. Equidem provincias ipſius Cæſarei hactenus graviſſime afflixerant; idemque Cæſari non parum invitus erat tanquam vetus *Unionis* ſocius, & qui diu Bavarum agnoſcere Collegam detrectaverat. Nec dubium habebatur, quin, ſi deſtinata ſua ad exitum deducere Cæſari licuiſſet, eandem cum Meclenburgicis ſortem ſubiturus fuerit, connectendæ cum Pomerania Sileſiæ. Nec obſcure jactaverat Fridlandus: in tabulario Meclenburgico ejusmodi iſtius ſcripta inventa, quæ ſat cauſæ præbeant ipſum ditione multandi. Idem contra Suecos in Pomerania pedem figere ægris oculis adſpiciebat. Ac inter tam validos hinc inde hoſtes medius ab utrisq; conculcandus videbatur. Tunc autem Guſtavum commotum intelligens ob negatum Cuſtrini tranſitum, quem hoſtibus conceſſerat, ad eum ablegat Sigismundum 1631.

1631. Gœtzium Cancellarium obtentu ſumto, quod ipſe à cæteris Electoribus pacis conciliator inter Cæſarem ac Regem conſtitutus ſit, cui negotio operam ſuam offerebat, petens ut ſignificet Rex, in quas conditiones tranſigere velit. Inde in poſterum tranſitum copiis Regis, omneque officiorum genus pollicetur; modo viciſſim Rex recipiat; ſe adverſus præcipuas ipſius munitiones nihil tentaturum, reditus alendis præſidiariis, ac aulæ ſuæ neceſſarios non intercepturum, nec aliis juribus, bonisque ſuis, ac civium ſuorum manus injecturum; denique bello poſito omnes provincias, quæ ad ipſum jure ſpectant, ab omni onere liberas ſibi redditurum. Ad ea Rex reponebat; paci ſe ſemper paratum, dummodo ab altera parte ea ſerio quæratur: de quo antequam conſtet, præmaturum eſſe ſuper conditionibus agere. De oblato tranſitu gratum ſibi, eoque ſe non niſi bona fide, & citra noxam uſurum. Eundem tamen elapſa jam hoſtis profligandi occaſione tanti ſibi non eſſe, ut antequam arctiore fœdere jungatur Elector, in ea, quæ proponat Legatus, obſtringi velit. Circa quæ tamen ipſi ſatisfacturus ſit, ubi arma ſecum jungere placuerit. Atque eodem tempore à Rege miſſus Berolinum veniebat Joachimus Mitzlaius Tribunus Electori perſuaſurus, ut arma ſua Regiis ſociet, ſtabiliendæ per Germaniam paci ſacræ ac civili, ac reſtituendis in integrum oppreſſis, utque Auſtriacorum dominatio ſiſtatur; promittens ſe Pomeraniam, magna ex parte jam hoſti ereptam, morte Ducis inſecuta ipſi, hæredibusve traditurum. Quod petitum Elector eludebat obtentu fidei Cæſari datæ, & quod ſibi prius cum Saxone ex pacto conſultandum ſit. Sumtis quoque in Cæſarem armis hoſtem ſe declaratum iri, & hoc ipſo inutilem fore ad cauſam communem apud iſtum agendam, ac impoſitum ſibi à Collegis Mediatoris officium obeundum. Tum per incerta belli & caſuum humanorum fortunas ſuas maximo diſcrimini exponi. Nec provincias ſuas penitus exhauſtas multum momenti Guſtavi rebus poſſe addere. Tranſitum tamen innoxium, ſi à Rege neceſſitate exigente petatur, ſe libenter conceſſurum. Quæ ſat benevolentiæ in Regem præ ſe ferebant, ni interea Schvvarzenbergium Comitem cum hoſte colludere, ac varia in fraudem Guſtavi machinari è literis interceptis intellectum foret. Quas Rex Electori transmittebat, addito; ſi clam ipſo talia patrarentur, cavendum ab ejusmodi miniſtris; ſin ipſe horum conſcius ſit, ſibi eadem documento eſſe, ut circa tractatus deinceps majorem circumſpectionem adhibeat.

Is ambiguum ſe gerit.

Fœdus cum Galliæ Rege concluditur.

§. 2. Aſt cum Galliæ Rege fœdus feliciter tunc ad finem perducebatur, poſtquam tractatus ſemel atque iterum interrupti fuerant. Invitaverat ad iſthoc fœdus Guſtavum Legatus Gallicus Herculeſ Charnaſſæus, dum circa conciliandas cum Polonis inducias ſatagit: nec Guſtavus abnuebat. Sed cum ſub initium anni ſuperioris circa ejusdem conditiones in Succia agi cœpiſſet, inſolentia Charnaſſæi, & agendi modus ſuſpicionem excitabat, veluti res ab ipſo non ſerio ageretur, & quaſi non niſi Guſtavi conſilia rimatum veniſſet. Ita enim lubrice omnia tractabat, ut ſi viſum foret, facile eludi conventa iterum poſſent. Et contendebat quidem Charnaſſæus, ut Guſtavus acceptis trecentis uncialium millibus ſtricte ſe obligaret ad bellum per ſexennium cum exercitu triginta ſex millium in Germania gerendum: cum contra Galli aperte in bellum deſcendere nollent, expenſaque modica pecuniæ ſumma periculum Guſtavo relinquere cuperent, victoriæ fructum ſibi vindicaturi. Quam conditionem Guſtavus reſpuebat, qui nullo modo vel ad certum copiarum numerum vel ad belli continuationem ulterius, quam rationes ſui Regni admitterent, teneri volebat. Neque tanti videbatur ea pecuniæ ſumma, ut mercenarii ad inſtar alteri obnoxius eſſe, aut omnem ſibi aditum cum Cæſare tractandi præcludere vellet. Verebatur quoque, ne alii, qui ipſius fœdus ambiebant, aut ad idem invitabantur, ſegniores ad contrahendum fierent, ſi noſſent, ipſi jam utique vi Gallici fœderis certos ad annos in Germania belligerandum. Nec ſatis diſſimulaverat Legatus, id à ſe ſpectari, ut irrumpente in Germaniam Guſtavo Gallus eo lautioribus conditionibus cum Cæſare circa bellum Italicum tranſigere poſſit. Sane conſtat, Guſtavi victoriam apud Francofurtum ad Oderam pacem Italicam confirmaſſe, quæ non parum nutabat, quod Hiſpani Mantuam & munimenta per Rhætiam quatuor auri millionibus licitarentur. Sed ea clade audita Galli animoſius tractatus impletionem urgebant, Cæſare tergiverſari non amplius audente. Suſpectus quoque tunc temporis erat Danus, cui ad Inſulam Rudenam vectigal exigebatur, conſiliis quoque ſuper Rugia occupanda agitatis, & familiari nimis cum Fridlando literarum commercio. Nec adhuc de Batavorum in ſe animo certus erat, portoria per Boruſſiam ægre tolerantium, qui una cum Dano clam Gedanenſes in ipſum animabant; ſic ut longius progreſſura ea lis à tergo relinquenda haut videretur. Denique & ille adhuc metus urgebat, ne forte media deficerent ſuſtentando equitatui per Boruſſiam ſelecto, quo tantum bellum ordiens Guſtavus carere non poterat. Ne tamen negotium plane abrumperetur, Laurentius Nicolai à ſecretis epiſtolis in Galliam mittitur, qui dextre inſinuaret, per Guſtavum non ſtare, quo minus fœdus coëat, ſi æquæ conditiones offerantur. Poſtea transgreſſo in Germaniam Guſtavo cum ſuper legibus fœderis jam conventum foret, alia per Gallici Legati inſolentiam remora objicitur, an quod poſt Mantuanam controverſiam compoſitam Guſtavi opera Galliæ ſuperflua videretur, aut quia bello cœpto adigi poſſe ſperabatur, ut iſti magis obnoxius agere vellet. Nam & *protectionis* vocabulum formulæ fœderis injecerat magna cum Guſtavi offenſione, qui neminem præter Deum & enſem protectorem agnoſcere ſe ferebat: & in utroque inſtrumento, etiam eo quod à Guſtavo ſubſcribendum erat, ut Regis ſui titulus præponeretur obnixe contendebat; etſi ſuper eo poſtulato in mandatis ipſius nihil adparebat. Et cum ipſi objiceretur; utrumque Regem eſſe, parisque adeo dignationis, regerere non dubitaverat; dari purpuram diverſi pretii. Aſt Guſtavus dignitatis ſuæ tenaciſſimus auxilio Gallico carere, quam de antiquiſſimi Regni faſtigio aliquid ut delibaretur concedere malebat: Galliæque Regi ſcribebat; ſe non ſperare, ea duntaxat lege iſtum amicitiam ſecum inire velle, ut ſibi de divinitus conceſſo honore aliquid detrahatur. Alias iſthoc obſtaculo remoto nullam in ſe moram oſtendebat.

1631. propoſitas leges Guſtavus reſpuit.

Galli prærogativam fruſtra affectant.

§. 3. Ita tandem Bernvvaldæ in Nova Marchia fœdus iſthoc concluſum; cujus fundamentum ferebatur communium amicorum vicinorumque libertas recuperanda, eorundemque defenſio, Oceani, marisque Baltici ſecuritas, commerciorum libertas, reſtitutio oppreſſorum Imperii Romani Ordinum, utque munimenta ad litora, portusque Oceani, ac Maris Baltici, inque Rhætia deſtruantur, & in eum ſtatum reducantur, in quo ante proximum bellum fuerant. Ad quem finem cum hactenus preces nihil valuerint, armis communium amicorum ſalutem Reges vindicare conſtituiſſe; eoque Guſtavum triginta millia peditum,

Fœderis Gallici ſumma. 13. Jan.

Ejus primo

ſex

1631. sex equitum suo sumtu in Germania habiturum, Galliæ Rege quadringenta uncialium millia quotannis conferente. Cavebatur insuper, ut cum Duce Bavariæ & Liga amicitia aut neutralitas servaretur, siquidem ipsi reciprocam præstiterint, utque circa sacra Sueciæ Rex non aliter se gereret, quam secundum Imperii leges, ac in quibus locis exercitium ritus Catholici reperiretur, in integro relinqueret. Quæ verba fœderi inseri omnibus modis contendebat Gallus, ne ad detrimentum ritus Pontificii quid egisse argueretur, aut quod speraret, hac ratione se Ordines Catholicos à Cæsaris partibus abstracturum. Nec Gustavo consultum videbatur professam Romanorum sacrorum extirpationem præ se ferre, ne in desperationem isti adigerentur; & quia satis actum judicabat, si Protestantium libertatem asseruisset. Ista tamen omnia præcipue huc spectabant, ut potentia Austriacorum intra terminos coërceretur, ne subacta Germania ad vicinos dominatum proferret; qui scopus nisi restituta Ordinum Germaniæ libertate obtineri haut poterat. Cæterum fœdus hoc rebus Gustavi non parum splendoris ac firmamenti addebat propter autoritatem viresque ejus Regni, & quod auri Gallici fama venales animas certatim delectibus Succicis alliceret. Nam alias omnibus erat persuasum, solius Sueciæ opes tanto bello sustinendo non sufficere, ni alienis pecuniis suffulciantur. Et ipse Cæsar ideo remissius, quam res exigebat, principiis Gustavi obstiterat, quod crederet, ejus conatus mox ultro per pecuniæ inopiam expiraturos, indicio inde sumto, quod iste ulterius, cum commode posset, non processisset. Enimvero Gustavus ideo progressus suos inhibuerat, quod equitatum è Borussia desideraret, & haut prudentis duceret loca maritima in hostium potestate à tergo relinquere. Duraturum autem erat fœdus ad mensem usque Majum anni trigesimi sexti; ni pax interea coalesceret, consensu partium prorogandum. Formulam ejus fœderis nomine Gustavi Regis subscripsere Gustavus Hornius, Joannes, & Carolus Banerii; nomine Regis Christianissimi Hercules Charnasæus.

Succi occupant Læckenizam,

§. 4. Cæterum quæ aliis nationibus quietem imperat asperitas hiemis, Succos haut retardabat, quo minus bellicis facinoribus operarentur. Et quidem in excursiones avidus erat Succicus miles ad intercipiendos potissimum Croatas, armis pretiosis, nummisque onustos. Læckenizæ quoque arx à Leslæo levi negotio expugnata. Rex autem postquam Hornio curam novæ Marchiæ, & Ulterioris Pomeraniæ commendasset, exercitus majore parte per Stetinum in Uckermarchiam ducta

Prenzloam

Prenzloam occupat. Inde Novum Brandeburgum procedit, à Francisco Marazino tribuno sexcentis cum militibus insessum, sed qui post paucos tormentorum ictus se dedebat, pactus, ut cum armis & impedimentis oppido excederet, nec intra tres menses contra Regem militaret. Pari facilita-

Treptoam,

te Clempenoa Succos admisit. Treptoam Cæsarei ad famam adventantis Regis ultro deseruerant.

Loizensem arcem,

Sed qui Loizensi arci præerat Peralta centurio Hispanus natione, populari jactantia nescio quæ inusitata constantiæ specimina minatus, mox ludibrio fuit, precibus mulierc ularum, quibus paulo ante se ferro indutum ostentaverat, exoratus, ut postulante Rege statim ipse extra munitionem procederet, quæ sibi dicerentur leges arrepturus.

Demminum,

§. 5. Inde Demmino exercitus admovetur, munito oppido cum adjuncta arce, cui Savellius Dux præerat cum duabus peditum legionibus, sua & Holckiana. Ejus viri fœdum sordidæ avaritiæ specimen ferebatur, quod cum post abrepta in tribu-

1631. tum cætera equis demum rusticorum manum injecisset, nec qui vel redimeret, vel emeret strigosa jumenta inveniretur, eadem demum carnifici addixerit, exiguum sibi corii pretium stipulatus. Cum sub vesperam accessisset Rex, machinæ mox per suggestus raptim extructos collocatæ; & eadem adhuc nocte munitionibus exterioribus succedens Teuffelius tribunus semilunare opus impetu cepit, Cæsareosque eruptione facta ipsum inde expellere conantes cum clade rejecit. Ex altero latere arcem in paludibus sitam, sed quæ gelu adhuc adstrictæ accedentes ferebant, adoriebatur Cniphusius immissa modica peditum manu, ad cujus conspectum Cæsarei statim arcem igne supposito relinquunt, in adsitam turrim crassissimam se recipientes. Quam tormentis disjicere cum serum videretur, ad ejusdem fundamenta cuniculus agitur; cujus terrore isti statim Regis se arbitrio permisere, traditis septem Holckianæ legionis signis. Ea ab altera oppidi parte ostentata obsessorum animos fregerunt, qui mox in has leges convenerunt, ut signis explicatis, sarcinis armisque salvis cum duobus tormentis excederent, ac intra tres menses adversus Regem ad confinia Pomeraniæ, & Meclenburgicæ arma ne ferrent. Ita triduo oppidum captum, quod minimum tres septimanas Regem distinere posse crediderat Tillius, intra quod spacium ipse cum exercitu ingruens Gustavum ad iniquam pugnam compellere, aut cum ignominia obsidio dimovere destinaverat; eoque Savellium Viennam ad dicendam causam ablegabat. Et quia hic eam velut arcem belli elegerat, non modica ibi frumenti, apparatusque bellici vis cum triginta sex grandioribus machinis inventa. Dum ad Demminum Rex hæret, Joannes Moltkius alæ præfectus cum triginta sex equitibus exploratum missus, agglomerante se agrestium manu Malchinum duabus cohortibus infes- & Malchi-
tum astu tentare instituit. Eoque frequentibus num.
circum excitatis ignibus, & appensis ad arbores ignitis funiculis magnæ manus speciem per noctem assimilaverat. Inde summo mane præsidiariis Regis nomine, quem toto cum exercitu adesse fingebat, deditionem imperat, iisque territis ut confestim armis positis prodeant injungit. Cum pavor jussa facere subegisset, inermes à tantuplo pauciоribus ad Regem deducuntur.

§. 6. Restabat in citeriore Pomerania sola Gryps- Grypsvval.
vvalda, cui Franciscus Ludovicus Perusius præ- da frustra
rat. Eum Banerius, quem Rex isti oræ præfece- tentatur.
rat, per literas solicitat, ut desperato subsidio imminentem necessitatem honesta deditione prævertat. Sed qui magnifice de Cæsaris fortuna præfatus ad extrema oppidum se defensurum respondebat. Nec segnius quam loquebatur faciebat. Nam & oppidum operibus insigniter firmabat, & deficientibus nummis argenteis stanneos cudebat impresso lemmate; *necessitas Gryphismaldensis*, emissaque inutili turba accurate ac sobrie annonam dispensabat, donec extrema tandem fames id oppidum relinquere subigeret. Circa initium mensis Colberga
Martii Franciscus de Mœurs Colbergam per quin- deditur.
que menses circumsessam deficiente annona, ac desperata liberatione Bootio tribuno tradiderat, pactus ut explicatis more militari signis, integrisque armis, & sarcinis cum duobus tormentis excederet. E mille quingentis, qui oppido exierant, quadringenti sacramento Regis accesserunt. Tormentorum & adparatus bellici magna vis ibi reperta. Triduo post deditum oppidum aliquot naves annona onustæ Rostochio, Wismariaque aderant, sed quæ comperto illud à Succis teneri, retro vela dabant. Quanquam ne portum intrare possent, extructis ad ejus ostium castellis provisum erat. Hoc igitur

1631. modo ejectis Ulteriore Pomerania Cæsareis, ut à diuturnis belli oneribus respirarent provinciales, Gustavus disciplinam militarem severissimis legibus sanxit, & quæ militi suo præbenda forent, ad modestum ac tolerabilem modum redegit.

Oldenburgicus, & Frisiæ Orientalis Comes Neutralitatem denuo ambiunt.

§. 7. Circa finem superioris anni Antonius Guntherus Oldenburgicus Comes exemtionem à bello apud Regem ambiverat; de qua nunc ineunte mense Martio una cum Frisiæ Orientalis Comite denuo per legatos instabat, producto Cæsareo rescripto Electorum intercessione obtento, quo is promiserat, se militem ex utroque Comitatu abducturum, nec oneris quid deinceps imperaturum, si Rex vicissim caveat, se loca, quibus Cæsareus miles excederet, haut invasurum. Sed cum à legatis nihil proponeretur, quo modo Regi cavere vellent, se intra neutralitatis leges bona fide versaturos, neque Regi ex illis provinciis damni quid datum iri; res ad exitum perduci tunc non poterat. Præsertim cum Rescriptum Cæsareum à solo Secretario subscriptum foret; cui multum fidei adhibere præterita exempla vetabant. Spes tamen fiebat, siquidem idonee caveatur, militem Cæsareum provinciis semel emissum deinceps iterum non admittendum, nec quid subsidii ullo modo hosti durante bello præstandum, Comites istos à Rege omni bellorum molestia exmendos. Cæterum quare idem tantopere circa id negotium tagerent, causa erat; quod sibi ab Hamiltonio metuerent, qui illa ora copias in Anglia Scotiaque conscriptas exponere constituerat; & quia Oldenburgicus Gustavum sibi peculiariter offensum suspicabatur ob patrata à se in Archiepiscopum Bremensem Gustavi avunculum. Instigabat etiam Tillius, destinatis Gustavi explorandis, & ut securitati suæ ab ea parte prospiceretur, sibique copias inde fidentius abducere liceret. Quin & constabat, Batavos successibus Gustavi invidentes noluisse in propinqua sibi loca bellum transferri. Qui & segniter valde ad sublevandam cautam communem pecuniam depromebant; ut Gustavus minaretur, ni aliam secum rationem inirent, pacem se cum Cæsare facturum, exiguo ipsis emolumento cessuram. Alias constabat istiusmodi à belli oneribus exemtiones Gustavi rebus damno cedere; quippe queis impediebatur, ne qua sibi commodissimum foret hosti noxam struere. Et quicquid promitteret Tillius, Comitatus istos denuo invasurus metuebatur, quamprimum ratio belli id suaderet. Sed nec meritus erat Oldenburgicus, ut præ cæteris ipsi favoris quid exhiberetur.

Tillius in Gustavum movet.

§. 8. At Cæsar cum sufflectos abdicato Fridlando duces Gustavi auspiciis impares cerneret, imperium in exercitus suos Tillio confert, Ligistici hactenus exercitus duci, bellandi callentissimo, & tot adoreis insigni. Quem & magna Ducatus Brunsuicensis parte donaverat, egregio liberalitatis in bene meritum specimine, si dono injuria in veterem dominum abfuisset. Nam ipsi Duci pauculas præfecturas reliquerat, cætera ditione Hildesiensi Episcopo addicta, qui litem ante seculum cœptam nunc demum Marte suffragante obtinuerat. Is igitur Tillius cum post amissum Gartzium è Schaumburgio miserum Cæsarei militis statum intellexisset, excitis quæ per Germaniam passim dispersæ erant copiis, mense Januario Francofurtum venit, & quæ ex usu videbantur ibi, atque Landsbergæ disposuit; inde in Hornium moturus, qui Soldini, ac circumjectis locis stativa habebat. Sed quia hic abeunte Rege rem in discrimen mittere veritus Piritzam, & hinc Stargardiam retro cesserat, in omnes hostis motus intentus; Tillius mense Februario, postquam Francofurtum valido præsidio firmaverat, in Gustavum ire constituit, damnum Demmini acceptum, de quo in itinere audiverat, ulturus. Iram ejus primum excepit Novum Brandeburgum, quod Cniphusius cum duabus legionibus sua, & Scotica Maccaji insidebat. Ei Rex, ut ex invalido oppido in tutum se reciperet, scripto mandatum transmiserat, sed quod ab hoste interceptum hunc stimulabat, ut præmisso raptim equitatu oppidum cingeret. Tillius ipse cum reliquo exercitu insecutus ex itinere Feldbergam arcem impetu capit, ad unum cæsis qui inerant quinquaginta militibus. Hinc magna vi ad oppugnandum Novum Brandenburgum convertitur. Obsessi strenue resistunt, & aliquoties assultantes repellunt, sæpius licet ad deditionem invitati, spe auxilii à Rege submittendi extremam vim expectaturi. Igitur demum facto ab universis assultu levidenses munitiones perrumpuntur, & Suecici post asperrimam pugnam numero obruuntur. Cniphusio, & nonnullis Præfectis ac sexaginta gregariis vita conceditur, cæteris omnibus trucidatis. Nec pauciores tamen è Tillianis ceciderant. Eo obsidio durante agmen equitum Rostochuo ductu tribuni Wingerskii ad Tillium tendens per Rheingravium ex improviso ingruentem dissipatur. Banerius quoque cum Cronbergio tribuno Cæsareo non procul Novo Brandeburgo pugnam æquo fere Marte committit.

9. Martii.

Novum Brandeburgum à Tillio expugnatur.

§. 9. Contra Rex ut Brandeburgo subveniret, jam exercitum ad Pasevvalcum convenire jusserat. Sed prævertente hostium violentia consilium mutare necessum fuit. Igitur ad impetum Tillii à Citeriore Pomerania avertendum Hornio, cui ex Ulteriore provincia evocato hæc cura injungebatur, mandatum, Fridlandiam, & Treptoam invalida oppida defenderet, sed Clempenoæ, Landscronæ, & Spantcoæ arces valido præsidio insideret ad diffimendum hostem: cæterum Demmino, & Anclamo tuendo maxime incumberet. In Pena quoque flumine navigia disposita, & ad Stolpam atque Gutzcoam viarum angustiæ excitatis castellis interseptæ. Nec minus Tribsesæ ad impetum excipiendum omnia provisa. Quod si utique Anclamum Tillius invadere conaretur, decretum erat Regi, castris ad Cabelam locatis hostem à tergo circumclusum commeatu, & pabulo prohibere, carptimque vires ejus atterere. His ita dispositis ipse Odera superato alibi occasionem rei gerendæ aucupaturus, ad Suetam castra metatur, junctoibi duobus navalibus pontibus flumine.

Rex Citeriori Pomeraniæ prospicit.

§. 10. At Tillius facile animadvertens, quibus difficultatibus se induiturus esset, tentata Citeriore Pomerania, ac famem præcipue metuens in regione jam exhausta, direpto Novo Brandeburgo ac deiectis munitionibus, Rupinum retrovertit, in itinere Mirow arce in deditionem accepta. Tum missis cum viginti quinque equitum alis Rudolfus Coloredus ad exploranda Regis castra, num iis forte expelli posset. Sed cum ea jam munita, ac se à Gustavo intrepide expectari intellexisset, Coloredo revocato Cæsareas copias Francofurtum remittit; ipse Magdeburgum toto impetu adoriri certus, quo istum, quem viribus imparem sibi judicabat, in patentia camporum eliceret, prælii que necessitatem eidem imponeret, ni Magdeburgum perire vellet, maximi momenti urbem, & Gustaviæque ac Cæsaris destinatis opportunam.

Tillius Magdeburgum tendit.

§. 11. Tillio digresso Gustavus Rex Hornium è Citeriore Pomerania, cui nullum amplius ab hoste periculum, ad se evocat, Nova Marchia Cæsareos ejecturus, qui interea Landsberga excurrentes Mitslafii novos delectus Arensvvaldæ oppressarant. Contractis igitur omnibus copiis Francofurtum tendit, ex itinere Croatis, qui Munchebergæ, & Zedenici agebant, male multatis. Insidebat

Gustavus Francofurtum expugnat.

1631. sidebat Francofurtum cum justo fere exercitu Schaumburgius, quo etiam Fridericus Tieffenbachius accurrit, qui summa rerum in se susceptа ædificiis suburbanis ignem injecit. In accedentes Suecos eruptionem statim faciunt Cæsarei; sed non sine damno repelluntur. Noctu Sueci in suburbiorum parietinis communire se, & actis obliquis fossis ad munitiones propinquare incipiunt. Quod etiam sequenti die continuatum inter vana Cæsareorum ludibria, velut istis sat animi non esset assultum tentandi. Sed mox impetu facto exteriore munitione hostis ejicitur, simul tormentis Gubenensis porta acriter verberatur. Tum quidam sclopetarii præeunte cohortis vicario Andrea Anero injussi vallo ingruunt, ac dum propugnatores inter fumum fragoresque oculis & auribus non satis constant, ad summum enituntur. Rex occasionem rei bene gerendæ forte oblatam solerter amplexus, illico cæteris quoque invadendi signum dat. Nec mora Cæsarei vallo depulsi per interiorem portam in oppidum se conjiciunt; quos è vestigio Sueci insecuti una irrumpunt, diversis quoque locis interea vallo superato. Irruentes undique expellere iterum conabantur equites Cæsarei: sed quos Baudissius cum equitum legione per apertam portam invadens facile disjecit. Nec inde aliud quam cædes tanto atrocior, quod ruentes ad pontem quo Odera jungitur currus simul militesque, dum pro se quisque primus evadere nititur, sibi invicem impedimento forent. Nec paucos ponte detrusos flumen hauriebat. Castellum, quod trans pontem erat excitatum, itidem deseritur, machinis in aquam provolutis, & igne ponti injecto. Cæsorum in urbe mille septingenti amplius numerati sunt, inter quos insignes ductores Hedonius, Hardeccius, Herbersteinius, alii Capti circiter octingenti, quos inter tribuni Sparrius, Morvallius, Butlerus junior. E Regiis trecenti cecidere. Præda insignis ac bellici adparatus magna vis cum viginti & uno tormentis, nec non viginti quatuor signa in Regiorum manus pervenerunt. Qui cladi superfuerant cum Tieffenbachio Glogoviam Majorem se contulere. Oppidum ipsum tres per horas militi ad direptionem patuit, ibi inter cæteros Pelargus Calvinianus Theologus super sua domo exspoliata apud Regem questus id responsi retulit: divinitus ipsum pœnas luere ob falsa dogmata per Ecclesiam sparsa. Id dictum ab ipso ad Bremenses, & inde ad alios ejus sectæ vulgatum non parum illos perturbavit, velut jam ab omnibus hominibus desertos, postquam tam infensum sentirent Gustavum, de cujus præsidio tantum sibi polliciti fuerant. Sed id dictum mox in favorem vertit Gustavus, postulato à Theologis Berolinensibus, ut quousque cum Lutheranis Ecclesiis in singulis fidei capitibus conciliari possent, scripto consignarent, ad Theologos Suedicos transmittendo; quod isti interpretabantur, velut Rex unionis inter Ecclesias Protestantium spem non abjecisset; cum revera non nisi metum illic eximere vellet, quasi opiniones eorundem ferro impugnatum veniret. Cæterum Tillius cum ad suppetias Francofurto ferendas in viam se jam dedisset, res perditas intelligens ad Magdeburgi obsidium retro abit, omni urbem eam vi oppugnaturus, quo Regem ab invadenda Silesia diverteret. Sed Rex invitantem fortunam secutus selectas copias Landsbergam rapit, quam tres Cæsareorum legiones, quindecim equitum alæ insidebant sub Cratzio juniore tribuno. Is, dum in adventantes Succos eruptionem tentat, occisus suorum animos non parum fregit. Castellum ultra Wartam fluvium à Tupadelio primum expugnatur levi negotio, dum trecenti qui inerant pedites armis abjectis se dedunt. Ipse Rex flumen ponte raptim structo transiens opinione citius ad oppidum se ostendit, ac repulsis qui eruperant, intus conclusis deditionem imperat. Qui metu consternati honestis conditionibus postridie oppido cedunt plures numero, quam illi, qui ad ipsos oppugnandos venerant. 1631.

Landsbergam deditione capit.

§. 12. Circa id tempus ad finem tendebat Conventus Lipsiensis, ad quem Saxoniæ Elector plerosque Protestantes convocaverat. Eum Cæsari hactenus plus satis addictum aperte jam erumpentes istius artes, & proditæ causæ communis exprobratio tandem ad fortia consilia excitaverant. Sed præcipue tam ipsius, quam cæterorum animos Gustavi Regis in Germaniam adventus erexerat, ut edicto super bonis sacris restituendis se opponere, & oppressionem Cæsaris amoliri fœdere inito, paratisque armis auderent. Cæterum obtentui sumebatur, congressus Francofurti ad Mœnum indictus, quo amica compositio Catholicos inter & Protestantes tentanda foret; cui negotio præparando ut sententias prius inter se conterant Protestantes opus sit. Isto conventu demum concludebatur, à Cæsare literis masculè scriptis abolitionem edicti, & finem oppressionum petendum; nec minus arma paranda, quibus vis à quocunque intentata, ac injuriæ militis Cæsarei propulsentur; ac ut invicem sibi auxilium ferant, si quis eorum impetatur. Addita tamen protestatio: salvam sibi constare debitam Cæsari reverentiam. Eodem certos homines occulto miserat Gustavus, qui ad fortia ausa congregatos animarent, tentaturos quoque, num universi Protestantes fœdere ipsi innecti, ac junctim bellum in Cæsarem sumere velint. Aut si hoc anceps nimis videatur, ut arma ipsi comparent suæ libertati tuendæ, Regios autem conatus pecunia, præbito commeatu, transituque, & aliis modis foveant. Sed cum universi communi decreto ista probare metuerent, singuli tentabantur, ac Saxoniæ cumprimis Elector, cui præcipuæ tunc opes, & à cujus autoritate plerique pendebant. Huic diligenter de scopo Regis, qui cum libertate Ordinum, & religionis Protestantium foret conjunctus, exponebatur. At hic nihil aliud, quam Regis destinata laudare, ac studium suum testari; sed quamlibet Conventionem abnuere. Nec Magdeburgensibus aliud præstare, quam ut recte & sparsim delectus per suam ditionem in istorum usum permitteret, ac ut pulvis pyrius, & frumentum ad eam urbem deveheretur. Quæ ipsa res tamen exitum non habebat, dum cui ejus deducendi cura demandata erat, circa intercipiendum Ladronium Comitem in Tilliana castra tendentem sagit, neglecta ad urbem perrumpendi occasione. Cæterum Saxo, quare Gustavo fœdere jungi tergiversaretur, has rationes jam antea Charnassæo à Galliæ Rege misso exposuerat; quod metueret, ne Gustavus proprium duntaxat negotium ageret, ac desideriis suis potitus ipsum destitutum Cæsaris libidini exponeret; neu paria in se statuerentur, quæ Brandenburgicus in Borussia expertum se querebatur, cujus terra evastata, ac munitissimæ urbes præsidiis infessæ fuerint, vix unquam forte recuperandæ. Addebatur, si Gustavo quid humanitus accidat, quem tantis ausis parem subiturum? Enimvero id revera agebat Saxo, ut fœdere Protestantibus inter se sociatis ipse summam rerum moderaretur, atque exercitu, quem isti conscripturi essent, suffultus neutrius se partis ferret, viresque Cæsaris ac Gustavi æqua lance libraret. Nam si Gustavo jungeretur, hic sine dubio summum belli arbitrium sibi vindicaturus erat. Ac nimis abruptum videbatur, cum professo Cæsaris hoste sociari; præsertim cum ipse nondum 1631.

Acta cum Conventu Lipsiensi.

caer-

1631. exercitum paraſſet. Simul fœdere iſto viam ſibi præcludere nolebat, quominus, quandocunque commodum videretur, ad amicitiam Cæſaris redire poſſet. Interim & ipſe, & plerique Germaniæ Ordines Proteſtantes hactenus Guſtavo favebant, ut dum hic cum Cæſare colluctatur, militem conſcribere, & occaſionem libertatis ſuæ reſtituendæ arripere vellent. In Cæſarem autem arma ſtringere non niſi tunc decretum erat, quando ipſe extrema intentaret. Contra Cæſari fixum ſedebat, Saxonem quamprimum ſe moveret tota belli mole obruere; quo proſtrato reliquis Proteſtantium nec animum nec vires fore in ipſum quid tentandi; quos quidem adeo contemnebat, ut jactaret, Saxone remoto cæteros vix decem legionibus continuo alendis ſufficere. Et ſane mox patebat, quam levi negotio Cæſar plerosque per Superiorem Germaniam fœderi Lipſiaco renuntiare coëgerit; cui deſtruendo Liga quoque Pontificia conventu Dunckelſpulæ habito ſe adſtrinxerat; quæ & literis datis iſtorum inſtitutum improbavit; & ut eodem ultro deſiſtant, impenſe hortata eſt.

Spandoa Guſtavo traditur.

§. 13. Enimvero ſcrupuloſa iſta Saxonis & aliorum circumſpectio Guſtavum monebat, ut & ipſe inter ambiguos caute procederet, nec eo usque ſe penetraret, ut ſummam rerum ſuarum ab aliorum placito fideque nudis verbis innixa ſuſpenderet. Unde quamquam Magdeburgi liberatio magnopere cordi ipſi foret; temerarium tamen judicabat eo prorumpere, imminentibus à tergo munimentis, quæ receptum intercludere poſſent. Eoque antequam Magdeburgum iret, Cuſtrinum ſibi, & Spandoam, Oderæ & Havelæ clauſtra, à Brandeburgico tantiſper tradi utique cupiebat; atque interim firmato præſidiis Francofurto, & Croſna cum robore exercitus Copenicum usque progreditur. Præmiſſi ſunt inde ad Electorem Guſtavus Hornius, & Jacobus Steinbergius, ſuper traditione iſtorum oppidorum transacturi. Sed cum reſponſum, quod reportabant, Regi non ſatisfaceret, poſtridie Rex ipſe cum Electore in colloquium ad Berolinum deſcendit, modica militum manu ſtipatus. Inter moroſam Electoris tergiverſationem Rex exercitum propius urbem accedere jubet, minatus, ſi omnes ipſum deſtituant, ſe quoque abdicata communi Proteſtantium cauſa, ac firmatis in Pomerania locis maritimis cum Cæſare transacturum, & Holmiam reverſurum. Ubi quæ ipſum cæterosque Proteſtantes fortuna ſit manſura, brevi in aprico fore. His rationibus expugnatus vix demum ſequenti die Elector in Spandoæ traditionem conſenſit, ſalvis tamen ſuis juribus, & ut illa citra moram reſtitueretur, ubi Magdeburgo ſubventum, aut Guſtavus in tutum ſubductus ſit. Nec mora deducto Electoris præſidio, Spandoam miles Suecicus ſacramento Brandenburgici ſimul adactus duce Axelio Lilio ingreditur. Potsdamum inde promota caſtra, ac Cæſareus miles, qui Vetus Brandeburgum, Ratenoam, & alia Albi vicina loca inſidebat, ad famam adventantis Regis intra Tillii caſtra ſe recepit.

Saxo ad Magdeburgum liberandum Guſtavo jungi non vult.

§. 14. Cum Saxone autem Guſtavus jam antea per literas egerat, ut apud pontem Deſſavienſem copias ſecum jungeret, Magdeburgi liberationem pariter ſuſcepturus; utque ſuo exercitui annonam, ac pyrium pulverem, & machinas præberet. Sed iſte hæc omnia abnuere, fidem Cæſari debitam excuſans, & quod ingruentibus ex Italia Cæſareis ditiones ſuas milite nudare haut poſſit. Tranſitu porro Regi conceſſo facile bellum in ſuam provinciam attrahi. Annonam etiam Cæſari petenti negatam. Iſta effugia quanquam Rex prolixis literis elevaret, addita proteſtatione, per ſe non ſtetiſſe, quo minus Magdeburgo ſubveniretur, quam urbem ſervari Saxonis magis & Brandenburgici, 1631. quam ſua intereſſe; is tamen nullo modo à ſententia dimovebatur. Ea re Guſtavus Magdeburgum tendere prohibebatur. Nam & inter tergiverſationes iſtas non parum temporis incaſſum elabebatur, & cur Saxoni, ac Brandenburgico non ſatis fideret, aſſatim cauſæ habebat; inter duos autem parum fidos amicos medium ſe immittere periculoſæ plenum aleæ. Sed & miles Guſtavi hiberno labore attenuatus, & exhauſtus ob ſtipendia non ſoluta fremebat. Nulla quoque annonæ copia, circumjectis locis per hoſtem vaſtatis; cum hic contra numero & robore copiarum longe prævaleret. Nihiloſecius ſecundo Havela Rex progredi, Albique propinquare conſtituerat, ſi qua occaſio daretur Tillium vi aggrediendi, aut alia ratione obſidio Magdeburgi abſtrahendi.

Magdeburgi excidium. 10. Maji.

§. 15. Inter has moras ſuprema dies Magdeburgo illuxerat. Ea urbe, in qua maximum momentum ad ſiſtendos Guſtavi impetus, ſimul coërcendis Saxoniæ, & Brandenburgi Electoribus poſitum erat, Tillius utique poturi connitebatur. Ac primo literis Adminiſtratorem civesque, ac magnificis promiſſis Falckenbergium tentare. Sed cum hac via nihil proficeretur, ad vim converſus munimenta, quæ extra urbem Magdeburgenſes hinc inde extruxerant, expugnat. Inde ſuburbiis Sudenburgo, & Neuſtadio ab ipſis civibus ignis injectus, cum quicquid militum ſupereſſet defendendæ urbi ægre ſufficeret, errore Adminiſtratoris, qui dum novos delectus per minuta provinciæ oppida ſpargit, magnam copiarum partem fruſtra prodegerat. Ad propinquabant jam urbi Cæſarei, cum Adminiſtrator civesque inducias peterent, quo ad Saxonem & Brandeburgicum mittere poſſent, autoritatem ſuam componendis turbis interpoſituros. Sed abnuit Tillius, ne interim Guſtavus Rex occaſionem arriperet obſeſſis ſuccurrendi. Qui & minabundus utrumque Electorem monet, ne Magdeburgo ſuppetias ferant, neu Guſtavo tranſitum eodem concedant. Tentatæ equidem ab oppidanis aliquoties eruptiones, ſed modico obſidentium damno, qui brevi ad labrum foſſæ penetrant, ac magno machinarum impetu munitiones disjiciunt. Jam opera ad valli pedem promota erant, cum Tillius tubicinem in urbem mittit, ut 7. Maji. extrema per deditionem prævertant imperaturum, quem illi ad tertium usque diem detinebant, quo ipſum reſponſo dato dimittere decreverant, ni fatum urbis eo die ingruens obſtitiſſet. Decretum fuerat Tillio, primo diluculo diei decimæ Maji undiquaque impetum in urbem dare, quando poſt pervigilatam noctem plerique domum dilapſi eſſent, cæteri inſomnia marcerent. Idem tamen de ſucceſſu ambiguus denuo in conſilium rem deducit, ut ad ſeptimam horam matutinam oppugnatio differretur. Igitur cum vallum civibus, periculo ſe jam defunctos arbitrantibus, fere nudatum foret, & Falkenbergius in curiam conceſſiſſet tubicini reſponſum adornaturus, quo nondum reverſo nihil à Tillio tentatum iri credebatur, Pappenheimius ſubito aſſultu munimentum novum, quod ſuburbio Neuſtadio objacebat, invadit, quo facile ſuperato mox in urbem penetrat. Id nonnulli inſtinctu centurionis cujusdam Itali à Pappenheimio ſuſceptum tradunt inſcio Tillio, qui licet copias ad impetum faciendum diſpoſuiſſet, oſtentare vim, quam inferre maluerit, ut integra urbe potiretur. Tumultu excitato advolat Falckenbergius, & acriter incurrentibus undique civibus hoſtem retro ferre pedem cogit. Sed cum ipſum aſpere conſerta pugna feralis globus ſtraviſſet, animi civium non parum minuebantur. Et quanquam

cæteri

1631. cæteri ductores dubiam adhuc hosti victoriam reddebant; tamen cum & horum plerique cecidissent, & Pappenheimius frangendæ pertinaciæ ignem proximis ædibus injecisset, cives in domos suas dilabi cœperunt. Interim equitatus quoque in urbem penetraverat, ac flammam exortus turbo longe lateque distulerat. Tum vero nullum crudelitatis ac libidinis genus ab efferati militis rabie omissum; cum interim ignis avaritiæ materiam pleramque absumere properaret, velut præda tam opima multans, qui victoria tam atrociter abusi essent. Magnitudinem cladis miseræ ædificiorum atque hominum reliquiæ satis arguebant. Nam ex tanta multitudine quadringenti duntaxat cives superfuere, & præter ædem primariam centum quinquaginta piscatoriæ ad Albim domus. Extremum malorum fuit à Tillio indicta Numini supplicatio post edita plus quam barbaræ immanitatis specimina. Et vero fructum suæ victoriæ ipsi corruperant Cæsarei destructa urbe, qua integra vicinis regionibus late frænum injecturi erant. Simul ad tam crudele exemplum tota Germania animis Protestantium desperatio, odium, vindictæ ardor adversus talium auctores gliscebant.

Hujus culpam Gustavus à se removet.

§. 16. Cæterum ne àb imperitis aut malevolis culpa perditi Magdeburgi in Gustavum devolveretur, ipse scripto publice emisso edocuit, non minimam cladis suæ causam Magdeburgenses ipsos præbuisse intempestiva tenacitate, ac inhumanitate adversus milites, & quod tanto hosti repellendo idonea parare media neglexissent, plus satis alienis confisi auxiliis, cum propriis stare potuissent. Regi pronam semper fuisse voluntatem, sed quam effectui dare ineluctabiles rerum difficultates prohibuerint; ac cæco impetu accurrere molientem, se ipsum, summamque rerum, ac tot oppressorum spes perditurum fuisse nullo urbis fructu. Hostem Gryphenhaga ac Gartzio exturbatum penitus profligare in proclivi fuisse, ac uno impetu Magdeburgum tendere, ni transitum ad Custrinum denegasset Brandeburgicus. Inde Francofurto, & Landsberga pulsum hostem, tergo progredientis hæsurum. Nec tamen sibi licuisse salutem suam, exercitusque ab arbitrio Brandeburgici suspendere, nulla accepta cautione. Citra hujus, atque Saxonis favorem Magdeburgi liberationem tentare haut quicquam cum prosperi spe successus potuisse. Utrumque autem ita ambigue secum egisse, ut quid solidi ab ipsis expectare posset, non adpareret.

Acta cum Brandeburgico.

§. 17. Idem audita Magdeburgi expugnatione retro ad Spandoam movebat speculaturus, quo Tillius deinceps se conversurus esset, aut quid cæteri Protestantes, ac vicini cumprimis Electores edito tam atroci exemplo in amicam ipsis urbem capturi forent. Simul verebatur ne augescentes in Silesia Cæsaris copiæ aliquid à tergo molirentur, si ipse rebus hac parte nondum sat firmatis longius progrederetur. Quas & nuper Crosnam impetu expugnare conatas Brossartus præsidii præfectus cum damno inde rejecerat. Etsi autem conditio, qua Gustavo Spandoa tradita à Brandeburgico fuerat, expirasse jam videretur; tamen cum neque versus Albim progredi auderet, ni firmus ad Havelam receptus foret, neque longius ab Odera discedere, ni transitu ad Custrinum hostis excluderetur; ante omnia Electorem quovis modo inducere conabatur, ut aut icto fœdere in partes suas descenderet; aut Spandoam, Custrinumque in suam potestatem traderet. Alias enim facile erat hosti hisce in oris belli sedem figere, ac Gustavum mare versus propellere; quo ipso quicquid à tergo erat Protestantium Cæsaris arbitrio exponebatur. Enimvero is hæc à Gustavo proposita longe recusare Brandeburgicus; cujus Consiliarii partim in Cæsarem erant proclives, cæteri Magdeburgica calamitate attoniti à belli malis se removere, ac ostenso in neutram partem studio sibi utcumque cavere satis habebant, de communi Protestantium causa securi. Gustavus ut destinatis suis potiretur, in varias se formas vertere. Ac primo simulare, velut in diversa se cum exercitu recepturus, & suas tantum res curaturus sit, postquam intelligat, adventum suum nonnullis parum gratum esse. Ejusmodi discessum cum Elector deprecaretur, quippe tunc Cæsareorum libidini exponendus, Gustavus de fœdere, ac armorum conjunctione proponit. Ast Elector per media consilia urgentes utrinque difficultates eluctari cupidus, *neutralitatem* occinere, conventus Lipsiensis decretum, consultandi cum Saxone & Ordinibus Provincialibus necessitatem excusans. Inde Rex de fœdere quidem in præsens omittit, de Spandoa retinenda urget. Sed & heic Brandenburgicus vocabula pacti ingerere, Spandoæ restitutionem, & Gustavi abitum postulare, multa super militum petulantia questus. Igitur Gustavus tergiversationum fessus demum amicus, an hostis esse velit, ut intra triduum significet, postulat. Nam ut bona fide neutrarum esse partium possit Elector, positum provinciæ ipsius non permittere. Amicus si esse velit, eosdem secum amicos hostesque icto fœdere habendos. Sin minus, Spandoam se confestim redditurum, sed mox hostilia adversus ipsum exerciturum; silentium belli indicium habiturum. Heic Arnheimius interveniens Gustavo, ut de Spandoa postulanda desisteret, persuadere conabatur, velut quo minus eam annueret Electorem sua dignitas, pactaque cum Saxonica Domo, & Imperii leges prohiberent. Sed cum Gustavus longe solidiores rationes opponeret, tandem spem faciebat, responso magis liquido Electorem ipsi satisfacturum. Ast cum Elector nil nisi fœdus deprecaretur, tandem Rex illudi sibi, & inani disceptatione tempus extrahi indignatus, Electori quidem statim Spandoam fidei suæ liberandæ consignat; sed mox cum exercitu Berolinum tendit, præmisso tubicine portas reserari imperans, & hostilia minatus, si quis resistere audeat. Sic tandem absumta tergiversandi facultate concluSum, ut Spandoam iterum Rex præsidio suo custodiret, quoad bellum duraret; & apud Custrinum transitu, receptuque si opus foret, frueretur. Spandoæ præsidium Electori, Custrinense Regi juramento cavere super observatione horum pactorum adigebatur. Ut autem hoc modo procederet Rex, non tam propter ipsum Electorem, quam propter Consiliarios ejusdem necessum erat, quibus, ne Sueciæ salutem cauponari possent, facultas præscindenda videbatur. Et quia Pomerania fundamentum erat rerum Suecicarum per Germaniam, ne ex Marchia hostis in illam effundi posset, firmius quam per verba ac literas caveri Gustavus volebat. Contra Elector, si secius res cecidisset, excusatum se Cæsari fore credebat, necessitate à Gustavo allata. Etsi Cæsar, quas sui purgandi causa scribebat literas Elector, inter inania putaret.

Legatus Muscoviticus audiatur.

§. 18. Post initam cum Brandenburgico conventionem exercitus in castra ad Spandoam redit, ac Ratenoam, Vetusque Brandeburgum præsidiis amplectitur. Ipse Rex raptim Stetinum delatus Czaris Moscoviæ Legatum audit, qui ut arma in Suecia emere, ac militem, quem in Germania conducturus erat, per Ingriam deducere liceret petit. Quod facile Gustavus annuit, cui optandum erat bellum Polonos inter Russosque exardescere, sibi ab utrisque tantisper cautionis loco futurum. Hinc ad urgendum Grypsvvaldæ obsidium abiturus erat,

quæ

1631. Grypsvvaldа capitur.

quæ sola Cæsareis in Pomerania restabat: verum rem sperato citius confectam reperit. Nam Achatius Tottius, cui ejus obsidii cura demandata fuerat, equites nonnullos exploratum circa oppidum præmiserat, in quos ipse Perusius præsidii præfectus longius quam par erat, progressus impingitur, ac diffugientibus qui comitabantur Croatis occiditur, eam laudem meritus, quod optime omnium è Cæsareis ducibus stationem suam in Pomerania defendisset. Præsidiarii tamen amisso quantumvis strenuo duce, adversus adventantem cum exercitu Tottium ferociam primo ostentare, & acri eruptione in subeuntem peditem decertare. Sed postridie animis lapsi honestas conditiones pacti oppidum dedunt: in quo munitiones, & alia ita præclare disposita reperiebantur, ut si Perusius vixisset, aliquot mensium obsidionem tolerare potuisse videretur. Cum autem præsidiarii, quibus tutum iter Rostochium versus promissum erat, Havelbergam tenderent, superveniens tribunus Hallius equites dissipavit; pedites mille quingenti arma deponere jussi, plerique sacramento Regis accessere. Qui licet adversus pacta se violatos quæri non possent, quod diversum convento iter ingressi forent; factum tamen Gustavo displicuit, eoque in autores si deprehenderentur animadverti, qui captivi superfuerant, liberos dimitti jussit. Interea exercitus ad Spandoam levibus excursionibus hostem lacessebat. Ac inter cæteros Baudisius Ortenburgico Comite, & Hallio tribuno comitantibus Albim vado transiens ducentos Cæsareos equites Werbenæ cædit, captis qui necem effugerant. Sed dum ipse atque Ortenburgicus siti æstuque inflammati raptim se frigida proluunt, gravissimum morbum ambo contrahunt, ex quo Ortenburgicus paulo post extinctus est, juvenis manu consilioque pollens, & qui magnam de se expectationem concitaverat. A Regiis quoque Havelbergæ Basilica occupata, & nonnulli Cæsareorum Burgi non procul Magdeburgo oppressi. Ex adverso Cæsarei è Silesia Gœtzii Tribuni ductu recentem militem à Nicolao Bockio collectum nocturna irruptione dissipant; etsi plerisque cum ipso tribuno tenebræ effugium dabant. Quos tamen mox Gustavus Hornius ultus est, septem Cæsareorum alis Grunbergæ oppressis.

Gustavus Albim versus movet.

§. 19. At Gustavus purgata jam à Cæsareis Pomerania, partem copiarum ad ejus provinciæ munitiones custodiendas, & ut Meclenburgicis Ducibus, qui tunc sua armis recuperatum ibant, adsisterent, sub Tottio reliquit; cæteros ad exercitum in Marchiam ire jussit. Ubi maxima peditatus parte sub Joanne Banerio ad Vetus Brandeburgum subsistente, ipse selectis cum sclopetariis, & universo pene equitatu Jerichoam cœnobium venit, ac dimisso passim equite vicinam regionem ad usque Magdeburgensem pontem explorat. Ad cujus adventum Pappenheimius, qui hactenus Burgi stativa habuerat, celeriter se Magdeburgum recepit. Rex nullo cis Albim hoste reperto ad Tangermundam id flumen trajicit, & in arcem oppido adsitam refugos Cæsareos cædit, ac ponte navali Albim ibi jungit. Eodem cum omnes copias contraxisset, deliberabat, num expediret ad recuperandum Magdeburgum incumbere. Sed quod Tillius cum exercitu non procul abesset, qui sine dubio obsessis auxilio venturus erat; nec cum Saxoniæ Electore quidquam adhuc convenisset, munito ad Albim loco exercitum continere instituit, expecturus, quo Cæsaris arma in fœderis Lipsiaci socios per Superiorem Germaniam, ac glisceus inter Saxonem & Tillium diffidentia eruptura forent. Huic rei maxime opportunus locus visus, ubi Havela Albi absorbetur. Nam Havela commodam commeatus subvectionem, & ne hostis tergum circumire posset, præstabat. Unde & Havelberga Cæsarei exturbati, Winkelio tribuno per flumen humero tenus in oppidum irrumpente: ubi qui in armis deprehensi restiterant trucidati; quadringenti amplius, qui armis abjectis salutem petierant, capti. Werbenam igitur translata castra, medio inter oppidum ac Albim loco ponc aggerem coërcendis exundationibus quondam structum, qui tunc munimenti in vicem adaptabatur. Simul ponte fluvius insternitur, ac validum castellum in angulo, quo Havela Albi miscetur, excitatur. Ac ne præsidium Cæsareorum, quod Dæmitzam insidebat, in Succorum pabulatores incurrere posset, stationes equitum idoneis locis disponuntur.

1631. Castra ad Werbenam ponit.

Superior Germania fœderi Lipsiensi renunciat.

§. 20. Interea Cæsar per exercitum Egonis Furstenbergii ductu ex Italia reducem Superioris Germaniæ Protestantes, cum literæ nihil proficerent, ut fœdus Lipsiense ejurarent, cogere instituit. Ibi Memminga primum, & Campodunum subacta, ac pecuniis emuncta. Inde Ducis Wurtenbergici Tutor trepida deditione transigit, cum jam in itinere essent tria militum millia, auspiciis Gustavi Regis à Schlammersdorfio conducti, & manus peditum Ulmensium, qui auxilio mittebantur. Hinc Ulma & quicquid urbium per Sueviam, simul Circulus Franconicus Lipsiensi decreto renunciant. Miles ab his conscriptus exautoratur, & magnam partem Cæsaris sacramento accedit, ingenti insuper pecuniæ summa exsoluta. Ita paucos intra dies isto tractu Lipsiense fœdus nullo negotio eversum.

Tillius in Thuringiam movet.

§. 21. Sed non pari facilitate res Tillio succedebat circa cæteros Lipsiaci decreti socios in ordinem redigendos. Is relicto cum idoneis copiis Pappenheimio ad defensionem Magdeburgi, & vicinorum locorum, Thuringiam versus movebat, ut Hassiæ Landgravio Wilhelmo, Saxoniæque Ducibus, & cumprimis Electore perdomitis Protestantium fœdus plane dissiparet. Ac jam in ditione Vinariensi, atque Schvvartzburgensi hostili modo grassabatur. Frankenhusa direpta, & in cineres data. Erfordia blanditiis & prompto obsequio eundem à se avertit. Hinc Mulhusam se contulit, unde legatum cum durissimis mandatis ad Wilhelmum Landgravium misit; quem ubi hic animoso cum responso rejecisset, ac jam Tillius arma in istum expediret, à Pappenheimio de impressione Gustavi ad Albim nuntius venit. Igitur potius visum dilato Hasso illuc totis viribus incumbere, & vel præliandi necessitatem ipsi imponere, vel trans Albim eundem rejicere. Quo repulso in proclivi fore sibi sperabat Lipsiaci fœderis reliquias opprimere. Nam se quidem militum robore Gustavo longe præstare judicabat. Igitur circa Julii mensis initium Mulhusa digressus Tillius per Mansfeldam, & Ascaniam Wolmerstadium festinato itinere pervenit. Cujus adventu cognito Gustavus Rex cum magna equitum & dimacharum parte versus istum procedit, tentaturus num recens adventanti de improviso clades aliqua inferri possit. Nec successu res caruit. Nam in tres equitum legiones Montecuculi, Bernsteinii, & Holckii, quæ in vicis Burgstallo, Reindorffio, & Angero hospitabantur, noctu impressio à Rege facta, & earum magna pars cæsa; cæteri in fugam dispersi. Eo in conflictu tribunus Bernsteinius cecidit. Sed è Regiis Carolus Ludovicus Palatinus Lauterensis, dum ante Rheingravii legionem acriter pugnam ciet, graviter saucius paulo post non sine magno Regis dolore decedit. Inde Tillius toto cum exercitu Werbenam movet clam præmissis, qui sub ipsius adventum tormenta Suecica clavis configerent, & oppidum incenderent, num forte eo tumultu in castra Regia penetrari posset. Sed detecta proditione Gustavus tormenta,

Tilliani vapulant.

1631. menta silere, & magnum ignem Werbenæ excitari jusserat, ut eo fidentius Tilliani castrorum munimentis succederent, velut peractis insidiis. Tanto majore damno in propiores fulminatum, ac Tillius amissis plurimis re infecta in castra sua se recepit. Inde quotidianis velitationibus inter equites utrinque certatum, nullo in summam rerum momento. Sed cum Tillius Gustavum in aciem elicere non posset, nec munitissima ejus castra oppugnare auderet, pabuli quoque & commeatus inopia urgente, cum Gustavo contra opportunitate fluminum omnia bello trahendo necessaria suppeterent, retro vertit, ac evocatis Vetere Marchia præsidiis Wolmerstadium exercitum reducit.

Meclenburgici Duces ditionem suam armis vindicant.

§. 22. Dum Tillius in Thuringia moratur, Regina Maria Eleonora è Suecia cum aliquot millium supplemento in Pomeraniam adpulerat, quorum partem ad se Rex in Marchiam accivit, partem Ducibus Meclenburgicis ad vindicandam avitam ditionem auxilio ire jussit. Isti enim hactenus inani spe ex Ratisponensi conventu concepta, à quo ad cognitionem Electorum rejecti fuerant, tandem fallacium morarum fessi occasionem fortiter arripere decreverunt. Quibus inter alia hoc quoque animum addebat, quod ad Conventum Lipsiensem à Saxone evocati, eoque ipso legitimi Principes agniti fuerant. Illi igitur super justitia conatus sui publico scripto testati partem copiarum à se collectarum Stralsundam navibus transportaverant, quæ per Ribnizam sub Tottii imperio, adsistente Joanne Alberto Duce, in Meclenburgicam irrumpebat. Suana, Gustrovia, Butzovia ab hostibus desertæ ultro patuerunt. Plavia arx, & Miroa post exiguam moram dedita. Oppressæ quoque hinc inde aliquot hostium alæ, & opima præda à Regiis parta. E diversa provinciæ parte Dux Adolfus Fridericus cum tribuno Lohusio irrumpens recta Suerinum, pristinam aulæ suæ sedem properabat, in cujus suburbio ducenti dimachæ (quos militari vocabulo *dragones* vocant,) deprehensi partim cæduntur, cæteri in stipendia Regis transeunt. Mox oppidum expugnatum paucis utrinque cadentibus; cæteri hostium in arcem refugere natura munitam, & provisо satis commeatu, sed tormentis destitutam. Adversus quos deditionem recusantes à Tottio Georgius Johannis, & Laurentius Caggius tribuni obsessoribus auxilio missi. Sed postquam machinis arx verberata, & omnia violentæ oppugnationi parata forent, obsessi honestas conditiones pacti arcem tradiderunt, ac pars Dœmitzam, cæteri Wismariam dimissi; etsi plerique gregariorum ultro Regiæ militiæ nomina darent. Sic Meclenburgica levi negotio ad antiquos dominos rediit, exceptis Wismaria, Rostochioque, & Dœmitzæ arce, quas adhuc Cæsareus miles tenebat. Circa has habito consilio decretum, ut Rostochium obsidio cominus premeretur, Dœmitzæ, ac Wismariæ præsidia dispositо locis idoneis equite eminus includerentur. Principes isti terris suis jam redditi feriis indictis, solennique pompa Gustroviam ingrediebantur, cui maximum splendorem conciliabat Gustavus Rex, eodem excurrens, quem immensus populi plausus prosequebatur.

Hamiltonius è Britannia copias adducit.

§. 23. Circa idem tempus in Germaniam adpellebat Jacobus Hamiltonius Marchio cum sex Anglorum Scotorumque millibus, quos auspiciis Gustavi Regis propriis sumtibus adjuvante quoque Angliæ Rege conscripserat; in quos tamen Gustavus diserte summum sibi imperium reservaverat. Eas copias Gustavus Visurgi immittere destinaverat, quibus se juncturus erat Joannes Adolfus Archipræsul Bremensis, jamdudum in partes Gustavi pronus, simul & è Batavis aliqua manus expectabatur; quo illis in oris excitato bello Tilii animus, viresque distraherentur. Sed quia Batavos non parum suspicionis incesserat, quod bellum ea ratione finibus ipsorum advolvi videretur; igitur neque promovendæ Hamiltonii expeditioni quidquam gratificari volebant, & ne Wilhelmi Nassovii copiæ istis jungi possent, præter necessitatem eas suo sacramento adigebant. Cæterum cum naves, quæ Hamiltonii copias vehebant, Visurgim versus tendentes jam Heiligenlandiam insulam in conspectu haberent, adverso vento abreptæ cursum mutare, & per Oresundam in Pomeraniam dirigere instituerunt. Id consilium è Daniæ Regis suggestionibus aliqui captum arguebant, qui Suecos in Bremensi ditione pedem figere, quam alicui è filiis suis spe destinaverat, abhorrebat. Ipse tamen Hamiltonius causabatur tironem se militem in ora hostibus infesta exponere non fuisse ausum, quod intellexisset nondum ibidem præsto adesse equestres pedestresque copias, quas eodem se missurum Rex promiserat. Ita iste præmisso ad Regem Leslæo, qui de adventu suo edoceret, & quo deinceps tendendum foret mandata exciperet, ad Penemundam militem in terram exponit, & per Pomeraniam in Novam Marchiam adscendit, ductis secum compluribus machinis leviori pondere à se ipso primum inventis. Rex igitur ex eventu consilio mutato ad Oderæ tutelam eas copias adhibere constituit, postquam Hornium, qui hactenus circa Francofurtum adversus Cæsareos excubaverat, ad se Havelam versus evocasset, in cujus locum Hamiltonius subiturus erat. Enimvero miles iste Britannicus egregia specie, & armis, vestibusque bene instructus, sequente autumno morbis fere consumtus paulatim evanuit insolentia asperioris cœli, victusque, & tam laboriosæ militiæ intolerans, ac sæviente tunc passim contagio. Nec memorabile quid ab eo gestum, nisi quod mense Octobri repentina in Cæsareos Gubenæ hospitantes impressione ducentos eorum cecidit, trecentos captivos abduxit.

Benedictus Oxenstierna è Gallia redit.

§. 24. E Gallia quoque revertebat tunc Benedictus Oxenstierna mense Martio illuc missus, ut, quæ recens contractum fœdus requirebat, honoris verba expromeret, & promissam pecuniam dicto die exigeret. Qui honorifice in ea aula habitus, quæ postulabat facile obtinuit, nequicquam ringente Curtio, quem Cæsar disturbando fœderi miserat. Sed quæ de quater mille Gallis Gustavo submittendis petebantur, Rex iniquitate temporum excusabat, quod domi mater cum fratre turbas excitasset, quibus compescendis milite suo ipse opus habeat. Sed qui ad Venetos missus fuerat Christophorus Ludovicus Raschius fœdus iisdem cum Gallico Legibus conciliaturus, in quod proclives istos esse Legatus Gallicus Charnassæus fidem fecerat, præter inania nihil retulit, quod isti metu Italici belli jam soluti, iis quæ propius ipsos non tangebant immisceri nollent. Nec ab Helvetiis, qui itidem in belli societatem solicitabantur, quidquam obtentum, Cæsare veterem ipsorum cum Austriacis necessitudinem ingerente.

Fœdus cum Wilhelmo Hassiæ Landgravio.

§. 25. Dum in castris ad Werbenam hæret Gustavus, ad ipsum accesserat Wilhelmus Hassiæ Landgravius, fœderi de quo jam superiore anno actum fuerat, suprema manum impositurus. Ejus summa huc redibat, ut Rex Landgravio in protectionem, & clientelam recepto adversus quoscunq; consilio auxilioque pro viribus adsisteret, nec cum Cæsare aut Pontificiis pacem iniret, nisi ipso incluso, ac in statum, qui ante motus Bohemicos fuerat, restituto. Nec minus eidem opem ferret, si eo nomine à quopiam infestaretur, quod alicui è vicinis Pontificiis Statibus quid eripuerit. Contra Regi Landgravius fidem promittebat, quodque eosdem cum ipso hostes amicosque habiturus, nec absque ejusdem consensu de pace transacturus sit. Conventum

1631. quoque, ut requirente belli necessitate Regio militi Landgravii munita loca pateant, ut tamen receptus iisdem miles Landgravio quoq; juramento se obstringat, eidemq; jura sua salva sint, nec minus cessante necessitate gratis ista restituantur. Regi quoque in exercitum, quem propriis sumtibus Landgravius erat conscripturus, summum imperium reservabatur; cui regendo Rex se absente idoneũ ducem Landgravio adjuncturum se receperat. Quæ ipsa tamen ducis Regii dignatio in Landgraviũ conferebatur. Insuper quid Landgravii subditi Regio militi ditiones istius transeunti præstare deberent, definitum. Tum ne qua repetitio esset sumtuum, quos alteruter in alterius auxilium impendisset. Ad eandem formam pleraque fœdera, quæ post cum aliis Germaniæ Principibus feriebantur, concepta inveniuntur. Sic Landgravius inter primos fuit Germanorum Principum, qui citra hæsitationẽ in partes Gustavi descenderet, ad suam communemq; Protestantium salutem ac libertatem adserendam, Cæsarei nominis terriculamento sepulto. Tanto acrius in ipsum exarserat Tillius, qui & literis provinciales in absentem concitare nequidquam conatus erat, & Fuggerum Comitem cum decem legionibus à Liga recens conscriptis in Hassiam irrumpere jusserat. Quibus nihil territus Landgravius ad vim repellendam strenue arma comparabat.

Tillius Saxoniæ Electorem invadit.

§. 26. Enimvero Tillius, postquam re infecta ab oppugnando ad Werbenam Gustavo recedere coactus fuerat, ad evertendum Saxoniæ Electorem velut caput Protestantium, injussu quantumvis Bavari, se accingit, eo commodius tota deinceps belli mole Gustavo incubiturus, si nihil à tergo intutum restaret: ultro quoque Suecorum res per Germaniam collapsuras ratus, si omnes Protestantes Cæsaris jugum subiissent. Primo tamen Cæsar dissimulata offensa per legatum Hegenmullerum à Saxone postulabat, cæteros socios permoveret, ut à decreto Lipsiensi desisterent, velut ipse ejusdem præcipuus autor non foret. Tum ut idem Cæsarem inter Sueciæque Regem mediatoris partes susciperet, facultatem offerebat. Ast cum neque hæc legatio, neque subsecutæ Cæsaris literæ istum à decreto Lipsiensi dimoverent; tandem Tillio ut vim ipsi admoveret injunctum, capitali Cæsaris errore, quod Saxoni, ut cum Gustavo id dudum captanti se jungeret, necessitatem adferret, qui alias ab extranea societate vehementer abhorrebat. Cum facile fuisset vel solitis verborum blandimentis Saxonem demulcere, vel positis inter Gustavum Saxonemq; castris utrumque cunctando atterere. Sed nimirum præteritæ felicitatis recordatio nimiam Tillio velut vinci nescio fiduciam inspirabat, ut ultro istorum conjunctionem procuraret, velut uno utrumque ictu perditurus. Qui ubi Furstenbergii copias jam in propinquo esse intelligeret, per delegatos Wolmerstadio missos denuo imperat, ut decreto Lipsiensi renunciet, delectibusque habendis absistat, ac suas copias Cæsari tradat adversus Suecum ducendas una cum tributis ad eas alendas destinatis. Quæ postulata Saxo abnuere, justitiamque decreti Lipsiaci adstruere, ac vim deprecari. Tillius interea Wolmerstadio Islebiam castra contulerat, ut copias ex Italia reduces quindecim millium numero sub Furstenbergii ductu sibi adjungeret. Hinc recta in Electoris ditiones cum exercitu quadraginta millibus bellatorum constante ingruit, Hala demum literis missis denuntians, ni postulatis satisfiat, vim inferendam. Tum statim hostili modo terras ipsius ingressus Mersburgum occupat, ac Lipsiam per unum diem tormentis verberatam ad deditionem compellit.

Saxoniæ Elector

§. 27. Ita tandem Elector, qui copias suas Torgam contraxerat, quod luctenus adversatus fuerat, misso Arnhemio Gustavi auxilium implorat; qui cum eam tempestatem isti incubituram prævidisset, Werbena Vetus Brandeburgum se contulerat, quo propius periclitanti adesset. Quia tamen Regis societatem sæpius oblatam Elector repudiaverat, decorum videbatur non statim velut ad nutum istius accurrere. Eoque primum Arnheimio frigidius respondebatur: dolorem se ex Electoris calamitate concipere, quam dudum ipsi prædixerit: quamque declinare licuisset, si in tempore fides sibi foret habita. Venturum se tamen eidem auxilio, licet alio jam ire destinaverit, si quidem Witteberga in receptus securitatem sibi tradatur, Electoris filius primogenitus in castra sua militatum veniat, stipendium trium mensium suo exercitui solvatur, proditores, quos circa se Elector habeat, sibi dedantur, aut ab ipso plectantur, ac fœdus mutuæ defensionis, & ut eosdem uterque hostes habeat, secum feriatur. Ast Elector, cujus tempora scrupulosas licitationes non ferebant, non Wittebergam solum, sed universum Electoratum in receptum offerebat; nec filium modo, sed & se ipsum ad exercitum Regis affore. De stipendio quoque, & proditorum supplicio, si indicentur, liberaliter promittere; ditiones denique suas, ipsamque vitam causæ communi se impensurum. Contra Rex, ne magnitudine animi Saxoni concederet, reponebat; causam sibi fuisse, quare cautionem istiusmodi exegerit, quod Elector hactenus ita difficilem se postulatis ipsius exhibuisset. Sed nunc, postquam generosa consilia ab ipso capessi videat, cæteris omissis hoc unum postulare, ut strenue ad communem causam asserendam se accingat. Quod si tamen exercitui suo unius mensis stipendium exsolvere velit, ipsum brevi hujus impensæ fructum uberem capturum. Nec mora fœdus in has leges concipitur, ut sociatis viribus Rex defensionem Electoris suscipiat, in ejus præjudicium nihil agat; junctis utrinq; exercitibus summa directio eorum, quæ communi consilio decreta fuerint, penes Regem sit; neuter absque alterius consensu de pace tractet; Regi locis ad Albim opportunis transitus concedatur, ejusque exercitui, quamdiu in territorio Electoris hospitatur, proque ejus salute pugnat, necessaria ab hoc alimenta præbeantur. Fœdere icto Gustavus exercitum tredecim peditum, novem prope equitum millibus constantem Wittebergæ trans Albim ducit, & inde apud Dibenam Saxonicis copiis jungit.

1631. Gustavo fœdere jungitur.

Deliberatio de summa belli.

§. 28. Ibi præsente quoque Brandenburgico Electore, qui cum Gustavo advenerat, de belli gerendi ratione deliberabatur. Rex etsi & ipse in prælium ardebat, tamen ut in omnem eventum excusatus esset, ac non nisi volentibus Electoribus alea tentaretur, in speciem prælium dissuadebat, circumspecte procedendum differens, Tilliumque à tergo circumeundum, num quæ occasio ipsi nocendi inveniri, aut idem in æquum locum protrahi possit. Neque enim credebat Gustavus, cautum senem relicto tuto loco citra necessitatem prælii aleam tentaturum; cum facile ipsi foret intra castra se continendo hostium impetum eludere, ac inani labore eosdem defatigare. Periculũ quoq; ingerebat tum sibi tum præcipue utriq; Electorum imminens, si clades aliqua fuisset accepta. Ast Saxo cui animus molestiarum ac periculorum belli insolens, eoq; omnis moræ impatiens erat, prælio certandum contendebat, ac vel solum se in Tillium iturum jactabat; causatus provinciam suam utrique exercitui alendo imparem esse. Huic ergo concedens Rex, cum prælium sederet, confestim in hostem movendum suadebat, antequam Altringeri copiæ, quæ jam Erfordiam attigerant, Tillio jungerentur, & Tiefenbachius è Silesia ingrueret. Unde Brandenburgico ad sua digresso recta Lipsiam versus tenditur, Regio exercitu dextram

1631. dextram, Electoris sinistram manum obtinente. Tum animatos suos, & instructos Rex monebat; equos cataphractorum gladiis in vulnere circumtortis foderent, ubi sessorum corpora in ictus non paterent. Contra Tillius cognita Regis & Electoris conjunctione aliquandiu dubitabat, trahere bellum, an prælium tentare satius foret. Nam & ipse tuto loco consederat, ac hostis mora facile atteri posse videbatur: & adventante propediem Joanne Altringero, si utiq; acies placeret, auctioribus copiis certaturum. Eoque castra ad Lipsiam munitionibus circumdari, machinasq; idoneis locis disponi mandaverat. Sed Pappenheimius aliique duces fiducia sui, & contemtu hostium, ut tutiora consilia abdicaret, permovebant; recens conscriptos Saxones, & fractos laboribus Suecos Cæsareo militi perpetuis victoriis assueto pares haut futuros. Observatum est ab illis, qui omina captant, consultationē istam in suburbio Lipsiaco intra vespillonis ædes habitam, pictis ad parietem sandapilis. Igitur Cæsarei summo mane relictis ad Lipsiam castris in aciem dispositi versus Breitenfeldæ campos uno à Lipsia milliari procedunt, ubi tot victoriarū gloriam fructusque paucarum spatio horarum perdituri erant. Tillio simul laudem prudentiæ suæ prodigente, qua hactenus jactaverat; nunquam altius se aquam ingredi, quam fundum conspicari possit.

Prælium ad Lipsiam. §. 29. Sic igitur in prælium ad Lipsiam tantopere celebratum descendebatur, quo supra septuaginta quinque millia bellatorum patentissima planitie concurrebant. Ubi Tillius præcepta loci commoditate elatiora campi elegerat, in quibus tormenta disponebat acie retro lenes illos clivos explicata. Simul zephyrus à tergo insurgens pulvere fumoque hostium ora impleturus erat. Exercitum ejus componebant septendecim peditum, totidem equitum legiones. Pedes in quatuor grandiores phalanges more Hispanico digestus; ad utrumq; latus eques se exporrigebat. Verum universæ copiæ unicam tantum aciem faciebant, nullis reservatis qui secundā ut solet aciem formarent. Tanta illis victoriæ fiducia erat, velut uno tantum impetu ad prosternendos hostes opus habituris. Enimvero mox observatum fuit, Tillium, postquam hostes ita fidenti animo, ac bene dispositis ordinibus gradum inferre conspiceret, expalluisse, ac vix lingua, auribusq; satis compertisse, quasi nunc demū ancipitia fortunæ consideraret, & quantum esset, quod aleæ expōsuerat; an futuræ cladis præsagium mentem externaverat? Ast Regio, Saxonicoq; exercitui, priusquam patentibus campis aciem extendere posset, per objacentem rivum attenuato agmine transeundum erat; ut multi judicarent, si intra eas angustias impeditis hostis ingruisset, ipsorum ordines facile turbari potuisse. Sed Tillio potius videbatur occupati semel loci commoditatibus inhærere; an quia nihil veterano suo militi par credebat? Jam igitur apertam nacti planitiem Sueci, Saxonesque illi à dextris, hi à sinistris seorsim utrique duabus aciebus compositi constiterant. In dextro Suecorum cornu primam aciem implebant Ostro-Gothi, Smalandi, Westro-Gothi, & duæ Finnonum equestres legiones; post quos Rheingravii eques in subsidiis stabat. Secundam aciem Livoni, Curlandique, tum Damitzii, & Sperreuteri tribunorum legiones componebant. Eum locum tuendum Rex ipse sibi sumserat, adjuncto Joanne Banerio, si quis forte casus ipsum alio avocaret. In sinistri cornu prima acie Hornii, Callenbachii, & Baudisii, secunda Hallii & Curvillii equites collocati; quam stationem Gustavo Hornio Rex commiserat, quæ medium universi corporis locum adsistentibus à sinistra Saxonibus obtinebat. Interstitia turmarum selecti sclopetariorum manipuli occupabant, longioribus tubis hostiles equites excepturi. In medio pedes consistebat, cujus primam aciem absolvebant quatuor phalanges; prima Dalecarlorum sub Achatio Oxenstierna; altera Regis prætoria sub Maximiliano Teuffelio, tertia è Suecis Germanisque mixta sub Erico Handio, quarta, vetustior cœrulea dicta, sub Winckelio tribuno. Quibus subsidio stabat legio equitum prætoria sub tribuno Uslario, & tria valida peditū agmina sub Ramsæo, Hamiltonio, & Monavio, Scotis tribunis. In secunda acie tres phalanges erant sub Turrio Comite, Hebronio, & Vitztumio. Cochtitzii, & Schaffmanni equites aciem claudebant. Saxonum acies sex equitum, totidem peditum legiones continebat, queis ex judicio Regis dispositis Arnheimius imperabat. Acie sic instructa cum Regios jam intra tormenti ictum successisse Tillius judicaret, trium machinarum irritis ictibus ipsos salutabat. Rex duobus more Suecico respondebat, quorum prior Baumgartnerum tribunum discerpsit. Tormentis inde continuo fulminare Tillius, sed rarius Rex, quoad è propinquo certiores ictus dirigi possent. Circa secundam horam pomeridianam ad manus venitur. Cæterum quia Tillio ventus à tergo flabat, Rex sinistram versus quantum poterat aciem circumagere, ut ventus utriq; æquus foret. Id cum Tillius animadverteret, quo venti opportunitatem retineret ad dextram manum aciem protrahebat. Sed eo ipso sinistrum ejus cornu, & Holsatica peditum legio à cætero corpore divellebatur, ut longe maturius heic, quam aliis partibus, pugna committeretur. Equites quoque Cæsarei, immistos primæ Suecorum aciei peditum manipulos declinantes, circuitu facto in Rheingravii legionem, & secundam aciem dextri cornu terebantur. Verum hæc moderante Banerio, cui Rex è prima acie opportune subsidia submittebat, tanto impetu in sinistrum hostium cornu invehebatur, ut illud post brevem pugnam in fugam propelleret. Holsatica tamen peditum legio acerrime resistens ingruentes aliquoties Suecorum equites non sine damno rejecerat, donec equite juxta, ac selecto pedite incumbente ad internecionem cæderetur. Universus porro Tillii peditatus cum equitibus, qui latera utrinque tegebant, nec non dextrum cornu clivo descendens frontem ita circumegerat, ut Regiis fere præteritis tota mole in Saxones incumberet, quod eos recens conscriptos facilius pulsum iri Tillius crediderat, quorum strage Regios quoque terror invasurus esset; an quod istos tormenta Regia dexterrime excussa in eam partem averterant? Quicunque igitur horum in sinistrum Regis cornu impingebantur, facile dissipati in fugam propellebantur. Sed Saxonici cum primis pedites, & turmæ equitum, quos Vasalli armaverant, impressionem Cæsareorum haut sustinentes solutis ordinibus, armisque abjectis terga fugæ dabant. Quo successu præmature nimis inflati Cæsarei jam passim nuntios victoriæ dimittebant, evanidum suis gaudium daturos. Et pars dum præfervide Saxones persequuntur, aut ad impedimenta diripienda discurrunt; ordines solvebant. Reliqui Saxonicos adhuc resistentes circuitu capto à tergo circumventum ibant, Elector in isto tumultu Eilenbergam versus se propipuerat; Arnheimius ad Regem advolabat, consilium, & opem ipsius exposcens. Ast Rex hautquicquam territus sinistrum suorum cornu, & duas peditum phalanges è secunda acie Hebronii, & Vitztumii frontem Cæsareis à sinistra ingruentibus obvertere jubebat. Ac sinistrum quidem cornu latus hostium, phalanges frontem invadebant. Heic eques Cæsareus circa reliquias Saxonum dissipandas occupatus pugnæ fessus, & in prædam cædemque ordinibus pene solutis effusus, ab integris compositisque

1631. tisq; Regiis statim in fugam pellitur. Sed pedes acerrime pugnam ciebat. Sic ut asperrimo hocce conflictu Teuffelius, qui duas istas phalanges adduxerat, ac complures alii ductores occumberent. Tandem Hornius cum reliquis è sinistro cornu equitibus, ac selectis sclopetariorum, cui è dextro cornu Westro-Gothos Rex subsidio miserat, redintegratis assultibus undiquaque incumbebat; machinæ quoq; legionariæ undique advectæ obstinatorum hostium agmina lacerabant, ut tandem convulsis ordinibus loco propellerentur. Quatuor tamen legiones, densa pulveris nube tectæ integræ evaserunt. Interea Rex cum dextro cornu ad sylvulam in clivo sitam progressus tormenta hostium in potestatem redigit, & iterum pedem obsirmantes dissipat. Sed præcipuum peditatus Succici robur, tota nempe prima acies quatuor phalangibus constans, & tertia phalanx secundæ aciei fere spectatores alieni certaminis steterant. Sic post atrocem quinque horarum pugnam plena victoria Gustavo cessit, equitatu Regio terga fugientium cædente, quoad nox persequendi finem imperaret. Plurimos tamen dispersos, ac palantes rustici post trucidavere, dato vicatim per campanas signo excíti. Nuntius quoque à Rege ad Electorem missus è summo mœrore istum ad immentam lætitiam revocabat. Victor exercitus in loco pugnæ pernoctavit. Cæsareorum aliqui Lipsiam ex acie se receperunt; plures Mersburgum, Halam, & ulteriora trepidi petivere. Ipsum Tillium præfectus alæ sub legione Rheingraviana Fridericus cognomine Longurionis vulgo nuncupatus, in turba eminus agnitum assecutus fuerat, ac oblatam vitæ gratiam adspernantis caput, dorsumque breviore sclopeto non segniter contuderat. Et vivo aut mortuo potitus fuisset, ni Rudolfus Maximilianus Dux Lauenburgicus à latere advolans Friderici caput globo transverberasset, ac fatiscenti jam seni effugium præbuisset. Qui Halam primum, ubi vulneribus plagisque medicamenta adhibuit, inde Halberstadium contendit, quindecim peditum signis comitantibus, quæ non supra sexcenta capita sequebantur. In itinere Pappenheimius se adjungebat cum quadraginta equitum alis, quæ vix mille quadringentos homines continebant. E Cæsareis in illa planitie cæsi numerabantur septem millia sexcenti, præter eos qui in fuga perierunt. Saxonum supra tria millia cecidisse feruntur: Regiorum circiter duo millia desiderati, maximam partem equites. E captivis quinque millia stipendio Regis accedebant. Occubuere ibi è præfectis Cæsareis Otto Fridericus Schœnburgius, Otmarus Ervvittius, Baumgartnerus, Baro Grottius & plurimi alii. Adolfus Holsatiæ Dux ex vulnere paulo post decedebat. Sed & Rex egregiorum virorum jacturam fecerat, Maximiliani Teuffelii, Callenbachii, Hallii, Adercasii, Damitzii, & complurium inferioris ordinis. Curvillius levi vulnere in fronte perstrictus suffusis cruore oculis in hostes aberrans captivus abductus est. Saxones Bindauffium, Eustachium Læterum, duos Starschedelios, Discavium, Lammingerum, alios amisere. Tormenta viginti septem, maxima prædæ vis, supra centum vexilla equestria ac pedestria in Regis potestatem pervenerunt. Isthæc victoria non solum Cæsarem ac Ligistas in summam consternationem conjecit, sed & Polonos haut mediocriter perturbavit, qui jam de Borussia invadenda agitabant, si adversi quid Gustavo accidisset. Contra quicquid erat Protestantium animos inde sumebat excutiendo Cæsaris jugo, ac nulla amplius ejusdem reverentia in partes Gustavi transibat.

Der Lange Fritz.

Lipsia recuperatur.

§. 30. Rex altero à victoria die Lipsiam accessit, quam Wangelerus Tribunus cum præsidio mille militum tenebat, in quam & plurimi è prælio profugerant. Sed cum Wangelerus deditione imperata deliberandi spatium postularet, Rex Saxoni urbis suæ expugnationē commisit, qui & paucos post dies deditione eandem recepit. Et è præsidiariis quidem qui Pontificia sacra colebant hac lege dimissi, ut ne deinceps contra Regem, Electoremve arma gererent; Protestantes statim Electoris sacramento accessere. Qui in oppidum è prælio se abdiderant, captivitatis sortem subiere, quos inter Coronnus, & Blancardus tribuni, Reinardus Walmerodius Quæstor exercitus, & multi alii non infimæ notæ. Rex interea cum expedita equitum caterva Mersburgum properaverat, ubi valida manus prælio profuga iterum coiverat, è qua mille amplius cæsi, quingenti capti, sed qui plerique post militiam Gustavi subibant. Inde Halam itum, quæ una cum arce Mauritioburgo nullam moram fecit: præsidiariorum plerique legiones Succicas supplevere. Oppidum istud juramento Regi fidem dedit. Magdeburgici Præsulatus regimen Ludovico Anhaltino Principi tantisper commissum. Paulo post & universi Principes Anhaldini in protectionem Regis se conferunt, promisso ad belli sumtus certo in menses tributo, operaque subditorum gratuita, si in ditione ipsorum vel munitionem extruere, vel Albim ponte insternere vellet.

Cæsarei ad Mersburgum vagantur.

Anhaldini Principes in protectionem Gustavi succedunt.

§. 31. Halæ inter Regem & Electorem, qui huc post receptam Lipsiam se contulerat, consultabatur, quæ via bello gerendo deinceps insistenda foret. Ac id quidem utrique displicebat, Tillii fugientis vestigia legere, qui per Halberstadiensem, ac Brunsuicensem agrum ad Visurgim se proripuerat; ne belli sede in Interiorem Saxoniam translata amici Principes belli incommodis involverentur, cæteri per Superiorem Germaniam sub cultro relinquerentur, Cæsareis ac Pontificiis provinciis immunibus, per quas facile exercitus reparari poterat. Sed cum duæ paterent viæ, per quas bellum hostium terris infundi posset, una ad dextram per saltus Thuringicos in Franconiam, altera ad sinistram in Cæsaris ditiones hæreditarias, Saxo quidem hisce Gustavum immittere laborabat, ipse in Franconiam suo cum exercitu moturus. Nec defuerunt qui crederent, si in prima consternatione Gustavus eodem irrupisset, ipsi in prochvi fuisse Cæsarem in summas angustias conjectum Vienna exturbare, & propioris damni sensu ad pacem amplectendam cogere, populis ei subjectis certatim ad Gustavum defecturis, quos ob violentam sacrorum mutationem exulceratos solus metus utcunque in officio continebat. Quo ipso eidem facultas subtrahebatur tanta mole bellum instaurandi. Præsertim cum nullæ ibi copiæ essent, quæ torrentem sistere possent. Et capite obtrito reliqua membra ultro collapsura. Posse interim Ordines Evangelicos cum Catholicis committi. Certe id optimum judicaverat Oxenstierna, qui cum post Francofurti ad Mœnum Regem adiisset, de victoria gratulatus addiderat; optasse se, ut hoc officio Viennæ potius fungi licuisset. Et cum Rex exciperet, Tillio huc vertente eandem sibi viam fuisse insistendam; iste reponebat: Regem istuc tendentem facile Tillium eodem tracturum. Præsertim cum & Principes, in quorum terras bellum transferebatur, ejus incommodis in se devolutis offenderentur, & Gustavo Rege ad Rhenum progresso Gallus Anglusque ad æmulationem provocandi essent. Quin & Pater Josephus Ratisponæ cum Moguntino, Colonienſi, Trevirensi, ac Bavaro Electore egerat, ut si Gustavus arma in Silesiam transferret, ipsi suas ditiones tueri satis haberent. Hoc autem in Bavarum tendente necessitas eidem adserebatur cum Cæsare arma sociandi. Enimvero Gustavus sibi utique in

Consultatio de bello in futurum gerendo.

Franco-

1631. Franconiam abeundum contendebat, quod Tillius adscito Altringero, Fuggeroque validum brevi exercitum ad Visurgim erat contracturus, sine dubio in illum iturus, qui ad dextram se converteret, velut in propiorem. Eoque Saxones recenti adhuc clade perculsos, & numero inferiores hosti ea parte objicere haut consultum ducebat Rex, præcipue sub Arnheimio Duce, qui consilio quam manu promtior nuper rebus nutantibus haut nimium constantis animi specimen ediderat. Et ipso in ditiones Cæsaris hæreditarias digresso tota belli moles in Saxonem incubitura erat. Suberat & metus, ne Saxo in illas oras concedens Protestantium se ibi caput ferret, viresque Regi etiam formidandas compararet. Et quia summam rerum in eo verti judicabat Gustavus, ut omne Protestantium nomen fœdere sibi illigaretur, ipsi illuc vertere placebat: simul ut belli calamitates in Ligistarum ditiones effunderet, & Tillio ingruenti frontem obverteret. Saxonem autem vicinis Silesiis immittere visum, in ipsum pronis tanquam sponsorem quondam sacrorum & libertatis, apud quos jam fidem suam liberandi occasio advenerat. Cæterum eo congressu Gustavus Saxonem omnibus modis demulcere tanto beneficio obstrictum, & ultro ipsi gratias agere, quod tam solicite prælium suasisset; cum Saxo vereretur, ne Rex sibi præpropetam fugam, & rem male à suis gestam exprobraret. Unde hic diffundente se in lætitiam animo jactabat, se omni ope connixurum, ut in Romanorum Regem Gustavus eligatur: sed quem affectum facile deinceps Austriacorum artes refrigerabant.

Protestantes per superiorem Germaniam a Rege solicitantur.

§. 32. Rebus ita conventis Rex Martinum Chemnitium, & Marcum Relingium in Superiorem Germaniam præmittit, qui Protestantes ibi, ac inprimis validas urbes in ipsius partes sollicitarent. Hi passim animos in Gustavum propensissimos invenerunt, nisi quod Noribergenses publice aliquid decernere verebantur, fidem Cæsari nuper scripto datam causati, qui & amplis promissis eos sibi adjungere studebat. Cui tergiversationi abrumpendæ Rex per literas atrocissima quæque minatur, ni partibus suis associentur. Qui terror omnem dubitationem eximebat; an ipsi ultro metu compelli cupierant? Dehinc Gustavus Hala digressus per Querfurtum Erfordiam versus tendit, quæ urbs Gustavo legatos obviâ mittebat præsidium & vim hostilem deprecaturos. Rex cætera prolixe pollicitus, de præsidio abnuit, quod ratio belli non ferat tam opportuna urbe à tergo relicta ulterius progredi. Legatis cum hoc responso dimissis Wilhelmus Saxoniæ Dux Vinariensis cum Cuvilliana equestri legione portas Erfordiæ subito irrumpit, ac in medio foro dispositis turmis senatui imperat, ut claves portarum sibi tradant; id quod post modicam tergiversationem factum, simulque ad portas Suecorum stationes dispositæ. Postridie Rex ipse urbem ingreditur, ac postquam cives delinifica sua Suada permulsisset, ut lubenter facere vellent, quod vi cogi poterant, conventione inita in fidem & tutelam eos recipit. Pontificii, qui in oppido erant, peculiariter fidem suam Regi obstringere cogebantur. Inde munitiones veteres reparari, novas adjici jubet, ac urbi præfectum imponit Georgium Ludovicum Comitem Lœvvensteinium cum aliquot peditum, & una equestri legionibus, quæ novis adjunctis delectibus in justum exercitum augendæ erant, sub Wilhelmi Ducis Vinariensis imperio rem gesturum, qui cum fratribus Alberto, Ernesto, & Bernhardo fœdere se Regis illigaverat.

Gustavus Erfordiam occupat.

22. Sept.

Tillius copias recolligit.

§. 33. Interea Tillii audita clade Altringerus, qui cum sex millibus ad istum properans jam circa Erfordiam adpulerat, in tutiora se receperat. Fuggerus quoque & Merodius, qui cum exercitu decem millibus constante Hassiam invaserant, inde facessunt. Quibus digressis Wilhelmus Landgravius Faccham assultu iterum expugnat, præsidio Cæsareo, quod ibidem agitabat, maximam partem cæso, Tillius autem Halberstadium delatus palantes ex fuga iterum colligere cœpit. Mox tamen metuens ne a Regiis opprimeretur, abducto secum Joanne Reinhardo Metternichio Halberstadiensis præsulatus administratore, ac Pontificio clero in Hildesiensem agrum, inde Huxteram abit, ubi Ritbergii, & Sultzii Comitum, Farensbachiique tribunorum legionibus auctus ulterius in Paderbornensem ditionem procedebat. Sed cum audiret Gustavum in Franconiam irrumpere, in Hassiam, adjunctis sibi ad Fritzlariam Altringeri & Fuggeri copiis, se confert, num istius in Pontificiorum ditiones ruentis impetum sistere posset. Etenim Rex per Arnstadium, & Ilmenoam sumto itinere intra triduum saltus Thuringicos superaverat, castroque inferioris Masfeldæ munito potitus, cujus præfectum venationi vacantem Regii equites interceperant, totum Hennebergicum Comitatum in potestatem redegerat. Inde Kœnigshoviam, munitum Wurtzburgensis præsulatus oppidum, minis ac terrore perculsis oppidanis cepit, ubi insignis annonæ copia, & adparatus bellici nonnihil repertum. Inconditæ agrestium manus, quæ ingruentibus Suecis se hinc inde opponere audebant, nullo negotio cæsæ, aut dissipatæ. Hinc Suinfurtenses accedentis Regis fidei citra moram se permisere. Mox Wurtzburgum properatum, cujus suburbia refractis portis miles irrumpit, ipsumque mox oppidum post tentatam nequidquam defensionem deditur, in arcem refugientibus, qui Regis clementiæ diffisi erant. Ista in abrupta rupe trans Mœnum sita opere antiquo, & angusta fossa cingebatur; extra fossam semilunare munimentum portam obtegebat, qua parte clivo molliore adscenditur. Eo in latere tormentis arcem quatere, & obliquis fossis actis vallo succedere instituit. Quatuor dies in opere absumti, obsessis acriter in subeuntes ex arce detonantibus. Hinc Axelii Lilii legione præeunte in exterius propugnaculum impetus fit. Eo post acre certamen superato, qui in arce erant, ut Suecorum ferro suos eriperent, pontem pensilem, quo labra fossæ jungebantur, demittunt. Verum cum is cadaveribus cæsorum oneratus attrahi iterum non posset, Sueci eundem transgressi portam arcis occlusam admoto crepitaculo (*petardam* vocabulo militari adpellant) disjiciunt, ac in arcem interiorem irrumpunt; ubi quicquid in armis repertum ad sesquimille militum neci datum. Præfecti arcis, qui occultos se thesauros monstraturum promiserat, vitæ, ac imbellis sexus pudicitiæ parcitum. Illa in arce ingens auri argentique facti atque infecti vis, è tota provincia eodem congesta, adparatus quoque bellici, annonæque & vini ingens copia, nec non triginta tormenta & generosis equis plenum equile in Regis potestatem pervenerunt.

Gustavus in Franconiam irrumpit.

Kœnigshoviam & VVurtzburgum capit.

Tillii comomenti natus.

§. 34. Tillius cum satis intelligeret, quantum in hac arce situm foret, omni studio ad eam conservandam properaverat, jam valido iterum exercitu succinctus, quem recensione ad Fuldam facta octodecim peditum millibus, centum octoginta duabus equitū turmis constantem comperiebat. Ei sese ad Miltenburgum junxerat Carolus Lotharingiæ Dux cum octodecim millium exercitu, qui securus offensæ, quam Galliæ Rex ob arma in socium sumta conceptrurus erat, Austriacis partibus totum se adplicabat, spe ut creditur facta Electoralis dignitatis, quæ Saxoni & Brandenburgico velut rebellibus adimenda foret. Sic numero jam longe Regiis superior Tillius Wurtzburgum libe-

1631. liberare, simul ad prælium elicere Regem constituerat, num forte cladem Lipsiæ acceptam eluere posset. Sed audita Wurtzburgensis arcis præpropera expugnatione aliam consiliorum rationem inibat. Ac primo quidem ut Mœnum fluvium in potestate haberet, Hanoviæ quatuor adhuc cohortes præter tres illas, quæ ad tutelam oppidi excubabant, Cæsari juxta atque Comiti sacramento devinctæ, recipi in cassum postulabat. Bobenhusæ tamen arx astu ab ipso intercepta, & valido præsidio firmata. Inde quatuor ipsius legionibus subita Suecorum irruptione non sine clade pulsis, Rotenburgum ad Tubarum vertit, quod oppidum post defensionē frustra tentatam deditione facta à Lotharingico milite male habebatur. Quo exemplo territum Winsheimum adventanti Tillio portas ultro reserabat.

Gustavi per Franconiam successus.

§. 35. Porro ad famam irrumpentis in Franconiam Gustavi conventus, qui inter Pontificios ac Protestantes Ordines Francofurti agitabatur, re infecta solvebatur, veluti jam lite super bonis Ecclesiasticis alio disceptationis genere expedienda. Tum Protestantes per Franconiam, gravibus hactenus injuriis à Cæsare & Pontificiis pressi, ad societatem & protectionem Regis se conferebant, promissa ad belli sumtus certa pecuniæ summa. Christianus quoq; Marchio Culmbacensis ad normam Hassiaci fœderis cum Rege transegit. Apud Pontificios contra summa consternatio; quorum plurimi secundo Mœno, ac Rheno Coloniam, aut alia in loca se recipiebant. Sed qui domi remanentes clementiæ Regis se submiserant, moderato tributo soluto ab injuriis tuti præstabantur, nec ob diversa sacra cuipiam vis illata. Quem in finem etiam Wurtzburgi regimen præsulatus à Gustavo constitutum è suis, & provincialium delectis, quod loco Episcopi profugi Francisci Hazfeldii eam provinciam administraret; edictoq; omnibus provincialibus, ut isti parerent, injunctum, gravi in immorigeros denunciata pœna. Bambergensis quoq; Episcopus jam in certas leges cum Gustavo transigere cœperat; sed mox adpropinquante Tillio, & abeunte in diversa Gustavo, tractatum abruperat.

Hanovia à Suecis intercipitur. 1. Nov.

§. 36. Inde Gustavo intercipiendæ Hanoviæ consilium suggestum, cujus exsecutio Christophoro Hubaldo commissa. Is aliquot equitum ac selectorum dimacharum centuriis stipatus raptim per unum diem noctemq; emenso itinere, ut nuntios destinatorum suorum præverteret, Kalendis Novembris intra quintam & sextam matutinam superata retro arcem fossa in vallum enititur, ac oppressis excubitoribus, refractaque porta oppidum vetus irrumpit; moxque portam, qua novum oppidum discriminatur, obserat, atque præsidio insidet, excludendis qui ex hoc suppetias laturi accurrebant. Brandisius præsidii præfectus, qui sub initium tumultus Cæsareos adesse crediderat, segnius rem agere; post comperta re fero ad defensionem accingi, ac certum hominem confestim Steinheimum mittere, Cæsareas copias ibi agentes arcessiturum. Eoque cum Hubaldus novæ jam urbi vim intentaret, callido consilio inducias petebat. Sed dilationem omnem abnuente Hubaldo, ut clementiæ se Regiorum citra pactum statim committeret, adegit. Sic Brandisius, cæterique præfecti, quorum non pauci Lipsiaco prælio profugi vulneribus curandis ibi vacabant, captivorum sortem subiere; gregariorum plerique militiæ Regiæ nomen dederunt. Hubaldus ob facinus hocce Tribuni dignatione auctus est. Rex qua fortuna invitabat insecuturus, relicto cum parte exercitus in Franconia Hornio Wurtzburgo Aschaffenburgum pergit, quod prius direptum Cæsarei deseruerant. Qui Steinheimi præsidium agebant, postquam muri tormentis paulisper percussi forent, liberum discessum pacti se dediderunt. 1631.

Francofurtum ad Mœnum Suecos admittit.

§. 37. Inde Francofurtum recta itum, quo Rex Philippum Reinhardum Solmensem Comitem præmiserat oppidanis persuasurum, ut ultro in ipsius partes transirent. Qui initio neutralitatem surdis ad istam Regis auribus per legatos Offenbachum missos ingerebant. Quibus Rex, nullo modo à se tanti momenti urbem à tergo relinqui posse reponebat, minis quoque adversus abnuentes intermistis: cæterum non nisi sexcentos suorum Saxenhusæ præsidio recipi postulabat. Legatis in urbem reversis Rex non expectato ipsorum responso summo mane exercitum instructum ad Saxenhusam sistebat, ac ut citra moram portæ recluderentur imperabat. Quæ mox ut paterent, favor terrorque Regii nominis efficiebat. Potior pars exercitus cum ipso Rege per Saxenhusam, pontemque, quo Mœnus insternitur, urbem ingressa, altera porta Hœchstam versus iterum exiit. Sexcenti tantum Saxenhusæ præsidio relicti. Sed plus ad urbem in officio continendam valebat amor civiū, quem in transitu Rex solita sibi humanitate pigneraverat. Cum Francofurtensibus conventum, ut durante hoc bello Regi, ejusque exercitui per urbem transitus concederetur, hostique negaretur. Rex contra urbi defensionem & salva sua jura ac privilegia promittebat, ac si de pace tractandum foret, se effecturum, ut isthæc conventio fraudi ipsis non sit. Eodem die Hœchsta se dedit, trecentis Cæsareis, qui præsidio erant sub Regia signa transgressis. 16. Nov.

Georgius Landgravius incassum de pace proponit.

§. 38. Ibidem Georgius Hassiæ Landgravius conventione cum Rege inita Russelsheimum Mœno trajiciendo opportunum præsidio Regio insidendum tradebat. Qui & de pace inter Cæsarem atque Regem concilianda mentionem injiciebat; se ipsum cum Marchione Culmbacensi è parte Protestantium, & ex altera Leopoldum Archiducem, & Wolfgangum Wilhelmum Palatinum Neoburgicum sequestres offerens, inani cœpto, & quod Regi cordatisque ludibrio erat. Neque enim ipse idoneus tanto negotio autor, & crudius adhuc erat bellum, quam ut tam celerem medicinam admitteret. Ut tamen iste de fide & obedientia, quam Cæsari deberet, servanda protestaretur, velut æquum utrique parti pacis conciliatorem se reservaturus, facile indulgebat Rex in Electoris Saxoniæ soceri gratiam, & quia id rebus suis exiguo præjudicio esse poterat. Ditio quoque ejusdem belli oneribus exemta, quoad de eventu horum tractatuum constaret. Eodem tempore Wilhelmus Landgravius evocante Rege cum plerisque copiis aderat, qui post occupatam Mundam jam ditioni Paderbornensi, & aliis vicinæ VVestphaliæ locis imminebat. Sed his rebus dilatis Regium exercitum augere potior cura erat.

Regii Rhingoam occupant.

§. 39. Cæterum Anselmus Casimirus Moguntinus Elector incendio proximus, præsertim cum Regem multa navigia, ac vim instrumentorum moliendæ terræ comparare audiret, quantum poterat defensionem adornare, ostium Mœni, quo Rheno infunditur, palis ac demersis navigiis obstructum ire, Hispanorumque ultra duo millia Moguntiam recipere. Ipse tamen aleæ Martis diffisus cum Episcopo VVormatiensi assumtis pretiosissimis rebus Coloniam facessit. Interea Regii Rhingoam, cujus aditum Hispani subitariis munimentis, ac valido præsidio firmaverant, armatis etiam delectis provincialium, irruperant, & Walloffii quicquid in armis repertum erat cæciderant. Reliqui incolæ pecunia multati ob capta arma, & in protectionem Regiam fide data recepti: tributi nomine impositum, quantum antea Electori Moguntino pensitaverant. Rex vero, cujus copiæ per oppo-

1631. oppositam Moguntiæ ripam tendebant, Erenfelsa arce, & Turre Murium vulgo dicta per ducem Bernhardum occupata, Rhenum jam transmittere parabat; quando Tillius Noribergæ imminens cœpta ista differre subigebat: quam urbem periculo eripuisse majus operæ pretium erat.

Tillius Noribergam frustra tentat.

§. 40. Is quippe medio mense Novembri post Pappenheimium à se in Westphaliam dimissum isti urbi castra admotum ibat, quo Gustavum Rheni ab ora retraheret. Et cum oppidani imperatam ab ipso pecuniam, & commeatum abnuerent, ad vim faciendam comparare se videbatur. Neque segniter ad defensionem se accingere oppidani, & qui recens ibi sub Henrico Wilhelmo Solmensi Comite scribebatur miles assiduis eruptionibus in Cæsareos velitari. Rex quoque ut subsidio veniret, solicitis literis implorabatur. Enimvero Tillium, ut mox cœptis desisteret, cogebat pulvis tormentarius à gregario quodam incensus, qui ab Ulmensium stipendiis non ita pridem sub Cæsaris signa compulsus, nunc ad veteres partes transiturus id operæ pretium prius facere voluerat. Miles quoque Lotharingicus tiro propinquante bruma ob cœli inclementiam morbis affligi. Sed & gravior causa suberat, quod Altringerus Bavarum suspectum haberet, ne, quod Galli vehementer urgebant, cum Gustavo transigeret, ac pro fortunæ varietate favorem quoque suum adplicaret. Eoque iste subjectas sibi copias in Bohemiam deducebat. Unde Tillius validissima exercitus parte nudatus motis Noriberga castris Lotharingorum reliquias ad Rhenum se refocillatum dimittebat. Cæteras copias ipse circa Norlingam & per Superiorem Palatinatum, tegendæ Danubii ripæ, & Bavariæ disponebat.

Rex in Palatinatum vertit.

§. 41. Ast Rex, qui exercitu à Rheni ripa revocato Noribergæ suppetias ferre constituerat, audito Tillii discessu denuo ad Rhenum vertit. Et quia jam ad fines Palatinatus ab Hispanis infesti promoverat, quibuscum pacem servare maluisset, prius Bernhardum Ducem ad Gubernatorem Hispanicum Philippum de Sylva misit, scisitatum quid ab ipso expectandum sibi foret. Qui reponebat: nihil se aliud in mandatis habere, quam ut Moguntino adversus Suecos auxilium ferat. Unde apud Gustavum deliberabatur, num bellum peculiariter Hispanis indicendum foret, an vero alibi pax cum illis colenda, nec hostile quid in eosdem tentandum, nisi qua Germaniæ rebus se immiscerent. Ac prævaluit posterius consilium, ne Suecorum commercia mari per Dunquercanos turbarentur: Et quia Gustavum Galli nonnulla suspicione perstrinxerant, valido cum exercitu Metim usque progressi, rem sibi cum Hispanis integram cupiebat. Accedebat, quod jam multi ex ipsis Germaniæ Principibus Gustavi progressibus inviderent; nec Polono, Dânoque satis fideretur, ac plerique ministri, à quibus Anglus pendebat, in Hispanum propenderent, nec à Batavis fere præter sterilem favorem quid expectandum foret. Sed nec opes Sueciæ tunc ferebant validam classem, qua ad bellum Hispano inferendum utique opus erat, armari. Unde nihil hostile adversus Hispaniæ Regnum professus Hispanum militem velut belli Germanici appendicem in Palatinatu invadere decrevit, quod alias nulla ratio foret Fridericum in ditiones suas reponendi. Quod si Hispani aliis quoque in locis hostilia adversus Suecos sumsissent, Angli, Batavique non defuturi sperabantur; & Galliam, ut æmulatione sepositа arctius jungeretur, rationes suæ compulsuræ erant.

Succi Rhenum transmittunt.

§. 42. Igitur Rex per Francofurtum, Darmstadiumq; transitu capto oppida ad Viam Montanam ab hostibus deserta, Gernsheimumque occupat, simul ad Stockstadium, paulo supra stelliforme munimentum, quod Hispani in adversa Oppenheimo ripa excitaverant, Rhenum transmittere parat. Impositi duobus majoribus navigiis trecenti è legione prætoria sub tribuno Nicolao Brahæo Comite primi trajecere, & exscensione in alteram ripam facta quatuordecim Hispanorum alas summa vi ter irruentes, toties insigni cum strage repulere. In cuius transitus memoriam pyramis eo loco erecta nuperis adhuc annis persistebat. Mox stelliforme munimentum, quod emissis telis Succos ultro lacessierat, deditione captum. Sed Oppenheimum vi expugnatum, quingentis Hispanorum cæsis. Quo Regis successu territi qui Steinium castellum inlidebant, id subjecto igne ultro deseruere. Lotharingi quoque Wormatia pessime divexata se ejiciebant. Ab Oppenheimo exercitus statim Moguntiæ admotus, ubi Hispani quidem initio sat acriter tormentis in propinquantes fulminabant. Sed cum propius jam munimentis succedentes Succi assultum minarentur, fracti animis honestis conditionibus oppidum dederunt, ipsi à Regiis Lucenburgum deducti. Maxima ibi adparatus bellici, annonæque & vini copia reperta. Paucos post dies Rheingravius cum legione sua novem Hispanorum alas ad Trarbacum in fugam conjecit, tribus vexillis ademtis. Inde ab ipso Simmera occupata, & Baccharacum oppidum scalis admotis captum: Stalecca arx sequenti demum mense in potestatem venit. Poppartum quoque, & Vesalia superior Regios citra pugnam admisit. Ex altera Rheni ripa Wilhelmus Landgravius post Falkensteinum, & Reiffenbergam arces occupatas, Kœnigsteinum, munitissimum castrum, deditione cepit; quod Rex Stolbergio Comiti, cui à Moguntino Electore id olim ereptum fuerat, restituit. Ab eodem Landgravio quoque Cauba, Gundelfelsa, & Palatina arx in Rheno sita expugnatur. Wetzlariam, & Gelnhusam, nec non Fridbergam Wetteraviæ oppida Hispani ultro deserebant. Circa idem tempus Spira Nemetum in Regias partes transiit, una cum Landavia & Weissenburgo. Unde Hispani, qui Germersheimi, & Neustadii hospitabantur, ultro dilapsi. Tandem Manheimum à Bernhardo Duce astu interceptum. Is summo mane cum trecentis suorum recta ad portam ruebat, Cæsareum præfectum se ferens à Regiis insequentibus pressum; ac cum præsidiarii incautius portam velut amico referarent, ipse irrumpens Germanis quidem parcebat, Hispanorum ducentos quinquaginta leto dabat. Maravallius centurio oppidi præfectus cum lytro soluto Heidelbergam dimissus esset, ob negligentiam capite pœnas luit. Et ita quidem sub anni finem ad Rhenum Gustavo Regi res ex voto fluebant.

Oppenheimum expugnatur.

Moguntia deditur. 13. Dec.

Manheimum capitur. 29. Dec.

Hornius Mergentheimum, Winsheimum, & Heilbrunnam capit.

§. 43. Nec minus Hornius in Franconia relictus feliciter rem gessit, cui Mergentheimum, quingentorum militum præsidio insessum, post brevem defensionem altero quam accesserat die patuit. Et quanquam liber militi discessus permitteretur; magna tamen gregariorum pars desertis ductoribus militiæ Regiæ nomen dedit. Eo loco magna vis annonæ inventa, quam congestis à vicinia copiis Succi augebant. Neque Winsheimum Cæsareo milite vacuum moram fecit, quo minus Regios ultro admitteret. In Heilbrunna majus momentum fuit, quam Lotharingica legio Pfalzburgii Principis nuper defuncti insidebat, exarmatis, ne forte frænum morderent, oppidanis. Eam nocturno impetu intercipere Hornius statuerat, & jam omnibus exploratis, ac dispositis propius oppidū suggressus erat, cum repente consilium mutat, quod levi momento ejusmodi nocturni conatus incassū cadant: & quia metuebat, ne per tenebras irrita-

1631. ta licentia miles oppidum sat locuples diriperet. Igitur expectata luce copiis ante mœnia explicatis tubicinem mittit, qui deditionem imperaret. Quo citra responsum dimisso Lotharingi ad defensionem acriter comparare se visi sunt. Sed postquam insequenti nocte molendinum fossæ imminens, quod quadraginta sclopetariis isti tuebantur, impetu expugnatum esset, è quo adversum oppidi propugnaculum à Regiis infestabatur, illi animis fracti, honestis legibus deditionem fecerunt. Dimidia tamen fere legionis pars, quæ Gallis constabat, militiam Regis ultro sequebatur; reliqui Philipsburgum deducti. Opportunus urbis situs monebat, ut validum præsidium imponeretur, ac novæ munitiones prioribus adderentur.

Tillius Wiltzburgum occupat.

§. 44. Heilbrunnæ captæ fama effecerat, ut Tillius sex legiones, quas per agrum Wurtenbergicum in hiberna distribuere destinaverat, ex itinere revocaret. Ne tamen sub finem anni nihil ageret, VViltzburgum Marchionis Anspacensis munitissimam arcem occupat, minis exterrita Principe vidua, quæ cum sobole ditionis hæredi ibi degebat, velut totam provinciam flamma ferroque vastaturus, ni arx dederetur. E qua deinceps Cæsarei per vicinam regionem ingentia damna dederunt.

Rostochium capitur.

§. 45. Dum Gustavus per Superiorem Germaniam victricia arma circumfert, quæ in Meclenburgica sub Achatio Tottio hærebant copiæ castellum ad Varni ostium trecentis è Rostochio delectis insessum jam ante Lipsiacum prælium expugnaverant. Cum enim præfectus post toleratam paucorum dierum verberationem super deditionis legibus tractaret, miles abjectis armis Regio sacramento accedebat. Hinc Rostochio obsidium circumpositum, quod non minore virtute defensum, quam oppugnatum, cum Virmondius oppidi Præfectus extrema tentare constituisset spe subsidii à Tillio submittendi. Sed idem nuntio cladis ad Lipsiam acceptæ perculsus, & quia miles ad seditionē inclinabat, de urbe dedenda pacisci cœpit. Nec honestas ipsi concedere conditiones abnuebant Suecі, quod is nulla adhuc necessariarum rerum inopia premeretur. Igitur bis mille quingenti pedites, duæ Germanorum equitum, una Croatarum turma oppido excessere, qui una cum Fridlandi ministris Meclenburgicæ regendæ destinatis trans Albim versus Visurgim à Regiis deducebantur. Eo cum pervenissent, Wolfgangus Mansfeldius Comes, qui Magdeburgenti, & Halberstadiensi provinciæ Cæsaris nomine præerat, Virmondium arcessebat, ut Halberstadio oppido Suecos expelleret. Qui & Bœnnighusii legione equestri adsumta id oppidum tormentis verberare instituit. Sed mox deficiente pulvere pyrio absistere coactus Magdeburgum evocatur, ut itinera à Suecis obsessa commeatui in urbem subvehendo laxaret. In hujus motus intentus Joannes Banerius, qui istis in oris curabat, Wanslebiæ hærentem improviso invadit. Ubi equites oppido progressi post acrem conflictum dissipantur. Qui in oppido remanserant, ut ad Visurgim deducerentur, paciscebantur. Sed gregarius miles in præfectos insurgens traditis quatuordecim pedestribus, duobus equestribus signis Banerii militiam sequebatur: peditum mille septingenti, equitum supra centum erant. Paulo post Calba Veteris Marchiæ arx, & Mansfelda Banerii ductu sub Regis potestatem redacta.

6. Octobr.

Virmondius vapulat.

Wismaria deditur.

§. 46. Rostochio capto Wismaria statim circumsessa, cui Tribunus Grammius præerat. Accedentes primo ad oppidum Suecos Cæsarei eruptione facta excepere; sed post acre certamen cadentibus utrinque non paucis in oppidum repulsi sunt. Nec deinceps erumpendi libido erat, & quod nulla auxilii spes affulgeret, id potius spectabant, ut honestis conditionibus oppido facessere possent. Igitur Grammius ab obsessoribus petebat, ut sibi ad Tiefenbachium in Silesiam nuntium liceret mittere, qui de oppidi statu referret: interea quoad ille rediret, in mensem induciæ essent, quo elapso oppidum dederetur. Quæ tamen induciæ Gustavo post displicuere, quod metueret, ne Tottio interea ad alia digresso occultis Ducum Meclenburgensium artibus id ageretur, ut exclusis Suecis ipsi soli oppido potirentur; quod ipse tamen suo utique præsidio teneri cupiebat. Igitur Tottio mandatum: diligenter prospiceret, ne sibi illudatur, ac si forte jam digressus sit, ut mox copias oppido iterum admoveat. Et ipse Grammius ultra conventum deditioni diem moras nectebat. Qui tandem urgente Tottio oppido excedebat. Sed cum is in fraudem Suecorum nonnulla conventis adversa admisisset, ac præfecto Regio militem ipsius ad Suecica signa solicitanti necem inferri jussisset, iratus Tottius misit, qui aliquot milliaria jam progressum retro traherent. Ab his nonnulli Cæsareorum primo impetu cæsi, bis mille capti sacramento Regis adacti; cæteri dispergebantur. Ipse Grammius, donec causam dixisset, Grypsvvaldam captivus abductus. Wismariæ magna vis adparatus bellici terra marique, quem Fridlandus eo congesserat, inventa. Mense quoque decembri Dæmitzæ arx, Lohusio tribuno operam navante, honestis conditionibus Cæsareum militem emisit.

1631. 11. Januarii A. 1632.

Inferior Saxonia Gustavo studet.

§. 47. Porro Lipsiensis victoria Inferioris Saxoniæ Ordinibus, quorum plerique jam antea Gustavo studebant, animos addiderat, ut aperte in istius partes transirent, jugum à Cæsare impositum excussuri. Eum in finem mense Novembri indictus Hamburgi conventus; in quo aliqui certam pecuniæ summam Gustavo decernebant, ut ipsorum defensionem susciperet. Verum id impediebat Daniæ Rex, cæca jam dudum invidia ægrescens, causatus parum id è dignitate fore, si tributariorum conditionem subiisse videantur. Cum igitur placuisset copias conscribi, Danus id laborabat, ut filius Ulricus iisdem præficeretur. Sed obnitebantur Georgius Luneburgicus Dux, & Archipræsul Bremensis, uterque Dano infensissimus; nec apud cæteros memoria belli Danicis auspiciis infeliciter gesti exoleverat. Ei quoque conatui ut manibus pedibusq; obsisteret, Joannes Salvius jussus fuerat, quod nunquam eandem consiliorum viam cum Suecis inituri Dani judicarentur, neque Gustavus socium circa dirigendum bellum Germanicum admittere vellet. Quin & cum delectus, quos eo tempore Danus agere ferebatur, Gustavum gravi suspicione perstringerent, clam Joanni Banerio in mandatis erat datum, ut eos quacunque ratione dissiparet, & una cum Achatio Tottio, ni iste quiesceret, in Holsatiam irrumperet, denunciato simul, fore ut cum Cæsare transigatur, totaque belli mole in ipsum ruatur. Sed Dani destinata tunc leviori negotio eludebantur. Tandem Hamburgi conclusum, ut sex millia peditum, quingenti equites liberando à Cæsaris militibus Circulo conscriberentur, pro re nata Gustavi Regis copiis jungendi, cui summum belli arbitrium deferebatur. Et ista quidem ab universis decreta.

Cum Gustavo fœdus init Archiepiscopus Bremensis.

§. 48. Sed & nonnulli peculiari fœdere Gustavo innexi; quos inter Johannes Adolfus Archipræsul Bremensis Gustavi avunculus, olim bello Danico Cæsari fidus, eamque ob causam à Dano Femera Insula patrimonii sui parte multatus. Nec eo secius per sacrum istud Edictum præsulatu suo exutus fuerat, qui in Cæsaris filium Leopoldum Wilhelmum conferebatur, non nisi modica pensione

anna

1631. annua isti relicta. Qua injuria idem irritatus Junio mense fœdus interventu Joannis Salvii cum Rege concluserat, ut hujus auxilio sua bona ac jura ab aliis detenta vindicaret, ipse vicissim ad præsens bellum militem pecuniamque pro virili pollicitus. Verum Tillius, quem ea consilia non fallebant, provinciales ab ejusmodi conatibus minis deterrebat, & ipsum Archiepiscopum intercipere laborabat, ni hic ab amico submonitus Bremam refugisset. Cæterum cum Hamiltonii copiæ, quæ istis cœptis destinabantur, alio vertissent, Tottio post prælium Lipsiense injungebatur, ut post Meclenburgicam liberatam huc arma transferret, & Archiepiscopo se conjungeret. Ast hic moræ impatiens, cum tirone milite, quem ipse conscripserat, solus periculum facere constituit, Langvvedela, & Verda occupatis. Mox tamen Reinacherus tribunus adjuncto Maximiliano Gronsfeldio Comite cum trium millium manu repente ingruens, istis oppidis eum iterum expellit, ac oppressis, dissipatisque ejusdem copiolis Bremam repetere cogit.

Georgius, Fridericus Ulricus, & Christianus, Duces Brunsuicenses & Luneburgenses.

§. 49. Georgius quoque Luneburgicus Dux Regem Wurzburgi adiens inita conventione duas equitum, quatuor peditum legiones Gustavi auspiciis conscriptum ibat, quem Rex annua quinquies mille uncialium pensione donabat. Nec minus Fridericus Ulricus Brunsuicensis Dux, postquam se Guelferbyto Brunsvvigam subduxisset, fœdere sibi auxilia Regis stipulatus ditiones suas à Cæsareis vindicare instituebat. Denique Christianus Luneburgicus Dux, idemque Episcopus Mindensis tractatu cum Salvio inito se ad Gustavi patrocinium conferebat, Regis operam stipulatus, ut quæ ab Hildesiensibus sacerdotibus ad ejus familiam spectantia bona detinebantur, ipsi restituerentur. Tum ut præsidium haberet adversus Franciscum Wilhelmum Comitem Wartenbergium, Osnabrugensem Episcopum, qui bullis Pontificiis & Cæsareo munitus diplomate Mindensem Episcopatum conabatur vindicare. Quæ tamen conventio à Rege post ratihabita non fuit, ac Salvio injunctum, ut ejusmodi fœderibus contrahendis tantisper supersederet, quoad appareret, quomodo deinceps res se daturæ essent: quippe cum Rex ista oneri sibi magis, quam emolumento cedere judicaret. Circa idem tempus cum Brandenburgico quoque Electore super justo fœdere per Salvium agebatur. Sed cum iste pronum quidem verbis se ad id profiteretur, moram tamen ponderandis ejus capitibus poscceret, & hic per urgentia negotia alio avocaretur, tunc quidem ea res infecta mansit.

Cæsarei in Lusatiam irrumpunt, & recedunt.

§. 50. Cæterum post cladem ad Lipsiam acceptam Cæsarem statim pœnitere cœperat consilii, quod Saxoniæ Electorem desperationi admotum in partes Gustavi propulisset; eoque si qua posset ad ipsum sibi iterum conciliandum omnes artes expediebat. Ac primo quidem mense Septembri, quæ in Silesia hærebant copiæ Gœtzio Duce Lusatiam Inferiorem rapinis, ferro, flammaque populabantur. Tieffenbachius quoque Superiorem Lusatiam ingressus non minorem vastitatem dabat, ac Budissinam, Gœrlicium, ac Zittaviam ut præsidia admitterent adigebat. Sed cum Electoris copiæ eodem moverent, isti non expectato eorum congressu, desertis quæ insederant oppidis, pars in Silesiam, reliqui in Bohemiam retro cedebant terrore Saxonum, an quod, uti ferebant, ita Cæsar jussisset. Nam & turpe videbatur ad primam offensam destruere præmium, quod pro navata tam utili opera Cæsar antehac Saxoni tribuerat; & tam abruptus rigor in perpetuum alienaturus erat, quem ad veterem Domus Austriacæ cultum revocasse præcipuum labantibus suis rebus fulcimentum credebat. Igitur cum abductis copiis animus Saxonis præparatus videretur, tribunus Franciscus Paradisius Dresdam ablegatur velut à Marchione de Cadreita Hispaniæ Regis Oratore. Ut enim Cæsaris nomine arma præcipitanter aut injuste illata excusarentur, & crimine agnito ab inferiore venia peteretur, istius fastigio indignum videbatur. Hic ergo Hispaniæ Regis nomine multo cum artificio Electoris animum mitigare satagebat, culpam in Tillium conferens, qui citra consensum & contra mentem Cæsaris in ipsum impegisset; sed qui jam sat pœnarum suæ temeritatis dedisset. Inde plurima de vetere Austriacorum cum isto conjunctione memorans, & quare Cæsaris amicitia longe præferenda sit societati extranei Regis, momentaneo fortunæ favore, & mox remisturo inflati, & qui sibi dominatum, sociis servitium strueret, petebat; ut scripto Elector consignaret, quibus rebus lætum se à Cæsare putaret; tum constitueret, qui super loco tractatuum convenirent, quibus ipse Orator Hispanicus adesse decreverit, omnem navaturus operam, ut & Cæsar eodem suos legatos mittat, & Electori plane satisfaciat. Neque enim à Cæsare pacem cum universis ambiri, modo Elector æquis conditionibus secum transigi patiatur, de quo cum primis Cæsari Hispanoque Regi cordi sit. Enimvero manifestius pellucebant laquei, quam ut Saxo istis tunc capi posset. Igitur vicissim Paradisio merita Saxonis erga Cæsarem occinebantur, & quam malignum ipsi præmium persolutum fuisset. Sane per Tillium ejusque superiores non stetisse, quo minus Electoris saluti ad Lipsiam exequiæ irentur. Istius facta nunc abnuere, postquam secius alea ceciderit, ferum esse. Nec sibi incognitum, quid Viennæ in se decretum, & quibus sua; ac Brandeburgici mitra destinata fuerit. Ipsos adversarios fateri, se à Cæsare coactum ad amicitiam Sueciæ Regis amplectendam; cujus virtute obtinuerit, quod per innocentiam, ac merita sua non poterat. Istius post tantum beneficium amicitiam repudiare cum summa infamia fore conjunctum. De cætero se pacem universæ Germaniæ ex animo vovere, sed super ea cum Rege agendum esse, qui honestas conditiones non sit abnuiturus. Peculiares conventiones nihil securitatis, plurimum turpitudinis habere. Isthoc tamen Regis Hispaniæ officium multo cum verborum honore pensatum, & ipse Legatus largis prolutus poculis amice dimissus. Ita quidem tunc respondebatur à Saxone, recenti Cæsaris injuria, & Gustavi beneficio, & quod in devia abeuntem omnes Protestantes execraturi fuerant. Quin & ipse Cæsar inter ancipitia probatam levitatem veris mox pretiis æstimaturus erat; & à Gustavo vindicta præsens imminebat.

Saxones Bohemiam invadunt.

§. 51. Igitur spretis tunc Austriacorum illecebris potius videbatur Saxoni post defertam à Cæsareis Lusatiam Arnheimium cum exercitu Bohemiæ immittere; qui post Sluckenoam, Tetschenam, Aussigum, & Leitmericiam nemine resistente occupatam, tandem Pragam versus progreditur, quam tantus terror afflaverat, ut togati primum Cæsaris ministri, & sacerdotum plerique, post miles è Silesia huc missus, una cum Fridlando, Balthasare de Marradas, Wangelero, & aliis præfectis inde facesserent. Præsidio viduata urbs absque mora adventantes Saxones admisit. Paulo post quoque ad Limburgum Cæsarei à Saxonibus non perfunctorie vapulabant. Egra dehinc, Schlakenvverda, Falckenoa, & plura alia Bohemiæ oppida, distrahendo potius militi, quam usui alicui insevitura, in Saxonum potestatem concesserunt. Sed qui majus ad premendum Cæsarem momen-

1631. mentum allaturi erant, si, quod Gustavus sæpius iteratis literis inculcabat, progressibus suis alacriter incumbere, & circumlato per Moraviam, Austriamque bello delectus Cæsaris dissipare voluissent. Sed dum iidem luxu immersi torpent, spatium dabatur Matthiæ Gallasio Pilsenam valido præsidio firmandi, ac ne isti ulterius progredi possent prohibendi, Gustavo nequidquam asperis literis in ipsorum negligentiam invehente. Et satis animadvertebant sagaciores, de industria successus suorum stetisse Electorem, ut Cæsari spatium daretur exercitum recolligendi, & in immensum gliscentes Gustavi vires librandi; cujus beneficio & amicitia ita gaudebat, ut tamen, ne olim sibi ab ipso leges imponerentur, formidaret. Præsertim cum crederet, eo se jam provectum, ut quandocunque libitum foret lautis cum Cæsare conditionibus decidere, & ad pristinam cum ipso conjunctionem redire posset. Nec deerant ministri in Cæsarem proni, qui isthæc subinde Austriacorum illecebris dudum fascinato insinuarent; atque invidia, & suspicione in Gustavum ejusdem animum inficerent.

Fridlando à Cæsare summa belli offertur.

§. 52. At Viennæ trepidatio indies augeri, quo majora quotidie hostis incrementa capiebat; uti solet apud eos, quos adversorũ securos ex improviso fortuna destituit. Inde passim dimissi legati quiritantes, ni omnibus viribus subveniatur, de Catholica religione actum esse; nimirum quia Protestantes ab exitio sibi intentato respirare videbantur. Pontifex cumprimis atque Italiæ Status super auxiliis, & pecunia solicitabantur; sed qui in sinu lætabantur, ita repente ad humiles preces descendisse, qui paulo ante omnes territaverant. Nec aliud fere præter verba, & excusationes retulere legati. Ac Pontifex ipse Cardinalis Borgiæ protestationem, Hispani Regis nomine factam, quod penes Pontificem culpa sit futura, si religio Catholica detrimenti quid capiat, surda aure transmittebat. Ea maxime solicitudo Cæsarem exercebat, cui deinceps summa belli committeretur, postquam Tillio omnia infeliciter cedebant, & is Bavarum magis quam Cæsarem respiciebat. Et quærebatur, qui Gustavo opponi, suumque sibi exercitum ipse facere posset. Qui in aula Cæsaris aderant Hispani suadebant, ut Hungariæ Rex Ferdinandus expeditionem susciperet, omnem nobilitatem domi desidem simul excitaturus; proinis quoque futuris omnibus ad conferendas pecunias, cujus penuria tunc maxime laborabatur, si Cæsaris filius accingeretur. Præsentiam Principis insignem rebus gerendis vigorem additurum firmandæ militis fidei, & consiliis promte expediendis. Si privato committatur quod reliquum est armorum, è quo spes, & salus publica dependet, metuendum esse, ne is hostium corruptionibus se præbeat, vel propria utilitate, aut ambitione ductus hero suo leges præscribere audeat. Enimvero huic consilio se opponebant Germani, quod suspicarentur Ferdinando in expeditionem prodeunte summam rerum penes Hispanos plerisque inviſos fore, qui propter conjugem Hispanicam apud istum plurimum valebant. Anceps quoque videbatur Gustavo objicere juvenem belli expertem, cui si secius quid obvenisset, omnia conclamata fore. Igitur demum omnes in Fridlandum respicere, bellandi veterem, confidentem, summa apud milites autoritate, & cui pecuniæ immensa vis in promptu. Quem & ipse tandem Cæsar probabat, vel quod filium tantæ molis capacem haut judicaret, seu vanitate quod creditur Astrologica perstrictus, quæ Fridlando faustissima quæque pollicebatur. Id maxime metuebatur, ne parum esset homini superbissimo, quod Cæsar ante in ipsum acta damnaret, veniamque peteret, ac suam eidem salutem debere non adspernaretur. Quicquid tamen indignitatis heic erat, id ingens necessitas devorare suadebat. Et quia ipse ad aulam accedere fastidiebat, quod honorem ac titulum Principibus Imperii solitum tanquam Dux Meclenburgicus postularet, Znaimum Moraviæ oppidum, ubi tunc agebat, mittebatur Joannes Baptista Werdenbergius Comes, & Hermannus Questenbergius, mox Joannes Ulricus Eggenbergius Princeps, summa ipsi amicitia juncti. Heic quo acerbius iste ingratum Cæsaris animum, Bavari atque Tillii prave consulta à se haut quidquam reparanda exprobrabat, eo submissius illi excusationes, promissa, preces ingerere, quoad tandem velut importunitate rogantium victus hactenus duntaxat flecteretur, ut in amicorum gratiam citra ullum imperii vocabulum ad mensem usque Martium delectibus habendis se vacaturum diceret. Interea Cæsar dispiceret, quem exercitui ducem daret, aut quod ipse potius judicet, de pace ageret. Nec mora, dimissis undiquaque veteranis ductoribus miles contrahitur, septuaginta legiones, uti jactabatur, impleturus. Pecuniam ad tantos adparatus locupletissimus quisque ultro conferebat; cæteri cogebantur. Neque Bavarus audiebatur, qui quemvis alium quam Fridlandum summa rerum admotum voluisset, metuens, ne iste tanta potentia succinctus Ratisponæ antea in se declamata ulciscceretur. Quem & ipsum Cæsari suspectum tunc reddebat cum Gallo conjunctio, uti secundæ fortunæ socium, ita labantibus rebus sibi seorsim consulturum. Qui & necessitatibus Cæsaris ad ipsum emungendum uti velle videbatur, dum hypothecam sibi veterem in Austriam supra Anassum restitui petebat, quod Palatinatu in ejus vicem antehac tradito jam hostis potiatur. Paulo post tamen, ut Fridlandi tergiversatio expugnaretur, à Cæsare in has leges fuit descendendum. Fore Fridlandum totius Austriacæ Domus assensu exercitus Generalissimum in forma absolutissima, nec Cæsarem ipsum, nec Cæsaris filium eo munere functuros. Cæsarem recuperata Bohemia Pragæ fixurum domicilium, Marradam vero cum duodecim armatorum millibus præsto futurum, donec pax generalis convenerit. Bohemos enim absque Rege præsente, Regem sine præsidio tutos esse non posse. Cæsarem de ordinaria remuneratione Fridlando cauturum, addicta ad securitatem aliqua provincia è Cæsareo patrimonio. Extraordinariæ mercedis loco futurum ipsi supremum regale jus in occupatas provincias: Jus item Fisco addicendi per Imperium, in forma absolutissima. Penes eundem fore, exclusis ab ea cognitione non modo Cæsareæ, sed Spirensis etiam Cameræ Judicibus, arbitrium & publicationem bonorum, noxa Capitali commissorum, potestatem item condonandi. Si cui in aula Cæsaris literæ securitatis aut noxæ venia fiat, nullius foret roboris citra Fridlandi assensum & confirmationem, & hæc quidem ad solam fidem & famam possint extendi, veniam vero realem à Fridlando duntaxat peti & impetrari oportere. Si quando pacis in Imperio tractatio susciperetur, habitum iri causæ Fridlandi privatæ, de Ducatu præsertim Megapolitano rationem, quæ in acta publica referatur. Omnes belli continuandi sumtus Fridlando debere suppeditari. Omnes Cæsaris hæreditarias provincias Fridlando ad suum & exercitus receptum fore apertas.

Dani habitas tunc erga Sueciam.

§. 53. Eodem anno domi in bellum Germanicum versis animis id præcipuum negotium erat, veteranum & indigenam militem Gustavo submittere; in cujus locum scribebatur, qui sufficeret repellendo Dano, si quid forte in Sueciam moliretur. Etsi hic quoad eventus belli adhuc in obscu-

ro

1631. ro lateret, utrinque ab omni belli consortio reducere se statuisset, ut si penes Cæsarem victoria staret, quietis præmium amissos Episcopatus filiis suis obtineret: circa quos Gustavus quoque, si vinceret, facilis sperabatur. Nec ab hoc proposito Cæsaris solicitationes ac promissa dimovebant. Quin & cum legiones aliquot velut in defensionem Regni sui conscribere statuisset; Senatus refragabatur, ærarii inopiam causatus, & ne temere aliena in se arma verteret. Nec obscure interminatus fuerat Gustavus, si quidem Dani circulos suos turbatum irent, se cum Cæsare transacturum, ac tota belli mole in ipsos ruiturum. Id tamen nunquam sibi persuadere Danus poterat, Suecis eousque res successuras, ut adversus Austriacorum potentiam diu consistere possent. Igitur ad prosperas Gustavi res lætitiæ imitamenta præ se ferre, ad nuntium victoriæ Lipsiensis Glucstadii festivo tormentorum sonitu detonare, Hafniæque per omnia templa Deo laudes gratesque decernere, magis quia Tillius vapularat, quam quod Succi vicissent. Cæterum anxius livor suberat, & cum aperta via non auderet, per ambages successus istos inhibere moliebatur. Eum in finem tentabat circa pacem Russos inter Polonosque conciliandam 1631. satagere; Anglos, Hollandosque, & Saxonem invidia in Suecos accendere; pacem Hispanos inter, Hollandosque suadere, ut isti totis viribus Cæsari succurrere possent. Cum Russis quoque fœdus renovabatur infarctis quibusdam clausulis Sueciæ præjudicio cedentibus; etsi Russi tunc, qua pellicere eos conabatur, sequi abnuerent. Interim ipse domi rebus bene dispositis, & classe cumprimis aucta temporum opportunitatibus invigilabat.

§. 54. At Sueciæ Ordines ante Lipsiensem ad- Ordinum
huc victoriam conventu habito id consilii Gustavo Sueciæ
suggerebant, ut pacem quidem circa sacra Ger- consilium
maniæ procurare laboraret, modo Protestantes, de pace.
quorum præcipue intererat, manum communi causæ admovere vellent. Quod si autem isti otiosi laboris alieni fructum aucupari, & in solam Sueciam devolvere onus instituerent vires istius superans; neminem Regi vitio daturum, si honestis conditionibus pacem quærat, ut tamen loca ad mare Balticum à Cæsare in priorem statum reponantur, inque eadem Gustavo patrocinii atque protectionis jus maneat. His obtentis circa refusionem sumtuum faciles se fore.

SAMUELIS PUFENDORFI
RERUM SUECICARUM
LIBER QUARTUS
EPITOME.

1. *De neutralitate Bavaro, Ligæque concedenda frustra agitatur. Galliæ, & Bavari consilia. Conditiones à Gustavo Bavaro latæ.* 2. *Trevirensis neutralitatem amplectitur. Lotharingius compescitur.* 3. *Fœdus cum Gustavo ineunt Fridericus Ulricus Brunsuicensis, Brunsvviga, Ulma, Lubeca, Luneburgum, Brema, Comites Wetteraviæ, Duces Meclenburgici.* 4. *Fridericus Palatinus ad Gustavum venit.* 5. *Hispani ad Mosellam vapulant. Crucenacum à Gustavo expugnatur, ut & Bobenhusa, Braunfelsa, & Kirchberga.* 6. *Per Alsatiam gesta.* 7. *Magdeburgum à Cæsareis deseritur. Wilhelmi Vinariensis Ducis, & Wilhelmi Landgravii gesta.* 8. *Legatio ad Hollandos.* 9. *Hornius in ditionem Bambergensem movet; idem Bamberga pellitur, & duas hostium legiones cædit.* 10. *Rex in Tillium vertit.* 11. *Tillius in Bavariam recedit.* 12. *Eum Gustavus insequitur.* 13. *Et Donavertam capit,* 14. *Licumque transit. Tillius cadit.* 15. *Gustavus Augusta potitur.* 16. *Ad Ingolstadium de vita periclitatur.* 17. *Ratispona à Bavaro intercipitur.* 18. *Legati Danici ad Regem veniunt.* 19. *Minister Gallicus frustra de neutralitate agit.* 20. *Gustavus complura Bavariæ oppida capit. Bavari equites vapulant.* 21. *Suecorum per superiorem Sueviam progressus. Rusticorum per Sueviam motus. Ossæ irritus conatus. Bavarici Weissenburgum expugnant.* 22. *Rex in Franconiam regreditur. Wilhelmus Dux in Sueviabenerem gerit.* 23. *Cronacum à Regiis frustra obsidetur.* 24. *Fridlandus in Bohemiam movet. Saxones rem male gerunt. Elector Saxoniæ à malevolis solicitatur.* 25. *Ad eum Solmensis à Rege mittitur. Arnheimii cum Fridlando commercia.* 26. *Saxones Bohemia pellantur.* 27. *Pappenheimii per Saxoniam successus. Regiorum per ditionem Bremensem gesta.* 28. *Eam Cæsarei in Danum transferre laborant. Dani Friburgum occupant: iterum inde ejiciuntur.* 29. *Suecimale rem gerunt: eos Pappenheimus cædit, qui & de Stada in Danum transferenda tractat; mox eam deserit.* 30. *Ossa ad Rhenum Suecis aliquid damni infert.* 31. *Hispani in Palatinatum irrumpunt; vapulant; Spiram occupant;* 32. *è Palatinatu non sine clade faceſſunt.* 33. *Bavarus, & Fridlandus junctim in Regem eunt. Rex Bavarum insequitur.* 34. *Legatus Ragotzii dimittitur. Regiorum statio cæditur.* 35. *Rex ad Noribergam statum capit. Regii exploratores cæduntur. Fridlandus castra castris Gustavi confert.* 36. *Pappenheimius per Saxoniam grassatur. Hassi vapulant. Pappenheimius Callenbergæ obsidium solvit. Ea cum Steinbruco ab hoste deseritur.*

37. *Her-*

37. *Hermanſteinum Gallis traditur. Confluentes ab Hornio capiuntur.* 38. *Bavari Fridbergam, Landsbergam & Fieſſam recuperant : eadem mox à Suecis recipiuntur.* 39. *Acta cum Saxoniæ Electore.* 40. *Velitationes ad Noribergam. Lichtenavia ab hoſte capitur. Hoſtium commeatus intercipitur. Cæſarei vapulant.* 41. *Guſtavo auxilia paſſim adveniunt.* 42. *Is caſtra Fridlandi ad Noribergam oppugnat.* 43. *Hamiltonius Marchio in Angliam mittitur.* 44. *Regii Duderſtadium expugnant ; Guelferbytum fruſtra obſident.* 45. *Baudiſius in Weſtphaliam abit. Paderbornæ obſidio decedit. Ad Brackelam conflictus. Baudiſius Pappenheimio cedit.* 46. *Guelferbyti obſidio ſolvitur. Pappenheimius Hildeſiam capit ; in Thuringiam abit. Cauſæ rei à Regiis per Saxoniam male geſtæ.* 47. *Cæſarei in Luſatiam irrumpunt. Arnheimius Glogoviam expugnat.* 48. *Regii & Brandenburgici Saxonicis junguntur. Tranſactio cum Saxonibus ſuper conjunctione.* 49. *Æmulatio inter Regios & Saxonicos ſuper præcedentia. Diſſenſio Ducum circa invadendum hoſtem. Cæſarei caſtris ad Stenaviam faceſſunt : ad Wratislaviam conſident ; ea caſtra deſerunt.* 50. *Holckius in Miſniam irrumpit.* 51. *Cæſareorum in Alſatia conatus. Philipsburgum fruſtra tentatur : Galli Treveros occupant. Cæſarеani ad Viſelochum vapulant.* 52. *Hornius in Alſatiam movet. Ehenheimum ſuperius, Offenburgum, & Ortenburgum capitur. Hornius Benfeldæ obſidium ſuſcipit.* 53. *Guſtavus caſtra ad Noribergam movet. Cæſarei Noriberga diſcedunt. Guſtavus Danubium verſus tendit. Rainum recuperat.* 54. *Ab Electore Saxoniæ auxilium poſcitur.* 55. *Fridlandus Miſniam verſus tendit ; Coburgenſem arcem fruſtra oppugnat. Gallaſius in Miſnia graſſatur. Pappenheimius Fridlando jungitur.* 56. *Rex in Thuringiam abit. Cancellarius ad habendum Proteſtantium conventum ablegatur. Rex ad Naumburgum caſtra munit. Georgius Luneburgicus Regi jungi cunctatur.* 57. *Per Bavariam, & Sueviam geſta.* 58. *Hornius Benfeldam expugnat. Lotharingiæ Ducis poſtulata. Sletſtadium capitur. Colmaria, & Hagenoa ſe dedunt. Pro Baſileenſi Epiſcopo Helvetii intercedunt. Hornius in Sueviam abit.* 59. *Fridelsheimum à Regiis capitur. Frankendalia deditur. Fridericus Palatinus moritur.* 60. *Baudiſii in Colonienſem ditionem expeditio.* 61. *In Sileſia geſta.* 62. *Diſſidia inter Regios & Saxonicos.* 63. *Prælium ad Lutzenam. Rex cadit.* 64. *Pappenheimius prælium inſtaurat ; is occumbit.* 65. *Guſtavi Regis elogium.* 66. *Saxoniæ Elector ſua recuperat.* 67. *Legatio ad Polonos mittitur.* 68. *Dani habitus tunc erga Sueciam.*

1632. De neutralitate Bavaro Ligæque concedenda fruſtra agitur.

CIrca initium anni triceſimi ſecundi apud Guſtavum Regem per Legatos Gallicos Marchionem Brezæum, & Charnaſſæum ſuper *neutralitate* Bavaro ac Ligæ concedenda ſatagebatur; de qua & in fœdere Gallico expreſſe cautum erat, & Bavarus menſe Majo ſuperioris anni fœdus mutuæ defenſionis in annos octo cum Gallo ferierat. Eo Rex Galliæ tenebatur ad defenſionem Bavari, ejusque provinciarum hæreditariarum & adquiſitarum propriis ſumtibus expedire novem peditum millia cum convenientibus tormentis, ſi hoſtiliter invadantur; ut tamen penes Bavarum optio ſit, vel militem ipſum, vel pecuniam petere tanto militum numero alendo ſufficientem. Viciſſim Bavarus eadem conditione tria peditum millia, equites mille promittebat. Tum ut neuter alteri arma inferat, nec directe aut indirecte milite, paratu bellico, aut pecunia adſit alterutrum invadere cupientibus. Promittebat quoque Gallus, ſe agniturum, ac tuiturum dignitatem Electoralem in perſona Maximiliani, ejusque Domo Bavarica contra omnes, qui tentarint illam dignitatem transferre, aut ipſum in ejusdem exercitio impedire. Reſervaverat ſibi Bavarus juramentum ſuum ſalvum, quo Cæſari atque Imperio obſtrictus ſit. Tunc ut illud in præſens ſummo ſilentio prematur, utrinque promiſſum. Sane optabat quidem imminutionem potentiæ Auſtriacæ Gallus, non minus atque ipſe Pontifex; ſed nequid ſacra Romana detrimenti caperent. Cum autem Guſtavus poſt Lipſienſe prælium tanto cum ſucceſſu terris Pontificiorum bellum immitteret, paſſim ab hiſce clamores tollebantur, velut jam de ſua religione actum foret. Idemque Epiſcopus Wurtzburgenſis, qui ditione ſua profugus Lutetiam Ligæ nomine profectus erat, magna cum aſſeveratione inculcabat, non ſine aſſenſu ſacerdotum plebisque; qui inſuper fremebant, Hugenottis jam veteres ſpiritus redire, eorundemque proceribus clandeſtina cum Guſtavo commercia intercedere, poſtquam hic bellum ad confinia Galliæ promoverit, quem in Cæſaris ditiones recta iviſſe Galliarum Rex maluiſſet. Unde ſedandis Cleri, vulgique vocibus, qui ſocietate Suecica religionem Catholicam prodi clamabant, ipſe Rex ſparſerat, exercitus, quos tum comprimendis à fratre motibus conſcribebat, adverſus Guſtavum parari. Quo tempore & à Gallis Argentoratum tentabatur, titulo idem adverſus Succos protegendi, eoque fine validum præſidium urbi immittendum offerebatur, applaudentibus primariis civibus auro corruptis. Sed cum re ad concilium relata unus ex infimo civium genere exemplum Metenſis urbis oſtendiſſet, conatus Gallorum in irritum cadebat, cum jam miles horum velut re confecta in vicina urbi proceſſiſſet. Enimvero Richelius Cardinalis, penes quem tunc ſumma conſiliorum per Gal- Galliæ conſilia.
liam erat, negabat Auſtriacorum vires eousque jam depreſſas eſſe, ut ſucceſſibus Guſtavi remora injicienda ſit. Præſertim cum Auſtriaci internas Galliæ turbas, quas Regina mater, Duxque Aurelianenſis excitatum ibant, foverent, qui & ipſi in exitium Richelii incumbebant. Fœdus cum Bavaro adverſus Auſtriacos, non adverſus Succos conceptum, ac intra meræ defenſionis terminos conſiſtere. Quos cum tranſſilierit Bavarus, & invito Galliæ Rege Tillium Saxoni immiſerit, non teneri Gallos ad avertendum malum, quod iſte ſuo ſibi jumento arceſſiviſſet, Bavaro fruſtra excuſante, Tillium Cæſaris legatum injuſſu Maximiliani Ligiſtico milite adverſus Saxonem uſum eſſe. Miſſi tamen Legati ad Guſtavum, qui ſuper exemtione à bello in ſpeciem agerent, quo Bavaro utcunque ſatisfieret, & ut tentarent, num huncce Cæſareis partibus dimovere poſſent, quem alias Gallus tanquam firmamentum religionis Catholicæ per Germaniam fovebat, & in quem faſtigium Cæſareum Auſtriacis extortum ſi qua poſſet conferret; eumque ut vel vi partibus Cæſareis Guſtavus abſtraheret, haut ſane ægre laturus erat. Et vero ſatis con- Bavari
ſtabat, id à Bavaro agi, ut vel Gallos cum Succis conſilia.
com-

1632. committeret, vel ut ipse à belli molestia tantisper semotus otio potiretur reparandis viribus, quo majoris deinceps sua auxilia licitantibus addicere posset. Ea in negotiatione cum Brezæus circa religionem Catholicam importunius Regem urgeret, in jurgium res erumpebat, Gustavo minante, sibi haut in arduo esse non levius quam Austriacis Galliæ quoque bellum movere, quæ sibi nequaquam formidolosa sit. Aliàs Gustavo Regi ut acta sua Gallo probaret, sedulo opera dabatur. Unde & antea Gustavum Hornium cubicularium nobilem ad istum Meti agentem miserat, removendis secius suspicandi causis, ac ut rationes ostenderet, quare ipse ad Rhenum arma transtulisset. Et nunc demonstrabat, per se non stetisse, quo minus Liga neutralitatem amplecteretur. Enimvero hanc bello adversus ipsum se immiscuisse; ad Lipsiam copiis suis pugnasse, postea Fuggerum cum exercitu in ipsum misisse. Nec alia via fœderi Gallico satisfieri potuisse, cujus præcipuum caput erat, oppressos aut spoliatos restituere. Neque vero adparebat, quomodo rationes suas à Cæsare tunc sejungere posset Bavarus, quamdiu metuebat, ne Friderico detracta spolia iterum ipsi extorquerentur, nevè in vindictam sumendam incumberent, quibus hactenus pro lubitu insultaverat. Qui & extraneos licet omnes perosus, Gallo adrepebat, ut Austriacis necessitatem afferret amicitiam suam majori cum cura amplectendi. Addebant aliqui, dogmata sacerdotum, à quibus Bavarus dependebat, istam neutralitatem plane respuere, quod Austriacis oppressis protectio religionis Catholicæ ab his ad Gallos transferenda sit, quæ hisce minus tuto, quam illis crederetur. In honorem tamen Regis Galliæ & ne in desperationem Pontificios conjiceret, non recusabat Gustavus, quo minus cum Bavaro sociisque super immunitate à molestiis belli intervenientibus legatis Gallicis Moguntiæ ageretur. Ac promittebat Gustavus se loca Pontificiorum nondum à se occupata hostilitati exemturum, ac per Inferiorem Palatinatum capta Bavaro, quoad cum Friderico transactum sit, nec non Trevirensi Electori sua redditurum, dummodo Ligistæ vicissim Inferiore Saxonia decedant, copias suas ditionibus Protestantium deducant, easque ad duodecim usque millia exautorent, ut tamen dimissi ad Cæsarem non transeant, & qui retinerentur sparsim habeantur; tum ne Cæsari delectus apud se concedant, transitum utrique pariter aut intercludant, aut indulgeant. Nominatim tamen ab hac pactione excludebatur Bambergensis Præsul, quod inani tractatu antea Gustavo illusisset. Hujus pacti sponsor, ac vindex Galliæ Rex postulabatur. Ex adverso legati Gallici à Bavaro formulam pacti offerebant, in qua præcipue loca quævis Pontificiis ablata restitui postulabantur. Sed cum stolidum Gustavo videretur in gratiam subdolæ neutralitatis ista amittere, scriptum legatis reddebat, denuntians, prius à se expositis conditionibus inhærendum, aut communi paci operam dandam. Simul cum legati intra duas septimanas responsum, & consensum Ligæ in eas leges promitterent, in id spatium ut hostilia cessarent Gustavus indulgebat ea conditione, ut Pappenheimius statim è Saxonia Inferiore, & miles Ligisticus è Bohemia revocaretur. Sed cum à Bavaro præter inania verba nihil reponeretur, ac contra delectibus agendis apud ipsum omnia perstreperent, & Pappenheimius urgendæ in Saxoniam Inferiorem expeditioni incitaretur, ludibrium istud Gustavus non amplius ferens, quas in aliud octiduum inducias prorogari postulabat Brezæus, abnuebat. Et sane non tam Gustavo quam Gallis tunc à Bavaro fuisse illusum eventus mox docuit, dum Legatis Gallicis quam maxime satagentibus, ipse interim Viennæ novum fœdus conjunctionemque cum Cæsare concludit. 1632.

Conditiones à Gustavo Bavaro latæ.

§. 2. Nec melius succedebant, quæ Palatinus Neoburgicus, & Ferdinandus Elector Coloniensis seorsim super neutralitate tractare cœperant. Nam neque conditiones hisce propositæ satis arridebant, & cum Rex in superiora tenderet, periculo se defunctos arbitrati ulterius eandem ambire supersedebant. Trevirensis tamen Elector Philippus Christophorus eam amplectebatur, renitente licet ipsius Clero, qui in Hispanorum partes propendebat. Et magnum in isto Principe momentum erat intercludendis auxiliis, quæ ex Belgio ab Hispanis submitti possent; præsertim postquam mense Majo Hermansteinum pignus fidei in Gallorum manus consignaverat; vicissim tamen sibi à Gallo stipulatus, ut ejus opera Hispanis Treverorum urbe ejectis, ibi aulam sibi figere integrum sit. Sed Lotharingiæ Dux, etsi Gustavo arma in se citra causam arrepta expostulanti multa cum verborum humanitate amicitiam in posterum polliceretur, validiore vinculo constringendus erat, ob lubricum ingenium, & bellandi pruritum. Igitur Galliæ Rex, nî quiesceret, eum à se compescendum receperat, simul Cæsareos Mojenvico & aliis locis, quæ in Metensi provincia antehac occupaverant, exturbabat, ipse quoque paulatim in id bellum descensurus, cujus primum impetum feliciter fregisse Gustavus videbatur.

Trevirensis neutralitatem amplectitur.

Lotharingus compescitur.

§. 3. Circa idem tempus Gustavus audita Pappenheimii in Saxoniam inferiorem irruptione, Banerio, qui circa Magdeburgum curabat, metuens, arma eodem transferre meditabatur, eoque cum Regina, quam recens ad se accedentem Hanoviæ exceperat, jam Gelnhusam pervenerat. Sed cum istum Magdeburgo excessisse renuntiaretur, retro Francofurtum abit, quo tunc quamplurimi Principes, atque Legati confluxerant ambiendæ ipsius amicitiæ. Quos inter Fridericus Ulricus Brunsuicensis Dux, super fœdere, quod superiore anno conceptum fuerat, jam plene transegit, societatem belli pollicitus, sibique vicissim Gustavi auxilia ad occupandum præsulatum Hildesiensem, & recuperanda majoribus suis quondam erepta stipulatus. Brunsvvlga quoque, Ulma, Lubeca, Luneburgum, atque Brema fœderi ac clientelæ Regis accedebant; nec minus Comites Wetteraviam & Westervvaldiam incolentes: qui proximis abhinc annis magna fortunarum suarum parte à sacerdotibus Pontificiis spoliati jam ope Regis sua recuperatum ibant. Cum Ducibus quoque Meclenburgicis tunc fœdus absolutum, super quo diu inter ipsos, atque Joannem Salvium disceptatum fuerat. Nam hic postulabat, ut Wismaria, & Castellum ad Varni ostium perpetuo jure Succiæ Regno transscriberetur; id quod Duces enixissime deprecabantur. Et satius demum judicabatur istam rem ad finem belli differre declinandæ multorum invidiæ, & suspicioni, velut in proprium duntaxat emolumentum Suecis bellum gereretur. Igitur sufficere visum, præsidium Wismariæ & Varnemundæ, ac vectigalia tolerandis belli sumtibus paciscì salvis Ducum juribus, quos vicissim Rex in possessione ditionum suarum tuiturum se recipiebat.

Fœdus cum Gustavo ineunt Fridericus Ulricus Brunsuicensis.

Brunsvviga, Ulma, Lubeca, Luneburgum, Brema. Comites Wetteraviæ, Duces Meclenburgici.

§. 4. Mense quoque Februario ad Gustavum è Bata- Fridericus

1632. Palatinus ad Gustavum venit.

Batavis accedebat Fridericus Palatinus Bohemiæ quondam Rex, per istum ditiones suas recuperaturus, de quo antea ipsi spes facta fuerat. Et egerat jam super istius restitutione cum Galliæ Rege Gustavus, ut eadem bona cum ipsius gratia fieret; cui etiam propositum fuerat, ut quia possessa semel Electoralis dignitas Bavaro haut facile iterum eripi possit, uterque eadem deinceps gauderet, quod septenarius Electorum numerus nulla lege æterna sit sancitus. Cæterum excipiebatur à Gustavo Fridericus omnibus amicitiæ signis, & honore Regibus solito. Magis tamen ad palatum fuisset, si valida militum manu succinctus advenisset ad sua recuperanda operæ quid collaturus. Nec succedebat fœdus, de quo cum Regis Angliæ legato super istius restitutione tractabatur; ubi cum Gustavus stipendium in tria equitum, octo peditum millia ad finem usque belli postularet, iste vehementer recusabat, quod minoris Palatinatum emi posse diceret. Et provocabatur ad scriptum à Gustavo sub initium belli emissum, quo restituendis se oppressis & ejectis Ordinibus Germaniæ arma sumsisse dixerat; veluti æquum foret, penes ipsum solum belli pericula & sumtus, penes alios immunes emolumentum esse. Asperaverat quoque Gustavi animum Legatus iste, dum in patrocinium suum suscipere conabatur Anglos quosdam ductores sub Gustavo stipendia merentes, quos missione, aut supplicio hicce damnaverat. Ad extremum tamen hæ conditiones Friderico proponebantur, ut Augustanæ Confessioni in Palatinatu libertas foret, & interea is à solo Gustavo dependeret. De cæteris deinceps pro temporum ratione transigendum.

Hispani ad Mosellam vapulant.

§. 5. Enimvero solis hisce negotiis totam hiemem terere hautquidquam Gustavo dignum videbatur; sed cum induciis, quas Ligæ indulserat, præterlapsis audisset, Hispanos ad Mosellam manu coacta Crucenaci & Frankendaliæ præsidia firmaturos, quæ oppida ipsis adhuc in Palatinatu restabant, iisdem repente Ottonem Ludovicum Rheingravium immisit. Is observato ex insidiis Mosellæ, qua transmissuri erant, trajectu, primæ Hispanorum legioni transitum permisit; secundam, quæ sequebatur, rejecit in adversam ripam: tum primam adortus sic profligavit, ut pauci cladem evaserint. Septingenti Hispanorum cæsi, multique captivi, cum octo vexillis ad Regem deducti. Rex perterritis hac clade instandum ratus Crucenaco statim exercitum admovet. Oppidum primo impetu captum, plerisque Hispanis in arcem se recipientibus. Qui in eandem mox impetum dederant, ab Hispanis acriter repellebantur. Sed cum cuniculus actus munimentorum partem disjecisset, armis positis, vitæque venia petita Regis arbitrio se dedebant, quos hic non nisi gladiis accinctos dimittebat. E Regiis id obsidium ducentos absumsit, quos inter insignes Wolmarus Rosladinus, & Wolfartus Hallius erant. Paulo post quoque Braunfelsa Wetteraviæ arx, & Bobenhusa, illa à Philippo Reinhardo Solmensi, hæc à Wolfgango Henrico Isenburgico Comite circumsessa, in Regis potestatem pervenit. Et Rheingravius Kirchbergam in tractu, quem Hunsruckam vocant, sitam vi expugnat; ubi quicquid Italorum & Burgundionum inerat cæsi, Germani Regis militiæ transscripti. Eodem tempore Regis jussu novo munimento, quod Gustaviburgum adpellant, qua Mœnus Rheno infunditur, fundamenta jacichantur, quod ut incolis frequentaretur, sequenti anno Oxenstierna viginti annorum immunitate, aliisque privilegiis donabat.

Crucenacum a Gustavo capitur,

ut & Braunfelsa, Bobenhusa, Kirchberga.

1632. Per Alsatiam gesta.

§. 6. In superiori quoque Rheni tractu nonnihil existebat motuum, dum Argentinenses Lotharingos per Alsatiam prædis agendis vacantes subito invadunt, ac aliquot centuriis cæsis cæteros in patriam remigrare cogunt. Ab Hanoviæ Comite jussu Regis munimenta ad Drusenheimum, & Lichtenaviam, quibus Cæsarei Rheno velut frænum utrinque injicere conati fuerant, solo æquabantur. Et Christianus Palatinus Birkenfeldensis, qui nuper militiæ Regiæ nomen dederat, in Badensi provincia, & vicino tractu novum exercitum concurrente alacriter milite conscriptum ibat. Contra Rudolfus Ossa Cæsareus dux assumtis bis mille militibus Brisaco movens Loram, Offenburgumque occupatum præsidio firmavit. Inde Wilstadium, quod Regius centurio cum sexaginta peditibus tuebatur, vi expugnatum in cineres redegit.

Magdeburgum à Cæsareis deseritur.

§. 7. In Saxonia Inferiore Laurentius Caggius Mansfeldium Comitem Magdeburgo præfectum insessis circa vicinis oppidis ad famem redigere conabatur, cum Pappenheimius à Bavaro isti succurrere jubetur: aut si hic prohiberetur, Mansfeldio injunctum, ut se subjectumque militem honesta pactione conservaret. Et jam hic super dedendo oppido cum Banerio agere cœperat; cum Pappenheimius è Colonienſi provincia movens Visurgi transmisso, & coacta è vicinis præsidiis valida manu, obsidium solvere instituit. Banerius militem laboribus fractum recenti hosti objicere, ac injussu Regis aleam prælii tentare consultum haut judicans, Halberstadio prius milite firmato trans Salam se recepit, castris Calbæ opportuno ad defensionem loco positis. Pappenheimius Magdeburgum delatus, cum vastatis circa locis oppido de annona prospici haut posset, & Cæsareis exercitum supplere tunc maxima cura esset, corruptis, aut in Albim præcipitatis quæ avehi non poterant tormentis, & convalatis cæteris post igne corrupta militum tuguria, molendina, navigiaque, & pontem, præsidium desolata urbe educit, ac Guelferbytum abit. Habebat etiam in mandatis Pappenheimius munimenta urbis disjicere: sed adsidens in vicinia Banerius moram ibi trahere non patiebatur. Pappenheimio digresso Banerius militem urbi immittit, & convocatis civium reliquiis ejus instaurandæ initium facit. Sed Pappenheimium Luneburgensibus dira minitantem junctus Banerio Wilhelmus Vinariensis Dux in Westphaliam abscedere coëgit. Et cum is nullam pugnandi copiam facturus videretur, Banerius ad stationem suam circa Magdeburgum rediit. Wilhelmus autem Dux circa oram sylvæ Herciniæ aliquamdiu hærens legionem hostium ad Hamelam securius hærentem opprimit. Inde Goslariam, & Northeimum ab hostibus desertum facile in potestatem redigit. Gœttingam trecentorum duntaxat præsidio infestam ailultu expugnat, hostium plerisque occisis, ibique non modico belli adparatu potitur. Mox quoque Duderstadium agri Eichsfeldici caput eidem se submittit, & quæ ibi præsidium agitabat cohors Regiæ militiæ nomen dat. Sed & Wilhelmus Landgravius à Gustavo redux Paderbornensis provinciæ oppida tributum antea conventum propter adventum Pappenheimii abnuentia ad obsequium reducit. Ac Warburgum, quod pluribus hostium cohortibus tenebatur, vi expugnat, multis primo impetu trucidatis. Qui terror Stadhagam, & Volcmarsam imperata facere coëgit. Idem quoque Ericiburgum, ditionis Grubenhagensis arcem, & Amænoburgum deditione in potestatem accepit.

Wilhelmi Ducis Vinariensis acta.

Wilhelmi Landgravii gesta.

§. 8. Inter Isthæc Gustavus mense Februario ad Batavos Legatum miserat Benedictum Oxenstiernam.

Legatio ad Hollandos.

1632. ſtiernam. Nam & ipſi Cornelium Pavium ad Regem ablegaverant, qui ſuper proſperis ſucceſſibus gratularetur, ac de ſtudio Reipublicæ in communem cauſam prolixe teſtaretur. Iſtis non minus honorificorum verborum ab Oxenſtierna repoſitum. Enimvero id præcipue ſpectabatur, ut ſi forte Rex Coloniæ, aut vicinis locis arma admoveret, ſiniſtra ſuſpicionum iſtis adimeret. Eoque ad explorandum penitus ipſorum animum offerebat Rex, ſe cum iisdem copias ad debellandum Belgium Hiſpanicum ſociaturum. Sed Fridericus Henricus Princeps Arauſionenſis id averſabatur, ea conjunctione gloriam ſuam obfuſcatum iri metuens, & quia alienis auſpiciis militare nolebat. Et qui prudentiores apud iſtos haberi volebant, inconſultum ducebant, letalem velut plagam Auſtriacis inferre, ne prægravis illa potentia in Suecos, Gallosve tranſiret; cum nihil ſua intereſſet, hos an illos metuerent. Legatus tamen multo cum verborum honore dimiſſus; ſimulque ſignificatum, ſequenti æſtate valido ſe cum exercitu Hiſpanis in Belgio incubituros, ne ipſis ſpatium ſit miſſis in Germaniam copiis Guſtavi progreſſus turbandi.

Hornius in ditionem Bambergenſem movet.

§. 9. Sed majoribus mox rebus occaſio ſtruebatur, dum Hornius à Rege in Franconia relictus Bambergenſem Præſulem ipſius juſſu invadit, qui antea ſimulato tractatu eidem illuſerat. Sub finem Januarii primus impetus ad Hogſtadium fit, ubi obſeſſores à vicini fluminis exundatione, & erumpentibus ex oppido præſidiariis nonnihil damni accipiunt. Tribunus quoque cui ab Hiſpania cognomen Forcheimo cum mille militum manu, qua Comitis Solmenſis legio tendebat, impetum fecerat, ac recens conſcriptos in fugam dederat, ni Cochtizkius accurrens hoſtem demum non ſine clade repuliſſet. Inde territi obſeſſi oppido tradito plerique Suedicæ militiæ nomina dant. Bamberga præſidiarius miles Forcheimum ſe receperat; eoque ab Hornio præmiſſæ quinque equitum alæ, duæ peditum cohortes facile in oppidum receptæ. Sed cum eodem mox quinque cohortes è provincialium ſelectis accederent, oppidani pactorum immemores cum hiſce in Suecos impetum faciunt. Poſt modicam tamen pugnam miles à Suecis profligatus unde venerat faceſſebat, oppidani in curiam incluſi extrema expectabant. In quos nihil durius ſtatutum, quam ut quorundam domibus direptis univerſi armis exuerentur. Præcipui ſacerdotum rebus pretioſis convaſatis jam antea in tutiora ſe receperant. Turbidum continuis imbribus cœlum impediebat, quo minus Forcheimo exercitus admoveri poſſet; nec præter modicas velitationes quidquam tunc patratum. Sed Bambergæ Præſul à Bavaro obtinuerat, ut Tillius juberetur milite hibernis excito Hornium, priusquam pedem figere poſſet, inde exturbare. Exercitus in Superiore Palatinatu convenire juſſus viginti millia capitum explere ferebatur, quibus tamen aliquot millia ſelectorum provincialium admixta erant. His copiis ſuccinctus Tillius per Noribergenſium territorium Forcheimum verſus tendit. Hornius audito hoſtium motu, cum parum decorum judicaret loco nuper occupato ſtatim iterum faceſſere, munimenta oppido circumponere loci genio licet repugnante aggreditur. Verum antequam opus abſolvi poſſet, Tilliani aderant, & Baudiſſianam equitum legionem, per errorem longius progreſſam, antequam recipere ſe poſſet, in fugam propellunt, ſimul imperfecta opera ſuburbio prætenſa irrumpunt. Quo terrore conſternatus quoque Solmenſis Comitis pedestiro, Hornio nequidquam obluctante, per pontem Mœno impoſitum in oppidum refugit, inſequente eodem hoſtium legione; quam tamen mox Hornius tota vi connixus trans pontem iterum non ſine clade rejicit. In eo tumultu quadringenti circiter Regiorum periere, ac Solmenſis Comes è vulnere paulo poſt obiit. Hornius ponte dejecto ad alteram Mœni ripam hoſtem velitando tam diu detinebat, quoad impedimenta præmitterentur, & tormenta navigiis impoſita ſecundo flumine avecherentur; hinc ad Eltmanum Mœno iterum transmiſſo Hasfurtum ſe recipiebat. Ubi cognito hoſtilem equitatum per vicinos vicos ſecurius agere, duas equitum legiones Oberheidæ hoſpitantes improviſus opprimit, & exceptis quatuor alis, quæ amandatæ fuerant, concidit, Croatarum quoque manu male multata. Id damnum ne hoſtis ulciſci poſſet, Hornius conſultum ducebat cum exercitu Suinfurtum ſe recipere, quoad ſubmiſſis aliunde auxiliis firmaretur. Cæterum quod initio ad Bambergam male res geſta foret, Rex inde factum judicabat, quod Hornius mandata ſua, ut nihil aleæ belli committeretur, ſtricte nimis fuiſſet interpretatus. Nam ideo haut fuiſſe expectandum, quoad hoſtis vim admoveret, ſed alacriter periculo occurrendum, & à circumſpectione omnem timoris ſpeciem removendam fuiſſe.

Hornius duas hoſtium legiones cædit.

§. 10. Aſt Rex, ne Hornii ad Bambergam receptus ſuis terrorem, hoſtibus animos daret, ſepolita Heidelbergæ & Philipsburgi oppugnatione, quam animo agitabat, in Tillium ire conſtituit; rebus tamen ad Rhenum prius diſpoſitis: quarum ſumma directio penes Oxenſtiernam Cancellarium relicta. Rei militaris cura Chriſtiano Palatino Birkenfeldenſi, & Bernhardo Duci commiſſa, quorum tamen æmulatio rebus gerendis non parum impedimenti afferebat, quoad Bernhardus Dux ad Regem evocaretur. Et jam tum querebatur Oxenſtierna, melius res procedere ſub ductu mediocris ſortis hominum, quam ejusmodi Principum, qui imperata non ulterius exſequi ſoleant, quam ipſis placitum, quoſque pœnæ metus non coërceret. Joanni Sparrio Moguntiæ Gubernatori peculiariter injunctum, ut Pontificios ſacerdotes jurejurando prius adactos protegat, nec ſacra ipſorum turbari patiatur. Severiſſimis quoque edictis militum petulantia coërcita, vias infeſtantium, aut concuſſionibus, angariisque provinciales opprimentium. Et quia non modicæ Gallorum copiæ ad Saram flumen hærebant, à Brezæo Legato Galliæ diligenter inquiſitum, num illæ forſan aliquid infeſti meditentur: qui amica omnia ab iſtis expectanda ſancte confirmabat. Inde præmiſſis ad Noribergenſes, Suinfurtenſesque literis, quibus ad conſtantiam eos hortatur, & de adventu ſuo certiores reddit, ac ſumto per Hæchſtam, Steinhemum, Aſchaffenburgumque itinere, Hornio Kitzingæ jungitur, ubi per triduum exercitus ſubſiſtebat, quod Wilhelmus Saxoniæ Dux, & Joannes Banerius cum milite ſuo huc evocati nondum appuliſſent.

Rex in Tillium tendit.

§. 11. Tillius autem ſeu viribus, ſeu fortunæ ſuæ diffiſus, Guſtavi adventum haut præſtolandum ſibi ratus, receptum circumſpicere cœperat ad Forcheimum copiis contractis. Nec minor ſolicitudo Bavarum tenebat, qui procellam mox ſibi incubituram proſpiciebat. Et initio dubitaverat, num Tillium juberet in Bohemiam ſe, & Auſtriam recipere, quo Regem veſtigiis ipſius inhæſurum Bavariæ finibus averteret. Sed cum iſtud conſilium, ſi Rex Tillio non inſiſteret, univerſam

Tillius in Bavariam recedit.

Hornius Bambergapellitur.

1632. ejus ditionem præsenti exitio expositurum esset, Tillius eodem evocabatur, num forte Danubii, Licique objectu Regis impetum sistere posset. Tum anxiis precibus Fridlando, ut ad auxilium ferendum acceleraret, tantum non supplicabatur. Sed quem hautquicquam istæ preces movebant, nondum exolita eorum memoria, quæ Bavarus ante biennium Ratisponæ ipsi struxerat. An quod exercitu à se comparato suæ potius gloriæ, quam alienæ inservire, Tilliumque æmulum invidia attracti in Bavariam hostis onerare vellet. Nec ægre ferebat Bavarum paulisper castigari, ut deinceps auxilia sua tanto cariùs eidem imputare posset. Quin & Cæsar malebat tempestatem istam in Bavarum, quam in se desævire, quo Regi interim alibi occupato ipse spatium haberet exercitum prout res requirebat adornandi.

Gustavus Tillium insequitur.

§. 12. Cæterum Rex Tillio Danubium versus tendenti acceleratis quantum poterat itineribus instans, Winsheimum, inde Furtam pervenit. Hinc ipse, comitante Friderico Rege ac Principum Procerumque manu Noribergam invitante Senatu divertit, ibique omnia honoris & lætitiæ signa, immensumque populi in se affectum pari humanitate excepit. Quam tamen hospitalitatem vix paucas per horas deliberare permittebat potior hostis persequendi cura: eoque prandio peracto ad exercitum, qui Suabacum præcesserat, pergebat, icto prius cum Noribergensibus fœdere, quo Rex ipsis defensionem, hi vicissim fidem eidem studiumque, & patentem belli usibus suam urbem offerebant. Suabaco Neumarcum recta in hostem ducebat Gustavus; ubi ab antecursoribus nonnullæ ultimi agminis turmæ deprehensæ tarditatis suæ pœnas luebant. Missi etiam, qui Wilzburgum dedi imperarent, dira minati Pappenheimio juniori, qui ibi præsidebat, ni arce excederet. Sed ille seu constantia animi, seu quod crederet Gustavum vestigiis Tillii inhærentem tempus obsidio ejus loci non consumturum ferociter abnuebat: ac Gustavo potius erat Tillium non amittere. Cumq; animadverteret istum Ingolstadium versus iter intendere, ipse ad dextram flectens Donavvertam petere instituit, eodemque per regionem insidiis opportunam hoste ad sinistram intra modicum intervallum incedente inoffensus pervenit, in proximo monte castra metatus.

26. Mart.

Rex Donavvertam capit.

§. 13. Oppidum tuebatur Rudolfus Maximilianus Lauenburgicus Dux cum octo cohortibus, ac provincialium manu, & aliquot equitum turmis; qui deditionem imperanti Regi ferociter respondebat. Nec segniter in Regios subeuntes tubis longioribus fulminare, & cum equitatu eruptionem tentare. Sed non sine clade repulsus, cum ex altero quoque oppidi latere Hebronius tribunus Wernitzam flumen transgressus mœnia infestare inciperet nocte impedimentis trans pontem missis ipse summo mane luce adhuc dubia cum plerisque eodem evasit, Suecis interea continuo in pontem detonantibus. Qui per Wernitzam, qua Hebroni statio erat, erumpere tentaverant, cæsi omnes captivè. Inter hæc Regius miles oppidum irrumpere, ac morantes trucidare, illæsis tamen oppidanis, nisi quod primo tumultu quædam domus direptæ sunt. Quo minus fugientium tergis hærere possent Regii obstructa fimo porta efficiebat; quæ antequam pandi posset, istis in turiora elabendi spatium dabatur. Hostium ibi circiter quingenti perierunt. Oppido pristina conditio, & Augustana sacra à Rege restituta. Hinc ad utramque Danubii ripam diffusus regius miles longe lateque oppida arcesque Ulmam usque in potestatem redigebat.

1632.

§. 14. Proxima Regi cura erat Licum transmittere, cujus transitu Regem Tillius omni studio arcere conabatur, eoque castra supra Rainum oppidum in sylva concædibus & subitariis operibus muniverat, ripa crebris stationibus Augustam usque firmata. Simul isti urbi præter sex cohortes, quæ jam ibi præsidio erant, duodecim cohortes peditum, duas equitum alas immittit, ac cives Protestantium sacris addictos exarmat. Rex Northeimi oppositio hostibus loco castra ponit; & quanquam peritissimus quisque judicabat fluvium sine plurimo sanguine superari non posse; Rex tamen considerata loci natura fiduciam concepit in conspectu hostium transeundi; quod & ripa, quam ipse insiderat, elatior alteri depressiori velut dominaretur, & Licus in arcum situatus Tillianis quidem castris circumfunderetur, sed eo ipso magnam eorundem partem machinarum ictibus exponeret. Igitur a Rege tres suggestus extructi, ab utroque latere ejus flexus, & in medio, quibus septuaginta duo variæ magnitudinis tormenta imposita. Tum ad ripam lorica excitata, qua tecti sclopetarii continuo tubos in hostem displodebant. Cæterum globi tormentorum decussatim totis Tillii castris volitantes, hostem misere affligebant, ac nullibi tuto consistendi locum præbebant. Interea Licus ponte sternitur, fumi nube opus facientes obtegente: quo intra triduum absoluto trecenti Finnones præmissi semilunarem loricam ponti protegendo subito extruunt; in quos terna vice hostis impetum faciens ipsorum constantia, & globorum ex altera ripa imbre magno cum damno repellitur. Equites quoque vado reperto transierant, ac turmas quasdam Bavarorum velitationem ausas in castra rejecerant. Unde Tillius stationem hanc parum fidam deserere constituit, metu ne ab hoste jam fluminis potente cingeretur; an quia vulnera ducum, & consternatio exercitus exterrebat; eoque præmissis sub vesperam impedimentis noctu cum milite raptim Neoburgum, & Ingolstadium se recepit. Isto in conflictu Altringerus glande caput graviter perstrictus; vix tandem ex vulnere iterum convaluit. Sed Tillius supra dextrum genu trilibri globo percussus ac Ingolstadium ægre delatus paucos post dies inter maximos cruciatus expiravit, cum moribunda jam voce Ratisponam custodiendam ingeminaret. Magnus sine dubio, & multarum palmarum imperator, qui omnibus militiæ gradibus defunctus summam sibi experientiam comparaverat. Sed cujus gloriæ atrox Magdeburgi excidium non modicam labem adsperst; nec multo post auspiciis Gustavi impar succubuit. Cumprimum in aulam Bavaricam accederet, ipse sermone, cultuque modestus contemtum sui apud aulicos excitaverat, adeo ut quidam Ducem monerent, otiosum mensarum assecla amoveret. Sed qui altius inspecta viri indole, magna se facinora ab isthoc expectare reponebat. Veneris vinique expertem tota ætate se fuisse ipse jactaverat. Cæterum jam Rex manum instruxerat, quæ ductu Nicolai Brahei superato ponte in hostium castra impressionem faceret, cum illucescente die ista vacua apparuerunt. Immissus tergis abeuntium equitatus circa mille hostium trucidavit. Raina oppidum à Bavaro desertum, ultro Suecos admittebat.

Rex Licum transit.

5. April.

Tillius cadit.

§. 15. Lico transmisso Rex Augustam versus ad Lechusam castra ponebat, cujus antecursoribus

1632. bus Fridbergæ incolæ claves sponte obtulerant. Ex altera quoque Lici ripa Leonardus Torstensonius cum majoribus machinis, & delecta equitum peditumque manu non procul urbe stationem capiebat. Interim legatus Neoburgo aderat hostilia deprecaturus; cui graviter prius increpito Rex commeatum exercitui suo subvehi, ac missa equitum manu istud oppidum à Bavaricis relictum occupari, pontemque refici imperavit. Porro ad Gustavus Augusta Vindelicorum potitur. Augustam disposita tormenta in speciem tantum & nulla displosione facta, licet Bavaricis continuo ex urbe fulminantibus. Sed literis missis à Senatu primum postulatum, ut præsidium urbe dimoveatur: qui isthoc in sua potestate haut esse excusabat. Mox Hornius ad Præfectum præsidii literas dat, quibus monet, ne intempestiva defensione pulcerrimam urbem exitio involvat, non satis munitam, lubrica intus civium fide, ac nulla auxilii spe. Quibus persuasus iste cum suis militari more egressus Ingolstadium deducitur, ac statim viginti quatuor Succorum cohortes in urbem immittuntur. Inde Senatus ac civium delecti ad Regem in castra Lechusam evocantur, de futuro urbis statu acturi; tandemque constitutum, ut munia publica Pontificiis erepta penes Protestantes essent. Sed summa potestas, sacrorumque cura & quæ belli spectant, Regis arbitrio reservata. Quibus transactis Rex urbem ingressus ad ædem D. Annæ recta contendit, ubi sacra ritu Protestantium hactenus abrogata maxima cum civium lætitia instaurabantur. Hinc cives subjectionem ac fidem Regi Regnoq; Sueciæ juravere; id quod à plurimis secius acceptum, velut ipse altiora animo agitaret, quam quæ in vulgus de causis belli sui sparserat. Ob restituta tamen isti urbi pristina sacra Saxoniæ Elector supplicationem per universam suam ditionem decernebat.

10. April.

14. April.

§. 16. Occupata Augusta Rex id agitabat, quomodo valido ad Danubium oppido potiri, simul Electorem citeriore Bavaria excludere posset; eoque Ingolstadii pontem destruere, objectisque munimentis transitum ibi intercludere, ac Ratisponam in potestatem redigere constituerat. Enimvero Ingolstadium progressus Rex validum ab hoste castellum cis pontem excitatum; ac in altera ripa castris ad oppidum positis hostem insidentem reperit. Et cum ad manus veniretur, hostis acerrime vim illatam repellebat. Equidem à Regiis castellum unum ponti præjacens expugnabatur, in quo hostium ad trecentos cæsi, captivè. Sed cum in majus propugnaculum proxime pontem situm impressio tentaretur, cum clade repulsi præfectos nonnullos, ac multos gregarios amisere. Eadem quoque dies ipsi Gustavo Regi pene suprema illuxerat. Cum enim is loci habitum contemplaturus paulo propius hostium munimentis successisset, hi è comitatu quis esset suspicati tormentum in eum direxerant, quo emissus globus tantum non suras Regis perstringens equum discerpsit, ut Rex sanguine oppletus in terram provolveretur: Is tamen mox sub equi cadavere se extricans, in pedes erectus suos è summa consternatione maximo gaudio perfundebat. Ac citra ullum animi perturbati signum Deo Custodi gratias persolvens alio equo adscenso qua cœperat, pergebat. Sed paulo post alius globus Christophori Badensis Marchionis capiti certiore ictu impactus ipsum exanimem illico prostravit. Cujus egregii sane Principis mors ut parcius lugeretur, periculum Regis effecerat. Nec tamen Gustavus, suis licet obtestantibus, ne caput suum, à quo tot millium salus dependeret, ita liberaliter casibus objiceret, ideo segnior ad quævis pericula reddebatur, metuendi ignarus, & quia persuasus erat, nil præter Numinis beneplacitum sibi eventurum. 1632.

Ratispona à Bavaro intercipitur. 17. April.

§. 17. Cæterum Rex Hornium cum valida manu Ratisponam versus dimiserat, ut eam urbem quacunque ratione in potestatem redigeret. Sed Bavarus, qui sine dubio id agi præsenserat, paulo ante astu, atque insciis civibus bis mille peditum, equites quadringentos urbi immiserat, prodente præfecto præsidii, quod paulo ante suasu Bavari & Ordinum Provincialium Bavariæ oppidani suo sacramento adactum admiserant. Ac ne jugum urbs iterum excutere posset, civibus statim arma ademta. Sic Hornius spe Ratispona potiundi evolutus, Rege revocante reliquo exercitui se iterum jungit.

Legati Danici ad Regem veniunt.

§. 18. Dum ad Ingolstadium hæret Gustavus, Legati à Rege Daniæ ipsum adibant Tago Tottius, & Christianus Thomæ F. Sestædius Senatores Regni. Occasio mittendi erat, quod paulo ante Baudisius, cum ob privata negotia Holsatiam adiret, à Gustavo Daniæ Regis animum tentare jussus esset, num & ipse ad communem Protestantium causam adjungere se vellet, spe facta restituendorum filiis ipsius Episcopatuum, quibus tractatu Lubecensi exciderant. Qua super re ut mentem suam Gustavo vicissim exponeret, simul abstergendis suspicionibus, quas ex actis quibusdam istius Gustavus conceperat, istos ablegaverat. Ac Isabella Belgii Princeps vehementer apud eum Regem institerat, ut bellantibus se medium interponere aggrederetur. Hi post præmissa honoris verba, quod arma cæteris Protestantibus non sociaret Daniæ Rex, pacis Lubecensis pactum excusabant; securum tamen Gustavum esse jubebant, nulla ipsum ratione armis tam piis remoram injecturum. Memoratis dein bellorum incertis exquirebant, num gratum Gustavo sit futurum, si Daniæ Rex interventu suo ad honestam, fidamque pacem reducendam incumbat. Ad quæ à Gustavo repositum: Nihil magis sibi quam stabilem, æquam, fidamque pacem cordi esse. Sed cum eam non tam sibi, quam sacrorum sociis per Germaniam quæsitum eat, prius inter Protestantes consiliorum, armorumque firmam societatem ineundam: cum citra istam statim post pacem factam ad vetera consilia Austriaci sint reversuri; ac singulos disjunctosque mox idem periculum servitii mansurum, à quo vix jam respirare cœperint. Igitur si Daniæ Rex de pace concilianda serio curare instituat, Protestantes prius ad firmam societatem, ac solida consilia disponendos, ut aliquid validius existat, quo adversarii à pace violanda absterreantur, quam chartæ sigillique reverentia. Eo confecto tunc demum ex interventu suo solidos ipsum fructus sperare posse. Istud responsum sic satis Dano probatum, ac non nihil inde invidia adversus Gustavum remittere visa, velut qui non tam suam quam communibus sacris addictorum causam ageret. Saltem legati insignem humanitatem, qua à Rege excepti erant amplis verbis deprædicabant.

Minister Gallicus frustra de neutralitate agit.

§. 19. In eadem quoque castra accesserat Regis Galliæ minister ad Bavari aulam residens, (de S. Stephano nomen erat,) velut fœderatum Regem heri sui salutaturus: sed sine dubio à Bavaro subornatus, num forte Gustavi impetus eludi, ac inani tractatu tempus extrahi posset. Hic cum super neutralitate Bavaro concedenda, ejusque consiliis excusandis irreverentius perstreperet, Rex tandem importunam loquacitatem coërcebat, cum nullo à Galliæ Rege mandato instructus veniret, ac inani verborum profusione Gustavum obtundere conaretur, ut se Bavaro illudendum præbere vellet. Idemque cum Gustavo Regis Galliæ offensam ob

1632. male habitum Bavarum ipsi fœderatum ostentasset, iste reponebat: de sua amicitia Gallo satis se testatum, à quo etiam benevoli animi multa specimina perceperit. Quod si tamen hic aliorum siniſtris persuasionibus seductus amicitiam abrumpat, haut ideo animis se collapsurum; cum experiundo didicerit, Martem cuique genti esse æqualem. Idem San-Stephanius cum questus esset, contra fœdus à Rege templa per Franconiam, & Bavariam directa; cui rei ni medicina adferatur, Regem Galliæ velut primogenitum Ecclesiæ id impeditûrum cum exercitu quinquaginta millium: Gustavus Rex regerebat; ad Gallum itineris labore levandum cupere se cum centum millibus apud Parisios eidem occurrere. Et sane isto tempore Gustavi progressus Gallis non parum invidiæ ac solicitudinis injecerant; quo antehac velut mercenario se usuros crediderant, à nutibus Richelii, & Patris Josephi pendente; cum Gustavo longe sublimiores essent spiritus, quam ut ob subsidium pecuniarium alteri obnoxius esse vellet. Cujus & animum non leviter perstrinxerat, quod cum Galli de Colloquio inter utrumque Regem proposuissent, summæ consiliorum melius dirigendæ, sed locum Ludovici tenera valetudine itineris molestiam non sustinentis Richelium suppleturum; Gustavus offensus responderat; ad ejusmodi colloquium se quoque ministrum missurum; nec Regem Galliæ se majorem agnoscere, ut colloquium suum refugere debeat. Aucta mox utrinque fuerat offensa, quod cum Regina Mater, & Aurelianensis Dux Hayum ad Gustavum Regem misisset Moguntiæ tunc agentem, ut componendo ipsorum cum Rege dissidio operam navaret, Charnasæus Richelii jussu istum non procul Moguntia interceptum Metim abduxerit; Gustavo indignante velut Legato ad se misso intra territorium suum violato: Gallo contra suspicante altius penetrantia apud Gustavum fuisse agitata. Cæterum abeunti San-Stephanio significatum, non aliis legibus Gustavum Bavaro *neutralitatem* concedere posse, quam si copias iste dimittat, Cæsari auxilium non ferat, Regis amicis ac fœderatis erepta restituat, idonea insuper cautione conventa servatum iri præstita. Sed Bavarus eas conditiones nihil moratus, rebus ad Ingolstadium dispositis Ratisponam movens, ut Cæsaris ditionibus propior esset; omnem cogitationem ad conjungenda cum Fridlando arma conferebat.

Gustavus complura Bavariæ oppida capit.

§. 20. At Gustavus consilio occupandæ Ratisponæ depulsus, & ipse Ingolstadio discedit, Bavari ditionibus repositurus, quæ is hactenus aliis tot per annos intulerat. Mosburgum igitur, Landshutumque, & Freisinga cum cognomine Episcopatu in potestatem redigitur, deditisque magna pecuniæ vis ad redimendam direptionem imperatur. Sed ut in tecta militum se iracundia effunderet, ipsi provinciales in causa erant, dum in Regios palantes, & qui prohibendis excursorum injuriis passim distributi erant, atrocissime sæviunt, ac omni cruciatus genere vexatos necant. Qua agrestium immanitate efferatus miles, cædibus, & incendiis commilitonum suorum manibus litabat. Freisingæ ad Gustavum accesserat Minister Gallicus, qui haut nescius irarum Regis in Bavarum, eum permulcere satagebat, ut Monachio parceret, in quam urbem multi exemplum Magdeburgi reponendum censebant. Et hactenus annuebat Rex, ut ab incendio, & cæde essent liberi, si sponte venirent in manus. Sin secus, alia omnia experturos, sumendamque vindictam de tot consiliis, quæ in ea urbe in ipsum sociosque sint cusa. Id responsum Gallus statim Monachiensibus significavit, vehementer suadens, ut promta deditione iram victoris placarent. Sed cum hi tempus extrahere conarentur, si qua forte interim conversio rerum fieret, Rex abrupta mora in ipsos cum exercitu pergit. Qui nullum tergiversationi locum amplius relictum cernentes, magna cum submissione portarum claves Regi adventanti obviam ferunt. Monachium aulæ Bavaricæ sedem Rex in- 7. Maji. greditur, comitante Friderico Bohemiæ Rege, Augusto Palatino Comite, Wilhelmo Saxoniæ, & Johanne Holsatiæ Ducibus plurimisque aliis proceribus. Ut cives tanto curatius ab injuriis militum defenderentur, Rex Hebronum tribunum egregie meritum, sed Pontificiæ religioni fervide addictum, id muneris in magni beneficii locum ambientem, urbi præfecerat. Eorum tamen, qui alio se contulerant; domus direptæ. Rex armamentarium Electoris ingressus è vacuis vehiculis suspicatus tormenta non procul abesse, & mox prodente rustico sub pavimento defossa invenit, numero centum quadraginta, magnitudine ac opere pleraque insignia, quæ omnia statim Augustam avecta. In una quoque machinarum triginta aureorum millia abscondita prædæ cedebant. Non deerant, qui Gustavo suaderent, ut magnificam Bavari arcem, ac Monachium oppidum flammis daret ulciscendis, quæ à Bavaro in alios hactenus patrata fuerant. Verum longe istam odiorum acerbitatem aversabatur Gustavus, nec se veterum Gothorum immanitatem imitaturum, qui virtuti suæ haut modicam maculam adsperserant destruendo, quod uspiam egregium erat. Urbi trecenta uncialium millia imperata, quorum dimidia pars statim exsoluta; pro reliqua prædes dati Augustam deducti. Bavarus interea, qui circa Ratisponam hærebat, mille equites Freisingam versus miserat, si forte Suecos per hospitia sparsos opprimere possent. Sed hi excubiis probe dispositis, & præcognito istorum adventu eosdem ita exceperunt, ut plerisque cæsis, captisve, reliqui trepida fuga ad suos se reciperent. Bavari equites vapulant.

§. 21. Dum hæc in Bavaria geruntur, quæ ad Augustam, & in Suevia à Rege relictæ copiæ erant nequidquam desides Memmingam, Campodunum, & pleraque per Algoam loca occupant: Landsberga quoque, & Fiessa ad Licum sita oppida in potestatem rediguntur. Weishornum, & Echinga exarmantur, quatuordecim tormentis, & duobus mortariis Ulmam inde avectis. Leutkirchæ ala equitum Rudolphi Ossæ à Georgio Christophoro Tupadelio tribuno oppressa, & præter pauculos, qui primo impetu cædebantur, tota capta. Neque in universo isto tractu repertus, qui Regiis resisteret, nisi quod rusticorum aliquot millia apud Weingartum Suendio tribuno instigante arma sumsere. Sed qui mox adventantibus Regiis eadem posuerunt, duce suo in Suecorum manus dedito. Mox tamen cum Regii recessissent, alia agrestium multitudo ad Bregentiam coiens Wangam, & Ravensburgum, debili præsidio insessa, expugnat, obviosque Regios trucidat. Horum exemplo Algovienses quoque Agricolæ circa Campodunum arma induunt. Sed coeuntibus ex Augusta, Ulmaque, & vicino tractu Regiis, cæsi, disjectique posito pugnandi pruritu arma Campodunum deferunt, Regiisque se submittunt, ac seditionis autores ipsimet trucidant. Interea Ossa collecta quater millium manu Brisaco in superiorem Sueviam movebat, & confluente ad ipsum rusticorum Bregentinorum turba jam ferocior Memmingæ primum minitari. Mox desperato successu Biberacum aggredi, clam accersentibus quibusdam Pontificiæ religioni addictis. Sed oppidani Protestantium sacra amplexi bis assultantem hostem acerrime repellunt, quadrin-

Suecorum per Superiorem Sueviam progressus.

Rusticorum per Sueviam motus.

Ossæ initus conatus.

1632. dringentis cæsis, ipsis quoque fœminis insubeuntes saxa, & ferventem aquam effundentibus. Ossa tamen cognito Gustavi Regis adventu, qui è Bavaria Augustam delatus assumta manu jam Memmingam attigerat, relictis aliquot tormentis Lindaviam se mox recepit. Contra Bavaricis Rege absente denuo in Succos ad Monachium restantes aliquid tentare placebat, num forte improvidis clades inferri posset. Eoque omnis equitatus adjunctis bis mille peditibus ductu Johannis Philippi Cratzii Comitis Ratispona movere jubetur. Sed hic vix Pfaffenhoviam progressus; intellecto equitatum Regium in se tendere, Ingolstadium itinere mutato deflectit, & ne nulla plane re gesta rediret Weissenburgum Norici oppidum adoriri instituit. Ubi præsidio impositus à Rege miles per aliquot dies sat acriter resistebat: sed laceris jam mœnibus, & desperato subsidio, honestas conditiones pactus oppido excedit. Ast Bavarici causati quædam à Suecis præter pactum exportata in egressos impetum faciunt, eosque ad suam militiam cogunt, cæsis qui recusabant. In oppidum quoque sævitum, ac primarii cives sacerdotesque in captivitatem abducti velut permutandi cum obsidibus, quos Landshutenses Regi, quoad imperata pecunia exsolveretur, tradiderant. Eam fidei violationem Rex Bavaro asperis literis exprobrabat, Cratzium flagitii autorem pœna affici, captosque dimitti postulans, Monachiensibusque paria interminatus.

Bavarici Weissenburgum expugnant.

Gustavus in Franconiam regreditur.

§. 22. At Rex, postquam inter Bavarum, & Fridlandum super exercituum conjunctione agitari intellexisset, Memminga Augustam, inde in Bavariam regressus copias Landshuto, Freisinga, Monachio, aliisque eo tractu locis eductas in unum contrahit, ac Rainam, Donavvertamque iter remetitur. Ipse cum equitatu, & delecto sclopetario equis impositio Weissenburgum liberaturus frustra accelerabat, quo hostis jam potitus erat. Discedens Rex copiis, quas in Superiore Suevia relinquebat, Wilhelmum Saxoniæ Ducem præfecerat; qui ad Bregentiam Hannibalis Comitis Alta-Embsii legionem opprimit, ac quingentis amplius cæsis quadringentos cum ipso Comite capit. Ad Weingartum quoque hostilem equitatum acri conflictu fundit, quinque vexillis eidem ereptis. Ipse tamen paulo post in Saxoniæ confinia regreditur, militem, qui sparsim ibi hospitabatur, in unum contracturus, ut qua necessitas exigeret, occurrere posset. In ejus locum summa rerum ipsius fratri Bernhardo committebatur, quem Rex Christiani Palatini Birkenfeldensis æmulum, & parere ipsi dedignantem à Rheno huc evocaverat.

Wilhelmus Dux in Suevia bene rem gerit.

Cronacum à Regiis frustra obsidetur.

§. 23. Dum ista per Bavariam, & Sueviam geruntur, in Franconia Dux Coburgicus, & Marchio Culmbacensis Cronacum per delectos provincialium oppugnare conati fuerant; cujus rei curam susceperat Hasvertus tribunus, Kœnigshovio Regis nomine præfectus. Verum nihil glorioso ejusmodi adjutoribus patrare dabatur. Cum enim capto suburbio hostem in oppidum rejecissent, ac dispositis in propinquo monte tormentis in urbē fulminare cœpissent; statim atque hostis paria reponere, quam visictibus incassum cadentibus, instituerent, ipse sonitus imbelle vulgus adeo terrebat, ut frustra retentante tribuno trepidi diffugerent. Et hostis intra illam consternationem oppido erumpens tribus machinis potiebatur. Eandem sortem subiit Muffelius tribunus ex altera parte oppidum pari armatorum genere adortus, qui itidem dilapsis quos adduxerat duorū tormentorum, & unius mortarii jacturam faciebat. Haud quidquam tamen animo dejectus Hasvertus assumto milite suo denuo obsidium tentat, & aliquoties eos, qui obsessis suppetias latum venerant, strenue profligat. Sed cum hostis, contracta per Superiorem Palatinatum manu, nonnullas Suecorum turmas Pegnitii hospitantes oppressisset, ac Baireuto extrema minaretur, Christianus Marchio delectus suos Hasverto junctos ad propria tuenda revocabat. Quibus digressis hic non amplius cum suis obsidio continuando par omisso Cronaco in tutiora se recepit. Eodem tempore Bambergenses, quos Johannes Georgius Marchio Brandeburgicus, & Paulus Kevenhullerus eminus circumsidebant, eruptione in Marchionis stationem facta complures equites concidebant. Sed mox accurrente cum suis Kevenhullero hostes quadringentis amissis intra oppidum rejecti.

1632.

§. 24. Dum Bavariæ insultat Gustavus, Maximilianus Bavarus Fridlandum seposita veterum simultatum memoria anxie super auxilio ferendo solicitabat: nec Cæsar ejus precibus suos hortatus succenturiare omittebat, cum ne imperari sibi posset pacto iste cavisset. Enimvero statim annuere fastui suo indecorum Fridlandus ducebat, simul inter istas calamitates aliquantisper Bavarum luctari in sinu gaudebat, velut in offensarum ultionem. Ac Saxones Bohemia exturbare antiquissimum habebatur. Unde mense Aprili contracto ad Znaimum exercitu, qui ad quadraginta bellatorum millia adscendere ferebatur, recta in Bohemiam tendit, eo minus negotii heic habiturus, quo negligentius à Saxonibus res hactenus administrata fuerat, qui luxuriæ, socordiæque immersi ipsum delectibus habendis per otium vacare passi fuerant. Cum invitantem fortunam strenue secutis licuisset in Moraviam, Austriæque viscera bellum transferre, istosque populos ob interdicta Protestantium sacra æstuantes in Cæsarem excitare, vetus imperium exuere cupidos, & in Saxonem pronos, ni mox cum favorem effrænis militum licentia consumsisset. Cæterum quod tam male res ibi à Saxonibus gereretur, plerique flagitium Arnheimii suspicabantur, qui memor adhuc militiæ sub Fridlando actæ amicitiam istius nondum exuerat, & occultum adversus Gustavum odium alebat, à quo objectam sibi quondam ignaviam questus mordaci responso rejectus fuerat. Is igitur cum Saxoniæ Electorem aperta via à Gustavo recentibus hujus meritis abstrahere non auderet, obliquis tramitibus rem aggressus ultro corruptis per Bohemiam successibus facilem ibi Fridlando struebat victoriam, ut ostentato nunc terrore & periculo, mox prono ad inolitam Cæsaris amicitiam aditu, dulcique pacis vocabulo animum Principis labefactaret. Et sperabantur istæ artes eo facilius successuræ, quod Saxoni quidem ingenium erat probum, rectique amans, sed idem flexile, & consiliorum cum difficultate conjunctorum non satis capax. Ipse quoque vergente jam ætate, venationibus ultra modum deditus, voluptatibusque innutritus, eoque graviorum curarum, ac periculorum insolens, ac pecunias coacervare gaudens, facile belli tædium concipiebat, & ad pacem quacunque via anhelabat. Nec deerant, qui variis suspicionibus ipsum exagitarent: Gustavum altiora affectare, ac de Imperio in aliam formam redigendo meditari, sub qua duriores ipsum conditiones, quam Austriacorum regimine, sint mansuræ. Ingerebantur quoque fratres Vinarienses, veteres Domus ipsius æmuli, Gustavi gratia præcipue florentes; & quod Fridericum Palatinum Bohemiæ Regem agnosceret, qui restitutus veterum offensarum ultionem sumturus metuebatur. Nec consiliarii tantum talia, sed & Daniæ Rex subinde inculcabat, qui ad æquilibrium reducendæ Gusta-

Fridlandus in Bohemiam movet.

Saxones rem male gerunt.

Elector Saxoniæ à malevolis solicitatur.

1632. vi potentiæ tertias quasdam partes, ac fœdus inter Anglos, Danos, Batavosque, & Saxonem parturiebat; cui & uterque Saxoniæ Circulus innectendus erat, in securitatem utriusque maris, quo Germania alluitur. Et invidiose traducebatur Augusta Vindelicorum Regno Sueciæ juramento adstricta, velut Germania isti Regno subjicienda foret. Turpe esse Saxoni, qui hactenus Protestantium caput fuerit, Suecorum deinceps auspicia sequi.

Solmensis à Gustavo ad Saxonem mittitur.

§. 25. Et mox manifestius res patuit, cum Gustavus in Bavariam tendens Philippum Reinhardum Solmensem Comitem ad Saxonem mitteret, qui exponeret; ista expeditione bellum ab amicorum finibus in hostium viscera derivari; postularetque, ut si tota hostium moles Regi incumberet, magna exercitus sui parte Elector Regi subveniret; sin Electoris terras hostis inundaret, tantisper in locum tutum copias ipsi suas contrahendas, quoad Rex cum exercitu adproperaret. Ac consultissimum videbatur Regi, ut Elector cum majore copiarum parte per Superiorem Palatinatum ad Danubium se conferret, occasionem capturus hostem à tergo invadendi, & plebem rusticam per Austriam ad arma concitandi, cum Rex interim trans Danubium hostem urgeret. Enimvero nihil minus, quam fortia consilia locum inveniebant apud Saxonem, quem hostium solicitationes jam in transversum agere cœperant. Nam Fridlandus ut istum Gustavi partibus abstraheret, aut saltem suspicionum semina inter eos spargeret, Sparrium tribunum Pragam miserat, qui Arnheimium ingentibus promissis ad Fridlandi colloquium invitaret. Et dabat Elector Arnheimio veniam eundi, velut quod salvo fœdere cum Gustavo fieri posset, idque ipsi quoque Solmensi significabat. Sed cum Hofkirchius Pragæ tunc præfectus, cui & ipse Arnheimius suspectus erat, quasdam literas inter illum, & Sparrium commeantes, ac non obscuris in Gustavum aculeis refertas intercepisset, ac Solmensi transmisisset; hic vehementer ista commercia dissuadebat. Nec eo minus Elector, facile probata Arnheimii excusatione, post secretiorem cum eo deliberationem in Bohemiam ipsum remittit, facta cum Fridlando colloquendi potestate. A quo iste amplis promissis onustus redit, Fridlando dignitatem, religionem, bona sacra, sive ante sive post Passaviensem transactionem occupata, salva pollicente iis, qui oblatæ paci aures præberent. Etsi Brandeburgicus Elector Saxoni suaderet, ne cum Fridlando in tractatus descenderet, ejusque fraudibus se præberet. Sed ipse Fridlandus, per blanda pariter atque aspera Saxonis animum versandum judicans, literis ad hunc scriptis abrupte, ac non sine minis, pax placeret, an non, exquirit: tum denunciat, quamvis ampla potestate de pace tractandi sit instructus, citra moram tamen sibi cum exercitu progrediendum. Quanquam autem Elector peculiarem pacem, quam Fridlandus insinuabat, abnueret, ac nihil à se, nisi cum consensu Regis Sueciæ, Ordinumque Protestantium agi posse restaretur: tamen è responsis, quæ Solmensi dabantur, satis adparebat, ejus animum jam nutare. Nam initio quidem placebat, ut Rex validum exercitum in Superiorem Palatinatum, Saxo in Pilsenensem districtum mitteret, ubi prout res exigeret facile conjunctio fieri posset. Sed tandem discessuro nil nisi de pace amplectenda ingeminabatur; de conjunctione armorum nihil, aut ambigue. Et mox eventus docebat, id ab Arnheimio fuisse actum, ut Saxonicæ primum copiæ, inde hostiles exercitus in Electoris terras pertractæ eandem evastarent, quo huic necessitas admoveretur pacem inconsulto Rege amplectendi.

Arnheimii cum Fridlando commercia.

1632. §. 26. Interea Fridlandus post recepta minora oppida Pragam versus movet, è qua paulo ante Hofkirchius duas legiones, unam peditum, equitum alteram eduxerat; ac disjectis muris vi urbem oppugnat. Ac primum quidem assultum strenue repellebant Saxones. Sed instaurato impetu hosti cedentes in arcem se recipiunt; ac mox positis armis, ac relictis viginti quatuor peditum, duobus equitum vexillis urbe inglorii excedunt. Praga amissa Saxonicus exercitus aliquandiu Leutmericiæ subsistebat, ubi Fridlandus denuo propositis pacis conditionibus inhiantes circumvenire constituerat. Sed illi animadversis insidiis tempestive in Misniam retro cessere, unica Tetschenæ arce apud Bohemos servata. Mox Egra, Falckenoa, atque Elleboga Saxones levi negotio ejiciuntur. Ita Fridlandus Bohemiam eadem facilitate recuperabat, qua à Saxonibus parta fuerat. His peractis quanquam Fridlando animus foret perculsum semel Saxonem urgere, & primo impetu obrutum ad pacem amplectendam cogere: tamen Bavari precibus, hortatuque Cæsaris expugnatus, & ne videretur Gustavum formidare, ad ferendum Bavaro auxilium proficiscitur.

1632. Saxones Bohemia pelluntur.

Pappenheimii per Saxoniam successus.

§. 27. Porro non iste solum Fridlandi successus Cæsaris animos ac res erigebat; sed & quæ strenue ac feliciter per Inferiorem Saxoniam à Pappenheimio gerebantur, qui rapta hinc inde expedita manu late terrorem circumferebat. Postquam enim Wilhelmus Saxoniæ Dux, & Banerius à Rege in Franconiam evocati forent, Pappenheimius sub initium Martii ad Visurgim reversus Caggii, Reinoldique Rosæ dimachas prope Huxteram subito ingruens disperserat, quibus subsidio accurrens Schafmanni legio, in vicino pago tendens, eodem perculsa turbine pedem retulerat. Culpa cladis acceptæ in Rosam conferebatur, qui arcem in vicinia sitam, ac receptui opportunam præsidio firmare neglexerat. Centum tunc è Regiis occisi, ducenti capti, reliqui dispersi ad signa post rediere. Eo successu irritatus Pappenheimius, Regias & Hassiacas copias, quæ sub Laurentio Caggio, & Uslario Huxteræ hærebant, circumfundere, & ad pugnam elicere statuerat. Sed hæ annonæ ac pulveris nitrati penuria laborantes, numeroque hosti impares, tormentis, quæ avehi à properantibus non poterant, in Visurgim projectis, desertaque Huxtera mature Eimbecam se recipiebant; unde Caggius Magdeburgicum agrum, Hassi Gœttingam, & Hassiæ fines petebant, Pappenheimio, si illuc verteret, sese objecturi. At hic post expugnatam Eimbecam, quæ ægre ab irato æquas conditiones exorare poterat, in Bremensem ditionem tendit, cujus magnam partem Archiepiscopus auxilio Regii militis expulsis Cæsareis sibi vindicaverat. Nam circa Bremervœrdam tribunus Dumenius paucos excursores vagari jusserat; in quos ducenti è præsidiariis erumpentes insidiis Regiorum circumventi, reditu ad arcem intercluso cæduntur, capiunturve. Ita arx defensoribus vacua in potestatem Regiorum venit. Ottersbergam Præsul suo milite recuperat. Buxtehudam Tottius post bidui acerrimam oppugnationem ad honestas deditionis leges adigit.

Regiorum per ditionem Bremensem gesta.

§. 28. Enimvero Cæsarei, queis exercitus tunc augere, ac sparsas colligere vires maxima cura erat, clandestinis cum Daniæ Rege pactis Bremensem Præsulatū, quem à se obtineri posse desperaverant, in istum transferre conabantur, ea ratione Suecos cum Danis commissuri. Danus autem etsi ditione ista Fridericum filium potiri summopere cuperet, cum Suecis tamen eo nomine bello implicari abhorrebat. Eoque caute procedendum ratus specimen prius capere volebat, quomodo

Cæsarei Bremensem ditionem in Danum transferre laborant.

Suecі

1632. Succi eam rem laturi essent, ex eventu conatum expromturus, aut inhibiturus. Igitur Penzius Gluestadii præfectus velut proprio ausu supra trecentos milites Friburgo, unde Cæsarei præsidium suum amoverant, immittit, non hostili facie, sed velut hospites, qui suo ære citra incolarum molestiam victitarent, nec vigilias ac stationes obire curarent. Enimvero is conatus Succos eo magis excitabat, quod Danum tunc valde suspectum redderet invidia, qua in Gustavum flagrabat, & quæ ab isto occulte per Angliam, Hollandiam, Russiamque obtentu veterum fœderum renovandorum, ac per diversa Germaniæ loca, misso quoque ad Fridlandum & Tillium internuntio in fraudem Succorum agitabantur. Unde principiis obstandum isti judicabant, qui circa idem tempus in Bremensem provinciam irruperant, ac Buxtehudam obsidebant. Sed ne statim inconsulto Rege hostilia adversus Danum sumerent, id consilii Archiepiscopo suggerebatur, ut propriis copiis Friburgum recuperaret, quo ipsi tanquam sequestres intervenire, & ex eventu consilia capere possent. Ac statim Salvius cum Penzio congressus, ut Danicus miles Friburgo educeretur postulabat, quod Gustavus Præsulis patrocinium suscepisset. Sed Penzius id abnuere, defectum mandati obtendens; nec alio id fine factum testari, quam ut Friderico Regis filio jus ad eam ditionem conservaretur. Cui tamen revera nihil juris vivo adhuc Præsule competebat; & facilis via potiundæ provinciæ ostendebatur, si communi causæ sociare se vellet. Igitur ne Danii istis in oris radices agerent, Archiepiscopi miles noctu Danos Friburgi agitantes opprimit, ac nonnullis primo impetu cæsis cæteros ipso cum ductore capit. Inde statim à Regiis Stadæ obsidium eminus circumpositum, ac Suingæ ostium armatis navigiis clausum, ne flumine subsidiorum quid Stadensibus advenire posset. Qua in re tanto magis à Succis festinabatur, quod è Baudisio, qui tunc in aula Danica agebat, intellexissent, ex pacto cum Reirachero Stadæ præfecto id oppidum Danis tradendum: Regem tamen Daniæ suis mandasse, ut si quis se opponeret, vim nequaquam adhiberent, ne bello cum Succis ansa præberetur. Et Gustavus Rex interim suis injunxerat, ut Archiepiscopum velut suo nomine cum Danis agere sinerent, ac se mediatores ferrent, & ubi opus sit recte isti auxilia subministrarent. Quod si contra tenderent Dani, in Holsatiam irrumperent velut sub auspiciis Archiepiscopi, cujus defensio sibi ex fœdere incumberet. Igitur Daniæ Rex, cum animadverteret eam rem Succis cordi esse, evitandæ cum his collisioni occupationem Friburgi velut injussu suo factam excusabat. Nam voluisse quidem se, ut filius suus ea provincia potiretur: cum tamen agendi modum à se Penzio non præscriptum. Ita quidem ea res intra primos motus tunc stetit.

Dani Friburgum occupant. 12. Febr.

Dani Friburgo ejiciuntur. 3. Mart.

Succi male rem gerunt. 14. Mart.

§. 29. Enimvero adversus Cæsareos non ita feliciter res procedebant. Nam expugnaverat quidem delecta Succorum manus castellum ad Suingam, cæsis primo impetu non paucis hostium. Sed cum istis non sat maturæ suppetiæ ferrentur, quindecim è Stadæ præsidiariis delectæ centuriæ postera die animadversa Regiorum paucitate id munimentum iterum expugnant, & qui inerant partem cædunt, reliquos captos Stadam abducunt. Interea Pappenheimius, Rethemo & Verda occupatis, ac præsidio firmatis, Archiepiscopi equites ad Alleram flumen fuderat; ac licet à Finnonibus primum ipsius agmen non sine clade repelleretur, totus tamen exercitus ingruens obsistentes facile perrumpebat; ac citato agmine Stadam prius adpellebat, quam Tottius copias suas contrahere, ac isti sese objicere posset. Nec deerant, qui aliquid negligentiæ interveniisse arguerent, quod aditus provinciæ non satis diligenter explorati, aut firmati, nec mature dispersus per agros miles contractus foret. Inde Pappenheimius in tres legiones per Kedingensem agrum hospitantes subito impetu facto quadringentos cædit, multos capit. Reliquis Hadelensis tractus receptum præbuit, qui provincialium ope vim hostium feliciter repellebant. Cum ibi aliquot dies Pappenheimius consumsisset, interea Tottius è vicinis provinciis coëuntes copias in Oldelandiam contrahebat, in quam cum Pappenheimius impetum faceret, acriter repulsus Stadam re infecta revertit. Cæterum cum huic nulla ratio suppeteret oppido cum annonæ penuria conflictanti prospiciendi, & veterano milite qui ad ter mille quingenta capita ibi præsidium agitabat, alibi uti cuperet; de Stada in Daniæ Regem transferenda tractat; quod eam in Succorũ aut Archiepiscopi manus incidere doleret, ac per istam Succos, Danosque committere cuperet. Ac movebat quidem id oppidum Dano salivam, eoque Penzius ad Salvium mittebatur expiscaturus, num bona cum gratia Succorum id fieri posset, misericordiam inter alia obtendens, quod Pappenheimius minaretur, ni Danus conditionem acciperet, se oppidum, totamque regionem evastaturum. Proponebatur etiam, ut Archiepiscopus in speciem Præsulatum Friderico resignaret, fiducia inita, Præsuli dum viveret reditus salvos fore. Sed Salvius re ad Gustavum Regem rejecta, interim ut ejusmodi conatibus, præjudicium Regi aut Archiepiscopo adferentibus supersedeatur postulabat. Ordines quoq; provinciales Holsatiæ eo tempore Rensburgi congregati, cum Daniæ Rex sumtus peteret conferibendis sex millibus ad provinciæ defensionem, respondebant; optimam defensionem esse cum Gustavo amicitiam colere; ac istis delectibus nihil aliud effici, quam ut Succi in Holsatiam alliciantur. Igitur cum Pappenheimius Stadam non alia lege tradere vellet, quam ut Danus Bremensem provinciam milite Succo, & Episcopali evacuaret, hic recusabat, quod non nisi solita & amica via Præsulatum filio suo conciliare cuperet. Unde Pappenheimius paucis machinis secum abductis, cæteris corruptis, aut in aquam præcipitatis, claves oppidi magistratui tradit, ac cum omni præsidio Stada excedit, Verdam atque Roteburgum iter instituens. In transitu Bremervœrdam violento assultu tentabat, sed unde non modica suorum cum strage rejiciebatur. Eo digresso Succi statim castello ad Svvingam, & Stadæ præsidium immittunt. Imperium in copias Succicas per istum tractum Baudisius in Achatii Tottii locum valetudinem adversam excusantis suscipiebat.

1632.

Pappenheimius Succos cædit.

De Stada in Danum transferenda agit.

Stadam deserit. 5. Maji.

§. 30. Neque interim in Superiori Germania ab actionibus bellicis cessabatur, ubi Cæsarei circa dissipandos Succorum delectus, qui passim ibi habebantur, satagebant. Ac sub finem quidem mensis Februarii septem equitum alæ Heidelberga egressæ Rheno ad Philipsburgum trajecto Lauterburgi aliquot equitum peditumque Regiorum recens conscriptorum cohortes prodentibus oppidanis oppressêrunt. Ab iisdem Belluni quoque cohors Regiorum afflicta fuit. Paulo post Ossa cum ter mille peditibus, duabus equitum alis per Alsatiam descendens hisce jungitur, ac Weissenburgum facili negotio in potestatem redigit. Inde novis auctus subsidiis Rheno transmisso in Badensem provinciam irrumpit, & occupato Durlaco seniorem Marchionem illic commorantem adigit, ut novos suos delectus Cæsaris militiæ transscriberet. Sed eam necessitatem equites, qui in diversa abierant,

Ossa ad Rhenum Succis nonnihil damni infert.

1632. rant, declinabant. Hinc Stolhofio vis admota, quod Strasburgius equitum præfectus modica manu tuebatur; qui post repulsos binos assultus cum subsidia nusquam comparerent, deditionem facere cogebatur. Mox in Lichtenaviam versus impetus, cui Hornbergius centurio modica cum manu præsidebat, qui spe auxilii deditionem ad extrema differebat, quoad hostis se arbitrio permittere necessum foret. Oppidum prius direptum mox incendio deletur.

Hispani in Palatinatum irrumpunt.

§. 31. Ad alteram quoque Rheni ripam Hispani turbas dabant, qui ductu Joannis Ritbergii Comitis mense Aprili Mosellam transgressi ter equitum, decies mille peditum numero, per absentiam Regis antea acceptæ cladis ultionem minabantur. Ab his Kirchberga post aliquot tormentorum ictus, inde Simmera, Poppartum, Superior Vesalia, & Alzæa nullo resistente occupata. Iis obviam iturus Oxenstierna, cui Rex summam rerum ad Rhenum commiserat, copias Moguntiam contrahit, revocato quoque Palatino Birkenfeldio, qui ad sistendos Ossæ progressus abierat. Ac præmissus quidem Rheingravius cum sua legione equestri, & mille selectis sclopetariis vicum Ulmæ Inferioris vocabulo insedit, Birckenfeldio cum reliquo equitatu sensim insequente, ac in omnes occasiones intento. Nec diu hoste tam propinquo rei gerendæ materia deerat. Nam Hispanici exercitus Quæstor Lucas Cayerus assumtis duodecim equitum turmis Rheingravium, quem rusticorum indicio in vico Ulma hærere intellexerat, opprimere constituit, reliquo equitatu subsequi jusso. Rheingravius adventante Hispano pavorem simulans retrocedebat, quo hunc ferociter instantem in insidias pertraheret, quoad universo Suecorum equitatui, cujus conspectum interjectus collis hosti ademerat, impingeretur. Heic vero Rheingravius conversis equis, ac Torsto Stalhantschius, aliiq; in Hispanos magno ardore invecti, eos in effusam fugam propellunt, ac una cum his, qui subsidio futuri eminus subsequebantur, ad peditum usque agmen rejiciunt, nemine resistere ausо. Hac in fuga Hispani quatuor turmarum præfectos, & quasi trecentos gregarios desiderarunt. Duo præfecti cum Caveri vicario Antonio Alcurio, nec pauci gregarii cum septem vexillis in Suecorum manus pervenerunt. Cautius ergo deinceps iter continuantes Hispani ad Novam Leiningam Philippo de Sylva Palatinatui ab Hispanis præfecto junguntur, qui manum è Frankendaliæ Heidelbergæ, ac Philipsburgi præsidiis eduxerat.

Hispani Spiram capiunt.

Inde subito Spiram Nemetum adoriuntur, quam tribunus Horneckius cum legione nuper conscripta obtinebat, ac per triduum muros tormentis, oppidum globis ignivomis infestant, civibus magis quam militibus strenue resistentibus. Sed mox concidens animis Horneckius cum hostibus pro se suoque milite paciscebatur, exclusis oppidanis. Qui post ejus discessum frustra quæsita transactione magna pecuniæ vi emungebantur: ac multæ insuper domus, & quidquid opum à provincialibus eodem congestum fuerat, Hispanis in prædam cedebant. Id factum ægerrime ferens Cancellarius, qui jam ad subveniendum obsessis Wormatiam usque processerat, Horneckium ad causam dicendam custodiæ dabat.

§. 32. Ad Spiram Hispani integrum mensem nulla re memorabili gesta desidebant, quod copias à Consalvo Cordua adducendas expectarent, qui Gustavum à se trans mare repellendum per vaniloquentiam jactabat. Et jam iste Treveros pervenerat, cum irrumpente in Belgium Hispanicum Arausionensi Principe, & Cordua, & qui ad Spiram hærebant domum revocantur. Hostium motu cognito Oxenstierna contractis statim apud Mo- 1632.
guntiam copiis in omnes partes intentus, postquam abitum moliri istos constabat, insequi constituit, ac duobus ab Alzæa milliaribus in conspectu habuit, impedita montibus sylvisque loca ingredientes. Quæ causa fuit, quod grave peditum agmen ac machinæ non sat mature possent adpellere, cum Hispani præmissis impedimentis, ac pedite magno studio iter accelerarent. Rheingravius tamen in ultimum agmen invectus late stragem terroremque dabat, creptis hosti tribus vexillis. Sed idem mox in sylva fervidius instans, antequam cæteri suorum subsequi possent, conversio in ipsum toto hostili equitatu retro cedere cogebatur; & surgebat aliqua inter recens conscriptos trepidatio, quam unus & alter suspendio dein expiabat. Mox tamen iterum collectos Regios, quo minus eo die gerere possent, ingruens nox impediebat, per tenebras & ignoto hostium statu sylvis se committere non ausos. Sed interea hi viam præceperant, ponte post se dejecto, & parte impedimentorum combusta. Unde postera luce tardius insequi Sueci poterant circa pontem reparandum occupati, & hostis interea Lautrecceam evaserat. Cæterum cum adpareret ab Hispanis prælium declinari, ac pedites machinæque magna cum difficultate iter molirentur, placuit exercitum retro Crucenacum subducere. Ac metus erat, ne Cordua Treviris subsidio suis advolans pugnam ancipitem redderet per loca cumprimis equestre prælium adspernantia. Nec ob Pappenheimium copias hinc inde raptantem longius à Rheni, Mœnique ripa digredi consultum videbatur. Immissi tamen abeuntibus diverso itinere Rheingravius, & Stalhantschius cum expedita manu, qui ultimo agmini imminentes plurimos tardius progressos concidebant, hoste nullibi consistere ausо, quoad non citra trepidationem, amissis in hocce receptu tertia amplius copiarum parte, & plerisque impedimentis, Treveros perveniret. Circa idem tempus Argentoratenses fœderi Regis Gustavi accessere non modicum rebus per Alsatiam dein gerendis momentum.

Hispani è Palatinatu non sine clade facessunt.

Hispani rapulant.

§. 33. Enimvero qua Gustavus ipse curabat major jam rerum moles surgere, in quem Bavarus, Fridlandusque omnibus viribus ruebant, quod hoc oppresso cæteros Protestantes facile sub jugum redituros sperarent. Ac fiduciam rei ex voto conficiendæ præbebant copiæ Suecicæ per totam tunc Germaniam sparsæ, quæ antequam coire possent, de summa rerum transactum iri putabant. Eoque Bavarus, firmatis idoneo præsidio Ratispona, & Ingolstadio, cum exercitu per Superiorem Palatinatum Ambergam, inde Weidam movet, ut Fridlando, qui Egram processerat, conjungeretur. In itinere Sulzbacum à Schœnburgio Barone acriter oppugnatum, nec segnius ab incolis defensum æquis demum legibus deditur: quibus tamen violatis Bavarici oppidum Principisque aulam expoliant. Gustavus autem Bavari itinere comperto Augustæ, Rainæ, & Donavvertæ sufficiens præsidium relinquit, ac ad Rhenum Hornio, Banerio ad Donavvertam, & Bernhardo Duce in Superiore Suevia præesse jussis, cum reliquo exercitu raptim in Superiorem Palatinatum tendit, itinere per Furtam, Lauffam, & Hersbruccam sumto. Ubi missa equitum manus, quæ Sulzbacum recuperaret; cujus præfectus citra moram pactus, ut impedimentis salvis excederet, oppidum dedidit. Sed nec id pactum servatum, ut Bavaricorum exemplis in Weissenburgenses, & ipsos Sulzbacenses editis par referretur. Eoque digredientibus circumfusus Regius miles præfectum cædit, gregariorum quadringentos vitæ veniam petentes militiæ Regis adigit. Cæterum consilium erat Gusta-

Bavarus, & Fridlandius junctim in Gustavum eunt.

Gustavus Bavarum insequitur.

vo

1632. vo Bavarum, ne Fridlando jungi posset, impedire, & si occasio daretur opprimere, coque & ipse Weidam properabat. Sed Bavarus citato gradu unius diei iter anteceperat, ac triginta sex Croatarum turmis, duabus peditum legionibus jam firmabatur. Regi autem antequam Weidam perveniret, aspretum sesquimilliaris longitudine densis sylvis horridum, ac duo flumina superanda erant. Quorum objectu Regis iter sistere, aut castris ad oppidum positis bellum extrahere, ac Fridlandum ad se evocare Bavaro in proclivi erat. Igitur mutato consilio Rex viam qua venerat relegens Hersbruccam redit, præsidiumque Sulzbaco loco parum munito excedere jubet.

Legatus Ragozii dimittitur.

§. 34. Hersbruccæ Gustavus Bohzidajum Ragozii Transylvaniæ Principis legatum cum responso domum remittit. Occasio legationis fuerat, quod Catharinæ Betleni viduæ, quæ Reginæ Sueciæ soror erat, controversiæ quid cum Ragozio, & Ordinibus Transylvaniæ propter bona dotalitia intercessisset. Ei componendæ à Rege in Transylvaniam mittebatur Paulus Strasburgius, inde Constantinopolim ire jussus, ut negotium istud aulæ Turcicæ commendaret. Utrinque res ex voto confecta. Sed simul inquirebatur, quid de Gustavo ejusque expeditione Turcæ sentirent. Qui quidem judicium suum insolitis, queis Strasburgium excipiebant, honoribus satis testabantur, ringente quantumvis Cæsareo Oratore, cujus in istum calumnias Vezierus facile agnoscebat, eludebatque. Præter hoc nihil peculiariter ibi vel quæsitum, vel tractatum fuit. Sed Ragozius tentabatur, num irruptione in Hungariam facta Cæsaris vires distraliere vellet. Qui tamen per legatum ancipitia belli excusabat, & ne in se ab aliis destitutum tota belli moles incumberet. Nec quidquam tunc aliud Rex repetitis hortatibus efficiebat, quam ut amicitiæ longo post tempore fructum parituræ semina jacerentur. Ibidem cum tenderet Gustavus, quadraginta sex Croatarum vexilla exploratum missa in Regiorum stationem sex equitum alis constantem impingebantur. Quos Regii licet numero impares impressione acerrima facta in fugam conjiciunt. Sed dum inconsultius ordinibus solutis insequuntur, Croatæ conversi numero istos obruunt; & ad ducentos cædunt; reliqui plerisque ductoribus amissis hinc inde sparsi. Nonnullos, quibus ab initio vitæ veniam fecerant, Croatæ post jugularunt.

Regiorum statio cæditur.

Gustavus ad Noribergam statum capit.

§. 35. Ast Gustavus, qui huc usque de Saxoniæ Electore solicitus fuerat, ut si is ab hoste invaderetur, subsidio adesse statim posset, cum in se universas hujus vires ruere animadverteret, ad sui conservationem omnes cogitationes intendit. Et quia hostis numero longe prævalebat, rationis erat opportuno loco considere, ubi neque invitus ad prælium, neque ad receptum cogi posset, quoad copiæ suæ undique excitæ convenirent. Quanquam autem ipsi spatium foret Mœnum attingendi, ad quem tutius atque commodius castra metari, subsidioque adventantes excipere licuisset; prævalebat tamen Noribergæ respectus, quam à Rege desertam Fridlandus militi suo in prædam ostentabat, ut eo terrore cæteros ad obsequium reduceret, ac Gustavi existimationem destrueret, velut qui sociis exitii duntaxat causa foret. Unde ut hunc ista urbe divertere, Fridlandus Adorphum, & Oelsnitzam iter simulabat, velut in Saxoniam moturus, ut Rege Noriberga digresso, ipse raptim agmine reflexo eam opprimeret. Sed Gustavus artium istarum intelligens, exposita Noribergensibus præsenti necessitate, confirmatisque eorum animis castra ad urbem metari, eaque magno ambitu munimentis complecti instituit; quæ paucos intra dies multis operarum ex oppido millibus in eam firmitatem surgebant; ut hostis quantumvis numero prævalens eadem oppugnare nunquam ausus sit. Interim Fridlandus Bavaro junctus Weidam, Ambergam, Sulzbacumque transiens quatuor militum millia Neumarcum præmiserat. Hos Tupadelius tribunus, cum sua dimacharum legione & quatuor equitum alis exploratum missus, invadere ausus est rustico cuipiam fidem adhibens, qui bis mille capita manum eam non excedere magna adseveratione firmaverat; etsi Croata interceptus verum numerum edidisset. Ac profligaverat quidem iste primo impetu quatuor Croatarum turmas, cæsis non paucis. Sed altius hosti se immergens mox circumfunditur, numeroque obrutus totam fere legionem amittit, ac ipse vivus cum duobus equitum vexillis in hostium manus incidit. Rex ad primum conflictus rumorem cum magna equitatus parte Neumarcum versus properabat, sed in itinere rem confectam audiens in castra revertit. Fridlandus lustrato ad Neomarcum exercitu supra ter centum vexilla equitum, ducentas peditum cohortes invenerat, magna cum fiducia jactans, intra quatriduum apparitutum, utrum ipse, an Sueciæ Rex dominus orbis sit futurus. Inde movens in Noribergæ conspectu loco celliore, qui Pegheso flumini imminet, castra Regiis castris confert, eaque & ipse validis munitionibus circumdat. Quanquam enim præ se tulerat Fridlandus, velut primo impetu castra Regis invadere vellet, ac Gustavus isto adventante, ut ostenderet se hostium numero non terreri, equitatum suum ante castra aperto campo, sed interlabente fluento in aciem disposuerat; tamen mox aliam se bellandi rationem auspicaturum ferebat, ac sat præliis certatum, nec è re Cæsaris esse istam aleam denuo tentare. Eoque Regem annona ac pabulatione intercludere aggrediebatur, ut ipsi necessitas fieret pacis petendæ, aut in diversa abeundi; Noriberga suæ libidini exposita. Quo fine Forcheimum, Neomarcum, Svvabacum, aliaque vicina loca validis præsidiis firmabat, & equitatum, quo præpollebat, longe lateque agros persultare, & itinera infestare jubebat. Et sane in Regiis castris ad extremum pabuli angustia laborabatur. Sed annonæ affatim Noriberga suppeditabat, cujus cives & ipsi in castris vigilias, & alia militaria munia obibant; quibus Rex tutiores, & ab hoste aversas stationes assignaverat.

1632. Regii exploratores cæduntur.

30. Jun. Fridlandus castra castris Gustavi confert.

Pappenheimius per Saxoniam grassatur.

§. 36. Dum magni isti bellatores ad Noribergam tempus extrahunt, in diversis partibus hautquicquam cessabatur. Et Pappenheimius quidem post desertam Stadam per Brunsuicensem agrum Hassiam versus iter intenderat. Ejus adventum cum præsentirent Hassi, qui Volcmarsiæ, & Mundæ hospitabantur, Cassellam se celeriter non citra impedimentorum jacturam recipiunt. Nec minus ab isto novi delectus vicina per oppida disturbantur. Vicissim tamen Hassi sex Pappenheimianorum equitum turmas Witzenhusæ opprimunt, ac ducentis cæsis plerosque cæteros cum præfectis suis capiunt, prædaque opima potiuntur. Inde Pappenheimius in Eichsfeldiam tendere, occupatoque Duderstadio Thuringiæ imminere. Unde Hassi ipsius abitu resumtis animis ad Volcmarsiam oppugnandam redibant. Hanc liberaturus Pappenheimius quinquaginta quinque equitum vexilla trans Visurgim ad Pollam raptim ducit, cui se cum nonnullis copiis Gronsfeldius Comes jungebat. Continuato per totam noctem itinere rubescente aurora Volcmarsiam perventum eo ipso fere momento, quo Hassi oppidum deditione receperant, quorum quatuordecim alæ sub dio tendebant. Hi conspecto hoste ante sylvam in clivo

ordines

1632. ordines instruere, & subeuntium primos assultus fortiter sustinere: mox superante multitudine evadendi vias circumspicere. Sed fossa transversa sylvam intersecans impediebat, quo minus maturo sibi receptu consulere possent. Unde novem vexilla in manus hostium pervenere, ducenti cum duobus præfectis cæsi, decem ductores, ducentique gregarii capti, quinque insuper machinæ & unum mortarium. Reliquiæ cladis Cassellam receptum habuere. Hoc facinore patrato Pappenheimius Warburgi peditatum sibi adjungit, ac superato Visurgi Callenbergam recta tendit, quæ à Georgio Luneburgico Duce, & Baudisio obsidebatur. Hi Gronsteldium cum quatuor legionibus subsidio venientem acriter, & non sine clade repulerant; & ad internecionem cecidissent, ni ponte post se dejecto subsequentes eluisset. Sed cum de adventu Pappenheimii audissent, obsidium deserere, & ad Hildesiam pedem figere consultum judicabant. Nam copiæ ipsorum ad octo millia peditum, quatuor equitum adscendebant; cum hostis equitatu par, quatuor peditum millibus excederet. Pappenheimius Callenberga movens ante Regiorum castra acie explicata constitit, ac in proximo monte machinis Hildesiam verberare instituit. Cui non segniter ex oppido respondsum; ac emissi castris Finnones cum undecim hostium turmis velitatione susceptâ, unum vexillum cum præfecto turmæ capiebant, cæsis circiter ducentis. Unde Pappenheimius nihil dissoluti heic inveniens Roteburgum retro, & mox Gronaviam discedit, missis qui Callenbergæ præsidio educto munitiones subito destruerent. Glenius quoque tribunus amotum Peina arce præsidium Guelferbytum abducit, relictis ibidem sedecim tormentis. Mox & Steinbrucca miles exemtus. Utramque arcem ab hoste desertam Georgius Dux præsidio firmabat. Istis peractis Pappenheimius ad Pollam Visurgi transmisso Rhenum versus properat, Trajecti ad Mosam à Batavis obsessi liberationem tentaturus.

Hassi vapulant.

Pappenheimius Callenbergæ obsidium solvit.

Callenberga, & Steinbrucca ab hoste deseritur.

§. 37. Interim ad Rhenum Trevirensis Elector ex pacto Gallis arcem Hermansteinum seu Ehrenbretsteinum sub finem Maji consignarat, eluso præfecto & præsidio, eam traditionem avertante. Quam rem ægre ferens Trevirensis Clerus in Hispanum pronus ipsâ Treverorum metropoli, & Confluentibus præsidium Hispanicum recepit. Unde Rheno tantum flumine discretæ nationes æmulæ crebra invicem infensi animi facinora exercebant, Hispanis tunc illas per oras prævalentibus, donec Hornius Moguntia movens Confluentes acri obsidio premere instituit. Et resistebant quidem ab initio fortiter Hispani, sed propius succedentibus Suecis oppidum dedunt, pacti ut salvis armis & impedimentis more militari excederent. Id oppidum paulo post Gallis, & Electori Trevirensi restitutum, Hornio transitum illac Suecis liberum stipulante. Iisdem conditionibus Suecі etiam Vestâlia Superiore, Popparto, & aliis provinciæ Trevirensis locis excedunt. Inde Hornius Græffenburgum Mosellæ incumbentem arcem, quæ Hispanis sæpius transitum præbuerat, post brevem verberationem dedente Hispano centurione capit. Kirchbergam autem ne hostibus usui esse posset, munitionibus nudat.

Hermansteinum Gallis traditur.

Confluentes ab Hornio capiuntur. 21. Jun.

§. 38. Circa idem tempus relicti in Suevia Bernhardus Dux, & Banerius tumultuantes rusticos compescebant. Sed in Bavaria Cratzius Fridbergam proditione incolarum portas ultro aperientium occupabat, trucidatis Regiis, qui protegendo adversus populatores oppido ibi morabantur. Ab eodem quoque Landsberga vi expugnata, civibus itidem in Regios insurgentibus. Cochtitzkius tamen tribunus, qui ibi præsidebat, cum duocentis circiter equitibus evaserat, amissis plerisque 1632. dimachis. Fiessam Leopoldi Archiducis miles duabus peditum, una equitum legione constans, post triduum tormentis verberatam vi capit; postquam Torsius præsidio præfectus majore globo discerptus fuerat. Sed ista damna statim ulciscebantur Regii. Nam in Fridbergam Banerius manum Augusta emittit, quæ extrema licet tentantibus civibus vi oppidum expugnat, trucidatis quicunque se offerrent puberibus. Imbellis ætas sexusque in publicum prodire jussi, ac post tectis ignis injectus. Bernhardo Duci Landsbergam moventi magistratus oppidanus claves obviam ferebat sedandæ indignationi ob antehac patrata. Et veniam supplicibus dabat Dux, validoque oppidum præsidio firmabat. Idem mox duas Leopoldinas desultorum cohortes, & equitum turmam Roshaupti concidit. Inde Fiessam itum, quæ ab ipso vi expugnata. Ubi in primo fervore trecenti trucidati, capti mille, ac centum, quos inter nonnulli magnæ dignationis viri. Gregariorum plerique Regiæ militiæ nomina dedere. Ea clade tantus hostibus incussus terror, ut tria in montanis castella Erebergam versus Regio milite nondum viso trepidi deserrent. Et jam ipsi Erebergo metuebatur, claustrisque montium, quibus Tirolensis provincia aditur, cum Bernhardus Dux & Banerius à Rege in Franconiam evocantur. Quibus digressis hosti in proclivi fuit loca jam memorata recuperare.

Bavari Fridbergam, Landsbergam, & Fiessam recuperant.

Eadem mox à Suecis recipiuntur.

§. 39. Inter armorum tota Germania perstrepentium tumultum, non modica Gustavum cura exercebat, ne Saxonem sociorum præcipuum Cæsaris artes in transversum agerent, isque intempestiva pace destinata ipsius turbaret; quem quacunque ratione Suecorum partibus abstrahendum Hispani suadebant. Igitur post Solmensem Comitem Rex ad eundem mittebat Augustum Palatinum Sulzbacensem, insignis prudentiæ Principem, qui & de auxilio Regis, si forte Fridlandus ingrueret, securum ipsum esse juberet; simulque moneret, ne præpropero desiderio pacis, quam subinde idem ostentabat, fascinatus transactionem præcipitaret, antequam solida futuræ securitatis fundamenta præstructa forent. Ita enim judicabat Gustavus, Ordines Protestantes in unum esse corpus redigendos, quod ab unius directione dependeret, armaque eorundem & consilia combinanda, ut si forte adversa pars conventa violare vellet, in promptu vires essent tuendæ libertati. Alias enim præcocem pacem, & haut provisis prius armis, quæ adversariorum potentiam librare queant, non nisi brevem malis paulam procurare, acrius mox incubituris. Nec Protestantium sacris securitatem perstituram, si ad pristinum statum revolvatur Germania. Eum in finem conventum omnibus Protestantibus indicendum, ubi de hisce rebus statuatur, in quo ut omnia tanto expeditius procedant, sibi prius cum Electore super præcipuis capitibus esse conveniendum. Nec obscure Palatinus insinuabat; huc provectas Evangelicorum res, ut suis sacris addictum creare Cæsarem queant; ad quod fastigium ut admoveatur Gustavus Rex, jam serio rationem esse ineundam. Sane Evangelicorum suffragia ipsum abunde meritum. Multorum Catholicorum ditiones occupatas; reliquos forte, sublato Reservato Ecclesiastico, haut ægre in partes transituros. Nam à Ferdinando tam atrociter violatis Imperii legibus dignationem Cæsaream dudum commissam. Ad quæ Elector speciosorum verborum affatim reponebat, sed quæ destinata Regis haut quidquam implerent. Nec super communi Protestantium fœdere, militiaque inter ipsos ordinanda mentem suam aperire volebat, quod summam hujus directionem penes Gustavum fore provideret.

Acta cum Saxoniæ Electore.

1632. ret. Etsi Brandeburgicus Elector misso Legato id fœdus vehementer sibi probari testabatur, & ut quamprimum eo fine Protestantium conventus indiceretur monebat. Qui quidem eo tempore rebus Gustavi valde pronum se ostendebat ipe matrimonii Christinam inter Gustavi filiam, & istius filium Fridericum Wilhelmum contrahendi, super quo tunc tractatus fervebat. Quo ipso controversiæ præverti posse sperabantur, quæ olim occasione Pomeraniæ inter ipsos orituræ videbantur. Sed apud Saxonem jam tum deprehendebantur semina consiliorum, quæ post in apertum eruperunt, Suecos nimirum quocunque modo amoliendi, postquam ope ipsorum voto suo potitus esset. Aliquot tamen legiones mittebantur, quæ Regis exercitum ad Noribergam augerent.

Velitationes ad Noribergam.

§. 40. Ad eam urbem, cum nondum omnes Gustavi copiæ convenissent, crebræ committebantur velitationes his aut illis funestæ, castris ita propinquis, & quia è longinquo petendum erat pabulum, quod tantæ jumentorum multitudini arenosum solum maligne præbebat. Unde frequentes invicem insidiæ, aliis, & quandoque iis qui posuerant, exitiosæ. Eas minutatim enumerare tædiosum fuerit ob similitudinem eventuum, & quia in tanta rerum mole minuta parum curabantur. Igitur præcipuas velut in exemplum attigisse sufficerit. Initio à Regiis tres Croatarum alæ obtritæ, vexilla, & plerique ductorum capti. Cratzensteinius quoque tunc legionis vicarius, dum per excursionem Cassellam superioris Palatinatus Cœnobium & Pfaffenhoviam arcem expugnat, integram Croatarum alam cæcidit. Contra manus Regiorum, quæ Sulzbacum versus exploratum iverat, ad Hambacum in insidias præcipitans post strenuam pugnam opprimitur, ac octoginta cæsis pauci evadunt. Mox vices rependunt Regii, fusis ad Feuchtam centum quinquaginta Croatis, quos partim trucidabant, cæteros agrestium sævitiæ jugulandos relinquebant. Paulo post Croatæ stationem excubitorum Regiorum Furtam versus locatam, dum parum intenta agit, opprimunt, integra pene ala concisa. Inde ad Heubacum pari damno concursum, cadentibus utrinque quinquagenis. Aliquot post dies ipse Rex cum selectis turmis eodem accedit, ac in validam hostium manum incidens, acri certamine centum quinquaginta occidit, cæteris in fugam conjectis. Eam jacturam hostis mox pabulatoribus Regiis rependit, quorum manu apud Furtam deprehensa ducentis equis, & compluribus vehiculis potitur, reliquos sub ipsa castra insecutus. Quo successu invitante paucos post dies prope Lauffam in sylva pabulatoribus insidias struebat, ac arridente cœptis primis fortuna multos jam currus abducebat. Sed dicto rumore advolantes mox Regii prædam recuperabant, centum insuper ex hoste cæsis. Inter quæ Lichtenavia Noribergicæ ditionis arx per ignaviam à præfecto hostibus tradita non parum Gustavi rebus obfuit, quod ista à Regiis obtenta commeatus ac pabulum tuto, & recto itinere subvehi potuisset. Nam decreverat Rex partem copiarum huc collocare, quæ ad latus hostis posita intercluſa subvectione castrorum movendorum necessitatem adferret. Inde Tupadelius (quem antea captum Fridlandus liberaliter habuerat, & postquam multa in laudem Regis, & de pacis desiderio ipso audiente jactasset, gratis dimiserat,) Regi indicat, à Fridlando magnam annonæ vim, quam vix mille vehicula caperent, Freistadii congestam, mox in castra hostium deducendam. Huic intercipiendæ Tupadelius cum aliquot equitum delectorumque turmis mittitur; qui per noctem portis crepitaculo refractis oppidum irrumpit, idque trucidatis obviis diripit. Armenti ad mille capita abducta, & si quæ facile asportari poterant; reliqua immisso igne corrupta, nullo Regiorum damno, nisi quod per nocturnum errorem Joannes Kevenhullerus à suis globo trajectus occubuerat. Interea Rex, quo receptui suorum caveret, cum quingentis sclopetariis & equitatus parte Burchtanum versus processerat, ubi forte fortuna in Sparrium supremum vigiliarum præfectum incidebat, qui cum viginti octo equitum vexillis, & quingentis peditibus Regios pabulatores captabat. Illos inter & Regios antecursores acre certamen sumitur; sed ingruente cum cætera manu Rege hostilis eques statim in fugam conjicitur. Pedes tamen, qui sylvam vicinam insederat, acerrime resistebat, ita ut è Regiis tribunus Risius, duoque nobiles ministri aulæ Bojus, & Cratzensteinius caderent. Tandem tamen sylva expulsi maximam partem trucidantur. Occubuerunt eo conflictu Cæsareorum sexcenti circiter, nec paucos paludum voragines hausere. Ipse Sparrius, Terskiusque legionis vicarius cum quatuor centurionibus, & gregariis plus centum cum tribus vexillis equestribus in Regiorum manus pervenerunt.

1632. Hostium commeatus intercipitur. 28. Julii.

Cæsarei vapulant.

§. Julii.

Lichtenavia ab hoste capitur.

§. 41. Interea citi à Gustavo plerique ducum, qui per diversa Germaniæ loca rem gerebant, in Franconiam properabant. Cancellarius Oxenstierna cum Christiano Palatino Birkenfeldensi pluribus equitum peditumque legionibus stipatus à Rheni ora Wurtzburgum processerat. Wilhelmus Saxoniæ Dux contracto milite, qui per Thuringiam, ac Magdeburgensem agrum vicinaque loca hospitatus erat, Suinfurtum tenebat. Eodem è Suevia Bernhardus Dux, & Joannes Banerius festinabant. Adventabat quoque cum selecta manu Wilhelmus Landgravius, quibus aliquot Electoris Saxoniæ legiones Hofkirchii ductu accedebant. Hi ergo post prosperos aliquot cum Cæsareanis, qui longe lateque vagabantur, velitationes apud Kitzingam lustrato exercitu, qui peditum quindena, equitum novena millia explebat, Winsheimum procedunt. Heic agentibus Rex scripserat; caute iter facerent, ac opportuna stativis loca deligerent, ne ab hoste inviti ad pugnam adigi possent. Tum ostensa triplici via, qua ipsi conjungi possent, utram eligerent in ipsorum judicio relinquebat. Quod si hostis in ipsos iret, jubebantur commoditate locorum tecti unicum tantum sustinere diem. Regi quippe decretum erat hoste discedente simul movere, & tergo abeuntis inhærere. Quod si hostis circumflexam frontem Regi obverteret, Rex aut idoneo loco capto impetum istius elusurus, conjunctioniq; viam inventurus; aut conflictui initium daturus erat, cujus strepitu, aut signo, quod convenerat, audito, ipsi à tergo hostem invaderent. Enimvero hæc cura tunc supervacua erat, quod Fridlando fixum sederet, fortunæ nihil credere. Eoque Regii sumto per Neustadium ad Aischam, & inde Bruccam itinere citra ullum ab hoste obstaculum castra & Noribergam tenuerunt.

Gustavo auxilia passim adveniunt.

§. 42. Tanta jam accessione auctus Rex, cujus copiæ tunc ad septuaginta quinque bellatorum millia adscendere ferebantur, per otium diu desidere indignum ducebat: sed paucis ad quietem diebus ex itinere fatigato militi concessis, quo urbem tantæ multitudini diu alendæ imparem exoneraret, hostem in prælium provocare, aut abnuen-

Rex castra Fridlandi ad Noribergam oppugnat.

1632. nuentem castris expellere constituit. Igitur è castris progressus exercitu in aciem digesto æquis
21. Aug. locis pugnandi copiam hosti faciebat. Sed is jam numero inferior in castris se continebat, postquam Pappenheimius creberrimis licet nuntiis solicitatus venire abnuerat, Fridlandi imperium dedignatus, ambitione hoc non inferior, nec belli peritia multum concedens. Eoque non nisi paucas turmas emittebat, quæ mox acrius incumbentibus Regiis in castra pedem referebant. Inter quæ præludia Banerius brachium globo trajectus post diuturnam curationem vix restitutus est. Subsequenti nocte altioribus locis tres suggestus struebantur, è quibus octodecim grandioribus tormentis Rex in castra Fridlandi fulminabat modico hostium damno, quod pedes vallo tectus latitaret, cæteri in remotiorem sylvam recessissent. Unde Rex parum hoc modo profici cernens, & quod interjectum fluentum eo loci castra hostium oppugnari non permitteret, apud Furtam, unde Cæsareos ejecerat, intra tubi longioris jactum ab hoste castra metatur, ex ipsa loci propinquitate eidem turbando occasionem aucupaturus. Et eo tempore exploratores referebant, hostem in receptu esse, nec nisi paucas in castris legiones restare tegendis abeuntium tergis. Unde Rex statim suos propius vallum succedere jubebat. Quanquam autem mox patebat exploratores, specie hostium tentoria mutantium deceptos, falsa retulisse; Rex tamen ideo cœptis non desistebat, dissuadentibus licet ducibus, ac milite alias pugnandi avidissimo ad irritum laborem parum prono. Ipsa quippe difficultas animum stimulabat; ac sunt qui tradant, subornatos fuisse à Rege duos, qui castra hostium ingressi sub ipsum assultus momentum pulveri pyrio tuguriisque ignem injicerent. Sed quorum unus in furto deprehensus vecordia animi ea destinata prodiderat, atque irrita reddiderat. Unde
24. Aug. atrox certamen surgit Suecis per acclivia ad castrorum munimenta ruentibus, hoste contra in ipsos continuum glandium imbrem effundente. Primum impetum sua cum legione dabat Wilhelmus Burtius, quo vulnerato Ericus Handius tribunus cum pluribus aliis succedebat. In hos equitatus hostilis castris effusus non leviter Regios turbabat; quo in tumultu Handius letali vulnere sauciatus, Leonardus Torstensonius captus est. Hoste tamen mox intra castra rejecto impetus reeruduit, & per decem continuas horas ad noctem usque pugnatum, cunctis legionibus ordine pugnam excipientibus, ac integris in fessorum locum semper subeuntibus; nec eo magis hostium munimenta perrumpebantur. Dum hac parte pugna fervet, Rex ad Redne sum flumen in modica sylva septingentis sclopetariis stationem assignaverat, quibus Rosteinius tribunus cum ala sua adjungebatur. Hic otiosum agere spectatorem dedignatus & ipse hostiles sclopetarios lacessere cœpit. Sed idem mox vulnere accepto cum è pugna se subduxisset, ipsius ala duce destituta ingruentibus Cæsareis in fugam effundebatur, ni Torsto Stalhantschius cum ala Finnonum subsidio venisset, qui hostem turbatis instantem acriter repulit, & sub ipsa usque castrorum munimenta persecutus est. Hic tamen iterum quatuor vexillis erumpentibus pedem referebat, cum Henricus Nædingius cum Finnonum turma hostem denuo sub castra rejiciebat. Eas alternantis fugæ vices conspicatus Jacobus Fuggerus Comes cum validissimis turmis prorumpens oppositum equitem late submovebat, ad ipsam usque sylvam sclopetariis infestam persequendi ardore delatus; ubi asperrimo glandium imbre exceptus ipse ad necem saucius in Regiorum manus pervenit. Tandem cum Rex operam à suis ludi videret, ut eos pugnæ subduceret, neve in abscedentes hostis erumpens turbarum quid daret, sollicitus erat. Cum circumspiceret, cui mandata ad legiones perferenda daret, Hebronum tribunum Scotum prope se animadvertit veterem & egregium militia, sed qui non ita pridem missionem obtinuerat, ac sacramento solutus in castris hærebat; caput suum exsecratus si pro Rege gladium amplius stringeret. Causa irarum erat, quod cum nuper primi agminis honos juniori cuipiam tribuno obtigisset, & Hebronus huic secundus incedere dedignatus Vicarium suum misisset, ipse interim apud Anglicanum Legatum hærens; Rex isti pronum in mississices animum, & indecorem aulici habitum, functionemque exprobraverat. Ad eum Rex conversus, offensæ securus, laudata viri virtute postulabat; legionibus receptum imperaret, isque ut citra confusionem fieret operam daret. Ille non minus generose; Ea sola causa est, inquit, quare contra destinata mea hanc Tibi, Rex, operam abnuere non audeam, quod illa sine periculo obiri nequeat. Eoque vectus magna cum dexteritate imperata perficit. Nec eo secius, licet honestis conditionibus solicitatus, missione uti præfracte perseverabat. Bernhardus tamen Dux montis partem prope Burgstallum (id veteri arci vocabulum) occuparat, eamque ad sequentem usque diem tenebat; unde hostem monte quem insederant, & castris expellendi aliqua spes erat. Sed quod machinas eodem attrahere supra humanas vires crederetur, & per noctem cadens imber solum lubricum, & excitandis munimentis incommodum effecisset; Rex incertam aleam tanto cum sanguine tentare veritus, postridie suos inde reduxit. E Regiis eo conflictu duo millia cecidisse feruntur, quos inter insigniores Bootius summus vigiliarum præfectus, Burtius tribunus, Scepterus, & Maccajus legionum vicarii, & plures alii inferioris ordinis. Vulnerati Rostenius legionis equestris tribunus, Erbacensis, Castellensis, Eberstеinius, Turrius junior Comites, alii. Capti Torstensonius, & Ericus Handius, quorum hic postea è vulnere Ingolstadii decessit. Apud Cæsareos præter mille gregarios, & quod excedit, desiderati Jacobus Fuggerus, tribuni Marius Caraffa, Joannes Baptista Chiesa è vulnere paulo post decedens, & plures alii: Fridlando, Bernhardoque Duci equi, queis vehebantur, globis trajecti. Regi ipsi globus ocream ad dextri pedis pollicem stringens partem soleæ revulserat. Ferunt nonnullos Germanos, ac præcipue Wilhelmum Landgravium aliquod offensæ concepisse, quod Rex Germanos primum assultum dare jussisset, velut popularium suorum sanguini parceret, & Hassos repulsos, quasi non sat acriter connixos increpasset, immissis mox Finnonibus istorum segnitiem pensaturis; qui tamen nec ipsi munitiones hostium perrumpere valuerunt. Postera die nihil aliud, quam velitatum, exiguo utrinque damno; nec per sequentes dies, quousque inde discessum, quidquam memorabile patratum.

1632.

§. 43. Dum Furtæ hæret Rex, Marchionem Hamiltonium in Angliam ablegat per novos delectus supplendis ab ipso adductis copiis, quas morbi bellorumque incommoda fere absumserant; simul ut Angliæ Regem edoceret causas imperfecti adhuc fœderis. Equidem super isto Wurtzburgi cum Hornio, Moguntiæ cum Cancellario, ac

Marchio Hamiltonius in Angliam mittitur.

1632. ac Monachii cum ipso Rege actum fuerat, ubi de plerisque convenerat; ac cætera mox promissa utrinque moderatione compositum iri spes erat. Sed cum Tractatus ad Noribergam instauraretur, novæ ab Henrico Vanio Anglicano Legato conditiones proponebantur, adjectis ad articulos jam transactos appendicibus. Unde nihil serii ab isto agi adparebat. Et constabat Fridlandum ei Legato persuadere conatum, ne fœdus istud perficeret: se quippe apud Cæsarem effecturum, ut Fridericus in utrumque Palatinatum restituatur. Nec minus Dano cordi erat sistendæ Gustavi potentiæ, Anglorum animos avertere. Quæcunque causa earum tricarum fuerit, id sane tunc animadvertebatur, in Anglicana societate Gustavo nihil fiduciæ esse reponendum.

Regii Duderstadium expugnant.

§. 44. Dum hæc ad Noribergam geruntur, Georgius Luneburgicus Dux, & Baudissius junctis copiis Duderstadium expugnare constituunt, è quo vicina regio crebris excursionibus infesta habebatur. Insidebant id oppidum undecim peditum centuriæ, equites quadringenti, quibus magnus agrestium numerus prædarum cupidine accesserat. Nec munitiones spernendæ erant, cum post exterius & spatiosius vallum interjectis pratis hortisque aliud vallum prætensa fossa, firmæque structuræ murus supereresset, diuturni obsidii opus, si præsidiariis sat constantiæ ad propugnandum fuisset. Verum post sextum diem, cum Regii ad exterius jam fossæ labrum accessus pro-
14. Jul. movissent, repente obsessi animis collapsi deditionem ultro offerunt. Sed dum super conditionibus tractatur, eadem adhuc vespera gregarii subito tumultu in præfectos suos exsurgunt, ut hi Regiorum defensionem adversus istos implorare cogerentur. Igitur postridie immissæ oppido duæ legiones, & cum præsidiariis ita transactum, ut gregarii Regiæ militiæ adscriberentur; ductores vero, inter quos Heislerus oppidi gubernator, octo turmarum præfecti, & decem centuriones captivitatis sortem subirent. Duodecim quoque tormenta, & insignis annonæ copia victoribus cessit: Duderstadio capto vicina quoque loca, quæ Pappenheimii miles tenebat, moram non faciebant. Et plerique agrestium, qui in armis reperiebantur trucidati, vicique exusti libidinem prædandi cæteris adimebant. Duderstadii munitiones, quod numeroso præsidio ad sui defensionem indigerent, solo æquatæ. Eo peracto Georgi-
Guelferbytum frustra obsidetur. us Dux cum Lohusio, & parte copiarum ad Guelferbyti obsidium ineunte Augusto mense accedit, quod superiore mense Dux Brunsvicensis raptim collectis copiis eminus claudere cœperat, messe circum corrupta, & subvectione impedita. Cum ad summam rerum satius fuisset, ejus oppidi claudendi curam armatis provincialibus adjuncta modica militum manu committere, ac toto exercitu Westphaliæ infuso Pappenheimium Trajecto redeuntem intercludere; simul in regione militis boni feracissima delectus hostium, qui sub Gronsfeldio calebant, dissipare, & Regias copias novis supplementis firmare. Enimvero prævaluere privati respectus, & Baudissius partem duntaxat copiarum in Westphaliam deduxit; cæteri Guelferbyto adsidebant, cujus præsidiariis non plus quam duorum mensium alimenta supereresse intellexerant. Ibi hærentibus nihil memorabile contigit, nisi quod obsessi crebris eruptionibus Regios turbarent: & aliquando Quæstor exercitus Ericus Andreæ Trana comprehensus in oppidum abduceretur, qui postea elusa astu custodia postliminio ad suos rediit.

Baudissius in Westphaliam.

§. 45. Baudissius autem juncta Hassiacorum manu Volcmarsiam, qua pleriq; cives alio diffugerant, direptam prius, murisque, ac portis nudatam incendio delet in ultionem perfidiæ quondam in Hassos exercitæ. Quo terrore compulsi Warburgenses, ac vicinorum oppidorum incolæ ultro misere, qui imperata se facturos denuntiarent. Inde Paderbornæ exercitus admotus, quam Westphalus tribunus cum duobus peditum millibus, quatuor equitum alis, & sesquimille delectis provincialium strenue propugnabat. Ad quam Baudissius frustra vires suas atterebat, quoad Pappenheimius apud Trajectum repulsus, ac mense Septembri in Westphaliam reversus ad istud oppidum obsidio eximendum acceleraret. Cujus adventu audito Baudissius viribus impar Paderborna relicta Huxteram recedit, plures ad se copias evocaturus. Nec multo post Gronsfeldius equitum manum & sesquimille pedites secum trahens Brakelam, quæ sexcentis Baudissii desultoribus insidebatur, interceptum venerat. Eos ut hostium faucibus eriperet Baudissius, Jacobum Mercierium, Devvitzium, Plessiumque tribunos tribus cum legionibus mittebat. Quibus ingruentibus hostis callide retro cedebat, quoad in locum à sclopetariis suis infessum eos pelliceret. In has insidias præcipitans Mercierius præter complures gregarios duos turmarum præfectos, tria vexilla amiserat, ac jam campo pellebatur, cum erumpentes oppido dimachæ opportunæ adsultarunt, ac suis spatium ordines restituendi fecerunt. Inde versa fortuna hostis non sine clade pulsus duo tormenta, totidem vexilla amisit. Ast Pappenheimius undecim peditum, duodecim equitum legionibus succinctus in Baudissium, qui numero impar, nec aperto campo sui copiam facere audens ad Huxteram subitariis operibus se muniebat, recta tendit; simul Gronsfeldium cum parte copiarum ad Pollam trans Visurgim mittit, ex utraque fluminis ripa impetum in ipsum daturus. Ac jam summa vi in ipsius castra fulminabat, cum hic viribus inferior, & defectu farinæ mox imminentem famem metuens, quod hostis rivos, quibus molendina impelluntur, alio avertisset, receptui se disponit, impedimentis, machinisque præmissis, ac ingruentibus tenebris in tutiora se recipit, dum Pappenheimius circa tormenta in commodum magis locum disponenda satagit. Sed cum repetita verberatione à Baudisio non responderetur, quod res erat conjectans statim equites tergis abeuntium immittit; qui in Trescovii legionem impacti ipsum tribunum, cum præfecto vigilum, & turmæ ductore capiunt. Coëuntibus tamen mox aliis legionibus isti non modica cum clade & trium vexillorum jactura repelluntur. Utrinque ad quadringentos desiderati.

1632. phaliam abit.

Paderbornæ obsidio decedit.

Ad Brakelam consligctus.

Baudissius Pappenheimio cedit.

Guelferbyti obsidio solvitur. 25. Sept.

§. 46. Post Baudisium Visurgis ripa dejectum Merodius Comes cum viginti duabus equitum alis, quæ tamen septingenta capita non excedebant, Guelferbytum repente tendit, ac dum Dux Georgius Brunsvvigæ valetudinis curandæ causa abest, è vicina sylva erumpens nemine resistere auso in oppidum penetrat. Inde præsidiariorum accessione auctior in Kingii & Mitschevalii tribunorum stationes invadit, easque expugnat; ubi Regiorum centum viginti cæsi, ad octingentos ipso cum Kingio saucio capti, & cum duobus tormentis, sex signis Guelferbytum abducti. Qui conatus Merodio eo facilius succedebat, quod Georgius Dux magnam copiarum partem Lohusii ductu Baudisio in subsidium ire jusserat. Is tamen cum Sesam perveniset, adversis nuntiis perculsus, omisso quod instituerat itinere, Herciniæ aspera, & Goslariam

1632. Pappenheimius Hildesiam capit.

riam petebat. Re ad Guelferbytum feliciter gesta Pappenheimius Hildesiæ exercitum admovet, quam quingentorum militum præsidium, tam spatiosæ urbi defendendæ impar numerus, obtinebat. Nam Marretichius tribunus à Georgio Duce cum sua legione eodem missus, audito rumore de mille equitibus viam insidentibus, re infecta pedem retulerat. Ac initio quidem defensionem meditabantur pauci illi præsidiarii cum oppidanis: sed mox territi, ostentatis ad Guelferbytum captis signis, & mendaci jactatione de clade Georgii Ducis, & Baudissii, adjectis minis, nullum veniæ locum fore, si ulterius obstarent, urbem in eas leges Pappenheimio dediderunt, ut cives ducenta millia uncialium solverent redimendæ direptioni, sacra pristina salva retinerent, nec ultra bis mille militum præsidio onerarentur: miles sacramento Cæsaris accederet. Sed ruptis istis legibus longe majore argenti summa urbs emuncta, aliisque oneribus misere oppressa fuit. Quo exemplo edocta Hanovera Pappenheimium, amplissimas conditiones offerentem, constanter repudiabat, omnibus ad acerrimam defensionem comparatis. Brunsvviga quoque de se solicita quingentos à Georgio Duce pedites admittebat. Et jam Pappenheimii terror ipsum Magdeburgum afflabat, ubi à Laurentio Caggio omnia hosti repellendo comparabantur. Sed is relicto Brunsvvicensi agro, ac imperio istorum locorum in Gronsfeldium consignato, in Thuringiam tendebat cum Fridlando se conjuncturus. Cæterum quod hac æstate Regiis res tam male in Saxonia succederent, in causa erat Ducum discordia, atque æmulatio, consilia, & vires sociare abnuentium. Neque enim Pappenheimium Trajecto succurrentem ad Rhenum usque persequebantur, nec reditu eundem excludere laborabant. Ac ipso post reverso distracti diversis locis tendebant, Baudissius ad Huxteram, Georgius Dux ad Guelferbytum, Lohusius Goslariæ: Franciscus Carolus Dux Lauenburgicus sparsim per hospitia militem habebat. Duo porro Principes Luneburgicus, & Lauenburgicus neque imperare, neque parere docti. Lohusius invidia in Baudissium flagrabat tanquam juniorem, & sibi prælatum; qui & tacitam animo indignationem alebat, quod de Wismariæ præfectura in ipsum conferenda dubitatum fuerat. Baudissius equestris militiæ peritissimus, pedestris rei non ita gnarus, & alieni imperii promtissimus exsecutor, summam rerum maximo cum labore administrabat. Ordines quoque Inferioris Saxoniæ sustentando exercitui necessaria tarde, & gravatim conferebant. Adversus tales Pappenheimium invalescere, mirum non erat.

28. Sept.

Pappenheimius in Thuringiam abit. Causæ rei à Regiis per Saxoniam male gestæ.

Cæsarei in Lusatiam irrumpunt.

§. 47. Interea Electoris Saxoniæ copiæ post cladem in Bohemia acceptam denuo se movere cœperant. Quanquam enim Fridlandus post easdem Bohemia pulsas edictum publicaverat, ne quis Electoris subjectos ullo modo læderet, ac Balthasar Marradas, Bohemiæ tunc præses, rurestrium colluviem Misniæ fines infestantem coërcuerat: tamen cum ista amicitiæ imitamenta nihil profeciissent, mox infesta manus è Silesia Lusatiæ immittitur, quæ Lubena, Zittavia, Gerlizioque occupatis agros late populabatur. Et Lubena quidem Cæsareos Saxonici iterum ejiciebant, trucidatis fere septingentis. Sed mox Cæsarei par pari referebant, idemque oppidum denuo vi expugnatum vastabant, Saxonico milite cæso, aut sub Cæsaris signa coacto. Inde mense Julio Arnheimius post frustra tentatam Zittaviam, quam sex millia Cæsareorum Svvarzburgio duce insidebant, in Silesiam vertit, ad Glogaviam Majorem irrumpit. Gœtzius tribunus, qui oppido præfuerat, cum sex equitum turmis, decem peditum signis trans pontem se in Basilicam receperat; sed Saxonicis acerrime instantibus enixa prece has tandem deditionis leges impetrabat, ut miles depositis armis, signisque relictis dimitteretur. Ita Pragæ accepta ignominia aliquatenus expiata, ac Saxones denis peditum, sex equitum vexillis cum præda non spernenda potiuntur. Post Lubena quoque, & Steinavia oppidum una cum munimento ad Oderæ transitum facile Arnheimio cessit. Sed cum Cæsareani duces ad Lembergam copias contraherent, ac Arnheimius Glogaviam regrederetur, Regias ac Brandeburgicas copias expectaturus, Steinavia cum adjuncto castello à Cæsareis nullo negotio recuperatur. Atque hi jam quindecim millia explentes Glogoviam petebant, quando Regii ac Brandeburgici ductu Jacobi Duvvalii, qui ad Oderam & Wartam hactenus curaverat, Saxonibus juncti istorum impetum sustinuerunt.

1632. Arnheimius Glogaviam expugnat. 31. Julii.

Regii & Brandeburgici Saxonibus junguntur.

§. 48. Cæterum super hac expeditione, & conjungendis copiis ante sex menses Brandeburgicus cum Saxone egerat; quod tegi simul, & incommodis belli exonerari suas ditiones judicaret armis in Silesiam translatis. Sed tunc Saxo, imminente sibi hoste copias dividere consultum haut ducens, abnuerat. Inde ut Gustavus quasdam copias suis sociaret Brandeburgicus petierat. Sed cum hic gravioribus curis distineretur, Brandeburgici rei gerendæ avidi soli tribuno Borgstorfio duce irruptionem tentant. Vix tamen Freistadium usque progressi, ingruente Croatarum manu pedem referunt. Igitur ea Brandeburgicorum expeditio interquiescebat, donec Arnheimius in Silesiam transgressus istorum conjunctionem ultro solicitabat. Quanquam autem de Regis animo nondum constaret; tamen Arnheimii postulata non plane repellenda videbantur. Nam ubi Saxonicis res succederet, hos sibi solis loca à se occupata vindicaturos; quo ipso Regiis postea & Brandeburgicis accessus in eam regionem præcludendus erat. Sin illi soli hostibus cederent, non minus Marchiam, quam Lusatiam horum incursionibus expositum iri. Sed junctos Saxonicis Regios & Brandeburgicos in partem victoriæ venturos, & sociatos hosti facilius pares fore. Inde Brandeburgici à Duvvalio, ut ei se expeditioni jungere velit, petunt; qui proprio auspicio id negotii suscipere metuens, re cum Stenone Bielkio per Pomeraniam Legato communicata tandem consensit, ne communi cautiæ defuisse videretur; stipulatus tamen sibi in Brandeburgicas copias summum imperium, & honoris prærogativam, evitandis è plurium æquato imperio malis, & quia Gustavus summam belli directionem suo sibi jure vindicabat. Neque circa ista hæc concedenda Brandeburgici scrupuli quid movebant. Cum tamen postea super hac expeditione à Conrado Borgstorfio ad Regem relatum esset, hic, si quid jam peractum foret, id quidem retractare nolebat; sed si nondum conjunctio facta esset, rem in integro relinquendam, quoad ipse, aut Cancellarius eas in oras pervenisset. Sed Duvvalius Regiæ voluntatis ignarus acceptis à Stenone Bielkio certis mandatis ad Zullichoam Brandeburgicis copiis junctus Glogoviam versus tendit. Cum tamen Arnheimius obviam mitteret, qui ad accelerandum iter hortaretur, quod hoste propinquante periculum gliscceret, Duvvalius antequam copias sociaret, postu-

1632. postulabat, ut Regius ac Brandeburgicus miles pari numero Glogoviam admitteretur, ac quæ deinceps occupanda esset loca Regio, & utriusque Electoris præsidio firmarentur, nec suis minus, quam Saxonicis super commeatu prospiceretur, copiisque Regiis ob dignationem Domini prærogativa ubivis servaretur. Arnheimius cæteris postulatis non admodum repugnare visus, primum plane rejiciebat, quod à solis Saxonibus Glogovia expugnata foret. Sed cum alia se lege processurum ulterius negaret Duvvalius, quod receptus sui securitatem ab alterius quantumvis fœderati, & amici arbitrio dependere nollet, tandem post longam disceptationem Arnheimius hactenus consensit, ut Glogoviam Regis & utriusque Electoris miles æquo jure obtineret, Basilica autem trans flumen sita Saxonicis solis relinqueretur. Ita ex Regio ac Brandeburgico milite octo peditum signa oppido immissa. Sed ut hic miles expeditione finita ad placitum Saxonum oppido iterum decederet, id quod Arnheimius petebat, ad istud se obstringere Duvvalius abnuebat. Inde conventum, ut deinceps occupanda loca in utilitatem trium Principum, quorum copiis res gerebatur, verterentur; ac præcavendæ æmulationi Arnheimium inter ac Duvvalium adjunctum: ut omnia consilia fideliter invicem communicentur: & quæ communi consensu decreta sint, ea Duvvalius Regiorum ac Brandeburgicorum, Arnheimius Saxonicorum opera executioni mandet. Ita ad Glogoviam lustratæ copiæ, quæ ad sedecim millia capitum adscendere judicabantur, è quibus sexaginta sex peditum, equitumque signa Duvvalius adduxerat. Has cum in se tendere hostis audisset, ipse retro Steinaviam properabat.

Transactio cum Saxonicis super conjunctione.

10. Aug.

§. 49. Enimvero postridie statim inter Regios & Saxonicos æmulatio erupit, exorta super prærogativa primæ aciei contentione. Eam enim Duvvalius ob Regis dignitatem semper & ubique vindicabat; contra Arnheimius æquum censebat, ut alternis agmen ducerent, clauderentvè. Et fremebant Saxones, se quoque nauci hominum loco non censeri; atque interim per pontem, angustamque viam progressi locum præceperant. Sed tandem cum hostis non procul abesset, gradum sistentes Duvvalio honoratiorem in acie locum concedebant. Steinaviæ adpropinquantibus hostis se initio objicere visus; sed mox facili negotio in castra rejicitur, in quæ Fœderati tormentis non sine clade istius acerrime fulminabant. Inter quæ vetus Duvvalii legio, Mauritio Duvvalio præeunte, Steinaviam impetu irrumpit, ac hostile præsidium partim cædit, partim in Oderam præceps agit; ipsum oppidum igne forte fortuna orto haustum. Dum ita fortuna primo labori adspirat, non minus Arnheimio quam Duvvalio placebat instandum successui, ac hostem territum in ipsis castris invadendum; ubi omnia terroris plena conspiciebantur. Sed statim atque tympanotriba ab hoste missus literas nescio cujus argumenti ad Arnheimiū detulisset, in diversam hic discedere sententiam, cautatus angustias quasdam prius superandas, quam ad hostem perveniatur, ac solem ad occasum vergere. Duvvalius, qui primam aciem obtinebat, ac jam sub hostium castra provectus impetum dare ardebat, misso semel iterumq; nuntio ab Arnheimio postulabat, ut sibi cum hostibus implicito, si opus foret, succurreret; sed qui non sine admiratione omnium id recusabat; sic ut & isti pugna supersedendum foret. Interim hostis insomnem per noctem adeo se firmaverat, ut intra castra ipsum oppugnare anceps foret. Inde visum fœderatis dimidio supra Steinaviam milliari Oderam ponte insternere, ut ab utraque fluminis ripa hostis stativa infestari possint. Id opus cum hostis impedire frustra conatus esset, copias suas Oderam sensim traducere cœpit. Sed transgressis plerisque Duvvalius in castra hostium impetum facit, ac qui restiterant tanto terrore implet, ut nulla pugnæ cura pro se quisque ad pontem ruerent, Regiis, dum fugientium tergis instant, multos cædentibus, nec paucos intercluso ponte in flumen propellentibus. Post hæc Duvvalius tergiversante licet Arnheimio castellum trans flumen situm per sexaginta sclopetarios oppugnari jubet: Ejus præsidiarii armis illico abjectis vitæ veniam petunt, eaque impetrata quadringenti circiter militiæ Regiæ nomina dant. Interim dum Cæsarei solutis ordinibus Wratislaviam cursum intendere incipiunt, Duvvalius Arnheimium obsecrare, ne hostem, cujus proterendi iterum occasio sit, elabi sinant, cum Odera ab equite vado facile transiri possit. Et verbo Arnheimius consilio tam expedito adsentit; sed dum nihil agendo moras nectit, duarum prope horarum spatium hosti ad se subducendum largitur. Demum iterum instanti respondet: sat victoriæ eo die partum, ac vesperam ingruere, hostemque multum jam viæ præcepisse. Ita Cæsareus exercitus quarta sui parte demmutus Wratislaviam evadit, ac castra inter Oderæ, Olaviæque fluenta loco commodissimo ponit. Sed dum oppidanos receptum liberumvè transitum per urbem poscit, & ut tormentis ipsorum protegeretur, hi præter spem abnuunt. Ea quippe fiducia huc fugam intenderat, cum alias montana circa Glatzium petere tutius fuisset. Postridie eodem accedunt Fœderati, quorum antecursores hostem statim trans Olaviam rejiciunt. Mox tormentis castra verberata, quibus multum damni datum, ut hostis statu quem ceperat, deserto, tutiora petere cogeretur. Unde gregariis tantus terror incussus, ut à præfectis vix stricto ferro contineri potuerint, quo minus castris se proriperent. Sub noctem tamen Olaviæ flumini non satis confisi castris motis in altera Oderæ ripa considunt, ponte quo is jungitur flammis absumto. Arnheimius cum eo loco Oderam in conspectu hostium transire arduum judicaret, manum mittebat, quæ pontem ad Olaviam oppidum in potestatem redigeret, ipse cum parte exercitus eodem subsecutus. Sed pontem ab hoste jam dejectum reparari necessum erat, frustra in altera ripa opus impediente tribuno Eckstedio. Nec tamen prius transire flumen audebat Arnheimius, quam Cæsareos castra ad Wratislaviam deseruisse, ac Fœderatorum res ibi potiores comperit. Tunc demum Cæsarcorum, qui transitu fluminis ipsum arcuerant, itidem se recipientium tergis incumbit, illata clade haut mediocri, interque alios tribuno Eckstedio capto. Reliquiæ Cæsarei exercitus, quæ vix amplius sex millia implebant, Oppelam se, & Coselam recipiunt. A quibus, quod res tam male gesta fuerit, nonnulli causam in ducum multitudinem conjiciebant.

Æmulatio inter Regios & Saxones super præcedentia.

Cæsarei ad Wratislaviam considunt.

Cæsarcani castra ad Wratislaviam deserunt.

§. 50. Hisce successibus sistendis Fridlandus Henricum Holckium cum sex militum millibus Electoris Saxoniæ ditionibus immittit, ut ejus miles ad sua defendenda è Silesia revocaretur. Is primo Voigtlandiam omni crudelitatis ac libidinis genere vastat. Mox Zwiccaviam, quam nullo militum præsidio soli oppidani per aliquot dies sat acriter defenderant, ad deditionem redigit. Inde ulterius per Misniam prolata populatio, & Augustoburgum arx, Tschopaviaque direpta. Oederæ cives, cum vi majori temeraria audacia obniterentur, ad internecionem fere cæsi, oppidumque flammis absumtum. Quam sortem etiam Frauensteinum subiit. Totoque illo tractu sub Dresdæ usque conspectum rapinis, incendiisque sævitum.

Holckius in Misniam irrumpit.

Dissensio ducum circa invadendum hostem.

1632. Cæsareotum ex Alsatia conatus.

§. 51. Ad superiorem Rheni ripam nova eo tempore belli flamma surgebat. Tres quippe legiones, binæ equitum Bronckhorstii, & Rœslingeri, una peditum Metternichii tribuni in Juliacensi agro & circa ad Trevirensis provinciæ defensionem conscriptæ, cum Confluentes expugnatos audissent, flexo per Lucenburgensem agrum & Lotharingiam itinere in Alsatiam penetraverant. Ibi adjuncta sibi è vicinis oppidis manu duce Montecuculo trans Rhenum movent, infestandæ Wurtenbergicæ, ac Durlacensi ditioni. Ac jam Durlacum oppressérant, Brettamque diripuerant, Regiis, qui ibi hospitabantur, sua sub signa compulsis. Adversus istos Julius Dux Wurtenbergicus sex millia peditum, octingentos equites contrahit, numerum hoste superiorem, sed provinciæ fere delectis constantem; quem cum ideo æquis locis eidem objicere non auderet, impeditis se tenebat. Unde Cæsarei istis contemtis in agrum Wurtenbergicum irrumpunt, & Cnutlingam, cujus incolæ arma oppositerant, cædibus ac incendio plane evastant. Igitur Dux Wurtenbergicus Gustavi Hornii auxilium implorare, quem Rex eo tempore rebus ad Rhenum præesse jusserat. Qui eo minus socio Principi subvenire dubitabat, quod Galli tunc deturbatis Mosellæ ripa Hispanis Regiorum terga ad Moguntiam tuta præstarent. Galli quippe post Lotharingiæ Ducem in ordinem redactum mense Junio ad confinia Germaniæ progressi, Electoris Trevirensis, qui ad ipsorum patrocinium se contulerat, oppidis aliena præsidia exturbare instituerant. Et circa Philipsburgum quidem conatus irritus erat, cujus Præfectus Baumbergius, cum Elector Spiram comitante legato Gallico progressus literis per tubicinem missis imperaret, ut una cum præsidio oppido digrederetur, responderat; se Cæsari sacramentum dixisse, eique jam militare: simul sustinendo obsidio strenue se parabat. Ea spe dejecti Galli Augustam Treverorum deflectunt, eamque mense Augusto Hispanis, qui hactenus illi incubuerant, eripiunt. Hornius igitur ea parte tutus, & si forte Pappenheimius ingrueret facili per pronum fluvium regressu, assumtis copiis, quæ istius oræ præsidiis commode detrahi poterant, Manheimum pervenit. Ibi repente consilium capit liberandæ equitum alæ, quam Wisselochi Metternichius Heidelbergæ præfectus contracta ex isto oppido & Philipsburgo manu circumsidebat. Sed qui audito Hornii adventu propere per montana Heidelbergam se receperat, ut non nisi pauci morantes in præcursorum Regiorum manus inciderent. Cæterum iste antequam de Hornio nuntium accepisset ad Montecuculum miserat, qui subsidia ab ipso peterent. Hi in reditu omnium rerum ignari à Regiis excubitoribus intercipiuntur, è quibus cognitum, potiorem equitatus partem postridie ad Wisselochum Metternichio præsto fore. Eam occasionem amplexus Hornius copias suas opportunis locis disponit arctissime constipatas, & proviso ne quis nuntius hosti venire posset. Nec mora Montbellionius & Vitztumius tribuni cum mille circiter equitibus propinquabant, non exploratis infidorum locorum recessibus; & jam ulterius penetraverant, quam ut citra pugnam recedere possent. Hos deprehensis insidiis receptum molientes immissus ab Hornio eques invadit. Nec isti segniter resistunt, & incumbente contra Rheingravio acerrima pugna conseritur. Sed cadente Montbellionio Cæsarei demum in fugam pelluntur, quos Regii per duo milliaria Mergelsheimum usque persequuntur. Ceciderunt in eo conflictu præter Montbellionium, ejusque vicarium, & aliquot alarum præfectos gregariorum amplius trecenti; non paucos è latebris protractos calones confecerunt: pauciissimi captivitatem effugerunt. Ea clade audita Montecuculus propere ad Philipsburgum transmisso Rheno periculum evasit, quod postera die ab Hornio ipsi imminebat.

Philipsburgum frustra tentatur.

Galli Treveros occupant.

Cæsarei ad Wisselochum vapulant.

1632.

§. 52. Hornius successu invitante in Superiorem Rheni tractum movere constituit, ut mediam Marchionatus Badensis partem, cujus Princeps Cæsari stipendia faciebat, tributis subjiceret, eamque Durlacensi ante duo lustra à Cæsare ereptam, & in Eduardi Fortunati liberos translatam restitueret. Simul ut Rheno ad Argentoratum transmisso Montecuculum si posset Brisaco excluderet. Igitur relicto ad Stolhoviam cum peditibus Hubaldo tribuno, qui oppidum istud centum triginta militum præsidio infestum expugnaret, ipse equitatum trans pontem Argentoratensem rapit; nec tamen hostem adsequi valuit, qui accelerato noctes diesque itinere jam se Brisacum abdiderat. Exin Hornius, adhibito in consilium Duce Wurtenbergico, ex utroque Rheni latere hostem urgere constituit. Et Wurtenbergico quidem relictum, ut vallem Kentzingensem ab hostibus purgaret fixo ad Offenburgum pede, quod nullo tunc præsidio tenebatur. Ipse autem ad Alsatiam subigendam animum adjecit, magni momenti provinciam, & colligendis copiis valde opportunam; in qua primordia novi exercitus Ossa moliri cœperat, quæ disturbari, tamque opimorum hospitiorum commoditatem Regiis acquiri, magnum operæ pretium erat. Accedebant hortatus Argentoratensium, qui omnia expeditioni necessaria, suumque militem offerebant. Ea cum sententia staret, postquam Hubaldus subacta Stolhovia cum peditatu pontem Argentoratensem transiisset, ad Ehenheimum Superius itur, quod Cæsarei adventu Regiorum cognito raptim deseruerant. Nec eo minus oppidani in subeuntes jaculari incipiunt; qui tamen mox pœnitentia ducti portas aperiunt, ac temerariam ferociam non modica pecuniæ summa luunt. Interim Offenburgici simulata induciarum pactione Wurtenbergicis obsidentibus illuserant, dum per illas trecentos pedites, centum viginti equites Brisaco venientes admittunt; quibus consiti strenue defensionem adornant, nec paucos Wurtenbergicorum incautius subeuntes prosternunt. Quo intellecto Hornius, metu ne in longum extraheretur obsidium, eodem cum peditum legione, aliquot equitum turmis advolat, ac majore cum vigore oppido vim admovet. Qua compulsi obsessi deditionem faciunt. Miles dimittitur; oppidani direptionem non modica summa pecuniæ redimunt, ac in Regis verba jurant. Triduo post Ortenburgum castrum Hornio deditur, ad quod ipse vitæ periculum adierat, latus globo perstrictus. Mox vicina quoque oppida Gengenbacum, Cellæ ad Hammersbacum, Hausena, Wolfacum, totaque Kentzingana vallis Rotvvilam usque imperata facit. His rebus confectis Hornius in Alsatiam regreditur, Benfeldæ obsidium circumpositurus, oppido munitissimo, & quod magni momenti ad reliquam provinciam subjugandam esse poterat. Datum & aliquid Argentoratensib⁹, magno tunc in Regias partes studio pronis, qui tam molestis vicinis liberari optabant. Et capta Benfelda aditus Regiis semper in Alsatiam iterum patebat, si vel maxime exercitus alio fuisset evocatus, cum cætera oppida hoc digresso facile ab hoste recuperari possent. Nec minus promtum se Inferioris Alsatiæ Equester Ordo ad tributa Regiis solvenda exhibebat. Quibus rationibus motus Hornius tota vi ad oppugnandum id oppidum convertebatur.

Hornius in Alsatiam movet.

Ehenheimum Superius capitur.

Offenburgum cum Ortenburgo capitur. 2. Sept.

Hornius Benfeldæ obsidium suscipit.

§. 53. At Gustavus Rex cum nulla occasio, aut

ipse

1632. spes amplius alluceret Fridlandum è latebris suis protrahendi, castra tandem movere constituit, num forte se digresso aliquid in Noribergam tentaturus esset. Igitur præmissis impedimentis cum exercitu in aciem digesto extrema fere hostilium castrorum stringens Neustadium ad Aischam se confert: hoste adeo immoto, ut neque ultimum agmen tentaret, & ipsam equitum stationem ante castra excubantem intra vallum retraheret. Noribergæ tamen quater mille quingenti pedites, alaq; equitum & desultorum relicta sub Cniphusio duce: Oxenstiernæ ibi tantisper summa rerum credita. Nec defuturus Rex erat; si quid hostis in urbem tentaret. Sed hic demum eo die, quo Rex 13. Sept. Winsheimum movebat, castra ad Noribergam deferebat, pluribus circa vicis incendio absumtis; simul vicinis oppidis parum munitis præsidia deducta, nisi quod Lichtenaviam retinere operæ pretium videbatur. Forcheimi Fridlandus Bavaricas quasdam copias Danubium versus, & Gallasium ad Bohemiæ confinia dimittebat, inde in Electoris Saxoniæ ditionem iturum; quem tota belli mole obruere ardebat, quo istum Regiis partibus abstraheret; Regemque Bavaria, & hæreditariis Cæsaris ditionibus averteret. Rex porro audito Fridlandi discessu & ipse exercitum suum dividit, & cum parte quidem Bernhardum Ducem Kitzingam ad Franconiæ defensionem ire jubet; cum cæteris ipse per Rotenburgum ad Tubarum Dunkelspulam, Nordlingamque Donavvertam contendit. Consilium quippe eidem erat in Bavariæ viscera denuo bellum immittere, ac tumultuantibus per Superiorem Austriam agrestibus quas peterant suppetias mittere. Id quod Oxenstierna vehementer suadebat, quod hac ratione destinata hostis, belli sedem Protestantium in terras transferre satagentis, quam commodissime infringi viderentur. Nam Bavarus, ni regrederetur, Gustavo omnia sua prædæ exponebat, damnis domi accipiendis longe superaturis emolumenta, quæ foris captabantur. Neque Cæsari magis cordi erat integrum Imperii Circulum, quam unam provinciam hæreditariam conservasse. Nec ideo cœptis hisce desistendum rebatur, etsi maxime Electoris Saxoniæ ditio belli incommoda paulisper sentiret; quod salvis munitissimis locis cætera facile recuperari possent. Unde statim Gustavus Donavvertæ Danubium superat, recuperandæ Rainæ, quam Bavarus auxilio Florentinarum copiarum ceperat, quas duo fratres Magni Duces Hetruriæ Cæsari ex Italia adducebant; Caspare Wilhelmo Mitschefalio tribuno præsidii præfecto languidam aut nullam defensionē auso, cum jam Regis copiæ in propinquo versarentur. Isto quippe oppido ab hostibus infesso Augusta Vindelicorum magnis mox difficultatibus involvenda erat. Nec mora ad Marcbiberacum ponte Licum insterni jubet. Postridie ad Oberndorffum aliquot Centurias Croatarum fundit, ac fugientibus septem vexilla eripit. Ponte perfecto exercitus, & tormenta transmittuntur, ac statim accessus ad munitiones oppidi promoventur, densa nebula Regios obtegente, quo minus hostis certos ictus in ipsos dirigere posset. Unde præsidiarii quadringenti animis fracti oppidum eadem die dedunt, gladiis duntaxat cincti discedentes. Ita paucas intra horas oppidum sat munitum, quod sex minimum, aut octo dies obsidium sustinere posse credebatur, Rex recepit. Nec eo minus Mitschefalius festinatam deditionem capite luit. Paucas post dies Landsberga ad Licum denuo in Regiorum potestatem concessit, cujus præsidiarii sexcenti armis ademtis albos gestantes baculos oppido abierunt.

§. 54. Enimvero quo minus Gustavi arma in Bavariæ intima, atque Austriam penetrarent, Elector Saxoniæ in causa erat, qui Cæsareo exercitu inundatus enixissimis precibus Regem obsecrabat, ne de fortunis omnibus periclitanti succurrere differret. Regi destinata sua interrumpi sine dubio molestum erat; nec Elector, ipsiusvè ministri suas actiones ipsi hactenus satis adprobaverant. Nam & Arnheimius non obscuris indiciis cum Cæsare colludere, istiusque exercitus in Saxoniam invitare credebatur, ut eo terrore Elector animo inter adversa mollior ad transigendum cum Cæsare adigeretur. Eoque fine expeditio in Silesiam inconsulto Rege videbatur suscepta, ut omni præsidio nudata Misnia hosti pateret. Neque ignorabat Gustavus, quæ sub initium anni in congressu Saxoniæ, Brandeburgicique Electoris ab isto Arnheimii potissimum instinctu fuerant jactata: quodque Saxo velut indignum suo fastigio respuerat duci ab Rege mittendo summam belli concedere, si utriusque exercitus conjungendus foret: ac cum de adventu Joannis Banerii fama tunc percrebesceret, Arnheimium aperte declarasse; statim ac iste accessisset, se imperio exercitus abiturum. Eoque Electori sedebat, non nisi extremis impendentibus Regis opem implorare. Nec ignota erant, quæ Saxoni continuo cum Cæsare commercia intercederent, sane in Gustavi emolumentum haut tendentia. Sed his non obstantibus Gustavus omissis cæteris destinatis auxilium isti ferre properabat, ne idem terrore compulsus ad pacta cum Cæsare descenderet, sibi, causæque Protestantium valde noxia. Urgebant insuper res per Inferiorem Saxoniam male à suis gestæ; & Pappenheimius ibidem pro lubitu grassans. Nam si res ipsius per utramque Saxoniam pessum ire contigisset, ultro collabi necessum erat, quæcunque per Superiorem Germaniam struebantur. Igitur Gustavus rebus Augustæ, Rainæ, & Donavvertæ adversus Bavari impetum dispositis, relictisque eo tractu aliquot millibus, quibus Christianum Palatinum, quoad Banerius à vulnere convalesceret, præficiebat, cum reliquo exercitu Nordlingam, inde per mediam Franconiam Misniam versus fatalem sibi terram tendit, cui etiam universus Cæsaris exercitus se infuderat.

1632. Gustavus castra ad Noribergam movet.

1632. Gustavus ab Electore Saxoniæ in auxilium poscitur.

Gustavus Danubium versus abit.

Cæsarei Noribergā discedunt.

26. Sept.

27. Sept. Gustavus Rainam oppidum recuperat.

§. 55. Fridlandus quippe, postquam Culmbacensem ditionem rapinis atque incendiis fœde deformasset, ideo quod Blasenburgum arx minis ipsius cedere abnuerat, Forcheimo Bambergam, inde Coburgum abierat. Ei oppido præerat Tupadelius tribunus cum dimacharum legione, qui sub adventum hostium cum plerisque in arcem secedebat, relicto ad oppidi defensionem centurione cum centum sexaginta gregariis, ac provincialium selectis. Hi primum ad strenue repugnandum se comparant; sed mox Ducis consiliarii, & oppidanus magistratus suos arma ponere jubent, hostemque insciis Regiis recipiunt. Qui tamen conglobati per circumfusos hostes in arcem se recipiunt, Tupadelio opportune in ipsorum subsidium erumpente. Inde accessus arcem versus à Fridlando agi jussi. Sed cum loci asperitas laborantium opera respueret, hic atrocissimis minis, ac ipsa patibuli ostentatione Tupadelium nequidquam territare instituit. Qui haut eo segnius rem gerit, ut iste post triduum amissis amplius quingentis re infecta obsidium solveret, oppido tamen prius direpto, in quod tota circum vicinia pretiosissimas res congesserat. Heic divisis copiis Bavarus quidem cum suis, & aliquot Cæsareis legionibus Ratisponam abiit. Fridlandus autem per Voigrlandiam in Misniam contendit, quam præmissus ab ipso Gallasius misere habebat, direptis, aut incendio deletis plurimis oppidis, vicisque. Qui & post Chemniciam

Fridlandus Misniam tendit.

Fridlandus Coburgensem arcem frustra oppugnat.

Gallasius in Misnia grassatur.

1632. niciam deditione captam Holckio junctus Freibergam occupat. Inde cum Albim apud Misenam transire frustra tentasset, transversam provinciam populabundus ad Altenburgum Fridlando jungitur. Inde Lipsiam versus itum, ubi Pappenheimius quoque accedebat, qui post persultatam Inferiorem Saxoniam, Thuringos qua transibat diripuerat, jamque ad invadendam Erfordiam animum adjecerat, cum audito Regis adventu inde flectit, & ad Mersburgum transmisso Sala cum Fridlando Lipsiæ exercitum admovet; quæ urta cum arce facili negotio capitur. Unde Pappenheimius Halam transiens oppido mox potitur, sed qui in arce agebant Regii subeuntes strenue repellebant.

Pappenheimius Fridlando jungitur.

§. 56. Porro dum Gustavus à Danubio movet, Cniphusius Noribergæ relictus Lanssam, quæ valido Cæsareorum præsidio tenebatur, expugnaverat. Hunc cum Bavarici Coburgo reversi vicissim circumsidere instituerent, Rege cum valida equitum manu accurrente se recipiunt. Quibus tamen instans Rex quinque desultorum, duas Croatarum turmas assequitur, cæsisque ducentis, ac captis duobus vexillis reliquos dissipat. Inter quæ Regius exercitus per Franconiam ad radices saltuum Thuringicorum magnis itineribus processerat, quem Rex ordinatis in Franconia rebus ibidem assecutus, saltibus superatis ad Arnstadium Bernhardo Duci jungitur, qui hucusque viam anteceperat sistendis Pappenheimii per Thuringiam progressibus. Eo ex loco Rex Oxenstiernam in Superiorem Germaniam ablegat, quem alias, si ipse apud Danubium manssisset, dirigendis per utramque Saxoniam rebus destinaverat. Causa mittendi erat, quod Regi in animo esset, Protestantes universos arctiore inter se vinculo nectere, ac rem militarem concinna forma disponere, frangendo eo melius hosti, ac ut disciplina fere collapsa instaurari posset. Superiori quippe Germaniæ post tot victorias haut eo secius belli incommoda incumbebant, quod Ordines remissius causæ communi manus admoverent. Quorum auxilio Rex destitutus ob angustias rei pecuniariæ nec exercitum pro hostium potentia augere, nec militum licentiam stipendiis non solutis coërcere poterat. Unde ad tollenda isthæc mala, stabiliendisque suis ac Protestantium rebus necessarium judicabatur universorum consilia atque arma arctius inter se, & cum Rege sociari. Cui negotio initium facturus Rex quatuor superioris Germaniæ Circulos, Suevicum, Franconicum, & utrumque Rhenanum, conventu Ulmam indicto, combinare instituerat; & quod ipse in Saxoniam evocatus ibi adesse non posset, Oxenstiernam cum amplissimis mandatis eodem ablegarat, cui etiam summa in exercitus ibi commorantes autoritas, pacisque ac belli directio collata. Qui ex itinere Wurtzburgo datis ad Ordines istorum Circulorum literis exposito Regis consilio, rerumque tractandarum capitibus ad conventum Ulmæ agendum eosdem invitat. Dimisso Oxenstierna Rex Erfordiam tendebat, ubi ultimum vale Reginæ non amplius videndæ dixit. Inde per Butstadium Naumburgum itur, ubi audito Fridlandum Weissenfelsæ consedisse, castra munitionibus circumdantur. Cæterum arcessierat quoque Rex ad se ex Inferiore Saxonia Georgium Luneburgicum Ducem cum suis copiis; cui mandatum Halæ pedem firmare, aut si per hostem id non posset, flexo ad dextram per Eichsfeldiam itinere Regi se jungere. Ast ille peditibus Magdeburgi relictis solo adsumto equitatu diversum iter ingressus trans Albim Witebergam se contulerat. Ubi denuo licet admonitus, ut omni ratione ad Regem perrumperet, in ipso rerum discrimine non adfuit. Cum enim Regi nuntiatum esset, Fridlandum Weissenfelsa Lipsiam versus movere, & ipse Naumburgo Weissenfelsam tendebat, inde Lutzenam usque cedentis vestigiis insistens, ubi fatali prælio decertabatur. De quo antequam memoremus, recensenda videntur, quæ in aliis Germaniæ partibus ad finem usque ejus anni gesta sunt.

Rex in Thuringiam tendit.

Oxenstiernaad habendum Protestantium conventum ablegatur.

Rex ad Naumburgum castra munit.

Georgius Luneburgicus Regi jungi cunctatur.

1632.

6. Nov.

§. 57. Ac in Bavaria quidem Christianus Palatinus Birkenfeldensis Monachium opprimere constituerat, irrito eventu, quod per opaca nebulæ posterius agmen à priore aberrasset. Ex adverso Bavarus Aichachum oppidum una Regiorum cohorte insessum levi negotio recuperarat. Inde Rainæ exercitus admovetur. Sed cum in altera Lici ripa ad Oberndorfum Birckenfeldensis consedisset, isto omisso Landsbergam invadit, ac, cum qui propugnabant tandem pulvere pyrio deficerentur, eam capit: Miles gregarius sub Bavarica signa redactus, præfecti Ingolstadium captivi abducti. Inde transmisso Lico in Sueviam irrumpit Bavarus, occupato inter alia Guntzburgo, & Kaufbeura, Regiis, quod viribus impares forent, objicere se non ausis. Contra in Superiore Suevia Wurtenbergicæ copiæ Husingam oppidum expugnabant, quadringentis amplius agrestibus qui restiterant cæsis. Ab iisdem quoque Rotvvila, post sustentatam aliquandiu oppugnationem deditione capitur.

Per Bavariam & Sueviam gesta.

§. 58. In Alsatia Hornius ad Benfeldam oppugnandam omnibus viribus connitebatur, quam natura atque opere munitissimam, abundante adparatu bellico Bulachius cum præsidio sufficienti acerrime defendebat. Eoque omnia, quæ recentioris militiæ solertia invenit, adhubita; obliqui accessus ad fossam promoti, vineæ per fossam actæ, murus perfractus, vallo in ipso cuniculi instituti, aversum ab oppido Illæ flumen. Cæsarei quoque Duces, Wilhelmus Marchio Badensis, Ossa, Salmensis Comes, coacta è vicinis præsidiis & selectis provincialium valida manu, quæ ad decem millia adscendere credebatur, ter stativa obsidentium perrumpere conati, ter re infecta repulsi erant. Ita post sex septimanarum obsidium præsidiarii desperato auxilio deditioni se offerunt, Hornio honestas conditiones non abnuente, quod in desperationem actis obsessis difficilis adhuc labor restaret adulto jam autumno, & quia integro potius vallo, quam disjecto oppidum capi volebat; simul quia servari potius quam perdi malebat, qui ex vicino agro eo confugerant. Igitur Cæsarei honestissimas leges stipulati oppido excedunt. Nec eo minus quadringenti istorum desertis suis ducibus, Regiæ militiæ ultro nomina dederunt. In oppido viginti quatuor tormenta ænea cum non modica vi apparatus bellici annonæque reperta. Post Benfeldam deditam complura parum munita Alsatiæ loca haut gravatim imperata fecerunt. Inde ad Sletstadium oppugnandum Hornius convertitur, quod Breitenbachius cum decem peditum cohortibus, una equitum ala strenue tuebatur. Ei oppido dum Hornius adsidet, Lotharingiæ Dux per Legatum ipsi exponebat; ob debitum duocenties mille uncialium, quo Argentoratensis Episcopatus sibi obstrictus sit, vi sententiæ Cæsareæ Tabernas, Dachsteinum, & Ruffacum oppida sibi tradenda; id quod ne ipse impediret, postulabat, omnia amicitiæ officia vicissim pollicitus. Eo negotio Hornius ad Regem rejecto, de duobus posterioribus oppidis excusabat, quod ista deditioni imperatæ jam annuissent; à Tabernis tamen oppugnandis in ipsius gratiam se abstenturum, quoad à Rege responsum veniisset. Id tamen Lotharingi gratiæ non dabat Hornius, sed quia oppugnatione oppidi valido præsidio insessi instante hieme implicari

Hornius Benfeldam expugnat.

28. Octob.

Lotharingiæ Ducis postulata.

1632. plicari nolebat. Nec eo secius post Lotharingus, inita cum Salmensi Comite Episcopatus Argentoratensis Vicario fiducia, possessionem Tabernarum & Dachsteinii invadit, auxilium suum ad totius Diœceseos defensionem pollicitus. Quo facto Moltzeimum quoque ab Hornio sibi restitui postulabat velut præfecturæ Dachsteinensis partem, quam Regii citra vim admotam occuparant. Id quod Hornius recusabat, etsi satis pateret à Duce obtentum quæri bello se immiscendi. Interim duodecim Cæsareorum equitum alæ Rhenum ad Brisacum transierant, quibus propositum erat, assumto in Burgundia recens conscripto pedite, & quem vicina præsidia suppeditabant, Sletstadii obsidium solvere. Sed in istas Rheingravius cum legione sua propere movebat, ac famam adventus sui prævertens in hospitiis nec opinantes opprimebat. Trecenti cæsi, ducenti cum quibusdam præfectis septemque vexillis capti. Ipse Badensis Marchio ægre se fuga subduxerat. Igitur oppidum completa fossa, ac disjecto per cuniculos muro, igni vomis insuper globis confertim jactis, honestis legibus deditionem facit. Sub idem tempus Regii quinque equitum turmas, & mox duas peditum cohortes oppresserant. Ast Colmarienses, qui hactenus animis ambigui Sletstadiensis obsidii eventum speculati erant, cum interceptis itineribus multarum rerum inopia laborare inciperent, ac cominus periculum sibi imminere cernerent, præsidiarios urbem suo arbitrio subjicere parantes prævertunt, vique in istos conversa partem trucidant, cæteros cum præfecto in custodiam dant. Mox Hornium, conventione prius inita, urbe recipiunt; à quo statim sacra Protestantium ritu, quæ ante quinquennium abolita fuerant, restituuntur. Tandem & Hagenoa minis Hornii territa æquis cum ipso conditionibus decidit. Post pleraque Alsatiam subactam Basileensis Episcopus sibi metuens ad Pontificiorum Helvetiorum protectionem confugiebat; qui missa ad Hornium legatione, ut ipsius terris Solodurensium ditioni immistis abstineretur, petebant. Hic reponebat, adversus Helvetios nihil hostile sibi esse; sed cum iste Præsul Helvetico fœdere non contineatur, ac Ligæ addictus Regiis se partibus hostem tulerit, omitti adversus ipsum non posse, quæ belli ratio latura sit. Inde Hornius rebus per Alsatiam felicissime gestis, & aucto insigniter exercitu à Sueviæ Ordinibus adversus Bavari irruptionem in auxilium evocatur. Igitur præfecto Alsatiæ rebus Ottone Ludovico Rheingravio, (qui mox Senheimum, & Thannam Suntgoviæ oppida in ditionem redigebat,) cum parte copiarum ad Schonaviam Rhenum transit, & occupatis in itinere Kentzinga, Friburgoque per Nigræ Sylvæ tramites Ulmam versus properat.

Sletstadium capitur.

6. Dec.

Colmaria & Hagenoa se dedunt.

Hornius in Sueviam abit.

§. 59. In Palatinatu Inferiore Hispani Fridelsheimum Frankendaliæ vicinum oppidum adhuc obtinebant, unde crebris excursionibus circumjectam regionem infestabant. Eo nido ut Hispanos exturbaret, simul Frankendaliæ arctius includendæ, Otto Rheingravius oræ istius Regius præfectus rogatu provincialium oppidum illud resistentibus strenue per octiduum Hispanis expugnat. Ita in arctum redacta Frankendalia, præfectus ejusdem ad Isabellam Belgii Principem literas dat, miseram præsidii conditionem exponentes. Illæ à Regiis interceptæ occasionem præbuerunt cum præfecto super oppidi deditione agendi. Sed prima vice colloquium irritum erat, Hispano ampliora, quam pro præsentis status sui angustiis, postulante. Sed post circa finem Octobris consensu Isabellæ tractatus resumtus, ac tandem his legibus conclusus, ut Hispani militari more, salvis impedimentis, & quinque tormentis, quæ Hispaniæ Regis insignia præ se ferebant, oppido excederent, & ad Mosellam usque deducerentur. In oppido triginta novem tormenta ærea, ac bellici adparatus affatim repertum. Ejus tamen recuperati gaudio frui Friderico Bohemiæ Regi haut concessum, quem mors sub id tempus Moguntiæ rebus humanis exemit, cum jam maxime post diuturnum exilium spes restitutionis cominus affulgeret.

Fridelsheimum à Regiis capitur.

1632. Frankendalia deditur. 26. Nov.

§. 60. Eodem tempore Wilhelmus Baudissius digresso in Thuringiam Pappenheimio in Westphaliam denuo movet, ac nullo obsistente per Occidentalem sylvam in Bergensem Ducatum, & Colonien sem Diœcesin penetrat. Ac initio Lincium oppidum Rheno adsitum, nec non Blanckenburgum, & Windecca arces deditione captæ. Siburgum autem, cum adjecta Abbatis arce in prærupto monte posita, vi expugnatur. Mox & idem Drachenfelsa arce, ac Leoburgo potitur. Inde ad Lincium Rheno transmisso Sattenbergam arcem impetu capit, cæsis qui propugnaverant. Andernaci, cum oppidani supra vires ferocirent, trajecto qui ad deditionem invitabat tympanotriba, quicquid in armis occurrebat trucidatum, ac oppidum direptum. Inter quæ Colonienses Tuitium, urbi trans Rhenum objacentem vicum, amplis munitionibus circumplecti instituunt, ac monente licet aliquoties Baudisio, ut cœpto desisterent, opus strenue urgent. Igitur hic cum selecta manu advolans noctu eum vicum exiguo suorum damno irrumpit; Colonienси milite, postquã acriter initio restiterat, in D. Urbani ædem refugo. Sed orta luce cum Colonienses tormentis ex adversa ripa in Tuitium fulminarent, quorum ictibus Regii expositi erant, & quia ampla munimenta non nisi validissimo præsidio retineri poterant; Baudissius iterum inde ducentis circiter captivis militibus abductis recedit. Eo in receptu quidam milites prædam sectantes à Colonienсibus intercepti, mactatique. Quorum unus in ædem sacram pertractus, dum furibunda plebs necem intentat, per desperationem nitrato pulveri, qui ibi asservabatur, ignem injecit, cujus impetu ædes cum omnibus qui intus ac circa erant trecentis circiter in aërem evibratur. Colonienses tamen ea clade non territi, acrius ad muniendum Tuitium incumbunt, ita ut Baudissius denuo id irrumpere tentans frustra fuerit. Ad hujus progressus sistendos Isenburgi Inferioris Comes copias cogebat. Sed & Gronsfeldius Colonienси Electore implorante, cum jam maxime Hassiam persultare inciperet, Rhenum versus movebat. Cuius retrocedentis vestigia insecutus Jacobus Mercierius impetu in hospitia ejus nocturnas per tenebras facto tres equitum alas penitus obtrivit.

Baudissii in Colonien sem ditionem expeditio.

§. 61. In Silesia tanto successu cœptæ res ad vadum velut adhærescebant, prævaricante ut adparet Arnheimio, qui eluso suorum impetu hostibus respirandi spatium concedebat. His quippe è Wratislaviæ vicinia depulsis, non arduum videbatur ab ea urbe obtinere, ut præsidium reciperet, si quidem serio, & unanimi consilio à Fœderatis rem geri sensisset. Sed cum hos in diversa tendere subolaret, & ipsa tergiversari incipiebat. Ac Duvvalius quidem rem urgendam censebat, dum recens in partes Protestantium favor, & aversus à Cæsareis memoria veterum nuperarumque injuriarum animus foret. Cumque à cæteris rem segnius geri cerneret, ipse moræ impatiens seorsim ad magistratus miserat, postulans citra ambages declararent, hostes se, an admisso in urbem præsidio amicos gerere vellent. Qui rigido ist hoc postulato primum perculsi, exiguo ad deliberandum spatio petito, postridie

In Silesia gesta.

1632. postridie responsuros se pollicebantur. Verum interventu Arnheimii ardor Duvvalii elusus, ac postera die oppidanis responso supersedere impune licuit. Inde animo agitaverat Duvvalius vi urbem ad imperata cogere non sine spe certi successus, quod Basilica, & Cœnobium in arena situm duabus portis imminerent, & ex iisdem late in vallum despectus esset; ac in proclivi foret corruptis molendinis populosam urbem fame urgere: simul plerique civium, & miles recens à magistratu conscriptus in Fœderatorum partes propenderet. Sed & isthæc destinata multum reluctante Arnheimio incassum cadebant. Igitur Duvvalii consiliis repudiatis per integrum mensem extracta cum urbe negotiatio inani tandem exitu, ut sexcentos pedites, centum equites à Fœderatis in Basilica, & Cœnobio arenario collocatos urbs suis sumtibus aleret. Quo spatio dum otiosi desident Fœderati, vires hosti reparare in proclivi erat.

Dissidia inter Regios & Saxonicos.

§. 62. Interea sinistræ suspiciones, & dissidia variis de causis inter Fœderatos gliscere. Nam & solus Ducatus Lignicensis, belli incommodis plane exhaustus, cum præfectura Drachenbergensi Suecis in hospitium ab Arnheimio assignatus erat, cum ipse reliquam sibi Silesiam vindicaret; & astute Duvvalius cum Joanne Christophoro Kætterizio Brandeburgico ductore commissus, ut hic plane istius se imperio subduceret. Sed & inter discordias ducum in immensum proruperat licentia militum, sacra & profana impune temerantium, dum flagitia quilibet in alterius subjectos conjicit, accusatque, nemo ulciscitur. Sic ut qui maxima cum lætitia adventantes Fœderatos exceperant populi, eosdem jam plusquam hostilia passi detestari inciperent. Importune quoque Arnheimius instare, ut Sueci Glogovia velut ex pacto, & Cœnobio ad Wratislaviam velut extra hospitia sua posito decederent, variis artibus eam in rem adhibitis. Multa denique ambigua loqui, & agere, ut amicus, an hostis Cæsaris esset discernere vix posses. Certe Fridlandum dixisse constat: Cæsaris res in Silesia extra periculum constitutas, bellum ibi moderante Arnheimio in Cæsarem prono. A quo etiam isti superiore anno octoginta millia uncialium numerata erant, velut reliqua è sumtibus in Borussicam expeditionem impensis; tum & spes Principatus facta: eoque à Gustavo Comitis dignationem non sine supercilio repudiaverat. Nec illud satis digerebant cordati, quod Electoris mandata semel iterumque repetita, ut in Misniam cum exercitu regrederetur adversus Cæsareos undique ingruentes, vario obtentu eluderet. Contra Duvvalio, manu quam ingenio promptiori, ad omnes istius machinationes agnoscendas, aut discutiendas non sat solertiæ erat. Eoque Rex istis cognitis Andream Cochtitzkium juniorem mittebat, Silesium natione, & multa apud populares suos autoritate, qui amplissimis instructus mandatis Regii apud Silesios Legati titulo negotiorum civilium cura Duvvalium levaret. Is Arnheimio congressus post acrem disceptationem deprehendit, illum summam rerum per Silesiam sibi vindicare; Regios in accessorii loco habere, pro lubitu suo retinendos, aut dimittendos; suisque consiliis causæ communi non parum obstare. Eoque judicabat, aut Arnheimium inde dimovendum, aut maginæ autoritatis ducem, copiasque Saxonicis pares à Rege in Silesiam mittendas. Nec paulo clarius, quæ animo agitaret, exserebat Arnheimius, quando audita Regis morte cum Wratislaviensibus de recipiendo præsidio tractare denuo instituit, exclusis plane Regiis, quorum mandata Gustavo defuncto expirasse jactabat. Hinc ergo factum, ut progressus Fœderatorum tam secundi repente sisterentur, ac hostis collecto è trepidatione animo 1632. complura loca, & inter ea Neissam reciperet. Ad quam recuperandam dum Regii Saxonicique movent, ac jam prope ab hoste absunt, hi repente in diversa abeunt, destituto Duvvalio; qui tamen non deserente constantia hostem intra mœnia compellit, post & ipse in tutiora se recipit. Et quanquam sub finem anni ab Electore cum imperio missus Franciscus Albertus Lauenburgicus Dux medicinam malis speraretur allaturus concepto tractatu, quo Suecis quicquid trans Oderam ad Poloniæ fines porrigitur hospitiorum loco assignabatur, citeriore regione Saxonibus reservata; tum super re communi consilio gerenda, disciplinaque militari instauranda decernebatur: irrita tamen omnia erant, quod tractatus iste utriusque partis subscriptione non firmaretur alentibus confusionem, qui ejusdem autores fuerant.

Prælium ad Lutzenam.

§. 63. Sed ut ad Regem revertamur, is comperto hostem Weissenfelsa movisse, & ipse Naumburgo relicto mox eodem pervenit non eo animo, ut prælio decerneret, sed ut per vicina hospitantes opprimeret. Ubi à præcursoribus Regiis una Croatarum ala, quæ ultimum agmen tegebat, ad internecionem fere cæditur, vexillo quoque, cui Imperii Romani aquila, & Fortuna pro insigni erat, erepto, quod multis in læti ominis vicem acceptum. Captorum indicio cognitum Pappenheimium cum legionibus aliquot in diversa abiisse. Diminuto igitur Fridlandi exercitu Rex Georgium Luneburgicum Ducem non amplius expectare, sed recta in hostem ducere, ac prælio certare statuit, priusquam Pappenheimius revocari posset. Fridlandus adventu Regis cognito ad Rippacum vicum aciem explicuerat; ubi inter selectas turmas acriter velitatum, ac minoribus machinis certamini prolusum, quoad nox pugnam dirimeret. Uterque exercitus eam noctem in acie perstabat; ac Regi animus erat ante solis ortum hostem adoriri, ni densissima nebula lucem expectari subegisset. Tunc vero post fusas ad Divinum Numen preces ordines obequitans, prout quemque accenderat solita sibi facundia ad virtutem accendebat. Exercitus, uti superiore anno ad Lipsiam in duas acies erat digestus. In primæ aciei dextro cornu Smalandus, Ostro-Gothus, Uplandus, Westro-Gothus, ac Finnonicus eques consistebat; post quos in secunda acie Uslarii, Landgravii Hassiæ, Beckermondi, Bulachii, Goldsteinii, & Wilhelmi Saxoniæ Ducis legiones equestres collocatæ erant. Hoc in cornu ipse Rex versabatur. Sinistri cornu primam aciem Bernhardi Ducis, Carbergii tribuni, tum Curlandus, Livonusque, & Curvillii eques; secundam Stechnicius cum Gallis, Steinbachii, Brandensteinii, & Lœvvensteinii Comitum, Anhaldini Principis, & Hofkirchii turmæ explebant. Id cornu Bernhardus Dux moderabatur. Equitum turmis manipuli selectorum peditum hinc inde interjecti erant. In medio octo peditum phalanges, quaternæ in utraque acie cernebantur. In prima acie ad dextram consistebat Suecorum phalanx, inde prætoria seu flava, tum vetustior cœrulea sub Winckelio tribuno, quartam phalangem Bernhardi Ducis, & Wildensteinii tribuni legiones componebant. His omnibus præerat Nicolaus Braheus Comes prætoriæ tribunus. In secunda acie prima phalanx ex Bosii tribuni, & V Vilhelmi Saxoniæ Ducis legionibus constabat: inde Cniphusiana legio, tum Turrius Comes cum suis, Hassisque adsistebant; sinistrum latus Mitslasius, Rossius, Gerstorfius tribuni claudebant. Ea parte Cniphusius curabat. Horum terga Ohmius tribunus cum equite suo fulciebat. Peditatum viginti majora tormenta,

ci-

1632. equitatum quadraginta minora præcedebant. Sed nec Fridlandus imperatorii muneris quid omittebat, qui ab initio id tantum à Rege agi credebat, ut Georgii Luneburgici & Saxonicis copiis apud Torgam hærentibus acceſſum ad ſe tutum præſtaret. Sed cum prælio utique confligendum videret, citatos per nuntios Pappenheimium Hala revocat, ac ut iſti ſpatium redeundi foret, tempus quantum poterat extrahit; cui propoſito denſa nebula, quæ totum campum obtegebat, non parum velificabatur. Hujus enim ob caliginem cum Rex ita mature ſicut conſtituerat in hoſtem movere non poſſet, Fridlandus interea exercitum Lutzenam usque retraxerat, eaque ad detram relicta in latiſſima planitie pone viam regiam ordines explicarat, quam foſſa, qua ligna defluere ſolent, altius raptim excavata præmuniebat, diſpoſitis in ea ſclopetariis, qui tranſitum Regiis difficilem redderent. Ad eam foſſam ſeptem majora tormenta locaverat, reliquis quatuordecim in colliculum ad molam alatam, unde in totam planiciem deſpectus erat, ſubductis. Acies Suecicæ fere ſimilis, niſi quod univerſus peditatus in quatuor ingentes phalanges eſſet digeſtus. Poſt matutinum tempus velitando fere transactum, cum ſol altior nebulas diſcuſſiſſet, Rex in hoſtem, qui Lutzenam impediendæ ab hac parte Regiorum impreſſioni incenderat, recta vadit, ita ut circa undecimam horam prælium committi inciperet. Primo igitur ad foſſam, quam viæ prætendi diximus, acerrime coitur, è qua Fridlandici ſclopetarii ferociter reſiſtebant. Hos Suecica phalanx ingruens, & mox prævalens ad internecionem fere cæcidit, ac ſeptem tormenta ibidem poſita in poteſtatem redegit. Altera phalanx quam prætoria legio componebat, foſſa celeriter ſuperata in quartam hoſtiũ phalangem numero longe ſuperiorem tanto impetu incumbebat, ut eam disjectis ordinibus facile diſſiparet. Inde & in alteram proxime adſtantem pari ferocia impingebat, ut & ipſa cederet. Sed cum ad tertiam hoſtium phalangem perventum eſſet; hæc adjungentibus ſe quarta phalange, & duobus equitum agminibus prætoriam iſtam, rareſcentib⁹ jam diuturno conflictu ordinibus, ac viribus langueſcentibus, una cum Winkelii legione, quæ huic ſubſidio venerat, à fronte lateribusque circumventã non ſine clade repellebat, recuperatis quæ amiſſa fuerant tormentis. Quartam primæ aciei Regiæ phalangem tormenta hoſtium ad molam alatam poſita ita infeſtarant, ut illa poſt molitoris tuguriũ paululum ſecederet, ac tormentis inde in hoſtem pugnaret. Et ea quidem ab initio pedeſtris prælii facies erat. Sed æquitatui non minus remoræ foſſa iſta adferebat, dum multi inde ægrius eluctati tarde ordines inſtaurant, nec pro ardore Regis in hoſtem rapiuntur. Igitur Rex in Smalandorum fronte conſiſtens, quibus Fridericus Stenbockius tribunus erat, invocato Salvatoris nomine, & ſuos cohortatus ut ſe ſtrenue ſequerentur, foſſam ſaltu ſuperat, & cum paucis queis par alacritas in grandem cataphractorum catervam acerrime impingitur, cæteris adhuc circa foſſam hærentibus. Fuere qui crederent, Regem opinione citius in hoſtem delatum, quod oculorum acies ad propinqua tantum pertingens paulo remotiora non diſcerneret. Eo in conflictu Regis brachium ſclopeti ictu trajicitur, fracto quoque oſſe; cujus vulneris dolorem etſi is aliquantiſper diſſimularet, alacri vultu ac voce ſuos ad pugnam capeſſendam incitans; tamen promanante ubertim ſanguine, viribusque deficientibus à Franciſco Alberto Lauenburgico Duce, qui latus ipſius ſtipabat, petit, ut è tumultu prælii in tutiorem locum deduceretur. Inter quæ cataphractus advolans admoto ad Regis

6. Nov.

Rex cadit.

tergum ſclopeto medium globo trajicit, quem ali- 1632.
qui ſubtribunum ſub Gœrzii legione Pontificiæ religionis Falckenbergium nomine, ejus Falckenbergii, qui Magdeburgi occubuit gentilem ferebant, Paderbornenſi ditione oriundum, qui Regem agnoverit. Id quod apud Cæſareos conſtanter jactatum fuit; etſi & iſte mox iterum à Suecis occiſus memoretur. Quanquam autem Rex adhuc ſeſe conaretur eripere, hoſte tamen acriter ingruente cum ſuccuſſationem ferre non poſſet linquentibus viribus equo defluxit, qui ſtapedibus hærentem aliquantiſper trahebat, donec inter hoſtes vivus adhuc procumberet. Tandem interroganti quis eſſet, Regem ſe Sueciæ reſpondit. Unde hic ſaucium ad ſuos raptare conatus, cum Sueci equites Regis equum ſeſſore vacuum conſpicati acerrimam in hoſtes impreſſionem feciſſent, ſclopeto ejus capite trajecto faceſſebat. Alii ad induſium usque veſtibus ſpoliatum gladio inſuper transfodiebant. Poſt dimidiam horam corpus à Regiis recuperatum. Ab aliis traditum reperi, dum poſt vulnus in brachio acceptum prælio excedit à ſuis turmis longiuſcule aberraſſe, ac in hoſtilium equitum manum forte incidiſſe, à qua binis ictibus corpus, caputque trajectus neci datus, nec agnitus in campo jacens relictus ſit. Enimvero pertinax eo tempore rumor erat, Regi poſt vulneratum brachium à Franciſco Alberto Lauenburgico Duce letalem ictum illatum; ſuſpicione inde orta, quod nuper miſſione à Cæſare obtenta ad Saxoniæ Electorem ab iſto ablegatus fuerit, ut hunc Regiis partibus abſtraheret; quodque ſtatim poſt prælium ad Lutzenam relictis Suecis operam ſuam Saxoniæ Electori addiceret. Sane cum ad Regem in caſtra Noribergica tanquam voluntarius miles accederet, Oxenſtierna dubitare ſe profitebatur, quantum ipſi foret fidendum. Ferunt etiam interrogatum, quare ipſe, qui proxime circa Regem verſatus erat, illæſus manſiſſet, reſpondiſſe; id debere ſe viridi teniæ, qua corpus cinxerat, quaſi eo ſigno à Cæſareanis eſſet agnoſcendus. Et ipſe poſt veſtem Regio ſanguine adſperſam oſtentaverat. Atque iſthæc mihi omnia expendenti vero quam ſimillima videntur. Sane quin Cæſarei crediderint, Suecorum res ſola Guſtavi virtute ſtare, eoque ſublato iſtas quoque ultro ruituras, dubitare non licet: nec minus, ipſos omnes vias circumſpexiſſe, eundem è medio demovendi. Ejusmodi porro facinori patrando quis idoneus magis reperiri poterat, quam Franciſcus Albertus, cui Principis Germaniæ dignatio, & ſacra quæ profitebatur, hactenus ſaltem fidem apud Regem magnanimum, & in ſuſpiciones non pronum adſtruebant, ne facile ſicarii perſonam ſuſcepiſſe crederetur; eoque inobſervato ſceleri patrando occaſionem per otium licebat captare, cum familiarem ad Regem acceſſum nobilitas, & militaris vitæ profeſſio conciliaret. Ipſe porro pauper, ſtipendiis Cæſaris innutritus, queis nulla idonea cauſa deſertis ad hoſtem Regem acceſſerat, ejusque lateri diligentius, quam pro vulgari officio adhæſerat; ac peracto flagitio confeſtim à Suecis digreſſus fuerat, quorum & partes capitali odio ſemper proſecutus, iisque impugnandis demum immortuus eſt. Fridlando inſuper, & plerisque Cæſareis ducibus intima familiaritate innexus. Principe autem loco natum eſſe, & ſacra Reformata profiteri uti per ſe aliquem à ſcelere immunem non præſtat; ita ſubdolus animus eo ſchemate minus ſuſpectus tanto fidentius ad faciendum cædem adrepere poterat. Cæterum fama mortis Regiæ cito per exercitum diſpalata usque adeo Regiorum animos non fregit, ut potius immenſum inflammati mortem tam cari capitis ulciſci, aut cum ipſo occumbere arderent.

Sueci

1632. Sueci cumprimis, ac Finnones, quibus prima acies dextri cornu constabat; in sinistrum hostium cornu tanto impetu ruebant; ut hi vim eorum non amplius sustinentes terga verterent. Croatæ tamen aciem ab hoc latere claudentes dextro Regiorum cornu circuito in impedimenta invaserant, ac non parum consternationis ibi dederant, sed mox advolantibus è secunda acie dextri cornu VVilhelmi Saxoniæ Ducis, Bulachii, & Goldstenii legionibus, & ipsi in præcipitem fugam compellebantur. Nec segnius in sinistro cornu à Bernhardo Duce, & Cniphusio res gerebatur; quorum ille dextrum hostium cornu adortus loco depellebat, captis, quæ ad molam alatam stabant, tormentis; hic autem eousque gradum inferebat, ut septem illas machinas, quas sub initium à Regiis captas hostis recuperaverat, denuo eidem extorqueret. Quibus in hostium aciem conversis hosce solutis ordinibus retro pellebat. Quo tempore etiam currus aliquot hostium, pulvere nitrato onusti igne concepto late stragem terroremque per hostilem exercitum dederant.

Pappenheimius prælium instaurat.

§. 64. Profligatis ubique Cæsareis Pappenheimius interea Hala evocatus, ut erat ingenio ferox, & manu promtus, magno ardore ad tam nobilem pugnam rapiebatur. Nec tamen in tempore acie Cæsareorum nondum inclinata adesse poterat, quod miles Halæ in prædam effusus tardius ad signa rediret. Loco tamen conflictus cum equitibus & dimachis, quos raptim conglomeraverat, adpropinquabat, quo tempore jam perditæ plane res Cæsareorum videbantur. Ejus adventu prælium instauratur, atrox, ancepsque. Nam Cæsarei acerrima impressione facta Regios loco iterum depellebant, recuperatis quoque tormentis. Sed hi mox redintegrato impetu hostem, Pappenheimii letaliter vulnerati casu exterritum, denuo profligant, tormentisque iterum potiuntur; quoad nocturnis tenebris ingruentibus Cæsarei magna cum strage campo pulsi victoriam Regiis cessere. Bernhardus Dux, restitutis quantum tempus ferebat, ordinibus, noctem in loco conflictus exigebat. Numerus utrinque cæsorum ad novem millia adscendisse fertur; quos inter à Cæsaris partibus erant Abbas Fuldensis qui spectatum venerat, Lanius, VVestrumius, Fovesius tribuni, Taxhemius, Lambertus, Cammerhofius subtribuni. Pappenheimius globo minoris tormenti femur contusus postridie Lipsiæ ingentes inter cruciatus expiravit, vir animo, manuque æque promtus, & qui supra centum cicatrices corpore præferebat. Nec Bartholdus VVallensteinius Comes, Senior Breunerus rei tormentariæ præfectus, & Comargus tribunus vulneribus diu supervixere. E Regiis in ipso prælio cecidere Uslarius summus vigiliarum præfectus, & Gerstorfius tribunus. Nicolaus quoque Brahæus Comes post edita cum legione sua eximiæ fortitudinis specimina genu graviter saucius paulo post obiit. E vulneribus quoque decessere Ernestus Anhaltinus Princeps, & Wildensteinius tribunus.

Pappenheimius occumbit.

Gustavi Adolfi Regis elogium.

§. 65. Sed multorum millium instar erat ipse Gustavus Adolfus Rex, in medio victoriarum cursu interceptus; Princeps omni laude superior, & quem ipsi quoque hostes summa admiratione sunt prosecuti. Corpus ipsi juxta proceritatem, magnæ vires, par agilitas, artus firmi beneque compacti, laboris militaris summa tolerantia. Singularis in quovis actu gratia, decorque: facies eximiam humanitatem majestate temperatam spirabat, quæ apud adspicientes reverentiæ non minus, quam amoris excitabat. Idem fastigii velut sui oblitus quibusvis se familiariter dispensabat, illæsa tamen majestate, ut neminem magis alliciendis hominum animis idoneum diceres. Juvenilibus annis præter Latinam, Gallicam quoque & Italicam linguam didicerat, Historiarum insuper veterum & recentium callens, & literarum quantum Regi decorum; quibus delenifica plane eloquentia accedebat. Mira præterea sagacitas, circa enodandas difficultates perspicacia, in consiliis promptitudo. Animus timere nescius, & inter difficillima quæque acrius insurgens. Summa rei militaris peritia, ac arte non minus, quam aperta vi Martem tractare callidus. Liberalissimus, sed & accuratus officii exactor. Neque ullum hoc seculo imperatorem Gustavo prætuleris. Cujus in re militari hæc præcipuè inventa commendantur; in conflictu equestri post displosum sclopetum non in gyrum sinuari, sed stricto gladio recta in hostem ruere; peditum phalanges non ultra tres aut ad summum sex ordines densare; sclopetarios sariissophoris dextre miscere. Summa porro in Deum pietas, & sacrorum reverentia (quæ primo loco memoranda erat,) quam seriam fuisse, nec captandæ populari auræ compositam tum infinitis documentis toto vitæ curriculo, tum memorabili cumprimis dicto colligere licuit. In castris ad VVerbenam cum præter solitum clausis foribus intra conclave solus egisset, Jacobus Steinbergius Consiliarius Aulicus ad ipsum negotii quid relaturus aperto paululum ostio attente Sacra Biblia legentem animadvertit. Unde turbare eundem veritus statim ostium tacite clausum ibat. Sed Rex levatis oculis agnitum intrare jussit, & meditationes ipsius à se interrumpi veniam petenti dixit: Se heic è verbo Dei solatium sibi petere. Nam sentire se, nullis mortalium à Diabolo insidias infensius strui, quam quibus actionum suarum ratio soli Deo est reddenda. Justitiæ insuper, legumque cura, nec minor circa ærarium solicitudo, utillud, sed & simul civium res familiaris innoxias per artes, industriamque gliscerent. Quibus omnibus summum populi in se amorem meritus est, possiditque nullo temporis tractu abolendum. Nec tamen desunt fastidiosi nimis magnarum animarum æstimatores, qui reprehendunt, quod immemor fastigii sui, & quid rerum ab ipso penderet, caput suum nulli non periculo objicere, & non rarius militem, quam ducem agere voluerit. Enimvero id commune habet cum omnibus, qui bello ad summa sunt eluctati: quibus non licet ea circumspectione corpus suum custodire, sicuti qui possessam diu potentiam per ministros propugnant, magnitudine sua velut in tutum subducta; cum hi præsentia, exemploque suo cæteris omnibus vigorem adspirare debeant. In iracundiam pronior videbatur, sed quæ raro ultra verba sæviebat; & mox bile defervescente etiam inferioris sortis hominibus satisfaciebat. Ac ubertim id pensabat ingenii bonitas, ac quod nihil acerbitatis animo resideret. Neque vero mirum erat facile scintillas quasdam concipere temperamentum igneum in tanta negotiorum mole, ac perpetua spirituum agitatione. Ac subinde jactabat; cum ipse diversa aliorum ingenia tolerare cogatur, suam quoque bilem veniam mereri. Nec parum extremis temporibus inquietabant in transversum abeuntia amicorum consilia, ut paucis ante mortem diebus diceret: nullam aliam ob causam se mortem optare, quam quod bellum sibi cum invidis amicis instare prævideat tanto difficilius, quod orbis ejus causas vix perspecturus sit. Nec Gallici Scriptores abnuunt, ni fata Gustavum Regem ad Lutzenam abripuissent, Gallos, aliosque ipsius socios in eundem arma fuisse capturos. Sane Galliæ Rex, cum de Gustavi victoria ad Licum audisset, Legato Veneto Joanni Soranzio dicebat: Jam tempus esse, ut ipse, & Respublica junctis consiliis

Vid. Vittor. Siri Memoire Recondite Volum. VII. pag. 547.

1632. liis ac viribus cogitent de sistendo celeri nimium cursu victoriarum istius Gothi. Eandem ob causam, ut in varias scindi curas solent magna agitantium animi, cum quibusdam amicis differuerat; perspici à se belli Germanici molem, Evangelicorum Principum, & aliorum amicorum invidiam, ac renitentiam: nec Sueciæ in proclivi fore per Germaniam parta diu tueri, præsertim longius à mari dissita. Igitur sibi potius videri de Imperio septentrionis condendo meditari, quod terras ad utrumque maris Baltici latus sitas complectatur. Natus erat Holmiæ anno superioris seculi nonagesimo quarto, die nono Decembris; Regni gubernaculo admotus anno millesimo, sexcentesimo undecimo, nondum expleto ætatis anno septimo decimo, summas inter difficultates, quas feliciter superavit, ac postquam Danum necessaria pro statu rerum pace amolitus est, Russos, Polonosque ad glorioſas ipsi transactiones adegit. Demum ad temperandam Austriacam potentiam conversus tantillo temporis spatio Germaniæ maximam partem à Baltico Mari ad Alpes usque victoriis suis peragravit. Nec si vita superfuisset, istis finibus arma ipsius videbantur includenda. Quin jam animo agitasse dicitur, si Fridlandum contudisset, commissa belli Germanici cura Oxenstiernæ, Bernhardoque Duci, cum selecto exercitu bellum in Hispaniam transferre, conscensa apud Batavos classe, exscindendis velut radicibus potentiæ Austriacæ, postquam ea per Germaniam in ordinem redacta foret. Et exscensione in Lusitaniam facta spes erat facile in partes transituros populos, qui Castellanorum jugo excutiendo nullam occasionem videbantur abnuituri. Id quod consilium jam antea Magdeburgicus Administrator suggesserat, cum in Suecia Gustavum ad bellum Germanicum solicitaret, qui classem sibi eo fine è Gothoburgensi portu accommodari petierat. Sed Regi neque iste tantæ expeditioni idoneus dux, nec tempus sat maturum adhuc videbatur. Enimvero Deo aliter placuit; qui illum anno ætatis suæ trigesimo octavo rebus humanis eripuit. Et ipse fatum brevi imminens non obscure præsagiebat, dum paucos ante dies Naumburgi infinito populi plausu offensus dixit; enormem istum populorum amorem sinistri loco ominis sibi esse, & quod tantum non Numinis in vicem habeatur, ne Deus ipso erepto doceat, non nimis fiduciæ ullo in mortalium locandum. Corpus exenteratum & unguentis conditum, per Witebergam, Vetusque Brandeburgum in Pomeraniam devectum patria post sinu suo recepit,

Saxoniæ Elector sua recuperat.

§. 66. Cæterum post exactam in loco prælii noctem octodecim Croatarum turmæ appropinquare visæ, velut tormenta ac impedimenta Cæsareorum in tutum deducturæ. Sed cum Regios in statu suo conspicarentur, trepidi Lipsiam faceſsebant. Ast Bernhardus Dux, ad quem summum in exercitum imperium ab obitu Regis devolutum erat, ut militem vulneribus ac labore exhaustum refocillaret, Weissenfelsam redit, Saxonicis & Luneburgicis, qui in itinere erant, junctus victoriam prosecuturus. Hostis contra campo relicto tenebris tectus per silentium majorem partem Lipsiam se receperat, quo etiam Fridlandus circa mediam noctem vix octoginta equitibus stipatus veniebat. Sequenti die reliquiæ exercitus ibidem convenere, hesternæ cladis faciem præ se ferentes. Sed statim sub vesperam inde discessum, & per Zwiccaviam iter in Bohemiam sumtum tanto properantius, quod metus esset; ne à Saxonibus istud intercluderetur. Eo digresso statim Regius, Saxonicusque eques Torga veniens Lipsiam irrumpit; cæsis qui obstiterant Cæsareis. Inde junctus Saxonicis copiis Bernhardus Dux trium legionum reliquias, quæ Chemnitzium insidebant, duris sat conditionibus ad deditionem adegit, ademtis signis viginti quatuor. Sed dum oppido excedunt, gregarius miles præfectis infensus in ipsorum impedimenta involat, ac inde paucis Italis exceptis in Regiorum militiam transit. Freibergam Cæsarei ultro deseruere. Qui Pleissenburgum Lipsiæ arcem obtinuerant, solis gladiis accincti dimissi sunt. Sed cum ad Bohemiæ fines pervenissent, rusticis invadentibus retrocedere, & Regiorum signa sequi cogebantur. Tandem & Zwiccavia, non strenue minus defendente Suisio Cæsareano duce, quam oppugnante Cniphusio recuperata, ac mille centum quinquaginta pedites sub viginti quinque signis, sexcentique equites honestis conditionibus dimissi. Sic ante exitum ejus anni Cæsarei tota Electoris Saxoniæ ditione iterum ejecti sunt.

Legatio ad Polonos mittitur.

§. 67. Eodem anno legatio ad Polonos missa, cui occasionem dederat Christophorus Radzivilius, qui vergente ad extrema Sigismundo Rege favorem in Gustavum prolixe contestatus fuerat, pollicitus se operam daturum ut is Poloniæ Rex designetur. Quam rem non plane spernendam judicabat Gustavus non tam desiderio Coronæ Polonicæ, quam ut occasio panderetur tollendæ controversiæ, quæ cum Polonia sibi intercedebat, aut distrahendis in diversa Polonorum animis, ac ut ipse suam in eo populo factionem haberet. Inde ut Polonorum animos præpararet, Jacobum Rousselium misérat; sed qui præpostera rem via aggressus datis ad Poloniæ Ordines literis, animos eorum non mediocriter irritaverat; cum per ambages insinuasse deberet rem ipsorum legibus vetitam, vivo Rege de Successore agere. Unde & Gustavus hominem ob stolide tractatum negotium in custodiam dari jubebat. Quæ ipsa res Uladislaum Sigismundi filium primogenitum advertebat, ut suarum rerum solicite sataget. Unde & mox defuncto patre titulum Regis Sueciæ adsumebat, nequidquam vetante Senatu Poloniæ; cui is respondebat; eum à patre in se transmissum sine ignominia omitti non posse; & absque illo nihil, quod cum Gustavo tracter, sibi superesse: eoque prætensionem illam utique retinendam, cujus cessione opimæ à Suecis conditiones obtineri queant. Idemque Evangelicos potissimum, quos ob sacrorum similitudinem in Gustavi partes transituros metuebat, sibi conciliabat, singularem erga istos favorem ostentans; universis præterea pollicitus, se consiliis & amicitiæ Austriacorum renuntiaturum, & ut cum Gustavo bene sibi conveniat operam daturum. Sic ut omnes in Uladislaum inclinarent, præter Clericos, qui illum sacris Pontificiis non satis fervide addictum judicabant, utpote unica Missa per semestre contentum, & quod Bibliorum Teutonicam Lutheri versionem lectitaret; quam ne sacerdotes deprehenderent, iis conclave suum ingressis Livium eadem forma compactum substituebat; Cæterum Radzivilii promissis inductus Gustavus Stenonem Bielkium, & Joannem Nicodemi, morte Sigismundi cognita mittebat, quibus injunctum ut laborarent; ne quis filiorum Sigismundi Rex eligeretur, aut si id impediri non possit, ut prætensioni ad Sueciam prius renuntiarent; quo duraturæ paci fundamenta ponerentur. Tum ut insinuarent, quæ commoda in Rempublicam redundatura sint assumto in Regem Gustavo, cujus potentia ipsos à Moscis, Tartaris, Turcisque tutos præstitura, pacemque cum Suecia Moscoviaque

1632. datura sit; cum contra Uladislao Rege cum utrisque bellum mox sit exarsurum, & filium sine dubio vestigiis paternis insistentem, Austriacisque consiliis implicitum libertati ipsorum insidiaturum. Deniq; cum religio, cui Gustavus innutritus sit, omnem coactionem adspernetur, nemini ob diversa sacra molestiam ab ipso creandam. Quæ rationes, si quibusdam saltem se adprobarent, id effecturæ videbantur, ut in partes, ac diversa studia scisso populo electio suspenderetur. Hæc ut in animos Polonorum influerent, Legati proponere jubebantur, bellum inter Suecos Polonosque culpa Sigismundi exortum, qui instinctu sacerdotum sacra Suecorum immutare, ipsosque opprimere aggressus sit; ac inde Rempublicam Poloniæ liti alienæ immiscuerit. Cum autem nexu adversus ipsum nunc soluti sint, ac suo nomine nihil controversiæ cum Suecia habeant; ipsorum interesse media circumspicere, quæ conciliandis inter se ambobus Regnis inserviant, nevè propter inanem prætensionem eorum Respublica bello involvatur. Id quod fieri possit, si prætereantur, qui istas prætensiones jactant, ac potius eligatur Princeps, ex quo inter utrumque Regnum concordia, æternaque fœderatio, & plurima alia beneficia provenire apta sint. Aut saltem si eligendum adstringant, ut prætensionem abdicet, quo tandem aliquando paci via pandatur. Enimvero Legati, quanquam Brandeburgicus Elector, quocum id negotium communicare in Borussia jussi erant, debili fundamento Radzivilii promissa inniti judicaret; properato tamen itinere non prius cognoverant, in Radzivilio nihil opis esse, quam eousque progressi forent, ut retro pedem ferre non amplius possent. Nam excusabat Radzivilius, super hoc negotio ministros Regios non sat diligenter secum communicasse, interim omnes in Uladislaum inclinasse, nec se torrenti potuisse resistere. Igitur Legati de Gustavo mentionem frustra injicere indecorum judicabant; cui diversitatem religionis objici audiverant, & quod Polonis prægravis videretur futurus. Nec Suecos æquo animo laturos in Polonia ipsum agere. Ingratum quoque esse regios liberos præteriri, & isthac electione hostilia in Austriacos suscipi. Nec deerant, qui vim mendaciorum de Gustavo spargerent avertendis Polonorum animis. Eoque laxioribus tantum verbis apud Ordines instabant, ut, antequam ad electionem procederent, semina dissidii duo inter Regna exscinderent. Enimvero id nullo modo obtineri poterat, ut electio suspenderetur, quod plerique magnis cum sumtibus convenissent, ac interregni tempore lubricus reipublicæ status foret. Ut prætensioni ad Sueciam renuntiaretur, multi æquum judicabant; sed in eo differebant, utrum ea à Sigismundi filiis simpliciter facienda esset, an vero in manus Reipublicæ velut sequestro tantisper deponenda, ut penes hanc arbitrium belli pacisque foret. Quorum posterius Legatis displicebat, quod facilius cum uno, quam cum pluribus transegeris. In eo tamen omnes conveniebant, cessionem citra intervenientem tractatum, & absque satisfactione aliqua non faciendam. Sed dum quotidie responsum expectant Legati, Uladislaus concordibus suffragiis Rex declaratur, tanto properantius, quod Poloni metuerent, ne mora interposita per Legatorum postulata dissidii quid in populo oriretur, aut ne Gustavus orba Republica quid moliretur. Et urgebant electionem maxime Evangelici, ut hoc officio Uladislaum sibi eo magis devinctum haberent. Post electionem responsum Legatis dabatur frigidum & absurdum, velut quæ proponebantur à Polonis intellecta non fuissent, dum gratum sibi esse dicebant, quod Gustavus agnoscat, bellum à se injuste Poloniæ illatum, & quod jam pacem petat, ad quam & ipsi pronos se significabant. Quod responsum cum Legati respuissent, omissis absurdis aliud traditum fuit. Uladislaus tamen singularem affectum in Gustavum præ se ferebat, & quod magno desiderio amicitiam cum ipso jungendi teneatur, ut fortasse dissidium illud penitus componi potuerit, si paulisper idem supervixisset. Ita isti Legati re infecta, & novo Rege non salutato discedunt. 1632. 3. Novem.

§. 68. Daniæ Rex quanquam post sopitum circa Friburgum negotium, missamque legationem studium erga Gustavum præ se ferret, testatus quoque ob minuta quævis inter vicinos non statim turbandum; haut ideo tamen sinceræ amicitiæ fidem adsequebatur. Nam & ab ipso foveri constabat dissidia Bremensem inter Præsulem & Ordines Provinciales, hisce auxilium contra Suecos & Præsulem pollicitus, quo Friderico filio viam ad eam provinciam muniret. Et ne Fridericus Gottorpiensis Dux aperte in Gustavi partes descenderet impediebat, dum ipse eam occasionem avide captat ejus ditionem invadendi, si Dux eo nomine Cæsaris edicto notatus esset. Sed & cum ex eventu consilia temperare constituisset, Cæsari se venditabat, eoque filium Ulricum, quantumvis cupidissimum sub Gustavo militare nolebat, quod de hujus rebus adhuc dubitaret, ac de Episcopatibus filiis suis cautum vellet, si penes Cæsarem victoria foret. Cum Fridlando quoque amicitia alebatur, quo paci inter ipsum, Saxoniæque Electorem conciliandæ idoneus magis arbiter foret. Nec minus per Holckium magnis ipsum promissis Cæsar solicitabat ad invadendos, quos Succi ad mare Balticum occupaverant, portus, interrumpendæ inter Germaniam, Sueciamque communicationi. Quæ quidem ipsi mire animum movebant; dissuadente tamen Senatu, & ne proditæ Protestantium religionis argueretur quiescere, & ulterius eventum speculari tutius tunc ducebat. Dani habitus tunc erga Sueciam.

SAMUE-

1633. 1633.

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM

LIBER QUINTUS

EPITOME.

1. *Motus animorum post mortem Gustavi apud hostes;* 2. *apud æmulos;* 3. *apud Protestantes;* 4. *apud Gallos, Anglos, & Batavos;* 5. *apud Danos,* 6. *Polonos, & Russos.* 7. *Quæ tunc in Suecia difficultates, quæ adversus ista remedia.* 8. *Oxenstiernæ circa bellum Germanicum consultationes.* 9. *Is destinata sua Protestantibus aperit:* 10. *noviisque mandatis è Suecia instruitur.* 11. *Ejus cum Saxone Electore congressus;* 12. *Brandeburgicus causæ communi favet.* 13. *Conventus Inferioris Saxoniæ inhibetur.* 14. *Legati Gallici cum Oxenstiernæ acta. Saxo, & Brandeburgicus Dresdæ conveniunt.* 15. *Ad eosdem Legati Gallici propositio.* 16. *Landgravii Georgii cum Cæsareanis congressus.* 17. *Oxenstierna Erfordiensibus claves oppidi restituit.* 18. *Conventus Ulmæ Heilbrunnam transfertur.* 19. *Oxenstiernæ circa bellum deinceps administrandum dispositio.* 20. *Bernhardus Dux in Franconiam,* 21. *Hornius in Sueviam abit. Bavarici Memmingam, & Campodunum expugnant. Iidem ab Hornio vapulant. Hornius Altringerum Wurtembergico agro arcet; legionem hostium opprimit.* 22. *Hagenoa ab hoste intercipitur; Neoburgumque ad Rhenum. Brisacenses vapulant. Rustici per Suntgoviam tumultuantes compescuntur. Brisacenses denuo vapulant.* 23. *Dilsberga capitur. Gesta per ditionem Colonienſem. De neutralitate Circuli Westphalici frustra agitur.* 24. *Gesta per Westphaliam. Gronsfeldius vapulat.* 25. *Wilhelmus Landgravius in Westphaliam irrumpit.* 26. *Gesta per Silesiam. Poloni domum abeunt. Inter Duvvalium & Arnheimium dissensio. Status per Silesiam confusus.* 27. *Conventus Ordinum in Suecia decretum. Forma Regiminis.* 28. *Conventus Heilbrunnensis. Oxenstiernæ propositio.* 29. *Ordinum deliberatio.* 30. *Oxenstierna rem urget.* 31. *Daniæ Rex mediationem suscipit. Ejus apud Electores de pace propositio.* 32. *Saxonis consilia plerisque displicent.* 33. *Plures pacis mediatores se offerunt. De mediatorum multitudine judicium.* 34. *Fœdus Heilbrunnæ concluditur.* 35. *Oxenstierna Palatinatum restituit; Id quod Saxo improbat. Brandeburgicus connubium Christinæ Reginæ affectat.* 36. *Fœdus cum Galliæ Rege renovatur.* 37. *Cum Anglico Legato, & Hollandis acta.* 38. *Dux Bernhardus in Bavariam tendit; cui Hornius jungitur.* 39. *Torstensonius Landsbergam expugnat.* 40. *Conspiratio in exercitu Sueico. Ducis Bernhardi postulata. Conspiratio militum sopitur.* 41. *Gesta ad Rhenum.* 42. *Sueci Andernaco succurrunt; Engersam & Montaburium Gallis tradunt.* 43. *Hamelæ obsidium fervet.* 44. *Hassi Paderbornam expugnant; Lipstadium frustra tentant. Asseburgii legio deletur.* 45. *Wilhelmus Saxoniæ Dux rem bene gerit.* 46. *In Silesia res male geritur.* 47. *Dux Bernhardus Aichstadium capit; Ingolstadium intercipere frustra conatur.* 48. *In Brisgovia gesta.* 49. *Heidelberga à Suecis capitur.* 50. *Hamelæ obsidio continuatur.* 51. *Croatæ à Tupadelio vapulant.* 52. *In Silesia fœderati se movent. Fridlandus in Silesiam irrumpit; prælium cum Fœderatis declinat.* 53. *Ejus ad Fœderatos super pace propositio. Inducie cum Fridlando ineuntur. Turrius Fridlando aures præbet.* 54. *Conventus Heidelbergensis.* 55. *Helvetii Fœderi Heilbrunnensi adscribi abnuunt. Neoburgicus neutralitatem ambit.* 56. *Daniæ Regis mediatio inanis. Locus & tempus tractatuum absurde constituitur. Brandeburgico is tractatus displicet.* 57. *Oxenstierna ad Danubium exercitui satisfacit.* 58. *Elector Treverensis Philipsburgi præsidium frustra tentat.* 59. *Gustavi Regis corpus in Sueciam defertur.* 60. *Hornius Pappenheimum expugnat. Croatæ, & Memmingenses vapulant. Hornius Neumarcum expugnat.* 61. *Rheingravius Neuburgum, Rætelam, & urbes sylvestres occupat.* 62. *Brisacenses vapulant. Montecuculus capitur.* 63. *Cum Lotharingis hostilitas erumpit.* 64. *Siburgum frustra tentatur. Hamela in extremis agit. Prælium ad Oldendorpum. Hamela capitur. Hollandis miles subsidio mittitur.* 65. *Cronacum frustra tentatur.* 66. *Inducia per Silesiam Oxenstiernæ suspectæ. Inducia abrumpuntur.* 67. *Bellum in Silesia recrudescit.* 68. *Silesii Ordines conventum agitant. Inducia denuo ineuntur.* 69. *Conventus Francofurtensis. Syndicus Ratisponensis capitur. Decretum Conventus Francofurtensis.* 70. *Acta cum Legatis Gallicis. Legati à Fœderatis ad Regem Galliæ mittuntur.* 71. *Salvus conductus ad tractatus pacis informis.* 72. *Acta cum Legato Brandeburgico. De Pomerania Brandeburgici postulatum.* 73. *Acta cum Ragozio.*

1633. *zio. 74. Arnheimii cum Oxenstierna congressus super Fridlandi defectione. 75. Lichtenavia expugnatur. 76. Hornius Constantiam frustra oppugnat. Helvetii propter Constantiæ obsidium turbantur. 77. Obsidium Constantiæ solvitur. 78. Bavari Neoburgum expugnant. Bernhardus Dux in Sueviam tendit. 79. Prælium ad Pfassenhoviam. Lotharingus castigatur. Dachsteinum expugnatur. 80. Bavari Biberacum capiunt. Dux Feriæ cum exercitu in Germaniam venit. Sueci, & Bavari ex adversum metantur. 81. Ad Brisacum gesta. Rheingravius Lotharingum persequitur. 82. Landgravii per Westphaliam progressus. Bœnnighusius in Hassiam irrumpit. Osnabruga capitur. 83. Holkius in Misniam irrumpit; eam deserit & moritur. 84. In Silesia inducia renovantur. Ulricus Holsatiæ Dux interficitur. 85. Silesii Legatos ad Oxenstiernam mittunt. 86. Tractatus pacis in Silesia abrumpuntur. Sueci ad Steinaviam considunt. Arnheimius in Misniam abit. 87. Legatorum apud Galliæ Regem acta. 88. Ab Hollandis postulata. Cum Colonienſi de neutralitate frustra tractatus. 89. Acta cum Palatino Neoburgico. 90. Dani de pace acta. 91. Cæsarei, & Bavari in Alsatiam tendunt. Brisaci obsidium solvitur. 92. Hornius in Alsatiam redit. 93. Ferianus, & Altringerus se disjungunt; 94. Mox conjunguntur. Bavarici male multati domum redeunt. Dux Feriæ moritur. 95. Wertanus Aichstadium capit. Ratisponа à Duce Bernhardo expugnatur. 96. Idem Straubingam capit. Chamum capitur. 97. Dux Bernhardus Isaram transit. 98. In Alsatia hostis se iterum movet. Galli Philipsburgo inhiant. 99. Per Westphaliam gesta. Landgravius Werlam capit; Cæsarei Buckenburgum; Landgravius Saltzcotam expugnat; Marcanisque oppidis præsidia imponit. 100. Clades Suecorum ad Steinaviam. 101. A Fridlando recuperatur Lignicia, Glogovia major, Francofurtum, Gorlicium, & Budissina. 102. Fridlandus Electoribus conditiones pacis offert. Brandeburgici ad eas responsum. 103. Sueci in Pomerania hostem sistere laborant. Landsberga deditur. 104. Schasgotschii per Silesiam irriti conatus. Cum Wratislaviensibus acta. 105. Arnheimius Francofurtum frustra obsidet. Cæsarei vapulant. 106. Brandeburgici circa Pomeraniam postulata. 107. Polonorum eo anno habitus. 108. Moscovitica legatio. 109. Tartarica legatio. 110. Acta cum Holsatiæ Duce. 111. Dani adversus Suecos habitudo.*

Motus animorum post mortem Gustavi apud hostes

ERepto rebus humanis ad Lutzenam Gustavo Adolpho Rege, diversi animorum motus apud illos, quos ea mors ullo modo spectabat, se exserebant, prout quemque odium, studiumve, aut æmulatio in illum tenuerat. Ac apud Cæsareos quidem, quantumvis acie victos, ac proposito suo evolutos Saxonem opprimendi, bellique sedem in Protestantium terras transferendi, amisso insuper Pappenheimio, ac tot bellatoribus, gaudium prævalebat Regis morte conceptum: quo sublato Suecorum arma ultro collapsura, ac socii capite destituti, interq; se divisi facilem de se præbituri victoriam sperabantur. Eoque Viennæ, Monachii, Bruxellisque publica lætitiæ signa edita, ac Madriti duodecim dies ludis scenicis, quorum argumentum Gustavi mors, dati; non minus gloriæ Regis, quam impotentiæ animi apud hostes indictum. Et quanquam Fridlandus Cæsari suaderet, ut amnestia universis promulgata ad pacem constituendam animum adplicaret; potius tamen huic videbatur, si qua posset vetera destinata hactenus interrupta instaurare; quo fine fessus miles hibernis refici, novosque per delectus diminuti numeri suppleri. Pari ardore Bavarus copias suas augebat, ut firmato trans Licum in Suevia pede Protestantibus denuo incumbere posset. Hispaniæ quoque Rex maximâ vi argenti in Italiam missâ, novum ibi exercitum conscribi jubebat; qui Cæsari primum in Germaniâ operam navaret, inde in Belgium transgressus Hollandos capto Trajecto superbientes coërceret. Ac ut Hispanus sumtibus sufficere posset, Papa per annos aliquot decimas è sacerdotum bonis isti per sua Regna capere indulserat. Sed & aliæ artes adhibebantur dividendis inter se, & in Suecos irritandis Protestantibus. Quo fine statim à Gustavi morte ad Wurtenbergicum, aliosque à Cæsare literæ mittebantur multa cum contestatione sinceri adfectus, vetera Austriacorum adversus credulos aucupia. Ipsum quoque Oxenstiernam lautissimis Cæsar conditionibus internuncio Arnheimio licitabatur, num decus, emolumentumque Sueciæ, remque Protestantium destituere vellet: sed cui quævis proditionis merces vilis habebatur.

Apud æmulos.

§. 2. Quos verò hactenus cæca adversus Gustavum invidia, metusque potentiæ nimium glisscentis exercuerat, morte istius auditâ in sinu gaudebant. Idemque uti antea Ordinibus Germaniæ insusurraverant, à Gustavo id agi, ut ipsos jugo Suecico subdat; ita nunc occasionem sibi datam rebantur progressus Suecorum sistendi, ac ad æquilibrium deducendi, iisdem si possent intra veteres limites compactis non citra spem prædæ ex turbido petendæ.

Apud Protestantes.

§. 3. Ast apud Protestantes, qui Gustavi ope sacra, libertatemque suam adversus Ferdinandi dominatum firmaturos se speraverant, immensus luctus, & invisa apud Lutzenam victoria, quæ irreparabili damno Regis emta fuerat, cum quanticunque exercitus jactura facili negotio sarciri potuisse videretur. Sed nunc qui pari autoritate, providentia, constantia, ac felicitate summæ rerum subiret non adparebat. Et erat iste casus eò acerbior, quod Gustavus tunc quam maximè agitaret Protestantes communi vinculo innectere, ac rem militarem ita disponere, ne populi nimio oneri succumberent. Quod negotium nunc magnis difficultatibus videbatur involvendum. Statim quippe post Gustavi fata diffidentia, ac dissidia prorumpebant tum inter ipsos Protestantes, tum præcipuè cum corona Sueciæ, cui summam belli directionem Gustavo delatam deinceps relinquere multi fastigio suo indignum ducebant; quod tamen non ita pridem plane ruebat, nî iste in tempore subvenisset. Quin & ipse Pomeraniæ Dux, tam indigne à Cæsare habitus, & qui magnum hactenus in Suecorum partes affectum præ se tulerat, inter pocula jaciebat: Sibi haut quidquam in animo esse penitus jugum Suecicum subire; se ipsum milites conscripturum, ac oppidis suis præsidia impositurum: Saxoni ac Brandeburgico Electoribus, nec non Meclenburgicis Ducibus sat virium esse sibi ipsis defendendis: imperia Regis quoad is

vixerit

1633. vixerit, se ferre potuisse; alterius cujuscunque deinceps non laturum. Quæ ab ingenio Principis aliena per malevolos indita judicabantur. Huic porro divortio à Suecia procurando adhibebatur amabile pacis vocabulum, cujus illecebris vivo adhuc Rege cum alii, tum imprimis Saxoniæ Elector tentatus fuerat, sed qui tunc ob istius reverentiam caute & tecte tantum eas solicitationes admiserat: nunc eo remoto istis palam aurem præbebat. Quanquam enim ubique jactaretur, ista ad solidam, & universos complexam pacem spectare; facile tamen providebant prudentiores, siquidem id negotium præcipitetur, nec viæ à Gustavo designatæ insistatur, hunc ipsum velut cuneum fore dissociandis Protestantibus, summæque adeò rerum evertendæ. Præsertim cum aperte à quibusdam spargeretur; amicitiam cum Suecis colendam, ut tamen cuique libera & incircumscripta agendi facultas reservetur. Ex quo non obscure colligebatur, eos Suecorum opera uti velle, quoutque res suas viderentur stabiliviss; extra periculum constitutos ut isti vacuis manibus domuitionem adorment postulaturos. Nec deerant, qui rerum suarum seorsim deinceps satagere instituerent; velut fœdera, & belli arbitria in Gustavum collata cum ipso expirassent. Quos inter Dux Brunsuicensis separatos delectus agere meditabatur, quibus promovendis postulabat, ut Suecі hospitiis, militumque conquisitionibus in sua, ac Luneburgica ditione abstinerent, indicto insuper Luneburgi conventu Circuli Inferioris Saxoniæ, quem peculiare in corpus sociare agitabat. Sic & Wetteravici Comites militem conscribere cœperant, ut hoc obtentu à conventis pecuniarum collationibus se subtraherent. Ex quo & illud consecuturum erat, ut dum isti novas copias magno cum temporis dispendio conscriptum eunt, veteres legiones subtracta stipendiorum materia extabescerent. Erant etiam, qui cum inter dura ista tempora non omnia ex voto succederent, exuta reverentia erga eos, queis omnem recuperandæ pristinæ fortunæ spem debebant, alia præsidia circumspicerent. Sicuti Ordines Provinciales Brementis Præsulatus, cum Cancellarii Oxenstiernæ intercessionem peterent amovendis quibusdam ab Archiepiscopo gravaminibus, inter alia minabantur, ni confestim sibi consulatur, sese aliena patrocinia ambituros. Ex ejusmodi igitur dissidiorum scintillis jam tum prorumpentibus prudentiores concordiam inter Protestantes, & cum Suecis haut diuturnam, fidamque augurabantur; eoque conjunctionem animorum armorumque, quam Gustavus meditatus fuerat, & citra quam optatus bello finis frustra sperabatur, ægrè coituram. Præsertim cum omnibus fere persuasum foret, quæ hactenus egregie gesta forent solius Gustavi auspiciis, non viribus Sueciæ deberi. Apud quosdam tamen ea ratio ad concordiam non parum valebat, quod alias Galli non modicam Germaniæ partem avulsuri viderentur.

apud Gallos, Anglos, & Batavos.

§. 4. Reliquos autem Europæ Status, quos, ut bello in Austriacos faverent, sua quemque utilitas subigebat, mors Gustavi non mediocriter perturbabat, non tam amore in ipsum, quam quod spem frangendæ istorum potentiæ hujus virtuti ac felicitati superstruxissent; nec credere possent repertum iri, qui tantam molem pari vigore sustineret. Equidem non deerant, qui judicarent, amicitiam inter Gallos Suecosque cum Gustavi morte mox expiraturam fuisse, absque Richelio si fuisset. Is quippe fulcrum sibi adversus Ducis Aurelianensis factionem in Suecorum, aliorumque exterorum fœderibus quærebat. Simul metuebat, ne Suecis conciliatis Austriaci totam belli colluviem in Galliam effunderent; nevè fœderis Gallici vinculo exsoluti Suecі Pontificia sacra professos ubique expellerent, unde plus subsidii ad bellum gerendum, quam è Gallica liberalitate ipsis proventurum erat. Spes quoque subibat, confusis rebus tractum Transrhenanum à Basilea ad Mosellam utique invadi posse; quam in rem ut operam navaret Oxenstierna, ampliss promiss onerandus videbatur. Quibus rationibus motus Galliæ Rex Oxenstiernam, aliaque exercituum Suecicorum capita excitabat, ut destinata Regis sui pro virili persequantur; pollicitus se de studio suo in eam causam nihil remissurum, quin subsidia pecuniaria auctorum, ac propediem missurum, qui cum Gustavo initum fœdus renovet. Etsi constet, nuntiatâ Gustavi morte, Parisiis in aula ad magnitudinem lætitiæ nihil defuisse, nisi quod ignes festivi non incenderentur. Eadem Batavi per Legatum Cornelium Pavium ingerebant, promriores se quam hactenus ad pecunias suppeditandas fulciendis Protestantium armis spondentes. Quæ & ipsa Regis Angliæ Legatus Robertus Amstruterus prolixe insinuabat. Nec minus tamen animadvertebatur, ipsos in Saxoniæ Electorem oculos convertere, autoritate & potentia inter Protestantes præcipuum, quem per ministros suos stimulabant: rem à Gustavo cœptam, ejusque morte prope collapsam masculè amplecteretur, ac in isto discrimine causæ communi se haut quicquam subtraheret.

apud Danos.

§. 5. Apud Daniæ Regem non parum remittere videbatur morte Gustavi æmulatio, quam tanti successus excitaverant; quod isto remoto Suecorum res ultro huc devolutum iri putaret, ut sibi non magnopere ab istis foret metuendum. Et quanquam Cæsar ipsum in Suecos stimulare non cessaret, oblato milite & argento, simul ostentata Circuli Inferioris Saxoniæ præfectura cum duodecim millium exercitu, quo antea Holsatiæ Ducem inescare frustra laboraverat; ac limis oculis ab eodem adspicerentur urbes maritimæ à Suecis infestæ: tamen & nervus rerum gerendarum deerat, ac pudor prohibebat abruptâ cum Suecis pace res Protestantium per Germaniam subvertere, quorum ruina tandem & ipsum involutura erat. Præsertim cum Sacerdotes & plebs apud Danos Gustavi gestis mire adplauderent. Concordiam tamen illis, penes quos deinceps rerum administratio futura esset, optabat magis quam sperabat, eoque consultissimum judicabat istos animum ad pacem mature adplicare. Sed & spes oriebatur filio suo Ulrico Christinam Regni Sueciæ hæredem connubio jungendi. Quo super negotio statim à Gustavi morte Senatores Regni Daniæ ad Oxenstiernam scribebant; idemque apud Reginam viduam paulo post Christianus Penzius Legatus ambibat. Quod intempestivum sane petitum honorificis in speciem verbis rejectum, obtenta negotii gravitate atque indole, super quo certi quid statui nefas foret, nisi ex voluntate Senatus Ordinumque Regni, & antequam Christina adulta consentire posset.

apud Polonos.

§. 6. Apud Uladislaum Poloniæ Regem, cui cum Gustavo, si paulum supervixisset conventurum videbatur, spes Regno Sueciæ potiundi revivisebat, teneris Christinæ annis, & tanto bello implicita Suecia. Ac jurato iste Ordinibus Poloniæ promiserat, se huic Regno ablata recuperaturum. Etsi Ordines secreto istum pacto adstrinxissent, ut, si Livoniam per transactionem recipere posset, titulo Regis Sueciæ cederet. Igitur clandestinis sollicitationibus nonnullos Suecorum corrumpere, ac in suas partes traducere conabatur. Nec dubium habebatur, quin mox in arma iturus fuerit, ni ingruens à Russis bellum magno Sue-

1633. ciæ bono ipsum avertisset. Contra Russorum Czar Michael Fœdorovicius Gustavi morte non mediocrem dolorem testabatur ob amissam auxilii spem, quam sibi ab isto in bello adversus Polonos conceperat.

Quæ tunc in Suecia difficultates; quæ adversus istas remedia.

§. 7. At apud Suecos eo acerbior luctus omnium animos, queis ullus publicarum rerum sensus, occupabat, quo propius tanti Regis jactura ipsos tangebat; & quod repente Regnum è summo gloriæ fastigio ad metum gravissimarum calamitatum videretur devolutum. Nam firmata licet per Ordines Christinæ successione: tamen eorum, penes quos ipsa minorenni rerum administratio futura erat, autoritas nondum satis coalita exteris juxta ac civibus continendis vix sufficturа credebatur. Magna insuper ærarii tenuitas, & apud plerosque libido publicis oneribus humeros subtrahendi; ægris præcipue rurestrium animis ob frequentes delectus, & diuturni belli onera, quæ maximam partem in istos solent incumbere. Quin persuaserant pravi quidam homines, & rerum novarum cupidi non paucis imperitis, apud Smalandos præsertim, Finnosque; Sigismundi filios Confessionem Augustanam amplecti, eoque maxime idoneos esse, quid ad Coronam Sueciæ admittantur; idque etiam Gustavo, postquam nulla prolis masculæ spes, placuisse. Nec dubium erat, quin vicini omnem lapidem moturi essent, si qua statum Sueciæ turbare daretur. Neque tamen Senatus, cui in expeditionem profecto Rege cura Regni commissa erat, in publica consternatione animis plane concidebat, aut clavum è manibus amittebat; sed præcipuum fundamentum futuri status habebatur, CHRISTINAM Gustavi Adolphi filiam, quam anno millesimo sexcentesimo vicesimo septimo hæredem Regni non extante prole masculа designaverant, Reginam proclamare, & universos Ordines in ejus verba adigere. Tum prohibendis Principum Polonicorum machinationibus placuit, abdicationem Sigismundi renovari, perduellionis pœna in eos sancita, qui de ejus prole revocanda mentionem fecissent; simul literarum commercia cum Polonis, in Borussia cumprimis & Livonia, absque peculiari Senatus permissu interdici, & quæ in Regnum mitterentur literæ diligenter excuti. Ac ne forte sub legationis specie corruptelæ tentarentur, decretum, si qui è Polonia accessum peterent Legati, diplomatibus securitatis inseri, ut neque aperte aut per ambages, nec publice aut privatim de Sigismundi prætensione vel verbo meminissent; si secus fecerint, securitatem expiraturam, & eos tanquam privatos causam dicturos. Quibus legibus nullus Legatus accessurus credebatur. Tum statutum, ut tutela Reginæ, Regnique administratio penes quinque Collegiorum capita esset, quibus summa rerum de consilio Senatus tractanda. Nam uni administrationem deferre, quod olim in Suecia factitatum, ambitioni viam pandebat. Et numerus iste non nimis amplus, ut remora inde negotiis provenire posset; nec angustus nimis, ut uno aut altero mortuo novi statim sufficiendi forent, qui à prioribus dispositа everterent. Sed & Johannes Casimirus Palatinus, qui Gustavi sororem in matrimonio habebat, & cui is ærarii curam commiserat, Regni administratione plane se excludi in sinu dolebat, simulans quoque in Germaniam se remigraturum, ut rogaretur. Quem Senatus, qui summam rerum sibi utique servare cupiebat, blandis, iisque ambiguis responsis differebat, quousque se stabilisset. Unde & statim post Gustavi mortem novem in Senatum adsumebantur, velut à Rege designati, isti Ordini firmando. Quæ omnia in Conventu Ordinum, qui ad Februarium mensem indicebatur, publicâ lege sancienda erant. Cæterum Gustavi morte nuntiata, Præsides mox Provinciarum, & Episcopi, fidei suæ erga Regni hæredem patriamque admonebantur, utque populum in officio continere studerent, omnes dissidiorum occasiones averterent, nec oppressione, injuriisve plebis animos irritarent. Sed & ea cura erat, ut præsentium temporum necessitate persuasus populus recepta hactenus tributa deinceps quoque toleraret; à quibus non temerè alicui immunitatem indulgere placebat, avertendæ cæterorum invidiæ. Si quod tamen periculum tumultus immineret, nonnulla onerum remissione plebem demulceri consultum videbatur. Adversus exteros munimenta limitanea idoneis præfectis, præsidiisque, simul annona & adparatu bellico firmabantur, sed citra strepitum, & ne vicinorum animi adverterentur. Tum Præsidibus injunctum, pacta cum vicinis accuratè observare, erga eosdem amicitiam ostendere, nihil controversiæ præcipue in Russiæ finibus movere, minutas offensiones dissimulatione transmittere, æquis ipsorum petitis, salvâ tamen Regni Majestate, annuere. De cætero in omni actu intrepidos animos constantesque præ se ferre, velut morte Gustavi nihil amissum foret, Regnique jura ac dignitatem mascule tueri sedebat. Nec minus omnia ad bellum suscipiendum domi parabantur, miles, arma, commeatus; tum classis omni studio augebatur & instruebatur, ut proximo vere navigationi foret idonea. Nec placebat plus militis indigenæ aut pecuniæ in Germaniam trajicere, quam tuendis maritimis urbibus opus erat, ne Suecia viris, opibusque exhauriretur: cum iniquum videretur, eos, quorum res præcipuè agebatur, alieno sibi sanguine libertatem gratis comparare velle. Unde & à Cancellario quædam pedestres legiones, indigena milite constantes, ad loca maritima, & in Borussiam mittebantur firmandis ibi præsidiis, & ut paulatim in patriam reducerentur. Oram autem Germaniæ maritimam, quantum fieri poterat, non nisi modicis tributis onerari placebat, retinendo istorum populorum favori; & qua ista non pertingebant sustentandis præsidiis, è Suecia supplebatur. Ita dispositos, si concordes inter se agerent, haut temere quis lacessiturus erat; cum vacillantibus & animo lapsis nemo non insultaturus foret. Circa Moscum cumprimis visum amicitiam cum ipso studiose colere, sed cum gravitate, & non velut ex metu; ac quamprimum splendida legatione eundem adire; fœdus tamen adversus Polonos petentem probabili obtentu differre, eamque rem integram servare. Danus etsi non temere tunc quid moturus crederetur; si tamen armis invaderet, copiis quæ ad Visurgim rem gerebant injungebatur, ut statim in Holsatiam Jutiamque se penetrarent. A connubio Christinæ cum Ulrico omnes abhorrebant; ac cum apud Gustavum statim post prælium ad Lipsiam per Einhusium subtribunum Rex Daniæ id ambiisset, iste id petitum abrupte rejecerat, nec de eo cogitandum dixerat. Inde & diligenter inculcabatur Reginæ Viduæ Mariæ Eleonoræ, ne deinceps istis procationibus aurem præberet, aut ullam spem Danis voto suo potiundi faceret. Fore enim alias, ut Proceres se isti negotio opponant, ac Polonicorum Principum ambitus denuo stimuletur; unde ortis turbis intestinis ipsam Christinam de Regno periclitaturam. De cætero tutissimum videbatur simplicem cum Danis amicitiam colere, beneficium ab illis aut arctius vinculum ne affectare, omnemque offensam quantum fieri poterat evitare.

§. 8. Enimvero Axelius Oxenstierna quem ad Conventum Ulmæ indictum properantem nuntius

Oxenstiernæ circa

1633. tius de morte Regis Hanoviæ assequebatur, præter luctum omnibus bonis civibus communem gravissimis curis distrahebatur, quæ sublato capite circa Germanicas res consiliorum via ineunda foret. Nam & is antea vivo Gustavo magnam negotiorum partem sustinuerat, quæ nunc in solidum ipsius humeris incumbebant. Hunc igitur ex una parte terrebat non tam potentia hostium, quam concordia, & acerrimum pro causa sua studium, par in adversam partem odium placari nescium, quod tantis cladibus irritatum ad vindictam sumendam nunc eo sit enixius incubiturum, quo major spes successus allubescat, Protestantibus capite suo orbis, consternatis, ac consilii expertibus. Equidem Protestantium rem per Gustavi arma victricia longe potiorem, copiasque hosti haut impares; sed discrepare consilia, nec in unum scopum tendere, eoque concordiam inter eos servare in arduo fore. Hactenus Regis autoritatem utcunque eos continuisse; hoc vinculo abrupto, dissociatis per hostium artes animis armisque, summam rerum collapsuram. Sibi ruentes res nomine Reginæ Sueciæ fulcire conaturo obstare dignationem Electorum & Principum, quorum supercilium laturum non sit, ut Vir Equestri loco natus, & extraneus tanta inter ipsos potestate polleat. Præterea exercitus numerosi, animis ægri, & queis magnam partem Germani Principes præerant à Gustavo constituti, & ab ipso solo dependentes, qui num ipsius directionem æquo animo essent admissuri, dubium reddebant spiritus, qui natales illustres comitari solent. Ex adversa parte animo obversabatur ignominia, ac inevitabile damnum ac periculum, quod Suecicam nationem mansurum erat, si quæ tanto sanguine & labore, pari sumtu per superiorem Germaniam parta erant, citra antegressos tractatus pro derelictis haberentur. Utcunque res caderet, honestius ac tutius esse vi Germania expelli, quam per ignaviam ultrò facessere. Actum esse cum Suecis, si præsentium temporum difficultatibus territi manus statim dent: ubi periculis intrepide obnitantur, spem honestæ transactionis supereſſe. Periculum quod nunc longius à Sueciæ finibus remotum videatur, si turpiter bellum deseratur, reciprocante velut æstu mox istam inundaturum. Hostem, si denuo superior evadat, jugo Protestantes subditurum, aut penitus excidio daturum; à quorum tamen incolumitate magnam partem Sueciæ securitas dependeat. His quippe oppressis hostem tot cladibus efferatum in Suecos malorum suorum autores bilem effusurum, eosque superiori Germania excedentes non ad littus tantum maris secuturum, sed & ut in Sueciæ fines penetret tentaturum, reponendis, quæ inde accepit, damnis. Quod si per distractionem animorum destinata Gustavi eo quo ipse orsus erat splendore ad finem deduci nequeant; saltem tamen continuato per Germaniam bello hostes à Sueciæ finibus longe removeri, æmulosque ne quid moliantur cohiberi, quoad nova & insolita hactenus imperii forma sub minorenni Regina stabiliatur, ac domi omnia rite disponantur. Nec eo secius tamen connitendum, ut firmata Protestantium religione & libertate, honestaque pace constituta arma non inglorie exuere liceat.

bellum Germanicum consultationes.

Oxenstierna destinata sua Ordinibus Protestantibus exponit.

§. 9. Hæc igitur sententia cum sederet, statim atque Francofurtum ad Mœnum pervenit Oxenstierna, quosdam Ordinum è quatuor superioribus Circulis, qui tunc ibi agebant, ad se evocat, & quid hoc rerum articulo suscipiendum sit, eorum sententiam exquirit. Ast cum illi dolore & desperatione oppleti ipsum consilia ac solatia poscerent, is de habendo apud Ulmam quatuor superiorum Circulorum conventu exponit, ubi de arctiore inter ipsos & cum Corona Sueciæ fœdere, simulque disponenda re militari sit agendum; cui conventui ut Regis nomine præsit sibi in mandatis datum. Spem quoque sibi esse Saxonem, & Brandeburgicum Electores, ac cæteros utriusque Saxoniæ Ordines ei fœderi acceſsuros. Quod si ergo conventum istum adhuc celebrari placeat, sese omni studio in id negotium incubiturum. Prius tamen suscepto ad memoratos Electores itinere tentaturum, num hi paribus legibus ad amplectendam causam communem permoveri queant. Hæc omnibus qui tunc aderant, aliisque absentibus, quibus hæc per literas significabantur, cum probata forent, ipsi totum negotium magno studio commendabatur. Cæterum quare Oxenstierna tanto studio conventum istum adproperaret, arcana causa suberat, quod Saxoniæ Elector de universis Protestantibus in concilium cogendis agitaret, in quo ipse directoris sibi partes arrogaturus erat; quas ipsi deferre Suecicæ Coronæ indecorum, abnegare anceps erat. Quanquam & Brandeburgicus directionem istam citra exceptionem agnoscere recusabat. Hoc igitur superiorum Circulorum conventu Oxenstierna Saxonis destinata disturbatum ibat; ac facilius sibi cum istis Ordinibus conventurum judicabat, queis nihil æmulationis, aut controversiæ cum Suecis intercederet. Saxo autem etsi quo ista spectarent, intelligeret, aperte tamen contraniti non audebat, ne ad alia consilia capessenda Oxenstiernam adigeret, magis sibi forte molesta. Per ambages tamen remoram injicere conabatur, scriptis ad Wurtenbergicum, Badensemque, & alios literis, quibus monebat, negotium id utique sic tractarent, ne Germanica libertas detrimenti quid caperet, ipsique liberas manus retinerent; nullo cum fructu, quod Brandeburgicus contra istos vehementer ad consilia Oxenstiernæ amplectenda hortaretur.

Oxenstierna novis mandatis à Suecia instruitur.

§. 10. Hic igitur per literas Duces, præfectosque Regios, nec non præcipuos Ordinum Germaniæ, quæ præsens tempus requirebat, monet. Inde rebus ad Rhenum, & Moguntiæ dispositis VVurtzburgum profectus tribuno Claudio Hasverto injungit, ut contractis quibusdam copiis observet, ne tumentes animis provinciales novas res moliantur. Erfordiam delatus, in Sueciam ad Senatum mittit, qui faciem rerum per Germaniam, & quid sibi cum Ordinibus Francofurti convenerit, exponat; simul novis ut ipse mandatis instruatur petat. Quæ & paulo post ampliſsima allata sunt, quibus apud omnes & singulos Germaniæ Ordines, vicinos itidem Reges ac Respublicas, simul ad exercitus Suecicos Legatus cum plena ac libertima potestate constituebatur, dirigendis belli pacisque consiliis, abs quo omnes ministri Regii sagati togatique imperia accipere debeant, ac penes quem sit pacem, inducias, fœdera per se suosve delegatos concludere, & omnia suo ex judicio agere, quæ Regno Sueciæ ac communi Protestantium causæ commodo duceret. Super summa autem rerum per Germaniam ea sententia Senatus erat, quam misso Petro Brahæo Comite ipsi exponebant, res quidem magnis periculis & difficultatibus implicitas fere ab exterorum arbitrio dependere: memoriæ tamen Regis suæque nationi indecorum, patriæ exitiosum fore, easdem nullo ulterius conatu evertere. Igitur bellum continuandum, quousque favente Numine felix illi finis imponi queat. Eoque fœderibus renovatis

1633. Proteſtantes adſtringendos junctis conſiliis armisque rem gerere, nec niſi obtenta utrinque ſatisfactione diſſociari. Quod ſi ſtatim conditiones patriæ decoræ ab ipſis obtineri queant, eas amplectendas eſſe. Sed ſi de præmiis Suecorum ad pacis tractatus rejicere, ac hiſce ſociati bellum continuare velint, ita ut interim quilibet, quæ poſſidet, retineat; providendum Cancellario, ut maximi momenti loca, & præcipue maritima, & quæ per Saxoniam ſitu Sueciæ opportuna ſunt, probe cuſtodiat, præſidio ex indigenis, & quos fidiſſimos norit, impoſito, ut iſta eousque obtineri poſſint, quoad Sueciæ ſit ſatisfactum, quæ loca quoque retinendo plebis favori tributis parcius ſint oneranda. Quod ſi autem animadvertat, id ab Ordinibus Germaniæ agi, ut Suecos, poſtquam eorum opera res ſuas reparaſſe viſi fuerint, citra ullam laborum penſationem ejicere iterum inſtituant, ei iniquitati extrema opponenda, & per externa fœdera conatus ipſorum frangendos, Gallosque, Anglos, & Batavos translatis in eos quibusdam ſuperioris Germaniæ locis in bellum pertrahendos, vel etiam alicui è Germaniæ Principibus, ſi quis velit, eam regionis partem conſignandam; ipſi autem adſumtis copiarum optimis, & fidiſſimis verſus Mare Balticum tendendum, firmatoque inter Albim & Oderam pede hoſtem litore arcendum, quoad honeſtis conditionibus pacem facere detur. Ad extrema tamen hæc uti non deſcendendum, niſi neceſſitas ſubigat: ita iſta potius arripienda, quam id tolerandum, ut patria pro tot impenſis, effuſoque tot fortium virorum, & qui omnem æſtimationem ſuperat, inclutiſſimi Regum ſanguine nil præter dedecus, dolorem, ingratorumque hominum ludibria reportet. Ac ſatius eſſe per vim expelli, quam ultro cedendo præter certiſſimum patriæ damnum ignaviæ nota Suecicum nomen adſpergere.

Oxenſtiernæ cum Saxoniæ Electore congreſſus.

§. 11. Hunc igitur ſcopum cum in univerſum ſibi propoſuiſſet Oxenſtierna, circa ſingula negotiorum pro re nata conſilium capturus, Erfordia Electoris Saxoniæ congreſſum per literas petit; qui Dreſdam ipſum invitat, alia loca ab hoſte fere vaſtata excuſans. Eo cum perveniſſet, non minus honorifice, ac ſi Rex adhuc viveret, excipitur. Inde proponit; ſe poſt mortem Regis exercitus ne diſſiparentur continuiſſe, ſuperiorisque Germaniæ Ordines hortatum, ut conjunctim rem gerant, quoad honeſta pace potiri liceat; quo fine iſtos quoque arma retinere conſtituiſſe. Sed cum Elector è præcipuis Suecorum fœderatis ſit, ab eo ſe exquirere voluiſſe, quam viam ipſe ineundam, & quousque Sueciæ deinceps in hanc cauſam deſcendendum judicet. Id quod tamen non tanquam Legatus, ſed privato tantum nomine petat, ut inde quæ ex uſu patriæ ſuæ videantur eſſe, conſilia capere poſſit. Ad ea Saxo prolixe de ſua in perſequendo bello conſtantia, ac ut perculſo hoſti acriter inſtetur ſuadere, Suecis ex una, ſe ex altera parte in Bohemiam & Moraviam irrumpentibus, ne vires recolligendi ſpatium iſti relinquatur. Addit tamen; certum finem deſignandum, ob quem arma ſint gerenda, ac oblatam pacem non repudiandam. Heic Oxenſtierna; de ſcopo armorum dubii nihil eſſe: qui ſit ſincera & univerſos complexa pax, per quam ſacra Proteſtantium, & libertas Ordinum in tuto collocetur. Cavendum tamen, ne vocabulo pacis peſtilens ludibrium ſubſit. Victoriam perſequendam, ſed ne intempeſtivo conatu ejus fructus corrumpatur. Ante omnia res occaſu Guſtavi fere collapſas eſſe inſtaurandas, Proteſtantesque arcto invicem vinculo innectendos, ut hoſtis intercepta fallaciarum via ſerio animum ad pacem applicare cogatur. Nec minus declarandum, quousque & qua ratione cenſeat, Sueciæ Regnum iſti ſe bello debere immiſcere. Heic Saxonici nil niſi priora ingeminare, de irruptione in Bohemiam, & ne pax rejiciatur. Et quanquam Oxenſtierna rerum ordinem inverti oſtenderet, & prius de rebus rite diſponendis, quam de victoria agendum; nihil tamen præter inanes verborum ambages exſculpere licebat. Tandem cum iſti ſententiam Oxenſtiernæ noſſe cuperent, hic citra præjudicium ſuperiorum ſuorum multis demonſtrabat; triplicem eſſe viam labantes Proteſtantium res ſervandi. Vel enim omnes eos inter ſe, & cum Suecia fœdere ad finem usque belli innectendos, ſumma directione, uti antea vivo Guſtavo, huic relicta, cui tamen Concilium ex Ordinibus circumponendum ſit, ne ad unius placitum res adminiſtrentur. Vel in duo corpora diſcedendum, quorum uni Suecia, altero Saxo præſit, communicatis conſiliis rem geſtura, ſibique invicem auxilio futura, ac non niſi conjunctim ad pacem deſcenſura. Vel ſi Suecorum auxilio carere ſe poſſe judicent, hos idonea penſatione dimittendos, & ab Ordinibus ſolis rem ſuſcipiendam, ut tamen Suecia poſt pacis tractatibus includatur. Ex his utra via arrideret, Saxonici ut declararent nulla ratione adduci poterant. Nam quod poſtea ex aliis intellectum, primam improbabant, quod Elector alterius directionem extranei præſertim dedignaretur; nec minus poſtremam, quod quæ præmia Suecis danda forent non diſpicerent: media non diſplicebat, ſi quæ eam circumſtabant difficultates ſuperari poſſent. Tandem Oxenſtiernæ ſignificatum; non poſſe Saxoniæ Electorem ſuper tanti momenti re decernere, niſi collatis cum Brandeburgico conſiliis. Id tamen iſte ſancte aſſeverabat; ſe communi cauſæ deinceps non minus acriter incubiturum; nec de pace acturum niſi ex fœdere communicata re cum Suecis, aliisque quorum intereſt: nec beneficiorum à Guſtavo acceptorum unquam immemorem fore, gratiamque filiæ, ac Regno Sueciæ relaturum. Præter iſthæc nihil Oxenſtierna extundere poterat; niſi quod ſatis intelligeret, ab iſta aula tunc maſcula conſilia, & vigorem tantis rebus parem abeſſe; nec paucos in Cæſarem inclinare. Iſtos homines proſperis & copioſis rebus adſuetos, duraque pati indociles reflante fortuna animum ſtatim deſpondere, ac ab inani ſpe malorum remedia expectare. De cætero ſolenne iisdem, ſenſus ſuos tegere, in diem omnia differre, prolixarum orationum, & dubitationum, nec non ceremoniarum affatim, ſolidi nihil exprimere. Si quis ut ad rem accederetur, inſtantius urgeret, imperioſe ſecum agi querebantur.

Brandeburgicus cauſæ communi favet.

§. 12. Cum nihil amplius heic obtineri poſſe cerneret Oxenſtierna, inde ad Brandeburgicum Electorem proficiſcitur; qui majus in cauſam communem ſtudium oſtendebat, & quæ ab iſto ſuper Proteſtantium conjunctione proponebantur utique probabat, addito; ſi vel maxime unus aut alter Ordinum in transverſum abeat, ſe ideo haut quaquam ceſſurum, ſed reliquis ſociatum omnia ſua communi ſaluti impenſurum. Eoque fine conventum Ulmæ properandum cenſebat, datis quoque ad Ordines ibi congregatos literis, quibus ad concordiam & maſcula conſilia amplectenda eos hortabatur, ac ut cum Suecis ſocietatē omnino conſervent, ne ſi iſti à cæteris deſtituti ad peculiares tractatus ineundos adigantur, ipſi irato hoſti in prædam exponantur, qui ſummam ſpei in eo collocet, ut Ordines

1633. nes inter se, & à Suecis divellantur. Eadem quoque peculiariter Wilhelmo Hassiæ Landgravio, & Duci Wurtenbergico, quorum magna iis in Circulis autoritas, ingerebantur.

Conventus Inferioris Saxoniæ inhibetur.

§. 13. Interea Fridericus Ulricus Brunsvicensis Dux conventum Inferioris Saxoniæ Luneburgum indixerat, simul copias suo nomine conscribere cœperat. Id quod eo tendere judicabat Oxenstierna, ut is Circulus Suecis avulsus suas seorsim rationes iniret; præsertim cum Saxoniæ Elector ad Præsulem Bremensem, aliosque scripsisset; ut amicitiam quidem cum Suecis colerent, sed usquequaque tamen liberam sibi, nullaque obligatione circumscriptam agendi facultatem retinerent. Igitur isti mature obviam ire constituit, missis ad Ducem Dodone Cniphusio, & Jacobo Steinbergio, qui ostenderent; non debuisse id fieri inconsulta Corona Sueciæ, Magdeburgicum jam Præsulatum possidente, cui antiquitus jus conventus eo in Circulo indicendi competat. Et cum separati ejusmodi congressus non nisi ad dissociandos Protestantes faciant, eo conventu supersedendum: alias sibi constitutum vi eundem impedire. Ad quæ Dux quidem causabatur; arma sibi parari expellendis ditione sua Cæsareis præsidiis: conventus indici solere à proximis Principibus, Directore impedito: non constitisse, quousque Sueci Magdeburgicam ditionem sibi vindicare decreverint: ejusmodi conventus legibus Imperii conformes, quos si impedire velint Sueci, vitium iri eos libertatem Germaniæ oppressuros: nec eousque diffidendum Principibus, velut ipsi causam communem destituere velint. Ad quæ isti reponebant; non tam conventum, quam modum convocandi improbari, exclusa Suecia; eo fine bellum geri, ut Imperii leges vigori suo restituantur; id quod per fœdera obtinendum, quæ non permittant inscia Suecia separata consilia capessere: Ita tandem Dux cedebat, ac Ordinibus qua de causa conventus omitteretur, significari curabat. Quæ res inter alios Regem Daniæ non mediocriter mordebat, præsertim quod animadverteret Suecos suspicari, ipso instigante conventum illum indictum. Ejusmodi igitur conatibus observandis atque disturbandis Joanni Salvio Legati munus per Inferiorem Saxoniam prorogatum. Stenoni quoque Bielkio Pomeraniæ utriusque cura commissa. Cæterum quare deinceps Sueci universam Inferiorem Saxoniam fœdere sibi illigare non tentaverint, cum tamen pleriq; Ordines peculiari pacto illis jam juncti forent, causa erat, quod metuerent, ne Brandeburgicus & Meclenburgenses eo sibi fœdere caverent, nihil de Pomerania & Meclenburgica decerptum iri sarciendis Suecorum impensis. Quod Suecos neque annuere Regni sui rationes, nec abnuere præsentium temporum conditio permittebat. Eoque potius videbatur occasionem declinare, qua ad animi sui sensa circa eam rem intempestive pandenda urgeri poterant, ac futuræ opportunitati ista reservare.

§. 14. Berolino Halam digressus Oxensternius severa edicta per Marchiam promulgat, ut copiæ absq; provincialium vexatione transitum faciant, ac prædabundi coërceantur, constituto qui ista exsecutioni dari curaret. Ibidem à Galliæ Rege Legatus accessit Grangius, qui prolixe hujus studium in Suecorum ac Protestantium arma testabatur, & quod idem solennem Legationem ad Cæsarem missurus sit, de sua cum Suecis societate expostura, istumque ad æquas pacis conditiones amplectendas hortaturam; cui conciliandæ operam suam offerat. De *neutralitate* quoque Ordinum Pontificiorum ut cum Suecis, sociisque agatur, petebat. Quod postremum ad futurum conventum Oxenstierna rejiciebat. Idem Gallum mediatorem probabat, ut esset, quem Dano adjungeret, cui soli Sueciæ negotia committi tutum non videbatur. De cætero an Rex Galliæ ad Cæsarem Legatos mittere vellet, ipsius judicio relinquebat. Qua super re Saxonis, & Brandeburgici Electorum sententiam quoque exquiri posse, qui Dresdæ tunc congressi erant, annitente Brandeburgico, ut Saxonem ad consilia ab Oxenstierna proposita permoveret. Ubi integrum mensem super pacis mediis, conditionibusque, aut bello continuando disceptatum nullo cum fructu. Nec dissimulabant Saxonici, vehementer sibi displicere, quod Oxenstierna in Episcopatibus per Suecos occupatis multa donaret, ac cæteris fœderatis inconsultis conventum Ulmæ indixisset; quodque Ducis Brunsuicensis delectus, ac conventum Luneburgicum inhibuisset; velut is dictatoriam sibi per Germaniam autoritatem arrogatum iret. Ac præcipue cum super indicendo omnium Protestantium conventu Saxonici proponerent, & Brandeburgicus moneret, ut prius de ejusdem moderamine cum Oxenstierna conveniretur, illi non modice incalescebant, frementes sub directorii vocabulo Suecos arbitrium belli pacisque per Germaniam invadere; quod nec aliis, nec Saxoni ullo modo ferendum sit, cui Lipsiensi conventu summæ rei inter Protestantes moderamen sit commissum. Id quod tamen Brandeburgicus aspernabatur, nec minore se dignatione quam istum habendum contendebat. Qui & id ingerebat; postquam Protestantes propriis se tueri viribus nequeant, satius esse exterorum auxilio uti, licet fors particula aliqua decerpenda Imperio sit, quam una cum libertate sacra ipsorum plane opprimi. Tum serio & omni conatu in bellum incumbendum, nec temperatis intempestiva erga hostem reverentia armis causam prodendam; cum nihil perniciosius sit, quam media & ambigua consilia sequi, ubi extrema ab hoste intentantur. Nihil tamen ista valebant, ut Saxo presse destinata sua declararet, aut ab Oxenstierna propositis se adplicaret; sed in universum studia sua erga communem causam, quam deserturus haut quaquam sit, testari satis habebat.

1633. Saxo & Brandeburgicus Dresdæ conveniunt.

Ad eosdem Legati Gallici propositio.

§. 15. Nec majus operæ pretium apud Saxonem faciebat Legatus Gallicus Grangius, qui post oblatam Regis sui ad futuros pacis tractatus interpositionem multis ostendebat; non satis constare, num pax Cæsari cordi sit, jam magna mole bellum reparanti, ac morte Gustavi resumtis animis. Eoque acrius concordiam Protestantibus amplectendam, omni privato respectu, atque æmulatione sepositа, nec per peculiares tractatus in diversa abeundum. Tum bello communem ab omnibus scopum præfigendum, & quicquid copiarum est, in unum velut corpus redigendum, summæ rei moderamine in unum collato, ut omnia eo celerius atque tectius expediri queant. Cum autem id bellum Regis Sueciæ auspiciis cœptum, gestumque hactenus sit, cui Protestantes fœderibus sese adjunxerint, directione belli eidem relicta; par esse, ut & deinceps eadem penes Sueciæ Coronam maneat, dignatione cæteris potiorem, & in cujus manu plerique exercitus, hostibusque ereptæ provinciæ sint. Eamque rem à Rege suo vehementer suaderi. Enimvero Saxo prætracte abnuebat à se belli moderamen Suecis concedi posse. Brandeburgicus contra Legato adstipulabatur de concordia, ac maturandis belli adparatibus; nec minus de belli directore, verum non eo modo, ut bellum & pax in unius arbitrium conferatur, id quod libero populo intolerandum sit; sed ut ab universis confœderatis certi quidam delegentur congruis mandatis instructi, qui consilio bellico adjuncti de

Legati Gallici cum Oxenstiernio congressus.

omnibus

1633. omnibus negotiis consultent, atque decernant, quos inter uni directionem tam in deliberando, quam exsequendo eo quod decretum sit deferendam. Eidem quoque placebat Protestantium militiam in unum corpus redigi. Sed ea de re omnium quorum interest consensu decernendum; & quia de moderamine Coronæ Sueciæ relinquendo Saxo in dubium revocet, se suo suffragio rem definire non posse, sed eandem ulteriori consultationi esse reservandam. Sic & iste Legatus re infecta Dresda discessit.

Landgravii Georgii cum Cæsareanis congressus.

§. 16. Porro cum Cæsarei valde cuperent cognoscere, quid isto congressu decretum foret, à Cæsare Leutmericiam ablegatur Episcopus Viennensis, & Questenbergius; qui Georgium Hassiæ Landgravium tunc Dresdæ agentem ad se invitant, velut super pacis negotio cum ipso collocuturi. De qua profectione nihil sibi ante, quam Landgravius jam discessurus esset, constitisse Brandeburgicus testabatur. Saxo autem ei se itineri non obstitisse ferebat, ut quid consilii foret Cæsari explscaretur. Revera autem congressum istum Antonius Wolfius Landgravii Cancellarius procuraverat, Cæsareis partibus addictissimus, quo Cæsarem de rerum statu istorumque consiliis, ac Dresdæ inter Electores actis edocere posset. Neque vero aliud ibi propositum ferebatur, quam de Cæsaris in pacem studio. Quod Landgravius probasse se ajebat, sed ut illa universos complecteretur, & Cæsar præcipue Palatinatum restitueret, Suecisque satisfaceret. Peculiares tractatus in calsum tentari. Fridlandus tamen istum congressum se insscio susceptum indignabatur, ex pacto belli pacisque arbitria sibi competere jactitans. Qui & circa id tempus super affectato Bohemiæ Regno in suspicionem venerat; multosque in Cæsaris aula, & inter eos conjunctissimum sibi quondam Eggenbergium Principem à se alienaverat, quod prædia eorundem contributionibus oneraret, easque à detrectantibus manu militari extorqueret.

Oxenstierna Erfordiensibus claves oppidi restituit.

§. 17. Ast Oxenstierna Hala in superiorem Germaniam tendens Erfordiæ litem inter urbis Senatum, & præsidii præfectum super clavibus portæ cujusdam fervere deprehendit. Cum enim illæ hactenus penes præfectum fuissent, ex quo tempore Wilhelmus Vinariensis Dux urbem occupaverat, eas nuper oppidani incuria militum in portæ clausstris relictas ad Consulem detulerant, frustra repostente Præfecto, quoad Oxenstiernæ arbitrio res committeretur. Qui cum oppidanis rem magnopere cordi esse videret, universas urbis claves istis consignavit, quod ea tempestate homines benevolentia magis quam vi in officio continendos judicaret; simul constituit, ut præsidium Regium urbe ejusque territorio educeretur, civesque deincops milite à se conscripto, qui tamen simul Coronæ Sueciæ verbis sit adigendus, urbem custodirent. Et ubi plus militum intromitti necessum sit, id absque civium onere fieret. Ab eodem quoque Thuringiæ Ordines invitabantur, ut superiorum Circulorum Ordinibus se adjungerent, ac militem stipendiumque conferrent, quorum prius ob Saxoniæ Electorem abnuebant: cætera sat liberaliter offerebant, ni idem missa ibi in hospitium legione non pauca intercepisset.

Conventus Ulma Heilbrunnam transfertur.

§. 18. Wurtzburgum delatus Oxenstierna res per Sueviam paulum mutatas deprehendit, quod ingruentibus ibi Bavaricis itinera circa Ulmam parum tuta forent. Igitur placebat conventum ibi indictum Heilbrunnam transferre, quo ad Calendas Martias Ordines eorumque Legati invitabantur. Wurtzburgi quoque offendit Manassem Passæum Marchionem Feuquierium à Galliæ Rege ad eum conventum Legatum, qui de studio Regis in communem causam prolixè testatus, si forte Sueci istis locis hosti impares forent; ad duodecim millia auxilio pollicebatur. Simul Regi molestum esse ostendebat, Lotharingiæ Ducem occupatis Tabernis Alsatiæ, & Dachsteino bello se immiscuisse; pro quo facinore si castigetur, id Rege non invito fieri. Quæ Oxenstierna libens acceptabat, addito; solum Galliæ Regis respectum obstitisse, quo minus ille dudum hostilia expertus fuerit. Idem Legatus ut Oxenstiernam plane Gallorum rationibus adjungeret, multa de Regis sui in ipsum benevolentia memorabat, pollicitus quoq; auxilium. Regis, si privatas augere opes cuperet: quin & autoritatem ejusdem, si Reginam filio suo vellet connubio jungere, ac militem pecuniamque, si ea ex causa bellum sit gerendum. Quæ cum eo spectarent, ut Oxenstiernæ opera Galli tractu Germaniæ Transrhenano sibi opportuno potirentur, obtentu modestiæ velut votis suis superiora ab ipso eludebantur. Paulo post idem Heilbrunnam adpellens Ordines magno numero convenisse invenit, ita ut statim manus negotio admoveri potuerit. De quo antequam exponamus, prius quid actionum bellicarum per hibernos mentes patratum sit, referemus. 28. Febr.

Oxenstiernæ circa bellum deinceps administrandum dispositio.

§. 19. Ut statim post prælium ad Lutzenam in Bohemiam bellum transferretur, Saxoniæ Elector suaserat, ne hosti spatium recolligendi vires relinqueretur. Id consilium quantumvis speciosum Oxenstiernæ non probabatur, quod exercitus haut quidquam dispositus esset tantæ expeditioni cum aliqua successus spe suscipiendæ, plerisque animo ægris, & novum laborem eo anni tempore adspernantibus. Et cum hostes locis sibi opportunis invadendi essent, ubi secus res cecidisset, irreparabile damnum accipiendum erat. Pars quoque exercitus in Saxoniam Inferiorem mittenda erat reprimendo Gronsfeldio; & cum hostis proximo Vere bellum magna mole instauratum iret; copias hiberna expeditione atterere haut consultum videbatur. Igitur designationem Regis paulo ante mortem conceptam Oxenstierna sequi constituit, ac majorem exercitus tunc in Misnia hærentis partem ad quatuordecim millia Georgio Luneburgico in Saxoniam & Westphaliam, reliquam Bernhardo Duci in Franconiam deducendam tradebat, quorum illi Cniphusius, huic Lohusius adjungebatur. Luneburgico in mandatis datum; de transitu ad Visurgim sibi primum prospiceret, & si per Gronsfeldium liceat, unum atque alterum munitum locum ei flumini adsitum occuparet; aut ad Amisiam usque penetraret, positaque ibi velut arce belli hostem quantum posset Westphalia depelleret. Dum interim Wilhelmus Landgravius Westphalis ab altera parte incumbit, & præcipue prohibet; ne hostiles circa Visurgim copiæ, cum iis quæ ad Rhenum hærebant, se conjungere possent. Bernhardus Dux Bambergam tendebat, copias suas quiete refecturus, simul tuendæ Franconiæ; ac imprimis Noribergæ; & ut copiis ad Danubium, si opus foret, subsidio venire posset. Hisce hactenus per invaletudinem Banerii Christianus Palatinus Birckenfeldensis præfuerat; sed cum iisdem, prævalente hoste, suppetias ex Alsatia Hornius ferret; iste ad Oxenstiernam se conferebat; à quo copiis ad Rhenum præficiebatur, missionem flagitante Baudisio. In Silesiam denique, ubi confuse hactenus res gesta fuerat; Senior Turrius Comes cum imperio mittitur; affinitatibus, autoritate, & gratia ibi locorum prævalens. Cui injungitur, eos, qui ultro Suecorum partibus accesserant, velut amicos habere; & omni modo Sueciæ devincire: inde cum Saxonicis & Brandeburgicis ducibus communicato consilio hostem

1633. Protestantium terris arcere. Ut tamen semper ad Marchiam, & Pomeraniam respiciat; cui, si hostis ingruat, Silesia deserta sit subveniendum, nec unquam eo usque in Austriacas provincias penetrandum, ut non statim istis locis subsidio accurri possit. Turrium tamen in Silesiam cum ita amplis mandatis missum fremebat Arnheimius, velut is in ipsum quoque exercere imperium obtenderet. Et quanquam Oxenstierna scriptis ad Saxonem & Arnheimium literis declararet, Turrio in Succicas duntaxat copias imperium commissum; non ideo tamen æmulatio tollebatur, quod Arnheimius in Silesia suo tantum arbitrio rem gerere, Succosque in appendicis loco habere vellet; & quia superiori ætate Arnheimii proditione Saxonum res per Bohemiam pessum iviſſe Turrius arguerat.

Bernhardus Dux in Franconiam abit. 28. Januar.

§. 20. Distributis hoc modo inter Duces provinciis, Bernhardi quidem Ducis copiæ Franconiam ingressæ ex itinere Staffelsteinam vi expugnatam diripiunt. Inde Bambergam nemine repugnante occupant, receptis in fidem Sacerdotibus, cæterisque civibus, qui remanserant. Nec ad Martium usque mensem memorabile quid actum, nisi quod Bulachio cum majore equitatus parte in superiorem Palatinatum ituro Joannes Wertanus improviso ingruens damni nonnihil intulerat: & oppidum Hochstadium, ex quo itinera circa Noribergam infesta habebantur, cum deditionem ferociter abnueret, vi expugnabatur cæsis omnibus puberibus. Ædificia directa fortuito exortus ignis absumebat. Inde cum Forchemo obsidium circumponere intempestivum Duci videretur, propius Danubium processit, ut vel hostem Hornio incumbentem distraheret, vel si res ferret huic junctus istum invadere posset.

Jean de Wert. 23. Febr. 11. Febr.

Hornius in Sueviam rendit.

§. 21. Hornius quippe re per Alsatiam bene gesta Sueviæ adversus Bavaricos auxilio venturus trajecto Rheno ex itinere Kentzingam, & Friburgum Brisgoviæ occupaverat. Inde duobus Wurtenbergensium millibus, qui Rotvvilam occupaverant, auctus Danubium versus properat, & Banerii copiis valde quidem deminutis ad Geckingam jungitur, hoste iter ejus sistere non auso. Quo tamen antequam perveniret Hornius, hostis jam per Sueviam progressus fecerat non spernendos. Altringerus quippe Bavaricus dux, post Landsbergam ad Licum expugnatam, Sueviam irrumpens, Memmingam levi negotio occupaverat, nec præsidiariis, quas pacti fuerant, deditionis leges servaverat, gregariis sub signa sua redactis, ac oppidanis magna pecuniæ summa emunctis. Inde Campodunum invaditur, quod ducenti præsidiarii Succici una cum civibus ad decimum usque diem acerrime propugnabant, fœminis quoque lapides & ferventes aquas apportantibus. Ac jam tres hostium assultus mascule repulerant; cum tandem impetu à meridie ad vesperam continuato hostis numero prævalens oppidum irrumpit, ac cædibus, stupris, rapinis, incendio omnia miscet. Qui in arcem refugerant cives pecunia vitam redimere cogebantur. Nec eo minus oppido magna argenti vis imperata, primariique cives cum uxoribus & liberis captivi Lindaviam, aut ad Tirolenses abducti. Inde Biberaco hostis minitari videbatur, quod Hornius immissis ducentis dimachis, & promisso subsidio ad tolerandam obsidionem firmabat. Sed cum è præcursoribus, qui turmam hostium oppressérant, intellexisset, Bavaricos circa Memmingam, & Campodunum divisis copiis hærere, ipse transmisso ad Kirchbergam Illaro ex alterâ parte fluminis istos urgere constituit. Ac primo quidem non procul Memminga statio hostilis ducentorum dragonum opprimitur. Sed

4. Januar.

Bavarici Memmingam & Campodunum expugnant.

3. Jan.

isti ad Memmingam consistere non ausi, immissis ei oppido duabus legionibus Campodunum retrocedunt. Quos Hornius non procul eo oppido assequitur, duasque equestres legiones, & quicquid desultorum habebant, conspicientre toto exercitu Bavarico, cædit. Quo conflictu septem vexilla, ac subtribunus cum aliquot ductoribus à Regiis capti, tribunusque Gallebertus occisus. Ac ni nox incidisset, totus hostium equitatus, qui jam vacillabat, in fugam dari poterat. Sed Altringerus nocte tectus ad Leibussum recedebat, objacente angusto transitu, quem pluvia præsertim tempestate in conspectu hostilis exercitus transire arduum erat. Igitur Hornius Ottenbeuram regreditur, reficiendo paulisper militi, & ut hostis conatus observaret. Quem cum diutius ibi hærere videret, facto per Mundelheimum & Kaufbeuram itinere, à Lico eum intercludere instituit, ut interea Banerio occasio foret Landsbergam tentandi. Eo consilio Altringerus animadverso, ut Hornium retardaret, trecentos milites raptim Kaufbeuræ immittit. Ipse per noctem bipartito copias apud Schongam & Fiessam trans Licum rapit, & conjunctis iterum iisdem ad Schongam considet. Hornius interim Kaufbeuræ immissum militem modicâ vi adhibita in potestatem redigit. Sed cum hostem trans Licum insequi agitaret, cognoscit septem legiones è Bohemia & turmas aliquot è Franconia isti subsidio properare. Igitur post eam accessionem hosti se imparem judicans, præsertim cum Banerii miles male habitus esset, ac Wurtenbergici carptim domum facesserent, paulum se reprimere satius ducebat, ac interim à Bernhardo Duce postulabat, ut is cum suo exercitu propius Danubium accederet. Et quia hostis Suevia excesserat, Campodunum in potestatem redigere statuebat, quod per biduum obsessum postera die capiendi spes erat. Ast Altringerus legionibus è Bohemia auctus Lico iterum transmisso recta Mundelheimum, & inde Biberacum tendebat, ut hoc raptim occupato Wurtenbergicæ se infunderet, opimis ibi hibernis fruiturus. Eo voto ne potiri hostis posset, Hornius deserto Campoduni obsidio Biberacum properat, idque præsidio firmat. Inde ad Munderdingam Danubium transit hostem anteversurus, ac capta idonea statione eidem se objecturus; quod non consultum videretur absque necessitate prælii aleam tentare. Nec hostis minus, cui non prælium, sed Wurtenbergica præda cordi erat, magnis itineribus ad Danubium festinabat, quem pridie ponte ad Greissingam extructo cum majore copiarum parte transierat. Ubi postremum Hornii agmen præter hujus imperium in primum hostium agmen acriter impetum facit, idque retro agit: sed mox tota vi incumbente hoste pedem refert, quoad Hornius subsidio accurrens istum sisteret. Inde Hornius copias suas in aciem ad Lauteram in monte explicat; quod idem Altringerus in subjecta valle facit. Nihil tamen inter illos actum, quam ut tormentis se mutuo impeterent, exiguo utrinque damno. Nam è Succis non supra quinquaginta desiderati sunt. Ita citra ullum impedimentum Pfullingam Hornius processit, contentus hostem Wurtenbergica arcuisse, quam conservari Succicarum rerum tantopere intererat. Et quia Bavaricis plures legiones è Bohemia accedere dicebantur, Hornius Rheingravio mandabat, ut præcipuis per Alsatiam, & Brisgoviam locis præsidio firmatis cum majore equitatus parte ad se accederet. Enimvero hostis Wurtenbergica exclusus frustra tentato Biberaco copias bifariam dividit; ac peditatum plerumque per oppida inter Licum & Illarum distribuit, cæteris versus Bodamicum lacum dimissis, quo in tractu tribunorum

9. Jan. Bavarici ab Hornio vapulant.

Hornius Altringerum Wurtenbergico agro arcet. 2. Febr. 8. Febr.

Sant

1633. Sant Andreani, & Forbesii novos delectus dissipabat, isto quoque capto. Hornius autem cognito hostem copias suas laxius per hospitia sparsisse, assumta valida equitum manu nocte Dietfurti Danubium transit, & orto die tribuni Hispani legionem Simmeringæ & propinquis vicis metantem opprimit, & plerisque ductoribus ipso cum tribuno & quinque vexillis captis totam fere legionem destruit; ipse re bene gesta in stativa sua regreditur.

Hornius legionem hostium opprimit. 27. Febr. d'Espagne.

§. 22. In Alsatia Hornio digresso hostis iterum cristas erigere, & impositum sibi jugum excutere nitebatur. Et Hagenoæ quidem nonnulli cives Pontificiis sacris addicti, adsumtis in societatem quibusdam rusticis, Cæsarcum præsidium, quod nuper Tabernis Lotharingo traditis excesserat, in id oppidum introducere moliebantur, cujus ope Suecos apud se hospitantes trucidarent. Dolus hoc modo instruebatur. Rustici militum quosdam curribus fœno ac stramine onustis abditos sub portam usque vehebant; qui repente prosilientes vigiles securos jugulant, ac mox cæteros, qui extra oppidum insidiarum causa latitabant, signo dato immittunt, civibusque simul insurgentibus facile Suecicos opprimunt; quos partim ferro, partim fustibus atrociter necant, præfecto Croneckio, aliisque ductoribus captis. Cæsorum corpora centum triginta vestibus spoliata extra mœnia canibus lanianda projiciuntur. Triduo post eodem delatus Salmensis Comes ad illud oppidum muniendum omni vi incumbere cœpit, Argentorato inde multas molestias daturus. Sletstadii similis struebatur scena; sed consilio detecto exitium, quod Suecicis parabatur, in autorum capita vertebat. Ea res Argentoratenses advertit, ut ab insidiis probe sibi caverent, ac Equites Ordinis Teutonici, Monialesque domicilia mœnibus contigua deserere, alibique sedes capere cogerent. Britacenses quoque Rheingravio circa occupandam Thannam, Altkirchamque, & Pfirtam, aliaque Suntgoviæ loca distento, Neuburgum ad Rhenum subito opprimunt, cohortemque Succicam ibi præsidio locatam partim cædunt, partim capiunt. Is successus audaciam addebat, ut eadem circa Langendenzlingam tentarent, quo tribunus Einhusius Schafelitzkium & Canofskium ad epulas invitaverat. Sed hi media inter pocula nuntiato hostium adventu equites suos raptim ad pugnam cient; qui vix in ordines se utcunque disposuerant, cum hostis adesset, pugnamque inciperet, ac istos numero inferiores Friburgum versus propelleret, ubi Canofskii legio hospitabatur. Hic mox excitatis suis Einhusii turmis auxilio advolat, iisque junctus Brisacenses invadit, & acrem post conflictum in fugam conjicit, cæsis circiter quadringentis, totidem captis, quorum plurimi post è vulneribus obiere. Sed & agrestium in Suntgovia ad quatuor millia conglobati Pfirtam, Altkirchamque intercipiunt, & quos ibi ac per vicina passim deprehendunt Suecicos atrociter trucidant. Ad hos compescendos Rheingravius validam manum Thannam versus rapiebat; quo antequam veniret, jam tribunus Harpfius coactis novendecim equitum turmis apud Blotzheimum eos in aperta camporum pertractos misere multaverat, cæsis mille amplius, totidem captis. Quo cognito Rheingravius, ut istum motum penitus sedaret, Befortum tendit, ubi Montecuculus Comes cum aliquot equitum turmis, & magna parte agrestium agebat. Sed hic inconditæ turbæ diffisus non expectato Rheingravii adventu Brisacum se recipiebat. Agrestes in cœmeterio vici Dommerskirchæ oppressi, veniam frustra implorantes immanitatis suæ pœnas dederunt occisis mille sexcentis. Quæ clades tamen non deterruit rusticos per Brisgoviam, quo minus & ipsi in Succicos interceptos sævirent; qui tamen pariter pœnas dederunt suspendio necati, aut ad opus faciendum abducti. Nec eo secius Britacenses denuo fortunam tentare ausi mille numero Kentzingam interceptum tendunt. Quibus Succici, destinatis ipsorum proditis in itinere insidias ponunt; in quas dum præcipitant, cæsis aut captis plerisque, pauci incolumes evasere; quos inter Wilhelmum Badensem Marchionem brachio arreptum eques ignotum jam trahebat, sed mox splendidius vestitum nactus dimittebat.

Hagenoa ab hoste intercipitur.

Neuburgum ad Rhenum opprimitur.

28. Januar.

5. Januar.

Britacenses vapulant.

Rustici per Suntgoviam tumultuantes compescuntur.

29. Jan.

1633.

Britacenses denuo vapulant.

§. 23. In Palatinatu Ludovicus Schmidbergius legionis vicarius oppidum Dilsbergam subito assultu, arcem paulo post deditione ceperat. Quod non parum conferebat coercendis Heidelbergensis præsidii excursionibus. Ad inferiorem Rheni tractum Baudissius Andernacum superiore anno captum pro temporis ratione munitionibus firmabat; simul Nordburgum in Eifalia Ducis Arescotani oppidum in potestatem redegerat. Isti amoliendo Elector Coloniensis cum urbe Colonia ubique auxilia conquirit; cui & à Gronsfeldio valida manus sub tribuno Henrico Westphalo; & ab Isabella Belgii Principe aliquot Hispanorum millia sub Isenburgi Inferioris Comite submittuntur. Et ne Elector adversus neutralitatis cum Batavis initæ leges peccasse argueretur advocatis in suam ditionem Hispanis, illæ copiæ dicis causa Hispanorum sacramento solutæ Cæsaris militiæ transcribuntur. Hæ igitur primo Nonnenwertam, insulam in Rheno sitam, opprimunt, cæsis Succicorum quinquaginta, centum captis. Inde Ohlbergam ad Aram fluvium deditione capiunt; ut & arces Saftenburgum, & Landscronam: sed illius præfectus acerrime restiterat; hujus autem per ignaviam prodita arce cum cohorte sua ad hostes transibat. Contra Baudisius Hammersteinam arcem occupaverat, & non paucos Hispanorum Rimagi oppressos cæciderat. Verum hosti magna mole ingruenti impar, numeris ob continuos labores valde deminutis, ac legionibus aliquot equitum ad Landgravium missis, cessim ire Lohnstenum superius usque cogebatur, ubi Lani fluminis objectu, & locis opportunis Wetzlariam usque insessis hostem transitu arcebat. Unde repulsus Isenburgicus omni vi ad oppugnandum Andernacum vertitur, quod præsidiarii maximam partem Finnones sub tribuno Josia Ranzovio strenue propugnabant. Interea de neutralitate Circulo Westphalico concedenda intervenientibus Hollandis tractari cœptum, qui grassantes in vicinia exercitus haut citra suspicionem adspectabant. Eoque ut utriusque partis copiæ inde excederent, nec deinceps eodem se penetrarent, caveri cupiebant. Baudisius autem, quanquam citra superiorum mandata ad ejusmodi tractatus descendere non auderet: tamen honori Hollandorum, & Principis Arausionensis id daturum se promittebat, ut per mensem induciæ essent, ipseque suas copias inde educeret; paucis tantisper locis præsidio insessis; ut tamen Colonienses Elector, & Palatinus Neoburgicus caverent nihil in ea loca tentatum iri, quoad tractatus perficeretur. Eam conditionem cum isti abnuerent, incassum id negotium evanuit.

Dilsberga capitur. 12. Januar.

Gesta per ditionem Coloniensem.

17. Febr.

De neutralitate Circuli Westphalici frustra agitur.

§. 24. Georgius Luneburgicus Dux, militiæ Suecicæ per Saxoniam & Westphaliam præfectus, facto per ditionem Brunsvicensem & Luneburgensem itinere ad Bremam cum exercitu Visurgim transit. Hinc cito agmine Cniphusium in Westphalos irrumpere juber, qui primo impetu Vechtam, Cloppenburgum, Haselunam, Meppam, Furstenaviam, aliaque loca totumque adeo præ-

Gesta per Westphaliam. 4. Febr.

1633. præſulatum Oſnabrugenſem; excepta metropoli, ac vicinum tractum in poteſtatem redigit. Et quia plerique agreſtes domibus ſuis profugerant, ne permiſſa rapinæ militari regio mox ſolitudo fieret, edicto promulgato ſecuritatem imperata facientibus promittit, refractariis extrema interminatus. Sed cum hiberna tempeſtate Oſnabrugam, adſitamque arcem Petersburgum obſidere non liceret, præcipuum tunc videbatur de tuto ſibi ad Viſurgim trajectu proſpicere, quod Brema longius mare verſus poſita, nec Suecorum arbitrio ſubdita foret. Ei uſui Rintela opportuna viſa, Hamelam, Mindamque interjectu ſuo ſeparans. Igitur verſo itinere Hervordiam, Flotamque arcem, & Bilefeldam occupat, Sparenberga arce eminus circumſeſſa. Nec minus Lemgoviam, ac Lybbecam præſidio firmat, ac cum Mindenſi præſulatu ſuper tributis tranſigit. Mox Rintelam itum, ubi cum tumens nivalibus aquis Viſurgis vado tranſiri non poſſet; navigia conquiruntur, ut ad alteram ripam trajectus firmari poſſet. Interea Gronsfeldius Comes Guelferbyto quatuor menſium alimenta intulerat, & mox contractis copiis inter Hamelam, & Mindam ad Viſurgis ripam conſederat, Suecicos tranſitu prohibiturus, ſtructoque contra Rintelam ſuggeſtu in adverſos tormentis detonabat; quibus hi non
2. Mart. ſequius reſpondent. Verum detumente paulatim flumine Georgius Dux monſtrante ruſtico vadum reperit, quo equitatus ſummo mane trans fluvium miſſus repente in hoſtem invectus quatuor turmarum ſtationem opprimit. Mox inpedites, qui ripam cuſtodiebant, irruens multos eorum interficit, quingentos cum tribus centurionibus capit, ac quatuor vexillis duobus
Gronsfeldius vapulat. tormentis potitur. Mox in eos qui per vicina metabantur, itum: qui conſiſtere non auſi, raptim Mindam, alii Hamelam faceſſunt, pleriſque impedimentis amiſſis. Ita profligatus Gronsfeldius cum in aperto Suecis imparem ſe judicaret, plerumque equitatum, & quidquid peditum ad præſidia oppidorum opus non erat, Rhenum verſus ad Iſenburgicum dimittit, ipſe tantiſper intra oppida vim Suecorum propulſaturus. Interea Oſnabrugenſes Furſtenaviam proditione quorundam civium ſubito irrumpunt, ac pleroſque Suecicorum cædunt, capiuntvè. Cæ-
1. Mart. teris arx ſuffugium præbuit, quam iſti oppugnare non auſi, cum proditoribus abiere. Sed cum eadem circa Lybbecam tentarent, conatu propalato irriti fuere. Contra Sueci Buckeburgum præſidio inſident, coërcendis Mindenſium excurſionibus, & Hamelæ obſidium circumponunt, ſpe modico negotio illa potiundi. Inde præſulatui Oſnabrugenſi neutralitatem, menſtruum tributum ſtipulati, concedunt. Quam etiam Palatinus Neoburgicus Weſtphalicis ſuis ditionibus ambibat, & ut Sparenbergæ obſidium ſolveretur. Quod Georgius Dux demum annuit, cum copias diffundere inutile eſſet. Polla quoque arx ab Uslario poſt bidui verberatio-
16. Mart. nem deditione capitur, octoginta qui exceſſerant præſidiariis Suecicam militiam amplectentibus.

Wilhelmus Landgravius in Weſtphaliam irrumpit. §. 25. Diverſa parte Wilhelmus Landgravius irruptione in Weſtphaliam facta Tremoniam paululum tergiverſantem ad præſidium accipiendum adigit. Reclingshuſa ultro imperata facit. Jacobus Mercierius tribunus Dorſtenam mittitur, quæ nec ipſa diu moram facit, & centurio oppidi præfectus captivi ſortem ſubit, miles gregarius ſacramentum mutat. Inde Haltera haut reluctans jugum accipit. Cosfelda quindecim centuriis provincialium impigre per aliquot dies defenſa tandem & ipſa flectit, ac Haſſiacum præſidium accipit. Inde Dulmena, Borca, Bocholtum, & alia minora oppida ultro imperata faciunt. Sed cum inter iſtos ſucceſſus Landgravium hinc Rheingravius, & Baudiſius frequentibus literis ſuper auxiliis adverſus hoſtem ſibi imminentem ſolicitarent, inde Georgius Dux ad copias ſecum jungendas invitaret, quo hoſtem ad Viſurgim eo gravius urgere poſſet: ut utriſque ſatisfaceretur Monaſterienſi præſulatu iterum excedit, Borca, Cosfelda, & Dorſtena præſidio inſeſſis, ac quinque legiones ſub tribuno Pleſſio ad Baudiſium Dillenburgum verſus mittit. Cum reliquo exercitu Paderbornam obſidet, ut è propinquo, ſi res exigeret, Georgio Duci adſiſtere poſſet. 1633.

Geſta per Sileſiam. §. 26. In Sileſia ſub finem anni præcedentis Franciſcus Albertus Dux Lauenburgicus cum equitatu Olavia Grotcaviam verſus iverat, tribuni Winſii legionem non procul inde hoſpitantem oppreſſurus. Sed hic re cognita ſtatim Neiſſam ſe recepit; ubi ad arma conclamatum, & ſparſæ Cæſareorum copiæ in unum contractæ. Unde Dux retro Lovvitzam recedebat. Interea Gallaſius valida cum manu à
prid. Kal. Jan. Fridlando miſſus Grotcaviam adpellebat, cæteris ſe Cæſareis junCturus: qui mox equitum manum in Saxones emittit. Illi in pabulato-
2. Jan. res quoſdam incidentes, eos non ſine vulneribus in caſtra compellunt. Quo tumultu excitatus Lauenburgicus, cum legionibus ſuis invectus acriter eoſdem repulit; queis Cæſareus exercitus decem millibus militum conſtans in propinquo ſuffugium fuit, de quo Saxonibus nihil plane erat cognitum. Cæſarei in aciem diſpoſiti adverſus Saxones progredi incipiunt; tentaturi, num his conſiſtendi audacia foret nullo peditatu ſuffultis. Sed cum Saxones impigre ad prælium committendum ſe accingerent, Cæſarei ad trecenteſimum paſſum ſubſiſtentes tormentis iſtos impetebant. Inter quæ nocte ingruente hoſtis Grotcaviam, Saxones Olaviam indemnes recedebant. Eo in conflictu Cæſareorum ſupra centum quinquaginta, Saxonum vix triginta ceciderant. Cum autem hoſtis latius ſe diffunderet, intercepta quoque arce Kœnigsberga;
4. Jan. & Olaviam uſque excurreret, Saxones iterum Suecis jungi cupiebant. In quod Duvvalius non prius conſentire volebat, quam Lauenburgicus ſcripto promitteret, Suecicas copias pari cum Saxonicis conditione habendas. Quo obtento cum
7. Jan. omnibus ſuis Olaviam ſe conferebat. Aſt Cæſarei conjunctione iſtorum cognita Neiſſam ſe recipiunt, ſera jam pœnitentia ducti neglectæ occaſionis Saxones ſolos apud Grotcaviam invadendi. Quo tempore Briegenſis Dux, poſtquam diu inter utriuſque partis ſolicitationes anceps hæſiſſet, cum tandem à Fœderatorum exercitu vis oſtentaretur, Briegæ præſidium recipit trecentos Suecos, totidem Saxones, ac æquis legibus cum iſtis tranſigit, quæ tamen ipſum fidem Cæſari datam exuere non cogerent. Briega in poteſtatem redacta Fœderato-
19. Jan. rum exercitus quievit, quoad Arnheimius adventaret; qui ſumto per Ducatum Lignicenſem, Suecorum hoſpitiis aſſignatum, itinere non ſine ambage Wratislaviam verſus tendebat. Interea hoſtis Strelenam, Falckenbergam, Reichenbacum, & Landshutam receperat, ac parum aberat, quin Briegam ex improviſo irrumperet. Oppelam quoque oppidum occupaverat; ſed arcem

BAYERISCHE STAATS-BIBLIOTHEK MUENCHEN

1633. præfectus acriter defendebat, quoad hostis trecentis desideratis inde pelleretur. Apud Olaviam conjuncti iterum Saxonicis Sueci, ad Strelenam bis mille Polonos cum sexaginta desultoribus pugnæ paratos offendunt. Quos Duvvalius acriter invectus post exiguam moram in fugam conjicit, cæsis non paucis, & centum captis. Mox Strelena recuperatur, ubi cum Duvvalius relicti ab hoste adparatus bellici dimidiam partem sibi vindicaret, Saxones contradixerunt, causati suis potissimum auspiciis bellum geri. Et cum vilem particulam velut ex gratia post offerrent, Duvvalius ignominiosum donum respuebat; quæ tamen offensa tunc dissimulata fuit. Cæterum Poloni, quorum aliquot millia Hannibal Dona opimis promissis exciverat, cum nec stipendia solverentur, & prædæ loco vulnera forent, Cæsaream militiam pertæsi domum inglorii revertunt, Arnheimio liberam abeundi facultatem concedente. Ast hostis post conflictum apud Strelenam Grotcavia movebat, desertoque Reichenbaco & Landshuta apud Neissam castris munitis considebat. Contra Fœderati Wansenam recedebant, Jacobum Duvvalium cum viginti amplius cohortibus adventantem expectantes. Is postquam accessisset, Grotcoviam isti invadunt, à Butlari legione infestam, quæ spe subsidii à Cæsareis ferendi non procul inde metantibus strenue resistebat. Sed urgente ex una parte Duvvalio cum Suecis ex altera Clitzingio cum Saxonibus, deditionem facere cogitur ea lege, ut positis armis sacramentum mutaret. Ubi iterum dissensio Arnheimium inter & Duvvalium erupit. Obsessi quippe postquam super deditione cum Duvvalio, & Clitzingio non absque præscitu Arnheimii transegissent, istorum arbitrio relinquebatur, ad Suecos, an ad Saxones quisque se conferre vellet. Sed cum istorum plerique Suecicas partes elegissent, nec supra triginta Saxonicis accedere cuperent, Arnheimius indignatus cum Lauenburgico advolat, Duvvalii pacto se hautquicquam teneri clamitans: simul omnes deditos ad Saxones paucis exceptis abstrahit. Qua injuria offensus Duvvalius ab exercitu Wratislaviam discedebat, relicto imperio in Suecicas copias Felsio Baroni, & tribuno Bohmio. Saxonibus tamen petentibus iterum redibat, dissidio isto utcunque obliterato. Ast hostis accessu Fœderatorum perterritus, Neissa triginta quatuor vexillis sub Schafgotschii ductu firmata, in Bohemiam recedebat; quem Fœderati non ultra Ormachiam arcem, quam & ipsi occupabant, persecuti sunt. Ubi hoste omisso Schvveidnitzam vertunt, ibique exercitu lustrato in hiberna discedunt. Repetita inde à Duvvalio vetus adversus Arnheimium querela super angustiis hospitiorum Suecis assignatorum, quibus ni remedium adferretur, metuendum erat, ne miles Suecicus ad Saxones, qui lautius habebantur, transiret; petitumque ut Sueci pari cum Saxonibus conditione forent, & Odera utrorumque hospitia dirimeret, Suecis Polonicum, Saxonibus Bohemicum latus obtinentibus; utque loca ad Oderam sita pari utrinque militum numero insiderentur. Ad quæ Arnheimius nihil, quod ad rem faceret respondere, ac in diem negotium extrahere, quoad infecta re Dresdam abiret, reditum sui intra duas septimanas pollicitus. Eo digresso Sueci veteribus hospitiis in Lignicensi Ducatu coarctabantur, reliquis per Saxones præreptis. Ita quiescentibus Fœderatis, Fridlandus per otium copias suas ex hæreditariis Cæsaris ditionibus augebat, vi ad militiam abreptis, quos stipendiorum promta solutio non permovebat. Et ut ignominiam cladis ad Lutzenam acceptæ leniret, non paucos Pragæ velut eo prælio turpiter profugos supplicio afficiebat. Circa id tempus fato fungebatur Andreas Cochtizkius, Regius per Silesiam Legatus. Paulo post eodem adpellebat Henricus Matthæus Turrius Comes, qui statim per publicas literas commissum sibi in Suecicas copias summum imperium passim promulgabat; hautquidquam par emendandis malis, quæ Suecorum arma eas per oras premebant. Evangelicos quippe per Silesiam in partes Fœderatorum promptissimos turbabant dissidia inter Suecicos, Saxonicosque duces post Gustavi mortem apertius erumpentia; dum Saxones rem suo tantum arbitrio gerere, Succisque in auxiliariorum loco uti volunt, his vehementer repugnantibus. Unde Silesii anceps utros potissimum respicerent hærebant, cum in illa collisione nemo eorum causam serio susciperet; quin nemo eos obsequio Cæsaris subducere postularet. Et Sueci prævalentibus ibi Saxonibus paulo minus quam ab hisce pendere, ac inter molestas dissimulationes tempus transigere cogebantur, satis habentes, quod in partem adhuc rerum ibi admitterentur. Neque ex hiberna isthac expeditione, & quod ita repente à fugiente hoste recessum erat prudentes præclari quid augurabantur. Superiore anno, dum intempestive Fœderati in diversa abeunt, Neissa & vicina loca amissa erant. Ea hac expeditione recuperabantur, sed direpta ac fere destructa; ac Neissa tamen in manibus hostium remanserat. Pleraque transeuntibus hinc inde exercitibus, post hospitiis militum vastata. Militum affatim; sed quorum plures hiberna expeditio absumserat, quam novi delectus supplebant. Non nihil damni hostibus illatum; sed quod jacturam, quam Fœderatorum copiæ fecerant, non æquaret. Nec minus altius suspicandi ansam præbebat, quod prout quisque in partes fidissimus, durissime haberetur; qui tamen nihil magis querebantur, quam isthoc modo media sibi communem sublevandi causam subtrahi, exhausto per transeuntes exercitus, & hospitia in amicorum terris sumta stipendiorum fonte.

Poloni domum abeunt.

Inter Duvvalium & Arnheimium dissensio.

13. Febr.

1633.

7. Febr.

26. Febr.

Status per Silesiam confusus.

§. 27. Interim in Suecia conventu Ordinum indicto fundamenta rebus domi forisque deinceps gerendis firmantur, dum Christina, Gustavi Adolfi filia Sueciæ Regina denuo declaratur, eique ab omnibus fides datur. Simul antea facta Sigismundi, filiorumque ejus à Regno Sueciæ exclusio denuo sancitur, pœna perduellionis in eos statuta, qui de istis recipiendis mentionem facerent. Tum Reginæ tutela, Regnique administratio quinque summorum Collegiorum capitibus, quorum locum uno vel altero absente senior Collegii suppleturus erat, confirmatur, queis tamen in consilium Senatus Regni adhibendus erat. Cæterum ab Oxenstierna Gustavo adhuc in Borussia bellum gerente, ejus jussu concepta erat Regiminis forma, uti ipse ferebat; quam Rex sibi prælectam minutiis quibusdam exceptis probaverat, sed mole rerum præpeditus, ac morte ingruente eam subscribere, ac promulgare non poterat. Id scriptum post mortem Regis ab Oxenstierna ad Senatum missum, ut quæ optima ipsis viderentur, retinerent, cætera mutarent aut omitterent. Idem tunc selectis Ordinum communicatum vehementer arrisit; sed quo minus in pragmaticæ sanctionis vicem promulgaretur, tempus tunc non tulit. Ut tamen eam formulam in gubernando

Conventus Ordinum in Suecia, decretum. 14. Mart.

Forma Regiminis.

1633. do Regno Administratores interim præ oculis haberent, placuit. Denique firmando adversus aliorum invasiones Regno novi delectus, in quos vivo adhuc Gustavo consensum fuerat, ocyus agi jubentur. Ut tamen sub recenti imperio plebis animi placarentur, cui præcipuum querelarum argumentum tributa fere sunt, ea quæ nuperis annis augmenta vectigalibus addita fuerant, remittuntur; etsi alias tempora Regni reditus augeri potius suaderent. Ista omnia summa Ordinum consensu decreta Polonorum, Danique machinationes non parum disturbarunt, qui Suecia post Gustavi mortem motibus intestinis convulsa, in turbido piscandi occasionem oblatum iri speraverant; sed nunc postquam nihil intus vacillare deprehenderent, falso se rationes iniisse taciti indignabantur.

Conventus Heilbrunnensis.

§. 28. Nec minus res Suecorum per Germaniam firmabat Conventus Ordinum Protestantium Circuli Franconici, Suevici, & utriusque Rhenani Heilbrunnæ indictus, quem Saxoniæ Elector per literas variis rationibus apud præcipuos Ordinum impedire frustra sategerat. Is quippe velut Lipsiaco decreto caput Protestantium declaratus sibi jus convocandi competere obtendebat, eoque communem Protestantium conventum animo agitabat, ut sibi arbitrium belli pacisque vindicaret, & Ordines ad stipendia suo exercitui solvenda adstringeret. Sed Ordines neglecto Saxone circa initium Martii frequentes convenerant, Wurtenbergicus Dux, Badensis Marchio, & complures comites; cæteri Legatos miserant. Cum in Oxenstiernæ hospitio convenirent, & is inter quosdam super priore loco controverti animadverteret, præveniendis hisce litibus nulla sedilia inferri jubebat, & stans apud stantes exponebat: quæ causa Gustavo Regi fuerit arma capiendi; utque ipsius progressibus Protestantes animos sumserint fœdus Lipsiæ ineundi, libertati suæ, sacrisque defendendis. Eo fœdere vi hostium dissipato, plerosque Ordinum peculiaribus pactis Gustavo innexos arma cum ipso adversus Cæsarem Ligamque sociasse. Inde Regi consilium fuisse universos in unum corpus componere, summa rerum rite digesta; eoque fine quatuor superiorum Circulorum conventum indixisse; cui cum ipse adesse, in Saxoniam avocatus non potuerit, se à Rege destinatum fuisse, ut ejus nomine quæ in rem communem viderentur exponeret. Nec evocato licet rebus humanis Rege negotium istud à se abdicatum. Et quanquam universos per Germaniam Protestantes in concilium coire optandum fuerit; cum tamen res moram non ferat, & in amplis ejusmodi conventibus negotia non sine magnis ambagibus evolvantur, se communem conventum expectare nec voluisse, nec potuisse. Inde petebatur, ut deliberare, ac decernere velint de Circulis istis fœdere inter se connectendis ad restituendos oppressos Ordines, vindicandasque Imperii leges, ac ut Coronæ Suecia satisfactio præstetur: neve in peculiares tractatus singuli cum hostibus descendant; & quæ pœna in eum statuenda sit, qui à fœdere secessionem fecerit. Cumque Cæsar adversus jurata pacta hactenus libertatem publicam oppressum iverit, strenue auxiliantibus Ligistis, an non tam ille, quam hi hostium vocabulo publice nuncupandi sint? Præter hæc de numero exercituum, novis delectibus, summa belli directione, disciplinaque militari agendum erat. Ac denique si placuerit Suecia auxilio ad scopum istum obtinendum uti, quousque judicent eidem in causam descendendum, & quid vicissim Suecia, si ipsa aliunde invadatur, expectandum sit. Ista capita cæteris, qui ad Conventum non accesserant, & inprimis Saxoniæ Electori ab Oxenstierna transmittebantur. Quæ plerisque probata Saxoni hautquidquam ad palatum erant: qui & ideo literis ad Conventum scriptis ostendebat magni momenti ista esse; nec dubitare se, quin expenderint, quid Imperio debeant, quæ ad universos Protestantes, quæ ad Electores pertineant; simul ne temere in extrema eatur monebat. 1633. 3. April.

Ordinum deliberatio.

§. 29. Ad ista porro deliberanda cum Ordines descenderent, ab initio nonnullis, ac præcipue Suevicis videbatur de fœdere ad conventum universorum Protestantium rejicere, ubi etiam de directione rerum sit constituendum; quæ tantisper Oxenstiernæ deferenda sit. Post tamen universi sententiam suam super singulis capitibus scripto conceptam Oxenstiernæ obtulerunt. Qui præfatus quæ modestia requirebat, non pauca circa id scriptum libere monebat; velut quod circa pleraque nihil certi decernatur, ac res in longum extrahatur; & quod scrupulose nimis & ambigue quædam concepta videantur, cavillandi ansam præbitura; cum tempus nunc non ferat formularum aucupia trutinare, sed hostiles gladios jugulo omnium imminentes averruncare. Fœdus inter se, & cum Sueeis à confirmatione communis conventus Protestantium videri suspensum, labili nimis fundamento. Præposteram religionem esse, cum arma adversus Cæsarem arripuerint, hostis vocabulo abstinere; cum ni justi Cæsaris hostes esse velint, non possint non rebelles esse. Etsi Suecorum parum interfit, qui aperte se Cæsaris hostes ferant. Consultissimum porro esse proprio milite, argentoque rem gerere; si quid ab exteris obtineri queat, in lucro putandum. Directionem belli ab Ordinibus sibi delatam, etsi cum infinita molestia conjunctam, se ideo non recusare, quod alias patriæ suæ rebus consuli nequeat. Sed ut in singulis Circulis peculiares directores constituantur, qui in ipsius acta censuram quandam exerceant, id se ferre nolle: neque eam jam rerum faciem, ut omnia ad unguem exigi queant. Quia porro militi stipendium non solvatur, rapto cum vivere non adeo grande piaculum habendum; cum is conductus sit, ut in hostem, non ut in famem pugnet: ac non magis de petulantia militum, quam eorundem conservatione dispiciendum. De cætero amputandis moris, quas multitudo consultantium pariebat, pollicebatur Oxenstierna, se salvo ipsorum judicio sententiam suam ad modum fœderis conceptam declaraturum. Enimvero id quoque ab Oxenstiernio observabatur, non solum multos occultas per artes Cæsaris, ac consilia Saxonis vacillare, qui omni modo laborabat, ne summæ rei directio ipsi committeretur; sed & quemlibet privato suo emolumento inhiare, & alios bona Ecclesiastica, alios insignia feuda, & simile quid captare: quæ nisi statim annuerentur, offensa in promtu erat. Quam ob causam ipse quoque Rex Gustavus jam pleramque partem occupatarum terrarum aliis donaverat, aut promissis adsignaverat, ac inter alios Wilhelmo Hassiæ Landgravio Fulda, Paderborna, Corbeia, & Monasterienfis præsulatus cesserant: quæ promissa Oxenstiernæ utique implenda erant, ut è provinciis bello occupatis nihil Suecis præter Moguntinam ditionem, de qua tamen & ipsa nonnullæ particulæ decerpebantur, 1633. 17. Mart.

Oxenstiernæ propositio. 8. Mart.

1633. tur, reſtaret. Nec aliud quid ſuppetebat, ut ad communem cauſam amplectendam alacres fierent, niſi ut in partem prædæ admitterentur. Quorundam donationibus ea lex dicebatur, ut ipſi militibus ſatisfacerent. Alii pecunias ultro offerebant.

Oxenſtiernà rem urget.

§. 30. Id tamen Oxenſtierna pro cujusque captu adhibitis rationibus effecerat, ut Ordines in plerisque capitibus propius ad ſcopum accederent, ac formulam fœderis à ſe conceptam expendendam aſſumerent. Qui ut decretum maturarent, ille potentiam ac vigilantiam hoſtium oſtendebat, quibus nihil magis cordi, quam iſtos inter ſe diviſos opprimere; qui & ipſi non procul abſint, ſed in viſceribus eorum hæreant. Apud noſtros exercitus plus ſpei, quam virium; qui hactenus non tam ſtipendio, præmiisque, quam promiſſis allecti officium fecerint, fragilibus ad diuturnitatem vinculis. Gemina hiſce ingerebat Legatus Gallicus Feuquierius, ad Societatem Succicam amplectendam ipſos hortatus, ſimul Regis ſui ſtudium in eas partes extollens. Et hæc quidem palam. Sed idem in occulto apud ſingulos efficiebat, ut quod Oxenſtiernæ deferebatur directorium moleſtis conditionibus circumſcriberetur, per quas ejus vis valde enervaretur, idemque maximo cum labore & moleſtia ipſi foret gerendum. Tum & ne Moguntina ditio in ipſum conferretur, impediebat, eo uſus prætexto, quod pacem utique pro ſcopo belli habentibus cavendum ſit, ne tali ratione tractatus reddant difficiliores. De cætero tam hujus quam Oxenſtiernæ hortamenta non parum conferebant ad maturandum decretum, in quod citius, quam à multis creditum fuerat, ab univerſis eſt conſenſum.

Daniæ Rex mediationem ſuſcipit.

§. 31. Dum iſta Heilbrunnæ agitantur, interea Daniæ Rex tanto diligentius pacis ſe conciliatorem ferebat, quod metueret, ne res ſuas in Germania poſt Guſtavi mortem ita ſtabilirent Succi, ut deinceps haut facile inde poſſent dimoveri. Et plane in eo Danus cum Cæſare conſpirabat, ut Succi Germania, & præcipue maris Baltici ora ſpecie tractatuum depellerentur, & vacuis manibus, aut erubeſcendo præmio domum ablegarentur. Conſtabat quoque Cæſarem Dano Bremenſem, Verdenſem, & Butzovienſem Præſulatus promiſiſſe, à filio ipſius poſſidendos, & ut per vectigal in Albi inſiturum Hamburgenſes emungere liceret, ſi pacem Germaniæ ex dignitate & emolumento Cæſaris procurare amotis ſimul Suecis poſſet. Quod ipſum & Saxo omnibus modis quærebat; qui à Legato Grangio petierat, ut Galliæ Rex Suecis perſuaderet, ſumma argenti loco præmii accepta ſolo Germanico decedere. Enimvero uti Cæſari Saxonique nullus mediator Dano potior videbatur, redigendis ad æquilibrium Suecis: ita hi nemini minus, quam Dano cauſam ſuam committere cupiebant. Cum tamen ſe ultro offerentem ita abrupte rejicere non poſſent, obliqua ratione eludere conabantur, propoſitis ad mediandi ſimul officium Gallis, Hollandiſque, quorum illis è mari Baltico nulla æmulatio, & proficuum Suecorum potentiam gliſcere, Auſtriacis ad latus poſitam. Quos ſi Cæſar recuſaret, aut iiſdem Hiſpanum adjungere vellet, occaſionem datum iri ſperabant, omnes mediatores una cum Dano amoliendi. Cæterum ab initio Danus eo faciliorem deſtinatis ſuis ſucceſſum ſibi pollicitus fuerat, quod Suecorum res in Germania ultro corruituras putaret, Saxone in diverſa abeunte, & Ordinibus imperia à Viro equeſtris dignationis, eoque extraneo accipere dedignaturis, cujus & ipſe autoritatem limis oculis adſpiciebat. Quin & aliquid turbarum inteſtinarum in Suecia oriturum ſperabatur. Hoc igitur conſilio Danus jam ſub finem anni nuper elapſi operam ſuam circa conciliandam pacem Cæſari per literas, & mox miſſo legato obtulerat. Idemque poſtea per Reventlovium apud Saxonem, & Brandeburgicum Electores tunc Dreſdæ congregatos inſinuaverat. Id Dani officium Saxo quidem citra exceptionem accepta bat. Sed Brandeburgicus majore cum circumſpectione honeſtam tutamque pacem à ſe optari quidem reſpondebat; id tamen valde metuendum eſſe, ne pars adverſa ejus vocabuli illecebris ipſos circumvenire conetur. Igitur primo omnium diſpiciendum, quæ paci ſtabiliendæ cautio inveniri queat. Tum tollenda, quæ Proteſtantibus juſtam diffidendi cauſam præbeant. Quod ſi tamen æqua ſtabiliſque pax, & cui nihil inſidiarum ſubſit, opera Daniæ Regis procurari queat, id gratiſſimum ſibi fore, ſeque ea ſuper re cum Oxenſtierna, aliiſque communicaturum. Conſultum tamen ſibi videri, certas pacis leges alteri parti proponere, ad quas expediendas citra ambages accedatur; cum hactenus obſervatum ſit, omnes tractatus eludendis Evangelicis ſuſceptos. Iſthanc Legati Danici propoſitionem, ſutumque reſponſum Saxo Oxenſtiernæ quidem modeſtius ſignificabat; ſe de prono ipſius in pacem animo non dubitare, utque autoritate ſua iſtos tractatus promovere velit, petebat. Sed cæteros Ordines impenſius ad pacem amplectendam hortabatur, addito, ſe communem conventum, quem indicere in animo habuerit, differre, ne forte congreſſus pacis cauſa mox inſtituendus iſtius concurſu impediatur. Ut tamen eo paratiores ad omnia ſint, ſe decem, aut octo dies ante dictam conventui diem legatos ſuos miſſurum, idemque ut cæteri faciant hortari, quo conſilia invicem conferri, & de compacto omnia geri poſſint.

1633.

10. Febr. Dani apud Electores de pace propoſita.

Saxonis conſilia pleriſque diſplicent.

§. 32. Enimvero quæ à Saxone proponebantur, non omnibus ad palatum erant. Nam & plus illeſibi, quam par erat, arrogaverat non ſine diminutione aliorum, quorum intererat; dum inconſultis cæteris tantum non præſcribere aggreditur, quid ipſis ſequendum ſit. Nec obſcure adparebat, Cæſarem peculiares cum Ordinibus tractatus agitare, excluſis Suecis; quorum tamen Rex Guſtavus ita de iſtis meritus erat, ut citra illos pax concludi nec poſſet, nec deberet. Eam ſuſpicionem augebat, quod Wartenslebius Legatus Danicus, Vienna Dresdam regreſſus, cum retuliſſet, quam ample Fridlandus, ac Cæſaris conſiliarii de ſtudio ſuo in pacem jactaſſent; adderet, de Suecis nullam mentionem factam. Denique & id neceſſarium videbatur, inter Ordines prius, quam ad tractatus accederetur, conveniri ſuper formula ſalvi conductus, mandatorumque, & in quas leges pax concludenda ſit. Nam iſta ad conventum de pace dilata facile diſſidium inter ipſos excitare poſſe, adverſariis tantopere captatum. Nec propoſitos à Saxone decem aut octo dies tantæ molis negotio, & quod ad tam multos pertineat ſufficere; inprimis ſi quis conventuum Teutonicorum indolem ſpectet.

Plures pacis Mediatores ſeſe offerunt.

§. 33. Præter Daniæ Regem pacis conciliatorem quoque verbo ſe ferebat Galliæ Rex, etſi revera ipſi magis placeret bellum in Germania continuari, quod eo modo turbas Galliæ inteſtinas intercipi crederet; ſimul particulæ cuipiam Germaniæ inhiaret. Angliæ Regem Danus ſibi hujus operæ ſocium adſciſcere cupiebat. Quin & Poloniæ Rex, & Hollandi, & Palatinus Neoburgicus,

1633. De Mediatorum multitudine judicium.

cus, & Moguntinus atque Colonienſis Electores aliquas circa pacem partes ſibi aſſertum ibant. Eam tamen mediatorum multitudinem prudentiores parum proficuam judicabant, ob æmulationem inter ſe, diſcrepantes utilitates, & conſilia in diverſum tendentia, tractatibus ingenti remoræ futura. Quin & facile inter tot Principes ſuper priore loco, uti in tractatibus Boruſſicis factum, diſſidia oriri poſſe, ad quæ componenda aliis mediatoribus opus ſit futurum. Fortaſſe quoque Mediatorum quoſdam privata ſua negotia in hunc tractatum deducturos; uti jam à Polono Legato propoſitum ſit, annon ſimul controverſia inter Suecos Polonoſque componi queat? Eorum porro aliqui huic aut illi parti parum grati. Moguntinus & Colonienſis Ligæ præcipui, quicum Suecis bellum erat. Neoburgicus Brandeburgico ſuſpectus, & Hiſpano nimis devotus. Gallus, Anglus, & Batavi Evangelicis grati, Cæſareis inviſi, quod Gallus, & Hollandi Suecorum fœderati forent, Anglus Palatinæ cauſæ ſtuderet. Ac non obſcure Reventlovio Cæſarei ſignificaverant; ſi iſti tractatibus immiſcerentur, à ſua parte Hiſpanum adſciſcendum: quo interveniente omnia ſine dubio difficiliora fore. Polonus Auſtriacis gratus, à Suecis nullo modo admitti poterat. Aſt Dani mediationem Saxo ſtatim acceptaverat, & Cæſar probabat, cui reſpuendæ Sueci non ſat coloris reperiebant. Unde & ipſe præ cæteris pacis negotium perſequebatur. Super quo etiam Oxenſtierna,
11. April. cum Heilbrunnæ de ſumma rerum foret tranſactum, ſelectis Ordinum ſecreto, proponit, ut antequam diſcedant deliberent, quibus conditionibus pax placeat; quæ ſuper ea Directori mandata ſint danda; qui Mediatores, & quouſque admittendi; num induciæ tantiſper ineundæ, quas hoſtis adpetere, nec Saxo recuſare videatur, ipſe tamen Proteſtantium rebus exitioſas judicet? Tandem quid agendum, ſi Saxo ſeparatim cum Cæſare tranſigat, quem ab hoc non abhorrere, tum alia indicia, tum geſta per Sileſiam arguant? Ac Guſtavum Regem jam de hoc caſu cogitaſſe, nec magnopere cum formidaſſe, modo copiæ iſtius Cæſari non accederent, & tranſitus per ejuſdem ditionem relinqueretur. Verum quod Legati ſuper hiſce in mandatis ſe haut habere excuſarent, nihil certi tunc decretum.

Fœdus Heilbrunnæ concluditur. 13. April.

§. 34. Aſt ſuper negotio, ob quod conventus Heilbrunnæ indictus erat, ita demum concludebatur; ut inter Ordines quatuor Circulorum invicem, & cum Regina Sueciæ fœdus ſit pro aſſerenda libertate Germaniæ, legibusque Imperii, utque Ordines Proteſtantes reſtituantur, pax circa ſacra & profana ſtabiliatur, ac Coronæ Sueciæ pro meritis ſatisfactio præſtetur. Quæ tamen ſingulis Ordinibus cum Suecis intercedebant pacta ſalva perſiſtere jubebantur, quantum illis hoc fœdere non ſit derogatum, quæ nec ipſa huic fœderi obeſſe debeant. Inde directio rerum, quæ ad fœdus ſpectant, Oxenſtiernæ defertur, cui Conſilium quod vocabant *Formatum* adjungebatur. Cautum quoque, ne cuipiam peculiares cum hoſte tractatus ſuſcipere liceat, niſi de Conſilii conſenſu; qui ſecus fecerit hoſtis loco ſit. Tum de ſuſtentandis exercitibus, ſtipendiis, adparatu bellico, commeatu, diſciplinaq; militari conſtitutum. Promittebant quoque Ordines, ſe Suecos in poſſeſſione eorum, quæ armis in Germania occuparint, defenſuros, quoad idonea iiſdem, & æqua ſatisfactio obtingat. Quæ omnia tamen Ordines licitæ defenſioni, cujus neceſſitatem iniquitas adverſariorum impoſuerit, à ſe ſuſcipi teſtabantur, non ut cuiquam injuſta vis inferatur, & ſalva imperii
17. April. majeſtate. Id fœdus Oxenſtierna ſtatim Saxoniæ Electori, cæteriſque per Germaniam Proteſtantibus communicat. A Fœderatis autem Ordinibus cætera eorum Circulorum membra, quæ ad conventum legatos non miſerant, ad fœdus amplectendum invitantur. Galliæ quoque Rex rogatur, ut deinceps eam cauſam favore auxilioque ſuo ſublevare velit; ſimul quod ordines fœderi inter Ipſum Succoſque tunc renovato non acceſſerint, defectus mandatorum obtenditur. Nec minus, quæ ex re videbantur, ad Angliæ, Daniæque Reges perſcribuntur. Præter fœdus autem quod paſſim publicabatur, ſeparata capita concipiebantur, quę ad executionem fœderis ſpectabant. Denique & cum Equeſtri Ordine, qui per hos Circulos habitat, ſuper conferendis pecuniis tranſactum. Quia porro hoc fœdere *Neutralitas* inter Evangelicos ſublata erat, & qui ejus obtentu communi cauſæ ſe ſubtrahere conarentur, hoſtium loco habendi decernebantur, Georgius Landgravius ſibi metuens poſt cum Cancellario agebat, ut ſibi certam pecuniæ ſummam contribuenti à belli conſortio remoto eſſe liceret. Quod etſi palam annuere Oxenſtierna propter exemplum nollet; connivere tamen, & decretum Heilbrunnenſe circa illum exſequi differebat; Saxoniæ Electore pro genero intercedente, quem omnibus modis conciliare communis cauſæ intererat. Quanquam autem quæ huic bello gerendo deſtinabantur media tantæ moli haut ſufficerent, cum tributa ab Ordinibus deſcripta non multum ſupra vicies quinquies centena millia uncialium adſcenderent; Oxenſtiernæ tamen haut conſultum videbatur nimiis oneribus Ordines in deſperationem conjicere; ſed obtentis, quæ præſens rerum conditio ferebat, cætera Divinæ Providentiæ, ac tempori committebantur. Revera autem fœdus illud Heilbrunnenſe Sueciæ non mediocri gloriæ cedebat, quippe cujus nomine & auſpiciis bellum gerebatur, & in cujus arbitrium directio belli collata erat, pacis quoque tractatibus fere ab eadem pendentibus. Unde & vicinis ad Suecos reſpiciendum erat; ac tam valido fœdere ſtipatos malevoli haut temere laceſſere audebant. Nec parum ad rem faciebat, quod Ordines ad curandam Suecis ſatisfactionem ſeſe obſtrinxiſſent; de qua tamen diſtinctius ſignificare tunc non viſum, ſed ad finem belli reſervatum, ne illi rem forte difficultatibus involverent, quibus aliquid eadem deceſſurum videbatur.

Oxenſtierna Palatinatum reſtituit. 14. April.

§. 35. Ad eum conventum Regina Bohemiæ tribunum Kolbium miſerat, qui reſtitutionem Palatinatus peteret; de qua & Brandeburgicus inſtabat, & ut Palatini liberi ad conventum iſtum admitterentur, quod ipſe ac Saxo nunquam in Friderici proſcriptionem conſenſerint. Eam reſtitutionem, jam à Guſtavo Rege decretam, Oxenſtierna non ulterius differendam judicabat, obligandis ſibi Palatinis, Brandeburgico, Angliæ Rege, & Hollandis, quorum contra offenſa metuebatur, ſi moras circa iſtam necteret. Et cum utique illa reſtitutio fieri deberet, multum gratiæ acceſſurum erat, ſi ultro facta videretur. Plus quoque emolumenti ad communem cauſam ea regio conferre poterat ſub domini adminiſtratione, quam inter iſtam confuſionem relicta. Quod ſi Palatinatus conſervaretur, gratia facti perſtabat: Sin iterum amitteretur, culpa in eos redundabat, qui iſtum tueri neſcierant, ſalva Suecorum gloria. Sed & Palatinorum amici ad arma Suecorum fulcienda, & ut hi ſua quoque ſatisfactione potirentur, incubituri ſperabantur. Igitur eo conventu Friderici hæredes in ſeſſionem, ſuffragiumque, & dignationis Electoralis exercitium reponebantur. Tum quæ à Suecis in Palatinatu tenebantur, & deinceps occupanda eſſent, iiſdem

1633. restituebantur, nisi quod Sueci Manhemum tantisper prætidio tenere vellent; qui sibi certam pecuniæ summam vicissim stipulabantur, & ut sacra ad formam *invariatæ* Augustanæ Confessionis per Inferiorem Palatinatum libera permitterentur. Adversus eam tamen Palatinorum restitutionem postea Saxo protestabatur, velut ea in sui deminutionem tenderet; cum ipse eandem præstare nec posset, nec vellet. Et quanquam Brandeburgicus per Leuchtmarum Legatum cum ipso ageret, ut eandem probare vellet; is tamen non minus hanc, quam universa Heilbrunnæ acta abnuere pergebat. Quæ res Brandeburgicum non mediocriter mordebat, sic ut amicitia cum isto aliquantum refrigescere videretur. Contra Brandeburgicus eo tempore singulare in Suecorum res studium ostendebat, non solum propter communem Protestantium causam, sed & quod spem concepisset filium Fridericum Wilhelmum per connubium Christinæ Reginæ ad Coronam Sueciæ promovendi; quæ res etiam tunc plerisque successura credebatur. Nec ab eo matrimonio Senatus Sueciæ valde abhorrebat. Nam par utrinq; conditio, & ætas; & Gustavus pater voluerat. Nec parum ea conjunctio factura videbatur augendæ potentiæ Sueciæ, ac dominio Maris Baltici stabiliendo, belloque Germanico facilius sustinendo, ac ut Pomerania citra invidiam Sueciæ Regno adjungeretur, lisque infinita, quæ eo nomine surrectura erat, in herba suffocaretur. Ex adverso obstabat diversitas sacrorum, & quod, nisi Suecicis moribus imbueretur Princeps, graves in Regno mutationes meruerentur, invisо jam olim exterorum regimine. Et propria potentia subnixus libertati Suecorum prægravis futurus erat. Nec Christinæ ætas adhuc consensui declarando capax: & antea placuerat, ut illa alicui è familia Regia collocaretur. Cæsar quoque, & Poloni quantum possent adversaturi erant, à quibus infinita Sueciæ bella imminebant. Danusque tanto ægrius repulsam filii sui laturus erat. Nec minus ante oculos versabatur indignatio liberorum Joannis Casimiri Palatini, & aliorum Germaniæ Principum Regiæ prosapiæ innexorum, si iste præferretur; quibus etsi ad Coronam nihil juris competeret, molestum tamen futurum erat, sui nullam plane rationem haberi. Quin jam Palatinus è Senatu quæsiverat, cum ipsius liberi familiâ regia orti sint, num ad usum Sueciæ, an Germaniæ illos educare debeat? Cui Senatus reposuerat; se isthanc quæstionem non nisi de successione ad Regnum capere posse; de qua aliquid movere sibi periculosum, ipsi Palatino invidiosum fore apud Reginam viduam, velut is mortem Christinæ expectet. Ac commendasse quidem Gustavum Palatini liberos Senatui, sed ad nihil, quod ipsius filiæ, aut juribus Regni præjudicio foret. Enimverò salus & incrementum patriæ omnibus
18. Mart. rationibus præponderabat. Et inde Oxenstiernæ in mandatis dabatur tractatus à Gustavo Rege cœptos non abrumpere, si quidem res serio ab Electore, uti profitebatur, ageretur: iis tamen legibus, ut Princeps sacra Lutheranorum amplexus in Suecia educetur, moribus ac lingua gentis imbuendus, atque Pomerania in perpetuum Regno Sueciæ connectatur; & si quid præterea Sueciæ salutare judicet. Quicquid enim tandem futurum esset, saltem ea spe Electorem istum conciliari rebus Sueciæ tunc expediebat. Quod negotium tamen diu extractum demum successu caruit.

Saxo Palatinatus restitutionem improbat.

Brandeburgicus connubium Christinæ Reginæ cum filio suo affectat.

§. 36. Missus quoque à Galliæ Rege ad conventum Heilbrunnensem fuerat Feuquierius, ut quæ consilia ibi caperentur observaret, eaque in Regis sui usum verteret. Ac initio quidem is Galliæ Regem fœdere cum Suecis, eorumque Sociis in Germania innectere conabatur. Sed cum Oxen- 1633.
stierna animadverteret Gallo prærogativam aliquam quæri, eundemque arbitria rerum in se tracturum, simul quod subsidium pecuniarium eo obtentu liberæ Suecorum dispensationi subtrahendum foret; id fœdus declinabar, defectum mandati excusans. Nec tamen ingratum sibi ferens, si ipse separatim cum Ordinibus tractare velit; quibus Sueci hautquidquam stringi velint. Igitur eo conatu depulsus Legatus Gallicus, fœdus cum Gustavo 13. April.
Rege quondam initum renovat, paucis tamen locis ob mutatam interim rerum faciem interpolatum. Inter quæ sacris pontificiis per loca à Suecis occupata cavebatur, utque Clericis fidem Suecis datam servantibus nihil noxæ inferatur. Tum circa *neutralitatem* cum Bavaro Ligistisqué, hactenus ab his repudiatam, Gallus deinceps quoque se laboraturum profitebatur, ut tamen super eadem Suecis concludere liceat, quæ statui suo expedire visa fuerint. Id fœdus eousq; prorogabatur, quoad firma pax obtenta foret; utque si quis sociorum post pacem factam læderetur, is conjunctis ipsorum viribus tutus præstaretur.

Fœdus cum Galliæ Rege renovatur.

§. 37. Eodem accesserat Angliæ Regis Legatus Robertus Amstruterus, super restitutione Palatinatus, & fœdere cum Oxensternio acturus. Sed cum ad rem accedendum esset, agnoscebat Legatus, sua mandata ad præsentem rerum faciem non quadrare. In Anglia quippe creditum fuerat, Suecos post Gustavi Regis mortem nullo amplius numero esse, ac omnes in Saxonem respicere. Ita sinistre quoque prior Legatus Henricus Vanius super restitutione Palatinatus Regi suo retulerat, ut is non mediocriter offensus fuerit. Cum autem ipse nunc aliter plane rem se habere deprehendat, nova sibi mandata domo expectanda ferebat. Is tamen non spernendam operam Oxenstiernæ hoc conventu navabat. Cum enim Galli ob respectum potentiæ, & quia auri affatim inter Deputatos distribuebant, maxima autoritate pollerent, ut pro lubitu Oxenstiernam, si ex re ipsis videretur, administratione rerum dimovere possent: Anglus sociata cum isthoc opera Ordinibus demonstrabat, quantum periculum sacris ipsorum immineret, summa rerum ad Gallos redeunte; qui & parcius istis circa incrementa suæ religionis satagentibus favebant, ne Catholicorum animos à se alienarent; & his ultro fœdus cum Suecis imputabant, velut qui ritus Romanos passim abolituri fuerint, ni Galliæ respectus obstitisset. Sed idem Anglus cum insinuaret, Regi suo propositum protegendo Palatinatui peculiarem in Germania exercitum alere, Oxenstierna plane abnuebat, quod facta heic rerum dispositio non parum sit confundenda. Quin non obscure innuebat, revocaturum se potius Palatinatus restitutionem, quam id admissurum. Ac multo satius esse ipsius Regem ad Galli exemplum fœdus cum Suecis inire, ac quotannis pecuniarium subsidium præstare, permissa insuper militem in Regnis suis conscribendi facultate. Quæ & ipsa satis sibi probari testatus Legatus in Saxoniam abiit.

Cum Anglico Legato acta.

§. 38. Hollandorum Legatus Cornelius Pavius summam pecuniæ ad bellum offerebat; pollicitus insuper, siquidem induciæ cum Hispanis, super quibus tunc tractabatur, succederent, ipsos milite, & pecunia causæ communi subventuros: Sin bellum continuetur, valida impressione hostem distracturos, non modico Suecis levamine. Cæterum eodem tempore Hollandi non mediocriter Bremensi provinciæ inhiabant, eoque per Legatum suum Foppium Aizemam apud Salvium quæ Suecorum mens inquirebant, polliciti, si eam ditionem Sueci concedere velint, se vicissim fœdere

Cum Hollandis acta.

1633. dere inito laboraturos, ut ipsis omnia loca ad Mare Balticum retinere liceat. Quæ à Suecis surda aure transmittebantur.

Dux Bernhardus in Bavariam tendit.

§. 39. Inter ista ab expeditionibus bellicis non cessabatur. Cum enim Bavarus amissa Bamberga parum moveretur, quo minus Hornio totis viribus incumberet; consultum videbatur Ducem Bernhardum ad Danubium se conferre, in itinere præcipua Superioris Palatinatus loca occupaturum laxandis Noribergæ subvectionibus. Ne tamen Franconia interim incursionibus è Bohemia pateret, VVilhelmus Saxoniæ Dux sub Tupadelio manum contrahebat, quæ adjunctis provincialium selectis, apud Svvinfurtum, si quid ingrueret, præsto esset. Sed cum hosti in Superiori Palatinatu è Bohemia vires accessissent, simul VVeissenburgum in Norico ob famem periclitaretur, satius visum Duci Bernhardo, omisso Palatinatu ad dextram flectere, & VVeissenburgum annona illata firmare; inde irruptionem in Bavariam tentare, aut Hornio

13. Mart. jungi. In itinere VVeismanum oppidum, inde Eschenbacum expugnatur. Herriedæ cum inter tractatus obsessi in colloquutores tela emitterent, quic-

23. Mart. quid in armis repertum cæditur. Postera die Joannes VVertanus cum duobus equitum millibus ad Ohrenbaviam repente hospitia Suecorum involabat; sed illi strenue captis armis post acrem conflictum hostem pellunt, trecentis cæsis, ducentis amplius captis, duobus cum vexillis. Inde Donavvertam Dux, ac mox Augustam tendit, cum

Hornius Duci Bernhardo jungitur. Hornio copias sociaturus. Is quippe quamvis Rheingravii turmis auctus, hostique viribus non impar, ut tamen bellum in Bavariam eo majore cum terrore infunderetur, magnopere expetierat,

1. Mart. ut Bernhardus Dux una ingrueret. Ipse interim contractis copiis Balinga movens superato Danubio in hostem tendebat; quem hic hautquidquam expectans Campodunum abit, quo insequi per aspera itinerum gravatus Hornius Mundelheimum expugnat. Contra Bavarici contracta è vicinis præsidiis manu, Rainam ad Licum per supinam Suecici militis negligentiam interceperant. Ad

12. Mart. Augustam juncti Bernhardus Dux, & Hornius transmisso Lico in Bavariam irrumpunt; quos Al-

30. Mart. tringerus Bavaricus Dux expectare non ausus Monachium recedit, amissis in itinere moratoribus, & impedimentorum parte. Suecici ad Dachaviam interea subsistunt, quoad Leonhardus

Torstensonius Landsbergam expugnat. 13. April. Torstensonius, qui nuper captivitatem cum Comite Harrachio permutatus evaserat, Landsbergam vi expugnasset. Hinc cum periculosum videretur in conspectu hostilis exercitus Isaram transire, aut Monachium tentare, Neoburgum ad Danubium ibatur, ab hoste ultro desertum; quo ex loco Franconiæ, Sueviæque præsidio esse, simul Bavariam, & Superiorem Palatinatum premere possent.

Conspiratio in exercitu Suecico. §. 40. Enimvero quo minus tam valido cum exercitu ulterius aliquid suscipi posset, in causa erat erumpens tunc inter præfectos militares conspiratio; cui nisi mature obviam fuisset itum, facile summa rerum inde ruinam trahebat. Præcipui incentores erant Pfulius quem minorem vocabant, & Joachimus Mitschlasius tribunus, vir astutus, & volubilis linguæ. Hi reverentia adversus Gustavum Regem jam exolita, autoritatem Oxenstiernæ, & Ordinum fœderatorum inter vilia habere, ac residua sibi multorum annorum stipendia, præmiique loco opima prædia expostulare cœperunt. Labores à se immensos exhaustos; ne hiemem quidem ad requiem concedi. Omnes Heilbrunnæ de castigando milite clamitare; de præmiis nullum verbum. Immensam tributorum vim, ac partas bello provincias paucis in prædam cedere, calamos tantum tractare doctis. Suis tamen gladiis victorias ad Lipsiam, ad Lutzeham partas. Inde conceptis verbis se obligant in com- 1633. 20. April.
mune conniti, quoad petitis suis satisfiat; utque deinceps certa cuique legioni loca assignentur, è quorum tributis stipendia ipsi exsolvantur. Tum à Duce Bernhardo & Hornio postulant; apud Oxenstiernam instent, ut intra mensem votis suis potiantur. Alias se in hostem non pugnaturos, & exsecutionem sibi ipsis facturos. Cum autem ista ausa Bernhardus Dux tanquam rigida nimis & imperiosa languidius improbaret, Hornius autem nefariam conspirationem fortius damnaret, molliora quidem verba adhibebantur, ut tamen à destinatis suis non decederent. Et gliscebat indies conspirantium numerus, à quibus etiam Rudvvenus, & Lohusius summi vigiliarum præfecti solicitabantur; qui tamen id facinus magnopere detestabantur, turbarum autoribus nequidquam frementibus. Et in universum Scoti conspirationi nomina dare abnuebant. Scribebantur quoque ad alios exercitus literæ, eos in facinoris societatem tracturæ; sed quæ à ducibus suppressæ frustra fuere. Hæc igitur tempora ad petendum effi- Ducis Bernhardi postulata.
cacissima ratus Bernhardus Dux, & ipse Franconiæ Ducatum cum Episcopatu VVurtzburgensi, & Bambergensi à Gustavo Rege sibi promissum tradi jam postulabat, utque summum belli arbitrium cum titulo *Generalissimi*, ac præmiorum distributio inter milites penes se foret. Quæ postulata cum Oxenstiernæ proponerentur, solvi Ducem munere, quod hactenus sub Corona Sueciæ gesserit, missionemque dari reponebat. Unde territus Dux exuta ferocia tantam ignominiam deprecabatur. Oxenstierna tamen exoratus, & quid malorum in nervum erumpens conspiratio dare posset reputans, consentit; ut Franconia exceptis VVurtzburgo & Kœnigshovia, quæ Suecis reservabantur, Bernhardo Duci tradatur: qui & eo nomine apud Suecos æstimabatur, quod Joannis Casimiri Palatini filia Christina ipsius connubio destinaretur. Nec minus propter autoritatem, qua apud milites pollebat, utique conciliandus videbatur; & ut hoc dono Domus Saxonica devincta eo acrius incumberet, ut Sueci idonea satisfactione potirentur. Ista donatio fœdere perpetuo mox sanciebatur, quo Sueciæ Corona defensionem ipsi, utque paci futuræ includeretur, ac post bellum finitum quatuor millia peditum, mille equites auxilium, si opus sit, pollicebatur. Vicissim Dux Bernhardus Coronæ Sueciæ fidem & auxilium contra omnes hostes, excepto toto Imperio Romano, promittebat, & quod in hoc bello à sola Sueciæ Corona dependere, directionemque ejus agnoscere velit; operam quoque daturus, ut ista satisfactione potiatur: omnes insuper machinationes contra Sueciam pro virili impediturus. Additum erat de auxiliis bis mille peditum, quingentorum equitum Sueciæ submittendis; & ut ipso defuncto ejus hæredes id fœdus intra annum renovare tenerentur. Sed quod de titulo *Generalissimi* postulaverat, id hoc obtentu eludebat Oxenstierna, quod Gustavus Rex fratri ipsius VVilhelmo dignationem *Locumtenentis Generalis* contulisset, qui isto nunc sibi prælato, offensam concepturus sit. Postquam Bernhardus Dux quæ cu- Conspiratio militum sopitur.
piebat, obtinuisset, statim quoque exercitus adquiescebat; qui & æquo satis animo admittebat legatos tribunum Georgium Joannem Peplitzium, ac Wetzelium à Conventu Heilbrunnensi missos, de studio Ordinum in eorum petita ample testantes, & ad officium deinceps faciendum adhortantes. Placandis tamen, aut devinciendis ductoribus post ingens pecuniæ summa distribuebatur, & præ-

1633. dia quadragies novies centenorum millium uncialium pretio; ut tamen omnia quæ donabantur, à Regno Succiæ tanquam feuda dependerent. Ita conspiratio illa dissipata fuit, quæ tamen non modicam rebus gerendis remoram afferebat. Neque enim tutum erat ægrum animis militem in hostem ducere; & solus Bernhardus Dux apud exercitum permanserat, Hornio cursim ad Cancellarium profecto, ut ipsum arcana ejus motus edoceret; quæ ex isthac narratione conjectare haut difficile est.

Gesta ad Rhenum. §. 41. Inter ista otia Otto Ludovicus Rheingravius cum copiis suis, quas Hornio adduxerat, in Alsatiam regressus est, ubi per id tempus nihil memorabile gestum fuerat, nisi quod semel atque iterum Cæsarcorum manus ad Brisacum, & Ensisheimum cæderetur, & arcis Pfirtensis præfectus proditionem machinatus scelere deprehenso pœnas lueret. Inter hæc Heidelbergæ præfectus cum mille militibus in Succicorum conspectu inde egressus Philipsburgum iverat, ubi assumtis aliquot cohortibus trajecto Rheno Hagenoam tendebat, ibidemque aliqua manu firmatus oppidum Weissenburgum, ut præsidium Cæsareum reciperet, cogebat. Inde cum Montecuculi copiis in exercitum non spernendum coaliturus ad superiorem Rhenum rem gerere constituebat, plerisque Suecorum viribus ad Danubium versis. Sed ab Oxenstierna subtribunus Abel Moda hostem Landavia propulsare jubetur, ejusque progressus tantisper sistere, quoad Christianus Palatinus Birckenfeldensis cum exercitu acceleraret.

Suecici Andernaco succurrunt. §. 42. Is interim adscito apud Lohnsteinum Baudissii exercitu Andernaco suppetias tulerat, quod magna vi ab Hispanis oppugnatum, pari Suecorum virtute ad decimum diem defendebatur, profligatis in itinere trecentis hostium equitibus. Cum ad ripam Andernaco oppositam pervenissent Sueci, licet Rheno adhuc divisi, hostis qui quatuor millia equitum, septem peditum explebat, repente obsidium non sine trepidatione deserit: cujus ultimum agmen Josias Ranzovius oppidi præfectus carpebat, multis moratoribus concisis, centum sexaginta cum adparatu belli non modico captis. Sed cum istud oppidum malignius munitum esset, quam ut vim diu sustinere posset, nec in promptu semper exercitus qui succurreret
13. Mart. foret, Palatinus destructis raptim turribus atque operibus præsidium inde educit. Quo tempore Baudissius Palatino copias suas consignabat, & depositio imperio discedebat non sine offensa in Suecos, per quos desideriis suis non fuisse satisfactum querebatur. Nec literis ad Senatum scriptis dissimulabat ultionem se sumturum; quem tamen
Engersam & Montaburium Sueci Gallis tradunt. masculo responso hic retundebat. Inde Engersa à Suecis expugnata præfecto Gallico Hermansteini Saludio petenti conceditur, quod Suecis exiguo usui esse posset. Mox Montaburio Palatinus vim adhibebat; quod oppidum ut neutralitate frueretur Isenburgius Comes cum Saludio transegerat. Quo pacto etsi Sueci haut tenerentur; quia tamen istis temporibus non omnia ad vivum resecare licebat,
13. April. etiam his placebat, ut hostili præsidio emisso id oppidum Gallis traderetur. Sed mox Palatinus ab Oxenstierna evocatus, firmatis præsidio ejus tra-
20. April. ctus locis, VVormatiam properat, coërcendis ibi hostium progressibus; cujus adventu isti Hagenoam, & inde Tabernas recessérant, Montecuculo se sociaturi. Palatinus autem Abelem Modam ad continuandum Heidelbergæ & Philipsburgi obsidium cis Rhenum dimittit. Ipse modico negotio Weissenburgum recuperat, coacto præsidio, ut positis armis nulla exceptione se Suecis dederet.

Hamelæ §. 43. Ad Visurgim Georgius Dux, & Cnipshusius Hamelæ obsidium aggressi fuerant, quod 1633. obsidium servat. oppidum positu opportunum, munitumque, ac milite, adparatu bellico, annonaque instructissimum subtribunus Schelhamerus strenue propugnabat. Nam præter continua tormentorum fulmina crebris eruptionibus obsessores fatigabat; Quarum una Buckvvaldus, VVeberusque subtri-24. Martii. buni, cum quatuor centurionibus, multisque gregariis ceciderant. Altera trans Visurgim sita ca-4. April. stra repente impetita, dissugientibus turpiter obsessoribus, quibus novem vexilla eripiebantur majore ignominia, quam damno, cum quatuordecim tantum milites occubuissent. Tertio post die 6. April. in diversa parte idem tentantes obsessi, post modicum damnum datum à Laurentio Caggio cum clade in oppidum repelluntur. Sed præter vim hostilem magnopere Suecicos affligebat cœlum nivibus atque imbribus fœdum, & intumescens Visurgis, ut redundantibus passim aquis opera promoveri non possent. Nec minus interea per ditionem Colonien sem & vicina copiæ contrahebantur Hamelæ liberandæ. Quin Gronsfeldius Mindæ hærens jam mense Aprili obsidium solvere tentabat. Sed Arensburgum progressus conspecto procul igne, & strepitu audito, quem pauci currus annonam subvehentes excitaverant, velut itinere suo prodito territus retro verterat.

§. 44. Ex adverso Suecici duces Wilhelmum Landgravium orabant, ut suas copias ipsis sociaret premendæ amplius Hamelæ, & ut pares esse possent, si forte hostis ingrueret. Is postquam ali-22. Mart. quandiu Paderbornam eminus circumsedisset, summo mane ductu Jacobi Mercierii tribuni vali-Hassi Paderbornam expugnant. dam manum post collem oppido propinquum abdiderat, turma versus oppidum emissa; cujus insultationes dum obsessi ferre non possunt, trecenti quinquaginta eruptione facta cum Hassis manus conserunt. Qui de industria cessim collem versus, ubi insidiæ latebant, euntes oppidanos per ferociam incautos eodem protrahunt. Quibus insidiatores regressum ad urbem intercludunt, ac trecentos cædunt, cæteros capiunt; quos inter oppidi præfectus Klipmullerus, & monachorum nonnulli. Post eum successum tormentis oppidum verberare, & vim cominus intentare Landgravius properat. Qua territi obsessi deditionem 29. Mart. faciunt ea lege, ut miles oppido excedat, idemque præsidio liberum mille unciales singulis mensibus solvat, expensarum nomine insuper octo millibus erogatis. Inde Lipstadium, ut ultro Lipstadium frustra tentant. præsidium recipiat, Landgravius verbis persuadere tentabat, quod vim adhibere cœli inclementia non permitteret, irrito eventu, & amisso insuper tribuno Mercierio; qui dum paucis cum equitibus oppidum irrumpit, velut subito terrore incolas ad imperata facienda compulsurus, coëunte 11. April. mox plebe pellitur, globoque caput trajectus perit. Hinc re infecta movens Landgravius, Ha-21. April. melam se conferebat apud Neuhusium equitatu relicto ad conatus hostium observandos. Nec diu post nuntius adfertur, primum hostium agmen jam Paderbornensem ditionem ingressum Hamelæ liberandæ. Unde assumto quicquid obsidio subtrahi poterat Landgravius, Melander, & Caggigus hosti obviam tendunt. Ubi trecenti equites ductu Jacobi Comitis Hanovien sis ad explorandum emissi in hospitium legionis Assèburgii Wil-Assèburgii legio delentur. lingshusam irrumpunt, eamque delent, captis 26. April. septem vexillis. Ipse tribunus Assèburgius gemino vulnere saucius ægre Osnabrugam evasit. Qui successus tamen Hamelensium ferociam non frangebat, quo minus frequentes eruptiones facerent, illatis uti solet, acceptisque damnis, ut obsidium istud in longum extraheretur. Cum Oxenstiernæ

satius

1633. satius videretur, exercitum per eas regiones diffusum se confirmasse, ac hosti occasionem vires colligendi ademisse, quam uni loco affixum attenuari. Sed cum salva ducum existimatione obsidium solvi non posset, istius moræ molestia devoranda utique erat.

Wilhelmus Dux Saxoniæ rem bene gerit.

§. 45. In Misnia, Thuringia, & vicino tractu eo tempore tranquilla omnia, quod hostes hibernis per Bohemiam cupide fruerentur: nisi quod Wilhelmo Saxoniæ Duci, qui in istis oris curabat, una atque altera excursio bene cessit. Cum enim cognitum esset, tribunum Corpusium cum duodecim equitum vexillis, manuque peditum, &
19. Mart. aliquot tormentis Weismanum tendere; ipse ad Curiam Variscorum assumtis Saxonicis hostem assecutus in fugam conjicit, cæsis supra centum, & præter multos captivos omnibus impedimentis
16. April. potitus. Paulo post cum tres hostium legiones circa Artzburgum ire cognovisset, ipse repente illorum hospitiis infusus tribunum Orosium Paulum octo cum vexillis capit, ejus legione, quæ quadringentis equitibus constabat, ita delera, ut viginti non plus vivi evaderent. Nec paucos tribunus Kegelvvitzius ex sua legione desiderabat.

In Silesia res male geritur.

§. 46. Ast in Silesia res non præter solitum male gerebatur. Arnheimius Dresdam profectus præter promissum multas sibi septimanas hærebat. Interim Dux Lauenburgicus, Franciscus Albertus ad Schvveidnitzam otiosus desidebat, incassum Arnheimium, aut literas ejus expectans. Egregius exercitus nihil agendo frustra minuebatur, nullis Dresda mandatis ad aliquid suscipiendum venientibus. Contra hosti quod summopere cupiebat, otium indulgebatur ad se futuræ expeditioni parandum. Unde nec ab hoste, nec in eum quid tentaba-
21. Mart. batur, nisi quod Lauenburgicus octo turmas Croatarum, & Italorum Franckensteni oppressérat, ut vix sexaginta evaderent. Hostis contra oppidulum Cœbenam incendio delet, & arcem Falckenbergam non sine damno expugnat, ac dissicit. Tandem expectando Arnheimio defessus Lauenburgicus, cum periculosæ hostium machinationes ob oculos versarentur, & ipse Dresdam
8. April. abit intra paucos dies reditum suum pollicitus, collato tantisper imperio in Ulricum Regis Daniæ filium, equitatus Electoralis summum præfectum. Duvvalius quoque permissu Turrii Comitis ad exsequias uxori ducendas in Pomeraniam profectus erat. De cætero diffidentia ibi Succos inter & Saxones quotidie gliscere: Succi hospitiorum angustiis premi; Brandeburgicæ copiæ aperte Saxonicorum duntaxat imperia agnoscere; sub quæ etiam Succicas trahere nitebantur, rem non nisi ab uno capite bene geri posse jactantes. Cæsarei Glatzio & Neissa ad Saxonicos Schvveidnitzam, hi vicissim ad illos commeantes amice inter se victitabant. Licebat quoque per Saxones Cæsareis res suas Wratislavia quo vellent avehere. Nec dissimulabant hi, primariis Saxonicorum ducibus ita esse satisfactum, ut vix adversi quid in Cæsarem susceturi, sed ejusdem potius commodis velificaturi sint, quorum uni multa aureorum millia Viennâ transmissa constabat; sic ut Succici, quo se tuto ibi verterent, non viderent.

Dux Bernhardus Aichstadium capit.

§. 47. Apud Danubium sedatis exercituum animis Bernhardus Dux Neoburgo in præsulatum Aichstadiensem moverat, reficiendis ex hostico uberius militibus; & ut arcem Aichstadii expugnaret, simul Ingolstadio insidias strueret. Et arcem quidem post ruinam mœnium, & admotos cuniculos deditione capit, adparatu bellico & an-
4. Maji. nona non mediocriter instructam. Sed scenam doli apud Ingolstadium adornaverat Joannes Philip-
Ingolsta- pus Cratzius, Bavaricus Dux. Aluerat is jam olim mortales inimicitias cum Fridlando. Hunc ne pro conditione eorum temporum offenderet Bavarus, simul instinctu æmulorum, summum in copias suas imperium Cratzio præterito in Altringerum contulerat. Ne tamen Cratzium plane abalienaret, ipsum Bavariæ Gubernatorem, ac præcipue Ingolstadii constituerat. Ea res ita hunc mordebat, ut à Bavaro vindictam sumere tradito Succis Ingolstadio decerneret. In conscientiam facinoris adsumitur Tribunus Farensbachius, manu strenuus, sed animo lubricus, & dominos nulla de causa murare suetus. Inde cum Duce Bernhardo de Ingolstadio prodendo transigit Cratzius, stipulatus sibi quicquid pecuniarum in oppido inveniretur, & ut sub Duce Bernhardo *Campimareschalli* dignatione gauderet. Consilio ex- 4. Maji.
sequendo nox quartum Maji diem præcedens destinatur. Cui fini Cratzius pridie rumorem sparserat, aliquot Bavaricas turmas ab Altringero sub noctem adventuras; quarum nomen simulantes Succi audacter accedere, & per portam quam ipsis referaturus esset, in oppidum introire debebant. Plerosque interim præsidiarios ipse per munitiones exteriores & alia loca disposuerat, ubi conatus ipsius impedire non possent. Sed quo minus res succederet, in culpa erat tarditas Succicarum turmarum, quæ momenta temporum non sat accurate observaverant; eoque illucescente demum die oppido propinquabant. Ubi excubitores ex insolentia vexillorum aliisq; indiciis fraudem subodorati ad arma conclamant; ac mox portis hautquidquam reseratis omnes in vallum accurrunt. Ita consilium exquisite dispositum in irritum recidit. Sed cum ejus rei suspicio in Cratzium caderet, is de innocentia sua ample protestatus, Viennam ad causam dicendam proficisci se ferens, in itinere ad Succicas copias in Silesiam elabebatur. Sed Farensbachius in carcerem raptus capite pœnas dedit, à quatuor carnificibus fœde concisus. Eo conatu evoluti Succi retro ad Donavvertam castra metantur; quibus tunc solus Hornius imperabat, Bernhardo Duce ad Oxenstiernam Francofurtum profecto. Hostes contra paulo inferius ad Danubium
8. April. hærebant. Inter quæ manus Ratisbona Noribergam versus excurrens, apud Reichelsvvangam cum Schlammersdorfio Noribergici militis præfecto collisa, ipsum numero imparem cedere cogit; inde post vicum incendio deletum arcem aggreditur satis munitam; quam præfectus miseratione uxoris, cui captæ hostis necem minabatur, dedit, quæ mox ab hoste injectis flammis vastatur. Contra Lutzmansteinum arcem, è qua vicinis per excursiones multum damni dabatur, Noribergenses intercipiebant. Sed eam mox tribunus Manteufelius obsessam, & tormentis quassatam recuperat. Interea exercitus Bavaricus repente Neoburgum 20. Maji.
ex utraque Danubii ripa invadit, magna vi adhibita. Sed mox Hornius cum exercitu eodem adproperat; quem hostis expectare non ausus recedit, paucis in receptu desideratis. Circa idem tem- 28. Maji.
pus plerique Sacerdotes Pontificii Augustæ, cum fidem Regno Sueciæ jurato promittere pertinaciter abnuerent, urbe expulsi in Bavariam facessebant.

In Brisgovia gesta.

§. 48. In Brisgovia Brisacenses Badenvveileram, Rœtelam, & Sausenbergam, Badenses arces, in potestatem redegerant. Qui ne ulterius progrede- 9. Maji.
rentur, commodum Rheingravius Otto Ludovicus ab Hornii exercitu è Suevia redux aderat, capto ad Wasenvveileram opportuno loco tentaturus, num hostem regressu ad oppidum excludere posset. Sed dum inter equites utrinque confligitur, pedes interim sumto per montana itinere in tuta evaserat. Hostium eo in conflictu ducenti

ampli-

1633. amplius cæsi; centum cum aliquot ductoribus capti. Suecorum non supra quindecim desiderati.

11. Maji. Ex altera Rheni ripa Rheingravius Otto Masmunsteram, quam subtribunus Soyus cum quadraginta equitibus, sexcentis quinquaginta peditibus propugnabat, ad deditionem compulerat; cujus tamen leges non servatæ, sed plerique ad Succicam militiam adacti, cæteri detenti in vinctam pacti à Brisacensibus ad Badenvveileram violati. Oppidi mœnia solo aquata. Inde Andloviam, & Landsbergam arces idem occupat, speculæ in vicem Colmariensibus inservituras. Mox

27. Maji. & Weileram oppidum cum valle cognomine multa cum incolarum cæde in potestatem redigit.

Heidelberga à Succis capitur. 5. Maji. §. 49. In Palatinatu subtribunus Abel Moda Heidelbergam oppidum repentino assultu occupaverat. Arci à Palatino Birckenfeldensi vis admota, quæ paucos post dies à præfecto Hardenbergio Barone honestis conditionibus deditur. Ei Salmensis Comes cum ter millium manu Philipsburgum pro-

24. Maji. gressus succurrere cupiebat. Sed cum ne fallendi hostis viam inveniret, nec aperte perrumpere valeret, re infecta in Alsatiam regressus est. Ita totus Palatinatus inferior hosti extortus, ad antiquos iterum dominos rediit.

Hamelæ obsidio continuatur. §. 50. Interea obsidium Hamelæ pari utrinque pertinacia extrahebatur, cui liberandæ Gronsfeldius validam manum è vicinis præsidiis contrahebat. Ejus adventu cognito Succicus equitatus, cum dimachæ hostium densâ nebula tecti in oppidum

7. Maji. perrumpere conarentur, in istos acriter invectus multos occidit, plerosque repellit, ut non nisi ducenti Hamelam penetrare potuerint. Succi contra obsessos, ad flumen arbores quasdam in oppidum pertrahere conantes, occisis sexaginta rejiciunt; & favente cœlo ad fossam urbis accessus

15. Maji. promovent. Inde post ruinam editam quatuor in locis assultus tentatur irrito eventu, quod fossæ

17. Maji. non satis completæ forent, & aliqui signo non audito impetum dare neglexissent. Paucos post dies repetito assultu exteriores munitiones uno & alte-

20. Maji. ro loco penetrantur; sed præfectis plerisque occisis aut vulneratis gregarius miles animis collapsus eas iterum deserit. Vicissim obsessi eruptione fa-

24. Maji. cta centum equos è pascuis abreptos in oppidum compellebant; sed ab obsessoribus pulsi quinquaginta amissis se recipiunt. Interim qui ad suppetias Hamelæ ferendas congregati erant, Monasterium versus recedunt, ut Merodium Comitem opportuno ad Lippiam flumen transitu sibi adjungerent. Quos insecuti Succi, Hassique in itinere

27. Maji. Rhedam arcem inani terriculamento ad deditionem adigunt; mox ad Dellichtam non procul Monasterio cum hoste modico utrinque damno colliduntur. Sed cum hic opportunis se locis teneret, nihil amplius in ipsum tentare dabatur.

Croatæ à Tupadelio vapulant. §. 51. In Misnia iterum hostium irruptio metui cœperat, dum Holckius ad Egram copias cogit; quibus ut obviam iretur, Wilhelmus Dux militem Succicum ad fines provinciæ contrahit: Quæ inter Croatæ Hungarique equites in Tupadelii hospitium Weisstadii irrumpere decreverant. Quo

16. Maji. conatu cognito ipse eos in itinere quiescentes, securosque opprimit, ac multis occisis insigni præda potitur.

In Silesia fœderati se movent. §. 52. In Silesiam jam tandem Arnheimius regrediebatur, cum hostis magna se mole moveret. Nec eo minus sat aculeatis scriptis super prærogativa imperii certabant Arnheimius, Turriusque, ille parem, hic superiorem ferre dedignatus, nisi Lauenburgici interventu dissidium utcunq; compositum foret. Inter quæ licentia militum eousque excesserat, ut è vicina quoque Polonia prædas agere non dubitarent. Qua super injuria Poloniæ Rex apud Silesios Ordines missis legatis non sine minis querebatur; qui id prohibere penes se non esse excusabant. Inde Arnheimius à Wratislaviensibus postulat, ut quicquid in ea urbe redituum Cæsari obveniret, simul adparatus bellicus, & bona à Cæsareis ibi deposita sibi traderentur cum frumento ad alendum exercitum. Quæ isti vario obtentu eo securius abnuebant, quod nullum jam tempus superesset ipsos cogendi, dum

Fridlandus in Silesiam irrumpit. Fridlandus validò cum exercitu in Silesiam irrumpit Gallasio se juncturus. Cujus adventu intellecto fœderati contractis copiis exercitum lustrant, quem viginti quatuor millia complere deprehendunt, quorum tertiam partem Succi absolvebant. Hinc recta Strelenam tendunt, manum cum hosto conferturi, antequam is omnes vires contraxisset. Sed cum ille pugnæ fugiens ad confinia Bohemiæ recederet, fœderati facto circuitu ad Levvinum Neissam flumen transire constituunt. Quo loco cum haut longe abessent, nuntiatur Fridlandum

Prælium cum fœderatis declinat. cum quadraginta millibus Munsterbergæ appulisse, ac Schvveidnitzam versus tendere. Igitur fœderati habito consilio Brigam inter, & Opelam ad Oderam castra mununt. Inde dum Arnheimius cum parte copiarum Strelenam versus procedit ad motus hostium explorandos, parum aberat, quin male multaretur, ni reliquus exercitus auxilio adproperasset. Quanquam autem hostis sedecim millium numero fœderatorum copias excederet, nihilominus hi prælio istum lacessere certi Munsterbergam tendunt, ubi is metabatur. Ast Fridlandus intra munita castra se tenens impetum eorum eludebat. ita fœderati octo per dies in apertis campis consistebant nulla re memorabili gesta, nisi quod inter varias velitationes ipsi tribunum Zeitzium, hostis præter tribunum, duosque subtribunos complures præfectos amisisset. Eo ex loco Fridlandus Fœderatorum castra prætergressus Nimmitscham 19. Maji. ibat, quam arcem à quadraginta peditibus infessam expugnabat, trajici jussit præfecto, quod pertinacius restitisset. Fœderati mox insecuti postera 20. Maji. die ultimum ejus agmen assequuntur, ut consistere, & in aciem copias disponere cogeretur, sed loco ita opportuno, ut fœderatos facile arcere posset. Ita cum hostis se inde movere nollet, novem per dies extra tubi majoris jactum in acie utrinque consistebatur.

28. Maji. §. 53. Tandem à Fridlando missus aderat cum tubicine Terzkius Comes istius nomine petens, ut Arnheimius in ipsius castra accedere velit, magnis de rebus loquentem auditurus. Quod petitum cum altera vice repeteretur, Arnheimius adsumtis è Succicis Raschino, è Brandeburgicis Borgsdorffio tribunis eò accedit. Ubi primo Fridlandus

Fridlandi super pace ad fœderatos propositio. ex hebdomadum inducias postulabat. Quas Arnheimius concedere, nisi de cæterorum ducum consensu, penes se negabat esse; ad quos tamen relaturum se promittebat. Ita tunc discessum. Exinde placuit, ut è trium fœderatorum copiis bini ad Fridlandum mitterentur, quos inter è Succicis Felsius Baro, & Jacobus Bohmius tribuni deputati erant. Apud hos iste magna cum asseveratione jactabat; se venisse, ut cum Succis, & Imperii Principibus æternam pacem concludat, militi stipendia exsolvat, universis satisfaciat, hæc in sua manu esse. Si Cæsar ista abnuat, se cum Evangelicis pacem initurum, & Cæsarem in malam rem acturum. Quæ ultima verba tamen submissiore voce soli Felsio in aurem insusurrabat. Sed cum

Inducie cum Fridlando ineuntur. 28. Maji. isti super tantis rebus nihil in mandatis haberent, aliud tunc actum non fuit, quam ut inducie in duas septimanas concluderentur. Post hæc Fridlando petente, ad ipsum accedebat Turrius Comes, mente ejusdem penitius explorandæ. Et tangebant

1633. 31. Maji. Turrius Fridlando aures præbet.

gebant vehementer ejus viri animum, quæ à Fridlando proposita fuerant, ob populares suos Bohemos exules; in quorum restitutionem cum Cæsar ægre consensurus esset, ut cum alio tractatus susciperetur, opus judicabat. Nec in Daniæ Rege, aut propositis ab eo pacis tractatibus spei quid habebat; nec ullum Germaniæ Principem Bohemis satis favere noverat. Eoque Fridlandi opera voto se suo potiturum credebat. Quæ spes ita animum ejus fascinaverat, ut quousque tam insolitis Fridlandi pollicitationibus fidendum foret, non consideraret; quin judicaret, hoc negotio suscepto magnifice de Suecis se meriturum. Cæterum Fridlandus eadem, quæ ante, de pace cum Suecis, & utroque Electore, ac cogendo Cæsare, si abnueret. Addebatur de instaurandis privilegiis, restituendis exulibus, ipsorumque bonis, utque Jesuitæ velut turbatores pacis toto imperio ejiciantur, ac deinceps bona fide agatur, proscripto illo dicterio: Hæreticis fidem servandam non esse. Præterea cum Suecis super expensis belli transigendum, tempusque solutionis diffindendum; interea loca munita ab ipsis occupata hypothecæ nomine obtinenda, fidejubentibus insuper Galliæ, Angliæque Regibus. Tandem omnes exercitus extra Germaniam contra Turcam educendos. Circumferebantur insuper certa capita, quæ pro se peculiariter Fridlandus stipulari volebat; de regno Bohemiæ in se transferendo; pro quo vicissim ipse exulibus erepta bona, Protestantium sacris libertatem, Palatini restitutionem pollicebatur. Utque loco Meclenburgicæ, Saganique, & residuorum stipendiorum Moravia sibi assignaretur. Minatus quoq; se Bavaro oppignoratam Superiorem Austriam ademturum, in vindictam sibi quondam summi in exercitus imperii erepti. Tandem omnes sibi exercitus simul tradi postulabat, quos ipse Viennæ admoturus esset Cæsari ad hæc omnia ratihabenda adigendo. De quibus omnibus ad Saxonem per Arnheimium, ad Oxenstiernam per Turrium referebatur. Sed ista huic à ratione alieniora videbantur, quam ut animus iisdem adverti deberet.

Conventus Heidelbergensis. 7. Jun.

§. 54. Inter hæc Oxenstierna conventui Heidelbergæ agendo vacabat, ad quem coiverant Ludovicus Philippus, Johannes, & Christianus Palatini, Bernhardus Saxoniæ, Everhardus VVurtenbergicæ Duces, Fridericus Badensis Marchio, Comitesque Hohenloici, Hanovienſis, & Isenburgicus, aliique. Ubi de explendis militum postulatis atque exsolvendis in posterum stipendiis decernebatur; utque omnium frugum, vinique decimæ militari annonæ attribuerentur; ac Philipsburgum & Hagenoa in potestatem redigerentur, illud eminus circumposito obsidio, hæc cominus intentata vi. De Lotharingiæ Duce placebat, etsi meritus sit, ut hostis loco habeatur: tamen tantisper arma inhibenda, ejusque actiones observandas esse; nisi qua vis aperte illata repellenda sit. Denique Georgius Landgravius, si ratam tributorum partem conferret, ac amicum se fœderatis exhiberet, nihilque hostibus auxilii præstaret, non ulterius urgendus videbatur. Quod decretum scripto, & mox missa legatione Landgravio insinuabatur. Qui tamen certa se obligatione induere abnuens, multa verborum ambage satis declarabat, ni vis admoveretur nihil se ad communem causam collaturum. Decreta quoque ibi promulgantur adversus avaritiam præfectorum, & ne hinc inde commeantes milites gratuitum victum provincialibus extorqueant. Tandem ab Administratore Palatinatus Oxenstierna postulat, ut Lutheranis ibi sacra sua exercere minus fastidiose concedatur.

Helvetii

§. 55. Visũ porro in Heilbrunnensi conventu fuerat, Helvetios ad commune fœdus invitare. Quam legationem Maximilianus Baro Pappenheimius ultro in se suscipiebat tentaturus, num fœderi cum Suecis quatuorque Circulis adscribi, aut saltem milite & pecunia citra fœdus istis adsistere vellent. Sin hæc abnuerent, ut delectus in terris suis haberi permitterent. Extremum erat, ut saltem neutri partium addicti, transitum per claustra sua hostibus denegarent. Verum quicquid rationum adferret Pappenheimius, permovere eos non poterat, ut quidquam præter *neutralitatem*, quam & ante promiserant, annuerent. Nam ab ista causa Pontificios Helvetios sua sacra alienabant. Unde si Evangelici Suecis peculiari fœdere sociati fuissent, damno id magis ipsis quam commodo cessurum erat, intestino dissidio mox orituro, & Pontificiis ad partis adversæ fœdera transituris; qui occlusa hactenus montium claustra hosti aperturi essent; occasionemque præbituri, ut is angustias Rhetiæ Italiam à Germania secludentes invaderet, maximo Helveticæ libertatis periculo. Eodem tempore Palatinus Neoburgicus Oxenstiernam de *neutralitate* concedenda, & ut belli oneribus exemtus ageret, per legatum solicitabat. Sed cum Wilhelmus Landgravius intercederet, qui hospitiis inter Lippiam & Wipperam fluvios in ditione Neoburgica sibi assignatis commode carere non poterat, res ad communem sociorum conventum rejecta fuit.

1633. fœderi Heilbrunnensi adscribi abnuunt. 15. Junii. Neoburgicus neutralitatem ambit.

Daniæ Regis mediatio inanis.

§. 56. Ast Daniæ Rex tunc circa pacem conciliandam quam maxime satagere videbatur; qui cum ab initio pronum id sibi negotium persuasisset, quod lubricas Suecis res domi & in Germania crediderat, post opinionis suæ falsus, & difficultate rei perspecta pronunciaverat; Salomonem si nunc viveret, omni sua sapientia opus habiturum ad pacem Germaniæ dandam. Ac recusabat ei se mediationi immiscere Senatus Daniæ, quod desperaret temperamentum inveniri posse, quod utrique parti, ac præcipue Suecis satisfacere posset. Nec tamen idem repugnabat, quo minus Rex per Consiliarios suos Holsaticos eam rem ageret. Cui haut eo minus destinata sua expromere sedebat, ut si non pacem, saltem divisionem inter Protestantes produceret, eorumque non nullos à Suecica societate abstraheret, invidia frustratæ pacis in Suecos devoluta. Igitur super studio suo circa conciliandam pacem Oxenstiernæ significat, hortatus, ut & ipse operam suam eidem scopo adplicet. Quæ literæ tamen mense demum Majo reddebantur; neque exemplum literarum Cæsaris, de prono ipsius in pacem animo testantes, quod adjunxisse se scripserat, uspiam adparebat. Ad quæ Cancellarius de præclaro Regis studio, suoque in pacem animo præfatus, reponebat: metuere se, ne hostis jactato pacis vocabulo nihil aliud quærat, quam ut Ordines Protestantes à Suecis divellat; eoque, ni quis decipi velit, circumspecte heic procedendum. Noxios, non irritos solum, fore tractatus, nisi prius inter socios conventum fuerit, quæ leges pacis ferendæ, aut accipiendæ. Quæ si in ipso demum tractatu sint expediendæ, labente tempore hostem scopo suo potiturum. Ob multitudinem eorum, quorum interest, negotium hoc summis difficultatibus implicitum esse; quæ discutiendæ prius, & solidum tractatibus fundamentum substernendum, si quid egregii effici debeat. Cumque à Germanis Principibus Legati non nisi cum restrictis mandatis mitti soleant, quibus identidem domini sui consulendi sint, in immensum extractum iri negotiationem, ni materia prius digesta fuerit, ac præcipue qua cautione pax sit stabilienda. Se tamen rem ad Reginam suam, sociosque, & Galliæ Regem relaturum, qui & ipse

17. Mart. 16. Maji.

1633. ipſe pacis proxenetam ſe obtulerit. Sed antequam hæ literæ Regi redderentur, jam is longius in eo negotio progreſſus erat. Cum enim Cæſar Ordinesque Catholici, & Saxoniæ Elector ejus mediationem acceptaſſent, idem de loco & tempore tractatuum conſtituere cœpit. Et repudiata Praga, quam Cæſar propoſuerat, velut in quam Sueci cum ſociis nunquam conſenſuri eſſent, Wratislaviam denominat, velut neutrarum partium urbem, & nullo milite infeſſam, in qua ut ad diem decimum tertium Julii adſint, omnium partium Legatos invitat, tertio poſt die tractatum orſuros. Interea ſat ſpatii fore literis ſalvi conductus utrinque expediendis, & ut legati mandatis inſtrui, omniaque diſcuti queant. Atque de his Cæſari medio menſe Majo ſignificat, ac pro Evangelicorum legatis ſalvum conductum poſtulat, addito, de eadem re jam Suecos ſociosque certiores redditos; cum tamen integro poſt menſe ad Oxenſtiernam, & tardius adhuc ad Brandeburgicum Electorem literæ datæ fuerint. Quarum illæ reſponſum ad Oxenſtiernæ literas continebant, quo omnia, quæ is ſuper conditionibus pacis prius adornandis monuerat, ad ipſos tractatus rejiciebantur. Ac hæ demum poſt menſem per peculiarem tabellarium Oxenſtiernæ Francofurti reddebantur, cum ſequens dies ordiendis tractatibus deſignatus eſſet. Cæterum conſtabat diſplicuiſſe Dano, quod Oxenſtierna in literis ſuis rem ad Galliæ Regem rejeciſſet; qui & ſatis adparere ajebat, Suecos à ſua interpoſitione, ipſaque pace abhorrere. Unde id agebat, ut cum pax inter univerſos conſtitui non poſſet, Saxo, qui plane ab ipſo pendebat, & quidam alii peculiari conventione tranſigerent. Quo fine idem æque, ac Saxo Inferioris Saxoniæ Ordines à Suecis alienare nitebatur, velut qui pacem impedirent, ac Germaniam argento emungere inſtituerent, tanta jam tributorum vi exacta, ut quod expenſarum nomine poſtulent, parum aut nihil reſtet. Hos ſi ad Saxonis conſilia adjungere poſſent, cum hoc tanquam Proteſtantium capite tractandum erat, Suecis ad appendicis conditionem redactis, quos pro lubitu Germania ejecturi eſſent. Aſt Oxenſtierna, quem nihil iſtorum fallebat, paucis Regi Daniæ reſcribit de literis ipſius ita tarde redditis, ac tanti rem momenti eſſe, ut niſi capto cum Fœderatis conſilio, à ſe nihil ſtatui poſſit. Sed & Electori Brandeburgico literæ, quicis Wratislaviam invitabatur, biduo tantum ante præfixum conventus diem obiter redduntur, dum Wolgaſtum ad Reginam Viduam, ſororem ſuam proficiſcitur. Quæ omnia ita præpoſtere adminiſtrata, cum ad negligentiam aut errorem referri non poſſent, nihil ſani tractatibus iſtis ſubeſſe arguebant. Nam neque Wratislavia locus erat huic negotio opportunus, urbs non libera, ſed Bohemiæ Regno innexa, quam duo exercitus circumſtabant, penuriam aut vaſtitatem facientes; tum à Fœderatis Circulis, & Oxenſtierna remota, qui tanti momenti tractatibus ipſe intereſſe cupiebat, nec tamen à commiſſa ſibi directione rerum ita longe diſcedere poterat. Præterea nec literæ ſalvi conductus ad Oxenſtiernam miſſæ erant, nec earum mentionem ad ipſum ſcribens Daniæ Rex fecerat, velut nullo numero Sueci cum ſociis ſuis eſſent. Denique per tam ſero ſcriptas convocationis literas ita coarctatum erat tempus, ut nullo modo, quæ tanto negotio inſtruendo requirebantur, expediri poſſent, etiamſi ſtatim fuiſſent redditæ. Quin & ipſi Legati Danici die demum viceſimo ſecundo Julii Francofurtum ad Oderam perveniebant, elapſo jam conventus die, quem ipſi aliis dixerant. Hoc igitur modo ſuſcepta à Dano mediatio procedebat, in qua multum ſpei Cæſarei collocaverant non tam pacis obtinendæ, quam diſſidii Evangelicos inter ſerendi. Et quia videbant, non nullos rem ita temere præcipitare, jam eousque animis intumuerant, ut jactarent: Daniæ Regi hautquaquam mediationem conceſſam, ſed ut querelas Proteſtantium duntaxat cognoſcat, & ad Cæſarem referat, ſuper quibus hic, quæ viſa fuerint, diſpoſiturus ſit. Sed & Saxo qui cauſam ſuam Dano commiſerat, magnam, ut adparebat, pacis ſpem ex ejus opera conceperat. Aſt Brandeburgico ea res magnopere diſplicebat, eoque per Legatum Leuchtmarum apud Saxonem querebatur, id negotium ſe inconſulto ſuſceptum, hortatus inſuper, ut Heilbrunnenſi fœderi aſſociari velit, utut non omnia ad normam legum publicarum geſta videantur, quæ & inter arma ſileant, nec ab adverſa parte obſervatæ ſint: quarum tamen uſus pace facta facile revocandus ſit. Inde petebat, ut idem Friderici Palatini hæredes pro legitimis ſucceſſoribus in ditiones Palatinas, dignationemque Electoralem agnoſcere velit, uti à Fœderatis Circulis factum. Denique ne hoſti in Sileſia fideret monebat, neu temere inducias prorogari pateretur, quod hoſtis monſtri quid alere videatur. Ad quæ Saxo ſuper convocatione varia excuſare; capita pacis in conventu Francofurtenſi, & Lipſienſi ſatis digeſta videri: in conventu Heilbrunnenſi decreta ad totum Imperium, & præcipue ad Electores pertinere, quæ horum faſtigio & libertati Germanicæ repugnent: novis fœderibus pacem impediri: ſibi ſedere tractatuum eventum expectare, in quibus ſi inſidias verſari intelligat, è re conſilia capturum; Palatini reſtitutionem non Heilbrunnæ, ſed in tractatu pacis faciendam. Ita tunc & iſti Electores in diverſa tendebant.

Locus & tempus tractatuum abſurde conſtituitur.

25. Maji.

16. Junii.

20. Junii.

12. Julii.

11. Julii.

Brandeburgico is tractatus diſplicet.

25. Julii.

§. 57. Interim Oxenſtierna cum ductoribus exercituum ad Danubium plene tandem tranſegerat, datis in ſolutum prædis pro reſiduis ſtipendiorum. Inde militi placando menſtruum ſtipendium in anteceſſum exſolvitur, idemque de integro in verba Reginæ Succiæ, & fœderatorum Circulorum adigitur. Quam largitionem Palatinus Birckenfeldenſis ægre ferebat, velut ſuus exercitus deterioris conditionis haberetur. Eum tamen facile Oxenſtierna placabat, oſtenſis facti rationibus, nec ipſius minus rationem habitum iri pollicitus.

Oxenſtierna exercitui ad Danubium ſatisfacit.

§. 58. Philipsburgum tunc per Schmidbergium tribunum indies arctius premebatur; cujus præſidiarii, poſtquam Electorem Trevirenſem in Gallicas partes conceſſiſſe intellexiſſent, exuto ejus obſequio Cæſaris ſe milites tulerant. Eos ſibi iterum conciliare mire cupiebat Elector, veritus, ne Sueci ſubacto à ſe oppido ægre carere vellent. Igitur Spiram ſe conferens præfectum & præſidiarios edicto monet; oppidum ſibi ſuum reſtituerent, hoſtilia adverſus ſe, Suecosque & eorum Socios ne exercerent, & ad ſe mitterent, quicum ſuper componendo negotio agatur. Sacerdotibus præterea imperat, ne in rebellione perſiſtentes Chriſtiano ritu expient. Enimvero iſte Electoris conatus utrique parti diſplicebat. Nam & præſidiarii abundante adhuc annona, & ſpe propinqui auxilii monita iſtius minasque flocci facere. Nec Oxenſtiernæ par videbatur, tanti momenti oppidum, in quod tantum laboris & ſumtuũ impenſum fuerat, in alterius manus pervenire. Eoque cum Elector miniſtris ſuis introeundi & exeundi licentiam peteret, expugnando quacunque ratione præfecti animo, Oxenſtierna abnuit; quod ſpes ſit oppido propediem potiundi, nec mos militiæ ferat ad obſeſſa loca commeandi licentiam indulgere.

Elector Trevirenſis Philipsburgi præſidium fruſtra tentat.

15. Julii.

§. 59. Circa id tempus Guſtavi Regis corpus, hactenus Wolgaſti depoſitum, inſigni cum pompa navibus imponitur, in Sueciam deferendum, comitante

Guſtavi Regis corpus in Sueciam de-

1633. mitante Regina vidua, ac duobus Senatoribus Gabriele Oxenstierna, & Matthia Sopio hac de causa è Suecia missis. Eam pompam complures Principes sua præsentia honorabant, Elector Brandeburgicus cum Filio, ambo Duces Meclenburgici, Dux Croyæ. Tum fœminæ Principes, Brandeburgici uxor & filia, Christiana Palatina virgo, Brunsvicenses, Meclenburgicorum, & Croyensis Ducum uxores, duæ Meclenburgicæ, quinque Anhaldinæ virgines. E Senatoribus Regni præter duos jam dictos Hermannus Wrangelius, Achatius Tottius, Joannes Banerius, Steno Bielkius, præter innumeram multitudinem, non minore planctu ac dolore defunctum prosequentes, quam passim ipse per Germaniam plausu exceptus fuerat. Classis Nicopiæ adpulit, ibiq; Regium corpus asservatum fuit, quoad omnia exsequiis pro dignitate ducendis pararentur.

fertur. 15. Julii.

5. Augusti.

Hornius Pappenheimum expugnat.

§. 60. Ad Danubium Hornius cum pulso ad Neoburgum hoste animadvertisset, ipsum quamvis numero prævalentem à pugna abhorrere, Pappenheimum invadere constituit, locum tegendæ Anspacensi ditioni, & frænandis Wiltzburgensium excursionibus opportunum. Ac oppidum quidem statim cedebat; sed arx, in quam miles se receperat, strenue vim propulsabat, rejectis qui assultum tentabant. Post biduum tamen machinis verberata deditionem faciebat honestis conditionibus, facili ad istas concedendas Hornio, quod rumor erat, hostem Aicham versus movere, à Sueeis infestum oppidum, cui utique subvenire iste constituerat. Interea valida manus Ingolstadio emissa erat, liberando Pappenheimo, & ut adparatum bellicum Wiltzburgo inferret. Sed illo jam capto Wiltzburgi jussa conficit, & longa inde ambage per Hilpoltsteinum viam retro legit. Huic ut apud Berngriessam occurreret, ab Hornio cum equitatu mittebatur Joannes Wachmeisterus subtribunus; qui deprehensis eo in loco mille quingentis Croatis Poloniisque, eorum ducentos quinquaginta occidit, quinquaginta cum trecentis equis cepit. Paulo ante rem quoque bene gesserat Dellonius tribunus, cum subtribuno Helmoldo Wrangelio, queis Babenhusæ stationem assignaverat Hornius, ut iter Augustam inter Ulmamque contra Memmingensium excursiones tutum præstarent. Isti intellecto vim annonæ & vini in cœnobio Buxheimo non procul Memminga asservari, oppido mox inferendam, eodem profecti res istas curribus impositas Babenhusam avehebant. Quo cognito octingenti milites Memminga egressi istos reditu excludere instituunt. Sueci circumseptos se undique videntes, cum centum quinquaginta non excederent, desperata salute acerrime in hostem ruunt. Quorum impetum Memmingenses veriti paulisper cedunt; inde impellentibus Sueeis in fugam effunduntur, his ad portam usque insistentibus. Cæsi centum quinquaginta, supra centum vulnerati, quorum plerique cum sexaginta equis, & reliqua præda Babenhusam abducti. Ast Hornius post captum Pappenheimum, cum Noribergenses sæpius de excursionibus è Superiori Palatinatu quererentur, ac annona ad Donavvertam hærentem deficere inciperet, simul ut Wilhelmo Saxoniæ Duci Cronacum obsidenti è propinquo, si opus foret, subsidio venire posset, in Superiorem Palatinatum tendit, & Neumarco, quod sex peditum cohortes, una equitum turma tuebantur, obsidium circumponit, Noribergensibus tormenta & alia necessaria impigre ministrantibus. Sed vix triduum obsessi vim sustinuerant, cum deditionem faciunt absque vexillis & sclopetis permisso abitu; quorum plerique ad Succicam militiam se contulerunt. Heimburgum in monte sitam arcem modica excursorum manus verborum ferocia expugnabat. Ambergam tamen, uti ab initio constitutum fuerat, aggredi Hornius consultum non ducebat, trium legionum præsidio insessam, & Altringero in vicinia tendente; quem ne invadi posset, Naba & Vilsa amnes tegebant. Sed & commeatus ibi tenuitas premere incipiebat. Verebatur quoque ne, si tractatus in Silesia procederent, hostis irritatus totam belli molem huc transferret. Unde consilio ducum habito Donavvertam in munita ibi castra recedebat.

Croatæ vapulant,

& Memmingenses.

Hornius Neumarcum expugnat.

17. Junii.

1633.

§. 61. Ad utramque Rheni ripam patrueles Rheingravii Otto, & Otto Ludovicus strenue rem gerebant. Atque hic quidem Kirchhoviam, quam raptim excitatis munimentis agrestium manus cum ducentis quinquaginta militibus insidebat, aggressus, vicum quidem statim in potestatem redigebat. Sed in arcem refugi sexaginta ex obsessoribus occidunt. Mox tamen globis ignivomis coacti absque conditione se dedunt. Unde militum plerique sub signa Sueeorum recepti, cæteri cum ductoribus captivitatem subiere; agrestes trucidantur: vico atque arci ignis injectus. Post oppidum deinde & arcem Burcam captam Neoburgo ad Rhenum vis adhibetur, quod unius diei verberatione tolerata deditionem facit. Et quanquam præsidiaris cum armis & impedimentis abire concessum esset; plerique tamen ultro sub signa Suecica concedunt, cæteri navibus Brisacum vehuntur. Inde Rætela vi ad deditionem compellitur. Præsidiarius partim militiæ Succicæ adscribitur, cæteri captivitatem subiere, cum Sueeis ab hoste detentis permutandi. Hinc urbes vulgo Sylvestres dictæ modico negotio subiguntur, duabus tantum languidam defensionem ausis. Nec Catholicorum Helvetiorum patrocinium imploraſſe profuit; qui cum legatione ad Rheingravium missa peterent, ut istæ urbes in sequestrum missæ *Neutralitate* fruerentur; ille rem ad Oxenstiernam rejecit, nihil remissa expeditione. Arcium duarum Hohenstoffelæ vocabulo dictarum expugnatio jactura junioris Pappenheimii constitit, qui dum accessus incautius explorat, caput globo trajectus occumbit. Is rebus gestis, ad Palatinum Birckenfeldensem in Alsatiam se confert, cum ipso adversus Lotharingum operam navaturus.

Rheingravius, Neuburgum, Rotelum & urbes silvestres capit.

8. Junii.

19. Junii.

23. Junii.

§. 62. Ad alteram Rheni ripam Brisacenses Meyenheimi manum Sueeorum equitum oppressêrant, occiso præfecto cum quadraginta gregariis, & duobus vexillis ereptis. Id ut ulciscerentur, Otto Rheingravius Caldenbachium subtribunum cum sexcentis equitibus hosti insidiatum mittit. Is prope pontem Brisacensem suggressus, parte equitum in insidiis locata, cum cæteris Brisacenses lacessitum it. Quibus erumpentibus is studio cedens in aperta camporum eos protrahit. Inde repente conversus acriter in eos impetum dat, prorumpentibus simul qui insidiis subsederant, & ad munimentum usque ponti antepositum, eosdem persequitur, cæsis ad octoginta, pluribus vulneratis. Inter captos quoque erat Montecuculus ipse, & Baro Soyus Burgundus cum turmæ præfecto; quorum ille tribus vulneribus saucius, Colmariam delatus paulo post ex ægritudine animi obiit. Inde Rheingravius Otto cum trium millium manu castris ad pagum Bietiam munitis, ea parte Brisacenses excursionibus in Alsatiam prohibebat, messe simul intercepta. Quem ut inde depellerent, omnibus cum copiis impetum in recens extructa munimenta faciunt, sed non sine clade repelluntur. Nec melius cessit altera die repetitus impetus, ubi & tribunus Mercius capitur. Ex altera parte Fridericus Badensis Marchio

16. Junii.

Brisacenses vapulant.

Montecuculus capitur.

27. Junii.

17. Julii.

18. Julii.

1633. Brisaco propinquabat, ut utrinque in angustias redactum oppidum inopia annonæ mox ad deditionem videretur cogendum, ni aliunde id obsidium abruptum fuisset.

20. Julii. §. 63. Ast qui circa Philipsburgum obsidendum satagebant, interea Grumbacum superius, annona refertam arcem, deditione ceperant. Birckenfeldensis autem, dum Hagenoam tendit, in itinere oppidum & arcem Reichshofiam subigit. Porro de Philipsburgo cominus oppugnando etsi in conventu Heidelbergensi decretum esset; tamen Oxenstierna veritus, ne si præsidium tribus millibus constans, animum ad defensionem obfirmaret, obsidio in longum extraheretur, eminus tantum cingi eam voluit; quod rebus alio vocantibus minore cum damno & ignominia laxior, quam arctior obsidio solvatur; ac spes foret deficiente annona intra mensem eandem subigendi. Inter quæ Lotharingi pruritus demum in nervum erumpebat; cujus vellicationes hactenus in Galliæ Regis honorem dissimulabantur, & quod specioso colore acta sua velaret, cum Hornio quoque tractatione instituta. Nam & conscriptas à se copias dicis causa exautoratas Salmensi Comiti & Brisacensibus transmittebat; contra eos, qui è Gallia ad Suecos tendebant, partim transitu prohibebat, partim trucidari jubebat. Inde quingentos milites Hagenoæ immittere instituebat; & cum Sueci obsisterent, vi prorumpere conabatur, contractis ad Tabernas copiis, quarum nonnullas turmas propius progressas Sueci circa Petersbacum opprimebant. Ut igitur quo animo isti venirent constaret, Birckenfeldensis cum Ottone Rheingravio colloquium Villii Tabernarum Gubernatoris expetit. Qui cum ad Palatinum prodiisset, multa de domini suo amico in Suecos animo testatus, ad copiarum Lotharingicarum duces Gastinojum, & Florinvillium eos remittit. Isti jussu Principis sui huc se venisse ferebant, de cujus mente sibi non ulterius constet. Cæterum questi tres suorum turmas nuper à Suecis cæsas; quod inultum non sint laturi. Relatum quoque sibi, Palatinatum expugnata Hagenoa in Lotharingiam moturum. Contra Palatinus negabat, istos velut Lotharingiæ Ducis milites cæsos, sed ut Cæsari sub Salmensi Comite merentes. Nec secius cum aliis actum iri, qui Cæsareis se conjungerent. Alias Lotharingicis nihil hostile metuendum, si intra fines suos maneant: ubi ultra Tabernas procedant, se facturum, quod belli ratio jussérit. Quanquam autem isti duces à Palatino peterent, ut ipse ad Lotharingum mitteret, qui rationem earum turmarum cæsarum exponeret; alias enim sibi eam contumeliam ulciscendi necessitatem incumbere; Palatinus tamen infra dignitatem hoc ratus, omnia ad vim eorum repellendam, si quid tentarent, disponebat. Post Villius ad Palatinum accedebat, mandata se à Lotharingo habere ferens super neutralitate tractandi. Sed cum Palatinus quereretur, à ductoribus Lotharingicis tantum non publice sibi bellum indictum; & peteret, ut antequam ad tractatus descenderetur, copiæ illæ in Lotharingiam trans montes revocarentur: Villio id abnuente re infecta disceditur. Inter quæ excursores Suecorum ac Lotharingorum frequenter in se mutuo impingere; & aliquando sexaginta Sueci in sexaginta equites, centum pedites Lotharingos incidebant; è quibus equites statim fugam arripiebant, pedites exceptis decem omnes cæsi, captique. Contra Lotharingi Frauenburgum Joannes Jacobi Everstei-nii Comitis arcem diripiebant, ipsumque captivum abducebant. Ita causam belli quærente Lotharingo Gallici ministri apud Oxenstiernam declarabant, citra Regis sui offensam fore, si Dux ob ista facta castigetur. Unde mandata Palatino dantur, Lotharingum hostis loco haberet, & nullam nocendi ipsi occasionem prætermitteret. Et mox cum Lotharingi Tabernis progressi in Alsatiam ulterius penetrarent, in apertum res bellum erumpebat.

Cum Lotharingo hostilitas erumpit.

11. Julii.

19. Julii.

1633.

Siburgum frustra tentatur.

§. 64. Ad inferiorem Rheni tractum nihil tunc memorabile gerebatur, nisi quod hostis, postquam Siburgi præfectum Abrahamum Loytonum pecunia corrumpere frustra tentasset, contracta ex Andernaco, Bonna, & Colonia manu eam arcem noctu scalis admotis intercipere conaretur. Sed præsidiarii adventu eorum animadverso in subeuntes strenue sclopetis fulminabant, ut quibusdam cæsis & vulneratis, cum omni oppugnationis adparatu relictis facessere cogerentur. Ast apud Viturgim Hamelæ obsidium ad finem tendebat. Obsessores quippe exteriore munitione cuniculis disjecta, repletaque fossa, jam ad interius vallum penetrare instituebant; cum obsessi noctu duos emittunt Gronsfeldio nuntiaturos, ad extrema se redactos, & deditionis necessitatem imminere, ni mox subveniatur. Isti ab obsessoribus intercepti referunt, plerosque ductorum occisos, ipsum præfectum vulneratum, & vix sexcentos superesse munia obire idoneos. Nec eo secius obsessi quamvis ad deditionem denuo invitati resistunt, extremam vim mox experturi, ni propinquus hostis Suecos sibi obviam ire coëgisset. Merodius quippe copias, quas opera Episcorum Coloniæ exulum, aulæque Bruxellensis collegerat non spernendas, intra Ruram & Lippiam fluvios cum Bænnighusio, qui itidem quadraginta duo equitum, triginta peditum signa coëgerat, conjungit, inde Gronsfeldio se sociaturus. Eam coitionem etsi Sueci cum Hassicis in Westphaliam progressi impedire conati fuissent, prævalentibus tamen hostibus in castra ad Hamelam re infecta redierant. Igitur Merodius & Bænnighusius ad Witlagam Gronsfeldio, qui è præsidiis Guelferbyti, Hildesiæ, Nienburgi, Mindæque plerosque detraxerat, juncti exercitum paraverant paulo minus quam quatuor millia equitum, undecim peditum explentem. Inde superato ad Mindam ponte versus Oldendorpum oppidum tendunt vi Hamelam perrupturi, & Suecos si ultro cedere nollent, depulsuri. Hostium adventu cognito Suecici duces consilio habito decernunt omissa tantisper Hamela in hostem ire, ac prælium tentare. Nec mora, operibus quæ ad oppidum egerant desertis aliquot equitum legiones, & mille pedites tuendis præcipuis stationibus relinquunt. Quo facto obsessi ignibus in lætitiæ signum accensis oppido erumpunt, & pleraque opera solo æquant, aut igne injecto corrumpunt. Interea hostis Oldendorpum, Suecico præsidio insessum, repetito quater assultu oppugnaverat, non sine clade rejectus, quoad subiens Suecorum exercitus id deserere cogeret. Ad dextram sylva erat, qua si hostis potiretur, per arbusta facile Hamelam penetraturus credebatur. In eam sylvam quam fossa aquis torrentibus excavata interscindebat, Suecici sclopetarii immittebantur, ut hostem transitu arcerent. In hos ita acriter iste impetum dabat, ut loco cedere cogerentur. Sed Laurentius Caggius iisdem, aliisque assumtis hostem iterum aggressus post acrem duarum horarum pugnam è sylva in campum propellit. Quanquam autem accessus ad hostem difficilis esset propter fossas & inæqualia loci, nec satis campi pateret, in quo acies utrinque commode explicari posset: Caggius tamen cum Suecicis equitibus à dextris, & Livonica, & Carbergica legio cum Hassis sub Melandri

Hamela in extremis agit.

5. Junii.

25. Junii.

24. Junii.

26. Junii.

Prælium ad Oldendorpium.

20. Junii.

1633. dri ductu à sinistris ita acriter ingruebant, ut hostilem equitatum turbatis ordinibus facile in fugam propellerent. Inde peditatus ab omni parte invaditur; quo & ipso mox turbato universus hostium exercitus penitus profligatur. Ea in pugna non parum ad victoriam contulisse judicabatur Gustavus Gustavi F. Cum enim rumor sparsus fuisset, hostem nullius Sueci Finnique vitæ parciturum, iste ut hi turmas suas conjungerent hortabatur, ne forte à Germanis desererentur, & eo acrius pugnarent, quod nulla nisi in victoria spes foret. In loco pugnæ tria millia centum triginta duo cæsorum hostium sepulta sunt; quos inter tribunus Quadius, & multi præfecti superiorum graduum. Merodius, in cujus præcipitatam festinationem culpa cladis à cæteris conferebatur, letaliter vulneratus evasit quidem, sed paucos post dies obiit. Gronsfeldius mature se periculo subduxerat, ac ipse primus nuncium cladis Mindam attulerat, quem paulo post Bænnighusius sequebatur. Captivorum tria circiter millia erant, inter quos multi insignes ductores, & Merodii uxor, ac nonnulli Canonici. Capta quoque sedecim tormenta, omnia impedimenta, ac septuaginta quatuor signa. Suecorum trecenti non amplius occubuerunt, quos inter tres turmarum præfecti, & unus centurio. Stalhantschius, & Sopius tribuni, ille brachium, hic femur trajicitur; sed uterque convalescit: Ranzovius ex vulnere quarto die extinguitur. Post tam egregiam victoriam
11. Julii. Sueci ad obsidium Hamelæ redeunt; cujus præfectus clade suorum intellecta, ac desperatis subsidiis
Hamela capitur. demum flectit, & honestis conditionibus oppidum dedit, cum octingentis circiter militib⁹ inde egressus. Sexaginta ibi tormenta, & aliquot mortaria inventa. Mox Georgius Dux propriam legionem præsidio immittit, ac oppidanos in sua verba adigit, multum conquerente Brunsvicensi Duce, quod Hamela Ducatus Callenbergici pars foret. Inde exercitui per vicina sparso ad aliquot dies otium indulgetur; ac Georgius Dux cum Cniphusio ad
Hollandis miles subsidio mittitur. Oxenstiernam Cassellas proficiscitur, de bello in futurum gerendo consilia capturus. Ubi cum Ordines Belgii, & Princeps Arausionensis per Cornelium Pavium ab Oxenstierna petiissent, aliquot legiones sibi per quinque aut sex septimanas ad Rhenum & Mosam subsidio mitti, ille petito annuit. Nam & per Saxoniam hostis profligatus erat; & decori Suecis cedebat copiis abundare, quas exteris commodare possent. Tum hoc auxilio inducia cum Hispanis, quarum tractatus tunc fervebat, interrumpebantur, ne hi auxiliis Cæsari subministrandis sufficere possent. Nec parum Hollandorum invidia in Borussica vectigalia hoc modo minuebatur. Huic expeditioni miles indigena Sueci Finnique sub Stalhantschii ductu destinati, testando in Hollandos peculiari affectui, & quia ipsi hoc maluerant; simul ut iidem potius pingui militia fruerentur. Verum hisce postea segnis ratio bellandi tædio fuerat morarum ejusmodi insolentibus, & quia nulla dabatur occasio virtuti exserendæ. Et multis ridiculum, plerisque indignum videbatur, quod præfectus Hollandicus turmas illas obequitans monuisset, ut arma sua expedita tenerent, quasi veteranus Gustavi eques id ab Hollando discere deberet. Aliquot præterea legiones istius exercitus in Franconiam evocantur. Cæteræ ibi relinquebantur coërcendis præsidiis hostilibus, & ad Osnabrugensem urbem occupandam.

Cronacum frustra tentatur. §. 65. Wilhelmus Saxoniæ Dux modicas, quas in Thuringia habebat, copias rogatu Ducis Coburgensis, & Christiani Marchionis Brandeburgici Cronaco repente admovere constituebat, si forteid subito impetu opprimere posset. Et penetraverant quidem in suburbium Kingius, ac Tissenhusius tribuni: hoc tamen vulnerato nonnulla cum jactura repelluntur. Sed cum id oppidum intra breve tempus, & modica manu cogi non posset hærentibus in propinquo hostibus, qui subvenire possent, obsidio se implicare Dux consultum haut ducebat. Recedentem ex oppido miles ferocius in campum usque insecutus cum clade rejicitur, amissis tribus centurionibus. Inde satis habebat Dux illic irruptiones Cæsareorum in Misniam impedire; qui eam sibi viam intercluſam videntes in diversa parte per Aussigiam, & Zittaviam trans Albim in Dresdæ conspectum excurrebant, flammis ac cædibus omnia qua transibant miscentes.

Inducia per Silesiam Oxenstiernio suspectæ. §. 66. In Silesia factæ induciæ, & tractatus cæpti Oxenstiernæ, & prudentissimo cuique minime ad palatum erant, quos & autor, & quæ ibi proponebantur capita suspecta valde reddebant. Nam isti à solo Fridlando originem trahebant; qui an ita omnes duces in potestate haberet, ut ipsi placita statim exsequerentur, dubium erat. Tum ipsæ quæ proponebantur pacis leges nihil solidi olebant. Nec ulla cautio, nisi in Fridlandi verbis, & militari aliqua exsecratione, invalido tantarum rerum firmamento. Quin rectius metuebatur, ne Fridlandus Evangelicorum oculis glaucoma objiceret, & quod aperta vi non audebat, per ambages & dolos aucuparetur; ac hisce illusis exercitui suo parceret ad alias occasiones reservando; neve per inducias plures ad se copias arcesseret, & numero, quem semper in militia amplecti solebat, Fœderatos obrueret. Aut plerisque jam per Silesiam adesis tempus extraheret, quoad hi fame compellente ad sua reverti cogerentur, quos deinceps ipse eodem secuturus erat. Sed quod istarum rerum moderamen penes Oxenstiernam non esset, quæ sors ferret expectanda erant. Turrio tamen is in mandatis dabat, ut ne tractatus istos præcipitaret, aut se inconsulto ulterius progrederetur. Nam quicquid boni aut mali subsit, id mature satis in lucem erupturum.
1. Junii. Cæterum Arnheimius dum inducia promulgantur, monebat, ne sui nimium illis confisi in securitatem resolverentur. Inde ad Saxoniæ Electorem profectus has ab eo pacis conditiones retulisse ferebatur; ut Cæsar copias suas extra Ordinum ditiones eductas exautoret; prætensioni ad Magdeburgensem & Halberstadiensem præsulatum pro filio suo renuntiet; ut Liga Suecis pro bellorum expensis satisfaciat, & bona cum ipsorum gratia eosdem ex Imperio dimoveat; Jesuitas Cæsar consiliis suis, & Imperio ejiciat; Silesiam duobus Electoribus in refusionem damnorum cedat; sacris Protestantium ubique libertatem indulgeat; pro Saxonis credito Superiorem Lusatiam, & dimidiam Bohemiæ partem ipsi jure hæreditario det; denique Friderici Palatini filium restituat. Ista ut Cæsar concedat, Fridlandus præstet. Quæ capita non parum crudi habere videbantur. Dum Arnheimius Dresdæ abest, Turrius Fridlandum invisérat, à quo honorifice habitus, ac ampla spe de restitutione suorum bonorum, aliisque promissis lactatus dimittebatur. Sed & alios inter duces magna in speciem amicitia colebatur, qui mutuo congressi poculis tantum Martem ciebant.
11. Junii. Mittebatur & Terzkius à Fridlando Strigaviam, quo Turrius quoque accesserat, ut ulterius de pace colloqueretur.
17. Junii. Paulo post Gallasius Briegam eadem de causa veniebat. Inde plerique Fœderatorum duces ad hostem proficiscebantur, per quatuor dies ibi commorati. Enimvero dum Fœderatis

1633. deratis inani pacis ſpectro illuditur, Fridlandus interim ſolidum aſtutiæ ſuæ fructum ceperat ſuppletis defectibus ac præcipue pulveris pyrii, quibus laborabat, ac pluribus ad ſe evocatis copiis. Cæſarei quoque per otium bona ſua Wratislaviæ
23. Junii. depoſita in tutiora loca avexerant. Tandem repetito utriuſque partis congreſſu ludibria Fridlandi erumpebant, dum poſtulabat, ut ſibi prius Wratislavienſis, Schvveidnicenſis, & Glogovienſis Ducatus tradatur: aliter ſe tractatus non orſurum. Quod cum Fœderati adſpernarentur, velut prioribus conventis repugnans, infecta re
Induciæ abrumpuntur. diſceſſum fuit. Ac memorant, parum tunc abfuiſſe, quin præcipui Fœderatorum duces Strelenæ ab hoſte interciperentur, niſi quidam, qui forte fortuna turrim templi adſcenderat, ut pullos columbarum nido detraheret, inſidias prodidiſſet. Hic enim cum procul turmas aliquot Cæſareorum citato curſu ad oppidum tendere conſpexiſſet, ſtatim deſcendens, id ducibus ſignificat, qui raptim in equos inſilientes ægre in tuta evaſerunt.

§. 67. Poſt abruptas inducias à Fridlando fruſtra Neumarcum tentabatur. Inde Lignitzam invaſurum ſe ſimulabat, cujus præſidium à Fœderatis quinis cohortibus firmabatur. Qui & ipſi
24. Junii. copiis ad Briegam contractis hoſtem ſequebantur. Sed is repente converſus, Schvveidniciam totis viribus oppugnare cæpit, injecta globorum
25. Junii. Bellum in Sileſia recrudeſcit. ignivomorum vi. Obſeſſi tamen, miles æque ac oppidani, poſtquam ſub adventum hoſtium ſuburbia incendiſſent, eo acrius ſe defendebant, quod hoſtis Magdeburgico ſimile excidium illis minatus eſſet, ac ter aſſultantem cum clade repellebant. Violentiæ tamen hoſtis tandem ceſſiſſent, ni obortus ſubito imber tormentorum ac ſclopetarum uſum corrupiſſet. Ac interea Fœderatorum exercitus ſubſidio accelerabat, numero quamvis inferior cum hoſte prælium committere certus. Sed is adventu eorum cognito intra milliare ab oppido recedebat, opportuno loco ad Weiſſenrodam poſitis caſtris, quæ rivo & excitatis raptim munitionibus tegebantur. Quem cum ubi invadere non poſſent Fœderati, & ipſi elatiore apud Schvveidnitziã loco conſidebant. Heic dum aliquamdiu caſtra caſtris oppoſita hærent, Fridlando è Moravia, & Bohemia commeatus large ſubvehebatur. Contra Fœderatis annona pabulumq; in anguſto eſſe, nullibi inſtitutis horreis; & levis hoſtium equitatus omnia perſultans tantum non eos obſeſſos tenebat. Occupaverant quoque hoſtes Domantzam, non ſat valido præſidio à Fœderatis cuſtoditam; unde iſti ad Lignitzam, Briegamque, & ipſa Wratislaviæ ſuburbia excurrebant. Tenui quoque alveo fluens Odera vado paſſim prædatores tranſmittebat, cædibus ac rapinis id Sileſiæ latus vaſtantes. Nec modeſtius Fœderatorum manipuli graſſabantur. Unde cis Oderam nihil ſegetis in horrea condebatur, læto ut videbatur hoſte, cum ea vaſtitas Fœderatos mox in extremam neceſſitatem conjectura eſſet, quam ipſi proviſu antevertere negligebant. Interim Duvvalius è Pomerania reverſus in caſtra ad Schvveidnitziam ſe conferre noluerat, ſed collecta duorum millium manu in altera Oderæ ripa tranſitus fluminis cuſtodiebat, & tranſgreſſos hoſtium prædatores male multatos rejiciebat. Lembergæ quoque miſſis quadringentis equitibus triginta machinas in poteſtatem redegerat. Id Duvvalii inſtitutum Oxenſtierna probabat, & ut Oderam obſervaret, caſtriſque cæterorum abſtineret hortabatur, modo ſummæ rerum nihil decederet.

Sileſii Ordines conveniunt. §. 68. Circa id tempus Ordines Sileſiæ Wratiſlaviæ convenerant de provinciæ ſalute conſulturi. Ubi inter alia concluſum, ut decimus quiſque provincialium, & nobilium equites ad Oderæ, tranſitus locati excurſionibus Cæſareorum trans flumen obſiſterent: cum ſi ea vaſtitas nolente Cæſare fieret, illa prohibita nihil in ipſum peccetur; ſi ejus juſſu talia patrentur, nimirum vim & libidinem à vita, uxoribuſque, & liberis propulſare fas piumque ſit. Ea occaſione Arnheimi-
23. Julii. us uſus Wratislaviam profectus delectos Ordinum in Baſilicam ad ſe evocat, gravique oratione, ut aperte in Fœderatorum partes tranſeant, hortatur. Quos licet ea oratio non parum moveret; tamen quod nihil ſibi in mandatis datum excuſarent, ac à Suecis nemo adeſſet, ad ſuos ſe relaturos promiſerunt, & propediem reſponſum daturos; rogantes, ut tunc utique Suecorum ducum aliquis præſto ſit. Etſi autem fides Cæſari data Sileſios urgebat; prævalebat tamen neceſſitas, quod repudiato Saxone, cæteriſque Fœderatis omni ope nudati deſtituerentur, nulla Cæſareæ gratiæ ſpe, ac ſervitio animarum æque ac corporum imminente, bonis quoque inter milites jam aſſignatis. Et non ſervata fide Cæſar ipſe fide eoſdem exſolviſſe videbatur. Unde cum vim vi propulſare ſederet, tandem reſpondebant; ſe ſuper ea re ad Oxenſtiernam, & utrumque Electorem miſſuros; interim ut ſaluti ipſorum duces invigilare velint, orabant. Cæterum quan-
Induciæ denuo ineuntur. quam Arnheimius omnem tractationem cum Fridlando abrupiſſe videretur, velut ſolis armis rem deinceps commiſſurus: Fridlandus tamen tam utiles ſibi expertus inducias denuo circa eaſdem inſtaurandas ſatagebat, ac ſemel licet deceptum Arnheimium in caſſes iterum pelliciebat; prorſus ut ultro hunc decipi voluiſſe diceres.

Conventus Francofurtenſis. §. 69. Oxenſtierna interim Francofurti ad Mœnum conventum Fœderatorum indixerat, ubi ſuper Futuræ pacis legibus, & aliis, quæ præſens tempus exigebat, deliberatur. Exempla eorum quæ propoſita fuerant, ad Saxonem alioſque mittebantur, ut & ipſi ſententiam ſuam cauſæ communi proficuam dicere vellent. Inter quæ Oxenſtiernæ refertur, Wolfium Ratiſponenſem Syndicum privati obtentu negotii Noribergæ nomine Cæſaris agitare. Unde is ſtatim ad urbis magiſtratum ſcribit, ut illum apprehenſum ſibi transmittant, aut tantiſper detineant, chartis ipſius bene excuſſis. Qui tamen manum inferre homini veriti clam ita diſponunt, ut inde digreſſus à manu Suecorum in itinere comprehenſus Neumarcum deduceretur. Ubi patebat id cum egiſſe, ut civitates Imperiales iterum ad partes Cæſaris alliceret. Wolfius inde Moguntiam deductus diu in cuſtodia detentus fuit, quoad ſub finem anni Georgio Landgravio intercedente liberaretur. Porro à Conventu illo ad Saxoniæ Electorem ſcribebatur ſuper induciis Sileſiacis, quæ omnibus vehementer diſpliccbant, ut rationes earundem ipſos edocere, ac in reliquis
23. Aug. communicato conſilio agere velit. A Daniæ quoque Rege per literas petitum, ut pacem ad Ordinum libertatem, Suecorumque ſatisfactionem referat; & ſi deinceps circa eandem operam navare velit, cum Oxenſtierna & Conſilio Fœderatorum ſuper tempore & loco conveniat; quod Wratislaviam iſti improbent. Confirmabat au-
13. Sept. Decreta Conventus Francofurtenſis. tem conventus iſte, quicquid Heilbrunnæ actum eſſet; tum decernebat, quæ Oxenſtiernæ & Conſilio Fœderatorum circa tractatus pacis obſervanda, quæ conditiones accipiendæ, aut pro re nata ferendæ: & ut omnia ſtatim cum Fœderatis communicentur, nec quidquam concludatur, niſi ſub conditione ratihabitionis ab univerſis

1633. versis addendæ. Circa Lotharingum placebat, ut cum factis hostem se declararit, hostilia in ipsum statuerentur. Tandem quia Landgravius Georgius promiserat, se pro rata parte onera belli laturum, ac amicum se Fœderatis exhibiturum; omni auxilio hostibus abnegato; visum ipsi de subscriptione fœderis Heilbrunnensis remittere, pari tamen cum reliquis defensione eidem præstita, ac Russelsheimum in ipsius manus iterum consignare. Ea decreta inter alios etiam Saxoni mittebantur, de conditionibus tamen & mediis pacis, quod scripto committere intutum foret, commodior referendi occasio expectabatur.

Acta cum Legatis Gallicis.

§. 70. Cum Legatis quoque Gallicis Feuquierio & Grangio, qui Francofurti tunc aderant, varia tractabantur. Inter alia illi questi fuerant, Catholicos contra fœdus Heilbrunnæ renovatum male haberi; quod secus esse Oxenstierna demonstrabat. Offerebant quoque aliquot millia militum auxilio Regis sui nomine; sed de cujus negotii legibus tunc conveniri non poterat. Philipsburgum sibi tradi avide Galli instabant; Fœderati quantum poterant tergiversabantur. Præcipuum erat, quod Ordines fœderi inter Gallos, Succosque adscriberentur; cui tunc addebatur, ut quemadmodum Galliæ Regi haut propositum sit Ordinum juribus circa sacra ante bellum obtentis, impedimentum adferre; ita hi vicissim, si quæ loca occupant, ubi ante bellum Romana sacra fuerint, & adhuc sint, eadem libera relinquant. Denique Galliæ Regem è Regno suo ne quod hosti subsidium veniat prohibiturum, idemque ne è vicinia fiat, operam daturum. His rebus confirmandis à Fœderatis in Galliam Legati mittuntur Jacobus Loeflerus Vice-Cancellarius, & Philippus Streiffius Consiliarius Bipontinus; quibus in mandatis datum sinistras Regis suspiciones à Catholicis suggestas eximere; tum circa Philipsburgum ostendere, id munimentum adversus jura vicinorum pecunia Hispanica extructum, fundando his in oris ipsorum dominatui; super quo Trevirensis leges neutralitatis à Gustavo Rege superiore anno in gratiam Galli concessæ non impleverit, ut magnis impensis id à Fœderatis in ordinem fuerit redigendum; quod nunc suo labore partum aliis tradi iniquum foret. Præterea ut super auxiliis mittendis conveniant; & ne Rex Lotharingi protectionem suscipiat, aut si utique cum ipso pacificatur, ut hic Fœderatis de noxa non inferenda caveat, ac ablata restituat. Tandem ut Regis mentem explorent circa futuros pacis tractatus, ejusdemque securitate; & quis Regi circa hoc bellum scopus sit: & num idem permoveri possit, ut distrahendis hostium viribus in Italiam irruptionem faciat.

5. Sept.

Legati à Fœderatis ad Galliæ Regem mittuntur.

Salvus conductus ad tractatus pacis informis.

§. 71. Sub finem ejus conventus literæ salvi conductus à Cæsare datæ per Legatos Danicos transmittuntur, forma valde insidiosa, utpote ad tractatum mense Julio jam elapso, & ad Ordines Protestantes Lipsiaci fœderis socios restrictæ, Reginæ ac Regni Sueciæ nulla pro dignitate facta mentione. Nec obscurum erat, non pacem à Cæsare quæri, sed ut hisce artibus Ordines à Suecis divellerentur. Igitur Fœderati Regi Daniæ literis eos defectus demonstrant, & quod isti fundamento tractatus haudquidquam superstrui possit: simul orant, ut antequam res suscipiatur, cum Oxenstierna communicare velit. Ipsas autem salvi conductus literas Oxenstierna Legatis Danicis remittebat Cæsari restituendas; sibi quippe non constare Regi quondam suo negotii quid cum Lipsiaco fœdere fuisse; easque adeo literas ad Suecos non spectare: addito, si Deus idoneum paci tempus annuat, nec Legatis Succicis securitatem; nec dignam literarum formulam defore. Exempla istarum passim vulgabantur, ut omnibus constaret, quam non pro indole tanti negotii fuerit actum, & penes quem culpa abortientis pacis hæreret. 1633.

Acta cum Legato Brandeburgico.

§. 72. Aderat quoque tunc missus ab Electore Brandeburgico Sigismundus Gœtzius Cancellarius, qui de variis ad rem publicam & privatas heri sui rationes spectantibus cum Oxenstierna agebat. Ei ad proposita in hunc sensum responsum; si quid deinceps super pace agatur, se nihil decreturum, nisi communicato cum Electore consilio. Si quis alius præter Danum mediator se offerat; de eo in tractatuum loco commode statui posse; cavendum tamen ne cui offensæ causa præbeatur. Conventum cui uterque Circulus Saxonicus, & Westphalicus sit adsciscendus, sibi optatissimum: sed eum obiri à se non posse, ingruente Duce Feriæ, & aliis urgentibus negotiis. Consultius tamen fore, eos Circulos prius inter se convenire, num Heilbrunnensi fœderi accedere velint; eaq; in re Electorem utilem præstare posse operam: alias ejusmodi conventum dissidio præbere ansam posse. Exordiam potiorem tractatus locum, quam Spiram à Brandeburgico propositam videri: quod circa hanc omnia sint vastata. Inducias cum periculo conjunctas. Sedem belli utique in Cæsaris ditiones transferendam, si fieri queat. De Juliacensi ditione Suecorum ope Brandeburgico adserenda Oxenstierna in præsens excusabat, quod exercitus satis jam districti negotiis essent. Interim parcitum se illis regionibus, quantum possit: petebat tamen ne ægre ferret, si ista in confusione quædam secius quam par erat fierent. De componendo inter Protestantes Ecclesias dissidio Oxenstierna post auditam cæterorum sententiam suam quoque expositurus erat; sed cum id negotium Principes Germaniæ præcipue spectet, Electorem plus hoc quam ipsum pollere. Ut in Ducatu Saganensi & Glogovensi præsidia soli Brandeburgico concederentur, Oxenstierna annuere non poterat, quod ita inhumaniter hactenus copiæ Succicæ ibi sint habitæ, quasi studio id foret actum, ut perirent: eo magis illis cavendum, & ut tutum maritima versus loca regressum habeant providendum. Sed de Pomerania quæ præcipua legationis causa fuisse videtur, Gœtzius postulabat, ut Duce defuncto Elector in capessenda Pomeraniæ possessione & regimine haut impediatur: de cætero ipsum fœdus à Duce initum ratihabiturum, si & idem vicissim à Regina Sueciæ fiat. Cui postulato valide insistebat Gœtzius jactans contumeliosum fore Principi suo ea provincia excidere: pactis ipsi antiquis ad eam jus quæsitum; nec æquum esse, ut is pro reliquis omnibus solus solvat. Nam non obscure differebant Ordines ibi congregati; commodius nihil inveniri, quod Suecis præmii loco detur, quam Pomeraniam; ac Brandeburgico alia ratione commode satisfieri posse. Quin Wilhelmus Landgravius dicebat; si vel melius quid esset, quam Pomerania, Suecis id utique habendum, licet decem per annos pro eo sibi bellandum foret. Lubrica tamen erat ea res, & anceps, ne Brandeburgicus repulsa offensus cum Dano, Polono, ac Saxone se adversus Suecos conjungeret. Eoque Sueci cum istam controversiam præviderent, eam viam inire constituebant, ut Ordinum Pomeraniæ animos quavis ratione sibi conciliarent, ac munitas urbes indigena Sueco milite insiderent; cæterum caute rem tractarent, ac dilationibus uterentur. Unde & Oxenstierna Gœtzio tunc respondebat: quia Corona Sueciæ pro tot sumtuum damnorumque pensatione nihil cautionis acce-

De Pomerania Brandeburgici postulatum.

1633. perit, quam quod fœdera quædam peculiaria & decretum Heilbrunnense offerrent, nec ipsum tamen securitati Succicæ sufficiens, donec ab universis certi quid conclusum fuerit: igitur non posse se à factis jam fœderibus vel minimum discedere, aut eadem tollere vel novare, quoad Protestantes Ordines in arctiorem conjunctionem coiverint, ac idoneam Suecis satisfactionem præstiterint.

Acta cum Ragozio. §. 73. Ragozius Transylvaniæ Princeps, ut in partes transiret, dudum à Suecis solicitatus fuerat. Ac superiore æstate quamvis exercitu jam instructum Legatus Succicus Paulus Strasburgius permovere non poterat, ut in Cæsarem quid tentaret, quoad à Gustavo Rege ad postulata sua responsum accepisset. Sed literis Regiis in via interceptis, ac secuta post Regis morte res extracta. Nec eo minus pronum Suecis animum ostendebat, si petitis suis potiri daretur. Quam rem non negligendam ratus Oxenstierna, Strasburgio in mandatis dabat, ut Ragozium ad belli societatem pelliceret, ostentatis in præmium districtibus Hungariæ; ac tractatibus pacis ipsum utique includendum; & prosperis Evangelicorum rebus eidem nihil periculi. Quod si citra pecuniam rem aggredi nollet, centum millia uncialium promittebantur, si in Austriam, Stiriam, aut Moraviam irrumperet; sed menstrua quindecim millia, si copiis Succicis in Silesia junctus militare vellet. Sed cum Ragozius vicissim duras nimis conditiones proponeret, ac circa eas mitigandas Legatus Succicus satageret non sine spe boni successus; interea Cæsarei tractatus cum ipso orsi erant, quibus convenerat, ut Ragozius ipsis Catharinæ Betleni viduæ pecunias ac suppellectilem traderet, Mungacium vicissim jure hæreditario recepturus, Strasburgio frustra renitente. Qui, cum Ragozius amicus esse nollet, ne hostis fieret impediendum ratus, cum præfectis Temesvvaræ & Budæ agit, ut minis eundem à fœdere Cæsareo deterrerent. Inde Constantinopolim profectus apud Aulam Ottomannicam agebat, ut istud negotium penitus disturbaretur. Ubi honorifice habitus, & revertens Zazynthum usque Turcarum sumtibus deductus fuit.

Arnheimii cum Oxenstierna congressus super Fridlandi defectione. §. 74. Enimvero eo tempore Oxenstiernam maxime solicitum habebant res Silesiæ, non tam ob vires Fridlandi, quam Fœderatorum ducum distorta consilia, quibus ab initio re dextre administrata sat facultatis fuerat Fridlando opprimendo. Sed nunc suspecti cum ipso tractatus pacis, ac terna vice prorogatæ induciæ nihil fausti parturire videbantur. Super istis rebus Arnheimius cum Oxenstierna collocuturus Gelnhausæ, quo hic se Francofurto eam ob causam contulerat, excurrit. Ubi repetitis induciarum occasionibus id præcipue proponebat; Fridlandum Cæsari offensum, recurrente memoria ante triennium illatæ ignominiæ, & quod Dux Feriæ ex Italia evocetur, ipsius autoritatem libraturus; quin ex interceptis literis Vienna scriptis intellexisse, ipsum plane imperio exercitus dimovendum, suffecto in ejus locum Feriæ Duce. Unde stare sibi sententiam ab ingratis hominibus vindictam sumere, siquidem cautum sit in omnem eventum apud Evangelicos auxilia sibi parata. Addebatur, Gallasium, atque Holckium, ac plerosque ducum in ejus esse potestate; eundem suspectos ab exercitu removisse, & adhuc id agere, ut, queis parum fidat aliquo extrudat. Atque ideo Arnheimium cum Fridlando in mensem inducias iniisse, ut super hac re cum Oxenstierna communicare posset. Postulabatur quoque Fridlandi nomine, ut Oxenstierna Holckio fidissimos Succicarum legionum traderet, coërcendo Hatzfeldio, cui Fridlandus plane diffidebat, & si qui ex Holckianis copiis contraniti vellent. Fridlandum sex suarum legionum, quas suspectabat, Arnheimio traditurum. Inde Fridlandum, si de Evangelicorum auxilio certus sit, cum exercitu in Bohemiam, & mox in Austriam ac Stiriam, Holckium Passavium versus & Superiorem Bavariam moturum. Interim Bernhardum Ducem in Bavaricos ruere, Hornium Duci Feriæ obviam ire posse. Quæ omnia valde speciose exponebantur; ac si fidem tuto adhibere licuisset, brevi facta transacta erant omnia. Enimvero quo liberalius Fridlandus offerebat, eo magis verebatur Oxenstierna, ne id ageretur, ut ipse præstantissimis legionibus exueretur. Et cum penetrando rei fundamento variis sermonibus Arnheimium tentaret, is pro more tectus & ambiguus modo offensam Fridlandi ob Ducem Feriæ asseverare, modo perfido nihil credendum jactare; reliquos duces non ita in Fridlandi potestate, uti ipse sibi persuaderet; se Holckio collocutum mentem ejus non satis inspicere potuisse. Quæ ambages magis confirmabant Oxenstiernam, ut legiones Succicas Holckio adjungere recusaret. Pollicebatur tamen, se Bernhardi Ducis exercitum aliquot legionibus aucturum, & ut hic in propinqua Holckio accedat jussurum, ut pro re nata ipsi adsistere possit; sed ita ut ipse Holckium, non hic Bernhardum Ducem in potestate habeat. Cæterum etsi omnia fraudulenter agi judicaret Oxenstierna, præsertim cum Arnheimius in omni sermone de Sueciæ commodis nullam mentionem fecisset; ac eum fore eventum prædiceret, ut Fridlandus, si in rem præsentem veniendum esset, faciem rerum interea mutatam obtenderet: tamen cum Arnheimio ita conveniebat; Fridlandum ad destinata exsequenda instigaret, nec de Evangelicorum auxilio dubitare juberet; consiliis tamen de summa rerum ad ulteriores tractatus rejectis. Ita Arnheimius in Silesiam, Oxenstierna Francofurtum redibat; quo ampliora à Fridlando proposita forent, eo minus rationes & consilia iis superstruere certus; & ad fraudes ipsius evitandas intentus; quicquid prosperi inde eventurum esset in lucro habiturus. Sane talia à Fridlando simulari nimis crassum videbatur, & quæ demum non possint non ipsum Cæsari suspectum reddere, ac militares apud homines contemtum ejusdē excitare, velut consumta virtute ignavis fraudibus niteretur. Inde apud exercitus ita rem disponit, ut omnes intenti agerent, nec hostium fraudi se præberent. Steinackerus quoque subtribunus in Silesiam mittitur, quantum possit ad fundum negotii penetraturus. Ita agenti fraudibus post Fridlandi erumpentibus nihil improvisi accidebat.

1633.

Lichtenavium expugnatur. 7. Aug. §. 75. Inter hæc Hornius ad Danubium lustrato exercitu, qui duodecim equitum, totidem peditum millia complere inveniebatur, Hubaldum tribunum cum idonea manu in Franconiam mittit Lichtenaviæ arci in potestatem redigendæ. Is eo delatus adsitū oppidum statim impetu capit. Mox ita suos disponit, ut si hostis ex arce eruptionem faceret, eidem immixti simul in arcem penetrarent, cujus rei exsecutionem Brinckius tribunus sibi depoposcerat. Verum eo ad madidas vestes mutandas digresso, hostis repente ex arce prorumpens recens conscripto militi tantum terroris intulerat, ut frustra renitentibus præfectis terga verteret, ac armis abjectis in vicinam sylvam rueret. Ea consternatio Brinckii legionem, mille antea capita complexam ad quingenta redigebat; cujus subtribunus arguebatur, quod cum ipse primæ stationi præesset, vulneratus pugna excesserit, nemini in locum suum imperio commendato. Inde hostis, cum quicquid in oppido commeatus esset, in arcem

compor-

1633. comportaſſet, id ruinis aut incendio deſtruebat. Sueci tamen haud ideo deſtitere, ſed arcem eminus circumſidere commeatu haut in longum in-
11. Auguſt. ſtructam. Nec diu poſt præfectus Orpheus Straſoldus honeſtis eam conditionibus dedebat, non inopia annonæ, ut ferebat, ſed quod nulla ſubſidii ſpes foret; quæ Noribergenſibus reſtituebatur. In Suevia Wurtenbergicus Dux Villingam diu obſederat modico cum ſucceſſu. Ex adverſo Schaftenbergius tribunus tria millia equitum à Bavarico exercitu in Superiorem Sueviam ducebat, adjuncto ſibi Oſſa cum tribus legionibus recens conſcriptis. Illi poſt Kautbeuram in itinere expugnatam apud Ravensbergam aſſumtis equitibus, quos Brisgovia, & Alſatia Rheingravius expulerat, exercitum non ſpernendum compoſuerant, cui propoſitum Villingæ, ac Briſaci obſidium ſolvere, aut in Wurtenbergicam irrumpere. Ea de cauſa Hornius initio Ferdinandum Degenfeldium cum una & altera legione Wurtenbergico ſuppetias latum mittebat. Sed cum hoſtis magna vi Danubium verſus properare nuntiaretur, ipſe motis ad Donavvertam caſtris cum toto exercitu eodem tendit.
18. Auguſt. Interim hoſtis Schloſſerum ſubtribunum in hoſpitio ſuo apud Muhlheimum oppreſſerat. Ei dum auxilio adcurrit Degenfeldius, in hoſtem impingitur viribus prævalentem, quicum per aliquot horas velitatus, non ſine damno recedere cogitur. Et longius proceſſiſſet hoſtis, ni Hornii adventus eum cohibuiſſet. De quo ubi perceperat, raptim Uberlingam, & inde Lindaviam faceſſit, Hornio cum equitatu fruſtra inſequente.

Hornius Conſtantiam fruſtra oppugnat.

§. 76. Hucusque progreſſus Hornius, aliquid ſummæ rerum proficuum tentare conſtituit oppugnata Conſtantia. Ad hanc cum Suevico latere acceſſus non pateret, pontem ad Steinam, Helveticæ ditionis oppidum, tunc ſegniter cuſtoditum transmittere, & inde per Thurgoviam exercitum urbi admovere decrevit. Enimvero ſucceſſus conſilii à celeritate pendebat, antequam copiæ Italicæ Bavaricis junctæ alio eum vocarent, aut oppidum milite per lacum Bodamicum immiſſo firmaretur. Veniam porro pontem transmittendi à Tigurinis petere cum mora conjunctum, & deſtinata vulgaturum erat, Pontificiis Helvetiis quoque in Thurgovia iter prohibituris. Igitur recte habitum conſilium repente exequendum judicans ad Tigurinos & oppidi Steinæ præfectum ſcribit: ſibi conſtare Hiſpanos ex Italia adventantes ſedem belli ad Bodamicum lacum Conſtantiæ fixuros. Ei conſilio prævertendo eam urbem ſe intercepturũ, ad quam non aliud ſibi iter, quam per pontem Steinenſem & Helveticum territorium pateat. Petere igitur, ne ægre ferant prius non ſignificatum, quod neceſſitas ſubitarium capeſſere conſilium ſubegerit. Tranſitum citra noxam fore. Steinenſes cum fruſtra dilationem petiiſſent, quoad Tigurinis rem indicaſſent, cum Suecos ſtatim ingruere viderent, nulla reſiſtendi facultate tranſitum per pontem concedunt. Nec minus præfecti Turgoviæ quieſcere, & connivere conſultum ducebant, præſertim cum nemini à tranſeuntibus moleſtia inferretur. Ita celeriter autem iſta expediebantur, ut Conſtantienſes de Hornii adventu non prius reſciſcerent, quam de mœnibus exercitum proſpectarent. Sed quo minus tam egregium conſilium ſuccederet, ea cauſa interveniebat, quod Hornius propter feſtinatum iter grandiores machinas Ulmæ reliquiſſet, ac alias ſibi à Wurtenbergico Duce concedi petiiſſet. Qui libenter aſſenſus ſtatim mandabat, ut illæ, quæ ob metum Schaftenbergii Villinga Rotvvielam ſepoſitæ erant, Dutlingam deveherentur, miſſo ad Hornium qui exquireret, quid ulterius agendum. Sed hic cum Hornii reſponſum non recte percepiſſet, efficiebat, ut 1633.
machinæ Dutlinga retro Villingam ducerentur, quibus poſt novam ibi ruinam editam aſſultus non ſine clade tentabatur. Interim Hornius tormenta expectans incaſſum occaſionem, tempusque perdebat. Quæ cum tandem aliquot poſt dies adpuliſſent, in obſidio Villingæ ita detrita erant, ut parum violenter globos ejacularentur. Interea res initio facillima magna difficultate implicita fuerat, immiſſis in urbem duobus millibus militum, tormentisque in vallum protractis, ac defenſioni omnibus paratis. Nec minus Tigurini de tranſ. Septemb.
itu Hornii per literas querebantur; qui neceſſitate ac ratione belli eum excuſabat; ac hoſtes quoque per ipſorum terras aliquando iter ſumpſiſſe. Sed Catholici Helvetii apud Tigurinos acriter inHelvetii propter Conſtantiæ obſidium turbant.
ſtabant, ut raptis repente armis Suecos ſolo ſuo exturbarent, ne forte Hiſpani ac Cæſarei finibus ſuis imminentes, huc quoque vertentes belli arenam apud ſe ſtatuerent. Contra Tigurini moderatius diſſerebant; è miſſis literis patere, Suecis non aliud conſilium eſſe, quam hoſti ſuo nocere; eosque omni noxa in Helvetiorum ſubditos abſtinuiſſe. Unde non ita temere in arma ruendum, ſed in Con- 4. Septemb.
ventu Sociorum jam indicto mature decernendum. Aſt Catholici, quod Tigurini non ſtatim gladios cum ipſis ſtringere vellent, velut cum Suecis colluderent, utrisque irati quatuor millia ſuorum cum Abbatis S. Galli copiis jungunt minati, ſe Hiſpanicis copiis, quæ per vallem Rhenanam propinquabant, ſociatos Conſtantiam liberaturos, ac Hornium pariter, ac Tigurinos bello perſecuturos. Contra non ſegnius Tigurini & ipſi ſuos ad arma vocatos in finibus diſponunt; ſimul cæteros Evangelicos ſocios hortantur, ut arma ſecum contra Catholicos conjungant. His autem denuntiant, ut vi abſtineant; alias ſe in Suecorum partes tranſituros, copiis ſuis Hornio ſociatis. Quæ conſtantia Catholicos repreſſit; & cum non metui ſe cernerent, ferocia concidit. Cæterum in Conventu Helvetiorum acriter res verbis diſceptabatur; cum non deeſſent, qui Catholicos in Suecos incitarent. Contra Schavelitzkius tribunus ab Hornio miſſus illos mitigabat, eam expeditionem nullo modo in fraudem Helvetiorum tendere confirmans. Et cum animadverteret, eos inter ſe ſententiis diſſidere, Catholicis non obſcure minabatur, Evangelicos contra quovis modo demulcens, & ad Suecorum fœdus trahere connitens. Tandem cum Dux Rohanæus Regis Galliæ nomine ſe interponeret, ita ab univerſis Hornio reſponſum: Seſe obſidium Conſtantiæ non potuiſſe non ægre ferre, quod Epiſcopo ejus urbis in ſuas Eccleſias ſit inſpectio, & nuper cum ex eo latere novis munimentis urbs eſſet firmanda, id prohibuerint, ſpondentes nullum hinc urbi periculum fore. Ac metuendum ſibi eſſe, ne & Cæſarei ſedem belli huc transferre velint. Igitur ſperare, Hornium ipſorum ſolicitudinem haut ægre laturum. Copias à ſe coactas non ad ejus offenſionem ſpectare, ſed protegendis ſuis finibus, & arcendis excurſoribus. Evangelici autem ſeorſim declarabant, ſe Catholicos, ſi vim Hornio inferre velint, inhibituros: & ſi iſti Cæſareis ſocientur, ſe ſtatim fœderi Suecico acceſſuros.

§. 77. Interim Hornius apud Conſtantiam aſſultum in vallum inter duas foſſas poſitum tentabat, poſtquam paucos ante dies ſuorum aliquot ex- 4. Septemb.
teriorem foſſam transgreſſi, nonnullos hoſtium in ipſo vallo occiderant. Ac ſpes erat facili adſcenſu valli, ubi aliquot centuriæ hoſtium ſtationem agebant, ſuos hoſtibus immixtos in urbem ſimul irrumpere poſſe. Sed cum aſſultus ante lucem fieret, primum agmen à deſtinato loco deflectens

1633. per errorem ingruebat, qua fossa profundissima erat. Ita dum tarde emittitur, occasio ut cum hostibus miscearetur evanescebat. Nec ideo desistendum ratus Hornius, plura tormenta à Duce Wurtenbergico accersit, quibus pinnas valli plane dejectas defensioni inutiles reddebat; ac jam superato vallo mœnibusq; ad munimenta transversa recens excitata penetraverat. Enimvero jam sex millia selectorum militum urbi immissa erant, ac nullo negotio universo hostium peditatui per lacum ingressus in urbem patebat, obsessores numero facile superaturo. Igitur Hornius non ultra incassum luctandum ratus, cum & Bavaricus exercitus ad succurrendum Constantiæ adproperaret, & sibi ideo conjunctione cum Duce Bernhardo, & Christiano Palatino opus esset, impositis in navigia tormentis atque impedimentis, simul ægrotis ac sauciis, obsidium solvit, viam cum exercitu per Turgoviam, & pontem Steinensem retro legens. 23. Sept. Qui in abeuntes ex oppido eruptionem tentaverant, cum clade repelluntur, cæsis ultimo incursu ducentis amplius, nec paucis captis. In hac obsidione Hornius non supra ducentos quinquaginta desideravit, quos inter ejus ex fratre nepos Carolus Hornius, egregius juvenis; ad sexcentos vulnerati. Sed longe maximum damnum fuit tanti momenti urbem capere non potuisse, qua obtenta facile Evangelici Helvetii in partes trahendi videbantur; quorum affectus irrito discessu non parum vacillabat. Quem tamen Schavelitzkius denuò missus utcunque firmatum ibat. Contra Catholici eousque insolescebant, ut impensas ac pœnas à Steinentibus & Tigurinis ob iter Succorum non impeditum exigere auderent. Quos tamen Tigurini vi exadversum ostentata, & de Succorum auxilio in eum casum certi facile reprimebant.

Obsidium Constantiæ solvitur.

§. 78. Hornio in Superiorem Sueviam digresso Bernhardus Dux in veteribus stativis subsistebat protegendæ Franconiæ, & ut Altringero ad Danubium obsisteret. Hic audito Hornii discessu repente Neoburgum aggreditur, quod Schlammersdorfii legio insidebat. Id oppidum cum ad quinque aut sex dies vim sustinere posse speraretur, Dux copias interim è vicinis locis auget, ut hostem 31. August. viribus æquaret. Ast hic noctu in castellum alteri Danubii ripæ impositum, mox in oppidum tanta vi impetum faciebat, ut tota legio citra pactum in hostium potestatem perveniret, ac gregarii Bavaricis legionibus admiscerentur, ductoribus Ingolstadium in captivitatem tractis. Inde hostis pontem cum adsito munimento demolitur, tormentisque Ingolstadium devectis oppidum plane deserit. Quo facto cum Altringerus superato Lico in Sueviam tenderet, Bernhardus Dux Sperreuterum tribunum cum manu aliqua ad Licum relinquit, ipse adverso Danubio progredi incipit, hostis conatus observaturus. Quem cum Biberaco obsidium circumponere intellexisset, ipse Ehingam properat, si qua obsessis succurrere posset. Sed cum non constaret, an hostis Italicas copias, aut quæ sub Schaftenbergo collectæ erant sibi adsciviset, & idem jam ante peditatu prævaleret, haut consultum ratus liberando oppido prælii aleam tentare nisi æquatis viribus; à Palatino Christiano, qui jam Dutlingam processerat, petit, ut copias secum sociaret. Sed cum hic excusaret, sibi ut Hornio jungeretur, mandatum, & ipse in occursum Hornio tendere instituit, ut junctim rem in hostem administrarent.

Bavarici Neoburgum expugnant.

Bernhardus Dux in Sueviam tendit.

§. 79. Ast Palatinus ille interea Lotharingos prælio profligaverat. Hi enim Tabernis progressi Pfaffenhoviam Hanovii Comitis oppidum invaserant, extrema minati, ni statim portæ panderentur. Sed quanquam invalidum oppidum non nisi 1633. centurio cum viginti quatuor militibus, & provincialium manu propugnaret; de adfuturo tamen mox auxilio certior acriter restitit, ac Lotharingos, ne tormenta disponere possent, impedit. Ast Palatinus cognito istorum adventu statim cum exercitu, firmatis circa Hagenoam stationibus, Pfaffenhoviam versus tendit, ac elatiore loco adversus Lotharingos ordine explicat. Nec minus hi pugnæ cupidi aciem struunt: & cum Succicos altiora campi præcepisse viderent, circuitu facto è latere eodem pervadunt, æquis locis pugnaturi; in quos & ipsi Succi circumactis turmis frontem obvertunt. Imber tunc cadebat, quem vehemens ventus Succicorum oribus impingebat. Ea occasione usi Lotharingi equites, cataphracti omnes, strictis gladiis ita acriter in Succicos equites impetum faciunt, ut plerosque in fugam propellerent, Palatino in casum obnitente, & ad instaurandos ordines retrahente. Sed tantus animos incesserat pavor, ut suorum impedimentis direptis in diversa facesserent, ac tandem Palatinus uno duntaxat comitante cedere cogeretur, ni in manus hostium incidere vellet. Lotharingi ordinibus fere solutis Succicos fugientes inequuntur, alii ad tormenta rapienda vertuntur, sed quos peditatus strenue repellebat, cujus virtute profligatæ res restituebantur. Equidem ab initio Hodiovvæ legio non nihil damni passa fuerat. Sed suppetias ferente Ranzovii phalange, & in hostiles pedites irruente, hi non minore cum consternatione abjectis armis, quam Succici equites, Tabernas versus fugam arripiebant; unde altera die per montes in Lotharingiam profugiebant, inter quos vix ducentis integra arma supererant. Nec minus Lotharingi equites à Succico equitatu persequendo reversi ita acriter à Succico peditatu excipiuntur, ut & ipsi fugam capessere cogerentur, relictis quinque tormentis, & omnibus impedimentis. E Succicis eo in conflictu rei tormentariæ tribunus Simon Schultesius, & subtribunus legionis, Hodiovvæ Ruppa Baro cum ducentis circiter gregariis desiderati sunt. Lotharingorum nongenti in loco prælii jacentes numerabantur. Victoriam soli pedites sibi vindicarant, qui ductu Vitztumii, & Ranzovii præclare rem gesserunt; & major fuisset hostium strages, si equites officium fecissent, sique hosti fugienti potuisset insisti. Unde Palatino, antequam ulterius progrederetur, dispersi equites erant congregandi, & ad stativa Hagenoæ revertendum; missis literis ad Wormatienses, aliosque, ut fugitivos sisterent, & ad signa sua remitterent. Cæterum hæc calamitas Lotharingo non sola exitiebat. Nam Galliæ Rex, sententia in Parlamento Metensi adversus Ducem pronunciata, cum exercitu Lotharingiam ingreditur, misso Gardio ad Palatinum, ut is ex altera parte ingrueret. Sed tanto molimine opus non erat. Statim quippe Dux interventu Cardinalis fratris cum Rege transegit, tradito huic Nancejo. Palatinus autem solicitantibus Argentoratensibus Dachsteinum aggressus, per biduum edita ruina præsidiarios ad turpem deditionem adegit. Oppidum arxque militi in prædam cessit. Inde mandata ab Oxenstierna accipit, ut ad Hornium sese in Sueviam conferat. Igitur idonea manu ad obsidium Hagenoæ, & apud Ottonem Ludovicum Rheingravium relicta, ipse cum tribus millibus peditum, bis mille quingentis equitibus superato ad Argentoratum Rheno in Sueviam abit.

Prælium ad Pfaffenhoviam. 1. August.

Lotharingus castigatur. 9. Aug.

Dachsteinum expugnatur. 30. August.

§. 80. Ea in regione Altringerus Biberacum vi aggressus erat, edita mœnium ruina, & injectis ignibus. Nec segniter præsidium, duobus peditum cohortibus constans resistebat, assultu hostium magna cum strage repulso. Sed infirmis munimentis,

Bavari Biberacum capiunt.

1633. nimentis, & prævalente hoste, dedito mox oppido excedit. Interea & Feriæ Dux cum Italicis copiis, quæ duodecim peditum, duo equitum millia explere dicebantur, per Tellinam vallem, ac Tirolenses, Germaniam ingressus Altringero se conjunxerat. Unde & Succici Duces Hornius, Bernhardus Dux, & Christianus Palatinus apud Stocachum exercitus sociant, certi recta in hostem, qui apud Uberlingam tendebat, ire, & si occasio detur prælio decernere. Sed cum intellexissent istum Meskircham Danubium versus iter capere, ut flumine superato ejusdem objectu Suecos arceret, ac Wurtenbergicam pro lubitu percurreret, intercepto qui inde veniebat commeatu; ipsi ad Dutlingam Danubium transire properant, hosti si qua flumen transgredi conaretur se objecturi. Nec mora, intra dimidium milliare ad Dutlingam totus se hostium exercitus ostendit; cui exadversum Sueci statim in aciem se disponunt. Sed cum neutra pars ad alteram per iniqua locorum accedere auderet, præter velitationes nihil tunc susceptum. Et sequenti die hostis Meskircham recedebat. Mox cum idem Semmeringam iret, velut in Wurtenbergicam irruptrurus, Sueci transmisso apud Dutlingam Danubio Speichingam properant, ut transitu hostem prohiberent. Unde Bartlebius cum trecentis exploratum missus in tria millia equitum Bavaricorum incidebat: quorum primum agmen acriter aggressus, post numero obrutus in fugam vertebatur. Per excursores quoque multi quotidie captivi in castra pertrahebantur, de annonæ tenuitate apud suos querentes. Heic Hornius suadebat, ut ad Speichingam subsisteretur, quoad constaret, qua hostis iter facturus esset; præsertim cum suspicaretur, ipsum Brisaci liberationem meditari. Reliqui tamen duces pervicere, ut eo curatius protegendæ Wurtenbergicæ, Balingam, ac inde Ehingam iretur. Enim verò Hornium sua conjectura non fefellerat; dum hostis itinere repente converso urbes Sylvestres, Brisacumque petit. Unde & Succici duces sua consilia mutare cogebantur.

Dux Feriæ cum exercitu in Germaniam venit. 25. Sept. 27. Sept. 28. Sept.

Ad Brisacum gesta. §. 81. Brisaci obsidium à fine Junii mensis nulla insigni re gesta præter aliquas eruptiones, aut modicos assultus extrahebatur. Quos inter à Joanne Philippo Rheingravio munimentum exterius à ducentis quinquaginta militibus insessum invadebatur; è quibus centum capti, reliqui cæsi, aut in Rhenum compulsi, ut vix viginti salvi in urbem evaderent. Nec minus qui eodem die ex altera parte eruptionem fecerant, male multati intra mœnia rejiciuntur. Ranzovius quoque illudentibus ipsius militem obsessis munimentum exterius Succis oppositum ostentandæ virtuti assultabat, ac plerisque qui inerant cæsis, duo tormenta & mortarium in sua castra trahebat, reliqua duo in Rhenum præcipitabat, munimento penitus disjecto. Quæ ne unius quidem militis sui jactura patrabat. Rheingavius autem Otto Ludovicus, qui à Brisaci obsidio Argentoratum properaverat, ut Palatino Christiano adsisteret, cum jam commisso ad Pfaffenhoviam prælio adveniret, ab isto ad persequendos Lotharingos mittebatur. Sed cæteris in tuta digressis, una tantum dragonum legio Bockenheimi deprehensa, quæ armis ademtis dimittitur; Bockenheimo præsidium imponitur. Quod oppidum paulo post Lotharingorum reliquiæ Villio duce oppugnatum veniebant. Qui tamen audito Rheingravii adventu licet superiores in diversa dilabebantur.

23. August. 15. Sept. Rheingravius Lotharingos persequitur. 30. Sept.

Landgravii per Westphaliam progressus. §. 82. In Westphalia Wilhelmus Landgravius Ludingshusam, & Schonflietam ditionis Monasterienses arces occupaverat. Inde Rhenam Amisio adsitum oppidum aggreditur, cujus præsidiarii ducenti quinquaginta cum oppidanis aliquandiu acriter restitunt; sed tandem deditione facta oppido excedunt. Nec multo post Ahausium oppidum cum arce in potestatem redigitur; trecentis præsidiariis dimissis. Interim Bænningshusius collecta è reliquiis cladis Oldendorpianæ manu; dum Hassiam Landgravius ad Hammum meatur, repente versus Hassiam properat, & expugnato Corbaco, ubi duas Hassorum cohortes recens conscriptas opprimebat, Fritzlariam usque, ac Franckenbergam progreditur. Inde subito conversus Amæneburgum paucis provincialibus insessum scalis admotis expugnat, duarumque cohortium præsidio firmat. Sed cum Landgravius celeriter cum equitatu adproperaret, ille eo non expectato per Franckenbergam, Arensbergam, & Attendornam in Coloniensem ditionem remeat. In diversa parte Cniphusius Osnabrugæ primo eminus obsidium circumposuerat, quoad Georgius Dux post Pirmontium arcem captam, & Uslarius deserto Hildesiæ obsidio copias jungerent. Quibus firmatus vim cominus intentat, ut tandem oppidum certas in leges dederetur. Quæ cum nimis liberales Oxenstiernæ viderentur, plerasque temperavit, velut à sua demum ratihabitione valituras. Inde Petersburgum sexcentorum præsidio insessum ad deditionem compellitur. Nec minus Uslarius Brunsvicensis Ducis summus præfectus Peinam arcem, inde Callenbergam deditione cepit. Quo successu animatur Brunsvicensis Dux Hildesiam denuo circumsidere instituit; sed qui labor in multos menses extractus est.

25. August. 8. Sept. Bænningshusius in Hassiam irrumpit. 2. Sept. 14. Sept. 1. Sept. Osnabrugæ capitur.

Holckius in Misniam irruit. §. 83. Ast in Misnia misera rerum facies surgebat, Holckio è Bohemia irrumpente, instinctu, ut credebatur, Daniæ Regis, Arnheimii, & aliorum, qui eo tempore Electorem ad separatam cum Cæsare pacem compelli posse judicaverant. Et iste quidem per Voigtlandiam, & montana Misniæ ingruens qua transibat rapinis, cædibus, incendiis, libidinibus in fœminas, omnique atrocitatis genere grassabatur. Inde Lipsiam progreditur, quæ per biduum ignivomis globis perterrita, se dedit, septuaginta millibus uncialium direptionem redimens. Arx tamen sub Trandorfio præfecto strenue vim intentatam propulsabat. Elector cujus copiæ pleræque in Silesia aberant, hosti sistendo impar, ac intra munita oppida se tenens, vastitatem ditionis suæ tristis spectabat. Implorati tamen ab ipso Joannes Banerius, qui apud Magdeburgum curabat, Brandeburgicusque, & Wilhelmus Vinariensis Dux, auxilio se accingebant. Sed Holckius post factas in Silesia inducias mox ultro Lipsiam deserit, ac per Altenburgum recta in Bohemiam revertit ingenti onustus præda, cujus auctuarium erat pestilentia, qua ipse per concubinam suam infectus Adorfii extinguitur, inter extrema nequidquam expetito Sacerdotum alloquio, quos vivus atrocitate sua in avia sylvarum fugaverat. Paulo ante mortem Ducibus Vinariensibus significaverat de induciis in Silesia factis; addito, se suis injunxisse, ut hostilitate adversus eos abstineant, paria sibi vicissim ab ipsis promittens. Ast Tupadelius nihil ista moratur Pauli Orosii legionem Hungarorum & Croatarum, præda gravem ex improviso opprimit, ipsumque tribunum & plerosque ductores octo, cum vexillis & quingentis equis capit cum non modica Misnicarum manubiarum parte. Istum Tupadelium paulo ante Manteufelius tribunus Forchemo egressus Bambergæ intercipere conatus erat, colludentibus quibusdam oppidanis, & jam suburbia irruperat. Sed Tupadelius in oppidum evaserat; atque inde collectis suis in hostem iterum erumpens male multatum expellebat. Ast Saxoniæ Elector periculose

17. August. 16. August. Holckius Misniam deserit, & moritur. 30. August.

1633. culose jam defunctum ratus, Suecis, Brandeburgicisque post actas gratias significat, se ipsorum auxilio non amplius indigere. Mox tamen cum tractatus in Silesia abruptos audivisset, novo terrore corripitur, quod ditio ipsius hosti ubique pateret, & hic adhuc quædam per Voigtlandiam loca insideret, unde nuper excursionem in Thuringiam fecerat, pulsis qui restiterant. Igitur denuo
21. Sept. ad Banerium scribebat, ut copiis suis præsto sibi sit, & apud alios efficiat, ut irruptione in Bohemiam facta, hostis ab ipsius ditione abstrahatur. Qui operam suam isti prolixe vicissim offerebat.

In Silesia induciæ renovantur. §. 84. In Silesia Fridlandus abruptos nuper pacis tractatus magno ambitu instauratum ibat, nulla quæ extrinsecus adpareret necessitate compulsus, utpote viribus longe prævalens, & omnibus rebus instructus. Post duodecim dierum militationes Arnheimius demum assentiebat causa allata, ne Electores plane pacem respuere viderentur, & ut messis interea in horrea recondi posset. Obtendebatur quoque inopia commeatus, & quod hostis
12. Aug. cataphractorum numero præpolleret. Denuo igitur in mensem induciæ concluduntur, addito, ut ductores militesque diversarum partium inter se non congrederentur, nisi Arnheimii permissu; ac post elapsas inducias per tres adhuc septimanas hostilibus abstineretur. Cæterum dum super in-
Ulricus Holsatiæ Dux interficitur. duciis tractatur, Octavius Piccolomineus Cæsareus tribunus Ulricum Daniæ Regis filium in campum colloquii causa invitaverat; ubi post varios sermones, cum jam iste Piccolomineo valedixisset, ab aliquo, qui non procul inde in fossa delituerat, globo trajectus paucas intra horas extinguitur. Quod factum Fridlandus apud Daniæ Regem velut se inscio factum excusabat, promissa ultione. Cui Rex, ne filius adversus Cæsarem arma tulisse videretur, reponebat: Filio à se id duntaxat permissum, ut in castris spectatorem ageret; quod si is spreto paterno mandato ulterius progressus esset, habere, quod sibi imputet. Ægre tamen idem ferebat, quod Fridlandus cædis patratorem impunitum dimisisset; qui & Viennæ istud facinus jactabat extra præmium, & pœnam habitus. Eo tempore rumor erat, constitutum fuisse, ut Ulricus abdicata Saxonis militia in Poloniam proficisceretur, ac Sigismundi Regis filiam in uxorem duceret, dotis nomine Borussiam accepturus, qua Poloni Danis juncti Suecos expulsuri essent. Induciis factis Fridlandus copias suas commode per hospitia disponit, octo quoque legionibus in Bohemiam missis. At fœderati ad veteres culinas revertunt dudum exesas, magis deminutis numeris, quam si adverso prælio certassent; cum Saxonicis tertia militum pars decessisset, Succici vix bis mille sexcenta capita adhuc implerent; ac universi exercitus jactura duodecies mille capitum æstimaretur; nec novorum delectuum, de quibus multa jactaverant Saxonici, quidquam adpareret. Interim utriusq; partis miles ad vastandos agros certatim incumbere, & ne seges eis Oderam in horrea convehi posset, sævitia in agrestes impedire, nulla futuri cura. Nec eo secius à miseris provincialibus argentum extorquebatur, in quos præter belli mala etiam pestilentia graviter sæviebat.

Silesii legatos ad Oxenstiernam mittunt. 20. Aug. §. 85. Inter quæ à Ducibus Lignitzæ, Briegæ, & Munsterbergæ, ac Wratislaviensi civitate Legati ad Fœderatorum capita mittebantur. Ac Oxenstiernam quidem Christophorus Zedlicius, & Andreas Langius adibant declarantes: sibi constitutum esse cum Fœderatorum exercitu vires sociare, salva tamen adversus Cæsarem veneratione, ac cum Bohemiæ Regno conjunctione. Sed eo jam se redactos, ut quod ad communem causam contribuant nihil supersit. Spem tamen sibi esse, Suecos de suo in ipsos animo nihil remissuros, sed 1633.
tutelam eorundem adversus sacra & privilegia Silesiæ turbantes suscepturos; addito, ut pacis tractatibus ipsos includant, hisque aliquot Silesios adhibeant, de necessitatibus ejus nationis suggesturos: aut si pax non sequatur, ut belli sede alio translata à tantis calamitatibus respirare sibi liceat; simul ut ubi de assignandis hospitiis aliisque negotiis agendum, ipsi in partem consiliorum admittantur.

Tractatus pacis in Silesia abrumpuntur. §. 86. Ii Legati dum rerum suarum satagunt, interea tractatus pacis in Silesia, & induciæ, eum quem dudum metuerant prudentiores exitum sortiebantur. Quod Arnheimio in hoc negotio propositum, ac num serio rem egerit, ac ipse deceptus fuerit, an alios deceperit, è reliquo consiliorum istius contextu judicandum fuerit. Sane Kœtteritzius tribunus nondum elapsis induciis Berolini moriens, inter extrema fallus erat, meras ei negotio subesse fraudes. Id satis ex eventu patebat, quæ Fridlandus de offensa ob Ducem Feriæ præ se tulerat, conficta fuisse lucrando tempori, & defectibus queis laborabat supplendis, & ut fœderatorum copias mora attereret, suas contra servaret, quoad Italicæ legiones Bavaricis jungerentur; quæ si Suecis per Superiorem Germaniam prævalerent, rem confectam habere se sperabat. Nec minus id agebatur, ut Saxo jamdudum belli pertæsus, à Suecorum societate abstractus, ad peculiarem pacem compelleretur. Nec ipse Fridlandus apud Promnicium aperte, & non sine insultatione alienæ credulitatis jactare dubitaverat: moris sibi esse, si aliter non possit, inducias facere, quoad occasionem nanciscereturhostem opprimendi. Cum igitur Arnheimius Dresda redux in Silesiam revertisset, ac jam finis tractatibus imponendus crederetur, Fridlandus significabat: Se perspicere, pacem duraturam fieri non posse, nisi exteris prius Germania dimotis; eoque postulabat, ut ambo Electores copias secum conjungant, ac Suecis plagas intentent, quibus oppressis pro lubitu pacem ipsos inter se facturos. Quæ inficeta postulata cum Arnheimius abnueret, tractatu abrupto spes pacis, quæ hactenus multos lactaverat, uno momento evanuit. Heic demum res fœderatis in angusto esse, quod exercitu tantopere diminuto tidere non possent, raris numeris, nullo commeatu, aut adparatu bellico; cum Fridlandus per inducias egregie se confirmasset. Cogebant tamen Saxonici copias suas intra Wratislaviam, & Kantium, strenue esurituras, nisi qua Wratislavienses panem maligne suppeditabant. Contra Fridlandus apud Zotenam exercitu lustrato, omnibus rebus abundabat. Interea Turrius Comes Duvvalio mandata mittit, ut quia Dux Lauenburgicus confirmasset, ab Arnheimio apud Oxenstiernam, & Electores ex voto omnia transacta esse, ipse cum copiis suis lustrationi apud Kantium instituendæ adesset. Id quod Succici ductores abnuebant, sub Saxonum auspiciis militare horrentes. Duvvalius quoque Oderæ custodiam sibi præcipue commissam excusans copias suas ad Steinaviam contrahebat, non prius inde moturus, quam ab Oxenstierna mandata accepisset. Fridlandus contra cum post elapsas tres septimanas ad bellicos actus iterum esset redeundum, ad veteres artes revolutus primo Schvveidniciam nullo præsidio firmatam diripit. Inde Zittaviam versus & in Lusatiam, Misniamque iter simulat, edito rumore velut Piccolomineus jam præmissus sit occupandæ Torgæ, qua Albis superandus foret. Unde Arnheimius Kantio movens è Silesia adeo propere exercitum in Misniam rapit, ut ipse Saxoniæ Elector negaret, se causam tantopere festinati itineris ca-

Sueci ad Steinaviam confident.

Arnheimius in Misniam abit.

pere

1633. pere posse. Binæ tamen Saxonicorum, totidem Brandeburgicorum equitum legiones apud Turrium relinquebantur, nomen magis auxilii, quam vim habituræ, cum universæ vix trecenta capita explerent. Tribuno Dæhnio, qui illis præerat, ab Arnheimio injungebatur, ut Turrii quidem jussis pareret, sed si is quædam circa Saxonica & Brandeburgica præsidia movere vellet obsisteret. Sueci interim apud Steinaviam metantes, quanquam exploratum haberent, Fridlandum intra montana quietum se tenere, Arnheimio præter istius castra in Misniam properante; tamen captivorum indicio persuadentur, Fridlando constitutum esse Arnheimium sequi. Et jam viginti equi-
24. Sept. tum signa præter Ligniciam transierant, totumque agmen montes versus tendens unum duntaxat milliare inde aberat. Unde Sueci non minus quam Silesii velut explorato hostium abitu læti, de Odera Gabeluncam usque occupando, deque hospitiis per Superiorem Silesiam dilatandis agitabant, præceptis quoque in Moraviam excursionibus; quæ destinata imminens mox clades eludebat.

Legatorum apud Galliæ Regem acta. §. 87. Sed nec in Superiore Germania omnia ad votum succedebant; ac legatio cumprimis ad Galliæ Regem spem, quæ de ipsa concepta erat, non explebat. Cujus causa erat, quod Richelius res Suecorum ibi ultro difficultatibus implicabat, ut Ordines paulatim ad Gallicam tutelam implorandam compellerentur. Obtentui sumebatur, quod Monachi nonnulli nidis suis ejecti forent, & quod circa Philipsburgum Gallis consignandum mora necteretur, scrupulos movente ut arguebant Oxenstierna, quo tamen oppido ipsi utique potiri cupiebant vel Suecorum ingratiis. Quæ duo capita & privatim, & cum publice apud S. Ger-
4. Nov. mani Fanum Rex Legatos admitteret, non sine commotione animi perstringebantur, velut Regis existimationem & ex parte conscientiam tangentia, quæ is nullo modo se laturum declarabat. Simul postulabat, ita res administretur, ut bellum non de religione, uti Catholici clamitabant, sed profanis de causis geri videretur; enixius in partes studium promittens, operamque ut plures Catholici Ordines à Cæsare abstrahantur, si postulatis suis satisfiat. Sin minus, abdicata illorum causa alia se consilia capturum. Ad quæ legati reponebant: sibi ad arma sumenda per aliorum injurias adactis haut quidquam propositum esse Catholicos opprimere, sed sacra ac libertatem suam legibus Imperii sancitam asserere. Neutralitate Catholicis concessa non levamentum, sed onus partibus suis accedere, istis interea respirantibus, viresque colligentibus; quos potius eo adigi par sit, ut omissis, quæ hactenus agitaverint, consiliis ad libertatem publicam secum asserendam conspirent. Quæ uti facile Gallo probabantur; ita negabat fœdus se ratihabiturum, nisi caput de tolerandis Catholicis ita explicetur, ut fœderati ad istud à tempore Conventus Heilbrunnensis obligatos se profitentur. Id quod legati, ne res plane abrumperetur, demum annuunt, & circa idem ita cum Gallicis ministris conveniunt, ut Rex caput istud laxissimo sensu ratum habeat; sed simul novum fœderis instrumentum conscribatur, in quo idem declaret, quo sensu caput istud intelligat; cui à legatis adderetur; se itidem credere, hanc fœderatorum Ordinum fuisse mentem, eamque fœderi congruere. Circa Philipsburgum cum legati nihil in mandatis haberent, nisi ut factum excusarent, Rex Gournæum Francofurtum mittebat, qui super eo tradendo instaret. Quam rem Oxenstierna ad futurum fœderatorum conventum rejiciebat, prout res interea se darent consilium capturus. De copiis & pecunia submittendis Rex silentio transmittebat, satis innuens alias sibi conditiones esse proponendas, si istorum quid impetrandum sit. Circa Lotharingum res jam transacta erat, in qua licet fœderatis non omnia arriderent, tamen ut Rex eam conditionem retractaret; postulare non audebant. Cui & nullo modo ut apertum in Austriacos bellum declararet, permoveri poterat; quod res domesticæ tunc non ferrent bello externo se immergere, cui pro lubitu finem imponere in manu ipsius futurum non erat. Quanquam autem Legatis non plane ex voto responsum daretur, honorifice tamen habiti, ac donati dimittebantur. 1633.

Ab Hollandis postulata. §. 88. Ab Hollandis quoque per Ludovicum Camerarium postulabatur, ut impedire vellent, ne Hispani Ligæ se copiis ad inferiorem Rheni tractum jungerent; aut si Hispani quid in Suecicos moliantur, Hollandi copias subsidio mitterent; inprimis ut pecuniæ summa, quæ necessitatibus ipsorum responderet, subvenirent. Quæ postulata lentis deliberationibus subjiciebantur. Ita cum fœderatis res pecuniaria in angustum redigeretur, & alieni auxilii spes decollaret; hostis contra in sequentem annum validam expeditionem minaretur; minuendis belli oneribus id laborabat Oxenstierna, ut saltem unum & alterum ex hostibus amoveret. Unde facile consentiebat, ut tractatus de *neutralitate* cum Colonienſi Electore susciperentur. Sed cum Colonienses Legati, qui antea deputatis Consilii formati ob eminentiam Coronæ Succicæ loco cesserant, postea pervicaciter priorem locum sibi deposcerent, re infecta negotiatio abrumpebatur. Nec minus qui cum urbe Colonienſi tractatus instituebantur, in irritum cadebant.

Cum Colonienſi de Neutralitate frustrà tractatus.

Acta cum Palatino Neoburgico. §. 89. Eodem tempore de Palatino Neoburgico, qui hactenus in hostilia nondum eruperat, rumor erat; cum fœdere inito in partes Ligistarum discessisse, imperio quoque in eorum copias susceptо: eoque fini delectibus agendis vacare. Nec deerant fervido ingenio homines, qui suaderent, novos illos delectus inter initia dissipandos, antequam in exercitum evalescant. Sed Oxenstiernæ consultius videbatur connivere; quousque adpareret, num quid in Succicos tentare vellet, ne propere illata vis armis ipsius obtentum præberet. Ad Siburgi quoque præfectum scribebatur, ne istos delectus turbaret; de cætero rebus suis bene prospiceret. Sed ad ipsum Palatinum ab Oxenstierna literæ dabantur; quis de ejus machinationibus rumor sit, & ut delectibus supersedeat, aut ne istos hostibus transscribat. Ad quæ Palatinus prolixe, & non sine aculeis ac minis respondebat; quæ ab Oxenstierna vicissim masculè ac solide retundebantur. Et videbatur ab acribus ejusmodi literis res in nervum eruptura, ni Cornelius Pavius Hollandorum Legatus interventu suo effecisset, ut Palatinus denuo *neutralitatem* misso legato peteret. Ubi quanquam plenam transactionem ad futurum fœderatorum conventum rejiceret Oxenstierna; tamen, quod è re non esset pluribus se hostibus implicare, nec è Palatini terris multum emolumenti fœderatis proventurum videretur, declarabat; se Ducibus mandaturum, ut omnibus locis præterquam Siburgo, Blanckenburgo, & Windecca decedant, & hostilibus abstineant, quoad super neutralitate plenè conventum fuerit. Contra Palatinus Bænnigshusium, aliasque hostium catervas terris suis dimo-
19. Decemb. veret; quod alias hostem ubicunque deprehendatur persequendi jus sit. Mandabatur quoque præfecto Siburgi, aliisque, ut præter necessaria è Palatini terris nihil caperent. De cætero conservandis exercitibus, quæ summa Oxenstiernæ cura erat; decreto

1633. decreto promulgato qui à signis discesserant revocantur. Et quia plerique Germani equo merere malebant, Patricius Rudvvenus in Scotiam mittitur, conducendis ibi aliquot peditum millibus. Tum de veteribus legionibus supplendis, utque ægrotorum & sauciorum cura habeatur, disponitur. Et quia Anspacenses nova vectigilia instituerant, magno Noribergæ oneri cedentia, caritate rerum in militem demum redundante; Oxenstierna ut ista iterum abrogarentur, ad ditionis ejus Administratorem scribebat.

Dani de pace acta. §. 90. De pacis tractatibus Daniæ Senatores ad Sueciæ Rectores scripserant, Regis sui studium circa pacem conciliandam commendantes, hortatique, ut & ipsi operam dare velint, quo res optatum ad finem deducatur. 20. Octob. Quæ literæ post tres demum menses reddebantur, cum agitati à Daniæ Rege pacis tractatus plane intercidissent. Nam hic propalatis in Silesia Fridlandi ludibriis, legatos suos revocaverat, culpa irriti negotii nunc in Cæsarem atque Fridlandum collata, cum antea Sue- 20. Octob. cos tanquam pacem aversantes accusasset. Istis literis Sueciæ Senatus respondebat; in se paci moram non fore, si remotis ab hoste ludibriis serio 19. Nov. res agatur. Paria Legato Danico reponebantur; eadem Holmiæ coram ingerenti. Nec minus 21. Octobr. Daniæ Rex literis ad Oxenstiernam super instaurandis tractatibus instabat, pro Wratislavia Mulhusium, Marpurgum, aut Lubecam proponens. Quam rem hic ad proximum conventum rejiciebat, ut communi fœderatorum consensu de eadem statueretur; rogans ut ad eundem Rex legatos mittere velit. Tum ad conventum sub initium Martii Francofurti habendum Oxenstierna non solum Circulos fœderatos, sed & cæteros Protestantes invitabat, propositis simul futuræ tractationis capitibus, de omnium Protestantium per Germaniam conjunctione, de pacis legibus, Dani interpositione, Suecorum satisfactione, deque necessariis bello continuando suppeditandis. Addebatur de Gallorum circa Philipsburgum petito, & Neoburgici neutralitate. Ubi quidam de hostibus quoque ad eum conventum invitandis monebant. Sed Oxenstierna & plerique id aspernabantur, quod fœderatorum res eo in conventu planius forent disponendæ, adscitis reliquis Protestantibus; & admisso hoste corruptelis occasionem pandi. Porro Oxenstierna petente, Brunsvvicensis Dux ad finem mensis Januarii conventum Ordinum Inferioris Saxoniæ, & Westphaliæ Halberstadii indixerat, cui ut ipse Oxenstierna interesset summe necessarium judicabatur disponendis illis ad animorum armorumque cum cæteris conjunctionem; ad quos ipsius præsentia plus quam alterius delegati valitura credebatur. Quo antequam proficisceretur, Ottonem Rheingravium tantisper Consilii præsidem in suum locum sufficiebat certis mandatis instructum, quæ se absente expedienda, quæ ad se rejicienda forent.

Cæsareani & Bavarici in Alsatiam tendunt. §. 91. Interim in Suevia Feriæ Dux & Altringerus, cum irrumpendi in Wurtenbergicam consilium simulassent, ac Suecici duces istis avertendis ad interiora se contulissent, repente versus urbes sylvestres & Brisgoviam flectunt, & aliquot dierum itinere capiunt, quam Sueci insequi pos- 5. Octobr. sent. Ac Seckingæ quidem per socordiam præfecti transitu Rheni potiti mox Rheinfeldam petunt, atrocibus minis deditionem imperantes, & mox vi adhibita. Nec Croneckius oppidi præfectus ullum viri fortis officium intermittebat. Sed prævalente hoste impetu perruptum oppidum, & præfectus omnesque armati interfecti. Reliquis ejus tractus oppidis hostis nullo negotio potitur. Cæsarco exercitu adpropinquante agrestes per Brisgoviam arma corripientes quicquid Suecici militis 1633. deprehendunt trucidant. Inde præter Basileæ mœnia transibat hostis, quam civitatem etsi Rheingravius scripto moneret, ne quid hosti gratificaretur; tamen vetera quæ jactabantur cum Austriacis fœdera efficiebant, ut non modica frumenti vis, quam Suntgoviæ agrestes in urbem congesserant, ipsis traderetur. Ensisheimo, cujus præsidium jubente Rheingravio Ruffacum concesserat, hostis recta Brisacum tendebat, cum 10. Octob. extrema jam necessitate conflictatum, ut ni suppetiæ adfuissent intra duodecim dies deditio facienda 11. Octobr. foret. Sed cum Joannes Philippus Rheingravius Brisaci obsidium solvitur. hostem Rhenum transisse intelligeret, soluto obsidio, castrisque incensis Colmariam se conferebat. Eodem quoque Otto Ludovicus Rheingravius deserta Tabernarum & Hagenoæ oppugnatione concedebat; captoque inter Colmariam & Schlettadium idoneo loco progressus hostium sistebat, per prosperas aliquot velitationes centum viginti equitibus cæsis, captisque. Nec minus idem per hospitia sparsos aut pabulantes infestabat, multum indignantibus Cæsareis, qui opima heic sibi & quieta hospitia spe præceperant.

Hornius in Alsatiam redit. §. 92. Alt è Suecicis ducibus qui Balingæ subsistebant inopino hostis ad Rhenum itinere cognito Palatinus Christianus, & Hornius, propere eodem & ipsi vertunt, sustinendis per Alsatiam & Brisgoviam rebus; postquam satis adparuerat, hosti nimium ferociæ non superesse. Bernhardus autem Dux secundo Danubio descendebat alibi negotium hosti daturus. Nec minus Helvetios Evangelicos damna ab hostibus in itinere data excitaverant quorum jam viginti millia in armis erant; iidemque ab Hornio equitum manum auxilio petierant. Unde Hornius ipse cum mille quingentis equitibus Schafhusium proficiscitur, (Palatino per Kentzinganam vallem Offenburgum petente,) si qua ipsos, ut in bellum adversus Cæsareos erumperent, permovere posset: quod & post Oxenstierna missis literis conabatur. Sed Feriæ Dux, & Altringerus solicite quæ in Helvetiorum territorio patrata erant excusabant, velut se insciis & ægre ferentibus facta; oblata quoque potestate excursores prehensos castigandi. Qua modestia Helvetii placati quiescebant. Igitur Hornius nusquam se moventibus Helvetiis & ipse Offenburgum abit, aliquot hostium manipulis in itinere mutatis. Inde Kentzingam progreditur, hosti, si illac ingrueret, se objecturus. Sed cum hunc in Alsatiam transisse constaret, Rheingravio metuens & ipse eodem tendit, & cum alia pontis copia non esset, superato ad Argentinam Rheno Colmariæ Rheingravio jungitur. Factâ conjun- 16. Octobr. ctione altera mox die in hostem ire constituit, si sparsum opprimere posset. Sed hic per unam & alteram stationem, in quam Sueci impegerant, de horum adventu certior factus, simul ingruente nocte copias contrahit. Postera die ita prope ho- 18. Octobr. stem Sueci accedunt, ut non tormentis solum, sed & sclopetis totum diem se mutuo impeterent. Enimvero quantumvis Sueci cupidine præliandi flagrarent, hostis tamen apud Sultzam, Gebvveileram, & Watvveileram ad montes se tenebat, objecto vehiculorum, & mox excitatis castellis tutus, nec nisi ad modicas velitationes progredi ausus; in quibus semper Sueci prævalebant, multis occisis, captis octoginta cum subtribuno & turmæ præfecto.

Ferianus & Altringerus se disjungunt. §. 93. Sed hostis cum animadverteret Philipsburgum penetrare se non posse, ne tempus heic desidendo frustra absumeret, Feriæ Dux cum Hispanis & Italis valde jam attritis Thannam versus tendebat, ut novis è Burgundia, & Lucenburgica

1633. ca copiis se firmaret. Altringerus autem cum Cæsareis & Bavaricis copiis Brisaci Rhenum iterum transit. Quo audito Hornius, relicto ad observandum Feriæ Ducem cum Alsaticis copiis Rheingravio, ipse cum Palatino raptim Rhenum superat, hostis conatibus impediendis: ut, si iste in Brisgovia moraretur, apud Kentzingam pedem figeret; sin per Nigram sylvam in Wurtenbergicam penetrare institueret, quam dudum spe devoraverat, per Kentzinganam vallem properato itinere aditu ejus provinciæ ipsum arceret. Cum Schlettstadio moveret Hornius, Galli quidam aderant à Mareschallo Forcæo missi, qui cum exercitu ad octodecim millia ascendente Remiremontium progressus erat, conjunctionem sui exercitus cum Hornio offerens. Ad quem Hornius statim mittebat, qui ut ulterius procederet peterent; aut si toto cum exercitu venire gravaretur, aliquam manum Rheingravio subsidio mitteret. Ad quod iste reponebat: à Rege in mandatis sibi datum, ut si Altringerus, & Ferianus in Alsatia subsisterent, toto cum exercitu petenti succurreret, & junctim cum ipso in hostem iret. Sed Altringero trans Rhenum digresso, Feriano autem per Mosellam in Belgium ut fama est perrupturo, necessum sibi esse, ut huic se objiciat, eumque vel commisso prælio sistat. Igitur partem exercitui decerptam in Alsatiam mittere sibi integrum non esse. Interea Altringerus Lichtenecca arce præfecti per flagitium potitus erat, simul Kentzingæ deditionem imperabat, jam jam tormenta admoturus; quâ expugnata credebatur ista Rheni ripa Philipsburgum penetraturus. Quibus consiliis prævertendis Hornius castra Herboltzeimi metatur, Eltzæ fluminis objectu tuta. Cujus adventu cognito hostis, quas in Bavariam missurus erat copias, revocabat. Inde, postquam pridie statio hostium vapulasset, cum equitatu Hornius Eltzam transgressus, Rugelam, ubi quatuor equitum legiones hospitabantur, invadit: quæ licet de ipsius impressione mature certiores factæ in campum processissent, cum strage tamen fundebantur, cæsis captisque multis, quos inter Bruæus Comes tribunus. E cæteris hospitiis, quæ secundum montes habebat à Cæsaris sella adpellatos, hostis raptim Brisacum, quo pridie tormenta præmiserat, refugiebat multis suorum relictis. Quem eodem persequi ob difficultatem itinerum, & quia Ducis Feriani exercitus eo die Rhenum apud Brisacum transierat, Hornius haut. consultum ducebat; præsertim cum tormenta ita celeriter secum ducere non posset. Igitur aliquousque tantum progressus, in stationem suam revertit, hostis motus observaturus. Eo die minimum quingenti ex hostibus interfecti, qui tardius hospitiis se proripuerant: Interea arx Lichtenecca ab Hubaldo tribuno iterum expugnabatur, præsidio citra conditionem dedito.

Dux Feriæ denuo cum Altringero jungitur.

§. 94. Feriæ Dux, qui in Alsatia Altringero digresso restiterat, Betfortum interim expugnaverat; inde Altkircham retro flexerat, Italis, qui asperitatem ejus cœli autumno jam præcipitante non ferebant, certatim procumbentibus; qui, licet tria Burgundionum millia, quadringenti equites accessissent non optimæ notæ miles, vix septem millia conficiebat. Ita debilitatus cum solum se tutum non credebat, nec Altringerus Hornio par foret, Thanna, Ruffaco, Ensesheimo, aliisque locis præsidio firmatis, Brisaci denuo Altringero jungitur. Inde simul Friburgum eunt, supra id oppidum Stauffam versus metati. Quorum conatus ut eò curatius observaret, Hornius cum equitatu Emerdingam usque procedebat, duarum horarum itinere ab hoste distantem. Sed cum cognosceret, hunc firmatis Brisgoviæ locis per vallem Kirchzacheranam in Sueviam tendere, & ipse per Kentzinganam vallem Rotvvilam versus proficiscitur, accersito ad se ex Alsatia Rheingravio cum suis legionibus; qui in itinere unam atq; alteram hostium manum profligabat. Hosti hiberna per Wurtenbergicam capere cordi erat, quorum spem militi suo fecerat, missis quoque exploratoribus, qui aditus provinciæ specularentur. Quorum octo deprehensi laqueo plectebantur. Istud ut Hornius impediret, ad latus semper hosti incedebat, quoad Danubium ad Dutlingam transmittere ipsum cogeret, incurrentibus hinc inde turmis Suecorum male habitum. Quem desperata Wurtenbergica Illarum versus tendentem Hornius vestigio inhærens subinde carpebat. Sed cum in Algoviam demum penetraret, quo insequi ob crebras angustias commode non dabatur, Sueci paululum retrocedunt, & Mettingæ metantur, quoad Hornius Berchingam excurrens cum Bernhardo Duce consilia contulisset. Dum ibi metantur, Vitztumius Cæsareus tribunus coacta ex Memmingæ, Biberacique & vicinis præsidiis octingentorum equitum manu Einhausii legionem Munderkingæ hospitantem opprimere conabatur. Sed succurrente è vicino vico Gassione tribuno, hostis in fugam propellitur, centum cæsis, octoginta captis. Tandem Feriæ Dux & Altringerus apud Schongam Lico transmisso in Bavariam redeunt, postquam postremo hoc itinere assultantibus, & carpentibus passim Suecis supra quinq; millia militum amiserant, præter desertores, & quos morbi abripuerant; ita ut è tricies mille bellatoribus, quibus initio iste exercitus constare credebatur, vix duodecies mille superessent infaustam militiam pertæsi. Qui cum initio Suecos numero longe prævalerent, nunquam tamen prælium ausi erant, in omnibus fere conflictibus inferiores, vix ullo Sueco capto, cum Sueci contra complures ipsorum centurias in captivitatem redegissent. Nec multo post Feriæ Dux, morbo ex ægritudine animi ob res adversas concepto, extinguitur.

23. Dec.

Bavarici male multati domum redeunt.

Dux Feriæ moritur.

Wertanus Aichstadium capit.

§. 95. Dum hoc modo Hornius & Christianus Palatinus hostem atterunt, Bernhardus Dux rerum in Bavaria strenue satagebat. Equidem antea Joannes Wertanus Sperreuteri tribuni hospitiis ingruens non parum damni attulerat; mox Aichstadii arce, tradente per ignaviam præfecto Antonio Claudio de Rascha, potitur; qui post eo nomine supplicium capite dedit. Bernhardus quippe Dux, audito Wertanum eo profectum, Caggium cum aliquot legionibus è Franconia Aichstadium versus tendere jubebat, ac ipse Beckermondo ad defensionem Sueviæ relicto, eodem adproperat. Sed jam emissum Aichstadio præsidium non procul Donavverta ipsi obviam veniebat. Nihil tamen iste hac jactura territus iter persequitur, & apud Neoburgum structo è navigiis ponte maximam partem equitatus sub Curvillio Danubium trajicit, ipse cum Caggio peditatum ac tormenta secus sinistram ripam fluminis ducit. Præmissus ibi Tupadelius Kehlheimum Danubio adsitum oppidum occupat; ubi vis annonæ inventa, exercitui valde opportuna, & ponto sexaginta equorum capax. Cæterum crediderat Wertanus, Bernhardum Ducem ad Monachium oculos adjecisse; eoque Freisingam ipse se contulerat. Eo facilius fuerat Duci destinata sua circa Ratisponam exsequi. Relictis igitur Kehlheimi quatuor peditum phalangibus; quæ majora tormenta expectarent, ipse in alteram ripam ad Curvillium transgressus cum equitatu raptim Ratisponæ circumfunditur; à quindecim centuriis infestæ, tironibus fere, & sequioris

Ratispona expugnatur à Duce Bernhardo.

1633. risnotæ militibus. E sinistra ripa Caggius cum Tupadelio procedebant, ac reparato celeriter Nabæ
26. Oct. fluminis ponte, quem hostis dejecerat, Aulam Ratisponæ oppositum oppidum cum peditatu & tormentis adpellunt. Bavarum auditus Bernhardi Ducis conatus magnopere exterrebat, cum secum reputaret, quantum Cæsaris suaque interesset eam urbem servari. Eoque literis Joannem Troibrezeum Baronem urbis præfectum ad extrema sustinenda obfirmabat, spe certa subsidii facta; tum quæ servandæ urbi necessaria forent suggerens. Quæ literæ licet à Suecis interciperentur, iste tamen haut eo secius satagebat, incensis suburbanis ædificiis, quorum flamma ipsam pene urbem cor-
27. Oct. ripuerat, & uno pontis arcu dejecto. Oppidani quoque Protestantium sacris addicti concludebantur, ne commovere se possent. Contra Catholici agrestes armantur, & ab ipsis Sacerdotibus turma equitum paratur. Bernhardus contra Dux, quanquam apparatu bellico maligne instructus, acriter rem urgens ad Preprunnensem portam, accessus promoveri jubet. Ubi præfectus urbis, dum
28. Oct. prospectat, graviter collum sauciatur; quod non parum celerandæ deditioni conferebat, præsertim cum postero die subtribunus Finckius quoque caderet, imperio ad præfectum vigilum Joannem Bennonem de Lichtenau devoluto, juve-
29. Octob. nem, nullo belli usu, nec militi æstimatum. Nam Northusius subtribunus, ad tumultum duntaxat excitandum missus, occasione invitante munimentum cornutum ad Straubingensem portam assultaverat, eoque expugnato Finckium subtribunum cum septuaginta militibus cæciderat; ac jam pontem pensilem, binasque valvas penetraverat, clathris duntaxat ab ingressu urbis dimotus, circa quas refringendas per horam certabat. Deficiente tamen pulvere pyrio non sine clade rejicitur. Corpora Suecorum simul cum Bavaricis, ut amplior cæsorum velut hostium numerus obsessi militis animos firmaret, per urbem trahebantur in Danubium præcipitanda, quæ inter centurio Wildensteinius vivus ne quid-
30. Octob. quam petita vitæ venia pariter projicitur. Inde exteriora munimenta ad Preprunnensem portam cum cæde Bavarorum expugnantur; quæ & ex aliis partibus accessibus actis urgentur, ut iis desertis intra pomœria obsessi se reciperent. Interea Wertanus intra duo milliaria se cum octingentis equitibus ostendebat, ut vel in urbem penetraret, vel Abensberga infesta pabulatores Suecorum infestaret. Sed cujus conatus excubiæ diligenter actæ, & tribunus Berghotius cum sua legione ad tuendam Abensbergam mis-
3. Nov. sus eludebant. Inde cum adparatus bellicus Noriberga submissus adesset, verberatio editur, quæ postero die acrius repetitur: tum cuniculo ad fossam acto omnia assultui parantur. Unde ter-
5. Nov. riti obsessi in certas deditionis leges transigunt, quæ militi tantum consulebant; Episcopum autem cum Clericis, & Bavaricis ministris arbitrio victoris exponebant, à quo illis ingens pecuniæ summa imperatur. Qui paulo post cum hostilia machinari non desisterent, urbe plane ejiciuntur, Episcopo cum præcipuis Clericorum in prædis vicem retento. Præfectus tamen ob propere deditum oppidum à Bavaro in custodiam datur, quantumvis miles cleruſque testaretur; istum à se exoratum fuisse, ut imminens excidium præverteret.

Bernhardus Dux Straubingam capit.

§. 96. Bernhardus Dux rebus Ratisponæ dispositis, cui Laurentium Caggium præficiebat, mox altius in Bavariam penetrare constituit, ut belli mole huc devoluta Evangelicæ provinciæ paulisper respirarent, & hosti quæ è Bavaria ob-

veniebant subsidia subtraherentur; tum ut Au- 1633.
striam supra Anasum in arma pelliceret, novum fortasse exercitum, aut copiosa saltem supplementa daturam, cui etiam libertatem sacrorum restituere præclarum videbatur. Eo consi- 8. Nov.
lio Straubingam tendit, quam quingenti pedites sub Haslango tribuno propugnabant: qui adhibita vi, ut Landshutam deducatur, pacisci-
tur. Sed in ipso temporis momento Oxenstiernæ literæ veniebant, quibus postulabat, ut quia Cæsarei Suecorum præsidia per Silesiam contra datam fidem male habuissent, occasione oblata par referret. Unde & mox egressi oppido Ba-
varici exarmantur, ac ductores captivorum loco habentur. Ex altero Danubii latere Cha- Chamum
mum ultro imperata faciebat, quo Tupadelius capitur.
destinatus est; cujus metatores vix ibi adpulerant, cum manus Cæsareorum advenit, eorum quæ ad Ratisponam gesta erant plane ignara, hospitia ibidem sibi quæsitura; sed quæ à Suecis male multata rejicitur. Paulo post quoque occupatur Burglengenfelda, Neoburgicæ ditionis arx, in qua viginti & unum tormenta, & annonæ affatim repertum. Inter quos rerum successus Hasvertus quoque tribunus Neumarcæ præfectus Voldorfsum non invalidam arcem, oppida præterea Lauterhovam, Pfaffenhovam, & Cassellam in potestatem redegit.

§. 97. Bernhardus Dux post Ratisponam & Dux Bern-
Straubingam captam luberna quamvis tempesta- hardus Isa-
te faventem fortunam persecuturus, longius se- ram tran-
cundum Danubium progreditur, occupatoque sit.
Deckendorfo Isaræ ostium, quo infra id oppi- 14. No.
dum Danubio immergitur, subigere instituit. Quanquam autem Wertanus ex altera fluminis ripa consistens angulum, quem Danubii & Isaræ confluentes faciunt, excitatis raptim munimentis sepsisset: Dux tamen in citeriore ripa fossas te- 17. 18. Nov.
gendo peditı excavari, tormenta disponi, navigiaque adduci jubet, ac inter tormentorum displosiones copias trajicit successu adeo felici, ut hostis opera sua trepidus desereret. Ita citra unius militis jacturam transitu potitus Dux, & occupatis vicinis oppidis, apud Plættingam ponte Isaram insternere cœpit regressui firmando. Ac jam validam manum Wilthovam præmiserat cum toto exercitu secuturus, & trans Oenum in Austriam irrupturus. Enimvero cum ad Isaram Monachium usque & adsito tractu nullum conspiceret oppidum, ubi tuto pedem figere liceret, nec constricta gelu humus novam excitare munitionem permitteret; Isara insuper passim vadoso, ultra Oenum penetrare non sat munito regressu haut consultum ducebat. Præsertim cum altera Oeni ripa Wassenburgo Passavium usque validis castellis & oppidis præcingeretur; in citeriore autem ripa præter Passavium locus idoneus non esset, illi obtinendo flumini. Passavium autem castello in adversa ripa sito obnoxium valido insuper cum milite Fernamondus insidebat, cui è Fridlandicis copiis Strozzius, ac demum ipse Gallasius accesserat. Et licet forte Passavium expugnare in promtu foret, invalidis operibus, & iniquo oppidanorum in Bavaricos animo: Gallasio tamen facile erat trans Oenum ire, junctisque cum Wertano copiis, Duci à tergo ingruere, Ratisponaque exclusum Isaram inter & Danubium in angustias redigere, aut ad Deckendorfum in Superiorem Palatinatum propellere. Ubi Fridlandus ad Chamum subsistens, utrinque exercitu circumdatum ad intempestivum prælium cogere, aut commeatu intercepto urgere poterat. Sed & jam Fridlandus Chamo deditionem imperarat, ac metus erat, ne Bernhardo Duce Oenum

trans-

1633. transeunte Tupadelius interim, & quicquid per Superiorem Palatinatum obtinebatur, periret. Igitur satius visum parta tueri, ac hospitiis ad Danubium cavere, tum ne hostes jungere copias possent prohibere. Cui rei commoda videbatur offerri occasio, dum Fridlandus cum decem peditum legionibus, centum equitum signis circa Pfurtam & Rudingam metatur, Chami obsidium agitans, pronis ad pugnandum suorum animis, & Caggio instante, ut Tupadelio subveniretur. Igitur remenso Isara recta in Fridlandum tendebat, prælio cum ipso certaturus. Sed dum Danubium transmittit, nuncius adfertur, Fridlandum advento ipsius cognito confestim in Bohemiam recessisse, non nisi manu Croatarum post se relicta. Igitur cum jam Tupadelius extra periculum foret, ad prius institutum revolutus Isaram obtinendi, & sitam inter id flumen, Oenumque regionem tributis subjiciendi, Isaram versus denuo movet. Quem fluvium hostis interim, Ducem trans Danubium agere credens cum equitatu transgressus in Ohmii & Uslarii tribunorum hospitia impactus erat; damnique nonnihil intulerat; sed mox cæteris adcurrentibus cum jactura rejectus fuerat. Eo magis festinabat Dux hostem cis Isaram deprehensum ad pugnam cogere, aut cum ipso pariter flumen superare, pontemq; ejus navalem in potestatem redigere. Sed is trepidus noctu trans flumen se propripuerat, omnesque transitus operibus & milite ita firmaverat, ut Duci nisi excitatis contra operibus penetrare non daretur: id quod sæviens gelu vix admittebat. Igitur cum & cis Isaram locus non esset, copias tuto per hospitia disponendi, & equi continuis laboribus exhausti quiete indigerent, isto incepto desistens ejus anni progressibus finem imponebat.

Dux Bernhardus in Fridlandum movet. 23. Nov.

23. Nov.

In Alsatia hostis se iterum movet.

§. 98. In Alsatia cum digresso Rheingravio præter oppidorum præsidia nullæ Suecorum copiæ superessent, Cæsarei cristas iterum erigere cœperant, ac Schaumburgius aliquot infrequentes legiones per provinciam distribuerat supplementis firmandas, tertio quoque provincialium insuper ad arma vocato. Igitur ab Hornio, qui Palatino Christiano sociatus hosti in Suevia parebat, Rheingravius eo remittitur. Is dum per Brisgoviam iter facit, in tribunum Escherum, à quo paucas ante horas Lichtenecca arx expugnata fuerat, improviso impingitur, qui non paucis amissis ægre Edingam evadit; & à Rheingravio ibi circumsessus incuria militum inde Brisacum elabitur. Lichtenecca tamen iterum recuperatur, ac multi agrestium qui arma ceperant cæduntur. Inde ad Alsatiæ res curandas Rheingravius tendit, ubi & Galli magis magisque rebus se Germaniæ immiscere cœperant, dum Mareschallus Forcæus per Blocquierium tribunum Buschvveileri civibus denuntiat, quoniam id oppidum cum Ingvveilero Præsulatus Metensis feudum sit, idq; Galliæ Rex ejus Præsulatus possessor adversus vim hostilem à Tabernarum præfecto intentatam protegere constituerit, ut Gallica præsidia recipiant. Id quanquam Succi Ministri suaderent, ut oppidani obtentu fœderis Heilbrunnensis abnuerent, ac rem ad Oxenstiernam rejicerent, spes tamen obtinendæ hoc modo securitatis prævalente tria illa oppida mox tutelam Gallicanam amplectebantur. Nec minus circa Philipsburgum in extremis agens Galli satagebant, Legato Mirio apud Hornium, & Arpajovio Comite apud Schmidbergium ejus traditionem sollicitante; quorum hic Landaviam jam adpulerat, & Magdeburgum Spirensis ditionis arcem præsidio firmaverat. Sed cum Suecis iniquum videretur suo labore partum tanti momenti locum aliis, qui nihil eo contulerant, cedere, negotium ad Oxenstiernam remittitur. Petebat etiam Philipsburgi præfectus veniam ad Altringerum, & Trevirensem Electorem mittendi; id quod Schmidbergius abnuebat, honorificas de cætero deditionis leges isti offerens. Sed quod metueretur, ne Galli abnegato Philipsburgo offensi militem suum ex illis oris revocarent, ac inde Hispanicæ copiæ in agro Lucenburgico subsistentes Philipsburgum penetrare conarentur: placebat omnia navigia Argentorato usque ad citeriorem Rheni ripam deducere, Manheimi tantisper custodienda. Schmidbergius quoque noctu teloneum apud Philipsburgum occupat, corruptis quæ ibi inveniebantur navigiis; ut si forte Hispani ingruerent, Rhenum transeundi facultatem non haberent. Rheingravio quoque in mandatis dabatur, ut si Galli recederent, ipse Spiram versus tacite moveret arcendis Hispanis. Ad inferiorem Rheni tractum ad finem usque anni nihil memorabile gerebatur, nisi quod Andernaci præfectus Grimbergius excursionibus nonnihil damni Suecis daret, & inter alia turmam equitum sub Comitis Nassovii legione opprimeret; Succis contra, cum id oppidum repentino assultu conarentur opprimere, non sine clade repulsis.

5. Decemb.

Per Westphaliam gesta.

§. 99. In Westphalia, digresso ad reprimendum Bænnighusium Landgravio, hostis coacta bis millium manu Schonflietam, non tamen citra suorum jacturam occupaverat. Mox Ahlenæ centum quinquaginta recens conscriptos opprimebat. Inde Ludingshausam tentabat; sed adventu Succicorum cognito celeriter Monasterium se recipiebat. Landgravius quippe post ejectum Hassia Bænnighusium, Cniphusium, ut secum copias sociaret, unvitaverat. Ad quem dum hicce tendit, hostis non procul Paderborna præmissos equites intempesta nocte invaserat, ac centum circiter cum vigiliarum præfecto cæsis, quinque signa, duosque turmarum præfectos captivos abduxerat. Junctus Cniphusio Landgravius in hostem vadit, qui circa Bueram metabatur. Sed is statim audito istius adventu in Bergensem ditionem se recipit, paucis tantū moratoribus desideratis. Igitur Werlam conversus Landgravius oppidum injecto igne & quassatis mœnibus ad deditionem adigit, milite in arcem se recipiente; quam multos adhuc per dies strenue propugnatam Cratzensteinius subtribunus tandem honestis conditionib⁹ dedebat. Cniphusio interim spes fuerat Bænnighusii opprimendi, ni imbres festinantem morati essent, cum ipse vix trium horarum iter anticipasset. Amœnoburgum quoque à Landgravio fame subactum recuperatur. Contra Schelhammerus Cæsareus tribunus Minda progressus Hervordiam intercipere frustra tentabat. Sed Jodocum Hermannum Schaumburgium Comitem, dum Hamela domum tendit, prehensum, Mindamque deductum intentato capitis supplicio cogit, ut arcem suam Buckenburgum in Cæsareorum manus consignaret; in qua isti multis tormentis, magna annonæ vi, ac pretiosa supellectile, è vicinia huc congesta potiebantur, quæ quinquies centenis uncialium millibus æstimabatur. Sed & Cæsarei Minda excurrentes recentes Bilefeldæ delectus, & Eremita tribunus Hassicam Seekirchii legionem Brielæ hospitantem excubiis negligenter actis opprimunt. Bænnighusius tamen dum Stalhantschio trans Ruram Wetteræ tendenti improvisus ingruere conatur, in excubitores sexaginta Finnos impingens ita acriter excipitur, ut ipsius copiæ perterritæ retro cederent, nec ad repetendum impetum permoveri possent. Præfectus tamen turmæ Finnonicæ, postquam aliquot hostium gladio conciderat, lethali plumbo trajectus ab hoste abducebatur. Sed nec Landgravio

9. Nov.

Cæsarei Buckenburgum capiunt.

17. Nov.

Galli Philipsburgo inhiant.

1633. gravio conatus circa Brackelam repente opprimendam succedebat; quam cum postea tormentis admotis oppugnare institueret, adventante Eremita, & Schelhammero re infecta discedebat. Inde contra Saltzcotam vertitur, uno milliari Paderborna dissitum oppidum; cujus præsidiarii trecenti quadraginta per varias contumelias ac damna Suecis, Hassisque insultaverant. Id aliquot per dies tormentis fuisset verberatum, præfectus Niehusius omisso centurione deditionem hactenus aliquoties repudiatam, offerebat, petens, ut dum capita pacti concipiuntur, hostilibus abstineatur. Dum Landgravius, & Cniphusius circa id occupantur, interim obsessi Succos pedites ad portam alliciunt cerevisia & pane oblato. Qui cum frequentes ibi, & pleriq; inermes adstarent, obsessi repente in confertos jaculati centum amplius prosternunt. Qua perfidia irritatus miles temere assultum tentat; quem dum revocare conantur ductores, tres insuper centuriones lethaliter vulnerantur. Igitur dum & ruinam tormenta faciunt, & injectus globus ignivomus vastum incendium excitat; Sueci commilitones perfide cæsos ulcisci ardentes irrumpunt, & tam oppidanos quam militem, excepto imbelli sexu atque ætate, trucidant, nec ventus incendium restingui permittebat, quoad totum oppidum in cineres subsedisset. Præfectus oppidi, & duo ductores captivi abducti. Inde Landgravius Stalhantschio assumto Lipstadium tendit, quod hactenus præsidium recipere *neutralitatis* obtentu abnuerat: sed nunc citra ambages responsum postulatur. Unde cives territi portas pandunt, ac in certas leges præsidium admittunt. Quod exemplum Luna, Susatum, Hammum, & alia oppida Marcana sequuntur. Quæ omnia etsi apud Electorem Brandeburgicum necessitate & ratione belli excusari possent; Oxenstierna tamen monebat, ut militem accurata disciplina contineat Landgravius, ne oppidanis querendi apud Electorem ansa præbeatur. Circa finem anni Nassovica legio dum Brulæ hiberna capere instituit, à Bænnighusio repente ingruente vapulabat, captis septuaginta cum subtribuno & vigiliarum præfecto, triginta cæsis; reliquis in fuga salus quæsita.

4. Dec.

Landgravius Saltzcotam expugnat.

27. Dec.

Cladis Suecorum ad Steinaviam.

§. 100. In Silesia Arnheimius jam sedecim milliaria nunquam velut respectans Misniam versus properaverat, ut ita celeriter convertere se non posset, priusquam hostis destinata peregisset, nec in Bohemiam irrumpendo eundem distrahere, quam peculiari insuper cum exercitu Gallasius tuebatur. Igitur Fridlandus occasionem tam diu captatam nactus, repente ex itinere, quod Misniam versus intendisse videbatur, retro flectens recta Steinaviam ferebatur, octo aut novem milliaribus intra unum diem emensis. Ita improvisus plane Suecis aderat, cum pedites excitandis ad utramque ripam munitionibus occuparentur, & equitatus per vicinos vicos tenderet. Poterat Odera tunc ob cæli eo anno siccitatem pluribus locis intra Glogoviam & Steinaviam vado transiri; sed cumprimis facilis transitus erat Kæbenæ & Bruckæ, quarum illam duæ legiones Suecorum custodiebant. Eas Schafgotschius cum octo equitum dimacharumque millibus Oderam transgressus statim in effusam fugam conjicit. Inde reliquos Suecorum equitatus, qui circa Steinaviam per hospitia sparsus erat, raptis armis in Schafgotschium irruit. Sed acriter ab hoc repulsus qua quisque poterat fugam capessit. Saxonicus tribunus Dæhnius cum plerisque Wratislaviam evaserat, ac ut intra tormenti jactum subsistere liceret, sparsis recolligendis postulabat. Sed oppidani ne Cæsareis quidem hoc se concessisse excusabant. Igitur cæteris passim dilabentibus iste cum ducentis Briegam se recipiebat. Schafgotschius superato Odera, & pulso Suecorum equitatu trans flumen contra Suecorum castra copias in aciem explicat, dum interim ex altera parte Fridlandus cum peditatu & septuaginta tormentis ingruit, divisisque tripartito copiis, & dispositis tormentis assultum minitatur. Sed cum sentiret Succos dissipato equitatu animis concidisse, victoria citra sanguinem potiturus Tertzkio Comiti mandat, ut Turrio per literas imminens periculum ostendat, & ad colloquium eundem invitet. Cum citra moram hic prodiret, iste demonstrat: si clementiæ victoris se citra exceptionem tradere velit, vitam sibi suisque servare posse: sed ultra dimidiam horam ad deliberandum non indulgeri. Erant Suecorum non amplius bis mille quingenti, pedites dimachæque, & opera adhuc imperfecta tantæ impressioni sustinendæ imparia. Igitur cum nulla spe in ferrum ruere stolidum videretur, deditio statim fiebat, ut Fridlandus Turrio omnibusque præfectis superiorum Ordinum inclusis centurionibus ex gratia vitam donaret, facta quo vellent abeundi potestate; inferiores ductores & gregarii Cæsareæ militiæ adscriberentur. Præterea hosti supra sexaginta vexilla, sedecim tormenta, apparatus bellici, & annonæ non modica vis cedebat. Nec tamen leges hæ quantumvis durissimæ servabantur. Sed Turrius Duvvaliusque, velut omnia quæ per Silesiam obtinebant, loca tradituros se promisissent, cum præcipuis ducibus Felsio, Stœsselio, Bayero, Sirone, Craffortio, Joachimo ac Tobia Duvvaliis in custodiam dantur; è qua tamen Turrius octo post dies dimittitur; Duvvalius diu detentus post ipse evadebat. Coguntur quoque Turrius & Duvvalius literas ad omnium oppidorum præfectos scribere, quibus ea Fridlando citrà moram tradere jubebantur. Judicabant periti rerum, eam cladem facile à Turrio declinari potuisse, si cum tam exigua manu in campo subsistere ausus non esset; sed vel per munita Silesiæ loca copias distribuisset, vel Landsbergam se contulisset.

1633.

§. 101. His peractis Fridlandus Schafgotschium cum parte copiarum retro mittit recuperandis quæ Fœderati insidebant oppidis. Ipse Lignicia prodente præfecto Andrea Lindesaio subtribuno statim potitur, ac præsidiarios ad militiam suam adigit. Grætzbergæ quoque arx citra teli jactum se dedit. Glogoviæ Majoris præsidiarii deditionem imperanti ferociter initio respondebant. Sed erant munitiones oppidi laceræ, & imperfectæ; tormentorum & adparatus bellici nihil: Odera vado passim pervius, miles discors, metuque exanimatus. Succis præterea qui intus erant denuntiatur, si vel sclopetum displosissent, Duvvalium ante ipsorum oculos suspendendum. Et cum haut eo secius in Cæsareos jaculati essent, patibulum extruebatur, & Duvvalius jam ritu Christiano expiatus morti se paraverat. Igitur in has leges oppidum deditur, ut præsidiarii more militari excedentes Landsbergam deducerentur. Nec hæ tamen servatæ, dum illi variis ambagibus modo prorsum modo retrorsum ducti ita atteruntur, ut mense demum sequenti vix trecenti in Pomeraniam pervenirent. Mox cum manus equitum, desultorumque nullis tormentis instructa, ad Francofurtum se ostendisset, telo nondum emisso præfectus, Volckmanni subtribunus id oppidum fœdam per ignaviam tradebat. Inde Fridlandus partem copiarum Wartam flumen versus mittebat, ut eo superato in Pomeraniam, & ad maris littus penetraret. Ipse cum reliquis in Lusatiam irrumpit; ac Gœrlicium impetu capit, diripitque, præfectumque plumbo trajici jubet. Budissinam Gruppachius, cum vix duas horas repugnasset, dedit. Et quanquam liberum præsidio discessum stipulatus fuisset, quadrin-

A Fridlando recuperatur Lignicia. 6. Octobr.

Glogovia major.

8. Octobr.

Francofurtum.

9. Octobr.

Gœrlicium, 20. Oct. & Budissina.

1633. quadringenti tamen amplius, sub Cæsarea signa abstrahebantur, vix centum quinquaginta ad suos dimissis.

Fridlandus Electoribus pacis conditiones offert. 9. Octobr.

§. 102. Nec eo secius Fridlandus, quamvis post tot fallaciæ specimina dudum fidem decoxisset, ad vetera destinata revolutus, statim post victoriam ad Steinaviam Lauenburgicum Ducem misso tubicine ad se evocat, interruptos pacis tractatus resumturum, ut Electores à Suecorum societate divelleret. Cui accedenti certa capita traduntur ab Electoribus subscribenda & ratihabenda, quorum summa huc redibat: Electores considerata Germaniæ devastatione de mediis cogitasse; quibus ea si status, & exterorum prædationes arceantur, ac pristina rerum facies reponatur, convenisse, ut amborum copiæ Cæsareis sociatæ, & Fridlandi imperio subditæ, (quem consilia sua ad eum Scopum direxisse Electores confidant,) junctis viribus pacem circa sacra & profana ad priorem, qui ante hoc bellum fuerat, modum instaurent, stabiliantque adversus omnes, qui eandem perturbare perrexerint. Nec deerant apud utrumque Electorem, qui adductis variis rationibus, ostentata præcipue Cæsaris potentia, imminentique periculo eas conditiones acceptandas suaderent. Quin & Brandeburgico qui plurimum gratia apud ipsum florebant, quos inter Borgsdorffius Suecis infestissimus, fidem faciebant, hostem jam Berolino potitum, Spandoam tormentis verberare. Unde & ipse Vetere Brandeburgo, ubi tunc agebat, Havelbergam, & mox trans Albim Tangermundam concedebat. Quid Saxo ad ista hæc reposuerit, nobis non compertum. Brandeburgicum sane, quo hæc tenderent non fallebat; ut ipsi copiis tuis exuti, & cum Suecis collisi omni auxilio destituerentur, eoque redigerentur, ut ipsorum fortuna ex Cæsaris, Fridlandive libidine penderet. Eoque is declarabat; pacem se cupere, sed quæ jam offerantur media haut quidquam illi producendæ idonea videri. Nec prius se certi quid statuere posse, quam re cum Saxone, cæterisque sociis communicata. Proponebat tamen de induciis in mensem incundis, quo ulterior tractatio institui posset.

Brandeburgici ad eas responsum. 20. Octob.

Suedi in Pomerania hostem sistere laborant.

§. 103. Ast in Pomerania Steno Bielkius, cui ejus provinciæ cura commissa erat, accepto cladis ad Steinaviam nuntio non mediocri sollicitudine perfundebatur. Nam præsidia per Pomeraniam, multis inde in Silesiam missis, attenuata vix oppidis tuendis sufficiebant. Ac si Stargardia, Gartzium, Dammum, atque Wollinum milite firmanda forent, Stetino vix mille remanebant, impar tam amplæ urbi contra vim defendendæ numerus. Et quod initio Glogovia Landsbergam evocare constituerat præsidium, jam hostis interceperat. Commodum cadebat, quod legio, quæ cum classe corpus Regium deductura advenerat, in Germania remansisset; ac Sueciæ Senatus, audita ad Steinaviam clade, statim quatuor peditum phalanges in Pomeraniam trajecisset. Igitur propere è Bremensi ditione evocatur Leslæus, ut rei militari præesset. E Silesiacæ cladis reliquiis circiter septingenti qui eo confluxerant promissis ad tractanda iterum arma alliciebantur. Urgebatur præterea Dux Pomeraniæ, ut selectos provincialium statim Landsbergam amandaret, custodiendis Warta & Notetzæ fluviis; utque misso legato à Polonis peteretur, ne hosti transitum per suas terras concederent. Et quia Petri Vergii legio tunc è Borussia adpellebat, eadem Landsbergam mittitur, revocatis qui Stetino isthuc iverant. Nec eo minus omnia difficultatibus plena reperiebantur. Nam qui è Silesia profugerant, ullius imperium agnoscere abnuebant, sed pro lubitu hospitia sibi sumebant, jactantes se exercitu soluto nemini amplius obnoxios esse; importunis præcipue Saxonicis qui huc delati erant, quos nil nisi populationi vacantes, urgente licet militis penuria, ad suos dimittere necessum erat. Pomeranorum quoque quintus quisque ad arma exciti tarde moliebantur, cum jam hostis Wartam superasset. Leslæus tamen quantum tempus & paucitas militum ferebat, omnibus provisus Landsbergam præcipue firmabat, ad quam hostis sub Illoæ, & Joannis Gœtzii ductu se ostendebat. Eam per quindecim dies strenue defendebat Gustavus Sabellius vigiliarum præfectus, qui hostem transitu fluminis, & omnibus ad utramque ripam munimentis arcebat; post Vergio tribuno imperium oppidi concedere jubebatur. Hosti tamen Poloni tandem ad Flemam transitum concedebant; unde post ad locum octo milliaribus Landsberga disitum, cui à Nuptiis vocabulum, pontonibus octo cataphractorum & dimachorum turmæ transportantur, quæ Suecos ad Wartam à tergo circumveniebant, castellumque ad Zantochum opprimebant, cæsis ibi centum quinquaginta Suecis. Inde Landsbergæ deditionem imperabant; quibus initio Vergius ferociter respondebat; qui & octingentis militibus succinctus par defendendo oppido credebatur. Sed mox subigente ignavia, cum nondum ab hoste vis admota, nec tormentum disploſum foret, oppidum dedit. Unde & Stetinum delatus è vinculis causam dicere jubetur. Sic hosti jam in Pomeraniam, & ad mare usque aditus patebat. Sed Fridlandus de capta Ratispona, & Ducis Bernhardi successibus per celeres nuntios certior factus, ac Cæsaris ditionibus metuens, pleraſque copias suas in Bohemiam, & inde Superiorem in Palatinatum rapiebat, relictis tantum aliquot millibus sub Joannis Gœtzii, & Philippi Mansfeldii Comitis ductu in Sternbergensi districtu: qui tamen Pomeranis interea armatis, ac firmantibus se indies Suecis, ingruente quoque ab altera parte Arnheimio, nil ultra tentare audebant. Nec minus Oxenstierna ad Saxoniæ Electorem Tobiam Ponicam mittebat, ut ne ea clade territus ad peculiares cum hoste tractatus permoveri se pateretur, certa auxilii spe facta. Brandeburgicum quoque misso Philippo Reinhardo Solmensi Comite confirmat, ne damno agrorum moveatur, quod munitis locis, si miles præsidiarius suum officium faciat, parum sit metuendum, instante hieme, ac hoste per Ducem Bernhardum distracto. Insuper postulat, ut ituro in Silesiam Banerio copias suas jungere velit. Is quippe tunc exercitui ad Albim parando intentus agebat; cui Georgius Luneburgicus, & Fridericus Ulricus Dux Brunsvicensis, Hildesiæ obsidio vacantes subvenire jubebantur, si forte ea parte hostis ingrueret.

Landsberga deditur. 25. Oct.

Schafgotschii per Silesiam irriti conatus.

§. 104. Dum Fridlandus arma per Marchiam, & Lusatiam diffundit, Schafgotschius per Silesiam sat tenui cum successu satagebat. Nam quæ ad præfectos Basilicæ, & Arenæ apud Wratislaviam, nec non Briegæ, Oppeliæ, & Namslaviæ à Turrio, & Duvvalio subscripta mandata mittebantur super tradendis iis oppidis, cum irriſu rejiciebantur. Ohlaviam tamen cum arce deditione capit, conventione non servata, dum ductores captivos abstrahit, gregariis ad suam militiam adactis. Contra Suecici ut ostenderent, ob eam cladem animis se non defeciſſe, crebris excursionibus non parum damni dabant, oppresso inter alios Croatarum tribuno Raconicio, quem cum aliquot ductoribus & quinquaginta gregariis intercipiebant, supra centum cæsis. Sed ut Briegam in angustias redigeret, Schafgotschius, Oelsæ Ducem Carolum Fridericum metu direptionis adigit ad Cæsareos oppido suo recipiendos. Unde amissa Lignicia, & Briega circumsessa fratres Joannes Christianus, & Georgius

1633. gius Rudolfus Ligniciæ ac Briegæ Duces domi tu-
Cum Wratislaviensibus acta. tos se non arbitrati, Thorunium in Borussiam abeunt. Porro Schafgotschius, ut alia ratione Suecos Basilica & Arena expelleret, cum Wratislaviensibus tractare cæperat; qui tamen initio, cum super libertate sacrorum, & hospitationum immunitate ipsis cavere nollet, aut non posset, ipsum rejiciebant. Hi tamen remittente cum fortuna in fœderatos favore, asperos se magis erga hosce gerebant, tandemque eo deducebantur, ut postquam cau-
13. Nov. tio, quam desideraverant, à Cesare & Fridlando sponderetur, Basilicanis præbitam hactenus annonam, & liberum in urbem itum reditumque abnuerent; denuntiato, viderent quomodo citra urbis damnum præsidium inde deduceretur. Urbe sic à Suecis aversâ Schafgotschius vi Basilicam tentare audebat, quam tormentis verberatam post
25. Nov. occupatum opus cornutum assultu oppugnare constituerat. Sed eo ipso die obsessi eruptionem in castra Cæsareorum faciunt, eosque omnibus accessibus pellunt, tormentis corruptis; ingruente tandem equitatu indemnes, nec sine præda se recipiunt. Unde Cæsarei desperato successu obsidium solvunt, Ohlaviamque recedunt. Ea res Evangelicorum animos per Silesiam non parum erexit, animosque Wratislaviensium Basilicanis iterum conciliavit, hortantibus quoque ipsos ad constantiam Electoribus, atque Oxenstierna, spe venturi mox subsidii facta. Nullibi quoque comparebat promissa Cæsaris & Fridlandi cautio, ac satis constabat id agi, ut urbs arbitrio Cæsaris dedita privilegiis suis exueretur. Nec parum conferebat,
14. Nov. quod Duvvalius arcta custodia astu elapsus modicam in Silesia manum collectum iret, qua pontem apud Ohlaviam destruebat, incensis quoque suburbiis, ac ducentos hostilium equitum cædebat. Igitur resumto in partes studio decernunt, se constantes deinceps Evangelicis adhæsuros, Basilicamque, & Arenam machinis suis protecturos. Mittuntur etiam, qui cum Basilicæ præfecto de alendo ejus præsidio, mutuoque auxilio convenirent. Idque ipsum Oxenstiernæ literis significant anteactorum causam in grassantem tunc pestilentiam, (de qua tamen nihil auditum erat,) rejicientes. Nec minus Oxenstierna Legatos à Silesiis
25. Nov. Ordinibus antea ad se missos amice dimittit, postulatisque eorum, quantum temporis ratio ferebat, annuit, hortatus, ne quovis adverso casu animis fatiscerent.

20. Nov. Arnheimius Francofurtum frustra obsidet. §. 105. Porro Oxenstierna à Saxoniæ Electore postulaverat, ut quoniam Bernhardus Dux facta in Bavariam impressione molem belli ab ipso in se avertisset, is vicissim Arnheimio mandaret, ut dilatis oppidorum obsidiis toto cum exercitu Bohemiam invaderet, hostemque ad dividendas suas vires adigeret, neutri deinceps formidandas; & ut bello in proprias istius ditiones translato, eo facilius ad honestam pacem adigeretur. Nam copiis à Fridlando relictis Banerium sufficere. Enimvero postquam Arnheimius in Marchiam vertisset, jam tota Franconia, Misnia & vicinæ regiones hosti patere cæperant; ac rumor erat Gallasium ad Visurgim penetraturum distrahendis Suecorum viribus. Igitur cum alias Banerium in Silesiam mittere destinasset Oxenstierna, nunc ad Albim eum subsistere jubebat, Saxoniæ Inferiori si opus foret succursurum. Arnheimius quippe, cum grassante per Lusatiam Fridlando circa Dresdam Torgamque quietus hæsisset, ipso in Superiorem Palatinatum digresso, in Marchiam abierat, velut Brandeburgici precibus exoratus, ut suis terris succurreret. Nec à vero alienum videtur, ejus adventu Berolinum liberatum, quod tribunus Volomannus educto præsidio hostium prædæ quantum in se exposuerat; quod & hi jam quinqua- 1633.
ginta uncialium millia, aut quinque legionum hospitia poposcerant. Sed sub adventum Arnheimii hostis trans Oderam recesserat, forte metuens, ne circumventus in angustias redigeretur. Inde Francofurtum iste vertitur, operibus & valido præsidio firmatum, & quod fame urgere non dabatur, Cæsareis in altera ripa tendentibus. Cui obsidio ut & Banerius se implicaret, ipse ac Brandeburgicus Elector instabat. Sed iste sæviente hieme obsidia frustra suscipi causatus, vano labo-
re militem atterere abnuebat. Et mox ipse Arn- 7. Dec.
heimius, cum decem per dies incassum circa oppidum luctatus esset, multis suorum amissis obsidium solvit, non sine trepidatione uno die sex milliaria Furstenvvaldam emensus. Ac ut ludibrium intempestivi conatus averteret, ferebat: satis se prævidisse hiberna tempestate frustra suscipi obsidium oppidi tam valido præsidio insessi. Sed desideriis ac precibus populi hoc dedisse. Nunc facto quod penes se fuerit discedere. Revera tamen illa expeditio suscepta erat, ut probabilis color foret postulata Suecorum recusandi, ac destinata ipsorum turbandi; simul ut impediret, ne Brandeburgicus Suecis arctius se jungeret. Ast in Pomerania metus hostium exolescebat, qui ipsi se in arctum contrahentes non parum timiditatis præ se ferebant. Unde Leslæus equites suos Piriciæ non procul Landsberga collocat prohibendæ commeatus subvectioni, & turbandis operibus, queis montem oppido adsitum Cæsarei munire conabantur. Nec minus quotidianis excursibus iidem carpebantur. Inter alia Crocovius tribunus cum quingentis equitibus Wartam glacie constrictam transgressus, Bucheimii legionem pedestrem, & cohor-
tem equitum Landsberga Francofurtum tenden- 22. Dec.
tem ex insidiis circumventam pene ad internecionem delebat, cæsis trecentis, ducentis captis, de-
cem peditum, uno equitum vexillis potitus. Et Cæsarei vapulant.
hoc quidem modo res Suecorum per Germaniam eo anno procedebant.

Brandeburgici circa Pomeraniam postulata. §. 106. Super Pomerania ab Electore Brandeburgico hoc anno multa cum alibi, tum in Suecia agitabantur. Eum quippe dudum cura versabat de prehendenda Pomeraniæ possessione, quæ in Suecorum manu erat, si quid Duci humanitus accidisset. Et jam tum Wolgasti apud Gabrielem Oxenstiernam & Matthiam Sopium Senatores, Gustavi funeris deductores, rem tetigerat, obtentu fœderis cum Suecia, de quo tam diu actum fuerat, concludendi. Ubi id quoque jaciebat; Suecis ne per somnum quidem in mentem venire debere, ipsos Pomeraniam retenturos; cui Oxenstierna mascule repositerat: Gustavum Regem eam occupasse; se eandem, quantum fœderi conveniat, tuituros. Ab istis tamen quod nihil in mandatis se habere excusarent, res ad Senatum rejecta. Eosdem & tunc Elector super aliquo è Sigismundi filiis in Regem Sueciæ asciscendo tentabat; quod abrupte ab his negatum; & talia ab illo proposita Senatus ægre ferebat. Etsi non serio id actum ab Electore vero simile sit; sed ut exploraret, quid spei filius ipsius super connubio Christinæ concipere deberet. Cæterum cum paulo post apoplexia Pomeraniæ Duci extrema minaretur, ac Steno Bielckius per Pomeraniam Legatus à Senatu exquireret, quomodo adversus Electorem eo casu gerere se debeat; Senatus respon-
derat: fœderi cum Duce inito presse inhærendum, nec Electorem statim ad possessionem ac regimen provinciæ admittendum, quoad Sueciæ eo, qui fœdere exprimitur, modo sit satisfactum. Eoque Bielckius, qui alias in Sueciam evocatus erat, ibi subsistere, patriæque commoda observare jube-
batur,

1633. batur, milesque indigena firmandis Pomeraniæ præsidiis è Suecia mittebatur. Hæc ita secreto agi non poterant, ut Electorem plane fallerent; eoque providendum mature sibi ducebat, ne qua sibi aliquando remora à Suecis heic objiceretur. Sed cum perspiceret, si super Suecorum satisfactione inter Ordines conventum fuerit, jus istorum ad Pomeraniam eo ipso extinctum iri; id negotium apud Protestantes ad liquidum deducere conabatur. Unde cum conventus Inferioris Saxoniæ apud Halberstadium indictus esset, Legatos ad Duces Meclenburgicos, Brunsvvicenses, & Luneburgicos, Lubecamque, & Hamburgum circummittebat, ad concordiam eos & in bello gerendo, & circa negotium pacis hortaturum. Inde commendatis Gustavi Regis erga ipsos meritis ostendebat; Suecis utique præmium deberi, super quo conveniri inter ipsos par sit, antequam ad pacis tractatus descendatur. Ubi id præcipue dispiciendum monebat, quomodo beneficii Regii tale monumentum, per quod Regno Sueciæ inter Ordines Imperii certo modo locus fiat; & quomodo eadem hisce fœdere deligari queat, ut in posterum mutuo auxilio utrinque protegantur. In Sueciam autem legationem destinabat obtinendæ declarationi, se post fata Ducis in arripienda Pomeraniæ possessione haut impeditum iri. Cui legationi Pomeranos succenturiabat, qui eadem per Legatos urgerent; cum alias quorundam onerum remedia peterent. Legatus igitur Brandeburgicus Cunradus Bertramus Pfulius in Sueciam delatus, ut primo apud Reginam Viduam Nicopiæ audiretur, postulabat. Id cum Tutorum Reginæ autoritati præjudicio cedere videretur, Holmiam ad Senatum remittebatur. Ibi ut apud ipsam Christinam Reginam alloquio super obitu Patris, ac gratulatione de successione defungeretur, pertendebat. Quod itidem Senatus abnuebat. Tandem cum apud Senatum, quæ testando dolori juxta, gaudioque proferri mos est, recitasset, de dotalitio Reginæ viduæ, pace Polonica, ac negotio Pomeranico proponebat. Ac priora quidem facile expediebantur. Nam de dotalitio Reginæ pollicebatur Senatus, omnia actum iri, quæ ex dignitate Reginæ, Regnique forent. De studio pacis cum Polonis conciliandæ gratias Electori agebat; dubitare se tamen, num Uladislao pax cordi sit, qui titulum Regis Sueciæ sibi arrogarit, pacta post Gustavi mortem in dubium revocarit, Legatos in Galliam & Belgium miserit auxiliis contra Suecos conquirendis. Facturos se tamen, quæ res ferat. Super tempore & loco tractatuum ad conventum Ordinum rejiciebatur. Denique Electoris commoda eo in tractatu à se observatum iri ample promittebat. Enimvero super successione Pomeranica gravis oriebatur disceptatio. Legatus prolixe vetera inter Brandeburgicos, Pomeranosque pacta, homagium provincialium, Cæsarum confirmationem recensebat. Gustavum Regem scripto confirmasse, se non venisse, ut ulli amicorum quid eripiat. *Reservatum*, quod fœderi Pomeranico insertum sit, Electorem spectans, ipso inscio adjectum, nec penes Pomeranos fuisse in id consentire. Quia tamen Regis mens non fuerit Electorem jure suo exuere, hunc aliquoties paratum fuisse pacto illi ratihabendo, sed per varia impedimenta Regis rem dilatam. Nunc quoque penes Electorem moram non esse, quo minus idem ab ipso ratihabeatur. Inde petebat, ut Bielkio, aut si quis alius ibi curet, mandetur, ut ne Electorem post obitum Ducis possessionem & regimen Pomeraniæ capessiturum impediat. Electorem de cætero fœderi in omnibus, quæ præsens bellum spectant, satisfacturum. Eadem Pomerani Legati ingerebant; homagium hæreditarium memorantes; *Reservatum* id à solo Rege insertum, in quod Dux ac Ordines Pomeraniæ nunquam consenserint; sed potius eo se non teneri testati sint. Senatus hoc negotio in utramque partem expenso, id difficultatis plenum; ac valde arduum deprehendebat. Nam Electoris postulatis abrupte rejectis gravissimam is sine dubio offensam conceptúrus erat, cujus amicitia tamen sibi ad bellum Germanicum cumprimis utilis videbatur. Contra jus è Pomeranico fœdere quæsitum, quod jam in dubium vocabatur; cum spe futuræ amicitiæ, & auxilii permutare; ac rem quam manibus tenebant amittere; haut consultum erat. Nec dubitabant prudentiores, quin dimissa Pomerania umbræ inhiaturi sint Suecí, Magdeburgo & Moguntia quæ ostentabantur, à Suecia longe remotis. Igitur mediam viam placebat incedere, & rem in suspenso relinquere inter pacis tractatus decidendam; ac tantisper fœderi presse inhærere, & quæsito per id jure non decedere; dissimulato, quid peculiariter præmii loco sibi tradi cupiant. Unde Legatis post repetitam expeditionis Germanicæ, fœderisque Pomeranici occasionem, respondebatur: Sperare se, Electorem ea pacta salva velle, quoad novis & communibus tractatibus super omnibus sit transactum; præsertim cum Regi magis curæ fuerit sociorum salutem quærere, quam certam sibi satisfactionem stipulari, futuris temporibus adornandam. Id acerbius perstringebatur, quod Legatus argueret, fœderi aliquid clandestino modo irrepsisse; cum tamen *Reservatum* illud, æque ac reliqua fœderis capita, Ducis subscriptione fuerit firmatum. Hoc responso Legatus haut adquiescens regerebat; eo Reservato, in quod nunquam consenserit, Electorem non teneri. Quin nec, quæ Sueciæ Regno Reservata jactantur, clientelarem ac sequestratoriam Protectionem adversus Electorem locum obtinere. Ipsum quippe fœdus & ante voluisse; & nunc velle ratum habere; cujus ratihabitionis tempus nondum cesserit, Duce adhuc vivo. Circa clausulam de auxilio ad Pomeraniam ab hoste repurgandam conferendo, Regem sine dubio id non desiderasse aut expectasse, nisi ab eo, cui facultas & media fuerint ei repræsentando. Ast eo tempore Electorem à Cæsare oppressum nihil potuisse. Post ab exercitu Cæsareo liberatum statim militem scripsisse, quo cum Pomerania non amplius indigeret, in Silesiam eundem missum Pomeraniæ eminus tegendæ. Denique neminem esse, qui Electori de jure suo controversiam moveat. Igitur priora postulata repetens, addebat; si petita abnuerent, aperte declararent, an & quare fœderis ratificationem differant? quo novi isti & communes tractatus respiciant? & num utique mortuo Duce Electori super apprehendendo Pomeraniæ regimine controversiam movere velint. Idem Pomerani ingerebant, aperte professi, se illo casu facturos, ad quod per homagium hæreditarium teneantur, & Electorem Principem suum agnituros. Enimvero Senatus superfluum & inutile ducebat in prolixam disceptationem cum Legato descendere; & uti nolebat aperta repulsa Electorem offendere; ita nec manus sibi adeo ligare placebat, quo minus pro ratione temporum, & prout Elector erga Sueciam se gereret, juri suo pressius inhærere, aut eo plane, vel ex parte decedere posset. Igitur priori responso insistebat, addito; casum, de quo soliciti sint, nondum extitisse; ac Duci vitam supersesse posse, quoad per pacem de omnibus sit transactum: posse etiam tempora interim mutari, ut nec in Electoris potestate sit possessionem capessere, nec penes se eam dare. Reginam tamen, si casus iste contigerit, ita acturam, ut

1633.

1633. ut honesto orbi id adprobare queat. Diluebantur quoque paucis, quæ adversus Reservatum erant dicta. Tempus tunc non tulisse, ut Elector super eo fœdere consuleretur; idem quoque supervacuum visum, quod iste nihil ad Pomeraniæ defensionem conferre valuerit. Mirum videri, quod cum Elector omnia fœderis capita rata habere velit, in eo uno tergiversetur, ubi de aliquo Sueciæ commodo agitur. Sibi non constare aliquam adversus Reservatum protestationem interpositam. Conditionem semel probatam, pro lubitu retractari non posse. Denique nescire se, quibus conditionibus Elector Gustavo Regi fœderis ratihabitionem obtulerit, aut quid hunc, quo minus ea fieret, moverit. De qua re cum Cancellario Regni sine dubio melius constet, se Electorem ad eum remittere, qui cum amplius agere queat. Ast neque id responsum Legato Brandeburgico arridebat; unde cum jam in procinctu foret, Senatui prolixam, & sat asperam protestationem scripto conceptam exhibebat; qua multis repetebatur, nec Ducem in id *Reservatum* consensisse, nec rem inter alios actam Electori posse nocere; qui & nulla ratione eodem teneri velit. Satisfactionem ex hostico potius petendam; nec rationis esse, ut ea magis à se aut Pomeranis, quam aliis exigatur. Addebat, se responsum, qua petito suo non quadret, acceptare, non velut à se probetur, sed ut hero suo de eo referre possit. Senatui id scriptum eo molestius accidebat, quod Legatus responso præsentibus rebus, uti ipse judicabat, accommodato non contentus à communi legatorum more videretur discessisse; nec in mandatis ei datum crederetur ejusmodi scripto sibi obstrepere. Nec utique consultum videbatur, super reservato isto & prætensione in Pomeraniam plane concedere, non quasi perpetuo isti inhærere vellent; sed quia patebat, reservatum id validi instar vinculi esse posse partibus Evangelicis Electorem adstringendi, ac intra limites firmæ adversus Sueciam amicitiæ retinendi. Igitur Senatus, circa id scriptum vicissim protestationem interponebat; eam non alio intuitu accipi, quam ut suo loco & tempore demonstrari queat, quam nullo fundamento Legati scriptum nitatur. Alias id se Reginæ Regnoque Sueciæ fraudi esse nolle. Ita Legatus iste abibat, prima collisione inter Suecos & Brandeburgicum circa Pomeraniam excitata. Pomeranis autem Legatis paucis responsum; Suecos fœderi inhærere; reliqua ad pacis tractatus referre. Et cum isti regessissent, se distinctius aliquod responsum expectasse: Senatus reponebat; se non videre, quorsum eo sit opus, nec propter varietatem temporum aliquid certi in futurum posse statui. Quæ super vectigalibus, delectibus, & præsidiis questi fuerant, iniquitate temporum excusabantur, spe levandorum deinceps onerum facta.

6. Decemb.

6. Decemb.

Polonorum eo anno habitus.

§. 107. Quid Sueciæ cum cæteris vicinis hoc anno negotii intercesserit, nunc subnectemus. Et statim quidem post Gustavi Regis mortem Hermannus Wrangelius, qui Borussiæ tunc præerat, ad eam Uladislao, Poloniæque Senatui literis significarat, postulans, ut deinceps quoque induciis isti stare velint. Quam solicitudinem Sueciæ Senatus suo injussu susceptam vehementer improbabat. Inde quippe Uladislaus ansam arripuerat, titulum Regis Sueciæ contra ipsos Suecos usurpandi, ac de prætensione sua in Sueciam testandi. Simul Wrangelium, ut in suas partes transire vellet, solicitabat; & non pauca adversus fœdus patrata arguebat, in medio velut relinquens, stare pactis induciarum vellet, nec ne. Sic ut Senatus aliquandiu dubitaret, pacem an bellum ea parte habiturus esset. Nec multum amici promittebant, quæ ab Uladislao apud Hollandos, invidia vectigalium Borussicorum flagrantes, tentabantur, ut cum hactenus utcunque ferri potuerit, Coronam Sueciæ Sigismundo debitam penes Gustavum consanguineum utique esse, eam autem nunc ad alienum matrimonio Christinæ devolvi intolerandum plane sit, sibi opem ei Regno vindicando ferre velint. Qui tamen ingratum petitum idonea verborum humanitate eludebant, promissa sua opera in componendo dissidio, quod Sueciæ inter & Poloniæ Regna vertatur. Ad Daniæ quoque Regem Uladislaus Dænhofium miserat, petiturum ut quoniam sibi decretum sit Brandeburgicum bello invadere, ac Borussia ejicere, quod Suecis tanto cum Poloniæ damno in eam provinciam iter aperuisset, Danus interea mare teneat, ne ex Suecia copiæ eo transportari queant. Tum operam det, ut Gedanum à Suecorum vectigalibus liberetur. Quibus postulatis facilem præbebat aurem Danus. Verum ea consilia tunc in irritum cadebant, Russo magna mole ad Smolenscium ingruente. Unde Uladislaus, ne aperte in Russorum partes transirent Suecі, aliam larvam induere, & amicum se Suecis ferre, apud Reginam Viduam imitamenta tristitiæ per Legatum peragere, mediatorem se paci cum Cæsare conciliandæ offerre; quo ipse pace cum Suecis, aut prorogatis induciis potiri posset, quarum desiderium Poloni præ se ferebant. Suecі contra super pace perpetua tractatus cum Polonis refugiebant, quod satis præviderent, Polonos prætensioni suæ in Sueciam non renunciaturos: eoque se nihil aliud ex istis tractatibus lucraturos, quam ut invidiam apud alios populos contracturi sint velut pacis osores, si non quasvis sibi oblatas conditiones admittere velint. Sed circa inducias prorogandas consilia, prout res se utrinque daturæ essent, capere consultius ducebant.

1633.

Moscovitica legatio.

§. 108. Eodem anno legatio à Czare Moscorum Holmiæ adpellebat, quæ ad Gustavum quidem Regem destinata fuerat; sed audita ejus morte in itinere Wiburgi substiterat, quoad nova mandata ab hero suo allata forent. Isti Legati postquam dolorem è Gustavi Regis morte conceptum testati essent, copiam Regii corporis adspiciendi sibi fieri postulabant. Quod Senatus abnuebat, in ipsorum tamen arbitrio relinquens, an capulum, quo corpus condebatur, videre vellent. Inde super pacis confirmatione proponebant; quæ quidem in se nihil dubii habebat: tantum de modo ambigebatur. Cum enim Regina puellari adhuc ætate esset, Russi volebant, ut tantisper duo Senatores pacem juramento firmarent; vicissim in Muscovia duos Czaris consiliarios osculo crucis defuncturos; quoad adulta Christina juramentum, Czar osculum crucis præstaret. Id Senatui displicebat, quod alia longe foret dignatio Senatus in Suecia, penes quem summa rerum tunc administratio, quam Czaris consiliariorum. Eoque si Senatoribus jurandum foret, ipsi Czari crucem vicissim osculandam. Cum hac de re convenire non possent, proponebatur, ut ea confirmatio per novum instrumentum fieret. Sed & heic difficultas oriebatur, quod Russi de fœdere adversus Polonos inferi vellent, Suecis renuentibus. Igitur tandem placebat, ut quoniam pax alias firma persistebat, nihil confirmationis adhiberetur, quam ut utraque pars declararet, ei se firmiter deinceps inhæsuram. Inde postulabant Russi, ut Suecі fœdus cum ipsis in Polonos ferirent, junctimque bello eosdem invaderent. Quod Suecі elapsis nondum induciis excusabant. Ut tamen istos in bello contra Polonos obfirmarent, spem fœderis faciebant, si induciæ finitæ essent, utque interim strenue bel-

lum

1633. lum persequerentur hortabantur; polliciti, se legatis suis, quos propediem in Russiam missuri sint, super eo fœdere concludendo in mandatis daturos. Revera tamen Sueci super hoc fœdere pro conditione temporum consilia capturi erant. Cum fœdus obtineri non posset, Russi testabantur, interim sibi inconsultis Suecis cum Polonis transigendi jus fore. Quod & Sueci pariter sibi reservabant, quoad fœdus ictum foret, & ab utrisque simul in Polonos bellum gereretur. Petebant quoque Russi, ut quinque millia militum auxilio sibi adversus Polonos mitterentur. Contra Senatus molem belli in Germania sibi incumbentis excusabat; quod & ipsum Russis imputabat, velut per quod Cæsar distrahatur, ne Polonis adversus ipsos suppetias ferre possit. Ac utilius eum militem in Silesia teneri, ubi Polonis suspicionem facile injiciat. Tandem cum Legatis literæ ad Czarem offerrentur, diu circa eas acceptandas tergiversabantur, quod in titulo, circa quem ea gens mire superstitiosa est, aliqua mutatio facta esset; velut quod Gustavi Adolfi nomini vocabulum *Secundi* & *Magni* additum foret; & nomini Christinæ vocabulum *Domine* bis præmissum; quodque jam *Domina super Ingriam* poneretur, cum in pactis *Dominus in Ingria* extaret. Adversus quas ineptias cum nihil rationis admittere vellent, Senatus denuntiabat, ipsis tam diu Holmiæ manendum, quoad legatus à se in Russiam missus esset, de ipsorum importunitate questurus. Cum igitur domi asperum sibi præmium fore ob exercitam tam inficetam Criticam metuerent, cavillationum desinebant, petentes tantum, ut sibi literas acceptantibus dicere liceat; se sperare titulos in iisdem rite esse expressos.

Legatio Tartarica.

§. 109. A Tartaris Gustavus Rex postulaverat, ut irruptione in Hungariam facta, Cæsarem distraherent. Quod illi penes se negabant esse, nisi transitu per Transylvaniam sumto, qui ægre obtineri possit. Inde vicissim à Chano Crimensi ad Gustavum Regem Legati mittebantur; quos cum ille audire distulisset, morte ipsius interveniente in Sueciam abibant operam suam adversus Polonos polliciti, si ea lis non componeretur. Quanquam autem ejus nationis fides valde lubrica sit, ac legationes illius fere in usum mendicandi adhibeantur; videbatur tamen Senatui quod offerebatur sub laxis verborum formulis acceptare, ac vicissim benevolentiam & officia testari; quod forte aliquando istorum usus bello Polonico esse posset. Saltem qualescunque amicos habere non nocebat.

Acta cum Holsatiæ Duce.

§. 110. Eodem anno Fridericus Holsatiæ Dux emporium mercium Persicarum & Indicarum Fridricistadii meditabatur, disturbandis Hollandorum monopoliis. Quibus mercibus transitum per Ingriam petebat, lubenter concedentibus Suecis, qui exinde nonnihil sibi emolumenti sperabant; eoque cum Holsaticis Legatis super certo vectigalium modo contrahebant, & ut ipsi quoque summam pecuniæ ad eam societatem conferre possent. Id quoque negotium apud Czarem Moscoviæ commendandum suscipiebant. Ad Persarum tamen Regem, quod ab initio placuerat, Legatum mittere haut visum, quod cum Reges Orientis non nisi cum donis adiri soleant, quorum magnificentia, qui misit æstimatur, incerto adhuc negotii successu pecunias prodigere nollent. Non deerant tamen qui suspicarentur, Legatis Holsaticis in Moscoviam proficiscentibus injunctum fuisse, clam Russo persuadere, ut pace cum Polonis facta, dum Suecorum arma per Germaniam peregrinantur, Ingriam invaderet, & ad Mare Balticum pedem firmaret; quod longe tunc securius ea commercia Persica progressura viderentur.

6. Junii.

Dani ad-

§. 111. Daniæ Regi illa tunc consiliorum summa erat, gliscentem Sueciæ potentiam castigare, & inter turbida Germaniæ aliquid piscari. Igitur cum post Gustavi mortem & Sueciam turbatum iri, & res per Germaniam ultro collapsuras speraret, commodam sibi occasionem rei gerendæ arbitrabatur, solicitante præsertim hinc Polono, inde Cæsare. Unde initio anni classem diligenter adornabat, naves primum aliquot ad *Novum* quod vocant *profundum* missurus, quæ Stralsundenses vectigal poscerent, abnuentes vi adacturus, initium belli in Suecos, si eam vim repulsum irent. Etsi Oxenstierna suaderet, ut si Danus ista tentaret, Sueci tantisper conniverent; cum ea res Stralsundensium animos Danis alienatos, arctius cum Suecis conjunctura sit. Fœdus quoque cum Polonis & Gedanensibus à Dano inibatur, & odiosa vectigalium Borussicorum imagine, quæ tantopere ipsum mordebant, Angli, Batavi, Hanseatici stimulabantur. Conquisitæ quoque variæ in Suecos accusationes, queis læsum se ab iisdem arguebat. Enimvero cum Suecis domi res tranquillas, bellum in Germania prospere videret cedere, idem ad tectiores artes revolvebatur; præsertim cum Senatus Daniæ, quem mense Aprili Hafniam exciverat, in bellum contra Suecos plane consentire nollet. Isti Rex proponebat, jam tempus esse dominium maris Baltici ex asse vindicandi, mortuo Gustavo Rege, puella Regina, Suecis bello Germanico implicitis; qui facile quævis postulata concessuri sint, quamprimum ipse movere se cœperit. Ast Senatus, qui autoritatem suam pace stare judicabat, istis destinatis obsistebat; Suecis se commodis hactenus vicinis usos; turpe esse puellam bello petere: amicitia potius Suecos obligandos, ut in connubium filii ipsius cum Christina Regina consentire velint: de vectigalibus Borussicis se ad Sueciæ Senatum amice scripturos, ut illa moderate exerceantur, abususque tollantur. Igitur Rex suscepta mediatione ad scopum suum pervenire conabatur. Nec eo secius solicitationibus Cæsaris aurem præbebat, qui eidem devinciendo vectigal in Albi concesserat, revocato quod Hamburgensibus pauculos ante annos dederat privilegio. Quin & demum Cæsar omnia, quæ Sueci ad Mare Balticum jam possidebant, vectigalia offerebat, auctoramentum belli in Suecos movendi. Et ita disposita erant belli machina, ut Fridlandus valido cum exercitu in Pomeraniam irrumperet, parte quoque copiarum in Borussiam missa; Danus interim classe sua mare obtineret, prohibendis è Suecia auxiliis; occupata quoque Pillavia, & aliis locis, ubi Sueci vectigalia exigebant. Quæ tanto facilius successura sperabantur, quod Danus vix armatorum sex millia in Suecia superesse jactaret. Sed hæc consilia uti casibus transversim incurrentibus turbabantur; ita hoc curæ Dano erat, ut in omnem eventum prætextum Suecis bellum faciendi, quandocunque arrideret occasio, in promtu haberet. Inde multa de fraudibus circa vectigal Oresundicum per Suecos admissis spargebat, quibus reprimendis ipsos demum ad istud exsolvendum adacturus sit. Mittebat & naves in Borussiã, literis suis commendatitiis instructas, velut istæ ad immunitatem sufficerent; quæ negata in magnæ vicem offensæ accipiebatur. Minabatur quoque naves se armatas ad Borussiæ portus missurum, vectigal æque ac Sueci exacturas. Huc spectabat, quod Senatus Daniæ ad Senatum Sueciæ per literas quereretur, quod Hermannus Wrangelius fere ante biennium Danicum Agentem Prostium Canuti filium in publico, rixa nescio unde oborta, baculo dedolasset; quod ipsi velut adversus jus gentium admissum arguebant. Ad quod Sueci reponebant, privatam esse eam litem; quæ

Mense Octobr.

1633. versus Suecos habitudo.

1633. quæ ipsa Regna non tangat; ac si Prostius jure expetiri velit, justitiam ipsi denegatum non iri. Aliis quoque literis accusabatur Petrus Spiringius vectigalium per Borussiam præfectus, quod à Daniæ Regis peculiaribus mercibus vectigal exegisset, jactis insuper contumeliosis dicteriis. Ad quæ respondebatur: penes ministrum non esse immunitatem concedere; si Daniæ Rex à Senatu Sueciæ eam requirat, facile impetraturum. Si secius quam pro reverentia Regi debita locutus convincatur Spiringius, non impune laturum. Ita Sueci offensarum prætextus prudenter eludebant; nec secius ad omnes Dani motus intenti agebant, eo minus meticulosi, quod peculiares Danici Senatus rationes à bello abhorrere viderentur. 1633.

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM

LIBER SEXTUS

EPITOME.

1. *Rerum Succicarum in Germania facies.* 2. *Germaniæ Ordinum habitus.* 3. *Ordinum Sueciæ super satisfactione decretum.* 4. *Wilhelmus Dux Vinariensis Saxonis directorio favet. Solmensis apud Brandeburgicum acta.* 5. *Saxones Suecorum hospitia turbant.* 6. *Inter Cæsarem & Saxonem denuo de pace tractatur.* 7. *Conventus Halberstadiensis acta. Butzoviensis Episcopatus Meclenburgicis traditur.* 8. *Oxenstiernæ cum Electore Brandenburgico congressus.* 9. *Querelæ inter milites, & Ordines.* 10. *Legatio in Belgium & Angliam.* 11. *De pace cum Dano agitur.* 12. *Consultatio de futura expeditione. Suecorum in Palatinatu Superiore progressus. Bavarici vapulant.* 13. *Fridlandus gratia Cæsaris excidit.* 14. *Imperium exercituum in Cæsaris filium confertur. Fridlandi conspiratio. Fridlandus imperio dimovetur.* 15. *Idem ad Evangelicos transire constituit.* 16. *Bernhardus Dux cum Fridlando se conjungere cunctatur.* 17. *Fridlandus Marchioni Culmbacensi se insinuat.* 18. *Fridlandus trucidatur. Ejus elogium.* 19. *Cæsareus exercitus in officio continetur.* 20. *Legio hostium opprimitur. Bernhardus Dux Cronacum frustra tentat.* 21. *Cæsarei Succos Palatinatu superiore expellunt. Bavarici Straubingam recuperant.* 22. *Hornius Bavaricis damnum infert.* 23. *Cum Helvetiis acta.* 24. *Hornius Bavaricos multat, expugnatque Biberacum, Campodunum & Memmingam. Cæsarei ad Wangenam vapulant.* 25. *Per Alsatiam gesta. Cæsarei vapulant. Galli Hohenbaarum & Hagenoam præripiunt.* 26. *Prælium ad Watvveilam. Rheingravii per Alsatiam progressus.* 27. *Philipsburgum Suecis deditur.* 28. *Hispani se movent.* 29. *Acta per Westphaliam.* 30. *Obsidium Hildesiæ lente procedit.* 31. *Saxo pacem captat.* 32. *Per Silesiam acta. Duvvalius se movet.* 33. *Motus ob eadem Fridlandi.* 34. *Landsberga capitur.* 35. *Conventus Francofurtensis acta. Oxenstiernæ propositio.* 36. *De Palatini Neoburgici neutralitate.* 37. *Electoris Saxoniæ propositio. Fœderatorum responsio.* 38. *Daniæ Regi super loco & tempore tractatuum respondetur.* 39. *Acta cum Helvetiis, & Rhætis.* 40. *Infructuosa in Angliam legatio.* 41. *Saxoniæ Electoris querelæ.* 42. *Monita Circuli Inferioris Saxoniæ. Conditiones, quibus inferiores Circuli superioribus jungi volunt. Discrepantia superiorum Circulorum ab inferioribus.* 43. *Silesiæ Ordines fœderi adscribi cupiunt.* 44. *De belli sumtibus consultationes.* 45. *Super Suecorum satisfactione disceptatio.* 46. *Pomerania fit pomum Eridis.* 47. *Brandeburgici temperamentum non admittunt.* 48. *Gallorum de tradendo Philipsburgo postulata.* 49. *Francofurtensis Conventus conclusio.* 50. *Bernhardus Dux in hospitia secedit.* 51. *Cæsarei se movent, iidem Ratisponam tendunt. Dux Bernhardus Ratispona recedit. Oppidum Aulæ oppugnatur.* 52. *Hornius Uberlingam frustra tentat. Buchhornum munitur.* 53. *Rheinfelda acriter se defendit. Hallenburgum à Suecis opprimitur.* 54. *Gesta per Westphaliam. Ligistici ad Huxteram vapulant. Huxteræ expugnatur. Hassiaci vapulant.* 55. *Gleenius Hammum & Lunam expugnat. Idem consistere non audet. Lunæ recipitur à Suecis, & Hammum.* 56. *Suecici ad Monasterium hostem frustra tentant. Batavicæ copiæ Suecicis junguntur.* 57. *Banerius Francofurtum expugnat. Saxones impediunt, ne Sueci Glogoviam expugnare queant.* 58. *Per Silesiam gesta. Prælium ad Liegniciam.* 59. *Saxoniæ Elector cum Cæsare tractatus suscipit.* 60. *Gustavi Adolphi Regis exsequiæ. Ordinum Sueciæ super satisfactione decretum.* 61. *Hostis ad Ratisponam nutare videtur. Dux Bernhardus Forchheimum obsidet. Ratisponæ obsidium. Hostis Kehlheimum capit.* 62. *Inter Hornium & Bernhardum Ducem super conjunctione agi-*

tata.

1634. *tata. Hornius Aicham bis occupat. Dux Bernhardus improviso se Hornio jungit.* 63. *Ratis-* 1634.
pona deditur. 64. *Sueci frustra Ratisponæ succurrere tentant. Landshuta expugnatur. Altrin-*
gerus occumbit. Sueci Bavaria excedunt. 65. *Ad Bodamicum lacum, & in Alsatia gesta.*
Rheinfelda, & Brisacum fame urgetur. 66. *Borckemum capitur. Simultates inter Luneburgi-*
cos & Hassos. 67. *Hildesia capitur. Ligistici vapulant.* 68. *Arnheimius Glogoviam occupat.*
Idem Banerio, ut in Moraviam abeat, suadet. 69. *Banerius occasionem rixæ cum Saxonibus de-*
clinat. Idem in Bohemiam tendit; & Leitmericiam capit. Pragæ nequidquam tentatur. 70.
Hornius iterum se Bernhardo Duci jungit. Norlinga obsidetur. Sueci ad Bopfingam castra lo-
cant. Iidem Norlingæ militem immittunt. 71. *Cratzius ad exercitus Suecicos accedit. Rhein-*
gravius sero venit. 72. *De prælio ad Norlingam consultatur. Primus cum hoste conflictus.* 73.
Hornii consilium negligitur. 74. *Prælium ad Norlingam committitur.* 75. *Hornius se recipere*
conatur. Suecorum clades. 76. *Oxenstiernæ post eam cladem consilia.* 77. *Idem res pro viribus*
restituere nititur. 78. *Cum difficultatibus incassum luctatur.* 79. *Dux Bernhardus Rhenum*
trajicit. 80. *Exterorum auxilia implorantur.* 81. *Acta exercitus ad Norlingam victi. Rhein-*
gravius Argentoratum tendit. 82. *Hostis post victoriam late grassatur. Cæsareorum per Wurten-*
bergicam progressus: Rheingravius Argentoratum evadit. 83. *Idem de Alsatia in Gallos trans-*
ferenda agit. Idem moritur. 84. *Cardinalis Infantis in Belgium descensus.* 85. *Hostis multa*
Franconiæ loca occupat. 86. *Per Westphaliam acta.* 87. *In Saxonia Dux Georgius difficilem se*
exhibet. 88. *In Bohemia tempus frustra teritur.* 89. *A Legatis fœderatorum in Gallia acta.*
Fœdus Ordinum Confœderatorum cum Rege Galliæ. 90. *Misera apud Fœderatos rerum facies.*
91. *Conventus Wormatiæ indicitur. Oxenstiernæ propositio.* 92. *Ordinum deliberatio. Oxen-*
stierna fœdus subscribere recusat. 93. *Neoburgico neutralitas conceditur.* 94. *De Danica mediatione.*
95. *Judicia de Tractatibus Pirnensibus.* 96. *Militia fœderatorum magis turbatur. Alsatia Gallis*
traditur. 98. *Bavarici Heidelbergam tentant. Schorndorfium capitur.* 99. *Mansfeldius in Wet-*
teraviam irrumpit. 100. *Heidelberga denuo frustra tentatur.* 101. *Augusta fame laborat.*
Francofurtum vacillat. Cæsarei vapulant. 102. *Iidem Schweinfurtum capiunt; ut & Wurtzbur-*
gum, Wintzheimum, & Weissenburgum. 103. *Ditio Anspacensis sequestratur. Hassi vapulant.*
104. *Minda capitur.* 105. *Banerius in Thuringia subsistit.* 106. *Brandeburgico non fidit Bane-*
rius. 107. *Multo minus Saxoni. Tractatus Pirnensis.* 108. *Saxo Banerii hiberna turbat.* 109.
Controversia circa Præsulatum Bremensem. Suecorum circa Bremensem ditionem intentio. 110. *Fri-*
dericus Daniæ Regis filius eum præsulatum affectat. 111. *Ordines Bremenses in Danum inclinant;*
Fridericus in Episcopum Bremensem eligitur. 112. *Habitus Daniæ erga Sueciam.* 113. *Consultatio*
super fœdere cum Russis. 114. *Legatio in Moscoviam.* 115. *De commerciis Holsatorum in Persi-*
dem. 116. *De Tractatibus cum Polonis consultatio.*

Rerum Suecicarum in Germania facies.

ANnus sequitur eventibus insignis, mutationibus memorabilis, atroci clade debilitatis Suecorum armis, Cæsareis revalescentibus, amoto licet præcipuo, quo hactenus stetisse videbantur, fulcro, Fridlando. Et vero jam ab initio anni res Suecorum per Germaniam in deterius ruebant. Nam quatuor superiores Circulos, in quibus plurimum fiduciæ Suecis repositum erat, belli satias ceperat, metu alternantis fortunæ, ac pro more suo nulla consiliorum firmitate. Militis quoque licentia omnium animos asperaverat, quem defectu stipendiorum haut quidquam disciplina coërcere licebat; cum eo in bello exercitus ad modum proventuum haut temperarentur, sed non nisi eorundem magnitudo spectaretur. Wilhelmus Landgravius, cætera amicorum firmissimus, peculiares sibi copias æque ac consilia habebat. Administrator Palatinus, sine dubio consentientibus Anglis, Batavisque, de parando proprio exercitu agitabat, ad autoritatem juveni Electori uti ferebat conciliandam, revera ut à Suecis non amplius dependeret, eoque dum seorsim sua sibi consilia habet, fœdus magis turbabat, quam fulciebat; Idem Wurtenbergico conatus. Id si fieret, in dissolutas scopas abibat bellum, & Suecorum nomen paulatim obliterabatur. Sed & Galli consilia suspectabantur, cui destinatum erat Rheni tractum à Basilea ad Mosellam flumen imperio suo complecti. Quo fine Parlamentum Meti constituerat, Nanceium & munita Lotharingiæ loca in potestatem redegerat, Trevirorum urbem, & Hermansteinum jam tenebat. Quibus fundamentis positis metuebatur, ne Catholicos in tutelam suam reciperet, & Evangelicos rationibus aut vi compelleret ad restituenda, quæ illis eripuerant. Idem & mox Tabernas, Hagenoam, Luderique Fanum in protectionem suam recipiebat in fraudem fœderatorum, quibus tributa inde redigenda adimebantur. Qua de causa etiam Oxenstierna circa tradendum Philipsburgum tergiversatus fuerat, non sine gravi Galliæ Regis offensa. Quem & cupido Cæsareum fastigium in se transferendi stimulabat; quod etsi æque commodo, quam damno Sueciæ posset cedere, in eum tamen eventum cautius consilia erant temperanda, Gallo non minus quam Austriacis Hispanisque Protestantium sacra aversante. Peculiaris quoque Gallo in Oxenstiernam offensa erat, quod hic promiscue omnibus hujus destinatis sese attemperare nollet saluti Germaniæ, decorique Sueciæ parum quadrantibus. Hollandi præterea, Anglique Suecorum incrementis invidebant. Et quamvis isti, distractis Cæsaris armis, haut paulo facilius Hispanos propulsabant; Suecorum tamen res subsidio aliquo efficaciori sublevare abnuebant, proprio bello onerati, & premente alieno ære; & quia magis in Hassum inclinabant propter Reformata sacra, quæ ipsi per Germaniam firmari cupiebant; Lutheranis prævalituris, si Suecorum potentia glisceret. Simul partem Westphaliæ & Bremensem præsulatum suo patrocinio complecti cupiebant. Anglis pro more languida exterarum rerum cura, quas ad se parum spectare arbitrabantur, propriarum virium fiducia. Nec minus iidem Hispanicis consiliis penitus imbuti, præ valida quoque Hispa-

nica

1634. nica apud ipsos factione; æmulatione insuper adversus Galliam flagrantes, eoque semper in diversas ab illa partes proni. Quin nec veterum consiliorum adhuc plane obliti superioribus mensibus Palatinatus Administratori suaserant, ut investituram à Cæsare peteret, acciperetque. Oxenstiernæ tamen haut inconsultum videbatur tentare, num quid subsidii ab hisce, Hollandisque obtineri posset, non quod multum ab illis speraret, sed retinendæ ipsorum benevolentiæ, & ne præteritos se, aut neglectos queri possent.

Germaniæ Ordinum habitudo.

§. 2. In universum porro Germaniæ Ordines libertati adsueti ad conferendas pecunias, & quæ temporum necessitas suadebat, inviti trahebantur, & ægre in officio contineri poterant; ac nimia eorum multitudo firmis consiliis inimica; plerisque in peculiares sibi scopos tendentibus. Qui nondum communi fœderi accesserant, eorum potentissimi Suecorum consiliis obnitebantur. Et postquam omnibus devastatis nulla sublevandæ inopiæ subsidia aliunde adparerent, facile ruituri videbantur ad amplectenda remedia, quæ in præsens nonnihil levamenti malis adferrent, nulla proventuræ deinceps pestis cura. Inter cæteros Saxo sua seorsim arma gerebat in detrimentum magis quam commodum causæ communis. Cui jam olim adversus Gustavum Regem, & nunc major in Oxenstiernam æmulatio ob summam belli directionem; quam in suum suæque Domus præjudicium tendere judicabat, cum ipse post Gustavi mortem ab Oxenstierna oblatam acceptare abnuisset: facultatemque sibi ademptam dolebat, pro lubitu pacem faciendi, cæterisque leges præscribendi. Tanta porro pacis cupido, ut neglectis quæ expendi prius debebant, astutiæ se hostium exponeret: eaque via iitam sectaretur, qua obtineri non poterat, quin novum bellum produceret. Tam frequentes porro ipsum inter & hostem missitationes, ut amici quid ab ipso Suecis expectare vix liceret. Qui & non amplius obscure per Arnheimium omnia Suecorum destinata, qua poterat, disturbabat. Idem fere Brandeburgici habitus, postquam spes filium Reginæ connubio jungendi evanuerat, nisi quod super belli directione suo nomine parum controversiæ moveret. Quem & alias sua sectantem consilia gravissime cum Suecis committebat Pomerania, in quam oculos ab his conjectos non in obscuro erat; cum tamen ipse nunquam super eadem in justos tractatus descendere vellet, sed simpliciter postularet, ut Suecі Pomeranico fœderi citra compensationem aliquam renuntiarent. Etsi glisсens intus odium solita hactenus verborum humanitate, & singularis amicitiæ jactatione obvelare pergeret. Accedebant jam olim infensa Suecis Schwartzenbergii consilia, & nunc Arnheimii, ac Francisci Alberti Lauenburgici machinationes, aperta in Suecos odia professorum, queis adeo in transversum rapiebatur, ut magis inter hostes, quam amicos numerandus foret. Pomeraniæ Dux cum consiliariis & Ordinibus Suecos aversabatur, solito inter vicinos odio, & forsan etiam contemtu; & quia imperium eorum formidabant, sub quo minus licentiæ, quam antea sub Principibus, sperabant; eoque plane in Brandeburgicum inclinabant. Unde ut adversus Suecos arma in promptu haberent, delectus militum agitabant, & vario sub obtentu alimenta ac stipendia Suecicis præsidiis subtrahebant. Cum Meclenburgicis amicitia intra verba fere consistebat, beneficiorum sensu per Wismariam & vectigalia obtuso. Hanseatici & olim Suecis iniqui, & nunc eo infensiores, quod istorum incrementa in suam diminutionem acciperent. Eadem cæteris Saxoniæ Inferioris Ordinibus mens, quibus licet nihil peculiaris cum Suecia controversiæ foret; eorum tamen consilia, alias inter se discrepantia in hoc conspirabant, ut Suecis adversarentur. Et quanquam horum opera carere non possent, vel ideo tamen plerique eorum istos oderant, quod iisdem sui conservationem debere necesse foret. Ita quæ amoris & honoris causa adversus Suecos esse debebat, odiorum erat. Inter Suecicos porro duces quibusdam exiguæ imperandi artes. Cniphusii per superiorem annum gesta socordiæ, an malitiæ, aut cum hoste collusioni adscribenda forent, incertum. Bernhardus Dux egregius & magnæ autoritatis; sed ambitionis immodicus, militum animos Suecis alienatos sibi adjungere, nulli quoque præterquam sibi ipsi aliquid tribuere. Reliquis in universum Principibus, qui ducum munere sub Suecorum auspiciis fungebantur, magni spiritus, quibusdam insciti, aut socordia: quorum actiones cum probari non possent, odium in Suecos concipiebant, quod non nisi his è medio remotis proprio arbitrio rem gerere integrum fore crederent. Hornius, & Banerius rerum suarum præclare fategerant; sed quod maxima exercituum pars Germanis constaret, hi suæ potius nationis ducum, quam istorum imperio gaudebant; id quod tamen facile corrigi poterat, si pecuniæ affatim foret. Sed jam cum argento Suecici nominis existimatio deficiebat. Contra hosti undique vires exciebantur. Turcarum metu cessante ingens Hungarorum & Croatarum colluvies. Hispanorum in Italia magni delectus. Liga extremos conatus expromere. Nec exigua spes in tractatibus cum Saxone & Brandeburgico, distrahendis Ordinibus, ac tota mole opprimendis illis, qui placitas istis leges abnuerent. Dani denique, Poloniique Suecorum incrementis ægrescentes omnes occasiones captabant hos in ordinem redigendi, qui & Suecorum inimicos ultro invitabant, & rogabant, ut ipsorum amicitia & auxilio uti velint. His omnibus accedebat, quod ita alre huic se bello immersissent Suecі, ut salva existimatione inde excedere non posse viderentur, ni plus sanguinis, opumque impenderent. Et tamen rationis non erat sua jactare, ni de præmio aliquo cautum foret, quod omnes Suecis deberi fatebantur, (excepto Saxone, qui ingerebat à Gustavo Rege dictum; se in hoc bello propriis commodis non velificari:) sed quid præmii dandum foret, nemo expediebat. Isthæc malorum semina quomodo non ita multo post in maturam segetem adoleverint, sequentium series rerum docebit.

Ordinum Suecіæ super satisfactione sua decretum.

§. 3. Porro ejus anni initio Rectores Suecіæ, altius perpensis Brandeburgicorum postulatis, omnes quotquot in Suecia erant Senatores convocant, super satisfactione ab Ordinibus Germaniæ postulanda consilium collaturi. Præsertim cum Oxenstierna, quod sine dubio ea res in Conventu Halberstadiensi tangenda foret, de ipsorum mente certior esse cuperet. Senatus, etsi ad proximum mensem selectos Ordinum condixisset, in antecessum tamen declarat; Totam Pomeraniam cum Wismaria & Gustavo, & sibi semper oculis obver- 14. Januar.
satam, situ Suecіæ præ cæteris opportuno: ut tamen Domui Brandeburgicæ & Metlenburgicæ, quod hoc modo decedit, aliis terris pensetur. Quod si tamen Suecіæ cum amicis controversia inde sit surrectura, damno magis quam securitati ipsi cessura, ut saltem citerior Pomerania cum Rugia & Usedomo insulis, Stralsundaque & Wismaria teneatur; pro ulteriore autem, siquidem ea utique sit Electori concedenda, Bremensis & Verdensis præsulatus postuletur; Ordinibus insuper Germaniæ securam earum ditionum possessionem præstituris, ac fœdere se ad mutuum cum Suecia auxi-

lium

1634. lium obstricturis. Quanquam autem quicquid id erat terrarum Sueciæ tanquam provinciam pleno jure accedere commodissimum foret: tamen cum id ægre, & citra magnam invidiam obtineri non posse crederetur, ut ne Gustavus quidem Rex id proponere voluerit, cum in Noribergensibus castris pacis leges concipi juberet; placebat feudi titulo ab Imperio id tenendum petere, ne quid Germaniæ decerptum videretur, & ut jure Ordinum, suffragiisque in Comitiis & Conventibus Circularibus Suecia potiretur, perpetuo fœdere Imperio innexa, & si quid publice in eam struatur, contradicendi & malevolorum consilia disturbandi occasionem habitura. Id Senatus consultum Oxenstiernæ transmissum, ad quod consilia sua, quantum tempus ferat, accommodaret. Cui itidem petenti, ut è Senatu aliquis ad ipsum mitteretur, penitiore
17. Febr. rerum notitia imbuendus, Petrus Braheus Comes designatur, si quid Oxenstiernæ humanitus contigisset succenturiandus. Qui statim eo profectus, & in partem curarum admittus est, quoad sub autumnum ad tractatus in Borussiam ablegaretur. Porro selectorum ex Ordinibus mens cum Senatus sententia fere conspirabat, quibus ad deliberandum
24. Febr. proponebatur, num susceptis de pace tractatibus Pomeraniæ stricte insistendum, an summa pecuniæ postulanda, aut acceptanda, si offeratur; & quæ cautio ab hoste exigenda? Illi re expensa cense-
5. Mart. bant, Cæsarem Catholicosque etiam post pacem semper sibi fore similes, nec pactis ulterius quam collibitum sit, aut necessitas adigat, staturos; eoque Sueciæ ejusque sociorum utique interesse, ut ipsi pedem in Germania figant. Igitur agendum cum superioribus Circulis, ut Brandeburgico persuadeant, pro Pomerania, in feudum Imperii concedenda Magdeburgum Halberstadiumque, & Silesiæ partem accipere. Id si ab ipso citra bellum obtineri nequeat, saltem insulas Rugiam, Usedomum, & Wollinum, & tantum terrarum, quantum præsidiis alendis sufficit, cum Stralsunda asserendas. A Superioribus Circulis summam pecuniæ ad sexagies centena millia uncialium, & quoad ea soluta sit, Bremensem ditionem & Westphaliæ partem cum Wismaria urbe postulandam. Sed quod ob varietatem temporum fixum decretum concipi nequeat, Senatus judicio rem committi; cui pro captu rerum, ac usu patriæ prætensionem tempe-
1. Mart. randi jus sit. Hac Ordinum sententia intellecta, Senatusconsultum fit; necessarium videri Sueciæ rebus intus firmandis, ocyus pacem in Germania constitui. Tum prius decretum repetitur; cui tamen non ita prælle inhærendum sit; quin pro conditione rerum aliquid addi, demive queat. Pomeraniam præmium esse maxime congruum, aut saltem portus, tractumque litoralem, ut tamen aliunde Brandeburgico satis fiat. Si nullo modo hic consentire velit, satius videri aliquot Episcopatus accipere, quam propter Pomeraniam novo bello implicari; ut tamen utique aliquid litoralis oræ, & unus alterve portus simul tradatur. Si nihil terrarum obtineri queat, vel summam pecuniæ in præmii vicem accipiendam, vel demum meritis devincta Protestantium amicitia honeste bello excedendum, fœdere mutui auxilii in futurum inito. Quæ tamen omnia dexteritati Oxenstiernæ expedienda relinquebantur.

Wilhelmus Dux Vinariensis Saxonis directorio favet.

§. 4. Ast Oxenstiernæ negotium Pomeraniæ apud Brandeburgicum, armorum directio apud Saxonem plurimum invidiæ conciliabant, præcipuum rebus feliciter expediendis impedimentum. Et Saxo quidem summam armorum inter Protestantes sibi debitam, per istum usurpari passim querebatur, animosque aliorum in Suecos accendebat, ut etiam Wilhelmum Saxoniæ Ducem non parum immutatum deprehenderit Solmensis Co- 1634.
mes, cum in itinere ad Brandeburgicum Erfordiæ ipsum convenisset. Is quippe multa in Suecicum directorium jaciebat, velut Ordinibus Germaniæ in fraudem tendens: nec vitio verti Electori posse, si dignationem suam vindicet. Eum mortuo Cæsare Imperii Vicarium, & quid nunc Cæsarem aliter, quam defunctum aut munere motum haberi? Cui Solmensis reponebat: Directionem armorum ab Ordinibus Gustavo Regi, inde Oxenstiernæ delatam. Electorem Palatinum & Brandeburgicum agnoscere, fortunas suas ea ad tempus in Suecos collata servatas. Rege mortuo Saxonem directionem suscipere noluisse, ac Ordines Saxonis auspicia aversatos memoria rerum post Lipsiacum fœdus gestarum. Rationes Suecorum ita saluti Protestantium innexas, ut invicem divelli nisi horum ruina nequeant. Nec cæteros Ordines Saxoni subditos, ut ejus signa utique sequi debeant. His rationibus utcunque placato Wilhelmo Duce, Solmensis Berolinum delatus apud Electorem proponit de subscribendo Heilbrunnensi fœdere, copiisque suis cum Suecorum exercitu jungendis, quem Oxenstierna Albi firmato, & recuperatis ad Oderam locis in Silesiam Banerii ductu mittere destinabat; tum de securitate istis oris deinceps procuranda. Ac ex iis quidem, quæ statim respondebantur, Solmensis spem legationis è voto expediendæ conceperat, Brandeburgico conquerente, apud Saxonem & Arnheimium omnia somnolenter agi, recenti ad Francofurtum specimine. Sed proximo statim die Arnheimius eodem de- 24. Dec.
latus sedulo cum Electore & ministris per triduum consultabat. Quæ ab Arnheimio proponebantur, huc redibant: Pacem in Imperio obtineri non posse, quoad res è Suecorum arbitrio gerantur. Nam Cæsarem quidem & Catholicos pacem cupere; Suecos bellum extrahere conari, quoad pedem in Imperio fixerint, ut post eo facilius Germaniæ, & reliquis vicinis, milite, opibusque Germanicis bellum facere queant: nec libenter eos restituere, quæ semel invaserint. Indignum esse Oxenstiernam extraneum Cæsari leges velle præscribere. Igitur Saxonem Brandeburgico junctum triginta millia militum cogere debere, ac pace cum Fridlando inita Suecis satisfactionem offerre, Imperio in posterum fraudi non futuram, adhibita Dani mediatione. Si Succi aut alii has leges accipere detrectent, Saxonem & Brandeburgicum adscitis Cæsareis vi ipsos adacturos. Sed quia Succi aliquot Circulos sibi copulaverint, multos quoque beneficiis devinxerint, qui consiliis hisce reluctaturi sint: igitur cum Dano agendum, ut classe sua prohibeat, ne mari è Suecia subsidium accedere queat; simul vectigalia, quibus bellum alunt, adimenda; his quippe subtractis fore, ut vires eorum ultro elanguescant. Polonos istis insuper immittendos, ut omnibus partibus distracti sociis suis nihil amplius subsidii ferre queant; unde & hos inutili societate relicta & honestas pacis leges acceptandas permotum iri. Addebat, magnæ sibi felicitatis loco futurum, si harum rerum ipse instrumentum esse queat. Hæc etsi intimis Brandeburgici sensibus probarentur; tamen cum alta isthæc dissimulatione premere tunc à re sua crederet, id agebat, ut tempus lucraretur, quoad adpareret, quem eventum tractatus, qui super pace cum Cæsare agitabantur, habituri essent. Eoque Solmensi quidem declarabat fœderi Heilbrunnensi se accessurum, sed multis additis conditionibus: ut omnia ipsius defendantur, ablata restituantur, pax non fiat, nisi satisfactum

1634. tisfactum ipsi sit, ut ope Sociorum Juliacenses ditiones recuperet, quibus per Neoburgicum adhibitis in auxilium Hispanis sit exutus, nec minus ademptas sibi per Silesiam ditiones Carnoviam, Troppaviam, Aderbergam, & Beutenam: ut præter sustentationem propriarum copiarum nihil pecuniæ conferat: ac ut de Pomeraniæ successione non impedienda sibi caveatur. Quam quidem gravibus verbis urgebat; non posse sibi æquipollens proponi, minus litigiosum, & commodiore situ. Quæ ex hostico dentur, non diutius mansura, quam suis, Suecorumque armis defendi queant. Ita se certum amittere, incertum adquirere. Domui suæ paucis post Electoratum annis jus ad Pomeraniam partum; quo pereunte & illi se male ominari. Non sperare se, Reginam Suecie velle, ut ipse omnium infelicissimus sit avitis juribus spoliatus. Circa conjunctionem suarum copiarum cum exercitu Suecico postulabat, ut qui huic præficeretur dux ipsi fidem daret, suis ductoribus idem adversus Reginam facturis: ut si in suis terris exercitus versetur, sibi honos summi imperii deferatur, è judicio tamen consilii bellici exercendum. Sed si Sueci apud exercitum habeant Legatum, consilio duci adsistentem, ut & sibi habere aliquem liceat: ut legiones suæ pari conditione cum Suecicis habeantur, ac ipse partem prædæ eximiæ capiat; si in hostium terram transeatur, semper ad suas ditiones respiciatur, & si periculum iis ingruat, statim subveniatur; quo casu etiam sibi jus fore copias suas statim revocandi. Denique securitati harum regionum optime cautum videri, validis copiis intra Oderam, Wartam, & Suevum fluvios, aliis item ad Visurgim locatis, manu ad Albim velut in subsidiis posita: tum ut Francofurtum, & Landsberga, Crosnaque recuperetur: sed quamprimum illæ copiæ, de quibus spes facta sit, Albim versus procedant, sistendis hostium ulterioribus progressibus. Cæterum satis intelligebat Solmensis, Pomeraniam scopulum futuram, ad quem universa illa negotiatio sit adhæsura; eoque quanquam multis rationibus insinuaret; Protestantium omnium interesse, ut Sueci territorii quid in Germania habeant; tamen quoties Pomeraniæ mentio fiebat, defectum mandati excusabat, tantum ut aliud in tempus negotium id differretur rogans. Sed cum Electorem proposito suo firmiter insistere videret, ostendebat; penes se non esse aliquid circa eas conditiones decidere, de quibus Elector jam ad Senatum Suecie retulerit; aut ab Heilbrunnensis fœderis formula recedere. Elector contra; se cum Oxenstierna, si has in oras accesserit, acturum. Ita tunc ab Solmensi nihil effectum, quam ut ansa colloquio Electoris cum Oxenstierna paulo post præberetur.

Saxones Suecorum hospitia turbant.

§. 5. Ast Saxones, quid adversus Suecos animo agitarent, in dies magis expromebant, dum inter alia legiones suas Suecorum hospitiis intrudunt in Hennebergico, Schwartzburgico & Stolbergico Comitatibus, quantumvis ille Circuli Franconici membrum, hi Suecorum fœderi innexi forent: cum contra isti obtenderent, illum sibi in patrimonio, hos territorii sui partes esse. Quod uti speciem aliquam habebat; ita ferri non poterat, quod & per Anhaldinum Principatum hospitia sua extenderent, à Saxone haut dependentem, nec Circuli præfectura talem ipsi facultatem largiente, qui color Electori adsumebatur, & fœdere Lipsiaco in herba oppresso. Igitur quer-
6 Febr. rentibus Anhaldinis Oxenstierna Dietericum Werderum Dresdam mittebat, qui cum Electore ageret, ut legiones suas ditione Anhaldina removeret. Cui Saxo nihil præter necessitatem occinebat, & quod alia ratio copias suas aleni non supperet. Quin & misso Vitztumio apud Oxenstiernam totum superioris Saxoniæ Circulum copiis suis in hospitium deposcebat. Quod iste abnuebat fœdera obtendens, quibus isti Ordines Suecie innexi essent, ac ut duplicato istos onere opprimere superfederet Saxo, postulabat. Ita quidem obtinebatur, ut hospitia sua tunc ulterius Saxo non dilataret: quæ tamen jam occupaverat, iis discedere hic recusabat, jactans: omnia sibi media bellum continuandi subtrahi, nec alendis ex hostico suis copiis facultatem esse. Ni causam communem destituere debeat, utique sibi subveniendum; alias invitum se ad deferendum bellum adigi. Nec aliud rebus in dies ingravescentibus, quam pacem ingeminabat. Ista cum emendari à se non posse cerneret Oxenstierna sine majore rerum confusione, nimirum tantisper dissimulanda erant. 1634

Inter Cæsarem & Saxonem denuo de pace tractatur.

§. 6. Quod autem Saxonici pacis spem iterum concepissent, ex instauratis cum Fridlando tractatibus proveniebat. Ab isthoc quippe Franciscus Albertus Lauenburgicus Dux in Bohemiam arcessebatur, consensu Electoris eodem profectus. Ille studium suum in pacem multis verbis extollens postulabat, ut Arnheimius ocyus ad se veniret, adducto secum ab utroque Electore uno consiliario: simul literas salvi conductus transmittebat. Nec minus interea Henricus Julius Lauenburgicus Dux apud utrumque Electo- 13. Jan.
rem adpulerat, Cæsaris nomine optionem illis offerens, cum Fridlando plenis mandatis instructo tractare, an ad ipsam Cæsaris aulam Legatos mittere mallent. Enimvero idem hisce, quod prioribus tractatibus agitari, non dissimulabat Lauenburgicus, aperte differens: Curæ esse Cæsari hac pace prohibere, ne Germanica natio ab exteris amplius laceretur, neve abrupto per tot secula recepto Imperii temperamento exterorum dominatus introducatur cum ludibrio gentis, quæ extraneis semper terrori, nunquam subjecta fuerit. Ad quæ Brandeburgicus masculè reponebat: penes illos culpam desolati ab extraneis imperii hærere, qui libertatem Ordinum conculca- 14. Jan.
verint, quique aliis, res nostras otiosè spectantibus, exercitus obviam miserint, & eos tantum non vi in Germaniam pertraxerint. Cæterum ab ipso proposita altioris esse indaginis, nec solum se quid statuere posse: cum fœderatis tamen communicaturum; & quia Conventus Francofurtanus instet, ab Universis commode responsum posse obtineri. Quid Saxo responderit, nobis non compertum, cum iste tunc Suecis circa pacis præcipue negotium parum admodum communicaret. Altius tamen à Cæsare proposita apud eundem penetrasse inde judicare licet, quod mox Arn- 28. Jan.
heimium ad Brandeburgicum miserit, quæsitum, an cum Fridlando mandatis Cæsareis instructo citra moram ad tractatus sit accedendum. Tum si pax qualis optetur non plane obtineri queat, per quam sacra, libertas Ordinum, leges, justitia pristino vigori restituantur, quid & quatenus propter communem quietem, & ne omnia pessum eant, adversariis sit concedendum? Ac si honestæ pacis leges offerantur, an illæ, quod res moram non ferat, haut expectata aliorum declaratione acceptandæ sint, ut tamen nemini, qui eandem suscipere velit, via præclusa sit? Ad quæ Brandeburgicus multis demonstrabat: Ob- 29. Jan.
tinendæ securæ paci & quæ novum bellum non sit paritura, utique requiri, ut omnes quorum interest pariter tractatum suscipiant. Fridlandum debuisse conditiones, quas ferat, Oxenstiernæ quoque significare. Suspectum valde esse, si Electores separatim tractatus incipere velint. Cum nondum

constet

1634. constet, quid adversarii offerant, præmature quæri, quid illis concedendum sit. Se tamen cum Oxenstierna & privatim & in Conventu Francofurtensi acturum. Explorandum quoque prius, num Fridlandus mandata à solo Cæsare, an & ab Ordinibus Catholicis habeat, & quousque illa pertingant. An non idem cum Suecis simul tractare debeat, qui ob conjunctionem armorum cum Ordinibus, & quod plurima per Germaniam loca possideant, excludi nec possint, nec debeant. Monebat denique cum nondum de hostium mente constet, ob præcocem pacis spem haut minus intente agendum, & ita rem disponendam, ut si adversarii æquas conditiones admittere nolint, armis possint adigi. Id quod conjunctis Protestantium animis, consiliis, armisque obtinendum; quibus ut ipse accedere, legatosque Francofurtum mittere vellet, hortabatur. Ita circa pacem in diversa abire videbantur Brandeburgicus & Saxo, quod ille omnia ad universos Ordines, eorumque fœderatos referebat; hic autem à peculiaribus tractatibus se non alienum jam aperte ostendere non vereretur.

Conventus Halberstadiensis adz.

§. 7. Interea Oxenstierna, dilato Electoris Brandeburgici ad quod invitatus fuerat, colloquio, ad Conventum Halberstadiensem properabat, quem ex ipsius placito Fridericus Ulricus Brunsuicensis Dux sub finem elapsi anni indixerat. Comparebant ibi Ordines inferioris Saxoniæ ipsi, aut per delegatos, præter Holsatiæ Duces, & Lubecam. Sed qui simul evocati erant, Comites Westphalici, & Hanseaticæ Urbes emanebant. Capita deliberationis à Brunsuicensi Duce proponebantur. Quanquam autem Saxoniæ Elector scriptis literis suaderet, ut integra sibi omnia reservarent, nec ulterius se fœderibus constringerent; tamen decernebatur, ut inter Ordines ejus Circuli arcta esset conjunctio, ad quam Superior Saxonicus Circulus, & Protestantes per Westphaliam quoque invitarentur; simul ut cum quatuor Superioribus Circulis, & Sueciæ Regno in fœdus coiretur, de cujus modo & conditione in conventu Francofurtensi sit agendum. Tum de exercitu quinque millibus ducentis equitibus, sedecim millibus sexcentis peditibus constante constituitur, & quid quisque illi sustentando conferre debeat, addito, ut alia onera peculiaribus fœderibus conventa, & aliarum copiarum hospitia penitus cessent. Suprema directio Oxenstiernæ deferebatur, cujus suasu summi Duces declarabantur Georgius Luneburgicus Dux, & Joannes Banerius. Sed belli propior cura, & inspectio penes Consilium ex Deputatis Ordinum constans esse debebat. Constituebatur insuper de castiganda calonum & impedimentorum turba, de commeatu, & adparatu bellico; ut armis quæsita, quæ antea ad aliquem è confœderatis non pertinuerint, in communes usus convertantur; ac Westphalorum, Hanseaticorum, nec non hostibus imposita tributa in commune conferantur, sublevando Circulo; denique de Hildesiæ, & Guelferbyti obsidio. De Suecorum præmiis ad Francofurtensem conventum remittebatur. Sed quod hæc omnia non plane ad mentem Oxenstiernæ essent, ideo ipso monente adnectebatur; cum spes sit Francofurti omnium Evangelicorum conjunctionem fore, ibique omnia ad eundem modulum redigenda: cum quatuor superioribus Circulis communicandum, quid pro re nata hisce conclusis addendum, quidve corrigendum sit. Tandem declarabatur; hoc fœdus non nisi ad honestam pacem reducendam spectare, super cujus conditionibus Francofurti deliberandum sit; suaque arma nulli Protestantium, nec ullius juri, legibusque Imperii fraudi fore. Holsatiæ Duces, & Lubecenses Oxenstierna literis ad amplectendum hoc decretum hortabatur, & ad Conventum Francofurtensem invitabat, quod idem Ordinum nomine Adolfus Fridericus Meclenburgicus Dux agebat: sed qui rem in futurum differebant. Et præcipue Daniæ Rex excusabat; se dum pace Lubecensi Cæsar ipsi Holsatiam & Jutiam restituit, promisisse, Cæsari deinceps nihil hostile ex Holsatia oriturum. Gustavum quoque Regem Danicis Legatis apud Ingolstadium dixisse: se nolle ipsi suadere, ut ullo modo pacem Lubecensem violet: eoque nihil sibi negotii cum ulla adversus Cæsarem conjunctione fore. Cum Westphalicis Ordinibus Augustus Dux Brunsuicensis agebat. Ad Saxoniæ Electorem Luneburgici Legatos mittebant, conjunctionem cum ipsis postulaturos, & ut is legiones suas Anhaldina ditione amoveret; qui tamen re infecta redierunt. Dum Halberstadii agit Oxenstierna, Adolfo Friderico Meclenburgico dudum id petenti, Præsulatum Butzoviensem, quem hactenus Sueci jure belli obtinuerant, tradidit, ut eo magis Sueciæ ipsum devinciret; ea tamen lege, ut quæ à Gustavo Rege ibi constituta ac donata sint, in præsenti statu relinquantur, ac Coronæ Sueciæ directum dominium tantisper reservetur. Quam traditionem Senatus Sueciæ ratihabebat. Circa sacra quoque per Magdeburgicum & Halberstadiensem præsulatum disponebat Oxenstierna, constituto Consistorio. Et quia Calviniani patrocinante Gubernatore Anhaldino, ac Stalmanno Cancellario passim ibi irrepebant, decretum fiebat; ne quis Calvinianus muneribus publicis admoveretur; & ut eadem suscepturi juramento in dogmata Lutheranorum adigerentur. Quod decretum cum agitari sentiret Stalmannus, Calvinianis opinionibus addictus, Cancellariatu quo hactenus functus erat, ultro se abdicabat. Ea super re Ludovicus Anhaldinus, & Magdeburgensis civitas apud Hollandos graviter querebantur, velut iniqua Calvinianorum persecutione: sed quas querelas ingruens post summa rerum perturbatio obruebat.

1634. 20. Febr.

4. Febr.

18. Febr.

Oxenstiernæ cum Electore Brandeburgico congressus.

§. 8. Rebus Halberstadii confectis Oxenstierna Stendaliam se ad Brandeburgicum Electorem conferebat; cui primo iste, ut Heilbrunnensi fœderi accederet, multis rationibus suadebat. Nullum adversus ingruentia ab hoste pericula remedium nisi in concordia; omnium malorum hactenus ex diffidentia, ac consiliorum discrepantia originem fuisse. Se ipsius magis literis quam præteritis exemplis animatum inter superiores Circulos fœdus molitum, apud quos ipsius quoque autoritas magnum pondus habuerit. Ea conjunctione istos feciisse progressus non contemnendos; propter diffidentiam contra, res in Silesia pessum iviisse. Quæ Electori satis probari videbantur; ut fœderi subscripturum se promitteret, sed cum conditionibus, quas jam responso Solmensi dato expresserat. Ubi iterum circa Pomeraniam difficillimus oriebatur nodus. Cum enim Ducis valetudo semper iret in deterius, postulabat Elector ab Oxenstierna declarari, defuncto Duce Pomeraniæ possessionem sibi utique traditum iri. Fixum quippe sibi esse, eo casu jure suo uti, & regimen provinciæ suscipere, ut tamen nolit circa præsidia & res bellicas ibi quidquam innovare. Ad quæ Oxenstierna; Jus Electoris à Gustavo Rege nunquam in dubium vocatum; nec eo secius huncce cum Pomeraniæ Duce, Meclenburgicis, aliisque fœdera iniisse, quorum singulis aliquid sibi reservarit, quæ tollere in sua pote-

1634. poteſtate non ſit. Iis par eſſe inſiſti, quoad Suecis ſatisfactum ſit. Rogabat itaque, ut eam ſatisfactionem accelerare velit. Eodemque fine à ſe caput iſtud indictioni Conventus Francofurtenſis inſertum; cui feliciter peragendo Elector operam ſuam adhibiturus ſit. Sufficere ſi jam ſimpliciter fœdus iſtud amplectatur; de modo Francofurti tractandum; id quod etiam Halberſtadii decretum ſit. His tandem Elector viſus eſt adquieſcere promittens, ſe non ſolum Francofurtum Legatos miſſurum, ſed & Saxonem ut idem faciat permoturum. Præterea quoniam Francofurti res in longum metuebatur extrahenda, placebat ſtatim per utramque Saxoniam exercitus eſſe parandos. Unde oſtendebat Oxenſtierna, quid copiarum Banerio ſubditurus ſit; quibus Elector quatuor millia peditum, mille ſexcentos equites adjuncturum ſe promittebat, veteribus quoque legionibus ſuppletis. Tum ſuper annona, adparatuque bellico conventum. Sed in eo diſcrepabant, quod Elector ſuis tantum legionibus ſtipendia exſolvere vellet. Id quod Oxenſtiernæ diſplicebat, contra indolem fœderis id eſſe cauſatus; cum omnes legiones ad univerſos ſocios ſpectent, atque è communi ſuſtentandæ ſint. Militis porro multitudinem non ad opes noſtras, ſed vires hoſtium attemperandam, nec de accurata ſtipendiorum ſolutione cogitandum, ſed ſufficere ſubinde, iſti quantum res fert dari. Sed nec ideo conveniens eſſe, ut ſinguli Ordinum ſuum duntaxat militem alant, cum ſint nonnulli opibus plane exhauſti; unde fore, ut optimis quandoque legionibus peſſime proſpiciatur, ex qua inæqualitate invidia, & ſeditionum materia proventura ſit. Hoc modo quoque legiones tantum ad dominos ſuos reſpecturas; quod non parum vim communis imperii ſoluturum ſit. Tandem de inſtaurandis per Sileſiam rebus agebatur, ut tamen prius hoſtis Francofurto, & Landsberga expelleretur, quæ ut ſuo tantum milite deinceps inſiderentur Elector ſtipulabatur. Porro iſta quidem ſcripto ab Electore conſignari maluiſſet Oxenſtierna; ſed quia ſine dubio aliquid circa Pomeraniam inferendum erat, quod nec in fraudem Sueciæ acceptare volebat, nec citra offenſam rejicere poterat, verbis facta declaratione cogebatur adquieſcere. Iſta occaſione etiam præſidium Spandoa deduci poſtulabat Elector, nec abnuebat Oxenſtierna, quod cauſæ jam ceſſarent, ob quas ea quondam Guſtavo fuerat tradita; ac ut ſuſpicionum anſa iſti tolleretur, velut Sueci terris ipſius inhiarent. Et cum ſatis conſtaret, quantum Schvvartzenbergius Comes apud ipſum valeret, huic devinciendo bona ejuſdem per Weſtphaliam bellicis oneribus exemit. Viciſſim Brandeburgicus Saxonem, ut Francofurtum mitteret, & cum cæteris ſe conjungeret, per
26. Febr. literas hortabatur. In eadem cum reliquis navi ipſum eſſe, eandem ipſum ſortem manſuram: eminentiæ ejuſdem per Suecos nihil detrahi, cum inter turbida Reip. non omnia ad legum normam exigi queant; & reflante vento vela obliquanda. Hoſti omnem ſpem in ſeparatione Evangelicorum repoſitam, qua ſublata pacem bona fide amplexurum. Concordia res per ſuperiorem Germaniam hactenus ſtetiſſe, alibi diſſidiis peſſum iviſſe. Paria ingerebat Oxenſtierna; addito, cum hoſtium res cæſo Fridlando vacillaturæ videantur, eo celerius conſilia vireſque in eundem jungendas.
12. Mart. Cæterum ad Brandeburgici literas Saxo frigide admodum reſpondebat; multa queſtus, ſummam rerum directionem ſibi ademptam, ac peregrino datam nulla obligatione Germaniæ devincto. Se impeditum, quo minus communem Conventum indiceret; ſe inſcio inſolita fœdera icta: ſuis copiis media unde vivant circumcidi. Turpe eſſe Germano nomini aliena imperia pati. Regem Guſtavum auxilio tantum Evangelicis Ordinibus veniſſe; unde qui acceſſorii loco ſint, directionem ſibi vindicare non poſſe. Exterorum potentiam circumſpecte habendam. Filium Auguſtum Præſulatu Magdeburgico excludi obtentu juris bellici, quod abſurde adverſus illum allegetur, cui alter auxilio venit. Magnam Germaniæ partem per Oxenſtiernam donari, ſupremæ poteſtatis jure Sueciæ reſervato. A Suecis ſe in ſocietatem periculi vocari, ab omni emolumento excludi. Majeſtatem Imperii tutelam ſalutis eſſe. Conventum Francofurtanum ne quidem à Conſilio formato, ſed à ſolo Oxenſtierna indictum; cum Cæſar Conventus Ordinum non indicat, niſi conſultis prius Electoribus. Ignominioſum fore dignitati Electorali, ſi ipſe ibidem compareat. Non niſi Cæſaris dicto audientem eſſe ſibi, majoribuſque ſolitum. Concluſa ibi in anteceſſum jam formata, & ſuis rationibus nullum fore locum. Igitur talem viam ineundam, ac eam pacem quærendam, per quam dignitas ſua Imperio, & Electoribus ſarta tecta ſit.

1634.

Querelæ inter milites & Ordines.

§. 9. Interea per Superiorem Germaniam omnia querelis Ordines inter militeſque reſonabant, illis horum licentiam rapinaſque accuſantibus, & quod multi deſertis legionibus inter nova ſupplementa nomina darent, lucrando autoramento. Miles contra inhumanitatem Ordinum arguebat, ægrotis & inermibus hoſpitia abnuentium. Quidam etiam ſupplementa militum denegabant, pleroſque viribus magis quam voluntate deſtituente. Inter quæ numeri inanes manere, ac cum inopia conflictans miles animis exulcerari. Quod malum ne periculoſum tandem motum parturiret, Oxenſtierna quantum licebat, providebat, Duces ad tuendam diſciplinam hortatus, utque vagus deſertorque miles ad ſua ſigna revocaretur. Ordinibus contra ingerebatur, ſalutem ipſorum in conſervatione exercituum ſitam, ac ubi extrema imminent, intempeſtivam parſimoniam.

Legatio in Belgium & Angliam.

§. 10. In Anglia iſto tempore res Germaniæ adeo ingratæ erant, ut Reginæ Bohemiæ miniſter, cum ipſius negotia acrius & liberius urgeret, in Turrim Londinenſem conjectus ſit; ac Curtius miniſter Anglicus, cum Palatinorum nomine ſubſidia ſuſtentandis præſidiis urgeret, parum abeſſet, quin munere ſuo dimoveretur. A miniſtris quoque Anglicis in Germania differebatur, bellum jam circa religionem geri videri, in quo Evangelici adverſarios habituri ſint nimis potentes: ac pacem amplecti optimum fore: Palatinam cauſam per Gallos facile componi poſſe. Ut ſatis intelligeretur, ipſos magis tractatus animo agitare, quam ſubſidii quid ad Proteſtantium cauſam conferre velle. Quia tamen Amſtruterus Legatus Anglicus ſubinde jactabat; à ſuo Rege nihil auxilii petitum, eoque mirum non eſſe, ſi parum ab ipſo collatum ſit; ſi rogetur, vel Palatinam ob cauſam non defore: igitur cum & Duces ejus nationis id expeterent, diminutis ſuis legionibus ſupplementum inde ſperantes; in Angliam à Cancellario Legatus deſtinatur filius Joannes Oxenſtierna, aulæ iſti jam antea non incognitus, nec ingratus. Cui cum per Belgium tranſeundum eſſet, ad Fœderatos quoque Ordines mandata dantur, ab iiſque petitum, acri expeditione per æſtatem vires Hiſpanorum diſtinerent, ne ex Belgio Cæſareis auxilia ferri queant; per hiemem autem partem copiarum in finibus Coloniam verſus diſponerent, diſturbandis ipſorum conſiliis. Quod ſi trans Moſellam in Palatinatum Hiſpani irrumperent, ipſi copias ſuas Sue-
11. Mart. cicis in Weſtphalia conjungerent. Quod hactenus annue-

1634. annuebant Hollandi, ut copiis suis apud Reinbercam tendentibus injungerent, si opus sit, in Monasterienſem, Bergenſemque ditionem, non tamen ulterius, transire. Pecuniam à Gallis mutuo se petere excusabant; spem tamen quinquaginta millium florenorum in menstruum subsidium faciebant; sed quia aliquæ provinciæ adhuc tergiversabantur, negotium Ludovico Camerario urgendum relinquebatur. De permittendis delectibus, vendendoque adparatu bellico facile annuebant; nec non quod Gallum ad faciendum Hispano bellum stimulare, & ubi de pace tractandum, commodis Suecorum favere velint. His peractis Joannes Oxenstierna in Angliam digrediebatur.

De pace cum Dano agitur.

§. 11. Cæterum quo magis Protestantium res deficiente pecunia ægrescebant, eo minus pacis tractatus abnuendos censebat Oxenstierna. Igitur cum sub finem elapsi anni Saxo significaret, Daniæ Regem denuo paci concilianda operaturum: iste reponebat; in se sociisque paci nullam moram fore, modo eadem adversariis cordi sit. Mox & Daniæ Rex, quem Oxenstierna ad Conventum Francofurtensem invitaverat, de studio Cæsaris in pacem ample testari, & ut in eo Conventu omnia ad pacem referantur, hortari. Quia tamen ibi de armorum consiliorumque conjunctione actum iri audiverit, eo ut Legatos mittat, dum mediatoris partes obit, non decere, ne alteri parti suspectum se reddat. Idem quoque toti Conventui literis paceni ingerebat. Cui ut par erat Oxenstierna respondebat, denuoque ut conventui interesse velit rogat, si non velut unus ex Ordinibus Imperii, saltem ut amicus Rex; nec armorum consiliorumque conjunctionem alio à se fine quæri, quam ut honesta pax obtineatur. Nec minus Ordines iterato rogabant, legatos ad hunc conventum mitteret, quibuscum super maturando pacis tractatu agi queat.

10. Febr.
27. Febr.
15. Mart.
5. April.

Consultatio de futura expeditione.

§. 12. Aſt Bernhardum Ducem inter, & Hornium sub initium anni Berchingæ in Aichstadiensi præsulatu super futura expeditione consultatum fuerat. Ubi ille quidem bellum in Bohemiam, Bavariamque & ipsam Austriam transferre ardebat. Hornio contra isto anni tempore, eoque rerum statu nihil præclari effici posse videbatur, infestis ab hoste opportunissimis locorum; cum contra ipsorum exercitus unitos fames mox ad incitas redactura sit. Facile quoque fore hosti cum parte copiarum in sociorum terras irruptionem facere, iisque evastatis belli gerendi media ipsis subtrahere. Igitur utilissimum vitium exercitibus quietem indulgere, iisque firmandis, augendisque operam dare. Ita Hornius in superiorem Sueviam concedit, recens conscriptis legionibus ibi hospitia paraturus, simul prohibiturus, ne hostis manu è præsidiis, & adventantibus ex Italia copiis coacta Wurtenbergicam invaderet. Nec minus selecto milite oppida ab hoste illo tractu infesta tentaturus erat; quibus si hostis subvenire vellet, Bernhardo Duci janua aperiebatur ulterius in Bavariam penetrandi. Et quanquam Bernhardus Dux postularet, ut Hornius equitatum suum sibi tantisper accommodaret, quoad Ambergam occupasset; Hornio tamen haut in proclivi videbatur tentare oppidum, quod Wahlius strenuus dux valido cum præsidio obtinebat, reluctante insuper iniquo anni tempore. Tum placebat, utrumq; separatim exercitum habere, ac si hostis in alterutrum vaderet, hic interea loci opportunitate adjutus vim istius propulsaret, alter per hosticum grassaretur. Quod si hostis pugnandi copiam faceret, aut validi oppidi obsidio se implicaret, ex tempore se jungerent. Birckenfeldensis copiæ pro re nata huic aut illi adsisterent.

3. Jan.

Suecicorum in Palatinatu successus.

Cæterum hæ ipse copiæ sub ductu Vitztumii, (nam ipse Birkenfeldensis Wormatiam cesserat) in Superiorem Palatinatum progressæ Sultzbacum, Vilseccam, Aurbacum, Hirsaviam, inde Nabburgum, & Waldmuncham facili negotio occupaverant. Weida Pappenheimii legio quadringentorum capitum solis accincta gladiis excedere cogebatur. Sic ut Amberga ab omni parte sat arcte includeretur. Quos progressus Bavaricorum manus, quæ apud Vilzhofam Danubium transiniserat, sistere frustra conabatur, pabulationes Suecorum coërcendo, & agrestes in arma ruentes firmando, quorum multi à Suecis concisi, eorumque vici combusti. Interea à Caggio Donaustauffa arx, quæ navigationem Danubii Straubingam inter, & Ratisponam intercipiebat, ad deditionem compellitur, ac post subjecto pulvere pyrio disjicitur. Karbergius quoque tribunus Hohenaltacum munitum cœnobium à centuria dragonum insessum astu irrumpit; & cum hi in validum se ædificium conjecissent, nec alia ratio ipsos inde expellendi foret, igne injecto eos cremat; Falckensteinam arcem Waldavius subtribunus expugnabat. Wiltzburgo ad extremam famem redacto ne commeatus subvehi posset, Bernhardus Dux Joannem Landgravium Hassiæ valida cum manu, ut prohiberet, miserat. Is primo Aichstadium oppidum feliciter expugnaverat, præsidiariis centum sexaginta partim cæsis, partim captis. Et quanquam jussus erat oppidum incendere: tamen quod commeatus copiam heic inveniret, stativa ibidem ponebat, sperans ex isto se loco impeditorum, ne quid Wiltzburgo inferretur, itineribus sylvarum per concædes obstructis. Aſt Bavarorum quatuor millia Ingolstadio multis cum curribus equisque annona onustis progressi, cum Succi dispersi non ita cito coire possent, facile perrumpunt, & arci de cibariis prospiciunt. Regredientes tamen Landgravius acriter invadit; & sexcentis occisis, mille centum capit; quos inter Haslangius, Schnetterusque tribuni, ac complures alii præfecti; simul duobus tormentis quatuorque signis potitur; modico suorum damno. In diversa parte Joannes Wertanus Suecorum hospitia repente irruperat, & quod robur equitatus alibi abesset, Satleri & Karbergii legionibus damni nonnihil intulerat, direptis pleriq; impedimentis; & mox montes versus se receperat. Sed ab insequentibus Succis octoginta equites cum duobus præfectis capti. Berghofius quoque tribunus lateri hostium invectus ipsius Wertani legionem penitus profligabat, ducentis equis captis; & ipse Wertanus equo dejectus ægre in montes evaserat.

1634. priore progressus.

Bavari vacillant.

Fridlandus gratia Cæsaris excidit.

§. 13. Cæsareo interim exercitui gravis motus à Fridlandi machinationibus imminere videbatur. Is post cladem Suecorum ad Steinaviam, cum totam Pomeraniam inundaturus crederetur, progressibus Bernhardi Ducis sistendis in superiorem Palatinatum concesserat. Sed ingruente hieme in Bohemiã regressus; ibi ac per vicinas Cæsaris ditiones exercitum in hiberna distribuerat: simul abruptos in Silesia pacis tractatus denuo agitabat, Evangelicis dividendis, an isto obtentu destinata sua velaturus. Enimvero eundem dudum malevoli suspectum Cæsari reddiderant, ipso enormi fastigio viri apud anxiũ potentiæ principem sat materiæ calumniis præbente. Ac vulgata, quæ in tractatibus Silesiacis apud Evangelicos in Cæsarem sat inficete jecerat, tum quæ sibi peculiariter stipulatus ferebatur, non parum scrupuli suspicacibus animis impresserant. Bellicæ quoque actiones carpebantur: tota æstas per Silesiam inter tractatuũ ludibria citra fructum exacta, cum Pomerania & Meclenburgica potiri in proclivi fuisset: Ratispona subsidii tarditate prodita; hibernis Cæsareæ ditiones oneratæ, quæ alibi commode sumi poterant; nulla Cæsarei Consilii ab ipso habita ratio; omnia ex libidine acta,

1634 & enormibus exactionibus multi Cæsaris provinciales penatibus ejecti. Quin ipsum nullam Cæsareæ commendationis rationem habere, nec muneribus admovere, quos Cæsar cupiat, sed omnia ex suo arbitrio distribuere: quæ velut propriæ potentiæ stabiliendæ usurpata tradacebantur. Offenderat quoque residua salarii importunius flagitando; responsumque, ut Viennam ad subducendas rationes veniret. Sed ne in casses se indueret, Questenbergius monuerat. Accedebant flagrantia Jesuitarum & sacerdotum odia, queis hominem prosequebantur, velut ipsorum sacra frigidius colentem, & in Evangelicos non satis asperum, & quod de Jesuitis velut pacis turbatoribus toto Imperio exturbandis inter tractatus in Silesia jecerat. Ac sane solebat iste ægre ferre, sacerdotes circa aularum secreta satagere, quos templis & cathedris suis unice vacare satius ducebat. Sed & Bavarum præter antiqua odia recens offensa stimulabat, velut ab ipso hostium prædæ expositus foret; qua super re atroces in aula Cæsaris querelæ movebantur. Inprimis Hispani, eorumque clientes infensi oderant ipsorum consiliis adversum, quique istam nationem, & quicquid ab ea procederet, alto supercilio despiciebat. Unde & Legatus Hispanicus Comes Ognatæ largitionibus omnes amicos, ipsumque Eggenbergium Principem ab isto alienaverat, solo Questenbergio ad extremum fidem servante. Idemque legatus de grandi pecuniæ summa, quam ex Hispania ad continuandum in Germania bellum acceperat, quidquam se depromturum negabat, nisi circa summum exercitus ducem aliter dispositum foret.

Imperium exercituum in Cæsaris filium confertur.

§. 14. His causis permotus Cæsar Fridlandum imperio in exercitus dimovere constituit: idque ut plausibili specie fieret, istud in filium Ferdinandum Hungariæ Regem conferebat, obtentu sumto, quod Hungari, à quibus insignia auxilia expectet, non nisi suo sub Rege militatum ire velint. Idque Fridlando ut insinuarent, primum Questenbergius, inde facundia atque astutia celebris Capucinus ablegantur. His Fridlandus reponebat, se invito Cæsare imperium haut diutius retenturum. Nihilominus repetita contumelia insolentem animum miris modis exercebat, ac ad hoc unice cogitandum impellebat, quomodo militum ope imperium retineret, aut vindictam à Cæsare exigeret. Igitur palam jactabat, se aulæ suspicionibus declinandis munere abiturum: sed per intimos amicorum, Illoam, Tertzkiumque affinem suum inter præfectos militares disseminabat: id à Cæsareis ministris agi, ut optime meritis viris præmia, quorum distributionem ipse sibi stipulatus fuerat, intercipiantur, & in otiosos aulæ assecias deriventur. Hispanos Cæsareorum consiliorum potentes imperia exercituum in se trahere; unde duces à Fridlando constitutos nullo deinceps numero fore, ac præmiorum expertibus ipsis parem cum Fridlando missionem imminere. Conciliandis quoque gregariorum animis spargebatur; Fridlandum ea de causa cum Consiliariis Cæsareis dissidere, quod hi intempestiva hieme militem in expeditionem extrudere velint; cum iste contra æquum duxerit, ut tot exhaustus laboribus miles per aspera hiemis quiete reficiatur. His sermonibus graviter commoveri miles, & præfecti præcipue, qui passim concursantes fremebant; isthanc abdicationem se ferre non posse; Cæsarem, publicamque rem, & exercitus detrimentum inde capturos; omnem præmiorum spem, ob quæ fortunas vitamque prodegerint, se Fridlandi in promissis reposuisse; ejus patrocinio exutos in extremam miseriam prolapsuros. Ita animatos ductores Fridlandus Pilsenam convocat, ipsisque causas, ob quas imperio cedere constituerit, exponit. Sed 1634
statim aderant, qui istis suggererent; à Fridlando peterent, ne ipsos deserat, utque suam abdicationem tantisper differat, quoad perspexerit, quæ media sustentando exercitui parentur; neve absque ipsorum præsciru & consensu ab exercitu discedat. Eaque per delegatos Fridlando omnium præfectorum nomine proponebantur. Ad quæ iste promptum se declarabat, si modo ipsi sancte fidem obstringant, se istum nunquam deserturos, sed quæ ad ejusdem atque exercitus conservationem faciant, pro viribus promoturos, suaque omnia ad extremam sanguinis guttam exposituros. In eum sensum syngrapha concipitur, quadraginta duorum tribunorum subscriptione firmata; addito, qui secessionem fecerit, à cæteris omnibus velut perfidum & infamem persequendum, vindictamque omnibus modis ab eodem exigendam. Istis conatibus Fridlando infensi, aut qui ex ipsius ruina fortunis suis incrementum quærebant, haut quicquam se opponebant, sed eadem quoque à se probari simulabant, in sinu gaudentes, idoneam se causam nactos hominem subvertendi; eoque rem in majus auctam non sine trepidatione Viennam deferebant. Quos inter præcipui Piccolomineus, & Marchio Grana erant. Nec mollius ibi res excipitur, & mox edictum promulgatur, quo omnes duces militesque Fridlandi obsequio solvuntur, & ut tantisper Gallasio pareant, jubentur. Addebatur de præmiis in Cæsari fidos, & venia conspirantium, non nisi duobus exceptis.

Fridlandus imperio dimovetur.

Idem ad Evangelicos transire constituit.

§. 15. Fridlandus jam non dignitatem tantum, sed & bona vitamque peri conspicatus, quod unicum supererat refugium ad Evangelicos transire constituit: eoque cum Saxonicis arctius se conjungere, & per Kintzkium Comitem ad Bernhardum Ducem aditum sibi struere cœpit. Quin eodem tempore cum Gallis interprete Arnoldo, & Kintzkio tractatum agitabat; qui antequam absolveretur, iste Egræ perierat. Ita rebus ad extrema vergentibus, & cum non amplius in occulto esset, quid iste agitaret, à Gallasio mandatum ad exercitus editur, ne quis amplius Fridlando, Illoæque, & Tertzkio, ipsorumque assecis pareat. Mox & Cæsar edicto per omnes suas, Bavarique ditiones publicato hostem eundem rebellemque declarat. Nec mora, palatium ipsius Pragæ, & impedimenta, quæ Pilsena Egram vehebantur, diripiuntur, Bartholdus quoque Wallensteinius, Bredavius, & Kehrausius, nec non Schaftenbergius tribuni Viennæ in custodiam dantur; quorum hic urbem, ipsumque Cæsarem in potestatem redigere voluisse insimulabatur. Enimvero circa Fridlandum mox adparebat, quam fragilis res esset potentia non sua vi nixa. Statim quippe autoritas, quam hactenus sub Cæsaris auspiciis enormem obtinuerat, evanescere, ac tribunorum plerique subscriptionis suæ securi ad Gallasium se conferre. Unde indies magis debilitatus, ac cæteris diffidens cui se crederet non dispiciebat. Nec tutum se diutius inter nutantes arbitratus, cum præcipuis amicorum Illoa, Tertzkio, Kintzkio, aliisque aliquot equitum, desultorumque turmis comitantibus Pilsena Egram se conferebat, ut à Bernhardo Duce propius abesset. Ad hunc quippe Pilsenâ Franciscum 11. Febr.
Albertum Lauenburgicum Ratisponam miserat, de offensa Cæsaris, & conspiratione ducum, cujus autographum ostendebat, expositurum, & uti Cæsaris iniquitate ad partes Evangelicorum amplectendas adactus sit. Simul Bernhardum Ducem rogabat, ut copiis suis, uti opus esset, sibi succurreret. Hic quæ proponebantur sibi non displicere verbis testatus, fidem tamen iisdem non adhibebat, ne forte Fridlandus obtentu tractatuum in

Fridlandi conspiratio.

casses

1634. 14. Febr. cassesipsum pelliceret. Et eadem Oxenstierna ingesserat, ut circumspecte ageret, nec copias suas Fridlando jungeret; ita tamen hujus consiliis faveret, ut propria destinata non negligeret. Et sane scrupulum non mediocrem Duci injiciebat, quod Fridlandus plerasque copias circa id tempus apud Pilsenam contraxerat, tormentaque curribus imponi, & omnia itineri parari jusserat, equitum manu versus Superiorem Palatinatum præmissa: simul Bavari, Hispanique circa Isaram se moverent velut Ingolstadium ituri. Quod metum isti fecerat, ne Fridlandus à fronte, hi à tergo ingruentes medium ipsum interciperent. Tanto cautius iste rebus suis invigilare, ac legiones in procinctu habere. Fratrem quoque Ernestum ad copias circa Bambergam mittere, si forte eas opprimere Fridlandus in animo haberet, jussum si res exigat Schweinfurtum recedere, & oppida Mœno adsita tutari. Lauenburgicus contra Bernhardo Duci eum scrupulum eximere satagebat, quæ apud Steinaviam à Fridlando gesta erant excusans; aliter ipsum tunc agere non potuisse, ne immatura adhuc destinata in lucem erumperent. Ni enim id ipsum jam animo agitasset, nimirum stolidissimum fuisse, omnes internecione non delere, cum satis constaret, captos ad vetera signa reversuros. In promptu quoque ipsi fuisse Ratisponæ succurrere, aut mox eandem recipere. Enimvero Gallasium ab ipso in Silesiam evocatum, ut Bernhardo Duci occasio panderetur destinata sua exequendi. Copias ab ipso contractas non Duci offendendo, sed ut huic se jungeret, & uno momento Cæsarem maxima virium parte exueret. Manifestis rerum documentis ipsum fidem facturum, & in cautionis vicem Landsbergam, & Francofurtum ad Oderam Suecis redditurum.

Bernhardus Dux cum Fridlando se conjungere cunctatur.

§. 16. Statim post Lauenburgici adventum frequentes nuntii à Fridlando & Illoa missi advolabant, instantes, ut Bernhardus Dux non solum cum equitibus & dimachis, sed & assumta peditum manu ad confinia Bohemiæ tenderet obtinendæ Pilsenæ, ubi tormenta asservabantur, suspectis præsidiariis; simul Passavium repente opprimeret, & Miesam Fridlandi oppidum transitu opportunum occuparet, desultorum adhibita opera. Et cum Gallasius Budevveisæ subsistens impediret, ne Ulefeldius in Austria super Anassum hospitans cum suis legionibus ipsi se jungere posset; inde petebat, ut Bernhardus Dux cum equitum manu circa sylvam Passaviensem se ostenderet; ac Superioris Austriæ rusticos in arma solicitare haut negligeret. Ea petita suspicionem Ducis intendebant, quod istius festinationis causas non sat solidas adferri videret; debilitatem Fridlandi, nutantem præsidii apud Pilsenam fidem, præfectorum contumaciam. Inprimis id suspectum videbatur, quod ad tam diversa loca evocaretur, Egram, Pilsenam, Passavium, Austriam supra Anassum; velut id ageretur, ut copiæ ipsius hinc inde divisæ, ac in importuna loca pertractæ insidiis circumvenirentur. Lauenburgicum tamen amice dimittebat, ac traditionem Landsbergæ, & Francofurti cautionis loco acceptabat, Fridlando pollicitus, si inter ipsum ac Cæsareos aperta hostilitas erumpat, se certo ipsi subventurum. Neque tamen usque adeo properabat, quod sibi haut persuaderet, Fridlandum ita cito à Cæsareis oppressum iri; & utcunque res caderet, summam inter hostes confusionem orituram rebatur, ubi semel ad manus perventum foret. Sed & quia de secretis Fridlandi cum Gallo tractatibus intellexerat, quo isti spectarent, dubitabat. Ita pedetentim ad iter se parabat, Illoam expectans, cui petenti literas liberi accessus, & tubicinem obviam miserat, per quem in fundamenta rei penetraturum se sperabat. Ac ubi serio rem agi cognosceret, Fridlando satisfacere constituerat, si & iste copias suas Suecorum partibus sociaret, & loca ipsi obnoxia traderet. 1634.

Fridlandus Marchioni Culmbacensi se insinuat. 14. Febr.

§. 17. Miserat insuper Fridlandus Joannem Eberhardum Eltzium Cancellarium suum ad Christianum Marchionem Culmbacensem, de ipsius in pacem studio memoraturum, quod in has molestias eundem conjecerit. Nec eo segnius tamen ad hunc scopum ipsum incumbere. Ac cum hactenus intellexerit, Marchionem pacis cupidum magnæque apud suos autoritatis esse, postulabat, tempus locumque designari, quo Fridlandus paucis comitantibus accedere, ac eo de negotio ulterius agere possit. Interim Muffelium tribunum Egram cum ablegato suo mitteret, cui penitiora consiliorum suorum pandere velit. Isthæc Marchio ad socios, & cum primis Brandeburgicum Electorem, & Saxonem rejiciebat, quos ejus negotii autores fieri par foret. Nec parum rem promoturum Fridlandum, si ad conventum Francofurtensem ipse accedere, aut legatos mittere velit. Muffelius tamen Egram ire jubebatur, de consiliis ac mediis pacis pressius exploraturus; quem exitinere nuntius de Fridlandi cæde retro vertebat.

Fridlandus trucidatur.

§. 18. Præfectus Egræ Joannes Gordonus Tertzkii subtribunus à Fridlando è paupere gregario ad istud muneris provectus, multisque aliis beneficiis cumulatus erat. Unde Fridlandus hunc præ cæteris sibi fidum ratus ad ejusdem præsidium velut tutum in portum confugiebat. Enimvero is sepositio præteritorum respectu, futuri præmii magnitudinem animo librabat, si Fridlandum è medio sustulisset. Adsumitur in facinoris societatem Walterus Leslæus vigilum præfectus, & Butlarus tribunus. Id ut citra tumultum patraretur, Illoam, Tertzkium, Kintzkium, Neumannum cum tribus aliis in arcem ad cœnam invitant; (nam Fridlandi genius ab ejusmodi conviviis abhorrebat;) qui nihil mali suspicati veniunt. Cœna fere peracta convento temporis articulo inter nonam & decimam horam stationes per arcem, & in foro tacite firmantur, & per superiorem portam dimacharum Butlari turma meris Hibernis constans in oppidum, & mox in arcem intromittitur, quæ ipsis ingressis iterum claudebatur. Hi statim strictis gladiis in convivium lætitia perstrepens irrumpunt, & fausta Cæsari ominantes, cum Butlarus, Gordonus, & Leslæus ad unum latus secederent, mensa eversa reliquos frustra resistentes, aut effugia circumspectantes trucidant eo minore negotio, quod ministri in separatum conclave ad cibum capiendum seducti, ibique conclusi erant. Hac cæde patrata Gordonus excubias arcis, Leslæus stationem in foro observabat, Butlarus cum centurione, & duodecim gregariis ad Fridlandi diversorium properat, ac edito clamore in ipsius conclave irrumpit: ubi centurio Deverouxius Hibernus natione in nocturno amiculo mensæ se acclinantem, & ipso ingruente ad fenestram ruentem hasta transverberat, ut nullo edito verbo humi moribundus procumberet. Ita Fridlandus inglorio exitu finiit, in altum sublatus, ut lapsu graviore rueret. Prima illi tirocinia bello Forojulienſi contra Venetos, ubi Ferdinando Archiduci aliquot equitum turmas suo sumtu conscriptas adduxerat, & re cum alibi tum in Gradiscæ obsidio fortiter gesta insignem apud Ferdinandum gratiam inierat. Cui & in Bohemicis turbis constanter adhæsit, eaque occasione amicitia Comitis Harrachii, Cæsaris gratia florentissimi, potitus, ab ipso gener adscisitur; quæ non infima magnitudinis futuræ causa erat, ut dein bello Germanico è tribuno supremus exercituum dux incircum- 15. Febr.

Fridlandi elogium.

1634. ſcripta cum poteſtate, & è Barone Wallenſteinio Princeps Imperii evaderet. Beneficiis, quæ à Cæſare acceperat, maxima reſpondebant merita viri, dum præter cætera poſt cladem Lipſiacam, & ſtupendos Guſtavi Regis progreſſus militiam Cæſaris ita inſtauravit, ut victricia iſtius arma in medio curſu ſtiterit. Vulgo moroſitas ipſius velut ſtultitiæ vicina exagitabatur, ſub qua tamen profundam calliditatem recondebat. Aſtrologicæ vanitati ad ſuperſtitionem immerſus, eoque parcus Numinis cultor, & Pontificiis ſacris non admodum addictus. Unde mutuum inter ipſum Sacerdotesque odium. De cætero elatus animus, in iracundiam proclivis; imperia rigida, & multum è crudelitate trahentia; quæ tamen tempus indies mitigabat. Cæſari ſemper fidus, cujus faſtigium omnibus viribus attollere nitebatur. Unde merito dubitaveris, num initio tractatuum ſerio in iſtum aliquid molitus fuerit; cum ejusmodi conſilium ſuperiore anno in Sileſia, ubi caſtra cum Proteſtantibus contulerat; facilius quam nunc exſecutioni dari potuiſſe videatur. Sed dum ſimulationis menſura exceditur, irreverentes ſermones, ac inficeta agendi ratio Cæſari ſuſpicionem excitarant, ab invidis malevolisque eo usque irritatam, ut tandem quod ab initio aſtute & in ſpeciem illudendis Evangelicis præ ſe tulerat conſilium, poſt ſerio, ſed ſero nimis, amplecti cogeretur. Ac non fruſtra de ejusdem cœptis Oxenſtierna judicaverat; ea effectui dare ſupra ipſius vires eſſe; ac majora eum moliri quam præſtare queat. Nam apud duces, defectione iſtius erumpente, plus fides Cæſari data, quam ejusdem autoritas valebat; unde plerique ab eo ſeceſſionem faciebant; & è clientibus, quibus maxime fiſus fuerat, ipſi percuſſores exiſtebant. Fateri tamen poſt ſolebat Oxenſtierna, ſe nunquam ad fundum iſtorum conſiliorum penetrare potuiſſe. Etſi maxime probabile videretur, tertias ipſum partes meditatum, præſertim poſtquam Guſtavo Rege mortuo priſtini ſpiritus rediiſſent. Certe Arnheimium tertias iſtas partes agitaſſe conſtat, capitalem Suecorum hoſtem, eundemque aſtutiſſimum; quo remoto, cum Fridlando facile conveniri poſſe credebatur. Idem Fridlandus ſecreta cum Gallis commercia aluerat, quibus primum ſuper deſtinatis ſuis Feuquierio Dreſdæ agenti per Kintzkium inſinuabat; hiſce promtam operam ad invadendum Bohemiæ Regnum offerentibus. Quibus ea res adeo arridebat, Oxenſtiernæ tunc ſuccenſentibus in Philipsburgi traditionem conſentire abnuenti, ut ſpe conjunctionis cum Fridlando Succos contemnere inciperent, fœdus cum ſolis Germanis excluſa Suecia meditati velut tractabilioribus, ac ut circa emolumenta religionis Catholicæ jactare ſe poſſent, retundendis Auſtriacorum exprobrationibus, quaſi per fœdera cum Proteſtantibus iſtam deſtruerent. Unde & audita Fridlandi mors Richelium graviter perterruit, inter alia metuentem, ut amicitia cum Suecis valde tunc refrigerata iterum accendi poſſet.

Cæſareus exercitus in officio continetur.

§. 19. Interea Lauenburgicus Ratiſpona Egram revertens, ignarus quæ ibi geſta forent, cum præſidium militare ſibi obviam mitti poſtulaſſet, à manu Croatarum non procul Dirſchenreuta per inſidias interceptus, Egram, & mox Viennam abducitur. Quem captum cogebant ad Bernhardum Ducem literas dare, quibus Egram invitabatur: ſed illæ inſidiæ fruſtra fuere. Parem cum Lauenburgico ſortem ſubiiſſet Arnheimius & ipſe Egram tendens, ni Zwiccaviæ pauliſper moratus fuiſſet. Porro ne caſus iſte turbarum quid in exercitu Cæſareo excitaret, Gallaſius, Piccolomineus, & alii ſolicite providebant, ſuſpectis legionum in interiora Bohemiæ Pragam verſus deductis, fidis in finibus collocatis, permutatisque paſſim præſidiis. Qua diligentia effecerunt, ut exercitus in officio contineretur, ac bene compoſitus adventanti Hungariæ Regi traderetur. Quod autem ea res, quæ magnas turbas datura credebatur, ita facile ſopita fuerit, in cauſa erat, quod præcipui factionis Fridlandicæ cum ipſo cæſi, aut capti fuerant. Quos inter Schafgotſchius à Coloredo Olaviæ comprehenditur, qui ſe hactenus conſiliis Fridlandi aſſenſiſſe fatebatur, ut ad compellendos eos, qui in Cæſaris aula paci obſiſtebant, exercitus Viennæ admoveretur. Porro Bavarus interitu inimici ita criſtas erigebat, ut quam paulo ante pro ſe & fratre ſuo Gallica in aula protectionem ambiverat, jam negligeret, armis & auxilio Cæſareo deinceps ſe tuiturus. 1634.

§. 20. Aſt Bernhardus Dux Fridlandi cæde cognita iter accelerabat, ſi forte partem copiarum Fridlando addictarum ſibi adjungere, & Pilſenam intercipere poſſet, quod & ipſum Oxenſtierna per literas monebat. Sed ob viarum difficultates copiæ ſerius Weidæ adpellebant, unde Karpfius tribunus hoſtem verſus excurſionem facturus mittitur; qui cognito Corpuſii legionem quatuor vicis non procul Egra diſtributam, ſuos quadripartito media nocte iſtis immittit, cæſis ducentis, multisque captis. Sexcenti equi cum armis in prædam cedebant: Tribunus per tenebras ægre evaſerat. Hæc clades etſi Bernhardum Ducem non procul abeſſe teſtaretur, nemo tamen adparebat, qui Fridlandi necem ulciſci, aut Cæſareas partes deſerere cuperet. Unde ulterius in Bohemiam penetrare, nondum firmato receptu haut conſultum judicabat Dux, hoſti, ni aliunde auxilia accederent, impar. Quia tamen unica ratio videbatur Evangelicas partes ſuſtentandi, bellum in Cæſaris ditiones transferre, Saxonicorum conjunctionem eo fine ſolicitatum ibat. Unde Arnheimio qui antea ultro id ambiverat, per literas negotii utilitatem multis demonſtrat, poſtulans, ut antequam hoſtis vires rite compoſuerit, junctis ſecum conſiliis, armisque eum perſequatur. Ad idem Oxenſtierna Saxoniæ Electorem literis hortabatur, ablegato quoque ad eundem Chriſtiano Culmbacenſi Marchione, magnæ apud iſtum exiſtimationis. Sed ne otia interim ageret Bernhardus Dux, Palatinatum Superiorem ab hoſtibus repurgare, & præſidia Cæſarea Kemnatho, aliisque locis pellere inſtituebat, dilatandis ſuorum hoſpitiis, & magis premendæ Ambergæ. Inde cum parte exercitus Cronacum tendit, ut à Saxonicis eo propius abeſſet, ſimul expugnationem ejus oppidi tentaturus. Quod licet milite, munitionibus, & omni adparatu inſtructiſſimum vi aggreditur, ruinaque edita aſſultum dat: & quanquam non ſine clade rejectus ſpem brevi eodem potiundi conceperat, ni repente ſex equitum Cæſareanorum millia in Culmbacenſem ditionem irrupiſſent, incendiis, cædibus, rapinis omnia permiſcentes. Nec ſatis conſtabat, utrum rector Cronacum tendere, an medios ſe Ducem inter, exercitumque ejus Aurbaci relictum interponere vellent. Unde cum Dux unam tantum equitum legionem, tres peditum phalanges ſecum haberet, ne ab hoſte viribus prævalente opprimeretur, ſoluto obſidio in Coburgicam ditionem ſe conferebat. Inde cum Arnheimio Salfeldæ ex condicto congreditur; qui multa prius de Suecorum adverſus Electorem offenſis, & Oxenſtiernæ in ſe odio queſtus, tandem Duce iſta diluente, ſpondebat, Electori ſe perſuaſurum, ut ad Conventum Francofurtenſem legatos mittat; & Saxonicas copias, mutuum deinceps auxilium ſtipulatus, cum Duce junecturum.

23. Febr. Legio hoſtium opprimitur. Bernhardus Dux Cronacum fruſtra tentat. 8. Mart. 13. Febr. 16. Mart. 20. Mart.

§. 21.

1634 Cæsarei Suecos Palatinatu superiore expellunt.

§. 21. Dum ista Bernhardus Dux agitat, Cæsarei è Bohemia moventes invalida per Superiorem Palatinatum oppida paucis peditibus insessa, ipsumque Chamum occupant, præsidiariis ad Cæsaream militiam adactis; Suecosque tota ea regione cedere, Furtam se recipere cogunt. Bavarici quoque Straubingam vi oppugnatam, quam octingenti milites Suecici sub præfecto Borchauero obtinebant, ad deditionem sat duris legibus compellunt: ut relictis signis, tubisque, gladiis tantum accincti cum impedimentis Ratisponam deducerentur: & qui olim sub Cæsare, Bavaroque stipendia fecissent, ad vetera signa redirent, cæteris quoque Bavaricam militiam sumere liberum foret. Quæ leges nec ipsæ servatæ sunt. Nam præter veterem Bavari militem reliqui in custodiam dati fame ad Bavarica signa cogebantur, præter ducentos, qui mori præoptabant; quos Scherdingam captivos abstrahebant; Altringero eam perfidiam aversante. Obtentui sumebatur, quod Bernhardus Dux eodem oppido capto Bavaricos duces militesque contra pacta captivos abduxisset, sarcinis insuper direptis; eoque hos tantisper detinendos, quoad isti dimittercntur. Post Straubingam captam Altringerus in hiberna trans Isaram redibat; Gallasius quoque Cæsareos è Palatinatu in Bohemiam reducebat, quod anni tempus nondum ferret Ratisponæ obsidium circumponi; cui fini magna vis annonæ, adparatusque bellici Landshutæ, Pilsenæ, Chami, & Ingolstadii congerebatur. Nec minus Ratisponam Sueci, qui se haut obscure peti prævidebant, munimentis firmare omni ope laborabant. Ast Bernhardus Dux, cum periculosum judicaret tantum otii hostibus indulgeri, ut obsidendæ Ratisponæ omnia parare, & ad utramque Danubii ripam castra munire possent, Arnheimii conjunctionem ex promisso flatigabat, quæ sola hosti insperata ejus destinata infringere posset. Sed Arnheimius pro more suo ambigue respondere, de prætensionibus quibusdam in Silesia, ac belli directione prius ut caveatur postulare; ea occasione ad iniquas Suecis conditiones extorquendas usurus, quod eorum res ob gliscentem hostium potentiam in periculo versari viderentur. Quæ res gravissime Ducem offendebat; eoque asperis literis inconstantiam ipsi exprobrabat, & ut postulata sua ad Oxenstiernam referret, monebat. Sed cum in Arnheimio, & Saxonicis nihil fiduciæ collocari posset, cum Hornio super instante expeditione consilia conferre satius ducebat.

12. Mart.

Hornius Bavaris damnum infert. 8. Jan.

§. 22. Hornius fatigato militi tranquilla hiberna per Superiorem Sueviam paraturus initio anni Lauinga Biberacum versus moverat, si posset id oppidum hosti eripere. Sed comperto validam equitum Bavaricorum manum Licum superasse, ad Danubium relictas copias oppressuram, & Wurtenbergicam excursionibus infestaturam, quod istum cum maxima exercitus parte in Superiorem Palatinatum abiisse crederet, dilato obsidio, cui & asperrimum frigus adversabatur, peditatum plerumque circa Rietlingam per hospitia distribuit; cum equitatu, & selectis peditum Ravensburgum versus tendit, num forte Bavaricos dissipare, ac inde hibernum tempus per quietem exigere posset.

15. Jan.

Idem cum Waldsæam pervenisset, metatores Gronsfeldicæ legionis Reutæ morari intelligit; quos ipse cum primo agmine ex improviso opprimit. Ex his cognoscit, quadraginta hostium vexilla sub Logierii tribuni ductu per Uberlingam, Ravensburgum, Leutkircham, Isnam, & Wangenam distributa esse. Igitur statim Reuta Platonem tribunum Ravensburgum mittit, portas oppidi obsessurum, quoad ipse cum peditibus subsequeretur. Mox Waldsæa Rosteinium, Canoskium Wangenam properare, utrumque inde Isnam junctim tendere jubet, num & ibi hospitantes opprimere daretur. Et Plato quidem Ravensburgi Keslerum tribunum cum sua legione, Comitemque Zielium, & Kœnigseckium cum multis Ecclesiasticis viris in potestatem redigebat. Canoskius quoque legionem Croatarum Wangenæ ad unum cædit, capitque. Sed Rosteinii adventum, qui Leutkirchæ & Isnæ agebant, matura fuga prævertentes Campodunum se receperant, paucis per præcursores occisis. Ita oppressis aut dilipatis hostibus per Superioris Sueviæ oppida equitatum in hiberna disponebat Hornius, quoad frigus desæviret. Eam per quietem nihil memorabile actum, nisi quod hostes Uberlinga, & è valle Rhenana excurrentes à Suecis semel atque iterum probe multati sunt, qui & trans Illarum excursione facta circiter sexaginta hostium, inter quos multi ductores, oppressêrunt. Et quia Lotharingiæ Dux Brisaci Rhenum transierat, & per Friburgum ad Sylvestres urbes perrexerat, Constantiam aut Uberlingam si qua posset penetraturus; Hornius ipsi prævertendo Stocachum cum selecta manu ibat. Quo animadverso Lotharingus ea qua venerat via trans Rhenum iterum faciebat.

Cum Helvetiis acta. 3. Jan.

§. 23. Cæterum post Constantiæ obsidium inter Helvetios animorum exacerbatio indies gliscebat, Evangelicis Catholicorum insolentiam armis retundere ardentibus. Qui & ab Hornio initio anni quindecim equitum centurias subsidio petebant. His iste suadet, ut destinata sua dissimulent quoad ipse cum exercitu in Superiorem Sueviam quo jam iturus sit, pervenerit, ipse interim quid facto opus Oxenstiernam consulturus. Mox Helvetii misso Ulrico tribuno non equites solum, sed totum exercitum, aut magnam ejus partem subsidio sibi petebant, ut primo impetu adversarios proterere, & claustra montium occupare possint, quæ deinceps suis viribus sint tuituri. Hornius, qui probante Oxenstierna validam equitum manum ipsis commodare cupiebat, toto cum exercitu eo accedere dubitabat, quod intumescentibus fluviis difficillima itinera, & legionum supplementa per intempestivam expeditionem impedienda forent. Simul isto discedente, antequam aliæ copiæ Danubium tueri possent, hosti aditus in Wurtenbergicam & alias amicorum terras relinquebatur. Igitur eas rationes Helvetiis exponit, suadetque rem differri, quoad ipse Constantiæ obsidium circumponere queat, cujus capiendæ firma sibi spes sit, Helvetiorum navigiis prohibituris, ne per lacum subsidia introduci queant. Interea se Sueviæ oppida in potestatem redacturum, quæ Bavaricis, quo minus huc adcurrere queant, remoram injectura sint. His consiliis Helvetii adquiescentes judicio Hornii belli sui exordia committebant. Sed re in longum dilata animi utrinque apud istos detumescebant, & Galli hac occasione arrepta interventu suo efficiebant, ut citra bellum ea dissidia expirarent.

Hornius Bavaricos multat.

§. 24. Interea Hornius de Fridlandi cæde, & quod Bernhardus Dux Bohemiam versus movisset, certior factus nec ipse diutius sibi quiescendum judicabat, distrahendis Bavaris, ne istius tergo ingruerent. Igitur primo Peschickium subtribunum cum expedita manu mittit, qui Frontæ quatuor legiones, quæ & paulo ante vapulaverant, plane delet, Logierio tribuno, ac plerisque ductoribus captis. Plato quoque tribunus Mundelheimum impetu occupat, trecentis, qui oppidum propugnabant, in potestatem redactis. Kaufbeuram hostes ultro deseruerant. Ipse Hornius Ravensburgo movens Biberaco exercitum admovet, ac Strasoldo tribuno honestis conditionibus oblatis de-

10. Mart.

1634. deditionem imperat; quam ferociter repudiatam, cum tertio post die ruina edita esset, iste ultro ambit, minis additis, ni impetraret, cives se Evangelicos curiæ inclusos subjecto pyrio pulvere in aërem elisurum. Sed cum non secius Hornius milites potiundi cupidus omnia faciendo assultui pararet, precibus tandem sacerdotum & fœminarum movetur, ut deditionem obsessis annueret his legibus, ut signis, sclopetis, atque equis relictis Ingolstadium deducantur, captosque aut transfugas restituant, in libertatem quoque repositis oppidanis, quos alio in custodiam miserant. Ast præter tribunum, ductoresque aliquot, omnes militiæ Suecicæ nomina ultro dabant, quindecim peditum centuriæ, una equitum, non spernendum peditatus supplementum. Inde Hornius cum expedita peditum manu, & levioribus machinis Campodunum movet, ac repente in suburbium, mox in oppidum irrumpens partem præsidii opprimit, cæteris in arcem refugis. Qui tamen defensionem non ausi, facultatem abeundi petebant. Quam Hornius eo lubentius indulgebat, quod tempus heic nollet terere, audito Bavaricorum motu. E quingentis sexaginta tamen peditibus, septuaginta equitibus, non supra centum quinquaginta ad suos rediere, cæteri ultro sub Suecica signa concesserunt. In arce triginta tormenta, & non parum pulveris pyrii, annonæque repertum. Præfectus ob præproperam deditionem apud suos capite pœnas post luit. Dehinc Memminga ab Hornio invaditur; ubi post accessus factos cornutum munimentum impetu expugnatur, cæsis ducentis propugnatoribus. Mox deditio extremis cum minis imperatur. Quibus territi præsidiarii, honestum abitum pacti oppidum dediderunt. Sed ex octodecim peditum centuriis, una equitum turma quingenti tantum sua signa secuti sunt; cæteri ad Succos transiere. Interea Canofskium Wangenæ cum quatuor equitum turmis agentem, octodecim peditum, duæ equitum centuriæ Lindavia, Constantia, & Uberlinga contracta opprimere conabantur, facilis successus fiducia, quod pleraque munimenta invalidi alias oppidi paulo ante ipse disjecisset, cum ab Hornio inde evocatus esset; quæ tamen ab ipso reverso raptim reparata fuerant. Is igitur non solum hostium impetum strenue repulit; sed & eruptione facta ad Novum Ravensburgum usque recedentes insecutus est, ibique pedem figere coactos fudit, sexcentis cæsis, & præter tribunum Schmidium, aliosque ductores, quadringentis captis. Eo tempore quoque arx Hohenzollera, non nisi fame expugnari apta, in Wurtenburgici Ducis potestatem concessit. Bavaricis contra, quas Augustæ Fuggeri Comitis ductu struebant insidiæ irritæ fuerunt, transfuga prodente, quas Winckelius tribunus actis diligenter excubiis eludebat; ac hostis re intentata Monachium revertebat.

Expugnatque Biberacum, 15. Mart. 21. Mart. Campodunum; & Memmingam. 30. Mart. 4. April. 30. Mart. Cæsarei ad Wangenam vapulant. 3. April. 30. Mart.

§. 25. In Alsatia Cæsarei quam maxime satagebant, ut proximo vere validum educere exercitum possent: quo fine delectus in Burgundia, & Lotharingia fervebant. Et Salmensis Comes ex Hagenoæ, Tabernarumque præsidiis, vicinisque locis duo millia militum coëgerat, quæ per montes Brisacum versus deducere cupiebat, cum prius quosdam vicos Hanovienfis Comitis, & Argentoratensium diripuisset. Eum hostis motum observans Otto Ludovicus Rheingravius, antequam is in justum exercitum adolescere posset, Salmensem opprimere conabatur. Sed hic percepto Rheingravii adventu, ad vicos Tabernis vicinos se recipiebat, à Lotharingis, quibus solis nuper id oppidum consignaverat, intra idem admitti postulans. Sed inde excluſus ipse cum præcipuis ductoribus Hohenbaarum arcem se conferebat. Rheingravius, etsi in locis ob vineas impeditis nullus equitum esset usus, per pedites tamen hostes aggressus in fugam conjicit; quorum pars in dictam arcem se receperunt, ducenti cæsi, quidam ultro ad Succicos transiere, non pauci capti, multi palantes ab agrestibus trucidati. Impedimentis omnibus Succi potiti sunt. Reliquias cladis Hohenbaaræ inclusas fames intra biduum Rheingravio traditura fuerat, ni paulo ante, aut ipso in tumultu tribunus Gallicus Blocquierius Hohenbaari adpulisset; quicum Salmensis in Gallos quam Succos pronior, an ut inter hos dissidiorum semina spargeret, convenit, ut ista arx, simul Hagenoa, & Reichshofa Gallis consignaretur: vicissim Gallus Comitem, ejusque copias in suam tutelam reciperet, concessa quo velit abeundi facultate. De quo pacto Blocquierius Rheingravio per literas significat, & quod ipse arcem Galliæ Regis nomine occupatam possideat. Rheingravius laboris sui fructum hoc modo intercipi ægre ferens, super hac injuria per centurionem ad Marchionem Forcæum missum quærebatur. Sed Blocquierius, qui celeribus equis prius ibi adpulerat, factum suum facile Forcæo adprobaverat. Ita irritus centurio remissus, & Gallicæ copiæ propius accedentes Rheingravio ubique obstabant. Ac parum aberat, quin ab hujus subtribuno manus Gallorum noctu per errorem, velut hostes, concideretur. Igitur cum nihil se istis locis gerere posse videret, in Superiorem Alsatiam transire satius ducebat, ne forte lacessentibus Gallis cum ipsis ad manus veniendum esset. Mox quoque Hagenoa & Reichshofa Salmense concedente à Gallis occupantur. Sed & Lotharingi ferocia initio crepantes, post solis Forcæi minus territi, haut expectato tormenti ictu, Tabernarum oppidum Gallis tradunt.

1634. Galli Hohenbaarum & Hagenoam Succis præripiunt.

§. 26. Interim Cæsarei Brisaco famem sentienti ex Helvetia secundo Rheno annonam inferebant; simul in Suntgovia Schaumburgius circa cogendum militem acriter satagebat; cui Salmensis cum suis reliquiis, & præsidio Hagenoa educto, Lotharingorumque manus accedebat. Hi jam eo usque animis intumuerant, ut Colmariæ obsidium minarentur. Igitur hos conatus mature disturbaturus Rheingravius, cum duodecim equitum turmis, mille peditibus, ac tribus tormentis Colmaria profectus Sultzam pervenit, ubi Lichtenstelnius Comes, multique ductores intercepti, & insignis præda parta fuit: reliqui in montes sine jactura refugiebant. Gebvveila Mertii equites terrore correpti ultro se proripuerant. Inde Ruffacum Rheingravius aggreditur, ac resistente acriter præfecto, post ruinam factam quatuor locis assultum simul dat; & cadentibus licet aut sauciis suorum non paucis, in oppidum penetrat, octoginta hostium cum centurione captis. Cæteri in arcem refugi, mox admotis machinis arbitrio Rheingravii se submiserunt. Interea hostis circa Thannam exercitum sex millibus amplius constantem contraxerat, horæ tantum spatio à Rheingravii stativis positis. Sed Rheingravium dudum pugnandi avidum ne cum istis manus conferere posset tumentes vernis aquis fluvii, ac uda humus tormentis & equis incommoda, mox cadentes imbres retardabant. Tandem Zulovii legione equestri firmatus, explorato hostium positu, in eos tendere constituit; præmisso que fratre Joanne Philippo cum equitum peditumque manu, repente ingruens locorum eosdem commoditate exuere conatur. Sed Cæsarei Rheingravii adventu per agrestes cognito, jam in aciem se disposuerant. Igitur prælio commisso Succici pedites primum hosti altiora campi eripiebant;

Cæsareorum conatus in Alsatia. 2. Februar. 3. Februar. 5. Febr. 2. Mart. Prælium ad Watvveilam.

1634. bant; equites contra incumbente hostili equitatu & peditum parte, ac tormentis licet innoxie tonantibus, initio turbatis ordinibus retrocedebant, mox tamen pedem iterum figebant. Rheingravius, qui cum legione sua equestri, & reliquo peditatu machinisque insequebatur, à fratre certior factus, quantum poterat adproperans ab omni parte hostem invadit, ac facili negotio in fugam conjicit. In ipso conflictus loco Philippus tribunus, magnæ apud Lotharingos existimationis, multique primorum ordinum præfecti cum mille quingentis gregariis cecidere. Salmensis Comes, olim Tabernarum gubernator, Marchio Bassompierius Lotharingorum summus dux, Mercius tribunus cum quingentis gregariis, tormentisq; aliquot, ac signis capti. Victores fugientibus ad Thannæ usque portas insistebant, multis in via cæsis. E Suecicis nemo ductorum præter decurionem, & quinquaginta circiter gregarii desiderati. Watvveila & Senna eodem die arbitrio victoris se permisere, ubi sexcentis adhuc militibus, & plerisque impedimentis hic potitur. Inde Thannæ admotus exercitus, quæ post unius diei verberationem citra exceptionem se dedidit; ducentique pedites sub signa Suecorum recepti, ductores capti. Ensisheimum junior Comes Lichtensteinius cum trecentis militibus ultro deseruerat, ac Brisacum se contulerat. Castellum quoque ad Huningam, quod paulo ante Cæsarei excitaverant, exigua Suecorum manu adventante, ab istis vacuum destituitur. Befortum itidem citra pugnam capitur, quod præsidiarii se in arcem recepissent; sed qui post admota tormenta in has se demum leges dedunt, ut ductores, quos inter septem centuriones, in honesta custodia haberentur; gregarii qui Teutonicæ essent nationis, sub Suecica signa reciperentur, exteri quo vellent dimitterentur. Sed ne Luderi Fano Rheingravius potiretur, Gallicus Dux Hebronus obstabat, qui deditionem ejus imperando anteverterat. Et quanquam Rheingravius obtenderet, eum sibi præsulatum à Suecis donatum, quem à Gallis præripi haut æquum sit: Hebronus tamen ista flocci faciens oppidum occupabat; & insuper Passavantium arcem tanquam ejus præsulatus appendicem sibi tradi postulabat. Id quod Rheingravius abnuere, ac istum ad Oxenstiernam remittere. Interim Wilhelmus Marchio Badensis septingentos circiter è clade collectos Brisacum deducere laborabat; firmando ibi præsidio. Sed cum Rheingravii frater Pfirtam arcem intercepisset, iste via intercluså in Burgundiam se conferebat. Manus quoq; Suecicorum castello ad Huningam excurrens, multis curribus sale & farina onustis potiebatur, oppressa equitum centuria, quæ illos comitabatur. Cæterum cum Rheingravius post Altkircham ultro deditam Bruntrutum invadere cuperet, ministri Præsulis Basileensis tributa promittebant, si ab hospitiis militum immunes relinquerentur; qui tamen iidem simul Galliæ Regis patrocinium apud ipsius duces imploraverant. Unde contingebat, ut dum jam super deditione oppidi cum Rheingravio tractaretur, Haijus Mumpelgarda accedens Galliæ Regis nomine declararet; Episcopum Basileensem Gallica tutela comprehendi. Igitur iste collisionem cum Gallis defugiens cis Rhenum regreditur, ac Neoburgum invadit. Ubi qui id insidebant primum quidem impetum repellebant; sed altero non expectato Brisacum se conferebant. Hinc Friburgum Brisgoviæ petitur; cujus suburbium impetu capitur, cæsis centum quinquaginta oppidanis, rusticisque qui in armis reperiebantur. Mox oppidum deditionem ultro facit; ac qui arcem insidebat miles post brevem defensionem, tormentis, jactuque ignium adigitur arbitrio se Rheingravii permittere, qui plerosque sub sua signa recipit, cæteros captivos detinet. 1634.

Rheingravii per Alsatiam progressus. 5. Mart. 7. Mart. 11. Mart. 1. April.

§. 27. In Palatinatu sub initium anni Philipsburgum in Suecorum potestatem pervenerat. Quanquam enim præfectus Bambergius omnem lapidem moveret, ut vario tractatuum ludibrio id oppidum istorum manibus subtraheret: tamen advigilante Ottone Rheingravio ejus conatus eliduntur, & exterioribus munimentis, teloniosque, & piscatoriis domibus occupatis, accessus ad Rhenum præcluditur. Unde fracta tandem pertinacia ipse ad Schmidbergium tribunum proceders super deditione serio tractare incipit, cujus leges per istum ad Rheingravium mittuntur. Quanquam autem extrema Philipsburgicos fame premi nosset Rheingravius, ita ut paucos intra dies citra pactum ad deditionem adigi possent, tamen ob machinationes Gallorum omnem moram periculosam judicans, sat honestas conditiones istis indulget. Enimvero pridie, quam Cæsareis ex pacto excedendum oppido foret, miles adversus præfectos tumultuari, & se illos secuturum negare; queis & extrema à consternatis imminebant, ni ad Suecorum protectionem confugissent, hosque ut oppidum intrare maturarent, rogassent. Ita nulla præsidii deductione opus fuit, & septingenti qui supererant gregarii Suecorum se militiæ tradidere; ductorum plerique Spiram, præfectus Heilbrunnam concessit. Custodia oppidi deinceps Schmidbergio tribuno, qui in eo subigendo egregiam operam navaverat, traditur; & exhausta penus annona diligenter iterum impletur. Philipsburgum Suecis deditur. 1. Januar. 3. Januar. 7. Januar.

§. 28. Ad inferiorem Rheni tractum Grimbergius tribunus Andernaci præfectus Hachenbergam subito opprimere conatus, cum clade repulsus fuerat. Paulo post iis in oris magnum terrorem dabat Marchio Celadæ, qui cum Hispanicis copiis è Lucenburgico agro Rhenum trajiciebat, ad sylvam Occidentalem Moguntini, & Colonienſis Electorum, Neoburgicique, & Coloniæ urbis copias sibi juncturus, quæ in validum exercitum surrecturæ credebantur. Huic moli quæ pares opponerentur copiæ non adparebant. Ne tamen aperta plane via hosti in Wetteraviam relinqueretur, bis mille quingenti circiter mittuntur, qui aditus obsiderent; quibus parem numerum Landgravius sociaturus erat. Conatus tamen hostis in irritum recidit, auxiliis Colonienſium ob tumultum ibi excitatum retardatis; Neoburgico quoque armis plane supersedente; quem instinctu Suecorum Hollandi monuerant, ut quiesceret. Simul Arausionensis validam manum Rheinbercam miserat, Hispanorum motus observaturam. Unde territi Hispani diutius his in oris morari haut ausi, post direpta quædam loca Rhenum iterum transmiserunt. Hispani se movent. 14. Januar. 22. Februar 14. Mart.

§. 29. In Westphalia eo tempore non solum agrestium manipuli turbas dabant; sed & Cæsareorum duo millia Monasterii ac vicinis oppidis collecta Suecorum hospitia infestabant, Limburgumq; arcem ad Ruram fluvium sitam, ac Benthei-mum occupabant; Ludingshusa quoque arce per præfecti ignaviam facile potiti; cum intra triduum Hassi adfuturi essent, qui subvenirent. Osterholtius quoque, & Eremita tribuni Cæsarei cum viginti duabus cohortibus Blombergam, & post Uffelam oppressam misere diripuerant. His hostium conatibus obviam iturus Melander Hassicus dux cum quindecim equitum centuriis, aliquot mille peditibus ad Dulmenam progressus cohortem peditum cum sexaginta equitibus, mox quinque Bœnningshusii turmas conciderat. Sed dum Dulmena Halteram tendit, hostis repente Rhedam Acta per Westphaliam. 22. Jan. 7. Febr. 10. Mart.

1634. dam convertit, ac post oppidum direptum incensumque, arcem segniter resistente præfecto capit. Quo ipso hostis sibi viam ad Comitatum Lippiensem, Tecleburgicumque, & Osnabrugensem præsulatum aperuerat. His ut se conjungeret Gleenius, cum aliqua manu Minda trans Visurgim in Westphaliam tendebat; quem Ericus Andreæ Trana tribunus Suecicus insecutus non procul Mella aliquot ejusdem turmas improviso opprimit, centumque ac triginta in fuga interficit, præter duo vexilla non paucis captis. Nec Gleenius in Suecos firmato pede ipsum expectantes tentare quid ausus, Warendorfium se conferebat, hisce itidem ad sua regressis. Circa idem tempus Gustavus Gustavi F. in possessionem præsulatus Osnabrugensis à Regina Sueciæ donati per Oxenstiernæ delegatos immittitur. Et quanquam initio in ejus verba jurare Canonici obtentu privilegiorum, equestris ordo, & oppida metu vastationis à Gleenio imminentis tergiversarentur; mox tamen juramentum præstiterunt, plerisque Canonicis exceptis, qui recusationis suæ rationes Oxenstiernæ se approbaturos ferebant.

Obsidium Hildesiæ lente procedit.

§. 30. In Saxonia Inferiore Brunsuicensis Dux obsidio Hildesiæ superiori anno cœpto insistebat majore pertinacia quam successu, cum obsessi obsessores numero fere æquarent. Et quanquam Oxenstierna suaderet rem in commodius tempus differendam, nec labore jam tum attritas legiones plane pessundandas, ne post hoste ingruente obsidium cum ignominia foret deserendum: is tamen præfracte abnuebat, quod ditionum suarum salutem ex ea urbe pendere diceret; ac Hildesia capta Guelferbytum facilius cessurum. Igitur placito Ducis morigeratus Oxenstierna Cniphusium eo miserat rebus melius disponendis; qui statim observabat, obsessiores pro paucitate sua plus laboris suscepisse, quam cui sufficerent. Neque tamen ipse operæ pretium facere poterat. Cum enim Oxenstierna conditiones, quas idem Clericis Osnabrugensibus indulserat velut Evangelicis, oneri cessuras retractasset, Cniphusius offensus missionem flagitarat, & obtinuerat, Hildesiæ tamen obsidio ad finem incubiturus, aut quoad alius in ipsius locum suffectus foret. Unde cum ob eam missionem ductores imperium ejus parum curarent, ac nisi consulto prius Georgio Duce parere ipsi nollent; iste castris excedit, obsidii cura Uslario relicta. 28. Febr. Cæterum obsessores quidem munimentum cornutum expugnarant, ac ad labrum fossæ penetrarant, circa quam replendam satagebant. Obsessi tamen acriter obsistere, crebris eruptionibus obsessores fatigare, quos morbi præterea, mortesque, ac crebræ desertiones valde attenuabant, ut ni plures accederent copiæ, vix spes esset urbe potiundi. Ea de causa Oxenstierna Kingio tribuno mandat, ut cum sua & Wilhelmi Ducis tribus legionibus Hildesiam se conferat; qui & jam Peinam duobus inde milliaribus distantem pervenerat. Sed V Vilhelmus Dux contrariis mandatis legionis suas in Eichsfeldiam ire jubebat, quæ & mox à Kingio discesserunt, ne id quidem gratificantes, ut antequam abirent, in speciem se ante oppidum ordinibus explicatis ostentarent, terrendis obsessis. Sic isti quidem nihil effecerunt, quam ut obsessoribus annonam angustiorem rederent. Circa idem tempus Brunsuicensis Dux querelam movebat super ducentis equitibus Suecicis, quos superiore anno expetierat Brunsvviga urbs, coërcendis Guelferbytani præsidii excursionibus; velut per istos ditionibus suis molestia crearetur. Re vera autem suos potius urbe recipi, ac Suecos paulatim iis oris dimoveri cupiebat. Sed cum magistratus urbis eos equites sibi necessarios obtenderet, alia via rem aggressus ab Oxenstierna petebat, ut isti ad obsidium Hildesiæ evocarentur. Quod Oxenstierna necessitate urbis, & quod equitum exiguus usus in obsidio foret, excusabat. 1634.

Saxo pacem captat.

§. 31. Apud Saxoniæ Electorem primum anni tempus inter clandestina cum Fridlando consilia exigebatur. Sed ejus cædes summos juxta ac imos ejus aulæ mirum quantum consternabat; & postquam spes hac via Cæsari nocendi decollaverat, nil nisi pacem omnes anhelabant. Quanquam enim legiones apud Zvviccaviam coire juberentur: tamen nullo præterea conatu omnia ad Arnheimii adventum differebantur. Nec post huncce sat diu 4. Mart. extractum res magis procedebat; ut ipse serio, an in speciem quereretur: pulcherrimam rei bene gerendæ occasionem cunctatione corrumpi. Se ut legiones Bohemiæ immitterentur diligenter institisse, & adhuc instare; si nihil masculi decernatur, se munere suo abiturum. Nec tanto magis res suscipiebatur, sed potius legiones ad Zvviccaviam contractæ in hiberna dimittebantur. Eo facilius erat Cæsareis motus è cæde Fridlandi imminentes componere, & cum ex hac parte nihil impressionis metuerent, Ducis Bernhardi hospitia per Superiorem Palatinatum disturbare. Nec ullus pudor erat, conventionem, quam Arnheimius cum Bernhardo Duce, super sociandis copiis iniverat, retractare. Eodem tempore ab Hispanico Legato 4. Mart. Oquendi Duce Vienna mittebatur, qui Hispaniarum Regis ad Electorem literas adferret, quibus ille operam suam componendo dissidio Cæsarem inter & ipsum offerebat. Quem paulo post Henricus Julius Lauenburgicus Dux à Cæsare ad 14. Mart. utrumque Electorem legatus sequebatur; ambos ad tractatus pacis secum suscipiendos invitans. Addebantur à Cæsare ad Saxonem peculiaria promissa de summo Cæsarei exercitus imperio in ipsum conferendo, si suas copias conjungere vellet; aut per totam Silesiam pro Saxonicis hospitia, si induciæ placerent. Quid responsi datum fuerit nobis non constat. Pacis tamen tractatus Saxoni non displicuisse, eventus ostendit. Ast Brandeburgicus peculiarem pacem abnuebat, infirmam eam, & recidivæ obnoxiam ferens, ni universos quorum interest complecteretur: eoque rem ad Francofurtensem conventum rejiciebat.

Per Silesiam acta.

§. 32. In Silesia Henricus à Dona Cæsareus Dux Wartenbergam arcem deditione ceperat. Lautersonius quoque tribunus Namslaviam scalis improviso admotis oppressam, omni libidinis, avaritiæ, & crudelitatis genere per triduum vexaverat. 8. Jan. Urbs quoque Wratislavia ob favorem in Evangelicorum partes eminus circumsessa, ac subvectio intercluså irridentibus oppidanis, quia antea copiose sibi prospexerant, & auxilio Suecorum, Saxonumque in Basilica, & Arena Cæsareos per crebras irruptiones multabant. Et inter alia Ha- 28. Jan. senburgii tribuni legionem, & mox quinque equitum turmas deleverant. Duvvalius quoque dolore cladis ad Steinaviam acceptæ saucius, qua triginta per annos partam existimationem prodegisse arguebatur, ab Oxenstierna postulabat, omnes ductores, qui ibi fuissent, ad causam dicendam judicio bellico sisti. Nec ipse cum exigua, quam Duvvalius habebat manu, hosti quantum poterat damni in- se movet. ferre omittebat. Cumque aliquandiu Briegæ egisset, Wratislaviam iturus in itinere pontem Olaviæ incendit, impetu expugnatis ad utram- 1. Mart. que ripam positis castellis, cæsisque aut captis propugnatoribus. Inde cum ab Wratislaviensibus aliquot peditum centurias ad paucos dies commodato accepisset, Oelsam, ubi legio cataphractorum sexcentis capitibus constans, & duæ dimacharum

cohor-

1634. 4. Mart. cohortes agebant, ipse cum septingentis noctu tendit, ac primo mane oppidum arcemque assultu expugnat, omnibusque ductoribus, & quadringentis quinquaginta gregariis captis reliquos trucidat, Ducem, qui jamjam in custodiam alio erat abstrahendus, multosque nobiles hostium manibus ereptos Wratislaviam deducit. Sed cum idem Wratislavienses pecuniam posceret augendis copiis, illi longe recusabant, ac ad Oxenstiernam relaturos se dicebant. Unde is ex ægritudine animi in morbum incidebat, quod deficiente argento non solum delectus sisterentur, sed & quem tanto labore jam coegerat, miles dilaberetur.

Motus ob eædem Fridlandi.

§. 33. Eo tempore Troppaviam Schafgotschii subtribunus Freibergius cum octodecim centuriis obtinebat, qui solus ob cædem Fridlandi, & ducis sui captivitatem turbas dare ausus est. Is quippe Fridlandi se partium ferens peculiarem hujus legionem pedestrem, & Bohemicos dimachas sibi adjungens in mortui jam Fridlandi verba adigit, simul soluto menstruo stipendio conciliat, & quatuor equestres legiones conscribere incipit. Erant ipsi in oppido octodecim machinæ, & annonæ affatim. Tantum ducem petebat imperio gerendo aptum, & manum equitum excursionibus in Moraviam instituendis. Et videbatur ingentem flammam genitura hæc scintilla, si spatium daretur. Sed cum Evangelicorum auxilia Cæsarei præverterent, intra primordia ignis exstinguitur. Statim quippe Gœtzius cum aliquot equitum peditumque millibus adproperat, ac post Leobschurziam, Carnoviamque, quam Freibergius præsidio firmaverat, expugnatam, Troppaviæ obsidium circumponit. Et resistebat is quidem aliquantisper; sed cum nihil subsidii adpareret, acà Schafgotschio è custodia deditio imperaretur, Gœtziusque impunitatem promitteret, flectebat, & ad Cæsaris obsequium redibat. Nec eo secius Viennam in custodiam rapiebatur.

Landsberga capitur.

§. 34. Ea tamen occasione usus Leslæus, cùm ad oriens istud incendium restinguendum Cæsarei duces undique concurrerent, de Landsberga invadenda consilium cepit. Eoque copiis per Pomeraniam contractis apud Driesenam ponte extructo Wartam transmittit, castellumque ad
25. Mart. ripam Landsbergæ oppositum citra jacturam in potestatem redigit. Missi quoque qui per Sternbergensem tractum sparsos consectarentur. Ex altera parte ad oppidum accessus fiunt, quod Schlickius Comes cum duodecim centuriis strenue propugnabat, crebrasque eruptiones etsi non
25. Mart. citra suorum jacturam tentabat. Sed tandem fractus honestis conditionibus deditione facta Glogaviam Majorem dimittitur. In oppido viginti septem tormenta, & apparatus bellici, annonæque copia non spernenda reperta.

Conventus Francofurtensis acta.

§. 35. Inter ista tempus conventui Francofurti ad Mœnum habendo aderat, ad quem omnes Evangelici per Germaniam invitati erant; num in unum connecti fœdus possent, æquandis hostium viribus, & ut eo citius honesta, & secura pax obtineri posset. Ad istum quatuor Superiorum Circulorum Ordines mature coiverant; plerique Saxonicorum tardius adveniebant, Holsatis plane emanentibus. Westphali Comites vario obtentu absentiam excusabant. Schaumburgius tantum non captivum se, Frisiæ Orientalis Comes minorennem ferebat, & Ordinibus provincialibus obnoxium. Oldenburgius neutralitatem sibi promissam, & citra Daniæ Regis consen-
28. Mart. sum nihil ejusmodi se audere. Oxenstierna tamen
Oxenstiernæ propositio. non eo minus negotio initium daturus; postquam de suo circa bellum finiendum studio, hostiumque tergiversationibus & artibus præmisisset, futuræ consultationis capita proponebat; de animis, consiliis, atque armis conjungendis, quo unico medio hostis ad honestam pacem bona fide amplectendam compelli queat; in quas leges pax facienda; quid Daniæ Regi mediationem denuo offerenti respondendum; de Succorum præmiis; de mediis bello alacriter continuando suppeditandis; quomodo Galliæ Regi circa Philipsburgum sit satisfaciendum; de neutralitate Neoburgico concedenda; quibus denique conditionibus extranei Principes aut Respublicæ, si qui velint, in societatem adsciscendi sint. Quæ capita ab Oxenstierna
29. Mart. statim ad Daniæ Regem & Saxonem transmittebantur, ut intelligerent, rectæ ipsum viæ circa pacem reducendam insistere; simul ut in eundem finem operam suam conferrent rogabat. Quanquam autem res utique exigeret ob imminens ab hoste periculum consultatione maturari; tamen quod Saxonici Ordines nondum adveniissent, cæteri ad deliberationes super summa rerum accedere verebantur, ne isti neglectos se, aut præjudicio oneratos queri possent. Et cum eo tempore Bernhardus Dux quosdam Ordinum ex improviso hospitationibus oneraset, ea res initium Conventus non modicis difficultatibus implicabat, irritatis Ordinum animis, & diversa consilia agitantibus, sic ut tempus consultationibus de summa rerum impendendum, asperis & altius penetrantibus querelis consumeretur. Nec sane probari Ducis factum poterat non præmonitis Ordinibus susceptum, & quod nulla necessitas, aut ratio belli excusaret, turbatis insuper militari petulantia sementis laboribus. Ita mensis prope elabebatur, quo nihil ad rem faciens ageretur.

De Palatini Neoburgici neutralitate.

§. 36. Primum ibi disceptatum de Neoburgico Palatino belli molestiis eximendo, quem inter & Oxenstiernam acres antea literæ hinc inde scriptæ fuerant, illo querente, bello se citra causam petitum, hoc, ut Ligistarum fœderi se innectere supersedeat, non sine minis monente. Quæ tamen disceptatio ultra verba non procedebat, ac res ad
23. April. isthunc Conventum rejiciebatur. Ubi per Palatini Legatum exponebatur de damnis in Juliacensi, ac Neoburgica ditione datis, cum Princeps suus nihil hostile in Succos sociosve tentarit; ut satis eidem causæ fuerit cum hostibus ipsorum arma jungendi. Sed quia spes facta sit ista emendatum iri; nunc petere, ut ex omnibus Palatini terris miles Suecicus deducatur, ac Siburgo præcipue clientelę sibi nomine subjecto; tum ut saltem peculiaria ipsius bona ablata restituantur; ac deinceps ejusdem ditiones plena neutralitate fruantur; quam ipse quoque à Cæsare, & Ligistis impetraturus sit. Ea occasione Palatinus Sultzbacensis super Ducatu Neoburgico litem intendebat, velut per avitum testamentum ad se devoluto, quod istius leges à Neoburgico violatæ forent. Sed cum intempestivum videretur hac rerum facie Neoburgicum plane alienare, Sultzbacensis monebatur modestius rem urgere & commodiori tempori persecutionē juris sui reservare. Ast de neutralitate Juliacensibus ditionibus concedenda facile conveniebat. Sed super Neoburgico Ducatu, & Siburgo disceptatio per totam æstatem extrahebatur. Tandem mutuo concedebant ob insecutam cladem Norlingensem, & quia Palatino cum Ordinibus suis provincialibus lis orta fuerat, qui privilegia sua ab ipso violari apud Cæsarem questi fuerant. Unde Cæsar ad causam cognoscendam Philippum Mansfeldiū Comitem eo miserat, eaque occasione Palatini ditiones tributis subjicere conabatur. Simul Ordines inimica in Principem consilia agitabant. Igitur circa Neoburgicam ditionem placebat, ut ea belli oneribus, sicuti aliorū Fœ-1. Sept. deratorum terræ subjecta foret, salvis tamen Pa-

1634. latini jurisdictione, ac quantum tempora ferrent reditibus, quoad belli ratio eam plane immunem reddi pateretur: Suecica quoque præsidia Ducatu Bergensi deducerentur, ipsoque Siburgo, cui tamen munimenta prius detrahenda sint. In posterum sincera iis in locis neutralitas sit; ac Palatinus copias suas exautoret, Sultzbacensiumque prætensionibus æquum se præbeat. Ac ne dimissus à Palatino miles Cæsareis accederet, cum Arausionensi agebatur, ut istum ad se pertraheret. Cæterum cum eam Evangelicorum declarationem Neoburgicus Catholicis Ordinibus Coloniæ congregatis offerret, utque sibi pariter ab ipsis caveretur peteret; illi Cæsaream ratihabitionem præstare non poterant. Unde cum eorum declaratio imperfecta, & obscura petito Evangelicorum non responderet, negotium hoc ad finem perduci non poterat.

Electoris Saxoniæ propositio. 3. Maji.

§. 37. Paulo postquam cum Neoburgico agi cœptum, Saxoniæ Electoris Legati à misero Germaniæ statu exorsi multis verbis Principis sui pacificam mentem extollebant, qua impellente universorum Evangelicorum conventum indicere voluerit, pro autoritate sibi per Lipsiacum fœdus collata: quod institutum per quatuor Superiorum Circulorum inter se & cum Suecis confœderationem interruptum fuerit. Inde exhaustis omnibus Rhetorum loculis ad pacem amplectendam eos hortabãtur. Nec obscure improbabant, præsulatus bello occupatos alienari, ac in seculares ditiones mutari. Addebant, non omnia ancipiti aleæ Martis exponenda; & cum nemo Electori ad sustentandas suas copias subsidii quid conferat, sumtibus diutius ferendis ipsum imparem esse; eoque mature ad tractatus descendendum, nec omnia ad unguem exigenda, ac ejusmodi pacisconditiones proponendas, quę commode obtineri queant; de quibus in antecessum sit conveniendum, ac certum scopum tam funesto bello præfigendum. Circa Suecorum præmia monebant, Gustavum Regem declarasse, se eo nomine Saxoni nihil imputare: etsi operam ejus nationis egregiam præmio mactari par utique sit: Suecos tamen prætensionem suam ita moderaturos, ut commode eidem satisfieri queat; præsertim cum Gustavus Rex professus sit, sua arma Romano Imperio, à quo lætus non fuerit, fraudi non fore. Ad hæc post mensem fere elapsum, Fœderati ob Heilbrunnense fœdus perstricti, quid post Lipsiacum conventum acciderit, exponunt & quod rerum conditio non tulerit Saxonis conventũ exspectare. Cæterum pacis se quoque cupidos, nec bello causam dedisse, nec cur illud huc usque extractum sit, culpam penes se esse. Super conditionibus pacis se quam maxime solicitos esse, præsertim cum Suecia conjunctas secum rationes habeat, ac tam multos præsulatus bello partos possideat. Sed cum hostis omni vi ad scopum suum grassetur, sibi vicissim omnia pro sui defensione expedienda, quoad honesta ac tuta pace potiri detur: super cujus legibus adornandis Saxonicos, ut mentem suam exponerent, rogabant. Sibi exploratum esse, uti hostis summam consiliorum in Evangelicorum divisione collocet; ita salutem suam conjunctione animorum, armorumque stare. Ad quam Saxonem invitant, ac ut ad finem usque belli durare, & communicatis secum consiliis rem gerere velit; suum vicissim auxilium prolixe offerentes.

Fœderatorum responsio. 31. Maji.

Daniæ Regi super loco & tempore tractatuum respondetur. 30. Maji.

§. 38. Super loco & tempore tractatuum Daniæ Regi Fœderati respondent; Lubecam nimis remotam; Mulhusium bello attenuatum, & Marpurgum nupero contagio tam splendidi conventus haut capacia. Ipsi contra ubi Francofurtum non placeret, Erfordiam, Spiram, aut Wormatiam proponebant. Tempus quod spectet, rem quam primum suscipi placebat, ut tamen inter indictionem & tractatus initium mensis minimum intercederet. Circa salvi conductus literas monebant, ut illę non solum Lipsiaci fœderis socios, sed & quam maxime Coronam Sueciæ, cæterosque Reges ac Respublicas, qui legatos eo mittere velint, complecterentur; quarum formula, simul quomodo fiduciariæ literæ forent concipiendæ, proponebatur. Ista decreta cum ab Ordinibus subscribenda forent, lis inter Equestrem Ordinem, Urbesque Imperiales super digniore loco oriebatur; cui declinandæ peculiares literæ ad Daniæ Regem ab Equestri Ordine scribebantur. Rex cum alia ab Ordinibus proposita, tum de tractatu pacis Francofurti instituendo probabat, cujus initium mense Octobri fieri placebat; eademque ut à Cæsare quoque admitterentur, operam se daturum pollicebatur. Quæ tamen facie rerum post mutata, irrita fuere. Ast circa universorum conjunctionem, mediisque bello continuando expediendis tanto temporis spatio parum promovebatur, etsi gliscens indies hostium potentia isthæc ante omnia maturari suaderet. Quas moras Ordinum in tam arduo negotio tempus inutili sermocinatione terentium pertæsus Oxenstierna, Moguntiam tantisper secedebat, num forte ipso absente serio magis rem gerere instituerent.

Acta cum Helvetiis & Rhætis.

§. 39. Interea cum Helvetiis Evangelicis ac Tigurinis præcipue actum fuerat, ut fœderi Heilbrunnensi nomina dare vellent. Ad quod etsi permoveri non possent; pronum tamen satis animum in Fœderatos testabantur, ac copiis ex Italia per Gothardum montem iter occlusuros se promittebant. Rhæti quoque transitum per Vallem Tellinam in Tirolensem provinciam obstruere parati erant; sed soli eam rem absque Gallorum auxilio suscipere non audebant. Atque his cunctantibus ad Oxenstiernam scribebant, operam suam apud Gallos interponeret, ut ei negotio manum admovere vellent. Sed frustra ministris Gallicis stimulos admovebat Oxenstierna, sicut eo tempore claustra Alpium magno Evangelicorum cum detrimento non occluderentur.

Infructuosa in Anglia legatio. 26. Mart.

§. 40. Nec in Anglia operæ pretium fecerat Joannes Oxenstierna, quo è Belgio trajecerat. Is post tertiam ab adventu suo septimanam honore Legatis solito in aulam adducebatur, etsi pater, ubi quid ceremoniarum omitteretur, id negligere mandaverat. Inde cum post publice facta verba privatim Regi petita sua expositum venisset, ac multos Proceres in conclavi adsistere conspiceret, quibus parum fidebat, prævalente tunc apud eam aulam Hispanica factione, sermonibus obiter oblatis tempus terebat, ac verbo tantum innuebat, se militem ac pecuniam petitum venire. Cui paucis verbis Rex reponebat: pacem quærendam, & cogitandum, quos jam sumptus ipse fecerit. Sed tandem solo cum Rege loquendi copiam nactus de statu rerum in Germania demonstrabat, & ut Rex paci promovendæ operam conferre velit, cujus conciliatorem Danus denuo se ferat; tum ut bello continuando subsidia conferat, militis quoque per Britanniam conducendi copia facta. Contra Rex primo mirari se respondebat, quod nullis à Regina Sueciæ, aut Fœderatis Germaniæ Ordinibus literis fiduciariis instructus veniret. Nam si de fœdere cum ipso tanquam Legato tractandum sit, de autoritate ipsius constare debere. Oxenstierna de fœdere concludendo sibi in mandatis datum negabat: sed si Regi placeat suam mentem super eo declarare, se quid sibi videatur expositurum, ac ad suos relaturum. Cæterum à patre se delegatum, cui summa rei Suecicæ per Germaniam, & fœderis Heilbrunnensis directio sit commissa; nec alia sibi autoritate opus esse: ac Fœderatorum nomine se militem ac pecuniam petere. Ad quæ Rex reponebat;

2. April.

hac

1634 hac tempestate viris à se Regnum exhauriri non aut ejus eruptio indies metuenda foret, debere, cum sibi in futurum cautum non sit; ac pax à vicinorum lubitu pendeat. A Patre suo ac se maximos sumptus factos, nullo emolumento, aut gratiæ spe. Evangelicos sæpius de subsidio ipsum interpellasse, nec vicissim conditiones Regno suo profuturas obtulisse. Nepotum suorum restitutionem curæ sibi fuisse, ac fore. Alias se non videre, in cujus gratiam, aut quo fine isti bello implicari debeat; cum Germania situ remota parum ipsum tangat. Collaturum se tamen operam, ut pax iterum coëat; quæ optima ac tutissima sit via res afflictas reparandi. Cum inde Oxenstierna de rebus Germaniæ, Fœderatorum consiliis, ac necessitatibus multa exponeret, & quantopere ipsum Palatina causa tangeret, Rex probe rem percepisse videbatur, & parum quod reponeret habebat. Post tamen scripto responsum: cum Oxenstierna præparando duntaxat fœderi venerit, se Amstruterum Francofurtum super eodem concludendo missurum, ubi & de subsidio sit agendum, quod fœdus consequi debeat. Sed cum Oxenstierna rebus tantis per sustinendis à simplici liberalitate auxilium peteret; nihil aliud responsum, quam tale quid ante fœdus à se nec peti, nec præstari posse. Tandem ne id quidem impetratum, ut proprio argento in Anglia, & Scotia militem conducere liceret, supplendis ejus nationis legionibus, quod tamen antea quibusvis fere petentibus permissum erat, quicquid etiam Patritius Rudvvenus, & Alexander Leslæus instarent. Nec aliud responsum, quam ipsi Regi fortasse mox militi suo opus fore, cum omnes circum vicini in armis sint, ac edicto quorumvis exterorum delectus jam prohibitos. Qua ex denegatione non modicam pecuniæ jacturam faciebant Fœderati, cum multi ductores spe militis conducendi eo profecti essent; aliqui, quos jam autoraverant, dimittere cogerentur. Sic nulla re obtenta Oxenstierna discedebat, aliquoties oblata à Rege magni pretii argentea vasa acceptare abnuens. Porro veniebat quidem Francofurtum paulo post à Rege missus Amstruterus; sed qui præter verba honoris, & monita ad amplectendam pacem nihil quod ad rem faceret, adferebat. Quin & per se, & stimulato Palatinatus Administratore, non segnem operam rebus turbandis una cum Gallis, & Saxone navabat.

Saxoniæ Electoris querelæ. 2. Junii.

§. 41. Ast Francofurti Saxoniæ Electoris Legati, Oxenstierna digresso novum Fœderatis Ordinibus scriptum tradunt, plurimis querelis refertum; ut Electori, qui in ipsorum gratiam pacem bello permutarit, nihil tantis meritis dignum sit relatum, sed potius propria ipsius ditio belli malis involuta; Magdeburgicus & Halberstadiensis præsulatus, in quos filio suo jus quæsitum, præcepti, qui nunc donationibus fœde distrahantur. Inde ut sua sibi jura salva præstentur, & militaris licentia corrigatur, postulabat. Simul utrumque Circulum Saxonicum sustentando suo exercitui deposcebat, cujus alias alendi nulla foret facultas. Tandem ne directio rerum extraneis committatur, neve exterorum fœderibus, aut peculiaribus inter se vinculis connectantur, sed ut legibus potius Imperii omnes adquiescant ita aperte suadebat, ut omnia, quæ heic gererentur, ab ipso improbari satis adpareret. Quæ omnia etsi à Fœderatis Circulis sat solide excusarentur, aut convellerentur: tamen quid ab isto ad causam communem subsidii foret expectandum, non amplius obscurum erat.

Monita Circuli Inferioris Saxonici.

§. 42. Inter hæc Inferioris Saxoniæ Ordines non pauca monita circa rem suam militarem apud Oxenstiernam scripto exponunt. Quæ in se quidē satis æqua videbantur, sed viribus hostium, ac præsenti rerum conditioni non usquequaque congrua, & quod hostis adhuc in visceribus Circuli hæreret, & quod hostis adhuc in visceribus Circuli hæreret, aut ejus eruptio indies metuenda foret, in chartam citius conjici quam executioni dari apta. Id quod ab Oxenstierna scripto Moguntia misso late demonstrabatur. Mox utriusque Saxonici Circuli Ordines, excepto Saxoniæ Electore, prolixo & multis capitibus constante scripto declarant, quibus conditionibus cum quatuor Superioribus Circulis, ac post cum Sueciæ Corona fœdere jungi velint. Quibus tamen hæc conditio præmittebatur: Si prius super præmiis Suecorum conventum sit; alias se nolle cæteris, quæcunque acta forent teneri; id quod instinctu Brandeburgici Pomeraniæ metuentis insertum fuerat. Quibusdam etiam hanc exceptionem addere placebat, ut Saxoniæ Electori, si non fœdere, saltem sincera amicitia ipsis conjunctus maneret. Quod si super his omnibus conventum foret, tunc demum & de summæ rei directione mentem suam declaraturi erant. Quid circa proposita ab his monendum foret, Superiores Circuli anxia & lenta deliberatione trutinabant; quas moras pertæsus Oxenstierna vicinos Ordines, ac cumprimis Landgravium Wilhelmum Francofurtum invitabat, ut autoritate sua istum lentorem castigarent. Et cum tandem bona fide negotium processurum videretur, ipse Francofurtum sub Junii mensis finem redidat, si qua negotio exitum invenire posset. Ac jam Superiores Circuli sua monita circa propositas à Saxonibus conditiones expromebant; qui in eo potissimum ab ipsis discrepabant, quod Superiores Circuli isthac conjunctione omnes Evangelicorum vires in unum redigere corpus vellent, quæ & Oxenstiernæ mens erat; sic ut nulli Circulo peculiaris miles aut ærarium foret, sed quicquid virium esset ad universos indivisim spectaret. Contra Saxones obnixe contendere, se proprio milite & ærario cedere non posse, & conjunctionem ita temperandam, ut singulis Circulis suæ copiæ, ac erogationum dispensatio relinquantur. Promittebant tamen, universorum conservationem sibi cordi fore, ac ubi hostis Saxonia pulsus fuerit, aut si citra manifestum periculum id fieri queat, se maxima exercitus sui parte laborantibus, idque proprio sumtu succursuros, eadem sibi ab istis stipulati. Heic infinitæ disceptationis campus pandebatur, dum utraque pars firmandæ suæ sententiæ rationes corradit. Ac prævidebant Superiores, ni à Saxonibus subsidia sibi ferrentur, gliscentibus indies belli oneribus, ac attenuatis viribus res suas brevi collapsuras. Eoque hosce in suam pertrahere sententiam nitebantur, quod sperarent, si omnia in unam reducta massam, ac arbitrio summi directoris subjecta forent, Saxonum se milite ac pecunia pro re nata usuros; præsertim cum belli moles jam ipsis incumberet, & ex sua conservatione summa rerum penderet. Id quod alias, ubi penes quemque Circulum suarum virium dispensatio foret, ob privatos respectus ægre obtinendum erat. Enimvero quo magis Superiores mentem suam panderent, eo magis Saxones tergiversari, ac sui sibi exercitus ærariique curam, & si sub summi Consilii directione, vindicabant; jactantes se ab initio maxima belli onera sensisse, Gustavi Regis destinata non minus quam alios juvasse; pari jure se ab aliis, quo alii à se subsidia postulare posse. Ita nemo non hoc in bello plurima pertulisse, impendisse, ac patrasse videri volebat; in futurum certabatur, quis minimum ferret, faceret, aut impenderet, quicquid tandem de summa rerum fieret. Testabantur tamen Saxonici, se bona fide cum Superioribus conjungi, & eandem cum ipsis fortunam subire velle: nec prærogativam à se queri; nec à communi se causa secessionem facere, supremove Consilio se subtrahere sibi propositum. Sed, quam offerebant conjunctio iis conditionibus circumscripta erat, ut privati respectus communi salu-

1634. 16. Junii. Conditiones, quibus Inferiores Circuli Superioribus jungi volunt.

29. Junii Discrepantia Superiorum Circulorum ab Inferioribus.

1634. luti ubique non obscure præponderarent, ac supremo Directori parum potestatis relinqueretur. Nam Elector Brandeburgicus copias suas non longius à sua ditione abduci volebat, quam ut hoste invadente præsto esse possent. Et Inferiores Saxones prius loca ab hoste apud se infesta recuperare contendebant, tunc demum quæ necessariis superessent præsidiis auxilio cæteris submissuri. Sed & instigantibus Electoris Saxoniæ Legatis, Altenburgicus, ac Vinariensis Dux; Anhaldinique jactabant, utrumque Saxonicum & Westphalicum Circulum inter se sociatos Saxoniæ Electoris supremæ directioni committendos; tantum ut universorum conjunctioni remoram injicerent, ac Oxenstiernam administratione rerum dimoverent. Videbatur tamen ea fœderatio facilius processura, si cum solis Inferioribus Saxonibus negotium fuisset, etsi & inter hos non omnes æque proclives ad eandē erant. Sed cum isti Superiores Saxones sibi copulassent, per utrumque Electorem majoribus difficultatibus res implicabatur. Saxo enim ab initio societatem illam aversatus, eo commodiorem jam antà nanciscebatur ist hanc turbandi, quo tardius tanta multitudo capitum inter tam diversa studia moliebatur. Nec parum remoræ consiliis injiciebatur per istius cum Cæsare tractatus tunc quam maxime ferventes; qui non solum Saxones à conjunctione retrahebant, sed & quosdam è Superioribus Circulis adverterant. Cum enim considerarent, quid jam bello absumpsissent, & quid adhuc facultatum supereset, simul quam immensis sumtibus bellum deinceps foret alendum, quos exhaustæ ac vastatæ regiones ægrius indies tolerabant; anxium pacis desiderium subibat. Et cum Dani mediatio in longum prominaret, Saxonis autem cum Cæsare tractatus sinceram, tutam, & ad universos spectantem pacem jactarentur parturire; spes concipiebatur per istos viam apertum iri infinitis belli oneribus, simul glisscentibus indies periculis brevi amoliendis.

Silesiæ Ordines fœderi adscribi volunt. 22. Julii.

§. 43. Inter istas disceptationes Legati aderant à Lignicensi, Briegensi, ac Munsterbergensi Ducibus, nec non urbe Wratislavia nomine omnium Evangelicorum per Silesiam Ordinum missi, qui fœderi i quod tunc Francofurti agitabatur adscribi cupiebant. Protestati tamen id à se fieri adversus iniquas oppressiones, ac ad salutis libertatisque ac jurium suorum conservationem salvo vinculo, quo Bohemiæ Regno teneantur, salvisque pactis, quæ sibi cum Poloniæ ac Hungariæ Regnis intercederent. Conditiones quas ferebant huc fere redibant. Ut sui militis ærariique penes se ipsos administratio sit; pax non ineatur, nisi gravamina ipsorum abolita, libertatique cautum sit; ac ob ist hanc confœderationem ab universis indemnes præstentur. Et erat sane egregia occasio fœdus Evangelicorum extendendi. Sed cum inter Circulos nondum convenisset, quibus legibus ipsi inter se jungendi forent, tertium in societatem adsciscendi præmaturum erat. Unde re in longum extracta, ac intervenientе clade Norlingana, Oxenstiernæ id negotium, prout è communi usu videretur, perficiendum relinquebatur. Sed tunc summa rerum eversa, ac ingruente hoste is tractatus ultro evanescebat.

De belli sumptibus consultatio.

§. 44. Nec parum negotii Superioribus Circulis dabat consultatio super expediendis belli erogationibus; quibus tributa Ordinum, decimæ fructuum, bello parta, extraneorum subsidia destinabantur. Quæ ut parce ac citra fraudes dispensarentur, non minus anxia disquisitio erat. Admiscebatur querelarum vis tum Ordinum inter se, belli onera inæqualiter distribui arguentium; tum adversus militum petulantiam, præfectorumque avaritiam, & quam in fraudem Ordinum sibi arrogarent autoritatem. Istæ querelæ, ac quæ iisdem medendis proponebantur, etsi manifesta niterentur æquitate; tamen dum de summa rerum deliberatur, intempestive movebantur, ac rem majoribus difficultatibus involvebant, Ordinibus tributa, & alia bello necessaria depromere abnuentibus, nisi ista prius emendarentur. Cum tamen æger animis miles disciplinæ militaris legibus nullo modo adstringi posset, nisi stipendiis, & annona prius expedita. Cæterum res ista sæpe hinc inde disceptata; sed nihil solidi decretum, multo minus executioni datum; prolixi sermones, exculationum affatim, rei nihil. 1634.

Super Suecorum satisfactione disceptatio.

§. 45. Enimvero longe gravius impedimentum adferebat Suecorum satisfactio, super qua ut prior suam sententiam proferret Oxenstierna, Ordines solicitabant. Ast illi potius videbatur, summam rerum conjunctis animis; viribusque in tuto collocare; quo obtento super reliquis facilius conveniri posse. Quia tamen ille ad quasdam conjunctionis leges à Saxonicis propositas annotaverat; eas sibi probari, modo Suecorum satisfactio expedita foret, Saxonici hanc ansam arripiebant, velut res citra istud caput ad exitum perduci non posset, denuo eundem urgendi, ut rationem definiendo isti negotio indicaret. Sed is decori retinens, simul invidiam metuens, sinistrosque sermones in Regnum, ac se redundaturos, si quid non omnibus æque gratum proponeretur, aliorum prius sententiam audire, quam suam exprimere malebat. Igitur ea disceptatio primum inter Ordines suscipitur; quorum aliquibus videbatur, eam rem ad pacis tractatus differendam, ibique definiendam; quod dubio adhuc belli exitu forte promitti queant, quæ tunc præstari non possint. Si quid nunc decernatur, quod uni vel alteri displiceat, causam offensæ inter Ordines orituram; nec hostem, si resciscat, neglecturum ea dissidia in ulum suum convertere. Nec Saxoniæ Electoris & cæterorum abientium quorum etiam interest, mentem super ea re nisi inter pacis tractatus cognosci posse. Spem quoque esse collatis omnium consiliis exitum rei felicius inventum iri. Suberat insuper arcana ratio, quod bello finito, ipsisque extra periculum constitutis, facilius se Suecis quas placeret conditiones obtrudere posse sperarent, quam nunc, quando eorum auxilio carere non poterant. Sed & Oxenstierna eam rem fervide urgendam non judicabat, ne distractionem inter Ordines efficeret; & quod videret, Suecos commode se bello subtrahere non posse, quoad pacem communem Deus annueret. Vincebat tamen major pars, quæ hanc rem utique decidendam pertendebat, quod non parum ad firmam conjunctionem faciat, si omnia suspicionum semina removeantur. Et inter præcipua consultationis capita id quoque fuisse propositum. Igitur collatis consiliis demum declarant; tribus modis satisfieri Suecis posse, tradita certa ditione, auxilio mutuo, aut pecuniæ summa. Sed cum Gustavus Rex inter causas belli tulerit oppressorum Ordinum liberationem, qui & statim atque facultas fuit ad promovenda ipsius destinata omnem operam contulerint; ipsem sibi esse Coronam Sueciæ nihil adpetituram, per quod sociis atque amicis aliquid decedat; eoque ex adversæ partis ditionibus bello jam occupatis ipsi esse satisfaciendum. Circa mutuum auxilium, ac pecuniarium præmium satis promtos se fore. Oxenstierna media satisfactionis abunde ab Ordinibus expensa esse judicabat, nisi quod parum distincte exprimerentur. Igitur cum nec ipse quid certi definire vellet, responso suo, quod paulo obscurius rem insinuabat, Ordinibus ansam præbere volebat, absque circuitione eam promendi. Eoque è præscripto Rectorum Sueciæ gradatim processurus, quod difficillimum obtentu erat, primum per ambages insinuabat: terras hostibus ereptas ita positas, ut ex iis Sueciæ nihil 14. Julii.

robo-

1634 roboris aut emolumenti accedere queat: quæ tamen eædem opportuno ſitu quorundam Ordinum ditiones contingant. Igitur ejusmodi regionem Ordinibus diſpiciendam, quæ ad incrementum ac ſecuritatem Sueciæ aliquid faciat, quaque ipſa commode uti frui queat. Ne tamen eo modo aliquid Imperio detrahatur, ſuper eo cum Ordinibus conveniri poſſe. De reciproco, quod offerebant, fœdere gratias agebat. De pecuniis addebat impenſas Suecorum æſtimatione ſuperiores eſſe, profuſo inſuper ſanguine Regis incomparabilis, & tot fortium virorum: & Ordinibus bello exhauſtis pecunias conferre arduum fore. Sed cum ipſis placuerit, ditione quapiam data gratum in Suecos animum oſtendere, talem propoſitum iri ſperare, unde Sueciæ aliquod emolumentum, quod factas expenſas ſoletur, redeat. Quod ſi forte uni aut alteri Ordinum inde quid decedere videatur, id ex occupatis Præſulatibus ubertim ſarciri poſſe, Ordinibus evictionem præſtituris.

Pomerania ſit pomum Eridis.

§. 46. Enim vero ab iſta re Brandeburgici immane quantum abhorrebant, ne hilum quidem Pomeraniæ, quam innui ab Oxenſterno non amplius obſcurum erat, gratis aut accepta penſatione conceſſuri: tractis quoque in ſuas partes utriuſque Saxoniæ Ordinibus, ut non parum à priore ſententia circa Suecorum ſatisfactionem recederent, novamque declarationem Oxenſtiernæ offerrent. Ejus ſumma huc redibat; Præmia Suecorum ex hoſtico petenda, nec pro hoſtium rebus haberi poſſe, quorum poſſeſſionem hi paulo ante amicis ipſorum per injuriam extorſerint; nec jus belli adverſus ſocios allegari poſſe. Unde ibi non perſuaderi, Suecos quidpiam in quempiam ex Evangelicis prætendere. Satis tamen gratum animum adverſus Suecos oſtendiſſe ſe judicabant, ſi fœdere ipſis in communem hoſtem jungantur, pacem non facturi niſi comprehenſis ipſis ac ſatisfactione præſtita; ſi magnos exercitus maximis ſumptibus comparent; ſi perpetuam cum ipſis amicitiam ſanciant; mutuũ inſuper auxilium, reducta pace, ac pecuniarum ſubſidium exhibituri. Sed ut ſumtus ipſi redundant in cauſa communi, à ſe poſtulari non poſſe. Brandeburgici autem ſuccinentibus Pomeranis prolixe inſuper ingerebant antiqua Brandeburgicorum in Pomeraniam jura, Cæſarum inveſtituris, ſubditorum homagio firmata, cujus titulos & inſignia iidem dadum gerant, quamque tam tenero affectu complectantur, ut ne quadruplo quidem eandem permutare velint. Electorem invitum ad ſua permutanda cogi non poſſe, Saxonicæ quoque & Haſſiacæ Domus propter fraternam cum Brandeburgicis conjunctionem ne id fiat intereſſe. Convelli Electoris ſtatum, cujus velut clavis ſit Pomerania, & vinculum conjungendæ Boruſſiæ, & Marchiæ. Iſta qui potiatur extraneus, arbitrum Marchiæ, & vicinarum regionum fore: Sueciæ bella in ipſos redundatura; commercia ad Mare Balticum in Suecorum arbitrio futura: ſi ſuper litibus obortis ſententiæ contra hoſce in judiciis Imperii ferantur, difficilem exſecutionem, & medicinam ipſo morbo moleſtiorem. Totius quoque Germaniæ ſtatum inde alterari, quæ Suecorum cum Polonia & Dania bellis implicanda ſit. Danis quoque peculiaria in Rugiam jura, ac Bohemiæ Regnum Oderæ ſervitium impoſitum ægre laturum. Ita hanc regionem in Suecos translatam, perpetui fomitem belli fore, cujus eventus utcunque cadat, vicinis noxius ſit futurus. Mutatis quoque ea parte Imperii finibus Cæſarem ac Ligam nunquam bona fide pacem acturos. Evangelicis probro futurum, per ipſos limitem Imperii ad Mare Balticum convulſum. Denique peſtilens inde diſſidium Suecos inter & Evangelicos Ordines oriturum, utrique parti exitioſum, cum tamen Sueciæ incolumitas ex parte à Proteſtantium benevolentia pendeat. 1634

Brandeburgici temperamentum non admittunt.

§. 47. Huic difficultati removendæ id medium Oxenſtierna proponebat, ut poſtquam Succi Electoris jus ad Pomeraniam in dubium non vocarent, nec hic iſtorum ad eandem, jus ex fœdere quæſitum ſolicitaret; ea res ad futuros pacis tractatus rejiceretur; interim univerſorum conjunctio amputatis moris promoveretur, & adverſus communem hoſtem omnia rite diſponerentur. Enimvero Brandeburgici acriter inſtare, ac ut prius ſuper Suecorum ſatisfactione decernatur, juſque ſuum ad Pomeraniam in tuto collocetur, poſtulare. Nam fundamento conjunctionis, quod in unione animorum conſiſtit, nil magis adverſari, quam ſi, qui urgente periculo à communi hoſte alteri ſociatur, perpetuo ſuſpicari cogatur, poſt victoriam à ſocio ſibi rem ſuam præripiendam, aut moleſtam cum eodem litem ſubeundam. Eoque per legatos ac literas Electori Oxenſtiernam urgebat, ut nomine Regni Sueciæ ſe obſtringeret, Pomeraniam inter ſatisfactionis media non repoſitum, ac defuncto Duce ipſum in plenam iſtius poſſeſſionem admiſſum iri; vicißim pollicitus, ſe circa præſidia oppidorum ac portuum omnia in præſenti ſtatu ad belli finem recturum. Heic ſi Elector conjunctionem ſerio & prout è communis rei uſu judicabatur, amplecti voluiſſet, temperamentum invenire non adeo arduum erat. Nam vel Electori Pomerania præter tractum littoralem, & præcipuos portus, quos Succi potiſſimum reſpiciebant, concedi; vel Præſulatus unus aut alter, aut pecuniæ ſumma offerri poterat. Licebat etiam facta, quam Brandeburgicus poſtulabat, declaratione, ſatisfactionem ad aliud tempus differre; quin & plane ſatisfactionem condonare, ac Evangelicorum amicitia ac fœdere adquieſcere; quo colliſionem cum amicis declinandæ, Oxenſtiernam mandata ſua demum deſcendere permittebant. Aliqui etiam de Boruſſia utraque in Suecos transferenda proponebant, deinceps tanquam feudum Imperii ab his poſſidenda, ita ut Imperium in plenam ejus poſſeſſionem iſtos immitteret, ac adverſus Polonos tueretur, qui non ſatis liquido titulo illam invaſerant; Electori pro ſua parte aliunde penſatione data. Et erant, qui crederent, hunc ab iſto negotio non valde alienum eſſe. Sane id conſilium ab initio belli Oxenſtierna foverat, ut reſtituta Pomerania, omnibuſque in Germania locis, Boruſſia præmium belli foret. Quibus deſtinatis Guſtavum Regem Bernhardus Dux diverterat, oſtentato velut ex facili totius Germaniæ imperio. Sed Legati Brandeburgici modum procedendi immutaverant, ex peculiari Electoris mandato, cum jam Francofurtum adpuliſſent, accepto. Nam in prioribus ipſorum mandatis primo loco de conjunctione, inde de cautione circa Pomeraniam poſitum erat. Sed id poſtea immutatum, & legatis injunctum, ante omnia cautionem ſuper Pomerania urgere, nec niſi illa obtenta ad conjunctionem progredi. Enimvero quia hoc modo libertas retinebat manus Brandeburgicus, ut obtento quod voluerat, conjunctionem pro lubitu conditionibus circumſcribere, ejusque vim plane eludere poſſet; Oxenſtierna iſtam cautionem præſtare conſultum non ducebat. Inde fiebat, ut Brandeburgicus non minore cum ſtudio conjunctionem Ordinum impediret, quam antea Heilbrunnenſis fœderis tempore, & poſt utriuſque Saxoniæ Ordinibus eandem commendaverat. Ac gaudebant malevoli ejus negotii obtentu averſos Suecis animos obtegere, & Electorem à ſalutaribus conſiliis abſtrahere; cui perſuaſerant, omnes circa Pomeraniam tractatus cum Suecis fore irritos, hoſque ne latum pedem unquam eadem ceſſuros. 1634 28. Aug.

1634. Gallorum de Philipsburgo tradendo postulata.

§. 48. Tandem & in eo Conventu personam suam agebant Legati Gallici Feuquierius & Grangius, qui multo verborum honore Oxenstiernæ operam suam in omnibus offerebant, addito; cum Daniæ Rex filium naturalem Ulricum Christianum in Galliam miserit de ipsius mediatione expositurum, Galliæ Regem itidem in Daniam missurum, qui super eo negotio cum Dano conveniat, simul si quæ adversa ibi Sueciæ consilia agitentur, corrigat aut destruat. Eum Legatum inde in Sueciam abiturum testandæ benevolentiæ, & ut Succorum mentem circa inducias, aut pacem cum Polonis percipiat; qui deinceps in Poloniam profectus omnia ad Sueciæ utilitatem sit temperaturus. Enimvero hæc in speciem tantum jactabantur; & vix aliud Gallis tunc Francofurti propositum, quam Oxenstiernæ autoritatem & consilia subruere, partes in æquilibrio retinere, ac res confundere, ut eo uberior in turbido piscatio foret. Unde & multos Protestantium, (ac cumprimis Wilhelmum Landgravium, qui & velut Generalis Regis Galliæ in Feuquierii manus juramentum præstabat,) in suas partes trahebant, Saxonis destinata contra Succos fovebant, Ordines distrahebant. Et cum in aperto hosce hortati essent, ut Suecis satisfacerent, & eorum destinata omnibus viribus sublevarent; secreto idem dissuadebant, causati Succorum potentiam nimis glisscere: simul aliquos Consilio Formato assidentes per largitiones sibi devinciebant. Oxenstierna tamen dissimulandi non minus callens, cum legationem in Daniam impedire non posset, vehementer verbis eam probabat. Cæterum satis constabat Gallis non placere, Succos res suas per Superiorem Germaniam paulatim firmare; eosdemque ægre ferre, quod Oxenstierna uti non possent tanquam instrumento consiliis suis exsequendis, queis subjicere sibi destinabant, quicquid Galliam, Rhenumque terrarum interjacet. Ac nullo modo sibi ferendum arbitrabantur, Oxenstiernam Moguntina ditione potiri, quam Ordines Fœderati transferre in ipsum cupiebant. In quo non usque adeo ipsos movebat respectus religionis, qui obtendebatur, quam ne altissimæ vir prudentiæ conatibus ipsorum se objiceret. Sed & peculiaria inter ipsos ac Fridlandum cónsilia fuerant agitata de tertiis formandis partibus, quæ tam Cæsari quam Suecis leges præscriberent; ac jam nova factio cum Dano struebatur disturbandis Succorum progressibus. Ac sane Danicus minister Trybius, qui hactenus Lutetiæ in obscuro egerat, nunc repente ibi coli, solutis etiam centum quadraginta millibus librarum velut è superiore bello Daniæ Regi reliquis; quod debitum hactenus agnoscere abnuerant; cum pecunias Suecis ex fœdere debitas morarentur. Ait apud Ordines Fœderatos Gallici Legati, cum eos ad conjunctionem essent hortati, ac tacite moras eorundem perstrinxissent; Philipsburgi traditionem præcipue urgebant, velut ex pacto cum Treverensi Electore debiti; jactantes Regem suum hostes Treverensi ditione dimovisse, ac Hispanos Mosellæ transitu arcuisse, difficilibus Regni sui temporibus. Ejus tamen restitutionem pace facta pollicebantur; nec aliud præmium quæri, quam gloriam generose Ordinibus exhibiti beneficii. Ad quæ Ordines reponebant: Treverensem pacto, quod id ipse tradere tenebatur, non satisfeciisse, quod jam immensis sumtibus, pari labore à se fuerit expugnandum, & è quo infinita damna vicinis data sint. Addebant, id oppidum contra jura Palatinis Electoribus, & Spiræ competentia munimentis circumdatum in meram æmulationem. Si id denuo in Austriacorum aut Hispanorum manus inciderit, maximo vicinorum damno, & stabiliendo istorum dominatui fore. Denique neutralitatem istam ab Ordinibus nunquam ratihabitam, nec ab excessu Gustavi Regis renovatam: nec pauca hostilia à Trevirensis subjectis in Ordines patrata. Hac excusatione cum Legati non adquiescerent, Ordines munimenta istius ad solum se dejecturos proponebant. Sed & isthoc adspernabantur Legati Regis sui offensam minitantes, ac in re tantilla difficultatem moveri mirati, cum Suecorum fidei munitissima loca crediderint. Cæterum cum Legati antehac innuissent, si Ordines Philipsburgo utique carere nollent, posse ejus loco oppida quædam Alsatiæ tradi; ipsis Befortum, aut Schlettstadium offerebatur, absque tamen Imperii præjudicio. Quæ permutatio cum nec ipsa Gallis arrideret, mire Ordines distrahebantur inter desiderium tanti momenti oppidum retinendi, & metum offendendi Regem, glisscentibus in dies periculis, & Gallis auxilium abnegantibus, quo Ordines maxime indigebant. Præsertim cum haut frustra metuerent, ne Galli isto munimento obtento plus molestiæ vicinis, quam Austriaci darent; quod per Badensem, & Rheingravium Oxenstierna insinuabat. Tandem tamen pervicere Galli, ut Ordines in traditionem oppidi consentirent his legibus; ut salvis Imperii & Ordinum juribus Rex eidem præfectum ac mille præsidiarios imponat, sexcentos Gallos, quadringentos Germanos, qui tam Regi quam Ordinibus fidem jurent, ac Regis sumtibus alantur, vicinis nullo modo molesti. Id oppidum pace facta Rex restituat nulla pensatione petita: ac si Rex interea moriatur, in præsidium id solis Ordinibus imperium sit. Liceat quoque vicinis, aut exercitibus si necessitas exigat ad idem oppidum refugere. Deliniendis Ordinibus à Feuquierio declarabatur, summum oppidi præfectum è Principibus Germaniæ constituendum.

1634.

11. Junii.

16. Augusti.

Francofurtensis Conventus conclusio. 3. Sept.

§. 49. Inter istas disceptationes tota æstas extracta erat, cum nuntio acceptæ ad Norlingam cladis perculsi Ordines, ne nihil egisse viderentur, raptim instar aliquod decreti formant super negotiis, quæ hactenus tractata fuerant, velut perfecta jam Saxonicorum Circulorum cum Superioribus conjunctione. Addebantur peculiaria capita de summa rerum administratione, bellique sumtibus corrogandis, & qua ratione id gerendum. Ea tamen neque ab Oxenstierna, neque ab omnibus Ordinibus, sed quibusdam duntaxat subscripta fuere: quæ mature concepta atque executioni data aliquid fortasse ad rem facere poterant; nunc rebus prope perditis inania erant. Isthæc in multos menses excurrentia conjungere placuit, ne dispersa minus ad memoriam valerent, nec seriem bellicarum actionum abrumperent, ad quas nunc revertimur.

Bernhardus Dux in hospitia recedit. 2. April.

§. 50. Bernhardus igitur Dux ab Arnheimii congressu regressus, exercitum Wilmersdorfi non procul Norimberga offenderat, quo è superiore Palatinatu recesserat. Ubi qua ratione Hornio junctus in hostium terras irruptionem faceret animo agitabat, velut unicum sustinendis Fœderatorum rebus remedium. Sed unde tantisper exercitum aleret, in arduo erat, gramine nondum adulto, ac vacua quam insidebat regione Palatinatuque plane exhausto. Simul miles continuo labore attritus, quiete quam maxime indigebat. Igitur utcunque militi consulturus, eum Rotenburgi ad Tubarum, Dunckelspulæ, Norlingæ, Halæ, Bopfingæ, Ahlæ, Gemundæ, & vicinis locis per hospitia disponit. Quod propria autoritate susceptum cum satis prævideret sinistre acceptum iri, statim Francofurtum proficiscitur, rationem apud Oxenstiernam & Ordines redditurus. Et sane non Ordines solum eo facto indignabantur, sed & ductores

Horniani

1634. Horniani exercitus fremebant, assignata stipendiis ac supplementis oppida exhauriri, & quibus ipsi hactenus peperceranr, ab istis præripi, ac nihil præter Superiorem Sueviam jamdudum adesam
9. April. sibi relinqui. Ac destinati erant, qui ad Ducem expostulatum irent, ni Hornius obstitisset, exacerbationem exercituum inde veritus. Dux necessitatem excusabat, quæ ad ultimum remedium arripiendum adegerit, ni perdere militem, aut fame efferato amicorum terras diripiendas exponere mallet. Ex istis hospitiis post mensem demum,
6. Maji. se iterum movebat Dux, lustratoque apud Dunckelspulam exercitu versus Superiorem Palatinatum tendebat, præmisso Tupadelio ad observandos Cæsareorum motus, de quorum adventu nuntii advenerant.

Cæsarei se movent. §. 51. Isti interim dandis in securitatem Suecis, falsos rumores spargi curaverant de subita Turcarum irruptione, ad quos sistendos Hungariæ Rex, cui Cæsar pater summum in exercitus imperium commiserat, raptim profectus sit. Enimvero is
12. Maji. studiosissime paratis omnibus lustratum apud Pilsenam exercitum, quindecim peditum, decem equitum millia explere compererat; quem centum & sedecim machinæ variæ magnitudinis præter legionarias, & maxima vis adparatus bellici sequebatur. Tanta mole ingruentem hostem intelligens Tupadelius, cum non amplius tribus milliaribus ab eo abesset, collisis jam inter se præcursoribus, mature se in tutiora recepit. Hungariæ Rex recta Ratisponam ibat; Bavarici Duce Altringero quater mille quingenti pedites, ter mille equites Straubingæ convenerant; qui soli ante Cæsareorum adventum Ratisponam aggredi non ausi ad Donastaufam metati fuerant. Cum Ratisponam peti manifestum esset, Bernhardus Dux eodem adproperat urbem firmaturus, simul tenturus, num Bavaricos nondum Cæsareis sociatos opprimere possit. Igitur Rotha Diettiurtum,
20. Maji. inde Kehlheimum progressus, ibique ponte navali Danubium transmittens, tanto impensius adproperat, quod intellexisset Bavaricos sub VVertano urbem eminus cinxisse, ac stativa ad Cænobium Pruflingam posuisse; quam manum opprimere gestiebat. Sed Bavarici de adventu ejus certiores facti mature trans Danubium iterum recedebant, trecentis tantum equitibus relictis, quos Dux de-
21. Maji. prehensos spectante VVertano cædit, paucis ductorum vita donatis. Postridie Dux explorandi causa, tum hostium pedites Regenhusa expulsurus, equitum, peditumque manum illuc mittit; qui hostem inde non paucis interfectis ejiciebant. Ibi cognitum, Hungariæ Regem adesse, ac retro montem cum toto exercitu consistere. Unde statim ex oppositis montibus machinæ utrinque fulminant, exiguo damno, nisi quod Curvillius supremus vigiliarum præfectus, incertum suorum an hostium telo, occubuit. Dux cum nulla ratione montem Aulæ oppido adpositum tueri posset, copias inde, & tormenta abducit. Quo facto statim Hungariæ Rex eum montem occupat, ac re-
21. Maji. tro eundem castra ponit, inque munimenta Au-
Dux Bernhardus Ratispona discedit. læ machinis detonare incipit. Ast Bernhardus
24. Maji. Dux, ne ab hoste circumveniretur, aut trans Danubium includeretur metuens, cum urbem pedite sub Hasvertio & Brinkio tribunis firmasset, inde discedit; & quia transitu ad Kehlheimum uti propter viciniam hostis non audebat, Formingæ
26. Maji. Danubium ponte navali transit. Miserat Ferdinandus bis mille equites postremum agmen carpturos, qui acriter repulsi nullum operæ pretium fecerant, nisi quod Fridericum Levvium subtribunum interciperent. Dux Neumarcum tendens fame confectos suos commeatu Noriberga submisso refectum ibat, simul Hornium solicitare non cessabat, ut copias secum liberandæ Ratisponæ jungeret. Ast hostis Duce Bernhardo digresso, sexaginta amplius tormentis in Aulæ oppidum tanto impetu fulminabat, ut fragor Weidæ undecimo inde milliari audiretur. Magna quoque globorum ignivomorum vis fere citra noxam injecta. Post ruinam editam, in opus cornutum bis mille quadringenti pedites ter repetito impetu assultant, toties acriter repelluntur, trecentis cæsis, quos inter summus vigiliarum præfectus Dietrichsteinius, Tribunus Philippus Breunerus, subtribuni Philippus Corascus, & Godofredus de Salis, aliique ductores saucii in oppidum trahuntur. Suecicus miles tanto pugnæ ardore flagrabat, ut aliqui è vallo ad hostem transilirent; quorum duodecim non amplius ea pugna desiderati. Sed Laurentius Kaggius urbis præfectus refecto raptim vallo, interius ad pontem opus cornutum abscindit. Mox 26. Maji.
eruptione facta hostem non sine damno accessibus 29. Maji.
expellit. Eundem quoque cornutum opus denuo assultantem pari successu rejicit. Unde cum hostis videret, hoc loco se nihil efficere, obsessis omnes huc vires conferentibus, cum maxima exercitus parte Danubium transit, ipsam urbem omni vi aggressurus.

1634. Oppidum Aulæ oppugnatur.

Hornius Uberlingam frustra tentat. §. 52. Interea Hornius post captam Memmingam, Uberlingam aggreditur, ac mox accessibus factis, ruinaque edita assultum tentat, quo miles
14. April. jam in oppidum penetraverat; sed incertum unde
17. April. orta confusione repellitur. Postridie assultus incassum repetitur, reparatis per agrestes intus ruinis. Cum impetus non succederet, cuniculi tentantur, qui per præduram humum tarde procedebant. Et interea ad duo militum millia per lacum ingressi oppidum erant. Igitur satius visum obsi-
16. Maji. dium solvere. Ut tamen ad lacum Bodamicum pes figeretur, Buchornum excitatis raptim muni-
Buchornum munitur. mentis firmatur, commodo portu; simul navigia ibi struebantur cogendis lacui adsitis oppidis. Inde quanquam copias ex Italia adventantes observare jussus esset; tamen præponderante Ratisponæ conservatione, Bernhardo Duci succursurus, Augustam vertit, si quid nocumenti hostibus, antequam Italicæ copiæ adventarent, inferre, aut proposito istos suo avellere posset. Ne tamen tria hostium millia ad Bregentiam collecta structuram apud Buchornum turbarent, quatuor militum millia sub Canofskio tribuno ibi relinquebat.

Rheinfelda acriter se defendit. §. 53. Sed & in Alsatia prosperos hactenus Suecorum successus sistebat obsidium Rheinfeldæ, quam Mercius tribunus consilio providus, manu strenuus propugnabat, omnemque Suecorum vim non dit. sine horum clade eludebat; tanto obnixius, quod dum heic luctantur, interim eorundem impetus à Brisaco averteretur. Quo oppido tamen Rheingravius per vicina præsidia commeatum arcebat, jussus etiam ab Oxenstierna diligenter observare, ne tertius quispiam procus ea sponsa potiretur; quod Galli oculos ad idem oppidum adjecissent. Eodem tempore Schlettstadii periculosa proditione 2. Maji.
detecta, autores pœnas dedere. Ad Inferiorem Hallenburgum à Suecis opprimitur. Rheni tractum præfectus Suecicus arcis Dillenburgensis, Schvvartzenbergium tribunum cum
18. Maji. quinque equitum turmis, septuaginta peditibus Hallenburgi, ditionis Coloniensis oppido noctu opprimit portis petarda disjectis, ac plerosque cædit, capitque, nisi quod tribunum cum paucis quibusdam tenebræ occultarent.

Gesta per Westphaliam. §. 54. In Westphalia Gleenius Ligisticus Dux, postquam Suecos ad VVarendorfum evaserat, assumtis Bœnnigshusii, & aliis hinc inde sparsis copiis validum exercitum coëgerat; quo apud Saltzcotam lustrato, Paderbornæ minari videbatur. Sed 1. April.

1634. mox cum quibusdam equitum legionibus Visurgim vado transmittit, Holtzmundamque diripit, ac ad istam fluminis ripam duo millia septingentos equites disponit, ne ibi Huxteræ subsidium ferri posset. Contra Georgius Dux Kingium tribunum cum equitum ac dimacharum manu exploratum miserat; cui relatum fuerat, quingentos duntaxat hostium cis Visurgim Beveræ hospitari. Hos dum oppressum tendit, tres hostium legiones ordinibus explicatis offendit, in quas acriter invectus, versus alias tres legiones easdem propellit.

Ligistici ad Huxteram vapulant.

Quæ initio gradum firmare visæ, mox irruentibus fortiter Suecicis fugam pariter capessiunt, ita ut à Bevera ad vadum apud Luthringam campus mortuis consterneretur: ne paucos ex iis, qui sylvis se abdiderant, reversi Succi cædebant. Multi quoque Visurgi hauriebantur. Sex ibi signis multisque impedimentis & captivis Succi potiuntur; ipsi non supra viginti desiderant. Ea clades quidem hostem avertebat, quo minus Hildesiæ liberationem tentaret. Non eo secius tamen Huxteræ vis admota, quam miles juxta ac oppidani spe certo venturi auxilii strenue defendebant, parum honestas deditionis leges oblatas adspernati. Unde hostis oppidum assultu irrumpens, non militi, non civi parcere, impuberibus quibusdam trucidatis. Mortuorum corpora quingenta in Visurgim projecta. Vix triginta cives latebræ texere. Pons corruptus, & oppidum penitus direptum deseritur. Hinc Gleenius in Westphaliam adversus Hassos sub Melandro Duce tendit, qui Landgravii jussu copias cum Georgio Duce junecturus erat. Is dum Hervordiam it, Cratzensteinium tribunum cum duodecim turmis explorandi causa præmittit.

5. April.

Huxtera expugnatur. 10. April.

Hassiaci vapulant.

Qui quanquam è captivis intellexisset, hostem universis cum copiis in propinquo esse, per horam adhuc ibi moratus à supervenientibus opprimitur, ipse cum plerisque captus, in hostium potestatem pervenit, paucis ad suos elapsis. Et vix Melander Hervordiæ adpulerat, cum Gleenius ibi adest, eundemque itinere ad Georgium Ducem excludit. Eodem tempore Monasterio progressa manus, Hassiacos Betcumi securius agentes subito opprimit.

15. April.

§. 55. Ast Georgius Dux Ligistarum irruptione excitatus, castris ad Hamelam positis, legiones suas & quidquid Hildesiæ obsidio subtrahi poterat, Stalhantschiumque cum Suecis & Finnis equitibus ad se evocat. Mox cognito Melandrum Hervordiæ tantum non circumsideri, raptim ipsi suppetias latum proficiscitur. Sed hostis pugnæ fugiens, relicto Melandro, in Comitatum Rietbergensem recedit, ac isti spatium dat ad Georgium Ducem in Lippiensi Comitatu penetrandi; qui tamen solum equitatum secum adduxerat, absque peditatu & machinis. Namque is Landgravio discors Hassos quidem hosti eripere, non tamen copias cum isto sociare volebat. Quas inter adversariorum simultates Gleenius haut quicquam deses Hammum & Lunam Lippiæ adsita oppida nullo resistente occupat, ac insigni præda ibi potitur. Eidem quoque Chamena & alia minora oppida se dedunt. Inde in Monasteriensium gratiam, ut à Suecis illum præsulatum purgaret, Cosfeldam oppugnare constituit. Illi progressus hostium, simul quia Oxenstierna æmulationem inter Principes mollire laborabat, permovere tandem Ducem, ut copias suas Hassis apud Susatum sociaret. Juncti Cosfeldam properant, manum cum hoste conferre avidi. Sed hic nuntio de istorum adventu accepto pridie relicto obsidio discesserat, Bœningshusio cumprimis prælium avertante, ad quod tentandum Gleenius proclivis fuerat. Suecici tamen Hassique quantum poterant abeuntes consectati extremum agmen carpunt, multasque peditum centurias, equitumque cædunt, quos inter septem turmarum præfecti, nec modicam impedimentorum partem capiunt. Et si per difficiles vias hostem à latere invadere licuisset, maxima clades eidem imminebat. Cæterum quia hic paulo ante proclamari jusserat, ne cujus Hassi vitæ parceretur; hi par pari referentes, quoscunque deprehendere poterant, trucidabant. Apud Lunam demum loco valde opportuno consistebat hostis. Sed propinquantibus Suecis Hassisque propere per id oppidum, pontemque in alteram ripam transgreditur. Nec ibi pedem firmare ausus concubia nocte tormentis, adparatuque bellico partim relictis, partim flumine demersis, trepidus inde facessit, plerisque peditibus dispalatis, ut vix duodecim centuriæ ipsi remanerent. Porro cum crederetur Ruram versus, Rhenumque se recepturus, Suecici vado Lippiam transeuntes ipsum statim insequi constituebant. Sed transgressi cognoscunt eundem Hammum refugisse. Cum autem Lunam insideret subtribunus Landsbergius cum duabus equitum turmis, sexcentis peditibus, hunc à tergo relinquere consultum non ducebant; & magnis itineribus viri & equi defatigati quiete aliquot dierum indigebant. Igitur Lunæ vis admota, quam recenti adhuc fuga consternati præsidiarii statim dedunt sat duris conditionibus: ut inermes sine equis & impedimentis Unnam deducerentur. Sed præter ducentos quinquaginta, omnes Suecicæ militiæ ultro succedebant. Inde Suecici Unnam cujus præsidium Coloniam aufugerat, Werlamque progrediuntur. Ibi cum intellexissent, hostem apud Hammum loco commodo inter Hasiam & Lippiam fluvios consistere, ipsis in exhausta regione atterendis, Georgius Dux, & Melander Werla moventes Hammum tendunt, ac statim tormentis in hostis castra detonant; qui mox in oppidum se proripit, ac inde per noctem trans Lippiam trepidus Monasterium versus profugit; & cum Suecis non statim pons in promtu esset, unius diei iter anticipans, in turum se subducit. Patebat jam satis, id ab hoste agi, ut hinc inde vagos Succicos per ditionem Monasteriensem plane vastatam circumductos attereret, ipse apud Hammum in hanc aut illam Lippiæ ripam pro lubitu transiturus. Igitur Suecici Hammum aggredi statuunt, ejus commoditatem hosti erepturi, aut ad prælium eundem adacturi, ac pleroque equitatu in Monasteriense latus trajecto, cum peditatu altera ex ripa statim accessus moliuntur. Præfecto oppidi Seibelsdorfio mille peditibus, duabus equitum turmis succincto fiducia erat, sex minimum septimanas obsidium sustinere: interea Gleenium contractis aliunde copiis auxilio venturum; eoque oblatas deditionis leges adspernabatur. Sed mox per certum hominem Succis locus ostendebatur trans Lippiam tenui tunc alveo fluentem, ubi per molendinum accessus ad portam patebat, quo loco hostis nihil periculi metuebat. Igitur tribunus San-Andreanus post mediam noctem eo mittitur, cum interim Suecici in diversa parte assultum simulant avertendo hosti. Ac succedebat consilium, tresque portæ totidem petardis disjiciuntur: mox totum agmen præsidio ne quidquam resistente, oppidum irrumpit. Heic plerique hostium terrore perculsi latebras circumspiciebant; pars ante templum in foro se collegerant, sed irruentibus equitibus disjiciuntur. Quartam quasi partem ferrum absumserat; reliqui cum præfecto captivitatem subiere. Hassiacorum tres tantum cum uno architecto militari occubuerunt. Capti nuper Hassiaci ductores, & erepta tormenta recuperantur. Sed quod noctu irruptio fieret, miles

1634.

Gleenius Hammum & Lunam occupat.

1. Maji.

Idem consistere non audet. 6. Maji.

8. Maji.

Luna recipitur à Succis. 9. Maji.

11. Maji.

14. Maji.

Et Hammum. 15. Maji.

16. Maji.

1634. miles à direptione oppidi contineri non potuit.

Succici ad Monasterium hostem frustra tentant.

§. 56. Redacto in potestatem Hammo, ac toto Lippia fluvio, Georgius Dux, & Melander victoriam persecuturi in Monasteriensem præsulatum vadunt. Quos hostis expectare non ausus sub Monasterium oppidum se recipit, ac pedite intra

21. Maji. mœnia immisso, equites sub tormentorum jactu continet, nulla pugnandi cupidine ostensa. Igitur cum pabuli ac commeatus inopia, diu ibi hæ-

22. Maji. rere Succicos non pateretur, hostem eo loco depellere, aut vi in urbem rejicere constituunt. Sed qui primum agmen ducebat Scharfius subtribunus cum ducentis equitibus, à peditibus hostium, qui per fossas latitabant, acriter exceptus ipse cum tribuno Cratzensteinio, nuper captivitati erepto, ac Eppio capitur, plerisque equitum cæsis. Unde cum Succici duces deprehenderent, eo loco aditum ad hostem non dari, receptui canunt; quibus dum hostis acriter instat, non sine jactura repellitur.

25. Maji. Inde Ludingshusam versus recedunt; quam tormentis verberatam ad deditionem sine exceptione

30. Maji. compellunt. Ibi ad eos Batavicæ copiæ, quater

28. Maji. mille quingenta capita explentes, accedunt, par officium, quod superiore anno acceperant, re-

Batavicæ copiæ Succicis jungunturlaturi. Erat iste miles Batavicus egregia specie, sed molestiarum belli Germanici insolens, hec aquam bibere doctus; unde multi morbis correpti periban; reliqui stipendia more Hollandico poscebant. Unde statim adparebat, ejus militis exiguum fore usum, ni propediem insignis aliquis conatus suscipiendus esset.

Banerius Francofurtum expugnat.

§. 57. Ad Albim Joannes Banerius ex utraque Saxonia exercitum collegerat, quo ut versus Oderam & Silesiam properaret, Oxenstierna monebat, si forte reliquias Fridlandicæ factionis in usum suum convertere posset. Simul Brandeburgicus Elector Francofurto obsidium circumponi instabat, hoste intus trepido, & adversus præfectos contumaci. Moram tamen aliquam injiciebat, quod Stalhantschium adversus ingruentes Ligistas Georgio Duci subsidio miserat. Quo reverso ex-

8. Maji. peditionem aggressurus, exercitum apud Munchenbergam lustratum octo millia peditum, sex

12. Maji. equitum complere deprehendit. Inde Francofurtum petitur, quod Manteufelius præfectus non minore alacritate propugnabat, quam obsessores infestabant. Tandem promotis ad vallum accessi-

13. Maji. bus, & præfecto lapidis jactu sauciato, oppidum in has leges deditur, ut absque signis & tormentis obsessi excederent. E mille tamen Cæsareis, queis abitus permissus, dimidia pars Suecorum signa sequebatur. Inde in Silesiam Felsius præmittitur, conciliandis Provincialium animis, ac ut reliquias Succicarum copiarum ibi curaret. Simul Stal-

28. Maji. hantschius cum majore equitatus parte Glogoviam Majorem adpellens, deditionem oppido impe-

Saxones impediunt, ne Succi Glogoviam obsidere queant. rat, præfecto ferociter respondente. Ast mox sequenti luce quatuor Saxonicæ legiones ad idem oppidum accedunt, eminus id circumclusuri. Id cũ Banerio significatum foret, hic Arnheimio scribit; duos simul exercitus eidem oppido assidere incommodum fore: & cum Succi obsidium cœperint,

29. Maji. se petere, ut is Saxonicas legiones inde avocet, nec suam expeditionem turbet. Ast interim dum

30. Maji. Banerius ad Crossnam satagit, Arnheimius toto cum exercitu adveniens Glogoviæ vim admovere incipit, apud Stalhantschium excusans, non constitisse sibi, ab ipso jam deditionem imperatam. Sed cum hucusque progressus sit, desistere sibi integrum non esse. De cætero cupere, ut alia ratione ipsi satisfiat. Banerius eam contumeliam adversus bellantium morem sibi illatam ægerrime ferebat; nec deerant vires sumendæ statim ultioni, ac Arnheimium inde abigendi. Sed moderatius agendum jam videbat, ne amicitiam cum Saxone 1634.
sat maligne cohærentem plane abrumperet; simul quod manu cum Saxonibus conserta in Brandeburgicis parum fiduciæ collocandum videret. Quorum duces Arnheimio offerebant, si id oppidum sibi traderet, Brandeburgicas copias ipsius imperio subditum iri. Unde equitatum suum revocabat Banerius, & exercitui quietem tantisper indulgebat, quoad ab Oxenstierna alia mandata accepisset, interim Saxonibus, quantum sine Suecorum fraude fieri posset, indulgere certus. Ipse interjecto tempore septingentos, qui Crosnam 2. Junii.
obtinebant, in ordinem redegerat, albisque baculis oppido emissos gregarios per suas legiones distribuerat; solis ductoribus ad suos dimissis.

Per Silesiam gesta.

§. 58. In Silesia Joannes Gœtzius post captam Troppaviam Oelsam invaserat, ac prima vice repulsus copiis auctior vim instaurabat. Oppidum vi expugnatum cædibus, libidinibus, ac rapinis 1. April.
misere habitum incenditur. Artem qui obtinebant centum quinquaginta, violatis deditionis legibus in captivitatem dantur. Contra Briegæ 5. April.
præsidium Olaviam scalis repente admotis cepetat, cæsis quos deprehenderat hostibus; arcem tamen expugnare non poterat. Croatæ Prusnitii hospitantes Wratislaviæ suburbiis ignem injecerant. Id ulturi Wratislavienses, assumtis Succicis Prusni- 7. April.
tium summo mane irrumpentes quinque Croatarum turmas ibi agentes opprimunt; & plerisque cæsis tribunum Petrowicium insigni cum præda captivum abducunt. Ab oppugnanda Oppelia 1. April.
Gœtzius re infecta discedebat, acriter resistentibus obsessis, & quia Saxonicis adventantibus Cæsarei copias suas contrahebant. Saxoniæ quippe Elector 10. April.
exercitu suo ad Torgam lustrato in Lusatiam Superiorem iverat, cujus præcursores novem tormenta Budissinam deducenda hosti eripiunt; fusis qui comitati fuerant. Budissinæ dum copias ad- 22. April.
movet, Cæsarei suburbium incendunt; sed ventus surgens flammam in ipsum oppidum defert, idque in cineres redigit. Periere isto incendio oppidanorum septingenti, quos lamentantes; monente quoque Arnheimio; haut quicquam portis exire concedebat Goltzius præfectus. Qua immanitate licet extrema meritus esset, absque signis tamen ut vastato oppido excederet concessum. 24. April.
Libaviam, Gorlicium, ac Laubam hostis ultro deseruerat; ac Hainæ in Silesia copias contrahebat: in quem Elector Arnheimium vadere, ac prælio decernere jubet. Arnheimius Electore Dresdam reverso Ostervicio progressus Lember- 1. Maji.
gam pervenit, ubi centum equites deprehensos concidit. Eâ re excitatus hostis, Haina Ligniciam se confert, ibique copias suas centum equi- Prælium ad Ligniciam.
tum turmis, quatuor peditum legionibus, constantes in aciem explicat, tormentaque commodo loco disponit, firmato animo Saxones expectans. Arnheimius qui eo usque progressus erat, ut nisi pugna conserta recedere non posset, habito consilio prælium utique committere statuit. Ac initio quidem machinis res gesta, non sine Saxonum jactura. Inde manibus consertis per tres horas acriter pugnatur; tandemque fortiter rem gerentibus Saxonibus hostis in fugam vertitur. In prælii loco quatuor hostium millia cecidere, aliquot centuriæ, cum tribuno Ganschicio, ac multis ductoribus captæ. Victores decem tormentis duobus mortariis, quadraginta duobus vexillis potiti. Plerique hostium Glacium versus fugam arripiebant, qua transibant omni immanitatis genere grassantes. Arnheimius tam præclara potitus victoria, perculso hosti haut quicquam instans, diversus Wratislaviam abit, ibique declarat, Saxoniæ Electorem Silesiæ tutelam, prout anno hujus seculi

1634. seculi vicesimo primo conventum fuerat, susce- 1634.
pturum, eamque in pristinum statum repositurum; certosque deputari postulat, quibuscum super omnibus transigatur. Insuper ut centuriæ aliquot militum in urbem recipiantur, postulat; id quod Wratislavienses abnuebant. Caterum ea victoria Silesiæ Ordines in Arnheimii favorem pertrahebat, etsi vulgus in Succos propenderet; ut reliquæ Duvvalii copiæ ad miseram valde conditionem redigerentur, præcipue postquam is fato
9. Maji. functus esset. Et cum ab Arnheimio hospitia & annonam petiissent, iste ut aut sub tua signa concederent, aut Silesia exirent, postulabat; alia ratione istis consulere non posse testatus. Usque adeo Silesiam sibi suoque militi reservabat, neminem in ejus provinciæ societatem admissurus. Ea de causa quoque omisso hoste Glogoviam Majorem se convertebat, aditum Succis in Silesiam præclusurus.

Saxoniæ Elector cum Cæsare tractatus suscipit.

§. 59. Dum Arnheimius Banerii destinata turbat, Elector interea Succorum hospitia ab initio belli possessa invadit, suisque copiis ditionem Anhaldinam cum Comitatu Barbyensi exclusis Succis vindicat, securus eorum, quæ in Francofurtensi conventu decernerentur. Denique & palam invitante Cæsare legatos suos Leutmericiam mittebat, qui cum deputatis Cæsareis congrederentur. Ferebat tamen, illo tractatu de prævis duntaxat negotiis agi, & ut cognosceretur, quas conditiones ferre aut admittere Catholici velint; viamque adeo Daniæ Regis mediationi, ac communis pacis tractatibus sterni. Idque Regi Daniæ per literas, & Oxenstiernæ per Legatos significat. Invi-
30. Maji. tabatur quoque per Henricum Julium Lauenburgicum Ducem Elector Brandeburgicus, ut & ipse suos Legatos Leutmericiam mittere velit operam daturos, ut caput legitimis membris denuo concilietur, ac dominatus extraneus averruncetur. Qui tamen pronum in pacem animum testatus, Francofurti quam maxime super firma pace agitari; nec ejusmodi peculiares tractatus suspicionibus carere, respondebat.

Gustavi Adolfi exequiæ.

§. 60. Circa idem tempus Ordinum Succiæ conventus habebatur, Gustavo Adolfo, quem merito suo post fata Magnum cognominabant, ducendis exsequiis, quarum splendor ac magnificentia civium facultatibus par, virtutem ac merita in patriam æquare haut poterat. Corpus exanime
22. Junii. Nycopia deductum Holmiæ in templo Equestris Ordinis sacello, cui ipse fundamentum posuerat, conditum. Pompa funebri peracta super variis Regni negotiis decernitur. Christinæ imperium denuo confirmatum, ac ne ipsa de suo matrimonio nisi consensu Ordinum statuat. Sigismundi ejusque prolis exclusio à Succiæ Corona denuo sancita: Forma Regiminis promulgata; ac ut quinque Collegiorum capita tutelam Reginæ & Regni administrationem gerant. Tum de dotalitio Reginæ Viduæ, tractatibus cum Polonis, legatione Muscovitica statuitur, ac ut limites Regni firmentur, classis augeatur, cui fini singulare tributum collaturi erant Ordines; delectusque futuro anno habeantur. Sed præcipua cura circa

Ordinum Succiæ super satisfactione decretum. 29. Julii.

bellum Germanicum erat, cujus honestis ac tutis conditionibus finiendi nullam occasionem recusandam decernebant; ac placebat, Daniæ Regis mediationem ab Oxenstierna admissam. Quæ tamen conditiones pacis ferendæ forent; ob tam multos belli participes, diversaque eorundem studia, ac instabilem Martis aleam in antecessum definiri non posse, sed eas temporibus accommodandas. Circa satisfactionem tres velut gradus constituebantur, quorum primus, idemque Succiæ tutissimus judicabatur Pomerania, tota, aut magna ejus pars, præcipue ora maritima, ac Wismaria oppidum; sed ita, ut cæteri Ordines Brandeburgico ac Meclenburgicis persuadeant jure suo ad ea loca cedere, & aliunde pensationem accipere. Quod si Pomerania obtineri nequeat, Electore ac cæteris quorum interest obnitentibus, ut si nimis presse isti postulato insistatur metus sit, ne Succiæ hactenus amici hostilia induant, ac fœderibus cum hoste impliciti bellum prætii sperati loco Succis meditentur, jus quod in Borussiam obtendit Imperium esse perendum, ea lege, ut in plenam & tutam ejus possessionem Succia ab Imperio immittatur. Quod si & huic postulato Brandeburgicus reluctetur, aut Germani eo nomine cum Polonis bello collidi nolint, tandem ad pecuniæ summam descendendum, ac hypothecæ loco oppida maritima, partemque Westphaliæ & Bremensem ditionem arcendo inde Dano retinendam. Quod si autem id agi adpareat, ut pro tot impensis, ac profuso inæstimabili sanguine præstantissimi Regum, totque fortium virorum vacuis manibus, & cum ignominia solo Germanico ejiciantur, loca occupata, ac præcipue maritima quantum datur propugnanda, & exitum fatis committendum. Interim ie bello continuando sanguinem ac bona conferre paratos. Tota tamen res ab Ordinibus Senatus fidei ac dexteritati committebatur, pro captu temporum accommodanda. Id decretum Oxenstiernæ statim transmissum. Sed 18. Sept.
paulo post rebus in Germania nutantibus, cum post amissam Ratisponam, ac Russorum cum Polonis pacem Succorum apud Germanos autoritas minuerat, Senatus Oxenstiernæ prioribus mandatis hoc quoque adjicit; si istorum nihil obtineri queat, potius quam separationi, aut bello cum Evangelicis causa præbeatur, amicitia, benevolentia, & auxilio eorundem ad alia Succiæ bella esse adquiescendum, prætensione satisfactionis ad aliud tempus reservata.

Hostis ad Ratisponam nutare videtur.

§. 61. Ast in Germania omnium animos Ratisponæ obsidium averterat; cujus initio Hungariæ Rex plerumque equitatum partim adversio Naba flumine versus Superiorem Palatinatum, partim sub Wertano Ingolstadium miserat, Bernhardi Ducis motus observaturum. Iste Wertanus excursione in Riesam facta Oettingam diripuerat, octingentis provincialium in captivitatem abstractis. Sed propinquante Hornio raptim se Ingolstadium receperat. Quin & ab initio vix judicare licebat, num Ratisponæ obsidium hosti serio cordi foret. Quanquam enim post frustra tentatam Aulam Danubio transmisso Cæsarei ante urbem castra posuerant: mox tamen iidem cum omnibus impedimentis in vetera ad Regum flumen castra regressi erant, solis Bavaricis ad urbem relictis. Pars quoque equitum Weidam versus dimittebatur. Quam hæsitationem videbatur inferre metus, ne Saxones post victoriam ad Ligniciam Suecis juncti in hæreditarias Cæsaris ditiones irrumperent. Atque ea res Bernhardum Ducem, Neumarci tunc reficiendo exercitui vacantem, in id securitatis dabat, ut tam solicite hactenus quæsitam cum Hornio conjunctionem parum curaret, ac propriis primum viribus niti, inde Banerium minus occupatum respicere institueret potius quam Hornium, cui copiæ ex Italia adventantes observandæ erant. Sed ne interim otiosus desideret, Forcheimum aggredi placebat, quod obti-
Dux Bernhardus Forcheimum obsidet.
neri Circuli Franconici, & Noribergæ plurimum intererat, excursionibus toti viciniæ infestum. Sed dum id obsidium lente procedit, ac varia per impedimenta parum ibi proficitur, tandem Ratisponæ periculum re infecta, & exitiosa cum temporis jactura id solvere subigebat. Hungariæ quip-

pe

1634. Ratisponæ obsidium.

pe Rex præter Ducis opinionem incredibili cum ardore eam urbem oppugnare cœperat, tormentis, ignivomis globis, accessibus eandem premere, suosque hortatu, præmiis, pœnisque incitare; nec pulveri tormentisque aut militi parcere. Nec segnius resistebat Laurentius Kaggius continuis eruptionibus hostem fatigans, quas inter tres

1. Junii. 14. Junii. præcipue memorabiles, quarum prima centum quinquaginta; altera totidem; tertia quadringentos gregarios cum Strasoldo tribuno, ac pluribus ductoribus trucidaverat. Annonæ affatim erat; sed corruptis aquaticis jumentaria molendina adhibebantur. Simul pyrio pulveri conficiendo mola instituebatur, suppetente in urbe materia. Cæterum cum Kehlheimum oppidum subvectionem Ingolstadio impediret, ac commodam liberandæ urbi viam præberet, Altringerus eo cum legionibus aliquot mittitur. Qui oppidum id servabat Fridericus Rosa cum sua legione, jam antea Duci significarat, sibi non ultra quinque dies cibaria

Hostis Kehlheimum capit.

18. Junii. supperere. Ista quominus à Duce inferrentur, hostis oppido circumfusus impediebat. Unde mox iste Cratzio cum quibusdam legionibus ad eminus includendum Forcheimum relicto, cum reliquo exercitu ad servandum Kehlheimum properabat. Sed eo jam hostis potitus erat malignis deditionis legibus, traditis vexillis & tubis. Unde gregarius miles partim ad hostem transire, partim Neumarcum delatus obsequium exuere, velut soluta cum ademtis vexillis fide, ut tota illa legio dissiparetur. Ea res Ducis animum mire confundebat, conatu circa Forcheimum, & Kehlheimum irrito, ac difficili jam Ratisponæ liberatione. Morbi quoque & desertiones ad tria millia de ipsius exercitu diminuerant; ductoribus insuper defectu stipendiorum ægris. Quod autem semel Forcheimo movisset, eo redire iterum nolebat; sed Schvvabacum tendens quid susciperet incertus animi pendebat. Interea hostis ad Ratisponam omni parte assultum

20. Junii. 26. Junii. tentaverat; quem obsessi acriter repulerant. Mox copias ponte navali in superiorem Danubii insulam immittit, ac excitatum ibi castellum impetu expugnat, cæsa, præter unum centurionem, quæ ibi servabat cohorte. Inde inferior quoque insula occupatur, Succis de ponte incassum repugnantibus. Ita cum illis, qui Aulam defendebant, terga ad ictus paterent, ac eodem tempore hostis munimenta extrinsecus assultaret, Sueci per angustum pontis aditum non sine jactura in urbem se recipiunt. Ea occasione hostis toto lapideo ponte cum adjectis turribus usque ad pontem pensilem potiebatur; & suggestibus aliquot in utraque insula excitatis, Præprunnensem præcipue portam, adsitumque propugnaculum infestabat. Nec prohibere obsessi quamvis omnibus connixi viribus poterant, quo minus indies hostis munimentis propinquaret. Quem tamen & ipsum non modicæ premebant difficultates, quotidie multis ferro, morboque absumtis, aut signa deserentibus, & arcta annona. Nec is eo secius destinata pertinaciter urgebat, jactans, malle se totum exercitum consumere, quam obsidium solvere. Tum extrinsecus castra munimentis circumdata, arcendis Suecorum subsidiis. Ac ut Bernhardo Duci eo majore circuitu opus foret, Neuburgum valido præsidio, ac toto Bavarico equitatu firmatur. Obsessi contra dum mendicabula urbe expellunt, astutum & fidum puerum pariter emittunt, Duci de conditione urbis relaturum, ac ne suppetias ferre moretur. Quo ad Ducem penetrante, is omnes cogitationes ad liberandam urbem conferebat, sinistram apud socios famam metuens, Ratisponadeserta. Et quanquam hactenus ex Oxenstiernæ consilio ope Saxonicorum & Banerii hostem distrahere, aut Ratisponæ liberationem tentare constituerat, Hornio ad tuendam Sueviam relicto: tamen metus urgebat, ne hostis irruptionibus, quæ alibi fierent, insuper habitis, proposito suo pertinaciter inhæreret. Et vix ita cito adesse Banerius poterat, quam necessitas urbis requirebat, nec exercitum magnis itineribus lassatum hosti objicere tutum erat. Cum ergo in conservatione ejus urbis summa rerum verteretur, Hornium in societatem solvendæ obsidionis adsumere placuit. Nec enim Italicæ copiæ ita facile Superiorem Sueviam perruptura videbantur: & Franconiam interea Cratzius defensurus erat, quoad Banerius adventaret. Hoc consilio capto recta Danubium versus tendit, præmisso ad Hornium, qui de adventu ac destinatis suis ipsum certiorem redderet.

1634.

Inter Hornium & Bernhardum Ducem de conjunctione agitata. 4. Junii.

§. 62. Hornius interea lustrato apud Memmingam exercitu, Augustam versus abiturus erat, misso qui Bernhardum Ducem moneret, cum ob Italicas copias ipse diu à Suevia abesse nequeat, ut Dux Ratisponæ liberationem, si videatur, maturet. Ac cum sibi longum sit in Superiorem Palatinatum ire, exposita interim hosti in prædam Suevia, Ducem, si Franconiæ cautum judicet, in Bavaria secum commode copias juncturum; ac antequam Italicus exercitus adveniat, vel recta in hostem iri, vel ad Isaram locum capi intercipiendo commeatu, tum superiorem Austriam solicitari posse. Unde futurum, ut hostis vel obsidium plane solvere, vel partem exercitus in tutelam Austriæ mittere cogatur. Hoc consilio Memmin- 7. Junii. ga movens cognoscit Wertanum in Riesam irrupisse. Unde & ipse statim cum equitatu eo adproperat, num istum deprehendere possit. Sed is audito Hornii adventu repente in tuta se receperat. Igitur omissa ea excursione recta Augustam tendebat, ubi reversus à Bernhardo Duce nuntius referebat; Hornii judicio relinqui, quomodo res sit suscipienda. Ast ipse regionis, & quis ad obsessos aditus ignarus, simul Duci præscribere nolens, denuo ipsius, cui de istis melius constet, sententiam exposcit. Interea cum hucusque pro- Hornius gressus esset, superato Lico Aicham opprimere Aicham constituit; ac cum equitatu Bavariam persultat, vi opprimit. confundendo hosti, utque statum Ratisponæ ex- 11. Junii. ploraret. Trecenti, qui Aicham obtinebant, initio spe auxilii defensionem tentant; sed eo mox desperato se dedunt, salvis duntaxat gladiis discessum pacti; etsi plerique gregarii Succorum militiam sumerent. Porro ut Aichæ subveniret, Wertanus jam intra duo milliaria suggressus erat, Hornii stativa repente oppressurus. De quo cum Hornius è quibusdam captivis intelligeret, ipse cum universo equitatu eo properat, ut insidiatorem intra proprios cassis involveret. Et successisset consilium, ni præcursores Suecorum ferocius ruentes hostem adverrissent. Subtribunus tamen Helmoldus Wrangelius apud Dachaviam Corpusium tribunum cum octingentis Croatis deprehensum male multat, plerisque cæsis, nonnullis captis. Aichæ ad Hornium à Duce Bernhardo missus cum literis accedebat; quibus hic, se Forcheimo re- 18. Junii. licto copias ipsi juncturum significat, modo Hornius Duci caveat, se tres minimum septimanas ipsi sociatum mansurum, annonam ipsius exercitui suppeditaturum, ac transitum Danubii ad Neoburgum obtenturum; ut eo certius sua consilia cum Hornio conformare queat, ac ne gratis Forcheimum deseratur. Heic vero mirum videri Hornio, à Duce, qui antea tam solicitè ipsius conjunctionem solicitaverit, nunc ultro difficultates moveri, præscriptis conditionibus, quas præstare penes se non sit. Neque enim ad certum

tempus

1634 tempus ut se adstringeret, patiebatur status rerum in horas mutabilis, & quod facile plus alio loco negligi, quam heic profici posset. Neoburgum quoque paulo remotius, nec annonæ ibi copia: & palantes nostros hostilia circum præsidia, ac persultantes omnia Croatæ excepturi erant. In proclivi quoque hosti fore expedita cum manu Superiorem Sueviam percurrere, & relictas ad Bodamicum lacum copias opprimere. Igitur potius Danubium ad Donavvertam, & Licum ad Rainam transeundum. Commeatum se bona fide cum ipso partiturum. Quod si nulla Ratisponam necessitas urgeat, sibi non consultum videri copias jungi, aut quæ alibi in manibus teneat emolumenta dimitti. Interim omnia in expedito habenda, ut statim si opus sit invicem auxilium sibi ferre queant. Atq; inde Hornius cogitationem de conjunctione cum Duce ipso solicitante susceptam seponit, postquam eandem isti parum cordi è motis difficultatibus judicabat. Eoque Landsbergam ad Licum tentare instituebat observandis ibi Italicis copiis. Sed vix Aicha progressus erat, cum hostis novum oppido præsidium immittit, ac à tergo ipsum carpere incipit. Simul Altringerum & Werranum non procul consistere audierat, oppido subsidium laturos, si denuo invaderetur. Tanto alacrius Hornius Aichæ, ut prælio occasionem strueret, ingruit. Cum ter licet monitus præfectus deditionem pertinaciter abnueret, oppidum impetu expugnatur, milesque & quicquid oppidanorum in armis repertum cæditur, tandemque invito licet Hornio tectis flamma immittitur. Præfectus autem quia absque missione quondam à Suecis ad hostes transierat, ac nunc stolida ferocia tot cædium causam dederat, ad pontem laqueo suspenditur. Inter ista Hornius ex improviso literas à Bernhardo Duce accipit nuntiantes, eum recta Donavvertam tendere, ut ipsi junctus laboranti Ratisponæ subveniat. Unde Hornius statim Donavvertam advolat, super tam repente mutato consilio cum isto collocuturus; simul alia destinata omittit, copiasque cis Licum circa Augustam disponit. Et optaverat quidem Hornius, prídem Ratisponæ subventum fuisse, Kehlheimo nondum capto, & antequam hostis castra muniisset. Nunc urbs liberari citra prælium non poterat, quod declinare hosti intra munita castra considenti facile erat. Premebat insuper annonæ inopia, copiæque Italicæ jam in Tirolensem provinciam pervenerant. Quia tamen ita repente Dux accesserat, ut aut cum ipso progrediendum foret, aut in his oris fame pereundum, prope invitus ad iter cum eodem in Bavariam suscipiendum accingitur. Is igitur aliquot legiones relinquit tuendæ Sueviæ, tum Rheingravio mandat, ut omissa Rheinfelda ex Italia venientes legiones observet, ac si eas in Sueviam irrumpere pateat, assumtis ex Alsatia legionibus huc tendat, & cum manu ad Bodamicum lacum se conjungat. Suadebat quoque mature è Saxonia & Westphalia exercitum contrahi, fulciendis Superioribus Circulis, si quid adversi ipsis accidisset: utque Augustæ de annona prospiceretur, cui summum à fame periculum imminebat, si re infecta è Bavaria recedendum foret.

Dux Bernhardus improviso se Hornio jungit.

Ratispona deditur.

§. 63. Dum ita Suecici duces junctis exercitibus in Bavariam tendunt, jam Ratisponæ extrema admovebantur. Sub finem namque Junii Gallasius Caggio apertas literas, sed oppidano Senatui obsignatas miserat, quibus isti honestas deditionis leges, oppido Cæsaris gratiam offerebat. Sed habito consilio tubicini præter testimonium reddita rum literarum nihil responsi datum; nisi quod Caggius exprobraret, contra belli morem obsignatas literas fuisse missas. Igitur hostis magna vi

28. Junii.

1634 obsidium urget, insuper habita Suecorum in Bavariam irruptione; cum satius duceret, aperta Provinciæ semel in prædam hosti concedere, quam omissa Ratispona novas quotidie irruptiones ex urbe metuere. Mittebatur tamen è castris valida equitum peditumque manus, firmandis oppidorum præcipuis, & ut quantum possent Suecis resisterent. Italicæ quoque copiæ decem peditum, duo equitum millia explentes, quæ per Vallem Tellinam & Tirolenses aderant, ad Oeni ripam disponebantur, ne quid Suecis commercii cum superioribus Austriacis esse posset. Ast in urbe non tam animus obsessos, quam pulvis pyrius deficiebat, cujus non amplius trecentos sex centenarios Bernhardus Dux ibi discedens reliquerat, quorum vix quinquaginta adhuc supererant; quanquam proximo mense per eruptiones non tubis, sed hostis res gesta fuisset, omnesque inutiles displosiones vetitæ forent. Igitur Caggius vocato consilio ostendit, quam prope urbi hostis successerit, utque ruinas diversis locis facere cœperit. Quod si idem assultum continuet, uti transfugæ retulerant, metuendum esse, ne in medio pugnæ fervore pulvis deficiat; præsertim cum proximo assultu triginta sex centenarii absumti fuerint, ubi tamen majoribus machinis, quod in decretario assultu necessum sit, usus non fuerit. Unde de Consilii sententia aliquot dierum induciæ petitæ, per quas Francofurtum ad Oxenstiernam mitteretur, quo aspera mandata revocentur, queis mori potius, quam urbem dedere jussi fuerant. Id dum agunt, hostis munimento cornuto ad portam Præprumnensem assultum frustra dat; quo durante Gallasius inducias abnuit, honestas deditionis leges denuo offert. Advocato Consilio ostendebatur, triginta novem duntaxat centenarios pulveris supersse; & cum unam intra horam uno loco sex centenarii sint absumti; quid futurum, si cras aut perendie hostis circumcirca assultet? Placebat igitur, à Gallasio spatium ad deliberandum peti; qui ad paucas tantum horas cessationem ab armis annuebat. Unde tertia vice consilio convocato ostenditur, decrescentem in horas pulverem suppleri non posse, cum singulis diebus nonnisi quini senive centenarii confici queant: hostem ad Præprunnensem portam in vallum penetrasse, ruinamque edidisse assultui opportunam, qui continuato impetu ob defectum pulveris vix repelli queat. Igitur omnium suffragiis deditio decernitur; adstipulante etiam urbis Senatu, modo & civibus caveatur. Interrupti tamen semel tractatus, cum super conditionibus non conveniret, & ad vim reditum. Tandem Caggius honestas tam militi, quam oppidanis conditiones pactus urbem dedit; cui à Senatu testimonium fidelis & strenue navatæ operæ præbetur, ac quod in deditione illibatam urbis libertatem conservarit. Præsidium, quod non plane bis mille capita præter ductores implebat, cum initio obsidii ter mille octingentos computatis ductoribus superasset, Noribergam deductum, cum ut recta via ad exercitum ire liceret, Caggius nullo modo obtinere potuisset. Ægroti autem & saucii, qui una cum sex tormentis, & plerisque impedimentis navibus Donavvertam devehendi erant, diu detenti, tandem famè plerique mortui, aut sub hoste militare coacti sunt. Ab hoste per obsidium magna vis adhibita; quindecies mille tormentorum ictibus oppidum pulsatum, duo millia globorum ignivomorum injecta, septem assultus tentati. Hostium id obsidium octo millia absumsit, quos inter octoginta septem altiorum ordinum præfecti; præter sex millia desertorum, qui antea passim profugerant.

11. Julii.

14. Julii.

16. Julii.

§. 64. Interea irritam Ratisponæ liberandæ ex- Sueci frupedi-

1634. peditionem moliebantur Succici duces ad Augu-
Ista Ratisponz subvenire tentant. stam juncti, unde per Freisingam, Mosburgumque Landshutæ appellunt, cui deditionem impetrant. Sed quod præter quinque peditum cohortes, tres dragonum legiones oppido immissæ forent, & Altringerus cum magna parte Cæsarei & Bavarici equitatus non procul trans Isaram consisteret, deditio abnuebatur. Igitur vis adhibita, ac biduo post arx cum oppido impetu capta. Tribunus Hindersonius, multique ductores vivi in potestatem venerunt. Equitatus trans Isaram, quid in oppido fieret conspicatus, raptim Ratisponam versus se recipiebat; quicum ne manus conseri possent, festinatim transeundus pons, & pedites direptioni incumbentes impediebant. Eo in tumultu Altringerus in oppido moras nectens cum præ turba se mutuo impellente pontem superare non posset, dum flumen tranare conatur globo trajectus perit. Fuerat is humili apud Lucenburgicos loco ortus, ac prima juventa quorundam Gallorum Baronum famulus, inde scriba, mox per omnes militiæ gradus ad summum ducatum provectus, in expugnatione Mantuæ maximis quoque opibus potitus. Landshutæ insignis annonæ vis reperta, magno famelici militis solatio. De cætero res maximis implicita difficultatibus erat, dum hostis non solum numero militum, machinarumque, & adparatu bellico prævalet; sed & munitis circumcirca castris considet, per quæ viam ad urbem perrumpere arduum erat, ac Italicæ interim legiones à tergo incubituræ metuebantur. Nec deerant, qui in Austriam supra Anasum penetrandum censerent. Sed & heic obstabant Oeni ripam insidentes Hispani, ac ne à tergo Cæsarei toto exercitu ingruerent. Ergo placebat recta Ratisponam ire, fortunamque tentare. Sed cum ad quartum ab ea urbe milliare pervenissent, obviam venit, qui Ratisponam pulveris defectu deditam nuntiaret. Unde irriti Landshutam revertunt. Ubi dum dubitant, quid deinceps agendum, nuntius adfertur, hostium universas copias adverso Danubio proficisci, vel in Wurtenbergicam irrupturas, vel Augusta eos exclusuras. Igitur raptim è Bavaria Augustam contendunt, si hostis Ingolstadii Danubium transiret, ad Donavvertam eidem se objecturi. Quo fine Hofkirchium cum legionibus aliquot præmittunt, ut interim Donavvertam, Laugingamque, simul Norlingam, & Dunckelspulam firmaret. Sed iter Augustam versus cadentes ubertim imbres molestissimum reddebant, non modica exercitus parte consumta, & qui restabant viris juxta equisque afflictis, ut quiete illis quam maxime opus videretur. Ac spargebatur Hungariæ Regem cum suo exercitu in Bohemiam vertisse sistendis Banerii progressibus: Bavaricos id agere, ut apud Landsbergam aut Schongam Hispanis se jungant. Quo nuntio motus Hofkirchius non ultra Augustam processerat; ac Succici duces supervacuum judicantes apud Donavvertam junctim tendere, vastatis circum omnibus, ac nullo pabulo, separatis exercitibus in diversa abeunt. Ac Bernhardus quidem Dux Laugingam tendit, recreandis paulisper suis, ac ut hostem observaret, si apud Ingolstadium transire Danubium vellet. Hornius autem paulo altius ad Licum progressus, commeatum ibi indagaturus erat; & si forte Bavari Hispanicis copiis, uti superiore anno, juncti per Sueviam ad Rhenum perrumpere conarentur, capto ad Illarum idoneo loco eosdem moraturus, quoad Bernhardus Dux, aut Rheingravius auxilio veniret; qui ad Danubium supra Ulmam accedere jussus erat, prout res posceret Hornio, aut Bernhardo Duci jungendus.

Altringerus occumbit.

Landshuta expugnatur. 15. Julii.

7. Julii.

Succi Bavaria excedunt.

1634.

§. 65. Ad Bodamicum lacum digresso Hornio, è Constantiæ, Lindaviæ, & vicinis præsidiis collecta manus Cellam oppidum à Succis infestum oppugnare cœperant; quam Schafelitzkius inde facessere tormentis, adparatuque bellico relicto cogebat. Buchhorni quoque sub Siegrotho tribuno structura navium fervebat; ubi inter alias triremem paraverant, machinarum capacem, cui similis antea in eo lacu vita non erat, quam *Christinæ* vocabulo insigniebant. Et spes erat aliquod ibi operæ pretium faciendi, ni mox alibi collapsa summa rerum minores appendices sua ruina involvisset. In Brisgovia progressa Brisaco manus assumtis è Nigra Sylva agrestibus, Rheinfeldæ obsidium laxare frustra conabatur. Cum enim noctu in exiguam Succicorum equitum turmam incideret, universi tubos displodunt. Quo facto statim agrestes abjectis armis ad latibula sua refugiunt, quos & miles mox insequitur, non paucis in fuga concisis. Eodem tempore quadringenti equites in Burgundia collecti Brisacum irrepere tentabant. Sed prodito itinere ad Hartam Sylvam deprehensi plerique dissipantur, aut cæduntur, ut vix centum Brisacum evaderent. Porro cum qui nuper in Nigram sylvam rejecti fuerant, indies se magis firmarent, ex improviso Rheinfeldæ subventuri, Joanni Philippo Rheingravio à Badensibus rusticis per montem aditus excædibus haut adeo impeditus monstratur; quo is cum equitum peditumque manu irrumpens nihil minus, quam inter ista aspreta hostem metuentes ita perterruit, ut salute petita omnes Brisaco progressi ductores cum trecentis gregariis in Succorum potestatem concederent. Nec eo magis hac spe licet excussi Rheinfeldenses ad deditionem flectunt pertinacia desertorum, oppido capto laqueum metuentium. Qui & ipsi præfectum Mercium clam observabant, ne forte se oppido subduceret: simul cuniculum ad proximum usque Succorum suggestum egerant, quo incenso inter tumultum per obsessores erumpere constituerant. Sed contrario cuniculo acto is conatus irritus fuit. Interim absumtis frumento, jumentisque, venter glandibus & equinis carnibus parce præbitis utcunque placabatur. Nec Helvetii à Cæsare sollicitati, Urbes Sylvestres in tutelam suam recipere, aut Succos Rheinfelda depellere voluerant, extra belli istius consortia manere certi. Circa idem tempus Brisacum quoque fame acriter urgebatur; ac gregarius miles certatim ad Succos transfugiebat, ut Rheingravio spes esset intra paucas septimanas oppido potiundi. Eoque ille invitus, ac repetitis demum Oxenstiernæ hortatibus in Sueviam movebat, tarde quoque auxiliis coëuntibus. Quin & cum Bernhardus Dux, & Hornius in Sueviam regressi forent, præsentia ibi sua parum opus judicans, de isthac profectione cogitationes fere deposuerat.

5. Junii.

Rheinfelda & Brisacum fame urgetur.

§. 66. In Westphalia post Ludingshusam captam placebat Hollandicas copias duce Pinsio adjuncta Succicorum manu Borckemum mitti, sexcentis præsidiariis infestum. Sed Pinsius dum accessus ad oppidum molitur, à Principe Arausionensi mandatum accipit, ut nullo modo à Succicis & Hassiacis se disjungat, nec seorsim hostilia adversus Monasterienses oppida suscipiat. Unde iste statim ab opere cessabat, obsidium plane soluturus, ni ipse Georgius Dux advenisset: quo rem urgente oppidum honestis conditionibus ad

Borckemum capitur.

1634. 16. Junii. Simultates inter Luneburgicos & Hassos.

deditionem compellitur. Inter ista simultates Luneburgicos inter & Hassiacos gliscebant, his quærentibus, ab illis regionem immaniter vastari, incolasque ad extremam paupertatem redigi; Luneburgicis contra arguentibus, eam expeditionem non publico bono, sed privato Landgravii emolumento dari. Unde & iidem languide & cum fastidio omnia agebant, ac Hassiacorum hospitia male habebant, questi insuper legiones suas tertia parte in regione exhausta diminutas. Inter quæ hostis copias suas diviserat, ac Gleenius quidem cum parte peditatus Monasterii persistebat: Bœnnighusius Rhenum versus supplementa inde petiturus ibat, quem immissus à Duce Georgio Beckermondus adsequi haut valebat. Reliquas Horstius tribunus ad Visurgim Hildesiæ obsidio solvendo ducebat. Quam ansam Dux Georgius arripiens, quem alias conjunctionis cum Hassis tædebat cum iis quas adduxerat copiis abscedit, assumtis etiam quæ è Superiore Germania auxilio missæ erant, quarum partem sibi relinqui Landgravius frustra petierat. Quam rem hic usque adeo ægre tulit, ut de partibus plane deserendis, ac ambienda neutralitate cogitaret, ni tractabilem Principis animum Oxenstierna literis placasset. Duce Georgio digresso Pinsius cum Hollandicis copiis Belgium versus remeabat. Eodem etiam Landgravius suos propinquare jubebat, ut si opus foret Hollandorum auxilio fulciri possent. Eodem tempore in diversa Westphaliæ parte Joannes Giesius. Tribunus quadringentos prædones ad Scherbium vicum male multatos dissipaverat.

2. Julii. Hildesia capitur.

§. 67. In Saxonia Hildesiæ obsessi prope ad extrema redacti erant; quibus liberandis Waldeccæ Comes assumto, quem Gleenius Monasterio nuper miserat, equite illuc perrumpere constituerat. Ac jam turmæ Leinam fluvium transierant, cum id ipsum præsagiens tribunus Ericus Andreæ Trana à Georgio Duce è Westphalia ad Visurgim observandum remissus Hamela propere advolat, obsessoribus suppetias laturus. Cujus adventu cognito hostis propere in tutiora se recepit. Eo ipso momento obsessi liberationem sperantes oppido erumpunt, nec parum damni Brunsvvicensibus dant. Ipse quoque Uslarius brachio arreptus trahebatur, ni advolans eques hoste trajecto hunc eripuisset. Tandem, cum frustra super deditione actum foret, Uslarius assultum omnibus partibus tentare constituerat. Sed cadentes confertim imbres, & ingruens hostis prohibebat; qui coacta ter millium manu intra unum milliare processerat, oppidulum Sarstedum, in quo Brunsvvicensium penus erat, & adsitum pontem occupaturus. Quo obtento obsessoribus ultro Hildesia facessendum erat. De hujus adventu mature moniti obsessores, soluto tantisper obsidio omnibus copiis eidem obviam prodire constituunt; ac duarum circiter horarum spatio Sarstedum anticipant, post montem non procul oppido acie explicita. Hostis illuc propinquans & ipse ad proximum vicum aciem instruit, validam duntaxat excursorum manum adesse ratus. Sed cum universas copias advenisse agnosceret, simul tormentis peteretur, per duas horas subsistebat, impedimenta dimittere, ac turmatim recedere incipiens. Quo animadverso Suecici Brunsvvicensesque magno impetu hostes invadunt, eosque semel atque iterum gradum firmantes in fugam propellunt. Hostium circiter mille quingenti cæsi, captique. Erepta sex equestria vexilla, (nam pedes absque signis accesserat,) & quatuor tormenta cum parte impedimentorum. Inter captos tres erant subtribuni, duo vigiliarum præfecti, ac multi alii ductores. Ob strenue navatam operam Trana torque à Duce Georgio donatus est. Durante conflictu cum castra plane deserta essent, erumpentes Hildesienses tuguria incenderant, ac opera demoliri cœperant. Sed mox reversi victores obsidium instaurant. Igitur desperato subsidio, & premente fame, Hildesienses tandem honestis se conditionibus dedunt. Quingenti è præsidiariis ultro ad Suecorum militiam transibant. Enimvero Georgio Duci displicebat, hosti ad extrema redacto tam liberales conditiones datas, & quod concessum foret discedentibus iter Monasterium per media ipsius hospitia capere: quo etiam occasio dabatur clam Mindam irrependi milite valde exhaustam, quam ipse mox invadere decreverat. Igitur alio itinere per Holtzmundam, Huxteramque in Paderbornensem præsulatum iter istis sumendum erat. Cæterum quanquam Georgius Dux è Westphalia reversus præter spem nihil ex Halberstadiensis Conventus decreto in Saxonia confectum deprehenderet, legiones non suppletas, nihil annonæ aut pecuniæ collatum; non eo secius tamen reliqua ab hoste possessa oppida vi, aut eminus posito obsidio invadere aggreditur. Et postquam Uslarius Neustadium expugnandum suscepperat, ipse Mindam conversus interjectam Hamelæ Mindæque arcem Buckenburgum deditione capit. Qui excedebant omnes signa ejus ultro sequebantur. Hinc Mindæ obsidium admovetur. Sed & interim duæ legiones à Lohusio Oxenstiernæ jussu mittuntur, qui Guelferbytanorum excursiones inhiberent, eorumque messem corrumperent.

1634. 12. Julii.

Arnheimius Glogoviam capit.

§. 68. In Silesia Arnheimius Glogoviam facili negotio in potestatem redegerat, præsidio turbido, nec amplis munitionibus tuendis pari, cui permissum sine vexillis abire. Id oppidum cum sibi tradi peteret Banerius, aut ut saltem Basilicam milite suo insidere liceret, Arnheimius præfracte abnuere, non obscure significans, sibi in mandatis datum, totam Silesiam suis hospitiis vindicare, nec in eorum societatem Suecos admittere. Contra idem Banerio persuadere, ut distrahendo hosti, qui Bernhardo Duci gravis imminebat, in Moraviam tenderet, intactis tamen Silesiæ oppidis, & Saxonicorum arbitrio relictis: addito, ni id faceret, se cum Saxonico exercitu inter Oderam & Poloniam substituturum; quicquid damni rebus communibus inde sit proventurum. Contra Banerio absurdum videbatur in Moraviam penetrare, nullo ad receptum idoneo loco capto, & relictis post tergum hostilibus præsidiis. Ac potius ut in Bohemiam junctim iretur proponebat. Nec eo secius Arnheimius ipse ad Banerium Freistadium accedebat, subinde Moravicam expeditionem ingerens, ac semper tamen solicite excipiens, ne is in Silesia quid occuparet, ne ipsam Neissam quidem, qua Olmucium tendenti transeundum erat. Sed cum Banerius nullo modo salutem suam ex aliena libidine suspendere vellet, re infecta discessum. Ac Arnheimius copiis suis trans Oderam versus Poloniam dispositis, Dresdam ipse abiit.

Arnheimius Glogoviam capit.

Idem Banerio, ut in Moraviam abeat, suadet.

Ligistici vapulant.

§. 69. Porro Banerius; num in Silesiam ulterius procederet, deliberabat, pronis in ipsum Silesiorum animis, & Wratislavia commeatum offerente, simul ut ipsi intra machinarum jactum receptum capere liceret. Nec deerant qui suaderent, castris ad Wratislaviam positis expectandum, quid Arnheimius tentaturus sit: præsertim cum & ob ruentes ad finem cum Polonis inducias Suecorum interesset Silesiam in potestate habere.

Banerius occasionem rixæ cum Saxonibus declinat.

1634. bete. Ex adverſo conſiderabat ſibi progredienti Saxonicas copias, quæ trans Oderam hærebant, cum Glogovia à tergo relinquendas; ac inferioris Sileſiæ loca, quæ Succis addicta Arnheimium averſabantur, ſe profecto hujus arbitrio exponi. Metuebat quoque, ne Wratislaviam advolans Arnheimius ad alia conſilia urbem impelleret; neve tandem importunius ſe jactando vim reponendi neceſſitatem ipſi afferret iniquis cauſæ Evangelicæ temporibus. Nec in Brandeburgicis copiis fiduciæ quid habebat, cum Elector non obſcure denuntiaſ-
12. Julii. ſet; ubi diſſidii quid cum Saxonibus eidem ſuboriatur, ſe ſuas ipſi copias haut commodaturum. Atq; eum in caſum ſuis ducibus in mandatis dederat, ut ſi tale quid Succos inter & Saxones exſurgeret, Banerio non amplius parerent & ab ipſo diſcederent. Quæ mandata vetante licet Electore, in vulgus ſparſa, haut parum voluptatis adferebant illis queis ea diſſidia in votis erant. Ad quæ mandata Electorem Suecorum malevoli moverant fictis rumoribus, velut jam Banerius Wratislaviam tenderet, cui apud Baſilicam Arnheimius caſtra ſit oppoſiturus proximam manus conſerendi materiam.
16. Junii. Quas calumnias Banerius ſcriptis ad Brandeburgicum literis acriter retundebat; ac interim Novæ Saltzæ metabatur, expectaturus quid Arnheimius Dreſda adferret. Et quoniam recta in hoſtem tendere negabatur, ſuper tranſitu per Saxonis terras in Bohemiam petendo agitabat. Cum commode ab Electore Legatus Pfiugius adeſt poſtulans, ut Sileſiam ipſi relinquat, ac in Bohemiam potius tendat,
Banerius in Bohemiam tendit. fulciendo Bernhardo Duci, ac liberandæ Ratisponæ. Quod ipſum à Banerio ante cupitum, facile arripiebatur. Mox & Arnheimius advolans ſuper ea profectione cum Banerio tranſigit; qui & ſtatim copias ſuas præter Saganum in Luſatiam ducit, ubi cum reliquo exercitu ipſe Elector agebat. Igi-
11. Julii. tur & Banerius Naumburgo, Griffenbergam movens recta Zittaviam verſus tendit. In itinere nonnullæ Croatarum turmæ, quæ præcurſores Suecorum Griffenbergæ opprimere voluerant, male multatæ, duobus ſignis ereptis. Inde arci Fridlandiæ deditæ, præſidium à Banerio imponitur. Interim Zittaviam impetu expugnaverat Saxoniæ Elector, ad quem Banerius ipſe accedit, de expeditione in Bohemiam junctim ſuſcipienda conventurus. Ubi iterum difficilis nodus objiciebatur. Nam cum Banerius Leutmericiam eundum, pedemque ibi figendum cenſeret, Elector id abnuere, quod Cæſareis Legatis, ibi cum Saxonicis ſuper pace tractare orſis, ſecuritatem promiſiſſet. Igitur cum neuter ſua ſententia decederet, poſt duarum horarum colloquium re infecta diſceſſum. Nec eo ſecius eodem properabat Banerius prævertendo hoſti, ne forte validum illi oppido præſidium immitteret; id ſecum ſtatuens, ut ſi vel expugnare Leutmericiam non poſſet, vel hoſtis tota mole à Danubio ingrueret, trans Albim ad Bernhardum Ducem penetraret, aut cis Albim in Miſniam recederet. Quo caſu Electori neceſſitas adferebatur, ipſi ſuppetias ferendi, ni duos famelicos exercitus in ſuam ditionem attrahere vellet. Enimvero qui Leutmericiæ pacem tractabant Legati, præcedente nocte Pragam abierant, mox Pirnæ congreſſum inſtauraturi. Leutmericiam duæ dimacharum le-
Banerius Leutmericiam capit. giones, una peditum inſidebant. Illorum paucæ turmæ primo Banerii adventu ante oppidum ſe oſtendebant: ſed mox præcipites intra mœnia repulſæ, defenſionemque non auſæ, trepide oppidum deſerunt, ac trans Albim ſe conferunt, ponte poſt
11. Julii. ſe inflammato. Cum ita celeriter pons repatari non poſſet, Banerius, adverſo Albi progreſſus, cum apud Raudniciam hoſtium turmas trans flumen conſpiceret, machinarum jaculationibus ita eas conterruit, ut Pragam raptim faceſſerent. Melnica quoque diffugiente præſidio vacua relicta. Heic ponte celeriter exſtructo Banerius Albim ſuperat recta Pragam iturus, ſi ſolus hoſti par videretur; 13. Julii. aſt hoſte prævalente locum ad Muldam capere, & Saxonem expectare conſtituerat. Quod ſi conjunctione cum Bernhardo Duce opus non foret, in animo erat Viennam verſus tendere, ac hoſti, cui hæc expeditio jam curam injecerat, negotium domi faceſſere. Antegreſſum Banerium Saxones è veſtigio ſequebantur, ac Albim ad Melniccam tranſibant. Interea & Coloredus è Sileſia acceleraverat, 14. Julii. tranſitoque ad Podibroam, & Dauſſinum Albi, cæteris Cæſareis ſub Marrada, & Lamboio ducibus ſe junxerat. In quos Sueci Saxonesque recta ibant, magna ſpe, nullo operæ pretio. Nam in Montem 16. Julii. Album progreſſis aliquot hoſtium turmæ conſpi- Praga neciebantur; in quas cum præcurſores Banerii, qui eo quidquam die primum agmen ducebat, irruerent, illi ſtatim tentatur. ad minus Pragæ latus ſe ſubducebant, ubi prope urbem excelſo loco difficili acceſſu, caſtra hoſtis munierat; unde ferocius ſubeuntes viginti ampli² tormentis excepti, nō ſine damno recedere coguntur. Cum loco tam incommodo irruere in hoſtem vanum videretur, Banerio placebat, ut ipſe tranſmiſſo Mulda veterem urbem milite vacuam invaderet; Saxones interim ad minus latus aſſultum minitantes, hoſtem diſtinerent. Quod conſilium Saxoniæ Elector circa veſperam probabat, exſecutione in craſtinam lucem dilata. Sed poſtera die mutata mente, eidem placebat Melniccam reverti, ac ad Albim ſtativa ponere, eo melius arcendo hoſti, ſi Ratiſpona ſubmiſſis copiis augeretur, quas in horas expectabat. Sic nulla regeſta, Praga diſcedi- 19. Julii.
20. Julii. tur, & Melniccam reditur, ubi Saxones metabantur; Banerius autem circa Leutmericiam copias ſuas diſtribuebat; cui difficiles ſe valde præbebant Brandeburgici duces, deſiderium ad Saxones, aut domum tranſeundi oſtendentes, & iniquis in hoſpitia querelis; quo contagio, ne totus exercitus infectus conſpirationem parturiret, metus erat. Interea cum fama expugnatæ Ratiſponæ increbreſceret, Elector metuens ne tota vi hoſtis in Bohemiam ingrueret, montium jam refugia circumſpiciebat: ni Banerius obſtitiſſet, par ibi periculum oſtendens; ac ſibi digreſſis Saxonibus, in Miſniam quoque eundum fore. Satius igitur judicabat eo quem ceperant loco conſiſtere, ubi facile erat ipſis Albim, & quæ in Bohemia ceperant tueri, ac prout res exigeret, junctim in hoſtem ire, aut in tutiora ſe recipere.

§. 70. Aſt regreſſos è Bavaria Succicos exet- Hornius
citus, cum ob exhauſtos labores, ac inopiam iterum ſe
refectione quam maxime opus haberent, hoſtis Bernhardo
quieſcere non patiebatur. Nam Hungariæ Rex Duci jun-
poſtquam Pragam extra periculum eſſe cognove- git.
rat, paucis duntaxat legionibus in Bohemiam miſſis cum robore ſui exercitus, Bavaricis ſimul & Hiſpanicis copiis ſuffultus Ingolſtadii Danubium tranſibat; quem & ampla Pater poteſta- 2. Aug.
te inſtruxerat in gratiam recipiendi Ordines obſequii hactenus oblitos, ac de privilegiis, ſacrorumque uſu iiſdem cavendi. Ejus itinere audito Hornius, qui vix Mundelheimum proceſſerat, iterum ſe cum Bernhardo Duce Guntzburgi conjungit. Hic Hornii exercitum deterius ſuo habitum conſpiciens, animum fere deſpondere cœperat; & Oxenſtiernam rogabat, ut mature de evocandis ex inferiore Germania copiis cogitaret: id quod tamen, quo minus fieri poſſet, anguſtia temporis prohibebat. Interim Suecici duces pro virili hoſtibus obluctaturi, ad Leipheimum Danubium ſuperant tegendæ Wurtenbergicæ, aliisque Franconiæ, & Sueviæ locis, ac 6. Aug.

1634. ut Norlingæ ſubvenirent. Interea hoſtis poſt captam Donavvertam, ubi magna præſidii pars cæſa fuit, Norlingam tota vi aggrediebatur; ſimul populatores dimiſſi, à quibus Ginga, Ahla, Bopfinga, Heidenheimum, Leipheimum direptæ, ac incendiis deformatæ, Hochſtedum præcipue ſcalis admotis captum omni crudelitatis genere vexatum fuit. In diverſa parte Strozzius, & Wertanus cum novem legionibus equitum dimacharumque Franconiam late perſultantes plurima loca diripuerunt. Sed cum Rotenburgum, Mergentheimum, & Dunckelſpulam Suecorum præſidiis infeſtas fruſtra tentaſſent, propinquantibus Succicis exercitibus in ſua caſtra revocantur. Hi quippe junctim Heidenheimo Gingam iter intendebant, quo à Bernhardo Duce præmiſſus Bellingshuſius tribunus ſexcentos hoſtium cataphractos oppreſſit, ac multis interfectis non paucos cepit. Horum indicio cum cognoſceretur ſparſas hoſtium legiones, ac Wertanum remotius ſtativa habere; nonnulli ſuadebant, occaſione utendum, ac hoſtem, cui nondum unitæ vires, opprimendum. Sed pluribus placebat, Wurtenbergicæ ante omnia proſpiciendum, & ut à tergo ſubvectio annonæ in tuto ſit. Inde Bernhardus Dux cum equitatu Ahlam præcedens, mille amplius hoſtium excurſores occidit, trecentos capit. Poſtera luce primum agmen Bopfingam progreſſum ſupra centum deprehenſos occidit. Heic ſtativa ponere placuit, ac tentare, num excurſiones hoſtis coerceri, Norlingæque ſuccurri poſſet. Igitur mox, qui ibi ſervabant Cæſarei equites, loco altiore depelluntur, ut jam Sueci adjacente ſylva tutoque acceſſu ad Norlingam potirentur. Sed conſilio habito, Hornio aliiſque ducibus haut quidquam viſum recta in hoſtrem ire, quod tenuato agmine per confragoſa ad eundem commoda loca inſidentem eſſet accedendum. Bernhardus tamen Dux, aleam prælii utique tentandam cenſebat, cujus immenſa cupidine miles quoque flagrabat. Nam & ſat negligenter rem apud hoſtem adminiſtrari adparebat, & palantibus paſſim equite juxta ac pedite numeri imminuti. Igitur in aciem diſpoſiti progrediuntur, & Bernhardus Dux, qui dextrum tunc cornu ducebat, loca altiora à levi Hungarorum, Croatarumque, & Polonorum equitatu inſeſſa facile obtinet, & ad Egram uſque fluviolum, qui Norlingam perlabitur, procedit, omnibus qui citra conſtiterant trans fluentum pulſis. Enimvero cum indolem loci conſideraret, in conſpectu hoſtis, qui in altera ripa aciem explicuerat, tranſiri flumen à ſe non poſſe deprehendebat. Cum itaque ad hoſtem perveniri non daretur, oppidum interea inducto milite firmari placebat, quoad Rheingravius & Crarzius advenirent. Unde ad fluminis vadum conſiſtebat Dux arcendo hoſti, dum Hornius ad oppidum accedit, bis rejectis, quæ flumen perrumpere tentarant, turmis, ac inſpectante hoſte ducentos quinquaginta ſclopetarios oppido immittit. Ipſe portæ adequitans, ad conſtantiam oppidanos hortatur, ac cum de panis inopia quererentur, intra ſextum diem liberationem pollicetur, quod eo ſpatio Rheingravius adfore ſperaretur. Interea hoſte velut attonito obſeſſi eruptionem faciunt, & acceſſibus iſtum expellunt, quos magnam partem demoliuntur, ut de integro eidem opera ordienda fuerint. Hoc peracto cum Sueci recederent, hoſtis levem equitatum poſtremo agmini immittit; in quem Bernhardus Dux converſus, præcipitem eum trans flumen redigit, multis interfectis; & major clades fuiſſet, niſi nox pugnam diremiſſet. Jam Bopfingam fere attigerat Dux Bernhardus, ubi denuo Wertanus cum Croatis & bis mille Germanis equitibus incumbit; ſed & is acriter repellitur. Ita citra damnum in receſſu acceptum Succici exercitus Bopfingam iterum attingunt. Heic Vitztumius Hornium monebat, longius tantiſper recedendum, quoad auxilia quæ expectabantur adeſſent. Sed hic abnuere, quod hoſtis ſecuturus, & in eas terras pertrahendus videretur, quas defenſum venerint. Nec ſi Bopfinga relinquatur, propiorem ſtativorum locum eſſe, quam Schorndorfium; unde hoſti januam pandi per Franconiam & Sueviam late ſe diffundendi, ac ſuos inopia laborantes reficiendi. Nec amplius copiis, quas Cratzius & Schafelitzkius adducebant, tutum acceſſum fore. Iſtis quoque digreſſis Norlinga deſperatione correpta intra paucos dies in manus hoſtium conceſſura erat; quæ jam repetitis literis tempus promiſſi auxilii cedere monebat. Et quanquam equites quererentur, pabulum ſibi longius petendum, ac multos à Croatis omnia perſultantibus intercipi: ea tamen ratio tanti non videbatur, ut ideo ſtativa mutanda eſſent; ac iſti firmo ſtipati præſidio pabulatum ire jubebantur. 1634

6. Aug. Norlinga obſidetur.

20. Aug.

11. Aug.

12. Aug.

Sueci ad Bopfingam caſtra locant.

14. Aug.

Sueci Norlingæ militem immittunt.

§. 71. Interim Cratzius, quem Bernhardus Dux ad obſidendum eminus Forcheimum reliquerat, evocante illo id relinquit, exiguo operæ pretio facto; cujus copiæ adjunctis, quas Caggius Ratiſponæ eduxerat, quinque fere millia explebant. Is proximo ante commiſſum prælium die ad exercitus cæteros accedebat. Sed ſero veniebat Rheingravius, qui poſt Rheinfeldam deditione captam pontem incendio abſumptum prius reparaverat, ac opera à ſe excitata ſolo æquaverat, quam inde ſe moveret. Sed & propinqua ſpe Britaco potiundi invitiſſimus Rheno digrediebatur. Tardius quoque acceſſerant à Palatinatus Adminiſtratore promiſſæ copiæ, quas per oppida diſtribuere voluerat Rheingravius, veterano milite indeducto, ut eo validior in expeditionem procederet. Hoc facto cum tandem copias cis Rhenum contraxiſſet, quatuor turmas duce Goldſteinio præmiſit, quæ & prælio interfuerunt. Ipſe quoque toto cum equitatu in tempore adeſſe poterat, ni una pedites adducere voluiſſet. Sed hi laboribus, & fame fracti tardius procedebant, ac ſi Rheingravius digrederetur, metus erat, ne plerique diffugerent, aut proficiſci plane abnuerent. His igitur præmiſſis ipſe cum equitatu ſequebatur, qui duo millia implebat, cum peditum tria millia eſſent, veteranus fere, & egregius miles, magnumque momentum daturus, ni prælium præcipitatum foret, cum paucarum duntaxat horarum itinere Rheingravius adhuc abeſſet. Sed antequam de horum adventu certi quid cognoviſſent Succici duces, poſtremum Norlinga miſſum nuntium per aliquot dies detinuerant; tandemque cum literis in oppidum remiſerant, quibus ut per ſex adhuc dies ſuſtinerent hortabantur. Quod ſi eousque durare non poſſent, miſſo nuntio, aut ſigno dato, de quo convenerat, id indicarent. Tunc enim non expectato Cratzio atque Rheingravio, quos hactenus morati eſſent, ſe omnia tentaturos, ut ipſis ſubveniretur. 1634

Cratzius ad exercitus Succicos accedit.

Rheingravius ſero venit. 19. Aug.

§. 72. Interim hoſtis oppidum indies magis urgebat, cui obſeſſi pro viribus reſiſtebant, ſemel atque iterum eruptione facta, & incenſis obſidentium operibus. Nec modica obſeſſores penuria premebat, qui turmatim excurrebant depellendæ fami. Contra arceſſebantur Hiſpanicæ quæ ex Italia advenerant copiæ, ſi Succi forte oppidum liberare conarentur, viribus integris, animoque alacres, in quibus plurimum fiduciæ collocaverat Ferdinandus. Cæterum digreſſo Norlingam nuntio prima nocte è turri ſignum editur, ſalvum iſtum adveniſſe indicans. Sed ſequenti ſtatum nocte conventum

De prælio ad Norlingam conſultatur. 10. Aug.

1634. ventum extremæ necessitatis signum eadem è turri adparet. Ac cœperat sane hostis diversis è suggestibus mœnia proruere. Heic Bernhardus Dux monere; fidem obsessis datam liberandam, & auxilium maturandum. Contra in tanti momenti negotio Hornius reliquorum quoque ducum sententiam audiendam postulare. Ubi plerisque visum; cum hostis Hispanorum auxiliis jam firmatus sit, Cratzium saltem expectandum, si Rheingravius ita celeriter adesse non possit. Igitur decretum fit, statim atque Cratzius advenerit, qui Gemundam attigerat, promissa Norlinganis repræsentanda. Consultabatur inde qua via liberatio oppidi tentanda. Ubi Vitztumius supremus vigiliarum præfectus censebat: castra Wallersteinum transferenda, ac inde oppido subsidium immittendum. Sed repudiabatur ea sententia quod hoc modo subvectio annonæ à Wurtenbergica impediretur, atque hosti contra in eam provinciam, atque Ulmensium agros excurrendi via panderetur. Ac translatis in desertam regionem castris, Norlingensium fami non posse subveniri. Denique Wallersteinum & Norlingam lata planicies interjacebat; unde si semel oppido propinquassent Sueci, in proclivi erat hosti retrocedentium terga invadere, ac postremum agmen turbare. Igitur placebat; propius Norlingam succedendum, ut tamen exercitus commeatu non excluderetur, nec amicorum regio hosti prædæ exponeretur. Simul missus, qui locum stativis idoneum ad viam, qua Ulma Norlingam itur, in monte Arensberga exploraret. Et quod hostilis equitatus late per vicos distributus esset, nec peditatus temere extra sua munimenta progressurus putaretur, citra impedimentum se è sylva & angustiis viarum, qua transeundum erat, in campum emersuros confidebant.

25. Augst. Decernitur igitur sub vesperam castra movenda, ac tentandum, ut sequenti luce orta destinatum locum tenere queant. Sed quia Cratzius ante sequentem diem adesse non posse nuntiabatur, profectio

25. Aug. ad eundem diem differtur. Quia porro à meridie tormenta hostium repente ad vesperam usque conticuerant, suspicio oriebatur oppidum jam captum esse, aut de deditione agere. Sed emissi sub noctem exploratores captivos adducebant, quorum relatu cognitum, oppidanos assultum depulisse; num autem ulterius vim hostium sustinere possint,

26. Aug. ignorabant. Postero die hostis verberationem acriter instaurabat, eodemque tempus promissi auxilii cedebat; & quia obsessi per tres continuas noctes extremam necessitatem per signa indicarant, dubium non habebatur, quin tardante ulterius auxilio hostis oppido potiturus esset. Quo facto Imperiales civitates, quæ hactenus belli onera sustinuerant, animum desponsuras, Ratisponam nuper ac Donavverta, ac nunc Norlinga hosti in prædam concessa. Igitur priori decreto inhæretur ut non exspectato Rheingravio, qui intra biduum adesse non poterat, oppidum liberaretur. Sed quod hostis ob Hispanicum militem Succicis multum prævaleret, statuebatur, prælio non certandum, sed castra duntaxat propius oppidum admovenda. Sic Arensbergam versus procedunt exercitus;

26. Aug. quorum motum etsi mature sentiret hostis; cum tamen ignoraret, quam viam capturi essent, quietus se castris continebat. Jamque ad stationes vigilum perveniebatur, quæ licet aliquot cataphractorum legionibus constarent, Suecos sylvam egressos impedire non audebant, quo minus aperta camporum capesserent, quod isti primo in agmine selectorum peditum robur, ac minora tormenta secum ducerent: sed in Arensberga firmato pede eos expectabant. In hos Bernhardus Dux, qui primum agmen regebat, invectus, cum

Primus cum hoste conflictus.

initio Cratzii & Satleri legionem repulissent, in fugam eosdem conjicit una cum illis, qui subsidio venerant, ut longe demum à primo loco iterum restitarent. Eo in conflictu hostis Aldobrandinum tribunum, & complures ductores, simul septem signa amittit. Apud Suecos Ohmii subtribunus cadit, Hofkirchius, & Bodendorfius tribunus sauciantur. 1634.

§. 73. Felix hic conflictus secuturæ cladi occasionem præbebat. Nam Bernhardus Dux dum hostes persequitur longius extra Arensbergam profectus, dispositio ibi suo equitatu prius conventa plane negligit; & alium montem sylva obsitum ad dextram situm, à quadringentis Hispanis insessum, per selectos pedites invadi jubet; quibus repulsis Vitztumio mandatum mittitur, ut cum phalangibus eodem ingruat. Hornius tamen optaverat; ex priore consulto Arensbergam montem fuisse insessum, quem una cum collead sinistram posito munimentis includi placuerat; demissis ad fluvium Egram, qui Bopfinga Norlingam fluit, operibus. Quæ intra unam noctem eo provehi poterant, ut deinceps ingratiis hostium munimenta perfici, ac Norlingam via aperiri potuerit. Ea sententia si stetisset, longe secius res casura fuisse videbatur. Nam castris ita positis occasio dabatur oppidum novo subsidio firmandi; simul subvectio è Wurtenbergico & Ulmensi agro in proclivi, ac retro campi pabulo pleni; hoste contra magis coarctato. Nec Ferdinandus Austriacus Cardinalis Infans ultra decimum diem ibi mansurus erat, sed sumto ad Bodamicum lacum, & per Alsatiam itinere, in Belgium cum Hispanicis copiis abire decreverat. Ita spes erat Hungariæ Regis destinata adversus Franconiam & Sueviam in irritum casura. Enimvero qui hactenus Succicis partibus allubuerant successus, multos tanta securitate, & contemtu hostium impleverant, ut cauta consilia velut à segnitie & timiditate profecta cavillarentur, aut quod data opera bellum extraheretur. Et quia initia tam bene se dederant, ac totus hostium equitatus conflictui adfuisse credebatur, parum negotii montis istius occupatio datura putabatur. Quos inter Hofkirchius turbido ingenio vir alte penetrantibus dictis Hornium perstrinxerat: an ne minus fiduciæ quam cæteri habere videretur. Eam ob causam Hornius, ut longius provectæ turmæ revocarentur, & priori consulto inhæreretur, suadere supersedebat, meliorem quam qui secutus est, eventum sperans. Mons iste, qua sylvis inumbratur, angustus est, sed ubi illæ desinunt, planitiem ad dextram, & versus colles castris hostium infestos diffunditur; è qua locus quem Hispani tenebant, ac tota vallis ad dextram telis exponebatur. Unde Succis postquam hucusque processerant, iste mons utique obtinendus erat, quod alias in ea valle per machinas hostium subsistere non liceret. Contra eo monte obtento hostium castra tormentorum ictibus subjiciebantur; quibus si digredi voluissent, facile occasio rem contra ipsos bene gerendi dari poterat. Saltem tuto ibi metari, oppidumque nullo impediente accedere, ac iter Donavvertam versus infestare dabatur, ut vix diutius hosti subsistendi facultas ibi foret. Quanquam autem Bernhardus Dux Vitztumio jam imperasset ad montem istum occupandum contendere; tamen quod hostis adversus ipsum validis catervis consisteret, ac peditum robur inde subducere tutum non foret, simul iste longius ab eo loco abesset, Hornius cum suis id copiis efficiendum recipiebat, quos mature adfore putaverat. Imperatum quippe fuerat, ut ubi ad sylvam Arensbergæ prætensam, viasque impeditas perventum esset, tor-

Hornii consilium negligitur.

1634. menta post ultimum agmen incederent, quo legiones celeriter iter pericere possent. Sed iis mandatis neglectis tormenta ante Hornii equitatum irrepserant, & ingruentes per tenebras hinc inde eversa procubuerant, ut his obstantibus media demum nocte equitatus iste sylvam superare posset. Quæ non postrema secutæ cladis causa fuit, dum hosti hac mora spatium datur cum montem per Hispanos occupandi. Id quod captivi retulere, cum quadringenti illi Hispani, antea incassum tentati, post majore vi admbita statione sua depellerentur. Simul ex eo loco tormenta aliquot in Suecicas turmas explodebantur, ac per tenebras strepitus humum molientium audiebatur. Cum igitur adpareret, circa occupationem ejus montis acre certamen surrecturum, Hornio æque ac Bernhardo Duci placebat, ad vitandas turbas tenebris solitas nihil ulterius, quoad dies illucesceret, tentandum, cum vix duæ noctis horæ adhuc supererent. Nec credebatur hostis intra id tempus munitiones ad justam altitudinem educturus, præsertim cum scrupeta humus ligones ægre admitteret.

Prælium ad Norlingam committitur. 27. Aug.

§. 74. Primo diluculo Hornius cum exercitu suo, qui tunc dextrum cornu obtinebat, adversus montem instructis ordinibus tendebat. Ex illa porro sylva, unde Hispani sclopetarii ejecti fuerant, cava via vepribus septa transversum campum, qua Suecis transeundum, ad tubi majoris jactum secabat. Cui evitandæ ad dextram cum equitatu flectebat Hornius pedite ut recta procederet jussu. Primæ equitum catervæ ad clivum montis disponebantur, ut adversus tormenta & tubos hostium tutæ consisterent, simul peditum latus tegerent, quibuscum prælium ordiri statuerat, quod hostium peditatus intra munitiones eo loco inchoatas consisteret. Verum dum pedes tardius incedit, ipse ad summum montis clivum adequitat, hostium situi explorando, qui alias conspici non poterat. Heic subtribunus Witzlebius seu quod mandata non intellexisset, seu quod progresso ulterius Hornio ea mutata crederet, cum legione prætoria, quæ duabus catervis digesta, sinistrum latus equitum tegebat, in summum montem evadit, & antequam Hornius animadverteret, in phalangem peditum hostilium tribus legionibus constantem fertur. Sed cum legio cataphractorum è latere se ostenderet, in hanc conversus Witzlebius eandem in fugam vertit, & ultra montem persequitur. Accurrentibus tamen aliis hostium turmis, non sine damno, & amissis duobus vexillis repellitur. Unde Hornio necessitas adferebatur, alias ipsi turmas subsidio mittendi, ac conflictus ordinem quem animo conceperat immutandi. Is conflictus fiebat inter hostilium peditum phalanges, grandinantibus machinarum ac tuborum globis, ut non parum læsæ alæ retro ad clivum montis paulo longius consisterent. Inter ista peditatus accesserat, montem ab Hispanis insessum invasurus. Constiterant hi post tria semiperfecta munimenta semilunaria, ad trifolii instar disposita, unde totus mons ictibus exponebatur. Ex his primum, cæteris magis absolutum, qua mons in clivum vergit, positum erat, quod Suecos tuto consistere, ac machinis suis uti non permittebat. Quo occupato hasce recte disponere, majore vi reliquas munitiones adoriri, & monte, in cujus possessione salus eorum sita erat, potiri dabatur. Id munimentum duabus legionibus insessum Hornius duas phalanges ex utraque parte assultare jubet, addito, ut munimentum cepisse contenti hostem non persequerentur, sed commodo sibi loco subsisterent. Fit ab his impetus, & hostis cito pellitur, relictis minoribus tormentis; cadente utroque tribuno Wurmsero, & Salmensi, ac non paucis aliis. Sed dum utraque phalanx pariter munimenta hinc & inde transilit, sibique mutuo occurrit, ordines non parum turbantur: pulvisque ab hoste relictus flamma correptus multum consternationis excitat. Confusos ingens cataphractorum caterva assultans in fugam conjicit: nam qua parte munimentum hosti obvertebatur, apertum erat. Nec ullo modo semel perculsi adduci poterant, ut munimentum aliquandiu ab hoste desertum denuo capesserent. Inde hostium legionibus spatium dabatur ad priorem stationem regrediendi. Harum phalangum fuga facile evitari potuisset, si equitum turmæ istis succenturiatæ statim atque pedites munimentum transiliebant, præsto fuissent. Sed illæ post primum conflictum longius, quam jussæ fuerant, constiterant; nec sum nubes, quid facto opus esset, ductores judicare permittebat. Ergo dum istæ tardius accedunt, captus jam locus amittitur, hautquicquam deinceps recuperandus. Enimvero cum tanti momenti esset montem istum à Suecis obtineri, denuo extrema omnia ad illum occupandum tentantur, recentes phalanges admoventur, pulsarum ordines restituuntur. Sed quia equitatus in sinistro cornu turbatis Ordinibus retro Arensbergam cedere dextro è cornu conspiciebatur, Suecicus pedes animo fractus haut pro pristina virtute se gerebat, nec Hispanos loco dimovere valebat. Interea Turrius Comes cum una phalange, duabus legionibus constante, à Bernhardo Duce dextro cornu subsidio mittitur; sed qui infausto Suecis fato non recta ad sæpius memoratum montem contendit, sed ad sinistram deflectens adversus Leslæum, & Italicas legiones vadit, quas dum numero longe inferior pellere nequit, prope locum capiebat, obsistebatque ne hostilis peditatus sylvam dextro & sinistro cornu interjectam occupare, ac dextrum cornu à latere invadere posset. Ea phalanx diu rem fortiter adversus hostium legiones gerebat, ac ingruentes aliquoties cataphractos acriter repellebat. Qua occasione dum catervæ equitum ipsi subinde subsidio veniunt, equestris quoque pugna incalescit, ac latius diffunditur: in qua Witzlebius subtribunus amissa primo conflictu vexilla strenue ulciscitur. Sed quia Suecі iniquo loco pugnabant, nihil ad summam rei proficiebant, nec hostem persequi poterant, ac post displosos tubos ad clivum montis subinde se recipiebant. Phalanx autem post longum & acre certamen plurimis amissis aut sauciis tandem è pugna subtrahenda, & in ejus locum aliæ legiones submittendæ erant, quæ ex adversa prius pugna adhuc trepidæ eam stationem diutius non tuebantur, hostique viam ad occupandam eam sylvam aperiebant.

Hornius se recipere conatur.

§. 75. Jam per octo fere horas certatum erat, ac Hornii phalanges tot conflictibus, ac quod passim integri cum sauciis ex acie se subducerent, non parum rarescebant; simul nutans sinistræ alæ equitatus non parum terroris cæteris afflaverat. Contra hostis numero longe superior integris catervis subinde fessas mutabat; ac valida manus in subsidiis locata paulatim procedebat. Et post occupatam, de qua hactenus certatum fuerat, sylvam Hornii exercitum à latere ac tergo invadere, ac plane à sinistro cornu abscindere poterat. Unde duces sæpius Hornium monebant, eo loco relicto tutam stationem capesseret. Sed cum receptus interdiu, & conserta cum hoste manu valde periculosus esset, ad Ducem Bernhardum mittitur, qui ejus sententiam exquireret. Hic considerata receptus difficultate primo suadebat, ut quilibet locum suum extrema vi connixus ad noctem usque tueretur. Sed cum parum ultra meridiem dies processisset

1634. cessisset, loco tam iniquo inter hostes omni parte ingruentes tamdiu durari non posse, misso supremo metatore Morshausio Hornius Duci demonstrat. Ubi Dux promittit, se cum peditatu tamdiu sylvam tuiturum, ac cum equitatu hostem sustentaturum, quoad Hornius copias suas in tutum locum subduxisset; tunc & se istius tormentis ac turmis defensum ad eandem stationem recessurum. Id quod si factum fuisset, ad Rheingravii adventum res sustineri, aut saltem absque ulteriore damno, & capitali clade ab hoste discedi potuisset. Cæterum receptui eo commodius faciendo Hornius necessarium judicabat denuo impetum ab equitatu in hostem dari; quo spatium fieret tormenta longius provecta retrahendi; ac ne hostium catervæ longius rejectę statim Suecorum receptum sentire, aut è vestigio ipsos insequi possent. Qua re ex voto perfecta, tormenta, inde primum equitum agmen præmittuntur, tandem & ultimum agmen incedit, nemine qui timendus foret insequente. Vicus in valle ad Arensbergam situs erat, à conflictus loco distans, quantum binis jactibus longiores tubi emetiuntur, cui Hirnheimum vocabulum; qui ex uno latere clivum montis tangebat, altero rivulus uliginosus prælabebatur. Trans illum vicum agmen cum tormentis consistere jusserat Hornius, ut postremo agmini, si forte hostis ingrueret, tutum receptum præstare posset. Quem locum si prætergressæ foreut copiæ, sclopetarios vico immittere destinaverat, qui hostem eò usque distinerent, quoad exercitus in summo monte rite foret dispositus. Jam igitur tormenta ultra vicum processerant, primumque agmen eundem attigerat, & ultimum ultra trecentos passus inde non aberat; cum è sinistro cornu, qua Bernhardus Dux curabat, penitus turbato, aliquot legiones per vallem laxatis habenis ruunt; quæ primum Hornii agmen secum in fugam abstrahunt. Et quanquam Hornius statim ab ultimo agmine advolaret, fugamque sistere, ac restituere Ordines satageret, quo pedites in montem subducere posset; incassum tamen laborabat, consternatis imperia non amplius audientibus; ac Cæsarei acriter incumbentes spatium instaurandi ordines non relinquebant. Exinde non pugna amplius, sed strages pedites præcipue involvens; quorum plerique, nisi quos sylvæ abdiderant, cæsi, pauciſſimi capti. Equitibus, & iis qui mature pugna excesserant, Rheingravii copiæ tribus duntaxat milliaribus à conflictus loco distantes, saluti fuere, quæ insequentium Croatarum ac levis equitatus impetum stitere. Cæsorum sex millia æstimabantur, quos inter Fridericus Anspacensis Marchio. Inter insignes captivos erant tribuni Wittenbergius, Wachtmeisterus, Schneidevvinus, Zerotinus, & Felsius: supremi vigiliarum præfecti, Rosteinius & Schavelitzkius, Cratzius Campi-Mareschallus, cui ea captivitas ob desertum quondam Bavarum capite luenda. Sed maxima jactura in Gustavo Hornio erat, quem per adversam licet pugnam fortitudinis juxta ac providentiæ egregia specimina nobilitarunt; è cujus sententia si res gesta fuisset, irreparabilis clades declinari poterat. Bernhardum Ducem ne in hostium manus incideret, à centurione ex Tupadelii dimachis submini stratus equus effecit. Pervenere quoque in Cæsarcorum potestatem centum triginta signa, tormenta, & impedimenta omnia. Quicquid calonum adhuc Bopfingæ morabatur, à Cæsareis oppressum; ubi & omnis Bernhardi Ducis supellex, & equi deprehensi, ut præter vestimenta, quæ corpore gestabat, nihil retineret. Apud hostes occubuisse ferebantur, Pilleheus Bavaricus Dux, tribuni Aldobrandinus, Salmensis, VVurmserus & Achatius, quorum hic inter Hungariæ Regem, & Infantem medius globo tormenti interfectus fertur. In sinistro Suecorum cornu id præcipue peccatum, quod cum initio leves Croatarum, Polonorum, Hungarorumque turmæ variis velitationibus lacessierent, equitibus permitteretur, istis consectandis Ordines solvere. Unde mox totis viribus ingruenti hosti eos proruere in proclivi erat. 1634.

Suecorum clades.

§. 76. Ea clades Oxenstiernam maximis difficultatibus opprimebat, cui & antea directionis suæ tædium Ordinum superiorum genius fecerat; qui velut hostium obliti privata inter se litigia agitabant, ac ad sustinendam communem causam faciendia conferre gravati id potissimum meditari videbantur, quomodo Suecos paulatim amolirentur. Ast nunc Heilbrunnensis fœderis vis plane expirare, & quanquam intra primam consternationem nondum cum hoste tractarent, nihil tamen consilii aut rei amplius expromere, & velut conditis in sinum manibus futura mala attoniti expectare; quorum causam in Suecos conferebant, velut per hos ad arma capessenda inducti, aut per quos steterisset, quo minus pax dudum coaluerit; quos paulo ante libertatis suæ vindices in cœlum usque extulerant. Id quod jam olim animadvertens Oxenstierna solicite circumspexerat, ut Sueciam honesta ac tuta ratione extra has turbas subduceret. Sed obstabat astutia hostium, qui per separatos tractatus id tantum quærebant, ut distractos inter se Protestantes sub jugum mitterent. Tum ita distortis consiliis hoc anno usi fuerant Ordines, ut æque inepti ad pacis tractatus, quam bellum gerendum viderentur. Sed post partam victoriam id insolentiæ hosti accesserat, ut tractatus amplius audire dedignaretur. Et tamen causam semel susceptam plane deponere Suecico nomini ignominiosum erat futurum. Igitur constituebat Oxenstierna labentes res quantum posset sustinere, quo spatium foret Gallos, quos antea procul rebus Germanicis habere laboraverat, in bellum pertrahendi, distinendo hosti, ne oram maritimam invaderet, aut ut forte metu belli Gallici ad pacem permoveretur. Eoque Ordines Superiorum Circulorum animare, nec, quod multi suadebant, in Saxoniam se recipere. Nam hoc facto isti in desperationem versi, statim cum Cæsare utcunque transacturi fuerant, Suecos velut ab ipsis deserti accusantes. Sed nec adparebat, quæ hospitia ibi defatigato militi inveniri potuissent; & ad securitatem Sueciæ intererat, hostem Rhenum versus pertrahi. Tum è vicinia tanto commodius cum Gallis transigi poterat. Quod tamen constaret, conjunctionem cum Ordinibus nullo emolumento, sed mero oneri cedere; si qua afferretur occasio honeste arma ponendi, eam non negligendam putabat. Interim oram maritimam omnibus modis firmandam, ac uti non plane bellum Germanicum deserendum, avertendis tantisper à Suecia malevolorum animis; ita nec nimis pecuniæ, virorumque eidem impendendum. Qua de causa etiam Oxenstierna magnam pecuniæ summam à Senatu sibi decretam remiserat, quod Ordines Germaniæ ita tardos ad Suecorum satisfactionem præstandam cerneret. Et cum Banerius post è Suecia copias sibi submitti postularet, Oxenstierna dissuadebat, quod nec ista manu tantæ molis ruina sisti posset, & adversus Polonos vires in promtu habendæ forent.

Oxenstierni post eam clademconsilia.

§. 77. Talia agitantem Senatus Sueciæ literis insuper firmabat, quem tantæ cladis nuntius non usque adeo dejiciebat, ut statim de summa rerum desperandum censeret. Nam tot præliis in Germania victores una hac acie victi fuerant, ac præcipua

Idem tos pro viribus restituere nititur.

1634. Imperii loca validis adhuc præsidiis obtinebant. Sub Banerio quoque, Georgio Duce, Landgravio, Rheingravio, aliisque insignes copiæ supererant, cladis expertes; per quas sisti progressus hostium posse spes erat, si Ordines junctis animis mascula consilia capessere vellent. Hortabantur igitur Oxenstiernam, solitam constantiam ne exueret, ac ad sustinendas ipsorum res omni vi conniteretur. Cæterum consilia temporibus accommodaret, & qua contingere daretur, pertendisse satis haberet. Huic igitur prolapsas res restituere laboranti prima cura erat sparsas copias colligere, præcipua loca, qua hostis irruptio metuebatur, firmare, novum exercitum opponere, aliis locis ipsius vires distrahere, ut Superioribus Circulis respirandi spatium daretur. Bernhardo Duci & Rheingravio scribitur, aditus Wurtenbergicæ muniant, palantes colligant, hostemque distinere tentent, quoad contractis aliis exercitibus ipsi iterum occurri queat. Præcipui quoque Ordinum literis confirmantur, ne animum despondeant, neu manus sustinendæ communi causæ subtrahant. Simul Wilhelmus Landgravius, Georgius Luneburgicus & Wilhelmus Vinariensis Duces rogantur, sepositis aliis omnibus in Wetteraviam & Franconiam copias adducant, summæque rerum subveniant; qua collapsa Saxoniæ quoque malum incubiturum. Banerius Egram se conferre jubetur, pro re nata ulterius progressurus. Elector quoque Saxoniæ rogatur in Bohemia, aliisque locis hosti negotium facessere, ne absumtis Superioribus Circulis incendium ad ipsum trajiciat. Et colligebatur quidem è fuso exercitu non spernenda multitudo, equitum præcipue, qui lustratione facta, non multum imminuto numero, quam ante prælium fuerant, reperiebantur. Non modicæ quoque hinc inde sparsæ Evangelicorum copiæ supererant, quæ si mature contrahi potuissent, fortasse res per Superiorem Germaniam restitui contigisset.

Cum difficultatibus incassum luctatur.

§. 78. Enimvero quo se cunque verteret Oxenstierna, omnia difficultatibus plena erant. Saxo, ne minimum quidem commotis suis copiis, per tractatus Pirnæ institutos ad Cæsaris amicitiam revertebat. Reliqui tardius molientes spatium hosti dabant, ipsis medium se insinuandi, eorumque conjunctionem impediendi. Alii ad Oxenstiernæ monita plane obsurduerant, eo languidiore boni publici cura, quo longius sibi ab incendio remoti videbantur. Circa Superiorum Circulorum exercitus prima quæstio oriebatur, quis summo cum imperio illis esset præficiendus. Hornium, quem omnium suffragia destinabant, ne fasces illos suscipere posset, captivitas impediebat. Supererant Bernhardus Dux, & Christianus Palatinus: sed nec ille parem, nec hic superiorem ferre doctus. Et quanquam utriusque opera uti cuperent, tamen neque iste persuaderi poterat, ut vel alternis imperarent, vel peculiaribus uterque copiis præesset; neque hic ut Bernhardi Ducis imperio se subjiceret. Igitur tandem Bernhardus Dux designatur suffragante militum favore, & animo alacrior; & quia temeritate sua res perdiderat, eo magis circa eas restituendas conniti tenebatur. Qua electione Palatinus offensus Wormatiam concedebat. Legiones porro ad Norlingam fusæ, & apud Francofurtum iterum collectæ, animis tumentes, ni pecunia delinirentur, officium contra hostem facturæ, non erant. Argentum & stipendium cum convitio exposcebatur; nec deerant, qui clam militem stimularent. Legionum nomina plurima, sed numeris imminutis, quas neque supplere tempora permittebant, & si plures conjungere in unam velles, stipendia exsolvenda erant; nec tamen ulla pecuniæ parandæ facultas. Nam Wurtenbergicus Dux qui pro rata ad causam communem plurimum contulerat, aliique statim ab hoste oppressi erant. Augusta, Noriberga, Ulma à cæteris dividebantur. Reliqui pauperes, timidi, bellorum pertæsi non obscure fremebant; alia sibi in præsens media expediendæ salutis circumspiciendâ. Ita Oxenstiernæ conatus deficiente rerum gerendarum nervo, & immensum ægrescentibus militum animis, incassum cadebant. Equidem statuerat is cum Consilio Fœderatorum à mercatoribus, qui Francofurtanam tunc panegyrin frequentabant, bis centies mille unciales mutuo sumere; qui cum allatas persuasiones surda aure transmitterent, acri edicto argentum depromere jubebantur denuntiata ipsis ac mercibus detentione. Sed mox deprehensum, commercia Francofurtana magis collybis, & mercium mutatione, quam præsente pecunia peragi; ac ejus urbis magistratus cum extraneis mercatoribus, quibus data publice fide caverat, ita aspere agere verebatur. Erant quoque istorum mercatorum aliqui Galliæ cives, uti Metentes, plerique è Fœderatorum ditionibus, quorum quilibet suis patrocinabatur. Per reliquos ad summam rei nihil proficiebatur. Ita & hoc consilium irritum erat, nec adparebat, unde exercitus reparari possent.

Dux Bernhardus Rhenum trajicit.

§. 79. Dum circa ista incassum laborat Oxenstierna, jam hostis trajecto apud Aschaffenburgum Mœno tribus tantum milliaribus Francofurto aberat. Heic iterum deliberatur, quo exercitus prælio superstes abducendus foret. Ubi Bernhardus Dux, aliique in Saxoniam recedendum censebant, quod his in oris nullo modo diutius subsisti posset inter malefidos, ac nihil amplius in rem communem conferre volentes. Monebatur quoque Oxenstierna, ut propriæ salutis rationem haberet. Ast huic nullo modo consilium istud probabatur, quod exercitu digresso Ordines desperata salute utcunque cum hoste transactionem præcipitaturi forent: cum spes esset, rem usque eo sustineri posse quoad ratio aliqua honestæ pacis inveniretur. Nec plus facultatis in Saxonia placando exercitui; hostemque è vestigio illuc secuturum, cui hisce in regionibus aliquid negotii dare constituerat. Denique exprobrari sibi nolebat, adversis rebus Ordines destituisse. In primis Galliæ Regem respicienti, quem bello implicare cupiebat, vicinis locis manendum erat. Alii ad Francofurtum stativa capienda censebant, urbe bello fovendo opportuna, & quam tunc ambiguæ fidei pravis consiliis relinqui non expediebat. Sed quod copiæ adhuc indispositæ forent, nondum depulso nuperæ cladis terrore, ac ob defectum stipendii annonæque turbidi animis, nec repente castra muniri possent; insuper metus foret, ne hostis Francofurtum inter Rhenumque penetrans, accessum ad pontem Moguntinum interciperet; tergum inde ac latera infestaturus. Igitur Oxenstiernæ placebat ad Rhenum vicinis Moguntiæ vicis militem disponi, atque ipse Moguntiam se conferebat declinando periculo, Joanni Witgensteinio Comiti directionem consilii delegans. Enimvero iis locis parum annonæ erat, & continuus ab hoste metus urgebat; eoque importune ut trans Rhenum ducerentur milites flagitabant. Sed & heic non una difficultas se offerebat. Nam Rhenum transgressi quicquid adhuc Ordinibus facultatum supererat, nullo fructu absumturi erant, hoste interim cis Rhenum citra impedimentum grassaturo. Tum metuebatur, ne mixtim hospitantes Galli Germanique, obortis rixis ad manus pervenirent; neve absumtis omnibus Gallicus exercitus in Lotharingiam regrederetur, quem statim cum Cæsareis commissum optabant.

1634. optabant. Exadversum metuebatur, ne copiæ annona deficiente plane dissolverentur, & reliquos Ordines ex facili subjugandos hosti præberent. Enimvero istas dubitationes ipse exercitus expediebat, permissu Ducis absque Oxenstiernæ præscitu pontem Moguntiæ transire incipiens. Unde hic ne miles suæ libidini relictus Ordinum ditiones prorueret, raptim hospitationibus legem præscribit, aliaque disciplinæ utcunque servandæ disponit.

Exterorum auxilia implorantur.

§. 80. Inde exterorum auxilia implorantur. Angliæ Rex ut nepotum salutem sublevare velit, rogatur. Ad Venetos Galeatius Gualdus mittitur, qui faciem rerum ipsis exponat, & quid periculi Italiæ immineat, subjugatis per Austriacos Protestantibus; horteturque consiliis & opere glisceuti istorum potentiæ obviam eant. A fœderatis quoque Belgis petitur, ut insigni pecuniæ summa afflictis rebus succurrant, & copiis suis Rheno admotis hostem ab eodem flumine transeundo prohibeant, aut saltem earundem motu suspicionem eidem injiciant. Sed præcipua fiducia in Christianissimo Rege erat, ob cladem Norlinganam perterrito, ne oppressis Suecis tota belli colluvies Galliæ infunderetur. Cujus eo tempore validus ac bene compositus exercitus sub Forcæi ductu non procul Rheno agebat; quem ut propius moveret orabat Oxenstierna sistendo hosti, quo fusæ copiæ recolligendi se spatium haberent; siquidem ipse in Cæsareos hostilia sumere injussu Regis non auderet. Regi porro devinciendo Philipsburgum traditur, cujus summum ipse præfectum constituit Everhardum Ducem VVurtenbergicum, præsidiumque Gallis Germanisque mixtum imponit. Inde ut Galli bellum Cæsari indicant cum Legatis Gallicis secreto super fœdere agitatur, cujus capita ex istorum fere sententia concepta, Grangius ad Regem deferebat. Ei perficiendo Jacobus Lœfflerus, & Philippus Streiffius in Galliam ablegantur, quibus in mandatis dabatur; omni ratione Regem ad bellum Cæsari faciendum permoverent, oblato etiam Brisaco, & tandem oppidis Alsatiæ, ipsaque Benfelda, ac ut Moguntinum præsulatum sicuti Trevirensem in tutelam suam recipere possit. Ut tamen pace facta omnia ea loca legitimis dominis citra pensationem restituantur, Rexque libertatem ac jura Ordinum asserat, ac Suecorum satisfactioni curandæ operam det. Quod si in apertum bellum erumpere Rex nolit, ut saltem mature fœderatos milite ac pecunia fulciat, antequam omnia plane pessumeant.

27. Sept.

Acta exercitus ad Norlingam victi.

§. 81. Porro ad Norlingam fusæ copiæ, cum passim qua transibant omnia diripuissent, ad Heilbrunnam uti jussæ erant pleræque iterum coiverant; quo etiam Rheingravius se cum suis conferebat. Sed quod nullus in vicinia locus esset sistendo hosti idoneus, ac metueretur, ne turbidus miles plane diffflueret, ni procul hoste quies aliqua indulgeretur; Bernhardus Dux Mœnum, Rhenumque versus copias dimittit. Ipse Schorndorfo & Aschberga præsidio firmatis, VVurtzburgum excurrit, cui Turrium Comitem præficit. Inde Franconiæ rebus pro captu temporum dispositis, Francofurtum properat. Eodem ut cum suis Rheingravius se conferret, iste frustra postulaverat, quod victi perruptis disciplinæ legibus, integrum quoque militem infecturi erant. Simul spes erat, si Rheingravius à Duce diversus abiret, tracta in istum parte hostium huic ad se recipiendum largius spatium iri datum: præsertim cum oppida Alsatiæ pedite nudata, & castellum ad Kehlam segniter firmatum foret; quo si valida hostium manus ingruisset, irreparabile damnum iis locis accipi poterat. Igitur quantum licebat circa Heilbrunnam moratus recipiendis è fuga palantibus, Argentoratum se conferre constituit.

Rheingravius Argentoratum tendit.

1634.

Hostis post victoriam late grassatur.

§. 82. Ast hostis, altero post prælium die Norlinga dedita, copias suas in diversas partes dimittit, victis ubique incubiturus, nec requiem reparando exercitui concessurus. Pars Bavaricorum Augustam, parum provisa ibi annona, eminus circumsidere jubetur. Cæteros Lotharingus in Brisgoviam ducebat. Ipse Hungariæ Rex cum præcipuis copiarum in VVurtenbergicam, cui tam diu Cæsarei inhiaverant, concedit. Cardinalis Infans recta ad Mœnum, inde in Belgium tendit. Ei dexter incedebat Piccolomineus, & Croatis suis stipatus Isolanus, res Protestantium per Franconiam eversuri. Quæ destinata pleraque ex voto succedebant. Nam Wurtenbergica exceptis munitis arcibus, velut diluvio inundabatur; ac ipse Dux accepto cladis Norlinganæ nuntio, confestim Argentoratum se recipiebat, soluto Villingæ obsidio, Hala citra moram hostem admittebat, Wimpfina, Stutgardiam usque claves victori obviam portabat, ac ut Cæsari se se venditaret, omnia prodere & agitare incipiebat, quæ Evangelicis fraudi esse possent. Heilbrunna ab initio defensionem meditabatur: sed cum injectus ignis complures ædes absumsisset, oppidani militem ad deditionem faciendam compellunt. Interea Lotharingiæ Dux, cum suis copiis per vallem Kentzinganam Argentoratum versus festinabat. Unde Rheingravius, qui hactenus per Vaihingam & Pfortzheimum lentius processerat, colligendis fugatorum reliquiis, pontem Argentoratensem capessere maturat, peditesque in vicinis Kehlæ vicis equites Offenburgum versus disponit. Heic cum turmas nonnullas Wilstadum emissas cum quindecim equitibus insequi instituit, à suis, qui diversam viam iniverant, aberrans medios in hostes incidit, qui agnitum magna vi ad Kentzingam flumen usque persequuntur, salutem cum clamore offerentes. Ast ille mori, quam capi præoptans, cum equo per altissimam ripam in flumen desilit, eoque transmisso in alteram ripam per arbusta pedes inter creberrimos hostium globos enititur. Et quanquam multi trajecto fluvio insectarentur, tamen per sylvam monstrante viam rustico forte oblato ad suos incolumis evadit. Nec dubium erat, quin maxima clades ejus copiis duce destitutis incubuisset, ni eo temporis articulo comparuisset. Jam enim Lotharingiæ Dux, & VVertanus cum toto Bavarico equitatu, & selectis bis mille peditibus ingruebant. Unde statim à Rheingravio impedimenta trans pontem mittuntur, & omnes copiæ nullo amisso in tutum pervenissent, ni telonæ ad transitum Rheni & centurionis in castello Kehlano importunitas totam horam exemisset. Unde dum nocte jam inumbrante hostis extremo immixtus agmini una in munimentum irrumpere nititur, displosis in confusos tubis, trecenti circiter Rheingravianorum occisi, aut sauciati fuerunt. Inter hæc Mareschallus Forcæus Busvveilerum adpulerat, qui antea prolixissime sua officia obtulerat, si occasio ostenderetur, qua Fœderatis inservire posset. Rheingravius igitur cum viam perspexisse sibi videretur, Lotharingum Bavarosque repente opprimendi, si Forcæus ad tres quatuorve dies sex aut septem millia Gallorum sibi commodare vellet; super hoc officio hunc una cum VVurtenbergico Duce, Badensi Marchione, & Argentoratensibus rogat. Sed is multa verborum modestia excusabat, exercitum à se dividi non posse; ac ab Oxenstierna se rogatum, ut Spiram descenderet, ubi pons navalis traducendis ejus copiis struebatur. Ita quiescendum Rheingravio erat, præsertim cum ipsius copiæ, audito

Cæsareorum per Wurtenbergicam progressus.

Rheingravius Argentoratum evadit.

17. Sept.

fusis

1634 fusis ad Norlingam legionibus pecuniam promissam, & ipsæ pari conditione haberi vellent, frementes; sibi quoque vapulandum, ut aliquando argento potiri queant. Inde factum, ut præsidium Succicum Kentzingam, cum nemo succurreret, hosti dederet.

Rheingravius de Alsatia in Gallos transferenda agit.

§. 83. Sed nec trans Rhenum omnia tuta erant. Nam circa Brisacum Wilhelmus Marchio, Reinacherus, & Mercius quantum poterant copiarum contrahebant: tum pons Brisacensis præter solitum firmabatur. Unde metus erat, ne Lotharingus cum parte Ligistici exercitus illac transgressus, unum aut alterum locum repente opprimeret. Et citra hunc cæteri sufficiebant Colmariæ eminus circumsidendæ. Quo facto abrumpebatur via super Alsatia cum Gallis transigendi, quam Rheingravius utique in horum manus, quam hostium incidere malebat. Nam subinde jactaverant Ministri Gallici; si eo usque res progressa foret, Regem, qui nondum bellum in Cæsarem decrevisset, Ordinibus amplius nec posse, nec velle adsistere. Considerabat quoque Rheingravius, eo tempore tam late diffusa præsidia contrahenda, & copias in campum educendas. Qua de causa etiam Buchornum & Cellæ ad Lacum Bodamicum, Rheinfelda insuper, aliaque minoris momenti oppida deserta fuerant. Accessa Gallis Colmaria, Schletstadioque sedecim peditum, duæ equitum centuriæ parabantur. Igitur adhibito in consilium Argentoratensium magistratu, Friderico Reichardo Mockelio Suecorum per Alsatiam

1. Sept. Residenti negotium datur cum Gallico Ministro Insulano tractatus instituendi; quos inter super eorum oppidorum cessione transigitur, inscio & invito Oxenstierna, qui Læflero, ut super ea re in Aula Gallicana ageret, in mandatis dederat. Cum Colmaria & Sletstadio omnia Superioris Alsatiæ loca tradebantur, quod illa alias in hostium manus perventura essent. Cavebatur porro ea conventione, ut isthæc traditio Imperio, Ordinibus Fœderatis, & Heilbrunnensi fœderi fraudi non esset; eadem loca in præsenti statu relinquerentur, ad futuram usque pacem, eaque tantisper contra hostem defenderentur. Colmariæ libertati peculiariter prospiciebatur. Sponsio à Rheingravio & Forcæo probata Galliæ Regi, & Oxenstiernæ ratihabenda transmittitur. Ast cum recedente hoste ad Argentoratum nihil amplius periculi esset, Rheingravius arcessente Oxenstierna Wormatiam movet, ubi paucos post dies fato concedit, magna cum Fœderatorum, Ordinum jactura, apud quos longo rerum usu spectata viri virtus, singulari felicitate suffulta ingens desiderium sui reliquit. Hosti non minus laudatus, quam formidatus; equestris militiæ peritia præcipue memorabilis.

Rheingravius moritur. 6. Octobr.

Cardinalis in Belgium descendit.

§. 84. Ast Cardinalis Infans post navatam Cæsari tam insignem operam cum Hispanicis copiis, septem peditum, duo equitum millia implentibus, quas Ossa cum sex legionibus Germanis comitabatur, recta Miltenburgum ad Mœnum tendebat,

19. Sept. cui ista arx sese mox dedit. Sed quingentos ad Kingium tribunum opprimendum missos, qui Wahlstedii non procul Aschaffenburgo stativa habebat, Petrus Andreæ vigiliarum præfectus acriter repellebat. Inde Aschaffenburgum, & minora circum loca in hostium manus incidunt. Eo Cæsareorum successu territæ, quæ ad Francofurtum collectæ erant copiæ, Rhenum transmittunt, uti jam supra dictum. Sed & Oxenstierna Moguntiam concedebat, suspecta Francofurtensium fide; qui & Comitis VVirgensteinii cohortes urbi firmandæ ab Oxenstierna missas recipere abnuebant, tecto alimentisque negatis, ut Hœchstam eas reduci necessum esset. Ipsi jactabant, se propriis viribus urbem suam defenturos; cum hoste tam propinquo demum militem conscribere inciperent. Sed nihil tunc illis periculi; & satis habebat Cardinalis, si ipse illæsus in Belgium cum suis transire posset. Ac revera languebant, trepidabantque Itali & Hispani, ut ni Ossa præsidio fuisset, modica manu fundi potuerint. Unde per Hanoviæ, & Francofurto vicina loca contracto agmine ibant. Nec eo minus Hanovienses equites unam aut alteram moratorum centuriam concidebant. Inde per Gelnhusam, Fridbergamque ad sylvam Occidentalem deflectebant; ubi dum ex itinere Limburgum oppugnant, à Gallico præsidio strenue repelluntur. 1634

Hostis multa Franconiæ loca occupat.

§. 85. In Franconia Norlingam vicina Dunckelspula sequebatur, quem Wolmarus Rosa subtribunus per octiduum contra Piccolomineum strenue defendebat. Sed ad extremum oppidanis animum despondentibus, honestis conditionibus oppidum dedit cum præsidio Ulmam dimissus. Mergentheimum diffisi oppidanis Sueci ultro dese- 4. Sept. runt. Rotenburgum ducenti tantum pedites obtinebant; quos extrema interminati oppidani ad deditionem adigunt. Nec conventio servata, sed 8. Sept. detentis gregariis ductores tantum Kœnigshovam dimissi. Inde Piccolomineus ad Mœnum vertit, quem defendendum VVilhelmus Dux cum bis mille equitibus, totidem peditibus, quadringentis desultoribus susceperat. Sed quod flumen multis locis vado transiri posset, copias suas periculo exponere veritus post firmatum VVurtzburgum, ac Schvveinfurtum Sleusingam versus recedit. Igitur Piccolomineus Mœno citra impedimentum transmisso Kitzingam, mox Oxenfurtum nullo negotio capit. Ast Isolanus cum Croa- 9. Sept. tis circa Noribergam incendiis, rapinisque fœde grassabatur. Qua occasione usus Rotenbergæ præfectus Reichelsvvangam arcem capit, magno Noribergensium incommodo. Unde digressis Croatis Claudius Hasvertus tribunus eam arcem recuperatam ibat; ipse tamen ex vulnere ibi accepto extinguitur, magno sui desiderio Noribergensibus relicto.

Per Westphaliam acta.

§. 86. In VVestphalia Landgravius cum Arausionensi Principe super conjungendis in certam expeditionem copiis convenerant. Et jam illa in 22. August. procinctu erant, cum acceptis Oxenstiernæ literis ad fulciendas Ordinum res in VVetteraviam tendere potius habuit. Mox clade Norlingana audita ad Oxenstiernam Francofurtum advolat, Melandro cum equitibus celeriter subsequi jusso, de gerendo deinceps bello consultaturus. Ubi placebat, cum victæ legiones in hostem duci nequeant, neque Hassicorum in his oris usus sit, Landgravio in Westphaliam regrediendum, ibique junctis cum Georgio Duce copiis exercitum cogendum, qui pro re nata hostibus opponi queat. Dum Hassi in VVetteraviam tendunt, hostis interim collectis copiis Lunam invaserat; cui ut succurreret, Melandro Landgravius injungebat. Sed cum ipse solus hosti impar esset, Georgium Ducem quindecim equitum centurias auxilio poscit, qui Mindæ obsidium excusabat, per quod equites se dimittere integrum non sit. Ita Luna auxilio destituta hostis potitur.

In Saxonia Dux Georgius difficilem se exhibet.

§. 87. Porro susceptum à Georgio Duce Mindæ obsidium lente admodum succedebat, quod peditatus tanto par operi deesset. Nam Bremensis Præsul cohortes suas non nisi ad defensionem suę ditionis adhiberi volebat. Ac Brunsvvicenses copiæ Septembri demum mense accedebant, quibus Dux iste Guelferbytum & Neustadium oppugnare maluerat. Et quanquam duces intus discordes

ad

1634 adparatus bellici, annonæque inopia premeret, & lubrica oppidanorum fides: ipsa tamen munitionum firmitas obsidentium paucitatem arcebat. Eam rem ægerrime ferre Dux Georgius: frustra sibi summam belli commissam fremens, si singulis Ordinibus liceat de copiis suis in usum publicum conscriptis pro lubitu disponere, ac destinata communi causæ ad privata recuperanda impendere, insuper habito cui summa rei administratio commissa. Neque ipsum cum propriis ac Suecorum legionibus valde imminutis parem fore hosti, qui omni studio in Westphalia se confirmabat. Nec citra rationem talia ipse querebatur. Enimvero quod in aliis reprehendebat, id & ipsi jure objici poterat, dum invito Oxenstierna validæ urbis obsidio intempestive implicatur, ut Mindensis præsulatus à Regina Sueciæ ipsi nuper donati possessionem plenam capesseret. Nam ante Norlingense prælium Oxenstierna postulaverat validam manum ab ipso submitti fulciendis superioribus Circulis. Id à Duce sinistre acceptum velut occupatæ gloria Mindæ ipsi invideretur; nec tantam istis necessitatem imminere. Ne tamen aperte Oxenstiernæ postulata adspernari videretur, promittit sub Kingio se tribuno copias missurum, quibus ipse commode heic carere possit. Sed summa eorum qui mittebantur, tredecim centurias non superabat, invalidum auxilium, etiamsi in tempore advenisset. At ipsi lentissimo itinere incedentes, vexandis tantum provincialibus operabantur. Post Norlingicam cladem curatius Ducem Oxenstierna monebat, ut hostilibus Saxoniç locis obiter circumsessis, universas copias in Superiorem Germaniam adduceret. Sed is longe recusare; causatus suo discessu Saxoniam hosti aperiri; invalidas sibi copias, & quæ novam expeditionem adspernaturæ sint, ni stipendia solvantur; neque de receptu sibi satis cautum. Ad quæ cum reponeretur: summam rerum præcipue spectandam, quæ in conservatione Superiorum Circulorum vertatur: procul advenientia auxilia per ipsam famam in majus extolli; periculum Saxoniæ adhuc in longinquo esse. Sed quicquid rationum ingereretur, ille Mindæ obsidio inhærebat, de Superioris Germaniæ ruina securus. Fiebant & alia per Inferiorem Saxoniam, quæ non obscure arguebant id agi, ut excussa Suecorum directione, Ordines suas sibi seorsim res administrarent. Nam Uslarius Sueciæ Regno Sacramento non devinctus, inscio Oxenstierna toti exercitui supremus Vicarius præficiebatur; de quo tamen in decreto Halberstadiensi nihil erat constitutum, sed tantum de Banerio, in cujus fraudem hunc adsciisci patebat. Brunsuiga quoque à cognomine Duce tributa poscebatur, quicquid Oxenstierna intercederet ob fœdus, quo ista urbs Sueciæ Regno innexa erat. Sed & Dux Georgius, posthabita Oxenstiernæ dispositione de alendo Wismariæ præsidio, à Meclenburgico Duce postulabat, ut quæ in ejus ditione colligerentur tributa, sibi traderentur inter suas copias distribuenda; ni faciat, quatuor se legiones ejus terris immissurum. Tandem nec Consilium ejus Circuli directionis Oxenstiernæ delatæ ullam amplius
15. Aug. rationem habebat. De cætero istis in oris nihil bellicarum actionum contigerat, nisi quod Lœvverfœrdam à Schelhammero ante aliquot menses occupatam Osnabrugenses præsidiarii nocturno impetu ceperunt, tribunumque Bilandum, ac aliquos ductores in arcem refugos, ut ipsorum se arbitrio permitterent, adegerunt.

In Bohemia tempus frustra teritur. §. 88. In Bohemia Sueci Saxonicique ad Albim immoti consistebant, nisi quod inter alias modicas excursiones emissa à Banerio manus Satzam oppidum vi capit, oppressis duabus ibi cohortibus. Cum porro Hungariæ Rex post receptam Ratisponam neglecta Bohemia summam armorum per Superiores Circulos circumferre pergeret; Banerio haut consultum videbatur, aut decorum cum utroque exercitu tam debili hoste otiari. Eoque Electori varia consilia suggerebat; quomodo hosti damnum inferri posset. Sed nihil aliud responsi obtinebatur, quam ut ipsum Dresdam sequi velit; ubi super ea re plene sit decernendum. Mox cum 1634 è captivis intelligeretur, hostium equitatum late 5. Aug. dispersum, Banerius ut is repente invaderetur; Arnheimium urgebat; ipse interim cum peditatu Pragam invasurus. Sed hic nihil sine consensu Electoris, qui Dresdam profectus erat, à se suscipi posse excusabat; ut Banerio necessitas fieret eodem excurrendi. Heic etsi in consilio bellico variæ viæ proponebantur, per quas hosti noceri posset; Elector tamen per præsentiam Banerii haut quidquam permovebatur, ut certi quid decerneret; sed Arnheimius mox decretum allaturus promittebatur. Ast hic Banerio digresso, cum Electore cervorum venationi operatus mora sua efficiebat, ut totus Augustus mensis inutilis elaberetur. Nam Banerio, siquid absque Saxonum consensu suscipere vellet, nihil ab his subsidii expectare licebat; ac hosti interim non modica auxilia accesserant; simul Brandeburgici ut sese ipsius imperio subducerent agitabant. Banerius tamen eas moras pertæsus, ne exercitum cum inopia conflictari incipientem, tempusque frustra consumeret, ni statim Saxones secum in hostem ire vellent, Egram abire decreverat, inde cum Cratzio, qui tunc in Franconia curabat, aut vicino alio exercitu se conjuncturus, rebusque per Germaniam Superiorem subventurus. Idque per Martinum Opitium Arnheimio Dresdæ denuntiari curat. Sed Elector va- 11. Aug. riis adductis rationibus, ut paululum adhuc adquiesceret, contendebat: illum quippe mox ad 7. Sept. exercitum adfore, ac super summa belli cum ipso conventurum. Porro his cunctationibus id ab Electore quæsitum post judicabant Sueci, ut tantisper ejus ditiones per duos validos exercitus tegerentur, ac meliores conditiones Pirnæ paciscendi daretur. Dum indies sententiam Electoris expectat Banerius, nuntium de prælio ad Norlingam accipit. Unde statim Leutmericia movere, ac Pirnam versus tendere constituit, inde secundum Sudetos montes Curiam Variscorum, aut Ilmenoam, qua commodissime Thuringici saltus transiri possent; abiturus, Bambergamque, aut si quis alius ad Mœnum idoneus locus videretur, tuiturus. Nam quo minus Egram, qua brevissima in Franconiam via tenderet, in causa erat, quod per vicina Pragæ transeundum foret; ubi pleræque hostis copiæ agebant; itineri ipsius forte remoram injecturæ. Ægrotorum circiter mille Magdeburgum mittebantur, ne convalescentes sub Saxonum signa traherentur. Digrediente è Bohemia 13. Sept. Banerio, Brandeburgicæ copiæ, acceptis à Principe suo mandatis ipsum sequi abnuentes, apud Saxones remanebant.

A Legatis in Gallia acta. §. 89. Qui in Galliam missi fuerant Legati à Rege Confœderatorum nomine petebant, ut is exercitum trajecto Rheno hosti opponeret, simul 11. Octobr. insignem pecuniæ summam depromere vellet, victo exercitui reparando. Quos Rex ad Richelium rejiciebat, apud quem cum super bello Cæsari inferendo, ac pecunia tractari inciperet, difficilius quam speratum fuerat res procedebat. Magnæ quippe molis jactabatur lacessere hostem belli veterem, ac victoria recenti elatum, ipsis nondum sat paratis. Unde quicquid rationum Legati ingererent, id tantum reponebatur; secreto jam de bello in Cæsarem, ac necessario ad idem adpa-

ratu

1634 ratu agitari; petebaturque, ut istud Saxoniæ Electori, aliisque Saxoniæ utriusque Principibus significetur, impediendis separatis ipsorum cum Cæsare tractatibus. Ea tamen secreta teneantur, quoad in bellum eruptum foret. Cum super pecunia mature suppeditanda Legati instarent, ac de illa præcipue, quæ ex fœdere jam ab anno triceſimo secundo debebatur; ostenso periculo, ni statim subveniretur, regerebatur; Regem ad eam pecuniam non amplius teneri, quod quæ in fœdere de Catholicis conventa sint, Fœderati violarint; nec solutam antea pecuniam sustentandæ militiæ impensam. Nam ad faciendam Suecis invidiam malevoli tunc sparserant, magnam pecuniarum vim in Sueciam è Germania trajectam. Inprimis autem incommoda Legatis accidebat, quæ per Rheingravium super cedenda Alsatia inita erat transactio. Nam cum isti Gallis Alsatiam excepta Benfelda offerrent, ridiculum id Ministris Gallicis videbatur, quod ipsi jam eandem absque onerosis ejusmodi conditionibus obtinuissent. Nec dissimulabatur tam Philipsburgum, quam Colmariam & Sletstadium Regi non ex benevolentia concessa, sed quia ipsi eadem oppida tueri nequiverint. Unde se Colmariæ ac Sletstadii defendendi onus non suscepturos, nisi cessâ Benfelda, ac Forcæo mandaturos, ut præsidia iis oppidis iterum deducat. Tandem proponebatur, Regem in vicem omnium aliorum subsidiorum duodecim peditum millia conscripturum, ac ad finem belli sustenturum. Cum contra Legati ostenderent, quanti interesit, pecunias petitas statim exsolvi, deliniendo militi, & in hostem denuo educendo; Galli quinquies centena librarum millia, & intra quinque septimanas sex peditum millia offerebant: sed tradita Benfelda duodecim militum millia missuros. Sed quia Lœflerî secreta mandata ad hunc casum non pertinebant, has conditiones acceptare non licebat. Enimvero citra Benfeldam Galli auxilia, quæ momentum aliquod afferre possent, abnuebant; præsertim cum certi Comites Feuquierio & Grangio confirmassent, Oxenstiernam Alsatiam cum Benfelda accepta pecuniæ summa cedere decrevisse. Unde Lœflerum monebant, ut si in mandatis id non habeat; misso cursore Comites illos stimulet, quo apud Oxenstiernam declarationem illam obtineant. Ita tandem Lœflerus de Benfelda annuit, vehementer tamen lapsus, citra ullam conditionem cessa, quam non nisi certa sub lege annuere per secreta mandata permissum erat. Et cum id præcipue ab Oxenstierna spectaretur, ut hac via insignis pecuniæ summa fulciendæ communi causæ obtineretur; Legatus non solum hoc insuper habebat, sed & illis subsidiis renuntiabat, quæ Galliæ Rex è fœdere cum Gustavo Rege inito, & Heilbrunnæ renovato quotannis solvere tenebatur. Tandem cum super bello Cæsari denuntiando spem fecissent Galli, in has conditiones fœdus concipitur: Ut omnes Imperii Ordines ad hoc fœdus invitentur, cui nullus alius sit finis, quam ut per arma hostis ad honestam pacem compellatur: Operam dent Reges Ordinesque confœderati, ut Saxoniæ & Brandeburgi Electoribus, aliisque Saxoniæ utriusque Principibus, qui libertatem publicam vindicarunt, satisfiat. Galliæ Rex, ubi pacem cum Austriaca domo abruperit, duodecies mille pedites in Germaniam alat, Regi æque ac Fœderatis fide devinctos, & ex directoris judicio in causæ communis usum adhibendos: validum insuper exercitum transrhenano tractu habeat, pro re nata in hostem acturum: quinquies centena librarum millia statim exsolvat, inter Fœderatorum exercitum distribuenda, ut is statim cis Rhenum regressus in hostem movere queat: neutra pars pacem aut inducias nisi de consensu alterius ineat: 1634 Fœderati Romana Sacra in omnibus captis locis restituant, uti anno decimo octavo hujus seculi fuerunt, Clericosque suis bonis frui patiantur; Copiis istis Rex Principem aliquem è Fœderatis præficiat, adjuncto supremo Vicario, cujus suffragium Ducis suffragio æquipolleat: idemque in summo Fœderatorum Consilio Assessorem habeat: pace facta uterque Rex eam servatum iri præstet. Regi Galliæ, si in bellum erumpat, Fœderati cedant totam Alsatiam cum Benfelda, ut tamen Gallica præsidia etiam Fœderatis fidem jurent, ac locis traditis sua jura sint integra: eidem in potestate sua habere permittatur Brisacum, & alia cis Rhenum loca Constantiam versus, ad quæ occupanda Fœderati auxilium conferant, quorum præsidia tamen Fœderatis quoque jurabunt; & quoad Brisacum occupetur, pons Argentoratensis Gallis pateat; secura tamen pace Rex ea loca restituat, nulla sumtuum petita refusione, prout in pacis tractatibus conventum fuerit: contra Rex non amplius è priori fœdere millionem librarum solvere teneatur: utque ipsi prius, quam in bellum prorumpat, caveatur, Electores, aliosque Saxoniæ Ordines cum Cæsare in peculiares tractatus pacis aut induciarum non concessuros: tandem liberum Regi sit in suam tutelam recipere Ordines, si qui velint ab hoste deficere, quibus Fœderati neutralitatis jura annuere tenebuntur. His ita confectis, Legati mense Novembri in Germaniam iterum properabant.

Fœdus Ordinum Confœderatorum cum Rege Galliæ.

§. 90. Enimvero in Superiore Germania res præcipiti lapsu ruebant. Nam argentum omnes cum convitio flagitare: equites sine disciplina, peditatus exiguus, res tormentaria tenuis, pecuniæ annonæque nihil: qui restabant adhuc Ordines, partim inopes, partim timidi, bellumque pertæsi, maligna hibernorum occasio, externi auxilii spes illiquida. Equidem post Norlingense prælium Oxenstierna collectas iterum copias combinatis infrequentibus legionibus sic satis composuerat, quas facile in hostem iterum ducere licuisset, ni plerique Ordinum per intempestivam parsimoniam, aut obtensa propriarum ditionum conservatione publicæ se causæ subtraxissent, omni onere in istum devoluto. Pecunia, bellicusque adparatus Francofurtensi conventu decretus non nisi à pauciſſimis solvebatur. Palatinus Administrator, quorum dies jam ante annum cesserat, exsolvere neglexerat, ne dum ut ad recens decreta quid conferret. Id exemplum Inferiores Ordinum secuti & ipsi ratam expedire tergiversantur. Quæ non postrema causa erat trans Rhenum distributi exercitus; qui cum eam oram vehementer premeret, disciplinæ oblitus, ac ob hospitiorum angustiam, infinitæ querelæ inter Ordines surgebant, ejusque mali culpa in solum Oxenstiernam conjiciebatur; cujus mandata, ac facta hospitiorum designatio, 4. Octobr. ubi occasio erat, eludebantur. Quem etiam acerbis literis Palatinus Administrator minitabundus perstringebat; cujus aculeos Oxenstierna, alias ejusmodi voculas spernere aut dissimulare callidus, non minus acriter retundebat. Hospitia sat tenuia per accedentes Gallos coarctabantur, qui istorum partem consensu Ordinum occupabant, ac Fœderatorum copias, quibus eadem assignata erant, vi inde arcebant, quicquid apud Feuquierium, & Forcæum Oxenstierna intercederet.

Misera apud Fœderatos rerum facies.

§. 91. Rebus indies ingravescentibus, ac animis tam militum quam Ordinum magis exulceratis, Oxenstierna tanto oneri sustinendo impar necessarium judicabat cum reliquis Fœderatis consilia conferre, quæ media afflictis rebus adhibenda forent. Quo fine ad duodecimum diem Novembris

Conventus Wormatiæ indicitur.

1634. bris Ordines Wormatiam invitat; expositis congressus causis, & ut plenis cum mandatis legatos mittant, queis ipsis accedere eo non liceat, ut eo maturius res concludi possit. Ea indictio, quid multi Ordinum aversionis animo coquerent, in apricū eliciebat. Francofurtani venire abnuebant, asperarum querelarum congerie contexta. Alii languidē rem sibi cordi esse satis ostendebant, sic ut prædicto
12. Nov. tempore nemo adesset, præter Christianum Palatinum, Fratres Hohenloicos, Erbacensem, Hanovienſem, & Limburgum Comites, qui alias per aliquod temporis spatiū ibi morati fuerant; nec quisquam præter Ottonem Rheingravium de suo adventu significarat. Unde & Oxenstierna exigua successus spe, eodem dubitabat accedere. Cum tamen mox Dux Wurtenbergicus, & Badensis Marchio adveniſſent, rogantibus Ordinibus, & Legato Gallico, idem Moguntia Wormatiam se conferebat; quo & rogatu Ducis Wurtenbergici Palatini Electorales, & Bipontini accedebant. Apud congregatos Oxenstierna proponebat; cum post cladem Norlingensem pleriq; Fœderati Ordines distracti sint, & reliqui licet fœdere nondum plane abrupto publicæ rei modica cura tangātur, ut ni aliter res constituantur, fœdus ultro expiraturum sit; quid Ordinibus deinceps fieri placeat? Si fœdus continuare sedeat, decernendum esse de reparando exercitu, stipendiis, annona, adparatu bellico, tormentis; de fœdere insuper Gallico, quid circa peculiares Saxonis cum Cæsare tractatus observandum; quid Neoburgico super petita neutralitate, Daniæ Regi ad literas circa mediationem respondendum?

22. Nov. Oxenstiernii propositio.

Ordinum deliberatio.

§. 92. Ad continuandum fœdus, qui aderant, Ordinibus sat voluntatis erant, facultatis parum: de pecunia inprimis altum silentium; annonæ nonnihil, & adparatus bellici promittebatur. Circa conditiones fœderis cum Galliæ Rege Ordines dubia quædam movebant, circa quæ hisce Ministri Gallici verbis utcunq; satisfaciebant: ut tamen mutatio aliqua aut declaratio fœderi adderetur, concedere nolebant. Quæ quamvis dura essent, Palatinatus tamen Electoralis, Administrator Bipontinus, Wurtenbergicus, Hassius, Badensis, & nonnulli Comitum persuaderi sibi patiebantur, ut ea fœderis capita absq; exceptione rata haberent, atque subscriberent. De Succiæ Regni commodis ad peculiarem cum Oxenstierna tractatum differebatur. Sed cum Gallici Legati id fœdus Oxenstiernæ subscribendum offerrent, ille abnuere, causatus, id multis locis obscurum & ambiguum; quædam penes Fœderatos non esse præstare; velut de peculiaribus Saxonis tractatibus prohibendis: fœderis quoque, quod Galliæ cum Succis intercedat, vim elusam. Querebatur insuper Succos qui hactenus cum jactura præstantissimi Regum & tot fortium virorum contra Austriacos bella gesserint, hoc fœdere à summo belli ductu excludi, eo honore in Germanicum Principem collato. Super quibus rebus cum nihil in mandatis habeat, rem ad Reginam sibi referendam. Eam recusationem etsi Gallici Legati ægre ferrent; Oxenstierna tamen sententiæ suæ tenax tandem declarabat; se peculiarem legationem ad Regem Galliæ missurum, causas recusatæ ratihabitionis isti adprobaturam; tum novos tractatus oblaturum, in quibus etiam Succiæ ac reliquorum ratio habeatur. Quam obiturus Hugo Grotius sub finem anni in Galliam mittebatur.

18. Dec. Oxenstierna fœdus subscribere recusat.

Neoburgico neutralitas conceditur.

§. 93. Neoburgicus dudum petitæ neutralitati novas quasdam conditiones adposuerat, non citra circumspectionem acceptandas; ut in locis, queis præsidia ducenda, præter machinas annona quoque, & adparatus bellicus relinquatur; Siburgum post tradita demū reliqua oppida munimentis nudetur; si quis præfectus oppido quopiam abire nolit, ut Palatino fas sit vi eum expellere: ut Hassi & Lineburgici Marcana, & Ravensbergica ditione decedant. Deniq; & ipse copias suas exautorare nolebat obtentu ditionis suæ defendendæ. Heic multi Siburgo cedendū dissuadebant, commerciis inter Belgium Fœderatum & Francofurtum alendis. Ac fama erat Neoburgicum cum Cardinale, quem honorifice per suam ditionem deduxerat, fœdus meditari; & multi suspicabantur id agi, ut loca illa neutralitatis obtentu Evangelicorū manibus eriperentur. Quia tamen Palatinus hactenus aperte in partes non discesserat, ac jam copiis non spernendis instructus, simul opportuno terrarum situ magnum momentū dare poterat, nec debilitatis Evangelicis plures provocare hostes expediret; ut extra belli utriusque consortia atque onera eidem agere liceret, largioribus quantumvis conditionibus indulgere placebat.

1634.

De Danici mediatione.

§. 94. Ad Daniæ Regem Cæsar scripserat, in formula mandatorum & salvi conductus à Fœderatis proposita sui non pro dignitate mentionē factam; ac discriminis utiq; aliquid ipsum inter, & Imperii Ordines esse faciendum. Id quoque honori suo dari postulabat, ut ipse locum tractatibus denominare posset; Bambergamq; sibi placere significabat. Earum literarum exemplar Rex Oxenstiernæ & Fœderatis Ordinibus transmittit, petens ut & ipsi in id oppidum consentiant. Quod licet florentibus Ordinum rebus sine dubio repudiatum fuisset, quippe immunitum, aliquoties direptum, & vastata circum regione; declarabant tamen, quod Regi, & Saxoniæ, Brandeburgicoq; Electoribus circa eum locum fuerit visum, id & sibi probatum iri.

26. Sept.

4. Dec.

Judicium de tractatibus Pirnensibus.

§. 95. De tractatibus, qui Pirnæ inter Cæsarem Saxonemque agitabantur, multi amplam spem conceperant, ac spargebantur Saxonis dicta; se nec posse nec velle separatam pacem facere, sed quæ universos Evangelicos complectatur; omnibusq; probetur; alias nec se ipsum tutum, nec Imperium tranquillum fore, ac novis fortasse turbis materiam oriturā. Sibi tantum propositum fuisse audire quas adversa pars conditiones ferat. Absolvendis tractatibus conventum omnium Evangelicorum instituendum, ubi Succorum rationem grato animo habendam, nec magis hos, quam eorum socios per Germaniam excludendos. Quæ Pirnæ concepta sint, universis Ordinibus prius communicanda; quę si ipsis arrideant, tunc demum á se subscribenda: Contra Oxenstiernæ & aliis grande id secretum valde suspectum haberi, cum Elector ne agnato quidem Duci Altenburgico ejus tractatus exemplum communicare vellet. Et Georgius Landgravius cum id antea Oxenstiernæ promisisset, ejus tractatus inspiciendi copiam facere abnuebat; excusans, i. Dec. imperfecta esse quæ ipse habeat; & cum Elector eundem publicaturus sit, ejus facti se gratiam delibare vereri. Ast cum interim isti tractatus Pirnæ concluſi essent, super quibus Ordinum Legati novis mandatis opus habebant, simul instantibus feriis, in sequentem mensem cætera differri placebat.

Milities Fœderatorum magis turbatur.

§. 96. Interea res militaris non solum per superiorem Germaniam, sed & in Saxonia indies in pejus vergere. Nam cum Oxenstierna copias ad Norlingam fusas iterum in centum sexaginta tres equitū turmas, centum quatuor peditum cohortes digestas trans Rhenum concedere permisisset, post modicam quietem in hostem ducendas; ea destinata militi juxta ac Ordinibus salutaria varie turbabantur. Nam nonnulli Ordinum assignatum sibi militem hospitio recipere detrectabant. Wormatia Hodiegovvæ tribuni, Spira Canofskii legiones portis clausis arcebant, vi quoq; intentata. Palatinus Administrator Rudvveni Scoticā legionem Crucenaci, Platonis Neustadii admittere nolebat; quæ loca selectis provincialibus, & milite Gallo firmaverat.

1634. Nam hunc hospitio recipere plerique gaudebant, stipendiis accurate solutis disciplina bene compositum; Ordinum contra milite ob argenti defectum in omnem petulantiam effuso. Hinc exclusæ legiones in aliena hospitia promiscue ruere, ac turbis omnia miscere, sic ut ustarum importunitatem omnes merito detestarentur, quibus dissipare, perdere, helluari, hospitibus insultare unicum negotium; præcipua ductorum exautoratorum insolentia, velut obsequio solutorum. Nec Bernhardi Ducis autoritas quid valebat modestiam ingerentis, circuitis passim hospitiis. Ita brevi tempore adesis istis provinciis nova hospitia circumspicienda erant, Rhenoq; iterũ transito Bernhardus Dux eos mox in Weteraviam deducebat, tantum ut militi & equis alimenta quæreret. Quam & paulo ante Isolanus cum Croatis persultaverat; Francofurtensibus inultam agrorum suorum vastationem adspectantibus, cum nihil equitum in urbe haberent. Ab Hœchstæ tamen præsidiariis prædatorum quinquaginta occisi, triginta capti. Porro Wurtenbergicam versus Bernhardus Dux Rotam tribunum miserat, valida cum manu, si Schordorfum penetrare, ac Tupadelio jungi posset. Sed cum apud hostem nihil dissoluti reperisset, nullo operæ pretio facto rediit. Rex quippe Hungariæ Sturgardiæ agebat, toto exercitu vicinis circum locis dispositio, ac arcibus eminus circumsessis; cujus militiæ provinciales certatim nomina dabant, alios deprædari, quam prædæ ipsi esse satius ducentes.

Alsatia Gallis traditur.

§. 97. In Alsatia Colmaria & Sletstadium Gallis traditæ erant non expectato Oxenstuernæ consensu, quod summum in mora periculum foret, præsertim cum Insulanus Gallicus Minister spopondisset, præsidia inde iterum iri deductum, ubi Rex conventionem non ratihabuerit. Minoribus oppidis pauci tantum imponuntur, cohibendæ proprii militis licentiæ. Sed secundum Vogesum montem decem millia Gallorum distribuuntur Lotharingiæ pariter atque Alsatiæ protegendæ. In hos Cæsarei, licet sperata ipsis hospitia intercepissent, nondum hostilia exercebant; nisi quod eorum nonnulli Thannam irrepentes Gallos ibi agitantes trucidaverant. Sed cum arcem vi expugnare instituerent, missus à Forcæo Rochius cum valida equitum peditumque manu istos exesse, oppidoque & arce in Regis sui tutelam recepta abstinere jubebat. Et cum isti cunctarentur, ereptis repente ipsorum tormentis oppido iterum excedere cogebat.

Bavari Heidelbergam tentant. 3. Nov.

§. 98. Ast diversa in parte Bavari Gronsfeldio duce in Palarinatum vertunt, ubi Wertanus summo mane Heidelbergæ suburbium irrumpit. Inde cum oppidum tormentis verberaretur, miles in arcem refugit, sequentibus plerisq; oppidanis. Mox summis viribus arx impetitur. Huic Bernhardus Dux è Weteravia subsidio venturus Mœno transito per Geraviã eo contendit. Sed ejus adventu audito hostis obsidio soluto inde facessit. Circa Schorndorfum Cæsareis res melius successerat. Nam quamvis Tupadelio, qui oppido præerat, constaret, id ignibus maxime ab hoste petitum iri; eoque ipse pleraruмque domuum tecta demolitus erat, humo superingesta: contingebat tamen, ut è primo ignito globo oppidum inflammatum, in cineres cum omni commeatu redigeretur. Ita deficiente annona, is deditionem fecit; cujus leges tamen non servatæ. Nam gregarius miles vi sacramento Cæsaris adigitur; qui abnuebant, cæduntur: ductores direpta supellectile dimittuntur.

24. Nov. Schorndorfum capitur.

Mansfeldius in Weteraviam irrumpit. 15. Nov.

§. 99. Vix Wetteravia digressus erat Bernhardus Dux, cum alius in eam irrumpit exercitus Philippi Mansfeldæ Comitis ductu; qui dudum Coloniæ ac vicinis locis delectu habito nunc Evangelicos è diversa parte invadebat. Andernaci Rhenum transgresso Bœnnigshusius & pars Ligistici exercitus è Westphalia adjungitur, ut ipsius copiæ ad decem millia capitum adscenderent; quibus plurimi sacerdotum è Franconia & Rhenano tractu profugorum sese adjunxerant, veteres sedes repetituri. Ex itinere ducentos pedites, quos Henricus Ludovicus Nassoviæ Comes Herborna Dillenburgum deducere conabatur, opprimit, ut ductores ægre in arcem evaderent. Arcem Braunfelsam agrestibus tantum infestam, Cunradus Solmensis Comes non tentata defensione dedebat. Nec circa Fridbergensem arcem, cum tormenta admoveri inciperent, moram faciebat præfectus Christophorus Schulte- 29. Nov. sius; quimox eo nomine Hanoviæ pœnas capite luit; convictus pulverem pyrium inutilibus displosionibus prodegisse, ac ruina nondum edita, nec repleta fossa oppidum dedidisse. Totam per Wetteraviam magna frumenti vi hostis potitur, quod præpostera providentia provinciales Francofurtum, aut Hanoviam devehere noluerant, ne forte quid inde in usum Fœderati exercitus peteretur.

Heidelberga denuo frustra tentatur.

§. 100. Interea hostis aliquot legionibus Diodati tribuni ductu auctus denuo arcem Heidelbergensem invadit, ac tormentis per octo dies acerrime verberat. Ubi Wormatiæ congregati Ordines à Feuquierio Legato Gallico petunt, Forcæum atque Brezæum Marescallos permoveat, ut Gallicum exercitum liberandæ arci commodare, aut saltem promissa sex peditum millia Fœderatorum copiis conjungere velint. Ast illi cum universo exercitu subsidio se ituros promittebant, si & Bernhardus Dux in hostem moveret. De quo his certior factus statim adproperat. Gallici Duces transmisso Rheno recta Heidelbergam tendunt, viarum compendia monstrante tribuno Abele Moda; ac mox Cæsareos monte, ex quo arcem machinis quassabant, dejiciunt, multis cæsis captisque, simul tredecim tormentis potiuntur, quæ mox in oppidum dirigunt. Agebant in eo ad sex Cæsareorum millia sub octoginta vexillis digesta; qui cum viderent quinque ex locis se invadendos, sequenti nocte deditione facta oppido Gemundam versus excedunt, omnibus machinis relictis. Hoc patrato Gallicus exercitus iterum trans Rhenum ibat, exceptis sex peditum millibus, tredecim equitum centuriis, quæ ad Ladenburgum Bernhardo Duci jungebantur. Huic animus erat Cæsareos ad Viam Montanam hospitantes invadere; sed hi nuntio de liberata Heidelberga accepto raptim trans sylvam Othonianam evaserant. Quos insequi, & in Wurtenbergicam ac Sueviam penetrare Dux non audebat, ne longius provectus à tergo circumiri posset. Ita juncti ad Viam Montanam nulla re suscepta hærebant usque ad finem anni; ubi Galli toto cum exercitu tergum ipsi tutum præstabant, ut citra periculum in hostem movere posset.

Augusta fame laborat.

§. 101. In Suevia Augustam gravis jam annonæ penuria premere cœperat, cujus granaria per transeuntes sæpius exercitus valde exhausta erant. Quæ ipsi propriis sumtibus iterum replere, annitente quoque præsidii præfecto Winckelio, frustra sategerant, præcipua Ulmensium inhumanitate, qui ne saccorum quidem numerum avehendo frumento commodare vicinæ urbi voluerant. Post prælium ad Norlingam urbem Teutonici Or- 8. Sept. dinis Magister per literas solicitabat ad partes ultro deferendas, oblata Austriaca gratia. Sed cum illi fidem Suecis datam excusarent; quibus incon- 13. Sept. sultis nihil sibi statuere fas, statim Bavarorum manus Guntzburgi castra munit, ac cum præsidiariis Rainæ, & Landsbergæ ita itinera obsessa tenet, ut nihil in urbem inferri, ac ne nuntius quidem emitti posset. Unde statim frumenti pretium intensum, quod cum exsolvere penes gregarium

1634 garium militem & tenuem plebem non esset, ille frequentibus transfugiis esuritionem declinabat, hanc magno numero fames aut contagium extinguebat. Ac cum penes Senatum foret, de commeatu ac bellico adparatu disponere, statim urbs hosti cedebat, ni tantum Senatui in partes studium fuisset; qui una cum præfecto extrema tolerare decreverat, quoad subsidium adventaret. Unde consumto frumento publico, quicquid apud privatos asservabatur, æqualiter distribuitur, ac nova tributa indicuntur, quo militi stipendium solvi posset. Wahlius Bavaricus Dux, qui obsidio præerat, magnum aquæductum intercipere conabatur: sed quem præsidium eruptione facta iterum aperiebat. Is urbis status per certum hominem Oxenstiernæ satis innotuerat; cui tamen tam longe remotæ subveniri nullo modo poterat, multiplici hoste ad Mœnum & Rhenum urgente. Nam Mansfeldius id agebat, ut insesso Mœno in Rhingoviam usque Francofurtum vacillat. Hanoviam & Francofurtum eminus circumsideret; spe fortasse concepta hac urbe levi negotio potiundi, quæ animum à partibus alienum indies magis expromebat. Nec obscure de reconciliatione cum Cæsare jactabatur; cui ne prætextum deesset, vallum reparare ultro neglexerant. Enimvero ista hostis destinata Heidelbergensis arcis liberatio corrumpebat, ac Galli jam primum hostilia sumentes id terroris dederant, ut Gallasius repetitis nuntiis Mansfeldium ad auxilium sibi ferendum exciret. Qui & statim contractis ad Aschaffenburgum copiis, per Umstadium, Utzbergamque Nicrum versus tendere constituerat. Sed intellecto Gallos trans Rhenum recessisse, id iter jam supervacuum judicans copias circa Aschaffenburgum & Spessartum sylvam distribuebat, ad finem usque anni quiete ibi acta. Quæ tamen ne plane inconcussa foret, Ramsæus Hanoviæ præfectus Bullionium, & Tillium tribunos cum quadringentis quinquaginta equitibus, centum quinquaginta peditibus Comitis Wartenbergii & Baronis Monsledei legionibus, septendecim turmis constantibus, Michelbaci media nocte immittit; quas isti plane opprimunt, ac quatuor vexillis, (cætera ignis consumserat,) multis captivis, ac omnibus fere equis potiuntur. Unde hosti tantus terror injectus, ut licet in vicinia duodecim equitum legiones metarentur, Suecicos persequi non sit ausus; qui nullo suorum amisso opima præda macti revertebant.

21. Dec. Cæsarei vopulant.

Cæsarei Schvveinfurtum capiunt.

§. 102. In Franconia Piccolomineus Schvveinfurto intra triduum potitur, cum oppidani post conjectos tres ignitos globos subtribunum Kochium ad deditionem cogerent. Ei cum ex pacto militari more oppido excessisset, fides non servata, sed à Croatis abrepta signa, nec pauci militum cæsi, reliqui omnes sub Cæsaris militiam adsumti, ductores tantum Mainungam deducti. Nec eo magis oppidanis ob properatam deditionem fides habita; qui ademtis armis valido præsidio premebantur. Inde Piccolomineus in Hennebergicum Comitatum irrumpit, populatione passim facta, Ducis Wilhelmi copiis circa Sulam sparsis inhians. Sed hæ de adventu istius certiores factæ, mature se subduxerant, centum tamen amissis. Inde Kœnigshoviam minis, & igne injecto tentat; quorum neutrum cum succederet, re infecta abiit. Lamboius etiam post occupatum & direptum Culmbacum Blassenburgum arcem frustra impetebat, ex qua cum oppidum tormentis infestaretur, idem quoque relinquere cogebatur. Wurtzburgum tribunus Joannes Gœtzius proditione oppidanorum opprimebat, pleriscq; præsidianorum cæsis, quorum octoginta ægre in arcem evadebant. Arcem aggressurus, ut militi parceret, agrestes cogebat suggestus excitare, ac tormenta eodem attrahere; quorum cum plurimi caderent, reliqui late diffugiebant. Præsidiarii alacres crebris eruptionibus obsessos fatigabant. Cum aliquando ex erumpentium uno intercepto Gœtzius intelligeret, seditionem nuper in arce extitisse, proxima nocte sexcentos pedites mittit, qui hinc inde ad arcem clamorem tollerent, velut undique assultus esset tentandus; quod turbidum intus militem pugnam detrectaturum speraret. Sed isti aspere excepti, relictis multis cæsis, captivisq; repelluntur. Ita in sequentem annum obsidio extracta. Winsheimum Suisius Baro invadebat, quod subtribunus Balthasar Gollius cum centum duntaxat ac quindecim peditibus insidebat; qui tamen premente licet pulveris pyrii penuria strenue repugnabat, eruptionibus aliquot factis. Sed cum à Cæsareis globi quidam ignivomi injicerentur, Decuriones, ut is deditionem iniret, postulabant minati, se cum hoste excluso ipso transacturos. Ita iste cum suis oppido dedito excedit. Eodem tempore Noribergensibus res parum prospere succedebant. Nam emissa Lœffelholtzii ductu equitum turma pecoribus circa Bodensteinam abigendis, dum piscationi vacans moras nectit, à catervis Forcheimo & Amberga progressis opprimitur, & omnibus equis exuitur. Velburgum quoque arx à centurione Gerdeno Ambergensibus per ignaviam deditur. Weissenburgum in Norico, quod Streitbergius tribunus & ipso defuncto vigiliarum præfectus Christianus Sellius defendebat, longo tempore famem tenui ac sordido cibo propulsabat. Sed tandem omnibus consumtis hic deditione facta, cum nonaginta duobus militibus Noribergam deducitur, cum reliqui omnes ad hostem ultro transiissent: prius tamen iste jurare cogitur, se intra tres menses in Cæsarem arma non gesturum.

Winsheimum. 12. Oct.

19. Octob.

& Weissenburgum.

21. Dec.

§. 103. Inter istos armorum successus Hungariæ Rex Anspacensem ditionem sequestris titulo occupabat, ac Cæsaris nomine provinciales juramento quo Principi suo obstringebantur, solvebat. Supremus quoque constituitur Quæstor in Ducatum Neoburgicum, Marchionatus Anspacensem & Bayrutensem. Comitatum Oetingensem, oppida Norlingam, Dunckelspulam, Rotenburgum, & alia inter Danubium & Mœnum loca; cui ut istæ ditiones, urbesque obtemperent Cæsar imperabat. In Fuldensem ditionem Isolanus cum Croatis penetraverat, eaque cum vicina Hirschfeldensi ope provincialium in potestatem redegerat; unde Hassiæ fines populabatur, & urebat. Huic ut resisteret, simul rebelles agrestes coërceret, satagebat quidem Landgravius, magno horum numero Hunenfeldi cæso. Sed invalescente indies hoste, Banerii, & Wilhelmi Ducis, auxilium implorabat. Quorum hic tria equitū, duo peditum millia certo die Vacham missum iri spondet. Unde & Landgravius quatuor equitum legiones, quadringentos pedites tribuni Cunradi Dalvvigii ductu stato die Vacham ire jubet, cum istis jungendas. Quæ per tres ibi dies moratæ, de istorum adventu nihil audiebant; donec necessitate urgente Hirschfeldam regrediuntur, ab hoste desertam. Inter has moras hostis octo legiones equitum cum quadraginta desultoribus contrahit, Hassosque Hirschfelda digredientes densam per nebulam improviso opprimit. Ipse Dalvvigius multis cum præfectis, & septingentis gregariis capitur. Reliquias cladis sua infelicitas in Hassiam usque prosecuta est, quas apud Ziegenhæinum tribunus Bredavius delevit.

Ditio Anspacensis sequestratur.

Hassi vastant.

12. Nov.

17. Nov.

§. 104. In Saxonia Guelferbytum tribunus Boyus cum duabus legionibus eminus circumsederat, cui arctius includendo jam Sperreuterus, summus vigiliarum præfectus, destinatus erat. Hieme ingruente Boyus moram pertæsus obsidium solvebat. At Mindæ obsidium lente procedebat tenui obsidentium

1634. tium vi, & ob diſſidium inter Suecos Brunſvicenſeſque duces mutuo obtrectantes, ac imperia imperiis opponendo omnia confundentes. Ac ita ſupine oppido ſtationes circumpoſitæ erant, ut plena luce primarius ductor quindecim equitibus ſtipatus Coloniam ex oppido abiret, ſuppetias acceleraturus. Ac quartum in mentem extractum obſidium, ſolvendi ſat ſpatii fuerat, ni hoſtis omnes vires è Weſtphalia Rhenum versus, & Mœnum convertiſſet. Interim obſeſſores lente opera promovere; obſeſſi ſtrenue reſiſtere, ac non parum damni dare, occiſo etiam Uslario ſupremo exercitus Legato, crebriſq; eruptionibus fiduciam oſtentare. Tandem cum per exteriora munimenta ad portam & foſſam penetratum foret, poſt ruinam editam aſſultus tentatur; cujus initio cum ſtatim Trana tribunus, idemq; exercitus quæſtor cecidiſſet, nec eſſet, qui ducis officium ſubiret, conatus irritus fuit. Ad extremum tamen annona deficiente honeſtis conditionibus oppidum deditur, cum circa Clericos aliquamdiu tractatus adhæſiſſet, quibus demum Dux Georgius petita annuebat, ut tandem tædioſo obſidio defungeretur. E quindecim centuriis, quæ oppido excedebant, quadringenti cum aliquot ductoribus ultro ad Suecicam militiam tranſibant. Mox & Stoltenavia arx nulla urgente neceſſitate deditionem facit. Minda capta cum Landgravius Ducem denuo ſolicitaret ſuper jungendis ſecum copiis, hic octo menſium labore exhauſtum militem quiete reficiendum ferebat, ut proximo vere ſuppletis legionibus Saxonia hoſtem penitus ejicere, ac inde ſociis laborantibus ſubvenire poſſet. Eoque mox partem exercitus per Weſtphaliam, reliquos per Saxoniam in hibernis diſponit. Poſt tamen velut mutata ſententia Sperreuteri ductu mille equites, totidem pedites Landgravio ſubmittit, nullum pro hoſtis potentia momentum.

Minda capitur.

14. Octob.

15. Oct.

10. Nov.

15. Nov.

§. 105. De cætero poſt captam Mindam averſio animorum adverſus Suecos per Saxoniam magis indies erumpebat, Duce Georgio id agitante, ut ſummam rei bellicæ per eas oras ipſe invaderet, exercitumque haberet à nemine alio pendentem. Conſilium quoq; Circuli omnia pro lubitu agere, nec obſcure fremere; Suecorum directioni nullum amplius locum eſſe. Mortuo inſuper ſummo quæſtore Trana, qui autoritate ſua iſtis conatibus hactenus obſtiterat, idem Conſilium Circuli Weſtphalici arbitria invaſerat, ac ne quid Suecici miniſtri tributorum amplius ibi exigerent, Georgius Dux vetabat. Qui & ſuorum hibernis Bremenſem præſulatum & Meclenburgicam deſignatum ibat, quantumvis Succica præſidia Stadæ, Buxtehudæ, & Wiſmariæ inde in egeſtatem prolapſura erant. Nam jactabatur, ea præſidia ad Circulum nihil ſpectare, ſed ob peculiare Succiæ emolumentum ibi locata. Cum tamen non Bremenſis ſolum præſulatus, ſed & præcipuorum Saxoniæ fluminum ſecuritas iiſdem inniteretur, & ne quid ex Oceano in eum tractum tentari poſſet; ac Wiſmaria præcipue opus eſſet alendis per Mare Balticum cum Suecia commerciis. Cum porro Banerius è Bohemia redux Magdeburgicum & Halberſtadienſem præſulatum, & alia quædam Saxoniæ loca hoſpitiis ſui exercitus occupaſſet, Dux Georgius id ægerrime ferre, velut exercitus iſte nihil plane ad Saxoniam ſpectaret. Ac ſuſpicio erat, copias ſub Sperreutero hoc tantum fine miſſas, ut Banerii expeditio in Franconiam acceleraretur; nam in promtu jam erant legiones, quæ iſto digreſſo ea hoſpitia invaderent. In Saxonia quoq; Brunſvicenſes legiones opimis Succiæ exhauſtis hibernis collocabantur. Quin & imminutas numero Suecicas legiones Brunſvicenſibus admiſcere conabatur, cum tamē illis facile foret per ſupplementa numeros ſuos inſtaurare; donec Banerius Succicos tribunos, ne id paterentur, admoneret. Quanquam autem Ordines Saxoniæ Ducis Georgii acta non plane probarent, præcipue quod ſupplementorum pretia juſto uberius taxaſſe arguerentur: in iis tamen, quæ in fraudem Succorum ſuſcipiebantur, mire cum ipſo conſpirabant. Unde in conventu ejus Circuli, quem Ultzenæ, ac inde Luneburgi indixerant, inconſultis Succis velut Magdeburgi ac Halberſtadii poſſeſſoribus, pleramque actorum partem querelæ in Succos abſolvebant; quod Banerii legionibus, Magdeburgum, Halberſtadium, Mulhuſa, Northuſa, Goslaria, Blanckenburgum & Rheinſteinum Comitatus inſiderentur; tributa VVeſtphaliæ Circulo Saxonico ſubtraherentur; præſidia Stadæ, Buxtehudæ, ac VViſmariæ eidem oneri forent, præcipuæ urbes obtentu fœderum Succicorum Circuli tributis ſe ſubducerent, & id genus alia. Cum igitur Succorum eos plane pertæſum foret iſtis neglectis novum inter ſe regimen agitabant. Sed circa ſummam rerum ſententiæ diſcrepabant. Quidam enim cenſebant, cum Cæſare ac Hiſpaniæ Rege de pace agendum, excluſis Succis; pauci Galliæ Regi adhærendum; ſed quem cæteri velut nimis remotum rejiciebant. Igitur ſatius viſum, Halberſtadienſi fœdere antiquato Saxoniæ & Brandeburgico Electoribus arctius innecti. Et quia magnam ſpem pacis è tranſactione Pirnenſi conceperant, inde ad Saxoniæ Electorem ſcribebant; Saxoniæ ſuperioris Ordinum conventum indicere velit, ad quem & ipſi Legatos cum ampliſſimis mandatis miſſuri ſint, ſuper pacificationis capitibus ſententiam ſuam expoſituros.

Saxonum contra Succos animorum averſio.

§. 106. Banerius denique è Bohemia reverſus per Thuringiam exercitum diſpoſuerat, ut feſſum itinere militem reficeret, hoſtiſque motus ac vires per Franconiam obſervaret. Sed quo minus ulterius verſus Superiores Circulos tenderet, non hoſtis metu contingebat, qui copias ipſi pares in propinquo non habebat; ſed quod jam ab amicis hactenus, vicinisq; circum cavendum foret. Nam ſatis conſtabat, ſtatim atque ipſe iſtis hoſpitiis digrederetur, eadem ab aliis invadenda; in quorum tunc manu futurum erat, viam ipſi ad Mare Balticum, ſi eadem forte opus foret, intercludere. Ac unicus iſte Succis erat exercitus, bene compoſitus, & quem plane in poteſtate habebant; cui ſolicite ad Balticum Mare erat reſpectandum, ne illi obſerata ea porta intra Superiorem Germaniam includerentur. Nec committendum ſibi ducebat Banerius, ut dum ipſe cum hoſte luctatur, alii hoſpitiis e usdem interea fruerentur, ac per otium legiones ſuas ſupplerent, delectusq; ab ipſo inſtitutos interciperent. Igitur præcipua cura erat exercitum reficere, ac ſupplementis diligenter conquiſitis firmare. Nec quidpiam bellicarum actionum exercebatur, præter modicas excurſiones, & quod Hodicius Comes Iſenaci hoſpitans quingentos Polonos, & ſexcentos agreſtes ipſū opprimere conantes acriter & inſigni cum jactura rejecerat. Cæterum præter Georgium Ducem, qui ad Saxonicum Circulum ſpectantibus locis inhiabat, VVilhelmus quoq; Dux Suecorum hoſpitia captabat, qui copiis colligendis ſolers tunc novos delectus agitabat, & ubi occaſio dabatur, hunc inde ſuos intrudebat. Simul qui apud ipſum morabantur tribuni Mitſchlafius, & Roſſius Succis intenſiſſimi, nihil amici ſuggerere credebantur. Ambo tamen hi Principes, ſi in hoſtem ducere vellet Banerius, copias ſuas cum ipſo ſe juncturos pollicebantur. Et Wilhelmus Dux ſat tractabilis, & rationes admittere ſuetus non adeo difficulter conciliari poſſe videbatur. Enimvero à Saxoniæ cumprimis ac Brandeburgico Electoribus cavendū erat, ne cum hoſtibus implicito, & longius progreſſo improviſam plagam à tergo inferrent. Brandeburgicum quippe ſucceſſio Pomeraniæ ſemper coquebat, ſuper qua ſibi ab Oxenſternio caveri denuo per literas petebat, addito; Succiæ

Banerius in Thuringia ſubſiſtit. 20. Dec.

Brandeburgico non fidit Banerius.

1634. 8. Dec. Suecia magis intereſſe vicinorum amicitiam ſibi pignerare, quam regionem adquirere, qua ſine perpetuis bellis & vicinorum invidia gaudere non liceat; aut quantumvis grandem pecuniæ ſummam, quam expenſarum nomine extorquere velint. Interea cum Pomeranis Legatis Berolini clandeſtina conſilia agitabantur, quibus domum reverſis conventus Ordinum Pomeraniæ indicitur, in quo de novis delectibus ad provinciæ defenſionem tractatur. Sed tres equitum legiones à Banerio in hiberna eo miſſæ commodum adpellentes iſtas machinationes elidebant. Equidem quid Pirnæ tractaretur, ignorare ſe ſimulabat Brandeburgicus. Quia tamen cum congreſſum non improbabat, ac copias ſuas poſt Banerii è Bohemia diſceſſum ſub Saxonis imperio reliquerat, non parum ſuſpicionis excitabat; præſertim poſtquam iisdem è Bohemia reducibus in Magdeburgico agro trans Albim non paucas cohortes hoſpitaturas collocaſſet; ſimul à Banerio per literas poſtularet, ut ipſe copias ſuas arctius contraheret, quo Saxoniæ Electoris militi ſpatium fieret. Sed & ſatis conſtabat, qui motus animorũ iſtis in locis poſt cladem Norlinganam fuerint, cum domi Suecis nihil virium ſupereſſe crederent, & in proclivi fore iſtos peſſumdare. Nec deerant, qui fremerent; portus intercipiendos, ac quicquid Suecorum in Germania ſupereſſet, trucidandum.

Multo minus Saxoni. §. 107. Saxo poſt Banerii diſceſſum ſtatim è Bohemia exercitum reduxerat, nec in Cæſareos hoſtile quid amplius tentaverat, tractatibus Pirnæ interim ferventibus, circa quos Electoris gener Landgravius Georgius ſtrenue ſatagebat. Unde gliſcente apud Suecos diffidentia, Regina literis Electorem monebat; inſidioſos tractatus caveret, ac bellum ſeu pax daretur, junctus cæteris perſiſteret; neu pacem honeſtam aut tutam putaret, niſi cui ipſa cum ſociis incluſa ſit. Eodem argumento ad præcipuos Ordines Inferioris Saxoniæ, & imprimis Brandeburgicum Electorem literæ dantur, quem hortatur, ut non ipſe ſolum bene ſentire pergat, ſed & Saxoni perſuadeat, ne malevolorum conſiliis aures præbeat, ad Proteſtantium diviſionem ſpectantibus. Enimvero parum ponderis videbantur habituræ iſtæ literæ, licet maturæ adveniſſent, ad turbandos tractatus, in quibus omnem ſpem Elector repoſuerat. Præſertim cum Cæſarei Legati privatis ejuſdem commodis promte velificarentur, conceſſa quoque Magdeburgica diœceſi filio ipſius ſecundo-genito; quam præſentiſſimam litis materiam inter Suecos ipſumq; fore prævidebant. Ita diſpoſitis utrinq; animis facile negocium ſuccedebat, ac tandem in certa capita Pirnæ conventum, Pragæ dehinc ulterius confirmanda; quæ tamen longo demum poſt tempore emanarunt, nec uti Pragenſis pacificatio publicè promulgata ſunt. Ea cum & prolixa ſint, & ad ordinandum fere Germaniæ ſtatum ſpectent, extra noſtrum inſtitutum eſt preſſe memorare. Suffecerit paucis perſtrinxiſſe, quæ peculiariter Succiam tangebant. Jubebantur igitur omnes, qui hac pace frui vellent, Cæſari Catholiciſque auxilium ferre ad recuperanda omnia, quæ ab extrancis Regibus tenerentur: Brandeburgico ſi hanc pacem amplecteretur, jus ad Pomeraniam à Cæſare confirmabatur, quæ non minus quam utraque Saxonia & Weſtphalia peregino milite ſit liberanda; cui fini ſi Brunſvvicenſes Duces operam conferre velint, reſtitutio Guelferbyti & aliorum locorum promittebatur. Omnium Ordinum copiæ in unum coaleſcere exercitum jubebantur, ab Imperio Romano nomen geſturum, cujus major pars Cæſari, minor Saxoni ſubſit; per quem qui paci reſtiterint in ordinem redigendi ſint. Incluſerat tamen Saxo huic paci Galliam, Britanniam, Suetiam, & Fœderatos Belgas, ſed ut ante viceſimum quintum Februarii diem ſequentis anni acceptari eam à ſe declararent. Idem quoque in ſe receperat cum Oxenſtierna agere, ut ne Germaniæ quietem, quæ capitis & membrorũ unione ſtat, impedire velit. Quod ſi is aliquid terrarum in Germania poſtulet, aut fœdus auxiliumq; aliis Suecia bellis, reſpondendum: Imperium de ſua dignitate nihil condonare poſſe, ne ullum Ordinum ſibi quid detrahi velle; confœderationes Imperii legibus repugnare. Pecuniam tamen petenti, ſummum decies centena millia uncialium offerenda, intra ſex annos exſolvenda. Ejus ſummæ dimidiam partem Saxo, reliquam cæteri Proteſtantes collaturi erant. Quam ſi acceptare Sueci abnuerent, vim iiſdem intentandã. 1634.

§. 108. Abſoluto hoc tractatu Elector Teſchenam arce præſidium deducebat, quam ſolam in Bohemiæ Regno adhuc obtinebat. Sed cum ſuper hibernis ſuarum legionum agitaret, non parum difficultatis oriebatur, quod & Cæſareæ ditiones ipſi non amplius paterent, & propriis terris parcere cuperet. Igitur à Banerio poſtulabat, ut partem hoſpitiorum ſuorum ipſi concederet, imprimis quæ ad Superiorẽ Saxoniam pertinerent, clientelæ ipſius innexa, & è Magdeburgica ditione diſtrictum ad Salam. Ea poſtulata Banerium, qui alias non ita laxe hibernabat, mire turbabant. Nam ſi abrupte id abnueret, offenſam Saxonis prævidebat, ex qua facile ad manus perveniri poterat; rem ſibi absq; mandato ſuſceptu valde arduam. Sed ſi Electori gratificaretur, Suecis ea loca plane abdicanda erant. Neque alibi regio vacabat, in quam legiones abduci poſſent: ac ſi denſius diſponerentur copiæ, ipſæ ſimul cum provincialibus peſſumdabantur. Aſt Elector non expectato ejus reſponſo Naumburgum cum exercitu procedit, quo Banerium ad ſe invitat, velut cum ipſo de Succiæ ac communi ſalute acturus; atſam præbentibus quas acceperat Cæſaris literis. Eodem quoque Wilhelmus Dux evocatur. Banerius cum conjiceret ſuper hibernis actum iri, Alexandrum Erskeinum ad Electorem ire jubet mentu illius percipiendæ; qui propere Islebiam moverat. Ubi cum Electoris nomine Arnheimius de concedendis hoſpitiis, ac amplectenda pace, Wilhelmus Dux de jungendo cum Banerio exercitu ageret; hic tandem de iſtis ad Banerium ſe relaturum recipiebat. Addiderat Arnheimius, ſe non niſi mediatoris vice adeſſe, ac libenter operam accommodaturum, evellendis diſſidiorum radicibus. Interim & ante & poſt illum congreſſum Saxonici non omittebant, ubicunque facultas dabatur, Suecorum hoſpitia invadere, his expulſis: unde maxima oriebatur animorum exulceratio, in atrox bellum antea Fœderatos inter, & ſacrorum ſocios eruptura. Saxo Banerii hiberna turbat. 1634.

Tractatus Pirnenſis. 13. Nov.

§. 109. Eodem anno præter cætera mala Succiæ valde intempeſtiva accidebat mors Joannis Adolfi Archiepiſcopi Bremenſis, qua cognita Leslæus, qui eam provinciam curabat, quatuor cohortes Wiſmaria raptim evocabat, quod controverſiam aliquam hinc orituram metueret. Ac ſane ſtatim Daniæ Regis filius Fridericus eum ſibi præſulatum vindicare inſtituebat, quem Capitulum atque Ordines anno viceſimo primo hujus ſeculi Coadjutorem & ſucceſſorem declaraverant. Pacificatione Lubecenſi Daniæ Rex prætenſioni ad eum præſulatum renuntiaverat, quod Cæſar eundem in Leopoldum Wilhelmum filium conferre cuperet. Sed excipiebat Fridericus, in eam ceſſionem ſe nunquam conſenſiſſe, eamque non ad ſe, ſed tantum ad patrem ſpectare. Ac Cæſarem ea pace vicissim promiſiſſe, ſe nemini Principum ac Ordinum Imperii, quorum numero ipſe utique contineatur; adverſus jus & æquum quid illaturum. Igitur ipſe ſtatim Oxenſtiernæ & Ordinibus Fœderatis denuntiat; Controverſi circa Præſulatum Bremenſem. 3. Sept.

1634. nuntiat, sibi constitutum esse, cum Ordines præsulatus electioni suæ constanter inhærent, jus suum tueri; favorem atque auxilium istorum sibi exposcens. Ast Oxenstierna intellecta Præsulis morte statim Leslæum monuerat, circumspecte ageret, atque id præcipue operam daret, ut munita oppida in Succicorum potestate forent. Laurentius quoque Grubbius Minister Residens patriæ suæ emolumento diligenter invigilare jubebatur. Suecis quippe haut arridebat, Danos ea provincia potiri, perpetuos Succiæ æmulos; cum ea situ sit huic non incommodo, & ex qua orto cum Danis bello hiâ tergo invadi possint. Enimvero post Norlinganam cladem & alienatis passim Germanorum animis vix adparebat, quomodo vi obtineri ea regio posset; ac honestius videbatur ultro concedere, quam expelli. Igitur id primo placebat tentare, num Ordines provinciales permoveri queant, ut sede vacante res in integro retineatur, ac ditionis administratio interim penes ipsos maneat, quoad super eo negotio communi pace, aut peculiaribus tractatibus transactum sit. Nam malebat Oxenstierna negotium interventu Ordinum disceptari, ut siquidem illi Fridericum averfarentur, Suecі invidiam repulsæ à se amolirentur: sin arceri idem præsulatu non posset, suam gratiam facerent, interim præ se laturus, se non repugnare, quo minus Fridericus ea provincia potiatur, modo eam rite à Regina petat. Ac spes erat, conditionem deinceps temporum consilia suppeditaturam. Præcipue autem præsidia firmari jubebat Oxenstierna, quod animadverteret, Inferioris Saxoniæ Ordinibus in votis esse, Suecos ea ditione ejici, eidemque Danum immitti, quo sibi hujus auxilium adversus istos pignerarent. Nam credebant, Danos non facile quid adversus Suecos tentaturos, quamdiu hi ea provincia potirentur, quod per eam classis Danorum, copiæque distrahi possent. Cæterum cum Superiorum Circulorum Ordines favorem in Fridericum ostenderent, ipsique partam dignationem gratulari vellent, Oxenstierna demonstrato Suecorum jure ægre efficiebat, Palatino cumprimis tergiversante, ut Fœderati
16. Decem. Ordines ipsi in hunc sensum rescriberent: Præsulatum illum ab hoste aliquamdiu possessum, sed illo ejecto per Gustavum Regem vindicatum, unde Succiæ haut ambiguum jus quæsitum. Igitur optime facturum, si rem ita suscipiat, ne offensæ, ac litis ansa præbeatur, & ad amicam transactionem eadem deducatur; circa quam expediendam studia sua offerebant. Eadem Oxenstierna ingerebat, ac rem ad tractatus omnium quorum interest consensu instituendos, differendam suadebat; sibi enim nihil super isto negotio peculiariter mandatum: Idem Daniæ Regi respondebatur, addito; Regi Gustavo acceptum futurum, si ab ipso super ea successione requisitum fuisset; sed cum nunc Succiæ Regno tam manifestum jus in eum præsulatum sit partum, æquum esse ejusdem occupationem differri, quoad amica compositio intervenerit.

Suecorum circa Bremensem ditionem intentio.

Fridericus Holsatiæ Dux eum præsulatum affectat.

§. 110. Enimvero Fridericus tanto magis properare, quod fama esset Oxenstiernam eam ditionem in Arausionensis Principis filium transferre cupere. Ac jam ab Hollandis Legatus id ob negotium Bremam accesserat. Nam si quidem Succiæ eum præsulatum retinere non daretur, Oxenstierna quemvis potius quam Danum eodem potiri optabat, ac potissimum Arausionensem, ut eum Succiæ devinciret ac potentem vicinum ab eo latere Dano adponeret. Sed quia Ordinibus provincialibus Hollandicum imperium non magnopere arridebat, eo intentius Fridericus agere, ut consensum sibi istorum conciliaret; quibus faventibus reliqua facile successura sperabat. Et erat Danis animus eodem modo Suecos Bremensi ditione excludere, sicut hi istos quondam Stralsunda extruserant, in ejusdem facti ultionem. Daniæ porro Rex jam antea à Petro Sparrio, qui ad primogeniti ipsius filii Christiani nuptias Legatus missus erat, postulaverat, ut Friderici causam Reginæ & Senatui commendaret, ac uti sua præsidia inde deducerent Suecі, quibus alibi melius uti possint; confirmans, eam rem Succiæ fraudi non futuram, ac Fridericum, qua præsulatus iste Saxoniæ Inferiori obstrictus tenetur, communi Protestantium causæ non defore. Id quod Legatus ad Reginam se relaturum spondebat. Nec eo minus à Rege confirmatio prioris electionis apud Cæsarem quærebatur, quæ Lubecensi pace in dubium revocata erat. Sed præcipue sollicitabantur Ordines præsulatus; quibus Rex initio acriter exprobraverat, quod sibi Filioque Præsulis excessum non statim significassent, Canonicis præcipue monitis, ut absque mora veterem electionem renovarent, nec ab eo instituto se dimoveri paterentur, aut alio se verterent; juris jactationem promissis miscens. Cæsar porro, uti fama ferebat, id petitum abnuerat, quod post victoriam ad Norlingam non magnopere amplius Daniæ Regis favorem æstimaret, ac sine dubio eum præsulatum, alioque recuperandi spem concepisset. Quanquam si alia tempora fuissent, non deerant Suecis rationes quibus Capituli potestatem elevarent. Nam Canonicos Protestantium sacris addictos Cæsar velut incapaces bonis suis ejecerat. Inde Gustavus Rex omnia à Ligistis occupata, post, derelicta bona, belli jure adquisiverat. Ac in fœdere Gustavum Regem inter, & Præsulem Canonicorum mentio facta non erat, sed tantum Ordinum & subditorum, inter quos isti tunc temporis non censebantur, sed Equester Ordo duntaxat, & oppida. Concedebantur quoque Episcopo reditus, ad vitam, velut isto defuncto Suecis hos sibi vindicaturis. Post mortem tamen Gustavi Regis Canonici magis connivendo, quam expressa permissione vetera bona iterum invaserant, ac se pro Ordinibus gesserant. Enimvero jam tempus non ferebat eam litem movere, ac Daniæ Regem irritare. Igitur id cumprimis agebatur, ut si fieri posset, res ad futuros pacis tractatus extraheretur. Sed si acrius instaret Rex, accessionem non declinari posse adpareret, satius videbatur in re, quæ teneri non poterat, liberalitatem exercere, & imminentem necessitatem sponte prævenire. Quo fine Laurentio 4. Nov. Grubbio Residenti in mandatis dabatur; Friderico præsulatus cessionem petenti amice responderet, Reginam ipsius desiderio cumprimis favere; sed cum Suecі suis sumptibus istum Ligistarum manibus eripuerint, duoque oppida præsidio valido adhuc obtineant; simul idem præsulatus Ordinibus Evangelicis fœdere innexus sit, hosce prius consulere necessum fore. Unde Friderico tantisper expectandum, quoad amico tractatu, aut pace super hac re transigatur. Addebatur tamen, si videat Ligistas è Westphalia Mindæ obsidium solvere, viamque ibi ad Bremensem provinciam struere, tractatus cum Dano maturet, ea lege, ut hic in defuncti Præsulis fœdus succedat. Joanni insuper Skyttio, Senatori Regni, inter alios ad Regem quoque Daniæ misso injungebatur, ea super re cum Rege agere, & quidem ut citra moram eum præsulatum huic offerret, si Cæsarem consensisse intelligeret. Sed si hic abnuerit, nec ullum ei regioni ab hoste periculum cominus immineat, negotium ad pacis tractatus rejiceret. Ast ubi vim Rex meditetur, declinando bello eam concederet, alia vicissim officia ab eodem stipulatus.

§. 111.

1634. §. 111. Aſt Ordines, ſuper adminiſtranda Pro-
Ordines Bremenſes in Danum inclinant. vincia conventione interim inita, non pauca à defuncto Epiſcopo conſtituta moliri cœperant, ac Monachos Monialesque in ſua cœnobia reductum ibant, inconſultis Suecis. Initio tamen oppida, ac præcipue Brema in Suecorum partes propendere, ob commoditatem portus Gothoburgenſis, quem ſibi lucroſum ſperabant. Sed Canonici unicè Fridericum reſpicere, ſpe abs novo Principe quondam amiſſa recuperandi, eumque in leges ſibi commodas adigendi. Qui & Equeſtrem Ordinem in ſuas partes traxerant, ac jam ſuffragio-
14. Octobr. rum numero oppida vincebant. Grubbius Bre-
31. Octobr. merværdam delatus primo per ambages, poſt apertius Ordines monet, ne Præſulem eligere properent, priusquam Oxenſtiernam conſuluerint, ac ſuper Suecorum prætenſione transegerint: utque ſuſpenſo vetere Præſules eligendi more ad amicos tractatus rem deducant. Hoc poſtulato Ordines in diverſas curas trahebantur. Nam hinc obverſabatur Suecorum jus, qui & præcipua loca in poteſtate habebant, & Bremam cumprimis faventem
17. Nov. experiebantur. Unde & initio Danicis Legatis reſpondebant; ne Rex modicam moram ægre ferat, quam ſuborta impedimenta producant; ac rem apud Reginam Sueciæ urgere pergat. Ex altera tamen parte verebantur, ne elapſis tribus menſibus, Pontificio jure electioni Epiſcoporum deſtinatis, Pontifex per Cæſarem Epiſcopum ſibi obtruderet, ſacris Romanis addictum. Et quanquam ſuggerebatur, ut propter legitimum impedimentum interveniens, quo caſu Jus Canonicum differre electionem permittit, proteſtatione interpoſita jus ſibi ſuum reſervarent: Daniæ tamen Rex vehementer inſtabat, cujus favorem non parum intendebant, impoſita tunc à Georgio Duce hoſpitiorum & ſupplementorum onera, quæ Leslæus & Grubbius avertere non poterant. Nam ſpes ipſis oriebatur, Danorum ope iſtis medicinam fieri poſſe. Et Suecorum autoritas ob adverſam in Superiore Germania pugnam paſſim minuebat. Igitur
Fridericus in Epiſcopum Bremenſem eligitur. Friderici electio renovatur, addito tamen, ut ob varios reſpectus adventum ſuum in præſulatum differat. Suecici Miniſtri, cum deſignatum Provinciam arcere, aut Ordinibus vim inferre, præſens rerum facies non permitteret; ne jure ſuo per ſilentium ceſſiſſe viderentur, rem ad Legati Skyttii adventum in ſuſpenſo manere cupiebant. Sed Fridericus voti ſui jam compos, omnem moram adſpernatus Or-
9. Dec. dinibus denuntiat, ſe propediem Bremam venturum, velut ſua præſentia res in conventu Ordinum
22. Dec. melius expediri poſſit. Id cum Ordinibus probaretur, Grubbio declarant, Fridericum ſe elegiſſe averruncandis oneribus per interregnum ſibi impoſitis: eam rem tamen Suecis fraudi non fore, iſtumque in fœdus anteceſſoris ſubiturum, Stadamque & Buxtehudam ipſis relicturum, quoad ſuper toto negotio tranſigatur. Grubbius urgebat; cum re non amplius integra tractatus difficiles ſint, nec iisdem mandatum ſit à Friderico eas conditiones ipſius nomine ferre, rem ad Skyttii adventum rejicerent. A Friderico quoque idem petebat, ut tantiſper iter ſuum differret. Sed hic regerebat; ſibi non eſſe in animo Sueciæ commodis adverſari; nec certi quid in Conventu Ordinum Provincialium à ſe ſtatui poſſe; petebatque ita rem geri ut amicitia inter patrem ipſius, Suecosque ſalva perſiſtat. Statuerat Grubbius obviam Friderico proficiſci, ſi qua poſſet ipſum ab itinere avertere; ſed ne ab eodem in via aberraret metuens, ſubſiſtebat, quoad
11. Dec. Blanckeneſam adventaſſe intelligens ad eum accederet, denuo poſtulans, ne prius in provinciam proficiſcatur, quam tractatus ſint inſtituti. Sed Fridericus immotus teſtabatur, iter ſuum Suecis præjudicio non fore, ad res in præſenti ſtatu relinquendas, modo intra octavum diem Januarii tractatus incipiant, & ſine mora perficiantur. Cum igitur nihil proficeret Grubbius, proteſtatione interpoſita, Suecis jus ſuum integrum reſervabat. Nec ſecius Fridericus Bremam pergebat, 14. Dec. Suecicis Miniſtris vi obſiſtere non auſis, cum id in mandatis non haberent, nec bello movendo aut ſuſtinendo parati eſſent, cum miles in præſidiis modicus; adparatus bellici parum, annonæ, ac pecuniæ nihil in promtu foret. Eoque Grubbius Reventlovio Cancellario ſcribebat, ut tractatus citra moram ſuſciperentur; quorum locus Friderico pertendente Brema deſtinabatur. Exitum ſequens annus pandet.

1634.

§. 112. Alias Danus ea tempeſtate amicam erga Habitus Daniæ erga Sueciam. Suecos faciem præ ſe ferebat, ut tamen clam circa deſtruenda eorum commoda laborare non deſiſteret. Ac favebat is una cum Saxone Fridlandi deſtinatis, qui id potentiæ ſibi comparare ſtudebat, ut Cæſari juxta ac Suecis leges præſcribere poſſet. Sed & circa mediationem pacis, quam tamen hoc anno remiſſius urgebat, id præcipue quærebat, ut ne Suedi in ſolo Germanico pedem figerent; ac ſufficere judicabat, ſi tantam pecuniæ ſummam in præmii vicem acciperent, quantam ipſi quondam pro redimendo Elfsburgo dederant. Eo arctior autem ipſi cum Saxone conſiliorum conjunctio circa Suecos Germania depellendos erat, quod jam inter filium ipſius primogenitum, & Electoris filiam nuptiæ conciliatæ forent. Qua occaſione filium ſuum Chriſtianum Ulricum in Galliam & Hiſpaniam miſerat, verbo ut Reges iſtos ad nuptias invitaret, revera ut in aula Gallica demonſtraret, quid periculi aliis nationibus immineret, è maritima Suecorum potentia gliſcente; ni mature ipſis ungues circumcidantur, & vectigalia, belli nervum ſuppeditantia abrogentur, omniaque in priſtinum ſtatum reponantur. Nec ſane amici quid in Suecos cudebatur in iſtis nuptiis, ad quas diverſorum Regum Legati coiverant; quos inter etiam Reginæ Sueciæ nomine comparebat Petrus Sparrius Regni Senator, cui in mandatis datum erat, ne alterius cujusdam Regis Legato digniore loco cederet. Sed is cum obtinere non poſſet, ut cæteris vel propter cognationem Reginæ cum Sponſis, vel ob neceſſitudinem Regnorum præferretur, ab omnibus congreſſibus publicis, quibus alii Legati interveniebant, abſtinebat, plauſibilem obtentum præbente luctu ob non ita pridem ſepultum Guſtavum Regem, ob quem feſtivis actibus intereſſe minus decorum videbatur. Plerique tamen eorum Legatorum ex illis nuptiis cum aliqua offenſa diſceſſerant, ut vicies centena millia uncialium in easdem erogata dicerentur. Viciſſim Regem non parum mordebat, quod cum Galliæ Rex filium ipſius Chriſtianum V. literis ad eundem ſcriptis *fratris* vocabulo honeſtaſſet, hicque Regi reſpondens idem *fratris* vocabulum adhibuiſſet, Legatus Gallicus Comes Avauxius literas illas acceptare recuſaret. Interim Danus varias querelarum occaſiones captabat, ne, ſi ex re videretur, arma in Suecos movere, cauſarum catalogus deeſſet. Hinc jactatæ minæ, velut Suecorum naves Oreſundam tranſeuntes, vectigalia poſcere velit, quod neſcio quas fraudes ab iis admitti argueret. Hinc menſe Aprili emiſſa navis bellica, mare Balticum pervagatura cum mandatis, ut ſi Suecicæ navi occurreret, quæ vela nollet ſubmittere, ſtatim cum ea pugnam conſereret. Sed & vehementer incaluerat, quod Spiringius teloniorum director in Gedanenſi litore Danicæ navi circa vectigalia ſolvenda tergiverſanti apluſtria detrahere conatus eſſet, ni navarchus ea raptim occultaſ-

1634 set, quam rixæ materiam sibi subtractam adeo ægre ferebat Rex; ut navarchum suspendio destinaret, quod ista auferri non passus esset. Eo cum animo in Succos ageret, non mirum erat, si & ab ipsis parum amici expectaret. Unde cum mense Aprili rumor deferetur, à Suecis multas copias è Germania domum mitti, mire perturbabatur; præsertim cum suspicaretur, instinctu Succorum factum, quod Circulus Inferior Saxonicus Holsatiam tributis subjicere vellet: & quia Oxenstierna Josiæ Ranzovio tribuno Rotenburgum in Verdensi præsulatu donaverat; quo Fridericum filium aliquando potiturum sperabat. Tanto proniоribus animis accipiebatur amissa Ratispona, & clades Norlingana, super qua conceptam degenerem lætitiam Christianus Frisius Cancellarius ne publice quidem dissimulare poterat. Et cum paulo post tribunus Kortius Polonicus Legatus Hafniæ licentiam conscribendi militem alibique conductum per Regis ditionem ducendi peteret; simul ut navibus Polono adsisteret, si tractatus pacis in Borussia in irritum caderent; is ampla cum spe dimittebatur. Fœdus tamen dilatum, quoad appareret, num Sueci Bremensi ditione filium ipsius Fridericum excluiuri essent; cujus potiundi egregiam occasionem, rebus Succorum in Germania dubiis, oblatam gaudebat.

Consultatio super fœdere cum Russis.

10. Januar.

§. 113. In Moscoviam eo anno Legati erant mittendi, firmandæ æternæ cum Russis paci, ac ut super fœdere contra Polonos, quod Russici Legati expetierant, tractarent. Id fœdus iniri expediret, nec ne, in Senatu expendebatur. Quibus fœdus displicebat, memorabant; Moscum esse amicum reconciliatum, cui non amplius sit fidendum quam quantum necessitas ipsum urgeat, & cui magis cordi sit occasionem dispicere, qua ereptas sibi à Suecis terras recuperare queat. Per id fœdus Sueciæ non amplius fore liberum, si tractatus cum Polonis instituantur inducias pro libitu suo prorogare. Et quia pacto inducіarum cum Polonis conventum erat, ut ante istas elapsas tractatus utique instauraretur, non adparebat, quomodo Russi ad hunc admitti possent; nisi ut à Suecis postularetur Russos futuris pactis includi; id quod Poloni ægre admissuri erant. Neque animo exciderat, occasione fœderis quondam Sueciam cum Russis diuturno bello implicitam. Et ne arctior conjunctio cum gente scrupulosa ac suspicaci litium materiam præberet, non injuria metuebatur. Differebatur contra: bellum cum Polonis evitari non posse; ac Moscovitici status rationes cum Suecia hactenus esse conjunctas, ut isto collabente hæc quoque periclitetur. Fœdus jam à Gustavo Rege oblatum, si nunc abnuatur; ad desperata Russos consilia posse compelli, ut vel cum Polonis adversus Succos jungantur, vel saltem pacem cum illis ineant. Nec Danum neglecturum isthac occasione Russorum amicitiæ adrepere, quam antea per Maltam Julum aucupatus erat. Et quia verendum sit, ne Polonus pariter, Danusque Sueciam invadant, si quid adversi in Germania acciderit; satius esse eo casu Russos habere belli socios, quam otiosos spectatores. Polonos quoque in tractatibus æquiores fore, Succosque in possessione provinciarum utrisque ereptarum firmatum iri; idemque fœdus Polonorum consilia turbaturum, & horum incrementis obstaturum. Collisionem denique ex ea conjunctione vitari posse, si uterque populus seorsim bellum moveat è diversis provinciis, ac si ad mutua auxilia præstanda obligatio non contrahatur. Ob has causas placebat Senatui, fœdus cum Russis adversus Polonos repudiandum non esse, ut tamen ad tempus non ita longum, & sub laxissimis verborum formulis concludatur. Tum ut simplices 1634
conditiones proponantur; ne alteruter absque alterius consensu aut præscitu cum Polono pacem induciasve tractet; nec pax fiat, nisi Polonus titulo Sueciæ, & Russiæ abstineat, ac Russo Smolenscium restituat, Suecis quæ possident, relinquat. Quas conditiones si abnuerit Russus, speciosa dabatur occasio fœdus excusandi. Videbatur etiam addendū de certa pecuniæ summa quotannis à Russo solvenda, quod Suecis bellum sumentibus iste non parum sublevaretur. Cui postulato tamen, si reliqua convenirent, nimis acriter insistendum non erat. Isthæc consilia post selectis Ordinum communicata itidem probabantur.

Legatio in Moscoviam.

§. 114. Isti legationi obeundæ destinabatur Philippus Schedingius Senator Regni, Henricus Flemmingius, Ericus Gyldenstierna, & Andreas Buræus. Qui tamen ut tempus extraherent, quoad de eventu tractatuum Polonicorum judicari posset, jubebantur primo iniquas conditiones proponere, aut Russos urgere, ut ipsi prius conditiones ferant. Utque per ambages duntaxat fœdus insinuarent, & ultro rogari se paterentur. Enimvero, quæ super hoc fœdere accurate ventilata erant, incassum cadebant, postquam Russi fœda clade ad Smolenscium accepta, simul urgentibus intestinis turbis, sat ingloriam cum Polonis pacem properaverant, Legatis Succicis, qui nondum tunc in Moscoviam adpulerant, frustra ipsos ad constantiam per literas hortantibus, & ne pax à Principe confirmaretur, impedire conantibus. Qui si in tempore adfuissent, ipso Czare fatente, facile destinatis suis potiti forent. Ac post Czar Re- 20. Aug.
ginæ pacem cum Polono à se initam literis significabat, culpa in Scheinii ducis sui proditionem collata; nec eam pacem amicitiæ cum Suecia fraudi fore. Credebatur præcipuam Russo pacis causam fuisse, quod subjecti fremerent, se fidem ipsi servare non posse, quamdiu instrumentum juramenti Uladislao dati restitutum sibi non foret. Ita nulla fœderis facta mentione cætera expediebantur, ac inprimis excusabatur, quod cum pactis cautum sit, ut qui recens Imperium suscipit, prior ad alterum Legatos mittat, legatio à Regina hactenus dilata sit, quod corpus Regis nondum in Sueciam advectum foret. Inde æterna pax confirmabatur, simplici literarum contestatione, absque juramento aut novi instrumenti confectione. Id quod sine dubio melius erat; cum è nimia solicitudine circa novam confirmationem argui potuerit, ejus pacis vinculum cum singulis Principibus intermori. Exhibebantur præterea à Succicis Legatis quædam exigui momenti querelæ super fugitivis Ingriæ in Russia receptis; quibus alias Russi opponebant: sed utrisque facili negotio satisfactum fuit.

De commerciis Holsatorum in Persidem.

§. 115. Ast ut Holsatis per Moscoviam cum Persis commercia exercere liceret, Flemmingio & Buræo peculiariter in mandatis datum erat. Quibus adjunctus erat Arendus Spiringius mercaturæ callentissimus, quem post cæteros adpellentem Russi non nisi post longas demum tergiversationes Legati dignatione habere volebant. In eo negotio id præcipue spectabant Sueci, ut & ipsi primarum partium in ea societate haberentur, ac in concessionis diplomate ipsorum æque ac Holsatorum mentio fieret, eaque gratiæ Succorum à Russis data diceretur. Etsi isthoc arcanum non satis tectum habuerant Legati, magis proprio judicio, quam ex mandati formula agentes. Eoque istis consiliis intempestive propalatis Holsati Legati manibus pedibusque obnitebantur, quod metuerent; ne post, ubi commercia bene succedere adpareret, Sueci hoc obtentu eadem sibi solis vindicarent. In-

primis

1634. primis postquam Spiringius contenderet, duo concessionis instrumenta esse à Russis formanda, quorum unum Sùecis, alterum Holsatiæ Duci sit tradendum: & Amstruterus Legatus Anglicanus Holsatos monuisset, ut Suecorum societatem fugerent. Ipsi quoque Russi mirari se ferebant, quod non Daniæ potius Regem in societatem admisissent, Holsati, nec commerciorum istorum viam ad Fanum Archangeli direxissent. Qui hanc sibi rationem fuisse ferebant Suecos ei negotio innectendi, ut Russi horum respectu eadem pro lubitu ne abrumperent; præsertim cum constaret, Hollandos omnem lapidem moturos iis commerciis disturbandis; quæ revera eo fine suscepta erant, ut sericum Persicum istis interciperetur. Sed & Russi negotium isthoc anxie trutinabant, ne forte commercia suæ nationis in Persidem, & apud Fanum Archangeli detrimenti quid caperent. Metuebant quoque, ne suarum terrarum conditio Suecis nimium innotesceret; eoque expresse caverant, ut inter hinc inde commeaturos, nullus natione Suecus esset. Simul postulabant, ne cum Tartaris amicitia contraheretur, neve arma ad eosdem adveherentur excutiendo Russorum jugo. Cui suspicioni eo magis indulgebant, quod jam antea Sueci Legatum ad Tartaros, & hi vicissim ad Suecos misissent. Ast Holsati, quo utique ista commercia sibi solis quærerent, omnibus Russorum postulatis quantumvis enormibus annuebant, ipsis Russis tantam facilitatem mirantibus, eoque tractatum concludere nolebant, priusquam nova ab Holsatiæ Duce ratificatio adferretur. Nam summa pecuniæ, quam Russis quotannis promiserant longe excedebat spem lucri, quod ex ista mercatura provenire poterat, postquam ne Russicis mercatoribus aliquid decederet, præcipuas merces isti exceperant. Quod ipsum postea Holsato occasionem præbebat super iniquitate Suecicorum Legatorum querendi; quem tamen Senatus per Salvium iterum placare conabatur. Ita negotium istud hoc anno ad exitum perductum non est.

De tractatibus cum Polonis consultatio.

§. 116. Denique & novas eo anno Suecis curas dabant ad finem properantes cum Polonis inducias; præsertim cum præter opinionem Poloni ita celeriter tam glorioſum finem bello Russico imposuissent, ac imminens belli Turcici periculum feliciter declinassent. Etsi alias non inutile Sueciæ videretur Russum ad modestiam redactum fuisse. Igitur primo omnium velut res utique ad arma iterum perventura esset, omnia disponebantur; postquam Poloni pace cum Turcis parta copias in finibus collocarent; ac ne bellum imparatis ingrueret, & ut inter tractandum eo major loquendi fiducia foret. Tractatus tamen utique erant suscipiendi, non solum quod pacto induciarum id cautum esset; sed & quod Sueciæ videretur expedire per minorem Reginæ ætatem tranquillo statu frui, rebus domi firmandis. Et ubi cum Polono pax coiret, Danus non amplius formidandus erat, alias premente Suecos belli Polonici metu, insultaturus, & forsan plane in arma erupturus. Denique malevolis clamandi materia subtrahenda erat, veluti pacem Suecia ferre nesciret. Inde super conditionibus, quæ isto tractatu ferendæ aut accipiendæ forent, dispiciebatur. Ac primo quidem utique urgendus videbatur Uladislaus, ut titulo Sueciæ abstineret; præsertim cum hujus causa à Sigismundo diversa foret. Nam Uladislaus plane præter morem titulum istum adsumserat; quem gerere nulli Regis filio prius fas est, quam ex legibus Regni juramentum rite præstiterit, coronatusque fuerit; aut ab Ordinibus legitime designatus sit; quo casu tamen ante coronationem titulo electi Regis imperat. Contra Uladislaus per eos tractatus tentaturus erat, num Sueciæ Regno potiri posset, quod jactaret; si agnatus sibi Rex Sueciæ imperaret, id ferri à se posse; sed nunc coronam ad alienum devolvi, id indignum esse. Ac Christinæ se pro dignitate prospecturum; Suecis sacra ad libertatem relicturum; si has conditiones abnuant, nimirum arma sibi expedienda. Porro de Livonia fixum erat Suecis ne hilum Polono concedere. Sed circa Borussiam dubitabatur, quam si utique vi tueri vellent magna Europæ pars id ægre latura erat propter vectigalia; Anglis, Batavis, Danis, Hanseaticis frementibus, utcunque ferri posse, si in Pillavia vectigal capiatur; sed quod idem ad Gedanum exigatur, id plane præter rationem esse. Domi quoque rusticorum animi ægri, parum militis & pecuniæ, ut propter istam provinciam totum Regnum periculo non videretur exponendum. Nam quæ ex vectigalibus Borussiæ redibat pecunia, eam copiæ per hanc provinciam & Livoniam alendæ absumebant; in Sueciam præter invidiam nihil redibat. Ac Polonis, pace cum Russis Turcisque parta, bello totis viribus vacare licebat. Igitur placebat pro captu temporum Borussia cedendum, si Polonus Regni Sueciæ titulo & Livoniæ in perpetuum renuntiet. Si pax obtineri non possit, saltem inducias in longum tempus quærendas; nam brevem armorum quietem ex usu Sueciæ non esse. Ita cum & Brandeburgicus Elector tractatus vehementer urgeret, nec minus Galliæ & Angliæ Reges hortarentur, Rectores Sueciæ tergiversandum ubi non ducebant, sed & ipsi Legatos nominabant Petrum Braheum Comitem, Hermannum Wrangelium, Stenonem Bielkium (quem tamen sua valetudo adesse non permittebat) Achatium Axelii F. Senatores; Joannem insuper Oxenstiernam; & Joannem Nicodemi. Locus tractatuum à Suecis primo Stetinum proponebatur, quo istis moderandis & facilius Oxenstierna propior foret. Unde Brandeburgicus occasionem arripiebat postulandi, ut id oppidum tantisper sibi sequestro consignaretur, quod alias Poloni in id consensuri non sint ob præsidium Suecicum. Sed cum Sueci, quo id spectaret satis intelligerent, consenserunt, ut in Borussia tractatus instituerentur. Circa tempus tractatuum initio isti maturandi videbantur, si cum Russo fœdus non coiret, & quoad Polono bellum Russicum, Turcicumque adhuc incumbebat, ut per iniqua ipsi tempora meliores conditiones obtinerentur. Sed post ea ratio immutabatur: ac iter quidem in Borussiam accelerare Legati Suecici jubebantur, sed ita ut si Polonum arma meditari pateret, negotiationem extraherent obtentu sumto, quod Legatus Gallicus nondum adesset. Sed si nullum belli periculum adpareret; tractatuum primordia expedirent; ut tamen utique ad finem induciarum iidem protraherentur; ne si hos inutiles esse contingeret, inducia ante tempus abrumperentur. Nam quantum poterat, tempus produci volebant, ut quam Germaniæ res spem præberent, perspicere daretur. Sed quia demum circa finem anni utriusq; partis Legati in Borussiam adpulerant, sequens annus negotiationi initium dabat.

SAMUE-

1635. 1635.

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM

LIBER SEPTIMUS.

EPITOME.

1. *Suecia Senatus finem belli Germanici optat.* 2. *Facies rerum Suecicarum per Germaniam.* 3. *Oxenstierna incassum pacem captat. Ejus circa pacem consilium.* 4. *Hugonis Grotii in aula Gallica negotiatio.* 5. *Conventus Wormatiensis instauratur.* 6. *Cum Duce Bernhardo de imperio in exercitum transigitur. De mediis sustentandi exercitum.* 7. *Scribitur ad Saxonem, & Daniæ Regem.* 8. *Pirnensis tractatus contenta emanant. Oxenstiernæ iter in Saxoniam decernitur. Conclusio conventus Wormatiensis.* 9. *Quæ mandata à Fœderatis Oxenstiernæ data.* 10. *Exteri in auxilium solicitantur.* 11. *Oxenstierna Saxoni & Brandeburgico satisfacere studet.* 12. *Ducis Bernhardi irrita in Wetteraviam expeditio.* 13. *Cæsarei per Wetteraviam grassantur.* 14. *Philipsburgum à Cæsareis intercipitur.* 15. *A Comite Nassovio Braunfelsa. Cæsarei Spiram capiunt.* 16. *Gallorum ducum consultatio cum Oxenstierna.* 17. *Per Wetteraviam gesta. Treveri ab Hispanis occupantur.* 18. *Lotharingiæ Ducis irritus conatus.* 19. *Augusta fame expugnatur.* 20. *Cæsarei capiunt arcem Herbipolensem, Pappenheimensem, & Coburgensem.* 21. *Wilhelmus Landgravius premitur.* 22. *Georgius Dux mutat.* 23. *Bremensis præsulatus Friderico conceditur.* 24. *Saxonis importunitas. Brandeburgicus Suecicis legionibus hospitia abnegat.* 25. *Banerius in hostem movere prohibetur.* 26. *Saxo Ordinibus Provincialibus de tractatu Pirnensi proponit: inducias particulares init.* 27. *Ad bellum se præparat: adjungit sibi Wilhelmum Ducem, Erfordienses, & Anhaldinos Principes.* 28. *Brandeburgicum ad amplectendam suam pacem solicitat. Pacis incommoda Brandeburgicus satis perspicit: eoque dilationem quærit.* 29. *Idem à Suecis alienatum se ostendit.* 30. *Hunc Sueci conciliare student.* 31. *Rectorum Suecia circa bellum consilia.* 32. *Oxenstiernæ acta in Gallia, & in Hollandia.* 33. *Turbatus in Saxonia status.* 34. *Oxenstiernæ consilia.* 35. *Is Magdeburgum tendit; cum Brandeburgico Legato obiter tractat.* 36. *Consilium Formatum ad interitum vergit. Lotharingi irrita expeditio.* 37. *Suecici Rhingoviam recuperant, & perdunt.* 38. *Bernhardus Dux Francofurtum excurrit. Cæsarei ad Spiram Rhenum transeunt. Bernhardus Dux in summas difficultates conjicitur.* 39. *Idem versus Galliam se recipit.* 40. *Wormatia Cæsari se dedit. Lautera capitur.* 41. *Moguntia premitur.* 42. *Christianus Marchio Brandeburgicus se dedit; ut & Noriberga, Ulma, & Memminga.* 43. *Pax Pragensis. Eam Gallus frustra impedire conatur.* 44. *Arnheimius à Saxone discedit. Ei Sueci non fidunt.* 45. *Silesii de pace apud Saxonem frustra queruntur.* 46. *Erfordienses paci non fidunt. Anhaldini pacem sub conditione acceptant. Wilhelmus Dux paulatim in pacem flectit.* 47. *Brandeburgicus initio nutat; post artibus malevolorum corrumpitur.* 48. *Landgravius, & Luneburgicus congrediuntur. Banerii consilium.* 49. *Conventus inter Vinariensem, Luneburgicum, & Landgravium Banerio suspectus.* 50. *Conventus Inferioris Saxoniæ decretum.* 51. *Neustadium & Nienburgum deduntur. Sperreuterus à Duce Georgio secessionem facit. Ducis Georgii suspectæ actiones.* 52. *Sperreuterus jussu Ducis Westphalia non vult excedere. Oxenstierna Sperreuteri consilia adprobat: hic Nienburgum in potestatem redigit.* 53. *Conspiratio in Banerium detegitur.* 54. *Primi motus inter ductores exercitus erumpunt.* 55. *Oxenstiernæ circa præsens tempus consilia.* 56. *Is cum Saxone tractatus suscipit. Saxonicorum Legatorum propositio: hi re infecta discedunt.* 57. *Banerius exercitum contrahit. Oxenstierna cum Landgravio conventio.* 58. *Ut & cum ductoribus.* 59. *Suecorum ad Saxonem irrita legatio.* 60. *Ductores copiarum denuo fidem suam obstringunt.* 61. *Cum ductoribus in Saxonia Inferiore agitur.* 62. *Alia legatio ad Saxonem mittitur.* 63. *Sueci ad resistendum Saxoni se comparant. Rectorum Suecia super bello Germanico sententia.* 64. *Saxo duces Suecicos solicitat. Edictum avocatorium publicatur. Animi exercitus Suecici alterantur. Saxo in Suecos movet.* 65. *Ductores Suecici cum Saxone tractare incipiunt. Hic contemtim Suecos habet. Suecicus exercitus Magdeburgum recedit.* 66. *Oxenstierna Saxoni capita transactionis proponit. Saxonis declaratio.* 67. *Is in Magdeburgicam ditionem irrumpit. Ductores exercitus denuo cum ipso tractant.* 68. *Oxenstierna consilia perturbantur.* 69. *Is ad Cæsarem scribit.* 70. *Saxonis destinata. Oxenstierna Magdeburgo discedit.* 71. *Saxonia utraque pacem Pragensem amplectitur.* 72. *Sigillatim*

gillatim de Duce Wilhelmo, 73. Erfordiensibus; 74. Saxoniæ Inferioris Circulo, 75. Augusto & Georgio Luneburgicis, 76. Meclenburgicis Ducibus. 77. Archiepiscopo Bremensi, 78. Hanseaticis urbibus, 79. Electore Brandeburgico; 80. Pomeraniæ Duce. Cæsarei Gartzium opprimunt. Marazinus in Pomeraniam irrumpit. Pomerani nutant. 81. De Wilhelmo Landgravio. Cæsarei Hassiam irrumpunt. Landgravius cum Cæsare tractare incipit. Is Banerio jungi cupit; Coesfeldæ succurrit; 82. Cum Cæsare tractare pergit. 83. Tractatus ductorum cum Saxone continuatur. 84. Banerius in Brunsuicensem agrum exercitum transfert. Animi ductorum magis turbantur. Conventus horum Helmstadii habetur. 85. Banerii destinata. 86. Oxenstierna Dæmitzæ præsidium imponit. 87. Oræ maritimæ prospicit; tractatus patis non negligit. 88. Successus Cæsareorum per Superiorem Germaniam. Francofurtum pacem acceptat. Dux Wurtembergicus repudiatur. Argentoratenses nutant. 89. Consilium Formatum plane dissolvitur, 90. Heidelberga deditionem facit. Moguntia frustra obsidetur. Binga capitur. Saxenhusa expugnatur. 91. Dux Bernhardus, & Galli Rhenum transeunt. Iidem re infecta recedunt, Cæsareis frustra insequentibus. 92. Acta cum Saxone circa pacem. Meclenburgici Duces mediationem suscipiunt. 93. Gallus belli continuationem suadet. 94. Banerius è Luneburgico agro discedit. Oxenstiernæ inter eas difficultates consilia. 95. Inter Suecos & Saxones ad manus pervenitur. Saxones hostilitatem ordiuntur. 96. Banerius in difficultatibus hæret; prior Albim attingit. Saxonici vapulant. 97. Banerius Albim trajicit. Saxonici peditatus clades ad Dæmitzam. 98. Pons Saxonum ad Lentzenam destruitur. 99. Cæsarei Stargardiam expugnant. 100. Copiæ è Borussia in Pomeraniam veniunt. Cæsarei ad Wollinum pelluntur. 101. Pomerani frænum mordent. 102. Rectorum Sueciæ sententia super rebus Germaniæ. 103. Mandata Senatus ad Oxenstiernam. 104. Ordinum Sueciæ decretum. 105. Meclenburgici de pace negotiatio. 106. Legatus Gallicus pacem impedire conatur. 107. Meclenburgici super pace negotiatio. 108. Durissimus pacis nodus. 109. De exclusis Ordinibus in amnestiam recipiendis disceptatio. 110. Super indutiis frustra agitur. 111. Motus in exercitu Banerii sedatur. 112. Borussiacæ copiæ Banerio junguntur. 113. Oxenstius in Suecorum partes iterum transit. 114. Consilia Oxenstiernæ circa pacem ac bellum. 115. Rectorum Sueciæ super legibus pacis sententia. 116. Banerius in Saxonicos movet. Saxonici vapulant semel atque iterum. Banerius Havelbergam expugnat. 117. De induciis frustra agitur. 118. Banerius loca quædam Marchiæ occupat. Berolino minatur. 119. Sperreuterus ad hostem transit. Legiones in Westphalia vacillant: eædem ad saniorem mentem redeunt. Georgius Luneburgicus varium se gerit. 120. Landgravius tempus extrahit. Per Westphaliam acta. 121. Kœnigshova hosti deditur. 122. & Franckendalia. Per Alsatiam gesta. Moguntia deditur. 123. Joannis Sckyttii legatio in Daniam, 124. Hollandiam, 125. & Angliam. 126. Tractatus cum Polonis in tempus iniquum cadunt. 127. Tractatuum Stumsdorfianorum præliminaria. 128. Controversia super procuratoriis. 129. Procuratorii Polonici vitia. 130. Succi bellum adparant. 131. Tractatus instaurantur. 132. Super legibus pacis frustra disceptatur. 133. De induciis agitur 134. De legibus induciarum. 135. Poloni mitescunt. 136. Turba inter tractandum. 137. Catastrophe Tractatuum. 138. Danica. 139. Russica.

1635. Sueciæ Senatus finem belli Germanici optat.

REbus Suecorum superiore anno per Germaniam nō leviter concussis, ac ad finem properantibus induciis Polonicis, Senatus Sueciæ bello Germanico quamprimum defungi cupiebat; quod in Germania pro aliena potissimum libertate bellum gereretur, tenui præmiorum aut grati animi spe; cum Polonis super ipsa Sueciæ salute certaretur. Igitur repetito priore decreto circa satisfactionem Oxenstiernæ significanti: Si in præmium belli terrarum quid in Germania obtineri queat, id optimum fore. Sin minus nec insignem pecuniæ summam spernendam esse. Ast ubi neutro horum citra novum bellum potiri detur, satius esse amicitia Protestantium Ordinum adquiescere, quam fortasse cum uno aut altero istorum bello implicari, ac tandem ingratiis ad omnia relinquenda compelli. Reliqua ipsius fidei ac dexteritati pro ratione temporum moderanda committebantur, data potestate concludendi, quicquid ex usu patriæ videretur, reservata tamen sibi ratihabendi potestate. Inprimis expendendum illi dabatur; annon expediat, Brandeburgici postulatis quamprimum satisfacere, ut is à Cæsaris ac Saxonis partibus abstractus Sueciæ rationibus illigetur, simul declinandæ invidiæ, quam Pomerania apud nonnullos excitabat, quæ utique serius ocyus Brandeburgico restituenda foret, prout tunc quidem res se dare videbatur.

22. Mart.

§. 2. Ast Oxenstiernam initio anni maximæ difficultates circumstabant, quomodo suscepta rerum tela ad patriæ sociorumque emolumentum pertexenda foret. Nam Norlingana clade res Succorum in Germania collapsæ, existimatio profligata; quæ multi hactenus vapido sub pectore texerant, in apricum erumpere. Multi prava consilia jam excluserant, multi adhuc parturiebant. Ordines superiorum Circulorum ab hoste oppressi aut à cæteris separati, nihil amplius in commune conferre poterant: reliqui fortunæ inclinationem sequebantur, & alia præsidia ultro, aut invitati circumspiciebant. Per Inferiorem Saxoniam animi plane mutati. Brandeburgicum super Pomerania anxium pravi insuper Consiliarii transversum rapiebant. Saxo post tractatum Pirnensem brevi in hostilitatem erupturus videbatur, nimia in pacem festinatione non nisi hostem mutaturus. In Oxenstiernam omnes expensæ devolvi. Sed cum non esset, unde tantis necessitatibus aut cupidinibus satisfaceret, quod Sueciam præter aliquot annorum sterilitatem adparatus belli Polonici exhauriret, propensio in Suecicum nomen valde immintui. Denique & omnes molestiæ, quantumvis modicæ, quæ bellum gerentibus evitare non datur, in majus extolli, ac solis Suecis imputari. Adversus quæ tutissimum medium erat, bellum honesta ratione exuere. Nam & Gustavum Regem jam istius belli satias fere ceperat ob refra-

1635. Facies rerum Sueciarum per Germaniam.

ctarios

1635. ctarios quorundam mores, qui ipsius partes sequebantur. Sed adversus Oxenstiernam isti longe importunius genium suum exeruerant. Unde & ab initio pacem tenera præsertim Reginæ ætate utilissimam judicaverat; & nunc post Norlinganam cladem coeptum opus ad finem perduci non posse videbat, nec tanti laboris pretium, aut gratia adparebat. Eoque nihil magis optabat, quam occasionem offerri, qua honestam patriæ pacem conciliare posset.

Oxenstiernæ incassum pacem captat.

§. 3. Enimvero haut ita in proclivi erat arma tuta, & honeste ponere tanto belli incendio, & hoste potentissimo, simul turbatis plane consiliis. Equidem abjici eadem poterant, & omnia coepta abrumpi; sed simul existimationis, emolumentorum, amicitiæ jactura fiebat, ac per tantum sanguinis & laborum nil nisi odium, contemtus, damnum adquirebatur. Nec eo secius Cæsar & Catholici hostes permanebant, qui imminente cum Polonis bello his auxilia omnibus viribus laturi erant; ut perinde esset, cum iisdem in Germania, an in Borussia congredi. Peculiares cum hoste tractatus sociorum respectus non magnopere impediebat, apud quos nulla beneficiorum memoria, & quos conjunctæ cum Suecia rationes non impediebant, quo minus ad ejus emolumenta destruenda incumberent. Quin & eorum plerique, qui jurata fide Sueciæ obstricti erant, tunc circa premendam eam potius, quam sublevandam laborare; ut quare istorum causa molestia susciperetur, ratio non esset. Sed heic Oxenstiernam valde ancipitem consilii reddebat, quod nulla idonea occasio tractatus ordiendi daretur; ac ultro ab hoste pacem petere indecorum juxta, ac noxium. Ea quippe intempestive ambientes fugere suevit: sed qui firmum adversus hostes animum ostendit, æquitatique & rationibus suæ reipublicæ inhæret, & quantum hæ admittunt pacem non repudiat; ei certiorem licet spem concipere arma honestis conditionibus ponendi. Igitur ne patriæ suæ salutem hostium libidini plane subjiceret Oxenstierna, rem quantum posset sustinere constituebat, ac arma retinere, quoad tempus honestæ pacis occasionem offerret. Ac cum duæ se ultro viæ offerrent ad pacem perveniendi, aut efficacius deinceps bellum persequendi, Saxonis tractatus, & Gallorum destinata; utrisque ut in rem suam uteretur operam dabat. Pirnensis transactio sat æqua vulgo jactabatur. Galli Heidelbergæ obsidium solverant, ac validam manum Bernhardo Duci adjunxerant, plures copias in subsidium Fœderatorum polliciti. Quod si igitur pax Pirnensis salva existimatione acceptari posset, eam ansam arrepturus erat patriam suam bello extricandi, obtentu sumto, Sueciam belli pertæsam, nec paci à Saxone conclusæ intercedere, si quidem illa Ordinibus arrideat. Quod si autem pax illa insidiosa aut iniqua deprehendatur, placebat Gallorum destinatis connivendo aut aperte favere, ac plus negotii Austriacis dare, quo urgente per superiorem Germaniam tam valido hoste ad æquiores pacis conditiones adigerentur. De Pirnensi pace, quæ magna cum cura adhuc premebatur, liquido judicare nondum licebat. Sed qualiscunque foret, expedire censebat, si propior istis oris esset. Eoque constituerat, statim atque Galli res superioris Germaniæ arctius amplexi essent, eo bello istis relicto in Saxoniam se conferre. Quod & ipsum Senatus Sueciæ suadebat; & mox VVormatiæ congregati Ordines ultro occasionem offerebant.

Oxenstiernæ circa pacem consilium.

Hugonis Grotii in Aula Gallica negotiatio.

§. 4. Cum Galliæ Rege sub finem prioris anni Superiorum Ordinum Circuli in certa capita convenerant; sed quia Gallorum cum Suecis fœdus per ea in aliam plane formam conversum fuerat, Oxenstierna id subscribere abnuerat. Ea res ne Gallorum animos averteret, ille Hugonem Grotium ad Galliæ Regem Legatum mittit, causas recusatæ subscriptionis ostenturum. Huic inutio acris disceptatio apud Regem primariosque ministros sustinenda erat, qui a conventis cum Lœnero nulla ratione discedere volebant, velut absque exceptione conclusis; ac mirabantur ab illo acta, cui tam ampla mandata forent data, in dubium vocari. Contra Grotius ostendere, ea non nisi accedente ratihabitione eorum, quos id negotium spectabat, valere; nec morem aut jus ferre, à legatis ita rigide conveniri circa res præsertim non prævisas, & superiores insolubili obligatione indui. Ejusmodi vim nulla mandata quantumvis amplissimis concepta verbis habere. Ita tractatum anno hujus seculi tricesimo à Patre Josepho Ratisponæ cum Cæsare conclusum à Rege ex parte retractatum. Ostendebat tamen, quia major Ordinum pars, civitatibus licet refragantibus, fœdus ratum habuerit, Oxenstiernam quæ ad Ordines spectant circa directionem observaturum, quantum tamen citra fraudem Sueciæ fieri posset. Obnixe quoque Rex insistebat illis, quæ de Romanis sacris, & qui addicti iisdem sunt, caverat; citra quæ in cautam se descendere posse negabat. Quanquam enim propter diversos suis ritus neminem odisse aut persequi velit; uti tamen aliis ipsorum, ita sibi suam religionem caram esse, nec ut eadem ab aliis conculcetur insuper habere posse. Circa quæ uti facile conveniebat; ita & quæ de summo belli duce in fœdere posita erant per declarationem Regis mitigabantur, ab eo munere & honore Suecos, quantumvis Imperii Principes non sint, haut quidquam exclusum iri. Acrius circa Benfeldam disceptabatur, quam Suedi à se pignoris in vicem obtineri ferebant ob promissam ab Ordinibus satisfactionem; quo oppido, nisi aliunde facta pensatione, decedere nequeant. Ad quæ Gallici Ministri ingeminabant, rem cum priore legato jam transactam esse. Et cessissent hoc oppido per iniquitatem temporum Suedi, id quod etiam Legatus in mandatis habebat, modo Rex aperte Cæsari bellum indicere, id quod conventione Lœfleriana expresse cautum erat, voluisset, aut in ejus vicem pecuniæ summam Suecis extolvere. Enimvero præcipua lis oriebatur, quod promissum olim Suecis subsidium pecuniarium recenti fœdere adimeretur, eoque præcipuum prioris fœderis fulcrum ipsis inscis & invitis tolleretur. Se quidem Regis munificentiam Ordinibus non invidere, modo sibi promissa, nec suo consensu unquam immutata, salva persistant. Galliæ Regem iis opibus pollere, ut & superioris Germaniæ Ordinibus suppetias ferre, & promissa Suecis exsolvere queat, qui ipsius instinctu, & spe certi auxilii facta tam difficili ac sumtuoso se bello implicuerint. Et cum Galli exciperent; militem & pecuniam Ordinibus promissam non eo minus Suecis emolumento cedere; Legatus reponebat: ipsis utique facultatem adimi eam pecuniam rerum suarum necessitatibus in Superiori Germania aut Pomerania, aliisve locis pro re nata adplicandi. Heic cum Galli per ambages insinuarent; ea subsidia alio aversa, nec in usus belli impensa: Legatus contradicebat non modice questus, istis malevolorum calumniis aures præberi. Quod de Saxoniæ & Brandeburgico Electoribus additum erat, uti ad casum aperte abruptæ cum Cæsare pacis pertinere Galli agnoscebant: ita Grotius monebat, alia quoque capita, & id præcipue de Benfelda tradenda eodem spectare debere; quæ ita ambigue concepta sint, ut vix constet, de plena belli denuntiatione, an de simplici tantum auxilio intelligenda

1635. genda sint. De Neutralitate Catholicis Ordinibus indulgenda conditio quidem adposita erat, ut cum consensu Fœderatorum id fieret; revera tamen in solo Regis arbitrio positum manebat, quem bello eximere vellet. Denique nec illa minuta erat discrepantia, quod Grotius Heilbrunnæ renovatum fœdus totius negotii fundamentum duceret, cui si quid pro mutata temporum ratione addi, demive aut immutari conveniat, super eo tractare se paratum ostendebat. Id quod Galli adspernabantur, sed semper ad capita cum Lœflero conventa provocabant; in quibus si quid Oxenstierna desideraret, id istis velut appendicem separatis articulis addi volebant. Ita res in utramque partem accurate expensa & disceptata, sed nihil certi conclusum fuit. Nec eo secius tamen Galli res Superioris Germaniæ indies magis amplectebantur; in conventu quoque Wormatiensi magno studio ad constantiam Ordines hortati.

Conventus Wormatiensis instauratur. 15. Jan.

§. 5. Huic instaurando dies decima Januarii condicta erat. Sed cum sub id tempus eo se contulisset Oxenstierna, paucos Ordinum inveniebat, qui dudum ibi sedibus suis ab hoste pulsi degebant. Nonnulli absentiam suam iniquitate temporum, longa itinera sumptusque non ferentium, excusabant; nec penes se esse aliquid ulterius militi alendo conferre. Inter hæc Oxenstierna cis Rhenum ad duces Gallicos excurrebat, super bello cum ipsis consultaturus, postquam Philipsburgo incercepto hostis trans Rhenum se effundere inciperet. Ad improvisam hanc jacturam cæteris non parum consternatis, Gallinihil se perturbari ostendebant. Eoque mox Grangius Legatus Gallicus Ordines congregatos, postquam multis verbis studium Regis sui in ipsos extulisset, hortabatur, ne amisso oppido quantumvis munito terreantur. Jam quippe Regi necessitatem admoverf omnibus viribus ad vindicandum honorem suum connitendi. Ipsi modo juncti persistant, ac communem causam saltem studio ac favore sublevent. Regem obtenta pace omnia, quæ ad Ordines spectantia jam obtineat, redditurum, ne lato quidem digito retento; cui gloria restitutæ pacis, & vindicatæ libertatis Germaniæ sufficiat, pro qua omnia sua sit impensurus. Pacem, de qua Cæsarem inter & Saxonem agitatum sit, nondum perfectam esse, nec ab hujus Ordinibus provincialibus adprobatam; id quod ipse Elector Regi significaverit; multa quoq; in eadem à Brandeburgico desiderari. Id agerent Ordines, ut Suecos Oxenstiernamque in societate sua retineant, ac tam bene de se meritos paci includant. Gratum ipsorum animum Regi causam præbiturum ad auxilia eo alacrius submini-

19. Jan. stranda, ut meliore pace, quam de qua Pirnæ actum sit, potiantur. Erigebant ea promissa paulisper Ordines, ut cæteros absentes denuo literis invitarent. Igitur accedentibus Legatis Palatinis, & Comitibus quibusdam, cum numerus Ordinum Conventus

31. Jan. instar jam præ se ferret, & Oxenstierna ab exercitu Gallico reversus esset, tandem capita consultationum proponuntur; quibus legibus Bernhardo Du-

7. Febr. Propositio. ci imperium in exercitum deferendum, unde miles sustentandus, quid circa tractatum Pirnensem ipsis sit observandum. Mox quoque Feuquierius aderat,

8. Febr. qui post repetita Grangii promissa confirmabat, Regem summa vi ipsis subventurum.

Cum Duce Bernhardo super imperio in exercitum transigitur.

§. 6. Tam amplis pollicitationibus erecti Ordines alacriter deliberationibus incumbunt. Ac primo quidē super conditionibus disceptatur, quibus Bernhardo Duci imperium in exercitum deferendum foret. Is quippe amplas nimis proposuerat, ac ut sibi bellum administrare, duces ac quæstores constituere, bene meritis præmia distribuere, de tributis & præda ex hostico pro lubitu disponere liceret. Præterquam quæ super stipendio suo, & ut in tractatibus pacis ipsi expresse caveretur postula-

bat. Ac cætera quidem pro captu temporum facile concessa. Imperium autem, quod plane illibatum videbatur affectare, ita temperatum, ut in rebus, quæ summam rerum spectent; è judicio supremi Fœderatorū Consilii, & qui ipsi adjungendi forent Deputatorum agere teneretur. Ast unde exercitus sustentaretur, haut quidquam inveniebatur. Nam Cisrhenanos Ordines bonis omnibus exutos non tam voluntas quam vires deficiebant: eoque clamitabant; reduceret miles ipsos in amissas ditiones, tunc omnia se pro virili collaturos. Nec minus Transrhenani impotentiam excusabant, per militum hospitia fere ad incitas redacti. Nec singulis deerant rationes, quibus commune onus declinatum irent. Hassus propriū sibi militem sat gravem incumbere ostendebat: nec superesse, quod in commune conferat: exercitu tamen suo in causam communem se connixurum. Hanovienſis Comes vix præsidio oppidi sui se sufficere querebatur. Argentoratenses plus se jam quam pro rata, contulisse imputabant, sustentatis nuper Rheingravii copiis; nec parum sibi sumtuosum Rheni transitum tueri. Wormatienses quoque multa extra ordinem præstitisse videri volebant, cura sauciorū, mortuorum sepultura, ac receptis nutritisq; captivis. Contra Oxenstierna demonstrabat; Ordinum onera, & quid quisque damni privatim fecerit, sibi non incognita; nec tamen eo secius publicæ causæ necessitatem præponderare, qua neglecta conatus omnes inanes esse. Nam militem servari nullo modo, nec rei quid geri posse, ni media isti sustentando comparentur. Et quoniā insuper summa pecuniæ opus erat animandis ad fortia militibus, aliisq; erogationibus, tres heic vias proponebat; primo ut Galli, Anglique, ac Batavi subsidia poscerentur; quorum isti jam multum ad causam communem contulerint; ac deinceps plura ab iisdem expectentur; à quibus bis centena uncialium millia tales in usus obtineri posse spes sit. Anglorum subsidia, quæ causæ Palatinæ videantur debere, in rationes non referenda. Batavos propriis oneribus urgeri; tentandum tamen utrinque, numquid exsculpi queat. Sed præsentissimum medium esse, si quilibet pro facultatibus suis contulerit; aut si cuilibet Ordinum certæ legiones assignentur ea lege, ut, ubi quisque ditionibus suis fuerit restitutus, illis pecunia aut prædiis satisfaciat. Circa annonam quoque varia media proponebantur; nec deerant, qui à Gallo aliquid petendum censerent, id quod pluribus displicebat; tam modica re istum Regem non obtundendum, sed majoribus necessitatibus reservandum. Et apud Gallos rem frumentariam à privatis administrari, 24. Febr. qui lucro suo quid decedere non sint passuri. Tandem placebat, reliqua primum exigenda, inde ab illis, qui lucri faciendi causa frumentum coëmerant, quintam, à cæteris decimam frumenti partem ad usum exercitus capiendam. Conventum quoq; de pulvere pyrio, alioque belli adparatu conferendo pro præsentibus Ordinum opibus; sed tanto bello incumbenti haut suffectura, nec diu duratura.

Ad Saxonem scribitur.

§. 7. Circa tertium deliberationis caput placebat ad Saxonem & Brandeburgicum, Inferioriſq; Saxoniæ Ordines scribi, ne separatis tractatibus cum hoste transigant, quod honesta ac tuta pax obtineri nequeat, ni conjunctis consiliis ac viribus omnium, quorum interest, res agatur. Sibi adversa licet fortuna oppressis constitutum extrema tentare, quoad pulsi restituantur; ac sacris, libertatique Protestantium cautum sit. Ipsos quoque, uti hactenus, causam communem fortiter sustentaturos. De cætero pacem sibi quam maxime cordi esse, nec ab ea Gallos abhorrere. Interim ipsi arma retineant, & cum Suecis Fœderatorumq; ducibus consilia communicent: peculiares tractatus, utrisque exitio futu- & Daniæ ros, fugiant. Daniæ quoque Regem, cujus me- Regem.

1635. diationi plus quam Pirnenſibus tractatibus fidebant, per literas rogant; ſuſceptam negotiationem urgeat; prout Imperii & oppreſſorum Ordinum neceſſitas id poſtulet.

Pirnenſis tractatus contenta emanant.

§. 8. Interea Pirnenſis pacis ſecreta, magno licet ſtudio occulta, magis indies erumpebant; ac inter cætera Palatinam cauſam inde excluſam eſſe. Unde Legati Palatini conſternati à Fœderatis contendebant, ut plenam Palatinatus reſtitutionem pro communi & minime controverſa re habeant, nec ullos tractatus admittant, qui non iſto fundamento nitantur. In quam ſententiam quoq; ad Ordines utriusque Saxoniæ, Reges Galliæ, Angliæ, Daniæ, Batavoſque ſcriptum. Sed & reliquos Ordines metus ſubibat, ne ipſorum quoq; forte ſiniſtra mentio iis in tractatibus facta eſſet: Igitur ſuggerente Oxen-

Oxenſtiernæ iter in Saxoniam decernitur.

ſtierna neceſſarium judicabant hunc in Saxoniam ſe conferre, cominus arbitrandis inter Cæſarem & Saxonem tractatibus, ac ut tam Sueciæ, quam Fœderatorum Ordinum emolumentis invigilaret. Cui ut operam ſociaret Wilhelmus Landgravius rogabatur. Ea res à Fœderatis Brandeburgico ſignificatur, idemq; rogatur ut iſtis quantum poſſit adſiſtat, ac interim operam det, quo communis cauſa in Pirnenſibus tractatibus ſuſtineatur. Et quia Oxenſtierna recto itinere in Saxoniam tuto ire non poterat, interea Culmbacenſis Cancellarius Feiltſchius, & Oelhafius Noribergenſis ad Saxonē mittuntur petituri ut ejusmodi tractatus ſuſcipiat, in quibus omnes quorum intereſt audiantur, & cauſæ belli ac diffidentiæ radicitus exſcindantur, reſque ad Oxenſtiernæ adventum differantur; addito, Fœderatos Ordines nullas honeſtæ pacis leges recuſaturos, atque id acturos, ut Imperii conſtitutiones, Ordinumq; quorumlibet dignitas ac jura ſarta tecta ſerventur. Cæterum in abituri Oxenſtiernæ locum ab hoc & plerisq; Ordinibus Otto Rheingravius deſtinatur, qui ſummo Conſilio interim præſideret, quod munus idem antea abſente per Saxoniam Oxenſtierna egregie ſuppleverat. Aſt Palatini ſequendum cenſebant id, quod in aliis Collegiis uſu receptum eſt, ut abſente præſide primus aſſeſſorum hujus vices ſubeat. Et cum animadverterent, plura ſuffragia in diverſam partem inclinare, proteſtationē interponebant, velut ſuffragium Domus Palatinæ reliquis autoritate præpolleret, nec ab hiſce illi præjudicium adferri poſſet. Contra Oxenſtierna ferebat; aliis ſe expendendum relinquere, quanti cujusq; ſuffragium æſtimandum ſit, aut quantum prærogativæ alii Domui Palatinæ deferant. Sperare ſe tamen Sueciæ ſuffragium nemini poſtponendum, nec ejus ita leve apud Palatinos momentum fore; præſertim cum Sueci adhuc Moguntinam ditionem obtineant, in cujus poſſeſſione per fœdus Heilbrunnenſe ab Ordinibus tuendi ſint. Sic vicaria directio Rheingravio delata. Atque iſthæc omnia Wormatiæ acta in formam decreti rediguntur; quod tamen Oxenſtierna ſubſcribere abnuebat, ne fœdus Gallicum in fraudem Sueciæ probare videretur. Sed & Legatus Argentoratenſis ob eandem cauſam, & ob Benfeldam hactenus tantum ſubſcribebat, ut ad ſuos relaturum ſe promitteret. Haſſicus quoque caput de neutralitate Neoburgici, quæ Landgravio haut probabatur, excipiebat. Ipſe tamen Princeps Neoburgicus, audito Neutralitatem à Fœderatis ſibi conceſſam, quo eandem à Cæſare obtineret, Viennam proficiſcens ex itinere Oxenſtiernam per literas rogat; non concedat, ut ei negotio à Duce Georgio, ac Landgravio Wilhelmo aliiſque remora injiciatur.

20. Mart. Concluſio Conventus Wormatienſis.

Quæ mandata à Fœderatis Oxenſtiernæ proficiſcenti data.

§. 9. Cæterum Oxenſtierna capto circuitu per Galliam, & inde mari Saxoniam petere conſtituerat vitandis rectæ viæ periculis, ac ut patriæ ſociorumque commoda apud Galliæ Regem in tranſitu obſervaret. Nam diſcedenti Ordines Superiorum Circulorum commendaverant, apud Galliæ Regem inſtaret de promovenda pace, ac ut interea ipſorum exercitui argento ſubveniretur. Sed in Saxoniam delatum rogabant, ut re adhuc integra Pirnenſis tractatus ratihabitionem impedire, ac ad generales tractatus rem deducere ſtuderet, ubi omnes audiri, ac firma pax reſtitutis omnibus iniri queat. Quod ſi autem Saxo, quæ Pirnæ concluſa forent, rata jam habuerit, Brandeburgicum, & Inferiores Saxones permoveret, ut juncto cum ſuperioribus Circulis conſilio vel novum conventum communem inſtituant, vel Pirnenſia acta recoquant, admiſſa quoque Saxoniæ Electoris interpoſitione, ſiquidem ad eandem ſuſcipiendā adduci queat. Ipſius quoque judicio committebatur, quousque Daniæ Rex ad continuandum mediatoris munus invitandus ſit. Inſuper ut præparatis omnium animis cum Saxonicis Ordinibus conveniat, quomodo omnes quorum intereſt in unam circa pacis leges ſententiam diſponi queant. Denique ut & exulum è Bohemia, Auſtria & aliis Cæſareis ditionibus in futura pace ratio habeatur. Interim in anteceſſum Oxenſtierna adventum ſuum Saxoniæ Electori per literas ſignificat; rogatque, Fœderatorum Ordinum ſalutem ipſius rationibus utique innexam, Sueciæq; commoda ſibi commendata habeat, memor officiorum à Guſtavo quondam Rege ipſi exhibitorum; ac eousque rem in integro relinquat. 22. Mart.

Exteri in auxilium ſolicitantur.

§. 10. Dum ita Wormatiæ circa reſtituendam rem prolapſam ſatagitur, Oxenſtierna circa excienda exterorum auxilia interim nihil omiſerat. Nam & cum ſcopum Hugonis Grotii Legatio in Galliam habebat; & ad Venetos Galeatius Gualdus miſſus erat ſuppetias petiturus; qui tamen præter excuſationes nihil obtinuit; Remp. ſuam ab aliquot retro annis ingentibus expenſis oneratam, dum Ducis Mantuani præſidia, & decem inſuper millia militum extra ordinem quotannis fuerint ſuſtentanda. Anglia hactenus parum ad cauſam Proteſtantium contulerat. Ut tamen reſpectus cauſæ Palatinæ plus ibi ponderis forte haberet, ſi eadem Regi per ſororem Bohemiæ Reginam commendaretur, Oxenſtierna ad hanc ſcribit, ac memorato quam ampliter Galliæ Rex Ordinibus Fœderatis promiſerit, ruinoſam reip. faciem repræſentat, cui ſalus aut exitium Domus Palatinæ ſit innexa. Inde poſtulat, apud fratrem inſtet, quo ejus conſervationem cordi ſibi eſſe velit, ac is autoritate, conſilio, atque auxilio eandem fulciat. Belgii Fœderati Ordines jam Oxenſtiernæ ſubſidium pecuniarium ad menſes aliquot promiſerant; ſimul vires Hiſpanorum proprio bello non parum diſtrahebant. Enimvero ſolutio lente procedebat, quoad ſingularum provinciarū conſenſus, & rata portio obtineretur. Igitur & hos Oxenſtierna literis monet, ut promiſſa repræſentent; poſtulatque, ut id ſubſidium ad aliquot adhuc menſes prorogent, quod maximis ſumtibus opus ſit, ſi Germaniæ Ordines ex imminentibus ſe difficultatibus eripere debeant. 18. Febr. 18. Febr.

Oxenſtierna Saxoni & Brandeburgico ſatisfacere ſtuder.

§. 11. Porro quia in Saxonia omnis invidiæ atque adverſitatum cauſa Sueciſ è Magdeburgenſi ditione, atque Pomerania proveniebat, quarum illam Saxo, hanc Brandeburgicus iſtis extorquere nitebatur; utrique ut ſatisfieret Oxenſtiernæ curæ erat. Et cum Saxone quidem ſuper Magdeburgo aliquoties tranſigere inſtituerat; ſed qui ita difficilem ſe exhibebat, ut nulla cum ipſo tractandi occaſio præberetur. Et quia nemo tunc ipſius miniſtrorum aderat, quicum negotiū id diſceptari poſſet, idem ad ſuum in Saxoniam adventum differendum erat. Pomerania ut non ita facile relinqueretur, graviſſimæ erant cauſæ. Tamen cum Cæſar Ordineſque Pontificii urgerent, bellum cum Polonis immineret, Danus invidia ob portus ad Mare Balticum æſtuaret, & ut Sueços inde extrūderet

1635. deret, omnem lapidem moturus videretur, Brandeburgicus sua actione dimoveri non posset, cui Saxo, ac alii fortasse Protestantium Ordinum auxilium laturi erant, conspirantibus insuper Ordinibus Pomeraniæ provincialibus: Oxenstierna judicare aliter non poterat, quàm tandem cedendum esse, ne universum velut orbem in Suecos irritaret,
1. Jan. neu dum umbram captat, carnes amitteret. Cum igitur statuisset propius mentem suam declarare, primo ad literas Brandeburgici sub finem proximi anni datas respondet, & quare negotium Pomeranicum decisum non fuerit, culpam in Ordines Francofurti congregatos confert, qui variis disceptationibus tempus extraxerint, quoad clades Norlingana superveniens conventum sine fructu dissolveret. Se quidem rem ad Senatum Sueciæ retulisse; sed ob infesta itinera locorumque intervalla nondum responsum accepisse. Inde cum Gœtzio Cancellario Francofurti adhuc agente, ansam se arripuisse transigendi, quo Electori omnibus modis satisfieri queat. Num peculiarem legationem eam ob causam in Sueciam mittere velit, in ipsius arbi-
12. Febr. trio positum esse. Mox quoq; cum Gœtzio capita conventionis concipiuntur, ea tamen expressa cum conditione, ut Reginæ per hanc sponsionem nihil præjudicare velit, penes quam futurum sit, eandem probare aut rejicere; utq; ipse ad nihil præterea teneatur, quam ad operam pro virili dandam, quo Regina ad istam ratihabendam permoveatur. Idem & Gœtzius excipiebat, cui haut mandatum erat conventionem inire, sed tantum responsum ad literas exigere. Spondebat autem Oxenstierna Reginæ nomine, mortuo Pomeraniæ Duce Electorem non iri impeditum, quo minus possessionem ejus provinciæ adprehendat: Gœtzius contra, Electorē fœdus Regem Gustavum inter & Ducem initum ratum habiturum, Sueciisq; præcipua oppida milite suo ad finem usque belli insidenda permissurum, operam insuper daturum, ut Sueci in præmium vindicatæ Ordinum libertatis Magdeburgicum, Halberstadiensem, atque Osnabrugensem præsulatum perpetuo jure accipiant, salva tamen Imperii Majestate. Electorem quoque Suecis idoneum portum oppidumque, & præfecturam in Pomerania concessurum ob commodiorem ad Magdeburgum accessum. Quod si autem istud præmium obtineri nequeat, Electorem ob sumtus à Gustavo Rege in vindicandam Pomeraniam factos ex fœdere cum Suecis transacturum. Enimvero ista sponsio temporibus postea mutatis effectu caruit, utut eadem Rectoribus Sueciæ satis probaretur.

Ducis Bernhardi irrita in Wetteraviam expeditio.

§. 12. Inter hæc Bernhardus Dux quantumvis media hieme quiescendum sibi haut judicabat, cujus exercitus centum quinquaginta duabus equitum, centum quadraginta duabus peditum cohortibus numeris expletis constabat; quibus Hebronus Gallicus jam dux jungebatur. His copiis stipatus
1. Jan. initio anni apud Francofurtum Mœnum transgrediebatur, ut vel Mansfeldico exercitui per hospitia dispersо medius ingrueret, vel eundem Wetteravię annona excluſum fame attereret; irrito utrumque
3. Jan. conatu. Nam Mansfeldius adventu istius cognito omnes suas copias Aschaffenburgi contrahebat, munitionibus raptim excitatis utramque Mœni ripam complexus. In legiones aliquot Croatarum Hirnheimii metantes cum duobus equitum millibus Joannes Philippus Rheingravius à Duce missus erat; qui universi velut in nido deprehendebantur, ni quorundā tarditas, & aliorum avidæ in prædam manus pulcre destinata corrupissent. Nam Suecicorum adventu excitati Croatæ in cœmeterium se contulerant. Quibus omissis plerique ad oppidum diripiendum dilabebantur, ut confusioni sistendæ ignis tectis esset injiciendus. Inter has moras hostis magna cum celeritate trans montem Aschaffenburgum evaserat; amisso præfecto turmæ cum aliquot equitibus, & ducentis quinquaginta equis. Hoc consilio dejectus Bernhardus Dux Gelnhusam ab hoste desertam se confert, eundem Wetteravia excluſurus: ac jam Fridbergam, annona refertam, & vicina loca invadere destinaverat, stationem his in oris firmaturus, ni hostis numero prævalens pedem referre subegisset. Mansfeldici quippe statim apud Aschaffenburgum cum inopia annonæ conflictari incipientes eo se redactos cernebant, ut aut turpiter, nec citra damnum retro cedere, aut in Bernhardum Ducem movere necessum foret. Sed cum è Wurtenbergica novem Cæsareæ, sex Bavaricæ sub Joanne Wertano legiones subsidio venirent, cis Mœnum iterum regressi ex altera parte Kintzingæ fluvii Gelnhusam versus tendunt, ita ut solum id fluentum hostiles tunc exercitus dirimeret. Ac parum aberat, quin ad prælium res deveniret, fluvio per intensissimum frigus glacie constricto. Quanquam autem Bernhardo Duci uberior annonæ pabulique copia, quam Mansfeldio esset; huic tamen indies novæ vires accedebant, evocatis quæ sub Bredavio per Fuldensem agrum hibernabant copiis, & quæ hactenus arcem Wurtzburgensem obsederant, quâ expugnatâ hosti annona quoque laxari cœperat. Igitur Bernhardus Dux Hano-
15. Jan. viam recedit, Gelnhusa & Wechtersbaco idonea dimacharum manu insessis. Atque interim fama intercepti Philipsburgi ejus destinata plane confundebat. Unde apud Francofurtum trans Mœnum se iterum confert, ut cum Gallicis ducibus, qui ad Viam Montanam tendebant, consilia conferret, quid invalescente passim hostis potentia, & tam felici ubique progressu suscipiendum foret. Duce Bernhardo digresso relictus Gelnhusæ & Wechtersbaci miles impetu hostium expugnatus cædebatur, octo signis amissis. Ita non alius ejus expeditionis fructus fuit, quam ut exercit⁹ importuno anni tempore, ac Gallicus cum primis miles frigoris insolens, non parum affligeretur, & qua transierat regio funditus evastaretur vicis passim inflammatis.

Cæsarei per Wetteraviam grassantur.

§. 13. Vix istas oras Suecici deseruerant, cum hostis iisdem denuo infunditur, multoque commeatu ibi potitur, simul modicam tironum manum, quæ Cronbergam oppidum obtinebat, in potestatem redigit. Montana quoque arx Falckensteina, nec non Hœchsta oppidum occupatur, jussu Bernhardi à præsidio Suecico desertum, sed munitionibus non satis disjectis. Unde facile fuit hosti istis reparatis Francofurtum Moguntia interscindere. Heic necessarium quidem Oxenstiernæ videbatur Francofurti præsidium augere adversus improvisos assultus; & quod post obsidium circumpositum non nisi tentata prælii alea isti subveniri posset. Sed abnuebant oppidani, paupertatem & annonæ tenuitatem causati; & quia jam dudum occasionem cum Cæsare transigendi captabant. Ad Bobenhusam tamen hostis irritus fuit, quam quatuor legiones famelicæ obsidebant, ab erumpentibus subinde Suecicis non superfunctorie vapulantes. Nec plus injectis globis ignivomis proficiebatur; aut quod edita ruina tribus pariter locis assultus daretur; quo Cæsarei acriter repulsi ducentos desiderabant. Unde post frustra consumtam operam tormenta Aschaffenburgū reducunt, per vicinos pagos circumpositis copiis, quas obsessi felici eruptione male habebant. Sed & Moguntiæ videbatur hostis inhiare, quod Rhenus glacie constrictus machinis transportandis sufficeret. Unde Hohendorfius tribun⁹ oppidi præfectus pleraque tormenta ac cibaria in adsitū castellum contulerat, vallo aquis perfuso, quæ in glaciem duratæ lubricitate ascensum arcerent, quod diffusæ oppidi

1635. munitiones contra vim defendi non possent. Sed remittens frigus eam mox solicitudinem adimebat. Nec minus Ramsæus Hanoviæ præfectus hoste undique cinctus vigilantia sua omnes istius insidias eludebat.

Philipsburgum à Cæsareis intercipitur.

§. 14. Ast Philipsburgum socordius custoditum magno cum Fœderatorum damno in hostium manus incidebat. Ea super jactura diverse traditur, quod cum præsidium è Germanis Gallisque mixtum foret, utraque natio culpam à se in aliam amoliri satageret. Ac post Arnoldus edito libello ejus oppidi amissionem in Germanorum proditionem retulerat, eo nomine centum millibus librarum donatus; cujus commenta tamen etiam à plerisque Gallorum explodebantur. Id constat, eo tempore non supra quingentos milites in oppido fuisse, numerum longe imparem violento assultui repellendo, cum omnes circum aquæ glacie obductæ accessum præberent. Nam ut de Gallis taceamus, Germanicæ cohortes vix quadragenos bellatores implebant, tirone milite morbis aut per transfugia dilapso. Idque præfectus Gallicus Arnoldus Wurtenbergico Duci summo oppidi præsidi significaverat, ac ut de supplemento cura susciperetur monuerat: addito tamen, se cum solis Gallis oppido adversus quantâlibet vim tuendo sufficere. Unde Dux proposuerat, ut sua legio pedestris in oppidum reciperetur, turmæ equitum circum collocarentur persultandis itineribus; aut saltem è legione sua deminutæ intus cohortes tantisper supplerentur, quoad novi delectus Wormatiæ facti essent; simul qui jam collecti erant, eo mittebantur. Sed dum utrumq; consilium Gallicus præfectus adspernatur, viam hosti destinatis exsequendis sternit. Nam oppidi conditionem proni in Cæsarem oppidani, ac quotidie ad vendenda cibaria commeantes agrestes hosti prodebant. Sed & reliqua tunc per oppidum haut satis provisa. Fossæ segnius à glacie purgabantur, aut quod diurnus labor ruperat, nocturnum frigus solidabat. Palos vallo circumpositos miles ipse in nocturnos ignes absumserat, cum prope oppidum sylva foret. Miles porro sibi ipse pyrium pulverem comparare jussus erat; unde plurimis ne granum quidem in promtu. Et quanquam ejus in oppido maxima vis foret, ne libra tamen in vallo disposita erat, qua si necessitas posceret, uti licuisset; nec apud machinas reperiebantur, qui disploderent. Præterea hostis per complures noctes inanem tumultum excitaverat, quo audito præsidiarii ad arma accurrerant; sed sæpius iterata ludibria in securitatem verterant, ut cum serio res ageretur, segnius molirentur. Sed cum inter Germanos constitutum esset, ut signo dato quisque ad suam stationem in vallo advolaret, Galli contra apud ductorum suorum hospitia congregabantur non sine jactura temporis. Cum igitur de his omnibus hosti constaret, invadendi Philipsburgi consilium veteri præfecto Bambergio exsequendum committitur. Qui contractis apud Menzingam copiis, ibique assumtis scalis, asseribusque noctu Philipsburgum tendens circa quartam horam matutinam duobus locis assultum dat; maxima tamen vi ad dextram inter turrim rubram, & proximum propugnaculum. Postquam rupta per fossam glacies spatio non satis lato, ac nocturno frigore iterum solidata injectis asseribus facile superata esset, vallum alacriter scalis adscenditur. Intus miles securus, & præter solitas vigilum stationes sat modicas nemo in armis. Et quanquam statim signum tympanis esset datum, miles tamen inanibus tumultuum adsuetus lente moliebatur, & priusquam hic in armis foret, jam hostis vallum superaverat, ac vigilum stationes conciderat. Germani tamen, qui pro more suo statim ad vallum accurrebant, in tempore aderant, antequam hostis ibi pedem firmasset, ac viro compositus vallo ipsum iterum dejiciebant. Et cum is impetum repeteret, accedentibus quinquaginta circiter Gallis subeuntes denuo pellebant, non paucis occisis, aut vulneratis, quo in conflictu fere inversis sclopetis res gerebantur. Hoc loco dejectus hostis, circuito per glaciem vallo ad turrim rubram Gallorum stationem impetum vertit, ac confertim vallum transscendit, cum adhuc Galli ad hospitia suorum ductorum coirent. Unde cum nulla amplius facultas esset repellendi hostis, Galli relicto oppido una cum præfecto in arcem se recipiunt, & mox orto die hosti eam dedunt. In capto oppido hostis magna præda potitus est. Centũ viginti octo machinæ æneæ, immensa frumenti vis, farinæ centum saccorum millia, quater mille dolia sulphurei pulveris, duodecim millia vasa salis, vini ingens copia, Gallicæ pecuniæ sedecies centena duplonum aureorum millia, duæ præterea cistæ auro refertæ, plurimorumq; res vicinorum illuc congestæ.

Comes Nassovius Braunfelsam intercipit. 18. Jan.

§. 15. Post tantam jacturam modico Fœderatis solatio fuit, quod Henricus Ludovicus Comes Nassovius Braunfelsam, munitissimam Wetteraviæ arcem, eodem tempore in potestatem redegit, è qua Cæsarei circumjectam regionem intolerandis exactionibus opprimebant. His sistendis Comes Dilenburgo cum trecentis peditibus, centum viginti equitibus initio noctis progressus recta Braunfelsam tendit, quo vix primo diluculo adpellebat, ut jam à mille passibus adventantem hostis prospiceret. Unde Comes celeri cursu omissis quæ oppidulum firmabant portis, ad semilunare munimentum portæ arcis objectum ruit, idque ab hostibus incustoditum conscendit, & occiso centurione prohibet, ne qui in oppidulo agebat miles arci subvenire posset. Hinc portæ arcis ignis injectus, quam nequicquam satagente hoste Comes inter primos irrumpit, cæteris strenue insequentibus. Ita citra ullius militis jacturam Comes arcem cum centum quinquaginta præsidiariis, ac ductoribus aliquot sexq; vexillis in potestatem redigit. Unde territus Schelhammerus tribunus Wetzlariam, & alii Solmensem arcem Weilburgum, Klobergamque trepidi deserunt; breve isti oræ levamentum. Hostis contra succedentibus suis instans trans Rhenum glacie concretum quinque millia Wertani ductu mittebat; qui Spiram quantumvis tormentis destitutus minis ad deditionem compellit. Inde excursione Landaviam versus facta arcem Magdeburgum præsidio vacuam occupat; tum duas Gallorum equitum turmas Gebvveileri ad deditionem adigit, & contra pacta equis vestibusque spoliatos dimittit. Sed remittente frigore, ne trans Rhenum intercluderetur, raptim regreditur valido præsidio Spiræ relicto.

Cæsarei Spiram capiunt. 23. Jan.

Gallorum Ducum consultatio cum Oxenstierna.

§. 16. Interea Oxenstierna petentibus Gallicis Marescallis Forcæo, & Brezæo Bensheimum accesserat, consilia cum illis collaturus, quæ tam insignis rerum mutatio non parum turbaverat. Galli, quanquam conjunctis cum Bernhardo Duce copiis satis deprehendere Cæsareorum in ipsos odia poterant, qui suis mandaverant quicquid Gallorum nanciscerentur citra veniam neci dare: non tamen sibi persuaserant, Cæsareos priores aperte hostilia adversus se sumturos, eoque Philipsburgi oppressio ipsis plane inopinantibus acciderat. Haut ideo tamen ullum perterriti animi signum edebant differentes; unius loci jacturam in tanta rerum mole parum momenti adferre; nec Galliæ statum tali ictu concuti; damnum hoc, quod magis à frigore, quam virtute hostium datum sit, brevi reparandum, modo animi sumantur, quos justitia causæ pro communi libertate pugnantibus suggerat, ac bene consulta pari alacritate exsecutioni dentur. Quanquam autem aliqui suaderent per frigus istud

14. Jan.

Philips-

1635. Philipsburgum pari impetu, quo ereptum fuerat, recuperandum: tamen quod nulla spes foret tam numerosum præsidium improviso opprimi posse & aperte rem aggredientibus eventus anceps, ac rigidissimo cœlo certum militi exitium, consultissimum visum, fame præsertim jam iis locis ingruente, trans Rhenum ire, ac hostem Spira expellere, eundemque quantum posset, transitu fluminis arcere. Sed iis destinatis fluitantia glaciei fragmina, quæ pontis structuram impediebant, moram injiciebant, donec purgato flumine ad Manheimum 16. Febr. Galli Rhenum transirent, quos aliquot post dies Bernhardus Dux sequebatur: Ubi commodum istis accidebat quod structura pontis, quo Rhenum ad Spiram jungere destinaverant Philipsburgenses, impediretur, interceptis per Succicos, quæ materiam adveliebant curribus. Inde Galli Duces magnam exercitus partem Bernhardus Dux bis mille 1. Mart. peditum Spiræ admovent. Et quia sentiebatur, hostes ex altera Rheni ripa militem oppido immittere velle, Galli castellum inter oppidum & flumen 5. Mart. ab hoste excitatum strenue invadunt, ac vi expugnant cæsis hostium circiter quadringentis. Quo tempore Dux ex altera parte portâ versus progressus omnem viam obsessis auxilia submittendi præcludebat. Nec quos Gernsheimi præfectus cymbis transmiserat milites in oppidum penetrare poterant, aut aliud operæ pretiû faciebant, quam ut vicina hospitia infestarent. Inde post acrem Gallorum 9. Mart. cum hostibus conflictum duo suburbia capiuntur, ac quinque locis ruina editur: tres quoque cuniculi effodiuntur, ac omnia assultui faciendo parantur, cum obsessi territi absque pacto se dedunt. Ita Metternichius Heidelbergæ quondam præfectus cum tribunis Hardenbergio, ac Golzio, aliisque ductoribus captivitatis sortem subeunt; gregariorum bis mille selectus miles per Fœderatorum legiones distribuuntur. Expugnatæ Spiræ Bernhardus Dux consensu Gallorum præsidium imponit, qui & eidem Landavia, Weissenburgo, ac Germersheimo decedunt reficiendo utcunq; militi. Ipsi Lotharingiam versus recedunt illius ac Galliæ finibus tegendis, postquam Rohanæus Dux, qui hactenus ibi servaverat, in Rhætiam & Vallem Tellinam abiisset.

Per Wetteraviam gesta.

§. 17. Interea Mansfeldius digresso Bernhardo Duce Darmstadium, & alia ad Viam Montanam loca præsidiis firmaverat, per totam late Wetteraviam copiis distributis; quæ præcipue vicinum Francofurto tractum pessime habebant: cujus miseriam Francofurtensium inhumanitas non parum augebat, per avaritiam & graves exactiones in urbem profugos provinciales tenuibus fortunæ reliquiis emungentium. Cum contra, quæ ad muniendam aut defendendam urbem pertinerent, tarde procederent: quod sibi persuasissent utcunque res cedat æquis se deditionis legibus potituros, ac sua urbe devicta proniorem ad pacem viam fore. Eo- 26. Febr. dem tempore Galli Limburgi ad Lanum securius agentes à Cæsareis opprimuntur. Sed illi vicissim 13. Mart. Grentzaviam arcem improviso obruunt. Quæ Moguntiæ tunc ab hoste insidiæ struebantur, in irritum cadebant, deprehensis ac supplicio affectis, qui isti faciles oppidi accessûs prodere, oppidanosque ad arma in Suecos arripienda excitare instituerant. Ast apud Treveros securius agente præsidio

Treveri ab Hispanis occupantur. 26. Mart.

Gallico Hispani summo mane urbem irrumpunt, ac quicquid Gallorum resistebat, concidunt; cæteros quos fuga non eripuerat, ipsumque Electorem Treverensem, & Bussium præfecti filium in captivitatem dant. Quod facinus Gallis obtentui sumebatur paulo post bellum Hispanis publice indicendi; ad quod præter veterem inter Austriacos, Gallosque æmulationem Richelium peculiariter detectæ in caput ipsius insidiæ stimulabant.

§. 18. In superiore Alsatia Lotharingiæ Dux cum sex equitum, multisq; peditum millibus per pontè Brisacensem irrumpens late terrorem dabat; de cujus conatibus varie conjiciebatur. Nam & Argentoratenses glacie adhuc obductis omnibus ponti suo, adsitisque castellis metuebant. Ac si Cæsareis ad Philipsburgum & Spiram junctus Wormatiam ac Moguntiam movisset, credebatur Fœderatorum res ibi plane eversurus. Sed Galli verebantur, ne concursu ad ipsum è Burgundia ac Lotharingia facto, accedentibus Joanne Wertano & Hispanis è Lucenburgico agro, plane in Galliam irrumperet, antequam ipsi copias suas contrahere possent. Ac ferebantur dicta Ducis jactantis, intra tres septimanas non procul Parisiis se abfore; & Cæsareorum ducum; egregias quasdam Galliæ provincias sibi in præmium navatæ operæ assignatas, ac Lotharingo Duci spem Gallicæ coronæ factam. Benfeldæ præterea præfectus se peti ratus omnia ad vim propulsandam sedulo comparabat. Quin & Rohanæus Dux equitatu longe inferior Lotharingo, ab aliis Gallicis ducibus auxilia propere exciverat. Enimvero quicquid consilii Lotharingo fuerit, vel aliorum vigilantia, vel remittens repentè frigus, ac liquentibus nivibus intumescentia flumina irritum reddebant. Ita tunc ejus gesta populatione & vexationibus provincialium absolvebantur, nullo sacrorum discrimine, ut qui Pontificii adventu ejus gavisi erant; jam non minus quam cæteri rapinarû proluviem detestarentur ignavia junctam, cum ubi ullam sibi vim oppositum iri præsentiebat, longe refugeret. Sed & annonæ penuria premente miles ipsius passim deserebat. Igitur Brisaci cis Rhe- 15. Mart. num regreditur incassum defatigato milite, ac existimatione non parum imminuta. Post ejus abitum à Rohanæi Ducis copiis Ruffacum oppidum vi, arx deditione capitur: quæ per eas oras distributæ omnia absumebant, quoad initio mensis Aprilis in Vallem Tellinam moverent.

1635. Lotharingiæ Ducis irritus conatus.

Augusta Vindelicorum fame expugnatur.

§. 19. Apud Suevos Augusta, à Norlingensis prælii tempore eminus circumsessa, gravissimis miseriis premebatur, eo majore dolore præfecti Joannis Georgii Winckelii, & veteranorum militum civiumque, quorum in Suecos obstinata fides, quod ignavum à fame exitium immineret, nulla virtutis ostentandæ occasione. Jam multa inaudita ac fœda in usum cibi convertebantur; & cum plerisque nihil domi esset eduliorum, è publicis granariis panis petebatur. Unde Magistratus accurate pervestigatis privatorum ædibus non plus annonæ reperiebat, quam quantum parce in unum mensem sufficeret. Igitur placebat ab obsessoribus veniam petere ad Oxenstiernam ablegandi, qui urbis conditionem significaret, & maturum auxilium rogaret. Et dissuadente licet præfecto ad Walium Bavaricum ducem eam ob cautàm mittitur; qui re infecta revertebat. Sed major præfecto cura erat vim frumenti in urbem importare: eoque cum Hofkirchio, qui è Norlingensi prælio Ulmam se receperat, ac Mentzingio Circuli Con- 4. Jan. siliario per litteras convenerat, ut certa die vehicula frumento onusta Ulma Tanhausam deducerentur, quæ ipse Augusta progressûs excepturus esset. Sed id consilium irritum fuit, difficilibus per remissum frigus viis, & quod destinatis propalatis Wahlius copias, qua vehiculis transeundum erat, disponebat. Sed & per Memmingam frumentum subvehere frustra agitabatur, hoste circum omnes aditus obstruente, aut insidente. Nec excursiones in Bavariam, qua parte laxius erat obsidium, tantæ necessitati sufficiebant, quarum una Aicha oppidum opprimebatur, cæsisque aut captis ibi Bavaricis omnia cibaria avehebantur. Absumto frumento, summa cum miseria urbs conflictabatur.

1635. Canes, feles, mures non amplius reperiebantur, equinæ carnes ditium tantum mensarum deliciæ erant. Multi quotidie fame confecti in publico concidebant: ipsis mortuorum cadaveribus rabida fames manus injicere subigebat. Ex quo crebra militum transfugia, ac per infensos quosdam literæ per urbem spargebantur, quibus cives ad vim Magistratui inferendam, & urbem hosti aperiendam incitabantur. Quæ etsi ob firmatos in fidem civium, militumque animos parum moverent; tamen cum abunde expleto officio frustra adversus insuperabile malum luctarentur, Magistratus super deditione urbis cum hoste agendum statuit, non tamen alia lege, quam salvis sacris, privilegiisque, ac Suecici militis dignatione; idque ad ampliorem Senatum adsumto in consilium præfecto Winckelio, & tribuno Caspare Ermesio refert. Qui licet quantum possent dissuaderent; prævalente tamen necessitate decernitur, huisce testimonium expleti officii publice dandum, ac denuo investigandum, quid cibariorum supereslet. Quia tamen jam ante constabat, vix esse quod utcunque sufficeret, quoad Legati irent, redirentque, statim ad Gallasium tubicen mittitur, qui liberum deputatis accessum impetraret. Mox inquisitione instituta tam tenuis penus reperitur, ut ante absolutos tractatus multis adhuc fame pereundum esset. Unde ab urbe, & præsidio juxta
6. Febr. deputati citra moram proficiscuntur, qui cum hoste super deditione convenirent. Dum ista agitantur, ab Hofkirchio Ulma aliud consilium adfertur, qui metuebat, ne hostis necessitatis ipsorum gnarus turpes militi leges diceret, aut pro superbia post Norlinganam pugnam concepta pactum non servaret, uti plerisque hactenus captis locis factum erat. Is militi conservando suadebat, ut extremis imminentibus præfectus citra antegressum cum hoste pactum urbem improviso desereret, ac cum milite, adparatu bellico, obsidibus, tormentisque quotquot avehi possent, Ulmam tenderet, ubi ipse militi sit prospecturus. Enimvero cum super eo consilio præfectus adhibitis ductorum fidissimis deliberaret, multis id difficultatibus involutum deprehendebatur. Nam cum claves portarum apud Duumviros essent, his utique de profectione significandum erat; qui nisi consulto Senatu nihil suscepturi erant. Ita re ad hostem emanante iter ipsorum facile intercludi poterat. Sed & miles fame emaciatus vix intra triduum Ulmam perventurus erat, multis insuper in via defecturis. Quod si secius consilium cecidisset, apud hostes juxta atque amicos id reprehensioni patebat, reliquis insuper urbibus sociis hoc exemplo valde offendendis. Denique turpe videbatur tam bene de partibus meritam, ac ob fidem tam multa perpessam urbem hostium libidini exponere. Unde præoptandum videbatur fame potius perire, quam
10. Febr. ab urbe causam dissociare. Cæterum ablegati Au-
16. Febr. gustani Stutgardiam ad Gallasium accedentes post elapsos demum aliquot dies ad tractandum admissi Augustæ concepta deditionis capita delegatis à Gallasio ductoribus offerunt, qui & illa acceptant, spe maturi responsi facta. Sed mox Wolckenstei-nius Comes, & Joannes Cranius se offerunt certa à Cæsare mandata præferentes in quas leges Augustani recipiendi sint. Qui statim pro imperio dictabant; quid Cæsari circa sacra & regimen urbis placeret; simul quæ de beneficio pacis Saxonicæ sibi Augustani reservaverant, aliaque passim expungebant; ac ablegatis, ut domum se conferant, indicabant. Quibus nunc consilium in arcto hærebat. Nam & quæ concedebantur conditiones, mandatis ipsorum repugnabant; & rationes, ac infimæ demum preces incassum consumebantur, saltem ut domum mittere liceret, qui super istis conditionibus sententiam civium exquireret. Nec aliud reponebatur, quam ita à Cæsare præscriptum, de cujus fastigio, & urbis pertinacia multa jactabantur, addito: si hasce leges abnuant, Augustam ipsis reditum patere; sed nemini deinceps exinde aditum ad Gallasium iri concessum, nec aliam ipsis rationem ineundam, quam ut fame ibi inclusi omnes extabescant. Cæsarem ipsos sacris suis arcere nolle; nec dubitandum, si is rite oretur, ampliora eundem, quam nunc præscribantur, indulturum. Ita ablegati, repugnantibus licet à præ-3. Mart. fecto missis ductoribus, tandem subscribunt leges, militi quidem pro præsenti tempore sat honestas, civitati autem durissimas. Quas cum domum attulissent, Winckelius cum cæteris præfectis declarabant, etsi suis ipsi conditionibus adquiescere possint; tamen quia civium pleraque postulata sint negata, se ubi ipsis idem videatur, fame simul morituros. Sed consultius videbatur necessitati cedere, postquam haut amplius tantum panis supereset, ut famelico militi frustulum in viaticum dari posset. Igitur milites accepto à civibus testimonio expleti officii, Thuringiam versus ex pacto discessere. 18. Mart. Cæterum licet urbi dictæ leges satis asperæ forent; tamen ne illæ quidem servabantur, sed cives Protestantium sacris addicti gravissimis vexationibus, & exactionibus ita opprimebantur, ut populosæ urbi non multo post vix bis mille quadringentæ familiæ supererent.

1635.

§. 20. In Franconia hostis per quatuordecim septimanas arcem Wurtzburgensem omni vi adhibita incassum oppugnaverat. Sed tandem cum invalescens contagium plerosque præsidiarios absumsisset, pauci qui restabant per continuos labores & vigilias nulla vicissitudine exhausti per selectos Turrio Comiti præfecto ostendunt, se tuendæ arci non amplius sufficere. Et super hæc lignorum penuria intensissimo frigore premebat. Igitur iste honestis sibi conditionibus discessum stipulatus arcem dedit; etsi multi gregariorum fortunam secuti ultro in Cæsareorum partes transirent. Hostis in arce non modica vi frumenti adparatusque bellici, ac grandiorum machinarum potiebatur: insuper Episcopus Ratisponensis, & alii sacerdotes hactenus in custodia ibi detenti liberabantur. Ast Dux Bernhardus ea deditione offensus, ductores præsidii judicio militari sistendos decernit, ac imprimis Freitagium tribunum, cujus socordia oppidum hosti cesserat, & subtribunum Carolum Martensonium, qui olim arcis præfectus arguebatur non in tempore ea procurasse, quorum penuria post adparuit. Arcem Pappenheimum præsidiarii ultro deseruerant, Noribergam incolumes delati. Coburgensem arcem lento obsidio Lamboyus premebat, quem inde abstrahere Saxoniæ Elector frustra satagebat obtentu induciarum, quæ ipsum inter & Cæsarem convenerant. Unde & illa tandem hosti per Zehmium tribunum præsidio præfectum dedebatur. Is dimisso milite retentus fuit, quod induciarum tempore tormentorum jaculatione Cæsareos aliquot interemisset. Isto Cæsareorum successu territi Noribergenses jam maximam salutis spem in Saxonis transactione reposuerant, cui & misso legato suam 10. Jan. causam commendatum ibant. Nec tamen impune tulerunt Cæsarei propius suggressi. Nam & Altorfio erumpens Sellius vigiliarum præfectus quingentos circiter recens conscriptos illac transeuntes invaserat, ac plerisque cæsis reliquos ceperat, dissipaveratque. Et cum hostium manus Freibergii tribuni ductu Hersbruccam oppidulum 22. Febr. oppugnaret, Noribergenses eam inde depellunt, quinque tormentis captis trecentis militibus cæsis.

Cæsarei capiunt arcem Wurtzburgensem, Pappenheimensem, Coburgensem.

§. 21. In

1635. Landgravius Wilhelmus premitur.

§. 21. In reliquis Circulis vix ullus Ordinum restabat Suecorum partibus fidus, præter Wilhelmum Landgravium, cui pronum ad sustentandam causam communem studium; sed quem incumbentia domi onera parum de aliis cogitare permittebant. Pleræque vires ipsius ab hospitiis Westphalicis pendebant, quæ amici juxta & hostes turbabant. Nam & Georgius Dux magnam partem Westphalici circuli suo exercitui vindicabat; unde aliquot Landgravii legiones hospitiis exclusæ, dum hinc inde vagantur, non parum atterebantur. Et valida hostium manus occupatis quibusdam Monasterienſibus oppidis Hassos ibi in angustum redigebat. Ea ut recuperaret tribunus Rabenhauptius Rhena, cui præfectus erat, cum se-
15. Jan. lecta manu progreditur. Qui dum circa occupandam Wredam & Bocholtum satagit, hostis interea Rhenam subito impetu opprimit, cum per socordiam glacies fossarum fracta non fuisset. Quam recipere ipse pares per insidias paulo post derecto consilio frustra conabatur. In ipsam Hassiam Croatarum ductores Isolanus, Corpusius, alii que è vicinis locis frequentes excursiones faciebant: qui tamen sæpius aspere depexi discedebant. Nam ne de minoribus conflictibus memorèmus, Joannes
10. Mart. Wilhelmus Dalvvigius Neustadii quingentos Cæsareos equites præda onustos opprimebat. Et mox
11. Mart. Eberstеinius Comes duodecim Croatarum cohortes non procul Isenaco ad internecionem fere delebat. Inter hæc Landgravio Saxonica pax, quæ tunc in lucem erumpebat, non parum curæ injecerat, quod & tempus nimis angustum esset præfixum eam suscepturis, & externi Principes; causaque Palatina præteriretur; simul quod aliqui pace excludendi nomine tenus non exprimerentur. Nam non sine causa suspicabatur, se esse illum ipsum, quem amnestia non comprehenderet, quod & induciis à Saxone initis excluderetur; & nuper Leopoldus Wilhelmus Archidux præsulatum Hirschfeldensem in sua verba adegisset, quem tamen Landgravius anno vicesimo septimo hujus seculi quieta possessione obtinuerat; sicut ea ditio penes Landgravium manere deberet, si quidem pax eundem complecteretur. Igitur Legatum ad Saxonem mittit, qui multis rationibus suaderet; aliquam viam iniret, ut conventus omnium Protestantium Ordinum indicatur, ubi una cum exteris Principibus bello huic implicitis obstacula quædam securitatis removeri; & fida pax constitui possit per quam remota diffidentia arma deponere liceat. Simul scisciabatur, num ipse pacis particeps esse debeat? Petebat insuper, ne Saxo induciis prorogaret, quibus hostis ad cæteros opprimendos uteretur; sed ut potius reliquis junctus animose in hostem iret, cui hac ratione pax longe
28. Mart. magis cordi sit futura. Sed istum Saxo non alio cum responso dimittebat, quam Wilhelmo Duci Vinariensi in mandatis datum, ut cum ipso ac Georgio Luneburgico Duce transigeret.

Georgius Dux nutat.

§. 22. Inferioris Saxoniæ exercitus sub Georgio Duce per hiberna dispositus fere quietem agebat; nisi qua excursiones hostium ex infestis adhuc locis arcendæ forent. Sed ab ipso Duce quid Sueci sibi polliceri deberent, vix adparebat. Nam palam quidem conventionem Pirnensem improbabat, velut cui firma pax superstrui nequeat nec eam se
11. Mart. subscripturum jactabat. Et cum Saxo significaret de induciis, quibus ipse cum exercitu suo inclusus esset, Dux respondebat; sibi, qui peculiari fide Sueciæ sit obstrictus, Oxenstiernam prius consu-
18. Mart. lendum. Id quod etiam ab ipso fiebat. Nec eo secius indies alienati à Suecis animi indicia erumpebant; cujus causa videbatur, quod is universum Inferioris Saxoniæ Circulum suis copiis vindicare; deque eo pro lubitu disponere vellet. Unde gra- 1635.
viter querebatur, quod Ludovicus Anhaltinus Princeps nomine Præsulatus Magdeburgensis & Halberstadiensis in conventu Luneburgico comparere noluisset, ac eas Provincias, quo minus ibi decreta admitterent, cohibuisset. Sed & quod Banerius eos præsulatus, & Thuringiæ loca ad Inferiorem Saxoniæ Circulum spectantia hospitiis suis obtineret, frequentibus literis, non citra aculeatas ac altius penetrantes querelas expostulabat. Nec minis erga Banerium abstinebatur, ni copias suas abduceret, (id quod ea rerum facie fieri non poterat) se totidem legiones præsulatibus immissurum. Urbibus quoque Lubecæ, Hamburgo; & Bremæ tributa imperabat, manu militari abnuentes compulsurus, ac vetito, ne cum alio legato aut ministro Succico tractarent. Landgravius ut cum ipso Eimbecæ congrederetur Dux; simul aliquot legiones in subsidium repellendo Mansfeldio petierat. Quorum utrumque iste abnuebat cautatus, sibi decretum esse omnia loca; quæ adhuc ab hoste in Saxonia obtinerentur, eodem tempore obsidere. Et cum Landgravius Resudentem ad eum mitteret communicandis eo melius consiliis, & alium à Duce apud se expectaret; Dux id supervacuum, ac sibi molestum ostendebat: Sed
24. Mart. & Banerio, ipsum, ut copias secum jungeret; ac de rebus communibus colloqueretur, invitanti per
26. Mart. literas id acerbioribus verbis abnuerat. Et mox tamen apud Lohusium, & Heidium iisdem de rebus mitios declarabat; se ad utrumque pronum. Isthæc repugnantia sibi responsa satis arguebant; Ducem, quam in partem se verteret, ancipitem hærere, nec fiduciæ quid in ipso collocari posse.

Bremensis Præsulatus Friderico conceditur.

§. 23. Eodem tempore res Suecorum per Saxoniam concessus Friderico Daniæ Regis filio Bremensis Præsulatus non parum imminuebat. Petierat eum à Rectoribus Sueciæ Rex per Petrum Wibium Residentem; qui responderant: Joanni Skyttio Legato super eo tractare in mandatis datum. Atque illi quidem ab initio, ut super eo cum
5. Jan. ipso Rege Daniæ transigeret, injunctum erat; quo hunc sibi eo nomine obstringerent. Sed cum post de itinere Friderici in præsulatum, & quod in ad tractationem se offerret, innotuisset; ulterius Skyttio mandatum, ut una cum Laurentio Grubbio negotium susciperet, ac quantum possit in præscriptas sibi conditiones paciici laboraret, data tamen potestate ea, quæ amice obtineri nequeant, remittendi, aut temperandi, prout ratio, & rerum Germanicarum status requirat. Ac si plus obtineri nequeat, ut saltem salva existimatione, & amicitia ea ditio amitteretur. Nam metus erat, ne mox ista absque tractatione foret relinquenda; eoque præstabat velut ex conventione cedere, quod per difficultatem temporum teneri non poterat. Præsertim cum tunc Sueciæ expediret amicitiam Regis Daniæ conservare, ac si arctius ipsi jungi non posset, saltem offensæ ansam non præbere. Cum igitur Skyttius apud Daniæ Regem super eo negotio proponere cœpisset, & Rex id plane Bremam rejiceret, ut tamen filii sui causam quam diligentissime commendaret; festinato iste Bremam tendebat. Ubi mox cum Laurentio Grubbio conditiones, quibus Sueci præsulatu isto cedere ve-
17. Jan. lint, Duci Friderico & Ordinibus Provincialibus exponit. Quarum summa huc redibat, ut Rex Regnumque Daniæ cum Duce atque Ordinibus Sueciæ vicissim perpetuam amicitiam promittant, ac præcipue Rex circa conciliationem pacis operam det, ut Suecis alibi satisfiat, simul in bello Polonico hisce quantum potest faveat: ut Dux in fœdus atque obligationem prioris Archiepiscopi succedat: Regina Sueciæ Coadjutorem nominet,

1635. (cui Palatini filium ſecundogenitum ipſa deſtinaverat.) Succis deinceps ex eo præſulatu nihil damni inferatur, iisdem delectus concedantur, hoſti denegentur: ut Provincia certam pecuniæ ſummam ſolvat, & præſidia Stadæ ac Boxtehudæ ad proximum usque ver ſuſtentet: ut Dux donationes à Succis factas ratihabeat; denique ut hæc ceſſio libertati Hamburgenſium & Bremenſium in Albi ac Viſurgi fluminibus fraudi ne ſit. Enimvero iſtę conditiones Duci atque Ordinibus parum gratæ erant. Nam pro Daniæ Rege ſpondere quid recuſabant, cujus facta præſtare nequeant, cujus & nullæ in hoc negotio partes ſint, niſi quod pater filio conſiliis adſiſtat. Pollicebantur tamen operam ſe daturos permovendo Regi, ut in tractatibus pacis Succis faveat, etſi ipſi hoc nomine obligationis quid contrahere nollent. Sed nec negotium cum deceſſoris fœdere ſibi Dux volebat eſſe, ac pactum duntaxat anno triceſimo tertio initum & Halberſtadienſe decretum agnoſcebat. De Coadjutore itidem abnegabat, jure tamen primariarum precum Reginæ oblato. Atque hiſce Dux cum Ordinibus inhærebat. Et quanquam poſtea Ordines novum fœdus recuſare deſinerent; Dux tamen ad fœdus, & quamvis obligationem aures obſtruxerat; ac ita præſulatu potiri cupiebat, ut Succis nihil deberet. Igitur Succicis Legatis diſcedere, ac tractatus ſuſpendere placebat, quoad ſuperiorum ſententiam exquiſiviſſent. Sed cum Ordines ſolicite inſtarent, ut cœptum negotium in præſens abſolveretur, id temperamentum à Legatis propoſitum, ut Dux quidem ipſe neutrarum partium eſſet, Ordines autem fœdere ſe obſtringerent. Id quod à Danicis legatis ac Duce libenter acceptatum; ac ita negotio per geminam transactionem, quarum una Ordines, altera Ducem ſpectabat, finis impoſitus.

5. Febr. Ac cum Ordinibus quidem fœdus renovatum, aut confirmatum; niſi quod Bremenſis civitas peculiari conventioni cum Succis initæ durante hoc bello inhæſuram ſe declararet, ſalva de cætero veteri

8. Febr. ſua cum præſulatu conjunctione. Cum Duce autem conventum, ut ipſi neutrarum eſſe partium liceat, inque ejus gratiam, & ſublevandæ provinciæ præſidia ſtatim imminuantur, ac Stadenſe menſe Martio penitus educatur, certa tamen pecuniæ ſumma prius ſoluta. Dux viciſſim pollicebatur, ſe promiſſis Ordinum, fœderique cum Succis inito non obſtiturum, quoad alia via horum juri quæſito ſit ſatisfactum. Addebatur de una præbenda diſpoſitioni Reginæ Succiæ reſervanda, de ratihabendis donationibus; & quod Halberſtadienſem ac Verdenſem præſulatum ſibi non ſit arrogaturus, niſi transactione cum Succis antegreſſa.

29. Febr. Quæ conventa citra moram à Rectoribus Succiæ rata habebantur. Ita Fridericus mox Archiepiſcopus proclamatur; qui parta præſulatus poſſeſſione id maxime agebat, ut Succorum præſidia inde plane amoliretur, Verdenſemque præſulatum ſibi adjungeret. Nec Succi, poſtquam majora temporum iniquitas extorſiſſet, circa minora difficiles erant. Unde & hic Friderico iisdem quibus Bremenſis, legibus traditur. Et quanquam inter alia Verdenſes Ordines recepiſſent, ſe Coadjutorem non admiſſuros, niſi à Succis nominatum; tamen cum ad hoc caput Fridericus ſe obſtringere nollet, Succi eam rem iſthoc tempore non magnopere urgendam judicabant. Sed & ſolicite neutralitatem pro utroque præſulatu ambienti Friderico Succi tandem annuebant, ut tamen is eandem ab adverſa quoque parte obtineret, ac Succi ad finem usque belli reſervarent, quantum actionis ſibi eo nomine quæſitum foret, quod præſulatibus iſtis hoſtem ejeciſſent. Ita Stadenſe præſidium circa finem menſis Julii à Succis deducebatur.

§. 24. Enimvero per Superiorem Saxoniam longe confuſior rerum facies, & quæ atroces turbas minitari videbatur. Poſtulaverat ſub finem anni Saxoniæ Elector colloquium cum Banerio, qui ad tuendam Magdeburgicam, & Halberſtadienſem ditionem è Thuringia moverat. Cum autem Elector, diffuſis per utrumque præſulatum, Anhaltinamque copiis, Banerii hoſpitia turbare pergeret, denuo hujus congreſſum inſtanter expetebat; imo ipſe Eglam, ubi tunc Banerius metabatur, accedere, & huic velut neceſſitatem colloquendi afferre conſtituerat. Unde tandem hic intervenientibus Anhaltinis Principibus ad Electorem Sanderslebiam ſe confert. Ubi ſumma 2. Jan. colloquii huc redibat, quod & Banerius jam animo præceperat; ut hic Electori omnia hoſpitia per Thuringiam, atque Anhaltinam, velut ad ſuperiorem Saxoniam ſpectantia ſtatim concederet; alias ſibi neceſſum fore, aliis hoſpitiis deficientibus copias ſuas per præſulatum utrumque diſtribuere. Banerius, diu licet tergiverſatus, tandem intempeſtivis litibus declinandis iſta pleraque annuit, excepta Erfordia, ac Mansfeldico, Honſteinenſique Comitatu. Sed cum iſta transactio ſcripto perficienda foret, à Banerio, & Arnheimio ſubſcribenda, gravis difficultas oriebatur. Illi quippe exemplo, quod Banerio ſubſcribendum offerebatur, inſerta erant quædam verba altius penetrantia, velut is toti Circulo Superioris Saxoniæ plane renuntiaret, ac præſulatus in præſentem duntaxat hiemem ipſi concederentur; quæ inter pocula ab ipſo non animadverſum iri ſperabantur. Aſt Banerius inſidioſum ſcriptum firmare abnuens diſcedendi veniam petebat. Ubi in Electoris conclave vocatum hic aſperis verbis, adſtantibus Anhaltinis Principibus, excipere, utique ipſum ad ſubſcribendum adacturus, minitans, tremensque, ſeu ſubſcribat, ſeu minus, hoſpitia ſe illa habiturum, ac ni iſte ultro cedat, vi ejecturum, quin præſulatus inſuper erepturum. Cui Banerius haut trepide reponebat: id ante aliquot dies faciendum fuiſſe, antequam Erfordia huc acceſſerit. Nunc non facile aliquem ſibi eosdem erepturum; & ſi quis tentet, digitos ſibi ambuſturum. Heic Elector commotior quærebat; num is digitos ipſi amburere vellet? addito, faceſſerent ſolo Teutonico Succi, aut ſe pedibus eorum alas additurum. Cui Banerius, alios ſermones auditos fuiſſe, quando primum Succi in Germaniam adpellebant: dolendum rem huc jam rediiſſe; ejusmodi gratiam & miſſionem Guſtavum Regem non meruiſſe. Heic paulo mitius Elector; bona verba, inquit, nec Succos præmiorum expertes fore; & ad Anhaltinos converſus Banerio ulterius dicebat; hi vobis dabunt, nam ego ad id eosdem compellam. Ad extremum amica facie diſceſſum: neque pactum illud ſubſcribebatur; quæ tamen verbis convenerant, obſervabantur. Sed in vicem hoſpitiorum ſibi conceſſorum Elector literas ad Brandeburgicum Banerio dat, ut huic aliquot legiones in veterem Marchiam diſtribuere concedatur; id quod Brandeburgicus recuſaturus non ſit, quod utique Saxonicæ legiones alias ipſi ſint admittendæ, quas jam Saxo apud ſe retenturus ſit. Inde Banerius Brandeburgico Electori, quid Sanderslebiæ actum ſit ſcribit, petitque ut ex novem legionibus, quibus nondum certa hoſpitia forent, quinque per Veterem Marchiam diverſari indulgeat; tum Saxonis literas mittit; & quod nihil recuſatum iri crederet, quatuor legiones eo proficiſci jubet. Aſt jam antea Arnheimius Brandeburgico eam rem longe aliter retulerat, velut Banerius duodecim legiones Marchiæ immiſſurus ſit; eoque neceſſarium ſibi viſum iſtum prævertere,

1635. Saxoniæ Electoris impotentia.

Brandeburgicus Succicis legionibus hoſpitia abnegat.

ac

1635. ac Francisco Alberto Lauenburgico Duci mandasse, statim ex Anhaltina in Marchiam transire, & amicos æque ac inimicos aditu arcere. Unde Banerio mox acriter à Brandeburgico respondebatur; vi repulsum iri legiones, ni ultro facessant. Quanquam autem Banerio, si absque detrimento reip. fieri potuisset, in proclivi erat, Brandeburgicos vim intentantes pro meritis exceptos dimittere: temperabat tamen sibi, ac legiones istas statim Marchia iterum excedere jubebat.

Banerius in hostem movere prohibetur.

§. 25. Porro quo minus antea in hostem moveret Banerius, à Saxonicis objecta obstacula inhibuerant, & quia inopia commeatus Luneburgicas & Hassiacas copias, quæ jam auxilio accesserant, ad sua redire subegerat. Sed nunc in herba oppressis, quæ ob hospitia cum Saxonicis orituræ videbantur litibus, denuo copias contrahere statuerat, tentaturus, num adsumptis Luneburgici, Landgraviique, & Wilhelmi Saxoniæ Ducis copiis incumbentem Bernhardo Duci hostem abstrahere, & isti spatium vires reparandi facere posset. Eo fine Landgravium, & Georgium Ducem, rogabat, ut quamprimum copias quantas possent mitterent, quorum ille promtum se exhibebat, petens vicissim à Banerio, ut Eimbeccam accedat; quo & ipse venturus sit, & Georgium Ducem invitarit, ut super conjunctione copiarum conveniatur. Sed cum Dux & congressum, & conjunctionem abnueret, cujus imperio non modica virium Succicarum pars suberat, Banerii destinata in irritum cadebant. Quia tamen paulo post idem Dux Lohusio, & Heidio super congressu & copiarum conjunctione annuerat; Banerius inde conjectabat, ipsius animum inter diversa consilia adhuc fluctuare; eoque constituebat ad ipsum Hildesiam proficisci operam daturus, ut is ad Oxenstiernæ usque adventum in officio contineretur. Interea in id incumbebat, ut quantum licebat omnes offensas declinaret, & exercitum conservaret, firmaretque; simul duos præsulatus & oram maritimam tutam præstaret; in quibus tunc summa rerum Succicarum per Germaniam vertebatur, postquam infesta, quæ in Suecos coquebantur, consilia indies magis erumpebant, Pirnensi transactione paulatim in lucem prorepente.

Saxo Ordinibus provincialibus de tractatu Pirnensi proponit. 11. Jan.

§. 26. Saxoniæ quippe Elector Ordines suos Provinciales convocaverat, ea quæ Pirnæ acta forent ipsis exponens, & si non omnia votis respondeant, temporum iniquitati imputari jubens, & quod satius sit, aliquam rempublicam, quam nullam habere. Tum quæ ipsorum sententia super eo negotio sit, exquirit, & num imperium in partem exercitus publici ab ipso sit acceptandum, circa quod statuere adhuc sibi integrum sit. Ordines etsi non pauca desiderarent, quod in ea pace, quæ communis audiebat, nemo eorum, quorum intererat auditus, ab eadem alii excluſi, alii dilati forent; nec temere fidendum illis videretur, qui pro tot beneficiis immanem sævitiam reposuerant: ipsum tamen princeps negotium, quod corrigere penes eos non erat, probabant. Monebant tamen, ita rem moderaretur, ut Ordines Imperii ultro potius in pacem consentiant, quam vi compellantur, Palatina quoque causa quamprimum decidatur. Circa exteros autem Principes verebantur, ut pacem se insciis conclusam probent; neu belli ad paratus inclarigationis vicem accipiant, & ad vim reponendam sese comparent, ac ita pax isthæc novum bellum pariat. Igitur urgebant Suecis satisfaciendum, qui infestis à se locis haut ita facile sint expellendi; ac ne Austriacorum cum Gallo bellis Elector se immisceat. Tum orabant, si forte Ordines aut exteri Principes lentius mentem suam declarent: non statim ad arma ruatur; sed leniora media prius tententur. De imperio in exercitum probabant, quod hoc modo belli onera à se declinari posse sperarent, ac Elector consiliorum Cæsaris particeps fieret. Numerus copiarum justo grandior videbatur; tum providere jubebant, ne tributis deficientibus stipendia militum à se forent expedienda. Tandem & hoc suspectum videbatur, ad isthanc circa arma dispositionem hæredes quoque adstringi, eoque in longum tempus conceptam esse; id quod liberæ electioni & juribus Vicariatus sit adversum, ac multis suspicionem affectatæ Monarchiæ injiciat. Ita quidem isti super conceptis Pirnæ capitibus pacis censebant; quibus plene concludendis Aussigiæ dies tertia Januarii condicta erat. Sed quia Cæsarei multas mutationes circa istas meditabantur, iisdem adornandis dies semel atque iterum ab hisce proferebatur. Toto hoc tempore etsi Cæsareum inter Saxonicumque militem nihil hostile patratum foret; Cæsarei tamen rebus suis expedire judicabant expressa conventione inducias firmare, ne forte Elector tædio morarum, aut aliis causis motus ad arma cum Suecis jungenda denuo se verteret. Circa quas adeo faciles se præbebant Saxonici; ut cum Cæsarei inducias inter omnes utrinque belligerantium partes recusarent; isti peculiaribus adquiescerent; quæ præter ipsos Saxonicos Brandeburgicum; Wilhelmum Ducem, si copias suas Electori jungeret; & Georgium Luneburgicum tanquam ductorem Circuli Saxonici complecterentur. Adversus cæteros hoc pacto non comprehensos Cæsari armis interea agendi facultas reservabatur. Inducia primo in unum mensem conceptæ; dein subinde; quoad Pragensis pax perficeretur, prorogabantur. Colorem jactabant Saxonici; quod communes inducias Cæsar recusaverit, nec sibi constiterit; illum ab aliis illæ acceptandæ forent; quibus tamen per exiguum hoc temporis spatium; & hibernam tempestatem à Cæsare periculum non immineat. Sed peculiariter circa Landgravium; & Banerium excusabatur; quod ille prorogatis induciis includi possit; si copias suas Saxonicis jungere velit, quibus interim munita loca refugium præbere queant: Inter Banerium autem; & Cæsareos inducis comprehensos exercitus interpositos, quorum hospitia se non tacturos Cæsarei promiserint. De induciis hisce cum cæteris, tum præcipue Luneburgico significatur petito; ut quid sibi videatur declaret.

Saxo induciias particulares init.

Saxo ad bellum se præparat.

§. 27. Quanquam autem Saxo velis remisque ad pacem properaret; non eo segnius tamen bellum parabat, aucto exercitu; suppletisque legionibus; velut proximo vere expeditionem suscepturus. Simul cæteros Ordines per Saxoniam à Suecis alienos in suas partes pertrahere satagebat. Jam V Vilhelmus Dux Vinariensis eo usque in amicitia Electoris valebat; ut eo parario ad Landgravium & Luneburgicum uti constituerit. Erfordiæ unam atque alteram legionem Banerius immittere cupiebat, prævertendis insidiis, quæ isti urbi à Cæsareis; & Saxonicis struebantur. Id cum Erfordienses abnuerent; ac circa hospitia Suecis per vicos suos contedenda difficiles se exhiberent; Saxo illos omnibus modis captabat; suum auxilium ostentans adversus Suecorum injurias. Unde hi Electorem, & ab eo conciliatam pacem unice respiciebant, exolescente erga Suecos reverentia; quibus, ut nummos Reginæ Suecia insignia præferentes apud ipsos cuderent, non amplius permittere volebant, velut Saxonis animadversionem metuentes. Anhaltini Principes etsi satis prævidebant fragilem pacem absque omnium Ordinum & Principum exterorum consensu conclusam, ac

Adjungit sibi Wilhelmum Ducem;

Erfordienses,

& Anhaltinos Principes.

tempus

1635. tempus ſuper pace admittenda decernendi anguſto nimis termino circumſcriptum querebantur: tamen cum ipſorum cervicibus Saxo incumberet, qui ad omnes rationes paci ſuæ adverſas aures obſtruxerat, actis ipſius adplaudere cogebantur. Unde & Ludovicus Anhaltinus Princeps declinandæ ab Electore moleſtiæ prætectura in præſulatus Magdeburgenſem & Halberſtadienſem Cæſaris & Saxonis filius deſtinatos in eventum ſecuturæ pacis ſe abdicabat.

Saxo Brandeburgicum ad ampleƈtendam ſuam pacem ſolicitat. 7. Jan.

§. 28. Aſt ad Brandeburgicum; quem paulo ante Gallicus Reſidens Rorteus Regis ſui nomine ſolicite monuerat, ne conventioni Pirnenſi ſe obſtringeret, Saxo Sebottendorffium, & Joannem Zeidlerum mittebat: qui à ſe acta exponerent, & quod non omnia ad emolumentum Domus Brandeburgicæ, præſertim circa reſtitutionem Ducatus Carnoviæ in Sileſia fuerint confecta, culpam in adverſæ partis duritiem conferrent, per victoriam Norlinganam immane quantum inflatæ; ſimul ad pacem amplectendam hortarentur. Inde concepta Pirnæ capita offerebantur, ſuppreſſis tamen ſecundariis conventionibus de Luſatia, Magdeburgo, Sileſia, & ab amneſtia excluſis, velut nondum ad umbilicum deductis, & quibus ultima Cæſaris declaratio deſit, in conventu Auſſigiæ exhibenda. Sed quid cum Oxenſtierna tractandum, ad quem ipſe miſſurus ſit, merito adhuc ſecretum haberi. Heic Brandeburgicus initio querebatur de anguſtia temporis declarationi relicta, & quod nullis monitis aut temperamentis locus videretur relictus; cum utique par fuerit convocatis omnibus quorum intereſt, communi conſilio rem expediri. Nec diſſitebantur Saxonici, Cæſareos deputatos diſerte proteſtatos, ſe ulteriorem tractationem in conventu Pragenſi haut admiſſuros; nec de prorogando declarationis termino certi quid ſe promittere poſſe. Enimvero quod Brande-
18. Jan. burgicus ſolus nollet ſuper tanti momenti negotio decernere; Ordines ſuos provinciales convocaverat, è quibus exquirebat; quid eo caſu faciendum ſit, ſi antequam cæterorum quorum intereſt mens percipiatur, propera declaratio fortaſſe vi oſtentata expoſcatur? Ubi cordatiores ac patriæ amantes viri facile agnoſcebant; iſthanc transactionem Germaniæ, & præcipue Proteſtantibus haut quidquam ſtabilem pacem daturam.

Ejus incommoda Brandeburgicus ſatis perſpicit.

Quos inter Levinus Kneſebecius nervoſo ſcripto oſtenderat: quid emolumenti Pontificiis, præjudicii Evangelicis allatum ſit, quod Pirnenſi tractatu cauſa præſentis belli non ſublata, ſed ad quadraginta duntaxat annos ſuſpenſa ſit; quodque terminus reſtitutionis non ab initio belli ſumatur, ſed ab eo tempore, quo jam omnibus turbatis arma Cæſaris ubique prævalebant. Veterem belli inteſtini fomitem manere; vix ullam diſſidiorum inter Ordines cauſam amotam: omnia quæ ſpeciem habeant commodi alicujus Evangelicis concedendi, duriſſimis conditionibus circumſcripta, nec hiſce aliter, quam charta & atramento caveri, nullo ſponſore; Pontificiis ampliſſime cautum armis penes Cæſarem manentibus, exarmatis Evangelicis, quibus &, dum fœderibus ſuis renuntiare cogantur, omnis auxiliorum ſpes in poſterum præcluſa ſit; quorum & hactenus ſuſcepta defenſio damnetur, dum non obſcure omnia Cæſaris acta probantur. Hæc liquidiſſime demonſtrata etſi Electoris animum non parum diſtraherent; ex adverſo tamen ſubibat, bello jam pleras-que vires abſumtas, ac hoſtes non ſolum ſecunda fortuna ferri, ſed & omnia majore ibi concordia, ac propriis viribus geri, cum Evangelici diverſis ſtudiis diſtrahantur, ac fere externis auxiliis nitantur. Igitur judicabat, honeſtæ pacis viam utique ampleƈtendam, etſi nonnulla ſint remittenda, 1635.
quæ ſummam rerum non evertant. Præcipue tamen torquebat anguſtia temporis, quæ non permittebat ſuper ea re cum amicis & ſociis conſilia conferre. Eoque metuebat, ne non ſolum cæteri inique ſe circumſcriptos quererentur; ſed & multi, qui ita raptim fœderibus aliorum expedire ſe nequeant, ex tanta præcipitantia anſam arriperent arctius ſeſe cum iis connectendi. Sic ut patria vel ſpe pacis plane evolvenda, vel novo cum hactenus Fœderatis bello implicanda ſit. Quo caſu ſuæ ditiones potiſſimum bello ſedem ſint prabituræ. Unde tutiſſimum ducebat, pluſculum temporis ſumi conferendis invicem conſiliis, quo aut pax certior communi conſenſu conſtitui, aut arma ſpecioſius ſumi queant, ſi vere dici poſſit, quemlibet ſatis auditum, & æqua ſatisfactione poturi potuiſſe, ſed ea non contentum quietem Imperio invidiſſe. Et ſpem eſſe, hac via facile ad pacem perveniri poſſe. Nam & Proteſtantes omnes belli pertæſos pacem anhelare. Fœderatos quoque, ſi hoc modo procedatur, querendi cauſam non habituros, nec quo minus ii, quibus hactenus auxilio fuerint, quiete fruantur repugnaturos. Adverſam quoque partem ſi pax cordi ſit, & non potius Evangelicorum diſtractionem, & novum bellum meditetur, non adſpernaturam rationem, quæ negotium quam ſoliditſime componat: Cum nec Cæſar absque Pontificiorum Ordinum conſenſu Pirnenſia acta ſit ratihabiturus. His ergo rationibus motus reſponſi loco à Saxone petit, ut dies decima quinta Februarii declarationi præfixa utique prorogetur, ac interea ratihabitio, & copiarum è Sileſia deductio differatur: tum conventus Ordinum Superioris Saxoniæ ocyus indicatur, ad quem Inferioris quoque Saxoniæ Ordines, & quatuor ſuperiorum Circulorum Fœderati una cum Gallicis & Succicis Legatis in-
vitentur. Vix hoc cum reſponſo Saxonici diſceſ- 20. Jan.
ſerant, cum Arnheimius à Saxone adeſt, excu- 21. Jan.
ſaturus, quod nuperæ Succicarum legionum per Marchiam hoſpitatio non Saxonis culpa facta ſit, cui ipſe contradixerit; ac literas ad ipſum datas, inſtante Banerio expreſſas, nil niſi poſtulata Banerii ſignificaſſe, nullo Brandeburgici præjudicio. Idem quoque juſſus erat Electori perſuadere, ut aperte & citra exceptionem Pirnenſe decretum ampleƈteretur. Enimvero Brandeburgicus uti excuſationem facile admittebat; ita circa hoc priori reſponſo inhærebat, addito; haut gravatim Saxonem permiſſurum, ut obſcurorum illuſtrationem petere, aut quæ quisque neceſſaria ſibi judicet, peculiariter cavere liceat. Monebat quoque, ut Palatina cauſa ocyus decidenda ſumatur, & quæ alia Ordinum animos diſſocient, novosque motus excitare apta ſint; quibus tranſigendis Daniæ Rex ſequeſter adhiberi poſſit. Et cum nota ſint Guſtavi Regis in Evangelicos merita, nec minus Galliæ Regis in partes ſtudium, ac potentia, ut ad utramque Coronam quam primum res referatur: præſertim cum regiones ſuæ Succis ita implicitæ ſint, ut ipſe hiſce inimicis nec velit, nec commode poſſit uti. Tradebantur quoque Arnheimio certa capita Saxoni proponenda, qua Pirnenſes articuli illuſtratione aut correctione opus habere videantur, ſiquidem juſtitiæ aut ſecuritatis in poſterum ulla ratio habenda ſit. Di-
greſſo Arnheimio ſtatim Schvvärtzenbergius Co- 1. Febr.
mes Dreſdam mittitur ſuper iisdem rebus acturus, ac præcipue obſervaturus, ne quid in cauſa Juliacenſi in fraudem Brandeburgici ſtatueretur; quem 23. Mart.
tamen re infecta inde diſceſſiſſe referebant.

Brandeburgicus à Succis alienatur.

§. 29. Quanquam autem Brandeburgici conſilia nondum penitus cum Saxone conſpirabant; non

1635. non eo secius tamen à Suecis aversum se ostendebat, pravis consultoribus subinde Pomeraniam ostentantibus, quorum suggestionibus ipsi omnia suspecta habebantur, quæ à Suecis super eadem proponerentur. Eoque & Cancellarius Gœtzius, quem cum Oxenstierna transactionem concepisse supra dicebamus, offensam Principis sui fere incurrerat, velut in Suecicas partes nimium proclivis. 6. Jan. Sed & asperis literis Banerius jussus erat legiones suas Marchia amovere, minis confestim intentatis. Ac cum tribunus Karbergius cum ducentis quinquaginta circiter equitibus Marchiam transisset, jam Magdeburgicos fines ingresso sexcenti equites immittuntur, qui captivum Berolinum abducebant, plerisque militibus cæsis, & ereptis impedimentis; stimulantibus sine dubio ægrum animum malevolis, velut à transeuntibus provinciales indigne forent habiti. Cum igitur Elector hactenus, quæ belli incommoda regiones ipsius tetigissent, æquo animo ob causam communem toleraslet; ex isthac asperitate satis patebat, respectum Sueciæ apud ipsum fere exoleviſſe, & cultam huc usque amicitiam labili jam pede inniti.

Sueci Brandeburgicum conciliare studeant.

§. 30. Ista porro animi mutatio apud Brandeburgicum Rectores Sueciæ hautquicquam latebat apud quos idem verbis altius penetrantibus super Banerii hospitatione questus erat, de Pomerania quoque injiciens, ex qua omnis causa promanarit, quare Francofurti universorum conjunctio coalescere non potuerit. Cum autem Rectoribus Sueciæ tunc sederet Pomerania potius cedere, quam Electorem & alios à se alienare; inde literis 3. April. suspicionem ipsi adimere conabantur, quasi in ipsius fraudem actionem suam in Pomeraniam servare voluerint. Se quidem pro meritis Gustavi Regis gratiæ quid sperare; sed eam spem amicitia potissimum Electoris innixam fuisse. Eoque Oxenstiernæ mandasse, ut super ea re ipsi satisfaciat. Sueciæ quidem non parum referre, ut Evangelicis per Germaniam bene sit: ipsius tamen, & cæterorum Ordinum eo plus interesse, quo propius belli flammis involuti sint; à quibus restinguendis se non sperare istos ob privatas rationes cohibitum iri. Potius se confidere, si certa pacis spes allubescat, ipsum operam daturum, ut ea communis, honesta, ac tuta sit, & quæ æquam Sueciæ satisfactionem, ac Galliam includat. Quod si bellum continuandum sit, plurimum interesse, Evangelicos junctis animis rem gerere. Sibi pacem ita cordi esse, ut bellum non formident. Pari modo Landgravius, & Dux Georgius, qui plurimum momenti ad causam communem adferebant, 9. April. literis confirmabantur, ut in suscepta semel causa constantiam adhibeant, nec arma prius deponant, quam de honesta pace cautum sit. Paulo post quoque cum Georgius Dux graves querimonias moveret, quod Banerius per Brunsuicensem agrum copias distribuisset, factum id necessi- 27. Junii. tate excusabant, quod ereptis in Thuringiæ hospitiis nulla alia ratio fuerit conservandi exercitum; quem ipse non alienum, sed partem suarum vitium habere debeat.

Rectorum Sueciæ circa bellum consilia.

§. 31. Rebus hoc modo in Germania turbatis, in Suecia quoque consilia indies difficilius expediebantur, præter Germanicum Polonico quoque bello ingruente; quæ duo pariter, sustinere magnæ molis erat futurum. Nam & facile res Germaniæ ita converti poterant, ut solis Sueciæ impensis, isthoc bellum foret alendum; & si uni aut alteri summorum Ducum humanitus quid contigisset, non patebat, quis in ejus locum subite posset. Unde optabant Rectores Sueciæ, utroque bello, aut alterutro defungi. Cui fini tractatus in Borussia cum Polonis susceptus; ac Oxenstiernæ in mandatis datum, nullam compositionis in Germania occasionem omittere. Cæterum Heilbrunnensi fœdere fere dissipato, ac reliquis Galliam respicientibus; satis intelligebant, summam rerum suarum Banerii exercitu inniti. Unde illi injunctum copias quantum posset firmare aut augere; 8. April. nec temere prælii aleam tentare, ac Magdeburgensem, Halberstadiensemque præsulatum tueri. Si Saxo in hos quid tentaret, ipsum dehortaretur, & ad tractatus cum Oxenstierna remitteret: vim intentanti post protestationem interpositam pro viribus resisteret. Nam etsi à Saxone nihil amici expectent: tamen ob cæteros Evangelicos initium rixæ à se oriri nolle. Tum oram maritimam observaret, sed ad eandem se non reciperet, quamdiu mediterraneis locis ullo modo subsistere daretur. Quo altius enim in Germania rem gerat, eo melius locis maritimis esse cautum. Quod si ab hoste invadatur, optimum videri ad Albim pedem firmare, & si ab una parte iste ingruat, in alteram ripam se conferre. Sed si ab utraque ripa urgens hostis Albim deserere subigat, satius videri ad Landgravium & Luneburgicum se recipere, quam ad mare propelli, quo hostis mox tota mole incubiturus sit, ademto agrorum usu, & modica auxilii è Suecia spe, quamdiu Polonicum bellum urgeat. Nec stationem aliquam versus Poloniam capessi consultum videri, ne hinc Germani, inde Poloni circumveniant. Ast si in Germania pax coëat, ad Wartam fluvium in Poloniam tenderet. Sin cum Polonis transigatur, adverso Odera exercitum hæreditariis Cæsaris ditionibus infundendum; ita apud Rhenum incumbentibus Gallis, ac Batavis spem honestioris pacis esse, quam Pirnæ conflata sit. Quod si utrinque bellum gerendum sit, Polonicum Germanico propius Sueciam tangere. Hoc enim fere in emolumentum Germaniæ Ordinum redundare, modica gratiæ aut commodi Suecis spe. Polonicum bellum solam Sueciam spectare. Igitur hoc casu aliquot Germanicas legiones in Borussiam mittendas. Sed Suecum ac Finnum militem, qui prædia stipendii loco obtinet, domum remittendum, ut recens conscriptis mixtus disciplina eos imbuat. Cæteros secum retineat, & Germano milite suppleat. Præsidia Magdeburgo, & Erfordia nisi ultima necessitate urgente ne educat. His tamen mandatis non ita presse adstringebatur Banerius, ut non pro captu temporum consilia mutare ipsi liceret.

Oxenstiernæ in Gallia acta.

§. 32. Interea Oxenstierna facto per Argentoratum, & Lotharingiam itinere Regem Galliæ Compendii adierat, splendide ab eo exceptus, habitusque. Richelius se accedenti honoratiorem locum offerebat; sed abnuente Oxenstierna ipse eum capiebat. Post idem Oxenstiernæ valedicturus, velut ex itinere ocreatus ad eum adscendebat, ut obiter duntaxat istum honorem exhibuisse videretur. Quæ tunc utcunque dissimulanda erant. Cæterum heic non amplius urgebatur ratihabitio fœderis à Lœflero concluſi, aut Benfeldæ traditio; sed potius prius fœdus renovabatur, conditionibus ad præsentem rerum faciem attemperatis. Quo 18. April. tractatu etsi supersedere maluisset Oxenstierna, ultro tamen invitatus declinare eum absque offensa Regis non poterat, cujus amicitiam colere Sueciæ rebus tunc expediebat. Et ad famam non parum intererat, si firmata cum Gallis amicitia discederet. Accedebat, quod Galliæ Rex nondum Hispanis, nedum Cæsari bellum publice indixisset; unde ut rem huc deduceret Oxenstierna, nonnulla erant Gallis concedenda. Ne tamen quid in fraudem patriæ fieret, omnia ad ratihabitionem Reginæ referebantur, qua non secuta ipse ab obligatione immunis erat. Capita fœderis, quæ tunc con-

1635. concipiebantur, huc redibant; Ut cum Auſtriacis pax aut induciæ non fierent, niſi utriusque Coronæ conſenſu: Sueci exercitium ſacrorum Romanorum in locis hoc bello occupatis, ſimul clericis uſumfructum ſuorum bonorum relinquerent. Quod tamen ita à ſe intelligi profitebatur Oxenſtierna, ut iſtud exercitio Confeſſionis Auguſtanæ præjudicio ne eſſet, nec ſub bonis Sacerdotum reditus Epiſcopales, ſuperioresque Prælaturæ comprehenderentur. Nullus munitus locus, qui nunc ab alterutro Rege obtinetur, niſi communi conſenſu hoſti reſtitueretur: uterque certo modo confœderatis Germaniæ Ordinibus auxilium ferret. Galliæ Rex Suecos in poſſeſſione ditionis Moguntinæ, & VVormatienſis, aliisque pignoris in vicem à Fœderatis pro lato auxilio traditis, tueretur, & ſi quid horum ab hoſte ereptũ Galli recuperarint, id Suecis reſtituerent; ac donationes à Suecis factas ſervarent; in futuris tractatibus invicem operam darent, ut utrique Regno ſatisfiat. De pecuniario Gallorum ſubſidio, & quantum copiarum Suecis in Germania ex fœdere foret habendum, ad futuram declarationem differebatur. Et quia cætera quoque capita tunc non plane poterant expediri, Galliæ Rex brevi Legatum in Saxoniam miſſurus erat; qui huncce tractatum abſolveret, ac ruentes ibi res cum Oxenſtierna fultum iret. Agnoverat apud ipſum Richelius errorem ſuum, quod Pontificiis in Germania fidem habuiſſent Galli, eorumque tam operoſe coluiſſent amicitiam. Digredientem Rex
30. April. magni pretii annulo, gemmisque donabat. Oxenſtierna luſtrata Lutetia Diepam ſe conferebat, ibi conſcenſis Hollandicis navibus, quæ ipſum expectabant, in Bataviam adpellens ſplendida cum
Ejusdem in Hollandia acta. pompa Hagæ excipitur. In conſeſſum Ordinum Generalium adductus explicabat de cauſis belli à
15. Maji. Guſtavo Rege ſuſcepti; quis ejusdem ſcopus, qui ſucceſſus; ut res ad Norlingam proſligatæ reſtitui potuerint, ni magnæ urbes pecuniam conferre abnuiſſent, & Saxo intempeſtivæ paci operatus fuiſſet. Laudabat inde Belgarum conſtantiam, qua magno cauſæ communis bono Hiſpanorum vires diſtraxerint. Simul ut in eo propoſito perſiſtant hortatur, neu concedant Germaniam ſub unius dominatum devolvi, vicinis omnibus prægravem futurum. Præcipue urgebat, ut cum ipſe Inferioris Saxoniæ conventum indicere conſtituerit, Legatos eo mittere velint, ope ac conſilio ſibi adfuturos, ut iſti Ordines in communi cauſa tuenda confirmentur, & Pirnenſis tractatus ſufflaminetur. Ad quæ amice, ſed laxioribus verborum formulis reſponſum. Super mittenda tamen Legatione inter Ordines Generales non ſatis conveniebat. Nam vel ideo feſtinandum non videbatur, quod de loco & tempore conventus nondum conſtaret. Et Oxenſtiernæ diſceſſum è Superiore Germania in argumentum trahebant, velut tota Germania in Cæſarem inclinaret, facta cum Saxone pace, quæ reliquos omnes tractura eſſet. Ideo Belgis non conſultum videbatur penitius Suecorum conſiliis immiſceri, multo minus in rem ipſam deſcendere; aut palam in Cæſarem hoſtilia induere, quem utcunque placatum retinere cupiebant. Cæterum cum inter Ordines deliberaretur, num dona quædam Oxenſtiernæ forent offerenda; placebat tandem, ipſum ampliore honore, quam Legatum æſtimandum, eoque ſumtus tantum hoſpitii publice exſolvendos, muneribus abſtinendum.

Turbatus in Saxonia ſtatus. §. 33. E Batavis Oxenſtierna in Saxoniam adpellens res ibi non minus turbatas reperiebat, quam in Superiore Germania reliquerat, ut quibus mediis illæ ſuſtineri poſſent vix adpareret. Equidem hoſti non adeo arduum videbatur reſiſtere, cum Galliæ Rex jam magnam belli partem in ſe averteret, & Batavis junctus proſperis initio ſucceſſibus uteretur: ſic ut ni Cæſar omnibus viribus ſuccurreret, Hiſpanus parum ab amittendo Belgio abeſſet. Huc autem converſo Cæſare vires ejusdem per Superiorem Germaniam inſigniter minuebantur. Ac ſi Saxo pro communi cauſa niteretur, ſpes erat, res reparari ac ſuſtinere poſſe, quoad communis, honeſta, ac ſolida pax obtineretur. Enimvero quæ apud plerosque amicorum reperiebatur invidia, ambitio, ſocordia, & inconſtantia nihil ſpei reliquerat. Concluſerat Saxo pacem ſibi privatim proficuam, ſed cum Suecorum ac cæterorum ignominia, & jactura conjunctam; ab hoſte ſibi ſtipulatus, quæ à Suecis poſſidebantur, nullo hiſce facto indicio. Neminem iſte inſuper cujus intererat, audiverat, nullius conſilium admiſerat circa pacem univerſos ſpectantem. Idemque improviſo deſertis amicis ad hoſtes ſe contulerat; quo his magna virium acceſſio facta erat, Evangelicis non ſolum ea deſertione debilitatis, ſed & exemplo atque auctoritate labefactatis. Brandeburgicus pro more inter ambigua conſilia nutans, prævalentibus apud ipſum pravis conſiliariis, quid præjudicii allatum ſibi foret facile agnoſcebat, modumque agendi à Saxone adhibitum oderat: aſt adverſum quid moliri nec audebat, nec poterat. Ordines Inferioris Saxoniæ tunc Brunſvvigæ congregati pacem Pirnenſem captabant, nulla fœderum cum Suecis, ac beneficiorum à Guſtavo Rege acceptorum ratione habita. Georgius Dux anceps aliquando ſana conſilia præ ſe ferre, mox alienati animi indicia oſtendere. Inducias is à Saxone initas amplexus fuerat, quarum intuitu hoſtile quid in Cæſareos tentare abnuebat, ac edicta quædam promulgabat hoſtibus emolumento, Suecis fraudi cedentia. Jam quoque haut alia niſi Circuli Ordinum auſpicia præ ſe ferebat, Sueciæ pro communi cauſa poſtulatis inſuper habitis. Nec qui ipſi ſuberat, militem ad Sueciam amplius pertinere agnoſcebat, & ſi quas legiones veteris ſacramenti peculiariter obſervantes norat, durius habebat. Banerii denique commercia averſatus de ipſo ejusdemque copiis atroces querelas non ſine minis jactabat. Solus Landgravius Wilhelmus in fide perſtabat; ſed remotior, & à Banerii exercitu aliorum interjectu diviſus. In ipſo Banerii exercitu ducum juxta ac gregariorum animi ob ſtipendia non ſoluta ægri, & gliſcebat ſub cineribus ignis in periculoſas flammas erupturus, ſic ut omnia præſentem ruinam minitari viderentur.

Oxenſtiernæ conſilia. §. 34. Rebus ita fere conclamatis, cum præſertim eventus tractatuum in Boruſſia adhuc in dubio eſſet, Oxenſtiernæ conſultiſſimum videbatur honeſta ratione bello excedere; & quoad de hoc conſtaret copias firmare, ac in poteſtate habere. Unde & Banerium, qui difficultates queis premebatur ipſi expoſuerat, hortatur, ut ne animum deſpondeat, aut defatigetur, ſed onere potius opprimi ſe patiatur, quam per tædium opus imperfectum deſerat. Cum etiam Sperreuterus ſupremus vigiliarum præfectus, cui Georgii Ducis acta haut arridebant, & præcipue quod ipſum procul ad VVerram flumen ablegare vellet, à Banerio & Oxenſtierna, quid ſibi agendum foret, quæſiviſſet; hic ne Sueci tam egregiis copiis exuerentur, 4. Junii. metuens injungebat, à Duce mandatam profectionem differret, & ad ſuum adventum provocaret, quicum ob fidem qua Sueciæ teneatur, rem communicare debeat. Interea quoad ipſe pro animo Ducis conſilium formaſſet, in VVeſtphalia permaneret, & Nienburgum, ſi dederetur, in poteſtate haberet. Sed cum judicaret, Ducem

id

1635. id ægre laturum, congressum ejus expetebat, si forte ad saniora consilia adducere posset, misso Lohusio eidem præ ceteris grato; apud quem prolixe Dux declarabat, se paratum ad arma iterum in communem hostem stringenda, & Oxenstiernæ colloquium vehementer cupere. Sed mox mutato animo congressum differebat, quoad legiones istæ sibi iterum subditæ forent. Quod cum Oxenstiernæ consultum non videretur, congressus intermissus est.

Oxenstiernа Magdeburgum tendit.

§. 35. Porro quia gravissimam sibi Oxenstiernа disceptationem cum Saxone imminere intelligebat, qui de pace ab se facta Banerio jam significaverat, Magdeburgum ire constituit ut è propinquo negotium id tractare posset; simul ductorum ac militum tumentes animos componeret, & occasionem cum Landgravio, & Brandeburgico colloquendi captaret. Eo tendentem Soltquellæ adit à Brandeburgico missus Blumenthalius, qui Pragensis pacti exemplum exhibebat, non significato quid ipse de eodem sentiret. Tum durioribus verbis urgebat, ut super Pomeranica successione Electori caveretur. Addebat de neutralitate Pomeraniæ concedenda, si Polonicum bellum exardescat, & ne per Brandeburgicas terras copiæ in Poloniam ducantur, quod Elector isti bello plane implicari nolit: tum ut Clivicis ditionibus à bello immunitas indulgeatur, Landgravii copiis inde deductis. Sed cum Oxenstierna quæreret, num quid ipsi super instaurandis rebus communibus agere secum injunctum foret, Blumenthalius negabat; si tamen Electori de Pomerania prius cautum fuerit, tunc & super istis mentem suam expositurum. Ex quo non obscure colligebat Oxenstierna, hunc à pravis consultoribus ablegatum, ut aut rebus arctis iniquas conditiones Suecis extorqueret, aut si postulatum abnueretur, Elector magis irritaretur. Eoque responsum ita temperabat, ut nec patriæ quid fraudi futurum annueret, nec offensæ ansam præberet: prius noscendum sibi esse, inquiens, Pragensem pacem amplexurus sit Elector, an minus. Nam pace illa subsistente, rem jam decisam, nec ulteriore cautione opus esse. Sed altero casu prius super summa reipublicæ transigi pareſſe. Circa quam si quæ optentur consilia Elector capessierit, se ipsi Reginæ nomine quantum possit satisfacturum. Hoc responso dimittitur Legatus; ipse Magdeburgum iter persequitur.

Cum Brandeburgico legato obiter tractat.

Consilium formatum ad interim vergit.

§. 36. Cæterum digresso è superiore Germania Oxenstierna suffectus in ejus locum Director Otto Rheingravius, & reliquum Consilium consultando, hortando, rerum suarum incassum satagebat, exolescente jam plane ejus autoritate, sic ut eundem à Bernhardo Duce Moguntia Francofurtum reductum Magistratus urbis vix post octiduum salutare dignatus sit. Nec quidquam abeo memorabile gestum, nisi quod cum Neoburgicus significasset, Cæsarem in ipsius *neutralitatem* consensisse, operam dederit, ut quæ circa eam Fœderati promiserant perficerentur. Interim hostis reliquias Fœderatorum oppressurus omni vi ad Rhenum tendebat, diversis locis transitum tentans, ut aliqua saltem perrumpens destinatis suis potiretur. Ac Lotharingus quidem cum Ligistico exercitu Rheno ad Brisacum superato in Mumpelgardensem agrum se conferebat, ut ibi & in vicino Comitatu Burgundiæ refectis copiis in Lotharingiam, ac plane in Galliam irrumperet; cui atrocissime minabatur, cusis quoque nummis, quorum unum latus Fulmen exprimebat hac inscriptione: *Flamma metuenda Tyrannis.* Alterum gladium lilia Gallica dissecantem adscriptis verbis: *Talem dabit ultio messem*, addito, *DEO duce, auspice Carolo.* Enimvero nihil tanto dignum hiatu præstabatur. Nam redactis in potestatem invalidis oppidis Mumpelgardam aggressus acriter repellitur. Inde Bruntrutum, Vallis Sancti Georgii, & Spitzenberga capitur, modicum operæ pretium. Degenfeldii recens conscripta legio à duabus Croatarum legionibus circumventa strenue tandem perrumpebat pari fere hostium damno. Urgente post penuria, cum insuper Galli copias undique contraherent, acceptis à Bernhardo Duce quinque equitum legionibus, Lotharingus præmissis impedimentis ad Rhenum se non sine trepidatione recipit, cujus ultimum agmen Galli assecuti profligant; alia insuper caterva cæsa. In Suntgoviam tamen penitus devastatam Galli cedentem insequi nolebant. Inde idem apud Brisacum statim impedimenta & peditatum eis Rhenum remittit; sed cum equitatu nemine resistente hinc inde excurrens prædas agit. Ista expeditione Lotharingicos fames & alia incommoda ita imminuerant, ut cum initio sex equitum, octo peditum millia explere se jactarent, regressi vix quatuor equitum, duo millia peditum, ducentos numerarent. Sed cum Gallasius mox Rhenum superasset, ac Galli versus Lotharingiam se recepissent, Dux iste reparatus viribus capta Gemehra denuo movet, ut Ducatum suum ope populatium recuperaret, aut saltem Gallos distineret, ne Bernhardo Duci contra Cæsareos auxilium ferre possent.

Lotharingi irrita expeditio.

1635. 15. Maji. 20. Maji. 21. Julii.

§. 37. Interea Ducis Bernhardi jussu Hohendorfius Moguntiæ præfectus cum aliquot equitum legionibus & selectis peditum catervis transmisso Rheno Rhingoviam irruperat oppressis Weisbadæ duabus Bœnnighusii turmis, & qui Wallosii, Elfeldæ, & in arce Ehrenfelsa agebant; insuper Bœnnighusium cum valida equitum dimacharumque manu subsidio suis accurrentem in fugam conjecerat. Quo facto post firmata modico præsidio capta loca trans Rhenum se iterum recipit. Ea tamen mox ab hoste contractis viribus nullo negotio recuperantur. Paulo post Tupadelius cum aliquot equitum legionibus à Duce Bernhardo versus Wurtenbergicam dimissus tribuni Hispani legionem Schweigeræ hospitantem opprimit, non spernenda præda potitus. Sed quod frequentes circa Cæsareorum turmæ tenderent, non ulterius progredi ausus ad suos revertit.

Suecici Rhingoviam requirant, & perdunt. 2. April. 10. April.

Bernhardus Dux Francofurtum excurrit.

§. 38. Cum autem Francofurtensium studia in Suecorum partes vehementer refrixissent, ut neque necessariam urbis defensionem adornarent, & Vitztumio Saxenhusæ præfecto variis modis se opponerent, Bernhardus Dux conciliandis ipsorum animis eo proficisci constituit, quod magnum momentum in conservatione ejus urbis esset; simul Mansfeldium si posset Wetteravia expulsurus. Igitur ipse assumto pleroque equitatu & selectis peditum Moguntiæ pontem transit, postquam Tupadelium Spiræ cum idonea manu reliquisset ad hostem transitu arcendum. Quanquam enim nosset, Cæsareos in adversa ripa magnas copias contrahere; tamen quod Galli tunc ingentem exercitum Belgio infunderent; Gallasium Hispanis auxilio ire; & circa pontes extruendos adparatum illudendis Suecicis fingi credebat; Ac jam Dux Francofurtensium animos non pa-

 tum

1635. rum correxisse videbatur, hoste Fridbergam usque rejecto: Hœchstæ quoque obsidium parabatur instaurandis Francofurtum inter & Moguntiam commerciis; quando adfertur hostem apud Spiram Rhenum trajecisse; unde & ipse propere trans fluvium se recipit. Cæsarei quippe, cum ad Philipsburgum plurima navigia extruxissent aut collegissent, inter Heilbrunnam, & Pfortzheimum contracto viginti millium, uti ferebant, exercitu, Gallasio duce Heidelbergam primo tendebant, quam equestris legio insidebat. Huic extructis raptim tribus suggestibus deditio citra conditionem imperatur. Sed legionis subtribunus Heslerus pactione in noctem extracta relictis impedimentis cum equitibus Nicrum transnatat, ac cassis, quibus circumseptus tenebatur, nemine suorum amisso evadit. Gallasius post occupatum oppidum haut tentata arce ad Ladeburgum considet; sed valida manu ad Rhenum dimissa, diu paratum pontem Rheinhausæ protegentibus tormentis & sclopetis fluvio injicere incipit. Peditum interea manus quatuor navigiis Rhenum trajiciens stationem à decurione incurriosius custoditam, & mox castellum ad ripam extructum quadringentis circiter peditibus infessum, sed machinis defectum occupat. Quanquam autem Tupadelius cum bis mille militibus Spira statim accurrens quinquies in hostem, jam firmare se incipientem, impetum repeteret: cum tamen commoditate loci gaudentem pellere nequibat. Unde desideratis circiter centum quinquaginta cum subtribuno Toppio, paulo majore tamen hostium numero cæso, se recipit; & quod militis dispendium facere tunc consultum non esset, deserta tacite Spira discedit. Bernhardo Duci, qui nuntio hoc accepto trans Rhenum se statim receperat, castris Franckendaliam inter & Wormatiam positis, in angusto valde res hærebat. Nam & quæ restabant Fœderatæ urbes eminus ab hoste inclusæ id modo captabant, ut communi naufragio singulæ se eripere possent. Ordines Transrhenani hoste irrumpente statim animum despondebant, ac relictis suis ditionibus in tutiora se recipiebant. Magna ubique frumenti, major argenti penuria; nec ullus munitus locus, cui vel ad mensem de annona prospectum. Promissa à Gallis duodecim auxiliarium millia nusquam apparebant; quin ipse Dux quinque legiones equestres Forcæo in Alsatiam subsidio mittere necessum habuerat. A fronte validus hostis viribus longe exsuperans. Nec tergum tutum erat, quod Piccolomineus Mansfeldio junctus Weisbadæ metaretur; de quo non constabat, an transmisso in Rhingovia Rheno istū à tergo circumventurus, an cum Mansfeldio in Belgium esset descensurus. Sane is ad Rhenum acriter ingruens noctu castellum ponti tuendo contra Moguntiam positum assultaverat; strenue tamen repulsus centum desideratis cesserat. Ad Elfeldam quoque manus militum in adversam insulam trajecerat; quam tamen sequenti die Sigrothus tribunus adductis duobus tormentis iterum expellebat.

Cæsarei ad Spiram Rhenum transeunt.

31. Maji.

Bernhardus Dux in summas difficultates conjicitur.

7. Junii.

Idem versus Galliam se recipit.

§. 39. Has difficultates Dux Bernhardus primum Feuquierio, Forcæoque demonstrat, hortatus, ut propere suæ sibi legiones, & auxilia Gallica submittantur. Inde dubitabat, num Moguntiæ pedem figeret, contracta ibi annona, quoad hostium vires mora attererentur, aut ipsi subsidia aliunde advenirent. Ac jam impedimentis Oppenheimum præmissis ipse tantisper ad Wormatiam consistere decreverat, quoad hostis tota mole incumberet. Enimvero id consilium equestribus præcipue ductoribus displicebat. Nam urgente Gallasio vel prælii alea erat tentanda adversus hostem viribus longe prævalentem; aut subvectione intercluſa, corruptaque messe mox cum fame luctandum. Quin si hostis infra Moguntiam irrumperet, præceps ad oppidum fuga erat arripienda, nondum provisō hominibus, jumentisque alimento; ac incerto adhuc Gallico auxilio. Unde suadebant cum equitatu montana versus concedendum, quo receptus ad Galliam pateret. Quam sententiam secutus Dux, cum tota vi hostis Rhenum superaret, Wormatiam duabus legionibus, Moguntiam pleroque peditatu firmat; ipse cum equitatu, ac duabus peditum legionibus ad montes vertit. Initio tamen non longius quam Lauteram ire constituerat, quo propius à suis abesset, & si quæ loca suo præsidio infesta hostis invaderet, hunc à tergo distringere posset; ac ut ad conjunctionem cum Gallis via pateret. Eoque & pleraque montium claustra Landavia Crucenacum usque milite firmabat. Sed cum hostis validius ingrueret, præsidio Lauteræ relicto Sarbruccam, & longius Galliæ versus limitem recedere cogebatur.

16. Julii.

§. 40. Bernhardo Duce pulso Gallasius statim Wormatiam aggreditur, ostentata vi, simul pacis jam factæ obtentu portas sibi aperiri postulans. Nec oppidani moram faciunt tribuno Holtzio compulso, ut honestis conditionibus liberum sibi discessum paciscerentur; quem Hagenoam discedentem multi milites deserebant. Wormatiæ plurimi ex Equestri Ordine, qui intra id oppidum se receperant, pacis leges subeunt. Ad quas acceptandas Argentoratenses quoque à Gallasio invitantur. Nec jam amplius clanculùm cum Francofurtensibus tractabatur, multis passim dulcedinem pacis ingerentibus, Regum, Ordinumq; Fœderatorum potentia contumelioſe elevata. Wormatia Gallasius Melchiorem Hatzfeldium cum septem circiter millibus Lauteram mittit, quam Schonbeckius tribunus acriter & ad extremum usque spe adventuri auxilii defendebat. Sed tandem oppidum impetu expugnatur, ac præsidio cæso præfectus saucius cum subtribuno Heslero capitur. Zweibrucca quoque vi in potestatem redigitur.

Wormatia Cæsari se dedit.

Lautera capitur.

§. 41. Interea hostis in Rhingovia quoque Rhenum transierat Hohendorfio id impedire non valente, quod Gallasius è superiore tractu Falckensteinium Comitem valida cum manu immisisset. Horum pars ad Moguntiam considebant omni aditu intercluso. Erant in urbe ad sex millia militum, numerus vix par amplitudini mœnium defendendæ, sed quem castellum urbi adpositum non capiebat. Nec pro tanta multitudine sat annonæ suppetebat, urgente insuper funiculorum penuria; etsi pulveris pyrii aliquantum & egregiæ machinæ forent. Antequam tamen extrema oppido admoverentur, Gallicum subsidium sub Ludovico Valetta Cardinale adventabat. Id quod Hohendorfio Dux significabat, hortatus ut strenue oppidum tueretur certus auxilii intra quatuordecim dies adfuturi. Et commodum valde accidebat Duci, quod alibi tunc Gallis res feliciter cederent, pulsis in Valle Tellina per Rohanæum Ducem Cæsareis, & quod in Belgio Thomas Sabaudiæ Princeps à Chastilionæo, & Brezæo magna acie victus foret. Unde à Gallasio Piccolomineus cum triginta equitum turmis Namurcum missus est; quem

Moguntia premitur.

30. Jun.

1635. quem per Treveros Beckius cum septem legionibus sequebatur: sic ut vires Cæsareorum ad Rhenum non parum distraherentur.

Christianus Marchio Brandeburgicus se dedit,

§. 42. In Franconia Christianum Marchionem Brandeburgicum Lamboyus post expugnatam arcem Coburgensem urgebat, ut Cæsareum præsidium arce Blassenburgo reciperet, vi se id introducturum minitatus si abnueret. Nec adquiescebat Lamboyus, cum Marchio modicam moram peteret cum agnatis suis consultandi, & quoad pax promulgaretur, quam ipse statim amplecti constituerit. Unde avertendæ istius insultui in hoc demum temperamentum consentiebat Marchio, ut arcis præsidiarii Cæsari juxta, Imperioque ac ipsi sacramentum dicerent. Noribergenses Wahlius Bavaricus dux premebat; qui post Weidam vi expugnatam minora circum oppida Hersbruccam, Laufam, Altorfium in potestatem redegerat, ac urbem indies magis in arctum redactum ibat. Sed bono suo fato urbi ad pacem usque Pragæ promulgatam, & ultra frumentum suppetebat, alias fortasse parem cum Augusta sortem subituræ. Statim porro atque de pace perfecta constitit, præsidium Neumarcæ impositum cum

ut & Noribergæ,

subtribuno Magno Hansonio in urbem evocatur, verbo, quod summa rerum in hac defendenda verteretur; revera autem, ne forte hic deditionem abnuens transactioni urbis cum Cæ-

17. Jun.

sare remoram injiceret. Inde Regi Hungariæ Neumarcum venienti obviam mittunt, & pacis Pragensis legi se subjiciunt, stipulati tamen dicto subtribuno, & aliis Succorum ductoribus, qui in urbe erant, liberum ad suos discessum. In Suevia Wurtenbergicas arces mora temporis, & fames paulatim sub jugum Cæsaris redigebat, excepta Tvvila. Ulma quoque non longe post Noribergam Pragensem pacem amplectitur. Tandem & Memminga prævalentibus ubique Cæsaris armis se submittit. Ita fœdus Evangelicum per Superiorem Germaniam penitus extinctum.

& Ulma ac Memminga.

Pax Pragensis.

§. 43. Interea plene adornandis, quæ Pirnæ conceptæ erant, pacis legibus Legati à Saxoniæ Electore, & Georgio Landgravio Pragam venerant. Qui postquam ad negotium expediendum cum Commissariis Cæsareis accessissent, statim deprehendebant, Cæsareos Pirnensi instrumento multa addidisse, in eodem multa omisisse, aut interpolasse; ut Electorales istud subscribere non ausi, quosdam suorum Dresdam remitterent, expetendæ Electoris declaratio-

12. Mart.

Jam Gallus frustra impedire conatur.

ni. Hunc ne istam pacem perficeret, frustra monebat Legatus Gallicus Rorteus Baro, Regis sui nomine pollicitus validum exercitum oppressis à Cæsare Ordinibus subventurum, quoad communis, tuta, & stabilis pax obtineatur, & quæ omnibus quorum interest satisfaciat. Nam Elector paci suæ affixus responsiloco prolixe exponebat mala belli, pacis necessitatem, quam diu captatam nunc propiore spe complectatur. Et cum Rorteus ex hoc intelligere non posset, num à Rege suo oblata auxilia grata forent, eadem denuo apud secretius consilium proponebat. A quo cum præter solitas verborum ambages nihil extundere posset, atque Regis sui promissa parvi fieri animadverteret, istis denuntiabat: Regi suo parum curæ esse, num Elector sacrorum socios & communi causæ innexos deserat, qui haut eo secius amicis ac fœderatis succurrere decreverit. Mox postquam

26. April.

Electoris Deputati Pragam iterum se contulissent, & ipse Dresda Berolinum ad Brandeburgicum Electorem abit. Istis Pragam reversis intra paucos dies negotium absolvitur, & pax perfecta proclamatur, statimque Cæsari & Electori subscribenda transmittitur. Ejus capita quantum à Pirnensi conventione abeant, cum peculiari scripto sit expositum, recensere extra institutum nostrum, & cum tædio conjunctum fuerit. Id tamen utrinque immotum manebat, extraneos Reges ad restituenda omnia, quæ bello hoc in Germania occupaverant, si abnuerent, vi compellere, ipsoque Imperio, & Gallum simul Lotharingia ejicere. Cæterum quare in isthanc pacem tam multa continentem, quæ vix ullum juris & æqui colorem admiserint, Saxo consenserit, hæ rationes jactabantur; quod per cladem Norlinganam afflictis Protestantium rebus, quæ Cæsaris successus sisteret potentia nullibi adpareret; & quod Sueci omnia ad suum libitum disponere per Germaniam vellent; simul plures quoque extranei bello involverentur, qui Imperium penitus quassaturi videantur. Ipse Elector longe post tempore Carolo Christophoro Slippenbachio Comiti dixerat: Sine dubio Sueciæ se amicum fuisse permansurum, ni Regis Gustavi Adolfi mors interveniisset. Post eam nobiles Suecos ita omnia miscuisse & confudisse, ut scopum belli non amplius liceret dignoscere. Obversabatur quoque Saxonis animo autoritas inter Protestantes hoc facto insigniter stabilienda, & Mauritius Saxoniæ quondam Elector, qui Passavensi transactione cæteris sacrorum libertatem stipulatus fuerat Galliæ Rege excluso; cujus factum imitandum sibi proposuerat. Nec deerant, qui Electori persuaderent, habere eum quare sibi gratuletur, rem hucusque deduci potuisse; nec dubitandum, ubi exolita animorum exacerbatione concordia inter Cæsarem & Ordines instaurata sit, ipsum uno verbo plus apud Cæsarem obtenturum, quam si decennium adhuc inter tractatus absumtum fuisset. Sed adversus exteros Reges & Succos præcipue, qui hac pace ita indigne habebantur, spes præcipue reponebatur in edictis Cæsaris avocatoriis; quod maxima pars exercituum Succicorum Germanis constaret, quos istorum sacramento intenta infamiæ, confiscationisque, & capitis pœna abstractura esset. Ac certo credebatur, illis promulgatis, qui nunc numero sui militis gloriarentur, ad tenuem mox manum redactum iri. Id constabat, ad eam pacem conciliandam non parum contulisse Landgravium Georgium, qui patri suo moribundo jurasse ferebatur, se nunquam Austriacæ Domus partes deserturum. Cujus Cancellarius Wolfius sedulam Cæsari eam circa pacem operam navabat. Landgravio post pro isto officio à Cæsare donata præfectura Lauba cum vectigali non exigui momenti, quæ quondam ad Electorem Palatinum spectaverat, nec non Comitatus Isenburgicus Budingensis, exclusis & in exilium ejectis quindecim ex ea familia adhuc superstitibus. Arguebatur quoque Saxonicus Theologus Matthias Hoëus decem uncialium millia à Cæsare accepisse, eximendis Principis sui animo scrupulis, quos alias facile ista pax generare poterat. Ob eandem suppli-

24. Maji.

catio per Electoris ditiones indicitur, & ipsa, ut in omnium notitiam perveniret, typis exscripta publicatur. Et quia per superiores Circulos omnia jam sub Cæsaris obsequium redacta erant, Elector Lipsiam se confert, ubi & copias suas contrahit, ut cum Suecis, qui non procul in Magdeburgico agro stativa habebant, transactionem susciperet.

§. 44. Inter recentis pacis gaudia Arnheimius Arnhei-

1635. obtentu curandæ valetudinis insalutato Electore ab ipsius exercitu, cui summo cum imperio præerat, Vetus Brandeburgum improviso se confert. Causam ipse ferebat, quod pacem non probaret, qua sua quoque salus in lubrico posita videretur. Nec dubitabat apud præfectos quosdam Suecicos, qui ipsum invisérant, asperis verbis in Saxonem invehi, jactans; se pacem Christiano indignam judicare, quæ aliquos Ordinum libidini Cæsaris dedat, & de Suecorum satisfactione nihil contineat. Si talibus Elector utatur consiliariis, qui persuadere ipsi possint, ut contra fidem tam sancte, se quoque interprete datam Silesios pace excludere, & *Babylonica meretricis* tyrannidi tradere non vereatur: quem præstiturum non repertum iri, qui Electorem permoveat ad manus ipsi injiciendas? Se nolle imperium gerere in exercitum Saxonicum, qui jam Cæsaris sit; nec Cæsari sacramentum dicere posse, cui suspectetur; velut ipse Electorem ad bellum in Cæsarem incitaverit, hujus ditiones vastaverit, Pragam ceperit, ac Fridlandum fidum alias Cæsaris ministrum seduxerit, nec Austriacum esse ejusmodi offensas oblivisci. Invehebatur præterea in Hoëum Theologum: qui sententiam ipsius super Pragensi pace sibi communicatam Christiano dignam, honestam, & saluti Protestantium patriæque proficuam agnoverat; Electorique denuntiaturum se dixerat, ni ab ea pace discedat, conscientiam & honestatem ipsum læsurum. Et nihilo secius sequenti die Numini pro ista pace gratias nuncuparat. Unde propria eum confessione convinci, Deo grates exsolvisse, quod Elector cum læsione conscientiæ, & posthabito honesto pacem iniverit. Addebat; si salva conscientia adversus Cæsarem hactenus arma gesta sint, eadem etiam adversus Saxonem geri posse, qui turpem & causæ Evangelicorum pernicioſam pacem cuderit. Nec eo magis tamen vir iste sinceri animi fidem Suecis faciebat, ipsis antea semper adversus, & præcipuus autor Pirnensis tractatus; qui licet paulo æquior quam Pragensis, iisdem tamen fere defectibus præsertim circa Silesios laborabat, quos nunc iste in Pragensi pace tantopere damnabat. Et qui viri astutiam noverant, ista omnia in speciem fieri, dicique judicabant ad fucum populo faciendum, ac ut impediret, ne Brandeburgicus se cum Suecis jungeret. Qui & his ipsis diebus à Brandeburgico legationem ad Saxonem susceperat obtentu laxius spatium petendi Ordinum declarationi, & satisfactionem Suecis procurandi. Et sane constabat, ipsum plerisque nobilibus per ditionem Brandeburgicam favorem in Austriacos inspirasse, quibus persuaserat; Gustavum Regem id egisse, ut libertatem nobilitatis Germanicæ circumcideret, eidemque opprimendæ novos homines opibus, & honoribus extolleret. Quod fatum quoque Ordinem Equestrem mansurum sit, prævalentibus Germaniæ Principibus, qui pleraque bona, ac beneficia sacra sibi suisque vindicaturi sint, reliquis inter gratioſos aulicos distributis. Contra florente Domo Austriaca nobilitatem Germanam bonis sacris fruituram, ac Principibus in ordinem redactis istam ad veræ libertatis fastigium enixuram. Quo fine & ipse tractatum Pirnensem suaserit.

1635. mius à Saxone discedit. 28. Maji. 2. Junii.

Ei Suecі non fidunt.

Silesii de pace apud Saxonem frustra queruntur.

§. 45. Enimvero bona fide eam pacem detestabantur Silesiæ Ordines, qui jam dudum per legatos Saxonem rogaverant, ut cum ipsi per ejus exercitum nulla sua culpa in partes pertracti sint, idem pro fide sibi sanctissime data efficiat, ne pacis instrumento suæ existimationi nota inuratur, neu tam fœdis criminibus onerati durissimis conditionibus subjiciantur. Ad quæ Elector promiserat; transactionem anno hujus seculi vicesimo primo Dresdæ initam, & à Cæsare confirmatam, salvam ipsis fore. Hac in spe inter postremos tractatus eo magis confirmabantur, quod legatis quantumvis solicite instantibus nihil eorum, quæ agebantur, communicaretur; unde ipsi collegerant, causam suam ita liquidam esse, ut nulla amplius deductione indigeat. Concluſa quoque pace ne verbum quidem ipsis indicabatur eorum quæ ad Silesiam spectarent. Ast cum post intelligerent, quæ Pirnæ circa ipsos decreta erant Pragæ renovata, & durioribus legibus adstricta, ac extrema intentari, ni ista subeant, prolixo scripto innocentiam suam denuo demonstrant; ut atrociſſimas à Cæsare oppressiones patienter tolerarint; ut Elector immisso exercitu, metu promissisque ipsos compulerit in cæterorum Evangelicorum causam descendere; ut ipse autor sit eorum omnium, quæ sibi objici queant. In mentem inde revocatis ejus promissis obsecrant, ignominiæ ipsos eximat, ac libertatem, juraque Silesiæ sarta tecta conservet. Ni hoc fieret, interposita protestatione, jus sibi è Dresdensi transactione quæsitum reservabant. Eodem argumento literas ad Arnheimium dabant, cui & omnium dictorum factorumque memoriam refricabant, quibus ad arctiorem ipsos conjunctionem permovere sategerat. Sed neque hic secessione facta, quicquam amplius ad rem conferre poterat; & Elector paci suæ inhærens querelas istas surda aure respuebat.

1635. 9. Jun.

Erfordienses paci non fidunt. 12. Jun.

§. 46. Sed nec Superioris Saxoniæ Ordines super ista pace eadem sentiebant. Erfordienses quippe eam suspectam judicabant; eoque Oxenstiernam per literas orabant, ut in tractatibus, qui cum Saxone suscipiendi videantur, ipsorum rationem habeat. Idque petitum paulo post repetebant; ratione addita, quod cum de pace nuper concluſa vicinis Ordinibus significaretur, ipsorum urbs præterita sit. Anhaldini Principes etsi Saxonis imperia abnuere non auderent, cujus metu etiam Ludovicus Princeps præfecturâ in duos præsulatus plane abierat, ejusque abdicationis testimonium sibi ab Oxenstierna exhiberi petierat: tamen quod in pace Pragensi passim quædam desiderarent, non nisi certis conditionibus eam acceptare decernebant, ut conscientiæ, & decoro utcunque consulerent, postquam contra torrentem niti supra vires erat. Wilhelmus Vinariensis Dux, etsi jam non vulgari amicitia Saxoni junctus, per Legatum apud Oxenstiernam multa de studio suo in communem causam Suecosque testabatur, rogans, ut ipse sibi deinceps quoque faveat, ac Protestantium salutem cordi habeat. Sed ea mens non diu persistebat; an quod ista tantum simulaverat. Initio tamen declarabat: se constituisse pacem amplecti, & à bello remotum quiescere. Non posse tamen copias suas, quas nec plane in potestate habeat, obstringere, ut cum Cæsaris se exercitu conjungant adversus Gallos Suecosque, aut si qui alii eam pacem abnuant. Cujus rei graves sibi rationes esse, ac confidere, non plus à se postulatum iri. Et ut eo circumspectius agat, copias se suas eousque retenturum, quoad ab Electore sibi sit idonee cautum. Sed si ad plura urgeatur, quam conscientia ferat, alia sibi consilia capienda.

9. Julii.

Anhaldini pacem sub conditione acceptant.

Wilhelmus Vinariensis Dux paulatim in pacem flectit. 8. Jun.

§. 47. Brandeburgicus Elector, Dresda reverso Schvvartzenbergio, selectos Ordinum provincialium denuo Berolinum evocat, illorumque sententiam exquirit; num Saxoni adhærendum, si is

Brandeburgicus initio nutat. 10. April.

vel

1635. vel ad Cæsarem transeat, vel tertias sibi partes formet? Quorum etsi non pauci in conjunctionem cum Saxone inclinabant ob autoritatem popularis sui Arnheimii, & quod anxie pacem anhelabant, ad quam isthæc via expeditissima videbatur: tamen aliqui è consiliariis, & ipsorum suasu Elector valde dubitabant, num ita repente ad Saxonem transeundum foret. Nam eo casu summa rerum Saxoni credenda erat, quod cum ob alias causas durum erat, tum quod iste magna ab hoc sibi deberi contenderet ob hæreditatem Borussicam, & successionem Juliacensem, ex qua fructuum perceptorum & percipiendorum nomine ducenties quinquagies centena uncialium millia postulabat. Igitur placebat paulisper spectandum, quo res se darent, omniaque integra ad Oxenstiernæ adventum differenda. Sed cum mox articuli Pirnenses passim interpolarentur, Elector non aulicos solum, sed & Theologos in consilium adhibebat. Quos inter Wolfgangus Crellius prolixe demonstrabat: hautquidquam fas piumque esse Electori, cum Cæsare & Saxone arma conjungere ad persequendos illos, qui amnestia excluti, & soli clementiæ Cæsaris reservati sint; quantumvis ditiones, dignitatem, ac sacra ipsi salva fore promissum sit. Quin nec fas ipsi ratam habere pacem, qua aliqui Ordinum Evangelicorum excludantur. Unde spes erat, Electorem à causa communi non defecturum: de qua sua mente etiam Banerium per Legatum Heidium esse securum jusserat. Enimvero Schvvarzenbergius, ipsiusque factio duplici potissimum machina oppugnatum Electoris animum in sequiora detorquebant. Nam cum Elector Oxenstiernam in Saxoniam adpellentem legatione aditurus esset, id perficiebant, ut ei obeundæ destinaretur Blumenthalius, Comiti isti penitus addictus; utque sepositа communis causæ reparatione sola cautio de successione Pomeranica exigeretur: cum satis constaret, Oxenstiernam sine ulla conditione istam non annuiturum: qua repulsa ad irritandum Electoris animum abusuri erant. Quem insuper quassabant collapsæ per Superiorem Germaniam res, & Gallorum in Belgio arma initiis non respondentia, gliscensque Cæsaris atque Saxonis potentia, quæ malevoli immensum extollebant, inania quoque miscentes, ut Electori tandem persuaderent, res Succorum & Evangelicorum conclamatas, nec spem eas instaurandi superesse; unde unicam viam se suosque extremis malorum eripiendi patere, si pacem amplectatur. Quibus artibus labefactum Electoris animum demum in partes suas pertraxere.

Post artibus malevolorum corrumpitur.

§. 48. In Saxonia Inferiore Landgravius Georgium Ducem tandem ad congressum Hildesiæ habendum permoverat, invitato quoque Banerio, ut consultarent, quomodo ipsorum copiæ necessitate exigente invicem sibi succurrere possent. Eo se conferre Banerius, quod initio constituerat, impediebatur adversa valetudine, & quia constabat id agi, ut ipse ab exercitu abstraheretur. Mittebat tamen eodem tribunum Werderum Landgravio cumprimis gratum, qui demonstraret; consultum sibi videri, ipsos intra hospitia quietem agere, quoad appareat, quid inter Cæsarem & Saxonem concludendum sit: tunc demum enim certi quid statui posse. Sibi sane stativis suis digredi haut tutum, positis ad latus Saxonicis, à tergo Brandeburgicis copiis, à quibus quid expectandum sit, non constet: unde sibi utique rebus suis invigilandum, & quid tempus ferat expectandum esse. Quod si hostis Landgravium premat, firmatis valido præsidio munitis locis cum copiis Visurgim versus ad Georgium Ducem recedendum, apertis agrorum hosti in prædam relictis, quibus æque vastitas imminеat, si amicos exercitus eodem evocet, sede belli ibidem locata. Quod si tamen omnino auxilia petat Landgravius, esse Duci Georgio ad succurrendum facultatem, & se quantum tempora sua ferant, equitatum submissurum. Omnino tamen suadebat Landgravio, conservationem potius exercitus hoc tempore, quam agrorum spectaret. Cæterum Hildesiæ Luneburgicus Landgravio aliquot legiones promittebat, quibus hic de annona prospecturus erat. Sed cum Landgravius mandata eis legionibus danda huc extendi vellet, ut si occasio arrideat, Hassiacis junctæ in hostem irent, & Bernhardo Duci sociarentur, id Luneburgicus obtentu induciarum, in quas consenserit, recusabat. Ita ad extremum eo congressu parum effectum fuit.

Landgravius & Luneburgicus congrediuntur.

28. April.

Banerii consilium.

Conventus inter Vinariensem Luneburgicum & Landgravium Banerio suspectus. 20. Maji.

§. 49. Alio inde conventu Wilhelmus Vinarіensis, Georgius Luneburgicus, & Landgravius Northusæ agitabant, quid circa pacem Pragensem statuendum foret, quam à Pirnensibus articulis multum discrepare intellexerant. Ubi id ab ipsis decretum vulgabatur; si honesta & omnes complexa pax obtineri possit, libenter se eam arrepturos. Ast si Saxo conventa sua ipsis utique obtrudere conetur in fraudem causæ communis, se constanter in societate permansuros, quoad Protestantibus firma securitas parta sit. Eo fine ipsos è copiis suis unum exercitum composituros, ingruenti qua opus sit hosti opponendum. Enimvero quod super eo congressu Banerio nihil communicatum foret, ipse his, quæ publice jactabantur, fidem derogabat. Quanquam enim de studio Landgravii in Succos non dubitaretur, reliqui tamen suspecti erant, & præcipue Vinariensis indies magis Electori Saxoniæ addictus. Unde ab ipso id spectari judicabat Banerius, ut Luneburgicus Succorum partibus abstraheretur, aut saltem ejus sibi copiæ adjungerentur. Id quod hac via obtenturus erat, quia iste exercitus diversis quidem ducibus subditus, summæ ejusdem directioni subesse debebat.

Conventus Inferioris Saxoniæ decretum 9. Maji. 9. Jun.

§. 50. Ast universos Saxoniæ Inferioris Ordines Augustus Brunsvvicensis Dux Brunsvvigam convocaverat, ubi ad propositionem ab ipso factam decretum; inducias à Saxone initas utique amplectendas: pacis quoque Pirnæ conceptas leges admittere satius esse, quam ancipiti aleæ fortunas omnes exponere, aut miseros cives per belli mala diutius trahere: operam tamen utique dandam, ut Gallis & Succis amica ratione satisfiat. Quod si Pragæ quid additum sit, aut Pirnensibus capitibus detractum, quod divinæ gloriæ & doctrinæ statuique Evangelicorum repugnet, novo conventu indicto pro re nata consilium capiendum. Interim super alendo exercitu decernebatur, quoad de pace constaret. Ita Inferior Saxonia fere cum Electore conspirabat, nisi quod Succorum Gallorumque rationem curatius habendam duceret, quibus validi exercitus, ac plurima munita oppida præsidiis insessa. Unde ni bona illorum cum gratia res componeretur, adparebat, eas oras novis, ac forsan gravioribus quam hactenus turbis involvendas. Nec placebat Landgravium ab induciis excluſum, qui si per desperationem ad imploranda exterorum auxilia adigeretur, vicinum incendium Saxoniam quoque correpturum videbatur. Unde Electorem literis monebant, æquum sibi videri Succorum amicitiam conservari, ac ob insignia merita rationem eorum ita haberi, prout fas, & decus exigat

1635. Tum omnes adversus duas Coronas offensarum causas declinandas, & Landgravium induciis includendum.

Neustadium & Nienburgum deduntur. 30. April. 19. Jun.

§. 51. Inter ista ob susceptas inducias eo tractu ab exercitibus nihil memorabile actum, nisi quod Cæsarei Neustadium ad montem à rapis dictum, & Nienburgum post longam eminus obsidionem premente fame dedere sunt coacti, illud Aprili, hoc Junio mense, quorum huic Wernerus Meridius tribunus, qui obsidium curaverat, præficitur. Paulo post Sperreuterus suprenus vigiliarum præfectus à Georgio Duce cum aliquot legionibus secessionem fecit; cujus rei causa paulo altius repetenda. Post acceptatas inducias Dux copiis sibi subjectis, ac præcipue legionibus, quæ Nienburgum obsederant, imperaverat omni hostilitate adversus Cæsareos abstinere. Sed quia istud insciis Succis, & in fraudem eorundem factum erat, suspicio oriebatur, quasi Dux tractatuum Saxonicorum particeps foret: præsertim cum non modicas occasiones hosti noxam inferendi omisisset.

Sperreuterus à Georgio Duce secessionem facit.

Ducis Georgii suspectæ actiones.

Nam monuerat Sperreuterus, intra paucas septimanas fame ad deditionem cogi posse Wiedenburgam Osnabrugensis præsulatus arcem, quæ vicinam late regionem exactionibus premebat. Id quod obtentu induciarum Dux recusabat; quo nomine etiam voluerat Rhedam munitionibus ac præsidio firmari: non parum securitati hospitiorum Westphalicorum inserviturum. Præterea querelarum, & minarum adversus Banerium, ejusque exercitum nec finis erat, nec modus. Nec dubitabat palam profiteri; plus sibi jam Ordines sui Circuli respiciendos, quam Sueciam: illos quippe solos onera belli pertulisse, cum ab extraneis nihil auxilii, ac potius multum impedimenti ipsis allatum sit. Idem quoque arguebatur, Suecicas legiones, & qui Succis favebant durius, Brunsuicenses contra largius habere, ut hæ potissimum numero militum glisceret. Jam quoque titulum *Generalis Suecici*, quo hactenus fere nuncupatus fuerat, & quem lubens admiserat, fastidire incipiebat, causatus; à Gustavo Rege pacto Wurtzburgi inito in ipsius arbitrio relictum, num imperium in copias Circuli Saxonici tanquam Princeps Germaniæ, & non simplicis ducis Suecici dignatione suscipere velit, modo in negotiis summam rerum spectantibus à Regis directione dependeat. Neque repugnare ipsum velut liberum Imperii Principem conscriptis à se copiis præesse, & Regi dum viveret summam belli directionem deferre. Unde & in pacto deditionis Nienburgensis omisso Suecico vocabulo Circuli Saxonici se ducem duntaxat vocitaverat. Cum etiam Banerius animo ipsius explorando literis & nuntio misso exquisivisset; quid ab ipso expectandum sibi foret, si Saxo Cæsareis junctus invaderet; simul aliquot legiones Suecicas, & machinas triginta quatuor sibi mitti postularet: Dux inanes verborum ambages reponere; nec suis se legionibus, ac machinis carere posse; addito, sibi non constare, legiones aliquas Suecicas, aut Sueciæ obnoxias suo imperio subesse. Præsertim cum istæ legiones Ordinibus Saxoniæ traditæ, atque ab hisce acceptatæ, & hactenus sustentatæ sint. Non igitur penes se, sed Ordines Circuli esse aliquas legiones dimittere: suum esse illas conservare, & in usum causæ communis adhibere. Imo cum Banerius postularet, ut Dux hosti propior dimachis suis opportunos aditus custodiret, ne id quidem annuebat.

25. Maji.

21. Maji.

§. 52. Cum igitur ex conventione Ducis cum Wilhelmo Vinariensi, & Landgravio junctis ipsorum copiis exercitus ad Werram flumen esset formandus, Dux Sperreutero mandabat, contractis in Westphalia legionibus, ac superato Visurgi in agro Brunsuicensi commodo loco castra metaretur hostemque diligenter observaret, ac ad Wilhelmum Vinariensem, & Landgravium quicquid ageretur referret; se tamen in consulto cum neutro copias conjungeret. Contra Sperreuterus Duci ostendebat; non convenire Westphaliam milite nudari, ne forte hostis Nienburgo succurrat, tunc in extremis agenti. At Dux mandata sua iterare, causatus ad Nienburgum nihil esse periculi ob nuperam Hispanorum in Brabantia cladem: ac si qui ingruant, sat spatii fore istos disjiciendum. Igitur ad dictum locum festinaret, sed inducias observaret, nec Melandro Hassiaco Duci se misceret. Ea mandata Sperreuteri suspicionem, velut Dux in Saxonem inclinaret, non parum confirmabant; præsertim postquam intelligebat se imperio Ducis Wilhelmi in Saxonem jam aperte proni subjiciendum. Unde id agi judicabat, ut ipse Luneburgico vicissim suspectus Westphalia dimotus in talem conjiceretur locum, ubi è medio tolli, aut in potestate haberi posset; simul legionibus Nienburgo obsidentibus Sueciæ addictissimis abstraheretur, quæ deinceps una cum Nienburgo in Ducis manu futuræ essent. Constituerat igitur moras nectere; ac interim à Banerio, quid sibi agendum, literis exquirebat. Enimvero huic non minus Dux suspectabatur; nec ferendum videbatur. VVestphaliam, & tot legiones insuper haberi. Igitur Sperreutero respondebat: legiones circa se expeditas teneret; interim suam mentem dissimularet, quoad ipse, quid ulterius faciendum, significaret. Quod si nimis urgeatur, nec alia via pateat, legiones quas possit contraheret, & secessione à Duce facta secum jungeretur. Dum ita tergiversanti Sperreutero Dux repetitis mandatis instat, ad Oxenstiernam, quem è Gallia in Saxoniam adpulisse innotuerat, Hammersteinium præfectum turmæ ablegat, ut sibi expressa mandata dentur, num repudiato Luneburgici imperio ad Banerium transire, abductis simul à Regina pendentibus legionibus; ac Nienburgum, ubi captum sit, fido præsidio firmare debeat? Oxenstierna, quanquam prospiciebat, Luneburgicum hac re gravem offensam concepturum, ac eam fortasse obtentui sumturum in partes Saxonicas transeundi: tamen haut consultum judicabat, tot legiones jacturæ periculo exponere. Inprimis animo obversabatur Nienburgum, quo si Luneburgicus potiretur, jam Hamelæ ac Mindæ potens, Succis nihil firmi ad Visurgim restabat, transitus ejus fluminis in placito Ducis deinceps erat futurus. Igitur mandata à Banerio missa confirmabat, ac ut legiones à Suecia pendentes in fide retinere studeret; tum curaret, ut Nienburgum in potestate haberet non solum ob transitum Visurgis, sed & ut tormenta Suecica, quæ Dux ad se non spectantia Petersburgo avexerat, eo pignore facilius ab ipso recipi possent. His mandatis acceptis Sperreuterus Duci significat, se contrariis Oxenstiernæ jussis prohiberi, quo minus injunctum ab ipso iter persequatur. Quæ istum rationes moveant se ignorare, nec inquirere suum esse. Id vero Dux ægerrime ferebat, ac in acerbas de Sperreutero querelas erumpebat, velut is non ob bonum publicum, sed ut Comitatum Lippiensem argento emungeret, falsis narrationibus Oxenstiernam circumvenerit. Multa simul de fide sua testabatur, & vindictam se de Sperreutero sumturum. Eam animi ægritudinem Oxenstierna colloquio eximere conabatur, ad quod Dux initio se cupidum ostendebat. Sed post mutata sententia abnuebat, quoad super istis legionibus sibi satisfactum foret. Interea Sperreuterus associatis sibi novem legionibus primo Huxteram versus tendebat,

1635. Sperreuterus jussu Ducis Westphalia non vult excedere.

28. Maji.

30. Maji.

Oxenstiernæ Sperreuteri consilia adprobat.

1635. bat, ubi in proclivi videbatur Hamelam aſtu occupare, ſi propria autoritate tantam rem ſuſcipere auſus fuiſſet. Inde per præſulatum Mindenſem, & Oſnabrugenſem Nienburgum flectit, tunc recens ab hoſte deditum, idque feliciter in poteſtatem ſuam redigit, poſtquam præfecto Wernero Merodio, & tribuno Stralendorfio Oxenſtiernæ mandata, queis ejus imperio parere jubebantur, oſtendiſſet. Et Stralendorfius quidem cum ſua legione ſtatim oppido dimotus, ſolis Aſtoni cohortibus ibi relictis, & quod parum annonæ eſſet, Merodio ut è vicinis præfecturis ſtatim importaret injunctum.

Sperreuterus Nienburgum in poteſtatem redigit. 19. Junii.

§. 53. Eodem tempore conſpiratio in Banerium detegitur, cujus autores erant Joannes Stalmannus præſulatus Magdeburgici & Halberſtadienſis nuper Cancellarius, & Jacobus Capo Rugia inſula ortus. Quorum ille ob Reformata ſacra, quæ profitebatur, abdicato munere priorum beneficiorum memoriam acerrimo odio mutaverat. Hic in Poloniam exploratum miſſus, cum operam ſuam non ex voto æſtimari vidiſſet, in vindictam exarſerat. Qui in ſocietatem ſceleris pertrahere nitebatur Eraſmum Platonem tribunum, qui Banerii offenſam incurrerat. Adhibebatur flagitio color, quod tranquillitatis Germaniæ interſit eum virum è medio tolli, qui ſolus pacem remoretur, nec ex uſu Sueciæ rem gerat. Aſt Plato percepta ſceleris machina; quanquam ipſe Banerio inviſus, & conſpiratio non adverſus Sueciam inſtituta ſimularetur, illam ad hunc deferebat. Iſti tamen rem detectam odorati in fugam ſe dant. Et alterum quidem latebræ texere. Stalmannus ad fines Poloniæ deprehenſus, cum deſperabundus vulnus ſibi cultro intuliſſet non letale, in vincula datus eſt; quibus poſt ruptis una cum decurione cuſtodiæ adpoſito ſe proripuit.

Conſpiratio in Banerium detegitur.

13. April.

16. Sept.

§. 54. Sed & apud ductores exercitus novarum rerum indicia erumpebant, poſtquam de infenſo Saxonis, & aliorum in Suecos animo intellectum eſt, & eum exercitum Pragenſi pace excluſum. Inde enim è Banerio ſciſcitandi anſam arripiebant, cui deinceps militaturi, & à quo ſtipendia accepturi eſſent? Quorum conatus etſi Banerius hoc artificio eludere ſtuderet, quod ſingulos tribunos apud legiones ſuas præſto eſſe juberet, velut in adventantis Oxenſtiernæ honorem, ac ut rebus ita exigentibus exercitus eo promtius contrahi poſſet; quo ipſos diviſos teneret: impedire tamen non poterat, quo minus Winckelius, Hodicius, Comes, Berghofius, Devvicius, & Crocovius tribuni ſcripto ipſi oblato poſtularent; ut ſuperiores duces tribunosque exercitus convocaret, quo periculoſis hiſce temporibus ſuper ſalute Sueciæ, & exercituum conſultari queat. Quos ille ad Oxenſtiernæ adventum quieſcere jubebat. Cæterum non modicæ curæ Banerium exercebant, quod Arnheimius Werdero tribuno indicaverat, Saxonem recta in Pomeraniam iturum, quam Brandeburgico pacem Pragenſem acceptanti ſe traditurum Schvvartzenbergio Comiti promiſerat. Eoque metuebat, ne Brandeburgicus tranſitus Havelæ validis præſidiis firmaret, ut priusquam ipſe perrumpere poſſet, Saxo copiis Wittebergæ & Torgæ trans Albim ductis, eodem præverteret, ipſumque ora maritima excluderet. Contra tamen ſuſpicari in mentem veniebat, ne forte rumor iſte ſtudio ſpargeretur; quo ipſe Magdeburgico agro abſtractus in Pomeraniam ſe proriperet, quem norant ad id receptaculum oculos ſemper reflectere. Igitur in procinctu ſtabat, ut ſi Saxo in Pomeraniam moveret, ipſe cum præverteret. Sed poſtquam iſte ad Lipſiam copias contrahebat, Banerio ad Salam metari placebat.

Primi motus inter ductores exercitus erumpunt.

11. Maji.

§. 55. Inter Iſta Oxenſtierna Magdeburgum acceſſerat, quem rebus plane turbatis ac prolapſis magnæ difficultates circumſtabant. Saxo quippe poſt pacem cum Cæſare factam Suecorum partibus deſertis omni modo id agebat, ut cæteros Saxoniæ Ordines ad ſe pertraheret, jam indies magis vacillantes. Ita ab amicis nudato Oxenſtiernæ duæ patebant viæ, quarum alterutra utique ingredienda erat, ut vel per tractatus cœptam rerum telam abrumperet, vel continuato bello pertexeret; quarum neutra tamen ſat expedita videbatur. Nam circa tractatus potiſſimum dignitas, ſecuritas, & ſatisfactio patriæ reſpicienda erat. Dignitas in eo vertebatur, ut quemadmodum bellum cum Cæſare ac Liga geſtum fuerat; ita & pax cum utrisque, aut ſaltem cum Cæſare iterum ſanciretur. Id quod ſuſcepta cum Saxone tractatione futurum non erat, niſi hic mandatis à Cæſare inſtructus negotium ſuſciperet. Quantum porro ſecuritatis in Saxonis cautione pro aliis interponenda foret, recens Sileſiorum exemplum oſtendebat. Denique penſationi ſumtuum nec plane renuntiare placebat; & tamen quid terrarum citra novum bellum obtineri poſſet non adparebat; modica autem argenti ſumma mactum diſcedere apud omnes nationes probro erat futurum. Quod ſi bellum ſederet, erat quidem ſub Banerio egregius exercitus, Saxoni par; ſed qui fere extraneo, & Germano milite componebatur, cui an præſenti rerum facie ſatis tuto fidendum foret, non conſtabat; præſertim cum ductores jamtum ſuper ſtipendiis in poſterum ſcrupulos moviſſent. Sed & ſtatus Sueciæ animo obverſabatur, quæ finientibus induciis Polonicis, ac incerto adhuc tractatuum eventu duobus tantis bellis diu ſuſtinendis vix ſufficiebat. Eo rerum articulo commodum valde cecidiſſet, ſi Galliæ Rex, & Batavi Legatos ſuos mature, prout conveherat, huc miſiſſent, autoritate ſua effecturos, ne vel tractatus cum Saxone abrumperentur, vel Ordines inconſulto impetu ad Pragenſem pacem amplectendam ruerent. Enimvero Gallus Legatum mittere diſtulerat, ne invidia ob tardatam Germaniæ pacem in ipſum devolveretur, qui per Italiam & Galliam credi volebat non niſi ſuas injurias contra Lotharingum exſequi; atque interim non tantum Epiſcopis & Bavaro, ſed & Cæſari ſe venditabat, velut pacis cupidiſſimum, ac Romanæ Eccleſiæ ſi quisquam ſtudioſum. Neque deſinebat tunc Julius Mazarinus Pontificis Nuntius in Proteſtantium damnum fabricare pacis Auſtriacam inter Domum, Regnumque Galliæ conſilia. Apud Batavos quoque multum temporis deligendo Legato terebatur, quoad tandem id negotium Foppini Aizemæ apud Hanſeaticos Reſidenti deferretur; cui exigua ubique fides & autoritas, ut parum auxilii ab ipſo Oxenſtierna expectare poſſet. Sed neque Galli reſidua ſubſidiorum, neque Batavi de promiſſa pecunia quidquam ſolverant, ſic ut Oxenſtiernam pecunia deficeret; cujus ſi affatim fuiſſet, promptum videbatur non ſolum Banerii exercitum componere, ſed & fortaſſe Saxonicas copias ad ſe allicere.

1635. Oxenſtiernæ circa præſens tempus conſilia.

§. 56. Haut eo ſecius tamen Oxenſtierna ſolus nullo ſublevante, ac inter argenti tenuitatem deſtitutus, patriam ſuam ſi qua poſſet per amicos tractatus moleſto eripere bello conabatur anſam præbente ipſo Saxone. Cui Banerius, cognito à Cæſare Pirnæ conventis non pauca dura adjungi, ſcripſerat; ſe paratum eſſe cum exercitu ipſi ſuccurrere, ſi tractatuum obtentu Cæſar ut antea hoſtilia machinetur; ſimul monebat, ne in leges cauſæ Proteſtantium communi, Sueciæque noxias conſentiat; tum quid viciſſim auxilii Suecia ab ipſo expectare debeat, requirebat.

Oxenſtierna cum Saxone tractatus ſuſpiciat. 24. Maji.

1635. bat. Ad quæ Elector initio præter inania verborum nihil reponebat. Mox tamen factam pacem Banerio significat, addito; se quamprimum cum ipso transacturum, qua ratione Sueciæ gratia referri queat, prout æquitas viresque ferant. Eam ansam arripiebat Oxenstierna prolixe ad Saxonem scribendi; uti Suecis ac Fœderatis Imperii Ordinibus semper propositum fuerit res Protestantium per honestam fidamque pacem stabilire; cui fini ipse maxime expedire judicaverit bellum juxta ac pacis tractatus junctis consiliis geri. Id quod nunc quoque factum optet. Sed quia Electori aliter visum, cupere se, pacis capita simul fuisse transmissa, quo ea matúre expendi queant. Nam quæ in vulgus sparsa sint, pro genuinis à se haberi vix posse, quę Sueciam hostili modo persequendam decernant, multosque Ordinum Evangelicorum durissimæ conditioni exponant. Equidem quid ipse cæterique Ordines Germaniæ expedire credant, id à se in medio relinqui. Ita tamen Gustavum Regem de Electore, cæterisque meritum, ita quoque ipsum fœdere promisisse, ut pax nisi præscia & consentiente Suecia concludi non debuerit. Quod si tamen ista hæc pax honesta sit ac fida, se Sueciæque socios libenter operam daturos, ut ea quam-

11. Julii. primum perficiatur. Ad quæ Elector paucis reponebat; se propediem super hoc negotio legatos missurum. Et mox Magdeburgi aderant Joannes

18. Julii. Porta, & Joannes Paulus Munchius, qui multis

Saxonico-tum Legatorum propositio. verbis memorabant de studio Electoris circa Germaniam belli malis eripiendam; quid operæ ab ipso circa pacem sumtum sit; ut ea tandem Pragæ coaluerit; quam Suecis quoque probatam iri confidat. Tum ut hi Magdeburgico præsulatu, qui in filium Electoris collatus sit, cedant, ac in cæteris quoque paci sese conformes gerant. Se uti omnem operam daturum quo Suecis satisfiat; ita sperare hos æqua postulaturos; præsertim cum Gustavus Rex initio belli declaraverit, causam in Germaniam adpellendi sibi præcipuam fuisse, ut proprias injurias ulciscereturque, & Maris Baltici ac Sueciæ securitati prospiceret. Evangelicos Ordines plane exhaustos; & generosum esse solo gloriæ præmio afflictos malis eripuisse. Saltem Gustavum Regem declarasse, se ab Electore nomine lati auxilii pensationis nihil postulare. Multis demum rationibus monent, æquitatem sectandam, nec omnia in armis reponenda. Ad ista cum Oxenstierna scrupulos quosdam circa pacem concluśam movere inciperet, illi quid super Suecica satisfactione in mandatis habeant, expromunt: Dignitatem Imperii non ferre, ut quid ditionum aut jurium ei decerpatur; neminem Ordinum de suo quid concedere velle, nec salvo jure posse. Catholicos sua armis recuperasse; à Protestantibus aliquid petere contra finem auxilii esse, nec quæ ipsis servandis arma sint sumta, iisdem destruendis inservire debere. Unde Electori consultissimum videri, ut Suecis insignis pecuniæ summa, super qua conveniri queat, exsolvatur, postquam omnia loca, quæ obtinent, salva restituerint, exercitum absque noxa deduxerint, & omni actioni in futurum renuntiaverint. Hornium insuper, cæterosque captivos Suecos absque lytro liberandos. De amnestia jam ipsâ pace satis cautum esse, si exteri Principes eam ultro suscipiant. Nec temporum rationem & incumbentia Germaniæ belli mala moram admittere ut res ad Galliæ Regem, Ordinesque Fœderibus Suecorum innexos, aut in ipsam Sueciam referatur. Ista cum Oxenstiernæ non arriderent, sed is super dignitate & securitate Sueciæ, cujus Pragensi pace nulla ratio erat habita, aliisque quæ desiderabat prius satisfieri sibi cupéret, antequam præsulatibus cederet; contra Legati Saxonici re infecta discedunt. gati nihil amplius in mandatis se habere dicerent: 1635. iste re infecta eos dimittebat, spe facta paucos intra dies ad Electorem missurum, qui supra scrupulis circa pacem occurrentibus declarationem petant. Sed Elector moræ impatiens per literas non- 27. Julii. nihil ad dubia, quantum ex Legatis suis perceperat, reponebat, parum sane ad rem faciens. Nec super securitate Sueciæ aliud proponebat, quam æterna oblivione sepultum iri, quod alias ob auxilium alteri parti latum moveri queat. Ac denuo super maturanda declaratione urgebat.

Banerius exercitum contrahit. 22. Julii. §. 57. Dum hæc aguntur Banerius apud Munch-Neuburgum exercitum lustraverat, ac peditatum ad Gatterslebiam, equites per vicinos vicos dispo- 22. Julii. suerat, ut pauculas intra horas universæ copiæ coire possent. Insuper sparsos per præsidia & hospitia, & aliquot Sperreuteri legiones evocaverat. Ea re Elector, cujus copiæ nondum omnes convenerant, commovebatur, ut Hanavium legionis vicarium mitteret scisscitatum; quid iste sibi motus vellet? Cui placide Banerius; ita ex usu sibi fuisse, nec Electoris ditionibus aut hospitiis id fraudi fore, aut amicos inter tractatus quidquam adversi ipsi metuendum. Cæterum revera parum spei in tractatibus istis reponebatur, & paulatim quæ bello exorto opus forent præparabantur. Si- Oxenstiernæ cum Landgravio conventio. 24. Julii. mul Oxenstierna cum Wilhelmo Landgravio, qui Magdeburgum ipso petente accesserat, convenit; ut is Reginæ nomine sibi adjungat quicquid per Westphaliam & vicina loca copiarum Suecicarum foret, una cum VVilhelmi Vinariensis legionibus per Eichsfeldiam hospitantibus: utque si res exigat Banerio, qui hæc & vicina loca sit servaturus, subveniat. Inde mutuo fides datur, neutrum pacem facturum, nisi incluso altero; nec arma positurum, nisi honesta utriusque consensu pace obtenta. Seorsim quoque conveniebat, ut Landgravius, assumtis Suecicis sub Sperreutero legionibus & Vinariensis copiis, Rhenum versus moveat, ac Bernhardo Duci junctus res ibi reparet, continendis quoque in officio Francofurtensibus; aut saltem ut Assessores *Concilii Formati* anxie id petentes in tutum subducantur. Facta tamen de pace Pragensi mentione Landgravius stipulabatur, ut si absque manifesto exitio sui status eam repudiare non posset, vitio sibi haut verteretur, id medium salutis extrema necessitate arripuisse.

Oxenstiernæ cum ductoribus conventio. 25. Julii. §. 58. Oxenstierna hinc retinendis in officio Banerii copiis omnes Duces superiorum Ordinum convocat, ac præsentem rerum conditionem illis exponit: Ut Pragensi pace Evangelici Ordines divulsi sint; ut rebus prolapsis nullum humanum auxiliũ supersit, præterquam in hoc exercitu, qui hostibus formidetur. Eo destructo omnia conclamata esse, militem stipendiorum exsortem fore, duces periculum vitæ ac fortunarum incursuros, Sueciam contumelia præmii loco mactam bellum deserturam. His malis præveniendis, & obtinendæ honestæ paci unicam rationem esse, si ipsi cum Suecia, & inter se insolubili nexu jungantur, quoad scopo suo per amicos tractatus, aut per arma potiantur. Ad quæ isti quatriduum rei mature deliberandæ petebant; quod, ubi cum Electore bellum sit gerendum, sententiis inter se discreparent, non minus nationibus, quam studiis diversi. Eam moram uti Oxenstierna facile annuebat; ita ostendebat, præsentes res exigere, ut omnes præ se ferant, ac in vulgus spargant, universis fixum sedere citra militum ac Sueciæ satisfactionem nullos tractatus admittere. Vicissim promittebat, futuro tractatu absque ducum consensu nihil concludendum; eoque fine aliquot tribunos ab ipsis designatos in consilium adhibendos. Decernunt in- 30. Julii. de duces: Si sex ab ipsis delecti tractatibus adhibeantur,

1635. antur, citra quorum consensum de bello & pace non agatur, se exercitui firmiter adhæsuros, quoad pax per tractatus cum Saxone obtineatur. Sed si in bellum res erumpat, cuilibet ipsorum liberum fore rebus suis ita exigentibus bona cum venia militiæ renuntiare, ut tamen legiones atque cohortes suæ apud Suecos persistant, quo casu de stipendiis sibi satisfactum iri sperent. Sed cæteri, qui ad extremum persistere decreverant, scire cupiebant; quem stipendia merita poscere debeant, si ortum cum Electore bellum Suecis secus succedat, ac ipsi forte solo Teutonico depellantur? In has conditiones duces universi datis dextris fidem Oxenstiernæ obstringebant.

Suecorum ad Saxonem irrita legatio. 1. Aug.

§. 59. Inde missi ab Oxenstierna Brandensteinius Comes, Lohusius supremus vigiliarum Præfectus, & Henricus Schvvalenbergius Electorem Lipsiæ adeunt, eidemque exponunt; Spem fuisse Superioribus Circulis, atque Oxenstiernæ, negotium pacis ab Electore ad hujus adventum in integro habitum iri, ac apud ipsum monita Evangelicorum æque locum inventura, quam apud Cæsarem Catholicorum. Hunc tamen adventu suo in Saxoniam deprehendisse, pacem jam promulgatam iniquis Ordinum Evangelicorum conditionibus, & exclusis Suecis, præterque meritum hostium loco habitis. Equidem à pace se cæterosque nunquam abhorruisse rerum optima, sed quæ nec servitium stabiliat, nec novo bello, eique longe atrociori originem det, quæ insuper sit honesta, omnesque complectatur; per quam sacra, legesque Imperii & libertas Ordinum firmentur; quæ denique exterorum aliquam rationem habeat, Sueciæ inprimis, cujus sanguine & sumtibus res Protestantium sustentatæ sint. Enimvero pacis Pragensis decreta à Suecis salva conscientia & existimatione, tutoque acceptari non posse, nisi quædam obstacula removeantur, aut ipsa emendetur, refingaturve. Exclusam quippe esse Domum Palatinam, ac multos Ordines Superiorum Circulorum; Galliæ, & Fœderatorum Belgarum haut factam mentionem; Sueciam quoque præteritam, quæ non suo tantum, sed & ipsius Electoris, ac reliquorum Protestantium nomine adversus Cæsarem arma gesserit; quam inter Cæsarem & Electorem solum acta obligare nequeant. Nihil reperiri de compositione controversiarum, è quibus bellum primo ortum est, aut de aliqua transactione inter Sueciam, ac Cæsarem ejusque socios. Pro imperio tantum juberi Suecos occupata restituere, & Germania facessere. Atqui horum arma ipsius Electoris, & plerorumque Ordinum fœderibus adprobata; super quibusdam quoque locis conventum, ut ea tamdiu à Suecis detineantur, quoad ipsis satisfactum sit. Denique & Germanos maximo numero sub Sueciæ auspiciis militare, quorum indemnitati & stipendiis caveri par sit. Super his omnibus quæ mens Elec-
3. Aug. toris foret, requirebatur. Ad ista Elector parum, quod ad rhombum faceret, reponebat; cœptos cum Cæsare tractatus abrumpi aut differri non potuisse, quos à quibusdam Principibus invitatus conscio Electore Brandeburgico susceperit, recreandæ à belli malis defessæ patriæ, & quia versa armorum fortuna ad hunc portum confugere subegerit. Neque eosdem ignaris cæteris Ordinibus, ipsoque Oxenstierna institutos. Nunquam sibi propositum fuisse Gustavi Regis merita insuper habere. Reliqua pace promulgata exprimi, cui à se nihil addi queat. Omnes tam exteros quam indigenas, si pacis legibus conformes se gerant, amnestiæ includi, super qua extendenda adhuc se cum Cæsare agere. Igitur non posse aliud responsum dare, quam quod nuper per legatos suos Oxenstiernæ exposuerit: ad quod ut quamprimum mentem suam declaret, postulabat. Inter ista Electorales in præfectura Juterbocensi & Dammensi, oppidoque Burgo hospitia sibi sumebant. Quod etsi Banerius durante tractatu ferendum non censeret; Oxenstierna tamen ut istud vi prohiberetur concedere nolebat, sed Legatis suis scribebat; monerent Electorem ut ejusmodi actibus supersedeat, qui suspicionem injiciant, velut Suecis inani negotiatione lactatis ipse interim pro lubitu pacis decreta exsequi instituerit. Enimvero ista à Legatis monita Electorem haut movebant; & cum iidem denuo difficultatibus à se motis, qua- 5. Aug.
rum æquitatem multis demonstrabant, satis fieri pererent, nec nisi his remotis Oxenstiernam super pace acceptanda animum declarare posse; Elector pauca respondebat, & conditiones satisfactionis à Legatis suis expositas repetebat, addito; summam pacis refingi, novosque tractatus suscipi majestate Imperii & Cæsaris indignum esse. Nec sibi integrum quidquam in Pragensi pace emendare. Sic re infecta Legati Magdeburgum revertunt, 9. Aug.
referentes, Electorem aperte jactasse; ni Oxenstierna cõfestim sibi Magdeburgica urbe ac ditione cedat, ac propositis à se conditionibus, suaque circa Sueciæ satisfactionem dispositione per omnia adquiescat, se omnibus viribus in ipsum moturum, eundemque cum suis Suecis Germanico solo ejecturum.

Ductores copiarum fidem suam denuo obstringunt.

§. 60. Ista Oxenstierna ad summos copiarum præfectos, quos tunc Magdeburgum evocaverat, referebat, ipsisque demonstrabat, cum Elector Pragensi paci mordicus inhæreat, quæ Suecos, eorumque sago togaque ministros excludat, manifestum esse, ni ipsi fidei datæ, suæque salutis memores sint, Sueciam, remque Protestantium communem, illosque ipsos summo cum dedecore emolumentis, juribusque partis evolutum iri. Unde ductores, quod ante per deputatos suos Oxenstiernæ, ac Banerio verbo promiserant, nunc scripto conceptum denuo confirmant: Se fidem Reginæ Regnoque Sueciæ datam sancte servaturos; & quanquam pacem optent, utque cum Saxone res amice componatur; cum tamen nunc modica spes pacis allubescat, & consilia hujus in incerto sint, animos se viresque invicem sociaturos, quoad Germaniæ tranquillitas, Sueciæ honesta pax, & æqua satisfactio parta, sibique super salute, fortunis, existimatione, stipendiisque cautum sit: præterea ducibus à Regina Sueciæ sibi præfectis obsequium præstituros, disciplinamque militarem observaturos. Si quem tamen graves rationes urgeant, ei liberum fore missionem petere, salva sua legione aut cohorte, salvisque stipendiis. Vicissim nomine Reginæ Regnique Sueciæ Oxenstierna, & Banerius spondebant: se illos non deserturos, nec pacem cum hoste inituros, nisi iisdem idonee cautum, ac satisfactum sit. Tum ut eo certiores forent, eorum rationem futuris tractatibus habitum iri, placebat è ductoribus utroque adprobante deligi, citra quorum consensum nihil, quod militum emolumentum spectet, decerneretur; & ubi negotii gravitas id requirat, cæteros quoque duces in consilium adhibendos. Tandem si per adversam fortunam Germania pellantur, ipsis receptum in Suecia, ac pro Regni facultatibus cuique ex meritis præmia fore. In hæc capita omnes duces fidem suam obstringebant.

Cum ductoribus in Saxonia inferiore agitur.

§. 61. Ad reliquos ductores exercitus Luneburgici, præfectosque oppidorum in Saxonia Inferiore & VVestphalia ab Oxenstierna mittebatur Lohusius cum literis, quibus monebantur in fide Sueciæ data firmiter persistere, quoad pax Sueciæ

&

1635. & ipsorum commoda complectens obtineretur.
12. Aug. Unde omnes tribuni, eorumve mandatarii Brunsvvigæ congressi mutuo stipulabantur, se in obsequio Reginæ Sueciæ fideliter perstituros; tum legiones suas contrahere parabant, ut circa Mindam ad Visurgim modicum exercitum formarent. Sed Georgius Dux, eo cognito singulis tribunis seorsim ad se convocatis ostendit; in quanto periculo ipsius ditio versetur, hærentibus in limite Cæsareis, si milite plane destituatur. Sibi hautquidquam in animo esse hostilia in Suecos induere, sed tantum media dispicere, quo ipsi grata pace potiantur; quod commodius à se copiis stipato, quam inermi, effici queat. Qua ratione tribunos istos permovebat, ut deinceps quoque apud ipsum mansuros se pollicerentur.

Alia legatio ad Saxonem mittitur. 15. Aug.

§. 62. Inde placebat denuo tentare, num ad æquiora Saxo permoveri posset. Quo fine mittebatur Henricus Schvvalenbergius, qui Electori proponebat; circa traditionem Magdeburgici præsulatus nullam fore difficultatem, modo Sueciæ de honesta pace cautum sit. Tum petebat, ut is super satisfactione clarius mentem suam explicet, ac super dubiis priore legatione expositis; ostenso, quantopere Sueciæ intersit, cujus securitas, & existimatio in eo vertatur. Ad quæ Elector verboso scripto reponebat: vi pacis non Magdeburgicam tantum ditionem, sed & omnia loca occupata veteribus dominis restituenda. De satisfactione, quæ non nisi summa quapiam pecuniæ fieri queat, se pro virili curaturum. Cæterum à concluſa pace discedi non posse. Id responsum scripto conceptum cum Schvvalenbergius præsente Consilio Electorali perlegere vellet, ut si quid monendum foret, cum ipso ulterius disceptare posset, idem graviora negotia sibi incumbentia excusabat. Enimvero cum Oxenstierna salva dignitate Reginæ Regnique Sueciæ isto responso adquiescere non
20. Aug. posset, missa epistola denuo demonstrat; ad restituenda loca per transactionem inter alios initam se obligari non posse, cum nulla Cæsarem inter Suecosque pax facta sit. Et cum ipse Saxo, Bavarusque Cæsaris utique vasalli ab hoc pro navata opera tam laute sibi satisfieri curaverint, par esse, ut & Suecia sanguinem sumtusque suos non plane gratis prodegerit. Addebat, pacem Pragensem non Suecos, sed Imperii Ordines spectare. Sane retineret Elector suam pacem; modo eam sibi operam præstet, ut tractatum cum Cæsare promoveat, quo non cum Suecis solum, sed & cæteris Regibus, Rebusque publicis, & fœderi adhuc ipsorum innexis Imperii Ordinibus transigatur. Quia tamen utriusque exercitus conditio longiorem moram non ferat, sibi placere, ut initio cum Sueciæ Regno transactio suscipiatur, cui cæteris accedere liberum sit; qua itidem iis, qui sub Suecorum auspiciis militarunt, caveatur. Sin postulatorum suorum nulla ratio habeatur, sibi non imputandum quicquid malorum inde secuturum sit. Ad hasce literas Oxenstierna ejusmodi responsum sperabat, quod ansam honestis tractatibus præberet. Sed Elector silentio eas transmittebat, verboque tantum eorum latori dixerat; se quid respondere debeat, nescire; neque id suo judicio transactioni expedire.

Suecі ad resistendum Saxoni se comparant.

§. 63. Cum igitur res indies magis ad arma spectaret, Oxenstierna Sperreuterum cum legionibus, quas hactenus Landgravius apud se habuerat, arcessit, ut eo validiores copias Electori vim intentanti opponere posset. Ac ne forte Elector istius itineri obsisteret, Rudvvenus Supremus vicarius cum legionibus aliquot obviam mittitur,
9. Sept. qui ad Gernrodam in sylva Hercinia isti junctus incolumis cum eodem ad exercitum pervenit. Enimvero majus firmamentum sperabatur è copiis Borussicis & Livonicis, post concluſas circa id tempus cum Polonis inducias, per quas majore vi bello Germanico incumbere licebat. Unde & à Rectoribus Sueciæ ad mensem Novembrem Con- 3. Sept.
ventus Ordinum Regni indicebatur, in quo de bello Germanico deliberaretur. Tum ad Saxo- 26. Sept.
nem nomine Reginæ literæ scribuntur, quibus de induciis Polonicis ipsi significatur, & ne rem ad extrema deducat, monetur. Inde disponitur, ut Rectorum Sueciæ super bello Germanico sententia.
quæ hactenus in Borussia & Livonia egerant copiæ, in Germaniam trajiciantur una cum adparatu & commeatu, qui bello Polonico destinatus erat. Senatus quoq; sententia Oxenstiernæ declaratur; 19. Sept.
Ut quos ipsi antea præscripserant gradus observaret, & si nihil præterea obtineri possit, saltem id ageret, ut amice Germania decederet. Malle porro se, ut ipso cum Cæsare tractatus institui queat. Sin minus, providendum, ut Elector aut si quis alius cum ipso acturus sit, idoneis mandatis à Cæsare sit instructus, & ut Liga imprimisque Hispaniæ Rex includatur, quo in Hispaniam navigatio tuto institui queat. Inde ut miles honeste & benevole exautoretur Ordinum Germaniæ impensis, ut si Suecia præmii expers foret, saltem onus istud in eam ne devolvatur. Tum ut Galliæ Regis, & Landgravii ratio habeatur, ne his querendi ansa præbeatur. Cætera prudentiæ ipsius, & tempori committebantur. Si bellum exardescat, suppetias ipsi missum iri. Ubi victoria obtigerit, eadem uteretur non ad arma solum proferenda, sed & præcipue ad novos tractatus instaurandos: qui honestissime tunc offeruntur, quando minima istorum necessitas est. Impar honesti decore se reciperet, ac vim propulsaret, cumque Gallis & aliis quorum interest amicitiam coleret. Præcipue autem oram maritimam firmaret, ut in omnem eventum receptui sit cautum; quo tamen non temere verteret, sed mediterraneis quantum possit locis inhæreret. Tandem apertam sibi semper viam tractatus retineat.

Saxo duces Suecicos solicitat. 18. Aug.

§. 64. Interea aliam rationem res Suecorum subruendi iniverat Saxo, misso ad universos ductores exercitus Suecici scripto, quando adhuc Legati Lipsiæ hærebant, quo significabat; securitati ipsorum legibus pacis cautum esse, modo ei conformes se gerant, patriæ quietem ne invideant, & vel cingulum deponant, vel ad sua signa transeant, stipendia hospitiaque, simul ob toleratam sub Suecis militiam præmia accepturi. Eodem Edictum avocatorium publicatur.
quoque tempore à Cæsare publicatum edictum passim affigebatur, quo omnes, qui sub adversa parte militaverant, arma ponere, aut sacramento ipsius accedere jubebantur, gravissima in tergiversantes pœna denuntiata. Hæc promissis minisque temperata non parum concutiebant animos Animi exercitus Suecici alterantur.
exercitus Suecici, maximam partem Germanis constantis, quorum plerique peculiari vinculo Imperio, Ordinibusve innexi erant. Et parum efficaciæ jam deprehendebatur habere ad reprimendum terrorem, illecebrasque scripto nuper obligata fides, eo celerius propagato contagio, quod peditatus munitis castris apud Munch-Neuburgum in Anhaltina ditione ad Salam consedisset, equitatu per vicinos vicos dispositio. Accedebat Baudissius, supremus exercitus Saxonici legatus, Sueciæ infestissimus ob non impleta ipsius postulata nimium avara; quo nomine ultionem se sumturum scriptis antea ad Senatum literis non obscure denuntiaverat. Iste multis familiariter notus cum aliis Saxonicis ducibus, quorum cognati amicique sub Suecis merebant, hos quotidianis literis nuntiisque compellabat. Id quod prohiberi non poterat apud militem ob non soluta stipendia severioris disci-

1635. disciplinæ impatientem, & quia Elector nondum aperte se hostem professus erat. Contra Elector quem ista animorum mutatio non fugiebat, copiis è Silesia firmatus exercitum duodecim equitum, quindecim peditum millia explentem, propius Succis admovere constituit. Eoque Halam tendens misso tubicine à tribuno Crocovio oppidi præfecto postulat, ut sibi exercituique per oppidum transitus concedatur. Qui initio ut hospitiis suis parcatur petebat, cum Sala passim vado transiri queat. Sed mox denuntiatur; Electorem absque ponte Salam transire non posse, ac necessario ipsi per oppidum iter capiendum. Cui tribunus, sibi non mandatum Electorem vi transitu arcere; unde sibi ferendum, ut se digresso Elector eam viam capessat. Mox ipse cum duabus legionibus Hala discedit, arce Mauritioburgo duabus cohortibus firmata cum hisce mandatis, ut ubi discessus imperetur, rem ad Banerium rejiciant; vim intentatam vi propulsent. Sed Elector omissa arce, postquam oppido duas dimacharum cohortes præsidio imposuerat, Bernburgum versus movet, nuntio ad Oxenstiernam, Baneriumque misso: ne in sinistram partem accipiant adventum suum; quod circa Lipsiam alimenta deficiant, ac à Cæsare Magdeburgicus præsulatus filio ipsius sit assignatus; quo si cederent, promittebat, se exercitui de commodis hospitiis prospecturum. Cui Banerius absente tunc Magdeburgi Oxenstierna respondebat; cum ea propositio non bellum duntaxat, sed & summam pacis spectet, sibi rem ad Oxenstiernam referendam. Eodem die Bernburgum usque progrediebatur Elector; quod oppidum cis Salam situm Banerius præsidio firmaverat, ponte interscisso, arcem trans flumen positam vacuam relinquens, in quam Elector divertebat castris ad Salam positis; sic ut utraque castra non nisi dimidio milliari distantia flumen sejungeret. Nihil tamen hostile ab alterutra parte patrabatur, nisi quod utrinque pabulatores, ubi occasio dabatur, se mutuo ademtis equis, vestibusque nudos dimitterent.

Saxo in Succos movet.

Ductores Succici cum Electore tractare incipiunt.

§. 65. Inter ista ductores congressi à Banerio petunt, ut sibi aliquem suorum ad Electorem liceat mittere scisciatum, amicus, an infestus ita prope cum exercitu accesserit? Quo ipso etsi ille corruptelis, vanisque opinionibus spargendis januam aperiri perspiceret; tamen præpollente milite nullis stipendiis delinito, & qui magis Germaniæ Principes quam Succiam respiceret, prohibere non audebat, quo minus duo tribuni in castra Electoris mitterentur. Qui reversi referebant; Electorem nihil hostile adversus Succos agitare, modo præsulatu sibi cedant, & Imperii quietem ne turbent: ipsum Succiæ satisfactionem, militi hospitia curaturum. Postera die apud eosdem in castra Electoris redeuntes multa jactabantur de affectu Electoris in Succos, ipsorumque militem, deque ejusdem desiderio honestam istis pacem conciliandi, modo propius ad rem accedere, & tractatus serio ordiri velint. Sic ut Oxenstierna mox in castra accedente plerisque ducibus persuasum foret, Electorem nil nisi amicam transactionem quærere, sane non repudiandam. Simul fremebant, Oxenstiernam Baneriumque de bello extrahendo meditari, ac egregias, quæ offerantur conditiones, adspernari. Et quanquam Oxenstierna ostenderet, animum Electoris à verbis discrepare, nec Succiæ aliud propositum, quam honesta ratione arma ponere; tamen concepta semel opinio ducibus hærebat, ut ab eodem scripto peterent; cum Elector ita liberaliter promittat, ipse rem ita moderetur, ne tractatus in irritum cadat, neu Succiæ & exercitus actio periculo exponatur. Ut igitur duces eo clarius Electoris mentem perspicere possent, annuebat Oxenstierna, ut Lohusius, & Crocovius ad Electorem irent, exposituri, dignitatem & securitatem Succiæ non ferre, ut illa tali, quem Elector nuper proposuerat, modo paci includatur: cum Gustavus Rex initio solus, & quando nullus Ordinum arma capere audebat, bellum Cæsari intulerit. Unde Succos non velut in accessorii vicem pace comprehendi, aut inter meros Ordinum auxiliares referri posse; sed more inter gentes recepto Cæsarem inter, Regnumque Succiæ, tanquam partes bello hactenus collisas, tractatus instituendos. Eam ad rem suscipiendam Oxenstierna Electoris consilium exposcebat, & num qui à Cæsare missi expectentur, aut ipse tale quid in mandatis habeat. Sin minus, ut idem apud Cæsarem se interponat, quo negotium dicto modo componatur; ac insuper cum Liga & Hispaniarum Rege amicitia sanciatur. Ad hæc Elector; commune sibi à Cæsare cum Succis tractare; seque declarationem, qualis desideretur; ab illo, Regibusque Hispaniæ & Hungariæ curaturum: Oxenstierna modo quantum petat designet. Addebantur plura auditu grata. Sed quod serum diei foret, pollicebatur, se postridie responsum scripto conceptum transmissurum. Ast postero die ipse castris motis ad Albim vertens Aquis metabatur; simul responsum mittebat sat contumeliosum, & ab eo, quod duces retulerant, plane diversum. Ad obtinendam cum Cæsare, ac Liga, Hispaniæque Rege pacem nihil utilius fore, quam ut Succi primo præsulatibus cis & ultra Albim decedant: tum ut exercitus Succicus solo Imperii citra noxam abeat. Hæc si Oxenstierna receperit, se pro commissa sibi facultate sponsurum, à Cæsare & Imperio, quicquid Succi, eorumque ministri ac milites hoc bello patrarunt, æterna oblivione sepeliendum. In idem quoque pro Rege Hispaniæ, & tota Domo Austriaca cautionem interpositurum. De satisfactione, ubi inter proficiscendum summa significata fuerit, & si quid aliud Succiæ proficuum stipulari velit, responsum Stralsundam transmissurum, in quam urbem interim ut se conferat, liberum ipsi fore; quo etiam conducendus, & quoad satisfactio præstetur, à nemine lædendus sit. Commodum aderat ab Oxenstierna evocatus Dietericus Taubius Electoris Supremus Vigiliarum præfectus, cum id responsi adferretur. De quo cum missi ductores, & Oxenstierna quererentur, iste errorem scribæ excusabat, pollicitus, ab Electore aliud se responsum obtenturum, cum verbis ipsius congruens. Sequenti die ductores postulabant, ut declinandæ collisioni longius ab exercitu Saxonico recederetur. Id quod, etsi repugnante belli ratione, & non citra fraudem rei Succicæ, istorum importunitati dandum erat; cum satis constaret, Electorem mox insecuturum, & omnibus commodis ipsos exuturum. Ita Succi Munch-Neuburgo moventes altera die Magdeburgum perveniunt. Quo die aliud responsum ab Electore aderat prioris asperitatem correcturum, velut non id postuletur, ut præsulatus tradantur, & exercitus prius deducatur, quam cum Succis transactum fuerit; sed ut capita duntaxat conventionis designentur. Stralsundam tantisper pignoris loco à Succis detinendam, quoad satisfactio præstita sit. Si quid Oxenstierna præterea monere velit, id a se mature expendendum.

1635. 1. Sept.

3. Sept. Saxo cunctim Succos tractat.

Succicus exercitus Magdeburgum recedit. 3. Sept. 4. Sept.

§. 66. Ex hoc ergo, & quia Electorales ministri jactaverant; si ab Electore latæ conditiones displicerent, alias ab Oxenstierna concipiendas, hic movebatur, ut denuo Brandensteinium Comitem ad Electorem ire permitteret certis mandatis

Oxenstiernæ Electoris capita transactionis proponit.

tis

1635. tis instructum. Ubi, quod alias in limine tractatuum usu receptum est, non placebat ab Electore procuratorii editionem postulare, sed sub spe rati transigere, quod Cæsarea ratificatione secuta id Sueciæ fraudi esse non posset; præsertim cum nec Oxenstierna mandata sua ostendere posset. Nam quæ habebat, unice ad bellum cum Cæsare & Liga, pacemque referebantur. Sed postquam hostis callido artificio magna ex parte se bello subduxerat, ac Suecos cum sociis suis commiserat, immutata rerum facie vis quoque mandati expiraverat. Nec spatium fuerat alia mandata, ad præsentem rerum statum quadrantia, ex Suecia obtinendi. Porro quæ capita Electori proponebantur hæc fere erant: Bellum inter Cæsarem, Regesque Hispaniæ, & Hungariæ, Ligamque Catholicam, & Regnum Sueciæ cessaret, & amicitia mutuo restituatur: Rex Hispaniæ hanc pacem confirmet ob securitatem navigationis & commerciorum: Omnium bello patratorum æterna sit oblivio: Omnes captivi, & præcipue Gustavus Hornius citra Lytrum dimittantur. Sumtus Suecis ob navatam Protestantibus in hoc bello operam refundantur: Quoad solutio sit facta, Pomerania, aut alia certa loca ipsis hypothecæ nomine relinquantur: Omnibus, qui Iago togave Suecis, & communi Protestantium causæ ab anno hujus seculi decimo octavo inservierunt, impune sit: Militi de residuis stipendiorum satisfiat absque Sueciæ onere: Inter Sueciam Electoremque & Ordines Evangelicos fœdus mutui auxilii sit: Capita transactionis rite adornata Cæsari, Regibusque Hispaniæ & Hungariæ, Ligæque, nec non Reginæ Sueciæ ratihabenda transmittantur, ut tamen Suecis liberum sit Legatos Viennam ad accipiendam ratificationem mittere, & lautiorem si possint satisfactionem obtinere; qui Ordines nondum Pragensem pacem acceptarunt, amnestia fruantur: Rex Galliæ & Belgæ Fœderati, si velint, paci inclusi sint: statim atque hæc ab Oxenstierna & Electore subscripta fuerint, præsulatus Magdeburgicus evacuetur, excepto oppido Magdeburgo ac proximis duabus præfecturis; Halberstadiensis usque ad ratificationem penes Suecos maneat: Statim atque ratificatio adfuerit, omnia loca à Suecis insessa veteribus dominis restituantur; præter ea, quæ hypothecæ nomine ipsis concessa fuerint: Machinæ Cæsaris atque Ordinum insignibus notatæ in locis restitutis maneant, quæ Sueciæ arma præferunt, avehantur: Militi Suecico stipendia & hospitia usque ad ratificationem præbeantur; post eam iste exautoretur, & exteri, qui sponte sub Cæsare aut Saxone militare nolunt, ex Imperii territorio deducantur. Elector contra responso suo in plerisque ad Pragensem pacem provocabat, Suecis sane haut quidquam probandam. Inprimis movebat, Regem Hispaniæ inter auxiliares tantum fuisse, nec ejus peculiarem declarationem morandam. Commercia Suecorum in Hispania Germanos non tangere. Multa quoque adferebantur, quibus Suecorum satisfactio in dubium vocabatur, aut elevabatur: Regem Gustavum proprias injurias ultum iviisse; paucas copias è Suecia venisse, plerasque in Germania & hujus opibus conscriptas; sumtus distincte computandos, & Ordinibus communicandos; exactiones & vectigalia in compensationem deducenda: nec eam satisfactionem ad Saxonem spectare, cum Rex Gustavus declararit, se nihil ab ipso auxilii lati nomine postulare; post ejus mortem se Suecorum auxilio haut usum: Banerium ultro in Bohemiam movisse. In Magdeburgica ditione, dum mora nectitur, tantum damni datum, unde saltem unius mensis stipendium exercitui Suecico exsolvi potuerit. Pollicebatur tamen se pro virili operam daturum, ut decies centena millia florenorum Misnicorum ab Ordinibus Protestantibus intra quinquennium exsolvantur, ex qua summa militi sit satisfaciendum, nec ab ullo Ordinum quid præterea peculiariter exigendum. Alium præter Stralsundam locum hypothecæ nomine concedi non posse. Qui ante annum tricesimum hujus seculi arma contra Cæsarem gesserint, Suecos non tangere; pro iis tamen se apud Cæsarem intercessurum. Fœdus cum Suecis velut suspicioni & novis fœderibus inter Catholicos ansam præbiturum abnuebatur. Pro Cæsare sociisque scripto se cauturum, ab hisce Sueciæ ob hocce bellum nihil mali unquam intentatum iri; quod longum sit Regis Hispaniæ & aliorum ratihabitionem petere, Liga autem Catholica per pacem sublata sit: se Sueciæ ad præstandam securitatem sufficere. Exclusorum pace Pragensi Ordinum quosdam jam receptos, de reliquis recipiendis agi. Hospitiis pro milite opus non fore transactione completa; nam exteros Imperio deducendos, Germanis vel sub Cæsaris signa vel domum concedendum. 1635.

Electoris declaratio.

§. 67. Inter hæc Suecos trans Salam secutus Barbyam, Calbam, Bernburgum, Munch-Neuburgum, Stasfurtum, Saltzam, & Schœnbeccam occupabat, modica oppida, & defensioni parum apta, sed ex quibus istius exercitui non pauca commoda accedebant, quæ Suecis detrahebantur. Istis tamen insuper habitis ductores inter se constituebant utique tractatus cum Electore persequi: quod spes esset super summa rerum facile posse transigi, modo circa inania formularum conveniret. Igitur postulabant, denuo sibi permitti duos suorum Electorem adire. Quanquam autem valde periculosum foret, talia suscipi à milite, rerum momenta expendere fere nescio, & variis corruptelis ac fraudibus obnoxio: tamen quod plerique Germani forent, queis erga Principes suos veneratio, & à Suecis nulla stipendiorum spes, ab Oxenstierna & Banerio permittendum erat, quod prohiberi non poterat. Denuo igitur Electorem adeunt Lohusius, & Crocovius scripto exquirentes; quare ipsis deprecantibus Elector Salam transierit, & quid deinceps ab ipso expectare debeant; & quia tractatus cum Suecis aliquo tempore indigeant, qua ratione interim exercitus sit sustentandus? Ad quæ Elector, quicquid egerit, id suo se jure egisse: nec in exterorum actiones censuram sumere, nec istis in suas concedere. Se possessionem ejus, quod sibi debetur, adprehensum iviisse. Suecos non invisuros filio suo præsulatum, multos ante Gustavi Regis adventum annos partum; cum hic professus sit, se veniisse, ut amicis sua restituat, Hospitiis opus non esse, cum non edictum tantum avocatorium, sed & fas patriæ Germanum militem jubeat vel ipsius exercitui accedere, vel armis positis quiescere. Ad hæc ductores excipere: Traditionem præsulatus ad capita pertinere, super quibus cum Oxenstierna tractandum, qui æquum se sit exhibiturus. De cætero fidem qua Regno Sueciæ teneantur, mutuamque inter se obligationem & utrique innixam existimationem suam non permittere, ut Suecorum partes deserant, antequam honesta & æqua pax obtenta sit. Et cum Elector in hanc se pronum ostenderit, postulabant hospitia sibi adsignari, ad finem usque tractatuum fruenda. Ast Elector verbosis rationibus eos solicitabat, ne exteris auxilium adversus se sua vindicantem ferant, utque Suecorum sacramento renuntient. Ita re infecta tunc discessum. Paulo post cum Elector declarationem ad proposita ab Oxenstierna capita

Saxo in Magdeburgicam ditionem irrumpit.

Ductores exercitus denuo cum Saxone tractant.

8. Sept.

15. Sept.

ducto-

1635. ductoribus communicasset, hi literis ad Electorem datis querebantur; honestam & æquam cum Suecis transactionem ab ipso negligi, & hisce contra dignitatem Regni sui pacem Pragensem obtrudi; tū milites tam egregie de patria & ipso meritos ita contemtim dimitti, velut offa in præmium laborum objecta. Rogant quoque, aliam mentem sumere velit, ostensis malis secuturis, si res in bellum erumpat; quæ sibi æqua postulantibus haut imputanda testantur. Adduntur litteræ ad Vitztumium, & Taubium duces Saxonici exercitus; operam dent, ut Elector ad æquiora permoveatur, cum sibi non sit integrum superiorum suorum dignitatem deserere. Ad has literas nihil aliud re-
18. Sept. sponsum, quam quod Elector eos post triduum Schœnbeccam in castra sua redire juberet, sententiam ipsius super omnibus rebus percepturos.

Oxenstiernæ consilia perturbantur.

§. 68. Per isthæc Oxenstiernæ consilia mirum quantum turbabantur. Jamdudum quippe Sueciæ nihil utilius judicaverat, quam honesta ratione rebus Germaniæ se subtrahere; ejusque rei occasionem omni studio captaverat. Sed arma non ita facile, quam stringuntur, ponere licebat, tot præsertim fœderatis, quorum tam diversa studia atque commoda, implicito; quos negligere, ac pro sola Suecia pacem paciscī honeste non poterat. Nunc autem plerisque Ordinum, excepto Landgravio, deficientibus facilius fuerat rem componi, ni Elector summam difficultatem objecisset. Fundamentum quippe pacificationis erat, ut quemadmodum Sueci in Cæsarem Ligamque bellum gesserant, ita cum iisdem super pace tractarent instaurandæ inter ipsos amicitiæ. Enimvero heic se ingerebat Saxo, cum Suecis utique tractare cupiens, quibuscum eidem nihil controversiæ intercesserat; aut potius Pragensem pacem obtrusum ibat, iisdem insciis ac invitis factam; simul omnem occasionem honeste cum hoste transigendi interverte-bat. Nec obscure pellucebat contemtus Cæsaris erga Sueciam veiut dedignantis cum ipsa tractare, nisi interventu Electoris; quo ipso Regnum Ordini alicui Imperii æquabatur non sine maxima fastigii Regii contumelia. Idque tanto magis; quod utique cum Daniæ Rege tota Germania ejecto, occupata insuper Jutia, Cæsar tractatus suscipere non abnuerat, cum Suecis tam multa adhuc munitissima per Germaniam loca obtinerentur. Igitur satius judicabat per vim Germania pelli, quam hac ratione amoveri, & velut supplicem ab hoste pacem emendicare. Nam istud multis potentissimis Regnis ac Rebuspublicis contigerat, & fatorum iniquitati attribui poterat; hoc perpetuam ignaviæ infamiam habebat; præsertim cum ne hac quidem via stabilis pax obtineri posset. Si maxime enim patriæ satisfactionem ob injurias temporum pro derelicta habere placeret, modo externi militis postulata amoliri licuisset; ne hoc tamen per Electorem dabatur, qui Sueciam præfracte Pragensi paci subjicere conabatur, Germaniæ Ordinibus, nedum libero Regno ignominiosæ. Ex adverso nulla facultas adparebat bellum continuandi, Ordinibus deficientibus, & nutantibus militum animis. Sane numerosus & egregius exercitus Suecis erat, duodecim equitum, quatuordecim peditum millia explens, Saxonicis robore par, sed qui manus cum his conferere horrebat. Equidem gregarios officium facturos spes erat; Sueci quoque, & exteri, nec minus exules Bohemi, Silesii, Moravi, Austriaci, multique aliorum Germanorum obnixa in partes fide. Sed ductorum præcipui, Lohusius, Wedelius, Winckelius, Sperreuterus, tum tribuni Crocovius, Werderus, alii, queis magna apud milites autoritas, transversi abibant, & immemores fidei nuper scripto renovatæ non obscure jactabant: se in Saxonem aliosque Germaniæ Principes arma gerere non posse, sed per tractatus finem negotio imponendum. Et jam non pauci missionem petere incipiebant. Nec movebantur Electoris contumeliis hospitia extorquentis; qua ratione etiam ferro non stricto exercitui subtractis alimentis brevi pereundum erat. Ad Oxenstiernæ quoque & Banerii monita aures obstruxerant, quos non nisi de bello alendo meditari arguebant. Ita quo se verteret nesciebat Oxenstierna, quod miles hactenus sat laute habitus pugnam defugeret, ac sua hospitia tueri nollet, & sua ex libidine super pace agitaret, Oxenstiernæ summæ rerum moderatori ipsos sequendi necessitatem impositurus. Neque tamen idem dimitti poterat, ni omnia simul perdenda forent. Ita nec honesta pace ob deficientes socios potiri, nec armis uti per corruptos militum animos licebat. Horum porro nihil Saxonem latebat, qui nullo metu immunitis castris trium horarum itinere cum peditatu ante Suecicorum ora consederat, equitatu per viginti quatuor amplius milliaria ad utramque Albis ripam dispersō; ut si miles Suecicus officium facere voluisset, iste facili negotio opprimi potuerit.

Oxenstiernæ scribit.

§. 69. Inter hæc Brandensteinius Comes Oxenstiernam obtundebat, ut cum ipso Cæsare tractatus ordiri conaretur, velut quicum facilius forte transigi posset; quod Curtius Comes nuper ipsi in castris Electoralibus confirmasset, Cæsarem, si occasio daretur, ab ea lite componenda non alienum esse. Offerebat quoque, se adjuncto alio Legatum Viennam profecturum. Quo fine ut sibi accessus paretur, postulabat ab Oxenstierna literas ad Cæsarem scribi. Hic etsi tale quid in mandatis non haberet, nec rationes deessent, quæ id dissuaderent: tamen ne Comitem offenderet, consilii à se dati pertinacem, in hunc sensum ad Cæsa-17. Sept. rem literas componit: Cum adpareat, Cæsarem cum Ordinibus Imperii; quos ea res præcipue tangit, priores controversias compositum ire, sibi à Rectoribus Sueciæ injunctum; ut si Cæsarem pronum deprehendat, operam det, quo bellum honestis legibus finiatur. Et quanquam neque rationes pacem ultro ambiri dissuadentes, nec media bello gerendo desint: tamen cum Suecia minime omnium quietem Germaniæ invideat; hæc se scribere non dubitasse. Equidem ostendisse, Saxoniæ Electorem se Cæsaris nomine transactum; cum tamen tractatus isti nulla idonea pacis lege ab ipso proposita velut vado adhæserint, malle se gloriam pacatæ Germaniæ in Cæsarem potius, quam quemvis alium derivare. Penes ipsum nunc esse, pacem an bellum habere malit. Si illa placeat, salvus conductus daretur pro Brandensteinio Comite, & Laurentio Grubbio, quos Legatos super hoc negotio Viennam missurus sit. Hæ literæ Brandensteinio traditæ & ab hoc ad Jutum Gebhardum Consiliarium Aulicum transmissæ; ad quas tamen nihil responsi repositum. Ita & ista via pacis potiundæ intercidit.

Saxonis destinata.

§. 70. Saxo interim trans Albim minora oppida inter Magdeburgum, & Havelam flumen in potestatem redactum ibat, missis etiam Havelbergam 17. Sept. sex desultorum cohortibus, qui manipulo Brandeburgici militis expulso oppidum insidebant. Unde colligebatur, ipsum paulatim ulteriorem Albis ripam occupare conari, ut transitu ejus fluminis; oraque Maris Baltici interpositu suo Suecos arceret, ac ne cum copiis è Borussia adventantibus se conjungere possent. Cum igitur ductores insciō fere Oxenstierna & Banerio deputatos suos Schœnbeccam ablegassent, Banerio, ac fidissimis ducum Rudvveno, Leslæo, aliisque videbatur, Oxenstier-

Oxenstiernæ Magdeburgo discedit. 18. Sept.

1635. nam ad tractum maritimum se conferre isti custodiendo, adsciscendis copiis Borussicis, ne si miles fidem exueret, aut intercluso itinere uterque simul in casses incideret. Nam regione litorali salva, utut cætera secus cadant, ansam adhuc superesse honesta ratione bellum ponendi. Banerius autem ad Albim permansurus erat, contractis quæ in Sueciæ fide persistebant copiis Electori se objecturus, ne cum exercitu longius mare versus descenderet. Unde Oxenstierna illa ipsa nocte comitantibus aliquot turmis propere iter Wismariam versus arripit.

Saxonia utraque pacem Pragensem amplectitur.

§. 71. Dum ita Elector militis Suecici animos solicitat, edictum Cæsaris de pace Pragensi passim promulgatum fuerat: nec cessaverat Elector Ordines utriusq; Saxoniæ ad eandem amplectendam pertrahere, jactans; modo Sueci ex hoc negotio remoti forent, se cæterorum Protestantium copiis stipatum lautiores quam Pragæ conditiones à Cæsare obtenturum. Nec successu conatus carebat. Nam plerique Ordinum qualemcunque pacem, fidam aut lubricam, honestam aut fœdam, pari desiderio concupiscebant, eoque certatim Oxenstiernæ pacem Pragensem à se acceptatam significabant juxta, excusabantque, sic ut brevi tempore Sueci sociis deficientibus soli destituerentur. Ac mirum erat, omnes in ista pace aliquid desiderare, nec eo secius eidem se subjicere. Et quanquam eadem statutum foret, ut acceptatio intra decem dies, & citra exceptionem fieret: plerique tamen præfixum tempus præterlabi patiebantur, & certis conditionibus acceptationem circumscribebant; ac omnes tamen pacis participes se fore credebant. Omnes quoque de grato in Suecos animo verbis testari; nemo re ipsa quid conferre, causati supra vires suas esse decreta pacis Pragensis moliri. Cum tamen etsi singulis infirmis, inter se, & cum Suecia junctis spes foret, longe honestiores, quam Pragæ, leges obtineri posse.

Sigillatim de Duce Wilhelmo. 20. Jul.

§. 72. Inter alios Wilhelmus Vinariensis Dux, hactenus neutras partes sequi velle visus, jam plane Pragensi se paci adplicabat, idque Oxenstiernæ literis significabat; testatus apud Electorem sedulo se institisse, ut omnes Ordines paci includerentur, Sueciæque satisfieret. Nunc ne se suosque fratres omnibus fortunis evertat, necessitati fuisse cedendum. Quod utcunque ferendum ducebat Oxenstierna, ni iste copias sibi hactenus subditas, quæ in auxilium Landgravio destinabantur, & jam ei conjunctioni pronas se declaraverant, artibus suis avertisset, operam præcipue navantibus tribunis Ramstorfio & Mitzlasio, ut sepositio Sueciæ respectu Saxoni accederent. Sola Uslarii supremi vigiliarum præfecti legio, & subtribuni Dreuschii modica manus ad Landgravium se conferebat. Brossartus tribunus à sua legione desertus aliique fidei memores præfecti milite nudati ad Banerium perveniebant. Et quanquam circa revocandos in fidem defectores Uslarius & Sperreuterus satagerent; eorum tamen conatus prave solertis Mitzlasii vigilantia eludebat. Ipse quoque Dux Eichsfeldensi districtu, quem hactenus è Suecorum donatione possederat, ultro cedebat.

De Erfordiensibus.

§. 73. Erfordienses, quos Oxenstierna literis ad constantiam hortatus fuerat, cum Elector privilegia ipsis sua salva sponderet, si amoto præsidio Suecico pacem admitterent, levi negotio manus dant. 6. Julii. Unde mox literis ab Oxenstierna petunt, militi Suecico urbem vicosque ipsorum insidenti discessum imperet. Simul subtribuno Arvido Krabbio 10. Jul. denuntiant, se pacem acceptasse, & ut Sueco milite 17. Jul. bona cum gratia exonerentur, optare. Qui rem ad Oxenstiernam rejiciebat, alias quingentis non amplius militibus succinctus populosæ urbi coërcendæ impar. Et ideo Erfordienses, ut præsidio suo validiores forent, semel atque iterum oblatam majorem manum in urbem admittere abnuerant. Cum autem Oxenstierna Krabbium in sua statione persistere juberet, ac interim duæ Electorales legiones per Erfordiensiũ vicos hospitia cepissent testatæ se non discessuras, nisi amotis Suecis isti prius urbanas cohortes, Suecis pariter urbique juramento devinctas, in suas partes pertrahunt, novoq; sacramento adigunt. Inde Krabbio præfecturam urbis, 28. Jul. quam hactenus gesserat, abrogant, militique hospitia & alimenta subtrahunt, isto incassium petente quiescerent, quoad ab Oxenstierna responsum venisset. Quibus hic quidem in memoriam revocabat fidem datam, & Gustavi Regis merita; saltem ut in integro rem relinquerent, quoad tractatus cum Saxone absolverentur. Sed isti mala, quæ tergiversantes mansura essent, modicasq; suas vires obtendebant, cavillati quoque fœderis verba, quasi pace reducta præsidio liberari debeant: Oxenstierna nequidquam ista omnia refellente. Ita tandem ab hoc militi imperandum fuit, ut relicta Erfordia 21. Aug. Halberstadium se, aut Magdeburgum conferret. Ne tamen ingrati animi maculam Erfordienses contraherent, literis Gustavi Regis in se commu- 5. Sept. nemque Protestantium causam merita prædicant; tum Oxenstiernæ pro præstitis beneficiis, & quod præsidium Suecicum nunc deduxerit, gratias agunt.

De Saxoniæ Interiotis Circulo.

§. 74. Apud Inferioris Saxoniæ Ordines fœderibus Suecicis longe præponderabat autoritas Electoris, fortuna Cæsaris, Protestantium Suecorumque attritæ vires, pacisque cupido. Iis respectibus imbuti mense Augusto Luneburgi conventum agitabant, super acceptatione pacis Pragensis, cujus dies dudum cesserat, decreturi. Eodem Oxen- 14. Aug. stierna ablegaverat Jacobum Steinbergium prolixe demonstraturum, quam inique ab Electore cum Suecis actum sit, & quod Pragensis pax dominatum Cæsaris stabiliat, firmamenta status Protestantium subruat; insuper petiturum, ne istius acceptationem præcipitent, ac ut consilium operamque suggerant, qua ratione novi belli emicans flamma opprimi queat. Sed cum iste Luneburgum 19. Aug. perveniret, jam Ordinum Legati discesserant. Qui 13. Aug. licet nodos pacis Pragensis satis perspicerent; tamen cum Elector plus à se obtineri potuisse negaret, accedente etiam animorum post pugnam Norlinganam mutatione, pure eandem à se accipi decreverant. Legati tamen ad Electorem destinantur apud ipsum acturi, ut Succis utique amica ratione satisfiat data pecuniæ summa, cum terrarum quid in eos transferri rationes Imperii non ferant; ostenso periculo Circuli sui, ubi in bellum res eruperit. Petebant quoque, ut pace excluſi Ordines eadem recipiantur, & ea quibus Luneburgica ac Meclenburgica Domus præcipue premi se querantur, mitigentur, tum Landgravius utique pace comprehendatur. De jungendis cum ipso copiis per deputatos actum iri pollicebantur.

De Augusto Georgio Ducibus Luneburgicis.

§. 75. Ad Augustum Brunsvicensem Ducem Circuli tunc directorem mandati sui exemplum Cellas sto, & 22. Aug. transmiserat Steinbergius, quo minus ipse eodem 27. Aug. iret vagantibus passim Guelferbytanis absterritus; qui magnifice de Gustavi Regis meritis præfatus, sibi cæterisq; ejus Circuli Statibus nihil magis in votis testabatur, quam ut Sueciæ satisfiat: eoque fine ad Electorem Saxoniæ Legationem missam. Ejus frater Georgius Dux post publicatam apud suos pacem, supplicationesq; eo nomine habitas ad Oxen- 29. Jul. stiernam literas dabat, quarum initio querebatur, quatuordecim legiones suo imperio non citra ignominiam subductas. Inde ostendebat, per rationes Domus suæ se subactum qualemcunque potius pacem amplecti, quam omnes fortunas belli aleæ exponere; cũ præsertim ipse sua tergiversatione causæ

communi

1635. communi parum prodesse queat. Petebat insuper, literas, quibus Gustavo Regi fidem obstrinxerat, ac Nienburgum sibi restitui, ac ne hujus præfectus Astonus Stoltenaviam arcem munire pergeret.
10. Aug. Ad quæ Oxenstierna id præcipue exprobrabat, Sueciæ in pace usque adeo nullam rationem habitam. Legiones subtractas per necessitatem temporum excusabat; literas ipsius *reversales* in Sueciam missas. Nienburgo, & Stoltenavia per rationes belli careri jam non posse; quæ tamen restituenda sint rebus in meliorem statum mutatis.

De Meclenburgicis Ducibus. §. 76. Meclenburgicos Duces initio angustia temporis, intra quod pax acceptanda foret, aliæque pacis leges ipsis iniquissimæ vehementer perturbaverant; quos & restitutio quondam ipsorum peculiari præ cæteris obligatione Sueciæ devinxerat. Ob oculos quoque versabantur mala, quæ ipsorum terras è Wismaria, & exercitu Suecico manebant, si hic ab aliis Protestantibus destitutus ad oram maritimam infestus se reciperet. Enimvero quæ Pragensi è pace sperabatur stabilis suæ ditionis recuperatio omnibus respectibus prævalebat, ac satius videbatur vastatas, quam nullas habere terras. Succos quippe hostes vastitatem inferre Cæsarem omnibus ipsos fortunis exuere posse. Quo magis tamen Sueciæ ob Gustavi Regis beneficia obstricti erant, eo curatius satagebant Oxenstiernæ excusationem suam adprobare,
29. Jul. missis Legatis, qui ostenderent; per summum periculum, quod sibi suisque liberis ac subjectis imminebat, ad hoc consilium sibi descendendum fuisse. Omnem se operam daturos, ut Sueciæ satisfiat, cui æterno beneficio devinctos se profiteantur, cujus referendi facultate se privari ademptis ob recusatam pacem terris, simul Suecis beneficiorum datorum fructum intercidere, ac fortasse suo loco infestum iisdem vicinum adpositum iri. Exiguum à se momentum adferri posse sublevandis Suecorum rebus. Culpam violati fœderis à se abesse, cum non ipsi cum Cæsare aut Liga pactum iniverint, sed metu majoris mali fuerint amplexi, quod declinare non licebat. Legatos præterea ad Saxonem mittebant ipsum permoturos, ut res salva Reginæ dignitate componatur, eique pro meritis utique satisfiat; adfuturos quoque tractatibus, si qui inter Oxenstiernam & Saxonem suscipiantur: Gemina respondebantur Steinbergio ad ipsos
20. Sept. profecto, per quem Oxenstiernam orabant; daret aliquid temporum iniquitati, & si tolerabiles offerantur conditiones eas non respueret, quo tandem Germaniæ à tam funesto bello respirare liceat.

De Archiepiscopo Bremensi. §. 77. Archiepiscopus Bremensis agebat, ut post Stadam Boxtehuda quoque præsidio Suecico evacuata ipse in plenam concederet neutralitatem, ac Cæsari omnis in ipsum prætextus adimeretur. Enimvero ejus Status tunc in lubrico versari videbatur, quod stante Pragensi pace, quæ Lubecensia pacta confirmabat, præsulatu ipsi decedendum, isque in Leopoldum Wilhelmum Cæsaris filium transferendus erat. Idque jam Saxo ipsius patri Daniæ Regi significaverat, aliud à se obtineri non potuisse excusans. Quo hic non mediocriter offensus, dolorem suum prolixis apud Electorem literis testatur; tum filii sui jus adstruit, petitque apud Cæsarem efficiat, ne is deteriore conditione, quam cæteri præsulatuum possessores sit.

De Hanseaticis urbibus. §. 78. Urbes Hanseaticæ, Lubeca, Hamburgum, Brema, & Brunsvviga, cum de pace ab Electore ipsis significatum foret, conventu habito in ejus acceptationem facile consentiebant, quod per eandem statum ac jura sua sibi relinqui intelligerent. Idque Electori vicissim denuntiabant, addito; spem sibi esse cum exteris Regibus transactum iri, quorum amicitia commerciis suis necessaria sit. Brunsvviga peculiari fœdere Suecis innexa seorsim apud Oxenstiernam excusabat, cum sociæ urbes, 1635. 26. Aug.
& Domus Brunsvvicensis pacem amplexæ sint à se eam citra præsens exitium repudiari non potuisse. Cui Oxenstierna respondebat: tam subitam à fœ- 9. Sept.
dere secessionem suo loco relinqui; petere tamen, ut residua conventæ pecuniæ exsolvantur, & exercitus Suecicus commeatu, aliisque necessariis sublevetur.

De Electore Brandeburgico. §. 79. Brandeburgicus Elector Arnheimium, & Conradum Borgstorfium tribunum ad Saxonem miserat, acturos, uti ferebatur, ut tempus acceptandæ pacis prorogetur maturius tanti momenti 10. Julii.
negotio expendendo; utque Sueciæ satisfiat; ne ingrati ipsos accusare queat; tum quid pace secura super Juliacensi negotio ab ipso expectandum sibi sit. Quid tamen revera ab istis tunc actum, ad nostram notitiam non pervenit. Eodem tempore Electori à Blumenthalio hujus ad Oxenstiernam ablegato relatum fuerat; velut de hoc præcipue solicitus iste foret, ut Sueci disertis verbis paci includerentur, Cæsarique, & Hispaniæ Regi reconciliarentur, abolita ante actorum memoria; utque pro meritis iisdem satisfieret. Unde is ad Oxenstiernam li- 8. Julii.
teris datis exponebat; plenius se circa Pomeraniam responsum expectasse, de quo tamen propediem obtinendo spes sit. Cæterum etsi reconciliatio Sueciæ cum Cæsare sociisque non obscure pacis tabulis contineatur; se tamen operam daturum, ut peculiaris declaratio super eadem edatur. Monebat præterea, cum tantæ obstent difficultates, quo minus terrarum quid Sueciæ præmii loco detur, accepta insigni pecuniæ summa adquiescat. Huic Oxenstierna reponebat: Se animadverte- 16. Julii.
re, sua verba sinistre, & in fraudem Sueciæ accepta, nec de reconciliatione, aut ante actorum memoria abolenda apud Blumenthalium verbo mentionem factam. Sueciæ Regnum nullam subjectionem, aut factorum culpam, quibus reconciliatione opus sit, agnoscere, quippe quæ variis modis lacessita justum piumque bellum susceperit. Sed si res ad amicos tractatus deducta fuerit, Sueciam facile in oblivionem hostilium, tali casu solitam, consensuram. Post has literas aliquantisper Elector scriptione ad Oxenstiernam abstinebat. Sed post cum res ad arma cum Saxone spectaret, Oxenstierna Legato Heidio, Magdeburgi ipsum visenti, cum Berolinum reverteret, in mandatis dabat: Cum à Saxone tractatus tantum obten- 4. Aug.
tui sumi adpareat extrahendo tempori, Suecique paulatim suis hospitiis exuantur, & variis contumeliis lacessantur, ut Brandeburgicus suas copias cum Suecis conjungat, honestiori quam Pragensis sit paci obtinendæ. Sin id abnuat, saltem apud Saxonem se interponat, quo hic injuriarum desinat, ne & Suecis aliam viam ineundi necessitas imponatur. Circa Pomeraniam paratum esse Oxenstiernam Ipsi satisfacere; sed eam nunc temporum conditionem esse, ut priusquam Elector super acceptanda pace mentem suam declaret, certi quid à se statui nequeat cum stante illa pace jam omnia sint definita. Enimvero ista sero & incassum movebantur. Quanquam enim uxor, materque Principis Palatina Domo ortæ Suecis studerent, ac plerique Consiliarii Pragensem pacem detestarentur, ostenso quid malorum secuturum sit, si Elector eidem implicetur; prævalebant tamen Schvvartzenbergii artes, quibus ostentata causa Pomeranica, tum Cæsaris Saxonisque potentia Electoris animum indignatione juxta ac terrore agitabat. Unde ipse solus ad Saxo- 3. Aug.
nem Legatus mittitur, his palam mandatis: Brandeburgicum in Pragensem pacem consentire non posse, nisi prius Sueciæ sit satisfactum omnesque

1635. amneſtia comprehenſi, ac Palatina Domus non plane excluſa, ſimul ſuper Juliacenſi negotio tranſactum ſit. Eademque à ſe urgeri Elector
11. Aug. Joanni VVolffgango Heidio, quem Oxenſtierna ad eundem miſerat, declarabat. Enimvero ſecretis inſuper mandatis idem inſtructus ferebatur, quorum vi citra exceptionem cum Saxone tranſigere poſſet; idque eventus ipſe declarabat. Cum
18. Aug. enim iſte à Saxone Berolinum rediiſſet, quid ab eo confectum foret ſilentio tegebatur. Ipſe tamen ſecreto fatebatur, Brandeburgico demum pacem Pragenſem acceptandam eſſe, conditionibus Galliæ Sueciæque gratiſſimis. Sed paulo poſt omne dubium ſuſtulere Electoris literæ, quibus initio
27. Aug. ſtudium ſuum in Suecos extollebat, demceps quoque continuandum. In votis ſibi fuiſſe, ut Sueciæ plene ſatisfieret. Peculiares tractatus ſemper fuiſſe averſatum. Pace per ſolum Saxonem facta, ad quam cæteris quoque via pateat, ſe rem non præcipitaſſe, ſed quæ ad cauſam communem faciunt monuiſſe. Optare quidem Proteſtantium rebus melius fuiſſe proſpectum; ſed poſtquam cæteri pacis leges ſubierint, ſe ſolum tergiverſantem ſuis terris exitium, Sueciæ nihil emolumenti fuiſſe comparaturum. Se neceſſitate compulſum pacem acceptaſſe citra fraudem ſociorum Regum, quibuscum ut amice tranſigatur omnem lapidem moveat. Suecos ita de facto ſuo judicaturos, velut ipſi ſuo loco poſiti forent; quorum amicitiam in poſterum quoque ſperet. Nec ſibi imputandum, ſi
7. Sept. non plane voto ſuo potiantur. Cui Oxenſtierna diſſimulato animi dolore reſpondebat: Quæ neceſſitate adactus fecerit, bene cederent. Inde qualem Saxo ſe adverſus Succos gerat, oſtendit; & cum bello exorto facile terni exercitus ditioni ejus ſe infuſuri ſint, media iſti malo avertendo ut mature circumſpiciat monet. Se ad honeſtas & æquas conditiones acceptandas paratum. Mox cum Suecorum res circa Magdeburgum infirmo ſtare talo viderentur, Brandeburgicus metuens, ne iſti Magdeburgico præſulatu cedentes per Marchiam iter ſumerent, Blumenthalium ad Oxenſtiernam ablegat poſtulaturum, ut ſi omnino per ipſius ditiones eundum ſit, id prius denuntietur, quo mature commeatus curari queat, utque citra noxam tranſitus fiat, nec à Succis aliqua ſua loca præſidiis aut hoſpitiis inſideantur, ne forte inſequentibus aliis exercitibus ſuæ terræ ſedem bello præbeant. Tranſituris
12. Sept. omnia neceſſaria à ſe ſuppeditatum iri. Cui Oxenſtierna poſt multas in Saxonem querelas reſpondebat; Si res ita cadat, ſe pro virili operam daturum, ut ipſius ditioni parcatur. Cæterum circa tractatus cum Saxone Brandeburgicus tunc cenſebat; cum ſumma pacis novis tractatibus ſubjici nequeat, nec ut unus & alter præſulatus ambigui inter Catholicos ac Proteſtantes juris Succis præmio cedat, per iniquitatem temporum effici potuerit, id quod ipſe ſemper ſpectaverit; optime facturum Oxenſtiernam, ſi inſigni pecuniæ ſumma, & æterna Proteſtantium amicitia adquieſcat, utque Saxo ſcripto Sueciæ ſecuritati caveat, qui & in ſe recepturus ſit, intra certum tempus cautionem ſcripto conceptam à Cæſare, Hiſpaniarum Rege, ac Liga curare. Et ſi quid in tractandi modo deſideretur, id tanti non æſtimandum, ut in ipſo velut portu pacis verſanti denuo novi belli anceps fortuna ſit tentanda. Ita quidem verbis non adeo ſe infeſtum oſtendebat Brandeburgicus; re ipſa tamen copias ſuas cum Saxone jungebat; inſuper hoſti tranſitum concedebat cum alibi, tum per Landsbergam, & Francofurtum; quæ oppida per Suecos recuperata ea lege Electori reſtituta erant; ne hoſti deinceps paterent; denique & aliis modis hoſtium conatus ad Suecos opprimendos fulciebat. 1635.

De Pomeraniæ Duce.

§. 80. Duci Pomeraniæ eo difficilius erat Pragenſem pacem profiteri, quod ipſius oppida præſidiis Succicis tenerentur. Unde cum Saxo pacem ipſi denuntiaret; is Ordines provinciales ſibi prius conſulendos, reſpondebat. Quibus convocatis eorum conſenſu ad Electorem Brandeburgicum mittuntur, qui ſententiam ejus exquirerent; etſi Theologi conſulti eam pacem plane damnabant. Interea Felſius Baro ſexcentos pedites, qui hactenus Arenam ad Wratislaviam inſederant, poſt deſertam à Saxonicis Baſilicam, & urbem ad obſequium Cæſaris reverſam adduxerat, quos firmandis Pomeraniæ præſidiis Steno Bielkius commodum diſtribuerat. Nam dum Dux de altero Ordinum Conventu agitat, abſolvendis ſuper pace conſultationibus, aliquot equitum & dimacharum Cæſarcorum turmæ raptim percurſa Marchia
Cæſarei Gartzium opprimunt. 18. Sept.
invadendi Gartzii conſilium capiunt; idque noctu per ſoedam centurionis ſocordiam opprimunt. Aberat tunc Stetini ad plures petendas copias præfectus oppidi Rutencrantzius ſubtribunus, ſolicite commendata interim loci cura Erico Suenonis F. centurioni. Qui licet inſuper de adventu hoſtium monitus vigilias neglectim diſpoſuerat, nec pulverem pyrium inter militem diſtribuerat. Unde cum hoſtis ad portam Stetinenſem aſſultum daret, non niſi quatuor diſploſionibus pulvis præſto erat. Ita oppidum à non multo pluribus, quam intus erant, opprimitur. Addebat centurio ſocordiæ perfidiam ad ſacramentum hoſtis transgreſſus; ſed poſt captus debitas flagitii pœnas luit. Ab hoſte ſtatim pons ad Gartzium reparatur, nullo impediente, quod caſtellum Mervvicianum ante biennium à Succis dirutum foret, ob vicinos montes ad vim
Marazinus in Pomeraniam irrumpit. 21. Sept.
propulſandam inceptum. Eodem tempore Cæſareis ſub Marazino duce tranſitus ad Landsbergam concedebatur; unde raptim Stargardiam tendebant, à Bohmio tribuno cum quatuor cohortibus inſeſſam. Cui cum iſte aliquot turmis ſtipantibus deditionem imperaſſet, occiſis ſuorum nonnullis hinc iterum faceſſit. Oppidum mox à Bielkio legato ducentis inſuper militibus firmatur. Marazi-
24. Sept.
num ſequebantur literæ Saxonis ad Ordines Pomeraniæ: ne ſiniſtri quid ſentirent de copiis quas ipſe capeſſendo Oderæ, & arcendis è Boruſſia copiis miſerit. Militi ſuo de neceſſariis proſpicerent; extraneo quantum poſſint damni inferrent; ſuos diſciplinæ obſervantes fore. In eundem ſenſum Brandeburgicus Pomeraniæ Duci reſpondebat, cum
25. Sept.
hic de oppreſſo à Cæſareis Gartzio ipſi ſignificaret: ſe apud Saxonem operam daturum, ut à Cæſareis in ipſius ſubjectos nihil hoſtile patretur. Eidem tamen gratum fore, ſi Dux de acceptanda pace Pragenſi decernat, & Saxonicis copiis pronum ſe præbeat, Succis omnia ſubtrahat. Ea res animos Pomeranorum non parum immutabat. Nam nec
Pomerani nutant.
Sueci locis iſtis hoſti pares erant, nec à Banerio auxilii ſpes, & Boruſſicæ copiæ nondum adparebant. Contra Cæſarei tota vi ingruentes aperta provinciæ nemine obſtante perſultabant, Stargardiæ quoque obſidium intentantes. Neque vero hoſtes ſe venire ferebant, ſed exſecutores pacis, favente ipſis Brandeburgico, cujus maxima apud Pomeranos autoritas. Inde valde nutare Pomerani, Stargardiæ cives nihil, quod defendendo oppido faceret, parare, jactantes; Cæſareos amicos eſſe, qui pacem utriusque Electoris nomine adferant. Et quanquam hortante Bielkio demum ſe cum præſidiariis ad tuendum oppidum incubituros pollicerentur; mox tamen ancipites parum in ſe fiduciæ locari poſſe oſtendebant. Stetinenſes animum in Suecos plane refractarium expromebant

1633. mebant. Et consiliarii Ducis palam Bielkio occinebant; se non videre, quid auxilii Pomerania Suecis præstare queat cæteris omnibus deficientibus. Ita heic omnes magis pacem Pragensem,
30. Sept. quam fœdus Suecicum respicere. Unde & Dux Oxenstiernam literis hortabatur; oblatam à Saxone satisfactionem acceptaret potius, pro præsenti rerum conditione Protestantibus sat onerosam, nec Sueciæ indecorem, quam inter sacrorum socios novo bello causam præberet, suæ cumprimis ditioni graviter incubituro. Et si non ea, qua par sit, ratione actum fuerit, id publicæ tran-
7. Octobr. quillitati condonaret. Cui Oxenstierna reponebat: de suo in pacem studio rem ipsam loqui; sed cum id frustra fuerit, & Saxo tanto cum vicinorum periculo rem ad extrema deducat, se extra culpam esse.

De Wilhelmo Landgravio. §. 81. Præ omnibus Germaniæ Principibus constantiam in partes Suecicas ostendebat Wilhelmus Landgravius, nova quoque conventione Magdeburgi cum Oxenstierna inita, cum jam plerique alii in transversum abiissent. Dum ibi abest, Bœnighusius cum quatuordecim legionibus ad Amœnoburgum in Hassiam irrumpit, castris ad Hirschfeldam positis plures copias expectans. Et jam longius grassari audebat, cum Melander contractis ad
17. Jul. Milsungam Hassicis copiis castra ipsi loco opportuno opponit. Unde hic trepidus recedebat, quinquaginta circiter desideratis, ipse aliquot curribus ex Hassiacis impedimentis potitus. Sed cum mox eidem Grana Marchio cum duodecim legionibus ac tormentis aliquot jungeretur, Hassi numero impares ad munita se oppida recipiunt, hoste interim agros impune populante. Eodem tempore Episcopus Wormatiensis Rhenani Circuli director Land-
19. Jul. gravio pacem Pragensem denuntiat, ut pace juxta ac armis ostentatis eo facilius flecteretur. Cæterum id præcipue incommodum accidebat, quod Vinarienses copiæ, quæ ipsi jungendæ fuerant, ad Saxonem transirent, ut è quinque millibus quæ expectabantur, vix trecenti in Hassiam pervenirent. Sed & Sperreuterus in auxilium eidem ire jussus tarde moliebatur, præfectis Westphalica hospitia ægre deserentibus, nec isto recens imperium severe expromere auso. Et cum tandem ab Oxenstierna missus Paulus Strasburgius ad iter ingrediendum istos permovisset, aliquot inde legiones sub Glaubicio tribuno ad Banerium evocabantur; sic ut Sperreuteri copiæ numero valde imminuto, & ægris ob toleratam in itinere inopiam animis accederent. Hisce initio Landgravii animis quassatus

Landgravius tractare cum Cæsare incipit. aures præbere incipiebat pacem in promtu, juxta periculi magnitudinem, ac virium utrinque disparitatem ostentantibus. Unde tractatus cum Cæsare admittebatur, ad quem ex parte Cæsaris se offerebat ipsius Consiliarius Henricus Christophorus Griesheimius, qui tamen nihil scripti mandati proferre poterat. Huic Landgravii deputati declarant,
18. Jul. priusquam pax acceptetur, cavendum prius; Landgravium citra exceptionem aut ulteriorem cognitionem pace comprehensum; sacra ipsi sua salva fore; à nemine ob damnum illatum actionem intentatum iri, ditionem ipsius hospitiis non onerandam, Hirschfeldiam relinquendam, ac tantisper
27. Jul. sibi Cæsareorum vim propulsare fas esse. Inde Landgravius datis ad Oxenstiernam literis se ab omnibus destitui queritur; ac ni ex convento sibi succurratur, avertendis extremis eo sibi descendendum,
30. Jul. quod hoc casu per fœdus sibi liceat. Mox tamen Cassellis adest Sperreuterus cum tribus equitum peditumque millibus, quibus juncti Hassiaci laboribus & velitationibus attriti vix septem millia explebant, cum hostium numerus duodecim millia superaret. Nec eo minus hac conjunctione audita Cæsarei deserta Hassia in Fuldensem agrum recedunt, Gallorum & Bernhardi Ducis ad Rhenum adventum metuentes; an quia Succica auxilia majora credebant. Quos perculsos Landgravius persequi instituit; loco tamen commodo confidentes, & numero superiores prælio lacessere consultum non ducens; ad Buregemundam, inde ad Hombergam castra castris confert, nulla utrinque memorabili re gesta; nisi quod inter ipsum, & Landgravium Georgium, cujus terræ ista expeditione tangebantur, acerbæ literæ commutatæ infensos antea animos magis irritabant. Sed & Sperreuterus aliquid offensæ contraxerat, quod Landgravius postulasset, ut ipsius pedites & machinæ tantisper in unum corpus cum suis compingerentur, queis junctis ipso apud equites curante Ebersteinius Comes imperaret. Quod Sperreuterus sinistre accipere, velut pedites sui sibi plane subtraherentur, & quanquam à Landgravio placari visus exulceratum animum pervicacia & tergiversationibus subinde exserebat: ejusdem quoque ductoribus frementibus, quod annonæ quidem affatim, sed argenti parum ea expeditio præberet. Quæ inter alias causa erat, quare Landgravius nihil in hostem tentare auderet; ut nullus fructus conjunctionis istius foret, nisi quod hostis pro lubitu Hassiam populari prohiberetur, intra Pontificiorum terras redactus; cujus & maxima pars Gallasii copiis mox accedebat. Landgravius igitur hoste exoneratus initio conjunctione n cum Bernhardo Duce, & Gallis agitabat. Sed defectione Francofurtensium, & commeatus inopia motus, simul quia Gallasius commodo loco inter Rhenum, Mœnum & Nicrum se tenens, invitus ad prælium pertrahi non posset; eo consilio depositio, quod & plurimi ductorum adspernabantur, Banerio se jungere decrevit invadendo repente, & ad prælium compellendo Saxoni, cui neque duces magna opinione, nec miles in sacrorum socios arma ferre pronus. Quo auso succedente Banerio via dabatur in Cæsaris ditiones hæreditarias penetrandi, quibus si Gallasius auxilio adcurreret, Bernhardus Dux incumbente sibi mole levabatur. Id consilium huic significat, omissam cum ipso conjunctionem excusans; & ut suis se stativis tantisper teneat, quoad favente cœptis fortuna ipsi facultas fiat Gallasii abeuntis tergo inhærendi. Hac de causa motis
24. Aug. Homberga ad Ohmam castris per Vacham Mulhu-
1. Sept. sam tendebat. Ex itinere Sperreuterus cum triginta quinque equitum turmis excursione per agrum Fuldensem facta Kœnigshovæ obsidium solvit,
27. Aug. ereptis hosti tribus tormentis, omnibusq; impedimentis, multis cæsis. Inde oppido annona illata, ac imbellis turba educta. Enimvero animis ductorum in Banerii exercitu ægrescentibus, ab hoc nihil hostile in Saxonem tentari poterat, ac præposteris istorum tractatibus habenæ laxandæ erant. Hostis insuper absente Landgravio & Sperreutero per Westphaliam grassari cœperat, occupata Neuenhausa Benthemensi oppido, cui muniendo Rabenhauptius tribunus operabatur. Coesfeldæ quoque tria
29. Aug. militum, septem agrestium millia obsidium circumponebant; quod oppidum rebus Hassicis valde opportunum in magno periculo versabatur, oppidanis præsidiarios numero fere superantibus; quo amisso omnia Landgravii per Westphaliam hospitia ruitura videbantur. Igitur postquam Sperreuterus evocante Oxenstierna cum legionibus suis ad Banerium abiisset, Landgravius Melandrum cum copiis in Westphaliam mittit; cujus adventu audito hostis statim in diversa discedit.

Landgravius Banerio jungi cupit.

Landgravius Coesfeldæ succurrit.

Idem cum Cæsare tractare pergit. §. 82. Interea ad acceptandam pacem Landgravium stimulabat Saxo, misso Bodenhausio subtribuno, confirmans ipsum amnestiæ inclusum, & si quid desideret, se operam daturum, ut ipsi satisfiat.

1635. Id quod tamen parum à Landgravio curabatur, qui magis tractatibus cum Hungariæ Rege per Greisheimium cœptis attendebat. Præterea cum
22.Aug. Oxenstierna literis declarasset; se quod exitio declinando susciperetur, improbare non posse; ac ipsius judicio relinquere, quomodo rebus suis consulere velit. Stipulatur tamen affectum in Suecos conservaret, & ne copias suas Saxoni aut Cæsari con-
30.Aug. cederet. Greisheimius igitur à Rege Hungariæ declarationem ad Landgravii postulata adferebat, quæ cum Landgravio non plene satisfaceret, neque ea, quæ isti explicandæ à Greisheimio addebantur, hic tandem ad Regem Hungariæ remitti-
12.Sept. tur, tradita à Landgravio formula, qua utique sibi Cæsaris nomine caveri cupiebat. Sic igitur Suecorum fœderati post publicatam pacem Pragensem se gerebant.

Tractatus ductorum cum Saxone continuatur.

§. 83. Ast apud Banerii exercitum missi ad Saxonicos Lohusius, Wedeliusque cum Crocovio tribuno responsum Electoris retulerant; quibus declaraverat, nihil præterea concedi à se posse, quam literæ & mandatum Cæsaris ferant. Illis au-
17.Sept. tem Cæsar significaverat; Sueciam utique paci inclusam, ac Suecis eorumque sago ac toga ministris tutum discessum à solo Imperii indulgeri. Sed ut super ea re demum cum Ipso, & Hispaniæ Rege, Ligaque tractetur, extrahendo tempori inventum, ac supervacuum conciliatis jam Ordinibus, & causis controversiarum sublatis. Concesserat quoque Cæsar facultatem Electori, omnes Germanos, qui decem intra dies militiam Suecorum desererent, suo nomine in Cæsaream gratiam, & pacis Amnestiam recipiendi. Hoc cum responso
19.Sept. Magdeburgum regressi inopino Oxenstiernæ discessu non parum turbantur; qui & variis inter istos sermonibus jactabatur. Per sequentes dies semel atque iterum in Saxonis castra itum, nullo fructu, nisi quod Saxo oblatam Suecis ad exsolvenda militum stipendia pecuniam ad quindecies, inde vicies centena millia florenorum extenderet, intra sexennium nomine Protestantium Ordinum exsolvenda.

Banerius in Brunsuicensem agrum exercitum traducit.

§. 84. Enimvero deficiente annona Banerio ad Magdeburgum diutius subsistere non dabatur, sed nova utique hospitia erant quærenda. Ac initio quidem in Thuringiam ad Werram flumen concedere constituerat. Sed abnuebant ductores, tractatus cum Saxone abrumpi causati, & cum ipso ad manus hoc modo deveniendum; id quod concedere nec possint, nec velint. Igitur nihil
22.Sept. aliud supererat, quam ditio Brunsuicensis & Hildesiensis, quo motis castris tendebatur. Magdeburgi validum præsidium sub Lohusio duce relictum. Declinandæ tamen offensæ Brunsuicensi Duci de adventu suo significat, ac inevitabilem necessitatem excusat. Ast Saxoni discessus Oxen-

Animi ductorum magis turbantur.

stiernæ optatam videbatur præbere occasionem magis turbandi Suecicorum ductorum animos, istumque invidia obruendi, velut ipse ac Banerius pleraque propria ex libidine facerent, Sueciæ Rectoribus haut probata; idque literis è Suecia missis sibi significatum jactare non verebatur. Et revera non deerant, quibus istius consilia atque actiones displicerent; postquam nemini contigit sua omnibus adprobare. Eoque ductoribus ingerebatur; manifestum nunc esse ab Oxenstierna hunc exercitum pro derelicto haberi & unicam spem in Borussicis copiis collocari, ad quas se contulerit, hujus cura plane abdicata. Igitur sibi tandem consulerent, ac gratiam Cæsaris laborumq; præmia amplecti ne differrent. Electorem Germanicis legionibus apud Suecos merentibus vicies centena millia florenorum extoluturum, data quoq; ante actorum venia, si exercitui suo accedere velint. Dignitati Sueciæ ab Electore pro ratione temporum consultum; & si quid forte præmii pro Suecia postuletur, se facilem fore. Sed nunc absente Oxenstierna super præmiis militum, Regnique Sueciæ simul agi vix posse. Dolere sibi, Suecicos duces commodis suis ipsos obstare, ac tanta merita incassum prodigere. Accedebant literæ Brandeburgici, quem cum ductores Suecici super tractatibus cum Saxone consulerent, ipse ut faci-
20.Sept. les se præberent acceptandis à Saxone oblatis hortabatur. Adjungebantur à Leuchtmaro ad Lohusium agnatum literæ, quibus persuadere ipsi satagebat, operam apud alios daret, ut militibus à Saxone oblata non amplius repudiarentur. Unde Conventus ducum Helmstadii habetur. alienatis jam magis animis Banerius universos duces superiores Helmstadii convocat, & quid ab iis expectandum sibi sit, exquirit. Ubi unus & alter quidem satampliter promittere: Sed aliqui, quos inter Sperreuterus, tanto licet nuper in Suecos ostenso studio, & Wedelius, difficiles se valde præbebant. Proponebatur quoque à Banerio vetus consilium de profectione in Thuringiam; cui omnes fere obnitebantur. Quin VVedelius, Sperreuterus, Beckermondus, Glaubicius, alii non obscure fremebant; subducendas cum singulis legionibus rationes, & direptis vexillis abeundum, quo cuique placeat. Unde Banerio, ni exercitum plane dissolvi vellet, necessitas imponebatur hospitia per agrum Brunsuicensem & Hildesiensem præsulatum distribuendi, quibusdam legionibus etiam in VVestphaliam missis. Et quia Halberstadiensis præsulatus interim à Saxone occupatus erat, VVedelii, & Duglassii tribuni legionibus destinatus, hi quoque in Hildesianum agrum remittendi erant. Jesvvitzkius subtribunus cum legione VVerderiana Dœmitzam & Boizeburgum trajectus Albis servare jubetur. Eo in conventu non oblivisebantur ductores tractatus cum Saxone continuandi. Et quia Brandensteinius Comes parum commoda militum curare, Lohusius suis tantum inhiare arguebantur, VVedelius huic adjungitur; absurdo plane auso, cum nemo Regni Sueciæ nomine, uti hactenus factum, illis associatus foret; & frustra sibi arbitrium pacis vindicarent, qui suo nomine bellum non gesserant. Neque in literis ad Saxo-
27.Sept. nem amplius de Sueciæ, sed de solis militum præmiis mentio fiebat; quibus oblatam pecuniæ summam augeri postulabant, & ut interea hospitiis quiete sibi frui liceret, quoad plane fuerit transactum. Enimvero ultima hæc millio successu caruit. Nam VVedelio, cui Halberstadii hospitium erat assignatum, hoc per Saxonicos præcepto longius erat discedendum. Unde Lohusius negotium solus in se suscipere abnuebat; præsertim cum certa mandata non haberet, & se suspectum esse ægre ferret.

Banerii destinata.

§. 85. Ast Banerius in distribuendis hospitiis id maxime respexerat, ut suspectæ sub Sperreutero legiones longius amoverentur, ne reliquas contagio inficerent; fidis propius Albim locatis, ut si opus foret intra triduum contrahi possent. Id porro is consilii ceperat, ut, si Elector nil aliud quam circa dilatanda hospitia satageret, & ipse in captis jam stativis subsisteret, rebus cis Albim quantum possit sustinendis. Sed si idem hostili animo ingrueret, contractis legionibus placebat idoneo ad Albim loco castra munire, pontemque aut navigia trajiciendo exercitui promta habere: ubi si diutius sustinere non valeret, raptim transmisso exercitu, & ponte post se dejecto aut corruptis navigiis, Havelbergam & ultra iturus, seque improviso terris istius infuturus: aut adscitis Borussicis copiis quæ res tempusque ferret susceptturus erat. Inter hæc modestiæ à Banerio literæ 6. Octob.

ad

1635. ad Saxonem dantur, quibus Oxenstiernæ discessum in Cæsareos Pomeraniæ ingruentes referebat; præsertim cum ipsius præsentia parum ad promovendos tractatus contulerit, aliorum dexteritate non minus absolvendos. Exercitum porro in has oras translatum inopia annonæ, & evitandæ cum Saxonicis collisioni. Quanquam autem confidat, Electorem Sueciæ meritorum non immemorem fore; tamen cum post occupatos præsulatus ejus copiæ huc quoque tendere videantur, quo animo veniant nosse cupere. Et quia plura indies hostilitatis signa à Saxone erumpebant: Banerius ad omnes duces tribunosque scribebat: quoniam accessus Saxonis nil amici minetur, fidei Sueciæ Regno datæ memores sint, deque ea sibi significent. Jubet insuper, ut in horas ad proficiscendum parati sint; & Saxonicis incumbentibus ad ipsum se recipiant.

Oxenstierna Dœmitzæ præsidium imponit.

§. 86. Interim Oxenstierna per noctes diesque properato itinere cum Dœmitzam pervenisset, intelligit, Meclenburgicos Duces Ellenum tribunum ad se evocasse, ex iis qui apud Georgium Ducem remanserant, præsidio firmandis Dœmitzæ, Pœlæ, Suerino, & Rostochio; qui & prope hinc aberat. Vetuisse præterea, ne Succicis copiis transire Albim concederetur. Id cum in fraudem Sueciæ susceipi pateret, Oxenstierna, qui reliquum agmen prægressus erat, ægre pontonem nactus, cum detinebat, quoad impedimenta & comites ipsius advenirent. Simul Goldsteinio subtribuno, qui ipsum deduxerat imperat, ut militem arci, & oppido tunc præsidio vacuis immittat. Eo vix cum cæteris Wismariam versus digresso Ellenus Dœmitzæ adpellit, destinati jam irritus, alia transitum in Meclenburgicam quærere coactus. Eam arcem mox Oxenstierna Wismariam veniens adparatu bellico, & pluribus militibus firmabat. Idem Pœlæ præsidium imponit, quam milite suo insidere Duces agitabant. Ea tamen loca, si Duces revera Succis studerent, illis restituere volebat; sed si in hostium partes transirent, trajectum Albis, & portus VVismariensis ostium in potestate habere expediebat. Et quia Saxonici jactaverant, plura se loca hoc tractu occupaturos, quo & Elleni tribuni adventus spectabat, oppidum Suerinum milite suo occupari jubet, arce Ducis sede omissa, quæ tamen paulo post nonnullos ex Elleni legione, reliquos Rostochium recepit. Querenti Duci super Suerino præcipue occupato, Oxenstierna Saxonis destinata antevertenda excusabat. Nec minus de admissis Luneburgicis copiis exprobrat, quæ deserto Succico fœdere & decreto Halberstadiensi hostium magis quam amicorum loco Succis sint. Eoque & Rostochienses monet, ne Succis sinistre de ipsis sentiendi causam præbeant. Ad quæ isti reponebant; ex pacto se teneri Ducibus Meclenburgicis portas receptus gratia aperire. Admissum militem urbis sacramento adactum; nec ullius hominis, nedum Suecorum offensam spectare, sed ne denuo urbs externi præsidii servitio subjiciatur.

21. Sept.

25. Sept. 28. Sept.

Oxenstierna oræ maritimæ prospicit.

§. 87. Porro cum satis animadverteret Oxenstierna cominus jam ingruens periculum, prima cura erat Wismariam milite, & operibus firmare. In citeriorem Pomeraniam, cum ulteriorem Steno Bielkius curaret, præmittitur Leslæus; qui Stralsundæ civium animos tot adversis Suecorum casibus plane dejectos, & valde immutatos, opera imperfecta, invalidum præsidium reperiebat. Cætera quoque oppida, præter Grypsvvaldam, maligne munita, ac in tota provincia vix bis mille militum. Igitur iste Stralsundensium animos arte tractare, non plus exigere, quam ultro vellent; tum revocatis in memoriam prioribus benefactis conciliare, ac in futurum firmare, quoad honesta pax obtineretur, quæ Succis quam maxime cordi foret. Ostentabatur quoque exemplum Elbingæ, quæ Suecorum opera pluribus privilegiis aucta sit. Et sane scrupulum Stralsundensibus injiciebat, quod amnestia ad annum hujus seculi tricesimum restricta foret, nec ab Hanseaticis quidquam de pace illis significatum foret. Ita paulatim vetus affectus in Suecos recalescebat. Nec minus omnia defensioni necessaria adornat Leslæus, præfectosque oppidorum recenti exemplo flagitii Gartzensis officii admonet. E Borussia quoque arcessuntur copiæ, & quidquid adparatus bellici, annonæque, & pecuniæ illis destinatum erat. Modica insuper classis ad oram Pomeraniæ præsto esse jubetur. Et Banerio significatur, ne ad oram maritimam, nisi extrema compulsus necessitate, se recipiat. Id denique omnibus modis agebat Oxenstierna, ut si non victoria, saltem mora ac tædio belli honesta pax hosti extorqueretur, si alia media paci obtinendæ haut sufficerent. Quorum ne quid omitteretur; Brandensteinium Comitem Magdeburgi reliquerat continuandis qua daretur tractatibus. Et cum Duces Meclenburgici per Legatos exquirerent, quo loco tractatus cum Saxone forent; suamque operam iis promovendis offerrent; ipsos ad interpositionem invitabat, durissimum eum nodum ostendens; quod Cæsar cum Succis peculiari conventione transigere dedignetur, ac non nisi alienæ paci eosdem includere velit; cum tamen ipsi non auxiliarium vicem sustinuerint, sed suis auspiciis bellum gesserint. Unde cum ratio & mos omnium gentium cum Regina Sueciæ tanquam principe parte transigi jubeat, sibi utique providendum, ne patriæ suæ pro benefactis ea contumelia inferatur. Quod si igitur Saxo Cæsaris nomine tractatus secum susceipere velit, paucis hosce capitibus, & brevi tempore absolvendos, queis abolitis utrinque offensis pax & amicitia, vetusque commerciorum usus restituatur; circa satisfactionem & alia capita, moderationem suam omnibus adprobaturum.

Idem tractatus pacis non negligit. 24. Sept.

§. 88. Ast in Superiore Germania Cæsarei læti per pacem Pragensem Saxonem cum sociis sacrorum bellique commisisse, ad Gallos Germania eliminandos totis viribus incubuerant. Nec minus quicquid Protestantium supererat; ultro, aut vi pacis legibus se submittebat. Francofurtenses denuntiatam pacem statim accipere decernebant, missis ad Regem Hungariæ Heilbrunnam legatis, consensu tamen Vitztumii præfecti, qui isti legationi contradicere non audebat, modo discessus sibi liber indulgeretur; an quod civibus, urbanisque cohortibus par non esset. Et mox perfecta urbis transactione, ab Hungariæ Rege aderat, qui cum isto super discessu ageret; & negotio prope ad exitum perducto idem jam convalare cœperat. Sed cum de adventu Bernhardi Ducis, & deserto Moguntiæ obsidio percrebuisset, abrupto tractatu Saxenhusam tueri constituit. Qui Argentorati degebant Principes, Comites, & ex Equestri Ordine omnes pacem respicere; missis ad Hungariæ Regem, qui pro ipsis transigerent; quorum aliquibus sat æquæ, reliquis asperæ leges dictæ. Marchio tamen Badensis Gallorum promissa secutus his se plane addixerat. Ducis Wurtenbergici Legatis, quos Hungariæ Rex ipse audire dedignabatur, Curtius respondebat; eum Principem pace excluſum, eoque ipsi adquiescendum, aut rem ad conventum Electorum devolvendam, aut cum Cæsare agendum, ut ex gratia partem regionis ipsi restituat. Interim etsi Pragensi

Successus Cæsareorum per superiorem Germaniam. Francofurtum pacem acceptat. 4. Julii.

& multi alii.

Dux Wurtenbergicus repudiatur.

1635. genſi pace ſacra per Wurtenbergicam priſtino loco relinqui juberentur; quoad ſuper excluſione Ducis ab Electoribus, aut in Conventu Ordinum Imperii cognoſceretur; ſtatim tamen Cœnobiis Duci ſubjectis Romani ritus obtrudebantur, abolitis ſcholis. Simul complura Ducatus oppida, præfecturæque à Cæſare in alios transferebantur.

Argentoratenſes nutant.

Argentoratenſes porro, cum hoſtis propius ingrueret, omnesque in pacem ruerent, ipſe quoque Oxenſtierna cum Saxone tractare nuntiaretur, deſperato quoque Gallorum ac Ducis Bernhardi reditu; Cæſarem utique reſponſo dignandum judicabant, nec ſibi poſt cæteros omnes tranſigendum. Præſertim cum Wilhelmus Badenſis Marchio polliceretur, ſi quid diſpliceret, id ut emendetur, ſe effectutum. Illi igitur hac lege pacem à ſe acceptari declarant; ſi Baſilica, & alia templa ſibi relinquantur: ob deſtructa Cœnobia actio non intentetur: ne ſibi neceſſum ſit hoſtilia in Suecos Gallosque exercere; ut ea pace omnes urbis clientes fruantur; & quæcunque apud ſe depoſita bona dominis ſuis ſalva ſint. Sed cum de templis non ex voto reſponderetur, Saxonis interventionem petunt. Satagente tamen Succico Reſidente Mockelio apud vulgus civium in Pragenſem pacem parum pronum, & hortatu Legati Gallici Vicecomitis Rouſſillii acceptatio pacis differtur; ut tamen fortunam ipſos ſecuturos eſſe facile adpareret.

Conſilium Formatum plane diſſolvitur.

§. 89. Qui porro Francofurti agebant Conſilii Fœderatorum aſſeſſores, rebus plane collapſis, & urbe in partes adverſas transgreſſa, extrema metuebant. Et cum pace excluſos ſe intelligerent, literis ad Saxonem datis à ſe acta defendunt, aut excuſant; petuntque ne quod Ordinum nomine geſtum ſit, ipſi luant, aut è vinculis cauſam dicere cogantur. Eodem argumento ad Brandeburgicum, Ordinesque Inferioris Saxoniæ ſcribunt; ſimul Oxenſtiernæ ſalutem ſuam commendant. Nec eo ſecius veterem adhuc autoritatem exercere placebat, confecto Neoburgico *neutralitatis* inſtrumento, datisque ad Siburgi præfectum, aliosque mandatis, ut iſtis locis præſidia deducerent. Sed cum læſæ majeſtatis argui ſe intellexiſſent, ac Francofurtenſes eorum deditionem poſcerentur, premente inſuper inopia, jam extrema ſupplicia metu præcipiebant. Abnegaverat quoque Hungariæ Rex liberum Francofurto diſceſſum, vetito, ne deinceps talia petere auderent. Tandem Otto Rheingravius opera Falckenſteinii Comitis, ut Francofurto diſcedere liceret, impetrat, Comite Salmenſi ſui patruelis captivo pro ſe in libertatem reſtituto. Unde Moguntiam, hinc Argentoratum dimiſſus, omni rerum cura deinceps abſtinuit. Reliquos latebræ apud amicos exitio ſubtraxere. Eum finem id Conſilium habuit.

10. Jul.

Heidelberga deditionem facit. 28. Jul.

§. 90. Paulo poſt Dilsberga inde & Heidelberga deficientibus alimentis deditionem fecit; cujus præfectus Abel Moda tribunus, cum diſceſſum ſibi in Saxoniam ad Oxenſtiernam ſtipulatus eſſet, à plerisque militibus deſeritur. Moguntiæ à Gallaſio vis admota, qua paulo ante Beckermondus cum ſua legione equeſtri, cui ob inopiam pabuli alias pereundum erat, transmiſſo repente Rheno per Haſſiam ad Banerium evaſerat. Tria urbi caſtra circumpoſita, & acceſſus præcipue verſus caſtellum S. Albani promoti. Hohendorfius contra Moguntiæ præfectus omnia defenſioni utilia ſtrenue adparare, facta etiam eruptione, in qua ſubtribunus Uxculius occumbebat; Gallaſioque deditionem imperanti animoſe reſpondere. Unde hic diverſis è ſuggeſtibus urbem adſitaque caſtella, ac Guſtaviburgum tormentis quatere incipit. Nec ſegnius obſeſſi fulminant, plurimis hoſtium cadentibus: quos inter Diodatus ſummus Vigiliarum præfectus, magnæ apud Cæſarem æſtimationis. Disjiciuntur quoque ab hoſte quatuor molendina navalia tormentis Caſſellæ diſpoſitis ad famem promovendam; quam obſeſſis ingruere hoſtis è transfugis, & occultis ſacerdotum nuntiis intelligebat. Sed antequam aſſultus tentaretur, literæ à Duce Bernhardo adveniunt, ipſum propediem affuturum nuntiantes; quæ obſeſſos ad extremam conſtantiam animabant. Et paucos poſt dies hoſtis, acceſſu Gallorum & Ducis Bernhardi cognito, incenſis caſtris peditatum & tormenta Oppenheimum præmittit; equitatus poſtero die inſequitur, indeque raptim Wormatiam ſe recipit, impar ſociato Ducis Bernhardi, & Cardinalis Valettæ exercitui, viginti millia longe excedenti; premente inſuper fame, & lue contagioſa, quæ quotidie ſupra trecentos abripiebat. Dux Moguntiam adpellens mox duas legiones in Rhingoviam trajicit, Gallis interim Bingam occupantibus, è qua omnes Cæſarei in arcem refugerant. Qua tamen mox absque exceptione dedita quingenti amplius, quos inter plurimi ductores, in poteſtatem venerunt. Inde navalis pons ad Moguntiam jungi jubetur, ut Vitztumio Saxenhuſæ à Cæſareis oppugnato ſubveniretur; quo tamen opere tardius procedente id oppidum jam perierat. Inter hunc quippe ac Francofurtenſes, ſtatim atque Moguntiam Bernhardus Dux pervenit, in hoſtilia proruptum, dum iſte id agi ſentiens, ut oppido ejiceretur, cohortes Francofurto ad ſe Saxenhuſam evocat, quingentis inſuper Hanovia excitis; turres inde occupat, & cuſtodes à Senatu conſtitutos expellit, oppido plane in ſuam poteſtatem redacto. Corbibus hinc terra expletis in ponte diſpoſitis oppidanos molendinis arcere conatur. Id non ferentes Francofurtani tormentis corbes petere; mox eruptione ex urbe facta illas disjicere, & Suecicos ponte ac molendino depulſos intra Saxenhuſam repellere: qui tamen reſumto impetu oppidanos iterum in urbem retrudunt. Eo conflictu utrinque aliqui ceciderunt, ac molendino ignis injectus. Aſt Francofurtani ſoli Suecicis impares ſe cernentes à Gallaſio auxilium petunt; qui aliquot millia ſub Lamboio & Kehrauſio tribuno iſtis auxilio ſubmittit. Inde ſtatim Saxenhuſa, qua Mœnus alluit, tormentis ubique pulſari, ruina quoque ad inferiorem portam edita: Sueci contra ruinas obſtruere, aditus transverſis aggeribus intercipere. Sequenti die ſub veſperam Cæſarei aſſultu facto in rotundam turrim, ipſumque oppidum ad templum usque penetrant; unde tamen iterum expelluntur fumo ejectis qui turrim inſederant. Poſtridie repetita verberatio, ac duo tormenta portæ admota; tum ædibus quæ obſtabant ignis injectus, quarum viginti ſex incendio abſumtæ. Qua de cauſa accedentibus inſuper incolarum lamentis Vitztumius ſub veſperam in certas leges oppidum dedit. Quæ tamen non ſervatæ; ſed miles portis egreſſus cum quatuor minoribus tormentis, & ſarcinis vi à Cæſareis abripitur, cavillantibus hiſce, conceſſum quidem militi oppido excedere; ſed in promiſſa Guſtaviburgum deductione Vitztumii tantum, non militum factam mentionem. Ita Vitztumius direptis omnibus, uno comitante Guſtaviburgum venit. Miles ſacramento Cæſaris adigitur; Hanovienſes tamen plerique ad ſuum præſidium refugiunt.

Moguntia fruſtra obſidetur.

9. Jul.

10. Jul.

Saxenhuſa expugnatur. 7. Aug. 8. Aug. 9. Aug. 10. Aug. 11. Aug.

Dux Bernhardus & Galli Rhenum transeunt.

§. 91. Galli interim cum Bernhardo Duce Moguntiæ Rhenum transgreſſi nihil memorabile gerebant, irrita ſpe conjunctionis cum Landgravio, nec vicino Gallaſio Francofurtum tentare auſi. Quin nec iſta urbe facta ſubito excurſione eripi potc-

1635. 21. Jul. 29. Jul. 1. Aug. 2. Aug. 5. Aug.

1635. poterant reliqui è Consilio Fœderatorum anxie id petentes una cum scriptis publicis; nec Hanoviæ miles immitti, cujus præsidium supplemento valde indigebat, cum intra duos menses maligna lues quinque hominum millia absumsisset, armis & labori idonea; sic ut reparatio valli cessaret, & superstes miles stationibus obeundis ægre sufficeret. Vitztumius tamen regionis gnarus ulciscendæ in-
4. Sept. juriæ cum valida manu Francofurtum versus excurrens Cæsareos in se alliciebat, eosque in insidias pertractos ita excipiebat, ut multis cæsis, captisque, Hazfeldio equus, cui insidebat occisus, Lambojus in brachio vulneratus sit. Paulo ante Moguntinus Elector Comitem Stolbergensem, licet nuper cum Cæsareis pactum, ut proprio milite arcem Kœnigsteinam obtinere liceret, intentato metu adegerat eandem in ipsius manus consignare. Cæterum cum Valetta & Bernhardus Dux aliquandiu in stativis inter Costheimum, Casselam, & Hochheimum egissent, nulla rei gerendæ occasione, fame insuper urgente, & morbis
6. Sept. decernunt, per Sarbruccam Metim versus recedere, postquam Moguntiam septem legionibus, quæ bis mille quingentis capitibus constabant, sed exigua annona, & adparatu bellico firmassent. Nec frustra verebantur, ne hostis indies viribus auctior regressum in Galliam intercluderet. Vix enim iter Crucenacum intenderant, cum hostis eodem tempore ad Wormatiam Rhenum transiens levem equitatum istorum tergo immittit; cum reliquo exercitu Meisenheimum, inde Birckenfeldam, Walderfangam, qua istis transeundum erat, adproperans, quo prævertens Gallia eosdem excluderet. Ita inter continuas velitationes iter faciebant Galli, & Vinariensis copiæ, & Sobernheimi jam mille equites, bis mille desultores ante se inveniebant, quos tamen, ereptis tredecim legionariis machinis, ac cæsis tribuno Bindero, duobus subtribunis, ac multis aliis ductoribus & gregariis, profligatos in castra ad Meisenheimum repulere. Ad Percsium quoque, cum extremum ipiorum agmen ab antecursoribus hostium acriter invaderetur istos dissiparunt, ereptis septem vexillis, captisque inter cæteros tribuno Gœtzio & Langio, cæsis quadringentis. Ita inter famem, continuosque labores, combustis ob lassitudinem equorum plerisque impedimentis, & relictis in aperto campo majoribus Gallorum tormentis incumbenti cum triginta amplius millibus Gallasio
18. Sept. strenue se subduxerunt. Hostem quoque festinata itinera sic afflixerant, ut ultra Walderfangam abeuntibus insistere non auderet. Galli cum Bernhardo Duce Metim se receperunt. Gallasius Sarbruccam, & Saræmundam flectens, cum annonæ & pabuli nihil inveniret, Dicusam versus tendit, ut Lotharingo, qui magnis itineribus adproperabat, junctus longius irrumperet. Nec minus undique coibant Galli, hostibus se cum Bernhardo Duce objecturi. Mox tamen legiones Germanæ prope seditionem venerant, quod missus à Duce ad Regem Galliæ Ponica parum grata responsa retulisset: Regem annonam statam negare, nec intra suam militiam istos recipere. Unde
24. Sept. ductores coitione facta Duci denunciant, nosse se, cupere; cui stipendia faciant. Sed Dux & Satlerus tribunus sermonibus eos tandem deliniebant, spe facta à Rege Galliæ stipendia & hospitia obtinendi, simul captos ductores redimendos, & pace facta amnestiæ includendos. Ira isti adquievere. Cæterum non ea solum expeditio Gallorum in Germaniam irrita erat; sed & res eorundem in Italia, & imprimis per Belgium parum prospere succedebant, Batavorum insuper ratio-

nibus ob interceptum Schenckii munimentum valde turbatis. Quæ omnia Cæsareorum animos immane quantum inflabant. 1635.

§. 92. In Saxonia res indies magis ad bellum spectabat, dum Elector postrema declaratione ad Brandensteinium Comitem missa nil nisi toties repudiata ingeminat: Scripto se cauturum, Sueciam pace Pragensi comprehensam; id si non sufficiat, Cæsaris ratihabitionem secuturam; interim restitutio locorum citra moram fieret. Satisfactionis loco vicies quinquies centena millia florenorum offerebat, à Protestantibus convento tempore exsolvenda; cui summæ tamen detrahenda, quæ militi pro residuis stipendiis promissa sint; nec ad peculiarem satisfactionem ullus Ordinum teneatur: Stralsunda tantisper hypothecæ loco à Suecis infideatur, salvis ipsius privilegiis, & absque vicinorum onere. Addebatur, Galliæ Regem non esse morandum, cum jam dies locusque tractatibus inter ipsum & Cæsarem sit constitutus. Insuper peculiaribus ad Banerium literis Oxen- 21. Octobr.
stierna perstringebatur, veluti qui per inanes cavillationes pacem remoretur. Ad quæ Oxenstierna; Electoris cautionem dignitati & securitati Sueciæ non convenire. Tractatus æque ac ratihabitionem ab adversa parte proficisci debere. Cum Galliæ Rege tractatus institui, qui nunquam Cæsaris hostem se professus sit; cur ab iisdem Suecia arceatur? Tractaret Elector velut Cæsaris Commissarius secum à Sueciæ Regina plenis mandatis instructo: conventa inter ipsos hinc Cæsar, inde Regina confirmaret. Ubi super summa pacis convenerit, circa satisfactionem facilem se fore. Stipendia militum Sueciæ præmii loco imputari non posse. De tractatibus cum Galliæ Rege ipsius Legatum negare. Aliis insuper literis culpam retardatæ pacis à se in Saxonem devolvit, qui hactenus pro Imperio cum Suecis egerit, velut subditis, aut bello victis; ut ei magis iisdem contumeliis insultandi, quam justis tractatibus transigendi animus videatur fuisse. Pragensi pace non magis Suecos, quam Gallos, Anglosque teneri. De præmiis patriæ suæ parce à se actum. Stipendia militum, & refusionem sumtuum non absurde peti Saxonis & Bavari exempla docere, qui vasalli Cæsaris latam ipsi operam sat care imputarint. Quod arma Saxonis per Suecos suffulta in ipsos jam vertantur, Nemesi curæ fore. Ita incalescentibus querelis spes pacis fere expirabat. Nec eo secius Oxenstierna destinatis suis inhærere, ut quantum salva dignitate Sueciæ fieri posset, eam bello eriperet: eoque aliam viam tractatus instaurandi init, opera Ducum Meclenburgensium, quos imminens terris suis periculum maxime solicitos tenebat. Ad quos Paulus Strasburgius mittitur, eos de omnibus actis informaturus. Qui & vicissim per legatos Oxenstiernam hortantur; ne inter erumpentia jam licet hostilia spem pacis abjiciat, ad quam Duces pro virili sint incubituri. Eorum operam Oxenstierna non solum probare se testatur, sed & vehementer rogat, ad ipsum Electorem ocyus proficisci ne graventur, antequam discordia latius serpat, instituendis quamprimum justis tractatibus, in quibus idoneis utrinque mandatis certo tempore locoque congrediantur, qui Regni Sueciæ dignitatem insuper ne habeant, & ad solidam Germaniæ quietem omnia referant. Ab hoc se postulato non discedere, quantumvis extrema omnia immineant. Ita è duobus fratribus de compacto Dux Adolphus Fri- 29. Octobr.
dericus ad Electorem Saxoniæ iter ingreditur.

§. 93. Dum hac ratione circa pacem satagitur, Legatus contra Gallicus Chaumontius Marchio Wismariam adpellens Suecos bello implicitos te-

Idem re infecta regrediuntur Cæsareis frustra insequentibus.

Acta cum Saxone circa pacem. 6. Octobr.

Meclenburgici Duces mediationem suscipiunt.

Gallus belli continuationem

nere,

1635. nere, ac à pace cum Cæsare avertere conabatur, ad fœdus provocans cum Gustavo Rege initum, ac Heilbrunnæ post confirmatum, & quæ cum ipso Oxenstierna in Gallia convenerint. Cui hic ostendebat, primum fœdus expirasse; suam conventionem ratihabitioni Reginæ inniti, quæ secuta non sit. Facturum se tamen, quæ tempora & rationes Regni Sueciæ ferant. Habebat insuper iste Legatus in mandatis apud utriusque Saxoniæ Ordines agere, ut pace Pragensi repudiata fœderibus cum Suecia starent, quoad universos complexa pax iniretur. Sed rebus non amplius integris operam dabatur. Ad Brandeburgicum tamen, quem peculiariter accedere jussus erat, mittit, qui exploraret, num accessus suus gratus sit futurus, an minus. Simul ab Oxenstierna postulat, ut quia sine dubio Elector de causa Pomeranica moturus erat, super hac declaratio scripta concepta sibi tradatur. Quod hic annuit, ut si Elector mordicus Pragensi paci inhæreret, eo plus favoris Suecorum causæ adderetur; aut si ea permotus in horum partes transiret, haut leve momentum rebus ipsorum adferret. Declarabat igitur Oxenstierna, Electori à Suecis nullum impedimentum circa adprehendendam ejus provinciæ possessionem iri allatum, si Ducem bello durante absque masculis hæredibus mori contingat: bello finito omnia loca præsidiis deductis ipsi restituenda, salvis tamen Stralsundæ privilegiis. Refusio quoque sumtuum ex fœdere Pomeranico debita Electori remittebatur, ut tamen ad ea, quæ ab universis Protestantibus Regi-
22. Octobr. næ decernenda sint, ratam partem conferat. Ea occasione ad istum quoque literas dat Oxenstierna; quibus super injuriis à Saxone illatis quæritur, & quod copias isti suas ipse junxerit, hostique transitum per Francofurtum, & Landsbergam concesserit. Petit quoque, ut Suecis sese iterum jungat, & ad idem alias hortetur. Enimvero Brandenburgicus negabat se Legato Gallico super tuto itu redituque cavere posse; eousque itinere isto Legatus supersedebat. Oxenstiernæ pro-
3. Nov. lixe respondebatur; quicquid à se factum, necessitate temporum excusandum, nec petito ipsius
23. Octobr. nunc annuere in sua potestate esse. Eodem tempore Augustus Luneburgicus Dux per Legatum petebat, suam provinciam Suecorum copiis saltem ex parte liberari, prædiisque suis peculiaribus, & præfecturæ Cellensi parci; utque Nienburgum sibi restituatur, à se vel munimentis exuendum,
26. Octobr. vel intra neutralitatis leges obtinendum. Apud quem Oxenstierna hospitationem necessitate excusabat, in quam Saxonis iniquitas Suecos conjecerit. De prædiis peculiaribus ad Banerium se scripsisse. Nienburgum per rationes belli detineri, & quia frater ipsius Dux Georgius tormenta Suecica nondum reddiderit.

Banerius è Luneburgico agro discedit. §. 94. Enimvero mox Banerius contractis legionibus hospitia ista deserere coactus est, ingruente Saxone, jam hostem professo. Ubi quid consilii capiendum foret non adeo in expedito erat Saxoni validæ copiæ; Suecos plerique oderant, & persequebantur, aut prodebant; omnes deseruerant non ob malefactum aliquod, sed Saxonis exemplo, ac desperato istarum partium successu, aut quod pacis fructum ab istis sibi crederent intercipi. Magna pars Suecici exercitus minis ac pollicitationibus Saxonis corrupta erat, sic ut superiore æstate pugnam detrectarent, ac peculiares tractatus orsi res Suecorum summis difficultatibus implicarent; quos nutans istorum fides, vim & injurias propulsare prohibebat, Saxone pro lubitu ipsis insultante. Et quantumvis jure suo cedere vellent, ita imperiose tamen & insolenter iste agebat, ut salva dignitate arma ponere non possent. Igitur tantæ ignominiæ à patria sua depellendæ Oxenstierna judicabat satius esse vi expelli & prodi, quam humili prece pacem mendicare; qua tamen ne sic quidem potiri aut frui licebat. Visum igitur Banerium invadente Saxone, si occasio daretur, prælium tentare. Nam si vinceret, rem restitui; sin adversi quid accideret, modo ipse salvus foret, summæ rerum parum decedere, cum exercitui istius in angustum redacto alias pereundum foret, ac per Borussicas copias, & quæ è Suecia expectabantur, ora maritima satis defendi posset. Sed si prælium minores vires, aut ægri militum animi dissuaderent, trans Albim quoad posset se tenere jubebatur. Ubi si diutius subsistere non liceret, eis Albim recedens Meclenburgicam, ac Pomeraniam complecteretur. Ita bellum ad prima velut principia revocatum ibi tamdiu extraheret, quoad defessus hostis honestam transigendi rationem non amplius abnueret, aut aliam fata viam panderent. Si enim ora maritima ad proximum ver teneatur, accedentibus è Suecia auxiliis, vastitate suarum ditionum vicinos Principes ad quærendam pacem adactum iri. Imo honeste transigendi facultatem non dari, ni hostis strenue vim sibi opponi cernat, & Suecos non ita facile, quam credatur expelli posse. Unde præcipue loca maritima firmabantur; & nonnihil pecuniæ sustentandis præsidiis Oxenstierna curaverat; ea qua non pertingeret, parsimonia aut alia ratione supplebatur. Leonardus autem Torstensonius, qui copias è Borussia in Pomeraniam adducebat, jubebatur post firmatam idoneo præsidio Colbergam isti oppido, & Stetino interjectam regionem, insulasque Wollinum, & Usedomum tueri; de cætero copias periculo non exponere, sed bellum per hyemem ducere; simul militum quantum daretur augere, & disciplina componere, ut eo alacrius, si opus sit, bellum sumi queat. Ipse quoque Oxenstierna post dispositas Wismariæ res, ordinando Pomeraniæ statui 27. Octobr. Stralsundam trajicit.

1635. Oxenstiernæ inter eas difficultates consilia.

Inter Suecos & Saxones ad manus pervenitur. §. 95. Tandem ad manus inter Suecos ac Saxones veniebatur. Saxo instante Curtio Cæsaris Legato Ascaniæ bellum Suecis inferre decreverat, & eo ipso die, quo ultimam super pace declarationem ediderat, primum *sanguinarium*, ut ipse vocabat, jussum Baudisio, supremo exercitus sui Legato injungit: postquam Suecis, eorumque militibus satisfacere frustra hactenus laboraverit, iisdem velut imperii turbatoribus quantum posset, & ratio belli ferat, damnum daret. Et quia Banerius ipse cum parte legionum in Brunsuicensem ac Luneburgensem agrum se contulerat, Rudvveno supremo Vicario per Veterem Marchiam cum quibusdam dispositio; Saxo quoque copias suas divident, sinistrum quidem cornu sub Damiano Vitztumio, & Dæhnio summis Vigiliarum præfectis 10. Octobr. Garlebiam ire jubet, ut medium se Banerio, & Rudvveno interponeret. Ipse cum Baudisio secundum Albis ripam descendit, valida caterva trans fluvium Havelbergam & Meclenburgicam versus dimissa, quæ Suecos transitu Albis Dœmitzæ, & alibi arceret. Cum igitur Saxonici Tangermundæ adpellerent, Ericus Slangius subtribunus oppido excedit, & Stendaliam ad Tobiam Duvvalium se confert. Quem Baudisius statim misso tubicine facessere jubet. Unde ipsi junctim cum Soltquellam ad Rudvvenum, quo totum sinistrum Saxonis cornu tendebat, penetrare non possent, ad dextrum latus secundum Albim procedunt, ut eo tutius cæteris jungi possent. Tangermundæ Saxo 12. Octobr. ad Banerii literas respondebat: ferendum non esse, ipsum abruptis per Oxenstiernam tractatibus è regione exesa in opimam concedere obtentu finem ibi tractatuum expectandi: cui auso ipse obviam

1635. viam iturus sit, prout Imperii leges postulent. Adjungebatur ultima ipsius circa pacem sententia.
10. Octobr. Scribit etiam ad quosdam Inferioris Saxoniæ Ordines; Oxenstiernam tractatus secum cœptos turbasse; unde Suecos eorumque socios hostium loco habendos. Hostilitati præluserant Saxonici;
Saxonici hostilitatem ordiuntur.
dum Eglæ portam petardis disjiciunt, triginta Succicis occisis, reliquis dimissis, jactantes vi potuisse supersederi, ni præfectus Electori cupienti
8. Octobr. per noctem ibi divertere abnuisset. Sed citra colorem hostilia exseri cœperant VVolfsburgi, ubi duæ Pfulii tribuni cohortes opprimebantur. VVerbense castellum Ungarus tribunus summo mane improviso invadebat, admotis duobus navigiis, cum ex altera parte selecti pedites per tenebras propius suggressi essent, nullo inde telo emisso. Præfectus Georgius Patculius subtribunus captivitatem subibat.

Banerius in difficultatibus hæret.
§. 96. Banerium incumbentes Saxonici non parum perturbabant. Quanquam enim vires ipsi non spernendæ, centum octoginta equitum, centum triginta quatuor peditum, novendecim dimacharum cohortes, & pedes sat promtus foret; equitatui tamen plane diffidebat, gregariis exemplo præfectorum non minus turbidis. Et exitium imminebat, si ita cito, antequam paulisper se refecissent, contraherentur. Legiones in VVestphaliam, & Hildesiensem ac Brunsuicensem agrum dimissæ incertum erat, an ipsius jussu statim se moturæ forent, hospitiis vix delibatis. Cum cæteris solis Electori impar erat. Neque tamen isto hostilia intentante alia via supererat, quam contractis raptim pro-
9. Octobr. pioribus legionibus ad Albim tendere, & Dannebergæ, Hitzcaræ, aut Bleckedæ pede fixo remotiores legiones expectare. Nec mora, ipse Albim versus iter ingreditur, Rudvveno è Vetere Marchia eodem properare jusso; remotiores qua tutissimum videretur etiam per ambages ad ipsum penetraturæ erant. Et jam summa rerum in eo vertebatur, ipse an Saxo prior Albim attingeret. Nam Banerius, si præverteret, ad flumen consistere vimque arcere, aut, si videretur, in alteram ripam trajicere poterat. Sed præveniente Saxone Banerii exercitus perierat, ad deditionem, aut fœda pacta adigendus. Enimvero quantumvis Saxonicorum primum agmen intra biduum quatuordecim milliaria ementum esset; eos tamen præ-
Banerius prior Albim attingit.
25. Octobr. vertens Banerius Albim attingebat, quem Rudvvenus Altenburgi asequebatur. Ita omnes peditum legiones, Crachtii & Goltzii exceptis, & fidissimi equitum salvi ad ipsum pervenerunt. Et quanquam paulo altius Albim complecti cupierat, Dannebergæ aut Bleckedæ, tamen adproperantibus eodem Saxonicis, qua proximum erat flumen attigisse gaudebat. Interea Pfulius duas cohortes suas ultus inter Bleckedam & Dorrenbergam centum quinquaginta Saxonicos plerosque cædit, præfecto cæterisque captis. Heic iterum Banerius hærere, quod longius remotæ legiones nondum advenissent, quas Albim transgressus haut facile sibi jungere poterat. Sed si cis Albim istarum adventum expectaret, metus erat, ne Saxo Teutzenæ, ab Ungaro tribuno jam insessæ, ponte Albim insterneret, ipsumque Meclenburgica, Pomerania, & Borussicis copiis excluderet. Quin & istæ legiones, si priorem animi habitum retinerent, adventu suo plus damni, quam virium allaturæ erant, reliquis istarum contagio infectis; quas & eam ob causam ita longe removerat; cum de Borussicarum copiarum fide certus esset. Igitur Albim cum præsentibus legionibus transgreditur Borussicas sibi junctur us, aut per
22. Octobr. Marchiam hostem distracturus. Remotioribus legionibus scripto significat, se ipsarum adventum expectare non potuisse, & ut Wilhelmo Landgravio junctæ in hostem rem gerant. Porro dum cir- 1635.
ca trajiciendas Altenburgi copias Banerius sătagit, 19. Octobr.
Dœhnius cum primo Saxonicorum agmine decem legionibus constante inter Luneburgum, & Bardevicum adpellens legionem Vitztumianam, & è cæteris selectos equites ad septendecim centurias Ludershusam usque exploratum mittit; ubi raptim excitatum munimentum tres Succicorum equi- Saxonici vapulant.
tum legiones, sexcenti pedites custodiebant. Quo intellecto Banerius statim cum istis copus ultra angustias viæ progressus è captivo de hostis conditione cognoscit; eoque non consultum ducit totum agmen expectare. Utraque parte consistente cum Saxonici animadverterent, citra pugnam se abire non posse, in conflictum prorumpitur, quo hi mox funduntur, etsi tres duntaxat Succicorum alæ manum conserrent, reliquæ tres aggere filatim transmisso serius advenirent. Fugientibus instabat Banerius, donec reliquæ legiones Saxonicæ in conspectum venirent. Quas cum aliquantisper firmato pede expectasset, istis progredi non ausis retro vertit. In eo conflictu multi Saxonicorum cæsi, primarium legionis Vitztumianæ vexillum, & cum aliquibus ductoribus septuaginta circiter gregarii capti. Inter Succicos omnes pugnæ se paratos ostendebant; & pedes, qui otiose conflictum spectabat, Saxonicis cum clamore exprobrabat; recte eos pœnas dare, qui meritis iplorum non aliam exsolvere mercedem voluerint.

Banerius Albim trajicit.
§. 97. Quanquam autem capto specimine Banerius judicaret, adscitis reliquis legionibus Saxonem non magnopere sibi fore metuendum; tamen intermedio hoste ab illis separatus, necessarium judicabat trajectionem quantum posset accelerare, quod Saxonicos de intercipienda Dœmitza agitare cognoverat; quam & Ungarus tribunus jam incassum licet tentaverat. Illis præveniendis Rud- Saxonici peditatus clades ad Dœmitzam.
vvenum cum pleroque equitatu & mille peditibus propere mittit, ut arci subveniret, pontisque structuram inhiberet, quoad ipse cum reliquo exercitu & machinis, si opus foret sequeretur. Iste Dœ- 22. Octobr.
mitzam perveniens Baudisium cum septem prope millibus peditum selectorum inveniebat absque machinis & vexillis, quos Elector raptim trajicere jusserat Dœmitzæ oppugnandæ. Cum igitur Baudisius quos penes se equites habuerat, Grabaviam duobus abhinc milliaribus misisset, unam Joannis Wachmeisteri turmam intercepturos, rationis videbatur Rudvveno hostem equite destitutum invadere, præsertim cum eodem tempore Jesvvitzkius subtribunus arce erumperet, incensoque oppido Saxonicos in campum prodire cogeret. Id ausum usque adeo feliciter cessit, ut ex tot millibus Saxonicorum maxima pars concideretur, gregariorum circiter bis mille quingenti caperentur, qui fere signis Suecorum succedentes non modicum incrementum istorum peditatui attulerunt. Capitur quoque tribunus Bunovius mox è vulneribus defunctus, & subtribuni Julius Christophorus Arnheimius, & Stammerus. Baudisius baltheo prehensus hoc gladioque relicto evaserat. Wilsdorfium supremum Vigiliarum præfectum, & Schneidium tribunum equi eripuerant. Ea victoria maximi momenti Suecorum rebus fuit, fidis legionibus insigniter confirmatis, nutantibus ad saniora flectentibus.

Pons Saxonum ad Lentzenam destruitur.
§. 98. Re feliciter gesta Rudvvenus Lentzenam tendit, ubi ducenti pedites, qui eam obsederant, jam se subduxerant. Eodem adproperat Banerius, quod Rudvvenum solum ponti destruendo, qui prope perfectus erat, non sufficere crederet. Per noctem igitur minoribus tormentis opus impeditur; sed orta luce majoribus pons plane disjicitur,

Saxo-

1635. Saxone ex adversâ ripa incassum fulminante. Interea dimidio infra Lentzenam milliari aliquot Saxonicorum equitum turmæ sub tribuno Schierstedio Albim vado transierant, eodemque ipse Elector cum quatuor peditum legionibus, octo machinis tendebat, insequente equitatu. Quo nuntiato Banerius Slangium subtribunum cum legione sua eo mittit sustinendo hosti, quoad ipse adesset. Is statim impetu facto Saxones rejiciebat. Et mature quidem tribunus se subduxerat, reliqui cæsi, aut aquis submersi, pauci, quos inter turmæ præfectus, capti. Banerius mox cum legionibus eodem perveniens per noctem ibi subsistebat, quoad Electorem perrumpendi spe abjecta discedentem vidisset. Post hæc Banerio vitium continuis laboribus fatigato militi paulisper quietem indulgere, quem ea de causâ Dœmitza VVahrenam usque distribuebat. Enimvero id non sinebat Saxo VVerbenam usque retrocedens, ubi quod castellum in potestate haberet, transitu Albis prohiberi non poterat. Nec procul inde Sandaviæ flumen equitatus vado transire commode poterat. Ea causâ Banerium subigebat copias iterum contrahere. Nec tamen consultum videbatur hosti obviam procedere, quod aut prælii alea foret tentanda, aut recedenti cataphractis Saxonicis incumbentibus machinæ forte, & fidissimus peditatus deroinquendus esset. Unde locis commodis se tenere, Saxonemque expectare statuit, ac circa finem Octobris mensis ad Malchinum consedit, tuto ibi Borussicarum copiarum accessu, occasionem rei gerendæ aucupaturus.

Cæsarei Stargardiam expugnant. 7. Octobr.

§. 99. In diversâ parte Cæsareis res ad Stargardiam ex voto successerat, sub adventum istorum igne totum oppidum depopulante, per proditores suppositio; an quod prope mœnia incenso horreo surgens ventus incendium oppido intulerat. Eo tumultu dum oppidani circa sua flammis subtrahenda satagunt, à Suecis quidem hostis assultans aliquoties strenue rejicitur. Sed cum præter cibaria ignis adparatum bellicum, unamque & alteram portam absumsisset, destructis etiam alicubi operibus, nec milite ob fumum in vallo consistere valente; Bohmius flagitante id insuper magistratu, & lamentis fœminarum ac puerorum resonantibus, super deditione hostem compellat. Quam iste hac rerum facie abnuens assultus continuavit, quoad intempesta nocte per portam incendio consumtam cum jactura quinquaginta militum irrumperet, Suecis in propugnaculum à D. Joanne dictum se recipientibus. Qui tamen cum nec frustum panis suppeteret, sequenti luce arbitrio se hostium dedere coguntur. Gregariorum circiter sexcenti, selectus miles, per Cæsareas cohortes distributi, ductores captivitatem subiere. Hostis in oppido incenso aliqua manu relictâ Dammum versus progreditur, ibique per aliquot dies otiosius hæret, incertum proditionis cujusdam eventum expectans, an Borussicarum copiarum adventu turbatus, cum & ipse circa augendum exercitum accessu Saxonicorum & Brandeburgicorum, nec non Polonorum satageret.

Copiæ è Borussia in Pomeraniam veniunt.

§. 100. Cæterum è Borussicis copiis quæ mari se commiserant, aliquæ oborta tempestate dispersæ; sex cohortes sub Fletvvoodo tribuno Pillaviam rejectæ; nonnullas cohortes Kinnighami tribuni fractis navibus littus excepit, è quibus octoginta tantum Pillaviam reversi, reliquis hinc inde dilapsis. Sed bis mille equites, sex peditum legiones Jacobus Gardius Regni Sueciæ Archistrategus itinere terrestri ductu Torstensonii adjuncto Axelio Lilio ire jubebat: qui per Schæmnicham Pomerelliæ, Stolpamque Coslinum delati, cum serum Stargardiæ auxilium venirent, ac de multitudine hostium multa jactarentur, ad littus deflectentes Wollinum tenuerunt, dies aliquot ad requiem sumturi, quoad Oxenstiernæ mandata acciperent. Horum adventu cognito Marazinus relicta Damma peditatus & equitum partem Greifenhagam miserat; quatuor equitum legiones cum una dimacharum Wollinum versus excurrebant, Suecorum statui explorando. Isti cognito Suecos equites trans viarum angustias per vicinos oppido vicos tendere in hospitiis eos suis opprimere tentabant. Sed Torstensonius per exploratores intellecto eorum adventu suos propius oppidum succedere jubet. His vix itineri accinctis, hostis tota vi è sylva in Uplandicam legionem sibi propiorem irruit, quæ velitatione cœpta paulatim versus oppidum recedebat, subvenientibus interim Ostrogothis. Mox cum plerique hostium eis viæ angustias progressi essent, Succi impetu invecti non sine damno eosdem ultra eas angustias repulerunt. Quod tamen è captivis cognovissent, præter dimacharum legionem, quæ fauces viæ servabat, manum quoque validam in insidiis latere, ibi subsititerunt quoad receptui signum daretur. Hostis Golnoam recedebat desideratis non paucis, quos inter tres turmarum præfecti, & quidam alii ductores. E Suecis non supra viginti sauciati, aut cæsi. Post primum hocce specimen copiæ istæ plures subinde in hostem excursiones faciebant, quarum una triginta equites cum præfecto concidebant. 15. Octobr.

Cæsarei ad Wollinum pelluntur.

Pomerani frænum mordent.

§. 101. Sed & in tempore aderant Borussicæ istæ copiæ ob alienatos tunc Pomeranorum animos. Rurestres quippe cum Cæsareis velut amicis agere: Dux subinde suos ad istorum præfectos ablegare, frustra contradicente Legato Stenone Bielkio. Causa ferebatur, ut raptas res repeterent, prorsus velut amica expostulatio locum haberet. Eidem Legato annonam pro Borussicis copiis petenti, abnuebatur eo inter alia prætexto, quod Saxoni pro legionibus suis idem petenti negatum foret. Nec constituere volebant, qui tantisper rem frumentariam dispensarent; nequidquam testante Bielkio, sibi haut imputandum, si dum ipse sumit miles provincialibus molestiæ quid inferatur. Sane adparebat id agi, ut dum Succi necessaria rapere videntur, hos invidia onerarent, aut ipsi apud Saxonem & Brandeburgicum magis essent excusati. Torstensonius tamen, ut quanta posset modestia ex hospitiis caperentur alimenta providebat. Id insuper spectabant Ducis Consiliarii, ut Suecos à se amolirentur, aut ipsi saltem neutrarum partium essent. Unde à Legato postulabant, ut præsidium Succicum Stetino deduceret, pluribus allatis rationibus: Ducem ipsum tuendo oppido sufficere; digresso præsidio expeditius ipsũ super componenda inter Cæsarem Suecosque pace acturum, cujus rei facultas nunc sit adempta. Oppido libero Ducis aulam melius habituram Ordinesque commodius super salute provinciæ, ipsorumque Suecorum consulturos. Inutilem Suecis & damnosam tam diffusorum operum tutelam, quæ à Gustavo Rege excitata sint, non ut perpetuo præsidio obtinerentur, sed ut urgente necessitate exercitui receptus ibi pateret. Ad hæc Legatus paucis reponere; altioris rem esse indaginis, quam ut à se statui quid possit; nec dubitare se, quin Oxenstierna quod ratio & æquitas ferat sit facturus, ad quem isti rem detulerant. Iidem à Brandeburgico quoque petebant; cum nunc nemo non armis confisus pro lubitu in Pomerania agat inermi Principe, ut consilio & ope ipsis adsit. Qui velut de compacto respondet; Securitati Ducis quam maxime expedire, Stetinum dimisso præsidio Succico belli oneribus utrinque eximi. Sin Succi discedere abnuant, aulam ut aliud oppidum 12. Octobr. 28. Octob. 30. Octob.

1635. pidum transferendam. Sed quia res Suecorum non ferebant Stetino excedere, Consiliarii Ducis juxta &oppidani hactenus præberi solita negabant velut subtracto alimento brevi perituris. Erant Stetini tria millia militum, quibus si detraherentur ægroti, & qui Dammam atque Lastadiam custodiebant, vix octodecim centuriæ remanebant, modicus numerus tam laxis operibus tuendis, & librandis oppidanorum viribus. Nec plures arcessere licebat, deficientibus sustentandi mediis, cum nihil ultro daretur, & vi adhibita seditio metuebatur, cui citra mandatum occasionem præbere Legatus non audebat. Quin & perpetuos inter labores maligno victu externus præcipue miles animis ægrescere; nec deerant, qui Suecorum inhumanitatem ingererent, labore, & inedia miseros atterentium. Has inter difficultates in Borussicis copiis spes erat, quarum ope tam Stetinum, quam reliqua provincia ad suppeditandum necessaria compelli poterat, si ultro officium facere abnueret.

Rectorum Sueciæ sententia super rebus Germaniæ.

§. 102. Hæc omnia cum in Sueciam perlata essent, Rectores Regni cum Senatu id quidem facile perspiciebant, Cæsarem juxta ac Saxonem, aliosq; Germaniæ Ordines id unice moliri, ut Sueci ocyus solo Germanico dimoveantur. Idque per tractatus fieri gratissimum erat futurum Maris Baltici præcipue accolis, queis belli mala erant incubitura. Pragensis pacis decreto tota Germania conspiraverat ad eosdem vi expellendos. Et sane temporibus & inclinationibus hominum tantopere mutatis, non adeo molestum erat Germaniam deserere, modo id honeste & secure posset fieri, & præstita expensarum reparatione. Quin & fuerant in Senatu, qui hactenus semper distuaserant, ne quid terrarum in Germania satisfactionis loco postularetur; vires Sueciæ distrahi judicantes provinciis transmarinis, ac sumtuosæ tutelæ, nil nisi plus æmulorum pariturus. Cæterum si secura pax & amicitia constituenda esset, omnes, quos inter hactenus bellum fuerat, super ista invicem cavere oportebat. Idemque ut honeste fieret, ipsæ partes inter se transigere debebant. Ast Saxo eam belli componendi rationem plane everterat, Suecis à tractatu cum Cæsare & Liga exclusis; ac pacis à solo se confictæ evictionem istis obtrudere pertendebat, qui hactenus adversarum partium non fuerat, non citra importunitatē, & præter decorum inter Principes debitum. Et tamen bellum in Saxonem decernere, quamdiu tolerabiles conditiones sperabantur, arduum erat. Exercitus magnam partem Germanis constabant, qui nulla aut modica à Suecis beneficia, certas à Cæsare & Ordinibus pœnas, aut præmia expectabant. Omnes fere in Germania socii non solum defecerant, sed & contra ipsos se junxerant. E Gallia aut Belgio exigua auxilii spes. Quod è Suecia submittebatur, vix ad diuturnitatem valere poterat adversus tam potentes hostes, & intercusis hiberno mari itineribus. Longe tamen durius erat circa tractatus Saxonis se libidini attemperare. Nam cum ipso solo tanquam Electore transigere, aut Pragensem pacem nude amplecti, istiusque cautione absque Cæsaris ratihabitione adquiescere; id Regno indecorum juxta atque intutum erat. Pax Pragensis Sueciæ adversa; Saxo hactenus in Suecos bellum non gesserat, sed Cæsar & Ligæ solo Saxone cavente, quid fiduciæ in Cæsaris amicitia collocare licebat? Nec obscurum erat, ideo Saxonem ab aliis tractatibus abhorrere, ne in ipsum abolitæ suæ pacis ignominia redundaret, aut in alios gloria ejusdē in melius mutatæ. Et sane Ordinum Germaniæ nemo non pacem Pragensem animo aversabatur, & aliquid circa eandem desiderabat. Sed quia pacem sibi necessariam ducebant, in gratiam Cæsaris ac Saxonis simpliciter eam à se acceptari testabantur; sed dum sub conditionum vocabulo, quæ omissa erant, aut quæ peculiaria ipsorū commoda respiciebant, infarciunt, eandem oblique tollere instituebant. Quo exemplo & Suecі scopum se suum obtinere posse sperabant, pace Pragensi, quoniam Ordines Germaniæ eam sibi expedire judicarent, suo loco relicta. Ast quia non solum auxiliarium numero, sed primariarum partium actores in hoc bello fuerant, utique peculiari tractatu amicitia inter ipsos, Cæsaremque, & Ligam instauranda erat. Hoc modo spes erat Electorem postulatis Suecorum facilius assensurum, si Pragensem pacem subsistere videat. Si tamen ad tractatus perveniatur, cum utiq; inter Regnum Sueciæ & Principem aliquem Imperii discrimen sit, non aliter cum eo agi posse, quam Cæsaris mandatario, & accedente hujus ratihabitione. Ita Regni Sueciæ dignitati & securitati satis cautum credebant. Circa satisfactionem gradibus à se antehac designatis insistebant, quorum postremus erat, declinando bello omittendam terrarum aut pecuniæ petitionem; ac sola Protestantium amicitia adquiescendum esse. Nam plus fortasse impendendum præmio per arma vindicando, quam quanti illud erat, nec certam tamen ejus potiundi spem esse. Et quam initio offerebat Saxo pecuniam, vile judicabatur accipere; modo Ordines Germaniæ residua stipendiorum, & quod æris alieni in Germania ejus belli nomine contractum erat, in se reciperent. Id quod, si ullus pudor foret, recusari non posse judicabant. Sed postquam Elector summam pecuniæ auxerat, oblata in hypothecam Stralsunda; id non adeo spernendum videbatur, non tam propter pecuniam, quam hypothecam. Quippe cum gratum foret quocunq; titulo Stralsundam, aut Wismariam meliore portu aut utramque retinere, saltem quoad pateret, quam sancte pax ab adversa parte observaretur. Et tanti erat præsidium ibi alere ad securitatem Maris Baltici, & Sueciæ. Etsi conandum, ut tantum simul terrarum adjiciatur, quantum alendo præsidio sufficerit.

Mandata Senatus ad Oxenstiernam. 20. Oct.

§. 103. Hoc consultum Senatus Oxenstiernæ significabat, missis simul fiduciariis literis, queis integer Cæsaris ac Saxonis titulus insertus erat, ne quid in mora esset; addito, pacem sibi utiq; magis quam bellum cordi esse; cæterum qua via ad eandem sit perveniendū, id ob tempora mutationibus obnoxia certo à se non posse definiri, sed ipsius dexteritati relinqui, reservata tamen sibi ratihabitione. Si pax hiberna tempestate concludatur, monebant, tantisper hospitia militi stipularetur, quoad aperto mari in Sueciam trajici possent. Quod si autem pax obtineri nequeat, placebat oram maritimam omnibus viribus tenere, qua infesta, si reliqua omnia deficerent, adhuc honeste transigendi facultas supererat. Ut tamen exercitus huc se non reciperet, nisi extrema necessitate subigente; cum omnis regio, qua decedatur, hosti in prædam relinquatur, nec hieme è Suecia quid submitti queat. Igitur præsidia in maritimis oppidis firmarentur, exercitus quantum posset superiore tractu se teneret, idque sibi persuaderet, quæ ex Suecia mittuntur præsidiis duntaxat alendis destinata esse; his si quid superfuerit, in lucro habendum; & exercitui id agendum, ut suo se gladio alat. Quod si tamen ob hostium vires ad mare sit recedendum, frumentum & pecus in munita oppida deducendum, ne hosti ob annonæ inopiam diuturnum obsidium moliendi facultas sit. Si negotium non ita cito confici queat, Oxenstiernna rebus apud exercitum dispositis in Sueciam redire jubebatur, mandatis super pace Banerio, Stenoni Bielkio, & Laurentio Grubbio relictis.

Ordinum Sueciæ decretum.

§. 104. Paulo post Conventu acto Sueciæ Ordinibus exponitur, quæ facies rerum in Germania; simul eorum consilium exquiritur, quousque cum

1635. Saxone in tractat° descendendum, quid prœmii pro navata Protestantibus opera petendum, & de exautorando pace insecuta externo milite: tum si necessum sit, de belli continuandi mediis. Super quibus delecti Ordinum idem quod Senatus censebant; Pacem Pragensem à se nullo modo admitti posse: tractatus utiq; cum ipso Cæsare instituendos, quibus si Saxo ingerere se velit, mandata Cæsaris ipsi proferenda: necminus si idem circa præmia Succorum transigere velit, mandatis Protestantium Ordinum ipsum esse instructum oportere. Quin magis placebat, alios Ordines mediatorum vices Cæsarem inter & Protestantes sibi sumere, quam Saxonem, qui toto hoc bello tam difficilem & sævum se exhibuerit: potius tamen istum admittendum, quam aleam belli tentandam. Præmium fastigio Regni & meritis dignum si obtineri posset, non repudiandū; alias præstare sola Protestantium amicitia adquiescere, quam ut vile munusculum sibi impingatur pati. A Cæsare tamen omnia ratihabenda; ac tantisper Stralsundam & Wismariam, aut alterutram detinendam: aliis locis præsidia deducenda. Sed quia consilia temporibus adaptanda sint, res tota fidei & prudentiæ Rectorum committebatur. Tandem & ab universis Ordinibus decernitur; etsi à Saxone longe aliter, quam fas requirebat, actum sit; tamen ut ipsi æquitatem suam eo magis omnibus bonis adprobent, simul declinando cum sacrorum sociis bello, placere sibi, rem salva dignitate & securitate Regni amice componi. Sed si pars adversa honestas conditiones adipernari, & iniqua postulata obtrudere non cesset, nec sanguini suo, nec facultatibus parsuros, quoad honesta pax parta fuerit.

21. Octob.
30. Octobr.
12. Nov.

Ducis Meclenburgici de pace negotiatio. 29. Octobr.

§. 105. Pacis porro spes non modica tunc ex interpositione Adolfi Friderici Ducis Meclenburgici allucere videbatur, qui Sandoviam ad Saxonem profectus multis ipsi rationibus persuadere sategerat, ut velut Cæsaris mandatarius cum Oxenstierna tractatus susciperet, à Cæsare & Regina Sueciæ ratihabendos. Eum quippe legitimum & usu receptum esse modum inter supremos Principes controversias componendi; ac jam spargi de tractatibus cum Galliæ Rege, qui nil nisi auxilium superioribus Circulis tulerit, cum Succi utiq; propriis auspiciis bellum gesserint. Dignationi Cæsaris, & Electoris nihil decedere, cum pax Pragensis utiq; persistat, quam Succi ea transactione evertere non cupiant. Ostendebantur quoque incommoda vicinas regiones mansura, si Succi tot munitis locis sint pellendi. Elector initio Cæsaris rescripto insistere, novos tractatus abnuentis velut extrahendo tempori inventos; præsertim cum nondum constet, an Sueciæ Regina omnia illa, quæ post Gustavi Regis mortem gesta sint, pro suis agnoscat, & Cæsari atq; Ordinibus unitis partem se adversam constituere velit; sic ut nulla amplius tractandi materia supersit. Contrà Dux latius deductis prioribus, simul dilutis quæ objiciebantur, tandem pervincebat, ut formulam transactionis Saxo ipsi traderet: cujus exordio testabatur, à Cæsare sibi diserte facultatem non concessam ejusmodi tractatus suscipiendi, ac in promtu esse rationes, quæ id dissuadeant; Ducis tamen & aliorum Ordinum precibus se hoc dare, quod paci Pragensi, Cæsariq; & Imperio sine fraude sit. Ea formula his fere capitibus constabat: Sueciæ impune sit ei bello se immiscuisse; inter Cæsarē & Imperium, Sueciamq; pax & amicitia restituatur: commercia utrinque libera sint, captivi utrinque gratis dimittantur; post perfectam hanc transactionem Succi omnib° locis decedant: milites Germani, si sub Saxonis signa concedant, aut domum se conferant; amnestia fruantur; Succis è Germania tutus discessus concedatur: loca maritima post digressos Succos præsidiis vacent, & in statum reponantur, quo fuerant anno hujus seculi vicesimo septimo; quæ machinæ insignia Sueciæ præ se ferunt, avehantur, reliqua maneant: transactionem hanc Cæsar ratihabeat. Ea capita Dux ipse Stralsundam ad Oxenstiernam adferebat, multis ipsi persuadere laborans, ut eadem acceptet. Sed hic post ostensos eorundem defectus à Duce petebat, ut aliam ipse formulam concipiat, quam æquitati congruere arbitretur. Sed quia nec illa, quantumvis Saxonica paulo concinnior & plenior, de satisfactione Sueciæ, & stipendiis militum mentionem faciebat, Oxenstierna tandem formulam adornavit, quam dignitati & securitati Sueciæ convenire judicabat: in qua id præcipue addebatur, ut residua stipendiorum ducibus & militibus Succicis absq; onere Regni Sueciæ persolvantur, simul sumtus belli Sueciæ ex æquo & bono prout conventum fuerit pensentur, certis interim locis hypothecæ nomine relictis; tum ut exclusi pace Ordines in amnestiam si velint recipiantur. Ad eam formulam à Duce quædam annotabantur, quæ Oxenstierna partim discutiebat, partim admittebat, tradito quoq; scripto, quousq; Electori concedere velit. Tandem super satisfactione instante Duce Oxenstierna declarabat; cum ob præsentium temporum iniquitatem nihil terrarum obtineri queat, se contentum fore quatuor millionibus unciālium per certa temporum intervalla solvendis, postquam militibus de residuis stipendiorum absq; Sueciæ onere satisfactum fuerit. Nam Ordines Sueciæ decreverant; de satisfactione penitus remittendum potius, quam infra tres milliones accipiatur. Ita Dux Stralsunda discedebat, lætitiam velut re ex voto confecta præ se ferens, Rostochio futuris tractatibus designato. Et ipse quoque Oxenstierna spem pacis conceperat, quod Saxo propius ad rem accedere videretur. Quæ & præcipua causa erat, quare iter in Sueciam differret, ne qua inde negotio remora injiceretur.

1635. 11. Nov.

Legatus Gallicus pacem impedire conatur.

§. 106. Ejus rei fama dicta cum apud multos spem pacis excitasset, Chaumontium Legatum Gallicum, Hamburgi tunc agentem permovebat, ut per ablegatum San-Romanum, inde literis apud Oxenstiernam acriter instaret, ne cum Saxone transigeret, sed ad communes pacis tractatus omnia differret, ad fœdera provocans, & præcipue formulam ab ipso Compendii conceptam. Enimvero Oxenstierna ostendebat, primum fœdus à Gallis non servando velut abolitum fuisse. Lœfleri & Streiffii legationem à Fœderatis Ordinibus profectam, qui & mandati sui limites excesserint, & fœderi inseruerint, quę à se salva dignitate Sueciæ probari non potuerint; ea conventione quoque prius cum Suecia fœdus hac inscia sublatum; unde & ipse idem Wormatiæ subscribere detrectaverit. Compendiensem formulam ratihabitioni superiorū initi, quæ secura non sit. Ejus primo capite poni; *Reges Suecie & Gallie bello cum domo Austriaca implicitos* inter se convenisse. Atqui huc usque Galliæ Regem negare, sibi cum Cæsare bellum esse, sed cum solis Hispanis. Inde Legatos in Gallia & Hispania utrinque abire jussos; sed Residentem Gallicum adhuc Viennæ, Cæsarem Parisiis agere. Commercia cum Hispanis sublata, non item cum Austriacis. Et licet bellum ardeat, Gallos tamen nolle videri proprio nomine bellum gerere. Richelium, & alios ministros Regios quotidie Pontificis Nuncio Mazarino sequestre super pace cum Cæsareo Residente agere, re cum Legato Succico Hugone Grotio haut communicata. Et spargi à Danis Chaumontium id tantum agere, ut Succos tantisper bello implicitos teneat, quo horum armis in commodum suum versis Galli lautiores à Cæsare conditiones obtineāt. Porro faciem rerum nunc mutatam. Bellum & fœdera conservationem, & restitutionem Fœderatorum Germaniæ Ordinum spectasse. Jam horum plerosque à fœdere discessisse, & ultro ut è Germania facessant

1635. ceſſant petere. Sic ut bellum non amplius contra Domum Auſtriacam, ſed contra priores fœderatos geratur. Adverſus eos eſſe quidē bellandi cauſam; eſſe tamen & rationes, quę pacem ſuadeant, ſi honeſta obtineri poſſit. A Gallia ſe pecunia & conſilio deſtitutum: fuiſſe promiſſum, reſidua anni triceſimi ſecundi ſtatim repræſentanda, ac Legatum mittendum continendis in fœdere Saxonicis Ordinibus: utrumque horum neglectum, nec Legatum veniſſe, niſi rebus plane deſperatis. Cum igitur rationibus nihil efficeret San-Romanus, amplis promiſſis Oxenſtiernam onerat, ſi tractatus omittat: Legatum reſidua ſtatim exſoluturum; inde ipſe Oxenſtierna proponeret, milite an pecunia ſibi à Galliæ Rege adſiſti velit: Ordines à ſe iterum in Succicas partes ſolicitandos; copias Gallicas in Belgio ad ipſius judicium adhibendas, & ſimilia. Eas pollicitationes, cum eventus tractatuum pacis adhuc incertus foret, Oxenſtiernæ non penitus repudiare placebat. Igitur ablegatum humanis verbis dimittit.

5. Dec. Sed antequam hic proficiſceretur, Dux Meclenburgicus à Saxone iterum adeſt. Igitur evitandæ ſuſpicioni velut in aliorum fraudem tractatus ſecreti haberentur, iſtum tamdiu detinet, quoad Dux à ſe acta expoſuiſſet. Inde San-Romano literas ad Lega-

7. Dec. tum dat: Saxonem non amplius ita rigide Pragenſi pacto inſiſtere, ſed ad pacem æquis conditionibus pronum ſe oſtendere: reliqua, quæ Ordines Germaniæ ſpectent, in conventu ipſorum Luneburgi habendo eſſe decidenda. Hujus eventum, & num ſeriores ab iſto geratur, ſibi judicare haut in proclivi eſſe. Certe Meclenburgicis Ducibus rem magnopere cordi eſſe, cum alia ratione bellum à ſuis ditionibus avertere nequeant: eorum operam repudiare inhumanum fuiſſe, cum ipſi ſe hoſtes profiteri nolint, & eorum reſtitutio Guſtavo Regi non poſtrema belli cauſa fuerit. Accedere inclinationem militū, magnam partem Germanorum, qui ob edicta avocatoria ſuperiori æſtate ferrum in Saxonem ſtringere abnuerint; & quibus perſuaſum ſit, bellum à ſe data opera trahi. Quæ opinio animos Ordinum utriusq; Saxoniæ, militumq; ab ſe averterit, dum tollendo iſti malo amicorum nemo ope & conſilio ſibi adeſt. De tractatuum eventu certi quid affirmare ſe non poſſe. Paulo poſt idem San-Romanus à Chaumontio adeſt, cui id enixe agebatur, bellum duceretur, & ſeparatis tractatib⁹ locus ne daretur. Promittebantur reſidua ſtatim repræſentanda, modo his tractatibus Oxenſtierna deſiſteret, & ad communē pacis negotiationem omnia differret. Tum novum fœdus proponitur, & ut neuter ſine alterius conſenſu ad tractatus deſcendat; Ordines denuo in partes trahantur, exercitus Succicus milite augeatur: quotannis quinquies centena librarum millia in uſum exercitus præbeantur. Petebatur quoq; Oxenſtiernæ congreſſus Wiſmariæ cum Chaumontio; ſimul quærebatur; num conventus Luneburgi habendus foret, quis eum inducturus, quæ ibi agitanda: num Oxenſtierna efficere poſſit, ut Chaumontius eodem vocetur? Tandem, num Oxenſtierna conſilia ſua cum ipſo conjungere velit incitandis in Cæſarem Ordinibus? Ad hæc Oxenſtierna reſidua ex debito poſtulabat: reliqua ad ſuperiores ſuos rejiciebat. De Luneburgico Conventu Meclenburgicum Ducem retuliſſe; eum à Saxone indicendum, & de Succorum ſatisfactione ibi tractatum iri. Suam autoritatem parum valere apud Saxonem & Ordines, ut aliquem eo invitent, præſertim Gallicum Legatum, cum Reſidens Gallicus aula Brandeburgica excedere juſſus ſit. Facturum ſe tamen, quantum poſſit; & ad concitandos in Cæſarem Ordines operam cum ipſo conjuncturum, niſi per amicam tranſactionem Sueciæ ſatisfiat. Eo cum reſponſo ablegatus iſte ſub finem anni dimittebatur.

§. 107. Aſt Meclenburgicus Dux, poſtquam decem dies Parchimi cum Electore de pace egiſſet, Stralſundam reverſus Oxenſtiernæ referebat, poſſe longam demum diſceptationem Electorem fuiſſe permotum, ut aliam pacis formulam conciperet, ab Oxenſtiernę ſcripto parum abeuntem paucis exceptis, ſuper quibus facile conveniri poſſe videatur. Duo tantum capita de Sueciæ ſatisfactione & ſtipendiis militum, quæ Cæſarem non ſpectent, ab Electore ſepoſita ad Conventum Proteſtantium, ſequenti menſe Januario Luneburgi indicendum; eaque ſeparato inſtrumento concipienda. Petebat igitur, cum plus à ſe obtineri nequeat, ut huic formulæ ſubſcribat, & Magdeburgum, Nienburgum, Dœmitzamq; reſtituat. Oxenſtierna contra aliam formulam Duci tradebat, cui duo iſta capita ſimul de comprehendendis pace excluſis Ordinibus, atque extraneis Principibus inſerta erant. Inde qua parte Saxonica formula ab Oxenſtierna diſcreparet, inter hunc & Ducem accurate excuſſum. Et in exordio quidem Guſtavi Regis nomini ab Oxenſtierna additum erat elogium *glorioſæ memoriæ*; pro quo Saxo *quondam* ſubſtituerat; cum Oxenſtierna judicaret, id elogium etiam Ethnicis Principibus tribui poſſe, & dubium non ſit, quin ipſe Cæſar iſtum gloria digniſſimum Regem & Imperatorem habeat. Sed quoniā ea occaſio quæratur malevolentiæ expromendæ, tanti id non eſſe, ut ideo in bello perſiſtendum ſit. Circa capita ſummam pacis ſpectantia fere inter ipſos conveniebat. Ut de ſatisfactione Sueciæ, & ſtipendiis militum ad conventum Luneburgicum differatur, annuebat Oxenſtierna, modo is circa diem decimum octavum Januarii utiq; indicatur, ibiq; duo iſta capita pariter cum pace perficiantur. Interea circa princeps negotium ſe nollē obligari, & exēcutionem pacis tantiſper ſuſpendendam; tum ſi quæ ibidem concludantur Cæſarem & Imperium ſpectantia, ea Saxo à Cæſare rata haberi curet. Promittebat quoque Oxenſtierna ſe ad eum conventum iturum.

1635. Meclenburgici Ducis ſuper pace negotiatio. 4. Dec.

§. 108. Enim vero Dux contendebat, ut Oxenſtierna ante iſtum conventum, & tranſactione ſuper iſtis capitibus nondum perfecta, principale de pace inſtrumentum ſubſcriberet, ibique conventa executioni mandaret. Id quod Oxenſtierna plane non concedendum cenſebat. Equidem oſtendebat Dux, ni ſumma pacis perfecta fuerit, ſcopum tractatuum evērti, & omnia adhuc à dubio belli eventu pendere. Nec ſperandum eſſe, pace & amicitia nondum conſtituta Saxonem Proteſtantium Conventum indicturum, aut Cæſarem ut id fiat permiſſurum. Sic ad priorem confuſionem rediri, & operam à ſe incaſſum ſumtam. Contra Oxenſtierna; ni ſuper illis duobus capitibus tranſactum ſit, cæterorum ſubſcriptionem inanem eſſe; nec à Succis ſalva fronte poſtulari poſſe, ut ipſi armis ſe exuant, occupatis locis decedant, aut ad ea reddenda fidem ſuam obſtringant, cum de reliquis capitibus nondum cautum ſit. Si res in conventu Luneburgico amice componi nequeat, Sueciam bello cum Proteſtantibus implicitū iri. Militis alendi facultatem ſubtrahi, & per tractatus adimi, quæ armis extorqueri non poterant. Hypothecam non ſufficere aſſequendis, quæ præſens rerum ſtatus poſtulet. Militem niſi ſtipendiis ſolutis arma non poſiturum, ſed ne gratis ſanguinem fuderit, eadem retenturum; quo caſu Sueciam ſe ab iſtius cauſa ſejungere non poſſe. Sed & ſecreta cauſa Oxenſtiernam movebat, quare ad abſolvendum princeps pactum non magnopere feſtinaret. Nam excluſorum pace Pragenſi Ordinum jejuna adhuc à Saxone mentio erat facta, quibus Oxenſtierna amplius caveri cupiebat. Sed cum heic difficilem ſe exhiberet Saxo, ſperabat hic, ſi res ad conventum Luneburgicum ſervare-

Duriſſimus pacis modus.

1635. tur integra, per universos Protestantes eandem efficacius urgeri posse cum ejusmodi reservata facilius re integra remittantur, quam, ubi semel illis adquieveris, retractentur. Quod si ab Ordinibus Protestantibus eo in negotio destituatur, se facilius excusatum iri, culpa in istos unice devolvenda. Hanc ce difficultatem superari Dux posse sperabat alio adjecto pacto, per quod Suecis liceret loca maritima, etiam post ratihabitam utrinque pacem retinere quoad super istis capitibus fuerit transactum. Sed ista quo spectarent Oxenstierna facile animadvertebat, ut nempe Sueci pro modica & incerta spe omnibus in superiore tractu locis evoluti ad mare in angustias compingerentur; quo redactis in Conventu facile leges quantumvis ingratæ obtrudi poterant; cum jam primario pacto de omnibus locis citra exceptionem restituendis conventum foret. Unde si Ducis temperamentum probaretur, Luneburgico postmodum tractatu irrito, aut princeps pactum cum damno & ignominia implendum erat, aut, si id abnueretur, Cæsari, partique adversæ ansa præbebatur Suecos violatæ pacis accusandi, ad eosque Germania plane exterminandos bellum continuandi. Declarabat tamen Oxenstierna, se principale pactum subscripturum, illoque se teneri professurum ea lege, si quæ dilata sint capita itidem perfecta fuerint.

De exclusis Ordinibus in amnestiam recipiendis disceptatio.

§. 109. Longa inde super recipiendis in amnestiam exclusis Ordinibus disceptatio; quos formula Saxonica gratiæ & arbitrio Cæsaris relinquere videbatur; cum Oxenstierna ita verba concipi vellet, ut obligationem continerent. Dux referebat, Saxonem pro desperato habuisse, Cæsarem eo se obstringi passurum: unde satius se duxisse eo modo ipsorum mentionem inseri, quam eosdem plane silentio transiri. Oxenstiernæ præter rationem videbatur, Sueciam ob istos solos statum suum periculo exponere, abrupto præsertim fœdere, & parta plerisque Cæsarea gratia, aut circa eandem ambiendam satagentibus, qua obtenta nemo non Suecos insuper habiturus erat. Et ejus præteritionis invidiam facile in Saxonem, & reliquos Ordines derivare licebat. Obversabatur tamen animo periculum, quod non Protestantes solum per Germaniam, sed & vicina Regna ipsamque Sueciam manebat, ni Protestantium res iterum firmarentur; Tum quantæ gloriæ Suecis cessurum foret, si isti Ordines ab aliis deserti ipsorum opera restituerentur. Cum contra, ni ea res acriter urgeretur, existimationi Sueciæ non parum decessurum esset. Spes quoque erat, plerorumq; restitutionem haut ægre obtineri posse. Denique cum super aliis capitibus ante conventum Luneburgicum transigi non posset, excusatius judicabat, si apud omnes Protestantes post adhibitam à se enixam operam, ipse ab his desertus nihil impetrare potuisset, quam si quæ semel derelicta forent, denuo moverentur. Inde Duci ostendebatur; ni superiorum Circulorum Ordines in amnestiam statim recipiantur, Protestantium autoritatem in Collegio Electorali valde imminutum iri, Pontificios per superiorem Germaniam plane prevalituros, per utramq; itidem Saxoniam arreptis quibusdam præsulatibus, pomœria sua sine dubio prolaturos. Istos ad communem causam fidelem contulisse operam, ac pleramque hostium vim in se avertisse; quin constantia sua effecisse, ut Saxo cæterique rebus suis consulere potuerint. Imperio nunquam solidam quietem absque hoc redituram. Vix fieri posse, ut non inde per oram maritimam aliquid moveatur, unde turbarum cum vicinis materia sit oritura. Id equidem sibi satis constare, ad hoc concedendum Cæsarem ægre descendere, cum id vastis ipsius destinatis, quæ imperii sui tempore satis expromserit, adversetur. Cum tamen ipse, Hispanique gravibus jam bellis implicentur, Germania nondū composita, nec alio modo unquam firmiter componenda: spem esse, Cæsarem non pertinaciter reluctaturum, nec omnia incertæ belli aleæ expositurum. Dux ista omnia vera agnoscebat, ac ipse optabat, Oxenstiernæ formulam eo capite obtineri posse. Sed immensum pacis desiderii propriæ, & cæterorum Protestantium utilitatis oblivisci ipsum subigebat, ut Saxonicam formulam heic admitti peteret; usus inter alias hac ratione, quod istud caput non Sueciam, sed Imperii Ordines spectet, & quod Oxenstierna declarasset, pacem Pragensem, qua ad Imperii statum formandum pertineat, à se non solicitari. Ad quæ Oxenstierna: pacem se Pragensem illis non invidere, qui eā velint, & possint adprobare; sed exclusos, & Sueciæ auxilium implorantes deseri honeste non posse. Disputabatur inde de Bernhardo Duce, & Landgravio exercitus Suecici ducibus, & qui fœdus cum Suecis adhuc agnoscant. Circa quos nihil difficultatis fore Meclenburgicus judicabat, modo ipsi vellent. Stralsundæ quoq; id petenti peculiariter caveri volebat Oxenstierna, quod istæ turbæ ante Gustavi Regis in Germaniam adventum ortæ forent; cum pacis Pragensis amnestia non nisi ab eo tempore acta includat. Contra Dux censebat; non expedire Stralsundæ peculiarem mentionem fieri, cum universus Circulus Saxonicus, & Pomerania paci sit inclusa, ne peculiaris cautio communi quid detrahere videatur. Magdeburgo quoque donationes à Gustavo Rege factas Oxenstierna valere cupiebat non immodicas, & qualecunque excidii solatium. Et ut Osnabrugæ super sacris Augustanis caveretur, antehac per injuriam illi ereptis; quæ si restitui pars adversa sibi postulet, Suecos utique istorum sacrorum libertatem eidem stipulari recte posse. Nam ut adversæ partis ritus non turbandos concedatur; sacrorum tamen suorum socios injuste oppressos, cum commode possis, non sublevare nefas esse. Tandem cum Saxo Suecos milites Germania deduci, Germanos aut ipsius exercitui accedere, aut ad quietem se conferre vellet; Oxenstierna ita caput istud concipiendum contendebat, ut Germanus miles, quo Suecia ipsa opus non habeat, exautoretur, & nemini legionatim, aut turmatim in præjudicium Imperii assignetur, aut tradatur. Hæc fere tunc circa discrimen Oxenstiernianæ & Saxonicæ formulæ disceptabantur; in quibus Dux jam digressus quædam remitti ab Oxenstierna per literas petebat: qui tamen vicissim testabatur, à sententia Duci exposita discedere sibi fas non esse. .6. Dec. 19. Dec. 22. Dec.

Super iniquis inducias frustra agitur.

§. 110. Præter ista Dux quoque mentionem injecerat de ineundis induciis, quoad tractatus absolverentur: in quas facile consensurum se ostendebat Oxenstierna, si serio eas quæreret Saxo, dummodo interim exercitui Suecico de idoneis hospitiis, & sustentatione prospiceretur. Et quia per Saxonicos duces apud Suecicum exercitum de iisdem quoque propositum fuerat, ab Oxenstierna ejus pacti capita concipiebantur; inter quæ præcipuum erat, ut Suecorum hospitiis ad finem induciarū adsignarentur Pomerania, Meclenburgica, Marchia, Magdeburgicus & Halberstadiensis præsulatus, cum Comitatibus Mansteldico, Honsteinensi, & Regensteinensi; quod alias istis intra solam Meclenburgicam, & Pomeraniā constipatis brevi tempore cum fame conflictandum foret. Eam conditionem Saxones adspernati ansam inde arripiebant Suecos arguendi, velut pacem aversantes, & perpetuis turbis Germaniam exercere cupientes. Scribebantur quoque à Taubio Saxonico duce ad Torstensonium literæ, multis in Oxenstiernam aculeis refertæ: Insolitum plane esse, per inducias adversæ parti hospitiis suis cedere, pace tamen perfecta Electorem de Suecici militis sustentatione curaturum, quoad per anni tempestatem in Sueciam transportari queat. 28. Dec.

Suecos

1635. eos honesta nunc pace potiri posse, si velint; quos mirum sit tam parum Electoris fidei deferre: iisdem utile non fore Imperium bello lacessere; nec idoneam ipsis belli causam esse, cum Saxo quietis cupidus pacem æquis legibus jam obtulerit. Hunc amica ratione nihil proficientem ad arma cogi, quæ si fortuna prosequatur, Suecos pacem, qualem in præsens repudient, post nequidquam desideraturos. Eam accusationem non ferens Oxenstierna scripto omnem pacis non secutæ culpam in Saxonem rejicit, à quo ignominiose valde Sueci sint habiti. Saxoni non minus, quam Suecis incertos belli eventus cogitandos. Mirum esse, Saxonem & reliquos Imperii Ordines id non perspicere, dum Austriaci Catholicos cum Protestantibus, & hos inter se commiserint, ipsorum ditionibus placida pace gaudentibus, Ordinum terris contra indies magis devastatis; præclaram iisdem viam strui utrisque simul, aut uni parti post alteram jugum imponendi, & diu agitatum dominatum stabiliendi. Porro etsi quiete Suecicus exercitus magnopere indigebat, tamen cum Saxo negatis laxioribus hospitiis in Meclenburgicam & Pomeraniam eum per inducias includere vellet, facile judicabat Oxenstierna à Saxone id agi, ut ipse per otium sparsas copias recolligeret, & adjunctis Cæsarcis aliisque firmaret, post instauratis viribus Suecos inopia attenuatos invasurus. Igitur inducias eo rerum statu inutiles judicans armorum cursum interrumpere nolebat: cum etiam citra has Saxo, si pax cordi foret, tractatum persecuturus esset.

Motus in exercitu Banerii sedatur.

§. 111. Dum circa pacem incassum laboratur, denuo Banerii exercitum motus invadit, ni mature obviam itum fuisset, in grave malum erupturus. Ansam præbebat Oxenstiernæ in Sueciam iter, velut id ageretur, ut milites in hostium manus traderentur, quo omnis stipendiorum aut præmiorum postulandorum spes adimeretur. Accedebat invidia in Borussicas copias, quas in ulteriore Pomerania pingui quiete frui credebant, cum apud ipsos inopia cum laboribus gliscceret. Ita attenuatis istis legionibus ductores citra præmium iri dimissum interpretabantur, gregariis per Borussicas legiones
5. Nov. distribuendis. Igitur coitione facta ductores literis ad Banerium datis de factis sibi ab Oxenstierna promissis super hospitiis, & stipendiorum residuis monebant, questi insuper Borussicas copias mollius haberi, Oxenstiernam abdicata ipsorum cura in Sueciam facessere. Quærebant porro, unde & à quo promissa sibi sint repræsentanda? quorum exsolvendorum si nulla adsit ratio exautorari volebant, quo mature cum adversa parte transigere possent, ne in diuturnæ militiæ præmium tandem exilium sortiantur. Addebantur minæ, ni petitis suis satisfiat, Banerium tantisper pignoris in vicem detinendum. Banerius hoc exercitus motu non parum solicitus, cum frustra verbis ægros animos sanare satagisset, propere rem Oxenstiernæ nuntiat, num is sua autoritate malo remedium adferre possit. Qui & citra moram Jacobum Kingium summum vigiliarum præfectum, & Paulum Strasburgium cum
7. Nov. literis & mandatis ad exercitum ablegat; Magdeburgi cum illis conventa à se utique servanda: à Suecia stipendia ipsis expectanda, vicissim ab iisdem fidem Sueciæ ad belli finem præstandam. Nova hospitia ferro ipsis quærenda, quibus Pomerania haut sufficiat. Borussicis copiis non lautius quam ipsis prospectum: nec istas magis, quam ipsos cordi sibi esse. Aliter se meritum, quam ut ita sinistre de se sentiatur. Sibi qua Regina jubeat, eundum: iter in Sueviam in ipsorum usum susceptum; & capto prius cum præcipuis ducibus consilio. Hisce propositis fremere nonnulli, se cum legionibus suis discessuros: plerique tamen in modestiam inclinantes persuadente Banerio ad Oxenstiernam ablegant 1635. Jarofskium, & Goltzium tribunos, tradito libello, 10. Nov. quo fidem in Suecicas partes sibi mansuram pollicebantur, quoad honesta pax, & cautio circa præmia ipsorum obtenta fuerit. Sed simul postulabant, ut duo tribuni semper tractatibus pacis cum Saxone adhiberentur commodis militum observandis; ductoribus argenti quid, gregariis vestimenta statim darentur; hospitia legionibus assignarentur, capiendæ à tantis laboribus quieti, & expediendis supplementis; ipsis quiescentibus Borussicæ copiæ in expeditionem ducerentur: tandem si ab hoste capiantur, super redemtione ipsorum sibi caveretur. Oxenstiernæ quo minus argenti suppetebat, eo largius plena humanitatis verba adhibebantur istis deliniendis, & ad patientiam componendis. Et quia ductores præsentem rerum conditionem satis perspiciebant, & quod Oxenstiernam hautquidquam voluntas deficeret ipsorum desideriis satisfaciendi, spe futurorum iterum adquiescebant. Et insecuti mox felices successus istorum motuum oblivionem fere inducebant.

Borussicæ copiæ Baneriojunguntur.

§. 112. Ea præcipua causa erat, quare Oxenstierna Suecicas copias contrahendas judicaret. Unde accepto mandato Torstensonius, relicto Wollini Axelio Lilio, cum Borussicis copiis per Usedomum & Demmium ad Banerium se confert. Quanquam enim Steno Bielkius istas ad defensionem Pomeraniæ Ulterioris relinqui cupiebat, agitatis quoque tunc in Stetinum insidiis, ubi non deerant, qui consilia cum hoste miscerent; tamen cum Banerius intra istas angustias diutius hærere non posset, accedente ductorum ægritudine, & in Borussicas legiones invidia, junctis copiis tentandum erat, num Saxones vi repelli, ac hospitia latius extendi possent. Bielkius tamen de insidiis monetur, & ut dissimulato metu eas omnibus modis eludere laboret. Nec tamen publica literarum commercia interdiceret, quod id speciem hostilitatis habeat, occultis missitationibus haut secus continuandis: sed in vigilantia præsidii omnia reponeret, ac ne quæ coitiones in oppido fierent inhiberet.

Cniphusius in Suecorum partes iterum transit.

§. 113. Eodem tempore Dodo Cniphusius denuo operam suam Suecis offerebat, conditionibus non spernendis, & ad reparandas per Westphaliam res proficuis. Pollicebatur is, se Hassicas copias sibi adjuncturum, si Landgravius Pragensi paci se submitteret; nec minus illas, quæ Banerio propere Albim trajiciente in Westphalia & Brunsvicensi agro remanserant; utique Minda in Suecorum potestatem redigeretur. Oppido huic præerat Wolfius Ludinghusius Cniphusii gener cum maxima parte suæ legionis, à Georgio Duce Suecorum auspiciis conscriptæ, & sacramento eorum devinctæ. Post cum hic recepta Pragensi pace Suecico se ducatu abdicasset, tribunus iste fide violata Luneburgicum sequi nefas judicabat. Sed quia præter vigiliarum præfectum Hieronymum Plettenbergium nemo ductorum cum ipso sentiret, gregariis quoque in Luneburgicum inclinantibus, affectum suum dissimulabat, quoad occasio cum fructu eum expromendi arrideret. Idque socero suo significabat, qui inde in spem ingrediebatur Mindam Suecis adjungendi. Isthæc consilia Oxenstierna cupide amplexus Cniphusium, qui eadem se executurum promiserat, summum Suecicæ militiæ ducem per Westphaliam, vicinasque oras constituit, easque in hospitia ipsi adsignat, datis idoneis ad ista mandatis. Oxenstierna tamen sibi duces, tribunosque, & præfectos oppidorum creandi potestatem reservabat. Præfectus Mindæ, & Plettenburgius promissis ad exsequenda destinata animantur. Ita iste in Westphaliam digreditur

Consilia

§. 114. Cæterum tunc quidem pax Oxenstier-

1635. Oxenstiernæ circa pacem & bellum.

næ quam maxime in votis erat, quod bellum Sueciæ valde molestum, & si longius duceretur intolerabile foret. Id enim si tuto & certa cum spe gerendum esset, robur exercitus indigena milite constare debebat; quo ipso Regnum viris exhauriebatur, patriæque disciplina extranei belli licentia corrumpebatur. Opes quoque Sueciæ exhauriebantur, sumtibus belli in ipsam solam devolutis; præsertim cum aliquot annorum sterilitas, & ruinam trahentes æris fodinæ reditus Regni non parum imminuissent. Sed quia res magis in bellum quam pacem inclinare videbantur, pax in lucro reputanda erat; quod vix credibile foret, Cæsarem tanta rebus suis accessione facta occasionem Protestantes opprimendi amissurum, postquam eam ad rem opera ipsorum Protestantium uti posset. Igitur bellum omnibus viribus adparandum erat, ut, qui defecerant, socii spe sua excíderent Suecos per vim ejiciendi; simul errorem suum, & imminens periculum perspicerent: & ut Cæsar Suecorum arma contemnere desineret. Hanc quippe ad honestam pacem tutissimam viam, & prout armorum adparatus sit, ita & pacem sperandam. Quæ porro Suecorum bellum hactenus difficile reddiderant, ex inconstantia Ordinum, militum corruptelis, ac penuria rerum necessariarum fere orta erant. Sociorum defectio armis Banerio feliciter succedentibus, emolumento Suecis potius, quam damno vergebat, quod nunc ipsorum ditionibus liberius frui, locaque opportuna occupare, & præsidiis tenere liceret, sublatis fœderum repagulis. Ergo placebat Oxenstiernæ, ut Banerius militem disciplina coërceat, advertis Principes nobilesque verborum modestiam adhibeat: nec eo secius, ubi opus sit, amica via aut per vim loca opportuna quantum potest in potestatem redigat. Principum placitis neglectis, eorumque copias dissipet, delectus inhibeat. Tum retinendis in officio militibus visum nemini superiorem in exercitu imperii gradum committere, cum Principum aliquis Saxoniæ utriusque respiceret ... r; sed quos constaret in Suecia sedem fortu... ...ocaturos. Missionem petentibus non ...endam, modo ne ad hostium sacramentum tra... Ac si qui tribuni aut inferiores ductores suspecti sint, commoda ratione amovendos. Legiones quæ ad Georgium Ducem transissent, & praecipue earundem ductores ad causam dicendam evocandos, si judicio se non sistant, infamia notandos. Literarum quoq; commercia cum hostibus plane vetanda; ductorum conventicula haut toleranda. Ut porro militis copia suppeteret, videatur Suecicarum legionum supplementa domo, Germanicarum ex hospitiis petenda; & quicquid militum in Borussia supereset cum Herimanno Wrangelio summo duce in Pomeraniam evocandum. Argenti difficultatem hospitia suppletura, quæ post recentes successus Banerius quantum posset extendere, & inter legiones tam quæ per præsidia, quam quæ in castris agebant, distribuere jubebatur. Conandum quoque erat, ut è Suecia, tum è Gallia & Anglia pecuniæ quid obtineretur. Quod si igitur bellum in Cæsaris aut Saxonis ditiones transferri posset, Westphalia simul conservata, decorum belli exitum sperandum. Sin illuc pertingere non liceat, sedem belli inter Albim, Havelamq; & Mare Balticum collocandam, & tamdiu continendum, quoad ab hoste æquæ conditiones offerantur.

Rectorum Sueciæ super legibus pacis sententia. 13. Dec.

§. 115. Isthæc omnia hactenus ab Oxenstierna acta Rectoribus Sueciæ probabantur; cumprimis formula pacis Meclenburgico Duci tradita. Quanquam enim noluerant cum Saxone tractatus suscipi non prolatis à Cæsare literis fiduciariis; perinde tamen videbatur sub sperati illos cœptos, præsertim postquam principes conventionis partes Cæsar, & Regina Sueciæ constituerentur, Saxone delegati vicem subeunte. Quod si non omnia ibi expressa obtineri possent, monebant, sumtuum refusionem plane potius omittendam, quam infra quatuor milliones, aut paulo minus accipiatur, modo militibus citra Sueciæ onus satisfiat. Posse quoque sufficere, si illis tantum consulatur, qui ab anno hujus seculi tricesimo arma in Cæsarem gesserint. Nitendum porro quantum possit, ut omnes Ordines Amnestiæ includantur; ad extremum abnuente Cæsare, non ita istos esse meritos, ut in eorum gratiam bellum continuandum sit. Gratum quoque sibi fore, si Galli & Hollandi expressis verbis paci includantur ob officia sibi hoc bello exhibita, & quod in posterum eorum amicitia potissimum sit respicienda: præstare tamen eos plane silentio transiri, quam captiosa Saxonis clausula admittatur. De cætero pro sua dexteritate rem dirigat, quo per honestam & securam pacem quamprimum bello exire detur. Monebant tamen, ut cum Legato Gallico Chaumontio omnia communicentur, & quantum fieri possit ex ipsius placito res expediatur. Ut quoque sparsæ in vulgus calumniæ retunderentur, velut opimæ conditiones Oxenstiernæ oblatæ ab ipso repudiatæ forent, utrinque circa pacem acta typis publicari jubebantur. Simul literæ Reginæ nomine ad Saxonem dabantur, testando suo in pacem studio, & quam inique hactenus secum actum foret, expostulantes. Eodem fere argumento ad præcipuos Protestantium scribebatur. A Daniæ quoque Rege petebatur, ut si videatur pro sua cum Saxone necessitudine eum à sinistris consiliis revocet. Quod si ratio apud istum locum non inveniat, amicitiam adversus Sueciam conservet, quamdiu arma pro sui defensione gerere cogatur.

1635.

2. Dec.

19. Dec.

Banerius in Saxonem movet.

§. 116. Inter hæc irritæ pacis conamina majus armis operæ pretium fecerat Banerius. Saxo quippe transmisso ad Werbenam Albi per Havelbergam recta in Meclenburgicam iverat, primoque ingressu Plavvenam à Suecis infestam oppresserat, præfecto vigilum & duobus centurionibus captis, aliis duobus centurionibus, & gregariorum manu cæsis. Inde longius progressus peditatum per oppida inter Dœmitzam, & Wahrenam sita, equitatum propius Malchinum disposuerat; ubi Banerius stativa habebat, peditatu Saxonicis paulo inferior, sed equitatus vix dimidiam partem adæquans. Unde fluminibus, lacubusque paucitatem suam tegere consultum judicarat, si forte Saxo totis in ipsum viribus moturus esset, ac ut Borussicas sibi copias adjungeret. Heic initio ductorum refractarius animus egregiam rei bene gerendæ occasionem corruperat. Cum enim Banerius Rudvvenum Cummerovia Wahrenam misisset, distribuendis ibi per hospitia equitibus, hic eo delatus intelligit, partem Saxonici equitatus non procul inde morari; quam improviso opprimendi facultas erat. Sed rem aggressurum ductores sequi abnuebant, jactantes; se contra Electorem, aut alium Germanum Principem non amplius arma laturos, cum nesciant, an ulla tam diuturnæ apud Suecos militiæ præmia se maneant. Ita re infecta iter relegere Rudvvenus cogebatur. Sed placatis mox animis, Banerius adhibitis in consilium ducibus in hostem movere constituit. Nam neque diutius illa in statione subsistere licebat, deficientibus cibariis; neque propius mare recedere consultum erat, hoste mox insecuturo, & junctis viribus Suecos ibidem in angustias compulsuro, non sine metu fœdæ sponsionis. Nec ulli oppido tantum annonæ inerat, quod eam multitudinem recipere, & alere posset. Igitur nulla ratio alia superat

15. Nov.

5. Nov.

8. Nov.

1635. perérat depellendæ inopiæ, qua ductores æque ac gregarii urgebantur, quam qua hostis ingruebat perrumpere. Sed cum hostis bipartito tenderet, Marazinus cum Cæsareis in Pomerania Ulteriori, Saxo in Meclenburgica, istum quantumvis numero imparem invadere non placebat, quod ingruentibus Suecis idem cessim iturus fuerat, Saxone vicissim Suecos insecuturo. Ita tribus exercitibus Pomeraniam inundantibus, mox ea quam declinatum ibant inopia oppressura erat. Igitur visum in Saxonem ire, eumque longius à mari propellere: præsertim cum nuntiatum esset, Electorem quatuor legiones ad Marazinum, quinque Magdeburgum misisse urbi eminus circumsidendæ, ut non nisi quatuordecim equitum, totidem peditum legiones illi supereſſent. Ita adjunctis Borussicis catervis peditatu Sueci Saxonicis pares aut superiores videbantur: qua equitatus deficiebat, solertia erat supplendum. Quod si res secius caderet, tantum copiarum utique superfuturum, quod Pomeraniæ & maritimis oppidis tuendis sufficeret. Sed favente successu res Suecicæ insigniter restituendæ erant. Igitur Borussicæ copiæ per Malchinum Grubenhagam properare jubentur, quem locum Banerius universarum copiarum conventui edixerat, quæ centum & quinque equitum, centum quatuordecim peditum cohortes explebant. Sed cum Banerius intellexisset, octo equitum Saxonicorum legiones circa Goltbergam hærere, istorum hospitia cum equitatu tentare constituebat, dum peditatus ad Grubenhagam coit. Eoque Teteravia Dobinum, hinc in Streinii legionem sesquimilliari inde tendentem rapitur, quæ adventu Banerii cognito è vico in campum procedit. Sed mox invadentibus duabus Suecorum alis haut emissis telis in fugam effunditur; in qua tribunus ipse cum vicario legionis, tribus turmarum præfectis, aliisque ductoribus, nec minus trecenti equites ex ista, & Kalcsteinii legione, quæ in proximo vico tendebat, capiuntur; multi cæduntur, impedimentis quoque in Suecorum manus incidentibus. Sed dum reliquas legiones aggredi cogitat Banerius, illæ per fugitivos excitæ Parchimum præcipites iter arripuerant, Banerio eos assequi non valente ob interjectas viarum angustias, & quia nox ulterius instare vetabat. Mox cum Marazinus Odera superato è Pomerania ad Saxonem tenderet, sine dubio junctis cum hoc viribus Banerium longius mare versus submoturus hic antequam iste adesset Saxonem Parchimi aggredi constituit. Ejus adventu cognito Electori Parchimi subsistere non ausus raptim noctu motis castris Havelbergam recedit, octo tamen equitum legionibus sub Vitztumio & Dœhnio ducibus Kiritzam versus dimissis ad excipiendum Marazinum, qui jam Rupinum pervenerat. Hoc Saxonicorum motu è captivis cognito Banerius extremum istorum agmen carpere decreverat. Et sane Kiritzam inter ac Havelbergam progredienti apud Schrebcoviam duas legiones equestres opprimere in proclivi erat. Sed potius visum octo illas legiones Kiritzam dimissas è vestigio insequi. Eas igitur quatuor Suecicæ legiones ad Kiritzam deprehendunt, jam de Suecorum adventu certiores factas; quæ statim in oppidum, & per adversam portam in campum trepidæ se recipiunt. Ibi paulisper restitantes invadentibus Suecis omnis in fugam ruunt, multi ne telo quidem misso, ac recta Havelbergam properant, insequentibus ad dimidium ab eo oppido milliare Suecis. Eo in conflictu multi cæsi, multi in paludes compulsi; capti præter complures ductores bis mille equites cum decem vexillis, & magna vi impedimentorum. Eo in certamine Torstensonii, & legionis Curlandicæ virtus cumprimis eminebat.

Saxonici vapulant semel & iterum. 28. Nov.

8. Dec.

9. Dec.

7. Dec.

Incideratque quoque in casses Marazinus, ni cognito conflictu apud Fehr-Berlinum trans fluentum se recepisset. Quanquam autem Banerius videret, ægre à se impediri posse, quo minus Marazinus Saxoni jungeretur, ad quem etiam aliquot Luneburgicæ legiones subsidio properabant: arridentem tamen fortunam persequi rationis ratus, assumto peditatu tormentisq; Havelbergam tendit. Adventantibus Suecicis ante Basilicam duæ equitum legiones se offerunt, quibuscum statim velitatio suscipitur cadentibus utrinque uno subtribuno, & aliquot gregariis. Sed cum Suecicæ alæ confertim ingruerent, Saxones semel tantum displosis sclopetis, non paucis cadentibus præcipites trans flumen pelluntur, ubi totus exercitus Saxonicus in acie consistebat. Sexcentis peditibus ad Basilicam hærentibus Banerius accessum ad pontem interceperat; qui deditione facta vita donati, & dimissis ductoribus gregarii sub signa recepti. Oppidum Havelbergam, Basilica capta adhuc sexcenti pedites Saxonici insidebant, incenso Basilicam inter, & oppidum ponte. In eos assultum tentans Banerius, Saxonibus adhuc inter Havelbergam & Sandaviam in acie consistentibus, intra dimidiam horam nemine amisso id expugnat; & quia statim ad aversam portam properaverant Sueci, eo pauciores è Saxonicis mortem aut captivitatem effugiebant. Captus inter alios ibi tribunus Trandorfius cum aliquot centurionibus, & quatuor tormentis.

1635. Banerius Havelbergam expugnat. 9. Dec. 12. Dec.

§. 117. His peractis Elector Banerio significat, ab incundis induciis se non alienum, ni ipse abhorreat. Banerius primo rem ad Oxenstiernam rejicere. Nec minus tamen præ oculis erat miles laboribus & itineribus exhaustus, quietis quam maxime indigus, qua citra inducias frui non licebat; & si diutius his locis constipatus hæreret, inopia consumendus. Simul à perterritis Saxonibus profícuas sibi conditiones sperabat. Igitur Oxenstiernam non improbaturum confidebat, si tractatus ordiretur, quibus durantibus Munimentum Werbense in potestatem redigere conabatur. Ita mox placet, ut ab utraque parte deputati Sandaviæ in castris Electoris conveniant. Interea versus Werbenam Kingius cum quatuor legionibus præmittitur, quem Banerius cum tormentis sequitur. Kingius eo accedens non sine atrocibus minis centurioni deditionem imperat, qui territus statim prodit, id tantum petens ut militari more excedere liceat. Quod à Banerio primo repudiatum: mox ea lege concessum, ut confestim castello faceſſat. Ita iste cum centum septuaginta peditibus citra teli jactum munimento prodit operibus integris, & quod octo machinis firmabatur. Eidem tribunus Drakius cum trecentis peditibus imponitur. Ast Sandaviæ super legibus induciarum conveniri non poterat Suecis postulantibus, ut sibi præsulatus Magdeburgicus & Halberstadiensis, cum Marchia inter Havelam & Albim in hospitia assignetur; tum à Cæsareis & Saxone præsidia Pomerania & Meclenburgica deducantur: & ut ad finem Maji mensis inducia durent. Contra Saxones extensionem hospitiorum Suecis abnuebant, nec inducias nisi ad modicum tempus cupiebant, quoad constaret, quid circa pacem conciliandam Meclenburgicus proficeret. Circa hoc cum defectum mandati excusarent Suecici ad superiores ista se relaturos promittebant, testati, Banerium declarando in pacem studio hostilia certo modo intermissurum, quoad ab Oxenstierna responsum veniret. Mox cum Banerius de duarum hebdomadum induciis proponeret, quo pedites suos attritis vestimentis per vicina oppida paulisper reficere posset, illæ à Saxone repudiabantur, quod brevius

De induciis frustra agitat. 12. Dec. 15. Dec. 18. Dec.

1635. vius id foret ſpatium, quam ut à laboribus remitteré quid liceret. Ita variantibus ſententiis tractatu abrupto ad arma reditum eſt.

§. 118. Porro cum per hibernam tempeſtatem utraque pars id ageret, ut vel hoſtem caſtris concluſum attereret, vel per hoſpitia diſperſum opprimeret; Banerio tranſitus ad Fehrberlinum ei conatui opportunus videbatur. Eo igitur Axelius Lilius ſupremus vigiliarum præfectus cum aliquot catervis mittitur, qui Ungarum tribunum trans pontem pulſum Vetus Brandeburgum abire cogit. Mox Slangius ſubtribunus quingentis militibus ſtipatus Bœzoviam nullo teli jactu occupat, Brandeburgico centurione cum ducentis peditibus Brandeburgum dimiſſo. . Carolo Guſtavo Wrangelio ſubtribuno poſt unius diei morā Zedenicum deditur. Nec minus Miroa arce præſidiū Saxonicum depellitur. Ita hoſti per Meclenburgicam nihil reſtabat præter Plavvenam, quæ in menſem usque Martium obtinebatur. Inter ea Saxo tota vi ad Fehrberlinum tendit, quod è transfugis intellexiſſet, Suecos per octodecim milliaria copias ſuas diſperſiſſe, iſtas per fauces Suecos oppreſſurus. 25. Dec. Et ter quidem in caſtellum aggeri viæ ſuperpoſitum aſſultus fruſtra tentatur; quod tamen poſtera die per ignaviam centurionis, qui feſſo priori ſucceſſerat, 27. Dec. expugnatur. Quia tamen opinione citius Banerius aderat, Saxo poſt caſtellum deſtructum, pontemque dejectum cum maxima exercitus parte Brandeburgum recedit, quiete ſuos, ut videbatur, refecturus. Banerio itidem conſilium erat inter Havelam, & Fuhram flumina diſpoſitis copiis otii quid indulgere; ſed quod ea regio paludibus interſciſſa, nec hoſte ingruente copiæ ſtatim contrahi poſſent; omiſſo eo conſilio Banerius Berolinum ſpectabat; quo per Bœzoviam trium Berolino minatur. milliarium iter patebat, obſeptis à tergo viarum anguſtiis, ne hoſtis ea parte invadere poſſet. Unde ſumma Berolini trepidatio, & ipſe Elector ita raptim Peitzam ſe contulerat, ut ne conjugi quidem, quæ Berolini reſtitabat, de ſua profectione 28. Dec. ſignificaret. Ea mittebat ad Banerium, qui peteret, ut Principis ſedi parceret. Qui reponebat; ſi tradito ſibi munito oppido caveatur, Electorem nihil hoſtile in ſe tentaturum, non modo Berolino ſe parciturum, ſed & militem quantum poſſit Marchia educturum. Ni hoc fiat, nihil amici à ſe expectarent. Sed terrorem adventus Saxonis diſcutiebat, qui de conatu Banerii certior factus ſtatim Brandeburgo movens ſuperato ad Spandoam Havela retro Berolinum Bernaviæ conſidebat. Eo in ſtatu utrumque exercitum finis anni deprehendebat, non parum difficili ob tenuia hoſpitia, & conſtipatis legionibus. Et jam Suecicos inter ductores fremitus audiebatur, penuriæ remedia expoſcentes. Saxo quoque complurium acceſſu legionum ita firmatus erat, ut citra periculum tentari in ipſum nihil poſſet. Igitur & Banerius quantum poterat copiarum contrahebat, ut vel hoſtem repelleret, vel alia ratione lautiora hoſpitia invaderet, conciliandis militum animis; in quo tunc ſumma rerum vertebatur.

Sperreuterus ad hoſtem tranſit. §. 119. Exponendum quoque de legionibus, quas feſtino Banerii trans Albim receptu in Saxonia & Weſtphalia remanſiſſe diximus. Earum dux Sperreuterus jam Auguſto menſe difficili in Haſſiam itinere, & ob tarditatem ab Oxenſtierna reprehenſus, miſſionem petere cœperat. Inde ad Magdeburgum turbidis ſemper conſiliis immixtus, tandem Octobri menſe Wiſmariæ ab Oxenſtierna miſſionem obtinuit cauſatus, in Livoniam ſe abiturum conſtituendæ rei domeſticæ; legionemque ſuam in Reginæ obſequio conſervaturum. Enimvero mox quid animo agitaret exprimebat, & ex interceptis à Landgravio Georgio, & Grana Marchione ad ipſum literis patebat, non ſolum ipſum Cæſaris partibus acceſſiſſe, ſed & legiones eodem pertrahendas recepiſſe. Quod tamen conſilium fruſtra fuit, ut ipſe prope ſolus initio ſequentis anni Cæſareum ſacramentum profiteretur. Legiones porro ab Octobri menſe duce ſummo deſtitutæ, cum & Wilhelmus Landgravius inter tractatus curam earundem ſuſcipere nollet, hinc inde vagabantur. Quas inter Merodica, exuto ſacramento, fractisque vexillis ſolvebatur, una turma excepta. Nec parum à ſimili conſilio reliquæ aberant, cum Martinus Chemnitius Conſiliarius Succicus, tunc Gallici Legati quædam mandata ad Viſurgim expediens, aſſumto Nienburgi Hodicio Comite, & poſt tribuno Glabicio Rechburgum ſe confert, ubi iſtæ legiones luſtrabantur, eas in Sueciæ obſequio retinere tentaturus. Hic ductores convocatos fidei admonet; qui re ad milites relata declarant: ſe Merodicæ legionis flagitium damnare, & fidem ſibi fore illibatam; ſed cum duce deſtituantur, nec ad Banerium pervenire queant, ſibi quid agendum ſit non conſtare. Cum igitur promitteretur, ducem ipſis non defore, tantiſper adquieturos ſe profitebantur. Inde iſtorum conſenſu Merodica legio militari judicio habito infamia notatur, cæſis qui deprehendi poterant. Ita ſine capite ad Viſurgim hærentes Georgius Dux Luneburgicus, ſub cujus imperio pleræque antea fuerant, ſolicitat, jactans; ſibi haut quidquam in animo eſſe ipſas Reginæ ſubtrahere, ſed potius Sperreuteri conſilia turbare; ſe ex iisdem, & aliis ſuis copiis exercitum formaturum non ſolum defendendæ ſuæ ditioni, ſed & in Suecorum uſum, quibuscum brevi conventurum ipſi ſit. Huic plerique ductorum, renitente quantumvis Chemnitio, aures præbebant; promiſſo tamen, fidem ſibi adverſus Sueciam fore integram: & ideo tantum Duci velle adjungi, ut in priores partes eundem retrahant. Sperreuteri tamen legionem Joannes Chriſtophorus Kœningsmarkius ſubtribunus, qui eidem præerat, in officio retinebat, una excepta turma, clam ad Luneburgicum transeunte, & Cartzenſteinio itidem fido in V Veſtphalia jungebatur. Hodicius Comes cum ſua legione hinc inde vagabatur, quoad Cniphuſius res Succicas in V Veſtphalia ſuſciperet. Cniphuſiana quoque legio ſub Lohio vigiliarum præfecto fida perſiſtebat. Reliquarum legionum ductores fidei immemores Hildeſiæ cum Electoris Saxoniæ deputato, & Georgio Duce paciſcuntur, 15. Nov. ut amneſtiæ legiones incluſæ poſt ſolutum argentum ſacramento Cæſaris & Imperii ſuccedant, Ducisque Georgii imperium agnoſcant. Conventionem ſubſcribebant Uslarius, & Beckermondus ſupremi vigiliarum præfecti, tribuni Boyus, Glaubicius, & Crachtius; & à Crocovii, Devvicii, & Berghofii legionibus deputati ductores. Enimvero eam conventionem plerique militum improbabant, poſt tam longam ſub Succis militiam flagitio infamiam contrahere abnuentes. Eadem quoque multorum præfectorum mens. Inprimis Crocovii, Devvicii, & Berghofii legiones indignari, quarum deputati Hildeſiæ minis ad ſubſcribendum compulſi fuerant, eoque animum ſuum tantiſper texerant, quoad occaſio daretur ad Succicum exercitum perveniendi. Quo conſilio à Duce Georgio petunt hoſpitia ſibi prope Albim aſſignari, cauſati præſulatus Oſnabrugenſis, & vicini tractus vaſtitatem. Igitur Devvicii legio in Bremenſi diœceſi, Crocovii in Lubecenſium & Hamburgenſium agro, Berghofii in Pinnenbergico Comitatu collocatur; ut in proclivi foret Crocovio, & Devvicio tribunis promiſſa ſua Oxenſtiernæ

Legiones in Weſtphalia vacillant.

23. Octobr.

Eædem ad ſaniorem mentem redeunt.

1635. fiernæ nuper facta de reducendis suis legionibus repræsentare. Ad reliquas legiones hinc inde sparsas Cratzensteinius mittit, qui fidei istas Succiæ data-
12. Nov. tæ admoneat. Quod & post Cniphusius in VVestphaliam regressus facit ad singulos tribunos literis scriptis, quas fructu non caruisse sequens annus ostendet. Astonum Nienburgi præfectum Glaubicius tribunus in Luneburgici partes solicitabat; quem iste aspero responso protelabat. Mindæ præfectum Ludingshusium idem tentabat eo maxime colore, quod Dux brevi ad amicitiam Suecorum rediturus sit. Igitur is adhibito in Consilium Chemnitio tamdiu blande cum Duce agere constituit, ne abrupto responso in apertam hostilitatem prorumperet, quoad pateret, quid iste animo agita-
Georgius Luneburgicus varium se gerit. ret. Cæterum Dux ipse varium se plane gerebat. Nam modo velut Suecorum rebus studeret legiones de vitandis Sperreuteri machinationibus monuerat. Mox cum fratribus suis, & cum Saxoniæ Electore VVerbenæ collocutus in Cæsaris partes transierat, missis quoque Saxoni auxilio aliquot legionibus. Quas tamen paulo post à Chemnitio persuasus revocat, injuncto ut ni ultro dimittantur, vel singuli ad se refugiant. Quo minus tamen imperium in copias iterum susciperet, vergentem ætatem & preces provincialium Ordinum excusabat. Nec tamen se intercedere, quo minus subjectæ sibi quondam legiones ad Cniphusium transeant. Cum Mindam spectandi cupidine teneri se diceret, suæ ditioni finitimam, ne forte Cæsareorum in manus incideret; id abnegare in præsens haud visum. Ita cum comitatu Principe digno, sed qui præsidio non foret formidabilis, immissus honorifice excipitur. Nec ullam ibi quid novandi voluntatem ostendit, Suecicis non minus diffidentiam dissimulantibus, quod spes foret Ducem in partes rediturum: præsertim cum interceptas à se ad Sperreuterum literas Suecicis tradidisset, & restitutionem Hildesiæ Pragensi pace præceptam non digereret, sacerdotibus, qui super eadem instabant, aspere rejectis. Unde & præfectus Mindæ permittente Oxenstierna adversus Ducem, salvis tamen Succiæ emolumentis, obsequium ostentabat.

Landgravius tempus extrahit. §. 120. Ast VVilhelmus Landgravius, cui soli ex Ordinibus super Pragensi pace paciscí licuit, productis per sex menses tractatibus tandem ne manifestus ludibrii foret, in pacem certis legibus consentit; ut præter Cæsaris ratihabitionem nihil deesse videretur. Id tamen clam agebat, ut tempus extraheret, copiasque suas conservaret, ac præcipue paci, exteros quoque Reges complexæ fundamentum poneret. Eoque adjectis clausulis sibi caverat, ut ante ratihabitionem Cæsaris, de qua non sine causa dubitabatur, rem sibi integram servaret, & loca occupata, militemque retineret, decem peditum, tria equitum millia, queis totus inter Rhenum, Visurgimque tractus infestus tenebatur. Hancque suam mentem per Legatum Hermannum VVolfium Oxenstiernæ significat, simul se in
22. Dec. fœdere perstiturum, & tractatus quantum liceat extracturum. Quo citius Legatum istum Oxenstierna remittebat, confirmando Landgravii animo. Aderat quoque à Galliæ Rege missus Jacobus Hanoviæ Comes, qui eundem ad constantiam in fœdere Suecico hortabatur, odium Austriacorum ostentans; & si à Gallia Sueciaque se disjunxerit, neminem fore, qui communis pacis tractatibus ipsi studeat: simul pecuniam & militem offerebat. Quod si Landgravius jam cum Cæsare transegisset, idem in mandatis habebat operam dare, ut Hassicæ copiæ in militiam Gallicam pertraherentur. Hactenus igitur Landgravii tractatus Suecis sine fraude fuerant, nisi quod dum illis durantibus arma ejus quiescunt, hosti occasio præbere-

tur ipsis per Westphaliam acrius incumbendi. Hic quippe contracta è Monasterienſi diœcesi, & vicinis locis manu, Haselunam, Cloppenburgum, & pleraque circa Osnabrugam loca ceperat, oppido hoc in angustias redacto, quod Lumsdainius tribunus sexcentis cum peditibus ægre tuebatur. Huic se obvium ferebat Cratzensteinius tribunus, quibusdam locis istum iterum expellens damno subinde dato, quandoque & accepto. Donec Cniphusius summam belli iltis locis susciperet, & circa justum exercitum contrahendum satageret. Is ad Vechtam octo cohortes hostium opprimebat. Hostis contra Wilshusam, ubi is agebat, im-16. Dec. proviso irrumpebat, non modico illato damno, ac præcipue multis equis ereptis. Ipse nudus fere per tenebras evaserat; Kœnigsmarkius capiebatur. Circa idem tempus tamdiu agitata *neutralitas* Neoburgica exsecutioni dabatur, sat quidem intempestive, cum Cardinalis Infans magnam Clivici Ducatus partem occupasset, & Dux Cæsari militem suum transcribere cogeretur. Sed cum iterata à Bernhardo Duce jussa advenirent, obtundentibus quoque Palatini ministris, Abrahamus Loysonus Siburgum, Blanckenburgum & Windeccam Neoburgico tradit. Sed cum nulla via ad Suecicos exercitus penetrare posset, cum quingentis militibus in Belgium transiens Gallicæ militiæ succedit.

Kœnigshova hosti deditur. §. 121. In Franconia unicum Suecis superstes oppidum Kœnigshovam diu eminus circumsessum, tandem tribunus Steinhofius vi oppugnare 19. Nov. cœperat, ac jam exterioribus munimentis potitus erat, aquis fossâ deductis. Neque prohibere id valebat præfectus Ericus Andreæ F. subtribunus, ob crebra suorum transfugia ad centum quinquaginta gregarios, triginta ductores redactus; qui & continuis laboribus ac vigiliis, tum inopia efferati minabantur, si assultus tentetur, arma se posituros, aut ductores trucidaturos. Ita is ad 3. Dec. deditionem adigitur, honestas sibi conditiones stipulatus, sed quæ servatæ non sunt, parte militum ultro ad hostem transeunte, reliquis vi compulsis; ut ipse præfectus cum paucis tantum ductoribus ad suos perveniret.

Et Franckendalia. §. 122. Ad Rheni tractum Franckendalia fame coacta mense Octobri in hostium manus concesserat. Mox Gallasius è Lotharingia re infecta regressus, & magna exercitus parte per famem ac pestem consumta, in Alsatia Tabernis cum arce Per Alsatiam gesta. Hohenbaata per ignaviam præfecti Burii potitur. Dachsteinum inde oppidum, strenue resistente Friderico Mosero protribuno assultu expugnatur, Mosero cum militibus se in arcem recipiente. 18. Nov. Hanc incassum hostis non sine multorum jactura oppugnatam tandem deserit, obsidio eminus circumposito. Hagenoam per octo dies hostis tormentis verberaverat, sed premente fame, & contagio immensum grassante re infecta discedit. Interim Benfeldæ præsidium palantibus passim Cæsareis per excursiones non parum damni intulerat. Moguntiam, maligno annonæ & adparatus bellici provisu Hohendorfius spe subsidii obnixe defenderat. Sed eam abrumpebant Bernhardi Ducis literæ, suadentes ut deserto oppido militem Confluentes subduceret. Id cum anceps nimis videretur, tandem subigente inopia cum Dohnavio pa-
Moguntia deditur. ciscitur de tradenda Moguntia, Binga, Ehrenfelsa, & Lohnsteino, ut vicissim ipsi cum militibus ad Bernhardum Ducem discedere, ac tres majores machinas in Belgium mittere liceret. Et ipse quidem milites Metim deducebat quingentis exceptis, qui per iter diffugerant. Tormenta Bopparti detenta, quod Lohnsteini præsidiarii pactum adspernati Gallicam militiam profiterentur.

§. 123. Eo-

1635. Joannis Skyttii legatio in Daniam.

§. 123. Eodem anno præter belli Germanici molem metus quoque belli Polonici Sueciam urgebat. Circa quod ea non postrema cura erat, explorare, quæ vicinorum in alterutram partem studia, quæ judicia, quid ab illis sperandum, metuendumve. Tum ut quantum possent eorum animi Polonis aversi Sueciæ conciliarentur. Et rumor increbuerat Polonis cum Anglo, & Dano occultum fœdus intercedere. Eo fine circa exitum superioris anni in Daniam ablegabatur Joannes
17. Dec. Skyttius, qui Coldingæ apud Daniæ Regem post memoratam Christinæ in solio patrio successionem, ac ut Rex deinceps quoque componendo bello Germanico navare operam velit, super usurpationibus Uladislai Poloniæ Regis querebatur; addito, ut si in bellum res eruperit, militem per Daniam conscribere, bellicumque adparatum per ipsius terras & freta transvehere liceat, eadem Polono denegentur. Ad quæ Rex præmisso solito verborum honore; paci Germaniæ conciliandæ pro virili se incubiturum, negotio licet difficillimo. In Polonica quoque controversia officia sua interpositurum, si eadem requirantur. De concedendo Suecis transitu annuebat, si ex convento is prius petatur. Idem tamen se Polonis ob antiqua fœdera negare non posse. Sed præcipua legationis causa erat expiscari, num quod fœdus inter ipsum, Polonumque adversus Sueciam initum foret; de quo Nicolaus Korsius tribunus nuper à Polono in Daniam missus palam jactaverat: super quo ut scripto Rex declararet Skyttius petebat. Id quod Rex plane recusabat, questus ultro ex ejusmodi incertis rumoribus se in suspicionem vocari. Sed & cæteri constanter de tali fœdere abnuebant; antiqua duntaxat amicitiæ pacta inter ista Regna per Korsium fuisse renovata. Alias Rex omnem odiosam sermonum materiam studio declinabat; nisi quod de belli Germanici eventu nihil fausti ominaretur; ac Suecos nimii rigoris argueret, quo impedierint, ne ad tractatus res perduci potuerit. Ex itinere Fridericus Holsatiæ Dux Gottorpii salutatur, ubi præter mutuam amicitiæ contestationem nihil actum fuit.

In Hollandiam.

§. 124. Post absolutos Bremæ circa eum præsulatum tractatus in Hollandiam Skyttius tendebat; ubi apud Ordines Generales post honorariam de Christinæ successione significationem, super Uladislai in Suecos iniquitate exponebat; qui & spargere non dubitaverit, sibi cum aliis Evangelicis, & præcipua cum Belgis Fœderatis contra Sueciam fœdus esse; id quod tamen de ipsis Suecі non credant. Petebat insuper, ut Hollandi legatos in Borussiam ad tractatus mittant; & si bellum cum Polonis exarserit, ne his indulgeatur militem conducere, aut naves, armaque & alia belli instrumenta emere; id quod tamen Suecis permissum sit. Postulabat quoque, ut super fœdere cum Polonis, de quo sparsum fuerat, quid veri subsit declarent. De quo isti constanter negabant; quæsitum id à Polono per Zavvadzkium Legatum, sed ab ipsis recusatum. Vicissim Hollandi de vectigalibus in Borussia graves querelas movebant; quæ cum licita ipsorum Hollandorũ exemplo Skyttius ostenderet; illi non tam rem ipsam, quã modum & taxationem mercium ac pecuniæ reprehendi ajebant, ac publicanorum fraudes; invisо cumprimis apud mercatores Spiringio velut inventore. Et quanquam proceres Skyttii excusationibus tandem adquiescerent, mercatorum tamen bilis nullo modo sedari poterat. De cætero responsum dabatur verbis multum benevolentiæ præ se ferentibus: Legatis in Borussiam mittendis emolumenta Sueciæ diligenter commendanda; quibus & injunctum, ne publice super vectigalibus querelas moverent. In casum belli emere Suecis instrumenta bellica apud se permittebatur, quod ipsis aliunde is foret arcessendus; nec domesticus proprio exercitui supplendo sufficeret. Sed & Polonis emtionem armorum apud se interdicere abnuebant, ne id forte impedimento foret, quo minus ipsorum Legati ad mediatorum munus à Polonis admitterentur; & quia Suecі eadem intercipere poterant, si ad hostilia loca deferrentur. Obiter quoque à Skyttio super renovando fœdere mentio fuerat injecta; ad quod Hollandi statim se paratos ferebant. Sed is excusabat, nihil aliud sibi in mandatis datum, quam ut cognosceret, quæ ipsorum ad fœdus inclinatio, & quæ conditiones proponerentur. Expiraverat id fœdus anno vicesimo nono; eoque Rex Gustavus Ludovico Camerario Legato in mandatis dederat, ut id prorogatum præsentibus temporibus adaptaret. Et in cæteris quidem facile inter ipsos convenerat; tantum ad sextum caput de liberis commerciis res hærebat; unde id subinde dilatum. Efficiebat quoque Skyttius per promissa, & distributis inter præcipuos Ordinum centum pondo nauticis cupri, ut ad bellum Germanicum centena millia florenorum decernerentur; cum dudum ab ipsis nihil obtineri potuisset.

1635.

Et in Angliam. 12. April.

§. 125. Apud Angliæ Regem Skyttius itidem exponebat de Regno in Christinam devoluto; de vetere inter Suecos Anglosque amicitia; de injuriis Uladislai, & quod jactaverit, sibi cum Angliæ Rege fœdus adversus Sueciam esse. Tum ut Rex per legatos pacem in Borussia promovere velit, & ne legati ibidem intempestivis mercatorum querelis aures præbeant. Quod si bellum exardescat, petebat veniam in Britannia militem conscribendi, & bello necessaria coëmendi. Invitabat denique eundem ad amplectendam Protestantium in Germania causam, & ut ei sustentandæ fœdus inire velit; tum quæ fœderis illius leges placeant, ut eo intellecto Regina alium mittere legatum queat, qui istud perficiat. Post
18. April. peculiari actu in conventu Equitum Ordinis Perisscelidis Skyttius insignia ejus Ordinis, Gustavo Regi gestata, pro more restituebat. Ad petita ipsius respondebatur: de Regis Poloniæ prætensione aliquid in alterutram partem statuere vel ominari non esse ejus officium, qui ad pacem conciliandam, firmandamque amicitiam Mediator utrinque sit constitutus; eoque nec temere ea credere, nec inficiari par esse, quæ ad partium studia, animosque commovendos vulgo jactata sunt. Privatim Rex Skyttio dixerat, nisi ab utraque parte tam diligenter rogatus fuisset, libenter tractatibus inter Suecos, Polonosque abstenturum fuisse. Uladislaum quoque vehementer institisse, ut controversiam illam tanquam arbiter decidendam susciperet: id quod abnuerit, si vel utraque pars in ipsum compromitteret. Quia etiam missus in Borussiam legatus Georgius Duglassius in Suecos parum pronus credebatur, Skyttius petierat, ut collega eo in munere isti adjungeretur. Sed Rex promittebat, istum uni non plus parti fauturum, quam alteri. Non posse tamen se non audire querimonias mercatorum, quibus remedium adferri par sit. De conscribendo milite, aut coëmendo belli instrumento nunc tractare non esse aliud, quam pacis aut induciarum tractatui temere renuntiare; quod vel requiri vel concedi fas non sit. De fœdere circa causam Protestantium ad Parlamentum rejiciebat. Addebatur, Regem sæpius operam suam obtulisse; nec de Palatinatu toties frustra acturum fuisse, si quorum plurimum intererat, in diversum non abiissent consilia. Quæ verba quo pertinerent cum Legatus quæreret; Rex Principes Germaniæ argui significabat;

1635. ficabat, ipsumque Oxenstiernam; qui initio in Gallos fuerit durior ac iniquior; sed defendente hunc Skyttio in Saxoniæ Electorem culpam rejiciebat. Enimvero circa abnegandum militem non opus erat tam austero responso, cum id non nisi tentandi causa propositum fuisset. Nam jussus erat Skyttius circa scribendum militem Anglicanum non laborare; quod tirones ejus nationis in rigidius cœlum translati primo fere militiæ anno extinguantur. Sed id potius cordi tunc Succis erat; ejus nationis benevolentiam conservare; quam fœdus ambire: cum eadem suas sibi peculiares rationes & consilia habeat; & quæ velut reliquo orbe divisa non credat sibi cum aliis quid necessitudinis intercedere, nisi quantum ultro & ex gratia velit. Ac post ubi cum Polonis transactum fuerat; fœdus Anglicanum & Hollandicum eo minus curabatur; quod oneri potius, quam emolumento tunc videbatur fore. Neque tamen plane abrumpere eam negotiationem placebat, quoad adpareret, quo res Germaniæ se darent. Id quoque tunc agebat Skyttius; ut si matrimonium inter Uladislaum Regem, & Elisabetham Palatinam coiret, id citra Sueciæ fraudem fieret. Ad eam conditionem Uladislaus per Radzivilium imprimis stimulatus erat, qui sacra Evangelica eo matrimonio per Poloniam stabilitum iri sperabat; præsertim cum Uladislaus ipse Austriacam affinitatem repudiasset; quod Cæsar fratrem Joannem Casimirum potius, quam se sceptro Poloniæ admoveri optaverat. Unde Uladislaus in Angliam miserat, qui Palatinam in uxorem peteret. Nec Rex se alienum ostendebat; addens tamen, id apud matrem & puellam ambiendum esse. Etsi legatus iste in Anglia haut satisfactum sibi ostenderat, quod frigidius Rex illam rem videretur agere; quia fama erat, eodem tempore ab Uladislao Florentiæ Ducis sororem connubio peti. Quanquam post Elisabetha Bohemiæ Regina virginis matri censebat, id matrimonium in speciem duntaxat quæsitum; Anglis à Suecorum partibus avertendis, eique eludendo prætextum à sacrorum diversitate arreptum. Sane graviter offendebatur Angliæ Rex, cum Polonicus Legatus Zavvadzkius postularet, ut Elisabethan Principem ad suscipiendos Romanos ritus permoveret; si matrimonium id succedere vellet. Promittebat tamen Rex Skyttio, id matrimonium si perficeretur, Sueciæ damno non fore. Denique cum in Anglia multis persuasum foret, à Gustavi Regis morte in Suecia confusam plane Reip. faciem esse; Skyttius erroti isti dissipando aliquot exempla *Formæ Regiminis* Regi, Proceribusque distribuebat, quæ omnibus velut insigne prudentiæ civilis specimen vehementer probabatur.

Tractatus cum Polonis in tempus iniquum cadunt.

§. 126. Cæterum tractatus cum Polonis in tempus Sueciæ valde iniquum incidebat; afflicto domi ærario ob quatuor annorum sterilitatem; & nonnullas in cuprifodinis ruinas; incumbente insuper bello Germanico; quod neque commode deseri, nec nisi magno molimine sustineri poterat. Cum Polonicum bellum Germanico longe potius foret; quippe Sueciæ velut peculiare; & quod bene an secus cederet, alios parum tangeret; Germanicum autem bellum in aliorum potissimum usum gereretur; & quod, si male succederet, alios quoque contagio periculi involuturum erat. Inprimis autem ægerrime ad Borussiæ cessionem descendebatur. Ea namque possessa Sueciæ adversus omnes Poloni invasiones cavebatur; neque Succis classem armare opus erat. Contra è Borussia Polono facultas dabatur continuis turbis Sueciam agitandi; classemque in Mari Baltico comparandi, cum ipse contra modica ma-

nu ea parte Regno suo quietem præstare posset. 1635.
Vectigalia quoque Borussica Succis demta Polono deinceps accessura erant. Sed & tractatus eludere in proclivi erat, si Polonus titulo & actione in Sueciam cedere nollet; aut ut ablata sibi restituantur pertenderet. Et facta vectigalium moderatione extraneos facile placare licebat. Enimvero præsentium temporum iniquitas; & indies in pejus ruentes Germaniæ res; quas honeste abdicare non dabatur; Rectores Sueciæ subigebant; ut tandem longas indutias minimum triginta annorum cessâ Borussia redimere constituerent; civibus belli fessis; & deficiente rei gerendæ nervo. Simul quia Regiomontani & Gedanenses Poloni partes sequi decreverant; suspensis ad unum & alterum annum commerciis, quo ipso vectigalia; præcipuum belli nutrimentum; intercipiebantur. Sed & mox deprehensum, Gallos juxta ac Anglos, Hollandosque Succis Borussiam invidisse; tacitaque conspiratione sub amicorum & sequestrium vocabulo ad istam tam bene alias munitam Succis extorquendam incubuisse.

Tractatuum Stumsdorfianorum prælimiaria.

§. 127. Initio tractatuum interventu Brandeburgicorum, qui soli tunc è Mediatoribus aderant, efficiebatur, ut partis utriusque subdelegati Hollandiæ oppido Borussiæ congrederentur expediendis, quæ tractatibus præmitti mos est. Brandeburgici Legati tunc erant Andreas Kreytzius; Borussiæ Gubernator; Joannes Georgius Sauckius Cancellarius; Bernardus Konigseccius Consiliarius provincialis; Georgius Rauschkius; Petrus Bergmannus; Consiliarii: Subdelegatorum vices obibant à parte Suecorum Joannes Nicodemi; à Polonorum parte Christophorus Lodius; & Daniel Navvarenskius Secretarii. Ubi super loco placebat; ut partis utriusque legati Hollandiæ congressus celebrarent; Succi autem Elbingæ, Poloni Salfeldæ commorarentur. Tempus conventui dies decima quarta Januarii statuebatur. Circa comitatum Legatorum decernebatur, utrosque præter ministros aulicos tentenis equitibus; totidem peditibus stipandos; sed sine vexillis, ne speciem belli præ se ferrent. Securitati istorum per ipsa induciarum pacta satis cautum credebatur; quæ ad Kalendas usque Julias adhuc durabant. Conventum quoque; à Mediatoribus eos Legatos priores salutandos, qui primi Hollandiam accessissent. Legatis sic condicto die Hollandiæ congregatis initio placebat, ut primo congressu iidem post mutuam salutationem procuratoria ederent; paucis adhibitis verbis; & titulis Regum non expressis. Congressus locus in templo adornabatur triquetra forma; asseribus cinctus. Pars Brandeburgicorum Mediatorum ad ostium templi Succos; pars altera Polonos; qui priores accesserant, excipiebat. Polonorum Legati erant Jacobus Zadzickius; Christophorus Radzivilius Palatinus Vilnensis; Raphael de Lesno; Palatinus Belsensis; Magnus Ernestus Doenhof; Castellanus Pernaviensis; Remigius Zaleskius Regni Referendarius. Legati datis dextris humaniter invicem salutabant; addito pro felici successu voto. Ubi consedissent; sermonem ordiebatur Sauckius; Cancellarius Brandeburgicus; quem excipiebat Zadzickius Cancellarius Polonicus; inter alia quoque hæc verba jaciens: *ut fœderati olim populi in pristinam amicitiam; & legitimum obsequium reflorescant*; Succis tunc non observata, quod Polonus ista obscurius, & velut deglutiens protulisset. Petrus Braheus Comes; prout conventum erat; pauca tantum verba faciebat. 14. Januar.

Controversiæ

§. 128. Hinc Brandeburgici proponebant; ut partis utriusque procuratoria in Mediatorum ma-

hus

1635. nus consignarentur. Ea Sueci prius utrinque in-
super pro- spici, & examinari expetebant; Polonis contra
curatoriis. eorundem exhibitionem subterfugientibus, vel quod illa in promptu non haberent, vel quod iisdem sepositis ad rem ipsam Succos deducere vellent, causati: non dubium esse tantæ dignationis viros sufficientibus mandatis instructos accedere, nec ullis procuratoriis opus habere. Ast Sueci vel in privato negotio citra ea rite quid agi negabant. Igitur tunc conventum, ut tertio post die subdelegati utrinque mitterentur, qui procuratoria Mediatoribus invicem communicanda exhiberent, receptaque in stativa utrinque deferrent, & examinarent: Ita Elbingam Sueci discedebant. Mittitur inde ex convento cum procuratorio Succico Hollándiam Secretarius Lardinius, idque Mediatoribus tradit. Qui rogabant, cum Christina tantum designata sit Regina, num Legati procuratoria quoque à Regno Sueciæ, sicut Poloni, habeant. Quod hic negabat, cum Regina plenum jam Regni jus habeat per Tutores administrandum. Contra Brandeburgici exemplum duntaxat procuratorii Polonici Succis ostendere, non ipsum autographum volebant, quod ipsum & Poloni, ut Elbingam deferretur, permittere abnuebant, sed ut in loco congressus inspiceretur. Ita
19. Jan. Succicum procuratorium Elbingam reportatur. Post quidam Brandeburgicorum Elbingam veniunt, petentes, ut Sueci Hollandiam accedant inspiciendis procuratoriis. Id Sueci abnegabant, postulantes, ut partis utriusque procuratoria Hollandiam deferantur, & per Mediatores Polonicum Succis, Succicum Polonis ostendatur. Ita de-
22. Jan. nuo Succicum procuratorium Hollandiam mittitur.

Vitia procuratorii Polonici. 23. Jan. §. 129. Sequenti die Elbingæ adest Bergmannus, Brandeburgicus Consiliarius, Polonicum procuratorium afferens, idque à Succis perlectum restitui sibi petens; addito, periculum in mora esse, quod cœptis jam VVarsoviæ Comitiis, si tractatus ipso in limine abrupti sint, Ordines Poloniæ sine dubio bellum decreturi sint. Perlecto procuratorio Sueci respondent: etsi istud verbis injuriam continentibus refertum sat causæ præbeat tractatibus abstinendi, antequam emendetur: in honorem tamen Mediatorum Hollandiam se venturos, ac in hospitio audituros, quam rationem ipsi inventuri sint procuratoria corrigendi, &
26. Jan. tractatus promovendi. Hollandiam cum Sueci accessissent, Mediatoribus quærentibus vitia procuratorii Polonici exponunt; quod Uladislaus titulum Sueciæ sibi arroget, addito in fine, *anno Regnorum Suecia tertio*; nec Reginæ Christinæ ullam mentionem faciat. Nec ea verba ferri posse, *utrinque nostris & Regnorum Commissariis*, velut Sueci Legati ipsius subditi forent. Negant igitur tractatus se suscipere posse, priusquam Polonus titulum Regni Sueciæ sibi demat, Christinæ tribuat. Audituros se tamen, numquid temperamentum Mediatores proponant. Advenerat tunc quoque Legatus Anglicus Georgius Duglassius, adjuncto Ordinario apud Gedanenses Agente Francisco Gordonio, quem Poloni statim salutatum ibant, & hic illos vicissim. Mittebat tamen Anglus ad Succos; se ipsos prius invisurum fuisse, ni Poloni prævenissent. Quanquam enim parem humanitatem ab ipsis expectarit, quam Poloni exhibuerant; tamen cum non ob inania rituum Legatio sibi suscepta fuerit, se paratum esse statim ipsos invisere. Regerebant Sueci; cum ipsi prius quam Poloni in oppidum advenerint, par fuisse se ab eo prius salutari. Nam si is ad locum, ubi Sueci commorabantur, accessisset, primæ salutationis honorem eidem fuisse debitum, in con-

1635. gressus loco eum honorem à Mediatoribus sibi deberi. Inde ad Succos accedens Anglus eos rogabat, ne circa procuratorium nimis anxie scrupulos consectarentur. Polonos quippe ad vitia ab illis notata reponere; summam causæ in titulo versari, quo si Uladislaus cedat, nil controversiæ superesse. Si tractatus in pacem finiant, Christinæ titulum cum Regno manere; si bellum recrudescat, procuratoria nihil in alterutram partem efficere. Uladislai, quam Sigismundi causam meliorem esse. Illum anno hujus seculi quarto in Regnum Sueciæ evocatum ob minorem ætatem, & patriam potestatem pervenire non potuisse; alieno facto jus ipsi adimi non potuisse; neminem Succorum ab eodem læsum; avi Joannis legitimum hæredem esse. Ad ea Sueci reponere: Uladislaum conditiones vocationis neque circa sacra, neque circa mores, & leges Sueciæ impleviisse: eoque ex ea vocatione jus ipsi quæri non potuisse. Cæterum negabant se tractare posse, ni Uladislaus titulo Sueciæ abstineat. Præter Christinam non alium Sueciæ Regem esse. Cum inde Anglus censeret; procuratoria in manus Mediatorum cum protestatione deponenda, & ad rem ipsam accedendum: Sueci regerebant; procuratoria basin esse totius negotii. Post longam disceptationem Anglus ad Polonos discedebat, & ad Succos reversus referebat: Polonos proposuisse, si Succis placeat, se princeps negotium ordiri velle, fide data alia se procuratoria à Rege & Republica obtenturos. Sed Sueci, perinde id esse causabantur, ac si citra procuratoria tractetur, quod fieri nullo modo queat; cum utique constare debeat, qui cum negotiatio suscipiatur. Anglus inde proponebat; Polonos Christinæ titulum daturos, sed sui Regis titulum plane omissuros, quod Uladislaus neget, gratis se isthoc cedere posse. Sed & hoc Sueci abnuebant, causati, eam rem ad superiores à se referendam. Contra Anglus minari se discessurum; quo facto nunquam deinceps Polonos ad tractatum adductum iri. Ita bellum imminere ominatus pronuntiatis ad circumstantes Poëtæ verbis; *Arma, virumque cano*, ad Polonos transibat; qui & ipsi cedere abnuebant, frementes; se quoque ad Comitia VVarsoviam accessuros, ubi sine dubio bellum decernendum sit. Et constabat Anglum omnibus viribus id agere, ut inter Sueciam & Poloniam bellum recrudesceret. Sed Sueci insuper habitis terriculamentis nihil aliud, quam ad superiores se relaturos testati, Elbingam discedebant. Eodem mox Anglus, & Brandeburgici veniunt, referentes, Polonos in moram illam consentire nolle; ac sine dubio bellum in Comitiis placiturum; quo istis metum incuterent. Proferebant etiam aliquot vitia in Succico procuratorio: velut quod titulus *designatæ* Reginæ esset novus: quod Christina Esthoniæ titulum sibi tribuat, cum Sigismundus eam provinciam Poloniæ donaverit: quod denique procuratoria non à Regina, sed tantum à Tutoribus sint subscripta. Quæ inania Succis facile refellebantur: *designatæ* Reginæ vocabulum Polonos haut tangere: Esthoniæ donationem nullo jure, insciis Sueciæ Ordinibus factam, eamque primam abdicationis causam Sigismundo fuisse: subscriptionem minorennis legibus Regni non requiri. Excipiebant tamen isti; hæc ideo tantum à Polonis notata, ne & Sueci scrupulose nimis cum ipsis agerent. Polonos denuo ad rem ipsam accedere velle, cautione scripto interposita, idonea se procuratoria allaturos, & quæ eventui tractatuum congruerent. Sed Sueci prioribus insistebant: in Sueciam se scripturos, & intra sex septimanas responsum obtenturos; ut tamen hæc mo-

ra

1635. 21. Febr. ra haut quidquam ad abrumpendos tractatus, multo minus ad resecandum induciarum tempus spectet. Aliud demum temperamentum à Sigismundo Marchione Brandeburgico proponebatur: procuratoria ita formanda, ut tituli in præsens omissi post pro eventu tractatuum inseri queant. Quod & ipsum Succi adspernabantur; cum id perinde sit, ac sine procuratorio tractare; idemque sine exemplo fiat; ac demum rebus diu disceptatis omnia eludi queant. Dum hoc modo tractatus per duos amplius menses comperendinantur, à Brandeburgicis de mutando tractatuum loco agebatur, quod circa Hollandiam annonæ, & pabuli copia non esset; tandemque placebat, ut stativa Polonorum Marienwerderæ, Suecorum Jonasdorfii, Mediatorum Mariæburgi forent, Stumsdorfii congressus haberentur. Scripserat interim Brandeburgicus Elector ad Oxenstiernam, ne super titulo nimis rigidos se Succi exhiberent. Cui Oxenstierna reponebat: nihil heic concedi posse, cum de Regni libertate agatur.

Succi bellum adparant. §. 130. Isthæc tractatuum auspicia in Sueciam nuntiata modicam pacis spem relinquebant; ac satis constabat, solitam Polonorum pertinaciam instigationibus Pontificis, & promissis Cæsaris, pecuniam & militem offerentis, magis obfirmari. Eoq; cum judicaretur, nulla magis ratione Polonos ad æquas conditiones admittendas adigi posse, quam ancipitis belli ostentatione, summa vi arma parari, delectus per totum Regnum haberi nobilium equites per Livoniam, Esthoniam, & Ingriam lustrari, classem denique adornari, ut adulto vere Jacobus Gardius Sueciæ Architrategus cum valido exercitu, qui ad viginti millia militum adscendere ferebatur, in Borussiam trajiceret. Jam quoq; super neutralitate cum Ducali Borussia, Jacobo Curlandiæ Duce, & Gedanentibus agebatur, quam & sibi in eventum belli concedi Dux Pomeraniæ misso legato petebat, ob antiquam necessitudinem, quæ Pomeraniæ cum Polonia intercederet: quam & Senatus annuebat. Nec dubium est, quin exercitus ille mense Junio in Borussiam adpellens maximum tractatibus promovendis momentum attulerit. De cætero annuebant Rectores Sueciæ, ut procuratorium Polonicum eo modo, sicut in tractatibus anno vicesimo nono adornaretur, quod parum interesse videretur, si Polonus Sueciæ titulum in eodem usurparet. Nam si induciæ duntaxat coirent, pratensio istius salva manebat: pace facta, eadem cedendum erat.

Tractatus instauantur. 4. Maji. §. 131. Mense Majo suspensi hactenus tractatus instaurabantur, Mariæburgi primo exempla procuratoriorum permutabantur, Succis priori congressu exhibita denuo offerentibus, cum à Polonis nihil, quod ad rem faceret, in iis desideratum foret, Anglo & Brandeburgicis agnoscentibus. Ast Poloni novum à Succis procuratorium exigebant; alias nec se novum prolaturos: & ut Succi Uladislao titulum Regis Sueciæ tribuerent, siquidem Poloni istum Christinæ dare deberent. Mediatores insuper nosse cupiebant, quid responsi è Suecia Legati obtinuissent. Ad quæ Succi reponebant: id ipsos in progressu tractatuum intellecturos. Post iidem 6. Maji. novum procuratorium offerebant, non velut debitum, sed ostentando in pacem studio; cui Uladislai titulus, in priori omissus insertus erat; in reliquis cum priori congruebat. Contra in Polonico Succi hæc vitia observabant, quod Polonus integrum sibi Sueciæ titulum tribueret, Christinam simpliciter tantum Sueciæ Reginam vocaret: & quod peculiari clausula suum sibi jus reservaret: nec Reipublicæ procuratorium adesset. Spem tamen faciebat Anglus, integrum titulum Christinæ, addita protestatione tributum iri, excepta Esthonia. Id quod tandem Succi admittebant, 1635. modo titulus ita exprimeretur, sicut superioribus cum Gustavo Rege tractatibus factum erat. Inter 6. Maji. hæc Legatus Gallicus Claudius Memmius Avauxii Comes è Suecia adpellebat, ubi præteritam hiemem exegerat; cui à Rege Galliæ injunctum, ut omnem operam daret controversiis inter Succos Polonosque componendis, quod metus esset, ne armis Succicis, quæ mors Gustavi Regis, & clades Norlingana jam satis debilitaverat, alio avocatis, Austriaci tota mole Galliæ incumberent. Qui & diligenter id egerat, ut Succos belli Germanici pertæsos, & in Polonicum, velut propius ipsorum res tangens, conversos, rebus Germaniæ immersos retineret. Ejus adventus eo gratior Succis erat, quod Angli & Brandeburgicorum in Polonos studium aperte nimis pelluceret, quorum & hi oppida sua Polonico milite firmarant. Post paucos quoque dies ab Hollandis Legati aderant Rochus Hœnartus, Andreas Bickerus, & Joachimus Andreæ. Primo Stumsdorfii 14. Maji. congressu Succi & Poloni se invicem salutabant, Gallo, Hollandisque Succos, Anglo, & Brandeburgicis Polonos comitantibus. Heic Succi declarabant; Uladislaum Regis Sueciæ titulum gerere posse; adversus quem tamen ipsi peculiari instrumento protestationem sint interposituri. Vicissim Poloni Christinæ plenum titulum tribuerent, protestationem in procuratorio omitterent; sed si alio scripto protestari velint, id se ignoraturos. Alia lege se ad tractatus haut descensuros. Ac ne verbis id tantum jactari crederetur, exercitum è Suecia jamjam adventantem ostendebant. Mox procuratoria invicem exhibebantur; ubi in 18. Maji. Polonico omissum ad Ducatus Finlandiæ *Magni* vocabulum, post nonnullam disceptationem Polonicus Cancellarius propria manu instrumento inserebat; quo Succi in gratiam Mediatorum adquiescebant. Procuratorium Succicum in Legati Anglici, Polonicum in Gallici manus depositum fuit. Utraque pars protestata est, ne tituli diversæ partis Regi dati, suo Regi, Reique publicæ nocerent, si forte tractatus ad optatum finem non perveniant. Quæ protestationes pariter in Legatorum manus consignatæ sunt, eaque se recepisse Legati scripto testabantur, peculiari cautione polliciti, se infecta re procuratoria bona fide restituturos.

Super legibus pacis frustra disceptatur. §. 132. Post inter Mediatores convenit has pacis leges partibus ferre, ut Uladislaus pro se & fratribus Regno Sueciæ renuntiet ea conditione, ut post mortem Christinæ, ejusque lineæ Uladislaus atque ipsius stirps in Regno Sueciæ succedat, & omnia loca hoc bello occupata, in Borussia atque Livonia Regi Regnoque Poloniæ restituantur. Quas leges Succi juxta ac Poloni adspernabantur. Et Succi quidem postulabant, ut Uladislaus pro se ac fratribus prius renuntiet omni actioni ad Regnum Sueciæ ditionesque ab eodem nuper aut olim adquisitas, simul titulo & insignibus Sueciæ abstineat. De hoc sibi constare debere, antequam super restitutione mentio fiat. Contra Poloni super restitutione prius cognoscere cupiebant, quam de renuntiatione ageretur. Igitur instantibus maxime Anglo & Brandeburgicis Succi demum decla- 26. Maji. rant: Si Uladislaus plene pro se & fratribus æternæ pacis causa renuntiet, se quoque mero pacis amore, nec velut in pensationem ejus renuntiationis locis Borussiæ à se possessis cessuros. Eam declarationem nonnulli præmature factam censebant, ac Polonis metum Succorum inde conjectantibus spiritus accessisse. Judicaverant tamen Succi legati, ut ostenderent, serio sibi pacem cordi esse, aliquid utique pro renuntiatione esse of-

1635. ferendum: simul Mediatores sibi conciliatum iri, postquam intellexissent, ipsos Borussiæ, unde omnis invidiæ origo, mordicus non inhærere. Denique frustra à se dissimulari, quod jam ad Polonorum notitiam permanaverat, incertum cujus culpa, aut imprudentia. Contra Poloni tergiversâri, ambiguis verbis incertam renuntiationis spem facere, ac frustra tempus extrahere. Jactabantur
22. Maji. interim per Brandeburgicos potissimum conditiones, quibus renuntiatio debeat fieri; puta, ut decreta contra stirpem Sigismundi facta aboleantur; liberum sit Suecis si velint ex ea familia Regem sibi sumere, Regi & fratribus è terris Livoniæ satisfiat, prout Regi cum Ordinibus Poloniæ convenerit. Regina Christina jungatur matrimonio cum marito non inimico Regi & Reip. Poloniæ. Idemque faciat Uladislaus vice versa. Liberi ex Uladislao nascituri liberis Christinæ futuris connubio jungantur. Mutua denique auxilia contra utriusque partis hostes ferantur. Quæ Succi partim fieri posse negabant, partim intempestive moveri ostendebant; cum nunc de renuntiatione Regni, non de nova electione quæstio sit. Inde ut super Livonia quoque restituenda consentirent Succi Sequestres instabant; Suecis ne cogitandum quidem de ea asseverantibus. Eandem junctis viribus à Suecis Poloniisque Moscо ereptam: sed divisionem prædæ à Polonis inique factam, qui terras sibi sumserint, machinas Sueciæ reliquerint. Extare quoque literas Cæsarum Caroli V. Ferdinandi I. & Maximiliani II. quibus Sueciæ Regibus protectio Livoniæ sit delata. Sueciæ quoque jus in Livoniam ex adoptione Magistrorum Ordinis partum. Nam quod jactetur, Gustavum Regem anno vicesimo octavo pro induciis triginta annorum Livoniam æque ac Borussiam voluisse restituere, id gratis fingi. Nec minus abnuebant Succi admittere, quæ super redimendis pecunia illis locis proponebantur. Inter quæ Anglus immodicum in Polonos studium ostendebat; ac ut querelis suis adversus publicanorum principes Hollandi succinerent satagebat. Qui tamen modestius excusabant; se in mandatis habere non tam queri de præteritis, quam cavere in posterum. Et judicabat Gallus, Anglum magis ad impediendam, quam promovendam pacem missum. Quin & Brandeburgici Gallum solum tunc Sueciæ utcunq; studentem urgebant, ut junctim cum cæteris nomine superiorum suorum Suecis bellum indiceret, ni propositas pacis leges admitterent, omnibus locis ad Sueciæ Regnum non pertinentibus restitutis pro Uladislai renuntiatione. Contra Poloni Suecis manifeste illudebant, dum apud Mediatores differunt: Uladislaum his forte legibus ad renuntiandum permoveri posse, si Succi eum statim Regem, eoque defuncto ipsius filium eligant, sique fratribus ejusdem, ac sorori è Finlandia & Ingria satisfiat; Uladislao absente Joannes Casimirus Sueciæ Regnum administret, Christinaque cum ipsius consensu connubio locetur, cui ipse de idonea dote sit prospecturus; si denique Esthonia Poloniæ restituatur, exules revocentur; & alia, quæ vix
29. Maji. victis imperari poterant. Quin & post aperte significabant, à Rege sibi mandatum non de renuntiatione, sed de recuperanda potius Sueciæ possessione agere. Penes Regem quidem esse quousque suo jure velit cedere: facta tamen renuntiatione par esse, ut Regi & ejus familiæ aliunde fiat pensatio. Nam restitutionem Borussiæ & Livoniæ ad Rempublicam pertinere, nec Regi emolumento cessuram. Nec si Rex quidem velit, Remp. in Livoniæ cessionem consensuram, cui sat virium sit isti armis recuperandæ. Quæ ludibria diutius non ferentes Succi, Elbingam secedebant, bello se paratos ostendentes, totamque armorum molem in Borussiam & Poloniam devoluturos, quicquid de rebus Germaniæ fiat: nec deinceps circa offerendam Borussiam ita faciles fore. Quos discessuros Anglus rogabat; num & post elapsas inducias vectigalia exigere velint; id quippe Regem suum armis prohibiturum. Brandeburgici quoq; Memelæ pro Mariaburgo sequestro datæ restitutionem ex convento petebant, simul ut collapsa munimenta reficiantur, aut cautio detur, id oppidum à Suecis post finitas inducias non invadendum: alias nec se loca vicissim sequestro sibi data restituere posse. Quibus Succi reponebant; nihil hostile inferentibus à Suecis nihil metuendum; Memelam quoque longius ab suis stativis remotam: ruinas munitionum non socordia militum, sed violentia fluminis factas. 1635.

§. 133. Consumta igitur pacis spe, cum tandem Uladislaus renuntiare quidem vellet, sed non nisi restituta Livonia; Suecis autem evanidum jus tanti redimere haut placeret; Mediatores de induciis prorogandis agitare cœperunt. Et petebat Gallus inducias jam ad finem vergentes aliquot per hebdomades prorogari, quo ipsi spatium foret ad Uladislaum Regem proficiscendi. Succi contra eas moras repudiabant, causati, à Polonis tantum tempus quæri adparando bello. Acrius tamen instantibus Gallo & Hollandis, ea lege consentire se dicebant, ut in quatuordecim dies inducia prorogentur, si Thorunio Gallus significaret, Uladislaum in pacem pronum esse; alias se omnes moras aversari. Hollandi quoq; palam differebant; se circa indu-
4. Jun. cias viginti quinque annorum & restituenda Borussia acturos, quod longæ induciæ paci fere æquiparentur, sepositа renuntiatione aut suspensione tituli; ac spem sibi esse istas obtinendi. Ita ad vicesimum secundum Julii inducia proferuntur, An-
11. Jun. glo testante, nil sibi cum illis negotii fore, quod forte interea naves bellicæ ex Anglia sint adpulsuræ. Interea Mariaburgum Suecis à Brandeburgi-
12. Jun. co restituebatur, quod hic sequestro hactenus tenuerat, quibus vicissim Memela à Suecis hactenus eodem nomine infesta redditur. Reversi Thoru-
2. Jul. nio Mediatores referebant, Uladislaum declarasse; se renuntiaturum, restituta Borussia, & Livonia, aut saltem aliqua hujus parte, ut tamen familiæ suæ honos conservetur, obliteratis adversus eam factis in Suecia decretis. Addito, non dubitare ipsum, quin Ordines Sueciæ, ubi in Comitiis ista proponantur, sint consensuri; cum nunc per paucos Senatores ista supprimantur. Id quod Mediatores acceptandum urgebant, offerentes se in Sueciam missuros, qui ipsorum omnium nomine apud Ordines ea proponat. Anglus insuper testabatur, sibi mandatum ubi bellum exardescat, non permittere, ut Angli vectigal solvant: Si Succi idem vi extorquerant, suo periculo facturos. Jactabat præterea, ni Succi Livoniam totam aut partem restituant, se cum cæteris bellum ipsis Regis sui nomine indicturum. Quin & multum lætitiæ præ se ferre videbatur, cum res utique in bellum eruptura crederetur: Ast Poloni inducias adspernabantur, causati, ubi Livoniam per triginta adhuc annos Succi possederint, se eandem oblivioni plane tradituros, apud quos primus tantum impetus valeat. Et ipse Uladislaus in pacem magis quam inducias inclinabat, quod per has omnem spem recuperandæ Sueciæ amitteret. Sed cum Suecis fixum sederet, ne hilum Livoniæ Polonis concedere, ac jam Mariæ-
4. Jul. burgo Elbingam conferre se vellent, instantibus Mediatoribus manebant. De indu-ciis agitur.

§. 134. Inde à Suecis hæ induciarum leges proponebantur, ut illæ centum, aut minimum quinquaginta annorum essent; Uladislaus titulo Sueciæ abstine- De legibus induciarum.

1635. ſtineret; ſe viciſſim Boruſſiam reddituros remiſſis belli ſumtibus, niſi quantum deducendo exercitui opus foret. Interea Livoniam penes Suecos manſuram, ſuper qua finitis induciis denuo tractandum. Aſt Mediatores ultra viginti quinque annos inducias vix obtineri poſſe ferebant. Simul Gallus inclinatas in Germania res oſtendebat; ac inducias iſtas interno quoque Sueciæ ſtatui expedire. Judicabat quoque Suecos initio nimis liberaliter obtuliſſe; cum Poloni modico conceſſo immenſa petere ſoleant. Quanquam idem poſtea gloriaretur, ſe Suecos illuſiſſe, dum ſimulando ſe jam extrema ipſo-
22. Jul. rum mandata noſſe, eadem ab illis elicuerit. Viciſſim Mediatores iſthanc Polonorum declarationem afferebant; pacem ſe quidem præoptaſſe cum renuntiatione & parte Livoniæ, quam vel pecunia redimere velint: in gratiam tamen Mediatorum in inducias conſentire his legibus, ut Uladislaus non renuntiet, inſula Dalena Dunæ fluvio adſita Poloniæ reſtituatur; quo Livonis fides fiat, Regem Poloniæ illorum recuperandorum ſpem non abjeciſſe; induciæ in duodecim annos ſint; ſpem tamen plurium annorum eſſe. Cum Sueci prioribus inhærerent, Gallus negabat, plus quam viginti quinque annos obtineri poſſe; & Rectores Sueciæ id ipſis probari privatim ſibi declaraſſe: ſe Polonos dehortaturum à petendis Livoniæ partibus: contrà ſuſpenſionem tituli per inducias poſtulare iniquum eſſe. Nec Uladislaum quadragenario majorem
14. Jul. triginta annos ſupervicturum, eo mortuo titulum ultro expiraturum. Tandem poſtquam Gallus ſpem feciſſet, Uladislaum titulo Sueciæ ſaltem adverſus Chriſtinam abſtenturum, declarant Sueci ſe in triginta annos conſentire. Inde à Gallo concipiebantur capita inducianum apud Polonos proponenda; ut in triginta annos induciæ ſint; Boruſſiam Sueci reſtituant, Livoniam retineant: ſecuritas mari præſtetur Sueciæ à Polonia, Electore Brandeburgico, & Gedanenſibus: pecunia detur deducendo exercitui, aut vectigalia Suecis ad finem anni relinquantur: vectigalia ad eum
15. Jul. modum redigantur, quo ante bellum fuerant; ac Uladislaus titulum adverſus Sueciam non adhibeat. Petebat quoque, ut in ſuo arbitrio relinquatur, quinque adhuc annos remittere, ſi opus ſit. Ita Gallus & reliquorum Mediatorum aliqui Thorunium ad Uladislaum excurrebant, prorogatis denuo pauculos ad dies induciis; id quod ad finem uſque tractatuum repetebatur. Quanquam enim Rectores Sueciæ minutas iſtas prorogationes vetuiſſent, Gardius tamen, & Legati eas abnuere conſultum non judicabant; quod non adpareret occaſio rei bene gerendæ, quoad tractatus ad finem perduceretur. Sed & miles terra, mariq; morbis infeſtatus, ſimul domi res parum lætæ, & per Germaniam valde prolapſæ haut ſuadebant ferrum ſtringere, quamdiu ulla pacis ſpes ſupereſſet. Quia tamen iſtæ prorogationes in Lithuaniam non accurate nuntiatæ eſſent, Radzivilius interim ſuperato Duna fluvio in Livoniam irruperat late per agros populatione facta; nil tamen præter vile munimentum terreum Rigam inter & Kokenhuſam occuparat, cum Sueci contra Duneburgum cepiſſent, ac in diverſa parte ſuperato Duna populando par pari retuliſſent. Eodem quoque tempore typis excuſum ſcriptum Uladislai nomine per Germaniam ac Daniam vulgabatur, quo Suecos, ut ipſius imperio ſuccedant, multis rationibus ac promiſſis ſolicitabat. Ejus multa exempla in faſcem compacta per quempiam telonii miniſtrum in freto Oreſundico Gothoburgum transmiſſa fuerant; ſimul duo literarum ſtudioſi per Smalandiam vagi id paſſim diſſeminabant. Quod uti ſeditioni excitandæ inventum erat; ita Rectores Sueciæ edictum promulgebant, quo ſub capitis pœna interdicebatur, id ſcriptum ſpargere, habere aut legere. Etſi Uladislaus, cum Legati in Boruſſia inter tractatus talia tentari quererentur, ſuo conſenſu idem publicatum negaret. 1635.

§. 135. Enimvero poſtquam totus jam exercitus Suecorum in Boruſſiam adpuliſſet, Boruſſi Ducales neutralitatem ambire cœperunt, qui antea non modicos ſpiritus geſſerant. Nec parum Poloni turbabantur, antehac à Gedanenſibus & Regiomontanis ad bellum ſtimulati; quod iſtius adventus ipſis inopinus accidiſſet. Regreſſi Thorunio Mediatores ſpem felici fine tractatus claudendi adferebant: & ipſe Uladislaus Mariævverderam ad ſuos Commiſſarios accedebat, quo mentem ſuam eo expeditius declarare poſſet. Ac ut tandem eo facilius partes coirent. Polono quidem Mediatores oſtentabant immenſum gliſcentem Cæſaris potentiam, qui & ipſe in Boruſſiam jus obtendat; cui recrudeſcens bellum facile anſam præbere queat iſtam recuperandi. Quam ob cauſam & legatio Saxonis pecuniam bello offerentis apud Polonum eo minus ponderis habebat. Viciſſim Suecis imputabat Avauxius, quod in ipſorum gratiam Germanico ſe bello Galliæ Rex miſcuerit; eoque par eſſe, ut & ipſi nunc aliquid Polonis concedant, quo rebus Germaniæ tanto efficacius vacare queant. Igitur cum ſuper ſuſpenſione tituli arbitrio Mediatorum Uladislaus commiſiſſet; ut tamen neutri parti præjudicium adferrent, convenit, ut iſte durantibus induciis adverſus Sueciam eum titulum non adhiberet. Hæreditariæ Principis vocabulum Poloni Chriſtinæ tribuere initio recuſabant, quod teſtamento Guſtavi I. filiæ à Corona excluſæ, nova poſt abdicatum Sigiſmundum conſtitutione certo modo admiſſæ ſint; quam Uladiſlaus pactorum ſubſcriptione adprobare nolebat; deſignatæ tamen Reginæ nomen non abnuens. Super numero annorum diu diſceptabatur, cum Sueci obnixe triginta poſtularent, Uladiſlaus contra ultra viginti quinq; concedere nollet, cauſatus; cum ſibi ultra viginti annos vita ægre ſit producenda, poſteris ſe ſuis ita multum præjudicare nec velle, nec poſſe. Sed nec triginta iſtos annos velut pro imperio obtrudi ſibi volebat. Tandem cum Sueci eam rem Mediatorum arbitrio commiſiſſent, viginti ſex anni induciis definiebantur. De ſumtibus deducendo militi Suecico velut ignominioſum ſibi recuſabat Uladiſlaus; ne Turcarum quidem Imperatori iſtos præbitos: ac ſibi quoque longe copias in Boruſſiam fuiſſe deducendas. Quo minus tamen aliunde peterentur, non repugnabat. Igitur placebat, eo nomine Suecos vectigalia ad menſem usque Decembrem retinere. Cupiebant quoque Sueci per inducias ſibi caveri, ne naves in portibus Boruſſiæ armare liceret; ideo quod Sueci Danique nullum unquam Poloni jus in Mari Baltico agnoviſſent. Contra monebant Mediatores, ut mollioribus id verbis exprimeretur, ne ignominiæ Polonis cederet. Ac Rectoribus Sueciæ ſatius videbatur laxiore heic formula uti; ne ex Boruſſiæ, & Curlandiæ portubus aliquid ſuſcipiatur in fraudem Sueciæ tendens; quam peculiariter exprimere, de claſſe non habenda, non armanda, aliisve concedenda; ne forte Poloni anſam inde arriperent contendendi tale jus utique ſibi competere, aut iſtud à Suecis agnoſci. Ratihabitionem Reipublicæ prius exhiberi debere Sueci contendebant, quam ipſi Boruſſia militem deducerent; aut ſaltem ſex millia militum his locis tantiſper retinenda, majore exercitus parte abducta. Poloni contra offerebant, Regem & Commiſſarios, omnesq; qui adeſſent Senatores cautionem interpoſituros. Proponebatur quoque Elbingam, & Pillaviam tantiſper ſe-
4. Aug.

Polonimiſcent.

22. Jul.

queſtro

1635. queſtro deponendam. Quod Suecis non placebat, cum utique hac ratione iſtis locis ſibi excedendum foret. Tandem in Suecorum poſtulata Poloni conſentiebant, ut iſti Elbingam & Pillaviam retinerent, quoad Reip. ratihabitio adveniſſet; quod intra diem decimum Decembris futurum ſperabatur. Injunctum quoque fuerat à Rectoribus Sueciæ Legatis, ut Elbingæ ſecuritati diligenter caveretur, quo eadem ob ſtudium in Sueciam ſi non meliori, ſaltem deteriori conditione haut foret. Ita ſuper
11. Aug. plerisque capitibus jam convenerat, ac Legati utrinq; multa cum amicitiæ ſignificatione, mutuaq; gratulatione congrediebantur. Inter iſta cum ſuper digniore loco inter Hollandos & Brandeburgicos controverſia moveretur; Gallus Brandeburgico videbatur favere; Sueci in neutram partem inclinantes, promiſcue & ſtando res expediri ſuadebant.

Turbæ inter tractandum. 14. Aug. §. 136. Supererat, ut pacti formula concipereretur: cui ab utraque parte lima adhibebatur. Ubi parum aberat, quin ſubito totum negotium in ipſo velut portu allideretur. Zadzickius deſignatus Epiſcopus Cracovienſis obtinendæ eo citius Pontificis confirmationi, ubi de relinquenda Suecis Livonia agebatur, annotaverat, ut Catholicis per Livoniam ſacra ſua exercere concederetur haut ratus, cæteros Senatores ita avide id arrepturos. Idem inde Legatus Gallicus intempeſtivo ſuæ religionis zelo, contradicente licet Anglo, crebro urgebat, cauſatus Cancellarium Polonicum aliàs non ſubſcripturum, Epiſcopi nimirum munus gerentem, aliosque Polonos idem velle. Et jactabant Poloni, ſi titulo pacis perpetuæ Livoniam Sueci obtinerent, poſſe ipſos circa ſacra ex legibus Regni ſui diſponere; quod ſecus ſit, cum iſtam temporario duntaxat jure poſſideant. Anglus & Hollandi id temperamentum proponebant, ut verba ita concíperentur; *ſalvo jure religionis Catholicæ in Livonia, ubi aliquis cœtus eſt.* Cum autem nullus cœtus ſit, eam clauſulam inanem fore. Aſt Sueci reponebant; prioribus tractatibus nullam ea de re mentionem factam: nec Polonos aliud quærere, quam ut tractatus abrumpantur. Et ſi utique bellum ſit futurum, potiorem ſibi hanc, quam aliam bellandi cauſam fore. Alias verbo nobilium virorum promittebant, iſtis uti hactenus nullam moleſtiam exhibitum iri, ſi quiete agant; ſed ut pactis id inſeratur, in ſua poteſtate non eſſe. Intra quatuordecim annos Romana ſacra ibi non fuiſſe exercita; nec conſtare, an ullus ibi nobilis degat ea ſacra profeſſus. Quod ſi itaque pactis publice ſuper ea re inſeratur, ſtatim ſacrificos advolaturos, pro more varia mo-
17. Aug. lituros. Conſumſerat ea diſceptatio aliquot dies, donec tandem Poloni ita caveri vellent: *ut Catholici libertate conſcientiæ gaudeant, nec in eos inquiratur, & ſi qui Catholicæ religionis cultu rituve privatim uſi fuerint, ut illis fraudi noxaque non ſit.* Nec amplius tamen poſtulabant pactis id inſeri, aut ſcripto à Suecis caveri; ſed ſatis habebant verbis id promitti, utque Mediatores de eodem teſtimonium ſcripto conceptum ederent. Cum Suecos priori declarationi inhærentes Gallus ſuper concedendo privato cultu urgeret, & illi rem utique eodem redire reponerent, nec ſe amplius quid largiri poſſe, aut præſcriptam formulam admittere; Gallus commotior, *nec ego*, inquit, *quidquam aliud dicam; valeant, nec revertar.* Cum igitur Mediatores diu nullum à Polonis reſponſum adferrent, Suecis, die jam in veſperam inclinante, & maturandæ diſceptationi, placebat equos curribus jungere, & per tubicines diſceſſus ſignum dare; quod & antehac factum erat. Eo ipſo momento in Polonorum tentorio quæſtio de ſacris à Gallo aliisque acriter diſceptabatur; & quia Gallus Suecorum declarationem paulo aſperius retulerat, velut utiq; bellum mallent, quam iſta concedere, Jacobus Sobieskius *Regni Inciſor*, exclamabat; *ergo bellum:* quod vocabulum ſtatim inter aſſiſtentes Legatorum miniſtros diditur. Et cum ſimul clangor tubarum Succicarum reſonaret, idem Sobieskius: *en Muſicam*, inquit, *in quam nati, & educati ſumus.* Statim hinc ad equos conclamatur; & inſtigante turmæ præfecto Joanne Dzialinskio Huſàri ad tentorium uſque Polonicum ruentes, inclinatis lanceis longius impetum daturi erant; ni Mediatores, qui jam à Polonis ad Suecos redibant, & Poloni Legati iſtos cohibuiſſent. Sueci quoque tumultu animadverſo, comitatum ſuum, & præcipue duas Finnorum equitum turmas ad vim repellendam diſpoſuerant, vetito tamen, ne pugnæ initium ipſi facerent. Quaterni utrinque ſauciati, antequam tumultus iſte ſedari poſſet, quod turba promiſcue apud caupones potaret. Zadzickius poſtea, tantillam controverſi-
20. Aug. am tanto fervore agitatam pœnitens, ut honeſte ſe inde extricaret, ita demum verba temperabat, ut privatæ *devotionis* libertatem iſtis hominibus permitti vellet; quo vocabulo Gallus negabat jus ſacerdotes in Livoniam introducendi, aut celebrandi Miſſas comprehendi. Quanquam autem Sueci aliquandiu contenderent, privatam duntaxat *profeſſionem* ejus religionis fore liberam; tandem tamen ab-
21. Aug. rumpendo inutili litigio laxioribus verbis declarabant; ſe conſentire, ſicut antea ſcripto & ſermone factum, hac lege, ut Mediatores teſtentur, quæ ſua mens circa eam conceſſionem fuerit. Quam ſuperficiariam declarationem libenter Mediatores admittebant; neque amplius de interpretatione iſtius formulæ mentionem facere volebant. Sic tandem diſcuſſis omnibus inſtrumentum pacti formatur.

Catastrophe tractatuum. §. 137. Inde Poloni vehementer inſtabant ut intra biennium aut triennium tractatus de pace perpetua inſtaurarentur, quod Rex ſemper ab induciis abhorruerit: ſed Sueci ad certum tempus adſtringi nolebant. Curlandiæ quoque Dux quædam ſibi loca à Suecis reſtitui petebat; quem Poloni ad Reginam Sueciæ remittebant. Dabat quoque negotium lis ſuper præcedentia inter Mediatores, dum Gallus priorem, Anglus æqualem locum poſtulat. Jactabat Gallus antiquitatem, ac potentiam Regni autoritatemq; Eccleſiæ & ſummorum Pontificum, qui hunc Regibus Chriſtianis velut filiis ſuis ordinem aſſignaverint; longam quoque Regum Gallorum ſeriem, & alia id genus. Tum & veteribus in Conciliis, ac nuperis Belgii conſtitutis induciis Legatos Galliæ priorem præ Anglis locum obtinuiſſe. Quin induciis ſexennalibus inter Sueciam & Poloniam opera eorundem Regum ſancitis, Herculem Charnaſſæum Gallicum Legatum Rovvium Anglicum præceſſiſſe. Ad quæ Anglus reponebat; omnes Reges pares eſſe, ac ſi quæ Gallo honoris ac ordinis prærogativa tributa ſit, id à Pontificibus Romanis profectum, quorum autoritati Anglia pridem renuntiaverit. Quod ante ſexennium factum ſit, cauſam fuiſſe, quod Charnaſſæus prior in Boruſſiam advenerit. Unde ſe viciſſim, qui nunc prior adfuerit, eodem privilegio gaudere debere, ſaltem apud Polonos: nec tamen intercedere, quin in Suecorum inſtrumento, quorum Regnum Gallus adierat, priore loco ſcribatur. Poſt tamen conceſſit, ut Gallus priore loco in utroque inſtrumento nominaretur, dummodo à Legatis pacta non ſubſignarentur. Nec minus Hollandos inter & Brandeburgicos certabatur; circa quos in neutram partem tunc inclinabat Gallus, ſed Sueci proponebant, ut in Suecico inſtrumento Brandenburgici ob cognationem cum Regina, in Polonico Hollandi priore loco ſubſcriberent. Poſtea tamen magis placuit, ut exordium pacti ad

formam

1635. formam narrationis conciperetur, quantumvis Gallo id parum arrideret; utque nemo Mediatorum subscriberet, præter Gallum; qui tamen reliquis insciis hoc faciebat. Super deductione exercitus Succici in Pomeraniam Poloni nonnihil scrupuli movebant, ne ista concessa viderentur pacta
1. Sept. cum Austriacis violare. Tandem inter archistrategos Gardium, & Konispolskium convenit, ut duodecimo die post exhibitam Regis & præsentium Senatorum ratihabitionem Succi Mariæburgo, Capite Vistulæ, quod solo æquandum erat, Insula Majore, Brunsberga, Tolcamito, & Stuma decederent; sed usque ad ratihabitionem Reipublicæ cum idoneis præsidiis retinerent Elbingam, Insulamque Minorem cum superstructis castellis, & Pillaviam. Miles ocyus & catervatim deduceretur, arcendæ
2. Sept. regionis vastationi. Tandem subscriptione Stumsdorfii facta in specimen novæ amicitiæ Poloni Succicis Curlandi petita commendabant. Sueci contra apud Polonos intercedebant, ut linea Franconica Marchionum Brandeburgensium Ducatu Borussiæ simul investiretur. In quo Legati Poloni operam suam pollicebantur, si Marchio Sigismundus
7. Sept. ipse id negotium apud Comitia ageret. Cum ratihabitio Regis exhiberetur, in sigillo titulus Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regis plenis literis expressius erat; eoque istam Sueci admittere abnuebant. Sed quia Polonis aliud sigillum in promtu non erat, placebat, ut is titulus Cancellario Poloniæ è cera elideretur. Quo nomine tamen scripto testimonium perhibere neque ipse Cancellarius voluit, ideo quod in tractatu conventum expresse fuerat, ne de illa omissione articulus fieret, aut quidquam scriberetur: neque Avauxius, præjudicium Polonis facere vellet. Istis porro induciis Ordines Sueciæ in Comitiis ad mensem Octobrem indictis applaudebant, eoque nomine per totum
8. Nov. Regnum supplicationes habebantur. Restabat disceptatio super Pillaviæ castello, à Succis primum extructo; qui à Brandeburgico postulabant, ut sibi sumtus in id facti refunderentur; alias idem so-
29. Dec. lo se æquaturos. Tandem conventum, ut Brandeburgicus Succis decem millia uncialium solveret, remissa actione ob vectigal Elbingense, & abreptas olim quatuor naves, & abolito ære alieno, quod Memelæ præsidiarii contraxerant, quod ad quindecim millia uncialium ascendebat. Ita sub initium anni sequentis Pillavia integra Brandeburgico tradebatur.

Danica. §. 138. Eodem anno Danus eo securius animi sui sensum adversus Succos exserebat, quo minus hosce sibi ob res in Germania ruentes metuendos credebat. Unde palam de Oxenstierna, ejusque actionibus contemtim loqui: Vix aliquid vesanum magis à viro prudentiæ opinione celebri potuisse patrari, quam quod ipse equestri loco natus summam rerum per Germaniam directionem sibi arrogare, Saxone & aliis præteritis; Duciq; Bernhardo Franconiam, aliis alia donare sustinuerit. Absurde quoque eundem nunc sumtus belli repetere, cum antea jactarit: Gustavum Regem injuriam à Cæsare in Borussia illatam ultum iviisse. Dudum quoque in Germania pacem fuisse, si mediatoris sibi munus exercere contigisset, cui solus Oxenstierna obstiterit; qui verbis ipsum acceptare visus reipsa eluserit; ac animi sui sensa obscuris verborum ambagibus involverit. Et quanquam fateretur, Cæsarem nunquam cum Succis tractare voluisse; judicabat tamen, se id correcturum fuisse, si Succis pacem cordi esse vidisset. Cæsari insuper victoriam augurari non desinebat, etiam postquam Gallus bello se immiscuisset. Pacem tamen Pragensem improbat, partim quod sua mediatio ab omnibus acceptata, plane posthabita foret; partim quod ea conditionibus adeo erubescendis constaret. Quanquam autem concesso Bremensi præsulatu Succi eum sibi æquiorem speraverant: apertius tamen quam antea aversum ab ipsis animum cum contemtu expromebat, quod crederet, haut ita facile bello Germanico istos se extricaturos, novo insuper bello cum Polonis involvendos; stulte facturum Polonum differens, si pacem nunc aut inducias ineat, tanta ultionis sumendæ occasione. Quo casu arbitrum se belli fore credebat. Hinc & nutantibus in Borussia tractatibus quatuordecim bellicas naves in freto Oresundico disponebat, causatus Anglum se, cui tunc magna classis parata erat, accessu Maris Baltici prohibiturum; revera ut bello conflato solus, aut Anglo junctus vectigalia Suecorum per Borussiam disturbaret. Idem quoque, cum neutrarum se partium ferret, ac Suecos militem in Dania conducere vetuisset; in custodiam datis, qui id ausi fuerant; Polonis permittebat Hafniæ naves armare, socios navales conscribere, annonam emere. Sed & ipse venditionis specie duas illis bellicas naves dabat cum omni paratu, quibus commercia Suecorum in Mari Baltico turbaturi erant, si pax non coiret, promisso etiam recepto in Holsatiæ portus. Etsi deficiente pecunia Poloni vix quatuor parare naves modicæ formæ possent. Induciis tamen conclusis Danorum naves statim freto amovebantur, ipsosq; animis non parum concidisse animadvertebatur. Eodem quoque anno magis quam antea Succicæ naves in freto Oresundico molestiis afficiebantur, publicanis obtendentibus, testimonia navium nimis vetusta esse; diem, quo datæ sint, falsum substitutum; Hollandicas merces sub Suecorum nomine vectigal eludere. Absentibus nautis telonarum ministri obtentu inquirendi, num quæ merces veherentur, quas professi non essent, naves perscrutabantur, cistasque refringebant; quod visum erat abripiebant. Quandoque testimonia plane auferebantur, velut invalida; & iter persecuturis nautis pecuniæ extorquebantur, nulla ratione reddita, quam quia sic placeret. Sed quia ob iniquitatem temporum istæ injuriæ Succis tantisper mussitandæ videbantur, Senatus Sueciæ Residentem Stroemfeldium jubebat velut ultro, & proprio nomine vexationum remedium exposcere. Qui tamen parum proficiebat, Rege causante ob mercatorum fraudes accurata opus esse inspectione. In dubium quoque idem revocabat Gothoburgensium privilegia, quod diceret; Hollandos suas merces ibi pauliisper depositas inde per fretum alio transportare, & obtentu immunitatis Succicæ ipsius vectigalia defraudare. Sub finem tamen anni per Residentem suum Holmiæ denuo se bello Germanico Mediatorem offerebat, uti putabatur, quod Saxonem imminentibus malis ereptum cuperet, cui initia belli male se dare videbat; an ut pacatis vicinis suo quoque Regno securitatem compararet, ingravescente jam ætate, & quod filium Christianum artibus belli pacisque parum pollere conspiceret.

Russica. §. 139. Cum Russis eo anno nihil memorabile gestum, nisi hoc forte scriptione dignum sit; quod cum ipsis convenit, ut utrinque Residentes ordinarii, qui antea sumtibus ejus, apud quem agebant, vixerant, deinceps sui quisque Principis impensis sustentarentur.

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM LIBER OCTAVUS.

EPITOME.

1. *Facies rerum sub initium anni. Habitus Hollandiæ,* 2. *Angliæ,* 3. *& Galliæ.* 4. *Galli Fœderum ratihabitionem quærunt, quam Sueci abnuunt.* 5. *Danus ad pacem hortatur.* 6. *Rectorum Sueciæ circa pacem,* 7. *& bellum consilia.* 8. *Oxenstiernæ consilia.* 9. *Daniæ Rex Oxenstiernam ad pacem invitat.* 10. *Inter Saxonem & Oxenstiernam super pace acta. Fœdus Gallicum impedire conatur Meclenburgicus, & Daniæ Rex.* 11. *Oxenstierna cum Legato Gallico tractatus suscipit.* 12. *Controversiæ circa fœdus cum Gallo.* 13. *Temporaria transactio inter Oxenstiernam, & Chaumontium.* 14. *Oxenstiernæ pecuniæ inopia urgetur.* 15. *Idem tres exercitus parare instituit.* 16. *Belli genius mutatur.* 17. *Observanda circa Pomeranos, Electorem Brandeburgicum.* 18. *Wilhelmum Vinariensem, Archiepiscopum Bremensem, Comitem Oldenburgicum, Ducem Neoburgicum,* 19. *Georgium Luneburgicum,* 20. *& Wilhelmum Landgravium.* 21. *Banerius improviso trans Albim abit. Legio Saxonicorum opprimitur. Mitzlafius Barbyæ capitur.* 22. *Saxo ad subveniendum suæ ditioni advolat.* 23. *Irriti Saxonicorum in Suecos conatus. Saxo prælium detrectat. Banerius à Sala recedit.* 24. *Saxonici vapulant. Banerii consilia.* 25. *Saxo Hatzfeldio junctus in Banerium movet. Banerius trans Albim se confert. Idem cis Albim regreditur.* 26. *Lohusius missionem obtinet.* 27. *Banerius nascentem ductorum conspirationem opprimit.* 28. *Saxo Albim transit. Banerius Werbenæ subsistit. Ratenavia bis capitur.* 29. *Saxo Magdeburgum obsidet. Baudissius imperium abdicat.* 30. *Banerius Magdeburgo frustra succurrere cupit.* 31. *Gesta per Pomeraniam. Wrangelius in Pomeraniam venit. Mirazinus denuo in Pomeraniam redit.* 32. *Pomeranorum in Suecos animus.* 33. *Gesta per Westphaliam. Cniphusius occumbit. Cæsareorum ad Haselunam clades. Suecici cis Visurgim cedere coguntur.* 34. *Leslæus in Westphaliam mittitur. Georgius Dux Luneburgicus ambiguum se gerit.* 35. *Leslæus legiones devias ad se pellicit. Idem Visurgim transit: & duas hostium legiones opprimit.* 36. *Minda in Suecorum potestatem redigitur.* 37. *Wilhelmus Landgravius diu nutat.* 38. *Idem post longam deliberationem se cum Suecis conjungit.* 39. *Circa Hanoviam acta.* 40. *Ejus obsidium solvitur. Leslæus ad Visurgim se confert.* 41. *Acta per Alsatiam. Gallasius ex Alsatia se proripit.* 42. *Dux Bernhardus Lutetiam proficiscitur.* 43. *Coloredus à Gallis vapulat.* 44. *Misera Rhenani tractus facies. Valetta in Alsatiam movet,* 45. *Uti & Dux Bernhardus, qui Tabernas obsidet.* 46. *Saxo ad Reginam Sueciæ scribit.* 47. *Daniæ Rex inanem Lubecæ tractatum molitur.* 48. *Ministri Anglici apud Oxenstiernam propositio.* 49. *Cum Meclenburgico super pace acta.* 50. *Oxenstierna in Sueciam discedit. Ordinum Sueciæ decretum.* 51. *Saxo Magdeburgo potitur.* 52. *Banerius Leslæum ad se evocat.* 53. *Idem Luneburgum, & Winsenam in potestatem redigit.* 54. *Hostis Havelberga, Werbena, Ratenavia & Brandeburgo potitur.* 55. *Banerius cis Albim tendit.* 56. *Hostis ad Perlebergam consident. Banerius in hostem tendit.* 57. *Hostis prælium detrectat.* 58. *Pugna ad Witstocum. Hostium clades.* 59. *Motus animorum post eam pugnam.* 60. *Eadem machinationes Dani & Luneburgici eluduntur.* 61. *Banerius paulo tardius hostem persequitur.* 62. *Hostium conditio.* 63. *Banerius in hostem tendit.* 64. *Idem Cæsareos ultra Hassiam propellit. Erfordia in partes Suecorum concedit. Banerius in Misniam tendit.* 65. *Gesta per Pomeraniam. Stargardia vi expugnatur, & iterum ab hoste deseritur. Improvisa Suecorum cum hoste collisio.* 66. *Wrangelius Gartzium expugnat;* 67. *Idem in Marchiam progreditur, Custrinum nequidquam captat; In Pomeraniam redit.* 68. *Stralsunda à Cæsare tentatur.* 69. *Gesta per Westphaliam.* 70. *Gætzius per Hassiam grassatur.* 71. *Hanoviæ status.* 72. *Per Alsatiam gesta.* 73. *Cæsarei in Burgundiam tendunt. Insignis Bernhardi Ducis velitatio. Iste cum Gallis Alsatia excedit.* 74. *Gallasius in Galliam irrumpere conatur.* 75. *Transactio cum Archiepiscopo Bremensi super neutralitate.* 76. *Consilia Rectorum Sueciæ super pace.* 77. *Meclenburgicus frustra circa pacem satagit.* 78. *Daniæ Rex pacis mediationem in Suecia urget.* 79. *Idem pro filio matrimonium Reginæ Christinæ ambit.* 80. *Ratificatio fœderis Wismariensis cum Gallo differtur. Rationes contra fœdus Gallicum.* 81. *Galli parum observantes fœderis se ostendunt.* 82. *Sueci ad conventum Colonienſem venire abnuunt.* 83. *De fœdere cum Landgravio consultatio.* 84. *In conventu Ratisponensi acta.* 85. *Anglica.* 86. *Hollandica.* 87. *Curlandiæ Ducis petita.*

Initia

1636. *Facies rerum sub initium anni.*

INitia tricesimi sexti anni quanquam Suecis paulo auspicatiora viderentur, amoto Polonici belli metu, & Saxonicis hinc inde non leviter castigatis, ut qui primo impetu trans mare pellendos à se Suecos speraverant, jam terris eosdem suis arcere satis haberent: non eo minus tamen horum res ad priores difficultates revolvebantur, haut sufficientibus viribus adversus gliscentem indies Cæsaris potentiam. Huic quippe post pacem Pragensem insignis accessio facta erat, subactis superioribus Circulis, & Saxone in ipsius partes concedente, cujus autoritas plerosque Protestantium eodem pertraxerat. Unde haut difficile erat Saxoni acceptas clades recentibus copiis sarcire, ac Suecorum progressus sistere. Hos contra omnes fere per Germaniam socii destituerant; nec quos alias id bellum tangebat, ea qua par erat alacritate sublevatum ibant. Solus VVilhelmus Hassiæ Landgravius immotum in Sueciæ partem studium præ se ferebat, sed quem hostis circum intentata vi, & consiliarii monitis urgebant, ut & ipse alieni auxilii indigus, tandem paci Pragensi cervices submissurus metueretur. Hollandos neque Succici Ministri, neque Landgravius permovere poterat, ut serio bellum Germanicum amplecti vellent. Quin potius amicitiam Cæsaris captabant, ut ipsi neutris partibus addicti libere commercia sua per Germaniam exercere possent; misso Viennam Foppone Aizema, qui non modicam spem quæsita obtinendi fecerat, annitente insuper Colonienſi Electore, qui bello inter Cæsarem & Hollandos exardescente, prima præda erat.

Habitus Hollandiæ,

Angliæ,

§. 2. Angli quanquam post Joannis Skyttii legationem nonnihil desiderii fœdus cum Suecis ineundi ostenderant, mirati quod tota hieme nemo adesset, qui super eo perficiendo ageret; prævalebat tamen apud eos factio Hispanica, cui callidissimus quisque addictus erat; qui non obscure jactabant: longe minore impendio in Britannia Palatino terras dari, quam si recuperando Palatinatui bellum in Cæsarem & Hispanum sumatur. Hispanicus quoque Legatus de isto restituendo Londini multa spargebat. Et cum per totam hiemem bellum minari visi fuissent Angli, Cæsaris literæ adveniebant pollicitæ, si quamprimum Legatus Viennam mittatur super restituendo Palatino, de successu negotii dubitandum non esse. Igitur isti velut obliti veterum ludibriorum denuo Austriacorum sese artibus præbebant, misso ad Cæsarem Thoma Hovvardo Arundeliæ Comite. Quem insolito exceptum habitumque honore, perque inania dilatum Ratisponam demum remisere. Ubi cominus ostentata spe diu lactatus, tandem extracto nequidquam tempore vano cum responso dimittitur: Palatinatum restituendum esse, si Hispanis & Bavaro impensæ exsolutæ fuerint; Electoralem dignitatem Bavaro auferri non posse, ad quem & olim ea jure pertinuerit. Cæterum Rex usque adeo istorum ludibriis animum adplicuerat, ut ductoribus Succicis in Angliam missis conducendi militis facultatem abnegaret, causatus; cum Cæsar nuper leges pacis obtulerit, & ipse Legatum eo nomine Viennam miserit, non convenire, ut Cæsaris hostibus militem apud se conscribere permittat, antequam de legationis exitu constet. Et quanquam jactaretur; ni postulatis Anglorum annueret Cæsar, ipsos statim in bellum erupturos; & eousque differrentur Succici ductores territando Cæsari: ultra verba tamen non processum iri satis perspiciebant ejus aulæ gnari. Quin & alia interea Anglus faciebat, quæ animum à fœdere contra Austriacos abhorrentem satis arguebant. Nam & à Gallis Lotharingiæ restitutionem postulabat, ut eo minus prætexti esset Cæsari Palatinatum detinendi. Et Hollandos sibi alienabat, mota super velorum dimissione, & piscatura lite, & sublevatis Dunquercanis, ne ab istis coërceri possent. Quæ huc spectare judicabantur, ut Hollandis necessitas adferretur inducias cum Hispanis ineundi. 1636.

& Galliæ,

§. 3. Denique Galli quanquam Cæsari arma in superiore Germania opponere cœpissent: tamen quia præcipuam virium partem adversus Hispanos in Belgium, & Italiam converterant, languidius, quam res exigebat, bellum Germanicum amplectebantur. Et Cæsareis, inani quamvis in Galliam irrumpendi conatu, spatium relictum fuerat totam Rheni ripam, Argentorato excepto, in potestatem redigendi, Gallosque aditu Germaniæ excludendi. Quin & post intentata per Picardiam irruptione Hispani istos ad tutanda sua revocatum ibant: simul Bernhardo Duci modicum tantisper exercitum objicere Cæsarei constituerant, quoad diversa in parte Suecos tota mole oppressissent, aut saltem ad littus maris in angustum compulissent. Sed nec deerant in Gallia, qui Regnum Sueciæ longe infra Galliam depressum vellent; & cum Legatus Grotius ea in re parum facilis fore videretur, varia ratione istum amoliri conabantur, instigato etiam Legato Veneto, ut ipsi super honoratiore loco controversiam moveret. Obtentui sumebatur, quod is non à Regina, sed ab Oxenstierna tantum literas fiduciarias haberet; utut hoc non obstante idem tecto capite antea coram Rege verba fecisset. Et quanquam Richelius omnia consilia ad deprimendam Austriacorum potentiam dirigeret, privata etiam causa stimulante, quod istos exitio suo imminere nosset: tamen & ipse non modicis urgebatur difficultatibus, deficiente argento, & plebe ob tributorum magnitudinem frænum mordente; quam ostentata propinquæ pacis spe demulcebat. Sed & Bavari non modicus in Gallia favor erat; ob quem post Bernhardo Duci Rhenum transire non permittebatur, qui de invadendo isto consilia agitabat. Denique & multum efficiebant monita Pontificis, pacem cum Austriaca Domo ingerentis; quibus præcipuus arcanorum arbiter Pater Josephus succinebat: cui dignitas Cardinalitia in præmium ob eversas ubique sub imagine fœderum res Protestantium destinabatur.

Galli fœderum ratihabitionem quærunt.

§. 4. Quia tamen Gallorum quam maxime intererat, pax seu bellum cum Austriacis placeret, hosce Suecorum armis distringi; inde ne pax cum Saxone coiret, impedire summo studio nitebantur. Simul per Residentem Avaugurium apud Rectores Sueciæ instabant, ut fœdus à Lœflero Parisiis conclusum, & quæ cum Oxenstierna Compendii convenerant, ratihabeantur. Et quia super numero exercitus in Germania habendi nihil expressum erat, ut circa istum certi quid definiretur, petebat. Ad quæ reponebatur; ratihabitionem mature & rebus integris non fuisse quæsitam. Nunc cum res aliam plane faciem induerint, dubium esse, num Rex necessarium judicet pacta præsenti tempori parum congruentia firmari; & an non malit novos institui tractatus, aut saltem vetera pacta hisce temporibus adaptari. Isthæc quippe præcipue conservationem sociorum per Germaniam spectasse, qui nunc repudiato Regum auxilio hostilia induerint; quibus invitis utique auxilium obtrudi nequeat. Nec eo se animo in Germaniam veniſſe, ut socios sacrorum subruerent. Scopo igitur fœderis sublato, circa idem firmandum frustra satagi. Percepisse quoque ipsos, Galliæ Regem instinctu Pontificis alios in tractatus consensisse: hi quo spectent, prius constare sibi debere; simul quid Chaumon- 21. Jan. *Quam Suecis abnuunt.*

1636. tius attulerit; quid alii, quorum æque intereſt, ad rem conferre velint; num Regi animus ſit Cæſari bellum indicere, & quæ circa reparandas Germaniæ res ipſius ſit ſententia? Super quibus omnibus Oxenſtiernæ, ut cum Chaumontio agat, mandata transmittum iri. Hoc reſponſo Avaugurius non adquieſcens denuo poſtulabat, ut Regina ſaltem Heilbrunnenſi fœdere ſtet. Quanquam enim Rex promiſſam ibi pecuniam non ſolverit, ejus loco tamen duodecim militum millia ſub Bernhardo Duce ſuſtentari. Utque ex vi Pariſienſis fœderis tota Alſatia cum Bentelda & Briſaco in Regis manus conſignetur, Catholicique bonis ſuis reſtituantur; tum ne ulli tractatus absque Regis conſenſu circa pacem aut inducias cum adverſa parte admittantur. Repetebantur promiſſa per Chaumontium Oxenſtiernæ facta ſuper reliquis ſubſidiorum ſolvendis. Nec addere verebatur: Reginam tot fœderibus vinctam ſalvo officio peculiaribus tractatibus haut poſſe aurem præbere, ni apud omnes Principes fidem ſibi demere velit. Quæ jactura nullo emolumento, quod è ſeparato
7. Febr. tractatu ſperetur, penſanda ſit. Ad hæc importunius jactata Senatus reponebat: Fœdus Heilbrunnenſe à ſe rati habitum, poſt ſe inteciis nova cum Fœderatis Ordinibus conventione Pariſiis magnam partem reſciſſum. Lœſterum non à ſe, ſed quatuor Circulorum Ordinibus Legatum miſſum; qui & mandati limites exceſſerit. Ibi quoque in contumeliam nationis Suecicæ ſummum belli imperium in Ducem aliquem, aut Principem collatum; qualem in Suecia non dari conſtabat. Imo tertio decimo capite ejus pacti fœdus Heilbrunnenſe plane ſublatum; unde & Oxenſtiernam eidem contradixiſſe. Quod autem pauca capita ſibi moleſta ex invalida conventione excerpantur, & ratihabenda offerantur, id ſanæ rationi, & moribus gentium repugnare. A Chaumontio oblata è priori fœdere dudum debita fuiſſe. Quin ſi promiſſam pecuniam Galli tempeſtive repræſentaſſent, cum Oxenſtierna & Banerius adhuc Magdeburgi agerent, haut neceſſum fuiſſe, cum exercitu verſus littus maris Baltici recedere. Deniq; ratihabitionem noſtram poſtulaturum ſui utique Regis ratihabitionem viciſſim exhibere debuiſſe; quam ſe non habere fateatur. Porro res ita comparatas, ut nova conventione utique opus ſit, ſuper qua agendi Oxenſtiernæ facultatem data. Eidem fœdera cum Gallia haut quidquam obſtitiſſe, quominus cum Saxone tractatus ſuſciperet, qui eo tempore, quo iſta feriebantur, ſocius fuerit; nunc recens bellum moverit, quod amica potius via componi, quam ulterius produci, non Sueciæ ſolum, ſed & Galliæ interſit. Cæterum parceret ipſe aculeatis verbis fidei violatæ Reginam arguere, cujus ſanctimonia Suecis ſemper integra conſtiterit, haut remiſſius deinceps colenda. Ita quidem tempus tunc extrahere ſtudebant Rectores Sueciæ, quoad facie rerum penitius inſpecta decernere poſſent, num ſibi expediret pro modica pecunia ita bello immergi, ut citra Galliæ conſenſum excedere eodem non liceret. Eoque id negotium ad Oxenſtiernam rejiciebant, ut is, qui cominus res arbitrabatur, pro captu temporum ſtatueret.

Danus ad pacem hortatur. 30. Jan. §. 5. Aderat quoque à Daniæ Rege Legatus Tago Tottius Senator, qui poſt commendatum Regis ſui ſtudium circa quietem Germaniæ, & ut Suecia tam periculoſo bello ſubducta in tuto collocaretur, querebatur tractatus Wratislaviæ indictos fuiſſe eluſos. Nam ſi quæ in literis ſalvi conductus deſiderata fuerint, ipſo in tractatu corrigi potuiſſe. Sed dum circa iſta trutinanda tempus teritur, talia interveniſſe, ut qualis tunc ſperabatur pax, poſtea obtineri nequierit. Inde Rectores denuo hortatur, ut de Suecia in pacatum ſtatum reponenda ſerio curam ſuſcipiant; inopina caſuum, belli magnitudinem, vires hoſtium, vicinorum indignationem, odia Proteſtantium, immanes belli ſumtus, iram Numinis ob ſacrorum ſocios oppreſſos memorans. Huic à Senatu re- 5. Febr. ſponſum: penes ſe culpam non fuiſſe, quo minus Regis opera ſcopum ſuum obtinuerit. Inde memoratur, quam perverſe Saxo egerit, qui poſt habita Regis mediatione ab omnibus acceptata peculiarem pacem enixus ſit. Quod porro Rex digeſta hac indignitate ulterius paci conciliandæ operari velit, id à ſe magnopere probari. De ſuo in pacem ſtudio, quæ cum Meclenburgico acta ſint, ſatis teſtari; ac ut æquæ pacis conditiones haut repudientur, dudum ſe Oxenſtiernæ in mandatis dediſſe.

Rectorum Sueciæ conſilia circa pacem. §. 6. Ita cum hinc ad pacem, inde ad bellum ſolicitarentur Sueciæ Rectores, pax quidem optanda quam maxime videbatur; præſertim poſtquam bellum jam gereretur cum ſacrorum ſociis, & qui paulo ante junctis armis eandem cauſam propugnaverant. Neque dubitabatur, quin Proteſtantes Ordines pacem ſerio exoptarent. Pontificii autem, etſi ægre à deſtinatis ſuis hoſce plane opprimendi crederentur dimovendi: tamen ſi recti rationem ſubducerent, non minus cauſarum videbantur habere pacem deſiderandi, quam Sueci, Cæſar inprimis; urgente hinc Gallo, inde Suecis, ac plerisque Ordinum ægris, queis invitis pax Pragenſis ſuſcepta fuerat. Sed & Germania diuturo bello exhauſta, Cæſarei exercitus fame imminuti, ex Italia & Hiſpania ſupplementorum nulla, aut modica ſpes. Ipſe Ferdinandus ſenio & valetudine debilis, cui ſi ſubito quid accidiſſet ante ſtabilitam filii ſucceſſionem, facile in aliam Domum faſtigium Cæſareum migrare poterat. Unde in Suecia ſpes erat ab hoſtibus utique honeſtam pacem obtineri poſſe. Ad eam porro tres viæ oſtendebantur. Nam & Galliæ Rex tractatus mediatore Pontifice propoſuerat, & Danus conciliatorem ſe pacis denuo ferebat; & Meclenburgicus non parum in eo negotio promoviſſe viſus erat. Enimvero Pontifex ſequeſter Suecis nunquam ſat æquus credebatur, utut Avaugurius jactaret; meliorem ipſis Mediatorem inveniri non poſſe, quam Pontificem, Cæſari & Hiſpanis offenſum, Gallisque faventem: neque Gallum Proteſtantium ſalutem inſuper habiturum. Sed & Dani quantumvis pacis Germaniæ cupidi mediatio Suecis inviſa, qui & antea in hoc negotio dignitatis Sueciæ modicam rationem habuerat, & nunc ſatisfactionem ab iſta poſtulari cum irriſu accipiebat. Unde id ſaltem conſtabat, omnibus cum modis impediturum, ne quis in Germania locus Suecis hypothecæ nomine relinqueretur. Nec parum ſuſpicionem augebat, quod Legatus iſtius ita ferviđe negotium urgeret. Simul crebro inter ipſum ac Cæſarem commeantes nuntii clandeſtini quid commercii arguebant. Quin & de animo ipſius ſatis teſtabatur, quod Uladislaum Poloniæ Regem ſtultitiæ argueret ob initas cum Suecis inducias; nec diſſimularet, non Cæſarem ſolum, ſed & Saxonem Suecos non dignari, ut cum ipſis tractatu miſceantur; eoque Meclenburgicum ab iſtis ſubſtitutum. Quia tamen adparebat, Danum iſti negotio inhiare, nec citra offenſam, quæ hac rerum facie declinabatur, repudiari poſſe; inde iſtis omnibus diſſimulatis ipſe multo verborum honore demulcebatur. Igitur Meclenburgico parario de pace agere tutiſſimum videbatur; eoque Rectores Sueciæ Oxenſtiernæ facultatem iſto interveniente cum Cæſare trans- 5. Jan. igendi

1636. gendi miserant, addito, ut quantum liceret, tractatus absolveret, antequam alii se mediatores ingererent. Et maximi momenti habebatur conventus omnium Protestantium Luneburgi indicendus, cui Meclenburgica interpositio ansam dederat; quem si tempus ferret, Oxenstierna adire jubebatur, aut idoneos homines eodem delegare, ne absque fructu iste solveretur. Placebat quoque duo tractationis instrumenta concipi, unum, quo cum Cæsare hactenus hoste transigeretur juxta capita à Saxone concepta; alterum quo cum Protestantibus tanquam amicis super pensatione lati auxilii conveniretur; quæ materia Luneburgici conventus erat futura. Ubi & opera danda erat, ut Protestantes Ordines fœdere mutui auxilii Sueciæ innecterentur. Circa satisfactionem prior fere sententia stabat; nisi quod cum alias selecti Ordinum aut eximiam aut nullam petendam censuissent, Senatui jam satius videretur aliquid mediocre, quam nihil accipere, sive exsoluta statim pecunia, seu in diem accepta hypotheca. Quod si tamen præter stipendia militum nihil obtineri queat, præstare amicitia Ordinum adquiescere, quam ob solam satisfactionem in bello persistere, incerto eventu, & majore Sueciæ periculo, si reliqui bello se subduxerint, aut plures hostes accesserint. Cum dignitati Sueciæ satis consultum sit, si pacta à Cæsare ratihabeantur. Nec habiturum Gallum, quod de neglectis fœderibus queratur, quæ partim ab ipso abrupta, partim Sueciam non spectent, partim ratihabita nondum sint. Præsertim cum & Viennæ & Parisiis, ut fama fert, annitente Pontifice, tractatus pacis ferveant.

& bellum. §. 7. Quod si tamen pax non procederet, placebat arctius cum Gallia jungi. Equidem id consultum non videbatur, ita negotium præcipitare, uti Gallici Ministri urgebant, ut absque placito Gallorum bellum deinceps ponere non liceret; æque tamen noxium habebatur, ambiguas inter res
6. Febr. Gallum abrupta repulsa offendere. Igitur & Avaugurio dandum responsum suspendebatur, & Oxenstiernæ scribebatur; videret, quomodo negotium pacis succederet. Hoc enim ad optatum perducto finem non defuturæ erant apud Gallum excusationes. Etsi utique Gallicus Legatus pacisci velit, super peculiari utriusque Regni securitate, commerciisque, & aliis olim conventis tractatus iniri posse. Sed pace irrita ita tractatus dirigeret, ut auxiliis Galliæ frui liceret. Et cum interea nuntiatum esset, Meclenburgicum jejunius quam antea responsum à Saxone tulisse, ex eoque colligeretur, pacem illi parum cordi esse:
13. Febr. iterum Oxenstiernæ injungitur; si intelligat, bellum utique continuandum, Gallos, Anglosque & alios ad causam suscipiendam excitaret. Sicuti & postea Avaugurius accepto responso non contentus, ducenta millia uncialium annuum subsidium offerebat. Et cum ea summa longe infra onus, quod isto bello subeundum foret, esse judicaretur; duplum fortasse & amplius, si postuletur, obtineri posse ferebat.

Oxenstiernæ consilia. §. 8. Paria consilia ab Oxenstierna in Germania agitabantur; sed quo propius is negotio immixtus esset, eo minus spei concipiebat honestam pacem obtinendi. Saxonem quicum tractandum erat, superbia & importuni quidam spiritus ita transversum egerant, ut eo tempore citra contumeliam cum ipso transigi vix posse videretur; quin nec idem sui juris erat, & super omnibus Vienna responsa petebantur. Tempus conventui Luneburgico destinatum jam propinquabat. In istum oculos converterant Sueci; in eodem spem reponebat Regina Bohemiæ, cui ut adsisteret, Angliæ Rex Josephum Averium apud Hamburgenses Residentem jusserat. Eundem quoque captabat Gallicus Legatus Chaumontius. Et spes erat Oxenstiernæ, quæ super exclusis amnestia adhuc disceptabantur, ibidem componi posse. Sed de istius conventus indictione altum adhuc silentium & à Cæsaris rationibus abhorrebat, occasionem præberi Protestantes iterum inter se & cum exteris Coronis uniendi. Igitur placebat Oxenstiernæ pacem quidem non negligere; sed quod ejus spes valde anceps foret, quæ à Gallis offerebantur, non insuper habere; ac utraque simul agere, & aut pacem si detur, amplecti, aut ea fallente, bellum auxiliante Gallo acrius sumere; quoad res alio verterent, & aut Protestantes Pragensis Pacis vincula exuerent, aut hostis justam pacem offerret, vel admitteret.

1636.

Daniæ Rex Oxenstiernam ad pacem invitat. 2. Jan.

§. 9. Porro & apud Oxenstiernam paci conciliandæ operam suam obtulerat Daniæ Rex, misso Stralsundam Secretario Cleenio; qui exponebat, Regi magnopere dolere, inter Suecos & Saxonem bellum exarsisse, quod propinquo periculo ipsius quoque Regnum adflet; unde & suam, & aliorum salutem ejus negotii curam Regi imperare. Quo fine is, legatos Holmiam, & ad Saxonem miserit, adversus quos utrinque desiderium pacis fuisse ostensum. Idem ab ipso expectari, qui pro sua prudentia facile perspiciat, quam difficile Suecis futurum sit hoc Germaniæ statu bellum sustinere; quam periculosum quoque Daniæ belli flammam in limite suo grassari, cujus ut otiosus diu spectator Rex desideat, propriæ securitatis rationem non permittere. Declararet igitur Oxenstierna, quæ ipsius super mediatione Regis sit sententia; quas pacis leges ipse proponat, & quo vado hactenus negotium pacis adhæserit; ac ut tantisper induciæ ineantur. Ex his Oxenstierna satis perspiciebat, Danum jam minitabundum Sueciæ vires contemtim habere, eoq; Suecis parum æquî futurum; ac pacis sibi arbitria arrogantem ostentatis armis, leges quæ sibi viderentur, iisdem obtrudere instituisse. Nec eo secius id alta dissimulatione transmittere, ac multo cum verborum honore Regis destinata laudare, deque suo in pacem studio testari; prolixe insuper ostendens, non sua sed Saxonis culpa res in hunc statum devolutas; simul cum Meclenburgico Duce acta communicat, ut quam nihil æqui à se prætermissum sit, eo liquidius arbitrari queat. 9. Jan.

Inter Saxonem & Oxenstiernam super pace acta. 7. Jan.

§. 10. Interea Saxo ad transmissa à Meclenburgico pacis capita per Oxenstiernam concepta declarationem distulerat, causatus rem magni momenti esse, & consiliarios ad alia negotia digressos, propediem tamen se responsurum. Et quia non nulla ex istis capitibus ad Cæsarem referenda sint, illa statim à se Viennam transmissa. Isthæc à Duce Oxenstiernæ communicata huic suspicionem injiciebant, velut Saxo circa hactenus agitata nullam facultatem aut mandatum habeat certi quid concludendi; quippe qui nullo in capite sententiam suam distincte explicare ausus sit. Idque Oxenstierna Duci literis significat; necessum ideo sibi esse rebus Sueciæ cautius invigilare; testatus tamen, optare se, ut à Duce res felicem ad exitum deducatur; nec se honestæ paci moram allaturum. Eas literas Dux Electori mittit, velut negotium promoturas, addito, ut sistendis belli malis, & declinandæ majori animorum exacerbationi declarationem suam acceleret. Enimvero Oxenstiernæ literas ægerrime ferebat Saxo, velut quibus fides ipsius in dubium vocaretur, & ipse argueretur plus potestatis sibi arrogare, quam revera concessum foret. Eoque vicissim Oxenstiernam perstringebat velut ambiguum ac lubricum, cui nunquam 17. Jan. 18. Febr.

1636. quam aliqua elabendi rima desit: cujusque adeo responsum altius penetrans curatius sibi expendendum sit. Ita tractatus cum Saxone cessim indies ibant. Postquam tamen Oxenstierna Wismariam se contulisset, cum Chaumontio tractatum susceptur us, eodem accedebat Dux, utut parum sibi supereſſe spei fateretur, & fortasse plura nosset, quam pandere vellet; solicite apud istum instans, ne fœderi se Gallico immergat, quod tractatibus pacis non parum difficultatis sit injecturum. Contra Oxenstierna ostendere, fœdus Gallicum non sine damno Sueciæ dilatum, dum paci cupide imminetur; cujus cum exigua nunc spes allubescat, Saxone indies infensum animum magis expromente; vitio sibi verti non posse, si plures in Sueciam hostes incitare, & occasionem vires firmandi omittere nolit. Nec eo secius Dux instabat, ut postremam Saxonis declarationem, à sua parum abeuntem probare velit; satisque habeat, quos pax Pragensis excluserit, clementiæ Cæsaris, de qua magna spes sit, relinquere. Quin & Daniæ Rex literis Oxenstiernæ significabat; se nuper cum Saxone per ablegatos de pace egisse, & quanquam in Saxonis declaratione aliquid adhuc desideretur, spem tamen esse, conventum à se ad secundum Maji diem Lubecæ propositum fructu non caritu rum. Eoque petebat, daret operam, ut Legati è Suecia ad eum conventum mature adsint, quo & ipse suos sit missurus. Ex hisce literis Oxenstierna de Saxone ab æquis conditionibus aversо satis colligebat; coque tractatibus cum Chaumontio insistebat, dilato ad Regis literas per aliquot dies responso, quoad de successu istorum constaret, cui hocce adaptandum erat. Tractatibus cum Gallo ad finem perductis Regi respondet: summam negotiationis de pace in eo verti, quod Suecis non cum solo Saxone, sed præcipue cum Cæsare, sociisque negotium sit. Nam etli istum propria libido in Suecos impegerit, summam tamen controversiæ cum Cæsare agitari. Igitur necessum esse literas fiduciarias ab iis, quorum nomine tractandum sit, exhiberi, more inter Principes & Respublicas recepto. Addebat, cum Suecis hactenus omnis spes honestæ pacis fuerit præclusa, sibi non licuisse Gallorum fœdus abnuere, quo de gerendo & ponendo pariter bello conveniatur. Præsertim cum ipse Rex Chaumontio confirmarit, sibi non aliam pacem præter communem cordi esse, cuique adeo Rex Galliæ includatur; ac Legatus vicissim Daniæ Regi ostenderit, ejus interventionem suo Regi gratissimam fore. Unde petebat Oxenstierna, ea quæ conventui isti constituendo præmittenda sunt, ita adornet Rex, ut omnes quorum interest dicto die convenire ibi queant, ne in primo limine negotium hæsitet. Tandem & Luneburgici Duces, ac præcipue Georgius Dux Legatos ad Oxenstiernam mittebant, qui mediationem suam in negotio pacis offerrent, additis querelis de hospitiis exercitus Suecici, & ut Nienburgum restituatur, quorum hoc & illud uti necessitate, & belli ratione excusabatur; ita ultro iidem incitabantur, ut assumtis in societatem aliis Ordinibus paci ad omnes pertinenti operam navarent.

Fœdus Gallicum impedire conatur Meclenburgicus.

7. Martii.

& Daniæ Rex.

6. Martii.

21. Martii.

& Luneburgici Duces.

Oxenstierna cum Legato Gallico tractatus suscipit.

§. 11. Isthæc tamen omnia non obstabant, quo minus Oxenstierna cum Legato Gallico tractatus susciperet: quod Saxonis acta nullam pacis spem facerent, ni res aliam faciem induerent; & bello implicitis potius videbatur alteri sociatis quam solis cum hoste luctari. Et quanquam eo fœdere via ad peculiarem transactionem præcludebatur; tamen incerta adhuc pace ita ad futuros tractatus respiciendum erat, ut præsentis belli rationes haut negligerentur. Et vel sola Gallici fœderis fama, Suecis firmamentum, hosti hæsitationem, dubiis amicorum constantiam, militi animos videbatur additura, utut de cætero parum Gallia conferret levandis belli oneribus. Accedebat pecuniarium subsidium, quod Gallus offerebat, ea argenti angustia, qua tunc Oxenstierna premebatur, non insuper habendum. Et quia Chaumontius utique tractatus cum Saxone abrumpi postulaturus erat, placebat audire, quid conditionum is proponeret; simul credebat hostibus inde suspicionem injecturi, ut tanto magis transactionem maturarent. Igitur invitante Oxenstierna Chaumontius Hamburgo Wismariam se conferebat, quo & iste Stralsunda adpulerat. Ubi ab initio Oxenstierna velut fœdus declinaturus differebat; opus fœdere non esse, cum jam antea utrumque Regnum strenue in communem hostem nitatur; nec Sueciæ tam difficiles cum Cæsare controversias esse, ut non statim illæ componi queant; cum Gallis super Lotharingia cum Cæsare disceptetur, quæ apertam velut januam in Galliam pandat: perpetuum fore bellum, diversis utriusque Regni litibus conjunctis: fœdera quoque priora hactenus fere effectu caruisse. Ad quæ Chaumontius: Ni fœdus utrumque Regnum connectat, posse unum bello se subducere, tota mole in alterum solum devoluta, cui sane Gallia haut æque facile, quam Suecia sit succubitura. Galliæ quoque si omnia Cæsari concedere velit, non minus in proclivi fore bello excedere, quam Suecis. Conjunctionem horum Regnorum multum ponderis habere, eoque facilius communem pacem producere posse: nec ejus conjunctionis nullum hactenus fuisse fructum, & ampliorem deinceps sperandum. Inde diu disputabatur, num priora fœdera sublata forent; id quod Oxenstierna culpa Gallorum factum arguebat, Chaumontio contra suorum actiones defendente. Sed quod ea res odiosa esset, istam silentio involvi satius videbatur. Hinc Oxenstierna fœderis leges Gallo primus proponebat, destinatis Succorum adaptatas, ne ab ipso propositas, si scopo suo non congruerent, diluere, ac secreta Status Succici tangere necessum haberet. Simul ut illæ sic concipi possent, quo apud Germanos plausibiles forent; utque ipse Gallicorum consiliorum gnarus, unum & alterum caput inserere posset, quod ansam elabendi præberet, si forte fœdus commodis Sueciæ obstaret, aut Regina idem ratum habere nollet. Has leges cum Gallus non probaret, alias hic proponebat: quarum Oxenstierna nonnullas admittebat, reliquas rejiciebat, aut distinctius exprimebat; donec postremam formulam, & cui plane inhærere statuerat Oxenstierna, isti exhiberet; quam, si placeret, ipse subscriptam Reginæ ratihabendam transmissurus erat, si & Gallo subscribere placeret. Ast hic in controversa capita absque peculiari mandato se consentire posse negabat; super quibus tamen ad Regem relaturus sit. Simul ipse postremam suam formulam offert, qua si Oxenstierna adquiesceret, & ipse sub ratihabitionis Regiæ spe subscriptam Oxenstiernæ consignare volebat.

19. Mart.

20. Mart.

Controversiæ circa fœdus cum Gallo.

§. 12. Cæterum super eo præcipuè controvertebatur, quod Oxenstierna vellet, ut Gallus Cæsarem ejusque socios hostes declararet, ac una cum Suecis professum in ipsos bellum gereret; quod rationis non sit, ad arma in illum gerenda à Gallo obstringi, quem ipse hostem agnoscere nolit. Ad quæ Chaumontius; Oxenstiernæ rationem improbare se non posse; sed deficiente mandato in id caput consentire sibi fas non esse. Præsertim cum primo fœdere id postulatum non fuerit; nec Galli à Suecis Hispanos hostes declarari petant, cum tamen Galli obstringere se velint, nisi Succorum consensu

1636. consensu cum Hispanis haut transigere. Aut si Oxenstierna postulato suo insistat, se nosse velle, num & Sueci bellum Hispanis indicturi sint? Contra Oxenstierna: mandati defectum legato excusationem præbere; sed idcirco hautquaquam sibi aliquid admittendum rationi atque æquitati repugnans. Prius quoque fœdus à præsenti multum differre; per istud quippe Sueciæ liberum fuisse cum hoste paciscì, non impediente Gallo, cui nihil tunc litis cum Austriacis, ut etiam, si vellet, mediatoris munus subire posset. Fœdera quoque temporibus mutatis adaptari. Super Hispania nihil sibi in mandatis datum, neque Suecos intercedere, quo minus pax inter Gallos, Hispanosque coëat. Id quod eo liberius jactabat, quod nosset, non ita facile bello Hispanico Gallos extricare se posse. Inde super Heilbrunnensi fœdere, & superstructo isti Directorio disceptabatur; quod caput Gallus seponere cupiebat; Oxenstierna autem id urgebat, alliciendis Ordinibus, velut quorum libertas & commoda quærantur; ac asserendæ Sueciæ dignitati. Circa donationes quoque à Gustavo Rege, & Oxenstierna Reginæ nomine factas, non conveniebat; quanquam id caput tanti non esset, ut tractatus ad id adhærescere deberent. Subsidiorum dimidiam tantum partem Gallus offerebat, quam Oxenstierna postularet; cum id præcipuum caput foret, ex quo Sueciæ aliquod emolumentum proveniret. Urgebat Gallus, ut ad certum se militum numerum in Germania habendum Sueci obstringerent. Vicissim ut & Galli ad parem numerum tenerentur Oxenstierna postulabat. Volebant quoque Galli militis scribendi facultatem in locis per Suecos occupatis sibi concedi; id quod Oxenstierna abnuebat, in tanta licentia milite Suecico ob argentum Gallicum ad istorum sacramentum transituro, non sine magna Suecici exercitus imminutione. Cui incommodo declinando hanc clausulam addebat Gallus; neminem à Gallis conducendum, qui Sueciæ sacramento sit devinctus. Sed arcana ratio suberat, quod Galli tunc novum exercitum istis in oris parare meditarentur, sub Arnheimii, aut Francisci Alberti Lauenburgici ductu; id quod obliqua ratione Oxenstierna impedire conabatur. Hæc igitur obstabant, quo minus inter ipsos plane convenire posset; eademque ad superiorum declarationem rejiciebantur, quatuor mensium spatio constituto, intra quod ratihabitio utrinque sit curanda. Scilicet quia rem integram sibi Oxenstierna servari cupiebat, ut si vel fœdus Senatui displiceret, aut interea occasio daretur bello honeste excedendi, ratio foret tractatum tollendi. Quod si autem fœdus placeret, nova gratia illo ratihabito iniri poterat. Inde anquirebatur, quomodo intra quatuor istos menses utraque pars adversus hostes se gerere debeat. Oxenstiernæ placebat, utrique bellum quantum possit persequendum, ut tamen liberum interea sit pacem inire. Contra Gallus obtendebat: id utriusque consilia turbaturum, & hosti occasionem præbiturum ipsorum destinata eludendi. Scilicet quia satagebat Suecis viam ad separatos tractatus intercludere metu, ne Sueci bello se subducerent. Id consilii cum satis perspiceret Oxenstierna, optabat, ita à Saxone negotium fuisse administratum, ut spem amicæ transactionis concipere liceret. Sed quod illa longius adhuc abesse videretur, terrendis hostibus, & confirmandis amicis, ac militibus in Galli heic voluntatem concedebat.

1636. Chaumontium. 1. April.

Temporaria transactio inter Oxenstiernam, &

§. 13. Ita tandem inter eos pactum inibatur, cui ad finem usque quatuor mensium conformes se deberent gerere. Scilicet constanter professuri erant, velut omnia inter ipsos convenissent. Unde & Sueci Daniæ Regem, & alios Mediatorum partes susceptur os ad communes tractatus, qui utrumque Regnum complectantur, remissuri erant, ad Kalendas usque Augusti cum Cæsare & sociis pacem haut inituri, nec inducias nisi forte ad paucos dies reficiendo militi. Si quis tamen interea se Mediator offerat, liberum utrique parti fore oblatas conditions audire, & studium pacis ostendere; rem tamen integram servandam, & quæ agantur invicem bona fide communicanda. Præter ista Oxenstierna Chaumontio quædam capita tradebat, ut super illis Regis sui declarationem procuraret; de Moguntino & VVormatiensi præsulatu Suecis restituendo; ut donationes ab his factæ ratæ sint, & si qui possessione exciderint, in eam reponantur; ut si qui Cæsarei aut Bavarici duces à Gallis capiantur, cum Gustavo Hornio permutentur: ut Suecorum hospitia in Alsatia circa Benfeldam & Dachsteinum ne turbentur, denique ut pecuniam Suecis promissam è Gallia exportare liceat, parcendis collyborum impendiis. Postremum tunc à Gallo reliquorum subsidiorum sexaginta millia uncialium exsolvebantur, formando per Westphaliam exercitui, aliisque necessariis expensis valde opportuna. Cæterum quod ratihabito isthoc fœdere diuturni belli consilia capessenda erant à Rectoribus Sueciæ selecti Ordinum ad mensem Majum convocabantur, è quorum sententia de pace, & bello decretum formaretur. Quia tamen satis patebat, Gallos eo fœdere nihil aliud quærere, quam ut per modicam pecuniæ summam Suecos bello illaquearent, qui tamen utique pacem præoptabant; inde nulla occasio hujus obtinendæ amittenda videbatur. Eoque Oxenstierna jubebatur ad 14. April. institutos Lubecæ à Dano tractatus ipse se conferre, si Cæsarei Legati eodem accederent; aut delegatos eodem mittere, si &, qui à Cæsare facultatem haberent, per delegatos agere mallent; neque tamen pacem concluderet, quod per conventionem cum Gallo non licebat, sed fundamenta eidem locaret; quæ si post elapsos quatuor menses perfici posset, ratihabitione Gallici fœderis opus non erat. Cui fini in Germaniam mittebatur Joannes Salvius; contra Oxenstierna in Sueciam evocabatur, Rectores Sueciæ de rebus exterioribus penitius informaturus, tum ut ipse statum patriæ curatius inspiceret. Interim ne quid ibi rerum negligeretur, Generalis Legati munus tantisper in Stenonem Bielkium transfertur. Nam primo decretum erat, statim à peracto Ordinum conventu Oxenstiernam in Germaniam remittere. Post satius visum, tractandæ summæ rerum in ipso velut centro reipublicæ ejus opera uti.

Oxenstiernæ pecuniæ inopia urgetur.

§. 14. Inter ista Oxenstiernam circa rem militarem disponere satagentem argenti penuria quam maxime premebat, cum ista tarde è Suecia curaretur; & quæ ad Mare Balticum supererant hospitia vix alendis præsidiis sufficerent. Galli hactenus ex fœdere dudum debita solvere neglexerant. Hollandi clausam crumenam tenebant, proprias necessitates causati, & quia militem Suecorum per VVestphaliam instaurari patum arridebat, metu, ne Austriacus miles ad confinia ipsorum pertraheretur, quem longissime remotum optabant. Neque ex Anglia quid sperabatur, utut iste Rex Palatinam causam acriter susciperе velle videretur. Quod tamen res omnino sustinenda foret, aut cum ignominia deponenda, circa pecuniam conquirendam prima cura erat. Cui fini per Pomeraniam & Meclenburgicam aliquot legionibus hospitia assignabantur, quæ provinciales oblatis tributis redimebant. Summa quoque mutuo sumitur, & ad extundendos Hollandis nummos Petrus Spitingius mittitur, ejus nationis ingenia arte tractare callidus.

1636. callidus. Accedebat post à Gallo soluta pecunia, jam memorata. Ad Reginam quoque Bohemiæ, & Carolum Ludovicum Palatinum Electorem suæ
22. Mart. Domus causam commendantes scribitur; apud Regem Angliæ instent, alia quam hactenus consilia instaurandis Palatinæ Domus fortunis capesseret. Alias Suecis, quibus solis tantum onus incumbebat, vitio verti non posse, si ab omnibus destituti, premente insuper multorum invidia, propriæ saluti consulentes tam gravi se bello subducant.

Idem tres exercitus parare instituit.

§. 15. Quia autem non solum Saxo respiciendus erat, jam aliquot cladibus debilitatus, sed & Gallasius è Lotharingia redux magnam exercitus partem in Westphaliam hiematum miserat; simul valida manus in Silesia colligebatur; Oxenstierna quoque post firmatam oram maritimam, ad tria flumina, Albim, Oderam, & Visurgim totidem exercitus hosti opponere constituerat. Ad Albim Banerius præcipuo cum exercitu curabat, quem in Saxonis ditiones penetrantem monebat, exercitum quantum posset augeret, ac vim frumenti Magdeburgum convehendam curaret. Hermannum Wrangelium ad Oderam rem administrare placebat, è copiis Borussicis, novisque delectibus exercitu composito, quo vel Banerio succurreret, vel hostis progressus iis in oris sisteret, vel pro re nata ultro in istum moveret. In Westphalia post cæsum Cniphusium ingruens multis cum legionibus Marchio Grana Cratzensteinium tribunum acriter licet resistentem cis Visurgim rejecerat, Suecosque omnibus fere hospitiis ibi exuerat. Supererant tamen quædam loca præsidiis Suecicis infessa, Osnabruga inprimis, & Nienburgum, mox ni subveniretur amittenda; simul hostis Visurgi superato Banerium nemine prohibente à tergo circumventurus erat. Accedebat quod Landgravius pronum se ostenderet ad suas copias cum Suecis per Westphaliam jungendas; & Georgius Luneburgicus, etsi nondum aperte in veteres partes regressus, hosti tamen transitum Visurgis negaret, ac Oxenstiernæ per Chaumontium significaret; se facile in Suecorum partes iterum concessurum, si vires in vicinia videat, quibus innitatur. Igitur si quæ copiæ istis in oris cogi possent, Landgravii & Luneburgici conjunctio sperari poterat: sin minus, dubium non erat, quin isti vel quietem acturi, vel ad hostem sponte aut necessitate transituri forent; quod incommodum ut præverteretur, opera utique danda erat. Igitur placebat tria peditum, totidem equitum millia illic contrahi è veteribus legionibus, aut recenti delectu, quibus summo cum imperio præficiebatur Alexander Leslæus veteranus & fidus Suecis dux, cui supremus Vicarius Jacobus Kingius, & Cratzensteinius summus Vigilum præfectus adjungitur. Hæc destinata si perfici daretur antequam hostis preveniret, spes erat cum distractis viribus commode sustineri, Suecicosque exercitus mutuo sibi succurrere posse. Enimvero cum Saxoni Hatzfeldius cum validis copiis subsidio veniret, & Banerio acriter incumberet, ut ipsum Albi dimoveret, sede belli in Pomeraniam & Meclenburgicam translata; Oxenstierna ut ocyus destinatæ è Suecia copiæ trajicerentur instabat. Quæ si in rempore advenissent, hostis ab ora maritima removeri, & ad serias pacis cogitationes, quæ hactenus parum cordi fuerant, compelli posse videbatur.

Belli genius mutatur.

§. 16. Uti porro bellum jam diversam induerat faciem, ad hostes transgressis, qui communem hactenus causam propugnaverant: ita & diversa à prioribus veluti fundamenta substernere Oxenstierna instituebat. Hucusque enim id innixum fuerat fœderibus, quæ Suecia cum Ordinibus Germaniæ intercedebant. Ubi dum quilibet belli incommoda suis ditionibus arcere contendit, Oxenstiernæ nihil ad summam rerum faciens suscipere dabatur, nisi post longam disceptationem fœderatis in suam sententiam pertractis: quos dum discrepans studiorum aut consiliorum genius in diversa trahit, multa utilia impediebantur, multis malis via pandebatur. Ast abruptis nunc ipsos per Ordines fœderibus è solius Suecia judicio bellum geri poterat minore quidem quam hactenus mole, sed majore consiliorum æquabilitate. Unde licet forte unus vel alter ad fœdus renovandum se pronum ostensurus foret; Oxenstiernæ tamen parum id curandum videbatur, cum nunc minore respectu ditionibus istorum ad belli necessitates uti liceret. Nisi quod ad Germanum militem in officio continendum interesset, unum & alterum Ordinum in partibus persistere, ne bellum adversus totum Imperium geri videretur. Igitur Banerio & aliis ducibus injungebatur, 20. Jan. adversus omnes Ordines, quorum terras attingerent, Saxone excepto, qui hostium se præcipuum ferebat, humana verba, & accuratam inter milites disciplinam adhiberent, errata ipsis sua, & Suecorum benevolentiam ostenderent, quam nondum exuerint, sacra ipsorum & libertatem adhuc asserere parati. Quod si quis ultro super renovando fœdere proponat, conditiones quidem oblatas audirent, & de Suecorum propensione testarentur, sed eos ad Oxenstiernam, ipsive sufficiendum, aut Rectores Suecia remitterent: interea opportuna sibi loca, & unde hosti damnum inferri queat occupare, & præsidiis firmare ne omitterent. Circa diversos tamen Ordines diversa consiliorum ratio ineunda erat.

Observanda circa Pomeranos.

§. 17. In Pomerania, præcipue qui ad clavum Reipublicæ sedebant, non ultra Suecis favebant, quam necessitas exigeret, pars fortunæ se accommodaturi, plerique ab aula Brandeburgica dependentes. Unde cum Steno Bielkius Ordines ibi provinciales in conventu tunc habito ad fidem citra exceptionem Suecia durante bello servandam, novamque cautionem præstandam adigere meditaretur; Oxenstierna id supervacuum ducebat, quod 1. Febr. Suecis post Deum præcipua fiducia in seipsis, ac validis oppidorum præsidiis collocanda esset. Ac novæ cautionis exactionem nil nisi novis disceptationibus causam præbituram, nullo fructu. Igitur censebat, simplici tantum admonitione apud Ordines defungendum, ut fœdus servent, obiter tamen insinuandum, non obscurum nobis esse quousque adversæ parti sint addicti. Inter omnes Electorem Germaniæ Principes nemo Gustavi Regis, & post Brandeburgicum. Oxenstiernæ destinata magis turbaverat, quam Brandeburgicus, verbis eximium in res Suecicas favorem præ se ferens, & sub amicitiæ velamento adversæ partis consiliis alte immersus. Cui quanquam omni ratione satisfacere conaretur Oxenstierna, prævalebant tamen Schwartzenbergii Comitis consilia, nulla mutationis spe, utut Galli hunc, ejusque opera Electorem sibi adjuncturi, istius filio in Gallia agenti Ducatum promitterent. Ipse Elector hostilia palam induerat, copias suas Saxoni adjunxerat, Suecos per impressa denuo edicta Imperii & suos hostes declaraverat, quæ per universam ditionem promulgari curaverat. Simul avocatoria mandata & confiscationes adversus eos, qui Suecis militabant, Pfulium, Zabelticium, aliosque exsequebatur. Uxor tamen Electoris ab 21. Febr. istis consiliis abhorrens, & in Suecos prona ab Oxenstierna petebat, præfecturis sibi destinatis, & Berolino securitatem præstaret. Cui is de præfecturis statim annuebat; super Berolino ad Rectores Suecia rejiciebat, tum alias ob causas, tum

1636. ut Electorem hac via in aliam sententiam pertraheret; addito, si exuta hostilitate ad pristinam amicitiam redeat Elector, Suecos vicissim ostensuros, ipsis non fuisse in animo amicos bello persequi, sed officiis potius cum iisdem certare.

Wilhelmum Vizzicensem. §. 18. Wilhelmum Saxoniæ Ducem si Suecorum partibus iterum accedere vellet, non repudiandum censebat Oxenstierna, ut tamen imperium militare ipsi non amplius committeretur; cumque ut data occasione invitaret, Banerius monebatur. Circa Bremensem Archipræsulem Alexandro Leslæo, Laurentio Grubbio Residenti injungebatur, ejus favorem conciliare studerent; inprimis ubi animadverterent, Cæsarem ipsum præsulatu dimovere velle, isque ideo arctius Sueciæ conjunctionem affectaret, omni ratione eundem ad se pertraherent. Sed apud Ordines provinciales operam darent, ut mentrua tributa & alia bello necessaria annuerent. Apud Comites Oldenburgi, Delmenhorstæ, & Frisiæ Orientalis iidem clam subsidii quid sollicitare jubebantur; ipsosque monere, ut parem immunitatem, quam Succi præstarent, ab hoste quoque impetrarent. Quod si autem hostis intra eos Comitatus hospitia cepisset, neglecto immunitatis diplomate, eum inde ejectum irent, & tributis hospitiisq; eas ditiones subjicerent. Quæ super neutralitate cum Neoburgico convenerant, à Suecis re ipsa impleta erant, tradito Siburgo, aliisque arcibus; ipsumque instrumentum Ludovico Camerario in Batavos transmissum erat, ubi ab altera parte omnia perfecta essent, tradendum. Ast cum Cæsarei insuper habita ista conventione totum fere Juliacensem agrum occupassent id instrumentum Neoburgicis exhiberi vetabatur. Simul Leslæo injunctum id pactum negligeret, ac Neoburgici ditionibus, prout belli ratio ferret, uteretur.

20. Jan. Archiepiscopum Bremensem. 24. Febr. Comitem Oldenburgicum. Neoburgicum Ducem. 12. Febr.

Georgium Luneburgicum. §. 19. Enimvero præcipuus in Georgium Luneburgicum Ducem, & Landgravium Wilhelmum respectus erat, validis adhuc copiis succinctos. Quorum isti Pragensis pax non satisfaciebat ob Hildesianum præsulatum & oppidum, quo cedere hautquicquam constituerat. Nec à Suecis & præcipue Oxenstierna aversum animum ostendebat; pro more tamen hæsitabundus nondum certi quid statuere norat. Quia tamen eo cum Suecis juncto hisce non modicum robur accessurum erat, Oxenstierna Leslæo & Grubbio certa mandata dederat, ut cum Duce transigere tentarent, prout ipsius inclinatio ferret. Si enim ipsi placeret summum imperium in Suecicum per eas oras militem denuo assumere, hæ conditiones ferendæ erant; ut statim Westphalicæ legiones ipsius copiis jungerentur, super Hildesiensi & Mindensi præsulatu eidem caveretur, nec pax fieret, nisi de hisce ipsi satisfactum foret. Cui vicissim vetus obligatio instauranda, simul cum Banerio super hospitiis, & cum Landgravio super conjunctione copiarum certi quid conveniendum erat, evitandæ æmulationi & discordiæ. Ea conditio si Duci non placeret, Suecis sufficiebat, si vel ipse suis auspiciis exercitum parare, & fœderi Suecico innexus in communem hostem pugnare vellet; vel etiam Pragensem pacem verbo professus clam Suecicorum armis faveret. Eo casu, si Mindam Suecis durante bello cederet, detenta tormenta restitueret, legiones suas traderet, & si res exigeret, istis oppida sua ad transitum receptumve præberet, hi vicissim Nienburgo munimentis exuto præsidium deducturi, ac super jam dictis præsulatibus ipsi cauturi erant. Si ad alterutram harum conditionum Dux permoveri posset, Leslæo injungebatur, operam daret, ut amicitia cum isto sarta tecta servaretur. Ast si intelligeret, eundem vel Sueciæ adversum se ferre, vel ambiguum hærere, omnes ipsius conatus, ac progressus impediret; inprimis legiones Suecis subductas quavis ratione ab ipso abstraheret, ac Mindam opera Ludingshusii ac Plettenbergii in potestatem redigeret. 1636.

Wilhelmum Landgravium. §. 20. Landgravius denique uti affectum in Suecos per metum occultabat, ita transactioni cum Cæsare ab hoc nondum ratihabitæ parum fidebat. Aperte tamen ad arma prorumpere nondum audebat, viribus impar, & ni aliunde sustentaretur, exitium sibi arcessiturus. Eoque partim in Georgium Ducem, partim in Suecorum progressus oculos intenderat, postquam Marchio Grana copias suas ita Landgravii hospitiis interposuisset, ut se movere, aut exercitum contrahere non posset, ni alius hostem imminentem distraheret. Cum igitur de Landgravii animo dubitandum non esset, sperabat Oxenstierna Leslæo cum manu non spernenda in Westphaliam tendente occasionem fore, ad arma ipsum iterum permovendi. Unde hic jubebatur omnia benevolentiæ signa adversus ipsum ostendere, consilia communicare; quin eodem petente ubi necessitas exegerit, & quantum citra periculum exercitus Westphalici fieri queat, cum ipso copias jungere, ejusdem vicissim auxilio data occasione usurus. Et quia Chaumontio Legato Gallico itidem curæ erat, ambos istos Principes in arma pertrahere; quo fine & Hamburgo Mindam se conferebat; Grubbio Residenti injunctum, operam suam cum Gallo sociaret, ut istis in partes concedentibus valida hostem vis ad Visurgim distineret.

§. 21. Sed ut ad bellicas actiones redeamus, initio ejus anni Banerius satis perspiciebat, se una cum Saxonicis loco quem ceperat diu subsistere non posse. Nam Saxo pedetentim Pomeraniam versus movebat, Banerium uti adparebat ab Havela eodem pertracturus, & fame atque inopia ibi confecturus, ademta hibernorum quiete; tentatisque per occasionem Pomeraniæ oppidis, simul Hermanni VVrangelii è Borussia accessum impediturus: an quod in animo esset Banerium à tergo circumire? Contra Banerio interminuentia in dies alimenta, duæ patebant viæ exercitum conservandi, vel ut hostem prælio lacesseret, vel ut improvisa excursione ipsum distraheret. Sed circa prius animo obversabantur ancipites pugnarum exitus, & aleæ exposita omnis Suecorum per Germaniam fortuna; præsertim cum hosti recentes legiones è Magdeburgica & Silesia accessissent. Quod si hostis munitis se locis tenens pugnam detrectaret, in Meclenburgicam & Pomeraniam cessim eundum erat, regiones jam exhaustas, ubi Suecis ex inopia exitium imminebat, antequam supplementa è Suecia advenirent; aut gramen subnascens equitem in campum educi permitteret. Ita quicquid Suecis adhuc per Germaniam restabat periculo exponebatur, milesque jam antea nutans plane frenum excussurus erat. Igitur tutius videbatur subita irruptione Saxonem ad sua defendenda retrahere, facili Albis transitu apud Magdeburgum aut VVerbenam, nec ob interjectas viarum angustias Saxone statim iter ipsius sensuro, nec longius progressum assequi valituro. Quod si Saxo toto cum exercitu sequeretur, ora maritima hoste liberata usibus Suecorum patebat, & VVrangelio expeditior in Pomeraniam via dabatur. Ast si idem in Pomeraniam tendere pergeret, ista anni tempestate parum effecturus judicabatur, oppidis valido præsidio infessis: ac vicissim omnis trans Albim regio Suecis in prædam exponebatur. Divisis autem copiis Saxo neutrobi par erat. Hac denique

Banerius improviso trans Albim abit.

1636. denique ratione omnia Electoris consilia turbabantur, soluto insuper Magdeburgi obsidio non sine Succorum gloria; & ipso in angustias conjecto meliores pacis conditiones sperabantur. Nec ab hisce destinatis Banerium Meclenburgicus Dux divertebat, propositis induciarum tra-
7. Jan. ctatibus, in quos Saxo consenserat; quem iste
11. Jan. ad superiores rejiciebat. Ita castris raptim motis relicta quingentorum equitum caterva ad hostem observandum recta Havelbergam & Werbenam properat. Equitatus, ne trajiciendo Albi tempus tereret, duce Rudvveno & Axelio Lilio citeriorem Albis ripam legere, & pontem
12. Jan. Magdeburgi transire jubetur. Ipse peditatum & tormenta cum impedimentis ad Werbenam trajicit, apud Magdeburgum iterum equitatui se juncturus, & prout occasio daret, pontes Wittenbergæ & Torgæ destructurus, aut regionem ad Salam Naumburgum usque subacturus. Et equites quidem per Havelbergam & Jerichoam
16. Jan. tertio die Magdeburgum attingebant; unde statim Joannes Wachmeisterus tribunus Wanslebiam mittitur, qui deprehensam ibi Dœhnii legionem concidit. Rudvvenus mox cum selectis è Magdeburgico præsidio Barbyam properat, à Mitzlavio tribuno infestam, qui imperatam deditionem abnuebat. Quem ipse tantisper equitibus cominus circumdat; & mox Calbam, quam una Mitzlafii cohors tenebat, ac Bernburgum
16. Jan. in potestatem redigit. Banerius interim Magdeburgum & ipse tenens, duas inde legiones vegetas & numeris completis educebat, Drakio tribuno in earum locum ibi relicto. In itinere cohors tironum peditum, Stendaliæ centurio cum sexaginta peditibus à Pfulio tribuno Haldenslebiæ oppressus fuerat. Brinckius tribunus mature Halberstadio se propipuerat. Mox & Garlebiense præsidium, se dedit, quod maximam partem captis in Werbensi munimento constabat; unde centurio dimissus, & gregarii ad vetera signa Magdeburgum rediere. Barbyam porro Mitzlafius obtinebat cum tribus veteranis, octo tironum cohortibus, arcémque excitatis raptim munimentis sic satis firmaverat. Eo
17. Jan. cum accessisset Banerius, quo militi parceretur,
18. Jan. denuo deditionem imperat. Sed cum nihil responderetur, postero die ex omni parte assultum dari jubet. Nec mora, omnibus locis irrumpitur, ac Mitzlafius præfectusque vigilum Cosbotius, aliique ductores cum quingentis gregariis capiuntur; nonnulli ductores & trecenti quasi gregarii cæduntur. Succicorum circiter triginta ceciderant, totidem fere sauciis. Cæterum Mitzlafius ille, dum militiam Succicam sequebatur, seditiosum se semper gesserat, turbarum quondam ad Donavvertam præcipuus autor, consiliis itidem Oxenstiernæ, & Suecorum successibus pro virili obnixus, simul contumeliosis verbis nationem Succicam proscindere suetus; qui & idem dissensionum semina inter Bernhardum Ducem & Gustavum Hornium sparserat non modico reipublicæ damno. Idem expromendo in Suecos odio citra missionem eorum sacramentum deseruerat ad Saxonem transgressus, ubi sedulam operam turbandis Succici exercitus animis navaverat. Hic ergo cum jam citra pactum in Suecorum manus incidisset, nec ut pari humanitate cum aliis captivis frueretur meritus esset; & tamen neque judicio militari eundem sistere, nec apud Germanos inusitato more tollere consultum videretur, declinandæ offensæ ejus nationis militum; à Banerio Stralsundam ad Oxenstiernam, inde in Sueciam mittitur, in arcem Wiburgensem abdendus. Unde tamen post

Legio Saxonicorum opprimitur.

Mitzlafius Barbyæ capitur.

corrupto custodiæ præfecto se proripuit. Capta 1636.
Barbya Sueci Halam tendunt, in qua sexcenti equites sub tribuno Wolframsdorfio, & tredecim dimacharum cohortes sub Gallo tribuno agebant: arcem Mauritioburgum Fabianus Ponica cum quingentis peditibus insidebat. Ei oppido cum 22. Jan.
præmissus Dœrflingius protribunus caterva ducentorum equitum stipatus propinquaret, equites istos, dragonesque ante oppidum deprehendebat, qui ad primum Suecorum impetum statim in oppidum repelluntur, ac mox Mersburgum, & Weissenfelsam se proripiunt. Ita oppidum à Saxonibus desertum Sueci ingrediuntur. Arci, quæ resistebat, cuniculi admovebantur; quibus tarde procedentibus adproperans interim Elector id obsidium solvebat.

§. 22. Saxo enim, qui anni hujus initio Bernaviæ non procul Berolino metatus fuerat, ne Suecis isto oppido potiri possent, inde Templinum descenderat, Marazino Bernaviæ propius Banerium dispositio; seu Banerium eodem tracturus, seu in Stetinum quid tentaturus. Sed mox au- 10. Jan.
dito Succos Albim versus tendere, præceps Templino Bernaviam, inde per Spandoam Witebergam recta properat. Post traductas per eum 17. 18. Jan.
pontem copias, quibusdam legionibus, quæ hactenus eo tractu hospitatæ fuerant, & nonnullis Cæsareanis è Franconia firmatus, Mauritioburgo subvenire constituit. Eoque cum viginti tribus equitum legionibus, validoque peditatu & multis machinis ante Halam in aciem dispositis adest. Nec Banerio lubido pugnandi deerat, 27. Jan.
quod exercitui suo plus damni è tantis itineribus citra hibernorum quietem, quam à prælio imminere videret. Sed obstabat imparitas copiarum, cum pars peditum ad custodiendos transitus relicta, cæteri morbis & continuis itineribus non parum confecti essent. Sed & Saxonicus equitatus numero prævalebat, quod nondum Crocovii, Devvicii, & Berghofii legiones, quas Banerius ad se evocaverat, adessent. Quin nec munitis ante Halam castris considere licebat, Mauritioburgo post tergum imminente, ac loco ob frequentes colles vallesque defensioni parum idoneo: nec properus hostis adventus tam diffusa opera absolvere permittebat. Igitur noctu deserto oppido Salam transit, paucis qui per ebrietatem aut socordiam moras traxerant, amissis. Mox pons igne injecto destruitur, & in altera ripa lorica excitatur, suggestusque tormentis instructus. Heic plerique pedites tendunt. Infra Halam idoneis locis catervæ disponuntur ad hostes transitu arcendos, quæ ubi res exigeret cito iterum contrahi possent. Ipse cum parte equitatus Mersburgum & Naumburgum abit, ut & ibi transitu fluminis Saxonem arceret, aut ipso eodem pertracto sedem belli in ejus ditiones transferret. Unde destructis Mersburgi & Weisenfelsæ pontibus, Naumburgum nullo resistente occupat. Ast Saxo cum de profectione Banerii cognovissent, septem cum legionibus sub ductu Bosii Salam perrumpere tentat. Qui post Bernburgum frustra tentatum à Calba per noctem repetito sexies assultu non paucis amissis repellitur. In diversam quoque partem legiones aliquot Lutzenam mittuntur, ingruentibus ibi Suecis occursuræ. In quas quo minus iret Banerius, cura summæ rei, quæ circa Halam vertebatur, prævalebat. Igitur Rudvveno cum equitatu ad Salam & Onestrum dispositio, reliquis legionibus pro captu hospitia adsignat, quæ in castris adversus hostem subsistentibus annonam ac stipendia præberent. Edictum quoque ad Misnicos publicatur, quo

Saxo ad subveniendum suæ ditioni advolat.

huma-

1636. humanis verbis invitantur, ut vastationi agrorum prævertendæ cum ipso super alimentis militum transigant, modestiam militis contra pollicitus. Ac sane illorum plerisque acta sui Principis displicebant, cujus etiam miles majore, quam ullus unquam hostis, petulantia grassabatur. Quin vulgus hautquidquam Suecis infensum palam jactabat; injusta arma in Suecos sacrorum socios, & quondam tutelares geri, successum non habitura. Invidiam quoque paci Pra-
12. Febr. gensi faciebat, quod Moguntinus Elector Erfordiensibus libertatem sacrorum in dubium vocaret; & quod Silesii, ac inprimis Wratislavienses ad omne obsequium compositi immitem Cæsaris animum, secus ac ipsis persuasum fuerat, experirentur. Contra apud Saxonem odium in Sue-
8. Febr. cos indies glisceba t, promulgato Halæ iterum edicto Cæsaris, quo non citra affectatam verborum acerbitatem extremis pœnis intentatis omnes, qui Suecico sacramento adhuc hærebant Germanos ortu, hoc abire jubebat; velut Sueci opimas à se conditiones oblatas repudiaverint odio pacis, & privati commodi studio, quod antea sub velo auxilii socialis latitaverit.

Iniri Saxonicorum in Succos conatus.

§. 23. Quanquam autem Suecicus peditatus frigido sub æthere continuis laboribus & vigiliis non parum fatigaretur; constituerat tamen Banerius quantum posset Saxonem transitu Salæ arcere, quo diutius is propriam intra ditionem coërceretur, Banerium alias abeuntem mox insecuturus. Unde dum paulisper ipse Magdeburgum digreditur, ob lethalem uxoris morbum, & curandæ propriæ valetudini, curam rerum interim Torstensonio delegat; qui & ita vigilanter administrabat, ut hostis aliquoties transitum fluminis tentans non sine damno repelleretur. Inter cætera duæ Saxonicæ legiones vado
18. Febr. Salam ad Mersburgum transgressæ amissis, suo-
23. Febr. rum triginta trans flumen rejiciuntur. Post attenuatum magis flumen quingenti equites ad Giebichensteinam superantes, silentio prætervecti quæ non procul inde constiterat excubitorum stationem, in Schulmanni & Pfulii tribunorum stativa improviso irruunt, & occiso vicario cohortis subtribunum Princium cum duobus vexillis capiunt; eorum tamen qui utrinque cadebant, non supra viginti erant. Ad tumultum statim è proximo vico accurrebat tribunus Devvicius, hostisque ad flumen rejicitur captivis quibusdam relictis, ubi protegentibus sclopetariis, & quibusdam tormentis in alteram ripam evadit. Ad Mersburgum quoque octo equitum legiones & nonnullæ peditum centuriæ perrumpere tentabant, ac jam sex catervæ in alteram ripam transierant; cum Slangius subtribunus adventante à Torstensonio auxilio istos unde venerant repellit, quorum nonnulli aquis hauriebantur. Ad Halam quoque Saxonici pontem è ratibus confecerant, cujus structuram inter detonantia continue tormenta Sueci impedire non poterant. Per eum transgressi mille equites, præcipites abiguntur. Simul Saxo instructa acie ad flumen se ostendebat velut vi perrupturus. Contra Banerius ad exercitum reversus, quem ideo contraxerat, quo hosti occasio adimeretur in sparsos aliquid ex improviso tentandi, numero licet impar prælium non abnuebat. Et quia in conspectu suo, & intra tormentorum jactum hostis statim flumen transiturus non erat, à flumine paulisper recedens spatium ipsi dabat; ac per quadrantem horæ observabat, num quæ hostem pugnandi libido subitura foret. Ast is trans Salam immotum se tenens fidem fecerat id abs se agi, ut Suecicos ibi junctos teneret, quo vastatis & exe-

Saxo prælium detrectat.

fis circa omnibus inopia satisceret. Igitur dubium non amplius erat, quin castris alio translatis istius destinata eludenda foret. Et cum non consultum videretur in Misniam aut Thuringiam penetrare, ubi à Pomerania disjungi, & incumbente hinc Saxone, inde Cæsareis in angustias redigi possent, placuit retro Halberstadium versus cedere; quo exercitus Magdeburg. pro- Banerius à Sala retrocedit.
pior illo ponte si opus foret uti posset, ac in area quiete se reficeret; tum eo commodius alias à Pomerania copias, ipsumque Leslæum sibi adjungeret. Igitur præmissis impedimentis machinisque 17. Mart.
Banerius Ascaniam se confert, ubi per aliquot dies subsistit observandis Saxonum conatibus, simul Magdeburgo frumenti vim illaturus. Quod si tota vi hostis ingrueret, statuerat repente Albi ad Magdeburgum superato, Witebergam tentare, ut ad domesticum incendium restinguendum Elector revocaretur. Inde Saxonici Bernburgum arcem trans Salam invadunt, quorum binos assultus centurio Suecicus fortiter repellebat; sed tertio impetu hostis numero prævalens irrumpit, captoque centurione & signifero, sexaginta gregarios, qui propugnaverant, jugulat. Et parum aberat, quin ipse Anhaldinus Princeps confoderetur, cujus gynæceo spoliando rapax miles manus non abstinebat. Inde hostis trans Salam quietus agebat, milite per hospitia distributo, quo se reficeret, & Hatzfeldii adventantis conjunctionem expectaret.

Saxonici vapulant

§. 24. Dum Ascaniæ Banerius hæret, semel atque iterum emissæ ab ipso catervæ rem bene gesserant. Apud Alslebium Slangii legio vado reperto Salam repente transiens Gallæ tribuni duodecim dragonum cohortes opprimit, magnamque partem cædit, capitque. Subtribunus quoque Hœckingius duas cohortes Mansfeldia venientes in itinere exceperat. Enimvero neque Ascaniæ diutius subsistere licebat ob pabuli inopiam: neque consilio habito prælium tentandi occasio adparebat, ad quod hostis Hatzfeldii adventum expectans ægre descensurus erat: & Salam transgressos Suecicos, ni mox ad manus perveniretur, in desolata regione penuria confectura erat. Quod si Saxo retro Hatzfeldium versus cederet, ejusque copiis auctus Succos iterum ad relegenda vestigia compelleret, non poterant non hi magnis difficultatibus implicari. Ast si ad Onestum procederent impediendæ Hatzfeldii conjunctioni cum Electore, metuebatur, ne iste trans Salam in Misniam deflectens alia via ad Electorem penetraret, & hic firmato ad Halam pede Magdeburgo, ac Pomerania Suecos plane disjungeret, eorumque tergo infestus incumberet. Igitur placebat Ascania deserta ad Bodam flumen stativa transferre. Prius tamen in duodecim Saxonicas legiones, quæ non procul Bernburgo tendere dicebantur, aliquid tentaturus Banerius equitatum ad Munch-Neuburgum, peditum mille selectos, & decem leviores machinas Calbæ per pontem trans Salam ducit. Unde Gunnius tribunus cum quadringentis peditibus ad Bernburgum eminus includendum mittitur, à septem cohortibus Saxonicis infestum. Hinc ad Grobschiam Warburgii & Schavelitzkii tribunorum legiones opprimuntur, & aliquot signa magno cum numero militum capiuntur. Sed longius progressi Sueci ultra Kœrneram oppidulum juxta montem D. Petri duodecim Saxonicas legiones ordinibus instructis consistentes inveniunt. In has statim primum agmen quod Livonica, Curlandica, & Ducis Francisci Henrici Lauenburgici legiones componebat, vadit; quibus adversum se Schavelitzkius tribunus validis

1636. tribus cum alis fert, binisque factos in Livonos disploſionibus ſuos turmarum præfectos ſauciat. Contra ſubtril- unus Fridericus Levvius cum Livonis acriter in hoſtem invectus Schavelitzkium ſua manu proſternit, treſque illas alas turbat, ac è fugienti as multos cædit, capitque; quos inter erat Vigilum præfectus Samthierius, quatuorque turmarum præfecti, & plures alii ductores; quibus quatuor inſuper vexilla accedebant. Ind- Banerius toto agmine hoſtem celeriter ſe ſi ducentem inſequitur, multisque cæſis aut captis reliquos Halam intra munitiones compellit. Suecorum pauci admodum ſauciati, cæſive. Ulterius hoſtem urgere laſſitudo equorum non permittebat, intra biduum ſedecim milliaribus percurſis. Retro euntes fiduciæ oſtentandæ inter Halam, & Bernburgum pernoctant. Gunnius tribunus ab obſidendo Bernburgo, revocatur, quo capto nullum operæ pretium fiebat, & copiæ per pontem Calbenſem Aſcaniam revertunt. Inde ad Bodam flumen ſtativa transferuntur; cum Hatzfeldius jam in Thuringiam perveniſſe nuntiaretur, ut cum Electore ſe conjungeret. Cæterum id ſpectabant tunc Banerii conſilia, ut hoſtem laboribus & inopia attereret. Quo fine, ne quid commeatus iſte inter Salam Albimque, Luneburgum uſque inveniret, omne frumentum Quedlinburgo, Aſcania, Halberſtadio, aliiſque locis Magdeburgum convehi curat. Inde pontis Magdeburgici commoditate uſus, modo in hanc, modo in alteram Albis ripam ſe conferre decreverat, ut inanibus hoſtem itineribus defatigaret, ac interea occaſionem damnum ipſi aliquod inferendi captaret.

Banerii conſilia.

Saxo Hatzfeldio junctus in Banerium movet. 31. Mart.

§. 25. Aſt Saxo junctis apud Eislebiam cum Hatzfeldio copiis, quem Cæſar iſti ſubſidio miſerat, ſimul ejuſdem conſiliis obſervandis, totum exercitum recta in Succos rapiebat, num iſtis adhuc diſperſis improviſus ingruere poſſet. Sed Banerius adventu ejus mature cognito exercitum ad Stasfurtum cis flumen contraxerat, ſeptem alis exceptis, quas in adverſa ripa ſecum retinebat; quibuſcum propinquanti hoſti propius ſuccedit, vires ejus exploraturus. Interim mille ſclopetarios ad alteram Bodæ ripam foſſis tectos, & decem machinas diſponi jubet, quo receptus tutus præſtaretur. Nec mora Marazinus cum undecim alis equitum aderat, inſequente toto exercitu. In quem cum pugnare non placeret, Banerius cum ſuis ad flumen recedens tubos majores & machinas in propius ſubeuntem diſplodi jubet; qui poſt levem velitationem ſtatim retrocedit, nonnullis per tormenta proſtratis. Enimvero Banerio ad Bodam fluvium ſubſiſtere non placebat ſicco tunc cœlo paſſim vado pervium, & quia hoſti in proclivi erat ad Eglam aut alibi eo transmiſſo ipſius tergo repente ingruere. Simul illis locis cibaria ac pabula deficere cœperant. Igitur cum uſque ad ſeram veſperam in acie conſtitiſſet, noctu Magdeburgum hoſte haut inſequente abit. Ubi pedites in urbem recipiuntur, equites trans Albim ultra Zerveſtam Coſvicum uſque diſponuntur. Elector contra luſtrato apud Stasfurtum exercitu, Marazinum Pomeraniam verſus Succos ibi diſtracturum dimittit, etiam absque hoc numero militum prævalens: caſtrisque Eglæ poſitis oppugnando Magdeburgo omnia adparat: tum ad Witebergam pontem navalem extruit, quem ſecundo flumine delatum opportuno loco figeret. Banerius contra Marazini tergo nequaquam imminens, qui longius jam viam præceperat, Axelium Lilium cum octo equitum legionibus, totidem deſultorum cohortibus mittit, ut ſubito Brandeburgum Vetus, & Ratenaviam occuparet, firmando ibi tranſitu. Alia manus cum quibuſdam tormentis ſub Pfulio tribuno Coſvicum mittitur, ut pontem navalem Witeberga devehendum corrumperet. Cum ſic hoſti nulla via niſi apud Witebergam Albim tranſeundi ſupereſſet, Banerius peditatum in adverſa Barbyæ ripa diſponit, ac Scrubkiæ non procul Zerveſta, ubi anguſto alveo Albis arctatur, caſtellum excitari jubet, ne qua cymba ſtruendo ponti navali prætervehi poſſet. Inde ſimulat, in Witebergam aut pontem ibi aliquid ſe tentaturum, ut Electorem eodem pertraheret. Quo facto ipſe ad Magdeburgum iterum cis Albim regreſſus, Lipſiam repente excurrere, aut pro captu temporum aliud quid moliri conſtituerat. Interim ut famem hoſti faceret, omnibus qua poterat locis frumentum Magdeburgum devehi curat. Aſt hoſtis, cui longe ex Miſnia ac Thuringia commeatus petendus erat, inſuper contagio per Cæſareas maxime copias graſſante, diu ibi ſubſiſtere conſultum non judicabat, ſed totum exercitum ad Witebergam trans Albim ducebat. Quo cognito Banerius Magdeburgi denuo cis Albim regreditur. Sed quod neque ad Salam, nec Barbyæ pedem figere commeatus inopia concederet, & ad Magdeburgum hærens exercitus cito eodem congeſta conſumturus erat, nulla novi penus facultate; placebat Magdeburgo firmato paulo inferius ad Albim metari. Præſertim cum Marazinus retro Havelam verſus tendere nuntiaretur, à tergo Banerio incubiturus, ut hoc averſo Electori ſpatium fieret deſtinata adverſus Magdeburgum exſequendi. Contra Banerius ejus oppidi obſidio Saxonem atterere cupiebat; poſtquam quiete ſuos refeciſſet, ac copiis à Suecia auctus fuiſſet, recentibus viribus in iſtum iturus.

1636. 10. April. 12. April. 21. April. Banerius cis Albim regreditur. 24. April.

Banerius trans Albim ſe confert. 4. April.

§. 26. Magdeburgo porro Lohuſius diu præfectus fuerat; & quanquam ſuperiore anno turbulentis ductorum conſiliis immixtus, tamen cum de fide ſua in Succiam ſancte teſtaretur, offenſioni Germanorum militum vitandæ ibi relictus erat. Sed cum primo adventu Banerius ipſius legionem vegetam oppido educeret, Drakii feſſa in ejus locum ſubſtituta, ægre id ferre Lohuſius & fruſtra imperio ſummi ducis aliquandiu obluctatus, miſſionem flagitare cœpit. Quem Banerius ad Oxenſtiernam, à quo conſtitutus ibi fuerat, rejiciebat. Etſi alienati ipſius à Succis animi non pauca indicia eruperant, qui & Stasfurti oborto adverſus Torſtenſonium jurgio jactaverat; enormes Succos ſpiritus gerere, qui adverſus omnes Electores & Principes Imperii bellum gerere præſumant. Poſt Banerius Stasfurto Magdeburgum regreſſus, cum iſtum res ſuas convaſare intelligeret, ejuſque facti cauſam quæreret, reſponſum accipiebat; miſſionis ſibi ſpem ab Oxenſtierna factam; qua etiam non obtenta ſtationem iſthanc diutius tueri nolit. Cui Banerius; præfectos mutare penes Oxenſtiernam eſſe; ſi tamen ipſi utique abire placeat, aliquem tantiſper ejus vices ſubiturum, manente penes ipſum ſumma oppidi præfectura. Hinc Lohuſius declarare; oppido ſe, cui hoſtis jam ingruere videatur, præfuturum, quoad miſſionem obtineat; ſiquidem ejuſdem cura ſibi plene concredatur ſuſpicione amota, & omnia defenſioni neceſſaria præſtentur, tria peditum millia, quingenti equites, dimachæque, argentum, cibaria, pabulum, adparatus bellicus, tormenta, ligna, & alia; tum certa quæ ſequeretur mandata. Queis poſtulatis in ſe non iniquis, aſperitas temporum, quicum Suecorum arma tunc conflictabantur, ſatisfacere non permittebat. Igitur accedente Oxenſtiernæ miſſione, quam is haut ægre indulſerat, abdicata præfectura Magdeburgo diſcedit. Ei oppido relinquebantur præſidio

Lohuſius miſſionem obtinet.

ſex

1636. sexpeditum legiones cum idoneo commeatu, & adparatu bellico. Præfectura committebatur Joanni Drakio, & Salomoni Adami tribunis, junctis consiliis gerenda; qui vetabantur deditionem facere, ni probatum foret, omnem commeatum & adparatum bellicum tempestive, & debita cum parsimonia consumtum defecisse. Ita
27. April. disposítis rebus Banerius Tangermundam abit; quo in itinere falsus nuntius de hoste ingruente exercitum per totam noctem in acie detinuerat.

Banerius nascentem ductorum conspirationem opprimit.

§. 27. Tangermundæ res parum à conspiratione ductorum aberat, dum tribuni coitione facta à Banerio veniam petunt, ut sibi ad Oxenstiernam tribunos Crocovium & Herbersteinium ablegare liceat. Quod cum iste abnueret, literas ad Oxenstiernam concipiunt in hunc sensum: quia ipse post concluſum cum Gallis fœdus insignem vim pecuniæ accepisse feratur, ut in singulas legiones idonea summa distribuatur. Nam si quid ex assignatis hospitiis redactum sit, id firmandis legionibus impensum: plerorumque hospitia ab hoste turbata, quorum legiones planè fatiscant. Has literas omnes ductores Germani, Scoti, & Sueci, qui Germano militi præessent, subscribere debebant; eamque rem ut Banerio
16. April. proponerer, ad ipsum convenicbant. Ast Banerius id præsentiens, cum interea de fœda quorundam militum petulantia querelæ ad ipsum delatæ essent, ansam hinc arripiebat, antequam tribuni sua proponere inciperent, universos acriter increpandi, addito; se missurum, qui grassatores indagarent, & si qui deprehenderentur, non ipsos modo, sed & ductores, sub quibus merercnt, pœnas daturos. Inde in conclave digressus, ne quis super his rebus alloqui eum posset, Crocovium sclum intus vocat, eique exponit; satis notum sibi, quam legationem ad Oxenstiernam ipsi adornent. Id se conspirationis loco habere, nec impune, sicut superiore anno laturos, sed autores capite luituros. Officium suum facerent, neu lenitate sua abuterentur, & confestim quisque ad legionem suam facesseret, militisque petulantiam coërceret. Simul ipsum Crocovium cum ducenti equitibus ire jubet ad investigandos grassatores. Qui cum conventum huncce non pro conspiratione habendum excusasset, quod desideria duntaxat sua exponere, non in superiores quid tentare voluissent, justa exsecutus, quatuor libidinis & fœdorum flagitiorum manifestos cum viginti vagabundis captos adducebat. Ita conspiratio in herba opprimitur. Crocovius post literis ad Banerium scriptis factum excusabat, vehementer questus, se velut
4. Maji. autorem increpitum. Cui Banerius: nemini ductorum fas inscio summo duce cæteros al congressum convocare, id quod ipse fecerit; superiore anno ductorum colloquia exercitum turbasse, & Oxenstiernæ sibique multum negotii dedisse; ac satis constare, ipsum apud superiores affectum in Suecos, inter familiares diversa omnia præse ferre.

Saxo Albim transit.

§. 28. Hostis interim raptim & absque impedimentis Albim transierat, spe Banerium repentino apud Zerbestam opprimendi. Sed ea spe hujus vigilantia excluſus, cymbis è Bohemia accitis opinione citius pontem navalem ad Wusterhusam intra milliare à Magdeburgo struit, ibique castra metatur, validis stationibus versus oppidum
2. Maji. dispositis. In quos Slangius ad explorandum missus, sub ipsis suburbiorum ruderibus rem bene gerit, multis captis & supra viginti cum præfecto turmæ occisis. Quo tempore quædam Brandeburgicæ catervæ duas Suecicorum turmas Witstoci degentes oppressérant. Porro cum Banerius crederet, Saxonem non nisi modica manu Magdeburgum circumsessurum, totoque exercitu sibi incubiturum, Marazino post tergum ingruente, Tangermunda relicta Werbenæ pedem figere constituit, quo & frumentum convehi, ac veteram castrorum munimenta refici jubet, si necessitas subigeret ibi Albim transiturus. Septem tamen legiones equitum Tangermundæ & Stendaliæ sub Devvicio tribuno relinquuntur, observandis hostium ad Magdeburgum motibus; quæ istis incumbentibus cellim Werbenam recedere jubebantur. Ea ipsa nocte, qua Suecorum peditatus Werbenam pervenerat, valida hostium caterva sub Schœnickelio, & Joanne Hindersonio mittitur, quæ Suecicos inter Brandeburgum, & Ratenaviam opprimeret. Illa improviso exteriores Ratenaviæ munitiones, tum oppidum ipsum, quod Livonica legio cum quadringentis dimachis insidebat, irrumpit. Sueci interea excitati ascensis equis perrumpere constituunt; ac in obstantes trecentos cataphractos se concitant; quos multis cæsis repellunt; ipsi amisso vicario & aliquot equitibus ex oppido trans fluvium evadunt, pontemque post se dejiciunt. Oppidum id deinceps Hindersonius tribunus cum quadringentis dimachis insidet; reliqui cum Schœnickelio retrovertunt. Eo tumultu Brandeburgum delato Jonas Hadeslebius tribunus cum legione sua progressus hostem insequitur, & campo aperto deprehensum acriter invadit, primamque catervam turbatam cæteris, quæ non sat laxis intervallis dispositæ fuerant, impingit. Ità omnes in fugam conjecti, in qua circiter ducenti occubuerunt, prope octoginta capti, ipse tribunus Schœnickelius graviter saucius evadit. Banerius cum de capta Ratenavia audisset, quod rumor ferret ipsum Hatzfeldium adesse, & magni quid ejus loci commoditate favente tentaturum, octo equitum legiones, mille selectos pedites cum octo machinis ad Werbenam propere trans Albim ducit, præmisso Torstensonio, qui hostis habitum & Ratenaviæ conditionem exploraret. Qui in oppido erant acriter initio resistere; mox tamen cum vim adhiberi viderent, oppidum dedunt, pacti, ut gladiis solis accincti discederent. Omnes tamen gregarii exceptis sexaginta ad Suecorum militiam transiere. Banerius Brandeburgo & Ratenaviæ denuo præsidia imponit, quod se vicino hostis non facile quid ea in loca tentaturus esset, quin statim subveniri posset. Cæterum in eo tunc Banerii consilia vertebantur, ut speraret, hostem si justo obsidio Magdeburgum invaderet, fame & aliis incommodis non parum atterendum, suo exercitu interim quiete & per supplementa firmato; unde recentibus ipse viribus in fessum hostem iturus erat. Circa Werbenam omnia sic erant exhausta, ut eo accedens cum exercitu hostis vix per triduum subsistere posset. Ast si hostis copias divideret, in quam partem ipse primum incideret, non impune abitura erat.

1636. Banerius Werbenæ subsistit.

Ratenavia bis capitur.

Saxo Magdeburgum obsidet.

§. 29. Ast Elector ponte navali propius Magdeburgum admoto, ipse ad oppidum, Hatzfeldius in adversa Albis ripa metatur. Quanquam enim inopia cibariorum pabulique premeret, morbi insuper ob metum irruptionum Suecicarum angustius tendentes acrius infestarent, & crebris desertionibus numeri minuerentur: quod tamen Sueci ejus urbis opportunitate usi facile in hanc aut illam Albis ripam transeundo instantes fatigare possent, nec illa post tergum salva tuto ulterius progredi liceret; Electori sedebat quocunque dispendio, & vel jactura totius peditatus id oppidum subigere. Igitur Hatzfeldiani primo castel-

1636. lum ponti adsitum invadunt, & binis assultibus repulsi tertium adparant. Sed propugnatores, tantæ violentiæ impares castellum deserunt, ac ponte dejecto in oppidum sè recipiunt. Inde & ipse Hatzfeldius cis Albim castra transfert, magnoque studio una cum Saxonicis accessius ad oppidum molitur. Nec minus obsessi acriter resistere, ac continuis eruptionibus noctu diuque hostem fatigare. Inter multos cæsos saucioque, Baudisius femur globo trajicitur, unicum emolumentum mutatæ militiæ. Nam paulo post ægre scipionibus se sustentans abdicato imperio Electori valedicebat, acerbe postea questus, nec præmii quid, nec residua salarii, & ne centum quidem unciales in viaticum datos, ac consumtam valetudinem, existimationem, fortunam impatienter dolens. Porro ad Magdeburgum vis hostium præcipue in novum propugnaculum incubuerat, ad quod ita prope accesserant, ut tormentis ex urbe lædi amplius non possent. Inde tribus è suggestibus munimenta oppidi per octiduum verberantur; quo elapso obsessi petebant, ut oppidanis cum uxoribus & liberis liceret excedere. Mox & decuriones Electoris gratiam implorant, ac ut civibus parceretur, Suecicum præsidium honestis conditionibus dimitteretur. Paulo post hostis toto cum equitatu & aliquot peditum millibus Tangermundam improviso invadit, tribus Suecicorum equitum legionibus insessam; quæ tandem armatæ in campum prorumpunt; sed hoste prævalente cedere coguntur, non paucis desideratis, & inter alios Schulmanno, & Jarofskio tribunis, ac legionis Livonicæ subtribuno captis. Tandem obsessi hoste propius subeunte, & pyrio pulvere deficiente, quem initio obsidii justo liberalius prodegerant, cum per totum Junium mensem strenue restitissent, & creberrimis eruptionibus hostem infestassent, super deditione pacisci incipiunt.

16. Maji.

8. Junii. Baudisius imperium abdicat.

15. Jun.

22. Jun.

25. Jun.

27. Jun.

§. 30. Eo tempore Banerius circa Werbenam in stativis hærebat, exercitum refecturus, qui peditum quinque, equitum quatuor millia explebat; cujus in provinciales petulantiam severis edictis coërcitum ibat, agricolas quoque hortatus, ut operi rustico & messi colligendæ vacarent. Sed deficientibus per Marchiæ oppida alimentis, cum equites quoque è publico penu jam alendi essent, simul literis de extrema Magdeburgi necessitate moneretur, statuebat cum illis, quas secum habebat, copiis inde movere, utut quæ ex Suecia expectabantur nondum adpulissent. Non quidem ut prælio decertaret, sed ut hostem operibus suis detraheret, obsessisque occasio fieret ista subruendi ac vires recolligendi. Et quanquam periculosæ plena aleæ res videretur eo se conferre, unde per decem milliaria receptus quærendus erat; tamen cum nulla alia supereesset via urbem servandi, quicquid fors ferret expectare decreverat; ni propera ejus loci deditio cogitationes alio vertere subegisset.

20. Jun. Banerius Magdeburgo frustra succurrere cupit.

§. 31. In Pomerania sub initium anni Saxo Stetino imminere credebatur, non ignaro Ducis Consilio, cui ab Electore id significatum fuerat. Sed Banerio Misniam versus erumpente, is conatus evanescebat, abeunte simul Marazino, ut hostium istis in oris nihil supereesset præter duas legiones vix septingenta capita explentes, & duas Croatarum turmas. Stargardia quoque deserebatur, pleriscque tormentis Landsbergam abductis, & corruptis quantum licebat munitionibus. Sed cum ne turma quidem equitum Suecicorum in Pomerania foret, hostis Landsberga, Gartzio, & Lœckenitza excurrens impune passim vagabatur. Simul quia pedites à Polonis exautorati in Silesiam transisse ferebantur, novæ irruptionis metus oriebatur. Quem tamen mox discutiebat Hermannus Wrangelius, qui post restitutam Elbingam, & traditam Brandeburgico Pillaviam, tria millia, quadringentos quinquaginta pedites, & nonnihil adparatus bellici, sed sexaginta tantum equites è Borussia adducebat. Hujus adventu territi qui castellum Marvvicianum tenebant hostes, eo deserto Gartzium se recipiunt. Id mox à Suecis centum quinquaginta peditum præsidio firmatum. Grifenhagæ quoque miles imponitur, & in Nova Marchia Soldini, Kœnigsbergæ, & alibi catervæ disponuntur, quæ ad tributa solvenda provinciales compellerent. Quo tempore septuaginta Sueci superiore anno Gartzii capti, & militiam mutare coacti, Custrino ad alia quædam negotia emissi duce Joanne Muhrio cohortis vicario Stetinum postliminio revertunt. Porro Wrangelius hostium excursionibus inhibendis Lœckenitzam primum expugnare decrevit, quam subtribunus natione Hispanus strenue propugnabat. Sed cum serum videretur accessius moliri, ne forte inter moras hostes contractis copiis ab equitatu destitutos invaderent, idem oppidum toto die tormentis verberatum, noctu tribus locis impetu dato capit, quinque tantum suorum desideratis. Præfectus ductoresque reliqui captivitatem subibant, gregarii per Suecicas cohortes distributi. Inde Gartzium eminus circumsidere instituit, inopia cibariorum laborans, sed validiore præsidio infessum, quam utmodicis copiis impetu posset opprimi. Huic cum quatuor legionibus subsidio veniebat Streinius tribunus, ducentis prius equitibus immissis. Sed dum ipse cum sexaginta equitibus in oppidum tendit, à Dromondo supremo Vigilum præfecto non procul Vierrada cum triginta suorum capitur. Unde territæ quatuor istæ legiones retro cedebant. Post tamen ad Custrinum in Novam Marchiam transgressæ Suecicos Kœnigsbergæ hærentes opprimunt per socordiam præfecti, qui primo hostium adventu, cum non amplius centum pedites secum haberet, deditionem offerebat, ac istis postulantibus statim cum vicario cohortis prodibat, citra conditionem mox ab iis in captivitatem abreptus. Cæterum Sueci aditus Gartzii terra ac flumine vix insederant, cum Dromondus de Marazini adventu nuntio accepto statim Vierrada deserta Pencunum se recipit, ægre id ferentibus Bielkio Legato & Wrangelio, qui maluissent expectatum fuisse, quoad de hostis itinere liquidius constitisset; præsertim cum inopia Gartzenses brevi ad deditionem compulsura videretur. Et jam ad priorem stationem redire Dromondus jubebatur; sed cum undique nuntii de Marazini adventu confirmarent, placuit diato obsidio copias circa Stetinum retrahere. Is quippe post adventum Hatzfeldii à Saxone dimissus magnis itineribus per Wittebergam Custrinum iverat. Inde ulterius progressus, per deiukores in Grifenhagam impetu facto acriter repellitur multis desideratis ac sauciis. Post ad minus conversus nihilo plus proficit. Ita frustra habitus discedit, ac Piriciæ castra metatur. Habebat iste quatuordecim equitum legiones, quæ tamen vix quatuor capitum millia explebant, ac dimacharum manum; è Silesia pedites expectabantur, citra quos adversus munita oppida nihil tentare licebat. Cæterum trajectus ad Schvvetam opportunitate usi Cæsarei aperta provincia ex utraque Oderæ ripa impune persultabant. Sueci contra oppidis tuendis invigilabant, qui & in insula Grifenhagæ adsita novam munitionem excitabant ad tuendum ibi Oderæ transitum. Simul Joannem Skyttium juniorem cum legione sua incensæ quantumvis Stargardiæ immiserant;

1636. 2. Jan. 5. Jan.

Wrangelius in Pomeraniam venit. 5. Febr.

2. Mart.

5. Mart.

13. Mart.

Marazinus denuo in Pomeraniam redit.

17. April.

Gesta per Pomeraniam.

qui

1636. qui à Marazino cominus circumsessus ob crebras eruptiones ac velitationes pulvere pyrio, ac præterea farina defici cœpit. Unde Bielkius Legatus triginta equites eo destinat, qui singulos sacculos pulvere plenos post ephippia gestarent, insuper triginta amplius currus farina & sale onustos, quin-
4 Maji. quaginta sclopetariis deducentibus. Ii nocte Damma profecti facile in oppidum se penetraturos sperabant, quod reliquo itinere vacuo haut procul mœnibus stationem sat debilem hostis disposuisset. Et equitibus quidem res succedebat, qui repulsa hostium statione, occisisque quindecim, & quinque captis, suorum uno duntaxat cadente, in op-
16. Jun. pidum pervadebant. Etsi plerique in conflictu sacculos pulvere plenos abjecerant, frustra inhibente Arensonio præfecto; qui post deficiente pabulo iterum medios per hostes incolumis Wollinum perrupit. Sed pedites ab hoste circumventi, post tentatam frustra pugnam ad unum omnes cum vehiculis in hostium potestatem venerunt. Obsessi tamen pulveris defectum parsimonia, & farinam novo extructo molendino utcunque supplebant.

Pomeranorum in Suecos animus. §. 32. Porro in Pomeranos haut quidquam hostilem animum præ se ferebat Marazinus, quin & aliquot ad se Consiliariorum Ducis in colloquium evocabat. Quod his valde lubentibus erat, etsi Bielkio Legato promitterent, omnia cum ipso bona fide communicatum iri, ac nihil à se in fraudem
27. April. Succiæ suscipiendum. Ea porro mandata iis, quos ablegaturi erant, dederant; ut militem suum Marazinus intra modestiam coerceret; tributa ad fortunas provincialium temperaret, eaque non manu militari, sed per magistratus provinciales exigeret, Ducis aulæ destinata prædia immunitate ab hospitiis frui permitteret, concesso simul rebus ejusdem libero transitu; & quia exhausta regio tantum exercitum alere non posset, ut vicinæ provinciæ in partem onerum venirent. Ea cum hoste commercia Bielkius vehementer sibi displicere ostendebat; quod isti ultro media offerrentur, quibus Succos oppugnaret. Quod tamen in mandatis non haberet talia vi prohibere, eos conatus suo loco relinquere cogebatur, de quibus ad O-
19. Mart. xenstiernam relaturus erat. Paulo ante & isti nomine Ducis ad Cæsarem scripserant, rogantes, ut amica via Succos Germania dimoveat, quod maris Baltici accolarum multum interesset eam nationem amicam habere; nec citra ruinam tractus maritimi tot munitis isti locis ejici queant. Enimvero id luculentius erat alienati animi indicium, quod à sacerdotibus postularent, ut preces publicas hactenus receptas mutarent, & difertam Cæsaris mentionem facerent; simul eam formulam omitterent, qua Deus orabatur, ut Pontificios & Calvinianos compesceret, declinandæ Cæsaris & Brandeburgici offensæ: & quod eam ob causam hostis in sacerdotes per Pomeraniam atrocius, quam alios provinciales, sæviat. Sed ista sacerdotes abnuebant, causati; preces illas ad præsentem Germaniæ miseriam attemperatas: Cæsarem sub communi vocabulo Principum Christianorum comprehendi; à longo tempore usu receptum adversus infensos nostris sacris vota concipi; mutationem nihil profuturam, & adversariis potius ludibrio fore; parum Theologicum esse ita timide ad tempora se componere: pro hostibus orandum esse, non ut Deus auxilio suo illorum conatibus allubescat, sed ut eosdem convertat, aut pertinaces frangat.

Gesta per Westphaliam. §. 33. In Westphalia novi anni auspicia memorabilis conflictus insigniverat. Cniphusius enim circa finem anni superioris post tentatam frustra Haselunam Meppam reversus, mox Neuhausa capta Amasi flumine hostem depulerat. Sed dum 1636.
ipsis Kalendis Januariis Meppa Osnabrugam 1. Jan.
tendit, ut relictas ibi Hodicii & Sperreuteri legiones (quarum huic jam Kœnigsmarckius præerat,) sibi conjungeret, hostium supra tria millia ad Haselunam ducibus, Vehleno summo Vigiliarum Præfecto, & Lautersheimio tribuno coiverant, ut Suecicos in itinere opprimerent; ante capto commodiore loco, & numero quo prævalebant confisi. Ast Cniphusius cum nulla prælium declinandi ratio esset, suos cohortatus, dum ipse primum agmen in hostem ducit, initio conflictus globo caput trajectus occumbit. Ducis summi casus etsi Suecicos nonnihil perturbasset, mox tamen Cratzensteinii tribuni hortatu animos resumunt & post ternas peditatus hostilis displosiones sustentatas ita acriter in hostem ruunt, ut hic in fugam effusus, plus quam mille cæsos in loco conflictus cum quatuor machinis relinqueret. Multi, quos inter Collartus tribunus, aquis hausti. Lautersheimius tribunus, duo protribuni, aliquot alarum præfecti, centurionesque & alii ductores cum quingentis amplius gregariis capti. Lautersheimius tamen Buxtehudæ aliquandiu detentus, post astu Hamburgum, inde ad suos evasit. Eo in conflictu Cratzensteinius egregie rem gesserat, cui & ideo Oxenstierna dignationem summi Vigiliarum præfecti à Cniphusio delatam confirmabat. Jordanus quoque tribunus præclaram operam navarat, cui Cniphusii legio concessa. Cniphusii mors omnibus acerba acciderat, qui jam conciliandis militum animis utiliter operari cœperat, ut si supervixisset, insignem Succicis rebus operam præstiturus speraretur. Cratzensteinius etsi nullis mandatis instructus, administrationem rerum eo tractu suscipiebat; ac Vechta aliquot equitum turmis eminus circumsessa, cum reliquis copiis Cloppenburgum ad deditionem compellit. Sed ne plu- 20. Jan.
ra tentaret Marchio Grana efficiebat, qui eodem tempore partem Cæsarei exercitus è Lotharingia regressum per totam Westphaliam in hiberna deducebat. Septuaginta amplius legionum voca- Succi cis Visurgim cedere cogunt.
bula erant, sed quas fames morbique ita attenuaverant, ut vix septem millia capitum conficerent. Sic hostis ad Haselunam fusus tanta nunc accessione auctus, Cratzensteinium valde urgebat. Jam quoque advenerat Sperreuterus, qui cohortem suam prætoriam Nienburgo ad se pellexerat; idem circa totam suam quondam legionem agitans. Cratzensteinius igitur hoste immensum prævalente, ut militem suum servaret, trans Visurgim se recipere constituit; eoq; fine VViltzhusam tendit, à Sperreuteriana legione infestam. Quo antequam perveniret, absente Kœnigsmarckio viarum angustiæ negligentius à legione custoditæ fuerant. Unde hostis illic repente ingruens legionem turbat, simul Cratzensteinium à suis præclusum cymba Bremam trajicere cogit. Reliquæ tamen legiones cum Brema transitum plane abnueret, & Nienburgum aditus non pateret, ad Petershagam Visurgim superant. Sperreuteriana quoque legio ægerrime cum cæteris evadebat, amissis tamen omnibus impedimentis, & equis supernumerariis. Vix hæ legiones Visurgim transierant, cùm Dux 6. Febr.
Georgius molestiam illis facessere instituit, denuntians, ut quicunque in ipsius territorio deprehenderentur, sibi & Romano Imperio fidem jurarent. Abnuentes ut comprehenderet, tribuno Boyo mandatum erat. Sed id quidem frustra erat, & unicus tantum turmæ præfectus ad Ducem tacite transibat. Reliquæ legiones trans Alteram & Leinam flumina se recipiebant, numeris tamen ita imminutis, ut cunctæ vix sexcenta adhuc capita explerent. Paulo post Sperreuterus cum tribu- 14. Febr.

1636. no VVesterholtio, ac Commissario Cæsareo à Bremensibus insignem pecuniæ summam, adparatum bellicum, annonam, & transitum per ipsorum urbem delendis penitus Suecis postulat: cui utcunque amoliendo quinque uncialium millia promittuntur. Nam licet Senatus temporibus obsecundans, forte à petitis explendis non abhorrebat, plebs tamen Cæsareas partes aversata, levi de causa oborta rixa Sperreuterum fere ad necem dederat, ni Senatus defensione ejus susceptа, quinquaginta sclopetariorum præsidio addito extra urbem deduci curasset. Dum sic apertis VVestphaliæ locis Succi cedunt, Cæsarei laxis hospitiis gaudentes affluxu rusticorum atque latronum legiones supplebant. Osnabruga quoque in periculo non modico versabatur, non solum ob acre obsidium, quo premebatur, sed & quod Episcopus civium animos promisso usu sacrorum Augustanorum, aliorumque privilegiorum ita corrupisset, ut præfectus oppidi vix eos amplius in officio continere posset.

Leslæus in Westphaliam mittitur. 14. Febr. 19. Febr.

§. 34. Instaurandis Suecorum per Westphaliam rebus fere collapsis ab Oxenstierna Alexander Leslæus summi ducis titulo mittitur, qui Hamburgum prægressus insequentibus è Pomerania copiis primo Bremenses, qui non parum in Cæsaris partes inclinare dicebantur, literis hortatur, ut in Suecorum amicitia persistant, nec hostem commeatu aut aliis rebus juvent, aut transitum ei per urbem concedant. Insuper Archiepiscopo scribit, ut Bremenses à studio in Cæsarem absterreat, ac frigore tunc sæviente impediat, ne Cæsarei per glaciem cis Visurgim excurrant. Mittuntur quoque Jacobus Kingius supremus Vicarius, & Laurentius Grubbius, qui cum Duce Georgio agerent, ut legiones suas Succicis junctas una hosti immittat: ita enim ditionem ejus insigniter levari, cum alias sibi ad Alleram statio capessenda sit, sede belli in ejus terras translata. Quod si autem Duci placeat summum in Succicas copias imperium uti ante recipere, se, cæterosque ad jussa ipsius agnoscenda paratos esse. Ad quæ Dux reponere: ademtis sibi per Succos copiis, aliisque injuriis tantum non se coactum ad Pragensem pacem amplectendam; de qua cum scripto testatus sit, retractari id non posse: eoque oblatum imperium à se acceptari fas non esse. Favorem tamen in Succos se servaturum; simul mediatoris partes Cæsarem inter ipsosque susceptурum; & ubi adpareat, adversam partem aliud præter honestam pacem quærere, consilia Succis placitura capturum. Promittebat quoque se prohibiturum, ne Cæsarei Visurgim transeant, quo fine copiis suis ipse opus habeat. Deprecatus denique, ne Succi copias suis terris immittant, quod alias Cæsarei sint idem facturi, ac ut Banerius ditiones suas parcius exactionibus premat. Id responsum ambiguum Leslæo haut satisfaciebat, qui aliis quoque indiciis de sincero Ducis animo dubitabat. Nec eo magis tamen in Cæsareas partes propendere comperiebatur, utut Gleenius, aliique Cæsarei ductores blanditiis & promissis ipsi adrepere satagerent, spe quoque facta amicæ in causa Hildesiana transactionis. Quin cum Cæsarei Visurgim transituri viderentur, copias suas secus id flumen dispositurat, jussas perrupturis vim opponere. Et credebatur de comparando in defensionem Inferioris Saxoniæ exercitu agitare, Suecis æque ac Cæsareis partibus dimotus. Quod cum præstare penes ipsum soluth non esset, spargebatur, eundem cum Daniæ Rege fœdus icturum, & hunc componendæ causæ Hildesiensi operam impensurum; simul Circulum Saxonicum Daniæque Regem Bremensem, & Hildesiensem præsulatum utique vindicaturum.

Georgius Dux Luneburgicus ambiguum se gerit.

§. 35. Cum igitur Duci persuaderi non posset, ut ad Succicas partes rediret; Leslæus id deinceps curabat, ut legiones Succicas, quæ nuper ad Ducem transierant, iterum ad se pertraheret, quæ & animo in Succos prono ferebantur. Ad has ergo Oxenstierna', ac inde Leslæus, ipse atque Grubbius literas dederant. Quibus istæ initio reponebant in votis sibi esse cum reliquis Succorum copiis conjungi: sed ob nuperam cum Duce Georgio transactionem, & quod ab ipso dispositæ sint ad custodiendos Visurgis transitus in usum utique Succorum, se ab illo deficere non posse. Alias sibi affectum in Succos constare, & eorum emolumentis omni studio inservituros. Mox tamen Martinus Chemnitius alterius negotii obtentu ad Ducem missus istis plane persuaserat, ut secum Leslæo junctim in hostem ituras promitterent. Unde hic, postquam aliquandiu ad Alleram hæsisset, paulatim Visurgim versus regreditur, in Westphaliam adversus hostem licet numero longe prævalentem iturus; quo fine & navigia Nienburgum navali ponti extruendo adduci curat. Contra hostis & ipse Nienburgo propinquans omnia circumvallabat, ac Petershagæ muniendæ incumbebat, quo Succorum impressionem impediret. Leslæus 2. April. igitur lustratis apud Stochenam copiis, egregiis sane, sed quæ non multum quatuor millia excedebant, noctu repente Visurgim ad Nienburgum 4. April. transit. Qui Libenaviæ egerant hostes, quos opprimere constituerat, ejus adventu audito se proripuerant. Inde Petershagam vertebat, quam Ketlerus Baro cum sua legione, sed numeris valde imminutis insidebat. Hic deditionem imperatam primo abnuere; sed cum assultui faciendo omnia parari videret, arbitrio se Leslæi permittere; à quo ipse ac triginta præfecti cum centum octoginta quinque gregariis captivi Nienburgum deducuntur. Inde Stoltenaviam regressus, Glaubicii, 15. April. Boyi, & Bruneckii legiones cum quatuor cohortibus Beckermondi, hactenus à Duce Georgio detentas sibi adjungit: quibus auctus Osnabrugæ subsidio ire constituit. Sequenti die duabus Cæ- 16. April. sareis legionibus Witlagæ & Essenæ tendentibus, Metternichii & Loirii improvisus ingruit, ac magna parte cæsa, ducentos quos inter duo turmarum præfecti aliique ductores cum vexillis octo capit. Sed postquam hostem Osnabrugæ obsidio solutо Warendorfum recessisse audiret, plures sibi copias adsciturum; circa Lemgoviam subsistere constituebat, successus Banerii ad Albim speculaturus; nulla insigni re suscepta, nisi quod excursorum catervæ quotidianis fere damnis hostem carpebant.

Leslæus legiones devias ad se pellicit.

Duas hostium legiones opprimit.

§. 36. Sed majus operæ pretium fuit Minda in potestatem redacta, cujus præfectus Wolfius Lu- Minda in Succorum potestatem redigitur. dingshusius, & vigiliarum præfectus Hieronymus Plettenbergius inconcussam in Succos fidem gerebant. Sed præsidiarii plerique Ducis Georgii ditione oriundi, tum Magistratus fide eidem obstricti, civesque in eundem respicere. Igitur necessarium videbatur curare, ut istud oppidum plane in Suecorum potestate foret; circa quod vivo adhuc Cniphusio cum præfecto clam conventum fuerat. Sed res ejus morte interrupta adventu Leslæi demum perficitur. Igitur mittuntur præfecto mandata, ut deinceps non Duci, sed soli Leslæo pareat, plus militum in oppidum recipiat, ac concesso transitu, aliaque ratione Succico exercitui inserviat. Et maturandum videbatur Oxenstiernæ, quod fama esset, Ducem super tradendo oppido & præsulatu isto cum hoste tractatus agitare. Præfecto ad jussa socero Cniphusio facienda digresso Plettenbergius 26. April. id exsequendum in se suscipiebat. Transibant quotidie Suecorum catervæ per oppidum nemine prohibente.

1636. hibente. Igitur ſummo mane Hodicius Comes cum ſua legione, & Finnica tribuni Bergii legio, quibus id à Leslæo injunctum fuerat, condicto die ad portam oppidi adſunt, denſatis ordinibus, & immiſto pedite, tubis verſus terram demiſſis. Cum autem centurio Standingius conſilii ignarus, portam aperire nondum ſat clara luce tergiverſaretur, Plettenbergius, ſtatim accedens portam pandi jubebat. Nec mora Hodicius ingreditur, reliquis è veſtigio inſequentibus. Et Equites quidem in forum progreſſi ordinibus diſpoſitis conſiſtebant: pedites ex utraque parte in vallum tendentes ſtationem excubitorum domum ire jubent. Hinc VVolfiana legio in aream Baſilicæ convocatur, eique exponitur ipſam auſpiciis Reginæ Sueciæ conſcriptam, eidemque ſacramento devinctam; quod nunc renovare haut grave futurum ſit. Et initio quidem nonnulli ductorum ob natale ſolum Duci Georgio obnoxii renituntur, gregariis quoque in ſuam ſententiam ſolicitatis; mox tamen adquieſcunt, quod, qui ultro ſacramentum dicere nollent, abire cum omnibus ſarcinis permitterentur. Eodem mox die Leslæus per literas Duci Georgio facti hujus rationes exponit: Variis indiciis conſtitiſſe, Ducem ſuper illa urbe hoſtibus tradenda paciſci, & hos eidem ſummopere inhiare; quibus conatibus obviam eundum fuerit. Id tamen Ducis juribus fraudi non fore, quin ad tuendum ipſum, ejusque ditionem ſpectare, ac non Mindam ſolum, ſed & totum exercitum ejus uſibus patere. Aſt Dux hiſce literis haut quidquam placatus, vehementer excandeſcere, ac Ludingshuſium cum tota legione edicto avocare;
29. April. ac præcipue Plettenbergium velut facinoris autorem ad cauſam perduellionis dicendam citare. Tũ aſperis literis à Leslæo oppidum ſibi illæſum reſtitui ipſo cum Plettenbergio poſtulat. Contra Plettenbergius demonſtrabat; dudum ſe Sueciæ ſacramento devinctum, cum anno triceſimo primo Hamburgi ſub Franciſci Caroli Ducis Lauenburgici legione centurionis munus ſuſciperet: id ſacramentum deſerere, ac longam militiam fœdo fine maculare nunquam ſibi in mentem veniſſe. In diplomate, quo Dux biennio poſt ipſum ad conducendum militem autoraverit, eundem Coronæ ſe Sueciæ Generalem vocitaſſe, ſe totamque legionem tunc Sueciæ ſacramentum dixiſſe: eoque dum ſub iſto munus militare ſuſcipit, haut quidquam fidem Sueciæ datam abolevisse; nec aliud ſe imperium in Duce agnoviſſe, quam quod ipſi à Guſtavo Rege delatum ſit. Ducem Georgium paſſim in literis copias queis præerat, Regium exercitum ſibi commiſſum nuncupaſſe. Equidem à ſe non accuſari Ducem ob exutam Suecicam militiam: nec tamen ideo ſe ob priorem fidem ſancte ſervatam meritum, ut perfidiæ arguatur, ſuaque exiſtimatio ignominioſis verbis, & illegitimo proceſſu maculetur. Nunquam ſe verbis juramenti loco fidem Duci dediſſe: nec quod nuper ejusdem Minda diſceſſu cultum ſuum in eundem vulgari honoris formula teſtatus ſit; ideo ſe aut priori ſa-
3. Maji. cramento renuntiaſſe, aut novum induiſſe. Sed & Leslæus per literas à Duce poſtulabat, ejusmodi
1. Jun. edictis adverſus legionem, & Plettenbergium ſupersedeat. Simul Oxenſtiernam monet, ut autoritate ſua iſtum protegat. Ac ut par pari referret, legionis VVolfianæ protribunum Beſſelium, Hamelæ apud Ducem degentem, edicto ad cauſam dicendam evocat, quod fidem Sueciæ datam absque miſſione exuiſſet. Sed tam hæc actio, quam quæ Plettenbergio intentabatur, incaſſum inter-
28. Jun. cidit; præſertim poſtquam Oxenſtierna acriter pro iſto ad Ducem ſcripſiſſet; recte à Plettenbergio factum, & eum à Regina Sueciæ utique defendum; tum ut ejusmodi contumelioſis verbis 1636.
parcat. Cæterum Dux cui nuper & legiones & Minda ſubtracta fuerat, quo de reliquis copiis ſibi caveret, omnes denuo in Cæſaris & Imperii verba adigit. Id ubi Leslæus intelligit, literis Ducem 18. Maji.
percontatur; cum ea res Sueciæ, quæ aperto adhuc bello cum Cæſare implicita ſit, ſummo præjudicio cedat, ſe noſſe cupere, amicum an hoſtem ſe profiteatur? Ad quæ Dux ambigue; ſedulam à 8. Jun.
ſe operam ſumi, ut cum Sueeis Gallisque amice tranſigatur; à ſe nihil factum legibus Imperii adverſum: in conventione cum Guſtavo Rege exceptum, ne exercitum contra Imperium ducere teneatur: ſuper communi Proteſtantium cauſa pro virili ſe connixurum; adverſus injuſte intentata quæ jus gentium permittat, à ſe reponenda. Rebus Mindæ diſpoſitis Leslæus hoſti ſemper ce- 29. April.
denti inſtans Hervordiam usque progreditur; & cum iſtum ultra Bilefeldam loco idoneo caſtra munire intelligeret, viginti tribus equitum, ſex peditum legionibus inſtructum, & ipſe ad Hervordiam conſidet, rei gerendæ occaſioni intentus.

§. 37. Sed novum robur Suecorum rebus à VVilhelmo Landgravio ſperabatur. Nam tractatus, Wilhelmus Landgravius diu nutat.
quem hic fine anni ſuperioris cum Hungariæ Rege concluſerat, velut vado adhæreſcere, ac Cæſaris ratihabitio quæ viceſimo quarto Januarii ex convento tradenda fuerat, nuſpiam adparere; quæ Colonia Viennam remiſſa additis quibusdam monitis, ferebatur. Ac ipſe Landgravius parum ſibi de iſta transactione pollicebatur, in qua plura ſibi ſtipulatus fuerat, quam Cæſarem conceſſurum ſperare poterat. Jactaverat quoque Darmſtadienſis Cancellarius VVolfius à Todenvvart, Cæſarem jus tertii condonare non potuiſſe, ac damnum quod Principi ſuo per VVilhelmum Landgravium ſit datum, vicies quinquies centenis uncialium millibus æſtimari; quæ non ita temere condonari queant. Quin & Cæſar datis ad Darmſtadienſem literis declaraſſe dicebatur; ſe nemini de jure ſuo quid detrahere poſſe, aut velle. Paria Brandeburgicus de damnis per VVeſtphaliam ab iſto ſibi datis diſſerebat. Unde Landgravio conſtitutum erat, adventante Cæſaris ratihabitione poſtulare, ut ei transactioni Brandeburgicus quoque & Darmſtadienſis ſubſcriberent. Igitur inſtante Hermanno VVolfio Legato Suetico, is ſupremo exercitus ſui Vicario Melandro injungit; Cæſareorum per VVeſtphaliam hoſpitia repente invaderet; inde Confluentes & Hanoviam liberarent, adſcitis Suecorum in VVeſtphalia legionibus, & Gallis qui in Fœderato Belgio ſub Brezæo Mareſchallo agebant. Enimvero & Galli jam navibus in patriam 1. Febr.
revecti erant; & Melander mandatum exſequi tergiverſabatur, multis rationibus id conſilium improbans; Cauſas quæ ad tractatus pacis permoverint usque adeo non ſublatas, ut auctæ ſint. Bellum nunc non in Cæſarem tantum, ſed & in Ordines geri; ejus ſuſtinendi media minuiſſe; ſociorum opes, ſtudiaque remiſiſſe: nec ſat rationum reſumendi belli adparere. Expectandum, quoad Galli, Angli, Hollandi aperte in cauſam deſcenderint. Tandem ſi arma utique placeant, prius querelas apud Cæſarem interponendas, cum ſociis omnia tranſigenda, bello neceſſaria providenda: inde tutam viam rem ordiendi circumſpiciendam. Nunc negotium ſibi viribus ſuperius imponi. Simul veniam in Hollandiam proficiſcendi petit; quam abnuere Landgravius non audebat. Ita iſte quidem conatus incaſſum cadebat. Igitur Landgravius ambiguis adhuc rebus caute agere, nec tractatus cum Cæſare abrumpere; denique omni diffidentia abſcondita nil præter pacis deſiderium præ ſe ferre. Nec minus adverſa pars vulpinari;

ac

1636. ac Gleenius hoſpitia per Weſtphaliam ſumta ne-
1. Jan. ceſſitate excuſare; ac Haſſis à ſe omnia amica expectanda profiteri. Crebræ quoque Vienna literæ ſpem ſecuturæ mox Cæſareæ ratihabitionis faciebant. Inde uti Landgravius tempus trahendo occaſionem erumpendi aucupabatur, copiis interea per opima hiberna non parum firmatis, quæ ſelecta peditum millia decem, equitum duo millia quadringentos explebant, è quibus detractis præſidiis minimum quatuor peditum, duo equitum millia educi in expeditionem poterant: ita & Cæſarei quiete ſuos reficiebant, auctis mox viribus Landgravium oppreſſuri. Simul id agere, ut Haſſico militi media ſe conſervandi ſubtraherentur, idemque disjunctis haut facile in unum cogi poſſet, Cæſareis legionibus per Haſſica Hoſpitia interjectis. Suſpicionem augebat, quod VVurtzburgenſis Epiſcopus Landgravium ad novum ſuper pace congreſſum invitaret, velut probata jam à Cæſare transactione dubia quædam diſcutienda ſupereſſent effectum ejus transactionis ſpectantia. Nam non obſcurum erat id quæri, ut firmatis interim moras tractatus Cæſareis copiis, iſte uno ictu proſterneretur. Quia tamen Georgius Luneburgicus ambiguus agebat, ac Suecorum auxilium longe aberat, ipſi interim ab hoſtibus undique cincto diſſimulationem nondum tuto licebat exuere. Eoque reſpondebat; circa primarium negotium novis tractatibus opus non eſſe, ſed ſi alia quædam monenda forent, miſſurum ſe, qui proponenda audirent, & ad ſe referrent. Solus quippe tentare quid non poterat, præſertim cum idoneus bello dux deeſſet, & cui tuto fidere liceret. Nam & Melandri nupera tergiverſatio ſcrupulum injecerat; & Eberſteinius Comes miſſionem flagitabat, opimis quæ offerebantur conditionibus repudiatis, per Brandeburgicum uti putabatur abterritus, qui bona ſe ejus publicaturum minatus fuerat. Et ita ſe Cæſarei Haſſorum hoſpitiis inſeruerant, ut ni alio iſti averterentur, his congre-
17. Febr. gandi ſe facultas non eſſet. Unde cum Wolfius legatus Oxenſtiernæ juſſu denuo ad arma ſtringenda Landgravium hortaretur, hic pronum ſe oſtendebat, modo adventu Leslæi obſtacula, quibus obſeptus hærebat, disjicerentur. Id cum Cæſareis ſuboleret, indulgendo deſtinata iſta eludere conabantur; ac congreſſu Haſſiacorum cum Epiſcopo Wurtzburgenſi teſtabantur: Conventa cum Landgravio Cæſari probari; id tantum dubitari, num ipſe ſolus anno viceſimo ſeptimo præſulatum Hirſchfeldenſem poſſederit. Moguntinum enim confirmare; ſe biennio ante ejus præſulatus poſſeſſionem adprehendiſſe. Sed ſi Landgravius ſuam poſſeſſionem demonſtrare poſſit, nihil ſcrupuli ſuperfore. Mox tamen Haſſiacis copiis per VVeſtphaliam in anguſtum redactis, cum Hatzfeldius per Franconiam ingrueret, cujus auxilio Saxo non magnopere indigere videbatur, Cæſarei aſpe-
16. Febr. rius agere, ac pleraque in dubium revocare; nonnulla aliter concipienda contendere. Saxo quoque jam antea poſtulaverat, ut quia ratihabitio Cæſaris utique ſecutura ſit, Landgravius copias ſuas ex-
6. Mart. autoraret. Et cum his nefas eſſe diceret ferrum in fidiſſimos ſocios ſtringi, Saxo acrius contendere; copias iſtas utique Cæſari concedendas. Igitur miſſo Guntersrodio aulæ præfecto Georgium Luneburgicum in ſocietatem belli pertrahere nitebatur. Qua ſpe eluſus, tandem Suecos unice reſpicere cœpit; lætus Hatzfeldium in Saxoniam properare, & Cæſareos in Weſtphalia adhuc quieſce-
4. April. re. Igitur ad Leslæum verſus VVeſtphaliam jam progredientem mittebat, qui deſtinata ejus exquireret, & ut certum hominem ad Landgravium ablegaret, quicum de communi re ſermones conferret; ſimul inſinuaret ipſum non alienum eſſe à 1636.
conjungendis copiis, modo ſpacium nanciſcatur eas contrahendi. Leslæus poſtquam id ab ſe maxime reſpici teſtatus eſſet, ut Landgravio ſuccurreretur, multisque verbis animum ejus laudaſſet, Steinackerum tribunum Caſſellas mittit, qui ſuper conjunctione copiarum tranſigeret. Ubi non deerant, qui conſiliis hiſce obluctarentur, pacis amœnitatem, ancipitem belli aleam ingerentes; nec tractatus cum Cæſare ullo idoneo colore abrumpi poſſe; nec in promtu commeatum eſſe, & adparatum bellicum expeditioni neceſſarium. VVurtzburgenſis quoque eundem blandis verbis lactare; ipſe quæ deſideraret ſcripto conciperet; ſe curaturum, ut ea ab Cæſare confirmentur. His rebus labefactus Landgravius, Steinackerum ambiguo cum reſponſo dimittit, ac de affectu ſuo prolixe teſtatus conjunctionem copiarum abnuit. Nam ex conventu induciis prius renuntiandum eſſe. Et in Belgium ſe miſiſſe argenti ac inſtrumenti bellici cauſa, denique Melandrum Ducem abeſſe: intra menſem tamen plenius mentem ſuam declaraturum.

§. 38. Mox tamen cum Hanoviæ liberatio jam inter extrema luctantis ipſi valde cordi eſſet, legatos ad Epiſcopum VVurtzburgenſem miſſos revocat, acribus literis datis, niſi Hanoviæ obſidium ſolvatur, arma ſibi iterum ſtringenda. Et cum Sueci adparatum bellicum adferrent, ac in hoſpitiis nonnihil commeatus ſupereſſet, tandem ſecurus quid Melander ſentiret, tractatus cum Cæſare abrumpere, & adjunctis Suecis Hanoviæ liberationem tentare conſtituit; non parum ipſius animum confirmante uxore; & quod Callenbergius tribunus per ſententiam Cæſaris ad Helvetios relegatus, & VVolfskehlius, uterque quondam Conſilii Formati aſſeſſor, una cum VVolfio legato obloquentes acriter retunderent. Igitur cum Georgius Dux de intercepta Minda ipſi ſignificaret, monens, ut & ſibi caveret: Landgravius Suecos ſibi ſuſpectos obtendens, pacis ſe quoque certum copias exautoraturum, eas contrahi jubet. Sed clam Hervordiam mittitur, qui cum Leslæo ſuper loco & tempore conjunctionis conveniret, ac poſtularet, ut Leslæus iſta ſtatione hoſtem depellat, quo laxius ſpatium Haſſiacis coëundi ſit. Ea re lætus Leslæus hoſtem quidem invadere haut 2. Maji. timebat; ſed quod alea prælii ſecus cadente exitium Landgravii terris incubiturum erat, ſatius cenſebat, junctis prius copiis tota vi in hoſtem ire. Inde Landgravius miſſo ad Marchionem Granam, & Vehlenum tubicine, queſtus inani pacis tractatu ſibi illuſum, induciis renunciat. Mox Calen- 10. Maji.
bergium tribunum cum duodecim equitum centuriis ad Leslæum præire jubet; ipſe ſtatim cum machinis & reliquis copiis ſecuturus. Bis mille quingentos equites, tria peditum millia conficiebant, Leslæo adjuncto ſat formidandus hoſti exercitus. Quod tamen inducia demum decimo octavo Maji die expirarent, ante eum diem vetabantur hoſtilia in Cæſareos exercere. Haſſiacos dum expectat Leslæus, quotidianis excurſionibus plurimos hoſtium intercipiebat; & inter alia ducentos equites cum quadraginta deſultoribus opprimebat, pleriſq; cæſis, & tribuno Chriſtiano à Munſter, aliisque ductoribus captis. Ad eundem & quatuor Luneburgicorum equitum turmæ, ad Saxonem deducendæ, faſtidita iſta militia tranſibant. Hoſtis autem intellecta Haſſiacorum cum Suecis conventione ſibi diffiſus VVarendorfum, inde Monaſterium ſe recipit, nullo inſequente, quod novis iterum difficultatibus & conſultationibus apud Landgravium ortis tempus fruſtra tereretur. Melander enim, cui & alii ſuccinebant, ex Hollandia reverſus

Landgravius poſt longam dubitationem cum Suecis ſe conjungit.

1636. sus conjunctioni cum Suecis acerrime resistere; jactans, se salva existimatione id bellum attingere, & alterius imperium subire non posse: Landgravium totam belli molem in se trahere: Piccolomineum & VVertanum prope diem apud Vehlenum adfore, quod Hollandi hoc anno exercitum non sint educturi: controversiam Leodiensem compositam: Gallum omni ratione pacem quærere; Danum delectibus agendis incumbere; Ducem Georgium præsidiarios Hamelæ in Cæsaris verba adegisse, & ipsum Vehleno jungendum: auxilium Suecorum anceps; Hanoviam liberari non posse, quod eo penetrantibus Gallasius à fronte, Vehlenus, & Piccolomineus à latere & tergo incubituri, ipsumque sua ditione excluduri sint. His rationibus postquam Landgravii animum labefactasset, Hammum digreditur velut æmulatione in Leslæum, qui sibi longiore militia expleta à Suecis antehabitus sit. Sed & VVurtzburgensis Præsul literis de ratihabitione Cæsaris confirmabat; ac ad novum congressum Neostadium ad Salam invitabat. Sic Landgravio iterum nutante, tractatus quoque cum Chaumontio legato Gallico parum procedebant; illo accusante, se tide sua semel obstricta post ratihabitionem Cæsaris pacem non posse non amplecti. Cui Gallus commotior; nec Regi suo à cæteris post repudiatum cordi amplius fore; ut parum abesset, quin tractatus abrumperetur. Sed & Leslæo declarabat Landgravius; non diutius se ad conjunctionem cum illo teneri velle, quam sibi vitium fuerit. Ast Landgravii uxor Amalia Elisabetha & Melandrum literis demulcere, ut non amplius consiliis suis obsisteret; & marito acriter instare, ne Hanoviæ liberationem negligeret. Ita hic tandem posthabitis quæ movebantur difficultatibus animum obfirmat; ac cum Gallico quidem legato in has leges convenit:

26. Maji.

27. Maji.

1. Jun. Ut certum ipse militum numerum adversus communem hostem usque ad pacem omnes complexam alat; in præsens cum Leslæo Confluentium, ac Hanoviæ obsidium solvat, adparatu bellico commeatuque illato, cujus pretium Galliæ Rex sit exsoluturus: exercitui sive suis sive Regis Galliæ auspiciis præsit; de bello partis locis deinceps transigendum; interea inconsulto Rege ista in alterum ne conferat: Gallis & Suecis integrum sit quos velint Ordinum in fœdus, aut neutralitatem recipere, id quod & Landgravio sit observandum, ut tamen ipse ad restituenda loca occupata non teneatur, nec ejus tributa imminuantur. Denique idem Romana sacra in locis occupatis relinquat, uti anno decimo octavo fuerunt, nec quid circa eadem novet. Vicissim Galliæ Rex annuam pecuniam bello gerendo ipsi promittebat. Quo facto demum serio de liberanda Hanovia decernitur.

Circa Hanoviam acta.

§. 39. Id oppidum superiore anno Lamboius Cæsareus dux circumsidere cœperat, pluribus circa castellis loricisque excitatis non sine multorum militum dispendio. Ejus tamen copiæ ter mille capita non excedebant, deficientibus per vicina alimentis, & Darmstadiensi ac Francofurtensibus annonam præbere pertæsis. Inde languide oppugnatio procedebat, & qui magno numero injiciebantur globi igniti ne stabulum quidem inflammaverant. Contra obsessi crebris eruptionibus hosti damnum inferebant, quarum una duæ stationes occupatæ, quinquaginta militibus cæsis, quibusdam ductoribus, ac duabus machinis in oppidum abstractis. Extinctis in oppido per pestilentiam multis hominibus annonæ parcebatur; & panis ac vini satis adhuc erat, sed obsonii vicem equinæ carnes, canesque & feles subibant. Super eo oppido conventionem Metis iniverant Philippus Mauritius Hanoviæ Comes, & Burggravius à Dona, Moguntinæ ditionis præfectus; qua hic effecturum recipiebat, ut oppido tradito tota Hanoviensium Comitum familia in amnestiam reciperetur, ac ipse bonis suis restitueretur: Ramsæus more militari dimitteretur; quæ in oppido remanerent copiæ in Cæsaris juxta Comitisque verba adigerentur. Adjunxerat quoque Comes alia monita à suis, dum deditionis leges concipiuntur, observanda. Sed ea conventio irrita fuit, quod qui istam in oppidum delaturus erat, à Lamboio deprehensus suspendio necaretur. Cæterum tenui liberationis spe Ramzæus cum Lamboio tractatus ordiebatur, primo postulans, ut venia sibi daretur ad Oxenstiernam, & Bernhardum Ducem mittendi; quod Lamboius abnuebat, causatus illum in Sueciam, hunc in Galliam abiisse. Inde postulatum, ut Comes suis bonis restitutus pace Pragensi frueretur. Quod & ipsum recusabat Lamboius, qui oppidum atque Comitatum citra exceptionem Cæsari vindicatum ibat. Nec magis audiebatur Ramsæus, cum oppidum tantisper intra manus Principis cujusdam neutrarum partium, Angliæ Regis, aut Arausionensis Principis deponi postularet. Tandem is mediatores proponebat Moguntinum Electorem, VVormatiensem Episcopum, & Landgravium Darmstadiensem. Quorum hic à Lamboio acceptabatur, velut vicinus, & cujus quam maxime intererat Suecos isto oppido dimoveri. Hic igitur negotio suscepto statim Consiliarium suum Porsium Hanoviam mittit Ramsæo persuasurum, ut sibi suisque militibus honestas deditionis leges paciscenti contentus oppido excedat. Nullum à Suecis subsidium; posse eundem honeste imitari exempla præfectorum, Moguntiæ, Bingæ, Kœnigshoviæ: denique si extrema expectaret, arbitrio victoris adquiescendum. Simul ad Consiliarios Comitis à Landgravio scribitur; ut Ramsæo suadeant de militari duntaxat pacto satagere, ac ne ulla ab ipso mentio Comitum Comitatusve fiat; minis additis, ni mox deditio fiat, ab ipsis pensationem damnorum terris suis datorum exigendam. Sed Ramsæus brevi cum responso Porsium dimittebat; longe adhuc dedendi necessitatem abesse; & quia non in consiliariorum Hanoviensium, sed in Reginæ Suecia potestate sit super talibus transigere, hujus mentem exquirendam. Nec eo secius conventum Niddam indicit Darmstadiensis, quo Lamboius & Ramzæus aliquos suorum cum idoneis mandatis mitterent; additio, si Ramsæus alia, quam quæ ad pactum militare pertinent, miscere velit, aut superiores suos prius consulere, satius fore molestia hujus congressus, supersedere. Ramzæo etsi de animo Darmstadiensis satis constaret, non inutile videbatur saltem paucos dies lucrari, queis à continuo labore miles respiraret. Igitur diem conventus proferri petebat, quo spatium foret suos mandatis instruendi; addens, suum esse de quibus agendum sit proponere; nec quicquam à sana ratione alienum à se postulandum. Enimvero conventus iste irritus erat, quod Lamboius in mandatis haberet de solo militari pacto agere, Hannoviamque cum Comitatu Cæsari reservare, excluso Comite. Cui etiam Darmstadiensis deputati succinebant. Ast alia mandata suis Ramsæus dederat, qui & eosdem inde statim revocabat, causatus, sibi cum ipsis super nonnullis capitibus colloquendum; deinceps ulterius mentem se suam declaraturum. Qua super re grá- 14.17. Mart. viter querenti Landgravio Ramsæus reposuerat; è mandatis, quæ ipsius deputatis data fuerint, satis se perspexisse, tractatus eos in irritum casuros. Denuo tamen postulabat, ut vel sibi ad superiores liceret mittere; vel Darmstadiensis certum hominem ad Lamboium, inde ad se ablegaret, qui

18. Febr.

28. Febr.

1636. utriusque sententiam cognosceret. Quæ omnia tempori extrahendo proponebantur. Nam sedebat ipsi extrema expectare, antequam tanti momenti oppidum dederet: & ad Junium usque mensem alimenta habenti, liberatio hoc spatio expectabatur. Interea eruptionibus hostem fatigabat, quarum una duo castella evertit, multis cæsis, ac statione equitum directa prædæ non nihil peperit; alia ipsum Lamboium graviter sauciavit; alia hostes castello ad Mœnum expulit, captis duobus navigiis pretiosa merce onustis. Tum inopiam hilaritate & jocis, queis Lamboium lacessebat, dissimulare, parcaque panis & vini dispensatione alimenta longius quam creditum fuerat producere carnibus dudum absumtis. Sed & Francofurtenses, qui jam quo Cæsareorum destinata tenderent agnoscebant, Hanovienssibus qua poterant clam favere, & eorum liberationem optare, quod his subactis sibi obsidium imminere metuerent, præsertim postquam deprehensum fuerat, quatuor Cæsareorum millia circa Darmstadium congregata in animo habuisse Saxenhusam subita per veteres ruinas invasione opprimere. Qui tamen cum Francofurtenses nuntiis passim excitati rebus suis prospicerent, re non tentata retro abibant, jejuna cavillatione jactantes; errore scribæ Hanoviam versus iter se instituisse, cum Hagenoam abeundum fuerit.

Hanoviæ obsidium solvitur.

§. 40. Ast VVilhelmus Landgravius jam certam liberandæ Hanoviæ spem conceperat, quod de Gallasii motu nihil adhuc audiretur, Piccolomineus ad Leodium, Gœtzius ad Hermansteinum desideret, Vehlenum inopia commeatus, & turbulentia militum distineret, nec Georgius Luneburgicus bellum in se aversurus videretur. Et Leslæus promtum se exhibebat, ne ipso tergiversante, qui consilio huic adversabantur, causam arriperent Landgravium à Suecis disjungendi, culpa

3. Jun. in hos conjecta. Igitur iter ingressi per Comitatum VValdeccensem Kirchainum paulo tardius attingunt ob aspera viarum, & quia aliquot centurias curruum frumento onustorum secum ducebant. Inde Landgravius cum expedita manu prægressus ad explorandum hostis habitum VVindeccæ subsi-

12. Jun. stit, quoad Leslæus quantum poterat accelerans cum toto exercitu adesset; ubi obsessis adventus sui indicium binis ignibus totidemq; machinis displosis faciebant. Occupaverat Lamboius omnes ad oppidum aditus, & validis operibus id circumdederat selecto pedite insessis; sperans tamdiu ingruentes se sustenturum, quoad à Gallasio auxilium veniret, qui circa Spiram & Wormatiam co-

13. Jun. pias contrahebat. Ast Landgravius & Leslæus summo mane præcipuum aditum, qui Hanoviam ducit, agressi Cæsareos inde expellunt. Hinc validam manum in Lamboium, qui non procul cum suis constiterat, immittunt, eumque post acrem conflictum propellunt, ut præceps se per pontem ad Steinheimum proripere cogeretur. Interea oppido circumposita castella viginti à bis mille peditibus insessa intra quatuor horarum spatium impetu expugnantur, omnibus qui intus erant promiscue cæsis; suorum non supra decem desideratis, præter nonnullos quos in uno castellorum abditus pulvis incensus afflaverat. Unum castellum supererat in via, qua Francofurtum itur, insigniter firma-

14. Jun. tum. Id cum sequenti die tormentis verberaretur, Cæsarei deditionem offerebant; quod successu ferox miles adspernabatur, nec ad Landgravium aut Leslæum id referebat. Castello adsita erat lorica; qua prosilientes pedites salutem petebant, militiam mutare parati. Sed incitans se eques omnes trucidat; simul peditibus acclamat, hostem è castello profugere. Unde hic velut instinctu injussi nullo ordine, nullisque instrumentis ad castellum ruunt, velut nemine repugnaturo. Sed à propugnatoribus vita desperata acriter repelluntur, quinquaginta cæsis, inter quos duo centuriones, nonnullis sauciis. Post depulsum tamen assultum statim se arbitrio victoris dedunt. Ita captivitatem subiere duo subtribuni, septem centuriones cum inferioris gradus præfectis, & quingentis viginti quinque gregariis, ac tribus tormentis. Hanovia liberata magnum Pontificiis eas per oras terrorem incussit, ut jam Moguntinus Elector ad remotiora se loca conferret. Ut inde Steinheimum, aut Fridberga invaderetur, Wetteravia & vicinæ regiones tunc in solitudinem redactæ non patiebantur. Igitur postquam oppido frumentum illatum, præsidiumque recenti milite firmatum, destructis circa operibus retro viam legunt, paulum in Darmstadiensi ditione quie-1617. Jun. tem acturi, & Lamboii, Gallasii, atque Gœtzii motus observaturi. Isto in itinere Leslæus, connivente VVilhelmo Landgravio, Darmstadienses menstruum stipendium pro exercitu suo poscit; ac Georgio Landgravio denuntiat; si amicum se profiteatur, copias suas secum conjungat; sin hostis esse malit, extrema quævis à se expectet; ad quæ nihil iste responsi reposuit. Sed provinciales ad preces conversi, intercedente etiam Joanne Landgravio, centum millibus uncialium promissis Leslæum placant, partim nunc, partim in diem solvendis, etsi præstatio longe infra promissum esset. Et quia rumor erat, Gronsfeldium & Gœtzium, omisso Hermansteino, Gleenio junctos propius movere, quingenti equites sub Kœnigsmarckio tribuno exploratum mittuntur, qui Rotkirchæ in sylva Occidentali magnam manum Co-23. Jun. mitis Dillenburgici hostilia præ se ferentem profligant, quinquaginta cæsis, & Solmensi Comite capto. Quo tempore & Hassiaci Tremonia excurrentes Comitis Dillenburgici legionem oppressérunt, magna parte concisa, & inter cæteros etiam Comite VVirgensteinio. Progressi Landgravius Leslæusque Amœnoburgum ditionis Moguntinæ oppidum deditione capiunt: cui Landgravius 22. Jun. suum militem imponit præsidio, quod id oppidum in ditiones ipsius accessum præberet, & Leslæus peditatum imminuere nollet. Inde Berga, ditionis Coloniensis oppidum, in excelso monte situm 1. Jul. invaditur, quod miles prædonibus mixtus insidebat. Id postquam imperatam deditionem abnuisset, tormentis verberari cœptum. Sed confertim ruentes imbres Landgravio suadebant obsidium potius solvere, quam per cœli iniquitatem 5. Jul. milites incassum fatigare, præsertim cum hostis oppido subventurus spargeretur. Ita Paderbornam versus discessum. Ibi quid ulterius suscipiendum, Leslæus in ancipiti hærebat. Nam Land-Leslæus ad Visurgim se confert. gravio Hanoviam digresso Cassellis nova pacis promissa jactabantur, ac dolor è præcepto tam pingui bolo conceptus à Cæsareis callide dissimulabatur, velut id factum paci obsturum non esset, modo Landgravius prius placitis stare vellet. Et metus erat, ne plerique Consiliariorum, universique provinciales pacem ingeminantes Landgravii constantiam demum expugnarent. Hostis per VVestphaliam suppletis numeris viginti millia conficere dicebatur. Et quia rumor ferebat hostem recta Cassellas & Zigenhainum petere, Landgravius plerasque copias per opportuna ditionis suæ loca distribuebat, sexcentis tantum equitibus apud Leslæum relictis; ut nunc solus hic hosti par non esset. Miles præterea æger animi, & itinere per vastatas regiones inter omnium rerum inopiam non parum attritus. Et quæ à Darmstadiensibus expectabatur pecunia recreando exercitui, con-

ventu

1636. venta longe minor repræsentabatur; cum vix digressis Suecicis Georgius Landgravius sub capitis pœna suos reliqua solvere vetuisset. Ita Leslæo ad Visurgim loco idoneo stativa transferre placebat, & inopia confectum militem recreare; præsertim cum rumor de Magdeburgi periculo increbresceret, ut Banerio si res exigeret junctus isti oppido suppetias ferre posset.

Acta per Alsatiam. §. 41. In Alsatia Colmariam, Schletstadium, & Hagenoam annonæ inopia premere cœperat; cui malo ut prospiceretur, præfecti in aula Gallica diligenter institerant; protestati, ni subveniatur, ea loca ultro in Cæsareorum manus perventura. Igitur Cardinali Valettæ, & Mareschallo Ranzovio negotium datur, frumentum & paratum bellicum Colmariæ & Schletstadio inferendi, cùm de Hagenoa prope desperatum esset. Qui dum Spinali, cum quatuor peditum, duobus equitum fere
16. 17. Jan. millibus eodem tendunt, Cæsarei per superiorem Alsatiam hospitati, & morbis fameque confecti Dambacum se recipiunt. Trepidis Ranzovius Schletstadium delatus instandum ratus, primo centum cataphractos Ehrsteino explusos apud Geispitzam profligat, triginta sex captis, reliquis
28. Jan. cæsis aut in aquas compulsis. Colmariæ inde præfectus Gehmeram tormentis admotis in potestatem redigit. Et Hebronus Dambacum versus progressus invenit Cæsareos propere Tabernas se recipere; & Ehenheimi, ac Molzeimi præsidium quidem reliquisse, sed Dachsteini arcis obsidium, quam Moserus subtribunus strenue propugnaverat, solvisse. Igitur Ranzovius, & Benfeldæ præfectus Quernheimius acriter contendere, ut hosti trepido ac famelico instaretur. Sed Valetta præter mandata quid suscipiendum negabat. Ut tamen Hagenoæ & annona & adparatus bellicus inferretur, Ranzovius & Guichius Comes cum valida
Gallasius ex Alsatia se proripit. 25. Jan. manu Argentoratum versus movent. Quo audito Gallasius, qui aliquandiu Tabernis inter grassantem licet pestilentiam pergræcatus fuerat, cum omnibus copiis quæ ad eum se receperant, propere Weissenburgum se confert; ipse agnoscens opprimi se potuisse, si statim Galli omissis minoribus locis Tabernas contendissent. Quin & audito Gallos in Wanzenaviam progressos, Weissenburgo raptim facessit, inter id oppidum ac Landaviam mille militibus per famem & lassitudinem extinctis. Et credebantur eorum, quos iste à Lotharingia in Germaniã reduxerat, duas tertias partes fame ac pestilentia interiisse, passimque mortui insepulti jacebant, queis devoratis canes in rabiem agebantur, ipsis vivis inde formidandi. Ista Gallorum expeditione plus quidem profici poterat, si occasione invitante uti placuisset: operæ pretium tamen fuit istis oppidis firmatis Cæsareorum consilia disturbasse, ac intempestivo itinere famelicos attrivisse; simul eosdem longius Argentorato amovisse. Quæ urbs una cum Gallasio mox ultro fame ac peste peritura putabatur, dum per noxiam misericordiam ad triginta provincialium millia laribus suis profugorum intra mœnia recipiuntur. Cui malo obviam iturus magistratus edicto profugos urbe exire jubet, non nisi selectis deinceps receptu præbito; ac ne annona ad Cæsareos defetarur cavet.

Dux Bernhardus Lutetiam proficiscitur. §. 42. Quæ adhuc supererant Fœderatorum copiæ sub Bernhardo Duce sat male habebant, spe quam super hibernis hic conceperat fallente. Nam quæ adsignabantur hospitia jejuna erant, ad fines Lucenburgicæ sita, & ab incursionibus hostium parum tuta, ut continuas per vigilias & explorationes eques juxta pedesque paulo minus quam in expeditione fatigaretur; nec ductores conducendo in Germania militi possent dimitti. Sub finem quoque superioris anni cum Rege Galliæ conven- 1636.
tionem per Ponicam iniverat Dux, qua Rex qua- 26. Oct.
dragies centena librarum millia annua quamdiu 1635.
bellum duraret promiserat ea lege, ut Dux copias suas ad sex equitum, duodecim peditum Germanicorum millia augeret, & omnes sustentandis illis sumtus expenderet; tum rem tormentariam idoneo numero in promtu haberet. Solutio pecuniæ fieret per Commissarios Regios post factam lustrationem. Si in lustratione justus numerus non adfuerit pro singulis equitibus quadraginta libræ, pro singulis peditibus duodenæ detraherentur, pro ductoribus ad hanc proportionem. Ut tamen Rex onere hujus pecuniæ levetur, Dux laboret, ut ex hostico quid capere possit exercitui sustentando. Si Dux conventum numerum non possit præstare, Rex eum Gallico aut extraneo milite supplebit. Denique ne cum Cæsare citra consensum Regis Dux transigeret. Cui vicissim Rex pollicebatur, se pacem non facturum, nisi Duce ejusque exercitu incluso, & si qui ductorum ejus caperentur, eorum redemtionem procuraturum; & si adverso prælio Dux exercitum imminuerit, Regem ut istum supplere queat laboraturum. Huic conventioni subnectebantur articuli secreti; ut deinceps Dux exercitum à Rege sustentandum gubernet sub hujus autoritate; eidemque isto inserviat contra quoscunque; quicquid mandatorum in contrarium ipsi datum fuerit, utque exercitum ducat in quævis loca, & quævis destinata; quæ Regi placuerint; salva tamen Ducis directione circa actiones bellicas, quas examinare & definire illi integrum erit; prout causæ publicæ expedire judicaverit cum consilio eorum, qui apud eum nomine Regis, & Fœderatorum Principum residebunt, ut tamen Rhenum non transeat, nec magni momenti obsidium suscipiat, nisi de sententia Regis, quo hic exinde alia sua destinata temperare possit. Peculiari Ducis stipendio promittebantur quadringenta librarum millia; & post pacem factam annua pensio centum quinquaginta millium librarum, quoad vita superest. Tum in eundem donatione conferebatur Landgraviatus Alsatiæ cum præfectura Hagenoënsi, à Rege recognoscendus, cum omnibus juribus, quæ ad Domum Austriacam spectarunt, ut tamen ritus Catholici, & bona sacra ne turbentur. Rex quoque daturus erat operam, ut pacis tractatibus Alsatia, & quæ à Suecis donata sunt, penes Ducem maneant; id si obtineri nequeat, æquivalente possessione Duci satisfacturus. Enimvero conventio ista hactenus inanis fere fuerat, non nisi semimenstrua pensione soluta. Unde Ducis milites fremere, se dum pro vallo Gallis sunt, & ad pericula primi, ad stipendia ultimos haberi; enormi insuper omnium rerum pretio præsertim linguam Gallicam ignorantibus. Itaque diffluebat miles, ut vix dimidia pars superesset: multi quoque itinere in Alsatiam, redituque signa deseruerant. Ne igitur plane pessumiret exercitus, ipse Dux Parisios ire constituit, apud Regem Richeliumque negotium suum promoturus. Etsi nec ipsius actiones aulæ satis probarentur. Nam arguebatur egregias pugnandi occasiones transmisisse, seu pavida Norlingani prælii memoria, seu quod omne militum damnum grave putaret; cum id unicum haberet salutis, autoritatisque suæ præsidium. Ad quæ tamen Ducis domestici reponebant; Gallos pecuniæ suæ tenaces pericula exteris delegasse, & cum in hostem progrediendi tempus esset, Comitem Suessionensem revocatum. Cæterum Dux Lutetiam veniens, cum ob Saxonici sanguinis antiquitatem & decora multum se Pontificum poste-

1636. ris, & vasallis præferret, parem saltem honorem sibi, atque Parmensi Duci, qui paulo ante tecto capite Regem allocutus fuerat, exhiberi par censebat. Itaque cum primum ad Regem admissus esset, postquam pauca locutus fuerat, Rege caput tegente, idem ipse facit injussus. Apparebat in Regis vultu offensa, qui nudato capite, ut Duci quoque eadem necessitas imponeretur, sermonem abrumpebat. Post apud Reginam fuere ambo, tectus Rex, nudo Dux capite, quod Dux honori sexus more Gallico datum interpretabatur; Galli quod ante peccatum fuerat, eo correctum volebant, eique indicabant; tegendi capitis honorem non negaturum Regem Duci, si titulum sibi Franconiæ, aut alterius ditionis adscriberet; nam soli sanguini eum deferri haut solitum.

4. Mart.

Coloredus à Gallis vapulat.

§. 43. Interea Gallis rem bene adversus Cæsareos gerendi occasio oblata fuerat. Nam Coloredus Cæsareus Dux, qui post receptum è Lotharingia per Basileensem prælulatum hibernarat, eodem exhausto trans Mosellam in Luceburgicum agrum abire constituerat, adsumtis in itinere, quæ hinc inde adhuc dispersæ agebant, turmis. Ubi adjunctis Piccolomini Hispanicis copiis ingens formandus erat exercitus Gallis opponendus, ut Gallasio spatium fieret, refectis suis in Suecos eundi. Ast Forcæus Marchio, qui absente patre exercitui præerat, audito istius itinere, & præmisso cum sexcentis equitibus Gassione tribuno, ipse cum bis mille sclopetariis, quindecim equitum centuriis insecutus, improviso Blamontii adest, tribus Dixo milliaribus, ubi Coloredus pridie adpulerat. Hunc nequidquam inde se proripientem, & Gallos declinare conantem Forcæus prævertens inter Raonum & Baccaracum invadit, primum impetum Degenfeldi legione faciente. Post acrem trium horarum conflictum Gallis victoria cedit. Cæsareorum in loco prælii sexcenti cæsi numerabantur, supra sexcenti, quos inter quadraginta sex ductores, & ipse Coloredus, Nanceium captivi deducti. Simul omnia impedimenta, & tredecim signa equestria erepta. Galli tamen ea victoria contenti non longius hosti insistebant.

1. Mart.

Misera Rhenani tractus facies.

§. 44. Isto tempore dira fames regiones Transrhenanas premebat, & audiebantur passim exempla horrorem incutere apta. Ad Ruffacum fœmina ac puer cadaver canibus & corvis sociis arrodere inveniebantur. Palatinatu Inferiore mater infantem proprium mactarat, & sale conditum comederat; quæ in carcere eo nomine conjecta, mortua ibi post inventa fuit. Neostadii Nemetum custodes cœmeteriis adponendi erant, ne mortui sepulcris eruerentur. Nec minor Cæsareorum immanitas, qui tenuia famis solatia miseris extorquebant, Walmerodo exercitus quæstore jactante: satius esse omnes provinciales fame perire, quam Cæsaris ministeria negligi. Wormatiæ & Oppenheimi senatores conclavi includebantur, nullo scamno aut lecto, & stramine quidem ad requiem concesso; intensissimo æstu parce aqua, parcius panis præbebatur, ut viginti florenorum millia exsolverent: & cum omnem spem messis & vindemiæ, & quæ supererant pecora offerrent, respondebatur; ista omnia ante militum esse. Unde portis licet custoditis, cives plerique clam se subducebant. In Palatinatu Inferiore vix ducenti rustici supersesse dicebantur fami & pestilentiæ, & quia Cæsarei quos deprehendebant, in militiam abstrahebant, aut trucidabant. Gallasius tamen in vastata regione immotus ad messem usque hæsurus videbatur; qui & Ehenheimi atque Moltzheimi præsidiariis farinam submiserat, quo inde Benfeldensium messis turbari posset. Argentoratenses quoque ad amplectendam pacem Pragensem urgebantur, repudiata quam petebant neutralitate; qui tamen cum non satis super temptis sibi cautum foret, in casses se induere abnuebant. Bellicorum actuum interea nihil, nisi quod Benfeldenses catervam pecoribus ipsorum insidiantem castigaverant. Paulo post Valetta Cardinalis sex equitum, peditumque millibus, & quatuor Ducis Bernhardi legionibus stipatus ex hibernis in Alsatiam movet, de frumento præsidiariis prospecturus, & præcipue Hagenoæ obsidium soluturus. Is in itinere quatuor Croatarum legiones subinde restitantes, in fugam propellit; quas inde Hebronus cum mille selectis equitibus præmissus apud Dachsteinam acriter licet resistentes penitus fundit, aliquot centuriis eorum cæsis, ac opima præda & mille quingentis equis potitur. Hinc Hagenoam versus cum progrederetur, qui oppidum id eminus cinxerant, raptim se Weissenburgum proripiunt. Ita nullo impediente annona Hagenoæ illata.

1636.

12. Maji. Valetta in Alsatiam movet.

15. Maji.

Uti & Dux Bernhardus.

§. 45. Ast Bernhardi Ducis copiæ per maculenta hiberna valde imminutæ, cum nulla ratio eas reficiendi esset, Burgundiæ Comitatui immittuntur, regioni diviti; ubi brevi tempore egregie se recreabant. Dux ipse nova conventione cum Rege inita, & insigni pecuniæ summa, magnificisque donis onustus, inde ad easdem reversus statim per Pfaltzburgum in Alsatiam tendit. Ubi mille cum sclopetariis & quingentis equitibus prægressus improviso luce nondum orta castellum supra Tabernas situm, nemine suorum desiderato occupat, oppidi præsidiariis frustra ipsum iterum expellere nitentibus. Eam ansam Dux arripiebat Tabernas obsidendi; sed quod nondum machinæ adessent, spatium obsessis fiebat defensioni necessaria præparandi. Tormentis demum advectis post ruinam editam assultus inclinante in vesperam die datur, præeuntibus Gallis à Valetta submissis, quos Germani sequebantur, acri virtutis æmulatione. Jam in tertiam horam intra mœnium ruinas pugnabatur; sed cum perrumpi in oppidum non posset, ac tenebris ingruentibus amicus ab hoste discerni non amplius posset, re infecta recedendum erat, quadringentis amissis, quos inter Gaudeckerus tribunus, & protribuni aliquot ac vigiliarum præfecti; & præcipue Jacobus Joannes Hanoviæ Comes. Ipsi Duci, dum rem confectam putans ad ruinam properat, index digitus sinistræ manus globo avellitur, simul crus perstringitur. Nec eo secius per novam ruinam impetus fit, quo in extimum oppidum penetratur, hoste post inflammatas pleraque domus in oppidum interius se recipiente. Eodem die ducenti dimachæ Bockenheimo ad Saram Hohenbaaram, ac inde per fruticeta propius Tabernas successerant, nondum ex omni parte cinctas. Ad quos Mulenheimius tribunus, aliique ductores conscientia flagitii, quondam post Schorndorfum deditum Fœderatorum militia deserta, vindictam metuentes erumpere conabantur. Sed acerrime licet connixi in oppidum repelluntur, triginta suorum cæsis, viginti captis. Et hactenus citra impedimentum obsidio vacaverat Dux, nisi quod quinque Croatarum legiones Weissenburgi stativa habentes, aliquando pabulatores & qui inter castra atque Argentoratum hinc inde commeabant, interciperent, quos inter & Wurmbrandius tribunus erat. Cum tamen Gallasius propius accederet, Dux quoque omnes suas copias, & Valetta Turennium toto cum exercitu arcessebat. Tentatur inde assultus ad interius oppidum; & acerrime licet resisten-

Qui Tabernas obsidet.

9. Jun.

15. Jun.

18. Jun.

1636. resistentibus præsidiariis jam centum pedites unam domum occupant; nec eo minus non sine jactura repelluntur. Igitur quo militi parceretur, tormentis rem magis gerere Dux instituit, Benfeldæ præfecto, accepta de restituendo cautione, globorum affatim suppeditante. Cum denuo lata ruina facta, & omnia assultui parata essent, in-
15. Jun. crebrescente de Cæsareorum adventu rumore, is omittitur. Eodem die Hebronus dum ostentandæ fiduciæ intentus, & lentiore gradu opera lustratum circumit, globo collum trajectus intra horam extinguitur. Turennius quoque brachium leviter perstringitur. Nec obsessorum, licet vis externa & fames premeret, constantia frangebatur; & Mulenheimius præfectus Duci denuntiarat, injunctum sibi obsidium per integrum mensem sustinere, ne forte per inanem pertina-
19. Jun. ciam deditionem à se extrahi putet. Dum ista ad Tabernas geruntur, Mumpelgardæ præfectus Susius Comes Befortum modico præsidio infessum deditione capit. Quernheimius quoque Benfeldæ præfectus cum delectis suis, & quingentis
9. Jun. Gallis Ehenheimum superius invadit, cuniculis
23. Jun. actis citra militis dispendium. Inde edita duobus locis ruina & incenso cuniculo, qui triginta militum stationem in auras evibrabat, assultus datur, & pars mœnium turrisque ingens occupa-
24. Jun. tur. Ita præfectus Briaumontius subtribunus deditionem honestis legibus facit, tradito simul Ehenheimo inferiore arce, & Moltzheimo. Munimenta oppidi jam quassata, ac multo labore reficienda solo æquantur. Ea deditio opportune valde facta erat, quod duo equitum millia à Gallasio subsidio missa forent, quorum primum agmen non nisi duarum horarum itinere aberat: sed deditione oppidi audita illi viam relegebant. Porro apud Cæsareos nupero Gallorum adventu valde trepidatum fuerat, ita ut cum nondum hi Brundrutum adpulissent, illi castellis ad Drusenheimum, & Bischofsheimum se proriperent, relicta quæ ibi erat annona. Et ita male habitæ erant illæ copiæ, ut Gallis & Bernhardo Duci nullo modo pares forent, Polonis insuper in seditionem prorumpentibus. Sed dum hic ad Tabernas occupatur, Gallasio tempus dabatur ad Spiram exercitum non spernendum contractis passim copiis parandi, valido cumprimis peditatu, quem apud Hanoviam pulsi augebant. Unde sub finem Junii Drusenheimum movebat; longius tamen progredi non ausus, castra ibi muniebat; quod satius duceret deditionem obsessi oppidi eminus adspicere, quam tentato prælio exercitum periculo exponere.

Saxo ad Regiuam Sueciæ scribit.

§. 46. Inter incalescentia arma circa pacem frustra satagebatur. Et redditæ quidem Saxoni fuerant literæ à Regina Sueciæ, in quarum inscriptione *Confœderati* vocabulum ipsi non fuerat initio observatum, nisi monente demum Marazino, qui
28. Febr. gravi id præjudicio cedere jactaverat. Igitur peculiaribus id vocabulum literis refutatum it: Suæ Domui non solitum fœderibus ad posteros transituris illigari. Fœdus cum Gustavo Rege initum ipsius morte expirasse; conceptum adversus eos, qui jam fato functi sint, sublatis quoque ejusdem causis, quæ cum expeditionibus mortem istius insecutis nihil commune habeant. Post Regis obitum, quamdiu cum Cæsare controversia superfuerit, nunquam se Suecis socia arma junxisse, Oxenstiernam quondam Dresdæ ne verbo quidem mentionem fecisse, ipsum fœdere adhuc teneri; quin ultro agnovisse ejus obligationem jam sublatam. Ex eo tempore rationes se suas à Suecis se-
5. Mart. junxisse, ac de pace & republica constituenda laborasse. Sed ad ea quæ literis Regina exprobraverat, reponebat; Legatos & duces Suecicos ditionibus suis, suorumque agnatorum & vasallorum damni plurimum dedisse, destinata sua per Silesiam turbasse, ad repellendam vim hostium nihil contulisse. Ita re ipsa testatos fœdus nullum superesse. Post sublatum fœdus, Pirnensi & Pragensi tractatu nihil admissum, à suo officio & honestate alienum. Nec fœdere contineri, ut ipsi absque Suecorum consensu pacem non liceat inire. Francofurtensi conventu neminem Legatis suis objecisse, tractatus à se non posse suscipi, de quibus passim jam innotuerat. Quin Oxenstiernam eos ultro hortatum fuisse, paci sedulo operarentur, ne nova belli flamma à Gallia surgeret. Formam tractatui dare non penes se, sed Cæsarem fuisse. Pace omnes, qui alterutri parti auxilia tulerunt, comprehentos, modo occupata dominis suis restituerent. Omnia bello patrata oblivione abolita. Quin Cæsarem peculiariter declarasse, Suecos pace comprehendi, & liberum è Germania discessum in patriam iisdem indulgeri; sed peculiares super eo tractatus suscipi superfluum, & trahendo tempori inventum. Eo gravius esse à quibusdam Reginæ ministris pacem dissamari; qui inaudito exemplo Germaniæ leges dictitare præsumant, qua ratione caput inter & membra transigendum sit; nec credibile talia Reginæ jussu facta, aut ab ipsa probari omnia, quæ à morte Regis ab istis suscepta sunt, aut Reginam se hostem toti Imperio ferre. Pacem porro Sueciæ invitæ non obtrudi; sed se curasse, ut paci hæc includeretur, quia id inter amicos solitum, & quod istam Sueciæ expedire judicaret. Nec se obstitisse, quominus Regina cum ipso Cæsare tractaret. Transactionis cum Oxenstierna capita ipsi Meclenburgico æquissima visa; sed cum jam omnia confecta crederentur, istum talia movisse, quæ pacem parum ipsi cordi fuisse arguerent. Conventum Luneburgi expediendæ Suecorum satisfactioni habendum irruptione Banerii in Magdeburgicam turbatum; cujus facinora Turcicam & Barbaricam immanitatem superantia obtentu defensionis haut quidquam excusaveris. Suecicos ministros id tantum agere, ut Germaniæ insultent. Jure à se Ordines monitos, nulla fœdera adversus Imperium valere; & milites, ne arma in patriæ viscera convertant. Reductis domum Suecis, & concessa Germaniæ pace Reginam æterna laude mactandam. Sin secus fiat, haut sibi imputandum, quid mali bello extracto secuturum sit. Post quoque ab ipso literæ ad Ordines Sueciæ dantur, quibus Oxenstiernam Banerium-que falsa de ipso sparsisse arguit, qui effuso sanguine & vastatis terris delectentur, & per libidinem injustum adversus Imperium bellum gerant; cum ipse nihil aliud quam pacem quærat; ad quam amplectendam istos hortabatur.

Daniæ Rex inanem Lubecæ tractatum molitur. 18. April.

§. 47. Cæterum postquam Daniæ Rex per legatos ad Cæsarem denuo se pacis cum Suecia mediatorem obtulisset, Cæsar Saxoni procuratorium tractatibus eo nomine suscipiendis, licet post aliquot demum menses, transmiserat. Ejus exemplum hic ad Regem mittit, addito; Cæsari primaria capita, in quibus ex Oxenstiernæ sententia Regni Sueciæ dignitas & securitas verratur, probari. Satisfactionem Sueciæ & militum Cæsarem non spectare, sed inter Protestantes expediendam. Nec circa amnestiam quid difficultatis superesse, cum pro Palatino Legatus Anglicus, Wurtenbergicus Dux, & Landgravius pro se apud Cæsarem agant. Sed in eo jam cardinem controversiæ volvi, quod Oxenstierna oppidis insessis non prius cedere, aut militem abducere velit, quam satisfactio Sueciæ & militum sit expedita, nec chirographo aut hypotheca adquiescere velit, sed vel præsentem pecuniam, vel terrarum quid postulare videatur; quorum id supra vires Protestantium, hoc contra

1636. leges Imperii sit. Igitur daret operam Rex, ut Oxenstierna ad cedendum occupatis locis, & militem deducendum persuadeatur, ac moderata pecuniæ summa in diem solvenda sit contentus. Nam si iste in priori sententia perstet, tractatum inanem fore. Promittebat tamen, Legatos se conventa
11. Maji. die Lubecam missurum. Inde Rex literis Reginæ Sueciæ significat: ad decimum quintum Junii conventum Lubecæ à se denuo indictum, quo ut ipsa Legatos cum idoneis mandatis mittat, petit; simul quid à Cæsare obtineri queat exponit, multisque rationibus adductis hortatur, ut oblatas con-
12. Maji. ditiones ocyus amplectatur. In eundem sensum ad Oxenstiernam quoque scribitur. Enimvero literæ ad Reginam vicesima demum Junii die Holmiæ reddebantur: & quæ Oxenstiernam spectabant, per errorem Hamburgo Holmiam mittebantur, quod iste jam in Sueciam solvisse crederetur. Etsi aliunde is exemplum procuratorii Saxonici, sed sero satis, accepisset. Ita neque Regina, neque Oxenstierna condicto die Lubecam mittere poterat; & procuratorium Cæsareum ita conceptum erat, ut vix privatus quispiam ex eo tractatum suscipere ausurus esset. Ac sane parebat, in eo tractatu Danum Suecis suasurum, ut omnem satisfactionem Coronæ & militum remitterent; aut si quid pecuniæ promitteretur, solo chirographo absque hypotheca adquiescerent. Pellucebat quoq; contemtus Regis in Suecos, quibus vix duodecim millia militum in Germania supersse censebat, etiam illis computatis, qui eodem in supplementum trajecturi erant. Ac revera nihil aliud agebat, quam ut Suecis insultaret; & ut Reginæ Legati cum subdelegatis Cæsaris tractarent; ad quam indignitatem ipse quondam Lubecæ adactus fuerat; & Suecia commodis suis evoluta haut glorioſius, quam ipse olim, Germania excederet. Quin & ministri Danici jactaverant; justo liberaliorem fuisse Saxonem circa satisfactionem, & oblata hypotheca; id quod ante omnia Daniæ Rex corrigere, eoque Protestantium gratiam captare velit. Igitur uti stolidum videbatur rem ipsam incertis promissis permutare; ita & animi constantia adversus istum ostentanda erat; cum si utique metu mali aliquid foret concedendum, honestius esset à Cæsare, quam à Dano terreri. Responsebatur tamen
19. Jun. Regi à Regina: Optasse se, ut literæ ad conventum invitantes non demum elapso jam dicto die redditæ forent. Nunc missionem legatorum suspendendam, quoad sibi constet, num alii quoque legati eo pervenerint. Ostenduntur inde defectus procuratorii Cæsarei, quod utique fundamentum sit totius tractatus; in quo solius Regni Sueciæ, non Reginæ facta sit mentio, Saxonique injunctum, nihil tangere, quod statum Germaniæ spectet, sed eo tantum incumbere, ut Sueci Germania dimoveantur; usque adeo Cæsarem suæ dignitatis retinentissimum Reginæ fastigium insuper habere. Id denique agi, ut pro incertis & in futurum prominentibus promissis rem ipsam è manibus amittat. Falso sibi exprobrari studium proprii commodi, finium dilatandorum cupidinem, oppressionem Evangelicorum, consumtam patientiam in nervum erupturam: cum quo minus pax dudum coierit, penes illos culpa sit, qui ita contemtim ipsam habuerint, nec transactione, qualem Regium fastigium requirit, dignari voluerint. De cætero si adversa pars perversum agendi modum mutet, se suum in pacem studium orbi sat adprobaturam. Oxenstierna autem etsi mature de conventu significatum fuisset; tamen ad ita contumelioſe conceptam plenipotentiam nunquam tractatus admittere ausus esset. Simul videbatur restitutionem excluſorum Ordinum à Cæsare plane rejectam; de qua sola cum isto agendum restet, cum satisfactionem Protestantes Ordines in se receperint. Igitur Regi per literas significat, Ordi- 14. Jun.
num restitutione sublata ad tractandum nihil superesse; sed & inauditum, vitioso procuratorio tractatus ordiri. Cuique Regum suam non minus dignitatem, quam Cæsari, cordi esse. Excluſos Ordines restitui etiam vicinorum Regnorum interesse, & citra id Germaniam nunquam sat quietam fore. Rem quoque cum Legato Gallico & Anglico communicandam, qui de communis pacis tractatibus spem fecerint. Quod si tamen utique Lubecæ tractandum sit, petebat à Rege, sua autoritate efficeret, ut plenipotentia emendetur, nec præcipua tractandi materia secludatur, utque firma Europæ pax promoveatur. Sic istum quidem conventum Suecorum nemo adiit, aut adire potuit. Et ipse Saxo excusabat, nullum è Consiliariis sibi superesse, quem eo mittere queat, cum sibi nunc legatio Ratisponam adornanda fuerit. Revera autem huic pax cordi non erat, postquam destinata circa Magdeburgum succedere videbantur; quo capto facile Suecos ad oram Maris Baltici in angustum compactum iri sperabat. Sed & hoc constabat, Dani mediationem Cæsari, Saxoni atque Meclenburgico hactenus tantum placuisse, quod isti propositum esset, Suecos Germania, & ora Maris Baltici dimovere. Extra hoc istius operam avertabantur, quod metuerent, ne suis commodis velificatus, Pragensi paci derogare conaretur.

§. 48. Inter hæc Angliæ Rex Josephum Averium apud Hamburgenses Prolegatum, quem obeundo Conventui Luneburgico destinaverat causam Palatinam Ordinibus Protestantibus commendaturum, ad Oxenstiernam miserat, qui reddita Regis ad Reginam epistola, qua pro affectu in Domum Palatinam gratias agebat, ac de parta bello Germanico gloria gratulabatur, in eundem sensum magna verborum pompa perorabat; inter alia exponens, quid Viennæ spei factum sit, & ut Arundelius Comes eo missus fuerit ad extremam Cæsaris sententiam super negotio Palatino cognoscendam; quæ ubi Regi non satisfecerit, hunc vi tandem rem gesturum. Addebat, si Cæsar in pacem pronus deprehendatur, Arundelio injunctum, sociata cum Danico Legato opera eniti, ut pax Pragensi melior ac tutior, debito cum Sueciæ honore conficiatur. Porro ut quo loco pacis negotium sit, sibi communicet; ac num Suecis placeat, juncto cum Angliæ & Daniæ Regibus ad communem pacem procurandam incumbere? Ei Oxenstierna non minore verborum honore occurrebat; addito, ni communis pax, & præcipue Palatini restitutio sibi tantopere cordi fuisset, dudum Suecos viam inventuros fuisse bello se extricandi: ac si deinceps alii, quorum æque interest, nihil commune ad causam conferant, onere in solos Suecos devoluto; vitio verti ipsis non posse, si peculiari transactione sibi consulant. Fortia consilia capessenda, nec Palatini restitutionem legationibus obtineri posse, ni eædem armis sustulciantur. Eoque melius ei negotio consuli, si vel statim arma arripiantur, vel Suecorum militia auxilio sublevaretur; ne forte pax interventu Dani aut Meclenburgici coëat, antequam Regis, ejusque cognatorum commoda rite observata fuerint. Circa idem tempus Carolus Ludovicus Elector Palatinus causam suam Oxenstiernæ in Luneburgico conventu urgendam literis commendabat; quæ huic pro istius præsenti fortuna paulo imperiosius scriptæ videbantur; quod istud velut à Suecis de- 19. Jun.
bitum exigeret.

Ministri Anglici apud Oxenstiernam propositio. 11. Jun.

§. 49.

1636. Cum Meclenburgico super pace acta. 5. Maji.

§. 49. Denique & Meclenburgicus Dux circa Pacem satagere non desinebat. Monuerat hic Oxenstiernam, ut ob restitutionem eorum, quos pax Pragensis excluserat, pacem ne moraretur, sed eos clementiæ Cæsaris relinqueret. Ad quæ Oxenstierna; Totius Imperii omniumque Ordinum interesse istos restitui, nec alia lege stabilem Germaniæ pacem sperandam, aut cuique Ordinum de suo statu satis caveri. Omnium quoque vicinorum interesse, ut vetus Germaniæ harmonia, atque libertas instauretur. Sueciam effuso tanto suorum sanguine, salva conscientia & existimatione concedere non posse, ut tot illustres familiæ in exilio contabescant. Et cum Gustavus Rex iis promiserit, se curaturum, ut omnes paci includantur; ea verba utique Reginæ filiæ præstanda, neque concedendum, ut exprobrari ejusdem memoriæ queat, aliquem ipsius culpa fortunarum suarum jacturam feciſſe. Quod si tamen vel Electores in futuro conventu Ratisponensi, vel Ordines Protestantes in conventu per Saxonem indicendo commodiorem rationem istos restituendi, & Imperio tranquillitatem stabilem conciliandi inire possint, magno Sueciam onere levari. Ast Dux post intellectam Saxonis sententiam denuo tentare constituit, num bello finem imponere possit: eoque per Joannem
12. Jun. Cottmannum Oxenstiernæ demonstrat; cum reliquis fere compositis super amnestia exclusis maxima difficultas supersit, Cæsarem jam instante Saxone non parum ibi remisisse, ac super restitutione Wurtenbergici Ducis, atque Palatini Anglici Legati interventu tolerabilem exitum sperandum.
18. Jun. Ad quæ Oxenstierna: Cæsarem ad nihil certi se obstrinxisse, ac spem tantum feciſſe: nec de solo Palatino & Wurtenbergico, sed de multis insuper & insignibus Imperii Ordinibus eorumque ditionibus agi, quorum neque Cæsar neque Saxo mentionem fecerit: quos restitui, quantum pacis & libertatis Germanicæ interfit, multis rationibus demonstrabat; in quo Cæsarem tandem quoque concessurum Ordinibus diligenter instantibus, dubium sibi non esse. Ut igitur pari passu de satisfactione Sueciæ atque militum transigatur, Duci apud Saxonem urgendum esse, quo Protestantium conventus quamprimum indicatur. De his omnibus, Oxenstierna Ordinibus, qui nondum cum Cæsare transegerant, significat; monito, ut non solum consilio se juvent, sed Electores Ordinesque Protestantes, Regemque Daniæ ad operam secum jungendam permoveant, ne Suecia sola oneri succumbat.

Oxenstierna in Sueciam discedit.

§. 50. Jam in procinctu erat Oxenstierna ad iter in patriam suscipiendum, cum Chaumontius de tractatibus pacis Pontificis interventu instituendis significat; ad quos si ipse legatus proficiscatur, gratissimum Regi suo fore. Sed iste rem ad Rectores Sueciæ rejiciebat. Idem mox post fœdus cum Wilhelmo Landgravio conclusum, cum Wismarensis fœderis ratihabitionem adesse diceret, congressum ejusdem expetebat. Sed hic molem negotiorum & instans iter jam justo longius prolatum excusabat. Potius erat, omnes per Germaniam ministros sago togaque, inprimis Banerium, Wrangelium, & Leslæum summos duces officii monere, atque huic, Landgravioque liberationem Magdeburgi commendare, qua obtenta bellum facilius in ditiones Cæsaris hæreditarias devolvi poterat. Stenoni Bielkio negotia pacis dirigenda committebantur, Salvio, & Jacobo Steinbergio succenturiatis. Ita is Stralsunda solvens in
4. Jul. Sueciam adpellit, magno omnium Ordinum ho-
14. Jul. nore, plausuque exceptus, prout tanti Viri merita requirebant. Et postquam in Senatu de gestis suis exposuisset, & quomodo se ope summa connixum importunitas quorundam hominum; 1636.
& vis fatorum impedierit, quo minus destinatis suis potiri valuerit. Et cum paratum se reddendis superquavis actione rationibus ostendisset; Senatu ab ipso acta summopere probante ad Cancellarii munus deinceps exercendum se conferebat; id monens, ne cui unquam deinceps tam ampla mandata, atque sibi, darent pro arbitrio de bello & pace statuendi. Nam iis si abuti voluisset, plures sibi occasiones fuisse privatas fortunas immensum augendi, ni amor & fides patriæ ante omnia fuisset. Habebatur eo tempore conventus selectorum ex Ordinibus, qui Oxenstiernæ adventum aliquot per septimanas expectaverant, quo plenius de facie rerum in Germania ab ipso instruerentur. Et omnes quidem bello tam formidabili defungi cupiebant, exercitamque continuis periculis patriam, pacis suavitate recreare, cujus spem è tractatibus Meclenburgici opera institutis concepérant. Et plerisque videbatur remissa sumtuum refusione satis habendum, si Protestantes Ordines militis Teutonici, & peregrini residua stipendia in se susciperent. Quo facto ipsi indigenæ militi satisfacere, & omnibus Germaniæ locis cedere parati erant. Quod tamen quæ pacem suadebant rationes citra extremam necessitatem essent, cordatioribus non ita ad pacem festinandum videbatur, ut hostibus, totique orbi ludibrium deberent. Nam qualem pars adversa pacem dare volebat, semper obtineri posse, si mascule rem gerant. Cujus & repudiandæ nunc plausibile prætextum suppetebat; excluſos amnestia Ordines deseri nefas esse. Ac si fallente plane fortuna Germanico solo depellantur, hostem tamen ne in Sueciam perculsis instet, paucis in Oelandia & ad Calmariam dispositis legionibus prohiberi posse. Et cum Gustavi Regis felicitate omnibus jam locis potiantur, ex quibus sub initium belli Sueciæ periculum imminebat; stolidum esse tanta commoda temere projicere, ac ultro velut latus sibi nudare, non sine gravi Sueciæ damno, si Danus solus, aut Polono junctus bellum moveat. Denique composito licet Germanico bello non diuturnæ tamen quietis spem concipi posse, non nostra bellandi libidine, sed ob iniqua vicinorum odia, & machinationes. Igitur prius decreta repetunt Ordines; 28. Jul.
ut pax honesta ac tuta omni ratione quæratur; cujus conditiones qui ad clavum Reipublicæ sedent, pro captu temporum intendant, vel remittant. Sed si hostis ignominiosum, quo hactenus usus est, cum Suecia agendi modum non omittat, nec alium, quam huc usque ostendit, animum induat, vindicando patriæ honori ac saluti neque sanguini, neque bonis suis se parcituros.

Ordinum Sueciæ decretum.

Magdeburgo Saxo potitur

§. 51. Ast in Germania post Oxenstiernæ discessum res initio non admodum lætæ fluebant. Banerius enim triginta quinque cohortibus adducente Gustavo Gustavi Filio è Pomerania firmatus, cum id ageret, ut Magdeburgi liberationem si non aperta vi, saltem aversis alio hostibus tentaret; urbem jam in hostium potestatem concessisse intelligit. Deditionis causam præfecti solum pulveris defectum prodige nimis consumti adducere poterant; cum præsidiarius miles adhuc alacris foret, nondum captis exterioribus munitionibus, aut tentato totis viribus assultu. Discessuro præsidio honestæ leges concessæ. Sed oppidano- 3. Jul.
rum nulla ratio habita, secus quam à præfectis promissum erat, queis desideria sua commendaverant; nec istorum deputati prius porta emittebantur, quam militari pacto jam absoluto; sic ut leges, quas Saxo ferret, omnino subeundæ forent. Igi- 5. Jul.
tur præfecti Joannes Drakius, & Salomon Adami 17. Jul.

1636. Werbenam delati ſtatim in cuſtodiam dabantur, cauſam ſuper dedito oppido dicturi, haut quidquam probata, quam afferebant, excuſatione de pyrii pulveris defectu, cujus ducenta quinquaginta tria vaſa inutiliter conſumſerant. Et cum Banerius Rectores Sueciæ ſuper ea re conſuleret, hi reſpondebant, ut quicquid tum circa hos, tum alios flagitii compertos jus militare pronuntiaret, ſtatim executioni daret, cauſa ad ipſos haut relata. Quanquam nihilo ſecius iſtis capite damnatis vitæ gratia facta eſt. Inſperata iſta deditio Banerii conſilia non parum turbabat, cui Werbenæ ideo ſubſiſtendum adhuc erat, obſervandis hoſtium conatibus. Simul equitatus intra caſtra recipiebatur, ne forte ab hoſte opprimeretur. Et quod hoſtem copiis ſuis attenuatis aggredi non auderet, expectandum cenſebat, quoad plurium legionum acceſſu firmaretur; citeriorem tamen Albis ripam inſeſſurus, ut Leslæo propior eſſet, obſervandis quoque Georgii Luneburgici, & Daniæ Regis machinationibus. Hoſtis contra integrum menſem circa Magdeburgum hærebat, abſumto adparatu bellico, & commeatus inopia premente. Eas moras ad Werbenam Sueci ferre non amplius poterant, annona deficiente, & quod pabulum ab octo & amplius milliaribus ex agro Brunſvicenſi petendum eſſet, non ſine certo equitatus exitio. Nam ſi trans Albim pabulatum mitteretur diſciplinæ negligens miles, vaſtatio diſtrictus Pegnicenſis, & Meclenburgicæ metuebatur, quibus exeſis, ſi forte ratio belli eo ſecedere ſubigeret, ad oram maritimam plane deſcendendum erat.

Banerius Leslæum ad ſe evocat.

§. 52. Sed cum Banerius ſolus nihil ardui ſuſcipere poſſet, & Wrangelius copias à Suecia miſſas validis per Pomeraniam Cæſarcis, penes ſe retinere cuperet; cujus rationi etiam iſte aſſentiebat: ad Leslæum Andreas Trotzigius mittitur, qui faciem rerum & Banerii deſtinata aperiret, ejusque conjunctionem expeteret. Sed quia metus erat, ne hoſtis eo conſilio animadverſo in Luneburgicam ſe conferret, adſcitoque Georgio Duce medium ſe ipſi, Leslæoque interponeret; conſtituebat Banerius, motis Werbena caſtris Leslæo, qui à Viſurgi per Nienburgum profecturus erat, in Luneburgica occurrere. Locus conjunctioni deſignabatur Luneburgum oppidum, quod in poteſtatem redigere una cum VVinſena tentaturus erat. Poſt junctas copias conſilium erat Brunſuicenſem atque Halberſtadienſem ditionem ad obſequium redigere; inde transmiſſo Sala bellum in Electoris ditiones transferre, in obſiſtere audentem prælio tentato.

Banerius Luneburgum & Winſenam in poteſtatem redigit. 7. Aug.

§. 53. Sic Banerius locis ad Albim Havelamque idonco præſidio & annona firmatis, VVerbena in Luneburgicam movet, præmiſſo Crocovio tribuno, ut hoſtium circa Ultzenam manipulos disjiceret; ſed qui jam mature in tutiora ſe receperant. Ultzenam Luneburgico præſidio inſeſſam, ac hoſtilia ſpirantem, Banerius admoto exercitu mox in Ordinem redigebat. Inde Luneburgum tendit, motus hac quoque inter cæteras ratione, ut poſt ereptum Magdeburgum interventu ejus oppidi commercio Hamburgenſium uti poſſet, ſi forte ſibi in Miſniam denuo abeundum foret. Eodem quoque tempore è VVeſtphalia movebat Leslæus, cura rerum ibi in Cratzenſteinium translata, cui tres equitum legiones, cum tribus dimacharum cohortibus adjunxerat. Reliquas copias, quæ quindecim peditum centurias, bis mille quingentos equites explebant, Luneburgum ad Ba-
12. Aug. nerium adducebat, id iter Georgio Duce fruſtra impedire conato. Conſtituerat Leslæus poſt traditas Banerio copias imperium abdicare, ac in patriam ſe conferre, afflictam triginta annorum militia valetudinem cauſatus. Sed à Banerio perſuaſus tantiſper munus retinebat. Luneburgo Banerius decuriones evocabat, poſtulans, ut præſidium intra oppidum reciperent. Qui modica pecuniæ ſumma oblata declarabant; extrema ſe malle expectare, quam militem recipere. Sed cum is vim propius admotum iret, oppidani territi vetus cum Guſtavo Rege fœdus ſe inſtauraturos, ac præſidium in arcem Calcbergam recepturos pollicentur. Banerio etſi ſat virium erat expugnando oppido; tamen ne tempus obſidio tereret, & exercitum detractis tribus peditum millibus, quem numerum ſpatioſi oppidi præſidium requirebat, imminueret, quæ offerebantur acceptare conſtituit, præſertim cum per arcem oppido ſat fræni injiceretur. Igitur fœdus, quo urbs 14. Aug. in fidem & partes Suecorum concedebat, renovatur, & arci trecenti pedites præſidio imponuntur. Mox quoque VVinſena arx, dum præfectus 15. Aug. temere ad colloquium amici quondam ductoris prodit, ab irrumpente ſubito milite Succico opprimitur.

§. 54. Saxo interim Hatzfeldio junctus Magdeburgo Tangermundam deſcenderat, ibique navali ponte Albim intraverat. In quem Banerius valido jam exercitu inſtructus Luneburgo recta ire decreverat, ſi prælium detrectaret, ſedem belli in Miſniam & Thuringiam translaturus. Ea tamen deſtinata hoſtis ad Albim & Havelam progreſſus impedichant, quos modica cum manu duce Clitzingio præter ſpem fecerat. Is quippe Ha- Hoſtis Havelberga, velbergam primum invaſerat, quatuor cohortibus Werbena, inſeſſum; quæ languide intentatam vim aliquan- Ratenavia, diu propulſabant; poſt cincto ab altera quoque & Brandeparte oppido, collapſis repente animis ductores burgo potitur. ad deditionem indecoris legibus faciendam compellebant, absque ſignis & armis dimiſſæ. Mox 5. Aug. Clitzingius à ſubtribuno VVatzio, Havelbergæ 16. Aug. nuper præfecto, & aliis ductoribus poſtulat, ut ſecum ad VVerbenſe caſtellum progreſſi eidem præſidio deditionem perſuadeant. Quibus abnuentibus gregarius, qui operam ſuam ultrò obtulerat, cum tympanotriba mittitur, quæ Havelbergæ contigerant expoſiturus, additis minis ni ſtatim ſe dederent, Havelbergæ emiſſos huc adducendos, & ante ora ipſorum concidendos, pari exemplo mox in ipſos edendo. Qua iſti re territi, abjectis armis turpi pacto caſtellum hoſti tradunt eo feſtinantius, quod præfectus ante quatriduum fato functus eſſet. Ratenavia impetu expugnatur, cæſis pleriſque præſidiariis, ubi quatuor ſignis hoſtis potitur. Ad Brandeburgum ſtatim atque hoſtis ſe oſtenderet, Vetus Oppidum, & Baſilica à Succis deſeritur; Novum Oppidum poſt vim admotam, cum pulvis deficeret, ſe dedebat. Ita Sueci levi negotio toto Havela depelluntur. Præſidiario tamen militi Havelbergæ, & caſtelli poſt cauſa judicio bellico dicenda fuit, nec ductores, cum in gregarios culpam devolverent, plane abſoluti, quod verbis tantum refractarios, haut ſtatuto exemplo coercitum iviſſent. Sed inter gregarios auctores flagitii capite pœnas luerunt; reliquorum decimus quiſque ſorte ductus ſupplicio deſtinatur; quod tamen unius aut alterius morte piatum.

§. 55. Dum circa Havelam Clitzingius ſatagit, Banerius cis Albim Banerius Luneburgo Soltquellam proceſſerat, tendit. ulterius in Miſniam iturus, cum inſperatus de amiſſis ad Havelam oppidis nuntius iter ſiſtere, & Dœmitzam flectere ſubigit, ne & iſta pari ratione opprimeretur. Heic conſilio habito pleriſque placebat, propius ad Wrangelium accedendum, quo iſti, atque oræ maritimæ ſubveniri poſſet. Banerio

1636. Serio tamen id cum pernicie rerum Suecicarum & exercitus conjunctum videbatur. Se quippe in Meclenburgicam digresso hostem toto Albi potiturum; simul rebus per VVestphaliam plane collapsis Landgravium desperabundum cum Cæsare transacturum; tum Gallos alia consilia capturos. Extremum quoque ipsorum refugium Pomeraniam, & Meclenburgicam si nunc exhauriantur, in perniciem exercitum tracturas. Tum pereunte existimatione Germanos ductores seditionem induituros. Quod si è Meclenburgica in hostem iretur, metus erat, ne iste munitis se locis tenens prælium detrectaret. Ita in Pomeraniam recedentibus mala jam dicta imminere; aut si ad illa loca, quæ totam per æstatem insederant, denuo reverterent, inopia mox confectura erat, hoste destinatis suis haut quidquam depulso. Igitur optimum judicabat, impressione in Misniam facta hostem eodem pertrahere; simul prohibere, ne glisscentes Georgii Ducis copiæ isti conjungi possent. Ac si Saxo ad sua defendenda properaret, abducto simul è Pomerania Marazino, VVrangelius occasionem nanciscebatur se confirmandi, & occupata ab hoste per Pomeraniam loca recuperandi. Enimvero dum ea destinata jam exsequi parat, è captivis intelligit, quinque equitum, totidem peditum legiones Dœhnio Duce Perlebergam venisse, incertum in navalem Suecorum pontem, an in VVrangelium subito quid tentaturas. Igitur sepositio priore consilio istas expedita cum manu opprimere constituit, si hostis tota mole iisdem subventum iret, prælio certaturus. Mox tamen nuntiatur, eas legiones ad exercitum regressas, ac Marazinum cum omni equitatu & dimachis Electori & Hatzfeldio se conjunxisse. Ac fama erat, Georgium Luneburgicum, & Gœtzium Saxoni se sociaturos; qui auctis immane quantum copiis explorata victoriæ spe in Banerium sit moturus. Igitur Banerius, ne per temeritatem in exitium ruere videretur, & ipse Wrangelii copias evocare constituit, præsertim cum præter oppidorum quorundam præsidiarios nullus in Pomerania hostis supereresset; castraque ad Parchimum metatur, 4. Sept. gravibus edictis, suppliciisque libidinem ac rapacitatem vagabundi militis coërcens.

Hostis ad Perlebergam confidet.

§. 56. Hostis contra ad Perlebergam munitis castris consederat eo uti adparebat consilio, ut una cum Succis Pomeraniam & Meclenburgicam exhauriret, & exercitum juxta ac oppidorum præsidia ad inopiam redigeret; interim adscitis Luneburgicis & Gœtzii copiis ita se firmaturus, ut si qua perrumpere Banerius aggrederetur, numero istum obruere posset. Ast Banerius cum à Wrangelio submissæ copiæ ductu Vitztumii Generalis Vicarii accessissent, lustrato exercitu novem equitum millia centum quinquaginta, peditum septem millia, ducentos viginti octo reperit. Et quia eo progressum hostem videbat, unde non facile recipere se posset, nec forte numero confisus vellet, frontem ipsi obvertere, ac ante Luneburgicorum & Gœtzii adventum potius aleam prælii tentare, quam ut cum exercitu in præsens exitium compelleretur pati constituit. Quod si hostis sui copiam non faceret, medium se inter istius castra, Havelamque & Albim insertum ibat intercipiendæ annonæ: id quod si prohibere conaretur hostis prælio occasionem præbiturus sperabatur. Quod si idem diviso exercitu cum parte copiarum mare versus descenderet, præcipitante jam in hiemem anno munitis oppidis parum metuendus erat; altera parte, quæ adversa ipsi tenderet, certo vapulatura. Ast si toto cum exercitu eodem se penetraret, Banerio insequente, in eosdem casses se induebat, quos Suecis structum ibat, mari æque, ac Cæsareis, Saxonicisque ditionibus exclusus. Accedebat conditio sui exercitus non sane optima, equitibus late palantibus ac dilabente pedite, ut nupero itinere inter Dœmitzam & Graboviam trecenti, qui deseruerant, desiderarentur; ingruente insuper inopia, ut aut pugnandum esset, aut esuriendum. Motis igitur Parchimo castris Putlitzam, inde 11. Sept. Wolfshagam tendit, ubi quinque cataphractorum legiones, & Ungarus tribunus cum dragonibus se suis ostendebat. Et quia VVolfshagam inter & Perlebergam via aliquoties rivis aut paludibus arctatur, ab unis angustiis ad alias, levi brachio iter Suecorum morati; sed ad extremum acriter in suorum castra rejecti sunt, uti captivi ferebant, quadringentis amissis, & Ungaro non nisi sexaginta dragones reducente. Sic propius sub Saxonis castra Banerius succedit, copiis in aciem dispositis.

Banerius in hostem vadit.

§. 57. Ast hostis, qui tredecim peditum phalanges, quindecim equitum millia explebat, castris suis prodire nolebat, quæ post munimentum agreste, duasque profundas fossas posuerat, exterius palude & dumetis frequentibus, ut vix hostium quisquam conspici posset; aciemque retro istas munitiones instruxerat. Eum loco tam iniquo invadere citra ulteriorem consultationem Banerio haut placebat. Igitur vespera ingruente ad quadrantem milliaris recedebat; ubi habito cum ducibus consilio judicabatur, eo loco hostem non invadendum. Postera tamen die iterum ad castra 15. Sept. hostium instructis ordinibus acceditur; sed qui immobiles hærebant, nisi quod quingentos equites emitterent levem velitationem ortos. Hoste igitur prælium detrectante aliam viam inibat Banerius eundem in pugnam protrahendi. Castra quip- 16. Sept. pe istius prætergressus Wilsenacum abit; Vitztumio cum idonea manu ad Havelbergam occupandam dimisso, quem ipse toto cum exercitu insequitur, VVerbense simul castellum aggressurus. At- 18. Sept. que Havelbergæ quidem centum qui insidebant pedites arbitrio ipsius se dedebant. Interim Banerius navigia hostium, ne ponti extruendo amplius inservire possent, destruit, nec modica ibi annona potitur. Mox quoque VVerbense castellum in potestatem venturum erat, ni Banerius audito hostis motu statim in eum vertisset. Hic quippe, re- 19. Sept. lictis ad Perlebergam castris, sub Clitzingio dimissam trium millium quingentorum manum ad se trahere post captum Brandeburgum cupiebat. Audito tamen Banerii regressu ad Witstocum itérum confidebat. Tanto magis properare Banerius, ne aut hostis se subduceret, aut Clitzingii accessu vires augeret. Et quia è præteritis ejusdem actionibus colligebat id ab isto agi, ut ipse intra munita castra desidens, Suecicos inani labore & inopia attereret, conceptæ jam sententiæ inhærens aleam tentare malebat, quam cum fame luctantis militis seditionem experiri. Uno ab hostium castris mil- 23. Sept. liari rivus erat, uliginosa utrinque ripa; cujus pontem ab hoste dejectum reparat, ac statim mille pedites munito VVernstadiorum prætorio cum 24. Sept. duabus equitum legionibus immittit.

Pugna ad Witstocum.

§. 58. Postera luce à summo mane ad meridiem totus exercitus pontem filatim transibat, ubi sua cuique statio assignabatur. Dextrum cornu, quem locum & ipse sibi Banerius elegerat, Leonardus Torstensonius; mediam aciem Leslæus obtinebat, in sinistro cornu Jacobus Kingius, & Stalhantschius curabant. Secundam aciem Vitztumius ducebat. Sed sylva in dimidium milliare patens transeunda erat, antequam campus occurreret, in quo acies explicari poterat. Sylva transmissa in conspectum dabatur hostis, qui retro aliam sylvam excelso monte consederat, cujus frontem excitati aggeres, & objecta vehicula tegebant machinis

1636. antepositis. Intra istam loci opportunitatem cum hostem aggredi numero prævalentem temerarium judicaret Banerius, sinistrum cornu sylvam & montem circuire jubet, ut à latere eundem invaderet. Ipse dextrum cornu ad dextrum sylvæ latus oppidum versus circumducit ad radices montis ab hoste insessi, ut cum munimentis suis extraheret. Nec spes fallebat, dum hostis statione sua deserta per sylvam celsis ac rarioribus quercubus consitam totum equitatum Banerio immittit, quem peditatus insequitur, ut sic tota hostium vis dextro Suecorum cornu incumberet. Heic igitur asperrima pugna surgere, & cui parem se vidisse Banerius negabat; ut nulla isthoc in cornu ala foret, quæ non sexta, octava, aut decima vice cum hoste concurrerit. Et quanquam ductores æque ac gregarii summa virtute rem gererent, sic ut inter alia tres legiones, Livonica, VVittenbergii, & VVachtmeisteri totum dextrum hostium cornu repellerent; tamen inter repetitos toties conflictus, cadentibus & sauciis plurimis, cæteri lassitudine confecti eo redacti erant, ut jam fugam spectare viderentur. Et hostium duces suis persuaserant, Banerium occubuisse, aut captum esse, eoque jam clangentibus tubis victoriam exclamabant. Sed in ipso tempore Leslæus cum quinque peditum phalangibus aderat, qui quatuor hostium phalanges, dextrum Suecorum cornu à latere invadere agitantes, felici impressione repulsas avertit, & equitatui modicam respirandi facultatem præbuit. Sed cum cataphracti hostium suis phalangibus subvenirent, recrudescente pugna duæ Suecorum phalanges male multabantur, cæsis aut sauciis plerisque, & ereptis aliquot signis, ab equitatu tamen post recuperatis. Incurrebat id periculi dextra ala, quod sinistro cornu sylva, & mons longo circuitu esset ambiendus; & secunda acies cum primam hosti implicitam sensisset, ita tarde gradum promoveret. Cujus rei culpa in Vitztumium à cæteris tribunis conferebatur, quod non permiserit illis gradum, uti cupiebant, & necessitas exigebat, accelerare; quin jactabant contra ipsius jussum se properasse, alias adhuc tardius adventuros fuisse. Qui & nuntio per Banerium misso, ut adproperaret, respondebat: se satis nosse, quando tempus sit veniendi. Ac jam antea prælium hoc die Norlingensi simile ominatus fuerat. Tandem cum ingruente vespera sinistrum cornu manum cum hoste conferere cœpisset, simul secunda Suecorum acies eminus conspiceretur, hostis territus turbatis subito ordinibus in plenam fugam effunditur. In loco conflictus cæsorum hostium inter quatuor & quinq; millia reperta præter eos, qui in fuga trucidati sunt, quos inter undecim equitum centuriæ. Sed maxima clades peditatui Cæsareo incubuerat, qui parum ab internecione abfuit. Ex hostium ducibus ceciderant VVildbergius tribunus, Hatzfeldius junior, & Falckenstcinius Comes. Signorum pedestrium Sueci potiebantur centum viginti septem, equestrium novendecim, dimacharum quinque cum tormentis triginta tribus, ac duobus mortariis; simul adparatu bellico, omnibus impedimentis, & Electoris supellectile argentea. E Suecorum exercitu occubuerant equites septingenti, sexaginta quatuor, pedites trecenti septuaginta octo; sauciati equites septingenta sexaginta quatuor, pedites mille quadringenti, octoginta unus. E ductoribus ceciderant Berghofius, & Cunigamus tribuni, Perskofskius, & Sabortzkius subtribuni. Inter saucios erant Crocovius tribunus, Gadovius subtribunus, multique alarum præfecti, & inferiorum graduum ductores. Thuronem Bielkium tribunum, strenue re gesta hostis captum abstraxerat. Ut ea victoria non pauco sanguine Suecis emta foret, ad quam post Banerium Torstenſonii constantia non parum contulerat. Sequenti die summo mane Banerius Kingium, & Stalhantschium cum sinistro cornu fugienti per divertas vias hosti immittit Pritzvvaldam versus, & VVerbense castellum; qui bis mille amplius capiunt, & in via, quæ Pritzvvaldam ducit, magnam multitudinem trucidant. Quod equitum supererat apud VVerbense munimentum Havelam curtim superat; peditatus reliquiæ navigiis trans Albim vectæ Magdeburgum propere faccssiunt. Eo autem insignior erat ista hæc victoria, quod Suecis adversus hostem numero & loco potiorem iniquo ex loco subirent, eumque extra munimenta sua protractum cum parte duntaxat sui exercitus funderent. 1636. 25. Sept.

§. 59. Isthæc victoria per magnam Europæ partem insignes animi motus producebat, prout quisque studio in has, aut illas partes propenderet. Ac Sueci quidem etsi summopere lætarentur armorum suorum gloria, & contusa hostium superbia, sumtaque tot injuriarum atque insultationum ultione; potius tamen habebatur, quod nunc occasio honestis conditionibus pacem obtinendi, parata foret. Nam hactenus pax metu, aut desperatione quæsita videri poterat; nunc rebus secundis nihil insolentiæ ostendere præclarum, & florentibus armis pacem affectare maximum favorem habebat; simul invidia belli in adversam partem devolvebatur. Nec tamen ideo velut confecto bello remissius agebatur, sed huic continuando omnia diligenter parabantur, non modo sustinendis per Germaniam rebus, sed & ut Danus metu coërceretur. Hic quippe cum nuntium hujus pugnæ Rensburgi accepisset, allisso in mensam pileo, verbisque summam indignationem præ se tulerat, velut abrupta nunc, quam adversus Suecos struebat, consiliorum tela. Hanseaticæ urbes, & quicquid provinciarum mari alluitur, hanc victoriam cum gaudio accipiebant non tam favore in Suecos, quam quod belli flamma à se in superioris Germaniæ partes devolvenda speraretur. Sed superioris Germaniæ Ordinibus ob incumbentes cervicibus Cæsareos gaudium premendum erat, subnascente jam melioris, quam quæ Pragæ conflata fuerat, pacis spe. In Galliam quoque, Angliam, & Hollandiam ejus victoriæ sensus penetraverat. Quod tamen Gallos & Hollandos belli tædium cepisset, suspicio erat ipsos hac occasione usuros cum hoste perculso transigendi, bellumque in alios devolvendi. Quæ res & Suecis necessitatem afferebat, ne pacis consilia abjicerent. Etsi in Gallia Richelio cumprimis hæc victoria optata acciderat, quem res hactenus parum ex voto fluentes, & acriter instans Pontifex in pacem propellebat privatis ipsius rationibus exitiosam; quam nunc securius elusum ibat. Sed & Hispanus Legatus Ratisponæ Cæsarem urgebat, ut Suecos facta pace amoliretur, oblata etiam mutuo pecunia, qua istis satisfaciendum foret; ut tota belli mole Gallia premi posset. Cui fini & Paradisius ad Saxonem mittebatur, eidem quoque pacem persuasurus.

Motus animorum post eam pugnam.

Hostium clades.

§. 60. Iste quoque non inter postremos ejus victoriæ fructus erat, quod quæ in Saxonia Inferiore adversus Suecos struebantur machinationes, ultro nunc corruerent. Præcipuus earum autor habebatur Rex Daniæ, de cujus clandestinis cum Cæsare commerciis multa spargebantur, velut fœdere inter ipsum & Austriacam Domum icto præfectura maris Baltici & Oceani, curaque adsitorum portuum, nomine Romani Imperii eidem deferenda foret; Rugia insula in feudum concessa. Id sane

Eâdem machinationes Dani & Lauenburgici eludunter.

1636. ſane conſtabat, Cæſarem de Bremenſi præſulatu filio ipſius confirmando annuiſſe ea lege, ut Rex pro Ducatu Holſatiæ, & filius una cum Capitulo Bremenſi Pragenſi paci plane ſe ſubmitteret, bello in Suecos tanquam Imperii hoſtes ſumto. Saxo quoque conventum Ordinum Holſatiæ Chilonii habentem per legatum monuerat; ne Suecos Mari Baltico dominari pateretur, utque arma in promtu haberet ſecum in iſtos jungenda, ſi æquas pacis leges aſpernarentur. Unde & Rex paulatim bellum terra marique parare; indignationem adverſus Suecos variis indiciis expromere, Pinnebergico Comitatu ipſorum hoſpitiis ſubtracto, Albique per naves ſuas bellicas occluſo, ac tranſitu per Holſatiam indies difficiliore reddito, nonnullis, qui heic deprehendebantur, ſpoliatis, captis aut trucidatis, ipſo ſi non jubente; ſaltem permittente, & connivente; cum Cæſarei & Saxonici tuto ibidem commearent. Poſt Danum Luneburgica Domus, & præcipue Georgius Dux iis conſiliis implicabatur, quem inter ac Regem frequentes nuntii miſſitabantur. Et aperte Dux militem conſcribere, ſupplendis veteribus legionibus, aut novis formandis; ſelecti provincialium luſtrari, tranſitus fluminum, & oppida præſidiis firmari, & hoſpitia quibusvis per ipſius ditionem abnui. Sed & de Meclenburgici animo dubitabatur, cujus ſubjecti maximam contumaciam oſtenderant adverſus onera, quæ ſuſtentando exercitui inevitabilis neceſſitas imperare coëgerat, talia tolerare à Duce ſibi interdictum jactantes. Accedebant delectus ab eodem clam habiti, nec modicus eorum numerus autoratii, qui Suecorum ſigna deſeruerant. Idemque ægrotos in ſua provincia relictos ad exercitum remittere detrectabat, cauſatus, iisdem ſe nunc magnopere indigere. Nobilibus quoque provincialibus equites imperabantur duplo numero; Suerinum, Guſtrovia, Butzovia operibus firmabantur, cum contra munitio Wiſmariæ detractis inde operariis requieſceret. Neque iſta conſilia agitata fuiſſe poſt hanc victoriam à Duce ad Banerium miſſus Legatus diſſimulabat. Eidem fini Duces Lauenburgici circa idem tempus Franſhagæ conventum egerant, quorum protectionem ab ipſis delatam Daniæ Rex ſuſcepturus dicebatur. Inter quos etiam Franciſco Alberto Duci poſt Baudiſii miſſionem imperium in Saxonicum exercitum oblatum erat, quod & ipſum durioribus licet legibus acceptaſſe fama erat. Denique & id agebatur, ut Lubeca & Hamburgum in eam ſocietatem pertraherentur. Quæ tamen metu fœderis inter Gallos & Suecos ei negotio miſceri recuſabant; præſertim cum Chaumontius jactaret; ſi quis Sueciam vellicaret, id Gallos perinde habituros, ac ſibi factum. Cæterum iſtorum conſilia, quæ per Saxoniæ Electorem cumprimis urgebantur, verbo defenſionem Circuli Saxonici præ ſe ferebant ad eum fere modum, quem Daniæ quondam Rex adverſus Cæſareos & Ligiſtas ſuſceperat; cui tamen hic in præſens non aliter, quam pro rata Ducis Holſatiæ accedere volebat. Sed res auſpiciis Georgii Ducis, qui Circuli præfecturam gerebat, ſuſcipienda erat, regimen exercitus adminiſtrante Arnheimio, qui Regem inter & Ducem hinc inde curſitans ſatagebat. Ex hoc adparatu quid Suecis expectandum foret, facile patebat, non minus ambiguis hiſce, quam apertis hoſtibus formidandis. Nam exercitu inter Albim & mare Balticum contracto ſtatuerant denuo leges pacis proponere, quas ſi Succi abnuerent, junctis cum Saxone copiis hos invaſuri erant, eo certiore victoriæ ſpe, quod tempore hiberno è Suecia nihil copiarum advenire poſſet. Et jam iſta deſtinata in apertum eruptura videbantur, ni ad VVitſtocum victoria interveniſſet; qua divulgata Daniæ Rex delectus omnes ſtatim ſupprimebat, cæteris quoque in altam diſſimulationem compoſitis. 1636.

§. 61. Aſt Banerio, quo minus ſtatim hoſti perculſo inſiſteret, id maxime obſtabat, quod citra impedimenta per exhauſtas plane terras iter facere non poſſet; ad quæ trans Albim vehenda, navium aut navalis pontis copia non erat, quod hic dicto adverſæ pugnæ rumore Dœmitza Lauenburgum devectus eſſet, tardo molimine in priorem locum retrahendus. Igitur prima cura erat ſaucios ter mille amplius per Meclenburgicam, Pegnicenſemque, & Ruppinenſem diſtrictum diſtribuere. Adverſus quos tamen Meclenburgici cumprimis inhumanos ſe valde exhibebant, denegato multis in locis tecti uſu, ſic ut plurimis, qui ſervari alias poterant, frigido ſub cœlo pereundum fuerit. Et Suerinenſis Dux edicto non modo immunia hoſpitia, ſed & tecta cibumque pecuniam licet offerentibus præberi vetuerat. Unde una nocte tredecim ſaucii ante portam frigore extincti, quos inter ſubtribunus Gadovius veteranus ductor; & nupera pugna meliora meritus, animam exhalabat. Inde quia hoſtium equitatus magnam partem ſalvus è prælio evaſerat, & Gœrzius è VVeſtphalia ſuis auxilio venturus erat; Suecicis contra legionibus tam aſpera pugna debilitatis; Leslæum cum ſuis copiis, & plerasque à VVrangelio ſubmiſſas turmas apud ſe retinere ſtatuit, quoad hoſtem penitus profligaſſet. Ita ad Caſtellum Werbenſe itur, quo expugnato per pontem ibi ſtructum exercitus traducitur, hinc Garlebiam tenditur. Interim Plato, & Mortaignius tribuni Plauenam arcem ad deditionem compellunt, trecentis, qui eam infidebant peditibus Suecorum ſacramento adactis. Garlebia Banerius ad Georgium Ducem, qui nuper defuncto fratri Auguſto ſucceſſerat, literas dabat, ad veterem cum Succis amicitiam recolendam eundem hortatus, & ut conſilia ſua ab hoſtibus ſejungat; quo pateat, quid ab ipſo deinceps ſibi expectandum foret. Ad quæ Dux ambigue; multa ſupercauſis, quæ Pragenſem pacem amplecti ſubegerint, memorans; nec aliud ſe hactenus egiſſe, quam ut Succis æqua ratione ſatisfieret. Contra ſibi, ſuæque Domui graviſſimas injurias illatas, quibus in poſterum avertendis operam dare fas ſibi ſit. Demum pacis ſtudium Banerio ingerit, quæ & ſibi curæ deinceps ſit futura. Banerius paulo tardius hoſtem perſequitur. 12. Octob. 17. Octob. 29. Octobr.

§. 62. Hoſtis contra poſt acceptam cladem copias diviſerat, Hatzfeldio in Halberſtadienſem agrum Electore in Miſniam digreſſo. Quorum hic ægre bis mille peditum iterum collegerat, equite quoque valde imminuto, armis fere, aut equis ſarcinisque amiſſis. Quibus refovendis vicinæ provinciæ valde premebantur, & ſoli Erfordienſes menſtrua octodecim millia uncialium, præter frumentum quatuor millium pretio poſcebantur. Accedebat aliud malum, quod triginta Polonorum turmæ apud Rhenum deſerto Galatho per has oras iter domum capeſſerent, omnia qua tranſibant diripientes; quorum tamen non paucos palantes ruſtici trucidabant. Nec melius Cæſarei habebant, quorum pauci pedites ſupererant; eoque Hatzfeldius Gœtzium, ut copias ſecum ſociaret, evocaverat; qui & ex Electoris ſententia ad Georgium Ducem Cellas profectus erat ejus conjunctioni ambiendæ. Hoſtium conditio.

§. 63. Aſt Banerio fallaces nuntii retulerant, hoſtem adſcitis Gœtzii, & Lauenburgici copiis grandiorem quam ad Witſtocum exercitum coëgiſſe; ac jam luſtratione apud Eislebiam habita obvium ipſi tendere. Huic quanquam durum videretur recentis victoriæ fructum novi prælii aleæ denuo exponere; tamen quia Magdeburgicam, ac Hal- Banerius in hoſtem tendit.

1636. Halberstadiensem ditionem fames ac pestilentia in solitudinem redegerat, ut in tam populosa alias regione rarum nunc esset hominem conspicere, eoque longius utique cum exercitu progrediendum erat, denuo cum hoste manum conterere statuit.

25. Octob. Igitur Garlebia movens Mansfeldiæ arci à centum

2. Nov. peditibus infessæ deditionem imperat. Quam cum præfectus abnueret, nec operæ pretium foret ob tantillam rem moram ibi trahere, relicta desultorum manu arci eminus obsidendæ, Sangerhusam pergit. Ubi referebatur Hatzfeldium cum Cæsareo exercitu, & septendecim Saxonicis legionibus

4. Nov. trans Onestrum consistere. Unde ipse cum Torstensonio assumtis novem equitum legionibus, & quingentis selectis peditibus, ac machinis nonnullis eas in oras tendit, hospitiis ipsos ejecturus. Enimvero prægressus jam cum exercitu Hatzfeldius non nisi Schœnickelium tribunum cum octingentis equitibus ibi reliquerat; qui cognito Suecorum adventu celeriter se subducebat; ad Schvvanseam centum quinquaginta suorum amissis. Quo audito Hatzfeldius, qui peditatum & impedimenta præmiserat, expedito cum equitatu statim per Longam Saltzam, & Creutzbergam noctu trans VVerram flumen ad Gœtzium properat. Ei trepido quo minus instaret Banerius, uti cupiebat, asperæ, aut luto profundæ viæ obstabant, quas tormentis plane invias pedes ægre moliebatur. Igitur ne fatigatum jam satis militem pessundaret, dilata hostium persecutione catervas duntaxat quasdam cedentium vestigia legere jubet, motus eorundem observaturas. Nam si isti copiam sui facerent, prælio iterum certare constituerat: sin longius facesserent, ipse suos per hiberna dispositurus, ac Erfordienses in potestatem redacturus erat. Hos quippe, ut ad fidem quondam Gustavo Regi datam redirent, annonamque exercitui præberent,

6. Nov. Banerius per literas hortabatur. Quarum latorem tubicinem illi velatis oculis in urbem deductum,

7. Nov. hoc cum responso dimittebant; Fœderi Suecico se ad finem usque belli adhæsisse; postea in Suecos nihil deliquisse; eoq; ne quid molestiæ sibi damnique inferatur petere. Annonam abnuunt, causati, urbem suam præsenti rerum statu ea carere non posse. Portis inde clausis nullum Suecorum in urbem admittunt; & cum Banerius vim minitaretur, si verba nihil proficerent, ad resistendum se parant.

Banerius Cæsareos ultra Hassiam propellit. 1. Nov. 10. Nov.

§. 64. Gœtzius interim, audita ad VVitstocum clade, è VVestphalia Hatzfeldio adversus urgentes Suecos subsidio properans, transito apud Mundam Visurgi, Creutzbergæ isti conjungitur. Quo cognito Banerius dilata Erfordia copias in hostem rapit, id saltem effecturus, ut Hassi hoste liberati eo constantius Suecorum partibus adhærerent. Quanquam enim ante prælium ad VVitstocum, Ordines Hassiæ conventu Altendorfi acto super pace Pragensi acceptanda decreverant, idque Cæsari ac Hungariæ Regi denuntiaverant: tamen post victoriam Suecorum, cum hostis nullibi subsistere auderet, spreta pace Banerii adventum exixe solicitabant. Qui & mox Isenacum, cujus non modica pars fortuito incendio absumta, inde per Creutzbergam in Hassiam tendit. Sed hostis semper retrocedens non citra trepidationem Roteburgi Werram inde & Fuldam fluvios transmittit. Et quanquam Hassi Banerio compendia viarum per Eschvvegam & VVitzenhusam proponerent, ponte etiam navali ad Cassellas extructo; tamen ne hac quidem via iste hostem antevertere poterat, qui Warburgum & Dimelam, inde Stadbergam se jam proripuerat, aliquot vehiculorum centuriis, & duabus machinis relictis. Igitur Hassia liberata Banerius post Leslæum in VVestphaliam remissum retro in Thuringiam & Misniam vertit, Saxonis copias sat tenues dissipaturus, ne firmare se iterum possent; simul ut suos per hiberna reficeret. Prius tamen Erfordiam in potestate habere destinatis ipsius summe necessarium erat; quam cum septem per dies frustra pertinationibus solicitasset, tandem neutralitatem oblatam avertatus vim admovere, & ignes in eam jaculari instituit tanto successu, ut intra unam horam sex locis incendia excitaret. Unde oppidani territi, consentientibus Moguntinis ministris, inita transactione partibus Suecorum accedunt. Ejus præcipua capita erant; ut urbs intra Cyriaciburgum ducentos Suecos præsidio admitteret, ab ipsa alendos; ac in urbe præfectum Suecicum haberet, Reginæ & urbi fide obstrictum: Ipsa urbs ne præsidium admitteret, summa pecuniæ & vestibus militaribus redimebat, de cætero omnem favorem, ac transitum Suecis præbitura. Vicissim Banerius Cyriaciburgi restitutionem facta pace, integra quoque jura, illæsa prædia itinera ad urbem tuta, & immunitatem à molestiis militaribus promittebat, & quod interim à Suecis defendenda, ac futuræ paci expressis verbis inferenda esset. Quæ conditiones sat liberales ut urbi concederentur, anni tempestas suadebat, diuturni obsidii intolerans, & quia Misniæ hibernis imminebat miles reliquis circa regionibus vastatis. Accedebat, quod Elector copias suas apud Torgam colligeret, cum Clitzingio jungendas, Wrangelii destinatis turbandis. Igitur & ipse Torgam vertit, consilia ista elusurus, redacto in potestatem ponte, & catervis Dresdam usque dimissis. In itinere subtribunus cum centum quinquaginta dimachis Naumburgi post brevem defensionem arbitrio se victoris dedebat; ipse cum ductoribus in captivatem redactus, gregarii sacramento Suecorum accessere. Et quia Misniam Cæsarei & Saxones non parum exhausserant, aliquot legiones in Hennebergicum Comitatum in hiberna dimittuntur, quo cæteræ laxius agerent. Ea quippe tunc præcipua Banerio cura, exercitum per hiemem refovere, & suppletis peditum legionibus equitatum insigniter augere, quo hosti hac virium parte prævalenti par esse posset. Provinciales edicto mittere jubentur, qui super exercitui præbendis transigant, tum ut intra penates suos maneant, tutelari milite promisso, & additis in refractarios minis. Quæ res istis sat inopina accidebat, cum hactenus de victoria suorum apud Witstocum falsis nuntiis persuasi forent: nunc acerbos Pragensis pacis fructus frustra exsecrabantur. Elector contra sententiæ suæ pervicax vim utcunque propulsabat, quoad à Cæsare auxilia venirent. Lipsia quoque tribus legionibus firmatur sub Trandorfio tribuno, qui antea in Basilica Wratislaviensi strenue rem gesserat.

1636. 1. Dec. 13. 19. Dec. Erfordia in partes Suecorum concedit. 22. Dec. Banerius in Misniam tendit. 30. Dec.

§. 65. In Pomerania circa idem tempus, quo Magdeburgo Saxoniæ Elector, Marazinus Stargardia potiebatur; quam frustra aliquoties tentatam tandem manu peditum Glogovia firmatus; & plerisque equitum pedestre hoc munus subeuntibus, per tenebras assultu invadit, ac resistente licet acriter præsidio irrumpit. Præfectus oppidi Joannes Skyttius tribunus, strenue munere suo functus, cum jam hostis mœnia superasset, post abscissas ad flumen, quo oppidum interluitur, vias fortiter se defendebat, & hostem quo minus flumen transire posset, arcebat; donec femur globo trajectus, & prolapsus altero quoque crure fracto in manus hostium perveniret, aliquod post dies è vulneribus extinctus. Subtribunus Bethonius in turrim à Divo Joanne dictam cum magna præsidii parte se recipiebat; sed ne quidquam paulisper restitans hostium se arbitrio permittere cogebatur.

Gesta per Pomeraniam. Stargardia vi expugnatur. 6. Jul.

Amissio-

1636. Amissionem ejus oppidi plerique non tam viribus hostium, quam proditioni quorundam civium, & discordiæ unius & alterius ductorum adscribebant. Post Stargardiam expugnatam Marazinus nihil ultra tentare, nisi excursoribus per agros dimissis, ac Saxonis potius exercitum respicere. Quo fine & Oderam ad Suetam ponte insternebat utrinque validis castellis firmato; quem medio mense Augusto transgressus Templinum tendebat, Stargardia, & Wildenbruca arce præsidio firmatis. 28. August. Sed idem paulo post operibus oppidi raptim destructis, ac tormentis partim fractis, partim abductis per Landsbergam Custrinum versus abibat. Ita nihil hostium in Pomerania restabat præter Gartzii præsidiarios, & qui Suetæ ac Kœnigsbergæ hærebant. Eo hostium motu cognito VVrangelius Stetino in citeriorem se Pomeraniam confert hostis impressioni ea parte arcendæ, copiisque octodecim cum dimidia equitum, quatuordecim peditum centurias explentibus ad Fridlandam lustrationis diem condicit. 11. August. Hostium contra primum agmen cohortem desultorum Succicam Patevvalci opprimere frustra tentaverat, quod illa mature se subduxisset, non nisi quinque suorum & plerisque impedimentis amissis. Mox hostis, cum Zedenicum ire se simularet, repente agmine converso ad transitum fluminis apud Fridlandam aderat, cum quinque equitum millibus, octodecim dragonum centuriis, uti videbatur Gustavum Gustavi F. tribunum, qui Fridlandæ legioni suæ equestri supplendæ vacabat, aliasque circa Succicas catervas oppressurus. Ast iste statim cum legione & impedimentis Fridlanda excedens trans flumen se conferebat, relictis ad alteram ripam centum sclopetariis, qui mox hoste incumbente, cis flumen ad equites se recipiebant, nullo suorum desiderato. Interea Kinnemundus tribunus, & mox Thuro Bielkius cum legione sua aderant, quorum ille duabus peditum cohortibus immissis qui hostium transgressi fuerant ultra flumen iterum rejiciebat, ubi universæ copiæ ordinibus explicatis consistebant. Sed cum reliquæ Succorum turmæ adproperantes pontem transire cœpissent, displosis in hostem aliquot tormentis; hic ita raptim præter Fridlandam Strasburgum properabat, ut quæ abeuntium vestigia urgebant Succicæ catervæ paucos adsequi possent. Succi hac collisione tres tantum milites desiderabant, cum hostium supra triginta cæsi, sexaginta capti fuissent. Post cum VVrangelius per exploratores cognovisset, Marazinum ad Saxonem properare, Ostæ non procul Demmino castra munit, Pœnæ flumini custodiendo, & ut Banerio commodius sociari posset. Ad quem, cum prælium instare videret, quo minus ipse accederet, commissâ peculiariter Pomeraniæ tuendæ cura prohibebat, à qua longius recedere non audebat; præsertim cum nec ipse firma valetudine uteretur, Legatumque Stenonem Bielkium gravis morbus teneret. Igitur satis habebat plerosque equitum, & Cunigami legionem pedestrem ad Banerium misisse. Interim Bielkius per Dromondum summum Vigiliarum præfectum pontem ad Suetam corrumpere conatus erat, quod consilium minus recte habitum, & copiis tardius procedentibus, in irritum cadebat, dum ab hoste jam parato adventantes repelluntur.

Improvisa Succorum cum hoste collisio.

11. Sept.

Wrangelius Gartzium expugnat. 13. Sept.

§. 66. Porro VVrangelius cum ob vicinum Banerii exercitum Meclenburgicæ, & citeriori Pomeraniæ nil periculi imminere videret, ac magni interesset Gartzio expugnato Oderam liberari; Osta Stetinum regreditur, ut machinis ibi assumtis pontem ad Suetam, inde Gartzium tentaret. Ejus motu audito cum hostis crederet, eundem per Stetinum in ulteriorem Pomeraniam tendere, copias suas in alteram Oderæ ripam traduxerat. 1636. E quibus unam Borgsdorficæ legionis turmam Piricii tributa exigentem superveniens Succorum caterva opprimebat, cæsis octodecim, & præfecto Vigilum cum duobus ductoribus & viginti septem gregariis captis. 20. Sept. Eo hostium motu circa destinata sua confirmatus VVrangelius, Bohmium tribunum cum quadringentis peditibus, & duobus majoribus machinis navigiis adverso Odera mittit; ipse cum reliquis copiis terrestri itinere Suetam tendit. Ubi omnia munimenta deserta, 24. Sept. pontemque sublatum reperit, quod Rostokius tribunus cum mille quingentis peditibus trepidus trans Oderam, inde ultra VVartam flumen se recepisset. Tanto fidentius Succi Gartzium invadere, ex utraque parte accessus agere suggestusque excitare inter continuas licet defensorum displosiones. 27. Sept. Mox è suggestibus & navigiis in oppidum fulminatur, & castellum ponti adsitum, simul cornutum opus occupatur. Unde territus hostis colloquium, & sex dierum inducias petit. Sed VVrangelio moras abnuente acrius ad verberationem reditum, & alterum quoque cornutum munimentum à Succis occupatum. Ita obsessi deditionem faciunt, honestas leges concedente VVrangelio, quod anni tempus diuturno obsidio incommodum foret, & sex legiones obsessis auxilio properare dicerentur. 30. Sept. Oppido præfectus Felix Zuniga Gusmannus nongentos pedites, centum quadraginta equites Croatas atque Hungaros educebat, cum enormi talonum numero. Succorum isto in obsidio non supra viginti occisi aut sauciati. Duabus post factam deditionem horis nuntius victoria ad VVitstocum adfertur, cum molles deditionis leges non amplius honeste retractari possent.

Wrangelius in Marchiam progreditur. 21. Octobr.

§. 67. Ejus victoriæ ut & hisce in oris fructum caperet VVrangelius, de sententia Bielkii Legati in Marchiam Mediam progreditur, dilatandis suorum hospitiis, & quia spes erat, Brandeburgicum hac rerum conversione in partes Succicas retrahi, aut ad oppidum aliquod tradendum permoveri posse. Igitur provincialibus ostendit, si hac ratione suis à tergo cautum sit, belli sedem ipsis incumbentem in alias terras devolvi posse. Literis quoque apud Sigismundum Marchionem absente Electore provinciæ præsidem declarat; non aliam sibi viâ videri terris hisce belli molestia levandis, quàm si Custrinum, unde hostiles copiæ in has oras infundantur, in Succorum manus consignetur, saltem hac lege; ut dimidia pars præsidii Succis; altera Brandeburgicis constet; quorum hi Reginæ, illi Electori simul fidem obstringant. 10. Octob. Qua super re etiam Blumbergæ cum isto colloquitur. Quo tempore Ungarus tribunus cum sua legione Lubbenæ oppressus, ipseque captus erat. Sed cum Elector parum ex voto respondisset; ad minas conversus missis Berolinum duobus tribunis magistratui oppidano denuntiat; postridie totum exercitum in urbe hospitia capturum, ac ut stipendia vestesque militi expediant. Credebat quippe, Electorem facilius in Custrini traditionem consensurum, quam sedem suam, totamque provinciam prædæ expositurum, munitis oppidis nihilo secius mox fame expugnandis. Enimvero cum oppidani ac sacerdotes, & ipse Sigismundus Marchio hospitia 4. Nov. deprecarentur, natale Reginæ Matris oppidum in summam calamitatem conjectura Wrangelius, cui ea res serio non agebatur, facile ut id differretur, consentiebat; ac Ericum Steenbockium, Satlerumque tribunos petente Marchione mittit, qui super tradendo Custrino ulterius agerent. Apud quos hic de Electoris in Succos affectu multa jactare, & uti is invitus cum hoste se conjunxerit, nec nisi

1636. cum exceptione pacem Pragensem acceptaverit, cujus pernicioſi fructus quotidie adpareant. Sed quia Cuſtrino tradito aperte hoſtilia in Cæſarem induiſſe judicandus ſit, hac tempeſtate tale quid ab ipſo poſtulari non poſſe. In ſex tamen ſeptimanas induciæ petebantur, ut in conventu Ratiſponenſi ab Electore aut pax ſerio urgeri, aut ea non ſuccedente pro re nata conſilium capi poſſit: tantiſper Berolini tuto ſibi agere liceat. Simul liber Suecis tranſitus præter Cuſtrini munimenta offerebatur. Aſt Bielkius Legatus, ad quem reſponſum iſtud relatum erat, ſatis perſpiciebat, inducias in ſpeciem propoſitas, quoad aliunde Berolino caveatur. Et Oxenſtierna præſcripſerat, ſi quid ſuper induciis moveretur, id obtentu pro tempore ſumto eludendum. Haud inconſultum tamen judicabat hoſtilitate tantiſper ſuperſedere, & regione in commodum exercitus frui, & ſi qua occaſio detur munitis oppidis potiundi, eam haut negligere. Sed cum tandem Elector declaraſſet, omnia ſe potius perpeſſurum, quam ullo munito loco ceſſurum; Wrangelius ſerio rem acturus Berolino pecuniæ ſummam & veſtimenta militaria imperat; quibus acceptis duodecim cohortes antea impoſitas oppido educit. Cuſtrinum inde eminus circumſidere inſtituit perfoſſis quibuſdam aggeribus, quod tamen ita arcte circumcludi non poterat, ut famem ſentiret. Nec Landsbergam hiberna tempeſtate invadere tutum putabatur, ſeptingentis peditibus & centum equitibus inſeſſam. Francofurtum tamen occupatur, cui quas immittere copias hoſtis conſtituerat, paulo ſerius veniebant. Neque tamen in Sileſiam penetrare, & ita longe à Pomerania diſcedere conſultum ducebat. Nam hoſtis apud Gubbenam tria equitum, quatuor peditum millia collegerat. Ipſi contra pauci equites erant, & inſuper tribuni Woperſchnovii recens conſcriptam equeſtrem legionem incautius agentem hoſtium caterva Beſcoviæ oppreſſerat, multis cæſis captiſque. Pedites quidem ſex millia implebant Succi Finnique, ſed quibus ſolicite parcendum erat; tum ad oppida maritima ſemper reſpiciendum, modicis præſidiis inſeſſa, ne hoſtis ſubita irruptione damni quid daret. Sed mox cum Cæſareis aliquot Saxonicæ legiones acceſſiſſent, ac Odera gelu conſtrictus paſſim tranſiri poſſet, nec Francofurti annona eſſet, militi ſuſtentando; VVrangelius ne hoſtis medium ſe inter ipſum ac Pomeraniam interponeret, deſerto Francofurto legiones paulo inferius circa Fuhram flumen Neuſtadii, Freinvvaldæ, ac vicinis oppidis diſtribuit, ipſe Stetinum regreſſus. Vix Succi hiberna attigerant, cum novendecim legiones equitum dragonumque Cæſareæ, Saxonicæ, & Brandeburgicæ Clitzingio, & Saradetzkio ducibus, decurſis intra biduum octodecim milliaribus, ingruunt ſpe Succicos diviſos opprimendi. Sed adventu iſtorum mature cognito, Vitztumius contractas ad Neuſtadium copias Angermundam, inde Gartzium ac Stetinum reducit nullo damno accepto, cum contra Haraldus Stackius Angermunda Oderbergam miſſus Knobelſdorfii legione oppreſſa tribus ſignis & aliquot ductoribus potitus eſſet. Hoſtium inde catervæ paſſim per Pomeraniam & Meclenburgicam excurrebant; quarum una in ſubtribuni Stuarti ſtationem irrumpens triginta equites occiderat, aut ceperat. Ac ſuſpicio erat hoſtem occultis machinationibus uni vel alteri Pomeraniæ oppido imminere; præſertim cum erumperent, quæ iſto tempore corrumpendis Stralſundenſibus tentabantur.

Cuſtrinum ne quidquam captat.

Wrangelius in Pomeraniam recedit. 5. Dec.

§. 68. Anſam conatibus iſtis dederat, quod Sparrius dux Cæſareus in aula Viennenſi retuliſſet, Fridlandi temporibus ſecreto tractatu Stralſundenſes non alienos ſe oſtendiſſe ad ejiciendum præſidium Succicum, & reſumendum Cæſaris obſequium. Igitur Alexandro Greiffenclovio in aula Polonica Cæſaris Reſidenti mandatur promiſſis Stralſundenſes ſolicitare, ut Succos amoliantur. Is Lubecam ſe confert; unde transmiſſo mandati ſui exemplo, expoſitiſque pollicitis ſciſcitatur; cum factionis Succicæ capita in urbe pleraque mortua ſint, extinctis ſimul qui urbi quondam apud Cæſarem moleſtiam creaſſe arguebantur; num Cæſaris exercitu ad mare Balticum accedente ad obſequium ejus redituri ſint; Cui ab oppidanis reſponſum: ſibi ab eo tempore, quo cum Fridlando tractaverint, ſemper animum fuiſſe in obſequio Cæſaris vivere, ac mori. Id modo optare, ut bellum idonea ratione componatur, quo exterorum auxilia amice deduci queant. Suſpicioni tamen apud Succos declinandæ præfecto præſidii Reinoldo Metſtackio iſta omnia communicant, parum ſane probanti ambiguum & frigidum reſponſi genus; & quod res non ab initio ad ſe relata foret. Sed nec Cæſareus Miniſter, qui Roſtochium ſe contulerat, adquieſcere, ſed novis literis inſtare, ut diſtinctius mentem ſuam explicent. Ad quæ Stralſundenſes nihil reponebant. Quod & ipſum Succis, poſtquam anteacta ſibi diſplicuiſſe leniter ſignificaſſent, probabatur. Mittitur tamen Stralſundæ præſidio augendo Adolfus Hardius, cum quatuor cohortibus, & Ericus Steenbockius ad Penæ tranſitus cuſtodiendos: cæteræ copiæ per Novam Marchiam in hiberna diſponuntur: quibus inde exturbandis jam Clitzingius Brietzam uſque ad Oderam proceſſerat. Sed hujus deſtinata Banerii progreſſus in Miſnia diſſipabant, dum arceſſente Saxoniæ Electore cum Saxonicis & Brandeburgicis legionibus eodem propere ſe confert, Saradetzkio cum Cæſareis in Sileſiam abeunte.

Stralſunda à Cæſare tentatur.

1636. 1. Dec. 14. Dec.

§. 69. In VVeſtphalia Leslæus Hanovia redux Artzenam uſque progreſſus erat, una cum Banerio Magdeburgi liberationem tentaturus. Sed ejus deditione audita copias longa expeditione & morbis attritas hoſpitiis ad Viſurgim recreare conſtituerat; quæ vix delibata quiete à Banerio evocantur. Quanquam autem eodem tempore Landgravius miſſo ſubtribuno Baumbachio ipſius auxilium adverſus irrumpentem in Haſſos Gœtzium, imploraret; tamen cum ſumma rerum in Banerii exercitu verteretur, neceſſitatem apud Landgravium excuſans copias ſuas ſtatim ad Nienburgum convenire jubet, ibique ſuperato Viſurgi ad Luneburgum Banerio jungitur. Cratzenſteinius autem in VVeſtphalia interim relictus Gœtzio incumbente Mindam ſe recipere cogebatur. Mox Gœtzio ad diſturbanda Haſſiacorum hoſpitia converſo, iſte aſſumtis quingentis peditibus, trecentis deſultoribus, & ſexcentis equitibus ſubito Lemgoviam irrumpit, oppreſſis duabus Cæſarearum cohortibus, & Sperreutero capto. Inde Georgius Dux Luneburgicus nonnullas ſuarum legionum Mindenſi præſulatui immittit, reliquis ſecundum Alleram flumen diſpoſitis, auxilio Cæſareorum Mindam & Nienburgum tenui annona inſtructas eminus obſidio cincturus. Quo fine & Bremenſibus denuntiat, ne quid cibariorum Succis ſubvehi patiantur, publicationem deprehenſarum mercium minatus. Sed iſtos conatus victoria ad VVitſtocum diſſipabat. Poſt Leslæus à Banerio digreſſus, cum ob ſæviens frigus Mundam una cum Landgravio obſidere fruſtra conſtituiſſet, VVitzenhuſæ tranſito VVerra flumine Northeimum progreditur; unde ad Brunſuicenſes ac Luneburgicos Duces mittit, qui ditionem ipſorum in uſum hibernorum expeterent; ipſe interim, dum reſponſum adfertur, ad Oldendorfum conſidens. Aſt Duces miſſis legatis

Geſta per Weſtphaliam.

3. Sept.

1636. 21. Dec. 23. Dec. gatis circa hiberna tergiversati de neutralitate incunda mentionem injiciebant. Quos Leslæus Hildesiam remittit, ut gratius responsum reportent. Copias tamen per designata licet hospitia distribuere differt, quod, ni Ducum consensus accederet, exiguus eorundem usus foret, agrestibus jussu eorundem in oppida munita diffugientibus, queis vim admovere anni tempestas non patiebatur. Interea trans Visurgim sub Hatzfeldio, Gœtzio, Gleenio, & de Salis validus exercitus coiverat; cui augendo quædam legiones Saxonicæ accesserant, & Landgravius Georgius sub fratre Joanne aliquot millia militum auxilio submittebat. Quorum ad Visurgim accessu turbatus Leslæus, copias per hiberna distribuere non audebat. Cæterum ipse hosti impar, cui sæviente gelu passim per Visurgim ad ipsum accessus patebat, simul Georgio Duci diffisus, quo arcessente hostem advenisse putabat; in Thuringiam regredi decrevit; ne vel ipse ab hoste opprimeretur, vel Banerius solus eidem sustinendo non sufficeret. Eoque Northusam se confert, Banerii super conjunctione sententiam expectaturus. Ipsi enim placebat junctis copiis in hostem ire, ac intercepta ejusdem per Brunsuicensem agrum quiete in Westphaliam ipsum rejicere, cum inopia ibi luctaturum. Sed potius Banerio visum incumbentem Wrangelio hostem detrahere; eoque malebat Leslæum tantisper circa Mindam & Nienburgum se tenere, trajectus opportunitate hostium conatus facile elusurum.

Gœtzius per Hassiam grassatur.

§. 70. Ast Hassiæ interim gravissima tempestas incubuerat, quam post Leslæi cum Banerio conjunctionem Gœtzius decem equitum, quatuor peditum millibus infensus invaserat, rapinis, incendiis, cædibus immane quantum grassatus. Is Amœnoburgum primo receperat. Mox Homburgum oppidum, præsidio in arcem refugiente
16. Jul. occuparat. Sed in hanc assultum tentans repellebatur, ducentis desideratis, quos inter Reinackero tribuno fœmina caput projecto saxo obtriverat. Mox tamen cum provincialium multitudini neq; cibus neq; aqua suppeteret, præfectus, deditione facta more militari dimittitur: provinciales tamdiu clausi tenentur, quoad quisque pro fortunæ captu se redimeret. Paderbornam Geisius tribunus cum duabus equitum, septem peditum cohortibus per
5. 25. Aug. viginti dies strenue propugnabat. Ad extremum tamen arbitrio se hostium permittere coactus ipse cum ductoribus captivitatem subit, gregariis per cohortes hostiles distributis. Equidem tentabat
16. Jul. Landgravius literis ad Gœtzium scriptis hostilia avertere, obtentu tractatuum cum Cæsare, & induciarum. Sed hic reponebat; expeditione ad Hanoviam pacis commercia sublata; & si quid desideret,
21. Jul. Hungariæ Regem adeundum. Igitur hosti prævalenti cedens in Westphaliam se conferebat, ut suas ibi copias contraheret, ac undique auxilia exciret, Succorum primo, inde Belgarum subsidium implorans, in Batavos ipse profectus. Nec minus interim de pace tractabatur, cujus propinquam spem Cæsarei Ministri ostentabant, plerisque Hassiacorum
17. Sept. in eandem pronis. Post Paderbornam captam Gœtzius Susatum, inde Tremoniam, utramque injectis ignibus, ad deditionem adigit. Nec minus
24. Sept. Werlensis arx, & Hammum capitur, Dorstena incassum tentata. Et videbantur Hassi tota mox Westphalia expellendi, ni clades ad Witstocum Gœtzii progressus stitisset. Nam & reliquis in oppidis exiguus erat paratus, & plerique ductorum animo alienato missionem flagitabant, quos Melander clam stimulare credebatur. Apud Belgas quoque parum subsidii obtinebatur, obnitente Colonensi ministro, & Brandeburgico ob detenta Marcæ oppida difficultates movente, ipsis quoque Belgis neutralitatem cum Cæsare & Imperio ambientibus. Igitur cum Succorum auxilium longius abesse videretur, cum Gallis novum fœdus Vetaliæ
16. Sept. init, ubi Chaumontius Legatus Gallicus agebat. Præsertim quia pacis cum Cæsare nulla spes erat, Gœtzio jactante, à Cæsare sibi injunctum omni modo Landgravium persequi; & Saxo atque Darmstadiensis acriter instarent, ne Cæsar damna huic data condonaret. Ast audita Witstokiensi pugna, Landgravius statim Hamburgum se conferebat, cum Banerio & Leslæo super belli deinceps gerendi ratione consultaturus; paratus etiam partem copiarum suarum cum istis conjungere; nihil aliud ab iisdem sibi stipulaturus, quam ut paci ineundæ includeretur. Sed cum ægre Luneburgum per insidias evasisset, ulterius progredi non ausus, Hamburgum retro, inde per Westphaliam domum revertit.

Hanoviæ status.

§. 71. Hanoviæ præfectus Ramsæus obsidio liberatus longe lateque excurrebat, sæpe hostibus non modico damno illato, nec spernenda præda potitus. Ei Gallasius inducias offerebat, simul moguntinus cum eodem super neutralitate agebat; unde & ipse nihil hostilitatis adversus hunc exercebat. Wetteravicis autem Comitibus, & Francofurtensibus modo amicum, modo infestum se ostendere, prout circa subvehenda Hanoviam necessaria promtos aut difficiles se exhiberent. Sed maxime infensum se gerebat Georgius Darmstadiensis Landgravius sub capitis pœna suis interdicens, ne quid tributi Hanoviensibus exsolverent, necatis si qui literas in oppidum ferre prehendebantur. Nec segnius odiis certare Hanovienses, ejusq; subditos rapinis & exactionibus vexare. Unde tandem Landgravius copias suas à Gœtzio & Saxone avocare, peculiaremque sibi exercitum parare instituit coercendis Hanoviensibus, & intercepta subvectione ad deditionem adigendis. Tanto magis Hanovienses properare, omniaq; necessaria in oppidum convehere, Offenbaco ad Mœnum tantisper infesso protegendis subvectionibus. Cum Moguntinis post, & Francofurtensibus super neutralitate tractatum, cui demum & Georgius Landgravius accedebat, postquam copiæ ipsius adversus Succos in Misniam evocatæ essent; glisente quoque inter ipsum & Moguntinum æmulatione, uter eo oppido potiretur, magno Hannoviensium commodo, quos omni exhibito favore Moguntini peculiariter sibi conciliare studebant.

Per Alsatiam gesta. 4. Jul.

§. 72. In Alsatia Tabernæ demum cum arce Hohenbaara deditionem faciunt. Oppido quantumvis ruinis & incendiis valde deformato præsidium Gallicum impositum. Inde Bernhardo Duci consilium erat, si Argentoratenses cœptis favere vellent, ad eam urbem Rhenum transire, & insesso Nicro flumine Gallasii subvectionem impedire, aut bellum ad Danubium transferre. Argentoratenses ut pontis sui usum concederent, Valetta asperioribus postulatis compelli posse crediderat, imperato præter pontis usum frumento ad tres menses pro triginta millibus hominum, quadraginta uncialium millibus, & magna vi pulveris pyrii, simul libero in urbe foro. Addebantur minæ, ni ante vesperam respondeatur, se discessurum, urbe ipsorum & tota provincia libidini Cæsareorum exposita. Ast isti insolentia postulatorum offensi præter usum fori, & modicum frumenti omnia abnuebant; cum moderata petentibus, quod Mockelio Residenti Succico, ipsique Duci videbatur, plus obtineri potuerit. Nec operæ pretium post factum mollioribus propositis; cum & Gallasius istos promissis demulceret, & oppidanis cordi foret utriusque favorem retinere.

1636. Quanquam enim plerique animo in Suecicas partes propenderent: Cæsareos tamen offendere non audebant, ne commercia ipsorum cum Basileensibus & Francofurtensibus, & ex agro Wurtenburgico turbarentur. Hostem interim ad Drusenheimum munitis castris considentem magna premebat inopia, & miles immaturis fere pomis victitans labefacta valetudine frequens moriebatur aut deferebat, excursoribus quoque subinde multatis. Ad quem Galli Bernhardusque Dux propius movent, intra horæ iter ab hostium castris Brumati considentes; ubi Dux, intra biduum quingentis profugis aut captivis potiebatur. Consilium erat prælio decernere, si Gallasius sui copiam faceret, aut si pugnam abnueret, castris oppositis eum fatigare; quod ipsis in propinquo pabuli copia; hosti contra trans Rhenum omnia petenda. Habebat Vinariensis quatuor equitum millia, octodecim peditum centurias; Gallorum sex peditum, duo equitum millia quingenti erant, egregius miles, & qui præclari quid in hostem gerere poterat, si Argentoratenses favere cœptis voluissent: qui frumentum, quod antea promiserant, Gallis pretio vendere abnuebant. Unde Vinariensis alia via frumentum comparaturus militi veniam dat segetem pro lubitu demetendi, eamque in certa loca deferri jubet à se redimendam, quo exercitui, simul Tabernis, atque Hagenoæ prospiceretur. Sed cum miles pleraque Argentoratum deportaret, Dux positis ante urbem stationibus id impeditum ibat non sine oppidanorum offensa.

14. Jul.

Cæsareani in Burgundiam tendunt.

§. 73. Inter hæc Hungariæ Rex in castra ad Drusenheimum perveniebat, paucas tantum horas ibi moratus, componendis, uti credebatur, quorundam ductorum simultatibus. Paulo post Lamboius cum quatuor equitum dragonumque millibus per alteram Rheni ripam Brisacum, inde transito ponte in Burgundiam properat; quo etiam Mercius, qui Bockenheimi ad Saram hactenus stativa habuerat, cum quatuor equitum millibus, duabus peditum legionibus tendebat; aliis etiam catervis adscitis, Dolæ liberandæ. Apud Gallasium non supra sex militum millia in castris superesse ferebantur. Unde Bernhardo Duci denuo consilium capitur ponte navali extructo Rhenum transire, & Gallasium ad incitas redigere, nullo effectu, quod Argentoratenses ad navigia, rudentesque, & asseres vendendos permoveri non possent. Inter hæc Cæsarei catervam, quæ sub Guichio Comite frumentum Hagenoæ illatura erat, intercipere conabantur, centuria equitum è singulis legionibus electa. Ex his ducenti Croatæ ad rivi transitum constiterant, cæteri post frutetum ordines explicaverant. Ast viginti quinque Vinarienses equites reliquum agmen prægressi impetu facto Croatas istos in fugam propellunt, qui reliquis suorum impacti tanto eos terrore implent, ut in paludem præcipites ruerent, & plerique amissis equis, abjectisque loricis in castra refugerent. Ubi tanta consternatio oriebatur, ut jam legiones cum impedimentis per pontem cis Rhenum refugere inciperent; cum tamen nemo fugientibus institisset. Nam Guichius Comes conspectis eminus cataphractorum ordinibus late extensis suos retinuerat. Ita præter præfectum turmæ, duosq; vicarios quinquaginta tantum equi in Vinariensium manus incidunt, plurimi tamen in palude perierant. Sed & quotidianis fere excursionibus Cæsarei subinde vapulabant, exiguo ad summam rerum momento. Enimvero cum Bernhardo Duci nulla esset facultas Rhenũ transeundi, & Gallasius intra munitiones suas tutus esuriendo cum isto certare vellet, Cæsareis interim per Burgundiam viam in Gallias molientibus post Hagenoam, Tabernasq; milite atque annona firmatas, ac nullo obsidii metu ex Alsatia paucis equitum legionibus relictis abire constituit. Et Valetta præcipue urgebat, quod Hispani in Picardiam irrupissent, ac Lotharingiæ Dux ad liberandam Dolam se moveret. Antequam tamen discederet Vinariensis ostentandæ virtuti cum sola sua legione prætoria ad castra hostium accedit, & post rejectam excubitorum stationem tamdiu consistit, quoad universus hostium equitatus instructus prodiret. Ubi quanquam Valetta suaderet, quem iste nulla consilii sui tacta mentione secum duxerat, ut cæteræ legiones arcesserentur; tamen virtute suorum fretus per duas horas cum hoste velitatus tenebris ingruentibus decoro se ordine recipit, uno tantum equite amisso, cum hostium supra triginta caderent. Id factum Galli magnis laudibus extollebant, etsi nonnullis displicebat, duo exercitus capita periculo non necessario se commisisse. Ita Vinariensis castra movet, vegetis copiis & non parum auctis, ac per Tabernas Pfaltzburgumque in Lotharingiam tendit, Argentoratensibus per literas exprobrans, quod ipsorum tergiversatione pulcerrima occasio rem bene in communem hostem gerendi, corrupta sit. Sed & statim Gallasius cum gravi agmine cis Rhenum Brisacum, inde in Burgundiam movet; quo & levis equitatus recta per Alsatiam properabat.

1636.

Insignis Bernhardi Ducis velitatio.

Iste cum Gallis Alsatia excedit.

Gallasius in Galliam irrumpere.

§. 74. Inter quæ nuntius desertæ à Condæo Dolæ ut Cæsareis magnos spiritus dabat; ita Gallorum, Ducisque Bernhardi consilia non parum turbabat, qui summam expeditionis suæ in Germaniam Condæano exercitui superstruxerant; cui injunctũ fuerat post expugnatam Dolam ad Rhenum movere, inde ulterius in Germaniam penetrare. Igitur Cæsarei de Gallorum consternatione persuasi, contractis undique copiis bellum in Ducatum Burgundiæ transferre conantur. Quibus ut obsisteretur, non solum Valetta, qui in Picardiam tendebat, sed & Vinariensis è Lotharingia, ubi interim Blamontiũ & Rambervillam expugnaverat, evocatur. Quorum hic tamen duas antea legiones in Alsatiam dimittebat excursionibus hostiũ sistendis; quæ & aliquoties rem bene gesserunt, oppressa inter alios Dischleri ad Weissenburgum legione. Eodem tempore Rex Hungariæ Brisaci, cujus penus per ipsius comitatum non parum exhauriebatur, edicto cau- 8. Sept.
sas belli in Galliam moti promulgat: statim post pacem Mantuanam, cum Sueciæ Rege fœdus in Cæsarem initum, apud alios Reges infesta in eundem consilia agitata, Ordines Imperii concitatos, oppida complura vi expugnata, aut ab hostibus emta, adversus Cæsareos exercitus vim adhibitã, Lotharingiam occupatam. Hinc Gallos invitat, ut tam pravorum consiliorum autoribus non adhæreant, ac sibi suoq; exercitui omnem favorem exhibeant non Galliæ perniciem, sed id tantum molienti, ut Rex ad honestam pacem adigatur. Ast in Burgundia Gallasi' Champliçtæ loco opportuno castra posuerat, tribus inde leucis Gallico & Vinariensi exercitu confidente. Et iste quidem mox cum annonæ inopia conflictari cœperat, cum his omnia abunde supperterent. Idem quoque modicis, sed crebris excursorum cladibus carpebatur, si quid in Gallos tentaret semper repulsus, aggrestibus quoque in palantes sævientibus. Nec mitius famem comitata pestilentia grassabatur. Inprimis male multabantur levis armaturæ equites, Hungari, Croatæ, Poloni, qui à quinque millibus ad mille tandem redacti erant; quorum etiam castra Vinariensis, Ranzovio Mare- 30. Sept.
schallo succenturiato, improvisus cum equitatu irrumpit, ipsosque in peditum castra compellit, magna præda & duobus equorum millibus captis. Qua clade efferati Croatæ, cum quos diu secum habuerant captivos trucidassent, istorum captivis per

Gallos

1636. Gallos par relatum est. Per quinque septimanas intra ista castra Gallasius consederat, cum novis copiis sub Grana Marchione, & Butlaro tribuno auctus longius in Burgundiam penetrare constituit; eoque Champlieta movens Bellomontii Divionem versus consedit, capta arce Mirabella frumento & vino referta. Abeuntium vestigia legebat quidem Vinariensis, sed quod isti pugnæ copiam non facerent, ac numero prævalerent, parum iisdem damni inferre poterat. Inde à Gallasio oppidum Launeum à Divo Joanne dictum omni vi impugnatur, aliquoties assultibus datis. Sed inde non sine strage repulsus, irritusque consilii in Comitatum Burgundiæ regreditur, maximas inter difficultates ob profundas luto vias, & incumbentes Gallos & Vinarienses. Ac ipse fatebatur, eo receptu quinque millia militum amplius se amisisse, præter plurima impedimenta, reliquis fame ac fœda anni tempestate pessime habitis. Caspari quoq; Mercii legio Jussëii à Tupadelio oppressa, & Jonvilla à Bernhardo Duce deditione capta. Jam Gallasius hiberna spectabat, cum denuo Gallis digressis, in Vinariensem per Comitatum Burgundiæ hiberna capturum convertitur, qui solus hosti impar deserta Jonvilla in Barri Ducatum se recipit, exiguo damno dato aut accepto. Ita & hoc anno Gallasii conatus in Galliam irrito. erat, & satis judicabant prudentiores, expeditionum in Galliam vix secundos successus sperari posse. Vicos quippe ibi vacuos relinqui, & omnia intra oppida convehi validis præsidiis firmata, quibus expugnandis famelicus miles frustra admoveatur: modicis copiis nihil effici, magnos exercitus advecto aliunde commeatu ali non posse.

21. Oct.

Transactio cum Archiepiscopo Bremensi super neutralitate.

§. 75. Inter hæc cum Friderico Bremensi Archiepiscopo super neutralitate isti præsulatui concedenda transigebatur, sic ut idem omnibus belli oneribus foret exemtus citra fraudem tamen Succorũ, & ut his innoxius per eas terras transitus concederetur, aliaq; amicitiæ officia exhiberentur, & quæ super Coadjutore quondam convenerant, firma persisterent. Pro Buxtehuda tradenda certam pecuniæ summam pollicebantur Ordines provinciales. Quæ tamen tunc demum rata forent, si intra sex mensis à Cæsare par immunitas obtenta foret; alias res priore loco mansuras. In easdem fere leges super Verdensi præsulatu conventum, cujus regimen Friderico concedebatur, salvis Reginæ cum Capitulo pactis, ac ut super Rotenburgo cum Josia Ranzovio transigeretur. Ea pacta à Rectoribus Sueciæ rata habebantur, utque istis iidem præsulatus fruerentur Banerio & Leslæo injunctum.

23. Sept.

Consilia Rectorum Sueciæ super pace.

4. Aug.

§. 76. Inter ferventia tamen passim arma Rectores Sueciæ de pace cogitare nunquam omittebant, eoque post solutum Ordinum conventum denuo id negotium incudi in Senatu subjiciebatur, quod Oxenstierna in Sueciam regresso sublata esset ratio hucusque usurpata tempus extrahendi, ac responsa à Senatu ad Oxenstiernam, ab hoc ad illum rejiciendi. Cum ergo in tractatibus cum Saxone super tribus adhuc capitibus controverteretur, exclusis pace Ordinibus restituendis, Sueciæ satisfactione, & militum stipendiis; placebat restitutionem Ordinum quantum posset urgendam. Id quippe pium, Gustavi Regis destinatis congruum, Sueciæque glorioſum, & favorem Germanorum ac vicinorum conciliare aptum. Simul Sueciæ securitas in eo vertebatur, ut istis restitutis antiquus Germaniæ status instauraretur, Austriacorum potentia librata. Sed quia res Sueciæ non ferebant, ut præter necessitatem bellum gereretur, cujus fructus fere ad alios, damnum ad ipsam rediret; ac plerique Protestantium in hostium partes defecissent, reliqui seorsim cum Cæsare tractarent, nec ab ullo auxilii quid expectandum, quin & metuendum foret, ne & hi aliique vicini cum hoste adversus Sueciam se jungerent; rationis non erat, ubi de posterioribus capitibus transactum, & omnia media istis Cæsari conciliandis frustra consumta forent, in eorundem gratiam bellum dubio eventu continuare. Cujus rei invidia facile in ipsos Ordines devolvi poterat, qui in istorum exclusionem consenserant, & Suecos pro iisdem connixos destituerant; qui post preces pro istis interpositas honeste bello se subducere poterant. Enimvero isthæc destinata summo silentio premenda erant, quod Ordines si à Suecis destitui se animadverterent, acerrimum in istos odium induituri erant. Nec minus illud dissimulandum, hisce constare, quod isti super sua reconciliatione apud Cæsarem agerent. Cum hoc ipso tamen duo capita reliqua pari passu tractari decorum erat, & quia si circa hæc res non succederet, obtentu prioris tractatio honestius abrumpebatur. In pensationem sumtuum sex milliones uncialium postulare placebat, si omnibus Germaniæ locis cedendum foret, de quibus tamen tres remittendi erant, si æs alienum à Suecis in Germania hujus belli causa contractum Ordines in se susciperent. Quod si militibus ab his satisfieret, vel uno millione adquiescere volebant, hypothecæ loco maritimis quibusdam oppidis acceptis cum territorio, quantum præsidiis alendis citra onus Sueciæ sufficeret, si Ordinibus pecunia in promtu non esset. Potius tamen, quam eam ob causam diuturno bello implicarentur, ista omnia remittere placebat; etsi ea res quantum posset urgenda, & jactandum, citra eam pacem fieri non posse. Omnino tamen militi per Ordines satisfaciendum erat, eoque onere Sueciæ levanda; cum utique iste operam libertati Ordinum stabiliendæ navasset. Enimvero postquam incertum erat, num hostis æquas leges admissurus esset, Gallorum amicitia cumprimis colenda videbatur. Cum Hollandis quoque arctior conjunctio sperabatur jam frementibus, quod Danus vectigalia in Albi flumine exigeret; & arcem Fleckeræ ad Norvvegiæ littus excitare meditaretur conducendis navibus, quæ Mare Balticum frequentabant; id quod istis non modico oneri futurum erat. In Anglis exigua spes reponebatur, æmulatione adversus Gallos, Hollandosque flagrantibus. Nec tamen plane eos negligere placebat, sed eodem adversus ipsos modo agere, quem ipsi adversus Suecos hactenus adhibuerant; verbis subinde singularem amicitiam, & jamjam coalitura fœdera jactare; saltem ut militis conscribendi facultas ibi foret; præsertim si matrimonium Elisabethæ Palatinæ cum Uladislao Poloniæ Rege succederet. Ratihabitionem tamen Gallici fœderis vario obtentu differre visum, quoad adpareret, quo Saxonis destinata spectarent, & quomodo Banerio res succederent. Interim optabatur, ut Meclenburgici potissimum interventu cœpta pacis tela pertexeretur, cujus maxime intererat rem amice componi, & cujus studium, aut aversio & invidia parum momenti ad negotium alterandum afferebat.

Meclenburgicus frustra circa pacem sagit.

§. 77. Enimvero Meclenburgicus, utut rerum suarum sataageret, circa pacem parum promovebat. Is quid responsi ipsius Legatus Joannes Cottmannus ab Oxenstierna retulisset, Saxoni per literas significarat, rogans, ut Protestantium conventus quamprimum indicatur; ac quia Oxenstierna, à Gallo licet aliisque ad bellum instigatus, studium pacis constanter præ se ferat, denuo apud Cæsarem super excluſorum restitutione instet, ut is offensam suam bono publico condonet. At Elector responso suo novam difficultatem movebat, velut Oxenstierna postularet, etiam post transacta omnia à Suecis loca quæ insideant retinenda, nec exercitus

28. Jun.

30. Jul.

1636. deducendos, quoad super satisfactione transactum sit, velut circa eam nulla cautio aut hypotheca sufficiat: id quod præsentes Germaniæ res nullo modo ferant. Alias rem se Cæsari commendaturum; nec sibi minus, quam Succis cordi fuisse exclusos restitui, ni metuisset omnes Protestantium fortunas periculo exponere ob tres aut quatuor inferioris sortis Ordines turbulentia insignes, qui ulterius quam decretum Lipsiense pateretur grassati leges Imperii plane insuper habuerint, nec adhuc Pragensi paci se submittere dignentur. Inde cum post Oxenstiernæ in Sueciam discessum spargeretur; tractatus pacis in speciem hactenus susceptos hoc obtentu plane abrumpi, aut in longum differri; Salvius Meclenburgicum Ducem convenit istis suspicionibus eximendis, & ut eum quantum posset ad cœptum negotium persequendum excitaret, quo adversæ parti Succos calumniandi ansa eriperetur. Cæterum Dux Saxonis responso accepto, errorem, quem iste super Oxenstiernæ postulatis conceperat, eximit, simul ad pacem hortatur, ac si videatur, ad ipsum se venturum promittit. Sed apud Saxonem isto tempore bello plane immersum de pace cogitationibus parum loci relinquebatur. Ac revera ipsis Cæsareis Saxonica negotiatio parum cordi erat, ne iste hoc obtentu aliquod regiæ dominationis instar in reliquos Protestantes, ac præcipue utriusque Saxoniæ Ordines affectaret. Et paulo post in Ratisponensi conventu alia paci tractandæ fundamenta sternebantur, sic ut deinceps Meclenburgici conatus parum ponderis haberet.

16. Sept.

Daniæ Rex pacis mediationem in Suecia urget.

§. 78. Ast Daniæ Rex eodem tempore mediationem suam Succis parum gratam denuo ingerere: cujus alias judicium de pacis negotio erat; Cæsarem ægre ad molliores conditiones descensurum Saxone cum Succis commisso, qui ut se mutuo atterant, isto sane lubente fieri. Nec Succis causam esse, cur super exclusis Ordinibus laborent, cum id negotium ipsos Germanos maxime tangat; & Palatinum à Cæsare serius ocyus utique restituendum; cæterorum quemque pro se satagere. Præmii Succis nihil expectandum; cum nec terrarum quid dari queat, nec Ordinibus pecunia sit; in chirographis parum securitatis, nec Cæsarem passurum, ut Succi hypothecæ titulo quid retineant. Denique nec militum stipendiis valde insisti posse, si rationibus subductis inspiciatur, quid ab Ordinibus acceperint, & quam utilem operam istis navarint. Alias à Succis nunquam Cæsarem debellandum, nec illos extracto bello aliud agere, quam ut vicinis molestiam dent, suasque ipsi vires exhauriant. A Gallorum armis nihil levamenti iisdem sperandum. Hac igitur sententia imbutus, simul infestiora animo agitans ad Reginam literas dat, quibus operam suam circa pacem conciliandam incassum sumtam, & quibusdam suspectam habitam querebatur, quam ut deinceps plane deponat sat rationum sibi esse. Affectum tamen in ipsam & conjunctas Borealium Regnorum rationes ad negotium istud porro urgendum subigere. Et quia Saxo propositas ab ipsa conditiones aspernetur, alias ut dispiciat petit, quas ab adversa parte admissum iri spes sit; nec propter modicam pecuniæ summam, aut maritimorum locorum ad incertum tempus possessionem fortunas Sueciæ belli aleæ exponat. Inde ut sibi secreto pandat, quibus tandem legibus pacem concludere velit; quas si rationi congruas inveniat, omni se studio tractatus pacis instauraturum. Ostendebatur quoque moles belli non cum Cæsare tantum, sed toto Imperio gerendi: & cui periculo cum Succis, tum vicini, ac ipse præcipue exponatur. Et quanquam à Daniæ Regno nihil adversi Sueciam manere testabatur; tamen Holsatiæ Ducatum Imperio innexum aliam sibi personam imponere. Pragensem pacem apud Germanos in vim legis transisse Ratisponæ denuo confirmandam, quam & alii Holsatiæ Duces jam susceperint, nec à se amplius repudiari posse. Nec sibi consultum in alterius gratiam Cæsarem & Imperium in se irritare, aut Holsatiam periculo exponere. Denique Regina suis & hostium viribus æqua lance trutinatis sat gloriosum duceret, salvis Sueciæ provinciis bello excessisse. Pari argumento Daniæ Senatus ad Sueciæ Senatum scribebat; ostenso, quantum sibi cum Germania junctioribus ex belli ejus contagio periculi immineat. Ne belli nonnullis successibus ad idem alendum permoveantur, nec Germanorum Principum fœderibus confidant, quorum fragilitatem ipsi quondam senserint. Galliam omni vi invadi, ut ad peculiares tractatus compellatur, & ut Sueciæ, quæ gravius offenderit, eo duriores leges impingi queant. Unde optime sibi consulturum, qui primus pacem amplexus fuerit. Hinc petunt, ut extremam super pacis legibus sententiam explicent ita conceptam, ut spem boni successus præbeat. Non ita lautas nunc sicut quondam conditiones obtineri posse; & per iniquitatem temporum parum spei esse Gustavi Regis merita præmii quid mansurum: ac lucri vice habendum, si honesta pax citra jacturam Sueciæ obtineatur. Eodem tempore missus à Daniæ Rege ad Salvium Cleenius absque ambagibus culpam frustra à Rege in pacem impensæ operæ in Succos conferebat, qui Cæsaris procuratorium Saxoni datum plane rejecerint, cum id saltem ad tractatus usque ferri potuerit; nec ad congressum Lubecæ indictum miserint; & Oxenstierna in Sueciam digresso negotium pacis plane deposuerint. An non tempus tandem esse tam funesto bello finem imponi? Scopum belli jam obtentum; neminem superesse, qui Suecorum auxilium imploret; ipsosque suas injurias ultos. Igitur pacem arripiendam, ne vicini ad sistendam Protestantium oppressionem in arma trahantur. Cavendum quoque ne Ratisponæ totius Imperii nomine bellum Succis indicatur, simul iidem à Gallis & proprio milite deserantur, Polono quoque isti occasione imminente. Quæ Salvius, ad superiores se relaturum recipiebat. Cum etiam Dani jactarent, Succos pacem nolle, nec Regni ipsorum rationes aliter ferre, quam ut in bello persistant Senatus Salvium monebat, ut isti opinioni quantum posset contradiceret. Etsi alias istos rumores tunc non adeo ægre ferebant, nec sibi multum obesse judicabant, cum nemini magis à vicinorum injuriis cautum sit, quam qui impune lacessi non posse creditur. Quanquam autem ista à Dano proposita, non obscure minas spirarent; Rectores tamen Sueciæ dissimulata offensa ad Regis literas respondent; Culpam frustra consumtæ ab ipso operæ penes adversam partem fuisse; quæ & ideo ejusdem mediationem suspectam habuerit, ne forte pax Pragensis refingeretur. Et cum intima destinatorum nemini minus quam Dano pandere vellent, de conditionibus pacis per ambages respondent; postulari ab se non posse, ut prælius mentem suam declarent, quoad appareat, quid adversa pars consilii capiat. Ubi serio res ab hac agatur, se quoque æquitatem suam omnibus adprobaturos. In eundem sensum Daniæ Senatoribus respondebatur: Bellum à Gustavo Rege motum, avertendo à Baltico littore Austriacorum dominatui Danis inter primos incubituro; simul restituendis oppressis. Hæc destinata, quo minus ad optatum finem perduci potuerint, Saxonem in culpa fuisse; qui hostem iriduens demum & ipsos ad ferrum stringendum adegerit. Si Cæsar alia ratione controversiæ super exclusis Ordinibus mederi velit, Succosque

31. Aug.

25. Oct.

ea

1636. ea cura levare, facile id se ferre posse, ut de istis in pace mentio non fiat. Ut militibus satisfiat, ipsi Saxoni æquum visum. Quid præmii Gustavi Regis meritis debeatur, nondum certi quid se petiisse, & commodius ipso in tractatu definiendum. Ea-
29. Oct. dem & Petro Wibio Danico Residenti inculcabantur, addito; aut ab hoste sibi concedendum, ut honesta ratione arma exuant; aut vi se Germania pellendos. Enimvero post victoriam Witstockianam Danus mediationem segnius urgere, quod metueret, ne Sueci conditiones pacis intenderent, & quia bellum ab ipsius finibus jam remotum erat; simul expectaret, quid conventus Ratisponensis & Coloniensis pariturus esset; unde non nisi frigide super instaurandis tractatibus ab ipso differebatur. Omnes porro hasce Dani machinationes Sueci altissima dissimulatione premebant, ac suo in Dania Residenti Strœmfeldio injungebant; publice ac privatim de prono Suecorum in Danos animo testaretur, nec quidquam apud istos sinistræ adversum hos suspicionis hærere pateretur. Tantum apud unum aut alterum obiter jaceret, è Germania parum æquos rumusculos spargi, ut intima eorum sensa eliceret. Tum ne ulla Dano querelarum causa præberetur, civis quidam Sueciæ graviter plectebatur, qui peregrinas merces pro suis professus in freto Oresundico vectigal defraudaverat: Residentique injunctum, omnia nautarum testimonia accurate inspiciat, & si quid fraudis deprehendat, statim ad Rectores Sueciæ referat. Neque tamen ideo de suo jure in Dani gratiam quid remittere placebat; eoque cum hic quereretur, subditos suos in Livonia gravib⁹ vectigalibus adversus pacta Stetinensia premi; Sueci id contra pacta fieri negabant, quippe quæ isto tempore inita fuerint, cum Livonia nondum Sueciæ subjecta foret. Sed & cum eodem anno Danus postularet, argenti fodinas in Lapponia, metallumque inde erutum sibi restitui rejiciebatur, ostenso, locum istum in Pithæensi tractu situm cis juga montium, quæ Sueciæ & Norvvegiæ fines constituunt.

Danus pro filio matrimonium Christinæ Reginæ ambit. 6. Febr.

§. 79. Eodem anno Daniæ Rex misso ad Oxenstiernam Hannibale Seestedio super matrimonio inter Reginam Sueciæ, & Fridericum ipsius filium conciliando ejus consilium operamque requirebat. Quod negotium Oxenstierna mollibus verbis declinabat; addito, cum id matrimonium dotis loco Regnum sit secuturum, non Reginam solam, sed & Sueciæ Ordines statuendi potestatem habere. Nec cuipiam fas esse ejusmodi firmare consilia, quæ ulla ratione libero Reginæ consensui vinculum injiciant. Nec Rectores Sueciæ autoritate circa hoc ab Ordinibus instructos. Eoque consultissimum judicabat, omnem prensationem in justum tempus differri. Nec tamen iste Oxenstiern-
29. Mart. nam variis urgere quæstionibus omittebat; num censeat, à Rege in Suecia super hoc negotio mentionem injiciendam; & num ullius responsi, aut pollicitationis obtinendæ spes sit, antequam Regina nubilis fiat? Ad quod Oxenstierna verbis respondebat, cum scripto mentem suam obsignare abnueret; se quid Regi faciendum sit nec suadere, nec dissuadere posse; id tamen nosse, Regem intra id tempus liquido responso non potiturum. Inde super annis queis Regina consensum suum declarare posset, scisitabatur. Cui Oxenstierna; Reginæ decimo octavo ætatis anno dimidiam Regiminis partem, vicesimo quarto integram Regni administrationem capessendam; sed quomodo hi temporum articuli antiquis legibus definiti ad matrimonium applicari debeant, à Senatu & Ordinibus Sueciæ suo tempore definiendum. Id vehementer urgebat Seestedius, ut interea nemini alteri connubium istud promitteretur. Quod postulatum Oxenstierna maximo cum præjudicio conjunctum censebat; cum absurdum sit citra necessitatem libertate se sua privare; & si quis tale quid ausus fuerit, apud Reginam id haut quidquam excusaturum. Quod si forte deinceps status patriæ ejusmodi consilia poscat, liberâ statuendi facultatem jam ademtam, ac hujus salutem in alieno arbitrio fore. Ac si ea conditio post Reginæ aut Ordinibus displiceat; offensam repulsæ longe majorem fore. Tam longo quoque temporis spatio non posse non eam rem variis sermonibus, ac fortasse controversiis ansam in patria præbere. Alios, qui ad idem connubium forte animum adjecerint, abrupta spe indignabundos ad consilia Sueciæ turbanda incubituros. Cum etiam ob teneram Reginæ ætatem nemini certum dari responsum queat, incongruum esse, uni spem facere cum aliorum offensa. Nec minus præposterum, spem connubii facere, quando super conditionibus simul agi non potest. Cum enim id matrimonium Regnum sequatur, Ordines non aliter in id consensuros, nisi ut robur ac utilitas Sueciæ inde proveniat: eosdemque cum idem liberæ electionis speciem habeat, haut quidquam passuros, suffragio se obliqua ratione privari. Eoque judicabat Oxenstierna non modo nihil grati responsi Danum obtenturum; sed & Rectoribus atque Ordinibus Sueciæ necessitatem allatum iri, istis postulatis, nil nisi discordiam parere idoneis, per publicas sanctiones aditum præcludere. Denique cum ab Oxenstierna peteretur, ut id negotium in Suecia cum collegis communicare, Regique respondere vellet, simul adulta Regina ei connubio favere; hic ullo modo fidem suam obstringere abnuebat. Idem negotium postea Rex per Petrum Wibium apud
4. Aug. Rectores Sueciæ insinuabat; qui literis se apud Regem super eo postulato excusatos haberi petebant; eadem, quas jam memoravimus rationes Wibio ingerentes.

Ratificatio fœderis Wismariensis cum Gallo differtur.

§. 80. Caterum cum post elapsos quatuor menses, qui ratihabendo fœderi Oxenstiernam inter & Chaumontium Wismariæ inito destinati fuerant, Avaugurius Gallicus Residens sedulo instaret, ut ratihabitio perficeretur; id negotium in Senatu diu anxieque disceptabatur, gravibus ex utraque parte rationibus se ostendentibus. Abnuere quippe istam, ac fœdus cum Gallo plane abrumpere bello implicitis, cujus exitus nondum prospici poterat, absurdum & periculosum videbatur, Gallo fortasse ansam inde arrepturo separatim cum hoste transigendi, Suecosque solos bello immersos destituendi. Subtrahebantur quoq; subsidia, quæ ex fœdere sustinendo bello debebantur. Quin & forte Gallus arguere Suecos poterat, velut qui inani conventione ipsi illusissent; & cum aliis in eorundem exitium conspirare. Sed nec constabat, num Sueci à Gallis disjuncti honestam pacem obtenturi essent. Et Cæsar Gallo reconciliatus sine dubio omnes vires ad ulciscendos Suecos conversurus erat, parum curans, num ea occasione Protestantium terris vastitas inferretur. Eo quoque fœdere militi, & si qui adhuc Suecorum rebus in Germania studerent, subduciam accessuram, cum alias Landgravius citra moram cum Cæsare videatur transacturus. Denique hinc Gallis, inde Suecis ingruentibus hostis distrahebatur; & utriusque Regni, ac Protestantium in Germania rationes eam conjunctionem utique requirere videbantur. Nec spernenda tamen erant, quæ in alteram partem adferebantur. Hoc fœdere ratihabito prohiberi Suecos pacem oblatam arripere; belloque immergi, cujus finis animo prospici nequeat. Acceptatam semel Daniæ Regis, ac Meclenburgici mediationem repudiandam; aut sal-

1636. tem iis denuntiandum, ut diversa eandem via, quam hactenus, adorent. Unicum eum finem fœderi à Gallo propositum, ut Suecos bello implicitos teneat, quoad ipse eodem se extricaverit; quod metuat, ne pace Suecis parta ipse solus destituatur. Fundamenta status atque armorum Suecicorum in eo consistere, ut Protestantium sacra & libertas sarta tecta serventur; quæ Gallo non aliter cordi sint, quam quantum rebus suis expedit. Protestantes in Germania ad desperationem adactum iri, velut bello jam in infinitum grassaturo ob inextricabiles, quæ Gallos inter Austriacosque agitantur, controversias, Gallis hoc fœdere velut arbitria Suecicarum rerum tradi, illorumque onera Suecia deinceps incubitura, tenui istorum, quod in hanc conferendum est, subsidio. Diversæ esse indolis controversias, quæ utrique Regno cum Cæsare intercedant. Verendum quoque, ne, si conjunctim deinceps tractandum sit, Gallus prærogativam sibi præ Suecia arroget, ac principes semper partes agere velit, Suecis in accessorii loco habitis. Gallum ita profunde bello immersum, ut haut facile inde emergere queat; idque non minus efficax vinculum, quam fœdus esse. Nec priora fœdera ab eo ita religiose culta; & in hoc fortasse rimam non defore, per quam elabatur, ubi rebus suis ita expedire judicaverit. Nunc Sueciam suo arbitrio de pace aut bello statuere posse: fœdere firmato fata Suecia in aliena libidine fore.

Galli pacem observantes fœderis se exhibuerunt.

§. 81. Hac occasione repetebatur, quales se toto belli tempore Galli adversus Suecos exhibuerint. Postquam à Charnassæo Gustavus Rex in arma stimulatus fuisset, his adspirantibus Galli commodis suis in Germania velificatos. Toto hoc tempore ministros Gallicos magnifice de pecunia & milite pollicitos; ubi super promissis repræsentandis moniti fuerint, vario obtentu ista elusa. Semper eosdem Suecorum consilia in Germania turbasse. Et quod multis Ordinum parum perspicaciæ esset, ac plerique vana æmulatione tum inter se, tum adversus Suecos agitarentur, istos hanc singulari artificio aluisse, ac pensionibus annuis, aliisque corruptelis plerosque à Suecia studio abstraxisse: nec eo secius jactasse, ista omnia eum in finem fieri, ut in Suecorum obsequio isti confirmentur. Post cladem Norlinganam, quamdiu Oxenstierna adhuc in superiore Germania hærebat, nil aliud eosdem egisse, quam ut Suecos contumeliose haberent, & verbo Protestantium conservationem, revera horum exitium struerent. Porro Oxenstiernam, ut conventionem Compendii iniret, non tam inclinatio quædam animi, quam præsentium temporum necessitates permoverant; quod alia via non pateret, quàm per Galliam, nec eam aulam declinare liceret; rebusque Suecia tam in Polonia, quam Germania non expediret, Regem ejusque ministros palam offendisse: ad famam quoque multum interesset, amica specie inde discessisse. Præsertim cum eo tempore Galli nondum aperte bellum in Hispanum & Austriacos sumsissent, & omnes rationes id declinandi inirent; ac in proclivi foret idem prævertere, si paululum concedere voluissent. Igitur cum Suecia quidem bello jam implicita foret, ac nondum constaret, num in arma erupturi essent Galli, Oxenstierna horum desideriis morem cogebatur gerere. Sed quia animadvertebat, Richelium Cardinalem aliosque ministros Gallicos id quærere, ut ipsi quidem nihil præstarent, & Suecos tamen obligatos tenerent; ac in eo tunc omnia istorum consilia verterentur, ut blandis verbis, amplis promissis, & pauculo auro aliarum nationum laborem, pericula, ac sanguinem emerent, suæ securitati firmandæ, destinatisque exequendis; Oxenstierna plus quam vellet, annuebat, prævisso tamen subterfugio, & cautione adhibita, ne Suecia ea conventio fraudi foret. Nam & ita fœdus concludebat, si à Regina id ratum haberetur, quod ipse post disuadebat; nec Galli primum caput de bello Cæsari indicendo impleverant; cum tamen nec Hollandi in fœdus cum Gallo prius consentire voluissent, quam Hispano bellum indiceretur. Et cum cautum esset, ne seorsim de pace ageretur, à prima conventionis die per Legatum Pontificis, aliosque à Gallis tractatum fuerat. Post cum metuerent, ne Suecis cum Cæsare conveniret, verbis quidem multo liberaliores esse cœperant; nec eo minus tamen Chaumontius impedire studebat, ne isti cum Protestantibus transigere possent; Principesque passim invisebat, ut eos in suspenso teneret. Suecorum quoque ductores turbabat spe copiosæ pecuniæ, novorumque delectuum facta; simul cum Arnheimio, cum Francisco Alberto Lauenburgico Duce, aliisque consilia miscebat, non nisi confundendis Suecorum rebus. Ob famam tamen, & ne simultates inter utrumque Regnum esse crederentur, Oxenstierna cum Chaumontio Wismariæ congrediebatur, ut tamen jus de bello ac pace libere statuendi Reginæ reservaret. Hæc igitur rationum momenta cum utrinque solicite librarentur, tandem placebat vitandæ Galli offensæ fœdus subscriptione firmare; sed circa traditionem instrumenti moras nectere; quod non ita facile bellum deserere Gallus posse videretur, etsi non minus eum in finem manibus pedibusque conniteretur. Eoque & Salvio scribebatur, ut super conficiendis quæ nondum fœdere definita erant cum Chaumontio ageret; & tempori extrahendo illa maxime capita urgeret, à quibus Galli abhorrebant. Satius quippe videbatur rem tantisper in suspenso tenere, ut sui juris foret Regina, pacem seu bellum tempora suaderent. Et si Gallus utique cum Cæsare transigere decreverat, ab isto fœdere remora oritura haut quidquam erat. Igitur Avaugurio respondetur: Rectores Suecia ad tradendum fœderis instrumentum paratos esse, modo Galliæ Rex Cæsarem prius hostem declaret, & pauca capita, super quibus Chaumontius defectum mandati excusaverat, acceptet. 26. Nov.

Suecia ad conventum Colonienſem venire abnuunt.

§. 82. Idem quoque Avaugurius instabat, ut Legati Coloniam mitterentur, ubi Pontificis opera conventus super pace ineunda agendus erat. Cupierat Pontifex Urbanus VIII. ut de eadem Romæ ageretur. Galli cum nollent sub istius oculis negotiationem institui, obtendebant, pacem communem condi non posse, nisi plurium Principum Protestantium desideriis satisfiat, qui Romam Legatos missuri haut sint. Contra Cæsar, cui & Protestantes & multos Catholicos tractatibus excludere lubido erat, ut ipsi de eorundem negotiis pro arbitrio disponere integrum foret, facile in Romam consentiebat, Hispanis quoque eandem probatum iri spondens. Verum Gallis adspernantibus Spiram, Augustam Vindelicorum, Constantiam, & Tridentum proponebat. Sed cum nulla horum Gallis arrideret, tandem Colonia placuit. Enimvero ad hanc accedere varias ob causas Rectores Suecia abnuebant. Nam indictus erat iste congressus Suecis insciis; ad quem ipsi non à mediatore aut adversa parte, sed à Galliæ Rege invitati erant, amico & socio, ac hostium suorum hoste. Id quod Suecia indecorum, velut jam appendix alieni negotii haberetur, cum tamen ipsius auspiciis bellum cœpisset. Quin & taciti instar jussi invitatio ista habere videbatur. Nemo insuper mediationem suam ipsis obtulerat; & quanquam Pontifex sequestrem se ferre diceretur, tamen nec iste de eo negotio Suecis significaverat, nec eodem pa-

rari

1636. rario tractatus honeste ac tuto suscipi poterat. Sed nec obscurum erat, quid æqui ab isto expectari posset, qui Jubilæo indicto vota ab orbe Christiano concipi jusserat ob extirpandos hæreticos, qua classe ipsi omnes Protestantes censentur. Qui & nunquam inevitabilem ejus pacis conditionem adprobaturus erat, ut bona sacra post Pallavientem transactionem occupata penes Protestantes manerent. A quo & Legatus ipsius in mandatis acceperat, ut omni modo obniteretur, ne Palatinis dignitas Electoralis, aut ditio restitueretur. Sed nec præparatio ejusmodi tractatibus præmitti solita, antecesserat; nec Suecis constabat; num hosti animus esset cum ipsis tractare, non magis quam hosti cognitum quid Sueci vellent. Equidem jactabant Galli, nihil Protestantibus iniqui à Pontifice esse metuendum, cum hic tantum negotiis sua sacra profitentium se immixturus, illorum autem rebus Rex sit consulturus. Sed Sueci hoc patrocinii haut petierant, & tutore sibi opus esse non censebant. Scrupulus quoque nonnullis oriebatur, quo titulo Pontifex ab ipsis compellandus esset. Nam Carolus adhuc Sudermanniæ Dux epistola quadam anno præteriti seculi ultimo cum *Sanctissimum Romanæ Ecclesiæ Patrem; & Sanctitatem Vestram* nuncupaverat, quam epistolam ne nunc legatus Pontificius allegaret metuebatur. Etsi autoritas ea facile eludi poterat, quod Carolus tunc nondum Suecia Rex esset, & paucos post menses mutato titulo, eundem *Reverendissimum & Potentissimum Romanæ Ecclesiæ Pontificem Maximum; & Reverentiam Tuam* adpellasset. Igitur Avaugurio ostendebantur rationes, ob quas Sueci honeste ad eum conventum Legatos non possent mittere; de cætero se idonea media non repudiaturos, quæ pacі inter Christianos instaurandæ inserviant. Enimvero illum ipsum conventum Colonienſem, & alia de pace colloquia Richelius Cardinalis omni arte eludebat, apud Regem felicibus Galliæ Suecorumque rebus, apud Pontificem semper aliquid interjiciendo, quod Hispanus nollet. Videbat quippe nullam pacis spem à Pontifice ostentari, nisi reditu concesso Reginæ matri, quam rem sibi merito exitiabilem judicabat; dein firmato matrimonio Ducis Aurelianensis cum Lotharingica. Jam vero Pigneroli & Lotharingiæ restitutio, magnam ipsi gloriam detractura, evitari non poterat. Quæ artes eo facilius succedebant, postquam per victoriam Witstockianam Regis animus, aliorumque, qui ob argenti penuriam, aliaque incommoda in pacem præcipites ruebant, in spem meliorem erigebatur.

De fœdere cum Landgravio consultatio. 19. Nov.

§. 83. Minus difficultatis habebat deliberatio, cum Wilhelmus Landgravius novum fœdus peteret; qui ne desereretur, variæ rationes suadebant. Nam præterquam quod nondum belli finis adpareret, istius fœderis obtentu Sueci non pro suo tantum Regno, sed & pro Ordinibus Imperii futuris tractatibus agere poterant: & soli isti è Germaniæ Principibus tuto exercitus committi poterat; qui & reliquos facile prudentia antecellebat. Cujus itidem opera commode adhiberi poterat, si quid forte dissidii Germanicos inter ductores oriretur; idemque Legati vices apud Anglos Hollandosque subire non sine honore Suecia valebat. Et vel sola constantia meruerat, ut ejus cumprimis ratio haberetur.

In conventu Ratisponensi acta. 1. Sept.

§. 84. Ast in Germania Cæsar non minus rebus suis firmandis incumbebat, indicto Ratisponam Electorum conventu; in quo de filio ipsius Ferdinando in Romanorum Regem creando, tum de pacanda Germania proponebatur. Et circa pacem quidem id maxime anquirebatur, quomodo Galli Suecique Germania dimovendi forent, ac num omnes pace Pragensi exclusos eadem recipere fas esset? Agitabatur quoque de seperato cum Suecis tractatu instituendo; cui Foppo Aizema Hollandorum apud Cæsarem Legatus ansam dederat; misso Hamburgum ad Salvium filio suo; qui multa de studio Cæsaris ac Hungariæ Regis cum Suecis transigendi testabatur; præsertim si Regina Legatum Pragam aut Viennam destinare velit; ubi sine dubio abunde ipsi satisfaciendum; & idonea hypotheca cavendum sit. Quanquam autem Salvius negaret; se in hanc propositionem consensisse; testatus se ob defectum mandati rem ad superiores suos rejecisse: Aizema tamen responsum istius vel boni satis perceperat, vel prave retulerat: Nisi credibilius est; Cæsarem & Electores; qui transigere quidem cum Suecis, sed citra interventum Daniæ Regis & Meclenburgici Ducis cupiebant; utcunque oblatam occasionem arripuisse; simul eminentiam quandam in eo captasse; si legati ad ipsos velut pacem ultro ambituri accederent: Igitur decernebatur, tractatui isti in aula Cæsarea locum dandum; cui nomine Electoralis Collegii Moguntinus ac Brandeburgicus interesse debeant, ut tamen cæteris quoque Electoribus si velint adesse licitum sit. Id ut Stenoni Bielkio significet, Sigismundo Marchioni injungebatur; utque id negotium omni operâ promoveat: addito; literas salvi conductus statim à Cæsare expediendas; si legatorum nomina innotuerint. Spes autem erat brevi cum Suecis transigendum; quod super præcipuis capitibus jam convenisset; ac offerebat pecuniam mutuam Protestantibus Hispanicus Legatus, ut statim Suecis satisfieri posset. Interea quoad adpareret, quem successum id negotium habiturum esset; Dani mediatio suspendebatur. Componendis inter Austriacos & Gallum controversiis Pontifex se mediatorem ferebat; cui tractatui Coloniæ peragendo Pontificis nomine Ginettus Cardinalis interfuturus erat; in quem conventum Cæsar facile consenserat, non modica spe boni successûs concepta. Sed durissimus nodus circa Ordines Pragensi pace exclusos erat, quos duorum Protestantium Electorum Legati amnestia comprehendendos contendebant, nec citra id Imperii tranquillitatem sperandam. Et præcipue Saxo suis presse injunxerat, ne ad electionem progrederentur, nisi hoc negotio expedito. Neque hi segniter apud Cæsarem & Electorale Collegium rem urgebant; succinentibus initio Brandeburgicis. Et videbatur Cæsar hac ratione ad communem amnestiam concedendam facile compelli posse; cui electio filii quam maxime cordi erat; ni Brandeburgici; quos inter primus erat Schwartzenbergius Comes Pontificiis sacris addictus, Saxonicos destituisset; qui soli deinde tanto negotio sustinendo impares erant. Unde mox cum Cæsar Electorum sententiam super eo negotio exquireret; omnes exceptis Saxonicis censebant; hoc postulato nunc apud Cæsarem supersedendum. VVurtenbergico tamen Duci restitutionis spes fiebat, durissimis quantumvis legibus. Contra in promtu jam erant edicta, quibus VVilhelmus Landgravius proscribendus foret, executione Georgio Landgravio demandanda; ni clades ad VVitstocum accepta iras temperasset; ac amicos potius tractatus tentare suasisset. Pro Palatini Electoris restitutione Anglicus Legatus Thomas Hovvardus Arundeliæ Comes nitebatur; simul ipse Palatinus literis ad Electorale Collegium datis late ostenderat, nullo se jure avita dignitate & ditione exui posse, non paterna hæreditate, sed primævæ concessionis vi in ipsum devolutis; nec si quod paternum sit delictum sibi nocere; simul petebat, operam darent, ut ipse jure suo potiri queat. Enimvero super dignitate Electorali

1636. Bavaro quippe jamtum concessa, Arundelio plane abnuebatur, quamdiu linea VVilhelmina supereslet, præsertim cum eo tempore Bavaro filius natus foret, cui & superiorem Palatinatum adimi non posse jactabatur. De Inferiore duntaxat Palatinatu restituendo ex gratia spes fiebat his legibus, ut Angliæ Rex Hispano ac Bavaro sumptus belli restitueret, qui tribus florenorum millionibus taxabantur, Gallum ad restituendam Lotharingiam permoveret, cum Austriacis fœdus super procuranda pace communi iniret, ac Pontificiis sacris libertatem in Palatinatu Inferiore concederet. Quo responso accepto Legatus indignabundus discedebat. Cæterum Ferdinandi Tertii electio facili negotio expediebatur. Nam Moguntinus Austriacis dudum obnoxius, quem & Hispani hactenus, pignori acceptis Rheni vectigalibus splendide sustentaverant, insigni quoque pecuniæ summa Ratisponam nunc missa, Trevirensis nulla habebatur ratio. Colonienſis Bavaro fratri succinebat, cui dignitatem Electoralem & adjunctam ditionem præstandam Ferdinandus cum Legato Hispanico recipiebat. Brandeburgici favore in causa Juliacensi & Pomeranica promisso deliniebantur; & dudum Schvvartzenburgius totus ab Austriacis pendebat. Ita Saxonici soli parum valebant; qui & ideo forte remissius nitebantur, quod crederent, electione licet facta coronationem suspendendam, quoad super amnestia conventum foret. Ast eos spes sua fefellerat, cum paucos post electionem dies coronatio perficeretur. Eo conventu Cæsar res Domus suæ egregie firmasse sibi visus est, post subjugatam pace Pragensi Germaniam, per separatos tractatus hinc Suecis, inde Gallis solo Germanico amovendis. Cum Belgis
5.Febr. neutralitas firmabatur; Anglus contemnebatur. Idem tamen Viennam reversus sequenti anno fato concessit, post varias rerum vicissitudines sub extremum vitæ tempus ad summum felicitatis culmen subductus, ni clades ad Witstocum florentes res interpolasset, ex qua concepta animi ægritudo non parum vim morbi auxisse credebatur.

Anglica. §. 85. Porro Angli ita contemtim Ratisponæ à Cæsare habiti jam tandem fortius loqui incipiebant. Et Josephus quidem Averius apud Hamburgenses Residens nomine Regis Banerium in Thuringia post pugnam Witstockianam adibat, multo cum verborum honore ad promovendā communem Protestantium, & præcipue Palatinam causam eundem hortatus. Cui Banerius reponebat; cum à Suecia postulari nequeat, ut ipsa sola belli in aliorum utilitatem redundaturi onera sustineat, par esse ipsam ab Anglis subsidio levari, ne exemplo aliorum & ipsa privatim sibi consulere cogatur. Ad quæ Averius; Regem, cum amica via ab Austriacis nihil obtineri queat exercitum comparare, cui Palatinus Elector adjuncto Rudvveno sit
16.Dec. præficiendus. Adpellebat quoque ex Anglia Holmiam Fleetvvodus tribunus, qui ad militem conscribendum eo missus erat; sed cum ejus facultatem abnuisset Rex in Sueciam reversurum id jubebat excusare, quod Legato suo apud Cæsarem morante isthoc parum decere visum sit. Sed nunc veniam concedi novas in Anglia legiones conscribendi, & veteres supplendi. Addebat, quia nulla spes sit cum Cæsare amice tractigendi, Legato ipsum suo mandasse, ut cum Gallis fœdus concludat; super hoc hactenus exiguo cum successu actum fuerat, uti Angli querebantur, quod negotia apud Gallos tunc fere ex sententia Pontificis gererentur, & hi Carolo Ludovico Electoris Palatini titulum tribuere nollent, studio in Bavarum, cui per totum hoc bellum occultæ rationes cum Gallia miscebantur; an quod Galli non optarent, Principem potentem professionis Protestantium loca ipsis vicina obtinere, memores quondam res Hugenotorum Palatinorum viribus restitutas? Offerebat quoque Anglus, classem suam in Oceano curaturam, ne Suecicis navibus noxa inferatur. Denique è Suecis scire cupiebat, quid ab ipso ad causam communem conferri posse censerent? Se enim paratum esse, quantum per distantiam locorum liceat, omnia ad restituendam Germaniæ libertatem & Palatinum conferre. Cui respondebatur; supervacuum esse super hisce rebus tractare, quoad constet, num Anglus bellum in Cæsarem suis auspiciis movere, an auxilia duntaxat Suecis submittere velit. Quæ Fleetvvodus ad Regem se relaturum recipiebat, cum ipse parum haberet, quod responderet. Paria proponebantur ab Ale-18.Dec. xandro Forbesio, quem eo nomine Rex miserat; qui & petebat unum vel alterum VVestphaliæ oppidum Anglicanis copiis in receptum concedi: quod negotium tunc differebatur.

Hollandia. §. 86. Hollandi licet fœdere non obstricti forent, & ipsi pecunias à Gallis reciperent, trium mensium subsidia tunc conferebant, non tam singulari aliquo in Suecos studio, quam Petri Spiringii industria, qui liberalitate & artibus istos homines tractare norat; admixtis tamen subinde minis, Suecos ni auxilio subleventur, bello se subducturos, nulla ipsorum habita ratione. Id quod & sequentibus fere annis usu veniebat.

Curlandiæ Ducis petita. §. 87. Curlandiæ Dux Jacobus misso VVoldero Ludingshusio castellum majus ad ostium Dunæ fluminis positum, districtum Ballensem, domum insulæ Dalensis & Spilvensis, una cum bonis Friderici Soldersbackii vulgo dictis restitui sibi petierat. Id quod Rectores Suecia abnuebant, quod ea loca limitem inter Suecia & Poloniæ Regna tempore induciarum constituerent, publicis pactis assertum, & Livoniam, ac cum primis Rigam oppidum tegerent; sic ut aliqua heic mutatio facile novis litibus ansam præbere possit; præsertim cum & Ducis parum interesset ea littora possidere. Immunitas quoque vectigalium in portu Rigensi, quam petebat, negabatur, confusioni vitandæ, & quia ipse Dux Libaviæ ac VVindaviæ sat portum habebat. 23.Aug.

SAMUE-

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM

LIBER NONUS.

EPITOME.

1. *Facies rerum sub initium anni.* 2. *Suecorum circa bellum pacemque consilia.* 3. *Banerius Saxonicos ad Eulenburgum fugat: Torgam capit; Pfulius in Hennebergica rem bene gerit.* 4. *Saxonici munimentum ad Wittebergam deserunt. Banerius Lipsiam obsidet. Eam re infecta deserit.* 5. *Hatzfeldius & Gætzius in Misniam veniunt. Banerii consilia. Is Eulenburgum se confert.* 6. *De induciis frustra proponitur. Banerius ad Torgam considet.* 7. *Ejusdem ad Torgam acta.* 8. *Velitationes ad Torgam.* 9. *Hostis Banerium ad Torgam includere constituit.* 10. *Is Torga movere instituit. Ejus in Pomeraniam receptus. Is incolumis in Pomeraniam evadit.* 11. *Acta per Pomeraniam. Brandeburgici inducias quærunt. Sueci Landsbergam occupant. Driesenam frustra tentant.* 12. *Status Suecicarum ibi copiarum. Suecorum per Germaniam accepta damna.* 13. *Brandeburgicus edicta avocatoria promulgat. Alia per Pomeraniam acta. Stralsundenses denuo à Cæsare tentantur.* 14. *Banerius in Pomerania adpellit. Exercitus Suecici dura conditio. Hostium progressus. Hostis in citeriorem Pomeraniam tendit.* 15. *Suecl hostem carpunt. Hostis ad Anclamum considet; inde iterum discedit.* 16. *Acta in ulteriore Pomerania.* 17. *Hostis denuo in citeriorem Pomeraniam movet. Sueci ad Ribbenitzam subsistunt Hostis iterum recedit. Banerius in ulteriorem Pomeraniam abit. Eum hostis insequitur.* 18. *Cæsarei in Pomeraniam irrumpunt. Sueci equites profligantur. Stralsundensium morositas.* 19. *Gallasius in Pomeraniam irrumpit. Res Suecorum male se habent.* 20. *Hostium per Pomeraniam progressus.* 21. *Cæsarei Usedomum occupant.* 22. *Banerii consilia.* 23. *Wolgastum vi expugnatur. Demmium hosti deditur.* 24. *Cæsareus exercitus Pomerania iterum excedit.* 25. *Gesta per Saxoniam inferiorem & Westphaliam. Novi motus in Saxonia opprimuntur.* 26. *Sueci Stadhagæ hostem opprimunt.* 27. *Iidem aliquot loca in Saxonia amittunt. Georgius Dux Suecis insidiatur.* 28. *Landgravii gesta. Sueci Hassiacis juncti Vechtam capiunt.* 29. *Iidem amittunt Ratenaviam, Havelbergam, Werbense munimentum, Dæmitzam.* 30. *Luneburgum & Winsenam.* 31. *Landgravius in Frisiam penetrat, & moritur. Georgius Landgravius Hassiam Inferiorem captat.* 32. *Hassiacorum post Landgravii obitum acta.* 33. *Meclenburgici Ducis ambigua consilia. Wismarienses hostem carpunt. Georgius Luneburgicus hostem se Suecis fert.* 34. *Erfordienses ab hoste solicitantur. Inducia cum istis fiunt.* 35. *Ramsæus Hermansteino annonem infert. Hermansteinum fame expugnatur. Hanovienstum gesta.* 36. *Super Hanovia transigitur. Comes Hanoviam redit. Ramzaus Comitem in custodiam dat.* 37. *Cæsareorum destinata.* 38. *Bernhardus Dux expeditionem in Germaniam agitat. Dux Bernhardus in Burgundiam irrumpit. Lotharingiæ Dux vapulat.* 39. *Dux Bernhardus Rhenum transit. Velitationes cum Wertano. Dux Bernhardus à Rheno recedit.* 40. *Munimenta ad Rhenum ab hoste expugnantur.* 41. *Controversia circa successionem Pomeraniæ, & tam Suecorum quam Brandeburgicorum rationes.* 42. *De reservato fœderis Pomeranici.* 43. *Suecorum exceptiones.* 44. *Brandeburgici replica.* 45. *Ordinum Pomeraniæ consilium super regimine ejus provinciæ. Ordines Pomeraniæ vacillant. Dux Pomeraniæ moritur.* 46. *Brandeburgicus possessionem Pomeraniæ adprehendere vult: Cui Bielkius resistit.* 47. *Alia Ordinum propositio; Quam Bielkius rejicit. Brandeburgicus armis Pomeraniam vindicare constituit.* 48. *Decretum Ordinum Pomeraniæ; Quod Bielkius improbat.* 49. *Idem decretum discutitur:* 50. *Suecorum super pace considerationes.* 51. *De animo Cæsaris in pacem dubitatur.* 52. *Brandensteinii Comitis irrita circa pacem opera.* 53. *Fopponis Aizema inanis conatus.* 54. *Tractatus cum Marchione Sigismundo. Marchio Stetinum venire vult. Id Bielkius abnuit. Congressus Vierradæ habetur* 55. *Arnheimius capitur.* 56. *Subdelegatorum congressus. Disceptatio super procuratorio Suecico.* 57. *Alium congressum Bielkius abnuit. Defectus procuratorii Cæsarei. Tractatus cum Marchione expirant.* 58. *Augusti Brunsuicensis Ducis super pace conatus. Cæsarei ministri narrata.* 59. *Augusti Ducis consilia.* 60. *Lauenburgicorum Ducum circa secretum tractatum conatus.* 61. *Daniæ Rex frigide circa pacem laborat.* 62. *Meclenburgici Ducis conatus.* 63. *Ad conventum Colonienscm Sueci venire nolunt. Veneti mediationem suam offerunt.* 64. *De salvi commeatus literis ad conventum Colonienscm. Gallorum nova propositio*

1637. *positio de loco tractatuum. 65. Galli Ferdinandum III. nolunt agnoscere Imperatorem. 66. Cæsar Ordines Germaniæ ad tractatus admittere non vult. 67. Gallorum de induciis propositio. 68. Galli ratihabitionem fœderis urgebant. Banerio observator à Gallis adponitur. 69. Suecorum suspiciones. 70. Sueci tempus extrahunt. 71. Sueci in fœdus Gallicum demum consentiunt: Nec eo minus cunctantur. 72. Sueci Regem Galliæ ad bellum hortantur. 73. Inter Avauxium & Salvium super fœdere disceptatio. Avauxius de novo fœdere monet. De initio fœderis disceptatio. 74. Circa alia fœderi conjuncta Gallorum sententia. 75. De Anglorum animo dubitatur. 76. Fœdus inter Gallos & Anglos friget. Fletwodo respondetur. 77. Angliæ Rex Suecos ad fœdus invitat. Suecorum de eo judicium. Sueci respondent. De fœdere Anglicano spes exigua. 78. De matrimonio Reginæ cum Palatino Electore propositio. 79. Collisio Legati Suecici, & Anglici. 80. Fœderis inter Gallos & Anglos difficultates. 81. Ad id fœdus Suecia invitatur. 82. Landgravii postulata. Suecia Rectorum considerationes. 83. Iterata Landgravii postulata. Conditiones à Rectoribus Suecia propositæ. 84. Ragotzii legatio irregularis. 85. Danica. 86. Polonus frustra Suecos lacessit.* 1637.

Facies rerum sub initium anni.

PRincipio anni tricesimi septimi quo magis Sueci arma sua adspirante ad Wirtstocum fortuna diffundere laborabant; eo diligentius istorum progressibus sistendis Cæsaris sociorumque copiæ contrahebantur. Galli hostem Regno suo ingruentem arcuisse satis habuerant; ac nihil aliud agere videbantur, quam ut bello se subducerent; quam ob causam Sueci fœderis cum iisdem initi ratihabitionem distulerant. Anglus per Flervvodum spei plusculum ostentabat, sed in quo parum fiduciæ reponebatur. Visum tamen oblata militis per Scotiam conducendi facultate uti supplendo exercitui; aut si eam veniam Rex retractaret, penitius inspiciendo ipsius animo. De Poloni delectibus fama ferebat, sed causa in obscuro erat, aliis Turcam Tartarosque, aliis Cæsari auxilia parari conjectantibus. Nec eo minus Suecis providendum, ne quid forte insidiarum subesset. Jactabatur quoque eundem cum Dano consilia agitare junctis classibus Suecos ad pacem compellendi. Danus in occulto quid struere credebatur, multum hinc inde cursitante Arnheimio; id quod tamen nondum sat maturuisse, ut executioni dari posset, adparebat. Saxo, Brandeburgicus, & Georgius Luneburgicus palam hostilia induerant. Meclenburgicus quoque suspectus haberi. Fato Pomeraniæ Ducis vicino Brandeburgicus ejus provinciæ possessionem invadere ardebat, Suecis ut eum arcerent non minus solicitis. Reliqui Protestantes Ordines fere oppressi, & exiguarum virium, quos incumbens belli calamitas magis adhuc atterebat, Cæsaris contra sociorumque rebus glisscentibus.

Suecorum circa belli pacem que consilia.

§. 2. Ea rerum facie fundamentum consiliorum habebatur, si honestam ab hoste pacem Sueci obtinere vellent armis eundem compellendum; nec amoto metu æqui aliquid ab illo expectandum. Eo quoque fine opera erat danda, ut Saxoni, Brandeburgico, & Luneburgico, quæ supererant arma manibus excuterentur, eorumque provinciis ad firmandos exercitus Suecicos adhibitis, inde bellum in ditiones Cæsaris hæreditarias infunderetur. Ac putabatur occupato ad Torgam Albis transitu viam eodem pandi, VVrangelio interim ex altera parte in Silesiam penetrante. Etsi qua ratione bellum administrandum Banerii dexteritati relinquebatur, cum consilia in eam rem è Suecia subministrari tardum foret. Id tantum monebatur, ne summam rerum prælii aleæ exponeret, nisi urgente necessitate, aut explorata rei bene gerendæ fiducia. Circa pacem tenuis valde spes allucebat, qua ne Sueci potirentur. Galli obnixe laborabant. Nec Anglo pro pace studia. Danus mediatorem se denuo ferebat, sed quo consilio haut obscurum erat. Nec à Sigismundi Marchionis opera proficui quid sperabatur. Meclenburgico cœpti tractatus, plane sopiti jacebant. Aliorum circa pacem conatus magis sermonum ansam, quam firmæ quid spei præbebant. Quia tamen scopus belli pax erat, nec ad hanc nisi per tractatus pervenire licebat nemini non de eadem mentionem injicienti aures præbendæ erant, saltem ut armis Sueciæ favor conciliaretur. Eoque Stenoni Bielkio, & Joanni Salvio in mandatis dabatur, nullam occasionem de pace agendi repudiare, eidemque quantum possent viam sternere. Banerius quoque jubebatur, ubicunque res ferret, de Suecorum in eandem studio testari, ac culpam belli continuati invidiamque in hostes devolvere.

Banerius Saxonicos ad Eulenburgum fugat. 3. Jan.

§. 3. Porro huic initio anni haut quaquam spernendi armorum successus arridebant, qui è Thuringia Torgam tendens Dœhnium summum excubiarum præfectum cum aliquot legionibus securius agentem obiter opprimere constituerat. Sed iste vix dimidiam ante horam de adventu ipsius monitus inde se proripuerat. Stalhantschius tamen terga fugientium premens, plusquam trecentos, quos inter & Schleinitzius tribunus, capiebat aut cædebat, & quatuor equitum, omnibus dimacharum signis potiebatur. Dœhnius ægre pedes cum reliquis Torgam evadebat. Id oppidum, quod præter fugatos hosce equites Wilsdorfius summus excubiarum præfectus cum duabus peditum legionibus insidebat, Banerius statim milite cinctum duris legibus ad deditionem adigit; ut ductoribus harum legionum Dresdam abire permitteretur, omnibus signis armisq; penes Suecos relictis; gregarii captivitatem subirent, quam tamen mox in Suecorum sacramentum transeuntes exuerunt. Complures quoque præfecti ad istas legiones non pertinentes Torgæ deprehensi detinebantur. Duodecim peditum, triginta duo equitum signa tradita. Sic intra triduum octo hostium legiones nullo Suecorum damno destructæ. Castello ibi ad Albim firmato Lipsiam retro Banerius se conferre constituebat, quo Leslæo propior adesset, si iste ab hoste è VVestphalia urgeretur, pro re nata ipsi adjuncto prælium iterum tentaturus. Sed quoad à Leslæo certi nuntii venirent, circa Lipsiam subsistere, & si nullus ab hoste è Westphalia metus foret, id oppidum invadere placebat; quod spes esset isto capto exercitum ea hieme ita firmatum iri, ut proximo vere insigni cum incremento in expeditionem produci posset. Inter hæc Pfulius tribunus cum quatuor equitum, una dimacharum legionibus trans Thuringicos saltus missus, ut Smalcaldiæ & vicino tractu se reficeret, cum hostium copias adversus se contrahi cognosceret, istas prior invadere decrevit. Igitur præmissi ab ipso Carolus Gustavus VVrangelius tribunus, & Dœrflingius subtribunus apud Meinungam hostiles equitum turmas in fugam conjiciunt. Ipse Pfulius cum reliquis subsecutus, ex itinere Meinungæ complu-

Torgam capit. 5. Jan.

Pfulius in Hennebergica rem bene gerit. 12. Jan.

res

1637. resductores, ac supra centum dragones capit. Inde Mellerstadium prætergressus dimidio à Kœnigshova milliari peditum hostilem dissipat, captis tribus tormentis, omnibusque impedimentis, & mille circiter militibus, quos inter VVolframsdorfius & Manteufelius tribuni; exigua suorum jactura, quod segniter valde hostis pugnam cieret.

Saxonici munimentum ad Witebergam desertum.

§. 4. In Misnia porro cum Saxoni castellum pontiVVittebergensi adsitum ultro deseruissent, in oppidum ponte dejecto refugi, Banerius catervam suorum mittit, qui id insiderent. Sed quia idem, qua oppidum spectabat, apertum erat, nec constrictam gelu humum ligonibus moliri licebat, fulminantibus insuper ex oppido machinis, miles inde revocabatur, ponte prius quantum dabatur destructo, ne facile reparari posset. Inde Lipsia invaditur, quam peditum aliquot legiones sub Adolfo Trandorfio tribuno custodiebant, oppidanis quoque strenue arma capessentibus. Cum deditionem imperatam obsessi abnuissent, ignes & saxa intra oppidum conjiciuntur; his cum nihil proficeretur, accessus cuniculique aguntur. Postquam porta Grimmensis tormentis quassata esset, ac denuo atrocibus cum minis imperatam deditionem Trandorfius abnuisset, cuniculus ad istam portam igne immisso evibratur modica ruina data. Inde per biduum ad viginti quatuor ulnas mœnibus dejectis alii duo cuniculi accenduntur. Sed nec hi fossam satis complebant, & obsessi obstructis utcunque ruinis, ac transversis intus egestis fossis assultum expectabant, ad quem omnia jam dispositа erant, cum eo ipso momento nuntius adfertur de hostium exercitu ad subveniendum oppido adproperante. Igitur assultus omittitur & noctu abductis tormentis, solutoque obsidio, Banerius ZVVencaviam ad Elistrum se confert.

Banerius Lipsiam obsidet. 13. Jan. 21. Jan. 5. 6. Febr.

Eam re infecta desexit. 7. Februar.

§. 5. Hatzfeldius quippe & Gœtzius Cæsarei duces Banerio ingruente ex Hassia in VVestphaliam cedentes, hoc in Misniam regresso iterum ad Visurgim verterant, Leslæum oppressuri, aut à Banerio sejuncturi. Sed hic istorum consilio animadverso, mature in Thuringiam se receperat. Unde isti adsumtis Georgii Darmstadiensis copiis, quæ quinque millia quingentos explere ferebantur, nec non Georgii Ducis Luneburgici legionibus, qui & apud Hamelam pontis navalis usum ipsis concesserat, & commeatu tormentisque juverat, in Misniam tendunt, Saxoni laboranti, & auxilium anxie imploranti subventuri. Et jam Northusam usque processerant, Leslæo paulatim ad Banerium propius movente. Ast Banerio, Lipsiæ obsidio suscepto, cum legiones vix hiberna delibassent, is hostium adventus valde intempestivus accidebat, quos militum numero pares sibi aut superiores judicabat, eoq; animo venire, ut prælio decernerent, aut ipsum ad retro cedendum agerent. Quanquam autem prælio iterũ certare ancipitem aleam habebat; tamen quia mare versus recessuro inopia, & defatigati militis ægritudo metuebatur, initio quidem satius ducebat, fortiter audendo fortunam tentare, quam absque pugna cedendo exercitum destruere. Quod si tamen longe exsuperans hostium numerus prælium dissuaderet, Torgam abire constituerat, opportunitate fluminis eosdem elusurus. Neque tamen longius adventantibus obviam ire placebat, quod interim Lipsia potiundi spes foret, & è diversa parte Clitzingius à Pomeraniæ finibus per Furstenvvaldam Torgam versus tenderet; qui ex itinere Brandeburgum Vetus proditione oppressерat, cæsis qui inerant dimachis, & tribuno Boyo capto; ac jam Bischofsvverdam usque processerat. Qui ne assumtis Saxonicarum copiarum reliquiis Torga iterum expugnata Banerio viam in Pomeraniam intercluderet, metuebatur. Igitur decreverat Banerius quantum per hostem liceret ad Lipsiam hærere, simul Torgam observare, Cæsareosque ingruentes ad Onestrum, aut Salam fluvios sistere. Eo fine Pfulius ex Hennebergica propere evocatur, & una cum Stalhantschio, qui hactenus cum pleroque equitatu, circa Gotham & Arnstadium hæserat, Leslæo se jungere jubetur, ut hostem dejectis ubique pontibus Onestri transitu arceant. Et Pfulius quidem frustra insequente cum octo legionibus Bredavio Arnstadium incolumis pervenerat. Sed Stal- 15. Jan. hantschius post hujus adventum non recta ad Leslæum ibat; sed apud Jenam superato Sala Naumburgum tendebat, declinandis viarum angustiis. Sic valde indignante Banerio Onestrus deserebatur, cum solus Leslæus illi se tuendo parem non judicaret; qui & Salam apud Portam Cœnobium 23. Januar. transibat, cum non nisi modicæ hostium catervæ ingruerent, exercitu adhuc longius remoto, de cujus magnitudine ac destinatis nondum constabat. Ita hostis nemine impediente secundum Onestrum se explicabat. Inde ut ad Salam hostis sisteretur, Leslæus & Stalhantschius jubentur Mortaignium tribunum ad pontis Jenensis custodiam collocare, reliquas legiones opportunis eis Salam locis disponere, Jenam inter & Mersburgum, exploratoribus diligenter trans flumen missis, ne hostis Banerio improvisus ad Lipsiam supervenire posset. Sed & hoc frustra erat. Nam licet isti viginti quatuor equitum legionibus, tribus peditum phalangibus, & dragonum manu, ac nonnullis tormentis succincti forent; hostilem tamen exercitum, qui triginta millia explere jactabatur, ad flumen expectare non audebant. Ita hic nemine obsistente Salam quoque superat. Ea causa Banerium subigebat Lipsiæ obsidium, omnibus ad assultum paratis, repente solvere, & ZVVencaviam Leslæo obviam procedere, qui jam inter VVeissenfelsam, & Lutzenam adpulerat. Heic Banerius, cognito hostium duo millia circa Pegaviam hærere, assumtis aliquot legionibus istos opprimit, multis cæsis, nec paucis captis, quos inter & Meuterus tribunus. Inde cum universæ hostium copiæ in propinquo essent, Eulenburgum se conferre instituit, quantum daretur istas ibi moraturus; aut si non amplius sustinere heic posset, Torgam abiturus, ubi castra muniri cœperant.

9. Februar. Banerius Eulenburgum se confert.

De induciis frustra proponitur. 12. Febr.

§. 6. Huc tendentem missus à Sigismundo Marchione Bertramus Pfulius adit, inducias Saxoni concedi petens obtentu tractatuum pacis, quos suscipiendos Electorale Collegium Moguntino & Brandeburgico Ratisponæ commiserit; ac ut commercia in Albi flumine libera relinquerentur. Ast Banerius negotium pacis ad Bielkium rejicere; inducias concedere penes se non esse: circa commercia facturum, quod ratio belli suaserit. Et jusserant Rectores Sueciæ omnes inducias repudiare, tempori tantum extrahendo inventas. Eulenburgi hostem Banerius fixo pede expectabat. Sed is circa Pegaviam, Bornam, & Grimmam, mox Coldiciam inter & Leisniciam stativis se quietus tenebat. Unde Banerius cum equitatu & selectis peditum adverso Mulda movens vel tentare quid in hostem, vel saltem vires ipsius explorare conabatur. Ægre tamen VVurcenam inter & Grimmam per flumen vernis aquis tumens reperto vado Cratzensteinium cum aliquot equitum legionibus trans Muldam mittit: qui in sexcentos hostium equltes incidens ex iis inter profundas vias fossasque compulsis supra quadringentos cædit, paucis captis. Ex his intelligebat, hosti minores quidem, quàm jactabantur, copias esse, sed quæ tamen equitum peditumque numero ipsum longe excederent, quippe plus quam septuaginta equitum legionib⁹, trede-

1637. tredecim peditùm phalangibus constantes, quas triginta & unum tormenta comitabantur. Unde
3. Mart. cum hostis ad Leisniciam Muldam transgressus Misenam versus tenderet, Banerio non amplius tutum videbatur ad Eulenburgum subsistere; sed in
Banerius ad Torgam consulet. munita ad Torgam castra se conferebat. Ibi pedite cum tormentis & octo equitum legionibus secum retento, majorem equitatus partem trans Albim sub Stalhantschio, Cratzensteinio, & Pfulio Dresdam versus dimittebat, ob commodiorem pabulationem, & ad impediendum, ne hostis prope ipsum ponte navali Albim insternere posset: simul ut frumenti copiosior Torgam esset subvectio, & in Clitzingium circa Haynam tendentem data occasione aliquid tentaretur. Ita Misnia tunc tantis exercitibus inundata misere lacerabatur; & Cæsarei, qui amicos se venire ferebant, cædibus, cruciatibus, incendiis, rapinis immane quantum grassabantur, velut ad perdendam eam provinciam evocati essent. Nec Suecici deterius sibi jus quam istis ad rapienda aut consumenda quæ occurrebant esse credebant, Electore præsertim de ipsis tam male merito.

Ejusdem ad Torgam consilia. §. 7. Porro Banerio apud Torgam aspera rerum facies surgere videbatur. Cum enim hostis sæpius antea ab ipso lacessitus pugnandi copiam non faceret, & circumspecte commodis se locis teneret excitis tota Germania copiis; satis adparebat id agi, ut numero idem obrueretur. Et jam Marazinus atque Mansfeldius è Silesia Sprembergam cum non spernenda uterque manu processerant; simul Gallasius è superiore Germania huc movere ferebatur. Igitur uti hoc rerum statu prælium tentare temerarium erat; ita Pomeraniam versus recedere non minus inconsultum. Nam & hac ratione nimis longe à V Vestphalia removebatur, ubi semel penitus collapsæ Suecorum res haut facile instaurari poterant: & miles, cujus fides ac fiducia è successu rerum pendebat, isto receptu animis collapturus, aut frænum plane morsurus metuebatur. Et quanquam ipso in Marchiam transgresso Hermanni Wrangelii copiis accessus pateret; quibus auctus hosti par videri poterat; tamen in arbitrio hostis futurum erat, num sequi ipsum & pugnandi copiam facere vellet; quem circumspecte omnia agere patebat. Quin metus erat, ne dum ipse cum exercitu, quod commeatus per Marchiam, Meclenburgicam, & Pomeraniam supererat, absumit, hostis interim immensum auctus ingrueret, & vel ad intempestivum prælium adigeret, vel ad littoralem tractum in angustias redactum inopia attereret. Igitur placebat obnixe stationem Torgæ arreptam tueri: simul Wrangelium cum suis copiis exire, ut antequam magis intumuissent hostium copiæ, prælium tentare posset. Et ut hostem distraheret, partemque incumbentis molis à se averteret, Leslæi quasdam legiones sat imminutas Kingio & Rudvveno ducibus ad Visurgim mittit, ut suppletis ibi numeris, & adscitis quæ hinc inde dispersi hærebant manipulis, res Suecicas per Westphaliam instauratum irent; oppida insuper à Suecis isto tractu possessa annona firmarent, ac novos delectus Georgii Luneburgici, qui legiones suas cum Cæsareis junxerat, impedirent; invitato etiam ad conjunctionem Landgravio, qui apud Cassellas tria millia militum contraxerat. Cui ut gratificaretur Banerius, præfectura Smalcaldica cedit, qua ipse alias præsenti rerum conditione parum frui poterat.

Velitationes ad Torgam. 5. Mart. §. 8. Interim tam propinquis exercitibus modicas per catervas frequenter certabatur, prospero sæpius Suecorum successu. Ad Riesam arcem, ubi Goetzius castra locaverat, quadringenti Cæsareorum equites vado Albim transgressi, cum Suecicos in se tendere conspicerent trepide refugi magnam partem cædebantur, aut flumine submergebantur. Apud Haynam Pfulius cum quatuor legionibus duas hostiles deprehendit, quas restitantes in fugam conjicit, cæsis supra centum quinquaginta, captis centum; reliquos sub Veterem usque Dresdam persequitur. Haynam tamen operibus sat munitam, & septem dragonum centuriis infestam ipse cum modica suorum manu oppugnare non ausus eminus obsidet. Unde acri cruptione facta, Carolum Gustavum V Vrangelium tribunum graviter globo ad caput saucium jam hostis captum abstrahebat, quem tamen sui statim iterum liberabant. Cis Albim Bredavius Cæsareus dux octo cum legionibus duas Suecorum legiones dimidio à castris milliari tendentes opprimere constituerat, quo fine quadringentos equites in stativa Suecorum impetum facere jusserat, ipse cum cæteris intra sylvam subsistens. Sed Suecici mature istorum adventu animadverso promte in campum armati prodeunt, istosq; strenue repellunt captis septuaginta magnam partem ductoribus, nec paucis occisis. Ipsorum octo duntaxat desiderantur. Et exercitu mox in castris ad arma vocato, Bredavius re infecta discedit. Inde Slangius & Joannes Mauri- 15. Mart.
tius V Vrangelius tribuni à Banerio missi castellum ponti Wittenbergico adsitum à Saxonicis reparatum, improviso opprimunt, cæsis aut in Albim compulsis sexaginta Saxonicis, qui id insidebant, peditibus; eidemq; ipsi præsidium imponunt. Eo- 15. Mart.
dem die totus hostium equitatus Albim ad Riesam vado transire constituerat; jamque tres legiones in adversam ripam enixæ erant: quas impetu facto Suecici præcipites repellunt, ut pauci ad suos evaderent plerisque ferro aut flumine haustis. Post ipse 20. Mart.
Banerius versus hostium castra progressus primam eorum stationem viginti turmis constantem delet, paucis per fugam elapsis. Slangius quoque incensa 22. Mart.
Coldicia & Leisnicia aliquot centurias hostium occiderat, compluribus ductoribus captis. Hostis interim cum alibi per Suecicos impeditus esset, tandem non procul Dresda ponte navali structo co- 30. Mart.
pias trans Albim ducere cœperat; cum Banerius equitum legiones hactenus in altera Albis ripa hospitantes Torgam revocat; qui & incolumes eo se receperunt, paucis tantum pabulatoribus desideratis, & Mortaignio tribuno exploratum misso in hostium manus delapso. Ita ex altera quoque Albis ripa incumbente hoste etsi satis habebat Banerius vim istius propulsasse; miles tamen promtus ad omnia jussa quotidianis excursionibus hosti damnum inferebat; paucis duntaxat, queis præda magis quam militaria munia cordi, mussitantibus; quos si apertius frænum morderent, ipse missione aut acri castigatione coërcere constituerat.

Hostis Banerium ad Torgam includere constituit. 3. April. §. 9. Inter pleraque tamen prospera adversi nonnihil miscebatur, quod Dœrflingius à Banerio in Thuringiam missus ad tributa Mansfeldiæ & vicino tractui imperanda simul agendis delectibus, Hecstadii à Drucmullero tribuno oppressus est; ubi quadraginta Suecicorum cæsi, & aliquot signa cum impedimentis, multisque captivis amissa, ipso Dœrflingio ægre manus hostium evadente. Circa idem tempus universus hostium exercitus raptim versus castellum ponti adsitum ex altera Albis ripa progrediebatur, ut tumultu ibi excitato in oppido per proditionem annonæ & adparatus bellici corrumpendi occasio panderetur; omnium animis in hostem versis, aut ut molendina navalia ipseve pons corrumperetur. Sed Banerius adventu istius mature cognito, omnibus rite ad Torgam dispositis, ut eos distraheret, cum magna equitatus parte, selectisque equitibus & aliquot machinis cis flumen Misenam progreditur, velut

tredecim

1637. tredecim Saxonicas, quæ ibi tendebant, legiones oppugnaturus. Unde hostis turbatus verso itinere & ipse eodem adproperat. Scopo suo potitus Banerius iterum Torgam se confert, munimentis hostium apud Riesam obiter disjectis. Ex inde hostis stationem suam mutabat, & peditatum apud Misenam commodo loco castris munitis disponebat, cum equitatu versus Lusatiam superiorem progressus nulla manifesta causa, cum omnia necessaria Albi fluvio è Bohemia abunde subvehi possent. Unde & Banerio facultas dabatur legiones suas laxius disponendi; simul Stalhantschium ad Havelam mittendi, ut adparatum inde bellicum & duas equitum legiones cum pedi-
2. Maji. tum manu in castra ad Torgam adduceret. Paulo post hostis ad Muldam movebat, copiis ad utramque ripam distributis; & castris apud Eulenburgum munitis, unde Banerius opportune legionem ibi hospitantem subduxerat. Hunc contra, ne arreptam Torgæ stationem desereret, variæ causæ subigebant. Nam & metus erat, ne longiore ipsius discessu Landgravius Wilhelmus, & Vinariensis armis conciderent; & Saxo, dum uterque exercitus ditioni ipsius incumbit, anxie apud Cæsarem de pace Suecis concedenda instabat. Sed quod hostes viribus prævalerent vim arcuisse interim satis habebat, quoad à Suecia subsidia venirent; cum quinque aut sex militum millibus auctus facile hosti se parem, aut superiorem fore confideret. Nec minus insigne levamentum sensurus erat Wrangelio in Silesiam irrumpente, ac in se versa modica Marazini & Mansfeldii manu, quæ in altera Albis ripa hærens impediebat, quo minus è Lusatia Superiore annona peti posset. Nam ita validam manum, quæ isti repellendæ sufficeret eodem mittere, cum hostis ex hac parte incumberet, nec consultum erat, & miles tot laboribus fatiscebat. Marazino autem & Mansfeldio amotis ab exercitu ad Muldam parum sibi metuebat; simul laxæ tunc annonæ copia facta fuisset. Cæterum quod Banerius suspicaretur hostem id agere, ut infra Torgam Albi pontem injiceret, Leslæum cum valida caterva per alteram ripam Witebergam versus dimittit hostium ibi navigia corrupturum. Quod facile successerat, nisi Leslæus castello quodam intempestive oppugnando spatium hosti dedisset, navigia sub ipsum oppidum deducendi. Mox idem cum Pfulio Luccam mittitur, quam tres equitum Saxonicorum turmæ insidebant; quæ natura loci in paludibus siti confisæ, aliquantisper
13. Maji. acriter resistebant, quoad tandem honestis con-
13. Maji. ditionibus oppidum dederent. In eo magna frumenti vis inventa, Torgamque avecta. Hostis porro id tunc agebat, ut post firmatum apud Misenam pontem castellum ad Witebergam recuperaret, & infra Torgam alio ponte Albim frænaret. Et quia Sueci Torga moventes, mare versus recepturi se credebantur, maxima pars exercitus ex altera Albis ripa infra Torgam collocabatur, quæ digressuros exciperet. Marazini autem & Mansfeldii copiæ prohibituræ erant, ne à Wrangelio, aut è Meclenburgica auxilia accedere possent. Quod si Banerius mature se inde subduceret, id hostis obtinuerat, ut Albi Suecos totaque Mitnia detractos ad mare compelleret, facilius ibi in angustias redigendos. Sed si Banerius expectaret, quoad inferior pons absolveretur, certa spes concipiebatur, universum ipsius exercitum intercluso undique receptu ferro ac fame delendi. Ita Suecos libenter paci Pra-
13. Maji. gensi se submissuros. His consiliis exsequendis hostis Muldam transgressus, castellum ad Witebergam petebat, quod Osterlingius subtribunus cum legione insidebat. Huic dum Banerius va- 1637.
lida cum manu suppetias latum adproperat, id 20. Maji.
jam gregariorum militum rebellione in hostium potestatem concesserat, alias haut levi labore expugnandum. Plerique perfidorum apud hostem manebant; Osterlingius cum reliquis ductoribus, & paucis flagitii immunibus ad Banerium redibat. Inde hostis ponte apud Witebergam reparato in alteram Albis ripam transit, pontemque navalem altius adverso flumine subvehere nititur. Eum ut 28. Maji.
destrueret Banerius validam manum per citeriorem ripam demittit, quæ nonnulla navigia infra Pretscham demergit. Mox ipse insequitur Pret- 29. Maji.
scham arcem dimachis hostium infessam expugnare animo agitans. Sed obstabat hostis ex altera ripa tormentis fulminans, & Albis tenui tunc alveo passim vado superari idoneus; simul ex adsita insula per hostem infessa novus subinde miles navibus immitti poterat; ut non sine multo sanguine ista expugnanda videretur. Ac hostis per Witebergensem pontem facile tota se mole infundere valebat. Igitur hac oppugnatione omissa machinarum jaculatione hostem castra in adversa ripa desetere cogit. Banerio digresso pons ad Pretscham ab hoste perficiebatur. Cum ita hostis altero ab ipso milliari metaretur, receptus difficillimus fore videbatur. Nec eo secius Banerius fiduciam ostentare confirmandis suorum animis: hosti longum fore famem ipsius expectare: saltem non prohibiturum eundem quo minus castris desertis ipse prælium sumat, aut declinet, prout ratio belli suaserit. Non quidem sibi placere summam rerum incertæ aleæ exponere; nec tamen esse, cur ab hoste sibi metuat. Cæterum ea se circumspectione usurum, ut nec per temeritatem, nec per segnitiem quid peccatum videatur.

§. 10. Enimvero etsi Banerio apud Torgam commeatus pabulique inopia haut ita brevi incu- Banerius à Torga mobitura videretur, & eo, quem insederat loco præ- vere instituit.
sentis hostis vim parum metueret: tamen postquam Gleenius, qui cum maxima exercitus Gallasiani parte Erfordiam hactenus obsederat, ipse Gallasius, & Isolanus cum decem, Schwartzenbergius Comes cum tribus Croatarum millibus, iste è Thuringia, hi è Bohemia ingruerent, reliquis se conjuncturi, diutius ibi subsistendum sibi haut quidquam ducebat. A tanta enim hostium multitudine undiq; cinctum vel à fame tandem exitium, vel ex deformi receptu dedecus manebat. Cæterum antea quidem, si Torga deserenda foret, in superiorem abire Germaniam agitaverat, ubi Gallis Bernhardoque Duci sociatus hosti negotium daturus erat; Wrangelio interim ad Pomeraniam tuendam incubituro. Quia tamen Rectores Sueciæ ante omnia ad maritimam oram oculos convertere jusserant, & supplementa è Suecia nondum adpulerant, fortasse si venissent adversus hostem non sufficitura; tum in superiora tendenti Gallasius à fronte, alii à tergo imminebant: tutissimum erat, in Pomeraniam properare. Ita parte impedimentorum Banerii in
minus utili relicta, Torga movens primo die ultra Pomeraniam recepElistrum flumen procedit. Hostis quoque audito tus.
istius discessu eodem die Jessenam attingit, misso 19. Jun.
tribuno Schutzio cum mille selectis equitibus & Croatarum manu, qui ultimum agmen carperet; sed qui mox, cum quædam Suecorum catervæ se in ipsum convertissent, retro abibat. Postero die Luc- 20. Jun.
cam usque Sueci, hostis Juterbocam veniebat. Vesperi Pfulius cum sex legionibus Lubbenam præmittitur intercipiendæ, quæ ibi hospitabatur, Croatarum legioni; sed quæ ante istius adventum fuga se subduxerat, nonnullis moratoribus, & præfecto excubiarum desiderato. Cum Lucca progrede- 21. Jun.
rentur

1637. rentur Sueci, Schutzius cum manu sua, & qui recens sub Schvvartzenbergio Comite adpulerant Croatæ, quater mille numero, uti ferebant, in planitie post ultimum agmen, cui ipse Banerius aderat, se ostendebant. In quos cum turmæ aliquot immitterentur, retro versi manum conferere detrectabant. Unde Banerius exploratum duntaxat eos venisse ratus, & ut unum vel alterum captivum interciperent, reliquos pergere jubet, ipse cum Slangio tribuno, & una eaque valida legione agmen claudit. Ubi improvisò hostis denuo circumfunditur, ut progressas jam turmas revocandi spatium non foret. Igitur ipse cum legione impetu facto eos in fugam conjicit, & per integrum milliare persequitur, compluribus cæsis, paucis captis. Inde superato apud Lubbenam fluvio, medio inter hanc & Lubberasum spatio pernoctat, hoste interim
22. Jun. Barrutum tendente. Dum Lubberasum pergunt Sueci, eadem hostium manus per angustum aggerem duobus lacubus interjectum ingruit. In quam aliquot Suecorum turmæ se concitantes impedita per angustias fuga plurimos trucidant, aut in lacum utrinque compellunt. Ita citra impedimentum ultra Lubberasum progrediuntur Sueci, præmisso cum sex legionibus Pfulio ad Oderæ vada explo-
23. Jun. randa, & navigiis ac pontonibus comparandis. Cæsarei interim citra Furstenvvaldam metabantur. Inde apud Furstenbergam totus Suecorum exercitus cum omnibus tormentis & impedimentis Oderam vado superat, nemine militum inter transeundum desiderato; tum duæ equitum, una dragonum legiones sub Haderslebio tribuno Landsbergam
24. Jun. præmittuntur. Ea nocte Sueci ad Oderam, Cæsarei Furstenvvaldæ agebant. Summo mane Drossenam flectebant Sueci, cum rumor adfertur, hostem iisdem Oderæ vadis tota mole insequi. Sed Banerius cum parte copiarum regressus non nisi trecentos Croatas deprehendit, qui ultra flumen repellebantur. Eodem die Marazinus cum sua manu summa
24. Jun. cum celeritate per Custrinum Landsbergam properaverat, viam in Pomeraniam Suecis ibi intercluserus; ac statim oppido vim admovere, pontemq; destruere, quanquam inani eventu, conabatur. Se-
25. Jun. quenti luce cum tormenta oppido admotum iret Marazinus, Suecicæ legiones sub Haderslebio præmissæ improviso ingruentes istum inde depellunt, ac post complures cæsos triginta captivis potiuntur. Interea Banerius medio inter Drossenam &
26. Jun. Landsbergam spatio exacta nocte, postera die Landsbergam delatus Wartam superare constituerat; cum transitum intercluswm deprehendit. Nam universus hostium exercitus, qui sexaginta millia explere jactabatur, revera tamen triginta bellatorum millia excedens, properato per Custrinensem pontem itinere in adversa Wartæ ripa structa acie adstabat, tanta rei bene gerendæ fiducia, ut jam duces superioribus suis scriberent: Suecos intra cassès teneri haut quidquam perrumpendos. Inter has angustias deprehenso Banerio temerarium videbatur recta in hostem ruere numero longe superiorem, & qui opportuna trans flumen loca insederat; cum præsertim Suecicæ turmæ, multis passim palantibus non parum imminutæ forent. Nec per Poloniam iter suscipere absque Regis & Reipublicæ consensu licebat; cum præsertim metus esset, ne à Polonis certior factus hostis utique ipsum præverteret. Igitur nihil aliud restabat, quam ut retro ad Oderam verteret. Id destinatum ne hostis impediret, à Banerio spargitur, se utique per Poloniam iturum; ac palam ductores monentur, ut citra noxam ibi transeant, præsentique pecunia annonam emant: uxor quoque ipsius cum agmine muliebri eam viam velut prægressura inire jubetur.

Et ut eo expeditius iter foret, viliora impedimen- 1637.
torum corrumpuntur; quatuor majoribus machinis, quibus avehendis equi deficiebant, tamdiu in hostem fulminatur, quoad dissilirent. Inde post- 30. Jun.
quam Landsbergæ præsidium trecentis peditibus firmasset, repente Oderam versus iter intendit; cum hostis dicto rumore deceptus ad iter ipsius per Poloniam impediendum adverso Warta processisset. Ita spatium dabatur Banerio omnes copias, tormentaque, & adparatum bellicum cum reliquis impedimentis Gœricii, uno supra Custrinum milliari, trans Oderam altera vice vado du- Banerius incolumis in Pomeraniam evadit.
cendi. Quo die unum ultra Brietzam milliare proceditur. Postera luce Freienvvaldam pervenitur, exercitu præter omnium opinionem in tuta 2. Jul.
deducto, cum non amplius impediri posset, quo- 3. Jul.
minus Banerius cum copiis, quæ apud Suetam metabantur, se conjungeret.

§. 11. In Pomerania circa initium anni Brande- Acta per Pomeraniam.
burgicus misso Adamo Winterfeldio super in- Brandeburgici inducias quærunt. 18. Jan.
duciis in aliquot menses proponebat obtentu sumto, quod sibi & Moguntino à Collegiis injunctum foret, paci Cæsarem inter & Suecize Reginam conciliandæ operam navare; cui negotio maxime conveniat, ut ipsi consiliariisque securis degere concedatur. Earum istæ leges ferebantur, ut Sueci tota Marchia decederent, eamque tantisper omnibus belli oneribus immunem paterentur, nec è Pomerania aut Meclenburgica Banerio auxilia submitterentur. Addebatur de sincero Principis sui in pacem studio, & ut à Daniæ Regis mediatione sibi Sueci caverent. Enimvero cum non obscurum esset, quid ejusmodi induciis quæreretur, responsum differebatur, velut re prius cum Banerio, & Rectoribus Suecize communicanda: qui istas non nisi illudendis Suecis peti, & moderationem incassum apud istos consumi judicabant. Cæterum pleraque tunc copias Hermannus Wrangelius per Novam Marchiam hibernatum disposuerat ad levandam Pomeraniam, & ut hosti ejus regionis fructum interciperet. Et Sueci
cum hostes illis ex oris in Lusatiam adversus Ba- Landsbergam occupant.
nerium digressi essent, Wrangelius ea occasione utendum ratus Vitztumio injungit; Landsbergam, Driesenamque tentaret, ac pontem Custrinensem destrueret, intercludendo hostis in Pomeraniam ulteriorem accessu. Et Landsbergam quidem permissu Electoris præsidiarii ultro deseruerant eo ipso tempore, quo Vitztumius eodem tendebat, machinis, & bellico adparatu corruptis: rumæ tamen munimentorum à Suecis facile reparabantur. Driesenæ natura Driesenam
& operibus munitæ spem faciebat præsidium pro frustra tentant.
captu loci modicum, inanis penus, & quod constrictæ glacie paludes facilem accessum darent. Et bis jam oppidulum, arcemque occupaverant Sueci, propinqua spe adsitum in insula munimentum capiendi; bis Vitztumius ab isto opere eos revocaverat. Tertia vice Dromondus summus excubiarum præfectus eo mittitur disertis cum mandatis, ut vi aut mora munimentum expugnaret. Interdicitur quoque Vitztumio, ne eundem inde avocet, nisi ubi hostem numero superiorem ad solvendum obsidium ingruere constaret. Igitur Dromondus accessus jam ad mu- 12. Febr.
nimenti fossam promoverat, & præsidiarii inducias futuræ deditionis prænuncias petebant, cum Vitztumius obsidium solvere jubet obtentu sumto, quod quædam hostium legiones trans Oderam adparerent. Et quanquam Dromondus jussis parere detrectaret tam propinqua capiendi munimenti spe, ac expectari peteret, quoad certius de hostis adventu constaret, propositis avertendæ subitæ oppressioni remediis; tamen repetitis secunda & tertia

1637. tertia vice mandatis demum invitus licet paret; non minus Wrangelio indignante, præmature & per intempestivam solicitudinem opus ita propinquo fine abruptum. Incassum quoque cadebat, qui circa incendendum ad Custrinum pontem conatus sumebatur.

Status Suecicarum ibi copiarum.

§. 12. Alias copiæ tunc Wrangelio erant satis tenues, ut vix peditum bis mille trecenti, equitum quindecim centuriæ in expeditionem educi possent. Quanquam si pecunia ad manum fuisset, occasio dabatur equitatum insigni accessione augendi. Nam triginta duæ Polonorum turmæ ob stipendia à Cæsare non soluta obsequio exuto exercitum deseruerant, & in Moravia licentius egerant. Quos cæde aliquot centuriarum castigatos, post modica argenti summa utcunque delinitos Mansfeldius exautoraverat. Isti vindictam spirantes Suecorum militiam ambibant. Sed cum præter stipendia statis diebus solvenda gratuita quoque hospitia, & missionem quandocunque liberet stipulari vellent, circiter quingentos duntaxat eorum Wrangelius conducebat, cum ab universa istorum turba idem incommodum, quod Cæsar senserat, metuendum foret. Ea porro copiarum tenuitas, & quia mors Pomeraniæ Ducis sub idem tempus incidebat, in causa erat, ut nec Banerio ad Torgam auxilium submitti, nec longius à Pomerania discedi posset; cum potius haberetur inter Brandeburgici machinationes, & nutantes provincialium animos res Pomeraniæ firmasse. Interim jam antea tenues Suecorum copiæ hinc inde per Marchiam subitis hostium incursionibus carpebantur. Cappunii tribuni turmas Bervvaldæ hospitantes Custrino crumpens manus improviso opprimebat, cæsis sexaginta, ac Seidlicio excubiarum præfecto cum quibusdam aliis capto. Quod damnum isti tamen, incenso post Custrini suburbio utcunque ultum ibant. Stuarti quoque subtribuni quatuor turmæ Neustadii ad Fuhram agentes ab hoste cædebantur, paucis elapsis. Paulo post nongenti equites cum dragonum centuria duce Rochovio subtribuno quatuor Suecorum equitum turmas Gœricii & Sonnenbergæ hospitantes oppressum veniebant. Ast Haraldus Stackius subtribunus, qui Suecis præerat, signis atque impedimentis Landsbergam præmissis, cum tantum hostium numerum qui jactabatur non putaret, manum prius conserere cupiebat. Fit igitur pro modo copiarum asperrimus conflictus, quo ducenti amplius hostium occiduntur, aut sauciantur, ipseque Rochovius capitur. Suecorum circiter centum cadunt, & Stackius saucius in hostium manus pervenit, reliqui Landsbergam se recipiunt. Paulo post Karbergii tribuni sex equitum turmæ recens conscriptæ Fridbergæ cæduntur, vix triginta elapsis, ipseque tribunus captivus abducitur. Idem fatum Montromi dimacharum cohors Dramburgi subibat, è qua vix viginti supererant. Crebra isthæc damna cæteris tantam trepidationem incusserant, ut ad primum de motu hostium rumorem in tutiora se subducerent. Unde & Vitztumius, cum de quatuordecim Cæsareorum centuriis, quæ Polonis apud Custrinum hærentibus insidias tenderent, nuntiatum esset, statim cum universis se copiis Stargardiam recipiebat. Eo tamen rumore evanescente Kœnigsbergam iterum revertit. Inde apud Suetam castra metari jussus, cum annonæ ac pabuli nulla ibi copia foret, in Ucker-Marchiam progredi instituit. Sed cum Odera vix superato Petrus Gœtzius cum bis mille equitibus, quingentis dimachis Angermundam pervenisse nuntiaretur, iste Stetinum propere facessit cum copiis ad modicum numerum redactis, ac male habitis, & quibus totam per hiemem nulla facultas se supplendi, aut reficiendi fuerat.

Suecorum per Marchiam accepta damna.

4. Febr.

17. Mart.

April.

10. April.

1637.

§. 13. Sed & alia ratione Suecorum copias carpere conabatur Brandeburgicus, edictis per Marchiam & Borussiam publicatis, queis earum provinciarum indigenæ ipsis cum Pomeranis Suecorum militia avocabantur, pœna mortis aut confiscationis bonorum denuntiata. Quæ pœna cum in nonnullis statuta foret, Sueci per literas Brandeburgico significant, in Electoris vasallos ac ministros, si deprehendantur, talionem exercendam. Stetino copias Lœckenitzam iterum deducebat Wrangelius, unde duces hostium Prenzloviæ hospitantes opprimere constituerat. Sed isti ea nocte, qua consilium exsequendum fuerat, se subduxerant, in Marchiam Mediam transgressi metu catervæ à Banerio Havelam versus tunc missæ; & quia hic per literas Marchioni Sigismundo significaverat; Berolini novis hospitibus excipiendis omnia pararet. Unde isti urbi tuendæ Cæsarei recedebant; quorum vestigiis immissus Wrangelio Dromondus paucis duntaxat moratoribus cæsis, re infecta revertit. Ast trans Oderam Vorhauerus subtribunus Brandeburgicus, turmam Polonorum, quæ Dramburgi hospitia capessebat, repente invadit; sed quæ acri conflictu istum repellebat, amissis aut sauciis suorum viginti. Idem Vorhauerus mox Satzigiam arcem ab ipsis Pomeranis custoditam levi negotio in potestatem redigit. Inde Stargardiam progressus Pomeranis nobilibus tributa imperat, & ad homagium Brandeburgico præstandum eosdem evocat, quorum tamen nemo inanibus jussis parebat. Ea causa Wrangelium movebat, ut Stetinum reversus Vitztumium cum equitibus dimachisque, & quadringentis selectis peditibus trans Oderam mitteret, opprimendo Vorhauero, & Satzigiæ recuperandæ, antequam Brandeburgici pedem ibi figerent. Sed iste mature se Stargardia subduxerat. Satzigia post triduanum obsidium deficiente intus pulvere pyrio recepta; unde Cæsarei, qui insederant, dimachæ dimissi; Brandeburgici arbitrio se Suecorum dedere cogebantur. Viginti quatuor Sueci, & inter eos, Kulemannus subtribunus, ibi desiderati. Mox à Brandeburgicis vetus arx Odeberga in Oderæ insula sita occupatur, & tumultuario excitatis munitionibus firmatur. Ad eos inde pellendos Dromondus missus, dum tardius molitur, reparatis jam intus operibus repellitur, non paucis suorum amissis. Sed quo minus in Nova Marchia Sueci stativa caperent tegendæ à Brandeburgicorum incursionibus Pomeraniæ, annonæ, pabuliquè defectus obstabat. Unde sprera quæ Satzigiæ relicta erat, equitum manu, Vorhauerus Driesenæ præfectus, excurrendi solers, passim vagabundus impune populabatur. Interim Wrangelius Stetino Lœckenitzam, inde Prenzloviam progressus, stativa ibi posuerat. Sed cum de Marazini adventu ac munimento ad Witebergam amisso nuntiaretur, & quod Hatzfeldius Albim transisset, Gartzio & castello ad Suetam firmato Pasevvalcum retrocedit, ut urgente hoste Stetinum se, aut ad Penam fluvium recipere posset, quoad auxilia è Suecia adpellerent. Inter ista Alexander Greiffenclovius Cæsareus in Polonia Residens literis Warsovia scriptis denuo ad expellendum Suecorum præsidium Stralsundenses solicitaverat. Sed isti statim Halleno Residente Suecico in curiam evocato literarum exemplum tradunt testati, cum Greiffenclovio nihil sibi commercii intercedere. Nec vim aliquam in animis oppidanorum eæ literæ habuisse deprehensæ sunt. Eodem tempore Crocovius tribunus convasatis quas corraserat pecuniis haut petita missione in

Brandeburgicus edicta avocatoria promulgat.

Alia per Pomeraniam acta.

10. April.

2. Maji.

7. Maji.

11. Maji.

Stralsundenses denuò à Cæsare tentantur.

7. April.

1637. Poloniam abit, literas fingens, queis à Poloniæ Rege evocaretur; cum tamen in Pomerania natus esset, ac non nisi exiguum in Polonia prædium possideret. Et quanquam apud Bielkium Legatum testaretur, se Suecorum sacramento hautquaquam renuntiare; nunquam tamen post ad hos revertit.

Banerius in Pomeraniam adpellit.

§. 14. Ast Banerius Torga discessurus Wrangelio de adventu suo mature significaverat. Unde hic ut isti occurreret, Pasevvalca relicta Suetam se contulerat, pro re nata eis aut trans Oderam eundem excepturus. Vix Suetæ isti copias conjunxerant, cum hostis Odera transmisso tota vi incumbit; cui cum junctis licet copiis pares non essent; Gartzium primò, inde Stetinum se recipiunt. Ad hoc oppidum, Banerius castra à Gustavo Rege quondam munita reparatis operibus insidet, pleroque equitatu trans Oderam in Ulteriorem Pomeraniam misso, ut ex itinere se paulisper reficeret. Wrangelius ad tuendam citeriorem Pomeraniam Anclamum se confert, secundum Penam dispositis copiis. Cæterum maligna tunc exercitus Baneriani erat conditio. Pedes gregarius fame, labore, ac lassitudine, confectus. Ductores sarcinas suas ultrò deseruerant equis ad trahenda tormenta commodatis; quorum jacturæ pensandæ nil argenti suppetebat. Multi equitum equos amiserant; & quæ assignata erant hospitia tantam multitudinem parum sublevabant, quorum & fruitio haut diuturna sperabatur, hostibus tanta vi incumbentibus. Peditum tamen plerique, qui per lassitudinem agmen deseruerant, in castra ad Stetinum paulatim veniebant, ut parum exercitui hoc recepto decessisse sentiretur. Tum equites plerique è provincia novis equis instruebantur. Quanquam autem exercitus insigniter levandus videbatur infrequentibus legionibus combinatis, & castigata ductorum multitudine; Banerio tamen ad id remedii nondum descendere placebat, ne ductores irritaret, qui exautorati ubi ad hostes transissent, fere gregarios secum trahebant; ac spes erat hoste repulso brevi hospitia iterum dilatatum iri. Quin sua mole exercitus Cæsareus in regione inopi ruiturus sperabatur; quam vel inde judicare licet, quod viginti sex superiorum graduum duces illi interessent, viginti sex millia trecenta vehicula impedimentorum sequerentur. Ab isto Landsberga primum facili negotio ad deditionem compellitur ea lege, ut dimissis ductoribus gregarii sacramento Cæsaris accederent. Inde Clitzingius cum Brandeburgicis fere copiis à reliquo exercitu digreditur, Suecorum præsidia ad Havelam & Albim ejecturus. Nam Brandeburgicus Elector pecuniam suppeditantibus Hispanis, & Schvvartzenbergio Comite, militi conscribendo diligenter hactenus incubuerat interceptis non paucis, qui nupero Banerii itinere agmen deseruerant; quorum tamen plerique post ad vetera signa refugiebant. E Borussia quoque non paucæ catervæ adducebantur; è quibus Slangius tribunus Dargicii legionem apud Schifelbeinam, quingentis capitibus constantem, delebat; ut ipse tribunus ægre evaderet. Reliquus hostium exercitus, superato iterum ad Custrinum ponte, Suetam descendebat, ubi pontem castellumque à Suecis leviter corruptum reparat, castris lorica circumdatis. Contra Banerius Torstensonium cum valida equitum peditumque manu per alteram Oderæ ripam eodem mittit; qui licet castello ad Suetam jam à Cæsareis occupato veniret, confidebat tamen castris ad Melissam flumen positis se impediturum, ne Cæsarei in Novam Marchiam & Pomeraniam irrumpere possent. Sed quia hostis ad Oderbergam ponte structo Oderam transierat, Banerius ipsum, ne circumveniretur, Griesenhagam recedere jubet. Ita hostis Oderbergæ & Suetæ pontibus structis castra munit, ex utraque fluminis ripa pro re nata Suecis incubiturus. Banerius contra e, usdem progressibus sistendis Griesenhagam & Gartzium valido præsidio firmat. Quibus locis exutus ad Dammum castra ponere decreverat, hostium terga, si in ulteriorem Pomeraniam penetrarent, infestaturus; quo fine & Stargardiam numeroso milite firmat. Ast Cæsarei cum Gartzii, mox Lœckenitzæ obsidium suscepturi viderentur, utroque omisso Sueta moventes Prenzloviam, inde in Citeriorem Pomeraniam tendunt, fame, morbisque urgentibus, & quia ignavum videbatur tempus nihil agendo terere, an quod ad Griesenhagam & Gartzium parum se effecturos putarent? Inde valida manus Uckermundam mittitur, quam Dromondus subtribunus, cum per triduum strenue restitisset, ea lege cogebatur dedere, ut ipse cæterique ductores ad suos dimitterentur, gregariis sub Cæsaris signa redactis. Major exercitus pars Anclamum vertebat. Hostis profectione cognita Banerius statim Zabelticium supremum excubiarum præfectum cum tribus peditum phalangibus navigiis Anclamum mittit; ipse mox eodem insecutus, relicto Stetini apud exercitum Torstensonio cum mandatis, ut si hostis Citeriorem Pomeraniam urgere pergeret, ipse trans Oderam per Wollinum insulam cum omnibus copiis eodem sequeretur, castris tamen ad Stetinum & Dammum idonea manu firmatis, quorum cura Pfulio commissa. Inter hæc Poloni cumprimis, qui nuper à Cæsareis ad Suecos transierant, strenue rem gerebant, & commoditate transitus ad Lœckenitzam usi quotidianis excursibus hostem carpebant cæsis quamplurimis, & nongentis amplius captis; cum non nisi unus ipsorum in hostium manus incideret, qui ab hisce crudeliter plumbo liquefacto in fauces infuso necatus sociis eo majores ad læviendum stimulos addiderat.

Exercitus Suecici dura conditio.

Hostium progressus. 2. Jul.

1637.

11. Aug. Hostis in citeriorem Pomeraniam tendit.

21. Aug.

19. Aug.

21. Aug.

§. 15. Banerio ad Stetinum subsistente, Hermannus VVrangelius citerioris Pomeraniæ curam susceperat, arrepta Anclami statione; cujus filius Carolus Gustavus octingentis equitibus stipatus septingentos hostium dragones, trecentos equites Novi Brandeburgici oppresserat, & plerisque cæsis tres subtribunos, plerosque ductores, cum trecentis gregariis omnibusque impedimentis abduxerat. Paulo post Thuro Oxenstierna tribunus Stargardiæ in Meclenburgica quingentos hostium cæciderat, totidem ceperat. Cujus optio mox Penslini centum quinquaginta trucidabat, triginta captis. Sed & Haraldus Stackius cum centum equitum caterva Treptoviæ centenos hostium sternebat, quinquaginta abductis. Contra Mullerus turmæ præfectus cum viginti quatuor equitibus, duodecim dimachis apud Fridlandam in hostium manus incidebat. Thuro quoque Oxenstierna, cum accedente ad Anclamum hoste velitatus corruente equo, à suis desertus capitur. Hostis porro post occupatum ad Anclamum aggerem agrestem, tribus castris cum parte exercitus ibi considet. Hoc in oppido validum præsidium reliquerat VVrangelius, ipse cum reliquis copiis transitus Penæ aliosque provinciæ aditus custodiebat, quoad Banerii exercitus adventaret. Inde ab hoste apud Stolpam irruptio in Citeriorem Pomeraniam tentabatur, ubi jam trecenti cymbis trans flumen immissi exiguum castellum in citeriore ripa suum occupaverant. Sed ex his plerique à Steenbockio tribuno cæsi aut in aquas compulsi, triginta capti, pauci, qui raptim in cymbas se conjecerant, evaserunt. Post biduum denuo trecenti cymbis ac pontonibus transmit-

Sueci hostem carpunt.

21. Jul.

19. Aug. Hostis ad Anclamum considet.

25. Aug.

1637. transmittuntur, idemque caſtellum expugnant; mox tamen iterum ejiciuntur, non paucis utrinque cadentibus. Enimvero cum Anclamum fruſtra tentari judicaret hoſtis, incenſis caſtris recedit; alium uti videbatur acceſſum in Pomeraniam quæſiturus. Igitur Banerius inter Penam flumen & Triebſeſam conſidet, Wrangelius Loitium ſe confert, pro re nata ſibi auxilia invicem laturi. Hoſtis contra ad veterem arcem Demminum caſtra figit, ibique in aggere Penam inter & Tollenſe flumen munimentum excitare incipit. Id non ferens Torſtenſonius, qui Banerio Uſedomum profecto exercitui interim præerat, militem partim terra partim navigiis in iſtum aggerem immittit; dum Wrangelius interim apud Broocam & Oſtam excitato tumultu hoſtem diſtinet. E quingentis, qui ibi deprehendebantur, plerique interfecti, reliqui capti, quos inter Felix Zuniga Guſmannus tribunus, cum ſubtribuno & duobus centurionibus. E Suecis præter unum centurionem nemo alicujus notæ deſideratus. Eodem tempore excubitorum caterva proximo vico proſligatur. Hoc damno accepto hoſtis Malchinum verſus recedit. Abeuntis veſtigia explorandi cauſa legens Eppius inter Haſſiacos ſubtribunus dimidio à Demmino milliari ducentos equites opprimit, & cum lacus fugæ obſiſteret, pleroſque concidit, ſubtribuno, excubiarum & turmæ præfecto captis; ex quibus intelligebatur, hoſtem longius progredi. Mox per exploratores intercepti uno ore ferebant, Wiſmariam peti vi, aut proditione tentandam. Quod eo magis fidem inveniebat, quia iſta in urbe deprehenſus fuerat, qui de plebe quoſdam pecunia corrumpere voluerat, ut facillimum ſibi ad oppidum acceſſum oſtenderent; omnibus vilem proditionis mercedem adſpernantibus. Igitur Banerius ſtatim phalangem peditum Stralſundam mittit, ibique naves conſcendere jubet; ipſe eodem, ſi revera eam urbem peti conſtet, ſe collaturus. Interim Wrangelius filium Carolum Guſtavum cum mille equitibus, quingentis peditibus mittit, qui hoſtem aditibus Pomeraniæ expelleret. A quo Oſta, Clempenoa, Fridlanda cum adſito caſtello ad Cabelam, demum & Brooca recipitur, eadem lege, quam Suecis Uckermundæ Cæſarei dixerant, ut ductoribus dimiſſis gregarii legionibus Suecorum admiſcerentur, quorum ſupra trecentos iſtis locis deprehenſi.

Hoſtis Anclamo diſcedit.

18. Aug.

1. Sept.

11. Sept.

14. Sept.

17. Sept.

Acta in ulteriore Pomerania.

§. 16. Interim per Ulteriorem Pomeraniam nonnihil turbarum dabant triginta ſex Hungarorum turmæ; qui poſt ſororem Cæſaris Uladislai Regis ſponſam ad Poloniæ fines deductam perſuaderi ſibi paſſi fuerant, ut his quoq; in oris Cæſari operam navarent. Hi per Landsbergam in Novam Marchiam & Pomeraniam inter Piriciam & Schonflieſam tendebant. In hos catervam ducentorum equitum, quinquaginta dimacharum Pfulius emittebat, quæ altero ultra Piriciam milliari extremum iſtorum agmen vico quodam hoſpitans, in fugam propellit, viginti captis. Eo tumultu excitati univerſi coëunt; quorum multitudini cum impares ſe Suecicernerent, per integrum milliare inter continuas velitationes ad vicum uſque recedunt, ubi fixo pede tamdiu ſuſtenturos ſe hoſtem ſperabant, quoad per tenebras tutus receptus daretur. Enimvero Hungari undique incumbentes Suecicos fundunt, diſſipantque; quorum pleriſque tamen vicinæ ſylvæ paludeſque effugium dabant, niſi quod deſultorum magna pars minus velocibus equis inſtructa, antequam ſylvam aſſequi poſſet, concideretur. Eam jacturam ulturi Poloni, denuò ſibi eos invadendi veniam depoſcunt; quibus & initio fortuna ſatis arridebat. Sed cum juſto longius ſub ipſam Piriciam ſucceſſiſſent, tota Hungarorum caterva in campum provolans ad manus conſerendas Polonos cogit, qui numero oppreſſi fugæ ſe dant. Hungari Damnum uſque inſtabant nonnullis Polonorum interceptis, queis minus pernices equi fuerant. Porro cum iſtos Hungaros iteratis juſſis in Cæſareorum caſtra evocari cognoviſſet Pfulius, eos in itinere invaſurus, Suetam verſus cum equitatu procedit. Ubi forte fortuna in quinque Croatarum turmas incidebat; quos citato curſo ad vicinum oppidum ruentes ipſe inſecutus non paucos cædit, capitque; quos inter duo turmarum præfecti cum optione & ſignifero; ſimul omnia iſtorum impedimenta prædæ cedunt. Hungarorum tamen nemo deprehenſus; qui inſuper habitis Gallaſii mandatis, quod belli Germanici genius ipſis ad palatum haut foret, ſuperato Warta per Sileſiam in patriam revertunt. Præter iſthæc pauca ibi memoratu digna agebantur, niſi quod Vorhauerus late Pomeraniam depradaretur, Pfulio haut prohibere valente, quod Hungari obſervandi eſſent, & eques, cui pabulum longe petendum, excurſionibus fere ineptus foret: Poſt Pfulio in citeriorem Pomeraniam evocato iſte impunius graſſabatur, ipſam quoque Stargardiam tentare auſus; ubi tamen non ſine clade repulſus eſt. Sed & antea Dromondus per emiſſos Gartzio trecentos pedites Vierradam arcem expugnaverat, præſidiariis partim cæſis, partim captis; quos inter & centurio Suecus Ericus Suenonis repertus, qui antehac tradito per flagitium Gartzio apud hoſtem remanſerat, & nunc meritas pœnas capite luebat. Viciſſim Bohmius tribunus, dum Gartzio cum paucis venatum exſpatiatur, à Brandeburgicis interceptus abducitur.

5. Sept.

12. Sept.

28. Sept.

1637.

27. Sept.

13. Octob.

8. Sept.

11. Sept.

§. 17. Poſtquam hoſtis à citerioris Pomeraniæ finibus in Meclenburgicam receſſiſſet, Torſtenſonius, qui abſente Banerio exercitui præerat, ſuperato Pena Gnoium uſque & Dargunum inſequitur. Inde valida cum manu hoſpitia ipſius tentare conſtituerat; ſed occurrentibus decem hoſtium legionibus conſilio propalato, re infecta redit. Aſt hoſtis aliquot per dies circa Goldbergam Sternbergamque metatus, poſtquam evocatis Saxonicis & Brandeburgicis ſub Damiano Vitztumio, & Clitzingio copiis ſe firmaſſet, iterum de invadenda Pomerania agitat. Quod ipſum Banerius præſentiens copias Wiſmariam deſtinatas ad exercitum revocaverat. Eo hoſtis conſilio intellecto Torſtenſonius exercitum intra Triebſeſam reducit, indeque Damgartum progreditur; quo etiam Banerius Wrangeliusque, qui hactenus ex morbo decubuerant, accedunt. Heic conſultatione habita tam miſera exercitus facies adparebat, qualem duces iſti vidiſſe non meminerant. Gregarios veſtimenta, inferiores duces nummi deficiebant. Adparatus bellici & annonæ ſumma penuria; provincia itineribus copiarum exhauſta. Nec eo ſecius ad Ribbenitzam ſubſiſtere, & locum prælio committendo capeſſere decernunt, invitante ſitus opportunitate, militumque alacritate, qui exinde præſenti paupertati levamentum ſperabant. Et hoſtis ob dejectos pontes tardius movens, caſtris muniendis ſpatium præbuerat. Sed idem ad dimidium à Suecorum caſtris milliare progreſſus, cum per quatriduum otioſus ſubſtitiſſet, exuto quem jactaverat præliandi ardore, aut aliis occaſionibus imminens, retrò ad Varnum flumen abit, caſtrisque ad Schwanam poſitis hoſpitia ſuis circa Roſtochium aſſignat, velut diu ibi hæſurus; cum præſertim, quæ regio iſta non ſuppeditaret, mari per Roſtochium commode ſubvehi poſſent. Hac rerum facie ratio quidem ſuadebat Suecis in arrepta ad Ribbenitzam ſtatione ſubſiſtere, ut ſi quid denuo tentaret hoſtis, toris

Hoſtis deinuo in citeriorem Pomeraniam invehitur.

Suedi ad Ribbenitzam ſubſiſtunt.

Hoſtis retrorum cedit.

1637. viribus resisti posset. Enimvero cum exhausto vicino tractu non adpareret, unde exercitus sustentaretur, Banerius proponebat, se capto inter Penam & Tollense flumen itinere Oderam versus abiturum, quo hisce oris hostem abstraheret. Ea re in consilio probata ipse relictis apud Wrangelium quinque infrequentibus peditum legionibus per Damgartum Loitium, ibique superato Pena Ifam progreditur, qua incedebat pabuli ne hilum, sed fœdam passim hominum insepultorum, pecudumque stragem inveniens. Statuerat autem post captam Suetam valido castello excitato pontem ad Custrinum claudere, & Landsberga recuperata novos Brandeburgici delectus turbare; tum copias suas per Novam Marchiam & Pomeraniam reficere, ipsamque Silesiam irruptionis metu terrere. ea ratione sperabat se hostem ora maritima abstractum in se aversurum, & opportunitate transitus apud Gartzium Stetinumque pro re nata ludificaturum. Eo Banerii motu cognito hostis repente Schvvana Tessinum & Sultam regreditur, unde equitatum istius vestigiis ita celeriter immittit, ut idem jam de itinere Anclamum reflectendo cogitaret. Sed quia biduo fuisset opus antequam peditatus & tormenta trans flumen eniterentur; itinere accelerato Suetam pergit; cujus adventu hostis statim oppidulum, inde & arcem deserit, ac in munimenta trans Oderam se recipit. Ea sequenti die vi expugnantur, quadraginta duntaxat Suecorum sauciatis, cum hostium non modicus numerus cæsus captusque foret, quatuor insuper machinis partis. Restabat munimentum in insula situm, lato utrinque amne circumfluum, in quod multi hostium refugerant. Sed cum id oppugnare arduum, nec operæ pretium videretur, nulla circum annonæ aut pabuli facultate, Banerius duabus phalangibus ad istud obsidendum relictis, & destructo ponte Gartzium abit, ibique peditatum, Stetini equitatum in ulteriorem Pomeraniam transmittit. Ast Gallasius nulla amplius Banerium assequendi spe circa Dargunum & Malchinum inter Penam & Reckenitzam flumina considet; ibique complures pontes, combinatis inanibus doliis, consarcinari jubet; invadendo uti spargebatur Anclamo. Contra Wrangelius Loitium progressus Anclamum, omnesque Penæ transitus copiis firmat. Unde hostis iterum retrocedens, superato apud Malchinum flumine trifariam copias dividit. Primum agmen Prentzloviam versus tendebat; peditatus Galenbecam & Lammendorfum, ultimum agmen Treptoviam flectebat. Heic Wrangelius contractas raptim copias ad Loitium trans flumen ducit; inde Vitztumium in sex hostium legiones inter Treptoviam & Clempenoam duobus vicis tendentes, ire jubet, hoc agendi præscripto modo, ut Haraldum Stackium per Broocam uni vico immitteret, alterum ipse per Clempenoam invaderet. Sed iste jussis insuper habitis uno agmine Clempenoam progressus, inde noctu Stackium cum trecentis equitibus præmittit; cui initia bene se dabant, oppressis excubitoribus; & jam sub ipsum vicum processerat, cum uno tantum tubicine classicum canente Vitztumius territus re infecta regreditur. Interea Gallasius cum exercitu Novum Brandeburgum & Prentzloviam processerat; relicto ad tuendum tergum ægrotosque Bredavio; quem haut eo secius Suecici carpebant, multisque captivis potiebantur. Ita Wrangelius, cum periculum hisce oris depulsum, ac hostem plane in Banerium ire crederet, Griefsvvaldam digreditur, cum Leslæo, qui recens è Suecia advenerat, collocuturus, cura copiarum in Vitztumium tantisper collata. Hinc citerioris Pomeraniæ oppida pedite firmare, equitatumque per Usedomum Banerio auxilio mittere decreverat; quod inter ipsos conventum fuerat, si quidem hostis tota vi in eundem iret. 1637.

Banerius in ulteriorem Pomeraniam abit.
10. Octob.
14. Octob.
11. Octob.
Eum hostis insequitur.
18. Octob.
19. Octob.
21. Octob.
15. Octob.
22. Octob.
24. Octob.

§. 18. Interhæc Kussovius quidam nobilis Pomeranus Gallasium adierat, aditum se ipsi in Pomeraniam ostentarum pollicitus; quem hic multa præmiorum spe oneratum ad Bredavium remittit, postremo cum agmine adhuc circa Treptoviam hærentem. Is propere Tripsetam regressus noctu eam rem ex voto conficit, viam præeunte Kussovio, & alio Georgio Behrio quodam, qui ob equos à Sueeis sibi creptos indignabatur. Eo fine duæ cymbæ Malchino curribus advehuntur, quibus post quadrantem milliaris supra Tripsetam tunibus per paludes ad flumen pertractis centum pedites, fere omnes inferiorum ordinum ductores, transportantur. Ad castellum accedentes, antegreditur Scotus quidam ductor, qui vernaculo termone excubitores Anglos recens per Fleetvvodum tribunum conductos castelli præsidiarios familiariter alloquitur, ne fraudis quid subesse suspicarentur, neve tumultum excitarent. Et negligenter sane Angli isti agebant, ne asseribus quidem, quibus pontis in vicem fossa sternebatur, per noctem amotis. Unde Cæsarei facile per eos asseres in castellum penetrant, & obvios quosque trucidant, ipso præfecto intra lectum deprehenso. Mox novendecim equitum, tres dragonum legiones, quæ trans flumen paratæ constiterant, dato signo adproperant, & per demissum pontem pensilem ingruunt. Orta luce Tripseta oppidum, & quicquid intus militum erat, arbitrio hostium se dedit. Ita quinque cohortes è Fleervvodi legione plane delentur. Isthæc irruptio paulo post mediam noctem, per Anglicum militem, qui castello se propripuerat, in equitum stativis nuntiatur. Unde hi statim excitati ante vicum consistunt, quinquaginta suorum emissis ad rem explorandam. Consultantibus præfectis demum placebat, ad pedites ac tormenta non procul inde disposita recedendum; id quod etiam tumultu excitato à duce jussi fuerant. Sed cum ad viam istam ingrediendam se convertissent, Vitztumius adest, simul emissa caterva nuntiat, hostem Grimmam versus tendere videri. Eodem ergo ut se sequerentur Vitztumius animadversa ad latus hostium turma gradum figit, nec tamen turmas per campum explicat, sed tantum decurionem cum paucis equitibus mittit percontatum, hostes an amici veniant. Hic propere regressus hostem magno agmine adesse confirmat. Unde Vitztumius priore via omissa repente peditum stativa petere constituit. Id dum tardius & confusis ordinibus fit, hostis citato gradu à latere ingruit, ac Succos facili negotio profligat, ereptis quatuor signis è legione Ostrogothica, & cæsis subtribunis legionis Finnicæ, & Uplandicæ cum nonnullis aliis præfectis. Fugientibus usque ad Guntersbergii & Kinnemundi legiones, quæ non procul inde in vico constiterant, incumbit. Harum ope, & quia non procul pedites cum tormentis aberant, Vitztumius cum reliquis exitio se eripit, dum Cæsarei istis conspectis ab horum persecutione desistunt. Ubi rerum periti magnopere Vitztumium reprehendebant, quod non statim è cæterorum præfectorum sententia ad pedites se & machinas receperit, junctisque viribus in hostem ierit, cui parem se haut quidquam fore sola cum equitum manu facile judicare poterat. Nec deerant, qui fœdiora suspicarentur. Saltem non sat constantiæ dubiis rebus isti adfuisse patebat. Hac clade accepta, Vitztumius Grypsvvaldam se confert, ubi dispersi equites iterum coibant, ad mille ducenta capita. Ast Wrangelium, quo minus statim hostem Pomerania ejicere conaretur, antequam à

Cæsarei in Pomeraniam irrumpunt.
23. Octob.
Succi equites profligantur.
26. Oct.

Galla-

1637. Gallasio plures copiæ advenirent, paucitas militum prohibebat, animis insuper nupera fuga debilitatis. Unde primo placebat raptim à Banerio auxilia arcessere; cum pediti secundo flumine, equiti per Torgeloam facilis accessus foret. Sed quia serum id auxilium fore videbatur, Gallasio jam toto cum exercitu Tripsesam tendente, potius erat de primariis oppidis firmandis cogitare.

28. Octobr. Et cum intelligeret, Bredavium Bartam pervenisse, metuens ne Stralsunda excluderetur, cum omnibus quas secum habebat copiis eo tendit, & in vico Ludershaga considet, ab oppidanis petens, ut ipse cum cohorte sua prætoria equestri & pedestri, quingentis præterea peditibus, & ala Succorum equitum, tormentisque in urbem reciperetur. Ast hi deliberatione in tertium diem extracta postulata abnuere; oppidum multitudine hominum refertum; parum frumenti, nec sat molendinorum conficiendæ farinæ esse; tum Teutonicum militem turbulenter agere, & Gustavi Regis fœdere talibus se oneribus exemtos. Interea adfertur Bredavium bis mille peditibus, & aliquot equitum legionibus firmatum postridie

30. Octobr. Stralsundensium morositas.

31. Octobr. Franshagæ adfore. Igitur VVrangelius, Satlero tribuno ad Stralsundam cum parte copiarum relicto, propere Grypsvvaldam se confert, & plerosque equites in insulam Usedomum, peditum alios VVolgastum, alios Anclamum dimittit. Ipse rebus Grypsvvaldæ dispositis, cujus curam filio Carolo Gustavo committebat, navi Stralsundam se confert; ubi post longam demum tergiversationem Gustavi Ottonis Stenbockii legio Succica admittitur, exclusa Felsii legione Germanica, & Haraldi Stackii turmis, utut hisce vehementer opus fuisset explorandi causa & arcendis hostium insultibus, qui quotidie sub ipsas portas excurrebant, cædibus ac rapinis sævientes. Virtumius consumta autoritate in Sueciam abit, rationem gestorum redditurus, simul impetrandæ missioni, quam haut ægre obtenturus erat. Is licet non extra culpam reperiretur, tamen annitente Oxenstierna salva existimatione dimittendus erat. Sed ipse post annum clam se è Suecia subducebat, haut ægre ferentibus Rectoribus, se molesto negotio liberatos, quod iste partem culpæ in Hermannum VVrangelium derivare vellet.

Gallasius in Pomeraniam irrumpit.

§. 19. Ita Succorum res post elusam toto anno hostium vim repente summis difficultatibus immergitur, propinqua jam insignis levamenti spe. Hostiles quippe copiæ fame, morbis, laboribus, desertionibus, ferro attritæ non multo melius se habebant, quam si acie victæ forent. Unde fatiscentes Gallasius in Eichsfeldiam abducturus, & hinc inde per hiberna refecturus erat, cum fortu-

27. Octobr. na invitante retro Prentzlovia Novum Brandeburgicum, inde Tripsesam properat, totam mox Pomeraniam citeriorem inundans. Isthac in provincia Succorum res summo in periculo versabantur. Nullibi penus instructus; ubique in diem vivebatur; munimenta oppidorum diuturna incuria fere procubuerant; nec sat adparatus bellici ad obsidium tolerandum. Stralsundæ præcipue propugnacula collapsa, quam quindecim peditum centuriæ insidebant, longo otio fere desides, detritis vestibus, nudipedes, nullo lignorum provisu. Ad Rugiæ defensionem non nisi duodecim equitum peditumque centuriæ supererant, quibus nullus tota insula receptus erat, si constricto glacie freto, aut alia occasione hostis eodem penetrasset. Provinciales fere post adventum Succici exercitus alienati, Succorumque pertæsi pacem anhelabant; nunc res adversæ consternationem addiderant. Proditorum omnia plena, nec quid suscipi à Succis poterat, quin id statim hosti enun-

Res Succorum male se habent.

tiaretur. Accedebat apud Stralsundenses magna securitas, & importuna fœderis exprobratio; per quod ægre precibus obtentum, ut copiæ catervatim per oppidum in Rugiam transmitterentur; & Stenbockii legioni antequam reciperetur, octo per dies in navigiis decumbendum erat; octodecim ægrotis interim frigore extinctis. 1637.

§. 20. Ast Bredavius perruptis Pomeraniæ claustris mox Loitium centum peditibus infestum post bidui oppugnationem deditione capit, obsessis Grypsvvaldam dimissis. Inde pars Demminum aggreditur, quam Burtius tribunus cum sex cohortibus strenue propugnabat. Equitatus Anclamum aditu Penæ excludere conabatur; sed quem Succi eruptione facta inde repellebant, & mox intumescens fluvius trajectum prohiberi non amplius patiebatur. Et quia Leslæus paulo ante duas peditum phalanges à Banerii exercitu immiserat, hostis omissa vi castella aliquot in aggere ultra oppidum excitat, simul valida equitum statione omnes aditus obsidet. Inde VVolgastum accedit, à Banerii 13. Nov. legionibus infestum; quæ ad mediam usque noctem acriter resistebant. Sed quia invalida mœnia vim sustinere nesciebant, paucis relictis sauciis in arcem se recipiunt dejecto ponte, quo illa oppido jungitur. Ita arx numero gregariorum, quem ductores fere æquabant, obruitur; queis nulla annonæ & lignorum parsimonia, ac tot inter tribunos Haquino Skyttio præfecto modica autoritas. Et quanquam in receptu pars oppidi conflagrasset; tamen reliquæ domus hosti ad peragendum obsidium multum facilitatis adferebant.

Hostium per Pomeraniam progressus. 2. Nov. 8. Nov.

§. 21. Inde ut in Usedomum insulam trajicere possent Cæsarei, curribus cymbas eodem convehunt; plures à piscatoribus & rusticis submersas aut occultatas horum fere indicio deprehendunt; utut omnia navigia in alteram ripam trajicere jussi forent. Custodia insulæ tribuno Isaaco Axelii Silberspatrio commissa erat; sed qui procul à ripa in cœnobio Puddegla tendebat, non nisi vicenis aut tricenis equitibus missis, qui ripam obirent. Qua socordia animadversa hostis statim peditum manum trajicit, quibus cum nemo obsisteret; reliqui eodem adproperant. Et quanquam tribuno Sueco statim de irruptione hostium per emissarios equites nuntiaretur; tamen quoad hi ad ejusdem stationem, & ille ad ripam pervenire possent, hosti spatium fuerat non pedites solum, sed & equitum catervam trajiciendi, qui ephippiis tantum in cymbas impositis, equos juxta frænis natantes trahebant. Id quod tribunus metuens ad trajectus locum accedere insuper habuit, ut de numero hostium, qui in insulam transmississent, judicare posset; sed de receptu magis quam pugna solicitus cum equitibus nupera clade adhuc consternatis Suinam versus accelerat tanta cum trepidatione, ut ne Finnis quidem de suo discessu significandum curaret. Hostis cum nongentos pedites, mille equites transmisisset, ad cedentes Succos statim se vertit. Sed jam plerique horum cum tribuno trans Suinam in tutiora pervenerant, multis equis atque impedimentis hosti in prædam relictis. In Finnos tamen, qui serius de adventu hostium intellexerant, strages maxime incumbebat, in quorum alam aliquot catervæ hostium se concitant. Isti semel atque iterum acriter rejecto hoste tertio concursu fusi partim cæduntur, partim in aquas compelluntur, ut præter optionem & paucos gregarios nemo evaderet. Ita hostis insula illa, qua tam facile arceri poterat, potitur, una cum magna vi frumenti, quod in usum exercitus Banerius ibi colligi curaverat; intercepto simul inter hunc & VVrangelium itinere, & Anclamo VVolgastoque majori periculo expositis; nec minus inter-

Cæsarei Usedomum occupant.

1637. cluſa fere Stetina navigatione. Inprimis acerbum erat, Sueci ac Finni militis celebratam hactenus famam non parum detritam, ac hoſtium ludibrio expoſitam. Inde hoſtis caſtellum in adverſa Wolgaſto ripa ſitum valido præſidio firmat, ne VVollinenſi ex inſula ſubſidium arci VVolgaſtenſi interri poſſet; cujus oppugnandi curam Florentinus Dux ſuſcipit. Reliquum exercitum Gallaſius per totam provinciam, præcipue ſecundum Penam à Damgarda Anclamum & Wolgaſtum usque diſtribuit; qui non ſolum ſat alimentorum unde viveret, inveniebat, ſed & inſignem penum Loitii congerere incipiebat. Ita Suecicos duces ſpes ſua fallebat, qui hoſtem inopia annonæ non diu his in oris acturum crediderant, querelis provincialium decepti imperata per iſtos cibaria ægre expedientium. Nec iſti præter conventa provinciam onerare ſuſtinuerant; cum alias facile fuiſſet, exercitui Suecorum & præſidiis uberius proſpicere, & hoſtem fame expellere, ſi legum ac fœderum apices neceſſitati cedere juſſi forent.

Banerii conſilia.

§. 22. Aſt Banerius, cognita hoſtis in citeriorem Pomeraniam irruptione, duas peditum phalanges Leslæo ſtatim Anclamum deducendas tradit, oppido iſti firmando. Neque tamen Sileſiam verſus movere conſultum judicabat, etſi iſta efficaciſſima videretur ratio hoſtem è Pomerania repellendi; quod vereretur, ne fluminibus glacie conſtrictis hoſtis ipſum mari ac Pomerania plane ſecluderet. Igitur ſatius videbatur reficiendo exercitui operam dare, hoſpitiis per Novam Marchiam & Ulteriorem Pomeraniam aſſignatis, magnamque frumenti vim Stetinum convehendam curare. Inter quæ Vorhauerus Drieſena cum ſexcentis equitibus progreſſus, per biduum in ſylva latitaverat, opprimendæ Erici Slangii legioni, quæ Lippanum inter & Piriciam tendebat. Sed inſidiis proditis Slangius ultro inveſtigatum latibulis proturbat, & Drieſenam usque præcipiti fuga agit, quinquaginta cæſis, non paucis captis. Contra Jaroſkius tribunus cum ſua legione & deſultorum manu Paſevvalci tendens, cum ſecus atque à Banerio juſſus erat, negligentius exploratores dimiſiſſet, improviſo oppreſſus maximam ſuorum partem ab hoſte cæſam aut captam vidit. Cæſarei interim Banerii conatibus obſervandis Petrum Gœtzium in Novam Marchiam miſerant, cui Clitzingius ſe cum Brandeburgicis & Saxonicis copiis junxerat; quæ cauſa erat, ut Banerius omiſſo Landsbergæ invadendæ conſilio pontem ad Gartzium reparari juberet, pedites Griſenhagæ & Dammæ, equites Satzigiam verſus diſponeret, ſubinde verſus Novum Brandeburgum excurſionibus hoſtem infeſtaturus; cum facile provideret, hac hieme ſedem belli intra Pomeraniam fore. Sed cum de Uſedomo occupato intelligeret, in anciptiti conſilia hærebant. Nam & providendum erat, ne Petrus Gœtzius, & Clitzingius, qui validis cum copiis circa Cuſtrinum conſiſtebant, in Pomeraniam Ulteriorem irrumperent, & quæ ſola ipſi hoſpitia ſupererant vaſtarent. Et belli ratio poſtulabat Uſedomum recuperari, quo legiones ſuas Wolgaſtana arce eripere, eidemque commeatum inferre poſſet, quam alias multitudine militum oppletam fames hoſti traditura erat. Igitur utrinque proviſurus majorem equitatus partem circa Stargardium ad Ihnam flumen diſponit. Ipſe Wollinum ſe confert, peditatu & aliquot equitum legionibus paulatim ſubſequi juſſis. Suina flumine luſtrato deprehendit, peditem quidem paſſim in terram ad Uſedomum exponi poſſe, equitem autem non niſi uno loco, qua communis trajectus eſt. Sed hoſtis conſilio iſtius animadverſo excitis in inſulam pluribus copiis apud ipſum trajectum explicatis in aciem turmis, ac diſpoſitis machinis ſe oſtendebat. Quanquam autem Banerio facile foret in diverſa parte peditem inſulæ immittere, & excitato raptim munimento ſtationem firmare: tamen cum nulla ratio foret equites trajiciendi, ſolos pedites periculo exponere haut conſultum rebatur, ruente præſertim in hiemem anno, ubi fluvio gelu conſtricto facile futurum erat, omnes in inſulam transgreſſos, tergo nudato circumvenire. Igitur nulla Uſedomi recuperandi facultate VVollinum ſtationibus equitum, peditumque cuſtoditur; peditatus inter VVollinum & Golnoam, equites longius Stargardiam & Zachanum verſus diſponuntur, ut ſi Clitzingius propius moveret, contractæ cito copiæ cum ipſo manus conſerere poſſent. Sed ſi tota mole hoſtis illa parte ingrueret, Stetinum in vetera caſtra concedere, conſilium erat, moraque iſtum atterere. VVolgaſto liberando nulla via adparebat citra periculum exercitus, cui tunc res Sueciæ in Germania unice innitebantur. Per Uſedomum eo penetrare non dabatur. Ut copiæ VVollini navigiis impoſitæ, & ad trajectum Anclamenſem expoſitæ, VVolgaſtum inde properarent, ita cito effici non poterat, quin hoſtis omnes vires venientibus opponeret. Et ubi interea flumen gelu conſtringeretur, interclusa navibus via, copiæ manifeſto periculo exponebantur. Quod ſi toto cum exercitu per Citeriorem Pomeraniam Stetino VVolgaſtum tenderetur, præter ancipitem prælii aleam excitata ab hoſte in aggeribus viarum ad Anclamum, & Demminum caſtella obſtabant. Loitii pons dejectus, & arx hoſtili præſidio infeſta; nec iſto tractu vel hilum cibi pabulive. Clitzingius quoque Banerio huc digreſſo citra dubium in Ulteriorem Pomeraniam irruptrurus erat; & ſervata licet arce VVolgaſtana, hoſti navigationem fluminis impedire in proclivi erat.

Wolgaſtum vi expugnatur.

§. 23. Dum Banerius iſta agitat, Matthias Florentinus Dux VVolgaſtanam arcem acerrime machinis verberaverat. Inde ratibus ad utrumque latus valido aſſere firmatis, copias in inſulam, cui arx impoſita eſt, transmittit. Quo patrato obſeſſos ad deditionem invitat, Krichbaumio & Herberſteinio Baroni tribunis ortu Auſtriacis Cæſarea gratia oblata. Aſt illi, quo minus hanc amplecterentur, fidem Sueciæ datam excuſantes petunt tantiſper ab armis ceſſari, quoad duces ſuos ſuper deditione conſuluiſſent. Quam moram adſpernatus Florentinus repetita verberatione aſſultum fieri jubet. A primo mane ad ſecundam poſt meridiem horam acerrime pugnatum, donec obſeſſi munitionibus exterioribus ejiciuntur. Huc redacti obſeſſi deditionem offerunt, nec Dux ab ea concedenda alienus erat. Sed miles cædis prædæque avidus vi perrumpens multos extra & intra arcem cædit, reliquis in captivitatem redactis; quos inter tribuni tres, ſubtribuni quatuor, excubiarum præfecti ſex, triginta duo centuriones, præter alios inferiorum ordinum ductores, ſimul quadringenti octoginta quinque gregarii. Accedebant quadraginta ſex vexilla, & tormenta octo, bellicique adparatus, & annonæ aliquid. Nonnulli paulo poſt ab hoſte fide data dimiſſi cladis hujus culpam in plerorumque ductorum ſegnitiem unice conferebant; qui Schlammersdorfium tribunum aliosque cum quinquaginta gregariis exteriora munimenta propugnantes, poſtquam numero obruti forent, auxilium inclamantes deſeruerant, porta inſuper occluſa; unde tribunus cum aliis cædi hoſtium exponebatur. Quin & Herberſteinius eo ipſo tempore inſciis aliis ductoribus centurionem occulta porta ad hoſtem miſerat, ipſe mox cum vexillis eodem inſecuturus. Quas inter

1. Dec.

turbas

1637. turbas reliqui cæsi, captive. Demminum inde deditionem fecit ea lege, ut præsidiarii salvis armis impedimentisque Stralsundam deducerentur, vexillis tamen relictis. Ita tunc citerior Pomerania, præter Stralsundam, Grypsvvaldam & Anclamum, in Cæsareorum manus incidebat. Rugiam insulam mollior hiems tutam præstabat.

1637. Demminum hosti deditur. 11. Dec.

§. 24. Ast Gallasius etsi diu his in oris moraturus videbatur, congesta frumenti vi non modica, & comparatis urbium expugnandarum instrumentis, simul impedimentorum superfluis coërcitis; tamen famem metuens exercitui tam numeroso reficiendo circa finem anni alia hospitia quærere constituit. Igitur primum statio ad Suinam, & Usedomum insula deseritur; in quam statim à Banerio immissus Arvidus Wittenbergius tribunus, apud Mellentinum quosdam adhuc hostium deprehensos cædit, capto turmæ præfecto, aliisque nonnullis. Inde firmato præsidiis VVolgasto, Loitio, Demmino, & Uckermunda, Anclami obsidium solvit, destructis quæ circum excitaverat operibus, totoque cum exercitu trans 25. Dec. Penam & Reckenitzam concessit, uti ferebat per Meclenburgicam, agrumque Luneburgicum, & Brunsuicensem, Holsatiæque partem hibernaturus. Ab eodem summa Pomeraniæ vastitas illata, circa Anclamum præcipue; & in Usedomo insula, post absumtum frumentum ipso stramine ignibus absumto, ut quos eo miserat equites Banerius nihil plane pabuli invenirent. Banerius interim quæ instaurandis rebus facerent diligenter providere, animos suorum ad constantiam erigere, collapsam disciplinam sancire, militem vestimentis & equis instruere. Tum quicquid frumenti in agris erat, intra munita oppida convehere, ut hostes forte ingruentes fame conficere posset, ipse interim quietus desidens. Et quia in Stetino summa rerum vertebatur, omnes Marchia oriundi, qui Suecorum sacramento non tenebantur, 16. Dec. edicto urbe excedere jubentur, ne Suecorum destinata hosti prodere, aut ad istam intercipiendam consilia suggerere possent. Et hæc quidem isto anno apud præcipuum Suecorum exercitum gesta sunt.

Cæsareus exercitus Pomerania iterum excedit.

§. 25. In Saxonia Inferiore, Westphalia, Hassiaq; primis hujus anni mensibus pauca memoratu digna occurrebant, quod tota belli colluvies Misniæ infusa foret. Semina tantum novi motus spargebantur per quendam Hermannum Boothium, qui cum centum viginti equitibus Gœtzii jussu è præsidio Guelferbytano ipsi traditis, improviso Boizeburgum venerat, variisque artibus militem colligere conabatur. Commodum tunc istis oris propinquabat Jacobus Kingius Torga à Banerio Visurgim versus missus, qui per Magdeburgicum & Halberstadiensem præsulatum Winsenam tendebat, assumptis quæ sparsim agebant catervis per Luneburgicam in Westphaliam iturus. Is à Salvio monitus Boothium oppressum cum suis Winsenam captum abducebat. Consilii tela ita disposita ferebatur, ut ubi à Boothio Raceburgum & Travemunda in potestatem redacta foret, Lautersheimius, VVertanus, & Isolanus accurrerent; simul adscitis Rostochii, Suerini, & Butzoviæ præsidiariis VViſmariæ obsidium circumponeretur, in partes quoque vocato Daniæ Rege. Sane Meclenburgicos nihil amici agitare satis constabat, quod Rostochienses assignatam sibi tributorum portionem pertinaciter abnuerent, hostium delectus omni studio foverent, connivente Duce, ac Lohusio, qui post missionem acerrimum in Suecos odium induerat, quævis adversa istis alente. 23. Mart. Eam ob causam & Banerius Oderskium subtribunum Torga in Meclenburgicam mittebat, certis mandatis instructum, ut malevolorum machinationes observaret, delectusque istorum dilaberet; tum Rostochium ad exsolvenda tributa compelleret; nec minus injurias militum à provincialibus averteret. Eoque & Duci Plavvenam arcem munimentis nudari postulanti, Banerius abnuebat, quod is locus idoneus foret disturbandis Meclenburgicorum cum hoste collusionibus.

Gesta per Saxoniam Inferiorem & Westphaliam.

§. 26. In VVestphalia Kœnigsmarckius tribunus sociatis Meppæ & Mindæ præsidiariis, sex peditum cohortes, unam equitum tulit nam Stadhagæ opprimit, scalis oppido admotis, ac cum isti resistere concursu in forum facto conarentur, centum concidit, reliquis ad unum captis, quod ipsi duas oppidi portas obstruxissent, tertia Succici ingruerent. Ex Hassia quoque Geisius tribunus, Croatarum tribunum Budeanum Burglengenseldæ in Fuldensi agro cum suis hospitantem male multaverat, ut multis suorum amissis ipse Budeanus paulo post è vulneribus Fuldæ obiret.

Succici Stadhagæ hostem opprimunt. 6. Febr.

§. 27. Post Banerio apud Torgam arctius inclusso, Succi hinc inde impunius carpi, simul malevoli affectus suos fidentius expromere. A Saxonibus oppidum Hala facile recuperatum, & arci Mauritioburgo per Ponicam subtribunum obsidio circumposita, quæ tandem Octobri mense confictis Banerii literis velut deditionem suadentis capitur. Egla quoque deditione subacta, & dimissis 1. Junii. ductoribus gregarii hostium cohortibus admixti. Qui Garlebiam insidebant septuaginta pedites, oppido dedito VVerbenam dimittuntur. VVideri hostium tribunum Hassicum, qui cum sexcentis recens conscriptis in Pinnebergico Comitatu hospitia capere voluerat, coëuntes agrestes inde vi expellunt, cadentibus utrinque quinquaginta. Declarabat quoque Daniæ Rex, se non amplius permissurum, ut in Britannia à Suecis conductus miles in Albi aut Visurgi in terram exponeretur: etsi quo minus per fretum Oresundicum in Pomeraniam navigarent non impediebat. Unam tamen atque alteram navem tali milite onustam velut connivendo Glucstadium prætervehi patiebatur ea lege, ne miles intra Hamburgum in terram exscenderet. Hamburgenses quoque & Lubecenses literis conducendi facultatem apud se concedere, aut quid favoris iisdem exhibere vetabantur, ejusdem edicta avocatoria eo fine in urbibus suis affigi curabant, omnesque ductores, ac milites Suecicos inde facessere jubebant; quæ res istorum delectus non parum turbabat. Ast Bremensis Archiepiscopus tandem à Cæsare obtinuerat, ut sibi neutrarum esse partium liceret, ab omnibus belli oneribus præsulatu exemto; quod ipsum Salvio significabat, ac ratihabitionem transactionis Stadensis vicissim exhiberi sibi postulabat. Denique Georgius Luneburgicus Dux à Cæsareis, quibus legiones suas tradiderat, quingentos milites repetebat eminus obsidendis Mindæ & Nienburgo. Id cum ipsi negaretur, apud VVahlium Cæsareum ducem asperius ea de re querebatur. Cui contumeliosis verbis VVahlius reponebat: ni à Cæsare expresse sibi injunctum foret, ut ipsum ad instar pueri tractaret, mox graviora sentiturum. Quæ contumelia acerrime Ducis animum mordebat; præsertim cum paulo post à Cæsare ipsi cum Electorum consensu injunctum foret, ut præsulatu & urbe Hildesiensi cederet. Unde multis spes surgebat, ipsum ita graviter offensum ad Suecorum partes rediturum. Et jam misso ad Salvium Cancellario Drebberno de affectu suo in Suecos prolixe testabatur, præterita excusans velut necessitate extorta. Nec eo secius inter ista amicitiæ incitamenta Nagelium subtribunum Nienburgi præfectum amplis promissis solicitaverat, ut id oppi-

Succi aliquot loca in Saxonia amittunt.

Georgius Dux Suecis insidiatur.

dum

1637. dum sibi traderet; qui tamen fidem potiorem habens de illis corruptionibus ministris Regiis indicium faciebat.

Landgravii acta. §. 28. In Hassia Gleenius iterum incendiis rapinisque, & omni savitiæ genere multum damni dederat; cui repellendo Landgravius Kingium cum Succicis legionibus nuper ad Visurgim pro-
19. April. gressum in auxilium evocabat; qui & recta Catlellas adproperabat. Conjunctæ Landgravii atq; Kingii copiæ bis mille quingentos equites, quatuor peditum millia explebant; queis impar hostis, qui vix tria millia conficiebat, consistere non ausus in Fuldensem præsulatum se recipiebat; amissis non paucis, qui segnius abitum moliti erant, & oppressis, qui Allendorfi hospitabantur. Apud Eschvvegam quoque aliquot turmæ dissipatæ; cum vicissim Croatæ non paucos palantes interciperent. Sed cum mox Gleenius accessiu Lamboji & VVahlii è VVestphalia auctus Succis Hassicisque prævaleret, placebat hisce ad Visurgim denuo concedere, ut Rudvvenum sibi sociarent, qui modica cum manu Levvenfœrdam interim, & Diephoitam ceperat, & nunc Melandro junctus Vechtam op-
27. April. pugnare constituerat. Eo consilio isti Allendorfo
5. Maji. motis castris, transitoque apud Castellas ponte navali, Rintelium perveniunt. Isto in itinere ducenti hostium equites, centum dragonum à VVahlio in Hassiam ad abigenda pecora missi, in viginti Hassicos equites incidunt, à quibus retrocedentibus ad primum suorum agmen pertrahuntur: unde fusi Petrum Gœtzium subtribunum cum præfecto turmæ, ac dragonum centurione, simul gregariis centum in Succorum Hassorumque manibus relinquunt. Reliqui ad vicum quendam se receperant, in quo ducenti suorum equites hospitabantur; qui sociis subventuri parem cum ipsis fortunam subeunt, præfecto turmæ, multisque ductoribus desideratis. Cæterum cum hostis Landgravium, Kingiumque non insequeretur, hi Vechtam invadere constituunt; quam initio, quoad de motu hostium constaret, eminus
29. Maji. per equites claudunt. Inde cominus intentata vi,
Succi Hassicis juncti Vechtam capiunt. Lautersheimium tribunum oppidi præfectum ad deditionem compellunt, qui militari more Rhenam dimittitur. Inter Bilefeldam itur, quam Bosius tribunus cum tribus equitum turmis, & ducentis peditibus insidebat; qui cum alio se recipere conatur, repentino istorum adventu claditur, & mox deditione facta oppido excedit; invito tamen Landgravio Kingioque, gregariorum plerique abstracti, ut tribunus cum solis ductoribus ad suos perveniret. Qui Lemgoviæ tendebant hostes mature Paderbornam se subduxerant. Inde
23. Jun. constitutum fuerat, adscito Ranzovio, qui pro Gallis duo militum millia istis in oris conduxerat, Hermansteino succurrere. Sed cum id fame subigente hosti cessisset, Landgravius in Paderbornensem præsulatum regressus Getecam occupat, eoque ansam dat Joanni VVertano, qui post captum Hermansteinum Hanoviam circumsidere cœperat, hac omissa in ipsum arma convertendi. Quem declinans Landgravius Rintelium recedebat, ponte ibi structo hostem expectaturus.

Succi amittunt Ratenaviam; §. 29. Enimvero ad Albim, postquam Banerius Torga se in Pomeraniam receperat, res Suecorum plane collabi. Nam Clitzingius & Damianus Vitztumius hic Saxonicarum, ille Brandeburgicarum copiarum dux, junctis viribus Ratenaviam primo invadunt, quam præfectus citra moHavelbergam; 27. Jul. ram dedit. Havelbergæ, quam centum viginti tantum pedites tuebantur, impetu expugnatur; & nonaginta duo, quos inter unus & viginti ductores, cæduntur, reliqui cum tribuno Thoma Werbense Thomæ F. capti. VVerbense castellum, cui abunde de annona & adparatu bellico prospectum erat, excubiarum præfectus Ruthius, ne defen- 1637. muniencionem quidem ausus hosti oblata ultro deditione tum; tradebat; ob quod flagitium VVismariæ post capite pœnas luit. At Dœmitzæ præfectus Otto Sac- Dœmitkius subtribunus quam hostis semel iterumque of- zam; ferebat deditionem adspernari. Unde adversus acerrime resistentem hosti omnia expugnandis vi oppidis reperta adhibebantur, & post accessus factos cuniculus sub unum propugnaculum agitur, ac tormentis munimenta valde lacerantur. Unde cum obtectos pulvis tandem deficeret, nec sat militum foret tam latæ ruinæ tuendæ, honestis conditionibus ea arx Clitzingio deditur.

§. 30. Hinc ad invadendum Luneburgum Cæ- Lunebursarei cum Saxonicis & Brandeburgicis se adparant. guni & Winsenam. Sed eos Luneburgici præveniebant, ne id oppidum in alienas manus incideret, non sine verborum asperitate expostulantes, quid ipsis sua cum urbe negotii esset? Quia tamen in eo omnes conveniebant, ut Succi inde expellerentur, facile controversia inter ipsos composita fuit. Petierant 27. Jul. urbis decuriones id præsentientes à Banerio, ut cum ea situ & operibus parum munita foret, nec ad receptum Succis inserviret, legio præsidio imposita amoveretur. Ab eo Hamburgum ad Salvium remissi, alios mox Cellas ad Fridericum Ducem ablegant petentes, ut propinquantes urbi copiæ tantisper detineantur, quoad amice cum Suecis transactum fuerit. Placebat autem Banerio, Stammeri quidem legionem ex urbe deduci, modo oppidani caverent, conventionem cum Suecis initam sartam fore tectamque, & Calcbergam arcem ipse Stammerus cum ducentis peditibus insideret, cui omnia necessaria ex urbe suppeditarentur. Stammerus quoque jubetur, si necessitas aut defectio oppidanorum exigeret, in arcem refugere, & ad extremum se defendere. Ast in urbe cives Senatui discordes, autore potissimum Joanne Sternio typographo, jactare; de conventione, quam cum Banerio Senatus fecerit, nihil sibi constare; Principi se fide obstrictos, in quem pugnare nolint; simul atrocia Senatui minari. Et frustra erat Stammerus, istis conciliandis sese in- 28. Aug. terponens, cui aperte declarabant; adversus Cæsareos & Electorales ad extremum se cum ipso urbem defensuros; in Georgium Ducem ferrum non stricturos. Post cum idem arci de aqua necessaria prospicere vellet, siphones machinæ qua aquæ surtum levantur ab oppidanis obstructos reperit. Nec minus cum Lunensem portam consentiente Senatu obstruere vellet, plebis concursu prohibebatur. Inter hæc tribunus VVurmius cum quin- 2. Sept. gentis equitibus à Duce Georgio aderat, statione post cœnobium Lunam capta. In eos cum displodi tormenta Stammerus juberet, cives prohibebant, addito, tribunus in arcem se conferret, urbis custodiam sibi curæ fore: qui adveniant hostes non esse. Mox ipse Dux cum reliquis copiis adest. Unde Stammerus cum suis in arcem se recipit, cui 3. Sept. ad defensionem sui nihil amplius supererat, quam ut igne dejecto urbem ad obsequium cogeret. Id quod cum citra exitium urbis fieri non posset, ad extrema hæc descendere dubitabat. Interea facile Ducem inter & cives transigitur, hisce ultro obsequium deferentibus, insuper habitis Senatus delegatis, à quibus id tantum quærebatur, num cæteris cum civibus operam recuperandæ arci conferre vellent; addita increpatione cum super una aut altera re monere vellent. Admissi inde in ur- 4. Sept. bem quingenti milites Senatu insscio, mox trecenti; & quod ab ignibus ex arce jactandis maximus metus esset, Dux Stammero denuntiat; si vel unicum ignitum globum in urbem dejiciat, ipsi

suorum-

1637. ſuorumque nemini veniam vitæ fore: ſimul undique aquarum copia diſponitur reſtinguendis ignibus. Enimvero nihil ad ſui defenſionem auſus Stammerus Calcbergam, & VVinſenam inſuper à ſuæ legionis milite inſeſſam tradit, ac cum ſexcentis militibus VViſmariam pervenit; ubi ſtatim in cuſtodiam datus, ac militari judicio damnatus capite pœnas luit. VViſmariam inde tentare hoſti in animo erat, qui & Hamburgenſes ac Lubecenſes magnam vim pecuniæ annonæque in ſingulas hebdomades, quamdiu id obſidium duraret, poſcebat. Sed vergens in hiemem annus, ac Banerius è Pomerania terga iſtorum infeſtaturus diſſuadebat obſidium validæ urbis, & cui è mari ſubſidia quantalibet adduci poterant.

7. Septemb.

Landgravius in Friſiam penetrat.

§. 31. Interea Landgravius & Kingius, poſtquam aliquandiu Rintelii hæſiſſent, per Mindam in præſulatum Oſnabrugenſem concedunt, adſcita Gallorum qui è Belgio venerant, & Ranzovii manu, ac Furſtenaviæ obſidium circumponunt. Circa hanc cum plures dies ſategiſſent, intellecto hoſtes in VVeſtphalia copias cogere, ac Cæſareos Brunſuicenſem agrum propius venire, ſoluto obſidio Haſelunam iter intendunt. Quanquam enim Banerius peteret hoſti ad Albim graſſanti obſiſtere, ac ſibi incumbentem diſtrahere: Landgravius tamen id abnuere, qui captis apud Friſios Orientales hoſpitiis copias ſe ſuas ita refecturum ſperabat, ut adjunctis poſt Electoris Palatini novis delectibus quo placeret ſe convertere poſſet. Eodem ut ſequi ſibi cum ſuis liceret Kingius vehementer inſtabat, obtendens in mandatis ſibi datum à Landgravio non diſcedere. Sed Landgravius id recuſabat, cauſatus Batavos nolle extraneum militem iſta in loca deduci. De cætero non alia ſibi hoſpitia patuiſſe; & propere iſta fuiſſe occupanda, antequam alii eadem præriperent, aut reſtagnantes autumno aquæ aditum intercluderent. Id quod ægre ferebant Rectores Sueciæ, velut Landgravius copiis Succicis ad privatum duntaxat commodum abuteretur, de ſumma rerum parum ſolicitus. Quanquam non deerant, qui cauſam ſeparati cum Succicis legionibus Kingii hanc ferrent, quod ſingulares tractatus inter Landgravium, & Capitulum Monaſterienſe ac Paderbornenſe agitarentur. Quod uti nobis parum compertum, ita Landgravius ferebat; cum hoſtis Luneburgicæ ditioni propinquaret, ſatius eſſe Succicas copias per oppida ad Viſurgim diſtribui, & quantum poſſit annonæ iisdem è vicina regione importari. Quo converſus Kingius, adſumtis ex Oſnabrugæ, Mindæ, & Nienburgi præſidiis, Lemgoviam ſcalis noctu admotis opprimit, Sperreuteri equitibus, qui ibi hoſpitabantur abductis, direptoque oppido. Ranzovii tamen attenuatas valde catervas ſecum abducebat Landgravius, quod iſte ipſi, ac multo minus Melandro ſubeſſe nollet, ad privata in Holſatiam negotia expedienda digreſſus. Porro Landgravius per Rheidanum agrum in Friſiam penetrans, quæ ultro tradere munita loca Comes recuſabat, vi in poteſtatem redigebat, Gritſiclam, Friedenbergam, caſtella ad Potshuſam, & Delam. Sed dum obſidio Stickhuſæ, qui munitiſſimus totius provinciæ locus, adſidet, gravi morbo correptus extinguitur, incertum fato, an alieno ſcelere. Sane Laurellius medicus fatebatur, Melandro autore, aut ſaltem conſcio venenum ipſi propinatum fuiſſe. Nec eo ſecius Haſſici Stickhuſam vi ad deditionem compellunt, inita cum Comite Friſiæ transactione, ut quindecim millia uncialium menſtrui tributi ea provincia ſolvat; tuendis acceſſibus & munitis provinciæ locis viginti peditum cohortes, quinque equitum, duæ dragonum turmæ ibi manerent; reliquæ copiæ abducantur. Landgravio difficilimis temporibus defuncto, uxor, Amelia Eliſabetha, cordata & virilis conſtantiæ fœmina, commendatam ſibi à marito liberorum impuberum tutelã ſuſcipit, & cum iis Groningam ſe confert, in Haſſiam redire tunc non auſa ob peſtilentiæ contagium, & quod adverſa ſibi conſilia hac rerum mutatione haut fruſtra metueret. Quanquam enim Conſiliarii Caſſellani audita Principis morte ſtatim provinciales & militem in verba filii cognominis adigerent, in quem & omnium animi proni reperiebantur: non tamen deerant, qui horum fidem ſolicitabant; quos inter Darmſtadienſis edictum proſcriptionis à Ferdinando II. conceptum, à Tertio confirmatum, ſed hactenus nondum publicatum Caſſellas mittit, una cum literis, quibus adminiſtrationem provinciæ ex Cæſaris autoritate ſibi depoſcebat, in refractarios atroces pœnas denuntians, & cominus oſtentato Cæſareo exercitu. Mox edicto Haſſiæ Ordines Alsfeldam ad conventum agendum evocat; intercedentibus Caſſellanis, ſuique Principis cauſam aſſerentibus. Sed & Saxoniæ Elector eosdem literis hortatur, ut Cæſaris ſe voluntati, pacique Pragenſi adplicent. His monitis ut pondus accederet, Gœrzius cum exercitu ſuo Haſſiam verſus tendebat præmiſſis minacibus literis; ut extrema quæque expectent, ni Cæſaris arbitrio ſe ſubmittant. Cui avertendo Melander adſumto Kingio in Haſſiam properabat. Qui tamen, cum acceſſu plurium copiarum Gœrzius augeretur, poſt retrocedere cogebatur; & Darmſtadienſis regimen provinciæ à Cæſare ſibi delatum, acrius poſcebat. Unde Caſſellani hortantibus multis Imperii Principibus, & flagitantibus Haſſiæ Ordinibus Marpurgi cum Darmſtadienſi tractatus ſuſcipiunt. Ubi quanquam hic circa affectatam adminiſtrationem, damnique refuſionem aliquam multis myriadibus taxatam, nonnihil remiſiſſe videretur: tamen cum oblata ab ipſo juramenti formula intolerabilis videretur, tractatus tunc incaſſum cadebat. Mox novo Cæſaris edicto Landgravii teſtamentum, & Ordinum juramentum novo Principi præſtitum irritum declaratur; ſimul hiſce injungitur, ut Darmſtadienſem provinciæ adminiſtratorem agnoſcant, copias ſuas Cæſareis jungant, loca occupata reſtituant, Pragenſi paci ſe ſubmittant, fœderibus exterorum renuntient; quod à Darmſtadienſi hortatibus ſuis additis transmittitur. Igitur Landgravia, cum Melandrum & Kingium hoſti impares intelligeret, huic eludendo ac tempori extrahendo conſentit, ut Caſſellani tractatus cum Darmſtadienſi inſtaurent, ut tamen quicquid concluſum foret, ab ipſius ratihabitione ſuſpendatur. Quod conſilium Succicis per Germaniam miniſtris ſignificat, de conſtantia circa ſuſtinendam cauſam communem teſtata, & Suecorum auxilia rebus ſuis implorans.

1637.

Georgius Landgravius Haſſiam inſeſtiorem tentat.

8. Octobr.

19. Octobr.

22. Nov.

27. Nov.

14. Dec.

Landgravius moritur. 24. Sept.

11. Sept.

30. Sept.

§. 32. Porro poſt fata Principis Melander Landgraviæ juſſu rebus per Friſiam diſpoſitis in Haſſiam tendebat, adjuncto ſibi apud Hervordiam Kingio. Quibus cum par non eſſet Gœtzius, qui nuper duo militum millia ad Rhenum miſerat, retrocedebat. Unde iſtis occaſio dabatur munitis Haſſiæ oppidis neceſſarias res inferendi. Sed cum iidem ulterius Gœtzium inſequi conſtituerent, hic vero acceſſu VVahlii, & octingentis equitibus, ſeptingentis peditibus, à Georgio Luneburgico ſubmiſſis augeretur, Lubbecam recedunt, Lemgovia præſidio firmata. Inde hoſte ingruente per Quackenburgum longius verſus Amaſin abeunt: mox copiis è Friſia aucti Leuenfœrdam & ad Huntam flumen regrediuntur, haut quidquam hoſtem laceſſere auſi, etſi pares eidem judicabantur. Interim

Haſſicorum poſt Landgravii obitum acta.

1637. terim Gœtzius & VVahlius Lemgoviam ad deditionem adigebant, & pacto violato omnes, qui Cæsareum sacramentum recusabant, spoliatos in captivitatem abstrahebant. Melander autem & Kingius ferum Lemgoviæ auxilium molientes, cum hostem in se vertere viderent, denuo cedentes in diversa abeunt, & Melander quidem circa Coesfeldam, Lipstadiumque & vicina loca hiberna capessit; Kingius Succicas legiones per oppida ad Visurgim distribuit: hostis Lemgovia & Bilefelda præsidio firmatis in Bergensem ac Marcanam ditionem concedit.

Meclenburgici Ducis ambigua consilia.

§. 33. Circa isthæc tempora Meclenburgicus Dux nova consilia coquebat, militemque comparare instituebat, provinciam suam Cæsareis pariter ac Suecis exoneraturus. Ac apud Cæsareos quidem jactabat, se copiis primo succinctum per tractatus Suecos sua ditione, ipsaque VVismaria dimoturum, data pecuniæ summa. Apud Suecos ostendebat, delectus à se institui arcendis militum injuriis, & ut Brandeburgico Doemitzam iterum extorqueret, quam hic velut hosti ereptam sibi vindicatum eat, Cæsare insuper vectigalia ad Albim isti donante. Suspicioni avertendæ ducem se copiis suis impositurum ferebat, qui clam juramento Reginæ esset obstrictus, de fide sua in eandem testatus. Postulabat præterea, ut loca sua extra VVismariam, Pœlam, VVarnemundam, & VVustrovense castellum suo milite insidere daretur, provincia ab omnibus tributis, nisi quantum alendo VVismariæ præsidio requirebatur, immunis foret, ac ut super vectigali ad VVarnemundam cum ipso transigeretur. Circa VVismariam, cujus cessionem aperte postulare non audebat, tractatus cum ipso initi volebat in speciem duntaxat, ut hoc obtentu Cæsareos ab ejus urbis obsidio, ac vastanda sua ditione averteret: Suecі contra spargerent, sibi non displicere super ista urbe cum Duce transigere, modo hic Cæsaris consensum ad id negotium obtinere queat. Enimvero nihil horum Suecis ad palatum erat; quin ne quid insidiarum subesset, accuratius custodiendæ VVismariæ invigilabant; simul Stammeri legionem, quæ post deditum Luneburgum eo accesserat, inde amovent, quod militе è Meclenburgica oriundo fere constaret. Interim VVismariæ præfectus Jonas Lilliesparrius hosti semel atque iterum damnum dederat, Schœnbergio subtribuno Cæsareo cum suis oppresso, & centum peditibus cum centurione, qui Schwanam

Wismarienses hostem carpunt.

24. Octobr. insidebant abductis. Ejusdem quoque jussu Evvaldus Bruno subtribunus cum quadringentis militibus duas Cæsarcorum legiones VVahrenæ consi-

1. Decemb. dentes ad includendam eminus VVismariam delet, cæsis plerisque & supra quinquaginta captis, quos inter duo turmarum præfecti, totidem optiones cum quatuor signis, & plusquam quadringentis equis; solus Cnœckenbergius tribunus cum subtribuno, monstrantibus per paludes viam rusticis, pedes evaserat. Porro Georgius Luneburgicus Dux Cæsari promiserat, si ditio sua à Suecis repurgata foret, se reliquas suas copias Cæsareis ducibus subditurum. Ejus promissi Cæsar post receptum Luneburgum ipsum monebat; nec minus Cæsarei duces valde laborabant, ut eundem plane suis partibus adjungerent. Quo fine & Gœtzius Cæsarem triginta uncialium millia poscebat, corrumpendo uno atque altero Ducis ministro. Ita persuasus Dux cum Cæsareis tractatus suscipit, ac ipse cum Gœtzio & VVahlio Hamelæ congreditur, consiliis adversus Suecos cudendis. Et postquam octingentos equites, septingentos pedites istis concessisset, cum reliquis Minzelii in Comitatu

Georgius Luneburgicus hostem se Suecis fert.

Schauenburgico munitis castris considet, qua poterat Suecos carpens. 1637.

Erfordienses ab hoste solicitantur.

§. 34. Dum Banerius apud Torgam metatur, hostis interim Suecos Erfordia dimovere laborabat, cui eminus circumsidendæ cum magna parte legionum Galassicarum Gleenius è superiore Germania accesserat. Quicum non nisi per modicas velitationes certatum, quarum una quinquaginta equites urbe progressi, peditum manu succenturiata, cum trecentis hostium equitibus sub ipsam urbem strenue confligunt, ac triginta amplius cædunt, sauciantve, quos inter subtribunus & turmæ præfectus, suorum duobus tantum desideratis. Sed quia validæ urbis obsidium longi temporis multique sumtus futurum erat, vicino insuper tractu non parum vastando; compendiosius videbatur oppidanos in Suecos concitare. Quo fine à 19. April. Cæsare literæ scribuntur, queis ipsos accusat, quod nulla necessitate Suecicum præsidium admiserint, postulatque ut eodem amoto Cæsareum militem recipiant, quamdiu periculosa hæc tempora durent, & de cætero ad Pragensis pacis leges se componant. Eas literas Griesheimius in urbem 20. Maji. mittit, destinari petens, quibuscum ipse colloquatur. Ast Senatus oppidanus ad literas Cæsaris re- 26. Maji. spondet; vi se compulsos, & nullo in vicinia auxilio cum Suecis transegisse, quos nunc amoliri in sua potestate non sit; tum hostilia deprecantur. Griesheimii quoque congressum abnuunt. Post Banerio in Pomeraniam cedente, Saxoniæ Elector obsidium urbis simulans, Bosium tribunum cum quinque legionibus equitum ad alterum ab urbe milliare accedere jubet; literisque civium animos solicitat. Sed vicini Duces Saxoniæ, Al- 6. Julii. tenburgicus, Vinariensis, & Isenacensis ditionibus suis metuentes, si obsidium urbi circumponeretur, interventu suo rem ad amicos tractatus deducere conantur: quo fine missis Erfordiam legatis id primo agunt, ut Goltzius tribunus cum sua legione urbe ultro cedat. Sed cum oppidani osten- 19. Julii. derent, id penes se non esse, Cyriaciburgo à Suecis infesto, de armistitio proponunt, & ut urbs de suo Goltzii legionem alat; nec à vicinis tributa amplius exigantur, aut hostilia in Electoris ditionem exerceantur. Hæ conditiones oppidanis quidem probabantur; sed Goltzium rationum utrinque momenta ancipitem reddebant. Nam admissis istis, omnia tributa simul media legionum augendi, & Cyriaciburgo prospiciendi, aliosque sumtus tolerandi adimebantur, totaque vicinia Cæsarcorum & Saxonicorum quietis usibus relinquebatur. Ast si abnueret, metus erat, ne Saxo obsidii obtentu copias suas per eum districtum disponeret, ipsumque tributis exutum in summam egestatem conjiceret, cum ab urbe nihil exigere liceret. Unde mittebat, qui Banerii sententiam exquireret. Sed cum is longe abesset, nec responsum ita cito adferri posset, tandem & ipse in armistitium consentiebat; cujus leges erant, ne à vicinis Ordinibus Imperii ulla tributa, aliaque belli onera exigerentur, præsidium non augeretur, munimenta urbis ne ulterius firmarentur, commercia libera essent; vicissim adversus urbem ejusque agrum nihil hostile tentaretur, copiæque inde citra noxam deducerentur. Si inducias prorogare alterutri parti non placeret, quæ initio in unum mensem conveniebant, octiduum ante istis renuntiaret. Interim ad Cæsarem & Banerium super istarum prorogatione mitteretur. Istas Saxo probat, 30. August. & Bosio, ut Erfordiensi agro excedat, hostilibus abstineat, imperat. Gœtzius etiam qui sub exitum Septembris in Thuringiam perveniebat, Erfordiensem ditionem tangere vetabatur. Ast Banerio, qui de istis tractatibus antea nihil audiverat,

Induciæ cum Erfordiensibus fiunt.

id

1637. id negotium plane displicere, ac inducias vehementer improbare. Quia tamen, quod jam conclusum erat, retractare non licebat ulterioribus Goltzium tractatibus supersedere jubet; ac si oppidani frænum mordeant, ut in Cyriaciburgum digressus urbi se hostem exhibeat. Quia tamen istud armistitium rebus necessariis in urbem convehendis valde opportunum erat, id ut ratum esset, permittebat, ut ne tamen ultra duas septimanas prorogaretur. Postquam elapso ejusdem termino hostis illi non renuntiaret, Goltzius id suis rebus conducere ulterius non judicabat; quod legionem suam augere, aut munimenta urbis firmare ex pacto non liceret. Quia tamen oppidanos hactenus libertas commerciorum non parum delinierat, armistitium abrumpere, ne civium animos offenderet, non audebat. Et mediatores ut istud continuaretur, vehementer instabant. Pariter Erfordienses à Goltzio contendunt, ad Banerium scriberet, ut is in prorogationem, quæ & Saxoni placebat, consentiret. Quod & iste facit petens, ut mandata sibi ad tractandum transmittantur. Nec eo secius, quanquam Erfordienses de fide sua prolixe testarentur, Cyriaciburgo diligenter prospicit, & quid in omnem casum ejus præfectus sequi debeat, præscribit. Ast cum Suecorum res per Pomeraniam durius se habere viderentur, Erfordienses animis cum fortuna mutatis mediatores
26. Dec. circa altioris indaginis interpositionem solicitant; & uti apud Cæsarem cautionem super sacris aliisq; sibi procurent; qua obtenta à Banerio deductionem militis Succici petituri sint, sed cum Goltzius super ejusmodi destinatis quereretur, excusabant; id non alio fine fieri, quam ut coëuntibus jam Cæsareis & Saxonicis copiis obsidium urbe sua avertant, quoad resurgentibus Suecorum rebus istæ alio deducantur.

Ramsæus Hermansteino annonam infert. §. 35. Hanoviæ præfectus Ramsæus cum vicinis Moguntino, Darmstadiensi, & Francofurtensibus inducias ad Majum usque Mensem pepigerat, queis inter alia cavebatur, ut Hanovienses præter cætera necessaria, frumentum quoque in ipsorum ditionibus coëmtum, in oppidum convehere integrum foret. Ita exhaustum fere oppidum omnis generis cibariis abunde instruitur. Hinc ad annonam Hermansteino inferendam animum Ramsæus intendit, cum fame acriter conflictanti; postquam quæ Januario mense Hassici è Westphalia inferre conati erant, à Joanne Wertano sub obsessorum conspectu abrepta fuerant, profligatis sexcentis, qui currus onustos prosequebantur. Meliore successu Ramsæus duas naves annona onustas Hanovia secundo Mœno, non sentientibus Francofurtensibus, inde Rheno Hermansteinum dimi-
3. April. serat. Sed cum aliam post navem singulari astu in-
12. Maji. struxisset, ea Moguntiam præterlapsa Bingæ de-
Hermansteinum fame expugnatur. prehenditur. Ita tandem arx natura & opere, munitissima, & tantum non inexpugnabilis, post absumtos equos, asinos, canes, feles, muresque ac
16. Jun. glires, quarum octoginta ipse præfectus Bussius absumserat, ad deditionem adigitur; quam Elector Colonienses depositi titulo insidet, post Trevirensi, aut ejus successori restituendam. Præsidium militari more Orsoyum usque deducitur. Copiæ quæ Hermansteinum circumsederant, fere Hanoviæ includendæ adducuntur. Ramsæus quippe incassum hactenus cum vicinis super prorogandis induciis agitaverat, quod iisdem Hermansteinum
Hanoviensium gesta. quoque includere vellet. Sed illis elapsis quod Moguntinus Hermansteino expugnando operam contulerat, navi quæ annonam, intercepta, illi se hostem denuo declarat, & cum trecentorum militum caterva Aschaffenburgum scalis summo mane admotis irrumpit, diripitque, præda Hanoviam avecta. Inde Selingstadio repente occupato trecentorum militum præsidium imponit. Quod tamen mox Moguntinus auxiliantibus Francofurtanis iterum invadit, & post depultum assultum, in quo suorum centum septuaginta desideraverat, deditione occupat. Hanovienses tamen inde egressi violato pacto spoliantur, & ad mutandum sacramentum adiguntur, obtentu sumto, quod secus atque conventum foret tympana pulsassent. Inde Hanovia iterum à quibusdam Cæsareis legionibus circumsidetur, intercipiendæ messi; quas tamen mox Landgravius Wilhelmus Paderbornensem præsulatum invadens eo avertit, ut Hanovienses messem suam nemine impediente colligendi spatium foret. 1637.

§. 36. Ita cum Cæsareos spes sua fefellisset Hanoviam fame expugnandi, tractatus instauran- Super Hanovia tractatur; quo fine jam à defuncto Cæsare Comiti Hanovienses literæ tuti commeatus datæ fuerant, quod Ramsæus id ab se quæri professus esset, ut Comes Cæsari reconciliatus ditioni suæ restitueretur. Moguntiæ tandem intervenientibus Moguntini, Darmstadiensis, & Francofurtensium delegatis transigitur, Alberto Ottone Solmensi Comite Ha- 21. Aug. novienses vicem subeunte. Eo pacto Hanovia oppidum, totusque Comitatus, simul Philippus Mauritius Comes cum omnibus suis abolita ante actorum memoria, in Pragensem pacem recipitur. Cavetur quoque, ut cœnobium Schluchtera penes Comitem maneat; nec Hanoviæ præsidium nisi à Comite imponatur, quod tamen Cæsari quoque fide obstrictum sit. Ramsæo quinquaginta uncialium millia promittuntur, & ut prædia, quæ à Suecis in Meclenburgica ipsi donata erant, commendatione Cæsaris retineat, aut aliis pari pretio donetur. Quibus re ipsa præstitis, & post transactionem hanc à Cæsare ratihabitam, de quo Moguntinus in se receperat, oppido se cessurum promittebat, missis tamen prius ad Kingium obsidibus tantisper detinendis, quoad ipse ad suos salvus perductus esset. Ea transactione perfecta, cujus etiam Wilhelmus Landgravius conscius dicebatur, copiæ Cæsareæ è Comitatu deducuntur, & commercia utrinque libere iterum exercentur. Sed cum non deessent Suecorum partibus addicti, qui super hac transactione cum Ramsæo per literas expostularent; ille sat acriter respondebat: in sustentationem præsidii à se viginti duo uncialium millia erogata, præter septuaginta duo millia, quæ ex præda redacta sint. Nec consumtis omnibus quidquam sibi amplius superesse. Se utique conventa servaturum, si hostis quæ promiserit re ipsa præstet; de quo tamen cum antea non semel fefellerit, ipse dubiter. Etsi autem super Schluchtera cœnobio Wurtz- Comes burgensis Episcopus controversiam moveret; Mo- Hanoviam guntinus tamen negotii perficiendi cupidus Comi- redit. tem, tunc in Batavia ex morbo decumbentem hortatur, ut insuper habito Wurtzburgensi in Germaniam redeat. Et ipse Comes eodem ire ardebat, cum non amplius esset, unde se sustentaret. Nec captum semel consilium mutare placebat, etsi Secretarius Gallicus Brasetus iter semel atque iterum dissuaderet, Regis sui nomine summam pecuniæ pollicitus, unde victitaret. Mox tamen tantæ fe- 3. Nov. stinationis fructus adparebat, dum Coloniæ possessione Cœnobii Schluchteræ, licet ante transactionem Passavienses occupati, cedere cogitur, actione duntaxat reservata, & fructibus perceptis condonatis velut in magni beneficii locum. Ita emun- 22. Nov. ctus Hanoviam demum adpellit. Ramsæus interim ita adversus vicinos se gesserat, ut omnes crederent, soluta pecunia & obsidibus traditis oppido ipsum cessurum; cum dissidium inter ipsum atque Comitem obortum remoram injicit.

1637. Iſte enim ægre ferebat, Comitem pacto nondum impleto circa oppidanos militemque diſponere, & Reginam Regnumque Sueciæ precibus publicis excludere. Unde cum ſuſpicaretur id agitari, ut promiſſis haut impletis ipſe per inſidias oppido ejiciatur, ſubito auſu Comitem Hanovienſem in cuſtodiam dat una cum Solmenſi, qui tractatibus intervenerat. Mox militem denuo ſacramento Reginæ Sueciæ adigit, & quæ defendendo oppido requirebantur, diligenter adparat infelici ſucceſſu, qui ſequenti anno memorabitur.

Ramſæus Comitem in cuſtodiam dat. 13. Dec.

§. 37. Circa finem anni ſuperioris Gallaſius non ultra in Gallia conſiſtere auſus in Burgundiæ Comitatum redierat. Sed deprecantibus id onus provincialibus, tum æmulatione Hiſpanorum, & ſucceſſibus Suecorum ad Albim motus, ad Rhenum regreſſus ipſe Friburgum in hiberna concedit, exercitum per transrhenanum tractum diſpoſiturus. Quia tamen dira fames ad fœdiſſimos cibos provinciales ibi compellebat, nec quid eſſet unde miles reficeretur, in Franconiam & Sueviam abducendus idem erat; ubi inſigniter augebatur, provincialibus, quos præter varias moleſtias fames premebat, certatim nomina dantibus. Conventum inter Cæſarem Bavarumque erat, Cæſareas ditiones, Circulumque Bavaricum, & quædam inde dependentia loca ab invaſione hoſtium tueri, per reliqua Germaniæ loca bellum continuare; quod crederent, quocunque ſe Suecorum reliquiæ, (ita enim vocabant) verterent, omnia ita vaſtata eſſe, ut ipſa inopia attritas facile ſibi delendas tradituræ eſſet. Gallis autem alium in Burgundia exercitum objicere meditabantur, adſcitis ex Italia copiis, quorum ibi res defectione Rhætorum & Parmenſis Ducis non parum tunc adflictæ fuerant. Rhæti quippe diuturna Gallorum apud ſe mora, & laſciviente ob non ſoluta ſtipendia milite offenſi, clandeſtino cum Auſtriacis & Hiſpanis fœdere inito Rohanæum Ducem cum Gallicis copiis faceſſere jubent. Cui utique abeundum, ſimul omnia munita loca & regionis clauſtra tradenda erant, ni cum ſuis internecione deleri vellet. Parmenſi quoque cum Hiſpanis clam convenerat; qui obtentu luſtrationis præſidium Gallicum extra Placentiæ portas eductum exautoraverat.

Cæſareorum deſtinata.

§. 38. Interim Vinarienſis copiis per hiberna diſpoſitis Lutetiam profectus, futuræ expeditioni neceſſaria tarde expediebat. Tandem obtenta pecuniæ ſumma circa finem Aprilis ad ſuos regreditur. Adjungitur illi Hailerius cum aliquot equitum peditumque millibus, qui Ducis imperio ſubeſſe jubebatur; quod Rex nondum ſuis auſpiciis in Cæſarem bellum gerere, ſed acceſſorii duntaxat vicem ſubire videri vellet. Et Dux Cardinalis Valettæ prægravem poteſtatem expertus non obſcure jactaverat, hanc ſe ſortem diutius tolerare non poſſe; ac niſi ſeorſim cui imperet exercitum accipiat, id ſe acturum, ut à Gallia plane ſe liberet. Eoque tandem ipſe cum ſumma poteſtate bellum pro re nata gerendi mittebatur. Animus erat ſuperato Rheno bellum ad Nicrum, Mœnumve, aut ipſum Danubium transferre. Id quod averſis in Banerium Cæſareorum viribus in proclivi fuerat, ſi Gallis eo anno res Germaniæ ſerio amplecti placuiſſet. Sed vel ærarii inopia, vel incumbens alibi Hiſpanus, vel artes miniſtrorum efficiebant, ut Ducis juſto auxilio deſtituti ardor incaſſum caderet. Et credebantur pleraque iſta à Joſepho Patre provenire, qui per adverſam Richelii valetudinem publica fere negotia tractabat; cui ob ſpem purpuræ Cardinalitiæ Pontificem demereri quavis ratione cordi erat. Pontificis enim gratia cum Bavarus floreret, cujus ditionibus bellum infundere Vinarienſis ardebat, ejus impetum frangere inhibitis Gallorum auxiliis inſtituebat. Cæterum tranſeundo Rheno expeditiſſimum fuerat, ſi Vinarienſis ponte Argentoratenſi uti potuiſſet. Cui fini & antea Benfeldæ præfectus Quernheimius, & nunc miſſo Schafelitzkio ſummo exercitus quæſtore ipſe Dux apud Argentoratenſes inſtabat; ſed quibus fixum erat, neutralitatem à Cæſare ad tempus indultam non infringere. Pollicentur tamen, ſi alio loco Dux Rhenum tranſeat, & felici utatur ſucceſſu, ſe pulverem ipſi globosque clam ſubminiſtraturos. Inde de Lauffenburgo & Rheinfelda opprimenda conſilia agitantur. Sed nec ipſe Dux in tempore aderat; & Schafelitzkius, qui bis mille trecentis peditibus ſuccinctus Ruffacum, Sultzam, Gebvveileram, & Altkircham interea occupaverat, remiſtam ſuſcipere non audebat, quod equitatu deſtitueretur, & hinc Lotharingiæ Dux, inde Briſacenſes immineret. Interim ſpatium dabatur Cæſareis tranſitus Rheni à Sylveſtribus usque oppidis ad Spiram occupandi, firmandique. Vinarienſis quippe ſub finem demum Maji movens ita poſtulantibus Gallis in Burgundiam irrumpit, ubi octodecim oppida arceſque machinis admotis in poteſtatem paucos intra dies redigebantur ad neceſſaria exercitui curanda, quod nihil annonæ in vicis reperiretur. Mox Lotharingiæ Dux, cui ſe Cæſareorum & Burgundorum manus ſub Mercio adjunxerat, apud Cryſam oppidum acie funditur, cadentibus ſuorum octingentis, mille ducentis amplius captis; quos inter Reuxius Comes tribunus, tres ſubtribuni, tredecim turmarum præfecti, alii ductores magno numero, ſedecim inſuper vexilla cum omnibus impedimentis. Reliqui Veſontionem refugiebant.

Dux Bernhardus in Burgundiam irrumpit.

Lotharingiæ Dux vapulat.

§. 39. Hac victoria parta etſi Vinarienſi aperta provinciæ paterent, ipſiusque copiæ annona & præda affluerent; potius tamen erat ad Rhenum vertere, copioſo prius penu Mumpelgardæ inſtructo. In itinere Luderi arx per triduum tormentis quaſſata ad deditionem adigitur; præſidiarius miles ſolis cum gladiis dimittitur, qui tamen fere ad Ducis ſigna tranſit. Cum ad Rhenum progrederetur, Helvetii per literas poſtulant, ipſorum aut vicinas Auſtriacorum terras ne tangat; alias vim eidem oppoſitum iri. Ad ripam hinc Rheni nemo Cæſareorum ducum erat, præter Wertanum, qui juſſu Bavari è Wetteravia cum tribus non amplius millibus eo ſe contulerat. Cum Argentoratenſes denuo rogati pontis uſum abnuerent, Benfeldenſe præſidium utilem Duci ad tranſeundum Rhenum operam præſtabat, commodatis compluribus minutis cymbis, quæ ex Illa fluvio ad Rhenum curribus devehebantur. Conſilio exſequendo ſelecti è quatuor legionibus pedites deſtinantur, quibus quingenti Galli è Colmaria, & ducenti Suecici Benfelda acceſſerant. Diſtrahendo hoſti Hailerius cum Gallicis copiis, & tribus Germanorum equitum legionibus propius Baſileam ſuggredi jubetur, velut ibi tranſitum Rheni tentaturus. Roſa & Caldenbachius tribuni ad Marckelsheimum, Tupadelius cum tribus legionibus ad Briſacum ſe oſtendunt. Joannes Philippus Rheingravius peditatum & tormenta Enſisheimo admovet, quod & paucos poſt dies impetu expugnat. Omnibus diſpoſitis Schœnbeckius tribunus ad Rheinaviam militem trajicit, ac in altera ripa tria majora navigia in poteſtatem redigit, quibus aliquot peditum centuriæ transportatæ commodo loco apud Wittenvveiram ſubitario opere caſtellum excitare incipiunt.

Vinarienſis Rhenum tranſit.

Bernhardus Dux expeditionem in Germaniam agitat.

1637.

23. Jun.

18. Jul.

27. Jul.

1637. cipiunt. Pluribus subinde accedentibus, auctoque opere Wertanus subito cum octodecim equitum turmis ingruit: qui objecta peditum manu primum sistitur, inde majorem quam crediderat numerum jam transmisisse sentiens; à Duce longo spatio repellitur. Mox munimenta eo tractu ab hoste excitata deseruntur. Rogabantur inde Argentoratenses, ut machinas saltem & impedimenta per pontem suum transire permitterent; quod ab ipsis recusatum. Indulserunt tamen, ut sex navigia majora apud ipsos emerentur. Paulo post Wertanus pluribus copiis auctus in castella cis Rhenum excitata summis viribus impetum dat, animis militum vino efferatis. Sed fortiter exceptus post duarum horarum pugnam repellitur, ad mille suorum cæsis, aut sauciis. Biduo post à Duce caterva octoginta equitum emittitur, quam ipse cum quinque alis insequitur. Sed istam Wertanus exceptam rejicit, quadraginta cæsis. Dux ipse post tubos in primum Wertani agmen displosos retrocedit. Interim Wertanus tredecim Croatarum & Hungarorum centuriis firmatus fuerat, qui in pabulatores, sub ipsa hostium stativa incautius progressos, repente impetu facto plurimos istorum abducunt. Paulo post parem prædam Wertanus captabat, omnibus Croatis, & cataphractorum legione assumtis. Sed Wilhelmus Otto Nassovius Comes subtribunus, qui protegendis pabulatoribus cum quadringentis equitibus in vicina sylva latitabat, erumpentes Croatas fundit, cataphractisque impingit; mox totum Wertani agmen præcipiti fuga in castra pellit, multis cæsis, triginta captis. Interea Dux magno cum labore machinas, & impedimenta, Hailerium que cum Gallis Rhenum transire tergiversantibus traduxerat, ponte navali extructo, ad quem Argentoratenses navigia & alia necessaria subministrabant. Inde aliquoties Wertanum subito opprimere, aut ad prælium elicere tentabat. Sed hic commodis ac munitis locis se tenebat, undique excitis copiis indies valentior, penuque Offenburgi congesto id agebat, ut Ducem ad Rhenum sisteret, defatigatumque & inopia attritum trans flumen cedere cogeret. Nec ut hic vi perrumperet, minuentes indies morbis copiæ, & maxima pars equorum mortua prohibebant. Quæ incommoda quo minus hostis sentiret, nova supplementa indies accedentia efficiebant. Equidem ut è Gallia validæ sibi copiæ submitterentur, & ipse Dux, & Suecorum nomine Grotius Legatus diligenter instabant, quod totis viribus in Pomerania urgens hostis impressione in superiorem Germaniam facta non parum distrahendus erat. Quibus ample promittebat Rex, designatis etiam, quæ magno numero illuc ire deberent legionibus. Sed nec veniebant nisi paucæ tironum centuriæ, & quæ sub Hailerio aderant copiæ à Rheno longius abduci recusabant, quæ & ipse ad quatuor fere centurias redactæ erant, dum Hailerius missionem non modo petentibus dat, sed & ultro offert non petentibus. Unde & Dux jactabat, videre se id à Gallis agi, ut ipsum perdant, quomodo Rohanæum apud Rhætos perdiderint. Se vero daturum operam, ut si pereundum sibi sit, honeste pereat. Quæ ipsius minister Ponica palam Parisiis, non tamen velut à Duce jussus, profitebatur. Etsi & hunc Galli quotannis octodecim librarum millibus datis sibi devinxerant, quo dominum ipsius pro lubitu versare possent. Ac revera Galli metuebant, ne Dux trans Rhenum pede fixo frænum morderet, nec uti hactenus dicto foret audiens. Igitur hic cum imparem se hosti videret, castella in utraque Rheni ripa & insula interjecta Manicampo, Gallisque custodienda tradit, aut servanda, aut ipsorum cum dedecore amittenda; quibus quatuor Schmidbergii cohortes Germanorum addiderat. Ipse cum suis in Alsatiam regreditur; ubi missa peditum manu Marckelsheimum à centum prædonibus infestum expugnat. Hinc relicto Rheno in præfecturam Bruntrutensem seu Delspergensem vallem se penetrat, ubi magna vis equorum inventa, ut equitatus ejusdem brevi se insigniter reficeret. Magna quoque è Burgundis præda agebatur. Nec minus peditatus glisceret, novis legionibus conscriptis, veteribus suppletis, quod magna vis pecuniæ è Gallia submissa foret. Equidem Helvetii ob impressionem in præsulatum Basileensem fremebant, Romanis præcipue ritibus addicti. Quos tamen misso Schafelitzkio placatum ibat; iidemque cum suis subjectis nihil injuriæ inferri viderent, resederunt iræ, ac forum Vinariensibus libenter præbitum.

1637. Rhenedit. 29. Sept. 5. Oct.

§. 40. Digresso Duce Wertanus castella ab isto ad Rhenum structa expugnare constituit, copiis trifariam divisis. In Alsatica ripa, ubi minus firmum erat castellum, ipse cum majore parte copiarum rem gerit. E Brisgovica ripa Enckefortius invadit. Pontem Wurtzius tribunus imposita navigiis manu petiturus erat. Manicampus, cui castellorum custodia à Duce tradita erat, tunc ob adversam valetudinem Argentorati aberat, de suorum virtute securus, cujus quidem specimina isti tunc edidere valde ingloria. Trecenti quippe, qui extremum in ripa Alsatica castellum obtinebant, Wertano ingruente, eminus audito tubarum clangore nondum emisso telo arma projiciunt, pars navigiis insilientes, cæteri fuga per pontem arrepta, quo per modicum Rheni brachium insula adibatur, ponte post se ejecto; paucos serius molientes hostis in castello deprehensos cædebat. Wertanus reparato ponte in insulam transmittit, summa vi in illo hoc castellum impetum facturus, quod crederet; Gallos ideo prius deseruisse, ut hoc tanto acrius defenderent. Sed centuriones nullo emisso telo statim arbitrio hostis se permittunt, nulla ignaviæ causa allata, nisi quod de vilitate vestium protestarentur. Restabat primarium in altera ripa munimentum, cui Enckefortius propinquabat erat. Inid cum Wertanus ex insula semel tantum machinas interjecto Rheni alveo displosisset, præfectus Privatus statim animis concidens deditionem malignis quantumvis conditionibus petit, & cum Wertanus subtribunum intus misisset, eum toto castello circumducit, ac de penuria annonæ, & adparatus bellici quæstus, arbitrio se hostis permittit. Wertano ingresso Galli statim funes ignitos jussi extinguunt, & arma deponunt, in lacrymas effusi, hostibus tantam imbelliam mirantibus. E Schmidbergii peditibus vix sexaginta aderant, qui è separato castello acriter resistebant, nonnullis hostium prostratis. Sed tandem & ipsi se dedere, ac Cæsarea subire signa coguntur. Augebat flagitium, quod istis castellis de annona & adparatu bellico saltem ad integrum mensem prospectum esset; cum hostis haut paratum se obsidio fateretur, ac vix per triduum ob inopiam & imbres ibi subsistere potuisset. Ac querebatur apud VVertanum Privatus iste non sine lacrymis, ante octiduum Regi ab se castellorum delineationem missam, addita asseveratione illa invicta esse, ac nullam hostium vim metuere. Pari socordia Galli qui munimentum ad Drusenheimum insidebant, ostentatis tantum tormentis deditionem expetunt; quos Cæsarei exarmatos cum albis baculis Hagenoam dimittunt. Ira

Munimenta ad Rhenum ab hoste expugnantur.

22. Octob.

Dux Bernhardus à

1637. recuperato Rheno Cæsarei in hiberna discedunt. Argentoratenses, quod Vinariensem sublevasse viderentur, omni subvectione secundo aut adverso Rheno jussu Cæsaris excluduntur. Qua re plebs offensa veteres amicos respectare: sed Senatui fixum sedebat neutri se parti hoc bello addicere. Sub finem anni Wurtenbergicus Dux in durissimas conditiones, quibus mutilata ipsi ditio restituebatur, meliorum desperatione consentiebat. Etsi ne Tvvila inexpugabilis arx, quam Cæsar sibi stipulatus fuerat, tradi posset, à Vinariensi prospectum erat, qui præfectum Widerholtium promissis, & data grandi pecuniæ summa sibi adjunxerat. 1637.

Controversia circa successionem Pomeraniæ, & tam Suecorum quam Brandeburgici rationes.

§. 41. Hoc anno controversia circa Pomeraniam magna contentione à Brandeburgicis agitabatur morte Bugislai XIV. ex Pomeraniæ Ducum stirpe postremi; cujus hæreditatem cernere omnibus modis cupiebat Elector Brandeburgicus, passimq; jactato suo jure Suecos velut alienæ rei detentores in invidiam vocare satagebat. Quibus utraque pars rationibus certaverit, non abs re fuerit cognoscere. Et nitebantur quidem Succi jure belli, velut qui Cæsarem sibi hostem Pomerania depulerant, eandemque post retinebant, cum Elector suscepta Pragensi pace hostilia induisset. Etsi Gustavus Rex ob communia sacra, & cognationem, qua Electori & Pomeraniæ Duci jungebatur, belli jure decesserat, idque in fœdus mutaverat, quo sibi reservaverat, si Dux nulla mascula prole obiret, antequam Elector velut *præsumtivus hæres* id fœdus ratum habuisset, aut ad provinciam liberandam reipsa auxilii quid contulisset, Rex ejusque successores eandem sequestratoria & clientelari protectione obtinerent, quoad super successione fuerit transactum, & à successore sumtus belli absque Pomeranorum onere refundantur, hocque fœdus ratihabeatur. Elector contra eam sibi provinciam deberi ferebat vetustis pactis, per quæ controversiæ inter antecessores suos, Pomeraniæque Duces ita compositæ sint, ut horum mascula stirpe extincta provincia illa ad Brandeburgicos Marchiones devolveretur. Ea pacta per Cæsares & Imperii Ordines confirmata, singulis Ducum successionibus renovata, per simultaneam investituram, & provincialium Ordinum homagium stabilita. Neminem fuisse hactenus, qui sibi super eo jure litem intenderit. Suecos ipsos id nunquam in dubium vocasse, ac titulum Ducis Pomeraniæ sibi citra scrupulum tribuisse. Suecі contra eam successionem suo loco relinquebant; sed hac Germaniæ facie præstantius sibi jus esse rebantur, quo Electoris actionem non quidem plane abolere, sed suspendere tantum, quoad pax reducta foret, cupiebant. Equidem se Pomeraniam velut belli præmium ob situm Sueciæ opportunum respexisse; non tamen ut isti postulato mordicus inhærere decreverint, quin pro successu armorum eo vel cessuri vel aliam satisfactionem admissuri sint. Id quod Electori multis documentis constet. Ita Elector per Suecorum prætensionem jure suo non privabatur, sed id negotium ad futuros pacis tractatus rejiciebatur.

De reservato fœderis Pomeranici.

§. 42. Enimvero cousque expectare Brandeburgico serum videbatur, qui statim provinciæ possessionem arripere gestiebat. Idemque eludendis Suecorum rationibus jactabat; ultimum fœderis caput solius Gustavi Regis reservatum esse, in suam fraudem adjectum, cui Dux & Ordines provinciales contradixerint. Nec hisce in id consentire per vetera pacta licuisse. Se quantum res tulerit fœderis conditiones impleviſſe. Et quicquid de fœdere sit, rem inter alios actam sibi fraudi esse non posse, cujus jus in Pomeraniam non ab ultimo Duce, sed Cæsarea investitura, & vetustis pactis promanet. Ei reservato à se omni occasione contradictum; ex superfluo tamen vivo Gustavo Rege, & post ejus fata contendisse, ut abolito eodem sibi caveretur, à morte Ducis successioni suæ remoram non injiciendam. Jus belli à Suecis jactatum huc non pertinere. Regi cum Imperio & peculiariter cum Electore & Duce nihil hostile intercessisse; ipsis negotii nihil fuisse cum copiis à Cæsare in Borussiam missis, quas iste belli in Germaniam translati causam attulerit. Ita cum à belli causa Elector & Dux immunes sint, ex eodem Regi in Pomeraniam jus quæri non potuisse. Præsertim cum Rex initio declaraverit, se venisse, ut vicinos suos liberaret, non ut cuipiam sua eriperet, aut fines Regni proferret. Absurde jus belli adversus eos, quos liberatum venias, jactari. Ducem ipsumque Electorem licet milite Cæsareo pressos bellum adversus Cæsarem non habuisse, nec per eundem ditionibus suis ejectos. Neque Regem Cæsari velut hosti suo id potuisse adimere, quod hic pro suo non habebat; sed quod ab illis possidebatur, quos amicos Rex agnoscebat, nullo belli consortio implicitos. Denique jus belli non ulterius extendi potuisse, quam ut exemplo Cæsareorum & ipse copias suas illis è provinciis aleret. Ita subverso jure belli, fœderis, quod in hujus locum subiit, & ex eo firmitatem suam mutuatur, vim expirare.

Suecorum exceptiones.

§. 43. Suecі contra differebant; Discrimen ultimi capitis in fœdere à prioribus in eo verti, quod hæc Regem ac Ducem simul, illud solum Regis commodum spectet, & in hujus solius gratiam fuerit adjectum. Unde ut id caput peculiari modo conciperetur Regem permisisse, Ducem cupiisse, quo hic apud Electorem excusatior foret, velut per præsentem exercitum ad isthoc annuendum compulsus. Ducem equidem & Consiliarios ob Electoris respectum non lubentes huc descendisse: Rege tamen instante manus dedisse. Rationes belli & salutis, quæ ex apicibus legum non pendeant, præsenti fœderi adversus vetusta pacta favere. Electorem conditiones fœderis non impleviſſe, cum nec fœdus ratum habuerit, nec ad Pomeraniæ à Cæsareis liberationem quid contulerit. Quin reservato isti semper contradixisse, nec nisi isthoc excluso ad fœdus ratihabendum se obtulisse. Eundem à Rege in societatem vocatum cum promisso Pomerania defuncto Duce cedendi, semper abnuisse. Conjunxisse post copias cum Suecis, sed sero & elapso jam tempore istas conditiones implendi; easdem brevi revocatas; mox hostem induisse. Sane Electorem fœdere, in quod nunquam consenserit, non teneri, nec impediri, quo minus per idonea media jus suum persequatur. Nec eo secius ex fœdere Sueciæ jus quæsitum, quod & ipsi per licita media asserere fas sit. Cæsarem porro Regis utique hostem extitisse. Ejus copias Ducem & Electorem ditionibus suis recepisse, aluisse, super earum injuriis in Cæsaris aula querelam movisse, ex ipsorum terris in Borussiam adversus Regem exercitum eductum. Unde Regem stricto jure Electorem, Ducemque hostium numero habere potuisse, velut hostis siu vasallos ac cives, id quod & Rex Legatis Pomeranicis, ad ipsum in portu Elsnabbensi accedentibus, denuntiaverit. Equidem Regem scripto publico testatum, nil sibi hostile adversus ullum ex Ordinibus Imperii esse, necarma sua in eos stringi; non quod jure id facere non potuerit, sed suadente prudentia, quod levius sibi bellum speraret, si Ordines hac declaratione in societatem, aut saltem ut neutris partibus se darent, permovere posset.

1637. set. Accessisse vinculum communium sacrorum & cognationis, ob quod Rex, si ullo modo rationibus suis se attemperarent, amicorum loco ipsos habere decreverat. Unde & Regem, cum Dux Stetino progrederetur, cum ipso transegisse, & ex fœdere deinceps, quam belli jure, agere maluisse. Post Pragensem pacem novum belli jus Suecis adversus Electorem natum, ex quo Pomeraniam ipsis detinere fas sit; dum is junctis cum hoste copiis varios hostilitatis actus in eos exercuerit.

Brandeburgici replica.

§. 44. Hæc facta cum Brandeburgicus abnuere non posset, reponere tamen conabatur: Pacem Pragensem à se non factam, nec eo nomine litem sibi intentari posse. Nullo Suecis fœdere junctum fuisse, nec defectionis argui posse, quod aliorum exemplo cum Cæsare in gratiam redire voluerit. Cum Sueci defensionem ipsi præstare non possent, iniquum fuisse à se postulari, ut in illorum gratiam se suosque manifesto exitio exponeret. Quin nec eo ipso tempore Suecos sibi de Pomerania cavere voluisse. Suscepta pace Pragensi sibi non fuisse propositum Suecis hostilia inferre; nec se infensa orsum, aut in ipsorum fraudem cum hoste se conjunxisse; sed peditatu per oppida distributo equites, quo minus communi Imperii exercitui accederent, prohibere non potuisse. Potius cordi sibi fuisse amicitiam Suecorum colere, & cum ipsis pacem communem promovere, Sueciæ honorificam & tutam. A Suecis inde in suos hostilia multa patrata, quibus non potuerit non omnibus modis resistere. Nec ideo pacis cogitationes exuisse, nec à Suecis postulasse, ut ex aliorum libidine arma deponerent. Sed cum intelligeret, illis per pacem Pragensem non satis cautum videri, operam dedisse, ut peculiares cum iisdem tractatus susciperentur. Enimvero isthæc Suecis tanti non videbantur, quo minus Elector pro hoste ab ipsis haberi posset. Nam sufficiebat eundem paci Pragensi accessisse; quo facto non quidem perfidia se velut fœdere violato obstrinxerat, sed simplici ratione in hostem abierat. Vires defendendi ipsum aliosque Evangelicos defuturas non fuisse, ni inter se discordes à Suecis se disjunxissent. Et obtentu necessitatis consilia Electoris forte excusari, id autem non effici, ut ipse ideo Suecorum hostis haut sit. Nam quacunque de causa recepta Pragensi pace, cum neque amicus sit, qui in hostis partes concessit, nec neutrarum partium, qui super hoc cum bellantibus non convenit; nil supereresse, quam ut idem hostis sit, quoad pace facta amicitia instauretur. Suecos non adeo à cautione Electori super Pomerania danda abhorruisse, constare ex iis, quæ quondam Francofurti cum Gœtzio Cancellario, & post cum Legato Gallico acta sunt. Enimvero Brandeburgicos cautionem flagitasse; mentem suam super Pragensi pace declarare, ac vicissim Suecis cavere noluisse, quod ab ipsorum partibus discessuri non essent; unde non consultum visum istam cautionem annuere mox ad hostem transituris. Pacem Pragensem acceptatam salva adversus Suecos amicitia, protestationem esse facto contrariam; & colores ejusmodi nimium quam dilutos. Post pacem Pragensem ambiguo hostilium initio id saltem constare, hostilia invicem exerceri. Tractatus ab Electore institutos tanti non esse, ut is ideo hostis esse desinat. Denique quod tanta cum invidia subinde Gustavi Regis Germaniam ingredientis testatio occinatur, sane istum ab initio de dilatandis finibus non cogitasse; sed post arridente fortuna, uti solet, invitantem honestam occasionem Regnum firmandi repudiandam non censuisse. Eo fine Pomeraniam maxime opportunam Sueciæ visam; non ut Electori sua eriperentur, sed ut pensationem ex aliis belli jure hosti ereptis facta abunde ipsi satisfieret. A morte Regis hisce destinatis Suecos haurquicquam ita præfracte inhæsisse, ut ideo omnia sursum deorsum vertenda, & Electorem extreme offendendum ducerent; quin jam decretum de ista prætensione remittenda conceptum. Sed postquam Elector in hostium partes transierit, nihil nunc interesse, invito an volente isto Pomerania detineatur; quin vel Marchiæ insuper partem eripere fas esse. Gustavi Regis mentem haut fuisse, ut Elector aliique Protestantes, quocunque se gerant modo, ipsum an hostes sequantur, sana an prava consilia agitent, amicorum esse loco, ipsorumque bona sacrosancta haberi debeant; sed tunc demum, si & ipsi ad rationes ejus se componant, nec offensarum ansam præbeant. De cætero, naturali & omnium gentium jure fas esse, hostem & qui ejus partes sequuntur, hostium loco haberi, in istorum res invadere, eosdemque detinere, quoad bellum pace compositum fuerit. 1637.

Ordinum Pomeraniæ consilium super Regimine ejus provinciæ. 25. Febr.

§. 45. Porro vergente ad extremum Ducis valetudine Ordines Pomeraniæ Sterini coiverant, super regimine provinciæ post istius mortem decreturi. Qui deliberatione habita per deputatos Bielkio Legato declarant. Non præsentius sibi medium videri exitio à patria avertendo, quam si Electori Brandeburgico à se persuadeatur, ut quoad pax inter Suecos ipsumque composita sit, jus suum in suspenso relinquat, Pomeraniæ nihil hostile inferat, ac homagium ipsos eousque poscere differat. Interim regimen provinciæ Ordinum nomine administretur ad formulam ante triennium abhinc conceptam: literæ sigillo Pomeraniæ signarentur: Ducales reditus ad dissolvendum æs alienum adhiberentur, qui tributis militaribus & salariis ministrorum superfuerint. Ita Suecis satisfieri credebant, fœderique, quo Rex Ordines suis privilegiis relinquendos promiserat. Respondebat Legatus, cui isthæc non displicebant; ad Reginam se relaturum; simul duce mortuo Ordines se non turbaturum ea tamen lege, ut Electorem Pomerania arceant, neque consilio aut opera eidem, ut provinciæ rebus se immiscere queat, adsistant. Isti cum de excludendo Electore annuere se posse negarent, antequam sua placita isti exposuissent, literas tuti commeatus petunt deputatis suis ad Electorem mittendis. De quibus cum Wrangelio deliberaturum se Legatus reponebat. Ast mox cum scripto Ordines exhiberent, quæ verbis Legato exposuerant, hic multis modis ea interpolata deprehendebat. Nam & omnia Electoris ad probationi submittebantur, ac de suspendendo Electoris jure omittebatur; simul additum erat, ne Sueci à se quid postularent, quod fidei Electori datæ repugnaret; & si Electori rationes suæ non probarentur, hæc omnia juri ipsius fraudi non fore. Quæ Legatus plane rejiciebat; nihil se cum Electore, professo Sueciæ hoste, aut cum alio sub istius ratihabitione tractaturum. Tum postulabat, fidem darent Ordines, si Elector propositis non annuisset, se non passuros, ut iste ullo modo Pomeraniæ se negotiis ingerat, nec jussa ejus accepturos. Id quod Ordines adspernabantur, causati, præmaturum esse talia promittere: omnia prius ad Electorem relaturos, à quo si nihil obtineri queat, cum Suecis, ut bonos viros decet, acturos. Scriptum ad mentem Legati emendatur. Porro Legatos ad Brandeburgicum ire parum Bielkio gratum erat, qui per literas ista agitare malebat. Sed cum isti obnixe proficisci pertenderent, magis non impediebat, quam annuebat, negatis commeatus literis; 1637.

Ordines Pomeraniæ vacillant.

1637. teris; quibus neglectis illi nihilo secius iter ingrediebantur. Vix Custrinum pervenerant, cum Dux extinguitur; (cui inter diuturnas super ditione ejusdem contentiones exequiæ demum die 25. Maji anni 1654. per Reginam & Electorem Brandeburgicum contigere.) Unde statim sequenti die Bielkius Ordines scripto ad fœdus observandum hortatur, ac ne permittant, ut Elector regimen provinciæ invadat, aut quid novet, actumque fœderi repugnantem exerceat. Alias se vindicando Succiæ juri non defore.

Dux Pomeraniæ moritur. 10. Mart.

Brandeburgicus possessionem Pomeraniæ apprehendere vult. 4. Mart.

§. 46. Ast Brandeburgicus absque mora possessionem Pomeraniæ capessere ardens, literis primo à Regina Succiæ petit, Bielkio & aliis ministris injungat, ne se in suscipiendo ejus provinciæ imperio impediant. Inde edictum format typis excusum, quo Ordines provinciales monet, ut ipsum legitimum Principem agnoscant, nec per alios à debito obsequio abduci se patiantur. Ejus complura exempla in Pomeraniam perferenda Legatis Ordinum obtrudere conabatur, qui ægre tandem
20. Mart. id ministerium amoliebantur. Iisdem hoc responsi Elector dederat: se successioni suæ inhærere fœderis Suecici securum; de propositis per Ordines amplius deliberaturum. Dubitabant initio Succi ministri, num serio res ab Electore ageretur; cum magis è re ipsius crederent, administrationem provinciæ Ordinum nomine interim geri, quam Suecis ansam dari regimen utique arripiendi. Ideo autem consensum suum dissimulasse, ne de suo jure quid remisisse videretur, & ut post Ordinum acta irrita declarare posset. Quam viam si Elector institisset, forte & Succi rem tantisper in suspenso reliquissent, prout tempora se darent expediendam. Nec eo secius Bielkius atque Wrangelius decernunt hostium numero habere, si quis Electoris edictum adferat, aut acceptet, eive obtemperet. Concipitur quoque contrarium edictum publicandum, ubi Elector regimen sibi vindicare in-

Cui Bielkius resistit. stituat. Paucos post dies ab Electore tubicen adest cum pluribus edicti exemplis, ac literis ad Ordines pari cum edicto argumento & ad Bielkium, Wrangeliumque. Cui Bielkius in carcerem conjecto capitis supplicium intentabat, ni vidua Ducis intercessisset; cujus precibus datum, ut dimitteretur, monitus, ne is aut alius quispiam tali modo rediret. Edictum & literæ ad Ordines supprimuntur. Quæ ad Bielkium scriptæ erant, remittuntur aspero responso addito; absurdum esse, durante cum Suecis bello imperium velle exercere in possessa ab hisce, & ad quæ jus sibi tam insigne ex fœdere quæsiverint. Ei conatui se omnibus modis reluctaturum. Talia deinceps à se aut Ordinibus postulare supersedeat. Cæterum Ordines pronum in Succos animum testati, quanquam haut volente Legato, tunc discedebant, paulo post conventu repetito mentem suam plene declaraturi.

Alia Ordinum propositio. §. 47. Ordines denuo congressi, cum antea ab se proposita Electori haut probari intelligerent, huc jam descendebant, ut regimen provinciæ ad receptam hactenus formulam administraretur, sub Electoris tamen nomine, idque deinceps regimen Electorale Pomeraniæ appellatum, sigillo Ducali
2. April. tantisper uteretur. Id decretum Bielkio scriptum exhibent, petentes, ut istud adprobet, & ad Electorem mitti concedat, qui id ab eo ratum haberi curent; testati tamen, fœderi se fidem præstituros. Et conabatur Philippus Hornius Præses, & Cancellarius Schwalenbergius Bielkio persuadere, ne sinistri quid ex hoc suspicetur, quod ea magis in speciem sint decreta, ut in posterum apud Electorem excusati esse queant. Enimvero Bielkius ista

Quam Bielkius rejicit. plane respuebat, quod perspiceret, Electorem in hæc facile consensurum, cum hac ratione regimen provinciæ nulla cum Suecis antegressa transactione nanciscceretur; hortaturque Ordines, ut hisce altius penetrantibus desistant. Petunt inde iidem, ut denuo deputatos ad Electorem mittere sibi liceat, qui primum proposita ipsi adprobare conentur, & ut tantisper ad sua digredi queant, ad Kalendas Maji huc reversuri. Quorum utrumque Legatus abnuebat, cui ejusmodi cum Electore commercia prohibere injunctum erat: Inutilem juxta & periculosam fore eam missionem, Si quid Electori utique denuntiare velint, scripto id facerent. Interim manerent, & deliberationibus suis summam manum imponerent, ubi antea promiserint. Alias creditum iri, id ab ipsis agi, ut extracto negotio pro successu rerum consilia capiant. Quod si tamen utique rem differre pertendant, sibi quidem haut injunctum ab ipsis decretum vi extorquere, sed rationibus tantum moræ periculum demonstrare. His insuper habitis Ordines discessum adornant, causati, multos ipsorum jam abiisse, aut non comparuisse, nec sine omnium consensu de summa rerum statui posse, Interim rem in integro relinqui petunt. Quod Bielkius annuebat, modo & ipsi interim ad sinistra consilia non descendant, nec Electori aditum ad regimen provinciæ concedant, aut ullos possessionis actus exercere permittant. Omissa porro legatione literas 6. April. ad Electorem scribunt, à Bielkio qua subjectionis quid præ se ferre videbantur emendatas, quibus alteram suam propositionem à Bielkio rejectam exponunt, utq; is priori adquiescere velit, rogant testati, sibi non esse in animo jus ipsius infringere, aut officio se suo subtrahere; sed ut omnia in integro maneant, ac ruina patriæ avertatur; in quam is hostilia ne exerceat. Ast Electori triduaria ista 28. April. administratio plane displicebat, nisi saltem sub nomine ipsius gereretur. Cæsarem aliosque Imperii Ordines distuadere, ne in eam consentiat. Simul omnibus modis Pomeranos in Succos irritare co- Brandeburgicus armis Pomeraniam vindicare constituit. 15. April. nabatur. Ipse quoque indies magis in eos exacerbatus, & armis jus suum persequi certus undique consilium opemque expetebat. Jam paulo ante 10. April. mortem Ducis rem ad Cæsarem detulerat; qui literis causam ejusdem Imperii Ordinibus commendabat, hosque ad auxilium isti ferendum excitabat. Vicini quoque Reges, & Danus cumprimis stimulatur ostenso, quantum ipsius interfit, eam provinciam in pristino statu permanere, nec Suetiæ accrescere; utque Reginæ persuadeat; finibus suis contenta Electori debita ne affecter. Pariter ad Utriusque Saxoniæ Ordines scribitur, ut Suecos ab istis destinatis dehortentur, aut ad sua vindicanda auxilium ipsi ferant. Ast Succis fixum erat hoc rerum statu Electorem à Pomeraniæ possessione adprehendenda arcere, prohibita Pomeranorum cum isto communicatione, & hostium loco habendis, si qui ab isto ad Ordines mitterentur, aut horum aliqui negotii quid cum eodem miscerent. Regina quoque literis ad Electorem 26. Maji. instituti sui rationes deducit, & ut eam controversiam ad futuræ pacis tractatus remittat, petit.

Decretum Ordinum Pomeraniæ. 9. Maji. §. 48. Tertio congressu Ordines decernunt, ut Consiliarii & Magistratus munia sua deinceps ad formulam antea conventam exerceant, velut à Pomeraniæ Duce relicti; mutuam defensionem stipulati, si cuipiam ob id decretum à Brandeburgico aut alio molestia intentetur. Regalia quæ vocantur, & summæ potestatis jura, & quæ citra peculiarem Principis consensum exerceri non solent, tantisper quiescere jubebantur. Addebatur protestatio, se neque Ducis jura invadere, aut indebitam potestatem exercere, neque suis privilegiis quid derogare cupere. Quanquam autem videri vellent hoc decreto primam propositionem, quam

1637. quam Legatus ad arbitrium Reginæ rejecerat, confirmasse; tamen in ipso instrumento nonnulli defectus reperiebantur, & in agendi modo impegerant Ordines, quod decretum secreto habitum subscriptumque obsignassent, ac statim discessissent, ac cum plerique jam abiissent, demum Legato communicassent velut sanctionem, qua isti utique adquiescendum sit. Statim quoque exercendæ administrationi se accingebant, Bielkio inconsulto. Unde hic confestim apud accitos Consiliariorum protestatur, actaque irrita declarat, quoad cum ipso super eadem re conventum fuerit. Ita ad justitium denuo reditum, & novo conventui dies indicta.

Quod Bielkius improbat.

Idem decretum discutitur.

§. 49. Congressis iterum Ordinibus Bielkius, quæ circa agendi modum impegissent exprobrabat, præsertim cum eo decreto non pauca contineantur, quæ in fraudem Sueciæ videantur tendere. Se inconsulto Episcopatum Caminensem in Croyæ Ducem collatum. In exordio decreti poni, ipsos morte Ducis humana protectione orbatos; cum tamen ex fœdere isto casu tutela provinciæ penes Sueciæ Regnum sit. Nec fœderis, nec communicationis cum Legato mentionem factam. Suspectum quoque esse, quod munia è priori obligatione continuanda dicantur, velut ad Electorem respicerent, cui in eventum morituri sine prole Ducis fides erat data, quodque eundem clementissimi sui domini titulo insignirent. Quæ etsi non absurda interpretatione Ordines lenirent: ea tamen postulante Legato mutare tergiversabantur, quod multi, qui decretum subscripsissent, non adessent. Mox belli se torrente in Pomeraniam infundente ea tractatio abrumpebatur. Sueeis tamen pro captu temporum sic satis decretum probabatur, quod defectus ejusdem posterioribus scriptis fere emendarentur, Ordinesque declararent, bona fide se fœdere staturos. Equidem Bielkio injunctum erat, tentare, num Ordines permovere possit, ut vel sine exceptione summum provinciæ imperium Reginæ Sueciæ deferrent, vel in summo provinciæ Consilio Bielkius ejusque successor præsidis vicem obiret. Sed hic ambiguo rerum statu de istis proponere consultum haut judicans id tantum quærebat, ut administratio provinciæ ex recepta formula penes Ordines, res militaris, & quæ inde pendent, in solidum penes Reginam forent. Idque etiam Rectoribus Sueciæ probabatur ea lege, ut in isthac administratione Ordinum nulla Electoris mentio fieret, nec quid commercii cum ipso foret, nisi Legato consulto. Dissimulabat tamen legatus ista à Rectoribus Sueciæ ratihabita; quod expedire judicaret, rem in suspenso manere, ut temporibus mutatis tractatio instaurari, & aliæ conditiones proponi possent. Ita arbitrium armorum penes Suecos ut antea manebat. Jus per provinciales magistratus dicebatur, per quos & reditus bonorum Ducis mensæ destinatorum, detractis expensis exigui momenti, & molestiæ plus quam emolumenti habentes, dispensabantur.

Suecorum circa id decretum mens.

Suecorum super pace considerationes.

§. 50. Inter ista super pace à diversis diverso modo satagebatur. Ejus ineundæ ne quam viam plane repudiarent, Suecis graves rationes erant. Gallia tantum aberat, ut Cæsari, à quo magno cum exercitu petita erat, bellum indicere vellet, ut ad pacem non iret, sed rueret, exhausto tributis populo, terris hostili, & suo milite vastatis; consumtis fere Richelii Cardinalis artibus, cujus privatim intererat bellum trahi. Tenebat porro hostis in Piccardia Castelletum & Capellam, in confinio Hispaniæ Ciboram & Socoam; in mari insulam Honorati totam, Margaritæ maxima ex parte. Perierant hactenus immensa classis impendia; Mutinensis & Parmensis Dux; & Rhætia omnis 1637. defecerat, de Mantuano & Sabaudo paria metuebantur; Vinariensis expeditio languidè procedebat. Gerebat bellum cum Hispano Gallia, à quo ut sua recuperaret, facile Germaniæ rebus se exuitura videbatur. Et jam literæ, jam nuntii Bruxellas commeabant. Angli nondum desinebant inanibus legationibus & tractatibus tempus juxta, & pecuniam perdere; & si vel paululum sibi circa Palatinatum satisfieret, circa reliqua parum laboraturi erant. Et quantillum erat, quod per Fleetwodum offerebant, ut militem conscribere apud se Suecis liceret; nempe quod Hispanis sæpe annuerant. Spargebatur equidem de navibus Palatino concedendis; sed quibus neque istius ditio recuperari, neque cætera Austriacorum destinatâ infringi poterant. Neque aliud ea classis acturâ videbatur, quam ut intercluså Batavis, Hanseaticisque Hispanica commercia Angli sibi solis occuparent. Quod lucrum pluris ipsis erat, quam Palatinæ Domus splendor, & Germaniæ Ordinum libertas. Batavi nec cum Cæsare sibi bellum volebant, & cum Hispano clam socios agebant; nec exercitum educere prius volebant, quam pecunia à Gallis numerata. Regis Poloni mediâ ætas, è rebus gestis gloria, favor apud suos; Austriacorum affinitas, & in Sueciam spes non poterant non huic suspectæ esse. Vires maritimas ab eo quæri adparebat. Amicitias facile repertutus erat apud eos, qui Sueciæ invidebant. Germaniæ Principes plerique arma in Suecos converterant, præter Landgravium, & Bernhardum Ducem, quorum uterque rerum Gallicarum factus erat accessio. Regiones, in quibus bellum gerebatur, indies magis exhauriri & vastari; unde militi pecunia, aliaque bello necessaria largius quam ante hac è Succia subministranda erant, ut & ipsa belli molestias non parum sentiret. Has ob causas uti media pacis, undecunque proponerentur, repudianda non erant; ita nec consultum videbatur anxium ejusdem desiderium præ se ferre, aut hosti suspicandi causam præbere, velut pacis conciliatores ab ipsis subornati forent. Et cum tam multi circa pacem satagerent, super tractandi modo, pacisque legibus discrepantia jactantes, tanto cautius procedendum erat, quoad constaret, num res serio ab hoste ageretur; & quam is tractandi viam demum insistere vellet, ne per præcipitantiam commoda sua destruerent.

De animo Cæsaris in pacem dubitatur.

§. 51. Sed & valde dubium erat, num Cæsari pax cordi foret. Equidem à nonnullis multa de prono ejusdem in pacem animo jactabantur. Belli adversus Suecos ipsum tædere, qui maritimæ oræ affixi hactenus sui nihil amiserint. Imminere cum Turca bellum, qui pacem cum Persis fecerit; & sine dubio ab adversa parte ad bellum illi faciendũ stimuletut. Metum esse, ne pressi bello Germaniæ Ordines ad desperata demum consilia vertantur; aut ne in belli societatem cum Suecis Gallisque Angli quoque Batavique coëant. Cupiditate ulciscendi Gallos ipsum flagrare, quibus cumprimis sit offensus ob Mantuanum quondam negotium, & nunc ob ea, quæ in Lotharingum, & bello hoc Germanico patrata sint: nec ferre constituisse, ut isti Lotharingia potiantur. Animum quoque ejus à Jesuitis remotiorem, quorum consiliis nimium violentis uti ipse nolit, patremque usum doleat. Iisdem edixisse, ne posthac laborem sumant consiliis publicis se ingerendi; quod sapientes judicent; ubi superstitione capti Principes sacerdotibus sedent regendos, prævalere consilia violenta, periculosa, & Pontifici quam Principibus, ut fortuna maxime faveat, utiliora. Eundem pro certo habere, nihil magis ex usu esse

1637. Domui Austriacæ, quam Protestantium Catholicorumque per Germaniam libratas tenere vires, & utriusque partis modo gratia, modo metu res suas provehere, ut Rudolphus, & ante eum Maximilianus fecerit. Confirmabant aliqui velle ipsum, ut Sueci parte Pomeraniæ potiantur, ne Princeps Calvini dogmata amplexus nimis potens fiat; & Suecorum interjectu Poloni Danique, & Saxonici Principes dividantur ac distrahantur. Ista quanquam sat specioſe differebantur, facile tamen post deprehensum, istis qui proponebantur tractatibus à Cæsare nihil aliud quæsitum, quam ut Suecos Gallorum societate avulsos, ac per diffidentiam separatos primum amoliretur, inde totis viribus Galliam obrueret. Quo fine etiam per Cæsareos ministros spargebatur, Suecos cupide in pacem ruere, quo commodis suis apud Gallos, Anglosque & Batavos velificarentur. Etsi Sueci judicabant, parum sibi nocere, si ab istis credatur, viam sibi ad transigendum cum Cæsare patere, postquam iidem fere otiosi parum aut nihil ad communem causam conferebant; ac enixius sublevandos Suecos, si diutius eosdem in bello detinere vellent. Ex eo quoque conjiciebant rerum periti, Cæsari pacem parum curæ esse, quod is nunc specioso auxilii ferendi prætextu occasionem haberet potissimos Protestantium atterendi; quam ab his ipsis præbitam Pontificii in sinu gaudebant. Nec dubitarant Cæsarei duces jactare; sibi non defuisse facultatem Banerium apud Torgam in casses compellendi; sed ultro noluisse. Banerium quippe sibi operam commodasse ad Saxonem enervandum; nunc ejusdem opera Brandeburgicum quoque atterendum: post non defore sibi vires & ipsum in ordinem redigendi. Denique cum Banerius longe à finibus Cæsareorum ditionum discessisset, Cæsarei universorum Ordinum restitutione repudiata de illis tantum in gratiam recipiendis differebant, quorum res ingressu Suecorum in Germaniam salvæ fuissent. Quin addebant, si Sueci ita rigide restitutionem Ordinum urgeant, ab ipsis quoque Pomerania fore cedendum.

Brandensteinii Comitis frustra circa pacem opera.

§. 52. Inter pacis conciliatores eo anno se ferebat Brandensteinius Comes, in aula quondam Cæsaris sat gratiosus; qui Oxenstiernæ superiore anno se obtulerat itineri Viennam suscipiendo, & tentandis de pace tractatibus; eundemque permoverat, ut literas ad Cæsarem scriberet, & mandatis ipsum super hoc negotio instrueret. Et jactaverat idem, utiliorem se Sueciæ operam navaturum, quam magnos mediatores, queis sui potius status rationes, quam Sueciæ cordi sint. Sed Cæsarei tunc rebus secundis inflati, non nisi de Suecis Germania exturbandis crepabant. Post fallente hac spe, ad proposita à Brandensteinio revolvebantur, ac Justum Gebhardum, ad quem iste Oxenstiernæ literas miserat, eidem respondere jubent; non ingratum Cæsari fore tractatus in aula ipsius suscipi parcendo tempori, si quidem à Suecis mittatur quispiam idoneis mandatis instructus. Brandensteinius quoque in aulam Cæsaream evocatur, venia præteritorum data, cui & de tuto commeatu diplomate Cæsaris cavetur. Sed Suecorum rebus in melius euntibus, haut decorum visum ultro Legatum Viennam mittere, ignominiæ metu, si negotium non successisset; & ne velut ad extrema redacti pacem mendicare viderentur, simul quod Hamburgi, aut vicino loco tractare Sueciæ commodius foret. Unde à Rectoribus Sueciæ per literas Brandensteinii mandata revocantur. Quæ tamen serius in castra Banerii ad Torgam perferebantur, cum iste rei gerendæ cupidus, ac Cæsareo commeatu fretus iter jam ingressus foret. Eo diplomate insuper habito, cum Dresdam perveniisset, à Saxoniæ Electore in arctissimam custodiam una cum uxore partui vicina rapitur, in qua per aliquot annos detentus, vitam demum clausit, Banerio frustra apud Hatzfeldium expostulante, fidei à Cæsare datæ tam exiguam rationem haberi. Putabatur iste Cæsari has pacis leges propositurus, ut Suecis tota Pomerania, Brandeburgico Inferior Lusatia daretur. Saxo, cur manum isti injecerit, causam ferebat avocatoria neglecta, ac consilia adversus ipsum Suecis suggesta. 1637.

Fopponis Aizemæ inanis conatus.

§. 53. Sed & Foppo Aizema Belgarum ad Cæsarem Legatus circa pacem satagebat, qui superiore anno Ratisponæ jactaverat; à Salvio sibi per literas significatum, Suecos in Cæsaris aula pacis tractatus ordiri velle; quod tamen Salvius à se factum negabat. Eam ad rem iste operam suam offerebat, spe boni successus facta; simul Brandensteinii conatus cavillabatur, qui præmature nimis de legibus pacis effutiisset. Enimvero Suecis haut quidquam placebat Austriacorum se ludibrio præbere; nec Aizema idoneus tantæ rei autor habebatur, omnibus, qui hominem norant, irridentibus, quod iste heic se ingerere non dubitaret; quem præsertim post susceptа sacra Romana gratiæ Cæsaris omnibus modis adrepere constabat.

Tractatus cum Marchione Sigismundo.

§. 54. Majoris momenti videbatur Moguntini & Brandeburgici interpositio, Electoralis Collegii nomine suscepta, qui Sigismundum Marchionem delegaverant, expediendis, quæ tractatui præparando requiruntur. Quanquam & de hoc Sueci parum spei conceperant, quod Electores utique in professi hostis partes concessissent; & difficillima controversia cum Brandeburgico super Pomerania futura esset; cujus Legati etiam acerrime Suecorum res impugnaverant. Neque vero Marchionis ea apud Cæsarem existimatio erat, ut judicare liceret, illum dignum tam ardui negotii instrumentum haberi. Nec vana erat suspicio, eos tractatus tantum extrahendo tempori susceptos, quoad omnes Cæsareorum copiæ adversus Suecos undique coiissent. Hautquicquam tamen placebat abrupte congressum abnuere; sed non inutile videbatur audire, quæ proponerentur, expiscandæ quantum licebat istorum menti, eosque in suspenso tenere. Initio igitur Marchio offerebat, se Stetinum venturum, quod Bielkius gravibus negotiis districtus oppido excedere vix posset, & super auspicando tractatu acturum; addito, ut ne interim hostilia in Electoris terras exerceantur, ac præcipue sedi Principis securitas præstetur. Bielkius cum honorificum Reginæ judicaret istum ad se accedere, ut Stetini congrederentur, facile annuebat. De Berolino Principis sede ad Banerium rejiciebat. Suecicas copias in Electoris ditione modestiam exercituros, prout Brandeburgici se erga istos gerere deprehendantur. Hoc responso non adquiescens Marchio super Berolini securitate denuo urgere, cujus cura sibi præcipue mandata sit, ut ni eidem prius caveatur, inde se movere nequeat. Mox tamen Bielkio re curatius expensa haut consultum videbatur Marchionem Stetinum venire. Nam & de Arnheimii machinationibus, quarum Brandeburgici conscii ferebantur, atrocia spargebantur; & expirante Duce iste Stetini præsens sine dubio possessionem provinciæ nomine Electoris invasurus erat; præsertim cum animadversum esset, ab Ordinibus conventum tunc agitantibus ejus præsentiam avide expectari, eamque ob causam eosdem negotiis jam absolutis discessum distuliisse. Ergo ambabus manibus à Bielkio arrepta ansa quæ concesserat retractandi, quod ipse Marchio, ni Berolino caveatur, Stetinum veni-

Marchio Stetinum venire vult.

25. Jan.

1. Febr.

Id Bielkius abnuit.

re

1637. re dubitaret; præsertim cum eodem tempore Brandeburgici Suecos Bervvaldæ hospitantes oppressissent. Igitur denuo securitatem Berolino, & cessationem armorum abnuit; & exercitis per Brandeburgicos hostilibus post datas tuti commeatus literas, hasce jam expirasse. Novas se tamen missurum, si Marchio Suetæ aut Prentzloviæ con-
5. Febr. gredi secum velit. Marchio omissa, quam antehac
16. Febr. tam fervide ursérat, de Berolino cautione, & nulla mentione de mutato loco facta, simpliciter commeatum renovari petebat, quo ad ipsum accedere posset. Ex eo suspicio augebatur, Brandeburgico non tam tractatus pacis cordi esse, quam ut cum Ordinibus Pomeraniæ super successione capessenda ageret; qui & ipsi interea Stetini cupide istius
28. Febr. accessum expectaverant. Bielkius tamen, velut nihil istorum sentiret, respondebat; si forte Suetа aut Prentzlovia non placeret, alium congressui locum proponeret; super quo ubi conventum fuerit, in concedendo commeatu moram non fore.

Congressus Vierradæ habetur. 1. Mart. Igitur Marchio, cum artes suas non processuras animadverteret, demum consentit, ut Vierradæ congrediantur. Heic Marchio de Electorum instituto præfatus super tempore & loco tractatuum, & quos Regina Legatos destinaret exquirere incipit; tum ut literæ tuti commeatus Cæsareis & Electoralibus Legatis expediantur. Ast Bielkius primo omnium procuratorium Marchionis inspicere cupiebat, velut totius negotii fundamentum; suum ipsi mox exhibere paratus. Ad quod Marchio ambigue; non dubium esse, quin Cæsar Legatos suos idonea agendi facultate instruxerit. Sibi præter ea, quæ jam exposuerit, nihil injunctum. Electorum mandata Custrini esse. Interim quæ sua mens super propositis sit, exponeret. Bielkius etsi parum hoc modo effici posse videret; tamen ne frustra iter susceptum foret, simul ne malevoli Suecos velut pacem aversantes, calumniandi ansam arriperent, super propositis differere instituit, ut tamen nihil definiretur; sed omnia integra ad superiores rejicerentur; quod & Marchio se facturum dixerat. Nam absurdum erat, ipsum Reginæ nomine ad certi quid se astringere, cum Cæsari integrum foret ista acceptare, aut repudiare. Monebat porro Bielkius, non solum literas fiduciarias super expediendis præliminaribus, sed & illas, quæ circa summam negotii agendi facultatem tribuant, exhibendas; quas ab ipso Cæsare, non à solis Electoribus profectas oporteat, quippe qui tantum accessio Cæsarei belli sint. Tum accelerando negotio valde expedire, conventum Protestantium quamprimum indici, ubi super amnestia, ac Sueciæ, militumque satisfactione transigatur, quo isthæc cum primario pacis negotio pari passu expediri queant. Legatos ferebat, se, Joannem Salvium, & Jacobum Steinbergium destinatos. Hamburgum utrique parti commodissimum locum fore; etsi Marchio de Lubeca, Brunsvviga, & Francofurto ad Oderam mentionem quoque faceret. Ante Pentecostes festum congressui initium fieri vix posse. Literas tuti commeatus Marchio etiam pro cæterorum Electorum Legatis confici postulabat. Ista uterque ad superiores suos relaturum se promittebat. Et quia certi nihil definitum erat, supervacuum visum scripto ista complecti. Ita tunc discessum.

Arnheimius capitur. 3. Mart. §. 55. Dum Vierrada Gartzium Bielkius regreditur, cognoscit Arnheimium in prædio suo Boitzeburgo in Marchia Uckerana hærere. Fuerat is vir dudum rebus Suecorum valde pestilens, quorum consilia turbaverat, progressus stiterat; & vivo adhuc Gustavo Rege inauspicatæ pacis Pragensis fundamenta jecerat. Idemque præcipue circa finem superioris anni perperua cum Cæsareis ministris conversatione, ac multis hinc inde itine- 1637.
ribus ad Polonum, Danum, Saxonem, Brandeburgicum, Luneburgicum, Holsatum, valde suspectum se reddiderat; velut periculosa Sueciæ consilia coqueret. Ac constabat, Poloniæ ac Daniæ Reges ab ipso stimulari, ut armati pacis mediationem suscipiant; ac Sueciæ pacem, quæ ipsis placeret, obtrudant. Cui intercipiendo Rectores Sueciæ jam antea Wismariæ præfecto mandata dederant, quod iste frequens inter Lubecam & Suerinum commearet. Mittit igitur Gartzio 6. Mart. Bielkius tribunum Bohmium, qui istum comprehensum sequenti die Stetinum abducit. Is initio paulo abjectiore animo se excusare, de studio pacis & innocentia sua testari. Sed cum intelligeret, tum alios; tum præcipue Meclenburgicum causam ipsius suscipere; ferocius loqui; velut rationem ab illis exacturus, qui manus ipsi injicere ausi essent. Igitur insuper habitis, quæ ille jactabat; fas esse credebant Suecі per turbida saltem hæc tempora; quibus ipsorum rebus multum nocere poterat, virum custodia detinere; quo fine & paulo post in Sueciam mittebatur. Unde sequenti anno iterum se propipuit, dum solenni in arce convivio incautius custoditur.

Subdelegatorum congressus. §. 56. Quæ Vierradæ acta erant, à Brandeburgico ad Cæsarem & Moguntinum transmittebantur; quorum hic super loco tractatuum omnia Cæsaris & Brandeburgici arbitrio relinquebat. Cæsar autem Marchioni procuratorium de loco & 5. April. tempore tractatuum agendi expediri jusserat. De 20. April. quo Marchio statim Bielkio significat; copiam ejusdem ipsi facturus, ubi iste exemplum sui prius transmiserit. Simul locum tempusque constitui postulat autographis procuratoriorum inspiciendis, ac præviæ conventioni absolvendæ. Bielkius ne quid prærogativæ Marchioni deferret, prius oblato procuratorii exemplo proponit, ut ab utroque delegati ipsa autographa mutuo inspiciant; quod & Marchioni placet, conventumque, ut isti in Oderæ fluminis insula inter Oderbergam & Suetam congrederentur. Die dicta ibi 1. Junii. conveniunt Joannes Lilliestroemius à Bielkio, & Joannes Georgius Bornius, & Joannes Marenholtzius à Marchione substituti; qui primo in navigio, inde in proxima ripa remotis arbitris diplomata mutuo exhibita perlustrant. In Bielkii pro- Disceptatio super procuratoriis Suecicis. curatorio Brandeburgici cavillabantur; quod istud de primario duntaxat negotio ageret, nulla præliminarium facta mentione; quod alicubi in ipso literarum contextu Reginæ nomen ante Cæsaris positum foret; quod Cæsar odioso & acerbo *partis adversæ* vocabulo insigniretur; & quod propius jam ad pacem accedere diceretur, velut antè hac à pace abhorruerit, aut ultro nunc pacem petat. Ordinum quoque Sueciæ subscriptionem desiderabant. Ad quæ pro tempore Lilliestroemius reponebat; Minorem facultatem superiore contineri; alios Reges Cæsari prærogativam quandam honoris vetere consuetudine deferre; sed in Regna sua pari jure summum imperium obtinere; cujus vi cum ejusmodi diplomata proficiscantur, non esse cur suum nomen alterius homini non antepонant; cum & alteri pari jure uti sit integrum. Et cum Cæsari apertum cum Regina Sueciæ bellum intercedat; adversæ partis vocabulum molle quid & modestum præ se ferre: neque tamen difficile fore id tollere, si quid offendat: de cætero innoxie posita verba ultra scribentis mentem non esse producenda. Denique non moris esse, ut iis, quæ cum extraneis Principibus à Rege aut Tutoribus aguntur, Ordinum Sueciæ confirmatio accedat. Hisce sibi satisfactum fere Brandeburgici ostendebant, nisi quod *adversæ partis* vocabulum utique

1637. utique expungi postularent: omnia tamen ad superiores se relaturos polliciti. Exemplum procuratorii Cæsarei prælegebant quidem delegato Succico; id tamen eidem tradere abnuebant. Sed & Cæsarem vix in Hamburgum aut Lubecam consensurum significabant. His actis ad suos Delegati utrinque revertunt.

§. 57. Marchio inde per literas alium congressum postulabat. Bielkius etsi id agi perspiciebat, ut Cæsarei singulare studium pacis ostentarent, ejusque extractæ invidiam in Suecos devolverent; hautquicquam tamen in congressum consentire volebat, quod inanem istum futurum perspiceret. Nam & quæ isti super procuratorio moverant in Sueciam referenda erant, cum ab se istud refingi non posset: & iidem Hamburgum ac Lubecam tractatibus habendis repudiaverant, cum ipse de nullo alio loco in mandatis haberet. Sed & in procuratorio Cæsareo quæ desideraret non deerant; & suspectum erat, quod exemplum ejus, quod super principali negotio agendi facultas conferebatur, communicare abnuissent. Igitur prius per literas exquirendum censebat, num Marchioni super scrupulis circa procuratorium suum motis, satisfactum foret; ac num hisce insuper habitis super primordiis tractatuum transigere vellet? Ast Marchio congressum urgere, quod ibi curatius utrinque dubia discuti queant; tum Bielkium arguere, velut postulato Protestantium conventu Cæsari leges præscribere, ac negotium extrahere vellet. Contra hic frustra congressus institui judicabat, ni Marchio declaret, motos à suis scrupulos circa procuratorium non obstare, quo minus tractatio suscipiatur. Et ubi is tergiversetur, satis indicare, pacem ipsi parum curæ esse. Crebræ hinc inter istos literæ, sed quibus nihil ad summam rerum proficiebatur. Inprimis Cæsarei notaverant, Imperatorem *Serenitatis* tantum, non *Majestatis* titulo salutari, quem cæteri Reges omnes ipsi deferre soleant. Equidem Gustavum Regem quadam epistola *Serenitatis* tantum vocabulum adhibuisse; sed ea de causa ad eandem nihil responsi repositum, & statim remittendam fuisse, ni tam sero reddita foret. Et constabat Cæsarem ab Angliæ Rege, & in pactis Stetinensibus à Joanne Sueciæ, & Friderico Daniæ Regibus Majestatis titulo honestatum. Quem nec Bielkius abnegatum iri pollicebatur, si & alii Reges, qui in eadem causa versarentur, eundem Cæsari tribuerent. Vicissim Bielkius in procuratorio Cæsareo notabat, quod Reginæ lingua Teutonica *Serene*, non *Serenissimæ* vocabulum foret tributum. Nam etsi Stetinensi pacto *Sereni* tantum titulo Sueciæ Rex à Cæsare nuncupetur; tamen cum ex eo tempore glisscentibus honorum vocabulis ab eodem alii Reges *Serenissimi* sint appellati, merito & Reginam Sueciæ eum sibi titulum postulare. Sed & absurde videbatur positum, quod Cæsar quæ acta essent, *clementer* se observaturum scriberet; quod vocabulum cum inter summas potestates invicem adhiberi non soleat, ex errore scribæ à Marchione profectum judicabatur. Inter hæc Marchio per literas Bielkio significat, cum ab Elector ad nuptias Poloniæ Regis legatus destinatus sit, alios à se suffectos, qui super præliminaribus tractatum cum ipso, aut ejus delegato concluderent. Enimvero quo minus Bielkius istos admitteret, obstabat, quod in procuratorio Marchionis de substituendi facultate mentio facta non esset; & quod *Serenæ* tantum titulum Reginæ tribueret; cum à Germaniæ Principibus nullus Regum aliter, quam *Serenissimi* & *Potentissimi* vocabulo nuncupetur. Ista cum ad Cæsarem relata essent, hic quidem de *Serenissimæ* titulo tribuendo, nec minus super vocabulo *clementer* omittendo facile annuerat; ut tamen utique *Majestatis* titulus sibi daretur. Marchioni quoque potestatem substituendi expressis verbis conferebat. Cætera quæ in procuratorio Succico Marchio cavillatus fuerat, Cæsarei velut tricas scholasticas adspernabantur. Enimvero indies minus Brandeburgicam interpositionem æstimabant Succi, glisscente animorum exacerbatione, quod Brandeburgici nuper vulgatis, quæ super successione Pomeranica agitata fuerant, Gustavum Regem perstrinxerant, & Bielkii contumeliosam mentionem fecerant. Et constabat ipsos Viennæ pacem magis suffiaminare, quam promovere, Cæsari ingerentes, in proclivi jam fore Suecos Germania vi expellere. Unde potius vitium tractatus istos non quidem plane abrumpere, sed tantisper in suspenso tenere, quoad adpareret, quem successum ratihabitio Gallici fœderis habitura esset. Accedebat inde Bielkii valetudo, per quam publicis vacare negotiis ipsi non licebat. Eoque Brandeburgicis Legatis de novo congressu postulantibus, responsum: Rectorum Sueciæ declarationem super motis dubiis nondum adpulisse. Mox cum Bielkii morte quæ insequenti vere secuta est, ea tractatio plane expiravit.

1637.

Defectus procuratorii Cæsarei.

21. Jul. Tractatus cum Marchione expirant.

§. 58. Eodem anno secretos Hamburgi cum Salvio tractatus moliebatur Augustus Brunsuicensis Dux internuntio Werdenhagio, clam succinente Cæsaris apud Hamburgenses Residente Menzelio. Rectores Sueciæ etsi in universum Germaniæ Principes suspectos haberent, tamen pro quovis alio hujus Principis operam amplectendam judicabant, qui & prudentia pollebat, nec ministro cuipiam suo obnoxius erat; simul aulæ Cæsareæ gnarus, notusque, & ob aditam nuper hæreditatem cæteris potentior; ac majore forsan autoritate. Cujus insuper intererat pacem coire, sed quem ea, ad quæ Succi adspirabant, parum aut nihil tangebant. Ab isto negotium ita designabatur, ut Salvius & Menzelius, commeante inter utrumque VVerdenhagio, cui res valde cordi videbatur, primordia tractatus absolverent. Inde è Cæsareis Consiliariis Hamburgum veniret, qui cum Salvio super controversis articulis secreto transigeret. Tandem Augustus Dux, & Osnabrugensis Episcopus mandatis Cæsareis instructi solenni more tractatui colophonem imponerent; id quod Sueciæ honori sit dandum. Ostendebat in hoc negotio singulare studium Augustus Dux, & quoad procuratorium quod expectabat à Cæsare adesset, leges pacis à Salvio proponi postulabat. Sed qui eum ad acta Oxenstiernæ cum Saxone remittebat, ad propiora descendere veritus, quoad susceptis tractatibus adpareret, quid solidi negotio subesset. Ubi id cumprimis mirum videbatur, quod Menzelius omnium aliorum circa pacem operam elevabat, ac ultro, ne Succi festinanter agerent, monebat. Cæsari quippe omnes, qui Cæsarei ministri narrata. heic se offerant, admittendos, ne quam pacis viam repudiasse videatur; sed quorum nemo rem confecturus sit. Multa insuper de Poloni, Dani, Saxonisque, & Brandeburgici conspiratione jactabat, quæ & ipsi Cæsari sit suspecta, eoque velle ipsum æquis conditionibus cum Succis transigere. Regem Daniæ præfecturam bellicam Inferioris Saxoniæ, simul Baltici maris & Oceani affectare, suffragante Saxone, Brandeburgico, & Meclenburgico. Eundem jam Cæsari obtulisse, se ex legibus pacis Pragensis Sueciæ bellum illaturum, circa ductores in exercitu Succico corrumpendos satagere; cum Hispano fœdus iniisse, qui magnam pecuniæ vim suppeditaturus sit. Polonos per Joannem Casimirum Principem omnia agere, quem pacta Borussica non teneant. Illis consti-

Augusti Brunsuicensis Ducis super pace conatus.

16. Octobr.

1637. constitutum, non in Germania solum Suecos aggredi, sed & ipsam Sueciam invadere. Eo fine duas classes in mari Baltico adornari, quarum uni in portubus Holsatiæ, alteri ad Gedanum statio sit futura. Nominabat etiam, qui classem Suecorum incendendam suscepisset. Sigismundi Marchionis tractatus mera esse ludibria, & qui Danicis & Polonicis consiliis regantur: eoque si abrumpi plane non possint, scriptis duntaxat agendum vitato congressu. Danum & Polonum de Suecia inter se dividenda agere; eoque Cæsarem satius judicare, Sueciam subsistere, quam ipsius vicinis accrescere. Suadebat quoque, ne Succi per inducias seduci se patiantur, utque omnibus viribus Saxonis ac Brandeburgici copias opprimant, quibus & ipse Cæsar parum fidat. Talia ab hostis ministro prolata incertum erat, num revera ita se haberent, an ad diffidentiam ferendam pertinerent, & ut Succi timore correpti eo cupidius in pacem ruerent; præsertim cum & vulgo VVerdenhagius nimiæ credulitatis, & Menzelius jactantiæ insimularetur. Quicquid tamen subesset, rationis erat ista non plane insuper habere, & quanta liceret circumspectione uti.

Augusti Ducis consilia.

§. 59. Id porro constabat, Augustum Ducem apud reliquos Protestantes Principes id agere, ut ne ipsis insciis pax cum Suecis coiret: & videbantur isti secreto id moliri, ut in unum corpus juncti mediatores se Cæsarem inter, & Reginam Sueciæ ferrent, quo commodis suis, quæ in isthoc negotio vertebantur, tanto melius invigilare possent. Et præcipue Brunsuicenses & Luneburgici Principes jam manifesto deprehendebant, per Pragensem pacem, & Electorum Ratisponæ conventum ad Germaniæ quietem parum profectum; Ordinum ac præcipue Protestantium salutem ac libertatem in lubrico versari; ac Principum fastigio, dum ad publicas consultationes non admittuntur, non parum detractum. Igitur ejus familiæ Principes Hildesiæ congregati de summa rerum consilia conferebant. Ubi id imprimis agnoscebant, nunquam Germaniæ stabilem quietem redituram, nisi omnibus Ordinibus restitutis. Exclusos quippe extrema omnia tentaturos; exteros hoc obtentu pedem magis in Germania firmaturos. Extracto bello autoritatem Imperii, omnibus quondam nationibus formidatam evilescere, provincias desolari, Ordines pessumdari. Aleam Martis ancipitem; infinito labore & sumtu opus fore ad Suecos ora maritima depellendos; & ut fortuna Cæsareis arrideat, Saxoniam utramque misere vastandam. Igitur primo omnium illi censebant, omnes qui pacem acceptare velint, abolita præteritorum memoria, dignitati & bonis restituendos. Tum ut onus satisfactionis Sueciæ, non in solos Protestantes devolvatur, sed in omnes distribuatur, eos præsertim, qui à bellorum oneribus immunes hactenus egissent. Quapropter conventu quamprimum indicto opus esse, quo de his omnibus transigatur. Denique ferendum non esse, de negotio pacis neque sibi, neque quantum sciant alteri è Principum Ordine quid communicatum; quod tamen velut communis salutis firmamentum universorum Ordinum consensu expedire par sit, nec solis Electoribus eam curam relinquendam, quorum alias eminentia non solicitetur. Atque istæc Cæsari & Electorali Collegio per literas exponunt, rogantes, ut ipsi ac reliqui Ordines negotio pacis adhibeantur, suaque desideria audiantur ac quod omnes tangat, communi cura expediatur. Eadem quoque Saxoniæ Electori peculiariter commendant; utque si fieri possit præparandæ paci conventus Protestantium indicatur. Simul Brandeburgicum, ut paci reducendæ operam det, hortantur. Enimvero uti per hæc arcana pacis Pragensis convellebantur; ita mirum non erat, Augustum Ducem deinceps Cæsari parum idoneum pacis sequestrem visum, cujus rationibus non quadrabat, Principes Germaniæ ipsius destinata nimis profunde inspicere, ac sua emolumenta tractatibus infarcire. Ita & istius Ducis mediatio in ipso velut ortu suffocata est. Equidem longo post tempore VVerdenhagius denuo ad Salvium accedebat, diuturnum heri sui silentium excusans, quod is cœptos à Sigismundo Marchione tractatus distrahere noluerit. Nunc autem Cæsarem declarasse, sibi placere, ut Hamburgi citra strepitum res transigatur; qua perfecta Regem Daniæ accessurum, qui sua autoritate tractatui splendorem adderet. Enimvero ista tanquam vanitatis manifesta repudiabantur; ac potius suspicio erat, eundem Legato Gallico Avauxio operam navare, ab ipso subornatum, Suecorum destinatis expiscandis. Nam mire tunc anxii erant Galli, ne Succi seorsim cum Cæsare transigerent. Eoque Salvius istum cum ambiguo responso dimittebat, ut neque pacem repudiasse videretur, neque Gallis sinistre suspicandi ansam præberet.

Lauenburgicorum Ducum circa secretum tractatum conatus, mense Aprili.

§. 60. Reducendæ paci operam quoque navabant Duces Lauenburgici fratres, Franciscus Albertus, & Henricus Julius, qui ad Banerium in castra apud Torgam accedebant, ubi iste petito secreto Banerio coram & Torstensonio exponit: jussum se à Cæsare è Banerio scisciari, num ipse facultate super pace tractandi sit instructus; quo casu Cæsar non ingratas pacis leges sit propositurus. Banerius nihil super pace in mandatis se habere confirmabat, nec absque superiorum autoritate tale quid suscipere audere. Nosse tamen honestam pacem à Regina non repudiatum iri. Id Dux ad Cæsarem relaturum se recipiebat, addito, Cæsarem sibi Vienna discedenti confirmasse; si Succi nihil terrarum in Germania postulent, quas dare penes se non sit, & pacem Pragensem sartam tectam relinquant, se *chartam* quam vocant *blancam* missurum, cui pacis leges pro lubitu ipsi inscribere possint. Hamburgum inde delatus Dux cum Salvio statim agere secreto cœpit, de studio Cæsaris in pacem confirmans, super amnestia & stipendiis militum difficultatis nihil fore; ac si Succi in provincias Cæsaris hæreditarias penetrare possint, Cæsarem circa cedendam Pomeraniam facilem fore; alias ægre eam obtentum iri. Addebat, si præsciviisset, operam suam Succis gratam fore, statim procuratorium allaturum fuisse. Sed metuisse, ne paria sibi cum Arnheimio struerentur. Quod si ipse pacis conciliator admittatur, spem sibi boni successus esse. Salvius laudato ipsius studio de insidiis securum esse jubet. Arnheimium si nihil aliud peccaverit, in eo graviter offendisse, quod tantæ dignationis dux, absque commeatu Succico hinc inde ad hostes itaverit. Reginam paci pronam; & si ipse Cæsareo mandato instructus veniat, lubenter admissum iri. Quo responso lætus Dux, cum Cæsarem ad separatos cum Succis tractatus quamprimum suscipiendos percupidum ostenderet, statim cum Francisco Carolo fratre, & Mithobio, quem consiliarii in vicem adsumserat, ad iter Viennam ineundum se accingit. Hærebant tunc Hamburgi Legati Gallici Chaumontius & Avauxius valde soliciti, ne Succi separatam cum Cæsare pacem concluderent, quo casu operam daturi erant, ut Succos præverterent. Eoque Duci commiserant, operam daret, ut cum Gallis Succisque pariter transigeretur. Sin id obtineri nequeat, utique efficiat, ut cum Gallis prius fiat; præter alia promissa decem millia coronatorum Hamburgi statim repræsentanda offeren-

16. April.

21. April.

1637. offerentes. Dux Viennam delatus circa primordia tractatus parum difficultatis reperiebat, nisi quod Cæsarei pro Hamburgo Francofurtum ad Oderam, Erfordiam, aut VVratislaviam tractatuum locum proponerent, ac seperatim cum Suecis, non junctim cum Gallis agere vellent. Ac spes erat rei bene conficiendæ, si Banerius stationem ad Torgam obtinere, aut in Cæsareas ditiones penetrare potuisset. Sed isto ad oram maritimam pulso, uti qui Suecis favebant animis debilitabantur; ita Cæsarei elati facili negotio bellum adversus Suecos patrari posse sperabant. Igitur frigide
7. Jul. Francisco Alberto Duci respondetur: Sigismundo Marchioni de pace agere jam commissum, qui Reginæ Succiæ declarationem expectet; ea si æqua fuerit, inde paci moram non fore; ac si res ita ferat, oblata à Duce opera usuros. Et fatebatur ipse Dux; antea persuasum sibi fuisse, serio Cæsarem in pacem inclinare, sed nunc omnia simulata comperire. Unde ipse mox offensus negotium deponit, idque fratribus persequendum relinquit. Cæsar suspectum habuerat ob Calvini dogmata valde tunc invisa, in quæ iste pronus erat, & quod conjunctim cum Suecis Gallisque tractandum urgeret; id quod Cæsari plane ad palatum non erat. Post fratribus ejusdem Henrico Julio & Francisco Carolo, ulterius satagentibus
14. Sept. pariter responsum: cum à Marchione Sigismundo super primordiis tractatuum agatur, & Bielkius ad Reginam acta retulerit, se antequam ejusdem declaratio adveniat, progredi longius non posse, ne iste tractatus novo instituto turbetur. In ipsorum tamen arbitrio esse, si suo nomine è Salvio velint cognoscere, num iste solus idoneis sit mandatis instructus paci concludendæ. Etsi tractatus Brandeburgici non succedant, istorum operam repudiatum non iri. Nec eo secius isti jactabant, secretos hosce tractatus successuros, si Cæsar *Majestatis* titulo salutetur, & pro Hamburgo Brunsvviga admittatur, quod Cæsar Hamburgi tractare nolit ob Legatos Gallicos, qui sine dubio negotium disturbaturi sint. Enimvero ista Suecis valde suspecta erant, ac loci mutatio plane à scopo agitandi in occulto negotii aberrabat: cum Salvius utique Hamburgo Brunsuigam se conferre non posset, quin id Galli resciscerent. Et si capita, super quibus tractandum erat, considerarentur, Cæsar, quod sui arbitrii erat, exclusos à pace restituere præsertim circa Palatinum abnuebat; satisfactionem Succiæ ac militum in Protestantes Ordines rejiciebat; de qua re an ipse solus secreto præsertim tractatu statuere posset, merito dubitabatur. Igitur cautissime procedendum erat, cum Cæsarem nil aliud quærere adpareret, quam ut Suecis illuderet, ac ipsorum consilia, diremta cum Gallis societate, turbaret. Nec tamen Franciscus Carolus Dux cum Mithobio Hamburgum reversus, Henrico Julio Viennæ relicto, iterum apud Salvium instare desistebat, de studio Cæsaris in pacem multa jactans, & ut in Brunsuigam consentiatur, quo is commeatum Gallicis & Anglicis Legatis non sit daturus, qui Hamburgi tractatibus remoram injecturi sint. Cæsarem in universum omnes amnestiæ inclusurum; sed quæ circa singulos observanda sint, in conventu omnium Ordinum definiendum. Suecis summam pecuniæ dandam, & in Pomerania hypothecam constituendam. Super militum stipendiis facile conventum iri. Contra Salvius, uti jussus erat, Hamburgo insistebat; de cætero idoneis se mandatis instructum, sed quæ ut exhibeat, à se postulari, nequeat, nisi viso prius Cæsareo procuratorio. Reginam titulum Cæsari, quem alii Reges tribuant, non negaturam; vicissim eum, quo Cæsar alios hæreditarios Reges salutet, deposcere. Veniant modo Cæsaris mandata, ut serio rem agi adpareat, ne Suecis necessitas adferatur Wismarienſia pacta confirmandi, & fœdus concludendi. Id quippe Salvius agere jussus erat, ut ostentatis pacis tractatibus Gallos ad satisfaciendum fœderi, & contra fœdere ingesto Cæsareos ad pacem compelleret. Dux contra solicite instare, ne fœdus Gallicum præcipitetur, quo perfecto spem pacis ad aliquot annos evanescere; pericula belli, commoda pacis longe præponderare utilitati, quæ ex fœdere Gallico speretur. Et quia circa locum tractatuum discrepabatur, offerebat, se removendæ isti remoræ cum Mithobio Viennam iturum, & vel procuratorium pro se allaturum, vel Cæsarem adducturum. Enimvero isti secreti tractatus indies Suecis minus arridebant, si expenderent, quem agendi modum Cæsar observaret, & quæ ratio foret istos tractatus in occulto peragendi, simul quos homines istis adornandis adhiberet; Henricum Julium Franciscum Carolum Duces, Mithobium, alios, quorum artes tanto negotio idoneas nemo non norat; nec aliter judicari poterat, quam eosdem in contumeliam Succiæ huic operæ admoveri. Nec adparebat, quomodo Salvius nemine sentiente Hamburgo Brunsuigam se conferre posset: cum tamen isti tractatus secreto forent peragendi. Igitur nihil sane aliud agere Cæsareos adparebat, quam ut tempore per inania ludibria extracto invidiam belli continuati in Succos devolverent, & hos ab illorum amicitia & fœdere divellerent, à quibus opis quid rei bene conficiendæ expectare poterant.

1637.

§. 61. Inter tot alios circa pacem satagentes frigebat Daniæ Regis mediatio, ab initio Suecis invisa, nunc & ipsi Cæsari suspecta, quod dum filio suo Reginæ connubium affectat, Suecis se venditaturus crederetur. Et dixerat Cæsar; compendiosas sibi ad pacem vias competere. Berolinum
5. Maji. tamen missus à Rege Christophorus Lippius Cancellarius Stetinum transiens apud Bielkium exponebat; Regi suo mirum videri, quod cum superiore anno ipsius mediatio in Suecia denuo acceptata fuerit, variæ nunc viæ ad pacem cum Cæsare ultro quæsitæ, aut admissæ dicantur. Inde scire istum velle, quo loco res sint, quæ spes pacis allubescat; ut si pacis negotium hac via parum procedere videatur, ipse pro virili eam alia per media promovere queat; cum sua maxime interesit tractatus accelerari. Ad quæ Bielkius: Reginæ dolere, partis adversæ culpa Regis operam hactenus infructuosam fuisse; & à Cæsare alias occasiones arreptas ipsum prætereundi. Inde qua ratione tractatus cum Marchione Sigismundo cœperint, exponit. Nam eo nondum rediisse res Succiæ, ut à Cæsare pax ultro ambienda sit. Sed ut audiantur, qui de pace differre instituant, saltem ut mens eorum exploretur, Regi non adversum fore. Ostendebat præterea privatis sermonibus Lippius ille; Regem suum valde cupere tractatus accelerari, ut perspicere queat, penes quem culpa extracti belli hæreat. Addebat; Succiam facile honesta pace potituram. Sed Protestantes Pragensi conventione fructu pacis religiosæ juxta ac profanæ fere privatos. Nec eosdem animo concipere posse, quantum servitium sibi arcessiverint, quod Pragensi pace aula Cæsarea pro foro competente sit agnita. Ad quæ reponebatur: penes Suecos non stetisse, quo minus honesta pax dudum coiret. Pragensis pacis incommoda facile abolenda, si & alii, quorum interest, parem cum Suecis operam navare velint. Quanquam autem iste & tunc, & post reversus, nil nisi de pace differet; suspicio tamen erat, eum clandestini quid cir-

Daniæ Rex frigide circa pacem laborat.

1637. ca Pomeraniam, & præcipue Rugiam insulam
Aug. agitasse. Sicut & post parum sincere Rex ipse egisse deprehendebatur, dum Salvium quem Gluckstadii honorifice exceperat, inter multa familiariter dicta monebat; non esse quod Gallis multum confidant Sueci; illos enim quando occasio arriserit, pacem facturos exclusis Suecis quod idem paulo ante de Suecis Chaumontio & Avauxio Gallicis legatis ingesserat, addito, se, cæterosque quorum interest, omnia potius sursum deorsum versuros, quam passuri sint, ut vel latum pedem in
25. Nov. solo Germanico Sueci retineant. Post tamen Cæsar Regis mediationem denuo acceptat; quas literas Rex Salvio transmittit; simul percunctatur,
12. Dec. quo loco negotium pacis è parte Suecorum se habeat, & quousque ipse idem suscipere queat. Cui Salvius: integrum adhuc Reginæ esse, pacem facere; cujus studio ratihabitionem fœderis Gallicani hucusque distulerit, & pacis conciliatoribus aures præbuerit. Sed cum adpareat ab hoste rem serio non agi, necessum esse, ut propius se amicis societ, ratihabitione propediem utrinque permutanda, quo facto non amplius sibi concessum absque Gallia pacem tractare.

Meclenburgici Ducis conatus. §. 62. Adolfi Friderici Ducis Meclenburgici operam, etsi nulla successus spe, Rectores Sueciæ haut plane abdicandam duxerant; quin denuo significarant; non ingratum fore, si vel apud Saxonem, vel ipsum Cæsarem rem gerere pergat. Unde & is post, infuso in Meclenburgicam utroque exercitu, sperabat summis ducibus ita vicinis negotium forte compendiosius confici posse. Eoque à Banerio exquirit; num ipsi placeat ab se rem suscipi, in qua fidelem operam sit navaturus. Cui Banerius; super pace nihil se in mandatis habere; si tamen constet, Cæsareos duces tractandi facultate instructos, se promovendo negotio non defore. Conabatur autem Dux ad eum modum, quo antehac Oxenstiernam inter, & Saxonem ipso interveniente agitati fuerant, tractatus instaurare sub spe rati, ut de quibus inter istos jam convenerat firma persisterent, reliqua nunc definirentur, summorum utrinque Principum ratihabitione accedente. Ita tædiosa super præparatoriis disceptatione supersederi posse, cui tractatus cum Marchione adhæserit. Ista hæc ille apud Gallasium proponebat, simul Sal-
8. Nov. vium invitat, propere Wismariam veniat, ac se intermedio cum Gallasio negotium secreto suscipiat. Enim vero hanc tractandi viam inire quidem poterat Oxenstierna, cui nullo limite circumscripta mandata erant concessa. Salvius autem certis mandatis alligatus, id superiorum injussu audere non poterat. Præsertim cum constaret, Cæsarem non temere ulli ducum pacis negotium com-
30. Nov. missurum, uti Fridlando quondam factum. Igitur excusabat se Salvius, & in Cæsarei legati Comitis Curtii adventum rem differebat. Missus hic fuerat contrahendo legionum numero, & ut super hibernis disponeret. Sed fama spargebat venisse pacis causa; & magna spes erat, per eum rem brevi confectum iri, ni ratihabitio Gallici fœderis interveniret. Eoque passim Principes civitatesque Salvium per literas rogabant, ut pace tam propinqua fœderis instrumenta permutare differat. Et non Meclenburgicus solum, sed & Lauenburgicus congressum istum adornare properabant. Enimvero evanida erat ista pacis spes, cum Curtio de pace nihil mandatum esset; sed ut proximo vere per hiberna refecto exercitu bellum acrius sumeretur, Pragensis pax exsecutioni daretur, animi omnium in Suecos concitarentur, & commercia istorum cum Hanseaticis turbarentur. Apud Hamburgenses idem quoque instabat, ne exterorum Legatis locum præberent fœderibus suis cudendis. Nec multo post iste cum Gallasio locutus Viennam revertit. Quin ipse Lauenburgicus minister literis Vienna scriptis fatebatur, à Cæsareis Lauenburgicos Duces adunco naso suspensos ob susceptum pacis negotium, cui ipsi haut quicquam pares forent. 1637.

Ad conventum Coloniensem Sueci venire nolunt. §. 63. Non major erat successus tractatibus communi paci instaurandæ Coloniæ institutis, quo Legatos non mittere Suecis fixum sedebat. Nam præterquam quod tota civitas alieno ab ipsis animo foret, Pontificis legati exsortes suorum sacrorum ne adspicere quidem dignabantur, adeo quidem; ut qui olim Vervini ad pacificationem Galliæ Hispaniæque missus fuerat, abiturum se dixerit, si Angli eodem admitterentur. Metuebatur quoque ut evitari posset certamen de Legatorum inter se dignitate atque ordine, haut dubie animos asperaturum. Franciæ quidem Regnum vindicare sibi velle locum ab Imperio Romano proximum. Sed in Conciliis quæ ad Ecclesiam pertinerent, nihil observatum aliud, quam ut pro tempore; quo Regnum unumquodque Ecclesiæ Romanæ se aggregasset, locum obtineret. Id vero ad res civiles nihil pertinere. Et tamen ab Upsaliensi Archiepiscopo principem locum ob antiquitatem deberi Regno Sueciæ in Concilio quondam Basileensi, disputatum fuerat. Cæterum quæ plurimum ad conciliandum Regnis dignitatem valent, antiquitas & finium amplitudo si spectentur, his Sueciam facile vincere. Opponenti possessionem Regum Galliæ dici, ea si vera esset, non ultra tamen posse extendi, quam adversus eos qui cessissent. Suecos nulla pridem habuisse negotia extra suum septentrionis orbem, ubi cessissent nemini. Ex quo latius ipsos sua virtus tulisset, in fœderibus rebusque aliis cum Galliæ Regibus ex æquo egisse. Nec eo secius Avaugurius Holmiæ instabat, ut eo Legati mitterentur: Pontificem non nisi Catholicorum controversiis sese immisturum. Protestantium negotia à Venetis, aliisque mediatoribus suscipienda; Regem Galliæ fortasse Legatos suos eodem præmissurum, ut tamen ante Suecorum adventum nihil agatur. Igitur Legatos ocyus in Hollandiam mitterent, ut accepto per Venetum Legatum commeatus diplomate Coloniam se conferre statim possint. Enimvero ista Sueciæ Rectoribus haut arridebant. Nam & Venetis Suecorum negotia parum cordi erant, quos minore loco habebant, quam Hispaniæ, Galliæ, Angliæque Reges; qui & Gallorum rebus in Italia afflictis operam suam Hispano adprobare studebant, antiquo apud ipsos more, ut ventus fert ita vela vertere. Sed nec Veneti adhuc Reginæ mediationē suam obtulerant, nec à quopiam aliorum Regum apud istam de hoc conventu actum erat, præterquam à Gallicis ministris. Cum tamen necessum utique foret, mediatores prius operam suam offerre, Reginæ Sueciæ non minus quam hostibus institutum suum exponere, utramque partem audire, super primordiis tractatuum utriusque consensu constituere, & utriusque dignitati ac securitati cavere. Quæ 6. Febr. omnia Rectores Sueciæ Avaugurio demonstrant; & ob ista hæc neminem sibi vitio versurum, quod non ita temere ad tractatus ruant. Quod si negotium id rite suscipiatur, in se nihil desideratum iri. Mittebant post Veneti literas ad Reginam, quibus conciliandæ paci operam suam promptam testabantur. Quæ tamen ideo displicebant, quod Regine solum *Serenissime*, non & *Potentissime* nomen tribuissent. Id quod sequenti tempore Legatus Venetus Lutetiæ apud Legatum Suecicum Hugonem Grotium excusatum ibat. Non id factum, 1637.

Veneti mediationem suam offerunt.

1637. quod minoris quam oportet Regnum Sueciæ æstimarent, sed ex suo more veteri. Nec Regi Galliæ aliter scribi, quam *Serenissimo & Christianissimo*; nec Regi Hispaniæ, quam *Serenissimo & Catholico*. Cui Grotius reponebat: Se Venetis nihil præscribere. Cæterum Reges Sueciæ à Galliæ & Angliæ Regibus salutatos semper *Serenissimos Potentissimosque*; nec æquum esse, ut ab ullo Principe aut Republica aliter salutentur. Reges quoque nominatos forte titulum *Christianissimi*, & *Catholici* tanti æstimare, quanti illum *Potentissimi*. Quanquam facile patebat, qua ratione Veneti istum errorem admisissent. Aula quippe Romana Reges, qui nascendi sorte Regnum accipiunt, electis præfert, & his *Serenissimi* tantum dat titulum, illis insuper *Potentissimi*; quem morem Cæsarei & Veneti sequuntur: queis de mutatione Regni Sueciæ sub Gustavo parum constitisse videtur. Quidquid ejus esset, sane à Pontifice id profectum credebatur; & quia Veneti in Domum Austriacam, ac in Poloni quoque ideo amicitiam inclinabant, è Suecia nihil boni malive expectantes. Quorum & Legatus Grotio Lutetiæ de honore debito quid detrahere instituerat; quod & sequenti anno ejus successor paulo apertius faciebat, instinctu sine dubio aulæ Romanæ, & quorundam Gallorum Suecis iniquorum. Obtentui sumebatur, quod Grotius non à Regina, sed ab Oxenstierna solo literas fiduciarias habebat. Etsi iste postea ad Grotium mittebat, qui pro offensa satisfaceret, si quid peccatum esset, non id dolo malo admissum, sed errore & inconsiderantia.

De salvi commeatus literis ad conventum Colonienſem.

§. 64. Interea Gallorum instinctu Veneti apud Cæsarem, Regemque Hispaniæ institerant de expediendis tuti commeatus literis pro Legatis Galliæ Regis, ejusq; sociorum, & peculiariter pro Reginæ Sueciæ, Protestantium Germaniæ Ordinum, Belgarumque legatis. Etsi Suecis displiceret, quod Galli se haut petentibus, quin ne admonitis quidem ipsorum egissent negotium, seque Austriacis venditassent, velut Suecos inter accessiones suas haberent. Enimvero Cæsar salvo conductui legatorum Gallicorum hæc verba inseruerat; *si modeste se gerant, sincere agant, & pacem Pragensem salvam relinquant*; quæ miram indignitatem spirabant, & vel sola testabantur, quam parum in pacem Cæsar inclinaret. Hispaniæ autem Rex Suecis quidem literas tuti itineris dederat, non item Belgis. Vicevers à Cæsar Belgis eadem concesserat, etsi formula incongrua; Suecis autem & Protestantibus Ordinibus ut daret, nullo modo adduci poterat. Nec eo secius Austriaci Papæ aliisque persuadere conabantur, culpam extractæ pacis penes Gallos hærere. Quo fine & Hispaniæ Rex Legatos suos Joannem de Melo, & Cancellarium Mediolanensem mense Aprili Coloniam mittebat. Ea ludibria Galliæ Rex literis prius inde misso Gardio Pontificis Nuntio Coloniæ demonstrabat; & quam in se mora non esset, quo minus pax orbi Christiano restituatur. Quanquam autem Galliæ Rex in conventum Colonienſem consensisset; tamen cum videret, Suecos non sine causa eum locum adspernari, veritus ne si ipse pertinaciter eidem insisteret, Suecis separatis tractatibus cupidius aurem præberent; per Chaumontium & Avauxium declarat; si Suecis nullo modo Legatos Coloniam mittere velint, se in Hamburgum aut Lubecam consensurum. Quod si autem Suecis utique separatim tractare cupiant, aut si adversa pars cum utrisque simul tractare nolit, Avauxio in mandatis datum, ut Suecorum tractatibus Hamburgi interfit: Suecis tamen vicissim integrum fore aliquem Coloniam mittere, quæ ibi agantur observaturum. Etsi alias Galli separatos tractatus disuaderent; jactantes junctim majore cum efficacia rem posse perfici; divisos locis tractatus speciem dissensionis inter socias Coronas dare: Austriacos ansam inde arrepturos easdem disjungendi. Quæ omnia eo spectabant, ne forte clam Gallis cum Cæsare Suecis transigerent.

1637.

Galli Ferdinandum III. nolunt agnoscere Imperatorem.

§. 65. Mox Ferdinando II. mortuo nova tractatibus Colonienſibus mora objiciebatur, quod Galli Ferdinando III. Regis Romanorum aut Imperatoris nomen tribuere nollent. Rationes afferebantur quod Trevirensis custodia teneretur; Moguntinus jam quinquennium Hispanica pensione victitarit, cui & ab Hispanis sexaginta uncialium millia donata sint, ut Ratisponam iret. Bavari jus ad Electoratum adhuc in ancipiti, controversiam Palatino movente. Colonienſem fratri Bavaro obnoxium, & pensione Hispanica illigatum; qui & Ognatæ Legato Hispanico promiserit, se effecturum, ut Hispani non solum Comitatu Sarwerdensi, & Ducatu Bipontino, sed & omni tractu transrhenano potiantur, qui ab Imperio dependet. Legatos Saxonis & Brandeburgici à mandatis suis discessisse, artibus Ognatæ seductos. Ferdinandum sibi ipsi suffragium tulisse, cujus tamen in Bohemiæ Regnum jus nondum sit liquidum. Cæsarem illudendis Electoribus eos non convocasse, nisi ad deliberandum de pace, & mox, cum illos inani spe generalis amnestiæ lactasset, de filio in Regem Romanorum eligendo proposuisse, cum ejusmodi actibus Francofurtum sit destinatum. Neque vero Ratisponæ tunc justam constitisse libertatem valido præsidio duorum millium insessæ, quod à Cæsare & Bavaro pendebat; ibique multa violenter patrata; Magistrum aulæ legati Anglici cæsum, ejusdemque ministros fustibus dedolatos; Visolicum quondam Doctorem, virum prudentem & bonum, instinctu Ognatæ media nocte trucidatum, ideo tantum quod dixerat; Comitiorum initium debere fieri à propositione de bona pace, quæ gloriam Dei, & bonum orbis Christiani spectet. Denique Hispanos Ratisponæ tunc omnia egisse, Ognatam conventui præfuisse, virum sanguinarium, qui Electores pecunia corruperit; sic ut ista electio nil aliud sit quam conjuratio Hispanica Germaniæ libertati opprimendæ. Præcipue urgebant, quod à Bavaro quondam suggestum ferebatur; quod Rex Romanorum non uti Imperator majore suffragiorum parte fieri possit, sed consentius singulorum requiratur, veluti ad dignitatem extraordinariam, & non necessariam. Enimvero cum Galli Pontificem solicitarent, ut & ipse controversiam status Ferdinando moveret, is abnuens citra exceptionem eundem Imperatorem agnoscebat. Id cum & post apud Rectores Sueciæ Rorteus Baro Galliæ Regis nomine postularet; his eam litem movere consultum haut videbatur, quod per eandem via tractatibus plane obstrueretur: neve Ferdinandus eam ansam arriperet Christinæ quoque jus in dubium revocandi; præsertim cum omnes Electores ab ipsis defecissent, & à Ferdinandi partibus starent. Et si forte hi in Aureæ Bullæ legem peccarint, id extraneos non tangere, cum universi Germaniæ Ordines eum Imperatorem agnoscant. Unde & Ferdinandus ejus controversiæ securus dixerat; ni ipsum Imperatorem agnoscat Ludovicus, se quoque eum pro Rege Galliæ non habiturum. Et mox à Gallis susceptа calide disputatio refrigescebat. Simul Stella quidam, qui in novam electionem librum scripserat, admonebatur; si eum edere vellet, ne suum ipse nomen, aut ullam Galliæ urbem adscriberet. Judicabant quippe cordati, id genus libris hostem irritari, vires ejus non minui. Sed & inepte à Gallis eam controversiam motractatus disuaderent; jactantes junctim majore veri judicabant Austriaci, non solum quod ad Gal-

Gallorum nova propositio de loco tractatuum.

los

1637. los non ſpectaret, quem ſibi Cæſarem Germani adſciſcere vellent; ſed & quia cum præſenti bello Hungariæ Regno nihil negotii foret. Unde quia cum Ferdinando utique tractare non abnuebant, is utique non tanquam Hungariæ Rex, ſed tanquam Germaniæ Imperator conſiderandus erat, quod in Germania, non in Hungaria bellum à Gallis ſociisque gereretur. Sed & mox alia ratione ſibi ipſis contraria feciſſe Galli arguebantur, quod à Ferdinando ſtipulari vellent, ut Chriſtinam Sabaudiæ Tutricem & Regentem agnoſcere vellet; quod ipſum Imperatori Romano, nullo etiam modo Hungariæ Regi competebat. Denique circa prenſationem Cæſareæ dignitatis neminem cum Ferdinando concurriſſe, eumque adeo in legitima & quieta poſſeſſione conſtitutum.

Cæſar Ordines Germaniæ ad tractatus admittere non vult. 21. Sept.

§. 66. Cæterum Galliæ Regi fixum ſedebat ad tractatus non deſcendere abſque ſociis, præcipue Suecis, Hollandiſque, idque Pontificis Legato Ginetto Cardinali denuntiat. Contra cum Venetus Legatus Cæſarem literas tuti itineris pro fœderatis Galliæ poſceret, initio reſpondebatur; ſi Suecis ſalvum conductum velint, per ſe ipſos quærerent absque Galliæ opera. Circa Hollandos quod Rex Hiſpaniæ ſtatuerit Cæſarem ſecuturum. Poſt tamen diplomata utriſque conceſſa, ſed quibus inſertum erat; ut non valerent, niſi pari tenore Cæſareis Legatis, qui per aliquot jam menſes Coloniæ hæſerant, à Gallo darentur. Id quod eo pertinere judicabatur, ut Gallus Ferdinando titulum Imperatoris hactenus negatum tribuere neceſſum haberet, ni invidiam retardatæ pacis in ſe derivare vellet. Sed de Ordinibus Germaniæ plane abnuebat, quod quidam eorum id ipſi nollent, ut Wurtenbergicus Dux, & Argentoratenſis civitas, ac Imperatoris ſubditi & vaſalli Gallis fœderati eſſe nullo jure queant. Æquum eſſe, ut Regum cuique jus relinquatur liberum de ſuis ſubditis ſtatuendi. Etiam in Ratisponæ cum Gallia conventis id primum eſſe, ne alter juſſa detrectantes ſubditos adjuvet. Addebat Cæſar: Venetos, quæ hac in re agerent, magis agere, quod rogati à Gallis operam negare non potuerint, quam quod ipſi poſtulata æqua exiſtiment. Ac ſi qui Ordinum paci Pragenſi ſe ſubmittere, & veniam præteritorum petere nolint, ſibi magis jus competere hos velut rebelles puniendi, quam ipſis velut ex æquo tractatus cum hiſce poſtulandi. Id tamen ad extremum non abnuituri videbantur Cæſarei, ut Gallicis Legatis eorum negotia in tractatione pacis obſervare conceſſum eſſet. Ad quæ Galli reponebant: Ordinum Germaniæ conditionem ab aliorum Regum ſubjectis longe diſcedere. A multis ſeculis eoſdem eſſe in poſſeſſione fœdera faciendi communem patriam non lædentia. Ipſos Cæſares ſæpe cum iiſdem fœdera iniviſſe, quin fas illis eſſe adverſus oppreſſiones, Cæſarum atque injurias ope exterorum jus ſuum aſſerere, eoque & pacis tractatibus intereſſe, ſuæque ibi ſecuritati cavere. In pace Vervinenſi Galliæ & Hiſpaniæ Reges multos Germaniæ Principes ut ſocios & amicos ſuos comprehendiſſe. Sabaudi Legatis literas ſalvi conductus datas, qui Imperii Vaſallus ſit, ejusque per Lombardiam Vicarius. Quod enim Germaniæ Principes præter homagium etiam judiciis quæ Spiræ exercentur teneantur, in eo par eſſe in alios jus, quale aliis in ipſos, tantundemque eis accedere, quantum decederé. Nam & ab ipſis quoſdam legi judices, & ipſum Cæſarem, ſi cauſa ex ejus ditionibus promanet, ibi conveniri. Enimvero cum Cæſar pro Ordinibus ſalvum conductum conſtanter abnegaret, Galliæ Rex, ne ipſe pacem morari videretur, dubitabat, num hac in re Cæſari concederet, & de Germanorum fœderatorum commodis per ſuos Legatos paciſceretur. Id quod pro tempore ſatius videbatur, quam ut omni ſpe pacis orbati perpetuo bello implicarentur. Deque eo Reginæ Sueciæ, & per Hailerium Vinarienſi ſignificat; ſe denuo ipſi cauturum nullam cum Auſtriacis pacem inire, niſi qua ſocii, & imprimis ipſe Dux comprehendatur, cujus rationes à ſuis disjuncturus non ſit; ſimul ſponſorem ſe fore pro iis, quæ pace ipſi promiſſa forent. Adverſus quæ Vinarienſis, quo minus Cæſari concedendum foret, multas rationes adferebat. Commoda cauſasque tam multorum Legatis parum cognitas, eoque nec obſervari poſſe. Verſari in ea re libertatem & dignitatem Ordinum Germaniæ, quos, ſi ne audiri quidem debeant, Cæſar plane ſub jugum miſſurus ſit. Quæ res non iſtos ſolum, ſed & Regem tangat, cui deinceps exprobrandum ſit, quod citra legitimam cauſam arma arripuerit, & cum alienis ſubditis injuſta fœdera iniverit adverſus horum Principem. Nec eorundem auxilia deinceps Galliæ profutura, quippe quorum nunc cum opibus autoritas plane corruat. Eoque Regum Galliæ quam maxime intereſſe, ne antiqua Principum Germaniæ libertas ab Auſtriacis peſſumdetur. Indecorum quoque id eſſe Regiis armis, velut eo jam redactis, ut commoda ſociorum tueri nequeant; ſed eadem tractatibus è libidine Auſtriacorum ſubjicere cogantur.

Gallorum de induciis propoſitio.

§. 67. Inter hæc Legatus Pontificis apud Galliæ Regem de induciis communibus ad ſex aut decem annos propoſuerat; ſuper quibus priusquam ſe declararet Rex, Rectorum Sueciæ mentem per Rorteum explorabat, ad quam reſponſum Pontifici dandum adaptaturus erat. Super quibus integrum illis judicium relinquebat, neque ſuadens eas, neque diſſuadens. De conditionibus obiter ferebat; quemlibet interea retenturum quæ poſſideat; & præcipue Galliæ Regem operam daturum, ut Sueci Pomeraniam tantiſper obtineant. Intermedio tempore de perpetua pace agendum. Ea res in Senatu in utramque partem diſceptata. Contra inducias proferebatur: Cæſarem, tota jam fere Germania ſubacta, firmatis immenſum viribus bellum majore mole poſt inſtauraturum. Nunc formidari à vicinis Succos, ne armorum torrentem in ipſos effundant: armis eorundem ſopitis in bellum erupturos, atque omnibus viribus enixuros, ut eos Germania depellant; cum magna exercitus pars utique ſit exautoranda. Nec eo ſecius maximis ſumtibus opus fore ad alenda tot præſidia. Dari ſpatium hoſti Succorum deſtinata moliendi; à cujus invaſione non ſatis cautum ſit; ſimul dominatum in Germaniæ Ordines radices acturum. Aſt pro induciis diſſerebatur: poſſe interea rempublicam domi melius conſtitui; ære alienum diuturno bello contractum diſſolvi; commercia cum Hiſpanis fundari; per Pomeraniam invicta munimenta exſtrui. Militi ſuſtentando vectigalia oræ maritimæ, & reditus Pomeraniæ impendendos. Cum Brandeburgico, poſtquam arma exuerit, commodius ſuper Pomerania tranſigi poſſe. Principes quoque Germaniæ belli pertæſos, ac dulcedine deguſtatæ pacis captos ægre ad arma redituros. Si pax obtineri nequeat, inducias arripiendas, per quas tractatus pacis melius expediri videantur, quam inter arma tantæ varietati obnoxia. Interea tempus conſilia ſuppediturum, & forte Cæſari aut Polono cum Turca bellum fore; & quod præcipuum ſit, Chriſtinam hoc ſpatio adoleſcere. Rationibus utrinque libratis, id præcipue conſiderandum videbatur, quomodo poſ-

1637. sessio occupatorum per Germaniam locorum interim obtineri posset, ad quam vel exercitu opus erat, vel præsidiis ita validis, quæ exercitui æquiparanda forent; ut si forte hostis inducias abrumperet, aut iis elapsis pax secuta non foret, bellum statim resumi posset. Atqui ea res maximo Sueciæ oneri futura erat, cessantibus hospitiis & tributis ex hostico; ut revera ipsum bellum minus grave foret, quam induciæ, per quas ipsa Suecia inutiliter suas opes consumtura erat, dum hosti parcitur. Igitur ante omnia nosse oportebat, quid subsidiorum Gallus durantibus induciis præstare vellet. Qua de causa placebat conditiones induciarum concipi, super quibus cum Gallo ageretur; quæ huc redibant: Ut per inducias Sueci retineant Pomeraniam utramque, restitutis si quæ ejus loca ab hoste occupata forent; insuper Wilmariam cum Pœla, & castellis Balænæ, & Warnemundæ; inde Benfeldam & Dachsteinum in Argentoratensi præsulatu, & in Westphalia Osnabrugam & Mindam cum utroque præsulatu, Nienburgum, Hoyam, Meppam, Neuhausam, Vechtam, Cloppenburgum, Wilzhausam cum adjunctis quoque territoriis. Penes Landgravium quoque Frisia, & loca per Westphaliam possessa maneant; Bernhardo Duci dignitas ac jura sua salva sint usque ad communem pacem; de qua interim tractatus junctim & admissis utriusque socius instituantur. Protestantes Ordines Suecico militi super residuis stipendiorum satisfaciant. Fœdus inter Galliam & Sueciam per inducias duret, & conventa subsidia solvantur. Alendo militi Sueci interea portoria Pomeraniæ & Meclenburgicæ retineant, & Gallus ducenta uncialium millia subsidiis jam conventis addat; insuper idem caveat, Suecos Pomeraniam satisfactionis loco pace aut bello habituros, de restituendis Germaniæ Ordinibus, qui adhuc ditione sua expulsi sunt, cura suscipiatur. Denique bello capti, & præcipue Gustavus Hornius libertati restituantur. Enimvero has conditiones ita distincte expressas Rectores Sueciæ Rorteo non exponebant, sed potius ab eo per ambages expiscari conabantur; quid Regem inter & Pontificem super hisce convenerit, quis earum scopus; quas leges Rex proponendas judicet, quo modo Sueciæ circa Pomeraniæ possessionem, & quæ alia adhuc in Germania obtinent, cavendum; quid Landgraviæ & Vinariensi agendum? Ad quas quæstiones Rorteus parum aut nihil quod responderet habebat, sed potius urgebat, ut ipsi sententiam suam panderent, & leges scripto conceptas exhiberent. Unde Salvio injungebatur, ut cum Avauxio Hamburgi ea de re ageret. Qui tamen ipse obiter duntaxat differebat: Inducias Sueciæ non inutiles videri; Pomeraniam sua præsidia alere posse; interim eam velut usu capi. Posse etiam cum Gallia conveniri, ut anno ante elapsas inducias ducenta millia uncialium solvantur habendis delectibus, & adparando resurgenti bello. Id quod Salvio parum arridebat, quod exhausta Pomerania tam validis præsidiis alendis non sufficeret. Ita maximam partem onerum in Sueciam redundaturam, cui æque ac in bello arma per inducias retinenda. Interim & Polonicas inducias ad finem ruere, unde fortasse novum bellum sit expectandum. E quibus facile judicari poterat, quid de exitu hujus negotii sperandum foret. Sed & constabat, Hispanis inducias non placere, nisi in antecessum intelligatur, quæ Galliæ Regis super legibus pacis sit sententia; ideo quod istæ induciæ pertineant ad confirmandos Gallos in rerum alienarum possessione, quæ paulatim in speciem juris sit transitura.

§. 68. Quibus de causis Sueciæ Rectores ratihabitionem Gallici fœderis suspenderint, supra est expositum. Ea ut perficeretur, Gallici ministri Holmiæ & Hamburgi solicite instabant; è sua parte omnia parata, quæ fœderi implendo requirerentur. Et satis agnoscebant Galli periculum suum; si soli in bello destituerentur; eoque omnibus modis Suecos bello implicitos tenere cupiebant. Suspectum autem erat, quod Danus, Brandeburgicus, & alii, qui circa pacem satagebant, non nisi de separato cum Suecis tractatu loquerentur. Unde post Chaumontium Avauxius quoque Hamburgum veniebat, explorandis Suecorum actionibus, & impediturus, ne qua pax nisi junctim cum Gallis coiret. Uterque Salvio ingerebat, quam necessarium sit Suecos Gallosque sociatis viribus consiliisque bellum gerere, aut pacem facere; simul ostentabant controversiam Suecorum cum Polonis, horum in Sueciam machinationes, indelebile Austriacorum in eandem odium, Polonum jam Austriaca affinitate innexum. Tanto arctius veteres amicos, & præcipue Gallos amplectendos. Quod si tamen præter spem Sueci diversa consilia sequantur, etiam se vias pacis cum hoste inventuros. Et satis constabat tunc operam ipsos daturos, ut in pace Suecos præverterent. Cæterum quod iidem metuerent, ne forte Banerius cum hoste secretos tractatus susciperet, in castra apud Torgam mittitur Belloregardius, velut de Regis sui destinatis circa bellum & pacem cum ipso communicaturus: confirmans, Regem nunquam seorsim tractaturum, quantumvis lautis ab hoste conditionibus oblatis; simul magnopere ipsius virtutem à Rege æstimari, qui de tota ratione belli ejus sententiam intelligere cupiat. A quo & sibi injunctum sit, exercitum ipsius comitari. Cui Banerius earum artium non incallidus pari verborum honore respondet; de se modeste, de studio Regis magnifice. Addebat tamen, immensum à suo exercitu laborem bina hieme exhaustum, dum socii præmature in hiberna concedunt, ac nihil agendo permittunt, ut contractis undique copiis hostes in ipsum ruant. Simul hortatur, ut Rex quamprimum Austriacas vires valida alibi impressione distineat, quod mora hosti valde proficua, Suecorum autem rebus pernicioså sit. De cætero se libenter cum sociis exercitibus consilia viresque collaturum. Revera tamen molestus erat ille speculator, cui nihil aliud propositum, quam observare, quid circa pacem gereretur, & omni tractatu Suecos arcere, resque ipsorum turbare magis, quam promovere. Vitandæ tamen Gallorum offensæ connivendum erat, & idem legati dignatione habendus. Id tamen Rectoribus Sueciæ probabatur, quod Ministri Gallici offerebant, se cum Polonis acturos, quæ ad causam communem gerere videbuntur. Quibus sententiam horum ea super re exquirentibus responsum: Non abs re fore, si Regi Reique publicæ Poloniæ nomine Galliarum Regis demonstretur, quam periculosa ac formidanda orbi Christiano, ac vicinis præcipue statibus sit Austriacorum in alios dominandi libido, quam præsens Germaniæ conditio, & ad placitum ipsorum temperata Pragæ pax non parum inflammarit. Quæ cum Poloniæ quoque sat grave periculum minitetur, spem esse, Polonos isthæc anxia mente trutinaturos. Quod si Polonus hac ratione & ostentata Silesia quondam ad Poloniam spectante in arma adversus Cæsarem pertrahi queat, causæ communi multum inde levamenti proventurum. Iidem quoque in Pomerania locum sibi concedi petebant hospitiis quater mille

1637. Galli ratihabitionem fœderis urgent.

Banerio observator à Gallis adponitur. Beauregard.

1637. mille Cosaccorum, quos Gallico stipendio autorare instituebant, Wrangelio aut Landgravio jungendorum. Sed Suecis cum ea res parum arrideret, conditionem ejus provinciæ obtendebant, novum onus adspernantem; ne tamen diffidentiæ quid ostendere viderentur, rem totam ad duces suos in Germania conjiciebant.

Suecorum suspiciones. 20. April.

§. 69. Contra Sueciæ Rectores variis indiciis colligebant, Galliæ Regem non usque adeo Cæsari infensum esse, uti ministri ejus jactabant. Diu is post Ferdinandi II. mortem præter opinionem vestes lugubres sumserat, & Legatis edixerat, ne quis ad se veniret, nisi pari habitu. Etsi Grotius interim à Rege adeundo abstinere malebat. Controversia quoque Ferdinando super Imperio mota subito refrixerat, sed majoris momenti erat; quod cum superiore anno Suecorum arma ad avertendum à Gallia maximum periculum non parum contulissent; hoc anno vicissim Galli nihil in Germaniam tentarent, sed hosti spatium concederent omnes in Banerium vires effundendi cum summo Sueciæ & communis causæ periculo, ac tam egregias occasiones rem bene gerendi amitterent. Nec probabile videbatur Gallos ad indicendum Cæsari bellum venturos, quod Pontificis ministri manibus pedibusque niterentur ad pacem perpetuam aut temporariam inter Romana sacra amplexos Principes constituendam; & Gallia tunc Aulam Romanam plus justo respiceret, in cujus gratiam res Protestantium hactenus everterat. Eidem quoque aulæ venditabat se Pater Josephus, in quem pleraque curarum Richelius per malam valetudinem rejecerat, Cardinalitiæ purpuræ inhians. Cujus imperio Belleureo in Angliam è Gallia Legato misso Comes addebatur Jesuita; id quod & aliis fiebat. Fuerat & in familia Avauxii Legati, dum apud Suecos ageret Fleurius quidam, qui cuncta quæ expiscari poterat, ad Cardinalem Barberinum transscripserat; cujus operæ meredem is postea opimum Viroduni beneficium nactus est. Equidem quo minus Richelius pacem adpetere crederetur, in causa erat, quod belli impendia multas ipsi & consanguineis ejus lucrandi latebras præberet; & quod ipsius interesset & sparsos & occupatos tenere eos, qui potentiæ ejusdem se possent opponere. Nutabat tamen Regis in eum animus, ac multorum in Gallia sermonibus pax anxie expetebatur, in quam & haut dubie ipse Rex propendebat. Quin & Regina Galliæ dixerat; se si optio daretur, ut aut Delphinum pariat, aut pacem faciat, hanc prælaturam. Favebant quoque Galli præcipue Bavaro, & Brandeburgico, quod sperarent, se horum opera usuros, ut Cæsareum fastigium in aliam ab Austriaca domum transferretur; eoque metus erat, ne istorum in Palatinatum & Pomeraniam prætensiones, durissimi pacis nodi, à Gallis fulcirentur. Et multa sane tunc in Gallia jactabantur contra jus Sueciæ in Pomeraniam quæsitum; addito, sufficere, si Stralsundam isti retineant velut aditum Germaniæ, sicut Galli Pignerolum, Italiæ claustra, insideant.

Suecis temporis extrahunt.

§. 70. Cum tamen interim Gallici ministri complementum tractatus VVismarensis urgerent, testantes, si Suecica ratificatio adsit, statim se instrumentum à Rege suo confirmatum exhibituros; Salvius propediem eam adfuturam ferebat, simul asseverans, Suecis, utique cordi esse, ut communis pax ineatur. Sed vicissim postulabat, causam à Gallis majore studio suscipi, ne Suecis necessitas adferatur separatis tractatibus animum applicandi. Utque ipsi apud Regem instent, quo is diversa in parte hostem valide distringat, ne Suecis succumbentibus unitæ hostium vires ipsi ingruant. Chaumontius tamen moræ impatientior tandem Hamburgo discessum adornabat, fremens, se perspicere, Suecos serio rem non agere, ac non nisi frustra tempus extrahere; Gallos quoque rebus suis ocyus consulturos. Enimvero satis constabat, Gallos non ita abrupte acturos, præsertim cum ipsis persuasum foret, Oxenstiernam in belli continuationem propendere. Nec ea moræ impatientia in causa erat, quod Chaumontius Hamburgo in aulam evocaretur, sed quia pecuniam Regiam male dispensasse arguebatur, interceptis centum quinquaginta uncialium millibus; quo nomine aspere in aula excipiebatur. In cujus locum mox aderat Avauxius, Borussicis induciis magnam dexteritatis famam adeptus, qui cœptam ab isto telam pertexeret.

1637.

Suedi in fœdus Gallicum demum consentiunt.

§. 71. Ast in Suecia quo magis pacis spes indies minuebatur, eo pronior ad ratihabendum fœdus Gallicum Senatus fiebat. Equidem erant qui dissererent, fœdere quo sui velut arbitrii Suecia esse desineret, opus non esse; quod si vel maxime Gallia separatim cum Cæsare transigat, Suecia in bello manente, istam tamen non omissuram clam huic favere ob periculum sibi ab Hispanis imminens. Sacra quoque & rationes utriusque Regni in diversa ire. Gallum quippe nullo religionis Evangelicæ respectu Lotharingiam potissimum & Vallem Tellinam respicere, cum Suecia oculos in Pomeraniam & Mare Balticum defixerit; cujus securitas magnam partem in conservatione Ordinum Protestantium consistat, quibus repugnantes rationes aut destinata ipsa hautquidquam habeat. Unde Sueciæ maxime interesse, ut Ordinum Protestantium sacra, & pristina libertas sarta tecta persistant; quod sacra ista cum libertate & statu eorum ita sint implicita, ut illis sublatis & hunc corruere necessum sit. Galli autem scopo sufficere, si per Bavarum aliosque Catholicos Ordines potentiam Austriacorum libret. Sed quæ fœderis ratihabitionem suadebant, longe graviores erant rationes, Galliam, si nunc sola destituatur, à Cæsare & Hispanis acrius castigatum iri, quam rationes Sueciæ ferant. Banerio ad oram maritimam compulso præter pecuniam Gallicam nullum esse medium reficiendo exercitui, cui nunc summa rerum imminetur; quo dispersо nec domi nec foris eum instaurari posse. Spem pacis adhuc tenuem aut nullam, æque ut Gallis. Cum itaque utrisque in bello ad tempus adhuc sit persistendum, rationis esse, à conjunctis potius fieri, quod singulis utique est faciendum; & ut Suecia aliena pecunia sublevetur. Quod si soli bellum gerant Suedi nullo insigni vigore, hosti ipsos contemtui fore; & ut paulisper successus arrideat, tamen hostem confidere semper se conditionibus, quas velit, potiturum; succumbentibus leges pro lubitu dictaturum. A conjunctis magna mole bellum cieri posse; nunc languide rem geri, ac metum esse ne tandem, dum singuli pugnant, utrique ab hoste opprimantur. Non esse metuendum, ut Gallia bello se subducat, cui alte adhuc immersa hæreat; & nunc fidei vinculo eandem stringendam. Hostem Suecis jam gravius incumbere, quam præterito autumno post victoriam ad Witstocum; cujus majore cum fructu persequendæ spes erat, & ob quam serio ad pacem animum adpliciturus credebatur hostis; quæ & causa ex parte fuerit ratihabitionem fœderis suspendendi. Nunc mutatam rerum faciem; & è Ratisponæ actis facile patere, hosti utique propositum vi Suecos tota Germania pellere, omnesque Protestantes opprimere; quod nunc in proclivi fore credat debilitato Saxone, cujus copiæ, quæ Arnheimio referente triginta

1637. sex millia implebant, plane destructæ; qui nunc sub specie lati auxilii plane viribus evertatur. Præterea Cæsarem ætate vegeta, Gallo æmulum, qui nunc bellum propulsare satis habet. Si uno prælio Cæsar vincat, oppressa Germania utrique Regno terribilem fore. Quæ superiore autumno pro fœdere adferebantur rationes, nunc validius stringere, quod tunc victoria ad Wirstocum recens, & Ferdinandus nondum electus, eoque major pacis spes. Jamdudum satis patere tractatuum vocabulo à Cæsare id tantum quæri, ut disjunctas invicem Galliam & Sueciam eo facilius opprimat. Quæ de pace jactentur, magis à privatorum votis, quam Cæsaris mente promanare. Denique quantivis esse potentiam Austriacorum rite librari; & indecorum Suecis hucusque bello progressis imperfecta destinata abrumpere; & Gallos elusa conventione offendere; qui soli bona fide amici Suecis esse possint, quod cum illis solis nulla offensæ occasio, multæ autem amicitiæ causæ intercedant. Igitur placebat Senatui instrumentum fœderis Hamburgum ad Salvium mitti, ut id Avauxio ostendat, ac Gallicum vicissim inspiciat. Neque tamen id statim cum Gallico permutare jubebatur, donec adpareret, quo tractatus cum Sigismundo Marchione, & Francisco Alberto Lauenburgico evaderet, præsertim cum hostis vix de pace cogitaturus videretur ante præsentis expeditionis eventum. Interea investigari poterat, num serio causam communem amplecti, & pecuniam reipsa numerare Galli vellent. Simul eo testatius orbi studium, quo in honestam pacem Suecia ferretur, futurum erat. Sed quo tempus citra offensam Galliæ traherétur, Salvius jubebatur in antecessum cum Avauxio differere de modo conjunctim tractandi, de abrumpendo Colonienſi conventu; qui mediatores adhibendi; & ut pecunia fœdere promissa ad valorem uncialium reducatur; quod interim mutatio in moneta Gallica contigisset. Denuntiato, ni accurate pecunia statis diebus solvatur, nec Suecos ita stricte fœdere teneri velle. Interim cuneum cuneo trusuri ejus fœderis respectu Cæsareos ad honestam pacem, Gallos pacis separatæ metu ad complementum fœderis compellere instituebant. Quod si fœdus succederet honestum, suppetebat prætextum tractatus à Cæsare oblatos declinandi; fœdus Gallicum in istorum gratiam damdiu dilatum, quod tunc demum amplectendum fuerit, postquam ab illo rem serio non agi adparuerit. Contra si fœdere Gallico irrito pax cum Cæsare succederet, Salvio injungebatur, primum de satisfactione Sueciæ & militum agere, amnestia ad extremum reservata, remissius aut strictius urgenda, prout circa priora se Cæsar declarasset; quod favorabile foret ob amicos non desertos tractatus potissimum abrumpi; aut si idonea satisfactio obtenta sit, ne ob alienos, & parum memores beneficii futuros, æterno Sueciæ bello implicaretur. Si satisfactionis loco Pomerania & Wismaria obtineri nequeat, tribus uncialium millionibus adquiescceret, intra decem aut quindecim annos solvendis; relicta interim hypothecæ nomine Pomerania citeriore, Wismaria & Warnemunda cum vectigalibus. Si excluſorum à pace restitutio obtineri nullo modo possit, primum circa Palatinum remittendum, velut cujus causa difficillima sit, nisi quantum commendando & intercedendo effici queat.

Nec eo minus cunctantur.

Sueci Regem Galliæ ad bellum hortantur.

§. 72. Ast excitando Galliæ Regi ad causam communem strenue amplectendam literas Rectores Sueciæ dabant, quas dum tradit Legatus Hugo Grotius prolixa oratione rem altius repetens commemorat; quam intrepidum se gesserit Oxenstierna, cum è Gallia in Germaniam perveniſſet, quanquam non desertus modo à Germanis Principibus, sed & oppugnatus; ac potuisse tunc quoque illis in locis, in quibus bellum erat, sustentari, si ex alia parte hostibus negotium factum fuisset. Eo neglecto tantas in unos Suecos insurrexisse undique hostium copias, ut multitudini impares coacti sint ad oram se maritimam referre. Idem nunc accidisse iterum. Haut ignotum Regi, quanta fortitudine intulerit gradum fixeritque in media Germania Banerius, cum maxima spe majorum successuum. Sed quia nulla aliunde fiebat hostium distractio, quinque in unum conglobatos exercitus, qui se ad sexaginta millia esse jactent: Ea vi coactum recessisse ad eandem oram maritimam, ibique locis arctis premi. Quæ hæc alia sequi possint mala, si nihil aliud habeat quod agat tam potens hostis, malle id se tacere, quam male ominata eloqui. Non cessari in mittendis è Suecia supplementis. Sed quo minus ea sint valida, effici trium Regnorum suspecta Suecis vicinitate. Polonum non pacem cum ipsis habere, sed inducias nunc etiam quam ante incertiores ob Austriacam affinitatem, facile ejus consilia suos in usus tracturam. Cum Dano, cum Russo controversa multa, atque ita triplicem limitem custodiis validis sepiendum. Haut obscure hostem eo tendere, ut quando nihil in Germania præter Suecos adversum sentiat, eos inde moveat, in Galliam postea iturus multo quam ante formidabilior. Magnos esse Domus Austriacæ etiam sine Imperio fines: Hungariam, Austrias, Bohemiam cum Silesia & Moravia, Tirolin cum Carinthia, Dalmatiam & Croatiam ingentia terrarum spatia complecti: multum inde virorum, non parum pecuniæ suppeditari. Annexam ei non sanguine tantum, matrimonioque & fœderibus, sed & mutuæ successionis lege vim Hispanorum, late per quatuor orbis partes regnatricem, ita ut stirps utraque pro uno corpore habenda sit. Ad has vires si accedat Germania, Europæ tanta pars, neque jam jure Principatus delati, suffragiis adstricti legibus, sed bello quæsita, retenta armis provincia ad Bohemiæ modum, quantum id futurum sit incrementum prægravis jam dudum potentiæ Regis prudentiam non latere. Non ignotum Imperatori ejusque sectatoribus præcipuum concupiti ipsius. Dominatus impedimentum in Gallia esse positum, quod velut vallum Christiano orbi obtenditur. Id vallum ut diruant aut lacerent nulli parsuros operæ. Etiam antequam ad illam omnia vastissima spei suę proponentem Domum Austriacam devolutum esset Teutonicum Imperium, semper Regibus Gallis æmulos atque infestos fuisse Cæsares. Quando nunc magis ex quo dignitas illa in Domo per se adeo valida, tantisque suffulta possessionibus radices egit? Etiam si Rex cedere cupiat, quæ nuper armis quæsivit, quod de Rege tam magnanimo credi nefas; nihil tamen id ad pacem profuturum, cum Imperatores Metim, Tullum, Virodunum repetitum sæpe miserint. Regnum autem Arelatense adscribant Imperio, sub quo nomine comprehendatur Burgundiæ Ducatus, Provincia, Delphinatusque, nobilissimæ partes Galliæ. Neque verbis tantum, sed & factis adparuisse infensos Galliæ animos. Carolum V. Cæsarem ipsum ingentes armorum motus in Provinciam intulisse. Visa nuper intra Burgundiæ Ducatum magno totius Galliæ periculo Cæsareana signa. Neque vero jure tantum belli, apertaque vi agere illos solitos. Esse illis pecunias, artes, atque audentiam dissidia ferendi in Domum Regiam; si quid in Principibus, si quid à plebe turbidum ab illis ali. Neque vero solos Imperatores esse tales, sed & Saxonem, ex quo de cæteris earundem partium conjectura fieri debeat,

1637. debeat, eo in Galliam odio accendi, ut discessioni suæ ab amicitia Sueciæ causam obtendat; hujus cum Galliæ Regno fœdera. Non ergo quæri, obsistendum ne sit tam grandi, tamque inimicæ potentiæ; id enim extorturam ipsam necessitatem: sed quando id facere ex usu maxime sit Galliæ, & quomodo. Tria autem circa deliberationes tales præcepta posse verissima ex bonis malisque Regum aliorum eventibus demonstrari, nisi ipse Rex suis actibus ita ostendisset ea infixa esse animo suo; ut non aliunde potius depromenda sint, quam ex rebus hactenus gestis ipsius, optima in se documenta continentibus. Ea autem præcepta hæc esse: Crescenti magnitudini contra eundum, dum adhuc supersunt ii, quibus exitium de proximo imminet. Non esse cunctandum, donec hi accessio fiant inimicarum virium, victique una ad vincendos alios trahantur. Melius esse turbamenta in alios inferre, quam tempus illis dare nostra turbandi. Bellum in hostico quam domi tutius, ac minore impendio geri, idque ipsum pacis internæ esse munimentum. His de causis orabat Regem, ne differret à Suecis abstrahere partem hostilium copiarum. Bellam esse occasionem, quod Dux Vinariensis non Rhenum transierit tantum, sed & ibi se immuniverit. Verum non satid fore, si copias habeat, quibus ea munimenta possit tutari. Aperiendum ei in penetralia Germaniæ iter, quod nisi magno exercitu fieri nequit, quando non Isolanus tantum magnam Croatarum manum ad VVertanum adduxerit, sed & valido cum agmine in eum irruat Goltzius, alique, delectus agantur in Bavaria, & apud Episcopos VVurtzburgensem, Salisburgensem, & alios. Quod si Duce Vinariensi in Germaniam se penetrante signum ad libertatem erectum adpareat, resurrecturos qui jam jaceant Principes, ac civitates, quæ jura sibi ademta nunc silentio gemant, animos vocemque resumturas. Suecos vero amota parte eorum, à quibus nunc velut obsiderentur, inventuros viam redeundi in Germaniam, aut invasuros avita Austriacæ Domus bona. Ista à Rege magna cum attentione audita vehementer probabantur, & ita factum se promittebat. Accedebat post & alius casus, qui Regem in Austriacos irritaret; quod post defunctum Sabaudiæ Ducem tutelam successoris pupilli matri Regis sorori delatam Austriaci pati nollent. Præsertim cum fratres Ducis defuncti Thomas pro Hispano arma ferret, alter Cardinalis Romæ aperte negotia totius Austriacæ Domus ageret. Qui & Romæ antea testationem præscribi fecerant, Ducem Sabaudiæ fratrem suum satis marem non esse. Ita quidem istis liberis, quos Regis soror pepererat, controversiam status intendebant. Etsi facetiores matrem ideo adulterii traduci negarent; quod adultera non sit, quæ maritum non habet.

Inter Avauxium & Salvium de fœdere disceptatio.

§. 73. Porro Hamburgi, antequam ratihabitio fœderis è Suecia allata esset, Avauxius apud Salvium injecerat; quæ VVismariæ acta forent justum fœdus non fuisse, sed nudam delineationem conveniendorum; nec fœdus ibi subscriptum, sed pactum adjectum, ut quoad ratificatio hinc inde tradita fuisset, apud alios spargeretur, plene inter ipsos convenisse. Eoque non sufficere ratificationem ibi actorum nunc permutari, cum nihil ratum haberi soleat, nisi quod antea sit conclusum: sed necessum fore, negotium denuo incudi subjici, & fœdus præsentibus temporibus adaptari. Aut si hoc longum videatur, aliud instrumentum conficiendum, quod capita primaria conventionis Wismariensis contineat, à se & Salvio subscribendum, velut ab ipsis initio nuperi Augusti post Chaumontii discessum Hamburgi confectum.

Avauxius de novo fœdere movet.

Quid hoc postulato sibi vellet Axauxius, non satis constabat; subsidiane, quorum dies jam cesserat; Suecis subtrahere institueret, an Gallia separatos tractatus tunc agitarit; an pecunia, quæ ex fœdere solvenda erat, in promtu non foret; an ambitio quædam & invidia adversus Chaumontium fuerit, velut ipse circa ratihabenda ab altero acta laborare dedignaretur; gloriam confecti fœderis in se translaturus, parum nobis compertum. Mox tamen cum ratihabitio fœderis è Suecia adferretur, missis hisce tricis circa alia disceptatum. Ac primo quidem ab Avauxio scrupulus movebatur super initio fœderis; quod instrumento Succico dies primus Augusti anni tricesimi sexti esset adscriptus: cum in Gallico annus tricesimus septimus expressus foret; spatio relicto pro die & loco inserendo. Videbat enim hac ratione tribus pensionibus jam diem cessisse; eoque disputare cœpit; initium non à die fœderis concluſi; sed exhibitæ ratihabitionis capiendum. Id quod Salvius negabat, cum hoc modo fœdus in triennium conclusum ad biennium redigatur. Reginam superiore anno quæ fœdere requirantur abunde præstitisse; in quo ipso fœderis substantia consistat; hostemque ex ipsa Lotharingia ac Burgundia in se avertisse. Fœdus convento die à Rectoribus Sueciæ subscriptum, quo minus statim traderetur; Gallos præpostere instituto Coloniæ conventu in culpa fuisse. Cum inde Avauxius inficias ire non posset, quin præterito anno utilissimam Galliæ operam navasset Suecia; unam duntaxat elapsi anni nomine pensionem offerebat; detracta altera; allevaturus, ni hoc acceptetur, nihil addere se posse, nec plus in mandatis habere; sed ad Regem esse referendum. Cum Salvius præter alia reponeret: tantopere ipsius Galliæ interesse, Banerium submissa quam primum pecunia firmari, ut is etiam citra fœdus omnibus modis sublevari debeat; Avauxius contra à Rege sub anno superiore gesta extollere: non plus daturum Regem, ne ad eas angustias redactus videatur, ut omnia, quæ Sueci cupiant, annuere; & ipsorum amicitiam non sine ignominia emere cogatur. Denique præter mandatum se agere non posse. Eo minus autem Suecis ferendum videbatur, se ista pecunia fraudari, quod documentum inde capere vellent, num Gallis fœdus revera cordi foret. Nam si serio Suecis jungi vellent, propter ducenties mille unciales negotium abrupturi non erant. Et mox istius cauponationis causa è Chaumontii ad Avauxium literis patebat, queis rogaverat; ut centies mille unciales summæ Suecis à Rege destinatæ decerperet, inter ipsos dividendos; *id enim Suecis hæreticis non nocere.* Et jam pridem omnis pecunia Suecis promissa ad Chaumontium collybo transscripta fuerat, sed qui eadem ad alias res sat libere abusus erat. Pergebat inde Avauxius Salvio persuadere, ut ea quæ offerebatur summa adquiesceret, multa incommoda memorans, quæ eventura essent, si ad superiores utrinque res referatur. Tempus interim labi, & dimidium fœderis spatium abire, antequam id plene perficiatur. Aliarum interim pensionum diem cedere; quas cumulatas Regi suo exsolvere difficile sit futurum. Fortasse utrumque discrepantia domo mandata accepturum; novarum dilationum ansam. Ea incommoda non abnuebat Salvius; quin addebat, Cæsareos hanc moram adversus utrumque Regnum in emolumentum suum versuros: Anglicum fœdus interim vado adhæresceret; exercitus, & qui adhuc in Germania his partibus faveant, in desperationem agi. Et ut eo magis Gallum urgeret, fatebatur, à multis se Principibus rogari, ratificationem inhibeat, quod spes jam alluceat hoc

1637.

De initio fœderis disceptatio.

1637. neſtæ à Cæſare pacis obtinendæ, quæ poſt fœdus pro deſperata ſit futura. Id quod & Avauxius non diſſitebatur, addito, Viennæ decretum, Suecis ſummam pecuniæ, & Pomeraniam hypothecæ loco concedendam. Sed ut viciſſim terreret Salvium, memorabat: periculoſa in Suecos conſilia cudi. Nam ſtatim atque pace in ſoporem dati ſint, Pomerania iterum ejiciendos; ad quod non alio prætexto opus ſit, quam conſenſu Ordinum Imperii in Comitiis. Ita conclamatos Suecos fore. Cæſarem inſuper & Hiſpanum cum Polono fœdus iniſſe, & huic terra marique auxilia miſſuros ad vindicandam Sueciam. Cui rei jam primordia ſtruantur, dum adverſus conventa induciarum à Polono ad Gedanum vectigalia exiguntur. Igitur cavendum Sueciæ à Cæſaris pace, & Gallicam potius amicitiam amplectendam, quam fallaciis Auſtriacis aurem præbendam. Cui Salvius: Cæſareos utique declaraſſe, ſe Suecis ſatisfacturos, ſi Galliæ ſe litibus miſcere ſuperſedeant. Id an hoc fine factum, ut ipſos in ſoporem dent, ſibi non conſtare. Sane Suecos non ita ſomnolentos fore, ut Cæſarem deſtinatis circa Pomeraniam potiri patiantur. Nullam rempublicam nudis aliorum verbis confidere; & pacta validioribus firmamentis, quam atramento & charta ſtare. De trium Principum fœdere contra Sueciam inane commentum eſſe à Polonis dudum decantatum. Cæſarem & Hiſpanum non ita mente caſſos, ut Polonum Septentrionis Monarcham velint facere, ne ſi pater quidem aut frater ſit; cum non majus libramentum Monarchiæ, quam ipſi animo agitant, conſtitui poſſit. Et ſi detur inter eos ita conveniſſe; Suecis tamen eam curam ſomnum non abrupturam. Nam his licet dormitantibus Gallos, Anglos, Danos, Belgas nullo modo ferre poſſe, ut Auſtriaci, aut Polonus mari Baltico potiatur. Ruſſos quoque & Danos ultro ſe Polono oppoſituros; quod à conjunctione Sueciæ & Poloniæ certum exitium immineat. Cæterum de pace à diverſis quidem propoſitum, ſed in tractatus nondum à Suecis conſenſum, quoad perſpiceretur, quid ratificationi fœderis futurum ſit. Igitur non eſſe eam tam modicis obſtaculis remorandam, cum de ducentis millibus uncialium duntaxat controverſia ſit, & in Hollandos quotannis duo milliones prodigantur; ac nemo utiliorem Galliæ operam navare poſſit, quam Suecia. Sed cum Avauxius dejeraret, ſibi plus offerre non licere, & Salvio, quo minus quod offerebatur acceptaret, mandatum obſtaret, res utrinque ad Superiores referenda erat.

Circa alia Fœderi conjuncta Gallorum ſententia.

§. 74. Enimvero circa alia, quæ fœderi conjuncta erant, facilius conveniri poſſe videbatur. Et quidem ut à Rege bellum Ferdinando Cæſari indiceretur, poſt aliquam tergiverſationem Gallus annuebat. Circa communis pacis tractatus in arbitrio Reginæ relinquebat Gallus, num ipſa Legatos Coloniam mittere, an tractatus univerſos Hamburgum deducere vellet, in quam urbem omnes viderentur conſenſuri, præter Pontificem & Hiſpanum. Si neutrum horum arrideat, placere Regi, Coloniæ ſuos, Hamburgi Suecicos tractatus ſuſcipi. Quo caſu Regius miniſter, nulla agendi facultate inſtructus, Suecis Legatis adfuturus eſſet obſervandis quæ agerentur. Quod & Suecis pariter Coloniæ integrum ſit futurum. Hamburgi negotia Suecica & ſociorum in Germania, Coloniæ quæ Gallo cum Germanis, Hiſpanis, Italis intercedunt, expediri poſſe. Si à Cæſare impetrari nequeat, ut Germanici ſocii velut ipſius ſubditi ad tractatus admittantur, id obtinendum eſſe, ut Regiis Legatis ad iſtos proficiſci, & conſilia cum iisdem conferre liceat, commodis ipſorum obſervandis. Si Regina Sueciæ Daniæ Regis mediationem admiſerit, cum Galliæ quoque Regi placere: ſin minus, Venetis à Regina probatis adquieſcebat. Sociorum cauſam tam Coloniæ quam Hamburgi paci includendam, ſuper qua prius inter ipſos conveniendum. Denique utramque Coronam pacis ſibi mutuo evictionem præſtituram. Circa ſatisfactionem Sueciæ fatebatur Avauxius injunctum ſibi, non pro tota Pomerania laborare, quæ modici Regni inſtar ſit, ſed pro parte duntaxat: & non obſcure Stralſundam inſinuabat, aut ſummum Rugiam inſulam, quo Suecis ſemper porta in Germaniam pateat, una cum Gallia coercendis Auſtriacis. Et cum Salvius exciperet; ſolam Stralſundam, aut exiguam Pomeraniæ partem Suecis oneri fore, quod numeroſum ibi alendum ſit præſidium, ſperans ab Avauxio media ad eam rem propoſitum iri; hic tacebat. Mox expiſcandæ ejusdem ſententiæ de portoriis mentionem injiciebat Salvius; de quibus Gallus frigide valde annuebat. Denique circa Palatinam cauſam judicabat Avauxius temperamentum inveniri poſſe, quod utrique parti ſatisfaciat; ſi Palatinus poſt mortem demum Bavari Electoralem dignitatem adeat. Ea quidem tunc inter iſtos diſputabantur.

De Anglorum animo dubitatur.

§. 75. De Anglicano fœdere iſthoc anno verborum affatim, rei nihil. Ejus Regis Legatus Arundelius Ratiſponæ illuſus, & in reditu apud Confluentes à præfecto Cæſareo adpoſitis cuſtodibus violatus, in Batavis apud Ludovicum Camerarium Legatum Suecicum ingenue faſſus erat; poſt tot inanes legationes in cauſa Palatina nil niſi armis effici poſſe. Nec ſe defore Regi hortando, ut fortia conſilia capeſſat, ac Sueciæ arctius jungatur. Paulo poſt & Reſidens Anglicus Boſvvelus apud Camerarium ultro mentionem injiciebat de fœdere mutuæ defenſionis & commerciorum inter Sueciam & Angliam; ſuper quo ineundo ut is mandata è Suecia peteret monebat. Angliæ Regem non uno impetu, ſed pedetentim ad onus belli Germanici pertrahendum: ac ſi iſthoc fœdus prius ſucceſſerit, Regem ultro ad auxilium ferendum iri permotum. Sed quo minus ſolidi quid ſubeſſe hiſce crederetur, multa obſtabant. Qui aulam Anglicam penitus norant, ajebant; Anglos hieme ſemper bellum minari, æſtate nihil agere. Pontificis res agens Londini ſacellum ſibi apertum habebat more Nuntiorum. Poſt Arundelii adventum non modo Legatus Hiſpanicus longum cum Rege Angliæ habuerat colloquium, ſed & una cum Arundelio magnifico convivio interfuerat. Et vix credibile erat novum Romanorum Regem ita palam ſe ingeſturum fuiſſe Palatino negotio, niſi ſperaret, aliquid ſe conficere poſſe, quo amicitias pararet utiles imperium inchoanti. Quanquam enim circa idem tempus Palatinatus Inferior denuo Hiſpanis à Cæſare traditus eſſet; ſpes tamen aliqua circa eundem adhuc ſupererat. Eoque Taillerus Reſidens Anglicus adhuc Ratiſponæ hærebat, & Currius à Cæſare ad Bavarum mittebatur, num alia ſatisfactione oblata ipſum movere poſſet, ut Palatinatu ipſe cederet, & Electoralem dignitatem deinceps linea Wilhelmina & Rudolphina alternis teneret, ſicuti quondam inter Ludovicum Bavarum, & ipſius è fratre Rudolpho nepotes conventum dicebatur. Quin & Taillero Regis Hungariæ nomine ſcripto ſignificabatur, ipſum adhuc ſatagere, ut circa cauſam Palatinam Regi amplius ſatisfiat; ac circa dignitatem Electoralem etiam VVilhelmina linea durante temperamentum aliquod inventum iri. Id quod is Regi ſuo nuntiaret, ac mandatum ſuper eo negotio tractandi peteret. Quin & liber, qui pro Palatino in Anglia ſcriptus

29. Jan.

fuc-

1637. fuerat, supprimebatur. Nec offendebantur Anglici in Gallia Legati, quod Galli Electoris nomen in Anglia Palatino tributum subticerent.

Fœdus inter Gallos & Anglos Etiget. 6. Febr.

§. 76. Sed & fœdus, quod Lutetiæ Gallos inter & Anglos cudebatur, languide procedebat, cujus capita in Angliam transmissa fuerant; ad quæ Rex declaraverat: Se quindecim naves bellicas Electori Palatino dare constituisse ad prædas mari agendas; quod ut majore juris specie fieret, literas marcæ à Galliæ Rege eidem dandas: iis navibus alias adjungere civibus suis liberum fore. Paratum esse polliceri, se neque recta neque obliqua via adjuturum res Cæsaris aut Hispani, neque seorsim cum illis pacta initurum. Permissurum, ut quibus bellum cum Cæsare aut Hispano est, iis militem scribere per Britanniam liceat ad definitum duntaxat numerum. Vicissim petebat, ne Galli, Suecі, Batavi ipso non conscio aut consentiente pacem aut inducias faciant, donec eorum omnium adjuncto quoque Dano instituatur conventus; in quo proponant singuli, quas putent pacis leges æquas, suisque rebus convenientes fore; invicemque se obligent, nisi obtentis iis, arma se non posituros. Is conventus ut intrà tres menses habeatur. Postulata deinde omnium intra mensem perferantur ad Cæsarem, qui nisi eadem acceptet, tum se ad arcendam inferendamque vim cum illis omnibus fœdus facturum, quoad Protestantibus omnia quæ habuerunt, restituantur. Enimvero satis patebat, Anglum alieno damno impensaque res suas agere, pacem velle sui arbitrii facere; nec temere florentia suorum commercia bello turbaturum. Neque vero tractatus ille de fœdere aliorsum spectabat, quam ut idem se partibus venditaret, & tempus extraheret, quoad occasio rei bene gerendæ elapta, & belli facies mutata foret, ut postea culpam in alios conjicere posset, quod non plus ad rem conferre liceat. Et vero disparia plane erant, quæ sibi stipulabatur Anglus, & quæ ipse vicissim præstare vellet. Classis ista ad prædas magis agendas, quam ad justum bellum pertinebat, & non tam Hispano, quam Batavis & Hanseaticis, in Hispania commercia exercentibus molesta erat futura. Et si forte Galliæ littora tuta præstaret, ad bellum tamen Germanicum nihil plane momenti adferebat. Unde & Rectores Sueciæ Fletvvodo tribuno, qui superiore anno de Angliæ Regis in causam communem studio testatus erat, simul militis scribendi licentiam, quantum citra fraudem status sui fieri posset, obtulerat; mentione quoque fœderis & classis injecta, responderant: His mediis causæ communi haut consuli. Quod si cæteri quorum interest, otiosos tantum spectatores agere velint, & ex alieno labore commodum suum captare, id secuturum, ut qui soli cum bello luctantur, tandem succumbant, aut tædio arma abjiciant. Sic pulsis Principibus omnem spem restitutionis perituram, & vicinis Regnis maximum periculum incubiturum. Igitur ut serio causam amplectatur, Regem hortantur, & ut vel milite & pecunia sibi adsistat, vel suis auspiciis exercitum in Germania comparet, qui sociatis consiliis eundem ad scopum rem gerat; quo casu Regina ipsi quicquid oppidorum inter Rhenum ac Visurgim obtinet, cessura sit, ubi pedem firmare, & inde in Palatinatum, aut alio arma inferre queat. Et quia id consilium Regi probatum iri sperabat, intra tres menses, etiam si occasio detur, pacem cum hoste non inituros se pollicebantur, quo spatium is habeat mature rem expendendi. Ubi longiores moræ necterentur, excusatam se Regina haberi cupiebat, si oblatas pacis conditiones ad Regni sui emolumentum amplecteretur. Isthanc Anglo factam oblationem Galli ex invidia erga se profectam arguebant, quod nunc tam liberales forent Suecі circa Westphaliam cedendam; cum antea tantas difficultates circa Philipsburgum movissent; sic ut de Benfelda amplius verba facere nollent, etsi non mediocriter isti oppido inhiarent. Oxenstiernæ tamen tunc ratio satis constabat; ne Ordines Germaniæ suspicarentur, inter Suecos Gallosque super dividenda Germania convenisse. 1637.

Angliæ Rex Suecos ad Fœdus invitat.

§. 77. Paulo post in Sueciam adpellebat ab Angliæ Rege missus Joannes Barclaius, qui multis testabatur de Regis desiderio priora amicitiæ vincula cum Suecis arctius adstringendi, & quam fixum illi sit Electoris Palatini restitutionem consilio & re promovere. Quo fine Suecis milites conducendi licentiam apud se factam, quibus & insuper terra marique auxilium ferre decreverit ex fœdere deinceps inter utrumque Regnum firmando. Cui maturando petebat quamprimum Legatos plena agendi facultate Hagam aut alio mitti, cum suis, qui statim atque à Suecis dies locusque congressui fuerit dictus, eodem se collaturi sint, fœdus concluſuros, in utriusque Regni emolumentum, & Palatinæ Domus restitutionem. Ex aliis autem istius Barclai sermonibus colligebatur, ipsum Anglum haut quicquam in arma eruptuрum, sed tantum Palatino auxilia laturum, sic ut Regi integrum maneret, quandocunque placeret partibus hisce se subducere. Nec aliud nunc agi, quam ut ipse quidem periculorum belli extors Suecos constrictos teneat, ne bello se pro lubitu extricare possint. Unde Rectoribus Sueciæ haut arridebat ejusmodi fœdere super restituendo Palatino se illigare, ubi non vicissim adpareret, quod operæ pretium ipsi facturi sint, ubi res succedat. Neque vero nunc aliæ conditiones offerri poterant, quam quæ Fletvvodo jam expositæ erant, ad quas nunc nihil præter inania verborum reponatur. Legatos porrò Hagam mittere, antequam constaret, quæ Anglorum destinata forent, incongruum erat: & istæ missitationes multum temporis absumebant, oculosque omnium advertebant, cum satius foret, nullo strepitu tractatus peragi. Et quia per Reginæ minorennitatem fœdus inconsultis Regni Ordinibus concludi non poterat, nullibi commodius quam in Suecia de fœdere agi poterat. Patebat igitur hæc omnia ab Anglo ostentationis causâ duntaxat fieri, velut & ipse aliquid ad causam communem conferret. Quo fine & tenuis sortis homo missus erat, nullis mandatis super legibus fœderis quid proponendi. Placebat tamen ita responsum concipi, ne ansâ præberetur Anglo querendi, se super bello Germanico fœdus pangere voluisse, sed Suecos abnuisse. Probari à se congressum Hagæ institui, & ne qua mora sit negotio confestim suscipiendo, Ludovico Camerario mandatum, statim atque Legati Regii eo venerint, cum ipsis tractatus orduri. Addebant tamen, molestum sibi esse, ita remisse rem geri, & cum ipsi sub belli onere gemant, votis magis & verbis, quam reipsa sibi subveniri. Quod si alli quorum æque interest, manum operi demum aliquando admovere nolint, vitio datum sibi non iri, si & ipsi proprio commodo etiam cum aliquo detrimento causæ communis velificentur, ac bello se subducant. Ideoque optasse, ut paulo distinctius mentem suam super legibus fœderis exposuisset Rex, quo & ipsi per minorennitatem Reginæ rem matura trutinare, ac legatos idoneis mandatis instruere potuissent. Quin tractatuum ambages in compendium redigi posse, modo Regi declarare placeat, utra ex conditionibus Fletvvodo expositis ipsi arrideat. Enimvero non obscure patebat, id quidem

Suecorum de ea re judicium.

6. Febr. Fletvvodo respondetur.

Suecі respondent. 5. Junii.

De fœdere

fœdus

1637. Anglicano spes exigua.

fœdus inane fore. Ac spargebant ipsi ministri Anglici, promissis super Palatinatu sibi factis Regem adquiescere. Obtulisse Austriacos Inferiorem Palatinatum gratis restituendum. Superiorem acceptis sex millionibus, cujus pecuniæ partem ipse Hispanus sit præbiturus redimendæ Anglorum amicitiæ; eam enim legem additam, ut vicissim Anglus cum Austriacis & Hispanis fœdus ineat adversus ipsorum hostes. De dignitate Electorali Anglos non magnopere laboraturos, modo ejus recuperandæ in futurum aliqua spes Palatino fiat. Ea de causa consilium de classe Palatino danda retractatum. Et judicabant sagaciores, Anglum rumore armorum terra marique parandorum, ac fœderis cum Gallo Suecisque ostentatione Austriacis scrupulum voluisse injicere, ut æquiores in causa Palatina conditiones ferrent.

De matrimonio Reginæ cum Palatino Electore propositio.

§. 78. Cum Barclaio simul adpellebat Eleazarus Borthvvicus Sacerdos, cui cum uno atque altero è Sueciæ proceribus commercium literarum exultum fuerat, qui epistolas à Marchione Hamiltonio ad Regni Drotzetum Gabrielem Oxenstiernam, Archistrategum Jacobum Gardium, & Cancellarium Axelium Oxenstiernam afferebat, super matrimonio Reginæ cum Palatino Electore proponentes. Quibus & de connubio inter Carolum Gustavum Palatinum, & Reginæ Bohemiæ filiam addebatur. Enimvero his haut quidquam placebat, fœdus Anglorum tanti emere; nam addiderant Angli, fœdus se non conclusuros, ni connubium id succederet. Et præterea, quæ Dano reposita erant, obstabat diversitas sacrorum, afflicta Principis fortuna, & quod ea occasione Regnum facile nova lite involvendum foret. Apud Hamiltonium tamen ea res mollibus verbis excusata, velut minorenne Regina hac de re agere per leges Regni non liceat.

Collisio Legati Suecici & Anglici. 9. Febr.

§. 79. Paulo ante Lutetiæ collisi inter se fuerant Legatus Suecicus, & Anglicus Hugo Grotius, & Leicestrius Comes, cum Batavorum Legatus Lutetiam publica pompa ingrederetur. Miserat huic obviam carrucam suam Grotius, miserat & Leicestrius Comes cum omnibus domesticis suis, cum paucos Grotius misisset. Sueci locum ceperant ante Anglos, & tenuerant aliquandiu. Cum rixa oriretur, & educerentur gladii, Mareschallus Forcæus, qui Legato introducendo à Rege missus fuerat, se interponebat. Cum Sueci nihil se iniqui facere ostenderent, Forcæus dicebat; Henrici III. temporibus decretum, ut Angli Suecos præcederent. Sueci reponebant, nescire se, an eo tempore legatio aliqua è Suecia in Galliam venerit: nec Gallorum ipsis judicium obstare posse: se Regni antiquitate justissima causa niti. Sed cum impar futurum esset vi certamen, Sueci conditionem, quam Forcæus ferebat, sine juris sui detrimento accipiunt, ut utraque carruca pariter pompa discederet. Querebatur post apud Grotium Leicestrius, quod de priore loco ipsi cessum non fuerat, cum Daniæ & Norvvegiæ antiqui itidem Regni Rex Anglis concedat. Cui Grotius; quid alii faciant, & qua de causa, sibi non constare. Nec si hoc esset, id Suecia jus lædere. Quod Sueci sero Christiana sacra susceperint, ad rem nihil facere, cum etiam pagani, & Muhammedani pari jure regnent. In fœderibus cum Gallia initis alteras semper tabulas Suecia nomen priore loco ferre; cum tamen olim receptum fuerit, ut Angli semper Gallis priore loco cesserint, etsi proximis annis controversiam moverint. Et sane quæ post proferebatur fœderis inter Gallum Anglumque formula, in utroque exemplo Regis Galliæ nomen priore loco exhibebat. Etsi hac in controversia Gallos tunc Anglis favere comperiebatur. Et relationem hebdomalium, (*gazettas* vocant) opifex, qui nil nisi consultis potentibus facere solitus erat, cum id factum narraret, quod commode omitti poterat, data opera Anglorum nomen Suecis præposuerat, & controversiam eam compositam scripserat. Quorum utrumque cum emendari postularet Grotius, frustra erat. 1637.

Fœderis inter Gallos & Anglos difficultates.

§. 80. Porro in fœdere quod Gallos inter & Anglos tamdiu coquebatur, hi quidem Palatinatus restitutionem potissimum urgebant, eamque capitibus fœderis utiq; inferi postulabant; & tamen non nisi naves aliquot vicissim offerre, & bello tantum in Cæsarem, non item in Hispanum miscere se volebant. Gallis contra iniquum videbatur, Palatinum negotium, infiniti forsan belli causam, suscipere, nisi Anglia in totam belli societatem descenderet; præsertim cum Hispani magnam partem provinciæ, cujus restitutio quærebatur, possiderent. Et revera absurdum erat, illi se tantum hostem velle profiteri, cui nocere non poteras. Proponebant quoque Angli de Lotharingiæ restitutione, velut per eam Palatinatum redemturi. Quod Gallis nulla ratione subnixum videbatur, cum ipsi eam regionem suis armis occupassent, nec ea Angliam quidpiam tangeret. Contra Galli Batavos fœderi includere, ac simul controversiam super imperio maris, & piscatione abolere cupiebant; id quod cum Angli abnuerent, ea lis in suspenso relinquebatur. Tandem capita fœderis designabantur, sed tunc demum valitura, quando Sueci & Hollandi in eadem consentirent; quo fine Hamburgi congressus legatorum proponebatur. Interim quid inter istos ageretur, Suecos juxta & Hollandos clam habebatur. Moræ culpam Angli in Gallos conjiciebant, quod hi absque sociorum consensu nihil concludere vellent. Contra ministri Gallici, etsi palam diversa simularent, clam fateri non dubitabant; ab Anglia nihil se proficui expectare, eoque nihil cum ipsa circa fœdus conclusum; sed ad conventum sociorum id rejectum. Interim per tractatus eam detineri, ne Hispano se adjungat, aut alias noceat.

Ad id fœdus Suecia invitatur.

§. 81. Reginam Suecia Galliarum Rex per Rortcum, Anglus per Averium invitabat, ut Hamburgum legatos idoneis cum mandatis mitteret, qui super communi illo fœdere ibi concluderent; cujus tamen capita simul non transmittebantur. Rectoribus Suecia dudum quidem in votis fuerat, Anglum in hoc bellum descendere: maluerat tamen cum ipso solo pacisci, quam alienis tractatibus accedere. Averio tamen respondent; 23. Augusti. capita fœderis prius inspicienda, quam certi quid statui queat; & noscendum, quo fundamento totum negotium innitatur. Cæterum se nihil intermissuros, quod stringendæ arctius inter utrumque Regnum amicitiæ, simul causæ communi, & restituendo Palatino faciat. In eundem sensum Hollandi Bosvvelo ministro Anglicano respondebant, quibus & ipsis capitum fœderis copia non erat facta. Neque isti ultro ea petere volebant, nec Bosvvelus ea communicare, nisi rogatus, aut ni nosset Hollandos certo legatos missuros. Mox idem capita fœderis prælegebat quidem, sed exemplum tradere abnuebat. Nec Hollandi certi quid constituere volebant, nisi re cum Arausionensi Principe communicata, qui tunc Bredæ obsidio vacabat. Sed & dissidii semina Anglos inter Belgasque gliscebant ob halecum piscationem, & incommode accidebat mors Charnassæi Legati Gallici, qui id negotium magno studio urgebat. Tandem tamen Hollandi ministrum suum in Dania Carolum Crocovium Hamburgum se conferre jubent, visurum quid ibi gereretur. Ita in ancipiti adhuc erat fœdus, & parum sibi de eodem

1637. dem prudentes pollicebantur, quod Angli florentia sua commercia bello hautquidquam turbaturi viderentur; & inter Gallos Anglosque non modica diffidentia emicaret, dum Galli per Normanniam manus in naves, mercesque Anglicas injiciunt in pensationem earum navium, quas ceperant de Gallis Angli, ideo quod per Gallos libere uti Hispanienſi navigatione non sinebantur. Et Daniæ Rex Salvio familiari sermone dixerat; se caput suum pignori expositurum, si Anglus quidquam ad restituendum Palatinum, aut communem Protestantium causam conferret. Tandem tamen in Sueciam exemplum fœderis transmitte-
1637. Octobr. batur, ac denuo per literas Angliæ Rex petebat, ut Regina Hamburgum aut Hagam legatos cum idoneis mandatis mitteret, se utrinque suos ministros tractandi facultate instruxisse. Et jactabat Averius Hamburgi apud Salvium; Regem suum ante hac Regis Bohemiæ causam non probasse, eoque nec suscipere eandem voluisse: nunc innocentibus liberis auxilio deesse non posse. In aula Anglicana jam factionem Gallicam Hispanienſi, quæ huic negotio hactenus obstiterit, prævalere. Suppetere Regi media bello gerendo, si vel maxime Parlamentum nihil pecuniæ conferat. Et tamen cum eo ipso tempore Grotius Lutetiæ Anglicum Legatum urgeret, ut Anglus ad bellum saltem quid pecuniæ suppeditaret, iste dixerat, pecuniis carere Regem; Grotio non reticente; cum Europæ prope totius commercia in Angliam corriventur, fieri non posse, quin multum inde increscant Regis vectigalia, quæ tunc ad sex milliones librarum Anglicarum adscendere ferebantur. Quanquam autem Angli serio circa fœdus satagere videri volebant; pauci tamen de isto spei quid sibi conceperant. Et utut tractatus demum procederet, magnæ tamen se difficultates objecturæ erant, ideo quod à singulis sua postulata proferenda, & ubi omnibus æqua fuissent visa, Cæsari transmittenda essent. Quæ inter diversa studia ac discrepantes utilitates male cohæsura, ac se mutuo destructura videbantur, tot capitibus difficulter in unum conspiraturis. Et præcipue Hollandi ægre in bellum adversus Cæsarem permoveri posse credebantur, qui tamen præcipuus fœderis scopus erat. Rectoribus tamen Sueciæ, etsi nulla successus spe, tractatus recusandi non videbantur, quod hosti inde suspicio injiceretur, & fortasse subsidii quid & licentia militem copiose conducendi obtineri posset, conciliatis quoque ductorum Scoticorum animis. Per tractatus quoque posse investigari, quæ nunc occultentur. Saltem quæ circa Pomeraniam Gallorum & Anglorum mens foret, adpariturum erat; quos cæca jam eo nomine invidia æstuare, non minus quam quondam circa Borussiam, haut obscura suspicio erat. Certe Anglici ministri, quibus rationibus Brandeburgicus niteretur, ad unguem callebant; quorum intimos sensus ut expiscaretur Grotius, Lutetiæ istos subinde urgebat; promerent, quibus legibus Suecos pacem facere æquum judicarent. Eoque pro re nata Sueci circa id fœdus tractare, aut concludere decreverant, quantum sibi expedire videretur.

Landgravii postulata. 23. Martii.

§. 82. Eodem anno VVilhelmus Landgravius à Suecis postulabat, ut quæ ipsi per VVestphaliam obtinebant loca, sibi cederent, simul milite, argento, annona, adparatu bellico se juvarent. Ea res cum in Senatu disceptata foret, non inutile quidem videbatur ejus Principis amicitiam colere, velut qui primus Succorum fœderi in Germania accesserat, & ad postremum perstiterat; simul expediebat aliquos Germanos Principes in partibus manere autoritati inter milites conservandæ, & ad favorem armis suis conciliandum. Vicissim animo

Sueciæ Rectorum considerationes.

obversabatur, istorum Principum singulos sua sibi peculiaria agitare destinata; & hactenus distortas valde armorum & consiliorum vias iisse. Eosdem per separatos tractatus facile sibi consulere solere; nec nisi cum Suecorum fortuna loqui, & ubi non omnia ex istorum voto succedant in eosdem invehi, quæ sibi displicent carpere, parum considerantes quid rerum conditio ferat. Insuper mira sui æstimatione turgere, & omnia ad proprios sibi fines referre. Et ipse Landgravius suæ mentis & consiliorum sat speciminum dederat. Igitur censebant Rectores Sueciæ; si Anglia in bellum pertrahi non possit, in præsenti statu rationes cum Landgravio relinquendas, ut penes ipsum sit, copias suas Suecicis jungere, aut propriis auspiciis rem gerere; modo amicum se exhibeat; quem vicissim non destitui expediebat. Quod si autem Anglia in bellum descendat, efficiendum esse, ut iste Anglicis copiis societur. Eoque isti respondebatur; quæ peteret jam præstare penes Sueciam non esse: sed si societas cum Anglis coëat, (quod negotium ut studiose urgeret, monebatur,) occasionem fore postulatis iptius annuendi.

Iterata Landgravii postulata.

§. 83. Ab eodem paulo ante obitum Joannes Henricus Gunterrodius tribunus cum mandatis in Sueciam missus erat; qui morte Landgravii interveniente, quod sibi injunctum erat nomine iptius Viduæ & liberorum expedire constituerat. Is ergo superioribus postulatis addebat; ut Landgraviæ Meppam à Cniphusii hæredibus redimere liceret; quæ ab Hollandis obtinerentur subsidia, sibi transcriberentur: iptius ratio in futuris pacis tractatibus haberetur; ac si per adversam fortunam ditione exuatur, sedecim uncialium millia, à Gustavo quondam Rege promissa, in pensionem annuam sibi liberisque exsolverentur. Ipsa vicissim pollicebatur in partibus constantiam, nec inscia & non consentiente Regina quidquam cum hoste acturam, aut concluſuram, utut forte separati tractatus offerantur. Paulo post Hermannus VVolfius Legatus apud Cassellanos Succicus literas à Landgravia adferebat, quibus significabat; se mariti sui destinata constanter persecuturam; simul à Regina nosse cupiebat, qua ratione fœdus Sueciam inter & Hassiam conservari possit; expositis difficultatibus, quæ post mariti fata ipsam premebant. Enimvero circa Gunterrodii postulata non parum scrupulorum occurrebat. Tanti momenti oppida gratis prodigere non placebat: argenti penuria ipsi premebantur: militem alteri concedere, suo arbitrio rem gesturo, parum tutum erat, & ea res quondam fortunam Sueciæ in Germania subruerat. Melander suspectus, Belgarum consiliis plane obnoxius, queis sua tantum commoda spectabantur. Nec Hassici consiliarii omnes in Suecos proni, qui non dubitaturi erant cum Cæsare transigere, si commodum ipsis videretur. Res Hassiæ infirmas, quæ Cassellis amissis, quod socordia aut proditione præfecti facile contingere poterat, plane collabebantur, Hassis deinceps satis habituris, si Cæsaris gratiæ utcunque adrepere detur. Accedebat nunc lubricus Hassiæ post obitum Principis status, & num provincia ac miles in fœminæ potestate futurus esset. Eoque necessum erat, si tanti momenti loca Hassicis tradenda essent, ut Sueciæ vicissim caveretur, istos armâ constanter pro communi causa gesturos, ac non nisi ejus consensu deposituros. Igitur Legato capita quædam proponuntur, ad quæ ipsius declaratio postulatur: Ut omnia quæ concludenda sint, ab Hassiæ Ordinibus adprobentur; simul demonstretur, tutelam filiorum Landgraviæ jure competere: armorum directio penes Reginam sit, conferenda in quem ipsa velit; ac ut præcipue summum ducem con-

Conditiones à Rectoribus Sueciæ propositæ.

stituere

1637. ſtituere penes ipſam ſit; ut omnes duces militesque Sueciæ pariter ut & Landgraviæ juramento obſtringantur: capta aut porro capienda per Weſtphaliam loca utrique fidem dent. Landgravia aut Ordines Haſſiæ de induciis aut pace nihil decernant, niſi cum conſenſu Reginæ; & ſi tale quid ab iſtis fiat, miles ac oppida capta penes Suecos maneant. Regina Legatum ſuum apud exercitum in VVeſtphalia habeat, è cujus conſilio negotia belli ac pacis gerantur. VVeſtphalicus exercitum cum Banerio, aut qui in ejus locum ſubierit, diligenter conſilia communicet, & prout res exegerit, auxilium ferat, admittatque; ac ſi uterque exercitus conjungendus ſit, penes Banerium ſumma Imperii maneat. Circa hæc capita ſi Reginæ ſatisfiat, parata erat circa traditionem oppidorum in VVeſtphalia Landgraviæ gratificari. Sed cum Legatus ſuper hiſce nihil in mandatis haberet, nec iis, quæ ab ipſo differebantur, Rectores Sueciæ adquieſcere poſſent; ipſo Legato ſuggerente reſponſum: cum plenis mandatis ad Landgraviam mittendos, qui ſuper omnibus, quæ ad Sueciæ ſecuritatem, & ipſius deſideria pertinent, tranſigant. Interea ipſa res bellicas ex fœdere ita adminiſtret, ut Suecis, ubi opus ſit, auxilium ferat, nec hoſti anſam præbeat diffidentiam inter ipſos ſerendi, aut plane eorum amicitiam ſeparandi. Reginam viciſſim in omnibus tractatibus Haſſiæ commoda curæ habituram.

6. Dec.

Ragotzii legatio irregularis. 27. Sept.

§. 84. Circa idem tempus Holmiæ nova forma Legati adpellebat Henricus Meerbottus, qui ſe Legatum Plenipotentiarium Principis Tranſylvaniæ Georgii Ragotzii ad Proteſtantes Imperii Ordines & Regnum Sueciæ ferebat. Is primo ſolita aliis Legatis pompa in Senatum deduci recuſabat, quod negotium ſecretum, & ipſe Sacerdos foret. 29. Octobr. Cum Senatum ingreſſus eſſet, literas, legationis ſuæ fidem facientes ut exhiberet, poſtulatum. Ille negabat, alias ſibi eſſe, quam quas proferebat; quibus jubebatur à Ragotzio varios artifices in Germania conductos in Tranſylvaniam deducere. Ideo autem his ambagibus negotium iſtud involutum, ne forte è ſuſpectis locis venienti, & per Poloniam eunti literæ adimerentur, & ipſe in carcerem daretur. Unde & abſolvendæ diſſimulationi à Poloniæ Rege commeatum pro iſtis artificibus obtinuerat. Si de mandato ſuo dubitaretur, juſſum ſe juramento id confirmare. Ni hoc ſufficeret, injunctum ſibi tractatibus ſuperſedere. Cum objiceretur, inuſitatum eſſe, Legatos tali modo fidem ſibi facere; dicta repetebat; aliud ſe procuratorium non potuiſſe adferre, nec ad cæteros Principes aliud ſibi eſſe. Mandatum ſibi tentare, quid in Suecia efficere poſſit. Si negotium heic non ſuccederet, ad alios quoque proficiſci omitteret. Exponebat inde mandata ſua ipſius Ragotzii, uti ferebat, manu occultis notis ſcripta, quæ ipſi in ſclopeto minori jam Gedanum prægreſſo per certum nuntium allata ſint. Orabat per omnia ſacra, ut negotium id habeatur ſecretum, cujus in Tranſylvania præter Principem ipſe ſolus cum Joanne Henrico Alſtedio, & alio Theologo nemo conſcius fuerit. Addebat graves querelas de Paulo Strasburgio, velut, qui olim in Principem ſuum calumniatus fuerit, de quo vindictam ſumendi occaſionem ipſi non defore. Inde ex notis ſuis evolvebat capita fœderis, quod Ragotzius meditabatur, fere cum illis congruentia, quæ olim cum eodem agitata fuerant. Ita veluti legationis ſuæ plenam fidem feciſſet, ſat importune contendebat, ut ſolenni ritu ſibi Senatus daretur. Enimvero Rectoribus Sueciæ abſurdum videbatur, honorem Legatis ſolitum tribuere, aut in tanti momenti tractatus deſcendere cum eo, qui mandata idonea proferre non poterat; nec tanti videbatur aliorum ſe ludibrio exponere. Igitur reſponſum: Probari Rectoribus Sueciæ ſtudium Principis circa ſuſtentandam cauſam communem Proteſtantium; optaſſe, ut Meerbottus ad tam ſalutare negotium, idoneo procuratorio inſtructus fuiſſet, ut id ſtatim ſuſcipi & expediri potuerit. Sed quia rite demonſtrare non valuerit, ſibi facultatem de eodem agendi conceſſam, non potuiſſe ad publicæ audientiæ honorem admitti, more inter Reges & Principes uſitato. Nec aliud videre quid nunc agendum, niſi ut Meerbottus interea ad alios proficiſcatur, & à Ragotzio juſtas literas fiduciarias petat; quibus inſtructus ſi redeat, debito ſtudio voluntati Principis occurſuros. Quo reſponſo iſte adquieſcere nolebat: faſſus quidem hunc modum fidem faciendi inuſitatum eſſe; Principem tamen ſuum haut unquam alias literas miſſurum. Ita iſte multa fremens re infecta diſcedebat.

1637.

Danica.

§. 85. Circa initium hujus anni Daniæ Rex non nihil ſuſpicionis Sueciæ fecerat, quod claſſem pararet, munimenta limitanea Scaniæ ipſe luſtraret, inſtrumenta bellica ſtrueret, pecuniam conquireret. Etſi peritiores judicabant, haut temere aperta vi quid tentaturum, pleriſque Senatorum pacis dulcedine à bello abhorrentibus; & quia certo ſibi perſuaſerant, Sueciam belli Germanici mole utique tandem ſuccubituram. Poſt comperiebatur, claſſem ideo armari, quod Elector Palatinus ex Anglia claſſem eductурus diceretur, ne forte per Danica maria prædas ageret. Simul quia naves aliquot in Albi diſponere conſtituerat vectigali per vim tuendo, quod Cæſaris decreto iterum revocatum erat. Quæ naves aplauſtria Holſaticis inſignibus notata præterre debebant, ne Imperii Germanici Majeſtas violata videretur, ſi Danica aplauſtria in fluminibus Imperii conſpecta fuiſſent.

Polonus frustra Suecos lacessit.

§. 86. Aſt Poloniæ Rex poſitis ante portum Gedanenſem armatis navibus vectigal ibi exigere coeperat; ſecus ac pactis induciarum cum Suecis cautum erat, ſine dubio hiſce irritandis. Et credebatur Cæſaris inſtinctu id factum ad Sueciam cum Polonis committendam. Ac jam multi Cæſarei ductores, quos inter & Sparrius, Warſoviæ agebant, ut ſi Suecia eo nomine quid moveret, in Livoniam irrumperent. Enimvero Suecis ad iſtud connivere placebat, quod Polonus hoc facto proprios ſubditos, aliosque populos offenderet, portu Gedanenſi utentes, Anglos, Danos, Hollandos. Et ſi in bellum adverſus Gedanenſes crumperet, proprias vires attriturus, inſuper Suecis anſam præbiturus erat eam urbem ſibi conciliandi. Nam ſi forte bello Turcico aut Ruſſico Polonus diſtringeretur, tunc demum tempus erat quærendi, quare induciæ violatæ forent. Et quia vectigalia iſta eos potiſſimum onerabant, qui Suecis quondam Boruſſiam inviderant; ſtolidum videbatur, ob iſtos liti ſe non neceſſariæ ingerere; cum id caput magis propter iſtos, quam propter Sueciæ commoda pactis inſertum foret. Verebantur & hoc, ne ſi ipſi ſuper iſto vectigali quererentur; Poloni anſam arriperent ſuper introductis per Suecos in Livonia portoriis controverſiam movendi. Daniæ tamen Rex paulo poſt nonnullas naves mittebat, qui Polonicas ora Gedanenſi depellerent, quarum duæ Hafniam abſtrahebantur, reliquis Pautzcam fugatis. Ac credi volebat, iſta vectigalia privato Iſaaci Spiringii auſu tentata; quem ſi deprehendiſſet, veteri ex odio piratæ ad morem tractare conſtituerat. Revera tamen intolerandum Daniæ Regno duxerat, ſi quis alius præter ipſum & Suecos claſſem in mari Baltico habere inſtitueret. Poſt tamen compertum, negotium iſthoc ab Auſtriacis & Hiſpanis promanaſſe, quorum cupi-

1637. cupidinem Maris Baltici invadendi toties irriti conatus nondum extinxerant. Fridlandi enim destinatis per Suecos eversis non tamen cessarunt Poloniæ Regem stimulare, ut vectigal à Gedanensibus exigeret, quo obtento paratum iri pecuniam struendis navibus, lapsuque temporum portus ejus dominium vindicari posse; quo negato Regi justam præberi causam urbem refractariam in ordinem redigendi. Eo fine cum post pacem Pragensem res ipsorum in Germania secundo vento ferrentur, constituerant Polonum pecunia ac milite, aliisque rebus juvare, ut ipsi ope socii & affinis Regis eo loco potirentur, unde Belgas juxta & Arctoa Regna in ordinem redigere possent. Eo fine clientes suos in Polonia hortati sunt, ut Gedanenses Regi, Ordinibusque quam maxime inviscos redderent, inter alios insigni opera usi Georgii Ossalinskii tunc Vice-Cancellarii. Is à Ferdinando II. Principis Imperii titulo mactus, (Carolus V. majoribus ipsius Comitum dignationem tribuerat,) expromendo vicissim grato animo Austriacum matrimonium & vectigalis Gedanensis institutionem summa vi suasit, ac uti summa Uladislai gratia florebat, familiari quotidie colloquio istum incendit: Vectigal Gedanense utique esse vindicandum, quo & autoritatem sibi aliquam in Polonia comparare, & hæreditarium regnum aliquod vindicare possit. Excepto enim Regio vocabulo non majore potentia in regno suo pollere, quam Senatus alicujus Principem, Ducem Venetorum & Genuensium, cum infimus Nunciorum Terrestrium consiliis Regiis se opponere valeat. Quamdiu portubus & classibus destituatur, Sueciam nunquam recuperandam. Haberet ergo rationem commodi sui & posterorum, ac Gedanensi portu potiretur, ex quo affatim argenti proventurum sit, struendis classibus, & Polonis coercendis, nec tantis conatibus Austriacorum auxilia defore. Quibus rationibus adductus Uladislaus isthoc anno vectigal Gedanense exigere statuit. Ast Gedanenses avitæ libertatis tenaces, ac imminenti tempestati precibus & hortatibus primo, ac demum vi armisque occurrere parati, Legatos Warsoviam misere, qui demonstrarent, olim ob violata sua privilegia, institutumque contra Borussiæ antiqua jura vectigal maritimum sese Crucigerorum imperio subtraxisse, ac Casimiro Regi anno 1454. ultronea deditione subjecisse, pro se & successoribus suis sponte pollicito, se Borussiæ jura & privilegia conservaturum, ac mutato Principe mutatum etiam & sublatum iri oppressionem. Id quod à reliquis Poloniæ Regibus renovatum, ab ipso Uladislao confirmatum sibi innoxiis, ac de Rep. Poloniæ, familiaque Regia superioribus Succorum bellis optime meritis malevolorum invidia eripi doleant, ac enixe petant; ut res in pristino statu permaneat. Ast Uladislaus ingratam orationem adspernatus, ad destinata utique perficere cupidus, Spiringiis fratribus, Pillaviensis quondam sub Gustavo Rege vectigalis autoribus, Gedanensis quoque portorii exigendi curam demandat; quem in finem tres bellicæ naves ad ostium Vistulæ excubare jussæ, quæ omnes portu isto utentes ad vectigal exsolvendum adigerent. Sed Gedanenses defensioni libertatis suæ intenti, nullam navem è portu suo solvere patiebantur, extrema quoque experiri parati. Id factum maxime Regem Daniæ commovit ob interceptum vectigalis Oresundici emolumentum, ut non expectandum sibi duceret, quoad Poloniæ Rex justam classem in Mari Baltico proventibus suis adeo exiosam comparasset. Igitur missis suis navibus cum Polonis fere inermibus nec ad prælium paratis nocte intempesta supervenisset, nullo negotio captas in Daniam avexit, & è suis ad Gedanum reliquit, qui portus libertatem tuerentur. Ita navigatio per aliquot menses intercepta rursum instaurata est. His super navibus abductis Uladislaus acerbissimis literis ad Daniæ Regem scriptis expostulavit, inter alia his quoque verbis usus: *Quare integris humanis juribus, salvaque securitate publica, & amicitia nostra nihil grave & acerbum à Serenitate Vestra expectare poteram, nedum ut tam inopinata injuria atque hostilitas ad nos portumque nostrum navigaret, noctisque insidiis adversus duas naves, hominesque & dignitatem nostram uteretur. Digna res tenebris, nisi ultra ipsa duraisset, nihilque eorum palam & interdiu omisisset, quæ rei acerbitatem atque indignitatem augerent. Novum sane & inauditum jamdiu injuriarum exemplum, ac non amicis viciniisque modo indignum, sed ne barbaris consuetum.* 29. Dec. Ad eas Daniæ Rex respondit: invitum 13. Januarii se mercatorum precibus adductum fecisse, quorum merces situ corrumperentur, & quod vectigalia sua imminuerentur. Tum sibi ob supremum Maris Baltici dominium commerciorum protectionem eo in mari competere. Nec multo post naves Polono restituit, ea tamen lege, ut ne amplius iisdem ad receptam hactenus navigandi rationem turbandam uteretur. Interceptæ quoque sunt eo anno literæ à viro rationum Austriacarum scientissimo ad amicum quendam ex Hungaria perscriptæ, in quibus hæc verba extabant: *Quamdiu septentrio in eo, in quo jam versatur, cardine manebit, nec domus Austriaca hostes everti, nec universalis Monarchia Ecclesiæ Catholicæ, totique orbi saluberrima solide fundari poterit.* Enimvero Austriaci hoc licet consilio excussi paulo post tamen super emendo portu Memelensi ab Electore Brandeburgico Georgio Wilhelmo egerunt, inani successu, cum suo sibi jumento malum arcessere stolidum haberetur. 1638.

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM LIBER DECIMUS.

EPITOME.

1. *Facies rerum sub initium anni.* 2. *Remedia malorum separata pax, aut fœdus Gallicum. Separatis tractatibus non fiditur.* 3. *Fœdere Gallico opus est. Venetorum mediatio acceptatur.* 4. *Belli difficultas. Decretum Ordinum Suecia.* 5. *Negotiatio circa fœdus Gallicum.* 6. *De belli indictione.* 7. *De numero copiarum.* 8. *De religione. De duratione fœderis.* 9. *De subsidiis.* 10. *De loco tractatuum.* 11. *De sociis.* 12. *De guarantia.* 13. *De induciis & quibusdam aliis. Fœderi Gallico colophon imponitur.* 14. *Fœderis Gallici formula.* 15. *Pactum fœderi adjectum.* 16. *Provisionale Regimen Pomeraniæ expirat.* 17. *Rectorum Suecia super ea re consultatio.* 18. *Banerius per hiemem quiescit.* 19. *Idem vernis mensibus invitus quiescit. Hostis Gartzium expugnat. Bielkius Legatus moritur.* 20. *Cæsareorum misera conditio. Munimentum ad Warnemundam à Cæsareis capitur.* 21. *Dani Wolgasto cibaria inferunt. Iidem ad portum Rostochiensem satis pro Imperio agunt* 22. *Banerius ex hibernis movet. Gartzium recuperatur, Loitium, Tripsesa & Damgardam. Cæsarei vapulant.* 23. *Wismariensium excursio. Slangius rem strenue gerit.* 24. *Wolgastum deditur.* 25. *Banerius in hostem ire constituit. Gallasius cedit.* 25. *Banerius in Meclenburgica consistit.* 26. *Gallasius Suecis damnum infert. Rostochienses Warnemundam destruunt.* 27. *Eam Sueci instaurant, ne quidquam contradicente Dano. Danus pro Luneburgicis neutralitatem postulat.* 28. *Cæsarei multantur. Gallasius trans Albim concedit. Idem in Cæsaris ditiones abit.* 29. *Banerius trans Albim abire constituit. Luneburgici hostes se exhibent.* 30. *Cæsareorum in ulteriorem Pomeraniam conatus. Uckermunda recuperatur.* 31. *Cum Erfordiensibus acta. Banerius de Erfordia servanda satagit. Erfordienses super sua reconciliatione tractant. Idem nutant.* 32. *Hisce duriores conditiones proponuntur.* 33. *Erfordienses Succos fame ejicere conantur.* 34. *Hassiaci cum hoste denuo tractant. Inducia Hassiacorum in Westphalia. Hassiaci rem bene gerunt.* 35. *Pax inter Cæsarem & Hassos concluditur. Eam Cæsar ratihabere abnuit.* 36. *Kingius conjunctionem cum Palatino Electore affectat. Idem modicis conflictibus rem bene gerit.* 37. *Meppa amittitur.* 38. *Cum Electore Palatino frustra de fœdere agitur.* 39. *Ejusdem in Suecia negotiatio. Rectorum Succiæ considerationes super fœdere cum Palatino* 40. *Responsum Palatino ministro datum.* 41. *Palatinus cum Kingio copias jungit. Suecicorum Palatinis junctorum acta. Eorum apud Flotham clades.* 42. *Hatzfeldius à Witlaga repellitur. Idem Vechtam expugnat.* 43. *Conatus Inferioris Saxoniæ; ejusdem conventus.* 44. *Hanovia intercipitur.* 45. *Dux Bernhardus denuo Rhenum versus movet: Seckingam & Lauffenburgum capit: Rheinfeldam obsidet.* 46. *Cæsarei obviam ipsi procedunt. Conflictus ad Buckenam.* 47. *Prælium ad Rheinfeldam. Caterva Cæsareanorum vapulat.* 48. *Rheinfelda capitur; ut & Rætela & Friburgum Brisgoviæ. Tuvila Cæsari se dedere abnuit.* 49. *Bernhardus Dux res suas firmat. Wertanus & Enckefortius in Galliam mittuntur.* 50. *Gœtzius advenit: Brisaco annonam infert. Granarium Brisaci perit.* 51. *Mutui Ducis Bernhardi & Gœtzii conatus.* 52. *Prælium ad Wittevveiram.* 53. *Brisacum arctius clauditur. Cæsarei pelluntur. Croatæ Brisaco frumentum inferunt.* 54. *Cæsarei Brisaco succurrere moliuntur. Lotharingiæ Dux vapulat.* 55. *Brisacum arctius premitur. Gœtzius Brisaci liberationem tentat. Cæsarei repelluntur.* 56. *Lotharingici Ensisheimum occupant. Iidem delentur.* 57. *Brisacum in angustias redigitur. Idem se dedit.* 58. *Tractatus Gallo-Britannici præcipua capita.* 59. *Secreta intentio circa hunc tractatum Gallorum, Anglorum & Hollandorum.* 60. *Rectorum Suecia judicium.* 61. *Negotiatio super fœdere Anglicano.* 62 *Palatini Electoris propositio.* 63. *De particularis pacis tractatu mediantibus Lauenburgicis. Lauenburgici multa de studio pacis in Cæsare jactant.* 64. *Legati Cæsarei diversum credendi occasionem præbent.* 65. *Lauenburgici peculiarem pacem suadent. Salvius Cæsaris mentem expiscari conatur.* 66. *Communium tractatuum difficultas. A Cæsare Suecis oblata.* 67. *Lauenburgici denuo Viennam proficiscuntur. Curtius Salvium tentat.* 68. *Sueci separatos tractatus suspectos habent.* 69. *Daniæ Rex Suecos ad tractatus pacis Lu-*

be-

1638. *betam invitat. 70. Danus pacem Hamburgi urget. Idem circa tractatus Lubecenſes feſtinat. 71. Quinam per fœderatos intelligantur diſceptatur. 72. Commeatus Cæſarei litera proferuntur. Super præliminaribus diſceptatur. De admittendis ad tractatus Germania Principibus. 73. Mediatores Avauxium ad tractatus præliminares admittere nolunt. Demum tamen admittunt. 74. Tractatus præliminaris. De plenipotentiis. De ſalvis conductibus. 75. Circa ſalvum conductum fœderatorum Salvii poſtulata. Cæſareorum exceptiones. 76. Salvii & Avauxii replica. 77. De ſociis Gallorum extra Germaniam. 78. De die conventus. 79. An propter moras Gallorum tractatus differendus? Salvius Curtio circumſpecte reſpondet. 80. Curtius Regem Daniæ ad fœdus invitat. Dani ad Rectores Sueciæ propoſitio. Rectorum Sueciæ reſponſum. 81. Dani nova circa pacem tentamenta. Salvius paulo liberalius annuit. Gallus in conceſſa à Salvio non conſentit. 82. Rectorum Sueciæ ſuper tergiverſatione Gallorum ſententia. 83. Sueci à Gallis disjungi nolunt. 84. Id quod Dano diſplicet. Danus diplomatum miſſionem urget. 85. Salvus conductus Cæſareus adeſt. Ejus vitia. Diſceptatio ſuper ſalvo conductu. 86. Temperamentum à Dano propoſitum. Id per Gallos admitti non poteſt. 87. Danus Suecis magis fit ſuſpectus. 88. Salvii cum Danis diſceptatio. 89. Status pacis circa finem anni. 90. In conventu Colonienſi acta. 91. Super induciis acta. 92. Danus Wiſmariæ præſidium deduci poſtulat. Idem copias conſcribit. Danus in Suecos eſt iniquus. 94. Dani Suecos in freto Oreſundico vexant. 95. Polonica. 96. Tranſſylvanica.* 1638.

Facies rerum ſub initium anni.

SUb finem ſuperioris anni res Suecorum per Germaniam prope deſperatæ videbantur, hoſtis in citeriorem Pomeraniam irruptione, Wolgaſto & Demmino amiſſis, interceptа Penæ ac Suinæ navigatione. Hoſtis præter ſolitum ferox, velut victoriæ jam certus, & ſucceſſus urgere alacris Suecos Stralſundę, Gryphvaldæ & Anclamo incluſerat; inde digreſſus provinciam fere nudam reliquerat. Ulterior Pomerania ſtativis Banerii exhauriri; Ductores, quos hactenus Banerii autoritas & dexteritas in officio continuerat, deficiente pecunia muſſitare, & qualia quondam ad Magdeburgum conſilia agitare. Provinciales exitum belli anxie captare. Nobiles ægri ob impoſita onera, queis per iniquitatem temporum mederi non licebat. Stralſundenſes non diſſimulabant, penes ſe clavum fore, nec ferre volebant præſidium augeri, aut firmando oppido parari plus, quam ipſis placuerit. Nec Stetini deerant, queis parum licebat fidere. Hoſtili exercitui quamvis valde attrito tota retro Germania in uſus patebat; cum Banerio omnia jam ex ipſa Succia ſuppeditanda eſſent.

Remedia malorum ſeparata pax, aut fœdus Gallicum.

§. 2. Ita afflictis Suecorum armis aut ſeparati cum Cæſare tractatus incundi, aut abſoluto per traditam ratihabitionem fœdere Gallico junctim bellum perſequendum erat. De tractatibus hactenus adverſa pars multa ſparſerat, ac pleriſque proni in pacem animi fidem fecerat. Sed poſt Curtii Comitis in aulam Cæſaream reditum altum fere de pace ſilentium. Nec obſcure Cæſarei jactabant, Suecis nunc in arctum redactis victoriam armis abſolvendam. Quo plus autem de pace rumoris, eo curatius Gallici miniſtri Suecorum actionibus rimandis imminere; ac non obſcure minas jacere, ubi Suecia tubet, ac de ſua ſocietate Galliam diutius in ſuſpenſo relinquat, hanc deſtituta iſta cum Cæſare tranſacturam. Sane Lutetiæ non parum trepidabatur, cum de Curtio Suecis pacem adferente ſermones ſpargerentur. Et qui præcipue bellum hoc urgebat Richelius, in gratia Regis nutabat, cujus invidi clandeſtinis machinationibus id quoque agebant, ut Regis animus religione quadam ab hoc bello continuando averteretur. Quanquam autem Gallia non crederetur ita repente bello ſe extricatura; ſatius tamen erat, certi tandem quid ſtatuere, quam inter ancipitia conſiliorum fluctuare, & aut fœdere Galliam ſibi illigare, aut pro ſuo arbitrio ſeparatis tractatibus ſe applicare. Equidem res duræ Suecis quantum poſſent, pacem amplecti ſuadebant; præſertim cum ſpes facta eſſet ſeparato tractatu Cæſarem ipſorum cupitis ſatisfacturum; id quod converſis rebus deinceps forte haut quidquam obtineri poterat. Sed facile prudentes perſpiciebant, pacis cupidinem à Cæſare ſimulari ad fucum vulgo faciendum, & ut in Suecos invidiam continuati belli derivaret, eosdemque apud quietis amantes exoſos, ſociis & amicis ſuſpectos redderet. Curtium Comitem Franciſcus Carolus Lauenburgicus Dux cum Mithobio Viennam inſecutus fuerat; ſed num ipſi aut alii inſtituendis tractatibus reverſuri eſſent, incertum erat. Quin tales habebantur, ut ab hoſte potius velut inſtrumenta alios decipiendi, quam tanti momenti negotio ordiendo adhiberi crederentur, quorum offenſa, ſi illuſum ſibi ſentirent, non curabatur. Quin cœptis licet tractatibus longe adhuc clauſula aberat; & perductis ad finem iiſdem Cæſari ratihabitionem extrahere licebat. Quo facto fœdus cum Gallis evanuerat, amici offenſi & avulſi, ſperata pecunia, qua tantopere egebatur, intercepta erat: nec eo ſecius cum bello luctandum absque ſociis duriore quam antea conditione. Quin & licet tractatu per Cæſarem ratihabito pace ad tempus potiretur Suecia, tamen hæc amicorum jacturam fecerat; & Auſtriacis, confluente ad ipſos quicquid militum in Germania erat, immenſa in Galliam mole ruendi facultas dabatur, quam ſi non oppreſſiſſent, tamen ad leges pro ſuo lubitu accipiendas adacturi, videbantur. Ita gliſcente immenſum potentia Cæſaris, certiſſimum Proteſtantes per Germaniam ſervitium non ſine ſummo vicinorum periculo manebat.

Separatis tractatibus non fidi-tur.

§. 3. Has ob cauſas ſtabat ſententia fœdus Gallicum amplecti, quo nullum magis idoneum medium erat vires Auſtriacorum librandi, & ſacra Proteſtantium adverſus molitiones Pontificiorum, ac Sueciæ ſtatum contra vicinos, & præcipue Polonos firmandi. Simul hac conjunctione omnium eorum favor pignerabatur, queis adverſæ Auſtriacis rationes, & veteres amici Galli, Angli, Hollandi, pro novis & intertis

Fœdere Gallico opus eſt.

1638. retinebantur. Ac sancito fœdere cautum erat, non temere Galliam separatim cum hoste transacturam, aut si hoc tentaret, commodior occasio futura erat id impediendi. Igitur placebat moras amputare, ac negotio tandem aliquando finem imponere, ut pro hujus successu firma capi consilia; simul pecunia mature necessariis usibus adhiberi posset. Ex quo consequebatur, ut deinceps abdicatis separatis tractatibus non nisi ad communem pacem attenderetur: quæ licet ob tam varios respectus multum difficultatis habitura, nec ita brevi adaptanda videbatur; eadem tamen plus firmitatis ac dignitatis habitura erat. Et quia Venetis mediationem offerentibus responsum hactenus non fuerat, quod Coloniam legatos mittere non placeret, nunc cum Galli consentirent, ut Succici tractatus Hamburgi susciperentur, istis respondebatur: Si Cæsar in æquam pacem pronus sit, & dictum locum probet, ab ipso securitatis literas postularent pro legatis, ac tabellariis inter Coloniam & Hamburgum commeaturis, tum pro eo, qui Reginæ nomine tractatibus Colonienſibus adfuturus sit, nec minus si qui ex Germaniæ Ordinibus Succis Gallisve fœderati tractatibus adesse velint.

Venetorum mediatio acceptatur.

Belli difficultas.

§. 4. Cæterum uti ad Gallicum fœdus amplectendum post biennii fere tergiversationem hostis à pace abhorrentis iniquitas Succos compulerat; ita longe magis in votis fuerat tandem aliquando tam atroci potuisse bello exire, cum præter potentissimum hostem intra Pomeraniæ angustias redactos penuria argenti, & instrumenti bellici premeret, valde quoque imminuto militum numero. Et regio in quam bellum tunc devolutum erat, parum aut nihil præbebat supplendo aut refovendo exercitui; ut pleraque ex ipsa Suecia subvehenda forent. Sed quod alia via honestam ad pacem pertingere non daretur, armis quantum licebat connitendum utique erat, cum non nisi horum respectu hostis ad æquas conditiones descensurus esset. Et quia proximo anno hostis maxima virium parte in Succos ruerat, Galliæ conatum levi brachio arcere contentus, facile inde judicabatur, ipsi decretum, quicquid de reliquis fieret, Succos primo omnium opprimere; connitente simul Saxone & Brandeburgico, ac fortasse aliis, odio, desperatione, metu aut spe, queis unica pacis ratio in ejectis Germania Succis habebatur. Tanto acrius hosti obluctandum, viresque augendæ erant, ne destinatis suis ille potiretur. Eo fine ut res communi consensu Ordinum Regni gereretur, ac tanto bello necessaria pararentur, horum conventus ineunte anno indicebatur. Quibus congregatis exponebatur, quid hactenus circa bellum, aut pacem actum foret. Exercitum in arctum redactum; pacem incassum captatam. Unde periculo patriæ depellendo maturis consiliis, alacri studio, validis subsidiis opus esse. Re probe deliberata decernitur; honestæ & tutæ pacis nullam occasionem esse prætermittendam. Sed quia hostis omnem spem in armis collocasse videatur, ac inane pacis vocabulum per ludibrium jactet; delectus agendos quibus conductitius miles addendus, classem armandam, tuendis Regni finibus, & ut exercitus in Germania, quantum intrinseca Regni securitas admittit, augeatur, quo ad vim inferendam idoneus reddatur. Simul pecuniæ, annonæ, instrumenti bellici vis confertur. Reliqua dexteritati Rectorum & Senatus committebantur; queis placebat novem millibus octingentis peditibus, bis mille trecentis quinquaginta equitibus è Suecia mense Majo missis Banerii exercitum augere; his addendæ erant duodecim cohortes, quæ in Livonia conscribebantur.

1638.

Negotiatio circa fœdus Gallicum.

§. 5. Inde Salvio injungitur fœderi Gallico supremam manum imponere, quod negotium difficilius, quam creditum fuerat, procedebat ob lubricitatem Legati Gallici, qui subinde novos scrupulos movebat, & antea concessa mox retractabat, cavillatus quæ in speciem jactantur obligationem non continere. Idem quod una die acriter abnuerat, postridie probabat; denuo adpellatus scripto se id concipere posse negabat. Hac molesta agendi ratione, uti adparebat, iste penitissimam Succorum mentem explorare conabatur. Sed ne ipsius sententia inspiceretur, eorum quæ in dubium revocabat rationes proferre declinabat. Istis ambagibus amputandis Salvius scripto agere cum ipso voluerat; sed & huc descendere idem nolebat. Ita prolixo labore opus erat, & omnia denuo ventilanda, ac vel decies refingenda, antequam ad ipsius palatum forent. Nec minus Salvius nitebatur, ut Succorum conditionem meliorem redderet, simul totum negotium ejusque scopum clarius exprimeret; & ubi uno in capite remittendum quid foret, id altero penſaretur.

De belli indictione.

§. 6. Ac primo quidem Salvius postulabat, ut solenni actu Cæsari à Galliæ Rege bellum indiceretur. Id quod Avauxius non tam iniquum, quam superfluum censebat; quod Rex jam biennio apertum cum Cæsare bellum gessisset. Unde clarigationis in vicem sufficere ferebat, si caput hoc fœderis per totam Germaniam evulgetur; aut si publica Rex edicta ad Vinariensem mittat, bellum jam indictum esse; aut si Rex Pontificis Legato scripto significet, Ferdinandum à se hostem haberi. Tandem Gallus in ista verba consentiebat, *decretum esto*; quæ tamen non ad solum Galliæ Regem restringi volebat, uti Salvius cupiebat, sed ut ad utramque partem adplicari possent. Eoque defuncti Cæsaris filium neque *successorem* patris, neque *Ferdinandum* III. adpellare volebat, ne ipsum Cæsarem agnoscere videretur. Sed nec ferre volebat, ut instrumento insereretur vocabulum *publice decretum esto*, velut id bellum minus solenne foret, quodque adeo facilius deseri posset. Sed quia Salvius in mandatis habebat, ilthoc caput vel penitus præterire, facile placito se Galli attemperabat; & satius tamen judicabat, id hocce modo conceptum fœderi inseri, quam plane omitti.

Decretum Ordinum Sueciæ.

17. Jan.

De numero copiarum.

§. 7. Cupiebant præterea Succi, ut Gallus obstringeret se ad transeundum Rhenum; bellumque eis illud flumen in Germania gerendum adderet copiarum numero, aut ut Vinariensis validæ impressioni faciendæ firmaretur. Præsertim cum ipsorum arma jam in Germania versarentur, per quæ Cæsar distinebatur, quo minus tota vi in Galliam ruere posset. Et præteriti anni acta monebant, ut certi quid definiretur. Aſt Gallus nihil sibi mandatum excusabat; & melius de istis Lutetiæ transigi posse. Quod si hoc utique fœderi inferendum sit, ex Succorum parte idem exprimendum. Ad id Gallos teneri velle, quod fieri possit; plura exigere absurdum esse. Quicquid denique verborum heic à Salvio proponeretur, ea Gallus in Succos retorquebat. Unde tandem satius visum laxioribus vocabulis rem exprimi, ut *summis viribus* utrinque res gereretur.

De religione ac.

§. 8. Ut Evangelicis & Catholicis sociis denuo caveretur, opus non erat, cum id jam articulis

Wit-

1638. Wismarienſibus factum eſſet. Sed indulgendum erat aliquid Avauxio, qui ut ſtudium ſuum circa tuenda ſua ſacra Pontifici venditaret, enixe id flagitabat. Ponebatur autem *Catholici* & *Proteſtantes*, non *religio Catholica*, quod Avauxius *Evangelicam religionem* dicere piaculum putaret.

De durationē fœderis. Circa Durationem fœderis duæ erant viæ, ut vel triennio, de quo Wismariæ conventum erat, unus annus adderetur, vel ut initium triennii à permutatione ratihabitionis computaretur. Priori caſu fœderi finis erat futuris Kalendis Sextilibus anni quadrageſimi; poſteriore caſu ſex inſuper menſes accedebant. Poſtulabat Gallus, ut id ſaltem ad finem anni quadrageſimi, quin & ad menſem Aprilem ſequentis anni porrigeretur. Quorum hoc concedere uti Salvio per mandata ſua non licebat; ita prius libenter indulturus fuerat, ni Gallus poſtremam penſionem ſubſidiorum in dubium revocaſſet. Igitur placebat tandem triennii ejus initium à tempore traditæ ratihabitionis computare, addita cautione, ut poſtremæ penſioni nihil detraheretur. Volebat autem Gallus pacto exprimere, fœderis initium à die traditionis eſſe; id quod Salvius nullo modo ferre volebat, ne pactorum Wismarienſium vis reſpectu temporis jam elapſi tolleretur, neu obligatio, qua Gallos ob præſtita interim munia Sueciæ teneri obtendebat, remitteretur; eoque ſimpliciter tempus durationis deſignabatur.

De ſubſidiis. §. 9. De ſubſidiis acerrima erat diſceptatio. Reſidua è priori fœdere tot per annos detenta fuerant, ut jam in conditiones novi fœderis venirent, ac denuo imputarentur. A tempore conventionis Wiſmarienſis ducenta millia uncialium detrahebantur. Et contendebat Gallus Regem ad hoc uſque tempus ad nihil teneri, cum pacta Wiſmarienſia non niſi nuda delineatio fœderis fuerint; & ut maxime perfecta ſint, vim tamen à ratihabitione duntaxat accipere. Unde quæ pro toto interjecto tempore offerebat quadringenta millia uncialium Regiæ liberalitati, non debito in acceptis ferri volebat, utque id expreſſe pacto adjecto inſereretur. Contra Salvius ut inſuper ducenta illa millia extunderet, omnem lapidem movebat; ſolutionis diem proferre paratus, ſi forte pecunia in promtu non eſſet. Sed aſpernabatur ea omnia Avauxius, mandata ſua oſtendens; & antequam oblata ſumma acceptaretur, ulterius in tractatu progreſſurum ſe negans. Igitur amputandis moris tandem conſentiebat Salvius, repudiatis tamen verbis, quæ Gallus pacto infercire volebat, quaſi Rex eam ſummam ex benevolentia, non ex debito ſolviſſet. Termini ſolvendarum penſionum Wiſmariæ dicti erant Kalendæ Octobris, & Aprilis. Eos Gallus ad Kalendas Januarias & Quintiles proferri poſtulabat, eo obtentu, quod jam primæ penſionis dies cederet; nec penes ſe eſſe priori ſummæ ducenta adhuc millia addere. Sibi debitori longe difficilius eſſe tantam ſummam in Germania ſolvere, quam Suecis eam moram ferre. Tanto curatius terminos ſolutionis deinceps obſervandos. Se nolle adſtringi ad id, quod præſtare nequeat, ne videatur in ipſo fœderis primordio fallere. Sed cum Salvius terminos Wiſmariæ fixos haut movendos contenderet, annuebat tandem Gallus, modo primæ penſioni mora aliqua indulgeretur; ſed viciſſim poſtulabat, ut ſolutio non uncialibus nummis, ſed libris Turonenſibus fieret, uti Wiſmariæ conventum erat. Salvius, qui moras abrumpere juſſus erat, quod exercitus pecunia vehementer indigeret, ſatius ducebat diebus prorogatis obtinere, ut Imperiales nummi ſolverentur, quod majoris momenti erat, nec Hollandi nuper obtinere potuerant. Tandem mutuo concedentes convenere, ut termini ſolutionum eſſent decima quinta dies Maji, & Novembris novi Kalendarii. Movebat tamen novum ſcrupulum Gallus, dum pertendebat, ſingulas penſiones velut in anteceſſum ſolvi pro ſecuturo ſemeſtri; quo ipſo ultima penſio magna parte truncabatur. Contra Salvius cupiebat penſiones velut pro elapſo jam ſemeſtri ſolvi. Tandem convenit, ut quia primæ penſionis dies poſt duos menſes à tradita ratihabitione cedebat, ſingulæ penſiones in duos præteritos, quatuor ſequentes menſes imputarentur. Ea ratione Suecis ultima penſio cujus terminus decima quinta Novembris anni quadrageſimi erat, ſalva manebat, quod ab ea die ad finem fœderis quatuor menſes ſupereſſent. Circa nummorum genus nolebat Avauxius tolerare monetam Imperialem, aut ut pro millione librarum Turonenſium quadringenta millia uncialium ponerentur; negans penes ſe eſſe Regem ad ſolvendam monetam extraneam obſtringere; quod apud ipſos hactenus nondum ſit uſu receptum. Sed quia monetæ Gallicæ valor interim valde minuerat, & Salvius de terminis penſionum remiſerat, tandem de uncialibus nummis aſſenſit, teſtatus id præter mandatum à ſe fieri fœderi promovendo. Nolebat tamen Avauxius à Salvio ſummis ſolvendis addi vocabulum *absque diminutione*, aut *integra*; quod qui certam ſummam pecuniæ certo loco ſolvendam reciperet, intelligatur utique ad eam pecuniam ſuo ſumtu ac periculo absque alterius detrimento trajiciendam teneri. Et ea verba ignominiæ ſibi, aliisque miniſtris Gallicis cedere, velut de iſta pecunia quidquam delibaturis, cum Suecis, ſi minus ſolvatur, liceat non acceptare. Viciſſim Salvius Avauxio de loco ſolutionis concedebat, pro Hamburgo Amſtelodamum acceptans. Quanquam enim Hamburgum pecuniis diſpenſandis commodius foret; tutius tamen erat in Hollandia pecunias habere. Et ipſe Senatus Hamburgenſis Salvium rogaverat, ne multum argenti in *banco* ſuo quod vocant deponeret, quod Cæſareo Legato Stralendorfio injunctum foret manus eidem injicere.

De loco tractatuum. §. 10. Super communis pacis tractatibus poſtulabat Avauxius pacto inſeri, ut ſi unus locus cunctis quorum intererat, idoneus & tutus videretur, tota negotiatio eo transferretur; & ſi vix credebat, ejusmodi locum inventum iri. Id Salvius facile annuebat; quod verbis hiſce deſignatum locum Reginæ repudiare liceret, velut parum idoneum aut tutum. Judicabat autem Avauxius, Pontificem hoc modo tractatibus protelandum; ac cæteris omnibus Hamburgum facile probatum iri. Quod ſi tamen Regina colliſioni vitandæ utique ſeparato loco negotium ſuſcipi velit, facile Regem permiſſurum, ut Galli Hamburgi, Lubecæ Sueci tractatus inſtituant, promta utrinque communicatione. Ita ipſo pacto Lubecæ tantum, & Hamburgi mentio fiebat.

De foriis. §. 11. Cupiebat porro Avauxius, ut Coloniæ tranſigerentur non ſolum, quæ ſuo Regi cum Cæſare, ſed & quæ cum Hiſpanis in Italia, Belgio, & alibi lites intercederent; eoque Principes Italiæ & Hollandos eo pertrahere conabatur, idque pacto exprimi poſtulabat; ſic ut Regina, priusquam omnia illa compoſita forent, ſuam pacem concludere non poſſet, ſuperiis omnibus præſtandis Galliæ ſe obligatura. Sed quia hoc modo Regina omnibus non Galliæ ſolum, ſed

1638. & sociorum ejus cum Hispano controversiis involvenda erat. Salvius ista adspernabatur. Id tamen facile ferre poterat, ut inter communes tractatus, & favente conjunctorum armorum successu eas lites componere Galli tentarent; modo præsenti negotiatione illarum mentio non fieret, & mutua cautione non comprehenderentur.

De guarantia. §. 12. Mutuam evictionem Galli ab initio postulabant simpliciter concipi; & ut utraque pars alteri sumtis armis subvenire teneretur, non solum quando alteruter à Cæsare directa aut obliqua via ob isthoc fœdus, sed & quovis alio obtentu bello peteretur. Id præter rationem non erat, & uni non minus quam alteri expediebat, cum uti Cæsar Galliam sub Lotharingi, aut cujusdam Itali, aut Hispaniæ Regis nomine, ita & Sueciam Brandeburgici, aut alterius Germani Principis, aut Lubecæ, Regisve Poloniæ obtentu armis petere, & suas clades ulcisci posset. Quia tamen ista in longum prominere videbantur, satius erat præsenti bello inhærere, reliqua futuræ tractationi seponere.

De induciis & quibusdam aliis. §. 13. Tandem & de induciis peculiare caput concipi postulabat Avauxius, laxioribus duntaxat verbis, & ut tractatui super istis ordiendo ansa præberetur. Sed quia Salvius de istis in mandatis nil habebat, id negotium Lutetiam remittebatur. Quæ præterea capita Oxenstierna Chaumontio Wismariæ separatim commendaverat, Salvius pacto inseri cupiebat. Sed excusabat defectum mandati Avauxius; promittens tamen se id negotium in aula diligenter commendaturum. Et hoc ipsum Salvio sufficere videbatur, ut res in integro maneret. Sed nec Avauxius Sueciæ super obtinenda Pomerania cavere volebat, ni Suecia vicissim Gallo Lotharingiæ possessionem præstare vellet. Unde satius demum visum utramque rem ad tractatus pacis seponere. Ita rebus solicite disceptatis separatum istud pactum, quo fœdus Wismariense illustrabatur, à Salvio & Avauxio subscriptum absolvitur, repetitis plerisque capitibus, quod Avauxius prolixitate ejusdem jactare se velle videretur. Paucos post dies primarii quoque fœderis instrumenta invicem traduntur.

Fœderi Gallico colophon imponitur 24. Febr. 2. Mart.

Fœderis Gallici formula. §. 14. Ei fœderi cum bellum deinceps gerendum, & futura pax velut fundamento innitatur, id iisdem verbis, quibus Wismariæ ab Oxenstierna & Chaumontio conceptum est, heic inserere non absre visum. I. Sit fœdus mutuum inter Reginam Regnumque Sueciæ ex una, & Regem Regnumque Galliæ ex altera parte, & bellum pro virili utriusque geratur adversus Domum Austriacam, imprimis Imperatorem Romanum, ejusque adhærentes pro præstanda defensione utriusque Regni, & suorum respective communium amicorum, pro conservandis libertatibus Germaniæ, & asserenda securitate Maris Baltici, & denique pro obtinenda constituendaque justa & decora utrique Regno pace. II. Regina Sueciæ suis armis Imperatoris ejusque adhærentium vires distineat in Germania, atque in id incumbat, ut penetrare possit in ditiones Cæsareas hæreditarias, atque ibi belli sedem figere. Rex Galliæ itidem suis armis versus Rhenum progrediatur, eumque apprehensum transeat, ac in Germania ab altera parte Imperatoris ejusq; adhærentium vires distrahat, ac in hæreditariis ditionibus Imperatoris sedem belli figere conetur. III. Uterque Regum, Sueciæ & Galliæ, pro viribus allaboret, ut Principes & Status Imperii, qui hactenus in Fœderibus constanter perstiterunt, in ditionibus ac juribus suis conserventur, & si bellorum iniquitate dejecti sunt, restituantur; qui se opposuerunt, & hosti conjunxerunt, aut rationibus attrahantur, aut si nolint vi adigantur ad fœdus Heilbrunnense: ut legibus justis, quæ conveniant tam Regnorum Sueciæ & Galliæ, quam Imperii statui, sua Imperio libertas, ac utrique Regi ac Regno suus honos, salus, & securitas constare possit. IV. Eo contendatur ab utroque Regum, atque is belli scopus sit publicus, ut postquam Regum omnium Europæ interfit, statum Germaniæ, qualis ante hos motus fuit, manere salvum, is qui fuit Anno 1618. ante horum motuum exortum, reducatur tam ratione religionis & Ecclesiæ, quam libertatis publicæ; Ideoque si quæ Provinciæ aut civitates addictæ Romano-Catholicæ Religioni, durante bello aut venerint jam in potestatem Reginæ Sueciæ, aut armorum vi venturæ sint, fruantur sine omni impedimento, aut perturbatione libero suo Religionis exercitio & suis reditibus. Ac vice versa, si quæ provinciæ & civitates Evangelicæ religioni addictæ durante bello venerint in potestatem Regis Galliæ, aut venturæ sunt, fruantur sine omni impedimento aut perturbatione libero religionis suæ exercitio & suis reditibus, neq; in religionis & Ecclesiæ statu ulla mutatio admittatur ab eo statu, qui fuit ante bellum. V. Uterque Regum mutuum cujusque commodum & salutem sibi cordi ac curæ habeat, nec bello desistat Rex Galliæ, priusquam Coronæ Sueciæ satisfactum sit. Ac vice versa Regina Sueciæ bello insistat, donec Regi Galliæ etiam satisfactum sit. VI. Uterque Regum det operam, ut Principes Statusque Imperii in utraque Saxonia à partibus Cæsaris abstrahi queant, & secum jungi pro causa communi. VII. Quod si belli ratio postulaverit, ut Regina Sueciæ aut Rex Galliæ exercitum suum aut ejus partem ex uno loco in alium ducere velit, & belli rationi congruum judicet, quo penetrare, nisi transitu per terras aut stativa alterius in Germania sumto, non possit, erit id liberum, ac minime denegatum, modo sine noxa transeat, & id tempestive illi qui rebus ibidem præsederit notificetur. Quo casu, si opus erit, majoris securitatis causa ab altero subsidium habeat, & in cunctis, quantum ferunt res & rationes, promoveatur. VIII. Plerisque confœderatorum Germaniæ Principum ac Statuum ad fœdus & in partes utriusque Regis retractis, directorum ex præscripto Heilbronnensis fœderis & subsecutorum cum suo Consilio Formato, si statibus confœderatis ita placuerit, restituatur, & novis ac necessariis legibus ad præsentem rerum statum adaptetur. IX. Quæ quisque confœderatorum Regum hostibus ademta hoc bello occupaverit, ea durante bello retineat & fruatur: exceptis iis de quibus aliter convenit, neque hosti restituat, nisi ex communi consensu. X. Si durante bello utrique Regi ac Regno aut alteri eorum enascatur novus hostis unus vel plures ex quacunque occasione, alter tentata amicabili compositione, si bellum sopiri non poterit, subsidium ferat alteri eo modo, quo conveniri poterit. XI. Rex Galliæ cum exhibita ratificatione præsentium pactorum confestim solvat Reginæ Sueciæ quingenta millia librarum Turonensium, ultimam solutionis partem facientia millionis promissi debita ab Anno 1632; & in posterum quotannis durante bello det eidem Reginæ in subsidium millionem librarum Turonensium partem mediam nempe 500000. Turonensium duobus à reddita ratificatione mensibus, hoc est 1. Oct. novo stylo; alteram partem mediam 500000. itidem librarum Turonensium sex post mensibus, hoc est 1. Aprilis novo stylo Anno 1637. Amstelodami aut Parisiis ex optione Reginæ Sueciæ solvenda sine dilatione. In subsequentibus etiam annis sint termini solutionis dicti 1. Aprilis & 1. Oct. iisdem in locis ex optione Reginæ Sueciæ faciendæ.

1638.

1638. faciendæ. XII. Nulli tractatus seu de pace seu induciis cum Imperatore aut ejus adhærentibus instituantur, directe, vel indirecte, clam aut palam, nisi conjunctim & communi consensu ac consilio Reginæ Sueciæ, & Regis Galliæ. Poterit tamen uterque suspensionem armorum inire, prout necessitas rerum exposcet, modo non extendatur ultra tres hebdomadas, nec possit ulterius prolongari, nisi communi consensu. Et si quis mediatorem se offerat, audiatur semel atque iterum, ac communicatio illico fiat cum altera parte sine ulla interposita mora. Cæterum neque cum mediatore se offerente, agatur, multo minus cum adversa parte, nisi cum scitu & consensu alterius partis. XIII. Ut vero communicatio eo commodius instituí possit, habeat uterque Regum suum Legatum in aula alterius, aut si ob distantiam locorum, ubi res geritur, illis magis placuerit, apud eos, qui per Germaniam illorum vices obituri sunt. Cum hisce Legatis utrinque cuncta sincere communicentur, & in iis, quæ ad fœdus faciunt, consilia votaque eorum audiantur, ut sic suus fœderi constet vigor, & cuncta recte referri possint. Idcoque quisque Regum per sua territoria & exercitus securitati tabellariorum eo magis provideat. XIV. Ubi ad pacis induciarumve tractatus perventum fuerit, utriusque Regis ac Regni causa simul & eodem momento pertractanda suscipiatur, agatur, & transigatur. XV. Is eligatur tractatui locus, qui æque commodus & tutus utrique sit: qualis pro præsenti rerum statu creditur esse Colonia. XVI. Si post pacem initam contigerit alicui Fœderatorum ea, quæ in tractatu pacis promissa & concluſa erunt, non servari, aut illi bellum inferri ex causa & occasione præsentis fœderis, teneantur Fœderati junctis viribus arma sumere sine mora, aut tergiversatione ad repellendam injuriam, statim atque post mensem ex eo die, quo fuerint ab injuriam passo admoniti, idque observetur ad decennium, à die firmatæ pacis. XVII. Pacta hæc concludantur sub libera & solenni ratificatione Reginæ Sueciæ ac Regis Galliæ, mutuo addenda ad diem 1. Augusti novo stylo proxime insequentem, si ratificare utrique placuerit. Ratificata vero mutuoque reddita obligent Reginam Regnumque Sueciæ, & Regem Regnumque Galliæ, nec non transeant in eorum successores. XVIII. Durent vero ad annos tres, nisi de pace ante exitum dicti triennii cum adversa parte convenerit. At si bellum interea justis conditionibus finitum non fuerit, sit penes utrumque & in libera cujusque voluntate, si continuare velit, nec ne. VVismariæ die 20. Martii Anno 1636.

Pactum fœderi adjectum.

§. 15. Aſt quæ inter Salvium & Avauxium convenerant, his capitibus constabant: I. Inprimis mortuo Ferdinando II. Romanorum Imperatore, in quem articulus primus pactorum VVismariensium conceptus est, bellum à Serenissima Regina Sueciæ, & Rege Christianissimo decretum esto, geratur, ac continuetur in filium ejus Ferdinandum, & Domum Austriacam ejusque adhærentes. II. Hi ut ad honestam tandem pacem universalem eo potentius adigantur, uterque Regum, Regina Sueciæ quidem è Saxonia, Rex Galliæ vero per Superiorem Germaniam summis utrinque viribus arma sua in hæreditarias Austriacorum provincias, quantum fieri poterit, transferre, ac belli sedem illic figere contendant. III. Articulus quartus in gratiam Catholicorum, ut fruantur libero religionis suo exercitio & suis reditibus juxta tenorem fœderis exacte servetur. Idem quoque in gratiam Protestantium dictum esto. IV. Tempus fœderi statutum ex tenore articuli 17. & 18. à traditis ratihabitionum instrumentis in triennium numeretur à 15. mensis hujus ad 15. usque diem Martii Anni 1641. inclusive. V. De subsidiis articulo undecimo controversis ita conventum est, ut tametsi traditio ratihabitionum suspensa hactenus fuerit, ad belli tamen onera, quæ Serenissima Regina Sueciæ à prima dicti fœderis firmatione ad hanc usque diem sustinuit, sublevanda, Rex Christianissimus det eidem statim hic Hamburgi (præter residuum Anni 1632.) quadringenta Imperialium thalerorum millia. Quibus rite cum dicto residuo numeratis, Regina Sueciæ nihil ulterius à Rege Galliæ in hunc diem ex causa horum fœderum prætendat. VI. Pro tribus vero annis sequentibus ad quos fœdus excurrit, videlicet à 15. Martii 1638. ad eandem usque diem anni 1641. inclusive Regina Sueciæ à Rege Christianissimo quotannis millionem unum librarum Turonensium Amsterodami accipiat, mediam partem duobus à ratificatione mensibus, hoc est, 15. die Maji Anni 1638. alteram sex post mensibus, nempe die 15. Novembris ejusdem anni; & ita deinceps tum pro præteritis duobus mensibus, tum in anticipationem quatuor subsequentium, solutiones fiant iisdem diebus 15. Maji & 15. Novembris cujuslibet anni. Et quoniam moneta Gallica in his oris minime commoda est, Rex Galliæ gratificabitur Reginæ Sueciæ moneta imperiali, dando eidem pro singulis millionibus quadringenta millia Imperialium thalerorum in specie. VII. Et quia ad tractatus cum hoste instituendos & Serenissima Regina Sueciæ, & Christianissimus Rex crebris amicorum Principum officiis invitantur, ne quid in se desiderari possit, honestas pacis universalis conditiones nunquam recusaturis, quantocyus notum Mediatoribus faciant, sibi esse decretum de pace induciisve non nisi conjunctim agere, nihil absque mutuo consensu paciſci, & utramque causam simul & eodem momento pertractare, ut ipsi mediatores suam operam & sua officia eo dirigant. IIX. Quibus vero modis certius maturiusve id fiat, ita convenit: Si unus idemque locus omnibus quorum interest, tractaturis tutus commodusque visus fuerit, ibi Suecici & Gallici cum potestate Legati cum hostium ac Fœderatorum Legatis conjunctim agant, transigantque. Sin minus, loco quidem seorsim, at re, causa & tempore conjunctim utrobique tractetur. Et à Serenissima quidem Sueciæ Regina Lubecæ vel Hamburgi, à Rege vero Christianissimo Coloniæ Agrippinæ, advocatis utrinque communibus per Germaniam sociis & amicis. IX. Agantur Hamburgi vel Lubecæ res Regni Sueciæ; Coloniæ vero res Regis Christianissimi, & utroque loco communium per Germaniam Fœderatorum. Interfit tamen tractatui Hamburgensi Agens Gallicus, Colonienſi Suecicus, uterque tam sine potestate agendi cum hoste communi, quam sine voto, sed honesta cum sessione: ut audiant, referant ad Plenipotentiarios quisque suos, & sicubi opus præsentes moneant. Nihil autem illis insciis aut inconsultis utrobique tractetur. X. Uterque Regum salvos invicem conductus & securitatem per mediatores ab hoste communi procurent, tam pro mutuis utriusque Legatis & Agentibus, quam pro communium Fœderatorum deputatis & singulorum nunciis, cursoribus, literis. Et neque Hamburgum neque Coloniam, aut alio prius mittant, quam acceptis utrinque prædictis omnibus salvis conductibus, idque apud mediatores constanter profiteantur. XI. Si tamen communibus per Germaniam Fœderatis salvi conductus à Ferdinando negabuntur, eo insistat uterque Regum apud Mediatores, ut ab illo saltem securitatem pro iis scripto impetrent, quos dicti Principes ac civitates

1638. tes Germaniæ ad utrumque conventum ablegare voluerint. XII. Utriusque conventus idem sit primus, idem ultimus dies, & utroque loco omnia collatis consiliis peragantur, pari passu & lente utrobique festinando. XIII. Nihil quicquam uno alterove loco concludatur, sine mutuo & explicito consensu hinc inde Legatorum Sueciæ & Galliæ per dictos Agentes declarando. XIV. Uterque conventus alter ab altero totus pendeat, & ita cohæreat, ut pace vel utroque loco confecta, vel neutro discedatur. Ideo nullus pacis induciarumve tractatus Hamburgi subscribatur, nisi per Agentem Galliæ liquido constiterit, tractatum Coloniæ subscriptioni quoque proximum esse: Ac vice versa idem Coloniæ à Legatis Gallicis observetur, donec per Agentem Sueciæ certiores fiant, tractatum Hamburgi subscriptum iri. XV. Regina Sueciæ præstabit eventum Colonicnsis tractatus, Rex Galliæ Hamburgensis; & ita quidem, ut si alterutrum directe vel indirecte violari contigerit, vel alicui Fœderatorum bellum inferri ex causa vel occasione præsentis fœderis, teneatur utrumque Regnum sine mora aut tergiversatione repellere communibus armis injuriam: idque observetur ad decennium à die firmatæ pacis. XVI. Utriquetractatui supra dictus articulus inseratur, & idcirco utrumque etiam tractatum ultro citroque transmissum Suecici & Gallici cum Potestate Legati respective subscribant. XVII. Quod de Hamburgo & Colonia dictum est, de aliis quoque locis, si alibi tractare contigerit, intelligatur. XVIII. Si generales inducix octo, decemve annorum obtineri possint, non recusentur; dum quæ quisque Regum occupavit conditionibus utrinque commodis retineat. Idque vel uno loco vel duobus, ad præscriptum modum tractetur conjunctim.

Provisionale regimen Pomeraniæ expirat.

§. 16. Pomeraniam eo tempore præter torrentem belli, quo tota inundabatur, alius quoque casus non parum turbabat. Fuerat ejus provinciæ post mortem Ducis administratio penes Consiliarios superstites magis conniventibus Suecis, quam expresso eorundem consensu, quod eo nomine instituta inter Legatum Bielkium, & Ordines tractatio adventu exercitus Torga se recipientis interrupta fuisset. Ac satis habebatur, quod Electori, in quem isti studiis ferebantur, omnis occasio actus quosdam imperii exercendi sublata foret. Unde cum Ordines Bielkium veniam poscerent ad Electorem scribendi, ut avertendo ab ipsis exitio pacem maturatum iret, abnuebatur velut inutile; revera quod suspicio foret, ab ipsis occasionem captari, ut Elector se Principem ejus provinciæ gerere posset. Sed cum veteri more Wittebergensium Jurisconsultorum sententiæ super gravioribus litibus exquiri solerent, illi hac occasione arrepta tabellarios literis tuti commeatus à se instructos iter per Berolinum capere jubent. Quos Elector comprehensos, acriterque increpitos, tandem velut per ignorantiam in fraudem inductos dimittit; capitis tamen pœna denuntiata, si quis deinceps literis ab isto Regimine confisus iter ingredi auderet. Redeuntibus decretum Electoris traditur, quo declarabat; se nunquam in ejusmodi regimen vicarium consensisse, juri suo adversum, nec tranquillandæ provinciæ idoneum; quin potius inventum ad se indubia sua ditione arcendum, alienamq; usurpationem stabiliendam. Cum igitur omne veterum Ducum jus ad se devolutum sit, regimen à se non probatum, & quo debitum sibi obsequium detrahatur, nullo plane jure niti. Et hanc se injuriam suo tempore ulturum. Eo decreto allato, Consiliarii isti plane exanimati id præsentibus Stetini Ordinibus significant, quos non minor trepidatio corripit. Et mox visum, istos sigilla deponere, & magistratu abire. Quibus hi statim obtemperant, nulla amplius rerum cura susceptа.

27. Febr.

1638.

Rectorum Sueciæ super ea re consultatio.

§. 17. Ea renuntiata Rectores Sueciæ non parum consilium Electoris mirabantur, cum hic melius sibi consuluisse videretur, si Pomeraniæ Ordines eo loco reliquisset, ut Sueciæ non alio quam fœderis vinculo innecterentur. Et credebatur Schwartzenbergius Comes id consilii suppeditasse ad struendam viam subruendis Ordinum privilegiis, & publicandis eorum bonis, qui Suecis faviſſe arguerentur; præsertim cum jam olim Pomeranos inter & Marchicos non leves simultates extitissent. Tum ut apud provinciales Sueci exosi redderentur, velut per hos staret, quod nulla amplius Reip. facies esset: ut obliqua via fœdus plane tolleretur. Cum contra hoc ipso necessitas juxta & prætextum Suecis afferretur imperium provinciæ capessendi. Equidem non deerant, qui contra dissererent: Rem esse invidiæ plenam, & ad calumnias multorum patentem, velut obtentu fœderum aliena invadere conentur. Posse eam rem præbere occasionem collisionis cum Polonia, quicum Pomeraniæ Ducibus pacta, & circa fines ac jura quædam lites intercederent. Dano quoque decimas, & alia jura per Rugiam insulam competere. Quibuscum si quæ controversia oriatur, posse eam nunc in Ordines provinciales devolvi. Denique vicinos excitari, ut eo enixius Sueciæ destinatis obsistant. Plerisque tamen ea occasio provinciæ regimen capessendi amittenda non videbatur tam plausibili obtentu, quod ipsi Ordines id pro derelicto habeant nulla Suecorum vi compulsi. Et magnopere interesse Sueciæ Ordines clavo dimoveri, qui non parum Reginæ destinatis, & quæ belli necessitas exegerit, obstiterint. Et cum munita provinciæ oppida præsidiis teneantur, in quibus fundamentum rerum Suecicarum per Germaniam positum sit, non posse utique eam imperio summo orbatam destitui. Quin ultro imputari posse, quod dum Sueci clavo subeunt prohibeatur, ne reip. nullum plane vestigium relinquatur. Haut conqueri posse Ordines id à Suecis adprehendi, quod ipsi abjecerint. Nec horum offensam valde metuendam illis, qui Cæsarem armis lacessere non dubitaverint. Igitur placebat Senatui regimen provinciæ utique in se trahere, sed quam minimo cum strepitu, & velut nihil novaretur: Leges, statuta, eadem magistratuum vocabula retinenda, & alios duntaxat homines in eorum locum, qui muneribus se abdicarint, surrogandos, Germanos plerosq; natione, spectatæ erga Suecos fidei: Et hæc omnia velut ad tempus constituenda, ne leges & jura plane sileant; & sub vocabulo bellicæ directionis paulatim omnia summi imperii jura exercenda. Sane constat, Electorem Pomeranosque Consiliarios pœnitentia tactos eversi istius fiduciarii regiminis, ac ut idem instaurari denuo posset, optasse. Sed Suecis eos, postquam semel ipsi semet excluserant, arcere in proclivi erat.

Banerius per hiemem quiescit.

§. 18. Sed ut ad bellicas actiones redeamus, Banerius, cùm fine Superioris anni hostis Citeriore Pomerania excederet, intentus agebat, omni frumento ex ulteriore provincia Stetinum, & Colbergam convecto, ut si forte hostis eo perrumperet, fames pedem ibi figere non sineret. Sed cum bona fide istum in hiberna concessisse constaret, & ipse suis post continuam fere triennii expeditionem parum quietis indulgendũ ducebat, legionibus tamen ita dispositis, ut si res exigeret, brevi tempore contrahi possent. Enimvero misera eorũ hibernorum facies erat provincia per amicos juxta hostesq; in solitudinem fere redacta. Agrestes partim mortui,

1638. tui, partim metu militum, & instinctu Ordinum intra Poloniæ fines profugi, vacuas militi ædes reliquerant. Accedebat dira pestilentia, in omne jumentorum & pecudum genus immane quantum grassata. Eaque non postrema erat causa inopiæ, quæ rapacitatem militis incendebat, quotidianis fere suppliciis hautquidquam compressa. Ac ni Banerii provisu frumenti vis intra oppida congesta fuisset, omnibus per agros cibariis absumtis, militi æque ac pagano fame pereundum fuerat. Solabatur tamen militem spes pecuniæ à Gallis ex fœdere solvendæ, extra quam si fuisset, inopia feroces animos facile in desperationem vertisset.

Idem vernis mensibus invitus quiescit.

§. 19. Porro cum hosti decretum videretur, Gallis & Vinariensi ad Rhenum insuper habitis tota vi Banerium deinceps quoque urgere, rationis quidem fuerat mature in istum movere, prius quam idem per hiberna se refecisset, nisi copiarum conditio expeditionem respuisset. Sane equites numero & paratu non spernendi, sed plerique Germani, Suecis ac Finnicis turmis valde attenuatis. Unde has è Suecia suppleri necessum erat, quo extranei militis vires per indigenas librarentur. Peditis autem in Germania conducendi nulla Banerio facultas, & hoste vicino plerique per oppidorum præsidia distribuendi fuerant. Sed & in expeditionem ituro nihil erat, quo equi alerentur; & hostis objectu Albis & Havelæ Suecos facile arcere poterat in vastatis terris mox perituros, Brandeburgicis interim à tergo ingruentibus. Quod si Cæsareis trans Albim concedentibus in Brandeburgicos movere vellet, his facile venientis impetum eludere cedendo licebat. Et quanquam illis profligatis in Silesiam iter pateret, Gallasius tamen à tergo relinquebatur, receptum ad oram maritimam intercluserus. Nil igitur restabat, quam copias è Suecia expectare, quas quamprimum anni tempestas ferret mitti flagitabat prævertendis Gallasii destinatis, & ut dispersos adhuc hostes invadere posset, antequam conscriptæ à Brandeburgico in Borussia legiones adventarent. Actionum bellicarum ea hieme nihil, nisi quod dum Banerius

12. Febr. catervas aliquot in Usedomum trajicit, Illi insulæ penitus ab hostibus repurgandæ, præsidiarii, qui castellum in adversa VVolgasto ripa situm obtinebant, conspectis Suecis inde se proriperent, ac cymbis VVolgastum trajicerent. Castellum ab hoste desertum Banerius præsidio firmat. Contra dum Banerius Stralsundæ abest, cum VVrangelio super bello consilia collaturus Chitzingius cum bis mille peditibus, ter mille equitibus, quadringentis dimachis Gartzium noctu circumdat, quod Dromondus cum sua legione parum frequenti insidebat. Sequenti die impetu per horam amplius continuato in oppidum irrumpitur. Qui primo furori superstites fuerant, in captivitatem abstrahuntur. Ipse Dromondus paulo post Spandoæ in custodia extinguitur; cujus nulla culpa aut negligentia arguebatur; cum numero obrutum constaret. Manebat tamen Marvicianum castellum Gartzio oppositum in Suecorum potestate, ne hostis transitu Oderæ uti posset; cujus progressibus sistendis Banerius id castellum cum Greiffenhaga & Dammo validis præsidiis munit. Paulo post Legatus Steno Bielkius Stetini supremum diem obit, vir prudentia, usuque rerum insignis. Nec minus Hermannus VVrangelius senio, & olim acceptis vulneribus debilis in Sueciam permissu Reginæ regreditur, & ne æmulatio, quæ inter Banerium & ipsum gliscebat, reipublicæ obesset. Hinc Banerio non solum armorum per Germaniam directio, sed & civilium rerum ac Pomeraniæ summa administratio committebatur, cui succenturiati erant Joannes Lilliehœckius, & Axelius Lilius, ille Ulterioris, hic Citerioris Pomeraniæ guber- 1638. nator.

Hostis Gartzium expugnat. 21. Febr.

Bielkius Legatus moritur. 6. April.

§. 20. Ast Gallasius Pomerania relicta in Meclenburgicam & Marchiam Albim propius exercitum subduxerat, quem fames, nuditas, morbi per homines æque ac equos immane grassantes ad miserrimam conditionem redegerant. Familiarem Cæsareo militi licentiam paupertas immensum accenderat, & commilitones juxta atque pagani spoliabantur, ac cædebantur. Accedebant creberrimæ desertiones, ut qui centum viginti legionum numero superbiebat exercitus ad undecim equitum quatuor peditum millia redactus esset. Huic reficiendo supplendoque Gallasius inferioris Saxoniæ provinciis quam maxime inhiabat. Sed in Holsatiam penetraturum Daniæ Rex prohibuit, positis apud Oldesloam castris, & excitis tota Chersoneso provincialibus. Ne tamen hostilia in Cæsarem sumsisse videretur; cum Gallasio centum sexaginta uncialium millibus decidit. Id exemplum Lubecensis Præsulatus, & Hamburgensium atque Lubecensium agri imitabantur, Bremensis Archiepiscopus immunitatem à Cæsare concessam obtendebat, simul humilium terrarum inundatione accessum arcebat. Tandem & ipse data pecunia adesis provinciæ elatioribus locis illos dimovet. Cum tamen utique aliquo loco hibernandum esset, Luneburgici ad Brunsuicenses demum effugere non poterant, quo minus dimidiam ditionem suarum partem stativis illorum concederent. Antequam tamen longius digrederetur Gallasius, quatuor militum millia Damiani Vitztumii ductu mittit, qui castellum ad Varni ostium invaderent. Quo intellecto Wismariæ præfectus quinquaginta sciopetariis castellum firmat. Validiorem manum Banerius immittere parabat; sed jam post quatridui oppugnationem centurio Stigo Arfidi F. deditionem honestis legibus fecerat, postquam sat strenue restiterat, occisis hostium sexaginta amplius, quos inter & ipse Vitztumius, dum accessus lustrat, occubuerat.

Cæsareorum misera conditio.

Munimentum ad VVarnemundam à Cæsareis capitur. 12. Mart.

§. 21. Quæ in Pomerania relicta erant Cæsareorum præsidia non minus fames urgebat, VVolgastum inprimis ab omni parte clausum; ut brevi in Suecorum manus cessura sperarentur. In eam arcem è navi Danica, quæ ad exigenda vectigalia apud Rudenam insulam excubabat, furtim cibaria subinde submittebatur. Id quod cum Banerius captivorum indicio cognosceret, literis ad publicanum scriptis de hocce facto conqueritur; ac ut deinceps talibus absistatur postulat; addito, id se vi prohibiturum. Sane eo minus id ferendum erat, quod bello Danorum cum Cæsare, Suecorum merces ab illis publicarentur, qui ad portus à Cæsareis infestos navigabant. Ast publicanus cum navarcho impudens plane ac inficetum responsum reponebat. Unde Banerius cum sordidis hominibus literarum commercia amplius exercere dedignatus, navem bellicam Suecicam juxta Danicam ancoras jacere jubet cum mandato, ut amicam se adversus Danos gerat, accurate tamen istas fraudes observet. Simul idoneis locis stationes disponit, quæ cymbas VVolgastum irrepturas intercicerent. Tres insuper naves bellicæ ad Varni ostium statuuntur, ne quid ex eo portu hostile tentaretur; binæ litoribus oberrare jubentur. Et ne quam litis ansam inde arriperet Daniæ Rex, sat contemtim tunc Suecos habens, Strœmfeldio in mandatis datum ipsi insinuaret; non esse Suecis animum vectigalia ibi capere, sed tantum prohibere, ne Cæsarei ex eo portu noxam inferant. Haut eo minus tamen ad istam oram accedebat Danicus navarchus cum quatuor navibus bellicis postulans, ut Danis navigatio libera Rostochium, tum à vectigalibus

Dani Wolgasto cibaria submittunt. 14. Maji.

Idem ad Rostochiensem portum satis pro

1638. galibus immunitas relinquatur. Alia negotia cu-
imperio agunt. rare vetitum. Isto impetrato statim se inde abscessurum; sin minus, vi se istum portum Danicis navibus aperturum, nec alias naves Gedano & Hafnia sibi auxilio defore. Dicebatur color; id fieri Polono deliniendo, ut si videat ita fervide libertatem Maris Baltici Dano cordi esse, contumeliam ad Gedanum acceptam minus ad animum revocet. Id cum ad Banerium delatum esset, de navigatione quidem concedenda dubium non erat; id enim diserte Regina jusserat. Quanquam enim rationis erat portum claudi, hostibus usui cedentem: tamen satius videbatur tantisper connivere, quod metus esset, ne ferocior tum Danus tale quid patraret, quale superiore anno ad portum Gedanensem. Quam contumeliam nec ferre Suecis licebat, nec pacem cum isto abrumpere tempora tunc ferebant. Et vectigal suspendi, quoad castellum recuperatum foret, tanti non habebatur. Igitur mandat suis, ut Danos libere & absque vectigali in istum portum navigare permittant, ac modeste adversus eosdem se gerant, offensarumque occasiones declinent, salva tamen Reginæ dignitate. Unde cum navarchi Danici familiari conversatione & compotationibus cum Varnemundano præsidio sat proterve se jactarent, Sueci ista dissimulabant, commodius tempus his & aliis multis ulciscendis præstolantes.

Banerius ex hibernis movet. §. 22. Tandem cum diu expectatæ è Suecia copiæ sub finem Junii mensis adpulissent, Banerius contracto apud Stetinum exercitu expeditioni se accingit. Lustratione facta undecim phalanges pedestres numerabantur. Primam Banerii vetus cærulea, & Magni Hansonii legiones componebant. Secundam Torstensonii infrequentes, Felsii, & Braunii legiones: Tertiam Zabelticii, summi vigiliarium præfecti propria legio, & sex Ostrogothorum cohortes: Quartam Tribunorum Banerii & Mortaignii: Quintam Sextam, Erici Joannis Ulfsparrii & Jesvvitzkii; septimam Lindesaji, Kinnemundi, Cunigami, & Fletvvodi: Octavam tres legiones Hassicæ: nonam Gustavi Ottonis Stenbockii legio: decimam Archatii Joannis Ulfsparrii: undecimam Oesterlingii, & Flatovii legiones; quæ decem fere bellatorum millia explebant. Equestres legiones triginta duæ: Stalhantskii, summi vigiliarum Præfecti; Teutonica, & Finnica; Thuronis Bielkii, VVittenbergii, VVachmeisteri, Livonica, Curlandica, Francisci Henrici Lauenburgici Ducis, Devvicii, Leslei, Pfulii, summi Vigiliarum Præfecti, Duvvalii, Jonæ Hadersleb ii, Duglassii, Hœckingii, VVirtzburgii, Slangii, VVitzlebii, Prætoria, Torstensonii, Hodicii Comitis, Cratzensteinii, Glaubitii, Konigsmarcki, Kniphusii, Ebersteinii, Dalvvigii, Eppii, Haraldi Stackii, Ostrogothica, Uplandica, Joannis VVrangelii, undecim fere bellatorum millia conficientes. Recens è Suecia pedes fere per oppidorum præsidia disponitur, quod & idem minore sumtu aleretur, & strictiori disciplinæ adsuetus, nec ob inopiam in seditionem abiturus, hostiumve corruptelis patens, & nullis uxoribus aut calonibus oppidano molestus foret. Tum ut per oppida muniis militiæ, & alieno cœlo adsuesceret. Veterani in campum educuntur, Gallasius contra
30. Junii. & ipse contractas ex hibernis legiones apud Dœmitzam lustrat; quibus Brandeburgici sub Clitzingio se conjuncturi Novum Brandeburgum processerant. Isti propositum videbatur capta apud Francofurtum statione Suecos accessu Silesiæ arcere, ac ad maritimam oram plane exhaustam inclu-
Gartzium recuperatur. sos inopia atterere. Ei consilio ut occurreret Banerius, motis Stetino castris Gartzium primo vertit, quod sequenti die impetu expugnat exiguo suorum damno. Sexcenti, qui intus erant præsidiarii per Suecicas legiones distributi, tribunus Dargicius, cæterique ductores captivitatem subire. Sed quia oppidum id Banerio digresso facile ab hoste recuperari poterat, & si quod immitteretur præsidium frustra perdebatur, contra hostis eodem insesso non parum damni provinciæ dare posset: disjectis munitionibus, portisque & turribus tectorum reliqua cum ponte flammis absumuntur. Inde in Citeriorem Pomeraniam conversus cum Pasevvalco moveret, hostis quæ circum insederat oppida Torgeloam, Spancoam, Clempenoam, & castellum ad Cabelam ultro deserit. Et quia nuntiabatur, Gallasium cum majore exercitus parte ipsi obviam iturum, reliquos cum Brandeburgicis & Saxonicis legionibus Ulteriori Pomeraniæ immissurum, Banerius Stetinum pluribus cohortibus firmat. Ipse ad Penam fluvium, & fines Citerioris Pomeraniæ considere constituit, speculandis hostium destinatis, & pro re nata aut prælio certaturus; aut inter flumina lacusque mora eundem attriturus. Anclamo Loitium itur, cujus præ- Et Loitium.
30. Julii. sidiarii statim depositis duodecim vexillis, armisque sine exceptione se dedunt; plerique Suecicum sacramentum suscipientes: reliqui captivitatem subeunt. Castellum ad Tripsesam qui insidebant Et Tripsesa atque Damgarda.
trecenti Cæsarei sub Banerii adventum inde se propripiunt, & dejecto post se ponte per paludes evadunt. In oppido centurionis vicarius & quadraginta pedites capiuntur; qui Suecicam militiam subeunt. Damgardam insidentes statim quoque Banerii arbitrio se submittunt. Ast Gallasius omisso de dividendis copiis consilio, adjunctis apud Miroviam Saxonicis & Brandeburgicis legionibus Prentzloviam, inde propius Banerium suggreditur, uti conjiciebatur expectaturus, num hic Demmini obsidio implicitus aliquam sui invadendi occasionem præberet. Nam alias nulla adparebat ratio, quare in famelica regione militem fatigare vellet. Banerius cum è captivis intellexisset ho- Cæsarei vapulant.
stiles copias sparsim per vicos dispositas, id quod & exhaustæ terræ suadebant, Torstensonium & Stalhantschium cum aliquot equitum legionibus, & selecta peditum manu mittit, qui ignoto hostibus transitu apud vicum non procul Malchino inopinantibus superveniunt, ac tribunum Munsterum cum quatuordecim Teutonicorum, simul septem Croatarum equitum turmis opprimunt. Eorum maxima pars cæditur; ipse tribunus cum multis præfectis & gregariis ac vexillis undecim capitur: paucos latebræ tegunt. Regressi Malchinum quin-
13. Aug. quaginta pedites captivos abducunt. Ita Sueci quidem ad Tripsesam cis fluentum, Gallasius ad latus ipsis apud Malchinum consederat. Nec ægre ferebat Banerius, hostem istis stativis obnixum hærere, quod speraret, per inopiam eundem brevi conficiendum. Nam Suecis parce quantumvis cibaria suppetebant; & à contagiosis morbis, qui tunc per Pomeraniam grassabantur, fere immunis miles agebat. Equi tamen magno numero extinguebantur; sed id malum hosti gravius incumbebat, & Banerio pecuniam præbente, equi facile supplebantur. Tum ne miles dilaberetur, omnes qui citra ipsius veniam discedere conarentur, in custodiam dabantur.

Wismariensium excursio. 19. Julii. §. 23. Inter hæc VViſmaria egressi ducenti pedites, equitumque manus legionem equestrem tribuni Krœcbergii Grefsmœhlæ invaserant, & sat acriter licet resistentem profligaverant non paucis cæsis, ac sedecim captis omnibus cum impedimentis, & ducentis amplius equis potiti. Inde ut eo melius hostium catervæ hinc inde vagantes carperentur, & commeatus qui Rostochio subvehebatur interciperetur, Ericus Slangius tribunus à Banerio

1638. Banerio Wismariam cum quingentis equitibus destinatur; priustamen stativa hostium longa ambage legere jussus. Hic apud Gustroviam quadraginta currus annona onustos diripit, occiso quod comitabatur præsidio. Inde Sternbergam, Wahrinum & Planam progressus ad intercipiendam legionem equitum Parchimi tendentem properat. Sed cum eandem jam Neustadium movisse cognosceret, ipse insecutus inter id oppidum & Perlebergam deprehensam, ita multat, ut plerisque cæsis captisque subtribunus, duo turmarum præfecti aliique ductores: nec minus septem signa in ejus manus inciderent. Sic re bene gesta VVismariam pervenit, in quod oppidum ex vicinia quicquid poterat frumenti comportat.

Slangius rem strenue gerit.

Wolgastum deditur. 30. Aug.

§. 24. Ast Wolgasti præfectus Antonius VVebelius tribunus urgente cibariorum inopia Strykium subtribunum, ejus arcis obsidio vacantem super honesta deditione concedenda compellat. VVebelius licet fame cogi posse videretur, ut citra exceptionem se dederet; tamen quia Suecorum rebus plurimum intererat eam arcem quamprimum in ipsorum ditionem redire, & copiarum eidem assidentium alibi usus esse poterat; cum Banerii consensu veteri Cæsaris militi permissum, ut traditis 7. Sept. signis sclopetisque, simul transfugis captivisque arce excederet, sarcinarum quoque auferendarum facultate concessa. Plerique tamen gregariorum ultro militiam Suecicam subiere, quod tunc in utroque exercitu fere mos esset, militem, quo signa sua pervenissent, eodem sequi.

Banerius in hostem ire constituit.

§. 25. Porro Gallasius inopia licet ac miseria premente in stativis suis obnixe hærebat, quod metueret, ne in receptu, uti solet, sibi à Banerio noxa inferretur. Et nuper tres legiones ad VVartam hactenus hospitatas exciverat; ut facile adpareret, non nisi extrema compellente necessitate isto loco abiturum. Banerium contra moræ tædium jam capiebat. Unde propius hostem movere constituit, subvectionem ab Albi intutam redditurus, & locis, quæ nunc insidebat, eundem abstracturus. Et quanquam hoste conatibus obsistente prælium declinari non posse videbatur, cujus exitu adverso haut facile erat ejusmodi exercitum flore militum constantem reficere: censebat tamen par aut majus damnum sibi imminere heic hærenti. Hosti quippe omnis retro Germania patebat, ex qua proximo vere instauratis copiis validior ingruere poterat. Contra sibi vastatam regionem insidenti is hoc autumno atque hieme exercitus consumendus erat, & sequenti vere nulla supplementorum spes. Insuper equorum mortes indies gliscebant, annona minuebat; nec in exesa plane Pomerania hiberna sperare licebat. Ita his oris inclusum militem mox fames consumtura erat. Accedebat metus pestilentiæ, quæ jam ex Ulteriore in Citeriorem Pomeraniam serpebat. Igitur libratis in utramque partem rationibus satius videbatur prælii aleam tentare, quam desidendo certum & inglorium exitium expectare. Hoc animo castris motis aggerem viæ apud Tripsesam enixus Gnoiam, inde Malchinum recta tendit. Sed hostis de Banerii instituto monitus, & in loco ingruentem expectare veritus, propere VVahrinum iter arripit; quem statim Banerius insequitur, prælio certaturus, aut quantum daretur eidem nociturus; eoque citatum agmen Grubenhagam rapit. Et jam prope ad latus hostis incidebat certa spe ad pugnam eum adigendi, cum hic fugæ ad modum receptum accelerabat, quod copias in castris ad Malchinum attritas prælio impares judicaret. Unde passim ægroti juxta ac valentes, equites peditesque itinere fessi per vicos & agros relinquebantur. Banerius contra transmisso apud Ellenburgum flumine toto cum exercitu Witstocum præcesserat, extremo hostium agmini imminens, quod Ritbergius Comes, quindecim equestribus legionibus constans ducebat. Sed dum præfecti catervarum, qui ad istud morandum immittebantur, non satis ex compacto rem gerunt, spatium eidem elabendi datum est. Quanquam & hic plurimi intercipiebantur, quos inter & ille, qui Ritbergio mandata à Gallasio adferebat, ut quantum posset acceleraret, & si quindecim quas ducebat legiones, perirent, se saltem servare conaretur. Ita quidem tunc Gallasius ad Havelam evadebat, desideratis tamen fere tribus militum millibus, quos insequentes Suecorum catervæ cæciderant, aut ceperant. Quo minus tamen Banerius hostem è vestigio sequeretur, nullo ad resistendum spatio concesso, graves causæ obstabant. Hostis enim jam Havelam Albimque attigerat, unde commeatus ipsi commode subvehi poterat: ac loca sibi opportuna insederat, ut absque tormentis, & valido equitatu invadi non posset. Contra Banerio equi morbis absumti, & qui restabant, festinato itinere fatiscebant, ut nec machinæ provehi possent, & magna equitum pars ephippia & sclopeta tergo gestaret, aut enerves caballos fræno post se traheret. Et ea, qua nunc consistebat, regio plane exhausta erat, nec vehiculorum per Meclenburgicam facultas petendis aliunde cibariis. Ita necessitas subigebat in Meclenburgicam recedere, & quietis paululum exercitui indulgere; tum & equos coëmere, quorum mortes per veneficia mulierum procuratæ credebantur. Quo nomine nonnullæ 30. Octobr. militum uxores extremum supplicium luerunt, id flagitium à se susceptum fassæ, ut eo citius bello finis imponeretur. Ne tamen licentia militis provinciæ vastitatem, sibi famem arcesseret, severissimis edictis disciplinam, & quæ conservandæ provinciæ, exercituique faciebant, sancit. Simul Duci causas hujus hospitationis exponit, & ut provinciales ad penates se suos conferant hortatur, annonamque militi dispensent ipsi, ne huic tumendi necessitas foret. Animus autem erat, quamprimum se exercitus paululum refeciset, in Misniam aut Lusatiam, inde in Silesiam penetrare, quæ provinciæ vetus in partes studium resumturæ, suoque subsidio ita exercitum refecturæ sperabantur, ut proximo vere formidandas hosti vires ipse objicere posset.

Banerius in Meclenburgica consistit.

§. 26. Ast Gallasius è districtu Prignicensi, ubi aliquandiu hæserat, mille equites emittebat, Glaubicii tribuni legionem, & Andreæ Trotzigii subtribuni turmas Boitzenburgi stativa habentes invasuros; qui & secure agentibus superveniunt, 19. Octobr. & cæsis circiter quadraginta, impedimentis, equis, tribus vexillis, ac cum præfecto turmæ compluribus gregariis potiuntur. Eodem tempore ipse Gal- 21. Octobr. lasius lustrato apud Kiriciam exercitu Graboviam iter intendebat, velut universo cum exercitu in Banerium ruiturus. De cujus motu cum hic è tribuno Slangio, qui Parchimi tendebat, cognovisset, & ipse confestim legiones ad Suerinum convenire jubet. Unde Gallasius, qui fortasse Suecos per hospitia dispersos oppressurum se speraverat, ad Albim vertit, & apud Lencenam considet loco cætera satis opportuno, sed ubi maligna pro equis pabuli copia. Quo loco ut suas copias per inopiam attereret, cum facile ferre posset Bane- 10. Octobr. rius, ipse legiones in priora stativa reducit. Carolus Gustavus VVrangelius, qui nuper ad recuperandum castellum VVarnemundanum missus, sed motu hostium audito avocatus erat, ad id expugnandum redire jubetur. Sed antequam ipse eodem reverti posset, jam Rostochienses castelli munitionibus disjectis ædificia inflammaverant. Convene-

Gallasius Suecis damnum infert.

Rostochienses Warnemundam destruunt.

1638. venerat quippe inter Daniæ Regem, & Gallasium, ut hic quidem ejus munimenti destructionem permitteret, is contra Cæsareum præsidium mari Travemundam deduceret. Ea de conventione Lohusius Rostochii præfectus Banerio significaverat, ut & ipse consentiret in destructionem castelli, non citra laborem recuperandi, & quod non nisi premendis commerciis inserviret, nullo usu bellico.

22. Octobr.

26. Octobr. Ast Rostochienses Banerii responso non expectato, binis navigiis Cæsareum præsidium impositum comitantibus Danorum navibus Travemundam deducunt; & cum de Suecorum adventu audirent, avectis sedecim machinis, ac corruptis, quæ poterant, in naves se recipiunt.

28. Octobr. §. 27. Nec eo secius VVrangelius castellum reparare, ac præsidio firmare jubetur non tam ob vectigalia, quam ne hostis ex eo portu per navigia Rostochiensium oram Pomeraniæ ac Rugiæ infestaret. Tum Banerius acribus literis oppidanis exprobrat avectum hostem, qui jam in Suecorum manu fuerat, amotaque tormenta; quæ ut restituant, & disjecta instaurent postulat; alias id factum non impune laturos. Ast Daniæ Rex castelli instauratione audita Banerio per literas significat: Superiore æstate se portum istum navibus custodisse, ne Cæsarei commercia in fraudem potissimum suorum civium onerarent. Inde cum Cæsarei id castellum sibi obtulissent, ejus demolitionem maluisse evitandæ æmulationi: præsertim cum idem ab initio emungendis suis civibus sit extructum. A se nihil præter veterem portus libertatem quæri; quam & Sueci causam belli sui allegent, ut omnia in pristinum statum reponantur. Quin & ipsis aliquando id munimentum damno esse posse, imminutis per idem ejus portus commerciis. Sua autem nunc magis interesse, quam antea, qui ejus demolitionis autor fuerit, & Cæsareum vectigal inhibuerit. Ejus reparationem Suecis parum prodesse, sed Rostochio certum exitium creare. Postulat igitur instauratione supersedeat, portui veterem libertatem relinquat, nec cives suos contra morem & pacta oneret: neu impediat, quo minus promissum à se Cæsari factum præstare possit. Enimvero cum pactum Regis cum Cæsare Suecos non tangeret, & Rex justo imperiosius agere videretur: Banerius nequaquam ita agendum censebat, velut Danus metueretur, aut ejus jussa admitterentur; ne uno indulto ad plura postulanda audacior iste redderetur. Modeste tamen responsum: De conventione Regis cum Cæsare nihil sibi constitisse: nec à se vectigalia spectari, sed securitatem oræ Pomeranicæ, totiusque Maris Baltici, quæ ex isto portu turbari queat: Alias Reginæ Sueciæ statutum omnem offensarum causam adversus Regem declinare. Cum porro Danus ita fervide id negotium amplecteretur, Salvius quidem, aliique censebant, tantisper reparationem munitionis omittendam; modo Rostochienses tormenta restituant, & de portu suo caveant, ne is ab altero insideatur: quod manifestum sit à Cæsareis hanc occasionem captari, Suecos, Danumque inter se committendi. Sed Banerius ferocibus Dani verbis nil solidi subesse judicabat, quod neq; Holsatiæ neque Daniæ Ordines consensuri essent, ut Suecorum exercitu in vicinia hærente bello non necessario involverentur. Et quanquam vectigalis modicus haberetur respectus, securitatis tamen intererat castellum id non deseri: quod & expressis mandatis Rectores Sueciæ injunxerant. Igitur brevi tempore munitionem firmius quam antea reficit, ducentorum peditum præsidio impositio.

Eam Sueci instaurant, nequidquam contradicente Dano.

13. Nov.

12. Nov.

Danus pro Luneburgensibus

Idem Rex paulo ante cum Banerius Albi propinquaret, suspicatus Luneburgicum agrum peti, à Banerio datis literis postulaverat, ea ditione abstineret, communia sacra cognationemque suam allegans, & quanti sua interesit sedem belli eodem non transferri. Banerio satis constabat, omnes qui desertis Suecorum partibus paci Pragensi accesserant, nullam occasionem omissuros Suecis nocendi; eoque nec ipse causam habebat, quare illis parceret. Ne tamen Duces illos ad desperationem adigeret, aut abrupto responso Regem protelaret; præsertim cum tunc animus esset intacto Luneburgico agro cis Albim in Misniam aut Lusatiam tendere: spem facit, si Georgius Dux copias suas cum Cæsare non conjungat, & stativa, transitum, aliaque commoda Cæsareis neget, se itidem ejusdem ditionibus parsurum, utut per consilia & gesta sua id non meriti. Demulcendo Regi addebatur; si qui in provincias Regias prædatores irrumpant, id se invito fieri, & in deprehensos acriter animadversurum. Eadem paulo post Rex apud Rectores Sueciæ solicitat. Cui hi annuunt, modo & Cæsareis nihil ejusmodi ex ea provincia obveniat, deque eo à Cæsare ipsis caveatur, & Georgius Dux sibi quondam commissas machinas restituat, ac nihil auxilii hostibus exhibeat.

1638. neutralitatem postulat.

19. Octobr.

28. Octobr.

Cæsarei multantur.

§. 28. Interim Gallasii exercitus apud Lencenam summa cum annonæ & pabuli inopia conflictabatur, quam quo minus naves Hamburgo levare possent, Pfulius cum aliquot legionibus Lauenburgi tendens impediebat. Sed nec Banerius quiescebat; qui cognito septem cataphractorum legiones seorsim à reliquis circa Perlebergam hærere, easdem invadere constituerat. Cum raptim excita majore equitatus parte improvisus apud Perlebergam adesset: non quidem cataphractos ibi reperit, sed duas Saxonicas legiones à Marazino nuper è Misnia adductas, quibus cataphracti stativa sua concesserant. In istorum ergo octingentos primum Banerius invectus plerosque cædit, non paucos capit, quos inter subtribunus Knochius, tres turmarum præfecti, & centurio dimacharum Abrahamus Klugius. In reliquos Stalhantschius immittitur, qui duarum legionum reliquias delet, etsi subtribunus Callenbergius cum vexillis evaderet. Pugnæ tumultu excitati cataphracti, qui vicinis pagis tendebant, auxilio suis adproperant. sed quos ita excipiebat Stalhantschius, ut centum in loco conflictus caderent, reliqui abjectis fere thoracibus Albim versus in castra se proriperent. His peractis Banerius per tres horas sub castris consistebat; quæ uti solo cum equitatu invadere rationis non erat; ita nemo hostium ex illis movere audebat, aut discedentem insequi. In reditu Stalhantschius & Slangius cum caterva equitum Perlebergam trecentis peditibus insessam invadunt, & istis incassum resistentibus, in oppidum perrumpunt. Primo impetu centum cæsi; duo centuriones cum quinque optionibus & ducentis gregariis capiuntur. Eo ipso temporis articulo Gallasius trans Albim concedere decreverat; quæ destinata tumultus iste accelerabat, ut magna cum trepidatione pons navalis superaretur: & dum pro se quisque festinat, pars pontis rupta non paucos in aquas effundebat. Superato flumine castra primum Sehausæ locat Gallasius; inde per Veterem Marchiam & vicinas præfecturas Luneburgicas legiones distribuit, non minus & ibi cum inopia conflictatas, secus atque spem conceperant. Cæsar quippe cum omnium Imperii Ordinum conventum indici tempora non ferrent, compendiosum duxerat singulorum Circulorum congressus agitari; ad quos ipse Commissarios ablegabat istis persuasuros, ut exercitui suo hospitia per hiemem, & alia necessaria præberent. Qua spe innixus in sequentem annum quatuor cum exercitibus octoginta millia impleturis rem gerere constituerat, quibus Gallasius

20. Nov.

Gallasius trans Albim concedit.

21. Nov.

1638. sius, Piccolomineus, Hatzfeldius, & Goetzius præessent. Gallasio adjungi debebant Saxonis & Brandeburgici copiæ, quorum ille suis Marazinum præfecerat; hic suas in Cæsaris quoque verba adegerat, & vexilla ex uno latere Cæsaris, ex altero propiis insignibus notaverat. Eum exercitum ad octodecim peditum, equitum octo millia augere decreverat; quorum hospitiis uterque Saxoniæ Circulus destinabatur. Simul Georgius Dux solicitabatur, ut copias suas Hatzfeldio jungeret, Banerio negotium facessituras, quoad Gallasii se exercitus per hiberna refecisset. Sed cum ista destinata frustra essent, & inopia indies gliscceret, simul rustici Dremlingenses, ferocia istis in oris celebres, multos militum passim trucidarent; Gallasius relicta Marchia in Magdeburgicum agrum abit, populatione longe lateque facta. Sed cum & heic inopia dominaretur, citra finem anni cum famelicis copiis, quas & crebræ catervatim desertiones attenuabant, apud Magdeburgum iterum superato Albi in Silesiam & Bohemiam concedit.

Gallasius in Cæsaris ditiones abit.

Banerius trans Albim abire constituit.

§. 29. Digressis Cæsareis Banerius quid sibi deinceps suscipiendum foret tanto curatius trutinabat, quod Daniæ Regis ac Luneburgicorum Ducum destinata non parum forent suspecta. Neque ad extremum inopiæ gradum redacta Meclenburgica, & Lauenburgica ditio eam moram ferebant, ut Rectores Succiæ consuli possent. Equidem initio animus non fuerat Albim transire; eoque mirum

13. Nov. videbatur, quod Daniæ Rex per literas Ducem Georgium monuerat, velut Succi in ipsius ditione hiberna capessere vellent. Nam utut fortasse id sermonibus & votis militum agitatum fuerit; Banerio tamen de ea re nondum cogitatum erat; præcipue postquam Danus defensionem Luneburgicæ jactare cœperat. Idemque vehementer disuadebat Salvius, ne Danus, & Luneburgici aperte hostilia induerent: ac satius judicabat Berolinum versus iter intendi. Enimvero Banerio exercitus conservatio ante omnes alios respectus erat. Nam ad sinistram flectenti Westphaliæ res, & Erfordia pro derelictis habebantur, & per quadraginta milliaria vastatæ regiones nec annonæ quid, nec pabuli præbebant. Tum à tergo relicta Spandoa & Custrinum communicationis lineam cum Pomerania interscindebant. Et capta licet Landsberga, & Francofurtum ob inopiam annonæ teneri non poterant; ac si obsidium sustinerent, fame exercitus periturus erat. Quod si Danus & Inferiores Saxones hostilia utique decrevissent, ideo destinata sua non omissuros, quin hoc ipso spatium accepturos eadem exsequendi; ac ubicunque exercitum inveniissent, ad eum opprimendum connixuros. Inde receptus difficilioris, quam Torga quondam, necessitatem impositum iri: & reversum licet cum attenuato exercitu in Pomeraniam fame conficiendum. Igitur stabat sententia Albim transire, inde pro re nata consilia capere. Sed quia arduum erat ponte Albim insternere, deficiente materia & navigiis, ac Luneburgicis ex adversa ripa se objecturis; expectandum erat, quoad gelu flumen constringeretur. Statuerat tamen innoxium per Luneburgicam transitum sumere, ni Dux prior lacessleret. Id

Luneburgici hostes sese exhibent. 5. Dec. quod & mox contigit. Nam cum sub initium Decembris, glacie aliquot locis solidata, Pfulius cum aliquot equitum legionibus ad Lauenburgum Albim transisset, hostium navigia frumento onusta corrupturus; trans flumen Luneburgicum tribunum Meierum cum legione equitum offendit. Cui initio denuntiat se venisse, ut vicos Lauenburgicos hospitiis suis destinatos occuparet, & hostiles naves destrueret; ipsi noxæ nihil illaturum, si hospitiis illis ultro sibi cedat, nec ad naves iturum impediat. Ast Luneburgici adventuris vim ferociter minantur, & ipse tribunus cæso equite pugnæ initium facit. Unde Succi paria reposituri impetu facto in fugam datos ad Butlingam usque arcem, à trecentis peditibus infestam; inde longius Luneburgum versus propellunt. Sed quia frigus remittebat omissa Butlinga Pfulius ignem frumentariis navibus injicit; & cis Albim cum suis se recipit. Ita cum Georgius Dux, instigante non segniter Dano, hostilia orsus esset, eo minus dubitabat Banerius pari modo eidem occurrere. Inter quæ Slangius tribunus duas equitum Brandeburgicorum turmas Zedenickæ, totidem Navvæ deleverat. Sub finem anni Banerius legiones circa Dœmitzam contrahit, & servandæ communicationi cum Wismaria & Pomerania Gadebuschum, Neuhausam, Boitzeburgum, Lauenburgum, inde Gustroviam, Butzoviam, & Schvvanam præsidiis firmat. Duodecim ægrotorum centuriæ passim per Meclenburgicam relinquuntur, abductis contra tribus Meclenburgensibus cohortibus, quæ Gustroviam & Butzoviam hactenus insederant. Vexilla Duci restituuntur ea lege, ne novas in istarum locum cohortes scribat.

Cæsareorum in ulteriorem Pomeraniam conatus.

§. 30. Dum Banerius in Meclenburgica hæret, Cæsarei subitam irruptionem in Ulteriorem Pomeraniam meditati erant; quod consilium tamen clade Saxonicarum copiarum ad Perlebergam incassum cadebat. Obtulerat se quoque Laurentius Arnbrosius quidam, assumtis in Borussia aliquot navibus, cum ter mille militibus oram Pomeraniæ maritimam tentaturus. Quod consilium Banerio per optionem quendam Jacobum Ramtunum Caminensem proditur: qui & addebat; magnum aliquem Principem, incertum Danum an Polonum, eos conatus fovere. Et suspectum erat, quod recens conscriptæ Brandeburgici copiæ in Borussia non procul Pomeraniæ finibus hospitarentur. Adversus quæ Banerius omnia provide disponi jubet. Etsi ultro id consilium evanuit, subtribuno isto dum Lubeca in Borussiam navigat, per naufragium extincto. Contra Joannes Lillichœckius Pomeraniæ Ulterioris præfectus, Uckermundam primo insidiis tentatam post vi petit. Ac oppidum quidem brevi impetu expugnat, tribus tantum desideratis, duodecim sauciis. Sed dum machinæ adducuntur verberandæ arci, nuntiatur hostem irruptione in Pomeraniam facta jam ad Dammum consistere. Igitur is propere Stetinum revolat, relicto ad obsidium arcis Hacquino Skyttio. Sed rumor iste vanus deprehendebatur, nisi quod valida hostium manus Piriciam tentaverat; quæ tamen 27. Dec. acriter repulsa, re infecta abscesserat. Et mox qui arcem Uckermundanam insidebant; honestis legibus deditionem fecerunt.

Uckermunda recuperatur. 24. Oct. 20. Dec.

Cum Erfordiensibus acta. Banerius de Erfordia servanda satagit. 11. Jan.

§. 31. Erfordienses sub finem superioris anni, rebus Suecorum parum secundis fracti id agebant, ut Saxonicorum Ducum interventu cum Cæsare seorsim transigerent. Eo fine à Banerio per literas petunt, Goetzio tribuno in mandatis det, ut sibi super sacris ac privilegiis suis tractare permittat. Addebatur tamen, nil nisi sub ratihabitione Reginæ Succiæ concludendum. Ast Banerius quo ista tenderent facile perspiciens, responso suo pacti 4. Mart. fidem ingerit; quæ vicissim ipsis promissa sint sancte servatum iri; nec auxilium in tempore defore, si propius vis ipsis admoveatur. Moguntinum & Saxonem parum æquo in ipsos esse animo, quorum arbitrio ubi se subdant, libertatis jacturam imminere. Sic Luneburgenses inconsulta deditione veterem libertatem perdidisse. Ipsorum securitatem non nisi communi pace firmari posse, de qua Reginæ curæ sit futurum. Goltzio autem injungitur, ut labantes oppidanorum animos erigat. Si nullus sanis consiliis loc⁹ sit, mature in Cyriaciburgum

1638. gum se recipiat, & ad idem tuendum extrema quæque tentet, expecterque. Paria præfecto ejus arcis præcipiuntur, addito, si forte Goltzius accessu arcis excludatur, ne ipsius mandata de tradenda arce admittat; neu per ficta justa velut à se profecta imponi sibi patiatur. Interim Saxoniæ Elector Erfordiensibus denuo literis pollicitus erat, se ipsos in statum, quo anno vicesimo septimo fuerant, repositurum, obtenta quoque Moguntini ratihabitione; atque ab omnibus injuriis tutos præstiturum, modo ipsi Suecicum præsidium amoveant. Ea occasione, & interventu Saxoniæ Ducum Vinariæ tractatus instituuntur. Ubi in eo præcipue difficultas erat, quod Saxonici postularent, ab Erfordiensibus prius caveri de Suecico præsidio amovendo; quod indignum foret, si postulatis ipsorum magno cum labore apud Cæsarem obtentis, Sueci post excedere nollent. Contra Erfordienses ante omnia sibi de privilegiis, sacrisque suis, & anteactorum venia caveri volebant; alias nullo colore se præsidii deductionem pecturos. Ea cautione obtenta se omnem operam navaturos, ut Sueci ultro discedant; interposito etiam jurejurando, ne dubium sit, quin bona fide ab se agatur. Inde capita tranſactionis concipiuntur, sub Cæsaris tamen & Saxonis ratihabitione, per quam Erfordiensibus post factam deprecationem, ac datam in futurum fidem, omnemque operam ad præsidium Suecicum deducendum impensam, promittuntur pacis Pragensis beneficia, præteritorum oblivio, & pristina privilegia ac jura, sacrorumque libertas; tum ut Suecico præsidio incolumi ad suos abire liceat. Ea conventio, protestatione Goltzii insuper habita, ab Erfordiensibus subscribitur, & Electori ad ratihabendum transmittitur. Inde à Banerio per literas petitur, Goltzium urbe & arce excedere jubeat. Irritandis in Suecos oppidanis scripta clandestina sparguntur; quibus inculcatur, cum Sueci promissam urbi tutelam præstare nequeant, nec hanc pactis amplius teneri. Addunturà Saxone minæ de vi adhibenda. Et sane ipse jam eodem se conferre constituerat, ni Bernhardi Ducis successus ad Rhenum Cæsareas copias avertissent. Cæterum Goltzius ab initio istos tractatus prohibere nolebat, quod & initio ipso si vellent tractandi occasionem haberent; & extrahendi tantum temporis causa iidem suscipi jactarentur. Sed post cum longius quam putarat processissent, non amplius eosdem prohibere poterat. Et quanquam oppidani verbis ipsi suspicionem adimere conabantur: aperte tamen mentem suam declarare nolebant, num & pactis stare, & vim hostium sustinere vellent, si Regina conventionem ipsorum improbaret? Ita in lubrico agebat Goltzius; simul legio ipsius parce habita desertionibus non parum tenuabatur. Cyriaciburgum tamen annona & paratu bellico in longum tempus instruebatur, extremum continendis in officio oppidanis frænum, quos & prolixis literis Banerius confirmare nitebatur, certa spe auxilii facta, si opus esset. Sed Goltzio injungitur, nutantes animos quantum possit demulceret. Sed si in furorem erumperent, in arcem se conferret, & ad hanc servandam nulli operæ parceret. Cum Banerius turmas aliquot equitum eo mittere vellet, tuendis oppidanorum agris, hi abnuebant, quod hac ratione induciæ ipsorum, & tractatus plane abrumperentur; per quos sperabant rebus suis melius consultum iri, quam si communem pacem expectarent. Equidem ut vi Suecos ejicerent, quod Saxo postulabat, iniquum & anceps putabant: rationibus tamen & precibus obtenturos se sperabant, ut isti ultro urbe excederent. Quo fine repetitis literis Banerium solicitant, adducto prolixo rationum agmine; quas ille responso suo destruit, periculum elevans, quod præter necessitatem videantur formidare, cum inde Vinariensis, hinc ipse hostem urgeat, ut validæ urbis obsidio se implicare non vacaturum sit.

Erfordienses super sua reconciliatione tractant.

6. Jan.

7. Febr.

26. April.

Erfordienses nutant.

23. Maji.

1638. 14. Junii. 28. Junii.

§. 32. Post Erfordienses denuo Vinariam ad conventum invitantur, quo ne accederent Goltzius vetabat; si Saxonici tractare quid vellent ad salutem urbis spectans, secum agerent, & vel suos homines Erfordiam mitterent, vel à se deputatos Vinariæ exciperent; minatus si infensà tentarent, se extrema oppositurum, nec suppetias sibi & ultionem flagitii defore. Ast ea intercessione insuper habita Erfordienses Vinariam mittunt, velut audituros tantum quæ proponerentur, & domum relaturos: ac demulcendo Goltzio exemplum mandati ostendunt. Vinariæ istis multa exprobrantur, velut Cæsari pro imperio præscriberent, & hunc ad certa præstanda, se ipsos ad conatum duntaxat obligarent, ac omnia ex arbitrio Banerii suspenderent. Inde alia capita à prioribus plane diversa traduntur; ut statim atque de Cæsarea ratihabitione constet, Suecicum præsidium utique urbe vel ingratis amovere teneantur; sexies centena uncialium millia exsolvant in usum exercitus Saxonici impendenda; munimenta urbis prout Electori visum manerent, penes quem etiam sit, quantum præsidii post amotos Suecos urbi imponere velit. Hæc Erfordiæ audita oppidanorum animos non parum alterabant. Et quia sub idem tempus à Rectoribus Sueciæ, & Banerio literæ adventabant, tractatus cum hoste ipsis exprobrantes; simul querelæ vicinorum oppidorum Mulhusæ & Northusæ resonabant, à Cæsareis & Saxonicis copiis durissime habitorum; plerisque periculum imminens, ni caverent, oculis obversabatur. Unde ab Erfordiensibus literæ ad Saxonicos mittuntur, quibus ista velut supra vires posita admitti à se posse negabant. Ex eo tempore minus refractarie quam antea cum Goltzio agebant, nisi quod de magnitudine sumtuum ad alendum præsidium, aliosque belli usus quererentur importunius, quam necessitates ipsorum requirerent. Saxo contra cum legiones per Thuringiam dispositisset, velut eminus vi ostentata, per molliora quoque animos oppidanorum tentat, pecuniaria mulcta ad centum millia uncialium remissa. Unde oppidanis spes oriebatur, circa reliqua quoque capita temperamentum posse inveniri. Nec cessabant Saxonici præsertim Ilenacenses, oppidanos ad transactionem amplectendam solicitare, præter sæpius ingesta id inculcantes; conventioni cum Suecis non repugnare, si ipsi ex urbe in arcem dimittantur; nam de præsidio tantum in arcem admittendo conventum, non de legione in oppido alenda; quæ sexcentis capitibus constans à duodecim millibus armatorum civium nullo negotio vel invita ejici possit; nec in arduo esse prohibere, ne incendium urbis tentare queant; nec à Cyriaciburgo urbi periculum esse.

Erfordienses ex urbe Suecos ejicere conantur.

10. Maji.

§. 33. Unde denuo tractatus fervent, & ad id medium devolvuntur Erfordienses, quo & antea Suecos urbe amoliti erant, ut alimenta militi subtraherent. Eoque Goltzio denuntiant, ad exiguum duntaxat tempus milites ab se ali posse. Tum Banerium repetitis literis obtundunt; quoniam Saxo de postulatis suis remitteret, Goltzio injungeret, ne tractatus suos impediat, & iis absolutis militem abducat, cui alendo ultra duos menses urbs non sufficiat. Nec concedi à se posse, ut vicinis ex urbe molestiæ inferantur, ac induciæ abrumpan-

1638. rumpantur. Hos Banerius literis confirmare fata-
30. Aug. git, addito promisso de pecunia Goltzio submittenda, quo urbs onere liberetur. Tum sublevando præsidio, quod Erfordiæ cum inopia conflictabatur, Kingio mandat, ut è Westphalia in Eichsfeldiam & Thuringiam se conferat; & hac tributis subjecta certas præfecturas alendo præsidio Erfordiensi destinet, Salvius quoque literis ad ipsos scriptis confirmarat, rationem ipsorum melius habitum iri communi pace, quam separata conventione. Nec eo minus isti proposito suo inhærent; idque Banerio, & Salvio, Goltzioque significant: Saxonem & Moguntinum ad æquiora propendere, communis pacis tractatus procul abesse. Succos quippe à pace abhorrere, dum postulant, quæ concedi nequeant. Eo sibi oblatam pacis viam repudiari non posse. Inde tractatus clam & inscio Goltzio continuantur; licet hic ingereret, nihil urbi periculi esse, & pleraque Saxonicas legiones ad supplendum Gallasii exercitum avocari. Sed locupletissimus quisque opibus suis timere, & cæteros partibus Suecorum pronos labefactare. Nec diu post in urbe tumultuatum, cum Senatus milites civibus alendos assignasset; qui concursu facto non tam onus ipsum, quam inæqualitatem querebantur, immuni fere locupletissimo quoque. Unde Goltzius militis inopiam de suo tantisper sublevat; simul eidem imperat, ne importune cives alimenta poscat; quod metueret, ne ista occasio captaretur committendis cum milite civibus. Nec cessabant malevoli plebis animos stimulare, jactantes, urbem ex conventione cum Suecis ad alendum præsidium non teneri. Ac præcipue Rennemannus Consul in conventu publice testabatur; se permittere non posse, ut cives tributis onerentur; quæ in fraudem Cæsaris impendantur: eoque operam dandam, ut quacunque via Sueci urbe emittantur. Plurium tamen suffragiis decernitur in duos adhuc menses ad finem usque Septembris præsidium alendum; interea laborandum, ut honesta ratione Sueci excedant. Ita in lubrico hærere Goltzius, cui ex circumjecta regione tributa exigere non dabatur, quod Erfordienses inducias nollent abrumpi. Ut jam in Cyriaciburgum receptus circumspiceretur; quod & ipsum Saxonici captabant, ut saltem urbe Sueci prius amoverentur; quos deinde arce exturbare in proclivi rebantur. Et ter repetitis literis urgebant Banerium Erfordienses, paupertatem suam ingeminantes, ut legio ex urbe evocetur, præsidium tantum in arce retineatur; inducia ad pacem usque communem prorogentur. Banerius contra ad modicam ipsos patientiam hortatur, & brevi malis ipsorum remedium fore: securitatis urbis interesse legionem non abduci, alias libidini hostium exponendæ. Goltzio quoque pecuniæ, & vicini subsidii spes ostenditur. Circa finem Septembris, cum successu Vinariensis, & miseranda facie Gallasiana exercitus Suecorum autoritas gliscceret, & Erfordienses abrumpi cum vicinis inducias nollent, denuo in alendam legionem consentiunt; etsi revera parcissime ista haberetur, inusitata annonæ caritate tunc Thuringiam premente. Paulatim tamen Erfordienses de successu tractatuum suorum desperabant, quod pateret, Succos ultro urbe non cessuros; & ni super hoc cautum foret, Saxonici circa tractatus conciliandos laborare amplius nollent.

Hassiaci cum hoste denuo tractant.

10. Jan. §. 34. In Hassiam sub initium anni Horstius summus excubiarum præfectus magnam partem Goetziani exercitus infuderat. Unde Ordines provinciales majore pacis cupidine incensi denuo cum Georgio Landgravio Marpurgi tractatus suscipiunt, non repugnante Regimine Cassellano; quod metueret, ne isti declinando belli onere ad periculosa consilia descenderent, & Darmstadiensis administrationi se subjicerent. Et intra pau- 23. Jan.
cos dies capita pacti adornata Landgraviæ Viduæ ad ratihabendum transmittuntur. Eadem in Westphalia, quo laxior copiis & præsidiis prospiciendi facultas foret, propositis per Cæsareos induciis in Martium & Aprilem mensem Induciæ
consentiebat; quibus omnes Cæsaris & socio- Hassorum
rum exercitus comprehendebantur; exclusis in West-
Gallis, Suecisque; quibus interea impugnatis phalia.
Hassi auxilium ferre vetabantur. Conventionem tamen cum Darmstadiensi aversabatur, quod potius videretur communem pacem expectare. Unde quo majore vi bellum persequi posset, postulabat, ut legiones suæ, quæ apud Banerium erant, sibi in Frisiam mari mitterentur. Sed quia Succis in Pomerania res angustæ erant, tanto ardentius pacem urgebant Ordines Hassiæ, minati, se etiam citra Landgraviæ ratihabitionem pacem amplexuros, in quam & Melander non parum inclinabat; ut valde metueretur, ne Principis constantia tandem labasceret. Alias primordio anni, Hassi in Hassici
Westphalia adversus Cæsareos rem feliciter gesse- rem bene
rant, Susati & Gesecæ novendecim horum cohor- gerunt.
tibus oppressis, sex vexillis, quinque machinis cum magno captivorum numero Lipstadium abductis. Sed post initas inducias Hassici Cæsareis immixti, quiete agere, non vulgari cumprimis Melandri cum Gœtzio familiaritate, quæ ne in fraudem communis causæ evaderet, non immerito metuebatur; cum Melandrum ingentibus promissis tentatum constaret. Quanquam autem Hermannus Wolfius Legatus è Suecia regressus, novum cum Landgravia fœdus agitaret non sine spe successus; Melandri tamen & aliorum malevolorum instinctu mox negotium extrahi, nec ad proposita directe responderi; tantum gravitas negotii, dubia Martis alea, Principis pueritia jactari: vel quia credebatur, Cæsarem post Vinariensis victoriam æquiorem fore, vel à Suecis Gallisque, qui illorum auxilio indigere videbantur, lautiores conditiones obtentum iri. Inter hæc post 21. April.
elapsas inducias Paderbornam, inde Warburgum Hassi oppresserant. Dorstenæ quoque præsidiarii Lunam occuparant, capto cum ducentis gregariis tribuno Ohmio. Instantibus tamen Ordinibus Hassiæ provincialibus inducia ad Kalendas usque Julias renovantur; per quas Paderborna restituitur, frustra connitente Wolfio Legato; ut isthoc oppidum in Suecorum manus consignaretur.

Pax inter Cæsarem & Hassos concluditur. 12. Aug.

§. 35. Interea Moguntini Electoris opera tractatus pacis inter Cæsarem & Hassos Moguntiæ concluditur, Cæsareis ad omnia fere Hassorum postulata facilibus ob recentes Vinariensis victorias. Eorum tamen vis è Cæsaris & Landgraviæ ratihabitione suspendebatur; quædam etiam capita in arbitrium Colonienſis Electoris referebantur. Equidem intenderat sua postulata Landgravia, sperans, Cæsarem non facile in ea consensurum; unde extracto tempore aliis consiliis ansam suppeditatum iri. Sed cum Darmstadiensis omni prætensione cederet, & vix communi pace meliores conditiones obtinendæ viderentur; judicabat vitio sibi versum non iri, si ipsa vidua & pupillorum tutrix pacem amplecteretur. A Banerio quippe nulla auxilii spes: Gallorum & Hollandorum arma hactenus non optime processerant; eoque metus erat, ne sub hiemem hostis è Belgio se Hassiæ infunderet, eamque plane in vastitatem daret, uno insuper aut altero munito loco expugnato, quibus ob infestos undique vicinos de necessariis parum prospici pote-

1638. rat. Ab Hollandis quoque nihil auxilii extundere dabatur; & quæ Galli promiserant, subsidiorum solutio tarde procedebat. Urgebant quoque Hassiæ Ordines non obscure minati, alium sibi Principem circumspiciendum, si preces & monita sua negligerentur. Tum Casselani Consiliarii Hassiam viris exhaustam, ac fere in cineres redactam ingerebant; nec Ducis Bernhardi victoriis fidendum ob mutabilem belli aleam. Denique & ipsa cum liberis Cassellis agere, ac regimen provinciæ præsens capessere cupiebat; quod vix aliter quam pace facta fieri poterat. Igitur constituit transactionem Moguntinam adprobare; præsertim cum sibi persuasisset, suas res aliis parum curæ esse, & se exterorum armis modicum momentum addere.

Eam Cæsar ratihabere abnuit.

Enimvero circa ratihabitionem Cæsaris negotium hærebat, ideo, quod Landgravia non sibi solum, sed & aliis Imperii Ordinibus liberum sacrorum usum stipulata esset, quæ in cujusque ditione hactenus recepta forent. Quanquam autem Hassiæ Ordines ea clausula cedere, quam diutius in ancipiti agere malebant; idemque Landgraviæ ingerebant: decreverat tamen ipsa, ni Cæsar libertatem sacrorum eo, quo à se designatum fuerat modo, sanciret, conventionem non acceptare. Id quod misso Hamburgum Henrico Vultejo Salvio significat; addito tamen, si Cæsaris ratihabitio recte se habeat; à pacto resilire, sibi non integrum fore. Nec id vitio sibi datum iri tanquam fœminæ, & cui Ordines sui, sumtuumque belli defectus necessitatem transigendi cum hoste attulerint.

Kingius conjunctionem cum Palatino Electore affectat.

§. 36. In Westphalia Kingium Suecicarum copiarum ducem induciæ, quas cum Cæsareis Hassi iniverant, non parum turbabant, quod solus expeditioni par non esset. Eoque intra munita oppida miles continendus erat, quoad tempus alia consilia suppeditaret. In Westphalia hæ tunc Suecorum copiæ erant: Mindam triginta cohortes, Nienburgum quatuordecim, Osnabrugam septendecim, Vechtam duodecim insidebant, quater mille, septingenta capita explentes, quæ tamen vix tuendis tanti momenti oppidis sufficiebant. Kingium insuper sexcenti amplius dimachæ in tredecim cohortes digesti, & triginta atque una equitum turmæ mille trecenta amplius capita explentes, sequebantur. Et quia circa idem tempus Carolus Ludovicus Elector Palatinus militem conducebat, conjunctionem cum Hassis meditatus, inde Kingius ansam arripiebat ad sociandas secum copias Electorem invitandi. Etsi ea conjunctio Banerio displiceret; qui & disertis verbis denuntiabat, ut eam, si ultro ambiretur, ad Rectores Suecia rejiceret; quibus eandem non probari satis sibi constet. Et maluerat hic istum in Thuringiam penetrasse, nutanti tunc Erfordiæ servandæ. Quin & Rectores Sueciæ maluerant Landgraviam in suis potius partibus retineri, quam ejusdem copias Palatino adjungi, quem Angliæ plane obnoxium judicabant, nec consilia sua ad Sueciæ destinata attemperaturum. Sed mox cum Gallasius in Luneburgicum, Bremensem, ac Verdensem agrum se effunderet, Kingius in id intentus erat, ut Cæsareos transitu Visurgis arceret. Quo tempore modicis conflictibus res à Suecis bene gerebatur. Inter alia Philippi Corasci legio dimacharum quadringentis capitibus constans in Schaumburgico Comitatu opprimitur, vexilla sex capiuntur, qui necem effugerant omnes Mindam captivi abducuntur. In Tedingshussana tamen præfectura hostis Visurgim transierat, occupatis Hoyam usque, qui secundum ripam excitati fuerant, reductibus. Eum invadens Kœnigsmarckius tribunus eis Visurgim iterum rejicit, cæsis centum, totidem captis, aut flumine mersis. Plures postea turmæ à Kingio submissæ non solum reductus omnes recuperarunt, sed & eis Visurgim & Alleram irruptione facta, Lamboji legionem plane oppressérunt, ut vix triginta salvi evaderent. Huic cum Bruæi Comitis cataphracti, & Carettæ legio dragonum subsidio accurreret, & ipsi in Alleram flumen compulsi sunt, cæsis non paucis, aut flumine suffocatis. Unde isti Verda deserta sub Rotenburgum ad alias suorum catervas se recipiunt. Mox tamen & eò irrumpentes Suecici, dictam Bruæi legionem, & reliquias Lambojanæ legionis cum aliis selectis manipulis ad Ottersbergam plane profligant. Bino isthoc conflictu bis mille equorum, undecim vexilla, centum triginta gregarii cum multis ductoribus capti.

1638.

27. Maji.

Meppa amittitur.

§. 37. Inter hæc Palatinus Elector Meppam, Cniphusio quondam à Regina Sueciæ donatam, ab hujus hæredibus redemerat, sedem armis futuram, quæ auxilio Regis Angliæ, & aliorum adparabat, & ubi recentes delectus coirent. Id oppidum, viam præmonstrante Hagedornio quodam; qui ob offensam nescio quam Suecorum militiam deseruerat, à Cæsareis opprimitur: qui summo mane vado per Hasam flumen, inde repente in vallem, qua infirmissimum erat, evaserant. Præfectus oppido erat Horneckius tribunus, quondam amissâ Spira non optimæ apud Succos famæ, qui admonitus, hostem Furstenaviæ congregari, ea vespera quidem stationes obierat; sed post mediam noctem cubitum se contulerat, stationibus non satis prout res exigebat firmatis, nec toto excitato præsidio. Unde resistentes licet acriter Palatinorum manipuli numero obruuntur, antequam reliqui subvenire possent. Captivitatem ibi subierunt, præter Sarazinum subtribunum, aliosque præfectos, quadringenti gregarii. Ipsi Horneckio Cæsareus ductor jam vitam promiserat. Sed dum hic cum alio circa istum rixatur, idem desperabundus colaphum captori suo infringit. Unde is irritatus gladio transadigit negligentiæ sine dubio pœnas daturum.

1. Maji.

Cum Palatino Electore frustrà de fœdere agitur.

§. 38. Paulo ante amissam Meppam Palatinus Elector cum Legatis Suecicis Camerario & Wolfio non procul Haga Comitis super fœdere agere cœperat. Proponebatur ab hisce; Suecicas ad Visurgim copias cum Palatinis & Hassis in unum compingendas exercitum, qui tam Reginæ, quam Electori & Landgraviæ juramento fidem obstringeret. Is à Regina penderet, penes quam sit summum ducem constituere. Proximum ab isto Ducem Hassi præberent. Elector sumtus conducendis militibus, & menstruam pecuniam, adparatumque bellicum & annonam curaret. Vicissim Regina pollicebatur, de pace non acturam, nisi præscio Electore & Landgravia, effecturamque, ut utrique satisfiat, & Elector in statum, qui fuit ante motus Bohemicos, reponatur. Ast Palatini ministri primo sibi reservabant, quæcunque huic agerentur Electorem non obligatura, nec aliis ipsius actionibus impedimento futura, quoad Rectorum Sueciæ ratihabitio accessérit. Inde protestabantur, hac ratione Electorali dignitati nihil præjudicatum iri. Tandem tamen consentiebant, ut summus Dux à Regina constitueretur, sed ea lege, ut si Elector adesset, summum imperium ipse gereret, cum consensu Suecici & Hassiaci Ducis exercendum. Satius quoque judicabant quodlibet corpus à peculiari suo Duce regi. Suecicis Legatis id responsi inopinum accidebat, qui à se proposita ambabus manibus acceptatum iri credidérant, nec protestationum quid, aut difficultatum præsumserant. Nam qui ditiones suas quiete possideat, dignitatis suæ accuratam habere rationem

Idem modicis conflictibus rem bene gerit.

10. Maji.

posse,

1638. posse, & quantum velit auxilium suum aliis imputare, qui tranquillo è statu in bellum protrahere ipsum conantur. Sed nunc incongruum videbatur, Reginæ, quæ super illius restitutione ita arctam obligationem induitura erat, leges præscribere, & quæ ita liberaliter offerebantur, fastidiose trutinare. Igitur isti reponebant; nec se ante ratihabitionem Reginæ ad quid teneri velle, nec incerto adhuc negotio hospitia concessuros, aut delectus Electoris promoturos. Protestationem super dignitate vix æquo animo à Regina acceptatum iri, quippe cui haut quidquam animus sit Electoris dignitatem imminuere, aut quantum ratio belli ferat negligere, sed quæ potius id, de quo protestatio interponitur, armis aut per tractatus recuperare velit, citra suam operam hostium manibus ægre extorquendum. Igitur è re fore censebant de ista protestatione silere; præsertim cum ipso in pacto dignitati Electoris caveri queat. De supremo in exercitum imperio tunc facile conventum iri, ubi in Palatinatum arma promoveri queant. Quod si statim Elector ad exercitum adesse velit, Reginam fortasse & id concessuram, modo summum armorum moderamen penes ipsam maneat, & Elector imperium ipsi acceptum referat, nec sine ducis Succici præscitu quid agat, & hunc simul cum ipso mandata subscribere patiatur. Tandem tamen in hoc subsistebant, ut Elector à Regina restitutionem omnium ditionum & jurium stipularetur, ipse arma totumque negotium Suecis committeret, ac citra laborem, periculumque alieni Martis fructus expectaret: contra in singulos menses ad certam summam pecuniæ, commeatus, & paratus bellici se obstringeret, militemque à se collectum Suecis traderet. Quo fine Palatinis ostendebatur; Meppam jam amissam; ab Anglia præter spem nihil ipsos expectare. Nisi negotium nunc perficiatur, copias Palatinas hospitiis destituras ultro dilapsuras. Ita omnes sumtus incassum perituros, Regina Sueciæ non modo non devincta, sed & insuper offensa. Et quæ nunc ultro offerantur, alio fortasse tempore frustra captatum iri. Nec eo secius Palatini tergiversabantur, scrupulosque movebant obtentu fastigii Electoralis, quod ut accurate observarent, ab Anglis sibi serio injunctum memorabant. Unde Succici judicabant eam de dignitate contentionem ab ipso hoste suggestam, fœderi tam salutari disturbando. Nec apud Palatinos ministros dissimulabant: salutis potiorem rationem habendam, quam ut intempestiva circa dignitatem disceptatione restitutio impediatur. In ditiones suas repositò speciosius, & solidius super dignitate agi posse. Nunc id quæri, num satius sit, ob inania ditione carere, quam
8. Maji. temporibus cedendo rem ipsam recuperare. Nec eo minus declarabat Elector negotium sibi tantisper differendum, quod Succici Legati omni ad ratihabitionem Reginæ referant, & quia ipsi prius cum Landgravia & aliis, à quibus media cœptis exsequendis obtinenda forent, consultandum sit. Et quanquam Succici demonstrarent; occasionem rebus Palatinis instaurandis frustra omitti; si Regina prius pacis tractatus suscipiat, quam Electori se obstrinxerit, exiguam causæ Palatinæ, quam omnes, & ipse Angliæ Rex deseruerint, rationem habitum iri: nihil tamen istis proficiebatur. Ita tunc re infecta discessum.

Electoris Palatini in Suecia negotiatio.

§. 39. Paulo post ab Electore Palatino missus in Suecia, adpellebat Fridericus Paulus Rammingius; qui primum petebat, ut Regina Domus Palatinæ, sicuti antea, ita & deinceps, & præcipue in tractatibus, qui tunc Lubecæ adornabantur, rationem haberet. Significabat præterea, Electorem copias suas Kingio in Westphalia sociaturum, ac junctim rem in communem hostem gesturum; quo nomine postulabat, Regina tantisper, quoad fœdus absolveretur, ducibus suis injungeret, ipsius destinatis favere, consilia conferre, ubi necessitas exigat ad Suecica præsidia receptum præbere, induciis, si quæ ineantur, ejusdem copias includere. Præcipue ut quædam hospitia illis concedantur, & munitum oppidum struendo penu tradatur. Addebatur, ut Regina contendat, quo Electori, ejusque legatis super tuto accessu ad conventum de pace caveatur. Tandem ut Regina Commissariis suis Hamburgi mandet, quo non fœdus solum commune, sed & cœptos cum Electore tractatus maturent; id quod variis rationibus persuadere nitebatur. Eo super negotio cum ad Senatum referretur, id primo alienum videbatur, quod minister Palatinus ostenderat, Sueciam ad plenam Domus Palatinæ restitutionem utique teneri. Nam etsi Heilbronnæ de eadem decretum fuerat; tamen eo ipso tempore Angli apud Cæsarem invitis & inconsultis Suecis Palatinam causam agitarant. Quin & semel jam Palatinos restituerant Succi. Sed cum illi deserta patria nihil ad sui conservationem contulissent, Sueciam in infinitum obligari par non erat. Nec ob solam Palatinatus restitutionem bellum à Gustavo Rege sumtum; sed & securitatem Sueciæ, ac vindictam illatæ à Cæsare injuriæ præ oculis fuisse. Equidem Sueciam Palatini causæ quantum potuerit studuisse, etiam citra peculiarem obligationem, præsertim cum illo non restituto Germaniæ quies solidari non posse videatur. Sed fœdere certas præstationes requirente illigari cum illo, qui nihil amplius quod amitteret habebat, altioris indaginis erat. Jam quoque à Suecia postulabatur, ut in alienam gratiam tam ardui belli necessitatem sibi imponeret, cum tamen vix quisquam majori hactenus, quam Angliæ Rex, invidia æstuarit, ne quid terrarum Sueciæ in Germania adcresceret. Sed durissimum erat, quod Palatinus gratis Sueciam sibi obstrictam tenere vellet; præsertim cum hactenus semper gratiam Cæsaris pro eodem ambierint Angli; qui post toties exhausta Austriacorum ludibria jam demum ad Suecos eant. Quamobrem Oxenstierna Paulo citra ambages exprobrabat; id tantum quæri, ut Suecia perpetuo bello implicita teneatur, nullo vicissim præstito operæ pretio. Manipulum militum offerri: contra postulari, ut Suecia plenam Domus Palatinæ restitutionem in se recipiat. Ab Anglia nihil in communem causam collatum; quin potius Anglicanis consiliis Suecorum res in conventu Francofurtano turbatas.

Rectorum Sueciæ considerationes super fœdere cum Palatino.

Responsum Palatino ministro datum. 14. Sept.

§. 40. Publice tamen respondebatur: Legatis Lubecam ituris injunctum iri commoda Palatinæ Domus pro virili observare. Salvio quoque mandatum, ut fœdus pro utriusque partis conditione adornet: tum ut de tuto Electoris accessu laboret. Sed cum ea res non modicam difficultatem habeat, præsertim circa Electoris titulum, citra quem neque Palatino consultum eas literas acceptare neque Cæsar nisi coactus eundem daturus sit: optandum esse ab Electore temperamentum investigari, quo jus ipsius illibatum servetur, & pacis tamen negotium citra remoram procedat. Eoque bene factorum Electorem, si mediatoribus aliisque causam suam commendet; ne Regina sola oneri succumbens aliorum exemplo propriæ utilitati & securitati cogatur velificari. Satius quoq; fore priusquam copiæ jungantur, super uno & altero conveniri tollendæ diffidentiæ, quæ alias facile diversum inter militem gliscere solet. Cumque spes successus non tam è militum conjunctione, quam justi fœderis aliarumque necessariarum rerum designatione dependeat: optandum fuisse Palatinum mini-

1638. miniſtrum idoneâ mandata habuiſſe, ut cum eo tranſigi poſſet. Sed quia ipſe id conſilii ſuggerat, rem Hamburgum ad Salvium remittendam, qui cum Electore ſuper hiſce poſtulatis, & aliis ad decentem, cauſæque communi proficuam armorum conjunctionem neceſſariis legibus conventurus ſit. Quod ſi tamen Elector jam copias cum Kingio, uti fama fert, conjunxerit; confidere ſe, hunc officio ſtrenui ducis functurum; Electorem autem durante iſta conjunctione debitum Reginæ reſpectum non inſuper habiturum; ne eadem Reginæ & exercitui oneri aut fraudi, ſed potius emolumento ſit.

Elector Palatinus cum Kingio copias jungit.

§. 41. Enimvero Palatini Electoris delectus ſat frigide proceſſerant, deficientibus militi colligendo locis. Equidem ab Ordinibus Belgii Fœderati obtentum fuerat, ut miles ipſius Neomagi, Veſaliæ, & vicinis locis reciperetur. Sed cum hi tædio ejus oneris, ut ſuos inde deduceret, denuntiarent, & fruſtrà Haſſiacorum ſocietas ambiretur, occaſionem inde arripit Elector ad Sueçorum ſe conjunctionem vertendi. Eo fine ad Kingium mittitur Richardus Cravenus, qui ſuper imperio copiarum has conditiones fert: Si Elector apud exercitum ipſe non adſit, Kingius ſummum imperium militare gerat, præſenti Electori proximus habeatur. In eas conditiones vocatis in conſilium præcipuis ductoribus Kingius conſentiebat; quod eam conjunctionem hac rerum facie non inutilem judicaret, ut munita oppida educto in expeditionem
30. Aug. milite levarentur. Fit igitur conjunctio apud Stadloam. Palatinæ copiæ ſedecim turmæ equitum, viginti peditum cohortes, mille ſeptingenta capita explebant; cum antea de quinque millibus ſpem feciſſent. Aderat ipſe Elector, fraterque Rupertus, ac Ferenzius ſummus dux iſti muneri exercendo parum idoneus judicatus, multique illuſtres viri. Junctæ copiæ Haſelunam iter inſtituunt, ut Meppam tentarent. Sed quia Weſterholtius ſummus excubiarum præfectus cum octodecim equitum centuriis veſtigia ipſarum legens circa Meppam eaſdem præverterat, conſilio mutato Oſnabrugam, inde Lemgoviam, tendunt, in quam Kingius ſi ea potiretur, Palatinum ſe militem recepturum pollicebatur, modicis itineribus non parum jam adflictum, & ad nongenta capita redactum. Belgæ plerique erant, quibus promiſſum fuerat Hollandico more ipſos habitum iri, eoque aſperitatem Sueciæ militiæ adſpernabantur; ac catervatim domum diffluebant; ſic ut obſidium Lemgoviæ languide procederet. Hatzfeldius contra in Weſtphaliam à Cæſare miſſus, copias à Gallaſio & aliunde ſubminiſtratas apud Tremoniam contrahebat, Lemgoviæ liberandæ intentus; cujus adventu Suecici Palatinique obſidium deſere-
2. Octob. re conſtituunt. E primo tamen Cæſareorum agmine Boyus ſenior tribunus Naſſovicam cataphractorum legionem apud Bilefeldam profligat, centum amplius cum excubiarum præfecto, aliisque ductoribus captis, ſubtribuno cum multis aliis cæſo. Sed cum iſti Hatzfeldium tota mole ingruere intellexiſſent, in recipientes ſe è transverſo incurſurum, præmiſſis veſperi impedimentis per
6. Oct. montes Flotham verſus, mane cum univerſis copiis ſubſecuti circa meridiem non procul ab eodem loco aberant. Ubi primo hoſtis à latere ſe oſtendit, quicum velitatio conſerta; mox tota vi incumbens, eos ad conſiſtendum cogit in valle, quæ Aſſingshuſana dicitur, ſed ita repente & improviſo, ut neque legiones recte diſponi, neque tormenta potuerint. Conſerto prælio Suecici ac Palatini profligantur. Ad elevandam ejus cladis ignominiam Kingius, & Palatini præfecti multa jactabant de hoſtium multitudine, & ſuorum virtute, qui longe minore numero octo millia tres per horas ſepium & dumetorum ope ſuſtinuerint. Sed alii fatebantur, hoſtem numero ſuperiorem fuiſſe, duo millia peditum, totidem equitum quingentis additis explentem; ſolas tamen equitum legiones totam rem confeciſſe. Arguebantur quoque duces imprudentiæ, quod diutius quam res ferebat, ad Lemgoviam morati fuerint, dum decretam veſperi aut nocte profectionem ſequenti demum die orta jam luce ſuſcipiunt, etſi de appropinquante hoſte ſatis moniti. Ac potuiſſe eos anguſtiis apud Flotham in commodum ſuum uti, ſed citra eas deprehenſos vapulaſſe. Equidem primo impetu Suecicos equites ſtrenue rem geſſiſſe; ſed Ordinibus non rite digeſtis omnia mox turbata. Addebat Kœnigsmarckius, penes ſummos duces neque conſilii quid adparuiſſe; & cum hoſtis primum conſpiceretur, peditatum dimidio milliari retro omnia impedimenta abfuiſſe. Clades pro numero copiarum non modica accepta. Suecicorum peditum mille circiter, veterani plerique, partim cæſi partim Viſurgi ſubmerſi. E Suecicis capti tribuni Boyus, Lumſdainus, præfecti Oſnabrugenſis frater, & Broſſartus; quorum hic paulo poſt è vulneribus extinguitur. E Palatinis in hoſtium manus inciderunt Rupertus Electoris frater, Ferenzius ſummus dux, Cravenus Eques, aliique. Apud Cæſareos ceciderat Petrus Gœtzius, & Tirellus tribunus natione Hibernus, cum triginta amplius gregariis. Cladi ſuperſtites Kingius per 24. Oct. oppida munita diſtribuebat. Palatinarum copiarum reliquiæ Suecicis legionibus tantiſper immiſcentur, quoad ſuper iis aliter conventum foret.

Suecicorum Palatinis junctorum acta.

24. Sept.

Eorum apud Flotham clades.

7. Octob.

1638.

Hatzfeldius à Witlaga repellitur.

§. 42. Hoſtis poſt victoriam apud Flotham conſtituerat Suecorum hoſpitia intra Huntam & Haſam flumina evaſtare, ſimul unum & alterum oppidum invadere. Quo conſilio Witlagam tendit, ſubtribuno Glaubergio cum quinquaginta duntaxat peditibus Suecicis inſeſſam, qui per decem licet dies verberato oppido, ac deditione ter atrocibus cum minis imperata ſtrenue reſiſtebat. Inter hæc Suecici munitis oppidis prorumpentes ſemel atque iterum bene in hoſtem rem gerebant. Kœ- 10. Octob. nigsmarckius Minda egreſſus poſtremum hoſtis agmen deprehenſum magnam partem concidit, vexillo uno, & multis captivis potitus. Braunius quoque tribunus Oſnabruga excurrens Ottonem Chriſtophorum Sparrium tribunum à Gallaſio ad Hatzfeldium proficiſcentem apud Wahrendorfum media nocte deprehendit, peditum centum quinquaginta, qui iſtum comitabantur, cædit, ſeptuaginta amplius ipſo cum tribuno, ac vigiliarum præfecto, & centurione capit. Recuperantur quoque vexilla pedeſtria quatuordecim, equeſtria quatuor; quæ hoſtis antea Suecicis eripuerat. Contra Schneidevvini ſummi vigiliarum præfecti modica manus in præfectura Sierca à Cæſareis oppreſſa diſſipatur. A Witlaga repulſus Hatzfeldius ad Vechtam oppugnandam verterat, cui liberandæ tardius ſe movens Kingius per Hoijam Comitatum 25. Nov. ad Huntam ſtationem capeſſere conſtituerat, hoſtem obſidio abſtracturus; ſero, & cum hic jam oppido potitus eſſet. Menſem is in obſidio abſumſerat, amiſſis non paucis militibus, acerrimo præſertim aſſultu, quo Weſterholtius ſummus vigiliarum præfectus, Gœtzius ſubtribunus, & centuriones aliquot ceciderant. Quanquam nec obſeſſi indemnes manſerant, quorum præfectus Georgius Leslæus tribunus tormento capite truncatus peribat. Hinc inter ductores diſcordia, & quanquam Lindeſaius ſubtribunus in defuncti locum ſufficeretur, ejus tamen apud cæteros exigua autoritas. Igitur dum auxilia deſperantur, oppidum tandem honeſtis legibus deditur, præſidio Mindam

Idem Vechtam expugnat.

1638. Mindam deducto. Constat tamen si paucos adhuc dies sustinuisset, ab hoste ob famem & imbrium importunitatem obsidium fuisse solvendum. Nec, quem obsessi obtendebant, militum & plumbi defectus acceleratam deditionem satis excusare judicabatur. Post captam Vechtam hostis quæ inter Bremam & Mindam sita erant, lentis itineribus atterebat, ut Suecicis præsidiis inopiam faceret. Kingius inde in Sueciam evocatur; quod cum ideo fieri crederetur, ut causam ibi ob nuperam cladem diceret, Anglicus Legatus & Palatinus minister apud Banerium & Salvium ejus facta excusabant, orantes, ne quid duri in ipsum statueretur. Quibus responsum: literas, queis evocaretur, nihil aliud præ se ferre, quam ut ipsius sententia super instaurandis per Westphaliam rebus exquiratur, quæ tunc quidem valde prostratæ jacebant. Copiæ per cladem ad Flotham non parum attenuatæ. Hostis post Vechtam occupatam ad reliqua oppida infestanda, & præcipue Osnabrugam gradum struxerat. Suecicus miles per munita oppida distributus ad quietem se composuerat, velut omnia recte se haberent. Kingius & Cratzensteinius discordes mutuo se impedire; munitis oppidis inopia ingruebat: vicina circum regio plane exhausta; oppidani numerosa hospitatione attriti. Nec parum molestiæ dabant sacramento soluti ductores, qui magno numero, quæ autorato militi debebantur, importune absumebant. Munitiones ruinosæ, res tormentaria maligne provisa, annonæ & paratus bellici exigua copia. Nec patebat Banerio, quem summæ rerum ibi præficeret, cum Torstensonium à se dimittere non posset, in summi imperatoris locum subiturum, si quid humanitus sibi accidisset; & Stalhantschius quantumvis manu strenuus tam turbidis rebus vix par credebatur. Sed cum Kingius in Sueciam properaret, Cratzensteinio tantisper curam armorum eam per oram committebat.

Conatus Inferioris Saxoniæ.

§. 43. Eodem anno quæ per Inferiorem Saxoniam parabantur arma Suecis non parum suspicionis injiciebant. Ansam illis præbuerat Gallasius captis per eas provincias pro suo lubitu hibernis, quæ nonnulli data pecunia redemerant. Unde Luneburgici Holsatique Principes cum Daniæ Rege, ac
4. Jun. Bremensi Præsule conventum Stadæ indicunt; cujus finem ipsi ferebant pacem communem promovere, aut si eadem obtineri nequeat, ut ab utraque bellantium parte neutralitas postularetur, simul miles scriberetur arcendis bellantium injuriis. Daniæ præcipue Rex, quanquam Cæsareos argento dato Holsatia avertisset, nec ab illis periculi quid ipsi immineret, militem conscribere, & arma parare non desinebat. Et fama erat, eundem summum belli ducem per Inferiorem Saxoniam constituendum, & hanc cum Superiore Saxonia fœdere connectendam mutuæ defensionis gratia. Quanquam autem nihil in fraudem Cæsaris aut Suecorum concusum ferretur; neutri tamen iste conatus placebat. Nam & Cæsarei judicabant, ejusmodi arma citra suam offensionem parari non posse. Et quia Saxonia Inferior pacem Pragensem dudum acceptarat, eoque ipso Suecis hostem se declaraverat, non parum hi verebantur, ut invalescentia ista arma suis rebus proficua forent. Congressu inde Ducis Georgii cum Rege Daniæ, ac Deputatorum Cellis ac Gluckstadii ea res tandem
21. Octob. absolvitur. Luneburgici Legati Hamburgum transeuntes Salvio de facta conclusione significant; rogantes ut Reginæ Sueciæ, Banerioque omnem suspicionem adimat, & huic persuadeat, ne transitum Albis tentet; testati arma sua non alio spectare, quam ad arcenda ditionibus suis belli incommoda. Quanquam longius ista tendere ex eo colligebatur, quod jactarent; adversus utramque bellantium partem amicitiam ostentandam, quoad ejus fieri posset, & Cæsarem æque ac Suecos ad componendum bellum solicitandos; sed eum, qui æquas conditiones repudiaverit, junctis cum altero armis ad pacem compellendum. Huic fini conscribenda erant decem peditum, quinque equitum millia, quibus Daniæ Rex summo cum imperio præficiendus. Invitabantur in societatem cæteri ejus Circuli Ordines; Landgravia insuper, Frisiæque & Oldenburgicus Comes. Et sane Dux Georgius ab eo tempore, quo Gluckstadii apud Daniæ Regem fuerat, non parum adversus Suecos
18. Octobr. irritatus videbatur, & Hatzfeldio in Westphaliam auxilia submississe dicebatur; qui literis eidem victoriam adversus Suecicos, Palatinosque nuntiabat, addito, se expectaturum quid Dux hoc tempore amplius suscipiendum judicaturus sit; quæ quidem literæ in Suecorum manus inciderant. Idemque tunc copias suas Winsena Bleckedam usque ad ripam Albis disposuerat, Suecis transitu ejus fluvii arcendis. Indicitur inde conventus In-
Conventus Inferioris Saxoniæ. Novembr. ferioris Saxoniæ, volente sane Cæsare, qui hos bello adversus Suecos implicare satagebat. Sed cum idem de neutralitate, ac armis pro sui defensione agitari audiret, Electores subornabat, qui lite-
17. Nov. ris ab hoc instituto eosdem dimoverent; velut ea neutralitas & peculiaria fœdera legibus Imperii pacique Pragensi adversarentur, malique exempli forent. Ab eo conventu Gallasius, inde Legati Cæsarei Curtius Comes, & Soldnerus postulabant,
19. Dec. ut sedecim millibus de Gallasiano exercitu per eum Circulum hospitia præberentur. Id quod Deputati Ordinum abnuebant, à Superioribus nihil in mandatis sibi datum excusantes, neque antea Cæsareis literis tale quid insinuatum: eoque id utique ad Superiores suos referendum. Non obscure tamen innuebant, nullo modo eam hospitationem sibi ferendam. Tum postulabant, ut in futuris
21. Dec. de pace tractatibus ejus Circuli desideria audiantur, ac paci maturandæ Cæsar exclusis Ordinibus veniam promulget. Quæ quidem Cæsari parum grata erant. Nec eo minus tamen Cæsarei ministri Saxones in Suecos incitare laborabant, exaggerantes cum primis nuperam Pfulii cis Albim excursionem velut eo spectantem, ut totus Suecorum exercitus eo principio per agrum Luneburgicum & Brunsuicensem hibernaret. Quia tamen iidem à Dano & Georgio Duce, queis arma in manibus, hiberna Cæsareo militi ægre obtentum iri videbant, id agebant, ut hos quidem pecunia emungerent, & militem per reliquorum Ordinum di-
3. Dec. tiones distribuerent. Contra Banerius ad eundem conventum literas dat, quibus mala Pragensi pace orta demonstrat, per quam factum sit, ut socii sacrorum, & queis eædem salutis rationes ferro in sua invicem viscera stricto hostibus communibus gratum spectaculum exhibuerint. Simul monet, ne ad parem furorem abduci se patiantur, sed ad pacem potius consilia referant, vetere cum Suecis amicitia instaurata. Quæ ideo à se significari, ut norit, quid ab ipsis expectandum sibi sit, quo & sua per instantem expeditionem consilia rite at-
10. Dec. temperare queat. Gemina per literas Salvius, & mox Avauxius ingerebant. Quæ literæ Cæsareorum
21. Dec. conatus non parum turbabant, & præcipue quia Daniæ Regi responsum Banerii super neutralitate Georgio Duci concedenda fere satisfecerat. Eoque conventus iste in decimum sextum Januarii diem prorogatur, discutiendis Cæsareorum postulatis. Melius tamen hisce conatus successerant apud Superioris Saxoniæ Ordines, qui in conventu Lipsiæ habito, autoritate Saxonis & Brandeburgici Electorum inducti sunt, ut centum viginti menses

1638. Romanos, quos vocant, in usum Cæsarei & Saxonici exercitus solverent.

Hanovia intercipitur. §. 44. Eodem anno Ramsæus Hanoviæ improviso opprimitur, quem super eo oppido tradendo pepigisse supra memoravimus, executione variis casibus extracta. Voluerat is promissâ sibi quinquaginta uncialium millia uxori suæ Edenburgi in Scotia prius numerari una cum usuris, & damno ob dilatam solutionem. Insuper postulabat, ut Cæsar certa prædia designaret, quæ sibi in pensationem danda essent, si circa donata prædia Dux Meclenburgicus dubium moveret. Sed & literas tuti itineris cavillabatur, ac duos obsides, qui ad Kingium transmittendi erant, sibi dignatione pares esse debere contendebat; nec minus interim Comitem Hanovium, & Solmensem custodia premebat. Et facile credere licet, aniam eum quæsiviisse extrahendo tempori ob gliscentes Vinariensis successus. Igitur moras nectentem Moguntinus Elector, & Francofurtenses ducibus Ludovico Henrico Nassovio Comite, & Metternichio tribuno opprimere constituunt, contractis septingentis peditibus, & modica equitum manu. Hi 21. Febr. per noctem Francofurto egressi summo mane Hanoviam perveniunt, cum Kintzigam flumen rustico monstrante vado superassent. 22. Febr. Inde duplex fama est. Alii memorant apud molendinum per fossam in arcem penetratum, ac triginta, qui ibi servabant, Scotos trucidatos. Alii tradunt, subtribunum Dannerum, & quosdam oppidanorum è compacto apertis portis adventantes in vetus oppidum & arcem admisisse. Ramsæus cum plerisque præsidiariis in novo oppido tendebat, quod à veteri quidem fossâ & vallo discriminatur, ut tamen duabus portis ab hoc in illud aditus detur, idemque veteri oppido plane obnoxium jaceat. Idem nihilo secius cum quibusdam ductoribus & septuaginta gregariis in domum quandam se receperat ad extremum usque se defensurus. Sed ingruente hoste femur globo trajectus vivus in hostium manus incidit. Ita ignobili modo tanti momenti oppidum amissum. Ramsæus è vulneribus paulum recreatus Dillenburgum abducitur, ubi exasperatis in ipsum vicinorum animis duræ custodiæ inclusus vitam finiit. 11. Mart.

Dux Bernhardus denuo Rhenum versus movet. §. 45. Eodem anno Bernhardi Vinariensis Ducis successus Suecorum rebus non exiguum levamentum præbuere. Is sub finem Superioris anni in vallem Delspergensem, quæ Præsulatus Basileensis pars est se conjecerat, copiis refectis denuo transitum Rheni tentaturus, utut Gallica auxilia plane destituerent. Cum enim Rex suis ob hiemem, si qui discedere vellent, liberum fecisset, nemo plane istorum remansérat, ipseque ad postremum abierat Hailerius; quod omnes Galli à Rheni transitu, & quam è priorum temporum experientia metuebant, fame abhorrerent. Sed & cum Ducis ablegato Lutetiæ graviter expostulaverat Richelius, quod Galli tam male ab ipso ejusdemque milite haberentur, ut quæcunque istuc mitterentur, copiæ, in certum exitium ire censerentur. Id quod Dux ægerrime ferebat, animique sui motus sat acres apud Hailerium nudaverat. Etsi hos æstus non nihil sedabat Feuquierii adventus, & in proximum ver magnæ pollicitationes. Idem quoque Alsatiæ principatum à Rege oblatum recusaverat, pleno in præsidia imperio contentus. Sed & Gallis suspicio ex amicitia ipsius cum Duce Rohanæo culta accesserat, ne partes Hugenotorum pridem exarmatas resuscitaret, validis adhuc apud Cebennas eorum reliquiis. Quin & rumor erat, Ducem seorsim apud Cæsarem pacis tentasse vias. Tanto magis ardebat hic fortiter audendo res suas ita firmare, ut non penitus sibi deinceps à Gallorum nutu pendendum foret. Igitur quo hostem ad Rhenum in securitatem daret spargit se cum copiis in Burgundiam, aut Bressiam abitu- 18. Januar. rum. Ast mox assumtis mille selectis equitibus, totidem peditibus Rheinfeldam prætergressus Steinam procedit, non spernenda ibi præda potitus. Inde duabus cymbis, quas curribus advexerat, 20. Januar. quinquaginta pedites cum centurione in alteram Rheni ripam trajicit, quibus Seckinga, nullis copiis aut paratu bellico instructa, statim se dedit. Seckingam & Lauffenburgum capit. Pluribus ibi cum copiis transmissus Schœnbeckius tribunus id oppidum, ac Buckenam præsidio firmat. Mox ipse per eam ripam, Dux in Helvetico latere Lauffenburgum tendunt. Præerat oppido VVeickersheimius centurio, qui nullum sibi è Germanica ripa periculum metuens cum plerague manu, quam secum modicam habebat, non nisi Helvetica ripa hostem expectabat. Ei cum Dux deditionem imperaret, nullo emisso telo pacto se pronum ostendebat. Ast interim Schœnbeckius machina, cui petardæ vocabulum, portam dejecerat, ibique irrumpens mox per pontem in alteram oppidi partem penetraverat. Ita præfectus frustra pacificendi facultatem inclamans cum milite suo in captivitatem redigitur; etsi plerique gregarii sub signa Ducis concederent. In itinere jam erat legio pedestris, cum duabus equitum turmis ad Lauffenburgum firmandum Brisaco missa. In quam statim Rosa tribunus trans pontem catervam rapit, ac turmas istas plane profligat, ductoribus captis; pedites in sylvam se receperunt. Ita levi negotio Dux transitu Rheni potitur; quod hostis, frustra monente Wertano, Lauffenburgum idoneo præsidio instruere neglexerat, velut oppidani alendo militi non sufficerent; nec Dux ita cito Rheno propinquaturus esset, quin id præsentiri, ac mature satis, qui arcerent, opponi possent. Inde Dux Rheinfeldæ obsidium circumponere insti- Rheinfeldam obsidet. tuit, quo de transitu Rheni magis sibi cautum foret. Eo hinc omnes copias ex hibernis evocat, insessis tamen tantisper vallis Delspergensis aditibus, quoad adpareret, quantis cum copiis hostis in ipsũ moturus esset, ut multitudini impar haberet, quo se reciperet. Rheinfeldam situ & opere munitam validum forti sub præfecto præsidium intrepida cum oppidanorum atque agrestium manu propugnabat; quos insuper spes maturi auxilii sustentabat. Simul quinque millia modiorum frumenti ibi collecta erant; quibus si Dux potiretur, id magno rebus ipsius levamento, Brisacensibus insigni damno cessurum erat. Igitur vis oppido complures per dies admovetur, cuniculi aguntur, mœnia tormentis verberantur, ac tandem per munimenta ad intimam usque oppidi portam penetratur, ut obsessi unici duntaxat asseris objectu tegerentur. Sicut intra biduum vi, aut per deditionem id capiendum foret. Inter hæc caterva equitum Tvvilam versus, & lacum Bodamicum emissa quadringentos amplius hostium hinc inde per hospitia sparsos oppressérat, & omnia circum terrore impleverat. 16. Febr.

Cæsarei Bernhardo Duci obviam procedunt. §. 46. Ista Vinariensi eo facilius peragebantur, quod ipso ingruente nullus Dux aliqua autoritate in Brisgovia, totaque Suevia adforet, Savellio tunc Vesontione apud Lotharingum agente, Wertano in Bavariam profecto. Sed fama de Vinariensis irruptione dicta Savellius per Helvetios Basileam, inde exigua cymba Brisacum revolat. Wertanus quoque propere Monachio regreditur, excito quicquid circa hibernabat copiarum, Vinariensi se objecturus. Et decretum isti initio fuerat, castris ad Villingam positis conatus Ducis observare, simul Danubium tueri, quoad omnes à tergo vires coirent. Sed cum Rheinfeldæ præfectus à Reina-

1638. Reinachero Brisaci gubernatore subsidium anxie imploraret, vim hostis demonstrans, nec sat pulveris nitrati sibi esse; hic porro Savellio ingereret, quantum in eo oppido momenti foret: Savellius, cujus imperio VVertanus parere jussus erat, acribus hunc mandatis excitat, ut liberando oppido secum accingatur. Ita VVertanus, cum cæteræ quas expectabat legiones paucis adhuc milliaribus abessent, cum octo equitum, una desultorum, quatuor peditum legionibus Villinga movens continuato per quatuor dies noctesque itinere, apud
13. Febr. Buckenam, dimidio supra Rheinfeldam milliari, adpellit, statimque itinera, quæ Lauffenburgum ferebant, valida manu insidet, ne Dux ipse eodem se recipere, aut quas trans Rhenum adhuc habebat copias, per istum pontem ad se arcessere posset.
Conflictus ad Buckenam. Vinariensis contra adventu hostium cognito, cum mille ducentis equitibus apud Buckenam constiterat, intrepido animo hostem excepturus. Hic initio præ se ferebat, velut declinata cum Duce pugna Rheinfeldam recta tendere cuperet. Sed cum vidisset, à Duce turmas aliquot equitum quo loco iter ipsi capessendum erat dispositas, mutato consilio quatuor per horas consistit, levi tantum velitatione cum Vinariensibus commissa, quoad pedites, qui tardius incesserant, adventarent, quo spatio & Dux alam equitum & quadringentos pedites cum sex minoribus machinis ab altera Rheni ripa ad se evocat. Hostis peditatu suo jam auctus primo vicinam sylvam transibat, inde per adjunctam vallem Rheinfeldam iter sumturus. Sed cum Dux motus ejusdem accurate observans eodem frontem obverteret, Cæsarei pagum proximum, situ sibi valde opportunum, occupare instituunt. Sed præveniens Dux Hatsteinium tribunum cum peditum manu eo immiserat, qui horæ spatio hostes inde arcebat. Igitur cum isthac parte nihil se proficere animadverterent, vi tandem Ducem aggrediuntur; qui & ipse mox pedites suos è pago revocat, & istis excipiendis se parat. Primum agmen dextri cornu ducebat Nassovius Comes, qui cum sua legione ita strenue in hostem impressionem faciebat, ut quinque alas sinistri cornu, in quo VVertanus ipse curabat, in fugam conjiceret, & una cum Tupadelii & Putbusii legionibus per spatium sat amplum persequeretur. Eo conflictu Comes in VVertanum incurrens genas hujus globo perstringit; ipsius vicissim pilcus à VVertano trajicitur. Tribunus quoque VVolfius aliique ductores à Vinariensibus capiuntur. Ast sinistrum Ducis cornu à dextro Cæsareorum pellitur, ubi Schafelitzkius summus exercitus quæstor, Bernoldus, & Joannes Ludovicus Erlachius tribuni, cum subtribunis Dannebergio & Erdmanno in hostium manus incidunt. Etsi Bernoldus, dum captori suo persuadet, ut Basileam deduceretur, statim libertatem recuperat. Eo conflictu Dux Rohanæus, qui tunc apud Vinariensem exercitum agebat, tres globos thorace ferreo exceperat, inde humerum & dextrum femur trajectus, cum jam ab hostibus abstraheretur, per Vinariensis iterum liberatur; paulo post tamen è vulneribus extinguitur. Peditatus denique Vinariensis equitatu utrinque nudatus à Cæsareano pedite, quem duæ equitum alæ fulciebant, turbatis ordinibus pellitur, duobus minoribus tormentis ereptis. Enimvero dum hostis sinistrum Vinariensium cornu persequens è Buckena arce sclopetariis Vinariensibus infessa acriter excipitur, simul alii circa diripienda horum impedimenta occupantur, Duci spatium dabatur copias suas colligendi, & retro Buckenam disponendi. Unde impetu iterum in hostem facto aliquot ipsi signa eripit; amisso tamen equitatus sui duce Joanne Philippo Rheingravio, qui ab hoste circumventus, dum oblatam vitæ veniam adspernatur, cæditur. Hostis vicissim & ipse dispersas turmas patrocinante peditatu colligit, & advesperascente die occasionem arripit Rheinfeldam penetrandi, quam milite & paratu bellico firmat. Ita pari fere Marte pugnatum; nisi quod Cæsareani Rheinfeldam obsidio liberaverant, qui expeditionis istius scopus fuerat. Unde & Savellius successus suos longe ultra verum apud Cæsarem aliosque passim vulgans effecerat, ut quibusdam in locis supplicationes velut parta victoria haberentur. Vinariensis cum videret, hostibus accessum Rheinfeldam patere, in Helvetica ripa obsidium solvi, 19. Febr. & tormenta cum peditatu, & qui ibi supererant equitatu Lauffenburgum movere jubet. Eodem & ipse tendit, perruptis binis angustiis ab hoste infestis, ad quarum alteram ex hoste, postquam horam amplius sustinuisset, complures cæsi, centum quinquaginta capti. Sic hostis hoc & superiore die quadringentos, Vinariensis centum quinquaginta fere desideraverat. Hic apud Lauffen- 20. Febr. burgum contractis omnibus copiis postridie statim retro Rheinfeldam tendere instituit. Et cum accelerando itineri Tupadelium cum equitatu per partem Sylvæ Nigræ jussisset ire, ipse cum pedi- 21. Febr. tatu & tormentis per ripam Rheni descendit, & cum isti apud Buckenam denuo se junxisset, recta in hostem vadit.

Prælium ad Rheinfeldam. §. 47. Ast VVertanus cum Cæsareos scopum suum obtinuisse censeret, soluto ex utraque ripa Rheinfeldæ obsidio, altero statim die in Sylvam Nigram abeundum judicaverat, locoque tuto considendum, & militem quiete reficiendum, quoad reliquæ legiones cum tormentis advenissent. Repugnabat Furstenbergius Comes, ne Sylva Nigra introiretur, causatus, agrestium animos ibi jam satis exulceratos, nec ad desperationem eosdem adigendos. Ita VVertani sententia repudiata, copiæ per binas noctes sub dio tertia nocte in desolatis ad oppidum vicis subsistunt. Ingruente autem 11. Febr. Vinariensi primo credebatur validam catervam explorandi causa accedere. Mox cum totus se exercitus sub adspectum daret, animo non parum perculso ordines disponuntur. Per fruteta, queis Rheni ripa vestitur, sclopetarii locantur; VVahlii legio in sylva apud pagum Nollingam abditur; reliqua acies retro fossam consistit, quam & ipsam pedite impleverant. Primum Vinariensis impetum in eos vertunt, quos ad ripam Rheni arbusta tegebant; qui male multati inde exturbantur saucio subtribuno Kellero ipsorum præfecto; quo loco duo tormenta priori conflictu amissa recuperantur. Inter quæ Dux terna tormentorum displosione hosti non parum damni dederat. Inde Bodendorfium, & Rosam tribunos cum legionibus suis equestribus, Forbesium, & Hatsteinium cum pedestribus trans fossam invadere in hostem jubet. Tupadelius cum dextro cornu in equitatum hostium, & Wahlii legionem sylva tectam tendit. Postquam acerrimam peditum è fossa displosionem Vinariensis interriti sustinuerant, impetu in eos ruunt non prius displosis tubis, quam corporibus hostium eos admovissent, ut nullum telum frustra emitteretur. Quo conspecto reliquus hostium peditatus vacillare, & arma abjicere incipiebat. Sed & eques vix tubulis semel exoneratis fugam arripit. VVertanus equo sauciato effusus, cum alius ad manum non esset, in sylvam se ad VVahlii legionem conferebat, quingentis capitibus constantem, quæ ad extremum usque sustinebat; tandem tamen & ipsa reliquis profligatis fugam circumspiciebat, nisi Tupadelius subtribunum Lœvvensteinium à tergo isti se circumfundere cum ala equitum jussisset. Ita præcluso effugio illa

1638. la cum omnibus vexillis se dedere cogitur, quo loco & ipse VVertanus captus ad Vinariensem deducitur. Cladem cætera modicam id cumprimis insignichat, quod vix ullus Superiorum ducum evaderet. Et occubuerant quidem Valesius tribunus, Stubenvollius, & Garthusius subtribuni, tres vigiliarum præfecti, & cum aliis ductoribus magno numero quingenti amplius gregarii pedites, equitesque. Egerus subtribunus è vulneribus paulo post obibat. Capiebantur Savellius, & Joannes VVertanus summi duces, Sperreuterus, & Enckefortius supremi vigiliarum præfecti, Neuneckius, Goltius, Hinderionius tribuni; Zellius Baro, Scharffensellius, Rougerius, Urellius subtribuni; præfecti vigiliarum Vinarius, Antonius VVertanus ducis frater: insuper septendecim præfecti turmarum, centuriones quatuordecim, viginti duo optiones, triginta quatuor signiferi, octingenti equites, mille ducenti pedites; simul quadraginta duo equestria, viginti duo pedestria signa cum tribus tormentis. E Vinariensibus occiderant Bodendorfius tribunus, dum per fossam ad hostem irrumpit, Vorbringerus, ac Klœpperus præfecti turmarum, nec multo plures quam decem gregarii. Ejus cladis culpam VVertanus in Savellium conferebat, velut qui ipse primus fugisset, suoque exemplo aliis viam præiisset. Savellius paulo post Lauffenburgi habitu Sacerdotis, qui ad ipsum intromissus fuerat, captivitatem evadebat. Id quod velut consensu Bernhardi Ducis arguebant, qui in Gallia huic obtrectabant; quo per istum gratia Cæsaris florentem lautiores conditiones, ubi de pace ageretur, obtineret. Quod per malignitatem confictum facile agnoscas; & suspendio luebant, qui operam effugio præbuerat, aut custodias solutius obierant. Eodem die Tupadelius præter Basileam perrumpens castello Huningano deditionem imperabat. Cui licet præfectus pronum se ostenderet, tamen pacto diffisus in navigia se cum suis conjicit, vacuumque castellum Vinariensibus relinquit. Sed & alibi eo ipso die victoribus res prospere cadebant. Nam complures Cæsarei ductores, ac quadringenti circiter equites Rheinfeldæ hærentes cum subito accessu Vinariensis ad suos ire non daretur, conspecta suorum clade per Helvetios circuitu sumto Brisacum evadere constituerant. Enimvero aliquot ante dies Rosa subtribunus cum caterva trecentorum equitum, quibus post ducenti fere hinc inde sparsi se associaverant, Ensisheimum missus fuerat. Hic à Duce revocatus dum Lauffenburgum retro tendit, fugam Cæsareorum conspicatus, simul de adventu catervæ Rheinfelda progressæ certior redditus, non procul Brettela hanc deprehensam partim cædit, partim in avia fugat: centum quinquaginta captivis, quos inter Furstenbergius Comes, in castra Ducis adductis.

21. Febr.

Caterva Cæsareorum vapulat.

Rheinfelda capitur.

§. 48. Post victoriam Dux citra moram ad Rheinfeldæ obsidium redit, ac præfecto deditionem imperat cum minis in tergiversantem. Ac ne de clade suorum dubitaret, tympanotribæ ex oppido in castra venire permittitur, qui captos duces recognosceret. Sed cum præfectus nihilo secius novi spe præsidii sustineret, vim iterum Dux adhibet; & quod assultibus militem prodigere nollet, majoribus machinis Benfelda, & Tvvila arcessitis oppidum quatit. Ita demum præfectus honestis conditionibus deditione facta cum suis Brisacum dimittitur. Libertatem recuperant, qui Vinariensium ibi captivi asservabantur, quos inter Schafelitzkius summus quæstor, & Erlachius tribunus. Rheinfelda capta Dux Tupadelium cum pleroque equitatu & selecta peditum manu in Sueviam Danubium versus mittit, ubi Doneschinga, Dutlinga, Balinga, ac vicina oppida statim imperata faciunt. Ipse cum peditatu & tormentis Rœtelam arcem petit. Cujus præfectus cum deditionem abnuisset, post quassatos tormentis muros, & propylæum arcis vi expugnatum arbitrio se Ducis permisit. A quo in furcam agi jubetur, quod cum arci tuendæ par non foret, machinas admoveri passus esset. Gregarii per cohortes distributi. Ea in arce non modica frumenti, vinique copia adservabatur, quæ Brisaco inferri debuerat. Mox Neuenburgum, quod hostis ultro deseruerat, à Duce occupatum. Inde Friburgum Brisgoviæ itur, quod Escherus tribunus, militiæ vetus, valido cum præsidio ac desperata Sacerdotum, civium, atque rurestrium manu defendebat. Heic tria suburbia adhibitis scalis impetu expugnantur, nullo Vinariensium desiderato. Inde decem tormentis mœnium ruina editur, ac duo cuniculi aguntur. Ita obsessi deditionem honestis conditionibus paciscuntur. Sed cum præfectus Escherus plura, quam quæ stipulatus fuerat, oppido secum abducere auderet, ac præcipue transfugas eorumque res occultaret; Vinariensis autem sibi debita investigare atque abripere instituerent, inscio Duce tumultus oritur in cædes demum erumpens, ac plerique gregariorum detinentur, ut Escherus cum paucis discederet, ductoribus tumultum frustra sedare, etiam cum occisione nonnullorum satagentibus. Id factum magnopere Duci displicebat, qui & in autores tumultus animadvertebat, ac detentis ad suos citra lytrum redeundi veniam dabat. Apud Reinacherum quoque Brisaci præfectum, qui graviter id factum exprobraverat, res excusatur, quod initium pacti violandi non à se, sed ab obsessis profectum esset; & noxios ulteriore inquisitione facta non impune laturos. Porro Cæsarei qui cladem effugerant, plerique Tubingam, inde metu Vinariensis equitatus Halam, Gemundam, & Norlingam se receperant, soluta plane disciplina, quod duces ipsis ac signa non superessent; ac nisi novis autoramentis acceptis militiæ munia abnuentes. Sic ut rebus ibi locorum instaurandis, unica spes in Joanne Gœrtzio reposita foret, qui ex inferioribus Germaniæ provinciis lentis itineribus huc movebat. Fuit & alius ejus victoriæ fructus quod cum circa id tempus Tvvila inexpugnabilis arx Cæsari dedenda foret, prout inter leges Ducis VVurtenbergici restitutioni dictas conventū erat, Widerholtius tribunus arcis præfectus Vinariensis suasu VVurtenbergici mandata adspernatus, traditionem ejusdem abnueret, Succicas partes deinceps quoque secuturum se declarans. Etsi contra Duci VVurtenbergico fixum sederet, gratiam Cæsaris malignam quantumvis amplecti, ac mutilam ditionis suæ restitutionem ambire, avulsis bonis Ecclesiasticis, & magni momenti donationibus, in Tvvilæ quoque locum Asperga Cæsareis relicta. Nec minus Argentoratenses duriter licet à Cæsareis habiti, spreta Vinariensis adversus se benignitate, in Cæsaris partes propendebant.

1638.

Ut & Rœtela & Friburgum Brisgoviæ. 18. Martii.

20. Martii.

24. Martii.

1. April.

Tvvila Cæsari se dedere abnuit.

27. Febr.

§. 49. Præclara jam occasio res Protestantium per Superiorem Germaniam instaurandi parta erat, si Gallis valido ac mature misso subsidio Vinariensem fulcire placuisset. Id quod vehementer Rectores Sueciæ apud Gallicum ministrum Holmiæ, & Hugo Grotius Lutetiæ urgebant. Enimvero lente admodum & segniter à Gallis res gerebatur, ut satis adpareret, hos quidem velle Austriacis negotium facessi; nolle tamen res Protestantium eousque invalescere, ut propria ipsi subsistere vi possint. Cum igitur Dux videret, certissimum sibi in se ipso præsidium esse, eo diligentius rerum suarum satagere, ac adversus coëuntes undique hostes se firmare instituit. Friburgi præter pedestrem legionem

Bernhardus Dux res suas firmat.

13. Martii.

1638. gionem etiam equestris collocatur, intercipiendis Brisacum subvectionibus. Lauffenburgum & Rheinfelda novis munimentis firmantur. Copias inde Dux apud Neuenburgum contrahit, conatus hostium observaturus, quo fine & equitatum è VVurtenbergica ad se iterum revocat. Ubi Rosa tribunus quinq; dimacharum cohortes, & octoginta pedites apud Gæppingam oppresserat, ut pauci admodum cædem ac captivitatem effugerent. 21. April. Tandem expostulatum diu, ac promissum è Gallia auxilium adest quinque legionibus constans, quæ tria capitum millia explebant, sub Guebriani Comitis ductu. Sed & post victoriam ad Rheinfeldam magna copiis ipsius accessio facta erat, ut jam ad quindecim millia adscenderent; è quibus ter mille quingenti per præsidia spargendi fuerant, sex peditum, quatuor equitum millia quingenti in expeditionem educi poterant, selectus ac veteranus fere miles. Hoste appropinquante stipendia suis Dux distribuit, ut per pecuniarum ostentationem transfugas ad se pelliceret. Erlachius quoque Lutetiam mittitur, ut plus militum ac argentià Rege peteret. Wertanus & Enckefortius in Galliam mittuntur. Qui paulo ante Milleræo missso postulaverat, Savellium & VVertanum captivos sibi tradi, ut clari nominis ducibus ostentatis populum, quem dudum belli tædebat, alacriorem redderet; & quod fortasse locus non satis tutus in Germania iis custodiendis foret: hac tamen lege, ut iidem Duci restituerentur, si cum aliis captivis eos permutare, aut lytro redimendos dare placeret. Abnuere placitum Regis Dux non poterat, rogans tamen, prout militares viros decet isti haberentur, neu Lutetiæ spectaculo forent. In Savellii locum, qui custodiam evaserat, Enckefortius mittitur. Etsi VVertanus valde deprecabatur, ne in Galliam mitteretur; ac Gustavum Hornium secùm intra paucas septimanas permutatum iri pollicebatur. Necaliter quam vinctus, & per violentiam currui imponi potuisset, ni confirmatum fuisset, ipsum in Ducis potestate permanere, ac operam datum iri, ut pro Gustavo Hornio libertati restituatur. Eodem quoque Dux capta signa mittit, quæ Lutetiæ in summa æde solenni cum pompa suspendebantur.

Gœtzius advenit. §. 50. Interea Cæsareæ ac Bavaricæ legiones, quæ hactenus apud Lotharingiæ Ducem circa Mumpelgardam, aut in Superiore Suevia, ac passim hæserant, Gœtzii copiis junctæ per Dutlingam ingruebant, ac jam excursorum catervæ velitationes miscebant, ut ad decretoriam pugnam res spectare videretur. Brisaco annonam infert. Sed Gœtzio magis cordi erat Brisaco fame laboranti annonam inferre, Offenburgo immissis ducentis sclopetariis, & quingentis farinæ saccis, antequam Vinariensis accurrere posset. 19. Maji. Quo facto Gœtzius repente recedebat, velut translito apud Philipsburgum Rheno in Alsatiam penetraturus, ac ejus provinciæ messem Brisaco illaturus. Contra Dux ut hosti undique occurrere posset, apud Neuenburgum ponte navali Rhenum instraverat; simul duas equitum legiones in Alsatica ripa aditus Brisaci claudere jubet; ipse in Brisgovia totum exercitum oppido eminus circumfundit. 21. Maji. Eodem die quatuordecim milites, tenuem quo alebantur cibum gravati, Brisaci nocte in granarium furandi causa irrepsere candelis è sulphure paratis, quas fune ardente accendere possent, ubi intro penetrassent. Granarium Brisaci perit. Dispositа ibidem erant octoginta pulveris bellici dolia, quorum unum dum curatius inspicere volunt fures, gutta ardentis sulphuris illabitur. Unde emicans repente flamma totum granarium, quo quadringenti medimni frumenti, ac medicamentorum vis asservabatur, dissicit, quadraginta insuper vicinis ædificiis quassatis, ac non paucis hominibus elisis. E furibus duodecim pulveris afflatu periere; duo superstites cum factum omne narrassent, laqueo necantur. Quj casus jam antea sat malignam oppidi annonam non parum afflixit. 1638.

Mutui Ducis Bernhardi ac Gœtzii conatus. §. 51. Gœtzius omisso Rhenum transeundi consilio, in citeriore ripâ iterum Brisacum versus adscendit, ac lustrato apud Stolhofiam exercitu, sex peditum, octo equitum millia invenit, veteranum & egregium militem, sed quem inopia ac fames vehementer urgebat; cujus præcipua causâ penes immensam colluviem calonum ac lixarum erat, qui octoginta millium numero exercitum sequi ferebantur. Adverso flumine trahebatur vis frumenti Brisacum destinata. Et in mandatis habebat Gœtzius isti oppido subvenire, si vel totius exercitus jactura esset facienda. Contra Vinariensis ut Brisacensium excursiones in Alsatiam inhiberet, qui nuper Colmariensium armenta abegerant, 8. Junii. Neuenburgo duo navigia secundo Rheno dimittebat, machinis ignivomis plena, Brisacensem pontem iisdem dissecturus. Sed eorum unum tormentis perforatum subsidebat, alterum concepta flamma oppido nonnihil damni dabat ponte illæso. Sed cum hostis Kentzingam pervenisset, Vinariensis 8. Junii. copias suas Brisaco circumpositas Neuenburgum retrahit, quod nondum munitis castris, aut commeatu provisо inter Brisacum & hostem medius includi nollet, nec adhuc legiones suas in unum coegisset. Ita Gœtzius Burckenam usque progressus 9. Junii. denuo quadringentos farinæ saccos Brisaco immittit, ac statim Ottersheimum ac Meissenheimum recedit. Dux contra contractis jam omnibus copiis in Gœtzium circuitu per Friburgum facto vadere constituebat. Quod cum sensisset Gœtzius, 12. Junii. raptim Brisacum movet, ibique Rhenum transit, 14. Junii. præsidiorum in Alsatia, ac præcipue Benfeldensium messem corrupturus. Ast Dux Tupadelium cum septem legionibus apud Neuenburgum in hostem ire jubet, certus si hostis circa Benfeldam ipsum expectaret, cum reliquis copiis eodem sequi, ac prælium tentare. Sed Gœtzius haut multum ibi moratus, urgente ac carpente Tupadelio Drusenheimum cedit, ubi extructo navali ponte cis Rhenum redit; eo itinere nongentis militibus 7. Julii. desideratis. Eum cum semper Brisaci cura coqueret, ab Argentoratensibus postulabat, ut quod navibus erat impositum frumentum per suos nautas eo convehi curarent: sed qui studium suum in neutram partem propendendi excusabant. Interea 4. Julii. Dux Neuenburgo se iterum Friburgum contulerat, & explorandi causa cum aliquot equitum legionibus, ac mille quingentis peditibus Offenburgum versus progressus erat, Mahlberga arce occupata, & præsidio munita, ac trecentis equitibus per Canofskium apud Stolhofiam oppressis. Quo facto Friburgum se recipit, Croatis frustra VValdkircham usque insequentibus; cui adsitam vallem Vinariensis equitatus insederat, cum Gœtzii exercitus Gengenbacum, & Haslacum ad vallem Kentzingensem usque processisset. Per complures ibi dies uterque exercitus hærebat, nulla re præter modicas velitationes tentata. Sed cum Henricus Turennius Vicecomes è Gallia sexcentos equites, mille trecentos pedites Duci subsidio adduxisset, huic decretum erat in conspectu hostis Kentzingam oppidum invadere, ac si Gœtzius ei subvenire vellet, prælium tentare; quod cognovisset Savellium adpropinquare, ut Gœtzio junctus Brisaco frumentum inferret, Vinariensem obsistentem vi repulsurus. Igitur Dux Langendentzlingæ lu- 27. Julii. strato exercitu recta Kentzingam tendit, ac prope id oppidum considet, equitatu Mahlbergam præmisso. Sed Gœtzius interea omisso vallis Kentzingensis ostio, Offenburgum, inde VVilstadum re- 27. Julii. cesserat:

1638. cesserat: ubi Savellius cum tribus militum millibus ac aliquot centuriis curruum annona onustorum ipsi jungebatur. Unde ambo statim iterum Offenburgum vertunt, ac nocte ad cœnobium Schutteram considunt. Eodem & Dux tendit, ac per præcursores primam hostium stationem profligat. Hostis opportuno ac celso monte consederat, unde in subeuntes Vinarienses fulminabat modico damno, Duce non segniter respondente; sed & sclopetarii eminus jaculabantur. Hostis eo die centum quinquaginta, Dux viginti desiderabat, triginta sauciis: Galli tunc hostem duabus stationibus dejecerant, octoginta cæsis, ac primo successu arridente in ipsum montem ad hostem eniti ardebant, ni Dux inconsultum impetum attinuisset, ne manifesto se periculo exponerent, nullo ad summam rei fructu. Ubi paulum substitisset Dux, & hosti pugnandi animum non esse intellexisset, retro ad Mahlbergam exercitum reducit. Pariter & hostis relicto monte dextram versus secundum Rhenum iter instituit, Brisacum cum annona perrupturus.

30. Julii. §. 52. Sequenti die cum hostem prope VVitteVveiram processisse per exploratores Dux cognovisset, & ipse properans circa meridiem eodem pervenit. Hostis id præsentiens jam campum instructa acie occupaverat, cum contra Duci sylva, ac pons inter profundam utrinque, ac sentibus obductam fossam tenuato agmine esset transeundus, ubi Cæsareis facile fuisset iter ejus sistere aut morari. Sed cum nemo obstaret, citra moram copias cum tormentis traductas ante sylvam in aciem disponebat, suos continens, ut æquata fronte, ac uno impetu hostem invaderent. Circa primam à meridie horam machinis certari cœptum, initio à Vinariensi facto. Post dimidiam horam tota vi concurritur. Per sinistrum Ducis cornu, in quo Rosa Nassovius Comes, & Putbusius constiterant, dextrum hostium cornu haut magno negotio repulsum proprio peditu impingebatur; ubi hostis non parum damni sensit, ac statim peditum pars fugam arripere cœpit. Sed dextrum Ducis cornu, quod Tupadelius curabat à sinistro hostium, ubi validissimæ legiones constiterant, ad secundam aciem retro pellebatur, quam Canofskius tribunus administrabat; qui pulsos sustinebat, & in Cæsareos ita acriter ruebat, ut ipsi subsidia circumspicere necessum haberent. Interea & apud pedites ad manus perveniebatur, ubi Cæsarei tubos prius displodere nolebant, quam Dux cominus immissis catervis eos lacessisset. Post emissos globos pes pedi collatus, ac tandem inversis tuborum scapis capita mutuo contusa. Hostis Duci tria tormenta majora, quatuor minora eripiebat, sed sine globis & pulvere: contra Dux omnibus Cæsareanorum tormentis cum toto paratu potiebatur. Unde hosti exiguus tormentorum captorum usus: sed Dux hostem suis machinis acriter premere, & fatiscentibus lassitudine, qui easdem tractabant, equitum robustissimus quisque istorum vices obibat; qui insignem operam navasse ferebantur. In quintam usque horam prælium extrahebatur, nutante fortuna, veterano utrinque milite acerrime connixo. Et qui in secunda acie constiterant, omnes pugnam conserebant; nec quisquam loco cedebat, nisi summa vi dimotus, sic ut inter Vinarienses nulla legio foret, quæ non ter aut quater conflixerit, semper inventis qui obsisterent. Ad extremum tamen hostis campo cedit. Sed quia Vinarienses equites ad hostium impedimenta diripienda effusi ordines solverant, ut Dux cum solo peditatu ac paucis equitibus aciem teneret, hosti fuso non prout par erat insisti poterat. Unde & quatuor peditum, quinque equitum hostilium phalanges, etsi numeris sat imminutis, se 1638. iterum recollegerant, & ad opportunam fossam constiterant, quoad tenebris tectæ turbatis ordinibus pars Offenburgum, alii alio facesserent. Hostium mille quingenti amplius in loco pugnæ occubuerant, præter eos, quos Rhenus absorbuerat. Inter cæsos erant tribuni, Stephanus Albertus, Meiselius, Edelstetus, & Limbachius. Captorum magnus numerus, quos inter tribunus Senescallus, & multi præfecti. Reliqui ita dispargebantur; ut è duodecim bellatorum millibus, quibus exercitus constabat, vix duo millia quingenti circa Gœtzium iterum conglobarentur. Potiebatur quoque Dux præter sua amissa undecim tormentis, duobus mortariis cum omni paratu. Tria millia curruum impedimentis & annona onustorum militi diripienda concedebantur. Octoginta tria signa militaria Regi Galliæ transmittebantur. Vicissim & ipse Dux inter ancipitem pugnam quatuordecim pedestria, octo equestria signa amiserat. Eductoribus desiderabantur duo excubiarum præfecti VVeickersheimius & Vitztumius cum nonnullis turmarum præfectis ac centurionibus, & inferiorum graduum quibusdam, ac quingenti circiter gregarii; nullo legionum detrimento, cum captivi statim numeros supplerent. Mille amplius sauciabantur, inter quos tribunus Rotenhanius ex vulneribus obiit. Capti ab hoste fuerant, subtribunus Ruthius, sex centuriones, duo turmarum præfecti & nonnulli alii ductores. Tupadelius dum post victoriam fugientibus fervide nimis instat, ac suos hinc inde dimittit; moxque velut nemo hostium supersset, solus regreditur, in conglobatam fugitivorum catervam illapsus ab iisdem abducitur. Gœtzius qui culpam cladis in Savellium conferebat, Offenburgum evaserat; unde statim insequente nocte cum aliis ex prælio profugis Oberkircham ad angustias montium contendit, quibus *Knibus* vocabulum; per quas cum mille quadringentis equitibus, nongentis peditibus in VVurtenbergicam abit, concædibus viam post se claudens. Unde & Ohmius tribunus cum aliquot legionibus fugientibus instans frustra erat, dum Oberkircha capta Cæsareorum neminem deprehendit.

Brisacum arctius claditur. §. 53. Inde Vinariensis Kentzinga oppido ac Lichteneccа arce potitur, cujus præsidiarii numero ducenti, etsi venia abeundi concessa, ultro ipsius sacramento accedebant. Burckenam, Sponeccam, castellum ad Drusenheimum, insulamque ad Rheinaviam hostis ultro deserebat. Brisaco parum annonæ supererat, quæ vix per Augustum mensem suffectura credebatur, & si in singulos milites non plus quam libra insipidi atq; avenacei panis distribueretur; pecoris aliquantum, salis nihil fere erat. Ita sub finem Septembris deditio sperabatur. Reinacherus tamen inopia dissimulata fiduciam ostentare, parce omnia dispensare: simul quindecim centurias eorum, qui in oppidum refugerant, aut armis tractandis inepti erant, ejicere, queis Helvetii refugium præbebant. Ast Vinarienfi satius videbatur Brisacum tam propinqua spe expugnationis premere, quam per vastatas late regiones hostem persequi. Eoque statim copias oppido admovet, totoque Augusto mense castra munit, ac idonea loca castellis firmat. Etsi opera ista non parum remoraretur febris, quæ Ducem ac plerosque Superiores ductores invaserat, qua inter alios Putbusius tribunus extinguebatur; cujus curandæ causa Dux Colmariam se deferri jusserat. Morbum corporis non parum augebat ægritudo animi, quod apud Gallos non ea ipsius haberetur ratio, quam & merita & tempora ejusdem exigebant, ac tam parce sibi subveniretur. Unde & per impatientiam

amicis

1638. amicis scripserat: se si Turcis militaret, plus fidei reperturum. Equidem metuebant Galli strenuum ad fines suos Principem Germanum, & Protestantem; quod tamen multo satius erat, quam Austriacos habere vicinos, & hostem intra Galliæ viscera, quod hactenus Ducis virtus prohibuerat. Sed multa tunc in Gallia peccabantur, peccarique necessum erat, dum is, qui cunctis præsidebat, ministris multa delegaret, qui aut res non satis intelligebant, aut sua admiscebant studia, sive religionis, sive privati honoris, aut commodi. Quos inter Pater Josephus occulto in Bavarum favore rebus Protenstantium non parum nocebat, quem tamen sub finem anni mors rebus humanis eximebat: nonnullo eorum damno quibus vivus obstiterat, quod aliquot se pejores in negotiis reliquisset. Fuerat is Monachus habitu, sed altissima ambitio suberat purpuram Cardinalitiam invadendi, quam subruendis Sueciæ atque Protestantium in aula Gallica emolumentis promeritum ibat; arcanis Regni secundum Richelium tractandis negotiosus, cum mundanas res ter solemni voto abjurasset. Interea hosti sparsas colligere copias maximus labor fuerat, ut si qua posset via pandi, Brisacensium inopiæ subveniretur. Jamque novem legiones sub Horstio supremo excubiarum præfecto coiverant, quæ ope rurestrium Reinoldum Rosam tribunum, qui cum suis per Waldkirchensem vallem hospitabatur, opprimere, viamque ad oppidum aperire conabantur. Sed Rosa re mature animadversa ita

Cæsarei pelluntur. 4. Sept.

strenue obviam ibat, ut agrestibus è castello apud vicum à Divo Petro dictum ejectis, per primum suorum agmen centum equitibus constans, omnes Horstii legiones in fugam daret, (quæ tamen vix septingenta capita implebant,) ut nisi nebula effusos texisset, nemo evasurus videretur. Eo con-

7. Sept.

flictu ducenti Cæsareorum oppetebant. Paulo

10. Sept.

post idem alias duas hostium catervas pulsabat, cæsis inter alios duobus turmarum præfectis. In-

Croatæ Brisaco frumentum inferunt.

ter hæc trecenti Croatæ, singulos frumenti saccos equis vehentes repente ex Alsatia per pontem Brisacum intrant, ac repositis saccis statim per oppositam portam iterum erumpunt tanta celeritate inter duo castra elapsi, ut sisti nullo modo possent, & non nisi quatuor desiderarent. Landavia isti cursum noctu diuque properaverant, ut nuntios de se præverterent. Ita ad paucos dies oppido panis suffectus. Unde Dux è morbo nondum satis re-

13. Sept.

creatus ita omnes aditus obstruebat, ut nulli catervæ deinceps penetrare daretur; nec rusticis amplius irrepere liceret, qui hactenus subinde quædam

17. Sept.

furtim importaverant; quorum duo sale onusti in conspectu oppidi suspendebantur. Hinc primum inter exteriora Brisaci castella Rheno adsitum impetu expugnatur, cæso intus centurione cum quinquaginta peditibus.

Cæsarei Brisaco succurrere moliuntur.

§. 54. Interea passim ab hoste miles excitatur, ac jam Lamboius cum quinque equitum, duabus peditum legionibus (quinque millia capitum fere explebant,) è Belgio adventans, apud Hœchstam

22. Sept.

Mœnum transierat, Gœtzio, qui Villingam inter & Rotvvilam tendebat, se juncturus, qui & ipse quatuor peditum millia, octingentos cataphractos contraxerat. Et jactabant Cæsarei duces, Brisaco esse succurrendum, si vel pluribus exercitibus internecione foret pereundum. Vinariensem contra non modicæ difficultates circumstabant. Nam nec Gallis in Lotharingia res prospere succedebant, Blamontio & Espinali, aliisque locis à Duce Carolo recuperatis, ut metus esset, ne iste ex eo latere ingrueret. Et Batavi post varia damna accepta mature militem in hiberna deduxerant; unde Lamboio spatium erat datum cum copiis suis in superiorem Germaniam abeundi. Simul crebræ equorum mortes jam bis mille equites ad pedes de- 1638.
scendere coëgerant. Et plerosque ductores morbus adhuc tenebat; Schafelitzkio quoque Quæstore à Croatis apud Neuenburgum intercepto. Decreverat nihilominus Dux ad Brisacum subsistere, & si hostis ingrueret, denuo prælii aleam tentare. Quo fine castra operibus magis firmat, ad justi fere oppidi instar ædificiis adornata. Et inter utraque castra, quæ supra & infra oppidum extruxerat, loricam ducit, fossa palisque munitam, interjectis castellis & reductibus, ut nisi valido assultu perrumpi non possent. In altera ripa aditum pontis valida statio observabat, ne qui illic in oppidum irrumpere possent. Supra oppidum ponte navali Rhenus stratus erat, ut hinc inde copiæ auxilium sibi ferre possent. Tum ut eo minus distraheretur miles, Kentzinga mœnibus nudatur: Friburgum ejectis incolis, quibus diffidebatur, paucis Gallis custodiendum datur: utrumque præsidium in castra receptum. Gœtzius autem cum quinque circiter millibus media Sylva Nigra conscderat, Lamboium præstolatus. Ei discors Savellius, ac culpam cladis ad Wittevveiram in istum vicissim devolvens, circa Landaviam ac Weissenburgum hærebat modica cum manu, & quam quotidianæ desertiones magis adhuc attenuabant. Ast Lotharingiæ Dux mille quingentis equitibus, bis mille peditibus sti- Lotharingiæ Dux vapulat.
patus, veterano & selecto milite, Thannam processerat, aliquot centurias saccorum Brisaco immissurus. De cujus adventu cum Vinariensis Colmariæ ex captivis cognovisset, etsi nondum à morbo satis recreatus, ac multa jam de hostibus trans Rhenum fama in hunc velut proximum recta ire 3. Oct.
constituit, pugnam tentaturus, antequam reliqui junctim impetum darent. Igitur eadem vespera cum Rosa tribuno, & quinque equitum legionibus ad S. Crucis Fanum procedit; & quia ex interceptis intellexerat, hostem de ipsius adventu nihil suspicari, cavet, ne isti de se nuntius venire posset. E castris ad Brisacum Nassovius Comes cum duabus equitum legionibus, sexcentis selectis peditibus, ac quatuor machinis arcessitur; qui & sequenti die adest. Hac cum manu summo silentio & circum- 4. Oct.
spectione Dux Ensisheimium, inde multa adhuc nocte in patentes ad Thannam campos, à bobus dic- 5. Oct.
tos pervenit, & pone vicum se tectum tenet, quoad hostes propiùs subiissent, ac tunc dispositis in aciem copiis se ostendit. Post pauca hinc inde disposita tormenta statim concurritur. Ac initio quidem Lotharingicus eques strenue pugnare, nec à peditatu suo divelli. Sed cum Rosa tribunus cum aliquot alis Vinariensis jussu è transverso impressionem faceret, Lotharingici cedunt; quorum magna pars in vestigio trucidatur, cæteri palantes diffugiunt, quos Nassovius Comes insectatur. Eo impetu etiam quinque hostium machinæ in potestatem rediguntur, cæsis qui eas tractabant, & fractis instrumentis quibus onerari solent. Sed pedes Lotharingicus rem fortiter gerere, ac sua tormenta recuperare, etsi ob corruptū instrumentum ac incensum pulverem nulli usui. Et quanquam Rosa, ac Wittersheimius tribunus cum equitatu acriter in eos impetū darent, objectu sarissarum vim eludebant. Nec Vinariensis pedes numero lōge inferior quid promovebat. Igitur Vinariensis omni ex parte tormentis in eos fulminat, quæ licet non modicā stragem darent, impediti tamen non poterat quo minus integris ordinibus sylvam attingerent. In qua demum soluti in diversa faccssiunt. Quos Rosa tribunus ad 6. Oct.
alteram usq; diem lateri eorum imminens carpebat; multique saucii aut fessi obortis imbribus per sylvam procubuerant. Vinariensis ne suos nimis fatigaret, & quia de adventu hostium trans Rhenum nuntius venerat satius ducebat parta in præsens victoria

1638. ctoria adquiescere, & nonnullis hostium centuriis effugium indulgere, quam summam rerum negligere. Amiserat Lotharingus eo conflictu omnia tormenta; viginti signa equestria, equitatum fere omnem, ac multos egregios ductores, magnam peditatus ac impedimentorum partem. Capiebatur Bassompetra rei tormentariæ, Mercius summus excubiarum præfectus, tribunus Vernierius Fleckensteinius subtribunus. Ipsum Lotharingum undiq; jam à Vinariensibus circundatum robur equi Hungarici, quo vehebatur, eripiebat. E Vinariensibus Wittersheimius tribunus postremo in pedites impetu occubuerat; sauciabatur Nassovius, & præfectus turmæ Witgensteinius Comes.

Brisacum arctius premitur.

§. 55. Prælio confecto intelligit Vinariensis auxilia Gallorum dudum promissa Ensisheimum pervenisse, simul hostem ante castra ad Brisacum se ostendere. Igitur citra moram assumtis Gallis in castra sua ad Brisacum redit; ubi cognoscit, hostem aliquot per dies ante ista hinc inde vagatum, parum alacritatis exseruisse, animo ob cladem Lotharingicam fracto. Qua cunctatione hostis Dux ad castra magis firmanda utitur; ac inde cum equitatu trans Rhenum regreditur. Et quia Lotharingus pedites suos, ac quadringentos equites circa Thannam iterum contraxisse nuntiabatur, ne fortasse auxiliis è Burgundia adscitis, aut Savellio socĕatus denuo quid ea parte tentaret, & quia copias utrinque divisas habere molestum erat, castellum ex altera Rheni ripa ponti objacens vi expugnat unius duntaxat militis jactura. Inde octo juga pontis dejiciuntur. In id castellum Brisacenses per continuos aliquot dies frustra detonabant, quoad Schmidbergius, cui ejusdem tutela obvenerat, fasciculis & ex-
9. Octob. citata subito lorica adversus ictus se texisset. Inter quæ à Reinachero scriptæ ad Gœtzium literæ intercipiuntur: non nisi in biduum panem superesse, carnes in pauculos dies: magnam militum partem extinctam, dilapsam, aut ægram, superstites animis infensos. Tempus auxilio destinatum dudum præteriisse; ad extrema perventum, se tamen parem cum Hermansteinensibus patientiam præstiturum. Eam necessitatem cum Gœtzius aliis ex literis intellexisset, serio ad liberandum Brisacum accingitur, & omnibus cum copiis accedit, velut tribus locis castra Ducis invasurus, Brisacensibus interim in dispositas equitum stationes incassum fulminantibus. Sed Gœtzius vix paucis eminus majoribus machinis exceptus, pedem statim referebat.

Gœtzius Brisaci liberationem tentat.

13. Oct. Sequenti die ante lucem ortam, castellum in celso monte situm, unde in tota castra despectus Mosero tribuno insessum idem opprimere conabatur, quod transfugæ nuntiassent, plerosque præsidiarios inde abesse. Sed cum Moserus in adventantes aliquot machinas displosisset, repente iterum recedunt.

14. Oct. Hinc majus castellum medio Rheno situm jussu Ducis à Gallis ductu Charlevesii luce nondum orta expugnatur. Sed mox illucescente die tandem Cæsarei duces Gœtzius, Lamboius, Horstius, ac Schnetterus, cum frustra hactenus Vinariensem extra castra pertrahere conati essent, non minore consilio, quam vi Brisacum perrumpere tentant. Ac primo quidem viam præeuntibus aliquot rusticis, queis vada per emissarios Rheni humili tunc aqua, simul densa arbusta nota erant, castellum ad ostium fluenti à molendino dicti triginta peditibus insessum expugnatur, qui numero obruti ad unum cæduntur. Statim hinc ad castellum interiori parti navalis pontis adpositum properatur, per Leslæi tribuni socordiam sæpius monente Duce nondum sat permunitum, nec palis obseptum: quod itidem superatur, parte Scotorum cæsa, reliquis fugatis, tribuno ipso capto. Et jam Cæsarei equites per brachium Rheni, aliumque veterem alveum interutrumque pontem navalem, castellumque majori ponti adjacens, & Ducis castra penetrare incipiunt; ut parum abesset, quin hostis majore ponte, quo primarius Rheni alveus insternebatur, potiretur, una cum omnibus navibus frumentariis, quæ ibi adstabant. Quo facto & proprio Ducis frumento Brisaci fames levata, & Dux à tota Alsatia divulsus fuisset, maximo cum dedecore, & certo exercitus exitio. Et eo majus periculum erat, quod inter hæc hostis è diversa parte in apertis camporum se ostenderet, velut castra Ducis oppugnaturus. Enimvero Vinariensis Guebrianum, quem cum Turennio & aliis proxima nocte è Gallicis castris ad se vocaverat, cum Gallis recta ad amissum castellum ire jubet, quo & Schœnbeckii atq; Hatsteinii legiones sequuntur. Duas legiones ad defensionem majoris pontis & navium frumentariarum ipse ducit; quæ statim hostium equites repellunt. Galli trecenti tantum numero, sed tertiam partem Cæsarei reductores, summo ardore in hostem ruunt, ingenti repelluntur. clamore sublato, ut hosti majoris multitudinis metum incuterent, quod arbusta prospectum adimerent. Hi amissum castellum recuperant, hostibus qui intus erant cæsis, aut in Rhenum præcipitatis. Interea duæ legiones Germanicæ, licet Schœnbeckius tribunus initio statim globo trajiceretur, hostem ex altero latere ita acriter urgent, ut is terrore oppletus in fugam abiret, magno armorum numero abjecto; cui quantum ratio ferebat, per arbusta insistebatur, mille minimum cæsis. Copiæ, quæ ad castra Ducis tendebant, clade suorum audita retrocedunt. Supererat extremum castellum ad fluentum molendinarum, ultra sylvam situm; in qua diu hostis perstrepebat, velut novum munimentum excitaturus. Sed sub vesperam cognoscebatur idem ad vineas usque retrocessisse. Qui eadem adhuc nocte Friburgum versus, inde longius ibat, Brisaco inter derelicta habito, nisi quod solatio jactaretur, quod Domui Austriacæ & Hispanis sat virium foret isti recuperando. Constabat tunc hostium exercitus quatuor equitum, octo peditum millibus; qui magnus pro conditione vastatæ regionis numerus erat. Unde & pabuli inopia grandes ac bene pastos equos, quos Lamboii miles è Belgio adduxerat, plane contumserat. Et gliscebat inter Lamboium, & Gœtzium discordia, dum ille huic omnem culpam rei male gestæ impingit. Ast Vinariensis arctius in-
8. Oct. cludendis Brisacensibus aliud castellum ad Rhenum, qua isti catenam flumini prætenderant, per Gallos ductu Turennii invadi jubet, qui clara luce id perficiebant, licet sexaginta pedites id strenuo propugnarent, qui paucis exceptis omnes trucidantur. Eodem centum boves, & tredecim equi, quos extra mœnia in pascua compulerant oppidani, abiguntur, extremum famelicis solatium. Post
9. Oct. quæ Dux demum literis Reinacherum monet, ne ulterius deditionis moram faciat, omni spe absumta. Ille modestis verbis respondet, sibi ad extremum spiritum oppidum defendendum, nec liberationis spem nullam superesse. Gœtzius interim novis è Bohemia copiis auctus circa vallem Kentzingensem hærebat, velut structo apud Stolhoviam ponte navali in Alsatiam transiturus, & illa parte liberationem oppidi tentaturus. Quibus conatibus ut obviam iretur, Vinariensis in altera Rheni ripa tria castella excitat, ut omnis aditus hosti ad pontem jam antea dejectum præcluderetur; pariter apud castra Gallorum, quæ infra oppidum sita erant, navali ponte Rhenum insternit.

Lotharingici Ensisheimum occupant.

§. 56. Inter hæc Lotharingiæ Dux, qui Thannæ hactenus hæserat, cognito præsidium Ensisheimi morbis imminutum oppido tuendo non sufficere, Mercium cum quingentis peditibus è nupera clade collectis mittit. Is noctu oppidum scalis admotis

1638. motis occupat, arcem, quæ statim capi non poterat, lorica ab oppido separat, ac duas machinas Thanna adduci curat, eidem ad deditionem cogendæ. Ac sine dubio id agebatur, ut excito Savellio annona; quæ ex Helvetiis Vinariensi subvehebatur, intercideretur. Enimvero is conatus Lotharingicis ipsis exitio vertit. Nam Vinariensis re cognita statim Rosam cum quatuor equitum legionibus, centum

Idem delentur. peditibus Germanis totidem Gallis eo mittit, qui oppido circumfusi præfectum arcis animant, Mercioque si velit discedendi facultatem offerunt: qui ferociter ac contemtim respondet. Mox Turennius à Vinariensi cum aliquot equitum centuriis loco inter pontem navalem & Ensisheimum medio considere jubetur, Rosæ, si forte Lotharingus ingrueret,

22. Octob. subventurus. Ast Lotharingus trecentos equites, qui adhuc ipsi supererant, multa adhuc nocte Ensisheimo immittit; qui & Rosæ excubitores interceperant, ut hic motum Lotharingicorum non prius sentiret, quam Mercius equitibus istis junctis oppido excederet. Mox tamen & Rosa abeuntes insequitur, præmissis qui ultimum agmen morarentur, quoad ducenti pedites accelerare gradum possent. Nec consilio defuit successus, dum Mercius repellendis præcursoribus ad sylvam latus ipsius tegentem bis consistit, ac displosis tubis eosdem repellit; quo ipso spatium dabatur Rosæ cum suis appropinquandi. Is ducentos suos pedites equitatu suffultos à fronte Lotharingum peditem impetere jubet, dum pars equitum per sylvam à latere eundem invadit; simul duas equitum alas equitibus hostilibus immittit. Ita equites quidem statim in fugam vertuntur, pedites abjectis armis salutem petunt. Enimvero istorum quidem tergis ita acriter inhærebant Vinarienses, ut præter paucos præfectos nemo fere evaserit. In pedites Galli ad internecionem sævire ardebant, ut Germani ductores vix ducentis vitæ veniam impetrare possent, quod isti priore prælio tam fortiter rem gessissent. Mercius & tribunus Bonnevallius mature se subduxerant. Ita reliquiæ Lotharingicarum copiarum non-gentis selectis militibus constantes, quos inter centum amplius ductores, deletæ. E Vinariensibus duo tantum, idque citta vitæ periculum, sauciati.

Brisacum in angustias redigitur. 19. Oct.

§. 57. Interea Brisacensibus vis propius admovebatur, qui castellum molendino suo adsitum ultro deserebant, molendino incenso. Castellum in monte quem ferreum vocant, à Turennio impetu expugnatur; cæsis triginta peditibus, qui id defendebant; cui imposita tormenta statim in portam oppidi vertuntur, prohibendis Croatarum eruptionibus. Simul noctes dieque tumultus excitatur, ut obsessi fame jam satis languidi vigiliis & laboribus insuper atterrerentur. Hinc denuo Reinachero deditionem suadet Dux; Lotharingi copias deletas, Gœtzium per valles Sylvæ Nigræ se abdidisse: ne ob inanem gloriam ac pertinaciam tot innocentes frustra perderet: munis additis, ni rationi locum daret, deinceps militari modo habitum non iri. Ast hic negabat, tanti momenti oppidum ab Austriacis desertum iri; nec tanta se adhuc necessitate premi, quantam forte transfugæ fingant. Cum tamen equinæ carnes, ac brassicæ, cujus magnam vim Brisacenses in suis insulis plantaverant, præcipue mensarum deliciæ essent, gregarii pane è corticibus querneis admixto furfure; ductores avenaceo pane victitarent, præcipua captivorum miseria, quos neque pretio neque permutatione Reinacherus dimittere volebat; quorum jam triginta amplius fame extincti erant, obsessoribus eo nomine magnopere exacerbatis. 4. Nov. Paulo post Gœtzius cum circa Walkircham se ostendisset, retro in Hegoviam vertit; Sylvestribus oppidis impetitis Vinariensem di-

1638. stracturus. Tum & septingenti circiter equites apud Stolhoviam trans Rhenum mittuntur, qui Lotharingo juncti in Alsatia turbam darent. Et Waldshutam quidem præsidio vacuam Gœtzius occupat; inde Neuenburgo, aut castello Huningano intercepto Rheni subvectionem Vinariensi intercluserus. Ast hic cum majore copiarum parte Rœtelam usque obviam isti procedit. Simul Longuevillium Ducem, qui in Lotharingia interim Savellii copiolas plane deleverat, ipso ægre elapso, auxilium poscit; qui & post vi expugnatam Lunevillam validam manum Rhenum versus mittebat. Etsi nullum amplius à Gœtzio periculum foret, quem Cæsar cum ignominia imperio exutum, in custodiam abstrahebat. Mox tertia vice Reinacherus ad deditionem invitatur; qui ob- 7. Nov. tentu ad propinquantis auxilii eam abnuit. Et licet moneretur, ut in castra mitteret; qui munimenta inspicerent, quibus omnis subsidii spes præscindebatur, haut eo minus tergiversari pergebat. Igitur quod ultimum obstellis castellum exterius restabat, à Divo Jacobo dictum, postremæ pontis parti ultra alveum Rheni oppido proximum, à 29. Nov. Schmidbergio tribuno vi expugnatur; ut nil amplius restaret, quod portam oppidi tegeret, ni obsessi intimam pontis partem dejecissent. Sed & omnis spes liberationis decollabat, postquam Goltzius qui in Gœtzii locum Cæsareis copiis imperabat, falso nuntio de Vinariensis adventu territus Villingam se trepidus receperat: & Horstius eodem tempore infecta re è Lotharingia ne dimidiam quidem suorum partem cis Rhenum reduxerat. Ut è Cæsareo exercitu vix millia sex supererent, viribus plane attritis; quæ per Sueviam, & ad Rhenum in hiberna distribuebantur. Jam igitur in Brisacum se dedit. proclivi erat Duci Brisacum vi expugnare; id quod & miles avide exposcebat. Sed verebatur Dux, ne in cædes ac libidines effusus, miles ignem oppido injiceret, quod integrum servari ipsius intererat. Et jam tandem Reinacherus fame subi- 3. Dec. gente super deditione paciscí incipit; quæ paulo post in has leges convenit. Permissum Reinachero cum tribunis Eschero & Witzio, cæterisque præfectis & gregariis famulisque honesto ac militari modo partim terra, partim flumine Rheno Stolhoviam usque discedere, abductis simul duabus machinis globos octolibros ejaculantibus cum necessario adparatu. Captivi utrinq; permutentur, exceptis transfugis. Reinacherus omnes machinas, paratumque bellicum bona fide indicaret, nec quid cuniculorum, igniumque tectorum in oppido relinqueret; præfecto quoque Landscronæ imperaret, ut eam arcem statim Duci tradat. Austriacorum ministrorum aliqui statim quo vellent discederent; cæteris post duos menses cum suis abire indultum, ut tamen omnia ad Archivum, ærariumque spectantia acta extradant; ad quæ exhibenda Reinacherus quoque adstringebatur; nisi quod tunc auferre secum liceret rationes structurarum militarium, & frumentariæ rei se præfecto habitarum. Cives & incolæ latris suis hucusque receptis relinquerentur, intactis quoque templis & cœnobiis: integrum tamen esset Sacerdotibus & Monachis, si ultro velint, discedere. Cum illis, qui intra oppidum refugerunt, ex æquo & bono transigendum. Omnia Austriacorum bona, & quæ à vicinis huc illata sint, ad militem discedentem, aut cives non spectantia Duci ex asse traderentur. Additum, si à milite quopiam privato ausu in has deditionis leges admissum quidquam fuerit circa res summa pacti capita non spectantes solum delinquentem luiturum, salvo, in cæteros, & inviolato pacto. In eodem tamen pacto Dux neque Sueciæ, neque Galliæ aut Fœderis Evange-

1638. lici mentionem fecerat; sed omnia suo duntaxat nomine concluserat. Idque eo altius penetrabat, quod cum Galli antea ipsi Alsatiam concessissent, & hic ad eandem etiam Brisacum velut Alsatiæ partem petiisset, id Galli denegassent. Qui & illud notaverant, quod Dux tam solicite omnes chartas ad urbem & provinciam pertinentes sibi tradi cavisset, velut certus de possessione. Excessere oppido quingenti gregarii, præter ductores; sed gregarii plerique Reinachero deserto, ultro sub Ducis signa se conferebant. Qui graviter istum increpabat, quod ita barbare captivos habuisset, quos rabiosa fames in se mutuo dentes vertere subegerat. Et sane Reinacherus, paulo ante quam obsideretur, frumentum vetus vendiderat, spe novum coëmendi, cujus facultas mox ei intercluſa fuerat. Et illud ipsum vetus frumentum magnam partem ad Vinariensem pervenerat, qui agrestium specie suos milites ad emendum suborna verat. Quam culpam incredibili post pertinacia pensatum ibat. Nec eo secius Reinacherus ex pacto dimissus, quo tamen ipse non adeo sancte steterat, & Isaaco Volmaro Cancellario, qui contumeliosis antea dictis scriptisque Duci illuserat, cum in genua provolutus deprecaretur, venia data: cui tamen asperrimis verbis exprobrata fuit maledicentia, & quod interceptus D. Chemnitius tam dura custodia habitus foret, cujus liberationem se curaturum idem sanctissime pollicitus est, inani post fide. In oppido magna vis machinarum & paratus bellici inventa, sed haut quidquam id auri & argenti, quod quidam ad invidiam Duci apud Gallos conflandam publicaverant. Sed nec ea munitionum firmitas, uti opinio fuerat, deprehendebatur. Unde Duci nova ibi opera designantur, annonæque vis congeritur, velut in posterum promtuarium belli heic futurum esset. Exercitus post undecim mensium labores, ac tot prælia sex millibus peditum auctior, quam initio expeditionis fuerat, per Burgundiæ Comitatum hiberna sumit montibus Helvetiæ vicinis, qui
30. Dec. belli incommodis adhuc intacti fuerant. In itinere Landscrona, munitissima supra Basileam arx deditur, cum præfecto leges deditionis Brisacensis ostensæ fuissent, quibus Reinacherus eam quoque arcem in Ducis manus consignaturum se receperat; licet idem occultis notis ut imperium suum ne curaret, præfectum monuisset. Atque hæc isto anno armis gesta.

Tractatus Gallo-Britannici præcipua capita. §. 58. Inter hosce bellantium labores ea togatos cura exercebat, ut bello subsidia, aut honestum exitum struerent. Ad quem finem spectabat fœdus, quod superiore anno Gallos inter & Anglos Lutetiæ delineatum, sed paulo serius in Sueciam transmissum erat. Ejus exordio uterque Rex profitebatur, sibi nihil aliud propositum, quam sibi suisque sociis tutam pacem firmare, suaque tueri, utque per Austriacos oppressi, & præcipue Palatina Domus in sua restituantur: cui tamen tractatui tunc demum ratihabitio accedere debeat, quando Sueciæ Regina, & Belgæ Fœderati in eundem consensissent. Quibus ambagibus uterque destinata sua secreta involvere, ac gratiam promoti boni publici captare conabatur; ut tamen speciosum prætextum conventa eludendi sibi reservaret. Capita tractatus præcipua huc redibant. Anglus Austriacis eorumque sociis nihil auxilii ferat; Gallo permittat sex militum millia per Britanniam conducere; classem triginta navium bellicarum instruat custodiendis utriusque Regni portibus & litoribus, neve mari miles paratusque bellicus ad communes hostes perferatur; Gallus absque Angli consensu de pace aut induciis cum Austriacis non tractet, nec pacem concludat, nisi restituta Domo Palatina; vicissim Anglus nihil in fraudem hujus tractatus paciscatur. Ad hoc fœdus invitabuntur Sueciæ Regina, & Hollandi. Horum omnium Legati Hamburgi congrediantur, ac de suis prætensionibus, & capitibus futuræ pacis quæ omnibus votis respondet, inter se conveniant. Quæ omnibus placuerunt, certum intra tempus Regi Hispaniæ, Hungariæque, ac Bavaro denuntientur, ut ipsorum postulatis satisfaciant. Si Palatinatum ultro restituant, Bavarus Electoralem dignitatem, dum vivit, retineat. Sin recusaverint, uterque Regum in Austriacos bellum gerat, quoad scopus iste obtineatur, ac Anglus triginta naves bellicas instruat, impediendæ communicationi inter Hispaniam & Flandriam. De pace aut induciis non nisi communi consensu agatur. Minutiora capita recensere nihil attinet. 1638.

Secreta intentio circa hunc tractatum Gallorum,

§. 59. Cæterum qui penitus secretas singulorum machinationes, ac peculiares utilitates perspectas habebant, parum aut nihil sibi de isthoc tractatu pollicebantur. Nam Galli quidem id maxime spectabant, ut hoc obtentu Anglos retinerent, ne in Austriacorum partes transirent. Ac revera non optabant, Anglos serio in bellum descendere, sed ut neque boni quid, nec mali facerent. Unde & Avauxius Suecis suadebat, ne ullo modo ad restituendum Palatinum citra exceptionem se obligarent; quod ipse nulla ratione fieri posse judicabat. Nam si Angli, una cum Hollandis & Transsylvano, in bellum adversus Austriacos prorumperent, id quidem utile fore premendis horum viribus, sed inde Romanis sacris periculum imminere. Anglorum. Angli autem id agebant, ut Suecos bello implicitos tenerent, ac ipsi nihil ad rem conferrent: eoque semper Suecis sua pericula ob oculos ponebant, propriorum obliti. Cæterum nec lubido erat bellum sumendi, nec rationes ipsorum id ferebant. Sed potius cupiebant tam pacis tractatus, quam consilia belli moderari, & omnia ad firmitatem sui status dirigere, adeoque progressus Gallorum & Hollandorum temperare; ac arbitria rerum Germaniæ sibi vindicare. Iidem quoque Gallis, & Hollandis parum fidebant, ac hosce non æquo animo laturos judicabant, si ipsi pedem in Flandria figerent. Quin minabantur, si à se oblata repudientur, Hispanorum se amicitiæ accessuros. Et eodem tempore, quo Hamburgi de fœdere tractabatur, Bruxellis cum Hispanis agebant, sic ut jactatione fœderis Gallicani Hispanos terrore ad æquiores circa Palatinum negotium conditiones compellere velle viderentur; spe quoque inde concepta, quod Franckendaliæ & vicinis oppidis Reformata religio relicta foret; & quia durante Gallorum & Hollandorum societate, quæ isthoc Europæ statu necessaria erat, non possent non Austriaci & Hispani Anglorum amicitiam affectare. Quin in sinu gaudebant Angli, Arausionensi eo anno in Brabantia, Gallis ad Fanum D. Audomari arma improspere cessisse; quod per rationes Regni sui viderentur obligati aperte in Hispanorum partes transire, si isti magnos eo anno in Belgica progressus fecissent. Sed & (si talia dignum est heic memorari,) refrigerabat tunc amicitiam Gallorum, & Anglorum res non magna per se se, nisi omnia tanti essent, quanti æstimantur. Apud Reginam Angliæ neque Legatorum uxoribus, neque Principibus fœminis considere mos est, contra quam apud Galliæ Reginam. Cheureusia tamen ab itinere statim Reginam Angliæ accedens velut ab itinere lassa considere jussa est. Dissimulatum id forte in alia foret; sed in hac fœmina è Gallia exulante multum

1638. tum displicuit Legato Gallico, qui uxori suæ jus considendi à Regina poposcit. Neq; enim æquum Legati uxorem minore esse honore, quam Cheureusiam. Regina huic semel id datum dixit ob lassitudinem ex itinere, nec repetitum postea; neque adduci se posse, ut veterem Angliæ morem immutet. Id in Galliam perscriptum ei aulæ non satisfaciebat; eoque cum Legati ordinarii uxor ad salutandum Reginam itaret, obviam ei missus est, qui diceret, eam Reginæ non assessuram. Quæ inania licet, animos asperabant; sed & pellucebat Anglorum animus erga Suecos ex eo, quod Legatus Anglicus Hamburgi diceret: Succis utique soli quid in Pomerania retinendum, ne gloria per Gustavum Regem parta iterum evanescat, si post rupes suas se iterum occultarent. Sed initio ad invidiam declinandam in perpetuum eandem haut petendam, sed ad quadraginta aut quinquaginta annos hypothecæ in vicem. Querebantur etiam Angli, Succos ideo ab isto fœdere abhorrere, quod Lutheranæ religioni, non etiam Reformatæ per pacem cautum velint. Qui & una cum Gallis in adversis tunc Succorum rebus id gaudebant, quod pacis non modo bonæ, sed & tolerabilis conditiones istis in longum tempus periisse existimarent. Hollandis deniq; haut quidquam animus erat, ob incertum aut lubricum cum Anglia fœdus neutralitatem cum Cæsare infringere; quorum opera etiam factum credebatur, ne Gallia postulantibus id Succis Cæsari bellum indiceret. Quin & inter ipsos, Angloque indies magis gliscebant odiorum semina, sub repressaliarum specie his illorum naves complures in Oceano intercipientibus.

& Hollandorum.

Rectorum Sueciæ judicium.

§. 60. Ast Sueciæ Rectores tractatum illum pro inani ludibrio habebant. Equidem speciosus erat, qui jactabatur, fœderis finis; statum Europæ in justo æquilibrio tenere ac dominatum Austriacorum prohibere, neque permittere, ut horum consilia ad aliorum ruinam, & præsertim oppressorum in Germania Ordinum præponderarent. Ad quem finem concepta capita nonnihil quidem facere poterant, sed quod ad summam rerum exigui foret momenti. Cum enim omnium æque interesset, Austriacam potentiam temperari, Sueci tamen totam prope molem sustinuerant, dum alii velut otiosi spectatores desident; quod deinceps continuare præter rationem, & supra vires Sueciæ erat. Præsertim cum hæc minus quam aliæ regiones invasionibus Cæsareis pateret, ac facillime bello se subducere posset, si amicorum commoda deserere placeret. Accedebat, quod illud fœdus fere accommodatum esset ad situm Galliæ atque Angliæ, quo respectu Succiam plane non tangebat. Nec talibus mediis, quæ ibi proponebantur. Germanicum bellum geri poterat, neque restitutio oppressorum, & præcipue Palatini obtineri. Erant quoque suspecta Succis illa verba, queis ambo Reges initio tractatuum sanctissime testabantur, neutri propositum esse aliud, quam propria tueri imperia, velut hoc modo Succis prætensionem expensarum nomine præscindere, & adeo Pomeraniæ adipiscendæ spem adimere vellent.

Negotiatio super fœdere Anglicano.

§. 61. Quanquam igitur Sueciæ Rectores de isthoc negotio nihil sperarent, haut quidquam tamen tractatio super eodem repudianda videbatur, declinandæ offensæ, & quia ad famam favoremque id facturum erat; contra si negotium exitu careret, invidia in alios devolvenda. Quo fine Salvio mandata Hamburgum mittuntur, ut super eo fœdere tractatus suscipiat; ac præcipue ut articulos Parisiis delineatos, ad Sueciæ conditionem aptari curet, ac ut proportio inter commoda & onera sociorum observetur. Cum ministri Anglici Henricus de Wyck, & Josephus Averius fiduciarias Salvii literas sufficientes judicassent, propo- 1638.
nebant, ut ipse & Avauxius absque Hollandorum ministris tractatus secum susciperent. Id quod Avauxius abnuebat; frigide hoc de negotio locutus, velut id parum sibi cordi foret. Unde Anglici ministri cum solo Salvio tractare cupiebant: id quod hic repudiandum non judicabat; quod Sueciæ cum Gallia & cum Hollandia peculiares tractatus forent. Enimvero ostendebat, media in designatione Parisina proposita scopo non sufficere; & si serio ab Anglis res agatur, alia consilia esse capessenda. Ast Angli excusabant, nihil aliud sibi in mandatis datum, quam quod Parisinis articulis contineretur. Qui cum Gallos quoque Hollandosque spectarent, frustra Salvius cum Anglis solis agi censebat. Eoque ab Anglicis postulabat, ut Hollandos incitarent ad Legatos ocyus Hamburgum mittendos. Adpellebat post Hamburgi ab Angliæ Re- 1. Jun.
ge missus Thomas Rovvius Legatus. Aderat quoque Hollandorum in Dania Residens Crocovius; sed qui neque solidi quid in mandatis videbatur habere, neque tale quid ab Anglo expectare. Ac iste quidem una cum Avauxio tempus tantum extractum ibat. Contra Anglus rem cito confici urgebat, non obscure jactans, nisi negotium heic succedat, aliam sibi consiliorum viam esse ineundam. Idem Glucstadium profectus Regem Daniæ ad commune fœdus invitabat. Sed qui negabat in partes à se descendi posse, mediatoris munus obeunte. Proponebat inde Rovvi- 11. Jun.
us apud Salvium de fœdere ad designationem Parisiensem ineundo; rem tardam & exigui momenti. Nam nolebant Angli pacem cum Cæsare & Hispano abrumpere, nisi hoc tractatu absoluto, & omnium utilitatibus expensis, pacisque legibus inter ipsos communi consensu probatis. Inde legationes ad Cæsarem, Hispanumque, & Bavarum mittendæ erant. Quibus ambagibus minimum integer annus elabebatur. Interea Succis Gallisque negotium pacis plane suspendendum, nec pax concludenda, nisi Palatino Electore restituto. Et tandem in bellum prorumpens Anglia nil præter triginta naves in Oceano instruere volebat, ut sub communi fœderis vocabulo res suas firmaret, ac cives suos ditaret, exiguo causæ Protestantium emolumento. Et quanquam fortasse litora Galliæ tegerent; nil tamen inde Succorum arma levabantur. Id quod Anglici Legati abnuere non poterant. Sed & pecuniarii subsidii ab Anglia obtinendi exigua spes erat, quod Rex volens licet, id præstare non posse videretur, Parlamento discors, per quod nova imponere tributa non licebat. Igitur Avauxius & Salvius è compacto verborum humanitate Anglicos demulcere conabantur, saltem ne nocerent, aut hostile fœdus induerent; qui præcipuus ex hoc negotio fructus sperabatur. Porro in fœderis hujus tractatione ita inter Legatos convenerat, ut per vices se mutuo inviserent, sic ut communi loco, congressuque opus non esset, vitandæ collisioni. Quanquam Angli Gallis non parum cedebant, non solum in exordio tractatus Parisiensis, sed & quod Anglicus Legatus apud Succicum, Hollandicumque ministrum, ipsumque Avauxium sermone Gallico uteretur. Porro in ipsa circa fœdus disceptatione Salvius postulabat, ut Angli bellum Austriacis ac Hispano denuntiarent, idque vel suis auspiciis gererent, vel Succis subsidia, quæ alicujus momenti forent, suppeditarent. Angli contra istos ad perpetuam belli continuationem obstringere volebant; quoad Palatina Domus plane foret restituta. Iidem belli indictionem in longum extrahebant ob legationem prius ad Cæsarem

1638. Hiſpanumq; mittendam; & quia viginti amplius milliones pecuniæ Anglicanæ in ditionibus Hiſpanicis hærerent, quæ non ita repente revocari inde poſſet. Subſidii quid non abnuituri videbantur, ſed exiguum, non ultra ducenties mille unciales annuos; ſummam nullo modo comparandam cum eo, quod ipſi viciſſim exigebant. Addebatur, Regem plurà in Electorem Palatinum, nepotem ſuum collaturum, quod & ipſum in cauſam communem cederet. Enimvero Suecos ad gerendum ſe bellum obſtringere, quoad Palatinus foret reſtitutus, arduum erat, præſertim quod Electoralem dignitatem ſpectabat, quamdiu Bavarus ejuſque filius viveret, cui Gallus quoque favebat. Igitur æquum erat, tanto oneri apud Anglos parem reſpondere obligationem; & iniquum pro tantilla ſumma, & eo, quod Rex Palatino præſtiturus erat, eouſque obſtringi. Tota in tractatione Anglicus Legatus lubricum valde & inconſtantem ſe gerebat: ad poſtremum tamen magnum ardorem rei conficiendæ oſtendebat, propoſitis, quæ propius ad ſcopum accedere videbantur; de quibus tamen nihil ſe in mandatis habere fatebatur, ſed quæ ad Regem relaturus ſit non dubitans, quin ille eadem ſit adprobaturus. Difficillimum in toto negotio erat reſtitutio Palatini, de qua cum Rovvius innuiſſet; modo regio reſtituatur, circa dignitatem temperamentum aliquod inveniri poſſe; Salvius proponebat; Suecos circa iſtam connixuros quantum poſſint: contra Angli ſe obſtringerent ad certa ſubſidia uſque ad finem tractatuum pacis, & his incaſſum cedentibus, ad bellum ſine ſubſidiis. Nam & jam ante ex Gallico fœdere Suecia ad bellum continuandum tenebantur; nec inutile videbatur, Angliam Sueciæ in tractatu pacis junctam partem odii ab hoſte in ſe derivare. Sed quod frigidius iſta excipercntur, cauſa erat, quia Curtius Legatus Cæſareus obtulerat, ſe cum Rovvio ſeparatim de cauſa Palatina acturum. Quanquam autem hic profiteretur, ſe Curtio parum fidei adhibere, niſi facultatem agendi à Cæſare conceſſam oſtenderit; ac ſibi rem prius in Angliam referendam: deprehendebatur tamen, tam Rovvium quam Ruſtorfium Palatinum miniſtrum apud Curtium circa id negotium ſatagere. Quin & iſte minas non obſcure jaciebat, nec invidiam in Gallos diſſimulabat. Nec dubitabat Suecos palam monere; non eſſe quod Gallis nimium confidant, à quibus non amplius quid ſubſidii expectandum ſit, quam quoad Richelius viveret. Avauxius contra nil fere aliud agebat, quam ut Anglicanos tractatus in ſinu rideret. Hactenus tamen negotium Salvio commendabat, ut quoquo modo Anglos Conciliatos teneret, ne in alteram partem tranſirent. Cracovius quoque ex Hollandia nihil certi attulerat, nec pleniora mandata expectabat, & Anglicanos tractatus inanes ducebat. Quin palam profitebatur, Hollandos neutralitatem cum Cæſare non exuturos, ni Anglus palam bellum ſumeret; id quod huncce facturum non rebatur. Nam ſi Anglus ad nihil certi ſe obſtringeret, conſultum non eſſe manifeſta ſibi incommoda conciliatum ire & neutralitatis emolumenta abjicere. Univerſi autem judicabant, ab Anglis ſerio rem non agi, & nil aliud quam famam ab ipſis captari, velut magni quid ad cauſam communem collaturis, culpa negotii infecti poſt in alios derivata. Neque vero iis, quæ Rovvius proponebat, ſolidi quid ſuberat. Ac Palatini, ipſaque Bohemiæ Regina parum ſpei in Anglicano auxilio reponebant: & ſi quid præter ſpem eveniret, in lucro habendum cenſebant. Lutetiæ quoque Leiceſtrius Comes Legatus Anglicus Hugoni Grotio cum ob cognationem Palatinum ab Anglo præ cæteris juvandum dixiſſet, repoſuerat: ad eam normam Principes conſilia ſua non exigere ſolere. Unde & Angli Lotharingi reſtitutionem, quam Palatini longe potiorem habebant, quo iſtum æmulum Gallis ad latus adponerent; quippe cum arctum inter Anglum ac Lotharingum fœdus eſſet, quo inter alia continebatur, ut Anglia ad obtinendam Palatini reſtitutionem in præjudicium Ducis nihil conſentiret; nec ullos tractatus cum aliquo concluderet, niſi plena ejuſdem Ducis reſtitutio exprimeretur. Cum ita aliquot menſes nihil agendo elapſi eſſent, Salvius alia capita fœderis Rovvio proponebat: Ut Anglus inſtantibus pacis tractatibus adeſſet, ac commoda ſua obſervaret. Sed ſi iſti tractatus ante Kalendas Martias anni ſequentis non inciperent, aut ſi re infecta abrumperentur, Rex ſtatim Auſtriacis bellum indiceret, idque terra ac mari junctо cum Suecis Gallisque conſilio gereret, cumque his eoſdem amicos & hoſtes haberet. Interea quoad de tractatuum eventu conſtaret, Anglus Suecis menſtrua ſubſidia daret, quanta Jacobus Rex quondam Dano dederat. Sed ſi bellum ipſe gereret, ad minorem ſummam teneretur. Viciſſim Suecos pari cum Gallis Angliſque ſtudio ad reſtitutionem Palatini incubituros. Enimvero iſtas conditiones repudiabat Rovvius velut iniquas, & ad eas nihil reſponſi reponere dignabatur. Addebat, in Sueciam ſcripturum, num ea quoque Reginæ mens foret. Nam ſi & hæc ita ſentiret, ſibi neceſſitatem imponi ſtatim tractatus abrumpendi. Spargebat inſuper aculeata verba de mercenaria amicitia; quæ à Salvio non ſegniter retundebantur. Et plane everſum foret hoc negotium, ni Ruſtorfius medium ſe obtuliſſet; qui alias conditiones proponebat, à Salvii quidem deſignatione longe differentes, ſed ſuper quibus tamen utrinque remittendo aut addendo conveniri tandem poſſe videbatur. Sed Rovvius nihil ſe horum in mandatis habere excuſabat; ad Regem ſe relaturum. Ita jam id fere inter Salvium & Rovvium certabatur, uter alteri culpam irriti fœderis impingere poſſet.

1638.

menſe Novembri.

§. 62. Cum igitur id negotium tarde procederet, Ruſtorfius Electoris Palatini nomine peculiaris cum Suecia fœderis certa capita proponebat, quorum ſumma hæc erat: Elector Palatinus quatuor millia peditum, quingentos equites Suecorum in Weſtphalia copiis jungat, ipſi juxta ac Reginæ juramento obſtringendos: tum tormentorum, paratusque bellici præbeat, quantum poſſit. Viciſſim omnes Suecorum copiæ in Weſtphalia & ad Viſurgim cum oppidorum præſidiis, Electoris quoque ſacramento obſtringantur. In eum exercitum Elector ſummum obtineat imperium, Suecis proximum ab hoc ducem Legatumque ibi habere liceat. De omnibus bello partis pari jure à Regina & Electore ſimul diſponatur, nulla prærogativa Sueciæ reſervata, prorſus uti duo Principes dignatione & opibus pares florentibus ambo rebus paciſci ſolent. Super his conditionibus tractare abnuebat Salvius, ac id tantum reponebat: quia Elector totus ab auxilio Anglicano dependeat, cum ipſo nihil, niſi Anglia juncta, agi poſſe. Et ſane iſta capita Rectoribus Sueciæ plane à ratione aliena videbantur; ac niſi Anglorum conſilia nota fuiſſent, contumeliæ loco accipiebatur; Suecis victricia arma geſtantibus talia proponi à Principe terris ſuis exuto, & qui amplius quod perderet non habebat. Non tamen abrupto negotio Anglos, & ſi qui alii Palatino faverent, protelare placebat, ſed tractatus alere, famamque moderationis captare. De cætero Elector Palatinus cum Hamburgi eſſet, neque Salvium aut Avauxium inviſebat, neque eorum acceſſum admittebat, quod ipſius

Palatini Electoris propoſitio.

miniſtri

1638. miniſtri dubitarent, quousque Electori iſtis obviam ire, & num iisdem priorem locum in propria domo concedere decorum foret. Idem Regi Galliæ non niſi titulum *Regiæ dignitatis* more Germanico, non *Majeſtatis* tribuerat. Unde & literæ ejus in Gallia non recipiebantur: cum tamen Bavarus, & Brandeburgicus *Majeſtatis* titulo Gallum honorare non abnuerent: & ipſe Palatinus ex Anglia ſcribens eundem adhibuiſſet; Saxoni quoque, non niſi *Regiæ dignitatis* vocabulum Gallo adſcribenti ſuæ literæ remiſſæ forent. Eam dignitatis tuendæ ſolicitudinem, quæ plerisque per adverſam fortunam intempeſtiva videbatur, Angli inculcaſſe credebantur. Porro ex Anglia quid obtinendi ſpes inde quoque non parum minuebat, quod tumultus per Scotiam invaleſcerent. Quorum cauſa & Alexander Leslæus à Suecis ad aliquod tempus dimitti petebat, quo patriæ ſuæ ſuccurrere poſſet, uti ipſe ferebat. Quanquam & alia cauſa ſuberat, quod cum Rectoribus Sueciæ expedire videretur, quicquid erat in Germania copiarum unius ſummo imperio ſubdi, vitandæ è ducum paritate æmulationi, Leslæus Banerio velut juniori ſubeſſe dedignaretur. Unde volentibus iſtis erat Leslæi diſceſſus, quod per ipſum de rebus V Veſtphalicis pro lubitu diſponere non poſſent. Quanquam autem Angliæ Rex Suecis parum æquus habebatur, dubitabant tamen initio Rectores Sueciæ iſtum dimittere, ne ſeditiones Scoticas fovere viderentur. Tandem tamen minus ſuſpectum aut reprehenſioni obnoxium videbatur plane eum ſacramento Sueciæ exſolvere. Cui & petenti aliquid armorum præmii titulo datum eſt.

De particularis pacis tractatu mediantibus Lauenburgicis.

§. 63. Majore in ſpeciem ſtudio circa pacem ſatagebatur, quam inter Cæſarem Suecosque ſeorſim ut conciliarent, Lauenburgici Duces ſedulo operam dabant. His Cæſar Poſonii ſcripto declaraverat, à ſe Curtium Comitem ad pacis tractatus

8. Januar. Commiſſarium conſtitui, quos Hamburgi, Lubecæ aut Luneburgi mediatoribus Ducibus ſuſcipi placeat. Quorum & Conſiliario Mithobio Cæſar prædia à Guſtavo quondam Rege donata confir-

16. Febr. maverat. Hac cum declaratione Julius Henricus & Franciſcus Carolus Duces Saxoniam verſus properant, ac cum de fœdere Gallico intellexiſſent, ad Salvium ex itinere ſcribunt; ne novis difficultatibus negotium pacis involvi permittat, nec à Cæſare rem non ſerio agi à Gallis perſuaderi ſibi patiatur; ſed ad ipſorum adventum rem integram

23. Febr. retineat. Cum tamen Hamburgum perveniſſent, jam fœdus Gallicanum confectum erat; ſuper quo iſti magnum animi dolorem teſtabantur jactantes; ſe effecturos fuiſſe, ut Salvius ſtatim cum Curtio & Soldnero Lubecæ, Hamburgi, aut Luneburgi congrederetur. Adeſſe literas tuti itineris, & fiduciarias cum titulo *Sereniſſimæ* Reginæ. De felici exitu dubitandum non eſſe. Cæſarem univerſos Ordines in gratiam publico edicto recepturum ante tractatus favori captando, & ne iſtud ipſi invito extortum videatur; neve Proteſtantes eo nomine Suecis obſtringantur. In cauſa Palatina id temperamenti inventum, ut poſt obitum Ducis Bavariæ dignitas Electoralis inter Wilhelminam & Rudolfinam lineam alternis geratur. Militibus à Cæſare ſatisfaciendum. Pomeraniam pecunia à Suecis redimendam, quam ſi Hiſpani non ſuppeditent, Daniæ Rex ſit exhibiturus; id quod hic per Penzium Comitem Cæſari obtulerit. Sed ſi acriter Sueci contendant, Cæſarem tandem Pomeraniam Citeriorem cum Rugia conceſſurum. Eundem tamen non niſi ſeorſim cum Suecis tractare velle. Addebant, Cæſarem pacem à Suecis quovis pretio redimendam ducere, ut eo commodius Gallos ulciſci queat. Hiſce oſtendebat Salvius: poſt elapſum biennium, & tot neglectas pacis occaſiones creditum fuiſſe, pacem Cæſari haut cordi eſſe; unde neceſſitatem incubuiſſe Gallicum fœdus concludendi. Addebat tamen; à ſe effectum, ut Reginæ adhuc res integra ſit; & omnia ab ipſius ratihabitione pendere. Scilicet quia non inutile judicabat Ducibus perſuaderi, velut Regina fœdus ratihabitura non eſſet; isque rumor Viennæ, & apud exercitus Cæſareos divideretur, ut conſilia & paratus belli eo languidius procederent. Addebat tamen, fœdere ratihabito cum utraque Corona junctim tractandum, cum Suecis Hamburgi aut Lubecæ, cum Gallis Coloniæ. Ita operam Ducum ſuo utique effectu potituram. 1638.

9. Martii. §. 64. Venit inde Hamburgum Joannes Soldnerus cum fiduciariis literis ad Duces; quem mox Ferdinandus Curtius Comes inſequitur. Hi non parum fidei à Lauenburgicis jactatis detrahebant; dum expreſſe declarant; Cæſarem iſthoc congreſſu à Brandeburgico cœptos & aliquo usque progreſſos tractatus abrumpere nolle; ac Daniæ Regem mediatoris munus ſimul ſubiturum. Addito, Cæſarem Hamburgi neque de præparamentis tractatus, neque de reipſa acturum. Poſtulabant inde literas tuti commeatus à Regina Sueciæ datas introſpicere. Enimvero uti Lauenburgici ægre ferebant, Daniæ Regis mentionem fieri velut præcurſorum ipſius vicem obituri; ita Salvius ſuſpicabatur ſub hoc negotio nihil aliud quæri, quam ut ſenſa ipſius elicerentur, & ſi quæ in ſpeciem concluderentur, ea alio tractatu, ſicut Pirnæ & Pragæ factum, refingerentur. Quare autem Hamburgi cum ipſo agere nollent, in promtu cauſa erat, quod omnem acceſſum ad tractatus Gallis, Anglis, Hollandis, aut Germaniæ Ordinibus præcludere vellent. Igitur quia per fœdus Gallicum ſeparatim tractare non licebat, iſte ad communes tractatus rem rejicit; addito, ſi ſerio res agatur, literas tuti itineris ita eſſe formandas, ut Suecis Hamburgi aut Lubecæ, Gallis Coloniæ caveatur. Aſt Cæſarei reſpuebant ejusmodi tractatum, qui ullo modo Colonienſi connecteretur; nec aliam Cæſaris mentem eſſe. Coloniæ negotium tarde proceſſurum, & Cæſarem tædio morarum, quas Galli nectant, Legatos ſuos inde avocaturum. Quod ſi non prius heic tractandi initium Sueci velint facere, quam Coloniæ, ſat adparere pacem ipſis cordi non eſſe. Poſtulabant igitur à Ducibus, ut ſi Salvius facultatem haberet ſeorſim tractandi, nullo reſpectu ad Colonienſem negotiationem habito, de die congreſſus cum ipſo loquerentur, quo initium negotio fieret. Iſthoc cum è Salvio Duces quærerent, is declinabundus reſpondebat; expectandum ſibi, quoad conſtaret, num Regina pacta fœderi adjecta rata habuerit. Confirmabat tamen, etjam ratihabitione facta Gallos ſtatim atque tractatus Suecici Lubecæ cœperint, ad tractatus Coloniæ ordiendos teneri; quod fœdere diſerte cautum ſit, nulla honeſta media pacis obtinendæ repudianda eſſe. Nec eo ſecius Cæſarei Legati Lauenburgicos, & hi Salvium urgebant, ut hic ocyus Lubecæ cum ipſis congrederetur; confirmantes initio ſtatim Reginæ ac militibus ex voto ſatisfaciendum; nec circa amneſtiam difficultatem fore, præſertim quia jam plerique Ordinum cum Cæſare transegerint. Quin Curtius jam Lubecæ domum conduxerat, ac propediem eo ſe migraturum ſimulabat. Ac perſuaſerant ſibi Lauenburgici & alii, Cæſarem ſerio pacem cupere. Enimvero quia antea, cum Suecis adhuc res integra foret, nemo à Cæſare Legatus comparuerat: & nunc demum, cum noſſent manus iſtis ligatas, tractatus creparc inciperent, Suecijudicabant, à Cæſare id quæri, ut Sueciæ à Gallia avulſæ illuderet, tunc armis ſuis juſtitiæ opi-

Legati Cæſarei diverſum credendi occaſionem præbent.

Lauenburgici multa de ſtudio pacis in Cæſarem jactant.

1638. nionem circumponeret, ac sibi favorem quæsitæ pacis, Suecis odium continuati belli conciliaret; & hoc ipso Ordines Saxoniæ sibi adjunctos, Danumque mediatorem in Suecos concitaret.

Lauenburgici peculiarem pacem suadent.

§. 65. Conabantur tamen Lauenburgici Salvium omnibus modis ad secretos cum Cæsare tractatus inducere. Moræ causas penes Cæsarem pacis semper cupidum, aut penes primarios ejus ministros haut fuisse, sed penes eos, qui hactenus pacis mediatores se tulerint. Longe lautiores nunc conditiones obtineri posse quam si multos adhuc annos bellum geratur, aut junctim cum Gallis, Danove sequestre tractetur. Gallos in gyrum rationis redigi non posse, quamdiu à Suecis fulciantur. Eorum prætensiones pacem diu extracturas, & Sueciæ emolumenta circumscripturas. Igitur Regina honorem amplectatur per se confectæ honestæ pacis, & Austriacæ amicitiæ se dedat inter Imperii membra transcripta. Nec esse quod Gallicum fœdus moretur. Nam uti Curtius confirmet, Gallos quoque secreto cum Cæsare tractare; sed Cæsarem cum Suecis pacem malle, ut Gallos ulcisci queat. Si tamen aliter res non ferat, Cæsarem Gallo circa Lotharingiam gratificaturum, sicut Suecis circa Pomeraniam constituerat. Nec dubium esse, quin Galli oblatis, quas desiderent, conditionibus exiguam fœderis rationem sint habituri. Quo facto quid satisfactionis Sueciæ expectandum sit, in aprico esse. Nec Dani mediationem morandam, quæ in fraudem Sueciæ suscepta sit, ac ne quid illa terrarum in Germania retineat. Qui & nuper Landgravio Joanni Glucstadii dixerat: ridiculum esse, Suecos post vastatam totam Germaniam adhuc satisfactionem exigere. Et proponebant Lauenburgici medium Dani operam eludendi; si ipsius mediatio admittatur non ut Regis Daniæ, sed ut Ducis Holsatiæ. Eo casu se ipsi item super priori loco moturos, utpote quorum familia longe ante Holsaticam Ducali dignatione præfulserit. Gemina hisce Dux Meclenburgicus per literas, & misso ministro ingerebat. Nec Salvio ista displicebant, qui judicabat, quæ terræ præmii loco in Germania Suecis volente Cæsare darentur, facilius teneri posse, quam si per conjunctionem cum Gallia velut extortæ viderentur. Enimvero mandatis Reginæ parendum erat, & omnia ad communes tractatus remittenda; addito, si pax Cæsari cordi esset, eam non minus cum Gallis quam Suecis concludum iri. Id si abnueret, nil aliud ipsum agere, quam ut Suecis exarmatis Galliam ulciscatur, inde armis retentis, Imperium servitio premat, suæque Domus dominatum stabiliat. Per Cæsaris tergiversationes Reginam ad fœdus Gallicum compulsam: sed cupidinem pacis usque adeo non exuisse, ut speret hac via Germaniæ eandem tanto tutiorem conciliatum iri. Igitur sepositā peculiari pace ad communem constituendā animum adplicandum. Hæc quidem palam Lauenburgico reponebantur, re prius cum Avauxio communicata; quod declinandæ suspicioni facere

Salvius Cæsaris mentem expiscari conatur.

jussus erat. Secreto tamen illis confirmabat: se pro virili separatos tractatus procuraturum, si norit Cæsarem serio eos cupere, ac si indicare sibi velit, quid utique circa capita illa nondum decisa facere constituerit. Unde à Meclenburgico quoque petebat, ut super postrema delineatione, inter Oxenstiernam & Saxonicos quondam agitata, cum Curtio sermones conferret, ac reliqua ibi capita concinnare tentaret. Quæ eo fine faciebat, ut mentem Cæsaris penitissime expiscaretur.

Communium tractatuum difficultates.

§. 66. Exinde novam spem Lauenburgici concipiunt, ac denuo peculiares tractatus persuadere conantur, ostensis communium tractatuum molestiis Mediatoribus utrinque Legatos habendos; interventuros ibi Anglos, Hollandos, Danum, plerosque Imperii Ordines, singulos circa sua emolumenta solicitos, longi rem temporis. Interim faciem belli mutari posse, & prout in hanc aut illam partem fortuna inclinet, novas paci remoras fore. Coloniam & Lubecam longo intervallo dissitas. Sæpe circa unum aut alterum vocabulum tractatus posse hærere, quoad hinc inde, aut ipsam in Galliam Sueciamque res referatur. Aliquot capita utrinque communia fore, de quibus antequam Regna fœderata inter se conveniant, multum temporis elapsurum; his placita fortasse cæteris non arrisura. Quod si forte cladis quid Suecis accipiant, Cæsareos fortunam persecuturos, abdicatis tractatibus, quibus & alias volupe sit, Protestantium terris vastitatem inferri. Ut igitur negotium eo tectius procederet, proponebant, ut Salvius cum Curtio non congrederetur; sed se inter utrumque commeaturos, & leges pacis adornaturos. Ad quæ Salvius: Difficultates communium tractatuum non esse exiguas, minores tamen, quam jactentur. Si patriæ ipsos cura tangat, facile agnituros, non expedire Protestantibus à Suecis seperatam pacem iniri, & hoc modo Cæsari ansam præberi non solum Galliam premendi, sed & Germaniæ Ordines, præcipue Protestantes sub jugo detinendi. Nosse insuper cupiebat, num Cæsar Suecis plus per peculiares tractatus, quam communes concessurus sit. Ubi Mithobius referebat: Curtium verbis, non scripto, declarasse; Cæsarem salva existimatione non posse Pomeraniam statim amico adimere, hosti donare, ne pacem emisse videatur. Ut tamen oblique cum dignitate Cæsaris, & absque Suecorum invidia eodem pertingatur, Suecis summam pecuniæ quantamcunque velint postulandam, ac partem Pomeraniæ pignoris loco capiendam ea lege, ut ni intra certum tempus pecunia exsolvatur, Succi deinceps feudi nomine eam obtineant. Ubi tamen suspicio erat, Hispanos statim pecuniam illam repræsentaturos, hypotheca sibi retenta, & sic pedem ad Mare Balticum fixuros. Addebat, onus militibus satisfaciendi Cæsarem in Protestantes devoluturum. Ni Succi tractatus maturent, paucos ex Ordinibus pace exclusis superfore, pro quibus opera sumi queat. Cum Hallis pacem confectam: VVurtenbergicum pro se transigere: Vinariensem, si velit, statim Cæsari amicum fore, cui terrarum nihil habenti Cæsar parum gratificari, sed qui exercitu succinctus Cæsari multum nocere queat. Super Palatinatu cum Anglo Bruxellis agi, nec Palatinum à Suecis magnopere sui restitutionem quærere. Inferiorem Palatinatum recuperari posse, si Hispanis summam pecuniæ solvere Angli velint. Dignitatem Electoralem ab omnibus Imperii Ordinibus ipsi abjudicatam. Cum tamen nuper Lauenburgici ostendissent, eandem à linea VVilhelmina & Rudolfina alternis gerendam. Ac re penitius expensa facile animadvertebatur, Cæsari animum non esse Palatinum, & Badensem restituere, nisi cogeretur. Cui & propositum erat Lotharingum non destituere, ac insuper Metim, Tullum, ac Virodunum Imperio vindicare.

A Cæsare Suecis oblata.

Lauenburgici denuo Viennam proficiscuntur.

§. 67. Paulo post cum Curtius ad Daniæ Regem Glucstadium profectus hunc invitasset, ut conciliandæ paci operam dare vellet, Lauenburgici ægre id ferebant, quod Cæsar ipsorum mediationem minoris, quam Dani videretur facere. Et aperte Curtium incusabant unice id meditari, quomodo tractatus abrumperet, & culpam protractæ & elusæ pacis in Suecos devolveret; Dano vicissim istorum conatus subsannante, velut quibus Cæsar ludibrii causa objecisset, circa quæ frustra satagerent. Unde Dux Julius Henricus, Curtio vix à

Dano

1638 Dano digresso, ad Cæsarem proficiscitur, de præparamentis pacis relaturus, simul Cæsari persuasurus, ut Curtio Collegam pacis cupidiorem adjungeret. Sed ejus frater Franciscus Carolus cum Mithobio paulum adhuc Hamburgi subsistebat, ut instrumentum conficeret circa ea, quæ præparandis pacis tractatibus faciunt. Sed cum istud neque Curtius neque Salvius subscribere vellent, velut superfluum, & inanibus disceptationibus circa vocabula ansam præbiturum, instrumento omisso Salvium & Avauxium jubebat scripto concipere, quid circa literas salvi conductus deliderarent. Utriusque libello accepto Viennam & ipse contendit, cum spe istas literas expediendi. Ab eodem antequam discederet Curtius postulabat, ut quia ex disceptatione circa præparandos tractatus perspexerit, quantum difficultatis in ipso primario tractatu, præcipue circa Galliam occursurum sit, apud Cæsarem operam det, ut præter communia mandata Commissariis suis facultatem quoque concedat secreto & seorsim cum Suecis concludendi, neve rem ad Coloniæ tractatum deducat, aut saltem in speciem eundem adhibeat. Simul per eundem ex Salvio recte quærebat, num Sueci seorsim sine ambagibus cum Cæsare transigere velint? Quo casu petebat, ut Salvius mandata ei fini ad se transmitti curet. Et cum hic reponeret, à Gallico fœdere discedi non posse, quamdiu Galli servarent quod promiserant; eoque omnia ad solennem & communem tractatum dirigenda: ipsi respondebatur; Cæsarem mille modis efficere posse, ut ipsi Galli fœdus violent; ac Suecis ultro occasionem suggesturum, ut honeste isto fœdere exsolvere se queant. Et sancte asseverabant Werdenhagius, & Mithobius, intra tres septimanas adpariturum, Suecos à Gallis deceptos. Id quod cum Salvius Avauxio narraret, is risu istam astutiam excipiebat, affirmans, eodem modo Cæsareos apud se, & in Gallia de Suecis disserere.

7. Sept. Curtius Salvium tentat.

Sueci separatos tractatus suspectos habent.

§. 68. Tanto minus Sueci separatis tractatibus tribuebant, quos diffidentiæ inter ipsos & Gallos serendæ tentari judicabant. Qui si non succederent, invidia & sinistra fama illis apud alios conciliabatur; ubi succederent, fortasse minus quam antea securitati Sueciæ consultum erat. Equidem non deerant, qui Gallorum fidem suspectam reddere conabantur: Mithobius Praga scribebat; Colonienses tractatus fervere. Danicus Cancellarius Reventlovius confirmabat, è gestibus Curtii se collegisse, inter Cæsarem & Gallos secretiores tractatus agitari per Bavarum, aut per sorores Imperatricem, & Galliæ Reginam. Et quia Galli communes tractatus extrahant variis obstaculis objectis, nil aliud ipsos agere, quam ut clam cum hoste transigant, Suecis solis belli sub onere destitutis. Quin ipse Vinarienſis Suecos obtecrabat, si ulla spes firmæ pacis affulgeret, eam citra alterius respectum acceptarent, quod nihil solidi Gallorum fidei subesse judicaret. Ac censebat Salvius, Sueciam posse pace potiri, sed Gallos manibus pedibusque id impedire; quod gravi bello cum Hispanis in Italia & Belgio impliciti Cæsaris vires ad mare Balticum distinere velint ne iste Hispanis auxilium ferre possit. Nec eo minus Cæsari bellum indicere detrectabant, nec Vinarienſis exercitum suum exercitum, nec VVertanum suum captivum appellare volebant. Enimvero hæc tanti Suecis non videbantur, ut cœptus consiliorum tenor ideo mutaretur. Equidem in Deo, ac seipsis maxima fiducia erat reponenda; nec obscurum erat, si bello Galli se subducerent, id Suecis difficillimum incubiturum. Quicquid tamen hujus foret, bello jam erat implicita Suecia, nec tuta via adparebat eodem excedendi. Igitur & absque Gallis idem quantum res ferebat gerendum; sed per societatem Gallicam id longe fiebat levius. Nec rationes deerant, quæ constantiam Gallorum in fœdere persuadebant. Nam quærenda utique illis erat amicitia eorum, quorum intererat potentiam Austriacam castigari; cui cum plerique Catholicorum essent juncti, Evangelicorum societas affectanda ipsis erat. Et Anglis, Danoque, aut Principibus Germaniæ non sat voluntatis, aut virium erat. Unde cum post Mithobius Salvium denuo literis urgeret, ut mandatum sibi procuraret secreto cum Cæsare transigendi, & nihilominus publicos Lubecæ tractatus in speciem obiret; simul quæ extrema Suecorum postulata circa satisfactionem suam forent, si forte Cæsar ad concedendam Pomeraniam adduci posset, Salvius nihil respondebat, quod metueret, nec si ista ad loca scripto quædam consignata transmitteret Cæsarei Gallis ista excitandæ invidiæ ac diffidentiæ communicarent. 1638.

Dania Rex Suecos ad tractatus pacis Lubecam invitat.

§. 69. Nec minus circa pacem conciliandam satagebat Daniæ Rex; qui amputandis ambagibus super adornandis tractatuum præparamentis proponebat; ut utriusque partis Legati circa initium Aprilis Lubecæ convenirent. Quo fine Pentzium Comitem ad Cæsarem miserat; idemque Holmiæ per Residentem Petrum VVibium Rectoribus Sueciæ insinuabat. Ac Cæsar quidem ad Dani proposita pronum se ferebat. Sed Rectores Sueciæ, qui à communibus tractatibus ad peculiares retrahi nolebant, Dano respondent; ratihabitionem fœderis Gallici annum amplius dilatam, quo ipsis integrum foret pro lubitu tractatus suscipere, quoad deprehensum sit, obtentu tractatuum id quæri, ut tempus extrahatur, ipsique in securitatem dati ab amicis suis divellantur. Fœdus tamen absolutum non cupidine belli perpetui; sed ut juncti eo facilius communem & firmam pacem obtineant. Idque negotium Regi diligenter commendant, ut Cæsarem sociosque ad ejusmodi pacem ineundam permoveat. Locus tractatuum Hamburgum aut Lubeca probabatur, sed ut prius idoneo salvo conductu utrique parti caveatur. Paulo post VVibius Regis nomine proponit; Cæsarem atque Electores declarasse, utique se Legatos ad tractatus pacis missuros: iis auspicandis tempus à Rege post festum Pentecostes prorogatum: Regina quoque Legatos eodem mitteret. Nec obscure innuebat Danus, non opus esse, quæ instruendis tractatibus præmitti solent ante congressum definiri, sed ea commodius in ipso tractatuum loco adaptari posse. Ac salvo fœdere Reginæ integrum esse, re cum Gallis prius non communicata Lubecam Legatos mittere, modo hoc ipsis significet, & si velint, ad tractatus simul eosdem admittat. Ast Rectores Sueciæ censebant, isthoc salvo fœdere fieri non posse, sed tam primordia tractatuum, quam princeps negotium communi consilio ac consensu suscipienda esse. Eoque VVibio respondent; se mentem suam, re cum Gallis communicata, latius declaraturos. Insuper hortantur, conciliandæ communi paci Daniæ Rex operam det. Ubi omnia præformandis tractatibus confecta sint, Legatos se Lubecam missuros. Salvos conductus tamen justa forma prius à Cæsare dandos, Coloniæ pariter, ac Lubecæ tractatus auspicandos. Proponebantur inde à VVibio quæstiones, quas Cæsarei ministri movisse dicebantur: quid per communes tractatus intelligatur? Qui utriusque Coronæ fœderati & dependentes in Imperio forent? Num Salvio facultas data sit tractatus ordiendi, statim atque salvi conductus pro Imperii Ordinibus, quales Coloniam ad Commissarios Cæsareos missi sint, adveniant? Quid Suecis facere decretum sit, si Galli Coloniæ circa salvos conductus scrupu-

1638.

los

1638. los moveant, tempusque extractum eant; uti hactenus fecerint? Ad quæ satis captiose respondebatur: Communes tractatus pro indole negotii, de quo agitur, intelligi, ut comprehendant Reges, Respublicas, Principes & Ordines bello Germanico implicitos. Fœderatos & *dependentes* in Imperio esse, qui cum utraque Corona servandis sacris, & bono publico se junxerint, quotquot eorum adhuc arma gerant, aut ditionibus suis ea occasione ejecti sunt, aut Pragensi pace seducti, pœnitentiaque tacti in integrum restitui velint, aut qui querantur paucula illa Pragensi pace promissa servata non esse. Quod si omnes, quorum interest, idoneo securitatis diplomate instructi, & præliminaria tractatus absoluta fuerint, communi consilio & consensu, eodemque tempore ad tractatus accedendum. Ubi denique postremus casus evenerit, è re nata sibi consilium capiendum.

Danus pacem Hamburgi urget. 10. April.

§. 70. Eodem tempore Rex Salvium per literas percontatur, cum ipse à Succis non minus quam Cæsare mediator admissus sit, num is eo nomine mandata acceperit? Nam suos paratos esse statim Lubecam se conferre, ubi partis utriusque Legati præsto sint. Idem è Curtio sciscitatur; addito, quia Succi de communi pace, & includendis fœderatis Galliæ cumprimis mentionem fecerint, ex vi recentis cum Gallia fœderis, quousque Cæsar illam clausulam admissurus videatur? Curtius promtum se ferre; ac statim ubi Legati Regii Lubecam versus iter sint ingressi, eodem se accessurum. Mandata se habere cum Succis Rege conciliatore agendi, sed separatis tractatibus. Super communi pace, & quæ Galliam, ejusque socios complectatur, nihil sibi injunctum. Sed si auscultandi duntaxat & monendi causa adesse velint, nec ullam pacis conclusioni remoram adferre, se Cæsaris sententiam exquisiturum, eamque Regi significaturum. 14. April. Salvius autem reponebat, mandata sua per fœdus Gallicum, & Stenonis Bielkii, tanquam primarii Legati mortem nonnihil alterationis cepisse; eoque super congressu nihil certi statui à se posse, nisi ulterioribus è Suecia mandatis acceptis. Danus circa tractatus Lubecenses festinat. Nec eo secius Rex Legatos suos Albertum Schielium, Christianum Thomæ Seestedium, Georgium Urnium, & Lippium, Lubecam versus progredi jubet, etsi postremus tantum urbem ingrederetur, reliqui in propinquo subsisterent. Ubi Succi mirabantur, quare tantopere festinaret Danus; cum tamen è Rectoribus Suecia satis intellexerit Petrus VVibius, ita raptim ad tractatus nulla præparatione facta convolari non posse. Etsi causam, quare tam anxie mediatorem se ingereret Danus, non dissimularet ipse Curtius, ut ne quid terrarum scilicet in Germania Succi acciperent; eoque verebatur, ne aliis quoque circa pacem conciliandam clam satagentibus, opinione citius inter partes conveniret. Acriter inde Salvius urgetur; Lubecam se conferret, cum Curtio congrederetur. Ita omnia præformandis communibus tractatibus componi, diffidentiam tolli, fundamentum paci communi strui posse. Ast Curtio re infecta discedente rem in longum extrahi. Eadem ingerebant Augustus Dux Brunsvicensis, & Bremensis Archiepiscopus. Mox Curtius per Soldnerum, & Lauenburgicos sciscitatur: si Cæsar salvum conductum pro Agente Gallico mittat, num Salvius Lubecam profectus permutatis plenipotentiis, quas vocant, initium tractandi facturus sit? Nam ad communem tractatum iste sufficere judicabat, si Galli non penitus, quod initio volebat, excludantur, sed fœderi satisfactum iri, si Agens ipsorum ad audiendum & monendum admittatur. Qua de causa etiam à Dano & aliis Principibus cum Avauxio nihil communicatum fuerat. Ast Salvius quæ ex fœdere Gallico necessaria forent ostendebat; quæ si omnia præsto forent una cum idonea agendi facultate, auspicando negotio penes se moram non fore.

1638.

6. Junii. §. 71. Daniæ inde Rex Salvio per Cleenium Secretarium easdem quæstiones, quas Petrus VVibius Holmiæ apud Rectores Suecia; proponebat. Ad quas Salvius vago sermone evitandis captionibus eadem fere quæ Rectores Suecia respondebat, nisi quod circa fœderatos & adhærentes diceret: Gallos quidem postulasse, ut Itali Principes & Belgæ fœderati ad tractatus simul admitterentur; sed cum nemo eorum apud Reginam id ambierit, intelligi tantum communes Suecia & Galliæ fœderatos per Germaniam, inprimis qui bello adhuc sint impliciti, uti Vinarienses, Landgravia, & pace Pragensi excluti. Pro his si idonei salvi conductus advenerint, paratum se esse tractatibus initium facere. Etsi Rectorum Suecia mens foret, id quoque urgere, ut Hollandis atque Italis tutus accessus detur, sed non velut ad hos ex fœdere Gallico teneantur, verum declarandæ erga istos benevolentiæ. Addebat Salvius, se communicata re cum Avauxio latius responsurum. Eam occasionem Cleenius arripiebat cum Avauxio super ea re agendi. Cui hic reponebat: Galliæ Regem legatos Coloniam non missurum, ni omnes ipsius socii, ac præter Germanos Itali & Belgæ præliminaribus pacis tam cum Cæsare quam Hispano comprehendantur: Nec Succos prius Lubecam per fœdus mittere posse. Nam communem pacem non fore, nisi Hispanis, Italis, Hollandis inclusis. Addebat; Regem Ferdinando Cæsaris titulum non in salvis conductibus, sed in ipso tractatu velut conditionem pacis daturum. Enimvero diversum heic sentiebat Salvius. Nam voluisse quidem Gallum omni ratione socios suos extra Germaniam includere, sed Succos id abnuisse, ac solos in Germania socios complecti voluisse. Cum Italis Principibus Suecia nihil negotii. Hollandos id à se non petiisse, quibus bellum cum Cæsare non sit. Et quæ Reginæ cum hisce intercedant rationes, ad hoc bellum non spectare. Equidem Galliæ cum diversis super pace Coloniæ agendum; sed Germanicum bellum isti cum Suecia commune esse; & ad hoc solum fœdus pertinere. Circa titulum Cæsaris Regem jam remisisse Grotius scripserat; eo magis mirum, Avauxium heic scrupulum movere. Hic priora quidem non abnuere; excipiebat tamen: Regem Galliæ vereri, si pax cum Cæsare absque Hispanis concludatur, illum hisce recte auxilia laturum. Ita dum Cæsar oblique pacem violat, Sueciam ex fœdere Gallis adsistere teneri id quod nunc commodius in tractatu pacis, quam post in bello fieri posse. Ast Salvius isthoc tanti non judicabat, ut tractatus ideo differendi forent, præsertim cum isti incommodo in pace cum Cæsare obviam iri posset. Circa titulum Cæsaris Avauxius eadem repetebat, negans à Grotio Regis mentem recte perceptam. Isthæc à Gallo jactata mediatores ægerrime ferebant, & Cæsarei ansam inde arripiebant Coronas, inprimis Galliam diffamandi, velut pacis negotium tantis difficultatibus intricatum irent, ne unquam in tranquillum statum Germania reponi posset; & obtentu communis pacis perpetuum bellum alerent, quoad destinatis suis potitæ essent.

Quinam per fœderatos intelligantur, disceptatur.

Commeatus Cæsarei literæ proferuntur. §. 72. Haut eo secius tamen Daniæ Rex Curtium exhibere jubebat, quæ circa præparandos tractatus in mandatis haberet. Ubi hic proferebat fiduciarias literas, quibus plena de pace agendi potestas conferebatur, à Salvio jam probatas; literas item tuti commeatus, pro Salvio & pro ministro Gallico, Agentis nomine tractatibus Lubecensibus

14. Maji.

1638. bus interfuturo, pro fœderatis item Suecorum in Germania. Circa salvum conductum Agentis Suecici Coloniam mittendi nullam fore difficultatem, cum jam diploma securitatis pro Legato Suecico ad Ginettum Cardinalem Coloniam transmissum sit. Interim isti, ac tabellariis à Daniæ Rege, & se cavendum, addito militari præsidio, si id postuletur. Non plura à Suecis desiderata fuisse; ac Salvium confirmasse, si isthæc adfuerint, se statim Lubecam abiturum. Ita circa præliminaria nihil deesse, ni Sueci asseverationes suas toties iteratas retractare velint. Hoc responso accepto Cleenius cum ministris Lauenburgicorum, & Ducis Brunsuicensis ad Salvium se conferunt, ostenduntque, Curtium quæ Sueci desiderarint annuisse. Igitur nunc ab ipso diem tractatibus designandum, nisi culpam extractæ pacis, & ruinæ, vicinorum in se derivare velit, totam simul Saxoniam in desperata consilia propulsurus. Salvius cum satis perspiceret, Cæsareos causæ suæ speciem justitiæ circumpositum ire, Suecisque vicinorum odia conciliare, Avauxium, quicum mediatores hactenus nihil communicaverant, congressui suo cum Cleenio, Mithobio, & Werdenhagio adhibet. Ubi perlectis omnibus actis, ac præcipue postremis Curtii literis, mediatoribus mentem suam exponit. Et circa plenipotentiam quidem cæteris probatam Danus id desiderabat, quod Regis sui tanquam mediatoris mentio facta non esset. Sed excusabat id Salvius, eam scriptam antequam constaret, num Rex Daniæ mediationem suam instaurare vellet. Præterea idem superfluum esse, cum per plenipotentias Commissariis duntaxat autoritas conferatur; sed munus mediatoris Cæsaris & Reginæ literis niti. Denique cum plures se mediatores ferant, neque omnes simul, neque unum exclusis reliquis commode potuisse exprimi: Se tamen ea de re Rectoribus Sueciæ scripturum. Nec in formula salvi conductus quid desiderabatur. Nam cursoribus per Legatos caveti satis videbatur. Sed maxima difficultas circa fœderatos Coronarũ in Germania erat. Concedebat Cæsar, ut Lubecam & Coloniam adire, secure ibi degere, & ad sua reverti possent: Ipse tamen commeatum daturus non erat, sed Commissariis suis potestatem collaturus istum concedendi. Ac non nisi *nondum reconciliatos* admittere volebat. Sed & immediate cum ipsis agere dedignabatur, ut tamen per Regios Legatos desideria sua proponere possent. Eos quippe suos esse subditos, Pragensi pace à toto Imperio damnatos, & arma adhuc adversus Principem gerere. Id jam à Gallo formula Coloniæ recepta probatum. Regii contra Legati initio postulatis suis firmiter insistere, ut istis ab ipso Cæsare caveatur, & cum Cæsareis Commissariis tractandi licentia sit, negantes aliter se in mandatis habere. Nam Cæsarem caput quidem ipsorum, eosdem Imperii Vasallos esse; sed non eo modo subjectionis teneri, uti jam stabiliendo dominatui obtendatur. Et Saxonem cæteris utique libertatis eminentia non Superiorem, Pirnensi & Pragensi pace cum Cæsare, & quidem armatum & sub clypeo, quod dicunt, tractasse. Contra sequestres nullo id modo obtineri posse credebant, eoque vehementer rogabant, temperamentum aliquod excogitaretur, ne totum negotium ad isthunc scopulum adhæresceret. Unde demum Legati Regii formulam concipiunt plenipotentiæ Cæsareæ, & salvi conductus, quam Cæsarei Legati Regnorum sociis darent. Quæ formula omnes & singulos, nullo discrimine reconciliati Cæsari an minus forent, complectebatur, & ut sua negotia ibi expedire queant; sic ut in medio relinqueretur, per quem & quomodo id fieri deberet, in ipso tractatu definiendum. Nam ut soli non reconciliati admitterentur, id Sueci ideo inter alia concedere nolebant, ne tacite pacem Pragensem adprobare viderentur. Volebat quidem Avauxius socios & adhærentes simpliciter nominari, ut nec ipse prius Coloniam, & Salvius Lubecam proficisci teneretur, nisi Italis & Belgis salvi conductus traditi forent. Sed abnuebat Salvius, nec mediatores istam extensionem admittebant. Uterque tamen Legatus hanc conditionem addebat; si Reges sui hæc probarent, ad quos ea relaturi essent. Tandem cum mediatores postularent, ut Legati Regii certum diem ordiendis tractatibus nuncuparent, Avauxius quidem respondebat, salvis conductibus traditis statim se Coloniam abiturum: Salvius autem spatii quid insuper postulabat adparando itineri, & hospitiis Lubecæ, & Coloniæ disponendis. Igitur placuit quartum decimum diem post exhibitos salvos conductus tractatibus initium fore. Ita quidem isthoc congressu, qui in Salvii ædibus habebatur propinqua spes videbatur affulgere tractatuum sat splendidorum, quod Moguntinus & Brandeburgicus Elector Lubecam, Colonienſis & Bavarus Coloniam destinati forent. Et judicabant Mediatores ocyus esse congrediendum, antequam exercitus ad manus pervenirent. Nam si quæ pars cladis quid acciperet, ea non sat honeste tunc ad tractatus accessura videbatur, velut pacem peteret. Sed inchoati semel tractatus honeste continuari poterant, utcunque belli alea caderet.

1638.

Super præliminaribus disceptatur.

De admittendis ad tractatus Germaniæ Principibus disceptatur.

§. 73. Quanquam autem Avauxius congressui mediatorum apud Salvium obiter interfuisset; haut eo secius tamen hi Gallicam pacem non ad se, sed ad Pontificem ac Venetos spectare testabantur; & Curtius se cum Salvio tantum, non cum Avauxio de solis Lubecensibus tractatibus agere jussum asseverabat. Quin neque hunc Legatum agnoscebat, ut qui legationis suæ fidem nunquam fecisset, nec Hamburgi aliud ageret, quam ut Suecos à pace forsan non alienos in bello detineret. Cæsarem quoque nolle præliminaria pacis Gallicæ Hamburgi absolvi, in quem locum Pontifex, Galli mediator, ac Cæsar nunquam consenserint. Quin & Cæsaris nomine postulabat Curtius, ut Avauxium Hamburgenses in custodiam darent, aut saltem urbe ejicerent. Quod & ipsum Cæsar frequentibus literis, proscriptionem urbi interminatus, postulabat. Contra Salvius ostendere; propter fœdus tractatum alia ratione procedere non posse; cumprimis dissuadens, ne infesti quid in Avauxium tentarent, quod congressus Lubecensis eo facto plane abrumpendus esset. Igitur post longam tergiversationem Curtius, ac Soldnerus tandem permittebant à prævio tractatu Avauxium non excludi, testati tamen à se unice tractatum Lubecensem cum Suecis respici, Gallico negotio Coloniam rejecto.

Mediatores Avauxium ad tractatus præliminares admittere nolunt.

Demum tamen admittunt.

§. 74. Tarda hinc & tædiosa negotiatio oritur, Gallis ulterius quam Sueci tendentibus; ita ut si quædam inter Curtium & Salvium convenissent, huic inde velut mediatoris partes inter Curtium & Avauxium obeundæ forent, majore quam pro suo negotio contentione. Dum igitur quæ præparandis tractatibus requiruntur, expeditum eunt, Curtius circa Salvii plenipotentiam id monebat; quia credebat eam ratihabitione fœderis Gallici revocatam, ut eam renovari, & ad præsens tempus accommodari curaret. De quo in Sueciam scripturum se Salvius promittebat. Avauxio amplissima agendi cum Cæsare & Hispano quovis loco facultas diplomate Regio collata erat; verum neque id Curtio exhibere, neque Salvio exemplum tradere volebat, non alio ut adparebat fine, quam ut tractatus differre posset, quoad è re Galliæ videretur.

Tractatio præliminaris.

De plenipotentiis.

1638. De salvis conductibus.

tur. De salvis conductibus pro legatis utriusque partis nihil scrupuli erat, nisi quod Curtius utique Cæsari titulum suum in diplomate Gallico tribui contendebat, quem hactenus in sermone cum mediatoribus Avauxius studio declinaverat. Quanquam isto diplomate nunc non opus foret, quod initio ob Hermannsteinum Gallis tunc intessum, requisitum fuerat. Et habebat penes se Avauxius ejusmodi literas, justo titulo conceptas; sed quas exhibere ob causas jam dictas abnuebat.

Circa salvum conductum fœderatorum Salvii expostulata.

§. 75. Sed maximus nodus erat circa fœderatos utriusque Regni in Germania, & Galliæ extra Germaniam; circa quos totum negotium velut vado adhærebat. Postulabat Salvius, Reginæ caveretur, ut ipsius socii & adhærentes ad locum tractatus tuto se conferre, ibi commorari, sua negotia expedire, domumque inde se conferre possent: ut Cæsar Commissariis suis facultatem daret istos ad eundem locum conducendi: tum peculiare diploma pro Bernhardo Duce, & Landgravia; & hæc omnia Cæsaris manu subscripta. Præterea sub Commissariorum Cæsareorum manu poscebatur peculiaris salvus conductus pro singulis Regnorum sociis, qui isto opus habituri, aut eundem petituri sint. Avauxius circa Germanicos socios monebat, ut propter Trevirensem vocabulum *Electoribus* insereretur; testatus insuper Gallicos Legatos Coloniam non profecturos, ni diplomata tuti itineris pro Italis & Belgis exhibita sint, quæ Cæsar ab Hispanis conficienda curaret. Cæsarei contra horum nihil, præter diplomata pro Vinariensi & Landgravia annuebant, ut tamen non nisi Deputatos mitterent. Reliqua adjectis clausulis & conditionibus fere eludebantur. Nam primo cautionem Reginæ dandam de securitate sociorum superfluum ferebant, cum Cæsar id ipsum jam in salvis conductibus promisisset. Cui enim bono eandem rem bis polliceri? Dein nolebant ejusmodi laxam cautionem indulgere, ne forte Bohemi & alii è ditionibus Cæsaris hæreditariis exules ad tractatus se conferrent, & Suecis ansam præberent eorum causam tanto acrius agendi. Igitur postulabat Curtius, ut nomina sociorum & adhærentium Salvius ederet. Nec aliis quam Ordinibus Imperii Cæsar cavere volebat, eoque vocabulum *adhærentes* in formula Cæsarea omissum erat. Restringebantur porro securitatis literæ ad *nondum reconciliatos*. Nam cæteros, qui pace Pragensi aut peculiari transactione in gratiam recepti sint, esse Cæsaris amicos, quibus Lubecam aut Coloniam proficisci non vetitum, nec salvo conductu opus sit, nisi forte Suecicus miles hostilia intentet; Reginæ integrum esse eorum negotia curare, etsi ipsi Lubecam non accedant. Quod si conditionem suam meliorem fieri posse sperent, id non per salvos conductus, sed ipsa pacis conclusione obtineri. Quin nocere istis, quod Sueci nunc salvos conductus pro ipsis postulent; dum securitas à Cæsare jam obtenta hoc modo, in dubium revocatur, antequam uberius ipsis cautum sit. Quæ Curtius speciose, nec sine verborum acerbitate deducebat, Gallos cumprimis arguens, qui quod in omnibus tractatibus clausulæ loco esse solet, fœderatos includere, id nunc initio congressus præmittant, ut ne materia deesset pacem remorandi. Excludebantur quoque Palatini hæredes, quibus Cæsar quem postulabant titulum tribuere nolebat; eorum tamen Deputatos in Comitatu Legatorum Regiorum tutos fore. Trevirensi præterea Electori, quamvis nondum reconciliato tutum accessum Coloniam præstare recusabat, eoque vocabulum *Electoribus* è formula plenipotentiæ Cæsareæ pro dandis commeatibus expungebat. Sed & ita Cæsaris diploma intelligi volebat, non velut ipse cum

Cæsareorum exceptiones.

suis Imperii Vasallis Lubecæ tractare velit, sed ut ipsis permissum sit Cæsareos Legatos de negotiis suis informare, ut eorum pro re nata in pace ratio habeatur. Tandem non ipsis Ordinibus, sed eorum duntaxat Deputatis tutum accessum permittere cupiebat, eoque ex formula ista expungebat *veniant*, substituto *mittant*. Nec ferebat, ut iidem *fœderati* Regnorum vocaretur, ne tacite approbare videretur jus fœdera inter se & cum exteris incundi, Pragensi pace ademtum.

Salvii & Avauxii replica.

§. 76. Ex adverso Salvio mirum videbatur jus certo casu fœdera incundi, quod Ordines Imperii semper pertenderant, in dubium revocari; præsertim cum Cæsar in Curtii plenipotentia & Gallico commeatu citra scrupulum *Regnorum fœderatos* expressisset. Non tamen ideo acriter contendendum putabat, quod parum interesset, modo omnes, qui à Suecorum partibus steterant, quocunque titulo conventui adesse, suaque negotia conficere ibi possent. Nec in eo multum momenti videbatur, ipsi venirent, an suos mitterent; præsertim cum Vinariensis ab exercitu suo abesse non posset. Habebat quoque Salvius in mandatis, ut adquiesceret, modo sociorum commoda per Legatos Regios curarentur. Sed Avauxio acriter connixo Curtius concedebat, eam clausulam *per Legatos Regios* in salvo conductu deleri; & in ipso conventu decidi, per se an per Legatos Regios negotia sua agitare deberent. Circa Palatinos hæredes acceptabatur temperamentum à Curtio propositum, cum Cæsar ad dandum Electoralem titulum compelli non posset, & ipsi diverso admisso istis præjudicare nollent. Præsertim cum isthoc modo Palatinus missionibus ad conventus Imperii, & aulam Cæsaream usus foret, cujus ministri in Anglici Legati comitatu nunquam violati fuerant. Et Rustorfius cum Rovvio Legato Anglico in id consentiebat. Sed cum Salvius istud instrumento inserere vellet, repugnabat Curtius, injunctum sibi à Cæsare ferens, ne Palatinum negotium huic actui admisceretur, Bruxellis decidendum. Pro Trevirensi ut contenderet Gallus causam habebat; qui inter Sueciæ fœderatos nunquam fuerat. Ut porro communi diplomate omnium Ordinum nomina, quod Curtius proposuerat, exprimeretur. Salvius è dignitate istorum non ducebat, & quia non expresse nominati excluси videbantur. Ergo postulabat, ut Ordinibus Imperii honoris gratia Cæsaris manu vel communi formula caveretur, vel illis, quorum Catalogum ipse Curtio exhibuerat, (non exclusis tamen qui per oblivionem forte prætermissi forent) peculiaria diplomata, uti Vinariensi & Landgraviæ darentur, Cæsaris manu subscripta. Tum ut Cæsareis Legatis facultas tribueretur illis, qui Ordines Imperii non erant, cavendi, quem honorem Curtius affectabat. Avauxio quoque tandem probabatur, ut si Cæsar commune diploma negaret, illis, quos Gallia nominatura esset, pari formula uti Vinariensi & Landgraviæ caveretur. Circa illos, quos Cæsarei *reconciliatos* vocabant, Salvius non minus quam Avauxius in mandatis acceperant, accerrime contendere, ut pro ipsis æque ac reliquis salvi conductus darentur. Quanquam enim liberum erat illis quo vellent proficisci; tamen num absque permissu Cæsaris cum ministris inimicorum huic Regnorum tractare iisdem concessum foret, ambigebatur; nec Curtius istum nodum solvebat, Reconciliatos eos vocare, tacitam adprobationem videbatur habere pacis Pragensis, & transactionum cum Cæsare initarum; quarum plerisque isti enormiter fuerant læsi, qui non sine causa restitutionē in integrum petebant. Quibus hac in re operam navare Suecia poterat, imo per conscientiam & rationes status sui tenebatur. Eoque transactiones istas Pragensemque pacem,

1638. rem, quantum Ordines spectabat, nec tacite nec aperte probare poterat. Quin judicabat, si communis pax concludenda foret, omnes quorum intererat utique admittendos esse.

De sociis Gallorum extra Germaniam.

§. 77. Major difficultas erat circa socios Gallorum extra Germaniam, Italos & Belgas. Nam id pertendebat Curtius: præsentes tractatus ad istos non pertinere; Salvium aliquoties declarasse, communes tractatus ad rationes duntaxat Suecorum in Germania spectare: non esse quod ipsi controversias Hispanorum cum Gallis, Hollandisque & aliis curent, aut ideo suum negotium differant. Nec alio sensu Cæsarem in hosce tractatus descendisse; alias ipsum facile deprehensurũ fuisse, duos communes tractatus pacis successum impedire, ac Gallis inservire, ad rem pro lubitu extrahendam, omnemque negotiationem turbandam. Unde præfracte negabat, se salvos conductus Italorum & Belgarum promoturum; neque sibi neque Avauxio de hisce huic loco agere injunctum, sed ea Coloniam spectare: Pontificem & Venetos in contumeliam sui accepturos, si ista heic decidantur. Contra agnoscebat quidem Avauxius apud Salvium, Italos & Belgas ad negotium Suecicum & fœdus non spectare; eoque Suecos ut istorum tractatus morentur non teneri. Sed quia Galliæ Rex citra Suecos Colonienſi tractatu nihil proficere posset, vehementer instabat, eam quoque causam Salvius in se susciperet, nec prius Lubecam proficisceretur, aut diem diceret, quam Galli salvos conductus pro istis obtinuissent, præsertim pro Belgis, quos veteres amicos atque socios Sueci non insuper habituri sint. Ast mediatores acriter Salvium urgebant; ista omitteret, cum Sueciam hac in causa qui extra Germaniam sunt, non tangant. Haut eo secius tamen Salvius id negotium non statim abdicare poterat, ob verba fœderis *conjunctim tempore*. Et quanquam apud Avauxium ostendebat ex mera benevolentia citra obligationem id fieri; apud mediatores tamen velut per dictam clausulam obstringeretur, id negotium propugnabat. Scilicet quod necessarium videretur tanto arctius Galliam complecti, quo magis Cæsarei illam Sueciæ avellere nitebantur. Id ipsum tamen rem reddebat longe difficillimam, cum Curtius heic aures plane obturasset.

De die conventus.

§. 78. Diem conventui quamprimum dici urgebant mediatores, & ipse Curtius saltem circa finem mensis Augusti; Avauxius contra circa initium Augusti mandata super ea re expectari à se ferebat. Sed cum intra id tempus nihil adferretur, jactabat diem se non nominaturum, nisi traditis prius omnibus salvis conductibus Vienna, & Madrito pro Germanis, Italis & Hollandis: quod circa initium sequentis anni dubitabundus licet fieri posse dicebat. Salvius, uti jussus erat, ante initium hiemis congressum incipi optabat, nisi Gallus obstitisset, qui nullo id modo concedere volebat, antequam omnia diplomata adessent. Et cum ostendisset Salvius, difficile fore præcipitante autumno Legatis Succicis mare trajicere, aut terra iter per Daniam capessere; reponebat Avauxius; posse istos ante hiemem Stralsundam aut Wismariam se conferre, modo Lubecam non prius ingrediantur, quam dies Coloniæ sit constitutus. Statim atque salvi conductus adessent, Coloniam se iturum; ad certum diem obstringere se non posse; subinde ingerens verba fœderis, *conjunctim tempore*, ita sententiæ suæ pervicax, ut Salvium ad paucos dies Lubecam excurrere posse negaret hospitiorum inspiciundorum gratia. Tandem cum Salvius testaretur, post allatos omnes salvos conductus pro fœderatis Germanis ad locum tractatus accedendum, nec per fœdus amplius sibi morandum; & quæ pro Italis & Hollandis à se hactenus dicta sint, ex liberalitate profecta; Avauxius diu contendebat, Coloniam se non iterum, ni saltem Hollandi eodem proficiscantur. Inde erumpebat, si Sueci Lubecam accederent, sibi utique Coloniam eundum: verum Cæsari titulum negaturum, eoque tractatum utcunque remoraturum; id quod per fœdus liceat, ubi is solo Ferdinandi vocabulo notetur. 1638.

An propter moras Gallorum tractatus differendus.

§. 79. Sic quo minus circa præviam negotiationem conveniri posset, motis per Gallos difficultatibus fiebat. Ac non immerito dubitabatur, si Sueci omnia quæ desiderabant diplomata à Cæsare obtinuissent, & Galli nihilominus moras necterent, tractatusq; auspicari tergiversarentur, num ipsi Italos, Hispanos, & Hollandos utique morari debeant; & an non salvo fœdere denuntiare possint; ut simul cum Suecis & ipsi tractatus ordiantur, aut si nolint, Suecos haut eo minus initium negotio facturos? Id quod acriter suadebant Dani, ingerentes, Gallos in Suecorum gratiam sua commoda non neglecturos. Et Rex ipse jactabat, Suecos non minus à Gallis decipiendos, ac ipse deceptus fuerit, cum bellum in Germania gereret; cui promissa subsidia non exsolverint, nec inter postremas causas suæ calamitatis fuerint. Et inclinabat quidem in hanc sententiam Salvius, nisi diserta è Suecia mandata obstitissent. Nam quo fine moras necterent Galli in aprico erat, ut per Suecos Cæsarem ad Mare Balticum distinerent, quoad ipsi Hispanos in ordinem redegissent. Sed & quam tarde tractatus processuri forent inde patebat. Nam extortis licet diplomatibus pro sociis extra Germaniam; Cæsarei tamen Coloniæ ista ostensuri, sed non tradituri erant, quoad Gallus quoque diplomata pro ipsorum fœderatis, Lotharingo, aliisque exhibuisset; quorum nonnullis titulum in controversiam iste vocabat. Curtius porro ut nosset, num Salvius conventum obiturus esset, diplomatibus pro Hollandis ab Hispano non allatis, quæstiones à Petro Wibio Holmiæ, & à Cleenio ipsi Salvio antea propositas recoquebat, scripto conceptum responsum exposcens. Non obscurum erat id fieri, diffidentiæ inter Suecos, Gallosque ferendæ. Et si responsum plane abnegaretur, exclamaturus erat Curtius; Suecos nihil aliud quam pacem extrahere; tum deprædicato Cæsaris in pacem studio Sueci invidia belli onerandi, ac Ordines, Danusq; in ipsos concitandi erant. Igitur caute responsum concipit, ut neque Gallos offenderet, neque Cæsareis calumniandi ansam præberet. Per communes tractatus intelligi, quibus honesta pax per universam Germaniam, & cum Suecia atque Gallia constituenda sit: fœderatos non alios haberi, quam qui in Germania cum utroque Regno, ad sacrorum & libertatis, bonique publici defensionem se conjunxerint: quamprimum diplomata à Cæsare pro utriusque Regni Legatis atq; Agentibus, nec non utriusque fœderatis exhibita fuerint, more inter gentes recepto adornata, & uti à se propositum fuerit, tractatus pacis Lubecæ & Coloniæ ordiendos: quanquam præposterum & iniquum sit, conventui certum diem postulari, antequam salvi conductus adsint; tamen ne in se mora sit, Reginam constituisse sub finem Septembris Legatos mittere, si mature diplomata afferantur: Avauxium deniq; scripto mediatoribus declarasse, statim atque postulata diplomata pro fœderatis Germanicis adfuerint, se Coloniam cum Collegis profecturum; ac licet is certum diem non designaverit, penes Cæsarem esse tempus maturatis diplomatibus anticipare. Id responsum omnibus, qui pacem optabant, placebat, nec Avauxius queri poterat, quin idem fœderi ac declarationi ipsius congrueret. Et Curtius, licet non plane ad omnes ipsius quæstiones quadraret, tamen eodem se adquiescere testabatur, quod propius ad rem

1638. rem accedi videat. Etsi revera extracti negotii invidia, quam hactenus in Suecos derivare studuerat Curtius, eo responso in ipsum revolveretur, penes quem fuerat postulata diplomata dudū exhibuisse.

Curtius Regem Daniæ ad fœdus invitat.

§. 80. Inter istam negotiationem Curtius ad Daniæ Regem Glucstadium proficiscitur, nomine Cæsaris petens, circa tractatus pacis promovendos operam navare, simul Cæsari fœdere sociari velit. Cui Rex; rem huc usque haut processuram fuisse, si Cæsar soli sibi eandem commisisset; se tamen pro virili anisurum, ac de eventu bene sperare. De fœdere, qui Dano favebant, respondisse ipsum ferebant; in mediatorem pacis non cadere, ut alterutri se parti jungat. Etsi qui Curtium comitabantur spargerent; Regem declarasse, ni Sueci æquam pacem acceptarent, se Cæsari junctum vi istos ad eam compulsurum. Quo fine & statim in Daniam se contulerit, cum Senatoribus deliberaturus. Addebatur, hac lege Curtium ipsi vectigal Glucstadiense in perpetuum aut ad vitam nomine Cæsaris promisisse. Istis non parum fidei accedebat ex his, quæ paulo post Daniæ Rex per Christianum Ulricum Gyldenlœvvium Holmiæ apud Rectores Sueciæ proponebat. Is pronum Cæsaris paci animum miris laudibus extollebat, missō Lubecam cum plena agendi facultate Curtio Comite declaratum; nec obscure in Suecos culpam negotii non succedentis conferebat. Per scrupulos circa præliminaria motos conventum extractum; Salvium negasse, quidquam sibi in mandatis datum suscipere, quod paci promovendæ faciat. Ni serio magis res agatur, tam salutare negotium plane intermoriturum. Hortabatur inde Reginam, consilia eo dirigat, ut orbis perspiciat, pacem ipsi cordi esse. Quod futurum sit, si quæ objici possint difficultates ita moderetur, ut ne per eas tractatuum primordia impediantur. Tum si certos Legatos designet plenis mandatis instructos ad expediendam ipsam negotii summam: ac ut certus dies congressui Lubecæ præfigatur. Nam si quid adhuc circa præliminaria scrupuli restet, id ipso tractatu commodius removeri posse. Honestius tractatus Reginam abrupturam, si deprehenderit Cæsarem minus candide agere, aut iniquas conditiones offerre; quam nunc conventum levi obtentu abnuat. Addebatur de studio Regis circa pacem, & uti ipsi curæ sit futurum, quo Reginæ æqua ratione satisfiat. Rectores Sueciæ etsi ægre ferebant istam culpam sibi impingi; tamen dissimulata offensa ostendebant; E consiliis actionibusq; Austriacorum satis constare, quo studio in pacem isti ferantur; nec si de eo ipsi dubitent, ullum sibi vitio daturum, qui cogitaverit, quid iidem obtentu tractatuum per aliquot jam annos moliti sint. A se nihil magis optari, quam ut patria sua & vicini honestis conditionibus quiete potiantur, nec idonea isti fini media repudiasse. Salvium jam dudum sat mandatorum habuisse; qui si forte novo scrupulo oborto huc relaturum se dixerit, haut ideo plenipotentiam suam abnegasse. Scrupulos circa salvos conductus à Cæsare ortos, qui cum suis Commissariis facultatem concesserit fœderatis Sueciæ cavendi, cur ipse per se id facere detrectet? Si salvo fastigio suo idem cum uno & altero Sueciæ fœderato pacem & fœdera concludere potuerit, cur alios pari dignatione ad præsentes tractatus admittere dubitet? Cur Sueciæ adhærentibus salvus conductus non exhibeatur, qui raro etiam inferioris conditionis hominibus negari solet? Regem pro æquitate sua magis probaturum, quod Sueci suis sociis caveri postulant, quam quod Cæsar circa idem tergiversatur. Legatis mittendis moram non fore; ubi super præliminaribus convenerit. Diplomatibus tuti commeatus allatis Salvium cum Avauxio circa nuncupandum congressui diem conventurum, &

Dani apud Rectores Sueciæ propositio. 26. Aug.

Rectorum Sueciæ responsum.

1638. in Sueciam relaturum. Circa titulum Regem Galliæ difficilem non fore. Si quid remoræ adversa pars injiciat, id Regem emendaturum, aut saltem alienum delictum sibi non imputaturum.

Dani nova circa pacem tentamenta.

§. 81. Cæterum post digressos Viennam Lauenburgicos Daniæ Rex solus pacis moderamen videbatur affectare. Id quod & Curtius optabat, cui Penzius Comes persuaserat: Suecos non nisi Dani opera solo Germanico dimoveri posse, cujus id fieri quam maxime interest. Quanquam igitur Penzius iste & Cleenius non minus, quam Lauenburgici inter Curtium & Salvium hactenus mediatorum vice functi erant; post horum tamen discessum semel atque iterum Reventlovium Cancellarium Hamburgum mittebat; velut de integro præliminaria adornaturum. In initio contendebat, ut tractatus citra ullos salvos conductus pro fœderatis inciperent; nam fortasse neminem eorum compariturum; & malle ipsos per Regios Legatos suam causam agi, quam diutius belli cum miseriis conflictari. Quo tamen postulato desistebat, postquam Salvius ipsi Ducis Bernhardi, Wurtenbergici, & aliorum literas ostendisset, accessum ad tractatus postulantium. Inde proponebat, ut omisso peculiari diplomate Vinariensis, & Landgravia communi salvo conductu contenti essent. Sed cum his præ aliis cautione opus esse ostenderet Salvius, qui retentis hucusq; armis Cæsarem quam maxime irritaverant, etiam hoc postulatum omittebat; simul patiebatur vocabula *adhærentes*, & *veniant* diplomati inseri, modo *nondum reconciliati*, & *per Legatos Regis* admitterentur; alia quippe ratione Cæsarem non consensurū. Contra Salvius reponebat; Lauenburgicos spem habuisse Salvos conductus nullo discrimine inter Cæsari reconciliatos, aut minus obtinendi, & quod ipsi forte non poterunt, id Regem sua autoritate confecturum. Par esse Regem huic postulato potius aliquid addere, quam detrahere, cum & ipsius interest dignationem Ordinum Imperii gliscere. Adhæc Reventlovius testabatur: Regem quantū possit connisurum. Sed si Cæsar flecti nequeat, petebat, ut eo adquiesceret, quod obtineri possit ne tot annorum labor ob unicam clausulam non maxime momenti periret. Salvius cum crederet, si quid obtineri queat, id jam per Luneburgicos confectum, eoq; si quæ nunc annueret, sibi non obfutura, paulo liberalius declarat; si utiq; à Cæsare nihil amplius extorqueri possit, Reginam eo contentam fore, quod Regi æquum videatur, quodque obtineri liceat; expresse tamen addita hac conditione, ut Legati Regii non minus unius quam alterius causam agant, idq; Ordinum juribus ac dignationi fraudi non sit; seque cum Avauxio hæcce communicaturum. Id quod Reventlovius ambabus manibus amplectebatur. De die congressus utriq; videbatur ante Kalendas Novembris constitui non posse; quod & ipsum tamen Salvius ad Avauxium relaturus erat. Placebat quoque Hamburgum in Lubecæ locum substitui, quam pestilentia inquinaverat. Ast mox re cum Avauxio communicata, hic vocabulum *nondum reconciliatos* in diplomate nullo modo ferre volebat, utut omnes Gallorum fœderati, Dux Vinariensis Colmaria, & pauca insuper oppida cum Cæsare nondum in gratiam rediissent. Unde postulabat, ut saltem res differatur quoad ipse in Galliam scribere, & inde responsum accipere possit; tum ut dies congressui ad Kalendas Januarias sequentis anni prorogetur. Salvio dubium non erat, quin sat mandatorum Avauxius haberet, ut nova relatione opus non foret. Ac mirum erat nunc id vocabuli respui, cum Galli in prima salvi conductus formula *nondum reconciliatos* expressissent, ac à Succis contendissent, ut ipsi hic contenti apud Venetos nil amplius urgerent. Et cum rationi nullum relinqueret locum Avauxius,

21. 28. Septemb.

Salvius paulo liberalius annuit.

Gallus in concessa à Salvio non consentit.

1638. vauxius; ſuſpicabatur Salvius à Gallis id agi, ut dum Sueci bello impliciti hærent, ipſi ſe inde extricent. Quia autem Avauxius antehac ſermone & ſcripto declaraverat, quamprimum diplomata tuti itineris allata eſſent, ſe Coloniam profecturum: igitur negotio promovendo nihil aptius judicabat, quam urgere, ut iſta ocyus adferantur; ſperans Avauxium ob id vocabulum *nondum reconciliatos* eadem non rejecturum.

Rectorum Sueciæ ſuper Gallorum tergiverſatione ſententia.

§. 82. Iſthæc Gallorum tergiverſatio Rectoribus Sueciæ haut modicam curam injiciebat, qui & ante id incommodi ratihabitionem fœderis Gallici ſecuturum metuerant, & ideo tamdiu eandem extraxerant. Quanquam igitur per fœdus non tenerentur Galliæ ſocios extra Germaniam morari; Salvio tamen injungebatur, quantum res ferret connitereretur, quo ſuper utriusque tractatus præliminaribus Hamburgi tranſigeretur, ac ut Avauxio de induſtria moras nectenti poſtulati ſui iniquitatem demonſtret, & ad maturandum negotium eundem incitet. Enimvero ſi hiſce nihil proficeretur, altæ indaginis quæſtio erat, num hoc caſu utiq; ad tractatus cum hoſte absq; Gallis foret deſcendendum; Galli equidem id citra violationem fœderis fieri non poſſe contendebant. Nam utut fœdus ad ſolos in Germania fœderatos reſtringatur; addi tamen, Succicos & Gallicos tractatus *ſimul & eodem tempore* ſuſcipi debere, nec Suecos Lubecæ prius, quam Galli Coloniæ negotiationem ordiri poſſe. Galliam autem nec velle nec poſſe tractatus auſpicari, quam ſalvo conductu pro omnibus ſuis intra & extra Germaniam ſociis obtento. Eoq; & Sueciam hucusque expectare utique teneri. Sed & ſi Sueci ante Gallos pacem concludant, Cæſarem copias ſuas Hiſpanis auxilio poſſe mittere, & ita obliqua ratione pacem Germanicam violare. Quo caſu cum Regina teneatur bellum in Cæſarem inſtaurare, ſatius eſſe id incommodi prævertere, & Germanicam pacem non concludere, niſi eadem ſimul cum Hiſpanis, Belgis, & Italis inita. Enimvero ex adverſo patebat, nunquam Sueciæ Rectoribus id conſilii fuiſſe, ut tantis ambagibus & infinito bello in aliorum gratiam ſe obſtringerent, ſuamque pacem tot difficultatibus implicarent. Nam Lubecæ ipſis una pax cum Cæſare erat adornanda. Sed Gallo Coloniæ ſex tractatus abſolvendi cum Cæſare, cum Hiſpano, cum quibuſdam Italiæ Principibus, inter Hiſpanos & Hollandos inter Cæſarem & aliquot Italos Principes, inter Hiſpanos & quoſdam Italos. Et quanquam optabant ob Chriſtiani orbis tranquillitatem omnes hoſce tractatus cum Lubecenſi pariter inchoari & abſolvi; tamdiu tamen bello implicari, quoad iſti omnes perficiantur, & ad id obligatos ſe profiteri, arduum nimis erat. Ac ſuperiore hieme cum Avauxius Suecos ad iſthoc adſtringere vellet, Salvio id abnuenti ceſſerat. Sane non niſi conjunctim cum Gallia tractandum erat; ſed ea conjunctio non latius porrigebatur, quam ipſa fœderis obligatio, quę Suecos haut quidquam ſtringebat ad bellum Hiſpanis aut Italis faciendum. Unde nec Sueci Hiſpanicos aut Italicos tractatus morari tenebantur, ſed ſtatim atq; Gallus idonea diplomata pro ſe & fœderatis Germanis accepiſſet, vi fœderis Sueci tractatus ordiri poterant, & Gallus ſimul Germanicam negotiationem auſpicari debebat, quamvis cæteris tractatibus nondum inſtitutis. Et licet fœdere cautum eſſet, ut unus tractatus ab altero dependeret, & ita uterque inter ſe connexus eſſet, ut aut neutrobi, aut utrinque pax confieret; id tamen ad materiam fœderis erat accommodandum, quę ad ſolum cum Cæſare bellum in Germania pertinebat. Alias enim Suecis omnes quoque tractatus Colonienſes ſubſcribendi atque præſtandi forent. Ne autem Cæſar directe aut oblique pacem violet, peculiari capite caveri poſſe. Ac ſi præter ſpem id contingat, Reginæ pacem præſtandam incumbere. Igitur Sueci ex fœdere poſt exhibita ad ſocios Germanicos neceſſaria diplomata Gallos plura tergiverſantes audire non tenebantur; ſed ſi iſti ſimul ad tractatus pervenire nollent, vel ſoli tractatus ordiri poterant. 1638.

Sueci à Gallis disjungi nolunt.

§. 83. Enimvero alia conſideratio interveniebat, ob quam à Gallia tractatus pacis haut ſejungere, ut ut ad iſthoc non tenerentur, conſultum videbatur. Nam ſi à Cæſareis adhibitus agendi modus; & quæ conſilia in Polonia & alibi agitabantur, expenderentur, & inter ſe conferrentur; patebat Cæſareos inani pacis jactatione auram popularem captare, & Suecos à Gallis divulſum ire. Ac licet cum Cæſare tractari inciperet, eventus tamen negotii incertus erat. Contra tractatu absque Gallis ſuſcepto etſi hoc caſu fœdus non violabatur; hi tamen iſtud utique abruptum queſturi erant, ſubſidiis aliisque promiſſis negatis. Quod ſi Cæſar ipſos ludificaret, ut tractatus re infecta ſolverentur, Gallica auxilia perierant, & belli moles gravior quam antea incumbebat. Ita ab hoſtibus illuſi, ab amicis deſtituti & avulſi, fama conſumta majori quam antea periculo ſe induerant, ac hoſtium machinationibus per imprudentiam ſe præbuerant. Ne igitur certum pro incerto amitteretur, placebat caute procedere, & inſidioſum conventum Gallia nondum parata haut præcipitare, hujusque poſtulata non ſegnius quam propria urgere, ac ſi quæ difficultates inciderent, tractatus potius differre, quam Galliæ ad abrumpendum fœdus, & ſubtrahenda ſubſidia anſam præbere. Et quanquam Belgæ ab ipſis non petierant, ut hiſce tractatibus ſui mentionem facerent; tamen culta diu cum ipſis amicitia, & quæ in eorum conſervatione vertebantur Regni Sueciæ rationes poſtulabant, ut hac occaſione affectum in eos teſtarentur.

Id quod Dano diſplicet.

§. 84. Dano, cum de iſthac Suecorum ſententia intelligeret, ea haut quidquam probabatur, velut priori ipſorum declaratione parum congruens. Idque per Petrum Wibium ſignificat, addito; ſe ſperare ipſos declaratione ſemel facta ſtaturos, nec conceſſuros, ut ullo injecto ſcrupulo tam ſalutare negotium impediatur. Cui reſponſum: Quanquam alii quam Germani fœderati ad Lubecenſes tractatus haut ſpectent; tamen quia per fœdus tractatus non niſi conjunctim ſint inſtituendi, & Galliæ Rex absque ſociis, præſertim Hollandis, negotiationem ſuſcipere nequeat; placuiſſe Reginæ ad omnia pacis obſtacula removenda, & ut fœderi Gallico ſatisfaciat, per Legatum ſuum inſtare, ut à Cæſare & Hiſpano pro Galli ſociis diplomata exhibeantur; quo tractatuum initium pariter fieri queat. Qua in re adverſarios non difficiles fore ſpes ſit, quod prætenſioni ipſorum nihil inde decedat, & jam ante ſalvi conductus inter Hiſpanos Hollandosque uſu recepti ſint. Unde qui iſtos nunc abnuat, ſuſpicandi anſam præbere, velut pacem ſerio non quærat. Atque id negotium uti Rex promovere vellet, petebatur. Aſt Salvius cognita Reginæ ſententia ſat prævidebat, quam difficile ſibi futurum eſſet declarationem Dano nuper factam retractare, & culpam dilatæ pacis, quam Cæſarei oblatis diplomatibus à ſe amolitum ibant, declinare. Et quia per ſolos Gallos ſtabat, quo minus diplomata acceptarentur, nihil ſuperaret, quam maximam invidiæ partem in hoſce derivare. Cum igitur Daniæ Rex Salvii declarationem ex Reventlovio cognoviſſet, inſuper habitis, quas iſte addiderat, conditionib⁹ eam velut puram arripit, ac ſtatim ad Cæſarem refert; petens ut diplomata ad priorem formulam, litigioſa illa vocabula complexam, transmittantur. Et quia ſpes fiebat propediem iſta adfore, proximum erat, ut apud Suecos diplomata pro Moguntino & 30. Oct. 15. Nov.

Danus diplomatum miſſionem urget.

Brandeburgico Electoribus ad Lubecenſes tractatus deputatis expediri curaret. Id Rex Salvio per literas ſignificat, monens, ut parcendo tempori Legati è Suecia quamprimum in viam ſe dare velint. Aſt Salvius cum Regem id agere ſenturet, ut poſt exhibita diplomata tractatus cum Suecia Gallorum ingratiis ſuſciperentur, iſtis conatibus obviam iturus, Reginæ voluntatem ipſi denuntiat; & quia conNov. junctim cum Gallia tractandum erat, hæc autem niſi ſalvo conductu pro Belgis exhibito tractare abnuebat, à Rege petebat; operam daret, ut iſte ad formulam, quam ſimul transmittebat, conficeretur, ne Gallis prætextus ſit poſt allata ad Lubecenſes tractatus diplomata Succiam diutius detinendi.
..Nov. Iſta enim vero Rex reſpuere: Belgis ſe amicum, & ſi id petatur, quævis officia exhibere paratum, quod citra fraudem præſentium tractatuum fieri poſſit. Sed iſtorum cauſam per Suecorum cum Gallis fœdus Coloniam ſpectare, nec ab Hollandis, aut Hiſpanis unquam mediatoris munus ſibi impoſitum; & cum Gallicum fœdus ſocios tantum Germanicos ſpectet; id negotii Salvium non tangere. Unde ſe circa Hollandicum diploma ſatagere non poſſe ſalva dignitate, & citra remoram negotiationis jam longius progreſſæ. Alias ſemel conventis ſe inſiſtere, & quantum in ſe eniſurum, ut allatis à Cæſare diplomatibus pax longius ne protrahatur. Cui
.Nov. Salvius aliis literis prolixius demonſtrat, quare ſibi tractatus ordiri non ſit integrum, quoad diplomata pro Hollandis ſaltem ſint exhibita; quorum maturationem Regi commendat.

Salvus conductus Cæſareus adeſt.

§. 85. Viennæ cum initio conſtituiſſent ob vocabulum *nondum reconciliatos*, quod omittere nolebant; nulla potius peculiaria diplomata, quam commune pro fœderatis dare; poſt intellectam è Dano Salvii declarationē ſententia mutata malebant commune diploma pro fœderatis, & duo peculiaria pro Bernhardo Duce, & Landgravia tradere. Ea Hamburgum ſub finem Novembris ad Legatos Cæſareos transmittuntur, aliis in uſum Gallorum pari formula Coloniam allatis. Iſtis inſerta erant vocaEjus vitia. bula *Adherentes*, & *veniant*, de quibus Salvius monuerat, non minus quam tantopere hactenus exagitata, *per Plenipotentiarios Regine, & nondum reconciliatos.* Sed ſatius fuerit eorum formulam integram heic inſerere. *Ferdinandus* III. &c. *Univerſis & ſingulis, quorum intereſt, aut quomodolibet intereſſe poteſt, notum teſtatumque facimus, Nos, ad inſtantiam Sereniſſime Regine, Regnique Suecie, conſenſiſſe, prout vigore harum conſentimus, ut omnes & ſinguli ſue Serenitatis fœderati Status* & Adhærentes per Germaniam, Nobis nondum reconciliati, *qui negotia ſua in futuro inter Nos, dictamque Reginam Tractata Pacis* per Plenipotentiarios Serenitatis ſuæ *peragere voluerint, ſecure Lubecam vel Hamburgum* veniant *vel mittant, & ut tam ipſi, quam qui mittentur, ſecure ibidem ad finem Tractatus commorentur, & res ſuas peragant, & ſecure viciſſim ad ſuos quiſque revertantur, & ut ipſi quoque Eorum mandatarii, una cum Comitatu, Miniſtris, Nunciis, ac Tabellariis, ultro citroque eo nomine mittendis, tam quoad perſonas quam res & bona omnimoda hac ſecuritate & libertate inviolabiliter fruantur; Verbo imperatorio & Regio promittentes, hoc ſalvo Conductu generali ſingulos Eorum in ſpecie æque tuto ac ſecure fruituros, ac ſi nominatim hic inſerti & expreſſi eſſent. Quæ quidem ſecuritas ut eo commodius ad unumquemque eorum perveniat, parem autoritatem tranſſumtis hinc apographis, quæ Autographo huic ipſi debetur, tribuimus; ex abundanti inſuper daturi noſtris ad dictum Tractatum conſtituentis, & conſtituendis Commiſſariis plenam poteſtatem, ut, ſi ita poſtulatum fuerit, nomine noſtro ſingulis eorum ſingulos ejusmodi ſalvos Conductus in optima forma dent ac diſtribuant. In quorum fidem præſentes, manu noſtra ſubſcriptas, ſigillo noſtro Imperatorio firmari juſſimus. Datum in Civitate noſtra Vienna, die decima quarta Novembris Anno Milleſimo, ſexenteſimo, trigeſimo octavo, Regnorum noſtrorum, Romani ſecundo Hungarici decimotertio, Bohemici vero undecimo. Ferdinandus. V. Conr. Hilteprandt D. Ad Mandatum ſac. Caſ. Majeſtatis proprium. Joan. Walderode.* 1638.

Addebatur catalogus eorum, quibus diploma iſtud prodeſſe deberet, longe minor, quam qualem Salvius exhibuerat, omiſſis præter alios etiam Electore Palatino, & Wurtenbergico Duce. Ita incluſis paucis reliqui omnes excluſi intelligebantur. Cum igitur Daniæ Rex Salvio denuntiaſſet, Diſceptatio ſuper ſalvo conductu. diplomata nunc adeſſe, & diem conſtitui poſtulaſſet hiſce invicem permutandis, & auſpicando tractatui; moleſta hunc inter & iſtum oriebatur diſceptatio. Danus jactabat; Cæſarem ſalva dignitate & propria ſecuritate non poſſe permittere, ut omnes, qui cum Cæſare in gratiam redierint, Ordines cum inimicis Regnis iterum conjungantur; multo minus ut cum ſubjectis ſibi velut pro tribunali diſceptet, & apud exteros Reges cauſam dicat, quod de conſilio omnium Ordinum unus & alter contumacis malitiæ ſubditus pœnas dederit. Magis decorum fore Reginæ, ſi ſua tantum negotia curet, idque Cæſarem æquiore animo ferre poſſe. Contra Salvius demonſtrare, quantum præjudicii rebus Proteſtantium fiat, ſi pax Pragenſis à Regina oblique adprobetur, & qui reconciliati vocantur, in hiſce tractatibus prætereantur, quorum multi enormiter læſi ſint, uti Wurtenbergicus & alii; qui æque opus habeant patrocinio, quam nondum reconciliati. Nec ullum deinceps remedium fore id jugum, quo nunc premuntur, excutiendi, ni hæc occaſio arripiatur. In eo Suecorum exiſtimationem & conſcientiam verti. Sed & Curtium jam ante conceſſiſſe, ut Ordines per ſe ipſos poſſint agere; qui non ſint appendices, ſed ſocii fœderis, quorum dignitati, imo naturali & gentium juri repugnet, ſi non audiantur. Non quæri novos in Imperio tumultus, nec Cæſarei faſtigii decrementum, ſed æquam & honeſtam pacem. Sed & in peculiaribus diplomatibus omiſſo juſto titulo non niſi *Dux Bernhardus Vinarienſis*, & *Amelia Eliſabetha Landgravia Haſſia* exprimebatur. De quo cum Salvius moneret, Dani ferebant; ita uſu receptum, ut Cæſar ſubditis arma adverſus ipſum gerentibus titulos ſuos non tribuat. Id quod tamen formulæ utrinq; conventæ adverſabatur; & ferendum non erat iſtos ita contemtim haberi, velut viles quoſdam homines & facinoroſos. Denique addebant Dani; Regem pro Hollandis nihil operæ ſuſcipere poſſe, niſi ab ipſis rogetur.

§. 86. Poſt longam diſceptationem cum Dani animadverterent, Salvium diplomata ita ſimpliciter Temperamentum à Dano propoſitum. non acceptaturum; proponebant, ut is interpoſita proteſtatione ſibi caveret; hac acceptatione Pragenſem pacem non adprobari; ac nihilo ſecius tam reconciliatorum quam cæterorum cauſam à ſe agendam, quod pleriq; iſtorum læſi judicarentur; utque id dignationi Ordinum fraudi non ſit, ſi non per ſe ipſi cum Cæſare tractare poſſint. Addebant, Regem hancce proteſtationem æquam judicare, eamq; bono Ordinum aſſerere velle. Hac ratione Suecos favorem ſibi Ordinum pignerare, invidiamque Cæſari facere, ac deſtinata ſua obtinere; & Ordinibus perinde eſſe, Regina an ipſi tractent, modo ſibi conſulatur. Sed ſi Regina id abnuat, Cæſareos gaviſuros, gratia ſibi apud omnes conciliata, Ordines indignaturos, ob rem tam modicam bello ipſos diutius premi: Regi tædium morarum ſubiturum: Reginæ invidiam incubituram; omnia in periculoſum ſtatum ruitura. Ad extremū rogabant, diplomata ea conditione admitterētur, ut interim quoad dies convent' ceſſiſſet, de eorundem emendatione

agi

1638. agi posset;& ita citra moram ad diem conventui de- 1638.
Id per Gallos admitti non potest. signandum descenderetur. Enimvero quo minus hoc temperamentum non sane absurdum admitti posset,conjunctio cum Gallis obstabat. Unde Salvio hac de re cum Avauxio communicandum erat; qui nihil aliud desiderabat,quam quod vocabulum *nondum reconciliati* insertum legatur, quod ne toleraret,presse sibi injunctum sit. Et quia Vinariensi atque Landgraviæ debiti tituli denegati sint,nec de Hollandorum diplomate quidquam audiatur, Cæsarea diplomata non acceptari petebat. Et quanquam Salvius variis rationibus persuadere ipsi niteretur, vocabulum istud tanti non esse; cum Galliæ non sint alii fœderati, quam non reconciliati, ejusque adeo nihil intersit,id omittatur an minus: nihil tamen horum probare is volebat, subinde ingeminans; firmiter modo persisteret, Cæsarem ut id quoque concedat utique adigendum. In isto bivio constitutus Salvius neq; cum Avauxio asperioribus verbis expostulare volebat, quoad videret,quã promte à Gallis subsidia exsolverentur, accedentibus quoque Reginæ mandatis, ut citra Gallorum consensum nihil decerneret. Neq; tamen Danum irritare consultum ducebat, præsertim cœpto tunc Luneburgi conventu Inferioris Saxoniæ, ubi prout nunc adversus Regem se declararet, consilia vel ad conjunctionem Saxonum cum Cæsare contra Suecos, vel ad promotionem pacis, aut neutralitatem inclinatura erant. Igitur tandem Danis demonstrat; penes Reginam & se non stare,sed penes Gallos & Avauxium,quem denuo ad temperamentum aliquod admittendum, aut nuncupationem certæ diei permovere conaturus sit. Interim Rex in integro rem teneret, & Cæsari quantum posset correctionem diplomatum persuaderet.

Danus Suecis magis fit suspectus. §. 87. Dum ista agitantur, Daniæ Rex Suecis indies magis suspectus fiebat, immodici in Cæsarem studii. Jactabatur ab ipso ejusque ministris; Hollandos & Italos ad fœdus Suecorum cum Gallis nihil spectare; si hoc obtentu Sueci pacem extrahant, Regem junctis cum Cæsare viribus Suecos ad eam amplectendam compulsurum. Miseriis Germaniæ tandem aliquando subveniendum. Satius esse qualemcunque pacem habere, & reliqua tempori emendanda committere, quam exteris prædæ exponi. Cæsarem in pacem pronum, quam soli Sueci remorentur in Gallorum gratiam, quorum interest Germaniam nunquam tranquillari. Igitur utile fore Suecos Germania dimoveri. Consumtam Regis patientiam, & ad alia ipsi consilia descendendum. Satius esse in aperto bello, quam tali statu vivere. In Suecia militari ætate exhausta, præter seneciones, fœminas, & pueros neminem superesse; ut non sit, quare tantos spiritus Sueci gerant.

Salvii cum Danis disceptatio. 4. Dec. §. 88. Porro Rex insuper habitis,quæ Salvius circa diplomata Cæsarea monuerat,ab hoc statim postulat;ut diem tractatibus inchoandis dicat, quo facto diplomata invicem permutari posse. Curtium enim de amovendis omnib⁹ scrupulis confirmasse, cui ipse plenam fidem adhibeat. Cæsarem circa omnia,quæ ad promovendos tractatus ab ipso postulata fuerant,facilem se exhibuisse. Unde cum Salvius ferre non posset,Danum velut pro tribunali secundum Cæsarem calculum ferre, Suecosque protra-
10. Dec. ctæ pacis damnare, Regi prolixe respondet: Moram honestæ & tutæ paci non à Suecis, sed unice à Cæsare allatam. A Suecis omnia, quæ conventui ordiendo faciunt, citra tergiversationem exhibita; contra postulata sua quantumvis æquissima à Cæsare vario obtentu elusa. Vitia diplomatum fidem facere, Cæsarem haut omnes scrupulos amovisse, ut is ita plane absolvi, Regina damnari mereatur, si hujus Legati tam fragili fundamento diem conventui nuncupare dubitent. Cum Cæsar post tot disceptationes novos subinde scrupulos moveat, veteres recoquat, sat indicare, pacem sibi cordi non esse, sed potius ut dominatum suum in fraudem omnium Europæ statuum firmet. Addebat; ne ægre ferat Rex modicam adhuc dilationem postulari, sed potius autoritate sua ad removenda omnia obstacula utatur. Hasce literas Salvius ipse Reventlovio, & Cleenio tradebat, velut privato sermone de minacibus Danorum in Succos dictis tangens; quas isti justo asperiores censebant, & quibus aperte nimis Regi contradiceretur. Eaque de re apud Anglicum Legatum Rovvium querebantur, confirmantes, Regem gravissime offensum iri, & negotium pacis plane abjecturum. Id quod Rovvius per Rustorfium Salvio significat, ut literas istas aliis lenioribus comitetur; addito, Regem Cæsari scripto promisisse, si tractatus non successerit, se armis sumtis cum hoc adversus Suecos junctum iri: Cæsarem vicissim prorogationem vectigalis Glucstadiensis
15. Dec. concessisse. Igitur Salvius priores literas excusat, velut quibus hautquidquam Regi contradicere voluerit. Nam Cæsarem quidem circa illa annuenda facilem forte fuisse, quæ Rex desideraverit; Reginæ postulata locum perinde non invenisse. Rogabat ne sibi imputetur, quod negotium pacis non ita expedite succedat, sicuti fieri possit, si Regina Gallico illigata fœdere non foret. Se apud Avauxium nulli operæ parsurum, ut quamprimum dies conventui inchoando definiatur.

Status pacis circa finem anni. §. 89. Is status tractatuum pacis erat circa finem anni. Inter mediatores Lauenburgici Viennæ initio dilati fuerant, quoad Curtius de facie rerum propius exponeret. Hic cum de Salvii erga Danum declaratione nuntiaret, formulæ à Regiis Legatis conceptæ frustra erant. Et aperte jactabant Lauenburgici, quod vocabula *nondum reconciliati*, & *per regnorum Legatos* diplomati inserta fuerint, id unice Daniæ Regi in acceptis ferendum; qui facile id posse admitti judicaverit: se quidem culpæ heic immunes esse. Incusabant Salvium quod cum de alternativa proposuisset, post per Danorum negotiationem eadem destiterit, & communi diplomati adquieverit. Contra Cæsarei neglectis Lauenburgicis non alii quam Danicæ mediationi se videbantur addixisse, quod sperarent, Cæsarem Dani opera lautiores conditiones adversus Suecos obtenturum, cujus maxime interest, Suecos quam tenuissima satisfactione in Germania potiri. Ac si Suecia oblatas conditiones respueret, sperabant se effecturos, ut Danis Suecisque bello implicitis Cæsar res Germaniæ pro lubitu temperare posset. Quod consilium Curtius vehementer urgebat. Qui &, cum Penzius postremum Legatos Regis ad diem conventus nominandum impelleret, Hamburgum ipse accedebat, non quod non prævideret ob incumbentes tunc difficultates nihil effectum iri, sed ut apud Ordines Inferioris Saxoniæ eo speciosius jactare posset; se usque eo descendisse, ut fœderatis Regibus ad pacem permovendis Hamburgum ipse adierit; Ordinesque tanto acrius ad bellum in Suecos sumendum stimularentur. Qui tamen idem, cum de capto Brisaco innotuisset, dixerat; Cæsarem salva dignitate longum intra tempus ad tractatus accedere non posse. Alias Sueci Cæsarea diplomata facile admisissent, interposita protestatione, diemque conventui dixissent, nisi Avauxius obstitisset, à quo per fœdus in tractatibus pacis Salvius disjungere se non poterat. Qui & in declarationibus suis semper ad communicationem cum isto provocaverat, easque conditionibus circumscripserat, ut via semper pateret ad emendandum, quæ tempus rerumque conditio, aut superiorum jussa corrigi jubebant.

1638. In conventu Coloniensi acta.

§. 90. Quæ Coloniæ isto anno circa pacem agitabantur, hæc fere erant. Declaraverat Galliæ Rex Ginetto Cardinali Pontificis Nuncio, se Legatos Coloniam non missurum, ni Hungariæ Rex omnibus ipsius fœderatis salvos conductus exhiberet, & cumprimis Germaniæ Principibus; ac ni pro Belgis justa forma Hispanus eosdem expediret; id quod hactenus obtineri non poterat. Tandem Ginetto diligenter instante Cæsar promittebat, se Legatis suis Coloniæ in mandatis daturum, ut etiam pro Germanis Principibus diplomata tradant; ea tamen lege, ut horum deputati omnia per Legatos Regios agant. Unde spem concipiebat Ginettus de negotii successu, quod Rex promisisset, si fœderatis suis diplomata tradita forent, se quoque salvos conductus pro Cæsareis Legatis, tum Legatos Coloniam missurum. Sed quia metuebat, ne moti circa formulam diplomatum & plenipotentiarum scrupuli tardius hinc inde scriptitando tollerentur, per Nuncium Pontificis in Aula Gallica proponit, ut si Rex utique ante diplomatum traditionem Legatos Coloniam mittere nolit, alium saltem ministrum cum plenipotentiæ & salvi conductus formula ablegaret, qui præsens cum Cæsareis & Hispanis Legatis ista omnia adornaret, ac tandem ea permutaret, amputandis moris, & ut Legati statim ad pacis negotium accedere possent. Id quod Rex annuebat, modo constaret, Cæsarem & Hispanum suis Legatis injuncturos diplomatum formulam exhibere, & rite examinatam demum permutare. Paulo post Grotio, qui Lutetiæ nomine Reginæ Sueciæ super maturandis tractatibus instabat, Rex demonstrabat; se litem, quam Ferdinando super Cæsareo titulo moverat, remissurum, si iste pro utriusque Regni fœderatis, & adhærentibus Salvos conductus dare velit. Sed cum Grotius instaret: opera daretur, ut istis aut eorum Deputatis cum Legatis Cæsareis per se agere liceat; reponebatur, circa id frustra hactenus laboratum, & si denuo idem moveatur, inutilibus moris occasionem præbitum iri. Quod & Grotius tandem admittebat, cum id, quod Cæsar contendebat, & Gallus jam annuerat, Reginæ citra fraudem videretur; quin ex dignitate potius futurum, si sociorum negotia, per ipsius Legatos peragerentur. Mittebantur tandem Coloniam à Cæsare diplomata pro Legatis Regiis & fœderatis, eadem cum Succicis formula; quorum exemplum à Ginetto Hamburgum transmissum Avauxius magis fere probabat, quam à se ipso conceptam formulam, & præter vocabulum *nondum reconciliatos*, nihil desiderabat. Sed quæ pro Hollandis transmissa erat formula non satisfaciebat. Nam etsi Hispani rebelles ipsos non vocarent, quod ipsi cupiebant, sed Hollandi adspernabantur; tamen neque liberos populos eosdem declarabant, uti Hollandi postulabant, Hispanis abnuentibus: sed temperamento quodam ipsis sub communi vocabulo fœderatorum Regis cavere volebant. Sed quia tractatu induciarum alia formula horum Legatis cautum fuerat, nunc postulari ab ipsis non poterat, ut diversam admitterent. Igitur rejecta ista formula petebatur, ut quæ tractatu quondam induciarum data fuerat, in præsens repeteretur.

6. Dec.

Super induciis acta.

§. 91. Super induciis paucula isthoc anno movebantur. Proposuerat eas ab initio Pontifex. Inde jussu Reginæ de iisdem Hugo Grotius Lutetiæ cum Chavignio sententias contulit. Ubi hic mirum sibi videri ferebat, quod Sueci sperare ausi forent, tantundem subsidiorum à Rege per inducias se accepturos, quam bello promissum foret; cum illæ in longum tempus sint ineundæ, & multo minus expensarum quam bellum requirant. Cui Grotius; Induciis bellum non tolli, nec Sueciam onere levari; quin hoc gravius forte incubiturum; quod retinenda per Germaniam loca justo fere exercitu sint insidenda, sublata ex hostico tributorum materia. Chavignius censebat; conveniri invicem posse, quo copiarum numero limitanea utrinque loca sint firmanda. Grotius contra; id Succis æque intutum atque Hollandis, qui suis induciis necessum judicaverint stipulari, ut integrum sibi foret, quot vellent copias custodiendis finibus retinere; eoque Henricum IV. Regem subsidia illis induciarum tempore numerasse citra imminutionem, quæ per bellum dederat. Cum Chavignius exciperet; hasce inducias tanto tutiores fore, quod qui eas inirent, plures, viribusque validis forent, ut hostis non facile illas infracturus sit: regerebat Grotius; loca, quæ Sueci retenturi sint, ita longe à sociis suis dissita, ut non horum; sed Sueciæ viribus securitas illorum nitatur. Tandem Chavignius ducenties mille unciales annuos offerebat, multis infinitas Regis expensas memorans: & longius videbatur processurus, nisi quidam Petrus Smaltzius, qui mandata Grotio è Suecia attulerat, vana in hunc æmulatione Gallicis ministris spem fecisset: Reginam de postulatis suis aliquid remissurum, ac mandata Grotio data prodidisset. Injungebatur post Avauxio, ut cum Salvio Hamburgi de induciis tractationem susciperet, non plus tamen quam ducenties mille unciales offerret. Quam summam cum Sueci adspernarentur; inutile habebatur de istis agere; cum præsertim præliminaria pacis ferverent, quæ facilius, quam induciæ, processura videbantur, cum hæ tamen bellum duntaxat suspenderent, & velut adpararent. Quanquam autem Richelius credebatur inducias, quam pacem malle, quod pace reditus Reginæ matris evitari non posset, quem ipse magnopere metuebat; & quod per inducias Lotharingiam, & alia Gallis occupata loca retinere cupiebat, quæ pace restituenda forte erant: Ordines tamen Germaniæ censebant, inducias certissimum ipsorum exitium post se tracturas. Unde & Succis illarum tractatus declinandi videbantur, quoad ulla spes pacis obtinendæ supereset.

Danus Wismariam evacuari postulat.

§. 92. Eodem anno Daniæ Rex per Petrum Wibium Holmiæ postulabat, ut præsidium Succicum Wismaria deduceretur, obtentu periculi, quod Arctois Regnis immineat, si quis extraneus eum portum in potestatem redegisset. Id Cæsarem Hispanumque jam dudum varias per artes agitasse. Eadem Dux Meclenburgicus ingerebat. Enimvero Rectores Sueciæ contra ostendebant; eam ipsam non postremam fuisse causam belli à Gustavo Rege quondam moti, quod animadverteret, infestâ Wismaria fundamentum ab Austriacis poni Septentrionem infestandi; nec eo tempore aliud medium malo illi antevertendo fuisse. Eo minus nunc consultum, id oppidum Meclenburgico custodiendum credere, nutibus Cæsaris obnoxio, & cui de sua ditione nondum satis sit cautum. Ei forte ad tempus à Cæsare caveri posse, illudendis aliis. Sed ubi occasio arriserit destinata sua exsequendi, vetera in ipsum, Pomeraniæque Ducem edita exempla facile repetiturum. Neque enim temporibus licet paululum mutatis consilia & destinata apud Austriacos & Hispanos ideo alterari. Reginam insuper bello adhuc urgeri à Cæsare & veterum parte sociorum; quæ absurde factura sit, si speciosis promissis capta, quæ manibus teneat, amittere, & ultro in angustias se redigere velit. Recenti specimine adparere, quid præsidium Ducis Rostochio impositum Succis profuerit, quo Gustavus Rex ultro cesserat. Has ob rationes postulata

1638. lata Dani abnuebantur, isque rogabatur; vitio Reginæ non verteret, si ejusmodi cautioni non fidat, & commoda sua è manibus sibi extorqueri haud patiatur; quoad tuto id à se fieri posse adpareat.

Danus copias conscribit.

§. 93. Idem porro Rex, cum Suecicus juxta ac Cæsareus exercitus in vicinis mari oris hæreret, non modicas copias, undecies mille ferebantur, collegerat, adscitis præcipue Suecicis desertoribus, & qui infensi Suecorum militiam abdicaverant ductoribus. Obtentui sumebatur; Gallasio se obstiturum, ne per Holsatiam hospitia capiat; id quod iste minari videbatur. Nam si Gallasio id indulgeatur, Banerio quoque paria tentandi libidinem subituram. Se quidem neutri ludibria debiturum. Ista arma Succis magis quam Cæsareis suspecta erant, quod Penzius Comes à Rege Viennam missus V Vismariam & Rugiam insulam in feudum à Cæsare isti petierat una cum continuatione vectigalis Glucstadiensis; vicissim Danum Succis aut pacem persuasurum, aut tergiversantes vi compulsurum. Quanquam autem nondum judicari posset, Danum certo decrevisse Succiam aperto bello petere; præsertim postquam Vinariensis tam splendidis victoriis potitus esset: tamen si expenderetur, qualem ipse circa mediationem pacis se gessisset, & quæ ipsius ac ministrorum familiaritas cum Suecorum hostibus aut invidis, nimis quã aperte in adversam partem inclinare deprehendebatur. Nec dissimulandæ amplius invidiæ, odioque in Succos par erat, cum mediatorem se pacis ferret, Suecorum actiones & consilia contemni, ac damnari traducique non ab hoste magis, quam mediatore, velut eandem adversus istos causam ageret, aut paribus in Succos odiis arderet. Omnes Suecorum rationes, etsi toti orbi probatæ, & quæ ad ipsam quoque Daniam spectabant, respuebantur. Nihili fiebat existimatio eorundem, quæ huic bello innexa erat, & quid Regni Sueciæ salus exigebat. Ita à Dani mediatione nihil gloriæ, securitatis, aut emolumenti expectandum erat. Quin contra patebat, id ab ipso agi, ut è Suecorum sanguine & sumtibus, quin eorundem dedecore ac damno commodum suum quæreret. Jam abductum V Varnemunda Cæsareum præsidium; prohibitum per armatas naves vectigal, quod fœdere à Meclenburgico Succi stipulati fuerant; cum magna Saxonicorum Ordinum parte Fœdus contra Succos initum, ut media hisce adimeret exercitum sustentandi, & Inferiore Saxonia eosdem penitus arceret. Adparabat etiam secretum ipsi fœdus cum Meclenburgico esse ad defensionem Rostochii; quo initio facto forte in Pomeraniam quoque pedem promoturus erat; quod crederet, durioribus Suecorum rebus impune ipsi fore his prò libidine insultare. Nec obscure minabatur, ni ad ipsius placitum pacem vellent inire Sueci, se vim iisdem illaturum; Ita sub specie amicitiæ longe periculosius adversus Succos bellum gerebat, quam ipsi hostes professi.

Danus in Succos est iniquus.

§. 94. Idem porro circa ea, quæ rem maritimam spectabant, velut pro imperio agere & loqui; plenum sibi maris Baltici dominium vindicare, in freto Oresundico Succicos cives variis injuriis vexare, & vectigalis sui servitio ipsos subjicere, ut omnia rem augendi media iisdem adimeret, & Succiam sibi plane tributariam redderet. Et ne conatibus hisce color deesset, veteres rationum libros evolvi jubebat, & quanti Suecorum in freto immunitas sub Carolo IX. & Gustavo Adolfo Regibus fuerat; tantundem nunc quoque ac non amplius istis indulgendum censebat. Nam cum nunc duplo plures merces Suecicæ fretum transeant, quam istis temporibus, necessum esse magnam partem alienarum mercium pro Succicis venditari defraudando vectigali. Sed reponebatur; istis temporibus Suecorum commercia magnam partem intra Borussiam & Germaniam substitisse, quæ nunc flagrante bello Germanico in Hollandiam, Angliam, Scotiam & Galliam transierint: ferri fodinas in Suecia indies magis excoli; nec uti antehac rudis ferri massas Gedanum avehi, sed omne ipsa in Suecia in perticas cudi. Nunc quoque plus vini, aromatum, ac peregrinæ materiæ vestiariæ in Suecia consumi, quam olim. Quæ etsi manifesta forent, ea tamen à Danis flocci fiebant; qui vexandis Succis novas in freto inquisitiones instituerant, ac *certificationibus*; quas vocant; Succicis in dubium vocatis naves sistebant, litibusque irretiebant. Queis ullus prætextus hærebat; una cum mercibus publicabantur; ubi calumnia nullum invenerat locum, dimittebantur cum maximo temporis lucrique dispendio. Accedebat publicanorum intoleranda insolentia, & acerba verborum asperitas. Nec apud judices, ipsumque Daniæ Senatum vexatis auxilium; qui petulantiam publicanorum probabant, alebantque, ac querentibus ultro ludibria addebant. Inter alias navis è Lusitania venicns, utut legitimis certificationibus instructa, ad vectigal solvendum adigebatur. Pernavicnsis navis frumento onusta sesquialtero plus, quam vehebat, exsolvere cogebatur obtentu majoris mensuræ quam Rigensis, cum id discrimen vix decimam sextam partem faceret. Magna vis tormentorum & tuborum ferreorum, quam Ludovicus Geerius in Hollandiam missurus erat, detenta. Ex alia navi Jacobi Macleri, quæ in Scotiam tendebat, itidem tubi sublati; cum tamen eodem tempore par genus armorum, quod Gedano veniebat, citra scrupulum transmitteretur. Has injurias etsi Suecis statim exsequi licuisset, tamen iniquitas temporum, & gravissimum, quo distinebantur, bellum istas tantisper dissimulare subigebat, quod alio Regni statu factum non fuisset; præsertim cum Galli & Hollandi non modicas Anglorum insultationes hactenus toleravissent. Strœmfeldio tamen apud Danos Residenti injungebatur, modestis verbis indignitatem istam demonstraret, & quam hæc pactis, amicitiæque repugnarent, utque Dani istis remedium adferre vellent. Sed & prohibere studebant Rectores Sueciæ; ne circa certificationes fraudis quid admitteretur, neve Danicis civibus in Suecia injuriæ quid inferretur; si forte ultro injuriarum desistere vellent Dani, aut ad melius eosdem convincendos. De cætero nihil pusillanimitatis præ se ferre; sed arma terra marique parare; interim & fiduciam sui, & animum amicitiæ colendæ pronum adversus Danum ostentare. Banerio quoque præcipiebatur, omnem occasionem declinaret, ne res ad manus veniret; & læsiones non enormes tantisper dissimularet, ne iniquis temporibus in bellum prorumpere necessum foret; quo ad efficacius remedium istis malis adhibere daretur. 9. Decembr.

Polonica nihil.

§. 95. Cum Polonis eo anno apertæ hostilitatis Sed subdola pax suspectabatur, quod rumores ferrent, inter Cæsarem, Poloniæ Regem, & Brandeburgicum id agitari, ut de improviso exercitus Livoniæ immitteretur; quo fine delectus per Poloniam, & Silesiam haberi dicebantur. Quæ consilia tamen Vinariensis successus dissipabant, quod Cæsareæ copiæ eo destinatæ, ad Rhenum avocarentur. Non indignum forte memoratu est, eo anno Legatum Polonicum Reyum, cum ex Anglia redux Hamburgum adpulisset, Salvium se invisentem admisisse, omnique honoris genere prosecutum esse, qui Regiis Legatis deferri solet. Id quod antea Zavvadskius Grotio, & Camerario

1638. abnuerat. Cujus inhumanitatem hicce Reyus vehementer improbabat, Sacrificulorum istum Legatum, non Regium adpellans. Idem alias de aula Anglicana sinistre loquebatur; nil se ibi reperiisse præter Hispanicam calliditatem, ac Hispanorum ibidem factionem præpollere, ut Suecis nihil auxilii inde sit expectandum. Negatus isti accessus ad Regem fuerat, quo nomine idem Anglos irridebat, quod cum spretæ neptis formam tantæ injuriæ loco accepissent, eam non potius prudenti dissimulatione texerint, quam tantopere exaggeraverint, nulla ulciscendi facultate. Fatebatur quoque is Polonum à Cæsare instigatum ad exigendum Gedani portorium, quo istum oblique simultatibus cum Suecis, Danis, Hollandisque involveret, & ab horum amicitia averteret. Cum addidisset, Regem valde amare gentem suam, Suecicam innuens, Salvius ridendo id eludebat.

§. 96. Eodem anno missus à Ragozio, Henricus Bisterfeldius Gedano in freto Oresundico adpulerat. Unde ad Rectores Sueciæ scribebat; Camerario in mandatis darent, ut consilia cum ipso conferat. Inde in Hollandiam ibat, quod ita ipsi à Ragozio injunctum foret, primo Arausionensem Principem accedere, quem is fidissimum sibi amicorum habebat, & quia Hollandia in medio fœderatorum sita est. E consilio Arausionensis hinc in Galliam primo abibat, velut ubi res pecuniaria maxime in expedito sit. Unde Hamburgum regrediebatur, consiliis cum Salvio collatis. Habebat ad Oxenstiernam Cancellarium fiduciarias literas, nulla de cætero tractandi, aut concludendi facultate; eoque in Sueciam proficisci nolebat. De conditionibus tamen, quas Ragozius postularat, sat aperte differebat. Inter quas præcipua erat, quod censeret, trecenties mille uncialibus subsidio annuo contentum ipsum fore; cujus dimidium jam Gallia obtulerat, altero dimidio inter Sueciam, Angliam, & Hollandiam partiendo. De sex millibus peditum Germanicorum, qui sumtibus fœderatorum conscribendi, ac subinde supplendi forent, Ragozium remissurū putabat. Quanquam autem Betlenus quondam, & hactenus Ragozius parum serio rem egisse deprehensus erat; & quæ Superiore anno Meerbottus proposuerat, ob defectum idonei mandati insuper habita fuerant: tamen quia jam rumor erat, Ordines Hungariæ Cæsari offensos conventum agitasse, cui Ragozius interfuerit; & alium conventum ad mensem Septembrem Casloviam indixisse; res non spernenda videbatur, si Ragozius Ordinesque Hungariæ permoveri possent, ut aperte in partes descenderent. Unde tam à Salvio, quam Gallico & Anglico Legato spes ipsi fœderis facta est: & tanti judicabant Suecі sexaginta millia uncialium annua in Ragozium expendere. Banerio quoque injungebatur, ut commercia literarum cum Ragozio coleret. Ad quem etiam Salvius scribebat; 8. Octobr. vicinorum securitatem in æquilibrio Germaniæ terere verti; ac ni Austriaca Domus intra limites æquitatis coerceatur, ut cæteri Ordines ejusdem vires librare possint, sed isti horum libertatem opprimere concedatur; dubium non esse, quin eadem impellente ambitione longius grassatura, libertatemque Europæ pessundatura sit. Ea causa Gustavum Regem in arma compulsum; nunc quoque Gallos, Anglos, Hollandosque permotos, ut de communi fœdere incundo agitent; cui tanto cupidius nomen Ragozium dare, quo propius ejus parietibus incendium advolvatur, eique sistendo cum Suecis operam conjungere par sit. In Angliam inde Bisterfeldius tendebat, suadente Rovvio, & quod in eam nationem ob communia sacra magis propenderet.

1638.

SAMUE-

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM

LIBER UNDECIMUS.

EPITOME.

1. *Ordinum Sueciæ decretum ſuper pace;* 2. *Super Dani injuriis, & Poloni machinationibus: ſuper tumultibus in Weſtrogothia: ſuper educatione Reginæ, & moroſitate Reginæ matris.* 3. *Facies belli ſub initium anni.* 4. *Banerius Albim tranſit.* 5. *Ejus deſtinata. Helmoldus Wrangelius cum ſua legione ad Suecos tranſit. De Salis vapulat; ut & Saxonici.* 6. *Banerius Freibergam fruſtra obſidet.* 7. *Prælium ad Chemniciam.* 8. *Freiberga incaſſum tentata. Mansfelda & Pirna capiuntur.* 9. *Banerius omiſſa Dreſda in Bohemiam progreditur.* 10. *Albim ibi tranſit. Cæſarei vapulant.* 11. *Banerius Pragæ exercitum admovet.* 12. *Difficultates, quæ Banerium premebant.* 13. *Cæſarei apud Glatzium vapulant. Saxonici Pirnam fruſtra tentant. Hatzfeldii inanis conatus. Saxonici iterum Pirnam invadunt. Caterva Suecicorum intercipitur.* 14. *Hatzfeldius in Miſniam tendit, Hungari vapulant. Banerius in Miſniam regreditur. Hungari denuo vapulant, Pirna à Saxone fruſtra oppugnatur. Eadem à Banerio munimentis nudatur. Slangius duas Saxonicorum legiones delet.* 15. *Banerius Pragam tentat.* 16. *Saxonici Budiſſinam occupant. Iidem à Suecis intercipiuntur.* 17. *Cæſarei copias undiquaque contrahunt. Cæſarei exercitus conditio. Suecici exercitus difficultates.* 18. *Acta per Pomeraniam. Demminum recuperatur. Stralſundenſes militem conſcribunt. Ordines Pomeraniæ conventum agitant.* 19. *Landsberga fruſtra tentatur, Brandeburgicorum legio opprimitur. Landsberga expugnatur. Sueci in Sileſiam irrumpunt.* 20. *Stalhantſchii per Sileſiam geſta.* 21. *Sueci Drieſena potiuntur.* 22. *Iidem Plauenam capiunt: Dæmitzam fruſtra tentant: Ruppinam occupant, quod Brandeburgici fruſtra oppugnant.* 23. *Geſta per Weſtphaliam.* 24. *Kœnigsmarckius Weſtphalicis copiis præficitur. Is hoſtilem legionem intercipit. Gleichenſteinam arcem capit. Præſulem Herbipolenſem argento emungit.* 25. *Inferiorum Saxonum conventus. Eorundem decretum. Rex Daniæ conjunctionem armorum diſſuadet.* 26. *Idem neutralitatem pro Domo Luneburgica urget. Rectores Sueciæ reſpondent.* 27. *Luneburgici cum Banerio de neutralitate agunt. Temporaria cautio.* 28. *Formula neutralitatis concipitur.* 29. *Sueci conventa ratihabent. Luneburgici moras nectunt. Iidem novas difficultates movent.* 30. *Luneburgici Hildeſiam reſtituere jubentur. Dux Georgius offenſam in Cæſarem concipit.* 31. *Suſpecta Inferioris Saxoniæ ad Banerium legatio.* 32. *Banerii reſponſum.* 33. *Dux Georgius nutat. De tertiis partibus formandis machinationes.* 34. *Cæſar tractatum cum Landgravia non plene ratihabet. Hæc in bellum propendet.* 35. *Melander eſt ſuſpectus. Landgravia de conjunctione agit.* 36. *Haſſi movent, ſed non promovent.* 37. *Iidem res ſuas agunt.* 38. *Dux Bernhardus multa Burgundiæ oppida expugnat. Lotharingi vapulant.* 39. *Dutis cum Gallis diſcordia.* 40. *Quæ ipſius progreſſus impedit. Dux Bernhardus à Cæſare tentatur.* 41. *Idem morbo corripitur; & moritur non ſine veneni ſuſpicione.* 42. *Deliberatio Rectorum Sueciæ ſuper Vinarienſi exercitu.* 43. *Gallici Legati mens & negotiatio ſuper eodem.* 44. *Anglicus Legatus; & Ruſtorfius Palatinum Electorem commendat.* 45. *Vinarienſes de fide in Sueciam teſtantur. Teſtamentum Ducis aperitur.* 46. *Erlachius imperium exercitus ſuſcipit. Vinarienſes in Palatinatum deſcendunt.* 47. *Wilhelmi Ducis conſilia.* 48. *Palatini Electoris conatus.* 49. *Galli argento rem agunt.* 50. *Vinarienſis exercitus inclinatio. Motkelii conſilia.* 51. *Gallici miniſtri mentem ſuam diſſimulant.* 52. *Cæſar Vinarienſes captat.* 53. *Gallorum artes prævalent. Eorum prima propoſitio. Altera Gallorum propoſitio.* 54. *Ductores pactum abnuunt. Tertius congreſſus. Galli voto ſuo potiuntur.* 55. *Geſta Vinarienſium Gallis junctorum ſub Longuevillio Duce. Illis in Palatinatum deſcendentibus Bavarici occurrunt. Aliquot oppida Vinarienſes capiunt. In Rhingovia vapulant. Eorum miſera conditio. Rhenum transeunt.* 56. *Fœdus commune friget. Anglici Legati ſermones. Gallici Legati judicium.* 57. *Fœdus cum Palatino hæret.* 58. *Anglicus Legatus formulam fœderis exhibet.* 59. *Elector Palatinus*

1639. *tinus in Gallia detinetur.* 60. *Motus animorum ob detentum Palatinum.* 61. *Angli classi Hi-* 1639.
spanicæ favent. Ejus classis intentio. 62. *Rectorum Suecia de pacis negotio judicium.* 63. *Tractatus pacis circa salvum conductum hærent.* 64. *Daniæ Rex Suecia Rectores tentat. Hi respondent.* 65. *Darius diem tractatus inchoandi dici postulat. Sueci tergiversantur. Danus Hamburgi eadem urget. Diplomata non emendantur. Dani mediatio friget.* 66. *Secretus inter Curtium & Salvium tractatus.* 67. *Lauenburgicorum circa secretos tractatus negotiatio. Formula pacis à Lauenburgicis proposita.* 68. *Salvio isti tractatus non displicent.* 69. *Absurda Lauenburgicorum postulata. Suecorum de iis judicium.* 70. *Secreti tractatus cum Banerio in Bohemia instituuntur.* 71. *Senatus Suecis de his tractatibus judicium.* 72. *Cæsareorum cum Banerio negotiatio. Ea per Cæsareos divulgatur. Calumniæ in Banerium.* 73. *Is in Salvium irritatur. Banerii postulata. Cæsarei liberaliter annuunt. Tractatus unus alterum impedit.* 74. *Cæsarei ulterius rem in speciem urgent.* 75. *Rectoribus Suecia tractatus isti sunt suspecti.* 76. *Super induciis acta. De neutralitate Ligæ concedenda.* 77. *Super Westphalia Gallorum propositio.* 78. *Querelæ Gallorum de Grotio.* 79. *De oneribus Catholicorum. De induciis Gallorum cum Hispanis. Galli naves à Suecis petunt.* 80. *Acta cum Ragozio.* 81. *Irruptio Hermanni Bothii in Livoniam. Senatus Suecia ad Senatum Poloniæ eo nomine scribit. Poloni culpam à se amoliuntur.* 82. *Dani vectigal ad Warnemundam tolli volunt. Sueci respondent.* 83. *Dani Suecos in freto Oresundico vexare pergunt. Danorum in Suecos inclinatio.* 84. *Hollandi fœdus arctius cum Suecis affectant.* 85. *Commercia Persica Holsatorum expirant.*

Ordinum Suecia decretum super pace;

INitio anni tricesimi noni necessum videbatur Rectoribus Suecia apud selectos Ordinum Regni Arosiæ convocatos exponere, quibus difficultatibus pacis negotium adhæresceret: tum de Dani iniquitate atque injuriis, Poloniique machinationibus, & quid consilii adversus ista capessendum foret. Ubi re mature expensa decretum fuit; operam dandam, ut patria quamprimum molestissimo bello emergat, modo honestis & tutis conditionibus pax obtineri queat. Id tamen enixe contendendum, ut Cæsar salvo conductu prosequatur illos, qui cum ipso in gratiam redire, & ad Pragensem pacem amplectendam coacti fuere, quo sacra Protestantium, & libertas Ordinum rite constitui ac firmari possit. Quod si tamen Cæsar nullo modo huc descendere velit, eam quæstionem ad ipsos tractatus rejiciendam, & commeatum pro solis non reconciliatis acceptandum, interposita protestatione, & ut isti negotia sua per legatos Suecicos expedire queant, postquam id impetrari non potuit, ut per se ipsi cum Cæsareis Legatis tractare queant. Ut tamen in his & aliis junctim cum Gallia agatur. Cæterum his postulatis insistendum quantum detur; ob eadem tamen, ut & incongruos Ducis Bernhardi, & Landgraviæ salvos conductus, tractationem non abrumpendam. De sociis Galliæ extra Germaniam placebat; quoniam ipsi tractatus junctim cum Gallis ordiri ac finire per fœdus teneantur, ac ut hisce gratificentur, tum ob veterem cum Hollandis amicitiam, in quorum conservatione rationes quoque Suecia vertantur, de concedendo hisce commeatu quam diligentissime agendum: ita tamen ut Suecia ad hoc se non obstringat, nec fœdus Gallicum eo extendi patiatur. Diem ordiendis tractatibus, quem tantopere urgebat Danus, & ipsi quamprimum nuncupari cupiebant, ne tamen importuna festinatione socii alienentur; & circa præliminaria prius transigatur, declinandæ confusioni, quæ alias circa tractatus oriri queat.

Super Dani injuriis;

§. 2. Super Dani iniquitate circa negotium pacis, ac vectigal Oresundicum censebant; quæ citra magnum Regni præjudicium dissimulari queant, ad commodius tempus differenda, aut lenibus mediis amolienda esse. Crassioribus injuriis medicinam amicam adhibendam per monita Residentis, per literas ad Senatum Daniæ, missa solenni legatione, aut conventu deputatorum in finibus utriusque Regni instituto, prout pactis veteribus cautum est. Quibus si nihil proficiatur, videndum ut tempus extrahi possit, quoad Germanici belli moles amota sit. Interea conatus istius quantum fieri possit declinandos, & terra marique in omnem casum arma paranda. Eodem fine ducibus per Germaniam injungendum; ut & ipsi motus Dani probe observent, nec offensæ causam præbeant. Quod si tamen nulla ratio foret bellum evitandi, sanguinem, opesque pro conservatione patriæ promte offerebant. Quia etiam Polonus cum Suecia hostibus consilia miscere sentiebatur, classem insuper struens, ac vectigalia per Borussiam & Curlandiam augens; itidem placebat, machinationes ejusdem accurate observari; ac oppida Livoniæ milite & operibus firmari; ut tamen pactis exacte observatis nulla offensæ occasio ipsi præbeatur. Præter ista monebatur circa tumultus, qui nupero autumno in V Vestrogothia & Wermelandia excitati erant ob recens introductum vectigal, quod vocant minus, & publicanorum asperitatem, moderatione & prudentia prævertendum, ne ista scintilla sufflantibus vicinis in vastum incendium exsurgat: compescendam si quæ fuerit publicanorum importunitatem; ac populo persuadendum, ut ob necessitates reip. ista onera libenter tolerent; quo fine & Sacerdotes exemplo atque doctrina plebi præire jussi. Quia etiam fato functa erat Catharina Reginæ amita, quæ hactenus curam educandæ hujus magna cum laude obierat, dispiciebantur matronæ, quæ in istius locum subire possent. Quibus inter alia id præcipue injungebatur, Reginam adsuefaciant, ut ne affectus suos uni alicui mancipet, ab ejusque solius placito dependeat; quod Principibus è Domo Brandeburgica familiare fere compertum erat. Nam matrem ab educatione filiæ excludere dudum necessarium videbatur, querulam, & regioni juxta ac Nationi Suecicæ infensam, ne pari labe filiæ animum imbueret. Cujus actiones Rectoribus Suecia multis modis molestæ erant, quia & commercia literarum cum hostibus Regni alebat, & præterito anno invitis istis Gothoburgum profecta cum Danis suspecta colloquia, mox & cum Legato Danico Guldenlœvvio miscuerat, ac neminem Suecum inter ministeria sua ferre volebat. Quæ ne in patriæ malum erumperent, Senatus ut prospiceret rogabatur.

Et Poloni machinationibus.

Super tumultibus in Westrogothia.

Super educatione Reginæ, & morositate Reginæ matris.

§. 3. Porro sub initium anni arma Suecorum hactenus in angustias redacta iterum diffundere se, & novo velut vigore animari cœperant. Hosti aliquandiu

Facies belli sub initium anni.

1639. quandiu id actum fuerat, ut Suecos ad oram maritimam incluſos commeatus, & pabuli inopia attereret. Quo fine nupero anno caſtra caſtris oppoſuerat, iisque diu pertinaciter hæſerat, quoad conſumtis incaſſum propriis viribus loco cedere, ac locum quærere cogeretur reficiendis copiis, quæ vix inſtar exercitus amplius præ ſe ferebant. Quanquam enim conſilium hoſti fuerat hiberna per Inferiorem Saxoniam capeſſere, ejusque Circuli copiis ſociatis denuo Suecos ad mare compellere, aut ſaltem tranſitu Albis arcere, fruſtra tamen id fuerat, eoque longius diſcedendum, & ingratiis ſpatium Suecis dandum erat. Trahebat ſecum Gallaſius miſeras exercitus reliquias, nemini amplius formidandas. Brandeburgicæ quoque & Saxonis copiæ ad exiguum numerum attenuatæ. Suecicus contra miles, attritis licet veſtibus ac tenui zona, ſed animo viribusque vigens, vere flos virorum, jamjam terris imminebat, ubi ab exhauſtis moleſtiis reficere, ac in poſterum firmare ſe poſſet. In diverſa parte Vinarienſis non fortuna minus, quam virtute, & conſtantia Briſaccum tandem expugnaverat, victoque toties hoſte clarus agebat. Ac ſpes erat, ſi ambo duces vim hoſti cominus admotum irent, ipſum ad honeſtas pacis leges admittendas brevi compulſum iri.

Banerius Albim tranſit.

§. 4. Contraxerat Banerius exercitum circa Dœmitzam, ſex peditum, totidem equitum millibus conſtantem, iſta arce occupata tranſitum ſibi Albis firmaturus. Sed arcebat ad ipſa usque propugnacula exundans amnis, qui tenui glacie obductus ferendis hominibus non ſufficiebat. Nec diu heic deſidere extrema inopia ſinebat, militis patientia jam ad canum & felium eſum deſcendente. Igitur famelicam regionem fugitans ad Lauenburgum, Luneburgicis non obſiſtentibus, copias pontonibus trajicit. Ac ne provincialibus, qui ſat amicos ſe Suecis exhibebant, moleſtus eſſet, Luneburgenſes atque Hamburgenſes commeatum poſcit; quorum illi propriam inopiam excuſabant, hi promte militi emendi neceſſaria copiam faciebant. Transgreſſo Albim Banerio à Ducibus Luneburgicis miſſus aderat Cancellarius Hamburgenſis, Drebbernus: qui de mediatione Ducum inter Cæſarem ac Reginam, tum de neutralitate concedenda proponebat, percontatus ſimul amicus an hoſtis veniat. Cui Banerius: de mediatione mirum ſibi videri, cum poſt abdicatum fœdus Suecicum Dux Georgius palam hoſtilia in Suecos exercuerit, detentis inter alia ipſorum machinis, & copiis iſtius aperto prælio adverſus hoſce decertantibus. Unde ipſi prius mediatore opus fore, quam bellantibus ſe interponere queat. Quod ſi tamen amicos ſe exhibeant provinciales, & commeatum militi ſuppeditent, modeſte ſuos & amice tranſituros. De neutralitate nihil ſibi à Regina in mandatis datum, nec ita repente iſtam annui poſſe; ſed prius de conditionibus, & quomodo Duces viciſſim Reginæ cavere velint, conſtare debere. Porro cum promiſſus à Luneburgicis commeatus, tarde exhiberetur, Banerius apud ipſos queritur; ni ultro detur, à milite ſumendum minitans. Viciſſim Ordines Inferioris Saxoniæ, & ſeparatis literis, Luneburgici Duces poſtulabant, ut copias toto Circulo, præcipue Luneburgico agro deduceret. Quibus Banerius reponebat: Ipſorum poſtulata defenſionis juri à natura conceſſo repugnare, cum ipſi utique vires cum Cæſare ſociarint, ac Suecos variis modis laceſſierint. Unde ſibi vitio non vertendum, ſi paria reponat. Iſtæ moræ in cauſa erant, ut Banerii iter tardius procederet, eique per dies aliquot apud Ultzenam quieſcendum foret.

Banerii deſtinata.

§. 5. Eidem porro duæ patebant viæ; una ad ſiniſtram in Miſniam & Thuringiam, ad dextram altera in VVeſtphaliam, ubi collapſæ res præſentia ipſius quam maxime opus habebant. Sed quia Goltzius Erfordiæ præfectus Suecorum ibi res in extremis agere ſignificaverat, prævalentibus oppidanis, & præſidiarios inhumaniter habentibus, iuis ibi ſubvenire conſtituit quod urbem iſtam in poteſtate tenere magni momenti judicaret. Igitur peditatum cum majoribus machinis in agro Halberſtadienſi, & Goslariæ, Quedlinburgi, atque Aſcaniæ ſub Leonardo Torſtenſonio relinquit. Ipſe raptim equitatum ducit, ut Saliſium ſummum rei tormentariæ præfectum, qui hactenus circa Mulhuſiam hæſerat, opprimeret, Erfordiamque firmaret; tum ſi res ferret per Franconiam hibernantes hoſtes diſſiparet. Etſi oculos ſemper ad Georgium Luneburgicum reflecteret, quo turbante facilis ad peditatum receptus erat. Nec deſtinatis dimovebatur, quod Vinarienſe & Gallis in Burgundiam regreſſis forte univerſa Cæſareorum moles, ipſeque Hatzfeldius ſub vernum tempus in ipſum ſe effuſuri viderentur. Adventantem Banerium Magdeburgica & Halberſtadienſis ditio, cum Anhaltinis & Hercyniæ ſylvæ accolis non ſine gaudio excipiebant, quos omni immanitatis genere Cæſarei hactenus oppreſſerant. Garlebiam cum ſelecta manu præmittitur Johannes VVachmeiſterus, quod oppidum Helmoldus Wrangelius tribunus cum quingentis equitibus, trecentis peditibus inſidebat. Is quondam ob patratam cædem ad Brandeburgicos transfugerat; ſed nunc omiſſa oppidi defenſione cum omnibus ſuis Suecorum partibus accedit. Mittit inde Auguſtus Brunſuicenſis Dux, qui Banerii iter Helmſtadio averti, idenque belli moleſtiis eximi peterent. Quibus Banerius: itinerum ambages deſtinatis ſuis inutiles nec ita de partibus meritum Ducem, ut iſtius ditionem uſibus belli ſubtrahere debeat: quem potius decebat utilia Proteſtantium rebus conſilia capeſſere. Interim Banerio nuntiatur, Saliſium cum ſeptem legionibus Mulhuſa relicta Franckenhuſam petiiſſe, Oneſtrumque transmiſiſſe. Huic perſequendo iſte Halæ Salam tranſit. Verſus Bohemiam magnis itineribus properantem præmiſſus cum ſeptem legionibus Pfulius inter Reichenbacum & Oelſniciam adſequitur, ac commiſſo prælio profligat. Ipſe Saliſius, ac duæ peditum legiones, quæ in vicum proximum ſeſe receperant, cum tribunis Spiegelio & Bourreo, cæterisque ductoribus ſe dedunt ad octingenta capita. Capiuntur ſigna pedeſtria quindecim, equeſtria viginti ſex. Hac clade Cæſareis illata Banerius, poſtquam Zvvickaviam præſidio firmaverat, Saxonicis copiis circa Freibergam imminebat. Sed illæ cognito iſtius adventu Dreſdam verſus ſe receperant. E quibus tamen quatuor legiones Stalhantſchius, qui primum agmen ducebat, non procul Dreſda deprehenſas profligat, capto Schvveinizio juniore tribuno, ejusque vicario, & ſex turmarum præfectis, aliisque ductoribus, quinque ſimul ſignis. Qui cæden effugerant, in Dreſdæ ſuburbia ſe recepe-
runt.

Helmoldus Wrangelius ad Suecos cum ſua legione tranſit. 4. Febr.

De Saliſ vapulat. 24. Febr.

Ut & Saxonici. 3. Mart.

§. 6 Inde Banerius Freibergam aggreditur, quam Haugvvicius tribunus cum trecentis dimachis, ac multis metalli foſſoribus, & agreſtibus inſidebat. Is vim illatam, & aſſultum tentantes Suecos ſtrenue repellit, cæſo tribuno Magno Hanſonio, cum ducentis fere aliis, totidem ſauciatis. Huic oppido liberando ſub Bucheimio Comite valida manus apud Frauenſteinam coiverat, quinque peditum phalanges ſeptem fere millia explentes. Cum illis manum conſerere Banerio ſedebat, ni de Hatzfeldii motu certior factus eſſet. Igitur hoſte à tergo ingruente, anceps certamen ſubire veritus Freiberga decedit; quo die inter velitandum

Banerius Freibergam fruſtra obſidet. 18. Mart. 20. Mart.

1639. Bruæus Comes capitur. Hostis peditum manu oppido immissa statim Dippoldisvvaldam recedit. Banerius Cizam se confert, Hatzfeldium observaturus, simul ut Torstensonium cum peditatu & machinis ad se arcesseret; inde iterum in hostem moturus. Paulo post caterva equitum Lipsia erum-
23. Martii. pens, subtribuni Roerscheidii ductu Duvvalium tribunum, & Gustavum Banerium Petri F. cum aliquot inferiorum ordinum ductoribus Altenburgi cepit. Schulmannus tribunus & Laurentius
25. Mart. Grubbius ægre in arcem evaserant. Vicissim Sueci tribunum Ungarum Banerii cohorti prætoriæ insidiantem ita exceperunt, ut è ducentis quinquaginta quos ducebat pauci effugerent, ipse tribunus saucius caperetur. Alia manus quinquaginta equitum non procul Altenburgo cæsa. Quin passim Saxonicæ catervæ hinc inde vapulant. Ita revivisscente Suecorum fortuna miles agminatim ad Banerium confluebat. Apud Cæsareos contra Gallasius imperium abdicaverat, in cujus locum Cæsaris Frater Leopoldus VVilhelmus sufficitur, cui Hofkirchius succenturiatur; qui brevi aliquot Succicorum millia in Cæsaris partes se pertracturum per vaniloquentiam jactaverat. In Hispaniam Hannibal Gonzaga mittebatur auxilia inde excitaturus. Nec minus per omnes Cæsaris ditiones hæreditarias delectus militum fervebant.

Prælium ad Chemnitiam. 2. April. §. 7. Banerius Torstensonio jam junctus cum è captivis, qui magno numero adducebantur, cognovisset, Cæsareas & Saxonicas copias sub Marazino duce intra Zvviccaviam & Chemniciam hærere; necessum judicabat citra moram prælio decernere, antequam Hatzfeldius iisdem jungeretur, qui per Eichsfeldiam & Thuringiam ingnere
3. April. nuntiabatur. Igitur Ciza movens Chemnitiam versus tendebat, cum captivorum indicio noscitur hostem per hospitia sparsum quiescere, de ipsius adventu ignarum; eoque multa adhuc nocte castra movet, dispersis se interfuturus. Ast hostis sub vesperam ejus diei allato nuntio raptim copias contraxerat, ac multo mane Chemniciam versus
4. April. se recipere constituerat. Banerius contra mature Glauchaam, inde Hohensteinam, ubi proximam noctem hostis egerat, attingebat. Heic postremum hostis agmen trecentis equitibus constans, restiterat; quod statim in fugam compulsum cæteris copiis prope Chemniciam progressis impingitur. Sed dum Banerium per paludes angustata utrinque via detinet, hosti spatium dabatur pugnæ locum capessendi. Sinistrum cornu quod fere cataphractis constistebat, post illas angustias cisoppidum locabatur: dextrum longius trans fluentum oppido cognomine constistebat. Banerius dimachas suos equis desilire, & pedites in hostiles desutores, qui angustias illas insederant, ire jubet. Quibus citò pulsis superiorem locum occupat, subjectosque campos infestat, ac filatim equitatum traducit. Inde prætoriam, ac Torstensonii, Wachmeisteri, & VVittenbergii legiones in sinistrum hostium cornu ducit. Ubi ipse quidem cum sua legione asperrime excipitur; reliquis tamen non minus acriter connixis obstantes fundit, fugatque. Et quia à tergo duæ fossæ profunda uligine fugam impediebant, atrox cædes editur, paucis ad dextrum cornu effugientibus. Sueci reliquis suorum legionibus accelerantibus magno impetu per flamen in dextrum cornu ruunt. Sed diffuso è cæterorum clade terrore ibi de fuga magis quam pugna cogitatur, quamvis ternæ angustiæ viam arctarent, post quas commode explicare aciem poterant. Fugientium tergis Sueci acriter inhærent, magnamque stragem edunt; nec pauci Tzoppa flumine hauriebantur. Peditatus, qui in sylvam prope oppidum, inde montana versus se recipere meditabatur, à Stalhantschio, Slangio, & Hammersteinio circumventus conciditur. Ita totus fere exercitus hostium deletur. Cæsorum cadaveribus integrum milliare spargebatur. Captivorum mille quingenti erant, quos inter summus excubiarum præfectus Bucheimius Comes, tribuni VVebelius, & VVangelerus, subtribuni Paraditius, & VVacheimius; ductores alii numero trecenti. Capta tormenta sex, pedestria signa viginti unum, equestria quadraginta duo. Succis ea victoria minimo stetit, non nisi Stalhantschii subtribuno sauciato, & VVirgensteinio Comite præfecto turmæ cæso. 1639.

Freiberga frustra tentatur. 10. April. §. 8. Post paucos dies quieti datos Freibergam itur, num ea obiter, & recentis terrore cladis expugnari posset. Sed id oppidum interea milite, & adparatu bellico firmatum erat, ut non nisi adhibitis obsidentium artibus expugnari posset. Unde operæ pretium non visum ibi tempus terere; sed potius erat bellum Bohemiæ infundere, hostique facultatem adimere copias suas reficiendi. Inter
Mansfelda capitur. 3. April. hæc Mansfelda arx munitissima in Suecorum manus perveniebat, obsidentium pervicacia, & quia obsessos pulvis pyrius defecerat. Suecis Freiberga digredientibus cum Haugvvicius tribunus in postremum agmen erumperet, à VVittenbergio male
15. April. multatur, ac ipse ad necem saucius capitur. Inde Pirna invaditur, quæ octavo die assultu expu-
Et Pirna. gnatur, strenue licet præsidiariis resistentibus; quorum magna pars cæditur; reliqui cum præfecto Libenavio subtribuno in arcem refugiunt, rupi editæ superstructam; qui oppidum & subjectos campos telis acriter infestant. Banerio tanti non erat vim admovere, sed lento obsidio expugnandum oppidum præfecto commendat, præsertim cum aquæ inopia eadem laboraret.

Banerius Dresdâ omissa in Bohemiam progreditur. §. 9. Deliberabat inde Banerius de Dresda in potestatem redigenda, quam annonæ caritas urgebat, intercepta Albis subvectione. Et jam imperaverat Elector oppido excedere, qui in annum cibaria sibi prospicere non possent. Contra videbat Banerius, ista mora Cæsareis spatium dari copias suas reficiendi augendique; qui & omnem lapidem moturi erant, quo Dresdæ subveniretur, & irruptio Banerii in Bohemiam sisteretur. Et jam de evocando Piccolomineo, & quæ per Superiorem Germaniam hærebant copiis spargebatur. Quibus coëuntibus idoneus locus Suecis erat capessendus ad hostium vim sustinendam. Id quod in Misnia & ad Albim fieri non poterat, summa tunc annonæ caritate. Eoque longius progrediendum, ubi si res ita ferret, sedendo hostis atteri posset. Ac diserte vetuerant Rectores Sueciæ ne diuturno obsidio validorum oppidorum iste se implicaret. Qua in re quondam à Georgio Luneburgico, & Cnipbusio peccatum erat, qui pertinaciter Hamelæ adsidendo rei bene gerendæ occasionem corruperant. Dum ad Pirnam satagit Banerius, præmissus ab ipso in Bohemiam Stalhantschius cum novem equitum legionibus, quingentis selectis peditibus, Aussigiam & Leutmericiam nullo præsidio firmatas occuparat. Melniccam assultu expugnaverat,
24. April. cæsis duabus dragonum cohortibus. Sed & Carolus Gustavus VVrangelius cum valida equitum
20. April. peditumque caterva Tetschenam arcem Albi imminentem in potestatem redegit. Eo tempore Ebersteinii & VVitzlebii tribunorum copiæ in Thuringia relictæ apud Saltzungam centum quinquaginta Croatas cæciderant, viginti captis. Præfectus quoque turmæ è Pfulii legione turmam Croatarum trans sylvam Thuringicam oppressit, Præfecto & quibusdam aliis Erfordiam abductis. Cæterum Banerio propositum erat castra ad Leutmericiam munire, Albimque ponte navali jungere; inde quantam posset Bohemiæ partem amplecti

1639. plecti alendo augendoque exercitui; adeoque belli sedem in ditionibus Cæsareis figere, quo Cæsar domi suæ belli calamitates sentiret, atq; Bohemi Silesiique in eundem concitarentur. Quo fine Joanni Lilliehœckio imperatum; assumtis è Suecia supplementis, quantum citra Pomeraniæ periculum fieri possit, in Silesiam irrumperet, ubi Glogovia Major, quæ ea parte prima occurrit, quinquaginta non amplius militibus custodiebatur; inde longius progressus lineam communicationis cum ipsò aperiret, tum militum modestia, atque humanitate in-
14. April. colarum sibi animos conciliaret. Ipse quoq; in castris ad Fridbergam edictum typis exscriptum promulgat, quo Bohemos hortatur, lares suos ne relinquant, sed militi necessaria præbeant, operasque sibi socient, durissimo servitio pressos veteri sacrorum libertati vindicaturo. Tum militi gravissimis pœnis interdicit, ne incolis ullam molestiam inferat, ductoribus quoque extrema interminatus, ni suos quisque intra disciplinæ limites coërceat. Cui tamen post contrarium edictum Cæsar opponit; quo suos monebat, ne Suecis aures præberent. Inde toto cum exercitu Leutmericiam pervenit, ubi aliquot per dies subsistit observandis hostium conatibus: qui excitis undique copiis ad Pragam in Monte Albo castra munierant. Hofkirchius vicariam summi ducis dignationem gerens Brandeisiæ ripam Albis tueri jubebatur. Ac palam quidem plurimum fiduciæ præ se ferebant Cæsarei, cladem apud Chemniciam elevantes, ac mox copias repellendo Banerio pares adfore. Tum & Saxoni spe certi auxilii animus additur.

Banerius Albim tránsit. 17. Maji.

§. 10. Ast Banerius cum locum trajiciendo Albi dispexisset, qua huic Mulda miscetur, ut Hofkirchio illuderet, exercitum in altera ripa Veterem usque Boleslaviam Brandeisiæ oppositam ducit; ubi Hofkirchium cum decem equitum legionibus ac peditum manu in adversa ripa consistentem reperit. Unde velut vi ithac perrupturus tormentis castellum ponti antepositum verberare incipit. Interea quæ collegerat navigia & pontones Leutmericia Melniccam adverso flumine subigi jubet, ubi post insulam arboribus tectam latebant, ne ex altera ripa conspici possent. Mox relicto apud Brandeisiam cum quibusdam legionibus Wrangelio & Pfulio, totius exercitus opinionem facturos, reliquas copias tacite retro Melniccam ducit hoste propter objecta arbusta, quæ ri-
19. Maji. pam tegebant, non animadvertente. Ubi ad constitutum locum perventum esset, machinæ disponuntur arcendo ab altera ripa hosti; pedes pontonibus trajicitur, ut orto sole jam septem phalanges spatio inter utrumque flumen medio ordinibus explicatis consisterent. Equitatum navigiis trajicere tardum erat, ni rusticus vadum monstrasset, centum aureorum præmio mactus. Neque tamen ita tacite hæc peragebantur, ut Hofkirchio Suecorum adventus non nuntiaretur; cui sat spatii erat, si voluisset, citra periculum se in tuta recipiendi. Sed is pro solita temeritate glorioſum facinus minatus, an quod de tam celeri Suecorum trajectu sibi non persuaderet, summo mane quinque validas catervas Montecuculi ductu præmittit, qui transeuntes sisterent. Ipse mox cum aliis insecutus ad sylvam qua campus distinguebatur, con-

Cæsarei vapulant.

sistit. Enimvero Montecuculum jam Suecica tormenta repulerant, Hofkirchium quoque mox immissi per sylvã sclopetarii statione sua dejiciebant. Et Banerius occasioni imminens, cum id equitũ flumen transisset, quantum hosti par judicabat, statim transmissa sylva prælio se offert. Hofkirchius contra cessim ire, quoad latam planiciem celsiore situ attingeret, in qua legiones suas explicat velut prælium tentaturus. Sed cum Sueci tela emittere inciperent, isti repugnare non ausi terga vertunt; 1639. unica legione Bucheimii junioris excepta, quæ cum ala, quam ipse Banerius ducebat; conligit; mox tamen cæterorum exemplum secuta se proripit. Fugientibus Pragam usque insistebant Sueci millè amplius trucidatis. In Suecorum manus pervenit ipse Hofkirchius, & Raimundus Montecuculus Comes, quorum hunc Banerii nobilis puer Patricius Patculius comprehenderat. Capti insuper plurimi alii ductores, & gregariorum aliquot centuriæ. Quia tamen hostis de fuga magis, quam pugna solicitus erat, non nisi sex signa eripi eidem poterant.

Banerius Pragæ exercitum admovet. 20. Maji.

§. 11. Altera post hanc cladem die Hatzfeldius cum quatuor equitum, duobus peditum millibus Pragam pervenit, ad quam etiam Banerius accedebat. Huic obviam se ferebant trecenti Hungari magnam ferociam spirantes; sed quos unica equitum ala è legione prætoria in fugam dabat non paucis cæsis. Cæsarei ista otiose spectabant, nemine ad subveniendum Hungaris emisso, ac intra mœnia aciem struebant. Banerius displosis in urbem aliquot tormentis hostem lacessit, ac postera die à ma- 21. Maji. ne in vesperam in acie consistit, si hostem manus conferendi libido subiret. Sed cũ hic intra mœnia se teneret, nec tam validam urbem vi invadere rationis esset, Brandeisiam iste regreditur; cujus præsidiarii ducenti numero arbitrio se ipsius dedunt; ac 22. Maji. dimissis præfectis gregarii Succicam militiam suscipiunt. Reparato ponte in alteram Albis ripam exercitus reducitur. Inde summus excubiarum præ- 23. Maji. fectus Zabelticius Kœnigsgræciam vix per duas horas resistere ausam deditione capit ubi magna vis frumenti inventa, non modicum Suecorum penui incrementum. Inter quæ Saxoniæ Elector Suecos Pirnam insidentes adortus ter impetu in mœnia; & ex arce in ipsum oppidum facto non sine strage suorum repellitur. Banerius inde exercitum secundum Albim Limpurgum usque, Pardubitzam, Kœnigsgræciam, & circa Boleslaviam distribuit; cupidus paulatim Silesiam & Moraviam bello amplecti, Fridlanda, quæ primos Silesiæ aditus servat, occupata, ubi magnam rebus Suecorum accessionem sperabat. Quo fine ad Lignicensem Ducem, Baronem Schœnaichium, aliosque Suecis faventes literas dat, simul ductores ea regione oriundos eodem dimittit, ad civiũ suorum animos alliciendos. Modicæ tunc excursiones frequentabantur, fausto fere Suecis successu. Quas inter Wachmeisterus 7. Jun. non Praga procul Croatarum impedimenta diripit, quadringentis qui eadem servabant fere cæsis, ac septendecim signis ereptis. Munchusius subtribu- 22. Jun. nus apud Glacium pleraſque turmas legionis Broycæ una cum impedimentis delet. Ebersteinii equites Leutmericia progressi centum quinquaginta amplius Cæsareorum cædunt, aut capiunt. Pfulii quoque turmæ sexaginta Croatas, & quadraginta pedites, qui Suecorum commeatui insidiabantur intercipiunt. Minuta memorare longum foret.

Difficultates, quæ Banerium premebant.

§. 12. Nec eo secius tamen successus armorum spei ab initio conceptæ parum respondebant. Eidem exercitus hucusque Banerio incolumis, cui Cæsarei etiam post Hatzfeldii adventum obviam ire non ausi apud Pragam opportunis se locis tenebant. Iidem tamen indies augeri, ac valida supplementa ex Hungaria, Austria, & aliunde exspectare. Unde Suecis difficile futurum erat non modo latius se per Boheimiam diffundere, sed & cis Albim stativa tueri, flumine insigniter attenuato, & passim vadis pervio. Sed nec per Silesiam sat proferre arma licebat, obstante Cæsareorum paratu, ac tardius procedente expeditione, quam à Pomerania Lilliehœckius agitabat, quæ hostium delectus turbare, aut Suecorum res, aperta inter utrumque exerci-

1639. exercitum communicatione, insigniter promovere potuisset. De exulum Bohemicorum & Austriacorum promtitudine plurima jactata fuerant, quid subsidii partibus per illos accessurum esset. Sed nunc ubi in rem præsentem veniendum erat, metu stupebant, ac non nisi pauci nobiles ad prædia sua vindicanda aderant. Sacerdotes quoque viginti annorum exilium perpessi rari adparebant, qui templa sibi sua restitui peterent, quorum exemplo & provinciales, qui alias moturi se videbantur, quiescebant. Quin pauci illi, qui ad prædia sua redierant, præ cæteris belli molestias querelis differre, quasi per arma reductis statim pacis commoda præstari possent. Augebant curam continuæ pluviæ messem corrupturæ, & quod raris agrestibus fruges per milites forent metendæ, pessimos ad frugalitatem ministros. Et mira erat ejus regni vastitas, etsi per quinq; annos ab hoste intacti. Nec melius per Silesiam res procedebant, ubi Suecorum catervæ qua poterant, pellebantur; nec erant, qui templa quondam clausa reserare, sacraque Protestantium instaurare auderent. Tantum metus Cæsaris, ac diffidentia præsentium animos imminuerat. Iidem tamen Silesii, cum Cæsar quintum quemque militiæ adscribere vellet, responderant; se pro ipso omnia sua expendisse, præter solum, in quo consisterent, & aërem etiam belluis communem. Nunc cum vita deposcatur, malle sibi exilium hactenus tam familiare permitti.

Cæsarei apud Glacium vapulant.

§. 13. Paulo post miserat Banerius legionem prætoriam sub Munchusio subtribuno, centumque equites ex Hodicii Comitis legione Glacium versus, tuendis eo districtu Suecorum hospitiis. Istis obviam procedit, quæ se conglobaverat hostium manus, novem equitum, duabus dragonum turmis constans, adjectis quadringentis peditibus, & agrestium manipulo. Hi prope Suecicos loco ita opportuno consederant, ut isti alio stativa transferre constituerent. Cæsarei, dum Succos metu cedere arbitrantur, & ipsi desertis impeditis locis in aperta camporum descendunt; quos cum suis conversus Munchusius ita acriter invadit, ut omnem istam manum profligaret. Cadebat tribunus Schutzius cum duobus subtribunis, aliisque compluribus ductoribus ac gregariorum centuriis aliquot; captus Baumgartius subtribunus cum multis aliis; cæteri per montana dispergebantur. Qui tameri mox apud Saganum iterum collecti centurionem Suecicum in arce ibi obsidere instituunt. Sed commodum superveniunt Schulmannus & Helmoldus Wrangelius tribuni atque Hammersteinius subtribunus à Banerio in Silesiam missi; qui tumultu cognito statim oppidum irrumpunt, ac totam manum delent, capto Pompejo Comite, multisque ductoribus; reliqui cædebantur. Interea Saxo Pirnam denuo tentat, ac magna tormentorum ac globorum igni-

Saxonici Pirnam frustra tentant. 7. Jun.

vomorum vi reductum, quo Sueci arcem incluserant, proruit. Sed dum assultum parat, statio equitum Suecicorum turmam Saxonicorum trecentis equitibus constantem invadit, & in fugam conjicit. Unde obsessores, velut Suecici suis subsidio venturi adessent, territi raptim se Dresdam recipiunt. In Bohemia Hatzfeldius fortunam tentaturus cum universo equitatu suo ac trecentis dragonibus, simul quingentis equitibus è Gallasii exercitu Praga procedit, adversum Albim eminus legens; & cum nequidquam Pfulii, ac Zabelticii stativa tentasset, ubi nihil soluti inveniebat, tandem Munchusium intercipere instituit. Sed cum ab isto ad Glacium rem bene gestam intelligeret, irritus revertit, cum per octo dies, quibus circumvagabatur, quinque duntaxat captivis potitus esset, multum irridentibus Gallasianis, qui magna adversus Hatzfeldianos æmulatione flagrabant. Cum Sue-

Hatzfeldii inanis conatus.

corum catervæ vix unquam nisi magno captivorum numero adducto redirent: ipsa etiam equitum statione ad Pragam intercepta. Invaditur inde Pirna iterum à Saxonicis & post acrem verberationem reductus arci dispositus assultu expugnatur, cæso inter alios Suecico subtribuno. Statim hinc mœnia oppidi tormentis quassantur, ac bis assultus fit, Saxonicis multa cum cæde repulsis. Nec eo minus hi aliquot dies oppido assident, arciq; commeatum inferunt, quoad Stalhantschius subsidio suis venire nuntiatus, Dresdam redire cogeret, triginta amplius è postremo agmine cæsis, & quadringentis in oppugnando oppido amissis. Adducebatur post Succis Hamburgo magna vis pulveris pyrii, qui frustra insidiantibus hostibus salvus Chemniciam pervenit. Sed qui præsidio fuerant ducenti quinquaginta equites, quinquaginta pedites, cum Chemnicia Mariæbergam se contulissent, occasionem tuto ad Banerium perveniendi expectantes, à Saxonicis opprimuntur, ac nonnullis cæsis reliqui capiuntur; quos inter Knitzkius senior, tribunus Hanckius, subtribuni Seckendorfius, & Luttermannus, multique alii præfecti, ac nobiles Bohemi, qui postliminio in patriam redire cupiebant.

1639 Saxonici Pirnam invadunt. 16. 17. Jul. 22. Jul. Caterva Suecicorum intercipitur. 20. Aug.

Hatzfeldius in Misniam tendit.

§. 14. Hatzfeldius interea, ut quem jam memoravimus paratum bellicum interciperet, ac Succica præsidia oppidis Misniæ, Zwiccavia, Chemnicia, ac Pirna expelleret, petente Electore Praga in Misniam movebat, longo circuitu Egram petens, quo iter suum Banerium lateret. Qui tamen mox è captivis magno numero subinde adductis, intelligit, istum Praga discessisse, etsi quo tenderet non constaret. Igitur placebat castra hostium ad Pragam tentare; quo fine quindecim equitum legiones, tres peditum phalanges cum aliquot tormentis Brandeisiæ trans Albim ducuntur. Præmissi, qui primum agmen ducebant, cum sexcentis equitibus Wittebergius, & Robertus Duglassius tribuni, ita celeriter iter faciebant, ut reliquæ copiæ ipsos insequi non possent; & crepera adhuc luce stationi Hungarorum impingebantur. Hanc in castra Hungarica, quæ à Germanorum castris Mulda flumine distinguebantur, compellunt, ac cum ipsis eodem simul irrumpunt. Tuguriis statim ignis injicitur, & qui non repente conscensis equis subducere se poterant, trucidantur; fugientibus ad portas usque urbis insistitur. Interim Germani equites propinquo castris vado Hungaris auxilium laturi Muldam transierant, quorum multitudine Suecorum turmæ in angustias redigun-

Hungari vapulant.

tur, quoad Banerius cum tribus legionibus quantum poterat accelerans è superiore loco adparceret. Hic suos prope circumventos conspiciens citato cursu ad illis subveniendum ruit; nec minus isti resumtis animis strenue hostem sustinent. Sed Germani Banerium expectare veriti una cum Hungaris in urbem faciessunt, magno suorum numero per campum, & suburbia desiderato. Inde cum de Hatzfeldii destinatis Banerio innotuisset, eludendis ejus conatibus Stalhantschium primo, inde Wrangelium cum valida utrumque manu in Misniam mittit, ipse ad postremum eodem secutus. Eorum adventu cognito Hatzfeldius Dresdam se confert, tribus Croatarum legionibus ad Chemniciam circumsidendam relictis. Sed & cum hi mox facesserent, pulveris pyrii vis quæ Chemniciæ asservabatur, comitante Eber-

Banerius in Misniam regreditur.

steinio tribuno in Bohemiam deducitur, Banerio ad Brixam ipsi occurrente. Ejus oppidi cives cum cibaria Banerius popposcisset, fesso militi reficiendo, stolide feroces emissis in subeuntes relis octo equites prostraverant. Unde is irritatus oppidum assultu expugnat, & direptum incendit

11. Sept.

ad

1639. dit ad terrorem aliis incutiendum. Mox cum quas ducebat legiones Aussigiæ disposuisset, cominus observandis Hatzfeldii motibus, in castra ad Leutmericiam redit, quibus interea Torstensonius præfuerat. Hic qui recens advenerant Hungaros, pabulatoribus Succicis insidiantes, graviter multaverat magno ipsorum numero cæso, ac præter multos ductores tribuno Barsimo Comite, reliquis Pragam usque fugatis. Idem mox Torstensonius repente apud Brandeisiam Albim transgressus sexcentos amplius hostium pabulatores intercepit. Hostis contra inter Leutmericiam & Melniccam cum quindecim equitum alis vado flumen transiens Witzlebii tribuni legionem stativis suis excedere subigebat: quam tamen retro in vinea locum capessentem aggredi non audebat, quoad Banerius cum modica manu advolaret; quo conspecto hostis cursu se subducebat. Inter hæc Saxoniæ Elector cum Hatzfeldio copias Pirnæ admovet. Quo cognito Banerius, assumtis quæ Aussigiæ tendebant, legionibus eodem properat. Jam accessus ad fossam usque excavati erant, & suggestus ad ruinam mœnium edendam extructi, cum primum Banerii agmen se ostenderet. Sed hostis etsi favente loci opportunitate, cum Succis inter confragosas & angustas vias emergendum esset, pugnam tentare non ausi Dresdam magna cum trepidatione, & confusis ordinibus se propipiunt; Croatarum tamen, qui agmen claudebant, septuaginta circiter, capti quos inter subtribunus & duo turmarum præfecti. Cæterum erat quidem oppidum istud idoneum Dresdæ in angustum redigendæ. Idem tamen citra arcem arduo situ ægre teneri poterat, ac jam aliquoties ejus servandi cura Succos huc averterat; nec per obstructum palis apud Kœnigsteinam Albim è Bohemia commeatus subvehi poterat. Et gliscente indies apud Pragam hoste Banerio copiæ undiq; contrahendæ erant. Igitur hic istius se oppidi cura exsoluturus mœnibus dejectis, munimentisque exterioribus solo æquatis præsidium inde amovebat. Quo minus ignis tectis injiceretur, precibus Electoris conjux obtinuit. Regressus in Bohemiam Banerius copias Leutmericiam contrahit, eam stationem tueri certus quantumvis coëuntibus undique Cæsareis magna belli moles imminere videretur. Paucos post dies Slangius duas Saxonicas legiones Hanavii & Reuschelii in Satzensi districtu per hospitia dispersas oppressit, parte ductorum & gregariorum cum quinque signis capta, reliquis cæsis.

Hungari denuo vapulant.

Pirna à Saxone frustra oppugnatur. 22. Sept.

Radem à Banerio munimentis nudatur.

26. Sept.

Slangius duas Saxonicas legiones delet. 30. Sept.

§. 15. Nuntiatum inde Banerio fuerat, hostilem equitatum jam aliquoties Pragæ seditionem induisse, sed à ducibus spe lautorum hibernorum, in quæ intra tres septimanas deducendus esset, placatum; quod tempus promissis haut servatis elapsum erat. Igitur num ist hanc rem in usus suos convertere posset tentaturus, toto cum exercitu Albi ad Melniccam transito Pragam accedit, ac in Albo Monte aciem explicat. Sed hostis quietus intra munitiones consistere, nec ullam pugnæ spem præbere, ac non nisi modicas catervas emittere velitandi causa, nullo utrinque memorabili damno; crebro quoque tormenta displodere, quibus Succi haut segniter respondebant immissis globis ignitis si qua urbem inflammare possent. Enimvero & castra ad Pragam ita muniverat hostis, ut vi ista oppugnare Banerius rationis non duceret: & Pragam fames atque pestilentia ita infestabant, ut si vel maxime illa occupari posset, satius foret hostem istis malis consumendum relinquere, quam suos iisdem objicere. Aliquot tamen dies ad urbem subsistebat Banerius, & ut hostem fame urgeret, Bellingshusium tribunum cum quatuor legionibus Budevveisam versus, Pilsenamque, & Raconitzam dimittit ab igne corrumpendum, quicquid frumenti pabuliq; occurreret. Quo peracto moris Praga castris Melniccam regreditur; ubi ex altera Muldæ parte Tabor versus omnia vastari jubet.

Banerius Pragam tentat.

11. Oct.

1639. 19. Oct.

§. 16. Dum ad Pragam Banerius hæret, sexcenti Saxonici sublevante oppidanorum proditione Budissinam irruperant, quam Jacobus Wanckius subtribunus cum aliquot desultorũ turmis insidebat. Qui tamen nullo suorum amisso in arcem se receperat, nuntio raptim ad Banerium dimisso. Hic statim Wittebergium, Ebersteinum, & Slangium cum legionibus equestribus, insuper Ericum Joannis Ulffparrium cum duabus peditum phalangibus istuc ire jubet. Equites oppidum eminus cingebant, Ulffparrius cum suis arcẽ ingressus statim sequenti die non explorato hostium positu, aut accessu, trecentos pedites ex arce emittit, qui in proximas lapide structas domos à Saxonicis infessas impetum facerent. Enimvero hostis sublicas, quibus pons pensilis innitebatur, amoverat. Unde pons cum tres catervæ transissent, cardinibus fractis posteriores in fossam effundebat. Ita priores istæ catervæ, etsi strenue impetum darent, à reliquis destitutæ repelluntur, amissis sexaginta, quos inter excubiarum præfectus & centurio; octoginta sauciati, quos inter Jesvvitzkius tribunus, & Copya subtribunus. Cum res hoc modo non succederet, Ulffparrius cuniculum ex arce agi contra domos istas jubet. Sed is incensus retro impetum in Succos vertit, duobus centurionibus, & compluribus gregariis elisis. Quo intellecto Banerius inconsultum suorum impetum increpans certa rei peragendæ mandata mittit. Sed cum & sic incassum isti niterentur, amputandæ moræ Torstensonium cum sex majoribus tormentis eodem ire jubet. Qui statim machinis in arcem subductis improvisa re Saxonicos terret, ut citra exceptionem ejus se arbitrio permitterent. Ita tres vigiliarum præfecti, Taubius, Wedelbuschius, Delovius cum duabus equitum turmis, septem peditum cohortes, unà cum præfectis signisque in Succorum potestatem pervenerunt; è quibus gregarii omnes Sacramentum mutaverunt. Oppidum direptionem pecunia redemit, destructis munitionibus absque præsidio relictum. Dum Budissinæ adsidetur signifer è Slangii legione cum triginta equitibus exploratum emissus, cum in ducentos Saxonicos equites improviso incidisset, ac se circumventum videret, impetu facto eos profligat, ac cæsis aliquot suorum nemine desiderato non sine præda ad suos revertit. In Bohemia Hodicius Comes apud Castelitzam quadringentos Hungaros deleverat. Nagottæ quoque à Munchusio subtribuno centum Cæsareorum cæsi, quadringenti captivi Kœnigsgræciam abducti.

Saxonici Budissinam occupant.

25. Oct.

26. Oct.

27. Nov.

Idem à Succis intercipiuntur.

28. Nov.

§. 17. Interea Hatzfeldius è Misnia longo circuitu per Thuringiam & Franconiam in Bohemiam redibat, cujus copiæ tamen à quinque millibus ad duo millia hac expeditione imminutæ erant. Piccolomineus quoque è Belgio, postquam à Gallis & Hollandis, hiberna bella adspernantibus, nullus ibi metus amplius foret, in Bohemia aderat, numeroso cumprimis, & selecto pedite succinctus. Cum autem Cæsareæ copiæ inter Pilsenam & Grunbergam contraherentur, Banerius suspicabatur eas districtui Satzensi, cujus uberem messem extremis suis necessitatibus reservaverat, inhiare alienæ parsimoniæ fructum intercepturas, ac inde propius admotis castris ipsi incubituras. Igitur ut has præverteret cum equitatu Leutmericia Satzam movet, & legionibus ad Egram flumen qui continuis pluviis immensum intumuerat, dispositis, quicquid erat frumenti Leutmericiam avehit, tum vicinam Pilsenæ regionem populatur, ne hosti prope ipsum subsistendi facultas foret. Eo tempore Cæsaris fra-

Cæsarei copias undiquaque contrahunt.

14. Dec.

Cæsarei

1639. ter Leopoldus Wilhelmus summum imperium in exercitus conditio. exercitum suscipiebat, qui Pragæ hactenus fame & pestilentia, & interceptis quotidie per Succos pabulatoribus valde imminutus erat. Cui malo medendo machinæ è castris Pragæ in arcem conferebãtur, ac paucis ibi legionibus, quot subitaneo insultui repellendo sufficerent, relictis, reliquæ circa Pilsenam distribuuntur, pabulatione quoq; deinceps cautius facta. Per provincias Cæsaris bello intactas delectus militum fervebant, veteribus legionibus supplendis, novis formandis. Tum magnus equorum numerus ex Hungaria & Austria adducebatur. In hibernis tamen hactenus quiescebant, ac referebant captivi, non prius aliquid tentandum, quam Piccolomineus Vienna, quo profectus erat, rediret. Apud Succos contra miles veget⁹, numeri integri, quibus augendis Banerius omnem operam navarat. Quæ tamen loca insederant, jam antea sat vastata, indies magis exhauriebantur, ut si diutius ibi hærendum esset, fames tandem immineret. Cæterum ita copias suas disposuerat Banerius, ut brevi tempore contrahi possent, seu arcere vim, seu inferre placeret. Sed hostium viribus glisscentibus satis habiturus videbatur, invasionem arcuisse, præsertim si Albis frigore constringeretur. Quo casu metuebat, ut sibi in Bohemia substistere liceret, præsertim cum Saxones à tergo in Misnia se confirmarent, quibus dissipandis nullam partem suo exercitui detrahere audebat. Nec adparebat qui partem aliquam hostium alio averteret. Nam qui ad Rhenum se commoverant Vinarienses & Galli, à Cæsareis parum curabantur. Hassi & Luneburgici validis copiis instructi, & Cæsarem suspectantes; sed qui commoturi se non erant, nisi lacessèrentur. Igitur nihil aliud supererat, quam ut Axelio Lilio mandaret, quantum posset peditum è Pomerania & Meclenburgica Stalhantschio in Silesiam mittere, quo is nonnihil ad summam rerum faciens ibi suscipere posset. Kœnigsmarckio quoque injungitur, ut iterum in Franconiam irrumpat; ac prius obiter Saxonicos per Voigtlandiam & Misniam sparsos ex improviso opprimat. Et hæc isto anno apud Banerii exercitum agebantur.

Succici exercitus difficultates.

Acta per Pomeraniam.

§. 18. In Pomerania initio anni Cæsareis solum Demminum supererat; cujus præsidio per mensem Januarium annona supererat, Succis quæ Rostochio subvehebantur sedulo intercipientibus. Circa finem tamen ejus mensis nonnihil frumenti per Brandeburgicos inferebatur; quo fere absumto Axelius Lilius citerioris Pomeraniæ præses detractam præsidiis manum propius admovet, & Brandeburgicos denuo frumentum inferre conantes arcet. Unde fame subigente Cæsarei tandem istud oppidum Succis dedunt. Inter hæc Stralsundenses inscio Lilio centum viginti milites conscripserant, queis plures addituri videbantur. Qua de re cum iste quereretur, acris inter ipsum & Stralsundensium magistratum disceptatio oriebatur. Hi quippe factum id ferebant, ut oppidani onere vigilias agendi sublevarentur, & qui heic interverirent abusus tollerentur, si munia ista per certos homines, quibus id solum negotium, obirentur. Ast Succi ista altius penetrare judicabant, ac fœderi repugnare, quo rei militaris cura regno Sueciæ reservatur. Et quanquam Stralsundenses excipe-rent; per fœdus utique vigilias oppidi sibi relictas; nec militem à se conscriptum, sed cives tantum certos peculiariter conductos vigiliis eo curatius obeundis; Succi tamen non poterant non pro militibus illos habere, qui sacramentum dixissent, & ad tres menses conducti essent; quæ vetus est apud Germanos formula militem conscribentium. Disceptatione incalescente cum Stralsundenses fremerent; per se non stare, quo minus vigiliis neglectis portæ quibusvis pateant; Succi reponebant; non defore qui has custodiant, si ipsi nollent. Quanquam autem tunc re infecta discessum; paulo post tamen decuriones sententia mutata quæ fecerint non in sinistram partem accipi petunt, id à se unice spectatum, ut cives ad vigilias eo diligentius obeundas excitarentur. Tum quos conscripserant, citra moram iterum exautorant. Ab Ordinibus quoque Pomeraniæ Ulterioris congressus Stetinum indictus fuerat, invitatis etiam eodem quibusdam è Citeriore provincia: quem prohiberet, an permitteret, Joannes Lilliehœckius gubernator dubitabat. Nam illinc quidem verebatur, ne Succico regimini ea res fraudi foret, restituto temporario Ordinum provincialium imperio, ac ne forte Stetini res novas molirentur, aut cum Brandeburgico consilia miscerent. Hinc autem considerabat, supervacuum fore isthunc congressum prohibere, cum aliis locis clam aut palam convenire possint: & ista prohibitione animos plane alienandos velut publico servitio stabilito. Nec Succorum rebus ab eo conventu periculum; cum nec à principe indictus, nec propositio rite facta sit, & si quæ decreta fuerint, ea vel irrita declarari, vel ad Reginæ ratihabitionem rejiciendo eludi posse. Denique inanes fore Ordinis Equestris conatus, attritis opibus; & Stetinum utique in Succorum potestate esse. Cæterum revera id agebant Ordines, ut vicarium provinciæ regimen ab obitu Ducis Bugislai institutum, ac post Brandeburgici interdicto ab ipsis ultro dissolutum, instaurarent. Id quod apud Lilliehœckium proponebant, velut quondam à Legato Bielkio permissum; utque adeo supremum provinciæ tribunal iterum aperiretur, ac veteres reditus consiliariis alendis adplicarentur. Ad quæ Lilliehœckius; negotium istud à Bielkio ad Reginam rejectum, & ab ipsis ultro desertum. Et tamen non dubitare, quin vel Banerius summus provinciæ præses, vel Regina ipsorum desideriis sit satisfactura. Ordines contra privilegia & jura sua allegare, quæ violatum à Præside iri non sperent. De instaurandis judiciis utique ad Electorem referendum; quod dum scripto facturi sunt, ne id in sinistram partem accipiat. Ad quæ Lilliehœckius, cum ipsi privilegiis suis repugnare non crediderint, quod Bielkius olim id negotium ad Reginam rejecerit, ne nunc quidem diversum sensuros. Sed ne quid communicationis ipsi durante hoc bello cum Brandeburgico instituant, id omnibus sibi modis prohibendum; cum ea ratione Brandeburgici summum in provinciam imperium non obscure agnoscatur. Ita conventus iste re infecta solvebatur, supremi tamen tribunalis vices deinceps à provinciæ præside & consilio, quod vocant, status tantisper obibantur.

1639.
8. Febr. Ordines Pomeraniæ conventum agitant. 16. Jan.
22. Jan.
25. Jan.
28. Jan.

9. Mart. Demminum recuperatur, 12. Mart. Stralsundenses militem conscribunt.

§. 19. Verno tempore adpetente Lilliehœckius tribunum Nicolaum Kaggium cum quingentis peditibus, trecentis equitibus Landsbergam versus mittit, si forte id oppidum improviso opprimere posset. Et ceperat is quidem in vicino monte positum castellum; sed quia oppidum copioso milite nuper hostis firmaverat, Kaggius idem adoriri non ausus re infecta discedit. Mox ut Pomeraniam onere levaret Lilliehœckius Stargardiæ legionem equitum collocat, coërcendis hostium excursionibus; reliquas cis Oderam ducere constituit, ut ex hostico viverent, donec supplementis è Suecia appellentibus in Silesiam expeditio suscipi posset. Unde superato apud Greifenhagam flumine Suetam, hinc Oderbergam procedit, ubi castello, quod ponti antepositum erat, hostem ejicit. Sed cum ibi cognovisset, Brandeburgicos in Marchia Nova se movere, fortasse irruptionem in Pomeraniam Ulteriorem tentaturos, ipse Stetinum regreditur

Landsberga frustra tentatur. 9. April.
16. Maji.

1639. 24. Maji. ditur hostium conatibus observandis, Devvicium tamen tribunum cum copiis Neustadium progredi jubet, tractui inter Fuhram & Spream fluvios tributa imperaturum. Hic Neustadio progressus Borgsdorfium juniorem tribunum cum quadringentis equitibus Bernaviæ agentem invadit, portis petarda, & securi diffractis. Ubi cæsis nonnullis ipse tribunus, ejus vicarius, duoque turmarum præfecti cum trecentis gregariis capiuntur; pauci perruptis obstantibus evadunt. Gregarii plerique numeris se Succorum addunt. Quanquam autem Banerius jussérat capta Landsberga Silesiam invadere, ubi Glogovia Major quinquaginta tantum peditibus insidebatur; quia tamen expeditio non ita celeriter adornari poterat, & supplementa è Suecia tardius aderant; hosti spatium interim dabatur se ibi confirmandi. Conscripserant Ordines Silesiæ Cæsare instante tria peditum millia, sexcentos dimachas; quibus octingenti equites Cæsarei accedebant. Habebat & Brandeburgicus circiter octingentos equites, nongentos è Borussia expectabat, præsidiis quindecim centuriæ peditum subtrahi poterant: qui juncti manum non spernendam faciebant, & Succicis copiis parem. Sed nec Pomerania extra periculum credebatur, quod Crocovius tribunus cum provincialibus Suecia infensis de intercipienda Colberga agitare diceretur. Arnheimius quoque Holmensi custodia elapsus, & à Daniæ Rege duabus bellicis navibus Gedanum deductus, cum Crocovio, Mitzlafio (qui & ipse custode corrupto arce Wiburgensi evaserat) Hubaldo, aliisque malevolis consilia miscebat; ut satius videretur Pomeraniæ servandæ invigilare, quam in ulteriora tendere. Post tamen cum supplementa è Suecia adpulissent, Lilliehœckius adsumtis peditum tribus millibus trecentis, equitum tredecim fere centuriis apud Gartzium
9. Jul. Odera transmisso ex itinere castellum ad Oderbergam, quod *urforum caveam* vulgo vocabant, oppugnare instituit. Sed cum ea res longiorem moram desideraret, satius videbatur ignobili castello omisso Landsbergam ire; cui oppido cum copias admovisset agendis accessibus, ipse interim cum selecta manu Zantocham properat. Eo castello,
25. Jul. cum jam omnia assultui parata essent, præsidiarii ultro profugiebant, in vicinam Poloniam se recipientes. Pariter & aliud ad Wartam castellum
27. Jul. Landsbergæ expugnatur. Brandeburgici deseruerant. Sed dum Landsbergam Lilliehœckius retro properat, everso curru crus frangit, non levi susceptæ expeditionis impedimento. Haut eo secius tamen ipso jubente Ericus Steenbockius tribunus in vallum oppidi enititur, & cum Brandeburgicis simul oppidum irrumpit, ubi primo æstu non pauci cædebantur; tres centuriones; totidemque optiones cum trecentis quinquaginta gregariis capiebantur, quorum hi Succicam militiam ultro iubibant. Præfectus loci Knœringius subtribunus cum parte præsidii trans pontem in castellum evaserat. Qui & ipse, cum omnia assultui dando disposita essent, atrocibus insuper minis territus, ea lege deditionem facit, ut ipse absque vexillis & armis discederet, gregariis sequi ipsum, aut apud Succos manere integrum foret. Ita castello Succi, & in eo quinque vexillis & quatuor machinis æneis potiuntur, cum non spernendo adparatu bellico, & commeatu. Abeuntem præfectum vix quinquaginta gregarii Custrinum comitabantur, reliqui Succicis se signis associabant. Cum ob fractum femur Lilliehœckio Landsbergæ subsistendum foret, imperium in peditatum Erico Steenbockio, in equites
6. Aug. Devvicio committebatur. Quorum hic Francofurtum præsidio vacuum nemine repugnante occupat. Dum Berolinum tendit, catervam Brandeburgicorum male multat; præfecto turmæ Goltzio, & octoginta circiter equitibus captis, non paucis cæsis. Idem mox Berolinum, unde vice absentis Electoris provinciam administrans Schvvartzenbergius Comes Spandoam se receperat, irrumpit, & oppidanos redimendæ direptioni viginti uncialium millibus, ducentis equis emungit. Francofurtum hinc progressus Steenbockio jungitur. Ita simul Crosnam tendunt, qua nullo negotio potiuntur, quod trecenti præsidiarii oppidum ultro deseruissent. Ulterius adverso Odera progressi Beuthenæ pedem figunt. Devvicius mox cum quinque legionibus hosti investigando excurrens Bergii tribuni legionem Lubenæ opprimit, ac plerisque trucidatis cæteros captivos abducit.

1639. Brandeburgicorum legio opprimitur. 19. Aug. Succi in Silesiam irrumpunt.

§. 20. Enimvero dum isthæc expeditio tardè procedit, Philippus Mansfeldius Comes à Cæsare ad tuendam Silesiam missus haut spernendas copias coëgerat, Glogovia cumprimis, cui imminere Succos constabat, bis mille militum præsidio firmata. Eam ob causam, & quia per æmulationem pares inter duces segnius res administrabatur, Banerius Torstonem Stalhantschium cum tribus equitum legionibus in Silesiam mittit, copiis ibi præfuturum. Iste Oderam Beutenæ ponte insternit, eumque castellis utrinque adpositis, oppidum lorica firmat, ac assignata suis hospitia trans Oderam occupat. Ab eo emissa turma manum Croatarum in Glogoviæ suburbio agentem opprimit; ac non segniter licet resistentem profligat, cæsis compluribus, ac nonnullis captis. Quanquam autem oppugnandæ Glogoviæ impar Stalhantschius foret, mediocrium tamen oppidorum unum post alterum occupando stativa sua non parum per Silesiam, præcipue Poloniam versus, extendebat. Ac jam Drachenbergam arcem invadere parabat; cum Mansfeldius copiis auctus Beutenæ minitans Carlathum retro copias ducere subigeret. Et quia prælio hostem lacessere, aut supra Glogoviam locum capere decreverat, Oderam apud Beutenam transit. Sed hostis cedere, nec pugnæ copiam fa-
1. Dec. cere ac tandem in alteram Oderæ ripam Poloniam versus se conferre. Stalhantschius inde Steinaviam progressus omnia adhuc cineribus sepulta; ac circum vastata reperit, ut nulla ibi consistendi facultas foret. Igitur Parchvvitzam cum adsita aree in potestatem redigit. Neumarcum in quintum usque diem resistebat; sed cum assultus mox dandus esset, centurio cum centum peditibus absque exceptione se dedebat, gregarii sub signa Succorum succedebant. Duodecim Wratislaviensium milites in arce deprehensos Stalhantschius liberos domum dimittebat suis nuntiaturos; se amicum venire, si recte rem æstimare velint; & tempus nunc esse veteres partes instaurandi. Oderam tamen transire, & hostes insequi conantem tumentes ac glacie fluitantes undæ prohibebant. Hostis interim Guraviam tentans non sine jactura repulsus erat. Alias modicis excursionibus provincia persultabatur, quarum una Helmoldus Wrangelius viginti amplius equites cæciderat, triginta ceperat. Nec ulteriores isto anno per Silesiam progressus facere dabatur, quam ut Crosna, Beuthena, Carlathum pro captu situs ac temporis munirentur, ac Guravia, Herrenstadium, Lubena, Parchvvitza, Neumarcum, & alia non spernenda loca legionum hospitiis occuparentur non valde opimis, quod regio partim à Cæsareis vastata, partim ultro à provincialibus in Poloniam profugis deserta esset: qui tunc demum affectum suum in Suecos se expromturos ferebant, quando hi capta Glogovia res suas stabilissent. Cui oppugnandæ cum non sat peditum Stalhantschio esset, Banerius utriusque Pomeraniæ præsidibus injungebat, ut quicquid pedi-

Stalhantschii per Silesiam gesta.

1639. tum præsidiis oppidorum detrahere possent, ocyus, in Silesiam mitterent.

§. 21. Ast in Ulteriore Pomerania absente pleroque equitatu Driesena egressus Wedelius, quem vulgo temerarii cognomine insigniebant, cum modica caterva late prædas agebat. Quem tamen Tarvvyckii subtribuni equites non procul Woldemberga deprehensum præda exuunt, ejusq; manum paucis exceptis conciduut. Nec diu post illa ipsa Driesena, quæ Pomeraniam Ulteriorem diu infestam habuerat, in Suecorum potestatem pervenit. Ex ejus præsidio duo inferioris gradus ductores Landsbergam ad Lilliehœckium transfugerant, eique consilium invadendi munimenti suggesserant, demonstrato loco, ubi pali putrefacti facilem accessum præberent. Huic consilio exsequendo, iste Gordonium tribunum, & Radicam subtribunum cum trecentis peditibus mittit; qui tres cymbas curribus secum vehebant. Hi cum postridie nondum orta luce eodem pervenissent, statim cymbis fossam transmittunt, ac dimotis palis in vallum enituntur. Et quanquam tumultu excitato præsidiarii arreptis armis in Succos jacularentur, hi tamen tanto alacrius ingruebant, ut Brandeburgicis oppressis duorum duntaxat militum jactura loco potirentur. Præfectus munimenti Grefius subtribunus primo impetu saucius, quod vitam adspernaretur, cum viginti aliis confoditur. Reliqui, centum & viginti numero, quos inter præfectus vigilum, & vicarius cohortis capiuntur. Repertæ ibi sunt viginti sex machinæ æneæ, sex mortaria jaciendis ignivomis globis, adparatus bellici magna vis. Decem millia uncialium novis delectibus destinata militi in prædam cedebant. Multi quoq; captivi, qui heic adservabantur, liberati. Magni momenti erat id oppidum, Wartæ, Notezæ, & Dragæ fluminibus cum circumjecta regione imperans, quodq; Brandeburgici communicationem inter Marchiam & Borussiam valde difficilem deinceps redditurum erat. Cui Gordonius in præmium navatæ operæ præficitur, idemque novis munitionibus firmatur.

Succi Driesena potiuntur.

27. Nov.

28. Nov.

§. 22. In Meclenburgica hostis Plauenam adhuc obtinebat; quam cum manus equitum Suecicorum eminus assidens jam fame eousque compulisset, ut qui intus erant, super deditione agerent, Brandeburgici supervenientes istam opprimunt, & præter præfectum turmæ, quinquaginta amplius captivos abducunt, locoq; annonam inferunt. Unde post Axelius Lillius Meclenburgicam ab hoste repurgaturus, quadringentos pedites præsidiis suis detractos, quibus Lilliesparri° Wismariæ præfectus quingentos addebat, subtribuno Ribbingio Plauenam miserat. Hic oppido statim occupato accessus ad arcem agit, ac munimentis exterioribus potitur. Superveniens inde Joannes Lilliesparrius non sine minis Cæsareo præfecto deditionem imperat, quam & hic honestis legibus facit, Havelbergam cum suis deductus. Qui tamen hinc discedentem comitati ex pacto fuerant Succi, à Brandeburgicis oppressi dissipabantur; nec à Cæsareis dati obsides damno reparando sufficiebant. Etsi plerique post manus hostium elapsi ad sua signa redirent. Dœmitzam hinc tentare visum, majoris operæ negotium, vastata circum regione, ac difficili machinarum vectura. Eo demum Lilliesparrius bis mille pedites, quingentos equites ducebat, ac post occupatam insulam ad oppidum, à trecentis quinquaginta peditibus defensum, accessus moliebatur, quod & repentino assultu expugnat, sex tantum suorum desideratis. Hostis ædibus aliquot incensis in arcem se recipiebat; cui itidem vis admovebatur, cum de Brandeburgicorum ac Saxonicorum adventu, qui arci subventum ia nt, intelligitur. Ad quos arcendos etsi iste sat virium habebat; tamen nullo annonæ provisu famem ab hoste circumfuso metuens, soluto obsidio discedit. Hostis Grabovi-am processerat, illic flumen transiturus; sed qui oppidum istud insidebant pedites acriter assultantes repellunt, cæsis cum subtribuno quadraginta militibus. Quanquam autem Lilius cum quadringentis peditibus jam Demminum pervenerat obsidium Dœmitzæ instauraturus; tamen commeatu deficiente, ac nulla pabuli copia satius visum copiis per oppida distributis nonnihil quietis indulgere. Post Novembri mense idem Ruppinum Novum tendit, districtum Prignicensem & Havelandiam tributis subjecturus. Ac Ruppinum quidem favente nebula improviso occupat, quod peditum legione ac centum equitibus firmat. Ipse mox Stralsundam redit, plures equites exciturus, ut in Havelandiam penetraret. Paucos post dies octingenti equites Brandeburgici ad Ruppinum aderant, quibus spes erat, Suecicis equitibus in campum pellectis, cum ipsis simul in oppidum irrumpere. Sed fallente consilio à sclopetariis ad portam dispositis ita excipiuntur, ut nonnulli eorum ex equis defluerent. Sed & mox iterum accedentes irriti fuerunt. Tandem Crachtius tribunus valida equitum peditumque manu, machinisque admotis statim ignes jaculatus, quos Succi diligenter restinguebant, latam mœnium ruinam edebat. Tota vi assultantes Brandeburgicos subtribunus Antonius acriter repellebat, multis ductorum atque gregariorum cæsis. Nec isti amplius quid tentare ausi trans aggerem ad Fehrberlinum se recipiunt. Paulo post Lilius aderat, per eundem aggerem in Havelandiam irrupturus. Et jam castellum in medio aggere expugnaverat, inde octingenti pedites Lilliesparrii ductu ad sinistram Rhenum fluentum, & duos insuper canales superaverant. Sed quo minus tertium, qui supererat alveum superarent, pratum profundissima uligine, & confertæ in adversa ripa hostium catervæ obstabant. Unde nocte ingruente receptui canebatur. Nec denuo tentare operæ pretium visum quod superato licet flumine vacua occursura erat regio, omni frumento Spandoam avecto. Et Brandeburgicis constitutum erat, si perrumperent Succi, Vetus Brandeburgum se recipere; quos non nisi machinis admotis expellere inde licuisset, queis promovendis per invias luto vias nulla tunc facultas erat. Ita reductæ copiæ per hiberna distribuuntur.

1639.

26. Sept.

Ruppinum capiunt.

23. Nov.

Id Brandeburgici frustra tentant.

9. Dec.

19. Dec.

§. 23. In Westphalia initio anni hostis in Ravensburgicum se Comitatum contulerat, stativis Mellæ, & circa positis, donec per præsulatum Monasterienſem, ac Montanam Marcanamque ditionem in hiberna concederet. Kingius contra, qui hortante Banerio curam exercitus tantisper retinuerat, dilato in Succiam itinere, post hostis discessum in Brunsuicensem agrum ad Leinam flumen, inde longius Oldendorfum oppidum abierat Kœnigsmarckium præstolatus, qui excursione in Paderbornensem præsulatum facta Niemæ duas equitum turmas deleverat. Inde per Holtzmundam Rintelium demum concedit, ubi cum peditatu subsistit, equitatu per Lippiensem Comitatum distributo. Inter quæ Kœnigsmarckius otiari nescius catervam equitum, quæ Curtium Comitem Brema Vechtam deduxerat, opprimit, tribus ereptis signis; ac parum aberat, quin ipsum Comitem intercepisset. Mense Aprili cum Hatzfeldius plerasque copias è Westphalia eduxisset, præter necessaria præsidia pauculis equitum legionibus sub Vehleno relictis, Kingius iterum se movere incipit. Ac primo Lemvœrda petitur, quæ post paucorum dierum oppugnationem deditione capitur. Præsidiarii sexaginta licet abeundi venia con-

Gesta per VVestphaliam.

22. Febr.

4. Maji.

Dœmitzam frustra tentant.

15. Sept.

22. Sept.

4. Aug.

1639. conceſſa, præter præfectum, omnes apud Suecos manebant. Eandem ſortem Auburgum, cum per quatriduum reſtitiſſet, ſubit, plerisque gregariorum, qui excedebant, Suecica ſigna ſubeuntibus. 14. Maji. Ehrenbergam, & Drecvœrdam hoſtis ultro deſerebat, quibus à Kingio præſidium imponitur. Ita dilatatis paululum Suecorum ſtativis, cum quæ ſupererant his in oris hoſtiles copiæ Monaſterium verſus abiiſſent, Kingius ſuos, ut ſe reficerent, numerosque ſupplerent, idoneis locis diſtribuebat.

Kœnigsmarckius Weſtphalicis copiis præficitur.

§. 24. Enimvero Banerius de inſtaurandis Weſtphaliæ rebus dudum agitans, tandem Kingio flagitatam diu miſſionem indulget; præſertim cum modicam ejus apud veteres ductores autoritatem eſſe intelligeret, idemque nimis ab Anglicis conſiliis dependeret. Et ipſe vetus militiæ non lubenter alterius imperium admittebat; cum tamen Sueciæ Rectores è re judicaſſent, quicquid foret in Germania copiarum unius ſummæ directioni ſubdere. Cratzenſteinio ibi ducum veterrimo ob valetudinem expeditionibus impari Nienburgi præfectura relinquebatur. Lumbsdaino miſſionem petenti in Oſnabrugæ præfectura Luderus Henricſonius Reuterus tribunus ſufficitur. Reliquis copiis, quæ in campum educendæ erant Kœnigsmarckium tribunum præficit, apud milites gratioſum, & ob ſingularem induſtriam ac fortitudinem omnibus æſtimatum; cui adjungitur Hieronymus Plettenbergius, pedeſtris rei curam habiturus. Quæ imperio ejus ſubdebantur copiæ peditum cohortibus viginti quatuor, dimacharum ſex, equitum triginta ſex turmis conſtabant, etſi parum frequentibus. Huic injunctum in Eichsfeldiam ſe conferre, ſupplendis numeris, & ut Erfordiæ laboranti propior eſſet. Tum ut vicinas regiones quousque pertingere poſſet tributis ſubjiceret. Aleam tamen præliorum non tentaret, niſi explorata rei bene gerendæ occaſione, & quantiscunque progreſſibus ſemper ad VVeſtphaliæ res oculos reflecteret, quarum ipſi præcipua eſſe cura deberet. Tandem Brunſuicenſem ditionem tranſiens provinciales moleſtia ne afficeret. Quam ob cauſam etiam ad Ducem Georgium ſcripſerat, ut tranſitum iſti concederet, ac neceſſaria militi præberet. Kœnigsmarckius haut diu cunctabundus contractis copiis
11. Jun. Minda progreſſus per Brunſuicenſem agrum recta
in Eichsfeldiam properat. Cum Katelburgum
15. Jun. perveniſſet, intelligit Eppium tribunum cum ſeptingentis equitibus è VVeſtphalia eodem contendere, ut adſumtis aliis turmis ipſius deſtinata
Is hoſtilem legionem intercipit. anteverteret. Igitur cum equitatu progreſſus hoſtem non procul Duderſtadio offendit, quem cæſis duobus turmarum præfectis, aliisque ductoribus, ac centum amplius gregariis in oppidum compellit, ac obſeſſis portis, ne quis effugere poſſet, pedites cum machinis arceſſit. Ita Eppius in
16. Jun. oppido parum munito deprehenſus arbitrio ſe Kœnigsmarckii cum omnibus ſuis permittere cogitur. Mox in Franconiam vertit, ac in itinere Masfeldæ arci præſidium imponit. Eam regionem dum longe lateque perſultat. Griesheimius Eichsfeldiæ præfectus è Gleichenſteina arce in Suecos hoſtilia molitus erat. Igitur iſte è Franconia regreſſus tormentis admotis hunc ad deditionem adigit,
Gleichenſteinam arcem capit. 11. Jul. eumque pacta ſua ultro violantem Erfordiam in cuſtodiam mittit; præſidiarii plerique ſacramento Suecorum accedebant; cæteris Oldendorfum in Haſſiam deductis. Ita tota Eichsfeldia in Suecorum poteſtatem redigitur, cui in officio continendæ Duderſtadium & Gleichenſteina munitionibus firmantur. Modica inde militi quies indulgetur. Ipſe cum ducentos Epiſcopi VVurtzburgenſis pedites Lauringæ tendere cognoviſſet, ſtatim
25. Jul. eo accurrens iſtos opprimit, ac nonnullis cæſis reliquos captivos abſtrahit. Præſul omnia Suecicis catervis infeſtari cernens, cum Kœnigsmarckio ſuper tributis agere cœpit. Quem ut hic tanto magis urgeret, toto cum agmine iterum in Franconiam ruit. In quem cum ex arce tela licet innoxia emitterentur, ipſe vicina ædificia, vicosq; circum inflammat. Ita compulſus Præſul grandi pecuniæ ſumma cum ipſo decidit, ſimul Ferenzium Palatini Electoris ducem apud Flotham captum libertati reſtituit. Nec minus ſuperiores Haſſi ingenti ſumma populationem redimunt. Quo facto copiæ per Eichsfeldiæ vicinas regiones diſtribuuntur, ut ſupplendis numeris vacare poſſent. Paulo tamen poſt Hatzfeldius adpropinquans contractis iterum legionibus Kœnigsmarckium apud Mulhuſam conſidere ſubigebat. Et quia hic neque Haſſis, neque Luneburgicis ſatis fidebat, poſtquam Eichsfeldiam idoneis præſidiis firmaſſet, & Goltzio Erfordiam cohortes aliquot ſubmiſiſſet, in VVeſtphaliam regreditur rebus ibi ordinandis. Inde cum Georgius Dux caviſſet, hoſtile nihil, ſed amicam potius conjunctionem à ſe expectandam, ne ipſius terris crebro tranſitu moleſtus foret, trans Viſurgim iterum Eichsfeldiam verſus aſcendit, obiter Hervordiam & Bilefeldam occupaturus. 7. Nov. Sed circa Hervordiam, Luneburgico præſidio infeſtam, res ad Georgium Ducem rejiciebatur. Bilefelda 9. Nov. globis ignivomis territa imperata faciebat, & præſidium recipiebat. Quo facto Kœnigsmarckius per Paderbornenſem agrum Huxteram, hinc in Eichsfeldiam tendit, Franconiam denuo aditurus, quod Banerius conventionem cum VVurtzburgenſi Præſule ratam habere nollet. Enimvero iſto vix digreſſo Vehlenus è Cæſareis præſidiis contracta ter mille peditum, mille quingentorum equitum manu, Bilefeldam properat, eamque tor-
24. Nov. mentis, atque ignibus injectis terret. Præſidium tam diffuſo loco tuendo impar, honeſta deditione facta Mindam deducitur. Kœnigsmarckius audito hoſtium motu repente ſuis auxilio properat; ſimul Melandro ſcribit, ut dum ipſe à fronte ingruit, à tergo ille hoſtem invadat, & receptum ad Monaſterienſem præſulatum eidem intercludat. Sed quia tumentem tunc aquis Viſurgim vado nul-
3. Decemb. libi tranſire poterat, & longo ambitu Minda petenda erat; Cæſarei jam in præſidia ſe ſua receperant. Igitur viam per quam venerat relegit, deſtinata ſua in Franconiam exſecuturus, ac obiter Saxonicos per Voigtlandiam diſſipaturus.

Præſulem Herbipolenſem argento emungit. 9. Sept.

Infeſtorum Saxonum conventus. 11. Febr.

§. 25. Inferioris Saxoniæ Ordines conventum fine ſuperioris anni comperendinatum initio hujus anni Luneburgi inſtauraverant; quo Soldnerus, & ipſe demum Curtius ſe contulerant, ut eos ad jungenda cum Cæſare adverſus Suecos arma, aut ſaltem pecunias conferendas permoverent. Quorum utrumque Saxones adſpernabantur, licet Curtius ad extremum vel decem menſes Romanos, quos vocant, flagitaret ſub quacunque conditione, ne ſolus hic Circulus obſequium Cæſaris exuiſſe, aliisque noxio exemplo præiviſſe videretur. Enimvero illis pax Germaniæ cordi erat, & ut quousque hæc obtenta foret, ipſi malis belli eximerentur. Ac de pace quidem Daniæ Rex literis con-
11. Jan. ventum monuerat, ejus fundamentum eſſe, ut amotis exterorum armis per amneſtiam cum omnes Ordines, tum præcipue Palatina Domus reſtituerentur, cujus cauſam à communi tractatu ſeparatam Cæſarei Bruxellas decidendam rejicere cupiebant. Hanc quippe de injuria illata queſturam; ac facile occaſionem inde naſcituram tractatus pacis in ipſo exordio abrumpendi. Eoque hortatur, apud Cæſarem tunc de communi amneſtia, tum de cauſa Palatina diligenter agerent, ut illa pace futura com-

1639 componatur. His literis conventus in propoſito
Decretum eorundem. ſuo firmatus longius, quam Rex voluerat, procedebat, decreta ad Cæſarem legatione, qua rogandus erat, ut literas ſalvi conductus tam conciliatis, quam excluſis pace Pragenſi Ordinibus daret, & communem amneſtiam decerneret, tum ſuum Circulum extra belli incommoda remotum agere pateretur, neutri bellantium addictum. Id quippe commodiſſimum medium ſui conſervandi videbatur. Quo decreto facto, nequidquam intercedente ac fremente Curtio conventus ſolvebatur. Suecis licet decretum iſtud non per omnia ſatisfaceret; id tamen non exigui momenti videbatur, quod ipſorum poſtulata ſuper ſalvis conductibus ab his probata forent; ac iſti petita communi amneſtia, ac neutralitate à Pragenſi pace diſceſſiſſent, cui tamen tuendæ ſe antea obſtrinxerant.

Rex Daniæ conjunctionem armorum diſſuadet. Actum etiam fuerat de conjungendis in unum exercitum Circuli copiis, id quod Georgius Dux cumprimis urgebat. Sed diſſuadebat Daniæ Rex, qui onus iſtud ſoli Domui Luneburgicæ, & Holſaticæ haut ſuffecturæ incubiturum oſtendebat, reliquis imbellibus, aut alio reſpectu diſtractis; ac utriusque partis odium atque diffidentiam irritandam. Unde ſatius fore, ſi peculiaribus quisque copiis ſuas terras quantum poſſit tueatur.

Idem neutralitatem pro Domo Luneburgica urget. 5. Januar. §. 26. Sed ſuper neutralitate Domus Luneburgicæ Rex Daniæ ad Rectores Sueciæ ſcripſerat, exaggerato præcipue periculo, quod Inferiori Saxoniæ à Cæſareis immineret; qui licet jam diſceſſiſſe videantur, experientia tamen præteritorum temporum conſtare, eam eſſe Domus Auſtriacæ potentiam, ut cum maxime preſſa videatur, majori mole reſurgat. Mox illos in his oris, ad ſua deſtinata mire commodis, adfore, ubi nonnihil adhuc virium Evangelicis ſuperſit. Quos nulla ratione avertere liceat, quam impetrata a Cæſare neutralitate; ſed quæ ab hoc peti non poſſit, niſi Regina in eam prius conſenſerit. Addebatur magna invidia non eſſe iſtos Principes ad deſperata conſilia adigendos, ut ſe Cæſareis jungant: id quod magno ambitu ab his quæratur. Arma à Guſtavo quondam Rege liberandis Evangelicis mota per aliquot nunc annos iisdem opprimendis adhiberi; cum certum ſit, iſtis everſis penes Arctoa Regna non ſat virium eſſe Pontificiorum deſtinatis retundendis. Ita Suecos Catholicis ad deſtruendos Proteſtantes operam navare. Aſt ſuorum armorum reſpectu ſuperiore anno multa Evangelicorum millia ſervata eſſe. Denique eam neutralitatem Regnis Arctois commodo cedere, quorum incolumitas hoc tempore è conſervatione Domus Luneburgicæ dependeat, cujus ruina etiam iſta ſit involutura.

Rectores Sueciæ reſpondent. 31. Jan. Efficiebat tam acerba exprobratio, ut Rectores Sueciæ prolixo reſponſo declararent; Proteſtantes ipſos ſibi malorum cauſam fuiſſe, qui autore Saxone poſt ſeparatam cum hoſte transactionem arma in Suecos verterint, hosque intercluſa honeſtæ pacis via ad abrupta conſilia compulerint; ſimul dum eosdem ejectum eunt, hoſtem in viſcera ſua attraxerint; dementiæ ipſorum illudentem. Horum iniquitate adactos ſatius judicaſſe hoſti extra Regnum occurrere, quam cum eodem intra fines proprios decertare. Dolere ſibi hoſtem pravis Evangelicorum conſiliis ad ſua deſtinata uti. Nec ideo tamen ſibi armis parta commoda abdicanda ante honeſtam & communem pacem obtentam; aut hoſtem in proprios fines pelliciendum; aut ex timiditate facultatem eidem concedendam, ut vires Evangelicorum in ſe trahat, & quicquid ipſorum ſupereſt plane opprimat. Non adeo ſpernendas Evangelicis vires, modo eadem ipſis, quæ apud Catholicos, animorum conjunctio ſit. Sane incumbere Arctois Regnis periculum, ſi Catholici omnibus Evangelicorum ditionibus ac portubus potiantur. Aſt tanto minus ſibi concedendum, ut quocunque obtentu illis viam ad iſta aperiant. Gratulari ſe Regi tot millia Evangelicorum ejus armis ſervata, nec eandem felicitatem aliis ſacrorum ſociis invidere, niſi ea ſibi cauſaque communi fraudi ſit. Septentrionis ſecuritatem non ſola Inferioris Saxoniæ, ſed communi Evangelicorum conſervatione, totiusque adeo Imperii libero ſtatu niti, quem Pragenſis pax in dominatum verterit. Neutralitatem uni vel alteri ex favore conceſſam ad ſummam rerum nihil facere; quam Cæſarei indulgere non ſoleant, niſi quando ipſis ea regione frui haut licet, quo & hoſtium ſuorum uſibus eandem ſubtrahant. Temporibus mutatis in promtu eſſe prætextum concepta retractandi. Exemplo eſſe Neoburgicam neutralitatem, & quæ proximo anno in Bremenſem præſulatum tentata ſunt. Se nihilominus certa lege in iſtam conſenſiſſe, repugnantibus licet belli ac ſtatus rationibus, ac ſperare Duces illos, ac præcipue Georgium, bona fide hoſtilia exuturum; qui hactenus ambiguus egerit, diſcedente hoſte Succos inani amicitiæ ſpe lactans, eidem mox invaleſcenti denuo ſe venditans. Unde ſuſpicandi ſibi cauſas eſſe, iſtum Regis benevolentia abuti, ac cum ipſe parum fidei in Suecia inveniat, per alios ad deſtinata ſua graſſari. Ea lege tamen poſtulatis Regis annuere, ut à Cæſare prius exemtio à moleſtiis belli Ducibus concedatur iisdem, quas à ſe deſiderent conditionibus: ut Duces Reginæ caveant nullam à ſe hoſti opem latum iri, utque Georgius Dux detentas machinas bellicas reſtituat. Hoc fundamento jacto ita Reginam declaraturam, ut Rex interceſſionem ſuam ingens pondus habuiſſe intelligat; qui viciſſim ita aliorum conſervationem cordi habiturus ſit, ut per eam incumbentia Sueciæ onera ne augeantur.

Luneburgici cum Banerio de neutralitate agunt. 31. Januar. §. 27. Eodem tempore à Brunſuicenſibus ac Luneburgenſibus Ducibus miſſi apud Banerium aderant Legati ſuper neutralitate acturi. Quos cum ipſe ad arma ſecum ſocianda permovere mallet, circa iſtam initio tergiverſabatur: inutilem eandem differens: ac opportunitate temporum utendum, & validius paci communi promovendæ remedium adhibendum. Et cum Legati objicerent, Ligam itidem apud Gallum neutralitatem ambire, reponebat: tanto magis neceſſum eſſe omnes Evangelicorum vires ſecum jungi. Nam iſto caſu totam belli molem ſibi incubituram, ac ſi quid adverſi contingat, Cæſarem in ipſos graviter animadverſurum. Tandem oſtendebat, niſi munitis quibusdam locis traditis ſibi caveatur, de neutralitate agere non poſſe. Sed quia Legati ſuper conditionibus nihil in mandatis habebant, tunc quidem diſceſſerunt. Quanquam autem aliqui monerent, rem non ſerio agi, & occaſionem captari ſecuro damni quid inferendi; judicabat tamen Banerius negotium non plane abrumpendum, quod Domo iſta utcunque pacata aliorum per Inferiorem Saxoniam machinationes ultro corruituræ forent. Reverſi paulo poſt iidem Legati præter literas fidei plenipotentiam juſta forma non edebant, ſed tantum mandata ſuper tractatu præparando, & ut acta ad Principes ſuos referrent. Tandem formulam exhibebant à Ducibus ſubſcriptam, cautionis loco tradendam, ſi Succi pari ſcripto cavere vellent. Deputati Succici, quanquam id ſcripti plenipotentiæ, aut idoneæ cautionis vice habere non poſſent; ne tamen re plane infecta diſcederetur, idem acceptant ea lege, ut ne Banerio ejusque exercitui ea res fraudi ſit, nec ulterius eos ſtringat, quam ſpes de ſucceſſu futuri tractatus ſuperet. Tum viciſſim ſcripto illis cavent, ſi Duces, quæ ſcripto recepiſſent, bona fide ſervent, à Succis nihil hoſtile

Temporaria cautio.

ipſi

1639. ipsis inferendum; quamdiu tractatus hic plane abruptus non fuerit.

§. 28. Aderat paulo post Drebbernus Cancellarius apud Banerium, tractatum istum absolvi quamprimum cupientem quo longius à Saxonia discedenti nihil retro timendum foret. Post exhibitam plenipotentiam capita conventionis scripto concepta utrinque traduntur, sed pluribus locis non parum discrepantia. Banerius totum negotium Cæsareæ cautioni superstruxerat, quam Duces à Cæsare obtinere, sibique tradere deberent. De qua Duces quidem mentionem fecerant, sed ut ad eam utique exhibendam obligari nollent. Contra ostendebatur; hanc esse neutralitatis indolem, ut ad eam utraque bellantium pars pari ratione obstringatur, nec ex ea uni plus emolumenti, quam alteri accedat. Jam Cæsare conventionem non probante, integrum ipsi fore pro captu rerum suarum cum Ducibus agere; Suecos contra iis, quæ jus belli indulget, cessisse. Cum Drebbernus exciperet; si Cæsar non consentiret, Duces per se neutralitatem tuituros, reponebatur: Duces Cæsari impares. Quod si vires comparent Cæsari verendas, utrique parti suspectos fore, & in bellum, quod fugiant, ruituros. Tandem placebat, deficiente licet Cæsaris adprobatione, conventa inter Suecos & Luneburgicos nihilo secius firma fore. De restituendis machinis Luneburgica formula silebat, negabat Drebbernus sibi de iis quid mandatum; nec tanti eas esse, ut negotium ideo abrumpi debeat. Suecí quoque expresse agminatim aut singulis innoxium sibi transitum per Ducum terras stipulabantur, pro captu temporum necessarium; quo tamen molesti ipsis esse nollent, si munito infra Magdeburgum capto loco communicationem cum ora maritima jungere queant. Luneburgici porro integrum sibi volebant copias pro lubitu augere tuendæ suæ ditioni. Suecí contra eas exauctorari malebant tanquam parta ipsis securitate inutiles, & suspicionibus ansam præbituras; aut sibi concedi. Sed cum Drebbernus id abnueret, caput istud omissum. Banerius inde, quod Cæsari jam infesso Guelferbyto cautum sat foret, Hamelam aut Luneburgum in manus Reginæ consignari postulabat ea lege, ut si Cæsarei Guelferbyto cederent, Suecí quoque traditum sibi oppidum restituerent: scilicet ut Duces cum Cæsareis, de Guelferbyto utique tergiversaturis, committeret. Ast contra Duces cautionem non dare, sed accipere volebant, super Nienburgum, Hoyam, Bleckedam, VVulfsburgum; & alia suæ ditionis loca, etiam Mindam Cellensi Domui tradi postulantes: vicissim apud Cæsarem de evacuando Guelferbyto laboraturi. Denique Duces Goslariam, Mulhusam, & Northusam ea conventione comprehendi volebant, suoque præsidio ista oppida tuituri: Id quod Banerius abnuebat. Demum re utrinque disceptata placebat; ut Duces neutri parti in hoc bello quacunque ratione auxilium ferant, simul idoneam à Cæsare cautionem obtineant, Banerioque tradant, istum plenam neutralitatem iisdem indulgere, & nihil bello subserviens exigere velle: Cæsaris tamen adprobatione non secuta, neutralitatem nihilo secius inter Suecos & Duces firmam fore: Reginam vicissim omnibus belli oneribus Ducum terras exemturam: Duces operam daturos, ut Guelferbyto, & aliis suæ ditionis locis præsidia Cæsarea deducantur: omnia deinceps hostilia utrinque cessatura: si qui contra fecerint, comprehensos ac superioribus suis oblatos pœnas luituros. Transitum innoxium per utriusque loca invicem fore concessum: ubi super casibus heic non comprehensis controversia oriatur, eam amice componendam. Peculiari deinde conventione distinctius addebatur, ne quid ullo modo à Ducibus in fraudem Suecorum admittatur. Si Cæsar pacta hæc probare abnuat, Suecis integrum sit Guelferbytanos obsidio eminus circumposito coërcere, Ducibus annonam subministrantibus. Si copias augere Duces velint, ut id fiat in sui tantum defensionem, non in fraudem Suecorum, aut causæ communis. Tandem ut necessitate id exigente Suecorum copiis per Ducum terras iter innoxium cum annona concedatur. Enimvero utrumque hoc instrumentum probabat quidem Drebbernus, negabat tamen facultatem sibi datam aliud subscribendi præter formulam à se allatam. Spondebat tamen se curaturum, ut intra sex Septimanas idem Principum suorum subscriptione firmatum exhiberetur. 1639.

§. 29. Ea pacta quo minus perficerentur, penes Rectores Sueciæ mora non erat. Quanquam enim unum & alterum caput omissum foret, quod insertum cupiebant, & hoc modo VVestphalicis copiis stativa circumscribi viderentur: satius tamen habebatur pacta hæc rata habere, velut quæ pacem Pragensem infringerent, per quam neutrarum esse partium Ordinibus non licet, & quia Duces per ista apud Cæsarem exosi reddebantur; tum Danus impediebatur eosdem fœderibus & machinationibus suis implicare. Eoque utrumque instrumentum subscriptione perfectum Salvio Hamburgum transmittebatur. Enimvero cum dies, quam transmittendis subscriptis instrumentis Drebbernus dixerat, cessisset, Duces per literas Banerio significant; se utique constituisse placita firmare, eoque fine nonnullos ad ipsum ablegaturos; moram tamen excusabant infestis itineribus: haut eo secius conventa se bona fide observaturos. Quibus Banerius respondebat; legatos Erfordiam mitterent, unde curaturum se, ut tuto ad se perveniant. Sed cum nihilominus alter jam mensis laberetur, Banerius eas moras suspectans literis à Georgio Duce exquirit; quid animi circa conventa ipsi sit, ut quid sibi agendum, vicissim statuere queat. Aderat tandem Drebbernus, qui summam quidem conventorum inter se & Banerium Ducibus probari ferebat; tantum vocabulorum quorundam duritiem corrigi velle, & pro *neutralitate*, aut *executione*, *assecurationis* vocabulum substituendum ducere, ne Cæsari se aut Imperio plane subducere videantur: Id quod Banerius absurdum judicabat. Hactenus quippe istos admissa pace Pragensi Cæsaris amicos, Suecorum hostes fuisse. Quod si nihil jam novi, sed assecurationem tantum petant, perinde fore ac si dicant; se in eadem, quæ hucusque fuerint, conditione mansuros, Cæsari amicos, Suecis hostes, ut tamen sibi à Suecis de noxa non inferenda caveatur. Pertendebant insuper Goslariam, Mulhusam, & Northusam velut clientelæ suæ obnoxia oppida belli oneribus eximi, aut eadem semel soluta pecuniæ summa velut per aversionem redimi. Sed & suspectum valde erat, quod pacto inferi postularent; se quidem durante bello copias cum hoste non sociaturos, nec fœdus contra Suecos aut eorum socios inituros; integrum tamen sibi fore cum aliis Imperii Circulis, ac vicinis fœdera inire, ne tam nobilem libertatis suæ partem abdicare videantur. Quæ non obscure insinuabant, de tertiis formandis partibus ipsos meditari, quæ frequenti tunc rumore agitabantur. Mox quoque patebat, ipsos totum Circulum belli molestiis exemtum velle. Interim Drebbernus secreto jactabat; neutralitatem tantum in speciem quæri, ac sibi peculiaria mandata, & quæ cæteros, qui venturi erant, legatos laterent, à Georgio Duce data super armis cum Banerio jungendis.

Suecí conventa ratihabent.

Luneburgici moras nectunt. 26. Jun.

15. Julii. Iidem novas difficultates movent

§. 30. Inter hæc asperum à Cæsare edictum Ducibus Luneburgicis traditur; quo jubebantur ci- Luneburgici Hildetra

1639. tra moram Hildesiensem præsulatum Colonienſi Electori cum omni causa restituere. Mox tamen blandæ à Cæsare literæ aderant, quibus novos tractat' super ea ditione in aula sua se moderatore suscipiendos proponebat. Addebatur alia epistola, qua Cæsar declarabat, omnia, quæ circa concessum Banerio transitum Albis à Duce Georgio admissa sint, oblivioni tradi, & omnem ipsi gratiam à Cæsare expectandam, modo is copias suas Cæsareis jungere velit. Nec eo secius Dux vehementer commoveri, & alia consilia circumspicere; præsertim cum fama esset, Piccolomineum è Belgio Visurgim versus tendere, destructis in itinere Suecorum stativis Hildesiæ possessionem prehensurum, simul ut compulso ad jungendas copias Duce trans Albim in Meclenburgicam & Pomeraniam impressionem faceret. Igitur Dux Hildesiæ munimenta firmare, & copias sub id oppidum contrahere instituebat; dissuadente Daniæ Rege ne se Cæsari opponeret, sed Hildesia potius cederet: quod utique Sueci à Gallis sint decipiendi, eoque in istorum societate nihil præsidii sit futurum. Ad paria consilia cum Luneburgico inclinabat Bremensis præsul, cui Cæsarei hospitia sua minabantur. Uterque ad Regem Daniæ mittebat, sciscitatum quid sibi ab ipso expectandum foret? Qui parum probari à se arma in Cæsarem ostendebat.

20. Sept. Scribebat quoque Dux Kœnigsmarckio, qui Banerii jussu auxilium suum obtulerat, ut propius subsistere & consilia secum communicare velit. Quamvis enim nihil hostile metuat, nec causam ulli offensæ dederit; si tamen quocunque obtentu Domui suæ exitium intentetur, se ad vim propulsandam concessa per naturam media oppositurum. Ejusdem quoque Legati à Rege Daniæ Glucstadio reversi Salvium Hamburgi adeunt, eique exponunt: Ducem satis perspicere, quid periculi Germaniæ, ac peculiariter sibi immineat: Stare ipsi, si Cæsar lacessat, una cum Bremensi præsule arma arripere. Ne in sinistram partem acciperent Sueci, si Dux copias suas augeat; ipsum pro re nata Suecicis exercitibus eas sociaturum. Spem eidem esse Reginam induciis, aut pace ineunda ipsius rationem habituram. Addebant, Drebbernum arcana mandata habere super conjunctione cum Banerio agendi. Salvius providentiam Ducis & masculà consilia laudare, periculum exaggerare; neutralitatis nullum amplius usum; arma & conjunctionem cum Suecis unicam malis propulsandis viam esse. Tum nomine Reginæ prolixe pollicetur. Legati agnoscebant, armis quam optime securitatem Ducis stabiliri; quia tamen non temere ab uno extremo in alterum ruitur, optabant, probabilem à Cæsare armorum arripiendorum causam præberi. Et quanquam Salvius censeret Guelferbyti detentionem, & Hildesiense negotium huic scopo sufficere; Legati tamen infestiora, & quæ nullus juris color emolliret facta desiderabant, quibus Dux in arma compelleretur. Tandem ostendebant, licet Dux nondum ad conjunctionem armorum processurus videatur, non esse tamen Suecis hostile quid ab eodem verendum. Ita Ducem tunc ad Suecorum societatem impellebant horum successus, & quia ingens sibi periculum metuebat, si isti seorsim cum Cæsare transigerent. Accedebat, quod cum antea suspicio fuisset, Suecos periculosam in Germania mutationem, & enormia præmia affectare, jam nil aliud ab ipsis, quam Pomeraniam in feudum peti pateret; quod non solum innoxium censebatur, sed & Protestantibus egregio firmamento, si Regnis Arctois à tergo fulcirentur.

Suspecta Inferioris

§. 31. Veniebant post ad Banerium in Bohemiam Legati Luneburgici, quibus Danicus, Bremensis & Holsaticus se adjunxerant. His propositum erat pro toto Circulo Inferioris Saxoniæ neutralitatem ambire, quod plerique ejus oræ Principes Reginam cognatione attingerent; eademque cum ipsâ sacra colerent, quorum conservationem isti cordi fore sperarent. Et hoc quidem universi proponebant. Peculiariter autem Danus pacem commendare, ac quibus legibus eam Sueci inire vellent inquirere. Continua sanguinis effusione rebus Protestantium non consuli. Cæsarem omnia æqua offerre; Regem quoque omnem operam paci conciliandæ navaturum. Bremensis Legatus dudum suo Principi cautum agnoscebat, Luneburgicis tamen rogantibus non potuisse negare, quin super neutralitate toti Circulo, ac imprimis Luneburgicæ Domui concedenda instaret. Magdeburgicum insuper Præsulem commendabat velut honestæ pacis cupidum, & dignum, qui belli incommodis eximatur. Ast Luneburgici *assecurationem*, quam quærebant, Goslariam quoque, Mulhusam, & Northusam cum Ilfeldia, & VValckenrietha cœnobiis comprehendi volebant. Tum ut Sueci omnibus ad Duces spectantibus locis decederent, Nienburgo, Hoya, Bleckeda, VVulfsburgo; ipsâ insuper Minda, si Duces Guelferbyti restitutionem à Cæsare obtinerent. Quæ jam antea à Drebberno postulata Banerius repudiaverat, iisdemque iste desistere visus fuerat. Præterea Drebbernus secreto de fœdere mutuæ defensionis proponebat, sed duris admodum legibus: inter quas erat, ut Sueci Ducibus concederent, quicquid locorum in VVestphalia intra Amasim & cis Lippiam tributis subjecissent, una cum Goslaria, Mulhusa, Northusa, Minda, Huxtera, Corveja, Eichsfeldia, & Honsteinensi Comitatu.

Banerii responsum.

§. 32. Banerio mirum videbatur, Luneburgicos sibi hactenus quæsitam neutralitatem nunc ad totum Circulum extendere velle. Simul ex Drebberno sciscitabatur, quare Duces cæteros ad hanc Legationem induxerint; cum ipse sat noverit, quid Mense Majo secum transactum; nec amplius sibi indulgere concessum esse. Is respondebat Duces hanc legationem à Rege & reliquis non ambiisse, sed ultro se obtrudentes repudiare non potuisse. Eoque sibi & collegis suis injunctum, si Banerium ea missio offenderet, eam hoc modo excusare. Ast Danicus legatus Geistius, cum itidem de causa mittendi inquireretur, diversum plane asserebat; Regem, cæterosque non proprio motu hanc legationem decrevisse, sed Duces sedulo id quæsivisse, & velut crinibus (ita loquebatur) ipsos huc pertraxisse. Quæ discrepantia animum Banerii diversas in suspiciones trahebat. Universis tamen respondebat; Circa Bremensem dudum rem transactam esse. Præter Luneburgicos nulli neutralitatem concedere sibi licere; ac reliquorum aliam esse conditionem. Meclenburgica & Lauenburgica ditio ut præsidiis à se custodiatur, necessitatem belli subigere. Magdeburgicum & Halberstadiensem præsulatus initio hostibus ereptos, Suecisque jure belli adquisitos, nunc à se recuperatos, Nec de his transigere sibi in mandatis datum. Danico Legato seorsim reponebatur; moram paci non penes Suecos, sed hostes esse. Hi ubi serio rem agant, non defore qui cum iis tractent; de conditionibus pacis jactare suum non esse. Porro cum Luneburgicis super neutralitate facile convenerat, si conceptæ jam formulæ inhæsissent. Sed cum Banerius super novis, quæ movebant, nihil in mandatis haberet, & Legati sancte asseverarent, à suis postulatis discedere sibi non licere res in Sueciam erat referenda. Idem Drebberno circa propositam conjunctionem respondebatur.

1639. Saxoniæ ad Banerium Legatio.

§. 33. Interea Georgius Dux Piccolomineum metuens

Dux Georgius

1639. metuens apud Hildesiam copias lustraverat; præ-
gius no- ter idonea oppidorum præsidia quinque millia ex-
tat. plentes; quas sacramento Cæsareo, quo eas antea adegerat, nunc palam exsolvebat, ac castra inter Northeimum,& Gœttingam ponebat. Enimvero quia Cæsar executionem circa præsulatum Hildesiensem distulerat, & Piccolomineus recta in Bohemiam tendebat, Dux conjungere se Suecis tergiversabatur, quantumvis Kœnigsmarckius & antea literis; & nunc coram Eimbeccæ instaret; ni extrema subigeret necessitas, & utrique ingens incumberet exercitus. Mox cum Legati è Bohemia revertissent, nullo certo responso allato, ipse solutum exercitum per hiberna distribuit, tempus extrahere, ac fortunæ se attemperare callidus. Alias multa eo tempore de tertiis formandis partibus spargebantur, in quas præcipue Daniæ Rex inclinabat. Qui cum nuper Legati Luneburgici ad conjunctionem adversus Cæsarem ipsum invitassent, eam quidem probaverat, addito tamen, eandem simul adversus Suecos fieri debere. Alias enim sibi pacis conciliatori in alterutram partem concedere fas non esse. Eam rem Arnheimius quoque diligenter urgebat, qui aliquandiu Brunsuigæ cum Augusto Duce multa secreto agitaverat. Et ex literis interceptis adparebat, ipsum ab Electore Saxoniæ mandata habuisse cum Daniæ Rege, Georgio Duce, & Inferioris Saxoniæ Circulo super novo defensionis fœdere tractandi. In quod Hassos quoque pertrahere conabatur, certa successus spe, quod Melandri studia atque consilia cum Arnheimii destinatis mire congruerent.

De tertiis partibus formandis machinationes.

Cæsar tractatum cum Landgravia non plene ratihabet.

§. 34. Landgravia, cum Moguntiæ conventis præter ratihabitionem Cæsaris nihil deesset, quamdiu aliqua ejus obtinendæ spes, non reperiebat, quo colore ab illis resiliret. Nec eo secius tamen misso Hamburgum Vultejo à Salvio petebat, in communi pace sui rationem haberi, eidemque se includi melioribus aut iisdem, quæ Moguntiæ convenerant, conditionibus. Tum ut literæ tuti accessus sibi curarentur adquieturæ titulo, quem Cæsar dederit; cum id pace facta sibi fraudi non sit futurum: promittens, se copias ita exautoraturam, ut hostis iisdem ne potiatur. Interea palam fiebat, Cæsarem probatis reliquis circa sacra hactenus indulsisse, ut eorum libertate ipsa ac provincia sua frueretur: sed quod eandem quoque aliis Imperii Ordinibus stipulari voluerit, id à Cæsare repudiatum. Quo insuper habito ut Cæsaris confirmationem admitteret, Moguntinus Elector Landgraviæ suadebat: Non sat ipsi causæ ad talia postulanda: ab initio tractatus de iisdem nihil motum. Nihil ex eo in ipsam commodi redundaturum: nec alios mandasse ista pro se stipulari. Quin cæteros pari libertatis gradu gaudentes ignominiæ id sibi ducturos: ita pro gratia offensam lucraturam. Queis parum commota Landgravia de armis denuo arripiendis circumspectabat. Nec deerant, qui ostentato periculo, & temporum opportunitate animos adderent. Fallaci pacto confidere, ac duorum Regnorum amicitiæ renuntiare, anceps esse. Etiam ratihabitæ conventioni parum securitatis inesse; eadem protracta in ancipiti ipsius conditionem fore. Interim pace communi procedente hosce tractatus velut peculiares excluſum iri, nec deserta Regna amplius in ejus gratiam connisura. Bello resumendo commodissimum nunc tempus. Nam prævalentibus deinceps Suecis Gallisque ipsius conjunctionem non magni fore; ubi iterum succubuerint, parem cum iisdem sortem subituram. Igitur non tantum de accipiendo, sed & ferendo auxilio agendum, nec societatem suam nimis care imputandam.

Landgravia in bellum propendet.

Melandor

§. 35. In isthæc pronam maxime cohibebat Melander, qui censebat, deficiente quantumvis in uno aut altero Cæsaris ratihabitione, non ideo bellum suscipiendum: à sociis destitutæ, qualis obtineri queat, pacem acceptandam. Idem ut exercitum in sua potestate haberet, operam dare: primores ducum promissis sibi adjungere, alios exautorare, & præfectum exuere; suffectis sibi obnoxiis. Et spem quidem fecerat Anglico apud Hollandos ministro; si Gallus & Anglus exercitui Hassico sub Electoris Palatini ductu stipendia promitterent, se istum decem peditum, quatuor equitum millibus constantem ipsi traditurum. Et tamen per exercitum fama erat, eidem in animo esse ad Electores Ecclesiasticos transire. Nec eo minus Landgravia de conjungendis armis iterum agitabat; eoque fine per Vultejum apud Salvium de studio suo in partes; & aversione à peculiaribus tractatibus testari, in quæ ipsa fœmina, Ordinibus suis impar, invita sit pertracta; provisum tamen à se inserto de sacris capite per Cæsarem repudiando; ut isti exitu carerent. Sed cum absque Suecis, Gallisque tantæ moli impar sit, prestius cognoscere velle, quid à Suecia sibi expectandum foret; quo Ordines Provinciales tanto facilius in sua consilia pertrahere possit? Cui Salvius Reginam nunquam credidisse, caput istud de sacris à Cæsare probatum iri; eoque doluisse, Landgraviam hanes ob tractat° tamdiu ab armis cessasse, nullo privatim emolumento, publico damno. Sibi quidem nondum quid cum ipsa agere mandatum; non dubitare tamen, quin Regina ipsi abunde sit satisfactura. De cujus affectu vel inde constare, quod ipsa tantum non deserta, Kingio & Palatinis in hostium manus traditis; cum per Hassios servari potuissent, in præparando pacis tractatu acriter causam ipsius egerit. Promittit inde; se rem in Sueciam relaturum, hortatus, ne sibi diutius imponi patiatur, sed arma ocyus cum Suecis iterum societ, Melandrique machinationes caute observet. Media consilia nec gratiæ pariendæ, nec odio declinando idonea; & successus sociorum nimis anxie trutinantem, ubi fortuna his arriserit, vilem fore; iisdem succumbentibus non minus hosti prædæ cessuram.

1639. est suspectus.

Landgravia de conjunctione agit.

Hassi movent, sed nihil promovent.

§. 38. Fecerat quoque Landgravia Gallis spem de subito movendis in Cæsarem armis, si promissa ante subsidia isti præbere velint. Quæ Gallis annuebant, superque isto negotio Avauxio mandata mittebant. Sed & Melander cum Arausionensi Principe de trimestri expeditione egerat, irrito eventu. Mittebatur & Gunterrodius ad Vinariensem, secreto super conjunctione copiarum cum ipso acturus; sed qui audita in itinere ejusdem morte inanis redierat. Etsi Galli istam conjunctionem fœderatis Regnis fraudi fore judicarent. A morte Ducis cum Salvius literis Landgraviam hortaretur, ut tandem aliquando manum operi admoveret, & per arma pacem quæsitum iret; ipsa quicquid penes se foret facturam prolixe recipiebat. Vultejus etiam, qui propediem Hamburgum rediturus ferebatur tractatui cum Legatis Regiis absolvendo, præmissa epistola jactabat, si quid separato tractatu peccatum sit, seria conjunctione facile pensatum iri. Inter hæc novus tractatus Vesaliæ inter Gallicum ministrum Amontotum, Hassicosque deputatos suscipitur, interveniente Hollandico Legato; qui & tandem ad ipsam Landgraviam se conferebat. Ne heic tamen quid effectum, quod Gallus tantum pecuniæ non offerret, quantum Gunterrodio Lutetiæ promissum fuerat ob mutata tempora, & quia ingentes interea sumtus Rex fecisset. Vicissim Hassi sibi reservabant, hoc negotium tractatui cum Suecis instituendo nihil præjudicaturum, sed isthoc demum valiturum. Super quo

24. Jul.

7. Aug.

in

1639. in Sueciam abeunti Legato VVolfio in mandatis datum erat. Et nihilominus in anteceſſum ſexaginta uncialium millia ab Avauxio numerari volebant; quod hic abnuebat, cum inſtante jam hieme nihil ab iſtis bello actum iri judicaret. Nec pro præterito tempore ſolvere quid volebant Galli, quod Landgravia conventis non ſtetiſſet: in futurum pecuniam repræſentare parati, ſi & ipſa operam ſociis navaſſet. Alias cauſam habebant, quare iſti diffiderent, quia plus cum Cæſare, quam ſociis tractatuum agitaverat. Conſtans contra fama ferebat, Cæſarem in pace Haſſica iſta quoque capita, de quibus hactenus dubitaverat, adprobaſſe, ac Moguntinum Landgraviæ denuntiaſſe, ut Coloniam mitteret, qui inſtrumentum acceptarent. Cæſarem autem ideo Haſſici militis exautorationem non rigide exacturum, quod is adverſa tunc ipſius fortuna ſine dubio ad Suecos tranſiturus ſit, tradtis ſimul, quæ inſidebat, oppidis.

Haſſi ſuas res agunt.

§. 37. Inter hæc exercitus Haſſicus ſtativis ſuis dilatandis vacare, Ducatum Montium magna vi pecuniæ emungere; VVetteraviæ quoque Comites, & oppida tributis ſubjicere. Ferebantur & Haſſiæ Superioris tutelam ſuſcepturi, ut Suecos inde excluderent. Smalcaldiam digreſſis Suecis ſtatim præſidio ſuo firmabant; nec minus ab hoſte deſerta oppida VVarburgum, Amœnoburgum, &
30. Aug. in Paderbornenſi diœceſi non pauca. Accedens inde ad Kœnigsmarckium in Franconiam Gunterrodius, abruptas jam hoſtilium oppidorum occupatione inducias ferebat; Landgraviam ſex millia militum Suecis jungere conſtituiſſe, eamque circa fœdera cum Gallis renovanda occupari. Noſſe tamen prius velle, num Kœnigsmarckii copiæ in VVeſtphalia manſuræ ſint. Nam ſolam ſe hoſti non ſufficere. Cui ab hoc reſponſum: ſe ad arma ſocianda promtum; ſed qua ratione id fieri debeat,
16. Oct. à Banerii arbitrio pendere. Paulo poſt iterum iſte aderat, ſuper dividendis tributariis locis acturus, & ut junctim iterum in Franconiam iretur. Nihil tamen tunc concludebatur, quod Haſſi reditum Hermanni VVolfii à Suecia expectandum ſibi dicerent; qui ſi quale ſperetur reſponſum attulerit, Landgraviam in arma aperte erupturam: interim copias expeditioni adornare. Eodem tempore etiã cum Georgio Duce ſuper ſociandis copiis tractabatur, qui gemina cum Haſſis conſilia fovebat, ut ſi Piccolomineus aut Hatzfeldius ingruerent, Suecis junctus periculum propulſaret; quo evaneſcente in hiberna diſcedebatur. Cæterum inter ambigua iſta de Landgraviæ animo non dubitabatur, etſi & ipſi induciæ, quæ à Gallis in Italia initæ erant, nonnihil ſcrupuli injicerent; ſed culpa omnis in Melandrum conferebatur, qui Germanus Italica aſtutia imbutus pecuniæ corradendæ, quam expeditioni vacare malebat. Qui & cum Slickio aliisque Cæſareis ducibus in occulto amicitiam colebat. Hic & Kœnigsmarckio ſe movente ſtatim Vehleno indicium fecerat, cujus monitu hic Bilefeldam invaſerat. Quj & poſt inſignem operam cauſæ communi navare omittebat, Vehleno Monaſterienſi ditione excluſo, cum Kœnigsmarckius à fronte ingrueret; id quod hic inſtanter rogaverat. Sed nimirum nihil ſolidi ab Haſſis expectabatur, quamdiu imperium in eos penes Melandrum foret. Eoque & Rectores Sueciæ nihil circa fœdus cum Landgravia præcipitandum judicabant, quæ hactenus privatas ſuas res egiſſe viſa fuerat, nullo ad fœdus cum Suecis reſpectu. Viciſſim autem, qua pax cum Cæſare non ſuccederet, dextre iſtam retinere, & quantum poterat emolumenti ex ejusdem amicitia quærere placebat.

Dux Bernhardus

§. 38. Vinarienſem ut in Burgundia potiſſimum hibernare vellet, invitabat intacta bello & locuples regio, ac ut deficientes equos ſupplere poſſet, quorum in illis Germaniæ oris, ubi ab eo bellum gerebatur, nulla facultas. In iſtam ſe penetrans miles aditus omnes ad Helvetios ita obſeſſerat, ut illibatis provinciæ opibus potiretur. Occupatur inde Ivignona arx; mox Pontarlinum penu locupletiſſimo inſtructum, tum Noſeroya, & Deſcia. Sed & Jouxia arx, invicta hactenus habita, poſtquam cuniculus ſub mœnia actus; ac machinæ verberationi diſpoſitæ eſſent, deditionem facit; quæ aditum in cultiſſimam vallem præbebat. Sat exercita tamen iſthæc hiberna faciebat provincialium pervicacia, qui vitæ prodigi qua poterant Vinarienſibus nocebant, his non minus acriter illos caſtigantibus. Sed & Lotharingiæ Dux contracta è Burgundionibus quatuor millium manu Roſæ & Mulleri legiones opprimere conabatur; quæ tamen mature in tutiora ſe recipiebant, inanibus vehiculis relictis. Mox ingruentibus Vinarienſibus ea manus dilabebatur. Excurrebat inde Dux ad Rhenum rebus ibi inſpiciundis. Unde reverſum circa finem Februarii acutiſſimus morbus invadebat; cujus cauſam aliqui liberaliori invitationi in convivio apud Ohmium tribunum adſcribebant. Alii de toxico propinato non dubitabant, quod ut vitaret Dux etiam Venetiis & Mediolano monitus fuerat. Poſt aliquot tamen dies valetudini reſtitutus reficiendo militi & ſupplendis numeris ſtrenue operabatur, ut ſpes foret validi equitatus comparandi. Unde & Banerio ſcripſerat, tantum per unum & alterum menſem fortiter rem gereret; inde ſe vices excepturum. Nam antequam graminis copia foret, in expeditionem prodire non licebat, nulla ad Rhenum fœni facultate. Inde denuo cum ſexcentis equitibus, trecentis dimachis ad Rhenum excurrit. Ubi in Lotharingicas legiones, quæ Ducem Carolum Philipsburgum deduxerant, domum regredientes Roſam tribunum immittit. Is pedeſtrem legionem Franciſci Principis ad Diæum plane concidit, ductoribus tantum vita donatis. Sed & equeſtris legio cum duabus turmis apud Veſelizam deletur, cum reliquæ raptim in Lucenburgicam ſe recepiſſent. In Burgundia interim tribunus Ohmius Divi Hippoliti Fanum, Guebrianus & Naſſovius Comes Caſtellum Villænum, & Muſaugeonam ſubegerant. In Alſatia quæ ſola hoſtibus reſtabat Thanna una cum arce intra paucos dies ad deditionem adigitur. Cum porro de Hohentvvilæ præfecto ſiniſtra quædam ſpargerentur, Dux ipſe cum valida equitum manu repente eo proficiſcitur, ac rebus rite diſpoſitis iſtum in fide confirmat, duosque fidos homines conſiliis ejus adjungit. Simul Bavaricos, qui ſub Gleenio & Mercio ducibus circa Ulmam metabantur, tria equitum, quatuor peditum millia explentes, non modico terrore afflat. In Burgundia demum Naſſovius Comes Divi Claudii Fanum, aditus provinciæ ſervans, dudum imperata facere detrectans, opprimit, ac ducentos milites, qui ſervabant, numeris ſuis adjungit. Quo ipſo & Hiſpanis, qui è Sabaudia in Burgundiam illac irrumpere conabantur, acceſſus præcludebatur.

1639. multa Burgundiæ oppida expugnat.
6. Febr.
5. April. Lotharingi vapulant.
27. April.
8. Maji.
18. Maji.

§. 39. Enimvero iſtis in ſe non ſpernendis parum ad ſummam rerum proficiebatur; cum ſatius fuiſſet Ducem quamprimum valida in Germaniam impreſſione hoſtem diſtrahere, ne hic tota mole incumbens Banerium ditionibus Cæſareis iterum avelleret. Et magnam cum primis ſpem rei bonæ iſthoc anno gerendæ Rectores Sueciæ animo præceperant, ingruente viſceribus Cæſaris hinc Banerio, inde Vinarienſi. Quæ quod falleret, cauſa erat è diſcordia Gallorum cum Vinarienſi ſuper poſſeſſione Briſaci, cujus obtinendi immenſum Gallos

Ducis cum Gallis diſcordia.

1639. los coquebat desiderium. Sed id ne in Gallorũ manus traderetur, Grotius suaserat. Ac cupiebat Dux certam sibi in usum belli & pacis sedẽ parare, simul hoc modo apud amicos juxta & hostes pretium sui accendere. Nec obscure destinata sua pãdebat, cusa moneta, Saxonicis & Brisacensibus insignibus notata. Tentabant inde Galli Ducem, ut parem aut majorem numerum Gallorum cum Germanis in præsidium oppidi admitteret, ne si quid humanitus ipsi accidisset, in hostium manus id perveniret. Quod Dux excusabat exemplo Philipsburgi per discordiam nationum amissi. Idem tamen amoliendis Gallorum solicitationibus, & ut spatiũ haberet Brisacum sibi firmandi cum Rheno discederet, sparserat, se in aulam ire, ac Guebrianum, omnesque Gallos secum in Burgundiam abduxerat. Ad blandiora inde conversi Galli mittebant, qui Ducem in aulam pertraherent, ut fructu tot victoriarum ibi frueretur, spectaculis & choreis in ipsius honorem adornatis. Quod & ipsum abnuebat; præsentia sua in Alsatia opus esse ferens, nec otium & luxum aulæ sibi cordi. Tum metuebat, ut dignitatem ibi suam prout vellet, tueri posset. Ast judicabant periti rerum, si Dux in aulam venisset, Brisacum certo Gallorum futurum; eosq; in hoc peccasse, quod cupidinem suam præmature nudassent, cum prius id agere debuissent, ut istum in potestate haberent. Et suaserat eidem Grotius, ut consilia & spiritus sumeret Principis magnum territorium possidentis, cui ut finibus suis excedat, nisi necessaria plane de causa consultum non est. Sed & per matrimonium illaqueare conabantur Ducem proposita Combaleta Eguillonię Duce Cardinalis cognata, sed quam velut Saxonico sanguini imparem adspernabatur, Richelio non parum indignante arctioris conjunctionis vincula ab ipso repudiata. In Rohanæi Ducis viduam pronior judicabatur; id quod Regi displicebat, ne forte per id matrimonium Hugenoti animos resumerent. Demum id à Duce postulabant Galli, ut saltem in casum mortis aut captivitatis sibi Brisacum relinqueret; quod & ipsum recusabat iste, multum indignantibus Gallis, qui credebant, eundem à Suecis obfirmari. Miserat tamen Dux Erlachium in Galliam, qui negotia & morbum excusabat, quo minus Lutetiam ipse accesserit. Cum isto Galli super tradendo Brisaco, si quid Duci humanitus accideret, clam convenichant. Palam tamẽ disserebatur, quasi nulla spes esset transigendi, quod cum nimis aperte ageretur, suspicionem augebat, præsertim cum hominem istum auro non invictũ constaret. Ut igitur Ducis destinata infringerent Galli, quem & potentem, & vicinum habere nolebant, pecunias ipsi subtrahebant, quas è Suecia subministrari non posse noverant. Unde &, cum nomine Reginæ Sueciæ apud Regem Galliæ Grotius instaret, ut Duci Bernhardo milite & pecunia subveniretur, quo inditiones Cæsareas, prout fœdere
5. Mart. conventum erat, bellum transferre posset: Rex istud petitũ silentio transmittebat. Simul ne novorum delectuum ipsi copia foret, conquisitores militum magna cum vi pecuniæ Basileam, & Argentoratum mittebantur; qui Gallis militem conducerent. Et sane malebant Galli ejus Ducis armis privatum Galliæ, non commune negotium geri: nec placebat res Protestantium, per Helvetios & Genevam in illis oris sat validas, magis adhuc invalescere, ne aliquando, quæ tunc in Gallia oppressæ erant partes, ea vicinitate reviviscerent. Sed & Bavaro cavebatur, quem toto hoc bello Galli tacite fovebant. Denique & Pontifex malebat Gallorum arma in Hispaniam verti, ubi nihil periculi sit sacris Romanis, quam in Imperatorem, aut socios ejus, ubi cum Gallorum rebus Protestantium fortunæ permixtæ erant.

§. 40. Hanc ob causam Dux, cum patum à Gallis auxilii speraret, suis rebus cum primis expedire judicabat, quæ occuparat oppida magno numero à Divi Claudii Fano prope Genevam ad Hohentwilam usque & Dachsteinam validis præsidiis firmare. Quorum tamen multitudo magnam exercitus partem absorbebat, ut ultra tria equitum, duo peditum millia in campum educere non posset. Quibuscum nihilominus è Burgundia ad Rhenum se conferre decrevit, facturus quantum posset, saltem ut Bavaricos distineret, ne & ipsis in Bohemiam contra Suecos ire vacaret. Interea Cæsar Ducem per Sigismundum Heusnerum, olim ipsi familiariter cognitum, corrumpere tentabat; sed cui iste accessum abnuens fustes minitabatur. Idem tamen Heusnerus mox in aliam faciem mutatus ferebat: Cæsarem optare, ut Dux pacis tractatuum moderamen in se suspiciat, & autor paci restituendæ fiat. Audiret modo à se proponenda; acceptare aut respuere, aut cum Gallis communicare ipsi integrum sit: neque enim furtim agere sibi constitutum. Ac Cæsarem, initio facto, majoris dignationis viros tractatibus adhibiturum. Interea armis quietem haut quidquam imperandam. Enimvero Dux re cum Mockelio ministro Suecico communicata, satis animadvertebat, ad diffidentiam & æmulationem ferendam ista spectare, non minus quam ea, quæ cum Banerio in Bohemia agitabantur.

1639. Quæ ipsius progressus impedit.

Dux Bernhardus à Cæsare tentatur.

§. 41. Cæterum jam è Burgundia Neuburgum pervenerat Dux, postera die copias trans Rhenum, inde Friburgensi via in Sylvam Nigram contra hostem ducturus, alacris & spe rei bene gerendæ plenus, quod Bavarici adhuc divisi tendebant, quibus profligatis iter in Bavariam meditabatur, nuntio de Banerii victoria contra Hofkirchium tunc allato exhilaratus. Cum improviso morbus invadit, momento invalescens, ut statim agnosceret, nunquam dum vixerit, pari se ægritudine correptum. Id tamen unice questus, se nunc in ipso articulo operæ pretium faciendi lecto affigi. Inter alia Mockelio, de exercitu in obsequio Reginæ continendo monenti, respondebat, cum nulli alteri, quam sacramento Suecico obstrictum. Morbo ingravescente, cum extrema instare sentiret ritu Christiano expiatus testamentum paucis verbis condit, idque in suum tempus secretum adservari jubet. Mox constante ad ultimum sermone & ratione inter edita pietatis indicia placide expirat. Paucis ante mortem horis nigræ maculæ in corpore eruperant. Unde aliqui malignam febrem suspicabantur, quæ & dum Pontarlino moveret, in castris intra biduum quadraginta homines absumserat. Sed veneno necatum à pluribus creditum. Nam neminem eorum, qui circa vivum aut mortuum versati fuerant, iste morbus infecerat. Et chirurgi, dum corpus aromatibus condit, manus paulatim à cranio perstricta, statim intumescebat, mox & brachium tumore corripiebatur, idemque gangræna accedente undecimo post die extinguebatur, nullo alterius morbi signo. Nec ipse Dux decumbens de veneno dubitaverat; & sacerdos funebri sermone de eo palam profitebatur; idque à Medico Genevensi, cui Blandino vocabulum, mistum putabatur. Venerant quoque Basileam literæ remotis è locis scriptæ, scisitantes, num Dux mortuus esset, cum de morbo ipsius nondum rumor eodem perferri potuisset. Sed & apud Cæsareos pridem rumor ac spes fuerat, ipsum non diu victoriis suis supervicturum.

Idem morbo corripitur. 4. Jul.

5. Jul. & moritur non sine suspicione veneni.

§. 42. Injecit ea mors Rectoribus Sueciæ non parum solicitudinis, qua maximam rebus suis in Germania plagam post mortem Gustavi Regis, & Norlinganam cladem illatam judicabant. Ac statim audiebatur, non Gallos solum Vinariensi exerci-

Deliberatio Rectorum Sueciæ super Vinariensi exercitu.

1639. exercitui, & poſſeſſis ab eo locis imminere, ſed & Electorem Palatinum, qui vivo adhuc Duce ſucceſſioni ambiendæ gradum ſtruxerat. Sed & de Franciſco Alberto Lauenburgico Duce fama erat. Cæterum tanto difficilior erat deliberatio, quod in Suecia non conſtaret, quis militi ac ducibus in Reginam affectus, quidve ab illis expectandum foret. Nec ignotum, quam mobilis militi animus hoc præſertim rerum ſtatu, ubi amiſſo capite vel rupto obſequio diffluere, vel pro lubitu privatis commodis inhiare ſolet. Tum longe remota erat Alſatia, quo è Suecia conſilia poſt rem afferebantur, cum Gallia è vicino in militares animos influere poſſet. Nec deerant, qui ultro eum exercitum una cum oppidis Gallo offerendum ſuaderent, quod ea res amicitiam & mutuam fiduciam inter duo Regna inſigniter auctura eſſet. Contra alii diſſerebant; Exercitum ſub Gallorum imperio deſtructum iri, qui eundem aliis ſuis copiis ſint admixturi, quo iſtum militem ſine exceptione in poteſtate habere queant. Avertì à Suecis animos legionum, quæ ab imperio Gallico abhorreant, extra unum & alterum ductorum auro corruptum. Sed & ſuſpectos Germanis Principibus fore Suecos, velut ſuper lacerando Imperio cum Gallis convenerint. Major in Palatinum Electorem inclinatio erat, hac ratione una cum amicis ſuis Sueciæ magnopere devinciendum, à quo nulla cum Bavaro colluſio metuebatur; & cui hoc modo robur & autoritas circumponebatur futuris tractatibus communem juxta & ſuam cauſam propugnandi. Igitur talia conſilia erant capeſſenda, quæ prout res ſe darent urgeri, aut mutari citra ignominiam aut damnum poſſent. Ac potiſſimum quidem erat exercitum deinceps quoque in poteſtate habere. Proximum, ut Palatinus in defuncti Ducis locum ſubiret. Quod ſi Gallus iſtum in ſuas partes pertraxiſſet, offenſa utcunque diſſimulanda videbatur, ut tamen documentum inde capere vellent, quid circa fœderis prorogationem, & pacis tractatus ſibi ſequendum foret, ne & ipſi temere in Gallorum gratiam commoda ſua prodigerent. Et fortaſſe id factum obtentui ſumi poterat ſeparatis tractatibus admittendis, ſi Cæſar honeſtas conditiones bona fide offerret. 16. Aug. Placebat igitur ad ſingulos exercitus directores literas dare, quibus oſtendebatur; eas legiones Guſtavi Regis auſpiciis conſcriptas, & Regni Sueciæ ac fœderis Evangelici ſacramento adactas, quo & Dux ſemper reſpexerit, eodemque conſilia & actiones ſuas retulerit. Ejus ut memores ſint, ſimul deſtinata Ducis perſequantur, atque apud exercitum, & infeſta oppida in integro omnia retineant, hortantur. Addebant, apud Galliæ Regem 19. Aug. ſe acturos, ut is deinceps quoque ſtipendia præbeat (de qua re & literas ad huncce dederant,) tum ut 3. Octob. reliqui ſui exercitus cum ipſis conſilia atque operam conferant. Eadem reſponſo ſuo ad literas Directorum repetebant, addito: non ſolum futuræ pacis tractatibus ipſorum rationem habitum iri, ſed & ſuper eorundem conſervatione ſe cum Galliæ Rege conſultaturos, & tranſacturos. Diſtinctius mentem ſuam explicare haut viſum, donec pateret, quousque competitorum ambitus proceſſurus eſſet.

Gallici Legati mens & negotiatio ſuper exercitu Vinarienſi.

§. 43. Aſt in aula Gallica omnia triſtitiæ imitamenta exprimi: Rex, Regina, Cardinalis, cæteri atrati; literæ luctum teſtantes aut levaturæ ad Reginam Sueciæ ſcribi. Sed & Avauxius cum ſuo comitatu lugubres veſtes induere jubetur. Quamquam hic morte Ducis plus lætitiæ quam doloris oſtenderat, jam ante graviter de ipſo queſtus, quod Briſaci omnia pro lubitu diſpoſuiſſet, & expulſis Pontificiis in ſumma, & Jeſuitarum æde ſacra ritu Proteſtantium celebraſſet. Qua re Pontificem magnopere offenſum apud Regem inſiſtere, ut ſecuritati ſacrorum ſuorum iſtis oris proſpiciat. Idem & nuper ægre tulerat, Ducem id oppidum Gallis in eventum mortis conſignare abnuiſſe. Aſt nunc defuncto Duce jactabat, Regi ſuo Briſacum utique obtinendum: ſtatimque à Salvio poſtulabat, apud Rectores Sueciæ ageret, ut Vinarienſis exercitus Regi tradatur, cui alias nihil è Gallia ſubſidii ſit expectandum. Scilicet Regem à Pontifice ita urgeri, ut ipſius & omnium Catholicorum offenſa ſit incurrenda, ni oppido iſto in poteſtatem redacto ſacra Romana inſtauret. Nolle Regem id ſibi ſervare, ſola Lotharingia contentum; ſed ut eo plura habeat, quæ reſtituat, pacemque pro univerſis ſociis tanto æquiorem obtineat. Gallica pecunia oppidum expugnatum, & Regem repulſam ægerrime laturum. Nec minus exercitum à nutu Regis dependere neceſſum eſſe contendebat, cui Imperatorem oſtendebat Henricum Aurelianenſem, Ducem Longuevillium Helvetica ſtirpe ortum, eoque Germanico & Gallico ſanguine miſtum, nec Vinarienſibus pro externo repudiandum. Contra Salvius ad fœdus commune, & Ducis cum Rege Galliæ in fœdere fundatam tranſactionem provocabat. Sueciam equidem Regi quantum poſſit gratificaturam, nec tantopere Briſaco tangi longe remoto, quod utique in amici quam hoſtis manu eſſe malit. Dubitare tamen, ſe etſi quid Rectores Sueciæ decreverint, nondum cognoverit, num citra ſcrupulum iſtud in Gallos ſint translaturi: quod metus ſit, ne Ordines Germaniæ in hoſtium partes tranſeant, ſi ſuſpicari incipiant, ſocia Regna, Germaniæ libertatem jactantia, eandem inter ſe partiri velle. Contulerit ſane Gallia pecuniam, quæ tamen vix quartam partem conventæ ſummæ expleverit; aſt Sueciam viros contribuiſſe. Sed & quæ de Romanis ſacris memoret, Evangelicis Ordinibus ſuſpecta fore. Catholicos utique ſuam libertatem retinuiſſe; ſed quo minus Dux in iſtis templis ſuo ritu ſacra peragere potuerit, nullo fœdere prohibitum fuiſſe. Non conſtare, num Gallicus dux exercitui placeat. Si Galli ſtipendia ſubtrahant, verendum eſſe, ne iſte Haſſicis ac Luneburgicis junctus conſilia capeſſat utrique Regno noxia. Interea hoſti ſpatium dari Briſaco eminus obſidium circumponendi, & Galliæ arma propius, quam nunc forte credatur, admovendi. Igitur caute hoc negotium tractandum, nec ſpecioſi commodi ſpe conſilia præcipitanda. His auditis Avauxius dein circumſpectius diſſerere: nondum ſibi conſtare, quid conſilii Rex circa Briſacum & exercitum ceperit. Regem non minus quam antea Vinarienſes cura ſua amplexurum, & ad ſtrenue rem in Germania gerendam incitaturum. Cenſebat tamen, Suecis perinde eſſe, cujus auſpiciis aut ductu iſte militaret, modo una cum ipſis in cauſam communem conniteretur.

Anglicus Legatus, & Ruſtorfius Palatinum Electorem commendant.

§. 44. Contra Legatus Anglicus Gallorum deſtinata averſari, ac palam diſſerere; ſi Galli Briſaco & Vinarienſi exercitu potiantur, ipſos Suecorum potentiam in Germania libraturos, aut reſtituto Briſaco lautas ſibi pacis conditiones paraturos. Proinde Palatinus Elector exercitui præficeretur. Aderat & Ruſtorfius à Regina Bohemiæ miſſus, qui à Salvio 2. Aug. petebat, cauſam Principis ſui apud Rectores Sueciæ commendaret, quoad Legati à Rege Angliæ, Arauſionenſi Principe, & Hollandis mittendi id publice ambirent. Jam exercitum innuiſſe, ſi ſocia Regna ſuffragentur, & Angli ſtipendia ſuppeditent, nullum alium ducem malle. Suecos præter Palatinam Domum, Angliam, Batavos, quatuor ſuperiores Circulos ſibi obligaturos. Hoc medio Angliam commodiſſime in bellum contra Cæſarem pertrahi.

Land-

1639. Landgraviam promisisse, se & ipsam bellum resumturam, si Palatino ab Anglis auxilium feratur, Regem Daniæ, si quid in Sueciam infensi meditetur, haut movere se ausurum tam potentibus Sueciæ sociis. Suecos tanto certiores de felici belli eventu reddi. Principem latas à Suecia conditiones acceptaturum, bellum sub eorũ directione administraturum. Leslæum summi Legati munus subiturum, Sueciæ militiæ alumnum, & affectu in Suecos pronum, quique parem militiæ locum antea expleverit, & cui nemo in exercitu Vinariensi super imperio controversiam moturus sit. Exercitus animos ita jam dispositos, ut licet Sueci abnuant, iste tamen huc inclinaturus sit, Gallici ducis fastidio; nec è suo numero Suecos habere, qui locum subeat. E Suecia parum subsidii eundem expectare, tam longe remota, nec plus è Gallia, ni Brisacum, & summum imperium huic deferat, id quod plane nolit. Palatinum Anglicis aureis onustum sine dubio suffragia laturum, prensantibus simul Arausionensi, Hollandis, Landgravia, ipsoque Daniæ Rege. Nullam tunc Sueciæ gratiam fore, & affectum Palatini amicorum in ipsam valde minuiturum. Quod si Palatinus spe excidat, fortasse Vinarienses Hassiacis se sociaturos, ad Melandri instar deinceps ambiguos, aut plane ad Cæsarem transituros. Salvius ista non adspernari videbatur, & ad Rectores Sueciæ relaturum se promittebat, obiter tamen super conditionibus ostendebat: ut Anglus ad certa auxilia se obligaret, Leslæus exercitum Anglis & Scotis constantem educeret, tum Princeps Galliæ Regis consensum sibi impetraret; quas haut facile obtentum iri norat, & de postrema Avauxius jam Salvio abnuerat.

Vinarienses de fide in Sueciam testantur.

§. 45. Ast apud Vinariensem exercitum Mockelius minister Suecicus defuncto Duce præsentes præfectos fidei Regno Sueciæ & Fœderi Evangelico datæ monuerat, ac ut legiones unitas & in officio retinerent. Qui prolixe pollicebantur; neminem eorum, cui fides & honestum cordi, à Suecia desciturum; fas sibi tamen fore pacta cum Gallis à Duce inita prorogare, & stipendia ab iisdem accipere, obsequio Sueciæ retento, & ut ad communem cum

Testamentum Ducis aperitur.

ipsa scopum connixuri sint. Visum inde testamenti tabulas aperire, suadente ipso Mockelio, ut constaret, quid super exercitu & republica Dux disposuisset. Sed quia Relingius testamenti scriptor indiciũ fecerat, Erlachii, Ohmii, Rosæ & Wilhelmi Ottonis Nassovii Comitis mentionem ibi fieri, quatuor hi coitione facta soli testamentum inspicere constituunt, Mockeliumq; nequidquam adesse contendentem excludunt, æmulationi, (sic ferebant,) Gallorum declinandæ, qui par sibi jus vindicaturi sint. Inspecto testamento mox Nassovius, Rosa, & Relingius Mockelio indicant; Duci placuisse, quatuor istos tantisper exercitui præesse, & fratribus ipsius scribi, ut alteruter regimen provinciæ suscipiat; simul Sueciæ auxilium requirendum, & ejus auspiciis exercitum conservandum. Eam Ducis voluntatem sibi sequendam, & pro fide Sueciæ data facturos, quod honestos viros decet. Erlachius interea & Ohmius Guebrianum adierant, eique, ut ferebant, indicaverant, ipsis quatuor regimen exercitus à Duce commissum; simul Galliæ Regem oraverant, sueta stipendia, & peditatum præbeat, quo rem validius in hostem gerere, & hiberna commoda sibi adquirere possint, vicissim polliciti, in causam se communem uti hactenus incubituros, & quamdiu ad Rhenum agant, Regi contra hostes auxilium laturos.

11. Jul. Scribunt inde Directores isti ad Reginam Sueciæ, & Banerium super morte Ducis; addito, decretum sibi, quod & Dux hortatus sit, pro Suecia, Protestantibus, patriaq; sua conniti ad honestam pacem adquirendam: tum petebant, consilia deinceps quoque cum ipsis conferri, utque futura pace ratio ipsorum habeatur. In Galliam Flersheimius tribunus mittebatur, pecuniam & militem petiturus. Acceperat porro Mockelius superiore anno literas ab Oxenstierna ad præcipuos ductores, quas hactenus suasu Ducis Bernhardi suppressas jam reddebat; quibus gesta eorum extollebantur, spesque gloriæ & præmiorum ostendebatur. Quas illi gratas sibi testabantur, affectum in Sueciam quoad viverent retenturos, nec Reginam vicissim meritorum suorum immemorem fore.

1639.

§. 46. Constabat porro iste exercitus quater millibus ducentis equitibus, ter mille peditibus, qui in expeditionem educi possent. Imperium quod quatuor primariis ductoribus Dux commiserat, à reliquis in Erlachium solum confertur, quod is summi excubiarum præfecti dignatione antestaret, probante etiam exercitu, qui pecuniam à Duce adhuc vivo nuper promissam repræsentari petebat. Quanquam autem Duci propositum fuerat exercitum trans Rhenum ducere, quo & pedites plerique jam transgressi erant: mox tamen morte istius vulgata Erlachius hos in Alsatiam revocat, & inter Matkelsheimum ac Benfeldam distribuit. Ferebat is, velle se post pecuniam militi solutam inter Hagenoam & Philipsburgum Beinheimii Rhenum ponte navali insternere, ac Pforrzheimum versus copiis immissis Bavaricos in se trahere, ubi impar foret eis Rhenum se recepturus; quod speraret ibi se inventurum, unde exercitum sustentaret, eo tractu sic satis iterum exculto. Primum facinus novi imperii erat, quod in gratiam Basileensium castellum ad Huningam diruueretur. Inde quia hostilis caterva Seckingam supine custoditam diripuerat, Rosa cum duabus legionibus equitum inter Lauffenburgum & Rheinfeldam hostis conatus observare jubetur, qui circa Scaphusiam metabatur, Hohentwila eminus clausa. Ipse Erlachius Brisaci remanet, Nassovium & Ohmium, postquam è relicta Ducis pecunia militi menstruum stipendium non integrum solutum esset, cum reliquis legionibus equitum in Palatinatum mittit, sequente idoneo machinarum numero, sed non nisi mille peditibus, quod Guebrianus una proficisci nollet, & oppida præsidiis firmanda forent, hoste per Sylvam Nigram irruptionem minante. Isti igitur post Weissenburgum, & Landaviam occupatam Neustadium ab Hispanis desertum nullo negotio capiunt. Nassovius inde Alzæam progressus turmam Hispanorum equitum ibi stativa habentem profligat, triginta amplius captis. Interim Ohmii jussu Moserus tribunus Germersheimum noctu vi expugnat; mox & arcem ad deditionem compellit. Ast excurrentes longe lateque equites tantum terroris dederant, ut Elector Moguntia profugus Lohnsteinam se contulerit, si propius exercitus subiisset, jam Moguntini cives decreverant, ad alterum milliare claves urbis obviam isti ferre; ubi tunc magna frumenti vis multos in menses suffectura asservabatur. Enimvero brevis impetus ad Spiram adhærebat; cui, dum morantur Vinarienses, Bambergius Philipsburgi præfectus octingentos milites immiserat, ita opportuno temporis articulo, ut è postremo agmine nonnulli sub ipsam portam cæderentur. Et mox isti Brisacum versus revocantur, mutato plane exercitus statu; cujus imperium tres potissimum ambibant, Wilhelmus Dux defuncti frater, Palatinus Elector, & Galliæ Rex, quorum conatus, atque successus memorare non absre fuerit.

1639.

Erlachius Imperium exercitus suscipit.

Vinarienses in Palatinatum descendunt.

§. 47. Wilhelmus Dux præcipuo jure nitebatur, si fratris testamentum valuisset, quo disposuerat, ut loca à se occupata penes Imperium Germanicum manerent, & illius essent, qui è fratribus ista acceptare vellet; cui opera danda foret, ut Suecorum auxilio ista tueretur. Verum quia testator ipse op-

Wilhelmi Ducis consilia.

1639. pida ab exercitu distinxerat, cujus imperium Dux Wilhelmus fratrum natu major pro temporum captu sibi haut adpetendum judicabat: mediam quandam consiliorum viam agitabat, ut omisso exercitu solorum oppidorum, & præcipue Brisaci ex testamento cum consensu Cæsaris possessionem capesseret, quæ tamen pace facta restituenda forent. Vicissim Cæsar promitteret, ea loca tantisper in Ducis potestate mansura, neque obsidio, aut alia vi impetenda; simul ut Suecis ad ea, si opus sit, receptus, ac Rheni transitus pateat; ac Cæsar alendis locorum præsidiis nonnihil conferat. Has leges Cæsari ac Suecis probatum iri confidebat, quorum consensui obtinendo Werderum tribunum ad Electorem Saxoniæ, inde ad Banerium, ac demum ad Archiducem Leopoldum Wilhelmum Pragam destinabat, ut hæc consilia ipsis exponeret, ea præcipue ratione usurum, quod ni frater hæreditatem ipse cernat, sine dubio Galliæ Rex fratribus substitutus ea loca involaturus sit summo cum Imperii præjudicio, remoram paci, aut perpetuam belli ansam præbitura. Sed quia his expediendis tempore opus erat, ad directores exercitus, qui fratris mortem significaverant, literis dat; ne in sinistram partem accipiant, quod in tanti re momenti nondum certi quid statuere potuerit: ne in honorem fratris suumque exiguam moram ægre ferant; interim rem in integro relinquant, nec in fraudem testamenti quid suscipiant.

4. Aug.

Palatini Electoris conatus.

§. 48. Ast Palatinus Elector jam vivo Duce, cum hic subinde morbis tentaretur, occultis ad exercitum literis in casum mortis ad successionem viam sibi muniverat. Unde audito Ducis fato Haga repente in Angliam advolat, relicto qui Ordinibus Generalibus institutum suum significaret, & quod insalutatis illis discessisset, excusaret. Cui Arausionensis vehementer suaserat, ut ad exercitum Vinariensem se conferret, ejusque imperium summum invaderet. Interea dum in Anglia pecuniam conquirit, Peplitzum tribunum ad exercitum mittit, quem mox Paulus Ramingius, & ab ipso Angliæ Rege nuntius sequebatur, ut ad concordiam & constantiam duces hortarentur, & spe auri ac militis Anglicani eos confirmarent. Regina quoque Bohemiæ per literas pollicebatur, se quod opum supereset servando exercitui impensuram, simul ad Galliæ Regem profecturam stipendiorum prorogationem oratum, ab Angliæ insuper Rege pecuniam & militem obtenturam: denique prope diem filium ipsis adfore.

23. Jul.

Galli argento rem agunt.

§. 49. Galliæ denique Rex testamento Ducis fratribus substitutus erat in eum casum, si neuter eorum hæreditatem cernere vellet, ea tamen lege, ut pace communi secuta ea loca Imperio restituerentur. Unde per testamentum, cum frater hæreditatem adire vellet, locus Gallo non patebat. Enimvero hic longũ valere jusso testamento aliam viam potiundi istis oppidis molitur; simul exercitum in potestate habere instituit imperatore Gallico præposito. Quam in rem destinaverat Ducem Longuevillium, velut Germano & Gallico sanguine mistum, qui cum parte copiarum ex Italia in Alsatiam mittitur, licet res Gallorum ibi non optime se haberent, intercepto per Hispanos Turino. E Gallia quoque statim ab audita Ducis morte Choisius, inde Oisonvillius ad exercitum mittuntur, quos multi alii sequebantur. Aderant insuper, literæ à Rege & Cardinale ad præcipuos ductorum. Flershemius quoque reversus retulerat, humanissime se à Rege & Cardinale exceptum, qui abunde exercitus desideriis satisfacturos se promiserint. Humanitati verborum maximum pondus à tribus millionibus, ad eum exercitum missis accedebat.

Vinariensis.

§. 50. Enimvero inter exercitus duces diversa se studia exserebant. Nam Erlachius quidem palam pro Gallis se ferebat; jactans, ne fratrem quidem Ducis intra Brisacum se admissurum, ni cum aliis, qui jus ad id oppidum obtenderent, transegisset. Et statim atque Longuevillius Dux Colmariam venerat, eodem advolabat. Reliqui fere omnes in Suecos initio propendere, testati, se quod salus patriæ, fidesque Sueciæ inquireret, facturos. Etsi nec Galliam insuper habendam censerent ob stipendia, quæ inde expectabant. Eoque Palatinis ministris respondebant: penes se non esse ducem sibi eligere, sed quem Suecia proposuerit, Gallia probaverit, admissuros. Credebatur desideriis ejus non parum obstitisse, quod tunc fama crebesceret de nuptiis inter Hispaniæ Principem, & Angli Regis filiam. Et spes, quæ exercitui ab Anglia dabatur non magni fiebat, velut è Regno sibi longinquo non admodũ pecunioso, & in consiliis nutante. Mockelius porro minister Suecicus alia ratione Gallis satisfieri posse censebat. Si Galli stipendia hacten° solita prorogare velint, concedendam illis esse liberam emendi facultatem in omnibus locis captis, ut Gallicus miles intra teli jactum se recipere sub ista queat, si opus sit, ut turmatim transire liceat: quæ omnia hostibus deneganda sint. Tum ut omnes horum locorum præfecti jurejurando adigantur, ad extremum usq; eadem adversus hostem se defensuros. Denique per Burgundiam capta in Gallorum manus consignanda. Quod si Galli repudiatis hisce conditionibus pecuniã negent, oppida milite, annona, & paratu bellico firmanda, erogantibus interim pecuniam Ducibus, quibus in ipsis oppidis sat cautionis sit. Cæteris in Bohemiam ad Banerium penetrandum, & stipendia ex hostico quærenda. Gallos ubi mascula consilia capi viderint, fidem eorum probaturos, ac pecuniam ultro oblaturos. Et cum eidem fidem datam ostentanti Gallorum fautores objicerent; Ducem eo ipso die, quo palam cum Rege Galliæ transegerit per Ponicam secreto se pacto obstrinxisse, quod sub auspiciis ac ad voluntatem Regis bellum deinceps esset administraturus; reponebatur: quid Ponica spoponderit, suo loco relinqui; de Ducis ratihabitione dubitari. Sane cum nuper Feuquierius Delspergæ à Duce ejusmodi obligationem exigeret, ipsum abnuisse. Quin Ducis factum alios non stringere, nec juri Sueciæ fraudi esse posse. Nec de oppidis in pacto, cujus exemplum circumferebatur, mentionem fieri. Deniq; per mortem Ducis summum in exercitum imperium non ad ductores devolutum, sed ad Coronam Sueciæ, quæ in Ducem imperium contulerit sub ipsius auspiciis administrandum.

1639 fis exercitus inclinatio. 5. Aug.

Gallici ministri mentem suam dissimulant. 15. Aug.

§. 51. Ast Gallici ministri, Guebrianus, & Choisius Benfeldæ apud Mockelium de Brisaco ne verbo quidem mentionem faciebant. Tantum sibi propositum, concordiam exercitus & conservationem quærere; qui ut hibernis potiri, ac incumbentem Banerio hostem distrahere possit, prope diem quatuor millia Gallorum ipsi socianda, præter eos, qui jam adsint. Mox juncto agmine Bavariam irrumpendã. Inde iidem Hagenoam proficiscuntur; quo Ohmium, & Nassoviam Comitem, qui nuper cum copiis suis in Palatinatum descenderant, ad se evocant. His eadem quæ Mockelio Benfeldæ ingerunt, addito; nil superesse, quam ut ocyus copiæ contrahantur, ac suos jam circa Sletstadium adpulisse. Eodem temporis momento copiæ de compacto ab Erlachio Brisacum versus revocantur. Cui rei ansam iste arripuerat, quod caterva Bavaricorum sub Friburgum excurrerat, abactis pecoribus, & quinquaginta militibus cæsis. Inde Erlachius re non ulterius explorata statim vulgare; hosti animum esse Friburgum, ac Neuburgum invadere. Ita cum Erlachii literæ Gallorum propositioni mire quadrarent, ducto-

1639. ductores respondent: quia nunc ad hostem depellendum ab Erlachio evocati sint, nec Palatinatum tueri queant, eo magis festinaturos, ne Gallicæ copiæ diu otiosæ detineantur. Ita Vinarienses statim Brisacum versus iter ingrediuntur. Quibus vix tergum vertentibus, Bambergius Landaviam & Germersheimū Vinariensi præsidio infestā recuperat, ducentis circiter peditibus sub sua signa retractis. Is fructus irritæ expeditionis fuit. Et mox ludibrium patebat, cum de Gallicarum copiarum adventu nihil dum certi constaret; ac Friburgo usque adeo nullum esset periculum, ut Bavarici de irruptione in Palatinatum metuentes propere Philipsburgum
20. Aug. versus iter arriperent. Nec eo secius in Alsatiam reditum, & aliquamdiu circa Benfeldam legiones dispositæ, velut de industria isti oppido famem facturæ; tum circa Brisacum contractæ, ut eo melius corruptioni paterent, ac miles tædio famelicæ regionis quasvis conditiones eo facilius admitteret.

Cæsar Vinarienses captat. §. 52. Nec minus hoc rerum transitu Cæsar Brisacum captabat; qui cum antea fœdus pro eodem recuperando cum Claudia Archiduce Oenipontana, & Hispanis fecisset, eique fini quindecim millia militum destinasset, nunc morte Ducis faciliorem viam ostendi sperabat. Igitur ad Wilhelmum Ducem mittitur Mitzlasius nuper carcere Suecico profugus, qui hortaretur, pro fide in Cæsarem operam daret, ut ista loca penes Austriacam Domum permaneant. Sigismundus Heusnerus, & alii Basileam missi in multas se formas vertunt. Sparguntur primum per exercitum literæ avocatoriæ. Inde tractatus proponuntur; si ea loca Cæsari reddant, veniam præteritorum, pacem aut lautiorem militiæ gradū apud Cæsarem obtenturos. Singulis, qui operam recuperando Brisaco navare velint, magnifica præmia ostentantur. Inter quæ Schœnbeckio tribuno quinquaginta uncialium millia, & Comitatus promittebantur. Tum de induciis proponitur, & ut ductores aliquem ad Cæsarem mittant, pro quo tuti itineris literæ jam præsto sint. Denique Gallis excludendis offerebatur, ut ductores velut Germaniæ cives oppidum sibi retineant, quibus Cæsar stipendium, annonam, & alia necessaria præbiturus sit. Spes quoque fiebat, Palatino hac occasione satisfactum iri.

Gallorum artes prævalent. §. 53. Enimvero prævalebant Gallorum artes, quorum instinctu post expeditionis Bavaricæ ludibrium pedes in desolatum oppidum Ensisheimum compingitur, equites per vallem Urbicam, Divi Georgii, Damarini, aliamque prope Landscronam dispergunturs. Inde apud ductores Gallici ministri
Eorum prima propositio. primo modeste admodum proponunt; ut exercitus Gallicum ducem tantisper admittat, quoad idoneus ex ipsorum popularibus fuerit inventus. Tum Brisaci præfectus se obstringat, ut idem oppidum Gallis æque ac Evangelicis receptui pateat, quoad pax sit. Vicissim pollicebantur conventa sub Duce stipendia continuatum iri, quoad pace inita quilibet suæ libertati restitutus foret. Probabantur hæc ductoribus, & quas hi vicissim ferebant conditiones à Gallis læta mente acceptari videbantur. Ac jam scripto conceptis capitibus res transacta putabatur. Differebant tamen conclusionem Galli, ac negotium Colmariam pertrahebant, ut præcipuum ibi caput, quod hactenus reticuerant, de tradendis oppidis, præsente Duce Longuevillio eo facilius obtineretur. Deputantur inde, qui cum Guebriano, Choisio, & Oisonvillio tractarent, Morshausius summus castrorum metator, & Wolkerus castrensis judex; quorum huic cum antea fidem Sueciæ datam præ cæteris crepasset, mox aureo imbre perfusus huic infestissimus pro Gallia maxime nitebatur.
Altera Gallorum propositio. Cum aliquot per dies res agitata fuisset, tandē Galli quod hucusq; dissimulaverant proponunt, de captis oppidis Regi tradendis hac lege, ut Rex Brisaci & Friburgi quos vellet præfectos constitueret, præsidii pars dimidia Germani, reliqui Galli forent. In
1639. positio. 19. Sept. aliis oppidis qui nunc essent præfecti ac præsidia manerent, juramento Regi præstito, se loca adversus quoslibet defensuros, eaque nemini citra Regis contensum tradituros. Cum hisce postulatis aliquantisper contradiceretur, ad extremum Galli velut plurimum remisissent, hactenus cedebant, ut principali pacto cautio adjiceretur, quod Rex eosdem præfectos Brisaci & Friburgi relinquere vellet, qui vivo Duce fuissent, & adhuc essent; ut tamen fidem suam jurejurando Regi adstringerent. Si tamen Regi videatur præfectos in captis oppidis mutandos, alios ex isto exercitu sufficiendos. Tum sacra Protestantium in oppidis & apud exercitum libera fore. Hoc ipso deputati Vinarienses, velut magnifici quid obtulissent, sub ratihabitione ductorum pactum absolvunt. Etsi scopum suum plane attingerent Galli, quod Erlachius, qui Brisaco præfectum se à Bernhardo Duce ferebat, Gallis mancipio addictus esset.

Ductores pactum abnuunt. §. 54. Id tamen pactum ductores initio ratum habere abnuebant: eoque cum Longuevillius Dux magnifico epulo Colmariæ istos excepturus esset, præter Erlachium & Rosam nemo comparebat. Igitur tertius conventus à Gallis Brisacum indicitur, Mockelio inter hæc acriter contranitente; qui
Tertius congressus. 24. Sept. Gallis iniquitatem postulatorum demonstrabat, & quam non heic loci negotiū tractari deberet apud ductores Suecico sacramento devinctos. Interea rem in integro relinquerent, quoad inter ipsos Reges transactum fuerit; ac stipendia, quorum dies cesserat, simul militem diu promissum repræsentarent, quo exercitus rem gerere, ac Banerio partem hostium detrahere posset. Tum ductores officii sui monebantur, & quam noxia res foret causæ Protestantium in alienas manus tradere, per quod Sueci meliores pacis conditiones, & opimiora ipsis præmia conciliare parabant; speciosa dictu & altius penetratura, si ab auro pondus accessisset. Quanquam Mockelius eam rem nimis fervide, & non ad mentem Rectorum Sueciæ tractasse judicabatur. Enim-
Galli vota suo potiuntur. vero Galli fortiorib⁹ rationibus Brisaci pugnabant, per stipendia militi promissa, & corruptis singulis ductoribus. Si qui fidei memores erant negligebantur. Accedebat, quod exercitus è Palatinatu in vastatā Alsatiam reductus esset, rapinis deditus, & exigua ducū autoritate; nec pauci tædio præsentiū deserere, aut ad hostem transfugere. Tum hieme jam ingruente nulla his in oris subsistendi facultas; hibernis autem alibi quærendis copiæ istæ impares erant, ni Gallico milite & stipendio sublevarentur. Ita tandem duces pactum Colmariæ conceptum
29. Sept. subscribunt. Hoc modo exercitus sub Ducis Longuevillii imperium, loca à Vinariensi Duce capta in Gallorum potestatem cauponante Erlachio rediguntur. Quia tamen Galli abnuere non poterant, istum exercitum à Suecis prius conscriptum, & ab ipsis Bernhardo Duci subditum fuisse, qui & ad mortem usq; Sueciæ & fœderis Evangelici titulum gesserat; non alium colorem facto suo obtendere poterant, dum exercitum istum nulla Sueciæ mentione facta sibi subdunt, quam nimium studium ministrorum Regiorum pro emolumento Galliæ, per quod de Suecia, uti debuerat, illis in mentem non venerit. Directores isti post in Sueciam scribebant, se quicquid fecerint fecisse salva obligatione in Sueciam. Erlachius quoq; ultro se excusabat, acriter in Mockelium invectus, inficeto nimis ludibrio.

Gesta Vinariensium Gallis junctorum sub Lon- §. 55. Inter hæc Gallicæ copiæ Vinariensibus jungendæ aderant, duodecim centuriæ peditum, quadringenti equites, etsi major numerus ab ipsis jactaretur. Vinariensium tria erant peditum millia;

1639. Longuevillio Duce.

equitum rite instructorum non supra quindecim centuriæ, sed queis equi deerant major numerus. Promissum erat duorum mensium stipendium: sed vix unius mensis exsolvebatur. Inde Longuevillii jussu iter sumitur non trans Rhenum Bavariam versus, uti hactenus ditum fuerat, sed ad loca nuper citra necessitatem deserta. Consilium erat impositio navigiis pedite sub Schmidbergio Campi ductore Philipsburgum obiter tentare: tum Moguntia oppressa vicino tractu hiberna capessere. Enimvero Bavarici, qui hucusque irriti ad Hohentvvilam desederant, motu Longuevillii audito raptim per Sylvam Nigram, & Badensem ditionem Philipsburgum progressi Vinarienses prævertunt; tunc arcem Germersheimensem oppugnantes; ac confestim quingentos pedites Spiræ immittunt: mox integro cum exercitu structo navali ponte Rhenum transeunt, ac Spiræ & in suburbiis considunt. Aderant & post, qui hactenus Hohentvvilam frustra obsederant, amissis circiter mille quingentis, cum obsessi vix decem desiderassent, inter omnium rerum abundantiam. Bavari porro Spiræ adsidentes pugnæ copiam non faciebant, lacessentibus licet Vinarienses, & modicas per velitationes strenue rem gerentibus. Quarum una Nassovius Comes Joannis Werthani fratrem cum trecentis equitibus circumventum concidit, paucis ductoribus vita donatis. Sed fame urgente, & quia à Piccolomineo sibi metuebat Longuevillius, soluto Germersheimensis arcis obsidio, cujus præsidiarii strenue repugnaverant, trans montes Luteram concedit; cum deficientibus equis majores machinas in terram defodisset, quas mox Bambergius proditas Philipsburgum avehebat. Sed cum Piccolomineus Rhenum transgressus esset iste retro movens Neustadium, mox Alzeam, & Oppenheimum occupat. Qui Bingam tenebant, post repulsos binos assultus mox citra exceptionem se dedunt. Crucenaco oppido statim potiuntur Galli; sed arci post ruinam editam assultantes non sine damno rejiciuntur: postera tamen die præfectus sacramenti prioris oblitus cum suis ultro Gallorum numeris accedit. Eberburgum arcem Rosa astu intercipit. Inde legiones toto isto tractu ad Mosellam usque disperguntur. Quarum aliquæ in Rhingoviam quoque trajiciunt, arcemque Ehrenfelsam capiunt. Ast Bavarici licet occasio dari videretur Vinarienses late sparsis cladis quid inferendi, cis Rhenum recedunt, ac per Viam Montanam descendunt velut de industria Gallos declinantes, tacita ut credebatur inter se ducum collusione. Transgressis tamen in Rhingoviam repente ingruunt, eosque apud Elfeldam in fugam agunt, cæsis peditum centum quinquaginta, reliquis captis. Ductores tamen plerique evadebant, equitibus passim in Hassiam usque refugis. Ac mirabantur duces hostium, eam manum in ista loca missam, ubi neque trans Rhenum se recipere, neque à suis tegi posset; velut ideo venissent, ut perirent. Erat alias exercitus istius misera facies. Nulla ibi disciplina, nullus imperii respectus. Vetera exercitus capita se tantum, suasque legiones curare, querelas militum ad Longuevillium non sine fastidio rejicere. Dux ipse belli Germanici insolens; qui proximum ab isto gradum tenebant Guebrianus, Lenoncurtius, Schmidbergius discordes. Eques passim populabundus vagari, nec parum minui, pedes fame fatiscere, res tormentaria dilabi; annonæ nulla cura. Apud exercitum rumor erat Choisium mox adfuturum, & Germanicas legiones in Regis Galliæ verba adacturum. Indignationem inde accendebat hostis, velut ex interceptis literis cognovisset, legiones in diversa sparsum iri; & autographum Ohmio se transmissurum Glenius scripserat. Id passim jactabantur; Gallos Brisaco jam potitos exercitum istum non amplius curare; iratsci potius, ab ipsis emendum fuisse, quod Regi jure competebat. Frustra sperare ipsos conventa servatum iri. Quin Gallos studio illas legiones destructum ire, ut pecunia flagitatores, & infensos animis ductores amoliantur; gregarios ultro ipsorum numeris se addituros. Inter has miserias, cum fames iis, quæ insederant locis subsistere non permitteret, Germanici ductores Rhenum transire statuunt, si Galli non sequantur Hassicis se aut Kœnigsmarkio juncturi; prout occasio ferret. Machinis igitur Bingæ relictis, apud id oppidum, & Bopparti, ac Baccharaci Rhenum trajiciunt; ac primum in Sylva Occidua hiberna capessunt. E Gallicis Ducibus Lenoncurtius cum quadringentis Metim se conferebat. Longuevillius, & Guebrianus cum reliquis Gallis quingentis numero Vinarienses sequebantur. Sed & Bavarici, frustra instante Moguntino, ut Crucenacum recuperarent, postquam præsidium Moguntiæ, Wormatiæ, & Spiræ reliquissent, in hiberna properant.

1639.

Illis in Palatinatum descendentibus Bavarici occurrunt.

16. Oct.

19. Oct.

Rhenum transeunt.

Aliquot oppida capiunt.

21. Oct.

In Rhingovia vapulant.

Eorum misera conditio.

§. 56. Hoc anno fœdus cum Anglo adversus Cæsarem, hactenus in speciem fere agitatum, indies magis frigebat. Legatus Anglicus Thomas Rovvius dum Regis sui responsum expectat, ne Salvius rem pro deserta haberet, moræ culpam in tumultus Scoticos referre; ac ne nihil plane agere videretur, hactenus proposita paulum interpolare, ac inanibus sermonibus differre, & de conditionum difficultate conqueri. Inde palam in Gallos invehi, ambitionem atque insatiabilem dominandi libidinem perstringere. Fœdus commune cordi ipsis non esse; sed velle tantum Anglos alibi distinere, interim Regni sui fines proferre, Suecos perpetuo bello implicare, & mercenariorum loco habere: tum sacra Protestantium per Germaniam extinguere; quo fine cum Bavaro colludant. Suecos Gallis nimium fidere, sensuros demum ab iis se deceptos; qui omnium gestorum gloriam in se trahant, & haut obscure imperium Europæ animo volvant. Contra Gallicus Legatus quæ ab Anglico agitabantur, ridere, & effectu caritura sibi aliisque persuadere; Anglos neque in Sueciam, neque in commune quid collaturos; nec aliud quærere, quam ut citra suam impensam bellum in Germania alant, quod ita cito componi non optent; utque pacis negotio immixti eandem ad commoda sua dirigant; interea jactato fœderis vocabulo sese orbi venditent, atque expiscentur, quousque fœderata Regna bello occupata retinere velint. Quæ parum à vero abire videbantur, adeo ut Rovvius diu Salvium invisere omitteret; pudore tamdiu ex Anglia dilati responsi, ac diutius salva existimatione Hamburgi hærere se posse negaret, ludibrii jam manifestus. Sane nunc, si vel maxime voluntas fuisset, quo minus externa amplecti negotia possent Angli invalescentes turbæ Scoticæ faciebant; quas Galli haut ægris oculis adspiciebant, ut si Anglia auxilii nihil in commune conferre vellet, saltem ne noceret. Quin credebantur motus pauperis nationis Gallica pecunia sustentari, non solum ob veterem Gallos inter & Anglos æmulationem, sed & quia tunc Galli consilia cum Hollandis sociabant circa maritima Flandriæ oppida subigenda; quod cum soli Angli prohibere possent, domesticis negotiis iidem distinendi erant. Quicquid ejus esset, sane uti Angli ob tumultus Scoticos rationes habebant se excusandi, quare arma non sumerent; ita quo minus & alii ipsorum exemplo spectaculo isto fruerentur, obstare non poterant.

Fœdus commune friget. Anglici legati sermones.

Gallici Legati judicium.

§. 57. Sed & non amplius inficiabatur Rovvius, super Palatino negotio Bruxellis per Taillerum cum

Fœdus cum Palatino hæret.

1639. cum Cæsare & Hispano agi. Quo etiam Curtius, quoties de isto mentio inciderat, idem rejiciebat: quod super eo sine Hispano transigi non posset, nec hic ideo Hamburgum missurus esset: spe insuper facta, plenius ibi Palatino satisfactum iri, quam per communes tractatus. Idem & Dano probabatur, qui Anglo juxtà, & Palatino arma vehementer dissuadebat. Ipse porro Elector Palatinus ad Banerium proficisci voluerat, super pacis negotio cum ipso consilia collaturus: id quod hic deprecabatur, bellicas occupationes obtendens, Rectoribus Sueciæ Banerii factum probantibus. Mox sub initium Februarii Elector repente Hamburgo in Hollandiam profectus erat, non salutatis Regum Legatis. Quod indicio habebatur, fœdus Suecicum parum curæ ipsi esse. Etsi Bohemiæ Regina id mox excusaret, quod cum ventus diu adversus reflasset, hunc faventem negligere noluerit. Istud porro fœdus nec Sueci magnopere affectabant ob enormes ejusdem prætensiones; cum ipsi summum belli moderamen sibi utiq; vindicarent, nec vicissim nisi ad summum conatum Palatinatus restituendi se obstringere vellent. Nec tamen idem plane repudiabant, Anglorum & aliorum offensæ declinandæ. Totâ hinc æstas Legato Anglico per inanes sermones absumtâ, ne plane negotium deposuisse videretur: super mandata se à Rege suo accepisse continuandis tractatibus: Regem haut velle Bruxellis super Palatina causa transigi; Taillerum inde revocatum, ut digna pœna afficiatur, quod inscio Rege istos tractatus suscepisset. Saltem inter Suecos & Anglos fœdus sanciendum, adscito etiam Dano & aliis Protestantibus, super quo mandata propediem expectet; omnia vanitatis manifestæ.

Anglicus Legatus formulam fœderis exhibet.

§. 58. Tandem Octobri mense formulam fœderis Salvio & Avauxio offerebat, eadem cum Parisiensi delineatione complexam, nisi quod Anglia Palatino Electori, si Vinariensi exercitu potiretur, aliquid subsidii promitteret, prout cum ductoribus convenisset. Cæterum Gallis Suecisque permittebatur per Britannica Regna militem suo argento conducere; ac Rex quindecim naves armare ante bellum denuntiatum, quadraginta post pollicebatur. Vicissim Angli utrumque Regnum ad bellum continuandum cupiebant obstringere, quoad omnium consensu pax iniretur: tum ut dotalitium Reginæ Bohemiæ & Palatinatus restituantur, si bello forte in alterutrius potestatem pervenerit; ac ut loca Belgii Hispanici hoc bello occupata reddantur. Tandem ut utrumque Regnum secretam & extremam suam sententiam declaret, cui futura pace utique insistere velit; unde certa sint formanda capita Cæsari ad approbandũ transmittenda, quibus repudiatis Anglus demum ad arma sit descensurus. Salvio etsi mirum videretur, Rovvium, qui totam per æstatem siluerat, nunc demum ingruente hieme post elapsa agendi tempora de fœdere jactare, tamen cum Avauxio & Rovvio super ea re differere constituit. Enimvero statim deprehendit, negotium exitu caritutum. Nam Avauxius non obscure innuebat, Gallis propositum fuisse hoc fœdere Angliam distinere, ne impedimentum rebus suis objiceret, aut noceret. Restitutionem locorum Belgii Hispanici Parisiensi formula promissam non animo servandi, sed ut Anglia tantisper deliniretur. Pari modo extremam sententiam circa leges pacis promissam, sed animum promisso standi nunquam fuisse, quam alteri propalare stolidum fuerit; præsertim cum leges pacis pro fortuna belli laxari, aut restringi soleant. Angli contra pollicita valde erant tenuia, nec pro ratione eorum, quæ iste vicissim stipulabatur. Quod si forte Sueci Gallique hisce adquiescere; ac bellum tamdiu gerere vellent, quoad Angli scopo suo potiti essent; tamen negotium in eo hærebat; quod Angli utique nosse perterrenderent, quid satisfactionis utrumque Regnum, & præcipue Gallia quæreret, cujus successus limis oculis adspiciebant. Sanè ex oblata formula patebat, Anglos id velle, ut singula Regna suam duntaxat conservationem & securitatem quærerent. Si Gallia ulterius tenderet, facilius credebatur Anglos se cum Austriacis contra Gallos, quam cum his contra illos esse sociaturos. Adversus Sueciam minor erat Anglorum invidia, ut tamen non plus satisfactionis eam obtinere vellent, quam summam pecuniæ, olim ab Electore Saxoniæ oblatam, & exiguam Pomeraniæ partem hypothecæ loco. Cum igitur Anglo præcipue propositum esset utriusque Regni destinata explorari, nihil solidi de istis tractatibus sperabatur. Quin suspicio erat, Rovvium tempus tantum extrahere voluisse, quod facile judicaret, Gallos Suecosque secreta sua non revelaturos, ut ipse auram popularem captaret, invidia irriti negotii in alios devolutâ.

Elector Palatinus in Gallia detinetur.

§. 59. Etiamvero ut inanis fœderis simulatio plane deponeretur, non minima videbatur causa Electoris Palatini in Gallia detentio. Is audita Vinariensis morte instinctu maxime Arausionensis Principis in Angliam se contulerat pecuniis corradendis, ut eo acceptior ad Vinariensem exercitum accederet. Super isto itinere Angliæ Rex cum Legato Gallico Bellevreo locutus fuerat; Palatinum per Galliam itutum, Lutetiæ apud Leicestrium Comitem diversurum, inde ipsum Galliæ Regem accessurum. At Bellevreus monuerat, ne quid tale susciperet, nisi Rege suo prius consulto, ne forte à præfecto quopiam manus ipsi injiciantur. Offerebat quoque Angliæ Rex Gallo; se Hispanicæ classis, quæ Hollandos fugitans sub Angliæ litora se receperat, tutelam deserturum; simul octo militum millia Palatino daturum, Gallicis stipendiis sustentanda, si Gallus imperium, quod Vinariensis gesserat, Palatino permitteret. Aft Galli repentinam facilitatem suspectabant, cum ipsi ab Anglis semper postulassent rem æquissimam, fœdus & societatem adversus aliena detinentes; quæ si placeret Regi Angliæ, parati essent pacem non facere, nisi reddito Palatinatu. Quin credebant ab Anglis Palatino datum consilium, ut Brisaco & aliis locis Cæsari restitutis Palatinatum rediimeret, pacemque sibi peculiarem faceret. Haut eo secius tamen, cum Paulus Ramingius ab exercitu Vinariensi Londinum rediisset, sequenti statim die Palatinus navem conscendit, viginti quinq; millibus librarum Anglicarum, alii majorem summam ferebant, onustus. In eo tamen prudentes graviter errasse ipsum judicabant, quod non solum tamdiu moras nexuisset, jam dudum re apud exercitum transacta; sed & quod cum Galliam incognitus transire decreviisset, anceps ausum non majore silentio texisset; cum passim de itinere isto innotuisset. Ipse ex Anglia solvens à tribus classibus, Anglicana, Hispanica, & Hollandica salutari se passus fuerat. Boloniæ quoque in terram descendenti navis, qua vehebatur, festivo machinarum displosione valedixerat. Sed nec semper celeribus equis, & modico sat comitatu usus fuerat; uti ante hac VValliæ Princeps, cum ignotus per Gallias in Hispaniam proficisceretur. Igitur cum Lutetiæ apud Legatum Anglicum non divertisset, secus atque Angliæ Rex Bellevreo prædixerat; & pateret, ipsum præteritis locis, ubi Rex tunc erat, Genevam petere, apud Molinum sistitur. Obtentui sumebatur, quod tantæ dignationis Princeps alienum Regnum transire ausus esset ignotus, & absque Regis venia. Et jactabatur edictum Regium,

8. Octobr.

18. Octobr.

1639. gium, id genus itinera vetans, quod tamen nemini ante hac visum fuerat; eoque in speciem illo ipso die scriptum credebatur. Sperabant nonnulli Principem benevole à Gallis exceptum iri; Gallicoque matrimonio illigatum plane in horum partes trahendum ob beneficia à Palatina Domo quondam in Henricum IV. collata,& opportunum Gallis Palatinatus situm. Enimvero præsentia tunc veteribus prævalebant, & Princeps Molino meritoria rheda in castrum Vincennarum deductus asperius quam bello capti aliquamdiu habebatur, unico duntaxat ministro concesso,& omni literas scribendi,aut admittendi facultate adempta; ac per sex dies ne in hortum quidem purioris aëris captandi causa progredi permissum. Duobus quoque Electoris fratribus Mauritio & Eduardo, qui Lutetiæ tunc equitare & arma tractare discebant, ne quo discederent, indicebatur. Quin ultro querebantur Galli, Regis sui pro Germanorum restitutione laborantis conatus istum itinere per dolum suscepto turbare voluisse.

Motus animorum ob detentum Palatinum.

§. 60. Isthanc Palatini detentionem ægre cum primis ferre videbatur Daniæ Rex, qui sponte perscriptis sua manu Reventlovio mandatis hunc cum Avauxio super ejus facinoris indignitate asperrime expostulare jubebat, strictissime postulans, ut ob ipsius intercessionem ocyus libertati restituatur citra ullum sponsionum vinculum. Id nisi absque mora fiat,injuriam Electoris velut sibi factam Regem putaturum. Et cum Avauxius comiter excusata Electoris detentione spem de ejus libertate faceret, si Anglus arma cum Gallis Suecisque sociare vellet, Reventlovius, antequam Elector liber foret, neque de fœdere, neque de aliis rebus agendi locum esse contendebat. Nec segnius Rovvius, & Rustorfius apud Salvium querebantur; in gratiam Bavari id factum arguentes cui cum Gallis secreta fœdera sint, simul petebant, Reginæ Sueciæ Principis causam commendari. Quæ & postea modestis literis, ac per legatum Grotium pro isto liberando apud Regem Galliæ intercedebat, facilem exorari, postquam destinatis suis potitus esset. Quanquam ita jubebatur agere causam Palatini Grotius, ut ne offensam Regis, aut suspicionem incurreret, velut iste Suecorum instinctu ea quæ in fraudem Galliæ tendere videbantur, consilia suscepisset. Frustra speraverant Angli Vinariensem exercitum acres iras detento Palatino sumturum: cum super omnes ibi affectus pecunia prævaleret. Ista occasione Legatus Anglicus varia apud Salvium differebat: proximo anno trium Britannicorum Regnorum Parlamenta habenda, ubi penes Gallos fore, honorifice dimisso, an detento ulterius Palatino fœdus cum Anglia, an bellum habituri sint. Gallorum consilia ad exitium Protestantium spectare; eoque necessum esse, omnes hosce in commune fœdus coalescere; ad eundem scopum tendere tertiam factionem tunc ab Arnheimio agitatam, quæ mediam se Cæsaris & Gallorum ambitioni interpositura sit. Succis separatam cum Cæsare pacem ineundam, excluså Gallia, quæ utique Sueciam ni præveniatur, præventura sit. Addebat; circa fœdus pro tempore nihil amplius agi posse, quoad constiterit, quid de Palatino, cui fœdus innitatur, futurum sit. Quæ Salvius modeste eludebat; Anglorum studium in rem communem commendare, Gallorum destinata excusare, aut interpretari. Arnheimii factionem, & separatam pacem respuere; tanto apertius, quod ista iterum ad Avauxium emanare norat, qui tunc secretam Suecorum pacem suspectans omnes istius sermones anxie captabat.

Angli dis- §. 61. Sed & spem fœderis Anglicani non parum elidebat apertus nimis Anglorum in Hispanicam classem favor,qui impedierant,ne Hollandi septentrionale latus portus navibus suis claudere possent. Unde magna pars Hispanorum Dunkercam elapsa erat: multos ipsi Angli suis navibus transportaverant. Iidem ex arce in Hollandos machinas disploserant,cum hi ad diripiendas Hispanorum naves litori impactas accederent. Quin credebatur secretum inter Anglos Hispanosque fœdus esse, & quo minus aperte his sese Anglus adjungeret, solas turbas Scoticas obstitisse. Sane prioribus inter Anglos & Hispanos pactis cautum erat, ne plures quam octo naves Hispanicæ ad portus Britannicos accederent. Nunc cum tota classis sub Angliæ oram se reciperet, citra secretum fœdus id non factum videbatur; præsertim cum ex armamentario Regis globi & pulvis bellicus Hispanis suppeditaretur; & Vicarius maris præfectus Penningtonius in vincula post daretur, quod non fortius pugnæ navali interfuisset. Paulo ante fœdus quoq; inter Anglum Danumque renovatum fuerat, & suspicio erat inter Danum quoque & Hispanos fœdus tunc per Hannibalem Sestedium ictum, qui obtentu veterum fœderum renovandorum in Hispaniam missus fuerat; classemq; illam conscio Dano, forte & Anglo, destinatam potissimum fuisse ad Gothenburgum subito opprimendum, Sueciamque ex eo litore invadendam, cui Danus copias suas per Jutiam tunc dispersas adjuncturus erat. Sane rumor id tunc Hamburgi, & per Hollandiam ferebat; nec alia manifesta ac sat idonea causa tantæ classis istas in oras mittendi, quæ præter duodecim centurias bellatorum equorum rite instructorum, tria millia ephippiorum vehebat; quæ ex Hispania in Flandriam trajicere supervacuum erat. Quin & initio illa classis facile in Flandriam appellere poterat, cum Trompius septendecim non amplius naves secum haberet, absumto insuper pulvere, globisque. Accedebat insolita Danorum ferocia Succos, Hollandosque in freto Oresundico immensum insultantium, & quod Christianus Ulricus Guldenlevvius nuper ex Hispania reversus, ubi maximis honoribus exceptus fuerat, sub id tempus Bruxellis ageret. Ita quidem tunc super ejus classis destinatis conjecturæ erant. Cæterum undecimo post anno illius negotii secretum, Andreæ Reusnerii tribuni Germani indicio Holmiæ proditum fuit. Is ante aliquot annos in Sueciam se receperat: ubi in jus vocabatur ad exsolvendam mercedem cuipiam Schimlero, qui in itinere Persico ipsi inservierat: cui tribunus opponebat, se ipsi jam satisfeciisse, assignatione ad Ducem Holsatiæ data. Alter ut ostenderet, nihil sibi solutum fuisse, proferebat responsum à Duce datum, cum assignatio offerretur, contemtum tribuni & exprobrationem perfidiæ præ se ferens. Causa per omnes fori instantias ventilata, demum Reusnerus in judicio revisorio damnabatur, ut Schimleri viduæ quam petebat mariti mercedem exsolveret. Unde hic iratus coram Delegatis è Senatorum numero habere se ostendebat de quibus Ducem arguere posset. Qui cum in hujus causa cognitionem suam esse negarent, tunc quidem audire ipsum abnuebant, nisi peculiari jussu Reginæ accedente. Mox cum Regina veniam daret proferendi, quæ 2. Maji. nosset, ostensis documentis totum secretum ipsi pandit; cujus hæc machina fuerat. Ad subvertendos Hollandos convenerat inter Hispaniæ, Daniæque Reges, ac Holsatiæ Ducem, ut illis ingressus Maris Baltici clauderetur, simul commercia eorundem in Persidem, & ex parte in Orientalem Indiam averterentur. Quorum prius fieri non poterat, nisi subjugata Suecia, quæ ex convento

1639. si Hispanicæ favent.

Ejus classis intentio.

1639. vento penes Danum manere debebat. Posterius effectum ibant commercio cum Persis instituto, mercibus ejus Regni ac vicinæ Indiæ per Mare Caspium, ac Moscoviæ flumina ad Mare Balticum traducendis, quarum Emporio Fridrichstadium destinabatur; quo fine & Mare Balticum cum Oceano fossa per transversam Holsatiam ducenda conjungendum erat. Subigendæ Sueciæ Hispani validam classem paraverant, quæ assumtum è Flandriæ oppidis veteranum militem, in cujus locum recens è classe sufficiendus erat, transito freto Danico, prope Stockholmiam in terram exponere debebat; cui & Danus classem suam juncturus erat, ac viginti militum millia, quæ clam conscripta per Jutiam & Holsatiam dispersérat. Sed gravem istum casum à Suecia aliena virtus depulit, classe ista per Hollandos sub Angliæ litoribus Duce Martino Trompio deleta. Ottoni Brugmanno in Persidem quondam Legato Reusnerus hanc præcipuam mortis causam fuisse ferebat, ne arcanum id propalaré posset; seq; ipsum ideo in Holsatiam reverti noluisse, ac post in Sueciam concessisse. Ita pariter secretum Legationis Holsaticæ in Persidem, quod ante hac nunquam satis assequi se potuisse ferebat Oxenstierna Cancellarius, tunc patuit.

Rectorum Sueciæ de pacis negotio judicium.

§. 62. Circa communis pacis negotiationem Hamburgi agitatam Rectoribus Sueciæ Salvius nimis aperte cum Dano egisse, ejusdemque iras plus satis metuisse judicabatur. Igitur monebatur, plus circumspectionis in posterum adhiberet; quod semel concessa retractare non ita in proclivi sit. Nec statim trepidandum vicino fulgurante; cum male se habeat respublica, cujus incolumitas vicinorum misericordia stat. Priores ipsius literas ad Regem Daniæ recte se habuisse, ac posterioribus potuisse supersederi. Nam si eo res apud Danum redierit, ut priores literæ offensam pariant, præstare, ut quamprimum ista erumpat, quo pariá reponi queant. Porro sibi constaret; & caute ac intrepide, modeste, non tumide ageret; nec responsa sua præcipitaret. Tum quantum possit aliis opinionem demeret, velut Sueci à pace abhorreant. Omnia quoque cum Avauxio communicaret; & quia hic circa tempus extrahendum laborabat, quas ipse necteret moras imputaret velut in Gallorum gratiam factas. Sed & insuper haberet à Dano jactata, quasi imbellis tantum ætas sexusque in Suecia supereſſet; nam id credi parum sibi obesse, etsi tempus tulerit, ostensuram Sueciam, quos viros Danicis mulieribus reservaverit. Cæterum si vel maxime nulla alia impedimenta tractatibus pacis se objecissent, mediator Danus parum ipsos decere videbatur, studii in adversam partem, & odii in Suecos manifestus, qui cum tot difficultates circa præformandos tractatus injecisset, super primario negotio longe plures moturus metuebatur; ut inde in Suecos plus molestiæ, invidiæque ac criminationum apud omnes, quam per ipsam belli continuationem, redundaturum esset. Eoque censebant, negotium hoc nondum sat maturuisse; ac proinde nec Salvio properandum, aut accelerandis tractatibus aliquid de postulatis remittendum; sed stricte contendendum, ut vocabulum *nondum reconciliati* è salvo conductu communi deleatur, tum Bernhardo Duci debitus titulus detur, ac tuti commeatus literæ Hollandis ab Hispanis ad priorem formulam exhibeantur. Nec diem tractatui inchoando designandum, nisi salvis conductibus, etiam pro Belgis Fœderatis justa forma traditis; denique ad fœdus Gallicum semper provocandum, & si quid dubii inciderit, in Sueciam referendum.

Tractatus pacis circa

§. 63. Hamburgi negotiatio pacis circa formulam Salvi conductus, super qua hactenus controversia fuerat, hærebat. Daniæ Rex per Penzium Comitem denuo Salvium urgebat, ut acceptatis quæ Cæsar miserat diplomatibus diem ordiendis primariis tractatibus diceret. Et sane Danus absurdum plane jactaverat, Suecos illorum Ordinum causam suscipere velle, qui jam cum Cæsare in gratiam redierant; cum id ipsi non peterent; & lis inter Principem & cives fuerit; quæ extraneos non tangeret. Addiderat Penzius; ad liberandam modo Regis fidem tractatus inciperentur; si post quamdiu placeret extraherentur; Regi parum curæ fore. Ast Salvius id; nisi consentiente Gallo; ac nunc etiam Anglo, negabat fieri posse; qui nullo modo temperamentum interpositæ protestationis admittere volebant. Igitur omisso priori postulato Penzius pertendebat; si ex diplomate vocabulum *nondum reconciliati* excluſum fuerit; de quo apud Cæsarem Rex sedulam daturus operam sit, ut nunc statim declararet; quota septimana post exhibitum diploma tractatibus initium sit faciendum. Id quod Avauxius facere abnuebat, sanctè tamen confirmans; statim atque diploma rite conceptum adfuerit, se cum Salvio diem congressui nuncupaturum, non longius proferendam, quam literis Lutetiam mittendis, ac Legatorum itineri Coloniam perficiendo opus sit. Enimvero num Cæsar diplomata mutaturus esset, multi dubitabant. Curtius tamen & Soldnerus id futurum putabant; quo Cæsar culpam protractæ pacis à se amoliretur; id quod & Hispani suasissent. Penzius quoque, qui multa cum ferocia hactenus mutationem diplomatum aversatus fuerat, nunc comem valde ac mitem se exhibebat, spe mutationis desideratæ facta. Simul percontabatur; num Gallus correctis diplomatibus Cæsari titulum; ejusque sociis Lotharingo, Parmensi, ac Mutinensi salvos conductus Colonienſem ad conventum debito cum titulo dare velit. Avauxius cum circa reliqua annuisset, de Lotharingo respondebat; si Cæsar Palatino Electori diploma tuti itineris cum titulo daret, Galliæ Regem Lotharingo pariter facturum. Aut Regem commune diploma pro omnibus Cæsari adhærentibus, sub quibus Lotharingus æque, ac in Cæsareo Palatinus comprehendi censendus sit, exhibiturum; una cum separatis duobus pro Parmensi, & Mutinensi, uti Cæsar circa Vinarienſem & Landgravium fecerit. Sed nec prius Cæsari, nec posterius Penzio placebat; qui omnem lapidem movebat, ut Salvium permoveret ad diem congressui citra Gallum nuncupandam. Cui Salvius ostendebat; quam anceps sit, fœdere & amicitia Gallorum neglecta hostium se arbitrio exponere; præsertim cum Sueci à Gallis nihil iniqui postulari judicent. Circa diplomata pro Hollandis Daniæ Rex operam navare abnuebat, quod hi sub sociis fœderatorum Regnorum in Germania non comprehendantur, nec causa ipsorum Lubecæ ventilanda sit. Se velut Suecorum mediatorem circa promovendum Lubecensem tractatum satagere; Colonienſem Pontifici; & Venetis curæ fore. Id quod Regi Galliæ ad literas ipsius respondebat. Quanquam enim revera optabat, Hollandos datis diplomatibus libertatem suam stabilire; tamen ullam hac in re Suecorum gratiam esse nolebat, ne isti hoc beneficio Sueciæ arctius innecterentur. Haut eo secius tamen sperabatur, Hispanos diplomata ad formulam tractatu induciarum expressam daturos. Cæsarei contra judicabant, etsi omnia diplomata petito modo formata adsint; Gallos tamen nova dubia moturos; nec felici armorum suorum successu tractatus otsuros, quoad ullus color extrahendo negotio supereſſet. Idem tamen & ipsi fatebantur, Cæsarem nunc de pace agere non posse salva dignitate, quo ad

1639. salvum conductum hærent.

30. Jan.

1639. quoad arma sua iterum ad æquilibrium cum hostilibus perducta fuissent. Ex interceptis quoque Trautmansdorfii ad Curtium literis patebat; Cæsarem velle, ut hic tractatus cum Salvio integros servet; conjunctionem tamen armorum cum Dano & Georgio Luneburgico acrius urgeat. Quod satis arguebat tractatus pacis à Cæsare post principia collocari, ubi arma successerint insuper habendos. Et manifestum erat, Cæsarem hactenus id tantum egisse, ut Sueciam à Gallia disjungeret. Nam quamdiu Suecis integrum fuerat pro arbitrio suo pacem admittere, nihil minus quam serium in pacem studium Cæsarei ostenderant; mox perfecto fœdere nil nisi pacem crepaverant. Et Curtius magna cura à Salvio quid aucupabatur, quod Gallis ostenderet dissidentiæ inter ipsos serendæ. Igitur placebat Sueciæ Rectoribus, circa pacem lente festinandum, ac insuper habito Penzii temperamento diem ordiendo tractatui non denominandum, antequam diplomata qua postulatum erat forma exhiberentur. Id quod etiam nomine Regis Galliæ Rorteus petierat. Contra Hamburgi neque Daniæ Rex, neque Curtius spei quid faciebant diplomata emendatum iri, velut repugnante Cæsaris dignitate. Inprimis autem Rex Salvio indignabatur, quod cum prius declarasset, Reginam hæcce diplomata admissuram, post dicta sua retractasset. Unde fremebat, sibi cum ipso deinceps nihil negotii fore. Excusabat tamen Salvius, ista non simpliciter à se dicta, sed cum conditione, si Rex apud Cæsarem pro emendatione diplomatum extrema nequidquam tentasset. Id quod Rex non fecerit, sed statim Salvii dictis ad Cæsarem relatis effecerit, ut hoc modo diplomata formarentur. Tum semper se ad Legati Gallici consensum provocasse; qui obnixe urgeat, vocabula ista, *nondum reconciliati* & *per Legatos Regios* expungenda: quod postulatum cum sit æquissimum, absque illo ad pacis tractatus accedi non posse.

Daniæ Rex Sueciæ Rectores tentat. 13. Maji.

§. 64. Inter hæc Danus è Rectoribus Sueciæ per Petrum VVibium denuo sciscitatur, quænam extrema ipsorum circa leges pacis sententia sit, cui plane inhærere decreverint. Pacem quippe ideo difficilem reddi, quod utraque pars suspicetur talia postulatum iri, quæ ad bellum potius extrahendum, quam pacem promovendam faciant. Cæsarem declarasse, serio se honestam & stabilem pacem cupere, modo æquas à Suecis conditiones propositum iri norit. Igitur ipsos non amplius defugere posse, quo minus mentem suam liquidius explicent. Circa pacem à se magno studio, pari sumtu laboratum, ut Sueciæ, tum suo Regno securitatem procuret. Nam si bellum Suecis secus succedat, Daniæ quoque non modicum periculum imminere.

Rectores Sueciæ respondent. 29. Maji.

Ad quæ Rectores Sueciæ laudato Regis studio reponunt: Si Cæsar legitimos tractatus velit, cupide se eos amplexuros. Sed dum is circa salvos conductus tamdiu tergiversatur, non immerito de sincera ejus mente à se dubitari. Conditiones pacis jam dudum tractatibus cum Elector Saxoniæ, quantum in anteccessum fieri possit, expressas; unde quam faciles aut difficiles illæ sint ipse judicare queat. Longius nunc progredi in principali negotio ante cœptos tractatus, ac nondum cognita sententia sociorum, inusitatum esse, & plus dubitationis, quam spei producere aptum. Pacis conditiones primo intuitu semper asperas videri, post mediatorum moderatione mitigari, & utrinque concedendo ad finem perduci. Non posse quoque easdem ita accurate præformari, ut non variantibus rebus aliqua mutatione opus sit: præsertim cum hostis securius prolata captet, quæ si interpretari velis, is clamores tollat, velut nova semper effugia quærantur. Cæterum facturos se, quantum citra magnum Regni Sueciæ præjudicium fieri possit. 1639.

Danus diem tractatui inchoando dici postulat.

§. 65. Idem Rex postea per eundem VVibium à Rectoribus Sueciæ postulabat, ut diem auspicandis tractatibus nuncuparent. Id nunc ipsis tanto facilius fore, quod & Gallus circa pacem satagat, factis in Italia cum Hispanis septuaginta dierum induciis, intra quod spatium pax coitura, aut induciæ in longum tempus prorogandæ credantur. Inde universas Catholicorum vires Suecis superfusum iri, magno cum Protestantium, & Septentrionalium Regnorum periculo. Landgraviam cum Cæsare jam plane transegisse, Vinariensis postulata cum ipsius morte extincta, cujus exercitui Cæsar veniam, ac plenam restitutionem obtulerit. Igitur amotis difficultatibus Sueci exemplo sociorum per pacem Protestantium salutem, & Septentrionis quietem in tuto collocarent. Enimvero Rectoribus Sueciæ non obscurum erat à Dano id agi, ut Suecos ad separatos tractatus, & abrumpendam cum Gallia conjunctionem induceret. Et tamen non parum scrupuli Gallorum cum Hispanis inducias injiciebant. Igitur utile sibi judicabant tempus extrahere, quoad adpareret; quomodo res se daturæ esset. Declinando responso allegabatur paucitas Senatorum, qui grassante tunc passim pestilentia hinc inde sparsi erant; & quod nondum constaret, quo loco sedem deinceps Senatus fixurus esset. Eadem denuo ingerentem VVibium pari excusatione differebant. Gemina apud Salvium Hamburgi, licet digresso jam Curtio, Danus urgebat, misso Secretario; qui molestias belli fere Protestantibus incumbentis exaggerans, cujus periculum etiam Holsatiam & Daniam afflaret, confirmabat, certe sibi constare, Gallos jamdudum cum Cæsare secretos tractatus agitasse, ac propediem inter ipsos conventurum. Regem quoque Pontifici, & proprio Clero jurejurando promittere coactum, non alium sibi deinceps belli scopum fore, quam Romana sacra propagare. Pace porro inter Cæsarem, Gallum, & Hispanos facta, quid periculi Evangelicis omnibus immineat in aprico esse. Ei prævertendo tractatus maturandos; & ocyus diem definiendam. Cæsarem sibi confirmasse, die indicta statim Curtium cum diplomatibus Vienna mittendum, & Moguntinos ac Brandeburgicos Legatos in viam se daturos. Igitur quærebat, num tandem aliquando diem designaturus sit, aut quid obstaculi urgeat? Cui Salvius: periculum sibi non ignotum; moram paci per ipsos Evangelicos objectam, qui Suecos hostes declaraverint, & per Cæsarem circa idonea diplomata tergiversantem. Quæ ubi adfuerint, se una cum Gallico Legato diem dicturum. Idem Secretarius cum interrogaretur; num Rex quid apud Cæsarem circa omittendum vocabulum *nondum reconciliati* obtinuisset; respondebat. Regem hactenus ut illa expungerentur, nihil movisse, quod censeret, Suecorum securitati satis cautum, & si quibusdam Ordinibus ad tractatus accedere placeret, id absque diplomate liberum ipsis esse. Cui Salvius: nec mandatum se habere circa diem nominandum, ni verba ista omissa forent. Ostendebat præterea iste scriptum, quo Galli declarabant, se Coloniæ tractatus orsuros, si Cæsar Palatinam causam eo remitteret. Id Dano novum pacis obstaculum videbatur; & ex eo arguere conabatur; etsi Cæsar litigiosa ista vocabula excluderet. Gallum tamen nova subinde effugia inventurum, ac Suecorum tractatus elusurum, quoad ipse suam sibi pacem confecisset. Nec minus Vienna scribebatur; non minore obstinatione Cæsarem ista vocabula retinere velle, quam Galli, Suecique eadem

Sueci tergiversantur. 30. Sept.

16. Nov. Danus Hamburgi eadem urget. 10. Aug.

Diplomata non emendantur.

1639. dem expungi postulent; nec spem esse conjunctis licet tribus Regnis Cæsarem ab istis destinatis dimotum iri. Cæterum optabant Sueci Danicam mediationem effugere, etsi id offensæ declinandæ dissimulabant, quod rebus suis noxiam eandem censerent. Sed & multi ferebant, Cæsarem quoque eam mediationem non amplius magnifacere, quod suspicaretur, secretæ quid conjunctionis Dano cum Suecis intercedere, & quia iste fervidius Palatinam causam commendaret: tum præcipue ob inania Penzii promissa, qui asseverarat; Regis opera Cæsarem à Suecis pacem qualem cuperet obtenturum. Unde cum Cæsar antea istis promissis motus Regi vectigal Glucstadiense indulsisset, Hamburgensibus inclementer habitis, nunc istorum vanitate comperta Hamburgo privilegia omnia confirmarat, vectigali illo abrogato. Nec obscure ministri Danici querebantur, in aulâ Cæsaris nil præter blanda verba, & meras fallacias reperiri. Quin & novam paci remoram Brisacum videbatur objicere, quod Cæsar suæ Domui restitui cupiebat; velut iniquum sit, ab extraneis Regibus Cæsarem ad omnia restituenda urgeri, cum ipsi quæ invaserint, retinere velint. Et Catholici Ordines jactabant: se communem amnestiam fervide quæsituros, modo constet, Brisacum & alia ab exteris occupata loca restitutum iri. Ita quidem hoc anno circa publicos pacis tractatus parum promovebatur.

Dani mediatio fugere.

§. 66. Ast secreti ac separati tractatus majori in speciem conatu agitabantur. Super quibus Suecorum mens erat; nihil solidi istis subesse, Cæsareis nondum in angustum redactis: sed id duntaxat ab iisdem quæri, ut aliquid expiscentur, quod in suos usus vertant; aut si enormia postulari videantur, Suecos publice iniquitatis arguant; aut hos ad ejusmodi actum pelliciant, quo à Gallis divellantur. Ac sane ardua quæstio erat, num salvo fœdere separatim tractari possit; quod sane Galli, si qua rescirent, vehementer improbaturi erant. Sed cum nec Galli data occasione id omitterent, ac super induciis cum Hispano agerent, ejus copiis transitum per suas terras concederent, aliaque signa animi non plane infesti ederent, Cæsare quoque in Delphini patrinum adscito: neque sibi nefas esse credebant, modo ad plenam conclusionem non procederent, hostis mentem super legibus pacis explorare. Igitur placebat secretam negotiationem non penitus repudiare. Huic inter Curtium & Salvium Hamburgi adornandæ Luntzmannus, & Meurerus Hamburgenses Jureconsulti, ille Suecis, hic Cæsari favens comminiscuntur, ut hic Curtium domi suæ invisens, ille cum Salvio in templo collocutus, mox ipsi inter se congressi utrinque dicta mutuo communicarent, ac num conciliare istos possint, tentarent. Id commentum Legatis eo facilius probabatur, quod Curtius Lauenburgicis succenseret, quorum opera Salvius libenter utebatur; Salvius contra Danicam mediationem Curtio gratam declinatum iret. Hi igitur mutuam primo diffidentiam tollere satagebant. Curtius primo nosse cupiebat, num nova agendi facultate Salvius instructus foret, cujus exemplum postulabat. Id quod Salvius negabat, mandata tamen veteribus similia sibi esse affirmabat, nisi quod dies mutatus esset. Curtius initio cupidum se valde negotii conficiundi ostendere, & hanc tractandi viam commodissimam prædicare: tum Salvii colloquiũ expetere; & quia ipse domi lectulo affixus decumbebat, vero an simulato morbo incertum, ut occulto ad se accederet postulare in vicinia divertentem. Id quod Salvius adspernabatur; & ipse Curtius post agnoscebat, crudo adhuc & indigesto negotio id non congruere. Igitur potius visum per pararios rem tractari. Assumebantur autem fundamenti loco, quæ olim inter Oxenstiernam, & Saxonicos agitata erant; quod Salvius admittebat, modo capita ista præsenti tempori pressius accommodarentur. Sed præcipue captabat Curtius, quid Sueci satisfactionis postulaturi, Salvius quid Cæsar oblaturus esset. Ac Cæsar quidem summam pecuniæ, & Pomeraniam totam, ejusve partem hypothecæ in vicem abnuiturus videbatur, Salvius in feudum eandem concedi postulabat. Curtius contra censebat; Cæsarem etiam sepositâ Brandeburgici actione citra consensum Ordinum Comitialem id concedere non posse: nec Ordinibus Domui Brandeburgicæ quæsitum jus auferre integrum esse. Tum Cæsarem velut bello victum cum damno vasalli sui pacem emere visum iri. Sed hypothecam longe plausibiliorem esse; & plura exempla in Germania dari eorum, quæ semel hoc titulo obtenta in perpetuam possessionem transierint. Nec metuendum Suecis de hujus pignoris reluitione. Vicissim Salvius; Pomeraniam à Suecis jam justo belli titulo possideri: pro tot aliis locis à se cessis facile esse, ut feudi titulus surrogetur. Cæsari & Imperio nihil decedere; quin ejus dignationem glisscere tam potenti Rege in vasallorum numerum recepto. Nec longius tunc processum. Nam Curtius frustra operam insumi asserebat, si à feudi postulato non discederet Salvius: sed si hypotheca contentus sit, negotio statim à se finem imponendum. Quanquam autem Curtius sedulam operam daret, ut Salvium in suam sententiam pertraheret: hic tamen parum fidei isti adhibebat, quod ipsi non tam pax cordi videretur, quam ut Danum Saxonesque Inferiores in Suecos concitaret: quorum isti vectigal Glucstadiense ad sexaginta annos, Præsulatum Bremensem Holsaticæ Domui in perpetuum, & Hamburgi proscriptionem obtulisse dicebatur, si arma in Suecos sumere vellet. Sed qui rem ad deliberationem cum Senatu suo Danico rejecerat. Idemque cum objectum foret, neutralitatem Luneburgicis adversus promissa Regis quæri, copias suas Georgio Duci nuper offerentis; reposuerat; stativa duntaxat militum declinari, non autem ut Cæsari & Imperio per pacem Pragensem debita tributa subtrahantur. Ita Curtius cum incassum circa pacem laborasset per Poloniam Viennam regreditur, tribus bellicis navibus à Daniæ Rege Dantiscum deductus.

Secretus inter Curtium & Salvium tractatus.

§. 67. Curtii negotiatione expirante, Lauenburgicorum hactenus velut sopita revivisebat; ac Mithobius Praga scribebat; Cæsarem denuo Ducum opera circa pacem uti cupere: quo fine & Henricus Julius Praga Viennam evocatus fuerit. E Trautmansdorfii tamen literis ad Ducem patebat; id fore absque præjudicio Danicæ mediationis, quam Cæsar tollere haut velit; atque id tantum agi, ut conditiones pacis, quas Sueci ferant, è Salvio cognoscantur, quas scripto consignatas habere cupiebat, ut hoc velut certo fundamento inniti posset, novis effugiis, & morarum ambagibus præcludendis. Quo obtento Cæsarem pro re nata mentem suam declaraturum. Ea causa erat, quare istam mediationem Sueci parum curarent, cum censerent, hoc modo Lauenburgicos modeste ab hoc negotio excludi; aut aliud quid subesse, quod à Cæsare non pacem, sed ad fraudem causæ communis adhibendum sit, cum ipsi interim res integra maneat, & declarationem pro lubitu temperare liceat. Isti tamen negotium suum persecuturi Salvio per literas significant; Cæsari placere cum Suecia prius quam cum Gallia pacem fieri. Curtium Cæsaris offensam incurrisse ob neglecta mandata, quibus jussus erat, conjunctionem armorum cum Dano prius urgere, quam mediationem

Lauenburgicorum circa secretos tractatus negotiatio. 13. April.

nem

1639. nem ipsius admittere. Illud quippe Penzium spopondisse, velut commodissimum medium Suecos Germania dimovendi nulla terræ particula retenta. Id cum frustra fuerit, jam Cæsarem vel Danicam mediationem plane repudiaturum, vel eousque suspenturum, quoad tractatus sit solenniter promulgandus. Iidem ut Dani operam Suecis suspectam redderent, suis se oculis vidisse asserebant syngraphan Cæsari à Dano traditam, qua receperat, admissa sua mediatione se Suecos amica ratione aut per vim eo redacturum, ut ne vestigium quidem soli in Germania retineant. Idque à Penzio quoque confirmatum, quem Cæsar ideo Comitis dignatione mactaverit. Porro tractatus separatos cum Suecis eosdem & secretos fore; qui ut eo tectius procederent, Legatos Cæsareos, ipsosque Duces obtentu componendæ controversiæ cum fratre Augusto obortæ Hamburgum profecturos.

Formula pacis à Lauenburgicis propositæ. 24. August.

Ut negotio fundamentum substernerent, formulam pacis futuræ Salvio transmittunt, parum abeuntem ab illa, super qua olim inter Saxonem & Oxenstiernam interventu Meclenburgici disceptatum fuerat, nisi quod circa tria capita controversa paulo aliter foret definitum. In amnestiam recipiebantur omnes, qui hactenus nondum in gratiam cum Cæsare redierant: qui peculiariter cum Cæsare transegissent, uti VVurtenbergicus, Augustani, alii suis pactis relinquebantur, & pax Pragensis sarta recta permanebat. Suecis in satisfactionem offerebatur summa pecuniæ statis diebus exsolvenda, ac tantisper citerior Pomerania hypothecæ loco. Ni solutio dicta die secuta foret, ea provincia Reginæ, ejusque masculis hæredibus in feudum Imperii daretur, Regina absque prole mascula extincta in perpetuum eam provinciam reluendi jus integrum fore. Militibus, qui ad Cæsaris ac Imperii sacramentum transire velint, trium mensium stipendia, tum hospitia Cæsareo militi paria offerebantur. Spem præterea faciebant Duces, Cæsarem Inferiorem Palatinatum Hispanorum ingratiis redditurum: Superiorem Anglis pecunia redimere liberum fore. Electoralem dignitatem post mortem junioris Ducis Bavariæ alternis gerendam. VVurtenbergicum, si acriter contendat, bonis sacris iterum potiturum. Denique & Suecis Pomeraniam Citeriorem in feudum dandam; quo fine Justum Gebhardum ad Brandeburgicum ablegari: qui inde Hamburgum absolvendis tractatibus sit accessurus. Contra iidem nosse cupiebant, quid Regina Cæsari restituere possit: & quid circa Brisacum & Alsatiam futurum. Habebant autem ista omnia formam Cæsareæ declarationis, velut Salvius primo loco propositionem fecisset, ac Cæsaris declarationem petiisset. Atque hæc Salvio partim per literas Mithobii, partim per Josephum Hetlerum Secretarium indicabantur, quem ea de causa Duces Hamburgi reliquerant. Quanquam autem interim cum Banerio quoque in Bohemia super pace agi cœpisset: Duces tamen contendebant, gloriam confecti negotii penes se fore; quod Cæsari persuasissent; Suecos soli Banerio arbitrium belli & pacis simul haut commisisse; & quidquid cum eo agatur, non nisi ad extrahendum tempus spectare.

Salvio isti tractatus non displicent.

§. 68. Enimvero Salvio id cumprimis molestum erat, quod Duces sibi impingerent, velut ipse prius, quam circa præliminaria convenisset, de primario negotio proposuisset, & quidem quasi plura quæ postularet non haberet; eoque statim & scripto & sermone istis contradicebat. Censebat tamen eam formulam instar materiæ esse posse, quæ deinceps curatius disceptetur. Et credebat jam tandem serio rem à Cæsare agi, bello in ditiones ejus devoluto, & pace inter Turcas, Persasque, ac Venetos, ut fama ferebat, facta. Necdum constare, an Piccolomineo Belgium carere possit. Cæsarem porro libentius cum ipso, quam cum Banerio tractaturum, quod hic militiam professus magis circa alendum, quam componendum bellum sit tractaturus; & ob locorum intervallum inter Bohemiam & Sueciam negotium tarde processurum. Et quia Pontifex pacem cum Gallo urgebat, Cæsarem separatos potius quam communes tractatus cupientem cum illis malle decidere, quibuscum faciliores controversiæ forent. Has ob causas non judicabat tractatus abnuendos, si Legati Cæsarei Hamburgum venirent; ne Cæsar forte dilatis Suecis Pontifici auscultans cum solis Gallis transigeret. Quia tamen his tractatibus plene confidi non poterat, magno secreto opus erat, & res interim cum Gallis, Anglis Hassisque integra servanda, & quæ hactenus cum iisdem instituta fuerant commercia continuanda. Ut porro pararii inter utrumque ignorati commearent, haut adeo difficile erat. Id maxime timebatur, ne si pars adversa scripti quid nacta esset, illud Gallis ostenderet, discordiæ inter ipsos, Suecosq; serendæ; aut ne Cæsar subscriptum jam utrinq; instrumentum ratihabere nollet; quo casu utiq; Salvii manus ostendi poterat. Igitur huic periculo avertendo placebat, Cæsareis neq; salvum conductum in manus tradere, nec inter tractandum aliquid scripto consignare; sed si quid opus foret Mithobio velut proprio motu scribendum permittere: tandem ubi ad conclusionem perventum fuerit, subscriptum instrumentum operculo clausum, & ab utraque parte obsignatum tantisper apud juratum virum in urbe deponere, quoad confirmatio Cæsarea adfuerit. Ast dum Salvius circa occultandos illos tractatus meditatur, jam fama de itinere Gebhardi Cæsarei Legati, ejusque instituto passim loquebatur, incertum an à Cæsaris aula divulgata. Suspicabatur Salvius, id à quibusdam Germaniæ Principibus disseminatum, qui metuebant, ne Sueci oblata idonea satisfactione cum Cæsare seorsim transigerent; cui negotio abrumpendo ista publicata sint. Sane Avauxius totam negotii seriem Salvio recitare norat, qui ridendo ista eludebat; solitum id hostibus ejusmodi rumoribus discordiam inter fœderatos serere, ac gemina de Gallis spargi. Nam iis, quæ de tractatibus cum Banerio narrabantur, eo minus movebatur Avauxius, quod istum in pacem minime pronum crederet. Paulo post, cum Lauenburgici, & Gebhardus Cæsareus ad Saxonem & Brandeburgicum Legatus à Banerio commeatum per Suecorum stativa peterent, hic absque superiorum consensu eum concedere non audebat, quod Gebhardus ab hoste ad hostes Legatus iret, & Franciscus Carolus Dux summi excubiarum præfecti dignatione apud Cæsarem mactus foret. 20. Sept.

Absurda Lauenburgicorum postulata.

§. 69. Contendebant inde Lauenburgici à Salvio, scripto sibi caveret, seipsis mediatoribus secretam & separatam pacem cum Cæsare tractare velle. Qualem cautionem quoque à Rectoribus Sueciæ exigere non dubitabant. Transmittebatur simul pressior Cæsaris declaratio circa Suecorum satisfactionem, vicies quinquies centena millia uncialium, senis pensionibus intra decennium exsolvenda, & in hypothecæ vicem Stralsunda urbs, ac *Riga* insula, (ita enim scripserant Rugiæ loco.) Vicissim Cæsarem sibi Brisaci restitutionem stipulari, quam si præstare Sueci non possint, metuendum esse, ne Cæsar potius cum Gallis transigat. Fatebantur præterea, se apud Cæsarem finxisse, primam propositionem à Salvio factam, ut eo ampliorem à Cæsare declarationem elicerent; obsecrantes ne Salvius aperte contradiceret, quo fides sua Viennæ maneat illibata. Addebant, Curtium

1639. tilim honorem pacis conciliatæ sibi utiq; vindicare: sed quia Salvius ipsi dignitate impar sit, aliquem à Sueciæ Senatoribus Stralsundam, aut Wismariam mittendum, nisi forte Banerius Plenipotentiarii vices sit subiturus. Denique Scheninga in locum tractatus proponebatur, Banerio propior, & ubi negotium à notitia Dani facilius subtrahi queat. Eo Curtium accessurum obtentu controversiæ circa Hildesiam cum Georgio Duce componendæ. Aſt Rectoribus Sueciæ mirum videbatur à se ejusmodi cautionem exigi, cum sibi potius cavendum foret, rem à Cæsare serio agi. Nec adeo desipiebat Salvius, ut tale scriptum traderet, quod ad longe alios usus, quam qui ferebantur, ab adversa parte adhiberi posset. Ad proposita à Cæsare super satisfactione supervacuum erat quid reponere, quod ea res ad principale negotium pertineret, ipsi autem hactenus circa præparandos tractatus sategerint; de quibus cum nondum convenerit indecorum Sueciæ fore, conditiones pacis Viennam transmittere: cum præsertim Cæsar ista velut non à se aut suis Commissariis profecta abnuere, aut pro lubitu interpretari posset. De Curtii dignitate inficetum videbatur, qui jam ante Salvium Legatum Regium agnoverat; nec ob tantillam rem, si nulla alia causa subesset; Cæsarem ditiones suas Suecorum populationibus diutius expositurum. De loco dudum sedebat nihil concedere. Ita & Lauenburgicis hoc anno circa pacem opera ludebatur.

Suecorum de iis judicium.

Secreti tractatus cum Banerio in Bohemia instituuntur.

§. 70. Sed & alii secreti tractatus in Bohemia cum Banerio adornabantur ea occasione, quod hic Osvvaldum quendam Medicum antea sibi cognitum curandis liberorum suorum morbis, permissu Cæsareorum ducum Praga evocasset: per quem Schlickius Comes, & Gallasius Banerio modestis verbis significabant; si ipse à Regina facultate agendi super pace instructus sit, idque sibi indicare velit, se mox sibi quoque à Cæsare mandata obtenturos, spe æquissimarum conditionum facta: cum Gallis tamen heic nihil fore sibi negotii. Banerius cum nihil tale in mandatis haberet, rem statim ad Rectores Sueciæ referebat, petens ut si proposita sibi placeant, idoneum virum huc ablegent: se quippe talium haut satis callentem, & aliis negotiis distineri. Salvium interim in sua negotiatione haut secius progredi posse; & hoc modo rem secretius peragendam videri. Sed quia verebatur, ne Cæsar forte nil aliud quam divulsionem Suecorum à Gallis quæreret, ante mandata è Suecia accepta certi quid declarare nolebat. Nec tamen rem abrupte repudiabat, sed Cæsaris spem faciebat, ne ansam hi arriperent aversum Suecorum à pace animum diffamandi.

Senatus Sueciæ de his tractatibus judicium.

§. 71. Ea de re cum ad Senatum in Suecia relatum esset, in utramque partem res disceptabatur. Ex una parte pugnabat cupido honestæ tutæque pacis, quæ cujusvis belli scopus est, cujus conciliandæ tanto major videbatur difficultas, quo diutius bellum extraheretur. Hac ratione invisam Dani mediationem declinari; ac forte lautiores conditiones obtineri posse, quam si conjunctim tractetur. Verendum esse, ne Galli seorsim facta pace Sueciam bello immersam destituant, vehementer id urgente Pontifice; qui ictus exeundus, & in illos avertendus sit. Nec infrequens Gallis esse, prout usus aut necessitas tulerit fœderum vinculis se exuere, eaque unice suis commodis metiri. Equidem mense Januario decretum esse, ne à Gallis discessio fiat: sed in republica temporibus consilia accommodari; quæ in præsens non parum mutata sint, silentibus Hamburgi tractatibus, & profecto Curtio. Ab hostium ducibus jam pacem bonis conditionibus offerri, attritis vehementer istorum copiis. Quin & Gallos fœderi haut steriſſe; qui nec bellum in ditiones Cæsari hæreditarias transtulerint, nec subsidia stato die exsolverint, infractis quoque Vinarienſis conatibus. Qui & manifesti sint invidiæ in progressus Banerii, & uti cladem sane Suecorum non optent, ita semper res Sueciæ in angusto hærere; perpetuisque eandem bellis implicitam cupiant. Nec dubium esse, quin Pontificis opera inter Cæsarem & Gallos super conditionibus pacis disceptetur. Ex adverso constabat, post conclusum cum Gallis fœdus ab hoste omnes artes adhibitas societati duorum Regnorum divellendæ; nec verosimile ista consilia ab ipso jam abdicata. Gallos equidem non semper accurate fœderi satisfeciſſe: negari tamen non posse, ipsorum pecunia & opera Sueciæ res non parum sublevatas. Quin duriter licet à Gallis habitam Sueciam istos destituere non posse, cum statim fœdere cum ipsis abrupto Danus ad eorum amicitiam se adpliciturus sit. Præsertim cum alii non sint, quorum fœdere Suecia niti queat, Polonia infesta, Russorum auxilio contra Danos ac Cæsarem inutili, Anglo Danis per fœdera & cognationem innexo, Sueciſque infenſo, Hollandis circa propria districtis. Nunquam Cæsari tantopere offenſio à Suecis sat tuto confidi, qui forte ipsis post abdicatum fœdus Gallicum, & desertam Ordinum Germaniæ commoda Pomeraniam daturus; sed mox eandem consumta ab his fide, existimatione, & gratia iterum ereptura sit. Scopum inter alia belli hujus esse, ut Germaniæ Ordines pristinæ libertati restituantur; id quod nisi vi & armis à Cæsare extorqueri non possit. Nam cur alias Cæsar tantopere à communib' & honestis tractatibus abhorreat? Igitur id tutissimum æque & honestissimum habebatur fœdus stricte observare, licet Galli in uno & altero capite eidem exanuſsim non satisfecerint. Ne tamen hostibus ansa exclamandi præberetur tractatibus plane repudiatis; se omnia quæ potuerint feciſſe, Suecos à pace abhorrere, ac Germaniam perpetuo bello implicitam velle; placebat Banerio facultatem tractandi dare; utque is cupidum pacis se ostenderet, simul tamen hosti significaret, se nō nisi conjunctim cum Gallis tractare posse; utq; salvos conductus tam pro Ordinibus Germaniæ Cæsari jam reconciliatis, quam pro Hollandis urgeret; interim velut præparādo ac maturando negotio, quousq; in tribus controversis capitibus hostis descendere velit, expiscaretur.

Cæsareorum cum Banerio negotiandi.

§. 72. Osvvaldus interea ineunte mense Julio ad Banerium redierat, ipsum autographum plenipotentiæ Schlickio, & Gallasio datæ ostendens, exemplo quoque concessio, ac scisscitatus; num hæc sufficiat, ac num ipse aut alius à Regina agendi facultatem acceperit? Addebat, in omnibus satisfactum Suecis iri; velut secreto tamen monens, maximam difficultatem fore, si Regina Bohemorum & Silesiorum patrocinium ob communia sacra suspiciat. Nam quod jus omnibus Germaniæ Principibus usurpetur de sacris in sua ditione pro lubitu disponendi, id Cæsarem sibi adimi non passurum. Banerius breviter; si serio rem agi adparuerit, commissarios non defore. Circa Cæsaream plenipotentiam à peritioribus forte desiderari quid posse; de legibus pacis in ipso congressu agendi locum fore. Tantum vereri, ne tractatu à se suscepto Galli in Suecos concitentur, velut fœdere violato. Osvvaldus contra sancte testari; serio rem agi; si quid in diplomate Cæsareo desideretur, id emendatum iri. Non cum Suecis solum; sed & cum Gallis Cæsarem transacturum. Petenti porro Osvvaldo Banerius ostendebat; illa verba; *si quis nomine Reginæ & Regni Sueciæ ad tractatus pacis sese obtulerit*, in diplomate Cæsareo posita, id videri insinuare; quasi pax à Cæsare petenda sit. Hoc vero facile

1639. correctum iri Oſvvaldus pollicitus mox iterum ad-
15. Jul. eſt confirmans ea verba ſic jam concepta: *ſi occaſio tractandæ pacis ſeſe offerat.* Addebat, maturandæ paci Cæſareos cum ipſo tanquam honeſto ac nobili viro tantiſper tractaturos, quoad è Suecia fiduciariæ literæ afferantur: tum commeatum ſtatim dandum, ſi per Cæſareorum ſtativa ultro citroque mittere velit. Cæſarem Reginæ circa controverſa capita plene ſatisfacturum. Banerius citra mandatum tractatus ſuſcipere veritus, & ex nimia facilitate inſidias metuens, id tantum reponere; ubi tractatus ſerio ſuſcipiantur, Reginam amore pacis tamdiu deſideratæ nihil æqui repudiaturam, ac de prætenſionibus ſane quam gravibus non parum remiſſuram. Enimvero hæc quæ ſecretæ ſpeciem negotiationis habebant, & quæ Oſvvaldus à Banerio accurato ſilentio tegi petierat, publica paſſim fama ferebat; & quæ Coloniæ imprimi ſolent hebdomadariæ relationes Oſvvaldi nomen, negotiumque diſerte exprimebant. Cum Banerius Bucheimium Comitem fide de revertendo data dimiſiſſet, circa liberandum Guſtavum Hornium operam navaturum, ſtatim ſpargebatur, id pacis conciliandæ cauſa fieri. Fingebantur quoque literæ velut à Banerio ad iſtum Comitem ſcriptæ, quibus ultro ipſe ad tractatus pacis ſe obtulerit. Addebatur de promiſſis Banerio factis, ut dignatione Principis Imperii & Glogovienſi Ducatu mactandus, & exercitus Suecicus poſt pacem factam ſacramento Cæſaris ſit acceſſurus. Iſthæc de ſe vulgari, velut quod honores opeſve ante patriæ fidem habere poſſet, uti ægerrime Banerius ferebat: ita ſtatim ſuſpicari cœpit præter alia id quoque hoſtem machinari, ut à cura belli ipſum diverteret. Unde cumprimis de urgendis armorum progreſſibus nihil ſibi remittendum ſtatuebat.

Ea per Cæſareos divulgatur.

Calumniæ in Banerium.

Is in Salvium irritatur. 28. Sept.

§. 73. Poſtquam aliquamdiu negotium hoc interquieviſſet, Oſvvaldus nuntiabat, Schlickium & Gallaſium à ſpe pacis fere dejectos literis à Salvio, aut hujus relatione ab Hetlero ad Mithobium ſcriptis; quæ ſi vera narrarent, facile inani ſe opera ſupерſedere poſſe. Argumentum epiſtolæ huc redibat: negocium pacis Lauenburgicum opera melius, tutiusque proceſſurum, ac horum tractatus Suecіæ Rectoribus longe gratiores eſſe, quam qui cum Banerio in Bohemia cœpti ſint. Honorem confectæ pacis Banerio petenti ob dignationem & merita ipſius abnegare haut conſultum; nec minus anceps uni viro ſummam belli paciſque committere, ſaltem Cæſari poſt Fridlandum haut temere tentandum. Sed cum pacis negotium affectanti citra offenſam plane abnegari non potuerit, in ſpeciem quod petierit conceſſum, ſed ita moleſtis conditionibus idem circumſcriptum, ut Cæſari prior via longe potior ſit futura. Eoque plenipotentiam è Suecia Banerio transmiſſam non huc ſpectare, ut Lauenburgici tractatibus excludantur, ſed potius ut Cæſar tanto cupidius ipſorum operam amplectatur. Banerius diſſimulata offenſa reſpondebat; quid veri hiſce ſubſit, ſe non dijudicare, niſi re cum Salvio communicata. Sed cum nuper è Suecia mandata acceperit, antequam ulterius progrediatur ſcire velle; num Cæſari placeat pariter cum Gallis tractare; tum Ordines Evangelicos jam ipſi reconciliatos ad tractatus admittere, ut ipſi non per Regios ſolum Legatos, ſed & per proprios delegatos negotia ſua agere queant: iiſdemque diplomata concedere; num denique etiam Hollandis ſalvi conductus debita forma ſint dandi? Quæ ſi à Cæſare admittantur, rem ad Gallos prius referendam, ac moræ quid interponendum, quoad ab iſtis declaratio

Banerii poſtulata.

Cæſarei ſi venerit. Iſthæc omnia Oſvvaldus conceſſum iri aſ-

ſeverabat, addito, perſpicere quidē Cæſareos, iſtam communicationem cum Gallis absque diſpendio temporis fieri non poſſe; ſed aliquando tamen initium faciendum, ſi bellum pace mutandum ſit. Ut igitur Banerius non minorem pacis cupidinem quam Cæſarei oſtenderet, arceſſito ſtatim Belloregardio, Gallico apud exercitum miniſtro, rem præſente Oſvvaldo exponit. Ille negabat ſe ad talia mandatis inſtructum; non dubitare tamen, quin Rex facile in pacem conſenſurus ſit, ad quem hæc confeſtim ſit relaturus. Addebat Oſvvaldus; Cæſarem ſe ſubdelegato uti velle; cujus fidem ſtatim idoneo diplomate ſit facturus, modo è Suecorum parte aliquis adſit, mandatis ad hanc actionem inſtructus. Alias omnem miſſionem inutilem fore. Ita tunc iſte diſcedebat. Cæterum ea conſtantia res ab Oſvvaldo agebatur, ut Banerio nihil fraudis ſuboleret; eoque ne mutatis belli momentis, ac ſe forte iterum Bohemia pulſo hoſtis ſententiam mutaret, quam primum ſibi formulam plenipotentiæ, & ſalvi conductus, inſuper callidum ejusmodi rerum virum transmitti petit, ne qua forte à ſe artium harum inſolente impingatur. Enimvero qui ſinguli forte operæ pretium feciſſent, dum plures eodem tempore circa idem negotium fatagunt, ſibi mutuo impedimento erant; dum Schlickius & Gallaſius diſerte Banerio denuntiant, tractatus cum Lauenburgicis expiraſſe, his contra ad ſubvertendam Banerii negotiationem incumbentibus. Ac vero ſimile erat eam occaſionem captari Reginæ miniſtris inter ſe committendis. Nam Praga Hamburgum ſcribebatur, Banerium contemtim de Salvio locutum, velut ipſum in tractatibus collegam dedignaretur Doctoris Medici titulo auctum, & qui totum menſem unico vocabulo cavillando in caſſum deſidere ſoleat. Quarum literarum exemplum Salvius Banerio transmittebat, num iſtas ſuas agnoſceret, ſcholaſticam imprimis dignationem adſpernatus. Viciſſim Banerius illa, quæ Hamburgo Pragam perſcripta erant, non plane de nihilo ducere, quod forte Salvius metuerit, ne ipſe negotium pacis in ſe transferret excluſo Salvio. Uterque tamen hoſtium fraudes ſubodoratus irritatum animum temperabat, ne privata offenſa publicæ rei obſtaret.

Tractatus unus alterum impedit.

§. 74. Nec eo minus hoſtis deinceps quoque cupidinem pacis præ ſe ferre. Nam Gallaſius abdicato imperio Praga digreſſus Banerio ſignificat; quæ ſe abſente à Schlickio circa pacem facta fuerint, perinde rata fore, ac ſi ipſe adfuiſſet. Idem & Schlickius literis declarabat: addito tamen; aliū ſtatim in Gallaſii locum ſurrogatum iri, ſi Banerius velit; in cujus arbitrio etiam repoſitum ſit, ſecretos, an publicos tractatus malit. Cui & denuo offerebat, privata ipſius fide tractatus ſuſcipiendos paci maturandæ, licet nondum diploma plenipotentiæ è Suecia allatum ſit. Apud ſe jam plenipotentiam Cæſaream, ſalvosque conductus, tum Cæſaream declarationē ad primaria capita adeſſe. Enimvero in exemplis ſalvi conductus, qui è formula Salvio probata expreſſius dicebatur, litigioſa vocabula *nondum reconciliati, & per Regnorum Legatos* adparebant, quæ tamen omiſſum iri Oſvvaldus promiſerat. Ut fidē faceret, eam formulā Salvio probari, addebatur exemplum epiſtolæ Salvii ad Reventlovium, & Regis Daniæ ad Cæſarem: omiſſis tamen Salvii ad Regem Daniæ literis die decimo quinto decembris ſcriptis. His accedebant excerpta literarum Hamburgo miſſarum; Banerii ſubdelegatum una cum Salvio diverſo à caſtris loco tractatus ſuſcepturum, ſi quidem arbitrium pacis revera penes Rectores Suecіæ eſſe debeat. Salvium quoque nolle ſe in manus Banerii apud exercitum committere, quantumvis amicum hic ſe ferat: (quæ ſibi in mentem veniſſe Salvius conſtanter

Cæſarei ulterius rem in ſpeciem urgent. 18. Nov. 19. Dec.

1639. ſtanter negabat.) Videbatur quoq; Salvium Schlickius, uti antea Curtius faſtidire; jactans magis è dignitate Succiæ fore, ſi pax per Banerium Senatoria dignatione præfulgentem concludatur. Denique & Cæſarea declaratio ſuper Suecorum ſatisfactione transmittebatur, ſuper qua quid Banerio videretur, noſſe cupiebat: Eodem tempore Danicus Legatus in caſtra Banerii venerat, qui inter alia confirmabat, à Cæſare denuo negotium pacis ſuo Regi commiſſum; ſimul quæ Banerii ſuper pace mens foret, & quid ipſe in mandatis haberet, exquirebat. Ita hinc Schlickio & Lauenburgicis, inde Daniæ Rege circa pacem ſatagentibus, Banerius fere quo ſe verteret neſciebat. Quæ tamen à Schlickio proponebantur in Sueciam ſe relaturum promittit, ac diploma plenipotentiæ, aliaque neceſſaria in horas à ſe expectari confirmat, prolixe de ſtudio in pacem teſtatus. Tractatus privata autoritate ſuſcipere abnuebat, hoſtis mentem quantum poſſet expiſcari contentus. Quin ipſe captioſum tractatum averſatus, ac bellicis negotiis plus ſatis diſtentus denuo à Rectoribus Sueciæ petebat, inſueto ſe onere ſublevarent.

Rectoribus Sueciæ tractatus iſti ſunt ſuſpecti.

§. 75. Enimvero quantumvis Cæſarei conſtanter teſtarentur, pacem ſerio à ſe affectari; Rectoribus tamen Sueciæ iſti tractatus plane erant ſuſpecti. Nam offerebant nunc Cæſarei ſalvos conductus eadem formula, ſuper qua per integrum fere annum Hamburgi litigatum fuerat: quam dum emendare detrectat Curtius, re infecta inde diſceſſerat. Quod ſi nunc eadem Cæſari mens ſuper iſtis diplomatibus conſtabat, incaſſum omnis tractatio ſumebatur. Sin iſtis correctis pacē ſerio volebat nullus Hamburgo propior locus, ubi à Suecia, Gallia, & Anglia Legati erant idoneis mandatis inſtructi. Cum contra Belloregardius Gallicus apud exercitum Banerii miniſter, tractatus attingere recuſaret, juſſus ad Avauxium iſtos rejicere. Augebat ſuſpicionem, quod qui circa pacem apud Cæſareos ſatagebant, in diverſa tenderent, & mutuo ſibi fidem demere niterentur. Nam Mithobius jactabat, Schlickii & Gallaſii mandata, ipſis ad alia munia admotis, expiraſſe. Hi contra contendebant, Lauenburgicis haut quidquam plenam tractandi facultatem conceſſam, ſed ut ſubſidiariam duntaxat operam negotio promovendo adhiberent. Sed & communicata Banerio literarum exempla, quibus ipſum cum Salvio committere hoſtes conabantur, diverſum plane effectum producebant, Banerio perſuaſo iſtas conflictas, & tantum pacis deſiderium eo fine jactatum ut ſe illuſum ab actionibus bellicis diverterent, quoad Hatzfeldius è Miſnia, & Piccolomineus è Belgio adeſſet. Sed & Salvius circa eas literas ipſi ita ſatisfaciebat, ut facile perſpiceret, unde iſtæ promanaſſent, & quid per eaſdem hoſtis captaſſet. Hetlero locum aliquem è mandatis ſuis oſtenſum reprimendæ famæ, quæ de ſecretis Banerii tractatibus multa fœderatis Suecorum ſuſpecta ferebat. Ac ipſe Hetlerus ſcripto fatebatur, cætera literis iſtis contenta non à Salvio, ſed à ſe aliisque profecta propriis è conjecturis, & ne pacis negotium à Principibus ſuis poſt impenſum tantum laboris in alios devolveretur: nec pauca per Cæſareos interpolata. Quo ipſo & Salvius apud Rectores Sueciæ ſe excuſabat; quibus ea res non parum cordi erat, miſſo Andrea Gyldenclovio Secretario, qui ſciſcitaretur, quare mandata ſua divulgaſſet, aut num forte penes ſe aliquem haberet, qui ſecreta ipſius proderet? moneretque ne deinceps ita familiariter cum Mithobio & Hetlero ageret. Qui & cautior hac admonitione factus iſtorum aucupiis deinceps facilem ſe haut præbebat.

Super induciis acta.

§. 76. Eodem anno Galli per Avauxium aliquoties, ſuper induciis movebant, quas diuturnas magis, quam pacem affectare videbantur, velut firmandæ poſſeſſioni eorum, quæ occupaverant inſervituras. Ferebant à Pontifice acriter iſtas urgeri, qui judicaret, communem tractatum; qui univerſam fere Europam tangeret, inter flagrantia undique arma tardius coiri coque paci inducias velut fundamentum ſubſterni utile videri. In eadem ſententia Regem eſſe; ſed Pontifici non prius reſpondere poſſe, quam ſuper iis cum Regina Sueciæ convenerit. Succi contra eaſdem rebus ſuis parum proficuas, Germaniæ Ordinibus exitioſas judicabant: Eoque Salvius circa iſtas feſtinato negabat opus; quoad de eventu tractatuum pacis conſtaret. Subinde tamē de iſtis ingerentem Avauxium, quadringenties mille uncialibus, quos Succi durantibus induciis à Gallis ſtipulari cupiebant, protelabat; cum Avauxius ultra dimidiam ſummam annuere nollet. Poſt variam diſceptationem neutro concedente Avauxius demum jactabar; Regi non tam de induciis agi, quam ut certi quid habeat, quod Pontifici reſpondere queat; cui à Cæſare de illis admittendis ſpes videatur facta. Et rem eſſe non ſpernendam, ſi occupata loca per decennium obtineri, civeſque alieno imperio adſueſcere queant. Quod ſi tamen Succis placeat in bello ad plenam uſque pacem perſiſtere, ſe quoque adquieſcere: ſed hoc caſu de prorogando fœdere, cujus tempus labatur mature agendum fore. Salvius uti ab induciis, modo conditiones æquæ ſint, ſe non abhorrere ferebat; ita fœderi prorogando ſatis adhuc temporis ſupereſſe; & Rectores Sueciæ propter peſtilentiam in præſens ſparſos, aut aliis negotiis diſtrictos. Idem Avauxius quoque Salvium tentabat ſuper neutralitate uni aut alteri ex Ordinibus Germaniæ concedenda; quam præcipue Ligæ adſcriptos Principes apud Regem Galliæ affectare fama erat, ad eandem indulgendam ſatis pronum. Sed Rectores Sueciæ id citra certiſſimam exercitus ſui perniciem fieri non poſſe judicabant, ſublatis aut attenuatis ſubſiſtendi mediis. Simul exitium Evangelicorum queri adparebat, omnibus belli oneribus in iſtos ſolos derivatis. Ergo rem illam omnib⁹ modis declinare placebat.

De neutralitate Ligæ concedenda. 17. Maji.

De Weſtphalia Gallorum propoſitio.

§. 77. Propoſuerat quoque Salvius antehac, ut inſtaurandis per Weſtphaliam rebus Galliæ Rex ſubſidii quid conferret. Ad hoc Avauxius è Gallia id reſponſi obtinuerat: Regi cumprimis neceſſariū videri Landgraviam armatam detineri, ut in bello, quod formando Germaniæ ſtatui gerebatur, quidam ex Ordinibus arma Regnis ſocia haberent. Unde ſi ipſa in bello perſiſteret, ac Melandrum imperio copiarum dimoveret, ſatius videri, ea ſubſidia in ipſam conferri. Sed ſi illa ſeorſim cum Cæſare tranſegerit, Rex ad Suecorum res ibi firmandas centum quinquaginta millia uncialiū offerebat eā tamen lege, ut Weſtphalicus exercitus, ejusq; dux utriq; Regno jurejurando foret devinctus, bellumque ibi de conſilio miniſtrorum utriusque Regni adminiſtraretur. Tum ut imperium exercitus in Joſiam Ranzovium conferretur. Id quod Succis parum ad palatum erat, tum propter alias rationes, tum quod Ranzovius Banerii juſſis ſubeſſe nollet; cum è re Sueciæ videretur, non niſi unum ſummum caput rei militaris per Germaniam exiſtere.

Querelæ Gallorum de Grotio.

§. 78. Sed & nonnihil querelarum eo anno inter utriusque Regni Legatos intercedebat, cum Salvio ſuper mora ſubſidiorum querenti Avauxius culpam in Legatum Hugonem Grotium conferret, velut qui cum Cardinale & primariis miniſtris parum communicaret; ac inprimis debitum Cardinali honorem, dum ad ipſum domi ſuæ inviſit, denegaret. Cæſareos quippe & Hiſpanicos Legatos etiam in Cardinalis domo dextræ manus honorem ipſi deferre tanquam ſacro munere præfulgentem. Idemque Leyceſtrius Comes Legatus

1639. Anglicus semel fecerat. Sed post audito Grotium id recusare, & ipse idem detrectabat, declarans, si Grotius faceret, ejus se exemplum secuturum. Hoc ut in Sueciam Salvius referret, postulabat Avauxius, ut Grotius hoc honore Cardinali delato studia ejus erga res Suecicas provocaret. Contra Salvius ostendere; absurdum esse, Regem qui alteri Regi non concedat, ejus ministro cedere; neque Ecclesiæ Romanæ munia in Suecia æstimari, & Rectores Suecici Grotium Leycestrii exemplum sequi jusserant. Eo nomine non parum invisus erat aulæ Gallicæ Grotius; quem ut suspectum Suecis Galli redderent, spargebant ipsum Regis Angliæ ministeria affectare. Ac rogabat Chavignius istum virum è Gallia evocari, qui deterrima quæque de ista passim divulgaret. Nec minus tamen sequentis anni initio idem jussu Regis Grotio denuntiabat; Regem, & Cardinalem magni ipsum facere, & cum eodem acturos amice & candide. Si quid antea ei adversum sit factum, causam à Patre Josepho fuisse. Videre Cardinalem, iniquis ipsum criminationibus vexatum. Reponebat Grotius, scire se omnia illa, quæ adversus se fierent, à Batavis proficisci, qui cum semel ipsum tam inique læserint, tanto atrocius deinceps odisse. Nec ideo tamen Galli sinceri in Grotium affectus fidem consequebantur, quem alia via apud Suecos subversum ibant, de subsidiis exsoluto eidem salarii residuo, ut cum Camera Rationum in Suecia ipsum committerent. Nec minus ut ob crebras collisiones tædium sui apud Suecos exercitaret, Franciæ Cancellarius, cum iste ipsum inviseret, hunc infra se collocare instituebat; Grotio tamen sellam statim in superiorem locum transferente.

De oneribus Catholicorum.

§. 79. Conquestus etiam fuerat Avauxius per literas apud Banerium, quod ipso Præsulatum Halberstadiensem transeunte Canonici & Monachi male habiti essent, velut fœderi isthoc repugnaret. Banerius id factum negabat; nec Canonicos Catholicos ultra ratam partem impositi tributi contulisse. Addito, si ipse in Cæsaris ditiones penetraret, ex fœdere Gallico Catholicis immunitatem à tributis & hospitiis absurde postulatum iri. Nec tam dives sibi ærarium esse, ut menstruis stipendiis militem alere citra provincialium impensas queat. Idem Avauxius apud Salvium querelas movebat, cives Catholicos in præsulatu Mindensi & Osnabrugensi tributis & hospitationibus gravius quam Protestantes premi; id quod corrigi, & utrosq; æqualiter haberi postulabat; velut & hoc ex fœdere deberetur. Salvius falso Catholicos istos queri demonstrabat, & ea occasione exprobrabat, cur isthoc in capite ad unguem omnia exigerent Galli, cum circa alia nonnulla sat incuriosos se gererent? Et sane longe majoris momenti videbatur, quod Galli cum Hispanis in Pedemontio inducias, ad modicum licet tempus pepigissent: idque Gallorum æmuli non parum exaggerabant, Regis Galliæ consensu eas initas. Milleræo quoque per Belgium armorum quietem imperatam. Inducias illas de mense in mensem prorogandas; interim de pace transigendum, Regem ipsum Lugdunum ire, verbo, ut cum sorore sua, Sabaudiæ Vidua colloquatur; revera ut istis tractatibus propior sit. Unde Legatus Anglicus Rovvius suadebat, ut Succi ocyus Dano mediatore ad pacem properarent. Mithobius quoque harum induciarum exemplo ostendere nitebatur, quid Suecis à Gallia expectandum foret, confirmans; ejusmodi conditiones Gallis per Hispanos oblatas, ut si Galli velint, momento pax fieri possit. Quo facto scabiem extremum occupaturam. Quin communem opinionem invaluisse, fore ut Succi demum à Gallis destituantur. Ast Avauxius in Danos, velut qui istos scrupulos Suecis injecissent, stomachatus subdolam ipsorum circa pacem operam ut caverent monebat, timerentque Danos vel dona ferentes. Inducias inde excusabat necessitate initas, quo castello Turinensi prospiciendo spatium foret: ac recentibus copiis in Italiam submissis bellum summa vi instaurandum. Et quia Galli octo cum exercitibus rem gerant, parum esse, si uno in loco arma paululum quiescant. Præsertim cum bellum Italicum ad fœdus ipsorum nihil spectet, quo salvo etiam pax cum Hispanis concludi queat. Ne Succi aliter de Gallis crederent, quam ipsi de se credi velint. Regem Galliæ uti dignatione cæteros Principes supereminet; ita & primum sibi fidei ac magnanimitatis locum vindicare. Addebat, Cæsarem mediante Pontifice tales conditiones separata pace offerre, quæ communi pace obtineri vix queant. Sed à Rege istas respui. Ni magis securitas Europæ, & cumprimis Galliæ cordi foret, quam emolumenta, quæ peculiari pace Austriaci ostentant, satius fuisse, bellum nunquam movisse. Equidem commoda ejusmodi pacis longe superari à sunitibus in bellum factis: longe majores tamen impendendos potius, quam in veterem cumq; in tutum statum Gallia relabatur. Chavignii tamen literæ, per quas Suecis suspicionem separati tractatus eximere nitebatur, de opimis illis conditionibus, quas Avauxius jactaverat, diversa plane referebant; ac Pontificem non nisi communi verborum formula ad pacem hortatum. Petierat denique isto anno decem naves bellicas, pluresve à Suecis commodato Galliæ Rex, aut si hoc nollent, ut sibi venderentur, pretii solutione post finitum bellum dilata. Qua super re Richelius ipse ad Oxenstiernam scribebat. Ac serio rem in Suecia urgebat Rorteus, jactans; Gallis in animo esse Hispanos mari aggredi, ac impedire, ne hi Cæsari auxilium submittere possint, omni inter ipsos communicatione abrupta. Ast Suecis nullo modo classem, alterum Regni sui præsidium, imminuere placebat, suspecto præsertim Dano; eoque petitum istud modesta oratione eludebant.

8. Nov. Galli naves à Suecis petunt. 17. Jul.

De induciis Gallotum cum Hispanis.

Acta cum Ragozio. 26. Jan.

§. 80. Circa initium anni Ragozii Legatus Bisterfeldius Hamburgum reversus domum se revocatum ferebat, quod Ragozius vellet à fœderatis Regibus junctim aut sigillatim Legatos in Transylvaniam mitti, tum pecunias Constantinopolim trajici; ac imprimis Portæ consensum ad bellum obtineri: minatus, nisi intra Calendas Aprilis isti legati adessent, Ragozium cum Cæsare transacturum. Proponebantur quoque Salvio quædam capita, commodum Ragozii spectantia: Portæ persuadeatur, ut in bellum adversus Cæsarem consentiat; Ragozium ubi opus sit adversus Cæsarem, Polonum, alios recipiat, ac ditione fortasse pulsum armis restituat: tum unum è filiis Ragozii ab Ordinibus Transylvaniæ electum in principatu confirmet. Addebatur, ut certam pecuniam annuam Ragozio, ejusque uxori, & liberis fœderati Reges pendant, si is Transylvania expellatur: tum subsidia annua persolvant, & sex millia exterorum peditum sua pecunia conscribant, alantque. Quanquam autem Salvius hinc negotio parum solidi subesse judicaret; tamen una cum Avauxio consultum judicabat, quo Ragozius saltem ad tempus à tractatu cum Cæsare dimoveretur, de mittendis in Transylvaniam Legatis spem facere. Ac de consensu Portæ Avauxius facile impetraturum se dicebat, ut tamen scripto se ad id nollet obligare vitandæ invidiæ sedis Romanæ, & ob odium ejus negotii: esse quippe hæc ex illis, quæ oporteat facere, non dicere; (ea erant ipsius verba.) Ita tunc Bisterfeldius per Galliam, Italiam, & Dalmatiam domum rediit. Ea de missione Ragozius postea per literas Salvium monebat; par esse

Bisogna farlo, non dirlo. 14. Febr.

apud

1639. apud se potissimum de fœdere agi, quod fœderati Reges jam bello impliciti sint, se contra altissima pace fruente, ac deinceps quoque si velit fruituro. Ad quam missionem Galli pronos se declarabant, modo & Succis eadem probaretur. Mense Augusto missus à Ragozio nuntius Gedani aderat, fœderatorum Regum Legatos ibi exceptûrus, & per Poloniam deducturus. Cui adventum suum significanti Salvius spem fecit de Legato brevi è Suecia mittendo. Sed mox tædio moræ commotior iste jactabat domum se revocatum, quod Legatus à Cæsare adesset, plenam Ragozio satisfactionem offerens. Idem & Ragozius Avaugurio Gallico apud Polonos ministro literis denuntiat: si amicitia ipsius opus non habeant Reges, ne inanibus verbis diutius se detineant, quo rebus suis mature prospicere possit. Se nulla necessitate in arma trahi, ac nemini obnoxium, cujus jussu bellum sibi sumendum sit: sed quæ agiter, ex benevolentia proficisci, cujus si ratio non habeatur, vitio sibi non vertendum, si etiam cum aliorum detrimento suas res in tuto collocet. Avauxius ista hæc non serio dici censebat, sed tantum maturandæ Regum declarationi, Nihilominus monebat Salvium, ut ea legatio promoveretur. Et quia Suecos judicabat præcipue circa subsidia Ragozio solvenda hærere, proponebat, Hollandos quoque ratam conferre partem æquum esse; super qua re Legatus Gallicus Hagæ cum Hollandis acturus sit. Ita Gallis dimidium solventibus quartam duntaxat partem Succis incumbere, ad quam Hollandica subsidia impendere queant. Quod si Hollandi ob neutralitatem cum Cæsare pecuniam Ragozio aperte conferre abnuant, obliqua via id facere posse, tanto majora subsidia Succis exsolvendo. Etsi Ragozii fœdus Gallis revera parum cordi foret, ne Protestantium partibus nimis invalescentibus periculum forte Romanis sacris crearetur: Aderat paulo post iste nuntius Hamburgi, nil præter argentum ingeminans. Ubi suadebat Avauxius missionem ad Ragozium non omittendam, saltem ut ejusdem cum Cæsare tractatus impedirentur. De quo etiam Bisterfeldius per literas Salvium monebat, à Cæsare per Palatinum Hungariæ Esterhasium omnia liberaliter offerri. Sed quia missio lente procedebat, nuntius iste Hamburgo iterum dimittitur, ac Salvius Bisterfeldium literis rogat; Ragozium ad constantiam hortetur, studiumq; ejus in partes alat, quoad ab utroque Regno Legati in Transylvania adfuerint.

Irruptio Hermanni Bothii.

§. 81. Idem annus novas repente turbas è Polonia minitari videbatur, Hermanni Bothii in Livoniam irruptione. Is animo turbidus, projectæ audaciæ, ac fœdis moribus præterita hieme ac vere per Borussiam & Memelensem districtum nomine Cæsaris militem collegerat, velut in Germaniam deducendum. Sed mox per Samogitiam
23. Jun. & Lithuaniam Radziviliam se confert, unde quinquaginta equites apud prædium à Virginibus dictum octavo à Riga milliari trans Dunam fluvium immittit, qui cæso prædii præfecto id diripiunt, ac cum præda eis Dunam regrediuntur.
30. Jun. Paucos post dies totum agmen eodem deducit Bothius, ac prædium istud munitionibus raptim excitatis firmare instituit. Tum triginta equites Creuzbergam, quadraginta per Cackenhusanum districtum populabundos dimittit, terroremque late dat, provincialibus passim diffugientibus. Spargebat idem, quatuor millia Cæsaris se nomine conducturum, quibus tria millia à pulsis Livonia nobilibus accessuri sint. Præses Rigæ Andreas Erici eo tumultu audito nuntiis Narvam ac Revaliam dimissis provinciales equites confestim excitat. Tum per exploratores cognoscit, hostem nongenta capita non excedere, male digestam colluviem. His ne spatium relinque- 1639.
retur in limite se firmandi, trecentos pedites 1. Jul.
cum centum triginta desultoribus, ac triginta equites, simul duas minores machinas eo mittit, excursionibus hostium prohibendis; & si res ferat incompositis adoriendis. Quibus & res 4. Jul.
feliciter succedit, expugnato everso que munimento utroque. Octoginta quinque hostium in ipso loco cæduntur, magna pars in Dunam compulsa aquis absorbetur: reliqui fuga salutem quærunt; inter quos ipse Bothius, quem alias patibulum manebat, quod ob patrata scelera in Suecia carceri inclusus, post quia contemnebatur dimissus scripto caverat, nil hostile se adversus Sueciam consilio, aut facto tentaturum. Ita momento tumultus ille deflagrabat. De quo cum in Sueciam nuntiatum foret, Rectores Regni præfecto Rigæ statim scribunt; adversus Polonos humaniter se gereret, ac si injuriam isti inferant, expulisse contentus ultra limites suæ provinciæ eosdem ne persequatur. Tum ut querelam ad Ducem Curlandiæ deferat, ac ut malo huic medeatur postulet, nulla tamen in Rempublicam Polonicam exprobratione; velut ea conticia hæc patrarentur. Et quanquam Poloni non credebantur publico consilio quid ad hanc irruptionem contulisse; metus tamen erat, ne ubi primi conatus successissent, eidem se negotio immiscerent. Unde & Banerio mandata mittuntur, ubi Poloni in partes descenderint, statim totam belli colluviem in Poloniam effunderet; eoque armorum sedem transferret. Quia Senatus Succiæ ad
porro non consultum videbatur nomine Regi- Senatum
næ ad Poloniæ Regem scribere, Senatus Su- Poloniæ
ciæ ad Poloniæ Senatum literas dat; quibus nul- eo nomine
la in Polonos culpa collata, & citra magnifi- scribit.
cas verborum ampullas ac minas, adversus Ele- 26. Sept.
ctorem Brandeburgicum tanquam Borussiæ Ducem querelæ moventur, petiturque, Senatus operam det, ut isti conatus reprimantur, Regnoque Succiæ satisfiat, ne sibi necessitas imponatur securitati suæ per se prospicere, & allatam injuriam ulciscî. Adjungebantur privatim literæ à Jacobo Gardio & Oxenstierna ad Radzivilium, aliosque sibi notos Poloniæ proceres. Simul Gabriel Gyldenarcker ad instantia tunc Comitia in Poloniam mittitur. Enimvero culpam ejus irruptionis Poloni cul-
tam Poloni quam Elector à se amoliebantur; cui pam à se
tamen, si fortuna adfuisset, autores defuturi non amoliun-
erant. Nam ea quæ præcesserant inter Regem Po- tur.
loniæ & Electorem Grodnoæ in Lithuania colloquia, quo spectarent etiam ante istum eventum
nemo dubitabat. Senatores Poloniæ responso 19. Dec.
suo negabant eam irruptionem à se aut Rege profectam, testabanturque eandem sibi displicere, ac se statim illa audita de remedio cogitasse, justo Radzivilio, ut illam catervam dissiparet; Brandeburgicum quoque se autorem abnuere; quem se monituros promittebant, ne tale quid in posterum tentet, aut permittat. Ac ut Suecorum querelam velut objecta compensatione abolerent, vicissim postulabant, ne Sueci militi suo permitterent, Polonis ad confinia Marchiæ & Silesiæ damna molestiasque inferre. Quin & sequenti anno ipse Poloniæ Rex ad Stalhantschium literas dabat; ut suos milites coërceret, multa de excursionibus & rapinis eorundem questus. Iis literis omnes formulas adhibuerat, quibus Reges, dum ad suos cives scribunt, uti solent.

§. 82. Daniæ Senatus ad Sueciæ Senatum Dani ve-
mense Aprili literas dederat, quibus significabat, tigal ad
Regem querelis civium suorum de insolitis ad Warne-
Warnemundam oneribus motum decrevisse, mundam
istis omni navigatione in Meclenburgicam & tolli vo-
lunt.

1639. Pomeraniam interdicere: id edictum ut suspenderetur se petiisse quoad cum Senatu Succiæ communicassent. Eoque postulabant, id vectigal aboleri, Danicosque cives à ministris Suecicis humaniter haberi. Quondam Rostochiensibus haut licuisse à Danicis civibus istum portorium exigere; nec Succis plus juris posse competere, quam ipsi indigenæ habuerint. Nec Rostochium Succiæ imperio subesse, aut hanc in istud juris quid obtendere; aut si quod sit, iniquum tamen esse, onus aliquod Regiis subditis, quos id bellum non spectat, imponere. Idem & ipse Rex à Strœmfeldio postulaverat, præter solitum blandus; quod Ordines suasisse dicerentur, ne Suecos temere irritaret. Ad hæc Sueci paulo serius, Senatu ob pestilentiam dispersо respondent: Ex fœdere cum Meclenburgicis Ducibus inito portorium illud institutum, & à quo tempore Gustavus Rex hostem ea provincia expulerit exactum. Quid indigenis juris competat definiendum differri, quoad omnia in priorem statum reponantur. A se Succiæ jura non latius extendi, quam quo æquitas & ratio suadeat. Rostochium per Suecos à Cæsareis liberatum, eoque beneficio simul fœdere Meclenburgico sibi obstrictum. Ad portorium exigendum iniquitate se temporum adigi, & Daniæ ipsius intertuisse, nidulantes ad Mare Balticum Cæsareos expelli, Suecicosque istis non succumbere. Quosvis Principes, ipsumque Daniæ Regem simili casu idem sibi jus vindicare etsi cum aliorum onere conjunctum. Igitur excusatos se petebant haberi, si à fœdere Meclenburgico ejusque consectariis non discederent; sperare se, ipsos apud Regem rem hanc dextre interpretaturos, & quæ offensam parere apta sunt prohibituros. Se quoque suis injuncturos, ne quid admittatur amicitiæ inter vicina Regna minus congruum. Quia autem verebantur, ne forte Dani cum Rostochiensibus aliquid in castellum istud tentarent, præfecto istius Arnoldo Levizovio subtribuno injungitur, ut in id neminem nisi Succiæ fide devinctum admittat.

Sueci respondent. 30. Aug.

Dani Suecos in freto Oresundico vexare pergunt.

§. 83. Cæterum vexationes in freto Oresundico adversus Suecicos cives continuabantur. Inter alia magnus tuborum longorum numerus manu injecta detinebatur, etsi minister Suecicus Strœmfeldius cavere vellet, in Hollandiam, non in Scotiam illos transvehendos. Nam Anglicus Legatus Rovvius cum Rege egerat, ne arma in Scotiam vehi pateretur. Addebat Rex hoc statu Europæ non tutum esse ejusmodi rebus transitum concedere. Et cum Strœmfeldius reponeret; ergo Rex ipse emeret; hoc quoque abnuebat, nec minus merces illas detinebat. Postulabat quoque Danus, cum eo tempore machinæ bellicæ è ferro fusili magno numero in Suecia confici cœpissent, ut super earum per fretum transvectione consensus ipsius semper requireretur; quod veteribus inter ea Regna pactis conventum esset, ut si Sueci copiarum quid, aut adparatus bellici per fretum trajecturi essent, veniam prius Daniæ Regem poscerent. Quod uti securitatis suæ causæ Dani stipulati fuerant; ita Sueci illud huc porrigi iniquum judicabant, cum fusiles isti tubi, nondum ad belli usus plene adaptati non armorum, sed mercium loco habendi forent. Cum Dani contra utique Regem ob ista rogari vellent, penes quem sit circa talia ex gratia concedere quantum velit. Istis porro molestiis ut medicina fieret, Strœmfeldius apud Senatum Danum modestis verbis agere jussus erat. Qui tamen responsum eludebat, nunc infrequentiam Senatorum excusando; nunc jactando ista ad supremum Regis imperium, reditusque spectare, in quæ ipsis absque consensu Regis nihil liceat. Quo nomine & post à Senatu Succiæ ad Daniæ Senatum scribebatur. Quid alias animi Danis in Suecos tunc foret, præter alia inde conjicere licebat, quod cum rumor ortus esset, à classe Suecica Pillaviam occupatam, Dani statim magno studio classem suam armare inciperent, navesque omnes in freto sisterent, velut mox arma Suecis illaturi. Qui tamen rumor cum falsus inveniretur, confestim adparatus iste interquievit. Sic & cum Rex de victoria Hollandorum adversus classem Hispanicam audiisset, diu silentio defixus sedebat; non obscuro indicio, sua destinata turbata fuisse. De Banerio quoque quem acerrime oderat, solitis sibi facetiis pronuntiabat: Suecicum caprum in Cæsarea circa Pragam viridaria irrupisse; mirum fore, ni aspere sit inde expellendus. Non parum quoq; Suecos offendebant Secreta Reginæ matris cum Dano commercia super matrimonio Reginæ filiæ, & Friderici Bremensis Archiepiscopi, non tam ex prava ipsius Reginæ intentione, quam instinctu malignorum ministrorum profecta. Quæ & querimonias suas in aurem Dani deponere sueverat, velut in Suecia duriter nimis haberetur. Denique & multa indicia erumpebant, ex quibus non aliter colligi poterat, quam fœdus Dano cum Hispanis & Anglis adversus Suecos intercedere.

1639. Danorum in Suecos inclinatio. 4. Octob.

Hollandi fœdus arctius cum Suecis affectant.

§. 84. Quia porro Daniæ Rex Hollandos quoque in freto Oresundico asperrime tractabat, ipsorum Legatis contemtim habitis, jam ultro semina arctioris fœderis Suecos inter & hosce pullulabant. Nam & metuebant Sueci, ne orto cum Danis bello Anglus in horum partes descenderet; & hoc fœdere mollienda sperabatur invidia, quæ Hollandos ob Succiæ incrementa adurebat. Æque porro istorum atque Suecorum intererat, ne Danus pro lubitu cæterarum nationum commercia in freto Oresundico premeret. Ac bello exorto Hollandi portum Gotheburgensem Suecis apertum præstare, Danosque in Oceano distrahere poterant. Et jam velut captandæ benevolentiæ sex mensium subsidia in hunc annum isti promiserant, mentione quoque fœderis apud Camerarium, & Spiringium ultro injecta. Igitur consultum judicabant Rectores Succiæ expectare quoad Hollandi priores super fœdere proponerent. Camerario tamen in mandatis daret, ut laxioribus verbis Suecorum in fœdus propensionem declaret; interim quid ipsi potissimum spectent, expiscetur. Id tamen Suecos non parum mordebat, quod cum eodem tempore Generales Belgii fœderati Ordines edictum condidissent, quo honoris signa, verborumq; formulas ab aliis Regibus adversus se adhibendas definirent, Regnum Succiæ cæteris postposuissent eo ipso tempore, quo arctiorem cum hoc conjunctionem affectabant; cum tamen ipsi à Suecis majore honore, quam ab aliis habiti fuissent. Unde Camerario injunctum, aliquandiu à congressibus publicis se abstinere, aut si necessitas urgeret, veteri ritu agere, & mandati defectum excusare, quoad adpareret, quid alii Reges facturi sint. Absurdum quoque videbatur, quod isto decreto Poloniæ Regi titulum Succiæ tribuerent, cum illud ipsis Belgis præjudicio foret. Nam hactenus subinde eædem rationes, ob quas Sueci Sigismundo ejusque posteris imperium abrogaverant, ab istis adversus Hispanos adhibitæ fuerant. Nec minus ridiculum erat, quod Hollandi ferre nollent, Reges exordio literarum suum nomen istis præponere eo obtentu, quod Galli & Angli alia scribendi formula utantur: cum tamen adversus ipsum Cæsarem aliosque Reges non alia formula adhiberetur.

Commercia Persica Holsatorum expirant.

§. 85. Denique & hoc anno Holsatiæ Dux ministrum in Suecia miserat, qui quondam conventa super transitu mercium Persicarum refingeret, centesimam partem aut septuagesimam quantam vecti-

1639. vectigalis nomine offerens. Id quod facile annuissent Succi, modo commercia ista successum habuissent. Enimvero periti rerum ferebant, si cùm Russis res dextre tractata fuisset, decem millibus uncialium pro licentia transeundi decidi potuisse. Ast nunc Holsatici Legati sexcenties mille unciales annuos obtulerant, immensam summam, & ipsa sorte longe superiorem. Ac insuper Russi omnes merces exceperant, quas ipsi è Perside exportare solent; ut Holsatis vix quidquam præter aromatum commercium relinqueretur. Sed & Persarum Rex licentiam commercii, ac itineris terrestris in Indiam annuerat quidem, sed tamen ut misso in Holsatiam Legato explorare prius vellet, num in promtu ibi essent opes tantis cœptis pares pro re nata abnuiturus pacta, aut firmaturus. Eum Legatum Succi nave sua Revalia in Holsatiam trajicere nolebant, ne forte à Dano ignominia aliqua ipsi inferretur. Sed suadebant, ut potius terrestri itinere Gedanum proficisceretur. Accedebat Russorum importunitas; qui in hunc annum sexcenties mille unciales Holsatos posce- 1639.
bant, velut Persarum Rex jam plene commerciorum libertatem annuisset, cum pacto nondum ratihabitio accessisset: ac Dux eo se teneri negaret ob Bruggemanni malam fidem, qui mandata sua excessisset; quo nomine & capite pœnas luit. Universo huic negotio prudentiores jam ab initio exitum parum prosperum augurati fuerant, quod per tot Principum terras merces transituræ essent inter se infensorum aut æmulorum, quorum uno à pactis discedente tota negotiatio sistebatur. Aliqui ex missionibus, quæ à Duce tunc Bruxellas fiebant, nescio quæ cum Hispanis misceri suspicabantur. Circa Bruggemannum credebatur, ipsum Principis sui negotia non nisi obiter egisse: cæterum Persarum Regem ingenti pecuniæ summa emunctum iviſſe, obtentu militiæ Persicæ ad formam Germanicæ instituendæ; in cujus negotii partem etiam Cæsar & Polonus venerit. Sed verum negotii secretum supra exposuimus.

SAMUELIS PUFENDORFI
RERUM SUECICARUM
LIBER DUODECIMUS.

EPITOME.

1. Conditio armorum Suecicorum. 2. Cæsarei in expeditionem procedunt. Banerius se movet. Kœnigsmarckius Saxones multat. 3. Cæsarei Suecis complura loca per Bohemiam eripiunt. Banerius in hostem tendit. Ejus consilia. 4. Is Danubium versus cogitat. Sed mutato consilio in Misniam concedit. Croatæ vapulant. Cæsarei Suetos frustra insequuntur. 5. Kœnigsmarckius Saxones profligat. Banerius conjunctionem quærit Vinariensium, Hassiacorum, & Luneburgicorum; Cæsare contranitente. 6. Suecorum ala sinistra vapulat. Banerius auxilia solicitat. Landgraviæ postulata. Banerii declaratio. Vinarienses & Hassi conjunctionem decernunt. 7. Cæsar Luneburgicos Duces solicitat. Horum responsio. Luneburgici Cæsari non fidunt. 8. Duces consilii sui rationes publice exponunt. Luneburgicorum postulata. Banerii declaratio. Fit conjunctio. 9. Hostis apud Salfeldam considet; Chemniciam recuperat, & Tetschenam. 10. Banerius cum sociis itidem ad Salfeldam considet. Cæsarei Hassicos & Luneburgicos nolunt ut justos hostes tractare. 11. Cæsareorum ad Salfeldam difficultates, uti & Fœderatorum. 12. Fœderati Salfelda movent. Hassi discedere cupiunt. 13. Cæsarei Banerium antevertunt. Fœderati in Hassiam tendunt. 14. Semina discordiæ inter Fœderatos. Controversia super directorio belli. Melander à Landgravia dimittitur. Clitzingius fit suspectus. 15. Banerius Fœderatos auxilium poscit. Hi abnuunt. Landgraviæ, & Luneburgicorum postulata. 16. Banerius his diffidit. Ejus responsum. Luneburgici in separatum exercitum inclinant. 17. Banerius denuo Duces Georgii auxilia postulat. Ducis Georgii responsum. 18. Misera conditio exercitus Suecici. Banerius discessum in Silesiam simulat. Landgravia & Luneburgici Banerium retinere cupiunt. 19. Hostis Fritzlariam tendit: Banerius cum Landgravia Cassellis colloquitur. Luneburgici & Hassi consilium Banerii exquirunt. Banerius cum Georgio Duce colloquitur. 20. Fœderati Fritzlariam tendunt. De monte ad Fritzlariam certatur. Fœderati Wildungæ considunt. Longuevillius Dux ab exercitu discedit. 21. Dissidia in Fœderatorum exercitu. Banerius Fœderatos habet suspectos. Hostis copiæ augentur. Hostis Fritzlaria movet. Ejus destinata. 22. Banerius itidem castra movet. Hostis Huxteram expugnat: Visurgim non potest transire. Banerius hosti obsistit. 23. Banerius per Luneburgicam ditionem hospitia capit. Hostis Huxteram deserit. 24. Banerius Luneburgica ditione exire

tupit. Hildesiæ de bello deliberatur. Convivium Hildesianum. 25. *Hostis in Hassiam regreditur. Rosa strenue rem gerit. Idem Bredavium profligat.* 26. *Banerius ex agro Luneburgico movet.* 27. *Guelferbytani includuntur. Hassici rem bene gerunt.* 28. *Heldrunga arx à Suecis capitur. Banerii destinata sub finem anni.* 29. *Gesta per Silesiam. Cæsarei Hermstadium occupant; Sueci Wolaviam. Cæsarei Juram capiunt & Strigaviam.* 30. *Cæsarei vapulant.* 31. *Iidem Hirschbergam obsident.* 32. *Brandeburgici Francofurtum frustra tentant.* 33. *Cæsarei Hirschbergam tentant. Stalhantschius modica auxilia è Pomerania accipit.* 34. *Idem Hirschberga subvenit. Utrinque in hiberna conceditur.* 35. *Per ulteriorem Pomeraniam gesta.* 36. *Axelius Lillius Havelbergam occupat. Cæsarei Neuhausam non sine suo damno tentant.* 37. *Mutatio rerum per mortem Electoris Brandeburgici.* 38. *Sueci Pomeraniæ regimen instaurant; quod Selecti Ordinum probare tergiversantur. Novus Elector Brandeburgicus Pomeranos sollicitat.* 39. *Acta ad Rhenum. Vinarienses per Wetteraviam & Hassiam hiberna capiunt. Hispani Alzeiam capiunt. Legio Vinariensium deletur. Verdugi inanis conatus.* 40. *Hispanorum circa recuperandum Brisacum irritus labor.* 41. *Galli Brisacum sibi plane vindicant. Cæsarei Hohentwilam vapulant.* 42. *Sueci Saxoniæ Inferiori neutralitatem abnuunt. Machinationes Arnheimii & Bothii.* 43. *Luneburgici Duces fœdus cum Suecia ambiunt. Rectorum Suecia super isto fœdere judicium.* 44. *Tractatus cum Legatis Luneburgicis super fœdere. Luneburgicorum intentio. Suecorum scopus.* 45. *Disceptatio super oppidorum cessione. Luneburgicorum rationes. Salvii responsio.* 46. *Salvius tractatum concludit.* 47. *Luneburgici ratihabitionem urgent, quam Sueci differunt.* 48. *Temperamentum proponitur.* 49. *Cum Hassis acta. Salvius de Landgravia queritur. Vultejus eam excusat.* 50. *Landgravia socios belli quærit, Luneburgicos, & Gallos. Nec tamen pacem adspernari videtur. Tractatus cum Suecis extrahitur.* 51. *Tractatus circa fœdus commune evanescit. Rowvii de armis Anglorum ratiocinium. Rowvius in Angliam revocatur.* 52. *Electoris Palatinus in Gallia iterum dimittitur.* 53. *Negotiatio circa prorogationem fœderis Gallici. Sueci fœderis leges declarare cupiunt.* 54. *Salvius postulata sua oblique insinuat. Galli correctionem fœderis abnuunt.* 55. *De induciis à Gallis proponitur. Tractatus Colmariensis ab iisdem excusatur. Rorteus paria apud Rectores Suecia proponit.* 56. *Suecorum postulata. Avauxii ad ista declaratio. De mutandis tractatuum locis.* 57. *Disceptatio super instrumento fœderis. Modus tractandi ab Avauxio adhibetur.* 58. *Disceptatio super bello in Austriam transferendo; Super induciis cum Hispano;* 59. *Super augmento subsidiorum; super Vinariensi exercitu.* 60. *Nova Gallorum postulata de termino fœderis; de loco tractatuum; de induciis universalibus; de sacris Catholicis.* 61. *Artes Avauxii destinata sua obtinendi.* 62. *Galli prorogationem fœderis in Suecia urgent.* 63. *Consultatio Rectorum Suecia. Rationes contra.* 64. *Rationes pro fœdere.* 65. *Rorteo respondetur. Regis Gallia declaratio. Negotiatio circa fœdus paulisper differtur.* 66. *Negotiatio cum Ragozio.* 67. *Tractatus secretus cum Banerio expirat.* 68. *Lauenburgicorum inanis circa pacem opera.* 69. *Ernesti Ducis Saxonia circa pacem conatus, ut & Waldeccæ Comitis.* 70. *Rectores Suecia secretos tractatus rejiciunt.* 71. *An Cæsar pacem velit, dubitatur.* 72. *Galli cupidinem pacis præ se ferunt.* 73. *Luzovius à Cæsare Hamburgum mittitur. Ejus propositio. Salvii responsio.* 74. *Rectores Suecia Petro Wibio respondent.* 75. *Danus circa pacem languide rem gerit.* 76. *Luzovii cum Salvio colloquium.* 77. *Cæsar diplomata ex mente Coronarum format.* 78. *Luzovius secretos tractatus urget. Ejus super satisfactione Suecia sententia.* 79. *Salvius circa Luzovii intentionem dubitat. Salvius Luzovio colloquitur.* 80. *Conventus Noribergensis acta. Luneburgicorum monita. Dania Regis consilium. Gallicus minister Noriberga expellitur. Meclenburgicus de Suecis ad Comitia vocandis agit. Electores Luneburgicos, & Hassos demulcent. Comitia Ratisponam indicuntur.* 81. *Ibi facta propositio. De invitandis Coronis deliberatio. Diplomata conceduntur. Cæsar bellum magis quam pacem agitat. Super Amnestia consultatur. Palatina causa ad peculiares tractatus seponitur.* 82. *De hospitationibus & contributionibus.* 83. *Fœderis inter Sueciam & Hollandiam causa.* 84. *Consultatio super fœdere cum Hollandis. Rationes contra.* 85. *Rationes pro fœdere.* 86. *Legati Hollandici non nisi oblique fœdus insinuant.* 87. *Disceptationes circa formandum fœdus. Summa fœderis.* 88. *Disceptatio circa ceremonias.* 89. *Consultatio super titulis.* 90. *Legatio Scotorum in Sueciam.* 91. *Danica.* 92. *Regina Mater è Suecia profugit.*

1640. Conditio armorum Succicorum.

QUæ hactenus multum prævaluisse visa fuerant Suecorum arma; sub initium hujus anni vergere rursus cœperant. Banerius quippe Bohemiæ pro lubitu insultans Cæsareos copiâ pugnæ facientes non modicis cladibus affecerat, quos & intra Pragæ mœnia inclusos fames ac pestilentia non parum attriverant. Progressus tamen spe minores fuere, quod qui magnas partib⁹ vires addituri putabantur Bohemici exules, aut quibus sacris suis interdictum erat, tum Protestantes Silesiæ Ordines; diffidentia præsentium, meruque commovere se haut quidquam auderent. 1640. Regio, quam hactenus insederant Sueci, sustentando utcunq; exercitui, non augendo sufficerat, nec incrementi multũ ceperat. Cæsarei contra magno studio copias suas auxerant; quibus è Belgio accesserat veteranorum equitum peditumque valida ac invicta hucusque manus, sub Piccolomineo, egregio duce, qui jactaverat, intra ipsa castra Suecos se aggressurum. In Silesia Suecorum progressibus remoram injiciebat Glogovia à Cæsareis firmata. Sed præcipuam plagam rebus eorundem intulerat mors Bernhardi Ducis, qui vivus magnam

partem

1640. partem hostium sine dubio in se avertisset; aut viam sibi in Bavariæ interiora feciſſet. Nec exiguum Banerio scrupulum injiciebant Saxonis & Brandeburgici à tergo gliscentia arma; tum quæ per Inferiorem Saxoniam Dani, Arnheimiique instinctu agitabantur tertiæ partes, arbitrium belli pacisque sibi vindicaturæ, ubi invaluissent.

Cæsarei in expeditionem progrediuntur.

§. 2. Ea rerum facies erat, cum Cæsarei, quos hactenus profundæ luto viæ detinuerant, gelu indurata humo contractum exercitum apud Tabor lustrant, qui peditum tredecim millia, quadringentos, equitum octo millia trecentos quinquaginta explebant præter Croatarum turmas. Inde

14. Jan. Pardubitzam versus tendunt ac Colini Albim ponte sternere incipiunt. Banerius, qui jam ante le-

Banerius se movet. giones ita disposuerat, ut statim si qua opus foret contrahi, & in hostem obverti possent, decreverat vel transitu Albis hostem arcere, vel si fieri id non posset, & hic Kœnigsgræciam aut Brandeisiam satis munita oppida aggrederetur; alio ipsum loco distinere, aut cum primis Leutmericiam ipsum pertrahere, ubi opportunitate locorum quæ præceperat, adversus eundem usurus erat. Eo fine

17. Jan. Leutmericia Mælniccam ducit, unde Pfulius cum sex equitum legionibus dimittitur, Kœnigsgræciæ adparatum bellicum illaturus. Huic tuendæ iste Penaticum, Limburgumque progreditur. Sed quo minus Podiebratam pergeret, dejecti passim à Pfulio pontes impediebant; nec longa ambage per vastatas terras trahere exercitum consultum judicabat. Igitur Penaticum, Novamque Boleslaviam regressus legiones circum disponit, quoad destinata hostium se expromerent. Interim ut adversus ingruentes se firmaret, quod recens conscriptus in ora maritima miles longe in Bohemiam itinere magnam partem diffugerat, duas legiones ex Halberstadiensi agro, unam ex Vetere Marchia, tum præcipue Kœnigsmarckium cum V Vestphalicis copiis ad se evocat, quem mox una cum V Vittenbergio summi excubiarum præfecti dignatione mactat. Is in itinere Saxonicam Taubii le-

Kœnigsmarckius Saxonicos multat. gionem Geraviæ profligaverat, aliquot centuriis cæsis, non paucis captis. Nec levius Hanavii legionem Schmelnæ multaverat. Inde late Misniam populatus fuerat; Querfurto quoque vi in potestatem redacto, & præsidio ex V Vendelsteina arce ultro diffugiente. Mox tamen evocante Banerio

10. Jan. 21. Jan. 1. Febr. cum omnibus copiis in Bohemiam concedit. Quo vix digresso Saxonici Mauritioburgum arcem Halæ per insidias intercipiunt.

Cæsarei Sueeis complura loca per Bohemiam eripiunt.

§. 3. Ast in Bohemia Cæsarei apud Colinum Albi superato dextram versus movent, Suecos ista regionis parte ejecturi, simul aditus sibi in Moraviam & Silesiam firmaturi. Prima Chlumnitza invaditur, situ & operibus non invalida arx. Hanc vix dispositis, nondum displosis machinis centurio præfectus arbitrio hostis permittit, cui subjecti milites centum triginta numeris Cæsareorum adduntur. Inde Kœnigsgræcia petitur; cui exterius circumposita munimenta primo impetu expugnabat miles tanto magis connixus, quo citius labore isto sæviens inter gelu defungeretur. Mox

9. Febr. 11. Febr. 12. Febr. cum mœnia tormentis quassari cœpissent, obsessi metu perculsi absque exceptione non sine flagitii nota se dedunt. Gregarii sacramento Cæsareo accedunt, ductoribus in captivitatem redactis. Eo loco hostis duodecim signis, ac sedecim minoribus machinis cum magna frumenti vi potitur. Raptim inde Schmirsitza, Jacomiria, Kœnigshovia, Trautenavia, Neustadium, Gitschinum recuperantur, omnibus, qui ibi deprehendebantur, militibus sub Cæsarea signa redactis. Ita paucos intra dies non modicum damnum Suecis inferebatur.

Banerius in Banerius etsi speraret, hostem Kœnigsgræcia haut ita facile potiturum; tamen motu istius cognito, assumtis Kœnigsmarckii cõpiis contra istum Leipam Bohemicam procedit, prælium planis campis, quod equitatu præváleret, tentaturus; ubi hostis montano tractu descendens sui copiam feciſſet. Sed hic circa Gitschinum ita opportunis se locis tenebat, ut nullo modo invadi posset; nec ullum indicium edebat, velut in pugnam descensurus. Ba- Ejus consilia. nerius cum suspicaretur, hostem in Silesiam oculos intendere, ut Mansfeldio Comiti per Stalhantschium in angustias redacto subveniret; huic imperat; si Mansfeldius ad Archiducis exercitum se reciperet, ipsum persequeretur quantum posset; salvo tamen semper ad Oderam receptu. Si Mansfeldio novis copiis firmato par non esset; fixo ad flumen istud pede eum sustineret. Sed si forte totus Cæsareus exercitus ipsi ingrueret; idoneis locis peditatu infestis ipse cum equitatu raptim Havela & Albi superato ad se properaret. Jacobus quoque V Vanckius subtribunus cum legione dimacharum Gærliciam ad extremum tueri jubetur.

1640. hostem movet.

Is Danubium versus cogitat.

§. 4. Enimvero quia circa Leipam Bohemicam longe lateque nulla pabuli copia, cura servandi equitatum, in quo robur exercitus Suetici consistebat, Banerium de Bohemia deserenda cogitatè subigebat, alias hostium vires haut quidquam formidantem. Igitur retro Leutmericiam, hinc Egram concedere statuebat, qua expugnata ad sinistram Passavium versus & Danubium progressurus erat; sine dubio hostem eodem pertracturus tegendæ Austriæ. Quod si forte eo progredi impediretur, tamen Egra capra Bohemiam, Franconiam; & Misniam in potestate habere poterat; simul occasio dabatur residuas Kœnigsmarckii copias è Franconia & Eichsfeldia ad se evocandi. Tum animus erat; Vinarienses per V Vetteraviam tendentes sibi adjungere, aut cum Bavaricis committere, prout ex utili videretur; simul è propinquo conjunctionem cum Hassicis & Luneburgicis promovere. Eo consilio Banerius Leipa Bohem. 2. Febr. Leutmericiam regredi instituit. Enimvero gelu remisso per profunda viarum tardum iter relegebat exercitus; ac tumefacto flumine glacies pontem Leutmericiæ penitus abripuerat. Bavaricæ insuper & Moguntinæ copiæ superato Mœno sub Gleenio & Lamboio ducibus Thuringiæ & Bohemiæ propinquate nuntiabantur, primo agmine jam Schmalcaldiam progresso. Unde videbat Banerius, si destinatum iter pergeret, Thuringiam atque Ertordiam periclitaturam, ac se è Vinariensibus, Hassicis atque Luneburgicis plane seclusum iri; forte etiam Bavaricis circa Egram ipsum præventuris, ac his à fronte, Cæsarcis à tergo incubituris. Temere autem summam rerum aleæ prælii exponere leges prudentiæ, ac mandata Rectorum Sueciæ non permittebant. Igitur mutato consilio in Misniam & Thuringiam concedere decrevit, conjunctioni cum Vinariensibus, Hassicis, ac Luneburgicis opportunam, quorum societas plurimum ad summam rerum profectura erat. Sed & occulta formido suberat, quia de Hassorum & Luneburgicorum destinatis sibi non satis constabat, ne forte vel ad hostem transirent, vel tertias partes formarent. Id periculum, si quod esset ut in herba opprimeret, in has partes vertebat, cum alias per ditiones Cæsaris bellum circumferre non adeo in arduo fuisset. Eodem præmittitur Kœnigsmarckius, ut Saxonicos improviso opprimeret, inde quicquid sibi copiarum per Eichsfeldiam & V Vestphaliam superesset, exceptis præsidiis, adjungeret. Brandeisiæ, Melniccæ, & Leutmericiæ, quæ defendi citra validissima præsidia non poterant, excitata nuper munimenta detrahuntur. Tantum Arci Novæ prope Tæpliciam centurio, & Teschen-

Sed mutato consilio in Misniam recedit.

1640. næ subtribunus Copya præsidio imponitur, ut Dresdæ subvectio per Albim è Bohemia intercluderetur; ac transitus fluminis in potestate esset. Sic relicta Bohemia Banerius itinere per Commothaviam & Annæbergam sumto Zwiccaviam attingit.

14.Mart. 24.Matt. Ex itinere Slangius tribunus cum quatuor equitum legionibus Cadenam mittitur, de hostium conatibus exploraturus. Hic catervam hostilium equitum centum triginta intercipit, quindecim tantum cum subtribuno elapsis. E captivis intelligit, Saradescium cum ter mille Croatis & Germanis equitibus Cadena Mascham, inde Kitscham progressum.

14.Mart. Croatæ vapulant. Unde mandatis à Banerio acceptis, ac pluribus turmis firmatus in ipsum raptim profectus deprehensum profligat, ac plerisque cæsis magnam præfectorum partem capit. Qui Suecorum manus effugerant fere ab agrestibus, quos isti male antehac habuerant, trucidati. Saradescius ipse pedes evaserat. Hostis interim circa Gitschinam in montana regione quietus se tenuerat, nisi quod catervas passim dimitteret; ac Fridlandam arcem octoginta peditibus insessam post quatuordecim dies impetu expugnaret. Mox intellecto Banerii itinere & ipse castra movet, Suecosque Cadenam usque sequitur, inde validam equitum manum Commothaviam usque mittit, nullo operæ pretio facto, quod Banerius postremo suorum agmini caute prospexisset. Hinc Cadenam inter & Egram copias disponit, cum Bavaricis, qui per Franconiam ingruebant, uti credebatur se conjuncturus, simul equis per profunda viarum lassatis nonnihil quietis indulturus.

7.Mart. Cæsarei Suecos frustra insequuntur.

Kœnigsmarckius Saxonicos profligat. §. 5. Interim Kœnigsmarckius in Misniam præmissus cum Saxonicos adventu ipsius cognito ad Lipsiam coivisse intelligeret, quantum potest eodem adproperat: ibique Schleinicii legionem è stativis Mocca Lipsiam se recipientem profligat: Sed

25.Mart. nocte ingruente retro ad fluenti transitum recedit. Hunc per tenebras aggressuræ Saxonicæ legiones equestres adsumtis quadringentis peditibus Lipsia procedunt. Sed orta luna & cadentibus nivibus, simul vigilantia ducis detecti, cum magno clamore ingruerent, ab instructis Suecis acriter excepti in fugam conjiciuntur. In ipso conflictus loco & in fuga ob viarum angustias magnus numerus cædebatur. Capti subtribunus Callenbergius, duo turmarum præfecti, totidem optiones ac signiferi, gregariorumque centum quinquaginta. Pedites tamen hinc flumine, inde fossa, tum tenebris tecti paucis exceptis incolumes se recipiunt. Post hunc conflictum Suecos ut Grimmam recederent, pabuli inopia subigebat. Quæ & ipsa causa, sed multo magis Suecorum metus Saxonicos impellebat, ut trans Albim se conferrent. Totus inde Suecicus exercitus Misniæ infusus secundum Muldam flumē collocatur, equite ob pabuli penuriam paulo latius distributo. VVittenbergius cum novem legionibus, quæ sinistram alam constituebant; per Voigtlandiam stativa capit. Heic Banerio præcipuus labor adscitis sociis se firmare. Et hactenus quidem

Banerius conjunctionem quærit Vinariensium, nulla ipsi cum Longuevillio Duce literarum commercia intercesserant. Unde Ohmii, & Rosæ opera Ducem solicitat ad copias ex fœdere adversus communem hostem jungendas. Landgravia quam-

Hassicorum, vis copias suas Kœnigsmarckio sociare abnuisset. non eo minus tamen enixum in partes Suecicas studium testata fuerat. Unde Banerius jam Leutmericia de profectione sua ipsi significat, conjunctionemque copiarum flagitat. Ni unitis viribus hosti nunc obsistatur, Protestantium causæ immedicabilem plagam illatum iri, quæ sola concordia stabiliri possit. VVestphaliæ curam tantisper seponendam, quoad summæ rerum consulatur; qua in tu-

7.Mart. 31.Mart. to collocata, minora dispendia facile reparatum iri. Eadem missis Zwiccavia literis denuo ingerebantur. Georgius quoque Luneburgicus Dux, cum agnatis Principibus sat amicos se hactenus Suecis tulerant, ut tamen propter postulata quædam tractatus plene absolvi non possent. Hunc non literis tantum Banerius solicitat, sed & misso tribuno Casparo Cornelio Mortaignio, & Gabriele Gabrielis F. Oxenstierna; ostentans inter alia Guelferbytum à Cæsareis detentum, & Hildesianam causam, ex qua magnum ipsi malum sit dandum, ubi cæteris molestiis Cæsar se extricaverit. Si nunc deseratur, necessitatem sibi imponi receptum in ipsius terris quærendi: nunc longe satius esse hostem eminus sibi. Ubi bellum in Evangelicorum terras iterum devolutum fuerit, nunquam ipsos pace qualem velint potituros: eoque omnibus viribus connitendum, ut bellum in Cæsareas & Pontificias ditiones retrudatur. Super postulatis ipsius Rectorum Sueciæ declarationem à se expectari: ac summa rerum salva de istis facile conventurum. Ex adverso Cæsar, qui expeditionis initio spem conceperat Suecos suis ditionibus expulsos in Saxonia Inferiore sibi receptum quæsituros, ejus Circuli Principes hortatus fuerat; transitu Suecos arcerent, & quævis hostilia ipsis intentarent. Et nunc eadem literis ingerebat, quas ministro suo Hamburgi residenti Cunrado Lutzovio in antecessum transmittebat, tantisper secreto apud se servandas, quoad Banerium his oris ingruere pateret. Quarum literarum tamen apographis per Hassicum Consiliarium Vultejum statim potitus erat Salvius, cum à quodam tabellariorum magistro subtili arte resignatæ, descriptæque forent.

1640. & Luneburgicorum. 7.Mart. Cæsare contranitente.

Suecorum ala sinistra vapulat. §. 6. At Piccolomineus cognito VVittenbergium cum ala sinistra per Voigtlandiam à reliquis divisum agere, Bredavium summum excubiarum præfectum Falckenavia cum valida manu ipsi immittit. Qui & non segniter licet explorationib' operanti ex improviso ingruit, ut Polonos, qui extremi tendebant, in stativis opprimeret, eosque præcipites Plauenam ageret. Ubi VVittenbergius quidem nonnullas legiones raptim contraxerat: sed quia signa, ne in hostium manus inciderent, mature in tutum missa fuerant, simul impedimentis turbatis, equites pugnam detrectantes sua signa sequebantur, sic ut sola VVittenbergii legio pugnam capesseret. Quæ licet strenue repulso primo agmine, cum nemo subsidio veniret, numero obruta male multabatur, amissis duobus signis. Nec pauci è cæteris legionibus desiderati. Primariorum tamen ductorum nemo præter Gustavum Hornium Eberhardi F. captus est. Totus inde Cæsareus exercitus Voigtlandiæ infundebatur, castris apud Curiam Variscorum positis. Banerius contra ad Erfordiam copias contrahebat, peditatu in urbe ac vicinis pagis, equitatu longius collocato. Ubi maxima ipsi cura erat auxilia adversus tantam hostium vim undique excire. Eo fine semel atque iterum ad directores exercitus Vinarienses literæ dantur; quibus & suas ad Longuevillium Ducem Belloregardius Residens Gallicus addebat. Et hic quidem facile petitis annuebat misso Lutzovio tribuno, qui Banerium de statu sui exercitus edoceret, simul quid ipse consilii agitaret disceret; collato in itinere cum Landgravia sermone, ad quam & mox ipse Longuevillius Cassellas se confert. Landgravia, quamvis tractatibus super novo cum Suecia fœdere nondum absolutis, sat cupidam se communi causæ sublevandæ ostendebat; modo quæ nunc Banerio jungendæ forent legiones cum olim submissis sibi restituerentur; Utque hospitiis suorum per VVestphaliam, & Frisiam Orientalem caveretur, à quibus longius digredi verebatur. Eoque initio malebat im-

14.April. 11.April. Banerius auxilia sollicitat. 9. 20. Apr. Landgraviæ postulata.

pressio-

1640. pressione potius alibi facta hostem distrahere, quã Banerio copias jungere. Idque misso Legato apud hunc exponebat; addito, quantum hosti accessurum foret, si iste in Frisiam penetrare possit. Ast Banerius ostendebat; difficultatibus, queis ipse nunc prematur, non aliter quam sociatis omnium quorum interest copiis consuli posse. Tum festinato opus esse, cum sibi diu his locis per pabuli ac annonæ inopiam morari haut liceat. Auxilia abnui, an differri perinde sibi esse. E legionibus Hassicis à Leslæo quondam adductis paucos supersesse, easque nunc novis fere supplementis constare. Sed quas in præsens aut deinceps sibi juncturus sit, periculo depulso statim remissurum; nec minus vicissim eidem, ubi res exigat, auxilio adfuturum. Westphaliæ loca idoneis præsidiis firmanda; si quid per agros damni forte hostis det, id parum curandum. Summa enim rerum salva hæc facile reparari posse: istius ruinam cætera omnia secum tracturam. Hoc cum responso Legati Cassellas redeunt, ubi & Longuevillius Dux tunc agebat. Convenit igitur inter hunc & Landgraviam, ut intra decem dies Hassici Mulhusæ, Vinarienses Isenaci essent, pro re nata Banerio jungendi, aut alibi hostem distracturi. Eodem Landgravia statim duas equitum legiones, quatuor dimacharum turmas, quæ in Hassia, & Paderbornensi agro stativa habuerant, præmittit. Reliquas copias, quinque equitum ac peditum millia explentes Melander apud Reclingshusam lustratas eodem accelerare jubet.

Banerii declaratio.

Vinarienses & Hassi conjunctionem decernunt. 17. April.

21. April.

Cæsar Luneburgicos Duces sollicitat.

§. 7. Ast Luneburgicis Ducibus Cæsar discessum Banerii è Bohemia statim significarat; addito fratrem Leopoldum VVilhelmum quantum possit Suecos persecuturum. Et ut omni ope adsistant, & ad eundem scopum omnem operam navent hortabatur; tum ne persuasionibus ac promissis Suecorum in transversum rapi se patiantur. Eaque Ducibus per Reuschenbergium Baronem Guelferbyti præfectum literis exponuntur, cum ipse oppido excedere dubitaret. Ad quæ Duces nihil infensi præferentes reponebant: Ea postulata non ad se solos, sed totum ad Circulum vi decreti superiore anno facti fuisse deferenda. Fœderatos Reges Germania dimoveri, aut pacem restitui haut posse, si vel maxime ipsi in eos arma sumant. Superioribus annis quinquies arma Cæsareis junxisse, nullo cum fructu. Sibi nunquam animum fuisse Cæsari, aut ulli ex Ordinibus damnum inferre, nec aliud sibi quæri, quam salutem Imperii, & subjectorum suorum tutelam. Quod si tamen ad legitimam defensionem adigantur, Deo rem se commissuros. Nec Cæsarem sibi vitio daturum, si quæ media necessitas suggesserit, innoxiis suis destinatis arripiant. Paria Leopoldi VVilhelmi literis reponebantur, quibus prolixe auxilium suum obtulerat, si quid injuriæ ipsis per Suecos intentaretur. Enimvero Ducibus plane persuasum erat, quicquid blanditiarum istæ literæ ostenderent, Cæsarem ipsis gravissimam noxam meditari, quod superiore hieme Banerium transitu Albis non prohibuissent. Ac constans rumor erat, Cæsarem Duces eo nomine ditionibus suis multare decrevisse. Cæsari ipsi Guelferbytum destinari: Comiti VVernero Tillio ob trecenta uncialium millia, quæ Daniæ Rex quondam Tillio seniori cesserat, Callenbergicum Ducatum assignatum; reliqua Dano danda, si arma cum Cæsare in Suecos jungere velit. Ac dejerabat Mithobius ista instrumenta jam Cæsaris manu subscripta Viennæ jacere. Idem Augusto Duci Henricus Julius Lauenburgicus detexerat, suadens; mature idonea consilia capesseret, nam securim jam radicibus arboris admotam esse. Idem porro Dux Augustus valde indignabatur Guelferbyto tamdiu à Cæsare detento; & quod Brunsuicensi urbi jus nundinarum Cæsar indulsisset adversus Ducis jura, quæ obtendebat. Idem quoque nobilibus provincialibus multa prædia à decessoribus suis concessa iterum eripuerat, repetitis quoque fructibus perceptis. Sed illi querelis Viennam delatis mandata restitutoria sub pœna proscriptionis adversus Ducem obtinuerant. Isthæc elati animi Principem ita mordebant, ut antea semper in Cæsarem pronus, & cautissime in negotiis suis progredi solitus, hunc amica Suecis consilia caperet. Fridericum denique Cellensem Ducem, quem nullæ peculiares causæ stimulabant, frater & agnatus in suam sententiam pertrahebant.

1640.

Duces consilii sui rationes publice exponunt.

§. 8. Publicant inde Duces has consilii sui rationes: Exemtionem ab oneribus belli, quam Suecis annuerint, à Cæsare obtineri non potuisse. Sibi velut autoribus imputari, quod Banerius è Meclenburgica superato Albi in Misniam & Bohemiam penetraverit, quo nomine horrendorum criminũ se reos peragi. Ipsum Cæsarem literis suis istas imputationes suo loco reliquisse, veluti ultionem reservaret. Ex aliis quoque indiciis quid sibi immineat constare. Piccolomineum cum toto exercitu ad Inferiorem Saxoniam se vertisse sibi infensissimum, Viennæ in se decreta sine dubio exsecuturum. In solitudinem redactas à Cæsareis ducibus regiones, quibus auxilio venerint: quid futurum illis, ad quos infensi ingruant. Ita extrema subigente necessitate decrevisse illis se conjungere, qui belli malis exemptos voluerant, horumque auxilio ad sui defensionem uti; non quidem ut Cæsarem aut ullum Ordinum bello petant, sed avertendo à suis exitio. Id non magis vitio sibi verti posse, quam aliis Electoribus & Principibus, qui longe dispari periculo fœdera cum exteris Regibus colant. Ita Banerii Legati grato cum responso à Georgio Duce dimittuntur, ipsique Duces decernunt hoc rerum articulo Succis succurrere, certis tamen legibus, super quibus ut cum Banerio transigeretur; Bodo Hodenbergius & Hilmarus Obergius Erfordiam ad Banerium mittuntur. Proponebant hi eadem fere, super quibus hactenus variis legationibus disceptatum fuerat. Contra Banerius conjunctionem copiarum ante omnia urgere; ne inter has moras summa rerum detrimenti quid caperet; rogareque omnia, quæ ad fœdus spectant, nunc seponi, quæ sibi à mandatis destituto ad Rectores Sueciæ rejicienda sint. Sed inter Landgraviam & Longuevillium convenerat, ut duces mature Mulhusæ convenirent, ibique cum Banerio super modo conjunctionis, & belli gerendi ratione colloquerentur. Quo fine Landgravia ad Banerium scribit, ut Langensaltzam, aut alium intermedium locum congressui designet. Luneburgicos enim quasdam adhuc conditiones annui velle: quas ipsa æquas judicet; nec putare hanc moram summæ rerum fraudi fore. Eadem & Clitzingius Luneburgicorum Dux, statim atque Mulhusam venerat, literis expetebat. Ast Banerio non multis tractatibus & consultationibus, sed sociatis copiis opus erat, hoste indies magis incumbente; qui ni mature conjunctio fieret, medium se istis insertturus, & omnia consilia disturbaturus erat. Sed nec ratio ferebat, illum vel per horam ab exercitu digredi hoste ita propinquo. Et nullo modo ad Erfordiam diutius hærere penuria premente licebat. Tum judicabat, ad plura annuenda se non esse adigendum, quam quæ in sua potestate sint: ac Duces conjunctionem omnibus aliis respectibus antehabituros. Hæc omnia Landgraviæ per literas demonstrat; rogans perficiendæ conjunctioni potissimum operam det, per quam solam extrema malorum, quæ imminere videantur, arceri queant.

Luneburgicorum postulata. 9. April. 24. April.

28. April.

2. Maji.

30. April.

Luneburgici Cæsari non fidunt.

2. April. Horum responsum. 12. April.

2. Maji.

1640. ant. Addebat, si conjunctio ita cito fieri nequeat, id sibi mature significetur, ut alia via sibi consulere queat; ne dum vana spe apud Erfordiam moratur, receptus difficilior fiat. Eadem Clitzingio respondet, quem & misso Mortaignio ad colloquium invitat. Qui statim cum Friderico Sckenkio adest, ac postulata Ducum scripto tradit. Deposcebat sibi Georgius Dux summum belli arbitrium in ditionibus Ducum cui etiam Suecicæ copiæ subessent, si quæ ipsis auxilio mitterentur. Tum satius judicabat copias suas adhiberi propriæ ditioni tuendæ, Saxonicis & Brandeburgicis ab Albi, Cæsareis è VVestphalia incubituris; insuper bis mille militum Cæsareorum præsidio Guelferbytum obtinente. Quod si tamen omnibus placeat, copias suas aliquantisper reliquis jungi, volebat eas non à Banerii imperio dependere, sed Hassicis sociatas peculiare corpus constituere. Porro ut si opus illis haberet ditioni suæ tuendæ, sine mora dimitterentur. Postulabat etiam suas ditiones à Confœderatorum exercituum oneribus immunes manere, ac loca ad patrimonium Ducum pertinentia à Suecis detenta restitui. Reliqua ad tractatus Hamburgi susceptos remittebantur. Ad ea Banerius: Ut Georgius Dux summum in Luneburgica ditione habeat imperium concedere; vicissim par esse, ut auxilia à Ducibus submissa sibi subsint, quoad expeditio absolvatur. Quæ interim ab Hassicis & Luneburgicis geri possint, nihil facere ad periculum, quod summæ rei nunc immineat. Ea salva, reliqua se bene habitura. Vinarienses & Hassicos, quibus nunc bene inter se conveniat, satius esse junctos manere salvo fœdere, quod Reginæ cum Landgravia intercedat; Luneburgicos autem Suecico exercitui adhærere. Nullo modo diutius hosce detinendos, quam belli necessitas ferat, quos & nunc ocyus ad sua digredi posse optet. Ut ditionibus Ducum super immunitate ab oneribus belli caveatur, fieri non posse ob incertos belli casus. Et si calamitas quædam sibi acciderit, ut in Ducum terris receptus sit quærendus, sperare id Ducibus non repugnantibus fore, quin se potius pro necessitate rerum ab ipsis sublevatum iri; nec hanc postremam fœderis partem esse. Reliqua Hamburgenses ad tractatus rejiciebat, queis opus plane non sit, si ipse omnibus postulatis satisfacere queat. Hac Banerii declaratione Luneburgici Legati adquiescebant, adstipulante cumprimis Clitzingio; quem ut Reginæ eo magis devinciret, Banerius, quindecim millium uncialium dono mactabat. Ita sepositis aliis postulatis conjunctio ad Erfordiam fit. Vinariensibus Longuevillius Dux, & sub illo Guebrianus, Otto Nassovius Comes, Ohmius, & Rosa imperitabant, Hassicis Melander, Clitzingius Luneburgicis præerat. Consilio de summa belli habito statim exercitus Erfordia movet. Dextri loci honorem Banerius Longuevillio cum suis deferebat, proximum Hassicis & Luneburgicis; ipse cum Suecis sinistrum sibi cornu sumebat. Procedebat exercitus validissimus; miles egregius, probe armatus, ac pugnandi cupidus; nec parem multi anni conspexerant, viginti duæ peditum phalanges, equitum viginti millia. Educebatur simul Erfordia Goltzius cum sua legione urbanis parum gratus; cui Caspar Ermes tribunus placidior moribus, ac prudentia constantiaque insignis suffectus est.

4. Maji.

Banerii declaratio.

Fit conjunctio.

6. Maji.

7. Maji.

§. 9. Hostis interim è Voigtlandia movens ad Salfeldam castra metatur, ac Jenæ, alibique destructos à Banerio pontes reficit. Eduardus Bragantiæ Dux cum aliquot millibus Chemniciam mittitur, cui præsidio relictus erat subtribunus Printzius cum Stackii legione equestri. Ei deditionem Bragantinus imperat, quod eques absque pedite oppidis tuendis ineptus foret. At ille ad extremum remorari hostem jussus defensioni strenue accingitur. Igitur intra biduum accessus ad fossam fiunt, quæ derivatis aquis siccatur. Mox exterius munimentum expugnatur, scalisque admotis assultus per quinque horas continuatur, obsessis strenue hostem rejicientibus. Sed cum sequenti die Comes Suissius plus copiarum & machinarum adduceret, cives coitione facta deditionem inclamare: tum & miles stationes deserere, suum esse fremens in campo rem gerere, non retro mœnia jugulandum se præbere; præfectis nequidquam hortantibus, ut unum saltem assultum adhuc sustineant. Ita ancipiti malo pressus Printzius duris conditionibus deditionem facere cogitur, ademtis signis, equis, armisque dimissus. Intra quinque tamen obsidii dies non nisi præfectum turmæ novemque gregarios amiserat, cum hostium ducenti amplius cecidissent, inter quos subtribunus aliique ductores. Eodem die Teschena arx in Bohemia tormentis ac mortariis quassata deditionem facit. Quo minus autem post Chemniciam Zwiccavia quoque peteretur, sociorum exercituum conjunctio efficiebat, ob quam quicquid erat Cæsarei militis in castra ad Salfeldam evocabatur.

1640.

Chemniciam recuperat. 25. April.

25. April.

26. April.

Et Teschenam.

§. 10. Fœderati quippe, cum hostem se nusquam movere viderent, & ipsi recta Salfeldam tendunt, ac ante istius castra in acie consistunt. Sed ille nulla pugnandi cupidine ostensa non nisi turmas aliquot emittit, quæ Suecicis ingruentibus præcipites intra castra se recipiunt. Sed quia angustiæ camporum, ac montibus vallibusque inæqualis regio juste explicatam aciem non capiebant, nec castra munimentis probe firmata citra grave periculum oppugnari poterant; Banerio placebat Salam transire, num latior ibi planities, & occasio hostem intra castra infestandi posset inveniri. Igitur fœderati exercitus ad Rudolstadium Salam transgressi in monte, ex quo in hostis castra despectus erat, consident, ac per aliquot dies machinis in ista fulminant, ut is tentoria semel atque iterum mutare, demum plane retro montes occultare se cogeretur. Tentaverat hostis per noctem in machinas impetum facere; sed mox excitatis loricis arcebatur. Contra & Sueciglobis ignitis Salfeldæ incendium molientes frustra erant. Periere ista fulminatione non pauci ductores gregariique, quos inter tribunus, qui solus adhuc Hungaris supererat; quo cæso reliquiæ istius nationis domum se receperunt. Hostium machinæ inter fœderatos exiguum damnum dabant, nemine alicujus nominis læso, nisi quod Slangius tribunus brachium ictu globi amitteret. Quanquam autem Cæsarei tormentis non amplius lædi, nec castris suis expelli, aut in illis invadi possent; fœderati tamen loco quem ceperant consistebant, quod sperarent, eos non diu intra istas angustias duraturos, hinc sylva Thuringica, illinc hoste cingente. Quod si autem obnixi hærerent fœderatos fame fatigaturi, Banerio placebat in Culmbacensem Marchionatum transire, mediumque se Cæsareis ac Bavaricis inferre tunc circa Bambergam hærentibus; & vel hos tota belli mole obruere, vel illos castris extractos ad prælium cogere. Castris ita propinquis quotidianæ velitationes, & modici conflictus, secundiore fere fœderatorum fortuna. Inter alios Hundius apud Cæsareos excubiarum præfectus cum aliquot equitum centuriis Rudolstadium excurrens nonnullos currus annona onustos interceperat quem Eberstеinius tribunus sexcentis equitibus stipatus securius suggressum ob paria cum suis signa, undique circumdatum oppressit, ac cæsis plerisque reliquos cum ductore captivos abduxit. Porro si qui ut solet ex fœderatis caperentur, Suecі quidem

Banerius cum sociis itidem ad Salfeldam consident. 8. Maji.

10. Maji.

Hostis apud Salfeldam consident. 12. April.

Cæsarei

1640. Hassicos & Luneburgicos nolunt ut justos hostes tractare.

quidem more militari habebantur, ac permutatione facta ad suos remittebantur, Luneburgicis contra & Hassicis vel citra veniam cæsis, vel permutationis beneficio exclusis, etsi hi à se captos restituerent. Nam publice in castris Cæsareis tubis & tympanis resonantibus promulgatum erat; ne quis Hassum aut Luneburgicum captivum in castra adduceret. Ea de re Banerius, querentibus istorum ducibus, ad Piccolomineum scribit, ista aboleri postulans, alias sibi paria referre in proclivi fore. Cui Piccolomineus: de conjuncto Hassico & Luneburgico exercitu sibi nil constitisse, ac credidisse desertores quosdam fuisse, qui prædandi causâ Suecicum exercitum secuti sint. Sed postquam nunc intelligat Hassicas & Luneburgicas copias ipsius imperio subesse, pari deinceps jure cum

2. Jun. reliquis habendos. Banerius ista perstringendis Hassis ac Luneburgicis dicta sentiens, culpam incongrui responsi in scribam rejiciebat; cæterum cautam conjunctionis ostendit solidiorē Pragensi pacem, & pleniorem securitatem. Ista porro probra Melander dissimulabat, qui haut sane lubens huic expeditioni se accinxerat. Sed Clitzingius indignatus copias suas manipulum prædonum, & se talium ducem haberi, cum Piccolomineo per literas acriter expostulat, addito, data occasione ostenturum,

3. Jun. justi se militis ducem esse. Cui vicissim Piccolomineus: Legatos Ducum in conventu Noribergensi, ipsosque Duces, cum ante biennium Viennæ investituram acciperent, diversa pollicitos. Ut tamen post pari cum Suecis jure haberentur, permittebat.

Cæsareorum ad Salfeldam difficultates.

§. 11. In castris porro Cæsareorum inopiæ, famis, ac miseriarum affatim, de qua captivi ac transfugæ, quorum duo amplius millia in Fœderatorum castris asservabantur, satis exprimere non poterant. Maximus quoque equorum numerus à Suecis inter pabulandum interceptus. Nec eo secius in arrepta statione obnixus hærere Piccolomineus, jactans, si prior inde moveat, Cæsarem de imperio periclitaturum: & sibi heic persistendum quoad ulli bellatores superforent. E Franconia tamen nonnihil frumenti subvehebatur; ubi & Bavarici post lustratas apud Bambergam copias Cronacum & Hilpershusam propius Thuringicos saltus progressi erant, ut si placeret Cæsareis jungi possent, interim ipsorum terga tuta præstarent. Ast Fœderatos præter annonæ ac pabuli inopiam aliæ quoque molestiæ exercebant. In tanta multitudine diversæ nationes, nec unius omnes imperio subjecti. Pugnandi cupido apud omnes fere par, sed peculiaria singulorum studia rem publicam non parum turbabant. Banerius cum hosti ad Salfeldam noceri non posset, ocyus inde in Culmbacensem agrum transire cupiebat; sed cæteri duces in diversa tendere. Quanquam enim Longuevillius cum Hassicis ac Luneburgicis Banerio summam belli directionem detulissent; tamen Duci subinde scrupuli quidam suboriebantur, tantum non intempestivæ ac perniciosæ separationi ansam præbentes. Nam Vinarienses quidam milites pecuniam promissam non sine minis flagitabant; quibus de suo soluturum se Dux metu majoris mali promiserat, si Rex non solveret. Quæ seditiones ne inter istam inopiam in nervum erumperent, metuebat. Et erat alias magna inter ductores Vinarienses discordia, Rosa & Ohmio Directoriam autoritatem mordicus tueri, Nassovio cum reliquis abrogari eam volentibus. Et quanquam per pactum sese Galliæ illigassent, proprio tamen arbitrio omnia agere cupiebant, in eo tantum concordes, quod Longuevillium nihili facerent. Ac in proclivi erat Banerio istas legiones iterum sibi adsciscere, ni aversatus esset militem, infinitæ licentiæ adsuetum. Et cum Longuevillius proposito sacramento citra exceptionem eos Galliæ obstringere vellet; plerique abnuebant, & Hassos, Luneburgicos, aut Suecos circumspiciebant. Mox tamen dato argento iterum placabantur. Sed acriores stimulos subdebant Guebrianus, & Belloregardius Residens, veluti Dux longius se, quam fastigium Regis terret, subimisisset; quod indignum foret, si copiæ Gallicæ Suecicarum accessio viderentur factæ. Igitur fremere Dux; sibi machinas idoneas non esse, non adparatum bellicum, non equos, non pecuniam exsolvendis duorum mensium stipendiis; quorum dies cesserit. Supplementa sua per Palatinatum Inferiorem incedere, queis maxime opus habeat; a peditatu cumprimis destitutus; iisque obviam Rhenum versus sibi eundum. Ei directores quondam Vinarienses exercitus pecuniarū expectatione assentiebant. Quin & Hassici ac Luneburgici, ut eodem simul tendant, solicitantur. Sed hi consilio habito decernunt; Principum suorum sententiam expectandam, interim apud Banerium manendum. Offerebant quoque Luneburgici octo equitum, sedecim peditum cohortes. Hassi duodecim peditum, totidem equitum turmas, si forte irruptione in Bohemiam facta hostem distrahere vellet; quibus tamen copiis Melander aut Clitzingius seorsim imperaturus esset. Ista hæc Banerium valde anxium habebant: Ipse enim solus hosti impar, ac cæteris digressis ad Visurgim aut Albim recedendum erat, Cæsareis è vestigio incubituris. Igitur ut Longuevillium de sententia deduceret, ostendebat: hoc discessu qui recens in partes transierint nutaturos, aut per desperationem alia consilia capturos: si quibus aliis accedere animus sit, pedem retracturos: hostem contra majores spiritus sumturum. Erat Dux ingenio probo ac candido, multoque in rempublicam studio: qui & antea cum Banerio, qua ratio ducebat, semper senserat, & nihil nisi de ejusdem consilio susceperat. Eo facilius erat ad saniora ipsum revocare. Et qui eum irritaverant, spe sua circa Luneburgicos & Hassos exciderant, quos Duces sui jussérant in omnem casum Banerium sequi. Igitur Banerii, aliorumque opera, annitente cumprimis etiam Clitzingio, effectum est, ut Dux declararet, se apud Suecos mansurum, quoad supplementa sua, aliaque necessaria advenissent, (de quibus tamen nondum certi quid constabat) post è communi consilio junctim cum aliis aut seorsim rem in hostem gesturum.

8. Maji.

uti & Fœderatorum.

Fœderati Salfelda movent.

§. 12. Porro uti Banerio, ac reliquis ducibus temerarium videbatur intra tam munita castra hostem adoriri; ita cum quantacunque inopia istum Salfelda non dimoveret, nec ipsis placebat in exesa regione frustra cum fame luctari. Quo minus tamen, quod Banerio ante fuerat constitutum, inter Schlœtzam, & Curiam Variscorum in Culmbacensem agrum penetraretur, Bavarici obstabant, qui interea ad saltus Thuringicos loco opportuno confederant, ut eorum cum Cæsareis conjunctio impediri nullo modo posset. Accedebat, quod eo itinere suscepto Longuevillius Rhenum ad excipienda sua supplementa, Luneburgici, & Hassi retro ditiones suas respecturi erant; præsertim cum rumor esset, Croatas, ac tres equitum Germanorum legiones Bavaricis junctos irruptionem in Hassiam Inferiorem moliri. Quo igitur sociorum conjunctione diutius frueretur Banerius, dextram versus per sylvam Thuringicam in Bavaricos ire, aut ad Mœnum inter Gemundam, Wurtzburgum aut Aschaffenburgum pedem figere, prout res ferret; decrevit; qua ratione hoste longius abstracto Hassia & Brunsuicensis ditio ab irruptione ejusdem tuta præstabatur. Ita motis Salfelda castris per Tannerodam, Arnstadiumque ac transita Sylva Thu-

1. Jun.

10. Jun.

1640. Haſſi ſedere cupiunt.

ringica Smalcaldiam pervenitur; unde iter Neuſtadium Franconiæ, ac mox ad Mœnum capeſſendum erat. Aderat heic à Landgravia miſſus Adolfus Wilhelmus Croſiegus, qui partem copiarum Haſſicarum remitti poſtulabat ad expeditum una cum Luneburgicis exercitum formandum, reprimendo Hatzfeldio, qui in Weſtphaliam cum aliquot legionibus venerat, ibique Wahlio junctus non ſpernendam manum conficiebat. Quo fine & Dux Georgius aliquot alas equitum per Mulhuſam & Gœttingam ad Viſurgim mitti poſtulabat. Aſt Banerius contra plures potius copias à Landgravia & Duce Georgio ſibi ſubmittendas contendebat; nam ſuccedente hac expeditione Hatzfeldium facile repreſſum iri. Si quid heic cladis acceptum fuerit, cætera quoque peſſum itura.

21. Jun. Fœderati Mellerſtadium centum quinquaginta
22. Jun. prædonibus infeſſum occupant, his citra exceptionem ſe dedentibus. A Kœnigsmarckio quoq; Masfelda arx, ad extremam famem diuturno obſidio redacta, & ſequenti die hoſti dedenda liberatur.

Cæſarei Banerium antevertunt, 7. Jun.

§. 13. Enimvero Cæſarei conſilia Banerii ſubodorati & ipſi Salfelda movent, Bavaricique juncti Kœnigshoviam, inde Neuſtadium breviore via adproperant, dimidio tantum die Banerium antevertentes; ubi excitatis raptim munitionibus tam idoneo loco caſtra ponunt, ut ipſis integrum foret prælium ſumere aut declinare, nec ibi citra manifeſtum periculum invadi poſſent. Quanquam nec prælium nunc Banerio tentare licebat; Cæſareis acceſſu Bavaricorum à quiete recentium prævalentibus. Cum Haſſici contra ac Luneburgici ad Salfeldam & poſt valde imminuti forent, equitibus ſingulis unico tantum equo inſtructis, qui multiplici labore fere fatiſcebat, cum Suecici ac Vinarienſes equites ſinguli ternos aut quaternos equos poſſiderent, alternatim labori admovendos. Sed nec iſtos ſat impedimentorum ac mercatorum caſtrenſium ſequebatur, extremum inopiæ remedium; ac ipſi longo otio molliti duram & inopem expeditionem ægre tolerabant. Unde crebris deſertionibus ſigna nudabantur. Erant quoque apud Luneburgicos pauci ſuperiorum graduum ductores, qui ad militem continendum ſat autoritatis haberent. Sed nec Landgravia plenas legiones ſub ſuis tribunis, quorum intererat eas ſervari, miſerat, ſed hinc inde cohortes ſub alienis fere du-
28. Maji. ctoribus compegerat. Id quod ut corrigeretur, jam antea Banerius à Duce Georgio & Landgravia per literas requiſiverat. Ita prævertente hoſte Franconia excluſi Fœderati, cum inopia ipſos diutius ibi conſiſtere non pateretur ob continuas pluvias tardius matureſcentibus frugibus, communi conſenſu retro Creutzbergam, & Iſenacum vertunt. Unde quanquam Banerius itinere per ſuperiorem Haſſiam capto ad Mœnum penetrare cuperet; tamen fame confectus miles laboribus viæ impar utique reficiendus erat, ac dilapſis numeris Luneburgicorum Haſſicorumque inania
19. Jun. fere ſigna iſtum ſequebantur. Unde hic Mortaignium ad Landgraviam mittit poſtulatum, ut plenas ſibi legiones mittat, deſertores ad ſigna edictis revocet, plures copias ſubminiſtret; tum annonam in finibus Haſſiæ verſanti exercitui præ-
21. Jun. beat. Id quod ipſa reſponſo ſuo ægre tuliſſe viſa eſt, cauſam irritæ expeditionis in ſuos ac Luneburgicos conferri: cum ipſa utique plenas legiones, cohorteſque miſerit. Cæterum paucas ſibi copias ſupereſſe, queis in præſens carere poſſit, Walio apud Stadbergam ſuos contrahente: qua de re tamen cum Duce Georgio ſit conſultatura. Annonæ nonnihil pollicebatur, ut tamen ditionibus ſuis non plus moleſtiæ inferretur. Sed quia quæ ex Haſſia ſubminiſtrabantur ad explendas neceſſitates parum proficiebant, & ubi conſtiterant copiæ regio plane exhauſta erat, ſtationem mutare neceſſitas ſubigebat. Quo tamen caſtra transferenda forent, inter duces parum conveniebat. Melander in præfecturam Mulhuſinam, & ſecundum Oneſtrum copias diſtribuendas cenſebat, quoad ſegetes maturuiſſent. Contra Banerius & Longuevillius ſatius judicabant in aliquo Haſſiæ loco ſubſiſtere, prope Brunſuicenſem agrum, unde uberior quam ex Haſſia ſubvectio. Horum ſententia 2. Jul. prævalente, Creutzberga, & Iſenaco relicto Eſchvvegam itur, haut parum dolente Landgravia, conjunctionis ſuæ diverſum, quam ipſa ſperaverat, effectum fuiſſe, amicis juxta ac hoſtibus in Haſſiam nunc pertractis. Nam & Cæſarei Neuſtadio pro- 22. Jun. fecti per Fladungam in Fuldenſem agrum, Haſſiæque fines tranſibant.

Fœderatorum exercitus valde imminuitur.

Semina diſcordiæ inter fœderatos.

§. 14. Enimvero Banerium ea maxime cura coquebat, quomodo junctas ſemel ſociorum copias retineret, qui peculiares ob reſpectus in diverſa ferebantur. Unde caute cum illis agere, & quantum poterat molliſſimis, verbis uti; & qua non ſemper ad placitum ſuum, & quod belli ratio poſcebat adduci poterant, ipſorum ſe ingenio accommodare, quantum ſalva ſumma rerum licebat, nec omnia ad unguem exigere. Nec eo minus, ubi ſumma belli ratio urgebat multa admittenda erant, quæ reliquis parum ad palatum forent. In Franconiam ideo potiſſimum iter molitus fuerat Banerius, ut ſedem belli eo transferret, hoſtemque Haſſia & Brunſuicenſi agro longe abſtraheret; tum ut ſociorum copiis eo diutius conjunctis frueretur. Nam & illi ab initio protegendis ſuis ditionibus cum Banerio ſe conjunxerant: & hoc inter hoſtem ipſosque poſito, ubi res exigeret, ſtatim iiſdem ſuccurri poterat. Aſt quo longius ab hoc ſcopo diſcedendum erat, eo magis difficultates gliſcebant, conjunctione illa ſecus cadente. Præcipua diſſenſo circa ſummam belli directionem erat, quam ſibi Banerius vindicabat; quod judicaret, Ordinum Germaniæ copiis parum profici, ni ſinguli Suecorum moderamen reſpicere tenerentur. Contra Luneburgici & Haſſi, uti Guſtavo Regi ſummum belli arbitrium citra ſcrupulum detulerant; ita nunc à miniſtro Regio dependere indignum ſuo faſtigio judicabant, præſertim à quo interdum paulo aſperius habebantur. Quin nec ſatis tutum videbatur vires ſuas in alterius manus conſignare. Querebantur quippe, ſuas copias antea Suecis auxilio miſſas ipſorum numeris admixtas, nec rebus ſuis exigentibus reſtitutas. Præterea non niſi æquali lege, etſi ſalva cujusque dignitate, fœderi accedere volebant, utque nil niſi de communi ducum ſententia ſuſciperetur, ubi copiæ conjungendæ forent. Quanquam enim Banerio in honorem Reginæ, primum inter duces locum non abnuerent; copiis tamen ſuis non niſi per proprios duces imperari volebant, & ardua negotiorum communi è conſenſu ſuſcipi. Ejusmodi porro conſilium, in quo ſuper arduis belli negotiis decerneretur, & ab initio iſti propoſuerant, & nunc quam maxime ingerebant. Et quia, quæ intempeſtive nuper agitata erat, ſeparationem nunc noxiam agnoſcebant, ſimul in eo vehementer erratum fatebantur, quod, cum ad Salfeldam hoſti noceri non poſſet, alibi impreſſione facta eundem non diſtraxiſſent; talibus in poſterum avertendis utiliſſimum judicabant ejusmodi conſilium conſtitui; quo & Banerio geſtorum ſuorum ratio melius conſtare poſſet, nec uni aut alteri ita temere cauſæ communi ſe ſubtrahere liceret. Quan- Melander à Landgravia dimittitur.
quam etiam turbandis rebus plurimum contulerat Melander, qui nil niſi Hollandica & Vene-

Controverſia ſuper directorio belli.

ta

1640. tabella, crumenis præfectorum replendis idonea, crepabat, novisque semper postulatis, ac Venetorum stipendiorum ostentatione lautiores subinde conditiones Landgraviæ extorserat. Is à Norlinganæ cladis tempore Suecicis partibus iniquior, nuper conjunctioni cum Banerio acriter contradixerat, & nunc eadem minus ad votum succedente reditu suo Cassellas Landgraviæ multum molestiæ dabat; haut dubitans ipsi consiliariisque provinciæ & exercitus ruinam in faciem exprobrare; ipsam filii tutelæ ineptam, quem sua per consilia omnibus fortunis everteret. Quin & uxor istius Landgraviæ velut pro imperio præscribere. Sed acriter retusus, intempestive expromta importunitate, ab exercitu & præsidiis Westphaliæ sibi obnoxiis remotus quam petebat missionem statim obtinebat, quem ut amoliretur Landgravia, Galli dudum suaserant. Quo amoto sincerior deinceps inter Suecos, Hassosque amicitia exculta fuit. Clitzingius contra maximo hactenus in Suecos studio ostenso invidorum calumniis petebatur, donatione ipsi facta à Salvio non sat tecte habita, velut pecunia corruptus Principis sui salutem post Suecorum commoda haberet. Qui suspicioni declinandæ affectum deinceps parcius exterebat, non modicum rebus turbandis momentum.

Clitzingius fit suspectus.

§. 15. Ast hostis Vacham progressus tota vi quamprimum in Banerium ruiturus videbatur. Unde hic denuo per literas à Landgravia, & Georgio Duce petit, omnes copias extra necessaria præsidia sibi confestim auxilio submitti. Ast Landgravia excusabat, ob Hatzfeldium & Wahlium in Westphalia se confirmantes præsidiis suis nihil detrahi posse, ne loca ista hostium prædæ exponantur. Nec si qua forte ibi manus supersit, ob interpositum Wahlium huc deduci posse. Per Frisiæ quoque castella, quibus tantopere inhiet hostis, augenda potius sibi quam minuenda præsidia. Sed & Georgius Dux negabat plura à se conferri posse, nisi præmissa justa conventione. Ditioni suæ ingens periculum imminere, si res eo quo hactenus modo deinceps administretur. Non insolitum, ejusmodi conventiones sub oculis hostium iniri. Ita inter Gustavum Regem, & Saxonem transactum. Quod si hostis incumbat, idoneo loco insesso vim ejus tantisper propulsandam, quoad conventio illa absoluta fuerit. Huic adornandæ, re prius inter se communicata, Luneburgicus Clitzingium, Fridericum Schenckium, & Jacobum Arnoldum Papium, Landgravia Gunterrodium, & Geisium tribunos in castra Banerii mittunt, quod hic hoste tam propinquo iis excedere non auderet. Hi primum de consilio firmando proponunt, in quo magni momenti negotia omnium quorum interest consensu decidantur, illi exsequenda, penes quem belli administratio sit. Tum & extra conjunctionem consilia invicem communicanda. Fœderatos nonnisi de consilii sententia toto exercitu: aut expedita manu, aut aliquot catervis sibi invicem succurrere, hostemque distrahere velle, prout ratio belli exegerit. Junctos tamen exercitus non miscendos, & singulis sociorum suos pro re nata revocare integrum fore, aliis impedire non ausis. Exsecutionis directionem penes illum fore, cui cæteri se adjungant, aut cui auxilio veniatur. Cui in sua ditione auxilium feratur, ab eo annonam & pabulum præbendum. Ubi extra ditionem sociorum principem juncti fuerint, hospitia pro rata dividenda, & sorte assignanda. Unus alterius ditione & hospitiis abstineat, nec nisi ex necessitate, & de sententia Consilii eadem tangat. Desideria Luneburgicæ Domus Banerius Reginæ diligenter commendet. Denique si quæ loca recuperentur ad aliquem ex sociis spectantia, illis non nisi à domino præsidia imponenda.

Banerius Fœderatos auxilium poscit. 9. Jul. Hi abnuunt.

14. Jul. Landgraviæ & Luneburgici postulata.

§. 16. Banerius ab hisce legatis id agi suspicabatur, ut ad reconciliationem cum hoste sibi viam strauerent, & pro lubitu societatem Suecicam deserere possent. Causa diffidentiæ erat, quod nihil hostile inter Luneburgicos & Guelferbytanos, tum Hassos inter, & qui per Paderbornensem præsulatum agebant, exerceri audiret. Et cum percrebuisset Banerium Mundam, & inde Brunsuicensem in agrum cogitare, legati non obscure fremere ni ditionibus suis abstineatur, & petita conventio absolvatur, se sibi consulturos, & alia consilia capessituros saluti suæ expediendæ. Et facile per desperationem adduci posse, ut illos in auxilium advocent, adversus quos alias se Suecis libenter sociaturi fuerant. Nil adhuc contra Cæsarem inexpiabile patratum, ut non aditus ad ipsius gratiam iterum pateat, præsertim si quo officio offensam pensaverint. Id saltem patebat, proprio istos commodo studere, publicum in postremis habere. Ex hisce igitur Banerius ansam arripiebat circa istorum postulata monendi: Fœderati bona fide communi hosti persequendo insistant, nec uno loco hostilia ostendant, altero neutralitatem aut amicitiam cum eodem exerceant, coq; neuter absque communi consensu cum hoste super neutralitate, induciis, aut pace tractet, nec literas aut legatos ad hostem mittat. Tum publicum privato anteponatur, nec illud nisi hoc salvo respiciatur. A Consilio bellico idem non abhorrebat, modo ne sit necessum ea destinata, quæ nisi celeritate & silentio expediri nequeunt, ibi proponere; præsertim cum in eo Consilio forte assidere possint, qui num isti conatus necessarii sint, nec ne, judicare nesciant; dissensu suo egregie destinata corrupturi. Porro conjunctis copiis id saltem par esse, ut miles auxiliaris illi obtemperet, cui succurritur; & huic lato auxilio uti liceat, prout causa communis & præsens expeditio requirere videatur. Tum auxilia missa tamdiu apud alterum relinquantur, quoad causa mittendi cessaverit, & is, cui missa sunt, rationi belli, suique status id convenire judicaverit. Si alteri distracto hoste consulendum sit, ubi periculum revera depulsum fuerit, pluribus postulatis ne molestus amplius sit. Reliqua ab istis proposita fere probabat, nisi quod adderet: urgente necessitate non nefas fore absque alterius consensu ipsius ditionem aut hospitia ingredi, si idem consensum suum præbere tergiversetur, & alteri, ut celeriter in tutum se recipiat, opus sit. Utique si recuperentur loca, quæ antea hoc bello à Suecis occupata fuerant, deinceps quoque penes hosce maneant, ni Reginæ aliter visum fuerit. Denique ut Georgius Dux machinas Suecicas restituat. Ad isthæc monita legati reponebant: cum eadem à mandatis suis abeant, de iis ad superiores esse referendum. Sed nec Luneburgici spem ullam auxilii ostendebant, quod hinc Saxo & Brandeburgicus, inde Hatzfeldius & Wahlius infesta minitarentur, & Guelferbytani ipsis provinciæ visceribus incumberent. Quibus placebat expeditum potius exercitum formari; qui quamdiu hostis Banerium premeret, istius vires distraheret; hoste cedente Guelferbytum eminus clauderet, Hatzfeldioque & Bavaricis negotium faceſſeret. Banerium tunc si tria millia è Westphalia & Inferiore Saxonia ad se evocarit, facile Piccolomineo parem fore absque Principum sociorum auxilio; præsertim cum majores exercitus annonæ penuria infestos habere soleat, ac Banerius longe minore cum manu glorioſissimas res gesserit. Majorem tamen exercitum, & alterum expeditum necessitate exigente sibi mutuo succurrere debere. Ita re infecta isti legati discesserunt.

Banerius his diffidit.

Ejus responsum.

Luneburgici in separatum exercitum inclinant.

1640. Banerius denuo Ducis Georgii auxilia postulat.

§. 17. Interim Piccolomineus sex equitum, una peditum legionibus è Bohemia auctus jam in Banerium ruiturus, ac de summa rerum certaturus videbatur. Cui ut hic occurreret, denuo excitandis Hassicorum ac Luneburgicorum auxiliis Carolum Gustavum Wrangelium ad Georgium Ducem ablegat, ostensurum, quid mali eventurum sit, si Succis eo, quo nunc agant, loco diutius consistendum fuerit, nec iidem ut hosti obviam ire possint, firmentur. Instare præterea hiemem, nec ullum hibernis locum adparere, cum hostis à fronte urgeat, retro omnia vastata sint præter Luneburgicam ditionem; in quam Martis sedem devolvere, rationi belli, sociisque Principibus, & causæ communi adversum sit. Quæ in Hassia supersint, intra has moras brevi una cum exercitu consumtum iri. Ex his angustiis emergendi nullam aliam esse viam, quam ut collatis omnium viribus in hostem eatur. Qui si pugnæ copiam faciat, jaciendam aleam esse. Sin trans Mœnum recedat, sedem belli eodem transferri posse. Quo facto peculiaria Ducis destinata circa Guelferbytum, & alia eo facilius succedere posse. Denique cum tam prope Dux Gœttingæ absit, petebat, ut ipse ad exercitum se conferre velit, conditionem ejus inspecturus, ac sua præsentia multis malis medicinam facturus. Ad ea Dux: Se in ipso rerum articulo quantum in se ad causam communem contulisse. Nunc hostem in visceribus, & ad latera utrinque habenti copias nullas superesse, quæ vix præsidiis suis sufficiant. Præterea ne si pares quidem numero sint, in hostem sibi eundum videri; cum non nisi certum inde exitium sit expectandum, hoste opportuna loca insidente celsis objectis montibus, ubi ad prælium invitus cogi nequeat. Nec ullam illis oris annonæ, pabulique copiam. Unde satius videri commodo ad Visurgim loco castra munire, ibique hostem ingruentem propulsare: ad quod ipse omnia pro virili collaturus sit. Quod si retro abeat hostis, consilium è re capiendum; ac hiberna tunc ultro se præbitura. Hostem trans Mœnum abiturum, ac sedem belli eo devolvi posse non videri; nec id è republica esse, cum præter exiguum Moguntini tractum omnes ibi terræ Evangelicorum sint, magnam jam partem vastatæ. Nec in proclivi esse hac anni tempestate trans Spessartum sylvam Wurtzburgum penetrare. Denique sua præsentia exercitui nihil consuli, conventione & Consilio bellico à se proposito nondum instituto.

Ducis Georgii responsum.

Misera conditio exercitus Succici.

§. 18. Gliscebant inter hæc indies per exercitum Succicum miseriæ, annonæ pabulique inopia premente. Ac Longuevillius quidem præsenti pecunia panem suis emebat; Hassos ac Luneburgicos sui Principes alebant; soli Succi aliena gratia victitabant. Et ejus anni segetem continui imbres fere corruperant, molendinis insuper passim destructis. Submissum à Luneburgicis frumentum ob lutosa viarum tardius adveniebat. Unde morbi, mortesque crebescere; nec minor post famelicis è subita repletione pestis. Quin & ipsos duces ad panem & aquam redactos Banerio indignum videbatur. Nec miseriis hisce sat consuli judicabat, si locum ad Visurgim è consilio Ducis Georgii capesseret. Sed quod ipse utilissimum judicabat, ut contractis omnibus copiis denuo in hostem iretur, eoque rejecto tempestivæ separationi spatium fieret; id cæteris hactenus persuadere nondum potuerat.

Banerius discessum in Silesiam simulat.

Igitur cum alia via istos in sententiam suam pertrahere non posset, simulare instituit, quasi trans Visurgim & Albim in Silesiam ad Stalhantschium abiturus esset, Luneburgicis Hassisque solis adversus hostes destitutis demum experturis, quid consiliis suis emolumenti sibi peperissent. Igitur à Duce Georgio transitum Visurgis per Mundam oppidum postulat, scripto cauturus, idem à se haut detinendum. Simul toti exercitui Eschvvega Witzenhausam iter indicit. Landgravia hoc audito perterrita literis à Banerio petit, ne hosti ultro janua pandatur irreparabili ipsam damno afficiendi. Sed & Georgius Dux frumentum in posterum offerebat, ostendens, hostem non minoribus miseriis conflictari: ac si obnixe suam stationem teneat, brevi ipsi pereundum. Unde sibi non persuaderi, cum tam mature, ac majoribus quondam difficultatibus exhaustis hosti cessurum. Si tamen ea mens sedeat, excusatum se apud Reginam haberi velle. Nec Munda transita opus fore, cum pontes navales defuturi non sint. Banerius haut eo secius per difficillimas vias Witzenhausam eluctatus, non minus ibi miseriarum, quam Eschvvegæ reperit, nullo cibariorum provisu, dilapsis incolis, nec aliquos per dies pane è Brunsuicensi agro allato, ut is ne Banerii quidem mensæ sufficeret. Dux Georgius profectione hac audita statim Ulricum Tabbertum cohortis prætoriæ centurionem cum literis ad Banerium mittit, tentaturus, num instituto ipsum dimovere possit. Eo in rem præsentem deducto Banerius respondet: commissum sibi exercitum utique in tuta subducendum. Quod si tamen sibi demonstretur, heic loci à se aliquid ad causam communem conferri posse, se rationi & æquitati haut reluctaturum. Landgraviæ quoque denuntiat, se hoc loco, ubi nihil annonæ reperiatur, diutius cum exercitu hærere non posse: & quia à cæteris quorum interest sibi non subveniatur, ut ultro in hostem tendere possit, alibi securitatem sibi suam quærendam. Equidem sibi non in animo esse hosti in perniciem amicorum cedere, quin cupere hunc regionibus hisce arcere, si ipsi non plane manum negotio subtraxissent, ac mature auxilium submisissent. Optasse se, ipsorum copiis suffulto in hostem ducere licuisse. Sed quia petito & consilio suo locus datus non sit, nil aliud sibi relictum, quam tutum receptum circumspicere.

1640.
22. Jul. Landgravia & Luneburgici Banerium retinere cupiunt.
23. Jul.
25. Jul.
26. Jul.

Hostis Fritzlariam tendit.

§. 19. Inter hæc hostis Vacha motis castris Rotenburgum ad Fuldam processerat, uti captivi asserebant, Fritzlariam, inde per Waldeccensem Comitatum in Westphaliam penetraturus; ac jam numerosæ catervæ Fritzlariam præcesserant. Huic rei penitius explorandæ Banerius cum octingentis equitibus excurrit. Qua occasione apud Landgraviam Cassellas divertit, quam cupidam colloquii cum ipso Hermannus Wolfius Legatus significaverat. Ubi initio Landgravia graviter querebatur; se repudiata Cæsaris pace tot commoda ob communem Protestantium causam arma corripuisse, sinistro eventu, provincia sua per amicos juxta ac hostes in solitudinem redacta. Sed cum Banerius contra demonstraret, ipsam Luneburgicosque in culpa esse, qui spretis suis monitis nunquam tantum sibi auxilii submittere voluerint, ut hosti invadendo, & è vicinia depellendo par foret: adquiescebat, ac qua ratione res reparari, quidque à se auxilii peteretur, exquirebat. Cui Banerius; extremis quæ immineant malis omnes copias opesque opponendas. Alias sibi constitutum ad Georgium Ducem excurrere, & quid ab ipso expectandum sit, exquirere, ne amplius inter ambigua hæc consilia exercitum suum exitio objiciat. Revertsum in castra Banerium à Duce Georgio Legati adeunt Papius, & Kœttericius tribunus, & à Landgravia Gunterrodius, ac Schefferus quæstor militaris, super destinatis hostium cum ipso consulturi. Banerio ea sententia sedebat, non aliam viam ex omnibus se molestiis nunc & in futurum eripiendi esse, quam si contractis universis copiis in

21. Jul.

Banerius cum Landgravia Cassellis colloquitur.

Luneburgici & Hassi consilium Banerii exquirunt.

hostem

1640. hostem eant, secundoque prælio eundem profligent. Tunc enim singulos peculiaribus suis destinatis commode vacaturos. Inter varios sermones legati interrogabant; num data occasione pacem sibi apud hostem quærere debeant? Id quod ipsi, dissentiēte quantumvis Banerio, vitio sibi non vertiposse contendebant; ut tamen omnia, quæ agerentur, bona fide communicaturos se reciperent. Ita isti legati discedunt. Enimvero plus sua præsentia ad rempublicam profici judicans Banerius ipse Gœttingam ad Georgium Ducem excurrebat, à quo obtinebat, ut omnes suas copias ad exercitum mitteret, exceptis solis, queis ad necessaria præsidia opus habebat. Et quia nuntiabatur hostem Fritzlariam progressum castra ibi munire, conveniebat junctis copiis in eum movere, ac fortunam prælii tentare.

Banerius cum Georgio Duce colloquitur. 3. Aug.

§. 20. Ita denuo Hassici Luneburgicique majore quam antea numero Succis juncti Fuldam flumen apud Mundam ponte navali transeunt: Inde per Græbensteinam, Burguffelam, Volcmarsamque itinere facto Wolfshagam perveniunt. Ubi in vicino vico nonnulli hostium populabundi intercipiuntur, simul in triginta exploratores incurritur, quorum plerisque captis reliqui Fœderatos adesse nuntiant. Ita tribus machinis displosis Cæsarei ad arma vocantur. Eo die quia peditatus cum tormentis tardius sequebatur, castra inter Wolfshagam & Marxhausam, uno à Fritzlaria milliari ponuntur. Sequenti die propius ad castra hostium succeditur, ac duabus majoribus machinis in eadem fulminatur, nullo damno illato, simul cum catervis hostium, qui in valle constiterant, velitatio committitur. Dum castra hostium lustrat Banerius montem sat celsum & præcipitem animadvertit, ex quo hosti noceri posse putabat. Ad eum occupandum statim manus peditum, & Braunii tribuni desultores mittuntur. Sed qui jussu hostis eodem adproperabant, Succos prævertunt. Unde cum hostis loco prævaleret, Banerius duas peditum phalanges, & aliquot equitum turmas suis subsidio mittit. Accerrime ibi confligitur; sed tandem Cæsarei monte depelluntur, quem Succi valida manu insident, duabus machinis eodem pertractis. Eo conflictu è Fœderatis non multi cæsi, aut sauciati. Hostium plures desiderabantur, & Succi tribus centurionibus & sexaginta aliis captivis potiebantur, præter eos, qui in sociorum manus inciderant. Sequenti die Fœderati in acie ante hostium castra consistunt, prælio decernere cupidi. Ast cum illi intra munimenta se sua quieti tenerent, nec inviti ad pugnam adigi, aut intra castra oppugnari possent situ & opere firmissima; Banerio cæterisque ducibus videbatur propius hostem castra metari, & intercepta annona pabuloque eundem urgere. Ita sequenti die Fritzlaria iterum digressi, mox transmisso Adrana fluvio Wildungæ, & circa considunt. Ubi brevi hostis fame conficiendus videbatur, cum qua is venerat, & ubi Succi castra habuerant, omnia absumta forent, tum in Waldeccensem Comitatum ob Fœderatos penetrare non daretur, & tractu Casellas versus parum inveniretur, nec sine periculo adferri quid posset. Quin si maxime frumenti quid corrasum foret, duo tantum molendina tanti exercitus usibus patebant. Dum ita castra castris opposita habentur, pauca memoratu digna patrabantur, præter quotidianas excursorum velitationes, ac mutuas in pabulatores insidias. Ubi hostis denuo acerbitatem animi adversus Luneburgicos, Hassosque ostendebat, quotquot deprehenderat internecioni datis. Quanquam autem hoc modo hostis ad extremas miserias redigeretur; Fœderatis tamen res non multum lautiores erant, exhaustis circumcirca regionibus, & messe intra breve tempus consumta. Quam porro Luneburgici præbebant annonam, Mundam tantum afferebatur, unde valido cum præsidio curribus per quatuordecim milliaria advehenda erat, magna cum militum vexatione, nec ipsa tamen tantæ multitudini suffectura. Ita fere toleranda fame invicem certabatur. Inter hæc Longuevillius Dux valetudine adversa correptus Casellas abibat, imperio in Gallicas & Vinarienses copias in Guebrianum collato. Erat is alias ingenio placido, sed uti consilio ex se capessendo impar, ita aliorum suggestionibus obnoxius, eoque & Gallis & Germanis parum æstimatus. Eum cum duobus equitum millibus deducebat Pfulius cui tribus cum equitum millibus insidias incassum hostis struebat, quod Banerius pari manu istis immineret.

Fœderati Fritzlariam tendunt. 7. Aug. to Aug.

11. Aug.

De monte ad Fritzlariam certatur.

12. Aug.

Fœderati Wildungæ considunt. 13. Aug.

1640.

Longuevillius Dux ab exercitu discedit.

§. 21. Porro per Fœderatorum exercitum miseriæ istæ tanto impatientius ferebantur, quod pluribus ille corporibus constaret, simul priora dissidii semina super Consilio bellico ac directione gliscebant, de quo duces Banerio alias sat concordes ex aulis suis nova mandata acceperant. Quanquam enim Banerius Consilium bellicum non abhorreret certo modo constitutum: Luneburgici tamen & Hassi eo inconsulto nihil suscipi volebant, cum tamen subiti hostium conatus, & quotidiana belli negotia, silentio fere ac celeritate constantia, prolixis agitari consultationibus inter belli præsertim imperitos respuant, occasione rei gerendæ inter has moras fere elabente, & destinatis hosti proditis. Sed & facile ferebat Banerius, singulis exercitibus à suis ducibus imperari, modo communes belli actus sibi dirigendi relinquerentur, tantumq; auctoritatis, quæ cæterorum dissensiones componere posset. Ast Principes moderamen belli in solidum à Consilio isto dependere, nec sua suffragia minoris, quam Reginæ haberi volebant. Præterea Banerius in castris ad Salfeldam Luneburgicas quasdam præfecturas suis hospitiis exemerat, ut in aliis rebus istos haberet eo faciliores. Ast nunc isti omnia Westphaliæ loca Succis infesta sibi vindicatum ibant; simul quæ cum aliis intercedebant lites, huic negotio immiscere conabantur. Accedebant alia, Banerio non parum suspecta. Quo die ad Fritzlariam accesserat Fœderatorum exercitus, duo tubicines ab Hassis ac Luneburgicis in castra hostium literas tuti itineris pro Judice castrensi attulerant, eumque secum Cassellas deduxerant Banerio plane inconsulto & inscio. Obrendebatur color valde dilutus; istum cognatos suos invisere, ac vestimentorum quid pro quibusdam ducibus emere voluisse. Cum constaret ipsum Cassellis cum ministris Landgraviæ secreta consilia agitasse; nec Hassi abnuerent, mandata eundem ab Archiduce habuisse. Quin & Georgius Dux ad Archiducem scripserat, petens Cæsareum exercitum Inferioris Saxoniæ finibus & Hassia abduci; nec conjunctionem cum Succis alio fine factam, quam arcendis belli malis. Cui Archidux non sane ex voto responderat: cum Dux Cæsari plane reconciliatus fuerit, nec ipsius ditioni ullum periculum à tam longe remoto exercitu imminuerit, non posse animo se concipere, quomodo ista conjunctio non ad apertam Cæsaris offensionem spectaverit. Non eo minus tamen Banerius conjiciebat; Principes inter se convenisse auxilio Succorum ad sui defensionem uti, interea Cæsarem remissius offendere, viamque ad instaurandam pacem quærere. Et constabat, à Cæsare iisdem ostentari sinistrum conjunctionis eventum, gratiam suam adhuc expositam; à Succis indigne ipsos haberi, ditiones vastari. Ac scripserat inter alia Piccolomineus; se Banerium velut columbam

Dissidia in Fœderatorum exercitu.

Banerius fœderatos habet suspectos.

11. Aug.

1640. comprehensurum. Quæ non exiguam vim habebant in animis Principum ætate aut sexu debilium, qui timidis fere, ac legum magis quam belli peritis consiliariis stipabantur, sed & Clitzingius à Georgio Duce mandata acceperat, ut si Banerius alio concederet, ipsum ne sequeretur: cum tamen exercitus his locis diu contineri non posset, ingruentibus hinc valida cum manu apud Giessam Gleenio & Gonzaga, inde copiis ad Stadbergam se congregantibus, quæ frumento Munda subvehendo insidiabantur. Quod si igitur his malis declinandis alio movere vellet Banerius, pernicioſa copiarum separatio metuebatur. Quæ mandata ipsi quoque Clitzingio, cæterisque ducibus dissimulabant; qui & Banerium monebant, ut ipse belli conditionem Duci demonstraret. Unde Banerius à Duce petebat; consilii sui copiam faceret, & quid emolumenti hisce in castris causæ communi adferre possit, ostenderet: aut si videat, non diutius huic loci posse subsisti, quid deinceps suscipiendum sit? se quidem ad omnia, quæ ratio belli suggerat, paratum; curam tamen utique suscipiendam, quomodo commissum sibi militem præsenti exitio subducat. Hæc discordia hosti cognita ipsum majoribus quantumvis malis conflictatū ad patientiam obfirmabat, quod Fœderatos suis dissidiis brevi pessum ituros speraret. Gleenium tamen & Hatzfeldium Wahliumque ad se evocabat, quorum adjunctis viribus sub oculis Fœderatorum eo penetraturus erat, ubi damna hactenus accepta reparare posset. Et Gleenius quidem, atque Hannibal Gonzaga post captam Bingam & Bacharacum cum septem peditum, una dragonum, & duabus peditum legionibus per Hassiam superiorem Fritzlariam pervenerant, ubi & biduo post Hatzfeldius & Wahlius aderant. Horum copiis auctus Archidux, quod antea citra periculum facere non poterat, jam tuto Fritzlaria Wolfhagam se confert. Et quanquam nonnulli crediderant, ipsum retro in Franconiam iturum, ubi & Suecis illudendis magna vis panis parabatur; tamen is Warburgum Borcholtumque, ac recta Huxteram versus ad Visurgim tendit. Consilium ipsi erat post devastatam Hassiam Luneburgicam ditionem populari; ut bellum à Cæsareis ditionibus dimoveretur; simul istis Principibus omnis facultas copias reficiendi adimeretur. Ac speraverat capta Huxtera, transitoque Visurgi Einbeccam, inde Hildesiam modico delectu provinciali insessam in potestatem redigendam; aut si subvenire vellent Fœderati, ad importunam ipsos pugnam adigendos.

Hostis cōpiæ augentur.

Banerius itidem castra movet.

§. 22. Banerius tunc Arolzæ cum Principe fœmina è Badensi familia nuptias agitabat, ac sacerdos solennia sacrando connubio administrabat; cum de profectione hostis nuntius adfertur. Unde abruptis ceremoniis, nec expectata nocte statim ad exercitum properans sequenti die & ipse iter ingreditur, ac initio apud Waldeccam considet. Mox animadversis hostium destinatis cum Clitzingio convenit, ut is assumto equitatu Luneburgico, ac superato Fulda ac Werra fluminibus stationem trans Visurgim capesseret. Qui tamen à Banerio digressus non ea qua convenerat, & quam res exigebat, celeritate iter faciebat, consumtis quinque diebus in via, quam intra biduum conficere licuerat. Et cum hosti vim opponere debuisset, semel & iterum à Duce Georgio ad Banerium se remitti patiebatur. Sic ut hanc ob negligentiam summa rerum ingens periculum incurreret, si hostis destinata sua ita celeriter exequi, Suecosque superato Visurgi ac Leina prævertere potuisset. Nam Suecis prævenientibus in proclivi erat commoditate Solinganæ sylvæ, ac riparum altiorum Cæsareos arcere. Enimvero obstabat horum conatibus Huxtera, cujus expugnatio tardius procedebat, quam speratum fuerat. Ad hoc oppidum Piccolomineus cum equitum manu accesserat; sed peditatu longius adhuc abiente oppugnationi necessaria non nisi sequenti die adferebantur; nec alta luce accessus ad oppidum moliri dabatur. Ac Braunius tribunus à Banerio cum manu dimacharum tuendo oppido immissus post aliquot assultus honestas deditionis leges pacisciturque; quæ tamen servatæ non sunt, omnibus gregariis sub signa Cæsarea redactis, ac solis ductoribus dimissis. Causa ferebatur, quod Braunius discessum ex oppido ultra conventam horam distulisset, velut auxilium interim expectaret. Porro capta licet Huxtera pons deerat, per quem universæ statim copiæ traduci possent. Etsi nonnullæ turmæ trans flumen Luneburgos recens conscriptos Holtzmindæ, & vicinis locis oppressserant, magnoque terrore totam regionem afflaverant. Ast Banerius crebris à Georgio Duce nuntiis urgentibus, ne se has inter angustias desereret, ac summo belli moderamine, de quo hactenus litem moverat, in ipsum collato, quantum poterat approperare sistendis hostium conatibus. Cum autem à Clitzingio emissi exploratores, & à Suecis capti uno ore confirmarent, hostem apud Furstenbergam duos pontes Visurgi injeciisse, ac jam partem exercitus transmisisse; Clitzingius, omnesque Luneburgici Consiliarii censebant, ultra Leinam concedendum, exposita hosti inter hunc & Visurgim regione. Sed intercedebat Banerius, qui satius putabat prælium tentare, ac magna constantia progressus Furstenbergam attingebat, ubi pontes ab hoste cœpti, nondum absoluti erant; & aliquot Croatarum turmas præcipites trans flumen rejiciebat. Ita Banerius loco in opposita hosti ripa capto, ac præclusa eidem spe flumen superandi Luneburgicam imminenti vastitati eripiebat.

1640 Huxteram hostis expugnat. 19. Sept. 20. Sept. 21. Sept. Visurgim non potest transire. Banerius hosti obstitit. 21. Sept.

Hostis Fritzlaria movet. 18. Sept.

Banerius per Luneburgicam ditionem hospitia capit. 23. Sept.

§. 23. Judicabant Suecі hoc officio Luneburgicis exhibito se meruisse, ut aliqua hospitiorum quiete recrearentur. Eoque instantibus ductoribus Banerius statim atque Furstenbergam pervenerat, à Ducibus per literas petebat; curarent, quicquid frumenti Mundæ superesset, cum quatuor machinis majoribus, & ponte navali huc devehi. Sed his moras nectentibus, penuria non minus quam indignatio apud militem, Vinariensem cum primis, Gallumque augescere, qui vehementer flagitabant relicto flumine per vicos disponi, Banerio inhibente, ne hosti janua velut in eam regionem panderetur. Mittebatur tamen Pfulius, & Duglassius ad Ducem, qui demonstrarent; continuis imbribus ac longa inedia militem plane confectum; nec ullam in propinquo urbem unde quibus pecuniæ quid sit, emere necessaria queant: tum mercatores castrenses nullibi in oppida admitti, plerorumque insuper zonis inanibus. Igitur celeriter quæstores mitteret, ne sibi necessitas imponatur ad alia loca discedendi quam maxime nunc intento, ut hostis Visurgis transitu prohibitus alio facessere cogatur. Simul aliquod equorum millia supplendo equitatui postulabat. Ac de equis quidem Dux plane abnuere. De sustentatione exercitus deputati mittebantur. Et cupiebat quidem Banerius legiones per totam provinciam distribui, hoc ipso minus onerosas futuras, quam si modico districtu coërcerentur. Tum ut militi pecuniam loco alimentorum paciſci liceat, si velit. Contra Luneburgici hospitiis Succorum loca jam transitu exercitus exhausta destinabant, haut diutius quam quoad hostis abscederet, obtinenda. Tum ut præter alimenta militi pecuniæ nihil præberetur; quod ita cum Salvio Hamburgi convenisse dicerent. Enimvero cum inter has Luneburgicas

Ejus destinata.

12. Sept. 14. Sept. 15. Sept. 16. Sept.

1640. neburgicorum tergiversationes, glisçente exercitus miseria, à ductoribus coitiones jam fieri inciperent, ac minacia postulata, qualia quondam apud Magdeburgum, ad Banerium deferrentur, demulcendo utcunque militi, tractu inter Visurgim & Leinam nuper hostibus derelinquendo legiones ipse disponit, quæ ex quo tempore Visurgim accessissent, nudo sub æthere, & panis fere exsortes egerant. Ea in hospitatione Vinariensium æque ac Suecorum ratio habita quorum duces antequam in diversa discederent, confirmabant, se ipsum denuo moventem secuturos. Hostis contra spe in Luneburgicam penetrandi elusus urgente fame Huxteram deserit hinc inde ad Visurgim vagatus, ut de instituto ipsius liquido judicari non posset. Ex interceptis literis, & captivorum confessione colligebatur, ipsum apud Bremam Visurgi superato in cognominem præsulatum iturum. Quæ consilia Banerius omni modo impedire conabatur: simul frequentibus catervis hostem carpebat, Hatsis à tergo eundem infestantibus. Ac fatebantur Cæsarei, hoc tempore, quo apud Huxteram, & in Paderbornensi præsulatu egissent duo millia se militum desiderasse. Iidem ægerrime ferebant, præclusa Visurgim superandi spe ad proprias regiones repetendas se compelli magna cum molestia peditatus, qui numeris exhaustus, ac continuis laboribus, inediaque ita emaciatus erat, ut non nisi singula milliaria diurno itinere absolvere posset, binis ad quietem interjectis diebus; & qua incesserant, viæ procumbentium cadaveribus sternerentur. Majora quoque tormenta jumentis deficientibus Stadbergæ relicta. Nec in promtu hibernorum copia, inter Visurgim & Lippiam omnibus absumtis: cum Monasteriensi & Colonensi præsulatu, ac multo magis Cæsareis provinciis parcere cuperent. Nec alibi fere, quam in Franconia aliquid militi supererat. Initio tamen Colonensis ditio petebatur.

Hostis Huxteram deserit.

Banerius Luneburgica ditione exire cupit.

§. 24. Suecicis contra pro captu earum regionum commoda hospitia, & saltem annonæ affatim. Sed quia Luneburgici Duces eos quam primum inde digredi optabant, Banerium crebris literis, tum & legatione Hildesiam invitabant, super bello deinceps gerendo consilia collaturi. Et nolebat Banerius his diu molestus esse; cum militi heic quidem esset unde viveret, non unde numeros suppleret: nec hosti detrimenti quid inferretur, si ipse diu his oris desideret. Unde necessarium judicabat hostilibus iterum terris propinquare; præsertim cum hac anni tempestate, ac tumente flumine ne si vellet quidem hostis cis Visurgim penetrare posset. Unde in Misniam ac Bohemiam quam primum cogitabat, propior Stalhantschio in Silesia futurus; ac Luneburgicis facultatem daturus copias suas augendi. Igitur præmittitur in Misniam cum aliquot legionibus Pfulius. Ipse Hildesiam excurrit, cum Georgio Duce, & Guebriano super administrando in posterum bello conventurus. Ac Banerio quidem videbatur Fœderatorum copias prius firmandas, quam in hostem quid tentaretur. Nam ut hosti qua præcesserat insistatur, vastitatem regionum, ac anni tempestatem non permittere; qui & facile in Franconiam & Sueviam se sit subducturus; Fœderatis cis Mœnum inter omnium penuriam destitutis. Supplendis porro Luneburgicis copiis ipsorum regio sufficiebat. Reficiendo Suecico exercitui major difficultas, exhausta fere Thuringia & Misnia. Quod si tamen Duces propriis terris tuendis suffecturos se sperarent, eo viam capessere Banerio, & in Cæsareas inde terras penetrare placebat, quantovis labore suorum sustentationem quæsituro. Postulaverant insuper Duces præsidia Suecica Nienburgo, Hoya, Lemfœrda, Bleckeda, Wulfsburgo deduci, Minda oppido & præsulatu ipsis cedi tributa quibusdam suis præfecturis à Westphalicis præsidiis imposita remitti; super quibus nihil se in mandatis habere Banerius excusabat. Volebant quoque iidem Magdeburgicum & Halberstadiensem præsulatum, Stolbergensem, Wernigerodanum, Honsteinensem, Lippiensem, Ravensburgicum Comitatus, Eichsfeldiam, oppida Goslariam, Mulhusam, Northusam, Hervordiam suarum copiarum hospitiis concedi. Id quod fieri posse negabat Banerius præsertim cum & Vinariensibus secum junctis prospiciendum esset: & cum Sueci Luneburgicorum terras crudelitati hostium subtraxerint; nullo colore postulari, ut ab hisce de proventibus suis aliquid detraharur. Quibus petitis eo facilius desistebant Duces, quod Banerius promtum se propediem educendo suo ac Vinariensi exercitui ostendebat. Nam Guebrianus ac Choisius Gallici Duces Banerium se in Misniam secuturos promiserant. Vicissim Georgius Dux amicitiam in posterum, & quantum penes se auxilii, ac pro re nata copiarum conjunctionem sancte spondebat. Cæterum eo tempore multus de convivio Hildesiano rumor erat, convivatori æque ac hospitibus exitioso, quo utriusque malefica arte medicatum vinum opera cujusdam Monachi Gallici propinatum fuerat, Catholicis gaudium suum male dissimulantibus. De quo scelere etsi nobis parum distincte compertum; eventus tamen rumorem non vanum fuisse arguit. Nam Christianus Hassiæ Landgravius, & Schaumburgius Comes largius hausto liquore mox extincti sunt. Dux Georgius & Banerius, qui præcipue petebantur, parciore potione exitium ad proximum ver distulere.

Convivium Hildesianum.

14. Nov.

15. Nov.

Hostis in Hassiam regreditur.

§. 25. Interea Hatzfeldius partem copiarum Cæsareorum in Marcanum Comitatum, ac Ducatum Montium duxerat. Cum reliquis Archidux & Piccolominæus in Hassiam superiorem tendebant, sistendis Gallorum per Wetteraviam progressibus. In itinere Amœnoburgum subtractis aquis ad deditionem compellitur. Sed dum tribunus Cæsareus Galla Fridbergam adpetit, accurrente Rosa non sine damno repellitur, qui meliore fortuna usus repentino assultu Homburgum expugnat; ubi centum quinquaginta Cæsarei capti, quingenti equi, non spernenda præda parta. Idem & in itinere catervam centum quinquaginta desultorum profligat. Sed quia Rosæ, Cæsareo propinquante exercitu, & pabulo deficiente apud Fridbergam subsistere, ibique includendum se præbere haut consultum videbatur, oppido isti, arcique quadringentorum militum præsidium imponit, ac Ziegenhainam recedit. Unde procurrens Petri Loisii Croatarum, & tribuni Rublandi legionem desultorum Allendorfi concidit. Cui ignominiæ ulciscendæ Bredavius vicaria summi ducis dignatione mittitur cum viginti quatuor alis selectorum toto exercitui equitum dragonumque; qui in Rosam apud Zigenhainam deprehensum acriter impetum facit, velut plane ipsum oppressurus. Sed quia primum Bredavii agmen tribus alis constans à Rosa acriter repellebatur, plurimis cæsis captisque, fugitivis agmini incedenti impactis; cum reliquis ille Neukircham recedebat uno milliari à Ziegenhaina, plures copias, pedites præcipue & tormenta auxilio poscens. Interim Rosa octingentis equitibus auctus, sedecim cum alis Bredavium apud castra sua in campo consistentem invadit, ac penitus profligat, fugientibusque ad ipsum Cæsarei exercitus agmen instat. Inter sexcentos cæsos ipse quoque Bredavius inveniebatur. Capti subtribunus & præfectus vigiliarum, decem turmarum præfecti, quatuor optiones, tres signiferi,

Rosa strenue rem gerit. 19. Oct.

Rosa Bredavium profligat.

1640. & gregarii quingenti. Post hanc cladem Cæsarei
21.Nov. in Wetteraviam progressi Fridbergam oppidum & arcem occupant, mox ingruente frigore in hiberna distribuuntur; qui cum Bavaricis centum & undecim legiones conficiebant, præter viginti sex Silesiæ tuendæ destinatas. Vixisti abierant, cum Rosæ pecunias è Gallia Francofurtum missas accepturus in itinere tribuni Gallæ legionem apud
30.Nov. oppidum Pornesum deprehensam cædit, ipsumque tribunum, sex signa ac quadringentos equos cum insigni præda capit, ac cum pecunia Ziegenhainam deducit.

Banerius ex agro Luneburgico movet.

§. 26. Banerius interim exercitum modica quiete non parum refecerat, rei gerendæ cupidum, ac parum curantem nuper à Cæsare & Electoribus promulgata edicta avocatoria, quod ductores magnam partem Sueci, Livoni, Scotique essent: & Germani fere, parum in patria quod amitterent haberent. Præmissus ab ipso Pfulius Saxones, qui Zwiccaviam eminus circumsederant, terrore sui in tutiora recedere subegerat, cum ipse ob pontes ubique dejectos ita repente istis ingruere non
23.Nov. posset. E Luneburgica moventem Guebrianus initio sequi paululum tergiversatus fuerat, nisi con-
3.Dec. ventione præmissa, qua placuit, Gallos & Vinarienses alternis vicibus cum Suecis honoratiorem in agmine & acie locum obtinere; tum hospitiis pro rata parte frui per sortem assignandis. Denique si quæ ipsis è Gallia supplementa adveniant, ut Sueci præsidio suo eadem deducant. Peditum tamen Gallorum vix trecenti supererant præter volones; quibus una cum Vinariensibus Guebrianus, & Tupadelius præerant, quod Longuevillius imperium abdicasset, & Schmidbergius in Galliam revertisset.

Guelferbytani includuntur.

§. 27. Inter hæc Guelferbytani Steinbruccam arcem proditione ceperant: queis Dux Georgius
2.Nov. statim obsidium circumponit, Banerio in auxilium submittente tribunum Carolum Ruthium cum sexcentis equitibus, totidem peditibus. Ea
5.Nov. arx statim deditione capitur, uti & Liebenburgum. Qui Hessendammum, Westerburgum, & Schladenam insidebant ultro Guelferbytum refugiunt. Ita Guelferbytani omnibus, quæ exterius tenebant, locis expulsis intra oppidum compingebantur, quos Clitzingius eminus circumposito obsidio compescere aggrediebatur. Quo tempore à Ruthio tribuno arx Tangermundana à septuaginta peditibus, triginta equitibus Brandeburgicis insessa occupatur, præsidiariis sub signa Succica redactis. Arx præsidio indigna munimentis nudatur. Dehinc Luneburgici æque ac Hassi in hiberna concedentes circa hospitia dilatanda satagebant. Et hi quidem jam antea Sutatum scalis repente admotis expugnaverant, capto ibi Butlaro tribuno cum tota sua legione. Inde Huissum castellum in Clivensi ditione situm, mox & Reutam oppidum occupant, è quo munimentis raptim firmato vicinam regionem late percurrebant. A Santena tamen re infecta repellebantur; iisdemque Lambojus Sonsbeccam etsi non citra suorum jacturam eripiebat.

Hassi rem bene gerunt.
27.Sept.
3.Nov.

Heldrunga arx à Suecis capitur.
3.Dec.

§. 28. Banerius porro itinere in Thuringiam suscepto Carolum Gustavum Wrangelium miserat, qui Heldrungam arcem Erfordiensibus valde infestam expugnaret; cujus & præsidiarii citra exceptionem se dedunt. Ipsi decretum erat in Culmbacensem Marchionatum progredi. Et quia judicabat, hostem, cui hoc modo quies sua turbatur, se ipsi oppositurum prælii forte copia præbita, ad omnem eventum suos instruebat. Erfordia Neustadium ad Orilam progreditur, ubi Guebrianus cum Gallis & Vinarienfibus, ipsi se jungit. Hinc Curiam Nariscorum tendit, sperans medium se

Banerii destinata sub finem anni.
17.Dec.
23.Dec.

1640. stativis hostium irrupturum, eorumque conjunctionem impediturum. Curiæ captivi & explora- 1640.
29.Dec. tores referebant, hostem circa Ambergam omnes copias contrahere. Unde ille suspicabatur prælium instare; cujus cupidine Bayreutum septimo ab Amberga milliari progreditur. Ubi intelligit, longius Danubium & Ratisponam versus hostium legiones coire. Igitur & ipse ulterius progredi, hostemque lacessere constituit, applaudentibus omnibus ducibus, quos inter Tupadelius nomine Gallorum ac Vinariensium declarabat; nullum esse in orbe terrarum locum, quo non ipsum sequi ac hostem investigare velit. Atque hæc isto anno à Banerio gesta, qui ferebat, à morte Gustavi Regis nunquam sibi tam gravem belli molem incubuisse, quam nunc juncto cum Hassis & Luneburgicis exercitu, quorum astutus & insidiosus agendi modus egregia ipsius destinata magno cum animi sui dolore corruperit.

Gesta per Silesiam.

§. 29. Per Silesiam eo tempore Succorum res non spernendæ erant. Francofurtum, Crosna, Beutena, Carlathum, Guravia, Hernstadium, Lieba, Jaura, Striega, Parchwitza, Sprottavia, Saganum, Boleslavia, Lemberga, Hirschberga, Landshuta modicis præsidiis tenebantur. Duodecim ibi legiones equitum septuaginta septem cohortibus compositæ, tria millia amplius capita explentes, tum sedecim turmæ recens conscriptæ: Quinque peditum, in quibus tantum octingenti quinquaginta numerabantur, præter eos, qui passim per præsidia dispersi erant. Sed tres legiones in viginti sex cohortes digestæ recens conscribebantur, & è Pomerania sexcenti pedites submittebantur. Duæ denique desultorum cohortes ducentis quinquaginta capitib⁹ constantes. Hosti contra præcipuum robur tria equitum millia erant. Cæterum initio anni, quod Sueci sub Stalhantschio duce Oderam transire non possent, Mansfeldius Comes hac occasione usus cum duabus majoribus machinis Hernstadium movet, centum peditibus infestum: qui ejus adventu in arcem se conferunt; quam tamen mox dedere coguntur. Sed dum idem Guraviæ obsidium circumponit, Stalhantschius Oderam glacie constrictum superans cum equitatu ita subito ingruit, ut Mansfeldius ægre se recipere posset, Hernstadio præter arcem iterum deserto. Quibusdam Cæsareis legionibus Sueci sub Wratislaviam usque instant, multisque cæsis ducentos ductores ac gregarios capiunt. E captivis intelligit Stalhantschius, legionem equitum & centuriam peditum Wolaviæ agere. Igitur id oppidum statim equitatu circumdatum, mox peditatu ac tormentis admotis in potestatem redigitur. Ductores legionis equestris dimissi; reliqui omnes detenti; è quibus gregarii ultro Succorum sacramento accesserunt. Captæ ibi & duæ machinæ. Sed Drachenberga arx incassum tentabatur, soluta mox glacie, & aquis stagnantibus. Inde Stalhantschius recta per Bernstadium & Guraviam Carlathum redit, superato ibi flumine in hostem ducturus. Sed dum complures per dies pontem impetu glaciei abreptum reficit, hostis interim Jauram expugnat, oppidanis arma abjicientibus, nec milite defendendis mœnibus sufficiente, eoque in arcem se recipiente. Unde signifer cum viginti equitibus noctu per medios hostes erumpens incolumis evadit, captis insuper totidem Cæsareis: cæteri citra exceptionem dedere se coguntur. Strigavia tamen resistentibus acriter militibus atque oppidanis justo obsidio petebatur. Interim octingentorum equitum hostilis caterva Beutenam versus excurrens Freystadium irruperat, atque diripuerat, Succico milite in arcem se recipiente: quam tamen in

Cæsarei Hernstadium occupant.
2.Febr.
Sueci Wollaviam.
2.Mart.
Cæsarei Jauram capiunt.

regres-

1640. regressu Sueci non parum carpebant. Ista caterva rumorem excitabat adventantis cum universis copiis Mansfeldii. Unde Stalhantschius quicquid legionum eo tractu habebat; evocat hostem expectans; sed is Oderam transire non audebat. Tandem iste perfecto jam Beutenæ ponte circa finem Martii cis Oderam ducit. Ast hostis eo cognito statim ad stativa sua retro Ligniciam properat. Nec præter modicas excursorum velitationes quid utrinque memoratu dignum gestum est; 9.April. quarum una Bœttigerus subtribunus non spernendam hostium manum delevit. 8.April. Quo tempore & VVanckius atque VVitkopfius subtribuni Gerlicio progressi duas equitum turmas Zittaviæ agentes ad unum interceperant. Interim arx Hernstadii scalis noctu admotis à tribuno Suecico expugnatur; & qui eam tuebatur Cæsareus centurio cum quinquaginta peditibus capitur. Cum porro octodecim Brandeburgicorum centuriæ sub Goldackero tribuno Gubbenam versus tenderent; ut Mansfeldio, qui Haynæ copias lustrabat, se 11.April. jungerent, Stalhantschius relictis Beutenæ impedimentis Sprottaviam se confert; conjunctionem istam impediturus, & prout hic aut isti propius subirent pugnam tentaturus. Sed cum neutri se moverent, iste in castra ad Beutenam regreditur. Ubi interim ducenti quinquaginta equites Cæsarei sub ipsum pontem abactis pecoribus à Seidlicio tribuno male multati fuerant, quadraginta cum præfecto turmæ cæsis, triginta captis, quos inter quatuor optiones. Inde Strigavia post toleratum aliCæsarei Strigaviam capiunt. quot septimanarum obsidium, ac postremo assultu ducentis Cæsareorum desideratis, ad extremum, cum ob tumentia liquefactis nivibus flumina subvenire Stalhantschius nequisset, ad deditio- 2.Maji. nem compellitur. Succicum præsidium honestis conditionibus dimissum; sed è provincialibus, qui in oppidum confugerant, & arma gessisse arguebantur, sexaginta VVratislaviam in custodiam ducti, in ultionem sexcentorum militum, quos eo obsidio Cæsarei amiserant.

§. 30. Interea & Hirschbergam Cæsarei tentant, simul Saxonici & Brandeburgici per superiorem Lusatiam ingruunt; istis se sociaturi. Igi- 29.April. tur illi oppido liberando, ac prohibendæ conjunctioni Stalhantschius cum equitatu, & selectis peditibus, sexque machinis Beutena Sprottaviam & Boleslaviam contendit. Ubi è captivis intelligit, VVarlofskium tribunum cum novem equitum legionibus ad Schonaviam oppidulum stativa habeCæsarei rapulant. re. Unde raptim per totam noctem facto itinere, mane legiones apud oppidum celso in monte lustrationi vacantes in conspectu habet. In quas ipse 30.April. statim duabus legionibus & quadringentis selectis equitibus assumtis impetum facit, ac primum agmen posterioribus turmis impingit, ut universi in præcipitem fugam ruerent. Quos Sueci per duo milliaria ad Bolkenhainam usque arcem persequuntur. Et pauci effugissent, ni Succorum equi longo itinere defessi forent, & fugientibus montes saltusque præsidio fuissent. Capiebantur tribuni VVarlofskius, & Lembcovius, unus subtribunus, duo turmarum præfecti, sex optiones, quatuor signiferi, viginti sex inferioris ordinis ductores, & quingenti gregarii, præter eos, qui antea sub Suecis meruerant, qui sub signa sua revocabantur. Accesserant sex vexilla, & omnia impedimenta. Cæsorum qui passim per sylvas ac montes dispersi jacebant, numerus iniri non poterat. Ducenti saucii Ligniciam curandi causa portabantur. Post hanc victoriam Stalhantschius recta Hirschbergam properat, unde Cæsarei jam in tuta se receperant. Mox ut cum Saxonicis & Brandeburgicis circa Zittaviam hærentibus manus consereret, Lembergam vertit. Sed & hi Cæsareorum clade audita hinc jam facesserant. Statim tamen cum de mille Brandeburgicorum è Borussia adventu nutiaretur, Beutenam cui metuebat revertit: ubi qui ultimum agmen ducebat subtribunus Petrus Andreæ F. Goldbergam irrumpens Croatarum tribunum cum octoginta equitibus cæcidit. Dehinc Cæsarei retro Ligniciam flumine, paludibus, ac montibus tecti considunt, expectantes, quo se res apud Salfeldam daturæ essent; simul ut pluribus copiis firmarentur, ac segetes matuescerent. Nec à Succis damni quid inferri ipsis poterat, nisi deprehensis excursorum catervis; quarum unam centum quinquaginta equitum apud VVolaviam centum triginta Succi graviter multant, quadraginta amplius cæsis, quos inter turmæ præfectus, ac compluribus captis. Sed & Stalhantschium oppositi ad Salfeldam exercitus suspensum tenebat, quos citra prælium divelli non posse rebatur; ac in stativa hostium penetrare anceps habebatur invalido peditatu ad majora autà; tum & supplementa è Suecia expectabantur.

§. 31. Cæsarei demum aucti copiis Hirschbergam invadunt; centum peditibus Succis; totidem equitibus infestam, qui una cum oppidanis vim intentatam strenue propulsabant. Stalhantschius initio quid facto opus foret, anceps hærebat. Nam & Cæsarei numero superiores, ac difficile longumque isthuc iter; ac suspicabatur, Cæsareos ideo hoc obsidium suscepisse, ut ipsum castris suis extraherent. Contra ni Cæsareis obsisteret, post Hirschbergam amissam, Lemberga, Boleslavia, Sprottavia, Saganum periculo exponebantur; tum via ad conjunctionem cum Brandeburgicis patebat. Ac miseratio subibat oppidanorum, queis ob studium in partes internecionem Cæsarei minabantur. Igitur medium quoddam consilium sectatus cum equitatu & mille selectis peditibus Lembergam progreditur, pro re nata Cæsareos distracturus, aut liberationem oppidi tentaturus. Sed vix ille Lembergam accesserat, cum Cæsarei soluto obsidio in tuta se conferunt, trecentis ad Hirschbergam desideratis. Sed quia Stalhantschius suspicabatur, Cæsareos fortasse ideo recessisse, ut Beutena ipsum excluderent, tutius rebitur, post Hirschbergam adparatu bellico firmatam, in castra ad Beutenam regredi.

Cæsarei Hirschbergam obsident. 9. Jul.

12 Julii.

17. Julii.

§. 32. Eodem tempore Brandeburgici Francofurtum ad Oderam tentant, quod subtribunus Radica cum quatuor peditum cohortibus, unaequitum turma tuebatur, cui munitiones reparare non parum curæ fuerat. Et primo quidem oppidum insidiis petebatur per milites, qui agrestium habitu portas invadere parabant. Quorum conatu prodito quindecim centuriæ sex cum tormentis apertam vim moliuntur; ac edita mœnium ruina statim assultum faciunt; simul in diversa parte, qua oppidum fluvio alluitur, adpulsa cymbis manus petardam portæ adplicat. Sed hos quidem Sueci acriter repellunt; & mox eruptione facta aliquos in cymbas compellunt, quæ multitudine irruentium subsidebant; reliqui centum amplius in adsitam ripæ domum confugiunt, quorum nonnulli primo fervore cæduntur, reliqui capiuntur. Ita è ducentis, qui eo loco assultaverant, vix decem evasere. Ex altera parte vineas versus etsi octingenti adhuc in armis consisterent, tamen & inde sexaginta amplius captivi in oppidum pertrahebantur. Cæsorum altera luce sexaginta jacentes numerabantur, etsi per noctem multi à suis sepulti forent. Ita Brandeburgici re infecta discedunt, quingentis fere desideratis, cum à Goldackero prius messis corrupta foret. Nec Stalhantschio in auxilium adproperante opus erat. Cæsarei interim quatuor sibi

Brandeburgici Francofurtum frustrà tentant. 13. Julii.

17. Julii.

19. Julii.

1640. sibi Saxonicorum equitum legiones adjungunt. Mox circa Hirschbergæ messem, & molendina
25. Augusti. corrumpunt, famem oppido facturi. Simul arcem Lubenam subito impetu in potestatem redigunt. Stalhantschius & ipse copiis suis supplementa quæsiturus Joannem Nicodemi Lilliestroemium in Pomeraniam dimittit, qui dum tardius ac securius iter facit, apud Lindsbergam à Brandeburgicis, valde in ipsum exacerbatis, capitur insigni cum præda, ac non paucis secretis scriptis.

Cæsarei Hirschbergam tentant.

§. 33. Cæsarei contra copiis jam aucti, ut tuta inter Silesiam & Superiorem Lusatiam itinera præstarent, tertia vice Hirschbergam petunt, ac mœnibus quassatis vim adhibent. Stalhantschius etsi numero impar, tamen distrahendo hosti Liebenthalium se confert, tribus Hirschberga milliaribus ibique idoneo loco considet, si qua nocere hosti posset circumspectans. Cujus adventu audito hostis statim subductis machinis in vicinos montes recedit, oppido eminus tantum clauso, quod penuria annonæ ac bellici adparatus premi incipiebat. Nec Stalhantschius propius subire audebat, hostilibus numeris duplo superantibus, & ex Pomerania tenui auxiliorum spe. Equidem jussi erant ejus provinciæ præsides, quantum possent copiarum ipsi submittere, quod periculum foret, ne hoc è Silesia pulso hostis in Pomeraniam irrumperet. Sed præsidiarius ibi miles morbis passim grassantibus minuerat, & metus erat, ne ex Borussia, ubi delectus fervebant, irruptio in Pomeraniam fieret. Unde non nisi modicam peditum manum submittebat Lilliehœckius, cum equitibus suis carere non posset, inhibendis Brandeburgicorum excursionibus, & ut illos distinere posset, si forte in Silesiam ad Cæsareos conferre se vellent. Paulo majorem equitum peditumque manum Axelius Lilius in Silesiam destinaverat, quæ in Prignicensi districtu hactenus stativa habuerat. Eam, dum Witstoco Malchinum tendit, Brandeburgici apud Rœlam Goldackero & Ludeca ducibus invadunt; ubi eques quidem sine damno in tuta se subducebat. Sed è quatuor peditum cohortibus septuaginta tantum evadebant. Brandeburgici illos incassum Stetinum usque insecuti iram in agrestes effundunt, quorum pecora magno numero abigunt. Post cum copiæ istæ tardo & sinuato itinere in Silesiam tenderent, Brandeburgici denuo in Sternbergensi districtu istis ingruunt, ut ægre in arcem Lagoam recipere se possent. Quibus è manu hostium eripiendis Lilliehœckius Stetino subtribunum Petrum Andreæ F. Stalhantschius Liebenthaliæ quingentos selectos equites mittit; quorum adventu audito Brandeburgici Gœriciam recedunt, ac mox longe lateque Ulteriorem Pomeraniam populantur; quibus retrahendis Lilliehœckius suos equites Havelandiæ & Mediæ Marchiæ immittit par pari relaturos. Auxilia ista ad Stalhantschium perveniunt, numero centum quinquaginta pedites, quadringenti quinquaginta equites; exiguum majoribus conatibus momentum. Idem tamen, dum Liebenthaliæ hæret, excursionibus mille equos, ac multos equites inter pabulandum intercipit. Aliquando & pulsa hostium statione nonnihil pulveris pyrii Hirschbergæ intulit.

Stalhantschius modica auxilia è Pomerania accipit.

§. 34. Inter hæc Cæsarei Hirschbergæ denuo vim cominus admovent & accessibus ad fossam
14. Octobr. actis, & mœnibus cuniculo disjectis assultum dant; ab obsessis tamen non sine jactura repelluntur. Quos, cum virtutis abunde esset, annona & sal deficere cœperat. Eis subvenire cupidum Stalhantschium respectus periculi retardabat, quod Suecorum res per Silesiam incurrebant, si secus
10. Octobr. alo accidisset. Et hostis jam antea validior nuper mille equitibus Hungaris auctus erat, submissis & undique è Cæsarea ditione supplementis cum Stalhantschii copiæ indies attenuarentur. Aspera quoque Hirschbergam via simul natura munitis locis hostes consederant. Igitur expectare statuit, quoad imbribus geluque, ac pabuli penuria Cæsarei pellerentur. Sed cum intelligeret Goltzio injunctum non discedere, nisi rebelli oppido subacto, ac inopia obsessos valde premeret; tandem his subventurus Stalhantschius recta Hirschbergam tendit. Quem hostis expectare veritus desertis operibus in montana & impedita loca se recipit, pugnæ copiam facere non ausus. Exiguum castellum, quod accessum ad oppidum impediebat, vi à Suecis expugnatur, conciso qui id tuebatur milite. Nolebat oppido annonam inferre Stalhantschius. Sed cives Evangelici, quibus extrema minati fuerant Cæsarei, exitium metuentes malebant, dum Sueci cum Cæsareis velitantur, convasatis rebus, ac relictis laribus oppido excedere, ac Beutenam se conferre. Ita vacuis tectis Cæsarei potiuntur, cum octo tantum Pontificii cives remansissent. Abeuntes Suecos Cæsarei insequuntur, inter Glogoviam & Ligniciam castra metati; quibus tertio inde milliari Beutenam inter & Freystadium Stalhantschius castra opponit. Ubi præter crebras excursorum velitationes nihil actum; quarum una Sueci præfectum turmæ Saxonicum, & sexaginta amplius equites interceperunt. Tandem Cæsarei motis castris in Superiorem Silesiam hibernatum concedunt, populatione undique, qua pertingere poterant facta. Quanquam autem ratio belli suadebat hosti quietem turbare; tamen quia fama erat Brandeburgicos irruptionem in Pomeraniam meditari, Stalhantschius istis distrahendis circa finem anni ad Inferiorem Lusatiam & Marchiam vertit; jussus à Rectoribus Sueciæ severe prohibere, ne ipsius
12. Dec. miles in Poloniam excurreret ibive damnum daret, quo Polonis ansa hostilia sumendi subtraheretur.

Stalhantschius Hirschbergæ subvenit.
29. Octobr.

Utrinque in hiberna conceditur.
16. Dec.

Per Ulteriorem Pomeraniam gesta.

§. 35. In Ulteriore Pomerania solicitos habebant Suecos, qui per Borussiam & Poloniam fervebant delectus; præsertim cum, qui à Polonis obtendebatur adparatui bellico prætextus, morte Imperatoris Turcici expirasse videretur. Et agebant plures in illis locis veteres Suecorum duces, nunc infestissimis odiis, Arnheimius, Hubaldus, Mitzlafius, Felsius, Crocovius, alii, qui nullum non lapidem movebant, si qua Suecis nocere possent. Quos inter Crocovius manum pro Cæsare in finibus Poloniæ cogere nuntiabatur. Qua de causa Lilliehœckius ad Palatinum Posnaniæ, aliosque datis literis petit, ut talia prohibeantur. Quæ postulata insuper habentes Poloni Brandeburgicis mille paulo post transitum è Borussia concedunt. Qui cum in Pomeraniam irrupturi metuerentur, Lilliehœckius quicquid poterat equitum raptim Stargardiam mittit; quos veriti Brandeburgici flexo itinere præter Landsbergam Custrinum evadunt. Inde à Lilliehœckio castellum ad Marvvitzam munitissimum quidem, sed uliginoso solo insalubre, & in quo non toto bienno bis mille militum morbis consumtum erat, solo æquatur; quod ejus transitus nunc post dejecta Gartzii munimenta exiguus usus foret. Post & cum Goldackerus Lagoam arcem opprimere constituisset interrumpendæ communicationi Stalhantschii cum Pomerania, Lilliehœckius propere centurionem cum octoginta peditibus arci immittit. Et cum nihilominus impetum daret Goldackerus, acriter repellitur, amissis triginta gregariis & septem ductoribus. Unde hic discedens omnem circa Sternbergensem districtum late populatur.

§. 35.

1640. §. 36. E Citeriore Pomerania Axelius Lilius sub exitum superioris anni copias in Marchiam deduxerat. Hinc irrito in Havelandiam conatu Havelbergam tendit cujus adventu sexaginta pedites Brandeburgici, qui eam insidebant, noctu in castellum VVerbense confugiunt. Ei oppido trecentos milites præsidio Lilius imponit. VVerbensi castello frustra deditio imperatur, abnuente præfecto, & quia stagnantibus circum aquis vis admoveri non poterat, Brandeburgici interim Ratenaviam & Brandeburgum Vetus validis præsidiis firmaverant, tum quicquid frumenti per Havelandiam erat, in ea oppida & Spandoam avexerant, ne quid Sueci invenirent. Sed ne quid amplius in Havelandiam tentaret Lilius, mandata Banerii efficiebant, queis jubebatur partem copiarum in Silesiam mittere. Igitur deserta Havelberga legionem equestrem Smalandorum, & alam Succorum, deducentibus aliquot equitum & peditum catervis, Francofurtum versus viam ingredi, simul ex itinere Berolinum invadere jubet. Sed cum Brandeburgici raptim militem urbi immisissent, iste conatus irritus erat, nec ob inopiam commeatus, ac intensum frigus diu ibi subsistere licebat. Ita isti in Silesiam, reliqui Pomeraniam versus eunt. Joannes Lilliesparrius autem, dum suos VVismariam reducit, forte fortuna operæ pretium facit. Centum pedites Dœmitza progressi Neuhausam fossis glacie constrictis subito assultu opprimere statuerant. Sed non nisi optio cum suis accessum invenerat, qui tamen in vallum enixus à Suecis cæditur, reliqui præcipites vallo deturbantur, aquis fere hausti. Ita irrito conatu dum Dœmitzam iter retro legunt, Lilliesparrius, qui non longe cum suis constiterat, turmam equitum ad eos persequendos mittit. Ex his quindecim cum præfecto prægressi Neuhausa reduces septuaginta numero arboribus tectos deprehendunt, & insuper habita eorum displosione in istos ruunt, ademto tubos iterum onerandi spatio. Tum cæsis decem reliquos sexaginta cum centurione & signifero ad dedendum se adigunt. E Suecicis equitibus quatuor tantum leviter sauciati; sed præfectus turmæ letali globo trajectus mox expirabat. Post auctis Brandeburgicorum copiis Lilius suos Rupino & aliis Marchiæ locis deductos ad Penam flumen collocabat. Unde Brandeburgicis late grassandi spatium fiebat; qui superato ad Barbyam Albi duas equitum Suecicorum turmas Stasfurti secure agentes delent. Tum Meclenburgicam persultantes Neustadium, Grabaviam, Gadebuscham occupant, paucis militibus insessa oppida. Hinc catervam Suecicorum equitum ad ipsam Suerini portam compellunt, intercepto turmæ præfecto Lilliehœckio, qui prolapso equo evolutus erat: Modicum quoque castellum, quod Lilliesparrius supra Dœmitzam in insula Albis extruxerat, obiter munitum in potestatem redigunt.

Axelius Lilius Havelbergam occupat. 4. Jan.

5. Jan.

10. Febr.

8. Febr. Cæsarei Neuhausam non sine suo damno tentant.

§. 37. Enimvero rebus per has oras insignem mutationem attulit Elector Brandeburgicus Georgius VVilhelmus Regiomonte fato functus; cujus consiliarii à Schvvartzenbergio Comite aula ejecti, Gœtzius Cancellarius, Leuchtmarus, VVinterfeldius à filio & successore Friderico Wilhelmo revocantur. E quibus VVinterfeldius, qui Hamburgi hactenus egerat, à Salvio scisitabatur; annon induciæ Suecos inter & Brandeburgicum iniri possent ad impediendum, ne forte Schvvartzenbergius Comes Spandoam & Custrinum in Cæsaris manus tradat, ac ut instaurandæ amicitiæ fundamenta ponantur quod & fœminæ Principes, & novus Elector in Succorum partes propenderent. Cui Salvius, cum nihil super hac re in mandatis haberet, in Sueciam se isthæc relaturum promittebat, de studio suo circa hoc negotium ample testatus. Sane qui per Borussiam fervebant armorum paratus, queis Colberga peti credebatur, morte Electoris statim cessabant. Et quanquam Schvvartzenbergius Comes initio novi Principis Spandoæ residens non ita repente administratione dimoveri posset; non tamen dubium habebatur, quin mox ad reddendam rationem vocandus esset.

Mutatio rerum per mortem Electoris Brandeburgici. 21. Nov.

1640.

Suecici Pomeraniæ regimen instaurant. 12. Nov.

§. 38. In Pomerania porro Sueci nunc apertius summum provinciæ imperium exercere constituerant, conscripta eum in finem novi status formula. Cui promulgandæ conventus Consiliariorum provincialium, & selectorum ex Ordine Equestri & Urbibus Stetinum indicitur. Proponebatur heic de instaurandis judiciis, Scholisque publicis, tum de sublevanda re militari. Simul formula novi status è Suecia transmissi exhibebatur, qua deinceps omnia negotia in summo provinciæ Consilio, & sacro civilique tribunali nomine & autoritate Reginæ Sueciæ expediri jubebantur. Ac super instaurandis quidem scholis inopia excusabatur, & necessitas bellicarum erogationum, queis quantum residuæ facultates ferrent, paratos se ostendebant. Sed conspecta novi regiminis designatione fremebant; tolli administrationis formam anno tricesimo quarto in vicem perpetuæ legis sancitam; everti leges provinciæ; Reginam plus sibi potestatis, quam ex fœdere promanet, asserere. Igitur petebant, relinqueretur ea constitutio, quæ anno tricesimo septimo super administranda tantisper provincia fuerat sancita. Contra demonstrabatur; posteriorem constitutionem à Regina nunquam probatam, & ab ipsis Ordinibus subversam. Priorem, quæ vivo Duce facta sit, certum provinciæ caput præsupponere, à quo omnia Collegia dependeant. Nunc in locum extincti Ducis tantisper subiisse Reginam, cui ex fœdere tutela provinciæ debeatur. Bello finito vetera instituta reditura; in præsens quoque eadem, quantum conditio temporum patitur, observanda. Interim fiduciariam obligationem erga Brandeburgicam Domum in suspenso habendam, & fœdus cum Gustavo Rege unice respiciendum. Ast selecti ist hoc ad conventum omnium Ordinum remitti postulabant, cujus sit super id genus negotiis decernere. Si hoc abnuatur legatos ad Reginam à se expediendos. Qua in sententia firmabantur à paucis quibusdam, qui munera, queis fungebantur, retinere cupiebant, nulla adversus Reginam obligatione. Cum rationibus nihil proficeret provinciæ Præses, asperius agere instituebat exprobrans, cum antehac absque consensu Ordinum jus tutelare Reginæ quæsitum circumscribere ausi sint, cur nunc ad proposita ab se mentem suam declarare tergiversentur? Nosse utique Reginam velle, quid ab ipsis sibi expectandum sit. Qui non cum Regina sentiat, pro violatore fœderis, & hoste habendum. Respectum ad Brandeburgicum bello durante plane seponendum. Si universi sententiam dicere abnuant, singulos interrogandos, ut quo quisque loco deinceps habendus sit constet. Plerosque ipsorum inscitia peccare, paucos studio rem extrahere, quos cæteri sequantur. Si velut ex conventione secum agi nolint, restare, ut pro imperio adigantur; ad quod ipse haut libenter descensurus sit. His minis perterriti denuo rem in deliberationem deduci petebant. Ubi pertendebant Sueci, magistratus omnes autoritate Reginæ constituendos, eique juramento devinciendos; tum omnia decreta, sententiasque ejusdem nomine promulgandas. Summum provinciæ regimen antea penes Ordines non fuisse, quod nunc frustra sibi vindicent. In

Quòd selecti Ordinum probare tergiversantur.

quod

1640. quod isti ob mortem Electoris Brandeburgici eo facilius consensuri credebantur, quippe cum novo Electori nondum peculiare homagium præstitissent. Ast isti ad communem Ordinum conventum hæc rejicere pergebant; addito tamen hoc temperamento, ut edicta promulgentur nomine *Ducatus Pomeraniæ sub protectione Serenissimæ Reginæ Suecie*; ac juramenta ad conditionem cujusque muneris aptarentur, nulla Principis facta mentione. Cum Sueci hoc non adquiescerent, ac disertam declarationem postularent, quod durante bello Brandeburgicum respicere non velint, ut de fide
20. Dec. ipsarum Regina certa esse possit: tandem scripto demonstrant causas, ob quas hoc negotium ad conventum Ordinum sit devolvendum, ubi facile transigi queat, prout fastigium Reginæ & salus patriæ requirat. Alias se neque consilio neque facto contra fœdus & in fraudem Reginæ quid machinaturos. Ita conventus ille nullo certo decreto solvebatur. Eorum tamen præcipui Lilliehœckio ostendebant literas à novo Electore Brandeburgico scriptas; quibus monebat, ne in Suecorum postulata consentiant, sed ipsi velut patris successori se subjiciant, ac obtinendæ possessioni pecuniæ quid conferant. Sibi decretum pro ista provincia omnes fortunas suas impendere; nec Cæsaris & Imperii auxilium sibi defore. Privilegia ipsis sua salva futura, & curaturum ut in conventu Ratisponensi eorum ratio habeatur. His ne periculum aliquod olim ob communicatas eas literas crearetur, placebat in publicum spargere, de hisce literis aliunde fuisse significatum; eoque nomine inquisitionem faciendam. Ita velut ab investigantibus literæ illæ deprehensæ. Injunctum, ne ad illas responderent, nec iisdem obtemperarent. Id quod isti sancte pollicebantur. Interim à Lilliehœckio idonei viri sacro & civili tribunali designabantur, post allatam ratihabitionem Reginæ magistratum inituri.

Novus Elector Brandeburgicus Pomeranos sollicitat. 22. Dec.

Acta ad Rhenum.

§. 39. Vinarienses Gallique sub Longuevillii ductu, antequam Banerio se jungerent, Rhenum circa finem anni superioris transierant, Crucenaci tantum & Bingæ præsidio relicto; quod istis locis ob annonæ penuriam hibernare non liceret. Hi superato ad Limburgum Lano Siegam oppidum in potestatem redigunt, ac nemine obsistente per sylvam Occidentalem, & VVetteraviam late se diffundunt. Braunfelsam ab agrestibus tantum defensam nullo milite amisso subigunt. Qui Fridbergam insidebant Cæsarei nullo telo emisso honestam deditionem paciscuntur; gregarii tamen plerique Vinariensibus accedunt. Ursellis quoque Gelnhusæ, & Budingæ, manus disponitur coërcendis inde Hœchstæ, hinc Aschaffenburgi præsidiis. Et quod improviso se per Superiorem Hassiam diffuderant, Georgius Landgravius certa pecuniæ summa cum ipsis decidit, ut modeste agerent, rapinisque abstinerent. Sat opimis heic hibernis isti fruebantur, ac insigniter se reficiebant, magna quoque equorum vi parta. Et quia Longuevillius periculi quid à Bavaricis suspicabatur, cum Landgravia transigit, ut si opus sit suis copiis ipsi suppetias ferat, datis quinquaginta uncialium millibus. Tum & machinas, quas Bingæ reliquerat, arcessit. Contra Hispani & Bavarici, contractis per vicina præsidia duobus militum millibus, Alzeiam expugnant, amissis centum amplius gregariis, undecim ductoribus. Discedentium ductorum sarcinæ contra leges deditionis direptæ. Ex altera parte Bavarici Sporckii & Drucmulleri ductu raptim superato Mœno legionem peditum Bobenhausæ hospitantium opprimunt. Tribunus Eccardus, aliique ductores captivi abducuntur. Trans Rhenum Franckendaliæ præfectus VVilhelmus Ver-

Vinarienses per Wetteraviam & Hassiam hiberna capiunt. 5. Jan. 20. Jan.

Hispani Alzeiam capiunt. 5. Febr.

Legio Vinariensis delitur. 17. Jan.

Verdugi

dugus copiis è Lucenburgica auctus Crucenacum frustra tentat. Mox Baccharacum oppidum invadit & præsidiarios in arcem refugos eminus claudit. Inde Bingæ obsidium circumponit, Gallis qui intus erant acriter resistentibus; quibus & mox suppetias laturus Guebrianus cum duobus millibus auxilio adcurrit. Hic cum centum militibus vix in oppidum adpulerat, cum Hispanus præceps se Moguntiam proripit, relictis octo tormentis unoq; mortario cum globis ac pulvere, navibusque, queis eas secundo Rheno devexerat. Simul, qui Baccharacensem arcem obsederant, diffugiunt. In diversa parte Nassovius Comes Masseldam arcem diuturno obsidio cum fame luctantem liberat, profligato qui eam obsidebat Gillio Hasio. Demum cum a Banerio ad conjunctionem solicitarentur Vinarienses, initio quidem ægre commoda hospitia deserebant, causati, se aliquot millia in supplementum, & menstruum stipendium è Gallia expectare, quod ipsis à Rheno longius progressis facile hostis intercipere possit. Demum tamen conjunctione decreta Fridbergæ præsidium sub Kolhasio tribuno imponunt, qui vicinum tractum tributis subjiceret, novisque delectibus operam daret.

1640. inanis conatus. 26. Febr. 11. Mart.

§. 40. Superiore anno inter Cæsarem, Hispanum, & Claudiam Archiducem fœdus ad recuperandum Brisacum, Alsatiamque initum erat. Cui exsequendo delectus hoc anno ad lacum Bodamicum, inque Tirolensi provincia, & Italia instituebantur, Hispanis pecuniam suppeditantibus: tum vis frumenti Constantiæ, Cellæ, & Lindaviæ congerebatur. Sed in Germania delectus segniter succedebant, diffugientibus fere iterum, qui nomina dederant; ac Italis Germanam militiam abhorrentibus. Ut igitur alia via ad scopum suum grassarentur, Cæsar ab Helvetiis obtinet, ut conventum communem Badenas indicerent; ubi persuadere ipsis nitebatur, ostentatis fœderibus, quæ Domui Austriacæ cum ipsis intercedunt, ut aliquot militum millia secum in usum Domus suæ conjungere velint. Ast deputati defectum mandati excusantes obiter innuebant; superiores suos extra contagium hujus belli mansuros; nec fœdera Austriaca huc pertinere. Frumenti tamen emendi facultatem offerebant, quantum sine incommodo suorum civium fieri possit. Mox ista expeditio expirabat, quod Hispani ob cladem ad Casale acceptam copiis suis in Mediolanensi Ducatu ipsi indigerent, evocatis insuper, qui apud Tirolenses conscripti erant. Ex iis autem, qui ad Bodamicum lacum collecti erant, quingenti per sylvam Nigram Sausebergam tendebant. Quos collecta è Vinariensibus ad Rhenum præsidiis manus ad Badevveilerам deprehensos dissipat, trecentis cæsis.

Hispanorum circa recuperandum Brisacum itterus conatus.

§. 41. Brisacum post mense Majo Oisonvillius è Gallia venerat cum titulo Generalis Vicarii pro Galliæ Rege in tractu superioris Rheni & Alsatiæ. Is sede Brisaci sumta oppidum id pluribus munimentis firmat, congesta magna vi frumenti ac una cum Erlachio imperium sibi vindicat. Et mox ubi Erlachius cum valida equitum peditumque manu Brisaco versus urbes sylvestres, Comitatumque Sultzensem tenderet tuendæ messi, & ut Hohentvvilæ frumentum inferret, solus præfecturam retinebat: ac ne quid difficultatis Hatsteinius tribunus moveret, iste quoque cum sua legione Teutonica in expeditionem educitur. Ita Galli citra exceptionem Brisacum usurpabant, insuper habitis quæ cum Vinariensis exercitus ductoribus iniverant pactis. Id quod ductoribus ejus exercitus, illustri ac nobili è Germania stirpe oriundis, vehementer displicebat, factum suum sera nunc pœnitentia prosequentibus, excepto Rosa, qui se totum Gallis mancipaverat.

Galli Brisacum plane sibi vindicant. 26. Jun. 5. Mart.

1640. rat. Vocabat quoque Rex Galliæ literis ad Erlachium Brisacum urbem *suam*: & monetam ibidem cudi curabat cum hoc lemmate: *Deus transfert Regna*. Cæterum ea expeditione Erlachius non solum Hohentvvilæ annonam inferebat, sed & vicinum oppidum arcemque Engam expugnabat, cæsis qui restiterant; ac arcem, portasque oppidi incendebat. Eo Brisacum regresso recens conscripta militum manus vicina Hohentvvilæ loca occupat, eamque eminus circumsidere instituit. Eorum conatibus observandis Erlachius ad Lauffenburgum considet. Cujus adventu territæ hostiles copiæ initio Lacum Bodamicum versus recedunt, post animo resumto Engæ stationem capessunt; unde tamen fame urgente frequentes ad Erlachium transfugiunt. Post trecenti Cæsarei quotidie in arce Stauffa stationes agere, & insidias Hohentvvilanis tendere instituerant. Quo audito ducenti equites Brisaco sub Joanne Rosa subtribuno, Reinoldi Rosæ fratre, isthuc mittuntur, quibus quadringenti pedites Hohentvvilæ se adjungunt. Hic catervam hostilem statione discedentem profligant magnamque partem cædunt, quos inter Albertus Furstenbergius Comes subtribunus, multique ductores erant: duo alarum præfecti, nec pauci gregarii capiuntur. Inde Stauffa arx impetu expugnatur, omnibus qui intus erant trucidatis. Huic ferum auxilium advolabant quingenti Cæsarei equites, quos Rosa alacriter invectus profligat, & ad Engam oppidum insequitur. Tribus hisce conflictibus hostes mille amplius suorum desiderabant. Reliquiæ istarum copiarum etiam ipsis provincialibus ludibrio erant; quarum manum Reichenaviæ hospitia capessentem oppidani ademtis armis ejiciebant. Inter ista Gleenius Baccharacum & Bingam Vinariensibus iterum eripiebat. Simul tribunus Wolfius, Aschaffenburgo progressus Ursellis ducentos equites incautius agentes, opprimebat. Contra Rosa à Longuevillio missus ad novos, qui ibi habebantur, delectus tuendos, Cæsareos Hocheimi opprimit; ac tamdiu detinet, quoad Balthasar subtribunus, aliique ductores; qui Ursellis capti fuerant, dimitterentur. E desertoribus quoque Cæsareis, qui è castris ad Fritzlariam profugerant, Fridbergæ præsidium ad duodecim centurias augebatur.

Cæsarei circa Hohentvvilam vapulant.

19. Sept.

Sueci Saxoniæ inferiori neutralitatem abnuunt.

18. Aprii.

§. 42. Ut universus Circulus Inferioris Saxoniæ belli oneribus eximeretur, Daniæ Rex per Petrum Wibium mense Novembri superioris anni apud Rectores Sueciæ institerat. Ad hæc isti longe post excusata mora respondent; id promiscue toti Circulo annuere neque rationem belli, salutemque sui exercitus, nec situm earum regionum pati; ac Magdeburgicum & Halberstadiensem præsulatum à professis hostibus posslideri. Neque aliud hac indulgentia effici, quam ut opima hosti hospitia parentur invadenda, ubi occasio arriserit. Igitur petebant, ne Rex vitio sibi vertat, si ita amicorum commodum præ oculis habeant, ut ne per id res suas destruant. Enimvero & hoc Regis Daniæ postulatum, & legatio ad Banerium eo nomine missa suspecta videbatur; quod judicarent, istos aliquid extorquere velle Suecorum armis noxium; aut negatam neutralitatem obtentui sumturos armis vocabulo tertiarum partium in Suecos arripiendis. Et ferebatur nupero Cellis conventu, cui Bremensis præsul, & Domus Holsaticæ Legati interfuerant, decretum fuisse de militia Circuli augenda. Gliscebat diffidentia, quod hinc inde per eum Circulum concursarent malevoli quidam infesta Sueciæ consilia struentes. Quorum coryphæi erant Arnheimius, & Franciscus Albertus Lauenburgicus Dux; inter Principes ejus Circuli, Electoremque Saxoniæ, & Brandeburgicum, Regemque Daniæ ultro citroque commeantes. Et ferebatur Arnheimii dictum; non minus promte adversus Suecos, quam Turcas operam se navaturum. Quibus succenturiati erant Hermannus Boothius, & Vitztumius, antea absque missione Suecia digressus; nec non Grieffenclovius Cæsaris in Polonia minister, & Gabriel de Roy Hispani negotia Glucstadii curans. Ac prodebantur ista consilia Salvio per Brunsuicensem quendam civem, ubi Boothius diversatus fuerat. Irruptionem superiore anno in Livonos factam ad Succorum copias eo pertrahendas, ut interim Gothoburgum tentari posset. Nunc aliam irruptionem in Livoniam, ac maritima Sueciæ loca, Gothoburgumque ope Dunckercanorum agitari; ac ut eodem tempore præsidia maritimis in oppidis Germaniæ trucidentur. Quorum tamen multa inania habebantur, aut si revera struerentur, quia prævisa, facile eludebantur. Et Salvius ita omnia sibi cognita passim publicabat, ut ipsi successu desperato consilia ista ultro deponerent. Sane ab ipsis hostibus Boothii tanquam odio in Succos furentis conatus demum spretos constat.

Machinationes Arnheimii & Boothii.

Luneburgici Duces fœdus cum Suecia ambiunt.

§. 43. Luneburgici Duces, cum Banerius tractatum super neutralitate, ac propiore societate Holmiam remisisset, eo nomine ad Reginam scripserant ut Salvio aut cuipiam alteri in Germania mandata darentur; causati difficile Legatorum in Sueciam iter hiberna tempestate; revera quod præsenti rerum facie negotium hoc Cæsarem, Daniæque Regem celare vellent. Inde huic fœderi intenti aliquoties apud Salvium per literas, ac misso Drebberno scisitabantur, num ea mandata allata essent. Qui & judicabat, seponendam nunc neutralitatem, dum propiorem cum Suecia societatem struunt Duces. Simul ostendebat exemplar capitum & conditionum, quas à Suecia obtinere ac vicissim præstare vellent, negotio accelerando dum arma Suecorum adhuc fiorent, & antequam malevoli animos Principum ad alia consilia diverterent. Rectoribus Sueciæ quæ à Luneburgicis ferebantur, conditiones parum ad palatum erant, quod adpareret, illos ad multa Sueciam velle obstringere, à mutua præstatione immunes; nec minus varia effugia eludendo fœderi sibi struere. Tum id agere, ut Suecica arma ipsorum ex arbitrio pendeant, eaque ipsi in suum emolumentum vertere possint, si placeat bello se subducturi; ac ut Succis nihil supersit, unde copias eo tractu alere queant. Præterea ut mos Principibus Germaniæ, non solum suis ipsi copiis imperare, sed & suo jure ac placito cupiebant. Super hæc Georgius Dux per senectam infracto animi vigore minutis obnoxius, qui fere per timiditatem ancipites consilii nutabant. Reliqui etiam Principes ejus Domus ætate provecta, ut parum firmitatis illo ex fœdere speraretur. Placebat tamen tractatus non abnuere, saltem ut tempus extraherent, illosque à conjunctione cum Rege Daniæ, & formandis tertiis quæ agitabantur partibus abstraherent. Id tamen præcipue providendum ducebant, ne loca ad Visurgim è manibus amitterent, neve arma sua alieno arbitrio subjicerent; tum ut obligatio reciproca foret. In antecessum tamen Salvius Drebbernum monuerat; mirum sibi videri, quod Duces tam multa à Succis stipulentur, ipsi contra, nisi ab hoste invadantur, & vi compellantur, movere se nolint. Ad quæ Drebbernus; solenne esse ejusmodi fœderibus defensionis vocabulum circumponere, eo melius adstruendæ istorum justitiæ. Cæterum Georgium Ducem, ubi cum Suecia transactum fuerit, statim Guel-

Rectorum Sueciæ de isto fœdere judicium.

1640. ferbyto obsesso ad vim inferendam progressurum. Et quanquam Legatos ad conventum Noribergensem miserit: tamen nisi ultro sibi à Cæsare circa Guelferbytum & Hildesiam satisfactum fuerit, armis sumtis sibi consulturum. Eo fine etiam duplicem cum Landgravia tractatum concluſum; unum publicum, qui omnibus ostendi possit, super mutua amicitia, commerciisque; alterum secretum, quo sibi invicem auxilium ferre, copiasque jungere mutuæ defensionis causa convenerint. Ac nihil magis ipsum, ministrosque præcipuos optare, quam idoneam invenire occasionem à Pragensi pace resiliendi, quam nimis festinanter olim acceptarit.

Tractatus cum legatis Luneburgicis super fœdere.

§. 44. Salvius acceptis è Suecia mandatis super fœdere Luneburgico agendi, id statim istis Ducibus significat; qui licet copias suas interim cum Banerio sociassent, mensis tamen Junii principio Botmarum, Stuckium Cancellarium, & Schraderum adjuncto Drebberno Legatos Hamburgum mittunt. Tractatu cœpto nolebant Duces Cæsarem hostis vocabulo notare, aut quidquam adversus ipsum, ullumve ex Imperii Ordinibus moliri; nec super quo agitare constituebant *fœdus*, sed *conjunctionem super defensione* nuncupabant. Tum respici à se ferebant Gloriam Dei; conservationem invariatæ Augustanæ Confessionis, leges Imperii, vetus inter Cæsarem & Ordines æquilibrium, ac ut concordia caput inter & membra, simul pax cum Suecia, vicinisque Regibus instauretur, ac peculiariter suæ Domus securitas stabiliatur. Inter leges hujus conjunctionis præcipua erat, ut vetera sibi hospitia inter Visurgim & Lippiam, quondam Duci Georgio sub Suecicæ auspiciis militanti assignata restituantur, una cum clientelis suis, Minda, Huxtera, Corveia, Eichsfeldia, Honsteinoque Comitatu: Nienburgo, Hoya, Bleckeda, Wolfsburgo, Lemvœrda, Suecorum præsidia deducantur; Comitatus Hoyensis & Diepholtensis tributis liberentur; oppida Goslaria, Mulhusa, & Northusa Luneburgico milite insideantur. Contra Salvio injunctum erat, circa scopum fœderis & alibi Suecicæ non in appendicis vicem, sed tanquam præcipui fœderati mentionem facere, ejusque dignitati, securitati & commodis cavere, & quantum citra offensam ac suspicionem fieri possit, de ipsius satisfactione diserte inferere. Tum ut Suecia ad reducendum antiquum Imperii statum non pura obligatione obstringatur, sed quantum commode fieri possit. Præterea ut æqualis hinc inde sit obligatio, & ut Duces cum illis, quæ sibi stipularentur, paria faciant. Denique ut Reginæ potestas in exercitum, & loca ad Visurgim cumprimis salva maneant.

Luneburgicorum intentio.

Suecorum scopus.

§. 45. Cum ad discutiendam conventionis formulam à Luneburgicis propositam accederetur, id quidem facile obtinebat Salvius, ut vocabulum *invariatæ* Augustanæ Confessionis expungeretur; non quod Sueci quidpiam in hac mutare, aut Reformatorum placita fovere cuperent, sed declinandæ offensæ Anglorum, Hollandorumque, & Landgraviæ. Vicissim cum isti vocabulum *hostis* Cæsari tribuere nollent, Salvius demum concedebat, cum rem ipsam hæc conventio satis exprimeret. Sed præcipue circa cessionem hospitiorum & oppidorum controvertebatur, super qua Legati enixissime contendebant, Salvius autem circa quædam duntaxat annuere, de cæteris spem facere, si tempora ferant, jussus erat. Legati jactabant: Arma sua utique Reginæ probari, & conjunctione copiarū cum Banerio omnem diffidentiæ causam sublatam. Ditiones suas in angustum redactas, è quibus tot Principes sint sustentandi. A Cæsare Guelferbytum & vicinum tractum, à Suecis tot oppida cum circumjectis agris detineri, quorum reditus ad sex uncialium millia annua surgant. Quid militi suo superesse? Ludibrium se Catholicis debere, quod post tantum fidei specimen ne propriæ quidem ditionis tutela sibi relinquatur. Alios Protestantes, qui de amplectendis his partibus meditentur, hoc exemplo protelari. Securitati Reginæ deinceps æque cautum, nec liberum minus transitum Albis atque Visurgis fore per loca Ducum præsidiis insessa. Nullum in Sueciam istis ex locis emolumentum redundare, sed omnem proventum à præsidiariis absorberi, provincialium expilationibus præfectos locupletari, nullo in publicum lucro. Addebant; ni circa hoc caput Ducibus satisfactum fuerit, hos ægerrime id laturos, refrigeratis non parum egregiis eorum destinatis. Ne dubitaret Salvius isthoc concedere, cum tractandi facultatem citra exceptionem habeat. Contra Salvius: Mandatis suis nil amplius contineri, quam Ducibus spem facere super eorum locorum cessione mutatis temporibus, quæ isthoc nunc haut quidquam ferant. Tam arcta Ducum cum Suecia conjunctione perinde fore, Suecico an Luneburgico milite ea loca obtineantur, cum in hos æque ac illos reditus sint impendendi, nullo in fiscum Ducalem proventu. Et quia Sueci sint in possessione, cui bono hanc mutationem? Ducibus nihil accedere, Suecis plurimum decedere ademto Albis & Visurgis transitu, & nulla Osnabrugæ succurrendi via, ubi opus fuerit. Offerri quidem à Ducibus transitum; sed bellatores amare cautionem, quam ipsi præstare sibi queant; quæ precario exspectantur, extra rationes haberi. Per priorum temporum mutationes, (quod tamen non exprobrandi animo proferat,) Suecos cautiores reddi; qui licet nihil de Ducibus siniistri suspicentur, altioris tamen videri indaginis, quod toto inter Albim & Visurgim tractu, & Westphalia insuper ipsi eliminentur. His & similibus de causis petebat Salvius, Legati adquiescerent in præsens; rebus in melius mutatis, & ubi per superiorem Germaniam arma proferre licuerit, Reginam Ducibus abunde satisfacturam. Legati vicissim communicationis lineam, transitumque, & receptum, si opus foret, ad ea loca Suecis promittebant, æque ac si ipsi eadem suo milite custodirent. Id modo honoris Duces postulare, ut propriæ ditionis arbitri sint, suosque cives ipsi defendant, immunes ab importunitate quæstorum, & quorundam præfectorum, ac ne diutius summam per ignominiam querelas subditorum audire cogantur, quibus medelam adferre nequeant. Ducem Augustum cumprimis elati esse animi, qui præter omnium spem mascula nunc consilia arripuerit cum Suecis se sociandi, & Guelferbytum invadendi. Si is hanc repulsam ferat, ac parum sibi fidei haberi videat, gravissimum dolorem animo concepturum. Tandem sancte dejerabant, si hoc petito exciderint, re infecta discessuros.

Salvii responsio.

Discertatio super oppidorum cessione.

Luneburgicorum rationes.

§. 46. Salvius initio dubitabat, tractatus concluderet, an abrumperet; præsertim cum junctis jam copiis periculum in mora non amplius videretur, & Duces eousque adversus Cæsarem processissent, ut etiam Suecia haut peculiariter obstricta in bello iisdem perseverandum foret. Nec abs re fore eventum conjunctionis expectare; interea tempus alia consilia suppeditaturum, vel tractatus continuandi, vel corrigendi, aut plane tollendi. Sed Legati vehementer instabant, decretum sibi, ni mox Salvius finem negotio imponat, re infecta discedere, culpa Suecis impacta, velut quibus res parum cordi sit, postquam Duces necessitatem in partibus persistendi jam sibi imposuerint. Addebantur minæ; non defore Ducibus viam bello

Salvius tractatum concludit.

iterum

1640. iterum emergendi, ni major sui ratio à Suecis habeatur. Ac intelligebat Salvius, Cæsarem & Electores denuo avocatoria mandata Ducibus misisse, ac Legatos ad Ducem Augustum destinasse, blandis aut asperis verbis istos à conjunctione Suecorum revocaturos; de quo & Daniæ Rex agere cœperat, eo facto ira & curis æstuans. Has ob causas rebus Sueciæ utilius ducebat Salvius tractatum absolvere, ac Duces bello magis implicare, quam offensos ac diffidentia plenos ad infesta consilia ultro propellere. Circa cessionem tamen oppidorum & hospitiorum, de qua nihil in mandatis habebat, id temperamenti inveniebat, ut de ista ad Reginam referret; ejusque declarationem intra sex hebdomadas pro virili promo-
17. Jun. vendam reciperet. Ita formula fœderis concipitur, hinc à Regina, inde à Ducibus ratihabenda; cui nomen suum inserere Legati Luneburgici nolebant declinandæ apud Cæsarem offensæ, si forte res secus cecidisset. Quo fine etiam postulabant, rem hanc accurato silentio tegi. Et ipsi Salvio id secreto habendum videbatur, tum ne Cæsar conventionis leges cognosceret, tum præcipue ne Galli fœdus cum Suecis segnius curarent, si intelligerent, hosce jam hac conventione ad bellum persequendum obligari. Et eam ipsam ob causam suspicatus fuerat Salvius, Reginam hoc fœdus non ante ratihabituram, quam cum Gallis esset transactum; idque Legatis diserte denuntiabat, etsi ipsis instantibus breve tempus ratihabitioni foret præscribendum. Id quod ipsi solida ratione niti agnoscebant. Stuckius Cancellarius torque quingentorum coronatorum donatus, & annua pensione autoratus est, quod penes ipsum consiliorum moderamen foret. Nec Drebberno opera sua sterilis abibat.

Luneburgici ratihabitionem urgent; quam Suedi differunt.

§. 47. Vix dies ratihabitioni dicta cesserat, cum repetitis literis ac missionibus Duces Salvium fatigant super ratihabitionis permutatione, ac declaratione de cedendis oppidis & hospitiis; præcipuo Drebberni studio, qui multis demonstrabat, quanti momenti Suecorum rebus hæc Ducum accessio sit, ac ne iidem diutius in suspenso habeantur. Se metuere, ne horum consilia alterentur, ni citra moram obligatione stringantur. Nam Cæsarem, Electores, Archiducem Leopoldum, Daniæ Regem vehementer urgere, ut copias suas à Suecis dislocent. Ast Rectores Sueciæ quanquam Salvio facultatem fœdus concludendi contulissent; tamen quia facies rerum interea mutata fuerat, maluissent id negotium fuisse dilatum. Nam uti antea isthoc tractatu Duces ad arma secum in Cæsarem jungenda pertrahere voluerant: ita nunc dispiciendum erat, quomodo ex ea conjunctione fructus capiendus esset. Præcipue maluissent, tempus ratihabitionis non ita fuisse arctatum, cum talia Duces postulassent, per quæ res Suecorum in Germania plane everti possent. Ac sane ista societate parum adhuc profectum erat, ambiguis eorum animis, & parum constantiæ promittentibus. Ac multi suspicabantur, ideo de Minda & Halberstadio istos contendisse, ut iis locis redditis lautiores sibi à Cæsare conditiones emerent. Ipse quoque Banerius optabat, non adeo à Salvio festinatum fuisse, nec tam liberales conditiones indultas, quod isti ita difficiles se apud exercitum gererent, subinde jactantes, tractatu nondum ratihabito rem sibi in integro esse, nec quidquam obstare, quo minus ampliora offerentibus aurem præbeant. Ac de Augusto Duce Cæsarei ministri gloriati fuerant; ipsum recentibus literis de constanti suo in Cæsarem cultu testatum: nec Clitzingio eousque progredi in mandatis datum, qui facti istius nomine causam sit dicturus. Igitur non consultum videbatur tam multa Ducibus concedere, & tantis se commodis exuere, antequam de eorum constantia magis cautum foret. Ne tamen iidem statim offenderentur, placebat ratihabitionem extrahere, quoad pateret, quam isti consiliorum viam insisterent. Et quia animo prospiciebant hanc societatem parum fore diuturnam; igitur quantum ex tempore fieri poterat, eadem frui in lucro habebant. Interim spes fiebat ratihabitionis brevi secuturæ, blandisque iidem verbis demulcebantur, ne in adversas partes transirent. Ac plausibilem moræ colorem præbebat fœdus Gallicum tunc renovandum; cujus utilitas prolixe deducebatur: provincias Imperii fere vastatas, Protestantes ad paupertatem redactos, ut ad bellum continuandum parum conferre queant. Causæ communi plurimum decessuruni subtractis subsidiis Gallicis. Circa adstringendas fœderis Gallicani leges nunc laborari; si Galli animadvertant, eo tractatu Suecis belandi necessitatem impositum, ipsum subsidiorum augendorum periisse. Reginam non minus fœdus implere, quam ratihabitione permutata. Quin è dilata oppidorum cessione Duces eum fructum capere, quod tanto plus copiarum in campum educere queant rem præsenti tempori cum primis necessariam. Quodsi redditis hisce locis exercitui Suecico facultas adimatur his oris subsistendi, Banerio facile in mentem venire posse, ut in Silesiam se conferat, ubi de receptu ipsi sat cautum sit. Quo digresso quantum periculi ipsis instet, non obscurum esse. Reginam nihil, quod ipsorum sit, detinere velle, quamprimum tempora, & propria eorum salus admittant. Magis curandum ipsis de amoliendis hostibus, quam amicis, ac de Guelferbyto vitalibus provinciæ incumbente, quam de limitaneis locis, quæ à Suecis in istorum utilitatem custodiantur. Fœdere Gallicano perfecto Ducibus longe commodius satisfieri posse. Istas rationes Duces rejicere non poterant; qui certo sibi persuaserant, Salvio jam Hamburgum ratihabitionem transmissam. Quem errorem is ipsis haut quidquam adimebat, neque affirmans, neque abnuens, ne mutandis consiliis ansa ipsis præberetur: & ut crederent, ob solum fœdus Gallicum ratihabitionem differri.

Luneburgici rem urgent.

§. 48. Nec tamen eo secius Drebbernus subinde Salvium obtundere; Suam fidem, cum ipse circa hoc negotium inprimis laborarit, in aulis ob hasce moras labefactari. Ni Duces fœdere innectantur, facile eosdem Ratisponæ ad alia consilia pertrahendos. Et palam voces impatientiæ plenas jam jactari: Gallicum fœdus obtentui sumi; cæterum veram morarum causam à diffidentia esse, & quod Ducibus loca petita Suecis concedere nolint. Salvius contra ostendere; Luneburgicam conventionem ad communem usque pacem porrigi. Nunc autem cum Gallis disceptari aut super fœdere in triennium duntaxat prorogando, aut super augendis subsidiis; quorum utrumq; inane sit fururum Luneburgico fœdere ratihabito. Neque tamen diffitebatur scrupulum suis injici per frequentia literarum commercia, & quod Duces Suecis inconsultis Ratisponam legatos miserint, ac de fide & cultu suo in Cæsarem prolixe testentur: quæ omnia cum amicitia & auxilio Reginæ promisso parum quadrent. Drebbernus inde censebat; circa Mindam Duces facile remissuros, modo cautum sit, eam secuta pace ipsis tradendam, ac interim præsidium Ducibus quoque fidem suam obstringat. Nienburgum ante omnia hisce cordi esse, præsertim Cratzensteinio præfecto ita inhumaniter in provinciales sæviente: quo reddito Reginæ utique nihil decedere. Duces de conjunctione copiarum consensisse, ut laxioribus hospitiis potirentur; nunc arctioribus limitibus ipsos circumscribi. Et habebat sane ista res difficilem dis-

1640. captationem. Nam si injecto fœdere Banerius istis oris discederet, metus erat, ne Duces seperatim cum Cæsare transigerent. Idem periculum imminebat, si ratihabito fœdere de oppidis abnegaretur, quibus Duces vehementer inhiabant. Ea autem his temporibus tradere anceps erat. Unde ipse Drebbernus id temperamentum proponebat; ut Regina fœdus ratihaberet; sed super cessione locorum cum Luneburgicis tractandi potestatem Salvio daret, quantum ita salvis Suecorum rebus fieri possit. Id quod satius fore, quam Duces citra obligationem relinqui. Id consilium Salvio haut displicebat. Nam & effici hac ratione poterat, ne Duces Ratisponæ Cæsareis partibus accederent: & sufficere videbatur, si ratihabitionis instrumentum ostenderetur dilata traditione, quoad cum Gallis conveniisset. Tractatus autem super cessione locorum pro lubitu extrahi poterat, culpa moræ etiam in Duces devoluta. Igitur super hoc temperamento diligenter ad Rectores Succiæ relaturum se pollicebatur.

Temperamentum proponitur.

Cum Hassis acta.

§. 49. Februario mense à Landgravia Vultejus Hamburgum ad Salvium mittebatur; qui multa testatus de cupidine istius in arma adversus Cæsarem erumpendi, dolere eidem magnopere ferebat, Wolfium legatum, quem ipsa super fœdere in Sueciam miserat, tamdiu detineri. Quas inter moras agendi tempora elabi, nec quid sequendum sibi sit constare; ejusque tarditatis causas nosse cupere. Salvius studium Landgraviæ laudare, modo tandem aliquando res serio agatur, & dictis facta respondeant. Hassos multis annis otiosos desedisse; ac tempus jam esse, ut se movere incipiant. De Wolfii mora se nescire, nisi quod forte, quæ ab ipso proposita sint, maturam deliberationem desiderent. Esse Succis causas, quare Hassos suspectos habeant. Tractare ipsos ut tractent, & in infinitum rem extrahant, ut ab omnibus quorum interest colantur: interim lautis hospitiis gaudere, temporibus imminere, ac faventibus Suecorum armis, horumque periculo commodis suis velificari, consilia pro tempore capturos; omnia siniistris opinionibus excitandis valde idonea. Unde mirum non esse, si Sueci circumspecte cum ipsa agant. Addebatur, Hassos tractatibus Moguntinis firmiter inhæsisse, cum isto Electore amicitiam diligenter coluisse; Piccolomineo & Hatzfeldio cum possent, non obstitisse, quo minus totam belli colluviem in Banerium effunderent. Interim Suecorum hospitia hinc inde intercipere. Isthæc tamen non publice jussum differere. Alias negotium hoc diligenter in Suecia commendaturum. Hortabatur demum, Landgravia suum, & Imperii statum expenderet majori quam Sueciam periculo obnoxium. Si Banerius cladis quid accipiat, sensurum, quo loco res suæ versentur; nec alteri quam sibi ipsi causam suorum malorum imputare posse. Ad quæ Vultejus: Nec alias Wolfio conditiones datas, quam ab ipso antea in Frisia nomine Reginæ propositæ fuerint. Causas suscepti cum hoste tractatus Landgravium quondam Oxenstiernæ Magdeburgi adprobasse; quo hostis impetum à se averteret, cum subveniri tunc ipsi non posset. Quod autem post temporibus in melius euntibus in arma non eruperit, Gallos in culpa esse, qui novam remoram injecerint, dum Reformatis sacris cavere abnuunt. Moguntinis tractatibus non potuisse renuntiari, antequam cum Suecis & Gallis convenisset: ita tamen frigide id negotium eam tractasse, ut adversa pars non obscure conjicere posset, quid ipsa animo agitaret. Piccolomineum sistere penes se non fuisse. De interceptis hospitiis negabat, aut excusabat. Cæterum ita frequenter super Wolfii reditu sciscitabatur, ut Salvius non dubitaret, quin si is gratum è Suecia responsum reportaret, Princeps illa serio rem aggressura esset. Præsertim cum promitteret, se Melandrum dimissurum amicis suis suspectum, si modo Regina scripto id à se postulare velit. Id quod tamen Rectoribus Succiæ haut quidquam è dignitate videbatur.

Salvius de Landgravia queritur.

Vultejus eam excusat.

§. 50. Interea Georgium Luneburgicum Ducem fœdere sibi innectebat Landgravia; & cum audiret Lamboium in Juliacensi provincia hospitia sibi sumsisse, multum indignante Palatino Neoburgico ad arma in Cæsarem sumenda hunc stimulabat. Cum Gallis quoq; super fœdere tractabat, cui absolvendo Estrada Comes in Batavis adpulerat. Ubi tamen remoræ nonnihil injiciebat caput circa sacra Reformatorum, dum Landgravia à Rege stipulari cupit, ne pax fiat, nisi sacris illis in Imperio cautum sit. Id quod Galli eo colore abnuebant, quod legibus Imperii duplicia tantum sacra permittantur; Reformata autem huc usq; non nisi connivendo tolerata sint. Super qua re cum Avauxius ad Salviũ referret, huic ista exceptio intempestiva, & paulo durior videbatur; quod Reformati semper jactarint, pro libertate conscientiarum sibi pugnandum fuisse, & sub Augustana Confessione comprehendi velint, litem quantumvis moventibus Theologis; quam hoc tempore non tangere consultissimum fuerit. Unde potius pactis Wilmarensibus inhærendum, quibus cavetur, omnia tam in sacris, quam civilibus in eum statum reponenda, qui ante bellum fuerat, ad pacis tractatus rejecta disceptatione, permittenda an toleranda sint Reformatorum sacra. Quod monitum secuti Galli fœdus cum Landgravia absolvunt, quo de resumendis armis conveniebatur; ac ratihabitione utrinque permutata eidem centum quinquaginta millia uncialium Amstelodami numerant. Capita ejus fœderis erant, ut Landgravia cum exercitu septies mille peditum, ter mille equitum bellum continuet communicatis cum Gallia & Suecia consiliis. Quæ loca ceperit; hosti ne reddat, nisi cum consensu Regis. Ut Regi Galliæ, & Reginæ Succiæ liceat in patrocinium recipere, si relictis hostibus ad ipsorum partes transire velint; quæ pacta Landgravia observare teneatur, modo moneatur, ut tamen non teneatur restituere loca, quæ jam obtinet, nec contributiones suas imminuere. Nec Landgravia quid circa sacra Romana & reditus sacerdotum novet contra statum anni 1618. nec Rex circa sacra Protestantium. Si Gallicus exercitus necessum habeat intrare Hassicam ditionem, suppeditentur cibaria, si diutius manendum sit, suo argento vivant. Ne cum Rege Hungariæ tractatus pacis aut induciarum ineat, excepto in unum mensem si necessitas exegerit, nec menstruas illas inducias renovet absque consensu Regis. Landgravia suos Legatos mittat ad loca conventa tractatuum pacis mediante Papa suscipiendorum, ac quantũ penes se conventa præstet, Rege idem facturo, & ut ipsius Legatis caveatur curaturo. Idem Rex Landgraviæ quotannis ducenta octoginta uncialium millia Amstelodami aut Hamburgi solvat, & præterea ducenta viginti millia instruendo eo melius exercitui, modo statim in arma erumpat. Rex eandem fœderi, quod cum Anglo facturus est, & fœderi cum Hollandis recipi curet. Si Landgravia vi hostium ditione expellatur, receptus ipsi in ditione Regis sit honorificus, quoad restituta sit. Pensionem quam Landgravius pater habuit, filius quoque percipiat. Si Landgravia infelici prælio exercitum amiserit, Rex ad eum reparandum connitatur; ac si principalis ipsius munitio obsideatur, idem ad eam liberandum incumbat. Guarantiam futuræ pacis Rex ad decem annos præstet. Landgraviæ integrum

Landgravia socios belli quærit Luneburgicos & Gallos.

1640.

1640. grum sit cum aliis quoque tractare de armorum conjunctione & neutralitate, salvo tamen hoc fœdere, quod durabit, quamdiu bellum fuerit. Denique Rex eum omnibus suis tractatibus includat.

Nec tamen illa pacem adspernari videtur. 14. Mart.

Nec eo secius illa ad literas Electorum Noriberga missas respondebat: Quo minus transactio Moguntina perficeretur, non per se, sed per Cæsarem stetisse, qui caput, quo sacris cavebatur, confirmare abnuerit. Nec peculiari pace patriæ, suisque ditionibus consuli. Ad communem potius pacem, pristinumque Imperii statum instaurandum incumberent, ut exteris belli prætextus adimatur. Quo fine legatos Noribergam missura sit, ubi tuti itineris literæ dentur; simul cum exteris Regibus acturam, ut æquas pacis leges admittant. Redierat post è Suecia Wolfius Legatus: cujus responsum etsi Landgraviæ non satisfaceret, non eo minus tamen copias Banerio conjungit. Mittitur inde Hamburgum in Vulteji locum Deichmannus Cancellarius, qui de constantia Landgraviæ ad communem usque pacem ample prædicabat, multis Melandrum incusans, qui diffidentiæ causam dederit, ac per socerum suum Baronem de Effern multa sinistra de Landgraviæ & Luneburgicorum destinatis in Sueciam scripserit, discordiæ inter ipsos serendæ: & eam ob causam inter alios Melandrum exautoratum. Idem post tam apud Salvium quam Avauxium legatos Ratisponam missos defendebat. Quod uti fœderi repugnans Avauxius arguebat; ita & Salvius in suspicionem idem valere ostendebat. Qui tamen non eo minus Banerio suadebat, cum hic dubitaret, num legatis istius Ratisponam ituris tutum iter concederet; velut ultro indulgeret, quod impedire, aut citra offensam negare non posset: ut tamen scripto caverent, nihil ab illis in fraudem Sueciæ actum iri. Mox denuntiabat Deichmannus, Vultejum Legatum in Sueciam mittendum dudum agitato fœderi absolvendo. Quem tamen Ratisponam iviss excusabat, quod alius ei legationi obeundæ idoneus præsto non fuisset. Nec alium tamen defore, qui in Sueciam legatus eat. Sic illa Suecicas quidem partes aperte sequebatur, ut tamen peculiaria sibi consilia clam fovere videretur.

Tractatus cum Suecis extrahitur.

Tractatus circa fœdus commune evanescit.

§. 51. Negotiatio circa fœdus commune cum Anglis tot per annos inani studio agitata jam tandem in nihilum desinebat. Excusabat Rovvius detentionem Electoris Palatini, & quod exitus Parlamentorum per tria Regna Britannica expectandus foret. Sed quia adparatus armorum qui tunc terra marique in Anglia fiebant, multorum animos adverterant, Salvius quid spei metusve isti præberent, è Rovvio scisciabatur. Hic igitur negare, bello Germanico ullum inde levamentum sperandum, quod ne volente quidem Rege Ordines permissuri sint. Stare sententiam Anglo Germanicas res non ulterius tangere, quam ut milite & pecunia Palatinum sublevet, si Vinariensis, aut alterius exercitus imperio potiri queat: sed de illo auxilio agi non posse, quamdiu is custodia detineatur. Galli contra suspicabantur, in se forte ea arma parari, non quidem ob Palatinum, etsi ejus liberatio obtentui posset sumi, sed ut gliscens nimis eorum potentia coërceretur. Et auxerat suspicionem Velada Marchio ab Hispanis in Angliam missus, inusitato se splendore jactans. Negabat tamen Rovvius illa arma Gallos spectare. Anglis quippe bello idoneam causam non esse, & Galliam armis nunc instructissimam; quæ ab Anglis lacessita, forte raptim cum Austriacis ac Hispanis pace facta totam belli colluviem in Angliam effundere possit, nunc etiam maritimis viribus succincta. Sed nec ad Hollandos pertinere istos paratus. Eam Rempublicam cumprimis Angliæ sua incunabula debere. Conjunctis Angliæ & Hollandiæ maritimis viribus utramque tutam fore; ubi hæc ab Anglis subversa fuerit, hos quoque simul ruina involvendos. Conditorem Reip. Batavicæ Wilhelmum Arausionensem duas regulas velut testamento reliquisse, à quibus Hollandi hactenus gravissimum per errorem discesserint: Amicitiam Gallorum Hollandis utilem, Anglorum necessariam esse. Ac fuisse olim tam arcte illos Angliæ innexos, ut Anglicus Legatus summo Reip. ejus consilio tantum non præesset. Alterum, ut Hollandi bellum terra arcuisse contenti, mari idem inferrent. Nunc Hollandos verso rei ordine opes sumtuosis oppidorum obsidiis prodegisse, conflato insupergrandi ære alieno, cujus usuræ prope reditus ipsorum æquent: quo ipso vires eorum valde debilitari, glisscentibus contra Dunquercanis & Gallis. Quæ Hollandorum errata ipsi quoque Angliæ fraudi sint, invalescente Gallorum & Hispanorum potentia, Hollandis languentibus. Consilia Anglorum eo spectare, ut Hollandos amicaratione sibi innectant præstandæ securitati maris & deducendis ad æquilibrium vicinorum viribus; de quo nuper Hollandorum Legato Arsenio leges proposuerint. Igitur non nisi ad Scotos illa arma pertinere, quibus Rex amice alias cum ipsis transigere cupidus, terrorem incutere velit, ne iidem armis suis quid Regi extorsisse videantur. Alias Rovvius iste odium in Gallos non dissimulare, ac Salvium monere; caveant Suecі, ne à Gallis sibi imponatur. Anglis quidem non displicere, Suecos cum Gallis arcta societate jungi, quod nulla alia spes sit Palatinum restituendi. Sed his solenne esse fœderibus ludere; ac jam separatos tractatus inter ipsos ac Cæsarem agitari, mediante Bavaro. Tandem vetus votum repetebat de uniendis Evangelicis; præsertim cum statui Principum Germaniæ exitium intentari adpareat, ni mature obviam eatur. Sed tot capita diversis studiis ac commodis ducta vix in eandem sententiam cogi posse. Post Rovvius invitante Daniæ Rege 7. Febr. Glucstadium abit, uti ferebat, moderationem vectigalium pro Anglicana natione in freto Oresundico obtenturus. Sed prudentiores judicabant, de fœdere inter Hispanos, Anglos ac Danos agitari. Id sane dubium non erat, arcana commercia Dano cum Hispanis intercedere, Penzio subinde Regi inculcante, ut Hispanica societate Suecorum vires libraret: ac prohiberet, ne illi Pomerania potirentur certissimo cum Daniæ exitio. Talia tamen constanter abnuere Rovvius; sed Angliæ potius cordi esse, cum Suecis, Danis, atque Hollandis fœdere jungi combinandis Protestantium viribus. Tandem iste circa finem Martii à Rege in Angliam revocabatur; quo ipso & Rustorfii Palatini Legati mandata expirabant. Qui licear Rovvius magnam indignationem præ se ferre videretur acresque querimonias eo nomine moveret; tamen censebat, Anglos in sinu gaudere colorem sè invenisse commune fœdus declinandi. Manebat tamen Rovvius ad mensem usque Majum, ac valedicens Salvio Gallorum consilia denuo suspecta reddere conabatur, de statu Protestantium Coloniæ pro lubitu Catholicorum decernendum, cum Suecis Lubecæ in speciem agendum, insque Coloniæ decreta obtrudenda. De se dubitabat, Coloniam ipse mittendus, an vero tractatibus cum Hispano Legato Londini super Anglicano matrimonio adhibendus sit. Quod tamen irritum fore confirmabat, Hispanis eadem ludibria recepturis, quæ antea Anglis in pari causa intulerant. Cæterum de Regis sui in Protestantium causam studio prolixe testabatur, culpam irriti fœderis in fata temporum & fraudes Gallorum referens. Nec ta-

Rovvii de armis Anglorum ratiocinium.

Rovvius in Angliam revocatur.

1640. men tractatus plane abrumpere, sed tantum incommodiora tempora differre videri volebat. Enimvero quominus de isto postea cogitatio susciperetur, intestinæ per Britanniam turbæ prohibebant.

Elector Palatinus in Gallia iterum dimittitur.

§. 52. Interea temporis de liberando Palatino agebatur, quem Galli jure à se detineri jactabant. Nam antequam ex Anglia discederet, cum ipso & Angliæ Rege Galliæ Regis nomine actum fuisse de Vinariensi exercitu eidem certis sub legibus tradendo. Sed Hispanorum instinctu ipsum in potestatem redigere eum exercitum instituisse una cum Brisaco, & aliis oppidis à Bernhardo Duce occupatis, ut eorum restitutione suum sibi Palatinatum redimeret. Quæ consilia ipse Leicestrius Legatus Anglicus improbarit. Cæterum elusis Palatini destinatis, Chavignius ultro Grotium monebat, cum nondum è Suecia Reginæ literæ essent allatæ, ut circa illum liberandum operam navaret. Ac ut gradatim procederent, ministri Gallici, primo proponebant; Lutetiam accedendi facultatem fore, si scripto profiteatur; se nihil circa exercitum Vinariensem conari voluisse Rege invito, nec deinceps adversus Galliam quidquam tentaturum. Utique Grotius atque Leicestrius fidem suam interponant, eum citra Regis consensum Lutetia non excessurum. Sed Grotius oblatam cautionis formulam adspernabatur, quod Galli innuerent, Vinariensem militem Regis Galliæ fuisse: nec minus Leicestrius fidejussionem abnuebat. Mox cum innotuisset, è Suecia Grotio injunctum pro Palatino agere, arctiore is custodia sepiebatur, ut forte duriorem ab ipso cautionem extorquerent. Allatas è Suecia literas solenni admissione Grotius reddebat, quas ipse apto movendæ miserationi sermone prosequebatur, facunde memorans de veteri splendore Palatinæ Domus, felicissimis terris inclutæ, quæ primo loco inter seculares Imperii Principes, ac per interregnum vicaria administratione gaudeat; quæ nunc sine terris, sine populis, vaga, & extorris apud exteros agat. Eandem maximum erga Galliam studium semper ostendisse, ac jus Henrici Magni ad regnum, quod ipsi per summam injuriam controversum fiebat, pro viribus defendisse. Austriacos eidem semper fuisse infestissimos, qui & nunc secundum ejus Domus principem captivum detineant, & huic perpetuam custodiam optent. Contra ejus liberationem Protestantibus per Germaniam, multisque aliis fore gratissimam. Cumque Rex in misericordiam pronus excepisset; causas se habere hujus facti, se huic Principi optime voluisse: Grotius reponebat, si quid secius factum sit, ætati imputandum, & quod non optimis consiliariis uteretur: commodissimum fore ad instaurandam amicitiam præterita oblivione delere. Leicestrius contra ab Anglo in mandatis habebat nihil pro eo agere, antequam liber esset, velut metu ejus liberationem extorturo; Gallis parum curantibus circa intestina mala frustra laborantem. Tandem Chavignius intempesta nocte Electorem è Vincennarum arce Lutetiam in Leicestrii domum adducit, ut ibi moraretur, quoad Joanne Casimiro Poloniæ Principe digresso in domum transiret, qua legati extraordinarii solent excipi. Obstrictus tamen manebat è Gallia non discedere, nisi Regis consensu. Splendide hinc habebatur, impensis è publico in dies singulos mille quingentis libris; & quanquam Electoris titulo negato, majore quam Joannes Casimirus honore habebatur. Literis ad Reginam Suecia Rex profitebatur, etsi causam habeat eum detinendi, in ipsius tamen gratiam eundem dimittere. Quo nomine Regina Bohemiæ, & Elector Reginæ gratias agebant; indignantibus contra Anglis, quod is scripto se Gallis obstrinxisset. De cætero circa restitutionem istius Galli nihil movebant causati, se expectaturos, quid Angli pro ipso facturi sint; honesta in speciem excusatione, quod satis nossent ob intestinas turbas istam nihil facturam. Hamburgi propositum fuisse, quid ab ipsis desideraretur; eam sententiam adhuc stare. Tandem Electori permissum est, quo vellet proficisci: retinuit tamen Rex cautionem, quam iste in carcere scripserat, se contra commoda Regis Galliæ nihil facturum.

1640.

22. Jan.

18. Febr.

14. Mart.

22. Mart.

25. Jul.

Negotiatio circa prorogationem fœderis Gallici.

§. 53. De prorogando fœdere Gallico Avauxius subinde apud Salvium instabat; quo fine & Roreus è Gallia Hamburgum missus erat. Uterque tamen rogabat id secreto haberi, ne Cæsarei idem rescisscentes omnem lapidem moveant Suecos inde retrahendi. Postulabant autem Galli fœdus non ad certos annos prorogari, sed quoad bello finis per communes tractatus foret impositus, & non aliis legibus, quam quæ Wisinariæ & Hamburgi quondam convenerant. Ast Suecinovo tractatu opus esse censebant, & leges fœderis hinc inde plenius declarandas; quod præteritis annis nonnulla admissa sint, quæ curatius adstringi mereantur. Inter quæ præcipuum erat, quod Galli ne tentarint quidem in ditiones Cæsaris penetrare, quin Vinariensem insuper exercitum corruperint, ac in diversa abduxerint, cum commune periculum longe aliud desideraret. Ab isto exercitu capta Gallos sibi solis usurpasse, velut ea non Suecia quoque & fœderi Evangelico quæsita forent. Subsidia die convento non soluta. Conditionem belli ac provinciarum, in quibus illud gerendum, interea valde mutatam, hisce vastatis & exhaustis, ut exercitus longe majore cum molestia nunc, quam antea, sustentari queat. Majore autoramento nunc militem conduci. Unde oneribus gliscentibus subsidia quoque augeri par esse. Quæ omnia in antecessum definienda, ne deinceps quid difficultatis oriatur. Extare quoque duo fœderis instrumenta, Wismariense & Hamburgense; de quibus dispiciendum, num in unum compingenda ac præsenti tempori accommodanda, an eadem confecto tertio duntaxat declaranda & confirmanda sint. Salvius cum crederet Gallis petito subsidiorum augmento suspicionem injici, ac fortasse ipsos ad separatam pacem permoveri posse, quæ sibi mandata forent dissimulare, ac conventum Ordinum Suecia obtendere; ratus sat spatii superesse præscripta sibi proponendi: interea tempus consilia suppeditaturum. Contra Galli suspicabantur, quia Suecihoc negotium ita frigide gerebant, ac Cæsarei de communis pacis tractatu conticescerent, istis secretam cum Cæsare negotiationem agitari; eoque Salvium tanto acrius urgebant. Sed cum soluto Ordinum conventu color tergiversandi expirasset, ac Rectores Suecia judicarent, ipsius solicitudinem inanem esse, Gallis ita profunde bello immersis ut haut facile eo se explicare possint; hisce ita acriter instantibus initium utique erat faciendum.

Sueci fœderis leges declarari cupiunt.

Salvius postulata sua oblique insinuat.

§. 54. Ac primo placebat postulata magis innui, & conjectanda Gallis relinqui, quam distincte exponi. Quo fine exagerabatur onus & periculum Banerio in Bohemia incumbens, socordia aut securitas, Gallorum Piccolominei iter non sistentium, ac nihil in Cæsareos ditiones tentantium. His & similibus actibus fœderi vim fieri, ut Rectoribus Suecia, quantumvis ad continuandum fœdus pronis, vix constet, quid faciendum sit, nisi rebus istis medicina fiat. Et quia Gallici Legati denuntiaverant, licet verbis in prorogationem fœderis consentiatur,

1640. tur, tamen se reipsa fœdus recusari judicaturos; di super ulla ejusdem lege interpolanda verba fiant; late demonstrabat, opus utique esse præmissa aliqua declaratione, ac in quibusvis fœderum renovationibus moris esse veteres leges pro re nata præsentibus temporibus adaptari. Galli quæ objiciebantur, quantum poterant excusare, diligenter se in Galliam scripturos, ut de quibus Sueci querantur, deinceps emendentur. Subsidia vero nullo modo augeri posse ob immensa, quæ Galliam premant, onera; provincias magis nunc quam antea exhaustas, cives frænum mordere. Quin deliberatum fuisse de minuendis subsidiis, sed quia prorogatio tantum fœderis, non mutatio quæratur, placuisse summam semel conventam retineri. Inter quos sermones Rorteus aliquando incalescens jactare: quia Suecos adpareat negotium extrahere, Galliæ vitio verti non posse, si mature sibi consulat. Interdum contra crepare Galliam haut eo minus bellum acriter persecuturam, etsi Suecis fœdere exeuntibus, velut illis subsidiis Ragozium ad arma permoturam.

Galli correctionem fœderis abnuunt.

De induciis à Gallis proponitur.

§. 55. Cum ita negotium circa fœdus prorogandum difficultatibus involvi sentirent Galli, de induciis movebant, super quibus Pontifex tam in Gallia, quam apud Cæsarem & Hispanum instaret: in quas Rex ipsorum pronus sit, non tamen nisi in annos decem aut duodecim. Reginam quoque Sueciæ ab iis se non abhorrere, per Grotium declarasse. Et modicum duntaxat discrimen esse circa subsidia interim præstanda, quæ ad trecenta uncialium millia jam auxerint. Non plus tamen per inducias quam Pomeraniam & Lotharingiam posse retineri. Salvius novas sibi mandata expectanda excusabat, cum diu inducianum mentio facta non sit. Sibi tamen non persuaderi consideratis inducianum incommodis, Reginam in tam jejunas conditiones consensuram. Circa Colmariensem tractatum cum Vinariensibus ipse Rex ad Reginam scripserat; quas literas Avauxius Salvio in Sueciam mittendas commendabat. Dolorem hinc præferebat, quod Jacobus Gardius, & Axelius Oxenstierna Secretario Gallico id factum acerbe exprobrassent. Ac fatebatur à ministris Gallicis erratum, sed Regis ac Cardinalis nullam culpam esse; Petebat ne ista res sinistre capiatur, ac periculum nonnullum inde metuebat, quod in universum omnes Germani id factum improbarent. Etsi ista in speciem dici adparebat, nec Gallis id factum emendandi animum esse. Rorteus inde in Sueciam digressus apud Rectores super prorogando fœdere proponebat, ut tamen omnia prius conventa manerent præter tempus fœderis, quod ad finem usque belli sit porrigendum. Huic declarabant Rectores Sueciæ: fœderi prorogando se paratos; sed cum tempora mutata sint, ac nonnulla explicatione indigeant, à se deputandos qui cum ipso tractent. Is excipiebat; cum Rex nihil mutari velit, mandatis ipsum instrui non fuisse visum. Si tamen tractatu opus utique judicent, eum Hamburgi posse suscipi. Quod & ipsum Rectoribus Sueciæ placebat qui idonea se Salvio mandata transmissuros pollicebantur.

Tractatus Colmariensis ab iisdem excusatur.

Rorteus paria apud Rectores Sueciæ proponit, 19. Maji.

Succorum postulata.

§. 56. Cæterum capita super quibus tractandum Rectoribus Sueciæ videbatur, hæc erant: ut Galli deinceps majore vi quam hactenus bellum in superiore Germania gererent, ac valido cum exercitu per Sueviam & Bavariam in ipsam Austriam penetrarent: ne inducias cum Cæsare aut Hispano in Germania aut Italia, aut ullibi inirent: extrema sua in pace postulata sibi secreto aperirent: ob exercitum Vinariensem, & loca ab eodem occupata sibi satisfacerent: ac subsidiis insigne augmentum adderent. Sed quia annus adhuc fœderi supererat, haut noxium videbatur negotium extrahi, si forte interim aliquid obtineri posset. Quod si nulla spes meliorum conditionum esset, sat mature remitti, ac pro lubitu ad conclusionem perveniri poterat. Salvius igitur lentius rem gerere, ac primo causari, Rorteum sine dubio cum Rectoribus Sueciæ acturum. Avauxio tamen acrius instante tandem ista capita proponebat, etsi circa augmentum subsidiorum certam summam non exprimeret, quo novæ propositionis materia esset. Cui statim Avauxius, nihil super hisce in mandatis se habere, sed non nisi de fœdere ad finem belli iisdem legibus prorogando. Nihilominus velut privato nomine differere. De bello in Cæsaris ditiones transferendo non difficulter probatum iri, quantum fieri posset. Inducias in Italia cum Hispanis bellum Germanicum non spectare, ac salvo cum Succis fœdere Gallis pacem aut inducias cum Hispanis facere integrum esse. Neque tamen ita longas inducias conclusas, ut copiæ hostiles ex Italia in Germaniam transferri potuerint; nec tales deinceps ineundas. Quod si tamen Sueci in partem belli Hispanici venire velint, æqua peti; alias id non facile à Rege postulari posse. De hoc tamen haut ægre conventurum. Leges pacis se communicaturum, si Sueci idem faciant. Circa publicas pacis conditiones nihil dissensionis esse nisi forte circa restitutionem Domus Palatinæ, quæ in Galliis difficillima habeatur, nec credi illam in statum, qui ante bellum fuerat, reponi posse. Privatam utriusque Regni satisfactionem æquandam: si Suecia totam Pomeraniam depoſcat, Gallos quoque totam Lotharingiam postulaturos; si parte istius Sueci adquiescant, & Gallos hujus parte fore contentos. Vinariensem exercitum post Norlinganam cladem dilapsurum, aut per Palatinum in privatos usus adhibendum, à Gallis servatum ultro Succis imputabat, qui nunc æque ac antea Succis obstringatur, & in usum causæ communis militet. Loca occupata non minus Sueciæ quam Galliæ inservitura ad idoneas pacis conditiones hosti extorquendas. Gallicorum duntaxat ministrorum culpam fuisse, quod transactione Colmariensi Sueciæ mentio facta non sit. Sed ut subsidia ad eam mensuram, qua Vinariensi & Hollandis data sint, augeantur, iniquum esse, ac fieri nullo modo posse. Nam Succos paribus auspiciis una cum Gallis bellum gerere: istos à Gallis in accessorii loco haberi. Succis quæ promissa sunt accurate solvenda istis nunquam, ita exactam solutionem factam. Denique facultates Galliæ id non ferre. Ad quæ Salvius: Reginam hoc postulato libenter supersedere voluisse. Sed quia Suecia diuturno bello sit exhausta, & Germania vastata, Galliam contra opes non deficiant: cujus quã maxime interesset Succicum exercitum servari sartum tectumque; ideo confidere se, Regem communi causæ non defuturum. Neque is hoc velut ex debito postulari, sed ne tanta rerum moles defectu sumtuum ultro collabatur. Avauxius cum nec subsidia augeri posse, nec de hisce rebus quidquam sibi mandatum constanter ingeminaret, de istis in Galliam se quam diligentissime relaturum promittebat; ut tamen spem non faceret aliquid impetratum iri, sed potius metuere se ferret, ne isthæc postulata recusati fœderis loco accipiantur. Salvio contra asseverante, Reginam æterno fœdere Galliæ innecti cupere, quantum rationes Regni sui ferant. Ita diu negotium istud quiescebat, Gallis subinde jactantibus; easdem ob rationes Succis fœdus iisdem sub conditionibus continuandum, ob quas id primum iniverint. Nupera conjunctione Longuevillii Ducis multum diffidentiæ Succis sublatum. Si res à socius exercitibus bene

Avauxii ad ista declaratio.

1640. geratur, Banerio viam itinerum in Cæsaris ditiones pandi, ut subsidiis auctis nihil opus sit futurum. Rem pecuniariam multo difficilius nunc in Gallia expediri, quam antea. Galliam potius quam huc descendat solam bellum continuaturam, quoad fata viam paci inveniant. Sibi imperatum, ni Succi cito certi quid statuant, non amplius de prorogando fœdere agere, ne dignitas Regis sui prostituatur. Addebantur minæ, Gallos hoc casu finem fœderis non expectaturos, sed mature naves in siccum subducturos. Qua occasione Salvius ostendebat; literis se certiorem redditum, Gallos Noribergæ, Monachii, Pampelonæ, & Burgi per peculiares ministros secreto tractare. Id quod Avauxius non quidem annuere, neq; tamen valde inficiari, velut suscipiendis mox tractatibus ejusmodi, ni fœdus succederet. Idem tamen mox movebat de aliis urbibus in Coloniæ, Hamburgi, aut Lubecæ locum surrogandis, quod communicatio, quæ frequentissima sit facienda, ob intervallum istarum urbium difficillime sit processura. Eam difficultatem augeri bello interim continuato, dum utraque pars pro successu armorum leges adstringit aut remittit: ut tantum non quotidianis literarum missitationibus opus sit futurum. Igitur pro Succis Osnabrugam, Francofurtum ad Mœnum, & Coloniam, pro Gallis Monasterium, Moguntiam & Vesaliam proponebat. Salvius ista suo loco relinquebat; etsi cum non fœdere solum, sed & consensu hostium Colonia & Lubeca designatæ sint, ægre circa eas quid mutari queat. Et cum Salvius proponeret, ut ut Galli Hamburgi, Succi Lubecæ tractarent; Avauxius ob Pontificem mediatorem id fieri posse negabat, nullo ibi publico cultu, & populo sacra Romana subtannaturo. Tandem denuo ad inducias revolvebatur, quod Galli nollent Succiam arma ponere, antequam ipsi alias suas controversias extra Germaniam composuissent; & quia id magnis difficultatibus involutum erat, longas sibi inducias expedire censebant, quo spatio super istis transigere possent.

De mutandis tractatuum locis.

§. 57. Isthæc omnia prolixius post inter legatos disceptabantur. Ac primo quidem malebat Salvius tertium fœderis instrumentum confici, in quo capita V Vismariensi & Hamburgensi contenta exprimerentur, insertis quæ correctione & declaratione indigeant, adjecto die & anno, quo id nunc concluſum foret. Sed Avauxius veritus, ne forte tertium id instrumentum diversam à Gallorum scopo faciem indueret, priora manere volebat, parvo aliquo adjecto, quo eadem confirmarentur, & si quæ capita ob mutatam rerum faciem correctione opus habeant, declararentur. In ipsa disceptatione Avauxius hoc fere modo utebatur, ut rationes à Salvio adductas non tam contrariis rationibus quam silentio & contractis humeris eluderet. Quædam abnuebat, velut supra vires Galliæ posita, quædam quod mandata deficerent. Ferebat quoque Rorteum è Suecia spem facere, conditiones V Visinariæ & Hamburgi conventas mansuras, & Salvium postulata initio intendere, post gradatim ad veteres leges descensurum. Interdum Salvio quid concedebat, ut vicissim ex eo quid eliceret; mox dicta sua retractabat, ut quæ ipsius mens esset vix liceret judicare.

Disceptatio super instrumento fœderis.

Modus tractandi ab Avauxio adhibitus.

§. 58. Priori fœdere de bello a Gallis in ditiones hæreditarias transferendo primo loco conventum fuerat; circa quod Galli nihil aliud præstiterant, quam ut Vinariensem pecunia & milite paululum sublevarent. Quo factum fuerat, ut hostis tota vi Succos non semel obrueret, & nuper ad receptum è Bohemia cogeret. Id caput paulo distinctius exprimendum censebat Salvius, ut Galli diserte promitterent, se justum exercitum in superiore Germania habituros, & postquam Rhenum jam in potestate tenerent, pedem in Sueviam ac Bavariam, ipsasque demum Cæsaris ditiones prolaturos. Contra Avauxius ejus rei difficultates ostendere; in Germania non esse, unde magnus exercitus aliqueat; Gallos nolle tam longe à finibus suis in Germaniam penetrare: nec Teutonicum militem tanto numero, ut justo exercitui sufficiat, conduci posse: eo quoque casu bellum adversus Hispanos in Italia & Belgio languidius processurum. Et cum Salvius proponeret, ut in Germania Galli bellum inferrent, in Italia & Belgio tantum propulsarent, id Avauxius adspernabatur. Ac satis patebat, Gallos vires suas alio convertere malle, Germanicum bellum Succis relinquere, modica manu ab se firmandis. Tandem ut Succis satisfaceret, Avauxius id annuebat, si vel alibi languidius à Rege sit res gerenda. Sed cum ad concipienda fœderis verba accederetur, hinc inde hærebat. Justum exercitum idonee instructum ad Rhenum alendum modo annuebat, mox retractabat. Pro Salvii verbis, *valido cum exercitu omnibus necessariis instructo sedem belli transferre*, substituebat, *valide distrahere*. Mox tamen iterum Salvio instanti adstipulari videbatur. Ut bellum à Gallis cis Rhenum gereretur, primo distertis verbis exprimere nolebat, sed ambigue ponebat, *Regem hostes in Germania distracturum*; id quod etiam trans Rhenum, & in Belgio Hispanico fieri poterat. Demum Salvio urgente non amplius repugnare videbatur. Bavaro iratum se ferebat, præsertim postquam ejus copiæ cum Cæsareis junctæ forent, jactans, licet è Gallia mandatum non acceperit, non dubitaturum tamen vocabula *per Sueviam & Bavariam* inserere. Et credebat Salvius, fiduciam Gallorum in Bavarum minuisse, quod ipse senio provectus, filius puer Austriaca matre natus esset, patre defuncto fortasse Austriacis tutoribus usurus. Sed cum in rem præsentem veniendum esset, id detrectabat Avauxius: belli rationem non ferre, ut itinera certo loco alligentur, sed actiones bellicas pro re nata instituendas. Ac revera jussus erat Salvius de Bavaria concedere, si Galli promitterent, valido cum exercitu se in Cæsaris ditiones irrupturos. Pro *Austria* substituebat *Austriacas provincias*, sub quo vocabulo ex Gallorum mente non Brisgovia solum & Alsatia, sed & Burgundia ac Belgium intelligi poterat. Unde patebat, ni caput hoc inane deberet haberi, distinctius id exprimendum esse. Tandem heic ad non plura adstringere Gallos volebat Avauxius, quam quæ vires & ratio belli permitterent. Quod etsi in se absurdum non foret, tamen quia verba ista obtentui poterant sumi omnibus hoc capite conventis eludendis, Salvius eadem omitti cupiebat; Avauxio contra nisi clausula hac inserta subscribere abnuente, ac differente in re ipsa conveniri; circa vocabula tantum discrepari: ac validius utiq; rem adversus Cæsarem, quam hactenus gerendam. Porro quo minus Galli inducias cum Hispanis in Italia & Belgio absq; Succorum consensu inire possent, nullo modo Avauxius fœderi inserere volebat; ni Suecia partem Hispanici belli capessere vellet. Confirmabat tamen id non facile futurum; ac si fiat, tanto majores copias Regem in Germaniam missurum. Contra ut Gallis liceret pro lubitu pacem aut inducias cum Hispanis absque Suecia paciſci sine dubio contra mentem erat eorum, qui fœdus antehac fecerant; cum sub Austriacorum nomine tam Germanica, quam Hispanica stirps comprehenderetur, ac tanto magis hæc, quod Gallis eo tempore nullum esset apertum bellum adversus Cæsarem: ac Hispanus

Super inducias cum Hispano.

Disceptatio super bello in Austriam transferendo;

1640. ſpanus ob controverſias Suecorum cum Cæſare naves horum hoſtiliter haberet.

Super augmento ſubſidiorum.

§. 59. Circa ſubſidia Succi poſtulabant, eadem ad ſummam, quæ Vinarienſi promiſſa foret, augerentur, præſertim cum pactum id ab iſtius Ducis morte expirarit. Tum ut genus monetæ exprimatur nummi unciales, ac ut ſolutio Hamburgi fiat. De poſterioribus ſpem facere Avauxius, primum præfracte abnuere, ac eo poſtulato velut attonitum ſe ferre. Galliam nunc tanto pauperiorem, quam ante triennium; plebem ob onerum magnitudinem ad ſeditionem ſpectare. Neque Vinarienſi, neque Hollandis plenam, quæ convenerat ſummam ſolutam, etſi utrique in clientela Regis fuerint, ille tanquam miniſter, hi comi obſervantia & cultu. Sueciam nemini obnoxiam æquali fœdere Gallis ſociari, per ſe potentem, & cui belli continuandi neceſſitas etiam citra ulla ſubſidia incumbat: tot per annos quadraginta myriadibus contentam, accurate eas exegiſſe, & accepiſſe. Jam plus exigere nil aliud eſſe, quam fœdus verbis probatum reipſa repudiare. Non credere ſe, iſthoc à Salvio ſerio proponi. Rorteum ſibi ſcripſiſſe, Rectores Sueciæ caput de bello in ditiones Cæſaris transferendo palmarium habere; de ſubſidiis augendis non niſi obiter, & ſubridendo mentionem feciſſe: ac conſtare ſibi, Salvio injunctum, remiſſione gradatim facta demum in quadraginta myriadibus adquieſcere. Salvius contra pernegare, præter mandata quid à ſe dictum. Neque vero verbis ſuis opus eſſe, ſed rem ipſam loqui. Cæſaris nunc exercitum Suecis prævalere; his, niſi valido ſupplemento fulciantur, ad oram maritimam receptum quærendum, ubi Cæſari facile fore modico cum exercitu ipſos detinere, totis viribus in Galliam verſis. Tanto prômtius Gallos propriam ob ſecuritatem Suecis ſubvenire par eſſe. Ni in hæreditarias ditiones penetretur, Cæſarem nunquam ad æquam pacem deſcenſurum. Verum ita exercitum firmare, ut in eas iterum perrumpere poſſit, Sueciæ opes non ferre. Regem quondam Guſtavum inſtar quorumvis ſubſidiorum habuiſſe Germaniæ provincias tunc locupletes, & plerosque Ordines in partibus, quæ omnia nunc ſecus ſint. Sane Succis bellum etiam ſine ſubſidiis gerendum; ſed eo caſu liberum fore peculiaribus tractatibus quandocunque commodum videatur pacem inire. Poſſe aliis ſociis tantundem decerpi. Hollandos intra biennium parum aut nihil effeciſſe. Vinarienſes propriis auſpiciis velle rem gerere citra Galliæ ac Sueciæ reſpectum. Avauxius demum ferebat; difficilem exercitus Succici conditionem ſibi cordi eſſe, ac cupere eum valido auxilio ſublevari: ſed ſancte dejerabat ſe licet diligenter ſuper hac re ſcripſerit, nil valuiſſe impetrare. Cenſebat igitur, in fœdere quadringenties mille uncialibus adquieſcendum, inde in Gallia Regis liberalitatem ambiendam. Id quod cum Salvio ad palatum non eſſet, iſte proponebat; ut fœdus nunc in triennium prioribus legibus prorogaretur; ſequentibus annis decem myriades ad finem usque belli adderentur. Ex quo ſpem conceperat Salvius, ſtatim initio renovati fœderis quinquaginta myriades annuendas. Mox tamen verba ſua retractabat Avauxius, velut alia domo mandata accepiſſet. Ac conſtabat, Gallorum animos ſucceſſu rerum ad Turinum, & rebellione Cataloniæ non leviter intumuiſſe. Salvius cum diu hanc rem agitaſſet, tandem ne velut mendicando dignitatem Reginæ proſtituere videretur, ex decoro ducebat non amplius eandem urgere. Tandem ut ſuper Vinarienſi exercitu Suecis ſatisfieret, Avauxius ſe diligenter in Galliam ſcripſiſſe ferebat; ac promittebat, ſi in Galliam ipſe venerit, quo propediem evocandus ſit, laboraturum, ut extra ordinem Banerio quid ad ſupplendum exercitum numeretur. Sed certi quid de hoc fœderi interere præter mandata non audere. Quanquam & Salvius juſſus erat circa hos nihil certi poſtulare, ſed videre, num Avauxius quid oblaturus ſit: ac ſi nihil obtineri queat, rem eam indeciſam relinquere, ſi forte in poſterum ea prætenſio uſui eſſe poſſit.

Super Vinarienſi exercitu.

1640.

Nova Gallorum poſtulata de termino fœderis;

§. 60. Sed & Galli nova quædam poſtulata producebant, inter quæ primum erat ut non in triennium duntaxat, quod Salvius proponebat, ſed ad communem usq; pacem fœdus prorogaretur: nec alia lege ut fœdus ſubſcriberet à Rege ſibi injunctum. Nam verebantur Galli, ne triennio elapſo difficiliores à Succis conditiones exigerentur, opibus interim Galliæ exhauſtis. Rectores Sueciæ utique Rorteo declaraſſe, ſe fœdus ad belli usque finem continuare velle. Quod Salvius ita interpretabatur; velle Sueciam in Gallico fœdere ad exitum usque belli perſiſtere, ſed non iisdem temperi legibus; & ut elapſo triennio leges, ſi opus ſit, temporibus adaptentur. Etſi revera illud ab Avauxio confictum erat, ut Salvii ſententiam expiſcaretur; qua arte quondam in Boruſſia uſus erat. Contra Avauxius differte declarare: ſi Reginæ non placeat eousque fœdus porrigere, malle Regem fœdus nunc, quam poſt triennium expirare. Salvio niſi mandata obſtitiſſent, lubido erat in hoc poſtulatum conſentire; cum Galli utique ſat cautarum præbituri forent ſeparatam pacem, ſi ea commoda offeratur, amplectendi, ut de fœdere violato accuſari Succi non poſſent. Nam alias in fœdus conſentire, quoad Galli pacem appetituri ſint, & habituri qualem cupiant, iniquum, & periculoſum valde, aut anceps rebus Succicis erat. Sed quia Salvii interpretatione Avauxius adquieſcebat, nec Salvius aliud in mandatis habebat; ab utroque res hæc ad ſuperiores referenda erat. Sed & locum tractatibus inſtituendis mutandum poſtulabat Avauxius; & quanquam Salvius oſtenderet, loca ab iſto nominata à Suecia valde remota, & interjectis tot Principum terris incommoda; tamen is contendere: ni circa locum mutatio fiat, tractatus magis occaſionem diſſidii ſocios inter Reges, quam medium paci reducendæ fore. Quo curatius res in Gallia expendatur, eo difficilius deprehendi, duo Regna una mente in duobus locis ita diſſitis tam ardua negotia expedire, cum neuter ex Agentibus, qui tractatibus utrinque intereſſe debeant, poteſtatem quidquam concludendi ſit habiturus. Nec aliud inde ſecuturum, quam ut ſe mutuo maturata concluſione prævertere ſint laboraturi. Gallis nihil aliud propoſitum, quam communem pacem; quæ iſta ratione comparari nequeat. Gallicos tractatus locum requirere Romanis ritibus adſuetum ob legatum Pontificis. Si ejusmodi locus prope Lubecam & Hamburgum inveniatur, ſibi in eum conſentire perinde fore. Ab induciis communibus, de quibus ab Avauxio movebatur, Salvius non valde abhorrere ſe oſtendebat; quod tempora æque in deterius, quam melius ire poſſent, ac utilius videbatur per decem annos locorum nonnihil in Germania retinere, quam pace ſecuta omnibus cedere præſertim cum poſt pacem omnes incubituri ſint ad Succos iterum Germania expellendos, adverſus quæ conſilia per inducias ſeſe obfirmandi ſpatium fore. Sed cum de conditionibus inducierum Salvius diſtincte proponere vellet, Avauxius fruſtra id nunc fieri excuſabat. Promittebat tamen Regem una cum Succis eo incubiturum, ut occupata tantiſper retineantur, præter remotiora quædam, quibus cedi non iniquum fuerit. Quæ tamen pollicitatio non magni fiebat, quod ſuper-

De loco tractatuum;

De induciis univerſalibus;

1640. functoria aut simulata opera facile liberari posset. Præcipua dissensio circa subsidia erat per inducias solvenda, quæ ultra triginta myriades promittere nolebat Avauxius, increpito Salvio, quod hisce adquiescere nollet, cum antea Grotio de viginti duntaxat acceptandis mandatum foret. Tandem & de restituenda Osseda cœnobio Monialium in Osnabrugensi præsulatu vehementer instabat Avauxius; quin & novum caput de sacris Pontificiis eorumque cultoribus fœderi inferere cupiebat. Nam dicebant Galli, & Catholicis sibi amicis, & Protestantibus in Germania opus esse.

De sacris Catholicis.

Artes Avauxii destinata sua obtinendi.

§. 61. Ut porro postulata sua obtineret Avauxius, diversos velut cuneos admovebat; quorum primus erat Liberatio Gustavi Hornii, qui ut cum Joanne Wertano permutaretur, Bavarus tandem annuerat. Nam expresse denuntiabat Salvio Avauxius, ni circa fœdus conveniret, Wertanum non dimittendum, nec permutationem faciendam. Contra Salvius ostendere; Wertanum à Suecico exercitu captum, & in Suecorum præsidia deductum, inde ultro in Galliam dimissum prægressa Regis cautione, si postuletur restituendum esse. Ejus dimissionem sæpius petitam, sæpius promissam. Nunc cum diuturno labore effectum sit ut Bavarus in permutationem consentiat, ex hoc negotio ansam tergiversandi arripi parum generosum esse. Hornium à Suecis maximi fieri egregias ob artes, & merita; sed si nulla alia causa sit, per solam hanc fœdus indecorum ab ipsis non extorquendum. Monuerant autem Rectores Sueciæ Salvium, impediret, ne Wertanus obstringeretur militia adversus Galliam abstinere; ne forte & Hornius scripto cavere cogeretur, se adversus Cæsarem non militaturum. Id quod parum decorum judicabatur. Porro cum non ignoraret Avauxius quantopere exercitui Suecico pecunia opus esset, non obscure denuntiabat, prorogatione fœderis non secura, subsidia, quorum dies mense Novembri cesserat, solutum non iri. Imo cum Grotius scripsisset, ista jam Lutetiæ numerata esse, Avauxius id negabat; ac licet Hamburgum pervenissent, se tamen nisi novis acceptis mandatis ne teruncium quidem solvere ausurum. Unde Salvio Banerii & sua fide Hamburgi centena millia uncialium in usum exercitus mutuo sumenda erant; ad quæ tamen Avauxius de suo, uti dicebat, triginta millia conferebat. Sed & subinde hic superbiæ quid ostendebat, minasque interspergebat, velut fœdus hocce parum curaret; ante triennium Gallos continuato fœdere valde opus habuisse, nunc si æquis legibus id obtineri queat, concluturos: sed si utique ante pacem idem desinere debeat, satius fore id nunc statim, quam post expirare. Rarius quoque Salvium obtentu valetudinis adversæ invisere. Tum jactare; si Sueci diutius circa fœdus tergiversentur, id perinde habitum iri, ac si recusent. Falli Suecos, si peculiarem pacem meditentur; Sibi quo velint die pacem haberi posse mediante Pontifice. Tot loca hostium ab se detineri, ut iis restitutis statim honesta pace potiri queant. Enimvero his terriculamentis haut movebatur Salvius; ut ideo rem præcipitandam, aut aliquod in mora periculum judicaret. Præsertim cum valde cavendum foret, ne ullo modo crederent Galli, Suecis societatem ipsorum esse plane necessariam, aut valde expetitam; cum nihil aliud, quam ista opinio ipsos fecisset duriores. Nec enim credibile videbatur Gallos quæ tot millionibus quæsiverant, ita temere amissuros potius, quam subsidiorum augmento Suecis gratificarentur. Nec de peculiaribus Gallorum cum Cæsare tractatibus quidquam audiebatur. Et licet forte per Pontificem de iisdem propositum foret; tamen tota re accurate pensitata adparebat, Gallos malle fœdus continuare, quam tollere, ac una cum Suecis, quam seorsim tractare. Quanquam enim in Gallia populus omnis sub tributis & licentia militum gemens pacem anhelaret: Cardinalis tamen haut dubie bello in res suas ac propinquorum suorum magnitudinem utebatur. Et hactenus iste disputationibus circa diplomata & titulos nil aliud egerat, quam ut odium tardatæ pacis in hostem rejiceret. Hostis nihil Galliæ habebat, Galli hostici multum. Si quid Regi humanitus eveniret, magnus Cardinali prætextus erat ad regimen Galliæ contra Reginam adipiscendum, bellum manens cum Hispanis, & ne consilia ad hostes emanarent. Præterea Hispani eo tempore validiores erant quam ut cogi possent ad relinquendum Gallis, quæ hi jam tenebant: & Galli secunda fortuna elatiores, quam ut armorum præmia amittere vellent. Quin Galli credebant Cæsarem longe facilius cum Suecis, quam cum ipsis transigere posse; quod unicum erat medium, per quod Sueci fœdus bonis legibus, & sine suo incommodo obtinere poterant. Denique & Drebbernum tentabat Avauxius, ut si Sueci circa fœdus hæsitarent, Luneburgici Duces in istorum locum subirent, & quæ Sueci hactenus ceperint, subsidiis fruerentur. Apud ipsum Salvium idem jactare non dubitabat: si Sueci circa Vinariensem exercitum diutius litem moveant, aut illum ad se pertrahere conentur, Gallos aurum habere, & sat mediorum totum insuper Banerii exercitum alienandi. Quin ductores Suecici ab exercitu Hamburgum venientes ab Avauxio conviviis & ambitiosis salutationibus demulcebantur. Quo fine quoque Tupadelius ac Schmidbergius aureis onusti ad Vinariensem exercitum mittebantur; Suecicis ductoribus cum inopia fere luctantibus salivam moturi, ut sibi persuaderent solos, qui Gallis militarent, felices esse. Unde & Banerius monebatur, ut istorum machinationes probe observaret: præsertim cum Germanico militi oculi ægrescerent, cum Vinariensibus à Gallis pecuniam numerari viderent. Ast Salvius, ut Avauxio vicissim ægre faceret, Ennonem VVilhelmum Cniphusium Hamburgensis præsidii præfectum subornabat, ut velut proprio instinctu Avauxio demonstraret, quam lautæ conditiones Salvio à Cæsareis offerrentur, & cum se ipsum tum alios adhiberi ad Suecos fœdere Gallico avertendos. Ac si Banerius sentiat, Gallos de corrumpendo ipsius exercitu agitare, eum statim destitutis Gallis ac Vinariensibus ad Stalhantschium in Silesiam iturum: Quin raptim cum Cæsare tractaturum, ac Piccolomineo innuiturum, ut repente totam belli colluviem in Galliam effundat. Quæ Avauxio non parum scrupuli injicere videbantur, nec de corrumpendo Suecorum exercitu Regem cogitare testabatur; nec eo minus dejerabat, circa fœdus nil se aliud, quam obtulerit, in mandatis habere. Et sane Chavignius jussu Regis Lutetiæ cum Grotio supra prorogatione fœderis differebat; mirari Regem, jam per octo fere menses id negotium Hamburgi extrahi, quod sperare videantur Rectores Sueciæ, posse aliquid conditionibus in commodum ejus Regni addi. Enimvero Regem nihil posse adjicere ad ea, quæ antehac præstita fuerint. Non pati id onera Regni, sociorumque Regi incumbentium. Nunc scire velle voluntatem Rectorum Sueciæ de fœdere, prorogare illud velint, nec ne, ut res suas possit ordinare. Nam nullam esse majorem pacis moram, quam quod hostis inter Galliam & Sueciam disjunctionem speret. Nec obscure perstringebatur Grotius, qui spem faciente Bullionio ærarii præfecto, scripserat, majora quam antea subsi-

24. Octobr.

dia

1640. dia posse obtineri. Paulo post eadem Grotio Rex ipse dicebat: se neque ad pecunias, neque alias fœderis conditiones quidquam additurum. Etsi Grotius contra regereret: sola Oxenstiernæ auctoritate & cura bellum hactenus sustineri, Sueciæ per annos maxime postremos grave, & quo agri colonis per delectus exhauriantur, ut multi fortibus ejus consiliis obnitantur, & quamcunque pacem malint. Igitur ni Galli partem onerum subire velint, facile ingratum quid Galliæ sequi posse. Imprimis autem alte penetrabat, quod magnam subinde insolentiam ostentaret Avauxius, Hollandos identidem *dependentes Gallia* ob accepta subsidia appellans, nec obscure insinuans, à Suecis quoque eandem ideo comiter colendam. Unde Senatus Salvio scribebat; serio demonstraret Avauxio, si Gallia contumeliæ quid Reginæ afferat, certo sibi persuadeat, nullam amicitiam, aut fœdus ita carum ipsis esse, ut pati velint, majestatem Regni ullo modo delibari. Addebatur, ut ratihabitionem fœderis Latino utique sermone fieri à Gallis moneret; alias ab ipsis Suecica lingua eandem subnectendam.

Galli prorogationem fœderis in Suecia urgent. 1. Nov.

§. 62. Ast in Suecia Rorteus tradito libello apud Rectores agebat, ut fœdus ad finem usque belli prorogaretur variis adductis rationibus. Postulare id communem causam tam propter amicos, quam propter hostes. Adimi hoc modo hosti spem ambo Regna separandi, quod potissimum Ratisponæ consiliis fuerit agitatum, & Austriacorum destinata magnam partem turbari. Amicos, qui hactenus ob breve fœderis spatium hæsitarunt, animos sumturos, ac citra suspicionem in nostris partibus mansuros. Nec probabile esse, Sueciam quæ tot per annos auxilio Gallorum usa est, florentibus maxime utriusque armis ab ista se disjuncturam. Galliæ decretum esse opportunitate temporum & invitante ultro fortuna uti rebus suis stabiliendis, & in tutum reponendis. Ea commoda cum amicis suis istam partiri velle, ac ut ipsi quoque in rerum suorum incrementa vertant optare. Id de prudentia Sueciæ judicare, præbenti se occasioni manus injecturam, & certum pro incerto arrepturam; in quam eo affectu feratur Gallia, ut fortunas suas pro ista periculo exponere non sit dubitatura. Salvium primo dixisse, Suecis placere fœdus ad finem usque belli porrigi, post verba sua retractasse, ac non nisi de triennio consensisse, ut majora subsidia stipularetur. Id quod ipse iniquum judicet, ac anceps; cum non constet, quis utriusque Regni post triennium status sit futurus. Amputarent tædiosas moras, non parum de gratia conjunctionis delibaturas: tum & locum generositati Regis concederent, cui jd ingenium sit, ut nihil videri velit coactus facere, & cuncta quæ facit sibi deberi cupiat.

Consultatio Rectorum Suecix. Rationes contra.

§. 63. De hoc postulato cum ad Senatum relatum esset, id quidem satis adparebat, quasdam ex allatis à Rorteo rationibus non nisi inani verborum sonitu constare. Neque verendum erat, ut ita repente Gallus se bello extricaret, aut ita facile pacem redimere vellet, restitutis quæ in Italia tenebat, tum Lotharingia, parte Burgundiæ, ac pleraque Artesia, & quam nuper invaserat, Alsatia & Brisaco. Nec dum memoria exciderant, quæ quondam Gallis objecta fuerant, ac quid damni rebus Suecicis per illos in Germania sub amicitiæ specie datum sit. Quid ab hoste infestius potuisse patrari, quam isti intercepto exercitu Vinariensi, & Brisaco fecerint? De quo si mentio à nobis fiat, istos nubem rationum promta facundia effundere: quarum vanitate demonstrata demum humeros contrahere. Simplices esse Suecos, si credant, Gallis Sueciæ salutem æque cordi esse, atque propriam; aut eosdem fœdere se non exsoluturos, ubi id è re sua esse judicaverint. E societate eos Suecorum sua emolumenta quærere, quid horum saluti fiat parum solicitos. Ubi hostes Suecis graves incubuerint, Gallos auxilio venisse, ne isti pessumdarentur. Suecicis rebus iterum surgentibus, eosdem paulatim manus subtraxisse, ne eousque evalescerent; ut propria potentia nixi eorum amicitiam negligere possent. Durum quoque esse necessitatem Sueciæ imponere tamdiu in bello manendi, quam Galliæ placeat: nec pacem posse amplecti, quando rebus suis id commodissimum videatur. 1640.

Rationes pro fœdere.

§. 64. Enimvero quo minus Gallicum fœdus repudiaretur, subigebat omni ratione fortior necessitas. Ex hactenus actis constabat, neque Cæsari, neque Dano mediatori cordi esse, ut honesta pace Sueci potiantur. Pacem istos verbis utrinque jactare, reipsa nihil aliud agere, quam ut Sueciam Ordinibus Germaniæ exosam reddant; & à Gallia divellant. Et quanquam nulli Regno plus fiduciæ sit in altero locandum, quam in se ipso: manifestum esse tamen, nullius Regni rationes ita cum Suecia conspirare quam Galliæ. Easdem causas, quæ Gustavum quondam Regem ad bellum sumendum permoverunt, adhuc persistere: Austriacam potentiam vicinis formidabilem librare, ac Ordines Germaniæ in pristinam libertatem reponere. Quo fine & necessum nunc sit pacem Pragensem penitus evertere, dominatui Austriaco fundamenta ponentem. Idem ut fiat Galliæ non minus interesse. Suecicam equidem si sola tractet, facilius cum Cæsare transacturam: sed ejusmodi pacem parum firmitatis ac securitatis habituram. Nec dubium esse quin Gallis sociati Succi facilius veterem Germaniæ statum instauraturi sint; quo Suecia cæterique vicini adversus Austriacorum conatus quam maxime protegantur. Quod si soli de pace agant Sueci, fortasse sibi peculiariter commodi quid stipulaturos; Ordinum libertatem separata pace haut quidquam stabiliendam. Quorum tamen utcunque meritorum commoda negligi à Suecis nequeant, ni seipsos mendacii velint convincere, cum eam hactenus inter præcipuas belli causas ostentaverint. Idque tanto magis faciendum, postquam jam Hassi ac Luneburgici arma sociarunt, quos prorogatum Gallicum fœdus Suecicis in partibus firmaturum sit: cum Longuevillii conjunctio non parum ad hæc consilia capessenda impulisse eos videatur. Esse præterea Suecis rem cum hoste non minus superbo quam potente; qui etiam florentibus quam maxime Suecorum armis ad justos cum iisdem tractatus descendere dedignatus sit. Quid futurum, si adversi quid contigerit? Dano præsertim mediatore, qui qualem Suecis pacem cupiat, non in obscuro esse. Denique nec Sueciæ, nec Germaniæ Ordinibus nisi communi pace, & sociatis eousque Suecorum Gallorumque armis consuli posse. Ex actis Ratisponæ adparere, quæ ludibria circa amnestiam agitentur, ac ut Ordinum deputati fucum sibi fieri patiantur quorum paucis ea perspicacia, ut Cæsaris artes intelligant, privati fere juris scientia turgidi, aut verbosis orationibus perstrepentes. A Cæsare nihil aliud nunc agi, quam ut Ordines pecunia emungat, qua ad Suecos opprimendos utatur. Esse & aliam rationem, quare fœdus Gallicum continuandum sit, quod isto à Suecis abdicato Danus statim in ipsorum locum apud Gallos subiturus sit, tanti amici accessione Sueciæ haut paulo formidabilior. Ad extremum si quid molesti fœdus illud habeat, subsidiis pensari, quæ ubi defecerint, è Sueciæ opibus suppleri nequeant. Igitur omnibus placebat, nihil tutius sta-

tui

1640. tui Succiæ, nec honestius apud amicos & hostes, quam in fœdere Gallico persistere, autoritatem & robur dare idoneo.

Rorteo responderetur. §. 65. Ut tamen denuo tentaretur, num hac occasione lautiores fœderis leges obtineri possent, placebat Rorteo responderi: optionem Regi Galliæ relinqui; fœdus in triennium duntaxat iisdem, quibus nunc conceptum sit, legibus prorogare; aut si ad finem usque belli idem porrigi, in singulos annos centum millia uncialium conventis jam subsidiis addere malit. Præterea Gustavi Hornii liberationem commendabant, ut is cum VVertano permutaretur. In mutationem loci tractatuum consentire se non posse, ob nimiam à suo Regno distantiam rebus suis valde incommodam. Reliqua si quæ incidere possint dubia in aulam Gallicam se remissuros, ac amice ibi cum Rege transacturos. Vice versa Avauxio à Rege Galliæ jubebatur fœdus ad pacem usque porrigere; sed non nisi prioribus legibus. Quod si tamen Sueci in mutationem loci consentire velint, post elapsum triennium ad finem usque belli subsidiis augmentum quod à centum millibus uncialium non longe ablit, promittebatur. Ea responsa cum Salvius & Avauxius invicem contulissent, facile patebat, ista non parum inter se discrepare. Ac ostendebat hic Salvio velut familiariter sua mandata, & cum Salvius nihilominus instaret, an non propiorem quandam declarationem haberet, quod non insolitum sit plura mandata mitti; hic multis cum execrationibus confirmabat, extremam eam Regis sui fuisse sententiam. Ita nihil aliud reliquum erat, quam ut res tantisper infecta maneret, quoad uterque ad superiores referret. Ac ferebat quidem Avauxius, se fœdus pro derelicto habere, etsi non eo secius Rex suus amicitiam cum Regina Succiæ culturus sit. E gestibus tamen ejus satis adparebat, illum nunc tractatus haut quidquam abruptum ire. Unde & de subsidiis, circa quæ hactenus tergiversatus fuerat, propiorem nunc spem faciebat. Ast Salvius consultissimum judicabat, rem in integro tenere, ac simul tentare, quid circa secretos cum Cæsare tractatus possit profici, pro re nata ad pacis, aut fœderis conclusionem descensurus.

Regis Galliæ declaratio.

Negotiatio circa fœdus paulisper differtur.

Negotiatio cum Ragozio. 14. Febr. §. 66. E Transylvania frequentes à Bisterfeldio literæ, & ab ipso demum Ragozio mittebantur, omnes eodem argumento: Regem Poloniæ per Koniespolskium ipsi arma dissuadere, oblata sua apud Cæsarem mediatione componendis controversiis. Sed & Cæsarem per Legatum Sigismundum Forgacium ipsi satisfacturum se promisisse; quicum ipse, si Regum legati morentur, transacturus sit. Et quia ex legato Gallico ad Portam intellexerit, à Rege Galliæ dudum aliquem ad ipsum destinatum, apertum esse, rem solos per Suecos hærere. Igitur decretum sibi, brevi ad Galliæ Regem mittere; ac si Suecia suam amicitiam negligat, cum eo solo transigere. Cæterum fama erat, Ragozium Portæ offensam incurrisse, quod VValachiæ Princeps cæsis Turcorum legatis in arcem Transylvaniæ vicinam confugisset. Unde credebatur, cupere ipsum Regibus fœdere jungi, quo horum opera apud Portam gratiam recuperaret. Avauxius ad hæc veterem propositionem repetebat; Regem Galliæ dimidiam subsidiorum partem soluturum, si Sueci & Batavi alteram dimidiam conferant. Quo super negotio Salvius nihil in mandatis habebat. Post aliquot septimanas Avauxius abiturienti tabellario id responsi tradit: Adesse Hamburgi mandata à Galliæ Rege cum Ragozio transigendi; ac penes solos Suecos moram esse. Salvius etsi amice istum hominem dimitteret, ne Ragozio ansa in hostium partes transeundi præberetur; non poterat tamen quin culpam à Suecis in ipsum Ragozium, aliosque devolveret. Sueciam fœderi dudum paratam, modo Angliæ Regis & Batavorum declaratio adsit quos simul societati illigare cupiat. Sed & ansam dedisse morarum ipsum Principem, qui primum proposuerit, ut omnes quorum interest legatos plena cum facultate Hamburgum mitterent. Mox Bisterfeldium nullis fiduciariis literis instructum venisse. Ex quo Anglo & Batavis suspicio excitata sit rem à Ragozio non serio agi. Et cum Princeps intutum judicet unum legatum Hamburgum mittere, longe intutius fore plures in Transylvaniam ire spe ita ambigua; præsertim cum ea missione videri possint fœdus tamdiu agitatum velut emendicare.

1640.

Tractatus secretus cum Banerio expirat. §. 67. Isthoc anno non minus quam præteritis irriti pacis tractatus diversa via agitabantur. Ac in Bohemia quidem Banerius, cum nondum mandata de negotio Hamburgum remittendo è Suecia allata essent, Schlickio circa tractatus suscipiendos denuo monenti responderat: ne modicam moram ægre ferret; omnia adornandis tractatibus necessaria mox adfore. Interim quid super loco congressus videretur exponeret. Hinc Schlickius, de loco aliquo exercitibus interjecto proponebat; sicuti ad Casale inter Cæsareos & Gallos anno triceſimo, & inter Suecos ac Polonos in Borussia tractatum sit. Hoc si displiceat, posse oppidum aliquod superioris Saxoniæ eligi. Enimvero Rectoribus Succiæ separati isti tractatus displicebant, ob fœdus Gallicum, & quia per hos libertati Protestantium satis caveri non poterat; quorum status rite firmatus Succiæ plus securitatis adversus Austriacos præstare poterat, quam Pomerania, qua mox prævalente Cæsare iterum expelli poterant. Ac ludibria hostis sat pellucebant. Accedebat circa Banerii tractatus grande intervallum locorum, & periculum intercipiendarum literarum. Et quanquam erant, qui vererentur, ne Banerius ignominiæ duceret tractatus à se avocari; tamen quia is nunquam mandatum habuerat de pace agendi, sed tantum hostium mentem explorandi, non videbatur respublica periculo exponenda ob incertam privati offensam declinandam. Banerius tamen, allatis licet Reginæ jussis de negotio pacis Hamburgum rejiciendo parum ex decoro judicabat, verba sua retractare, aut ita subito rem abrumpere, ne hostis ansam arriperet aversum à pace Suecorum animum diffamandi, ac gratiam expetitæ pacis sibi conciliandi. Igitur declinandæ exprobrationi inanis promissi literas Mithobii ad Salvium adhibet, quibus confirmaverat Tillium Comitem, & Gebhardum à Cæsare plena cum potestate Hamburgum mittendos, qui de pace cum Salvio agerent. Eas literas à Salvio in Succiam missas, ac de eadem re tota Germania rumorem ferri, ut jam dubitare incipiant Rectores Succiæ, quos potissimum Cæsareos Commissarios ex tanta eorum multitudine debeant respicere. Haut eo minus tamen legatos missum ab se iri ubi de adversæ partis certa sententia constiterit. Ast Schlickius non à Tillio solum, sed & ipso Cæsare literas curabat, quibus ista omnia à Mithobio ficta declarabantur. Urgebat insuper Banerium, quam cito requisita sæpius promissa adfutura sint, ne sibi, tot mensibus frustra huic negotio insumtis diutius Pragæ morandum sit. Ita prætextus jam fere Banerium desiciebat suspicioni ludibrii à se avertendæ; ni discessu suo è Bohemia negotium ultro expiraturum vidisset. Igitur prioribus suis insistens Schlickio respondet: se statim ipsius literas in Succiam misisse, nec dubitare, postquam Rectores Succiæ aliter edocti fuerint, ipsis curæ fore, quæ ad promovendum nego-

15. Jan.

14. Febr.

2. Mart.

7. Mart.

1640. negotium faciant. Et quia literis Cæsaris insimulabatur inanibus exceptionibus tempus extraxisse; suas dilationes defendebat: in tanti momenti negotio circumspectione utendum; ac si novi quid emergat, accurate inquirendum. Et cum non Sueciæ tantum, sed & tot aliorum interfit, non posse cæco impetu in tractatus rui. A Cæsare super Suecorum satisfactione, tum de Legatis, loco, & tempore tractatus sæpe mutatum; ex quo plus sinistræ suspicionis, quam fiduciæ de serio pacis studio ortum sit. Denique si Schlickio molestum sit diutius Pragæ hærere, expectaturum, quo alio loco iterum inveniri velit; ubi superiorum jussu
24. April. plura cum ipso communicaturus sit. Nec eo secius iste digresso jam è Bohemia Banerio scribebat: Cæsarem, quæ super satisfactione Sueciæ primo obtulerit, nunquam retractasse: Nec successibus armorum cupidinem pacis mutare. Dolere sibi tamen, tamdiu mandata ipsi è Suecia non missa, nec eum citra illa ad tractatus velle accedere. Cæterum etsi Cæsarei in hoc negotio serium præ se studium ferrent; suspectum tamen valde Suecis erat, quod istud ab hisce non sat secretum haberetur; sed omnia, quæ cum Oswaldo ac Schlickio acta erant, tota Germania divulgarentur, quin ipsis Gallis communicarentur. Sane Avauxius exempla literarum inter Banerium & Schlickium commutatarum Hamburgi octiduo citius, quam Salvius acceperat, non parum offensus, quod Banerius non statim citra dissimulationem Cæsareos à se Hamburgum rejecisset.

Lauenburgicorum inanis circa pacem conatus. 28. Febr.

§. 68. Pergebant quoque circa pacem satagere Lauenburgici, quorum nomine Mithobius Ratispona ad Salvium scribebat; secretos tractatus ad suum adventum integros servaret, addito, literas tuti itineris utique à se allatum iri. Ast idem mox cum Duce Henrico Julio Hamburgum accedens nil promissarum literarum adferebat, sed potius à Salvio formulam petebat, qua socii Reges Ordinibus Imperii caveri vellent; incertum quo fine, cum paulo post negaret, spem esse illas
6. Mart. à Cæsare obtentum iri. In congressu cum Salvio Dux prolixe de studio Cæsaris in pacem testari; nec tamen negare, Legatum Hispanicum & cæteros Hispanicæ factionis vehementer obniti. Multis inde rationibus Suecos ad secretos & expeditos tractatus inducere. Cæsari immensas vires, sociis Suecorum parum constantiæ. A Cæsare, Hispano, & Principe Oenipontana fœdere inito validum exercitum cogi. Curtium Comitem nuper plenipotentiam, sed nulla mandata habuisse, nisi de conjungendis cum Dano armis; id quod ipse fassus sit: de quo certam Cæsari spem Penzius fecerit. Quæ spes ne nunc quidem Viennæ evanuerit, præsertim prævalentibus in Bohemia Cæsareis copiis. Paratus bellicos in Polonia & Borussia verbo adversus Turcas, revera Cæsari in auxilium institui. Imperatorem Turcarum de omnibus, quæ per aliquot annos à sociis Regibus apud se acta sint, exempla ad Cæsarem misisse, ac de constanti amicitia confirmasse. Gallos per Bavarum separatam pacem Viennæ agitare, ac declarasse, se omnia reddituros, modo Cæsar actioni in Metim, Tullum & Virodunum renuntiet. Plerosque Cæsareorum ministrorum suadere, ut cum Gallis velut sacrorum sociis, quam Suecis, prius transigatur, præsertim cum Galli fœdus Cæsari, & auxilium adversus quosvis hostes offerant. Curtium ad Bavarum missum verbo ad copiarum conjunctionem, revera ad pacem Gallicam maturandam. Ita nullam esse spem vi armorum Cæsarem ad pacem compellendi: eoque tutissimum circa pacem Gallos potius prævenire quam ab iisdem præveniri. Equidem posse solennes & communes cum Gallia tractatus succedere, si dis-
1640. crimen inter reconciliatos, & nondum reconciliatos Ordines admittatur, quo Cæsar nunquam desistere constituerit. Satius tamen videri, si Suecis seorsim ac promte cum Cæsare decidant. Eo fine proponebat, ut Regina instrumentum pacis, quale ipsa desideret, adornari curet; sibique tradat fidem Principis interpositurо, id fraudi eidem non fore: nec se dubitare, quin id à Cæsare subscriptum Vienna reportaturus sit; modo satisfactio Sueciæ intra insulam Rugiam, & Citeriorem Pomeraniam consistat. Amnestiam posse communem fieri, ut tamen omnia reponantur in eum statum, quo anno tricesimo, aut summum tempore pacis Danicæ conclusæ fuerant. Circa satisfactionem militum manere sententiam Cæsaris antea declaratam. Isthæc propositio etsi Salvio non absurda videbatur, si quidem de secretis Gallorum tractatibus, de quibus & fama ferebat, verum esset: quia tamen sua manu capita pacis consignare anceps erat, præsertim de hoc nihil in mandatis habenti; igitur non nisi forma privati sermonis de Reginæ in pacem studio tentabatur. Simul ostendebat, quid scrupuli propositio ipsius haberet. Anno vicesimo nono jam Palatinum, & Meclenburgicos sua ditione exutos, edictumque circa bona sacra promulgatum: quæ omnia correctione indigeant, non nisi per tractatus facienda. De satisfactione Sueciæ solum Cæsarem statuere non posse, sed ut omnium Ordinum, aut saltem Electorum, præcipue autem Brandeburgici consensus accedat, necessum esse. Nec circa satisfactionem militum rem ad liquidum deductam. Promittebat tamen, se de hoc negotio ad Reginam relaturum. De cætero injunctum sibi ad communes cum Gallia tractatus omnia remittere, quos ut apud Cæsarem promoveret, Ducem rogabat. Si omnes quorum interest in uno loco congrediantur, rem melius expeditum iri. Ita Dux discessit; cujus opera tanto minoris Sueciæ erat, quod è Schlickii Comitis ad Banerium literis adparebat, quanti illa Cæsareis fieret. Eas, ut & Cæsaris literas Mithobio ostendebat Salvius, quibus etsi iste non parum confundebatur; post tamen, cum Norbergam abiret, fatigare non desistebat Salvium, ut saltem summa pacis capita paulo distinctius ederet, non quidem ut Cæsari communicentur, sed apud nonnullos alios partibus Suecorum faventes, ut metus hisce decedat, velut ipsis postulaturis, quæ præstari nequeant. Ac demum veterem cantilenam de secretis tractatibus ingerebat. Quæ Salvius silentio transmittebat. Nam neq; Mithobius tantæ rei idoneus minister; & in universum Sueci secretos tractatus suspectabant, quos non alio fine ostentari judicabant, quam horum consiliis turbandis, ac ut culpam extracti belli in eos devolverent: si durante cum Gallis fœdere tractatus abnuerent, apud cupidos pacis exosos redderent, tractatibus susceptis à Gallica societate divellerent. Nam si semel admissis secretis tractatibus postea latas à Cæsare leges abnuerent, & pace, & sociis non sine maximo ludibrio excidebant. Denique penitius faciem rerum inspicientibus facile adparebat, tempus tractatibus pacis nondum maturuisse.

Ernesti Ducis Saxoniæ circa pacem conatus.

§. 69. Conabatur quoque operam circa pacem navare Ernestus Saxoniæ Dux, qui mense Junio è Banerio sciscitabatur; num ipsi placeat se ad Archiducem Leopoldum Wilhelmum velut proprio motu accedere, ex eo percontatum, an velit à se apud Banerium de pace atque induciis proponi? Id quod cum Banerius abnuere non posset, ne pacem aversari diffamaretur, iste Neostadii ad Salam cum Archiduce hac de re loquebatur. Hic respondebat, quia præteritis tractatibus super induciis nihil propositum fuerit, Cæsaris sententiam sibi exquirendam. Aderat mox responsum Cæ-

1640. saris in hunc sensum: Si Banerius, aut quisquam alius idonea mandata pacis aut armistitii concludendi per Ernestum Ducem, aut alium Archiduci ostenderit à se locum, tempus, ac Commissarios denominatum iri, queis de induciis, & per eas de pace agendi facultas sit. Addebatur, Cæsarem super legibus pacis mentem suam declarasse, ad quas vicissim Reginæ sententiam exponendam esse. Intelligebat satis solitas Cæsarcorum
10. Jul. artes Banerius. Unde responso ad Ernestum Ducem rem in Sueciam, aliosque fœderatos rejiciebat; addito tamen, si idonea hospitia Suecico exercitui concedantur, suo periculo inducias in certum tempus initurum, idemque ut Longuevillio Duci persuadeatur tentaturum. Nec deinceps Dux, id negotium non suorum humerorum sentiens, de eodem quidquam movebat. Sed & dum in castris ad Wildungam Banerius hæret, Volradus Waldeccæ Comes scisciatur, num is mandatis circa pacem instructus sit. Nam se hoc fine ab Archiduce & Piccolomineo in castra evocatum. Displicere illis quippe Hamburgum; & videri jam idoneum tempus tractandi, exercitibus ita propinquis; ac forte celerius hoc modo, quam per prolixos tractatus bellum poni posse. Sed Banerius ludibriorum fessus aperte respondebat; à Regina jussum se ista omnia Hamburgum ad Salvium rejicere.

Comitis Waldeccæ conatus.

Rectores Sueciæ rejiciunt secretos tractatus.

§. 70. Enimvero Rectoribus Sueciæ in universum placebat repudiatis secretis tractatibus ad solennes & publicos negotium pacis deducere. Quanquam enim per istos invisus mediator, & importuna collisio evitabatur, Cæsare etiam in eosdem magis, quam hosce prono, tamen cumprimis suspectum habebatur, quod plerisque Mithobius ansam præbuerat, dubium privata ambitione stimulatus, ut autor pacis audiret, an à Cæsareis subornatus illudendis Suecis. Et si maxime cum Commissariis Cæsareis omnia transacta essent, in proclivi tamen erat Cæsari negata ratihabitione conventa irrita reddere. Quin revera nihil hactenus aliud egisse Cæsar videbatur, quam ut Suecorum mentem explscaretur per Daniæ Regem, Schlickium, & Lauenburgicos, istamq; cum Electoribus expenderet, & pro re nata consilia adornaret. Quo fine & Banerium cum Salvio collidere conatus fuerat, ut communicatione inter ipsos sublata alteruter forte quid incautius expromeret. Nec adparebat, quomodo ista Gallos omnia rimantes celari possent, quibus si de iisdem innotuisset, Suecis violati fœderis crimen impacturi, ac subsidia subtracturi erant; quin nullo non impedimento objecto eosdem circa pacem præventuri metuebantur. Ac pervenerant jam pleraque ad Avauxii notitiam, quæ licet hactenus eluta essent, ad extremum tamē negandi color defuturus erat, cum utique à Cæsare ad Electores foret referendum. Unde & Salvius literarum cum Mithobio commercia emittere jussus erat. Contra expensis omnibus patebat, honestam & tutam pacem nisi Ordinibus Protestantibus aliisque fœderatis intervenientibus constitui non posse; à quibus Suecos per secretos tractatus divelli Cæsaris quam maxime intererat. Denique & fœderis Gallici rationem haberi par erat.

An Cæsar pacem vellet, dubitatur.

§. 71. Quin & an serio pacem Cæsar vellet, dubium habebatur. Erant qui crederent, salva dignitate ipsum in pacem consentire non posse, quamdiu Sueci ditiones ipsius persultarent. Aliis contra idem multo difficilior putabatur futurus, Suecis per vim expulsis. Plerique tamen censebant, Ferdinando Martios spiritus non esse, eumque ad sedatam & mollem vitam natura ferri: tùm metum à Turcis, Ordinum omnium desideria, & vastatum patrimonium ad pacem propellere. Sed præcipuum impedimentum ab Hispanis, & qui eorum partibus in aula Cæsaris addicti erant, provenire: quod Hispanis ad destinata sua exsequenda expedire videatur, orbem Christianum bellis implicitum agitari. Cæsari cum difficultatibus conflictandi Hispanos velut comiter colendos: interim ipsos ad Rhenum pedem magis firmare, & recuperato Brisaco & Benfelda velut aranеum in centro sessuros oculis per omnem viciniam circummissis. Succos, Protestantesque diuturni belli fessos, quibus ut vires reficere queant spatium non sit concedendum. Suecorum successus ignem è stipula esse, mox ultro in cineres consessurum; qui bello extracto facile atterendi sint. Nec eo secius tractatus pacis paulatim maturescere videbantur, dum Hispani demum literas tuti itineris Batavis annuunt, etsi non ea qua hi voluerant forma, quod ab his mittendi non Legati, sed tantum *aliqua persona* vocarentur. Id ut corrigeretur, ipsorumque Legati pari cum Regiis honore haberentur Belgæ apud Cardinalem Infantem institerant; utrumque ab hoc negatum. Contra offerebatur, ab istis missos eodem honore ab Hispanis affectum iri, quem Galli exhiberent: id quod tandem Hollandi admittebant. Et Richelius hisce persuaserat, ne in ejusmodi verborum formulis adhæresceret, cum & Gallicis Legatis non nisi Deputatorum & Plenipotentiariorum vocabulum sit tributum; neu cum Veneta Republica in cunctis solennium observationibus adeo rigidam æqualitatem exposcerent.

Galli cupidinem pacis præ se ferunt.

§. 72. Sed & Galli Plenipotentiarios suos Coloniam mittendos denominabant, Avauxium, Mazarinum, & Emmerium; ac confirmabat iste Salvio, Regem & Cardinalem pacis cupidos esse, id quod tamen secreto haberi petebat, ne hostis eo intellecto pertinacior fieret. Ideo in salvis conductibus Cæsareis nodos non anxie quærendos. Titulum *Illustrissima* Landgraviæ non tributum remoram negotio injicere non debere. Ut Ordinibus non nisi per Legatos Regios agere liceat, id Gallos quidem ut emendetur postulaturos; si tamen id obtineri nequeat, tanti hoc non esse, ut pax ideo differatur. Palmarium esse discrimen inter Ordines reconciliatos, & nondum reconciliatos: quod Ferdinando utiq; sit extorquendum velut in compensationem, quod Galli Cæsaris titulum eidem tribuere velint. Propter alios suos fœderatos Regem denominationem diei tractatibus inchoandis non dilaturum. Atq; id Avauxius expresso se Regis mandato indicare ferebat, petens, ut Regina vicissim quid sentiat panderet. Salvius laudato Regis in pacem studio eandem Reginæ mentem confirmabat; & se ad ipsam statim relaturum. Censebat tamen Avauxius, si Cæsar vocabulum *nondum reconciliatos* omittere nollet, temperamentum à Dano propositum, ut cum protestatione & reservatione diplomata accipiantur, admittendum non esse: sed Cæsarem utique ad delendum istud verbum compellendum. Vicissim Salvius Avauxio demonstrabat, quæ super secretis Gallorum cum Cæsare tractatibus conciliatore Bavaro spargebantur; de quibus Luneburgici Duces, Anglicus Legatus Rovvius, & Vultejus significaverant. Ac nuntiabatur apud Helvetios Einsidelæ Oisonvillium cum Bavarico consiliario per triduum eodem conclavi in diversorio egisse, quod eodem fine factum credebatur. Id quod Avauxius constanter inficiabatur, testatus Regem suum neque pace, neque bello à Suecis disjungi velle. Unde nosse cupiebat, num quid præterea Sueci in salvis conductibus pro sociis in Germania desiderarent, ut juncta opera res urgeri; ac si diplomata illa è placito Regum formata exhiberentur, uterque Regum legatos ad destinata tractatibus loca mittere possit.

Luzovius à

§. 73. Porro circa pacem communem Hamburgi

1640. Cæsare Hamburgum mittitur.

gi diu nihil actum erat, Dano communicationem cum Salvio intermittente. Contra à Cæsare missus Conradus Luzovius aderat, qui nova de pace mandata adferre dicebatur. Is initio Lubecenses & Hamburgenses argentum poscebat non sine minis, ac Principes Inferioris Saxoniæ in Suecos incitare studebat. Mox tamen pacis negotium eadem qua Curtius via tentare instituit per Lunzmannum & Meurerum urbis Syndicos. Is de Curtii actis repetens testabatur, etsi iste instructionem non habuerit de pace tractandi; Cæsarem tamen ægre tulisse, cum Hamburgi non mansisse, ac tractatus continuasse. Unde se huc à Cæsare mitti scisciratum; num Salvio animus aut facultas sit tractatus suscipiendi? Habere se à Cæsare facultatem, clam, palam, seorsim, conjunctim tractandi; ac sibi perinde esse, quam viam Succi eligant. Quod si tamen solennes tractatus placeant, sibi necessum videri prius peculiariter super Suecorum satisfactione transigi, reliqua cum Gallis & aliis communia ad solennes tractatus posse referri. Addebat, Cæsarem diplomata tuti itineris Imperii Ordinibus, quæ socii Reges postulent, concedere non posse. Ipsis quippe liberum esse proficisci quo velint, nec venia aut conductu opus habere. Cæsari tamen secretos tractatus magis arridere interventu Syndicorum, ac optare, ut illorum ocyus initium fiat. Salvius quid respondendum foret hærere. Jussus à Regina fuerat secretos cum Lauenburgicis tractatus repudiare, & non nisi circa solennes operam navare. Tum & suspectum erat, Luzovium rerum ejusmodi insolentem potissimum adhiberi negotio tam arduo, & quod magnam Europæ partem tangeret. Ac potius metuebat, quia Luzovius circa explorandam Suecorum satisfactionem satagebat, ne si quid expiscaretur, statim Gluckstadium abiret, & hac ratione ad Danum in arma pertrahendum uteretur. Fortasse etiam quia Electores & Ordines Noribergæ pacem flagitabant, istorum desideria elusum ibat eo obtentu, quod jam de pace cum Suecis agitetur: aut Avauxium cum Salvio, re saltem per sacerdotes prodita, committere tentabat. Contra non minus indecens videbatur, Luzovium ita abrupte protelare, ac Cæsareis ansam præbere Suecos diffamandi velut pacem plane adspernantes. Igitur audire istum statuebat, ac rem integram retinere, quoad mandatum à Suecia acciperet. Quo fine Luzovio, quem plenipotentia non instructum suspicabatur, significabat: Malle se quidem solennes & publicos tractatus; nec tamen, si res ferat, à secreta quam petat communicatione abhorrere. Sed ut res eo fidentius utrinque suscipiatur, cumprimis necessarium fore utrumque per fiduciarias literas autoritatem suam adstruere; quo facto super modo agendi constitui posse. Nec fefellerat Salvium sua suspicio. Nam etsi iste jactaret, fiduciarias literas non defore; tamen illæ nuspiam comparebant, ac tandem reponebat, se perlustratis chartis suis brevi responsurum. Interim cum Cæsar per Lauenburgicos novam declarationem circa Sueciæ satisfactionem ediderit, instabat, ut quid circa eam sibi videatur, Salvius exponat; quo intellecto pro re nata tractatum continuaturus, suamque agendi autoritatem satis demonstraturus sit. Salvius regerebat: se meminisse capitum à Lauenburgicis præterito autumno transmissorum, qualia & ex Hollandia ac Gallia acceperit. Sed quia istis plenipotentiæ nihil adjunctum fuerat, dubitare, num à Cæsare eadem profecta sint, an privatum aliquem habeant autorem. Si quid Luzovio aut circa præparamenta, aut ipsam pacem agere sit injunctum, mo-

Ejus propositio.

Salvii responsum.

1640.

ce inter omnes gentes recepto autoritatem suam demonstraret; post de modo agendi facile conventum iri. Sed cum is denuo Salvium urgeret, hic reponebat: Nemini amplius obscurum esse, à Cæsare pacem serio non quæri. Nam Curtium plenipotentiam habuisse citra instructionem; nunc ipsum venire cum instructione citra plenipotentiam. Quo audito Luzovius contractis humeris apposite responsum agnoscebat. Ita quidem istius negotiatio interquievit, eodem aliquamdiu in Westphaliam digresso.

§. 74. Interea longo post intervallo Rectores Sueciæ excusata mora ad proposita mense Septembri à Petro Wibio respondent: Non minus sibi, quam Daniæ Regi Protestantium calamitatem, Arctoique Orbis securitatem cordi esse. Sed cum hocce bellum magnam Europæ partem tangat, mirum videri non debere, si pax multis difficultatibus sit implicita. A se nullam pacis occasionem neglectam, nec bello trahendo causam præbitam. Inconsultis sociis, & antequam super præliminaribus convenerit, tractatus ordiri insolitum esse; & hoc modo se à sociis divulsos longius à scopo pacis abstrahi. Non ignotum sibi concordiam inter Catholicos per Pontificem posse instaurari. Sed Gallum non discrimine sacrorum, verum per alias graves causas in Austriacos stimulari; de cujus fide & constantia prolixius sperent, quam & semper egregiis consiliis & actionibus fontem habeant. Cæsaris facta verbis hactenus non respondisse. Quid in Electorum opera fiduciæ reponendum, toto bello documenta extare. A Salvio diplomata, quibus solis nondum reconciliatis cavebatur, citra exceptionem probata sibi non constare; nec credere ipsum à mandatis discessisse. Si afflictis Protestantibus non liceat negotia sua per tractatus expedire, viam oppressioni eorundem sterni, simul perpetuum periculum hisce Regnis strui. Præparamentis nondum absolutis leges pacis edere præposterum, aut noxium esse. Quo vado tamen negotium adhærescat, acta quondam Meclenburgico Duce mediante ostendere. De satisfactione Sueciæ ac militum parce à se actum; quam remittere aut intendere, prout adversa pars se gesserit, in suo arbitrio positum. Sed omnium Ordinum Protestantium restitutionem à se quam diligentissime commendatam omnibus, qui paci conciliandæ operam obtulerint. Nec dubitare se, quin Rex circa eandem sategerit; quo successu rem ipsam loqui. Quod si igitur Rex sua autoritate efficere possit, ut adversa pars in pristinum statum omnia reponat, solidum paci fundamentum substerni, ac de reliquis facile transactum iri. Hoc si impetrari nequeat, manifestum esse ab hoste nihil aliud, quam oppressionem puriorum sacrorum, & libertatis Ordinum Germaniæ quæri, & ut securitas horum Regnorum semper in ancipiti hæreat. Ni pax huic fundamento superstruatur, induciarum instar habituram, post intervallum atrociore bello erupturo.

Rectores Sueciæ Petro Wibio respondent. 15. April.

§. 75. Cæterum eo tempore à Dano circa pacem parum movebatur; ac referebat Legatus Anglicus Gluckstadio reversus, Regem quidem velle tractatus moderari: sed quia videat Cæsari juxta ac Suecis operam suam parum gratam, fortasse eam curam exuiturum. Eundem quoque Cæsari offensum, quod is mense Martio scripserat: Palatinam causam ipso mediatore non posse disceptari, sed eandem Coloniæ peragendam. Quo ipso recte Regis mediationem repudiasse videbatur. Contra Galli desiderium pacis indies magis ostendere; & Avauxius Salvio confirmare. Se jussum, si paria Salvius mandata habeat, diplomata Cæsaris pro Ordinibus Germaniæ ea forma, quam Cæsar velit, ac-

Danus circa pacem languide rem gerit.

1640. céptare interpoſita proteſtatione & reſervatione, de qua ante annum Daniæ Rex monuerat. Et quia hic pacem parum amplius curet, nec Suecis mediator præter Venetos ſuperſit, denuo formulam diplomatum legato Veneto Lutetiam transmittendam poſtulabat. In ejus margine cum adſcribere Salvius vellet; ſi Cæſar vocabulum *nondum reconciliatos* omittere nollet, ſe tandem adquieſcere; repugnabat Avauxius declinandæ Ordinum Germaniæ offenſæ, ubi id hiſce innotuiſſet. Cenſebat quoque, ut ſtudium pacis orbi adprobaretur, Commiſſarios Succicos, aut unum ſaltem eorum quamprimum Lubecam ſe conferre. Nam tunc nondum de mutando tractatuum loco quidquam motum fuerat.

Luzovii cum Salvio colloquium.

§. 76. Luzovius inde longum poſt ſilentium denuo Salvium monere, num ad formulam à Lauenburgicis Vienna huc transmiſſam mentem ſuam expromere velit. Quem licet Salvius obtentu deficientis plenipotentiæ eluderet, iſte tamen non deſiſtebat privatum ipſius colloquium affectare: ideo potiſſimum ſe miſſum ferens, quod Salvio antea

14. Sept. familiariter cognitus eſſet. Atque id demum aſtu Lunzmanni procuratum; qui Salvium ſpecie venalis bibliothecæ inſpiciendæ in vicinum templum deducebat, ubi de compacto occurrit Luzovius. Poſt mutuam ſalutationem hic ample de Cæſaris in pacem animo, non jejunius de Regina Salvius teſtari. Ille, in quo ergo negotium adhæreſceret, interrogare; Salvius in ſolis diplomatis ea forma, quam ſocii Reges deſiderent; quæ concedi etiam Electores æquum judicent. Ad hæc Luzovius Ordines in quatuor claſſes diſpeſcere: quoſdam plene, alios ex parte reconciliatos; quoſdam poſt reconciliationem ſuper læſione ſecuta queri; reliquos plane nondum reconciliatos. Priorum cauſam plene tranſactam. Secundam & tertiam claſſem querelas ſuas pro more in conventu Ordinum poſſe exponere, quibus ut ſe immiſceant exteri Reges non magis fas eſſe, quam Cæſari alienorum civium patrocinium ſuſcipere. Ultimæ claſſi Cæſarem petita diplomata daturum. Salvius id diſcrimen adſpernari: Succorum ſocios his inconſultis tranſigere non potuiſſe. Pacem ab Electore Saxoniæ factam illegitimam; quæ reliquis invitis & inauditis obtruſa ſit: & tamen vix promiſſa Pragenſi pace ſervata. Ad firmam pacem neceſſarium eſſe omnium querelis ex æquo ſatisfieri, eoq; omnibus ad tractatus acceſſum dandum. Luzovius; hæc à ſociis Regnis obtentui ſumi. Si Sueciæ pro ſumtibus belli ſatisfiat, nihil ſupereſſe quod ipſa moveat. Petebat inde circa oblatas à Cæſare viginti quinque *tonnas* auri, & Rugiam inſulam, ac Stralſundam in decennium pignoris loco, ſententiam declararet; ad quas præſtandas Cæſar adhuc paratus ſit. Salvius; Regum ſociorum maxime intereſſe novos tractatus fieri, ac univerſos priſtinis fortunis reſtitui. Tum negare, à Cæſare circa ſatisfactionem Sueciæ quid oblatum. Luzovius exemplum ejus ſcripti ſtatim depromere, memorans, quia Lauenburgici nomine Reginæ Pomeraniam citeriorem in feudum poſtulent, Cæſari perſuaſum, id à Salvio profectum; inde iſthoc viciſſim propoſuiſſe. Aſt Salvius negare, à ſe, aut ullo miniſtro Succico hoc promanaſſe. Equidem aliquando à Mithobio tale quid ſibi exhibitum, ſed iiſdem diebus è Batavis ac Gallia ejuſdem exempla accepiſſe. Et quia Mithobius à Cæſare fiduciarias literas non oſtenderit, illud à ſe pro commento otioſorum hominum habitum. Luzovius mirari; Salvium poſtulati de Pomerania autorem ſe abnuere. Sed quin ipſe hæc à Cæſare proponere juſſus ſit, id dubium non eſſe, ac ex interceptis literis Salvio conſtare. Salvius denuo pernegare; iſtud à ſe profectum. Si Lauenburgici & Mithobius tale quid apud Cæſarem propoſuerint, id ultro ipſos feciſſe ex intempeſtivo ſtudio pacem promovendi. Ea ſumma erat colloquii, quod in mutuas teſtationes ſuper deſiderio pacis deſinebat. Privato ſermone Luzovius Lunzmanno dixerat: ſe brevem pacis viam videre, ſi Cæſar Succis Pomeraniam, Gallis Lotharingiam det. Enimvero id non futurum: Cæſarem jus ſuum nemini auferre poſſe; pecuniam & pignus non deſore. Integros Principatus alienare ſpeciem habere emtæ pacis, ac in dedecus Cæſaris redundare; cujus vires non uſque adeo attritæ ſint, ut tam duris conditionibus pacem mercari cogatur. Et ea communis tunc circa ſatisfactionē Succorum erat opinio, circa pecuniam & hypothecam difficultatem non fore: ſed ut Pomerania in feudum obtineatur, id vix ſperandum, præſertim ipſis Gallis clam obſiſtentibus, quibus cum propoſitum ſit Germaniæ vires debilitare, hoc facto iſtæ augendę videbantur, ſi novo membro cæteri Ordines recte uti vellent.

Cæſar diplomata ex mente Coronarum format.

§. 77. Tandem Cæſar in formulam diplomatum, qualem Coronæ poſtulabant, conſenſerat, eaque Hamburgum ad Luzovium miſſa juſſerat, quamprimum Legatos Succicos in Germaniam adpuliſſe intelligeret, Regi Daniæ tradi cum Succicis permutanda, inde tractatus pacis ordiendos. Quo intellecto Daniæ Rex ſtatim miſſo Cleenio id Salvio

7. Nov. denuntiat per contatus, num in mandatis habeat, ubi diplomata allata fuerint, diem inchoandis tractatibus dicere. Salvius etſi priora ipſius mandata revocata non eſſent; tamen quia diu à Rege nihil cum ipſo fuerat actum, ac res interea non exiguam mutationem ſubierant, quid ſibi agendū foret dubitabat, præſertim nondū conſpecto diplomatum exemplo. Hibernum quoque tempus Legatorum è Suecia itineri incommodum, ac de Galliæ Regis animo nondum conſtabat. Igitur Dano reſponder: ſe id in Sueciam relaturum ac cum Avauxio communicaturum. Mox Daniæ Rex, accepto per Luzovium exemplo, id peculiari legatione in Sueciam ſe miſſurum ferebat. Avauxio iſte agendi modus à Dano adhibitus inhumanus & durus videbatur. Per biennium amplius de diplomatibus nihil auditum fuerat. Tandem aliquando Cæſari in mentem venerat iſta indulgere: quæ nondum edita ſint, nec conſtare, an non aliquid vitii contineant. Nunc ex ſola de adventu eorum fama poſtulari, ut Legati velut in occurſum eorundem ruant, & cæco impetu ad diem deſignandum provolent. Igitur quid animi ſibi ſit declarare abnuebat prius, quam diplomata allata eſſent, in quibus non ſolum vocabulum *nondum reconciliatos*, ſed & per *Plenipotentiarios Regios* omiſſum, & ſociis Principibus *Illuſtriſſimi* titulus tributus eſſe deberet. Quibus poſtulatis cum is nuper ceſſiſſet, conjiciebatur Gallis pacem accelerari cordi non eſſe; præſertim cum Avauxius Salvium rogaret, ne Succici ad pacem deſtinati Legati iter ingredi properarent. Declarabat tamen, ſi diplomata recte ſe habeant, in Galliam id ſe relaturum. Paulo poſt juſſu Regis denuntiat; Legatum Venetum Regi confirmaſſe, Cæſarem diplomata pro Ordinibus Imperii, & Hollandis petita formula fieri juſſiſſe, etſi ea nondum exhibita ſint. Quo facto Regem Commiſſarios ſuos Coloniam miſſurum. Circa tempus Avauxio ſignificatum erat, de eodem certiorem ipſum reddendum poſt diplomata inſpecta & probata.

Luzovius ſe arctos tractatus urget.

§. 78. Eodem tempore Luzovius formulam pacis Salvio per Lunzmannum tradebat plane cum illa convenientem, quam ante annum Lauenburgici Vienna tranſmiſerant; ſubinde ſuper eo colloquium cum Salvio expoſcens. Quanquam enim res ad ſolennes tractatus deducenda ſit, tamen poſtquam jam diplomata pro voto conceſſa, ac Ratiſponæ

1640. ponæ super amnestia statuendum sit, ad pacem præter Suecicam satisfactionem nil restare. Circa quam Cæsar æqua omnia præstare paratus sit; nosse tamen cupere, in quo Sueci tandem adquieturi sint. De hac si publicò Legati nomine pandere dubitet, privatim mentem suam expromeret: id quod citra fraudem ipsi fore promittebat. Salvius contra de ista parum sibi constare; & si maxime constet, plenipotentia Luzovii non visa nefas sibi pandere. Lunzmannum tamen subornat, ut quid Cæsar demum offerret expiscaretur. Is declarabat; Cæsarem provinciæ quid ægre daturum: insignem pecuniæ summam, (quam non exprimebat,) & hypothecam non defore. Saltem totam Pomeraniam nunc jure feudi concedi non posse. De parte aliqua in medio relinquebat. Paulo post tamē aliter differere: Cæsari Pomeraniam tanti non esse, ut ideo ditiones suas hæreditarias periculo exponere velit. Electorem Brandeburgicum jam mortuum; filium, si cæterarum provinciarum investituram obtinere velit, de Pomerania ut Cæsari concedat facile compellendum. In eo scrupulum esse, quod Cæsari decorum non sit statim Pomeraniam largiri, velut victus pacem emat, & quia tertio invito jus suum adimi non possit. Ei scrupulo removendo proponebat, ut Regina Pomeraniam hypothecæ titulo acciperet, reluendi jure ad sexagesimum aut octogesimum annum dilato. Ita citra invidiam & dedecus eundem scopum obtineri. Idem quoque ferebat, se repetita sæpius mandata Vienna accipere de secretis tractatibus continuandis: Cæsarem malle amoto Dano transigere; eoque secretum colloquium solicite exposcebat, Salvium monens, ne pacis, circa quam ipse tamdiu desudaverit, confectæ gloriam præripi sibi patiatur, quod certo futurum sit solenni tractatu instituto.

Ejus super satisfactione Suecia sententia.

Salvius circa Luzovii intentionem dubitat.

§. 79. Salvius qui faciendum sibi foret ambiguus hærere. Suspectum videbatur, quod per solum Luzovium res gereretur, cui sat ingenii, sed modicus rerum usus. Si serio Cæsar pacem affectaret, astutos magis, & rebus tractandis exercitatos mittendos fuisse. Et metus erat, prius istum deceptum, ut per eundem alii deciperentur. Fortasse etiam id tantum agebatur, ut aliquid eliceretur in calumniam patens, aut ut prorogatio fœderis Gallici impediretur. Unde magna circumspectione opus erat; præsertim quod de priore cum Luzovio colloquio, in quod ipse improviso inciderat, ad nonnullos emanasset. Contra multæ rationes persuadebant, Cæsaris è re magis esse seorsim cum Suecia, quam simul cum Gallia transigi; ac cum pluribus nunc causis ad repentinam transactionem, quam antea compelli. Copiæ ipsius afflictæ; Germaniæ Ordines pacis cupidissimi; Sueci ditionibus ipsius imminentes: Turca in Hungariam aut Poloniam quid agitare visus. Tum Marchio de Leganes deficiente argento in Mediolanensi Ducatu Helvetios exautorare coactus erat: Catalaunorum rebellio persistebat: Lusitania nutabat: Galli sequentem in annum immensas copias parabant: Anglus alia, quam Cæsar & Hispanus sibi persuaserant, consilia coquebat, & istius cum Batavis per connubium Arausionensis conjunctio altioris indaginis judicabatur. Urebat quoque fœdus Suecorum cum Hollandis, & rebus Cæsaris intempestiva mors Brandeburgici. Sed Dani mediatio non amplius à Cæsare curari videbatur, quod hic edictum promulgasset, ut qui in Comitatum Pinnebergensem quid actionis obtenderent, nomina sua Viennæ profiterentur; magna cum offensa Regis, qui istum cum Holsatiæ Duce jam diviserat. Quem & Brema inter Imperiales urbes recepta mordebat, & cumprimis edictum Cæsaris, quo omnes tam Germani quam exteri vetabantur vectigal ad Gluckstadium exsolvere. 1640.

Intellexerat quoque Salvius, Cæsarem à Schwartzenbergio Comite postulasse, Principi suo persuaderet, ut Pomerania sibi cederet, quo Suecis satisfieri possit. Ac profitebatur Luzovius, se tractatibus ingressum duntaxat struere; ubi super satisfactione Suecorum penitius intellectum fuerit, Curtium, aut Gebhardum adfore, qui una cum ipso paci colophonem impositurus sit. Has ob causas, & quia prorogatio fœderis Gallici opinione lentius procedebat, constituebat secreto cum ipso colloqui, non improbantibus Rectoribus Suecia illo duntaxat fine; ut adversa partis sententia exploraretur. Congressus fiebat in domo Bartholdi Mœlleri, quo Salvius solito famulitio comitante, Luzovius per tenebras incomitatus & dissimulato habitu accesserat. Luzovius primo plenipotentiam producere; cujus exemplum tamen Salvio tradere abnuebat, ne secretum id emanaret; nam Trautmansdorfium scripsisse; totam ejus plenipotentiæ vim in hoc consistere, ut secreta habeatur. Differebatur inde de triplici tractandi genere: ut vel socii Reges Noribergam mittant, id quod Ratisponæ propositum fuerat; vel ut per solennes tractatus Lubecæ, aut citra ambages heic transigatur. Primum ab Ordinibus cupitum Cæsarem abnuisse. Solennes tractatus Salvius octo per annos agitatos ferebat mediante Dano, ad quos Sueci semper parati fuerint. Sed Cæsareos ministros de Dano, hunc vicissim de illis queri, tractatu interim irrito. Qua occasione Luzovius asperis verbis in Danum invehi, qui nunquam serio rem egerit, ac Cæsareis ministris, rerum Saxoniæ Inferioris parum peritis, pro lubitu illuserit. (Intelligebatur inde, causas irarum esse, quod Cæsare Saxones ad bellum in Suecos incitante Danus obstiterat.) Cæsari jam patere, Dani opera nunquam pacem coalituram; qui summam securitatis suæ in eo collocet, ut Cæsar & Sueci vires suas mutuis cladibus atterant. Pace facta vectigal Albis ipsi omittendum. Hactenus à Cæsare expetitam Dani amicitiam; sed mox aliud appariturum, præsertim ubi secreti tractatus successerint; quos à Cæsare serio expeti sancte asseverabat. Salvius Gallicum fœdus excusabat, quo minus certi quid decerni à se possit. Si Cæsari res cordi sit, se confestim diligenter ad Reginam relaturum. Luzovius ad hæc; Cæsari persuasum, Salvio potestatem esse pacem concludendi sine ratihabitione; igitur ne moras necteret, quatuor aut quinque congressibus totum negotium confici posse. Sed cum circa ipsam rem differere inciperet Salvius, quo istius mentem expiscaretur, hic recusabat; nunc sibi tantum fuisse propositum autoritatem suam demonstrare. Ubi literas suas notis occultis scriptas enodaverit, formulam se pacis concepturum, eamque Salvio transmissurum. Nec plus isto congressu actum. 1640.

Salvius cum Luzovio colloquitur. 26. Dec.

§. 80. De conventu Electorum Noribergæ habito nonnulla tangere, quæ ad institutum nostrum faciunt, haut abs re fuerit. Deliberandum ibi proponebatur à Moguntino, mox & Cæsareo Commissario de restituenda Imperio pace, aut si per exteros ea obtineri nequeat, belli continuandi mediis. Adierant eum conventum aliorum quoque Ordinum Legati; quos inter Luneburgici, ne quid suspicionis apud Suecos excitarent, de instituto suo Banerio prius significarant. Hi tranquillandæ Germaniæ cumprimis urgebant, ut consultationes de bello ac pace non uti hactenus penes paucos, sed universos Ordines forent, quorum de corio maxime luderetur. Tum ut communes pacis tractatus instituerentur, ad quos omnes quorum interest admitterentur, manifesto jam secreti tractatus tristi effectu. Pro se super detento tamdiu

Conventus Noribergensis acta. 8. 9 Febr. Propositio.

Luneburgicorum monita.

1640. Guelferbyto, caufæque Hildefienfis & Tilfenfis injuria querebantur. Tum petebant, ut Electores fua confilia fuper pace communicent, quibus fulciendis ipfi fidelem operam navaturi fint. Hifce fuper communi tractatu inftituendo fuccinebant Neoburgici, Meclenburgici, Francofurtenfes, & Ulmenfes. Daniæ quoque Rex maturandæ paci cumprimis utile fuadebat, diplomata falvi conductus fociis Regibus ea, quam poftularint, forma expediri, faltem ut Orbi demonftretur, fi deinceps ifti circa tractatus tergiverfentur, penes Cæfarem non ftetiffe, nec iifdem, quod jactent, de libertate Ordinum Germaniæ agi, fed ut hoc obtentu diffidia in Imperio foveant, fuisque commodis velificentur. Tum ut pro Belgis Fœderatis quoque diplomata curentur, fubtrahendo Gallis morarum prætexto. Diffidentiæ tollendæ monebat, conventum omnium Ordinum indici, in quo ex fententia omnium de bello & pace ftatuatur, bellumque fociatis viribus efficacius geratur. Tum ut omnes amneftiæ includantur, eamque Cæfar ultro ante tractatus promulget, ut ejus facti gratia potius in ipfum, quam exteros redundet. Circa Palatinam caufam peculiari tractatu componendam fe mediatorem offerebat, quod ab Angliæ Rege ejus negotii moderamen fibi fit delatum. Circa Haffos monebat, ut impediatur, quo minus cum exteris hoftibus fe jungant. Tum ut Luneburgicis circa Guelferbytum, & Hildefiam, ac Tillenfe negotium fatisfiat, ne nova alimenta bello
15. Febr. externo accedant: Id quod curæ fibi fore Electores pollicebantur; qui literis ad Ducem Georgium datis ipfum dehortantur, ne copias fuas cum Suecis conjungat. Idem & Landgraviæ ingeritur; addito, ut tranfactione cum Cæfare, in qua hic omnia ipfius poftulata annuerit, adquiefcat. Circá amneftiam plerique Evangelici cum Rege Daniæ confentiebant, etiam in eo, ut fi utique nonnulli admiffa non plane impune ferre debeant autoritati legum tuendæ: non ditionibus fuis, fed pecuniæ fumma multentur. Regis Galliæ nomine aderat tunc Noribergæ Heppius; fed quia legationis fuæ idoneam fidem facere non poterat, à Cæfaris Commiffario protinus urbe jubebatur faceffere. Cum fpes fieret, omnium Ordinum conventum Ratisponæ indictum iri, Meclenburgicus Dux miffo Wittio è Salvio fcifcitatur, num Reginæ placeat, fe aliosque Ordines inter Cæfarem, ipfamque mediatorum munus fufcipere, magno ftudio à fe gerendum, quo Danus velut clavo negotii dimoveatur? Tum an Regina, fi invitetur, Legatos Ratisponam miffura fit? quod idem Dux Georgius, multiq; alii Principes faciebant. Ac videbantur id optare Ordines, ni anceps judicaret Regina eo mittere, ubi Cæfar ipfe aderat valido præfidio ftipatus. Salvius prius fibi non difplicere teftabatur; de pofteriore dubitabat, etfi hac ratione difficultates circa diplomata tolli, & facilius fuper fatisfactione Sueciæ & militum tranfactum iri videretur. Ad Reginam
8. April. tamen fe relaturum promittebat. Luneburgici dehinc fuffragantibus Meclenburgicis denuo Electores monent, apud Cæfarem inftent, ut tractatus pacis ocyus decernantur, diplomata omnibus dentur, omnium Ordinum fententiæ audiantur. Contra ut hi à conjunctione cum Suecis averterentur, Electores de Guelferbyto fpem ipfis faciunt, oblata mediatione fua in negotio Hildefienfi. Iidem quoque denuo Landgraviam monent, ut Legatos mittat, quorum fecuritati fcripto Cæfar fit cauturus: fimul promittitur, circa facra ipfi fatisfactum iri. Quanquam autem paulo poft tam hæc, quam illi copias fuas Banerio jungerent; Luneburgici tamen Legati non minus Noribergæ re-
12. Jun. manent, factumque Ducum fcripto apud Cæfarem Electoresque excufant: nunquam fibi animum fuiffe à Cæfare & Imperio deficere, aut aliis Ordinibus moleftiam inferre, fed ut fedem belli ditionibus fuis arceant. Simul hortantur Electores, ad pacem omnibus modis connitantur, & ut exteri amica ratione folo Germanico dimoveantur, ac machinationes fubvertendis Imperii legibus agitatæ deftruantur. Contra Electores à Daniæ Rege literis petunt, apud Luneburgicos operam navet, ut hi copias fuas à Suecis avocent, promiffa cautione ipfos ab invafione exercitus Cæfarei tutos, nec hanc conjunctionem fraudi ipfis fore. Cæterum Electores cum fentirent citra aliorum Ordinum operam fuper præfentibus negotiis ftatui non poffe, conventu omnium Ordinum opus effe decernunt, qui & à Cæfare Ratifponam indicitur, initio intra duos menfes faciendo.

§. 81. Serius coëuntibus Ordinibus tandem propofitio fit de tranquillando Imperii ftatu, & ut quoad pax obtineatur fuper belli fubfidiis decernatur: dicis gratia de inftauranda juftitia addebatur, fopitis inter arma legibus. Confultatione cœpta omnibus quidem videbatur primo loco de pace agendum. Sed mox adparebat, omnem operam inanem fore, abfente adverfa parte. Igitur delibe-
De invitandis Coronis deliberatio. rabatur, quomodo, quo, & per quos eadem invitanda foret. Proponebant aliqui, ut fœderati Ratifponam invitarentur. Sed Cæfar id abnuebat, velut fuæ dignitati parum congruens; revera, quod metueret, ne univerfi Ordines confilio cum exteris fociato fortius pro libertate loquerentur. Aliis placebat Noribergam iis affignari, ut è vicino cum ipfis agi poffit; fed Cæfari non conful tum videbatur utramque Coronam in eundem locum vocari. Unde tunc placebat, circa Coloniam pro Gallis, & Lubecam pro Suecis nihil mutandum. Id non fatis ex dignitate judicabatur, Reges ab Electoribus invitari, ne pacem petere viderentur; fed ut Pontifex & Veneti apud Gallum, Daniæ Rex, qui denuo mediatorem fe offerebat, apud Suecos ea de re ageret. Super diplo-
Diplomata concedun-tur. matis falvi conductus tandem à Cæfare impetratum eft, ut ex petito Regum formarentur, exclufo vocabulo *nondum reconciliatos*. Id quod Ele-
14. Oct. ctores Regi Daniæ fignificant, petentes apud Reginam Sueciæ inftet, ut citra moram durantibus adhuc Comitiis Legatos cum idoneis mandatis Lubecam mittat, aufpicandis tractatibus. Num induciæ interim ineundæ eflent, Cæfaris, penes quem fumma belli adminiftratio, arbitrio committebatur. Qui tamen in pacem non valde pronus
Cæfar bellum magis quam pacem agitat. videbatur inftinctu maxime Hifpanorum, qui manibus pedibusque paci obluctabantur, facto Madriti decreto, neque ex dignitate, neque ex ufu Domus Auftriacæ effe de pace nunc agitari. Bellum hactenus adverfa fortuna geftum, ac infignia loca amiffa. Unde ab hofte honeftas conditiones obtineri non poffe. Igitur fatius effe bellum ducere fortunæque vices expectare, ac obfirmato in conftantiam animo deftinata profequi. Ac fpes erat exteros vi poffe Germania depelli, conjunctis cum Cæfare omnibus Ordinibus. Quam ob caufam & lenius cum Haffis atque Luneburgicis agebatur. Quorum hi viciffim arma fua excufabant obtentu avertendæ à finibus fuis belli colluviei, de cætero prolixe animum Cæfari devotum teftati. Iidem etiam graviter querebantur, fe ad Comitia vocatos non effe, jactantes, Cæfarem non poffe ad communes Imperii deliberationes defcendere, nifi ipfis ad fuffragia admiffis. Unde & fuper tuto acceffu literis fibi à Cæfare caveri poftulabant. Quas Cæfar his, uti & Haffis indulgebat. Ad Luneburgicorum literas Ordines refpondent laxioribus verbis nulla de fuffragio ipforum

Daniæ Regis confilium.

Gallicus minifter Noriberga expellitur.

Meclenburgicus de Suecis ad Comitia vocandis agit.

Electores Luneburgicos & Haffos demulcent.

1640. ipsorum facta mentione, velut omnia ad legatorum adventum integra servarentur. Amnestiæ pax Pragensis pro fundamento substernebatur, & illi, qui ista indigerent, quatuor in classes dispescebantur. Quosdam ab acceptata pace Pragensi iterum discessisse; quosdam eam nondum acceptasse; quosdam eadem excluſos; alios eadem certis legibus acceptata læsos se queri. Ad primam classem Luneburgici, ad alteram Hassi Cassellani referebantur; quorum legatos expectari placebat. Circa tertiam classem visum Cæsarem rogare, ut istis super turo accessu literis caveat; utque Durlacensis Marchio, & Comes Nassovius Saræpontanus ab Electoribus, reliqui à suis agnatis moneantur, ut se sistant, spe facta ipsorum causam ex voto & brevi expediendam. Gravaminibus cognoscendis certi Ordines deputabantur, qui perspecta eorum æquitate Cæsari ista emendanda commendarent, ut tamen exsecutio ad pacem usque differretur, & quæ lata per judices sententia niterentur, haut quidquam moverentur. Palatina causa peculiari transactioni seponebatur, in qua contensu Cæsaris Daniæ Rex mediator admissus, cui adjungebantur Electores, ad quorum Collegium id negotium cum primis spectaret. Nec abnuere videbatur Bavarus quo minus à Cæsare statim locus & tempus negotio ordiendo designaretur. Ac in se recipiebat Cæsar, se ab Hispano obtenturum, ut in idem consentiret. Quin jam Hispanici Legati, quorum quatuor eodem tempore tunc in Anglia erant, Palatino Electoris titulum tribuebant. Quæ promtitudo aliis suspecta videbatur; velut hoc quæreretur, ut Palatina Domus sociorum Regnorum patrocinio exuta apud communes tractatus tanto minoris esset. Suberat & alia causa, quare tunc Cæsar ac Bavarus Palatino conditiones aliquas, sed obscura spe ostenderent, quod Anglus pecuniis, ac proinde Parlamenti in se studiis egeret; Parlamentum autem rebus Hispanicis valde adversum esset. Inde metuebat Hispanus, ne ad preces Parlamenti fortibus se consiliis Anglus adplicaret; præsertim cum Galli per idoneos homines Parlamento insinuarent; si Rex Angliæ armis ipsorum sua jungere velit, paratos se polliceri, pacem nisi restituta Domo Palatina non facere. Unde Daniæ Rex multum causæ Palatinæ nocuisse credebatur, quod eam separatos ad tractatus rejici consensisset, idque ideo à Pontificiis Electoribus aliisque ita cupide arreptum. Scribebat tamen ea de re ad Reginam Sueciæ Palatinus Elector, ne siniſtre acciperet, quod oblatos peculiares tractatus non repudiaverit; nec eo minus causam suam ipsi commendabat. Idem cum post per Hamburgum ad Daniæ Regem iter faceret, per Bauerum Consiliarium Salvio significat; se in Sueciam & Galliam scripsisse, super propositis peculiaribus tractatibus consilia exquisiturum; Gallum eos suasisse; (quod tamen Avauxius apud Salvium inficiabatur,) è Suecia responsi nihil adhuc accepisse. Persuasum sibi esse, à Bavaro rem elusum iri; eoque communibus tractatibus rationes suas superstruere. Famæ tamen id fuisse dandum, ne ita abrupte oblatam negotiationem abnueret. Id ut in Suecia excusaret Salvius rogabat, ne siniſtræ quid suspicionis excitaret. Cui Salvius; quid Rectoribus Sueciæ videatur se ignorare, se quid suadeat aut dissuadeat non habere; nisi quod Elector multis hactenus speciminibus edoctus sit, ab hostium sibi fraudibus cavendum esse.

Super amnestia consultatur

Palatina causa ad peculiares tractatus seponitur.

16. Nov.

29. Dec.

§. 82. Quanquam autem aliqui Ordinum non prius ad alterum propositionis caput accedendum contenderent, quam super primo plane foret conventum: urgebat tamen Cæsar, ut super hibernis, ac supplendo, alendoque exercitu absolveretur; in quod etiam major Ordinum pars consentiebat. Petentibus à Cæsare propositum, ut exercitus partim per VVestphaliam, partim per Franconiam in hibernis collocaretur, idemque ad octoginta bellatorum millia augeretur. Designatio sumtuum intra quinque menses faciendorum ultra nonaginta tres auri tonnas adscendebat. Hospitatio militum ab Electoribus & Principibus arbitrio Cæsaris committebatur, incassum queritantibus Urbibus, seque isti oneri eximi flagitantibus. Etsi dum isti Ratisponæ super eo negotio adhuc consultant, jam Cæsaris jussu legiones in hiberna properarent. Salzburgicus Legatus, cum in hospitationum licentiam paulo liberius diceret, ab Austriaco Legato tacere jussus, ni malum habere velit. Urbici quia dum circa hospitationes sententiam dicunt, paulo acerbiores visi fuerant, à superioribus Collegiis non superfunctorie increpiti. Ut augendo exercitui supersederet ob inopiam Ordines Cæsarem rogabant, satis habiturum si qui in præsens sit servari queat. Huic alendo Austriaci & Bavari liberaliter centum quinquaginta menses Romanos; alii sexaginta & minus, Ratisponenses duodecim tantum annuebant. Urbicorum plerique sexaginta, multis cum obtestationibus, ne plane ad incitas redigerentur. His deliberationibus de bello annus consumebatur, etsi Cæsar jam Kalendis Novembris monuisset, ut ad primum caput discutiendum rediretur; ut tamen de amnestia, quæ hactenus maxime agitata fuerat, silentio præteriret, & super Sueciæ satisfactione sententiam Ordinum exposceret; cum tamen de aliis rebus prius statuendum videretur. Quod eam ob causam factum credebatur, quia de Pomerania utique mentio erat injicienda, ut Daniæ Rex invidia stimulatus in Sueciam incitaretur.

1640.

5. Nov.

Fœderis inter Sueciam & Hollandiam causa.

§. 83. Eodem anno arctius Sueciam inter & Hollandiam fœdus coaluit, cui causam præbuere pro libidine Dani in freto Oresundico aucta vectigalia, quicis præcipue Belgæ non sine maxima publicanorũ ac magistratuum acerbitate premebantur. Quæ onera cum superiore anno missa legatione abolere, aut mitigare conati essent, frustra fuerant. Ei Danorum insolentiæ coërcendæ vix præsentius remedium judicabatur quam societas Suecica. Et ipsi Sueci eam occasionem captabant Belgas arctius sibi innectendi. Utrique tamen priores de fœdere compellari malebant, quam idem ultro ambire. Unde Sueci quidem ministris suis injungebant; si quæ ab Hollandis super fœdere moverentur, aurem præberent, eorum mentem explorarent, ultro tamen de eo ne proponerent. Etsi Belgæ in Gallia & passim spargerent; à Suecis fœdus suum ambiri, si forte hoc terriculamento Daniæ Regem ad æquam transactionem compellere possent. Quin & quatuor è summo Collegio deputati Camerarium Legatum Suecicum accedebant declarantes, se pronos esse ad fœdus cum Suecia concludendum, offensivum seu defensivum placeat: & quam primum iste mandata acceperit se tractatus cum ipso suscepturos. De missione tamen in Sueciam nullum verbum. Enimvero Suecis haut placebat illis se obtrudere, qui tot per annos renovando fœderi, quod dudum expiraverat, aurem præbere noluerant, & cum illos Sueciæ auxilio indigere viderent, ejus rei gratiam ultro delibare. Promulgaverant inde edictum Hollandi, ne quis suorum civium ad fretum Oresundicum, aut quemvis alium Danicæ ditionis locum navigaret, velut metum Dano incussuri, ne omissa navigatione vectigal ipsius redderetur sterile. Ast Danus sat gnarus Hollandos Baltico mari carere non posse, ac metuens, ne forte vim isti meditarentur, classem suam intra fretum statuit; castellum quo-

24. Febr.

De hospitationibus & contributionibus.

13. Nov.

1640. que ligneum magna mole & impensa struit, medio in freto brevibus imponendum. Sed mobiles arenæ fundamentum operi negabant, ac fluctibus soluta compages magnam vectigalium partem non sine aliorum ludibrio in profundum trahebat. Paulo post tamen Hollandi edicto revocato navigandi ad fretum suis licentiam faciunt, ac ut quantum poscererur vectigal exsolverent permittunt. Quibus publicani paulo humanius quam antea exceptis modicum quid de vectigali remittebant. Ast Hollandi cum expenderent, quam exitiosum suis commerciis esset, si diuturna Dani usurpatio vectigal pro lubitu intendendi in jus evalescceret, post longam deliberationem Legatos in Sueciam mittere constituunt. Eam Hollandorum cum Suecis conjunctionem ut Danus averteret, Angliæ Regem subornaverat, qui controversiis istorum se mediatorem offerret; Hollandis caute declinantibus, quibus istorum Regum amicitia suspecta erat. Tentabant etiam operam suam interponere Archipræsul Bremensis, & Holsato-Gottorpiensis Dux. Sed neque ille placebat Hollandis, tanquam Regi patri obnoxius, neque hunc Danus amicitiæ Hollandorum nimis inneeti volebat, præsertim cum in edicto, quo Hollandi civibus suis navigationem additiones Danicas interdixerant, Ducis Holsatiæ portus diserte excepti forent.

Consultatio super fœdere cum Hollandis.

§. 84. Mense igitur Julio in Sueciam ab Hollandis missi Legati veniunt Wilhelmus Borellus, Albertus Sonckius, & Epeus Aylva, qui etsi initio ostendebant, se consilium duntaxat à Suecis expetere adversus Daniæ Regis oppressiones; tamen cum satis pateret, inane fore consilium, nisi à fœdere pondus illi accederet, mature super isto in Senatu utramque in partem disceptabatur. Ac sane non deerant rationes quę fœdere ilthoc superfederi suaderent. Hollandos, ni magnis difficultatibus implicentur, Sueciæ fœdus haut quidquam fuisse quæsituros. Ipsos à Dani vexationibus liberari optantes Suecos cum isthoc committere velle, ut alieni periculi fructum ipsi percipiant. Solennes iisdem artes ligna congerere, & ignem accendere, ut ipsi ad alienam flammam se calefaciant. Eosdem Gustavo Regi, ut arma in Cæsarem moveret, multis rationibus persuasisse, ac magnifica subsidii promissione, quantum ante Regi Bohemiæ, & post Daniæ exsolverant. Dum fœdus adornatur, cum interea Regem jam in bellum erupisse cernerent, conclusionem elusisse, nec ad certa unquam auxilia se obstringere voluisse, pauxillum quid post importunas flagitationes non sine fastidio præstantes; ac infinitis dilationibus fere effecisse, ut exigere quid amplius tædio sit. Denique ab anno tricesimo ad hoc usque tempus non nisi quindecim mensium subsidia exsolvisse, sex promisisse, cum tamen antea jactassent, si vectigalia Borussica tollantur, se quinquagena millia florenorum menstrua collaturos. Præberi hoc fœdere occasionem novo certamini jam penitus belloGermanico immersis, in quo si adversi quid accidat, hostem undique viscеribus Sueciæ immainere. Unde satius fore quiescere, ad postulata Belgarum humeros trahere, domi res firmare, Germanico negotio expediendo incumbere, adversus Danum moderata consilia animi magnitudine temperata ostendere, in omnem tamen eventum arma in promtu habere, quoad clavum Imperii Regina ipsa suscipiat. Quod si non necessariis bellis Regnum implicetur, verendum esse, ne plebs, duplicato onere fatiscens frænum mordeat. Neque vero ad liquidum perductum esse, utile sit Sueciæ, an noxium, Hollandorum commercia magnitudine vectigalium premi. Horum augmentis Dano lucri quid, modicum Sueciæ detrimentum accedere, cujus navigatio immunitate gaudens glisce- 1640.
re possit, quo durius aliorum navigia habeantur. Fœdere concluso pro certo statuendum esse Sueciam bello cum Danis collisum iri, Hollandis occasionem præbentibus, qui tamen parum constantiæ in hoc negotio exhibere visi sint. Præterito vere multum fervoris ostensum vetita ad Daniam navigatione; mox evanescente ferocia abrogato edicto nautas jussos citra tergiversationem vectigal exsolvere; cum alii credidissent, si quidem constare sibi vellent, valida cum classe Danum obruendum; aut excusso vectigali Balten perrumpendam: Quin Hollandos cæca invidia in Suecorum incrementa æstuare, ac limis oculis hos mare frequentantes adspicere. Nunc cupere, ut quod onus ipsi tangere nolunt, Sueci moliantur. Monebant denique nonnulli, cum inevitabile ex hoc fœdere bellum consecuturum sit, cogitandum quoque tutores ipsos, ac rationibus reddendis obnoxios esse; & ut maxime æque matura consilia, atque majorennis Rex capere queant, exsecutionem tamen inter multos fere languere.

Rationes pro fœdere.

§. 85. Plures tamen fœderis ejus occasionem ultro oblatam haut respuendam censebant. Danum odio, invidia, & metu infestissimis affectibus in Sueciam irritari. Adparere ex consiliis, quæ ipsi cum Cæsare, Hispano, Anglo agitantur; adparere ex actis, quæ illi nobiscum interceserunt, fundamenta jam posita esse, & adhuc poni, ut commoda occasione, & plausibili prætexto Sueciam invadat. Imminere bellum, si non hoc, tamen proximis annis; in quo magnum firmamentum sit accessurum amplectentibus id, ad quod jam invitentur. Socios quærere tunc demum, quando bellum ordiendum, serum nimis fore. Carolum Regem fœdus Hollandicum magnopere quondam affectasse; Gustavum Adolfum ambabus manibus arripuisse, majore quidem quam nunc necessitate ob bellum Polonicum & Moscoviticum; ut tamen quæ à fœdere absterrere possent, causæ tunc æque graves forent. Incrementa porro Sueciæ constare cultura mercaturæ, artiumque manuariarum, & ut oppida incolis munificis glisсant. Istis Hollandos quidem clam invidere, sed cum mare nobis pateat, eadem prohibere non posse. Solum Danum ista omnia destruere, si uti cœpit dominatum in navigationem per frerum Oresundicum nostra patientia stabiliverit. Igitur hac occasione utendum ad amovenda augmentorum nostrorum impedimenta, adversus quæ nullam medicinam fore, ubi longo tempore in legem abierint. Sed & Danum omni studio id agere, ut Sueciæ opes minuat, & incrementa sistat. Cur pari jure adversus ipsum uti fas non sit? Quantum illi decedat, id Sueciæ accrescere. Premi hanc ab eodem, quantum potest: nemini quam huic paria ipsi reponendi occasionem magis in promtu esse. Præcipuos illi reditus è vectigalibus; quibus ad veterem modum redactis non multum superfuturum, quo terrorem aliis incutere possit. Equidem ut vectigal id plane tollatur, Sueciæ non interesse, sed ne idem ex libidine sua possit intendere, id & nostra & Hollandorum interesse. Nam vectigal, quod ab Hollandis solvendum est, mercibus imputari, quas hi nobis vendunt. Ita nostro ex sanguine Danum ditari. Præterea hoc fœdere concluso necessum Reginæ fore mediationem suam Dano offerre componendis cum Hollandis controversiis. Eam si Danus admiserit, eadem opera aboleri posse, quæ ab ipso nostris civibus in freto intentantur. Sin repudiet, tunc & Reginæ invisam Dani mediationem excutere integrum fore, aut molestiam, quam in Germanicis rebus nobis infert, cum fœnore remetiri. Denique ut fœdus id amplectamur

sat

1640. sat rationis esse, quod Danus id tantopere impedire conatus sit. Danum Hispanis & Anglicis fœderibus se m unire, adversus quos Sueciæ quoque novos amicos adjungendos. Habere Hollandos hostes communes; eosdem non ita longe à Suecia dissitos, quin commode possint auxilium ferre, nec ita propinquos, ut facile cum illis collidi queamus. Quod si Hollandi cum Dano circa vectigal Suecia præterita transegerint, sola hujus commercia Dani vexationibus expositum iri. Ast si Hollandi bello Daniæ Regis injurias exsequantur; Sueciam in medio interjectam apud utrumque extra gratiam, non extra periculum fore. Offensum equidem iri hoc fœdere Danum; sed & eundem offendi, quod domi concordia, foris successu armorum floreat Suecia. Denique cum eadem à Dano tanta per terrarum spatia Warthusa Calmariam usque cingatur, injuriisque ejusdem pateat, opibus insuper in freto Oresundico ipsius libidini expositis: an quidquam, quo iste compesci atque imminui queat, negligendum? Ita omnium consensu decernitur fœdus cum Hollandis esse amplectendum, quod satis pateret, ex tot Dani insultationibus non posse non Sueciam demum bello cum ipso implicari; satius autem esse cum sociis, quam absque illis ad arma descendere talibus præsertim, qui & potentes sint, & communi utilitate jungantur.

Legati Hollandici non nisi obliqui fœdus insinuant.

§. 86. Porro Legati Hollandici initio quidem de fœdere aperte non proponebant; etsi publica oratione fœdus quondam cum Gustavo Rege gloriæ sibi fuisse profiterentur, & primo cum Deputatis Regiis congressu agnoscerent, ob ejusdem Regis respectum non ausum Danum vetera circa vectigalis modum conventa infringere. Ut satis adpareret, pedetentim eos ad fœdus progredi velle, ac ut Succi prius de isto moverent expectare. Igitur prolixe de oppressionibus Dani memorabant, & quantum sibi æque ac Sueciæ periculum ab isto immineat, ni mature obviam eatur. Tum quid remedii adversus istas adhibendum foret, consilium Suecos poscebant. Auctum ex libidine Regis vectigal, ac inter alia in centenas nitri libras quatuordecim uncialium vectigal impositum, pretium mercis æquans: tum capturam balænarum sub Spitzbergæ litoribus turbari. Eundem & præterito anno quatuor Hollandicas naves ad Colam Lapponiæ Russicæ ditionis oppidum abduxisse: & hoc anno iniquissimum edictum promulgasse, quo navis una cum mercibus publicari jubeatur etiam libra nitri reperta, quam nauta quantumvis ignarus professus non fuerit. Succi contra controversiam circa Spitzbergam, quam Danus velut Groenlandiæ partem vindicabat, ad se spectare negabant. Naves ad Colam specie represaliarum abreptas. De vectigali tamen Oresundico sibi non posse non iniquissimum videri, præsertim cum Danus aperte jactare non dubitaverit; id sibi competere velut partem summi imperii, ac prout visum fuerit intendi ac remitti posse. Equidem ut Hafniæ aut Bergis vectigal quantum velit exigat Danus, neminem contradicturum. Sed in freto id capere, ubi nec litore nautæ utuntur, nec naves exonerant, non plus rationis habere, quam si aut Anglus in freto Britannico, aut Hispanus in Gaditano idem exigere instituat. Nec ullo modo ferri posse, ut quis nostrarum fortunarum arbitria invadere velit eo tantum nomine, quia præter litora ejus aperto mari navigatur; cum sufficere debeat, quod antiquo more nationes, quæ id fretum transeunt, Succis exceptis modicam quandam pensionem non tam adprobaverint, quam toleraverint. Quin Oxenstiernam quondam Danicis Commissariis inter tractatus in os dixisse: Danorum in freto vectigal nullo jure, sed sola quarundam nationum socordia aut patientia niti. Sed & Sueciam tangebat, quod tantopere nitrum velut mercem ad instrumenta bellica pertinentem Danus premeret; cum etiam hoc obtentu cannabis, lini, lignorum, picis, cupri, ferri, & similium transvectionem sui reddere arbitrii posset: quæ & ipsa bello terrestri, aut maritimo inserviunt. Porro isti vectigali declinando Hollandi proponebant, num forte per lacus & flumina Sueciæ Holmia Gothoburgum usque iter navibus inveniri posset; sed cum id naturæ locorum repugnare ostensum foret, quid præterea consilii restaret inquirebant. Sueci & consilio & opera pronos se molestiis ipsorum levandis testabantur, ut tamen sententiam eorundem prius audire mallent. Tandem Hollandis suam mentem expromere tergiversantibus, & nihilominus responsum flagitantibus denuntiatum, quia publica oratione professi sint, fœdus cum Gustavo Rege decori sibi & firmamento fuisse, ac ab Ordinibus Generalibus decretum audiant, ut fœdus cum Suecia instauretur, si de isto agere animus sit, in se moram non fore. Id cum à Legatis avide acciperetur, statim ad concipiendum fœdus accessum fuit: quod & citra difficultatem coaluit.

Disceptationes circa formandum fœdus.

§. 87. Abnuebant Sueci bello Hispanico misceri, quia nec Hollandi partem aliquam belli Polonici tangere voluerant. Termini maris Septentrionalis definiebantur ab extremo Scandinaviæ promontorio, cui *Nortcap* vocabulum ad ostium usque Canalis; quo litora Flandriæ, Germaniæ, Daniæ, Norvvegiæ, Angliæ, Scotiæ alluuntur. Nolebant quoque Sueci cavere navigationi ad Fanum Archangeli, aut halecum piscaturæ; cum illa Russum spectaret; & Sueci non magis Hollandorum cum Anglo controversiis, quam isti bello Germanico immiscere se cuperent. Sed & nullo modo rationes Regni Sueciæ ferebant, ut quod isti postulabant commercia promiscue etiam per mediterranea Sueciæ loca exercere Hollandi possent. Ita in has leges conventū, ut securitas & libertas navigationis & commerciorum Mari Baltico & Septentrionali, una cum utriusque partis ditionibus defendatur. Quod si comperiatur, libertati commerciorum ac navigationis in istis maribus moræ quid, aut oneris molestiæque utrorumque subditis injectum fuisse, contra jus gentium, receptā consuetudinem, & parta privilegia; fœderati communi consilio & opera ista patrantem, amica ratione primo persuadere tentent, ut navigationem & commercia pristinæ libertati ac immunitati restituat: sin is præfracte abnuat, eadem omnibus viribus terra marique vindicetur, nec prius cœpto desistatur, quam læso satisfactum, ac pristina libertas restituta fuerit. Quod si res in præsens componatur, sed qui offendit in posterum odia coërcitæ injuriæ in alterutrum quocunque prætextu expromere conetur, Fœderati terra marique auxilium invicem ferant. Ad bella quoque cum aliis orta Fœderati mutua sibi auxilia ferant, (quæ adjecto pacto quatuor millibus militum definiebantur;) non tamen ut ulterius se, aut alia ratione, quam submittendis subsidiis è pactorum præscripto fœderatorum privatis litibus immiscere, aut cultam hactenus amicitiam atque commerciorum usum cum Fœderati hoste abrumpere necesse sit. Ne alter alterius hostes consilio, ope, pecunia, annona, milite, navibus, nautis, armis, pulvere pyrio, aliisque rebus bellicis juvet: navigatione & commerciis de cætero liberis cum hoste, qui alia de causa, quam ob hoc fœdus bello cum fœderatorum alterutro fuerit implicitus; nisi quod ad obsessa oppida navigatio sit suspendenda. Utrique fœderato in alterius ditionibus militem conscribere, naves nautas emere aut conducere, omnisque generis instrumenta

Summa fœderis.

1640. menta bellica petere liceat. Hoc fœdere nihil derogetur juribus Regni Sueciæ in Mari Baltico; nec fœderibus, quæ utrique cum aliis Statibus intercedunt. Si alteruter bellum suscipere coactus sit in quo alter alteri vi hujus fœderis suppetias ferre teneatur, neutri liberum sit sine scitu & consensu alterius cum hoste paciſci, aut inducias inire. Ut utriusque subditis in utriusque ditione quæsita aut deinceps quærenda privilegia salva sint, & defunctorum utrinque bona suis hæredibus relinquantur, simul jus citra moram utrisque dicatur. Terminus fœderi statuebatur in quindecim annos, in quod alii quoque Reges, Principes, aut Civitates recipi queant; ratihabitione intra sex menses permutanda, quæ & post dicto tempore secuta est. Postulabant tamen Legati, ut responsum ipsis scripto daretur in hunc sensum: Ipsos in Suecia fuisse, ac de Dani actionibus querelas movisse, ubi amice auditi, ac dimissi sint. Ut si forte in Daniam diverterent, id ostendere possent fœdere dissimulato; idemque publice in consessu Ordinum Generalium exhiberent, ubi quinque tantum præter Arausionensem Principem fœderis hujus conscios ferebant.

Disceptatio circa ceremonias.

§. 88. Enimvero circa rem ipsam facilius conveniebat, quam circa ceremonias; quod hi Legatis Regiis pares se haberi postularent ex decreto, superiore anno per Ordines Generales condito. Ac initio quidem cum Hamburgum transirent, neque Salvium, neque Avauxium salutaverant. Quod aliqui interpretabantur ideo factum, ne Salvium offenderent, si priore loco Avauxium adiissent: quod fere qui posterior salutatum venit, foribus arceatur. Vera tamen causa fuerat, quod ab istis priores salutari vellent; cum tamen Salvio ne adventum quidem suum more solito denuntiassent. Id quippe inter Legatos Regios, queis Veneti æquari volunt, ejusdem dignationis usurpari suevit, ut qui posterior venit, per aliquem è familia sua alteri adventum indicet. Tunc qui isto in loco prior fuit, ad eum aliquem è suis remittit, & tempus scisscitatur, quo eum qui advenit sit invisurus. Cæterum circa Belgas Lutetiæ hactenus varie usurpatum fuerat. Nam eorum Legati, qui posteriores venerant, ad Danicum Legatum miserant, & priores quoque eundem adierant. Ast Comes Leicestrius, qui in Batavis centuriam militum habebat, cum ad ipsum Belgæ misissent, miserat & ipse, & prior eos invisérat. Quod exemplum & Grotius sequebatur, ne quid videretur dare memoriæ malorum, quæ in patria quondam passus erat. Quanquam factum id ad exemplum pertinere statim adparebat. Nam exinde legatus Florentinus, Sabaudus, Genuensis, eundem sibi honorem exhiberi voluerant, quod Belgarum nova republica minores se pernegarent. Ita omne Grotio colloquium cum ipsis intercisum erat, non sine utriusque incommodo. Galli tamen, qui semper autores erant aliis, ut quam plurimum cederent Belgis ipsi id non faciebant. Nam neque adire voluit Gallorum apud Venetos Legatus; nec eidem dare *Excellentiæ* nomen: neque in aula Gallica idem honor in introitu & prima admissione habebatur Belgis, atque Venetis; qui & ipsi exæquationem illam Belgarum secum non ferebant. Neque ulli Legato qui Regius non sit, Venetis exceptis, *Excellentiæ* titulus hactenus tributus fuerat. In Anglia quoque Sommerdyck ius Belgarum legatus extraordinarius, etsi ad eum finem multa moliretur, ut legati tam Gallus quam Venetus priores ipsum invisérent, id obtinere non poterat; eoque ipse ad Legatum Gallicum ultro accesserat. Cujus exemplo Venetorum quoque legatus prior ipsum compellare nolebat. Porro iidem Legati cum Holmiam pervenissent, literas Rectoribus Sueciæ afferebant, quarum inscriptio inter alia unum & alterum titulum præferebat, qui in mercatores, & id ordinis homines caderet; *circumspectis & valde discretis.* Quas post aliquam dubitationem resignare tandem placebat, monitis tamen Legatis, si deinceps similes exhiberentur, non acceptatum iri. Id quoque velut insolitum observabatur, quod literis fiduciæ argumentum propositionis à Legatis faciendæ inseruissent. Ad solennem apud Reginam admissionem deducebantur, non uti Legatis Regiis fieri mos est per Senatores, sed ab aliis duobus egregiæ dignationis viris. Inter dicendum coram Regina ipsi ultro capita tegebant; quod magnopere ab elegantia aulici moris abhorrere videbatur; cum & Regii Oratores ad Reginas verba facientes etiam invitati non nisi momenta caput tegant, mox detegant. Ad colloquium cum Deputatis Regiis deducti ad imas scalas à duobus Senatoribus excipiebantur, ac mensæ sinistrum latus occupabant Deputatis Regiis in dextro considentibus; quibus eosdem, qui ipsis dabantur, titulos reponebant, *Dominationes, & illustritates.* Oxenstiernam quoque Cancellarium ipsos invisentem non nisi apud januam conclavis exceperant, nec longius abeuntem prosecuti; quod exprobratum illi utcunque excusatum ibant.

Consultatio super titulis.

§. 89. Cum *Excellentiæ* titulum utique tribui sibi prætenderent, res in utramque partem in Senatu disceptabatur. Erant qui facile circa titulos concedendum contenderent. Belgas unicos esse è liberis Rebuspublicis, unde subsidii quid sperari posset. Ob commercia & navigationem Suecorum fieri non posse quin literis invicem commutatis opus sit; ei negotio controversiam circa titulos impedimento fore. Opes ipsorum ita invaluisse, ut Suecia æque illorum auxilio, quam ipsi Sueciæ, indigere queat. Cavendum esse, ne heic repulsi cum Daniæ Rege transigant, qui ut Sueciæ ægre faciat fortasse æqua ratione cum ipsis sit transacturus. Sed plerisque placebat; videndum esse, quales deinceps erga Sueciam se exhibituri sint, ac pro re nata honoris signa dispensanda. In præsens tamen titulum Excellentiæ, & alia Legatis Regiis solita non tribuenda. Secuturos Suecos aliorum Regum exempla. Sane Venetos ista abnuere, ac in contractu matrimonii Gallos inter & Hispanos anno decimo quinto conventum, ut neutri Hollandorum Legatos Regiorum honori æquipararent. Et cur apud Gustavum Regem id non quæsiverint? Nunc tutoribus metuendum, ut forte aliquando nimiam heic liberalitatem Reginæ adprobare queant. Non constare, quid alii Reges facturi sint, quibuscum istis plus commercii intercedit. Posse id Suecis ab aliis Regibus vitio verti, & in ipsorum contemtum trahi. Cavendum etiam esse, ne fœdus velut assentando emisse videantur. Nec satis è dignitate omnia eorum postulata annuere; & cum ipsi in *rituali* suo nuper condito Sueciam ultimo loco nominarint, indignum esse Suecos inusitatum hactenus honorem ipsis obviam ferre. Ordinibus tamen, qui antea *Illustres* tantum vocati erant, titulum *Celsorum* & *Potentium*, & junctis *Celsitudinem Ordinum* haut gravatim tribuendum, quod iste æqualitatem cum Regibus non involvat. Reipsa se illis amicos fore, circa titulos & honoris signa aliorum Regum exempla secuturos: velut ex imperio nihil facturos. Post tamen anno quadragesimo quarto tractatibus pacis cum Dano susceptis *Excellentiæ* titulus Hollandorum legatis primum à Suecis datus. Monebantur quoque deinceps latine scriberent, ni vellent Suecica lingua sibi responderi. In reditu Hamburgi Legati Borelli frater Salvio persuadere conabatur, ut ipse prior Legatos invisèret: Hollandos

1640. landos æque ſummo gaudere imperio, quam Reges: in fœderibus idem quod Reges præſtare. Eo facto Hiſpanorum prætenſioni præjudicatum iri; idemque firmandæ amicitiæ non parum collaturum. Reſpondebat Salvius: Suecos non ſolum velle ipſorum Remp. eſſe liberam; ſed & ad eandem tuendam operam conferre paratos. Reginam in amicitia erga ipſos nemini concedere. Eſſe tamen diſcrimen inter Reges, & magiſtratus Rerump. id quod communi uſu & velut gentium jure ſtabilitum ſit. Legatis judicandum relinquere, utrum magis deceat, Regem ad ipſos accedere, quam ipſos ad Regem. Reginam cupere ipſis honorem exhibere; ſed quod ea res omnes Reges tangat, non poſſe quid niſi aliorum Regum exemplis præeuntibus facere. Hæc tamen ſe velut privatum differere; in dubio exemplum Avauxii ſecuturum. Reponebat iſte; non opus eſſe, ut is ab Avauxii moroſitate dependeat. Indo percontabatur, num velut privatus iſtos adire velit. Id quod alio loco & tempore ſe facturum reſpondebat; ac viciſſim num ad convivium invitati venire velint rogabat. Quod & ipſum iſti abnuebant. Ita neque Salvio, neque Avauxio viſo diſcedebant.

Legatio Scotorum in Sueciam. 9. Jul.

§. 90. Eodem anno miſſus à Directoribus fœderis Scotici cum literis ad Rectores Sueciæ aderat Joannes Cocheranus tribunus, conſilium opemque adverſus Regem Angliæ petens. Is in Senatum deductus diſſerebat: Scoticæ nationi eam ſemper fuiſſe mentem, ut obortæ inter Regem ipſamque controverſiæ amica ratione componerentur. Sed cum indies periculum gliſceret, ſacris per ritus Papiſticos inquinatis, & imminente metu Hiſpanicæ cujusdam inquiſitionis, tum libertate ac privilegiis ſubverſis; Ordines Regni conventu habito deliberaſſe, diſſimulanda iſthæc, an media diſpellendis malis circumſpicienda forent. Suadente igitur pietate ac officio patriæ, animos addente cauſæ bonitate arma cepiſſe ſacrorum ac patriæ libertati vindicandæ. Ea deſtinata vicinis Regibus ac Rebus publicis, ac cum primis Suecis ſignificare voluiſſe, quorum affectum in ſe dudum experti fuerint, conſilium opemq; expoſcentes. Memorabat inde artes à Rege adhibitas ad ſubvertendam Scotiæ libertatem. Procerum quosdam ſibi obſtrinxiſſe, reliquos muneribus exuiſſe. Jura ſummi imperii per Scotiam imminuiſſe & pedetentim ad Angliam traxiſſe, in Scotia non niſi inani nomine Senatus relicto de pace, bello, fœderibus non niſi in Anglia decerni. Comites, queis jure natalium in Senatu Regni locus fuerat, eo dejectos ſubrogatis novis hominibus: tum & Epiſcopos eodem intruſos, ut par Anglicanæ, & Scotica Eccleſiæ facies foret: qui color novitatibus obtendatur. Tum Archiepiſcopo Cancellarii munus delatum, & Theſaurarium Regni Ordine Equeſtri periſcelidis illigatum. Sacerdotibus datam poteſtatem inquiſitionem inſtituendi, ac de capite, fama bonisque ſummorum juxta ac infimorum ſtatuendi. Adverſus iſta initio neminem mutire auſum, quoad circa ſacra novaretur. Hoc facto plebem ac nobiles fremuiſſe, ac capita allevaſſe, tum conventu habito fœdere ſe invicem obſtrinxiſſe. Num tacendum ſibi fuiſſe, oppreſſa patria, juribus ſummi Imperii abolitis, majeſtate Regni everſa ac in provinciæ formam redacta? Sane Suecorum majores, ni Engelbrechto, & Guſtavo primo autoribus paria conſilia cepiſſent, nunc non minus duris legibus, quam Norvegi ſub Danorum jugo acturos. Reſpondebatur laxioribus verborum formulis; ſincero ipſos affectu ferri in nationem, cujus officiis Suecia per annos ſexaginta ſit uſa; dolere illius vicem, & optare, ut idonea media inveniantur controverſiæ componendæ. Sed circa auxilium quod petitur, altioris indaginis rem eſſe. Excipiebat Cocheranus, non militem aut pecuniam peti, cum conſtet, quanto bello Suecia ſit implicita, ſed duntaxat naves aliquot rite inſtructas, quas bona fide Scoti reddituri ſint. Re in conſultationem deducta, etſi Angliæ Rex Suecis toto bello Germanico iniquus fuerat; haut tamen placebat inteſtinis Britanniæ litibus immiſceri, præſertim cum Scoti nuper adhuc decreviſſent, Carolum à ſe Regem agnoſci; ac re inter ipſos compoſita tota belli moles in Sueciam devolvi poſſet. Suum non eſſe in iſta cauſa velut ſententiam ferre; ac commune Regum commodum in eo verti, ut iſtiusmodi ſe bello abſtineant. Sueciæ quoque imminere Polonum, Danumque, occaſionem invadendi ipſam captantes, quæ nunc ſpecioſa iis præberi queat. Angliæ quoque Regem, ſi repudiatis calidis ſacerdotum conſiliis moderatione uti, ac nonnihil concedere, Anglosque demulcere velit, Scotiam facile ad obſequium compoſiturum. Igitur prudentiæ leges non ferre, ut novis ſe difficultatibus involvat Suecia. Negotium quoque eſſe recentius nullo adhuc actu hoſtili patrato, quam ut exteri ſe huic ingerere poſſint. Tutiſſimum eſſe ſpeculari, quoad adpareat, quo res evaſura ſit. Et quanquam Cocheranus differat, Scotis oppreſſis habere Sueciam quod ſibi metuat; tamen non tam futura & incerta conſideranda eſſe, quam quid præſens Sueciæ ſtatus ferat. Si bellum illud ſerio geratur, non dubium eſſe, quin alii quoque in partes ſint deſcenſuri: tunc pro re nata conſilium poſſe capi. Tum Scotos eſſe partem debiliorem; & ſi penes Regem victoria fuerit, de Suecis acriter vindictam ſumturum. Igitur Cocherano demonſtrabatur; periculoſum eſſe Sueciæ, tanto jam bello implicitæ, novis ſe turbis miſcere, Anglosque & Hiſpanos inſuper in ſe irritare. Anceps quoque adhuc eſſe, bellum an pax futura ſit. Nec Scotos ut Suecia malum ſibi arceſſat poſtulaturos. Tandem cum Cocheranus nihil præter cupri emendi facultatem peteret conflandis machinis bellicis: placebat, nihil ſuper hoc velut publico conſilio decerni, nec tamen inhibere, ſi per mercatores Gothoburgenſes id exportare velint: quod etiam non petita venia integrum erat. Ac ſatis patebat; Cocherano id præcipue fuiſſe propoſitum, ut nationis ſuæ cauſam Suecis adprobaret, eorumque favorem captaret. Ita iſte dimittitur cum reſponſo ad Directores fœderis, quod præter amica verba, & teſtationem affectus rei certæ nihil continebat.

Danica.

§. 91. A Daniæ Rege Roſtochienſes petierant, operam daret, ut vectigal ad Warnemundam aboleretur. Et paratus erat Rex caſtellum id invadere, & ſolo æquare, ſtimulante cumprimis Cornificio Ulfeldio, & Penzio. Sed conventu Coldingam indicto cæteri Senatores abrupta conſilia improbabant; & ut Rex quantum poſſit, cum vicinis pacem coleret, ingerebant. Nec eo ſecius Senatores iſti ad literas Senatus Suecici reſponſum differebant, differentes Suecis non niſi paucis verbis opus eſſe ad tranſitum bellicorum inſtrumentorum impetrandum, cum alias à vectigali immunes ſint. Ut ſatis appareret, non niſi precario ipſos Suecis earum mercium transvectionem conceſſuros, ſimul expectare eosdem, quem eventum controverſia cum Hollandis habitura ſit, pro re nata reſponſum ſuum temperaturos. Etſi revera iſto anno citra magnam difficultatē iſtis mercibus tranſitum concederent. Ac Strœmfeldio injunctum erat reſponſum frigidius urgere, quod forraſſe uſui eſſe poſſit rem in ſuſpenſo manere. Et ſi reſponſum accepiſſet non ex placito, id ſuo loco relinqueret. Cæterum ſperaverant Dani, Legatos Belgarum, qui in Sueciam deſtinabantur, prius

Daniam

1640. Daniam adituros; quibuscum ut Rex moderate ageret, Senatus suaserat. Sed cum eos recta in Sueciam iviſſe intellectum foret, nihil inde boni in universum Dani ominabantur, præsertim cum Rex ætate provecta sententiæ suæ pertinax nullo ad alios respectu omnia ex sua libidine agere institueret, & nunc hunc, modo alium contumeliis lacesseret, exquisita in Belgas acerbitate; quorum conjunctionem cum Sueeis ut libraret, legatos in Angliam & Hispaniam mittebat. Non tamen à Sueeis aliquid mali prius verebatur, quam hi bello se Germanico extricassent. Inter hæc minutæ quædam offensiones incidebant. Rusticus quidam in Dania admisso facinore ad Smalandos confugerat, ibique uxore ducta prædium colebat. In id rusticorum manus noctu ingruens eum abreptum in Scaniam abducebat, statimque rotæ imponebat. Nauta quoque Danicus portum Gothoburgensem insultandi causa volitantibus de summo malo latis aplustribus ingressus erat; qui tamen ibi injecta manu in jus rapiebatur.

Regina Mater è Suecia profugit.

§. 92. Ast altissime penetrabat, quod per Danos Regina Mater è Suecia clam subducta esset. Dudum ista querelis Rectores Sueciæ obtuderat, modo reditus sibi non sufficere arguens, cum majore quam ulla ante ipsam Sueciæ Regina dotalitio gauderet, & quantæcunque opes ejus facilitati non sufficerent; tum cœli solique asperitatem, ipsamq; nationem aversabatur, stimulantibus pravis ministris; quorum præcipuos Rectores Sueciæ aula dimoverant, simul eandem frequenti cum Regina filia conversatione arcebant, ne odium patrii soli ac civium huic instillaret. Unde acerrimum in istos odium, Oxenstiernam cumprimis conceperat, dolens etiam, uti credebatur, se ab iisdem in nullam Reip. partem vocatam; etsi nec Gustavus Rex tale quid cum ea communicare sueviſſet. Accesserant secreta cum ministris Danicis colloquia, quibus conscius, si non instigantibus, consilium è Suecia profugiendi conceperat. Sane præfectus ipsius aulæ Penzius à Danis pendebat, Petrus VVibius velut consiliarium ejusdem agebat, quem Gripsholmiam arcessitum magnifice excipiebat. Fuerat quoque VVoldemarus Comes in Suecia obtentu videndi fodinas cupri, revera ut secreta consilia cum ipsa misceret. Illa igitur destinatis dissimulandis in Gripsholmensi arce certis diebus jejunia agitare sueverat, queis se cum una aut altera puella conclavi includebat, unde in subjectum hortum descensus erat; ac paululum cibi potusque adsumere solebat, nullo ministrorum præterea admisso. Consuetudo effecerat, ut nemo curiose animum adverteret. Itaque rebus ad profectionem paratis quinque in dies jejunia indixerat unicam puellam Buloviam conclavi secum includens. Sed mox sequenti nocte in hortum, inde ad aquam descendens, cymba, quæ parata 1640. stabat, in alteram ripam trajicit: ubi equis dispositis ad littus maris prope Nycopiam properans à celoce Danica excepta ad Gotlandiam trajicitur. Ibi Danicus navarchus, qui duabus cum navibus bellicis eam expectabat, susceptam lento itinere per oram Pomeraniæ & Meclenburgicæ vehebat, ac duodecim per dies jactis ante Travemundam ancoris hærens passim disseminabat, Reginam Sueciæ à se vehi. Inde Nicopiam Falstriæ eandem in terram exponebat. Equidem dissimulabat Daniæ Rex, se conscio illam fugam susceptam. Celocem privati cujusdam fuisse: naves bellicas alia ob negotia ad Gotlandiam stetisse, trajici in Daniam cupienti honeste negare non potuisse. Amicæ Reginæ hospitium utique non abnuendum. Enimvero constabat navarchum Ericum Ottonis F. obsignatis cum mandatis ad Gotlandiam missum non prius aperiendis, quam celox rediisset. Naves illæ porro magnifice ornatæ, ac delicato penu instructæ, adjuncto musicorum & tubicinum choro. Cum celox adpulisset statim è navibus & arce Wisbyensi machinæ displodebantur, ac Ipsa regio paratu habebatur. Celocis magistro Hafniæ ducenti viginti unciales à Quæstore Regio persolvebantur. Ac Gyldenlœvvius octo ante fugam diebus Hamburgi dixerat: brevi peregrinum fœminarum genus in Dania adfore magna cum omnium admiratione. Credebatur & in eo ludibrium à Dano quæsitum, quod naves delegisset Reginæ avehendæ, quarum uni *Patientiæ*, alteri *Cercopitheci* vocabulum erat. In Suecia initio dubitabatur, in Borussiam ad Brandeburgum Electorem, an in Daniam cursum vertisset. Mox cognitum, apud Daniæ Principem Nicopiæ in Falstria agere: Sueeis quam maxime exacerbatis, ista à Dano in sui contemtum structa; aliis mirantibus, ab hoc admissum, quod immensum offenderet, offensis damni nihil inferret. Ut Reginam eo citius pœnitudo facti subiret, dotalitii reditus tantisper sepositi, & ejusdem mentio precibus publicis exclusa. Quorum hoc etsi Palatinus Princeps Joannes Casimirus consultus durum judicaret; tamen quia nonnulli sacerdotes injussi jam id fecerant, id retentum, invidia si qua inde esset in istos devolvenda. Aderant inde à Principe Daniæ Christiano literæ, 10. April. nil nisi seram gratulationem, & inanes verborum formulas continentes; quia id honoris sibi contigisset, ut Reginæ Mater apud ipsum diverteret, se non potuisse non Reginam hisce literis salutare; illudendis Sueeis, an ut facti invidiam à Danis amoliretur. Addiderat Regina mater literas, quibus liberam dotalitii administrationem sibi deposcebat. Cui tunc nihil responsum. Sed Principi par modus inanium verborum repositus, nulla Reginæ mentione facta.

SAMUE-

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM

LIBER DECIMUS TERTIUS.

EPITOME.

1. *Banerii de invadenda Ratispona consilium. Kœnigsmarckius manum hostium fundit. Cæsar & Bavarus copias contrahunt.* 2. *Banerius sub Ratisponam excurrit. Idem Danubium transire non potest.* 3. *Guebrianus à Banerio se disjungit.* 4. *Banerius stativa Chami ponit.* 5. *Cæsarei jus destinata dissimulant.* 6. *Banerius Guebriani conjunctionem affectat. Hic tergiversatur.* 7. *Banerius in Bohemiam cogitat.* 8. *Hostis subito ingruit.* 9. *Slangius Neuburgi circumvenitur. Banerius in Bohemiam se recipit, instantibus Cæsareanis. Suecorum ad Prisnitiam periculum.* 10. *Guebrianus Banerio iterum jungitur.* 11. *Banerius morbo corripitur. Cæsarei propius movent. Dux Georgius moritur.* 12. *Luneburgici & Landgravia ad Banerium mittunt.* 13. *Guebrianus Salam transit. Banerii morbus recrudescit. Hostis ad Weissenfelsam vapulat.* 14. *Mersburgum frustra tentatur. Hostis ad Bernburgum Salam transit. Sueci Halberstadium recedunt. Banerius moritur.* 15. *Ejus elogium.* 16. *Circa exercitum Banerii Rectorum Suecia cura* 17. *Lubricus rerum status post mortem Banerii. Ducum summorum ad cæteros propositio. Tribunorum postulata. Summi præfecti ista annuere coguntur.* 18. *Tribunorum in Sueciam postulata. Eorum confœderatio.* 19. *Sueci apud Quedlinburgum multantur.* 20. *Cum Luneburgicis Ducibus acta. Legatorum Luneburgicorum propositio. Suecici duces eorum postulatis annuere coguntur.* 21. *Hostis propius movet.* 22. *Idem Luneburgicos allicere studet. Dux Augustus cum Cæsareis tractare incipit.* 23. *Leopoldus tractatus simul, & arma Luneburgicis ostentat. Fœderati hostem præveniunt.* 24. *Prælium ad Guelserbytum.* 25. *Dux Augustus Leopoldo respondet.* 26. *Hassiaci adveniunt. Zuiccavia capitur. Cæsarei recedunt.* 27. *Arnheimius novum exercitum molitur.* 28. *Periculosus exercitus Suecici status.* 29. *Torstensonius dux destinatur.* 30. *Missi ab exercitu dimittuntur.* 31. *Cæsarei retrocedunt. Socii exercitus apud Guelserbytum considunt.* 32. *Hassici à cæteris disjungi cupiunt.* 33. *Grubbius ad Luneburgicos Duces, & exercitum venit.* 34. *Hostis quædam oppida occupat. De ejus destinatis conjectura. Sueciti ad Guelserbytum se sistunt.* 35. *Dorstena ab Hazfeldio premitur.* 36. *Suecico exercitui insidiæ struuntur.* 37. *Miseria in exercitu Suecico gliscit. Ductorum querela.* 38. *Luneburgici copias suas separant.* 39. *Hostes Liebenburgum & Bakelam capiunt. Cæsarei vapulant.* 40. *Luneburgici in hostem duci postulant. Miles pecuniam flagitat.* 41. *Tribunorum à Salvio postulata. Salvii responsum.* 42. *Alia exercitus irritamenta. Schiccardi machinationes; quibus obsistitur.* 43. *Ad Guelserbytum res languide procedit. Hostis propius accedit. Guelserbyti obsidium abrumpitur.* 44. *Dux Augustus in partes Cæsaris transit.* 45. *Sueci Sarstedii consistunt.* 46. *Danicæ machinationes circa corrumpendum exercitum.* 47. *Motus in exercitu subsidunt. Miles denuo pecuniam solicitat.* 48. *Dorstena deditur. Hassi discedunt.* 49 *Torstensonius in Germania adpellit. Is ad exercitum se conferre constituit.* 50. *Cæsarei Eimbeccam capiunt, & multa alia loca: Gœttingam frustra obsident.* 51. *Luneburgicorum postulata & promissa. Torstensonius Albim transgreditur. Legatorum Luneburgicorum alia propositio.* 52. *Torstensonius ad exercitum venit. Vinarienses discedunt. Torstensonii destinata turbantur.* 53. *Piccolomineus in hiberna discedit. Hazfeldius Erfordiam tentat. Cæsarei Heldrungam & Masfeldam capiunt* 54. *Torstensonius exercitui satisfacit. Acta Torstensonii cum Luneburgicis.* 55. *Periculosa exercitus conditio Torstensonio ægrotante. Irritus hostium conatus. Hassi trans Rhenum abeunt; ut & Vinarienses, contra quos Lamboius evocatur.* 56. *Actum per Silesiam. Stalhantschius Berolino minatur. Idem in Silesiam movet. Lubenam & Heinzendorfum capit: Hostem prævenit.* 57. *Hostis ab Odera iterum abit. Gorlicium obsidet. Stalhantschius Saganum procedit. Wanckio deditionis leges non servantur.* 58. *Hostium progressus per Silesiam. Stalhantschius in hiberna se recipit. Misera exercitus Suecici conditio.* 59. *Per Pomeraniam & Marchiam gesta. Sueci Havelandiam irrumpunt. Brandeburgici in pacem inclinant.* 60. *Axelius Lilius in Marchiam progreditur. Idem inde recedit sublatis in Brandeburgicos hostilibus.* 61. *Hermanni Boothii machinationes in*

Saxonia inferiore. Salvius illi obsistit. Boothius capitur. Idem à Præsule Bremensi dimittitur. Super abducto Soltavio querela. 62. *Controversia Hamburgensium super vectigali in Albi : id quod omittitur.* 63. *Per superiorem Germaniam gesta. Oisonvillii irrita expeditio. Crucenacum à Cæsareis capitur. Gengenbacum & Friburgum frustra oppugnantur. Hohentwilæ irritum obsidium.* 64. *Circa fœdus Luneburgicum acta. Legatorum propositio. Res differtur.* 65. *Rectorum Succiæ super eo fœdere sententia.* 66. *Alia Legatio valde minax. Legatorum propositio. Salvii responsum. Seckendorfii propositio. Negotiatio continuatur.* 67. *Temperamentum proponitur.* 68. *Sueci fœdus Luneburgicum ratum habent. Idem Fœdus fit irritum.* 69. *De Goslariensi tractatu.* 70. *Acta circa neutralitatem Brandeburgicam.* 71. *Legatus Brandeburgicus in Sueciam venit. Ejus postulata.* 72. *Super neutralitate concedenda consultatio.* 73. *Neutralitas cum Brandeburgici Legato concluditur.* 74. *Fœderis Gallici prorogatio tarde procedit. Avauxii artes.* 75. *Nova ab Avauxio lata conditiones. Idem varium se gerit.* 76. *Rectorum Suecia moderatio. Capita quædam seponuntur.* 77. *Fœdus Gallicum absolvitur.* 78. *Secreti tractatus cum Luzovio continuantur. Salvii considerationes circa secretos tractatus.* 79. *A Luzovio oblata circa amnestiam, circa satisfactionem Suecia & militum. Luzovius Salvio dubia demere conatur. Idem minas spargit.* 80. *Salvius in secretos tractatus est proclivis. Luzovius Salvio pacem separatam persuadere nititur.* 81. *Salvius cum Luzovio colloquitur. Salvio oblata conditiones acceptandæ videntur.* 82. *Rectores Suecia secretos tractatus abrumpi jubent.* 83. *Legatio Danica super pace. Legatus in Senatum venire abnuit. Negotium de diplomatis Hamburgum rejicitur. Vera ejus legationis causa.* 84. *Salvi conductus Hamburgi utrinque adspiciuntur.* 85. *Novæ morarum causæ.* 86. *Gallica præliminaria Hamburgi quoque tractantur.* 87. *Avauxii tergiversationes. Difficultas circa titulum Sabaudæ.* 88. *Tractatus præliminaris. Circa loca conventus cautela. Diplomata salvi conductus enumerantur.* 89. *Tempus tractatui statuitur. De unitate tractatuum.* 90. *Difficultates circa titulum Cæsaris, & præcedentiam à Gallo pratensam.* 91. *Acta conventus Ratisponensis, circa pacem communem :* 92. *Circa amnestiam :* 93. *Circa gravamina :* 94. *Circa bellum.* 95. *Luneburgici & Hassici Legati masculè loquuntur. Idem Ratispona expelluntur.* 96. *Circa Palatinam causam acta. Causa Palatina Viennam rejicitur.* 97. *Judicium de conventu Ratisponensi.* 98. *Palatina causa Viennæ denuo suscipitur. Hispanici Legati declaratio. Bavaricorum declaratio.* 99. *Transylvanica.* 100. *Lusitanicus Legatus in Dania rejicitur. Idem in Suecia honorifice excipitur. Ejus propositio.* 101. *Fœdus commerciorum cum Lusitanis.* 102. *Danica.* 103. *Hollandica.* 104. *Legatio Ducis Holsatiæ.*

1641. Banerii de Ratispona invadenda consilium.

PRincipio anni quadragesimi primi Banerium ut Ratisponam versus iter intenderet; spes subigebat hostem ibi deprehendendi copiis nondum contractis, atque imparatum. Sinul immensam gloriam præbiturus erat Cæsar cum Ordinibus in urbe interceptus, aut trepida fuga disjectus. Et sæviens tunc gelu facilem Danubii transitum pollicebatur, quem hostis nisi conferta decretoria pugna prohibere non poterat. Eo fine Pfulium, quem cum aliquot legionibus in Misnia reliquerat, arcessit.

2. Jan. Ipse Aurbacum progressus Kœnigsmarckium cum valida caterva hostium legionibus immittit, quæ circa Ambergam hærere nuntiabantur. Hic apud Hambacum Drucmulleri & Colbii tribunorum legiones cum delecta ducentorum peditum equitumque manu in campo ante se offendit, quas in fugam conjicit, cæso cum multis aliis præfecto vigilum, captoque præfecto turmæ cum multis gregariis; reliquos sub Ambergam usque persequitur. Eodem se subduxerant quatuor hostium legiones Suecorum adventu audito; quos quo minus invaderet Kœnigsmarckius, citato itinere defessi equi obstabant. Erat tunc Ambergæ Mercius summus rei tormentariæ præfectus, Bavaricas ibi copias contracturus. Ast subito ingruentibus Suecis, istis ut ad Donavvertam coëant imperat, simul equi, pecora, frumentum, pabulum in loca munita coguntur, quæ avehi non poterant, corrumpuntur una cum molendinis, qua hostis iter facturus credebatur: Inprimis quicquid equorum in provincia erat suo militi rapiendos permittebat, satius judicans istos suis quam hostibus usui cedere. Tum ut suos Cæsar ocyus convocet, solicite instat. Cæsar ipse Ratispona non cedere certus, edicto Ordines parem ad constantiam hortatur: qui & decreto facto mansuros se pollicentur; monent tamen, ut super statu belli Cæsar subinde ipsos certiores reddat, ac de annona in urbem convehenda curet. Urbs quoq; operibus, & quatuor millium præsidio firmatur. Tum quicquid copiarum per Sueviam & Franconiam vix in hiberna concesserat, Ingolstadium tendere jubetur. Quo & Gleenius accelerat, & Bruæus Comes è Bohemia novem cum equitum legionibus evocatur.

1641.

Kœnigsmarckius manum hostium fundit. 3. Jan.

Cæsar & Bavarus copias contrahunt.

7. Jan.

§. 2. Banerius interim per Filseccam, Hambacum, Schvvandorfum, Burglengenfeldamque Regenstaufam cum exercitu pervenerat. Unde ipse cum magna parte equitatus ac mille peditibus machinisque nonnullis, sub ipsam Ratisponam excurrit pontem exploraturus, & quid hostis contra moliturus esset: qui plane immotum se intra urbem & adsita munimenta tenebat. Urbem ingens metus invaserat, super Cæsaris aulam tanta militum ac provincialium turba stipatam: cui brevi tempore atrox fames imminebat, si in Bavarico æque ac superiore Palatinatu subvectionem claudere licuisset. Enimvero remittens tunc gelu facultatem Danubium glacie constrictum transeundi, aut pontem navalem cito extruendi fluitantia glaciei fragmina adimebant. Wittenbergius tamen cum aliquot legionibus Deckendorfum & Straubingam versus mittitur, pontibus ibi explorandis, tum Bruæum è Bohemia moventem excepturus. Sed qui de insidiis hostium certior factus, an contrariis acceptis mandatis, intra tutiora Bohemiæ se continebat.

4. Jan.

17. Jan.

Banerius sub Ratisponam excurrit.

Idem Danubium transire non potest.

§. 3. Neque tamen hoc licet successu frustratus Banerius spem belli in Bavari Cæsarisque ditiones transferendi abjecerat, ni quod sub cineribus hactenus latitaverat dissidium, nunc inauspicato erupisset.

Guebrianus à Banerio se disjungit.

1641. erupiſſet. Nam Guebriani miles hibernam expeditionem & anguſta ſtativa averſatus ac laxioribus inhians à Succicis disjungi inſtituerat, Banerio non mediocriter commoto, qui fide ab ipſis data confiſus huc proceſſerat, alias vel plane illis ſe haut conjuncturus, vel tutiora conſilia capeſſiturus. Is igitur ſeparationem diligenter diſſuadere oſtenſo evidenti periculo, cum hoſti medium ſe illis interponere, unumque poſt alterum opprimere in proclivi ſit futurum: tum orare, tamdiu apud ſe ſubſiſteret, quoad ratio belli ferret laxiora hoſpitia invadere. Si ad opportunum usque diviſioni tempus una manſerit, ſe in Bohemiam transgreſſurum, toto ſuperiore Palatinatu ipſi relicto, aut ſi ita malit propiora hoſti loca inſeſſurum, tutioribus Bohemiæ hoſpitiis in ipſum translatis. Enimvero cauſabatur iſte, univerſis ſuis copiis exitium imminere, ni ocyus disjungatur, ac omnem jam patientiam conſumtam. Tupadelius imprimis jactabat, equites Catholicis ſacris addictos omnes in
18. Jan. Bavariam transfugituros. Ita Banerio, qui invitos retinere non poterat, patiendum erat iſtos abi-
19. Jan. re. Altero die, quam Regenſtaufa Noribergam verſus iter ingredi Guebrianus cœperat, Banerius ad digreſſum literas dat, quibus oſtendit, hoſtem nunc quam maxime circa contrahendas copias ſatagere, haut omiſſurum opinione citius ſe aut ipſum in anguſtias redigere. Igitur rogabat ita ſtativa capeſſeret, ut ſaltem intra tri-
21. Jan. duum, ſi opus ſit, jungi iterum poſſint. Idemque mox aliis literis incaſſum ingerebat. Iſthæc ſeparatio intempeſtiva ſane, & ſummæ rerum exitioſa variis rumoribus apud amicos æquè ac hoſtes differebatur. Ac Ratisponæ quidem dicebatur, inter diſcedendum parum abfuiſſe, quin Banerius ac Tupadelius manum conſererent. Quod uti à vero alienum; ita conſtat Tupadelium iſtum, veteranum quantumvis Succicum ductorem, & qui Succis pleraque fortunæ ſuæ incrementa debuerat, ejus ſeparationis præcipuum autorem fuiſſe, qui tamen non ita pridem tantam conſtantiam crepaverat.

Banerius ſtativa Chami ponit. §. 4. Banerius inde decreverat Chamum invadere intercipiendæ hoſtis cum Bohemia communicationi, ac ut tergum verſus ſylvam Bohemicam tutum foret. Inde ad Nabam flumen progredi, ac Guebriani conjunctionem ſolicitare. Ac circa Chamum quidem res facillime ſuccedebat, cen-
21. Jan. turione, qui cum centum ſexaginta peditibus oppidum inſidebat, absque teli jactu deditionem faciente: qui & mox Straubingam deductus capite ignaviam luit. Quæ oppido iſti firmando è Bohemia adventabant copiæ in oppido Furto deprehenſæ Wrangelio illuc miſſo citra exceptionem ſe dedunt. Chami & vicino tractu diſpoſitæ legiones quietis nonnihil capiebant regione non inopi, excurſoribus quotidie Paſſavium verſus prædas agentibus. Guebrianus interim Banerii monitis inſuper habitis Bambergam uſque progrediebatur, cui Piccolomineus valida cum manu fruſtra inſiſtebat, quod celeriter progreſſum aſſequi non valeret. Roſa contra ex Haſſia in Hennebergicam regreſſus Masfeldam arcem, denuo à Gillio Haſio obſeſſam liberarat, quatuor hoſtium cohortibus
12. Jan. deletis, ipſumque Haſium cum ſex equitum, totidem peditum cohortibus Mainungæ incluſum tenebat. Banerius paulo poſt Pfulium cum aliquot equitum legionibus & ſexcentis peditibus in Bohemiam mittit invadendo Bruxo Comiti, qui cum copiis ſuis circa Teinam hærebat; qui tamen audito iſtius adventu trans Muldam Tabor ſe, & Moraviæ vicina receperat. Occupabat tamen Pfulius Glattaviam, Tauſſam, aliquot circum oppida, ubi annonæ & pabuli ſatis, pecuniæ nihil inveniebat, quod plerique incolæ oppidis pagisque diffugiſſent, ac per prædatorias catervas omnia jam direpta eſſent, quorum licentiam nulla amplius edicta aut ſupplicia coërcere poterant, ipſis ductoribus in partem rapinarum venientibus. Ita iſte nullo invento hoſte, nec alio operæ pretio facto redibat. Wrangelius interim Kezdingam 16. Febr. arcem jam eo compulerat, ut præſidiarii ſuper deditione agitare inciperent; cum Copya ſubtribunus aſſultu repente dato inter tractandum in mœnia arcis enixus eſt. Unde obſeſſi citra exceptionem in poteſtatem pervenerunt. Falckenſteina tamen arx, adſito licet oppidulo incenſo, fruſtra 14. Febr. tentabatur.

Cæſarei ſua deſtinata diſſimulant. §. 5. Quanquam autem hoſtiles copiæ undique inter Ingolſtadium & Ratisponam cis Danubium colligerentur, inermibus aut ægrotis in Auſtriam transmiſſis; de motu tamen earum, aut conatu mirum erat ſilentium, ac diverſa plane in vulgus ſpargebantur, quam quæ revera animo agitabantur. Erat eo tempore ob Guſtavi Hor- 4. Febr. nii liberationem Ratisponæ Georgius Snoilskius, apud quem Leslæus Comes multa de ſtudio Cæſaris in pacem differebat, quam ut & Suecia vellet amplecti vehementer ſuadebat. Huic quippe in Gallis exiguam fiduciam eſſe reponendam, quæ diverſa plane deſtinata ſpectet; Luneburgicorum nutantem fidem; Landgraviam unice Palatinum reſpicere, quem copiis ſuis præficere, & arctius ſibi innectere meditetur. Succicum exercitum, ſi Banerio quid accidat, momento dilapſurum. Cæſarem, ut novam ex Anglia belli procellam declinet, Palatino ſatisfacturum: ſuper ſacrorum libertate jam caviſſe. Nunc ante omnia Cæſarem cum Succis amicitiam inſtaurare velle, cujus & ipſos magis cupidos, quam effundendi amplius ſanguinis credat. Quæ ab iſto Banerio relatum iri ſatis norat. De exercitu Cæſareo vulgabatur; miſere habitum, nullo Succos aggrediendi animo, quorum motus trepide circumſpiciat: fame inſuper in exhauſta regione affligi, & armis equisque parum inſtructum; tum diſſidia Cæſareos inter & Bavaricos gliſcere. Vix octo millia ex utroque exercitu ad rem gerendam idonea. Si Banerius ingruat, ſtatim trans Danubium conceſſuros. Bavarum copias ſuas Piccolomineo conjungere nolle, quod Oiſonvillius ad Rhenum ſe moveat; cui ut obſiſtatur Gleennium eodem iturum. Piccolomineum ad Tramitem, quem vocant, aureum ſtativa capturum, & excitis è Bohemia copiis Auſtriam adverſus irruptionem Succorum defenſurum. Saltem ante finem menſis Aprilis nuſquam in expeditionem proditurum. Quæ uti dandis in ſecuritatem Succis ſpargebantur, non minus ac literæ infra memorandæ ab Ordinibus Imperii ad Sueciæ Ordines ſcriptæ; ita parum iſtis fidei adhibebat Banerius, qui ſedulo operam dabat, ut Guebriani exercitum denuo ſibi conjungeret.

Banerius Guebriani conjunctionem affectat. §. 6. Is longius jam trans Mœnum conceſſerat, adſcito iterum Roſa, qui tædio moræ Mainungæ obſidium deſeruerat. Ab iſto cum reſponſi nihil ad Banerii literas redderetur, hic ſcribam primo ſuum, inde Reichvvaldum ſubtribu- 9. Febr. num ad eundem cum mandatis mittit; ut pericu- 1. Febr. lum demonſtrarent, in quo uterque exercitus ita disjunctus verſaretur. Orabat igitur, propius ſuccederet, ut ſi opus ſit, ſociatis viribus hoſti obſiſtere queant. Ac ut citra periculum id fieret, modico circuitu Egram aut ſylvam Bohemicam peteret; cui ipſe tergum ac latus tutum ſit præſtiturus. Guebrianus contra cæterique duces de ferocia militis ſui conqueri, cujus furor ipſis quoque ſit formidandus. Hactenus hoſpitiis ſuis fere

Hic retegi- verſatur.

1641. caruisse; quibus si nunc retro iter per vastatas regiones imperetur, paucos secuturos. Tum præcipue Guebrianus asseverare à Rege sibi injunctum, ne longius à Rheno interiora Germaniæ peteret: unde ipse in Bohemiam penetrare nec possit nec velit. Proponebat tamen, si Banerius retro Aurbacum concederet, se iterum ad ipsum iturum stativis Culmbaci captis. Aut si Banerius altius ad Danubium moveat, se cum ipso adversus hostem rem gerere non dubitaturum. Enimvero circa prius Guebriano ipsi notum erat, Aurbaci annonæ parum relictum, terris circum per excursiones vastatis: ac præcipue nullam pabuli copiam; nec graminis intra unum & alterum mensem facultatem fore. Sed & num annona & pabulum ad Danubium & in Suevia foret, dubium erat, ubi pleraque ab hoste absumta credebantur. Nec vero Cæsar curabat, quantumcunque Ordines bello atterrentur, ni propria velut ipsius viscera invaderentur. Id quod Banerius Guebriano per Kœnigsmarkium demonstrabat; ac denuo ipsi persuadere laborabat, suscipiendæ ad inferiores Danubii partes expeditioni operam navaret, per quam ad æquam pacem Cæsar brevi adigendus videbatur.

Banerius in Bohemiam cogitat.

§. 7. Cæterum Banerius præsenti rerum facie expensa judicabat, causam communem, & exercitum Suecicum nunquam propius exitio admotum fuisse. Guebrianum bello in Austriam & Bavariam transferendo manum pariter admoturum nulla spes erat. Ac inter Vinarienses Nassovius quidem Comes, & Ohmius Suecis addicti, Tupadelius cum plerisque totus à Gallorum nutu pendere. Anceps insuper negotium erat tam refractarium sibi militem sociare. Landgravia scripserat; plus sibi hostium esse, quam quibus repellendis sufficiat. Georgius Dux ad Guelferbyti obsidium ultro Banerium pedestrem manum poscebat. Et in utroque parum fiduciæ ob fœdera nondum perfecta collocari poterat. Unde constabat, quia Guebrianus jam Banerio disjuncto, nec à Luneburgicis aut Landgravia, proprio hoste sat districtis auxilii quid expectandum erat, Cæsarem omnes vires, quas summo studio contractum ibat, in se effusurum. Igitur cum conjiceret, soli Sueciæ totam hostium vim deinceps sustinendam, quæ in Palatinatu ceperat stativa tamdiu tueri statuebat, quoad citra periculum id fieri posset, ac postremam Guebriani declarationem expectare. Qui ubi conjunctionem abnueret, hostium multitudine superante, ne id post majore cum molestia & periculo fieret, mature in Bohemiam movere decreverat, ac sumto per Glattaviam, Rockezanam, & Rakonizam ad Albim itinere Raudnizæ pedem figere, ubi pontis extruendi copiam fore sperabat. Inde Albi superato animus erat Leutmericiam & Mœlniccam in potestatē redigere, ac communicationis lineam cum Stalhantschio iterum aperire. Eo fundamento posito arma per Bohemiam, Silesiam & Moraviam hinc inde circumlaturus erat, quoad Cæsarem tandem belli sarias caperet. Ac ni plus copiarum in Bohemiam mitteretur, quam Bruæus habebat, ipsam Pragam tentare meditabatur. Interim ut Goltzius, qui apud Albim ipsi se objicere poterat, alio averteretur, Stalhantschius jubendus erat obsidio Glogoviæ intentato in se istum avertere, quoad ipse destinata sua ad Albim perfeciset.

27. Febr. Quo fine Wittenbergius cum sinistro cornu in Bohemiam præmittitur, ut Cæsareas legiones circa Pilsenam hærentes observaret, ac viam mox secuturo Banerio muniret.

Hostis subito ingruit.

§. 8. Enimvero Banerii destinata hostis solertia prævertebat, dum isto Guebriani declarationem inter spem metumq; expectante improviso infunditur, ut festinatum ad receptum confugiendum foret. Extructi erant à Piccolomineo hinc inde navales pontes, rumore dicto velut in usum aulæ Cæsareæ mox Viennam abituræ: revera ut eo expeditius Kehlheimum, quo convenire jussus erat, exercitus è Bavaria, Suevia, Franconia, & Austriacis provinciis coire posset. Hinc ipse cum parte Cæsarei exercitus non procul Ratispona apud Sinzingam, Rodamque superato Naba, mox præter oppidum ad Aulam per Regipontem Regenstaufam, & Schvvandorfum iter accelerat. Ex altera parte Bavarici & Austria excitæ copiæ superato ad Straubingam Danubio in Suecos properant; qui ne forte de isto motu mature nuntium acciperent, portæ per triduum Ratisponæ clausæ tenebantur. Banerius cognito hostium adventu, quibus etiam non dimisso Wittenbergio impar erat, nullam salutis viam nisi celeri in receptu videbat, licet profundis luto viis difficillima machinarum vectura foret. Quo fine mox turmis retro ad Nabam & Filsam Schvvandorfi, Nabburgi, Filseccæ, Aurbaci, & Burglengenfeldæ dispositis, quarum cura Slangio tribuno commissa erat, mandata misit, ut statim Chamum se conferrent. Inter hos qui Filseccæ hospitabantur, Birckenfeldii equites, & dragonum cohors ingruente hoste iter Waldmunchenam ingressi ad Furtam Banerio incolumes junguntur.

1641.
3. 4. Mart.
5. 6. Mart.

Slangius Neuburgi circumvenitur.

§. 9. Ast Slangius, qui Svvandorfi stativa habuerat, cum legione sua multa adhuc nocte Neuburgum ad sylvam tertio à Chamo milliari venerat, qui dum Hœckingii, & Kinskii legiones Nabburgo expectat, ad alterum usque diem ibi moratus una cum hisce ab hoste ibi circumventus includitur. Slangius inter tenuia licet oppidi munimenta, exigua peditum manu instructus, cum equitibus suis in quartum usque diem pertinacem defensionem extrahit, mœnibus fere circumcirca dejectis, ac tribus assultibus non sine hostium strage depulsis. Ad extremum tamen citra exceptionem deditionem facere cogitur. Ita capti tribuni ductoresque, quos inter Carolus Magnus Badensis Marchio, tunc sub Slangii legione turmæ præfectus, cum vexillis viginti sex Ratisponæ per triumphum ducuntur. Inter captivos Poloni quidam erant ex iis, qui olim militiam Cæsaream deseruerant, quos dispari à reliquis sorte habitos Cæsar Hispanico Legato donat ad remum dandos.

7. Mart.
8. Mart.
11. Mart.
13. Mart.

Banerius per Bohemiam se recipit, instantibus Cæsareis.

Non modica hæc Suecis jactura erat, sed per quam longe gravius malum effugere dabatur. Nam ni hostis ad Neuburgum substitisset, sed recta Chamum properasset, fortasse totum exercitum Suecicum opprimere, peditatu certe, atque machinis potiri licuisset. Ast dum ibi moratur, Banerius receptum commode adornandi, & iter præcipiendi spatium nanciscitur; qui Furtam, & Taussam præmissis impedimentis cum toto exercitu eodem iter intendit. Ejus tamen extremo agmini decem millia equitum sub Cleenii, Bornevallii, & Bruæi ductu modico ex intervallo imminebant. Et Piccolomineus capto Neuburgo cum peditatu & machinis quantum poterat accelerabat. Succi tamen primum hostium agmen, ubi propius subibat, subinde rejiciebant, Cæsareis gravioris cujuspiam conflictus copiam non facientibus. Cadenæ Egra fluvius superabatur, inde ad sylvam Bohemicam Annebergam versus intendebatur, hostili equitatu non segnius insequente. At Piccolomineus cum peditatu & machinis Schlackenvvaldam non paulo breviore itinere properaverat, ut Suecos apud angustias viæ ad Prisniciam anteverteret, & inter se atque equitatum interceptos uno ictu deleret. Et videbatur ea res utique successura, ni Succi dimidiæ duntaxat horæ intervallo hostem prævenientes angustias eas evasissent. E

8. 9. Mart.
16. Mart.

Suecorum ad Prisniciam periculum.

tantillo

1641. tantillo temporis ſpatio Suecorum tunc & ſociorum ſalus pendebat, quæ nunquam toto bello extremis periculis propior fuerat. Cæterum ut equitatus & majores machinæ cum impedimentis eo commodius ſylvam tranſire poſſent, Banerius cum peditatu & levibus aliquot machinis poſt anguſtias conſiſtens à meridie per reliquum diei, noctemque inſequentem rubis majoribus & machinis cum hoſte decertabat, nullo Suecorum alicujus notæ læſo: inde per concædes ſemel atque iterum via poſt ſe clauſa reliquum agmen conſequitur. Sic citra jacturam receptus iſte, Torgenſi non minus periculoſus, peragebatur, niſi quod è prægreſſis equitum legionibus rapaces quidam coitione facta partem impedimentorum in ſylva invaſerant, ac aurigis diffugientibus diripuerant; quorum tamen aliqui ex arboribus ſuſpenſi pœnas dabant. Hoſti in prædam nihil relinquebatur præter fragmina majoris machinæ, quæ diſploſa dum Chami copiis ſignum datur, diſſiluerat, fragmentis circa Banerii & adſtantium capita volitantibus. Ea defeſſis equis
10. Mart. Banerius abjici juſſerat. Exercitui tantis periculis erepto tuta ſtativa Zwiccavia præbebat; etſi exhauſta circum regio vix annonæ quid viris, aut pabuli equis ſufficeret, quos inter continuos labores properatum iter non parum delaſſaverat.

Guebrianus Banerio iterum jungitur.

§. 10. Zwiccaviæ ad Banerium iterum accedebat Guebrianus una cum Naſſovio Comite. Is, cum primo Bambergam ad ipſum perveniſſet Kœnigsmarckius, poſtulata abnuerat, ac ad Rhenum iter intenderat. Mox tamen hujus perſuaſionibus cedens in Voigtlandiam iturum ſe pollicetur,
9. Mart. Suecis ubi opus fuerit denuo jungendum. Eo fine Bamberga movens per Weiſmanum, Culmbacumque Voigtlandiam verſus ire inſtituit. Sed cum Neuſtadii ad Salam annona ac pabuli copia eſſe nuntiaretur, tribuni, quod periculum in mora non crederent, ibi ut ſubſiſteretur flagitabant. Quæ res ejus iter nonnihil tardabat. Sed Suecorum receptu cognito & ipſe raptim Franconia faceſſens eodem tempore in Ruthenorum ditionem, quo Banerius Zwiccaviam, perveniebat. Huic igitur Banerius vivis coloribus depingebat graviſſimam rerum converſionem è ſola ejus exercitus longiore ſeparatione ortam. Nec abnuere Guebrianus poterat, melius fuiſſe, ſi Banerio junctus ad exſequenda in Auſtriam & Bavariam deſtinata ſimul incubuiſſet. Oſtendebat, annonam pro exercitu ſibi utiq; querendam fuiſſe; cujus nanciſcendæ tamen viam Banerius ipſi oſtenderat. Idem poſtea à Banerio digreſſus per Mortaignium teſtabatur; ſibi eam ſeparationem valde dolere, nec ſe volente eam factam fuiſſe, ni Vinarienſium equitum importunitas ſubegiſſet, quorum nonnullæ legiones jam ſeditionem ſpectarint.

Banerius morbo corripitur.

§. 11. Banerium inter hæc poſt tot labores interdiu noctuque exhauſtos tertiana febris corripuit, non ſine magna virium dejectione; qui hoſte paulatim ingruente interiora Miſniæ circa finem Martii petens ſtativa Altenburgi ipſe capit, legionibus ad Salam uſque diſtributis. Machinæ Halam deducuntur, ubi binis pontibus Sala inſternitur. Guebrianus quoque è Voigtlandia movens circa Salfeldam & Rudolſtadium conſidebat. Saxoniæ Elector cum crederet Banerium in Sileſiam ad Stalhantſchium cogitare, quicquid in Albi cymbarum ac pontonum inter Dreſdam & Mulbergam inveniebatur, deprimi juſſerat, ne ponti navali extruendo materia foret. Cæſarei contra primo circa Egram, Bavarici apud Culmbacum ſubſiſtebant; unde paulatim Voigtlandiæ infundebantur; quorum caterva Salfeldam uſque excurrens ab hoſpitante ibi Guebriani milite profligabatur duodecim captis:
Cæſarei propius movent.
qui conſtanter aſſerebant, Cæſareis animum eſſe propius in Sueços ad Salam movere. Ita bellum denuo Saxoniæ inferiori advolvebatur; ubi Georgius Dux Luneburgicus poſt circumpoſitum Guelferbyto obſidium faro concedit, inſigni partium Suecicarum & reipublicæ jactura; ac magno Banerii cum dolore, qui ea rerum facie firmum ab eo præſidium ſibi pollicebatur; cui ſumma autoritas, ac rei militaris arbitrium Luneburgica in Domo erat. Banerius contra motus licet impatiens lectica Altenburgo Mersburgum ſe deferri
9. April. curat, ubi ipſe ſtativa capit, legionibus infra ad Salam diſpoſitis: Guebriano ſuperiores ejus fluminis partes tuendæ committuntur. Cæſar cum ob jacturam ad Neuburgum, ac difficili receptu Suecicum exercitum non parum debilitatum crederet, nec conſultum judicaret; ſpatium illi relinquere vires recipiendi, ocyus ſuos in iſtum tendere jubet Suecis præſertim ob Banerii morbum fere capite deſtitutis. Unde citra moram Cæſarei apud Zuiccaviam, Bavarici ſub Gleenio per Geram in Miſniam irrumpunt, ac caſtris Cizæ poſitis propius Suecis ingruunt.
1641. Dux Georgius moritur. 2. April. 20. April.

Luneburgici & Landgravia ad Banerium mittunt. 21. April.

§. 12. Mersburgum ad Banerium accedebant à Landgravia & Luneburgicis miſſi Gunterrodius tribunus, Hilmarus Obergius, & Otto Mauderodius, qui referebant, Luneburgicos Duces Guelferbyto jam propius vim admotum ire non ſine ſpe eodem potiundi. Sed quia Hazfeldius cum decem minimum millibus iſti liberando ſe accingat; Haſſicos hunc diſtrahere conſtituiſſe, quibus firmandis Duces mille equites ſint ſubmiſſuri. Super hoc conſilio quid Banerio videatur cognoſcere cupiebant, tum quæ facies Suecicis copiis foret, ac num confidat ſe ſuffecturum avertendo primario Cæſaris exercitui, ne Ducibus à tergo incumbere poſſit. Banerius exercitum quidem ſuum ita conſtitutum cenſebat, ut Ducum auxilio non magnopere indigeret, etiam ſi juſto prælio decertandum foret præſertim cum Vinarienſes velut pœnitentia admiſſorum nunc promtos ſe exhiberent, ac Guebrianus, cæterique ejus exercitus duces cum Banerio ſubinde conſilia & amicam operam conferrent. Quia tamen rumor percrebuerat de diſſidiis Suecos inter ac ſocios Principes obortis, unde Cæſarei ingentes ſibi fructus pollicebantur; & quia brevi decretoria pugna videbatur imminere; probatis de cætero Ducum deſtinatis neceſſarium judicabat, utrinque ſingula militum millia ſtatim ad ſe mitti, extinguendis ſiniſtris rumoribus, & majori in hoſtem firmamento. Simul petebat, Duces ocyus ſignificarent, quantis cum copiis in omnem eventum ſibi ſubvenire poſſent; velintque; utque legiones in promtu habeant, ipſo petente ſtatim auxilio accurſuras.

Guebrianus Salam trahsit. 20. April.

§. 13. Guebrianus interim, quem in ſtativis ſuis circa Naumburgum trans Salam annona defecerat, in alteram fluminis ripam tranſierat; ponte tamen, ad Kéſam valido præſidio; & excitatis circa munimentis firmato. Deſerta ab ipſo loca hoſtis ſubibat; ſed urgente inopia Lipſiam verſus
25. April. flectens circa Pegaviam per aliquot dies ſubſiſtebat. Quod autem res indies magis ad prælium ſpectaret, Banerius Duces & Landgraviam quatuor equitum millia auxilium poſcebat. Cui Auguſtus Dux reſpondebat; à ſe nihil citra reliquorum conſenſum ſtatui poſſe; mox tamen congreſſu habendo ſententiam declaraturos. Unde Hackium tribunum Banerius Brunſuigam & Hildeſiam mittit auxilium inſtantius ſollicitaturum. Hoſtis inter hæc apud Weiſſenfelſam, ubi Guebriani ſtatio erat, tota vi perrupturum ſe minabatur. Id quod Guebrianus Banerio ſignificat, addito: ſe ſolum hoſti ſuſtinendo non ſufficere. Banerius, remit-

1641. tente quantumvis morbo viribus adhuc defectus, ac debili loquela, ut quiete, & vitato aëre utique opus ipsi foret ut consilio saltem cæteris ducibus adesset, lectica se in campum ferri jubebat.

Banerii morbus recrudescit. Enimvero ardorem animi vires corporis destituebant omnem jactationem aversantis, ac repente novus morbi impetus incumbebat, ut aliquot per horas pro semimortuo tractaretur. Remittente tamen malo spes vitæ redibat; ac valetudini recuperandæ sex minimum septimanarum quiete opus esse medici dictabant. Durante Banerii morbo hostis exercitu circa Luzenam contracto apud Weissenfelsam favente loci situ inter fulminantes machinas Salæ pontem injicit, ac in altera ripa ad prius castellum à Suecis positum alterum quoque excitat; ut etiam invitis adversariis hac parte perrupturum se speraret. Enimvero utroque castello non modica suorum strage ejicitur, cæsis circiter quadringentis; ac ruptus incumbentium mole pons non pauciores aquis hauriendos effundebat, quos inter subtribunus: nec pauci una cum centurione capti.

29. April. Hostis apud Weissenfelsam vapulat.

Mersburgum frustra tentatur. 3. Maji. 6. Maji. §. 14. Dehinc mille selecti pedites cum aliquot equitum alis ad Mersburgum impetum faciunt, qui & extremam stationem in suburbium usque propellunt, ignemque ædificiis nonnullis injiciunt. Sed acriter ibi excepti paulatim in sua castra recedunt. Quibus tertio post die summo mane desertis præter Halam hostis Bernburgum properat; quo & Sueci cum sociis ruunt, ut istum transitu fluminis arceant. Sed prævertebat hostis prior viam ingressus, breviore itinere per interiores fluminis flexus, acstatim arreptis cymbis, quas ab incolis fortasse in usum hostium conquisitas signifer, qui cum triginta peditibus arcem servabat, per socordiam citeriori ripa adplicuerat; idoneam peditum manum in oppidum trajiciunt. Tum edito ad arcem loco dispositis machinis circumfusam oppido planitiem globis infestant. Ducibus Suecicis consilio habito etsi non adeo arduũ videretur immisso in oppidum igne hostem iterum expellere: tamen inopi circa regione considere non licebat, cum hosti à tergo Albis ad subvectionem pateret; cui & Barbyæ transitum capere nullo prohibente integrum erat. Igitur placebat apud Halberstadium pedem figere, & penu ibi congesto frui, quoad Luneburgica & Hassica auxilia adessent. Ita relicto Sala illuc iter intenditur. Quo & Banerius, cum Mersburgo exercitus movisset, lectica perlatus fuerat. Jactationes itineris ita morbum asperaverant, ut omnis vitæ spes decollaret. Igitur firmato ad extrema animo sacrisque ritu Christiano expiatus, decimo Maji die hora quarta matutina mortalitatem explebat, postquam duos fere menses acres inter morbi molestias, nec minores ab hoste curas exegisset. Inter mortis præsagia habebatur mors multas ante septimanas Hamburgi passim, & ab ipso Augusto Duce vulgata; cujus causam in morbum ex laboribus contractum, aut convivium Hildesianum retulere, prout cuique credulitas, aut in partes studium fuit. Sane pro magnitudine odii, quo hostis in ipsum flagrabat, nullum flagitium supra fidem est. Et constat, eo ipso tempore sicarios aliquot in ipsius exercitu pecunia emtos egisse; quod isto sublato res Suecorum per Germaniam plane collapsuræ crederentur.

6. Maji. Hostis ad Bernburgum Salam transit. 8. Maji. Sueci Halberstadium concedunt. 9. Maji. 8. Maji. Banerius moritur. 10. Maji.

Joannis Banerii elogium. §. 15. Porro gesta tanti viri cogitantibus longe ultra ætatem videntur, cum annum ætatis quadragesimum non multum excesserit. Prima pueritia in arce Hœrningsholmensi prærupta è fenestra prolapsus nihil noxæ senserat. Ipse referebat à viro candidis vestibus amicto ulnis se exceptum, ac placide in terram depositum. Inde divinitus ingen. tibus rebus servatum & Gustavus Rex, & cæteri ominabantur. Adolescentia haut per studia literarum, peregrinationesque, & addiscendis exterorum linguis exacta fuit; ac ritus exotici elegantia insuper habebantur; sed omnem ætatem meditatio militiæ vindicaverat. Tirocinia bello Moscovitico ac Polonico posita. Inde Gustavum Regem in Borussiam secutus illustriora subinde virtutis documenta edidit, ac per omnes militiæ gradus ad summum bellici imperii decus enixus nemini imperatorum hoc seculo gloria concessit. Consilio manuque juxta promtus. Castris locum capere, aciem struere, agmen disponere, prævalente hoste se recipere, situs locorum exquisite judicare, turbatos ordines restituere nemo perfectius illo callebat. Nec prælia magis, quam receptus sub oculis hostium per ingentia terrarum spatia virum illustravere. Fortuna ex gestis ipsius plus an industria sibi vindicet haut facile discreveris. Nunquam notabili conflictu succubuit, superante licet sæpissime hostium multitudine. Circa obsidia oppidorum minor solertia, quæ solvere, ne periculum incurreret, facile solebat. Diversis conflictibus cæsa ab ipso octoginta amplius hominum millia, sexcenta signa hostibus erepta in Sueciam missa. Corpus robustum & quadratum. Invitatio liberalior nunquam ducis officia interturbabat. Fidem patriæ nulla promissa labefactarunt; ac nuper in Palatinatu agenti Cæsar dignationem Principis Imperii, & ut adversus Turcas dux foret obtulerat, si partes istas desereret, & Sueciam ad peculiarem pacem permoveret. Nec prodigalitatem, nec avaritiam culpaveris. Miles non minus amabat, quam timebat. Propositi firmus, laboris indefessus; qua manus miscebantur, inter primos semper versari gaudens. Summa viri in eo gloria, quod prolapsas Norlingana clade Suecorum res, cum passim Protestantes Pragenti paci se submitterent, cum paucis ac parum fidis copiis paulatim instauravit, pristinæque gloriæ restituit, hostium viribus ad æquilibrium deductis.

1641.

Circa exercitum Banerii Rectorum Suecix cura. §. 16. In Suecia ubi de ingravescente istius morbo nuntiatum esset, Rectores in omnem eventum ad exercitum destinabant Joannem Lilliehœckium cum titulo summi rei tormentariæ præfecti, ut Banerio viventi adsisteret, aut morientis vices tantisper subiret. Scribebatur præterea 24. Maji. ad singulos duces exercitus, cumprimis gente Suecos, ut hoc maxime rerum articulo fidelem Reginæ operam navarent. Id quod, ubi de obitu istius 29. Maji. allatum esset, repetebatur, addito, ocyus alium exercitus imperatorem sufficiendum. Sed & Salvius ducibus spem pecuniæ à novo imperatore asserendæ faciebat, quæ Hamburgi ut in promtu esset opera navabatur. Et cum interea ducenta uncialium millia pro Vinariensibus Hamburgum allata essent, Salvius ab Avauxio petebat, ut ea pecunia tantisper supprimeretur, ne invidia ægros jam antea Suecicorum animos magis irritaret. Simul Avauxius, ne exercitus lubrico ilthoc tempore obsequium exueret, ad Belloregardium scribebat; duces hortaretur, ut in fide Sueciæ persisterent, & si forte singuli, aut totus exercitus in Galliæ sacramentum transire vellet omnibus id modis dissuaderet, nec ut quenquam hæc cogitatio subeat, ansam præberet: quod Galliæ Rex ne decimam quidem partem fructus ex eo exercitu suis sub auspiciis capturus sit, quam nunc dum Sueciæ sub nomine militat. Præsertim cum & hoc fœderi propediem absolvendo adversa fronte repugnet.

Lubricus rerum status post §. 17. Morte Banerii res Suecorum militaris non parum turbabatur, quod summis excubiarum præfectis apud cæteros ductores tantum autoritatis

non

1641. mortem Banerii.

non esset, ut hi istorum jussa qua par erat promtitudine capessere vellent. Et plerorumque animos catenati labores præmiorum fere steriles efferaverant; qui Banerii reverentia utcunque coërciti nunc velut repagulo remoto in apertum erumpebant. Tres eo tempore apud exercitum erant summi excubiarum præfecti, Adamus Pfulius, Carolus Gustavus Wrangelius, & Arfuidus Wittenbergius. Hi ubi post mortem Banerii cum exercitu, qui octo equitum, totidem peditum millia explere comperiebatur, Halberstadium venissent, convocatis tribunis, ac legionum præfectis triste ducis fatum exponunt, deque data fide monent, utque eam ad finem belli continuent, ac sibi subjectos ad officium faciendum incitent. De ipsorum emolumentis, præmiisque Reginæ curam fore. Se munia deinceps sicut antea exercituros integre, & ut nemini querendi causa sit futura. Responderunt tribuni; paratos se deinceps quoque sub auspiciis Reginæ ad causam communem conniti, ac ipsorum jussa capessere, quoad aliter ab Ista circa summum exercitus imperium disponatur: constituisse tamen aliquos suorum in Sueciam mittere, per quos ipsi ministeria sua Reginæ offerre, eidemque commendare se velint; simul exquisituros, quid circa stipendia & præmia ipsis expectandum sit. Postulant quoque, ut negotia ad salutem exercitus spectantia, antequam exsecutioni dentur, cum deputatis ipsorum communicentur; etsi decretis factis mandata solo summorum præfectorum nomine edenda sint. Denique ut hospitia, ac munia militaria non favore, sed per sortem assignentur. Ac circa postremum postulatum, quod æquitate nitebatur, nulla difficultas erat. Missio in Sueciam acriter contendentibus tribunis, cum prohiberi non posset, permittenda erat. Circa communicationem quoque vitandæ suspicioni annuebant, ut tamen secreta literarum commercia, & negotia quæ vocant status, ac summam reip. spectantia exciperent, quorum arbitria penes solam Reginam forent. Ita summi vigiliarum præfecti exercitus imperium administrare decreverunt, quoad aliter à Regina foret dispositum. Vinarienses quoque promtam adversus communem hostem operam offerebant. Eundem diem insigniverat quoque mors Joannis Ludovici Rheingravii, qui excursione facta apud Quedlinburgum aliquot hostium turmas cæciderat; ipse tamen è vulnere accepto extinctus.

14. Maji. Ducum summorum ad cæteros propositio.

Tribunorum postulata.

Summi præfecti ista annuere coguntur.

Tribunorum in Sueciam postulata. 13. Maji.

§. 18. Conceperant porro isti tribuni literas ad Reginam sat feroces, quibus postulabant merita sua probe expendi, & dignis præmiis affici. Se deinceps quoque parem operam navaturos, modo circa istam remunerandam major quam hactenus cura suscipiatur. Ut diutius ita neglectim habeantur, nullo modo ferri posse. Quod si sua merita, & toties promissa præmia, quod non sperent, oblivioni tradantur, sibi culpam perituri mox exercitus haut quidquam imputandam. Literis hisce in Sueciam perferendis destinabantur subtribunus Otto Christophorus Rochovius & Christophorus Mortaignius centurio; quibus injunctum erat à Regina postulare duorum mensium stipendium, & supplendis numeris in singulas equitum turmas bina, in singulas peditum cohortes singula uncialium millia: Tum stata stipendia, quanta Vinarienses Galliæ Rex dare soleat; neque enim ex hospitiis Germaniæ passim vastatæ ullam emolumenti spē; nec merita sua infra Vinarienses esse. Concipitur inde pacti formula, cui viginti tres tribuni, aut legionum præfecti subscripserant, non dissimilis illi, quæ Donavvertæ quondam agitata fuerat. Ejus præcipua capita erant: Nequis illorum quid postulet, quod non in emolumentum Reginæ; & communis Protestantium causæ cedat. Si cuipiam illorum injuriæ quid à summis præfectis inferatur, id omnes velut sibi factum reputaturos. Si cui circa legioni suæ debita non satisfiat, id velut ad omnes spectans habendum. Si in quem legio sua aut ductores insurgant, ejus patrocinium universos tuscepturos. Qui à Regina, summisque præfectis quocunque obtentu à præsenti pacto avelli se passus fuerit, infamiam subiturum. Occulti quid ob privatum commodum machinari, idque cæteros socios celare, flagitium fore. Novum imperatorem à se haut admittendum, nisi prius sibi satisfactum fuerit. Interea munia sua apud legiones uti hactenus obituros. Hanc conventionem nihil aliud spectare, quam ut per Succica arma honesta pax in Imperio obtineatur; quo fine necessium fore à summis præfectis nil magni peragi absque ipsorum præscitu. Si secus fiat, universos intercessuros, nec decreto parituros. Si quis hæc capita violaverit, eum hac confœderatione excusum infamia notandum.

Forum confœderatio.

1641.

§. 19. Inter hæc hostis apud Barbyam & Rosenbergam Sala & Albi pontibus strato aliquot per dies trans Salam quiescebat. Inde improvisio Quedlinburgum irrumpit per metatoris incuriam qui monitus licet cavere sibi neglexerat. In oppido deprehensi trucidantur, aut capiuntur. Mille quingentis equis potitum se hostis ferebat, quod multi mercatores castrenses ibi egissent. Post abductam tamen prædam oppidum statim deserebatur. Saxonicus quoque miles arcem Querfurtanam opprimebat, non nisi ab optione & octodecim recens conscriptis peditibus infestam. Paulo post hostis deserto Sala Eglæ castra metatur, catervis Halberstadium usque excurrentibus.

Succi ad Quedlinburgum mutantur. 11. Maji.

13. Maji.

20. Maji.

§. 20. Ast à Luneburgicis Ducibus rediens tribunus Hackius, quem à vivo adhuc Banerio missum diximus, referebat, cum ipsis nondum de hujus obitu innotuisset, propediem adfuturum, qui extremam ipsorum declarationem sit allaturus. Cæterum eosdem ostendisse stationes ad Guelferbytum à se firmari; & quia Hazfeldius circa VVarendorfum decem millia amplius militum colligat, se una cum Landgravia ad Visurgim isti copias oppositum ire, ne is Piccolomineo se jungere aut Guelferbyti obsidium solvere, sociorumve Regum exercitum à tergo infestare queat; qua ex re & istorum, & suæ Domus salus pendeat. Summi præfecti, cum hoc responso flagitatum auxilium in diem differri judicarent, statim Ducibus, & Landgraviæ rescribunt: num forte placeat, ut ipsi nunc cum exercitu apud Guelferbytum consideant. Simul tamen monebant; se Halberstadio digressis hostem ibi frumento in complures menses suffecturo potiturum; nec constare, unde sibi nova annonæ copia futura sit. Aderant mox Halberstadii à Luneburgicis & Landgravia Legati, quorum literæ, quibus legationis suæ fidem faciebant, non solis summis vigiliarum præfectis, sed universis pariter tribunis inscriptæ erant. Sed quia nupera cum tribunis conventione id indolis negotia exceptа fuerant, & duces in hoc tractatu, cui Reginæ dignitas implicita erat, caute procedere constituerant, istas literas admittere abnuebant. Unde Legati scribæ errorem causantes tribunorum vocabulum delent. Quod auditum tribunos vehementer irritabat, qui præter conventa & huic & similibus negotiis ingerere se cupiebant, frementes, si harum rerum cognitione à summis præfectis excludantur, nec se imperia illorum audituros; ac si illi cum legatis agere nolint, se cum iisdem tractaturos. Summi præfecti etsi hæc negotia solis sibi vindicare percuperent, VVrangelio cumprimis

Cum Luneburgicis Ducibus acta. 11. Maji.

Legatorum Luneburgicorum propositio. 16. Maji.

1641. mis protestante, nequid præjudicii Reginæ creetur, & acriter cum nonnullis tribunorum colliso; tamen majori parti cedendum erat, ac tribunorum nomine Bellingshausius, & Caspar Cornelius Mortaignius ad tractatus admittebantur. Cæterum proponebant legati, se venisse, ut super summa rerum decernatur, & quia Suecicis ducibus hostium vires optime sint perspectæ, quomodo illis ita obsisti queat, ut Guelferbyti obsidium continuetur, ac Brunsuicensis ditio protegatur, tum ingruenti ad Visurgim Hazfeldio obviam eatur. Quo fine Principes sui omnem sint operam collaturi. Ostendebant inde Piccolomini literas, & ingentia Cæsaris promissa; queis tamen insuper habitis Principes capta semel consilia firmiter persecuturos, & omnes fortunas discrimini exposituros, ut honesta, tuta, & communis pax in Imperio constituatur. Miscebantur tamen querelæ, se non uti fideles socios par sit, habitos. Toties exercitum Suecicum cum oppressione civium suorum sublevatum; esse penes se quatuordecim scripta, quibus Banerius super restituendis suis oppidis, & abolendis tributis pollicitus sit: nil tamen re ipsa adhuc præstitum; & tractatus Hamburgi à Salvio varia per effugia eludi. Ita cautum sibi non esse, nec constare, quo fine arma gerantur. In ancipiti hoc statu se diutius hærere non posse, sed ut sibi caveatur, & circa æqua sua postulata satisfiat utique cupere. Igitur à summis præfectis postulabant, ut communem ob securitatem conventio absolvatur. Sic omnem diffidentiæ causam tolli, & Principes tanto acrius in causam communem conisuros. Summi præfecti circa id negotium velut ad se non spectans valde hæsitabant. Tamen quia Legati hinc tria millia equitum, mille pedites statim Suecicis juncturos se promittebant: inde, ni petita annuerentur, omnem conjunctionem recusarent, ob salutem provinciarum suarum Cæsaris promissa amplexuri: hactenus illis gratificandum statuebant, ut promitterent, missuros se Hamburgum, qui apud Salvium restitutionem Nienburgi, aliorumque oppidorum, tum abolitionem tributorum urgerent: tum se non solum pro viribus operam daturos, ut Ducum postulatis satisfiat, sed & uti fideles socios decet auxilium ipsis laturos, ac in partem victoriæ eosdem admissuros. Apud novum quoque è Suecia imperatorem effecturos, ut is hancce obligationem in se recipiat, quoad promissa repræsentata fuerint. Isthæc scripto comprehensa eodem die à summis præfectis, ac duobus qui adfuerant tribunis subscribebantur. Sed & postulantibus Legatis datum est, ut à reliquis tribunis viginti octo sponsio interponeretur.

Suecici duces eorum postulatis annuere cogunatur.

20. Maji. Hostis propius movet.

§. 21. Ast cum hostis Egla propius VVanslebiam castra transtulisset, etiam Suecis statio mutanda erat, ne is forte subito Guelferbytum perrumperet. Ita Bodam fluvium versus Schvvanbecam & Oscherslebiam conceditur, ubi Clitzingius nonnisi duo equitum Luneburgicorum millia adduxit, causatus mille equites ad Visurgim Hazfeldio fuisse opponendos, nec pedites obsidio Guelferbyti potuisse dimoveri. Eodem die caterva Suecicorum ducentos captivos in castra pertrahebat, quæ hostilem manum simulata fuga in insidias deductam circumvenerat, ut paucis admodum effugere daretur. Ibi aliquot per dies subsistebatur, quod transfugæ & captivi affirmarent, Cæsareos impedimenta sua Magdeburgum versus dimisisse. Ubi Luneburgica auxilia, quæ Schlestadii stativa habuerant, retro Hessendammum concedebant, quod nulla prælii spes, & pabuli penuria ob siccitatem cœli urgeret. Post tamen intellectum, Leopoldum Archiducem cum aliquot millibus ad Piccolomineum accessisse, cosque constituisse Guelferbyti obsidium utique disturbare. Igitur Luneburgicis instantibus, etsi non pauci contradicerent, decernebatur exercitum aggeri ad Kibitzam admovere, ut hosti Guelferbytum cogitanti occurri posset. Ubi ad medium usque mensem Junium persistebatur, Brunsuiga & Halberstadio commeatum non citra difficultatem suppeditante. 1641. 16. Jun.

§. 22. Cæsarei contra non minus satagebant, ut Luneburgicos societate Suecica abstraherent, ac Guelferbyti obsidium solverent. Quo fine Cæsar Piccolomineo & Hazfeldio injunxerat, militem suum Ducum provinciis plane abstinerent. Nam Guelferbyti detentionem Cæsari haut idoneam causam videri arma cum Suecis jungendi; cum is in hoc oppidum nihil juris obtendat, sed in eodem id statu, quo ante obsidium fuerat, relicturus sit, quoad super controversia Hildesiana transigatur: tunc deducto præsidio oppidum Ducibus restituendum. Ast Luneburgici & præcipue Augustus Dux circa recuperandam ejusdem possessionem magnopere laborabant; qua obtenta, ac si exercitum suum Cæsar ditionibus ipsorum abstineret, haut ægre in postulata ipsius consensuri videbantur. Cæsarei porro, quo propius finibus Brunsuicensibus accedebant, eo magis amica ratione destinatis suis potiri conabantur. Quo fine Piccolomineus statim atque Salam transierat, per literas Duci Augusto significat: se nolle ditionem ipsius tangere, modo ipse Suecos auxilio ne juvet, nec in ditionem suam recipiat, ac Guelferbyti obsidium solvat, quo citra sanguinem potiri facile queat. Et cum Dux quereretur, aliquot Cæsareorum catervas per agrum suum prædas egisse, asperrima sub pœna apud exercitum edicit; ne quis in Ducum ditiones excurrat, aut eorum militem hostili modo habeat. Simul insinuante id Duce Augusto literas tuti itineris mittit, si quos suorum transigendi causa in castra, aut Magdeburgum mittere velit. Quin cum quædam Ducum legiones jam Suecis se junxissent, nonnullos Luneburgicorum equitum non procul Suecicis castris deprehensos illæsos dimittebat. Augustus contra Dux salvum conductum citra tergiversationem acceptare, ejusque exemplum statim Cellas & Hildesiam mittere; ac ut legatio maturetur instare. Idque Piccolomineo denuntiat: curaturum se, ut paucos intra dies deputati Domus suæ proficiscantur. Ut Guelferbyti obsidium solvatur inique postulari, antequam sibi cautum, aut satisfactum fuerit. Negabat quoque suorum quenquam cum Suecis aut Vinariensibus se junxisse, aut ut isthoc faceret jussum ni extrema necessitas subegerit. Partem duntaxat copiarum suarum ad fines dispositam ob ambigua temporum. Vitio sibi versum non iri, si quæ ratio belli ac defensio requirat suscipiant, ubi rejectis amicis quas proposuerint conditionibus Guelferbytum vi perrumpere Cæsarei velint. Iden. Luneburgicos allicere studet. Dux Augustus cum Cæsareis tractare incipit. 10. Jun.

§. 23. Dum Luneburgici legati tardius moliuntur, Leopoldus Archidux in Piccolomini castra perveniens datas ab hoc tuti accessus literas renovat, hortaturque, ut quia sibi à Cæsare & Ordinibus cum istis agendi facultas sit concessa, missis legatis amicos tractatus sine mora auspicentur. Sed cum constet Duces jam copias suas Suecis sociasse, ac circa solvendum Guelferbyti obsidium tergiversari; ob tractatus à re gerenda non cessaturum, sed cum exercitu fines ipsorum ingressurum. Addebat tamen, si copias suas à Suecis revocent, & obsidio Guelferbyti desistant, nil aliud se acturum, quam ut Suecos finibus ipsorum expellat, tutelamque adversus hostilem vim præstet. Ita non expectato responso castra movet, ac Schœningam Leopoldus tractatus simul & arma Luneburgicis ostentat. 14. Jun. 16. Jun.

inter

1641. inter & Helmſtadium recta Guelferbytum tendit. Hoc animadverſo Sueci cum ſociis & ipſi caſtris ad Kibitzenſem aggerem relictis eodem die ſuperatis ad Heſſendammum viæ anguſtiis per noctem iter tanto ſtudio accelerant, ut poſtera luce circa meridiem ad Guelferbytum Luneburgicis copiis ſe jungerent; cum hoſtis, qui ſe à Suecis haut antevertendum putaverat, paulo tardius movens circa veſperam demum adpuliſſet. Cum hic poſtera die cis Guelferbytum progrederetur edito in monte caſtra poſiturus, Tupadelius interim & Naſſovius Comes cum aliquot Vinarienſium & Luneburgicorum alis aggerem ſiſtendo flumini excitatum transgreſſi ultimum Bavaricorum agmen invaſerant, cæſisque non paucis quatuor ſigna, multosque captivos abduxerant. Contra Succici duces Caroli Ruthii legionem Halberſtadio arceſſierant, cui deducendæ Guſtavus Hornius tribunus obviam mittebatur. Huic intercipiendæ tria millia caraphractorum & Croatarum non procul Hornburgo occurrebant. Ubi equites quidem diverſa fuga ſalutem quærebant: ſed Ruthius cum peditibus ad paludem ſe recipiens hoſte ſtrenue repulſo ad exercitum ſequenti mane incolumis perveniebat, impedimentis tamen deſideratis.

Fœderati hoſtem prævenium. 17. Jun. 18. Jun. 19. Jun.

§. 24. Porro plerisque hactenus perſuaſum fuerat; quod Luneburgici nutabant, ac inter tot Duces parum concordiæ erat, hoſtem tempus extrahendo iſtorum diſſidia aliturum potius, quam vim admovendo concordiæ velut neceſſitatem impoſiturum. Tamen is artibus ſuis diffiſus, aut quia Haſſici propediem expectabantur, ac turpe ducebat Guelferbytum non liberatum deſerere, in ſociatos exercitus invadere conſtituit. Igitur is ſummo mane per ſylvam progreſſus aciem ſtruere cœpit. Sed ſociorum acie conſpecta deprehendebat, ſi prælium committendum foret, montem ſibi arboribus veſtitum occupandum eſſe, ad quem copiæ Succicæ, quæ dextrum cornu obtinebant, conſtiterant, tribus in ipſo nemore phalangibus collocatis. Unde totus Cæſareorum peditatus dictum montem ſylva tectum aggreditur, ac in tres illas phalanges, quæ dejectis arboribus ac fruticibus raptim frontem muniverant, magno impetu ruit, phalangibus in vicem pugnantibus, ac in feſſarum locum integris ſuccedentibus. Id quod & Sueci imitabantur. Ita atrox & cruenta pugna quinque per horas conſeritur, donec tandem peditatus hoſtilis turbatis ordinibus à Suecis in fugam conjiceretur. Sinistrum hoſtilium equitum cornu, quod Bavarici componebant, dum Suecos circumire, & à tergo invadere parat, à Kœnigsmarckio, qui nuper ad exercitum redierat, aliquot cum equitum legionibus acriter exceptum profligatur. Reliquus Cæſareorum exercitus ſub fœderatorum caſtra machinæ intra jactum proceſſerat, in quem non ſegniter eminus fulminabatur. Qui nec meliorem quam reliqui ſortem expertus fuiſſet, ſi Vinarienſibus & Luneburgicis in illum ire placuiſſet. Sed hi intra munimenta ſua immotos ſe tenebant, usque adeo, ut cum hoſtis in receptu fluentum apud Fimmelſam tenuato agmine ſuperaret, ne tergum quidem ejus invaderent. Ita penes ſolos Succicos ejus pugnæ gloria fuit, VVrangelio apud peditatum, Kœnigsmarckio apud equites curante; niſi quod Tupadelius duas legiones iſtis in auxilium adduceret. Eo prælio totus fere Bavaricus peditatus deletus fuit. In loco pugnæ tria millia octingenti humo mandabantur præter eos, qui per fruticeta, & ſparſim ceciderant. E ſola Hagenbachii legione, quæ octingenta capita ante pugnam implebat, vix quinquaginta cum duobus ſignifer is evaſerant. Capiebantur tribuni Hagenbachius, & Geylingius, ſubtribuni duo, quatuor vigiliarum præfecti aliique ductores non pauci, & quingenti amplius gregarii; quibus acceſſerant viginti quatuor vexilla. Apud Suecos Jeskius & Zvviebergius tribuni occubuerunt cum ducentis quinquaginta gregariis; ſauciati quadringenti quinquaginta, quos inter multi ductores, ac tribuni Paiculius, & Hodicius Comes; quorum hic paulo poſtè vulnere deceſſit. Hoſtis ita repulſus ſtatim intra ſtationem ſuam ad Guelferbytum ſe recipiebat.

Prælium ad Guelferbytum.

§. 25. Enimvero apud Auguſtum Ducem ea victoria cupidinem cum Cæſare tranſigendi haut quidquam impediebat, quo minus eodem die Leopoldo Archiduci reſponderet; partem copiarum ſuarum in finibus collocatam ad regionis tutelam, & ut ſi invaderetur, pro ratione belli iisdem uteretur; quæ tamen ſeparata à Suecis ſtativa habuerit. Haut eo ſecius Archiducis exercitum biduo antequam ipſius literæ redderentur, in provinciam ſuam irrupiſſe. Ita Suecis neceſſitatem allatam, ut & ipſi huc penetrarent, (id quod hactenus immenſo ſuo labore dilatum,) in medio Luneburgicarum copiarum capta ſede, etſi nulla alias inter ipſos conjunctio facta fuerit. Nec ideo ſe à ſtudio pacis diſcedere, aut fidem, obſequium, cultumque, quo Cæſarem velut unicum & verum Imperii caput veneretur, exuere. Mox conſultatione inter Duces Luneburgicos ſuper tractatibus cum Archiduce habita, duriſſimus iſte nodus judicabatur, quod Guelferbytum non redderetur, id quod tamen per transactionem cum Tillio, ac Pappenheimii cautionem, Cæſarisque defuncti mandatum dudum fieri debuerat. Quæ & cauſa inter alias conventui quondam Lipſienſi idonea fuerit viſa, ut arma ſumerentur. Diſplicebant quoque in ſalvo conductu hæc verba: *quod tractatus inſtituti ſit ad controverſias inter Cæſarem Imperiumque & Domum Luneburgicam componendas.* Sibi enim cum Cæſare aut Imperio nullam litem; ac nil aliud quæri, quam ut ſuo iterum potiantur, ac ſacris profanisque nullo turbante fruantur, tum oneribus belli eximantur. Unde verba iſta diſpungi petebant; ſimul ut Archidux exemplar procuratorii ederet, ac leges pacis proponeret, ut ſuos idoneis mandatis inſtruere queant. Ea poſtulata Archiduci per literas exponunt; addito, cum ſemper judicarint, Germaniæ ſalutem armis continuatis non inſtaurari, ſed pace opus eſſe, panderent, num & facultas ipſi ſit cum Landgravia, & exteris Regibus tractandi? Tandem ut exercitus provinciis ſuis educatur, & hoſtilia omittantur petebant.

Dux Auguſtus Leopoldo reſpondet. 19. Jun. 26. Jun.

§. 26. Triduo poſt prælium Haſſici ad Guelferbytum aderant, qui tantiſper opimis Friſiæ ac VVeſtphaliæ hoſpitiis egregie ſe refecerant, nulla re inſigni geſta, niſi quod eruptione Lipſtadio facta trecentos Eppii tribuni Equites oppreſſerant; mox Caldenkerchæ in Juliacenſi agro turmam equitum Cæſareorum interceperant: ac nuper ad Rietbergam eundem Eppium cum octingentis equitibus ipſorum catervis inſidiantem fuderant, plurimisque cæſis trecentos captivos Lipſtadium abduxerant tribuno cũ exiguis reliquiis ad portas usque Paderbornæ fugato. Poſt Landgravia iſtos hibernis evocatos in unum contraxerat Hatzfeldii conatibus obſervandis; & iſto tardius moliente Guelferbytum ire juſſerat: ubi ſex millia, egregie inſtructus miles, adpellebant. Contra Leopoldo Bruæus ſummus vigiliarum præfectus tria millia militum adducebat, qui hactenus Zvviccaviæ obſidendæ vacaverant. Id oppidum poſt Suecos è Miſnia digreſſos Cæſarei, & Saxonici eminus clauſerant; inde Bruæus vim propius admovebat. Contra obſeſſi intus tribuni Schliebius, & Behrius, cum incluſos ſe viderent, imbellem turbam, ac inuti-

Haſſici ad. veniunt. 22. Jun. 3. Febr.

Zvviccavia capitur.

1641. inutiles equos oppido ejecerant. Nec tamen ad extremum durabat constantia, dum ea lege deditionem faciunt, ut pedes absque signis, & equites relictis equis oppido excederent; cum tamen neque annonæ, pabulive, nec pulveris penuria, aut vis hostilis urgeret. Et eo ipso die quo deditio fiebat, Bruæus binis mandatis jubebatur manum suam ad Piccolomineum adducere: ut si paucos dies restitissent obsidium ultro solvendum fuerit. Porro Archidux his copiis firmatus, cum nonnihil recentis militis Guelferbyto immisisset, castris motis noctem diemque properabat, quoad aggerem ad Kibitzam attingeret, ultra quem in veteribus Suecorum castris considebat, ut fama erat, denuo Guelferbyti liberationem tentaturus postquam Hazfeldius & Vehlenus suas cum ipso copias conjunxissent. Sueci cum intra angustias hærentem assequi non valuissent, eis easdem in edito monte castra locant.

7. Jun.

Cæsarei recedunt. 26. Jun.

Arnheimius novum exercitum molitur.

§. 27. Dum hæc in Saxonia Inferiore geruntur novum incendium Misnia parturiebat, quod tamen morte primarii autoris serius, nec tanto cum impetu erupit. Joannes Georgius Arnheimius denuo Cæsaris sacramento autoratus novum istis in oris exercitum struebat, fere ex illis constantem, qui Suecicam militiam non citra offensam deseruerant. In eo proximus ab isto locus destinabatur Francisco Alberto Duci Lauenburgico; Hubaldus inter pedites, Christovius apud equitatum summam vigiliarum præfecturam obiturus erat, quæstura in Mitzlatium collata. Crocovius Dresdæ fuerat, inde Dantiscum profectus ad novos delectus habendos. In promtu quoque erant aliquot Cosaccorum millia, instante Poloniæ Regina illum exercitum auctura. Penzius insuper legionem cataphractorum conscripturus ferebatur. Ac metus erat, ne legiones quas Daniæ Rex parabat, isti exercitui se jungerent. Sed & magnam spem in Clitzingio sibi cognato locasse Arnheimius putabatur, per quem Luneburgicos in suas partes solicitaturus erat. Enimvero quam maxima circa hæc satagentem, contractu ipsius cum Cæsare jam subscripto, apoplexia extinxit. Designati operis executionem in se recepit Franciscus Albertus Dux; sed qui inter novæ conventionis moras demum sub finem mensis Junii Ratispona dimittebatur, minore successus spe post amissum Arnheimium. Eam ob causam arx ipsius Stuttenburgum, quod simulato contractu in fratrem Franciscum Carolum transtulerat, ab Erico Ulfsparrio Wismariæ præfecto occupatur, ne hostes in eo nidulati iter Hamburgum inter & Lubecam infestarent.

18. April.

29. Jun.

Periculosus exercitus Suecici status

§. 28. Enimvero Rectoribus Suecix Banerii mors eo majorem curam injecerat, quod & hostis eo casu intumuisset animis, nec summis vigiliarum præfectis id autoritatis, quod infinita meritorum opinione turgentes ductores compescere valeret, plerisque jam citra metum frementibus; nunc tandem tempus venisse, quo tam exercitæ militiæ præmia vel ab invitis extorqueant. Et quanquam summi præfecti ægros animos quacunque ratione placare satagerent, ac imperatoris vices pro virili supplerent: tamen inter precaria fere horum imperia militaris disciplina plane collabi, ac miles passim palari, prædasque agere rapiendi libidine aut per egestatem, ac signa numeris fere nudata destituere. Nec hostis hoc rerum articulo omittebat, quæ destruendo isti exercitui facere possent. Edicta avocatoria asperrimis pœnis à Cæsare sancita per Piccolomineum ad exercitum mitti: quidam & peculiaribus literis solicitari. Inter cæteros Pfulius, quem offensæ quid concepisse audierant, magnis promissis oneratur, si in partes Cæsaris transire vellet; oblata quoque ejusdem gratia, si deserta Suecica militia quiescceret. Quas literas ille acceptare, & aliis ostendere audebat, nulla legum militarium cura. Sed & ut Luneburgici Duces Suecorum partibus abstraherentur, enixa opera dabatur.

1641.

Torstensonius Dux destinatur.

§. 29. His malis, & quæ plura inde proventura erant, ut medicina fieret, primum erat idoneum ducem exercitui summo cum imperio præficere. Huic muneri subeundo proponebantur Jacobus Gardius & Hermannus VVrangelius: sed uterque afflictas senio vires excusabat: Laurentius quoque Caggius post vulnus ad Donastaufam acceptum fragili valetudine, & continuis laboribus impar. Sed &, quod præcipue desiderabatur, omnes exercitui parum noti. Quod & Joanni Lilliehœckio deerat; quem summæ præfecturæ recentem reliqui parum æquo animo imperatorem laturi erant. Kingius Hamburgi tunc agebat. Sed Germani ductores Scoti imperium adspernabantur; & ignominiosum Suecix judicabatur in sua natione idoneum ducem non reperiri. Avauxius propositerat, ut Guebrianus interim utrique exercitui imperaret. Id quod velut altius penetrans surda aure transmissum. Ita demum omnium suffragiis designatur Leonardus Torstensonius, summus rei tormentariæ præfectus, ætate integra, & exercitui notus, eundemque ipse noscens; tum moribus, atque multis virtutis speciminibus militis amorem & venerationem meritus: cujus & imperio jamdudum exercitus adsueverat, summo post Banerium loco, & tot per annos expeditionis socius. Quem & quondam Gustavus Rex ad Norinbergam, una cum Nicolao Braheo, exercitui regendo parem judicaverat. Is igitur multo cum verborum honore delatum imperium, tandem suscipit, cum aliquandiu podagræ incommoda, cujus tædio nuper militiam abdicaverat, & quæ modestia suggerebat, excusasset. Adjungitur Joannes Lilliehœckius, summi rei tormentariæ præfecti titulo auctus, & Laurentius Grubbius circa togata negotia operam ipsi navaturus. Injungebatur isti Saxoniæ Electorem & Landgravium Georgium hostili modo haberet, velut autores pacis Pragensis, ut tamen verbis testaretur, Suecos invitos huc descendisse, ac optare amicitiam posse instaurari. Reliquorum Protestantium terris in commodum exercitus uteretur, servata tamen disciplina, & humanitate verborum ubique adhibita. Adversus Catholicos studium in pacem communem præ se ferret, ac ad hancce promovendam ipsos hortaretur. Ut porro novus dux initio favorem exercitus sibi pigneraret, magna pecuniæ summa instruitur, & eam, quæ Hamburgi in promtu erat, Salvius ad ipsius adventum asservare jubetur; famam interim de ea premeret, nec nisi summa necessitate, ac parce quid inde decerperet. Sed & solito majora supplementa in Germaniam destinantur, quæ recens venienti ad exercitum duci non parum autoritatis ac firmamenti circumponerent.

Missi ab exercitu dimittuntur.

§. 30. Missi porro ab exercitu Rochovius & Mortaignius, qui mense Junio Holmiam adpulerant, humanissime excipiuntur; Torstensonioque negotium datur, blandis verbis & pollicitationibus eos demulceret, ut ne moram ægre ferrent, quoad graviores circa bellum consultationes absolutæ forent. In Senatum deductis responsum: negotia ab ipsis proposita matura deliberatione opus habuisse. Nunc novo duce constituto, & pecuniis conquisitis placere eos ad exercitum præmitti, de gestis suis benevole relaturos. Commilitonibus suis confirment, seu bellum continuetur, seu pax fiat, Reginæ curæ fore, ut pro merito-

5. August.

1641. ritorum magnitudine iisdem satisfiat. Uterque grandi torque & mille quingentis uncialibus, tum peculiariter Rochovius sex uncialium millibus donatur, quod prædia ipsius ab hoste vastata essent. Ac ut ductoribus adpareret, si cujus res non ferrent militiam amplius sequi, non inanem dimittendum, Friderico Bauero tribuno missionem tunc petenti, quatuor millia uncialium dabantur, addita in singulos annos mille uncialium pensione. Scribuntur quoque literæ ad ductores exercitus temporibus accommodatæ. Ne ob Banerii mortem animis concidant. Gaudio sibi esse, quod fidem & obsequium retineant: sperare in posterum quoque perseveraturos, expromta semper virtute cujus nuperâ victoriâ tam illustre specimen ediderint. Torstensonium jam ducem designatum, dudum ipsis cognitum: tum valida supplementa mitti: ejus adventu desideriis ipsorum satisfaciendum. Si quæ per iniquitatem temporum in præsens præstari nequeant deinceps pensanda. Ad exercitum quoque proficisci jubetur Grubbius, ut concordiam ejus ad Torstensonii adventum servaret, ac Luneburgicos à pravis consiliis quantum possit cohibere studeret. Is tanto magis properabat, quod Avauxius, secus atque receperat, nummos ad Vinarienses misisset; quo & Succico militi invidia ægrescenti spem propinquæ pecuniæ faceret & maxime indigos modica summa sublevaret; quam Salvius velut à Torstensonio jussus depromebat.

Cæsarei retrocedunt. 2. Julii.

§. 31. Interea cum uterque exercitus aliquot per dies hinc inde ad Kibitzensem aggerem substitisset, Cæsarei annonæ & aquæ penuria urgente primi castra movent, Gruningam primo, mox Eglam, & Oschersiebiam progressi. Profectio intempesta nocte, & summo cum silentio suscipiebatur, ut sequenti demum die Succici istos discessisse animadverterent; nec Rosa cum duodecim alis tergo ipsorum immissus longius progressos adsequi valeret. Copiis passim coëuntibus firmatus inde hostis jactabat, denuo se cum Succis manus conserturum, & Guelferbyti obsidionem plane disjecturum. Ejus oppidi præfectus à Cæsare extrema expectare jussus inopem atque imbellem turbam ejecerat, ac in quatuor sibi menses cibaria suppetere ferebat. Sed aquæ indies crescebant, quas objectis aggeribus Ocra fluvius restagnans jam editioribus oppidi partibus affundere cœperat. Hoste digresso inter sociatos exercitus quid porro suscipiendum deliberabatur. Nam peditatu quidem ipsi pares, equitatu longe infra erant. Unde in plana camporum sequi haut consultum videbatur. Et quia hostis equite ac pedite firmatus Guelferbytum iterum cogitare à captivis & transfugis constanter asserebatur, si castra quoad hostis ingrueret movere differrent; prælium vix declinari poterat; cujus aleæ summam rerum subjicere nullo supremo duce, præfecti non audebant. Quod si autem hostis improviso disturbata obsidione munito quopiam agri Brunsuicensis loco consedisset, metus erat, ne Duces belli tædio noxia Succis consilia susciperent. Has ob causas, & quia indies hostium motus expectabatur, quo eum utique prævenirent inter Brunsuigam & Guelferbytum castris munitis considunt. Quanquam multi 21. Jul. satius fuisse judicabant, si propius hostem ad Kibitzensem aggerem, aut Scheppenstadium substitissent, ubi plus camporum à tergo, simul occasio hostem in angustias redigendi, Brunsuicensem agrum tegendi, nec minus obsidium continuandi. Ac licebat, ubi opus foret, hostem ad Guelferbytum prævertere, ac oppidis, quæ ab ipso deinceps invadebantur, subvenire. Quin confirmabant, si paucos adhuc dies tenuissent, hostem plane ea regione abiturum fuisse. Sane eo recessu Succicus exercitus magnis miseriis conflictari cœpit. Nam neque annonæ quid suppeditabat Brunsuiga, oppidanorum morositate, & quia intercepto Ocra flumine molendina substiterant: & regio circum late exhausta jacebat. Nec prohibere poterant duces, quin per multa milliaria miles segetem demeteret, magna cum offensa Ducum Luneburgicorum. Et provinciales in desperationem versi, quos palantium militum comprehendere poterant, trucidabant, ut ea res plus militum, quam pugna cum hoste absumeret. Tum inter tot exercituum duces, qui peculiaribus singuli studiis ferebantur, discordia glisebat. Quin inter Succicos præfectos, etsi æmulatio utcunque dissimulabatur, ipsa tamen multitudo capitum consilia turbabat, non obscura VVrangelii, & Pfulii dissensione. 1641.

Hassici à cæteris disjungi cupiunt.

§. 32. Accedebat aliud malum, quod Hazfeldius cum Gleenio & Vehleno Dorstenam Hassis infestum oppidum obsidio premebat, à quo commercia cum Hollandis, & conservatio reliquorum in Monasteriensi præsulatu locorum dependere dicebatur. Unde Hassi ante omnia isti succurrendum contendebant: ac non hosce solum, sed & Vinarienses eodem abducere instituebat Ebersteinius. Contra Sueci & Luneburgici ostendebant, quantum non Luneburgicæ tantum Domui, sed & communis causæ interesset, Guelferbytum post tot labores & sumtus impensos in potestatem redigi. Et quantum ignominiæ habeant deditione tam propinqua discedere. Si juncti maneant, oppido ab hoste succurri non posse: separatis in proclivi fore fructum exhausti laboris intercipere. Si prælium hostis velit, commodiorem, quam circa Guelferbytum locum non esse, sin pugnare nolit, oppidum brevi dedendum. Rogabant igitur Hassos, manerent, & Dorstenam propugnantium virtuti ac fortunæ tantisper committerent; ac publicam potius, quam privatam utilitatem respicerent. Enimvero hi sententia haut quidquam dimovebantur; simul Vinarienses Rhenum respiciebant, obtentu Gillium Hasium eas per oras pro lubitu grassantem coërcendi. Quia tamen Avauxius, rogante Salvio, Guebrianum valde hortabatur, ne à Succis discederet, spes erat eos ad tempus mansuros. Sed & his licet manentibus Hassi tamen discedentes auxilio se à cæteris firmari postulabant. Quæ si concederentur, Piccolomineus reliquos parum curaturus erat; equitatu jam ante potior; cujus validis catervis, qui commeatum longe vehebant, tegendi erant; summa expeditione penes eum futura, qui ad extremum annona abundaret. Contra Luneburgici fremebant, Hassis digressis se soluto Guelferbyti obsidio copias suas munita per oppida distributuros; quos insuper vastitas suæ provinciæ vehementer asperaverat. Ab ipsis porro ducibus varia & sibi repugnantia disseminabantur, prout quisque sententiæ id suæ firmandæ conducere putabat; quibus militum animi mire turbabantur. Luneburgici quoque, & Hassi Succis exprobrabant; auxilia è Suecia dudum jactata, ac novum ducem incassum expectari ingruente jam autumno: Succis contra asseverantibus; haut quidquam suis meritis eam gratiam à Regina relatum iri, ut se pro derelictis habeat. Igitur magnopere angebantur summi præfecti, quid post Hassorum discessum hoste ingruente; & Luneburgicis per oppida distributis sibi agendum foret. Nam si præsenti rerum facie ad receptum compellerentur, metus erat, ne exercitus plane dilaberetur, ductoribus juxta ac gregariis extrema cum egestate conflictantibus, tanto magis glis-

Socii exercitus apud Guelferbytum considunt.

cente

1641. cente ægritudine, quod Vinarienſes pecuniis mactos conſpicerent. Eoque omnes ducem, pecuniam, auxilia inclamabant; quæ tria ni mature adeſſent, deploratus exercitus videbatur.

Grubbius apud Luneburgicos Duces, & exercitum adpellit. 19. Jul.

§. 33. Inter hæc è Suecia miſſus Laurentius Grubbius Cellis & Hildeſiæ apud Duces mandata expoſuerat, queis hactenus geſta laudando, ſimul promiſſo Reginæ ſtudio ad conſtantiam circa bonum publicum ipſos hortabatur. Quæ pronis auribus videbantur acceptari; & ipſe Auguſtus Dux de affectu & conſtantia ſua verbis prolixe teſtabatur. Quibus tamen non parum fidei detrahebant querimoniæ de onere belli ſibi ſolis incumbente, de oppidorum ſuorum detentione, ægritudine exercitus Suecici, Haſſorum & Vinarienſium diſceſſu, interjecta ſubinde pacis mentione, velut quæ ante omnia affectanda ſit. Quæ haut parum animos Ducum alienatos arguebant. Ad exercitum quoque Suecicum accedenti Grubbio ſuſpectum videbatur, quod ductores tam multa de pace ac togæ negotiis differerent, velut ea ſui arbitrii facturi. Quos inter Pfulius, cum Reginæ mandata exponerentur, ea quidem in ſpeciem multo verborum honore accipiebat; ſed prolixe ſimul diſputabat de pace, de miſeranda Germaniæ facie, de ſua conſcientia, quæ operam ad perdendos cives à ſe conferri averietur. Sane ſe ac populares ſuos neſcire, quid tam atroci bello quærat Suecia. Id ut quamprimum componatur optare, quod ſua exiſtimatio, ac patriæ ſalus in eo vertatur: alias quæ conſcientia ſuggerit conſilia capturum. Cui etſi Grubbius oſtenſo armorum Suecicorum ſcopo ſatisfeciſſe viſus erat; quid tamen ægri animo ſubeſſet, haut obſcure erumpebat.

Hoſtis quædam oppida occupat. 24. Jul. 27. Jul. 28. Jul.

§. 34. Aſt hoſtis novo milite auctus notis caſtris Oſtervvicum invadit, ac per triduum oppugnatum, cum jamjam aſſultus dandus eſſet, deditione capit. Quadringenti pedites præſidiarii cum armis & impedimentis ad ſuos dimittuntur, quinquaginta equites in oppido deprehenſi pacto deditionis excluſi in captivitatē rediguntur. Mox & Hornburgenſis arx deditur, ſitu edito & operibus munita flagitio præfecti, cui hoſtis cuniculi ſub arcem acti terrorem incuſſerat, excavato raptim foramine, quod imperitus optio ad id inſpiciendum miſſus pro cuniculo habuerat. Quæ credulitas præfecto capite ſtabat. Sladena ſtatim imperata facit; & Goslaria, dimiſſo præſidio Luneburgico, Cæſaris obſequio ſe componit. Kœnigsmarckius interim cum bis mille equitibus per Hercyniam ſylvam itinere ſumto occaſionem hoſtibus nocendi fruſtra captaverat, qui caute intra caſtra ſe continebant. Unde is apud Liebenburgum arcem ſubſiſtens ſubtribunum cum ducentis equitibus propius hoſtium caſtra ſuggredi jubet. Aſt hi de ejus excurſione certiores facti totum ſiniſtrum cornu ei immiſerant, à quo apud Sladenam deprehenſus ſubtribunus, ſtatim in fugam conjectus capitur cum multis aliis, centum cæduntur. Qui ſuperfuerant ſub Liebenburgum usque arcem fugantur. Ea jactura penſata fuit ſexaginta equitibus, quos hinc inde Kœnigsmarckius intercepe-

De ejus deſtinatis conjectura.

rat. Porro cum ſociatos apud exercitus conſultaretur, quorſum iſte hoſtium motus ſpectaret, aliqui cenſebant, Gœttingam, Eimbeccam, ac fortaſſe Hildeſiam peti, tranſitumque Viſurgis aperiri quærendæ cum Hazfeldio conjunctioni. Tum retro Eichsfeldiæ, Mulhuſæque, & Erfordiæ poſſeſſionem affectari. Aſt Suecici, & Gallici duces judicabant, id hoſtem machinari, ut optimam provinciæ partem populando & occupando Luneburgicos ad tranſigendum cum Cæſare compelleret. Tum ut per iſta obſidia exercitus fœderatorum Guelferbyto abſtraheret, mox repentino incurſu opera ad hoc oppidum excitata deſtrueret. Ita ſoluto obſidio, Duces deditionis ſuæ defenſione deſperantes obtentu extremæ neceſſitatis cum Cæſare transacturos, Suecicis inter hoſtem, & munita oppida velut indagine cinctis. Has ob cauſas ſociatis exercitibus è munitis ad Guelferbytum caſtris haut movere placebat, ne ipſis digreſſis repente converſus hoſtis, tot ſumtibus ac laboribus excitata opera ſubrueret. Et cum copiæ urgendo pariter Guelferbyti obſidio, ac tuendæ provinciæ non ſufficerent, minus malum videbatur hoſtem tantisper agros impune populari, quam obſidium iſtud abrumpere. Et quanquam Luneburgici, Haſſique in hoſtem ruere cuperent, refragabantur tamen præfecti Suecici, defectum mandati excuſantes, & quod ægrum animi militem ad prælium educere haut tutum putarent; ne forte tunc intempeſtive pecuniam exclamaret, aut ad hoſtem ſigna transferret. Sed ſatis habebant exercitum conſervaſſe, quoad novus dux è Suecia adeſſet; cujus iter tamen, menſe Julio ſuſcipiendum, incumbens ſubito vis morbi ad initium usque Septembris extrahebat. 1641.

Suecici ad Guelferbytum ſubſiſtunt.

§. 35. Interim Hazfeldius, ut Fœderatos Guelferbyto diſtraheret, Dorſtenam omni vi urgebat. Cui liberandæ agitabatur, ut Hollandi poſt expugnatam Geneppam Stirumium Comitem cum quadraginta equitum turmis, ac tribus peditum millibus tantisper Landgraviæ ſacramento transſcriberent; ejus oppidi obſidio ſolvendo; ne neutralitas, quam iſti cum Cæſare colebant, aperte infracta videretur. Quo colore talia ſuſcipere eo minus religio erat, quod & multi Hiſpani in Hazfeldii exercitu dicebantur eſſe, ac Cæſar haut diſpari modo Hiſpanis auxilia adverſus ipſos ſubmitteret; & Lamboius fere per hiemem Cæſaris, per æſtatem Hiſpani militiam profiteretur. Ac ſpem iſtius auxilii fecerant Hollandi, quod oppidum illud ipſorum finibus immineret. Sed cum inter multos expediendum negotium tarde ſuccederet, Haſſi ſubinde apud Guelferbytum inſtabant, ut ipſi magnis cæterorum ſtipati auxiliis dimitterentur; Luneburgicis contra frementibus, ſi iſti abeant, ſe in munita oppida conceſſuros. Sed Regiarum copiarum duces cum neque in ſeparationem conſentire, nec aperte eam abnuere vellent, Haſſis proponebant, ut Luneburgici caſtra ad Guelferbytum duorum menſium annona inſtruerent, ac duo millia equorum ſuppeditarent ſupplendo ſuo equitatui, ſimul quod peditum ipſis ſupererat arceſſerent: tunc ſe quantum belli ac reipublicæ ratio permittat, Haſſorum deſideriis ſatisfactum.

Dorſtena ab Hazfeldio premitur. 16. Jul.

§. 36. Sed & alia clanculum agitabantur in perniciem exercitus Suecici per Schiccardum Luneburgicum tribunum, qui Hildeſia Gluckſtadium ad Daniæ Regem abſque literis fiduciæ miſſus fuerat tantum ut animum ipſius tentaret. Cui Rex per Penzium, & Hannibalem Seſtedium denuntiarat, ut idoneis literis fidem negotiationis ſuæ faceret. Unde is poſtea à Duce Auguſto & Clitzingio literas adferebat. Danus iſtum donis mactum ad exercitum remiſerat ut ductores in inſtituto ſuo confirmaret; de quo è ſermone ipſius Schiccardi conjicere dabatur. Qui differuerat: ab exercitu id clam agi, ut opera Regis Daniæ cum Cæſare pacem per ſe faciat, quod intelligat, exteris Regibus non ſalutem Germaniæ, ſed Sueciis Pomeraniam, Gallis Alſatiam cordi eſſe. Brevi quicquid eſt Germani militis in concordiam redigendum, paucis Gallis & Suecis vi ejectis. Pomeraniam utique Brandeburgico vindicandam. Si quid pecuniæ inter milites diſtribuatur, id minimam partem eorum facere, quæ ipſis debeantur.

Succico exercitui inſidiæ ſtruuntur.

Iſta

1641. Ista tribunus Plato Salvio pandebat, stipulatus sibi, nomen suum silentio pressum iri.

Miseria in exercitu Suecico gliscit.

§. 37. Ast quæ in oculos incurrebant mala in exercitu Suecico indies gliscebant. Nam uti Vinarienses post acceptas pecunias egregie se instruebant; ita Suecicum militem ad vendendos equos, ephippia, arma egestas cogebat, quo victum sibi ac vestes emeret. In castris nulla cibi copia. Si qua famis dispellendæ gratia vagaretur miles, ab agrestibus hostilem in modum trucidabatur. Unde summi

9. Aug. præfecti ad Luneburgicos Duces scribebant; saltem pro pedite panem in castra convehi curarent, quo excursiones sisti queant. Tum ne provinciales ita atrociter in militem sæviant ob nullum aliud delictum, quam quod non libenter fame perire velit. Nec intra solos gregarios paupertas subsistebat, sed & multi ductorum equos & sarcinas suas

Ductorum querelæ. 1. Aug. oppignoraverant. Eas miserias universi ductores per tribunos Morraignium, & Dœrflingium apud Grubbium, de fide & constantia sua prolixe testati exponunt, postulantes; ut, nisi intra quatuordecim dies Torstensonius certo adfuturus sit, pecunia utique subleventur. Alias exercitum dilapsurum, ac se extra culpam fore malorum, quæ inde secutura sint. Et quanquam Grubbius confirmabat, adventu ducis ipsis subventum iri: tamen isti ostendebant, incumbentem militi necessitatem non verbis, aut spe in longum prominen-

3. Aug. te, sed præsenti auxilio indigere. Ita summi præfecti una cum Grubbio ad Salvium scribunt; ni summam rerum everti velit, pecuniam exercitui destinatam ocyius mittendam. Addiderat Grubbius; ni argentum veniat, aut sibi aufugiendum, aut vitam inter infestos ponendam. Ita Salvius sexaginta uncialium millia mittit præter mandata, etsi factum ipsius à Rectoribus Succiæ post probaretur.

Luneburgici copias suas separant. 8. Aug.

§. 38. Paulo post Luneburgici copias suas præter septingentos pedites, qui in castellis ad Guelferbytum remanebant, sub ductu Landgravii Joannis, & Clitzingii à Suecicis separatas per munita oppida distribuunt, hisce uti ferebant firmandis, & tuendæ messi. Equidem proposuerant præfecti Suecici, ut tres sibi legiones, ac inermes ipsorum equites tantisper traderentur, quibus Kœnigsmarckius manum è Westphalia additurus, ac formato expedito exercitu hosti ad latus se collocaturus sit. Id tamen consilium Clitzingio & aliis valde probatum reliqui rejiciebant, ac in diversa abibant, ne relicto quidem Luneburgicorum Ducum nomine, quicum consilia Suecici conferre possent. Quod cum pacto nuper inito repugna-

9. Aug. ret, summi præfecti à Ducibus scripto petebant, ut saltem eorum nomine constitueretur, qui consultationibus adesset, ac super negotiis communibus decerneret. Augebat suspicionem quod Joannes Landgravius Pfulio antehac dixerat; quoad ipse maneret, Suecis à Luneburgica Domo nihil metuendum: sed ubi ipse discesserit, causam esse, ut sibi caveant. Gemina Clitzingius innuerat. Sane Luneburgici consiliarii publice & privatim Suecorum consilia, & actiones pessime traducebant; istorumque culpa opera ad Guelferbytum imperfecta jacebant, quibus absolvendis iidem parum aut nihil contulerant. Nam agger quidem sistendo flumini altitudine ipsum oppidi aggerem superabat; sed quæ hunc tueri debebant castella vix inchoata jacebant. Sic ut parum amici ab hisce deinceps sibi expectandum Suecici præfecti satis perspicerent.

Hostis Liebenburgum & Bockelam capit.

§. 39. Hostis interim Liebenburgum tantum non in oculis sociati exercitus ceperat, Comite Hollachio præfecto cum præsidiariis in captivitatem redacto. Bockela quoq; Bruæo vim intentante statim imperata fecit. Ita hostis toto jam Halberstadiensi præsulatu potitur. Inde dimidio à Bockela milliari inter duo flumina idoneo loco considet, à tergo Visurgim versus tutus, ac tota retro regione tributis subjecta. Nec quid amplius obstabat; quo minus Hazfeldium sibi quandocunque placeret; adjungere posset. Agitabat porro idem de invadenda Hildesia, quod certo confideret, hac ratione se fœderatos extra munimenta sua ad Guelferbytum extracturum. Quæ tamen destinata clades inopina turbabat. Nam Bruæus Comes cum duobus Cæsarei equitum millibus Hornburgum prægressus sub Vapulani. Hercynia sylva clam confederat, pabulatores Sue- 14. Aug. cicos, & quæ istos comitabantur tres legiones interceptorus. Ea re per equitem, qui propius hostium castra successerat, ac quosdam captivos prodita, hinc Suecicorum, inde Vinariensium caterva diverso itinere dimittitur, insidiatoribus opprimendis. Qui & inter Hornburgum & Scheppenstadium utrinq; ingruunt. Et quanquam Suecici prius in conspectum venirent; tamen cum Vinariensibus, qui propius suggressi erant, primo manus conseruntur. Primo conflictu, qui asperrimus erat, è Vinariensibus Wilhelmus Otto Comes Nassovius, tribunus Mullerus, & complures alii ductores, gregariique cadunt: mox tamen postremo istorum agmine ac Suecicis incumbentibus Cæsarei duo per milliaria cæduntur, ut pauci cum Bruæo effugerent. Capiebantur Lœvvensteinius, & Goldakerus tribuni, subtribuni duo, tres excubiarum, duodecim turmarum præfecti, & cum multis ductoribus aliquot gregariorum centuriæ, ac mille quingenti amplius militares equi. Ea clades hostium consilia circa invadendam Hildesiam turbabat, quod sat acres Fœderatorum impetus sentirent, sicubi occasio arrideret.

Luneburgici in hostem duci postulant.

§. 40. Cæterum cum Luneburgici Duces apud Suecicos magnopere instarent, ut exercitus in hostem duceretur, ac inprimis, ut Hildesiæ, Elmbeccæ, aliisque locis, si ab hoste invadantur, subveniretur, responsum flagitante peculiariter Christiano Ludovico Duce; Suecici præfecti quo minus id negotium cum tribunis communicarent, declinare non poterant, ne plura promitterent, quam præstare valerent. Eorum conventu habito illi declarabant; se quidem Ducibus quavis occasione subvenire velle; sed hac exercitus facie in expeditionem consentire non posse, ni idonea pecuniæ summa inter legiones distributa fuerit militi animando. Eam Miles pecuniam flagitat. summam ipsi tercentenis millibus uncialium taxabant, velut partem ejus pecuniæ, quam Torstensonius allaturus sit. Contra summi præfecti & Grubbius demonstrabant responsum Ducibus dandum eousque differri non posse; quoad ista pecunia ad exercitum adferatur, quod hostis in propinquo incumbat; & minis promissisque Duces solicitet, conclamata auxilii spe facile ad desperata consilia prolapsuros maximo cum cautæ communis damno. Tum Salvio vetitum pecuniam tangere ante Torstensonii adventum; qui sine dubio omnibus sit satisfacturus. Enimvero isti postulata ingeminare, ni post tantam patientiam statim subveniatur, alia media, quibus hisce miseriis se eximant, sibi circumspicienda. Alias facturos quod honestos viros decet. Cum igitur summi præfecti publico noxium judicarent, si Ducibus spes auxilii adimeretur, minus malum videbatur tribunis permittere, ut super ea pecuniæ summa ad Salvium Fridericus Hassiæ Landgravius & Hackius tribunus mitterentur. Hinc summi præfecti Luneburgicis Ducibus scripto promittunt, si hostis longius in deditionem eorum penetret, aut unum alterumve insigne oppidum invadat,

1641. dat, se cum aliis fœderatis operam daturos, ut citra moram illis subveniatur.

Tribunorum à Salvio postulata.

§. 41. Porro ad Salvium missi velut pro imperio postulabant quater centena millia uncialium; tum ut declaretur, ob pacem, an ob prædam bellum geratur, ut fœderatis Ducibus oppida sua utique restituantur; ac ne Torstensonius ad exercitum accedat, nisi præmissis, qui cum ductoribus transigant, quo modo, ac fine exercitus deinceps regendus sit. Addebantur sedatis affectibus, & placida voce, reipsa aspera dicta: sub Banerio ad mancipiorum instar se fuisse habitos; ab ejus morte quatuor fere menses elapsos, nec à se in Sueciam missos reverti: literas à Grubbio allatas forte Brunsuigæ scriptas. Consiliarios quibus opus non habeant, mitti; pecuniam qua maxime indigeant, non mitti. Torstensonium neque venire, neque scribere. Ex eo, quod non Senator aliquis, aut magnæ dignationis vir advenerit, se intelligere, nullam sui rationem in Suecia haberi. Omnem jam patientiam ex superante miseria & paupertate consumtam. Interrogabant igitur, num Salvius quater centena millia uncialium (de tercentenis duntaxat in mandatis habebant,) è vestigio soluturus sit tantisper, quoad Torstensonii adventu plene sibi satisfieret? Accepta pecunia se quod fortes viros decet facturos; sin minus, alia sibi consilia capessere decretum. Liberos se Germanos, non mancipia esse; nec diutius raptores ac vastatores patriæ fore, quam inter funestam operam tantum non omnes ad mendicitatem sint redacti. Ad quæ Salvius: Illorum incommoda sibi dolere: spem fuisse Luneburgicos ipsis necessaria suppeditasse. Torstensonium jam jam cum supplementis, pecuniaq; adfore. Rectores Sueciæ ipsos amare ac æstimare, ac literis ad summos præfectos super præstandis illorum postulatis cavisse. Tantum exiguam moram ne ita ægre ferrent. Super distribuenda pecunia sibi nulla mandata esse, sed eadem à Torstensonio allatum iri, qui indies expectetur. Nec publicam se pecuniam pro lubitu dispensare posse. Quam maxime nunc laborari circa indicendum pacis communis tractatibus diem. In hoc rerum articulo si partes ipsi deserant, quid Germaniæ libertati fore? quid sanguini pro hac effuso? quid ipsorum existimationi? Quod laborum præmium ipsos percepturos? Aut quam novam militiam sumturos? Anglum copias suas exautorare. Lusitanum multos, qui operam suam obtulerint, repudiasse. Dano hostem non esse, Cæsareos, Hassos, Luneburgicos non meliore, quam ipsos conditione gaudere. Quocunque ituri sint, inventuros quod desiderent. Tum apud alios nova ipsis merita quærenda, quæ jam apud Suecos parta sint. Sane multis querendi causam non deesse. Sed longo tempore contracta debita momento exsolvere arduum esse. Reginam postulatis militum utique satisfacturam, tantum exiguam dilationem poscere; ob quam causam ab ipsis summam rerum everti indignum fuerit. Enimvero incassum eloquentia consumebatur, etiamsi Salvius Avauxii, Kingii, Deichmanni Cancellarii, & aliorum opera ad ipsos placandos uteretur: sed aut præsens auxilium flagitabant, aut ut plane sibi negetur. Ita cum periculosum esset istorum postulata abnuere, & mandata transgredi difficile, tandem declarabat Salvius, se quod argenti ad manum sit Brunsuigam remissurum, Grubbioque scripturum, ut quicquid ibi pecuniarum possit à mercatoribus acciperet, ac sibi Hamburgi solvendum assignaret. Hoc modo ductoribus tunc satisfactum. Attamen data opera trajectionem illam pecuniæ ita adornabat Salvius, ut interea Torstensonius ad exercitum adesse posset.

Salvii responsum.

1641. Alias exercitus irritamenta.

§. 42. Interim apud militem vulgabatur, Grubbium clam jactasse; adventu Torstensonii autores turbarum pœnas daturos. Idque eo magis credebatur, quod Lilliehœckius inter alia ad summos præfectos velut minabundus scripserat: militem non præmiis solum, sed & pœnis in officio continendum: cum nesciret, quam lubrico statu res foret. Inde queis male conscia mens fremere; statim atque Torstensonius in Germaniam adpulerit, mittendos ad ipsum, qui adversus talia securitatem stipulentur. Aut potius infesta in se consilia prævenienda, ac quicquid Suecorum in exercitu sit trucidandum. Quin & agitabatur jam, ut summis præfectis manus injicerentur. Ac quidam aperte profitebantur; se istorum imperiis non amplius obtemperaturos. Augebatur consternatio, quod Augustus Dux Friderico Landgravio dixisset; missos ab exercitu in Sueciam in custodiam datos. Nam tanto autore falsa spargi non credebatur. Ægros jam antea animos magis irritabat Gluckstadio reversus Schiccardus, qui multis crepabat; Regem Daniæ ipsos jubere, ut ante oculos sibi ponant statum Germaniæ maximam partem vastatæ, & ab exteris plane in solitudinem redigendæ. Suecos nil aliud quærere, quam ut regionibus late circum Pomeraniam destructis securitatem huic procurent. Inde Regem periculo proximum partibus ad pacem compellendis decrevisse triginta militum millia conscribere. Qui ad ipsum relicta militia Succica transire velint, iis offerri sex mensium stipendia, & ad finem usque belli lauta hospitia; sed maximum ejus militiæ fructum libertatem & gloriam Germanicæ nationis fore. Sed & constabat istas turbas à Duce Augusto foveri, cujus consiliarii multa secreta cum Suecicis ductoribus miscebant, ac palam multa sinistra de Suecis spargebant. Ac fama erat, quosdam Vinarienses in eadem inclinare. Quanquam autem Schiccardus nihil scripti haberet, quo à se jactata demonstrare posset; ac summi præfecti, Grubbiusque vanitatis istum arguere satagerent: multi tamen capita conferre, nec obscure in Danum propendere, velut Imperii, & Saxoniæ membrum, ac sibi subjectos in istas partes pertrahere; quod pacem in ejusdem manu sitam, simul pecuniæ abundantem crederent. Hisce machinationibus disjiciendis Salvius Danicis ministris per fidos sibi homines insinuat; de Schiccardi negotiatione gnarum se; ac si huic aures præbeantur, magnam inter Regna Arctoa offensæ causam fore. Isti contra differebant: Daniæ Regi animum non esse, ullum è Succico exercitu corrumpere; sed si quis obtenta honesta missione operam suam offerat, eum à se repudiari non posse. Nec ipsum tam petulanti milite opus habere: ac militem conscripturum, sibi obtemperantem, non cui ipse obnoxius esse debeat. Quin vana pleraque ab isto sparsa credere. Ista literis aliorum sibi relata per idoneos homines Salvius inter ductores dedi curabat, quo Schiccardo fides demeretur. Ac inter hæc missi in Sueciam, aliique regrediebantur, qui plene sibi satisfactum testabantur. Et inter alios Fridericum Landgravium quater mille unciales dono dati deliniverant. Insignem quoq; circa conciliandos militum animos operam navabat Mortaignius, Hackiusque tribuni, qui multa in exercitu gratia & autoritate florebant. Quæ omnia efficiebant, ne res apud exercitum in nervum erumperet.

Schiccardi machinationes.

Quibus obstitum.

§. 43. Interim ad Guelferbytum aqua eousque intumuerat, ut vix duæ ulnæ deessent, quo minus vallum superaret; ac jam propugnaculum unum prociderat, milesque casas suas in altiora

Ad Guelferbytum res languide procedit.

subdu-

1641. subducere necessum habuerat. Ac credebatur, si machinas commodare voluissent Luneburgici, ut aqua simul & igne urgeri obsessi potuissent, oppidum brevi ad deditionem fuisse compellendum. Sed quos ea res maxime spectabat, minimum ad eam conferebant, labore in solos Succicos, & Vinarienses devoluto, quibus inter maximos solis ardores opus faciendum erat. Ast hostis, cui Succici exercitus conditio ignota non erat, propius succedere constituit, pabulo imprimis, quod longius petendum erat, intercepto munimentis ad Guelterbytum eos extracturus. Igitur desertis apud Bockelam castris cis Leichtenburgum apud vicum Zedelam considet, ac nemine obsistente provinciam late populatur. Ea causa subigebat, ut sociati exercitus de obsidio Guelferbyti solvendo consilia capesserent. Nam nec deditionis certa spes erat, operibus segnitie Luneburgicorum tardius procedentibus, ac propinquo hoste in angustum redigebatur pabulatio. Hassi quoque hactenus ægre detenti, tandem novis acceptis mandatis utiq; discessuros se profitebantur. Contra metus erat, ne Hazfeldio è Westphalia ingruente fœderati hinc inde inclusi in arctum compellerentur, ni mature in alia se loca subducerent. Et jam secreto hactenus ab Augusto Duce tractatus cum hoste agitati in publicũ erumpebant, dum iste per literas ab Archiduce petit ad se mitti, quibuscum colloquatur. Qui & hoc fine Wahlium Comitem, & Cancellarium Kaltschmidium Brunsvvigam ire jusserat, etsi hi, cum à Fœderatis insidias sibi strui intelligerent, iter differrent. Eam cum hoste collusionem summi præfecti apud Succicos & Vinarienses ægerrime ferebant, ac Luneburgicis in faciem exprobrabant, se à Ducibus, & qui horum consiliorum conscii fuerint, proditos. Unde habito cõsilio decernitur castra ad Guelferbytum deserenda. Nec mora, operibus raptim destructis, castris incensis summo mane ante lucem discedit̃ur. Cum omnis exercitus transisset, agger perrumpitur, & aqua magno impetu Brunsuigam ruens non parum damni dederat, etsi paucas intra horas fluvius in veterem alveum rediret. Guelferbyti aqua dilapsa, valli magna pars in fossam desidebat. Miserat Archidux Mercium cum ter mille equitibus ad ultimum istorum agmen carpendum: sed qui longius digressis Fœderatis re infecta redibat. Ab eodem quoque Spigelius tribunus statim Brunsuigam ire jubetur denuntiaturus, aggerem non à se, sed à Succis laceratum, & hisce damnũ ab aquis datum imputandum; quo iisdem invidiam amicam apud urbem faceret. Fatebantur ductores Cæsarei, si Fœderatis annonæ ac pabuli copia fuisset, opera ista nulla vi expugnari potuisse; quæ nunc incassum deserebantur, maxima sumtuum, laboris, ac temporis jactura facta.

Hostis propius accedit.

Guelferbyti obsidium abrumpitur.

22. Aug.

2. Sept.

§. 44. Sociatis exercitibus digressis Wahlius Brunsuigam accedit, ubi honorifice à magistratu urbis, tum præcipue à Duce Augusto excipitur. Huic cum spes restituendi Guelferbyti facta esset, Vicecancellarium suum ad Archiducem mittit; mox ipse ad eundem Solderam proficiscitur, testatus, sibi haut quidquam in animo esse à Cæsare secessionem facere, sed isti atque Imperio placita sibi quoque probatum iri: vicissim expectare, quæ fido imperii Principe digna sint, ac præcipue, ut avita sedes Guelferbytum restituatur. Ad hæc responsum Archidux differebat, quoad quæ reliquis Luneburgicis Ducibus sententia sit constaret. Unde 14. Sept. Dux ad Cæsarem scribit; se quidem omnem lapidem moturum, ut agnati sui ad eadem consilia permoveantur. Id tamen si obtineri nequeat, eorum facto se non teneri, nec quo minus postulatis suis satisfiat, ab istorum declaratione suspendi debere. Hinc diligentem is operam navabat, ut & isti in Cæsaris partes pertraherentur. Quo fine sub exitum Septembris Goslariæ tractatus Cæsarem inter & universos Duces Luneburgicos instituitur, quo etiam Landgravia legatos destinabat, uti ferebat, ne Luneburgici consilia sua præcipitarent. Nec præfecti Succici, interposita licet protestatione, conventum illum impedire poterant, etsi præter Augustum Ducem cæteri pollicerentur, bona fide se communicaturos, quæ ibi agerentur.

1641.

Succici Sarstedii consistunt. 7. Sept.

§. 45. Profecti Guelferbyto exercitus duo milliaria ultra Gilhornum processerant; ac initio quidem Suecis ad Albim conjunctioni cum Stalhantschio quærendæ, Vinarienssibus & Hassis in Westphaliam abire sedebat. Sed quia reliqui Duces Luneburgici petebant, ne ita repente destituerentur, sed ut stativis intra ipsorum provinciã captis hostis sisteretur, quantum penes se foret auxilii offerentes; visum fuit cis Alleram regressis Sarstedii ad Leinam castris munitis considere. Contra hostis 9. Sept. Peina, & Steinbrugga desertis cis Leinam regressus inter Alfeldiam & Gronoviam metatus, Vitur̃gi ad 14. Sept. Huxteram ponte strato Hazfeldium expectabat.

Danicæ machinationes circa eorumpendum exercitum.

§. 46. Sarstedii dum Succicus exercitus hæret, secunda vice Glucstadio redierat Schiccardus multis denuo promissis, & hortatibus apud ductores instans, ut Daniæ Regis auspicia sequi velint. Qui licet plerisq; vanitatis suspectus parum idoneus tantæ rei autor haberetur, non tamen deerant, qui eundem lapidem, jubente an insciо Rege incertum, volverent. Quos inter Bauerus nuper apud Suecos munifica missione potitus, nunc summi excubiarum præfecti dignatione apud Danos auctus, per Nienburgum & Mindam ad exercitum tendebat. Cujus iter etsi translata in alium locum castra interrumpebant; quid tamen animo agitaret, satis prodebant, quæ passim ab eo differebantur. Germanis pacem utiq; inter se faciendam, circa quam Daniæ Rex, Germanus & ipse Princeps, operam navaturus sit. Hunc quia exteros pacem adspernari, bellumque finibus suis propius advolvi sentiat, valido cum exercitu medium se bellantibus illaturum, ac conciliatis Cæsari Germanis exteros eliminaturum. Hoc fine ab Angliæ Rege pecuniam, & militem expectari sublevandæ Palatini causæ. Tum Batavos, aliosque Suecica societate abstrahendos. Regem ab omnibus Protestantibus, & parte Catholicorum ad hæc causa solicitari. Et ne bellum ea occasione inter Daniam & Sueciam exardescat, Regem translato in filium Regno ista sub Ducis Holsatiæ persona peracturum. Initium rei gerendæ apud Visurgim futurum, obtentu Luneburgicis oppida à Succis detenta restituendi.

Dux Augustus in partes Cæsaris transit. 7. Sept.

Motus in exercitu subsidunt.

§. 47. Enimvero istis corruptelis prævalebat indies glisc̃ens apud plerosque in Suecicas partes affectus, postquam aperte jam Augustus Dux ad Cæsarem transierat. Is quippe hactenus omni arte istos in exercitu motus aluerat; & clam cum Cæsare, Saxoniæ Electore, aliisque adversariis literarum commercia exercuerat, Daniæque Regem ad infesta Succis consilia stimulaverat. Sed nunc manifesta ad Cæsarem defectione omnem apud milites fidem decoxerat; & segnius quam jactatum fuerat delectus Danici procedebant. Tum pecuniæ Hamburgo submissæ multorum inopiam sublevarant: ac reversi è Suecia Rochovius & Mortaignius grata omnia retulerant. Sic ut animorum mutatio non levis animadverteretur, ac præter summum ducem supplementa, & pecuniam nihil deesset. Sed quia Torstensoniũ, cum Julio mense navem conscensurus esset, familiaris morbus ad medium usque Septembrem Holmiæ detinebat, glisc̃ente apud militem inopia, ductores Grubbium Hamburgum mittunt, ut petitam antehac à Salvio pecuniam extunderet. Quo fine & mox eodem Mortaignius tribunus

Miles denuo pecuniam solicitat.

1641. tribunus destinatur. Huic scripto mandatum erat, percunctari, quid super duce, & auxilio è Suecia mittendo expectandum sit: tum ut duorum mensium stipendium, ac in singulas insuper equitum turmas milleni uncialés, in peditum cohortes quingeni exsolverentur, additis vestimentis; ut praterea quæ tormentaria res requirat, sufficerentur; captivi ductores de publico redimerentur, ac ipsi deinceps pari conditione cum Vinariensibus haberentur. Addebatur protestatio, ni postulata annuantur, sibi non iri imputatum mala, quæ redacto ad desperationem militi proventura sint. Hæc postulata quantumvis dura temperamentum admissura spes erat, quod ducem nunc è Suecia desiderarent, cujus hactenus exiguam cupidinem ostenderant. Inde prima Salvio cura erat, Mortaignium conciliare, magna inter ductores gratia & autoritate; cui dignatio summi excubiarum præfecti, ac annua pensio, simul decem uncialium millia statim offerebantur, si circa temperanda exercitus postulata operam navaret. Id quod hic sedulo facturum se recipiebat; oblatam tamen summam accipere detrectabat, quoad promissum studium repræsentasset. Tum secreta hæc haberi petebat, quæ inter milites vulgata autoritatem ipsius destructura erant. Convenit inde servando in præsens exercitui tercentenis triginta millibus uncialium opus esse. Addebat Mortaignius, è re fore enormem legionum numerum coërceri; quod ne inviti admittant, ductoribus se persuasurum. Quanquam autem, cum ad exercitum rediisset, acta ejus initio ductores adspernarentur, & rem integram ad Torstensonii adventum servare mallent: mox tamen persuasi quod offerebatur acceptant, de reliquis cum Torstensonio transacturi. Ne tamen promissa eluderentur, è suo numero Hamburgum mittunt, qui in conspectu suo pecuniam à Salvio obsignatam certum apud hominem deponi curarent; quod eam ad exercitum deferri tutum non foret.

Dorstena deditur: 10. Sept.

§. 48. Inter ista Dorstena, quam Geisius tribunus hactenus defenderat, honestis conditionibus Hazfeldio deditur; cui ut subvenire possent Hassi, tandem obtinuerant, ut non ipsi solum abirent, sed & à Suecicis & Vinariensibus aliquot equitum millia, & mille pedites è Westphalicis præsidiis sub Kœnigsmarckii ductu adderentur. 15. Sept. Sed cum jam apud Rintelium Visurgim transire pararent, nuntio deditionis accepto in castra re infecta redeunt; multum questi, dum aliena vindicatum eunt, sua se perdidisse. Ubi contendentibus licet Regiis præfectis, circa summam rerum potissimum servandam esse connitendum; pervincebat tamen Ebersteinius Comes, qui Hassicis copiis præerat, sibi utique laborandum esse, ne Landgraviæ res plane pessumdentur. Igitur ut turo stativa sua per Westphaliam Hassici attingere possent, bina equitum millia & mille pedites sub Wittenbergio præsidio adjunguntur. Ita post Hassos digressos soli Suecici & Vinarienses in castris ad Sarstedium remanebant. Nam Luneburgici jam antea in oppida sua discesserant, multa expostulantes, regionem suam ab hoste juxta atque amicis evastari.

Hassici discedunt. 26. Sept.

Torstensonius in Germania adpellit. 4. Octob.

§. 49. Adpellebat tandem Stralsundæ Leonardus Torstensonius, quem licet trium hebdomadarum adversa navigatione irritatus morbus iterum lecto affixisset, statim tamen copias undique excitat, quas ad exercitum junctim ducere constituerat, quo sibi autoritatem, sociis fiduciam adderet. Tum præmittuntur, qui apud Boizenburgum Albim ponte insternerent, ubi paulum subsistere constitueret; simul quia Cæsarei ministri circa comparandum nomine urbium Hanseaticarum exercitum Hamburgi satagebant, cui Clitzingius abdicata Luneburgicorum militia præficiendus erat. Et eo tempore Daniæ Rex Fulsbutelæ in Hamburgensium agro castra posuerat; de quo fide digni referebant, Leopoldo Archiduci promisisse, si circa Electorem Palatinum, & communem Amnestiam sibi satisfieret, copias suas Cæsareis juncturum Suecis Germanico solo depellendis, pertracta quoque in partes Domo Luneburgica. Et ferebatur consilium esse, postquam Torstensonius ad exercitum penetrasset, à tergo circumventum, marique seclusum delere, unoque ictu bello finem imponere. Ut omnino circumspectione aliqua opus foret, antequam à mari Torstensonius digrederetur. Enimvero exercitus Suecicus Sarstedii metatus, quo etiam Wittenbergius post deductos in Westphaliam Hassos reverterat, etsi premente non parum inopia ad bonam mentem fere redierat, ac novi ducis magnum præ se desiderium ferebat, egregia Mortaignii tribuni circa sanandos animos opera. Quem & una cum Dœrflingio tribuno Stralsundam miserant, ut Torstensonio de adventu gratularetur, avideque ipsum ab omnibus expectari testaretur, modo aliqua ratione militis inopiæ subveniretur. Quos cum Torstensonius percontaretur, quo modo exercitui satisfaciendum, & incommodis, quæ istum premerent, medendum censerent? ipso ad exercitum veniente omnia melius conventura respondebant. Christianus quoque Ludovicus Luneburgicus Dux, quem isti in itinere adierant, de extrema in partibus constantia testatus fuerat, modo promissum diu auxilium adveniret. Sed & in diem erat, quod Cæsarei apud Hanseaticos machinabantur; quorum conatibus eludendis Clitzingius à Salvio ad sumendam militiam Suecicam solicitabatur, in quam etiam se magis, quam in adversam partem pronum ostendebat. Et Dani arma magis ad tuendos proprios fines, premendumque Hamburgum, & mediationi suæ pondus addendum spectare judicabantur, quam ut aperte Suecos tunc lacessiturus crederetur. Quæ & nondum eousque invaluerant, ut non, ubi se commovisset, intra primordia opprimi posset. Igitur placebat ocyus ad exercitum ire, comitantibus isti firmando sexaginta duobus equitum, quadraginta octo peditum signis. Proximus à Torstensonio locus adsignatus erat Joanni Lillichœckio hactenus Pomeraniæ Ulterioris Gubernatori, indignante Pfulio, qui ne quis sibi præferretur apud Rectores Suecix institerat. Quibus rationes reip. & belli excusantibus, is abdicato munere Hamburgum se conferebat offensæ manifestus, nec unquam viso Salvio, à quo tamen magna pecuniæ summa ipsi numerata fuerat.

Is ad exercitum se conferre constituit.

Cæsarei Eimbeccam capiunt, & multa alia loca. 13. Oct.

§. 50. Ast Cæsarei successibus mirum quantum inflati, & Suecicos magis indies spernentes Eimbeccam initio Octobris invaserant. Post factos accessus, & quassata machinis mœnia ignis injicitur, qui tertiam fere oppidi partem in cineres redigit. Incendio grassante octo per horas in exteriora munimenta à Cæsareis assultus fit; quos tamen obsessi non sine clade acriter repellunt. Sed dum hostis ignes jactare pergit, oppidanis consternatis Gœrzkius excubiarum præfectus animo concidens oppidum dedit, Hamelam cum milite suo dimissus. Quo nomine mox pœnas capite luit, cæteris quoque præfectis, præter duos, ignominiæ causa missis. Mox & Northeimum, Spiegelberga, Ericiburgum, & alia invalida oppida imperata faciunt. Hazfeldius quoque post captam Dorstenam è Westphalia movens Mundam, & Duderstadium in potestatem redegerat, quorum hoc Gœrzkius tribunus una cum Gleichensteina arce duris legibus dediderat, præsidiario militi ad hostium sti-

pendia

1641. pendia transeundi potestate facta; ut abeuntem tribunum è trecentis non nisi quinquaginta sequerentur. Cassellæ eminus equiratu claudebantur, & excitatis ad Werram & Fuldam fluvios castellis magna vis frumenti congerebatur: ut omnia longe lateque Cæsareorum hospitiis paterent. Inde Gœttingam Piccolomineus invadit, quam Schœnbergius & Oppermannus subtribuni cum mille provincialibus delectis tuebantur; quibus à Christiano Ludovico Duce injunctum erat, ut frænum mordentes oppidanos vel cum cæde compescerent. Eodem quoque Rosa quingentis equitibus stipatus quingentos pedites in conspectu hostium immittebat; qui tamen in receptu per Hassiam incumbentibus Cæsareis ducentos suorum desiderabat. Sed quia id oppidum valido præsidio, & omnibus necessariis instructum erat, ingruente etiam hieme, & adpropinquante Torstensonio paulo post Cæsarei obsidium omisere.

Gœttingam frustra obsiderat.

16. Oct.

§. 51. Vix Boizeburgum accesserat Torstensonius, cum à Christiano Ludovico Duce missus adest Otto Mauderodius, qui demonstrata præsenti rerum facie petebat, periculum Domui Luneburgicæ imminens averteretur; ac ut à Salvio & Grubbio promissa Nienburgi, aliorumque locorum restitutio repræsentaretur. Cui Torstensonius; exercitui, Ducumque ditioni ocyus se subventurum. De Nienburgo differebat, quoad perspiceret, quomodo res se daturæ essent, & quid à Ducibus expectandum foret. Nam quicquid de Salvii, & Grubbii pollicitatione fieret, mutata interim rerum facie, ac tractatibus Goslariæ ferventibus, haut tutum erat reddito Nienburgo res Suecorum per Westphaliam evertere. Aderat quoque à Friderico Cellensi Duce Harburgius, qui & ipse auxilium poscebat, simul percontabatur, quodnam iter ipse ingredi velit, ut annona exercitui parari posset. Uterque legatorum confirmabat, statim atque Torstensonius adfuerit, equitatum Luneburgicum hactenus paulisper à Succico exercitu digressum, cum hoc denuo jungendum. Uterque amplissime de affectu & constantia Ducum in partibus testabantur.

Lunburgicorum postulata, & promissa.

Torstensonius Albim transgreditur 10. Nov.

Inde cum copiis Albim transgressus Torstensonius Bleckedæ considet, longius inde progressus modico ab exercitu intervallo metaturus, ut si universus exercitus in potestate foret, suas copias cum isto jungeret: sin frænum idem moderet, in fide perstantes ad se pertraheret, pro re nata deinceps consilium capturus. Bleckedæ ipsum Luneburgici & Hassici Legati à conventu Goslariensi ad Daniæ Regem missi adeunt, qui gratulatione super adventu defuncti petebant iter ab ipso accelerari, quo istorum ditio præsentibus malis liberetur. Tum causas conventus Goslariensis exponunt, demonstrantes, à se Noribergæ & Ratisponæ acta id effecisse, ut de justitia consilii sui omnibus pateat, ac reliqui Protestantes, quæ saluti ipsorum faciant, penitius perspiciant. Nec Goslariæ aliud à se agi, quam ut via communi paci muniatur. Hac autem ad Regem Daniæ missione id quæri, ut ostensa iniquitate conditionum Goslariæ sibi latarum is permoveatur, ad communis pacis tractatus acrius urgendos; idemque fulciendis Protestantium rebus arma expediat, aut saltem minetur. Unde, ne quid ex hac legatione suspicionis capretur, petebant. Denique ut circa restitutionem oppidorum præstentur, quæ in ipsius adventum promissa sint. Ad hæc Torstensonius; mox se auxilia Ducibus laturum adfore; communes pacis tractatus propediem ordiendos. De oppidorum restitutione forte coram cum ipsis Ducibus acturum de cætero pollicitus omnia, quæ tempus & ratio belli ferat. Ast Gunterrodius Legatus Hassicus secreto pandebat; esse Goslariæ, qui quacunque ratione cum Cæsare transigere ardeant. Eoque suadebat, ut exercitu propius admoto congressus iste turbaretur, ac maturato communis pacis conventu prætextum adversis consiliis adimeretur. Quin & fatebatur Schenckius; jamtum ad Guelferbytum infecta in Succos consilia fuisse agitata, ni boni quidam obstitissent.

Legatorum Luneburgicorum alia propositio. 11. Nov.

§. 52. Torstensonius inde per Medingam; Oldenstadium, & Hermsburgum; Winienam ad Alleram progreditur; quò exercitus Saristadio ob inopiam pabuli, ac ut eo commodius duci jungeretur, se contulerat. Heic primum opus erat à Friderico, & Christiano Ludovico Ducibus consilium exquirere, quid in præsens suscipiendum foret. Qui post consultationem inter se habitam legatos ad ipsum se missuros respondent. Mox & Belloregardius, ac præcipui ductorum Vinariensium accedunt denuntiantes; sibi decretum propediem Rhenũ versus movere, quod valida ibi supplementa è Gallia expectent, & firmato nunc Succico exercitu præsentia sua opus non amplius sit. Hac ratione distractis per se hostium viribus, rebus Suecicis, & causæ communi plus emolumenti posse conciliari, quam si diutius juncti maneant; præsertim cum ægritudo exercitus recrudescere possit, si Suecicus miles videat, Vinariensibus denuo pecuniam numerari, cujus solutio flagitantibus ductoribus diutius differri nequeat. Vera tamen discessus causa erat, quod non solum opima sibi hiberna quærerent, sed & Rex Galliæ jussisset Guebrianum tantisper ea parte limitem Galliæ tegere, dum ipse totam belli molem ad fines Hispaniæ expugnando Perpigniano vertit. Contra Torstensonius ostendere: summæ rerum periculosum esse, ipsos ita repente rebus nondum rite dispositis, & antequam de hostium destinatis constet discedere. Etiam nunc ipsis junctis hostem equitatu prævalere; digressis se plane imparem fore, ac hoste pro lubitu grassante sat habiturum vim arcere; tandemq; receptus necessitatem impositum iri, quo Luneburgici & Hassici ad desperationem, & consilia Galliæ juxta ac Sueciæ noxia sint compellendi. Hostem arma ipsorum ad Rhenum non magis curaturum, quam quondam Banerio ad Torgam circumsesso; quippe cui decretum sit Suecos primum tota vi obruere; inde cæteros evertere in proclivi fore. Ista semel iterumque ingerebantur Torstensonio in ipsorum stativa protecto, ac protestante, ut saltem eousque maneant, quoad iterum propius hostem progressus foret. Enimvero hisce insuper habitis isti per Mindam trans Visurgim in Westphaliam discedunt. Ea res Torstensonii destinata non parum turbabat, cui animus fuerat istis permanentibus statim in hostem movere: ac Erfordia liberata iter ad Stalhantschium aperire, ut hunc ad se evocare, aut eidem auxilio venire pro re nata posset. Sed nunc ab iisdem destituto, & incerta Luneburgicorum voluntate quiescendum erat, quoad de horum consiliis & hostium conatibus pateret. Et quia commeatus ac pabulum trans Alleram rarescebat magna cum molestia militum longe petendum, simul sparsi hostium invasioni patebant, totus exercitus cis Alleram retrahitur, stativis inter id flumen & Sulzam dispositis. Ipse dux Bergis prætorium statuebat.

Vinarienses discedunt.

24. Nov.

Torstensonii destinata turbantur.

2. Dec.

§. 53. Ast Piccolomineus post omissum Gœttingæ obsidium copias suas per Eichsfeldiam, Anhaltinam ditionem, & vicina loca in hiberna deducebat, missis in Halberstadiensem ditionem aliquot legionibus, ut eandem adversum Suecorum invasionem firmarent, tum operam darent, ne quid annonæ istorum adventu supereset. Universæ autem hostium copiæ, Cæsarei, Bavarici,

Piccolomineus in hiberna discedit.

1641. Hazfeldius, & Saxonici, ita disposita erant, ut si res exigeret, facile conjungi possent. Ac Hazfeldius quidem in Thuringiam progressus copias inter Arnstadium & Gotham collocaverat, velut obsidium Erfordiæ minitans, non quod ad vim faciendam vires essent, sed quia spes erat varias per artes, & ostentata à Cæsare venia oppidanos in Suecos irritatum iri. Ferebantur quoque tractatus agitari inter eundem, ac Moguntinum Electorem super hujus jure in eam urbem in Hazfeldium transferendo. Quod jus in se derivare satagebat Saxoniæ Elector, & ne Hazfeldius solus res ad Erfordiam moderaretur, ipse eo se conferebat, quo captam urbem sibi vindicaret. Quæ res oppidanis evulgata parum grata erat, quod mallent ex veteri pacto Moguntinæ sedi subesse. Ita in Decembrem usque mensem Hazfeldius ibi quiescebat, nulla vi in urbem tentata: etsi copiæ ipsius interim non parum imminuerentur per desertiones, & catervis Suecicis ex urbe subinde carpentibus. Heldrunga tamen arce per id tempus Cæsarei potiebantur errore præfecti; qui cum Cæsareorum caterva adequitans pecora abigeret, ipse cum cæteris ductoribus, & septuaginta equitibus in istos eruptione facta, plerisque suorum cæsis cum reliquis vivus in manus hostium incidit. Qui in arce restabant, licet strenue arma capesserent, ad arcendam vim impares erant. Masfelda quoq; in Franconia arx perfidia præfecti natione Itali hosti traditur, qui & ideo Cæsaris sacramento accedebat.

Hazfeldius Erfordiam tentat.

Cæsarei Heldrungam & Masfeldam capiunt.

§. 54. Torstensonio interim præcipua cura erat, ut super stipendiis exercitui satisfaceret; quod negotium difficilius opinione procedebat præfectis, summam initio propositam acriter flagitantibus. Post multam demum disceptationem pronuntiat; plus se quam obtulerit præstare non posse, utcunque res ceciderit. Inde additis in futurum promissis pauci primum, mox eorum exemplo plures, demum universi adquiescunt. Sed cum è Suecia destinatum non sufficeret, centum octoginta millia uncialium insuper privata Salvii fide à mercatoribus Hamburgensibus mutuo sumenda erant; quod alias dilata toties promissa solutione seditio exercitus, ac rerum Suecicarum per Germaniam eversio imminebat. Inde cum Legatis Luneburgicis Thoma Grootio, Hodenbergio, & Ottone Mauderodio consultatur, Torstensonio de ratione belli gerendi, atque auxiliis proponente, istis super restitutione oppidorum ingeminantibus. Ac de primo quidem Luneburgicis videbatur ut Torstensonius quam primum exhausto jam Luneburgico agro in Halberstadiensem transiret. Sibi insessa ab hoste oppida Bockelam & Alfeldam expugnanda, ne Hildesiæ & Hanoveræ velut obsessi agant: quo fine mille quingentos pedites à Torstensonio commodari sibi petebant. Cui contra consultum non videbatur peditatum imminuere; eoque proponebat, se adjunctis Ducum copiis tentaturum, num ex itinere ista oppida expugnare possit. Id quod Luneburgici abnuebant, quod metuerent, ne deinceps eadem oppida milite Suecico insiderentur. Obtendebatur tamen exhausta provincia toti exercitui alendo impar: sed proprias copias ei negotio sufficere, præsertim si Suecici recta Goslariam, & ad Hercyniam sylvam progressi horum terga tuta præstent. Quod ad extremum Torstensonius annuebat, simul ut proprium militem locis expugnatis Duces imponerent, differrent tamen ea loca invadere, quoad ipse idoneam adversus hostes stationem cepisset. Offerebant præterea isti duas equitum alas Torstensonio conjungendas, non prius tamen quam Bockela & Alfelda capta; & ea quidem lege, ut non longius, quam ad Salam aut Onestrum abducantur, pari conditione cum Suecicis habeantur, soliusque Torstensonii imperia excipiant. Tum si invadente domi hoste revocentur, ne detineantur: vicissim stipulati, si necessitas postulet vel toto cum exercitu Torstensonius ipsis subveniat. Id quod hic acceptabat, ut tamen de majore equitum manu instaret, quod hostes ea copiarum parte prævalerent. Ast restitutionem suorum oppidorum Luneburgicis exposcentibus ostendebatur: statuisse quidem Rectores Suecia Ducibus satisfacere; sed post ipsius è Suecia discessum, ubi de tractatu Goslariensi, & aliis mutationibus innotuisset, istos hæsitare. Unde fœdere à Ducibus nondum ratihabito, sibi novum ex Suecia mandatum expectandum. Quo responso offensi legati, cum de Ducum fide & constantia, exhaustis aut imminentibus malis, totiesque factis sibi promissis multa jactassent, spem sibi fuisse ferebant, tandem aliquando sibi satisfactum iri. Torstensonius quanquam Rectores Suecia in Nienburgi restitutionem haut consensuros nosset, & modica spes fœderis aut firmæ conjunctionis ostenderetur: tamen hac rerum facie Duces protelare tutum non rebatur; ne prætextum præberet Suecorum partibus abdicatis ad hostem transeundi, culpa invidiaque facti in Suecos devoluta. Præsertim cum multi è Suecico exercitu, ipsaque Landgravia censerent duriter Duces detentis oppidis haberi. Unde super Nienburgi restitutione, quæ potissimum quærebatur, hanc conditionem ferebat, ut vel præsidiarii in Ducum æque ac Reginæ verba jurarent, vel præsidio deducto munimenta solo æquarentur. Addebat tamen, non prius hac se conditione teneri velle, quam ratihabito fœdere, & abrupto tractatu Goslariensi, omnibusque controversiis cum Cæsare ad communem pacificationem rejectis. Legati fœderis vocabulum repudiabant, licet à paris valoris conventione abhorrere non viderentur. Goslariensi tractatu asseverabant privata duntaxat Ducum negotia agitari, nullo sociorum Regum, aliorumque præjudicio. Satis se Pragensis pacis fructus degustasse, eoque omnia rempublicam spectantia ad communes tractatus reservare. Quod si tamen Goslariæ privatis Ducum desideriis consulatur, non esse, quare id repudient. Sociis Regnis offensæ animam se haut præbituros, ac quantum in se operam daturos, ut Goslariæ, & Osnabrugæ Suecis satisfiat. Quanquam autem conditione à Torstensonio lata utcunque placati viderentur, instabant tamen, ut citra exceptionem oppida sibi sua restituerentur, ac Torstensonius diuturnis ipsos stativis quam primum liberaret. Hic de discessu annuere; super Nienburgo restituendo Reginam consulturum. Interim curaturum, ut in gratiam Ducum minoribus quibusdam locis præsidia deducantur, si prius sibi caveatur, munitiones plane destruendas, nec novum illis præsidium imponendum; tum ut tributa in usum sui exercitus prorogentur. Hoc responso accepto isti discedunt. 23. Dec.

Torstensonius exercitui satisfacit.

Acta Torstensonii cum Luneburgicis.

§. 55. Inter hos tractatus Torstensonius acutissimo corripitur morbo, quo si extingui ipsum tunc contigisset, periculosissimo res Suecorum in Germania statu erant, nullo pari autoritate apud exercitum, & qui tot difficili ingenio homines temperare posset. Nam Lilliehœckius adhuc recens, 9. Dec. Wrangelius alio abierat, Wittenbergius crure fracto decumbebat, Pfulius cingulum posuerat, solus Kœnigsmarkius apud equitatum, Mortaignius apud peditatum supererant. Intra paucos tamen dies è morbo refectus ducis munia iterum exercere incipiebat. Alias ab hoste ad anni usque finem nihil tentatum, nisi quod mense Decembri Sperreuterus

Periculosa exercitus conditio Torstensonio ægrotante.

Irritus hostium conatus.

1641. terus cum quinque equitum millibus sinuato per Ulcenam itinere raptim stativa Suecorum incurrere conaretur, post oppressos quos poterat apud VVinsenam trans Alleram facessiturus. Sed Hœtingslebius subtribunus cum ducentis equitibus in Halberstadiensem agrum missus, ac manu isti impactus amissis suorum triginta de Sperreuteri adventu divulgabat qui deprehensum se sentiens re infecta ad suos rediit. Apud hostes Hazfeldius in Superiorem Hassiam & Wetteraviam, relicta Thuringia, tendebat reficiendis ibi copiis, & ut tractum Rheni inferiorem adversus Hassos & Vinariensis tueretur. Quorum illi à Suecis digressi, novisque in VVestphalia copiis aucti sub finem Octobris Rhenum transgrediuntur, Santenamque, Sonsbecam, & Alpenam in potestatem redigunt. Cœptum tamen Ordingæ obsidium re infecta solvunt; conatu quoque in Keisersvvertam fallente. Ac dum Hammum repentino assultu opprimere instituunt, centum quinquaginta suorum amisere. Propositum istis erat Colonienscm & Juliacensem agrum tributis subjicere; ac Piccolominei, & Hazfeldii conjunctionem Protestantium rebus tam pernicioſam distrahere. Eodem quoque Ebersteinius Comes cum reliquis copiis, quæ præsidiis VVestphalicis detrahi poterant, sequitur. Hisce repellendis agrestium complura millia conglobantur, quibus aliquot equitum se turmæ jungunt, quæ sub Eppio tribuno manum Hassicorum apud Alpenam opprimunt. E VVestphalia quoque Vehlenus cum tribus militum millibus adproperabat. Tum fœdus mutuæ defensionis inter Colonienscm Electorem, Palatinum Neoburgicum, & Leodienses agitabatur, cui Melander præficiendus dicebatur; quem ad se nuper accedentem Cæsar omnibus gratiæ indiciis exceperat. Et idem statim Neoburgico, & Juliacensibus Ordinibus per literas injunxerat, omnem neutralitatem abrumperent; Gallis, Vinariensibus, Hassis, receptum, transitum, stipendia ne præberent, sed hostilia iisdem intentarent. Vinariensis contra post relictos Suecos, cum paulum in Osnabrugensi agro quievissent, & ipsi Hassos sequi instituunt. Ad finem tamen anni usque circa Vesaliam hærebant, quoad cum præfecto ejus oppidi super transitu Rheni convenirent. Eorum adventus ingentem terrorem tractu Rhenano dabat. Et quanquam provinciales in Colonienscm agro, ac Juliacenses Ordines autoritate Cæsaris invito quantumvis Palatino arma caperent; tamen tumultuariæ manui diffisi Lamboium quem nuper ægre extruserant, è Belgio evocant; qui & cupide trajecto apud Venloam Mosa istis obviam se ferre instituit.

Hassi trans Rhenum abeunt.

Ut & Vinarienses.

Contra quos Lambojus evocatur. 27. Dec.

§. 56. E Silesia Stalhantschius initio anni, postquam capta ibi loca idoneis præsidiis firmasset, versus Lusatiam Inferiorem, & Marchiam progrediebatur, cum jam Brandeburgicæ copiæ irruptionem in Pomeraniam agitarent. Quæ audito hujus adventu raptim intra Berolinum se conjiciunt, ejus urbis defensionem ope civium & provincialium molientes, quo fine suburbia, ac vicina prædia incendunt, Stalhantschius aquis passim gelu constrictis urbem tentare instituit. In itinere Zossenam arcem centum quinquaginta dimachis insessam capit, captamque demolitur. Tum à Præsidibus Pomeraniæ auxilium sibi subigendo Berolino submitti postulat. Sed remittente frigore, ac vastitate Marchiæ territus in Lusatiam regreditur. Silesiæ simul rebus, ac Saxonicis, Brandeburgicisque in Pomeraniam conatibus observandis. Et quia à Banerio jussus erat, si hostis è Silesia in primarium Suecorum exercitum moveret, è vestigio insequi, legiones ita disponit, ut si opus foret statim contrahi possent. Duæ quoque equestres legiones Juterbocæ locantur, quæ una cum tribus Luccæ tendentibus hostem perpetuis incursibus fatigarent, ac si quid forte copiarum pontem ad VVittebergam transiret, observarent. Ita Cæsarei per superiorem Silesiam, Sueci per Lusatiam hibernorum quiete fruebantur, nulla re memorabili gesta, nisi quod VVanckius Gœrlicii præfectus adscitis duabus Boleslaviæ hospitantibus equitum turmis Bischofsvvertam scalis admotis capit, ac integram equitum turmam opprimit. In reditu centum pedites Dresda egressos offendit, quorum viginti amplius concidit, reliquos captivos abstrahit. Post cum nunciatum esset, aliquot hostium legiones è Silesia Zvviccaviam mitti, ac Banerii exercitum superato Sala in tuto esse, Stalhantschius statim versus Superiorem Silesiam movet, ut vel istarum legionum iter impediret, vel imminuto jam hosti aliqua noceret. Qui & statim Suecorum audito adventu apud Neissam, & Strelenam copias Gœtzio duce contrahit. In quem etsi Stalhantschio ire animus esset, tamen agris inter montes & Oderam plane vastatis, ac oppidis ab hoste insessis, unde militem aleret non reperiebat. Igitur ne frustra iter ingressus foret, de Glogovia majore subigenda cogitationem suscipit. Ac ut tergum sibi tutum præstaret, Lubenam arcem, Ligniciam inter & Glogoviam sitam, sexaginta peditibus insessam capit, hoste se hautquidquam movente. Inde Heinzendorfum arcem petit, infestandis itineribus molestam, & situs opportunitate non spernendam. Cæsarei ad Kazbacum fluentum inter Ligniciam & Parchvvitzam castris positis, novem licet bellatorum millia explentes Suecos quinque millia parum excedentes recta via invadere non audebant, quod hi impeditis locis consedissent. Sed repente inter Suecorum castra & Glogoviam ad Oderam properant, ut Beutenam & castra fluvio adsita interciperent. Stalhantschio de hostium itinere nuntius veniebat ea ipsa hora, qua præsidium Heinzendorfii, quinquaginta militibus constans, super deditione agere inciperet. Igitur ut eo negotio defungeretur, honestas illi conditiones indulget, ac firmata præsidio arce inter Beutenam ac hostem itinere properato dimidium ante diem, quam hostis Oderam attingit, ac celsiore loco aciem explicat. Mox & hostis instructis ordinibus intra quadrantem milliaris subit, præter leves velitationes nihil ausus. Stalhantschius cum hostem numero longe prævalere videret, per noctem loricam castris prætendit, quod crederet, sequenti die istum recta in se iturum. Sed is præter modicas velitationes nihil tentans, cum ad vesperam usque in acie constitisset, displosis omnibus tubis ac tormentis retro vertit, & quadrantem milliaris abhinc ad Oderam castra munit, quem & ponte insternit, Stalhantschio commeatum è Polonia, & qui adverso flumine subvehebatur, simul commercia cum præsidiis trans Oderam intercepturus. Ita sub finem Junii munitis utrinque castris consistitur, duriore Suecicorum conditione, quibus frumenti copia non nisi è modicis suis stativis erat, cum Cæsareis amica Polonia, & tota retro Silesia pateret, equitatu quoque longe prævalentibus. Dum ita in propinquo desidet uterque exercitus, quotidianis fere velitationibus certabatur, prosperiore ut plurimum Suecicarum fortuna, qui modicis, sed crebris damnis hostem carpebant; inter alia equitum triginta manu centum quadraginta hostilium equitum catervam intercipiente.

Idem in Silesiam movet.

Lubenam & Heinzendorfum capit. 2. Jun.

Acta per Silesiam.

Stalhantschius Berolino minatur.

Hostem prævenit. 16. Jun.

§. 57. Enimvero post aliquot dies hostis castris excedere, ac celsiore in loco ordinibus explicatis ad vesperam usque consistere: unde Bobera flumine 3. Jul.

Hostis ab Odera itetum abit.

1641. mine inter Sprottaviam & Boleslaviam superato recta in Superiorem Lusatiam tendere. Ubi primo Lauba peditum cohorte Succica insessa magis oppidanorum proditione, quam viarmorum subigitur. Inde Gœrlicium petitur, quod Wanckius subtribunus cum duodecim desultorum centuriis obtinebat, ab annona & adparatu bellico sic satis instructus. Adducebat eodem Saxoniæ Elector mille quingentos equites, duo peditum millia, Lusatiam isto oppido expugnato à Succis utique purgaturus. Stalhantschius hostem quidem insequi ardebat; sed numero prævalentem prælio lacessere, ac summam rerum per Silesiam, à qua securitas Meclenburgicæ & Pomeraniæ magnam partem pendebat, aleæ subjicere rationis non erat. Unde placebat in arrepta statione subsistere, & supplementa è Pomerania expectare, cujus Præsides bis mille pedites totidem equites poscebat; quo apertis camporum par esset hosti Saxonicis nunc copiis aucto; ad quem etiam in castris apud Gœrliciam ex aula Cæsareis accesserat Franciscus Albertus Lauenburgicus Dux, Arnheimii consilia executurus, susceptо tunc summo in exercitum imperio, quem jussus erat ad decem peditum quinque equitum millia augere, Oderamque & Havelam tueri. Quo fine & passim delectus fervebant; ad quos cum Hamburgenses ac Lubecenses pecuniam suppeditaturi dicerentur,

Gœrlicium obsidet.

30. Jul. Rectores Sueciæ literis eos monebant, ne sublevarent expeditionem ipsis quoque demum exitiosam futuram. Porro Gœrlicii Wanckius suburbia incenderat, ac parte oppidi in extremi usum refugii novis munitionibus abscissa, de auxilio securus Electori deditionem imperanti ferociter responderat. Nec segnius defensionem administrabat, ut opinione diutius obsidium extraheretur. Et cum Elector continuis fulminationibus neque pulveri neque machinis parceret, iste non nisi certos ictus dirigebat, quorum unus subtribunum ad latus E-

13. Aug. lectoris discerpebat. Post ruinam editam & incensos cuniculos validus assultus datur in quo præter ducentos Saxonicos octingenti Cæsarei cæsi aut sauciati, quos inter subtribunus, excubiarum præfectus, novem centuriones, aliique ductores.

30. Aug. In oppugnando quoque molendino centum quinquaginta hostium periere. Cæterum quia metuebat hostis, ne Stalhantschius obsessis subveniret, castra lorica circumdat, & castella idoneis locis excitat. Isti equidem bis mille octingenti milites è Pomerania accesserant, cum plures mittere Præsides provinciæ rebus apud primarium exercitum ambiguis non auderent. Horum accessione quanquam nondum hosti par, Brandeburgicis insuper copiis aucto, propius tamen subire constituit, si fors occasio daretur hostem infestandi. Unde relictis inter Beutenam & Glogoviam castris Saganum usque progreditur. Neque tamen hostem numero superiorem intra munita castra invadere tutum putabat, nec ob interjectas Sagano & Gœrlicio continuas sylvas propiorem capessere stationem dabatur, omnibus circum ab hoste vastatis. Unde ibi subsistere necessum erat, ut tamen subinde catervæ in hostem emitterentur, simul obsessis, queis super adventu suo significabat, animus adderetur. Etsi vix ullum operæ pretium fieret, datis acceptisque damnis, quæ Succis ob paucitatem gravius sentiebantur. Et acrius Gœrlicium indies urgebat Elector vel cum excidio potiri oppido pervicax. Unde obsessis licet per continuas eruptiones renitentibus propius semper vis admovebatur.

Stalhantschius Saganum procedit. 14 Aug. 16. Aug.

12. Sept. Accedebat demum pulveris pyrii defectus, de quo VVanckius Stalhantschio significabat; ni cito subveniatur, non diutius sustineri posse. Cum igi-

Wanckio deditionis tur huic nulla facultas liberandi oppidi foret, VVanckius demum honestis conditionibus liberũ discessum paciscitur. Nec eo secius hostis abrupto pacto qui quondam sub Cæsare aut Saxone stipendia fecerant, post capti Succicam militiam sumserant, abstrahebat, ut ex undecim centuriis, quæ oppido excedebant, vix trecenti à Wanckio Saganum deducerentur. Obtentui Elector sumebat, quod & antehac Loitii in Pomerania legioni suæ deditionis leges servatæ non essent, idque ipsum Cæsareis Wolaviæ contigisset. Conventum præterea fuisse, ut capti utrinque dimitterentur, & quod adparatus bellici supererat Saxonicis consignaretur; quorum neutrum Wanckio fuerit præstitum, quin insuper præfectum vigilum Saxonicum ab illis cæsum, signiferum sauciatum. Etsi Wanckius in eos, qui hoc facinus patraverant, è vestigio animadvertisset.

1641. leges non servantur.

§. 58. Post expugnatum Gœrlicium Franciscus Albertus cum exercitu Boberam versus movens primo Boleslaviam per quatriduum incassum tentat. Inde Beutenam oppidum defensioni ineptum diripit; sed castellum in Oderæ insula positum post inanem vim quadringentis militibus eminus circumsidendum commendabat. Mox Freistadium tenui præsidio infessum citra laborem, arcem vi admota in potestatem redigit. Hinc Grunbergæ aliquot per dies subsistit, uti credebatur, Crosnæ inhians, qua obtenta receptus Succicis præclusus videbatur. Sed quia præsidiarii Crosnæ alacrem defensionem adornabant, ac in exhausta regione nihil annonæ occurrebat, Naumburgum flectit, 2. Nov. ac denuo Bobera transmisso Sommerfeldæ considet, ubi ex utraque Lusatia subvectio patebat. Ita intra duo milliaria Suecorum castra circum circa ambierat, si forte in aperta camporum eos pertrahere posset. Enimvero Succos multitudo hostium immotos apud Saganum subsistere subigebat magna cum miseria luctantes, cum hostis equitum numero triplo superior quotidie circa castra vagaretur; ut nemini longius progredi liceret. Et jam absumtis omnibus ne parsimoniæ quidem, qua tenuem hactenus penum aluerat Stalhantschius, locus supererat. Subsistendum tamen utique erat, ni præsenti se exitio objicere vellet, quoad hostis transmisso iterum Bobera spatium receptui dedisset. Et quia castra hostis apud Sommerfeldam posita iter Crosnam versus abscideranat, Stalhantschius modico præsidio Sagani relicto Beutenam illæsus evadit; ibique superato Odera Zullicham descendit, ac legiones non melius habitas, quam si adverso è prælio profugissent, inter Oderam & VVartam fluvios in hibernis disponit. Stalhantschio digresso hostis nullo negotio Saganum, Sprottaviam, Lubenam, & Heinzendorfum recuperat, ac denuo circa Freistadium metatur. Unde metuebat Stalhantschius, ne forte per Oderam glacie constrictum hostis ingruens hiberna ipsius turbaret. Eoque diligenter ejusdem motus explorare, ac legiones paratas esse jubere, si res exigeret Landsbergam se recepturus. Sed eo metu soluta ipsum glacies liberabat, & quod Lauenburgicus superato apud Glogoviam flumine circa Guraviam copias in hiberna deduceret. Cæterum exercitus i- 17. Dec. ste Succicus tantum non ad extrema redactus erat. Miseri exercitus Succici conditio. Legiones attritæ laboribus, ac numeris imminutæ. Regio quam insederant vix panem ad modicum tempus præbebat; nedum ut copiæ inde reficiantur aut suppleri possent. Et jam ductores consumta patientia seditiosas voces spargere, ac lautiora hospitia, pecuniamque flagitare. Quibus malis Stalhantschius remedium per literas & misso Helmoldo VVrangelio apud Torstensonium quærebat, exposita quoque virium inæqualitate, cum Succi vix tria equitum, totidem peditum millia additis

Hostium progressus per Silesiam. 17. Octobr.

Stalhantschius in hiberna se recipit. 17. Nov.

septin-

1641. septingentis explerent; hostis contra septem equitum, sex peditum millia in campum educere posset, novis insuper delectibus magis firmandus. Cui & Polonia non parum favebat, ubi quanquam sollicitante Legato Gallico Avaugurio publice interdictum esset, ne ex eo Regno miles trans limites educeretur, clam tamen omnibus modis Cæsarei sublevabantur. Nec pauci militum conquisitores Cæsarei in finibus Poloniæ versus Sternbergensem districtum hærentes Suecicos, qui ob inopiam frequentes deserebant, suis stipendiis addicebant.

Per Pomeraniam & Marchiam gesta.

§. 59. In Pomerania Suecos inter & Brandeburgicos mutuis excursionibus certabatur, his Pasevvalci & circa prædas agentibus, illis duodecim infra Custrinum vicos aquis circumfluos aditum sternente glacie flamma delentibus, quod remissum subito gelu nihil avehi pateretur. Ast Schvvartzenbergius Comes Marchiæ præses apud conventum Ordinum ejus provinciæ proposuerat de quatuordecim novis legionibus conscribendis, ac hisce licet abnuentibus, delectus ordiri cœperat, Havelandia & Tolbovienſi districtu recons collectis in stationem assignata. Hisce conatibus disturbandis, ac ut Pomeraniam onere levaret Joannes Lilliehœkius tribunum Thuronem Bremium cum sedecim centuriis equitum peditumque excurrere jubet. Qui itinere per Zedenicum & Grenseam facto, Ruppinum cum adsita arce nullo negotio in potestatem redigit. Inde Havelbergam pro

6. Mart.

gressus in itinere duas equitum turmas opprimit.

11. Mart. Suecici in Havelandiam irrumpunt.

Havelbergæ Basilica milite vacua reperiebatur. Sed qui oppidum insederat centurio cum quadraginta peditibus Suecorum adventu animadverso in VVerbense castellum confugit. Ita oppidum istud, & magna Havelandiæ pars nemine resistente in potestatem venit, ac Ratenavia præsidio firmatur. Enimvero in Marchia novo sub Electore alia videbantur consilia agitari. Quem Schvvartzenbergius, cui dimovendo commoda occasio quærebatur, ægritudine animi extinctus non modica cura solvit, ne is forte Spandoam, Custrinumque in Cæsaris manus consignaret. Consilium Electori erat apud Cæsarem obtinere, ut suo nomine præsente tamen Cæsareo ministro, cum Suecis super legibus pacis agere posset, eoque fine inducias per Pomeraniam, & Marchiam cum his inire cupiebat. Quæ an Suecis placerent, per Schliebium tribunum è Præsidibus Pomeraniæ percontabatur. Ab Avauxio quoque scriptis literis petebat, ut per Salvium aliosque amicæ transactioni inter se ac Suecos fundamenta poneret, aut saltem ut inducia aut neutralitas sibi concederentur. Id quod Avauxius vehementer suadebat, qui spem inde Electorem in partes pertrahendi conceperat. Publice quoque Elector per Marchiam edixerat, ut hostilia adversus Pomeraniam, & agentes ibi Suecos omitterentur. Suspicionem tamen hisce excitabat, quod Cæsar per Martinicium Comitem ab eodem petierat, equitatum sibi suum concederet ad exercitum, quem sub Arnheimio & Lauenburgico formatum ibat. Id quod Elector annuebat majore parte eodem dimissa, qua Cæsar pro lubitu uteretur. Excusabant tamen Brandeburgici: equitatum istum Cæsari jam ante jurejurando devinctum, qui & ideo refractarium se Electori exhibeat, ac Marchiæ oneri magis quam commodo sit; cujus ideo missionem Ordines provinciales flagitarint. Ita istum occasionem eo se onere exsolvendi arripuisse. Et in septingentis non amplius equitibus exiguum momentum fore.

Brandeburgici in pacem inclinant.

5. Mart.

Axelius Lilius in

§. 60. Mox ipse Axelius Lilius cum aliquot peditum centuriis in Havelandiam proficiscitur, ubi secus quam crediderat, nil frumenti invenalebat, nisi quod incolæ hinc inde defoderant, ipsi Spandoam & Brandeburgum Vetus refugi. Posterius quoque oppidum, uti constituerat, invadere non poterat, quod Stalhantschius tres legiones è Silesia huc missas revocasset. Dum Navvæ metatur, mille amplius Brandeburgici equites ante oppidū se ostendebant; sed ipso contra progresso cum minore licet manu isti pugnam conserere non ausi retrocedebant, amisso signifero & aliquot gregariis. Ad eum inde Borgstorhus tribunus mittebat, qui denunciaret; cum Electoris Legatus jam in Sueciam profectus sit instaurandæ amicitiæ, ipse Havelandia decederet; quo facto & Brandeburgicos nil hostile in Suecos extra Marchiam susceptūros. Habebat in mandatis Lilius, amicitiæ officiis cum Brandeburgicis paria facere; nec tamen occupatis locis decedere. Igitur dissimulata oppidorum restitutione in id consentiebat, ut hostilia utrinque omitterentur, modo copiis suis frumentum præberetur. Cujus & mox aliquantum Havelbergam convehebatur. Sed quia interim mutata apud primarios exercitus rerum facie Cæsarei per Magdeburgum facile ingruere poterant, qui & Brandeburgicis operam suam ad Suecos expellendos obtulerant; simul nihil annonæ à provincialibus nisi per vim exprimi poterat, ac inter res ancipites Pomeraniæ cumprimis ratio habenda erat: igitur deportato VVitstocum ex Havelandia frumento ipse in Pomeraniam cum peditibus redire constituit; ut tamen discessum suum Electori velut instaurandæ cum ipso amicitiæ susceptum, imputaret. Ruppini tamen & VVitstoci equites, & pars peditum relinquitur; quibus interdicitur quidquam per vim provincialibus eripere, aut ullo modo ipsos lædere. Havelbergæ quoque præsidio imponitur obtinendo Havelæ transitu. Exadversum Ernestus Brandeburgicus Marchio è Borussia in Schvvartzenbergii Comitis locum succedens, post obtentam Spandoam, cui Cæsarei jam imminebant, amicum se Sueeis exhibere, ac statim edictum promulgare, ne quis suorum in Pomeraniam aut Meclenburgicam excurrat: tum & Lilliestrœmium olim captum dimittere, Saxone frustra intercedente. Apud Lilliehœckium quoque instat, ut copiæ Suecicæ è Marchia deducantur, quoad missa in Sueciam legatione super neutralitate convenerit. Cui iste multa cum verborum humanitate Reginæ sibi jussa expectanda excusabat. Ita hostilia inter Suecos & Brandeburgicos cessabant; & reliquo anni omnia per Pomeraniam pacata erant, nisi quod Crocovius delectibus agendis per Borussiam & Cassubiam operatus nonnihil suspicionis excitabat; quem fama erat Lauenburgico è Silesia ingruente hac parte incubiturum. Nec eo secius idem literis ad Lilliehœckium, & Regni Cancellarium datis, ac per Goldsteinium tribunum operam suam Suecis offerebat. Queis tamen circumspectio adhibenda videbatur circa hominem bello quidem non spernendum, sed qui quondam citra missionem ipsorum partes deseruerat. Ast ille moræ impatiens, quod cupide suam operam arreptum iri speraverat, an quia rem serio non egerat, ac tantum summa pecuniæ Suecos emuncturum se crediderat, partibus Cæsareis constanter adhærebat nullo Suecorum sensu, quibus homo ingratus, seditiosus, & semper querulus parum cordi erat; sed non leviter indignante Goldsteinio, qui operam isti Suecorum militiæ adjungendo frustra sumserat.

1641. Marchiam progreditur.

Idem inde excedit, sublatis in Brandeburgicos hostilibus.

5. Majj.

§. 61. In Saxonia Inferiore circa initium anni novum incendium moliebatur Hermannus Boothius, qui è Borussia cum aliis Cæsareis ductoribus veniens de conscribendis aliquot legionib⁹ & loco

Hermanni Boothii machinationes in

ad

1641. Saxonia Inferiore.

ad Mare Balticum occupando agitabat, ipſi quoq; Wiſmariæ inſidiatus. Tum ſuper nova in Livoniam irruptione conſilia miſcebat; ut incitante Cæſare Coſacci Zaporoviani Poloniam pervaderent, quibus è Polonia manus à Korſio tribuno adjungenda foret. Et perſuadere Polonis conabatur Cæſareus miniſter Greiffenclovius, ne Cæſarem circa Livoniæ occupationem impedirent, quod ea via Succi quam commodiſſime Pomerania iterum avelli queant; ac Livonia à Cæſare poſſeſſa Poloniæ deinceps propugnaculi inſtar adverſus Succos & Ruſſos futura ſit. Enimvero turbandis Boothii conatibus Salvius ſocios aliquot ipſius pecunia corrupit; quos inter Soltavius quidam fuit Succus ortu, qui è Succia quondam ob delictum profugus, inde Cæſarea ſub militia ſubtribuni munere fungebatur. Is accepta à Salvio pecunia, & promiſſa impunitate Boothium vivum aut mortuum una cum ſcriptis traditurum ſe pollicebatur. Sed cum Salvius animadverteret, nihil aliud à Soltavio agi, quam ut argento ipſum emungeret, alia via rem aggreſſus, Baſthorſtum, quod primo loco à Boothio invadendum erat, milite è VViſmaria præſidio firmari curat. Inde per aliquem è ſociis pecunia emtum, ut is Buxtehudæ detineretur, efficit, ubi rogante Duce Harburgico in cuſtodiam ab Archiepiſcopo Bremenſi datur; id quod hic Salvio antea petenti abnuerat. Soltavium autem Salvius in ædes ſuas pellectum, mox rhedæ ſuæ impoſitum Lauenburgum, hinc VViſmariam mittit. Unde in Sueciam deductus capite pœnas luit. Is inter alia faſſus fuerat, Boothium circa irruptionem in Livoniam à Poloniæ Rege adjutum. E reliquis Boothii ductoribus Salvius pecunia quosdam ſibi adjunxit; reliqui venditis armis, quorum non modicum numerum iſte Hamburgi paraverat, in diverſa abiere. Ita ignis iſte intra primas ſcintillas oppreſſus. Boothium tamen ut in manus ſibi traderet Archiepiſcopus, nullo modo impetrare Salvius valebat, quod is excuſaret; jure gentium fas non eſſe, unum bellantium in alterius manus tradi ab eo, qui neutrarum ſe partium ferat: ac Cæſari tale quid petenti non minus ſe negaturum. Cæſarem jam ante ſibi ſat iniquum, id quod nuper in cauſa ipſius adverſus Bremam urbem oſtenderit; hoc facto plane irritandum. Tum à Duce Harburgenſi ſe rogatum, ut iſtum ſiſteret, quo hic jure cum ipſo experiri ob inſidias oppido Harburgo ſtructas, ac cum Duce Georgio negotium communicare queat. Nec eo minus Harburgico Duci reſponderat; Sibi conſtare, Boothium Cæſaris eſſe militem, cujus dimiſſionem Cæſareus legatus, & Buxtehudenſes metu periculi in futurum inſtantes poſtulent. Igitur ſe accepta cautione iſtum dimiſſurum. Id quod & faciebat, licet rogante Harburgico, ut eum ſaltem detineret, quousque à Duce Georgio reſponſum accepiſſet. Aſt ſuper abducto Soltavio Luzovius apud Senatum Hamburgenſem graviter queri; Cæſareæ militiæ iſtum eſſe ſubtribunum, ac Salvium ad ſatisfactionem ob id auſum compellendum. Nec minus Senatus arguebat jurisdictionem ſuam violatam; eoque abductum reſtitui poſtulabat. Adverſus Luzovium Salvius demonſtrabat; Soltavium annum abhinc ab Archiduce miſſionem accepiſſe; nec Boothio fidem de integro obſtrinxiſſe, quippe qui mutuo perfidiam & proditionem exprobraverint. Regia pecunia per duos menſes ſuſtentatum; & cum Cæſareus miles non amplius ſit, ad ipſum id negotium haut pertinere. Hamburgenſibus reponebatur: Iſtum hominem ſubditum Reginæ eſſe, & in ædibus ſuis comprehenſum. Legatis jus eſſe famulos ſuos domi ſuæ in cuſtodiam dare & punire, non implorato magiſtratus ubi degunt ſubſidio; qui ſi Legatum tale quid ſuſcipientem impedire velit, in Principis faſtigium, & jus gentium delicturus ſit. Legatorum porro privilegia ad vehicula quoque & naves eorum porrigi. Unde Senatum non habere, quod queratur, Soltavio in ſua rheda per ipſorum ſolum transvecto; quæ violari ſalvo jure gentium non potuerit. Et cum alios ſuos miniſtros curru ſuo transvehere liceat, quare noxium miniſtrum non liceat? Jurisdictionem ipſorum ad Legatos ſummorum Principum non pertinere; eoque eandem à ſe violari non potuiſſe; quam nec violare animus ſibi fuerit, ſed tantum perfidum miniſtrum in cuſtodiam redigere. Nec ſua intereſſe, interpoſita proteſtatione jurisdictioni ſuæ cavere velint. Enimvero mox conticeſcebat & Luzovius, qui ob ſecretos quos agitabat tractatus Salvium irritare nolebat; & Senatus, qui in ſpeciem magis quam ſerio rem egerat. 1641.

Salvius illi obſiſtit.

Boothius capitur.

13. Mart.

§. 62. Inſtituebant poſt Hamburgi conventum præcipui Hanſeaticorum Lubecenſes, Bremenſesque ipſis cum Hamburgenſibus deliberaturi, quid agendum ſibi ſit quod Cæſar acriter ipſos urgeret, ut ex decreto Ratisponenſi exterorum Regum ductores & miniſtros amoveant, pecunias ipſorum ne trajiciant, nec annonam aut paratū bellicum iisdem vendant. Ea occaſione gravis querela movebatur, quod præfecti Succici oppidorum, quæ Albi alluuntur, velut ſuo nomine navigia mercibus onuſta pecuniæ quid poſcerent non vectigalis, ſed *recognitionis* vocabulo, ut eo mollius res acciperetur. Et Daniæ quidem Rex ad Salvium ſcribebat; hoc onere illos etiam, quos bellum non tangeret, ac præcipue ſubjectos ſuos premi. Id quod Succia ſibi non ſit arrogatura, nec tale quid miniſtris ſuis mandatura. Ac iſti rei mature ſe medicinam facturum, ne inolitum malum majore conatu moliendum ſit. Hamburgi quoque & Lubecæ, quod eodem tempore multi mercatorum currus pretioſis mercibus onuſti à milite exſpoliati forent, parum à tumultu res aberat. Et fremebat plebs, pecuniis Succicis manus injiciendas, & Salvii domum diripiendam. Ac poſtulabant Hanſeatici nova in Albi onera abrogari, ac ſpolia reſtitui, prædonesque plecti: aut aliam reſtitutionis viam à ſe ineundam. Aſt Salvius & literis ad Daniæ Regem, & apud Hanſeaticos rem excuſare; non à Torſtenſonio, ſed oppidorum præfectis militaribus id ſuſceptum; qui non vectigal novum agitent; ſed quia hoſtis omnē ad ipſos ſubvectionem vetuerit, hoſtalionis jure itidem commercia cum ipſo abrumpere potuiſſe. Ne tamen pacatis noceatur modica accepta recognitione navigandi licentiam permittere voluiſſe. Id quod & jure gentium liceat, nec mercatoribus noceat, qui iſta onera in precia mercium imputent. Negotium tamen hoc ſuperioribus ſe diligenter commendaturum. Ad Torſtenſonium quoque Hanſeatici ſcribebant; merces à ſe transportari, quarum nullus aut exiguus in bello uſus qualia commercia extra bellum poſitis jure gentium libera ſint. Certificationes & viſitationes mercatoribus moleſtiſſimas, & quocunque vocabulo iſtud onus incruſtetur, vectigal eſſe. Toto hoc bello quid non exactum? & exemplo ſemel introducto cæteros quoque flumini adſitos Principes paria impoſituros. Ita commercia plane oppreſſum iri, Suecorum non minus quam hoſtium detrimento. Quibus Torſtenſonius reponebat; iſta exigere ſibi fas utique eſſe more omnium Principum bellantium. Quod ſi tamen ad ſe mittere velint mandatis inſtructos ſe ita acturum, ut æquitatem ſuam deſideraturi non ſint. Et Rectores Sueciæ cenſuerant cum Hamburgenſis urbis favore ad hoc bellum utique

Controverſia Hamburgenſium ſuper vectigali in Albi.

23. Nov.

25. Nov.

5. Dec.

Idem à Præſule Bremenſi dimittitur. Super abducto Soltavio querelæ.

1641.

1641. Aliquod omittitur.

utique opus sit, omittendum potius istud commodum, quam huic necessitatem imponendam, ut aut in Cæsaris partes transeat, aut Dani consiliis innexa per violentam viam onus id excussum eat. Ita navigatio in Albi libera permissa, ut tamen hæc concessio rationi belli, & juri gentium non præjudicaret, ac ea licentia non prius inciperet, quam hostili exercitu ab Albi digressio: tum ut vel singulæ naves apud Torstensonium profiterentur, id quod sub Banerio hactenus factum fuerat, vel ut uno donativo in universum defungantur. Quorum posterius Hamburgensibus probabatur.

Per superiorem Germaniam gesta, mense Februar.

§. 63. Per superiorem Germaniam pauca eo anno memoratu digna gerebantur, mole belli in diversam partem incumbente. Oisonvillius Brisaci præfectus assumtis mille peditibus, quingentis equitibus laceram arcem Wilstadium, quatuordecim peditibus infestam vi, Oberkircham, quam turma equitum obtinebat, deditione in potestatem redigebat, vicinæ regioni stipendia imperaturus. Et fama erat, Haillerium pluribus cum copiis adventare. Cæsarei contra, ut progressus istos sisterent, simul Offenburgo annonam inferrent, duo millia è Landaviæ, Spiræ, VVormatiæ, Philipsburgi, & Heilbrunnæ præsidiis contrahunt; in quos jam ad quartum à VVilstadio milliare progressos Oisonvillius equites suos emittit, ut nonnullis interceptis de hostium statu penitius cognoscerent. Ast hos inconsulto ruentes Cæsarei cæsis aut captis ducentis rejiciunt; reliqui effusa fuga VVilstadium repetunt. Ubi Oisonvillius machinis in tuta subductis propere Brisacum remeat, Oberkircha deserta, sed VVilstadio centum quinquaginta peditibus firmato. Quod tamen mox à Cæsareis paucos intra dies deditione recuperatum. Qui & longius progressi Mahlbergam arcem quinquaginta peditibus infestam in potestatem redigunt, ac munimentis nudant. Inde Gillius Hasius adscitis aliquot Lamboii legionibus, quæ ad Mosellam stativa habuerant, Crucenacum petit. Quod oppidum statim imperata facit, arx non ultra decimum diem restitit perfidia præsidiariorū; qui præfectum obnixe sè tueri conantem Hasio in manus tradunt; quo facto arx juxta ac oppidum militi in prædam concessum. Contra Erlachius mille quingentis peditibus, mille equitibus in vallem Kinzingensem irrumpens Gengenbacum frustra oppugnabat, amissis ducentis repulsus, quos inter subtribunus, & duo centuriones. Hasius post adjuncto Horstio excubiarum apud Bavaricos summo præfecto Fridburgum Brisgoviæ oppugnare aggressus est. Sed acriter resistente Canofskio præfecto nullum operæ precium fecit, nisi quod magnam partem messis corrumperet. Quod damnum tamen tum ipse, tum VViderholtius Hohentvvilæ præfectus excursionibus pensabant, quorum hic inter alia duas hostium cohortes Pfullingæ opptimebat, abductis qui cædi superfuerant. Erlachius post navigiis secundo Rheno excursionem facere instituit; ac jam circa Landaviam, Spiramque & ex altera Rheni ripa Badenæ vicinum tractum populabatur. Sed coëuntibus in eum Cæsareis trepidus in Alsatiam regreditur. Ast quia Hohentvvilani Sueviam late infestam tenebant, Cæsarei primo tribus legionibus circumpositis excursiones eorum claudere conantur. Inde Sparrius, & Gillius Hasius coactis aliquot millibus vim propius admotum eunt certa cum fiducia arce potiundi. Quo fine multi fossores metallici Oeniponte adducti agendis cuniculis tum magna vis tormentorum & mortariorum adhibita. Quibus tamen omnibus nihil efficiebatur. Nam & duritia rupis, cui arx superposita, fodientium labores eludebat, & globi immensam ob altitudinem aberrabant, aut evanido impetu validissimis muris impingebantur, nullo quoque ignium effectu. Obsessi contra certiores desuper ictus dirigere; & continuis eruptionibus multos trucidare. Accedebat ad postremum sævitia frigoris, unde crebræ militum desertiones, quos hærentes in vicina Helvetia conquisitores Gallicis stipendiis autorabant. Igitur amotis machinis & omissa propiore vi, mumtis, & ad oppidi fere instar extructis castris miles aliquandiu consident. VViderholtius interim præfectus minis promissisque incassum tentatur. Sollicitantur inde Scaphusani, ut ipsi persuadeant in Helvetiorum manus arcem consignare, aut neutralitatis leges accipere. Sed iste impenetrabilis ad honestam usque Germaniæ pacem arcem à se tenendam asseverabat. Tandem cum omnis labor frustra sumeretur, Hasius Sparrio discors cum copiis suis inde fa- 12. Dec.
cessit. Et Erlachius interim valida manu coacta in cæteros numero valde imminutos irruere parabat. Cujus adventu audito Cæsarei tanta cum 31. Dec.
trepidatione facessunt, ut integris castris annonam paratumque bellicum, ac plerasque sarcinas relinquerent, desideratis inter obsidium bis mille amplius, cum obsessi cavillarentur, nullum istos aliud operæ pretium feciſſe, quam quod duo loca dictu indecora globis disjecerint.

Circa fœdus Luneburgicum acta.

§. 64. Super fœdere cum Luneburgicis Ducibus superiore anno concepto ut ratihabitio exhiberetur, subinde apud Salvium instabant Duces, iteratis querelis super injuriis præsidiariorum. Mox Legati à Ducibus eo nomine Hamburgum veniunt Joannes Christophorus Kœtteritzius, Justus Kipius, & Henricus Schraderus, Drebberno Cancellario Harburgico velut internuntii vices obeunte. Hi apud Salvium de permutatione rati- 7. April.
ficationis proponebant, ac ut postulatis Ducum satisfieret, tum de legibus & modo futuræ pacifi- Legatorum propositio.
cationis, denique super distrahendis hostium armis, belloque gerendo. Sed altero mox die mors Ducis Georgii nuntiabatur. Unde Legatis res differenda, & alia mandata expectanda erant. Simul Salvius hæsitandi ansam arripiebat. Quanquam enim Dux Georgius filio successori testamento injunxerat cœptum opus constanter exsequi: tamen, cum novus Princeps vicesimum ætatis annum agens placido ingenio foret, eruditorum magis quam militum conversatione gaudens; summa rerum militarium penes avunculum iptius Joannem Landgravium futura videbatur, suspecta etiam Consiliariorum ac provincialium Ordinum constantia. Unde Salvius petebat negotium differri, quoad declaratio Reginæ adesset & Gallicum fœdus absolveretur. Nec legati abnuebant, queis persuasum erat, Salvio ratificationis instrumentum jam transmissum, hoc nec affirmante, nec valde abnuente. Et isti discedentes ampliter pol- 1. Maji.
licebantur, in eo quoque Salvii sententiam probantes honestæ ac securæ paci obtinendæ necessum esse duas Coronas ac Duces suos arctæ unioni inhærere; omnemque disjunctionis spem Cæsari adimere. Querebantur tamen, socios Duces Suecis tributarios esse, tot myriadibus in præsidia horum erogatis. Et Cratzensteinium Nienburgi præfectum dutius nunc in provinciales, quam antea sævire, à quo uti & aliis sylvæ cædantur obtentu muniendorum oppidorum; revera materiam Hamburgensibus ac Bremensibus vendi extruendis navibus. Circa isthæc si Ducibus satisfiat, reliqua facile conventura.

Res differtur.

Rectorum Sueciæ super eo fœdere sententia.

§. 65. Enimvero Rectores Sueciæ jam dudum sat documenti ceperant, quantum fœderibus cum Germaniæ Principibus fidendum foret; queis solenne, si quid incideret ipsos peculiariter tangens, omissa summa rerum privatis commodis consultū

ire

Crucenacum à Cæsareis capitur. 13. Maji. 23. Maji.

Gengenbacum & Friburgum frustra oppugnantur.

Hohentvvilæ irritum obsidium.

1641. ire ſummo cum Succiæ damno ac præjudicio; ſimul expenſa ejus Domus conditione id fœdus modicæ firmitatis cenſebant. Fridericus Dux ætate ac natura timidior, ac miniſtris obnoxius fortaſſe parum in Succiam pronis. Auguſtus Dux ſibi ſoli obtemperans, ac ingenio vario, quandoque præter rationem mutabilis ſæpius opinionis ſuæ pervicax. De Ducis Georgii filio ætas, de vidua ſexus parum promittebat. Avunculo Ducis Joanni Landgravio ſat prudentiæ & bonarum artium, ſed ambiguus in Succos animus. Cæſar Ducibus Guelferbytum, imo & Halberſtadium offerre dicebatur, ſi arma ipſi ſociare vellent; aut neutralitatem, ſi exteris Regibus copias ſuas non conjungerent. Tum ingruebat exercitus Cæſareus, omnia amica oſtentans, ſi Succicas partes deſererent, aut in abnuentes totam belli colluviem effuſurus. Cæterum an oppida ſua Ducibus reſtituenda forent, anxie anquirebatur. Durante bello Nienburgo & Minda cedi absque exitio rerum per VVeſtphaliam non poterat; & eadem poſt pacem Pragenſem in poteſtatem redacta ingens fortunæ beneficium fuerat. Præter Bleckedam nullus tunc Succis tranſitus Albis obtinebatur. Securitatem non in verbis & promiſſis, ſed in re ſitam judicabant, & ſi eandem ſibi præſtare ipſi poſſent. Per fœdus alteri facultatem in manus dare res noſtras perdendi, ſapientis non eſſe. Notum, quales olim iſti Duces in Succos ſe exhibuerint, qua de cauſa arma junxerint, quomodo poſt conjunctionem ſe geſſerint. Quod Ratiſponæ maſcule ſententiam dixerint, in eo fortunam magis armorum Succicorum, quam ſua conſilia ſecutos. Multo ſapientiorem fuiſſe Guſtavum Regem à Brandeburgico ſolida cautione exacta, quam qui poſtea Spandoa & Landsberga reddita viam ipſi velut muniverint ad pacem Pragenſem amplectendam, & hoſtilia in Succos ſumenda. Improvidum eſſe, rem è manibus amittere, antequam conſtet, quæ iſti conſilia poſt obitum Ducis Georgii capturi ſint. Abnegatam reſtitutionem forte obtentui ſumendam à Succis diſcedendi. Sed iſtis receptis expeditius id facturos, & majore Succicarum rerum damno. Denique ſatius eſſe Salvii pollicita deſtitui, quam tantam noxam reipublicæ adferri. Nihilo ſecius quia ſatis adparebat, ni toties iteratis ipſorum deſideriis aliqua ratione ſatisfieret, ab iisdem amici nihil expectandum eſſe, placebat ceſſione oppidi unius & alterius mediterranei, ac remiſſione pendentis inde tributi ipſos delinire.

Alia Legatio valde minax. 16. Aug. Legatorum propoſitio.

§. 66. Poſt Banerii mortem denuo à Ducibus Hamburgum mittebatur Kœtteritzius & Hodenbergius, quibus à Succico exercitu adjunctus erat Seckendorfius tribunus. Hi profitebantur, à Ducibus ideo literatos viros non miſſos, ne accurata negotiatione tempus extrahatur. Sibi tanquam viris militaribus injunctum Salvio absque circuitione dicere; Duces nolle diutius in ancipiti hærere, ſed utique noſſe cupere, reddenda ſua oppida & tributa abolenda ſint, an minus. Extollebantur inde merita in Succos per biennium exhibita: tranſitum Albis conceſſum, annonam, receptum præbitum, arma cum ipſis in Cæſarem juncta. In gratiæ vicem ſylvas ſuas à Succicis præſidiariis cæſas, agros vaſtatos, ſubditos exhauſtos, ut multi eorum exilii cauſa ſolum verterint. Sex millia uncialium menſtrua ipſis extorqueri, à toto inſuper exercitu regionem perdi. Cæſarem nunc omnia, quæ hactenus optaverint offerre; reſpuentibus proſcriptionem, cædem, incendia intentare. Cui quid reſpondeant vix ſibi conſtare. Unde noſſe velle, num is ratihabitionem exhibere, ac loca ſua reddere ipſis poſſit, aut velit. Si faciat, Duces Succiæ adhæſuros, quoad honeſta pax parta ſit, vel cum omnium ſuarum fortunarum periculo. Sin minus, vitio ſibi datum non iri, ſi alia ratione rebus ſuis conſulant. Salvius contra pro officiis Succiæ exhibitis gratias agebat, quæ in propriam ipſorum & patriæ ſalutem ceſſerint. Contra extollebat, quæ Succi tam in commune, quam peculiare Ducum bonum fecerint. Alias ratificationem ſe exhibere nunquam recuſaſſe, ſed tantum dilationem petiiſſe, quoad fœdus Gallicum abſolutum ſit; id quod Succiæ non magis, quam ipſis Ducibus commodo cedat. Nec eo ſegnius interim omnia præſtita, quam fœdere ratihabito. Nunc non ſolum fœdus Gallicum haut abſolutum, ſed & Ducis Georgii obitum interveniſſe, non abſurdam dubitandi cauſam. Ejus filium juventa, Fridericum Ducem ſenio parum firmos, Auguſtum Ducem arcana literarum commercia cum hoſtibus miſcere. Igitur ſex hebdomadum dilationem petebat, quoad reſponſum è Suecia ad ipſorum & exercitus poſtulata allatum ſit. Interim Gallico fœdere perfecto omnia ex voto ipſis exhibitum iri. Salvii ſermonem Seckendorfius poſt prolatas ab exercitu fidei literas excipiebat. Univerſos ductores poſtulata legatorum juſta cenſere. Duces utique in Suecorum partes tranſiſſe, copias ſociaſſe, in Cæſarem hoſtilia ſumſiſſe, præcipue ob detentum Guelferbytum. In Gallo ob diverſa ſacra parum fiduciæ collocandū. Luneburgicos Duces eorundem ſacrorum participes, & Germana fide; quorum cauſam exercitus deſerere non poſſit. Banerium quatuordecies ſcriptis iſta promiſiſſe, queis multæ exſecrationes acceſſerint. Ejus verba Salvio non eludenda; alias inuſitata mala inde proventura. Plane fieri non poſſe, ut Duces quatuordecim millia propriorum militum, ſimul exercitum Succicum alant, ſi ſex inſuper præſidiis opprimantur. Igitur aliquando moras amputandas. Iſthæc commotiore geſtu, animoque quam ipſi legati proferebat, velut Ducibus, non Succiæ fidem addixiſſet. Quin cum Salvius ante congreſſum ipſius colloquium expoſceret, id abnuebat, jactans, ſe nolle adulatorem videri. Sed una cum Legatis accedebat, ac plane ipſorum cauſam agebat. Addebat de indignatione exercitus, & aſpero Banerii imperio, ductorumque paupertate, & ut dux ſufficeretur militi acceptus. Seckendorfii verba Legati excipiebant: ultra annum ſe dilatos, nunc denuo rem extrahi. Se ſat videre quo iſta ſpectent. Duces juxta & exercitum rem, non verba expetere. Salvius deliberandi ſpatio ſumto poſtera die Legatos accedens moræ culpam denuo in tarditatem fœderis Gallici, ac mortem Georgii Ducis conferebat. Tum ne minus aperte ageret, de ſecretis literarum commerciis Auguſti Ducis cum Franciſco Alberto Lauenburgico, Saxoniæ Electore, & Cæſareis proferebat; in quarum una idem conſilium, quod Schickardus ſubtribunus agitarat, inveniebatur, ut cum Germano milite pax concluderetur, pauci Succis Gallisque in malam rem expulſis. Tum interrogabat; an non hæc ſufficiant ad interponendum quid deliberationis, ne oppidorum traditio præcipitetur, quoad idonea cautio obtenta fuerit? Legati fatebantur, Auguſtum Ducem ſuo abundare ſenſu, eoque cæteros Duces expugnatum Guelferbytum in ſolius ejus manus nolle conſignare. Cauſam tamen his præbuiſſe Succorum tergiverſationes, ac inter iſta incerta non potuiſſe non hoſtium oblata audire, ac rem, quoad à Succis plenam declarationem obtinuerit, in integro tenere. Quod ſi denuo mora quæratur, nihil ſe boni ominari. Se quidem Succicis partibus addictiſſimos; ſed quod alii quoque Ducum miniſtri tales ſint, ſpondere non poſſe. Igitur ſaltem ut

1641. Salvii reſponſum.

Seckendorfii propoſito.

Negotiatio continuatur. 17. Jun.

minora

1641. minora oppida concedantur poſtulabant, quoad perfecto fœdere Gallico reliqua tradantur, nec re plane infecta ad ſuos redeant. Salvius excuſabat; nunquam ſibi in milites imperium datum. Nec temere togatis miniſtris arbitria belli pacisque, ac fœderum committi, aut facultatem tanti momenti oppida condonandi. Si tale quid ipſe audeat, præfectos oppidorum non parituros. Quin ipſa Ducum cum exercitu conventione rem iſtam in adventum novi imperatoris dilatam. Igitur denuo exiguam moram petebat, quoad à Regina reſponſum adeſſet. Id quod Legati cum Seckendorfio adſpernabantur.

Temperamentum proponitur.

§. 67. Cæterum ſuper hoc negotio certum hominem ad Avauxium miſerat Guebrianus; & Landgravia de eodem Deichmanno in mandatis dederat. Joannes quoque Landgravius ad Cniphuſium, & Scotici ductores ad Averium Reſidentem Anglicum ſcripſerant; omnes in eo conſpirantes, Domum Luneburgicam & exercitum Succicum in præcipiti ſtare, ac magnopere neceſſarium eſſe, ne iſti legati re plane infecta redeant. Et Salvius commendatione ſummorum præfectorum Seckendorfio velut in viaticum quingentos unciales numerabat; quibus ille delinitus Salvii excuſationes probare, ac velut mediatoris partes ſuſcipere. Ab his ejuſmodi temperamentum proponebatur. Obtinerent Succi Mindam ad pacem uſque, tunc Ducibus tradendam; & Bleckedam, quoad alio ad Albim tranſitu potiti ſint. Nienburgum munimentis exueretur, vel Ducum præſidio cuſtodiretur in Reginæ quoque verba adigendo: aut ſaltem Succicum præſidium Ducibus quoque ſacramentum diceret; quibus & cura ejus præſidii alendi relinquenda, prohibendis præfecti injuriis. Reliquis locis Succi plane decederent; non niſi privato præfectorum lucro inſervientibus. His legibus permutationem fœderis fieri poſſe. Quoad hæc perficiantur Salvius ſtatim Wolfsburgum, & Wælpam tradat, & tributa Nienburgum inferenda moderetur. Has conditiones acceptari ſuadebant Avauxius, Cniphuſius, Seckendorfius, Cenchmarus, Averius. Cum igitur Legati, ab iiſdem licet ſolicitati, nullo modo dilationem vel minimam admittere vellent, Salvius tandem in pleraſque conditiones conſentiebat, & inprimis ut Wolfsburgum, & Wælpa ſtatim Ducibus redderentur. Ita Legati aliquo modo ſibi ſatisfactum oſtendebant; & quanquam circa Nienburgum & Bleckedam ut ita tranſigerent in mandatis non haberent, judicabant tamen, Duces has leges non abnuituros.

19. Jun. Ad extremum orabant, ut vel Nienburgi munitiones deſtruantur, vel alendo præſidio aliunde quid conferatur, quod provinciales circum in Oldenburgicam & vicina plane dilapſuri ſint, quo facto præſidium ſublatis vivendi mediis ultro interiturum.

Succi fœdus Luneburgicum ratihabent. 1. Jul.

§. 68. Aſt Rectores Succiæ, expenſa præſenti rerum facie, fœdus ſuperiore anno cum Luneburgica Domo à Salvio conceptum ratum habent, ac inſtrumentum eidem transmittunt. Simul ſummis exercitus præfectis ſcribunt. Ducibus circa expugnandum Guelferbytum, & tuendam provinciam fidelem operam navent. Et quanquam indignum judicarent, milites ſe huic negotio ingeſſiſſe, ac Duces coitione cum his facta reſtitutionem oppidorum velut vi extortum iviſſe; iſta tamen iniquitati temporum condonanda videbantur, modo Nienburgum & Bleckedam retinerent, ſaltem ut durante bello præſidiarii tam in Reginæ, quam Ducum verba adigerentur. Ad Cratzenſteinium quoque Nienburgi præfectum ſcribitur; ut ſi Salvius de tradenda Wælpa, Nienburgo ſubjecta, ſignificaret, ipſi obtemperaret. Dantur quoque ad Luneburgicos Duces literæ, quibus cauſa moræ in fœdus Gallicum, & mortem Ducis Georgii confertur; nec inde tamen rem publicam detrimenti quid cepiſſe, cum interim utrinque nihil omiſſum ſit cauſæ communi proficuum. Nunquam ſibi in mentem veniſſe Ducum oppida in ipſorum fraudem detinere; tantum eorum cuſtodiam in utriusque commodum adverſus machinationes hoſtium ſibi vindicaſſe. Salvio injunctum, ut circa ratificationem, & alia quæ deſiderent maxima ex parte ipſis ſatisfaciat. Hæ literæ antequam Ducibus redderentur, hi Sal- 24. Jul. vio ſcripſerant; ut tandem poſtulatis ſuis ſatisfiat, & oppida ſibi ſua ocyus reſtituantur; nulla fœderis aut ratihabitionis mentione facta. Unde Salvius Regias literas illis transmittit, ſimul ſignificat, ſibi injunctum ſuper cæteris negotiis cum ipſis tranſigere; quo fine ipſorum deputatos expectet. Ad quæ diu neque literæ neque deputati comparebant. Demum poſt mentem Drebbernus literas à Ducibus afferebat, quibus præter alia oppida etiam Mindam, quam antehac remiſerant, tradi poſtulabant citra ullam conditionem; & antequam fœdus permutata ratihabitione firmaretur. Quod etſi non parum ſuſpicionis injiciebat: tamen hac diſſimulata Salvius ſignificabat; ſi ratihabitionem permutare velint ſe reliqua loca præter Mindam, Nienburgum & Bleckedam ex mandato traditurum: ſuper reliquis cum Torſtenſonio mox venturo conveniri poſſe. Sed ad hoc nihil reſpondebatur, ac fœdus illud plane expirabat Ducibus ad diverſa ſe conſilia flectentibus, ac tota mente in Goslarienſem tractatum defixis.

Fœdus Luneburgicum fit irritum. 25. Aug.

De Goslarienſi tractatu.

§. 69. Hujus ſumma capita heic referre non abs re fuerit, poſtquam ſequenti anno ejuſdem acta prælio ad Lipſiam in Torſtenſonii manus inciderunt. Cæſarei normam agendorum pacem Pragenſem, ac noviſſimum Receſſum Ratisponenſem cum promulgata ibi amneſtia ponebant: eoque poſtulabant, ut Duces à Cæſaris ſe hoſtibus disjungerent, omni fœdere & communicatione cum ipſis abſtinerent, copias ſuas revocarent, nec ullum deinceps auxilium iiſdem ferrent. Tum ut copias Cæſareo exercitui jungerent, ac ſua præſidia in Cæſaris ſimul verba adigerent. Denique Hildeſiam urbem cum præſulatu Electori Colonienſi reſtituerent; ac in partem tributorum & onerum communium venirent. Eadem ab Haſſis poſtulabantur, quibus & Hirſchfelda abjudicabatur; tum ut oppida per Weſtphaliam & Friſiam occupata dominis ſuis reſtituerent. Quanquam Cæſarei Commiſſarii nollent de Luneburgicorum & Haſſorum cauſa ſimul agere, jactantes, negotia diſparia eſſe, & unum alteri impedimento fore: revera ne viderentur fœdus inter Luneburgicos & Haſſos probare. Contra Luneburgici id cumprimis ſpectabant, ut onera belli ex utraque parte amolirentur, & *neutralitatem* obtinerent, licet id vocabulum declinarent. Unde fundamenti loco decretum Circuli Inferioris Saxoniæ anno trigeſimo octavo factum ſubſternebant. Pacem Pragenſem non aliter admittebant, quam quouſque legibus Imperii conveniret. Nuperum Receſſum Ratisponenſem agnoſcere detrectabant. Circa disjungendas à Succicis copias tam Luneburgici quam Haſſici conſentiebant. Fœdus tamen ullum adverſus Cæſarem à ſe initum pernegabant. Tributa & onera belli obtentu vaſtitatis ditioni

1641. ſuæ illatæ deprecabantur. Peculiariter autem Luneburgici urgebant oppida ſibi ſua reſtitui, utque digreſſis Succicis & Vinarienſibus Cæſareus exercitus finibus ſuis excedat, ac ut Hildeſienſis cauſa ad amicam tranſactionem deducatur. Sed Haſſi longius procedebant, & quod Landgraviæ perſuaſum erat, peculiari pace rebus ſuis non conſuli, non pro ſe ſolum cum Cæſare transigere volebant; ſed ut cum exteris quoque Regnis ſimul agatur, atque iſtis pariter tractatibus utraque domus includatur. Tum ut Palatinus æquis conditionibus reſtituatur, amneſtia ad initium uſque belli Bohemici extenſa. Hirſchfelda velut bono titulo parta & poſſeſſa cedere abnuebant. Loca extra Haſſiam ſuis præſidiis inſideri, Cæſari atque Imperio proficuum contendebant, ne iſta in adverſæ partis manus inciderent, nec Cæſareus exercitus iiſdem tuendis imminueretur. Quæ omnia à Cæſareis rejiciebantur, qui cumprimis armorum conjunctionem omnibus modis exigebant, quam Principum Legati plane abnuebant. Unde ne tractatus abrumperetur, placebat, rem utrinque ad ſuperiores referri. Poſt tamen tractatu ad finem anni continuato Cæſareis hinc, inde Luneburgenſibus aliquid remittentibus, ſimul operam navante Legato Danico Hagio, qui mediatoris partes obibat, inter hos quidem fere convenit. Haſſos Cæſarei ſuſpicabantur non ſerio rem agere, ſed tantum negotiationem cum Luneburgicis turbatum ire, quos & maluerant nunquam ad hos tractatus acceſſiſſe. Lenius tamen deinceps & minus aculeatis verbis, quam ab initio, cum iſtis agebant, ne ipſos plane protelarent, & rem in integro retinerent.

Acta circa neutralitatem Brandeburgicam. 15. Maji.

§. 70. Elector Brandeburgicus uti novo principatu multum de odiis in Succos remiſiſſe videbatur; ita & Succi animorum acerbitatem quantum poſſent mitigare conabantur. Quo fine ad Electorem ablegabatur Axelis Achatii F., alloquio ſuper obitu Patris defuncturus, tum de propenſione Reginæ ad amicitiam cum illo colendam teſtaturus, & ut exploraret, in quanam conſilia Princeps iſte inclinaret. Exquirere quoque idem jubebatur, quid animi circa Reginam matrem foret è Succia profugam, ut commodiore quam nunc loco degeret. Nam in Succiam ipſa reverti nolebat. Unde optabant Rectores Succiæ, iſtam apud Brandeburgicum degere, certa pecuniæ ſumma ex ejus dotalitio ſolvenda quantum æs alienum ab ipſa contractum admitteret. Qua de re & poſtea cum Leuchtmaro agebatur: qui ad Principem id ſe relaturum recipiebat. Eodem tempore Elector Winterfeldium Hamburgum miſerat cum Salvio acturum, ut hoſtilia utrinque omitterentur, Suecicus miles è Marchia deduceretur, commercia in Albi aperirentur, ac tabellariis liber tranſitus præſtaretur, velut prævia futuræ compoſitioni. Cui Salvius: circa poſteriora nullam fore difficultatem; ac ductoribus ſe Succicis ſcripturum, ut Brandeburgicos ſubjectos mollius quam hoſtes habeant: ſed tota provincia, antequam cum Electore tranſactum ſit decedi non poſſe. Nec dubium tamen quin Holmiæ Electori ſit ſatisfaciendum, ſi eo Legatum mittere placeat.

Legatus Brandeburgicus in Succiam venit. 9. Jun.

§. 71. Venit inde in Succiam ab Electore miſſus Leuchtmarus; cujus literæ, quas adferebat, fiduciariæ non uno nomine vitioſæ judicabantur. Nam & Reginæ titulus *Serenæ* tantum tribuebatur; cum tamen inter Guſtavum Regem, & defunctum Electorem conventum foret, ut Elector Regi titulum *Sereniſſimi*, hic iſti *Celſiſſimi* tribueret: & Teutonica eædem lingua concepta erant; cum Latina adhibenda foret, ni Succica ſibi reſponderi vellet. Tum literæ ad Rectores Succiæ non alio titulo inſcriptæ erant, quam is propriis conſiliariis tribuere ſolet. Sed cum literæ Legato redhibitæ eſſent, is culpam in imperitiam recentium ſcribarum conferebat, magnopere rogans, ut iſtæ interpoſita proteſtatione acceptentur, pollicituſque iſta in poſterum emendatum iri. Publica admiſſione præter ſolemnia de obitu veteris, & ſucceſſione novi Principis, literas à conventu Ratiſponenſi reddebat, utque pax Reginæ cordi ſit petebat. Aſt privatim proponebat; Regina apud Landgraviam ageret, ut ipſius copiæ è Clivica & Marcana ditione deducantur, eidemque immunitas à belli moleſtiis indulgeatur: ut dotalitium Viduæ Electoralis oneribus bellicis eximatur; Erneſto Marchioni Ducatus Carnoviæ reſtituatur. Tum ut cauſæ Palatinæ futuris tractatibus ratio habeatur. Ad quæ expedita reſponſio erat: Tempora, & res Succiæ non ferre, ut Clivico ſe negotio immiſceant, quod Hollandorum & Landgraviæ rationes turbare nolint; & ſua maxime interſit, per Weſtphaliam occupata retinere. Circa dotalitium Viduæ annuebant, modo par immunitas ab hoſte obtineatur. De Marchione Erneſto, ac Palatina cauſa quantum in ſe pollicebantur: de hac tamen addebatur, modo cæteri quorum interſit opera & conſilio, per arma aut tractatus rem promoveant. Nam ſi Succia ſola deſtituatur, excuſatam eam habendam, ſi quem ſibi propoſuerit ſcopum non penitus aſſequi valeat.

Ejus poſtulata.

Super neutralitate concedenda conſultatio.

§. 72. Sed præcipuum erat, quod Elector bello, quo ſe Parens ſuaſu pravorum conſiliariorum induiſſet, exire cuperet: quo fine ſuper induciis & neutralitate proponebat, de qua & Cæſar aſſenſerit, permiſſo inſuper ut Elector ſuper Pomerania cum Succis tractare queat. Ea de re cum in Senatu diſceptaretur, quibuſdam videbatur; in ea conventione parum inducix collocandum. Eſſe inſuper Electori modicas vires, nec hoſtium inſigne momentum addere. Per inducias hoſpitia Succici militis & tributa per Marchiam ceſſatura. Tum cavendum eſſe ne capiti poſtremo fœderis Pomeranici quid derogetur, neve Electori occaſio pandatur Pomeranorum animos ſibi conciliandi. Pleriſque tamen placebat tractatus hoſce repudiandos non eſſe. Jam vivo patre oſtendiſſe Electorem, ejus conſilia ſibi parum probari, quæ nunc per ambages haut obſcure damnet. Expulſos à patre miniſtros revocatos; & morte Schvvartzenbergii conjunctionem cum Saxone non parum imminutam. Ceſſantibus armis Pomeraniam & Meclenburgicam ipſa cum Marchia iterum excolendam, magno cum Succorum emolumento, etiam ubi poſt ad arma redeundum ſit. Tolli hoc modo periculoſas è Boruſſia in Livoniam machinationes. Futuris de pace tractatibus utile fore vel unum ex Electorali Collegio Succiæ jungi. Quin ipſam inſtauratæ cum iſto amicitiæ famam multorum animos in Germania mutaturam, aliosque ad paria invitaturam. Nec parum præjudicii hoc exemplo Pragenſi paci adferri, præſertim ſi Cæſar ipſe inducias probet; quæ & aliquid ad eludendos Lauenburgici conatus facturæ videantur. Denique ne quid Pomeraniæ rebus fraudis adferatur, ſatis provideri poſſe.

Neutralitas cum permu-

§. 73. Has ob rationes cum Legato in has leges conventum. Per proximum biennium à

1641. Brandeburgici Legato concluditur.

permutata ratihabitione induciæ sint inter Reginam Sueciæ omnibus locis ab ipsa occupatis aut deinceps occupandis, inclusa quoque Meclenburgica, & Brandenburgicum Electorem, cessentque omnia invicem hostilia, nec quid utrinque tentetur, quod alteri fraudi sit: commercia utrinque libera sint, nec novo oneri obnoxia. Clivensis & Marcana ditio in præsenti statu relinquatur. Sueci retineant tantisper Driesenam, Landsbergam, Francofurtum, & Garlebiam cum adsitis districtibus, ex quibus præsidia illorum alantur; ut & omnia bona ad Ordinem Teutonicum spectantia. Post ratihabitionem quoque Suecis Werbense castellum & oppidum tradatur, aut vi expugnare id liceat, salvis de cætero induciis. Contra Sueci in Vetere Marchia Tangermundam, Stendaliam, Schausam, & Osterburgum reddant. Elector hostibus transitum per Custrinum, Spandoam, & Peizam Pomeraniam versus ne concedat, nec commeatu eos juvet. Quod si tota mole iidem ingruant, ac transitu arceri non possint, Suecis integrum sit in Marchiam ipsi obviam procedere, ac alias ratione belli exigente cum exercitu Marchiam transire, annonam suppeditantibus provincialibus Prædatores utrinque prehensos punire liceat. Captivi utrinque absque lytro dimittantur. Si quis privatus in hæc pacta deliquerit, ipse damnum reparet, salvis de cætero induciis. Denique prohibeat Elector, ne miles à Cæsare in ipsius ditione colligatur, aut molestiæ quid Suecicis inde creetur. Pacto adjecto cavebatur, ut Reginæ ministrum Custrini habere liceat, qui observaret, ne quid à ministris Electoralibus adversus hoc pactum fiat, neu quid ab his aut aliis in fraudem Reginæ suscipiatur. Et si quid tale fieri deprehendat, ministros Electorales monere possit, ut ista corrigantur; & ad Gubernatorem Pomeraniæ referat. Tum ut subditis Sueciæ, si qua negotia in Marchia expedienda habeant, adsistat. Ea pacta à Commissariis Regiis, & Legato Electorali subscribebantur: ratificatio intra menses permutanda erat, ubi & per deputatos utrinque super hospitiis, ac tributorum residuis, præsidiorumque alimentis transigendum sit. Et quia Leuchtmarus ad hos tractatus peculiari procuratorio instructus non erat, scripto cavebat, se effecturum, ut istud intra id tempus in Suecorum manus tradatur. De matrimonio inter Reginam & Electorem per ambages jaciebat, quod nondum tempus maturum videretur, ut palam de eo ageretur. Alias non commodiore via controversiam circa Pomeraniam expediri posse. Addebat, se Suecis vitio non posse dare, quod durioribus conditionibus induciis adstrinxerint. Mox ad Lilliehœckium, Axelium Lilium, & Ericum Ulfiparium mandata expediuntur, ut omni invasione in Electoris terras abstineatur, & subditis utrinque libere commeare liceat. Tum & mature ratihabitio in Pomeraniam transmittitur. Nec aliter Brandeburgici præ se ferebant, quam quod & ipsi pacta ratihabere velint. Et scribebat Elector, etsi jam post elapsum permutandæ ratihabitioni diem, ad Præsidem Pomeraniæ: se suos Stetinum tractatibus absolvendis missurum, si quis ibi à Regina mandatis instructus sit. Responsum, ratificationem jam allatam, ac statim permutandam, ubi super iis, quæ restent, conventum fuerit. Et cum monitum simul esset, tempus ratificationi permutandæ dictum elapsum esse; Elector moram excusabat, quod Leuchtmarus adversis ventis detentus è Suecia serius adpulisset; ac sibi Warsoviæ investitura Ducatus Borussiæ suscipienda fuerit. Mox quoque Stetini aderat Joannes Georgius Bornius Novæ Marchiæ Cancellarius, absque plenipotentia tamen & ratificatione, quam à Leuchtmaro mox secuturo allatum iri confirmabat. Interim hostilia utrinque omittebantur; & Stalhantschii miles quotidie Custrinum necessaria emendi causa nemine prohibente introibat.

7. Sept.
8. Nov.
14. Oct.
22. Nov.
10. Dec.

1641. 28. Dec.

Fœderis Gallici prorogatio tarde procedit.

§. 74. Fœderis Gallici prorogatio tarde procedebat, dum nec Avauxius à latis antea conditionibus, nec Salvius à mandatis suis discedere vult. Ac testabatur Avauxius; quantum penes se fuerit jam præstitum. Mandata Regis sibi transgredi nefas. Si vel nunc nuntius peculiaris per Suecos conclusæ pacis adferatur, sereno cum animo se auditurum. Ac ut Salvio omnem spem augendorum subsidiorum demeret, super inopia pecuniæ in Gallia querelas movebat; cui Regno longe minores opes sint, quam vulgo jactentur. Bullionium Ducem, summum Quæstorem nuper defunctum Regi suasisse; cum aliis amicitiam & societatem coleret, sed subsidia nemini amplius daret, suasque opes suo militi augendo impenderet, finesque suos tueretur; nam alios per proprii status rationes utique teneri ad procurandam Europæ securitatem. Quod consilium nunc in aula magni habeatur. Nec minus tamen è gestibus ejus observabatur, ipsum fœdus non plane pro conclamato habere, ac id continuari, quam tolli malle. Et scrupulum eidem injecerant Ordinum Imperii literæ ad Reginam, imprimis, quod non alia in illis Galliæ mentio fieret, quam ut prorogationem fœderis cum eadem dissuaderent. Salvius vicissim testari dolorem negotii irriti; mandata nec sibi excedere fas fuisse; quæ tamen ipse æquissima judicaverit. Ast Rectores Sueciæ etsi fœdus pro desperato haberent, Salvio tamen injungebant, rem adhuc integram teneret, ac Avauxio persuasum esse pateretur, quasi Suecia adhuc fœdus continuare cuperet, quod diutius conjunctione Vinarienſium copiarum fruerentur, etsi quæ parum grata offerebantur, obtentu ejus fœderis declinare possent. Quin si vel maxime id expiraret, Salvius non minus quam antea cum Avauxio amicitiam colere, & consilia communicare jubebatur, nec expresse fœderi renuntiare, ut cæteri non aliter judicare possint, quam fœderis adhuc spem esse; Inprimis ne Luneburgici & Hassi ista ex causa forte ad transigendum cum Cæsare permoveantur. Sicuti nec rebus suis exinde aliud damnum metuebant, quam quod subsidia desitura essent. Præsertim cum animadverteretur, Gallos non multo plus satisfactionis à Suecis obtineri cupere, quam Cæsar jam obtulerat. Qui & è mandatis Stenoni Bielkio quondam datis, & cum capto Lilliestrœmio interceptis intellexerat, Suecos etiam minore præmio adquiescere tunc voluisse. Avauxius porro iisdem quibus antehac artibus Salvium compellere nitebatur ad acceptandas, quas ipse ferebat, fœderis leges. Præcipue differens, Regi suo in manu esse, quandocunque placeat peculiarem sibi pacem comparare, modo ut Brisacum restituere velit. Eundem à sacerdotibus suis continuo obtundi. Tum de subsidiis, quorum dies dudum cesserat, & quæ Hamburgi in promtu erant, nihil solvere; velut nova sibi mandata forent expectanda. De quorum solutione spem modo adimebat, modo faciebat.

Avauxii artes.

Novæ ab Avauxio latæ condit. tiones.

§. 75. Ast idem postea literis ex aula acceptis quadringenta octoginta uncialium millia offerebat. Hamburgi bonis pensionibus mense Majo & Novembri solvenda, cum alias viginti uncialium millia pecuniæ inter Amstelodamium

1641. mum & Hamburgum trajiciendæ detrahenda essent. Tum de bello in Cæsarem validius gerendo, ac liberando Gustavo Hornio polliceba-
tur. Sed vicissim loca tractatibus pacis antehac designata utique mutari cupiebat. Hos quippe alias ob Lubecæ & Coloniæ intercapedinem difficillimos, & tantum non impossibiles fore, ac certissimam Regnorum disjunctionem parituros. Quod si Suecia tantillam rem abnuat, toti orbi adpariturum, Regem pro causa communi omnia feciſſe, sed à Suecia in tam minuta re destitutum, ac fœdus tunc plane conclamatum fore. Salvius uti in reliquis Gallorum conditiones adprobabat, (nam de subtili nimis subsidiorum computatione mercatoribus digna monere pudor prohibebat,) ita circa mutationem locorum annuere se posse negabat, nisi novis è Suecia mandatis acceptis. Quibus accelerandis Avauxius San-Romanum in Succiam propere mittit: tum residua subsidiorum statim exsolvit, ne longiore eorum detentione postulatum suum extorquere velle videretur. Interim velut maturando negotio formulam fœderis concipiebat, id quod antea abnuerat: quæ cum nonnulla continueret, in quæ Salvius consentire non poterat, super iis in Succiam erat referendum. Nec invito Salvio ea mora accidebat, quod fama esset Lusitanos fœdus cum Suecia affectare, & insignia subsidia offerre, forte retractanda, si intellexerint, Succiam Gallico jam fœdere ad bellum continuandum obligari. Intermedio tamen tempore ita varium ac difficilem se exhibebat Avauxius, ut quid ab ipso expectandum foret, vix constaret. Nam & diem solvendorum subsidiorum mutabat: & si Salvius è Suecia declarationem accepisset, eandem se quoque in Galliam missurum ferebat, id quod moram negotio, novasque difficultates allaturum agnoscebat. Tum quæ super mutato solutionis loco absque mandato annuisset, dubitabat, num in aula adprobanda sint. Inprimis autem cum Salvius modeste moneret, ut super liberando Gustavo Hornio expresse fœderi insereretur, iste graviter excandescere, quod verbo Regio non sat fidei inesse censeretur: nec unquam hac lege fœdus à se ineundum. Hinc asperis in Salvium verbis invehi, ac plenas indignitatum literas scribere Salvio non minus aculeatas reponente. Quin & privatim convitia in Suecos jacere, pensionarios Gallorum vocitans, nec ipsorum arma post mortuum Banerium denario à se æstimari. Ni fœdus pro suo lubitu concludatur, se promisso quatuor mensium stipendio exercitum Suecicum corrupturum, & quæ Regno nunc solvantur subsidia militi impensurum.

26. Febr.

Illem varium se gerit.

Rectorum Sueciæ moderatio.

§. 76. Ex ista importunitate Rectores Sueciæ quidem suspicabantur, Gallis fœdus parum curari, ejusque abrumpendi occasionem captari, quod forte rebellione Catalaunorum confiderent, quorum legatis permissum fuerat apud Regem tecto capite verba facere, velut à libero populo venientibus; & quod novo Lusitaniæ Regi prospere res succederent. Simul quod viderent Suecis se nocere posse avocatis Vinariensibus, & corruptis Suecorum ductoribus jam antea animo ægris. Quando tamen difficultates, quibus domi & apud exercitum premebantur, considerabant, haut expedire videbatur, hoc tempore fœdus Gallicum amittere, ac conjunctionem istam cum offensa abrumpere. Nam quæ Cæsar Ordinesque Ratisponæ super pace moliebantur, tarde procedebant; qui & num serio rem agerent, dubium adhuc habebatur. Unde imprudens fuerat, ob incertam pacis spem Gallicam amicitiam abjicere, & huic ansam præbere, adversus se utendi mediis, quibus ipsi frui poterant. Eoque modicarum injuriarum, suspicionumque sensim dissimulare satius habebant. Ac jubebatur Salvius istas scriptiones omittere, hisce injuriis ansam præbentes; ac si quid forte asperi incideret, ejus memoriam scripto ne consignare. Sed & in mutationem loci tractandæ pacis consentire placebat, quod ea res tanti non sit, ut ideo conjunctio cum Gallia abrumpenda foret. Et revera propioribus locis communicatio melius succedebat. Nam in eodem cum Gallis loco tractatus instituere nolebant ob difficultates è disparitate sacrorum, & collisiones circa præcedentiam orituras. Quod si autem Osnabrugam repudiarent Cæsarei ob præsidium Suecicum, consentiebant idem deduci, modo caveatur, irrito tractatu id denuo recipiendum. Quod si tamen pars adversa & mediatores in id oppidum consentire nollent, nec ipsi usque adeo Osnabrugæ alligari volebant, ut ideo negotium pacis sisti deberet; sed eo casu alia vicina loca communi consensu erant eligenda. Quod si tamen serio fœdus elusum iret Avauxius, Salvius id non curare jubebatur, sed rem in suspenso relinquere, quod alia consilia à se capta essent. Ac sperabant, se non minus difficultatum Gallis conciliaturos esse, quam hi Sueciæ attractum irent. Nec curaret, quæ de præveniendo differeret Avauxius. Ita enim implicitos bello esse Gallos, ut raptim se extricaturi non sint. Hac declaratione Hamburgum allata Legati sepositis scrupulis ac diffidentia, privatisque offensis reip. condonatis ad absolvendum fœdus accingebantur. Ac amputatis difficultatibus non pauca tantisper in medio relinquebantur, velut de exercitu Vinariensi & locis ad superiorem Rhenum, quod Avauxius constanter defectum mandati excusaret. Circa peculiares inducias Gallos inter & Hispanos in Italia & Belgio demonstrabat Salvius, quantopere istæ Suecorum consilia & arma turbarent: eoque super iisdem omittendis caput pacto inferi cupiebat. Sed Avauxio itidem defectum mandati obtendente, illud omittere visum. Neque de validius gerendo in Germania bello fœdere exprimi Gallus patiebatur, etsi Regem ad id paratum ostenderet. Et Suecі priore pacto satis cautum judicabant, modo id exacte à Gallis observaretur: ac quantumcunque solicite verbis caveretur, non plus illos tamen quam videretur facturos. Id quoque concedebatur, ut super permutando Hornio Legatus tantum verbo suo caveret.

Capita quædam seponuntur.

Fœdus Gallicum absolvitur.

§. 77. Circa subsidia conveniebat, ut ad finem usque belli annua quadringenta octoginta millia uncialium binis pensionibus fine Junii & Decembris mensis Hamburgi in *banco* quod vocant solverentur. Super loco tractatuum, cum jam Salvius Osnabrugam acceptasset, Avauxius novum scrupulum movebat, ac solam Osnabrugam pro Suecis, sed pro Gallis Monasterium aut Coloniam, & Francofurtum, aut Moguntiam designare cupiebat, obtendens, priori fœdere Suecis optionem relictam inter Hamburgum & Lubecam, Gallos soli Coloniæ adstrictos fuisse. Nunc vicissim par esse Suecos soli Osnabrugæ obligari, ac Gallis optionem inter duo loca indulgeri. Idque tanto acrius urgebat, quod & Ordines Imperii Spiram aut Wormatiam, & Francofurtum aut Moguntiam proponerent, velut Osnabruga & Monasterio parum commodis. Sicuti & revera Osnabruga lacerum erat oppidum, à mari & flumine remotum; & octo hostilibus præsidiis circumdatum. Tandem novis ex aula mandatis acceptis Monasterio & Osnabruga adquiescebat, sed ut tamen post concluſum fœdus nihilominus super Fran-

1641. Francofurto & Moguntia instare vellet. Inducias Suecis rebus suis haut proficuas judicabant. Nam interim Cæsar cum Ordinibus transigere poterat, inde cisa cum Suecis controversia; & recrudescente de inceps bello longe difficilius futurum erat exercitus & arma parare. Tum circa id tempus Polonicæ induciæ ad finem vergebant, aut novæ cum vicinis lites exsurgere poterant; quo casu & bellum, & tractatus molestiores futuri erant. Quin nec Gallis inducias tutas judicabant, quod Hispani per eas nil aliud quærerent, quam res suas domi firmare, internaque Galliæ mala fovere, illabefacta destinatorum suorum summa. Unde inducianum nullam in fœdere mentionem fieri malebant. Quanquam & credebant, oblatas licet inducias à Gallis acceptatum non iri, quod Richelii autoritas in armis & potentia exercitus verteretur; & Galliæ pro more magnorum imperiorum bello opus foret; quæ nec concessura erat, ut Hispani otium nanciscerentur subjugandis iterum Catalaunis, Lusitanisque. Acriter tamen urgente Avauxio, quod negotio tamdiu agitato tandem aliquando finis imponendus foret, demum & in has consentiunt, ut tamen inviti ad illas acceptandas non adstringerentur. Quo casu Galli trecenta millia uncialium annua Suecis promittebant. Tandem nova postulata circa sacra proponebat Avauxius, ut duo cœnobia in Westphalia, Osneda & Wietersheimum ad Melitenses Equites spectantia restituerentur. Quod negotium Salvius in Suecia commendaturum se recipiebat; quo & iste adquiescebat. Tum & de Catholicis in Germania inferi cupiebat, ut suis bonis *absque ullo onere* fruerentur. Id quod absurdum esse ostendebat Salvius, cum ejusmodi immunitatem ne Protestantibus quidem præstari ratio belli permittat: ac suspicionem concipiebat, occasionem quæri fœdus abrumpendi; aut Gallum omnia, quæ in mentem venirent, extorquere velle, quod nosset, quanta pecuniæ inopia exercitum premeret. Acrius tamen contendenti Avauxio hactenus indulgebat Salvius, ut pateretur Catholicis caveri super bonorum possessione, expunctis vocabulis *absque omni onere*: sed ut pari modo Protestantibus quoque caveretur. Sic ut inserto isto capite nihil obtineret Avauxius, quam ut studium suum in Romana sacra venditaret. Dubitatum quoque in Suecia fuerat, annon peculiari capite caveri vellent, ut Legati Succici pari quo aliorum Regum Legati honore haberentur ob frequentes indignitates, quæ in Grotium Lutetiæ tentatæ fuerant. Rem tamen accurate expendentibus satius judicabatur nihil movere, ne ipsi non tam stabiliisse, quam in dubium vocasse antiquissimi Regni fastigium viderentur. Declinandis tamen istis vellicationibus decernebatur Grotium ex ista aula evocandum suffecto ministro Residentis duntaxat dignatione. Quem & alias ægre ferebant velut Legatum Succicum libros publicare Pontifici, ejusque factioni non parum faventes; quod plerique Protestantes in sinistram partem accipiebant; etsi is amori in pacem id se dare excusaret. Ita negotiationi huic finis impositus, ac priori fœderi, quod ad finem usque belli prorogabatur, pauca tantum quæ memoravimus addebantur, quæ intra duos menses utique ratificanda erant; cum Avauxius pati nollet, ut Salvius Reginæ liberam ratihabendi facultatem reservaret.

30. Jun.

Secreti tractatus cum Luzovio continuantur.

§. 78. Gallico fœderi impediendo Luzovius magno studio secretos cum Salvio tractatus agitaverat: qui & formulam pacis huic transmiserat, in qua venia promittebatur omnibus, qui ab anno tricesimo adversus Cæsarem arma gessissent, amnestia ad illos Ordines restringebatur, qui pace exclusi hactenus in eam recepti non fuissent, nec ejusdem legibus satisfeciissent. De satisfactione Sueciæ eadem repetebantur, quæ quondam Lauenburgico scripto oblata fuerant. Congressum hinc frequenter flagitanti Luzovio Salvius vario obtentu abnuebat; revera ut ostenderent, latas conditiones se dedignari; & quia verebatur, ne Luzovio nil aliud propositum esset, quam ipsum tentare, præsertim cum eodem tempore Cæsar Danum de prosequenda mediatione monuisset. Istanc dubitationem Luzovius discutere nitebatur: Cæsarem non ita abrupte Dani mediationem tollere posse, quæ in speciem retineatur; si brevior via cum Regina transigendi detur, Danum valere jussurum. Enimvero quia jampridem Danus filii sui nuptiis Avauxio in faciem dixerat: se potius bellum decreturum, quam commissurum, ut Suecia pugnum terræ in Germania retineat; ac nuper Christianus Thomæ F. Cancellarius Penzio scripserat; hucusque Danos bellum hoc velut alienum adspexisse, sed statim atque animadverterint Suecos pedem in Germania figere velle, rem velut suam aggressuros: nullam commodiorem rationem ducebat Salvius infensam mediationem declinandi, quam secretos tractatus. Præsertim quod isto tempore Cæsar Dano non valde addictus videretur, quem iste circa causam Pinnebergicam, & vectigal Glucstadiense non parum offenderat. Nec vero de Luzovio aliter judicare poterat, quam serio ipsum rem agere. Ac testabantur, qui eodem familiariter utebantur, ei persuasum, Cæsari hanc viam pacis concludendæ maxime placere; nec eundem de successu negotii dubitare. Accedebat nupera Cataloniæ & Lusitaniæ defectio. Unde censebat Salvius, si Reginæ non magis Europæ tranquillitas quam propria foret, ipsam commode nunc peculiari pace potiri posse, per secretos tractatus exclusa Dani mediatione. Ac satis adparebat, Gallos prorogato fœdere Sueciam diuturno bello involutum ire; ac præstare pacem propinquam amplecti, quam spe auxilii Gallici dubio eventui rem committere. Saltem Avauxio, si quid suboleret, stimulum additum iri, ut majore facilitate circa prorogationem fœderis procedat. Has ob rationes placebat denuo cum Luzovio congredi. Ne tamen à se quid elici posset, quo hostis post Ratispouæ, aut apud Gallos, Luneburgicos, Hassosve adversus Sueciam abuteretur, constituerat ita cum ipso agere, ut circa formulam oblatam solidis rationibus demonstraret, quid admitti non posset: sed quid ipse cuperet, Luzovio tantum conjectandum relinqueret; protestatus insuper extremam sententiam super tribus controversis capitibus à se pandi necdum posse. Ita fortasse quid ab isto expiscaturus erat.

Salvii consideriones circa secretos tractatus.

3. Jan.

§. 79. Inde aliquoties apud dictum senatorem urbis congrediuntur, cujus domum Salvius solito comitatu, Luzovius mutata veste inter tenebras per posticum in aliam plateam exiens ingrediebatur. Hic circa amnestiam ostendebat, Sueciam decreto Cæsaris & Ordinum Ratisponæ acquiescere par esse, qui sepositis Bohemis, provinciis hæreditariis, & causa Palatina inter irreconciliatos, gravatos, recidivosque pro ratione personarum, & delictorum discrimen faciendum suaserint. Inprimis insinuabat, Palatini restitutionem certis conditionibus à Cæsare circumscribendam Reginæ satisfactionis loco tricies centies mille uncialium, mox Rugiam insulam, & Stralsundam in feudum Reginæ & masculis ejus hæredibus offerebat. Inde priori summæ decies centena uncialium millia addebat, & hypothecæ loco Rugiam, ac Citeriorem Pomeraniam ad Penam usq; fluvium;

Ab Luzovio oblata circa amnestiam.

Circa satisfactionem Sueciæ.

1641. quam demum feudi nomine pro Regina, ejusque masculis hæredibus ostentabat. Salvius contra demonstrare, pacis tempore è tota Pomerania ad Ducem non ultra octoginta tria uncialium millia rediisse; ut ad tolerandos aulæ sumtus pleræque ipsius præfecturæ oppignorandæ fuerint: quæ vix ter centenis uncialium millibus redimi queant. Regalia quoque Ducis valde modica fuisse. Ita totam Pomeraniam non sufficturam alendis ministris ac præsidiis, & revera Sueciæ oneri futuram. Tum incongruum esse feudum ad solam Reginam restringi, ejusque sobolem, cum vix inter privatos ad unicum hominem soleat respici. Luzovius de hac re ad Cæsarem diligenter se perscripturum ferebat quem quantum in se facturum speraret. Monebat tamen, temperaret postulata Salvius. Si Sueci inter membra Imperii adscribi cuperent, ne nimis Cæsarem urgerent, sed moderatis legibus potius decideront; id quod arctiori deinceps conjunctioni occasionem præbiturum sit. Sin ista repudientur Cæsarem ad alia consilia descensurum. Militibus demum, qui post factam pacem Cæsaris sacramento accederent, duorum aut trium mensium stipendia pollicebatur Luzovius, deinceps pari cum Cæsaris milite conditione habendis. Heic excipiebat Salvius, istud pacem non sapere, exercitum augere, cum potius eradicandæ diffidentiæ miles utrinque sit dimittendus. Reponebat Luzovius, eo casu pacem cum Gallia non futuram; ut Cæsar evitare non possit; quin copias suas augeat. Super his tamen omnibus prestiorem se Cæsaris declarationem expectare ferebat, rogans Salvium, ut rem tantisper integram retineat; quod hæc transigendi ratio sine dubio optima sit. Salvius contra: Cæsarem & Ordines literis ad Daniæ Regem solennes tractatus urgere; nec super Sueciæ satisfactione Ratisponæ, aut cum Brandeburgico super Pomerania adhuc actum. Ordinibus quoq; Imperii pertuasum penes solum Cæsarem non esse ipiorum citra consensum pacem concludere. Ad quæ Luzovius: Cæsarem non posse non ista libertatis simulacra Ordinibus relinquere. Si tamen breviore via pace potiri queat, id non repudiaturum, aut dilaturum. De Brandeburgici consensu certum jam esse; ac ejus negotii perficiundi causa Martinicium Comitem Regium-Montem proficisci. Nec dubium quin Ordines adprobaturi sint, quæ ipse cum Regina concluserit. Addebat, ut fœderis Gallici prorogatio, aut saltem ratificatio differatur. Excipiebat Salvius; Cæsarem, dum internam Imperii pacem ab externa separat, nil aliud agere, quam ut, Ordinibus Imperii societate exterorum Regum divulsis, hos tanto acriore bello petat; quæ causa Reges ad fœdus arctius adstringendum compellat. Luzovius; Consilium de Germania primum intus, post exterius tranquillanda à Dano originem trahere. Sed Cæsari jam patere, hunc sub pacis vocabulo belli continuationem adversus utrumque Regnum spectare, quo ipse interim in turbido piscari & cupitis suis potiri queat. Unde Cæsarem Dano offensum malle secretos tractatus absque isto procedere. Et ut dictis fidem faceret, literas Cæsaris ostendebat notis conscriptas, sed quibus hic sua manu addiderat; Se licet capto Slangio, & pulso Banerio latas Salvio conditiones non retractare, nec dubitare, quin hic jam concluturus, ac tam insignem provinciam Reginæ suæ conservaturus sit; quæ forte bello extracto ab eadem obtinenda non sit. Repetitis hinc subinde hortatibus adspergebantur minæ, inflatis receptu Banerii animis: si placerent conditiones, tandem mentem suam declararet; tunc è vestigio pacem fore: alias indicta & infecta omnia esse, quæ hactenus dicta ac facta sint. Nec talia deinceps oblatum iri, sed Cæsarem extrema omnia tentaturum, ut Succis præmia gladio exsolvat. Ac conscius arcani congressus senator Bartholdus Mœllerus jam novas Vesperas Siculas strui memorabat, ni leges pacis accipiantur. 1641.

& militum.

Luzovius Salvio dubia demere conatur.

Idem minas spargit.

§. 80. Ast Salvio multas ob causas consultum videbatur super satisfactione cum Cæsare in anteactum convenire, solenni tractatu nihilo secius procedente. Bellum indies ingravescere, Arnheimii & Lauenburgici factionem glisscere: Ordines Imperii super amnestia ipsos transigere, circa quam corrigendam invitis quorum intererat opera incassum videbatur sumenda. Neque vero Galli ampliorem cupiebant satisfactionem Sueciæ obvenire, quam quæ nunc oblata fuerat. Tum Dano & Brandeburgico apud tractatus intervenientibus omnia futura erant difficiliora. Receptu quoque Banerii animus hosti additus; nec ulla exercitus sedes idonea præter Brunsuicensem ditionem, cum Silesia ac Moravia supererat. In illam si descendatur, vastitatem fore antequam æstas ingruat: totius Circuli animos, ob imminuta commercia jam ægros, plane alienatum iri accedente insuper Dani offensa, cujus filius Fridericus Georgii Ducis filiam ambibat. In Silesiam Vinarienses non secuturos. Ita ubi separati fuerint, exercitus, singulos hosti impares fore: conjunctos inopia atterendos. Nec adversus hæc incommoda consilii quid occurrere, quod ad diuturnitatem valeat. Nam ut pecuniæ quid sit parandis supplementis, rarum tamen nunc inveniri militem, ac deesse loca isti colligendo. Tum apud exercitum summos juxta ac imos belli tædium cepisse. Parum spei esse, Galliam majore conatu bellum in Germania sumturam. Luneburgicos & Hassos, ni plus emolumenti è Suecica societate capiant, quam hostis ostentet, facile hujus ac reliquorum sociorum solicitationibus cessuros, præsertim defuncto Duce Georgio, quo plurimum fidebatur. His porro abstractis ac ingruente hinc Arnheimio & Lauenburgico, inde Cæsareis & Bavaricis, Succicos quantumvis acerrime connixos numero obruendos. Accedebat valetudo Banerii, cui si quid humanitus contigisset, atrociora metuenda erant. His autem difficultatibus omnibus exiri posse, si cito honesta pace potiri detur. Unde à Luzovio petebat Salvius, hoc negotium ne abrumperet quoad à Suecia responsum ipse acceperit. Nam sibi id valde cordi esse. Inde conscius arcani senator caput de satisfactione à Luzovio conceptum afferebat, quo Rugia ac Stralsunda cum tota Citeriore Pomerania in feudum Imperii Reginæ ejusque masculæ proli offerebatur; qua deficiente ea provincia Regno hypothecæ loco pro quadraginta auri tonnis obtinenda sit. Insuper Cæsarem polliceri, se nemini permissurum militem adversus Sueciam in Germania conscribere. Quin si Suecia quid vicissim offerat, ipsum eandem adversus quosvis hostes tutam præstiturum. Hæc ut acceptarentur, magna vis rationum adducebatur. Gallos peculiarem pacem præreturos; Luneburgicos, quod à Succis sibi non satisfiat, ad Cæsarem transituros, Arnheimii & Lauenburgici arma glisscere. Succicum exercitum jam cessim ire. Nulla in præsens obligatione Suecos stringi, quo minus citra ullius querelam suo arbitrio pacem concludere queant; & rebus ubique nutantibus honeste nunc acceptata pace imminentia mala declinari. Nil supersse Sueciæ, quod sperare queat, præter paucas Ulterioris Pomeraniæ præfecturas, mox à Regina aliis donandas. Obtineri quod maximum sit, sessionem & suffragium in Conventibus Imperii & Circuli Saxonici, simul portum in Germania, & idoneum conducendo militi adver-

1641.

Salvius in secretos tractatus proclivis est.

24. April.

Luzovius Salvio pacem separatam persuadere nititur.

sus

1641. ſus vicinos locum. Si ulterius tergiverſentur, Cæſarem cum Gallis transacturum, conceſſis in Superiore Germania, quæ heic Suecis deſtinaverat. Tum quæ Brandeburgico in Sileſia ob ceſſam Pomeraniam daturus erat, Arnheimii & Lauenburgigici delectibus impenſurum. Internam Germaniæ tranquillitatem facile obtentum iri, ſi querulis Ordinum paulum quid indulgeatur. Inde ferro Suecis præmia exſolvenda. Nec deeſſe media Cæſari, quibus Danum Suetiæ immittat.

Salvius cum Luzovio colloquitur.

§. 81. Congreſſu mox habito Luzovius caput circa amneſtiam, prout id quondam Stralſundæ ab Oxenſtierna conceptum erat ſubſcribere non dubitabat; modo anni decimi octavi mentio non fiat, & ut circa ſingulorum Ordinum querelas placitis Conventus Ratiſponenſis ſtetur. Quod ſi Suecia Palatini, Bohemorum, & hæreditariarum provinciarum patrocinium ſuſcipere nolit, id quod Cæſar verebatur, lautius forte eidem, quam formula expreſſum ſit, ſatisfactum iri. De tota tamen Pomerania ſpem plane non facere; ſed de Stetino, ac vicis ad Oderam & ſimilibus non valde abnuere. Quod in conceſſione feudi ſolius Reginæ & hæredum mentio fiat, Suetiæ absque fraude eſſe. Nam à nemine unquam quadraginta auri tonnas exſolutum iri. Proferebat inſuper literas à Cæſare prolixiſſimas, quibus præter dicta ſpondebat, ſe Suetiæ ſuper Pomerania adverſus Polonum, Danum, Brandeburgicum, & quosvis cauturum, ac fœdus ſimul, ſi Reginæ conditiones ferre placeat, eo nomine initurum. Salvium, ut iſtas conditiones haut repudiandas judicaret, movebat Avauxii circa fœdus tergiverſatio; & quod nuntiatum eſſet, Gallos ſeparatam pacem à Cæſare anxie ambire; quo nomine Stella quidam diſſimulata perſona Ratiſponam miſſus ſit. Videbatur quoque Cæſari pax cordi eſſe, quod Turca finibus Hungariæ & Stiriæ minaretur. Tum præter lubricum apud exercitum & ſocios ſtatum terrebant, quæ apud Danos ac Polonos infenſa Suetiæ conſilia agitari dicebantur. Igitur cenſebat, tentandum eſſe, num ſecretam per negotiationem pax concludi poſſit, ut tamen ſolennes tractatus, & fœdus Gallicum non omittantur. Nam ſi res iſta via non ſuccedat, omnia fore integra. Paci ſecreto concluſæ Galliam pro more includi poſſe, ſuſcepta inter hanc & Cæſarem mediatione.

Salvio latæ conditiones acceptandæ videntur.

Rectores Sueciæ ſecretos tractatus abrumpi jubent.

§. 82. Enimvero Rectoribus Sueciæ alia plane ſententia ſedebat. Hi ſecretos congreſſus non alio fine permiſerant, quam explorandæ hoſtium menti; non quod eam viam idoneam ducerent tanto bello ponendo. Neque vero pars adverſa aliud iſtis tractatibus ſperaverat, quam Suetiam à ſociis & amicis disjungere, ac orbis ludibrio exponere; cum ſatis conſtaret, Cæſari cum Brandeburgico nondum ſuper Pomerania conveniſſe, neque de talibus ſtatuere penes ſolum Cæſarem eſſe. Porro Sueciæ ſecuritatem, quam hoc bello inprimis ſpectaverant, in eo verti, ut Germania, ac præcipue viciniores Circuli priſtinæ libertati reſtituantur. Eoque ſuper plena amneſtia primo omnium loco contenderant; de reliquis ſub iſtius favore, aut pari paſſu. Nam ſi pax ex voto non procederet, in eo capite tractatus adhæreſcere honeſtiſſimum putabatur. Aſt Luzovius hoc ordine inverſo tantum de ſatisfactione Sueciæ agere, quo hoſtibus calumniandi anſa præberetur, velut illa ſuo tantum commodo inhiaret, publica cauſa inſuper habita. Sed nec quæ offerebantur tanti eſſe, ut ad ea amplectenda ita cupide ruendum ſit: neque ſolum Cæſarem Pomeraniam poſſe dare: & ſi ea ſola ſpectetur, ſatius fore cum Brandeburgico agere; uti plures ante annos Saxonem inter & Brandeburgicum ſuper iſta Sueciæ cedenda tractatum fuerat. Propoſitionem quoque Ratiſponæ factam monere, cavendum eſſe ab ejusmodi tractatibus, ubi negotiationis cum Banerio odioſiſſime mentio facta erat, diſſimulata tamen non modice veritate. Nunc ſepoſita ſolida ſecuritate feudo malignis legibus circumſcripto deliniri, quo fortaſſe ab hoſte pro lubitu ejici iterum queant, nec tutum Sueciæ nec honeſtum eſſe. Latas à Cæſare conditiones non alio ſpectare, quam Suecis à Gallia diſſociatis paucos Germaniæ Ordines, qui adhuc Reginam reſpiciant, ad deſperationem adigere, & quam aperta via nondum potuerunt, obliqua Sueciam ſubvertere. Cæſarem inſuper poſt pacem Suecicam exercitum non exautoraturum, ſed Suecici acceſſione firmaturum, ac totam belli molem in Gallos verſurum. Quibus oppreſſis aut ad iniquam pacem compulſis in Imperium ipſe tanto ſuccinctus exercitu rediturus ſit, inermes Proteſtantes, Sueciamque pro lubitu temperaturus. Igitur non in præſens modo, ſed futurum quoque proſpecturis nonniſi ſuper communi pace laborandum. Eam plerosque Proteſtantes, Gallos inſuper, Belgas, & Anglos optare; qui ſeparata pace vel Sueciæ nihil amplius fidei adhibituri ſint; cum tamen eorum amicitia huic utique retinenda ſit, ubi controverſiæ quid cum vicinis oriatur. Quæ offeratur, pacem pro ſolo hoſtium lubitu ſtaturam, aut majoribus moleſtiis, quam quas nunc amolitum erat, ipſos immerſuram. Denique Luzovii minis pueros terrendos, non viros tanta ſecundarum, adverſarumque rerum experientia. Et quia vix amplius quid à Luzovio elici poſſe videbatur, qui ferocius loqui incipiebat, Salvius jubebatur ſecretam iſtam negotiationem plane abrumpere, & omnia ad ſolennem tractatum rejicere, ac Luzovium ulterius inſtantem hortari, ut ad hunce promoverdum pro virili connitatur. Quo reſponſo & Salvius ſemel atque iterum ſecretos congreſſus poſtulantem amoliebatur.

Legatio Danica ſuper pace. 16. Jan.

§. 83. Aſt publicorum tractatuum primordia lente admodum procedebant. Mittebat Daniæ Rex Legatum in Sueciam Georgium VVindium Senatorem qui apud Reginam proponebat: Regi à Cæſare nuper ſplendida legatione ſignificatum, literas ſalvi conductus pro Suecorum in Germania ſociis ea, qua petitum fuerit, forma conceptas ſtatim tradendas, atque intellectum ſit eas acceptatum iri, ac viciſſim hinc diplomata pro Cæſareis, Moguntinis, & Brandeburgicis legatis exhibeantur. Cæſareorum porro diplomatum eam eſſe formulam, ut Rex perſpicere nequeat, quid in iis deſiderari poſſit; (quorum apogtaphum offerebat.) Et quia Cæſar jam omnia annuerit, quæ initio tractatuum ab ipſo poſtulata fuerint, Regem ſperare, in Regina moram non fore, quo minus tam diuturnum bellum tandem ad tractatus deducatur; tum Catholicis glotiandi materia adimatur, quaſi major ipſis cura pacis ſit, quam Evangelicis. Addebat de incommodis in viciniam ex eo bello redundantibus, & quod Regi magna cum impenſa limites milite ſint firmandi, commerciis quoque ſubditorum valde imminutis. Equidem cauſam bello jactati ſacra ac libertatem Germaniæ, vicinorumque conſervationem. Aſt ædibus ſacris, ſcholisque vaſtitatem illatam, ſacerdotes ad mendicitatem redactos, oppida vicoſque deſtructos, incolas gladio fameque ſuperſtites ad ſolum vertendum compulſos. Quibus malis ſiſtendis nulla occaſio prætermittenda ſit. Ad extremum petebat adjungi ſibi, quibuscum ſuper tempore & loco tractatuum conſtituat. His dictis Legatus à Regina digrediens monebatur, ſe à Rectoribus Sueciæ ac Senatu expectari. Sed is negans patatum ad

Legatus in Senatum venire abnuit.

1641. hoc se esse domum discedebat. Qua re offensi Rectores duos Senatores, qui Legatum comitabantur, prandium cum ipso capturos in Senatum revocabant, pensandæ contumeliæ. Ac placebat, non amplius ipsum monere, quoad ultro audiri
17.Jan. peteret. Sequenti die Petrus Wibius Cancellario Legati orationem coram Regina dictam scripto traditum venibat. Sed quam hic accipere abnuebat. Minorennes apud Reges solennes tantum salutationes, seria negotiorum apud Tutores proponi. Cur iste statum Succiæ reformare aggrediatur? Si præter exempla literarum Cæsarearum nihil adferat, legatione opus non fuisse, sed ea per Wibium potuisse tradi. Et stabat sententia Senatui, ni negotium suum rite apud se exponat legatus; absque responso eundem dimittere: Eidem, cum apud Cancellarium salutatione se defuncturum denuntiaret, hic responderi jubebat: Si dedignetur apud Senatum auditi, nec se ipsius salutationem curare. Cæterum credebatur istum agendi modum Legato asperi alias ingenii viro præscriptum, ut Senatus Daniæ, qui hactenus Regem à bello in Succos cohibuerat, in hosce irritaretur. Nec segniter increpitabatur Residens Wibius, quare is Senatum contumelia afficere, & instituta ipsius corrigere conaretur, quæ reliqui Legati omnes secuti sint. Offerebat hinc VVindius, se orationem apud Reginam dictam in Senatu repetiturum. Sed
20.Jan. cum ne id quidem admitteretur, tandem posita pertinacia in Senatu negotium suum pro more exponebat: excusans institutorum Succiæ ignorantiam, & culpa in VVibium collata, à quo melius edoctus non sit. Qui tamen fremebat; Legati munere susceptо ipsum nosse debuisse, quæ sibi agenda forent. Post circa exempla diplomatum à Legato tradita annotabatur, omissa quidem esse verba tantopere hactenus agitata, *nondum reconciliati*, ac insertum esse, ut socii Succiæ *per se aut Coronarum plenipotentiarios* tractare queant: occurrere tamen nonnulla errata, quæ emendari oporteat. Inter quæ extantiora erant, quod licet Regina Cæsari plenum titulum dedisset; hic tamen eandem velut obiter nominarat *Serenissimam Reginam & Coronam Suecia*. Ast Landgraviæ in margine duntaxat adscriptum erat *Illustr.* ut discerni non posset, Illustrem an Illustrissimam dicerent. Quia tamen ipsa diplomatum autographa inspici necessum erat, ea res Hamburgum ad Salvium rejiciebatur, cui etiam diplomata pro Cæsareis & Electoralibus Legatis transmittenda erant. De loco tractatuum tunc nondum circa Hamburgum aut Lubecam mutatum erat. De die non nisi cum consensu Regis Galliæ per fœdus statui posse, cui ejus rei maturatio commendanda sit. Ubi serio rem à Cæsare agi adpareat, unum aut binos Senatores in Germaniam mittendos, tractatibus absque mora auspicandis. Monebatur insuper Rex, ut quia non nisi conjunctim cum Gallia tractatum ordiri queant, apud Regem Hispaniæ instet, ut pro Belgis quoque diplomata exhibeantur.
27.Jan. Quod responsum scripto conceptum illi tradebatur; simul solide destruebantur, quæ is verbis sat aculeatis exprobraverat, velut penes Succos extracti belli causa fuisset. Cæterum hoc quidem ejus legationis prætextum erat. Nam revera VVindio isti inprimis propositum fuerat apud unum aut alterum privatim explorare, quid à Batavis Legatis heic superiore anno actum foret. Cui de compacto responsum: illos questos fuisse de inusitatis oneribus rigidoque agendi modo, ac petiisse, Sueci veteres ipsorum amici operam conferrent, ut ista deinceps abrogentur. Quibus repositum fuisse; si quid Sueci contribuere possint ad controversias eas amica via componendas, libenter facturos. Idem quoque monitus, quare responsum ad literas Senatus Succici tamdiu dilatum foret; non 1641.
aliud habebat quod reponeret, quam Senatum semel duntaxat ex eo tempore Coldingæ convenisse, tam multis ibi negotiis obrutum, ut eo de negotio cogitare non potuerit. In reditu tamen se de eodem moniturum. Legatus iste discedens neque Reginam neque Senatum salutabat, nulla alia ratione allegata, quam quod diceret, iis molestum se esse nolle. Cum iste legationis suæ eventum Regi retulisset, hic respondebat: miram sibi rem videri; utramque partem cupidam se tractatuum verbis testari, utramque revera ab illis abhorrere.

§. 84. Paulo post diplomata salvi conductus à Rectoribus Succiæ pro Legatis Cæsareis & Electoralibus justa forma adornati Hamburgum mittuntur, ut Salvius eadem cum Cæsareis, si hæc absque vitio invenirentur, permutaret. Mox Daniæ Rege per literas tam Luzovium quam Salvium monente, autographa diplomatum Lucæ Langermanno Decano, cui Rex id negotium commiserat, traduntur, ac Legatis inspicienda permittuntur, inspectione facta Decano restituenda. In Cæsareis diplomatibus eadem vitia, quæ in exemplo Holmiensi, occurrebant, præterquam quod maculis & sordibus oblita, velut aquis corrupta forent. Quæ ut corrigerentur Salvius monebat; & quia Gallide mutando tractatuum loco agitabant, ut pro isto spatium relinqueretur. De
10.Mart. quo & ipsum Regem literis monebat, pro more cavillantem; diplomata reipsa bona esse, sed non ita secundum grammaticam concinnata, uti Salvius velit. Luzovius tamen ista se emendata huc iterum curaturum recipiebat. Accedebat & alia tractatibus mora, quod allatis licet emendatis diplomatibus ad designandum diem accedi non posset. Nam Avauxius negabat super die se statuturum nisi diplomata pro Gallis & Belgis pariter heic exhibeantur: utque de hoc apud Daniæ Regem instaret Salvius, petebat. Contra Cæsar diplomata pro Gallis non Hamburgum, sed Coloniam missurus erat: & Danus quidquam cum Gallis negotii esse sibi negabat.

§. 85. Allata jam Hamburgum erant denuo Cæsarea diplomata pergameno inscripta cum pleno Reginæ titulo. Sed, cum pro Succiæ sociis bina exemplа conscripta essent, quorum unum Lubecæ & Hamburgi vocabulum, alterum nullo designato nomine tractatuum locum exprimeret; pro Succicis Commissariis unum duntaxat allatum erat, quod Lubecæ & Hamburgi nomen præ se ferebat. Quæ una erat novæ moræ causa, quod interea Sueci Gallique convenissent Osnabrugæ & Monasterii tractatus suscipere. Quia porro Cæsar integrum Reginæ titulum expressérat, Luzovius postulabat, ut & integer Cæsaris titulus in omnibus diplomatis repræsentaretur, quæ compendiosum duntaxat continebant. Denique & Cæsar diplomata pro Gallis Coloniam videbatur missurus, ubi à Gallis nemo aderat, qui ista acceptaret. Quæ tamen antequam traderentur, Avauxius diem conventui designare abnuebat, nec Salvius per fœdus poterat. Quæ impedimenta Sal-
12.Maji. vius Daniæ Regi per literas significat, proponitque, ut dum diplomata ob titulum Cæsaris transscribuntur, ipse apud hunc agat, ut propter loca tractatuum adhuc dubia alternans vocabulum ponatur, amputandis novis moris: utque diplomata pro Gallis Hamburgum mittantur, quod Rex Galliæ nullibi quam heic plenipotentiarium habeat. Expetebat super hisce Salvii colloquium Luzovius; id quod ille abnuebat, ni simul cum Avauxio ageretur, quod ex fœdere uni Coronarum citra alteram nihil statuere fas esset. Reginam

Negotium de diplomatibus Hamburgum rejicitur.

Vera ejus legationis causa.

Salvi conductus Hamburgi utrinque inspiciuntur. 24.Febr.

Novæ moræ causa.

id

1641. id multis ab annis monuiſſe, idemque nuper Ordinibus Imperii Ratiſponam ſcripſiſſe, qui iſthoc haut iniquum agnoverint. Cæſarem ſemper de ſtudio communis pacis teſtatum. Quare igitur non æque apud unam, quam alteram partem novis moris finem imponat? Luzovius proponebat; referret Salvius omnia ad Avauxium, & mediatoris velut vicem obiret. Aſt Salvius neutrum id decere cenſebat. Nam Gallos ignominiæ ſibi ducturos, ſi cum ipſis per ſe agere dedignetur; & abſurdum erat Suecos, tanquam adverſam partem inter Cæſarem & Gallum mediatorum vices obire. Eas rationes Luzovio in ſcriptum redactas tradi curabat, miſſo quoque Ratiſponam exemplo, ne quis moræ culpam Suecis impingere poſſet. Signincabat tamen, ſibi congreſſum non diſplicere, ſi iſte ita inſtituatur, ut Avauxius velut ex improviſo interveniat, & ſic inter ipſos ſuper eo negotio tranſigatur. Sed Luzovius excuſabat, à Cæſare ſibi injunctum mediante Salvio cum Gallo agere. Revera tamen iſte metuebat, ne Avauxius Ferdinando Imperatorum titulum denegaret. Avauxius contra velut juſſu Regis ſui Salvio denuntiat; decretum Regi eſſe totam Lotharingiam reſtituere; multo minus circa Briſacum & Alſatiam moram fore. Usque adeo cordi eidem eſſe non fines Regni proferre, ſed communem ſecuritatem firmare; ne Sueci credant Regem ipſos infinito bello implicare velle. Ita cum circa præparamenta pacis neque ſolus Salvius poſſet, neque Luzovius pariter cum Gallo tranſigere vellet, negotium in Auguſtum usque menſem quieſcebat.

Gallica præliminaria Hamburgi quoque tractantur.

§. 86. Effecerat interim Daniæ Rex apud Cæſarem, ut Galliæ quoque pacis præliminaria Hamburgum transferrentur, ac Luzovio ſuper illis tranſigere mandaretur. Iſtis perficiendis à Dano Langermannus delegabatur. Heic nulla inter Luzovium & Salvium difficultate Avauxius, antequam diem conventui diceret poſtulabat, Regis Hiſpaniæ conſenſum in tempus & locum tractatuum exhiberi, ac tria inſuper diplomata, pro Treverenſi Electore, pro Duce Sabaudiæ tanquam tutrice filii, & Regente, ac pro univerſis Ducibus Luneburgicis. Quorum diplomatum neutrum cum Luzovio ad manum foret, nec miniſter Hiſpanicus adeſſet, ex quo Regis iſtius ſententia intelligi poſſit, novæ difficultates ſurgebant. Equidem cautionem ſuam interponebat Luzovius iſta ſe curaturum. Quam usque adeo negligebat Avauxius, ut initio negotiationem plane ſuſpendere vellet, quoad iſta allata forent. Mox ne invidiam protracti negotii in ſe devolveret, ac ea tergiverſatione turbas in exercitu Suecico accenderet, conſentiebat, ſi Daniæ Rex ſcripto caveat iſta brevi allatum iri, tempus conventui circa initium futuri anni deſignaturum, & reliqua diplo-
28. Auguſt. mata absque mora permutaturum. Enimvero abnuebat Rex cui de voluntate Cæſaris non conſta-
3. Septemb. bat, fidem ſuam periculo exponere, ac Salvio per literas proponebat, Avauxium permoveat, ut vel ſuo poſtulato deſiſtat, vel Luzovii cautione adquieſcat. Alias reſponſum Ratiſpona expectandum. Inde circa initium Octobris Cæſar Luzovio memorata tria diplomata transmittit, addito, ſe ſpondere ab Hiſpano rata habenda, quæ Luzovius ſuper loco & tempore tractatuum transegerit. Cæterum quanquam iſta Galli diverticula ægre ferrent Sueci, quæ haut quidquam ex fœdere morari tenebantur, ac Luzovius identidem ad ſecretos tractatus invitaret; tamen quod argento Gallico vehementer exercitus indigeret, iſtæ moleſtiæ devorandæ erant; ac Luzovii ſolicitationibus ſemper fœdus occinebatur. Ita October menſis incaſſum elabitur, dum neque Luzovius cum utroque Legato Regio tractare vult, & Daniæ Rex, in quem 1641. iſte negotium rejiciebat, ex Holſatia abeſſet.

Avauxii tergiverſationes. 8. Nov.

§. 87. Ablegatur inde Hamburgum à Daniæ Rege Langermannus, ut ſalvis conductibus permutatis certum diem auſpicando tractatui diceret, ac præparamentis pacis aliquando ſummam manū imponeret. Enimvero tergiverſabatur Avauxius Cæſaris tanquam hoſtis ſponſionem pro Rege Hiſpaniæ admittere; ac pertendebat, ut conſenſus Regis vel miſſo Legato, vel ſcripto Hamburgi prius declaretur, quam præliminaria concludantur: tum ut Difficultas circa titulum Sabaudæ. novo diplomate Chriſtina Sabauda Tutrix & Regens nuncuparetur. Eſſe illam in poſſeſſione, ex teſtamento mariti; nec alio reſpectu tractatibus interfore. Minus grave Cæſari eum titulum dare, quam Duci eodem cedere; præſertim in præliminaribus, & per proteſtationem reſervato jure tertii, cum inter tractatus ea lis ſit decidenda. Nec ſe repugnare, ſi Cæſar ipſam modernam Regentem vocet. Reponebat Luzovius; eo titulo utique præjudicari non Cardinali ſolum Sabaudo, & Principi Thomæ, qui eam tutelam ſibi vindicent; ſed & Cæſari atque Imperio. Quam enim exemtionem ab Imperio obtendat Sabaudia, Cæſarem negare; eoque matrem agnatis ſuperſtitibus tutelam pupillorum filiorum gerere non poſſe. Hinc & Landgraviam titulum Turricis apud Ordines ſuos provinciales, non apud Cæſarem & alios uſurpare, nec ut is in diplomate exprimatur poſtulare. Aſt Salvius obſecrare, & ſuadere, ne pax retardetur. Iſthoc ad bellum Germanicum, & fœdus non pertinere: & moras haſce ſociis Regnis ingentem invidiam conflaturas. Ac fortaſſe Luneburgicis ſtatim ſtimulum inde addendum ad maturandos Goslariæ tractatus. Quæ cum parum curaret Avauxius, proponebat Salvius, ut in diplomate non Dux vidua, ſed minorennis Dux Sabaudiæ nominaretur. Sed quia nihilominus tempus labebatur, dum novum ex aula diploma petitur, aliud temperamentum inveniebatur, ut vel Avauxius diploma acciperet cum proteſtatione, Ducis juri nihil derogatum iri; vel diem conventui diceret hac lege, ſi diploma interim cum poſtulato titulo adferatur, & Daniæ Rex tantisper fidejubeat. Quorum hoc ab Avauxio acceptatum. Circa ſponſionem Cæſaris pro Hiſpano placebat, ut quia Avauxius literis autographis ad Luzovium in manus traditis adquieſcere nolebat, Daniæ Rex iis acceptis fidem ſuam interponeret. Qui & non ad conatum ſolum, ſed & Avauxio 4. Dec. acriter contendente, pure ad iſtud ſe tandem adſtringebat.

Tractatus præliminaris. Circa loca conventus cautelæ.

§. 88. Ita demum ad concipiendam conventionis præliminaris formulam accedebatur. Et Sueticis quidem tractatibus Oſnabruga, Gallicis Monaſterium decernebatur, quibus placebat præſidia utriusque partis deduci oppidaque interim juramento, quo uni aut alteri parti obſtricta forent, exſolvi, & plenæ neutralitatis legibus obligari; quæ interim proprio milite, aut per oppidanos cuſtodienda ſint. Fruſtra frementibus Cæſareis, ignominioſum id ſibi, velut in publica Cæſaris atque Imperii fide minus ſecuritatis foret. Tum ut magiſtratus oppidorum ſcripto toti conventui ſuper fidelitate ſua, ac tuendis legatis, eorumque comitatu ac rebus caveat; & ſi quid communi tractatuum bono cedens ab eo poſtuletur, morigerum ſe præbeat, ita tamen ſi omnium partium conſenſu id injungatur. Oſnabrugæ Salvius peculiariter cavebat, ne quid circa ſacra, & alia ibi novaretur. Tum ſecuritati itinerum inter iſta oppida proſpiciebatur. Poſtulabat quoque Salvius, ut ob majorem ſecuritatem, & commodiorem ſubvectionem præſidia vicinis oppidis Vechta, Cloppenburgo, Furſtenavia, & Rhena deducerentur.

Nec

1641. Nec improbabat Luzovius, sed nihil in mandatis super eo se habere excusabat. Unde Avauxio suadente ea res ad tractatus primarios rejecta, & simpliciter de libera annonæ subvectione expressum. Tandem cavebatur, ut si tractatus irriti abrumperentur, utrumque oppidum cum Petriburgo prope Osnabrugam in præsentem statum reponeretur. Inde super numero diplomatum tuti itineris constituebatur. Succi à Cæsare diplomata postulabant pro Plenipotentiariis Succicis, pro Residente Gallico Osnabrugæ negotiis interfuturo; pro Domo Palatina; pro Domo Luneburgica, pro Landgravia Cassellana; denique pro omnibus Ordinibus Imperii Sueciæ sociis & adhærentibus. Gallus tam à Cæsare, quam Hispano exigebat salvos conductus pro Plenipotentiariis Gallicis, pro Residente Succico Monasterii, pro Duce Sabaudiæ pro Belgis Fœderatis, pro deputatis Electoris Treverensis, pro Carolo Ludovico Palatino, ejusque fratribus; pro Ducibus Luneburgicis, pro Landgravia; denique pro omnibus & singulis Ordinibus Galliæ sociis & adhærentibus, eorumve deputatis. Regii vicissim exhibituri erant diplomata pro ipsorum sociis in universum, ac separatim pro Colonienſi Electore & Bavaro. Circa diploma Sabaudicum Avauxius expresse testabatur, ut Tutricis & Regentis titulus utique adderetur. Tum ne quid moræ circa diplomata Hispanica oriretur, quod Cardinalis Infans Belgii Gubernator interim fato concessisset, patiebatur Avauxius, ut quæ ab eodem vivo scripta forent, valida essent, si ab Hispaniæ Rege adprobarentur.

Diplomata salvi conductus numerantur.

9. Nov.

§. 89. Circa tempus ordiendis tractibus placebat, ut diplomata intra duos menses ab hac conventione permutarentur. Ea permutatione diversis locis suscepta confusionis quid, novæque moræ pareret, Hamburgi per ministros Danicos expedienda erat. Ab eo tempore intra mensem tractatui exordium fieret. Ita cum prævia conventio decimo quinto Decembris concluſa foret, initium tractatus in eundem diem mensis Martii incidebat. Quod angustum licet spatium Salvius admittebat, si forte Goslariensem, qui tunc fervebat, tractatum hoc modo elidere posset, si adpareret ad communes tractatus ita properari longe firmius Luneburgicorum rebus cauturos. His omnibus addebat Avauxius, ut uterque tractatus Gallicus & Succicus unus tantum sit & pro uno habeatur, eoque neuter ante alterum, nisi legibus utrinque conventis satisfactum fuerit, impletus censeatur. Quæ verba Succico instrumento Salvius inferere initio abnuebat, quod hoc modo Sueciæ expectandum foret quoad super diplomate Sabaudico, & Batavico, Regisque Hispaniæ consensu obtentum esset; quæ omnia ad bellum Germanicum, eique superstructum fœdus Gallicum non pertinebant. Quia tamen Axauxius declarabat, his verbis Reginam ultra fœdus non obligandam, tandem illa admittebat cum expressa reservatione, ut eadem ultra fœderis sensum non porrigerentur: idque partim in Avauxii gratiam, partim ut hostibus omnem spem Coronas separandi adimeret. Et quia de præliminaribus tantum agebatur, Sueciæ non magnum præjudicium inde nasci poterat.

Tempus tractatui statuitur.

De unitate tractatuum.

§. 90. Cum hoc modo circa rem ipsam convenisset, novæ super titulo difficultates oriebantur; quod Avauxius in instrumento Cæsaris titulum Ferdinando dare abnueret, negans id sibi licere, nisi *in ordine ad tractatus pacis*, adeoque non nisi in diplomatis salvorum conductuum, quando illa permutarentur. Nam forte metuebat, ut Cæsare non præstante, quæ Daniæ spoponderat, ipse retractare posset, quod Cæsari semel dedisset. Unde istum Regis Hungariæ vocabulo duntaxat adpellatum, Hispano postponebat. Id quod neque Daniæ Rex, neque Luzovius admittere volebat, aut poterat. Et Salvio id ipsum displicebat; cum hoc instrumentum utique primus gradus, & velut introitus foret *in ordine ad tractatus pacis*. Et quia in enumeratione diplomatum Cæsaris nomen ponebatur; cur non in exordio & fine instrumenti idem exprimeretur? Pertinaciter tamen contranitente Avauxio placebat, eundem instrumentum non subscribere, sed Luzovio peculiare scriptum tradere, quo declararetur, Galliæ Regi hoc instrumentum probari eumque illi per omnia satisfacturum. Tandem & super eminentia sui Regis præ Regina & Regno Sueciæ movebat Avauxius, isti consensu omnium populorum, inprimis Christianorum præcedentiam præ aliis Regibus deberi. Eoque postulabat, ut in Succico instrumento Monasterium Osnabrugæ, & Galliæ Regis nomen Reginæ præponeretur, saltem alternis vicibus. Nam in fœderibus se tulisse, & adhuc ferre, ut in Gallico instrumento Regis sui nomen, in Succico Reginæ præponatur. Sed quia hoc instrumentum circa præliminaria tractatus in manus tertii, Cæsaris ac Dani, perventurum sit, istud sibi permittere haut licere. Id quod Avauxii nomine San-Romanus Salvio, modestis tamen verbis ac gestibus, exponebat. At Salvius non parum offensus absque circuitione testari: haut minus sibi suæ Reginæ, quam illi sui Regis dignitatem observandam. Per omnia sacra obsecrare, ne hanc chordam tangat, ingratum valde sonum daturam. Se talia in Sueciam ne referre quidem audere: quod exploratum sibi sit, amicitiam, fœdus, subsidia, auxilia potius insuper habenda, quam talia ferenda. Sed cum Avauxius ipse fateretur, hanc materiam valde delicatam esse, petebat temperamentum aliquod inveniri. Unde proponebat Salvius, ut vel nullum solenne instrumentum conficeretur, sed uterque per epistolam duntaxat Regi Daniæ significet, se in locum tempusque dictum consentire, expressis quæ postulat diplomatibus: vel ut uterque instrumentum suum cum Luzovio formaret, nec unus de alterius nomine, tractatuve aut postulatis mentionem faceret. Id quod Avauxius adspernabatur, quod cuperet, Sueciam ad obtinenda Galliæ postulata apud Cæsarem & Hispanum pariter incumbere. Igitur placebat, ut ipse in suo instrumento Monasterii & Galliæ Regis, Salvius in suo Osnabrugæ & Reginæ vocabulum præponeret, idemque Luzovius faceret. Mittebat inde Avauxius San-Romanum in Galliam, id hac potissimum ratione excusaturum, quod Cæsareus Legatus itidem pari passu cum Salvio tractare necessum habuerit, eoque non fuisse, quare ullam prærogativam heic sibi arrogaret. Ita præliminari tractatui tot per annos agitato demum colophon impositus est, quem verbis conceptis heic inferere visum.

1641.

Et præcedentiam à Gallo prætensam.

25./15. Dec.

Sacræ Cæsareæ Majestatis & Imperii Aulico-Consiliarius ad Circulum inferioris Saxoniæ, & ad Pacis Præliminaria cum Potestate deputatus Legatus, Conradus à Lutzovv, universis ac singulis, quorum interest, constare volumus, postquam multis retro annis agitari cœperunt rationes instituendæ de Pace universali Tractationis, atque aliæ ex aliis difficultates in Præliminaribus emersерunt, tandem, Deo aspirante, & Sereniſſimi Regis Daniæ, tanquam Mediatoris, interpositа autoritate, factum esse, ut inter Nos, simul ac Sereniſſimæ Reginæ Regnique Sueciæ Aulæ-Cancellarium & Legatum, Illustriſſimum & Excellentiſſimum Dominum Joannem Adler Salvium dicta Præliminaria concluſa sint, sequentem in modum:

Difficultates circa titulum Cæsaris.

Lo-

1641. Loca universalis Tractatus sint Osnabruga & Monasterium in Westphalia, ex quorum utroque statim post commutatos (ut infra dicetur) salvos Conductus, educantur militaria partium præsidia, & durantibus congressibus, dictæ civitates, sacramento utriusque partis solutæ, ad Neutralitatem obligentur. Magistratui interim proprio cum milite & civibus sua cujusque urbis custodia relinquatur: Ipse vicissim dato reversali obstringatur ad fidelitatem ac securitatem toti conventui præstandam ac Tractantium res ac personas comitatumque sancte habendum & custodiendum. Et si quid ab eo, pro communi Tractatus bono, requisitum fuerit, præstet se quidem obsequentem, neutri° tamen partis jussa exequatur, nisi ab utroq; Legatorum corpore collegiatim insinuata.

Jura & Privilegia Civitatis Osnabrugensis interim salva maneant, & Templa, Scholæ, Curiæ penes Senatum. In cognominem vero Diœcesin neutra belligerantium pars plus juris factive sibi sumat, quam tempore hujus Contractus habeat.

Uterque Congressus pro uno habeatur, atque ideo non tolum itinera inter utramque urbem omnibus, quorum interest, ultro citroque libere secureque commeari posse, tuta sunto: sed & quicunque locus interjectus particulari Tractantium conventui, pro mutua communicatione, videbitur commodus, eadem, qua dictæ urbes, securitate fruatur.

Libera quoque sit in omnia dicta loca literarum, Commeatus, & rerum omnium, tanto Conventui necessariarum importatio, exportatioque, nec ab ulla parte, ullove modo aut prætextu usquam turbetur, sed potius omni meliori modo promoveatur.

Si vero, quod Deus avertat, Tractatus re infecta dissolvi contigerit, recipiant Osnabruga, Petersburgum & Monasterium statum & præsidia, quæ nunc habent, omni ex parte, at sancte religioseque servetur Neutralitas ad sex hebdomadas post abruptos Tractatus.

Salvi Conductus pro utroque Congressu commutentur utrinque omnes intra duos menses à die hujus conventionis. Et ne diversis dissitisque procul locis facienda commutatio implicet negotium, morasque novas afferat, fiat illa Hamburgi per Regios Daniæ Ministros.

Et quidem ad Congressum Osnabrugensem ex parte Augustissimi Imperatoris tradantur sequentes salvi Conductus:

1. Pro Reginæ Regnique Sueciæ Plenipotentiariis.
2. Pro Residente Gallico.
3. Pro domo Palatina.
4. Pro domo Brunsuicensi & Luneburgensi.
5. Pro domo Hassiaca Castellana.
6. Pro universis Imperii statibus, Sueciæ Fœderatis & adhærentibus in genere.

Ex parte vero Serenissimæ Reginæ Sueciæ tradantur sequentes salvi conductus:

1. Pro Imperatoris Plenipotentiariis.
2. Pro Deputatis Electoris Moguntini.
3. Pro Electoris Brandeburgici Deputatis.

Supradicti salvi conductus omnes & singuli, tam ex parte Romani Imperatoris, quam Reginæ Sueciæ, sub ea formula, quæ novissime per Mediatorum Legatos communicata partibus, & ab iis probata fuit, concepti extradantur.

Singulis quoque salvis Conductibus supradicta Tractatus Universalis loca perspective inserantur. Et præsentis Tractatus Autographum, data singulis Legatis copia authentica, apud Serenissimum Regem Daniæ deponatur.

Dies autem auspicando utrique Congressui, Osnabrugensi & Monasteriensi, dicta constitutaque esto vigesima quinta Mensis Martii proxime venturi, quod felix faustumque Orbi Christiano det esse Deus. 1641.

Præsens autem Tractatus cum altero, super iisdem Pacis universalis Præliminaribus hodierna quoque die conclusæ, inter Nos, Conradum à Lutzovv, pro Imperatore Romano & Rege Hispaniarum ex una, & Illustrissimum Legarum, Dominum Claudium de Mesmes, Comitem d'Avaux pro Christianissimo Rege ex altera parte, unus idemque sit Tractatus, nec, nisi adimpletis utriusque conditionibus, alteruter pro impleto habeatur.

Quæcunque supra de die locisque tractatuum dicta sunt, ea à Principalibus utrinque nostris peculiari Instrumento rata habebuntur, eaque ratihabitio, una cum enumeratis salvis conductibus præstituto tempore ac loco reciproce commutabitur.

In quorum omnium fidem roburque præsentes manibus nostris signatas, sigillis quoque mutuis firmavimus. Hamburgi die 25. 15. Decembris Anno 1641.

L.S. Conradus à Lutsow.

Legati Gallici peculiaris Ratificatio his verbis concepta erat: Christianissimi Regis per Germaniam Extraordinarius Legatus, Claudius de Mesmes, Comes d'Avaux, Universis, quorum interest, notum testatumque volumus, Nos de Tractatu super Pacis universalis Præliminaribus, qui inter Nos & Illustrissimos ac Excellentissimos Legatos, Dominum Conradum à Lutzovv, & Dominum Joannem Salvium, hodierna die respective conclusus, & ab illis subscriptus, atque in manus Serenissimi Daniæ Regis, uti Mediatoris, data Nobis authentica copia, depositus est, convenisse in omnibus ac singulis, ad rei substantiam pertinentibus, videlicet loca & diem congressuum, mutuamque salvorum Conductuum, qui in illo recensentur, & sub formulis, quæ ibidem declarantur, traditionem, prout per præsentes convenimus, parem vim habiturus, ac si dicto Tractatui Nos quoque subscripsissemus, ejusque conditiones omnes hic insertæ & repetitæ fuissent. In quorum fidem hasce, manu & sigillo nostro munitas, apud præmemoratum Daniæ Serenissimum Regem vicissim deposuimus, earundem ratihabitionem à sua Christianissima Majestate, una cum dictis salvis Conductibus, statuto tempore ac loco promittentes. Actum Hamburgi die 25. 15. Decembris Anno supra Millesimum sexcentesimo quadragesimo primo.

L.S. Claudius de Mesmes.

§. 91. Tandem & quæ Ratisponæ acta fuerunt, quantum instituto nostro sufficit, strictim exsequemur. Ibi circa initium anni decernebatur, ut fœderatis Regibus Lubeca, Hamburgum, Colonia & Noriberga in locum tractatus proponerentur, optione ipsis relicta. Etsi nonnulli cupiebant Noribergæ potissimum negotium suscipi, quod propinquitate Ordinum id expeditius videretur suscipiendum. Quo fine & diploma tuti itineris Hamburgum transmittebatur, si Salvius isto uti vellet. Scribuntur hinc ab universis Ordinibus literæ ad Reginam Sueciæ, quibus ipsi persuadere cumprimis satagunt, à Cæsare & se pacem serio quæri. Id Cæsarem ab aliquot annis egisse; hunc Conventum indictum investigandis paci maturandæ mediis; jam diplomata eo, quo postulatum sit, modo formata. Sperare se, Reginæ quoque cupidinem pacis, quam semper præ se tulerit, persistere:

Acta conventûs Ratisponensis.

Circa pacem communem.

17. Jan.

1641. sistere: eoque petere, sua quoque diplomata maturet, Legatosque plenis cum mandatis Lubecam, Hamburgum, aut Noribergam mittat. Pari argumento literæ scribebantur ad Rectores, tum ad ipsos Succiæ Ordines, quos tunc conventum agitare crediderant. Hæ literæ per ministrum
19. Febr. Danicum redditæ magni momenti in Suecia videbantur, quod justitiam armorum Succicorum
27. Mart. non obscure agnoscere viderentur. Regina responso suo non abnegabat, nihil se hactenus æqui ab adversa parte expectasse, dum considerarit, quibus offensis Gustavus quondam Rex in arma pertractus, quibus artibus inde adversa pars grassata, quo astu pax Pragensis composita sit morbos Germaniæ exacerbatura, qui agendi modus circa pacis tractatus observatus. Testatur tamen, utique cordi esse sibi pacem universos complexam æquis conditionibus reduci. Postulat inde, ut errata diplomatum emendentur, Batavisque salvi conductus concedantur. Sua quidem diplomata dudum Hamburgum missa, ubi Salvius Legatus plena agendi facultate instructus degat. Tum ut & Ordines in Osnabrugam & Monasterium consentiant petit, de quibus sibi cum Gallo convenerit. Ex his literis cum pateret, Sueciam utique junctim cum Gallia de pace acturam, Ordines quoq; conjunctos cum Regnis sociis tractatus decernunt. Ac licet proposita Westphaliæ oppida minus idonea plerisque viderentur; placebat tamen in ista consentire, si ea Regibus sententia sederet. Quo fine Luzo-
19. Jun. vio scribitur, ut si Galli Coloniam aut VVormatiam, Sueci Hamburgum aut Francofurtum abnuant, Monasterium & Osnabrugam approbet, ut tamen hac præsidium Suecicum prius deduca-
4. Jul. tur. Repetebant Ordines Imperii ad Reginam literis de Cæsaris suoque in pacem studio, & ut ipsa idem conservet hortantur. Quibus pari testa-
15. Sept. tione à Regina responsum. Nec præter isthæc quidquam ibi gerebatur, quod ad communes pacis tractatus spectaret; etsi plerisque Ordines tanto magis ad eos respicere inciperent, quo minus in isthoc Conventu operæ pretium tranquillandæ Germaniæ fieri cernerent.

Circa amnestiam. §. 92. Visum quippe universis fuerat, tollendis belli causis cumprimis necessarium esse amnestiam sanciri. Sed super ejus modo in superioribus Collegiis, discrepantes erant sententiæ. Aliqui non ullum præsentius reducendæ concordiæ internæ remedium censebant, quam eandem absque ulla exceptione fieri. Sed plures evincebant, sequenda esse pacis Pragensis vestigia, & adjunctum huic instrumentum velut pacis publicæ obstaculum duntaxat tollendum; cum præsuppositis tamen & reservatis pace Pragensi expressis, aut in legibus Imperii, ac communi jure fundatis. Injiciebant quoque novum scrupulum Austriaci, qui, quod Bernhardus Dux in reatu obiisset, si Alsatia recuperari non possit, actionem sibi in hæ-
25. Jan. reditatem ipsius reservabant: protestantibus Vinarien sibus, factorum ipsius se non fuisse participes, ejusque portionem in se devolutam non jure hæreditario, sed ex pacto & providentia majorum. Quin Cæsarem collata ante triennium investitura cavisse, Bernhardi Ducis exclusionem ipsis fraudi non fore. Initium porro amnestiæ quidam ad primordia belli Bohemici retrahi cupiebant. Sed major pars Pragensi paci inhærens, ita concludebat, ut annus vicesimus septimus, & tricesimus ejus initium esset; statim tamen post perfectam amnestiam causæ dissidiorum sub titulo gravaminum sive ex pace Pragensi, sive aliunde ortæ ad initium usque belli tollerentur. Ast circa exsequendam amnestiam Cæsar cum majore Ordinum parte censebat; cum ejus scopus sit pax, & tranquillitas præcipue interna, eam hac conditione concessam intelligi, si quidem per eam scopus iste revera obtineatur: eoque effectum ipsius suspendendum, quoad interna Imperii tranquillitas revera secuta, omnesque Ordines adversa parte disjuncti unanimes Cæsari uniti fuerint. Aliis tamen absurdum videbatur, effectum amnestiæ ad internam usque tranquillitatem differri, cum ea ipsa medium curandis malis intestinis esse debeat. Collegium quoque Urbium constanter contendebat, istam quam latissime extendendam, citra quam duraturæ concordiæ spem esse negabant. Enimvero saniora sentientes numero vincebantur, & usque adeo Cæsarei à plena amnestia abhorrebant, ut Trautmansdorfius jactare non dubitaret, malle se Cæsari suadere, ut tamdiu Madriti exulem agat, atque Fridericus Palatinus in Hollandia egerit, quam amnestiam ab Evangelicis postulatam indulgere. Quin &, cum ita sollicite discrimen pacis internæ & externæ inculcaretur, & amnestiæ ista lex addita esset, ut non valeret, nisi quicquid est Ordinum ab exteris se disjunxisset, facile patebat id à Cæsare agi, ut unitis Germaniæ viribus exteros ad pacis leges pro lubitu suo adigeret. Sicuti & tunc quam maxime de novo Imperii, quem vocabant, exercitu ad Albim & Oderam formando agitabatur sub Arnheimio & Francisco Alberto Lauenburgico; & ferebatur iste spem intercipiendi Hamburgi, ac Stralsundæ per internas proditiones cepisse. Sed & genium istius Conventus spectans Marchio
10. Febr. Durlacensis, quantumvis amice invitatus, Ratisponam venire abnuerat ad communes pacis tractatus provocans. Sed Trevirensis Elector, cum quæ ferebantur ejus liberationi leges acceptare nollet, custodia haut emittebatur. Cæterum cum per ipsos Ordines amnestia tam multis conditionibus & exceptionibus circumscripta foret, Cæsarei in sinu gaudebant, quod ipsi scopum suum obtinuissent, & tamen invidiam hinc orituram in Ordines derivare potuissent. De qua cum Feiltschius, Culmbacensis Cancellarius apud Trautmansdorfium instaret, ut à Cæsare ejusmodi amnestiæ declaratio fieret, quæ nemini justam querendi causam præberet, iste responderat: si Ordines eam bonam fecerunt eadem bona manebit. Et sane cum ista post promulgaretur, tam variis modis circumscripta & restricta satis patebat, nihil ultra Pragensem pacem promotum esse. Nec eo minus *generalis* amnestiæ vocabulo illa venditabatur, ac velut ex consensu omnium Ordinum sancita; cum tamen non pauci è Collegio Principum dissensissent, & Collegium Civitatum constanter contradixisset. Sane & cordatissimi è Cæsareis Consiliariis eandem improbabant, quod effectus ejus in longum promineret; cum mala Germaniæ præsentibus remediis opus habeant. Seminarium id esse novi belli. Et quis eousque vitam produxerit, ut cum omnibus, qui bello hoc impliciti sunt, transigatur? aut quis Cæsari se submiserit, si norit, ni & reliqui omnes idem fecerint, restitutione se re ipsa non gavisurum.

Circa gravamina. §. 93. De gravaminibus consignandis, è quibus Ordinum inter se diffidentia pullulaverat, Cæsar ipse ansam præbuerat, & Catholici diserte spem istorum abolendorum fecerant: unde Evangelicis sua colligere & digerere cura fuerat. Sed cum in rem præsentem veniendum esset; ac Evangelici superistis emendandis ad tractatus cum Catholicis descendere cuperet, hi abnuebant. Ita isthoc negotium dilatum, post plane intermissum fuit, non parum annitente Legato Pontificis, qui circa id tempus apud Cæsarem protestationem super negotio pacis & gravaminum interposuerat.

§. 94. De bello continuando major cura, cui Circa bellisustenlum.

1641. sustentando Electores & Principes centum viginti menses Romanos, Civitates dimidiam duntaxat partem annuebant. Tum Helvetii solicitantur, ne Gallis transitum per suas terras, militem, annonam, arma aliaque bello necessaria præbeant; ac si Gallus Imperium novo exercitu petat, populares suos ipsi militantes avocent. Operam insuper dent, ut loca per Gallos occupata restituantur, ac inprimis Burgundiæ neutralitas indulgeatur; simul Hohentvvila ad obsequium redigatur. Inde accidendis hostium viribus nova edicta avocatoria decernuntur promissis & minis mixta. Agitatum quoque ne hosti apparatus bellicus, & annona vendatur neu idem trajicienda per collybos pecunia juvetur; Urbicis contradicentibus, quod maritimarum cumprimis urbium salus exterorum commerciis staret.

Luneburgici & Hassici legati masculè loquuntur.

§. 95. Porro ad huncce Conventum salvo conductu accepto accedentes Luneburgici, & Hassici Legati mascule differebant: amnestiam universis citra exceptionem indulgendam, & causas amovendas, quæ bello huic originem aut fomentdederint: externis bellis finem per amicos tractatus potius, quam arma imponendam. Adjungebant querelam, quod ad conventum huncce nec vocati non sint, petentes, ut sessionem suam capere, & suffragia ferre integrum sibi sit. De quo Cæsar Ordinesque spem ipsis faciebant magnopere instantes, ut à Suecis se disjungant. Ad quæ ist. animo se reponere, injunctum sibi super communi pace, & socias adeo Coronas complexa agere: peculiari tractatu nec Principibus suis, nec Imperio consuli. Per illimitatam amnestiam, & sublatis gravaminibus internæ diffidentiæ semina exscindenda, & exteris eum belli continuandi obtentum præscindendum; tum an quid præterea causæ habeant quærendum. De quo antequam constet, Principes suos haut quidquam cœco impetu in istos ruituros. Arma se sumsisse, ut pacem promoveant, ac vastitatem terris suis arceant: non ut cuipiam vim inferant. Ferendum quoque non esse, hactenus Cæsarem solis cum Electoribus belli ac pacis arbitrium sibi sumsisse, exclusis reliquis Ordinibus. Nam cum in Electorali Collegio Catholici suffragiorum numero vincant, semper in manu Cæsaris & Catholicorum fore Germaniam bello involvere. Ergo & his sua bella solis gerenda. Contra Cæsar nihil omittebat, ut istos in partes suas pertraheret, spe facta nullum militem ipsorum terras ingressurum, privatis quoque eorum desideriis satisfaciendum, ac neutralitatem usque ad pacem iisdem indulgendam; Halberstadiensi insuper præsulatu oblato, si à Suecis plane se dissociarent. Si hæc abnuerent, nunquam in gratiam deinceps eos receptum iri. Ac spes erat speciosas istas pollicitationes effectu non carituras, operam inprimis sedulam navante Francisco Alberto Lauenburgico, cui secreta cum Augusto Duce Brunsuicensi commercia intercedebant; qui & cum Ratisponam venisset, novas conditiones
12. Aug. conciliandæ Domui Luneburgicæ afferebat. Nec eo secius iidem, novis domo mandatis acceptis, in Ordinum conventu publice Principum suorum nomine testantur; si amnestia sine exceptione concedatur, præcipuis gravaminibus medela adferatur, cuique suum restituatur, & tractatus pacis cum exteris Regibus quamprimum suscipiatur, omne se obsequium Cæsari exhibituros, Orbique demonstraturos, à se præter tranquillitatem Imperii nihil spectari. Enimvero quia hæc graviter impugnabant amnestiam jam jam partui vicinam, ista oratio aspere accepta. Unde statim salvi con-
Idem Ratispona excellunt. ductus beneficio privati, quantum possint Ratisponæ esse jubebantur frustra orantes, ut ad finem usque conventus, aut saltem quoad à Principibus suis mandatum acceperint, manere liceat. Abeuntibus tubicen Cæsareus additus, qui istos in tutum deduceret. 1641.

Circa Palatinam causam acta.

§. 96. Accesserant quoque Ratisponam à Palatino Electore missi legati Pæplitzius tribunus, & Conradus Spina, quorum negotiationi præcipuum robur erat additurus Legatus Anglicus Thomas Rovvius. Qui apud Batavos & alibi transiens jactaverat, hanc extremam fore Regis sui in hac causa legationem. Se non nisi jussum interrogare, num Palatinatum ultro restituere; an rem ad extrema deducere velint? Nec enim difficile fore vi armisque restitutionem quærere. Nam Parlamenta trium Regnorum Britannicorum decrevisse, viginti quatuor millia militum suis sumtibus emittere Palatinatui recuperando. Et revera magnum in causam Palatinam studium declarabant Parlamenta Anglicum & Scoticum. Ac in Sueciam cum literis destinabatur tribunus Ludovicus Leslæus, à Regina scisciturus, quousque negotium pacis in Germania processisset; simul petiturus, ne res præcipiteur. Regi ac Parlamentis decretum rem serio aggredi. Et sane magna erat populi inclinatio, ac si pecunia suppeteret, ingens brevi militum multitudo cogi poterat. Quæ tamen omnia mox ob recrudescentes istis in Regnis turbas incassum cadebant. Aderat quoque eandem ob causam à Daniæ Rege missus Cornificius Ulfeldius. Nam Rex iste Anglo & Palatino suaserat, ut sepositis armis amica via rem aggrederentur, mediatione sua oblata, Suecis jam antea eum qui sequebatur eventum ominantibus. Cui illudendo spes à Cæsare fiebat, Inferiorem Palatinatum statim restituendum, Superiorem data pecuniæ summa: Electoralem dignitatem post Bavari mortem in Carolum Ludovicum devolvendam. Etsi revera Cæsar expectaret, quomodo res se Britannicæ daturæ essent, aut quis arma ipsius in Germania successus maneret. Nam amoto metu facile erat tractatus eludere; & summam pecuniæ in immensum intendere. Cæterum prima morarum causa isto in negotio à Danico Legato oriebatur, quod literæ ipsius fiduciariæ titulum duntaxat *Cæsareæ dignitatis*, & *Dilectionis*, non *Majestatis* exprimerent. Id enim fastigio suo repugnare censebat Cæsar; Ulfeldio nequidquam excipiente, non à Duce Holsatiæ, sed à Daniæ Rege se missum, qui æque ac Cæsar neminem superiorem agnoscat. Nec permittente licet Cæsare tantisper ad negotii disceptationem accedere volebat. Ita dum novæ literæ adferrentur, mensis amplius frustra elabebatur. Anglicus tamen legatus, qui jam medio mense Julio causam adventus sui publice apud Cæsarem exposuerat, cum amnestiam properari cerneret, omnem lapidem movebat, ne ista festinatione Palatino præjudicii quid crearetur. Unde scripto Cæsari atque Ordinibus 10. Aug.
tradito petebat; ut publicatio edicti de amnestia ad finem usque tractatus differretur. Ad quod Cæ- 11. Aug.
sar reponebat; haut sibi in animo esse, Palatina causa ex amnestiæ edicto secluså tractatui super ea peculiari moram injicere; quin si illa ante Conventus finem absolvatur, Recessui inserendam. Sin minus, futuro comprehendendam. Et utcunque tractatus cadat, istam exceptionem Palatinæ causæ præjudicio non futuram. Nec eo se- 16. Sept.
cius publicata post amnestia solennem adversus eandem interponebat protestationem Legatus; quam actis inseri à Moguntino Directorio petebat. Danicus legatus inter hæc acceptis à suo Rege, quales Cæsar postulaverat literis, publice verba faciens testabatur, Regem suum in hac causa æqui mediatoris partes obiturum. Actionis inde initium

1641. 20. Sept. fiebat, ubi libello exhibito Palatini plenam ſuæ familiæ reſtitutionem poſtulabant, qualis anno decimo octavo fuerat, una cum penſatione damnorum, Principi, ejusque ſubditis ac terris hoc bello datorum. Bavarici contra non minus extremis inhærentes poſtulatis hiſce plane contradicebant, jactantes, juſto ab ſe titulo dignationem Electoralem cum ſuperiore Palatinatu, & partibus Inferioris cis Rhenum ſitis poſſideri. Si tamen Palatini moderata petant, ſe æqua viciſſim oblaturos. Sed quia interim conventus ad finem tendebat, ac Cæſar Viennam feſtinabat; proponebatur, ut illi quorum intererat eodem ſe conferrent. Id quod Bavarus initio abnuebat, Ratisponæ in conſpectu omnium Ordinum ſe tractaturum crepans. Mox tamen ab Aurſpergio Comite, quem Cæſar eo nomine Monachium miſerat, perſuaſus flectebat; Regum quoque Legati conſentiebant, modo certi ſint, id fruſtra non fore. Electorum legati facile in Cæſaris ſententiam pedibus ibant. Ita continuando Viennæ tractatui prima Novembris dies conſtituitur. Cæſar teſtandæ in Domum Palatinam clementiæ Rupertum Principem captivitate exſolvebat, ea duntaxat lege, ne arma adverſus Cæſarem Domumque Auſtriacam deinceps gereret.

Cauſa Palatina Viennam rejicitur.

Judicium de Conventu Ratisponenſi.

§. 97. Circa conventum iſtum annotabant rerum gnari, veterem ſuffragiorum morem ac libertatem haut quidquam obſervatum. Quidam aſtu circumventi, alii vi compulſi quæ nolebant cenſebant. Quibusdam decretis ex aula Cæſarea miſſis injungebatur, quid pro ſententia dicere deberent. Aliquando numerus valebat, ubi per leges nullus iſtius reſpectus erat. In Electorali Collegio Catholici Cæſari addicti, nec minus Saxo. Brandeburgici reliquis diſſoni numero vincebantur, quos & ob tractatus cum Succis Cæſar torvo vultu adſpiciebat. In Principum Collegio Auſtriaci præſidebant, qui & aliquot Principatuum quos poſſidebant nomine ſuffragia ferebant. Qui ex Electoralibus familiis erant, haut ægre Electorum ad voluntatem ſe componebant. Tum triginta amplius Evangelicorum ſuffragia aberant. Catholici blandimentis alliciebantur, & pudore, ne Evangelicis gloriam obſequii adverſus Cæſarem concederent. Tergiverſantes à Legato Pontificis, Hiſpanique, aut Cæſaris miniſtris increpabantur; anathema Pontificis, offenſa Cæſaris, ſubtractio penſionis Hiſpanicæ oſtentabatur. Quæ Urbici circa amneſtiam & tributa contradixerant, in Receſſu tranſibantur, velut inter ipſa Collegia numerus valeret. Legati Luneburgici & Haſſici abſque præſcitu & conſenſu Ordinum Ratisponæ ejiciebantur. Quanquam autem Cæſar hoc modo quæ vellet obtinebat; præſertim quia ad extremum plerique moræ & ſumtuum tædio domum anhelabant: nihil tamen circa adjungendos ſibi Ordines profeciſſe intelligebatur. Plerique acerbas querelas movebant, ſervitium lege ſancitum, & libertati publicæ exſequias hoc conventu ductas.

Palatina cauſa Viennæ denuo ſuſcipitur. 9. Nov.

§. 98. Viennam dehinc tardius accedentibus Legatis Electoralibus Anglicus moræ impatiens, quod ſibi certum agendi tempus à Rege ſuo præſcriptum foret, libellum mediatoribus præſentibus exhibet, quo ab Hiſpano Legato declarari poſtulabat: num is mandatum habeat circa hoc negotium tranſigendi, & quod conventum fuerit exſequendi? Nec minus, an Bavaro animus ſit, Electoralem dignitatem, & omnia, quæ Palatinorum anno decimo octavo fuerant, reſtituere? Quo caſu ejuſmodi ſe media propoſiturum, ex quibus adpariturum ſit, Regi ſuo ſcopum eſſe hac legatione pacem Germaniæ, & Orbis Chriſtiani promovere. Sed ubi ſua poſtulata abnuantur aut differantur, alia conſilia à Rege ſuo capeſſenda. Ad quæ Hiſpanicus legatus Marchio caſtelli Roderici reponebat. A Rege ſuo Cardinali Infanti, & ab hoc ſibi mandata fuiſſe data, ſed ea hujus morte expiraſſe. Unde novum ſibi ex Hiſpania mandatum expectandum. Oſtendebat tamen omnia, quæ circa Inferiorem Palatinatum concludenda ſint, rata habitum iri his legibus, ſi per iſthæc pax obtineatur, & Regi ſuo congrua ſatisfactio detur. Cæſar tamen hac declaratione mediatoribus tradita, negotium ſuſcipi, non obſtante Cardinalis morte, decernebat, abſque conditione quod concluſum ſit exſecuturum ſe recipiens. Aſt Palatinis dictæ ab Hiſpano leges non parum ſcrupuli injiciebant, quod non caperent, quamnam pacem iſte intelligeret, aut quam ſatisfactionem Hiſpanus poſtulare poſſet eo nomine, quod is per annos viginti & unum rei alienæ fructus percepiſſet. Inprimis autem Palatini Ludovici Philippi deputatus ſcripto oblato oſtendebat; ſuum Principem innocentem pupillum per vim, & alieni belli calamitate patrimonio exutum, quod omni naturali ac civili jure reſtitui debeat. Unde ſperare, à ſe Hiſpaniæ Regem nihil ſatisfactionis poſtulaturum; quin potius mediatores operam daturos, ut ſibi de damno per injuriam dato ſatisfiat. Contra Bavarici, quam Ratisponæ ediderant declarationem, denuo repetunt, omnia plane Palatinis abnuentes. Sed mediatoribus hortantibus, ut ſepoſitis extremis moderata proponantur, idque utraque parte probante; jam quæſtio oriebatur à quonam temperamentum aliquod primo proponendum foret? Nam mediatores licet à partibus ad hoc invitati, id abnuebant. Bavarici in Palatinos id devolutum ibant. Hi contra contendebant, Bavaricis velut poſſeſſoribus id potius competere; præſertim cum nuntiatum ſit, ipſis ejusmodi media ſuppetere, ex quibus ſpes amicæ tranſactionis ſit. Cum mediatores eadem ingererent, illi, prætiſſa reſervatione jurium ſui Principis, & ut hæc indicta ſint, niſi toto negotio abſoluto, declarabant; Palatinatus Inferioris partem à ſe poſſeſſam in Cæſaris manus reſignandam, qui eam poſt Palatino, prout ex uſu reip. videatur eſſe, reſtituere poſſit: modo tamen & cum cæteris, qui alias Palatinatus Inferioris partes poſſident, itidem tranſactum ſit. Quo modo Palatinis cenſebant egregie conſuli, ſi reliqui exemplum Bavari ſequantur. Mulhuſæ quondam conventu Electorum decretum, ſi non ſpernenda pars ditionis Palatinis reſtituatur, ipſis adquieſcendum eſſe. Unde ſi nunc de ſuperiore quoque provincia movere velint, repellendos. Aſt Anglicus Legatus hoc non contentus ſtatim poſtulabat, ut & ſuper Electorali dignitate, & ſuperiore Palatinatu mentem ſuam declararent. Se enim à Rege miſſum non ad portionem aliquam, aut alimenta vel ſtipem petendam, ſed antiquum jus per Imperii leges firmatum innocentibus Principibus vindicandum. Si Bavarici declaratione jam facta inhæreant, operam heic ludi. Gemina Palatini Legati ingerebant, graviter queſti, Mulhuſino ſe decreto adſtringi. Hinc utriusque partis declaratio Cæſari exhibebatur. In hoc ſtatu id negotium ad finem uſque anni hærebat, Anglico legato valde perturbato, & nihil fauſti ſuper ſucceſſu ominante. Et in Angliam expreſſis idem verbis ſcribebat: mera ludibria heic agitari; & ocyus rem ſerio ſuſcipiendam. Alias tempus fruſtra elapſurum, contracta illorum offenſa, à quibus auxilium ſit expectandum.

1641. Hiſpanici Legati declaratio.

7. Dec.

Bavarorum declaratio. 22. Nov.

7. Dec.

10. Dec.

§. 99. Eodem anno Ragozius Andream Gaudium Hamburgum miſerat; qui apud Regios Legatos acriter inſtabat, ut ſocii Reges vel legatos

Tranſylvanica.

1641. in Transylvaniam mittant, vel statim scripto caveant de iis, quæ nunc postularet: pollicitus Principem absque mora adversus Cæsarem bellum orsurum, ad quod paratus sit, modo aliqua sibi ratione à Regibus satisfiat. Postulata autem hæc erant: Darent operam Reges, quantum in se, ut à Porta Ottomannica Ragozio bellum suscipiendi licentia fiat: tum ut primo anno duæ auri tonnæ cum dimidia, sequentibus binæ numerentur. Nec ut in antecessum sibi solvatur, Principem postulare, sed bellum suis impensis orsurum, modo caveatur, in posterum conventam pecuniam repræsentatum iri. Militum affatim ipsi suppetere. Ad quæ Avauxius Regis sui nomine dimidiam conventæ pecuniæ partem offerebat; accensebat, etiam primo anno duabus auri tonnis cum Principe decidi posse; præsertim cum hic videatur aliis causis in bellum impelli. Ast Sueci, quanquam optabant Ragozium arma sumere, tamen non tanti quod ostentabatur censebant, ut ideo pecunia reliquæ militiæ subtracta eo impendenda foret. Nam publici boni causa cum nihil facturum: quæ privatum commodum exigat, etiam absque fœdere facturum. Unde parum super propositis capitibus cum misso agebat Salvius, ac laxioribus duntaxat pollicitis oneratum dimittebat.

Lusitanicus Legatus in Dania rejicitur.

§. 100. Novam is annus amicitiam Sueciæ peperit, dum Joannes IV. Lusitaniæ Rex post vindicatum id Regnum passim Legatos dimittit, adplausum istius facti, aut auxilium quæsituros. Eam ob causam in Arctoa Regna mittebatur Franciscus Susa Cutinius, qui Hafniæ diu nullo ad Regem accessu hærebat, ut tandem re infecta discedere statueret. Quo audito Rex Fridericiburgum eum invitabat, convivii honore dignandum. Interroganti, an admittendus sit, tanquam Legatus Regius, an velut privatus è Lusitania nobilis? Rex reponebat; penes ipsum esse, quid de se statuere velit: literas tamen se Lusitaniæ Regis nolle acceptare, nec ejusdem se negotio immiscere. Hannibal quippe Scestedius tunc quam maxime in Hispania circa fœdus, ut credebatur, agitabat; & Cornificius Ulfeldius in aulam Cæsaris legationem adornabat; unde omni studio Austriacorum offensio declinabatur. Et judicabat Danus, Regis novi res stabiles non fore. Adiit tamen Regem Legatus tanquam privatus, nullo eximio honoris signo accepto, nisi quod Danus in salutem Lusitaniæ Regis ipsi propinaret. Cæterum dissimulaverat ille, se in Sueciam iturum; quod eo nomine parum in Dania acceptum fore Hollandi monuissent. Unde & Regi de hoc interroganti responderat, clausa sibi mandata circa futurum iter tradita, non prius resignanda, quam rebus in Dania confectis. Igitur demum post negatam publicam audientiam de itinere suo in Sueciam fatebatur. Cui Ulfeldius reponebat; ibi ipsum inventurum inimicos inimicorum suorum. Igitur in Sueciam digressus cum Telgam pervenisset, præmittit ad Oxenstiernam Cancellarium, qui de adventu suo significaret, ac num gratus ille sit futurus percontaretur. Respondebatur ad morem Regiorum legatorum acceptum iri; & quia ipsius herus legitimus Rex agnoscebatur, *Excellentiæ* titulus ultro offerebatur. Fiduciariæ literæ hanc inscriptionem exprimebant: *Altissimæ & Potentissimæ Christinæ Reginæ Sueciæ & Gothiæ.* Monitus ignorantiam suam excusabat, quod longo tempore inter utraque Regna nihil commercii intercessisset. In posterum tamen id emendatum iri. Denuntiabatur inde Legato; si Latina lingua uti velit, eadem respondendum; sin vernaculam suam adhibere malit, Suecica responsum formandum, à Secretario interpretandum. Accedenti Legato Regina tres passus obviam progressa manum porrigebat, quam ipse in genua se submittens osculabatur. Monitus inde à Regina Legatus caput tegebat. Mox latinam orationem orsus, nudato semper capite post solemnia honoris verba differebat: De jure Ducum Bragantiæ in Lusitaniæ Regnum omnibus constare. Sed eodem ipsos Philippum II. Castellæ Regem astu ac per vim excluisse. Hunc subacto isto Regno Ordinibus libertatem ademisse, privilegia evertisse, omnia confudisse; civium opes & sanguinem exhausisse. Eam se tyrannidem tolerare necessum habuisse, quoad tandem proximo mense Decembri Joannes Bragantiæ Dux ejus nominis Quartus Ulyssipone Rex proclamatus, ac paulo post coronatus fuerit. Eum successum velut propitium Divini Numinis signum tum aliis Principibus, tum per se significatum jam potentissimæ Septentrionis Reginæ, Magni Gustavi Filiæ, qui vivus ac moriens triumphavit. Huic se Regis sui nomine offerre fraternitatem, amicitiam, & antiquum, sed hactenus inter utriusque Regni cives intermissum commerciorum usum, abolitis oneribus, quæ per Inquisitionem, & tyrannica Castellanorum tributa sint imposita. Reliqua peculiaribus coram deputatis expositurum. Respondebatur ab Oxenstierna Cancellario oratione non minus honorifica. Secreto congressu idem Legatus super fœdere offensivo & defensivo proponebat, & ut Lusitaniæ Rex paci aut induciis in Germania incundis includeretur; tum ut Eduardi fratris Regii liberatio procuretur, quem sibi militantem Cæsar in custodiam datum Hispano tradiderat, à quo in arcem Mediolanensem abductus fuerat. Demum ut navigatio, ac commerciorum libertas & privilegia instaurentur. Enimvero quo minus armorum societas iniretur, belli Germanici moles, & intercapedo locorum Reginam sat excusabat. Adparatus tamen bellici & armorum, quantum tres naves caperent, ipsi vendebatur. Tum circa præliminaria pacis jam fere convenisse, quæ ob novam hancce causam retractari nequeant. In ipsa tamen pacis negotiatione tum circa totam Lusitaniæ causam, tum circa Eduardum Principem facturos quantum possint: spem sibi tamen successus esse exiguam, nec ad certi quid posse obstringi. Fuerat alias Eduardus iste ante annum & amplius Hamburgi dissimulata persona, & Avauxio Salvioque typis impressam Domus suæ genealogiam miserat. Quem isti ad fortia consilia, & vindicandum hæreditarium Regnum hortabantur, ut tamen non crederent, ita celeriter rem successuram. Inter alia ex Legato quærebat Oxenstierna; cum Bragantini jus ad Regnum sibi competere asseverent, quare Castellani eam Domum non subvertissent? Cui Legatus; ob Nobilitatem Regni ei Domui studiis addictissimam id non ausos. De cætero Castellanorum vires domi valde debiles esse. Consulebat quoque Oxenstiernam Legatus; cum jussus sit à suo Rege ad Conventum Ratisponensem proficisci, quid sibi censeret faciendum? Cui iste; itinera per Germaniam intuta, & Cæsarem Lusitanis inimicum: contumeliam ipsi à Daniæ Rege illatam ob Hispani amicitiam, quanto magis eam à Cæsare metuendam, quem ea res propius tangat. Rectius facturum Legatum, si in Lusitaniam regressus de statu Germaniæ Regem suum doceat, nec ita temere hujus dignationem ancipiti aleæ exponat. Si tamen utique ire velit, prius ad Cæsarem & Ordines scribendum, causasque Regni recuperati exponendas. Nam ex responso facile judicaturum, quam in partem isti eam rem accipiant. Simul literas tuti itineris Ratisponam petendas.

1641. 1. Jun.

Ejus propositio.

Idem in Suecia honorifice excipitur.

1642. Fœdus commerciorum cum Lusitanis. 5. Nov.

§. 101. Enimvero potius isti erat circa fœdus commerciorum cum Suecis satagere, quod demum in has leges conclusum. Instauretur amicitia inter utramque gentem, ob usurpationem Castellanorum hactenus suspensa. Ne alter alterius hostes juvet. Liceat tamen commercia exercere cum alterutrius hoste ad loca obsidione non cincta. Commercia utrinque sint libera navibus tam privatorum, quam Regiis. Arma & frumentum in Lusitaniam advecta à vectigalibus sint immunia. Suecis è Lusitania omnis generis merces, & nummos exportare licitum sit. Naves utrinq; ad angarias non compellantur, nisi volentibus navarchis pro conventa mercede. Ad vendendum nemo cogatur, sed merces liceat ab uno portu transferre in alium. Ubi vento adverso in portum alterius subducere se navis necessium habuerit, non adigatur ad merces suas vendendas, nisi ultro voluerit. Spolia Hispanis erepta liceat in alterius portubus vendere citra detractionem, soluto tantum portorio. Naufragis ad littus subveniatur, & quæ ex undis servata sunt Dominis sibi servare & avehere liceat nullo ob usum litoris onere. Liceat utriusque Regni civibus utrinque habitare commercii causa, nullo in capita aut bona onere aut censu imponendo. Bona utrinque defunctorum in altero Regno hæredibus exportare liceat, aut distrahere. Ne quis ejusdem nationis pro altero, qui solvendo non est, solvere cogatur. Lites privatas inter cives ejusdem Regni hujus minister componat, sine tamen aliqua coërcitione publica: crimina ad magistratus ordinarios spectent; Sed adversus indigenas magistratus loci jus reddat. Transfugas nautas magistratus loci teneatur restituere dominis; quibus & ipsis suos comprehendere fas sit. Si cui furto quid sublatum sit, magistratus loci operam accommodet investigando puniendoque furi, ac furtivam ad rem restituendam. Uterque Rex in alterius Regno possit habere Residentem protegendis Regis sui civibus. Is possit sibi adsciscere interpretem, & ministros quos velit, & rationem victus inire, quæ placeat, modo id sine strepitu & scandalo fiat: id quod ad cæteros utriusque Regni cives porrigatur. Residentis potus, & alia à vectigali & quovis onere sint libera: idemque securitate per jus gentium quæsita fruatur. Subditi utrinque libertate circa sacra fruantur, modo ne publico sint offendiculo. Designetur locus utrinque sepeliundis mortuis. Si quæ utrinque reperta fuerint mancipia ad alterutram nationem spectantia, libera dimittantur. Si unius bona publicari mereantur, alterius innocentis bona, quæ cum istis conjuncta fuerint, separentur, & domino serventur. Exigendis debitis adhibeatur ordinarius processus, non repressaliæ. Gaudeant utrinque subditi illis privilegiis, quæ aliis amicis ac fœderatis nationibus concessa sunt. Ratificatio intra sex menses fiat, Hamburgi inter ministros utriusque Regni permutanda. Cupiebant quoque Sueci libertatem ad Indiam Orientalem navigandi sibi paciſci. Sed cum abnueret Legatus; placebat de India nihil in contrarium fœderi inserere, ne quod præjudicium posteritati crearetur, neve Suecia juri ab ipsa natura concesso renuntiasse videretur.

Danica.

§. 102. Inter hæc omnia Daniæ Regis cæcæ machinationes Suecorum rebus non parum difficultatis conciliabant. Contraxerat is obtentu finium tuendorum copias non invalidas. Ac dum aliæ nationes Europæ bello invicem implicantur, vectigal Oresundicum pro lubitu intendebat, quod aliis otium non fore crederet ipsum coërcendi. Vectigal quoque Glucstadiense, cujus indulti tempus dudum elapsum erat, usurpare pergebat. Cum inde Suecos inter & Hollandos fœdus agitari intelligeret, ipse Legatos in Angliam, Hispaniam, Moscoviam circummittebat. Arnheimius quoque novam conjunctionem Danum inter, Polonum, Saxonem, Brandeburgicum, ac Luneburgicos molitus fuerat. Quæ omnia Suecos subigebant, ut classem militemque semper domi in promtu habere cogerentur, nec ea, quam res exigebat, supplementorum vi exercitus Germanicos firmare possent. Unde & Banerio, ac post Torstensonio in mandatis dabatur, semper oculos in Dani conatus reflecterent, ut si quo iste prorumpere vellet, statim in ipsum invadere possent; quod conservatio patriæ rebus Germaniæ potior foret. Etsi constabat, Senatum Danicum Regis sui consiliis bellicis non parum obstitisse subinde ingerentem; res Daniæ bello sustinendo inhabiles. Deesse exteros amicos, qui tergum ipsis tutum præstent. Angliam intestinis malis laborare, ac per nuptias Arausionensis cum filia Regis Hollandiæ innecti. Hispaniam per Catalaunos & Lusitanos distineri. Nec eo secius Rex, cum bellum in Saxoniam Inferiorem devolvi cerneret, ac Suecicam classem paratam stare audiret, conjunctionem Suecorum cum Hollandis suspectans, offensum se Cæsari; ac Hamburgensibus iratum simulans, raptim exercitum contrahit, qui octodecim millia explere ferebatur. Obtentui sumebatur, ne forte Cæsareus exercitus finibus suis propinquans possessionem Comitatus Pinnebergici capesseret: revera ut instructus pro re nata consilium capere, idque statim exsequi posset. Quæ res diffidentiam Suecorum augebat, præsertim cum rumor ferret, fœdus inter Regem Saxonemque & Brandeburgicum cudi, ut Suecos quidem in ditiones Cæsaris hæreditarias progredi paterentur, sed post à tergo iisdem se objicerent, & intercluso reditu bellum uno ictu absolverent. Quicquid ejus esset, sane Rex castris non procul Hamburgo positis scriptum publicaverat, quo tantum non Cæsari bellum indixisse videbatur, aperte jactitans: satis perspicere animum Cæsari nunquam fuisse pacem inire, ac mediationem suam in mera ludibria desituram. Danici quoq; ministri jam repente frigidius de tractatibus pacis differebant, quibus paulo ante ita acriter institerant. Enimvero hisce, quæ palam spargebantur prudentiores parum fidei adhibebant, ac propius vero videbatur, armatam ipsum mediationē agitare. Certe in conventu Senatorum proponebat, suas copias neq; ad vim inferendam, neq; sustinendam sufficere; eoque nova tributa delectibus habendis eos poscebat. Cui Senatus reposuerat: vi illata opus non esse cum hostis non sit. Si necessitas exigat, sat militum parari posse. Supervacuo motu suspiciones vicinorum non irritandas. Quo responso Rex iratus raptim se ex Dania in Holsatiam contulerat. Ita cum Dano bellum quidem nondum erat, nec arma tamen minus in promtu habenda, quam bello jam denuntiato. Vexationes interim Oresundicæ in annos gliscebant. Ad literas Senatus Suecici, quo remedium novationibus fieri à Senatu Danico postulaverant, responsum scripto conceptum extundi non poterat. Strœmfeldio tamen subinde monenti differebant ministri Danici: stare sententiam Regi, ut quicquid adparatus bellici per fretum sit trajiciendum, scripto consignatum ipsi exhibeatur, addito loco, quo tenderet; utique Rex præsenti pecunia numerata retinere possit, quicquid placeat; frustra excipiente Strœmfeldio; id pactis Regnorum adversari, ac istas moras mercatoribus damno cedere. Idem responsum repetebat post Cancellarius Christianus Thomæ F. addito: Suecos de vexationibus publicanorum, hos de fraudibus certificationum queri. Igitur de remedio cogitandum esse, quo utriusque partis querelæ tollantur.

1642.

Mense Octobr.

1641. lantur. Circa ea, quæ ex Pernavienſibus præter jus exacta erant, idem errorum publicanorum excuſabat, velut credidiſſent, id oppidum in Pomerania ſitum. Nec tamen, ut ſcripto reſponſum exhiberetur, impetrari poterat. Sed & nova onera ſurgebant. Conventum inter duo Regna fuerat, ut ſi Succicus miles legionatim aut turmatim tranſire fretum vellet, Daniæ Regis conſenſus requireretur. Id nunc longius porrigere Dani inſtituebant. Pauci ductores Succici Stralſunda Gothoburgum conducto navigio trajecturi erant. In freto cum nauta quidnam veheret profeſſus eſſet, iter ſuum pergere volebat; ſed tormentis in navigium detonantibus ancoras jacere cogebatur. Et poſtera quidem die dimittebatur: poſtulatum tamen, ut & hoc caſu venia peteretur. Denuntiabatur etiam Strœmfeldio belliciſ Succorum navibus ſignificaret, ut dum Croneburgum prætervehuntur, ſummi mali apluſtria demant: Danos idem facturos ſi Succicam arcem præternavigent. Quod & ante uſu receptum non fuerat. Sed nec ferre volebant Dani, ut Succiæ naves ex Oceano venientes tantiſper in freto ſubſiſterent, quoad certificationes è Suecia adferri ſibi curaſſent; ſed hæ aut ſtatim exhibendæ, aut vectigal perſolvendum erat. Tum ſi quando numeroſa mercatoriarum navium claſſis in freto adpulerat, Succicis navibus, aut quæ Succicas merces vehebant, ad extremum uſque, quoad cæteræ omnes expeditæ forent, expectandum erat, ſpretis Strœmfeldii querimoniis. Diſceptabatur quoque lis inter nautam Succicum, & publicanum Danicum ob vectigal injuſte extortum in ſummo Daniæ judicio. Cum Rex & Senatus rationem non viderent Suecum damnandi, ad collegium nauticum rem rejiciebant, ut ſaltem mora Suecum torquerent. Ejusmodi injuriæ per tot annos continuatæ non poterant non demum patientiam conſumere.

Hollandica. §. 103. Iſthanc porro inter Succos Danoſq; diffidentiam in emolumentum ſuum vertere non negligebant Hollandi. Nam Danus horum cum Succis conjunctionem metuens placidius cum iſtis in freto Oreſundico agere cœperat; quo inſtigante etiam Archiepiſcopus Bremenſis ſe mediatorem controverſiis illorum offerebat. Quam occaſionem Hollandi reſpuendam non rati primo hactenus interpoſitionem Præſulis admittebant, ut de loco & tempore conventus cum eo tranſigeretur, quod alias iſte parum idoneus arbiter in lite paterna videretur. Ac maluerant Succis mediatoribus uti. Quo fine & per ablegatum, qui ratihabitionem fœderis Holmiam attulerat, petebant, ut Regina Legatos in Germaniam mittere velit, controverſiis ipſorum cum Dano una cum Bremenſi Præſule operam navaturos. Ad quod pronos ſe declarabant Rectores Succiæ. Reſidenti tamen Spiringio injungebant, diſtinctius ab Hollandis percunctaretur, quam operam à Succis ſibi exhiberi velint. Nam ut mediatorum partes ſuſciperent, id Hollandi ſuis literis non videbantur petiiſſe. Ut autem ſolummodo Hollandicis Legatis adſiſterent, id ſuperfluum cenſebant. Danus contra ad declinandam Succorum interpoſitionē moderatum ſe adverſus Hollandos exhibebat, relaxatis quoque navibus, quæ apud Colam Lapponiæ detentæ fuerant. Ac aperte jactaverat, malle ſe rem ad bellum deduci, quam iſtam mediationem admittere. Unde Hollandi ne inviſo mediatore cauſam ſuam redderent

21. Maji. difficiliorem, & tamen recenti cum Succis conjunctioni ſatisfacerent, per literas à Rectoribus Suecia petunt, Salvio injungerent, ut cum Legatis ſuis Stadæ tractatus cum Dano ſuſcepturis conſilia conferat. Qua ſuper re Salvio mandata mittebantur, addito tamen, ut invitatus licet Stadam ne accedat. Nam quod hoc ſuper negotio cum Dano nihil egiſſent, neque mediatoris neque partis vices ſubire poterant: & ultro ſe obtrudentibus contumelia aliqua inferri poterat, præterquam quod ſociam cum Præſule operam navare adſpernarentur. Quod ſi autem tractatus iſte re infecta & irritatis animis abrumperetur, jubebatur Salvius Succicam mediationem offerre, aut ſi hæc ſuffectura non videatur controverſiæ tollendæ, apud Hollandos teſtari, Succos pronos eſſe ad alia conſilia cum illis capeſſenda. Alias malebant Succi Hollandis cum Dano convenire, modo vectigal ad veterem modum reduci poſſet. Sin minus; jubebatur operam dare, ut res maneret in ſuſpenſo, caute tamen procederet, ne iſti Succiam ad auxilium ferendum tempore tam difficili obſtringerent. Poſt tamen Rex, cum diligenter Legatos Hollandicos cum Salvio conſilia conferre cerneret, per contemtum cavillatus fuerat; rem ſane citra Succos poſſe transigi. Cæterum ejus tractatus initio Hollandi propoſuerant, mare Balticum & Oceanum eſſe liberum ac nullo jure Regem vectigal exigere: ſi quid datum ſit, magis redimendæ moleſtiæ, quam ex debito datum. Naves à ſe non exonerari, ſed maris & venti innoxio uſu præterire. Tum ſi maxime vectigal ſolvendum ſit, non plus ſe ſoluturos, quam anno ſuperioris ſeculi quadrageſimo quarto inter Carolum V. & Chriſtianum III. Regem conventum ſit, ubi uſitati vectigalis mentio fiat. Sed reponebat Danus: nullo ſe modo paſſurum ſua jura majeſtatis in dubium vocari. Pacta iſta fuiſſe intra cum Domo Burgundica, nec ad Hollandos quidquam ſpectare, quorum reſpublica poſt ea tempora orta ſit; in cujus Domus jura hi ſe ſucceſſiſſe fruſtra ferant. Denique uſitata vectigalia eſſe, quæ pro tempore ac re nata exigantur. Tandem tamen innuebat Rex, ſe paſſurum, ut ſuper moderamine aliquo agatur, ſicuti & cum Anglis factum ſit. Id cum Hollandi proponere nollent, Rex demum declarabat, ut in proximum quinquennium eo modo vectigalis uterentur, qui anno hujus ſeculi triceſimo ſeptimo fuerat. Sed & aliis Hollandorum poſtulatis ſatisfactum. Legati poſt Glucſtadii à Rege honorifice habiti ac dimiſſi. Ea res compoſita magnū apud Danos excitabat gaudium, quod nunc à nemine amplius periculum ſibi metuendum crederent; ac tanto ſecurius Succos contemnebant.

§. Majī. §. 104. Denique miſerat & Fridericus Holſatiæ Dux Joannem Albertum Mandelsloium in Succiam petitum, ut controverſia, quæ Reginæ Matri cum Succiæ Rectoribus orta foret, componatur, ipſique concedatur reditibus dotalitii ſui extra Succiam frui. Ejus in literis ſiniſtre acceptum, quod Dux nil præter nomen ſuum ſubſcripſiſſet, nullo præmiſſo teſtandæ benevolentiæ vocabulo, (Itali *corteſiam* vocant.) Ipſi reſponſum; Mirum ſibi videri, quod Duci perſuaſum ſit, eam cauſam tantum Rectores Succiæ tangere. Nam hos ſane omnem honorem Reginæ Matri ſemper exhibuiſſe, dotalitium ejus auxiſſe, æs alienum diſſolviſſe. Semel tantum monuiſſe, ne ejuſmodi dicta jaceret, quæ aliquando ipſius filiam ſolio, ſi iſta reipſa exprimeret, evolvere poſſint. Si quid ab ipſis peccatum fuerit, nimia lenitate peccatum. Ipſam pravorum hominum conſiliis obtemperantem inaudito exemplo in contumeliam Regis quondam mariti, Reginæ filiæ totiusque nationis Regno profugiſſe; cum, ſi qua re offenderetur, amicorum interpoſitione uti in proclivi foret. Nolle ſe miſſa pecunia iter iſtud promovere in Regni ignominiam ſuſceptum: ac reditus dotalitii diſſolvendo æri alieno ab ipſa contracto impendendos. Ita re infecta legatus iſte dimiſſus eſt.

Legatio Ducis Holſatiæ.

5. Mart.

SAMUELIS PUFENDORFI
RERUM SUECICARUM

LIBER DECIMUS QUARTUS.

EPITOME.

1. *Torſtenſonius quieſcere cogitur. Idem propius hoſtem movet.* 2. *Hoſtis viciſſim in Suecos tendit.* 3. *Seckendorfius capite plectitur.* 4. *Hoſtis cis Albim venit. Ejus conſilia. Caterva hoſtium in Meclenburgicam præmittitur.* 5. *Torſtenſonii conſilia.* 6. *Hoſtis trans Albim revertit. Novæ Pfulii per Saxoniam machinationes.* 7. *Kœnigsmarckius Manſfeldæ obſidium diſturbat.* 8. *Torſtenſonius in Sileſiam cogitat.* 9. *Legatio Luneburgicorum ad Torſtenſonium. Idem Goslarienſem tractatum diſſuadet; Legatiſque reſpondet.* 10. *Idem Sileſiam verſus iter inſtituit.* 11. *Sueci tota Sileſia expelluntur. Stalhantſchius periclitatur.* 12. *Torſtenſonius occupat Laccam.* 13. *Gubbenam, Soraviam, Saganum, Glogoviam Majorem, Guram, Freiſtadium, Wolaviam, Drochenbergam, Militſchiam, Parchwitzam, Jauram, Strigaviam. Schweidnitia obſidetur.* 14. *Ei Franciſcus Albertus Lauenburgicus ſuccurrere conatur. Idem profligatur, capitur, & moritur.* 15. *Schweidnitia capitur. Torſtenſonius Cæſareos fruſtra inſequitur. Idem capit Olmucium, Littam, & Neuſtadium Moraviæ.* 16. *Lilliehœckius Neiſſam capit. Oppela expugnatur. Briega incaſſum obſidetur.* 17. *Ei Cæſarei ſubveniunt. Torſtenſonius obſidium ſolvit.* 18. *Cæſarei Suecos ſequuntur. Suchius ad Cæſareos transfugit.* 19. *Kœnigsmarckius in Saxoniam mittitur. Torſtenſonius Gubbenam uſque recedit.* 20. *Cæſarei Glogoviam obſident. Auxilia è Succia adveniunt. Torſtenſonius ad liberandam Glogoviam ſe movet. Glogoviæ obſidium ſolvitur.* 21. *Reliqua auxilia adveniunt. Heinſendorfium deſtruitur. Boleslavia inflammatur. Zittavia occupatur.* 22. *Conventio ſuper captivorum redemtione & permutatione.* 23. *Kœnigsmarckii acta.* 24. *Torſtenſonius in Moraviam movet; Lipſiamque obſidet.* 25. *Cæſarei ad liberandam Lipſiam veniunt. Leopoldus prælium committere ſtatuit. Acies Cæſareorum. Acies Suecorum.* 26. *Prælium ad Lipſiam. Cæſareorum clades.* 27. *Torſtenſonius obſidium Lipſiæ repetit.* 28. *Electoris filius ſuper neutralitate proponere incipit. Lipſia deditur.* 29. *Cum Electoris filio incaſſum tractatur.* 30. *Torſtenſonius in Bohemiam cogitat. Idem Freibergam obſidet.* 31. *Cæſarei in Bohemia ſe colligunt.* 32. *Excurſiones Suecorum per Moraviam & Sileſiam.* 33. *Kœnigsmarckius Aſcaniam & Querfurtum occupat.* 34. *Hermannus Boothius vapulat.* 35. *Erfordienſium excurſiones.* 36. *Vinarienſium & Haſſicorum geſta. Hi Lamboium invadunt. Eorundem victoria.* 37. *Iidem multa oppida per Colonienſem & Juliacenſem ditionem occupant.* 38. *Guebrianus Lechnicham oppugnat. Cæſarei ingruunt. Joannes Wertanus vapulat.* 39. *Guebrianus cis Rhenum abit. Idem in Franconiam effunditur.* 40. *Cæſarei & Bavarici in Franconiam tendunt.* 41. *Per ſuperiorem Germaniam geſta.* 42. *Excurſiones è Polonia in Pomeraniam, Caroli Guſtavi Palatini periculum. Res Pomeraniæ ordinantur.* 43. *Acta tractatuum ſuper induciis Brandeburgicis. Luchtmari propoſitio. Oxenſtiernæ reſponſio. Diſceptatio de plenipotentia:* 44. *De pacto adjecto: de præſidiis: de tributis:* 45. *De bonis Equitum Teutonicorum. Brandeburgici varios ſe gerunt. Iidem re infecta diſcedunt.* 46. *Tractatus Stetini inſtauratur. Brandeburgici denuo re infecta diſcedunt.* 47. *Nova Brandeburgicorum in Sueciam legatio. Motus animorum ob eam legationem.* 48. *Legatorum negotiatio de Regina Matre: de induciis:* 49. *De matrimonio Reginæ cum Electore Brandeburgico.* 50. *Negotiatio de pace communi. Sueci præliminarem tractatum ratihabent.* 51. *Luzovius Hamburgo avocatur. Cæſarei æque ac Galli pacem nolunt.* 52. *Cæſar præliminarem tractatum ratihabere non vult. Litera Cæſaris ad Regem Daniæ.* 53. *Daniæ Regis ad Legatos Regios miſſio. Legati Regii Cæſaris literas improbant.* 54. *Cenſura Cæſarearum literarum.* 55. *Legati Regii dubia ſua miniſtro Danico exponunt. Danus apud Legatos utrinque inſtat. Horum reſponſio.* 56. *Cæſar ſeparatos tractatus captat. Luzovius diſcedens de ſeparata pace movet. Salvii reſponſum.* 57. *Coronæ eo magis junguntur. Rectorum Sueciæ ſuper his judicium.* 58. *Cæſaris factum defenditur & arguitur. Danus Cæſaris tergiverſationem improbat.* 59. *Cæſar denuo Suecos ad ſecretos tractatus ſolicitat.* 60. *Danus Cæſarem*

sarem ad ratificandum hortatur. Cæsar præliminarem tractatum firmat. 61. Id Daniæ Rex denuntiat. Legati respondent. 62. Danus in Sueciam scribit. Dani circa mediationem secus acta. Avauxius in Galliam abit. Tractatus pacis hærent. Cæsarei denuo separatos tractatus tentant. 63. Desiderata circa ratificationem Cæsaream. Tractatus per Cæsarem extrahuntur. 64. Cæsarei ex morte Richelii mutationem sperant. Galli Suecos confirmant. 65. Cæsarei separatos tractatus urgere non desistunt. 66. Galli de induciis cum Electoribus Catholicis proponunt. Eas Sueci repudiant. 67. Goslarienses tractatus concluduntur. 68. Tractatus Goslariensis Brunsuigæ recoquitur. Judicium Rectorum Sueciæ de isto tractatu. 69. Landgravia se excusat. 70. Guelferbytum non evacuatur. Hildesia neutralitatem ambit. Luneburgici exautorati Cæsaream militiam adspernantur. 71. Circa Palatinam causam Viennæ acta. Cæsaris declaratio. Anglicus & Palatini Legati re infecta discedunt. 72. Angliæ Regis in Sueciam missio. 73. Cum Ragozio acta. 74. Danica. 75. Nova Suecia.

1642. Torstenso-nius quie-scere cogi-tur.

TOrstensonius, quanquam adventu ipsius sanatus animis miles, pecuniaque auctus ad rem gerendam probe instructus esset, quo minus tamen in hostem confestim movere posset, Guebriani discessus effecerat, & quod promissa à Luneburgicis equitatus conjunctio haut repræsentaretur; simul quia exitum tractatus Goslariensis operiebatur, ac è gravissimo morbo vires tarde reficiebantur. Cæsarei contra ac Bavarici ad Salam & Onestrum hærebant Suecorum motus speculaturi, uti equestribus copiis prævalentes, ita peditatu inferiores. Cæterum Torstensonium ut castra moveret inopia subigebat, & quod eques à septimo jam milliari pabulum petere cogeretur. Unde morbo licet nondum plane liberatus, Berga Wittingam hostem propius concedit: Kœnigsmarckium cum parte equitatus transitus Alleræ ad Wolfsburgum Fosfeldam, & Usfeldam observare jubet. Cum pars copiarum per Marchiam Veterem stativa caperet, provinciales renitebantur, & agrestes desertis vicis in paludes Drœmlingentes refugi in palantes milites sævire non dubitabant. Quos tamen reposita vis & edicta suorum præfectorum mox coërcebant. Mittebatur eo nomine ab Ernesto Marchione ad Torstensonium Otto Suerinus, qui super ingressu exercitus in provinciam, & exactionibus, ac militum injuriis non sine verborum acerbitate querebatur: quæ nisi confestim corrigantur, inducias pro ruptis habitum iri. Torstensonius contra rationem belli & necessitatem excusabat, quo casu & transitum, & alimenta Sueci pacto induciarum sibi stipulati sint. Amice primo imperatum frumentum, à detrectantibus vi fuisse exigendum. Injuriarum initium ab agrestibus profectum. Tum pacta induciarum ab Electore nondum ratihabita. Et quia ex pacto castellum Werbense Suecis non fuerat traditum, sed inter tractatus solo æquatum, Veterem Marchiam priore in statu hostilitatis remansisse. Pollicebatur tamen se quamprimum ratio belli ferat, ea provincia excessurum. Sed quo minus hisce stativis statim digrederetur, causa erat, quod qui adducebantur captivi de consiliis hostium nihil referrent, & quia de Luneburgicorum destinatis dubitabatur. Ipsi quippe nondum cum Cæsare sibi convenisse asseverabant; ac missus eo fine Hildesiam Belloregardius minister Gallicus, retulerat, negotium in longum extrahi, & speculari Duces progressus armorum & tractatuum pacis communium. Et tamen Goslaria nuntiabatur, omnia ibi transacta, & ratihabitionem tantum expectari. Unde consultũ videbatur speculari, quo id negotium evasurum esset, antequam istis oris discederetur, ne forte novus è tergo hostis postea consurgeret. Accedebat humido cœlo invium machinis iter, & ob præmaturum motum recrudescens Torstensonii morbus.

Torstensonius propius hostem movet. 2. Jan.

Hostis in Suecos movet.

§. 2. Hujus fama ad hostem perlata eum excitaverat, ut denuo in Suecos ire decerneret, velut duce destitutos. Nam & fato functum rumor vulgabat. Et Cunradus Bertramus Pfulius Adami frater in Cæsaris partes transgressus, nunc tempus esse monebat rem tentandi. Tum spes erat, propius suggresso Archiduce quosdam è ductoribus Succicis, qui clandestina cum hoste literarum commercia alebant, sacramento Cæsaris accessuros. Eam ob causam Archidux, Piccolomineus, & VValhius cum universis Cæsaris ac Bavari copiis per profundas luto vias magna cum militis defatigatione in Marchiam tendunt, stativis Stendaliæ captis. Torstensonius motu hostium cognito, cum vis morbi interni remisisset, vexante licet manuum pedumque malo, Wittinga Soltquellam lectica defertur, exercitu retro id oppidum dispositio. Tum Garlebia milite & paratu bellico firmatur, ac Kœnigsmarckius Apenburgum progredi jubetur, per dimissos passim exploratores hostium iter observaturus. Per hunc cum intellexisset Torstensonius, universas hostium vires circa Stendaliam, & Tangermundam consistere, à tergo securus exercitum cum tormentis per Soltquellam Arnseam deducit. Kœnigsmarckius cum legionibus aliquot transitus Uchtæ fluvii, qui à Garlebia præter Osterburgum, & Sehusam Albi illabitur, custoditum mittitur. Sed jam Croatarum manus Osterburgum præceperat, quam licet Kœnigsmarckius immisso cum quingentis equitibus subtribuno iterum inde exturbaret; ingruente tamen cum sinistro hostium cornu Bruæo Comite Sueci oppido iterum excesserunt; quod duabus dragonum legionibus hostis intedit. Ad has expellendas VVrangelius cum quinque peditum phalangibus, & aliquot equitum legionibus mittitur; cujus vim Cæsarei non expectantes deserto oppido ad suos citra damnum se recipiunt. Recuperatum oppidum, & omnes ad Albim usque transitus valida manu insidentur, ut facile hostis si vim tentaret, arcendus videretur.

1642.

26. Jan.

23. Jan.

1. Febr.

Seckendorfius capite plectitur.

§. 3. Dum eo loci exercitus hæret, in lucem erumpunt, quæ à Seckendorfio tribuno cum hoste agitata clam erant commercia. Quod negotium paulo altius est repetendum. Superiore anno apud Guelferbytum captus fuerat Geylingius tribunus, qui fide sua obstricta in castris liber agebat multa cum ductoribus Succicis familiaritate. Is animadversa animorum ægritudine, ut erat callidus, ambiguis sermonibus turbidos magis accendere tanto audacius, quod modica tunc imperantium autoritas, & inopia plerisque militiæ tædium fecisset. Hac occasione arrepta passim de studio Cæsaris in pacem differere, & qui respectus plurimos hactenus in arma egerit, neque Cæsarem sacra Protestantium oppugnare, neque Suecos ob eadem asserenda bellum gerere; quo paulatim fidem in Suecos, studiumque labefactaret. Ei præcæteris autem præbuerat Seckendorfius, qui inde consilium capiebat desertis Suecorum partibus Cæsareæ militiæ accedere. Id quod post obtentam

1642. rite missionem nefas non erat; sed is dum perversa rem via aggreditur deprehensus capite pœnas luit. Geylingius ad suos postliminio reversus, ut
14. Sept. cœptam à se telam persequeretur, literas ab Archiduce impetrat, quibus hic testabatur, gratum sibi esse Germanos hosti militantes in se tandem destendere, ac patriæ sortem expendere, cujus exitio extranei immineant. Tempus jam esse, quicquid Germanorum est juncta opera exterorum jugum excutere, & internæ concordiæ instaurandæ operam dare, quam hactenus suspiciones è sacrorum diversitate ortæ potissimum turbarint. Hæc à Cæsare non infestari ipsum Geylingium testari posse, qui diversus licet ritu non minus Cæsari æstimetur: nec inferiorem Protestantium quam Catholicorum numerum ipsi militare. Quin nuper Francisco Alberto Lauenburgico summam imperii per Silesiam delatam. Ergo adimeret ipse Germanis ductoribus inter Succos militantibus eam diffidentiam, Cæsarisque & suo verbo illis caveret, huc transeuntibus veniam præteritorum, sacra salva præmia, honoresque pro cujusque meritis præsto fore. Has literas, ut res eo secretior esset, Leopoldus sua manu scripterat, quarum autographu inter suppellectilem Seckendorfii post repertum. Eas porro Geylingius huic clàm submiserat, addito, ut lectas & idoneis amicis ostensas sibi remitteret. Sed retinuerat literas Seckendorfius, forte ut sibi magis caveret; & compluribus easdem ductoribus tam è Vinariensi quam Succico exercitu ostendebat, eosque in Cæsaris partes pertrahere nitebatur; quorum nonnulli jam id polliciti fuerant. Neque tamen de negotio inter tam multos vulgato quispiam aut summis præfectis, aut post Torstensonio indicium fecerat, magno nutantium animorum argumento. Seckendorfius inde non Geylingio tantum, sed & Piccolomineo scribere, qui gratiam Cæsaris & stipendia pollicebatur, si à Succis digressus legionem pro Cæsare instruere vellet. Iste insuper postulabat, sibi super residuis apud Succos stipendiis satisfieri, quæ discessu suo amissurus sit; ostendens alios agminatim secuturos, si lautis ipsum conditionibus potiri videant. Enimvero Cæsari persuasum erat, Succorum exercitum eo jam redactum, ut ductoribus necessum sit gratiam Cæsaris ultro ambire; nec istorum transitionem sibi tam care
11. Octobr. emendam. Unde idem per literas fratri Leopoldo
41. injungebat; illis tantum ductoribus qui subjectas sibi turmas secum adducerent, pro ratione dignationis præmia polliceretur: cæteris, qui soli venirent, veniam præteritorum absq; ullo præmio offerret, prout avocatorium edictum exprimebat: pensationem residuorum apud Succos stipendiorum ut iniquam abnueret. Et malebat transfugia gregariorum, quam procerum onerosis sub conditionibus. Eam ob causam Geylingius aliquandiu Seckendorfio scribere omittebat, quod promissa à se præstari non posse videret: quo de silentio hic po-
25. Nov. stremis literis querebatur. Atque idem cœpti per-
41. vicax ut citra suspicionem literas ad hostem mittere posset, à Torstensonio literas commeatus pro suo tubicine obtinuerat, obtendens, ab hoste se commeatum pro uxore impetraturum, ut Hamburgo Erfordiam proficisci possit. Idemque post cum intelligeret, Conradum Bertramum Pfulium ad Cæsaris exercitum se conferre, Hamburgum versus properabat, ut cum isto colloqueretur; quem tamen Bremervœrdæ jam abiisse intelligebat. Quin & post duos turmarum præfectos transfugas cum mandatis ad Geylingium præmiserat. Tandem impatiens destinati tubicinem è stativis suis ad castra hostium dimittebat, cui dicis causa scheda aperta ad Geylingium dabatur super commeatu uxori suæ
26. Jan. impetrando. Sed tribus obsignatis literis ad Geylingium & Pfulium petita sua repetens certum re- 1642.
sponsum exposcebat. Tum ut in speciem pro uxore, sed serio pro se & aliis, qui cum ipso transituri essent, commeatus literæ mitterentur, addita pollicitatione, si honestis ipse conditionibus mactetur, plures exemplum imitaturos, indies gliscente apud Succicos animorum ægritudine. Tum petebat, Magdeburgi præfectum moneri, in quod oppidum obtenta missione statim se collaturus sit. Apud tubicinem literarum argumentum fingebatur de ære alieno transfugarum præfectorum. Tu- 30 Jan.
bicen Apenburgi à statione excubitorum interrogatus, Garlebiam, inde ad castra hostium pergere se responderat ob tribuni sui negotium cum summi ducis venia. Cum jam aliquo usque progressus esset, suspecta res præfectis videri; qui per aliquot equites raptim missos Apenburgum eum retrahunt. Inspecta aperta scheda, nihil secreti præ se ferebat; sed Torstensonii commeatus paulo vetustior scrupulum injiciebat. Igitur tubicen ad Kœnigsmarckium, qui ibi præerat, mittitur, & apud fodalem tubicinem in alterum diem detinetur, cujus intercessione ad herum suum ut revertat conceditur. Iter ingressurus sentit literas, quas in theca, qua minores tubi ad ephippium gestantur, abdiderat, amissas, queis in stabulo frustra investigatis, & quod exigui momenti esse crederet neglectis, ad tribunum redit. Seckendorfius, cum iste 31. Jan.
de successu itineris amissisque literis narraret, has quidem parum curare se simulabat. Cæterum ad præfectos, qui tubicinem suum stitissent, Apen-
1. Febr. burgum mittit, & ipse Soltquellam ad Torstensonium abit, super injuria sibi illata graviter questus, quam ipse, ni sibi satisfiat, ulturus sit. Interim Apenburgi in tubicinis hospitio catulus forte epistolas è fimo protractas ludibundus hinc inde raptabat. Quod cum adstantes observarent, inspectis literis illæ ipsæ deprehendebantur, quas tubicen amiserat, Seckendorfii manu ad Geylingium, & Pfulium scriptæ. Quæ confestim Soltquellam missæ eo ipso tempore, quo Seckendorfius de injuria sibi illata expostulatum venerat. Qui statim 3. Febr.
in custodiam datus judicio sistitur, quod duo summi vigilum præfecti, sex tribuni, quatuor subtribuni componebant, omnes natione Germani, & Seckendorfii amici, juramento adacti. Cum factum aperte legibus militaribus repugnaret, ac nulla reo idonea defensio supperet, damnatus omnium calculis capite truncatur. Torstensonius cum hujus supplicio autoritatem imperii sui non parum stabilisset, expedire censebat in conscios non inquirere, eosque pœnitentiæ suæ emendandos relinquere; tum curam uxoris, liberorumque parvulorum Erfordiæ suscipere, quæ morituro præcipua solicitudo fuerat.

§. 4. Ast hostis cum apud Succos tranquilla omnia Hostis cit Albim ve-
cognovisset, ac ipsos retro flumen, & profundas nit.
tunc uligines constitere, ubi invadere istos non audebat, mox & premente annonæ ac pabuli inopia Tangermundæ binis pontibus navalibus Albim transit. Propositum ipsi fuerat in Meclenburgi- 2. Febr.
cam descendere, quod ea regione orti nobiles, qui Ejus consilia.
Cæsari militabant, confirmassent, vel in annum alimenta exercitum ibi inventurum. Simul credebatur, omnes Albis transitus, Hamburgum usque istum occupaturum, abductisque navigiis & pontonibus Succos ora maris Baltici excluturum, uno aut altero è primariis ibi oppidis invalò. Quanquam Torstensonio cumprimis verosimile videbatur hostem id agere, ut Succos denuo cis Albim retractos vastatam per regionem in angustum compelleret, paucis eodem è Germanicis ductoribus secuturis, & per inopiam seditione eruptura; de qua Seckendorfius spem fecerat. Eo Caterva
fine hostium in

1642. fine Goldackerus tribunus cum octingentis Croatis, & levis armaturæ equitibus maturè eo præmittitur; qui cum frustra Salvio, Hamburgum post habitum Wismariæ cum Joanne Oxenstierna Legato colloquium revertenti insidias struxisset, præfectum turmæ Neurothum, qui istum deduxerat, incautius agentem apud Wittebergam Inferiorem oppressérat, cæsisque reliquis ipsum cum metatore captivum abduxerat. Inde apud Dœmitzam trans Albim progressus, Slangii legioni Dannebergæ & Hizcaræ hospitanti imminebat. Sed hac ad excipiendum hostem parata, re infecta cis Albim reversus de intercipiendo Boizenburgo & Lauenburgo agitabat. Ac jam quæstor militaris Rostochii adpulerat, annonam & necessaria pro exercitu Cæsareo congesturus. Unde territi Meclenburgici Duces Leopoldo per literas miseram faciem provinciæ exponunt, rogantque ob manifestam paupertatem annonam illi imperare parceret, nec cum exercitu huc concederet Goldackero revocato.

Meclenburgicam præmittitur.

2. Febr.

9. Febr.

15. Febr.

Torstensonii consilia.

§. 5. Contra Torstensonius, qui post digressum Guebrianum de Silesia invadenda cogitaverat, hostis motu istis destinatis exclusus non parum quid sibi suscipiendum foret anxius agebat. Quid circa tuendam oram maritimam Regina mandasset, sat notum erat; & credebat adhuc viam sibi dari, ut superato Albi inter istam & hostem medium se objiceret. Enimvero scrupulum movebat prævalens numero hostium exercitus, quem quinquaginta sex validæ equitum alæ, præter Croatas & dragones ac undecim peditum phalanges quingentorum fere capitum componebant. Cum Suecis peditatu licet prævalentibus quadraginta duntaxat, eæque parum numerosæ alæ forent. Qua manu hostem ultro lacessere nulla ratio erat, præsertim objectu Havelæ tutum. Quod si autem satis habere vellet hostem arcuisse, nullam annonæ expediendæ rationem perspiciebat, cum hosti subvectio Albis pateret, ipsi præter inopem regionem, & oppida litoralia vix suis præsidiis alendis sufficitura nihil restaret. Et gravissimus metus erat, ne pressius miseria exercitus in seditionem erumperet, cui deliniendo nihil pecuniæ suppetebat, nuper data absumta, aut oblivioni tradita, ut jam paulatim novam poscere inciperent. Ac forte plerique ductorum in eas se angustias conjicere abnuituri erant. Igitur judicabat, quæ hostis de expeditione sua mare versus sparserat ipsi illudendo, & in eas oras pertrahendo inventa. Et si utique eo se conferret hostis, præter populationes agrorum hac anni tempestate vix aliud operæ pretium facturum, validis oppidis modico cum peditatu tentandis impar, aut si tentasset, certo suorum exitio. Nec ipse tam longe aberat, ut non laborantibus oppidis mature subvenire posset. Igitur statuerat eo quem ceperat loco hostis conatus speculari, num forte uti fama erat, Bavarici à Cæsareis disjuncturi se sint. Quo casu cis Albim regressus prælio Cæsareos lacessiturus erat, milite suo adhuc sat alacri ad rem gerendam. Quod si autem istud citra periculum summæ rei tentari non posset, ac hostis opportunis ad Albim locis se teneret, ipsius in Silesiam intercluso itinere, in Westphaliam & ad Rhenum penetraturus erat, hoste non sine maxima molestia eodem secuturo; ubi ipsi contra Gallorum & Hassorum conjunctio patebat. In quem eventum Stalhantschio defensionem oræ maritimę commendaverat, ut peditatu per oppida distributo cum equitatu Pomeraniæ Ulterioris, & Novæ Marchiæ aditus tueretur, quoad aperto mox mari è Suecia auxilia submitterentur.

Hostis trans Albim

§. 6. Enimvero hostis paupertate Meclenburgicæ mox perspecta, isto itinere omisso in Marchia aliquantisper subsistere constituerat; quo fine ejus Præsidi Ernesto Marchioni annonam imperabat. Qui cum inopiam provinciæ demonstrasset; iste ne inutiliter exercitum consumeret, retro pedem ferre cogebatur. Unde diversa quam venerat via Servestam, inde Aquas inter & Barbyam ponte navali trans Albim redit; quo per fluitantia glaciei fragmenta abrupto ultimum agmen VViteberga flumen transit. Ut tamen Suecos à tergo distraheret, Conradum Bertramum Pfulium cum Ulrico Pentzio Hamburgum mittit. Proposuerat iste de novo ad Albim exercitu formando. Esse sibi ad manus Adamum Pfulium fratrem, quatuor tribunos, complures altiorum graduum ductores è Suecico exercitu magnum numerum gregariorum ex eodem abducturos, unde adjunctis novis delectibus duodecim millia confici possint; quibus Cæsareorum octo millia accessura sint. Pecuniam & commeatum ut suppeditent Hamburgenses cum Lubecensibus & Bremensibus per privilegia in Hispania, aliaque promissa inducendos. Consilii hujus summam in Albi flumine obtinendo verti. Unde primam exercitus sedem circa Dœmitzam fore. Quo fine & Magdeburgum, & Luneburgum oppidum cum arce Calcberga sibi tradenda, & omne vectigalium jus in Albi flumine; cujus accolæ Principes præcipua ditionum suarum parte sint exuendi, ut vires in Cæsarem quid deinceps tentandi adimantur; nec plus relinquendum, quam unde commode vivere queant. His ademta dictis urbibus, & bene meritis militibus addicenda. Quanquam autem non constat, quousque Leopoldus ista consilia effectui dari posse censuerit; tamen quia vel modicus eorum successus destinata Suecorum non parum turbaturus erat, autor Pfulius magnifice donatus cum idoneis mandatis ad urbes & conducendum militem mittitur data non modica pecuniæ summa. Etsi, quod post referemus, pauca tanto hiatu digna sint præstita.

1642. bim revertit.

3. Febr.

Novæ Pfulii per Saxoniam machinationes.

Königsmarckius Mansfeldæ obsidium disturbat.

§. 7. Dum cis Albim hostis hæret, Torstensonius Kœnigsmarckium miserat ad hostem arcis Mansfeldæ obsidio depellendum. Qui cum aliquot equitum legionibus raptim profectus, famamque sui præveniens obsessores improviso oppressit. Eorum magna pars cæsa. Capti subtribunus Richardus, Schafgotschius excubiarum præfectus, duo turmarum præfecti, totidem centuriones, aliiq; ductores cum ducentis gregariis, omnibusq; impedimentis. Equitum nonnulli fuga evaserant. Arx inde ad tempus annona firmata. Sed quia ex interceptis Piccolominei literis Kœnigsmarckius intellexerat, cum Suecis ad arcem liberandam accedentibus Albi transmisso è latere incursurum, hic circum Hercyniam sylvam retro iter capit, Croatis Northusam usq; eminus frustra insequentibus. Ejus subtribunus ad latus incedens præfectum turmæ cum quadraginta equitibus Eimbecca progressum opprimit, ac cæsis quibusdam cum reliquis captum abducit. Cæterum hostis aliquot septimanas per inopes regiones aspera anni tempestate vagatus nō minorem hominum equorumque jacturam fecerat, quam si justo prælio victus fuisset. Bavarici inde statim à Cæsareis separati præter Erfordiam, qua erumpentes catervæ non paucos eorum interceperant, in Franconiam, & Fuldensem præsulatum progrediebantur, viris jumentisque pessime habitis. Equitum quasi duo millia, præter eos, qui magno numero equis amissis ad pedes redacti erant, peditum duodecim centuriæ supererant. Cæsarei contra Hala Salfeldam usque per Misniam & Thuringiam hospitia ceperant fœda immanitate in provinciales grassati, obscœna cumprimis petulantia in ædes sacras per vicos exercita, sacrisque Romano ritu per oppidorum templa factis. Quibus

21. Febr.

Bavarici à Cæsareis separantur.

1642. bus super injuriis gravissime cum Leopoldo expostulabat Saxoniæ Elector, cum Archidux ad ipsum diverteret celeribus equis Viennam tendens, ut Cæsarem fratrem de conditione belli edoceret.

27. Mart. Torstensonius in Silesiam cogitat.

§. 8. Ast Torstensonius famelica stativa relinquere certus ac commodiore jam valetudine tres sibi vias patere videbat; unam recta in hostem, alteram eis Albim in Silesiam, tertiam trans Viturgim in Westphaliam Rhenum versus. Hostem equidem in præsens viribus æquabat, aut superabat. Sed pervastatum agrum Magdeburgicum & Halberstadiensem exercitu ducto Piccolomineum opportunis inter Salam & Onestrum locis considentem invadere, suosque exeta in regione inter hostilia circum præsidia periculis, & molestiis objicere rationis non videbatur. In Westphaliam aut superiorem Germaniam si tenderet, Cæsarei iterum Bavaricis juncti ad latus ipsi incessuri erant; nec Vinariensium sibi conjunctionem exoptandam ducebat, quod experientia comperisset, Suecici militis animos ægrescere lautioribus istorum stipendiis cominus inspectis. Interim Lauenburgicum gliscentibus indies delectibus, Stalhantschio ad Wartam propulso in Pomeraniam perrupturum; nec sibi deinceps tam longe digresso ei provinciæ opem ferre in proclivi fore. Igitur stabat sententia in Silesiam penetrare, infestoque Odera Pomeraniam tegere libera inter hanc, & ipsum communicatione; adjuncto Stalhantschio ardui quid suscipere, hostique obsistere par. Et hostis in Misniam ac Thuringiam concedens eam viam ultro velut aperuerat. Eo fine pons navalis apud Werbenam extruitur.

Legatio Luneburgicorum ad Torstensonium.

§. 9. Inter hæc à Luneburgicis Ducibus aderant Legati Thomas Grootius, Fridericus Schenkius, & Hodenbergius; qui prolixe rationes, queis Duces ad suscipiendos & persequendos tractatus Goslarienses permoti sint, explicabant: quos tamen nondum conclusos asseverabant. Equidem conceptam fuisse formulam, & rumorem esse Cæsaris ratihabitionem ad Leopoldi Cancellarium Kaltschmidium allatam: sed quia hic Ducibus nondum ejus exemplum edere voluerit, Duces decrevisse, ni latas à se conditiones obtineant, cum Cæsare non depeciscei, sic ut de eventu tractatuum adhuc incertum sit. Ita tamen à se actum, ut isti sociis Regnis fraudi non sint; ac in posterum quoque eandem viam instituros. Unde & noluisse copias suas Cæsari jungere, sed quas ipsi non retinerent citra exceptionem exauctoraturos, qui sine dubio exercitui Suecico sint accessuri. Tandem percontabantur, si demum cum Cæsare transigerent absque tamen detrimento Sueciæ; quid ab ipso & exercitu Suecico sibi expectandum sit. Addebantur querelæ super nonnullis militum injuriis, utque oppida sibi sua restituerentur eo præcipue colore, quod Cæsarei hoc casu locorum à se occupatorum restitutionem promiserint, Alfelda jam & Bockela reddita. Torstensonius Goslarienses tractatus disjicere cupidus Legatis ostendebat; instare communis pacis tractatus, in qua ipsorum solida securitas vertatur. Peculiaria pacta intuta, & quamdiu horum Cæsari spes sit, ægre ad istos adduci; ac bellum interim cum sociis Regnis continuari; cujus onera in ipsos redundent. Parum superesse ipsis quod amittant, aut metuant. Primarium ipsorum hostem Colonienſem Præsulem magna nuper clade afflictum, Vinarienses victoria alacres, Bavaricos abiisse. Cæsareis modicas vires, Suecicum exercitum vegetum, & Cæsareas ditiones invadere paratum: ipsis manum non spernendam esse. Inde spem sibi, Duces abruptis cum hoste tractatibus bello ac pace operam Suecis sociaturos. Enimvero persistere in sententia sua Legati, ac si acrius urgerentur, ægre id ferre, 1642. tum de sincero Ducum animo testari, & ne ad desperationem compellantur obsecrare. Torstensonius res per aliquot dies deliberata videbat fieri posse, ut plane rejecti Duces propius se hosti immecterent, quam forte ab initio constituissent; nec sibi volenti licet integrum in ditione ipsorum hærere, aut quicquid consilii capturi essent prohibere. Tum transactione hoc modo, uti Legati asseverabant, temperata, Suecorum partes parum jacturæ, Cæsaris non multum incrementi cepisse. Ductores quoque Germanicos, si Duces asperius habeantur, id ægre laturos; aut hosce forte ad tertias partes tamdiu agitatas cum Dano, Hassis, & Hanseaticis compulsum iri. Igitur Legatis ita respondet; Legatis re-
te denuo suadere Ducibus, ut tractatus Goslariæ sponderur.
abrumpant, & in partibus firmi ad pacem usque 10. Mart.
communem persistant, ubi Regina causam istorum non minore studio quam propriam actura sit, ut quam uberrime ipsis satisfiat. Sed re non amplius integra, etsi parum amice à Ducibus factum, tamen quia ardua res sit, ac Legati de nonnullis conditionibus caverint, quarum rationem Regina fortasse sit habitura, se diligenter de hoc negotio ad illam relaturum, & mandata expectaturum; interim amicitiam continuaturum. Indicium tamen amici ipsorum animi fore, si quas dimissuri sint copias, sibi relinquant. Legati hoc responso læti, libenter se copias suas Suecis concessuros testari, id tamen aperte non audere. Nosse tamen, ductores nullam quam Suecicam militiam præoptare. Circa oppida ne quid à se postularetur, Torstensonius rogabat; nosse ipsos, quousque Regina de istis antea annuerit. Nunc longe difficilius quam tunc concedi posse, dum secreti cum hoste tractatus agitantur, & hic jam oppida quædam reddiderit. Cæterum nuper Nienburgi præfectus Cratzensteinius castrum Bruchulam Veterem occupaverat hoc obtentu, velut Daniæ Regem præsidium imponere meditantem prævertere voluerit. Id redditurum se Torstensonius promittebat hac lege, ut munitionibus dejectis neque Duces præsidium ipsi imponerent, neque hostem paterentur. Eo responso cum plane sibi satisfactum 17. Mart.
Legati ostenderent, Soltquella Hamburgum proficiscuntur. Ac fortasse ad Daniæ Regem pergere constituerant. Nam insinuaverant, se ejus Regis interces sione apud Reginam usuros. Quibus significatum, non minus gratum fore, si Duces ipsi ad Reginam scribere, aut Legatos mittere velint. Confirmabant quoque isti Legati, Landgraviam omnes hosce tractatus adprobasse. Id quod tamen Hassici ministri cum exprobraretur abnuebant.

Torstensonius Goslariensem tractatum dissuadet.

§. 10. Torstensonium per aliquot adhuc dies morabantur annona Hamburgo subvehenda, & navigia ponti extruendo necessaria, quod Albis incunte Martio mense fragmentis glaciei fluitaret. Illis difficultatibus superatis exercitui ut ad VVerbenam se colligeret, edicitur. Ne tamen hosti de ipsius destinatis in antecessum innotesceret, per viam, qua in Westphaliam itur, annona imperatur. Kœnigsmarckius inde valida cum caterva, quæ primi agminis speciem referebat, recta versus hostis stativa progredi, ac tumultum excitare jubetur; qui & irruptis Croatarum Quedlinburgi hospitiis non paucos cæcidit, quinquaginta cum insigni præda captivos abduxit. Inde cura Veteris Marchiæ, & locorum, quæ Suecis adhuc per Brunsuicensem agrum obtinebantur, Tobiæ Duvvalio commendata, Torstensonius tandem Soltquella movens per Arnseam, & Schusam VVerbenam procedit. Ubi lustratus exercitus biduum Albi superando insumit. Post Havelam apud Ha- 16. 27. Mart.
velber-

Torstensonius iter Silesiam versus instituit. 19. Mart.

21. Mart.

24. Mart.

1642. velbergam transmissum Zigesar exercitus eluctatur difficili itinere, sed nullo ab hoste accepto damno, nisi quod caterva hostium apud Dessaviam Albim transgressa Dœrfflingii subtribunum cum quadraginta equitibus oppressserat. In omen faustæ expeditionis accipiebat Torstensonius, quod ab hoste spatium sibi relictum foret ut medium se Piccolomini & Lauenburgici copiis inserere posset, & quod inter tantam inopiam exercitui obsequium, & ad rem gerendam promtitudo constaret; cui vinculi instar erat amor in ducem, & opimorum spes hospitiorum; etsi hic, ut pecunia & supplementa sibi è Suecia mature submitterentur, rogaverat.

Sueci tota Silesia expelluntur. 10. Jan.

§. 11. Ita quidem tunc in Silesiam recta tendebat Torstensonius, ubi hactenus Suecorum res plane prostratæ fuerant. Quin & per Sternbergensem districtum dispositæ Stalhantschii legiones sub initium anni parum ab exitio aberant, dum conniventibus Polonis Cæsareorum equitum tria fere millia circuitu per Poloniam capto repente ingruunt, ni cum jamjam impetum daturi essent, Stalhantschius legiones raptim contraxisset. Unde isti pauculis tantum impedimentis direptis eandem, qua venerant, viam re infecta relegebant. Eo super facto Stalhantschius apud vicinos Poloniæ præfectos per literas expostulabat velut induciis adverso, & ne talia deinceps hosti permittantur. Alias & sibi necessitatem injungi intra Poloniæ fines hosti occurrendi. Et sane eo minus istam cum hoste collusionem expectaverant Sueci, quod Poloni ipsorum catervis transitum abnuerent. Paulo ante Franciscus Albertus Lauenburgicus Dux Carlatum arcem impetu ceperat, cæsis omnibus quos intus invenerat. Inde apud Glogoviam Oderam transgressus castella apud Beutenam à Stalhantschio in insula fluvii excitata aggreditur, queis Calovius excubiarum præfectus præerat, idoneo annonæ & paratus bellici provisu. Sed prima munitio à Suecis ultro deserebatur: alteram hostis vi expugnabat. Unde territi, qui in primario castello erant, honestas abitus leges pacti id dedunt: quod à Cæsareis statim solo æquatum. Inde Boleslavia petitur, cujus præsidiarii in arcem se recipiebant; qui tamen eadem tormentis acriter verberata mox citra exceptionem se dedunt. Nec Lemberga, cum vis intentaretur, moram faciebat; & præsidium honestis conditionibus oppido dedito Crosnam dimissum. Ita Lauenburgicus post expulsos tota provincia Suecos copias late ad Moraviam usque per hiberna dispergit. Interim agendis delectibus Crocovius, Christovius, Mitzlasius, alii acri studio operabantur, magna vi pecuniæ à Cæsare suppeditata; ac parabatur in proximam æstatem exercitus viginti millia bellatorum expleturus. Solicitabat etiam Lauenburgicus per secretarium suum Daniæ Regem, ut ex Holsatiæ latere Suecos invaderet, & Meclenburgica expelleret. Interim Stalhantschii copiæ è Pomerania ut cunque reficiebantur nulla re gesta, nisi quod Helmoldus Wrangelius repentino assultu Grunbergæ centuriam Croatarum oppressserat; quoad ingruente in Silesiam Torstensonio ut huic se jungerent excirentur.

Stalhantschius periclitatur. 24. Jan. 4. Febr. 12. Mart.

7. April. Torstensonius occupat Lucam. 6. April. 7. April.

§. 12. Hic quippe Zigesare movens, capto per Briezam & Juterbocum itinere Luccam perveniebat, quam Delovius excubiarum præfectus cum ducentis peditibus Saxonicis insidebat. Is deditionem imperanti Torstensonio ferociter respondebat. Unde suggestibus per noctem excitatis sequenti mane duæ turres, & munimentum portæ antepositum, inde mœnia machinis verberantur, & omnia assultui dando parantur. Ita territus præfectus de tradendo oppido paciscí cupit. Qui etsi nihil placidi meruerat, tam exigua cum manu invalido loco exercitum sistere ausus, & quia Saxones Gœrlicii pacta non servaverant: tamen tot innocentium in oppido miseratione tactus Torstensonius, & ad majora properans annuit, ut ipse cum suis discederet, redditis desertoribus. Oppido imponitur valida equitum & dimacharum manus observandis Saxonicorum motibus, & ut per excursiones eorum delectus impedirent. Ea occasione Torstensonius Saxoni per literas violata Gœrlicii pacta exprobrat, & quod captivos ita duriter habeat compedibus oneratos, & servilibus operibus admotos. Quæ crudelitas ni omittatur, paria se relaturum. Elector prioris facti culpam responso suo à se amoliri; circa captivos spreta Cæsaris ac sua edicta avocatoria obtendere, ob quæ ditione sua oriundi asperiorem castigationem mercantur. Ac solo sacrorum obtentu civem adversus Principem suum arma gerere ne Torstensono quidem probatum. Lucca Caloviam itur, ubi quanquam rumor increbesceret, Piccolomineum & Saxonem trans Albim, Lauenburgicum cis eundem copias contrahere, haut eo secius in Silesiam pergebat Torstensonius, prælium haut detrectaturus, si occasio detur. Erant illi peditum septem millia, bene habitus miles, equitum quinque millia, & insuper tria, qui equis morbo amissis incedebant. His Stalhantschius bina equitū, totidem peditum millia adjungebat. Hostis contra non supra quinque peditum millia in aciem educere poterat: equitum tria millia Piccolomineus, quinque Lauenburgicus, duo Elector habere censebatur. Ut vires utrinque prope pares essent.

1642. 10. Mart. 12. April. 5. Maji. 11. April.

2. April. Gubbenam; 16. April.

§. 13. Interim Stalhantschius Gubbenam, quam quatuor equitum, quinque dragonum turmæ cum ducentis peditibus insidebant, post vim acriter illatam repulsamque subigit hac lege, ut superioribus ductoribus abeundi facultas daretur, inferiores arbitrio se ipsius traderent. Ex quibus, qui antea Suecicam militiam secuti erant, ad vetera signa redibant: reliqui equis ademtis dimissi. Apud Soraviam idem cum suis Torstensonio jungitur. Soraviam centurio insidebat cum centum viginti peditibus, qui arma sumere abnuentibus oppidanis in arcem se confert, quam sequenti die dedit. Centurio ille, quia ex pacto milites quosdam Suecicos non tradiderat, in custodiam cum suis datur. Saganum inde proceditur ab hoste desertum. Præmittebatur cum majore parte equitatus Wittenbergius, ut Glogoviam majorem eminus cingeret: reliquus exercitus mox insequitur. Oppidum operibus & milite sat firmatum post adventum Suecici exercitus ducenti pedites ingressi erant, quod tumidus aquis Odera à Suecis non statim transiri posset, ut ex illa parte oppidum nondum circumsessum foret. Dum obsidio omnia parantur, intelligit Torstensonius à Lauenburgico copias contrahi oppido liberando; & exigua annonæ copia erat, ut exercitus eo loco diu ali non posset. Igitur amputandis moris placebat ex omni parte assultum dare. Impressio ita acriter suscepta, ut nulla licet ruina edita, Basilica primum trans Oderam, inde ipsum oppidum primo impetu expugnaretur, exigua Suecici militis jactura. Præsidiariorum pars cæsi, reliqui cum præfecto Augusto Mauritio Rothavio tribuno, & aliis ductoribus captivi facti. In oppido magna vis frumenti, ac paratus bellici, ac quindecim tormenta ænea inventa. Oppidum, antequam efferatus miles sedari posset, direptum; quo tumultu ignis templum cum octodecim domibus absumsit. Interum in alteram Oderæ ripam quindecim equitum alæ non sine labore traductæ erant; & quia fama ferebat, eo ipso die, quo oppidum expugnabatur, Lauenburgicum ad succur-

17. April. Soraviam; 18. April. Saganum; 19. April. 21. April. Glogoviam majorem. 24. April.

1642. rendum ſuis adventare, Schutzius ſubtribunus cum ducentis quinquaginta equitibus Hundeslocum verſus exploratum præmittitur; qui primo in quinquaginta pedites incidit, quos partim cædit, partim capit. Inde & centum octoginta equites profligat capto qui eos ducebat ſubtribuno: de adventu majorum copiarum nihil audiebatur. Unde Guram; Kœnigsmarckius cum quindecim illis alis Guram pergit, quam altero aſſultu expugnat, cæſis omnibus qui in armis reperti erant. Inciteriore Oderæ ripa Stalhantſchiusab exercitu digreſſus Sprottoviam & Freiſtadium in poteſtatem redigit, præſidiariis citra exceptionem ſe dedentibus. Torſtenſonius cum Glogoviæ validum præſidium ſub Neurotho tribuno impoſuiſſet, Oderam ibi transgreſſus verſus ſuperiorem Sileſiam pedem infert, ut hoſtem cominus urgeret, & quod his oris omnia eſſent vaſtata. Wolaviam machinis ſtatim verberata. Unde qui oppido præerat excubiarum præfectus Falckenbergius ſuper deditione agere cœpit. Sed cum defenſionem præmature omiſiſſet, Succicus miles per portam, aut rumam mœnium irrumpit pacto nondum abſoluto. Ita ductores captivitatem ſubiere; gregarii Succicis legionibus admixti. Duæ cohortes erant, dragonum una, peditum altera cum aliquot equitibus. Drachenberga inde & Militſchia expugnata, ne à tergo relictæ inter exercitum & Glogoviam commeantes infeſtarent. Et Drachenberga quidem poſt paucos tormentorum ictus deditionem fecit. Ductores capti, gregarii ſacramento Succorum adacti. Citius opinione res confecta eſt, quod præſidiarius inter ſe diſcors, præmature defenſionem loci non invalidi deſereret. Ad Leubuſam Odera vado iterum transitur. Parchvvitza arx ſine exceptione deditur. Ligniciam catervæ equitum circumſultant quidem; ſed tunc prævalidi oppidi obſidio ſe implicare conſultum non vitum. Igitur omiſſo iſto Jauram itur, ex qua optio cum quinquaginta peditibus profugus Strigaviam ſe contulerat. Id oppidum admotis machinis ſtatim deditur; ac centurio cum centum quinquaginta peditibus dimittitur, quadraginta equites, qui exploratum milli forte in oppido deprehendebantur, equis multantur. Schvveidniciam in poteſtatem utique redigere placebat opportuno ſitu ad coërcendas è montanis arcibus excurſiones, & infeſtandis Bohemiæ finibus, & quæ ſpeculæ vice eſſet obſervandis, ſi quæ ex Miſnia aut Bohemia ſubmitterentur, auxiliis. Sed & annona quærebatur exercitui, in quo omnibus circum vaſtatis plerique panem aliquot per dies non acceperant. Oppido tres tantum cohortes inerant Burreo ſubtribuno; minor numerus, quam pro tuendis latioribus operibus. Igitur ſtatim Kœnigsmarckius primo cum agmine præcurrere jubetur prohibiturus, ne quid copiarum amplius, oppido immitteretur.

Guram;

Hainſtadium; Sprottoviam; Freiſtadium;

6. Maji.

Wolaviam;

Drachenbergam; Militſchiam;

13. Maji.

14. Maji.

Parchvvitzam;

19. Maji.

Jauram; Strigaviam.

20. Maji.

Schvveidniciam obſidetur.

§. 14. Cæſarei ſub Lauenburgico Duce tarde in hiberna conceſſerant, ac late tota regione diſperſi agebant. Unde dum lente iterum coëunt, Succis occaſio naſcebatur res ſuas in Sileſia magis quam unquam antea firmandi. Tandem Dux contractis legionibus inter Wratislaviam & Weidam conſederat, omnibus circum acceſſibus munitis, ut non prius in Succos moturus videretur, quam Piccolomini copiæ adeſſent, quarum pars jam advenerat, reliquæ propediem expectabantur. Siſtendis tamen iſtorum progreſſibus conſtituerat Schvveidniciæ plus militum & annonæ immittere, quod ipſe maxima cum equitatus parte deducturus erat. Interceperant ea nocte tres Wratislavienſes cives Succi, qui nuntiabant, vidiſſe ſe hoſtem apud urbem decem cum legionibus flumine ſuperato huc tendere. Unde ſtatim Kœnigsmarckius monetur, ut ſibi caveat; & VVittenbergius cum ſuo cornu ut propius iſtum ſubeat jubetur, quo ſibi invicem auxilium ferre poſſint. Poſtero die Torſtenſonio à Kœnigsmarckio nuntius venit, Lauenburgicum cum univerſo equitatu, tribus tantum legionibus exceptis, quingentis inſuper dimachis, & quatuor tormentis magna diligentia Schvveidniciam verſus iter facere. Igitur & ipſe toto cũ exercitu quantum poteſt, eodem accelerat, ut hoſtem præverteret; ita felici cum ſucceſſu, ut cum copiis ſuis ad oppidum conſiſteret, cum jam ad quadrantem milliaris Lauenburgicus ſuggreſſus eſſet. Igitur dux Succicus poſtquam validis ſtationibus aditus, qui ad oppidum ferebant, ſepſiſſet, gravioribus machinis & impedimentis relictis, quibus tuendis duæ peditum phalanges, ſex equitum alæ adſiſtebant, cum reliquo exercitu hoſti obviam tendit, præmiſſâ equitum manu, quæ iſtum laceſſeret & moraretur, ne abſque prælio pedem referre poſſet. Lauenburgicus hunc ſe redactum videns, ut aut pugna eſſet committenda, aut confuſis ordinibus abeundum, cum equitatu ſuo ſub radicibus montis, cui Zotenbergæ vocabulum, conſiſtit. Succi cominus ſubeuntes tela emiſerunt. Primam impreſſionem ſuſtinebat ſiniſtrum hoſtium cornu; ſed cum reliquæ turmæ tubare inciperent, omnes repente terga vertunt, ac turbatis ordinibus in fugam effunduntur. Quos Succi diverſis viis ad quinque milliaria perſequuntur, plurimis cæſis captisque. Adjuvit fugientes nullis anguſtiis impedita, ac tenui ſylva obſita planities. Inter captivos erat ipſe Dux graviter ſaucius, Hanovius ſummus excubiarum præfectus, Warloſkius tribunus, ſubtribunus Knochius, quinque vigiliarum, novem turmarum præfecti, duo centuriones, aliorum ductorum ſeptuaginta amplius, gregariorum præter eos, qui ſtatim ſignis Succorum ſuccedebant, undecim centuriæ. Potiebantur quoque Succi quatuordecim vexillis, quatuor tormentis; exigua ſuorum jactura, niſi quod Munchuſius tribunus brachium ſauciatus foret. Hoſtis ter mille amplius equites deſiderabat. Sed maximum erat in ipſo Duce capto momentum, penes quem ſumma rei iſtis in oris cura: quo ex vulneribus decedente tela conſiliorum ab Arnheimio cœpta in irritum cadebat. Corpus exanime gratis remiſſum, facili & decora adverſus hoſtem liberalitate. Ex inventis apud eum ſcriptis cognoſcebatur, quæ deſtinata animo agitaverat, & quantam molem belli in Suecos excitaturus fuerat, ni caſus hic eum interceciſſet. Judicabant periti, extremo tempore graviter ipſum peccaſſe, quod Glogoviam validiore præſidio non firmaſſet, & ſolo cum equitatu acceſſiſſet hoſte tam propinquo. Nec parum ipſius militis ignavia increpabatur.

1642. 21. Maji.

Idem profligatur & capitur.

Idem mo-ritur. 31. Maji.

§. 15. Hac victoria parta Torſtenſonius ad Schvveidniciam regreſſus omnem vim admovet, Burreo deditionem adſpernante; donec ruina mœnium edita, & parato aſſultu, ignibus quoque & ſaxis volitantibus, oppidani præfecto diſcordes elato albo vexillo deditioni ſe paratos oſtenderunt. Ita fracta Burrei pertinacia, qui per ipſam ruinam ad Torſtenſonium deſcendere cogebatur, ob importunam ferociam ſtatim in cuſtodiam datus. Præſidiarii, quorum tres centuriæ, traditis vexillis, plerique Succorum ſacramento acceſſere. Equites quinquaginta militiam abnuentes ademtis equis dimiſſi. Exercitus hinc Neiſſæ admovetur. Sed quia nuntiabatur, reliquas Lauenburgici copias, quibus Fernamondus & Bornevallius imperabant, ad VVratislaviam caſtris deſertis per Troppaviam in Moraviam tendere, Cæſareis in Bohemia jungendas; Torſtenſonius ſtatim Reichvvaldum tribunum valida cum manu verſus Kœnigs-

Schvveidnicia capitur. 24. Maji.

27. Maji. Torſtenſonius Cæſareos fruſtra inſequitur.

Franciſcus Albertus Dux Lauenburgicus Schvveidniciæ ſuccurrere conatur.

1642. nigsgræciam mittit. Major peditatus pars cum aliquot equitum alis sub Lilliehœckio, & Mortaignio ad Neissæ obsidium continuandum relinquitur. Ipse cum reliquis copiis hostem propere insequitur. Reichvvaldus re infecta redibat, Torstensonius quantum potlet festinans præter Troppaviam intactam cursum Hofam intendit. Sed hostis asperos ad sinistram montes ingressus sequentis impetum eludebat. Nam eo penetrare haut tutum erat equitatu defesso, & modica peditum manu, hoste jam longius progresso. Immissæ tamen expeditæ catervæ paucos interceperunt. Quos inter Helmoldus Wrangelius Rebbeckii legionem pedestrem trecentorum capitum apud Sternbergam oppressit, & gregariis plerisque cæsis, ductores & alios, queis ferrum pepercerat, captivos abduxit. Recta inde Olmucium Moraviæ tendit Torstensonius, quod tenuiore præsidio, quam pro spatii captu

31. Maji. infessum cognoverat. Cum propius accessisset, nuntiatur, ordines provinciales, qui in oppido congregati fuerant simul opulentissimos civium pretiosis rebus convasatis Austriam versus fugam arripuisse. Ad quos persequendos cum centum quinquaginta equitibus mittitur Rochovius subtribunus, qui istos quinto ab Olmucio milliari assecutus erat, ni è montibus Bohemicis prorumpens Madelovius tribunus eos conatus disturbasset ipso Rochovio capto. Helmoldus tamen Wrangelius à priore excursione redux cum trecentis equitibus ad sextum Vienna milliare progressus multos insignes viros

Idem Olmucium capit. intercipit, opimaque præda potitur. Cæterum Olmucium tuebatur Miniatus tribunus cum octo

1. Jun. centuriis à Crocovio recens conscriptis præter oppidanos. Torstensonius cum exercitu accedens suburbio capto stationes equitum circa disponere; peditesque propius subire, machinis fulminare. Heic Plantingius subtribunus, dum accessus ad oppidum cominus lustrat, globo trajectus occumbit; ob virtutem suis multum desideratus. Quinquam

4. Jun. autem Torstensonio sat peditum non esset ad vim

5. Jun. faciendam; obsessi tamen quarto die deditionem pacti sequenti Brinam deducuntur. Oppido validum præsidium imponitur sub Georgio Paiculio tribuno, cui Hammersteinius tribunus, & Wanckius adjungitur; tum omnia providentur, quæ ad vim sustinendam facerent; quod summam belli hac in provincia in id oppidum conferre decrevisset. Olmucio capto Kœnigsmarckius Littam &

& Littam ac Neustadium Moraviæ. Neustadium Moraviæ occupat. Littæ modicum præsidium impositum parum valido oppido; cujus præfecto injungitur, ut si vis major ingrueret, Neustadium ista deserta se reciperet.

§. 16. Torstensonius hinc è Moravia ad relictas in Silesia copias regreditur tentaturus, num reliqua ad Oderam loca in potestatem redigere posset, ne qua hostilia præsidia à tergo relinquerentur. In itinere Troppavia milite vacua Suecos

Lilliehœckius Nissam capit. 6. Jun. ultro admittit. Interea Lilliehœckius Nissam egregie munitam ad deditionem compulerat; cujus præfectus Wachenheimius tribunus cum paucis suis peditibus Pragam dimissus. Sed subtribunus legionis Borrianæ, quod legibus pacti non exacte satisfeciisset, detentis quibusdam qui antea Suecis militaverant, cum ductoribus in custodiam datus; legio Succicis cohortibus admixta. Apud Cosselam Torstensonius Lilliehœckio iterum jungitur. Id oppidum impetu expugnatur; arx citra exceptionem se dedit; cujus præfectus Ungarus tribunus in captivitatem redigitur. Inde mox fide de revertendo data dimissus, promissi incuriosus arma adversus Suecos iterum exercuit. Munimenta tam oppido quam arci detracta. Oppela mox post editam mœnium ruinam assultu capitur, præsidiariis in arcem re-

Oppela expugnatur. fugientibus. Trecenti dimachæ erant, qui post biduum citra exceptionem se dedunt, ac ad Suecorum militiam transeunt. Briegam inde operibus & præsidio munitissimam, cui Mœderus tribunus præerat, Torstensenius aggreditur, ut Wratislaviam in angustum redactam vel in partes pertraheret, vel ad neutralitatem permoveret. Quam urbem etiam per literas tentaverat; 20. Jun. sed quæ ostentata in Cæsarem fide omnia pacta adspernabatur; ferociam tamen exuitura credebatur post Briegam expugnatam, nec Lignicium moram amplius facturam. Hoc modo Pomeraniæ securitati cumprimis cavebatur, & stabilis bello sedes intra hæreditarias Cæsaris provincias ponebatur. Enimvero apud Briegam pugna asperrima surgebat. Succi munimentum exterius ex- 19. Jun. pugnaverant, & promoto ad fossam gradu cuniculorum opera eandem impletum ibant. Contra obsessi acriter reniti, & cum numero pollerent, (mille quingenti erant, veteranus miles) crebris eruptionibus obsessos fatigare; pertracto inter cæteros in oppidum subtribuno Antonio. Multi quotidie tam ductores, quam gregarii cadebant. Sauciabantur inter alios Mortaignius summus vigiliarum præfectus, Conradus Oppelius summus metator, Rosencrantzius, Simon Grundelius. Et quia robur peditatus, & egregios duces Torstensonius per occupata loca distribuerat, pauci supererant, qui in curarum partem subirent. Nec minus equos gravis morbus infestabat, quorum decem millia, ex quo tempore ab Albi exercitus discesserat, procubuerant. Et quanquam plurimi per Moraviam & superiorem Silesiam equi interciperentur, illi tamen in privatos usus cedebant exiguo in publicum emolumento. Et qui equis carebant, palantes prædam malebant agere, quam in castris munia obire. Ita magnis implicitus difficultatibus hærere Torstensonius. Quibus tollendis pecuniam mitti postulabat cum adparatu bellico & tormentis ad firmanda adversus obsidiones oppida. Tum ut supplementa militum è Suecia, (duo equitum, sex peditum millia trecenti expectabantur,) venire properarent, quo hosti tota mole ingruenti par foret. Et quia sub autumnum soliti sibi morbi imperum metuebat, missionem suam, & ut alius exercitui præficeretur, à Regina petebat. Cæterum ma- 14. Jul. gna militis Succici cum jactura jam Briega ad extremum redacta videbatur, & segnius ex oppido, nulla amplius ex arce tela emittebantur. Et cognoscebatur post intra biduum obsessos deditionem fuisse facturos.

Cæsarei Briegæ subveniunt. §. 17. Enimvero Cæsar ad sistendos Suecorum successus omnes vires exciebat. Contraxerat apud Brinam Piccolomineus, qui è Lauenburgici exercitu supererant; è Bohemia copias adduxerat Bucheimius Comes; quæ in Belgium destinabantur legiones revocantur; ex Hungaria quoque auxilia aderant. Cæsareum exercitum duodecim equitum millia, in septuaginta quinque alas distributa, præter Croatas, & octo peditum millia explebant. Cum Torstensonio quadraginta octo tantum equitum alæ essent, nec ultra quater mille pedites in aciem educi possent; quod Briegæ obsidium plurimos absumsisset, & Glogoviæ Olmucioque quinque millia præsidio imposita forent. Jamque Leopoldus Archidux cum Piccolomineo Brina movebant, ut Briegæ succurrerent. Primum agmen eis sylvam adproperabat, ut Slaigium tribunum cum sua legione Troppaviæ interciperet. Quem se recipientem ad quartum usque à Succicis castris milliare persecutus fuerat hostis, non paucis interceptis. Torstensonius, hoste numero in tantum prævalente, haut consultum judicabat summam rerum ancipiti aleæ exponere, præsertim

1642. cum propediem auxilia è Suecia expectaret, & injunctum sibi esset caute agere, & ante omnia exercitus conservationem præ oculis habere. Igitur quo intempestivum prælium declinaret, soluto Briegæ obsidio, Oderam vado transit; qui tamen mox ita aquis tumescebat, ut eo loco transitus non amplius pateret. Hinc per Bernstadium & Oelsam Guram recedit, ut ab auxiliis adventantibus propius abesset, nec quo minus cum istis conjungeretur, prohiberi posset. Olmucium interim, arx Oppelensis, & Schvveidnicia validis præsidiis tenebantur. Sed Neissa, quæ numerosum nimis militem requirebat adversus hostem & infensos partibus oppidanos, destructis portis turribusque, defensioni inutilis reddebatur.

Torstensonius obsidium solvit. 15. Jul.

Cæsarei Suecos sequuntur.

§. 18. Ast Cæsarei, qui Olmucium tribus equitum legionibus, & selectorum provincialium manu eminus circumsessum reliquerant, validas aliquot catervis frustra ad carpendum abeuntium agmen immissis, parvis itineribus secundum Oderam descendebant, extructo apud Wratislaviam ponte. 23. Jul. Nec aliter judicabat Torstensonius, quam istos propius suggressos prælio ipsum lacessituros, aut in angustias redacturos. Sane omnes captivi referebant, Archiducem prælio paratum venire. Igitur apud Guram subsistebat Torstensonius, quoad de istius conatibus certiora intelligeret; pro re nata tamen circa Glogoviam, aut alibi ad Oderam stationem capturus, quoad submissus è Suecia miles adveniret. Dum ad Guram hæret exercitus Suchius tribunus in Poloniam, hinc ad Cæsareos transfugit, quod de Stalhantschio, dum is solus in Silesia rem gerit, multa sinistra ad primarium exercitum scripsisset. Id quod cum Stalhantschius rescisceret, comprehensum in jus vocat. Archidux benigne exceptum statim pecunia ad scribendam legionem instruit.

Suchius ad Cæsareos transfugit.

Kœnigsmarckius in Saxoniam mittitur. 29. Jul.

§. 19. Cæterum quia in Saxonia novam flammam excitatum ibat Conradus Bertramus Pfulius cum sociis, qui novis delectibus, ac ut Luneburgicis exautoratos sibi adscisceret, operam dabat, Torstensonius Kœnigsmarckium in Misniam, Thuringiam & Saxoniam mittit istis turbis mature opprimendis. Additur ipsi modica manus, quam è præsidiis per istas oras, & per novos delectus, qui mire ipsi succedere solebant, auctaturus erat. Injunctum, ut quantum possit istum tractum, inprimis Augusti Ducis Brunsuicensis ditionem tributis subjiceret, quod hic multis modis infensum se exhibuerat, præcipuus autor Luneburgicis ad deserendam Suecorum societatem. Reliquis tamen Luneburgicis Ducibus, si liberum ipsi transitum concederent, nec ab se exautoratos militia Succica arcerent, & de cætero amicos se exhiberent, nihil molestiæ inferret. Kœnigsmarckio vix digresso Croatarum caterva usque sub Suecorum stationem succedebat; ac nuntiabatur, hostem in altera Oderæ ripa Parchvvitzam usque progressum, ac Steinaviæ flumen ponte navali jungere. Torstensonio diutius Guræ subsistere jam ante molestum erat, regione circum & retro plane exhausta; ac à fronte hostis valido cum equitatu imminebat. Tum metus accedebat, ne hic catervis suis ipsum cis Oderam distringeret; interim ex altera ripa Glogovia præterita Crosnam modice munitam raptim opprimeret, ac medius inter ipsum ac mare interpositus venientia auxilia accessu excluderet. Nec deerant, qui asseverarent, hosti de transitu Custrini concedendo cautum esse; quo casu huic aditus in Pomeraniam pandebatur, communicatione cum ea provincia Succico duci intercepta. Quod si hostis recta in ipsum tenderet, prælio nunc impar forte ad intempestivum receptum compellendus erat. Unde satius habebat maturo in tutiora receptu conatus hostium antevertere. Ita Gura movens præter Glogoviam in ripa Oderæ Polonica per Zullicham, Crosnam proficiscitur, ibique transmisso fluvio, ac ulterius apud Gubbenam retro Neissam fluvium concedit, & qua hic Oderæ miscetur castris locum capit. Sic frontem ipsius Neissa tegebat; à latere Lusatia pabulationi patebat; à tergo auxiliis tutus accessus muniebatur. Quod si Lusatia non sufficiente è Marchia quid petendum esset, id salvis induciarum legibus, quæ necessitatem & rationem belli exceperant, fieri poterat. Ast Cæsarei Parchvvitza recuperata Steinaviam moverant, tota provincia nullum non immanitatis ac libidinis genus velut in hostico exercentes. Inde ad oppugnandam Glogoviam majorem vertuntur; quos Succi crebris excursionibus inquietabant. Inter alia Slangius tribunus cum quatuordecim alis Freistadium usque progressus, Bruæum Comitem cum aliquot legionibus ibi in suburbiis hospitantem deprehendit, ac injecto tectis igne multos cædit, tribunum Heisterum, tresque turmarum præfectos cum multis aliis captos abducit. Partem tamen suburbii defendebat Bruæus; & quia Slangius intelligebat, dextrum hostium cornu non procul abesse, haut diu moratus incolumis in castra revertit.

1642. 30. Jun. 2. Aug. 4. Aug. 16. Aug.

Cæsarei Glogoviam obsident.

§. 20. Cæsarei porro apud Glogoviam uno tantum loco juxta flumen accessus agebant. Basilicam trans Oderam plane intactam relinquebant, nisi quod validæ catervæ noctu diuque subjectos campos persultarent; magno obsessis levamento, qui totas vires ad tuendum oppidum conferre poterant. Hi ab initio crebris eruptionibus hosti non parum damni dederant, quoad ita caute hic procederet, ut per eruptiones noceri ipsi amplius non posset. Inde tormentis obsessi quantum possent subeuntes infestabant, simul omnia repellendis assultibus adornabant. Semel jam hostis ad impetum dandum copias dispositerat; sed animadverso, apud obsessos omnia ad vim excipiendam parata, suis receptui signum dabat. Interim complura navigia adducebantur, ratesque struebantur, quibus à latere, quod flumen alluit, vis fieret; & quicquid obsessi obniterentur per arenosum solum accessus facile ad fossam procedebant, quæ quod aquis careret, facilem aditum ad radices valli præbebat. Nec dubium erat, quin hostis omni ex parte assultum tentaturus esset ad oppidum, quod in utramque partem tanti momenti, erat. Torstensonio, qui toto animo in id liberandum ferebatur, nihil præter auxilia è Suecia deerant, quorum morà res prope extremum periculum pervenerat. Adpulerant tandem quatuor peditum millia è Suecia, Carolo Gustavo Wrangelio deducente; sed equitum duæ tantum turmæ portum adhuc tenere poterant. Hæc manus primo Greiffenhagam progrediebatur, cæteros qui sequebantur expectatura. Sed urgentibus à Torstensonio nuntiis transmisso apud Gartzium Odera Suetam, inde præter Francofurtum ad exercitum properant. Torstensonio primum placuerat per ripam Polonicam ad liberandum oppidum tendere, quod exercitus hostilis citra fluvium altioribus locis consisteret; nec ipsius accessum impedire posset, ni soluto obsidio, & deserta loci opportunitate trans flumen obviam ipsi procederet. Quo facto ipse scopo suo potitus erat; & prælii committendi necessitatem facile declinare licebat. Simul auxiliis, quæ via Landsbergensi expectabantur, eo securiorem accessum fore, si forte hostis in Sternbergensi districtu occurrere istis vellet. Sed cum hæc per citeriorem ripam præter Francofurtum

Auxilia è Suecia adveniunt. 17. Jul.

18. Aug. Torstensonius ad liberandam Glogoviam se movet.

1642. tum breviore via adventare audiret, in eadem ripa consistere placebat; metuens quoque, ne per
24. Aug. longiores moras oppidum amitteretur. Ita cum Wrangelius Francofurtum attigisse nuntiaretur, motis castris Crosnam procedit certus prælio confligere, cujus & miles cupidus erat. Nec major equitum numerus timebatur, quod illi conflictu ad Schvveidniciam animo debilitati, reliqui recens
26. Aug. collecti judicarentur. Lissæ Wrangelius cum auxiliis Torstensonio jungitur. Unde per Grunbergam & Wartenbergam Neusaltzam proceditur; ubi aciem disponebat Torstensonius, suo cuique loco assignato. Cum nuntiaretur novem alas hostilium equitum circa Beutenam consistere, missus cum sinistro cornu Slangius sub castra usque hostium eos insequebatur. Pervenerat jam Torstensonius ad alterum à Glogovia milliare: sed nec hostis munitis quæ insederat locis se movebat, nec intra illa citra periculum invadi poterat. Et quanquam inter velitandum Piccolo-
30. Aug. mineus per tubicinem Hæckingio tribuno denuntiaverat, se crastino die in loca æqua descensurum, ac prælio certaturum; tamen aliis ex indiciis haut colligebatur serio id ipsum velle. Unde Torstensonius ut eo turius ad oppidum penetraret, in alteram ripam transire constituit, qua hostis nullos accessus egerat, nec locorum opportuni-
29. Aug. tate juvabatur. Eo die vada late explorantur; nec tamen inveniebatur, quo machinæ transvehi possent. Sed insequenti nocte adpulsu mobilium are-
30. Aug. narum uno milliari supra Beutenam vadum adparebat, quo quinque intra horas totus exercitus cum machinis & impedimentis ita celeriter transit, ut hostis eum motum vix sentiret. Obortis tenebris ad octavam milliaris partem à Glogovia Sueci silentio consistebant. Observatum fuit dimidia post hora, quam exercitus transgressus esset, arenis dilabentibus vadum eo loco desiisse, ut ne eques quidem amplius ibidem transire posset. Cæsarei hoc animadverso, statim desertis accessibus & flumine, in castra locis altioribus sita ita celeriter se recipiunt; ut licet Torstensonius cum aliquot turmis per oppidum adproperaret, neminem amplius deprehenderet; & in celsiora loca eniti rationis non erat. Ita orta luce Lubenam Cæsarei digrediuntur, mille ducentis eo obsidio desideratis.

Glogoviæ obsidium solvitur.

Reliqua auxilia adveniunt.

§. 21. Torstensonius apud Glogoviam in ripa Polonica suis quietem concedebat, quoad equitatus è Suecia missus adesset; quod hostis eo virium genere prævaleret, qui & insuper tria Hungarorum millia, & quæ Olmuciam circumsidebant legiones evocabat. Postquam cum isto equitatu
9. Sept. Axelius Lilius adesset, Torstensonius statim motis castris per Glogoviam in citeriorem ripam transit, Heinzendorfum arcem Glogovienſi præsidio infestam occupaturus; inde Schvveidniciæ provisurus, & si occasio detur prælium commissurus. Glogoviæ Neurothus relictus, qui per obsidium rem bene gesserat, cum idoneo peditum numero & centum equitibus; reliqui in expeditionem educuntur. Heinzendorfum postera die citra exceptio-
14. Sept. nem se dedit; & quia præsidio id tenere superfluum
Heinzendorfum destruitur. visum, munimentis dejectis tecta igne absumuntur.
Boleslavia inflammatur. Boleslaviam hinc itur, quam centurio cum centum peditibus insidebat. Cum oppidani arma caperent, Torstensonius ignes injici jubet, queis oppidum in cineres redactum. Miles irrumpens quæ poterat diripiebat. Præsidiarii in arcem refugerant. Sed cum Torstensonius intelligeret Leopoldum, qui ad latus incedebat, Lembergam tendere, ut ipsum præverteret, haut operæ pretium ducebat arci oppu-
14. Sept. gnandæ tempus impendere. Igitur statim Lembergam properatum, ubi aliquot Cæsareorum catervæ se ostendebant, quibuscum velitatio com- 1642.
missa. Sed prævertebat Torstensonius, omnibus circa montibus & opportunis situ locis præreptis. Cæsarei sesquimilliari inde Lehnæ consistebant. Et quanquam sequente luce aliquot alæ accede-
15. Sept. rent; tamen cum interim Lemberga, quam centum viginti dragones tuebantur, assultu capta esset, plerisque cæsis, ac Cæsareæ turmæ recederent, nihil tunc amplius gestum. Archidux Schmied-
16. Sept. bergam, Torstensonius Laubam tendebat, ut suis de pane prospiceret, simul hostem circa destinata sua incertum redderet. Laubæ triginta Saxonici desultores intercipiebantur. Hinc Torstensonius per viam, quæ Gœrlicium fert, milliare unum progressus, mox converso itinere ad turrim prope Fridlandam succedit. Nam quia Archidux Frid-
18. Sept. bergam verterat, suspicio erat, eum præter hoc oppidum in Bohemiam iturum. Id quod Torstensonius impedire, simul ad prælium eundem compellere cupiebat, invitante ratione belli, & loci opportunitate. Unde sequenti die fluentum ad Fridlandam
19. Sept. transgressus celsioribus locis aciem explicabat. Cæsarei propius suggressi illo ipso vico, quo proxima nocte Sueci egerant, considebant. Per biduum ibi præter modicas velitationes nihil gestum, queis interalios è Cæsareis Sperreuteri subtribunus, è Sue-
21. Sept. cicis Brinckius tribunus occubuit. Torstensonius
23. Sept. inde Zittaviam accedebat; Leopoldus postero die insequebatur, dimidio abhinc milliari considens, sine dubio isti oppido subventurus. Unde Torsten- Zittavia
occupatur. sonius propius movens in ipso suburbio stationem capit; ac machinis admotis munimentum exterius occupat. Mox deditio citra pactum facta, & præfectus cum centum viginti præsidiariis in captivitatem redactus. Hæc in conspectu Cæsarei exercitus gerebantur. Heic aliquot dies quieti dabat Torstensonius. Cæsarei non procul inde sub Grefensteina arce immoti consistebant; ac videbantur Succis semper à latere incessuri, prohibendæ horum in Bohemiam irruptioni. Inter hæc mutuis excursionibus certabatur memoratu indignis; nisi quod Reichvvaldus tribun° cum aliquot equi-
19. Sept. tum centuriis noctu Croatarum stativa, quæ extra Cæsareorum castra in vico erant, aggressus, incenso vico plurimos eorum interfecit, & subtribunum Palfium Comitem cum aliis ductoribus, & quingentis equis in castra pertraxit.

Conventio° super captivorum redemtione & permutatione.

§. 22. Dum in propinquo hærent exercitus, conventio super omnium captivorum permutatione, & modo lytri in posterum initur, flagitantibus id ductoribus ob incerta belli, præsertim, qui ditionibus Cæsareis oriundi erant. Simul non exigui momenti videbatur, hoc modo avocatoria Cæsaris edicta velut retractari, & oblatam in iis veniam inanem reddi. Illi adornandæ è parte Suecorum congrediebantur Wittenbergius, Mortaignius, Gustavus Otto Steinbockius, & Duglassius; è Cæsareis Bucheimius Comes, Antonius Webelius, Mislickius, & Ranftius, bini utrinque summi excubiarum præfecti, & tribuni. Sub finem negotii V Vittenbergius Cæsareos deputatos, quibus & alii utrinque se adjunxerant, convivio excepit. Cum inde discedentes hosce Sueci modico spatio honoris gratia prosequerentur, Cæsareus tribunus Spiegelius Duglassium lacessere, inde disploso tubo periculosum vulnus pectori infligere. Sed Spiegelium statim tres turmarum præfecti, qui Duglassium comitabantur, multis vulneribus conficiebant. Neque tamen is casus cæteros in rixam pertrahebat. Conventum heic, ut quicquid utrinque captivorum esset, statim permutaretur. Si quis deinceps caperetur, oblato lytro citra moram dimitteretur, ni ratio belli aliquantisper eum detineri suaderet; nec ad mutandam militiam cogeretur. Ex-

1642. cipiebant Succi Saxonicos nisi qui nunc sub Piccolomínei ductu capti forent, quoad Elector à se captos ita duriter habere desineret. Circa duces tribunis superiores supremis utrinque ducibus statuendi facultas relinquebatur. Cæterum lytrum tribuno statuebantur unciales mille, subtribuno quingenti, præfecto excubiarum trecenti, præfecto turmæ ducenti, centurioni centum quinquaginta, optioni quinquaginta, signifero quadraginta, metatori triginta. Inferiores ductores equestres denis, aut duodenis, pedestres octonis aut senis taxabantur. Gregario equiti octo unciales, pediti quatuor statuti erant. Qui rem tormentariam curabant, & cæteri heic non expressi menstruo stipendio redimendi erant. In hoc lytro muneris tantum militaris, non natalium ratio haberetur, nisi forte summi belligerantes in unum aut alterum peculiarem actionem extra belli rationem haberent.

Kœnigsmarckii acta 6. Aug. 11. Aug. 13. Aug.

§. 23. Ast Kœnigsmarckius Guræ à Torstensonio digressus Albi apud Pretscham superato præter Lipsiam in Thuringiam approperat; ubi assumtis Erfordiæ trecentis equitibus, sexaginta dragonibus, & quadringentis peditibus Northusam invadit, in qua Cæsareus subtribunus Columbus legioni conscribendæ operabatur. Is ad deditionem citra exceptionem adactus cum sex turmarum præfectis, quinque optionibus, totidem signiferis Erfordiam mittitur, gregariis trecentis Suecorum militiæ adscriptis. Duderstadium & Gleichensteina arx à selectis provincialium infessa ne repugnare quidem audebat. Inde Gandersheimum in Brunsuicensem agrum concedit, & ei ditioni una cum Halberstadiensi, & Magdeburgica stipendium imperat, conquisitoribus militum late dimissis. Interea hostis Cizensem arcem, cui Kœnigsmarckius centurionem cum quadraginta dimachis imposuerat, oppugnabat; cui liberandæ hic Gandersheimio in Misniam advolat. Sed hostis duas tantum ante horas præcipitem se subduxerat, ut nonnisi centum pedites in ipsius manus inciderent. Hinc Naumburgum se convertit, ubi Goldackerus tribunus hospitabatur, à reliquis copiis seclusus. Post editam mœnium ruinam assultu facto in oppidum perrumpi non potuit. Ita centum quinquaginta suorum, partim cæsis, partim sauciatis re infecta inde se recepit. Sed præcipuus ipsi labor erat septuaginta alas equitum, duodecim cohortes desultorum, octo peditum recens conscribere. Mittebat quoque Laurentium Lindanum subtribunum Cassellas ad Landgraviam super jungendis copiis; de quo ipsa spem faciebat: simul collecta per Westphaliam manus arcessebatur. Inde hostilia stativa per Misniam, Magdeburgicam, Halberstadiensem præsulatum, & Franconiam pervadere agitabat; hosti non parum formidatus, quod magnus ad ipsum confluxus militum fieret, & brevi validum equitatum collecturus videretur. Interim aliquot Cæsareæ, & Saxonicæ catervæ pulsabantur. Inter alias ducenti quinquaginta equites

10. Sept.

Ascania progressi Arnstedii pabulationi vacabant. Hos Mansfeldæ præfectus onustis jam curribus abituros invasit, & Eichfeldio subtribuno cum quadraginta cæsis Calenbergium præfectum equitum cum octo ductoribus, & viginti quinque captivis abduxit. Audierat quoque Kœnigsmarkius turmam equitum centum viginti capitum in finibus Bohemiæ districtu Elnbogensi hærere. Ad eam opprimendam caterva mittitur, quæ præfectum turmæ cum quadraginta equitibus captivum abstrahit, reliquis cæsis.

Torstensonius in Misniam movet.

§. 24. Torstensonius cum neque in Bohemiam penetrare obsistente hoste, nec ad prælium eundem pertrahere posset, ac altioribus locis consistentem invadere temerarium esset, premente insuper inter hostilia circum præsidia annonæ ac pabuli inopia, cum hosti tota retro Bohemia pateret; paulo inferius ad Albim se convertere instituit, quo exercitui laxius prospiceret, & Kœnigsmarckium eo tutius ad se arcesseret. Igitur Zittavia movens, quantum anni tempestas & moles exercitus ferret, adproperabat, catervis hostium continuo à latere incumbentibus. Budissina & Camentza præteritur. Haynam Majorem invadere animus erat. Sed cum rumor esset, qui falsus dein deprehensus, hostem copiis auctum Camenzam perveniss̃e, ut Haynæ subveniret satius videbatur prehenso Albi Kœnigsmarckio jungi. Is fluvius apud Torgam superabatur partim ponte, partim vadis hinc inde repertis. Inde Lipsia petebatur, duabus duntaxat cohortibus infesta. Et quia nuntiabatur, Goldackerum tribunum, qui cum legione sua Naumburgi hærebat, ab Electore istuc ire jussum, Helmoldus Wrangelius cum sex equitum alis eo properare jubetur, ut istum accessu prohibeat. Goldackerus cum se jam Naumburgo Weissenfelsam contulisset, ingruente hinc Kœnigsmarckio, inde VVrangelio, neque Lipsiam progredi, neque retro Naumburgum vertere poterat. Ita VVeissenfelsiæ hærendum erat, quoad audito prælii eventu in Bohemiam se subduceret. Soyus quoque Baro, qui per Voigtlandiam hospitabatur, Cizam usque progressus erat, ut Lipsiæ militem immitteret. Sed Kœnigsmarckius & VVrangelius omnes aditus obsepserant; & Torstensonius totum mox exercitũ admovebat, spe oppido potiundi, aut si hostis subveniret, prælii occasionem inventurus; cujus committendi cupid⁹ erat, quod hostili exercitu integro sat idonea suis hiberna deessent. Stalhantschio summi ducis seu Generalis in equitatum dignatio, antehac inusitatus titulus, confertur, ut si quid ipsi & Lilliehœckio accidisset, exercitui caput non deesset, quoad à Regina alius dux summo cum imperio sufficeretur. Post triduum universus peditatus circa oppidum disponitur, velut tota vi assultum facturus. Præmittitur præfectus excubiarum cum selecta manu ruinam mœnium ad Collegium Paulinum exploraturus. Sed hic mandata sinistre exsecutus alium, quam jussus erat locum petierat, relictis quoque scalis, quæ in fossam deportandæ erant. Prima hinc phalanx per errorem injussu ducis in fossam se penetrabat. Sed scalis non repertis, queis exteriorem pomærii murum, antea non conspectum, superaret, inter continuas obsessorum displosiones pedem firmare non poterat. Ita re infecta ad accessus suos se recepit, amisso Kiliano excubiarum præfecto, & quibusdam aliis ductoribus, ac sexaginta gregariis.

1642.

Lipsiam obsidet.

17. Oct.

20. Oct.

Cæsarei ad liberandam Lipsiam veniunt.

§. 25. Cæsarei interim, quibus Lipsiam liberare quantivis habebatur, Albim transierant, quibus Saxo duas adhuc equitum legiones, unam dimacharum, & quingentos pedites addiderat. Eorum adventu nuntiato Torstensonius vim adversus oppidum adhibere omittit, stationibus tamen circa obtentis. Sequenti luce Bucheimius Comes cum sinistro cornu equitatus hostilis aliquot milliaria reliquum exercitũ prægressus dicebatur. Unde Torstensonius sub vesperam cum universo equitatu castris egreditur, illum si posset invasurus. Tenebris ingruentibus caterva præmittitur, certius rem exploratura; abs qua interceptus captivus narrat, hostem inter VVurcenam & Grimmam sesquimilliari abhinc consistere. Igitur Succicus dux ad peditatum se suum mature recipit, quid hosti in animo esset speculaturus. Sequenti mane cum hostem Lipsiæ paulatim propinquare animadverteret, haut placebat eo quem ceperat loco consi-

21. Oct.

22. Oct.

stere,

1642. ſtere, quod hoc poſitu Lipſiam à tergo, hoſtem à fronte habiturus eſſet. Et quia hactenus hoſtis oblatam pugnæ facultatem aliquoties detrectaverat, ut huic perſuaderetur, Suecos timore correptos ceſſim ire, relicta à tergo Lipſia per anguſtum tranſitum unum milliare cum exercitu recedit. Eas anguſtias dum exercitus filatim ſuperat, leves cum præcurſoribus hoſtium velitationes committebantur. Et conabatur hoſtis Carolum Guſtavum VVrangelium, qui cum ſua phalange poſtremus in ſuburbio ſubſtiterat, reliquo exercitu excludere; qui tamen in conſpectu hoſtium poſtremo ſuorum agmini magna cum dexteritate illæſus ſe conjungebat. Archidux numero equitum potior, qui ſexaginta validas alas exceptis Croatis & Hungaris componebant quibus undecim peditum phalanges accedebant, favente inſuper camporum planitie, & quia Guebrianus cum Vinarienſibus propediem ſeſe Suecis junctarus credebatur; Torſtenſonium abſq; prælio dimittendum haut cenſebat. Eoq; hoc recedente, & ipſe mox anguſtiis ſuperatis noctem apud vicum Schuſam exigebat. Summo mane Cæſarei in acie conſiſtebant. Dextri cornu curam ſuſceperat Marchio Hannibal Gonzaga, cujus primam aciem Bruæus Comes alteram Bornevallius ducebat. Siniſtro cornu Bucheimius Comes præerat. Peditatum adminiſtrabat Marchio Camillus Gonzaga, cum Fernamondo, & Antonio VVebelio. Machinas Suiſius Comes curabat. Summam rerum Archidux Leopoldus VVilhelmus & Piccolomineus moderabantur. Torſtenſonius cum videret Cæſareos paulatim apertis campis in ipſum progredi, ſuos quoque in aciem explicatos hoſti obviam ducit. Ejus dextrum cornu Stalhantſchius, & VVittenbergius, ſiniſtrum Kœnigsmarckius & Slangius, peditatum Lilliehœckius cum Carolo Guſtavo VVrangelio & Mortaignio curabant. Poſtremam aciem ad improviſos caſus diſpoſitam Axelius Lilius regebat. Quia autem Cæſarei frontem verſus occidentem; Succi verſus Auſtrum obverterant, ſimul hoſtis ſiniſtrum eorum cornu à latere invadere inſtituebat, Torſtenſonius repente ſuorum aciem circumagit, ut æquata fronte cum hoſte concurrere poſſet.

Leopoldus prælium committere ſtatuit.

Acies Cæſarcorum. 23. Oct.

Acies Succorum.

Prælium ad Lipſiam.

§. 26. Ita machinis primo in Cæſareos Succi fulminare cœperunt; illi non ſegniter reſpondent juſto altius primo ejaculati, mox certiore ictu. Globi confertim emiſſi magnam utrinque ſtragem dederunt. Inter alia paulo poſt cœptum prælium globus ut credebatur catenatus ingens rebus Suecicis malum minabatur. Idem quippe Torſtenſonii equum retro ephippium dorſo impactus diſcerpebat, abrepta parte exterioris amiculi. Inde Caroli Guſtavi Palatini Comitis, qui poſt Regno Sueciæ potitus eſt, equum vulnere per collum adacto, tum Rabenavii turmæ præfecti equum proſternit, lacerata quoque hujus tunica pellibus ſuffulta. Laurentius Grubbius Conſiliarius medius divellitur; Martino Quaſtio ſcribæ femur aufertur. Iſta ab uno globo. Porro ſiniſtrum Cæſareorum cornu turmis nondum rite explicatis, VVittenbergius cum prima, mox cum ſecunda acie Stalhantſchius irruens, ſtatim turbabat. Equidem aliquot alæ è prima Cæſareorum acie, & duæ vel tres è ſecunda ſat acriter initio reſiſtebant; plerique tamen ſolutis ordinibus in fugam effundebantur, nec præter paucos ad inſtaurandam pugnam permoveri poterant, quantumvis ipſe Archidux ante legiones conſiſtens hortatu, precibus, increpando, demum verbera miſcendo ductores æque ac gregarios ad repetendum certamen excitaret. Pulſo hoſte dextrum Suecorum cornu medio campi ſpatio conſiſtebat, ne à reliqua acie nimium avelleretur. Contra ſiniſtrum Suecorum cornu primo impetu pellebatur, cæſo inter alios Erico Slangio ſummo excubiarum præfecto. Et impedimenta tantus jam terror afflabat, ut quidam calonum ſolutis à curribus equis aufugerent. Magno tamen ducum labore turbati ordines reparabantur, ſtrenuam inter alios operam navante Carolo Guſtavo Palatino, ut idem cornu denuo acrem in hoſtes impreſſionem faceret. Peditum conflictu phalanx tribuni Danielis Ouvris quæ ſiniſtrum latus primæ aciei claudebat, ab hoſte impellebatur, capto ipſo tribuno. Sed cæteræ legiones utrinque immotæ perſiſtebant poſt conſumtos globos ſariſſis gladiisque rem gerentes, aut inverſis tuborum ſcapis ſe mutuo dedolantes. Sed quia Cæſareus peditatus è ſiniſtro latere fuga equitum nudatus fuerat, Lilliehœckius è ſecunda acie ſubductum Duglaſſium cum quatuor legionibus è transverſo in iſtum ducit. Unde Cæſarei ceſſim ad propinquam ſylvulam ſe recipiebant. Quos ut præverteret Lilliehœckius, eorumque terga invaderet, longius cum aliquot turmis progreſſus in cohortem Leopoldi prætoriam ſuis auxilio ſubmiſſam incidebat, quæ ipſo ingruente poſt foſſam conſtiterat. In hanc dum ipſe cum paucis miniſtris prægreditur, turmæque ita celeriter foſſam tranſire, & manum conſerere haut valerent, iſti magna vi irruentes multis vulnerib⁹eum proſtravere. Interveniebat iſti conflictui Carolus Guſtavus Palatinus, quem qua acerrima pugna ſurgebat, laborantibus ſubſidio ſuus ardor rapiebat; cui Lilliehœckius ad necem ſaucium ſe ſentiens, uxorem liberosque commendabat. Lilliehœckius mox ſuſa illa hoſtium manu extra prælii tumultum elatus ad veſperam uſque protracto ſpiritu victoriam ſuorum inter extrema ſolatium mortis habuit. Interea dextrum Suecorum cornu, quod medio campo pauliſper conſiſtens ſpeculabatur, num è profugo ſiniſtro hoſtium cornu quiſpiam pugnam inſtaurare vellet, in dextrum hoſtium cornu à tergo citato gradu vadit. Unde qui iſto cornu conſtiterant Cæſarei, cum à fronte & tergo hoſtem ſibi imminere cernerent, effuſa fuga in diverſa abeunt. Sed peditatus Cæſareus etſi cruenta pugna defunctus ſylvulam attigiſſet, à Succis tamen acerrime incumbentibus in aperta camporum iterum propellitur; ubi ab equitatu circumfuſo pars cæſa; alii ſalutem inclamabant Suecicæ militiæ ſe offerentes; & catervatim ipſis cum vexillis ad Suecos tranſeuntes. Tribunus quoque Daniel Ouvris initio prælii captus magno cum hoſtium agmine ad ſuos revertit. Ita univerſus hoſtium peditatus qui cædi ſuperfuerat, in Suecorum poteſtatem redigitur. Equitatus Cæſareus tribus ſe viis, VVittebergam, Grimmam, & Dreſdam proripiebat; quem Succi per tria milliaria inſequuntur interceptis omnibus impedimentis. Caulàm cladis quidam in Hungaros & Croatas retulere, qui manum conſerere abnuentes ſtatim ſe ſubduxerant, cum ſi pugnam capeſſere voluiſſent, quando ſiniſtrum Suecorum cornu initio vacillabat, magnum momentum ſuis adferre potuiſſent. Major culpa penes ſiniſtrum Cæſareorum cornu, quod Succis ingruentibus nondum rite diſpoſitum fuerat, ac ſemel pulſum pugnam repetere non audebat. Cæſareorum qui in loco pugnæ, aut in fuga cædebantur, circiter quinque millia numerabantur. Inter quos è primariis ducibus occubuerant ſummus excubiarum præfectus Soyus Baro, tribuni Munſterus, Nicola, VVincius, Heiſterus, Pallavicinus Marchio Archiducis cubicularius. Sauciati, quantum nobis conſtat tribuni Vorhauerus, Pompejus Comes, Moncada, VVarlofskius, Coloredus junior, & ſubtribunus Pallavicinus. Capiebantur ſummi rei tormentariæ præfecti, Suiſius Comes & Fernamondus,

Cæſareorum clades.

1642. mondus, tribuni Felix Gusmannus de Zuniga, Ranstius, Wachenheimius, Kraftius, tres summi quos vocant Adjutantes, decem subtribuni, totidem excubiarum, septem turmarum præfecti, triginta duo centuriones, septuaginta septem optiones, undecim equestres vexilliferi; centum duodecim inferiores ductores, quatuor millia quingenti amplius gregarii, centum è ministris Leopoldi aulicis. Ipse Leopoldus maximum periculum incurrerat, lateri jam admoto sclopeto equestri, quod ignem non conceperat, ac bis inde Suecorum manibus equi velocitate ægre subductus. Potiebantur Sueci sexaginta novem equestribus, centum viginti & uno pedestribus signis, quadraginta sex machinis æneis, Archiducis tabulario, & supellectile magni pretii. Quanquam nec ipsis victoria incruenta foret, cæso Slangio, Laurentio Grubbio, tribunis Bibovio & Schlibio, subtribunis Trotzigio & Stingio, centurione Joanne Banerio, pluribusque aliis ductoribus, & bis mille circiter gregariis. Sauciati Stalhantschius, Gustavus Otto Stenbockius, Galbrechtus, Meierus, Gustavus Lœvvenhauptius, alii, & gregariorum duo quasi millia. Gustavus Banerius Petri filius & ipse saucius primo conflictu ab hoste captivus abstrahebatur. Sed præcipua jactura habebatur summi rei tormentariæ præfecti Joannis Lilliehœckii, ob virtutem, animi magnitudinem, & prudentiam insigniter æstimati, qui & si Torstensonio quid humanitus accidisset, aut is missionem obtinuisset, summo in exercitum imperio destinatus fuerat.

Torstensonius obsidium Lipsiæ repetit.

§. 27. Exercitus Succicus quantumvis victor cruento prælio non parum fatigatus erat, ut confestim longo itinere in hostem duci non posset. Nec equi in promtu erant, queis tot hosti ereptæ machinæ trahi possent. Sic ut quanquam forte expediebat absque mora tam egregiam victoriam persequi, sauciis non minus quam cæteris quies aliqua foret indulgenda. Et pedes ingruente hieme vestibus instruendus erat. Simul ductores Torstensonium pecuniam poscebant, cui vix erat, unde vexilla offerentibus præmia ut solet exsolveret. His incommodis Lipsia medicinam allatura sperabatur, in qua & alias magnum momentum erat. Igitur postquam Kœnigsmarckium in Saxoniam Inferiorem dimisisset, cum peditatu & parte equitum ad Lipsiam iterum considet, reliquus equitatus circa Cizam, saucii per vicina oppida distribuuntur. Sed quia plurimi è prælio in oppidum profugerant, quatuor armatorum millia cum præsidio explentes, Torstensonius initio citra vim Joachimum Schleinicium, & senatum oppidanum ad deditionem permovere tentabat; à quibus & deputati ad ipsum mittebantur. Sed cum hi præter summam pecuniæ ut oppido decederet nihil offerrent, ad vim conversus arcem Pleissenburgum invadere instituit, quod ea capta oppidum statim imperata facturum esset; cum hoc licet capto circa expugnandam arcem novus labor sumendus esset. Lipsienses cum viderent serio rem agi, petiere, ut sibi Dresdam liceret mittere, qui conditionem oppidi Electori demonstraret.

9. Nov. Ita ipsi ferebant. Id quod à Torstensonio concessū, ut tamen haut secius accessus interim ad fossam us-

7. 8. Nov. que promoverentur. Inde valida turris machinis perforata, ad defensionem inutilis redditur. Propugnaculum quoque verberatur, subinde globis

12. Nov. ignivomis & saxis injectis. Contra obsessi subito erumpere, & in suggestu ad crepidinem fossæ aliquot tormenta clavis configere; mox ipsum suggestum inflammare, cæso centurione Ulfsaxio, & captivis aliquot abductis. Intulerant terrorem manuarii globi ignivomi, quos dum Sueci declinant, turbabantur, adeo ut nisi Palatinus Princeps Carolus Gustavus cum Wrangelio accurrens suos in hostem incitasset, opera vacua destituta forent. Sensit postea Princeps Palatinus globum sibi per femoralia transiisse, cute non perstricta. Cum eadem frequentius tentarent obsessi, Sueci demum audacius subeuntes ita excipiunt, ut viginti amplius cæsis, quatuor captivis desideratis in oppidum repellerentur. Ita erumpendi libido retusa. 1642.

15. Nov.

§. 28. Interim reversis quos Dresdam miserant Lipsienses, denuo colloquium instituitur irrito successu, quod hi præsidium admittere abnuerent, neutralitatis tantum leges subituri. Petentibus tamen denuo concessum, ut Dresdam mittere liceret. Venerat cum deputatis Lipsiensibus Dresda subtribunus Knochius, qui allatis à primogenito Electoris filio patri cognomine literis, queis pro Lipsia intercedebat, ac de neutralitate aut induciis mentione injecta quibus legibus in eas Torstensonius consentire vellet, exquirebat. Cui hic reponebat; traditis in cautionis vicem Magdeburgo, Witteberga, & Lipsia, expeditisque ad alenda præsidia stipendiis se hostilia adversus Electoris ditionem inhibiturum, modo ab se acta Regina rata habeat. Interim Sueci fodiendo sub propugnaculum arcis progressi, id incenso subtus cuniculo magnam partem in fossam dejecerant, ut via ad tentrandum assultum pateret. Et jam alius cuniculus parabatur proruendæ turri, & propugnaculi reliquiis; eoque redacti erant obsessi, ut obsessoribus nihil amplius nocere possent. Igitur serio su-

25. Nov. per deditione agere incipiunt Christophorus Trandorfius arcis, Joachimus Schleinicius oppidi præfectus. Ac primo quidem petebant, ut Sueci præsidium arci imposuisse contenti, oppido neutralitatem concederent. Sed Torstensonio id aspernante, Trandorfius in has leges paciscitur, ut ipse cum suis in tuta deduceretur; arx cum omni paratu bellico, machinis, & annona illo ipso die traderetur; quam mox C. G. Wrangelius cum cohortibus Succicis per ruinam intrat. Pariter Schleinicius sibi suoque militi discessum more militari paciscitur, tradita simul arce Weissenfelsensi, quæ ipsius imperio suberat. Si qui tamen è suis ad Suecos transire vellent, id liberum erat. Cavebatur quoque securitati ministrorum Electoralium, & tabellariorum. Qui è prælio in oppidum refugerant captivorum loco habebantur. Sed de

27. Nov. oppido & civibus Schleinicius ob continuas inter ipsos offensas in pacto nullam mentionem fecerat. Quod ab Electore graviter acceptum, cum capta licet arce nonnulla in favorem oppidi paciscì licuisset. Poterat sic de oppido Torstensonius pro lubitu statuere; satius tamen ducebat modica pecuniæ summa decidere, instruendo ad futuram expeditionem peditatui, quam id militi diripiendum concedere. Igitur in centum quinquaginta millia uncialium convenitur. Et quanquam longe majorem summam extorquere licuisset, extraneorum mercatorum mercibus manu injecta; tamen in futurum utilius rebatur, immodica exactione cives non exhaurire, aut extraneos à frequentandis nundinis absterrere. Hamburgensium imprimis mercibus prospectum. A civibus fides exigitur, ut nundinarum tempore multorum hominum in oppidum confluxu stationes obeant, ne quid ab hoste tunc tentetur. Ut nihil literarum cum hostibus in fraudem Reginæ commutent; & si quid consilii adversus oppidum agitari intelligant, præfecto significent, idemque pro virili impediant. Si quæ literæ ab Electore aut ducibus Cæsareis ad ipsos dentur eas non resignatas præfecto tradant. Si quem suorum infesti quid moliri sentiant, eum coërceant, aut præfecto tradant. Ad ordinandas ejus oppidi & vicini tractus res Axelius Lilius relictus.

Electoris filius super neutralitate proponere incipit.

17. Nov.

23. Nov.

25. Nov. Lipsia deditur.

1642. ctus. Præsidio è Suecis constanti Petrus Ribbingius præficitur.

Cum Electoris filio tractatur.

§. 29. Veniebat inde ab Electoris filio primogenito missus Haugvvicius, qui primo testabatur, propositos de induciis tractatus haut derogaturos obligationi Electoris, qua Cæsari & imperio obstringatur. Postulabat inde; ut Torstensonius, retento uno atque altero quem occupasset loco, de modo stipendii mentem suam exprimeret. Tum ut si utique per Electoris ditiones exercitui Suecico transeundum foret, iter maturaret; hospitia, & militi recens conducto stativa adsignare parceret. Torstensonio animus erat, tractatus hosce alere, & Principem quantum poterat demulcere, ut si ditione Electoris excedendum foret, à tergo sibi cautum esset: de cætero res ita disposituros, ut ne si velit quidem Elector nocere possit. Præsertim cum hac rerum facie reliqua Electoris oppida absque detrimento exercitus vi oppugnari non pos-
10. Dec. sent, cui utique quiete opus erat. Igitur Haugvvicio respondet: Electoris se obligationem turbare nolle, modo is consilia sua ad communem Protestantium salutem temperet. Loco idoneo ad Albim sibi opus esse ad sui securitatem. De modo stipendii deinceps tractigendum. Transitum per Electoris ditiones liberum sibi fore, quem quantum possit maturaturus sit, ut tamen exercitui annona præbeatur. In has leges se cum Electore, si ipse velit, conventurum salva Reginæ ratihabitione, cum ipse super hoc negotio nihil in mandatis habeat. Quanquam autem è Consiliariis Electoralibus quidam scripto demonstrarent, ejusmodi transactionem ex necessitate, & ad servandos suos susceptam officio in Cæsarem & Imperium non repugnare; simul offensæ quid Electori cum Cæsare intercederet; unde & hic suorum manum Zvviccaviæ Saxonico præsidio adjunxerat, velut Electori diffisus: tamen instanti licet filio non-
26. Dec. dum manus dare volebat Elector. Id quod & iste per literas Torstensonio significat, ne id in sinistram partem accipiat, & se excusatum habeat; tum ut innocentibus civibus parcat. Si quæ tamen occasio tractandi allubesceat, eam se haut omissurum.

Torstensonius in Bohemiam cogitat.

§. 30. Torstensonius refecto utcunque exercitu, & sanatis plerisque prælio sauciis in Bohemiam movere instituebat; etsi illuc irrumpere sat difficile videbatur futurum, nisi Guebrianus in Franconiam tendens partem Cæsarei militis in se averteret. Ut hostis ambigeret, qua parte venturus
18. Dec. esset, pontem apud Torgam refici jubet. Præmissus cum equitatu Wittenbergius Chemniciam, quam sexaginta tantum Saxonici milites insidebant, nullo repugnante in potestatem redigit. Torstensonius cum machinis & octo egregiis peditum phalangibus, ut viam sibi in Bohemiam muniret,
Idem Freibergam obsidet. 28. Dec. Freibergam accedit, equitatu intra duo milliaria circum dispositio. Ad hoc oppidum ut aliquantisper subsisteret, hiberni cœli asperitas itineri importuna suadebat; & quod relatum esset, oppidum ultra octiduum vim sustinere non posse. Quo capto ingenti quoque annonæ vi potiturum se sperabat; quæ & causa fuerat, quare hanc potius, quam Zvviccaviam impeteret.

Cæsarei in Bohemia se colligunt.

§. 31. Cæsarei interim fusas apud Lipsiam copias colligere, & futuræ expeditioni instruere. Venerant quoque in Franconiam ab inferiori Rheno Hazfeldius & Bavarici; quorum ille omni alio respectu sepositio in Bohemiam ire jubebatur. Cum Bavaro agebatur, ut VVahlius ad fines Bohemiæ in Superiore Palatinatu accederet, Archiducis Leopoldi imperia accepturus. His omnibus junctis pares se Suecis, aut superiores arbitrabantur fore. Acuendæ in posterum suorum virtuti, in Madelovii tribuni legionem, quæ prælio ad Lipsiam prima fugam arripuerat, atroci supplicio animadversum. Combusta per carnificem vexilla, gladii ante ora fracti, quorum fragmina clavorum usum ad patibulum subiere. Ductores & decimus quisque gregariorum sorte ducti laqueo necati; reliqui infamia notati. 1642.

Excursiones Suecicorum per Moraviam & Silesiam.

§. 32. Absente Cæsareo exercitu Olmucii præsidiarii longe lateque excurrebant, oppressa inter alia Lischvvicia Ducatus Carnoviæ oppido; unde magna vis annonæ Olmucium convecta. In Silesia Oppelæ præsidium Strelenam oppidum diripuerat. Oelsam quoque subtribunus Closius subito impetu oppressit, interceptis quatuor Cæsareorum cohortibus, quæ ibi agebant. Sed dum moras nectit, ab Hofkirchio summo exercitus Legato ibi includitur; qui post ruinam mœnium editam oppidum impetu capit, cæsis quos deprehenderat. Reliqui in arcem refugi absque exceptione se dedunt. Plerique tamen gregarii post ad suos revertebant: & Gronsfeldius turmæ præfectus Wolavia excurrens ducentis quinquaginta hostilibus equis potiebatur. Turrius Comes, qui Laubæ hactenus stativa habuerat, jussu Torstensonii id oppidum Reichvvaldo tribuno cedebat, Hirschbergæ hospitium capessiturus, ubi Cæsareum præsidium agebat. Sed dum iste scalis admotis oppidum
22. Dec. expugnatum it, acriter repulsus ipse cum præfecto excubiarum cadit, multi sauciantur: reliquos subtribunus re infecta reducit.

Kœnigsmarckius Ascaniam & Querfurtum occupat. 12. Dec.

§. 33. Kœnigsmarckius post prælium à Torstensonio digressus Ascaniam primo expugnat, præsidiariis sub sua signa distributis. Inde assumtis, qui è Westphalia venerant, mille circiter equitibus ac dragonibus Querfurtum invadit; ubi Cæsarei, qui arcem defendebant, post admotas machinas abitum pacisc untur; etsi plerique gregarii Suecorum sacramento ultro accessere. Sed mox à Torstensonio in Misniam revocatus, dum circa Glaucham & in Voigtlandia hospitabatur, caterva hostilis è Bohemia ingruens Funckium tribunum, qui cum legione sua equestri & quatuor cohortibus dimacharum Meranæ tendebat, repente opprimit, cæsis, qui deprehendi poterant, equitibus, quos inter ipse tribunus, dum per medios hostes erumpere conatur, cadit. Dimachæ tamen in cæmeterium refugi Cæsareos acriter repulere, qui haut diu ibi morati cum præda & aliquot captivis ad suos se receperunt.

Hermanus Boothius vapulat. 17. Octobr.

§. 34. In Saxonia Inferiore tandem Hermanni Boothii & Adami Henrici Penzii conatus erumpebant, quorum ille cum trecentis quinquaginta desultoribus, hic cum ducentis equitibus Hamburgo proficiscebatur, honoris causa ad unum milliare prosequente Auerspergio Comite Legato Cæsareo. Hos insidiis excepturus Carolus Ruthius tribunus raptim collecta ducentorum equitum manu ad Billam fluentum sylva tectus adventantes expectat. Postero die dum isti apud Schisbecam duobus Hamburgo milliaribus annonam suis distribuunt, ac læti epulis vacant, sexaginta equites à Ruthio exploratum præmissi subito ingruunt, ac septuaginta dimachas cædunt, multos sauciant, quosdam capiunt; reliqui in fugam effunduntur. Ipse Boothius præceps cymba Billam trajiciens Hamburgum se trepidus proripit. Penzius tamen cum suis equitibus instauratis ordinibus Succos numero inferiores Steinbecam usque rejicit, tribus cæsis. Longius persequi nolebat, cum non procul inde Ruthius consisteret. Collegerat tamen Boothius iterum centum quinquaginta dimachas, qui non procul Hamburgo confederant. Hisce per subornatos à Salvio homines persuadetur, Succos noctu irrupturos globis ignivomis

1642. instructos. Unde isti perterriti in diversa se proripiunt necem ductoribus intentantes, qui ipsos retinere satagebant. Boothius hinc ab Auerspergio Comite munere suo exutus omnibus ludibrio erat, & quia is in custodiam eundem daturus erat, nullibi comparebat. Penzius tamen collectis centum viginti equitibus trajecto ad Blanckenesam Albi Magdeburgum demum perveniebat, cui cum hospitium indulgere in urbe nollet Trandorfius, ipse cum quadraginta equitibus pransum ibi tantisper remanet, cæteris Burgum oppidum versus dimissis. In hos Schœnherrus tribunus à Kœnigsmarckio emissus incidit, qui partem eorum cædit, quosdam capit. Qui supererant, cum subtribuno per Havelbergam Dœmitzam se recipiunt. Penzius Magdeburgi de clade suorum audiens, & ipse eodem sequi instituit. Sed Duvvalius Garlebia manum equitum apud Tangermundam trans Albim miserat, qui Penzii catervam dum flumen trajicere parat, deprehendunt, ac triginta equos instratos, viginti homines Garlebiam captos abducunt. Ipse Penzius pedes aufugiens latebris captivitatem declinabat. Ita istorum hominum conatus magno hiatu cœptus inglorium finem sortitus est.

Erfordiensium excursiones. 30. Mart.

§. 35. Qui Erfordiæ præerat Ermes tribunus eo anno crebris excursionibus non spernendam operam navabat. Inter alia cum alam Croatarum Graussæ hospitari cognovisset, ducentos pedites cum aliquot equitibus eo mittit; qui nondum orta luce admotis scalis in oppidum penetrantes plerosque cædunt, paucis exceptis quos latebræ tegebant. Præfecti cum quibusdam gregariis & ducentis quinquagintà equis Erfordiam deducti.

24. April. Suecorum tres duntaxat desiderati. Rudolstadii duæ legiones VVolferamsdorfii, & Kraftii, sed infrequentes, stativa habebant. In eas subtribuni Laurentius Lindanus, & Balthasar Rædigerus cum trecentis equitibus, quadringentis peditibus Erfordia sub vesperam pluvio cœlo profecti, sed per tenebras recta via aberrantes orta jam luce ad oppidum pervenerunt. Cæsarei quanquam orto tumultu equos raptim conscenderent; incumbentibus tamen Suecis post acrem conflictum non paucis desideratis per aversam portam trans Salam plerique evasere. Succi tamen omnibus impedimentis, tribus vexillis, quadringentis equis, &

4. Maji viginti captivis potiti sunt. Post & caterva Erfordiensium integram equitum turmam è Fourii legione Friburgi interceptam abducebat. Iidem quoque late sub Noribergam usque, & in Palatinatum Superiorem excurrebant, præsulatu VVurtzburgensi stipendiis subjecto. Mainungam etiam scalis admotis occupant; omnibus, qui ibi inveniebantur interceptis. Oppido centum peditum præsidium impositum vicino tractui coercendo. Cæterum Erfordienses imbelles animos & hostium solicitationibus titubantes subinde ostendebant; quos literis Regina & Torstensonius confirmatum ibant. Ea urbs ut eminus circumsideretur Sigismundus Heusnerus omnem lapidem movebat, contranitentibus Altenburgi & Vinariæ Ducibus, qui Electori suæ ditionis vastitatem inde orituram demonstrabant. Iidem Duces Consiliarium in urbem mittebant, velut super tributis cum præfecto transacturum; revera clam Senatui urbis de neutralitate propositurum, ad quam hic valde pronum se ostendebat. Sed præfectus Ermes re intellecta legato acriter exprobrabat, quod se inscio de tanti momenti re cum Senatu egisset, penes quem de ista statuere non esset; cum talia apud Reginam aut Torstensonium quærenda sint.

Vinariensium & Hassi Lambojum invadunt.

§. 36. Hassi sub finem superioris anni trans Rhenum in Præsulatum Colonienscm irruperant. Iis Guebrianus cum Gallis & Vinariensibus superato apud Vesaliam Rheno jungitur. Juncti Ordingam modico præsidio infessam occupant. Inde Linam proxime adsitam, quam valida manus obtinebat, accedunt. Lamboius contra cum quatuor equitum, quinque peditum millibus Hulstæ, Kempenæ, & circa tendens Electori Colonienssi scripserat; non opus esse Hazfeldii copiis trans Rhenum ductis; se solum hosti sufficere. Cui tamen Elector responderat; ne prælium tentaret, quoad Hazfeldius ipsi se junxisset. Cujus copiæ licet longo ab Erfordia itinere fatigatæ quietem optarent; tamen instante Electore è VVetteravia Coloniam versus iter instituunt, primo agmine jam Andernacum progresso. Ipse Hazfeldius Bonnam pervenerat, cum Electore consilia collaturus. Sed & Venloæ jam mille equites, ter mille pedites convenerant, Hispanicus miles, Lambojo si opus foret sociandi; è quibus quadringenti sclopetarii se ipsi junxerant. Ita magna moles in Vinarienses & Hassos surgebat, ni subito impetu coeuntem undique hostem præverterent. Ea causa Guebrianum & Eberstcinium Hassis imperantem subigebat, ut citra moram cum Lambojo prælio decernerent. Contraxerat iste copias suas intra munimentum agreste, objecto triplici fossa, duplici aggere, & densa arbustorum serie, quæ equos non transmitteret. In istam munitionem Guebrianus cum selecta peditum manu impetum primo faciens repellitur. Sed mox universus peditatus post acrem conflictum irrumpit hoste rejecto; & ut equiti via pateret, raptim ligonibus agger æquatur. Ita equitatus labantem acri peditatus impressione hostem plane impellit, & in fugam effusum persequitur. Asperrima pugna committebatur à tribus Hassicis phalangibus, quæ machinas hostium à veteranis legionibus, & cataphracto equite defensas jam semel arripuerant; sed Lambojo contranitente extra munitionem in aperta camporum iterum propulsæ, & ab Eberstcinio recollectæ instaurato impetu denuo aggerem irruperunt, ac extortas hosti machinas in ipsum converterunt. Commodo victoribus fuit, quod hostium machinæ propius aggerem celsiore loco positæ, globos justo altius ejacularentur, & assultu ita repentino parum damni dare possent. Cum contra fœderatorum tormenta longius remota arcuato jactu non modicam stragem ederent. Insignis ea clades erat, quod pauci admodum ductores hostium evaderent. Capiebatur ipse Lambojus, summus excubiarum præfectus Mercius, tribuni quindecim, quos inter Ladronius Comes, Eppius, Hiacynthus de Vera, Rodovanus, Saverius, Brocckius, undecim subtribuni, novem excubiarum, viginti octo turmarum præfecti; triginta novem centuriones; quinquaginta & unus optiones, quinque metatores, triginta duo signiferi equestres, quadraginta pedestres, reliquorum ter mille amplius. Ereptæ quoque fuerant hosti sex machinæ, centum octo signa pedestria, quinquaginta octo equestria, cum omnibus impedimentis. Vinarienses contra tribunum Flersheimium, Hassi aliquot centuriones, desiderabant, præter quadringentos cæsos aut saucios. Eo prælio profugi mille quasi equites iterum se collegerant, qui per Juliacum ad Hazfeldium se recipere constituerant. Eos Rosa inter Durenam & Karpenam deprehensos ita multabat, ut pauci evaderent. Tribunus Zellius Baro cum aliquot præfectis, & multis gregariis, tribusque signis capiebatur. Sed & mox 11. Jan. Guisenæi tribuni legio trecentorum capitum à sexcentis equitibus Hassicis apud Dormagum opprimitur, ut pauci homines effugerent; omnes equi in istorum manus inciderent.

1642. Hassiorum gesta. 2. Januar. 4. Januar.

Eorundem victoria.

§. 37.

1642. §. 37. Victores inde Novesium; post Kerpenam oppidum deditione capiunt. Ea nocte trecenti pedites Geldra submissi accedebant, ignari oppidum jam ab hoste teneri; quorum quadraginta in oppidum recepti; cæteros dum errore cognito retrocedunt, Hassi erumpentes trucidant. Arcem Gronsfeldius aliquandiu acriter defensam ad extremum citra exceptionem dedidit: quadraginta præsidiarii victorum cohortibus admixti. Capta quoque Castera, Grefenbrucum, Benheimum, Durena, Lina, Hulcrota arx, Tolbiacum, Eiskircha. Duorum posteriorum præsidiarii ultro victoribus sacramentum dixere. Immensa isto tractu præda, & magna imprimis equorum vis parta. Mox omnes ad Mosellam usque imperata facere. Palatinus Neoburgicus, & Aquisgranum neutralitatem solicite ambire; quorum exemplum Leodienses secuti. Quin & de eadem obtinenda Ordines Colonienses legatos Novesium mittebant, sed re infecta, cum immensam pecuniæ summam poscerentur. Ita quidem Fœderatis porta ad majora gerenda pandebatur. Sed idem post primum impetum languide victoriam persequebantur, multis mirantibus. Nec ulla pactorum servandorum cura; sed omnia diripiebantur & perdebantur, velut parta diu possidere nollent. Id quod ipsis Hassicis ducibus vehementer displicebat; cum alias rite administrata in longum sufficere potuissent, majoribus gerendis adminiculo futura.

Item multa oppida Coloniensem & Juliacensem ditionem occupant. 28. Jun.

Guebrianus Lechnicham oppugnat. 9. April. 29. April.

§. 38. Guebrianus inde opimis refectas hospitiis copias Lechnichæ admovet, quam obsessi acriter tuentur, donec prostratis mœnibus, incenso oppido in arcem se reciperent. Interim ad sistendos fœderatorum progressus hostes undique coibant. Hazfeldius suos evocabat, Enckefortius è dissipatis Lamboji copiis tria millia iterum collegerat. Ingruebat quoque cum Bavaricis copiis Wahlius; & cum sua manu Lotharingiæ Dux. Guebrianus cum prævalidæ arcis mœnia nequidquam verberasset, etsi Cæsarei non longius quam Aldenkircham in Sainensi Comitatu processissent, obsidio tamen soluto ad resistendum hosti se componit. Eidem in auxilium miserant Hollandi triginta peditum cohortes, dicis causa prius exautoratas; quas iste per occupata oppida distribuebat, suo milite inde educto. Hassis Novesium, Lina, & Ordinga conceditur, augendo numero eorum, quos in campum educturus erat. Inde castra ad Erpam flumen ponit, ubi omnes copias contrahebat, adjunctis recentibus è Gallia auxiliis quatuor millium quingentorum Britannorum. Ast Cæsarei evocato etiam è Westphalia Vehleno, Rhenum apud Coloniam transgressi recta in Fœderatos tendunt, Zonzæ primo castra metati: inde Grimmelingshusam transituri. Ita ut atrox prælium imminere videretur, si Fœderati pedem figere vellent. Sed hi statione ad Grefenbrucham deserta inter Linam & Rurortam consederunt, munimentis sibi circumpositis. Arausionensis quoque Princeps cum viginti duobus millibus inter Rheinbergam & Orsojam adpulerat, ut isti exercitus mutuo sibi auxilio esse possent, si res exigeret. Etsi de cætero Fœderatorum conditio non optima foret, qui omnibus ubique dissipatis nullibi penum congesserant, ut vix isto loco diu viderentur subsistere posse. Ita munitis utrinque castris immoti hærebant, nulla re memorabili gesta, nisi quod excursores subinde colliderentur; & Cæsarei Angerortam cis Rhenum sitam, Neoburgici præsidio infessam, occuparent. Subinde tamen illi copias suas augebant; simul cum Francisco de Melos super conjunctione Hispanici exercitus agebant; nullo successu, postquam hic duras nimis leges proponeret, & Arausionensis Colonienſi Electori denuntiaret, si Hispanus Hazfeldio sociaretur, se neutralitate sepositа Guebriano accessurum. Unde Hispanus dux cum maxima copiarum parte in Brabantiam & Artesiam concedit, relicta sub Fontano Comite manu ad observandos Arausionensis motus. Advenerat quoque ad Cæsareos Joannes Wertanus, postquam pro Gustavo Hornio ipse una cum Hofkirchio & Bucheimio Comite libertati restitutus esset. Qui ut erat impiger crebris excursionibus Vinarienſium ad mille quingentos equos intercipiebat. Post tamen cum Liedbergam arcem, horæ tantum itinere à Guebriani castris sitam, invaderet octingentorum equitum caterva stipatus, à Rosa ita excipitur, ut magna catervæ parte cæsa, multi caperentur; quos inter duo subtribuni, unus excubiarum, quinque turmarum præfecti. Ipse cum tribuno V Volfio ægre pedes per paludes evadebat.

1642.

16. Sept. Joannes V Wertanus vapulat.

§. 39. Mense Septembri, cum Arausionensis castris apud Orsoiam motis in hiberna concederet, terga Guebriani nudabantur; quem &, copiosa licet annona, pabuli inopia premebat: ac Cæsarei interceptis paulatim propioribus locis in angustias eum redigere laborabant. Igitur cum Hassis cis Rhenum abire constituit; & ne hostes ipsius itineri obsisterent, Mosam velut respiciens repente Vesaliam flectit, & superato Rheno, inde Amasi per Comitatum Teclenburgicum in Osnabrugensem usque agrum copias diffundit, late populatione facta. Sed cum exhaustæ antea regiones cito migrandi necessitatem imponerent, superato infra Hamelam Visurgi in Hildesiensem agrum abiit numeris ita diminutis, ut præsidii causa viginti quatuor Hassicorum equitum turmæ prosequerentur, reliquis sub Eberstеinio Comite circa Coesfeldam in hiberna discedentibus. Guebrianus inde per Osterodam & Mulhusam Onestrum versus pergit, à Torstensonio circa expugnandam Lipsiam satagente solicitatus, quod de adventu hostium rumor esset, ut sibi necessitate exigente auxilium ferret. Cujus opera etsi post non indigeret Torstensonius, tamen Burstadium ad ipsum accedit de futuris in hostem destinatis consilia collaturus. Et quia hostis omnes copias contractum ibat, Torstensonius ipsi persuadere conabatur, ut pauliſper copias secum sociaret, quoad de hostium destinatis liquidius constaret: etsi de cætero Rectores Sueciæ nollent, eum conjunctionem cum Guebriano affectare, nisi extrema necessitate urgente. Sed quicquid rationum iste adhiberet, Guebrianus ad Mœnum sibi utique & Rhenum abeundum pertendebat. Quo ut tuto pervenire posset, Landgravia præter memoratas turmas peditum quoque manum addebat. Nam etsi equitatum duceret non spernendum, peditum tamen vix duo millia erant, & ex auxiliis nupero vere è Gallia missis sexcenti non amplius supererant, reliqui mortui, aut in patriam iterum dilapsi fuerant. Inde itinere per Langensaltzam, Isenacum, Smalcaldiam, & Mellerstadium capto Gemundam properat. Ibi superato Mœno Mergentheimi hospitium ipse capit, copiis circum dispositis, quæ longe lateque Franconiam & Sueviam populabantur eo importunius, quod immensa calonum vis exercitum sequeretur, & numerus equorum, quos passim raptos secum trahebant, ad nonaginta millia adscendere diceretur.

Guebrianus cis Rhenum abit. 24. Sept. 3. Octobr.

15. Nov. Idem in Franconiam effunditur.

Cæsarei ingruunt. 1. Jun.

§. 40. Ast Cæsarei & Bavarici Fœderatis digressis loca ab his occupata recuperaturi post Bebberam & Hulcrotam dedition capta Novesio obsidium circumponere parabant. Sed audito Guebrianum Kœnigsmarckio jungendum in Franconiam tendere, & ipsi eodem proficisci constituunt. Durena tamen obiter occupata, cujus præsidiarii etsi

Cæsarei & Bavarici in Franconiam tendunt. 10. Octobr.

1642. etti ſtipulati eſſent, ut Veſaliam deducerentur; in itinere à Bavaricis ſpoliati, & ad mutandam militiam compulſi fuerant, Hazfeldio factum improbante. Cum vix in Franconiam perveniſſent equitatum valde attritum refecturi, Hazfeldius à Cæſare in Bohemiam propere excitur. Noribergenſes, cum circa ſuam urbem Cæſareos luſtrari cernerent, ſe peti metuentes clam ad Salvium ſcribi curant, ut duces Suecici, ſi à Cæſareis urbs invadatur, huic ſubveniant. Sibi enim decretum, agris populationi hoſtium expoſitis mœnia tueri. Sed Hazfeldius in Bohemiam recta ibat. Bavarici autem per Palatinatum ſuperiorem, & circa Donavvertam hoſpitia capiebant provinciis ſuis regendis, & ut Guebrianum obſervarent. Interim Haſſi, nullo ad Inferiorem Rhenum hoſte, totum à Moſella tractum ſtipendiis ſubjiciebant.

Per Superiorem Germaniam geſta.

§. 41. Per ſuperiorem Germaniam mole belli alio converſa, modicis tantum excurſionibus certabatur. Widerholtius Hohentvvilæ præfectus, cum quæ hactenus eminus eum obſederant copiæ ad Hazfeldium deſcendiſſent, libertatem nactus longe lateque excurrebat, non paucos hinc inde intercipiens, magnasque prædas agens. Auſtriaci cumprimis ſubditi gravibus tributis exercebantur, quorum plurimi ſuperiorum juſſu ſolum vertebant. Cæſarei contra Villinga excurrentes propius Friburgum ſuggreſſi non modica præda onuſti revertebant; quos tamen Canoſskii equites Friburgo inſequentes deprehenſos ita multant, ut centum cæſis aut captis vix duodecim evaderent. Melius ſuccedebat res Biſſingero ſubtribuno, qui Philipsburgo, & vicinis præſidiis ſexcentorum militum manum contractam Druſenheimi trans Rhenum ducebat, ac Hagenoenſium pecora abigebat. His ſervandis cum Hagenoæ præſidiarii fidentius erumperent, circumventi cæſis viginti centum amplius captivos hoſti cum pecoribus abducendos reliquerunt. Cæterum Bavarico exercitu in Colonienſem ditionem digreſſo, ne forte Briſacenſes impreſſionem in Sueviam tentarent, Mercius Bavaricus Dux tria peditum millia circa Villingam, Dutlingam, & Rotvvilam contrahebat. Trans Rhenum Lotharingiæ Dux, qui hactenus ad Moſellam & Saram populationibus & tributis extorquendis operatus fuerat, in Alſatiam
14.Jul. movet, ac Molzheimum præſidio vacuum occupat; è qua vicinam circa regionem evaſtat. Credebatur iſte Mercio junctus Hagenoæ obſidium ſuſcepturus; quo fine apud Stolhofiam ponti naVali extruendo omnia parabantur, & machinæ Heidelberga arceſſebantur. Mercius quoque è
31.Jul. ſtativis verſus Inferiorem Marchionatum movere incipiebat. Sed eos conatus turbabat Wildenſteina Danubio adſita arx à Widerholtio per inſidias intercepta, opportuno admodum ſitu infeſtandæ regioni. Quam tamen paulo poſt Mercius recuperavit, atrocibus minis perterrito præfecto, ut citra neceſſitatem arcem dederet, liberum ſibi abitum ſtipulatus. Aſt Lotharingus Molzheimo movens poſt tentatum fruſtra Ehenheimum Superius;
1.Aug. repente in Dambacum oppidum vertit, viginti quatuor peditibus inſeſſum; qui deditionem bis imperanti ferociter reſpondent. Eodem à Moſero tribuno Benfeldæ præfecto miſſus centurio cum triginta peditibus penetrabat. Dux quanquam conſumtis omnibus globis, & ruina mœnium edita per quatriduum omnem vim adhibuiſſet; tamen obſeſſis ſtrenue reſiſtentibus infecta re
4.Aug. diſcedit, Haillerium Lamottæ obſidio depulſurus. Eo digreſſo Oiſonvillius Briſaci præfectus Badenam oppidum & vicina loca diripit; Mercio tamen ſe movente propere in tuta remeat. Interim Widerholtius Homburgum arcem non procul Zella ad lacum ſitam vi expugnat, direptamque flammis dat. Mox & Zellæ præfectum Roſtium ſubtribunum cum ſexaginta equitibus opprimit, ac parte cæſa ipſum cum reliquis captivum Hohentvvilam abſtrahit. Cum inde Mercius in Superiorem Palatinatum evocatus eſſet, Erlachius collectis apud Briſacum tribus millibus Hohentvvilam primo accedit. Inde poſt Cœnobium Petershuſiam apud Conſtantiam, & Meinaviam fruſtra tentatam incenſis circa oppidum ædificiis Dutlingam vertit, octoginta peditibus infeſſam, cui raptim Creuzius Cæſareus ſubtribunus duabus ante horis, quam Erlachius adveniret, centum viginti pedites immiſerat. Eum propere inſecutus cum equitatu Erlachius in ſuburbio Ehingæ cum ſeptem turmis oppreſſit; quarum maximam partem delevit. Interim Widerholtius, qui cum machinis & peditatu apud Dutlingam remanſerat, poſt ruinam edi-
23.Nov. tam impetu in oppidum perrumpit, ac præſidiarios partim cædit, reliquos in captivitatem dat. Balinga inde direptionem pecunia redimere cogitur. Widerholtius hinc ad oppugnandam Blumbergam arcem ſibi valde infeſtam accingitur; & Erlachius longius in Sueviam penetraturus erat. Sed cum Mercius propere ingrueret, mature ſe recipit, &
2.Dec. cum captivis ac præda ſalvus Briſacum pervenit. Widerholtius quoque ſoluto Blumbergæ obſidio machinas intra Tvvilam ſuam revehit. Ita irritus Mercius iram in Dutlingam & Balingam effundit, quibus Erlachius pepercerat, ac ea oppida militi ſuo in prædam concedit. Sub finem anni Fribur-
25.Dec. genſes Freibergam arcem aſtu interceperunt.

Excurſiones è Polonia in Pomeraniam.

§. 42. Per Pomeraniam prævalentibus in Sileſia Succorum armis eo anno omnia tranquilla. Nec eo ſecius ingens periculum, dum per eam ad exercitum proficiſcitur, incurrebat Carolus Guſtavus Palatinus Princeps. Is ex peregrinatione redux otioſæ domi vitæ impatiens formandæ aut exercendæ virtuti occaſionem anxie quærebat, quam Germanicum bellum ſplendidiſſimam offerebat. Ipſius tamen pater tentandis procerum animis ſuper illo ad Senatum referebat, quid ipſi potiſſimum ſuſcipiendum cenſerent? Senatus, quo iſta tenderent, ſatis intelligens, cum tunc temporis omnia integra ſervare vellet; non publicam eam curam eſſe, ſed privatam patris, quid ſuper negotiis & fortuna filii ſtatuere velit; nec habere ſe, quod publico nomine heic decernant. Velut privatim tamen ſuadere, ut volonis tantiſper vocabulo ſub Torſtenſonio bellandi artes addiſceret. Nam ullam imperii partem ipſi tunc tradere verebatur ob juventam & nonnulla diffidentia, ne exercitum ſibi adjungeret. Et quia pater nihil poſtulabat, quam ut privatus in exercitu eſſe poſſet, quo colore id abnuerent non inveniebant. Ita in Pomeraniam delatus Princeps menſe Septembri proſequente cohorte Finnica per Landsbergam in Sileſiam iturus erat. Sed cum nullum periculum ſubeſſe crederet, Finnos illos Stargardia ad ſiniſtram verſus Landsbergam præire jubet, ipſe venatione ſe interim delectaturus. Enimvero viginti quatuor Cæſarei equites clam è Polonia progreſſi, medio itinere apud Wanſinum vicum adventantem excepturi ſubſidebant. Commodum accidebat, ut Merbachius turmæ præfectus cum viginti equitibus & ipſe ad exercitum profecturus, Principem comitaretur, quindecim ſuorum equitum Landsbergam præmiſſis; qui apud dictum vicum ad catervam hoſtilem amicos eſſe rati intrepide accedunt. Cæſarei & ipſos amice ſalutant, & num quid de Palatino audiſſent percontantur. Illi cum præfecto ſuo & turma Finnorum mox adfore reſpondebant. Quo audito Cæſarei, impares ſe fore judicantes, ſtatim quatuor iſtorum cædunt, ali-

Caroli Guſtavi Palatini periculum.

quot

quot captivos abducunt, & raptim Poloniam versus facessunt. Ità periculum, in quod alias Princeps præcipitaturus erat, declinatum. Sed & paulo ante caterva sexaginta equitum è Polonia Novum Stetinum improviso irrupit, ac direpto oppido nonnullos cives trucidavit, arce tantum non intercepta; magnaque cum præda in Poloniam se recepit. Eà manus Polonorum fuisse credebatur, qui Cæsareos se milites tulerant, facie sordibus deformata, ne agnosci possent. Sane interfuerant duo Poloni nobiles in finibus habitantes Tarnovius, & Pigilofskius. Culmensis Palatinus Melchior Weierus abducta pecora exiguo pretio à raptoribus emta spoliatis iterum reluenda offerebat. Sed & aliæ prædatorum catervæ apud Suetam semel atque iterum Oderam transgressæ rapinas exercuerant; quibus coërcendis præsidia idoneis locis dispositа. Rectores Sueciæ istis è Polonia excursionibus auditis, Joanni Oxenstiernæ, qui tunc Pomeraniæ res ordinabat, scribunt; circa exprobrandam Poloniæ induciarum violationem caute ageret, neque eo nomine ad ipsum Regem literas daret; sed tantum ad ministros Reipublicæ quid actum foret exponeret, & ut ista corrigantur postularet; ne præcalidis querelis induciæ intempestive abrumperentur. Cæterum quia Sueci jamdudum fiduciam retinendæ Pomeraniæ ceperant, ei in mandatis dederant, ut regimen ejus provinciæ velut ad interregnum delapsæ instauraret. Ab hoc igitur Consilium quod vocant Status, duo tribunalia, Consistorium Ecclesiasticum, & Academia reposita, eorumque Assessores & ministri in Reginæ verba adacti, cujus & nomine deinceps jus dictum, omniaque negotia publica expedita. Magno provincialium gaudio, nisi quod pauci Proceres, qui in Brandeburgicum inclinabant, protestationem scripto conceptam, & decem sigillis obsignatam per Notarium publicum ministris Reginæ insinuatum irent, de cujus argumento quia jam constabat, libellus acceptatus non fuit. Miserant etiam Stetinenses eo tempore ablegatum ad Daniæ Regem super moderatione vectigalis in freto Oresundico acturum. Quod ubi Oxenstiernæ innotuit, arcessitos oppidi decuriones graviter increpuit, velut violato Reginæ jure. Qui Hanseatici fœderis vi, & Lubecensium exemplo id se feciisse excusabant; de cætero culpam deprecantes, nec in posterum tale quid admissum iri polliciti.

Res Pomeraniæ ordinantur.

14. Jan.

15. Febr. Leuchtmari propositio.

§. 43. Initio hujus anni de perficiundis cum Electore Brandeburgico induciarum pactis agitari cœptum; quo nomine ab Electore missi Bornius Cancellarius, & Leuchtmarus Stetinum venerant; quibuscum ut tractarent, ab Joanne Oxenstierna Lilliestroemius & Gerhardus Reenschildius delegati erant. Proponebant Brandeburgici, ut negotium Stetini absolveretur, cum Sueci Stargardiæ mallent; & nonnulla in pacto Holmiensi remitterentur. Cum delegati Suecici negarent de talibus se in mandatis habere, Leuchtmarus Stralsundam abit, ubi Oxenstierna tunc agebat. Apud eum cum super loco tractatuum leviter tetigisset, de arctiore cum Regina tractatu per ambages jacere cœpit: Electori à puero displicuisse dissidia, quæ ipsius patri cum Suecis instinctu pravorum consiliariorum exorta fuerint; ipsumque eo nomine gratia paterna fere excidisse; usque adeo nullam eorum culpam penes eundem hærere. Nil magis in votis esse, quam amicitiam cum Regina & Regno Sueciæ instaurare. Et si Oxenstierna arctiores tractatus auspicandi facultatem habeat, ab Electore statim Legatos cum plenis mandatis adfore. Inde ad formulam tractatus inter Axelium Oxenstiernam, & Sigismundum Gœtzium Moguntiæ anno tricesimo quarto delineatam devolvebatur; in qua fundamentum amicæ transactionis positum judicabat; etsi ista adhuc plenius discuti, & alia media tollendæ controversiæ inveniri possint. Oxenstierna contra testari; Regi- Oxenstiernæ responsum. nam non minus illis dissidiis indoluisse, eaque ut tollantur dudum optasse, idque acceptatis induciis declarasse. Eos tractatus specimen & fundamentum amicitiæ, & arctioris tractatus fore; quos ideo perfici necessum sit. Nam Moguntinum negotium intra nudam delineationem stetisse; & faciem rerum ab eo tempore valde mutatam. Tractatibus adornandis Gœlnoam proponebat, ni Stralsundæ eos suscipere mallet. Leuchtmarus velut absque collegæ consensu nihil decernere posset, Stetinum regreditur. Unde paulo post cum 8. Mart. Bornio, & tribus quæstoribus provincialibus Stralsundam revertit. Habito congressu Leuchtmarus primo plenipotentiam ad Holmienses tractatus, ad quam curandam scripto se obstrinxerat, exhibet; quæ idonea agnoscitur. Ad præsentes Disceptatio de plenipotentia. tractatus nullam novam plenipotentiam; sed tantum literas fidei ad Oxenstiernam attulerat; qua nec opus esse ferebat, cum præsens tractatus accessorium duntaxat Holmiensis sit, ubi de summa rei jam sit conventum. Eoque Electori persuasum fuisse per istam plenipotentiam sibi ad præsens negotium sat autoritatis conferri. Accessisse insuper literas fidei; & minutias has esse scrupulos circa plenipotentiam movendo negotium extrahere, cum satis constet Electoris se consiliarios esse, ad hanc rem expediendam peculiariter missos. Ast delegati Suecici reponebant: Præsens negotium, etsi à pacto Holmensi promanans, revera novum & nondum decisum esse, Commissariis insuper, tempore & loco mutatis. Ad accessoria quoque propriam plenipotentiam desiderari. Sic anno vicesimo nono in Borussia tractatum de sequestro, & teloniorum modo accessorium fuisse tractatus induciarum; nec eo minus plenipotentiam postulatam, & exhibitam. Literas fiduciæ ad Oxenstiernam directas, in quibus nec de hoc negotio expressa mentio facta sit; cum Electori satis constiterit, non per Oxenstiernam, sed per alios hunc tractatum obeundum. Nec ignotum esse, quæ vis literis fiduciæ insit. Viros negotiorum publicorum peritos plenipotentiam inter minutias habere non posse. Ministros aliquid in emolumentū Principum suorum posse concludere, velut negotiorum gestores sub spe rati; sed ut concludatur aliquid Principi obligationem allaturum, velut à Commissariis, procuratorio opus esse. Ideo se quoque à Regina plenipotentia instructos, quæ sibi ab istis eo magis nunc exigenda sit, quo utrinque æqualitas observetur. Huic difficultati tollendæ Brandeburgici scriptam cautionem offerebant, se procuratorium ante finitum tractatum exhibituros. Id quod Oxenstierna, etsi culpa moræ in Brandeburgicos devolvi posset, probabat, ne abrupta negotiatione negotium in principio sisteret, & Electorem protelaret, cujus Legati tam longum iter fecerant; præsertim cum pari ratione cum Leuchtmaro in Suecia actum foret. Addidit tamen, intra quatuor septimanas istud exhibendum; ac si citius res conficiatur, Legatis non secius discedendi libertatem fore.

Acta tractatuum super induciis Brandeburgicis.

De pacto adjecto. 11. Mart.

¶ §. 44. Inspectis inde ratihabitionum instrumentis, in Succico Brandeburgici quod desiderarent nihil habebant. Sed in Brandeburgico pactum adjectum plane omissum erat, & non nisi principalis conventionis capita exprimebantur. Hinc Suecici delegati ostendere; se nisi ratihabito pacto adjecto longius progredi non posse. Leuchtmarus contra; se in Suecia valde contendisse, ut id omitteretur: Electorem istud ægerrime tulisse, quod in fraudem

1642. fraudem ipsius Statui vergat, & dignitati atque fidei non parum deroget; ejusdem quoque finem lenioribus remediis posse obtineri. Sed Succi reponere; Sibi non injunctum jam transacta rationibus stabilire; sed concluſa perficere. Tandem Brandeburgici caput id tantisper seponi petebant, quoad responsum ab Electore accepissent. Quod & ipsum Oxenstierna annuebat, & ut alia interim discuterentur, præsertim cum ratihabitio nisi transactis omnibus permutari non posset. Addidit tamen; nisi ratihabito pacto adjecto ad conclusionem perveniri non posse. Inde controversia oriebatur circa castellum Werbense, quod à Brandeburgicis solo æquatum nuper fuerat: à quo instaurando usque adeo hi abhorrebant, ut mallent Veterem Marchiam Succorum arbitrio relinquere; de quo & pacto cautum erat. Assensere tamen, ut Succis id reficere, si velint, integrum sit. Postulabant inde, ut Garlebia, Francofurto, & Lœckenitzâ præsidia Succica deducantur; Succici contra negabant in conventis se mutare quidquam posse. Et Lœckenitzæ in pacto mentionem non factam (hac enim ratione Brandeburgici nitebantur,) ob tenuitatem loci, qui Stetino suburbani propugnaculi instar sit, & transitum per Randoviam flumen præbeat. Ita Brandeburgici adquiescebant. Circa jurisdictionem in locis per præsidia Succica obtinendis placebat, eam penes Electorem in oppidanos manere. Sed ubi inter militem & oppidanum lis sit, ea per deputatos ab utriusque magistratu decideretur. Si militi adversum paganum actio sit, ne is per appellationem ad aulam Electoris trahi possit. Ad alenda præsidia Crosnæ, Francofurti, Landsbergæ, Driesenæ, Garlebiæ, & castelli Werbensis Succi designationem exhibebant, quæ ad quadringenties decies octies mille unciales adscendebat. Brandeburgici summæ magnitudine consternati non nisi octodecim millia uncialium annua offerebant. Quod uti Succi adspernabantur, ita dictæ summæ aliquid detrahi posse ostendebant. Sed Brandeburgici ad hoc definiendum conventu Ordinum provincialium opus esse asserebant.

Ne præsidiis.

De jurisdictione.

De tributis.

§. 45. Postulabant quoque Brandeburgici, ut Sonnebergum, & reliqua bona Ordinis Equitum Teutonicorum restituerentur, Leuchtmaro asseverante, ni hoc obtineatur, tutum sibi ad aulam accessum non fore ob indignationem Equitum. Enimvero quia de hoc pacto Holmiensi conventum erat, & Elector idem in ratihabitione sua expresserat, Succi judicabant, eam rem Electori parum cordi esse; quod non crederetur hunc retractare velle, quod jam annuerat; præsertim cum Elector sibi pacto Holmiensi de hisce facultatem deinceps agendi reservasset. Ita cum Brandeburgici nihil amplius obtinere possent, Succicis defectum mandati obtendentibus, isti constituebant de actis ad Electorem referre, & rem in unum & alterum mensem differre, quoad consilio cum Ordinibus provincialibus habito ab Electore plene constitutum sit. Id quod Oxenstiernæ per codicillum insinuant, addito, ut alius locus tractatui deinceps assignetur parcendis sumtibus. Quanquam autem Oxenstierna suspicaretur, Brandeburgicos magis venisse, ut aliquid circa majoris momenti rem expiscarentur, quam quod pactum Holmiense ratificare vellent; visum tamen istos
19. Mart. denuo cum delegatis Succicis congredi. Heic Brandeburgici liberalius centum millia uncialium annua offerebant, additis viginti millibus frumenti modiis. Simul postulatis, quæ hactenus urserant, desistere; & id tantum petere, ut recenti instrumento inseratur: ipsos ut sua postulata obtinerent omnem operam consumsisse, sed à Succicis impetrare non potuisse, quod omnia Holmiæ definita forent. Quod annuere Succicis facile videbatur. Ita spes erat tractatus feliciter absolutum iri, & jam concinnando instrumento manus admovebatur. Sed mox Brandeburgici incertum qua de causa omnia fere quæ nuper placuerant, retractabant defectum mandati excusantes, & aliquot hebdomadum dilationem postulabant. Interim se Stetini Principis sui declarationem expectaturos, & curaturos, ut conventus provincialium maturetur expediendis præsidiorum alimentis. Simul in Oxenstiernæ arbitrium referebant, si delegatos Stetinum mittere velit tractatui continuando, ubi Electoris declaratio veniset. Ita isti Stralsunda Stetinum discedebant, non repugnante Oxenstierna. De arctiore conjunctione à Leuchtmaro insinuata nihil actum, quod neque hic amplius quid super ea tangeret; neque illi consultum videretur talia ultro movere. Alias expedire videbatur Succis, quod ratificatio eo tempore permutata non foret. Nam quæ tunc Electoris ditioni per hospitia Stalhantschii, & transitum Torstensonii per Marchiam molestia dabatur, melius obtentu dilatæ per ipsum Electorem ratihabitionis excusari poterat. Nec minus hostilitas cessabat, & omnes provinciæ reditus in Succorum potestate manebant, quibus post ratificationem cedendum erat.

1642. Brandeburgici varios se gerunt.

5. April. Iidem re infecta discedunt.

§. 46. Paulo post Stetini, quo & Oxenstierna se interim contulerat, negotium denuo suscipitur. Ubi Brandeburgici quidem Legati procuratorium, quod Stralsundæ desiderabatur, exhibebant. Sed in ipso negotio iidem motis antea difficultatibus plures addebant, ut omnia pacti capita refingere velle viderentur. Equidem de pacto adjecto Succi demum cedere statuerant, modo primaria conventio salva persisteret. At Elector in reparationem castelli Werbensis consentire abnuebat, aut ut Vetus Marchia in Succorum manibus relinqueretur. Tum præsidiariis Lœckenitzæ *servitia* quæ vocant è Marchia Uckerana denegare, tributi moderationem, & ut reditus sibi sui relinquantur postulare; monopolium insuper salis, & ut Francofurtanis jus stapulæ adversus Stetinenses salvum esset: tum navigatio Wartæ fluminis Polonis iterum aperiretur. De bonis Equitum Teutonicorum ut ad futuram tractationem rejiceretur concedebat; modo isti ratam partem ad onera Marchiæ conferrent, velut qui inter hujus Ordines censerentur. Addebat, vim eorum, quæ Holmiæ concluſa forent, plane ab Electoris ratihabitione suspendi; quæ quanquam hujus manu ac sigillo firmata penes se sit, injunctum tamen sibi eam non tradere, nisi hisce concessis. Cum ista neque annuere Succici, nec iisdem desistere Brandeburgici vellent, tandem hi contendebant, ut hoc negotium, vel ad Electoris è Borussia in Marchiam adventum, vel aliam ipsius legationem in Sueciam differatur. Interea nihilo secius hostilia cessent, & uti Electori accessus, & commoratio in Marchia, abitusque omni periculo & offensa vacuus sit. Circa quod ad extremum maxime satagere videbantur, & ut scripto super isto caveretur postulabant. Sed Oxenstierna primario negotio adhuc imperfecto ad tale quid se astringere, quod soli Electori proficuum, Reginæ forte oneroſum esset futurum, haut consultum ducebat; coque super ista re mandata Reginæ sibi expectanda reponebat. Ita Bornius raptim insalutato Oxenstierna Custrinum abibat. Sed Leuchtmaro valedicenti Oxenstierna super Pomerania differendi ultro occasionem suppeditabat; quod ille inter alias rationes restituendi bona Equitum Teutonicorum jactasset; cum Elector Reginæ totam Pomeraniam in biennium concedat, Succos vicissim ipsi tantilla Marchiæ

Tractatus Stetini instauratur. 11. Maji.

Brandeburgici iterum re infecta discedunt.

1642 chix particula gratificari posse. Sed iste id negotium declinare, & ad Electoris adventum omnia rejicere. Et satis adparebat, à Brandenburgico controversiam de Pomerania pacto connubiali, quod agitabant, inferendam. Paulo post Legatorum discessum Custrinenses navigio Suecico, quod machinas & paratum bellicum Landsbergam, & Driesenam devehebat; transitum abnegaverant, quam antea non gravatim permiserant. Ejus mutationis causam scisciranti per literas Oxenstiernæ Ernestus Marchio respondebat: ab Electore id prohibitum, & talium rerum transvectionem præter ejusmodi oppida ægre concedi solere. Id quoque Electori apud Cæsarem & Imperii Ordines fraudi esse posse. Mox tamen Elector ultro quibusvis rebus promiscue transitum concedendum re-
1. Jun. scribebat. Idem dehinc Leuchtmari literis, & post misso Schulenburgio Oxenstiernæ significat; decretum sibi cœptum negotium absolvere. Interim
28. Jun. hostilia cessent, nec subditis ob dilatos tractatus molestiæ quid inferatur; tum ut frumentum per Wartam & Oderam Custrinum devehere integrum sit. Utrumq; annuebat Oxenstierna, testatus tamen, ratihabitionem pacti Holmiensis futuræ negotiationi utique fundamenti loco substernendam. Cæterum ex isthoc tractandi modo Sueci judicabant, ab Electore data opera tempus extrahi, ut quo belli fortuna se datura esset, discerni posset. Nec Sueci eam moram ægre ferebant, quibus in lucro habebatur, si tractatus ille succederet.

Nova Brandeburgii in Sueciam legatio. 20. Aug.

§. 47. Adpulerant post in Suecia ab Electore missi Sigismundus Gœtzius Cancellarius, & Leuchtmarus. Ea legatio totius prope Christiani orbis animos advertebat, quod super connubio inter Reginam Sueciæ, & Electorem actum iri ubique crederetur. Equidem Legati illi palam id tantum jactabant, super Regina Matre ejusq; dotalitio & tractatu induciarum nondum completo à se actum iri. Enimvero nemini prudenti persuadebatur tam modici negotii causa vergente in autumnum anno missum Gœtzium Consilii secretioris caput, virum senio debilem. Inprimis autem ea res ingentem Po-
Motus animorum ob eam legationem. lonis, Danisque scrupulum injiciebat. Isti jam ante crebras Leuchtmari hinc inde itiones sinistre acceperant, usque adeo, ut nuper Stetino reversus Gedani sistendus esset, ni propere is eam urbem transisset. Nunc isthæc legatio suspicionem augebat. Eoque Poloniæ Rex Magnum Cancellarium Ossalinskium cum insigni ducentorum hominũ comitatu Regium-Montem ad Electorem mittebat, obtentu controversias circa homagium Borussiæ nomine ab isto præstandum componendi; revera ut scopum ejus legationis expiscaretur, & Electorem ab eo matrimonio averteret, quod Cæsari quoque atque Hispano formidabatur. Tribun⁹ Artischofskius eo tempore è Belgio redux, quo à Poloniæ Rege missus fuerat, Cniphusio Hamburgi præfecto dixerat; si matrimonium id succederet, Regem Uladislaum quiescere non posse; atrocibus insuper verbis in Electorem invectus, quod is Poloniæ Vasallus Regnum affectaret, quod Rex sibi deberi pertenderet. Danus quoq; incrementa potentiæ Suecicæ horrebat; ad quem tunc à Polono Baudisius missus erat sub specie offensam ob abreptas quondam à Dano ad Gedanensem portum naves abolendi, veteremque amicitiam restituendi; simul operam Poloni circa componendam pacem oblaturus; revera ut quid Dano animi foret exquireret, & eum in casum arctiori fœderi Polonum inter & Danum viam sterneret. Belgis Fœderatis id connubium non ingratum fore credebatur, etsi Bohemiæ Regina & Princeps Arausionensis eum sponsum suis filiabus præoptabant. Eidem & Anglicanum Parlamentum favebat; nam de ipso Rege dubitabatur. Sane Averius Anglicus Hamburgi minister ejus 1642.
successum palam optabat. Avauxius judicium suum in suspenso tenebat; & quia id connubium non vehementer suadebat, dubitare videbatur, num id Galliæ expediret. Protestantes Germaniæ Ordines Suecis non infensi id exoptatissimum ducebant; velut ea conjunctione solidum paci fundamentum substernendum foret. Ast apud exercitum præfecti juxta ac milites futuro matrimonio magna jam poculorum vi fausta ominabantur; ac credebatur, quicquid foret Evangelici militis isto succedente ad Suecos agminatim confluxurum.

Legatorum negotiatio de Regina Matre

§. 48. Enimvero Legati, quanquam publica audientia testati essent: eo se fine missos, ut amicitia superiore anno inter Reginam & Electorem instaurari cœpta amplius firmetur; tamen post neque scripto, neque congressu cum deputatis à Senatu habito præter memorata capita de Regina Matre, & induciis quidquam movebant. Et de eo quidem facile conventum, ut Regina Mater in Borussia degeret, cujus usibus Electori quotannis triginta uncialium millia Gedani exsolvenda essent. Nam eandem tunc ne volentem quidem in Sueciam recipi consultum videbatur, ne minorennem filiam in Senatum instigaret, aut si discors filiæ ageret, majore deformitate; tutius reditura si vellet, postquam filia susceptο regimine se stabilisset: id quod & post anno 1649. factum. Remoram tamen huic negotio injicere conabatur Rex Daniæ, cu-
22. Aug. jus nomine Petrus Wibius apud Rectores Sueciæ proponebat; Regem suadere non posse, ut Regina in Borussiam se conferat, sub alieno ibi nutu victura, libertatis, cujus amantissima sit, expers. Unde malle ipsam in Dania retinere; quoad filia regimen capesseret; non hostem se, sed benevolum vicinum esse, eique amica omnia exhibiturum. Aut si ipsa malit, posse eam Schœningam ad sororem suam Gabrielis Betleni Viduam se conferre. Addebat, ut de dotalitio disponere
16. Sept. ipsi concedatur. Huic responsum; Reginæ filiæ satius videri, eam apud Electorem degere, quicum jam eo nomine conventio sit inita, ad quam ipse Rex ante viam velut muniverit. Quod si Rex utique istam migrationem dissuadere velit, ferendum, quod emendari non possit. Se tamen Deo & hominibus excusatum iri, si pietatem adversus matrem citra suam culpam expromere impediatur. Quanquam revera Rex ista in speciem tantum movebat, qui jamdudum sumtuosam hospitem honeste amittendi occasionem optarat; & ipse aliquoties ad Electorales Viduas scripserat, ut Reginam Matrem ad se pertraherent. Mittebant Legati nobilem Holmia in Daniam ad Reginam, de migratione in Borussiam significaturum. Quæ initio responsum differebat, quoad cum Rege, qui
Et de indu- tunc in Holsatia aberat, locuta esset. Tandem tamen sequenti vere in Borussiam abiturã se respondebat. Inducciarum tractatus quo minus absolveretur obstabat, quod Brandeburgici alendis Suecorum præsidiis centum millia uncialium, viginti millia modiorũ frumenti offerrent, ad quam summam etiam Verus Marchia ratam collatura erat; cum Sueci isti summæ quadraginta uncialium millia annua addi postularent. Unde hæc res denuo ad Oxenstiernam pressius disceptanda remittebatur. Sed & Stetinenses querebantur, ab Electore merces per ipsius terras transeuntes novis vectigalibus onerari; id quod expressis pacti verbis repugnabat. Ad quæ Legati parum quod reponerent habebant; ignorari à se ista; Electori jus esse talia in suis terris constituere; eadem ab Electoris patre introducta ante initam conventionem: nec Stetinensibus fraudi esse, qui pretia mercium hoc nomine augeant. Sed denuntiabatur, vix in-

1642. duciarum pacta perfectum iri, nisi onere isto abolito.

De matrimonio Reginæ cum Electore Brandeburgico.

§. 49. Enimvero super connubio Reginæ cum Electore Legati privatis tantum sermonibus procerum animos tentabant. Sane constabat Gustavo Regi id connubium valde expetitum, quod magnis rebus circa Pomeraniam, Borussiam, & ipsam Poloniam fundamentum substernebat. Sed ab istius excessu ingens rerum mutatio contigerat. Et tunc Regina autoritatem patriam sequi tenebatur. Nunc tutoribus circa minorennem haut quidquam par potestas; & plena Reginæ ætas utique expectanda erat, ut liquido consensu ipsa de se statuere posset. Et Rex Gustavus dixerat; Principem in Suecia educandum, ut linguæ moribusque Suecicis, simul sacris adsuesceret. Quanquam Elector circa id tempus conciliandis Lutheranorum & Reformatorum sententiis operam dabat Regio-Monte inter Bœhmium, & Bergium Theologos colloquio instituto; ut multis, Danis præsertim, persuasum esset, Electorem sacra Lutherana professurum. Legatis tamen id, quod ambiebant, haut aperte abnegatum: sed super eo ad Reginam, & Senatum, Ordinesque referendum, & mature deliberandum, placide reponebatur. Cancellarii tamen Oxenstiernæ mens erat, id connubium Sueciæ non expedire. Nam præter discrepantiam circa sacra, Principem cum pervicaci videri ingenio, cui cum splendidum patrimonium sit, Sueciam minus cordi fore. Extraneis Regibus solitum Sueciam opibus exhaurire, easque cum præcipuis muneribus in populares suos transferre. Nec sueviss cum cum Ordinibus tractare, & eorum libertatem ferre. Fortasse & ipsum amitæ exemplo cœlum, solumque Sueciæ fastiditurum. Ipsam Reginam alloquendi legatis nulla facultas dabatur, quæ tunc Regni provincias circumibat, ut subditos nosceret, & ab iisdem nosceretur. E cujus absentia, & aliis indiciis homines profunda prudentia judicabant, Suecis id matrimonium parum cordi esse; eoque honestius suo Principi, quæ forte in mandatis habebant, solenniter non expromere. Et sane absentia Reginæ eo magis affectata videbatur, quod initio ejus anni, quem ipsa sextum decimum ætatis ingrediebatur, Senatui placuisset, effulgente jam supra annos & sexum mentis lumine, cum ipsa magni momenti negotia communicari; quo tractandis negotiis publicis, eorumque oneri ferendo assueesceret, nec imperium ad ministros transmitteret, per ludicra aut vana tempore prodacto. Et quia non defuturi erant, qui sinistram illi de Rectoribus & Senatu opinionem impressuri erant, utile videbatur eandem in Senatu assidentem quid ageretur arbitrari, & quid utile Regno, quid noxium foret è bonis ministris percipere; ut ipsa vana solidis discernere posset, si qui deinceps sinistra instillare aggrederentur. Ab hoc instituto tam salutari Reginam præter necessitatem distractam haut sine gravi causa factum videbatur. Legati tamen publice spargebant, negotiationem suam Electori plane satisfeciss. Sane in Polonia post ipsorum reditum ea suspicio usq; adeo imminuta non erat, ut in capitibus futuro Ordinum conventu proponendis id quoque exprimeretur: quid faciendum, quod Elector Regni vasallus matrimonium cum inimica Domo agitet, ex quo multum periculi Poloniæ provenire queat; Cæterum ad tractatus induciarum in Pomeranim remissos Regina statim post legatorum discessum novum procu-
11. Oct. ratorium transmittebat. Sed Elector lentius age-
29. Dec. bat; ut tamen circa finem anni literis ad Joannem Oxenstiernam moram excusaret. Iter quippe in Marchiam varias ad causas fuisse differendum; quod tamen mox ingressurus sit; & è propinquo negotium facilius expediendum. 1642.

Negotiatio de pace.

§. 50. Paci reducendæ Sueci hactenus nihil idoneorum mediorum omiserant; quos domi incommoda belli indies magis premebant, exhaustis per delectus provinciis, & peregrini militis constantiæ parum fidebatur. Unde & à Rectoribus Sueciæ præliminaris tractatus statim ratihabebatur, triplici ejusdem instrumento ad Salvium transmisso; quorum primo transactio super loco & tempore tractatuum firmabatur, omissis reliquis capitibus. Sed secundo & tertio tota conventio verbotenus inserebatur, hoc tantum discrimine, quod in uno Cæsaris & Luzovii, in altero Regis Galliæ & Avauxii nomen præponeretur. Salvio injunctum, nisi primo repudiato posterioribus non uti; utque tentaret, num Cæsarei illud acceptare velint, quo Galliæ Regis nomen præponebatur. Simul jubebatur diligenter operam dare, quo tractatus utique procederent. Quod si tamen Gallia, uti suspicio erat, tractatibus nondum parata foret, ita rem temperaret, ne amicitia cum eo Regno abrumperetur, & invidia moræ à Suecia in alios devolveretur. Tum ne quid Sueciæ posset imputari, Joannes Oxenstierna, & Salvius jam in Germania erant, plenis mandatis super pace tractanda instructi; quo
22. Jun. & Thuro Bielkius, qui tertius destinabatur, propediem profecturus erat. Oxenstierna quoque, & Salvius Wismariæ congressi super mandatis suis consilia contulerant; ac placebat ut statim atque Salvii conductus permutati essent, Oxenstierna Hamburgum se conferret. Sed & Ordines Sueciæ, qui tunc Holmiæ conventum agitabant, probatis
25. Febr. Rectorum hactenus actis petebant, ne ulla occasio honestæ & tutæ pacis omitteretur. Quia tamen illa vix obtineri posse videbatur, nisi bello acriter gesto, delectus militum, & tributa ab iisdem prompte offerebantur.

Sueci præliminarem tractatum ratihabent.

Luzovius Hamburgo avocatur.

§. 51. Enimvero omnium animis in permutationem diplomatum tuti itineris intentis, à Cæsare negotio remora injicitur revocato Luzovio, qui hactenus Hamburgi circa præliminarem tractatum adornandum latitegerat; in cujus locum Joannes Weicardus Aurspergius Comes mittebatur. Istum licet Daniæ Rex ob aculeatas in ipsum scriptas literas avocari à Cæsare petiisset; tamen jam antequam Regis literæ Viennam perlatæ essent, super eodem amovendo decretum erat. Incurrerat is offensam apud Cæsarem, quod super præliminaribus solenni ac scripto tactatu convenisset, eoque destinata Cæsaris turbasset, cui in animo erat bellum extrahere, & culpam dilatæ pacis in so-

Cæsarei æque ac Galli pacem nolunt.

cia Regna devolvere; de quo multis indiciis sat constabat. In aula Cæsaris paucus de pace sermo, & Electoralibus Viennæ præsentibus Legatis nondum de ea quid significatum. Et quamvis Germaniæ Ordines pacem summopere optabant, in quam etiam Ferdinandi genius inclinabat: Hispani tamen, à quorum consiliis ipse plane dependebat, à pace tunc abhorrebant, ob nimios Gallorum progressus simul; interna Galliæ mutatio expectabatur per mortem Regis, Cardinalis Richelii, & Pontificis Urbani VIII. & si quis casus faciem armorum alterare posset. Animos addebant prorogatæ in decennium cum Turcis induciæ, decretum Ratisponense ad placitum Cæsaris formatum, recuperata per Lauenburgicum Silesia, classis Americana argento onusta in portum incolumis deducta; prosperæ Hispanis in Catalonia res, Protestantes Ordines Germaniæ plane pessumdati, Suecia diuturno bello exhausta, opes Galliæ indies minuentes. Huc insuper consilia vertebantur, ut Luneburgicos, Hassosque Regnis avulsos sibi adjungerent, ipsaque Regna invicem suspecta

reddita

1642. reddita dissociarent; inde Sueciæ tanquam debiliori, qualem ipsi vellent, pacem separatam obtruderent, eandem cum Pragensi eventum sortituram, ut inde tota vi Gallia invadi possit. Insuper de Anglo & Dano in partes pertrahendo laborabatur; quarum illi spes Palatinum restituendi, huic vectigal Gluckstadiense, & Comitatus Pinnebergicus ostentabatur. Ac graviter impegisse censebatur Luzovius, quod Danum irritasset: id quod Cæsarei artibus Salvii, & Hamburgensium adscribebant. Eodem spectabant separati tractatus per Cæsareos subinde Succis oblati, & quod Aurspergius, tractatibus pacis Germanicæ non expectatis, Hispanicis initium dare festinaret. Nec ipse Aurspergius Lucæ Langermanno Consiliario Danico fateri dubitabat; id se optare, ut Coronæ separentur. Cui hic reponebat; Regem quoque Daniæ omnem lapidem, ut id fieret, movisse, sed nullo successu. Unde Sueci judicabant eo rem rediisse, ut vel ipsi armis in provincias Cæsaris translatis hunc ad communem pacem acceptandam vi compellerent; vel ipsi in angustias redacti leges à Cæsare admitterent. Sed & Gallis pax tunc parum cordi erat, queis animos addebat obtenta nuper à Vinariensibus & Hassis victoria, Hohentvvila servata, scriptus apud Helvetios miles, Pontifex Gallicis rebus studens, Suecorum & Batavorum exercitus integri, bellum Lusitanicum, propriis armorum in Cataloniam adparatus. Et gaudebat Avauxius à Cæsare morarum occasionem præberi, cum alias modicam apud Regem gratiam initurus fuisset tam propere absoluto tractatu præliminari. Ita Hispani Cæsarem, Galli Succos à pace retrahebant; Cæsar insuper Succos Gallis, utrosque Germaniæ Ordinibus divellere laborabat, quo prætextum amnestiæ istis subtraheret.

Cæsar præliminarem tractatum solenniter ratihabere non vult. Literæ Cæsaris ad Regem Daniæ.

§. 52. Porro Aurspergius comitante caterva Succica Hamburgum deductus diem decimum quintum Februarii permutandæ ratificationi præliminarium destinatum silentio elabi patiebatur, nulla significatione edita, num illam secum haberet, an minus. Literas tamen à Cæsare Kalendis Februariis datas ad Regem Daniæ mittebat, per quas, nec alio modo, Cæsar prævios tractatus firmare cupiebat. Iis literis fundamenti loco substernebatur, omnia quæ à Luzovio interventu Langermanni cum Salvio & Avauxio acta essent, ab ipsius & aliorum quorum intererat adprobatione pendere. Quare autem Cæsar tractatum ea, qua conceptus erat formula, ratihabere abnueret, hi prætextus ferebantur, quod Luzovius cum Regiis Legatis tanquam par cum paribus tractasset, neque Cæsaris nomen titulumque æque in Succico & Gallico, quam suo instrumento præposuisset. Tum quod Osnabrugam & Monasterium neutri bellantium parti addictas declarasset, concessio insuper, ut illæ urbes juramento suo tantisper exsolverentur, & toti conventui per earum urbium magistratum scripto caveretur. Quorum hoc Cæsari contumeliæ cedat, velut parum cautionis istius diplomatis insit, illud vero Imperio fraudi sit, cujus jurisdictioni hæc oppida eximantur. Nec ferendum judicabat Cæsar, hæc verba instrumento inserta fuisse, *quod actio cum Suecis & Gallis pro una eademque sit habenda*; quasi Cæsar hoc ipso fœdus inter ea Regna adprobet. De cætero literis ad Daniæ Regem scriptis idem salvum conductum pro Sabaudio annuebat ea forma, quam Galli expetebant, ut tamen is ab Aurspergio non prius tradatur, quam cæteris omnibus circa præliminaria transactis, & ut universum negotiũ à sola ejus diplomatis traditione pendeat; tum ne ea res Cardinalis Sabaudi, & Principis Thomæ juri circa tutelam fraudi sit. Præterea quanquam Avauxius ad talia cum Cæsareo ministro transigenda procuratorium non exhibuerit, quin ultrò tasius sit, idem absque mandato à se agi: concedebat tamen Cæsar pro se & Rege Hispaniæ, ut Monasterii & Osnabrugæ tractatus instituerentur, ac post permutata diplomata præsidiis inde deductis utrumq; oppidum proprio militi & oppidanis custodiendum relinqueretur; Osnabrugæ quoque privilegia ac sacra salva forent. E superfluo quoque fratri Leopoldo, & cæteris ducibus injungendum erat, ut postquam Legati eam intrassent, adversus Osnabrugam & Petriburgum nihil hostile tentarent. Idemq; pro Rege Hispaniæ, Bavaroque, & Saxone spondebatur, ut tamen pars adversa pari modo caveret. Probabat quoque Cæsar, quæ super itinerum & tabellariorum securitate conventa fuerant, & ut abrupto tractatu intra sex septimanas adversus Osnabrugam & adsitum castrum nil hostile susciperetur; Succicoque præsidio reverti eodem integrum esset: quo jure & Monasterium frueretur. Circa diem permutandorum diplomatum, & inchoandi congressus declarabat, quo maturius iste fieret, eo gratius id sibi Regique Hispaniæ fore; ac jam pridem Commissariis suis, ut in procinctu sint, injunxisse: præstolari quoque, ut minister Gallicus requisita ab ipso diplomata rite concepta exhibeat: ab Aurspergio diem auspicando tractatui diplomatibus inserendum, eaque Regi tradenda. Loco fratrum Palatinorum, Ducum Brunsuicensium fratrum, & cognatorum, & Landgraviæ consentiebat Cæsar, ut Domus Palatina, Brunsuicensis & Luneburgensis, ut & Hassica Cassellensis in diplomatis perscriberetur. Circa locum Osnabrugæ & Monasterio interjectum congressibus legatorum probaturus erat, quicquid inter Legatos conventum foret. Parcendo tempori omnia diplomata, etiam quæ ab Infante Hispaniæ Lutetiam ad Legatum Venetum transmissa fuerant, Hamburgum curanda. Ad Regem Hispaniæ super firmandis ab Infante datis diplomatis primo quoque tempore scripturum, ut tamen nihilo secius tractatus, antequam responsum inde veniat, inchoentur. Addebatur, quicquid in illa transactione autoritati Cæsareæ & Imperii adversum comprehendatur, ei se haut quidquam assentiri, neque id adprobare: simul ut Rex adversam partem permoveat, ut congressum hunc sincere, absque fraude & captione suscipiat. Aurspergio injunctum, ut si Regi placeat unum & alterum planius exponat. Præter hæc Aurspergius ferebat, omnia penes se diplomata pro Succis Gallisque ad pacem Germanicam spectantia esse, quæ statim permutari queant. Diem tamen auspicandis tractatibus differre posse, quoad Hispanica, quæ propediem expectet, advenerint: moræ causam in mortem Infantis, & Madriti intervallum rejiciens. Interim Germanicæ pacis tractatus apparandos.

Daniæ Regis ad Legatos Regios missio. 22. Febr.

§. 53. Daniæ Rex inde Legatis Regiis exemplum Cæsareæ epistolæ per Langermannum ostendi curabat, addito, sibi videri eam ratificationi æquivalere, cum quæ per prævios tractatus definiri soleant annuantur. Probari à Cæsare locum tractatus, diplomata Aurspergio transmissa; eidem facultatem datam diem congressus nominandi. Offerebat insuper, se ejus epistolæ autographum, aut exemplum fide dignum transmissurum. Salvius desiderio pacis initio censebat, cum Cæsar primaria tria capita annuerit, diplomata ad pacem Germanicam spectantia posse permutari; idemque Avauxio persuadere conabatur. Ast huic solennis Cæsaris ratificatio utique exigenda videbatur. Et utrique mox re maturius expensa adparebat, præterquam quod è dignitate sociorum Regnorum non esset, istas literas in ratihabitionis locum admittere, neque rationes quæ adduc-

Legati Regii literas Cæsaris improbant.

1642. cebantur sufficere, quo minus Cæsar tractatus prævios solenni modo confirmet, neque literas illas ita formatas esse, ut ratihabitionis vicem subire possint. Cæsaris & Imperii fastigio à se nil detrahi; sed nec passuros à Cæsare sociorum Regnorum dignitatem imminui. Sane hæc ad Cæsaris majestatem ne comiter quidem colendam teneri; eoque deinceps non aliter, quam ut pares cum paribus solent, tractandum. Ut loca tractatuum bello utrinque eximantur, ad æqualitatem tractatuum facere. Nec Cæsarem ad locum alterutrius Regni ditioni subjectum Legatos missurum; nec sociorum Regnorum Legatos oppida Cæsari obnoxia subituros. Iniquum esse Suecos amore pacis Osnabrugæ præsidium deducere, & eandem Cæsari juramento devinctam manere? Cæsarea diplomata suo loco relinqui; nec tamen memoria excidisse, eadem Brandensteinio Comiti prodesse non potuisse, quo minus in carcere apud Saxoniæ Electorem extinctus sit. Statum medium istis oppidis ad tempus indultum neutri partium fraudi esse, & abruptis tractatibus omnia in pristinam conditionem reponenda. Imo non Cæsari, sed Sueciæ quid inde decedere, in cujus potestate nunc Osnabruga sit. Ut Cæsar fœdus Suecorum cum Gallis probet, non magis à se desiderari, quam ut ipsi Cæsaris cum quibusvis fœdera probent. Utrique Regno stare sententiam, arma simul gerere, simul pacem inire. Ita quo magis adparebat hostem circa dividenda socia Regna laborare, eo arctius ista, eorumque ministri se mutuo amplectebantur.

Censura Cæsareatum literarum.

§. 54. In literis porro Cæsareis frustra fundamenti loco ponebatur; in arbitrio Cæsaris & sociorum relictum Hamburgi conventa firmare velint, an minus. Nam Luzovius plena potestate circa præliminaria instructus non sub libero, sed necessario rato concluserat. In exordio literarum Avauxius observabat, etsi Daniæ Rex tam pro diplomate Sabaudico, quam consensu Hispanico fidem suam interposuerat, Cæsarem de priore tantum mentionem fecisse, altero plane prætermisso. Idem quoque ægre ferebat, à Cæsare scriptum; facultate agendi ipsum instructum non fuisse, & absque mandato egisse; adductis eo fine suis ad Regem Daniæ literis. Plenipotentiam suam ad prævios æque ac primarios tractatus jam ante triennium Curtio Comiti exhibitam. In literis ad Daniæ Regem obiter indicasse; se in ipsius honorem conventui diem dixisse ante permutata diplomata, liberalius quam mandata sua fuerant, ne paci remora objiciatur: addidisse tamen, Regem Galliæ conventa utique probaturum. De cætero nihil à se sine mandato actum, & se paratum Regis sui ratihabitionem exhibere. Absurdum esse, cum Cæsarei tantum pacis desiderium jactent, eosdem ita sinistre interpretari, quæ ipse studio pacis fecerit. Idem super loco tractatuum desiderabat, quod cum Cæsar circa Osnabrugam & Petriburgum cavere voluerit, ne à ducibus suis impeterentur, de Monasterio siluerit, velut ampliorem Suecicis, quam Gallicis tractatibus securitatem præstiturus. Nec ad rem facere, quod Monasterium Colonienſi Præsuli sit subjectum, eoque tali cautione opus non habeat. Nam Osnabrugæ parem rationem post deductum præsidium Suecicum esse; si hæc consideretur velut Osnabrugensi Præsuli subjecta, aut armis Suecicis subacta. Nam priore casu Cæsarem non plus cautionis Osnabrugæ, quam Monasterio præstare debere: altero casu à Suecis non plus cautionis pro Osnabruga exigi debere, quam ipse pro Monasterio præstet. Suspecta quoque videbantur verba, *postquam nostri & aliorum Regum ac Principum Legati Osnabrugam intraverint.* Nam forte urbi cautum non fore ingresso uno aut altero Regio Legato, antequam Cæsarei adfuerint, aut deducto præsidio Suecico, antequam omnes Legati advenerint. Et cum de hac cautione antea conventum non sit, novas nunc per eam moras quæri. Sed & Salvio displicebat, quod cum Cæsar permisisset, ut abruptis forte tractatibus Sueci suum præsidium Osnabrugæ iterum inducerent, circa Monasterium idem fieri debere adderetur. Cum tamen illorum oppidorum dispar foret conditio, quod Monasterium non nisi proprio milite obtineretur, idemque Cæsareum præsidium admissurum non esset. Unde cum posterior conditio dicto casu cessatura foret, verebatur, ne inde prætextum arriperetur præsidium Suecicum intra Osnabrugam iterum haut admittendi. Porro diplomatis Cæsar laxe tantum mentionem fecerat, non expresse, an illa exhibiturus sit, quæ Luzovius in tractatu præliminari promisisset, & illis adquieturus, quæ Regii Legati vicissim obtulerant. Quin & eo tempore novi quid movebat Cæsar circa Ducem Lotharingiæ, pro quo Regem Galliæ peculiare diploma poscebat; Aurspergio vetito citra istud reliqua permutare: idemque ut apud Avauxium urgeret, à Rege Daniæ postulabat. Præterea scripturum quidem Cæsar se ad Regem Hispaniæ ferebat super firmandis ab Infante datis diplomatis: ut tamen responso non expectato tractatus incipi vellet: cum tamen Luzovio non pro se solum, sed & pro Hispano tractare mandasset, & hic Hispanorum æque ac Cæsareorum diplomatum permutationem stata die recepisset. Tandem neque diem congressui ordiendo Cæsar expresserat, sed tantum obsoletam formulam repetierat, *quo citius, eo gratius.* Et eo ipso dum scribebat, Aurspergio se injunxisse, super uno & altero uberiorem declarationem edere, nova transactione opus futurum erat, super qua Regii Legati mandata non habebant; sed potius jussi erant priori conventioni insistere, ejusque ratificationem cum Cæsarea permutare.

Legati Regii dubia sua Ministro Danico exponunt.

§. 55. Has ob rationes Legati Regii Langermanno ostenderunt: Cæsari idoneam causam non esse solennem ratihabitionem abnuendi; literas ejusdem ad Daniæ Regem ratihabitionis loco admissum non iri, mendis præsertim magni momenti refertas. Se quod suum erat præstitisse, concluso tractatu & ratihabitione obtenta. Jam potestatem suam circa præliminaria expirasse. Sibi propria autoritate à superioribus firmata abolere fas non esse. Ut super re cum Legato Cæsaris, plenis mandatis instructo, & sub necessario rato concluſa novus tractatus suscipiatur cum novo Legato Cæsareo, de cujus plenipotentia sibi non constet, novis sibi mandatis opus esse. Non posse non intentionem Cæsaris à se suspectam haberi. Luzovium tractatu concluso avocatum: forte & Aurspergium, si cum ipso transactum fuerit, avocandum tertio Legato substituto. Igitur se non posse non solennem Cæsaris ratificationem urgere. Non sperare se, Cæsareo ex mandato per laboriosam Regis Daniæ operam concluſa, & jam omnibus quorum interest denuntiata à Cæsare retractatum iri cum ludibrio sociorum Regnorum: aut eundem tam aperto indicio orbi Christiano fidem facturum, pacem sibi cordi non esse. Se tamen ad superiores relaturos, & responsum expectaturos: interim omnia in integro mansura. Ita tractatus quiescebant, quoad à superioribus responsum allatum esset. Et quanquam post Aurspergius indicaret Hispanica diplomata allata; tamen neque de forma illorum constabat, & eadem non sufficiebant deficiente adhuc Cæsaris ratihabitione. Inter hæc dies quoque ordiendis tractatibus dicta elabebatur.

1642. batur. Circà finem tamen mensis Martii Langermanno à Rege Daniæ injungebatur, ut apud Aurspergium initet; Cæsaris ratihabitionem promoveat, aut saltem rationes, ob quas hic tergiversetur, scripto edat; simul Legatis Regiis persuadeat, re ipsa obtenta formulas non adeo anxie aucupandas. Isti Aurspergius respondebat: se Legatorum Regiorum scrupulos Cæsari significasse; responsum nondum accepisse. Vix credere, à Cæsare mutatum quid iri. Rationes, quæ Cæsarem moveant, scripto concipere superfluum, quas ipse ex sermone suo facile colligere potuerit. Salvius reponebat; ni ab initio partibus juxta ac mediatori placuisset, omnia scripto transigi, forte acquiescere se potuisse summa rerum obtenta. Sed nunc cum sociæ Coronæ ad certi quid obligare se non dubitarint, ut lubricum hostem firmius stringerent, eo minus nunc mutari quidquam posse, quo clarius appareat, culpam non penes se, sed partem adversam esse, quo minus conventa impleantur. Eidem quoque ratihabitionem Reginæ ostendebat; & ut apud Cæsarem super eadem instaret petebat. In eundem sensum & Avauxius isti se respondisse ferebat.

Danus apud Legatos utrinque instat.

Horum responsio.

Cæsar separatos tractatus captat.

§. 56. Enimvero Cæsarei uti communes tractatus avertabantur, ita separatos cum Suecis omni studio captabant. Nam dum ista publice disputantur, Aurspergius aliquoties Salvio denuntiabat; se cum ipso solo super pace acturum, nec dubitare, quin facile inter ipsos conventurum sit, ac Suecos lautioribus conditionibus potituros, quam multis persuasum sit. Se jam animo prospicere, licet ad communes tractatus res deducatur, ob Gallos à pace alienos nil confectum iri. Eadem Werdenhagius per literas Lubeca ingerebat. Nec tamen ista ita secreto agebantur, ut non & aliis, qui Cæsarei ministri non erant, innotescerent: Quin & ante Aurspergii adventum Joannes Christophorus Bulovius, Holsatiæ Ducis consiliarius, Salvio scripserat; illum eo fine venire, ut secretos cum Suecis tractatus tentet. Sed & Luzovius Hamburgo discedens eadem chorda oberrabat. Is ad ædes Salvii accedebat ipsi valedicturus, petens ut ad se descenderet in aream templo circumjectam, ad quam domus ipsius sita erat, aut in ipsum templum. Salvio inhumanum videbatur id officii aversari, eoque descendens arbitris utrinque ministris cum ipso colloqui statuit. Luzovius post gratias actas de tuti itineris literis, infelicem se querebatur, præliminari tractatu non ad mentem Cæsaris confecto. Se hominem esse errandi periculo non immunem; nec sententiam aulæ satis assecutum. Subtilitatum istarum insolentem facile à Salvio & Avauxio magis exercitatis supplantari potuisse. Tamen etiam hinc digresso animum pacis cupidum perstiturum, & ad eam deinceps promovendam pro virili incubiturum. Inde Cæsaris acta probare, Gallos perstringere, quorum rationes pacem non ferant; eoque frustra communes tractatus adornari; quos conciliare nimis arduum sit, nec eo magis in pacem desituros. Salvius quotiescunque ista moverentur, Suecorum in pacem studium, circa candorem Cæsareorum diffidentiam ostenderat: de cætero propositas conditiones neque annuens neque repudians, num forte plura expiscari posset. Sed Luzovio tunc respondebat: Gratiarum actionem pro tuto commeatu superfluam esse. Molestum sibi ejus discessum, cujus animum paci pronum norit; nec penes illum culpam esse, quod conventa non firmentur. Eundem nil posuisse, aut poni passum esse, quod à ratione abhorreat; & à Daniæ Rege, qui & ipse inter Ordines Imperii sit, omnia probata. Aulam Viennensem ab Hispanis regi; per hos Cæsarem à pace retrahi. Hactenus non citra speciem veri jactatum, Gallos à pace abhorrere: sed nunc illos oblata sua ratificatione excusatos omnem invidiam in Cæsarem vertisse. Nil heic aliud superesse; quam ut Cæsar ratificationem suam exhibeat. Ni ille tractandi modus succedat, ab altero parum expectandum. Ubi ad communes tractatus perventum fuerit, multos intervenire pacis cupidos, qui Gallos quoque ad eandem omni studio compulsuri sint. Si tunc hi nullo modo æquas leges admittere velint, demum de separatis tractatibus agendi tempus fore. Ab ipso latas conditiones ita scrupulosis conditionibus circumscriptas, ut facile appareat; à Cæsareis rem serio non agi. Demum frustra ipsum de Regnorum separatione cogitationem suscipere. Quæ omnia Salvius Avauxio mox communicabat.

1642.

Coronæ eo magis junguntur.

§. 57. Et sane quo magis pellucebat, quid per isthæc quæreretur, eo arctius sociorum Regnorum ministris consilia miscere visum, ne per divisionem Austriaci scopo suo potirentur. Et quid separatis tractatibus obtinendum foret, jam exempla in Germania omnium oculis exponebant. Eoque stabat, junctim arma ac pacem prosequi; cum quæ sociatis tractatibus obtineri non possent, à separatis sperare frustra foret. Et quanquam Suecі ex fœdere quod tantum res Germaniæ spectabat, Hispanica diplomata morari non tenerentur; tamen quod Avauxius absque illis ad tractatus Germanicos descendere abnueret, & ipsi pedem figere cogebantur. A Gallia quippe divulsi hujus amicitiam & auxilia amittebant, incerti num Cæsar honestam pacem daturus esset. Ita utrinque irriti ludibrium omnibus debituri erant. Igitur Regii Legati inter se conveniunt, solennem Cæsaris ratificationem urgere, suam præsentem ostentare, omnemque moræ invidiam in Cæsarem devolvere. Idem & Rectoribus Sueciæ placebat, queis præter dignitatem videbatur, solenniter concluso tractatus nuda ad Regem Daniæ epistola velut obiter firmari. Et si Cæsari integrum foret ita solenniter concluso abrumpere, sat adparere, quid ab ipso circa primarios tractatus expectandum. Et quia novæ difficultates inter Cæsarem & Gallum orituræ videbantur, eædem melius componi posse judicabantur, si conceptis jam formulis inhærerent; quod hisce irritis ad incerta novorum tractatuum abripiendi sint. Quod si tamen Aurspergius utiq; à Luzovio concluso iterare vellet, id demum concedi posse, modo Avauxius consentiat, nec novum instrumentum alia, quàm prius, formula concipiatur. Sed & plane repudiare separatos tractatus placebat; etsi communes, qui in longum extrahendi videbantur, magnis difficultatibus non carerent. De amicorum constantia non satis cautum esse. Cum diversi tam diversa postulent, arduum fore leges pacis invenire omnib⁹ placituras. Adornandas tot Principum intricatissimas rationes, Cæsaris, Hispani, Poloni, Dani, Belgarum; quæ separatis tractatibus melius componantur. Gallos quoque loca capta restituere abnituros ob securitatem sui Regni. Cæsarem absque Hispano non concluturum. Sueciæ emolumenta sub Dano mediatore tractare anceps fore. Defuturum tandem exercitibus unde alantur, quos hostis in angustum redigere laboret. Domi tenuitatem ærarii premere, ac satis haberi præsidia oræ maritimæ sustentare. Contra exemplo conventionum cum Saxone & nuper cum Luneburgicis satis adparebat, bonam pacem separatis tractatibus haurquidquam obtineri posse: per eosque Cæsarem id egisse, ut istos Regiis partibus abstraheret, inde conventorum nihil præstaret. De Cæsaris mente satis ex eo patere, quod præviam conventionē firmare

Rectorum Sueciæ super his judicium.

Luzovius discedens de separata pace movet.

31. Mart.

Salvii responsum

1642. abnuat, quæ parum ipsi præjudicii afferat. Multo minus pacem ab ipso ratihabendam; nec ansam defore totum negotium evertendi. Luzovio æque ampla mandata fuisse, quam Aurspergio; quem & superiore anno, cum Belgas Fœderatos ad separatam pacem movere conaretur, hi repudiaverant. Deserta Gallia aliorum reprehensionem incursuros, à Cæsare nihil solidi obtenturos. Igitur tutissimum, res Sueciæ per peculiares tractatus periculo non exponere: sed firmo pede incedere, & unitis tractatibus insistere. Id fas fœderum & promissa exigere; id orbem Christianum expectare.

Cæsaris factum defenditur & arguitur.

§. 58. Ast Aurspergius literis ad quosdam Imperii Ordines missis Cæsaris factum defendebat hoc colore, quod licet solennis ratihabitio Cæsaris defuerit, ipse tamen ad permutanda salvi conductus diplomata paratum se ostenderit; indignum clamitans ob tantillam causam, quod ratihabitio ad Daniæ Regem, & non ad partem adversam directa fuerit, tam salutare opus inhiberi. Testabatur insuper, quantopere Cæsar cupiat congressum inchoari, de cujus felici successu eo minus dubitandum, quo magis osores pacis circa eum eludendum laborent, quod prævideant cœptis tractatibus facile conclusionem secuturam. Contra Salvius retundendis illis criminationibus epistolam sub *Amici ad Amicum* vocabulo publicat, qua seriem negotii exponit, ac refutatis rationibus Cæsaris culpam dilatæ pacis in ipsum devolvit. Avauxius quoque sat acerbas in epistolam Cæsaris ad Daniæ Regem *Notas* edebat, per quas imprimis aulæ Gallicæ demonstratum ibat; prudenter à se factum properato præliminari tractatu, quo invidia, qua Cæsar Coronas onerare satagebat, in ipsum reciderit. Quas & jussu Regis sui ad Danum mittit. Cui Cæsaris rationes exigui ponderis videbantur; & præcipue circa primam communis Regum causa verti videbatur. Ac meminerat, sibi cum Cæsare parem quondam controversiam fuisse, cum Cæsar postularet, ut Rex ad ipsum scriberet, *Vestra Cesarea Majestas & Dilectio*, Rex contra non aliter scribere vellet, quam *Vestra Dilectio & Cesarea Majestas*, illud velut Rex Daniæ, hoc velut Holsatiæ Dux. Eoque Regiorum postulata improbare non poterat. Iste Langermannum hinc Hamburgum ad Salvium mittit scisscitatum, num ipse circa literas Cæsaris idem cum Avauxio sentiat, an forte aliud desideret? Cui Salvius respondet: Avauxii Notas se nondum vidisse; sed ex epistola *Amici ad Amicum* suam mentem sat intelligi posse. In eo sibi cum Avauxio convenire, si Cæsar prævium pactum, uti Reges fecerint, firmare velit, super tempore congressus facile conveniri posse. Interea Aurspergius negare non desinebat, Avauxio plenipotentiam esse; & ut is autoritatem suam demonstraret postulabat; tunc se novos cum ipso tractatus orsurum. Contra Avauxius ratificationem sui Regis ipsi ingerere, quavis plenipotentia potiorem, ac ut iste parem à Cæsare ratihabitionem procuraret, postulabat. Eadem & Salvius occinebat.

26. Maji. Danus Cæsaris tergiversationem improbat.

13. Jun.

16. Jun.

Cæsar denuo ad secretos tractatus Succos sollicitat.

§. 59. Enimvero aulæ Viennensis gnari facile judicabant, Cæsarem nisi armis compulsum communes tractatus non admissurum. Unde & invisa maxime erat illa clausula, *quod uterque tractatus pro uno debeat haberi*, qua admissa, gravissime à Luzovio erratum arguebant, etsi ipsi palam dolorem suum profiteri erubescerent. Interim ad peculiares tractatus Succos solicitare non desistebant. Luzovius ad secretarium suum Vienna Hamburgum scribebat; Cæsarem in separatos cum Regina tractatus valde pronum esse. Id quod hic Salvio ostendebat, scisscitaturus, num in hos consentiendi facultatem haberet. Sed iste reponere: ipsos fidem apud se consumsisse; curaret Luzovius, ut Cæsaris ratificatio adferatur, tunc tractatus mox successuros. Pari modo Aurspergius subinde apud Salvium super istis movebat. A quo cum eadem semper reponerentur, iste ab Adolfo Friderico Meclenburgicæ Duce per literas petebat; fidum ad se hominem mitteret, cui singulare quid ad pacem faciens pandere velit. Eo fine Hamburgum veniebat Ducis Secretarius Simon Gabriel *zur Nedden*, qui jussus erat ab Aurspergio proposita cum Salvio communicare. Huic Aurspergius memorare de studio Cæsaris in pacem, de difficultatibus apud communes tractatus infinitis, & exitum non habituris. Gallos ob prosperum belli successum à pace alienos, eorundem societatem intutam & lubricam, queis fœdera non ultra quam collibitum serventur: & mox pacem exclusis Suecis inituros, in excusationem allata ratione status. Nuper Torstensonium in agro Brunsuicensi, quicquid iste contra testaretur, inter belli molem destituisse. Ad extremum Succos ab istis deceptum iri. Richelium penes quem summa consiliorum Galliæ, in ea aula solum hactenus partes Succicas sustinuisse. Eum jam civiliter mortuum, Regis gratia tepefacta. Unde consilia dejinceps non in usum Sueciæ ibi capienda. Ita præstare ocyus ante Gallos bello excedere, & cum Cæsare transigere. Eo fine à se peculiares Salvio tractatus oblatos; quos cum iste abnuerit, & sibi nihilo secius persuasum sit, si Regina nosset, quam lautæ conditiones per tales tractatus à Cæsare obtineri queant, hos ab illa rejectum non iri; igitur se constituisse illas Joanni Oxenstiernæ secreto pandere: & malle cum isto agere, quam Hamburgi cum Salvio, imminente arcanis Avauxio. Inde petebat, ut Dux commeatum Petro Schmalzio ab Oxenstierna obtineret, quem clam Stetinum missurus sit, adornandis secretis tractatibus. Hæc ne Salvio quidem panderet. Ast Meclenburgicus minister cum, uti jussus erat, ad Salvium omnia retulisset, hic meras offucias id judicare, ut Succos à præliminari tractatu avulsos, vanaque spe illusos Gallica societate abstraheret, culpa pacis protractæ in ipsos devoluta, si lubricas aut iniquas leges acceptare abnuerent. Hanc conditionem Reginæ nunquam probatum iri; nec id indignitatis admittendum, ut cum Petro Schmalzio tractetur, desertore patriæ, qui ob prave gesta negotia in custodiam datus, indeque elapsus Cæsareo se servitio addixerit, abnegatis sacris, & fide patriæ debita. Integrum tamen Duci esse tentare quid Oxenstierna responsurus sit. Sed quia suspicabatur, Schmalzium fortasse ideo ad Cæsarem transfugisse, ut insigni officio reditum sibi in patriam sterneret, haut abs re judicabat, ex illo destinata hostium expiscari. Præsertim cum etiam ipsi Galli aliquam mutationem aulæ suæ imminere judicarent. Sane & Avauxium pater literis monuerat, ne fidem suam, uti aliquoties fecerat, apud mercatores interponeret, expresse addito, si Richelio aliquid humani accidisset, se neque pro subsidiis neque pro reliquo fœdere cauturum. Ast Oxenstiernæ omnes secreti tractatus suspecti habebantur, eoque Salvium monebat, aurem istis plane occluderet, nec Gallis diffidentiæ ansam præberet. Nec validiorem rationem esse, quare fœderata Regna firmiter invicem cohærere debeant, quam quod circa ista dissocianda Cæsar tantopere laboret. Negotium cum Schmalzio inane ludibrium esse. Nam si Cæsari cordi foret per æquas conditiones Reginæ satisfacere, alio quam Schmalzio ministro opus fore. Idem præfecto aulæ Ducis Meclenburgici ad se misso respondebat: à Regina nihil se in mandatis super secretis

4. Jun.

1642. cretis tractatibus habere, quæ utique velit rem ad communes tractatus deduci, ad quos conventio præliminaris referatur. Ducem ex hoc negotio perspicere, quantopere Cæsari plena Germaniæ quies cordi sit, dum tali modo separatos tractatus molitur. Schmalzium impurum & stolidum hominem esse, ineptum juxta atque indignum id genus negotiis. Hæc Meclenburgico ablegato viva voce respondebantur; nam nec ipse scripto negotium proposuerat. Ita & iste Cæsareorum conatus in irritum cecidit.

Danus Cæsarem ad ratificandum hortatur.

§. 60. Cum ita neque Cæsar solennem ratificationem exhiberet, & sociorum Regum Legati quo magis ille tergiversaretur, eo firmius postulatis suis insisterent, invidia belli extracti in Cæsarem devoluta; Daniæ Rex, qui negotium rite confectum judicabat, idem nunc fere pro desperato habebat. Et quia Aurspergius propius ad rem

13 Jul. non accedebat, per literas Cæsarem hortatur, ut in tam arduo negotio, ex quo salus Germaniæ dependeat; ita se gerat, ut cupido pacis, quam hactenus exhibuerit, ne ab adversa quidem parte argui possit. Aurspergio inde Glucstadium ad Regem profecto, ut Cæsari legiones quasdam suas, simul licentiam in Holsatia militem conducendi concederet, utrumque abnuebat. Idem tamen in negotio pacis aliquot septimanarum dilationem petebat, intra quas Cæsar extremam declarationem suam circa ratificationem editurus sit. Quanquam autem plerique crederent, à Cæsare per silentium tempus extractum iri, quod diserte confirmationem pacti abnuere nimis invidiosum, & nunc annuere parum honestum foret, velut arma

Circa præliminarem tractatum firmat. Suecica in provincias ipsius penetrantia metum incussissent: Viennæ tamen decreto idem firmatur; simul Aurspergio injungitur, ut statim ad Regem Daniæ, ubicunque locorum agat, se conferat.

14. Jul. Hic accepto instrumento citra moram ad Regem

29. Jul. abit. Sed præcipuum negotium fuisse intelligebatur, à Rege duodecim militum millia, & sexcenties mille unciales mutuo petere, oblata vicissim vectigalis Glucstadiensis prorogatione, ac Pinnebergici Comitatus, ac Bremensis Præsulatus confirmatione. Sed circa pacem conveniebat, ut permutando ratificationis instrumento, tum ordiendis tractatibus dies decerneretur.

Id Daniæ Rex denuntiat.

§. 61. Dat inde Rex ad Salvium literas, jam ab Aurspergio omnia allata, quæ Cæsari ex conventione per Luzovium inita sint præstanda. Quæ ab Hispaniæ Rege desiderentur propediem affore.

13. Aug. Unde se diem vicesimum nonum Augusti permutandis instrumentis ratihabitionis, ac diplomatis salvi conductus dicere: sed ut Cæsari spatium sit Hispanica diplomata curandi Kalendis Decembris tractatibus initium fore: qui dies ut & ipsi placeat postulat. Eadem Avauxio scribebantur, addito, ut iter, quod in Galliam adornabat, eousque differret. Regiis Legatis lætum erat ratificationem Cæsaris tandem allatam, quæ ab se acta non obscure probabat, ac istum ultro iniquitatis, ac belli citra causam protracti arguebat. Hactenus Cæsarei ministri sermonibus ac scriptis jactaverant, tractatum præliminarem fastigio Cæsaris & Imperii repugnare, ac ferri plane non posse. Luzovius gravis erroris insimulabatur, ac à Legatione revocabatur. Aurspergius isto repudiato omnem lapidem movebat, ut ad nova pacta Legatos Regios deduceret. Nunc repente omnia rite peracta erant, Luzovius erroris expers, dignatio Cæsaris & Imperii nullibi violata. Nec eo secius unus & alter scrupulus incidebat, qui in causa erat, ut Legati non statim postulato Regis assurgere possent. Rex hisce inconsultis diem nuncupaverat, nullo instrumentorum exemplo exhibito; ut num omnia rite concepta forent, intelligi posset. Et quia Hispanica diplomata deficiebant, metus erat, ne Cæsar, ubi è re sua id judicaret communes tractatus non procedere, elabendi rimam sibi reservaret; interim sua ratificatione exhibita favorem captaret, post invidiam extractæ pacis denuo in socios Reges devolveret; quod facile prospiceret fore, ut Galli absque diplomatis Hispanicis ad tractatus descendere non velint, & Sueci absque Gallis non possint. Et quanquam Rex ostenderat; Aurspergium promisisse ista propediem adfore: Legatis tamen Regiis ea cautio parum idonea videbatur. Nam & Luzovio sat facultatis fuerat ad tractandum, & Daniæ Rex fidem insuper suam interposuerat; nec eo magis conventa suo tempore repræsentata fuerant. Eoque nec Aurspergii

18. Aug. autoritas sufficere censebatur ad factum tanti Regis præstandum. Ea de causa Avauxius Regi respondet; se neque à verbis pacti, neque a suis mandatis discedere posse, quo jussus sit plenam & præsentem Cæsaris atque Hispani ratificationem exigere. Eam si Rex procuret, penes se & Suecos moram non fore. Iter ie tamen in aliquot dies dilaturum magis in honorem Regis, quam ob operæ pretium. Sed Salvius diem permutandis instrumentis probabat: circa diem autem ordiendi conventus Regi considerandum relinquebat, num id gentium moribus, ac tot Principum dignitati & securitati congruum sit, eos ad certum diem locumque convenire, aut saltem ad conveniendum invitari nondum acceptis diplomatis. Quod si forte quæ desiderantur instrumenta, vel plane non exhibeantur, vel non justa die aut forma, ut per ea congressus honeste & tuto suscipi non possit; decentius fore nominanda die supersederi, quam tot Principibus illudi. Igitur urgeret Rex partem adversam, ut totam conventionem Hamburgensem plene præstaret.

Danus in Sueciam scribit.

§. 62. Dederat quoque Rex ih Sueciam literas, à Petro Wibio post exhibitas: Cæsarem ipso instante desideratam ratificationem misisse, cujus autographum Aurspergius sibi ostenderit, in ipsius

7. Aug. placitum collato, quem diem statuere velit; ratificationi & diplomatis permutandis. Huic permu-

22. Aug. tationi Regem Kalendas Decembris dixisse, si Reginæ & Galliarum Regi ita videatur. Quod ut adprobet, ac intra eum diem sua instrumenta præsto sint, petere. Nam & Aurspergium recepisse omnia quæ à parte Cæsaris & Hispani promissa sint, tunc adfore. Wibio statim respondetur; Reginæ eum diem vel inchoandis tractatibus gratum fore. Sed quia Wibius nullum exemplum ratihabitionis exhibebat, certi quid declarari non poterat; quam quod Salvio injungendum sit; cum Legato Gallico rem mature expenderet, & quæ salva ratione, dignitate, & securitate fieri possint, faceret, quæ absolvendæ conventioni præviæ requirerentur; ac si ab hoste serio res agatur, ne horam negligeret, quo minus tractatus statim suscipiatur. Eundem diem Kal. Decembr. Rex Daniæ post exceptione sua ad legatorum literas exprimebat;

12. Aug. non uti antea auspicandis tractatibus; sed permutandæ ratihabitioni & diplomatis; quibus recte se habentibus dies inchoandis tractatibus dici queat. Sed quia Legati animadvertebant, Regem non solum à se acta defendere, id quod facile ferri poterat; sed & ab adversa parte errata levi tantum brachio tangere, & ipsorum rationes variorum prætextuum vocabulo notare, quos suo loco relinqueret; illi denuo acta sua tueri, moræ culpa in Cæ-

30. Aug. sareos conjecta, quæ oblique ipsis à Rege impingebatur: de cætero dictum à Rege diem permutandis instrumentis acceptabant. Mirum tamen Dani circa media-

Legati respondent. ipsis videbatur, Regem literis septimo Augusti

1642. Hafinia ad Reginam ſcriptis Kalendas Decemb. permutandis inſtrumentis propoſuiſſe; paulo poſt decimo tertio Auguſti literis ad ipſos eidem actui viceſimum nonum Auguſti, Kalendas Decembr. ordiendis tractatibus nominaſſe. Unde ſuſpicio oriebatur, Regem præfixo tam anguſto ſpatio permutandis diplomatis id captaſſe, ut dum idem iſti acceptare detrectant, occaſio præberetur culpam morarum iisdem impingendi. Saltem id manifeſtum erat, tantum negotium non ea, qua par erat, circumſpectione tractari, labili Regis per ſenium memoria, aut quia miniſtri Gluckſtadienſes, quid Hafiniæ ſcriptum foret, ignorarent. Sed & hoc iniquum videbatur Legatis, à Rege omnes ipſorum literas Cæſareis miniſtris ſtatim communicari, ipſis autem nunquam aut raro ea, quæ Cæſar ejusve miniſtri ſcripſiſſent. Qua de re uterque apud Regem querebatur. Inter hæc Avauxius in Galliam abibat, relicto Hamburgi San-Romano inſtrumentis permutandis, ſi apud adverſam partem omnia ſe recte haberent. An autem iſte diem quoque ordiendis tractatibus nuncupaturus eſſet, Avauxius dubitabat, antequam ipſe in Gallia faciem rerum expoſuiſſet; ex quo nova pacis mora metuebatur. Interim in ſuſpenſo manebat negotium à parte Cæſaris, quod Hiſpanica diplomata adeſſent à Franciſco de Melos duntaxat ſubſcripta; quæ Avauxius acceptare abnuerat. Unde Aurſpergius tandem intra Kalendas Decembr. iſta rite adornata adfore recipiebat. Quæ & Sueci, quantumvis bellum Hiſpanicum ipſos non tangeret, expectare cogebantur; quod Gallus cum Cæſare non prius, quam cum Hiſpano tractare vellet; nec Sueciæ rationes ferrent à Gallia disjungi. Nam etſi ex fœdere ad morandos Hiſpanicos tractatus non tenerentur; tamen quia bellum utique gerendum erat, haut conſultum viſum tam potentem ſocium amittere, qui ſuppeditata pecunia, & diſtractis ad Rhenum hoſtibus non parum ipſorum arma ſublevabat. Et cœptis licet absque Gallia tractatibus, de pace non eo magis cautum erat. Etſi adverſus Gallos Sueci ſubinde teſtarentur, id non ex debito, ſed ex benevolentia fieri, & haut eo ſecius ſalvum fœdus & omnia ſibi integra fore. Igitur placebat, à Gallis non disjungi, nec initium tractatuum deſignare, niſi allatis diplomatis Hiſpanicis. Præſertim cum conventione Hamburgenſi cautum id foret, cujus unum caput ſi perrumpere Cæſari permitteretur, plura forte mox moliturus erat. Et conſtabat, Cæſarem ad tractatus niſi conſentientibus Hiſpanicis deſcendere non poſſe. Interim Aurſpergius antequam Cæſarea ratificatio adferretur, per Cniphuſium tribunum Salvii ſecretum colloquium expetierat; ac poſt denuo ad Meclenburgicum Ducem ſuper ſalvo conductu Schmalzii ſcribebat. Quorum prius Salvius abnuebat; & Oxenſtierna tam fœdum internuntium averſari pergebat. Et quanquam nuntiaretur, Gallos miniſtro Stella ſecretos cum Bavaro tractatus agitare; haut ideo communem congreſſum deſerendum cenſebant Sueci, nec illam negotiationem communi cauſæ obfuturam. Et quanquam pro captu temporum conſilia mutari ſoleant; & Avauxii diſceſſus nonnihil ſcrupuli injiceret; tamen haut vero ſimile videbatur, Gallos ita repente bello, quo cum Cæſare & Hiſpano altiſſime immergebantur, ſeſe extricaturos.

Avauxius in Galliam abit.

Tractatus pacis hærent.

Deſiderata circa ratificationem Cæſaream.

§. 63. Circa finem demum menſis Septembris Salvio per Langermannum exemplum Cæſareæ ratificationis tradebatur; quod dum iſte curioſius rimatur, ne forte latibula quædam ſibi pars adverſa ſtruxiſſet, notabat inter alia, à Cæſare probari *formam conventionis*, quæ dictio haut quidquam ipſi ſatisfaciebat, cum cavillandi anſam præbere poſſet, velut à Cæſare non materia conventionis, ſed forma, ſtructura tantum capitum, non contenta firmarentur. Expreſſa quoque erat permutationi inſtrumentorum, & ordiendo tractatui dies, quæ dudum ceſſerat. Neque Luzovio titulus Legati tributus erat, ſine dubio ne faterentur, quod hactenus negaverant, ipſum tali modo conventionem formare in mandatis habuiſſe. Sed nec Salvius Legatus vocabatur, quod in contumeliam Reginæ redundabat. Id quoque ſupinam negligentiam arguebat, quod æquipollentia verba eadem periodo poſita erant, *vigore præſentium, & harum vigore literarum.* Denique & in fine omiſſa erat clauſula; conventa bona fide impletum iri. Quæ Salvius è veſtigio Langermanno indicabat, & mox ſcripto latius deducebat. Adhibitis inde in conſilium San-Romano & Deichmanno, illo Gallico, hoc Haſſico miniſtro, Gallus quidem oblata morarum anſa vehementer lætabatur, easq; notas ſtatim publicare cupiebat. Sed Haſſo ſatius videbatur, iſthæc per Langermannum Aurſpergio inſinuari, num ille eadem citra ambages corrigenda ſuſcipere velit; quo caſu ea divulgari ſupervacuum erat. Sin hoc abnueret, ad Regem Daniæ iſta referenda, ut intra Kalendas Decembris emendentur. Id conſilium Salvius hactenus ſequebatur, ut publicationem ſcripti ſui ad Kalendas Decembris differre ſtatueret, ne moras nectendi occaſionem aucupari videretur; interim Langermannus velut privato ſermone iſta apud Aurſpergium exponeret, moneretque ut citra ſtrepitum intra Kal. Decembr. corrigantur. Id quod hic tam apud Regem, quam Aurſpergium velut proprio motu faciebat. Monebant tamen Rectores Sueciæ Salvium, ut circa notas iſtas caute procederet, neve diſſidentiam adverſus Cæſarem ita aperte apricaretur; nec ſcrupuloſus nimis foret circa ea, quæ rem ipſam proprie non tangerent; præſertim cum mediator Danus omnia in ſiniſtram partem caperet. Cæterum mox San-Romano in mentem veniebat, Suecos longius velut gradum promoviſſe, quod Salvio exemplum ratificationis Cæſareæ exhibitum fuerat, atq; idem quæ deſideraret, jam Aurſpergio per Langermannum inſinuaverat; quorum neutrum ipſi contigerit. Unde licet omnia iſto conſcio & probante acta forent; tamen veritus, ne forte tractatus diſpari gradu procederent; à Salvio petebat, ut neque ſermone, neque ſcripto mentem ſuam Aurſpergio circa inſtrumentum ratificationis panderet, tum ut ſibi quoque ejusdem exemplum exhiberetur. Quorum prius ſerum jam erat. Poſterius abnuebat Aurſpergius, quod San-Romanus legationis ſuæ fidem nondum feciſſet, niſi Daniæ Rege id poſtulante. Ita Regis opera exemplo iſte potitur, teſtatus tamen, non prius mentem ſuam ſe expoſiturum, quam è Gallia reſponſum acceperit. Inde ut omnia pari paſſu procederent, cum Salvio convenit, ut nec hic ſcripto mentem ſuam ante Kalendas Decembr. exponeret; etſi quid ipſe deſideraret, jam è Langermanno Aurſpergius didicerat. Ita res ad Decembrem menſem extrahebatur, cujus Kalendæ permutationi inſtrumentorum deſtinatæ, ſilente non minus Aurſpergio, quam Daniæ Rege elabebantur. Neque Regius movere quid placebat, cum omnibus conſtaret, ſe paratos eſſe, ne viderentur anxie pacem velut mendicare. Tandem tamen ipſis placebat, notas Salvii typis publicare, detegendis artibus Cæſaris, queis pacis differendæ moras nectebat; ſimul apud Regem Daniæ ſolennem proteſtationem interponere. Sed mox aderat à Rege Daniæ miſſus Langermannus, qui Salvio denuntiat, Hiſpanica diplomata Bruxellas perlata, inde Viennam mittenda, mox Hamburgi adfore, cum inſtrumen-

Cæſarei denuo ſeparatos tractatus tentant.

Tractatus per Cæſareos exhauntur.

23. Dec.

31. Dec.

1642. ſtrumento ratificationis ad ipſius mentem emendato; eoque petebat, ne modicam moram ægre ferat, & ut dies permutationi dictus prorogetur. Cui Salvius; Sibi San-Romanoque prorogatione opus non eſſe, dudum paratis. Aurſpergius, qui dilationem peteret, indicaret, quo ſpatio ſibi opus ſit rebus ſuis adornandis, ni Rex illi diem præfigere malit; aut ni ſatius ſit, nullam diem certam ſtatui, Cæſare ultro ita feſtinaturo, prout cupido pacis conveniret. Quæ omnia Langermanno æqua videbantur.

Cæſarei ex morte Richelii mutationem ſperant. 24. Nov.

§. 64. Inter hæc Richelius Cardinalis fato functus erat, cujus moribundi hoc dictum inter alia notatum fuerat: Multa ſe feciſſe, quæ non omnibus probarentur; ſed ita ſe judicaſſe pro perſona, quam ſuſtinebat, & rerum ſtatu non debuiſſe aliter fieri. Rogaſſe quoque Regem dicebatur, ut per biennium adhuc bellum continuaret; ſic pacem parari poſſe, qualem velit. Cæterum quia iſte præcipuus architectus conſiliorum fuerat adverſus Auſtriacos ejus mors ingenti horum gaudio excipiebatur, nec jactare quidam dubitabant, naturam iſto ſublato haut ignobilius tropæum erexiſſe, quam Suecos victoria nuper ad Lipſiam parta. Sic ut jam communes fere tractatus negligerent, & mutationes rerum in Gallia captarent; cum antea Suecos ad ſeparatam pacem pellicere ſategiſſent, quibus Pomeraniam æquo animo daturi fuerant. Sed nunc defuncto Richelio ſpes erat, cum Gallia ipſis conventurum. Chavignius quippe & Noyerius inter ſe diſcordes; Mazarinus exterus, & ſub Hiſpani imperio natus, qui & Pontifici fere addictus habebatur, tunc Gallis iniquiori. Regi parum vitæ reſtare videbatur, quem & viventem belli tædium brevi ſubiturum ſperabatur. Eundem & jam pœnitebat declarationis adverſus fratrem; ſimul reſtitui cœperant, qui opera Richelii gratia ipſius exciderant. Denique & affinitas & communia ſacra tandem vim habitura credebantur ad conjungendos eorum animos, quos Richelii ambitio velut per violentiam diſtraxerat. Contra Galliæ Rex Reginam Sueciæ literis confirmabat: Regni negotia eodem quo hactenus vigore proceſſura: fœdus ſe conſtanter culturum, ſubſidia præbiturum, neque ſegnius arma geſturum, quoad communis pax orbi Chriſtiano parta fuerit, tali fundamento innixa, ut non facile impoſterum turbari queat. Et conſtabat Principem Condæum pro ſententia dixiſſe, ut Rex circa externas res Richelii conſilia ſequeretur, circa interna & domeſtica non item, ubi ille multum ſuis affectibus tribuerat. Quæ ſententia Regi valde probata fuerat. Eadem Miniſtri Regii Salvio Hamburgi ingerebant, tantum non ignominiæ loco accipientes, ſi quis crederet, cum Richelii morte fortia conſilia collapſa eſſe. Addebant, ſibi ſatis conſtare, hoſtem æque apud Suecos, quam apud Gallos diſtractionem moliri. Sed uti ipſi ejus ſolicitationes inſuper habebant, ita paria de Suecis ſperare. Quos ad conſtantiam Salvius hortatus, de Suecorum fide ſecuros eſſe jubebat.

Cæſarei ſeparatos tractatus urgere non deſiſtunt.

§. 65. Inter hæc Cæſarei ſeparatos tractatus tam apud Torſtenſonium, quam Salvium tentare non deſinebant. Et iſti quidem Rectores Sueciæ injunxerant, ut Cæſareis communes tractatus ingereret, interim de prono Reginæ in pacem animo ſemper teſtaretur. Nec eo ſecius velut proprio motu expiſcari conaretur, num ſerio rem iſti agant, & quas conditiones Cæſar Sueciæ & Ordinibus Imperii dare velit. Cautiſſime tamen procederet, ut neque Gallis offenſæ anſam præberet, neque ullam occaſionem negligeret honeſtam Sueciæ & Germaniæ pacem arripiendi. Hamburgi Aurſpergius internuntio utebatur Cniphuſio tribuno. 1642. Scripſerat quoque ad Brandium Conſulem Hamburgenſem Franciſcus de Melos Belgii Gubernator, & Legatus Hiſpanicus in aula Viennenſi, ut Cæſaris & Hiſpaniæ Regis nomine Suecis non bonam tantum pacem, ſed & arctiorem conjunctionem offerret. Jactabant iſti; optari quidem à ſe communes tractatus, ſed difficillimos eorum & lentiſſimos progreſſus animo proſpicere. Ideo cum Suecis ſeparatim prius tranſigere velle, inde communes tractatus proſequi, & cum Gallis quoque paciſci, modo æquas iſti rationes admittant; ſed ſi adverſus æquitatem hi pertendant, pacem ſaltem Suecicam perfecturos. Exponeret modo Salvius, quas pacis conditiones Suecia optet; ſe tales daturos, quales illa Gallis juncta obtentura non ſit. Ut negotio ſecretum conſtaret proponebatur, ut inter Salvium & Cniphuſium, aut Conſulem Brandium ſolos res ageretur, & omnia characteribus numerorum conciperentur: aut ſi Salvius forte fraudem ſubeſſe ſuſpicaretur, nihil ipſe ſcripto conciperet, ut ſi forte res emanet, eo conſtantius factum abnegare poſſit. Eodem fine re tranſacta Cæſarem inſtrumentum pacis ſua manu & ſigillo firmatum Salvio traditurum: Salvio contra integrum fore Suecicum inſtrumentum obſignata à ſe theca clauſum tantiſper apud Cniphuſium deponere, quoad communium tractatuum ſucceſſus tentatus ſit. Et agebat Brandius rem eo majore ſtudio, quod ipſe velut Hamburgenſis Daniæ Regem mediationis munere excludi optaret, ne hic forte confirmationem vectigalis Glucſtadienſis à Cæſare præmium operæ ferret. Aurſpergius ſuper legibus pacis cum Cniphuſio differens de reſtitutione Domus Palatinæ dixerat: Cæſari graves eſſe cauſas, ut malit dignitatem Electoralem ad Palatinos reverti, quam penes Bavarum manere, ſecreta cum Gallis commercia ſemper alentem, & qui Cæſareum diadema ſuo potius capiti, quam Auſtriaci cujuspiam optet. Ferdinandum II. conſilia ſua præcipitaſſe collata in Bavarum Palatini dignitate & ditione; melius facturum, ſi Hiſpanorum conſilia ſecutus rem integram reliquiſſet, & utramque Domum in ſuſpenſo tenuiſſet, quoad de eventu rerum conſtaret. Jam facta difficilius emendari. Nec tamen ubi ad tractatus perventum ſit, temperamentum defore. Nec ſuper Pomerania difficultatem futuram; ac publicum bonum privati alicujus rationibus antehabendum. Oſtendebatur inde lubricus Galliæ ſtatus, qui Sueciæ ſuadeat, pacem ocyus occupare. Idem Aurſpergius ut Salvii animo irreperet, nuntiabat, ad Cæſarem ſe ſcripſiſſe, ut ipſi ſecuritatis literæ ampliſſima forma mitterentur, quo extra urbem libere proficiſci poſſit; paresque ſibi à Regina curari petebat; teſtatus honorem colloquii ipſius à ſe optari. Sed & iſte ædes, quas Joannes Oxenſtierna Hamburgi conduxerat, clam perluſtraverat, id præcipue percunctatus, num illæ plura uno oſtia haberent, ſi is Hamburgum perveniſſet, clam ad ipſum inviſendi. Salvio difficultates communium tractatuum ſatis perſpectæ erant, nec abſimile vero videbatur, Cæſarem & Hiſpanum, queis res in anguſto cæperant eſſe, pacem & amicitiam Reginæ cupere; ac fama erat, Catholicos Francofurti cum Gallis mira conſilia agitare. Rectores tamen Sueciæ, queis per hæc omnia nil præter diſſociationem Regnorum quæri perſuaſiſſimum erat, iſtos tractatus declinare ipſum juſſerant. Unde is Aurſpergium ad communes tractatus remittebat. Literas ſecuritatis Reginam non abnuituram; ſed eas ſuperfluas eſſe, cum publica diplomata præſto ſint, ſat cautionis habentia; nec deinceps colloquii occaſionem defore.

§. 66.

1642. Galli de induciis cum Electoribus Catholicis proponunt.

§. 66. Eodem tempore nuntiabatur, Electores Catholicos cum Gallo clanculum super fastigio Regis Romanorum in ipsum conferendo agitare. Tum & Stellam cum Bavarico ministro in Helvetia secreta colloquia habuisse, ac Bavaro quantumvis decrepito idem diadema obtulisse. De quo uti nobis parum compertum, ita constabat super neutralitate inter Gallos & Bavarum, cæterosque

25. Octobr. Electores Catholicos tractatum. Ac indicabat Salvio San-Romanus Regis sui nomine, Bavarum Lutetiæ per Nuntium Pontificis Regi neutralitatem pro se & reliquis Electorib⁹ obtulisse. Sed quia Rex absque præscitu & consensu Reginæ nihil statuere velit, nosse cupere, num ipta id è re communi judicet. Regem credere istam non repudiandam, quod tunc Cæsar tanto acrius premi queat.

Reg. Sueci repudiant. Enimvero Rectoribus Sueciæ id negotium valde displicebat, quod censerent hanc viam tentari, cum alia non succederet Sueciam à Gallia divellendi, ut in illam omnes suas vires effundere Catholici queant. Nam Bavarum nimis arcte Cæsari innexum; Moguntinum & Colonienſem Hispanicis stipendiis autorari; qui & hoc modo Vinarienses Colonienſi agro dimotum eant. Gallum fœdus cum Electoribus affectare, Bavarique secretas cum eodem rationes sat notas esse. Istum quoque id respicere, ut Germanici belli cura solutus omne robur in Hispanum vertere possit: quo casu, totam belli colluviem in Suecos ruituram. Vinarienses exautoratos ad Cæsaris stipendia transsturos; aut si ad Suecos accedere velint, satis constare, conjunctionem cum alienis exercitibus nunquam rebus Sueciæ bene cessisse. Istos argento & lautis hospitiis inhiare, quæ fido ipsorum militi subtrahenda sint. Etiam sub ducis Suecici imperium compositis æmulationem adversus cæteros permansuram. Semel à Gallo disjunctis facile offensæ ansam incidere posse. Tunc in proclivi ipsi fore junctis cum Cæsare consiliis Germania Suecos exturbare, simul quicquid est Protestantium pessundare. Igitur evocatum ad se Rorteum hortabantur; quantum in se impediret, ne periculosa ista consilia locum inveniant, sed omnia ad communes tractatus remittantur. Post ejusmodi inducias universæ Germaniæ vires in Suecos ruituras: nec Sueciæ rationes ferre, ut omne robur adversus Germaniam vertat; cum Regni fines tribus è lateribus contra vicinos firmandi sint. Bavarum jam ante viginti annos Gallis illusisse. Eundem & inanibus tractatibus Gustavo Regi fucum fecisse. Eadem Salvius Hamburgi San-Romano inculcabat. Uterque vicissim testabatur, Galliæ mentem haut quidquam esse fœderi quid adversum facere; cui hoc tantum spectetur, ut dissensiones inter Cæsarem & Electores serantur. Nec incommodi quid inde verendum, quod citra consensum Reginæ Rex nihil heic susceperturus sit.

Goslarienses tractatus concluduntur. §. 67. Goslariæ circa exitum superioris anni inter Cæsareos & Luneburgicos pleraque convenerant. Ac Cæsarei quidem id præcipue urgebant, ut Duces citra exceptionem Pragensi paci, ac nupero decreto Ratisponensi subscriberent, ac malebant super conjunctione copiarum remittere. Ipsos jam ante scripto pacem Pragensem professos, quam Recessus Ratisponensis interpretetur; & si qui scrupuli sint, eos hac conventione amoveri. Ita amplectebantur pacem Pragensem cum Ratisponensi decreto Duces; ut tamen sibi quoque bono cessurum paciscerentur, si quid deinceps publicis Imperii conventibus circa eam declaretur, corrigatur, aut mitigetur. Tum ut præsens conventio futuræ paci communi præjudicio non sit, cujus emolumenta sibi quoque reservabant. Tam parum huic tractatui fortunas suas superstruebant. Consequens erat, ut Duces omnibus fœderibus cum extraneis aut aliis Imperii Ordinibus contra Cæsarem & Imperium initis renuntiarent. Qualia à se facta Duces negabant. Militem, quo Duces ad tuenda sua oppida opus non haberent, ut vi Pragensis pacis sibi adjungerent, Cæsarei postulabant, saltem quando hostis ditione ipsorum plane expulsus fuerit. Interim copias suas statim ab hostibus revocarent, nec hisce subsidii quid ferrent. Luneburgici contra reponebant; pacem à se quæri, non hostis mutationem: & Suecos, ubi ipsi Cæsareis se junxerint, sine dubio hostilia induituros. Neque id se postulare, ut neutrarum partium habeantur, sed ut statum suum ipsis conservare liceat. Igitur mediam viam tenendam, per quam & pax inveniatur, ac novum & majus periculum declinetur. Id quod separatione copiarum suarum à Suecis obtineri queat; qua facta hosti parum roboris deinceps ex Inferiori Saxonia accessurum. Si conjunctioni armorum institant Cæsarei, Landgraviam ægre ad transactionem pertractum iri. Secuturos suum exemplum Evangelicos ductores & milites, qui licet ad signa Cæsaris non transeant, ad otium tamen concessuri sint. Cæsarei cum considerarent, quantum rebus suis conduceret Luneburgicos à Suecis disjungi; simul metuerent, ne si nimis urgerentur, per desperationem denuo Torstensonio se sociarent, tracto fortasse in partes Rege Daniæ, aliisque ejus Circuli Principibus; id quod aliquoties ingerebat Henricus Langenbeckius, cujus eo tractatu primariæ partes erant; de conjunctione remittebant; & ut copiæ exautorarentur satis habebant, hac tamen lege, ut Archiduci statim index turmarum exhiberetur, eorumque exautoratio isto præscio institueretur, ut statim cum dimissis de subeundo Cæsaris sacramento agi queat; ad quod & ipsi Duces operam conferrent, tum ne ad Suecos transirent impedire studerent. Quæ cum Duces abnuerent, tandem Cæsarei satis habebant exautorationem aperte & bona fide fieri, nulla cum hoste collusione. Negabant tamen Duces eam fieri posse, quoad Sueci æque ac Cæsarei sua ditione excessissent, & excursiones cessarent. Quod Cæsarei admittebant, modo discessus tantum Suecici exercitus, non etiam abductio præsidiorum Suecicorum intelligeretur. Nam credebant illi Suecis eis Albim rejectis, Luneburgicos ultro Cæsareorum conjunctionem affectaturos, siquidem oppida sua à Suecis recuperare vellent. Postulaverant quoque Cæsarei, ut præsidiarius Ducum miles Cæsaris pariter sacramento adstringeretur. Sed Duces nullam circa sacramentum suorum mutationem admittere volebant; fidem tamen suam Cæsari obstringere parati, operam se daturos, ne oppida sua in hostium potestatem veniant, neve ex illis damnum Cæsareis inferatur. Se in Cæsaris, milites in sua fide fore. Ita Cæsarei adquiescebant, stipulati tamen, ut innoxius suis in munita oppida aditus, forumque, tum si opus sit transitus per provinciam concedatur, ipsi vicissim periculosis cum hoste commerciis abstineant. Placebat quoque à Ducibus non nisi viginti mensium Romanorum tributum exsolvi, quibus tamen detrahendum sit, quod alendis suis præsidiis Duces impenderint. Restitutionem occupatorum locorum in casum jungendarum copiarum initio promissam Cæsarei post retractabant; jactantes opus sibi utique esse tegendo his in oris suo exercitui, quoad hostis plane depulsus foret. Sed contranitentibus Ducibus demum Cæsarei annuebant, omnia à se occupata loca esse restituenda, peculiariter quoque expressa Eimbecca. Duces contra in minoris præsulatus Hildesiensis restitutionem

1642.

con-

1642. consentiebant, extincta ob fructus percipiendos actione: reliqua eo in statu permanerent, qui anno triceſimo hujus ſeculi fuerit. Circa Hildeſiam oppidum Duces non tam reſtitutionem ejus abnuebant, quam ne Colonienſis Electoris præſidium imponeretur. Cæſarei contra ſuper eo ſibi utique caveri cupiebant. Igitur placebat, è Cæſareo exercitu præſidium imponi, ſed quod nulli ex Ordinibus Imperii obſtrictum foret. Viciſſim Cæſarei Guelferbyti reſtitutionem pollicebantur, quod libenter cum Hildeſia permutare volebant, commodiore in media provincia ſitu, & quod Hamela quoque hoc obtentu potituros ſe ſperarent, velut ad Hildeſienſem præſulatum ſpectante, etſi iſtum reſpectum tunc diſſimularent. Controverſia circa majorem præſulatum ad amicos tractatus ſeponebatur. 6. Jan. In has fere leges Cæſareos inter & Luneburgicos Goslariæ tunc concluſum. Tractatui firmando Kaltſchmidius Archiducis Cancellarius Viennam proficiſcitur. Haſſos quoque inviſiſſimos Cæſarei jam humanius excipiebant; etſi cum conceptam ab iſtis formulam Landgravia improbaret, negotiatio irrita foret.

Tractatus Goslarienſis Brunsvigæ recoquitur.

§. 68. Viennæ tamen nonnulla Goslariæ conventa ulterius ventilanda videbantur, Colonienſi præſertim & Bavaro intercedente; & quod Cæſar nullo modo Guelferbyto cedere vellet. Igitur tractatus Goslaria Brunsvigam transfertur; quo etiam Landgravia à Chriſtiano Ludovico Duce invitatur, addito; ni ipſa ſuos Legatos mittat, 24. Mart. ſe haut eo ſecius in negotio proceſſurum. Eam porro ſpem Duces de ſucceſſu tractatuum ceperant, ut jam defuncti Ducis Georgii corpus, & machinæ majores Hildeſia Cellam deveherentur: Cæſarei contra Alfelda & Bœckela præſidium deducerent. Ac Brunsvigæ quidem denuo inter Cæſareos & Luneburgicos conveniebat. Id quod 29. April. Fredericus, & Chriſtianus Ludovicus Duces Torſtenſonio per literas ſignificant, petentes, exhauſtas à ſuis ſubditis moleſtias ad animum revocaret, nec quid noxæ amplius iisdem à ſuis inferri pateretur. Ipſi à ſe viciſſim hoſtile nihil verendum. Eadem Drebbernus Salvio ingerebat, addito; Duces nihilo ſecius Succis amicos fore: ſimul ut legato, quem hi propediem in Sueciam mittere conſtituiſſent, placidam admiſſionem præpararet. Et tamen conſtabat, eosdem latas nuper à Cæſare leges acceptaſſe, ac Landgraviæ perſuaſiſſe, ut & ipſa Reinardum Schæferum, ac Vice-cancellarium Deinhardum, alias ad tranſigendum cum Cæſare valde proclivem, Brunsvigam ad inſtaurandos tractatus ablegaret. Cæterum Rectoribus Sueciæ iſta Luneburgicorum cum Cæſare transactio haut mira aut inopina acciderat, queis crebris experimentis compertum erat, ſub favore Succicorum armorum Germaniæ Principes viam ſibi ad transactionem cum Cæſare munire, & eosdem neque cura boni publici, neque per fœdera retineri, quo minus, ſi privatis ipſorum deſideriis ſatisfiat, Cæſari accedant; & intempeſtiva à partibus ſeceſſione, ac limitata amneſtia acceptata, cauſam publicam apud communes futuros tractatus reddant difficiliorem. Gaudebant tamen, quod de munitis oppidis, prout iſti flagitaverant, non conceſſiſſent. Torſtenſonio ſcribebatur, ne hoc facto ad hoſtilia in Duces induenda moveretur: utque iſtorum terris ad exercitus conſervationem uteretur. De cætero ſatius haberet, Succica præſidia iſtorum oppidis vi expelli, quam ut eadem ultro deducantur. Unde tam iſte quam Salvius ſuper neutralitate & reſtituendis oppidis ſat intempeſtive quidem moventibus, amice reſpondebat; melius quidem facturos fuiſſe, omiſſis iſtis tractatibus communem pacem expectare; de-

Judicium Rectorum Sueciæ de iſto tractatu.

ſideria tamen ipſorum Reginæ de meliore nota commendaturos. 1642.

§. 69. Sed & Landgravia tractatus ſuos cum hoſte apud Rectores Sueciæ excuſatum ibat; quæ dudum poſtulaverat, demum concedi ſibi monens. Iſti judicabant, eam deſtinatis ſuis non dimovendam, ſive poſtulata ipſius annuerent, ſive minus; ac nihil aliud quærere, quam ut Sueciæ oneroſam obligationem impingeret, ipſa à vinculo immunis, utque culpam in Succos devolveret, ubi commoda cum hoſte tranſigendi occaſio arrideret. Unde placebat, poſtulata ipſius blande differre; tractatus cum hoſte diſſuadere, benevolentiam teſtari, reliqua tempori committere. Sane iſti Principi ſolenne erat, cum hoſte tractatus ſemper alere ob incerta belli, ut pro re nata ad pacem via pateret, & concluſionem vario obtentu eludere: apud Succos ſubinde teſtari, nihil à ſe in fraudem communis cauſæ concluſum iri. Landgravia ſe excuſat.

§. 70. Cæterum quanquam ratificatio Cæſarea Goslarienſis tractatus menſe Junio adferretur; conſtabat tamen Guelferbyti evacuationem non ſecuturam, intercedente Colonienſi & Bavaro, & quia horum copiæ Hildeſia excluſæ forent. Unde & Guelferbyti præfectus jactabat; ſe nullius, niſi Bavari imperium agnoſcere; ſimul ingentem pecuniæ ſummam ob ſumtus in ſtructuram munimentorum, & reſidua tributorum exigebat; etſi Goslariæ aliter conventum foret. Sed & Hildeſienſibus Cæſareum præſidium admittere detrectantibus certum tempus præfigebatur, intra quod ipſi immunitatem ejus oneris à Cæſare impetrarent, aut præſidium utique admitterent. Illis tamen ob progreſſus Succicos permiſſum, proprio milite urbem ſuam cuſtodire. Iidem, ut à Fœderatis quoque Regibus neutralitatem obtinerent, per Hanſeaticos apud Salvium, & Avauxium agebant. Qui ad Principes ſuos ſe relaturos pollicebantur, ſpe optati reſponſi facta. Interim hoſtile nihil illatum iri. Et non ingratum erat Rectoribus Sueciæ, ut oppidum iſthoc extra belli onera poneretur, modo & Cæſarei idem indulgerent. Nam præterquam quod Hanſeaticis gratificari cuperent, etiam hoc modo Cæſari anſam præbere volebant eo pertinacius Guelferbyto inhærendi; qui arcem utique obtinendam ſibi ducebat frœnandæ Inferiori Saxoniæ. Et commodiore erat ſitu Hildeſia ubere circum agro, quam Guelferbytum, ubi omnia late exhauſta erant; cujus detenti injuria Luneburgicis offenſæ in Cæſarem cauſam præbitura erat. Spargebatur poſt Cæſarea præſidia Guelferbyto, Eimbecca, & aliis locis educta alibi adverſus Succos rem geſtura; mox tamen Kœnigsmarckius illis oris ingruens obtentui ſumebatur, quare Guelferbyto excedere non tutum ferrent. Spes porro Cæſaris erat è Luneburgicorum exautoratis copiis validam ſe manum conflaturos; qua Succos toto Albi depulſos intra Wiſmariam compingerent. Circa quod negotium cumprimis ſatagebat Cunradus Bertramus Pfulius, ſolicitato Clitzingio, aliisque à Succica & Luneburgica militia digreſſis ductoribus. Quos inter & frater ipſius erat Adamus Pfulius, offenſæ in Succos cauſam obtendens prælatum ſibi Lilliehœckium, qui & eo tempore miſſionem ſuam è Suecia per literas petebat aculeatis verbis refertas, ac additis minis; etiam negata miſſione arrepturum ſe, quæ offeratur, fortunam. Cui cum Rectores Sueciæ publice reſpondere dedignarentur, Axelius Oxenſtierna quaſi privato nomine ingratum animum exprobrat, in aula Regis Guſtavi educato, & cui omnes fortunas debeat, ex gratia magis quam merito multis præſtantioribus prælato; cui & fœdum per ejusmodi literas à Regina miſſionem flagitare. Minas Guelferbytum non evacuatur.

Hildeſia neutralitatem ambit.

Luneburgici exautorati Cæſarem militiam adſpernantur.

ipſius

1642. ipsius flocci haberi. Ita iste quantumvis iratus quiescebat suasu uxoris & amicorum, & quod florentia Suecorum arma conspiceret. Sed & Conradi Pfulii delectus languebant, deficiente argento, & Saxoniæ Ordinibus hospitia abnuentibus, & quia miles Succica quam Cæsarea signa sequi malebat. Et jam Salvius per Drebbernum plerosque Luneburgicorum ductorum in Succicas partes pertraxerat, ut ad Cæsareorum solicitationes, & promissa aures obstruerent. Sic ut Cæsarei, cum viderent frustra ab se illum militem captari, à Ducibus peterent, ut exautorationem differrent. Et Pfulius tædio istius militiæ captus haut difficulter ad Suecicas partes rediturus videbatur, si tanti fuisset istum solicitare.

Circa Palatinam causam Viennæ acta.

§. 71. Circa Palatinam causam Viennæ oleum & opera perdebatur. Cæsaris declaratio laxis verborum formulis constabat; cæterorum quorum intererat nemo præter Bavarum sententiam suam ediderat. Unde mediatores apud Cæsarem instare; sua autoritate partem alteram permoveat, ut propius ad rem accedat. Inter quæ tamen non parum temporis incassum elabebatur, quod Mediatores absque Cancellario Moguntino, qui tunc e podagra decumbebat, in causa nihil suscipere possent, aut vellent; Anglico Legato ægre ferente non moram magis, quam futilem ejus prætextum. Videbatur tamen ideo præcipue tempus extrahi, quod Hispanicus Legatus procuratorio instructus non esset. Id quod ille per obitum Cardinalis Infantis excusabat; ac ei obtinendo nuntium à se in Hispaniam missum. Cæterum Hispanici Legati propositionem cum Palatini digerere non possent, à Rege Hispaniæ ante triennium Legato Anglico datam declarationem exhibent, qua Rex promiserat, loca Inferioris Palatinatus à se citra refusionem restitutum iri, quam primum super eo cum Cæsare convenerit. Tum & expetebant, ut Cæsar mentem suam distinctius explicaret circa præfecturam Germersheimensem, tum qualem pacem, aut satisfactionem Hispanus in propositione sua intelligat, & qua lege Bavarus à se occupata
3. Febr. restituere velit. Quæ capita Cæsari per mediatores exhibebantur. Bavarici contra instantibus mediatoribus denuo testantur; si Palatini à se oblata circa partes Inferioris Palatinatus acceptarint, se passuros, ut æquis conditionibus de superiore provincia & dignitate septemvirali tractetur. Ast Anglicus Legatus Mediatoribus scripto discessum suum denuntiabat, ni majore studio quam hactenus res agatur. Petentibus tamen mediatoribus,
16. Febr. & studium suum in causa pollicentibus, iter differre se ostendebat. Cæsar inde Mediatoribus instantibus profitebatur; cum Hispanico Legato procuratorium desit, se Regis Hispaniæ, ac Claudiæ Archiducis partes, quæ super præfectura Germersheimensi actionem intendebat, in se suscepturum, ea lege, si Legatus Anglicus Regis sui nomine fœdus cum Cæsare & Imperio adversus hujus hostes inire velit, de cujus Legibus cum me-
17. Febr. diatoribus consultandum sit. Ad quæ Legatus Anglicus statim reponebat: constare sibi prius debere, quid circa restituendum non Inferiorem modo, sed & superiorem Palatinatum simul cum Electorali dignitate decernendum sit. Tunc demum ex mandato sui Regis ad negotium fœderis
24. Febr. accessurum. Igitur Bavaricorum sententiam super restitutione mediatores extunderent. Bavarici ad hæc priori declarationi insistere, testati, plura se in mandatis non habere; addito, si quod ab initio placuerat, de Inferiore Palatinatu transactum sit, Principem suum circa reliqua nil omissurum, quod finiendæ liti faciat. Inter alia isti jaciebant: Inferiorem provinciam proprium & antiquum Palatinorum patrimonium esse; superiorem ex vetere sua indole ad Bavariæ Ducatum spectare. Huic sententiæ cum Bavarici firmiter inhærerent, Mediatoribus placebat illos non amplius urgere, quoad circa Inferiorem Palatinatum omnia convenissent. Inde mittendo in compendium negotio, causa Viduæ Senioris Palatinæ, ejusque filiæ Catharinæ, tum & Ludovici Philippi Palatini seponitur, quos innoxios belli alieni calamitas involverat, & quibus per ipsam pacem Pragensem injuste ablata restitui debebant. Cæteris qui circa Inferiorem Palatinatum actionis quid moverent, ut Cæsar certum tempus præfigeret edendis suis postulatis petebatur. Quan- 2. Mart.
quam autem Legato Anglico Bruxellis transeunti dictum fuerat, ex Hispania plenipotentiam haut secuturam, quod ibi moris non sit, super ejusmodi rebus, & cum talibus extra Regnum tractare: accipiebat tamen Legatus Hispanicus procuratorium, uti ipse ferebat, amplissima cum facultate tractandi, concludendi, exsequendi. De quo per Mediatores Anglico Legato significat, ex eo scisscitatus; num ipsi placeat par procuratorium obtinere; ac num in ejusmodi arduis negotiis consensu Parlamenti opus sit. Ad quæ Anglus reponebat: tantopere jactatam Hispani plenipotentiam esse privatam Regis epistolam, non ad Cæsarem, Reges, Electores & Principes, sed ad subditum suum directam, non justo sigillo munitam, & chartæ, non pergameno inscriptam; ac sua multis partibus inferiorem. Unde se infecta re discedere, quam aliam petere malle. Circa Parlamenti consensum respondebat; penes solum Regem esse jus belli ac fœderum, sic ut in ipsius arbitrio sit, super talibus ad Parlamentum referre velit, an minus. Tum Parlamentum utrumque pro causa Palatina enixius fere studium, quam ipsum Regem ostendisse. Tractatibus absolutis
31. Mart. ejusdem adprobationem facile obtentum iri. Id Angli responsum mediatores Cæsari exponunt, ac promtam circa principale negotium declarationem petunt. Enimvero id satis constabat, à Cæsare potissimum respici, quid emolumenti Angliæ Rex Domui Austriacæ vicissim pro restituto Palatinatu præstare possit, ac velit. Sane de fœdere offensivo & defensivo, armorumque conjunctione Legatus Anglicus scripto & sermone pollicitus fuerat; si negotium Palatinum ex voto componeretur. Id quod & Hispanus Legatus per *congruæ satisfactionis* vocabulum insinuaverat. Et eodem fine super consensu Parlamenti motum fuerat, quod metueretur, à Rege promissa inania fore, ni Parlamentum consentiret. Sed & Danicus Legatus circa id fœdus combinandum satagebat. Enimvero Rex tunc Parlamento discors ne suis quidem rebus consulere valebat. Unde Cæsar nulla sibi ex Anglia spe ad vetera ludibria revolutus, post tædiosas moras tandem declarabat: si Palatini Cæsaris declaratio.
scripto, aut per Legatos Cæsari se debito modo submittant, & omnibus fœderibus præsentibus
26. April. & futuris contra Cæsarem, Imperium, & Domum Austriacam renuntient, Cæsarem delicti ab ipsis aut eorundem Parente admissi veniam daturum, in Palatinatum Inferiorem eosdem repositurum, pro Germersheimensi præfectura sortem, pro qua pignori opposita illa sit, redditurum; quin & superiorem Palatinatum restituturum, ubi Rex Angliæ aut Palatini tredecim milliones florenorum una summa exsolverint diluendo debito, quo Cæsar Bavaro obstrictus sit, pignore in Austria super Anasium constituto: quoad dicta summa exsoluta sit, Bavarum velut legitimum dominum in possessione Superioris Palatinatus mansurum. Excipiebatur tamen Comitatus Cham,

qui

1642. qui priscis temporibus Ducatus Bavariæ, non Superioris Palatinatus pars fuerit. Addebatur, ut Romani ritus, & omnia Monachorum ac Jesuitarum cœnobia ac collegia in præsente statu relinquantur; validæ persistant à Cæsare aut Bavaro factæ donationes, infeudationes, ac res judicatæ: nulla sit Palatinis actio adversus possessores super fructibus perceptis, aut damno dato. Dignitas Electoralis sit penes Maximilianum ejusque hæredes masculos, tum penes tres insuper alios ex linea Wilhelmina: tum demum ea dignitas alternis inter Wilhelminam & Palatinam lineam geratur; alterutra harum extincta id fastigium penes superstitem maneat. Ex adverso fœdus, super quo jam conveniendum, implendum, eoque nomine idonee cavendum esse. Hujus quippe respectu hanc declarationem à Cæsare fieri; quo non secuto hanc quoque invalidam fore. Hæc declaratio non solenni forma Cæsareo sigillo, & Vice-Cancellarii atque Secretarii manu munita, sed solius *Latini Registratoris* nomine subscripta exhibebatur. Quod quibusdam mediatorum indignum videbatur; reliqui id excusabant, quod forte Cæsar dubitarit, num illa acceptanda sit. Et sane Palatini eam Principi suo contumeliosam, iniquam, & quæ præstari plane non possit, judicabant: ad quam nihil reponere dignaturi sint, ni prout æquitas & ratio exigat, refingatur. Ac Anglus ostendebat, ante omnia Palatinatum Inferiorem eodem jure, quo anno hujus seculi decimo octavo fuerat, restituendum: tunc demum super Electoratu & Superiore provincia tractatus se admissurum. Idem cum mediatores super tredecim millionibus instarent, reponebat; super offerenda pecunia nihil sibi mandatum; extra mandatum tamen & sub spe rati sexcenties mille unciales offerre. Id quod Bavari adspernabantur: à Principe suo hauquidquam sibi injunctum de remissione crediti sui cum Anglo aut Palatinis movere, sed Cæsari tanquam legitimo debitori, & constituto pignori incumbere, penes hunc relicto, in quas leges cum Palatinis transigere velit. Cæsaris declaratione in Angliam missa, Legatus una cum Palatinis Vienna domum reverti jubetur. Anglum valedicentem Cæsar blande habitum magnificeque donatum dimittebat, pollicitus, ad decimum diem Januarii sequentis anni eos tractatus instaurandos; tum se Palatinis circa præfecturam Germersheimensem satisfacturum, ac operam daturum, ut Bavari creditum dissolvatur; Offerret Angliæ Rex idoneam summam, & Palatinos ab extremis postulatis dehortetur; seipsum insignem partem ejus summæ in se susceperum; forte & Bavarum non nihil remissurum. Circa dignitatem Electoralem tractare ne festinaret: fata viam inventura. Cum cæteris quorum interest facile conventurum. Quibus verborum blanditiis utcunque satisfactum sibi Legatus Anglicus ostendebat.

Anglicus & Palatini Legati re infecta discedunt. 3. Jun.

Anglix Regis in Sueciam missio. 19. April. 30. Aug.

§. 72. Dum ista Viennæ aguntur, Angliæ Rex Ludovicum Leslæum tribunum cum literis in Sueciam miserat, quibus Palatini causam Reginæ commendabat. Ei responsum; facturam se quantum posset, modo Rex & alii, quorum interest, suam quoque operam conferre velint. Ac dudum Palatinæ Domus res melius habituras fuisse, nisi ipsa à cæteris sola destituta fuisset. Scripserat quoque Elector Palatinus; se non potuisse propositos à Cæsare tractatus abnuere, quanquam sibi illusum iri sat prævideret; ne Cæsar invidiam in ipsum conjiceret, & sequente Ordinum conventu plane excluderet. Ad eas literas respondebatur; ut is Regem Angliæ permoveret ad auxilia Suecis submittenda, quo Palatinatus armis recuperari queat. Etsi cum tranquillis Angliæ rebus nihil auxilii impetrari potuisset, multo minus nunc aliquid sperandum inde foret, aperto inter Regem ac Parlamentum flagrante bello. Super cujus causis judicabat Axelius Oxenstierna: cavendum esse Regi ab extremis consiliis, ac ne libero populo dominatum introducere aggrediatur. Quia porro isthoc tempore Rex dixerat, ut omnes exterorum Statuum ministri negotia sua apud ipsum exponerent, quæ ipsa Parlamentum contrario edicto ad se pertrahere conabatur, Rectores Sueciæ, ne obliqua via isti controversiæ immiscerentur, utque omnem utrinque offensæ occasionem declinarent, Residenti suo in Anglia Michaeli *Le Blon*, qui tunc in Hollandiam excurreret, injungunt, tantisper heic subsistat, nec nisi novis acceptis mandatis in Angliam redeat. 1641.

Cum Ragozio actio.

§. 73. E Transsylvania mense Junio profectus nuntius spem fecerat, Ragozium instante autumno, arma in Cæsarem sumturum, modo socia Regna ad ipsum mittant, & super postulatis ejusdem caveant. Istius Principis conjunctio in se quidem haudquidquam spernenda videbatur. Nam & opinio conciliabatur, velut in diversa quoque terrarum parte Sueci moliri quid valerent; & Polono ad istam societatem oculi erant reflectendi. Ac si revera in arma prorumperet, haut modicum momentum daturus erat; ubi ea spes fefellerit, nihil jacturæ accipiebatur. Ac jam spretum se à Suecis querebatur, offensæque causam in hos conjiciebat. Sed quare hactenus id negotium à Suecis segnius actum foret, præcipua causa fuerat, quod pecunia non suppeteret, quam suo exercitui detractam in istum erogarent, nondum satis cauto, num res ab ipso serio agatur; & quia ex hactenus actis, rerumque ipsius conditione judicabatur, eundem adversus Cæsarem in Hungaria nihil moturum, ni Turca simul eodem ingrueret. Unde quia Turca jam cum Russo bellum de Assago posuerat, prius expectandum videbatur quid iste susceperus esset, quam cum Ragozio fœdus concluderetur. Turcam autem aliquid moliturum suspicio erat, quod alias rationibus magnorum imperiorum repugnet diu quiescere; ac credebatur Ragozius clam explorasse, à Turca Cæsarem peti. Eam ob causam placebat Torstensonio tribunos Dœrflingium & Plettenbergium ad Ragozium mittere, ut ad bellum in Cæsarem hunc impellerent, aut si is abnueret, tentarent, num manum aliquam cogere possint, qua irruptio in ditiones Cæsaris susciperetur. Iter isti sumebant per Poloniam, ductores se ferentes, qui missione obtenta, fortunas suas alibi locorum quæsituri sint. Cum mense Septembri apud Ragozium mandata exposuissent, hic certa capita concipiebat, à Regina Sueciæ, ejusque fœderatis annuenda, quorum summa hæc erat. Impetrarent Fœderati Reges consensum Imperatoris Turcici, ut is Ragozium cum familia sua bonisque in protectionem suscipiat, ei si opus sit auxilium ferat, ubi ab alio invadatur, aut terris suis forte expulsum armis restituat. Ad parem tutelam quoque socii Reges se obstringant. Si ipse, aut post sua fata uxor, liberique bonis in Hungaria & Transsylvania sitis expellantur annua quadragena uncialium millia exsolvantur, quoad in sua bona restituti sint. Tueantur socii Reges libertatem, privilegia, ac præsentia sacra Hungariæ & Transsylvaniæ adversus omnes, qui violare ista aggrediantur; ut tamen hujus protectionis nomine nullam actionem in Regnum Hungariæ, aut Transsylvaniam præsidium. Primo belli anno exsolvant ducenta mil- 30. Jul.

1642. lia uncialium, sequentibus centena quinquagena millia. Tum ter mille pedites extraneos Principis exercitui conjungant, & plenis semper numeris præstent, Principis tamen sacramento obstrictos, ejusque imperio obnoxios. Principi quoque integrum sit in Fœderatorum terris militem conscribere. Ne pacem aut inducias ineant, nisi cum consensu ipsius, aut se defuncto, Ordinum Hungariæ & Transylvaniæ, quæ ipsis fraudi non sint, & queis iidem includantur, quo juribus & bonis suis tuto frui queant. Si post pacem factam Princeps à Domo Austriaca invadatur, Fœderati Reges defensionem ejus suscipiant, & auxilium mittant. Denique operam dent, ut quæ Transylvaniæ à Solimanno concessa est pax, firma perstet. His capitibus acceptis Rectores Sueciæ, re cum Rorteo ministro Gallico communicata, formulam fœderis concipiunt, ac Torstensonio in mandatis dant, ut super isto cum Ragozio transigat, eumque permovere studeat, ut quamprimum in bellum contra Cæsarem erumpat.

Danica. §. 74. Hoc anno Dani molestias, queis Suecorũ commercia in freto Oresundico premebant, usque adeo non remittebant, ut novis potius veteres cumularent. Redibant è Lusitania tres naves
16. April. Regiæ bellicæ, nonnihil salis vehentes. Illis transitum concedere per fretum Dani recusabant, etsi nossent, & naves, & sal quod vehebant, ad Reginam spectare; eo obtentu, quod *certificationes* non haberent. Unde navarchis Hafniam erat proficiscendum impetrandæ transitus veniæ. Constituerant Dani ingentem pontonem ad brevia non procul freto, queis Lappæ vocabulum est. Eum cum duæ naves Sueciæ ex America venientes præterirent, è pontone tormentum displodebatur; unde Suecicis navarchis necessitas fiebat anchoras jaciendi, & ad pontonem accedendi, multa *Rosæ nobilis* irrogata, quod per diplosionem machinæ monendi fuissent. Tum apud Hafniam sublistere cogebantur, quoad à præfecto Regio veniam proficiscendi obtinerent. Hactenus quoque frumentum Regium, quod Revalia in Hollandiam vehe-
5. Nov. batur, à vectigali in freto immune fuerat. Sed jam navis ejusmodi frumento onusta, & Gubernatoris testimonio munita, ad exsolvendum vectigal compellebatur, obtentu sumto, quod Regis Daniæ merces Rigæ, & alibi vectigali onerentur, & revera omne illud frumentum ad Hollandos spectet.
19. Nov. Veniebat Wisinaria celox, quo nuntius victoriæ apud Lipsiam in freto vehebatur. Is cum expósito in terram nuntio domum reverti vellet, comprehensus & Hafniam deductus; nautæ velut captivi in arcem pertracti; mox tamen inspecto testimonio dimissi. Causa ferebatur, quod in teloneo nomen suum professi non essent; cum tamen præter nuntium nihil veherent. Jusserat etiam Rex certificationes Suecicas annorum quatuor ex teloneo Hafniam deferri, ut computaretur, quanto Suecicæ merces per fretum transvectæ superarent eas, quæ à Danis in Sueciam importarentur. Quod Stetinensem transactionem ita interpretari vellet, velut Suecis non plus immunitatis in freto competeret, quam quanti illa foret, qua Dani in Suecia fruerentur. Tum & aliam Sueciæ libertatis interpretationem meditabantur, velut eadem ad istas duntaxat merces spectaret, quæ per fretum in Sueciam, non quæ ad alia loca Mari Baltico adsita vehuntur. Ac palam Ministro Suecico denuntiabat Cancellarius; si Sueci id pertenderent, Regem alia media dispecturum. Cum porro isthoc tempore duplum vectigal in freto præter Gedanenses & Livonos nemo exsolveret, Strœmfeldius id onus pro Livonis deprecatus, rejiciebatur; Danos quoque ingens in Livonia vectigal exsolvere. Cum tamen non plus quam aliæ nationes darent. Tandem & quatuor fere post annos ad querelas Senatus Succici ad Daniæ Senatum respondebatur; quod anno tricesimo nono arma quædam in freto detenta fuerint, id Regis Angliæ rogatu factum, & mox emendatum. Sibi non constare navium Suecicarum iter in freto impediri, ni ipsæ abusu & vitiis certificationum causam præbeant. Circa Pernavienses ex errore factum, quod telonæ credidissent id oppidum in Pomerania situm. Cæterum omnibus armis transvehendis peculiarem Regis consensum obtinendum, quod & pactis anno vicesimo quarto in finibus Regnorum initis conforme sit. Etsi à Strœmfeldio satis ostensum foret: ea pacta duntaxat ad illa arma pertinere, quæ tunc Gustavus Rex ex Hollandia adferri curabat in usum belli, quod in Livonia & Borussia contra Polonum gerebatur. Nequaquam autem ad illa arma extendi debere, quæ in Suecia confecta ad amica utrique Regno loca vehantur, non certo bello destinata, sed ad instar aliarum mercium venalia. Ac difficultates istas circa id genus arma demum anno tricesimo sexto moveri cæptas, quando ab Hollandis enorme in nitrum vectigal extorquebatur. Quanquam & eodem anno Angli novis oneribus in freto premerentur, obtentu sumto, quod Angliæ Rex tractatum à Rovvio Gluckstadii conclusum ratum non habuisset. Revera autem in turbido piscari animus erat, confuso tunc Angliæ statu, & ostentando quod in freto obtendebat juri, ac ut iniquo tempore Anglos ad transigendum ex ipsius libidine compelleret. Sed & periculosissimum tunc Sueciæ negotium Danum inter & Russos coquebatur, dum Danus Woldemaro filio suo è secundaria uxore genito Annam (Irenem alii vocant,) Czaris filiam in uxorem ambit; cui dos petebatur Novogardia Magna, & Plescovia cum prætensione Russorum ad Ingriam & alia loca à Suecis possessa; quæ quondam ad Russiam spectaverint: quæ per arma aut tractatus recuperanda forent. Etsi Russi Casanum dare malebant. Ei negotio promovendo in VVoldemarum præfectura insulæ Oesaliæ conferebatur hac lege, ut nemini super reditibus rationem reddere teneretur. Idem juventa, ac forte somniis novi Regni Livonici ferox, cum ab Oesalia Hafniam veheretur, navem Succicam bellicam non procul Bornholmia occurrentem tribus tormentis displosis monebat, ut ejus navarchus velum demitteret, ac ad ipsius navem accederet. Quod cum Succus adspernaretur, VVoldemarus omnibus tormentis in istum fulminare ardebat, ni Andreas Bildius Daniæ archistrategus, qui simul vehebatur, attinuisset ostendens, Succum potius demergi navem suam passurum, quam id faceret. Ita Succus praternavigabat. Nec eo secius super hoc facto apud Rectores Sueciæ querelam movebat Petrus VVibius, petito, ut navarchus iste pœnas daret. Cui ostendebatur, Danum potius pœnam promeritum, intentata præter morem, & pacta contumelia. Cæterum quanquam Senatus Daniæ Regi ingereret, ut nisi lacessitus bello se haut immisceret; quo fine & ab eodem petebat, ut in Dania, quam Gluckstadii agere mallet, & Legatos extraneos nullibi, quam Hafniæ audiret: tamen ea monita haut sufficiebant compescendis infestis in Sueciam consiliis; præsertim cum Rex non paucos in Senatum legisset, qui plane ab ipsius nutu pendebant. Tunc quoque Hafnia novis munimentis firmari cæpta, refragante primum Equestri Ordine, mox permittente, cum apud vicinos quoque circa emunienda oppida laborari ostenderetur.

§. 75. Hoc anno Joannes Princius in Novam Sueciam

1642. Sueciam in America Septentrionali sitam Gubernator mittitur, novæ provinciæ res ordinaturus: quo aliquot ante annos mercatores quidam Batavi auspiciis Reginæ Christinæ colonias deducere cæperant. Hi cum barbaris ejus regionis indigenis ac dominis convenerant, ut Novæ istius Sueciæ fines essent in longitudinem à promontorio Hinlopen supra latus occidentale Sinus Godvini (*Godvins Bay*) ad ripam magni fluminis Australis (*Sud Rivier*) usque ad Minquel Kil; ubi Castellum Christina situm est; inde longius per ripam dicti fluminis, usque ad locum indigenis dictum Sankikas; ubi extremum Suecicum castellum est. Qui tractus triginta quasi milliaria Germanica in longitudinem patet. In latitudinem autem versus interiora conventum fuerat, ut Suecis quantum terrarum vellent, occupare liceret. Sed Hollandi qui ad orientalem fluminis Australis ripam castellum Nassovium extruxerant, jus obtendebant in omnem tractum à Suecis ad occiduam ejusdem ripam occupatum; quem & aliquot post annos exclusis Suecis sibi vindicarunt. 1642.

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM

LIBER DECIMUS QUINTUS.

EPITOME.

1. *Obsidium Freibergæ.* 2. *A Luneburgicis missi Torstensonium adeunt. Cæsarei Freibergæ succurrunt. Torstensonius Freibergæ discedit.* 3. *Is Augusto Saxoniæ Duci commeatum retractat. Idem Albim transit. Bruæus vapulat, ut & tribunus Ungarus.* 4. *Cæsarei in Bohemiam abeunt.* 5. *Torstensonius in Bohemiam irrumpit: Albim transit: in Moraviam tendit.* 6. *Gallasius eodem sequitur.* 7. *Sueci multa Moraviæ loca capiunt.* 8. *Suecici vapulant.* 9. *Torstensonius castra mutat.* 10. *Conventio super redemtione captivorum.* 11. *Bucheimius Comes vapulat. Torstensonius hostem lacessit.* 12. *Cæsaris irritum iter. Cæsareorum caterva vapulat.* 13. *Euleberga capitur. Gallasius Moraviam capit. Torstensonius in Holsatiam abire jubetur.* 14. *Idem in Silesiam transit:* 15. *De induciis proponit: per Silesiam descendit:* 16. *Cum Polonis literas commutat:* 17. *E Silesia versus Holsatiam movet.* 18. *Gallasius Suecos in Lusatiam usque sequitur. Idem Lubenam, Lembergam, & Zittaviam capit.* 19. *Kœnigsmarckii acta. Is Halberstadium intercipit.* 20. *Crocovius in Pomeraniam irrumpit. Idem Poloniæ fines transit.* 21. *Kœnigsmarckius in Pomeraniam properat.* 22. *Idem Crocovium apud Belgardum obsidet.* 23. *Poloni in antecessum se excusant. Crocovius per Poloniam evadit.* 24. *Danus loca quædam Meclenburgica captat. Dœmitzæ obsidium.* 25. *Guelferbytum à Cæsareis evacuatur.* 26. *Hassorum gesta.* 27. *Guebriani gesta. Lotharingus Bavaricis jungitur. Wertanus vapulat. Geppinga expugnatur.* 28. *Guebrianus ad Rhenum recedit.* 29. *Idem tarde se movet; Hohentvvilam se confert:* 30. *Frustra in Wurtenbergicam irrumpere nititur: ad Rhenum se vertit:* 31. *Circa Benfeldam copias distribuit.* 32. *Bavarici Rhenum transeunt. Auxilia è Gallia adveniunt. Guebrianus in Sueviam movet.* 33. *Rotvvila à Gallis expugnatur. Guebrianus è vulnere obit. Bavarici in Gallos movent.* 34. *Gallorum & Vinariensium ad Dutlingam clades. Ejus cladis magnitudo. Rotvvila à Bavaricis recuperatur. Turennius ad exercitum venit.* 35. *Tractatus induciarum cum Brandeburgico adhuc hæret.* 36. *Acta circa pacem communem, à qua Cæsarei abhorrent. Emendata à Cæsare ratificatio adest. Id Aurspergius Dano significat.* 37. *Eorum exempla exhibentur. In illis desiderata. Rectoribus Suecia mutatio displicet.* 38. *Circa Hispanica diplomata defectus.* 39. *Rex Daniæ diem ordiendo tractatui dicit. Ejus agendi ratio non probatur.* 40. *Cæsarei separatos tractatus captant, quos Sueci adspernantur. Aurspergius suspectas securitatis literas petit.* 41. *Cæsareorum secreta in Galliam missio. Ea rejicitur.* 42. *Prævia conventio tandem permutatur. Salvius mutationem rerum timet.* 43. *De initio tractatuum Ordinibus Imperii significatur. Cæsar studium pacis præ se fert.* 44. *Loca tractatuum juramento exsolvuntur. Difficultates circa deducendum Osnabrugæ præsidium.* 45. *Legati tarde iter moliuntur.* 46. *Causam suam commendat Elector Palatinus, ut & immediata Imperii Nobilitas.* 47. *Ex morte Regis Galliæ mutatio metuitur. Fœdus inter Suecos & Gallos confirmatur.* 48. *Aurspergius denuo de separatis tractati-*

ctatibus movet. Suspectus Galliæ status. 49. *Osnabruga evacuatur. Legati Cæsarei mature accedunt. Alii paulatim sequuntur.* 50. *Polonica Legatio dissuadetur.* 51. *Dani moram ægre ferunt: quibus respondetur.* 52. *Invitatio Ordinum adhuc differtur. Salvius Osnabrugam accedere constituit.* 53. *Ordines Imperii à Suecis ad tractatus invitantur.* 54. *Fœderatorum Regnorum scopus.* 55. *Salvius Osnabrugam ingreditur. Cum Danicis Legatis congressus.* 56. *Legati Gallici iter ingrediuntur. Hispanici Legati Monasterium veniunt.* 57. *Salvius præter destinatum Osnabrugæ manet.* 58. *Lusitani ad pacis tractatum admitti cupiunt.* 59. *Acta Deputationis Francofurtensis. Legatorum Electoralium Viennæ sententia.* 60. *Brandeburgico conventus ille displicet. Ordinum inclinatio. Fit propositio. Ordines ante omnia de pace agi volunt.* 61. *Austriaci de interna, Ordines de externa pace prius agi volunt. Burgundus bellum suadet. Reliqui contradicunt.* 62. *An Principale Collegium ad tractatus venire debeat? Austriaci repugnant; Principales eo mittere utique volunt.* 63. *De modo missionis. De causis hujus belli inquiritur. Cæsar conventum eum dissolvi cupit.* 64. *Electorales nolunt à Principalibus ad tractatus pacis mitti: Principales contra nituntur.* 65. *Missiones circulares hærent. Principes Deputationem ad locum tractatuum transferri cupiunt. Austriaci eam translationem impedire student. Electorales ab utrisque dissentiunt.* 66. *Cæsarei de negotiis Ordinum in tractatibus pacis agi nolunt:* 67. *Et missionibus ad loca tractatuum repugnant. Ordines contra tendunt, Electores in diversa abeunt.* 68. *Res ad Cæsarem refertur. Principales protestantur.* 69. *Cæsar Conventum Francofurti continuandum decernit. Principales consultationes suspendunt. Principalium consilia.* 70. *Circa Palatinam causam acta.* 71. *Circa amnestiam agitata.* 72. *Circa gravamina Ordinum conatus.* 73. *Transsylvanica. Super fœdere cum Ragozio consultatio.* 74. *Torstensonius Ragozium stimulat. Ragozius pronum se bello ostendit. Torstensonius in Transsylvaniam mittit. Bellum à Ragozio in Cæsarem sumitur.* 75. *Poloni machinationes.* 76. *Danorum cum Russis machinationes.* 77. *Dani Hamburgenses argento emungunt. Iidem Suecis Pomeraniam invident:* 78. *Sub Rudena à Suecis vectigal exigunt: Suecorum navibus in Oresunda manus injiciunt.* 79. *Sueci initio modeste queruntur.* 80. *Consultatio super bello Danico. Rationes contra.* 81. *Rationes pro bello.* 82. *Bellum in Danum decernitur.* 83. *Consultatio super cedenda Pomerania. Rationes pro ea retinenda.* 84. *Rationes pro eadem cedenda. Ea cedendum certo modo decernitur.* 85. *Missio ad Brandeburgicum.* 86. *Dani ut injurias emendent frustra monentur.* 87. *Conventus Ordinum Regni.* 88. *Exterùs de hoc bello significatur.*

1643. Obsidium Freibergæ.

SUperioris anni exitu Torstensonius post captam Lipsiam Freibergæ animum adjecerat, ut gemino velut compede Misniam stringeret. Oppidum istud, quod muri turribus interjectis cum fossa sat profunda cingebant, nullo ad recentiores artis regulas munimento tuebatur Schweinicius subtribunus, vir strenuus, cum aliquot peditum centuriis. Tum oppidani, & magnus metallicorum numerus, & profugi provinciales arma intrepidi ceperant; queis animum addebant per meatus subterraneos subinde ab Electore penetrantes nuntii. Dum situs oppidi exploratur, aliquot dies primum elabuntur. Hinc propugnaculum rotundum portæ Petrinæ & mœnia utrinque verberantur: simul cuniculus ad exterius fossæ labrum agitur; sed eo
2. Jan. fallente assultus dari tunc non poterat. Sequenti die post repetitam verberationem, & cuniculum ducenti pedites assultum auspicantur; qui & in ruinas mœnium enituntur. Sed nullo modo per objectos palos & abscissos aditus perrumpere dabatur. Cadebant ibi è Suecicis duo centuriones cum quinquaginta gregariis centum sauciati. Unde majore mole accessus moliendi erant, qui continuas ob pluvias lente procedebant. Inter ista Torstensonius assumto equitatu & selecta peditum manu versus Bohemicos montes pro-
7. Jan. cedit, num Cæsareis per hiberna dispersis noxæ quid inferre possit. Sed profundæ luto viæ, & morbus ducis non nisi viginti equitibus interceptis mox in castra redire subigebat. Morbo Tor-
9. Jan. stensonius per mensem lecto affixus tenebatur, haut exigua obsidii remora. Simul fœda tempestas obsessores urgebat, ac metallici contrarios agendo cuniculos subterraneum laborem eludebant.

§. 2. Ad hoc oppidum hærentem Torstensonium à Luneburgicis Ducibus missi adeunt, quibus & Augustus Dux ablegatum addiderat. Hujus literæ ad Leopoldum prælio apud Lipsiam interceptæ, ac de infenso ejusdem in Suecos animo testantes ipsius ablegato à Torstensonio legendæ exhibebantur; simul admissio negabatur, ni cæteri interessissent. Petebant isti stipendia ditionibus ipsorum imperata remitti aut mitigari; tum Wælpam & Hoyam deducto præsidio munitionibus nudari; ac discessuris Cæsareorum è sua provincia præsidiis tutum iter concedi. Torstensonius stipendia ad certum modum deducebat. Circa VVælpam annuebat ea lege, ut vicissim Ehrenburgum à Cæsareis infessum mœnibus nudetur. De Hoya differebatur. Cæsareis præsidiis tutum iter promittebatur, si in Bergensem agrum descendere vellent. Cæsarei interim contracto apud Launam equitatu subitam incursionem in Suecorum stativa meditabantur. Quibus Torstensonius cum maxima exercitus parte Frauensteinam usque obviam procedit. Sed cum hi Suecorum motu cognito recessissent, ad Freibergam reditur. Ubi jam turris portæ Petrinæ imposita à Suecis tenebatur, unde in plateas quasdam despectus. Vicinæ turri, ne à Suecis occupari posset, oppidani ignem injecerant. Post priorem cuniculum irritum alius sub ipsa mœnia agitur; qui magna eorum parte dejecta latum obsessoribus aditum præbebat. Sed quo minus assultus fieret, progressus in vicina hostium
16. Febr. exercitus efficiebat novem equitum, quinque peditum millibus constans: & equitatus quidem Dippoldisvvaldam, peditatus Glashuttam processerat. Cum hoc etsi manu conferere non dubitaret Torstensonius; verebatur tamen, ne hostis propius admotis castris pabulatores in an-

1643. A Luneburgicis missi Torstensonium adeunt.

24. Jan.

Cæsarei Freibergæ succurrunt.

gustum

1643. glastum compelleret. Nec arcta jam annona ibi eorum diutius hærere patiebatur, cum hosti à tergo Bohemia, à latere Dresda & Zwiccavia commeatum præberet. Igitur iste relicta Freiberga facto per Dæbelam itinere Strelenæ ad Albim considet, consilia hostis speculaturus. Discedenti Croatas immittebat Piccolomineus, quos postremo agmini ingruentes ita repellebat Kœnigsmarckius, ut denuo impetum dare haut libido foret. Desideraverant eo in obsidio mille quingentos milites Sueci, partim cæsos, partim ad vetera Cæsareorum signa refugos. Freiberga liberata hostis non parum gloriabatur, quod Sueci præter amissos milites, temporis non exiguam jacturam fecissent, inhibita persecutione tam egregiæ victoriæ. Contra nec Torstensonius operam lusisse videbatur, quod id saltem obtinuerat, ut Cæsarei commodissima hiberna Pilsenam ultra ad Danubium porrecta, queis vires insigniter reficere potuissent, per preces Electoris aspera anni tempestate relinquere congerentur, per viginti amplius milliaria equitatu ita afflicto, ut mox è Misnia quinque millia equitum amissis equis in Austriam dimittendi forent.

Torstensonius Freiberga discedit. 17. Febr. 20. Febr.

Torstensonius Augusto Saxoniæ Duci commeatum retractat.

§. 3. Porro cum post captam Lipsiam Elector Saxoniæ moderatiora consilia agitaturus crederetur, Torstensonius filio ejusdem Augusto commeatum dederat Halam se conferendi, atque Mauritioburgi sedem capiendi. Sed quia interim iste de acerbissimo in Succos odio nihil remiserat, & hic præsulatus Magdeburgici regimen arripuerat, indicto etiam Circuli Inferioris Saxoniæ conventu; Torstensonius retractato commeatu ipsi, ut Dresdam se conferat, denuntiat. Quo nuntio Dux valde perturbatus id saltem temporis sibi indulgeri rogabat, quo in Sueciam scribere, & responsum inde expectare posset. Quod eo facilius concedebat Torstensonius, quia indictum Circuli conventum ipso postulante omiserat. Porro Torstensonius apud Strelenam superato Albi Elstervverdæ prætorium figit, exercitu circum dispositio, ut quiete se reficeret. Contra Piccolomineus circa Dresdam hærebat, Suecorum motus observaturus. Ab hoc emissus Bruæus Comes cum duobus equitum millibus Wittenbergium Muckenbergæ stativa habentem invadere meditabatur. Ejus consilio cognito Torstensonius Elstervverda cum majore equitatus parte progressus, Bruæum Senftenbergæ in suburbio deprehendit. Ubi licet Cæsareis arma parandi spatium esset, vi tamen perrumpentibus Suecicis plurimi cæduntur, reliqui dimissis equis per fossam in oppidum se conjiciunt. Sueci sexcentis equis instructis, quatuor insuper turmarum præfectis, aliisque ductoribus captivis potiuntur. Paulo post Torstensonius ob commodiora stativa in Lusatiam progressus Budissinam, & Reichenbacum copias distribuit. Ubi recens militum manus è Westphalia, cui hostis in via frustra insidias struxerat, deducente Kœnigsmarckio ad exercitum pervenit. Qui tamen cum imminutis quibusdam legionibus iterum trans Albim mittitur, supplendis numeris, ac observando, si quid ad Albim & Visurgim hostis moveret; si opus foret Torstensonio auxilium properaturus. Eo loco Suecicus exercitus in Aprilem usque mensem hærebat, frequentibus excursorum catervis hostem carpens, quarum pleræque multa cum præda & captivis revertebant. Inter alia tribunus Ungarus cum trecentis equitibus propius Suecorum stativa succedens aliquot Suecicos interceperat. Eum Reichvvaldus tribunus, Zittaviæ hospitans in Bohemia non procul Fridlanda in villa cum suis pernoctantem deprehendit, ac incensa villa plerosque cæcidit, quos inter subtribunus cum aliquot turmarum præfectis erat, reliquis incendio absumtus, aut captis; quos inter ipse tribunus cum duobus excubiarum præfectis. Sueci quos iste intercepérat liberantur. Istum Ungarum superiore anno captum, & super revertendo fide data dimissum, cum ea neglecta reverti neglexisset, Torstensonius manibus pedibusque vinctum Zittaviæ in carcerem compingit, quoad precibus aliorum motus pari cum reliquis captivis conditione frui pateretur. Idem Reichvvaldus paulo post Hofkirchium Oppelæ obsidio depulerat. Hic dilatandis suis hospitiis Closium subtribunum cum majore parte suæ legionis Oelsæ oppresserat. Inde Oppelam impetu expugnare aggressus in ruinam murorum à se editam assultum dederat; sed amissis suorum centum quinquaginta aliquandiu eminus oppido adsidebat, donec adventante Reichvvaldo Briegam se reciperet.

1643.

Idem Albim transit.

Bruæus vapulat.

Ungarus tribunus vapulat. 28. Mart.

§. 4. Cæsarei contra intellecto Suecicorum apud Elstervverdam motu in Bohemiam recedebant, assumtis legionibus Saxonicis, quas Elector coercendis Lipsiensibus retinere maluerat. Inde cum circa Leutmericiam paulum hæsissent, in districtum Kœnigsgræcensem progrediuntur, Succis, si in Moraviam penetrare vellent, se objecturi. Ab exercitu Cæsareo Archidux Leopoldus Pallavium discesserat, Trautmansdorfio Comiti uti creditur offensus. Piccolomineus ad Hispani militiam transibat. Unde imperium exercitus iterum Gallasio deferebatur, lætantibus Succis, quod solitum isti nossent Cæsareos exercitus destruere. Firmaverat is exercitum tribus millibus recens conscriptis, ac Florentinus Dux manum Italorum adducebat, simul quicquid undique copiarum restabat excitur. Et quia Hispanicum aurum deficiebat, Cæsar mutui vocabulo ingentem pecuniæ vim subditis extorquebat. Suecicum exercitum tunc quinque peditum millia, veteranus & selectus miles, tredecim equitum componebant, sed quorum sex millia amissis equis ad pedes descenderant. Tum premente pecuniæ inopia acerbis omnia questibus personabant. Torstensonius ægros, & millionem in Sueciam meditantes monitis, precibus, promissis componere, ad pecuniam curandam Alexandro Erskeino Hamburgum misso. Huic proficiscenti magnus se ductorum numerus adjunxerat; quibus deducendis Torstensonius centum quinquaginta equites, quinquaginta pedites addiderat, monito ut per Breibusium viam caperent, & primis diebus magna itinera properarent. Ast illi Laubam abeuntes minutis itineribus incedebant. Unde emissi à Cæsareis trecenti sexaginta equites, raptim percursis quindecim milliaribus eos Freienvvaldæ summo mane invadunt, ac equites incensis ædibus, queis hospitabantur dissipant, sarcinasque diripiunt. Pedites tamen carragine facta acriter resistunt, ac cæsis quibusdam hostes Gœrlicium recedere cogunt. Apud Suecicos tribunus Beckerus occubuerat, Plato tribunus graviter sauciabatur. Cæteri incolumes Crosnam pervenere.

Cæsarei in Bohemiam abeunt.

15. April.

§. 5. Ast Torstensonius stativis apud Budissinam movens, cum Seidenbergæ exercitum lustrasset, assumto equitatu & duabus peditum phalangibus in Bohemiam Turnaviam ad Gezeram flumen properabat, num occupato ibi ponte hostem per stativa sparsum opprimere posset. Sed eos conatus vis morbi reddebat irritos, quæ complures per dies lecto affixum detinebat. Præmillus tamen Wittenbergius Zwviani Croatarum sarcinas ac trecentos equos, cum subtribuno & excubia-

Torstensonius in Bohemiam irrumpit. 7. April.

15. April.

1643. rumpræfecto, aliisque intercipit; cæteri raptim in tuta se subduxerant. Inde per Boleslavienſem diſtrictum multa loca diripit. Reliquus exercitus per Fridlandam, Reiſſenbergam, Munchen-Græciam itinere facto Lockovvitzam pervenit; ubi Torſtenſonius prætorium ſtatuit, legionibus
18. April. per vicina diſpoſitis. Heic à Wrangelio Scala, à
23. April. Mortaignio Nebra, montanæ arces non invalidæ, in poteſtatem rediguntur. Boleslavienſem arcem ſubtribunus Rebenſtockius ſubigebat, Leipenſis
22. April. arx impetu expugnata. Alia quoque oppida & arces per octo circum milliaria præſidiis hoſtium inſeſſa à Suecis occupantur. Caterva Succicorum
17. April. Zittavia progreſſa poſt Plaſcovvitzum direptum cum Leutmericiam acceſſiſſet, tantum terrorem militi, qui oppidum cuſtodiebat, intulerat, ut eo deſerto trans Albim in caſtellum ſe reciperet. Ita nullo impediente in Bohemiam penetratum; ac Gallaſio à Cæſare injunctum dicebatur, ne cum hoſte manum conſereret, ſed deſtinatis iſtius ſe objiceret, ac per catervas eundem carperet. Idem ut Suecos aditu Moraviæ arceret, copias trans Albim contraxerat Kœnigsgræciæ prætorio ſtatuto; tum equitatum ſecundum fluminis ripam Brandeiſiam uſque diſtribuerat. Evocatur huc quicquid alibi ſupererat copiarum, & quæ Olmucium hactenus circumſederat manus huc evocatur; quæ tamen Succicos adeo arcte intercludere non poterat, ut non ſubinde excurſionibus hoſti damnum darent, capto inter alia Schœnkirchio tribuno, qui Vienna magnam pecuniæ ſummam militibus in ſtipendium allatum veniebat. In Poloniam quoque à Cæſare Starenbergius Comes mittitur, militem & pecuniam peſſurus. Sed pecunia Polonis non ſuppetebat; circa militem ſubmittendum Ordines dubitabant, ac non parum iſtius petitis obſiſtebat Avaugurius Legatus Gallicus. Unde Starenbergius inſalutatis Ordinibus ta-
2. Maji. cite Warſovia diſcedebat. Torſtenſonius Stalhantſchium è Pomerania, & alias è Sileſia copias expectans, urgente commeatus ac pabuli inopia Lockovvitza movens, ac apud Turnaviam ſuperato Gezera prætorium Munchen-Græciæ conſtituit. Quo oppido per incuriam militum flammis abſumto caſtra Boleslaviam Novam transferuntur. Per id tempus nil niſi per excurſorum catervas geſtum. Etſi cum hoſtis trans Albim ſe teneret, pauci captivi intercipi poſſent; & ob ſylvas monteſque inſidiis opportunos, ac hoſtiles circum arces Succicum exercitum diffundi rationis non eſſet. Venerant inde è Sileſia Otto Sackius, & Meierus tribuni, ille cum equeſtri, hic pedeſtri legione ac machinis quibuſdam, ac paratu bellico. Qua in provincia nuper quadringenti circiter equites Succici direpto Uratislaviæ ſuburbio magnas prædas egerant. Qui & poſt Bernſtadium expoliant, ſuperveniente tribuno Avvackio cæſis compluribus in fugam conjecto. Igitur quanquam abſente adhuc Stalhantſchio Torſtenſonius morbo jam liberatus in hoſtem ire conſtituit, antequam hic nimium ſe firmaſſet. Et quia is in Kœnigs-Græciæ opportunis locis conſederat, impreſſione in diverſam partem facta latibulis ſuis eum extrahere
20. Maji. conſtituit. Ita Mælnicca petitur, centum duntaxat peditibus inſeſſa, qui ſtatim arbitrio ſe ipſius
21. Maji. permittunt. In oppido inſignis annonæ copia reperta. Eodem die cum parte equitatus Albim va-
Idem Albim transit. do transgreſſus, mille ſelectos hoſtium equites ſub Henningo tribuno deprehenſos partim Pragam, partim Brandeiſiam perſequebatur, non paucis ductoribus ac gregariis interceptis. Structo hinc ponte apud Mælniccam, exercitus Albim
27. Maji. tranſit, inter id flumen & Muldam caſtra metatus, quoad Stalhantſchius cum quadringentis equitibus, totidem peditibus adeſſet. Eo Succici exer- 1645.
citus motu Gallaſius Kœnigs-Græcia extractus ad Brandeiſiam conſederat. Torſtenſonius inde toto 31. Maji.
cum exercitu in aciem diſpoſito intra machinæ jactum ſub caſtra hoſtium ſuccedit, num his forte lubido foret prælium conſerendi. Enimvero caſtris nemo prodibat, præter tres Croatarum catervas, quæ eminus campum percurrebant. Unde Torſtenſonius Pragam converſus, per vicinas urbi vineas trans Proficium montem iter capit, inſultandi cauſa eandem diſploſis aliquot machinis ſalutans; quo ipſo die tribuni Madelovius, & Fou- La Fou.
rius ob fugam prælio Lipſiaco arreptam ibidem pœnas capite luebant.

§. 6. Ita Moraviam verſus progreditur nemine Idem in Moraviam tendit.
obſiſtente, quod Cæſarei non credidiſſent, ipſum viam inter hoſtilem exercitum, & Pragam capere auſurum. Iter inde per Brodam Bohemicam, Kuttenbergam, Meſtitiam, Crudinam, Leutomiſchelam, Zvveitam, & Triebam properatur, donec apud Mugliciam caſtra ponerentur. Animus Torſtenſonio erat, Olmucium & Neuſtadium Moraviæ annona ac paratu bellico inſtruere, ac ſi occaſio daretur, prælio decertare. Gallaſius contra, tunc novem equitum, ſex peditum millibus inſtructus, quia de tam celeri Succicorum profectione ſuſpicatus non fuerat, magnam equitatus partem pabulatum ire permiſerat. Unde in campum prodire non auſus Croatas tantum & levium equitum catervas Suecorum veſtigia legere juſſerat, qui acriter repulſi, ac nuſpiam ſe diſpandente Succico milite nullum operæ pretium fecerant. Gallaſius, quo tutior incederet, Gallaſius eodem ſequitur.
Brandeiſiæ Albim ſuperans Parduvvitzam tendit: ubi iterum id flumen transgreſſus à dextris Suecos præteriens Brinam contendebat, caſtra Suecorum inter Zvveitam & Triebam Moraviæ modico ex intervallo prætergreſſus, ut pars agminis, & impedimenta inde conſpici poſſent. Unde & Torſtenſonius ſtatim copiis in aciem diſpoſitis, ac diſploſis machinis Cæſareos ad pugnam provocabat; qui hunc nihil morati, cœptum iter urgebant.

§. 7. Interim à Wrangelio Litta, à Plettenber- Succi multa loca Moraviæ capiunt.
gio tribuno Sternberga arx ſubigitur. Mox & ab illo Blumelavia arx octoginta peditibus inſeſſa, à 9. Jun.
Mortaignio Trieba arx capitur, qua miles & in- 12. Jun.
colæ tecta via in vicinam ſylvam profugerant. 14. Jun.
Cremſieram Torſtenſonius aſſultu expugnat; ſed 16. Jun.
incendium ipſos per hoſtes, an ab irrumpente milite, excitatum ingentem annonæ vim corrumpebat. Legio ibi dimacharum Paſſuæi tribuni, & centum quinquaginta ſelecti equites capti. Cæſarei ad ſubveniendum iſti oppido jam intra quartum milliare ſuggreſſi erant; ſed cum id captum audirent, Auſterlitzam recedunt. Hinc Dobitſchoviam ſe vertit Torſtenſonius, ſitu firmiſſimum locum; cui quod Gallaſius utique ſubventurus crederetur, omnia prælio diſponuntur. Sed Gallaſio non adparente præfectus deditionem properat; quo nomine mox apud ſuos capite pœnas luit. Trecenti præſidiarii ultro ad Suecorum militiam tranſiere. Magna ibi præda reperta. Viciſſim Cæſarei in Bohemia Boleslavienſem arcem, fuſis ducentis equitibus, qui Zittavia ſubventum ibant, capiunt: quinquaginta qui inſederant dimachæ Cæſareis cohortibus admixti. Torſtenſonius inde non procul Dobitſchovia, Gallaſius apud Coietinum munitis natura locis conſidet, quicquid ubique Cæſari reſtabat militum ad ſe evocans. Et jam duodecim equitum millia in caſtris habebat, peditatu quoque Suecis ſuperior. Cum Torſtenſonio ſex equitum millia quingenti non amplius eſſent, equis & armis inſtructi, magna parte pedibus incedente; peditatus quindecim legionibus abſol-

1643. absolveretur. Sed Succicus miles veteranus, Cæsareus magnam partem recens conscriptus erat. Torstensonio, ut suos equis instrueret, sedula opera dabatur. Tum Kœnigsmarckium cum novis delectibus in Bohemiam evocare decreverat. Ac si supplementa è Suecia advenirent, fiducia erat, hostem trans Danubium propulsum iri. His in castris Carolus Gustavus Princeps Palatinus, qui hactenus volonis conditione in exercitu egerat, suasu Torstensonii certam functionem suscipit, ne si forte ab hoste caperetur, difficilior redemtio foret, tunc ex natalibus, non militari munere æstimandus; quem, cum inter tirocinia superiorem gradum ipse deprecaretur, Torstensonius turmæ suæ prætoriæ præficiebat.

Succici vapulant.

§. 8. Metantibus ita in propinquo exercitibus inter excursores crebris velitationibus certabatur, meliore ut plurimum Succicorum successu, nisi quod aliquando duo Cæsarcorum signiferi cum ducentis equitibus rem prospere gesserunt. Petierant à Torstensonio Devvicii, Berneri, & Duglassii legiones, ut sibi in assignata per montanam provinciæ partem hospitia discedere liceret conquirendæ ad instruendos sè pecuniæ. Quod dux cum non esset, unde indigentes sublevaret, abnuere non poterat; impedimenta tamen & signa in castris relicta. Isti in montana digressi vico quopiam consederant, nullis circa excubiis dispositis. Unde intempesta nocte, dum securi somno vacant, ab ingruentibus illis signiferis opprimuntur. Dæhnius subtribunus cum quibusdam aliis cæditur: Bernerus tribunus è vulneribus mox obit, ductores plerique, & multi gregarii equites capiuntur: reliquos dispersos latebræ tegebant, quorum plerique in castra revertebant. Major ignominia, quam clades accepta. Devvicius tribunus cui in reliquos imperium fuerat, & cujus socordiæ id malum debebatur, è captivitate redux damnabatur, ut ignominiosa missione ab exercitu pelleretur. Precibus tamen fœminarum datum, ut solido modo militiam abdicare liceret. Ea res Viennæ insolenti gaudio accepta, & machinæ circa vallum displosæ. Interim Cæsarei intra dimidium milliare à Succis consederant excitis undique copiis, ut hosce numero non parum excederent. Bucheimius Comes tria peditum millia nuper adduxerat, & mox complura Hungarorum millia adfore nunciabantur. Unde annona Succis arctior, & pabulum è longinquo non citra periculum petebatur, Cæsareis equitatu prævalentibus, ac provincialibus infestis. Tum & morbi gliscebant, quod castra tuto quidem inter duo flumina loco, sed ob uliginem insalubri posita essent.

Torstensonius castra mutat. 24. Jul. 25. Jul.

§. 9. Igitur Torstensonius impedimentis & machinis per noctem silentio præmissis, sequenti die cum exercitu secutus Mesteviciæ dimidio à Preravia milliari considet, fertilibus & pabulo abundantibus agris; ac castra per vallem metatur, montibus circum munitam. Eo Succicorum motu sexcenti Cæsarei præsidium Presniciæ agitantes, terrore consternati Brinam se recipiunt. Heic loci maturæ jam fruges, & pabulum equitibus laxius; qui & aliquoties catervis in hostem strenue rem gerebant, inter alia trecentis equis interceptis. Gallasius hunc ipsum in locum castra transferre destinaverat, ni Torstensonius prævenisset; unde isti intra vetera castra subsistendum erat. Heic hærentibus Succis Slavvackæ seu Walachi necessaria sedulo subvehebant, utut semel atque iterum à catervis Cæsareis graviter multarentur, ac Cæsar edicto veniam illis polliceretur, si commerciis cum hoste abstinerent. Qui tamen ideo favorem in partes Succicas non exuebant. Aliquando tamen Croatæ & Hungari per insidias non modicam vim equorum, sarcinis vehendis adhibitorum, longius à castris pascentium abegerant enormi iterum Cæsareorum gaudio. Inter hæc ingens manus Croatarum & Hungarorum in castra Cæsarea adpulerat, quos licet major prædas agendi, quam pugnandi amor teneret, ipsis tamen passim persultantibus gravioris armaturæ equiti parcebatur; Succicis non parum defatigatis. Et major eorum numerus ab ipso Cæsare adducendus expectabatur, cujus itineri magna pecuniæ vis à subditis extorquebatur. Sed quanquam abundante in Cæsareis castris annona, ingens tamen fœtor; equorum cadaveribus passim stratis, & immensa muscarum colluvies homines juxta ac jumenta misere infestabat.

Conventio super redemtione captivorum. 9. Aug.

§. 10. Heic loci renovabatur conventio super captivorum redemtione, superiore anno ad Zittaviam inita, quæ nunc ad superiores duces extendebatur, apud omnes quoque per universam Germaniam copias valitura; Succicis id ducibus ob incerta bellorum flagitantibus. Respectus ibi habebatur solius functionis militaris, nullus dignitatis, aut natalium. Taxabatur Generalis locum tenens, qui supremus Cæsareæ militiæ gradus, quindecim millibus aureorum, Campi-marescallus decem, summus rei tormentariæ præfectus quinque, summus equitatus aut peditatus dux tribus, summus vigilum præfectus duobus millibus aureorum. Aliæ functiones militares statui inservientes menstruo stipendio æstimabantur. Sacerdotes, fœminæ, pueri, corpora exanima absque lytro dimittenda, uti & inermia ductorum ministeria. Tum & actiones abolitæ, quæ in unum vel alterum captivum extra causam belli esse possent. Qui fidem captori datam negligeret, à judice castrensi termonendus erat; ni ad hostem reverteret, aut idoneam causam adducere posset, ignominia notandus. Qui incolumitate accepta post datam fidem profugeret, ad hostem remittendus erat; aut si graves fugæ rationes habuisset, lytrum haut eo secius exsolvendum. Captivus post acceptatam incolumitatem nil hostile tentaret, aut si id fecerit, promissa salute non amplius gauderet. Qui captivum post salutem acceptatam per vindictæ ardorem occideret, in jus vocatus pœnas daret.

Bucheimius Comes vapulat.

§. 11. Cæterum decreverat hostis facta per Crocovium in Pomeraniam impressione Succos provinciis hæreditariis extrahere, quo & Bucheimius Comes cum mille quingentis equitibus destinabatur. Is præter Hollitschoviam à Succis infestam in Silesiani tendebat, alias ibi è Bohemia copias sibi adjuncturus. Ejus protectione audita Torstensonius cum valida equitum manu è vestigio insecutus, quarto à castris milliari deprehensum citra pugnam in fugam propellit, ac ultra Tetschinum Vetus persequitur. Major hostium pars ibi cæsa aut capta. Ipse Bucheimius tertio equo ægre elapsus Troppaviam evadebat, ubi sexcentos quasi suorum iterum colligebat. Torstensonius ut Gallasio isthanc revocandi necessitatem adferret, & quia Cæsar cum multis Hungarorum millibus adventurus spargebatur, propius hostem urgere instituit, præsertim deficiente iterum pabulo, quod inter arces hostium præsidiis infestas longe petendum erat. Igitur impedimenta Olmucium mittuntur accelerando agmini. Hinc vado Moravam amnem iste transgressus ad hostium castra accedit, queis se hautquicquam commoventibus V Vischoviam tendit, dimissis passim catervis, quæ plurimos hostium intercipiunt, ac populationem terroremque late circumferunt. Ab istis quoque Brinæ suburbium diripitur, & flammis datur, ubi quatuor turmæ è Schœnkirchii tribuni legio-

Torstensonius hostem lacessit.

11. Augusti.

12. Augusti.

1643. ne tendebant; quarum major pars cæditur, reliqui capiuntur; quos inter subtribunus, & Hispanicus tribunus Didacus de Villa Lobos. Sed quia Gallasius intra castra se sua tenebat, revocato etiam ad se Bucheimio, haut consultum visum ab impedi-
17. August. mentis longius digredi. Igitur retro ad castra hostium, & longius Olmucium versus recedit Torstensonius, adsumendis impedimentis. Inde recta Brinam movet, oppidum istud tentaturus, aut hostem in prælium protracturus. Ejus consilio animadverso Gallasius statim sexcentos pedites, centum cataphractos oppido immitti. Ipse mox cum universo exercitu eodem sequitur, ac inter Brinam & Mederzitzam celso monte castra metatur, profunda valle & palude à Succis divisus, qui retro Cœnobium Oberdavvitzam consederant. Paucos post dies flumen transgressi Cæsarei sub ipsa Spilberga arce tendebant. Sed quanquam utraq; castra vix majoris machinæ jactu distarent; montibus tamen & viarum angustiis impedita regio hostem invitum ad prælium pertrahi non patiebatur. Nec intra hostilia circum præsidia diu consistere licebat, apertis agrorum late vastatis. Igitur cum Torstensonius de Crocovii in Pomeraniam irruptione audiret, iterum Olmucium revertebat, infesta illi oppido loca quantum dabatur occupaturus, ac quoad posset in ea statione hæsurus. Decreverat alias supplementa è Succia submittenda per VVestphaliæ præsidia distribuere, educto inde veterano milite: tum per Kœnigsmarckium impressione alibi facta partem hostium à se avertere, aut illum ad se evocare. Ita superior hoste aut illi par, facile pedem in ditionibus Cæsaris figere poterat. Sed nullis è Succia copiis eo anno missis ob instans bellum Danicum, & Kœnigsmarkio adversus Crocovium occupato ea consilia irrita erant.

Cæsaris iter. 17. August. §. 12. Cæsar interim magno cum comitatu Niclasburgum pervenerat. Causam aliqui ferebant, ut sua præsentia Gallasii segnitiem corrigeret, qui tot millibus auctus nihil tentare in hostem ausus fuerat; an ut Hungaros in Succos excitaret. Quo fine & statim Scalitzam se conferebat, ut Hungaris eo propior esset, quorum multa millia adventura sperabantur. Et jactabant Cæsarei, exercitum ad triginta sex bellatorum millia augendum, ipso numero Succos obruiturum. Sed è quindecim Hungarorum millibus, quæ sperabantur, vix tria millia adventabant, plerisque indictam à Palatino expeditionem abnuentibus, quod per privilegia extra Regni fines militare non tenerentur; quæ per tot secula acinace defensa, ut & nunc sarta tecta servarent, Episcopus Jaurinensis monuisse dicebatur. Forte & aliquid ad rem fecerat, quod Torstensonius literis ad Palatinum scriptis confirmarat; Hungariæ à se nihil hostile metuendum, ac capitis pœna suo militi se interdixisse, ne quis
7. Sept. ejus Regni limites ingrederetur. Ita Cæsar ne visis quidem suis castris Viennam redit, cui maximum à Succica caterva periculum imminebat, ni hanc error viæ alio avertisset. Quo nomine & post Viennæ supplicatio indicta. Ægre quoque istius catervæ manus evaserat Legatus Hispanicus: currus tamen aliquot, queis Austriaci proceres vehebantur, intercepti insidiatoribus non modicum operæ pretium fuerant. Torstensonius inde arcis Blumelaviæ munimentis disjectis, ac Holitschovia, Petzoravia, aliisque oppidis militi in prædam concessis, Olmucio movens Sternbergam inter & Neustadium sub montibus, qui Silesiam Moravia discernunt, considet. Exitinere Joannem Wittenbergium tribunum cum trecentis equitibus magnos boum & ovium greges Olmucium deducere jusserat, instruendo penu. Is oppido re-
Cæsareo- means in sexcentos hostium equites uno à Sternberga milliari incidebat; quibus cum par non esset, cessim Sternbergam versus se recipiebat. Commodum hoc in oppido agebat Torstensonii legio prætoria; cujus subtribunus cum Wittenbergium cedentem conspiceret, statim cum suis auxilio accurrens cum isto in hostem ruit. Ita hujus magna pars cæditur. Gerstorfius tribunus, ac Fridmannus subtribunus cum aliquot ductoribus & multis gregariis capiuntur, præfecto vigilum cum paucis evadente.

1643. rum caterva vapulat.

§. 13. Hac regione dum Torstensonius hæret, Eulenbergam arcem Succicis præsidiis valde infestam oppugnare instituit, edito in monte sitam. Cum tormenta parum proficerent evibrata ingentibus mortariis saxorum vis militem angusto spatio inclusum vehementer turbabat, simul actus per rupes cuniculus partem arcis cum quinquaginta militibus in sublimi eliserat. Unde territus præfectus Lichtensteinius subtribunus, accedente quoque aquæ penuria, ut Neissam deducatur, pacisci tur. In arce magna vis annonæ ac paratus bellici reperta; tum opes provincialium eo congestæ, millione uncialium taxatæ. Præ-
26. Sept. fectus Viennæ de propera deditione arguebatur; etsi alii censerent ad extrema redactum sustinere amplius haut valuisse. Gallasius contra Torsten-
Gallasius Miraviam capit. sonium Olmucio digressum statim à latere insequitur, ac transito Morava flumine Littam, inde Muglitzam & Miraviam tendit; quarum hanc præsidio Succico infestam, cum non sine magno labore veteres muros dejecisset, assultu tandem capit, cæsis centum & triginta qui eam tuebantur præsidiariis. Bruæus quoque Comes per insidias Jordanum tribunum circumvenerat, sexaginta cæsis,
23. Sept. centum ipso cum tribuno captis. Ast Torstensonius post Eulenbergam captam communicationem cum præsidiis Silesiacis hactenus fere intercluſam iterum aperuerat. Ea causa Jacobum Tœrnschildium Oppelæ tam diu detinuerat, quem mense Majo Rectores Sueciæ cum literis miserant, quibus sub Hiemem in Holsatiam penetrare iste jube-
25. Mart. Torstensonius in Holsatiam abire jubetur. batur. Eo nuntio accepto lætus statim in Silesiam transire constituebat. Sed dissimulandis destinatis spargebat, se propius Pomeraniam movere, ne firmatus pluribus copiis Crocovius ad mare belli sedem figeret. In Moravia Olmucium; Neustadium, & Eulenberga valido præsidio, & omnibus necessariis instruuntur; reliqua loca munimentis nudantur.

Idem in Silesiam transit. 3. Octob.

§. 14. In Silesiam transgressus Torstensonius unum & alterum diem ad Carnoviam subsistebat, quam machinis & ignibus infestabat. Sed cum, oppidanis ac milite acriter resistentibus, ita raptim expugnari oppidum non posset, eo relicto Glogoviam Minorem tendit, Hotzeplotza in itinere direpta. Circa Glogoviam aliquot per dies exercitui quies indulgetur, tum ut hosti si vellet pugnandi copia præberetur. Quanquam enim hostium exercitus hac æstate numeroso subinde equitatu auctus fuerat; tamen pestis per castra sæviens non minorem numerum absumserat; quæ præcipue Hungaris incubuerat; quorum & quingenti apud Succos capti hærebant, reliqui catervatim domum refugerant. Et licet adhuc levis equitatus numero prævalerent Cæsarei; Torstensonius tamen veterano confisus milite prælii committendi occasionem dari optabat. Ast Gallasius caute procedere, ac pugnæ se non præbere, idque tantum agere, ut Succos Bohemiæ ingressu arceret. Igitur tribus à Succis milliaribus apud Carnoviam considebat. Nihil heic memorabile gestum, nisi
30. Sept. quod Croatarum caterva multaretur, quadraginta captis. Succorum quoque postremo agmini

immi-

1643. imminens Starschedelius subtribunus cum quadringentis equitibus ita excipiebatur, ut vix cum centuria ad suos reverteret. Cæterum ex interceptis literis constabat, Gallasio persuasum esse, Torstensonium in Pomeraniam properare ad Crocovium opprimendum. Unde & ei scripserat, pro re nata se inde subduceret, quod per famelicam regionem nullo modo exercitus subvenire ipsi posset.

Torstensonius de induciis proponit.

§. 15. In castris ad Glogoviam Minorem Torstensonius, prout à Rectoribus Sueciæ jussus erat, apud Gerstorfium tribunum, libertati tunc restitutum velut obiter insinuabat super induciis obtentu instantium pacis tractatuum, qui nunc partibus in æquilibrio constitutis facilius sint processuri, quam si fortuna in alterutram partem vergens victori ad repudiandas æquas conditiones spiritus adderet. Revera tamen Cæsareos tantisper amoliri, & tergum sibi tutum præstare cupiebat, ut eo acrius Danum premere posset. Ac justius erat Torstensonius, si Cæsarei in eas serio consentirent, ad extremum per Moraviam & superiorem Silesiam occupata loca Cæsareis restituere. Gallasius ac reliqui duces ab iis non alienos se ostendebant: sed quia absque præscitu Cæsaris nihil certi respondere poterant, res Viennam relata. Ast ibi dilatum responsum, & longius interim digressis exercitibus, ac irruptione in Daniam evulgata negotium irritum fuit. Torstensonius porro, ut Cæsareos æque ac Danos consilia sua cælaret, iter suum varia ambage implicat, ac Glogovia Minori

Idem per Silesiam descendit.

8. Octobr. movens, præter Falckenbergam itinere facto, primo cum agmine Briegam circumdari jubebat, velut obsidium susceptus. Sed mox velut

11. 12. Oct. Schweidniciam iturus Grotcoviam, inde Strelenam vertit. Hinc ad unum à Wratislavia milliare

12. Octobr. per unum & alterum diem considet. Ubi aliquoties tubicines ac tympanotribæ ad urbis portas ac-

11. Octobr. cedentes vini, aromatum, ac aliarum rerum emendi facultatem petebant; quorum neminem oppidani admissione, aut responso dignabantur. Iste Succici exercitus regressus, citra necessitatem susceptus, omnes admiratione afficiebat: sed qui altius expendebant, facile secreti quid subesse judicabant. Hostis Suecos à sinistris semper sequebatur, sed ut intra secundum milliare non accederet, & sub radicibus montium iter faciens Bohemiam tegeret. Et captivi quidem confirmabant, Schweidniciam ab isto invadendam; optante sane Torstensonio, quod oppidum isthoc egregio milite, ac reliquis necessariis foret instructum, destruendo exercitui Cæsareo ansam præbiturum. Sed ingruens gelu ea destinata si quæ fuerant impediebat, præsertim cum Torstensonius è propinquo subventurus suis videretur. Sed quia his, queis Torstensonius tendebat, locis omnia vastata erant, & Crocovius adhuc Pomeraniæ inhæreret, data occasione à Gallasio firmandus, simul ob asperum frigus

21. Octobr. miles sub tecta deducendus erat; transmisso Odera circa Wohlaviam, Drachenbergam, & Oelsam copias distribuit, aliquandiu heic substiturus, ut Kœnigsmarckio circa Crocovium satagenti tergum tutum præstaret. Nam & Gallasius Hofkirchium cum legionibus aliquot per Bohemiam in Misniam miserat, si quâ inde in Pomeraniam penetrare posset; tum turmæ aliquot transito apud Briegam Odera per Poloniam eodem pervadere

4. Nov. agitabant. His ut mature se opponeret, Glogoviam Majorem descendebat, si opus foret, in Pomeraniam iturus extinguendo ejus provinciæ incendio, priusquam novo se bello immergeret. Sed jam avertendo Hofkirchio Axelius Lilius Balthasarem subtribunum cum turmis aliquot Crosnam miserat custodiendis Oderæ transitibus. Et à Torstensonio Helmoldus Wrangelius tribus cum legionibus Wartam & Notetzam flumina observare jubetur, Kœnigsmarckio, si opus sit, præsto futurus. 1643.

§. 16. Ipse cum exercitu iterum trans Oderam regreditur, ne excursores sui Polonis querelarum causam præberent; in omnes interim motus hostium intentus, ac inprimis num Poloni cum hoste colluderent, indulto ipsi transitu. Nam eo casu Oderam rementus hostem sibi in Polonia deprehensum seu alibi sequi constituerat, Quod & ipium citra ambages Schlichtingio judici provinciali per literas denuntiabat, quibus super concesso Crocovianis transitu expostulabat, addito, ne reditus iisdem indulgeretur. Ad eas literas à Schlichtingio transmissas Opalinskius Palatinus Posnaniensis respondebat: Crocovium inscio & invito Rege & Senatu transitum sumsisse, nec de tali conatu ipios in pacata regione cogitasse: eundem tamen regressu arcendum. Quod si tamen aliqua manus furtim transeat, id Regno imputari non posse, nec pro violatione pactorum habendum. Ita spatiosam esse Poloniam, ut fines ejus ubique custodiri nequeant; præsertim cum nullæ in limitibus arces extent, quas veluti libertati adversas majores non toleraverint. Ne Torstensonius quid committeret, quod ad violanda pacta pertineat. Alias Regi necesium fore militem è Lithuania evocatum in finibus disponere; ex quo facile ingentibus turbis ansa dari queat: saltem commercia eo facto impeditum iri. Torstensonius tamen ad ista reponebat; se offensarum occasionib° declinandis trans Oderam concessisse. Quod si tamen Cæsarei ipsis connivent ibus per Poloniam quacunque ratione transitum machinentur, sibi eis fluvium redeundum, & hostem ubicunque deprehendatur persequendum. Inde excusatum se velle haberi, nec causam penes se fore, ut pacta violentur. Nec à se quidquam susIdem cum Polonis literas commutat. 25. Octob. 3. Nov.

cipiendum, nisi urgente necessitate: offensæ ab se initium præbitum haut iri.

§. 17. Sed cum à Crocovio nullus amplius metus esset, ac jam tempus de hibernis cogitare moneret, mandatam è Suecia, expeditionem quam tectissime suscipere constituit. Unde Tœrnichildium in Sueciam dimittit nuntiaturum, intra quatuor aut quinque Septimanas in Holsatia se futurum; cujus adventus magna solicitudine Rectores Sueciæ liberabat, quod nullo ad literas quas tulerat responso accepto, quid ipsi factum esset, ignorarent. Glogovia Majore movens Torstensonius per Tricbelam, Forstam, Hoyersvverdam, Luccam, & Juterbocum progrediebatur. Apud 16. Nov. Torgam ponte navali Albim insternere jusserat sparso rumore, aliquot dierum quiete, peditem in Misnia recreandum; inde facto per Superiorem Palatinatum itinere in Bavaria hibernaturum. Et jam tantus terror Bavariam afflaverat, ut provinciales ad arma vocati in finibus disponerentur. Sed Torstensonius præterito isto ponte Zerbestam tendebat, jactans apud Barbyam Albim se transiturum, hibernis per Magdeburgicum, Halberstadiensem, & vicinum agrum sumtis. Interim Sandaviam descendens apud Tangermundam pontem extrui curat velut Albim ibi superaturus. Havel- 6. Dec. bergam delato nullus amplius color erat destinatis dissimulandis. Itaque ducibus convocatis mandata Reginæ exposuit, ac opima hiberna per Holsatiam ac Jutiam post tot exhaustos labores sperare jussit. Ea re miles magno gaudio affectus alacriter absoluto itinere, medio mense Decembri Holsatiam velut diluvio inundavit.

Idem è Silesia versus Holsatiam movet.

§. 18. Gallasius contra cum audisset, Torstensonium apud Glogoviam Oderam transisse, ne is forte subito in Bohemiam se conjiceret, & ipse

Gallasius Succos in Lusatiam

apud

1643. usque sequitur.

apud Wratislaviam idem flumen superat, ac præter Ligniciam, Fridlandam, Schmidbergam versus, hinc in Lusatiam Superiorem properat. Ubi audito Succos longius digressos, eos sequi haut placebat, præsertim cum exploratores, qui Havelbergam usque excurrerant, retulissent, per exhaustam regionem inclementi cœlo militem citra exitium duci non posse. Ut tamen aliquod operæ pretium faceret, Lubenam ab optione & viginti peditibus custoditam occupat. Lemberga, quam Oesterlingii legio insidebat, deditione capitur; præsidiarius Francofurtum more militari discedere permissum. Circa Zittaviam plus laboris insumtum, quam tribuni Reichvvaldus, & Brandeshagius accerrime tuebantur. Sed cum Elector Saxoniæ majores machinas, & alia necessaria suppeditaret, continua verberatione, & cuniculis munimenta quatiebantur. Assultum inde tota vi Cæsarei dant; sed plurimis suorum desideratis, rejiciuntur. Ita tandem ad deditionem faciendam compelluntur, relictis, qui antea sub Cæsare aut Saxone stipendia fecerant, quæ maxima pars fuerat. Et ipse tamen hostis octingentos suorum eo obsidio desideraverat. Eo facto Gallasius male habitum militem per provincias Cæsaris in hiberna distribuit, eminus circumsessis, quæ Succis tenebant, locis.

10. Nov.

Idem Lubenam, Lembergam & Zittaviam capit.

29. Dec.

Kœnigsmarckii acta.

§. 19. Kœnigsmarckium à Torstensonii exercitu digressum, supra memoravimus. Is repente in Misniam vertebat, magna circa Dresdam Veterem populatione facta, ut Electorem belli malis admitiora consilia flecteret. Inde Albi superato in Voigtlandiam ibat; ubi Kinskium tribunum Curiæ Varisicorum relinquebat, supplendæ suæ legioni, quæ late Bohemiam percurrebat. Ipse Culmbaco copias admovet, ac Marchiones terrore ad tributa compellit. In easdem leges Bambergensis Præsul adigitur. Wurtzburgensis Bavaro, ac Lotharingo consilius tergiversabatur. Sed cum Bavaricos Guebrianus distineret, Lotharingici impares è Franconia in Sueviam facesserent, Kœnigsmarckius terrendo Præsuli circa Kitzingam vicos aliquot egregios inflammat. Inde Mellerstadium impetitur, trecentis peditibus custoditum; qui assultu bis repulso, tandem deditione facta Kœnigshoviam dimittuntur. Inde & Georgius Landgravius ad stipendium, & hospitia præbenda compellitur. Francofurtenses imperata tributa abnuebant; ut tamen Succicis urbem introire liceret permittebant. Et jam late tractum Rheno vicinum hospitiis ac tributis amplecti parabat, cum in Saxoniam Inferiorem vocatus Fuldensibus in transitu pecunia emunctis in Thuringiam vertit, ac per Eichfeldiam in Saxoniam properat, ut Magdeburgicis messem corrumperet, ac hostem Halberstadiensi agro exturbaret. Sub Ejus adventum Erfordiæ præfectus Ermes Lohram arcem in Hohnsteinensi Comitatu sitam, quam Centurio cum triginta peditibus insidebat, absque exceptione ad deditionem compulit. Contra ad Kinskium Curiæ opprimendum Cappunius tribunus è Bohemia ingruebat; qui hujus adventu animadverso cum diffusum oppidum tueri non posset, in arcem se confert, assultantibus non sine jactura repulsis. Haut longius tamen ibi morari ausus, arce præsidio firmata discedit; ac tributis exigendis intentus tandem Rhembdæ ab hoste opprimitur, ubi ipse cum plerisque suorum, quos pernix fuga non eripuerat, capitur. Ast Kœnigsmarckius Oschersleb ia, aliisque locis subito impetu oppressis, Halberstadium insidiis petit. Quadringenti pedites per noctem in desertis ædibus ac cellis portæ vicinis occultantur; ducenti equites in proximo vico subsistunt. Ipse cum sua, ac Bartschii legione paulo longius subsidet. Porta aperta excubitores pro more prodibant circumspecturi num quid extra insidiarum lateret, & propius licet Succicorum latibula progressi, his silentibus nihil suspicati in oppidum recedunt. Prodeunt inde sex milites Succici agrestium habitu, secures humeris, tergo fasces graminis gestantes, brevioribus sub veste sclopetis occultatis. Ad portam accedentes percontantibus excubitoribus rusticos se respondent, & ad opus faciendum in oppidum tendere. Mox rixa oborta excubitores trucidant, abscissis funibus, queis pensilis pons attrahebatur. Mox cæteri latebris erumpere, & eques advolare: tum occupata porta stationem primariam in foro dilipare, ac quidquid militum in plateis occurrebat cædere. Reliqui terrore correpti in turres, queis mœnia distinguuntur, confugiunt. Nec multum tamen ab exitio aberant, qui in oppidum penetraverant, quod Cæsareorum quidam animo collecto portam iterum occupassent depulso qui eam tuebatur centurione, ac reliquis aditum præstruxissent. Cum tamen cæteri, qui in turres confugerant, descendere non auderent, Succici porta denuo expugnata Kœnigsmarckium cum suis admittunt. Ita tentata nequidquam defensione Cæsarei manus dederunt. Captivitatem heic subibant Tattenbachius Comes, tribuni Heisterus, & Petrus Jacobus, subtribunus Creutzius, cum sex centurionibus, totidem optionibus & signiferis; quadringenti amplius gregarii militiam Succicam profitebantur. Succi tamen Bartschium à proprio milite per imprudentiam trajectum, & Claubergium, tribunos desiderabant. Kœnigsmarckius rebus heic dispositis Magdeburgo copias admovet, corrumpendæ messi; Behrio tribuno in altera Albis ripa excubare jusso, ne forte Dœmitzæ obsidium inde turbaretur. Hinc Sladena arx assultu expugnatur, cæsis præsidiariis. Oschervvicum lata & profunda fossa firmabat, cujus defensionem Nicolaus Inomvillius veteranus ductor strenue suscipiebat. Unde non sine labore accessus moliendi, cæsis aut fugatis Succicorum ducentis. Poterat tandem præfectus citra exceptionem ad deditionem compelli; sed quod gravius negotium Kœnigsmarckii operam desideraret, eidem permissum, ut honestis legibus Guelferbytum deduceretur.

1643.

6. Aug.

17. Aug.

Idem Halberstadium intercipit. 13. Jul.

§. 20. Nam ne diutius his in oris tempus terere posset Kœnigsmarckius, ortum in Pomerania incendium effugiebat, ad quod restinguendum ocyus is advolare jussus erat. Gallasius ut Torstensonium ditionibus Cæsareis averteret, res Pomeraniæ turbare instituebat. Ei expeditioni destinatur Joachimus Ernestus Crocovius, summa vigiliarum præfectura jam auctus, cui velut indigenæ illa provincia notissima, & qui cognatos, popularesque suos facile in partes tracturus credebatur. Is adjunctis tribus equitum dragonumque millibus è Bohemia in Lusatiam tendit, per præmissum tribunum Ludecam Francofurtum ad Oderam si possit interceptum. Qua spe evolutus flumen id ratibus trajicit; quarum tamen nonnullæ solutæ quinquaginta circiter milites, ac duas minores machinas in aquas effudere. Hinc in Sternbergensem districtum progressus, ut Vvartæ transitum inveniret, castellum ad Zantocham oppugnare instituit. Sed à tribuno Kyhlio ibi repulsus, cum qua Succica præsidia tenebant via præcluderetur, in Poloniam vertit, ac Suerini objectam ab oppidanis trabem transversariam vi perrumpit, ubi superato Vvarta, inde Noteza flumine, in Ulteriorem Pomeraniam irruit. Expostulanti super isthoc ausu Posnanensi Palatino Crocovius negabat, id se conscio factum, sed dum ipse morbo decumbit

Crocovius in Pomeraniam irrumpit.

Idem Poloniæ fines transit.

20. Sept.

1643. bit ductores se ignaro eam viam ingressos. Nec id tamen pactis inter Poloniæ & Bohemiæ Regna repugnare, nec solere amicis innoxium transitum denegari. Mittebatur & Posnaniam desertor patriæ Petrus Smaltzius eidem facto excusando. Ingressus Pomeraniam Crocovius Stargardiæ stativa capit, excusoribus nemine prohibente sub Dammum usque persultantibus. Statim ad Ordines provinciales literæ dantur, quibus conciliandis cæptorum autorem Brandeburgicum Electorem laudabat. Stipendia mox & frumentum provincialibus imperantur, ac apud Belgardum idoneus castris locus dispicitur, receptui serviturus, quem munimentis circumdat magna annonæ vi eodem congesta; ut ni mature expelleretur, magnopere ibi se firmaturus esset.

Kœnigsmarckius in Pomeraniam properat.

§. 21. Huic compescendo propere Halberstadiensi agro excitur Kœnigsmarckius; qui in Misniam transgressus initio aliquot duntaxat legiones mittere destinaverat. Sed mox periculi magnitudine intellecta, & urgentibus Torstensonii jussis
2. Sept. Lipsia cum universis suis copiis movens Torgæ
9. Sept. Albi, Crosnæ Odera superato, non recta Landsbergam tendit; sed ut hosti à tergo ingrueret, eadem fere qua Crocovius via per Suerinum Polonicum Driesenam vertit. Eo transitu pacta violata
25. Sept repetitis literis exprobrabat Opalinskius Posnaniæ
1. Octobr. Palatinus, præsertim quod vici aliquot direpti, & innocentes cæsi dicerentur. Omitterentur in posterum talia, nec abrumpendæ paci ansa præberetur; alias universos nobiles ad arma vocandos, & adversæ parti jungendos, ac vim vi repellendam.
7. Octobr. Cui Kœnigsmarckius reponebat: Literarum ipsius sensum adsequi se non satis potuisse. Pactis utique vetari, ne Poloni alterutri in Germania bellantium parti auxilium ferant. Nec obscurum esse, utrum magis accusandi sint qui Cæsareis transitum concesserint, quam qui hostem necessitate, & belli ratione exigente, ubicunque eum deprehenderint, persequi instituant. Super vicis direptis neminem apud se questum. Si tamen autores damni dati indicentur, id reparatum iri, noxiis pœnam infligendam. Si Poloni tam levi de causa pacta abrumpere, & hostibus Sueciæ se jungere velint, ferendum quod corrigi nequeat: sibi tamen ejus rei causam imputatum non iri. Nam se necessitate compulsum ipsorum fines tetigisse; ipsos ad ultroneam vim descendere. Sapientum haut esse ad extrema statim provolare. A se transitus initium non factum. Ne Poloni deinceps hostium turmis transitum, nec Crocovio cum suis regressum concederent. Se quidem deinceps finibus ipsorum abstenturum. Kœnigsmarckius porro manu peditum è præsidiis Pomeraniæ, & machinis aliquot auctus hostem statione sua exturbare, aut incluſum, fame conficere instituebat: Is dum nemo adest, qui resisteret, per provinciam pro libidine grassatus fuerat, ac præter Belgardum, Schifelbeinam, Gœrlinumque, & Cœslinum in potestatem redegerat. Treptoæ cives clausis portis assultantes repellere ausi erant: sed ab irrumpentibus pessimè habiti, sedecim trucidatis, oppido per triduum in prædam concesso. Camminum quoque præsidio vacuum hostes occuparant, ac jam in Wollinensem insulam transmittere parabant. Sed ingruente Kœnigsmarckio propere deserto Cammino Belgardum in castra se recipiunt, egregie munita & commeatu instructa.

Idem Crocovium apud Belgardum obsidet.

§. 22. Kœnigsmarckius primo Vorhauerum tribunum, qui valida cum manu machinis Stetino advectis insidiabatur, acriter castigat, cæsisque compluribus, centum captivis potitur. Inde Schifelbeinam tendit, interceptis in itinere centum octoginta equitibus, & tribuni Suchii impedimentis. Circa arcem tamen expugnandam tem- 1643.
pus tunc terere non visum, ne hosti castra sua magis firmandi spatium relinqueretur. Ad quæ ipse 23. Sept.
accedens machinis è vicino monte in oppidum & adsita castra fulminabat exiguo fructu, quod miles munimentis tegeretur, & eludendis ignibus tecta ædium demolitus esset, contignationibus arena stratis. Unde cum hoc loco parum efficeret, Gærlinum se conferebat, si forte isto è latere commodior ad hostem accessus foret. Ejus oppidi arcem qui custodiebant triginta duo dimachæ paululum resistentes citra exceptionem se dedunt.
Stativa hinc ad Parsantam flumen capiuntur. Oc- 27 Sept.
sterlingus tribunus cum manu peditum Cœslinum mittitur, trecentis dragonibus, octoginta equitibus insessum, qui admotis machinis deditionem pacisçuntur. In ejus pacti legibus quia omissum erat, ut obsessi sine mora & recta via, (id quod in delineatione pacti expressum fuerat,) ad aliquod è proximis Cæsarcorum præsidiis deducerentur; emissi per varias ambages hinc inde raptabantur, tandem per Landsbergam & Crosnam deducti sexaginta non amplius Gœrlicium perveniunt, reliquis in itinere absumtis aut dilapsis. Denuo inde ad castra apud Belgardum accedit Kœnigsmarckius, quæ tamen equitatu licet validus, deficiente pedite vi oppugnare non poterat, globis magno numero incassum emissis. Sed & cum una tantum ex parte obsidere hostem posset, quod copias dividere tutum non esset, excursiones istius plane prohibere non dabatur. Et quo minus excitatis circa castellis idem coërceri posset, paucitas itidem peditum obstabat. Spes tamen erat, quod multa equorum millia è Pomerania raptorum in castris essent, pabuli inopiam cito discessum imperaturam. Interea Oesterlingus tribunus peditum ac 14. Octobr.
dragonum manu succinctus Schifelbeinam recuperat; ejus præfectus decem duntaxat gregariis comitantibus ad suos abit; reliqui sexaginta Suecicam militiam sumsere. Sed quia aspero autumni cælo morbi Suecicos inter glisçebant, Kœnigsmarckius ut militem sub tecta deduceret Parsanta flumine superato circa Massoviam per vicos militem distribuit; ut tamen ad hostium usque castra stationes disponerentur. Crocovius altera parte liber statim catervas aliquot emittebat, quarum una Gœrlinum nullo præsidio insessum inflammat; alia per tenebras Cœslinum prætergressa Zanoviam diripit. Sed quæ Cœslini tendebant duæ equitum turmæ è vestigio insecutæ præda consarcinanda distractos cædunt, aut capiunt, trecentis equis potitæ. Mittuntur quoque nongenti equites ad arcem Stetini Novi recuperandam; qui trecentos hostium in itinere deprehensos cædunt, octoginta captivis abductis. Alia quoque Suecica caterva centum quinquaginta, alia quadraginta octo equos multis cum captivis in castra adducebat.

Poloni in antecessum se excusant 12. Octobr.

§. 23. Cum ita castigati passim Cæsareani improviso per Poloniam evasuri viderentur, an ut promissum clam transitum dissimularet Posnaniæ Palatinus, antevertendis Suecorum querelis Kœnigsmarckio scribit; si qua hostis repente irrumperet, sibi ne imputaret; se justo exercitui ad pugnam parato transitum negare non posse. Ideo limitem milite firmare neglexisse, quod alta pace & pactis cum utroque bellantium confisus nihil hostile metuerit. Sed Kœnigsmarckius eam excusationem adspernatus isti per literas diserte denuntiabat: Si 20. Octobr.
Cæsareis transitus concedatur, sibi quoque necessum fore istos in Poloniam sequi; & quod Poloni se non posse profiteantur, id per suos effecturum, ut Pomerania ex hac parte non amplius infestetur. Nam intercluso transitu brevi exitium hosti immi-
nere.

1643. nere. Sibi Poloniæ conditionem non adeo incognitam, ut non intelligat, si serio ipse velit, sat virium esse ad Crocovium transitu arcendum. Eoque non prohibito transitu pacta non posse non violata videri. Nec eo secius Crocovius paulo post relictis sarcinis summo silentio è castris ad Belgardum se proripit. Kœnigsmarckius motu ejus nuntiato statim ad castra se confert, quæ tamen quod à postremo hostis agmine post meridiem usque tenerentur, de ejus protectione ita liquido intelligere non poterat. Sed postremo agmini digresso Landgravium Fridericum cum expedita manu abeuntibus immittit; qui tribus à Belgardo milliaribus apud transitum Partantæ fluvii illos assequitur. Sed quia hostis pontem destruxerat, provolutis in aquas tribus machinis, per noctem ibi subsistendum erat, quoad pons reficeretur. Postera die idem citato cursu præter vehicula aliquot & captivos deprehendere nihil poterat, quod hostis multum viæ præcepisset, dejectis post se pontibus, qui non sine mora reparabantur. Interim ille per pontem ad Schneidemuhlam in Poloniam evaserat, quo si per binas tantum horas Poloni ipsum arcuissent, in manus Suecorum inciderat. Kœnigsmarckius quanquam Opalinskio minatus fuerat, se Crocovium in Poloniam secuturum; tamen absque mandato, & intàlutatis Poloniæ Ordinibus suscipere non audebat, quod dissidio inter duo Regna ansam præbere posset; præsertim si hostis longius in Poloniam se conjiceret, nec pecunia sibi in promtu esset, qua suis copiis necessaria quævis ibi emeret. Igitur satis habebat ad limitem Poloniæ hostem persequi; præsertim cum Poloni transitum ultro concedere abnuerent, nec ipse vi perrumpere consultum duceret. Ita relictis quinque machinis & impedimentis evadebat Crocovius cum mille circiter ducentis suorum, qui è tribus, queis initio venerat, millibus supererant. Ipse in Poloniam concedebat præda non plane vacuus; copias Warlotskio in Silesiam deducendas dabat. Castra ita muniverat, ut vel validum exercitum diu arcere posset. Hac irruptione licet Pomeraniæ non leve damnum illatum esset, gaudebant tamen Succi hostem ita propere ejectum, qui longe majora dare mala poterat. Kœnigsmarckius per Landsbergam, & Crosnam retro iter legens apud Luccam in Lusatia Torstensonio jungebatur; à quo tamen statim trans Albim missus per præsulatum Hildesiensem copias suas distribuebat; jussus Cæsaris, Dani, Brementis Præsulis, aut Luneburgicorum delectus dissipare, ac Landgraviæ, si opus foret, auxilium ferre.

Crocovius per Poloniam evadit 2. Nov.

Danus Loca quædam Meclenburgicæ captat.

§. 24. Jam superiore anno super expugnanda Dœmitza agitatum fuerat, Suecorum rebus per Meclenburgicam valde molesta, & ob quam plura ejus provinciæ loca præsidiis firmanda erant. Sed cum alia obstacula id negotium impedirent, Duci Meclenburgico suggeritur, ut apud Cæsarem præsidium id deduci peteret. Quo obtento placebat munimentis arcem exuere, ne denuo hostis nidulari ibi posset. Sed ista petita Cæsar rejecerat. Apud
26. April. eundem mox Daniæ Rex instabat, ut eadem arx sibi concederetur, quippe quæ inter oppigneratas sibi Meclenburgicæ præfecturas esset, citra quam reliquas non sat commode vindicare, aut tueri posset, pollicitus se illam ita servaturum, ut in alterius manus ne incidat, neve Cæsareis ex ea damnum detur. Cui petito pronum se declarasse Cæ-
8. April. sarem ferebatur. Sed & idem Rex apud Rectores Sueciæ per literas ac Petrum VVibium postulaverat, ut præfecturæ illæ Meclenburgicæ hospitationibus militum & tributis eximerentur, quippe in quibus quondam Matri suæ ob pecuniam creditam hypotheca foret constituta. Id postulatum Rectoribus Sueciæ altius videbatur penetrare; nec sat causæ adparebat, quare Dano circa id gratificarentur. Nam & hic quondam pace sua Duces Meclenburgicos exclusos Cæsari in prædam expositerat, neque hactenus de ista hypotheca mentionem fecerat. Eam provinciam à se hosti ereptam, ac jure belli possessam; quam Duces post acceptatam Pragensem pacem, quæ Succos hostes declarat, magis ipsorum concessione & indulgentia, quam suo jure obtineant. Placebat tamen caute procedere, ne forte Danus ad suscipiendum quid permoveretur, quod consilia Succica præcipitaret; ac rem extrahere, si tempus forte consilium suppeditet. Et quia intutum judicabatur cum illo disceptare, qui in bellum erumpere posset ipsis adhuc imparatis: igitur respondebatur: Regem Gustavum eam provinciam ab hoste recuperasse; nec sperare se Regem quid postulaturum, quo rationes suæ ibi turbentur, aut hosti emolumentum concilietur. Regem sequestrem optime facturum, si ad pacis tractatus id negotium seponat. Nec in obscuro esse, quare ipsi durante bello illis locis cedere nequeant. Nec aliud respondebatur, cum Danus reponeret; eam rem in commodum Ducum cedere, qui commiseratione digni sint; nec id negotium ad pacis tractatus spectare, cum hypotheca tua utique in dubium vocari nequeat. Neque Suecicis armis fraudem quæri, cum Cæsarem in suam gratiam illis locis abstenturi sint. Enimvero prævertendis Dani machinationibus placebat obsidiū e, us arcis properare, cujus administratio Erico Joannis Ulfiparrio, Wismariæ præfecto committebatur. Et invitabat occasio quod nullus in propinquo hostilis exercitus obsessores turbare posset. Igitur è Pomeraniæ & Meclenburgicæ præsidiis septendecim peditum centuriæ contrahuntur; tum septingenti amplius equites trans Albim disponuntur arcendis, si qui inferre quid arci velint. Illis equitibus conglobata agrestium Luneburgicorum manus ingruere conata, ita excipitur, ut fere quadringenti horum cæderentur. Primo igitur impetu hostis 26. Jul. ex adsitis insulis in oppidum repellitur. Accessus inde ad oppidum simul & arcem aguntur. Cæterum paucis ante obsidium diebus Warasinus Magdeburgo missus. Locatello veteri præfecto successerat. Ei discors Locatellus petebat oppido se emitti, & addito præsidio Lubecam deduci, quod exuta militia domum sit concessurus. Quod cum haut ægre annueret Ulfiparrius, iste oppido exce- 28. Jul. debat. Sed quod nusquam de tempore, quo Lubecam deducendus erat, expressum foret, & ratio belli suaderet, ut non statim dimitteretur, præsertim cum secum haberet designationem annonæ & adparatus bellici, quo arx instructa esset, quam exhibere nullo modo volebat, (nam vim adhibere durum videbatur;) igitur tantisper Neuhausam deducitur, ac liberaliter ibi habetur, quoad mense Augusto liber dimitteretur. Oppidum inde post 11. Aug. binos assultus irritos tertio impetu capitur exiguo Suecorum damno, licet acriter resistente hoste. Qui ferrum aut captivitatem evaserant, in arcem se receperunt. Inde arx tribus è suggestibus verberata jam spem propinquæ expugnationis præbebat, cum de motu Crocovii vulgatur. Qui cum ad Dœmitzam liberandam venire crederetur, Ulfsparrius majores machinas Albi Bleckedam devehi curat, ipse interim cum copiis in oppido subsistens. Sed cum istum in Pomeraniam vertisse constaret, 25. Aug. revocatis machinis verberatio instauratur, exiguo obsessorum damno, quos vallum tegebat. Ita obsidium in Octobrem mensem extractum. Et quia ingens Pomeraniæ à Crocovio periculum imminere videbatur, Ulfsparrius à Rectoribus Sueciæ jubetur pedites, quos Pomeraniæ oppidis detraxerat, eo remittere, & obsidium solvere. Hic tamen

Dœmitzæ obsidium.

1643. men exhaustum laborem haut frustra perditurus, cum solis quingentis, quos Meclenburgicis præsidiis decerpserat, obsidio immoratur. Ac jam per machinas & elisо cuniculo assultaturus accessum 21.Oct. fecerat, cum VVarasinus honestas deditionis leges pacisciturr. Eum, cum ex pacto Magdeburgum deducendus esset, è ducentis & quadraginta, vix viginti sequebantur; reliqui ultro Suecorum militiæ accedebant: quos & viginti ægroti, qui adverso Albi navigiis subvehendi erant, imitabantur. In arce paratus bellici aliquantum, annonæ parum repertum.

Guelferbyrum à Cæsare is evacuatur.

§. 25. Absoluti hoc anno demum fuerant dudum agitati Cæsarem inter & Luneburgicos tractatus; quibus conventum, ut Cæsaris præsidia Guelferbyto, Eimbecca, & aliis in Brunsvicensi agro locis deducerentur. Pro hisce tuti itineris literas à Legato Oxenstierna Augustus Brunsvicensis Dux petebat. Is etsi hunc discessum Suecorum rebus valde proficuum judicaret, tamen cum talia in mandatis non haberet, ac vereretur, ne Cæsarei ipsius cautionem adspernarentur, rem ad Tor- 15.Sept. stensonium rejiciebat. Nec eo minus Cæsarea præsidia Guelferbyto, Eimbecca, & Goslaria, tum arcibus Levvenburgo, Peina, & Hornburgo excedebant, Huxteram usque equitatu Luneburgico prosequente. Tribus horis, antequam Guelferbyto Cæsarei exirent, tabellarii duo, à Cæsare unus, alter à Moguntino ad præfectum arcis missi aderant; quos cum sinistri quid adferre Dux Augustus suspicaretur, aditum ad præfectum non concedebat, quoad egressis Cæsareis suus miles introisset. Nec fefellerat istum sua conjectura. Nam jubebatur præfectus oppido non excedere, & variis obtentibus Ducem eludere. Unde cum præfectus lectis ante portam literis, retro se cum suis ad portam verteret, jactans peculiare quid sibi Cæsaris nomine cum Duce agendum esse, revera ut pontem pensilem occuparet; eo jam subducto irritus discedebat. Ita compede exutus iste Dux post & in conventu Deputatorum, & in tractatibus sententiam super Republica multa cum libertate 1.Oct. dixit. Paulo post à Christiano Ludovico Duce Luneburgico Bulovius ad Legatos Suecicos Joannem Oxenstiernam, & Salvium tunc Mindæ agentes mittitur, qui de milite Suecico suæ ditionis oppidis educendo petebat, quod & Cæsar sua præsidia amovisset tum ut Hildesiensi oppido & præsulatui neutralitas indulgeretur. Utrumque negotium ad Torstensonium rejectum. Sed eo minus rationis erat ista annuere, quod Dux non parum in Daniæ Regem inclinaret recentem ob affinitatem; & de adparatu armorum per Inferioris Saxoniæ Circulum suspicio esset, de quibus in nuptiis Friderici filii cum Ducis sorore Rex Gluckstadii egerat. Postulabat quoque iste Dux, ut octo præfecturæ Hildesiensis præsulatus, quas Goslariensi transactione obtinuerat, Suecorum tributis eximerentur; magni imputans, quod Legati suæ Domus ita masculе pro republica in Conventibus publicis loquerentur. Quod uti laudandum erat; ita melius facturus fuisse Suecis videbatur, si & re ipsa operam ad sublevandam causam communem jungere, nec totum belli onus in solam Sueciam devolvere voluisset.

Hassorum gesta.

§. 26. Hassi post digressos inferiore Rheni tractu Cæsareos Novesium, ac Linnam munimentis firmabant adigendis ad tributa vicinis regionibus. Ac Juliacenses quidem Ordines decem millibus uncialium menstruis deciderant. Colonienſibus ad transigendum compellendis Wotinga, Tolbiacum, alia loca diripiuntur, multis oppidanis Novesium abductis. Unde moti provinciales deputatos Novesium mittunt; qui cum in sex mille quingentos uncіales menstruos conve- 1643. nissent, Clerici pactum aversabantur, eas pecunias melius proprio militi scribendo, quam alieno alendo impendi jactantes. Et præfectus Kempenæ à Guebriano constitutus parem summam sibi deposcebat, vi statim intentata. Unde & Hassi abrupto pacto vi grassantur, ac multos provinciales Novesium abstractos non modicis lytris taxant. In VVestphalia ab istis circa initium an- 27.Mart. ni nihil gestum, nisi quod manus Lipstadio progressa, duas Cæsareorum turmas apud VVertam opprimebat. Interim Vehlenus contractis ad Zonzam copiis Oedam arcem prope Kempenam expugnabat, & credebatur ipsam Kempenam tentaturus, ni Hassi subito è VVestphalia ingruissent; qui statim eam arcem recipiunt, in qua tria tormenta ænea, ingens mortarium, & insignis adparatus bellicus inventus, obsidio Kempenæ adhibendus: quo avecto munimenta arci detracta. Guebriani inde jussu Kempena Hassis traditur, sic ut hisce solis tributa Transrhenanæ regionis cederent. Post in VVestphaliam regre- 2.Maji. diuntur, ubi Paderbornam nocturno assultu tentant; ac jam exteriora munimenta perruperant; sed excubitoribus alacriter resistentibus, quoad præsidiarii & oppidani armati accurrerent, non sine strage repelluntur. Dortmunda quoque ab Eberstenio Comite frustra nec sine jactura suorum tentata. Nec minus ad Bruelam irriti erant 16.Maji. Hassi, ubi Elector Colonienſis cum Coadjutore Maximiliano Henrico, & trecentis militibus agebat. Heic quippe isti per noctem ingruentes rejecti inflammatis circum vicis abeunt. Eodem tempore super deducendis Frisia Orientali præsidiis cum Landgravia agebatur; quæ ut rogari desineret, tandem consentiebat, sed sub conditionibus, quæ rem in longum extraherent, ac ut conventa non aliter rata essent, quam si socii Reges consentirent. Imposuerat inde præsidium Eberstеinius arci Gronsfeldæ non procul Trajecto ad Mosam sitæ, ut ex ea Leodiensem agrum tributis subjiceret. Ast Leodienses sub ductu Ca- 18.Jul. nonici Karcumi quinquies mille amplius numero tormentis admotis Kavverbergium præfectum ad deditionem compellunt. Mox arcem ingressi istum insuper habito pacto trucidant, & vestibus exutum exanime corpus pro fenestris suspendunt: tum & reliquos octoginta numero cædunt, sex exceptis, quos latebræ tegebant. Hinc cum plerаque Cæsareæ copiæ istis ex oris in Lucenburgicam Hispanis subsidio iviſſent, Eberstеinius cum quinque millibus Hassicorum apud Vesaliam Rhe- 29.Aug. num transgressus post Bredenbendam occupatam Durenæ obsidium circumponit, quam Mandelslovius cum trecentis non amplius militibus tuebatur. Post rem utrinque strenue gestam ad extrema redactis obsessis Neoburgicus Palatinus obtinet, ut Cæsareo præsidio educto oppidum extra commercia belli utrinque poneretur, nullo milite insidendum; quam in rem Hatzfeldius, & Eberstеinius fidem suam interponebant. Inde ab Hassis territorium Aquisgranense tributis subjicitur. Eberstеinius postquam id assecutus fuerat, ut Cæsareos Hispanis abstraheret, instructis rite præsidiis eis Rhenum reversus circa Lipstadium copias distribuit. Interim Lautersheimius cum octingentis equitibus per Marpurgum, & Corbacum Stadbergam processerat, ut Cæsareum militem Brunsuicensibus oppidis eductum, qui circa Huxteram hærebat, in tutum deduceret. Ejus itinere intellecto Landgravia Geisium summum excubiarum præfectum cum viginti novem equitū turmis, septingentis selectis peditibus mittit. Is summo mane vetus seu inferius oppidum impetu irrumpit, ac plurimis cæsis, præ-

1643. ter sexcentos equos instructos septuaginta ductores ac gregarios capit, quos inter & Adolfus Hermannus Comes Lippiensis. Reliqui latebris teguntur, aut in superiorem oppidi partem se subducunt. Patebat Geisio major occasio rei bene gerendæ, si sexcentos equites, qui intra tres horas cum tribuno Bosio adfuturi erant, excipere, aut recenti terrore in Cæsareos ad Huxteram tendere voluisset. Sed monitus licet utrumque nescio qua de causâ omittebat. Ita Cæsareos istos Hatzfeldius post cis Rhenum concedens sibi conjungebat. Hoc digresso Cotzius tribunus Novesii præfectus cum mille militum manu superiorem Colonien sis præsulatus partem irrumpit tributis exigendis, ac post direptos complures vicos Rheinbacum oppidulũ tentat. Ubi jam nonnulli per portam petarda disjectã irruperant; sed decem desideratis per oppidanos repelluntur. Inde Rheinsheimo arci sat munitæ sexaginta militum præsidium imponit, ac præda onustus Novesium redit. Ea tamen arx cum machinæ tantum in conspectum ductæ essent, per ignaviam deditur; ac præsidiarii ab illis ipsis, per quos in tutum deducendi erant, spoliati trucidantur. Inde ab Hassicis Bergershausâ arx centum militum præsidio, novisque munimentis firmatur. Cæterum toto ist hoc anno super parandis copiis ad defensionem Circuli VVestphalici agitatum fuerat. Id negotium in eo cum primis hæserat, quod Cæsar summam earum copiarum directionem ex legibus pacis Pragensis sibi vindicare vellet; id quod Ordinibus displicebat, ne Cæsar istas suos ad usus adhiberet. Inde Colonien sem inter & Neoburgicum super imperio in eum militem certabatur; quorum illi Cæsar, huic plerique Ordinum studebant. De hoc quia conveniri non poterat, res exitu caruit. Demum cum Hatzfeldius cum suis in superiorem Germaniam tenderet, ut Gallis ibi obsisteret, Hassi facili negotio Kirchaina, & Alsfelda occupata per superiorem Hassiam hospitia capiunt. Sed mox clade Gallorum soliciti, ne forte Hatzfeldius totam molem belli in ipsos devolveret, Kœnigsmarckii auxilium, si res ferat, sibi exposcunt.

10. Octobr. 28. Octobr.

Guebriani gesta.

§. 27. Initio hujus anni Guebrianus cum Gallis & Vinatien sibus per Franconiam hospitabatur, ob digressos inde Cæsareos late grassatus, ut tamen Bavaricis locis diligenter abstineret. Hinc in Wurtenbergicam procedens, prætorio Canstadii posito multa loca parum munita in potestatem redigebat; ac ni frigus obstitisset Heilbrunnam videbatur tentaturus, tenui tunc præsidio firmatam. Huic sistendo Bavarici sub Mercio, & VVertano contractis apud Donavvertam copiis præter Norlingam, Dunckelspulam, & Halam Neccarsulmam descendunt. Quorum adventu cognito Guebrianus statim in planitie apud Waiblingam copias suas in aciem disponit prælii copiam facturus. Sed Bavarici nuspiam prodibant, antequam Lotharingici advenissent. Lotharingiæ quippe Ducem, ut Rheno superato suis aut Bavari copiis jungeretur, Cæsar crebris nuntiis solicitaverat; quibus ille reposuerat: per triennium nullam sui rationem habitam, nec hospitia sibi, aut stipendia præbita: unde copias expeditioni haut idoneas. Sed Bavari summum in suas copias imperium offerentis solicitatione permotus, trajecto apud VVormatiam Rheno circa Heilbrunnam Bavaricis jungitur, summumque in eas imperium suscipit, è consilio cæterorum ducum gerendum. Exercitu apud Botvvarum lustrato, VVertanus assumta valida equitum dragonumque manu in Guebrianticos per hospitia divisos irruptionem suscipit. Horum tres equestres legiones cum quadringentis dimachis Hoppaci hospitabantur, proximo vico aliæ quatuor legiones non per tecta dispersæ, sed instructis semper equis. Wertanus apud Hoppacum Remsam flumen transiturus pontem doliis saxo impletis obstructum invenit, quem & duodecim milites custodiebant. Ista dum amoventur, Guebrianticis spatium dabatur se instruendi, quos & excubitorum displosiones jam adverterant. Unde cum Wertanus in vicum irrumperet, acre certamen consertum, accurrentibus & è proximo vicolegionibus. Ita Bavarici profligati in fugam conjiciuntur ducentis eorum cæsis, quos inter Stephanus Wertanus Joannis frater turmæ præfectus; Woltius tribunus fauciatur. Complures ductores, ac centum gregarii capti; ipse Wertanus cum multis aliis Remsam fluvium nando transmittere cogitur, quo non pauci mergebantur. Bavarici hinc motis castris velut Lauingam & Donavverdam ituri, cum ultra Schorndorfum processissent, subito Gœppingam vertunt, quam quinquaginta equites, septuaginta pedites tuebantur. Ubi post nonnullos assultus repulsos, tandem per ruinam mœnium irrumpunt, omnibusque puberibus interfectis oppidum diripiunt. Miles ac præcipui oppidani in arcem refugi arbitrio se hostium dedunt; gregarii Bavaricis admixti, centurio captus. Ipsi tamen ducentos cum subtribuno inter oppugnandum amiserant. Magna in oppido præda parta. Sed & fœda libidinis ac sævitiæ specimina à milite cumprimis Lotharingico edita. Bavarici hinc Kircheimum sub Tecca tendunt, ubi ipsis Guebrianus occurrit, suis Gœppingæ auxilium sero laturus. Heic uterque exercitus opportuno sibi loco per biduum in acie consistit, ut tamen neuter in locum iniquum descendere, aut ex eo hostem invadere auderet. Bavarici hinc à tergo Guebrianum circumituri videbantur. Unde hic Reutlingam, in qua quadraginta Bavaricos interceperat, stativa transfert, hoste non procul inde Metzingæ in valle Auracensi tendente.

Wertanus vapulat.

1643.

24. Jan. Gœppinga expugnatur. 26. Jan.

31. Jan.

2. Febr.

§. 28. Interea Oisonvillius Brisaci præfectus contracta manu, & VViderholtio adjuncto Blumbergam arcem machinis verberatam in potestatem redegit. Sed majus operæ pretium fuit Uberlinga, ubi VViderholtius per exploratores cognoverat, unam portarum nullis clathris pensilibus, sed tribus duntaxat simplicibus valvis munitam. Igitur hoc autore eo tenditur, ac primo crepusculo per summum silentium extremis valvis petarda admovetur. Cujus strepitu excitati oppidani è celsa turri nonnullos ingruentium telis prosternunt; sed cæteri perfractis valvis acriter perrumpunt. Primo impetu cæsi oppidanorum quindecim, qui in armis deprehendebantur: plures qui navigiis Constantiam tendebant, lacu mersi; oppidum per quinque horas militi conceditur diripiendum. Maxima in eo præda parta, octoginta amplius machinæ minoris formæ; armorum, annonæ, vini maxima vis, qua VViderholtius Hohentvvilam egregie instruebat. Oppidum octingentis peditibus, octoginta equitibus ab Oisonvillio insidetur, qui cives sacramento Galliæ adigit, agrestibus ejectis. Vicissim Guebriantici Rotenfelsa arce in VVurtzburgensi præsulatu sita, & Hornecca ad Nicrum expulsi fuerant. Eos tamen, qui Stetenfelsam arcem non procul Heilbrunna obsidebant, missâ à Guebriano caterva dispulerat. Ast VVertanus excurrendi indefessus, cum bis mille selectis equitibus insolita via per Achlam Guebrianticis noctu ingruebat, abrepta in stativis legionis VVitgensteinianæ parte impedimentorum & jumentorum. Sed assultantibus undique Guebrianticis ad castra usque Bavarica repellitur, desideratis centum amplius ductoribus & gregariis. Eodem tempore caterva Guebrianticorum Tubingæ imminens à Druemullero re-

Galli Uberlingam intercipiunt. 19. Jan.

3. Febr. Wertanus Guebrianticos carpit.

Lotharingus Bavaricis jungitur. 18. Jan.

21. Jan.

1643. rò repellitur, triginta cæsis. Guebrianus inde pabulo deficiente Rotenburgum ad Nicrum transit; Bavarici Tubingæ castra metantur. Heic
10. Febr. tres Guebrianticæ legiones Hamersdorfi tendentes, repente à Wertano invaduntur; quæ licet strenue pugnam capesserent, tamen numero obrutæ cessim ire, & ad proximas legiones se recipere cogebantur, peditibus quinquaginta, & equitibus paucis desideratis. Sed trium legionum impedimentis Wertanus plane poticbatur. Atterebant modica hæc damna Guebrianticos; & quia Bavarici numero prævalebant, ac nova supplementa expectabant, veritus Guebrianus, ne à tergo infestaretur, per Sylvam Nigram & Kenzingensem vallem ad Rhenum movet, in itinere intercepto Gengenbaco, ubi optio cum septuaginta peditibus hærebat, simul
23. Febr. Ortenburgo & Wilstadiensi arce. Animus erat circa Stolhovam & Badenam legiones quiete reficere. Sed mox cum Bavaricos Cuppenheimo militem immisisse intelligeret, direptis circa oppidis retro vertens à Kenzinga Laufenburgum usque sub Nigræ Sylvæ radicibus legiones distribuit, novas è Gallia copias expectans: cujus præsidia, quæ Mildenburgi in Franconia & Lauffæ reliquerat, interim ab hoste expugnata fuerant. Bavarici satis habebant, lautis Wurtenbergicæ hospitiis eos expulisse, haut parum gloriabundi, quod cum ipsi Guebrianticos tam crebris irruptionibus turbassent, hi contra nil unquam tentare ausi fuissent. Inde per Wurtenbergicam hospitia capiunt, quam provinciam quadringentis amplius mensibus Romanis emungunt, acriter cumprimis multatis, apud quos Guebrianus hospitia ceperat, velut hosti favissent. Sed & Lotharingiæ Dux pro lubitu in Franconia hospitabatur, brevi tempore locis, quæ stativis complexus fuerat, trecentos amplius menses Romanos extorquens.

Guebrianus ad Rhenum recedit.

Idem tarde se movet.

§. 29. Cæterum Guebrianus novam expeditionem sat tarde moliebatur, utut pecunia & supplementa è Gallia sub finem Aprilis mensis advenissent, & equitatus sic satis se refecisset. Bavarici contra Offenburgum, ne forte à Guebriano opprimeretur, annona & milite instruunt. Tum apud Spiram Rhenum navali ponte sternunt, ac validum isti oppido præsidium imponunt prohibendo Guebriano, si forte Moguntiam versus descendere vellet. Trecenti quoque equites trajecto apud Germersheimum Rheno circa Benfeldam magnam populationem fa-
4 Maji. ciebant. In Durlacensi ditione, Pfortzheimi cum primis & Grabæ, provinciales ad sacra Pontificia vi compelli à Bavaricis cœperant. Novam inde moram Guebriano adferebat mors Galliæ Regis, & quia Teutonici ductores licentius, ut novo imperio solet, scripto postulabant, ut præter acceptam pecuniam menstruum adhuc stipendium solveretur; Brisàci præsidium æquali Germanorum ac Gallorum numero constaret, & si quæ loca magni momenti caperentur, eorum custodia utrique nationi pariter committerentur; addito ne castra moverentur, antequam hæc postulata expedita forent. Solicitabat quoque clam Germanicos ductores Bavatus, ut Gallis desertis ad se transirent. Quos tamen Guebrianus dextre delinitos in officio continebat. Tandem hic contractis copiis Hohentvvilam versus movet. Consilium ipsi erat inter lacum Bodamicum ac Danubii fontes pedem figere, ac hosti necessitatem adferre, vel præsio certandi, vel iter ipsi Illarum fluvium versus concedendi inde ad Licum Donavvertam usque processuro, ac provinciarum à tergo tri-

9. Jun. Guebrianus Hohentvvilam movet.

butis fruituro. Sed quia regio, quam transiturus erat, plane exhausta commeatu fuerat, apud Hohentvvilam tantisper consistere constituerat, quoad seges in agris matureseeret, annona interim è vicina Scaphusia petita. Eis castris dum hæret recens è Gallia miles parcæ dictæ insolens per Helvetios magno numero domum aufugere, eques ob toleratam diu inopiam fremere; Hohentvvilani vicinos sibi agros plane evastari dolere. Tum duces inter se discordes, Germani Gallique milites æmuli, asperati plerorumque ductorum Germanorum animi. Imminutus quoque exercitus Hassorum discessu, qui hactenus Guebrianticos prosecuti, quod parem cum illis laborem tolerassent, stipendiorum se expertes indignabantur. Illi concedente Galliæ Rege dimissi mille quingenti numero, accelerando itineri pedites Kheno devehunt. Inde supra Germersheimum exscensione facta infra Heidelbergam Nicro superato Handschuchsheimi prætoriam Lotharingi turmam ejusque supellectilem opprimunt, ipso Duce ægre Manheimum evadente. Is enim, quanquam super eodem cum Gallia reconciliando Aurelianensis Dux satagebat, à Bavaro persuasus denuo imperium in ejus copias susceptum ibat. Ast Bavarici, & Lotharingici ad sedecim millia aucti Guebriani destinata eluduri circa Moskircham & Pfulendorfum se huic objiciunt. Ita propinquos inter exercitus crebris excursionibus certabatur, prosperiore ut plurimum Guebrianticorum successu; inter alia ducentis quinquaginta Bavaricis inter Hohentvvilam & Uberlingam deletis. Ac ita acriter se mutuo infestabant, ut facile hostilitatem bona fide invicem exerceri diceres.

§. 30. Sed inopia subigente Guebrianus incen- Item fidsis castris Salmansvveileram movet; cui Bavari- stra in
ci apud Marcsdorfum se objiciunt duarum horá- Vvurtenrum inter utrumque exercitum intervallo. Sed bergicam
cum Bavaricis è Suevia annonæ affatim subveheretur, cujus penuria Guebrianus iterum premi cœperat, prior castra movere necessum habebat, 12. Jul.
ac iter V Vurtenbergicam versus per Stockachum, Dutlingam, & Speichingam arripit. In itinere Rotvvilam expugnare conabatur, quam tormentis verberatam quatuor locis noctu assultibus tentat. Sed oppidanis acriter resistentibus viginti suorum cæsis, triginta sauciis; Sultzam pergit cum spe Horbam & Rotenburgum ad Nicrum attingendi. Enimvero Bavarici per Sueviæ Alpes adproperantes, interposita à Guebriano ad Rotvvilam mora, hunc prævertunt; ac Empfingæ inter Sult- 16. Jul.
zam & Horbam occupato altiore loco accessu Horbæ eum excludunt. Postero die Guebrian- 17. Jul.
tici Holzhusæ, Bavarici Empfingæ instructa utrimque acie consistebant. Sed Guebriano certandi cupido Bavarici pugnæ copiam non faciebant. Hinc 18. Jul.
iste Nicrum apud Oberdorfum, Bavarici apud Sulzam transeunt, à latere eidem semper incedentes tam opportuno locorum delectu, ut Guebriano neque perrumpendi, neque ipsos invadendi occasio præberetur. Ita nil supererat quam deserta 19 Jul.
Suevia per Kinsingensem vallem iterum ad Rhenum vertere, peditatu non parum imminuto. Ba- Guebriavarici dextrum ipsi latus semper claudebant, ne nus ad
qua in V Vurtenbergicam se vertere posset. Hinc Rhenum
in Badensem provinciam progrediuntur, quo Gue- verrit.
brianum plane trans Rhenum pellerent; ponte insuper apud Philipsburgum structo; quo & ultra Rhenum eundem premerent. Guebrianus complures dies in valle Kenzingensi terit, mortibus equorum, & per famem exercitu valde debilitato. Inde in Inferiorem provinciam Badensem se conferre instituit, tridui quiete exercitui apud Argen-

1643. toratum indulta, quo sibi necessaria ex ista urbe mi-
les coëmere posset. Sed hostis instituto ejus cogni-
to, simul moris ab ipso interpositis, duo millia equi-
9.Aug. tum Rastadium miserat. Quo cum & Guebriani
primum agmen verteret, jam iter sibi illa parte
præclusum inveniebat. Ita hic indignabundus ve-
stigia retro legit, ac inter Wilstadium & Kehlam
consider, Oberkircha præsidio firmata, ne hostis
ea via irrumpere posset. Inde ponte apud Rheina-
viam struendo animum adplicat.

Idem circa Benfeldam copias distribuit.

§. 31. Benfeldæ præfectus Fridericus Moserus cum suum districtum peti videret, à Guebriano postulabat, ut vel Britaci, vel alio loco Rhenum transiret, ne hospitia sua, quibus & nuper à Galliæ Rege cautum erat, vastarentur. Sed cum ista insuper haberet Guebrianus, Moserus Ehenheimum superius & Dambacum Andloamque, simul præcipuas Nobilium arces milite firmat ac provinciales monet, ut quicquid suarum rerum possent, intra munita loca conferrent. Ita Guebrianicus miles circa Benfeldam per hospitia distribuitur; ubi in omnem licentiam effusius rapiendo, perdendo, ve terem Vinariensium gloriam non parum imminuebat. Unde & Argentoratenses illos in urbem admittere, aut forum præbere nisi ductoribus abnuebant. De cætero misera sat ejus exercitus facies. Equitum tria, peditum totidem millia supererant; calonum enormis numerus; famelici omnes, & animis turbidi. Quod Gallorum supererat in patriam diffugere studebat. Vinarienses respectus ductorum utcunque continebat, & quia norant, se periisse, si dissolverentur. Omnes proditionem, & pravam belli administrationem arguere, ac alium ducem circumspicere. Nec obscure Tupadelius fremere: Summum ducem, & qui juxta ipsum curarent, nulla peritia belli è libris differre, ac consilia capere supra vires posita. Tum solos se sapientes judicare: aliorum consilia suis diversa adspernari: imo odisse, qui non adplaudant. Hostem ab ipsis semper contemni; si quis secus sentiat suspectum haberi. In consilio unam semper vocem audiri; hostem profligandum: ubi in rem præsentem ventum fuerit, plurima istis ausis deesse. Interim nullo annonæ provisu militem circumtrahi ac perdi. Cæterum & Benfeldenses eam hospitationem ægerrime ferebant, qua sibi unde viverent subtrahebatur; cujus injuriæ ratio credebatur; quod superiore Alsatia, inter ductores fere distributa & exculta, parcere vellent; an ut subtractis Benfeldæ mediis unde sustentaretur, Suecis necessitas adferretur id oppidum Gallis tradendi.

18.Aug. §. 32. Bavarici contra propius Argentoratum suggressi transitum pontis, aut navigia postulabant. Id quod Argentoratenses abnuebant; sed forum præbitum. Oberkirchæ & Wilstadii à Guebriano relicti citra exceptionem subiguntur. Inde cum per Inferiorem Marchionatum aliquot dies quievissent, ponte apud Lauterburgum structo Rhenum transeunt, ac circa Weissenburgum considunt. Nec Guebriano ulla cura fuerat istos transitu arcendi; & usque adeo animum deposuerat Inferioris Alsatiæ tuendæ, ut Montaussierus Marchio superioris Alsatiæ præfectus gravi sub pœna ediceret, ut provinciales, quicquid frumenti haberent præter unum saccum Colmariam ac Sletstadium deferrent; velut de hac quoque provincia defendenda desperatum foret. Bavarici tamen præcepta statione immoti hærere, nec longius tendere nec validas versus Superiorem Alsatiam catervas dimittere, velut ex compacto quiescerent. Bischvveileram tamen Christiani Palatini sedem conglobata prædatorum manus plane diripit, quantumvis Princeps

Bavarici Rhenum transeunt.

8.Sept.

ille Cæsareis & Bavaricis partibus eximiè fave- 1643.
ret. Sed circa finem Septembris cis Rhenum ite-
rum concedunt excitis undique copiis, quod post
captam Theonvillam Guebriano novus è Gallia Auxilia è Gallia adveniunt.
miles adveniret. Eum adducebat Enguianus Dux
in decem equitum, undecim peditum legiones di-
gestum; quibus apud Dachsteinum lustratis ipse
in Galliam remeabat, translato in Ranzovium ea-
rum copiarum imperio, ut tamen summa rerum
penes Guebrianum foret. Ita veteribus copiis jun- 21.Oct.
cti apud Rheinaviam cis Rhenum vadunt, Ben-
feldensibus insignem annonæ vim subministrantibus. Etsi hi pontem navalem observare nollent, ne Gallis deinceps viam huc vertendi occasio foret. Consilium erat in Superiorem Sueviam, & Guebrianus in Sueviam movet.
si res ferret in ipsam Bavariam penetrare, quo
Principi huic desiderium pacis nasceretur, aut ut
saltem intra proprios limites revocato exercitu
molestias belli, quas in alios devolvere ars ipsi erat,
degustaret. Et Ranzovius aperte jactabat; pro-
pediem se Monachii futurum, aut periturum.
Iter denuo per Kenzingensem vallem, & Ni-
gram Sylvam in Sueviam sumitur. Aliquot mor-
taria & quindecim tormenta exercitum sequeban-
tur. Bavarici, qui mature cis Rhenum recesse-
rant, Mahlbergæ Neuenburgum inter & Etlin-
gam castra muniunt, qua Gallis in Palatinatum,
aut Heilbrunnam descensuris iter capiendum erat;
quos huc versuros certo sibi persuaserant. Ex-
citis præterea Lotharingicis, legionibus aliquot
Hispanicis, & Hatzfeldio cum præsidiis Saxonia
deductis ingentem exercitum conflaverant.

§. 33. Primum Gallicis copiis damnum à 28.Oct.
Sporckio tribuno inferebatur, qui mille quingen-
tis equitibus stipatus, tres legiones equestres
Geislingæ non procul Balinga hospitantes noctu
invadebat, octo signis ereptis, ac uno excubia-
rum, quinque turmarum præfectis, aliisque du-
ctoribus, insuper ducentis gregariis captis. Ipse
Rosa supremus excubiarum præfectus ægre in
arcem evaserat. Inde Rotvvilam Galli invadunt Rotvvila à Gallis expugnatur.
parum munitum oppidum; sed ubi insignis an-
nonæ copia congesta erat. Huic primo per quin-
que dies otiosus miles adsidebat, quod machinæ
diversam viam ingressæ essent. Inde obsidium
suscipitur sævum inter gelu, ac nullo circum
commeatu, aut pabulo. Post admotam vim op-
pidani ac miles acerrime resistebant, quoad lata
murorum ruina edita foret. Unde territi oppida-
ni arma ponunt, & subtribunus Tobadus cum
quingentis dimachis, inter quos multi sauciati
erant, deditione facta Balingam dimittitur. Id 9.Nov.
oppidum magno nimis constabat Gallis, quorum
exercitus quindecim millibus constans jam ad de-
cem millia decreverat, recentibus cumprimis
Gallis per Helvetios, Venetias, aut in patriam
refugientibus, magno quoque numero per vul-
nera, frigus, ac famem extincto. Ipsi Guebria- Guebrianus è vulnere obit.
no brachium globo collisum, quo postea absci- 13.Nov.
sso extinguebatur. Oppido Fridericus Dux VVar- 12.Nov.
tenbergicus imponitur. Fatigatus hoc obsidio
miles Dutlingam ducitur, ut eo tractu nonnul-
la quiete se reficeret. Ast Bavarici cum præ- 26.Oct.
ter opinionem Gallos per vallem Kenzingen-
sem iter sumsisse comperissent, in VVurtenber-
gicam progressi Rotenburgum ad Nicrum ten-
dunt, ubi quæ expectabant, copiæ illis jungun-
tur. Heic consilio habito placebat: recta in Gal- 11.Nov.
los ire. Sequenti die Danubius apud Simmerin- Bavarici in Gallos movent.
gam superatur, & Moskircham usque procedi- 13.Nov.
tur, ubi per noctem exercitus in aciem disponi-
tur. Heic exploratores referunt, Gallos ad Da-
nubium Dutlingæ, Muhlheimi, & Mæringæ di-
visis copiis consedisse. Igitur placebat recta Dut-
lingam

1643. lingam ire; ubi ſummi duces cum machinis tendebant: quibus oppreſſis reliquos facile turbatum iri ſperabatur. Occultandis deſtinatis impedimenta Bavariam verſus iter ingredi jubentur, velut aditus Bavariæ Gallis obſtructum irent; quæ ut Gallis nuntiarentur, multis captivis ad ſuos elabendi ultro occaſio præbebatur. Ita hi velut nullo periculo citra curam agebant. Et intercepti magno numero à præcurſoribus Bavaricis uno ore affirmabant; in Gallicis caſtris non aliter credi, quam hoſtem in Bavariam abire, nec de ejus acceſſu quidquam conſtare, ac militem pabulatum dimitti.

Gallorum & Vinarienſium ad Dutlingam cladeſ. 14. Nov.

§. 34. Ita Bavarici magna ſpe rei bene gerendæ inſtincti per noctem ſuperata ſylva ſummo mane ante eandem ordinibus in aciem explicatis conſiſtunt. Præcedebat Joannes Wertanus cum duodecim alis expeditiſſimorum equitum; quem Reuſchenbergius cum peditatus parte ſequebatur. Primum agmen ducebat tribunus Wolfius, qui mille aureorum promiſſo per Mercium animatus ſubito impetu ſtationem equitum ante Dutlingam opprimit, mox machinas in cœmeterio extra oppidum diſpoſitas in poteſtatem redigit, duobus tantum ſuorum ſauciis. Interim Mercius, & Hatzfeldius cum aliquot legionibus ſuperato Danubio ex eo latere opportunum locum capiunt. Ita ſumma celeritate Dutlinga undique cincta nemini exitus aut introitus ibi patebat, ut Gallicæ legiones divulſæ ſibi invicem ſuccurrere non poſſent. Roſa, qui Mœringæ cum octo equeſtribus legionibus, aliquot peditum phalangibus tendebat, audito tumultu impedimenta addito valido præſidio nota via Lauffenburgum mittit, ipſe cum ſuis Dutlingæ ſubventurus. Quo cum propinquaret, Mercium & Hatzfeldium ante ſe reperit; qui ſtatim cum equitatu in ipſum movent; peditatu pone ſequente. His cum imparem ſe videret Roſa, Rotvvilam abit, multis veterum Gallorum propriaque phalange incolumi, ſecum abductis. Cæteræ quoque phalanges ſervari poterant, ſi ipſi obtemperare voluiſſent. Sed cum illæ è ſtativis diſcedere nollent, injuſſu Montauſſieri, qui Dutlingæ incluſus erat, poſt paucas horas circumventæ plane delebantur. Octo inſuper legiones equeſtres, ſeptem peditum phalanges ſat confuſis ordinibus Lauffenburgum evadebant, relictis impedimentis; quas hoſtis *amiſſa Rotvvila lite Lauffenburgum provocaſſe* non infacete cavillabatur. Inde Dutlinga, in qua plerique ſuperiorum ducum agebant, machinis acerrime verberata arbitrio ſe victorum permittit.

15. Nov. Mulheimi quoque, & Neidingæ octo legiones Gallicæ, quæ cum Ranzovio recens venerant, ſimul Scotica, & Italica legio, quod injuſſu ducum loco ſe movere nollent, ab hoſte cinguntur. E quibus Scoti atque Itali ſtrenue pugnam capeſſebant, & obnixe in veſtigio ſtabant; ſed numero tandem obruti, cæſis gregariis ductores capiuntur. Galli undique circumventos ſe conſpicati ſalutem petunt & obtinent. Hac clade Bavarici tria millia cæſa

Ejus cladis magnitudo.

referebant. Id quod liberalius jactatum videbatur, quod Germanicæ legiones omnes tam equeſtres quam pedeſtres ſalvæ evaſiſſent, præter pedeſtrem Klugii, quæ Dutlingæ capta, & Badenſem equeſtrem, quæ in receptu ſignum unum cum aliquot equitibus amiſerat. Maxima ſtrages legionibus recens è Gallia adductis incubuerat, quæ jam ante numeris valde imminutæ fuerant, & pleræque captivitatem ſubierant. Captorum numerum quatuor millia impleſſe facilius creditur. E ducibus ſuperioris gradus præter Tupadelium, Roſam, & quæſtorem exercitus Tracium nemo evaſerat. Dutlingæ capti Ranzovius, Ohmius, Schonbeckius, Montauſſierus, Sirotus, Normentierus, Klugius, Nothaſtus, multi alii; duæ quoque cohortes e milite Regis prætoriano, præter inſignem prædam; Fœminæ tamen cum rhedis ſuis non direptis ſarcinis Scaphuſiam dimiſſæ; Mœringæ Vitrius Marchio; Mulheimi Montmedius, Mouſeronus, & plures præfecti, tum viginti quinque centuriones è Reginæ & Cardinalis legione intercepti. Ea clades per ſupinam negligentiam accepta præter ignominiam id quoque mali pariebat, quod Bavaricis nunc pro lubitu hoſpitia extendere, & futuræ ſe expeditioni firmare; ſimul Hatzfeldium inſigni acceſſione auctum Weſtphaliæ immittere liceret. Et quanquam Gallia huic damno reparando ſat potens erat; quæ & acriore ſtudio ad eluendã ignominiam à vetere amico, quicum occulta ſemper commercia coluerat, illatam incubitura credebatur; non ita facile tamen exercitus Bavarico par iterum contrahi poſſe credebatur, quod Germani militis ſcribendi nulla copia, & Galli in Germaniam inviti trahebantur, ac ad ejus aſperitatem ſtatim fatiſcebant. Rotvvilæ ubi farinæ & adparatus bellici nihil; Roſa dimidiam fere partem veteris peditatus Guebriantici reliquerat, ſub imperio Friderici Ducis Wurtenbergici. Id oppidum Bavarici ſtatim circumſident, ac continua verberatione magnam inœnium ruinam faciunt. Nec obteſſis initio alias deditionis leges, quam Dutlingæ, concedere volebant. Tandem permiſſum, ut ductores liberi abirent. Gregarii Bavarico ſacramento adacti; ſimul ſeptuaginta vexilla tradita. Ita iterum tres Germanicæ, duæ Gallicæ legiones amiſſæ; ut è veteri peditatu duæ tantum ſupereſſent, Hatſteiniana, & Flava. Quæ cladi ſuperfuerant copiæ per Suntgoviam, & Superiorem Alſatiam diſtribuuntur, quibus reparandis multa cum pecunia Turennius mittitur, Germano militi jam ſub Bernhardo Duce cognitus, & præ aliis Gallis dilectus atque æſtimatus. Is imperium exercitus ſuſcipiebat, præter alia trium menſium ſtipendia reſidua; & unius menſis extra ordinem annuens inſtruendo militi. Peditum duo millia, totidem equitum ſupererant. Pollicebantur tamen præfecti, ſe propediem quatuor millia equitum præſtituros. Bavari contra tot captivis, & novis dolectibus aucti magna cum mole ſequenti anno in expeditionem ituri metuebantur.

Rotvvila à Bavaricis recuperatur.

25. Nov.

Turennius ad exercitum venit.

§. 35. Elector Brandeburgicus è Boruſſia in Marchiam redux ſtatim de adventu ſuo Joanni Oxenſtiernæ per literas ſignificat; tum ſe ſuper induciis perficiundis cum Ordinibus ſuis deliberaturum; magnam adverſus iſtum, ac alios præfectos Succicos humanitatem oſtendens. Aderant inde Stetini Goetzius Cancellarius, & Leuchtmarus; cum nonnullis ex Ordinum Provincialium numero. Cum his circa reliqua nondum decitã facile conveniri poſſe videbatur. Sed circa modum tributi negotium hærebat, cum Oxenſtierna ducenta uncialium millia, ad extremum centum quadraginta millia poſtularet: Brandeburgici ultra viginti quatuor modiorum frumenti, ac centum & quindecim uncialium millia offerre, ac præſtare ſe poſſe negarent, vaſtitatem ac miſeriam Marchiæ allegantes. Ita tunc nihil concluſum, ſed utrinque res ad Principes relata, ac omnia in præſenti ſtatu relicta. Cæterum Legati Brandeburgici magnam ſpem arctioris inter Reginam & Electorem conjunctionis oſtendere. Simul ſuper Pomerania movebant, ſciſcitati num Oxenſtierna mandatis eſſet inſtructus, ferentes dubium ſibi non eſſe, quin idonea tranſigendi ſuper eadem ratio ſit invenienda: Sed quia Oxenſtiernæ ideo hæc moveri videbantur, ut ipſius ſententia ſuper ſatisfactione, quam Sueci inſtantibus pacis tractatibus poſtulaturi eſſent, exploraretur, is parum ad illa

Tractatus inducias cum Brandeburgico adhuc hæret

15. Febr.

1643. respondebat. Unde & cum isti demonstrarent, Electori gratum fore, si commodo loco colloqui posset, is iter ad tractatus pacis mox suscipiendum excusabat. Sane constabat, Electorem adhuc connubium cum Regina animo agitasse; quo fine
28. Jun. & Baronem ab Efferen cum secretis mandatis in Sueciam mittebat; qui Lilliestrœmio confirmabat; Electori sedere, pro isthoc matrimonio omnia sua periculo exponere.

Acta circa pacem communem, à qua Cæsarei abhorrent.

§. 36. Initio hujus anni fœderatorum Regum ministri Hamburgi agentes querebantur, quod cum urgente Daniæ Rege Kalendas Decembres nuper præteritas permutandis præliminarium instrumentis acceptarint, à Cæsareis tamen adhuc res extrahatur. Ac Salvius cumprimis exprobrabat, Joannem Oxenstiernam Legatum jam sesquiannum in Germania egisse magnis cum sumtibus, non sine ludibrio; qui nisi tandem serio res agatur, forte proximo vere in Sueciam sit revocandus, haut ita temere deinceps inani pacis spe inde extrahendus. Et constabat, Cæsaris Consiliarios censuisse, prævalentibus Suecorum armis de pace agere non consultum, quod ab hisce nunc leges accipiendæ sint; sed arma prius ad æquilibrium reducenda, & æquam pacem militum opera conficiendam. Ac Cæsari differenti; occupandam pacem antequam major clades accipiatur, ne post duriores leges subire necessum sit; Trautmansdorfius responderat: si nunc Cæsar pacem faciat omnia amissum iri, quæ Catholici suæ Ecclesiæ à temporibus Rudolfi II. adquisiverint. Haut eo secius tamen Vienna aderat nova & emendata prævii pacti ratihabitio, qua non forma tantum conventionis, sed ipsa conventio confirmabatur, ac Salvio titulus Legati tribuebatur. Dies scriptionis eadem, quæ primo instrumento, exprimebatur secunda Julii anni superioris. Sed quia dies permutandis instrumentis ac auspicandis tractatibus statuta dudum erat elapsa, addebatur alia declaratio Cæsarea decima quinta Decembris data, qua in Aurspergium facultas conferebatur cum adversa parte super alia die transigendi. Circa hæc instrumenta etsi Langermannus Decanus statim operam suam offerret; placebat tamen Aurspergio ad Daniæ Regem scribere, ut iste diem permutationi statueret. Qui & alias omnia ad eum Regem referre sueverat, vel huic demulcendo, vel negotio extrahendo, an quod Langermanno non satis fideret.

Emendata à Cæsare ratificatio adest.

Id Aurspergius Dano significat. 7. Jan.

Eorum exempla exhibentur. 3. Febr. In illis desiderata.

§. 37. Exempla inde ratificationis Cæsareæ cum adjuncta declaratione, ac diplomatum ex parte Suecica ad tractatus Osnabrugenses requisitorum Salvio exhibentur; nec minus Gallico Ministro San-Romano, quæ Monasterienſibus præstare Cæsar tenebatur; Regiis vicissim suorum instrumentorum apographa tradentibus. In ratificatione Salvio suspecta cumprimis videbantur ea verba, adprobationi præliminarium subnexa; *quantum per rerum naturam licuit & licet*, velut per eam ansa quæratur omnibus conventis eludendis. Adjecta declaratio supervacua habebatur, quia nova ratificatio, in qua præliminare pactum ad verbum exprimebatur, Regiis ratificationibus plane similis erat. Diplomata salvi conductus, à formula, ante biennium Rectoribus Sueciæ exhibita & probata, consentiente Salvio nonnihil mutata erant. Cum enim antea tam Cæsareorum, quam Regiorum eadem esset formula, Salvio placuerat addi, ut non solum præfectorum bellicorum, sed & Electorum, Principum & Ordinum, per quorum ditiones Legatis transeundum foret, mentio fieret. Unde & Cæsarei omissa priore formula ea diplomata ad modum in Cæsarea Cancellaria receptum expedierant; quæ Salvius, cum Reginæ dignationi nihil detraheretur, & securitati Legatorum satis 1643.
caveretur, acceptanda censebat. In diplomate Palatino, & Hassico Domus Palatina, & Hasso-Cassellana exprimebatur, ministris horum id malentibus, declinandæ controversiæ ob negatum Electoris titulum, & quia totam Domum quam singulos Principes exprimi amplius erat. Luneburgicorum diplomata renovata non fuerant, quod ipsi plane cum Cæsare transegissent, simul operam suam circa componendas cum extraneis Coronis controversias obtulissent. Unde à Cæsare non inter partes, sed sequestrium numero habebantur, quibus salvo conductu opus non foret. Rectoribus tamen Sueciæ ista mutatio parum arri- Rectoribus Sueciæ mutatio displicet.
debat, etsi re ipsa in melius facta; quod circa rem transactam uni parti absque altera nihil plane innovare fas sit. Sic tractatibus cum Dano & Polono omnia è condicto esse concepta, ut ne apex quidem mutari debuerit. Ipsi porro non aliam formulam viderant, quam quondam à Georgio Windio exhibitam, & post à Cæsare paulisper correctam. Unde primo Salvius postulare jubebatur, ut illa ad conventam formulam expedirentur. Nec ideo tamen negotio mora injiciebatur, quod priora illa diplomata adhuc Hamburgi extarent, ac Salvio utra mallet eligendi potestas foret. Ita ut Sueci circa præliminaria nihil amplius desiderarent. Probabantur quoq; Gallico Ministro Cæsarea in usum Galliæ instrumenta.

Circa Hispanica diplomata defectus.

§. 38. Sed circa Hispanica negotium hærebat, quæ non aderant aut saltem non proferebantur; & quæ Aurspergius exhibebat parum idonea censebantur. Circa diplomata salvi conductus Aurspergius diversis gradibus utebatur. Nam primo iterum proferebat à Francisco de Melos edita, quæ à Rege octavo Octobris superiore anno Saragossæ confirmata erant. Sed quia in pacto prævio non Francisci de Melos, sed Cardinalis Infantis mentio facta erat, utut ille in hujus provinciam successisset, à San-Romano illa repudiabantur. Edebat inde Aurspergius procuratorium ab Hispaniæ Rege Cæsari datum, quo facultas ipsi dabatur requisita ex Hispanica parte diplomata eadem qua sua formula expediendi. Quæ à Cæsare confecta nunc Aurspergius offerebat. Sed quia San-Romano constabat, Cæsarem ab ipso Hispaniæ Rege subscripta diplomata Aurspergio dudum transmisisse, ea ut proferrentur instabat. Ita tandem 3. Febr.
horum exempla Langermanno exhibentur. Inter hæc diplomata deerat id, quod Suecico apud Monasterium Residenti debebatur: reliqua non ad conventam formulam concepta erant. In exordio notabatur, quod scriptum foret; Regem à Cæsare de mutatione loci Colonia Monasterium intellexisse; cum is utique velut primaria pars hæc per se sciverit, aut scire debuerit. Tum diplomate exprimebatur tantum liber transitus per Hispanicas ditiones, & ubi horum arma & exercitus reperirentur: de tuta commoratione in loco tractatuum nulla mentio. Insuper nec pergameno erant inscripta diplomata, nec spatium inserendis Legatorum nominibus, & diei tractatuum relictum. Sed uti primum non magni erat momenti; ita ad alterum Aurspergius reponebat; Cæsarem cujus summo imperio loca tractatuum subsint, securitati commorationis suis diplomatis satcavisse. Quin & communi jure in itu etiam de reditu, multoque magis de commoratione in loco pro intermedio tempore cautum intelligi. Omissionem spatii per multitudinem negotiorum irrepsisse. Eos tamen defectus diplomatibus à Cæsare vi mandati confectis, & exhibita ratificatione cum inserto pacto intra diem congressus se suppleturum. Circa illam quippe ratificationem major adhuc scrupulus erat.

Equi-

1643. Equidem Rex Hiſpaniæ eodem ſcripto, quo Franciſci de Melos diplomata firmarat, etiam prælimi-
narem conventionem Hamburgenſem probarat, ſed paucis duntaxat verbis, ut neque tempus, quo illa inita, neque nomina Legatorum, per quos concluſa foret, exprimerentur; idque valde ſuperfunctorie, velut eadem non ipſum ſpectaret; cum tamen ea conventio tam ipſius quam Cæſaris nomine à Luzovio confecta foret. Nec ratihabitio aderat ad debitam formulam, inſerta tota conventione, uti à Cæſare & ſociis Regnis factum. Unde pertendebat San-Romanus ejusmodi ratificationem ab Hiſpano exhibendam, antequam dies auſpicandis tractatibus nuncupari queat. Id quod & ipſi diſerte ex aula injunctum erat. Nam Gallis iſtud neceſſarium cenſebatur ob eam maxime clauſulam, *ut uterque tractatus pro uno habeatur*, tum ut locus tractatuum bello eximeretur, & ſecuritas tertio loco intermedio præſtaretur, in quo Regii Legati quandoque congredi poſſint. Aurſpergius cum tale inſtrumentum à Rege Hiſpaniæ nondum haberet, (etſi San-Romano ſecus eſſet perſuaſum,) nec conſtaret, an ita brevi iſtud procurare poſſet, proponebat, ſe ejusmodi ratificationem à Cæſare Hiſpani nomine ex vi mandati exhibiturum intra id temporis ſpatium, quo literis hinc inde mittendis opus foret; ſcripto inſuper cauturus, talem ratificationem ab ipſo Hiſpaniæ Rege intra diem congreſſus, aut certe initio tractatus adfore.

4. Febr. §. 39. Cum & hoc acceptare San-Romanus dubitaret, Aurſpergius nomine Cæſaris & Hiſpani
Rex Daniæ diem ordiendo tractatui dicit. à Daniæ Rege petit, ut inſuper habitis adverſæ partis ſcrupulis certum conventui diem præfigat, eumque partibus ſignificet. Ita Rex viceſimum octavum Aprilis permutationi inſtrumentorum
11. Febr. præliminarium, decimum quintum Maji ordiendo congreſſui deſignat. Quibus de cauſis hoc à Rege Aurſpergius petierit, è Regiis literis colligebatur. San-Romanum à promiſſo diſceſſiſſe arguebat, quod nunc diplomatis Hiſpanicis, & propoſito à ſe temperamento adquieſcere nolit. Atqui San-Romanus hactenus duntaxat ab Aurſpergio propoſita non rejecerat, ut de iis deliberaturum ſe reſponderet. Sed plane ſe iis adquieturum nusquam promiſerat; & ipſe Aurſpergius literis ſuis fatebatur, ipſum aliquot dierum dilationem petiiſſe. Addiderat Aurſpergius; San-Romanum ne verbo quidem ſignificaſſe, quare Hiſpanica diplomata non probaret. Cum licet eas cauſas literis ad Langermannum, queis ſuper formula diplomatum querebatur, non expreſſiſſet; eas tamen jam antea Aurſpergio ſignificaſſet, cui & illæ ſat notæ erant. Quod autem Aurſpergius Romani exceptiones inutiles, & quæ alium potius, quam Regium Miniſtrum decerent, vocaret, id ab ipſo velut adverſario utcunque ferre, & ſuo loco relinqui
Ejus agendi ratio probatur. poterat. Sed quod Daniæ Rex easdem invalidas tanto negotio differendo, & plane futiles pronuntiarat, id ſpeciem habebat animi aperte nimis in alteram partem vergentis. Præterea non miniſtri ſolum Regii, ſed & horum Principes ſiniſtre capiebant; ipſis inconſultis velut pro imperio diem deſignatam, quod utriusque partis conſenſu fieri decebat. Tum & mirum videbatur, diem permutandis inſtrumentis tam longe prolatum; congreſſus diem ita anguſto limite incluſum, ut vix duarum hebdomadarum ſpatium interponeretur. Id quod & ipſe Aurſpergius abſurdum cenſebat; qui adanticipandum permutationis diem paratum ſe oſtendebat. Sane utut omnia inſtrumenta tunc recte ſe habuiſſent; tamen à Salvio dies congreſſus Oxenſtiernæ ſignificandus; tum & huic iter ingrediendum, & uterque decoro paratu inſtruendus erat; præſidium quoque Oſnabruga deducendum: ad quæ omnia tantillum ſpatium non ſufficiebat. Id quod multo magis circa Gallicos Legatos locum habebat, & alios remotiores, ad quos ita cito diplomata circummitti non poterant, nedum ut ipſi dicto die Oſnabrugam aut Monaſterium accedere poſſent. Igitur ſuſpicio erat, id à Rege non alio fine factum, quam ut Regiis miniſtris anſam præberet propoſita à ſe abnuendi; quo ipſe invidiam protractæ pacis in hos devolvere poſſet. Id quod 17. Febr. Salvius Langermanno Regias literas tradenti in os exprobrabat. Nec omiſiſſent Miniſtri Regii Dano ſtatim reſpondere, ni aliunde affulgens boni ſucceſſus ſpes eos tantiſper attinuiſſet. Langermanno interim ſignificabatur; ſe dictum à Rege diem non averſari; quod ſi tamen Aurſpergius citius ſe parare poſſit, Regi non adverſum fore, ſi permutationem anticipent, eaque facta diem ordiendo tractatui nuncupent, prout Principibus ſuis, & aliis quorum intereſt id commodum judicaturi ſint.

Cæſarei ſeparatos tractatus captant. §. 40. Inter has moras Cæſarei ſeparatos tractatus apud utramque Coronam captare non ceſſabant. Eos Hamburgi Aurſpergius Cniphulio interprete Salvio proponebat, multa cum aſſeveratione, Succos ni huc deſcendant, à Gallis utique aliquando illudendos. Circa conditiones tamen ejus pacis valde tectum ſe gerebat; ſimul id omne procul Gallorum notitiam habendum ferebat. Nec eo ſecius fama tota urbe vulgabat; Cæſarem malle ſeorſim cum Suecia, quam cum utroque Regno ſimul tranſigere. Quod ideo ſparſum de induſtria ab Aurſpergio credebatur, ut Galli ſeparatam cum Cæſare pacem occuparent. Sed & Gallis accurate conſtabat, quid ſingulis diebus Aurſpergius ageret, per ſacrificum Germanum, cujus opera Avauxius ante, nunc San-Romanus utebatur, qui familiariter cum Aurſpergii Jeſuita verſabatur. Langermannum quoque Gallicis partibus Avauxius devinxerat, ut quid rerum Aurſpergius gereret, fideliter referret. Ac fortaſſe ipſe Cniphulius Gallica penſione illigatus erat, ut forte non adeo religioſe ſecretum ſervaret. Unde ſatius viſum San-
Quos Succi adſpernantur. Romano ultro pandere, quid Aurſpergius affectaret, quam ut ab aliis id reſciſceret. Qui candor Gallo valde probabatur. Rorteus tamen Gallicus Holmiæ miniſter ſolicitus, ne forte iſtis aures præberet Salvius, Rectores Sueciæ urgebat, interdicerent huic quævis cum Aurſpergio ſecreta commercia. Hi quanquam antea Salvio permiſerant hac via Cæſareorum mentem ſuper conditionibus pacis expiſcari; tamen præſens rerum facies ſuadebat, iſta exploratione plane ſuperſederi, ne Gallis ulla ſiniſtre ſuſpicandi occaſio præberetur. Et ſatis patebat, id negotium ita ſecreto tractari non poſſe, ut non aliqua ad Gallos emanaret, ac ſemina diffidentiæ in horum animis ſpargeret; id quod adverſæ parti unice quærebatur. Simul perſpiciebant, ſuis rebus nihil utilius, quam Gallorum amicitiam colere, quibus ſolis è reliquis ſociis tuto confidere poterant. Unde Salvio denuo injunctum, omnia ad communes tractatus rejicere; utque de ſua conſtantia Gallicos miniſtros ſecuros eſſe jubeat. Petierat quoque Aurſpergius per Langer-
Aurſpergius ſuſpectas ſecuritatis literas petit. mannum, obtineret Salvius à Regina literas ſecuritatis, ut ipſe quinque aut ſex milliaria circa Hamburgum exſpatiari poſſit; pares Salvio literas à Cæſare offerens. Salvio id innoxium videbatur, quod nullus in vicinia locus eſſet, ubi plura in Succos machinari, quam Hamburgi poſſet. Simul utile judicabat, ſe eas literas à Cæſare accipere, quod is per has commorationem ſuam Hamburgi probaret; cum antea ſubinde Hamburgenſibus inſtitiſſet, ut ipſum & Gallicos miniſtros urbe amoverent.

1643. rent. Sed & San-Romanus censebat, id humanitatis Aurspergio facile exhiberi posse; paresque à Galliæ Rege literas offerebat, si à Cæsare sibi quoque
11. Febr. tales præstarentur. Nec in Suecia super his literis scrupulus occurrebat, quin statim Salvio transmitterentur. Quia tamen Rorteus censuerat, rem exigui in se momenti suspicionem in Gallia excitare posse, velut secretis congressibus occasio quæratur, Salvius denuo caute jubebatur agere, & non citra San-Romani consensum. Quin nequidem si negotium succederet, ista licentia uti; quod Cæsarei si ipsum deprehenderint, manus injicere non sint omissuri. Id tamen facile Aurspergio annuebatur, ut literæ hinc inde missæ Lipsiam citra impedimentum transirent; cum in commune utilius esset, literarum commercia non turbari.

Cæsareorum secreta in Galliam missio.

§. 41. Sed & in Galliam sub finem superioris anni missus fuerat Georgius Herbersteinius Monachus Dominicanus cum literis fidei à Trautmansdorfio ad Richelium; quo defuncto is codicillum Mazarino Cardinali offerebat; cujus initio studium Cæsaris circa pacem Orbi Christiano reddendam, veteremque cum Gallia amicitiam instaurandam, tum avertendum à Catholica religione exitium multis extollebat, culpam eorum malorum à Cæsare amolitus, qui intestinis Germaniæ dissidiis velut torrente abstractus sit. Memorabat inde, quod die per Luzovium statuta partium deputati congressum non obierint, penes Gallos culpam esse, quorum nomine nemo Hamburgi comparuerit. Igitur Cardinalis apud Regem instaret, ut ministrum cum idoneis mandatis co mitteret. In fine addebatur; se singularia nunc non tangere, quod Rex communi tractatui inhæreat, ac sine dubio separatam negotiationem adspernetur. In Gallia graviter acceptum, ab isto Monacho culpam protractæ pacis Cæsari detractam Gallis impingi. Unde dato responso late ostendebatur; penes Galliæ Regem non stare, quo minus Europa pace fruatur; sed Viennæ desiderium pacis in speciem tantum per aliquot annos ostentatum captandæ auræ populari. Tum falso argui Kalendis Decembris neminem Galliæ nomine Hamburgi fuisse, cum Viennæ satis constet post Avauxii discessum San-Romanum Residentis munus obiisse. Id quod Rex Galliæ Daniæ Regi dissertis literis significarit; à quo iste pro publico ministro agnitus sit. Denique Cæsarem non melius de studio suo in pacem testaturum, quam si ocyus Hamburgi conventa impleat. Non opus habuisse Trautmansdorfium hac in Galliam missione; cum ipse in manu teneat, quod tam procul quærat. Optime de bono publico meriturum, si Cæsari & Hispaniæ Regi persuadeat, ut conventioni Hamburgensi satisfaciant. Verum ultima codicilli verba sat arguebant, ipsum secretos tractatus captasse. Unde & simul insinuarat; si quidem communis pax non ita cito perfici possit, Cæsarem separatæ cum Gallia paci pronum esse. Ferebant tamen Galli, ista abrupte rejecta; de cætero humaniter habitum, & accepto responso cum præsidio ad fines deductum. Ista Chavignius statim Salvio communicabat, ostentando circa pacem Gallorum candori, & quod separatos secum tractatus neque admittere, neque dissimulare velint.

Ea rejicitur.

Prævia conventio tandem permutatur.

§. 42. Interim Batavi formula diplomatum, quam Hispani exhibuerant, adquiescere se significarant, de quo San-Romanus dubitaverat ob clausulam ambiguam & obscuram; *non permitterent, ut ipsis tam in itu, quam in reditu quidquam molestiæ aut impedimenti adferatur.* E Gallia quoque San-Romanus jubebatur, si res ipsa in adversæ partis instrumentis recte se habeat, apices non morari; ut tamen omni modo id ageret, quo Hispanica ratihabitio cum inserto prævio pacto exhibeatur. Igitur cum quæ in diplomatis tuti itineris desiderarentur, rem ipsam parum tangerent, iltis adquiescebat. Sed quia diploma pro Residente Suecico Monasterii deerat una cum solenni ratificatione; huic defectui supplendo Aurspergius sat plausibilia temperamenta proponebat, multa de promtitudine sua jactans, & inutilis moræ Regios arguens. Unde quo res tandem finem sortiretur, nec Regii in mora essent, cum serum foret ratihabitionem ex Hispania afferendam, aut Cæsaream ex vi mandati Vienna expectare, aut Daniæ Regis sponsionem exposcere, Salvius San-Romano persuadet, ut Aurspergius citra exceptionem scripto se adstringat ad ea, quæ desiderabantur, instrumenta intra initium tractatuum exhibenda. Hinc de die auspicandis tractatibus agi cæptum; quem Regii non nisi post tres menses à permutatione instrumentorum constitui posse censebant; de quo & in mandatis habebant; & tanto spatio opus erat, ut omnibus quorum intererat significatio rite fieret: Aurspergio frustra clamitante; nil aliud quæri, quam ut labente interim magna æstatis parte judicari queat, quo se belli alea datura sit. Ita tandem finem obtinebat præliminaris negotiatio, & omnia instrumenta ex condicto permutabantur. Rectores Sueciæ, ne qua nova mora foret, Salvium mutata diplomata acceptare jusserant. Ast ille, antequam eæ literæ advenissent, utraque diplomata, vetera & mutata, tradi sibi curaverat, ne omissis quidem illis, quæ pro Luneburgica Domo postulata fuerant, etsi illis non amplius opus esset; cum ipsa pacto Goslariensi stipulata esset, ut istis tractatibus sibi adesse integrum foret. Gallico ministro Aurspergius caverat intra initium tractatuum Hispanicam ratihabitionem adfore, exhibita interim ea, quam Cæsar procuratorio nomine confecerat. Dies auspicandis principalibus tractatibus Kalendæ Julii statuebantur, super quo scripta conventio à Cæsareo & Regiis ministris perficiebatur. Eo negotio confecto Aurspergius insigne præ se gaudium ferebat, celeribus nuntiis eo nomine Viennam, & Francofurtum ad Mœnum missis. Sincerior apud Suecos lætitia; Langermannus pro navata opera à Regina torque donabatur. Tunc demum Salvius ad Regis Daniæ literas undecimo Februarii scriptas respondet; etsi pars adversa quæ debuerit non præstiterit: tamen in honorem Regis, & amore pacis temperamentum admissum. A Rege designatos dies lubenter admissurum fuisse; Sed cum temporis ratio aliquam mutationem requisiverit, Regem non ægre laturum, quod unus dies anticipatus, alter prolatus fuerit. Cæterum quia hoc tempore ob ingravescentem Regis Galliæ valetudinem magna rebus mutatio imminere metuebatur, velut cum morte ipsius Suecico fœdere expiraturo, ut jam nemo mercatorum Hamburgi in spem subsidiorum Gallicorum pecuniæ quid credere vellet: Salvius Sueciæ interesse censebat, si difficillimæ leges pacis in antecessum cum Aurspergio præformarentur, antequam Osnabrugam iretur, declinandæ etiam mediatoris iniquitati: ita negotiationem in compendium redigi posse. Enimvero id Rectoribus Sueciæ displicebat, quibus fixum erat, cum Gallia simul bellum gerere, ac finire. Fortasse Galliæ res mutationi obnoxias; sed præsentius malum, quod nihil sinceri ab hoste obtineri queat. Rege licet extincto rationes Regni non expirare: nec defuturos patriæ amantes, qui Regis & Richelii consilia sint persecuturi; imo quos ad eadem arripienda necessitas compulsura sit, ni patriam è summo, quo nunc splendescat, fastigio in ruinã pertrahere velint. Cæsarea Ratificatio

1643. 23. Mart. 1. Jul. 25. Mart.

Salvius mutationem rerum timet.

Pacti

1643. Pacti Præliminaris his verbis concepta erat: *Ferdinandus* III. *&c. agnoscimus & notum facimus, tenore præsentium, Universis, quod cum inter Consiliarium nostrum Imperialem Aulicum, Conradum à Lutzow speciali mandato instructum, pro Nobis & Serenissimo Hispaniarum Rege Catholico, Consobrino & Fratre nostro charissimo ex una, ac Sereniss. Reginæ ac Regni Suecia Legatum & Aulæ Cancellarium, Joannem Adler Salvium, ex altera, partibus, conventio, quoad Præliminaria Pacis Universalis Hamburgi 25. Decembris anni proxime elapsi, millesimi, sexcentesimi, quadragesimi primi, in eum, qui sequitur, modum, concluſa fuerit (Tenor Conventionis ad verbum.) Nos perinde nihil in Nobis desiderari cupientes, quod ad tam salutare pacis negotium promovendum pertinere ullo modo possit, præinsertam Conventionem per omnia confirmavimus, ratihabuimus, & approbavimus, prout vigore præsentium confirmamus, ratihabemus, & approbamus, non contra facturi Nos Ipsi, neque ut ab aliis quicquam contra fiat, permissuri. In cujus rei fidem hasce, manu nostra subscriptas, Sigilli nostri Cæsarei impressione muniri jussimus. Quæ dabantur in Civitate nostra Vienna, die vigesima secunda Mensis Julii, anno Domini millesimo sexcentesimo quadragesimo secundo, Regnorum nostrorum Romani sexto, Hungarici decimo octavo, Bohemici vero decimo sexto.*

FERDINANDUS.

FERDINANDUS COMES CURTIUS.

Ad mandatum Sacræ Cæsareæ Majestatis proprium.

JOAN WALDERODE.

Renovata Cæsaris Ratificatio talis erat. *Ferdinandus* III. *&c. Universis & singulis, quorum interest, & quomodolibet interesse potest, notum testatumque facimus, cum ad aures nostras pervenerit, circa Ratificationem super conventione quoad Præliminaria ad Tractatus Pacis Universalis inter Consiliarium nostrum Imperialem Aulicum, Conradum à Lutzow, speciali mandato instructum, pro Nobis & Serenissimo Hispaniarum Rege Catholico, Consobrino, Affine & Fratre nostro charissimo, ex una, & Serenissima Regina Regnique Suecia Aulæ Cancellarium & Legatum, Joannem Adler Salvium, ex altera parte, Hamburgi, vigesima quinta Decembris anni proxime præteriti, concluſa, à Nobis vigesima secunda Julii nuperi expeditam scrupulos ac dubia nonnulla excitata fuisse, Nos declarasse, prout præsentium tenore declaramus, non fuisse, nec esse aliam mentem vel intentionem nostram, quam prælibatam Conventionem in omnibus suis Punctis, clausulis & articulis, quantum per rerum naturam licuit & licet, confirmare & ratificare, prout adhuc, & tenore præsentium, autoritate Imperiali, omni meliori modo ex superabundanti confirmamus & ratificamus; ad terminos vero, tam extradendis Salvis Conductibus, aliisque Instrumentis, quam Congressui ipsi auspicando præfixos, quod attinet, cum is tempore Ratihabitionis, dicto videlicet vigesimo secundo Julii à Nobis expedita, pridem elapsi fuissent, atque idcirco confirmari non possent, illi defectus (per quem tamen cætera utilia nequaquam vitiari aut inutilia reddi posse, explorati juris est) supplendo non tantum Consiliario nostro Imperiali Aulico, & pro tempore ad accommodanda Præliminaria Pacis deputato Legato, Magnifico, nostro & Sacri Imperii fideli Dilecto, Joanni Weicardo, Comiti in Auersberg, Libero Baroni in Schœn & Seissenberg, Ducatus nostri Carniola supremo hereditario Marescallo & Camerario, in mandatis dedisse, ut de aliis terminis præfigendis cum altera parte vel partibus quantocyus conveniret, verum etiam Serenissimum Regem Daniæ & Norwegiæ ad hanc rem promovendam benevole requisivisse: Prout Serenitas sua amice fecit, quantumque in se fuit, studium & operam in hoc suam Reip. landabiliter præstitit, adeoque inter Partes de Termino ad extradendos Salvos Conductus, & alia Instrumenta de novo conventum fuit. Ac tametsi quidem de his omnibus publice notissimum sit, attamen ex superabundanti de hac mente, intentione & voluntate nostra testatum facere voluisse, & facere, cum hac insuper declaratione, quod quicquid per præfatam Conventionem concluſum fuit, & imposterum quoad hæc præliminaria à dicto Legato nostro concludetur, id totum firmum & ratum apud Nos erit, & debitæ executioni demandabitur, harum vigore literarum, manu nostra subscriptarum, & Sigillo nostro Imperiali munitarum. Quæ dabantur in Civitate nostra Vienna, die decima quinta mensis Decembris Anno Domini millesimo, sexcentesimo quadragesimo secundo, Regnorum nostrorum, ut supra.* 1643.

Regis Galliæ Ratificatio hæc erat. *Louis par la Grace de Dieu, Roy de France, & de Navarre, à tous ceux, qui ces presentes Lettres verront, Salut. Ayant veu en nostre Conseil la declaration faitte par nostre aymé & feal Conseiller en nos Conseils, Commandeur de nos Ordres & nostre Ambassadeur extraordinaire en Allemagne le Sr. Conte d' Avaux le 25. Decembre, mil six cents quarante & un, sur le Traitté conclu le même jour, touchant les Preparatoires à la Paix par l'entremise de nostre tres-cher & tres-aymé bon Frere, Cousin, Allié, & Confederé, le Roy de Dannemarck, entre le dit Sr. Conte d' Avaux & les autres Ambassadeurs y denommez, de laquelle Declaration la teneur s'ensuit. (tenor Declarationis ad verbum) Sçavoir faisons, que pour le desir, que Nous avons, de voir une bonne Paix & Tranquillité establie dans la Chrestienté, Nous avons agreé, Approuvé, ratifie, & Agreons, & ratifions par les presentes signées de nostre main la dite Declaration faite par nostre Ambassadeur extraordinaire, voulons observer, & executer tout ce, à quoy il s' est obligé en Nostre Nom par icelle; Car tel est nostre plaisir. En tesmoin de quoy Nous avons fait mettre nostre Seel à ces dites presentes. Donné à Valence le 26. jour de Fevrier l'an de Grace Mil six cents quarante, & de nostre Regne le trente deux.*

LOUIS.

par le Roy.

BOUTHILLIER.

De initio tractatuum Ordinibus Imperii significatur.

§. 43. Visum inde, à Legatis Suecicis super ordiendo pacis tractatu Ordinibus Imperii significari; non quod eares illorum notitiam fugeret, sed testando Reginæ affectui, curæque, ac tractatum illum non Sueciæ solum, sed & ipsorum commoda spectare. Et quia Oxenstierna tunc in Pomerania agebat, Salvius suo tantum nomine eam denuntiationem facere jubebatur, quæ post ab utroque Legato junctim repetenda esset. Is igitur prolixe memorabat, quanto labore per septem annos opus fuerit, quoad tandem postulata diplomata extunderentur. Quod si Regina fœderatos ac sacrorum socios ut destitueret in animum inducere potuisset, rem facile ac dudum confectam fuisse. Sed quia Ipsa publica privatis anteposuerit, ac aliorum causam non minus quam suam cordi habuerit, simul quia ita decebat, incommoda belli hactenus per virtutem & constantiam superanda fuisse. Nunc indicto Osnabrugæ & Monasterii conventu, ne quispiam, quem hoc bellum ullo modo spectat, prætereatur, communia diplomata à Cæsare impetrata, quorum exempla deinceps transmittenda sint. Id se in antecessum Ordinibus significare, ut si & ipsi calculum suum reducendæ paci addere velint, Legatos suos mature instruere, alioſque ad eadem hortari queant. Ni externa Germaniæ pax junctim cum interna tractetur, neutram obtentum iri; eamque longe atrociore cum

exteris

1643. exteris bello, quam nunc implicandam. An autem novum bellum sit idoneum medium veteri bello extinguendo penes illos judicium esse, qui præteriti temporis experientiam ceperint. Reginam uti hactenus causam publicam summo studio propugnaverit, ita & deinceps nihil reliqui facturam, quo omnes & singuli honesta ac tuta pace potiantur. Nec minus studium promovendi tractatus Cæsar præ se ferebat, Gallasio per literas injungens, curaret, ut diplomata ab se, & Hispaniæ Rege data militi sacrosancta habeantur. Qui & statim id jussum Cæsaris prævio tubarum ac tympanorum clangore per castra, ac Cæsarea passim præsidia promulgabat. Id & monente Aurspergio Torstensonius à Regina facere jubebatur. Salvi Conductus Cæsarei pro Legatis Succicis formula. *Ferdinandus III. &c. Universis & singulis nostris & Sacri Romani Imperii Principibus, tam Ecclesiasticis, quam Secularibus, Electoribus, Archi-Episcopis, Episcopis, Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, Castellanis, Capitaneis, Militibus, Nobilibus, Clientibus, Gubernatoribus, Locumtenentibus, Rectoribus, Magistratibus, Exercituum Ductoribus, cumprimis equestrium, quam pedestrium Copiarum, Tribunis, Capitaneis, Vexilliferis, Centurionibus, aliisque quacunque munera atque militaria Officia gerentibus, Burgimagistris, Consulibus, Passuum, Pontium & Portuum quorumvis custodibus, ac Classium, ac harumcunque navium Prafectis, Urbium item & locorum, terrarum, Communitatum Officialibus, ac ceteris quibuscunque nostris, & Sacri Imperii, Regnorumque & Dominiorum nostrorum hæreditariorum subditis & fidelibus Dilectis, Gratiam nostram Cæsaream & omne bonum. Mandamus & præcipimus Devotionibus & Dilectionibus vestris, & Vobis, ut quos Serenissima Princeps, Domina Christina, (cum titulo) & Regnum Suecia Plenipotentiarios Osnabrugam, ut Tractatibus Pacis inter Nos, & Sacrum Imperium, nostrosque Socios & Adherentes ex una, & dictam Serenissimam Reginam & Regnum Suecia, Ejusdemque Confœderatos & Adherentes ex altera Partibus, instituendis intersint, jam destinavit, vel destinatura est, illuc proficiscentes, per omnia territoria ac loca Potestati ac Jurisdictioni sua ac vestra subjecta, una cum comitibus, Familiaribus, famulis, equis, curribus, rebus, sarcinis ac scripturis, quas secum habituri sunt, libere, tuto, secure atque expedite ire, transire, recedere ac redire sinant & sinatis, nec permittant, nec permittatis, ut Ipsis velin itu, vel in reditu, & quamdiu ibi Osnabrugæ fuerint, quicquam periculi, molestiæ, aut impedimenti afferatur, quin potius, quibuscunque rebus poterunt & poteritis, si necesitas vel Ipsi ita postulaverint, juvent & juvetis. Mandamus quoque, ut Cursores, nuncii & tabellarii, qui vel Osnabrugam ad dictos Commissarios mittentur, vel inde ab ipsis Monasterium, aut alio expedientur, durantibus hisce Tractatibus, libere, secure, tuto atque expedite ire, proficisci, transire ac redire sinant ac sinatis. Spondentes fide & verbo nostro Cæsareo, nullo Nos modo commissuros, ut per Nos & nostros Nobisve Adherentes dictorum Plenipotentiariorum securitas, libertasve ulla ratione turbetur, quin potius jam nunc serio ac stricte mandamus omnibus & singulis Jurisdictioni nostræ subjectis ne cuiquam ex supradictis ullavia ausint contravenire. Hac in re Devot. & Dilect. Vestra & Vos, peragent & peragetis benignam, seriam atque omnimodam nostram voluntatem. Harum testimonio literarum, manu nostra subscriptarum, & sigilli nostri Cæsarei appressione munitarum. Datum in Civitate nostra Vienna, die vigesima octava Mensis Januarii, anno Domini millesimo, sexcentesimo quadragesimo secundo, Regnorum nostrorum, Romani sexto, Hungarici decimo septimo, Boemici vero decimoquinto.*

FERDINANDUS. &c.

Cæsar studium pacis præ se fert. 25. April.

§. 44. Mittebatur inde à Cæsare Joannes Cranius Consiliarius Aulicus, qui oppida tractatibus destinata juramento Cæsaris tantisper exsolveret, & extra commercia belli poneret. Id quod Monasterii solenniter & citra difficultatem peractum, quod tuo tantum milite custodiebatur. Sed circa Osnabrugam Succico præsidio infestam nonnihil difficultatis movebatur. Equidem aderat à Cæsare diploma tuti itineris pro præsidio inde educendo. Miserat quoq; Torstensonius mandatum ad Salvium pro Borgstorfio tribuno oppidi præfecto, ut inde excederet. Idem jussum nuper renovatum in itinere interciderat. Interim Gustavus Gustavi F. cui ejus præsulatus administratio, redituſque, simul oppidi præfectura delata fuerat, Osnabrugam pervenerat; qui priori Torstensonii jussui parere abnuebat, velut ad se non directo, donec novum à Regina, aut Torstensonio acciperet; quicquid Salvius ingereret, in Suecia, cum præfectura oppidi ipsi deferretur, de absolutis præliminaribus; ac Torstensonio, cum id jussum scriberet, de collata ipsi præfectura nondum constitisse. Inprimis Petriburgo cedere abnuebat, in quod se recipere decreverat sexaginta satellitibus stipatus. Nam cessante licet in præsidium oppidi præfectura, administrationem Episcopatus per prævium pactum sibi relinqui. Ac revera anceps videbatur tanti momenti locum amittere, antequam de tractatuum successu certo constaret. Unde proponebat Salvius, ut Gustavisonius ad observandam neutralitatem scripto se obstringeret, aut pontem insuper, quo ex arce oppidum aditur, demoliretur. Enimvero contendebant Cæsarei, æque ac Dani, eam arcem, quæ oppido imminebat, non aliis quam oppidanorum custodibus obtinendum. Alias neque Cæsarem neque reliquos ei oppido Legatos suos credituros. Quanquam enim in prævia conventione circa deductionem præsidii solius oppidi, non Petriburgi, mentio facta erat; tamen quia isthæc arx circa reductionem præsidii tractatu incassum soluto exprimebatur; consequens erat deductionem præcessisse, si reductio locum haberet. Quia super re aliquoties ad Salvium scribebat Daniæ Rex, misso & Consiliario suo Francisco Stapelio, qui multis demonstrabat, quanta invidia in Suecos esset redundatura, si tam solicite ab ipsis desideratum pacis negotium ideo adhæresceret. Igitur quod Torstensonius longius abesset, res ad Rectores Sueciæ relata, qui statim imperant, præsidium tam ex arce, quam urbe deducendum. Ita hæc res in mensem Julium extracta.

1643. Loca tractatuum juramento exsolvuntur. 19. Mart.

Difficultates circa deducendum Osnabrugæ præsidium.

§. 45. Nec ideo tamen nulla tractatui remora, quod omnium partium Legati ita se gererent, ut conventum diem haut ita accurate observatum iri pateret. Equidem à Cæsare Cranius mature Monasterii aderat, adornandis Legatorum diversoriis. Quo fine & à Daniæ Rege Cancellarius Lippius Gluestadio Osnabrugam præmittebatur. Rorteus quoque hactenus in Suecia, nunc ad Osnabrugenses tractatus Residens Hamburgi adpulerat, sub initium Julii Osnabrugam iturus. Sed & San-Romanus propediem Monasterium se conferre decreverat. Ita quidem inferiorum graduum ministri paulatim aderant. Sed de principum Legatorum accessu nihil dum audiebatur. Equidem Joannes Oxenstierna Sueciæ Legationis caput è Pomerania sat mature Wismariam se contulerat, post paucorum dierum moram recta Osnabrugam iturus. Cui à Regina injunctum erat, comitatum reliquumque paratum modeste adornare, quod nimius splendor vanitatis speciē habeat; ac præstet modico uti comitatu, sed bene culto, quā diffuso nimis, pellucente quandoque inopia. Sed quia de Cæsareis, Gallis, Danisve nihil dum auditum fuerat,

Legati circa iter moliuntur. 23. Jun.

22. Maji.

idem

1643. 30. Jun. idem post plusculos dies Lauenburgum proficiscitur; ubi cum Salvio congressus commorari ibi statuit, quoad de aliorum Legatorum, cumprimis Danorum, accessu constaret. Eadem & reliquis mens erat, in alios respicere, ac lente festinare, ne diu incassum expectare necessum foret, prostituta Principum suorum dignitate; nec tamen ita segniter movere, ut culpa retardati tractatus in ipsos devolvi posset. Sane Succicis Legatis diserte injunctum erat, ne Osnabrugam primi accederent, nemine alio præsente irrisui futuri.

Causam suam commendat Elector Palatinus. 11. April.

§. 46. Spe tractatuum ita propinqua, illi quorum intererat causam suam commendare Legatis incipiebant. Quos inter Elector Palatinus ab Oxenstierna petierat, ut causa sua, cui tranquillitas publica non parum inniteretur, diserte tractatui pacis insereretur: Id quod & ab Agnato suo Carolo Gustavo Palatino contendebat, ut eandem Reginæ & 11. Maji. Senatui de meliore nota commendaret. Quæ quantum in se ample promittebat; monito tamen, ut Elector apud Reges Galliæ, ac Daniæ ac Imperii Ordines itidem inter, ut ea in causa operam sibi suam jungant, ne ipsa in tam difficili negotio sola destituatur; ac tota invidiæ moles sibi incumbat, velut sola Palatinatus restitutionem moliri audeat; cum Succorũ facta jam antea calumniis sint satis obnoxia. Ita quidem Palatinus cautam suam utiq; communi in tractatu disceptari cupiebat; quo & Cæsar eandem traditis diplomatis remisisse videbatur. De quo ipso Elector apud Conventum Francofurtensem insistebat. 17. Maji. Etsi Bavarus id omnibus modis impedire conaretur, persuaso Francofurtensi conventu, ut à Cæsare peterent, peculiarem tractatum instaurari, qui ad id pronus Calendas Octobris statuebat, quo ea res ante tractatus communes decideretur. Scripserat quoque idem ad Daniæ Regem, ut ea causa ad peculiares tractatus remitteretur; jactans ea diplomata à Cæsare adhibita esse tantum, ut Gallis & Suecis acriter contendentibus satisfieret; nec ibi expressum ut illa causa utique Osnabrugæ decideretur. Quasi ideo Palatinis data forent diplomata, ut alienæ fabulæ otiosi adsiderent spectatores. Id quod ne Regina permitteret Palatinus 18. Aug. literis petebat. Ac Daniæ Rex ad Electorum literas reponebat: sibi fas non esse Palatinum ad peculiares tractatus in aula Cæsarea remittere declinandæ Gallorum ac Suecorum suspicioni, si ea causa, unde præcipuus diffidentiæ fons, præteriri, ac separatos

Ut & Immediata Nobilitas.

ad tractatus trahi debeat. De immediata Nobilitate in Pragensi pace tam circa amnestiam, quam sacramentio facta erat. Sed dum Palatina, Durlacena, & Mansfeldica actio excipitur, plurimi ejus ordinis exclusi erant. Non pauci etiam ex eo tempore Suecorum partes secuti fuerant; quorum si nulla in pace mentio fieret, metuebant, ne in ipsos deinceps faba cuderetur. Sed & circa libertatem sacrorum Pirnensis formula de subjectis eorum diserte expresserat; quod Pragensi pace mutatum substituta clausula; *prout pax religiosa fert.* Cujus pacis verba & jam dudum, & edicto illo Cæsareo anni vicesimi noni haut parum detorta fuerant. Unde verebantur, ni sibi caveatur, fore, ut nec illi quorum bona publicata fuerant, restituerentur, & plures fisco adscriberentur; cæterorum sacra mutarentur. Eoque à Regina per literas petebant, Legatis suis injungeret, ut ipsorum cautam suscipiant, ne sibi per secreta pacta, aut reservata periculum damnumve creetur.

Ex morte Regis Galliæ mutatio metuitur. 7. April. 4. Maji.

§. 47. Inter hæc Galliæ Rex Ludovicus XIII. cum extrema sibi imminere sentiret, Reginæ administrationem Regni, & tutelam Filii cognominis commendaverat, cui certum Consiliũ super summa rerum circumponebat. Inde quarta die Maji hora secunda pomeridiana, qua die, horaq; ante triginta tres annos pater ipsius confossus fuerat; animam exhalabat, veneno, ut medici judicabant potionatus. Ejus mors à novo Rege Ludovico XIV: & Matre Regente Anna Austriaca Reginæ Succiæ per literas nuntiabatur; quarum initio etsi fœderis mentio facta esset; tamen sequentibus verbis cum operam suam circa communem causam, pacisque instaurationem offerrent, de fœdere silentio involverant. Quo innui videbatur, Gallos quidem ad causam communem operam navaturos, sed ut fœdere stringi nolint. Ac scribebat Grotius è Gallia; se ex omnibus colloquiis cum Ministris Regiis observasse, ipsos cupere, ut Succis non aliter persuasum sit, quam Gallos constanter fœdere staturos; de industria tamẽ tam scripto quam sermone declinare disertam de observando fœdere mentionem, ut à morte Regis integrum ipsis sit fœderi inhærere, aut decedere, prout ex usu videretur. Ea res Rectoribus Succiæ non mediocrem scrupulum injecit, eoque necessarium visum à novo Rege ejus fœderis confirmationem postulare. Etsi Gallici Ministri de istius continuatione dubitare fas non esse confirmabant, quod id non inter Reges solum, sed & Regna, & ad certum tempus concluſum sit. Unde & subsidia in tempore solvenda, & Guebrianum divertendæ à Suecis hostium moli rem gesturum. Sed mox Galliæ Rex monitus fœdus firma- 20. Jun. bat solenni instrumento, cui tamẽ ipsa fœderis formula inserta non erat. Ea in ratificatione nonnihil scrupuli injiciebant ea verba; *nos id adprobavimus, in quantum opus est, aut erit.* Quæ verba tamen San-Romanus ita explicat, *in quantum opus est Reginæ Succiæ, non Regi Christianissimo*; velut affatim cavere velit Rex Reginæ; haut quaquam autem ipse aliqua duntaxat parte obligationis defungi, aut fidẽ commodo suo metiri. Quæ scrupulositas ideo non superflua videbatur, quod Grotius monuisset; in Gallia magnos esse cavillatores. Mazarinus quoque confirmabat, ob mortem Regis in consiliis Gallicis nihil mutatum iri. A Rectoribus Succiæ simili instrumento fœdus Gallicum firmatum. Confirmationis tam Succiæ quam Gallicæ formulam heic adponere placet. *Nos Christina, &c. constare volumus Universis & singulis, quorum interest, quod, cum divino Numini visum fuerit, de mortali vita Serenissimi quondam ac Potentissimi Principis, Fratris, Consanguinei, & Fœderati nostri Charissimi, Domini Ludovici* XIII. *Franciæ & Navarræ Regis Christianissimi, laudatissima recordationis, nuper disponere, atque in paternum deinceps solium Regnumque collocare Serenissimum itidem ac Potentissimum Principem, Fratrem, Consanguineum & Fœderatum nostrum charissimum, Dominum Ludovicum* XIV: *Franciæ & Navarræ Regem Christianissimum, Nos, sicut Fœdus, quod nobis cum vivo Domino Parente & Prædecessore suo Serenitatis, Regnoque Galliæ intercessit, sancte semper colimus, ita cum moderno Rege filio dictoque Regno id ipsum in ejus Serenitatem propagatum pari conatu ac proposito servare decrevimus. Quanquam vero non modo inter Reges, sed Regna quoque ipsa Suecia & Galliæ fœdera mutuo sancita sunt, ut omnino illibatus ipsis vigor constare debeat, non obstante, si quid alteri Fœderatorum humani actidat; cum tamen moderno Christianissimo Regi, ejusque Serenitatis Domina Matri Regenti, Sorori nostra charissima placuerit, Fœderis, ac nominatim Anno 1641. cen postremo percussi renovatique, tabulas singulari Instrumento, quoad opus est vel erit, approbatas confirmare, Nosque certiorare, de constanti sua Serenitatis animo ac proposito, in Fœdere Nobiscum, Regnoque nostro persistendi. Idcirco, quo luculentius constet sua Serenitati, certiorque illa esset de nostra sententia atque Proposito insistendi fœderibus mutuis, quorum postremum Anno 1641. die ultima mensis Junii inter Legatos utrinque nostros tractatum, renovatum, ac concluſum, nec non die 20. proxime sequentis Julii ejusdem anni à Nobis solenni Instrumen-*

Fœdus inter Suecos & Gallos confirmatur.

1643. *to confirmatum fuit; Nos dictum fœderis tractatum, singulosque ejusdem Articulos, quoad opus est aut erit, approbavimus, & ratihabuimus, prout tenore vigoreque præsentium illum illosque approbamus & ratihabemus, fide verboque regio promittentes, Nos illum illosque servaturas, nec passuras, ut à Nostratibus ullo modo violetur aut violentur. In quorum majorem fidem præsentes sigillo Regni nostri, nostrorumque ac Regni Suecia respective Tutorum & Administratorum manuum subscriptione roboravimus. Dabantur in Regia nostra Stockholmensi die vigesima octava Julii, Anno supra Millesimum, sexcentesimum quadragesimo tertio.*

Petrus Brahe. Gustavus Horn, Claudius Flemming. Axelius Oxenstierna. Gabriel Oxenstierna.

Louis, par la Grace de Dieu, Roy de la France & de la Navarre, à tous ceux, qui ces presentes lettres verront, salut. Nostre intention etant de demeurer avec les Amis & Alliéz de cette Couronne, qui ont concurru, avec le defunct Roy nôtre tres-honoré Seigneur & Pere au bien & repos de la Chrétienté, Nous Nous sommes fait representer en nôtre Conseil, la Reine Regente nôtre tres-honnorée Dame & Mere y étant presente, les Traitez d' Alliance, que le defunct Roy nôtre Seigneur & Pere à fait durant sa vie avec divers Roys, Princes & Etats, & entre autres le dernier fait entre luy & le Royaume de France d'une part, & nôtre tres-chere & tres aimée Sœur, Cousine & Alliée, la Reine de Suede & la Couronne & Royaume de Suede, d'autre, le dernier Juin 1641. ratifié, par le defunct Roy, nôtre tres-honnoré Seigneur & Pere le 12. Aoust 1641. Lequel Traité, & un chacun des Articles d'iceluy ayant été leuz en nôtre Conseil. Nous l'avons de l'advis de la Reine Regente, nôtre Dame & Mere, autant que besoing est, ou seroit approuvé, agreé, ratifié & confirmé approuvons, agreons, rattifions & confirmons par ces presentes signées de nôtre main. Promettons en foy & parole de Roy, de l'observer & executer inviolablement sans y contravenir, ny permettre, qu'il y soit contravenu de nôtre part en quelque façon & maniere, que ce soit, directement ou indirectement. Car tel est nôtre plaisir. En Tesmoing de quoy Nous avons fait mettre nôtre seel à ces presentes. Donné à Paris le 20. jour de Juin l'an de Mil six cent quarante trois & de nôtre Regne de premier.

LOUIS.

Par le Roy, la Reine Regente, sa Mere presente.

BOUTHILLIER.

25. Jul. / 14. Maji. Sed & Regina Regens ultro prævian conventionem, & omnia diplomata probabat, idque instrumentum Hamburgum ad San-Romanum mittebat, qui id statim Regi Daniæ Gluckstadii reddendum curabat. Porro quanquam Cæsar literis ad Reginam Galliæ consolatoriis confirmasset, quæ cum defuncto Rege super tractanda Monasterii pace convenissent, rata fore, denuo transmissis pro legatione Gallica diplomatibus; multi tamen asseverabant, ex Hispania nullos Legatos adfore, ac Cæsarem Hispani negotia ex mandato acturum. Quin credebant multi, Monasterienſem tractatum inanem fore, Hispanis in bellum magis quam pacem pronis. Id quod & sententia à Burgundo in Conventu Francofurtensi dicta innuebat. Ea tamen consilia, si quæ fuerant, clades ad Rocrojum immutaverat. Certe Aurspergius, quæ de Hispanorum emansione fama ferebat, constanter inficiabatur. Et Antonius Brunus literas tuti itineris à Salvio postulabat, obtinebatque.

Aurspergius denuo de separatis tractatibus movet.

§. 48. Haut minus tamen Aurspergius ingens desiderium cum Salvio colloquendi ostendebat. Ac per contatus erat à Rectoribus Sueciæ Salvius post permutata instrumenta, num oblatam ab Aurspergio visitationem admittere debeat. Cui responsum fuerat; prius quæreret, num & junctim San-Romanum apud se invisurus sit: solitarium colloquium declinaret. Si tamen acriter instet, rem cum San-Romano communicet; qui vix videatur abnuere posse congressum, præter inania verborum nil habiturum. Caute tamen ageret, nec Gallis suspicionem moveret. Sed quia San-Romanus non obscure innuerat, ea colloquia sibi parum probari, nimirum & ille congressus repudiandus erat. Ita exclusus colloquiis Aurspergius, per Medicum quendam Lusitanum, religione Judæum, Francisci de Melos quondam præceptorem, Salvio aureos montes policetur, si peculiarem tractatum acceptare velit, multa ostentans, quæ sperari metuique possint. Mi- 12. Maji. thobius quoque apud Salvium literas fidei à Francisco Carolo Lauenburgico Duce proferebat, ut ipsum Reginæ commendare velit ad obtinendum Mindensem Præsulatum. Idem Henrici Julii Ducis nomine insinuabat; si Regina Domum Palatinam, Bohemos, ac ditionum hæreditariarum incolas destitueret, de Pomerania ipsi cedenda dubium non fore. Nec deerant, qui hæc post Galliæ Regis mortem non repudianda censerent. Regina Re- Suspectus gens Hispaniæ Regis, & Augustæ soror erat. Ea Galliæ sta- post obitum Regis ultra ipsius dispositionem am- tus. pliorem potestatem acceperat, ut majori suffragiorum parti non adstringeretur. Quid consiliorum Aurelianensis Dux, & Condæus hactenus agitassent, non obscurum erat. Reliqui consiliarii ab ipsa negligi cæperant, quibus & duos sibi addictissimos adjunxerat, Præsidem Baileulium, & Episcopum Bellovacensem. Chevreusiæ & Castronovano, quos inter extrema adhuc Rex proscripserat, in aulam redire permissum. Tum & Guisia Domus iterum caput efferre, Jesuitis mancipata, Evangelicis infestissima. Quæ omnia de constantia consiliorum Gallicorum suspicionem injiciebant, ac ut facile inter fratrem & sororem conveniret, quicquid de sociis fieret. Accedebat, quod hactenus Hispanorum Viennæ Legatus Ordinarius Castel-Rodrigus, cum per Saxoniam inferiorem in Westphaliam tenderet, Scheningæ apud Ducissam diverterat; se quovis pignore cum ipsa certaturū, intra mensem à die cæpti tractatus inter Hispaniam & Galliam pacem fore. Unde suspicio erat, super controversiis inter ipsos clam transactum, & communes tractatus non nisi solenni promulgationi inservituros. Unde non pauci Salvio, ut idem faceret, suadebant, postquam Aurspergius invitabat. Enimvero ista omnia rejicere Salvius jussus erat; quod Rectores Sueciæ certam spem concepissent, Galliæ opera honestam pacem obtentum iri, florentibus ubique ejusdem armis, & ita propinquo communi tractatu, per quem longe facilius commoda & securitatem suam obtinere posset, quam clandestina conventione. Tum fiducia erat apud Reginam Regentem affectum in filium, & rationes status vinculo sororio longe potiores fore.

Osnabruga evacuatur.

§. 49. Interim Oxenstierna ut aliqua negotii specie tempus traheret, Bleckedæ, Soltquellæ, & Garlebiæ præsidia lustrabat, ne præmaturo Osnabrugam accessu Reginæ dignitatem prostitueret, nec moræ culpa ipsi posset impingi, in propinquo versanti. Et hactenus moram aliquam injecerat Osnabrugæ præsidium nondum deductum, Cæsareis valde querentibus præviam conventionem violari, cujus vi jam tres ante menses oppido decedendum fuerat. Id quod & Gallasius literis ad Torsten- 10. Jul. sonium urgebat. Et quia Haslici Cœsfelda excurrentes cœnobium Divi Mauritii Monasterienſi oppido adsitum noctu exspoliaverant, abductis quibusdam sacerdotibus, & oppidanis, Cæsarei urgebant, ut de utriusque oppidi neutralitate per Suecica & Hassica castra publicaretur. Mandatum tamen è Sue- 8. Jul. cia Gustavisonio tergiversationem adimebat, ut deducto Osnabruga & Petriburgo præsidio utriusque claves Senatui oppidano traderet, accepta ab isthoc cautione, omnibus se, quæ præliminari tractatu

1643. ctatu continerentur, statutos, & tractatu irrito Suecicum præsidium recepturos, salvis suis privilegiis. Arx per quadraginta oppidanos deinceps custodiebatur. Eo facto Aurspergius, acceptis à Salvio literis tuti itineris mox Osnabrugam se conferebat, ubi jam & Cranius erat. Joannes Ludovicus Comes
14. Jul. Nassovi⁹ Cæsaris itidem Plenipotentiarius Colonia Monasterium ibat, quo & Isaacus Volmarus, & Antonius Brunus è Conventu Francofurtensi tendebant. Eodē porro dignationis gradu cum Nassovio & Lambergio Volmarus & Cranius diplomati plenipotentiæ inserti erant, cum alias in Germania usu receptum foret, ut solennium legationū caput esset illustri loco natus, splendori sustinendo, cui Doctor adjungeretur inferiori gradu, quæ sermonis aut calami decus exigant obiturus. Sed nunc Volmarum præ Longuevillio Duce superiorē obtinere locum, alias in publico tam modico apparatu utentem id multis ridiculum videbatur. Hac matura ad tractatus profectione Cæsarei cupidinem pacis ostentare, ac benevolentiam Ordinum Imperii captare, tacite accusata Coronarum velut à pace abhorrentium tarditate. Dubium tamen erat, num solus Aurspergius & Cranius auspicari negotiationem possent, quod rumor esset, plures à Cæsare eo mittendos, & Viennæ adhuc circà concinnanda eorum mandata
Alii paulatim sequuntur. laborari. Noluerat Daniæ Rex suos præmature accedere, antequam de reliquorum mediatorum adventu constaret, quod utercq; tractatus pro uno habendus esset. Mox tamen & isti, Justus Hœckius Regni Cancellarius, Gregorius Krabbius Senator, & Lucas Langermannus Decanus Hamburgensis,
26. Aug. (nam Lippius jam aderat,) Osnabrugam ingrediuntur, familia centum tribus capitibus constante, ac sexaginta equis comitantibus. Paulò tardius mo-
13. Sept. vebat Legatus Venetus Aloysius Contarenus, qui acceptis à Salvio tuti itineris literis Francofurto Coloniam descendebat non numeroso, sed eleganter culto comitatu. In Gallia huic legationi obeundæ Claudio Memmio Avauxio Comiti Chavignius collega erat destinatus; in cujus locum surrogabatur Abel Servientus Comes, quod istius opera ad arcana Regni negotia Regina uti mallet. Qui tardi causam itineris in motus à Beaufortio Duce adversus Mazarinum excitatos referebant, in Octobrem usq; mensem Parisiis hærentes; unde in Hollandiam cogitabant, cum Ordinibus super legibus pacis, & modo procedendi collocuturi. Ad quorum adventum & Hollandi Legatorum suorum mandata adornanda distulerant. Inter Hispanos Didacus Savedra Consilii Indici Assessor mense Julio per Galliam in Belgium proficiscebatur, quem Regina suspicioni apud fœderatos declinandæ Luteriam accedere noluerat, sed recta ad Belgarum fines deduci jusserat. Quis præter Brunum ab Hispanis ad tractatus destinatus esset, nondum constabat. Galli moræ causam in Hispanos, hi in Gallos rejiciebant; neuter prior in loco tractatuum adesse volebat. Ab Electoribus nemo adhuc comparebat; quod ipsi Regiis ac Veneto Legato suos pares haberi vellent. Ne à reliquis quidem Ordinibus quisquam adhuc iter ingressus erat, quod Cæsar quidem in eorum arbitrio reliquerat, num ad loca tractatuum accedere vellent, non tamen permisso suffragii jure. Inter quæ Galli postulare cæperant, ut Lusitaniæ quoque Regis Legatus ad tractatus admitteretur. Sed quia prævidebant Cæsarem & Hispanos manibus pedibusq; repugnaturos, nec opus sibi esse propter Lusitanos negotiationem sistere; quantum res ferret duntaxat pro isto niti decreverant.

Polonici Legatio dissuadetur. §. 50. Sed & Poloniæ Rex Legatos eodem mittere cupiebat Sigismundum Gyldenstiernam Stumi Castellanum, & Borastum, utrumque gente Suecum, ut ibi controversia sua cum Suecis disceptaretur, quod isti tractatus *universales* dicerentur. Inde & Mediatoris partes affectabat; ac ferebatur Dano proposuisse, ut sepositio bello Hispanico primum circa pacem Germaniæ adornandam laboraretur. Cui consilio Avaugurius Gallicus in Polonia Legatus obsistebat, ostendens, Regem haut pro dignitate facturum missa legatione, cum nesciat, an & quomodo admittenda sit; neq; de hoc instituto partibus antea rite significatum fuisse; neque Danum in consortium mediationis ipsum recepturum. Ita repudiatum orbi ludibrium debiturum. Sane Cæsar Poloni mediationem plane recusaverat, ne Danum offenderet. Rectores tamen Sueciæ in eum ca-
19. Aug. sum Legatis suis in mandatis dederant; si Poloni proprium negotium proponere velint, amice cum illis agerent, sed rem integram servarent. Sed si operam suam velut mediatores oblatum venirent, modeste id declinarent, defectum mandati causantes; nec constare sibi, an ista mediatio Reginæ Sueciæ oblata, & ab eadem acceptata sit. Tum inprimis ostenderent, quid difficultatis ipsis cum Dano circa priorem locum sit oriturum, ac istum ægre in societatem functionis, super qua tot per annos sategerit, alios admissurum, quo invidia recusatæ mediationis in istum devolveretur.

Dani moram ægre ferunt. §. 51. Porro Legati Suecici Joannes Oxenstiern- 28. Aug.
na, & Salvius Mindam tandem delati Scheringium Rosenhanium Osnabrugam præmittunt, ut Cæsareis ac Danicis Legatis confirmaret, istos statim adfore, quamprimum spes propinqua tractatuum adpareret. Ast hi moram istam ægre ferebant, & Aur- 15. Sept.
spergius per Langermannum Literis Salvio promissum suum in mentem revocabat, quo declaraverat, statim atque Danici Legati adfuerint, se Osnabrugam iturum. Addebat querelam Langermannus, se accusari, quod Collegis suis suaserit ita mature in viam se dare, postquam nunc Sueci Osnabrugam accedere tergiversentur, priusquam alios appropinquare videant. Cui Salvius reponebat: Ha- 16. Sept.
ctenus promissio se satisfeciisse, quod statim atque Quibus respondetur. Danici Gluestadio discesserint, & ipse Hamburgo moverit. Confestim Osnabrugam pervolare à se non promissum; ubi non sit, quod solus agere queat; cum sibi per fœdus Gallicum non liceat absque Gallis tractatus ordiri. Multos alios prævio pacto nominatos, qui adhuc desiderentur, Venetum Legatum, Electorum & Principum deputatos, qui ante cœptos tractatus expectandi sint. Num Cæsari absque Ordinib⁹ pacem concludere fas esset? Mediatorum esse paulo promtius accedere, quo cæteros suo exemplo ad maturandum iter permoveant. Paria Legati Danici junctim repetebant; paria à Sue- 25. Sept.
cicis reponebantur: cum de reliquorum adventu nihil certi adhuc audiatur, ipsorum accessu opus non esse. Jactabant inde Dani, se per duas adhuc septimanas expectaturos; intra id tempus ni cæteri Legati veniant, discessuros. Quod quidem lubentibus Suecis facere poterant, quibus istorum mediatio plane suspecta, & invisa erat. Galli autem impatientiam ridebant, & quam parum deceat tam mature tædio fatiscere, qui tanto in negotio sequestris partes susciperе ausus sit. Avauxium quondam ad mediatoris munus Succos inter & Polonos missum in Borussia integrum semestre hæsisse, antequam partes ad congressum deducere valuerit.

Invitatio Ordinum adhuc differtur. §. 52. Porro Legatis Suecicis in animo erat Minda salvum conductum & invitatorias literas ad Imperii Ordines mittere, ansam inde arrepturi moram suam eo in oppido excusandi, simul istis Osnabrugam pertrahendis. Inprimis utile videbatur ad Conventum Francofurtensem scribere, quod Cæsar Ordines nonnulla indulgendo, aut minis ad nut⁹ suos disponere agitaret; ac metus esset, ne pauci, qui fortiter loquebantur, mora Regiorum Legatorum in

1643. desperationem acti Cæsaris postulatis se submitterent. Sed quia pleriq; Deputati tunc Francofurto domũ abscesserant, illa invitatio in præsens omissa. Et Galli censebant, missionem diplomatum sub tractatus initium differendã, quod Ordines reverentia in Cæsarem, aut terrore illa forte accepturi non sint, nisi tractatu reapse cœpto. Id potius videbatur Salvium Osnabrugam progredi ad parandis ibi necessãriis, ac ut Cæsaris ac Dani Legatis moram excusaret. Quanquam enim Cæsarei quod Suecicos accusarent non habebant, quod absentibus Gallis haut plus Osnabrugæ, quam Mindæ ad pacem proficere possent; multi tamẽ prudentes judicabant, jam tempestivũ esse Osnabrugam movere incitandis Germaniæ Ordinibus, ac ut malevolis calumniandi occasio subtraheretur. Tum & militem promtiorem fore, si de suis emolumentis agi audiat. Adimendam quoque Gallis persuasionem esse, Suecos ab ipsorum plane nutu pendere, quæ fortasse ipsis morarum causa sit. Tum & ob ancipitem belli aleam commodissimum esse Osnabrugæ agere. Nam tunc demum eo properare, quando adversi quid accidisset, speciem timiditatis habiturum. Deniq; inclinationes, & studia adversæ partis, aut sequestris interim explorari posse. Ipsam tamẽ negotiationem ad Gallorum usq; adventum differendam; queis & forte ea res calcaria ad maturandum iter additura sit. Contra Rectores Sueciæ jusserant Mindæ morari, quoad Gallos Monasterio propinquare constaret. Ita enim conventum esse, ac offensam Gallorum declinari, quos sine dubio Cæsarei cum Danis separatos tractatus agitando Succica societate avellere conaturi sint. Deniq; si Dani Osnabruga se propripiant, vile id damnũ fore. Igitur temperamentum adhiberi placebat, ut solus Salvius Osnabrugam præiret; quod & à Cæsareis ac Danis observatum fuerat.

Salvius Osnabrugam accedere constituit.

Ordines Imperii ad tractatus à Suecis invitantur.

§. 53. Jam quoq; maturum videbatur salvum conductũ pro Ordinibus à Cæsare obtentum transmitti, eosque ad tractatus pacis invitari; monente id quoque Landgraviæ legato Jacobo Hofio, quod ab Ordinibus isthoc expectari constaret. Diploma Rintelii imprimitur parendæ scripturæ; exempla per Senatum Osnabrugensem cum autographo conferuntur, oppidique sigillo firmantur. 14. Nov. Addebantur quoq; à Legatis Suecicis literæ tuti itineris. In epistola invitatoria exponebatur; accessum Osnabrugam hactenus fuisse differendum, quod Ordinibus absentibus, queis junctim cum Cæsare belli ac pacis jura competant, à se nihil agi potuerit, illis præsertim, quorum causam fœderata Regna æq; ac suam propugnarint. Mitti nunc diplomata à Cæsare hoc fine obtenta. Non ipsi solum suos mitterent, sed & cæteros cohortarentur, Protestantes cumprimis, ut communem causam juncta opera promotum eant. Reginam separatos tractat' privatim ac publice periculosos semper judicasse. Ei studium fore, ut nihil separatim ac per partes, sed omnia simul cum honesta ac tuta pace obtineantur. E diversis licet occcasionibus in arma prolapsos eundẽ scopum habere, ut iniquitate temporum labefacta Germaniæ libertas solide instauretur una cum vicinorum securitate, quæ isti innexa sit. Eam rem præcipue ipsos Ordines tangere, vicinos non nisi per eorundem lat' : ac tanto majore studio nunc connitendum, quo apertius sit, ex horũ tractatuum successu pendere, quo loco religio deinceps ipsorum, & libertas futura sit. Has literas ad præcipuos Protestantium sigillatim mitti placebat, ne quis excusare posset, non sat tutum sibi fuisse ad tractatus accedere. Simul quæ mens Ordinum esset, hinc adpariturum erat. Quod si ista invitatio negligeretur, communicato cum Gallis consilio alia media dispicienda erant. Ordines tamen Silesiæ & Bohemiæ Rectoribus Sueciæ invitari non placebat; quod pauci essent & exules: reliquis nulla libertas, ac pro Cæsare studium; ac metus erat, ne contumeliose illę litteræ acceptarentur. Hoc igitur modo tunc invitabatur Fridericus Palatinus Bipontinus, Wilhelmus, & Fridericus Wilhelmus Saxoniæ Duces; Augustus Magdeburgi Administrator, Christianus Marchio Brandeburgicus, tres Duces Luneburgici, Everhardus Dux Wurtenbergicus, (qui jam antea per Residentem Mockelium caulam suam Reginæ commendaverat, quod durissima conventione adstrictus fortasse iniquam, qua premebatur, sortem exponere ipse non sit ausurus,) Fridericus Marchio Badensis, Georgius Hassiæ Landgravius; è Comitibus Fridericus Hohenlojus, Oetinganus, Joannes Nassovius Saræpontanus, Joannes Casimirus Rheingravius; è civitatibus Noriberga, Augusta, Argentoratum, Ratispona, Ulma, Lubeca, Hamburgum, Brema, Wormatia, Rotenburgum ad Tubarum, Norlinga, Weissenburgum, Landavia, Colmaria. 1643.

Fœderatorum Regnorum scopus.

§. 54. Is porro sociis Regnis præcipuus scopus, Austriacam potentiam ad æquilibriũ cum aliis in orbe Christiano potentiis deducere. Etsi Succi potissimum Cæsarem respicerent, qui ubi Germaniam absoluto sibi imperio subjectam teneret, omnibus vicinis formidandus erat futur'. Quale imperii genus Ferdinandus II. magno studio affectaverat, tot per annos nullis Comitiis habitis, ac interim tuo arbitrio summa rerum administrata, qui & uniendis per Germaniam sacris edictum illud de restituendis bonis Ecclesiasticis condiderat. Nec dispar Ferdinando III. mens, qui in Francofurtensi Conventu Ordinibus jus armorum & pacis detractum ibat, quos & cum jure suffragii ad tractat' pacis admittere nolebat; haut quoq; concessurus, ut socii Reges aliquid proponerent, quod ad Imperium ejusque Ordines spectaret. Contra Regiis Legatis fixum sedebat ante omnia plenam Ordinum restitutionem pertendere; quod qui sua Fœderatorum Regum ope recuperassent, connixuri utique forent, ut & istis satisfieret. Tum stabilita Ordinum libertate, ac coërcito Cæsaris dominatu vicinorum securitati consulebatur. Quo fine & Legatis Suecicis injunctum erat, ne Catholicorum quidem Ordinum jura ac libertatem negligere: tum & inprimis, ut operam darent, ne si tractatus abrumpi contingat, ob privata Sueciæ commoda, sed ob Ordinum negotia id fieret. Gallis autem tum Cæsaris potentiam circumscribere, tum præcipue Hispanos premere animus erat, sat jam debilitatos Cataloniæ & Lusitanorum defectione, ut milite ac pecunia deficiente adversus hos & in Belgio bellum vix segniter propulsare possent. Quos quantopere despicerent, vel inde judicare licebat, quod vivo adhuc Ludovico XIII. ipsorum Legatis injunctum, idemq; solenni decreto in Consilio Regio repetitum foret, ut Monasterii Galliæ jura in Navarram, Castiliam, Toletum, Aragoniam, Cataloniam, Lusitaniam, (nam & in hanc potius sibi quam Bragantinis jus tribuebant,) Siciliam, Neapolim, Majorcam, Mediolanum utramque Burgundiam, Flandriam, Lucenburgum, Hannoniam, Frisiam, Hollandiam, Lotharingiam, & plura loca demonstratum irent, eorumq; Regnorum ac provinciarum restitutionem postularent; ut tamen potius, quam tractatus abrumpatur, præsentes detentores in possessione manere patiantur; de jure & prætensione tamen Galliæ nihil remitterent, sed eam integram reservarent, quo à futuris Regibus vindicari queat. Circa solam Majorcam addebatur, ut in eam jure, ac prætensione Galliæ plane cedere possint, velut æquo demum animo passuris Gallis, ut Hispaniæ Rex citra contradictionem Majoricæ imperitet, ubi reliquis ditionib' exutus foret. Eodem tamẽ decreto agnoscebant Galli, se Reginæ Sueciæ super restituenda veteribus domi- 16. Jun.

1643. dominis Alsatia promisisse; quod & facturos se denuo declarabant.

Salvius Osnabrugam ingreditur.

§. 55. Porro Salvius Osnabrugam accedere hactenus distulerat, quod Gallis id displiceret, ac ne isti super separato tractatu suspicarentur, præsertim cum Mithobius talium rerum internuntius circa finem Octobris Hamburgo Osnabrugam se contulisset. Sed quia jam certi nuntii adferebantur, Gallicos Legatos in iter se dedisse, qui & acceleraturi eam ob causam credebantur, Osnabrugam demum
17. Nov. ingreditur. Consistebant ante urbem in armis cives. Ad portam senatus oratione exceptū, inde currum ejus prægressus ad hospitium deducebat, displosis dum portam intrat tribus machinis. Vinum hinc, avena, & pisces, quæ urbium Germanicarum lautia sunt, donabantur. A Danicis Legatis primum salutatus, eundem honorem post biduum reponebat. Utrinq; alteri in sua domo prior locus deferebatur. Nil ibi præter ceremonias, nisi quod Dani super pertinacibus circa præcedentiam controversiis, inter Gallos præsertim Hispanosque, querelas moverent, quæ conventum tamdiu extraxerint. Inprimis in Gallos invecti, quos à pace alienos esse sibi constare ferebant. Addebant, si Sueci sentiant Gallos tergiversari, sat causæ istis esse aliam viam bello ponendo circumspicere. Salvi' contra ostendebat; Sueciam semel atq; iterum fœdus cum Gallis non nisi in triennium concluisse, aliquando per sesquiannum suspendisse non sine subsidiorum jactura. Sed cum qui à Cesare ostentabantur tractatus mera ludibria fuerint, ad finem usque belli fœdus fuisse prorogandum, ut juncta opera pax honesta obtineretur. Sic adversæ parti omnē spem separati tractatus ademtam. Gallicis Legatis licet præsentibus nihil suscipi posse, quoad Ordines Imperii adsint, quos Cæsar stabiliendo suo dominatui, non ea qua ipsi postulant conditione ad tractatus admittere velit; quæ maxima morarum causa sit futura. Dani confirmabant, à suo quoq; Rege agnosci, Cæsarem ad dominatum adspirare, eoque Ordinum præsentia utique opus esse, qui hautquidquam emansuri sint.

Cum Danicis Legatis congressus. 20. Nov. 21. Nov.

Legati Gallici iter ingrediuntur.

§. 56. Tandem & Gallici Legati iter ingressi erant, qui Mezieræ, ubi naves ingredi volebant, secundo Mosa Trajectum descensuri ab Hispanis duodecim per dies detinebantur, quod hi nomina functionesque omnium, qui Legatos comitabantur, edi sibi vellent, ob Lusitanos & Catalaunos Deputatos, qui sub ipsorum comitatu & protectione proficiscebantur. Sed cum Galli constanter abnuerent Hispanis super comitib⁹ suis rationem reddere, tandem nullo examine dimittebantur. Trajecto Bredam, inde
27. Oct. Hagam abibant. Causa ejus diverticuli ferebatur, ut Batavos hactenus circa communē causam paulo frigidiores excitarent, tum de legib⁹ pacis, & modo tractandi consilia conferrent. Inter alia obtinebant,
6. Dec. ut Batavi validam equitum manum in finibus suis disponerent, tuendo si opus sit Hassorum tergo. Sed cum diutius Hagæ morarentur, Avauxius literis ad Legatos Suecicos datis excusabat ob mortem Regis mandata sua tardius adornata, ac mirandum adhuc esse novo Regis pueri imperio intra quatuor menses ista potuisse absolvi. Tum per tres septimanas se ab Hispanis detentos. Iter in Hollandiam pacis boni-
13. Nov. niq; publici causa suscoptum. Porro istorum Hagæ commorationem, in quartum mensem protractā Hispani acriter increpabant, velut ex quo aversus paci animus pelluceret, subinde minati, se protestatione interpolita hinc abituros. Sed vera morarum istarum causa erat, quod Galli Ordines permovere vellēt ad Deputatos suos Monasterium mittendos, quo junctim cum ipsis pacem aut inducias concluderent: eoque stipulabantur, ne una pars in tractatibus longius quam altera progrederetur, tum ut mutua actorum communicatio fieret, nec una pars citra alteram concluderet. Idque ideo postulabant Galli, ne Belgæ separatim Hagæ cum Hispanis tractarent, ubi Castelrodricus sæpius ipsis nomine Hispaniarum Regis chartam quam vocant blancam obtulerat. Tum quod sperarent, Belgas hoc congressu obnoxios ipsis futuros, quorum opibus sibi sociatis insigne rebus suis emolumentum præcipiebant, pace, aut belli continuatione. Et hinc Belgarum, inde Suecorum armis firmati nihil metuendum sibi ducebant, aliis potius leges præscripturi. Contra Belgas duo scrupuli urgebant, quod & splendidius ipsis foret, si Domi suæ tractatus peragerentur: nec Monasterium prius accedere vellent, nisi Venetis pares haberentur. Ac sane Arausionensis Princeps Gallis denunciabat, haut tutum Galliæ tractatus Belgicæ pacis in septem homines transferre procul à provinciis, qui statim atque Hispanos adspicerēt, horum blanditiis & promissis capiendi sint, natura pecuniarum avidissimi, & corrumpi faciles, pacemq; cum Hispanis exclusa Gallia facturi. Et præstare cum Hispanis negotiationem Hagæ institui, ubi diversitas sacrorum, affectuum, & commodorum conclusionem redditura sit longe difficiliorem. Enimvero prudens id consultum, eventu post probatum, tunc à privati commodi studio profectum credebatur, quod Arausionensi Domui non pax aut induciæ, sed bellum & imperium placeat. Sed & tunc novam cum Belgis conventionem inibant Galli super bello continuando, ut inter arma lautioribus pacis conditionibus potirentur. Præmittebatur inde Rorteus, qui Osnabrugæ Salvio confirmabat, Legatos circa Kalendas Januarias Monasterii fore. Simul petebat, ut statim atq; isti eo pervenissent, Sueci intermedio loco cum ipsis congredi velint super legibus pacis, ac modo tractandi consilia collaturi, & qua via vasti Austriacorum spiritus ad moderationem sint disponendi. Interim 18. Oct. Hispanici Legati Lopez Zapata Comes qui complures per annos Colonienſi conventu otiosus desederat, & Brunus Monasterium ingressi fuerant paratu infra mediocritatem, Gallis cavillantibus, Monasterienses cives exiguum operæ pretium feciſſe totum diem in armis consistentes tantilli spectaculi causa. Cæterum Brunus etsi quondam literatum vitæ genus professus, tamē ab aliis ejus ordinis hominibus plane divisus agebat, aulæ elegantiam exprimens; qui & antea Dolam natale oppidū adversus Condæum Principem defenderat, & hoc conventu revera pacē cum Belgis conflaverat, etsi fama penes Pegnerandam foret, Gallicam quoq; confecturus, si Hispanus natione fuisset ac autoritate indigenas æquasset. Quia porro Zapata, Savedra, Pegneranda mediocri conditione viri erant, non nisi vocabulū & speciē plenipotentiarum habebant, ipsa vi penes Marchionem Castelrodricum Belgii tunc Gubernatorem hærente, à cujus autoritate istis pendendum erat. Unde prudentes judicabāt, eos magis implendo numero, quam tractatibus serio concludendis missos. Mediatores tamen Monasterii nondum adpulerant, Pontificis Nuntio excusante, se nondum Roma rubram mitram, & crucem accepisse.

Hispanici Legati Monasterium veniunt.

Salvius præter destinatum Osnabrugæ manet.

§. 57. Constituerat initio Salvius haut ita diu Osnabrugæ morari. Sed Gallorum ad Dutlingam clade Cæsarei tantos spiritus sumserāt, ut per Danicos Legatos ipsi denuntiarent, isto discedente se quoq; abituros, ac tractatibus longum vale dicturos: sat contumeliæ sibi illatum, adversam partem quatuor per menses expectare coactis, ut diutius heic irriti desideant, sibi opus non esse. Judicabant Legati Suecici, Cæsari nil magis in votis esse, quam plausibili obtentu tractatus solvere, Suecico exercitu circa id tempus Cæsareis provinciis digresso, & Gallis profligatis, simul quod Ordines eo, quo ipsi cupiebant, modo ad tractatus pacis admittere nol-

1643. ler. Et jam ante Gallicam cladem agitaverat potius tractatum abrumpere, quam Ordinibus liberum aditum eo concedere: aut indictis Comitiis hos divertere. Huic rei obtentum submini strare nolebant Sueci; tum ne Ordines uti Salvii Osnabrugam accessum læti perceperant, ita eo iterum digresso tractatu desperato cum Cæsare utcunq; transigerent. Sed & plerosque Germanicos ductores in Suecico exercitu belli tædium caperat, quos ni propinquæ pacis spes retineret, metus erat, ne magna eorum pars militiam exueret. Quin & Gallici Legati Salvio Osnabruga digresso longiores moras jam post cladem Dutlinganam nexuri metuebantur, ne per pusillanimitatem properasse viderentur, cum antea magnam spem concepissent, Guebriani in Bavariam irruptione advertam partem paci facilem fore. Has ob causas placebat Salvio Osnabrugæ manere, Oxenstierna interim Mindæ subsistente.

Lusitani ad pacis tractatus admitti cupiunt. 31. Aug.

§. 58. A Lusitaniæ Rege Holmiam missus fuerat Rodericus Botellus, qui apud Reginam alloquium Lusitanica lingua exponebat, cui Suecico idiomate responsum. Cum Regina ei annueret, ut caput tegeret, id faciebat, & quamdiu loqueretur tecto capite adstabat. Sed & cum primum ingredienti Regina manum osculandam offerret, id omittebat: ast post finitam orationem, & acceptum responsum accedens in utrumq; genu submissus Reginæ manum osculo delibabat. Petebat iste, ut tanquam Legatus Regius apud tractatus admitteretur, aut si id obtineri nequeat, privatus in comitatu Suecicorum Legatorum adesset, utq; Regina Regis sui causam ibi susciperet. Ejusdem causam Rex Galliæ quoque 19. Oct. Reginæ diligenter commendabat. Regina etsi Lusitano favebat, tamen cum ea admissio ex prævio pacto postulari non posset, metus erat, ne si acriter contenderet, tractatibus abrumpendis occasio nasceretur. Igitur responsum; præliminarem conventionem immutari non amplius posse; ni calumniam hanc in se Sueci pertrahere velint, ipsis pacem cordi non esse, quam novis difficultatibus eludere instituant. Ubi tamen omnes Legati convenerint, Succicos cum Gallis & Batavis operā daturos, ut is sub Legati dignatione admittatur. Id si obtineri non possit, in Legatorum comitatu acturum. Circa Lusitanicam caulam quantum in se facturam. Is inde literis tuti itineris instructus navi bellica Wismariam, hic addito præsidio Mindam deducitur.

Acta Deputationis Francofurtensis.

§. 59. Non parum ad illustranda eorū temporum consilia faciet, si quid tum in Conventu Deputatorum Francofurti agitatum fuerit, strictim recensemus. Jam superiore anno Electores Catholici Mo- 13. Maji 1642. guntiæ super defensione tractus Rhenani decreverant, simul ut Legatio Romam mitteretur ad orandum Pontificē, quo sua autoritate apud Galliæ Regem pacem permoveat. Monebatur quoq; Saxo & Brandeburgicus, apud Daniæ Regem instarent, ut iste Suecos & Landgraviam ad amplectendam pacem disponeret. Visum inde Conventum Deputatorum, de quo in Comitiis Ratisponensibus decretum fuerat, ad Kalendas Augusti Francofurtum ad Mœnum indici. Ejus causa præscribebatur instauratio judiciorum publicorum, sed quia inter arma leges silent, plerisq; satius videbatur super reducenda pace agitare, quæ stabilita dein facile justitiā pa- 19. Jun. 42. ritura sit. Id quod & Ordines Circuli Franconici, & alii peculiaribus hinc inde congressib' censuerant.

Legatorum Electoralium Viennæ sententia. 12. Jul. 42. 29. Jul.

Interea Cæsar à Legatis Electoralibus, qui Viennæ ob negotium Palatinum hærebant, per decretum exquisiverat, quæ ratio commodissima videretur objecta per adversarios pacis tractatibus impedimenta amoliendi. Qui pro sententia dicebant; Bavarus & Saxo apud Galliæ Regem explorarent, qua de causa is Legatos ad designata tractatibus loca mittere tergiversetur; ac si intelligāt, à communi ipsum pace abhorrere, sciscitarentur; num is solus, aut junctis fœderatis cum Cæsare & Imperio transigere velit? Quo ex responso Cæsari metus oriebatur ne destituto Hispano ad solam pacem Germanicam incumberetur. Unde impediēdæ isti Legationi Cæsar 29. Jul. 42. reponebat; ea opus non esse, cum de hoc negotio melius in communi conventu agi queat; ac expectandū, num Gallicus Hamburgi Minister diplomata permutaturus sit Moguntiam Gebhardus mittitur, discutiendæ legationi Romanæ. Cui Elector 29. Jul. pronūtie declarabat, ut ea legatio ad Conventum usq; Deputatorum differatur; ac si utique procedat, Hispani commoda haut quidquam neglectum iri.

Brandeburgico Conventus ibi dissolvitur.

§. 60. Tardius porro procedebat ille Conventus propter absentiam Saxonis & Brandeburgici. Unde cum ob cladem interim ad Lipsiam acceptā maturatis consiliis opus, Moguntinus cum Colonienſi, ac Bavaro utrumq; Electorem per literas hortatur, 16. Nov. 42. ocyus suos mittant super pace consilia collaturos. Et à Saxone quidem paulo post Joannes Leuberus aderat. Brandeburgicus autem censebat; Franco- 7. Dec. furti non plus effectum iri, quam antea Noribergæ; & Ratisponæ; quod absente adversā parte nihil certi concludi queat. Unde satius esse communes pacis tractatus respicere, ubi alterius partis postulata percipi possint; citra quod tempus & opera ludatur. Ordinum inclinatio. Quanquam autem propositio Francofurti nondum facta esset, Ordinum tamen Legati utriusq; religionis privatis inter se sermonibus agitabant Hispanorum causam à turbis Germaniæ separandam, ac Cæsarem ad hoc omnimodo permovendum. Ni velit, ipsos inter se decreturos, bello Hispanico se non miscere, nec ad illud quid conferre. Quo ab Hispanis intellecto Antonius Brunus, Burgundiæ Cancellarius eo mittitur, ut sociata cum Cæsareis opera isthæc consilia disturbaret. Post multā tergiversationem demum à Cæsareis Legatis, Ernesto Oetingensi, & Georgio Ulrico Wolckensteinio Comitibus Propositio fit. proponitur super justitia instaurāda, obiter addito, 11 Febr. quid circa pacem hactenus factum sit. Sed cum inde 41. ad consultationes in Senatu Principum accederetur, 16. Febr. pleriq; de pace agendum contendebant, Austriacis plane adspernantibus: super justitia à Cæsare propositum; de qua & Recessu Ratisponensi expressum; nec Conventibus Deputatorum alia tractari suevisse, quam quæ proximis Comitiis huc rejecta sint. Moguntini Electoris indictione de ista sola expositum; & quanquam idem postea aliis Ordinū significarit, etiam super pacis negotio heic agendum; ad Cæsarem tamen nihil relatum, qui & propter ditiones, & propter merita præteriri non debuerit. Ex adversā parte neminem adesse; communes tractat⁹ hoc ipso impediri, mediatores turbari, hostes tardiores ad pacem reddi. Vix ulli distincta super pace mandata esse, quæ si domo demum petenda sint, multum temporis frustra elapsurum. Sane sibi super hoc capite nihil in mandatis datum. Si cæteri utiq; de pace agere velint, protestatione interposita suffragium sibi suum reservaturos ac omnia prius ad Cæsarem relaturos. Ast reliqui omnes, excepto Ordines ante omnia de pace agi volunt. Burgundo, de pace prius, quam justitia agendum contendebant. Hanc esse pacis filiam, & quæ præcipue per bellum collapsa sit. Gravissimum malorum primo loco tollendum; inde reliquis faciliorē medicinam fore. Conventibus Deputatorū præcipuam esse materiam tranquillitatē Imperii. Et si leges de hoc sileant, ipsam necessitatem urgere, & periculum in mora esse. Ita reliquorum è Collegio Principum sententia adversus Austriacos, & Burgundos prævalebat, adstipulante etiam Electorali Collegio.

Austriacā de interna, Ordines de externa pace prius agi volunt.

§. 61. Hoc pervicto jam distinctius super negotio pacis in Collegio Principum proponendum erat. Id quod Austriaci, penes quos ejus Senatus tunc directorium erat, abnuebant, defectum mandati excusan-

1643. cusantes. Si tamen reliqui sententias dicere velint, se illas protocollo excepturos, ac ad Cæsarē relaturos. Id cum insolens videretur, Luneburgico autore placebat reliquis sententias non præcipitare, sed quid Electoralibus super hoc capite videatur expectare, Austriacis & Burgundo frustra contraitentibus. Visum porro Electoralibus fuerat, de externa prius, quam interna pace disp iciendum. Contra Austriaci eam ipsam ansam contradicendi arripiebant. Non ferendum, ut Electorales sibi persuadeant, Principale Collegium modo ipsis placito adstringi. Ratisponæ de interna prius, post externa pace agitatum. Si exteri pacem adspernentur, arma ipsis utique opponenda, quæ nisi unito intus Imperio parari nequeant. Eosdem, si Ordinibus inter se convenire audiant, eo facilius æquas pacis leges admissuros, sublato belli prætexto, velut restitutionem Ordinum quærant. Ac si ne tunc quidem arma ponere velint, Orbi adpariturum isto obtentu illos nil aliud quæsivisse, quam fines suos proferre, & Germaniā lacerare. Enimvero cæteri in alia omnia discedebant. Exteros in visceribus Imperii hærentes indies magis diffundi, cui periculo ante omnia occurrendum. Ad internam pacē nisi per externam pertingi non posse. Pragensi pace, quæ circa intestinas controversias tantum satagebat, nihil profectum. Per tractatus, non per arma huic malo medendum. Qui internam pacem turbant, ab exteris fulciri. His ergo pacatis, & illis quietem ultro redituram. Adversus hæc Burgundus pro sententia dicebat: Non tutius, nec idoneum magis paci reducendæ medium, quam bene instructa arma, quibus neglectis frustra de pace agitari. Una manu gladiū, altera leges pacis adversæ parti ostentandas, siquidem æqua pax obtinenda sit. Mollem agendi viam fractas vires arguere, hosti pertinaciam addere. Ergo concordiam intus priore loco stabiliendam. Si Ordines se unanimes Cæsari adversus hostes jungant, hos brevi Germania pulsos pacem avide amplexuros. Sed reliqui omnes secus censebant: Arma hactenus male cessisse; tentandum nunc an per tractatus pax obtineri possit. Fœderatorum Regum potentiam in se magnam, eosq; ita pedem fixisse in Germania, ut vix per vim dimoveri iterū queant. Maritimis præcipue oppidis Suecos ægre depellendos, quamdiu mari subveniri istis queat. Germaniæ opes exhaustas bello longius continuando; & quæ supersunt, exterorum æque ac propriis ipsorum usibus patere. Ita decernebatur, media potius obtinendæ pacis, quam belli continuandi esse dispicienda.

Burgundus bellum suader.

3. Mart.

Reliqui contradicunt.

Aw Principale quoque Collegium ad tractatus pacis mittere debeat?

Austriaci repugnant.

§. 62. Movebatur inde quæstio: an & quomodo Collegiū Principale pacis futuræ tractatibus interesse debeat? Austriaci, & Burgundi satius ducebant, universi Principum Collegii nomine missionem omittendam; ac singulis Ordinibus, quibus terrarum quid ademtum, integrum relinquendum, quibus mandatis suos instruere velint. Id decreto Ratisponensi insinuari, ut singuli potius, quam Collegiatim mittant. Futuros tractatus ad controversias, si quæ Cæsari cum Ordinibus intercedant, non pertinere quæ jam pace Pragensi, decreto Ratisponensi, ac peculiaribus transactionibus compositæ sint, ut ex illis nihil turbarum in Imperio metuendum sit. Cæsarem per se observaturum, quæ ad salutem Imperii faciant. Iis controversiis tractatus in longum una cum bello extractum iri, pacem difficiliorem reddi. Paucos Deputatos cæteris omnibus ægre satisfacturos; & omnia tamen ad absentes referri infinitum fore. Nec dum expeditum, num isti Deputati una cum Cæsareis & Electoralibus Legatis consultationib⁹ adesse, an duntaxat desideria sua ad Cæsareos referre, ac horum decisionem expectare debeant? Talia quoque occursura, quæ ob discrimen Sacrorū, alia dissidia remoram tractatibus injicere queant. Denique quem mandata istis Deputatis formaturum, ut omnibus ad palatum sint? Et omnium sententias exquiri, aut in unum digeri non posse. Hassis tamen monentibus Austriaci disputabant, non tam quæri, num Principibus mittendi jus sit, quam an expediat? Ast cæteris omnibus hæ rationes tanti non videbantur; ut ideo Principum Collegio jus suum negligendum sit. De potestate belli & pacis cum Cæsare omnes Ordines participare, nec circa jus suffragii uni præ reliquis prærogativæ quid competere. Id quadrare ad formam reipublicæ, legesque, & usum ad belli hujus initia usque receptum. Quæ ab anno vicesimo tertio Conventibus & Electoralibus acta sunt, potius iniquitati temporum condonanda, quam ut ideo Electoribus potestas de bello & pace statuendi in fraudem Principalis Collegii concedenda sit. Esse Electoribus eximia quædam jura, ac gradum dignitatis eminentiorem; in cæteris Principes ipsis æquales in hac præsertim causa, quæ hosce æque ac Electores tangat. Unde si Electores jus suffragii heic obtendant, Principibus quoq; idem concedendum. Ideoq; eo pressius nunc urgendum, quod jus Principum hactenus multis modis neglectum sit. Unde concludebatur; à Principibus è suo Collegio aliquos ad instantes pacis tractatus cum plena suffragii potestate mittendos, non solum tuendo suo juri, & vitando præjudicio, sed & quia ipsorum æque ac aliorum interest. Idem ut urbici pro se contendebant.

Principales eo mittere utiquè volunt.

De modo missionis.

§. 63. Intricatior inde consultatio surgebat; quinam & per quos deputandi, & quibus mandatis instruendi? Ubi tandem placebat, per singulos Circulos habitis conventib⁹ super mandatis deliberandum, ac cujusque Circuli nomine certos delegandos qui in loco tractatuum una cum Electoribus suffragia ferant, ac concluso formando manum admoveant. Quod idem & urbici sibi deposcebant. Sed quia ad formanda deputatorum mandata necessarium videbatur nosse, quas ob causas hactenus in Germania bellatum sit, ante omnia in penitissimam belli originem inquirere placebat. Austriaci eas notorias esse jactabant. Per viginti tres annos bellum gestum, tot libris id argumentū præbuisse, tot Conventus agitatos, ubi causæ belli juxta, ac remedia discussæ sint. Si nunc demum de his inquiratur, Cæsarem argui, velut ipse veram belli causam non intellexerit: Socios Reges, ac Gallos cum primis armis suis speciosum colorem obtendere, Ordinum libertatem restituere ac stabilire; cum ipsis propositum sit, suæ Monarchiæ fines proferre, Germaniam lacerare, & Franciam Orientalem cum Occidentali jungere. Enimvero Austriacis regerebatur: Si mature in causas belli cœpti aut prorogati juxta leges Imperii inquisitum fuisset, bellum cum exteris declinari, ac meliore cum successu geri, faciliusque poni potuisse. Sed quia insciis & inconsultis Principibus, & Ordinibus bellum decretum & gestum sit, inde separationes & confusiones ortas: & multos, cum ab utraq; parte male haberentur, ac causas belli ignorarent, non dijudicasse, pro se, an contra bellum gereretur. Interim omnes promiscue belli calamitatib⁹ obnoxios fuisse. Ea mala vitari potuisse, jure Ordinum circa bellum ac pacem ab initio rite observato. Nunc cum de pace agendum sit, ad quam per amotas belli causas perveniatur, utique cognitione causarum belli opus esse; ni imperitos medicos imitari velint, qui non perspectis morbi causis remedia adplicāt. Heic igitur quibusdam videbatur, eas optime cognitum iri, postquam ad tractatus pacis perventum fuerit. Aliis serum id videbatur, easque in antecessum explorandas. Austriaci cum suffragiorum numero premerentur, proponebant, à Daniæ Rege petendum; ut quia socios Reges à pace abhorrere ad-

De causis hujus belli inquiritur.

1643. pareat, ex iſtis ſciſcitetur, quibus cauſis ad bellum continuandum impellantur. Sed cum ea via pleriſque anceps videretur, quod fœderati Dano non exacte reſponſuri, aut hic illos præſertim Gallos, quorum negotiis ſe miſcere nolebat, non libenter interrogaturus ſit; placebat ab Electoribus conſiliorum, quæ Cæſari ſuper hoc negotio ſæpius ſuggeſſiſſent, communicationem poſtulari. Ita ab Electoribus quædam ſcripta huc facientia exhibentur, addita tamen proteſtatione, id deinceps ſibi præjudicio non fore. Eam proteſtationem ægre ferebant Principes, qui pertendebant, jus ſibi eſſe communicationem poſtulandi eorũ, quæ omnes Ordines tangerent; præſertim cum Electoribus circa talia cæteris Ordinibus præteritis nihil decernere liceat. Ita tam Catholici quam Evangelici Ordines magno ſtudio ad pacem incumbebant, ſingulari inter ſe concordia, præter Auſtriacos, & Bavaricos, alioſque qui privatis commodis inhiabant. E quibus Bavarici id quoque agebant, ut Franconicum, Sueyicum & Bavaricum Circulos ſuo arbitrio ſubjectos tenere, ac hoſpitationibus, tributiſque pro lubitu emungere poſſent. Ex Electorali Collegio Saxonici vehementer urgebant, ſuſpenſionem effectus amneſtiæ tolli, Palatinam cauſam Francofurtum evocatam decidi, gravamina circa religionem hoc Conventu componi. Primarius Moguntini Legatus Schvvalbacius jactabat; ſe non imitaturum eos, qui nuper Ratiſponam miſſi fuerant, qui Hiſpanico auro emti cum Auſtriacis conſpiraverint, ac bono publico non parum obſtiterint. Hiſpaniam & Belgium non uſque adeo ad Germaniam ſpectare, ut hæc ideo tam exitioſo bello perdi debeat. Cæſareis haut quaquã placebat Ordines ita libere loqui, ac negotio pacis penitus ſe immiſcere velle. Unde Conventum hunc diſſolvi malebant, quo nomine & Cæſar miſſo Werlino Moguntino Electori perſuadere conabatur, ut ſoluto Deputatorum Conventu de Comitiis convocandis diſpiceret, ubi de negotio pacis commodius agi poſſit. Id quod Elector adſpernabatur, qui turbidis hiſce temporibus univerſos Ordines haut vocari poſſe ſtatuebat.

Cæſar Conventum eum diſſolvi cupit.

§. 64. Quanquam mox de Comitiis iterum ſilebatur, quod Electorales, ac Bavarus cum primis Cæſari obſecundantes inſtituto Principum & Ordinum circa miſſionem ad tractatus pacis obſiſtere decreviſſent. Electorales quippe, quare iſta Principum miſſione ſuperſedendum ſit, multis rationibus oſtendere conabantur. Conſultationibus inter tam multos diffuſis omnia facile ad partem adverſam emanatura. Ne ipſos quidem Electores nuperis Comitiis Collegialem miſſionem decreviſſe; ſed deputatos duntaxat quoſdam abſq; ſuffragii jure Cæſari velut intimos Conſiliariorũ adfore. Fortaſſe & abſentibus Ordinum eam miſſionem probatum non iri. Tractatibus moram iri injectũ tarde inter variantes tot Principum ſententias adornandis mandatis; ac nondum obtento pro ea legatione tuti itineris diplomate. Daniæ Regi à Cæſare & Electoribus mediationem delatam, nullo Principalis Collegii facta mentione. Ratiſponæ decreta per paucos Ordines ſubverti non fas eſſe. Diffidentiam deniq; oſtendi adverſus Cæſarem, eique adjunctos Electores, velut ſimul cum Dano pacem Imperio ſalutarem condituri non ſint. His de cauſis poſtulabant; deſiſterent conſiliis iſtis Principales, ac ſatis haberent, ſi quorum peculiariter intereſt apud tractatus pacis comparere, Cæſareisque Commiſſariis ſua negotia exponere queant. Enimvero Principes, & Ordines contra contendere: In negotiis, quæ ſalutem Imperii ſpectent, inter quæ vel præcipua ſint bellum & pax, nullo ſe modo præteriri debere. Sua æque ac Electorum intereſſe. Habere Electores peculiarem ſibi poteſtatem eligendi Cæſares, ac munia illa hæreditaria: alias inter ipſos & reliquos Principes nullum diſcrimen, ſed pares honores, paria onera. Non obſcure deſtrui jura ſua, & exercendum nunc ab Electoribus actum cum excluſione Principum, adverſus hos deinceps allegandum. Id quod legibus, conſuetudini ad præſentis uſq; belli initia exercitæ, dignitati, ac ſaluti ſuæ, ſanæ deniq; rationi repugnet. Anno ſuperioris ſeculi nonageſimo quarto, & hujus ſeculi tertio tractatibus inter Hiſpanos, ac Belgas agitatis Ordinum legatos pari juri ac mandato Commiſſariis Cæſareis adjunctos, etſi Ordinum tunc peculiariter non intereſſet. Fœderata Regna id poſtulare, ut alii quoque Ordines adſint, ac nolle, ut ſoli Electores totius Imperii nomine agant. Facilius negotia in tractatibus expeditum iri Ordinibus præſentibus, qui de negotiis ſuis citra moram Conventum edocere queant. Suos deputatos æque ſilentii tenaces eſſe poſſe, quam Electorales; nec ob iſtum reſpectum aliis Imperii negotiis Ordines excludi. Non perſuaderi ſibi, Electorales tractatibus adeſſe velle tantum ut mutos ſpectatores: Saltem ſuos non alia conditione adfuturos, quam Electorales. Non obſcure diffidentiam adverſus Principes oſtendere Electores, quod tam ſolicite ipſos tractatibus pacis arcere ſtudeant. Hoc modo Ordines paulatim à ſummis Reip. negotiis excludi, & omnia ad ſolos Electores revocari. Diffidentiæ tollendæ non præſentius remedium, quam univerſos Ordines tractatibus adhibere. Nuperam pacem eo maxime nomine non omnibus ſatisfeciſſe, quod multi queſti ſint, ſua deſideria non fuiſſe audita. Teſtabantur tamen ſe Cæſareo faſtigio, ac Electorum eminentiæ nil detractum velle, nec ſe congreſſibus Cæſareos inter & Regios Legatos ingeſturos. Eſſe penes Cæſareos totius negotii directionem, ut tamen Principum deputati æque ac Electorales deliberationibus adhibeantur, & quæ ſalutem Imperii ſpectant, ipſorum cum conſenſu expediantur. Quanquam autem nonnulli, quos inter Wurtzburgenſis, removendis quæ per Electorales movebantur difficultatibus cenſerent, è ſingulis Circulis ſingulos tantum deputandos; contradicebant tamen reliqui ob diſcrepantia inter Ordines ſacra, & quod inferioris gradus Ordines, Prælati, Comiteſque præteriri ſe nollent. Inprimis teſtabantur Urbici, ſuum Collegium per Principes abſque peculiari mandato non poſſe repræſentari; memoratis inter Hiſpanos & Belgas tractatibus Noribergam, & Coloniam inter deputatos fuiſſe. Non deterius ſibi circa talia jus, quam Principibus eſſe.

Electorales nolunt à Principibus ad tractatus pacis mitti. 9. April.

Principes contra nituntur. 19. April.

§. 65. Electorales cum cæteros Ordines à ſua ſententia dimovere non poſſent, nec tamẽ ut illis conſentirent in mandatis haberent, rem ad Principes ſuos domum referunt, eoque negotio tantiſper ſepoſito ad alia converruntur. Cæſarei Commiſſarii cum ſententiã ſuam rogarentur, ſimpliciter ad decretum Ratiſponenſe provocabant. Num autem Principes, Ordineſque cum jure ſuffragii admittendi eſſent, ſilebant, ſperantes ipſum tempus anſam mutandis Principum deſtinatis allaturum. Interim quo eos à ſententia deducerent, nulli operæ parcebant; quæ nec inanis erat. Quanquam enim priori ſententiæ de miſſionibus Circularibus aliquandiu inhærerent Principales, excepto Monaſterienſi, qui ſententiam ſuam retractabat: tandem clauſula addebatur; ſi commodius remedium inveniatur, id ſe non repudiaturos. Electorales quoque lenius jam cum cæteris Ordinibus agere, ac per Colonienſes ac Bavaricos Legatos declarare: Sibi haut quicquam in animo fuiſſe ipſorum jura in dubium vocare; ſed iſta duntaxat à ſe mota oſtendendis Circularium miſſionum difficultatibus. Mox poſtulabant, ut, cum per mandata ſua probare nequeant, Ordines collegiatim cum jure ſuffragii ad tracta-

Miſſiones Circulares hæreut. 15. April. 22. April. 28. April.

1643. tractatus pacis mittere; ipsi ex vi clausulæ nuper decreto suo additæ compendiosiorem viam proponerent. Consultatione habita Principales perspiciebant, si dissentientibus Electoralibus missiones Circulares decernerentur, dissidiis ansam præberi, & scopum admissionis ad tractatus obtentum non iri. Decretum quoque suum ab Austriaco, Bavarico, Burgundico, Westphalico, Rhenano Electorali, & superiore Saxonico repudiandum; reliquos ob diversa sacra, & studia ægre conventuros, ac unitos licet evincendo negotio non suffecturos. Ac revera multitudinem Legatorum silentio servando parum idoneam fore. Unde primum Wurtzburgensis proponebat: Quia hic Deputatorum Conventus omnes Circulos repræsentet, quem & utrique religione addicti Ordines agnoscant, eum prorogandum, & vel ad locum tractatuum transferendum, vel Francofurti relinquendum ad illa citra moram expedienda, quæ pacis negotium requirat, ac servandis Ordinum juribus. Id vero à Cæsareis cupide arreptum, & Austriaci in consensu Principalium id vehementer suadebant. Etsi enim Deputatorum Conventibus alias solitum non sit de pace externa agere; ipsos tamen multa jam circa pacem agitasse, nemine contradicente, sed omnibus potius applaudentibus. Nec ipsos Electorales intercedendi causam habituros, quod insuper habito Ratisponensi decreto de pace heic agitare cæperint. His reliqui eo facilius adstipulabantur, quod Cæsarei nondum quid animo volverent, aperuissent, ac perinde sibi esse ostenderent, Conventus Francofurti maneret, an alio transferretur. Ac vix aliud medium aptius censebant servandis Ordinum juribus, suoque scopo obtinendo, & tollendis per Electorales motis difficultatibus. Sed cum propius ad rem accedendum esset, Austriaci eam translationem ad locum tractatuum rationibus hinc inde consarcinatis impedire nitebantur. Cæsarem sub initium tractatuum in propiorem huisce locum concessurum, cui ut Ordines præsto adsint, è dignitate esse. Tum postulatis horum facilius à Cæsare, quam apud tractatus pacis satisfieri posse. Præsertim cum causa Palatina in aula Cæsaris decidenda sit; id quod præsente Deputatione commodissime fieri queat. Fortasse quoque Electorales reliquorum Ordinum exemplo decretam ad tractatus legationem omissuros. Eoque censebant, Deputationem ad locum ubi Cæsar acturus sit, transferendam. Austriacis se cæteri Ordines acriter opponebant, translationem Deputationis ad locum tractatuum ita necessariam censentes, ut perinde ducerent, domi plane manere, quam loco tertio convenire. A se translationem Deputationis decretam, non ut otiosi tractatus eminus spectare velint, sed ut & ipsi operam suam conferant. Et quia Electores eo utique missuri sint, se deteriore quam ipsos conditione esse nolle. Electorales contra neque prorogari Deputationem, nec transferri volebant; Bavaro cum primis metuente, ne causa Palatina ad Conventum Deputatorum traheretur. Ac maluissent ab Ordinibus circulatim, aut quavis alia ratione mitti, modo non per formam Collegii ut revera ista missio sine autoritate; ac pondere foret. Idque ut Ordinibus persuaderent, suam quoque legationem circa Collegii formam fore asserebant. Inde ab Austriacis pro sententia dictum: Cæsarem graves ob rationes Deputationem transferri haut consultum ducere, sed ut ea Francofurti continuetur velle; adducta inter alias ratione, quod ex dissensu inter Electorale & Principale Collegium in loco tractatuum multa mala oritura; ac Legati Ordinum suis concertationibus ludibrium exteris sint debituri. Ea propositio Ordines non parum turbabat, destinatis suis plane adversa, & quod metuerent; ne Electoribus in suas partes tractis Cæsarea sententia prævaleret. Unde in eum casum certas cautelas meditabantur; puta, ut arctior quædam Deputatio è numero Ordinum Osnabrugam, & Monasterium mitteretur, quæ æque ac Electorales Legati negotiis interesset, ac quæ gererentur ad Collegium Principale referret. Tum ut singulis Ordinum, qui vellent, eo mittere liberum foret: Ita jus Ordinum conservari, ac ipsis sat consuli posse. Quas conditiones Cæsari non ingratas fore Austriaci ipsem faciebant.

Principes Deputationem ad locum tractatuum transferri cupiunt. 19. April.

5. Maji.

Austriaci eam translationem impedire student.

12. Maji.

Electorales ab utrisque dissentiunt.

10. Jun. 12. Jun.

1643.

§. 66. Dum ista prolixis consultationibus in cassum agitantur, Cæsarei quoque censebant; apud tractatus pacis non nisi controversias cum exteris Regnis disceptandas: reliquas omnes, ex pace religiosa aut profana promanantes, & quę Ordines inter se spectent, aut si quæ alia remedio videantur opus habere ad receptos in Imperio conventus remittenda; ne exteris Regibus arbitria rerum Imperii deferri videantur. Id quod salva dignitate Cæsaris atq; Ordinum fieri nequeat. In hoc cum Electorales Cæsareis conspirarent, illi ut per Austriacos in consessu Principalium id proponeretur faciunt, utq; super hoc decretū fieret, postulant. Spem esse exteros Reges privatas illas lites parum curaturos. Plerisq; tamen Ordinum videbatur, super hoc in præsens nihil concludendum, sed expectandum, quid exteri Reges proposituri sint. Jam nuperis Comitiis permissum, ut cuilibet Ordinum liceat suas querelas eo deferre. Cavendum, ne dum facilitati tractatuum consultum itur, ab eorundem scopo aberretur. Saltem super amnestia Regios esse proposituros. Uti autem Cæsarei isthæc negotia tractatibus pacis subtrahere cupiebant; ita vicissim ostendebant; Hispanos ita luculenter de Imperio meritos, ut eorū causam cumprimis circa Burgundiam, ac Belgium negligere, ac à pace Imperii separare non possint.

Cæsarei de negotiis Ordinum in tractatibus pacis agi nolunt.

12. Maji.

§. 67. Porro super translatione Deputationis ad loca tractatuum multa Francofurti disceptatio, Cæsareis dissentientibus, Cæsari plenam in negotio pacis directionem jure majestatis competere, nec ipsum ad Ordines jure suffragii admittendos teneri; sed eorum consiliis ex placito uti posse. Quo fine exempla à Gallia, Suecia, aliisque Monarchiis, sat quidem intempestive, adducebantur. Metus quoque erat, ne Ordines in communibus tractatibus a commodis Hispanorum & Austriacorū peculiaribus se disjungerent; ac cumprimis Evangelici, ni postulatis & querelis eorum satisfiat, sociis Regnis denuo se innecterent, armisque jus suum persequerentur. Principales contra, quare Conventus hic ad loca tractatuū transferendus sit, multa adducebant: Conventu Francofurti continuato scopum suum non assecuturos Ordines; relationes à locis tractatuum non sat mature, aut perfecte Francofurtum allatum iri. Multa negotia tantam moram non ferre. Tum qui modus consultandi Francofutti sit tenendus, nondum expeditum. Lente hinc processuros tractatus, si modo in Ordinum sententia momentum aliquod esse debeat. Electores non obstante Deputationis prorogatione ad tractatus missuros, queis tanta præ cæteris Ordinibus prærogativa non sit concedenda. Arctiore è Senatu Principum Deputatione novas difficultates oriri. Ipsas Coronas ideo præ Colonia & Hamburgo elegisse Monasterium & Osnabrugam, oppida min° commoda, ut eo expeditior foret communicatio. Suecos cum solo Cæsare atque Electoribus absque aliorum Ordinum interventu non tractaturos. Unde præstare ab initio se eo conferre, quam post longam disceptationem demum cogi. Paucos Ordines Francofurtum missuros, sed omnes potius ituros, ubi de summa rerum agatur, multis præsertim jam ea, quæ hactenus heic acta sunt, cavillantibus. Ita dum alii heic, cæteri alibi negotia agitant, omnia confusionis & distractionis plena fo-

Cæsarei missionibus ad loca tractatuum repugnant.

Ordines contra tendunt.

1643. re. In loco tractatuum Ordines conventus suos seorsim acturos, modica cũ exteris communicatione. Si qui ex Ordinibus siniſtra consilia agitent, facilius ab universis compesci posse. Unde Principalibus placebat has rationes Cæsari demonstrare, quo & is in translationem Conventus consentiat, Electorib⁹ quoque in eandem sententiam pertractis. Aſt hi Francofurti subsistendum contendebant: Penes Cæsarem esse super Deputationum loco statuere. Tum Monasterium potius, an Osnabrugam eundem? Illic Succos, heic Gallos offensum iri. Ad utrumque locum Deputatis missis parũ concordibus consiliis omnia actum iri. Igitur censebant, è sententia Cæsaris conventum Francofurti continuandum, quoad pateat, quomodo tractatus pacis daturi se sint, ubi pro re nata tolli hic aut prorogari possit. Ista quidem ab Electoralibus palam jactabantur: revera autem hoc modo sibi eminentiam præ Principibus quæsitum ibant. Tum & Bavarus metuebat, ne hoc modo Palatina causa ad communes tractatus traheretur; & Saxo, ne pax sua Pragensis acrem castigationem subiret.

Electorales in diversa abeunt.

Res ad Cæsarem referuntur.

§. 68. Dum ita neutri sua sententia decedunt, Electorales tandem ad Cæsaream decisionem provocabant. Principales etsi alias in hujusmodi Conventibus solitũ, dissidentes Collegiorum sententias ad Cæsarem referre; diserte tamen testabantur, se hoc negotium decisioni Cæsareæ submittere non posse, quod jam in antecessum constet, Cæsarem cum Electoribus facere. Nec eo secius tamen cum à Directorio Moguntino sententiæ Collegiorũ adductis utrinq; rationibus conciperentur, clausula addebatur: hæc ad Cæsareos Commissarios referenda, & expectandũ esse, num Cæsar in propositam à Principibus translationem sit consensur⁹, an continuationem Francofurti probaturus. Eo scripto publice prælecto per festinationem Directorii super ea clausula tunc nihil moneri poterat, & sic absq; ulteriore deliberatione à consessu discedebatur. Mox tamen cum eam clausulam sibi præjudicio fore metuerent Principales, velut Cæsareæ decisioni se submisissent, eandem sibi à Moguntinis communicari petunt. Sed hi abnuebant, causati, id citra fraudem Electoralis Collegii fieri non posse: nam talia scripta in pleno consessu prælecta, annotatis jam omnium monitis, deinceps uni vel alteri corrigenda concedi non posse. Austriaci quoq; idem se sentire ferebant; nec Cæsarem ad transferendum utiq; conventum

13. Jul.

Principales protestantur.

17. Jul.

ab ipsis obstringi posse. Contra principales apud Directoriũ Austriacum protestationem scripto interponunt; se eam clausulã pro mera submissione non agnoscere, ac in omnẽ eventum rem sibi integram, & jus suum reservare. Quanquã enim alias decisionem Cæsaream abnuere odiosum esset; tamen cum de libertate ac salute ipsorum ageretur, ea reverentia tantisper seponenda erat. Cæsarei hinc & pars Electoralium, cum primis Bavarici, apud Catholicos Ordines ostiatim circumire, preces minasq; miscere, nũ ipsos hac sententia dimovere possent; de religione agi clamantes, si Evangelici in loco tractatuum Succis patrocinantibus postulata sua urgere possint. Contra Luneburgicus Legatus Langenbeckius, & alii monere, ne isto obtentu defensionem libertatis, ac jurium suorum omitterent. Ubi Vorburgius inprimis Wurtzburgensis Legatus insignẽ constantiam apud Evangelicos declarabat; Mirum videri Catholicos Ordines tam simplices haberi, velut post tot annorum experientiam prætextus à veris belli causis discernere haut norint, & sub inani sacrorũ colore ob alieni Regni commoda bello diutius se atteri sint passuri. Tum Evangelicos monebat, ne sacra profanis misceant, ne ipsis necessitas imponatur Catholicis bellum extrahere volentib⁹ se adjungendi. Ex Electoralibus quoq; Brandeburgicus Matthæus Wesenbecius plane cum Principalibus sentiebat. Et Colonienſis Buschmannus rationibus Principaliũ convictus pro translatione Conventus connisurum se testabatur. Ea Ordinum constantia Cæsareos non parum movebat, præsertim cum Brandeburgicus, & alii è Principum Collegio jactarent; si Deputatio Francofurti continuanda sit, se domum discessuros. Inde enim cæteros ad repræsentandam Imperii personam non suffecturos; ac plerosque Ordinum quocunque modo ad loca tractatuum abituros; ut satius videatur, si universus Conventus eo transferatur. Unde Cæsarei demum judicabant; si translatio nullo modo impediri possit, satius esse Conventum Monasterium, quam Osnabrugam transferri, ne Evangelicis occasio sit consilia cum Legatis Suecicis miscendi. Et huc spectabant etiam illi Catholici, qui cum Evangelicis circa translationem consentiebant. In quorum gratiam, & ut hos sibi conjunctos retinerent, Evangelici non repugnandum censebant, quod sperarent, demum quoque idem circa Osnabrugam obtentum iri.

1643.

Cæsar conventum Francofurti continuari decernit.

17. Aug.

§. 69. Veniebat post responsum à Cæsare, quale prævisum fuerat; ut Deputatio Francofurti continuaretur, quod ipse in vicina conferre se velit, ut cominus consilia Ordinum exquirere possit. Legati Principum quibus neque id annuere, neque Cæsareis rationibus rejectis dissolvendo Conventui ansam præbere mandatum erat, decernebant tandem ad modicum tempus consultationes suspendere; interim Legatis liberum fore Francofurti hærere, an domum abire, ne tamen abrumpere Conventum videantur. Quo instituto cum per Electorales, atque Austriacos nullis rationum momentis dimoveri possent; Moguntinum tandem Directorium declarabat: id utcunque ferri posse, modo discessuri ocyus revertant; interim pro captu temporum, & in rebus moram non ferentibus, consessus non plane intermittendos. Ita Luneburgicus, Wurtzburgensis, & Noribergensis discessere, polliciti postridie Kalendas Octobres iterum se adfore; quo die consultationes instaurandas decernebatur. Eo tempore elapso, etsi Evangelici Luneburgicum expectari peterent; Austriacum tamen Directorium formulam decreti promulgat, qua ex decisione Cæsarea in prorogandam Francofurti Deputationem consentitur. Quo decreto artibus suis extuso haut dimovebatur, quicquid reliqui obtenderent, ac Luneburgicus indignabundus aliquandiu consessibus abstineret. Interim cum Daniæ Rex missis ad Electorales literis Principalium postulata probaret, his animus iterum addebatur, ut de illato sibi præjudicio corrigendo dispicere conarentur. Quod tamen abrumpendo Conventui ansam præbere nollent, placebat prorogationem Francofurti diserte non probare, sed rem in suspenso relinquere, quoad appareret, quousque socia Regna hanc causam susciperent, aut alia via panderetur. Interim quocunque modo ad tractatus ire sedebat, quicquid de jure suffragii ac Collegiali missione fieret, modo destinata sua obtinerent. Ita inanem fore Francofurtanum Conventum, si Ordines in ipsis tractatuum locis causam suam agerent. Tum & Suecis per Landgraviam demonstrandum; si Ordinibus jus suffragii circa bellum & pacem adimitur, nunquam æquilibrium istud, quod ipsis tantopere cordi sit, obtentum iri, Ordinesque invitos ad ferenda belli onera à Cæsare cogendos. Quæ monere tanto magis necessarium erat, quod Sueci alias videbantur Evangelicorum commoda reipsa curaturi; sed num illi cum jure suffragii, & velut Collegium ad tractatus venirent, parum pensi essent habituri. Statuebant tamen non alio modo accedere, quam velut membra & Ordines Imperii una cum Cæsare & Catholicis, nequaquam ad acculatorum instar querelas

Principalium Consilia.

Principales consultationes suspendunt.

4. Sept.

2. Nov.

1643. relas suas adversus Cæsarem atq; Catholicos exposituri, ne propius Sueciæ innexi speratam cum Catholicis concordiam abrumperent, divulso plane Imperii corpore. Et ea quidem Principum, qui Conventum transferri volebant, mens erat. Quis Electorales obnitebantur tuendæ propriæ eminentiæ, quo cæteros Ordines consultationibus super bello & pace excluderent. Nec minus Cæsarei, ut Ordines Osnabruga diverterent, omnem lapidem movebant, sparso inter alia, proximo vere Noribergæ, aut Ratisponæ Comitia indicenda.

Circa Palatinam causam acta.

§. 70. Ad eum gustum reliqua negotia ad solidam Germaniæ tranquillitatē facientia isto in Conventu tractabantur. Ac Palatina quidem causa ut Francofurti decideretur inter alios Saxo urgebat; Bavaricis contra, qui Ordinibus diffidebant, valde repugnantibus. Qui disputabant, eam causam Ratisponæ mox Viennæ agitatam, cui nunquam Principes se immiscere voluerint; id si nunc postuletur, Daniæ Regi & Electoribus ignominiæ fore. His pleriq; ex Electoribus assentiebant, ea potissimum de causa, quod id negotium plurimum temporis absumturum esset; interim Conventui finem imponendum. Quibus & Principales accedebant hactenus, ut à Cæsare peteretur, eam causam ocyus expediret, Francofurti mentione non facta. Monebant tamen aliqui, Ludovici Philippi Palatini mentionem peculiariter faciendam, qui cum nullam partem hujus belli attigerit, citra exceptionem sit restituendus. Sed istis literis ad summam causæ nihil promotum.

11. Jul.

Circa amnestiam agitata.

§. 71. Circa amnestiam Saxonici cumprimis suadebant; suspensionem effectus ejusdem Ratisponensi decreto sancitam esse abolendam; quod rationi repugnet, illos, qui dudum cum Cæsare in gratiam redierunt, bonis suis excludi propter eos, qui adhuc adversis partibus adhæreant, cum istorum nulla plane culpa sit. Idem à Franconico Circulo delegati ingerebant. VVurtenbergicus præcipue Dux, ut ante tractatus pacis plene restitueretur, contendebat, par esse hanc gratiam à Cæsare occupari, quam alias exteri Reges in se derivaturi sint. Austriaci tamen à nupero decreto Ratisponensi recedendum non censebant. Contumaces Ordinum haut eo secius apud hostem mansuros, qui spem suam non inclementia Cæsaris, sed in communi tractatu reposuerint. Hinc & VVurtembergicis expectandum. Bavarici contra VVurtembergici postulatis ea lege annuendum censebant, si per fratrem suum, qui inter Vinarienses militabat, eas copias in partes Cæsaris traduceret. Post multam disceptationem tandem conclusum, ut decreto Ratisponensi staretur. Paulo post tamen placebat Ordinibus Cæsari suadere, ut eam suspensionem tolleret, Austriacis priori sententiæ, & Ratisponensi scito mordicus inhærentibus. Nullam mutationis causam adparere. Decretum pacti vim habens à tam paucis Ordinibus tolli non posse. Illis, qui cum exceptione restituti sint, cogitandum esse, in Cæsaris tunc arbitrio fuisse gratiam illis impertire, an bonis suis exutos eosdem rejicere. Contra Ordines ostendebant; hoc concesso ingentem gratiam Cæsarem initurum illustri, cum clementiæ fama. Eidem parum decorum fore, si per exteros id exprimatur. Unionem Ordinum per hoc insigniter promovendam, quæ exteris causam præbitura sit ad æquas pacis leges eo facilius admittendas, prætexto isto sublato. Et consentiebant ea in re cum Principalibus Electoralibus. Cum in eam rem decretum jam factum esset, Austriaci nomine Archiducis Claudiæ protestationem interponebant, ne Ahla, Hohenstaufia, & Blaubeura Wurtenbergico restituerentur, veluti quæ loca ad Domum Austriacam pertineant. Bavaricis tamen instantibus Electorales decreverant Cæsarem rogandum, ut restitutio fieret juxta amnestiam Ratisponensi decreto promulgatam, quod Pragensem pacem respiciebat. Nam circa Palatinam causam Bavarum pace potissimum Pragensi, & dicto decreto niti. In Principali Collegio sententiæ discrepabant. Evangelici, inprimis Luneburgicus; & Pomeranus, (cujus vicem Brandeburgicus Legatus obibat;) censebant; Consultum non esse; Ordines adeo presse Pragensi paci, ac Ratisponensi decreto se adstringere. Exteros ea repudiata laxiorem amnestiam agitare. Cum his an pro Ratisponensi amnestia velut pro aris & focis certandum? Turpius post fore ab ea decedere, si nunc denuo stabilita sit. Diversum censebant Prælati, qui ægrè Cœnobiis VVurtenbergicis cedebant; privatum commodum multa juris specie adornantes. Etsi alii Catholici, & ipse Constantiensis publicum bonum privatis paucorum respectibus anteferendum dissererent. Post longam disceptationem per plura suffragia decretum, ut Cæsar rogaretur, suspensionem effectus amnestiæ Ratisponensi decreto sancitam plane aboleret; operam suam circa reliquos Ordines nostrium partibus abstrahendos polliciti. Haut eo secius tamen Austriaci, ac Bavarici rem miscebant, 17. Aug. ut in formula omnium Collegiorum nomine concepta inseretur de amnestia ad decretum Ratisponense exigenda; indignantibus licet Luneburgico, & Pomerano, ut tamen istud decretum neque diserte adprobarent, neque eidem contradicerent. 13. Octobr. Quanquam autem Daniæ Rex literis ad Electores scriptis vehementer suaderet, amnestiam ac restitutionem citra exceptionem fieri, quo foedis Regnis ansa subtraheretur Ordines beneficio sibi devinciendi: tamen Cæsar ad literas Deputatorum Francofurtensium respondere differebat, veluti re ista in Comitiis decidenda; quod decretum Comitiale per Deputatos corrigi nequeat, neque jus ex illo quæsitum aliis adimi debeat. Ac facile judicabant periti, nisi admota vi istorum nihil obtentum iri.

Circa gravamina Ordinum inanis conatus.

§. 72. Denique & tollendis inter utriusque Religionis Ordines *Gravaminibus* placebat novam Deputationem pari utrinque numero designari; quid tamen ab hac expediendum foret, non inter omnes conveniebat. Equidem Catholici censebant, omnia huc trahenda, nec quidquam talium ad tractatus pacis, ne postulantibus quidem exteris Regibus, revocandum, utpotè quæ solius Cæsaris atque Ordinum, non exterorum arbitrio subjecta sint. Et huc etiam inclinabant Cæsarei, qui obtentu novæ hujus Deputationis, quæ in favorem unius vel alterius Ordinis apud tractatus pacis proponenda forent, eludi, & sub gravaminis vocabulo Francofurtum remitti posse sperabant. Evangelici contra etsi videri non vellent gravamina ad tractatus pacis trahere, aut exterorum arbitrio subjicere velle; tamen quod constaret exteros Reges indecisas adhuc nonnullas Ordinum controversias inter belli causas adducere, ac legibus pacis ultro inserere velle, simul ut omnia in eum statum, qui ante bellum fuit, reponantur; non videbant, qua ratione omnia ista tractatib⁹ pacis subtrahi posset. Igitur censebant, ut hæc Deputatio non obstet illis, quæ à sociis Regnis ultro apud tractatus pacis proponenda forent, illis tantum controversiis ad Deputationem remissis, quæ per pacem decisæ non essent. Sed nec de tempore ejus Deputationis conveniebat. Austriaci ex peculiari jussu Cæsaris una cū reliquis Catholicis censebant, id negotium semestri post conclusam pacem suscipiendum. Tractatus pacis brevi successuros; nec periculum in mora esse, quod per Pragensem pacem possessio bonorum Ecclesiasticorū in quadraginta annos sit firmata, ac decennium eadem pace constitutū tentandæ transactioni nondum elapsum. Nec metuendum esse Evangelicis, id negotium à Catholi-

13. Jun.

12. Aug.

1643. licis in longum iri extractum; cum hi gravatos se querantur; & negotio discussio non pauca bona recuperaturos se sperent; ut proprii emolumenti causa moras sint amputaturi. Evangelici contra judicabant, magis è re ac dignitate Imperii esse, ista gravamina ocyus ante tractatus pacis, aut simul componi, una cum communi amnestia, ac restitutione. Hac in consultatione cum Catholici numero suffragiorum vincerent, Directorium Austriacum istorum sententiæ velut majoris partis Evangelicos quoque adstringere conabatur; his contra ostendentibus, in rebus circa pacem sacrorum suffragia non numerari, sed eas utique per amicam partium transactionem componendas, interposita quoque protestatione. Ita Austriaci caput hoc relationi ad Cæsarem inferere omiserunt.

21. Aug.

Transsylvanica. Super fœdere cum Ragozio consultatio.

§. 73. Hoc anno, quæ diu cum Ragozio agitata fuerant, ad maturitatem veniebant; Dœrflingio, quem Torstensonius è Transsylvania reversum eo nomine in Sueciam miserat, confirmante, istum Principem belli in Cæsarē per se cupidum ab Ordinibus Hungariæ stimulari, qui exactiones, & nova quædam onera sibi imposita indignabantur. Igitur super eo fœdere in Senatu denuo deliberabatur. Qui fœdus id insuper habendum suadebant, differebant; ingenia ejus nationis lubricæ fidei, ac non parum è barbarie trahentia. Parum opulentam eam esse regionem, ac pauper vulgus. Grave esse ad Portam Ottomannicā incerto eventu mittere petendæ pro Ragozio veniæ, ut ipsi in Cæsarem arma movere liceat. Gallos quoq; non valde in id fœdus inclinare videri. Alii contra ostendere; Ragozio se movente Cæsari copias suas adhibendas tuendis propriis provinciis, quibus novo bello exhaustis eū facilius ad pacem compulsum iri; præsertim cum ipsi ab Hispania undique nunc pressa parum auxilii expectandum sit. Potentem esse Ragozium, & multa bellatorum millia educere posse, cui & fortasse Hungari se adjuncturi sint. Demendæ nobis suspicioni declarasse, non prius se pecuniam nos poscere, quam post mota jam arma. Ferri insuper Principem candido esse animo, ac stata ætate extra juvenilem inconstantiam; & cui non modicus thesaurus sit congestus. Igitur placebat, super hoc negotio cum Gallis consilia sociare, ac Torstensonio in mandatis dare, ut si commode posset, eo negotio colophonem imponeret.

Torstensonius Ragozium stimulat. 25. Febr.

§. 74. Ast Torstensonius audito, Ragozium militem & arma in promtu habere, simul perspiciens, quantopere hac ratione Cæsaris consilia turbari possint, literis eum in bellum irritare instituit, præsertim cum Cæsarei circa istum demulcendum anxie satagerent. Negotium tamen fœderis Hamburgum remittit, ubi cum Gallis quoque simul agendi commodus sit locus; quo si Legatum mittere placeat, postulatis ipsius satisfactum iri. Quia tamen ista Hamburgum missio in longum prominebat, sua fide spondebat, quæ ipse nuper Dœrflingio ac Plettenbergio proposuisset, à Regina Sueciæ & Galliæ Rege ratihabitū iri. Ad hæc Ragozius ostendebat; se sola Reginæ ratihabitione contentum fore, si hæc spondeat, Gallicam intra semestre secuturam. Sed cum Torstensonius istius ratificationis tarditatem intercapedine locorum, & intuto viarū excusaret, ac se vi mandati sui ista ratihabiturum; proponebat Ragozius, ut is autographum sui mandati sibi transmitteret, quoad Reginę ratificatio allata esset. Tum consensu Portæ opus esse, saltem ut conniveat, nec diserte bello ipsi interdicat. Sed quod omnia ibi auro sint venalia, ac sexaginta uncialium millia ei cōsensui obtinendo requirantur, de suo se viginti millia præbiturum, si reliquam summam socii Reges contribuerint. Tum fidum hominem ad se mittendū, quicum consilia conferre queat, & qui inde ad Portam profectus una cum Gallico ac suo ministro rem ibi confectā det. Ubi super priori convenerit, expeditionem se suscepturum. Consensum Portę facile obtinendum. Torstensonius, quod Ragozius ita acriter de ratificatione instaret, citra eandem ipsum arma non sumturum judicabat. Unde Reginam, ut illam properaret, rogabat. Sua tamen mandata Ragozio mittere dubitabat, quod non solenni instrumento concepta, sed epistolæ inserta forent, quæ multa insuper secreta continebat. Igitur placuit Rebenstockium subtribunum in Transsylvaniam ablegare cum ratificatione propositorum à Ragozio capitum, sua manu & sigillo ex vi mandati facta. Et quo minor diffidentiæ causa esset, offerebat Ragozio, ut è Succico exercitu duos duces eligeret, obsidum loco ab ipso tantisper custodiendos, quoad Reginæ ratihabitio advenisset, simul exemplum mandati sui transmittit. His ad Ragozium perlatis, hic Conventum Ordinum suorum indicit, super hoc negotio cum ipsis deliberaturus. Sed quod censeret hos in bellum vix consensuros citra Reginę ratificationem, quam tamen ita cito adferri non posse perspiciebat, ut autographum mandati sui Torstensonius Legenizam mitteret postulat, unde id suo periculo in Transsylvaniam adferendum curaturus sit, post allatam Reginæ ratificationem bona fide restituendum. Sed cum Rebenstockius Ragozio causas ostenderet, quare Torstensonius id mittere dubitaret; hic contra Ordines suos utique Sueciæ sigillum ac Rectorum manus videre velle testaretur; proponebat Ragozius, ut Torstensonius partem epistolæ, quæ alia secreta contineret, obtegeret, apertis relictis quæ negotiū ipsius spectarent. Super consensu Portæ obtinendo Legatus Gallicus Hayus literis Constantinopoli scriptis operā suam offerebat; nō tamen velut à Rege suo jussus. Quibus literis initio iste nonnihil perturbabatur, quod à se potissimum rem ibi agendam videret. Denuo tamen Legatum Gallicum, & suum ibi hortabatur, muneribus consensum Turcarum obtinerent, saltem ut ad hoc bellum connivere velint. Simul utile censebat Sueciæ quoque nomine aliquem Constantinopolim mitti. Ostendebat dehinc Ragozius, ni Rebenstockius in mandatis habeat sociarum Coronarū postulata vicissim proponere, fœdus nunc concludi non posse. Hic etsi nullo plane mandato, solo rei conficiundæ ardore quæ sibi æqua videbantur Regnorum nomine capita concipit, præsertim super tribus peditum millibus cum Ragozii exercitu conjungendis, qui vicissim aliquot Hungarorum equitū millia Succis transscripturus sit. Nam de tribus illis peditum millibus, ac centum uncialium millibus Ragozio cum primis cordi erat. Torstensonius inter has moras rei gerendæ tempus amitti dolens iterum proponebat, ut Transsylvaniæ Ordines certum ad se hominem ablegarent inspiciendis suis mandatis. Tum Rebenstockium Constantinopolim ad Legatum Gallicū proficisci jubet, ut, quousq; Ragozii negotium in ea aula promovisset, cognosceret, ac ad idem conficiendum hortaretur. Sed ad Vezierum scribere, aut ut Rebenstockius cum hoc ageret, consultum non videbatur ob ceremoniarum ambages, & quia accessum ad istum non nisi turgida crumena aperire poterat. De tribus peditum, ac centum uncialium millibus nulla mentio fiebat; quod istis innotescere nollet, pedite se carere non posse, nec pecuniam in promtu esse. Interim Transsylvaniæ Ordines propositum à Ragozio fœdus & bellum in Cæsarem decreverant. Unde per totam provinciam statim copiæ lustrantur, ac per Hungariam equites conscribuntur. Id ut Torstensonio Rebenstockius significet jubetur, tum ut Principis ac Ordinum nomine postulet, autographum mandati ab isto Legenizam mitti. Id quod & Torstensonius,

1643.

Torstensonius in Transsylvaniam mittit.

15. Jul.

22. Aug.

Ragozius pronum se bello ostendit.

nc

1643. ne his destinatis mora injiceretur, facit, simul ad rem gerendam hortatur, de tribus Germanicorum peditum millibus, quantum rationes belli laturæ sint spem faciens, ubi in arma is erupisset. Tum obtinendo Portæ consensu Rebenstockium Constantinopolim mittit. Ubi Gallici, Hollandici, ac Ragozii Ministrorum opera eo res deducitur, ut Turcarum Imperator posita quam è propinquantibus Succorum armis ceperat suspicione, Transylvano non solum arma in Cæsarem sumere permitteret; sed & VValachiæ, ac Moldaviæ, Principibus, ac Budensi Purpurato mandaret, equitatum, & si quæ alia peteret auxilia ipsi præstare. Eo cum responso Rebenstockius ante finem anni Albam Juliam revertebat; quo accepto Ragozius bellum decernit. Mox à Torstensonio petit, ut ubi ipse cum exercitu agat, sibi significaret, quo suas copias ipsi jungere, aut si ea conjunctione opus non sit, saltem promissos equites mittere possit; vicissim dimidiam annui subsidii partem, ac tria peditum millia in promtu haberet. Sed istæ literæ à Cæsareis non procul Wohlavia intercipiebantur, earum latore male habito.

17. Sept.

Bellum à Ragozio in Cæsarem sumitur.

Poloni machinationes.

§. 75. Eodem anno apud Succiæ vicinos infestorum hunc consiliorū structuræ tanto clarius erumpebant, quo propius apparebat, à Succis gloriosum finem bello Germanico imponendum. Ac apud Polonos quidem variis indiciis colligi poterat, quid consiliorum in secreto agitaretur. In Comitiis, quæ hoc anno Warsaviæ habebantur, nono loco fuerat proponendum; quod Princeps Feudatarius connubium agitet in Domo inimica, unde magnum Reipublicæ periculum deinceps provenire queat. Etsi post Cancellarius propositione facta id caput omittebat, nec super eo connubio ita fervide ut antea differebatur, quod fortasse aliam de isto sententiam concepissent. In Comitiis tamen consultationes secreto habitæ multum suspicionis injiciebant, quod iste consultandi modus antea in usu non fuisset. Exceptæ quoque fuerant Regis voces; Succos esse gentem quiescere nesciam, ac eosdem jam Dunæ & Oderæ fluminibus vincula injectum ire. Id quoque altius penetrabat, quod in Pomerelliæ Conventu Stargardiæ articulo decimo quinto propositum fuerat: ut Rex Poloniæ è Succis sciscitaretur, an æternam pacem cum Polonia concludere velint, ut si oblatam pacem abnuerint, eo maturius ad bellum se parare queant. Et quanquam Legatus Gallicus Avaugurius contraniteretur, ut ne durante bello Germanico tractatus cum Suecia super pace perpetua urgerent: scribebat nihilo secius sub finem anni ad Reginam Jacobus Dux Curlandiæ, operamque suam circa conciliandam Succos inter Polonosque pacem offerebat, incertum serio, an ut occasio quæreretur abrumpendis induciis. Sane judicabant prudentiores, haut consultum esse istos tunc tractatus suscipi. Respondebatur tamen Duci; operam ipsius gratam esse, sed quo negotium ita arduum cum aliqua spe successus suscipiatur, bene facturum, si rem ad Mediatores referat, ac interim partium animos paci admittendæ præparet. Ita honesto colore res eludebatur. Sed & acres Polonis stimulos admovebat missus à Cæsare Comes Starenbergius, multis ostendens Poloniæ imminens periculum, si tanta fortuna Succos prosequi pergeret. Ipsam jam à Succis velut indagine cingi; hos fœderi cum Ragozio innecti; finem belli Germanici principium Polonici fore. Et quia prævidebat Senatores isti bello obstituros, suadebat, ut Polonus Danum in Sueciam incitaret, eumque auxiliis recte sublevaret. Tum ut Woldemari Comitis desideria apud Russos commenda-

1643.

ret: Quin eo usque progressum accepimus, ut Regi proponere non dubitaret, prætensionem suam in Sueciam Dano transcriberet accepta refusione, quod illa sibi haut usui videatur futura. Eam prætensionem post à Dano in VVoldemarum filium transferendam; ut tanto splendidior Czaris gener incedere possit. Ita si hinc Danus, inde Russus invadat, Succos non solum Germania dimovendos, sed & domi periclitaturos. Quibus tamen consiliis Avaugurius acriter obnitebatur, ad disjicienda infesta Sueciæ consilia à Galliæ Rege tunc missus. Haut ex decoro facturos Polonos, si ad alendum id bellum operam conferre velint, circa quod componendum ab aliis laboretur. Tum ista consilia Proceribus suspecta reddere, velut contra libertatem Reipublicæ tendentia. Quibus & id præ oculis versabatur, quod vergente Regis valetudine brevi mors ipsius imminere crederetur; cum incidente interregno nationem bello implicitam agere haut consultum ducerent. Imprimis autem, quæ cum Dano agitabantur; suspecta erant; ad quem à Polono Baudisius missus fuerat, literis fiduciariis instructus non à Rege solum, sed & à præcipuis Poloniæ Senatoribus, Sapieha, Principe Dominico, Koniespolskio, Ossalinskio Succis cum primis infestissimo, aliisque. Qui cum Gedanum reverteret, spargebat, rem à se ex voto confectam. Privatim tamen Schliebio tribuno dixerat: multa belli movendi consilia in Polonia; Daniaque agitari; sed remoram injici, quod uterque Rex rei gerendæ per se cupidus Senatui suo sit obnoxius, qui à bello abhorreat. Sed & tractatum fuerat de utriusque Regis colloquio Uratislaburgi apud Pautzkam, aut in Olivæ Cœnobio instituendo; ac jam è Polonia missi aderant, qui diversoria Olivæ adpararent; etsi Danus post eo vehire abnueret. Eorum consiliorum scenam paulo apertius pandebat Griesheimius Eichsfeldiæ quondam præfectus, nunc Regis Poloniæ Cubicularius, quem Rex Monasterium miserat citra Legati dignationem explorandi causa, & ut cum Danicis Legatis assidua literarum commercia exerceret, ipse tamen Osnabrugam ne accederet. Is spe præmii, & ut erepta sibi in Eichsfeldia recuperaret Legatis Suecicis prodebat, quæ ex Poloniæ Regis ore audisse se multis cum exsecrationibus testabatur. Causam machinationum inter Polonum ac Danum, queis & Russum illigare conentur esse, quod credatur, Succos pensandis belli sumtibus Pomeraniam postulaturos: hi ne quid terræ in Germania retineant, istos manibus pedibusque obniti constituisse. A Dano cum primis id negotium fervide agi; qui Cæsari ac Brandeburgico cessionem eam omnibus modis dissuadeat: asseverans, malle se bellum Suecicum in se trahere, quam pati, ut Succis Pomerania concedatur. Polonum tamen credi non aperte in bellum descensurum, sed clam pecunia & milite Danum sublevaturum. Nuper Cæsare Niclasburgum profecto, cum in aula Polonica rumor percrebuisset, Cæsarem cum Torstensonio seorsim transacturum, Regem valde perturbatum ne Pomerania forte daretur, ad Schlickium Comitem scripsisse ejus negotii impediendi causa. Woldemari connubium huc spectare, ut Russus in Sueciam incitetur. Polono tamen circa id scrupulum esse, qui uti non ægre laturus sit, à Russo Ingriam recuperari; ita ut hic in Livonia pedem figat, haut è re Poloniæ videri. Brandeburgicum potius, quam Pomeraniæ cedat, extrema quæque tentaturum; quod & ipse cum aliis tum Landgraviæ declaraverit. Suspicionem tamen Regibus injicere, quod iste connubii

circa

1643. cum Regina Sueciæ spem nondum exuerit. Quo fine & eundem duorum Theologorum, Bergii & Agricolæ, sententiam super discrimine sacrorum Lutheranorum & Reformatorum exquisivisse; quibus ex voto respondentibus magnopere lætatum. Unde utrumque Regem judicasse, eam conjunctionem sibi plus molestiæ, quam bellum Germanicum daturam. Sane cum Legatus Brandeburgicus in Dania Reginæ Matris profectionem in Borussiam ea ætate expeditam daret, neque sumtus præbiti, neque donum abeunti oblatum, neque ullus è Senatorio Ordine, aut ministris Regiis eum invisserat. Eosdem porro fundamentum consiliorum suorum in eo collocasse, ut Gallia à Suecis sejungeretur; de quo Polonum apud Mazarinum diligenter institisse, cujus amicitiæ conciliandæ Cardinalitium pileum, Poloniæ debitum, in istius è sorore nepotem transtulisse. Legibus pacis inter Cæsarem & Gallum adornandis, quæ circa Brisacum & Alsatiam maxime hæsuræ videantur, à Polono in Gallia propositum fuisse matrimonium inter juvenem Archiducem Oenipontanum, & Ducis Aurelianensis filiam, quæ dotis nomine ista loca Domui Austriacæ sit illatura; idque consilium patri puellæ valde probari. Quanquam autem Avaugurius confirmaret, à Polonia tunc nihil apertæ hostilitatis imminere, qui & impedierat, ne Crocovio è Polonia ac Borussia auxilia submitterentur: Sueci tamen haut eo secius oppida Livoniæ munimentis, præsidiis, annona firmare, militemque in promtu habere, eique provinciæ Hermannum VVrangelium expertum bello ducem præficere.

Danorum cum Russis machinationes.

§. 76. Inter Russos quoque Danosque crebræ isto anno missiones, per quas infesta Sueciæ consilia coqui constabat. Aprili mense duo celeres nuntii è Russia per Gedanum in Daniam tendebant. Baudisius Hamburgi differere; si Polonus, Danus & Russus Sueciam diversis in locis invaderent, brevi pacem in Germania fore. Sane Russorum animos Danicis consiliis non parum infectos indicio erat, quod cum novus Residens in Petri Krusbiærnii locum Muscoviam mittendus esset, Russi eum admittere abnuerent; quin Krusbiærnio denuntiarent, domum discederet, ipso heic præsente opus non esse; quod super Residente pacto æternæ pacis nihil cautum sit, nec ipsi ea functione ministrum Holmiæ habeant. Super VVoldemari Comitis matrimonio cum Czaris filia Petrus Marcelius à Dano in Russiam mittebatur. Eo in Daniam reverso Woldemari iter in Russiam instruebatur, magnifico paratu, ac Rege magis circa hunc satagente, quam circa Friderici Filii nuptias. Istius quoque prandio Hafniæ signum tubis ac tympanis Principum more dabatur. Adjungebantur ipsi duo Legati, qui ex itinere cum Poloniæ Rege inter alia super conjunctione inter Daniam, Poloniam, ac Russiam agerent, retundendis Suecorum per Germaniam nimium florentibus armis. Et jam ante Poloniæ Regi per Baudisium Danus caverat; id connubium ipsi nunc aut imposterum fraudi non fore; sed id præsidium sibi circumponere, ubi ad manus cum Suecis ventum fuerit.

Dani Hamburgenses argento emungunt.

§. 77. Enimvero uti istorum conatus in diem prominere videbantur; ita quæ Daniæ Rex eo anno expromebat, ferri amplius non poterant. Ejus anni initio terra mariq; arma parabantur obscuro primum fine; mox Hamburgum peti adparebat. Inter causas irarum in eam urbem adducebatur, quod Hamburgenses differerent; eo minus reverentiæ sibi in tuenda sua libertate adhibendum, quod civitati suæ res non cum Daniæ Rege, sed cum Holsatiæ Duce sit. Quas argutias Rex nullo modo ferre poterat, quod utique Daniæ Regis personam tangant, quæ vel sub Oldenburgici Comitis, vel Holsatiæ Ducis vocabulo inferantur; cavillatus, si quis Albertum ab Eitzen in lutum provolvat, Consulem utique Hamburgensem sordibus coopertum iri. Jussus fuerat Salvius, si Hamburgenses valde instarent, mediationem Suecicam Regi offerre; insuper habito, si vel paulo indignius ea rejiciatur, aut ipse insolentius ab eodem tractetur. Quod si tamen sentiat rem ad transactionem spectare, occulto impediat, ne finem ea sortiatur; interim Hamburgensibus animos addat, ac de Suecico auxilio certos esse jubeat. Sed illi grandi quantumvis summa decidere, quam bello commercia sua turbari malebant. Quanquam autem post emunctos argento Hamburgenses classis ac miles provincialis domum dimitteretur, exauctorata conductitii parte; ac multi censerent, Regem ætate provecta quietem magis quam bellum meditari; Suecis tamen pacati in ipsos animi fidem haut quidquam faciebat. Id hactenus iste captaverat, ut clade aliqua fracti Sueci Germania cum ignominia pellerentur; quo ipse portam sibi aperiri sperabat ad istos domi pro lubitu insultandos. Sed superiore anno cum debilitati Cæsarei Suecos ingruentes utcunque propulsare satis haberent, & apud Polonos modo magnitudinem Austriacam parum decente auxilia procarentur; non amplius se capiebat invidia. Unde obtentu Hamburgum castigandi exercitus contrahitur, quo armatus pacis leges pro lubitu Suecis dispensare posset; Germania excedere ultro nolentes armis cogeret. In ea consilia solicitabantur Bremensis Præsul, Oldenburgicus Comes, & Luneburgici, qui adscito Colonienſi, aliisque quibusdam Catholicis tertias partes formare meditabantur. Ipse ad Baudisium frequenti convivio in ea verba eruperat; serius ocyus se cum Suecis utique collisum iri. Ejusdem Viennæ Residens Bidenbachius à Cæsare petierat vectigal Gluckstadiense prorogari, Comitatus Pinnebergensis possessionem firmari, Hamburgense privilegium aboleri, ipsosque Holsatiæ obsequio addici, matrimonium Bremensis Prælulis firmari, tum ut consentiat Cæsar, possessionem præfecturarum per Meclenburgicam sibi oppigneratarum, ac Dœmitzæ à se apprehendi, concessa insuper insula Rugia. Ea si Cæsar annueret, ac pro re nata auxilia sibi subministraret, pollicebatur intra semestre Suecos se Germania pulsurum. Venerat quoque ad Salvium ab Holsatiæ Duce Frederico missus Johannes Christophorus Bulovius, super instantibus pacis tractatibus ipsi gratulaturus; cæterum valde vereri se addens, ne ob Pomeraniam Sueci ac Dani inter se committantur. Unde Ducis nomine secreto rogabat, si res in arma eruperit, ut sibi suæque ditioni parcatur, velut qui nullam ejusmodi consiliorum partem attigerit. Et cum Salvius responderet; de Pomerania hactenus parum actum, quid deinceps futurum sit, nescire, ac mandata nondum accepisse; iste concusso capite innuebat, sat sibi de illis constare, quæ in Dania agitarentur. In eandem sententiam cum Salvio differebat Bremensis Cancellarius Theodorus Reinkingius, modica pensione Sueciæ autoratus; Pomeraniam pomum Eridis fore, ac metuere se, ne Dani ac Poloni acrius, quam ullus Germanorum se opponant. Non credere se quidem Dano cum Cæsare jam fœdus esse; non futurum esse, haut quidquam præstiturum. Quin & Cæsareus Legatus Volmarus Rotenhanio Suecico ministro inter privatos sermones dixerat; Danum mediatorem Suecis plus obfuturum, quam profuturum.

1643. Idem Suecis Pomeraniam invident.

18. Maii.

14. Jul.

§. 78.

1643. Sub Rudenam Dani à Succis vectigal exigunt.

§. 78. Sed vectigalis vocabulo vexationes clara in luce exercebantur. Miserat armatam navem sub Rudenam insulam Daniæ Rex. Ejus præfectus Joanni Oxenstiernæ tunc Pomeraniæ res ordinanti scribebat; vectigal pro omnibus bonis ad Coronam Sueciæ pertinentibus, quæ illac præterirent, exsolvendum esse. Addebantur rationes, quod Regi Daniæ non constet, Sueciæ immunitatem à vectigali isto loco competere, ac eundem pro asseribus & armentis quibusdam, quæ ad prædium defuncti sui filii Ulrici in Buzovienſi præsulatu situm devehebantur, Wismariæ vectigal exsolvisse. Hoc modo vectigali Danico subjiciebantur omnia, quæ in usum militis Succici in Pomeraniam vehebantur. Rectores Sueciæ suis scribebant, paterentur istum pro lubitu agere, protestatione tamen semper interposita. Nam satis adparebat, adversus istas vellicationes brevi fortius remedium fore adhibendum. Præsertim cum vexationes in Oresunda hoc anno eousque excessissent, ut jam nullo amplius modo ferri possent. Obtentui sumebatur à Dano, Suecos pacta violare, dum exteris nationibus certificationes suas accommodando Danorum vectigalia defraudent. E tabulis vectigalium constare, Suecos intra paucos annos immunitate viginti sex auri tonnarum in Oresunda fruitos fuisse, cum contra Danorum in Sueciæ portubus immunitas exigua valde fuerit. Constare sibi de opibus Suecicorum civium, ad quos nullo modo spectare queant omnes merces, quibus eorum nomen obtenditur. Esse Ludovico Geerio opulentos in Hollandia socios, qui sub ipsius vocabulo immunitate fruantur. Alios modico accepto præmio nomen suum certificationibus accommodare. Igitur & sibi fas esse naves sistere, quoad inquisitum ac probatum sit, num certificationes recte se habeant: si fraus deprehensa sit, usurum se jure Regio; nec recusare, quo minus in Suecia par jus in suos statuatur. Addebatur, Regem Gustavum anno vicesimo quarto tantum non vi ac minis iniqua pacta Danis extorsisse; ea nunc hac temporis opportunitate se correcturos, immunitate Suecica sublata aut circumcisa. Hoc igitur fine Rex Februario mense conventu Senatorum habito de ista Suecorum immunitate inter alia proposuerat, cujus abusu reditus sui valde imminuerentur. Sed cum præcipui Senatorum, Christophorus Ulfeldius, Tago Tottius, & Justus Hœckius, qui Suecos hoc tempore lacessi nolebant, Regis mentem intelligerent, propere Hafnia discedebant, ne Senatus-consultum posset fieri, Rege non parum indignante. Nec ideo destinata sua exsequi omittebat Rex; quibus ut eo minus remoræ per Senatum injiceretur, Proregem constituerat Cornificium Ulfeldium generum suum, acerbi virum ingenii, ac Suecis infestissimum. Instrumentum calumniarum nacti fuerant quendam Danielem *de Rees*, qui suo exemplo fallacias certificationum probatum ibat, aliquot per annos Holmiæ se habitasse, jure civitatis non potitum; nec eo secius aliquot navibus Oresundam transeuntibus nomen suum accommodasse. Westervvici quoque affinem suum Joannem Philippi F. Consulem haut paucas falsas certificationes confecisse. Is igitur hac flagitiorum, si quæ revera fuerant, professione tantam sibi fidem conciliaverat, ut velut arbiter navium Suecicarum in Oresunda constitueretur, quas postquam à publicanis expeditæ fuerant, ipse novæ inquisitioni subjiciebat, prout lubitum dimittens, aut imposito milite Hafniam abstrahens ad causam coram Collegio navali dicendam. Adjunctum is habebat quendam Nicolaum Kockium, qui quondam apud Gedanum ob fraudes admissas à Spiringio multatus magna cum acerbitate odium in Succos expromebat. Hos Sycophantas magno Daniæ malo causam fore, ipsi publicani, & cordatiores Danorum ominabantur. Hafniæ, si nulla fraudis suspicio hæreret, naves post molestam vexationem demum dimittebantur, magna temporis jactura facta, nulla in delatores calumniæ pœna, nec præstita ab his damni reparatione. Ast si in ullam mercem, quæ viginti uncialium esset, qualiscunque fraudis suspicio quadraret, è nupero Regis edicto navis cum omnibus mercibus fisco addicebatur, nullo nocentium, aut innocentium discrimine facto. Novum illud judicium ex vilibus, aut obnoxiis hominibus constans in speciem tantum exercebatur, cui fere à Prorege Ulfeldio sententiæ dictabantur, qui & ipse in partem prædæ veniebat. Iidem ibi actores ac testes. Nautæ qui judicio sistebantur, rerum fere ignari quid responderent non habebant, nulla advocati facta copia. Quæ Minister Succicus obtenderet, non curabantur; cui ut examinibus nautarum interesset, non concedebatur. Isto judicio damnati ut ad Regem Senatumque provocarent, Succis consultum videbatur, ut quid iste facturus esset adpareret. Ubi nonnulli quidem absoluti, ac bona sua recipere jussi, quinta tamen parte penes delatores manente. Sed quia bona navesque jam distractæ erant, Ulfeldius non sine morositate vix tertiam pretii partem offerebat. Et Rex ipse videri volebat non tam jure, quam ex gratia restituere, severo vultu pronuntians; alia vice non sic abituros. Rationis tamen erat non omnia restitui, quo vexationibus istis color non deesset. Præcipuum prætextum jactabatur; certificationes non rite conceptas, queis expressum non foret, ea bona illius esse propria, cujus nomen exprimeretur. Quod tamen neque pactis cautum, neque hactenus usitatum fuerat. Insuper & à peregrinis portibus vectigal exigebatur, velut Stetinensi pacto illi ab immunitate excepti forent. Et cum reponeretur, quare ergo tot per annos id exigere omisissent; cum irriſu responsum, eam suam culpam esse, ac sibi damno cessisse. Ne bonis quidem Reginæ parcebatur; si immunitate gaudere vellet, eam à Daniæ Rege fuisse petendam; cum tamen totum Sueciæ Regnum ea libertate gauderet. Tum ne cavillandi color deesset, mensuram navium Suecicarum explorabant; quod & antea inusitatum erat, & cum illis navibus immunitas competeret, supervacuum. Isthoc porro processu ita terrebantur nautæ Succici, ut licet indubiis certificationibus instructi vectigal quantumvis duplicatum exsolvere mallent, ipsis publicanis id suggerentibus, quod licet certificationibus à se probatis nihilominus denuo inquisitioni subjiciendi, & Hafniam deducendi forent. Eadem acerbitas & reliquas nationes ita terrebat, ut eo anno navigatio per Oresundam solito tenuior fuerit.

1643.

Dani Suecorum navibus in Oresunda manus injiciunt.

§. 79. Super his injuriis cum initio ad Rectores Sueciæ referretur, isti quidem satis judicabant, Dano ferociam accessisse, quod persuasum haberet, Batavos se haut commoturos, ac Polonos invidia erga successus Suecicorum ab armis non temperaturos. Tum & satis animadvertebant,

Succi initio moderate querentur.

1643. rebant, Danum obtentu litis cum Hamburgensibus copias contraxisse, ut si Sueci se commoverent, ipse paratus imparatis subito ingruere posset. Enimvero his satius videbatur injuriarum exsecutionem in opportunum magis tempus differre. Eoque placebat bellum clam parare, Dano in arma erumpendi occasionem haut præbere, insultationes ferre, vectigal solvere, Danicis civibus nihilo secius immunitatem in Suecia relinquere. Strœmfeldius jubebatur modeste, & citra minas queri, ac demonstrare, talia pactis adversari; si quid fraudis admissum sit, id expresso in pactis modo expediendum; innocentes cum nocentibus plecti iniquum esse. Si quid novi antevertendis fraudibus comminisci velint, id prius cum Regina Sueciæ communicandum, & ex utriusque gentis consensu sanciendum. Si quid peccatum esse à quopiam Sueco demonstratum fuerit, Reginam in istum animadversuram. Tum ut Senatus Daniæ talibus se interponeret, ne amicitia inter duo Regna minuatur. Interim quid ab ipsis ageretur, accurate observaret. Ad hæc Prorex Ulfeldius, cui istas querelas exponebat Strœmfeldius; fraudibus Suecicorum civium non aliud remedium potuisse adhiberi. Ab Holmensibus civibus certificationes peregrinis mercatoribus ultro offerri; talium misso in Curiam aureo affatim haberi posse. Tum & Danicos cives in Suecia sat duriter haberi. Istas fraudes non amplius ferri posse, quidquid commercia inde turbatum iri jactetur. Talia porro ad paucos duntaxat privatos, non ad ipsa Regna pertinere. Prorsus velut eversis commerciis ipsum Regnum nihil detrimenti caperet. Etsi Christiano Thomæ F. Cancellario, aliisque moderatis visis ista valde displicere constaret: Nonnihil tamen suspicionis Danis injiciebatur, cum nulla eo anno supplementa in Germaniam mitti, ac Gustavum Hornium in Suecia manere audirent, quem Torstensonio tam frequenter ex morbo decumbenti successurum crediderant. Unde & aliquantisper placidius loquebatur Ulfeldius, quam antea, & acta aliquo modo excusare velle videbatur. Sed mox ad priorem acerbitatem reditum, eo tamen discrimine, ut minus pretiosis mercibus onustæ, aut exiguæ naves citra molestiam transmitterentur, opulentis, & ubi aliquod calumniæ pretium insidiæ potissimum struerentur.

Consultatio super bello Danico.

§. 80. Tali modo cum Suecorum commercia plane subvertere, ac suæ libidini subjicere conaretur Danus, quid agendum foret præsente in Senatu Regina, imperio quantumvis nondum suscepto, expensis utrinque rationibus inquirebatur. Versabatur ante oculos periculum non solum ab Austriacis, sed & Dano, Polono, Russo imminens, qui ad turbanda Sueciæ consilia, fortunamque subruendam incumbebant, immensæ stimulis invidiæ agitati, ut Germanicum bellum inglorio fine, nulla securitate, aut emolumento parto clauderetur. Id porro hactenus Dano negotium fuisse patebat, Sueciam contemnere, alios in ipsam irritare, vires imminuere, domi, si posset, res ejusdem turbare. Ista hactenus tolerata aut elusa, quamdiu citra extrema conatus isti subsistebant. Nunc talia intentabantur, quæ citra certum Sueciæ exitium, ac irreparabile damnum ferri non poterant, pactisque insuper habitis per eversa commercia privatæ juxta publicæque opes subruebantur. Tum pro imperio omnia agere Danus, hostilibus retor-

12. 13. 16. Maji.

sionibus sævire, velut abrupta jam pace. His dissimulatis ferocius insultandi eosdem ansa præbebatur, velut ex facili tolerantes, aut timiditatem impotentiamque suam fatentes. Nec aliud supererat, quam ut post tantam patientiam ferrum jugulo exciperetur. Quanquam autem eo res videretur rediisse, ut non amplius quæreretur, declinari bellum posset, nec ne; sed inferre bellum præstaret, an ex hostis commodo id admittere; non tamen deerant, qui quantalibet injuriarum tolerantia bellum Danicum in præsens vitandum suaderent. Duras quidem digestu Dani injurias; sed satius esse minore malo defungi, quam intempestivo remedio in majus exitium præcipitare. Ignominiam à Danis illatam eo minoris esse, quod Angli Batavique eadem toleraverint, transactione quamvis dura importunitatem istius redemisse satis habentes. Neminem non Principem lucro suo invigilare, nec adeo indignandum, si quis terrarum aut aquarum suarum reditus, quantum possit, excultum eat. Si asperrime expostulatum fuerit, culpam in publicanos ac ministros conjectum iri. Sat gravi Sueciam bello jam implicitam hærere. Novo bello consiliorum telam Regi Gustavo cœptam plane abrumpi. Deserenda esse Moraviæ ac Silesiæ loca, per quæ honestæ pacis leges à Cæsare redimi poterant. Surrecturum forte & in Livonia bellum, in quod Polonus dudum pronus sit, Dano nunc invitante. Si uno duntaxat bello implicemur, Polonum ac Russum haut temere se commoturum. Sed duplici bello districtis verendum esse, ne ipsa in nos occasio istos pertrahat. Tum si quid cladis acceptum fuerit, neminem non ad aliquam naufragii nostri tabulam rapiendam accursurum. Peritura quæ per Germaniam tanto cum labore parta sunt, si bello isto nondum posito, novum ordiamur, adversus tot tamque validos hostes viribus nostris haut quidquam suffecturis. Sueciam longo bello viris exhaustam, accisas opes tanto oneri haut pares. Deserto bello Germanico subsidia Gallica cessatura, maximi hactenus momenti ad sumtus belli tolerandos. Jam ad ipsum limen pacis Germanicæ perventum, cujus conciliatorem Danus agat: eos tractatus bello cum Danis orto hæsuros, aut pace facta omnia per Germaniam æque ac Daniam parta restituenda, implicitis utriusque belli rationibus. Gallicum fœdus in lubrico fore, si adpareat, Germaniæ rebus posthabitis circa Daniam nos satagere. Ita novum bellum orsis vetere nondum posito summam rerum discrimini exponi. Id denique potius agendum, ut pacatam Regni administrationem Regina suscipiat, quam duplicis belli cura inter primordia imperii obruatur.

Rationes contra.

Rationes pro bello.

§. 81. Ast queis bellum non amplius differendum videbatur, post injurias Dani atque insultationes longo ordine enumeratas differebant; si diutius ista tolerentur, nec modum, nec finem injuriarum fore. Daniam nunc officinam esse, ubi infesta in Sueciam consilia cudantur, per Polonos ac Russos expromenda, ni mature interrumpantur. In promtu arma Danum habere, ut nostris in Germania commodis obstet, istiusque exitum sibi glorioſum, nobis indecorum struat. Turbata navigatione omnia Regni incrementa, omnes nervos incidi, cives ademtis rem quærendi mediis ad desperationem agi, vectigalibus interceptis ærarium subverti. Sub Rudenam ipsum annonam ac paratum bellicum,

quo

1643. quo miles noster in Germania sublevandus, suæ libidini subjicere. Ni obsistatur glisccnte ipsius audacia ad Livoniæ portus naves suas dispositurum, ac ibi quoque vectigal exacturum. Non expectandum, quoad is omnia, quæ in Sueciam parturit, consilia excluserit. Experientia constare, quo majore animo mascula in Danum consilia ceperimus, eo melius res nostras se habuisse, ac eo citius infensis eundem machinationibus supersedisse; tolerantia importunitatem ejusdem incrementa sumsisse. E nostris opibus rem eum quæsitum ire, ut tanto validior nobis ingruere queat. Ulfeldium non dubitasse fateri; Danum eo Suecos redacturum, ut nulla amplius Suecica navis Oresundam transeat: id si iste effectum dederit, de Suecia actum esse. Si à nostris injuriam sibi factam credidisset, querelam ad nos deferre, ac viam pactis publicis designatam inire debuisse. Nunc istis insuper habitis, imperare, exsequi, auferre, velut servitio suo addictis. Quo diutius bellum differatur, eo magis Sueciam enervatum iri. Per infidam cum Dano pacem nec domi securitatem constare, ac res per Germaniam languide administrandas. Ita nec huic bello finem nos invenire, ac domi frustra atteri. Falso credi oblatis tractatibus hisce malis medicinam posse fieri. Ex historiis patriis constare, Danos tractatus semper eousque extraxisse, quoad intra fines nostros se conjecerint. Quamdiu in ancipiti res nostræ per Germaniam fluctuarint, quievisse Danum; nunc postquam in Cæsareis provinciis pedem nos fixisse viderit, & ipsum arma parare, ut vel indecoras pacis leges nobis obtrudat, vel Cæsari se adjungat. Quo minus hactenus nos invaserit, id unum obstitisse, quod arma nostra in Germania adhuc erecta steterint. Illis ubi infausti quid accidat, & ipsum in nos erupturum. Ac si ullum è bello Germanico fructum speramus, Danum nobis prius frangendum. Id ni fiat, serius ocyus illum Germania nos expulsurum: eo contuso, omnia nobis destinata facilius successura. Si strenue rem suscipiamus, fieri posse, ut bellum Danicum se ipsum alat. Invadente hinc in Scaniam Hornio, inde in Jutiam Torstensonio, tum impetitis è Pomerania insulis brevi res ipsi in angusto fore; Silentio tantum opus esse, ne destinata nostra antevertat, ac consilia turbet. Ut in Germania miles ipsi nequeat conscribi, nos facile prohibituros. Esse nobis socios, esse amicos, quorum rationes nostris rationibus hoc bello sint implicitæ. Nec ita temere otiosos spectatores acturos Batavos, etsi prono in Angliæ Regem Dano, amicum Arausionensi. Favere Scotos, favere Parlamentum Anglicanum; qui si aliud nihil præstent, Regi obstituros, ne auxilia Dano mittere queat. In Germania ita res disponendas, ut hostium vis tantisper ibi propulsari queat. In Danum omnes vires effundendas, ac primum ictum ita librandum, ut iste in vertiginem detur; ac quæ nobis meditatur in ipsum devolvenda. Cæsari non ita in proclivi fore brevi nos omnibus Germaniæ locis expellere, firmata præcipue Olmutio, Glogovia, Erfordia, Lipsia. Erepto licet uno alteroque oppido ad summam rerum parum profici. Quod si in Daniam sequantur Cæsarei, eo majorem eidem vastitatem illaturos. Daniam nobis Germania propiorem, ac proprii Regni salutem magis nos tangere, quam Germaniæ Ordinum commoda. Propiorem ac nocentiorem quoque hostem Danum, quam Austriacos. Denique cum necessitatem belli incolumitas nobis nostra ac libertas imperet, dubitandum adhuc esse, nostro an hostium tempore bellandum, opprimere an opprimi satius sit?

1643.

Bellum in Danum decernitur.

§. 82. In hanc sententiam cum ab omnibus itum esset, placebat eo anno supplementa in Germaniam non mittere, ac partem præfectorum, militumque domum revocare tironibus admiscendam. Torstensonius jubebatur bellum per æstatem extrahere, ac vergente in hiemem anno in Holsatiam penetrare, copiasque Danicas dissipare, ac quæ possit loca opprimere. Quod si interrogetur, cujus jussu id faciat; responderet, necessitate coactum hiberna quærere; si tamen à Regina mandata accipiat, in tempore se inde abiturum. Holsatiæ Ducem amice haberet, si is extra belli consortia se removeat. Inde omnia domi nullo cum strepitu ad bellum disponi, arma, pecunia, classis parari, munimenta oppidorum refici. In Ingria quoque & Livonia omnia ad vim excipiendam adornantur. Non tamen in Suecia prius prorumpere visum, quam Torstensonium in Holsatiam adpulisse constaret. Ea consilia tot conscriis capta exquisito silentio tegebantur, ut ad Danum nihil emaneret, antequam Torstensonius in Holsatiam se infudisset. Num à Gallis auxilium adversus Danos petendum foret, aliquandiu dubitatum. Sed re curatius expensa placuit id omittere, ne ista occasione consilia ante tempus vulgarentur, ac illi forte subsidia retraherent, si nossent, aliud præter Germanicum bellum parari. Et quia belli hujus rationes Galliam parum tangebant, vix inde quid levamenti expectabatur. Sed nec Belgas Fœderatos in auxilium vocare visum, quoad bellum cœptum esset.

Consultatio super cedenda Pomerania.

§. 83. Decreto bello Danico, cujus successus atque exitus prævideri non poterat, & ordiendis mox pacis Germanicæ tractatibus, id quoque disceptabatur; num postulandæ in satisfactionem Pomeraniæ utique insistendum, an vero ea potius cedendum esset? Nam suspicio erat, circa hanc præcipue tractatus hæsuros. Id quod hac rerum facie quam maxime declinare cupiebant Sueci, ne ista occasione rationes belli Germanici cum Danico implicarentur, quas separatas manere cupiebant; neve utroque bello in longum extracto, agglomerantibus se pluribus hostibus, utrinque sperato fructu exciderent. Quanquam enim illa nondum aperte à Suecis petita fuerat; omnibus tamen persuasum erat, in eandem oculos ab iis conjectos. Quæ circa eandem omni modo retinendam laborandum suadebant, non pauca erant. Possessionem ejus idoneo titulo partam expulsis inde Cæsareis. Jus belli post in fœdus mutatum, quod Brandeburgicus vivo Gustavo Rege subscribere noluerit, quin post hostilia in nos sumserit. Si quid terrarum in Germania habendum sit, nullam Sueciæ magis opportunam. Ea dimissa periculum olim Sueciæ oriri posse, cujus prævertendi causa Rex Gustavus quondam inter alia bellum moverit. Retentam non parum momenti conferre posse, tuendæ adversus malevolorum machinationes Sueciæ. Ex ea commode Oresundam infestari posse, ac sedem belli Danici è Westrogothia, Smalandiaque diverti. Per eam in Conventibus Imperii, & Superioris Saxoniæ suffragium obtineri, quod Gustavus Rex cupide affectaverit, observandis & impediendis infensis Sueciæ ibi consiliis. Possessione maritimæ oræ Sueciam adversus invasiones

Rationes pro ea retinenda.

1643. nes Austriacorum muniri. Sedem ibi esse conducendi militis Germanici. Ex ea commus conatus hostium observari posse, ac si opus sit, ex eadem à tergo istos invadi. Resurgente potentia Austriaca Brandeburgico forte non satis virium ad eandem tuendam fore. Ordines Germaniæ ea à nobis retenta pacis securitati amplius cautum credituros. Nec Cæsarem magis ægre laturum, Suecos Pomerania, quam Danum Holsatia potiri. Dani, Polonique invidiam etiam cessâ Pomerania non desituram; quin istum crediturum, sui metu eam nos retinere non ausos. Ei provinciæ si renuntiaverimus, Ordinibus Germaniæ parum curæ deinceps fore, ut nobis satisfiat. Ex eadem septem intra horas Daniæ insulas invadi posse; cum alias à Suecia classis longo itinere adversus Daniam educatur; quæ & nunc è Pomerania commeatu refici possit. Ea mediante non Danum solum distrahi posse; sed & per eandem in Borussiam, ac Poloniam iter patere.

Rationes pro eadem cedenda.

§. 84. Astqui eadem cedendum censebant, demonstrabant; magna cum invidia nobis objici. quod Gustavus Rex initio belli declararit, ni aliud sibi quæri, quam ut res Germaniæ in pristinum statum reponantur. Jus belli in fœdus esse versum, ac Brandeburgicum jus sibi suum integrum reservasse. Ut ea durante bello retineatur affatim rationum esse; sed secuta pace eam utique restituendam, Brandeburgico exclamaturo, iniquum esse, ut ipsi soli aliquid decerpatur, cum tam acriter à nobis pro cæterorum restitutione certetur. Lubricam ejus provinciæ possessionem Sueciæ fore. Eam opibus exhaustam; nobiles juxta plebemque animo à nobis aversos, præcipuos Brandeburgico addictos. Stralsundam morosam esse ac refractariam, quæ potius quam castellum admittat, ad Danum sit transitura. Florentibus nostris armis eandem à nobis stare: si fortuna restaverit, tergum obversuram. Tum ita enormia esse ejus provinciæ privilegia, ut ipsi Principi leges præscribere queant. Æmulos nostros credituros, tam magnum ex ea nobis fructum percipi, ut quieturi non sint, antequam nos inde exturbaverint. Porro ut illi succurratur totis classibus opus esse, quibus per hibernos menses iter plane clausum sit. Exemplo Angliæ satis patere, quam difficile sit divisas mari provincias retinere. Stetino capto reliqua provincia nos expellere in proclivi fore. Solam Pomeraniam Brandeburgicum à nobis alienare, ac conjunctioni Danum inter, Polonumque causam præbere. Quinquies centenis uncialium millibus, simul decem militum millibus opus esse ad eam provinciam idoneis præsidiis tuendam; ex qua tamen etiam alta pace Principibus quondam non supra centum viginti millia redierint, nobis etsi portoria retineamus ultra ducenta millia redire nequeant. Ne isthac potiamur manibus pedibusque obnixuros Cæsarem, Polonum, Danum, Brandeburgicum; nec cum postremo horum, nisi ea cessâ, fidam unquam amicitiam fore. Nec obtenturos nos eandem, nisi prævalentibus nostris armis; id quod præstare penes nos non sit, nec in pace tuituros absque magnis præsidiis; præsertim ubi cum aliis vicinis bellum nobis intercesserit. Contra eadem cessâ, Brandeburgicum commodis nostris obstringendum, quo connivente iter nobis per Borussiam in Poloniam, si opus sit, patere queat. Si Polonus in eam irruperit, nullum nobis à Cæsare aut Imperio auxilium ferendum. Igitur ultro eam potius Brandeburgico dandam, quam ut eadem ab ipso aut Cæsare nobis eripiatur. Hoc facto reliquas pacis conditiones longe faciliores fore. Pacis causâ dimissam quondam Borussiam Pomerania longe potiorem; nec hac æque nobis opus esse, atque Livonia. Brandeburgico nunquam animum decessurum eam recuperandi; ac tandem aliquando nos inde nulla refusione facta ejiciendos. Rationibus utrinque expensis placebat declinandæ invidiæ, & eludendis vicinorum machinationibus, ubi ad tractatus perventum foret Pomeraniæ mordicus non inhærere; idque Brandeburgico oblique insinuandum, ut eo acrius pro nostra satisfactione connitatur, aut saltem ne hostibus se nostris societ. Sed ingentem potius pecuniæ summam stipulari, retenta interim hypothecæ nomine parte Pomeraniæ, & Wismaria sub lege commissoria, ni solutio conventa die fiat. Ac facile sperari posse, solutionem non futuram, aut aliquam temporum mutationem interventuram, ut illa absque invidia ad nos devolvatur. Interim commoditatibus ejus adversus vicinos uti nos posse: Inprimis videndum, quis tractatuum juxta, bellique successus sit futurus. Dano in Ordinem redacto totas vires in Cæsarem effundere integrum fore. In tractatibus pacis primo loco amnestiam urgendam, quæ & securitatem Sueciæ præstitura sit adversus Austriacos potentia eorum per Ordines librata, & gloriam velut pro aliena libertate certantibus. Inde super militum, ultimo loco de Reginæ satisfactione agendum. Interea fata viam inventura. Extremum in satisfactione militum duos milliones, in Reginæ sex fore. Hanc summam accipere satius esse, quam bellum grave ac periculosum gerere, aliud fortasse parituram. Hoc modo pacem in Germania parari; saltem tam æquis conditionibus latis orbem judicaturum, bellum deinceps à Suecis non ex habendi cupidine, sed necessitate geri. Pro captu tamen futuri temporis consilia temperanda esse.

1643. Ea cedendum certo modo decernitur.

Missio ad Brandeburgicum. 10. Jun.

§. 85. Ea cum sententia staret, Joachimus Transæus *à Rosenec* cum commendatitiis Reginæ literis Berolinum mittitur, velut privati negotii expediundi causâ, revera ut oblique Electori insinuaret, Reginam à restituenda Pomerania non alienam esse, quo ipsi adversus Danum & in tractatibus pacis faveret, aut saltem ne cum Dano consilia sociaret. Nam constabat Regem Daniæ Brandeburgico obtulisse, si ipsi se conjungere velit, se vel Coronam suam periculo expositurum, ut ipsi Pomerania restituatur. Ac si pro temporum ratione illa utique reddenda foret, decentius erat, sponte id feciisse videri. Qua de causâ tamen ea missio nunc potissimum fieret, ipsi Transæo indicium non fiebat. Jubebatur is ostendere, ideo se privati habitu missum, quod solennes Electoris in Sueciam missiones tanto rumore agitatæ sint, ac vicinorum fœderibus ansam præbuerint. Tum exponeret, Reginæ cordi esse, Evangelicos Ordines in statum anni decimi octavi restitui, pacem Pragensem subverti, Palatinum reponi; & ad eundem finem Electorem hortetur. Si de Pomerania Elector mentionem injeceerit, reponeret; Elector operam det, & alios urgeat, ut Sueciæ satisfiat; de quo ubi convenerit, rem circa Pomeraniam fore facilem. Quam tamen satisfactionem Suecia postulet, non exprimeret, nec ad certi quid se obstringeret; tantum velut privato sermone jaceret,

1643. ret, se intellexisse, Reginam à restituenda Pomerania, Ulteriore præsertim, non alienam esse, si alia ratione sibi satisfieri queat. Extolleret magnitudinem sumtuum, adduceret exemplum Saxonis & Bavari adversus ipsum Cæsarem; & Dani adversus Suecos circa Elfsburgum, qui haut timide calculum posuerint. Omnia tamen Reginæ integra servaret, ac magis Electoris mentem expiscaretur, quam suam panderet, ac spe recuperandæ Pomeraniæ delinitum à conspiratione cum Sueciæ hostibus averteret. Ad quæ Elector declarabat; sibi quoque placere pacis Pragensis antiquationem, & ut abolita in universum ante actorum memoria omnia in integrum restituantur.

Dani ut injurias emendent, frustra monentur.

§. 86. Quanquam autem Sueci justis ac necessariis causis in bellum Danicum agerentur, visum tamen ad Senatum Daniæ scribi, quia ita decebat, & ut Ordinibus Regni, & reliquis omnibus hæc destinata eo facilius probarentur.

3. Jun. Iis literis ostendebatur, quam inique cum Succicis civibus in Oresunda agatur; postulato, ut apud Regem ista corrigi curent. Si quis convinceretur fraudis quid admisisse, non impune laturum. Interim non universa commercia turbanda. Pactis & recepta hactenus consuetudine aliam viam designari querimoniis componendis.

11. Jul. Ad eas literas cum Cornificius Ulfeldius; & Christianus Thomæ F. responderent; jure facta esse, quæ accusarentur; Rectores Sueciæ altera vice literas dare decreverant, ne quid intermisisse viderentur, quod ad declinandum bellum faceret. Quas tamen paulo asperius temperare visum, ut in omnem eventum clarigationis vicem subire possent. Eoque diserte exprobratur; pacta esse violata, injuriam illatam; quam nec possint, nec velint ferre. Eas literas

19. Aug. in Daniam Joannes Stalhantschius perferebat; à quo tamen Prorex & Cancellarius illas accipere, aut publice eundem admittere nolebant, excusantes; sibi non esse fas exteri Principis internuntios audire inscio Rege. A Stræmfeldio tamen ordinario ministro eas se accepturos. Id

11. Sept. factum dein Petrus Wibius excusabat, Regem esse ætate provecta, veterem dominandi, ac suspicacem. Senatum ipso imperante ter multatum. Cancellarium inter juniores Senatores

26. Oct. esse, Regis metuentem. Ad eas literas Senatus Daniæ reponebat: mirari se, omnia quæ hac æstate in Oresunda contigere, ita sinistre accipi, cum è ducentis navibus, quæ hoc anno fretum transierint, octo tantum detentæ sint, è quibus tres iterum relaxatæ. Succicis civibus injuriam non esse factam; Regem ipsum in supremo judicio præsedisse. De peregrinis potulentis per pacta cautum, ut Sueci non plus solverent, quam Danici cives! in hos autem paucos ante annos eo nomine vectigal impositum. Ad rationes tamen Succici Senatus nihil reponebatur. Ac satis adparebat, ab istis rem extrahi, quoad paratis omnibus in arma erumpere pos-

9. Nov. sent. Sane valde ferociter Cornificius Ulfeldius cum Stræmfeldio expostulabat! Mirum esse Suecos tanto bello immersos novum agitare. Nam posteriores Senatus Succici literas non nisi pro denuntiatione belli à se posse haberi. Sibi satis adparere, quo ista pertineant. Unde facturos, ne imparati inveniantur. Se talem contumeliam haut laturos. Ita Tribsesæ aut Malchini consuli solere scribi. Neque vero ex præcipitantia animi, sed deliberato consilio talia scripta fuisse, ac plus in recessu habere. Ejusmodi literas hinc inde exaratas belli prænuntias esse solere. Quanquam in Suecia multi veterani sint præfecti ac milites, se tamen media via occursuros. Immunitatem in Oresunda ad merces tantum Succicas pertinere, quæ Succicis navibus proprios per nautas vehantur. Bello commisso si ea semel amissa fuerit, nunquam recuperandam. Regem Daniæ dudum à Cæsare & Polono ad arma in Succos sumenda solicitatum; ni quiescerent, sat ipsis omni è latere negotii facessendum. Singulis annis Oresundam querelis resonare, ac bellum pace infida præstare. Hæc ex impotentia animi jactaret, an ut Stræmfeldium expiscaretur, aut terreret, incertum est. Sat tamen constabat, Regis ac Senatus animos commotos fuisse, ac omnia belli paratibus strepere cœpisse. Ac jam duo millia in Scaniam missa ad fines Sueciæ disponebantur. Etsi breve ad tempus animum recepisse viderentur; quod clade Gallorum ad Dutlingam Torstensonii destinata turbata crederent.

Conventus Ordinum Regni.

§. 87. Cæterum in Suecia; cum Torstensonium exsequendis in Holsatiam destinatis propinquare pateret, Ordines Regni convocabantur, è quorum numero selectis quid circa bellum Danicum decretum esset, secreto communicabatur. Qui etsi optabant; eo bello supersederi

24. Oct. potuisse: id tamen justum ac necessarium; simul inevitabile agnoscebant. Tempus erumpendi; modusque Reginæ arbitrio relinquebatur. Illo Conventu miles, pecunia, frumentum decernebatur; tum ut Regina ætatis anno decimo octavo plenam Regni administrationem susciperet. Nam quod Recessu Norcopensi definitum erat, ut Reges Sueciæ si dictum annum ingrederentur, dimidiam regiminis partem susciperent, id quomodo expediri posset, non constabat. Nam ejusmodi divisum imperium videbatur lubricum, sine autoritate, ineptum negotiis cum extraneis expediendis. Ac jam decreto Nicopensi anno hujus seculi undecimo priori Recessui derogatum fuerat.

Exteris de hoc bello significatur.

§. 88. Scribebatur inde ad Joannem Oxenstiernam, & Salvium; negotium pacis ne abrumperent; apud omnes confirmarent; Suecos velle Germaniam in pristinum statum reponere. Gallos & Landgraviam animarent. Interim rem servarent integram, tempusque extraherent. Inprimis Gallis ostenderent; id bellum non potuisse declinari; testati Reginam non minore constantia communem in Germania causam exsecuturam. In Hollandiam mittebatur Ludovicus Geerius; ut si Ordines Generales in societatem belli pertrahi non possent; à privatis triginta naves bellicas conduceret. Ac sane optatum accidebat Belgis, rem inter Suecos & Danos ad arma deduci. Quanquam enim post fœdus cum Suecis mollius eosdem habuisset Danus, acerbitate in Suecos potissimum expromta: satis tamen perspiciebant, his oppressis se Dani arbitrio exponendos. Malebant tamen Suecos armis suis ferociam Dani frangere, ut ipsi extra periculum positi ex alieno certamine emolumentum captarent; ostentato cominus metu ad commoda sibi pacta Danum adacturi. Ac Arausionensis Princeps Succis iniquior horum commodis quantum poterat obstabat. Etsi alias isto anno novæ quid offensæ inter Danum, Hollandosque inciderat; quod Daniæ Rex in

1643. Oresunda contra pacta ante biennium inita à nautis Hollandicis pecunias extorsisset. Super qua re Ordines Belgii ad Regem scripserant: si tali modo agere pergeret, satius esse commercia simul & semel aboleri; multis minacibus verbis additis. Earum literarum latorem Prorex Ulfeldius laqueo necandum jactabat, si jure ageretur. Miserat idem Rex ad Batavos paulo ante literas, quibus *clementissimam suam salutationem* præscripserat. Eas cum ministro Danico isti redhibuissent, Rex reposuerat; ita antiquitus à Daniæ Regibus ad illos scribi solitum; nec dignationem Hollandiæ jam majorem, quam antea: si quid potentiæ accessisset, id esse ex spoliis vicinorum. Cæterum quia bellum isthoc Danicum tribus nitidissimis libris *Joannes Henricus Boeclerus* composuit, id à me interpolari supervacuum fuerit. 1643.

SAMUE-

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM

LIBER DECIMUS SEXTUS.

EPITOME.

1. *Torſtenſonius exercitum firmat. Luneburgici tributa detrectant.* 2. *Bremenſis Præſul hoſtilia ſumit. Kœnigsmarckius in Miſniam abit.* 3. *Hatzfeldii inanis expeditio.* 4. *Cæſareorum conſilium. Gallaſius in Holſatiam movet. Boitzenburgum expugnat. Dani Gallaſio junguntur.* 5. *Torſtenſonius Gallaſio obviam tendit. Idem Holſatia excedit. Gallaſius Albim tranſit.* 6. *Dani à Cæſareis non ſine offenſa ſeparantur.* 7. *Torſtenſonius Gallaſium inſequitur.* 8. *Saxo loca quædam Miſniæ recuperat.* 9. *Kœnigsmarckius in Miſniam excurrit.* 10. *Gallaſius Bernburgi caſtra metatur. Torſtenſonius eodem tendit.* 11. *Caſtra caſtris opponuntur. Cæſarei pabulatores vapulant.* 12. *Gallaſio auxilia veniunt.* 13. *Cæſarei Eislebiam diripiunt. Gallaſius Magdeburgum evadit. Pabulatores Cæſarei intercipiuntur.* 14. *Cæſareus equitatus vapulat.* 15. *Torſtenſonius in Miſniam abit.* 16. *Reliquiæ Gallaſiani exercitus Witebergam evadunt.* 17. *Per Sileſiam geſta. Cæſarei recuperant Drachenbergam, Schweidniciam, Wolaviam. Glogovia fruſtra obſidetur. Cæſarei Oppelam capiunt.* 18. *Olmutium fruſtra obſidetur.* 19. *Croſnæ & Francofurtum Brandeburgico reſtituuntur.* 20. *Ragozius in Hungariam irrumpit. Polonus mediatorem ſe pacis offert.* 21. *Sueci pacta cum Ragozio rata habent.* 22. *Ragozius recedit. Cæſarei Caſſoviam fruſtra oppugnant. Miſera Cæſareorum conditio.* 23. *De pace agitatur.* 24. *Cæſarei denuo ingruunt.* 25. *Per Superiorem Germaniam geſta. Bavarici Uberlingam recipiunt. Briſaci præſidiarii ſcaitionem ineunt. Circa Hohentwilam irrita conventio.* 26. *Turennius in Bavaricos movet; duasque ipſorum legiones cædit. Bavarici Friburgum obſident. Turennius caſtra mutat. Friburgum Bavaricus deditur.* 27. *Enguianus Dux è Gallia venit. Idem partem caſtrorum Bavaricorum expugnat. Alia vice repellitur.* 28. *Galli Bavaritos cedentes multant. Hohentwilæ obſidium ſolvitur.* 29. *Enguianus Philipsburgum petit. Bavarici copias augent. Galli Manheimium ac Spiram capiunt. Philipsburgum à Gallis expugnatur. Franckendalia eminus circumſidetur. Wormatia & Moguntia capiuntur. Enguianus in Galliam redit.* 30. *Haſſiaci ad Rhenum accedunt. His Bavarici fruſtra inſidias ſtruunt. Bavarici denuo ad Rhenum movent.* 31. *Gleenii irritus conatus. Bavarici in hiberna concedunt.* 32. *Haſſiacorum acta. Motus Friſiæ Orientalis.* 33. *Circa pacem acta. Legati Danici Oſnabruga diſcedunt. Suecici de ſtudio pacis teſtantur. Iidem Ordines Imperii denuo hortantur.* 34. *Quinam Legati in loco adfuerint. Galli Monaſterium veniunt. Oxenſtierna Oſnabrugam intrat.* 35. *Ordines nondum adſunt.* 36. *Legati Regii colloqui nondum poſſunt.* 37. *Galli Ordines ad tractatus invitant. Landgravia Deputatos hortatur.* 38. *Circa procuratoria edenda Cæſarei Oſnabrugæ tergiverſantur.* 39. *In procuratoriis Monaſterii multa deſiderantur; in Cæſareo, in Hiſpanico;* 40. *In Gallico.* 41. *Cæſarei abſque Danis tractare nolunt.* 42. *De modo tractandi Oſnabrugæ dubitatur. De Veneta mediatione.* 43. *Ordines Imperii adhuc accedere tardant. Controverſia Ordinum cum Venetis. Reliqui Ordines de acceſſu diſſentiunt. Landgravia ad tractatus mittit. Pomerani diſcedunt.* 44. *Salvius Monaſterium excurrit. Gallorum de bello Danico querelæ. De invitatoriis Gallorum literis. De procuratorio Suecico. De tractatibus Danicis.* 45. *De ſubſidiis. De Ragoziano fœdere.* 46. *Cæſarei moræ culpam Suecis impingere cupiunt. Iis Sueci reſpondent. Luneburgicus Legatus venit Oſnabrugam, & abit.* 47. *Tractatus Monaſterii quoque quieſcunt. Servientus Oſnabrugam venit.* 48. *Galliæ Rex Ordines Imperii ad tractatus invitat. Idem & Legati Gallici faciunt.* 49. *Cæſarei jam ultro procuratoria exhibere cupiunt. In procuratorio Cæſareo pauca deſiderantur.* 50. *Cæſareorum circa procuratorium probandum mora.* 51. *Lambergius Comes Oſnabrugam venit. Legatus Luſitanus Monaſterium venit. Luſitani Suecis arctius fœdus offerunt.* 52. *Cæſarei ſecretos tractatus tentant.* 53. *Legati Suecici Ordines Imperii denuo invitant; non ſine effectu.* 54. *Procuratoria Oſnabrugæ pro commutatis habentur.* 55. *Monaſterii ſuper procuratoriis diſceptationes. Suecorum de iis judicium.* 56. *Si'vius cum Gallis acta, de prima propoſitione, de ordine tractandorum.* 57. *De tractatibus Monaſterium transferendis; quod Sueci abnuunt.* 58. *Procuratoria Oſnabrugæ mutuo*

traduntur. 59. *Monasterii prima propositio fit. Osnabrugæ immediate agitur probantibus Evangelicis. Osnabrugæ propositio prima fit.* 60. *Contenta propositionum. Judicium de Regiorum propositione.* 61. *Postulatum Gallorum de Trevirensi omnes improbant.* 62. *Regiorum postulatum de adventu Ordinum Cæsareis est ingratum; uti & Mediatoribus. Regiorum sententia.* 63. *Cæsar Electores Venetis pares habet.* 64. *Cæsarei Stralsundæ salvum conductum negant.* 65. *Cæsarei funus Lusitanicum abripiunt. De salvo conductu pro Lusitanis Gallorum sententia.* 66. *Deputationis Francofurtensis acta.* 67. *Disceptatio de Legatorum Gallicorum literis;* 68. *De amnestia & gravaminibus.* 69. *Polonica.* 70. *Moscovitica.* 71. *Regina Christina regimen suscipit.*

1644. Torstensonius exercitum firmat.

Orssensonius Holsatiæ, Jutiæque infusus, etsi minores opinione opes ibi reperisset, nobilibus, civiumque locupletissimis Lubecam, Hamburgumque, aut Danicas in insulas refugis; tamen quantum potest augendo exercitui operam dabat, inter supplementa distributis, quoscunque è conductitio Danorum milite in potestatem redegerat. Delectus quoque Hamburgi, Lubecæque habiti, ac Mortaignius in Hollandiam missus, ut quæ ibi parabatur classi maturandæ operam daret, simul duo peditum millia conduceret. Obtervandis per Saxoniam rebus Kœnigsmarckius cum expedita manu destinabatur, cui supplendis legionibus, ac scribendis novis Inferior Saxonia cum Oldenburgensi Comitatu assignabatur. Sed minor designatione proventus erat. Nam Bremensis Præsul bellum malebat, Oldenburgicus Comes Cæsareis clam pecunias, Dano nuper copias submisisse arguebatur; quorum utrumque is abnuebat, extra belli consortia deinceps quoque mansurum se professus: cæterum ut immunitate hactenus indulta frueretur pertendebat. Sed & Luneburgici Duces onera abnuebant, simul ut Hildesienli agro miles Succicus deduceretur postulabant, Torstensonio contra inevitabilem belli necessitatem excusante, & cum ipse pro tuenda eorum ditione, ac promovendæ honestæ paci operam navet, æquum non esse, cosdem in nullam oneris partem venire. Ea Legatis, quos Duces super Kœnigsmarckii postulatis questuros ad Torstensonium miserant, respondebantur, acriter repressio Legatorum uno, qui sat importune minas spargebat. Nec minus tamen iidem exemtionem à tributis apud Joannem Oxenstiernam Mindæ postulabant: Sibi per nuperam cum Cæsare transactionem hujus hostibus pecunias conferre fas non esse. Eo fine suorum sibi oppidorum tutelam concessam, ut parti utrique tributa negare possent. Si Succos pecunia juverint, inutilem fore suam circa communes tractatus operam, velut in adversam partem descenderint. Controversias Sueciæ cum Danis ad se non spectare. Addebatur, ut oppidis suis præsidia Succica deducantur. Eadem postea per literas à Regina petebant. Sed de oppidis ad instantes pacis tractatus rejectum; reliqua onera necessitas ac ratio belli excusabat. VVestphaliæ porro rebus Gustavus Otto Stenbockius præficiebatur. Pomeraniæ oppida inspicere Duglassius jubetur; in quam & Petrus Andreæ F. cum equestri legione destinatur ad subita belli excipienda. Reichvvaldus tribunus cum quingentis equitibus in Silesiam missus, ut è Polonia frumentum Glogoviæ inferret. Inter quæ Hermannus Boothius, dum novas in Livoniam irruptiones meditatur, per Succicos præfectos Hamburgi intercipitur, quem Torstensonius Wismariam deduci in custodiam jubet, in Sueciam deinde trajiciendum. Nam ob pactum circa captivos cum hoste initum supplicio afficere quantumvis meritum non audebat. Archiori ejus custodiæ æs alienum, quod in Suecia quondam contraxerat, obtendebatur. Etsi idem post custodia elapsus laqueum, qui ipsi in Suecia paratus erat, effugiebat. Eodem quoque tempore Adamus Schickardus quondam post obitum Banerii turbarum incentor, nunc circa Rostochium in Cæsareorum manus tradendum agitans à Wismarienfibus intercipiebatur, cum is, ne petente Torstensonio dederetur, fuga se proripere conaretur. Meclenburgicus ut fido magis homini Rostochium custodiendum crederet monebatur.

Luneburgici onera detrectant.

7. Jan.

20. Jan.

1644

§. 2. Ast Kœnigsmarckius cum Bremensi ac Verdensi præsulatui tributa imperasset, suspecto Præsule eodem adproperat, ac Verdam in potestatem redigit, quadraginta peditibus cum optione infessam. Inde propius Stadam suggressus mitti postulabat, qui secum transigerent. Adspernante Præsule statim in hostilia prorumpitur, ac provincia, qua pertingere licebat, à Kœnigsmarckio subigitur, dissipatis istius delectibus, ipso vicissim non minus qua dabatur Succicos intercipiente ac cædente. Sed tunc quidem dilato Bremensi negotio in Misniam abire potius habebatur. Cæsareorum enim equitum centuriæ sedecim superato apud Dresdam Albi Grimmæ confederant. Unde Axelius Lilius Lipsiæ tunc præfectus equites suos hosti haut pares Naumburgum dimittebat. E Torgensi arce præsidiarios Lipsiam se recipere jussos in via subito ingruens hostis opprimebat, gregariis centum quinquaginta inter supplementa distributis, præfecto Dresdam deducto. Hinc à Cæsareis VVeissenfelsa oppidum direptum, duabus quoque machinis minoribus, quæ arci isti firmandæ Lipsia submittebantur, in via una cum duodecim peditibus per Croatas interceptis. Ac animus Cæsareis erat Lipsiam paulatim in angustias redigere, vicinis circa oppidis infessis. Enimvero Kœnigsmarckius, qui Axelio Lilio ad curandam Pomeraniam evocato istum tractum tueri jussus erat, audito Cæsareorum conatu huc excurrere constituit, quod in Bremensi agro stagnantes hiberna tempestate aquæ longius progredi prohiberent. Is repente ingruens Cæsareos Grimmæ agentes oppressisset, ni monente transfuga isti mature se Pegaviam versus subduxissent; triginta equitibus in receptu desideratis. Quinquaginta tamen dimachæ in Grimmensi arce relicti ab isto capti. Pegaviam quod pedites ad manum non essent, invadere tunc non licebat. Nec reliquis, qui Altenburgum recessérant, insistere tutum videbatur propinquis Hatzfeldianis, qui nuper Mainungam ternis assultibus post quadringentos suorum amissos deditione ceperant. Unde copiis suis ad Salam reductis quietis nonnihil indulgendum censebat, in omnes interim hostium motus intentus. Nec diu post, audito tribunum Reckovvicium excurrendi solertem cum Croatarum legio-

Bremensis Præsul hostilia sumit.

Kœnigsmarckius in Misniam abit. 15. Jan.

24. Jan.

21. Jan.

7. April.

nc

1644. ne Cizæ agere, solita celeritate advolat, ac summo mane quantumvis paratum profligat, præter ipsum tribunum centum quinquaginta cæsis captisque.

Hatzfeldii Hanis expeditio.

20. April. §. 3. Mox tamen cum Hatzfeldius è Franconia movens Rudolfo Colloredo, ac Bruæo non procul Chemnicia subsistentibus se junxisset, præter solitum militem Bavaricas quasdam legiones trahens; Kœnigsmarckius istis impar Hala Eislebiam, inde trans Werram se recipit, & à Landgravia auxiliis se sublevari postulat. Quæ licet metueret, ne ista occasione hostis intra ipsius provinciam pertraheretur; è Superiore tamen Hassia Joannem Geisium cum bis mille equitibus evocat, cum Kœnigsmarckio, qua ratio belli suaderet, hostibus occursurum. Interea Hatzfeldius Cæsareo, Bavaricoque milite stipatus apud Jenam superato Sala Northusam abierat, ubi relictis octingentis peditibus præter ægrotos cum sex equitum millibus, ac valida peditum manu Wernigerodam, inde Goslariam & Ostervvicum progreditur. Credebatur Halberstadium tentaturus, ni cuncta ibi parata ad repellendam vim comperisset. Nec dubium erat, quin Luneburgicos transitum per suam provinciam, annonamque ac paratum bellicum cum machinis poposcerit, ut Archiepiscopo Bremensi copias sociare posset. Sed illis hæc omnia abnuentibus ea destinata frustra fuere. Contra Kœnigsmarckius cum Hassi propius licet suggressi conjunctionem vario obtentu, ac præcipue pabuli inopia excularent, à finibus Hassiæ repente Lipsiam

30. April. revolat. Sed & Hatzfeldius è stativis ad Sylvam Hercyniam eadem qua venerat via trans Salam regreditur, suis legionibus in vetera hospitia, Bavaricis in Superiorem Palatinatum dimissis. Cæsarei sub Colloredo, & Bruæo circa Zvviccaviam subsistebant Gallasio è Bohemia se moventi sociandi. Tota hac expeditione Hatzfeldius non aliud operæ pretium fecerat, quam ut præfectum turmæ è Kœnigsmarckianis cum quinquaginta circiter equitibus interciperet, ipsius contra equitatu isthoc itinere non parum attrito. Kœnigsmarckius interim Lipsiam milite ac annona firmat, oppidanis arma adimit, quod pacta quondam à decurionibus suis cum Torstensonio inita subscribere nollent. Minora quoque Misniæ oppida, quod munimentis ita repente nudari non possent, præsidiis obtinere satius ducebat morando hosti. Inde per Halberstadiensem ditionem Visurgim versus properat sistendis Archiepiscopi conatibus, qui paterno bello implicitus Suecis hostilia qua poterat intendebat.

Cæsareorum consilium. §. 4. Cognita Suecorum in Daniam irruptione, Cæsarei duces, cum Hispanis, Bavaricisque Passavii convenerant, super ratione belli deinceps gerendi consilia collaturi. His placebat, non tam Danum bello eximere, quam Suecos intra angustias Chersonesi Cimbricæ, in quas se conjecerant, concludere, ac si vi non possent opprimi, fami destruendos tradere. Eo fine Gallasius cum primario Cæsaris exercitu in Holsatiam ire jubetur. Ex altera parte Hatzfeldius Bremensi Præsuli junctus se erat; cui Orientales Frisii excusso Hassorum jugo, cum Oldenburgico, Luneburgicisque sociandi sperabantur, queis Kœnigsmarckium Hassosque opprimere in proclivi foret. Bavaricos in superiore Germania sat habituros Gallicas copias submovisse. Ita oppresso intra Holsatiam Torstensonio loca præsidiis Suecicis infessa vi aut fame facile in potestatem redactum iri. Cæterum mense Martio Cæsar Regi significat, Gallasium cum exercitu propediem ipsi auxilio iturum; tum hortatur, ut suas ipsi copias jungat; operamque adversus communem hostem navet. Leniter tamen Gallasii expeditio procedebat, qui vergente jam mense Majo lustratis apud Falckenoam copiis per Nariscos in Misniam movet, ubi Colloredus, & Bruæus, simul quinque legiones Hatzfeldicæ ipsi sociantur. Cizam progressus arcem ibi sexaginta peditibus infessam machinis quatit, ac dum præfectus super deditione dubitat; assultu expugnat, præsidiariis sub sua signa distributis. Sequebantur istum octo equitum millia; cum sexcentis Croatis ac duabus dimacharum legionibus; peditatus quatuor hominum millia explebat. Præter Lipsiam progresso Sala apud Bernburgum, Albis apud Werbenam superatur. Post transitam Havelbergam, ac Perlebergam Meclenburgicæ infunditur, ac Boitzenburgensem turrim invadit. Eam Jonas Simonis vigilum præfectus cum sexaginta peditibus octo per dies strenue tuebatur, occisis Cæsareorum ducentis amplius, sauciatis trecentis. Tandem derivatis è fossa aquis subjectus cuniculus turrim cum omnibus præsidiariis in aërem evibrat. Eo impetu & adjectum castellum vi perrumpitur, trucidatis omnibus, qui intus reperiebantur. Hinc Oldesloæ castra muniebat Gallasius, valida manu palustrem versus tractum emissa, intercludendæ viæ inter Stapelholmiam, & Slesvvicum; qua legionibus Suecicis è Jutia transeundum erat. Quæ destinata Torstensonii vigilantia eludebat. Bruæus quoque cum mille equitibus exploratum emissus noctu Chilonium irrumpebat, quod duas per horas diripiebatur, cæsis viginti & uno militibus Suecicis, qui ægroti decumbebant, octodecim captivis abductis. Acris ibi penuria peditatui Cæsareo incubuit, ob quam plurimi Hamburgum ac Lubecam diffugere, cadaverosa facie famem professi. Donec inopiæ ab Hamburgensibus subveniretur subvecta annona; quorum vici haut eo secius hostili modo diripiebantur, donec Gallasius insigni dono delinitus modestiam militis sui polliceretur. Illis in castris Danicus quoque miles ipsi jungitur; mille equites, duo peditum millia quingenti erant. Gallasius inde Segebergam, mox Chilonium movet: quod oppidum impetu perruptum; arx deditione capitur. Oppidum militi in prædam concessum. Bruæus inde mille cum equitibus in Hœckingium tribunum incidebat, qui à Torstensonio trecentis cum equitibus missus erat, investigandis Cæsareis per sylvas dispersis. Eo conflictu ipse tribunus cum subtribuno ac turmæ præfecto cecidit, dimidia quoque gregariorum pars cæsa aut capta: reliquis ægre evadentibus.

Torstensonius Gallasio obviam tendit. §. 5. Ast Torstensonius contractis apud Rensburgum copiis haut è re judicans diu ibi desidere, in hostem ire, ac prælii copiam facere constituit. Unde transito Eidora Neomonasterium movet; Rensburgo præsidium deducit firmando peditatui suo, quod isti tuendo septingentis militibus opus esset, nec oppidum iisdem alendis sufficeret. Insequente mox Gallasio Torstensonius acie locis æquis explicata ad meridiem usque constitit. Sed quia Gallasius inhibito agmine inter paludibus internata virgulta subsistebat, Torstensonius ad vicum Bornehovam, postera die Segebergam progreditur, unde præsidio deducto arcem igne delet. Hinc Oldesloam abit, ubi hostis è vestigio insecutus in adverso colle pedem firmabat. Credidit Torstensonius eum peditatu superiorem prælii copiam facturum; eoque etsi locus ob uliginem, & sparsa passim virgulta explicandæ aciei incommodus

1644.
Gallasius in Holsatiam movet.
29. Maji.
12. Jun.
Boizenburgum expugnat.
18. Jul.
19. Jul.
20. Jul.
Dani Gallasio jungun-tur.
4. Aug.
8. Aug.
9. Aug.
10. Aug.
Idem Holsatia excedit.
11. Aug.

1644. 12.Aug. modus esset, sequenti mane cum machinis propius hostem suggreditur. Sed cum hic munitis jam castris se teneret, mutuas inter displosiones & modicas velitationes dies consumtus, pauculis apud Succos cadentibus. Raceburgi hinc paucos per dies Torstensonius subsistit, dum commeatus Lubeca petitur, quæ urbs licet affectu in Succos parum prona, florenti Succicorum exercitui forum abnuere non audebat. Cæterum Torstensonius tanta industria iter instituerat, ut licet ante ora hostis exercitum traduceret, ne unico quidem vehiculo iste potiri posset, quod impedimenta valido cum præsidio semper præmitterentur. Idem porro Holsatia ideo prior excedebat, ut consumtis omnibus hostem subsequentem penuria attereret. Gallasius intellecto Torstensonium Raceburgum concessisse, Mælnæ considere decreverat, si Danis apud ipsum morari placuisset. Sed his abnuentibus recta Lauenburgum tendit, ac munitis ante vastatam arcem castris se tenet, quoad ponte perfecto copias in alteram Albis ripam traduceret. Postremo ejus agmini valida Succicorum caterva incumbebat, quæ multis cæsis quadringentos milites cum parte impedimentorum intercipiebat. Ita Gallasius hac expeditione nullum operæ pretium fecerat, nisi forte turrim Boizenburgi evertisse, ac Holsatiam funditus evastasse tanti fuit. Equidem ipse gloriabatur, Danis se exhibuisse, quæ ab ullo mortalium præstari possent: Judicabant tamen alii, Succicam classem in Chilonienſi portu adversis ventis detentam potuisse opprimi, si, antequam Succicus exercitus contraheretur, iste adproperasset. Consilium porro ipsi erat Magdeburgum ire; inde apud Havelam considere, prout res suaderet arma conversurus.

16.Aug. Gallasius Albim transit. 20.Aug.

Dani à Cæsareis non sine offensa separantur.

§. 6. Danicæ porro copiæ brevi hac expeditione ad dimidiam partem per seditiones imminutæ; quæ cum ad Holsatiæ limites una cum Cæsareis pervenissent, longius progredi abnuebant, nisi novis à Rege mandatis acceptis. Fremebant inde, promissa sibi servata non fuisse; neminem comparuisse, qui stipendia & annonam expediret. Nec impedimenta sibi esse tanto itineri adornata; non alia mente veniſse, quam ut prælio certarent. Ita quicquid caneret Gallasius, in stativa sua regredi pertendebant. Sed cum idem ostenderet, nunc regressos facile à Succis opprimendos, ipsum trans Albim Bardevicum usque sequebantur. Inde per Bremensem agrum itinere facto cis Albim Gluckstadium se recipiebant. Discessum fuit magna utrinque offensa, & mutuas inter exprobrationes. Gallasius querebatur, Danos ample pollicitos parum servasse, ac multa finxisse. Duorum mensium stipendia pro exercitu Cæsareo promisisse, tum omnium suarum copiarum conjunctionem, ac complura agrestium millia. Jactasse insuper classem Succicam & peditatum à se deletum. Utraque inania comperta. Dani contra exprobrabant, Gallasium circa opprimendam Succorum classem, & exercitum intra angustias hærentem, officium non feciſſe. Inter pocula eundem jactasse, ita Succos à se inclusos, ut nemo eorum evasurus inde sit. Nunc præter os ipsius eosdem transisse. Hic interim per Veterem Marchiam, quantum poterat, versus Magdeburgum properabat, multis passim signa deserentibus, aut per Dræmlingenses rusticos trucidatis.

Torstensonius Gallasium insequitur.

§. 7. Ast Torstensonius, etsi jam Danos ulterius premendi Gallasio digresso facultas esset; tamen quod metueret, ne hic refectis aut firmatis per utramque Saxoniam copiis validior mox ingrueret, è vestigio ipsum persequi constituit. Igitur commeatu Lubeca instructus Gadebuscham petit, paulisper ibi moraturus, quoad Albis ponte sterneretur. Animus ipsi erat Dæmitzæ Albim transire, quo fine ejus arcis præfectum omnia parata ponti extruendo habere jusserat. Ast hic præter jussum satagens pontem properabat, antequam ex adversa ripa castellum illi tegendo extructum foret. Eo cognito Gallasius Trauditschium supremum vigiliarum præfectum cum bis mille equitibus misit ponti destruendo; qui centum equites Succicos ibi transgressos fudit, ac quibusdam captis, cæteros Garlebiam fugere coegit. Inde castello exiguo oppresso vicinas huic ripæ rates destruxit. Ita pons iste interruptus; quo si statim uti potuisset Torstensonius, Gallasius exitium non videbatur declinaturus. Nunc mora aliqua intercedebat, dum Boizenburgi pons extruitur, ac dux à solito sibi morbo recreatur. 19.Aug. 1.Sept.

Elector quædam loca Misniæ recuperat. 1.Jul.

§. 8. Ast Saxoniæ Elector digresso Kœnigsmarckio obsidium Chemniciæ circumposuerat; quam cum primo impetu expugnaturum se nequidquam speraſſet, desiderato Schwveinicio tribuno, aliisque solitas obsidentium artes admovebat, ac tandem solo tenus mœnia dejiciebat. Ita Muhlius tribunus, qui strenue rem gesserat, oppidum in has leges dedit, ut ipse cum suis Erfordiam deduceretur, exceptis illis, qui quondam sub Cæsare aut Electore stipendia fecerant; equitibus equi ademti. Inde Grimmensis arx impetitur, quam optio per flagitium nulla necessitate dedebat; quo nomine & mox pœnas capite luit. Rochlicensis arx assultu expugnatur. Optio præsidii ob convicia in Electorem jacta, queis immodicum venandi studium exprobrabatur, ab hoc in furcam sublatus. Apud Leisnicensem arcem deditionis leges servatæ non sunt, sed omnes gregarii sacramento Electoris adacti. In Lusatia quoque Sonnevvalda ab Electore recuperata; equites, qui oppidum insederant, equis ademtis dimissi. Lucca lento obsidio ad famem jam erat redacta, cui jussu Axelii Lilii è Pomerania subventurus accedebat Petrus Andreæ F. tribunus cum sex equitum turmis. Sed huic Callenbergius tribunus Saxonicus cum sex equitum, quatuor dragonum turmis apud Libenaviam occurrit, ac numero prævalens Succos pellit, uno turmæ præfecto cæso, altero capto. Centum quoque gregarii necem aut captivitatem subiere, multi dispersi, ut tribunus cum ducentis duntaxat in Pomeraniam reverteret. 20.Jul. 1.Aug.

Kœnigsmarckius in Misniam excurrit.

§. 9. Kœnigsmarckius interea magnam Bremensis præsulatus partem imperata facere coëgerat. Sed & ipsius catervæ hinc inde Albim transmittentes Gallasianos carpebant; quarum una Bleckedæ Albim transgressa apud Mælnam centum Croatas oppresserat, ac reliquis cæsis quadraginta cum subtribuno abduxerat. Sed Saxoniæ Electorem præsidiis Succicis per Misniam insultantem non amplius ferens, cum valida equitum manu eo excurrere instituit. In itinere tribunum Ungarum cum quadringentis equitibus Saxonicis apud Eglam deprehendit, quem arci inclusum in manibus jam se habere credebat. Sed is facto per murum foramine, ac palude circumfusa asseribus strata per silentia noctis cum suis Magdeburgum evasit. Quam ob socordiam signifer, qui stationi illa parte præfuerat, capite mox pœnas dedit. Extremorum tamen nonnulli, qui tardius fugam adornabant, cæsi. Inde assumta è Lipsiensi præsidio peditum manu arcem Torgensem machinis verberatam in potestatem redigit, centurione cum centum 23.Jul. 14.Aug.

1644. centum quinquaginta peditibus citra exceptionem se dedente, ex quibus sexaginta amplius, qui Suecis antea militaverant, ad vetera signa rediere, reliquis captivitatis sortem subeuntibus. Lucca quoque dissipatis Saxonicis obsidio liberata, ac commeatu firmata, eique Reichvvaldus tribunus præfectus. Sed cum Gallasium adverso Albi movere cognitum esset, Kœnigsmarckius deducto Torgensi arci præsidio è Misnia in Halberstadiensem agrum descendit, Cæsareorum conatus observaturus, ac ut pone sequenti Torstensonio se 6. Sept. jungeret. Vix ille abierat, cum Elector Eilenbergensi arci vim admovet, ac post ruinam editam impetu perrumpit, Optione cum triginta peditibus trucidato, cui ne paciscereturvetitum fuerat. Inde copias suas Enckefortio tradit, qui eas denuo in 21. Sept. Cæsaris verba adigit. Ab hoc Lucca honestis legibus ad deditionem compellitur, præsidio Halberstadium deducto. Deditionem accelerabat, quod Reichvvaldus tribunus saxo ictus obire munia non posset, ac reliqui præfecti segnius curarent.

Gallasius Bernburgi castra metatur. 8. Sept.

§. 10. Ast Gallasius quantum posset accelerans Magdeburgum, mox Stasfurtum attigerat, inde apud Bernburgum ad Salam in monte castra muniit, peditatu numeris valde imminuto. In eo itinere Bruæus cum ter mille equitibus Kœnigsmarckianam catervam quingentorum equitum sub Kinskio & Schœnherro tribunis exploratum emissam non procul Egla deprehendit; quam strenue licet resistentem, cum numero prævaleret, in fugam conjecit, ac Halberstadium usque persecutus est. Uterque tribunus cum duobus subtribunis, & aliquot præfectis captus, gregariorum trecenti desiderati. Contra Torstensonius, è solito Torstensonius eodem tendit. 7. Sept. sibi morbo recreatus, dimisso in Holsatiam Jutiamque cum legionibus aliquot Helmoldo Wrangelio, per Luneburgicam iter ingreditur. Ad Halberstadium Kœnigsmarckius cum novem equitum alis, octingentis peditibus ipsi jungitur. 11. Sept. Inde Ascaniam Torstensonius procedit. Ubi bidui quiete exercitui concessa, quod hosti tam celerem sui adventum parum speratum intelligeret, 16. Sept. Alslebiam ad Salam uno milliari supra Bernburgum sitam progreditur. Sed quia hostis munitis in monte castris invadi non poterat, iste Salam va- 17. Sept. do transiit, ac arcem Bernburgensem, quam medius fluvius oppido sejungit, occupavit, cæsis qui eam tuebantur, ac turmis Cæsareis trans flumen rejectis, hoste machinis incassum fulminante. Copya tribunus cum ducentis peditibus arci imponitur, quam globis ignivomis Cæsarei incassum infestabant. Torstensonius cum exercitu secundum Salæ ripam ex adverso Munchneuburgi tendebat; ubi dispositis machinis hostem castra mutare crebro globorum jactu cogebat. Mox & è Bernburgensi arce machinis fulminantibus altera vice tentoria alio transferre subigebat. Inter hæc Gallasius nulli conflictui ansam præbuerat, ut facile à prælio ipsum abhorrere pateret. Ita uterque exercitus castris oppositis ad finem usque Septembris hærebat. Qui à Gallasianis intercipiebantur confirmabant, valida auxilia ab ipso expectari. Et idem castra sua exquisite muniebat, ut facile adpareret, ipsi in animo esse diutius ibi morari.

Castra castris opponuntur.

§. 11. Quanquam autem Torstensonius non dispiceret, unde auxilia hosti venire possent; tamen Kœnigsmarckium cum quindecim alis trans Albim mittit, si quid de adventu Cæsareorum audiretur. Sed silente ibi fama, ac Saxonicis post captam Luccam in tuta digressis in castra iste redit, 1644. sexaginta Cæsareis equitibus apud Albim oppressis. Igitur stabat sententia Torstensonio Gallasium non amittere, seu Magdeburgum verteret, seu adverso Sala adscenderet, quæ solæ ipsi viæ patebant. Tum quantum potest exercitum augebat, evocatis Lipsia & Erfordia, aliisque oppidis, qui commode præsidiis detrahi poterant. Landgravia quoque monetur mille quingentos equites, mille pedites submittere. Tum validæ equitum stationes Munchneuburgi, Calbæ, Halberstadii, Ascaniæ, Mansfeldæ, ac vicinis locis disponebantur, compescendis hostium excursionibus, ut nullibi prope nisi Magdeburgo annona non sine magna molestia, & periculo ipsis petenda esset. Unde ingens in castris Gallasii penuria, ut viri & equi passim procumberent, multi ad Suecos transfugerent; Danis, ac qui his favebant cavillantibus, in media nunc Germania inclusum teneri, qui nuper Suecos à se in casses redactos gloriatus fuerat. Inter hæc Fridericus Hassiæ Landgravius, dum Lipsia ad Torstensonii castra cum quinquaginta equitum præsidio proficiscitur, à validiore hostium caterva invaditur, quæ cæso turmæ præfecto Stellano Mœrnero cum viginti equitibus Dœliciam ipsum refugere cogit. Vicissim per Torstensonii catervas, quæ retro hostium castra subinde persultabant, plurimi quotidie intercipiebantur. Ex his intellectum à Gallasio è singulis turmis novenos equites cum universis pabulatoribus Quedlinburgum versus emissos. Adversus quos Kœnigsmarckius noctu cum bis mille equitibus mittitur sub quinque tribunis, quos inter & Carolus Gustavus Palatinus erat, eo militiæ gradu in Curlandica legione tunc functus. Iste Salam Calbæ transgressus inter Ascaniam & Sanderslebiam Cæsareos turmatim consistentes una cum pabulatoribus deprehendit. Præmissus fuerat ad dextram cum centum equitibus Palatinus, cum totidem ad sinistram Duglassius, ut hostis ex utroque latere & à fronte simul invaderetur. Sed Palatini turmam magno numero irruens hostis fundebat; ipsum octo equites in angulum duarum sepium concursu factum compulerant, quorum tres gladio ille transadigebat, cæteri tubis inversis caput humerosque graviter tundebant, donec accurrentes alii cæsis hostibus saucium eriperent. Sed mox universis ingruentibus conflictu commisso Cæsarei fusi pars Mansfeldam, reliqui castra versus fugam arripiunt. Qui primo impetu in manus inciderant, cædebantur, cæteri fere capti, quos inter plurimi præfecti. Per hos cognitum mille quingentos equites fuisse, qui castris egressi forent: Ex his duæ catervæ, quæ conflictui non adfuerant, versus Hercyniam sylvam se proripuerant, è reliquis vix centum evaserant. Inter cæsos subtribunus Spitznasius, & præfecti turmæ Mareschallus, ac Grevierius Comes, aliique ductores erant. Suecorum pauci admodum, nec ullus inter hos ductor desiderabantur. Capta equorum tria millia, ac vehiculorum magna vis igne deleta. Kœnigsmarckius 9. Octobr. captivis Halberstadium deductis salvus in castra revertebat. Ea clades famem in castris Gallasii non parum augebat.

Cæsarei pabulatores vapulant. 4 Octobr.

§. 12. Huic enixe roganti Saxoniæ Elector equitatum suum sub Enckefortio duce auxilio mittebat, cui & duæ Cæsareorum legiones è Silesia accesserant. Tum & rumor spargebatur, plures mox è Franconia, ac Silesia adfore. Ast Torstensonius etsi hosti par, quod ipsum undique circumdatum intra castra fame perdere constituisset, Hassicas

Gallasio auxilia veniunt.

1644. ſicas copias ſub Geiſio duce ad ſe accitum ibat. Kœnigsmarckius Aſcaniam miſſus, qui continuis excurſionibus frumentatione excluſum ſummas in anguſtias redegit; unde magna hominum jumentorumque vis fame extabeſcebat, cum Suecicis in caſtris annonæ affatim eſſet. Nec aliud Gallaſio relictum, quam ut repente noctu Magdeburgum ſe protiperet. Quo fine & canes, gallos, ac aſinos caſtris dimoveri juſſerat, ne iter ipſius clamore proderent. Ei deprehendendo Torſtenſonius diligenter invigilabat, Sala tribus latiſſimis pontibus ſtrato, ut abeuntium veſtigiis ſtatim inhærere poſſet. Tum & Albi apud Aquas pons injicitur, ut ſi Gallaſius Magdeburgum evaderet commeatu Witteberga ſubvehendo excluderetur. Inter quæ Duglaſſii ſubtribunus cum trecentis equitibus trans Albim exploratum miſſus non procul Magdeburgo in inſula duarum Cæſarearum legionum ſarcinas deprehendit, quibus

4. Nov. direptis, ſexcentis equis ac captivis aliquot, multaque præda potitur.

Cæſarei Eislebiam diripiunt. 11. Nov.

§. 13. Miſerat inde Gallaſius pabulatores ſuos Eislebiam, ubi oppidani acriter initio reſiſtere, cæſis triginta amplius, ſauciatis pluribus. Sed cum diffuſo oppido tuendo haut pares forent, Cæſarei irrumpentes magnam ejus partem diripiunt; donec oppidani collectis denuo animis iſtos iterum expellunt. Eo cognito Torſtenſonius cum majore equitatus parte præter hoſtis caſtra Eislebiam verſus iſtis intercipiendis tendit. Gallaſius cum

Gallaſius Magdeburgum evadit. quid ageretur ſatis conjiceret, ac illis pabulatoribus deletis extremum ſibi à fame exitium imminere videret, ea occaſione uſus ſequenti nocte tacitus non citra trepidationem è caſtris Stasfurtum, inde Magdeburgum ſe proripit, magna vi vehiculorum ac ægrotorum in caſtris, tum duabus grandioribus machinis Stasfurti relictis. Noctu in Suecicis caſtris eo motu percepto, diſploſis duabus machinis ſignum datur. Quo audito omiſſis pabulatoribus Torſtenſonius ad ſua caſtra revehitur. Sed hoſte jam longius progreſſo, & equis ex itinere de-

Pabulatores Cæſarei intercipiuntur. 12. Nov. feſſis ſtatim inſequi conſultum non ducebat. Poſtera luce, dum Succi circa exſpolianda Gallaſii caſtra occupantur, miſſi Eislebiam pabulatores cum adjuncto mille quingentorum equitum & dragonum præſidio revertunt, ſuos diſceſſiſſe ignari. Quibus ſtatim ingruentes Succi univerſum pabulatorum agmen intercipiunt cum adjuncta militum manu, è quibus trecenti tantum fuga retro arrepta in Hercyniam ſylvam evadunt. Inter captivos erant ſubtribunus, excubiarum præfectus, multique ductores alii. Torſtenſonius hinc duas equitum legiones, mille pedites Serveſtam mittebat, ne hoſtis ejus oppidi commoditate frueretur, & ut, ſi Albim iſte tranſiret, infeſtari inde poſſet. Simul in hoſtem intentus ſuos Aquis apud pontem paratos habebat.

§. 14. Sed cum Cæſarcum equitatum Magdeburgi incluſum è pabuli inopia brevi exitium ma-

21. Nov. neret, Bruæus, & Enckefortius, ſi qua evadere poſſent, media nocte ſummo cum ſilentio fugam adornant, Gallaſio cum peditatu, machinis, & ſarcinis Magdeburgi relicto. Ea re cognita Torſtenſonius toto cum equitatu, ac parte peditum equis impoſita iſtos inſequitur, itinere altius Witebergam verſus flexo, ut eo oppido illos excluderet.

Cæſareus equitatus vapulat. 23. Nov. Apud Niemeccam non procul Juterboca eos aſſecutus per reliquam noctis partem juxta conſiſtebat. Sed ſummo mane eosdem aggreſſus, nulla ſuorum jactura in fugam conjicit, ac ad unum à Lucca milliari perculſis inſtat. Cæſorum numerus ob latitudinem camporum iniri non poterat. Capti Enckefortius, tribuni Avvackius & Schleinicius, ac præfectorum magnus numerus, cum mille quingentis gregariis; accedebant octodecim vexilla, & ter mille quingenti equi. Bruæus ægre Suecorum manibus elapſus cū quadringentis quaſi Sonnevvaldam evadebat. Reliqui late diſperſi qua quisque poterat ſe eripiebant. Maxima clades duabus Saxonicis legionibus incubuerat, quæ agmen clauſerant, è quibus vix triginta evaſerant, multum querente Enckefortio, à Bruæo ſe deſertum. Ita deleto Cæſareo equitatu Torſtenſonius Kœnigsmarckium, &, qui commodum tunc advenerant, Haſſos ad obſidendum intra Magdeburgi ſuburbia Gallaſium relinquebat. 1644.

Torſtenſonius in Miſniam abit. 4. Dec. §. 15. Ipſe cum reliquo exercitu in Miſniam vertit, ac Pegaviæ, quam trecenti Saxonici ſub Gerſtorfio tribuno inſederant Lipſienſibus valde infeſti, deditionem imperat, multum hortatus præfectum, ne ſua pertinacia oppido invalido exitium arceſſeret. Sed iſto defenſionem adornante noctu ignivomi globi injiciuntur, à quibus excitata flamma vento dilata oppidum in cineres redegit. Gerſtorfius repudiatam prius deditionem nunc ſero affectans cum ſuis arbitrio victoris ſe permittere cogitur. Ipſe cum ſubtribuno Wedelbuſchio, ac reliquis ductoribus captivitatem ſubiit; gregariorum plerique Suecicis turmis admixti. Idem fatum centuria peditum ſubit, quæ arcem Cizenſem inſidebat. Inde longos poſt labores legiones per Miſniam & Thuringiam in hiberna diſtribuuntur, quibus ad finem usque anni quietem agitabant. Ipſe Torſtenſonius prætorium Cizæ conſtituerat, catervis ſubinde in Boheriam miſſis, quæ vicinum Miſniæ tractum tributis ſubjiciebant. Tum imprimis augendis copiis operam navabat. Et quia in Bohemiam penetraturus metuebat, ne Hatzfeldius ac Bavarici, & quicquid illis partibus copiarum ſupereſſet, ipſi ingruerent, poſtquam Galli jam in hiberna conceſſerant, tribunum Laurentium Lindanum, & Avaugurium Reſidentem Gallicum ad Legatos Gallicos Monaſterium mittit; operam darent, ut copiæ Gallicæ quamprimum relictis hibernis in hoſtem rem gererent, ne ſibi ſoli univerſa belli moles incumberet; aut ſi iſte utique in Succos ſe verteret, eundem è veſtigio ſequerentur, ac ad communem cauſam operam ſecum jungerent. Elector quoque Saxoniæ armiſtitium jam circumſpicere videbatur, urgentibus filiis, è quibus Auguſtus Magdeburgi Adminiſtrator, cum Vinarienſi Duce, ac Schvvartzburgio Comite ad Torſtenſonium inviſens ſuper eo velut obiter mentionem injiciebat, à quo non abhorrere ſe Torſtenſonius innuebat, etſi nec id magnopere affectare videri vellet. Quanquam enim à Saxone parum amplius periculi immineret, acciſis valde ipſius copiis, & vaſtata provincia; tamen quia Luſatia ipſi ſupererat novis delectibus agendis, ac in Cæſareas provincias penetraturo expediebat à tergo omnia pacata habere, haut inutile videbatur cum eo Principe tranſigere. Et ſpes erat, tandem malis fractum ferociam exuturum. Quo fine & per ambages inſinuari ipſi curat, decretum ſibi omnem circa Dreſdam ad octavum usque milliare regionem flammis evaſtare. Cæterum quanquam ipſe in Holſatiam reverti juſſus eſſet ad rem adverſus Danos gerendam; tamen cum neque totum exercitum eodem pertrahere poſſet, neque ſe abſente haberet, quem iſti tantiſper præficeret, potius videbatur tota vi bellum in Cæſaris provincias ad Danu-

1644. Danubium usque devolvere, ut tandem aliquando is paci animum adplicaret; tum ut Ragozio animus adderetur, ne cum Cæsare transigeret.

Reliquiæ Gallasiani exercitus Witebergam evadunt.

§. 16. Interim Gallasium Magdeburgi inclusum Kœnigsmarckius, & Geisius urgebant. Albis Schonbeceæ, & Aquis ponte stratus erat prohibendæ subvectioni, & ut fugam tentanti statim insisti posset. Ex altera ripa Serveſta, ac Burgum valida manu tenebatur, stationibus passim dispositis, ne quid inde urbi posset interri. Et quia constabat apud Gallasium agitatum fuisse, ut pedites navigiis impositi secundo Albi Glucstadium vehe rentur; Kœnigsmarckius ipsos statim insequi jubebatur. Tum & Dæmitzæ omnia disponebantur, ne impune illac transirent. Inter hæc Gallasianos panis, salis ac lignorum inopia mire urgebat. Oppidani ne pretium quidem offerentibus annonam vendebant, ac interdictum ab Electore erat Trandorfio urbis præfecto, ne ex penu suo istis quid præberet, si vel maxime omnibus fame pereundum foret. Unde ductores gregariique, qua licebat deserere, equinis quoque carnibus jam deficientibus. Transfugæ, qui magno numero Succicæ militiæ adscribi petebant, fere repudiabantur, quod fame ac frigore confectos vires desti tuerent obeundis muniis. Ipse Gallasius bina in dies crapula mœrorem ob rem male gestam diluebat, exsecrantibus omnibus tantum exercituum perdendorum artificem; quem tamen favor Maximiliani Trautmansdorfii Comitis in aula Cæsaris tutum præstabat. Tandem cum glacies Albi fluitans Succorum pontes perrupisset, nec pontonibus flumen trajicere liceret, Gallasius reliquias sui exercitus, bis mille peditibus, aut inermibus equitibus constantes, cum duodecim machinis minoribus Witebergam præmittit, reliquis machinis & vexillis Magdeburgi retentis. Hos Kœnigsmarckiani qui trans Albim agebant, statim impetere, ac mille captivos ex illis, qui lassitudine, aut ultro agmen deseruerant, intercipere. Quod tamen isti numero inferiores essent, nec pedite aut dimachis fulcirentur; hostis contra agmen carragine tegeret, ac machinis uteretur, internecio huic inferri non poterat. Ita mille circiter milites Witebergam, inde in Bohemiam perveniunt; miseræ reliquiæ selecti & veterani exercitus, quem proxima æstate in Holsatiam Gallasius deduxerat, citra prælium ad incitas deducti. Unde novum circa exercitum formandum Cæsar satagebat, cui Hatzfeldius dux constituebatur, initio nonnihil tergiversatus, quod antea sibi seniori Piccolomineus prælatus esset. Is in Bohemiam quatuor millia solitum sibi militem deducebat; cui adjunguntur, qui Gallasiano exercitui superfuerant, & qui hactenus Olmucium, & Silesiæ oppida obsederant. Gœtzius quoque, qui in Hungaria rem gesserat, & aliquot Bavaricorum millia evocantur; queis ut Pragæ convenirent indictum.

21. Dec.

Pet Silesiam gesta.

Cæsarei recuperant Drachenbergam.

§. 17. Torstensonio longe in Holsatia absente Cæsarei circa recuperanda Silesiæ oppida summo studio connixi fuerant. Ac Drachenberga quidem oppidum sub finem nuper elapsi anni proditione transfugæ Optionis in potestatem hostium concesserat: Arx tamen, cui eadem struebantur, vigilantia præfecti servata; quam toto hinc anno laxiore obsidio pressam missus è Pomerania tribunus Petrus Andreæ F. mense Decembri liberavit, è quadringentis, qui assidebant, Cæsareis ducentis quinquaginta captis. Schweidnicia mature annonæ, ac salis inopia premi cœperat. Unde Seestedius tribunus, qui oppido præerat, aliquot centurias pauperum incolarum inde ejecerat. Nec eo minus arcte inclusus tandem fame subigente deditionem in has leges fecit, ut ipse cum omnibus ductoribus, ac Succo Finnoque milite Francofurtum deduceretur, Germanis sub Cæsarea signa distributis. In vicina quoque arce Furstensteina Cæsarei octoginta peditibus Suecicis potiti fuerant. Wolaviam jussu Gœtzii, cui summam per Wolaviam. ista loca curam demandaverat Cæsar, Mitzlasius tribunus vi oppugnabat, admotis machinis, & injecto igne. Inde tribus locis assultum dabat non 26. Jun. sine clade suorum repulsus, ac ipse femur globo trajectus. Nec minus infelici successu alter assultus tentabatur, quingentis amplius Cæsareorum cæsis. Unde omissa vi laxius obsidium circumponitur, quod ut eo diutius sustineret præfectus, ducentos amplius provinciales oppido expellebat; tum & crebris eruptionibus obsessores carpebat. Tandem annona deficiente honestis conditionibus oppidum dedit, cum ducentis peditibus, tribus machinis, ac omnibus sarcinis Crosnam deductus. 29. Jun.

Glogovia frustra obsidetur.

Glogoviam Majorem cum vi oppugnare non auderet, eminus circumdabat Gœrzius validis catervis Freistadii, Sagani, Sprottaviæ, Grunbergæ, Zullichæ, & Schweibusiæ dispositis. Ipse stativa Guræ ceperat, ne è Polonia commeatus oppido subvehi posset. Ac jamdudum obsessis in angustum cibaria sedierant, ni Poloni, lucri cupidine periculum vincente, subinde frumentum clam intulissent, etsi deprehensis equi adimerentur, quibusdam & aures à Cæsareis abscinderentur. Mittebatur tamen post à Torstensonio Reichwaldus tribunus cum quingentis equitibus, cui se è Pomerania Robertus Duglassius, ac Petrus Andreæ F. cum equestri legione ac dragonum manu Crosnæ jungebant. Quorum adventu audito, quod Succicorum numerus in majus vulgaretur, stationes Cæsareæ vicinis ex oppidis præcipites Guram se propipiunt; inde longius Winzingam, & Aurisam recedunt, ubi Gœrzius omnes copias contrahebat. Ita Suecis spatium dabatur sex mensium annonam oppido inferendi. Quo facto in Pomeraniam discedentes frustra mille quingenti Cæsarei equites insequebantur. Sed & post Neurothus oppidi præfectus emissa caterva frumentum è Polonia inferebat, Cæsareis qui Guræ stationem habebant, frustra id impedire conantibus. Ne messis circa oppidum à Cæsareis corrumpi posset, centum equites è Pomerania Axelius Lilius submittebat. Post tamen cum pleriquè Cæsarei, qui per Silesiam hæserant, Gallasio in Holsatiam abeunti se junxissent, id oppidum deinceps extra molestiam erat. Sed Oppela quam subtribunus Gunnius cum trecentis peditibus insidebat, fame demum urgente honestis conditionibus deditur, præsidio Crosnam deducto, relictis tamen tormentis.

16. Martii.

Cæsarei Oppelam capiunt.

Olmucium frustrà obsidetur.

§. 18. In Moravia Crocovius mense Aprili Lechnitzam arcem per triduum machinis quassaverat. Sed falso rumore de Torstensonii in Misniam adventu territus noctu repente obsidium solvit. Mox abolendæ huic ignominiæ circa expugnandum Olmucium satagit; quod post vim frustra tentatam eminus includere obsidio instituit. Jussus tamen à Cæsare vim instaurare; cum operam luderet, functione sua amovetur, inque ejus locum Ladislaus Wallensteinius Comes substicitur. Is contractis quatuor millibus partim militibus, partim provincialibus castella primo idoneis locis circumponit, ut nihil annonæ inferri posset. Inde paulatim vis admovetur machinis, ignibus,

Schweidnicium.

1644 cuniculis, intercepta etiam aqua. Contra qui oppido præerat tribunus Georgius Paiculius firmatis diligenter munimentis vim facile eludebat, etsi præsidium morbis non parum foret imminutum; ac multi præter necessitatem ad hostem transfugerent. Militi quoque annonæ satis, sed aquæ penuria coquendæ cerevisiæ fatigabat. Oppidani tamen, quos penus deficiebat, ex urbe dimissi, retentis opificibus necessariis, qui è publico alebantur. Cæterum cum vis parum proficeret, insidiis tentatum oppidum, scenam proditioni adornantibus
10. Sept. sacerdotibus. Horum è consilio sexcenti Cæsarei milites inter continuas displosiones obumbrante nebula ædes Decani admotis scalis occuparant. Inde per occultos meatus quinquaginta eorum in Basilicam oppido contiguam penetraverant, reliquis centum & quinquaginta, qui istos sequi debebant, per tenebras ab eadem via aberrantibus. Hi jam ad extremam portam, qua plateæ oppidi adeuntur, accesserant. Sed re animadversa Sueci concursu undique facto istos concideruntque, capto qui eos ducebat subtribuno Gunthero. E Suecis centurio ac pauci gregarii cadebant. Qui in Decani ædibus hærebant, admotis demum machinis atque ignibus exturbati, non paucis desideratis; qua oppugnatione Sueci centurionem cum Optione & gregariis aliquot amiserant. Post irritas insidias omissa vi laxius obsidetur oppidum usque ad finem Septembris; ubi submissis ex Hungaria novis copiis, ac machinis Vienna adductis acerrima verberatio instituitur, Suecis aliquoties
3. Nov. feliciter erumpentibus. Assultu inde tentato Cæsarei repelluntur, aliquot centuriis desideratis, ducentis sauciatis. Unde omissa oppugnatione provinciales dimittuntur, machinæ Brinam avehuntur; tandem & copiæ, quæ eminus oppido astidebant, in Bohemiam ad Hatzfeldium evocantur. Ita soluto penitus obsidio Sueci percursa tota provincia oppido, cui jam fames imminebat, annonam inferunt. Neustadium Moraviæ centum equites insidebant, qui quotidianis excursionibus hosti non parum damni dabant, quod omnibus circa Olmucium satagentibus id oppidum ita arcte includi non posset. Struebantur tamen oppido per sacerdotes insidiæ, qui Cæsareis suggesserant, ut ad portam, quæ sola patebat, subito impetum darent, peditibus retro equites in equis considentibus. Sed præfectus oppidi Danckvvartus tribunus re cognita, insidias illas ultro promovebat, ut ingruentes tanto majore cum damno repelleret. Qui tamen erumpente uno è Suecicis ductoribus mature pedem retro ferebant, delideratis viginti amplius, quibusdam captis. Eulenberga denique arx penuria aquæ premebatur, infectis veneno fontibus. Nec eo minus obsessi obsessores crebris eruptionibus fatigabant. Ita qui circa oppugnanda Moraviæ præsidia Cæsareis sumebatur labor, in irritum cadebat.

Crosna & Francofurtum Brandeburgico restituuntur.

§. 19. Cæterum digresso in Holsatiam Torstensonio periculum erat, ne à Cæsareis Crosna atque Francofurtum, quæ Suecicis præsidiis obtinebantur, invaderentur. Unde Elector clam super istis sibi restituendis movebat. Quod quidem facile annuendum censebat Torstensonius, neque oppidorum munitionibus, neque præsidiis sat validis ad vim hostium sustinendam. Obtendebatur tamen id fieri sublevandæ Academiæ Francofurtanæ, & quod Vidua Electoralis dudum instituisset, Crosna velut doralitio suo oppido præsidium deduci. Post nonnullam disceptationem in has leges conventum; provideret Elector, ne ista oppida in Cæsareorum manus inciderent; ut Suecicis copiis per ea liber transitus concederetur, nec minus tabellariis, & quæ ad præsidia Silesiaca è Pomerania subvehenda forent. Tum quæ tributa alendis præsidiis hactenus à vicina regione exsoluta erant, deinceps quoque solverentur, tertia parte detracta. Secreto quoque articulo cavebatur, ut si contingeret eadem à Cæsareis occupari, Elector ad hosce iterum expellendos operam conferret. Ita utriq; oppido præsidium deductum. Crosnæ pons 30. Jul. destruitur, durante bello haut reficiendus. Ea res Cæsareis Legatis Osnabrugæ nuntiata, non parum scrupuli injiciebat, præsertim cum eodem tempore in Clivica ditione Electori ab Hassis Duisburgum, Dinslaca, & Holta restituerentur.

Ragozius in Hungariam irrumpit.

§. 20. Ast multo magis Cæsareorum destinata perturbabant à Ragozio mota hoc anno arma. Is quippe obtenta apud aulam Turcicam venia, promisso insuper auxilio, tum stimulante Rebenstockio ablegato Suecico cum triginta sex millibus, magnam partem equitibus, Hungariam versus 18. Jan. progreditur, ac Carolio, Calaviaque occupata ad utramque Tibisci ripam multa loca in potestatem redigit. Zatmariam inprimis & Toccayam; Cassoviam insuper, & Epperias. Causæ belli hæ vulgabantur, quod ferre amplius non potuerit libertatem Regni Hungariæ circa sacra & profana à 17. Febr. Sacrificis cumprimis proculcari. Cui contrario 23. Febr. scripto à Cæsare occurrum, in quo causæ belli à Ragozio adductæ sicco plane pede transibantur. Cæterum acerbe exprobrabantur literarum cum Suecis commercia, quarum nonnullæ per Cæsareos interceptæ fuerant; tum ingratus in Cæsarem animus, tot prædiis in ipsum parentemque collatis. Injiciebatur etiam Ordinibus Transsylvaniæ suspicio, velut ope fœderatorum Regnorum hæreditarium sibi Principatum strueret, sollicitatoque etiam in bellum Turca. Uterque Hungariæ salutem curæ sibi testabatur, ejusque nationis favorem captabat. Inter initia tamen belli spes pacis ostendebatur, cui conciliandæ operam apud Ragozium Poloniæ Rex offerebat. A qua alienum se Transsylvanus ostendebat, quod crediderat, Torstensonium in vicinia agere, ut statim cum ipso jungi posset. Nunc cum ita longe discessisse eundem intelligeret, non parum animo turbabatur, velut impar bello sustinendo, quoad iste reverteret. Præsertim postquam missus ab ipso retulisset, Torstensonium è Jutia ante adultum gramen haut moturum. Cum ipse ideo tam mature copias eduxisset, quod Rebenstockius jactasset, solitum Suecis etiam media hieme in expeditionem ire. Id quod huic tunc non citra acerbitatem exprobrabatur. Nec minus ægre ferebat, pecuniam promissam, & trià peditum millia nuspiam comparere. Accedebat cædes principis Purpuratorum in aula Turcica, (primum Vezierum vocant;) in Ragozium proni, Cæsareis infensi; cujus successorem ut sibi adjungeret Cæsar nulli operæ parsurus erat. Nec obscure jam fremebat Ragozius, ni exitium sibi suæque provinciæ attrahere velit, à bello discedendum esse.

Polonus mediatorem se pacis offert.

Sueci pacta cum Ragozio rati habent.

§. 21. Ast Rectores Sueciæ cum satis æstimarent, quale momentum hoc tempore rebus suis arma Ragozii adferre possent, valde cupiebant conventa cum ipso rata habere, quæ ab eodem jam typis vulgata erant ostentandæ suæ cum fœderatis Coronis conjunctioni. Sed quæ formula ratificationis adhibenda foret dubitabatur, quod Princeps quædam duntaxat capita à se præstanda subscripsisset, Rebenstockius autem vicissim scripto consignas-

1644. signasset, quæ à Coronis exhibenda essent; non confecto solenni instrumento. Et durum erat, extemporaneam scriptionem non expensis rite verbis ita crûde probare. Visum igitur per epistolam excusare solennem ratihabitionem cum promisso, omnia cum Torstensonio conventa à Regina servatum iri. Offerebat insuper Torstensonius oppida Moraviæ Olmucium, Neustadiumque, & Eulenbergam arcem una cum præsidiariis Suecicis, queis pro suo lubitu uti posset Ragozius, imposito in eorum vicem suo milite, aut si ita mallet, munimentis dejectis. Quo fine jussa ad præfectos Ragozio transmittebantur. Clam tamen hisce injunctum, excedere tergiversentur, quoad patefieret, quo tractatus Ragozii cum Cæsare evasuri essent. Quæ tamen literæ mense demum Augusto ad Ragozium perferebantur.

23. April.

Ragozius recedit.

§. 22. Ragozius interim cum ad Nitram usque flumen, & Lebenciam processisset, substitebat, & equitatum suum opportunis retro locis collocabat, quoad de Torstensonii adventu certi quid audiret. Ast Joannes Goetzius, quem Cæsar duodecim millibus militum Germanorum summo cum imperio præfecerat, cum suo militi tironi Ragozium diffidere perspiceret, omnibus modis in prælium pertrahere istum conabatur. Sed hic non sine trepidatione trans Podrecham usque flumen se recipiebat; inter hunc & Tibiscum castris positis, quod novitio cum milite de summa rerum certare parum tutum judicaret. Simul metus erat, ne à latere Polonus ingrueret, quem Cæsar per sororem suam isti nuptam ad bellum Ragozio indicendum stimulabat. Quæ tamen circa id tempus fato functa eo metu Ragozium exsolvit. Sed magis hunc exasperabant à Torstensonio redditæ literæ, quibus de pecunia & promisso pedite silebatur; cæterum à se, & Gustavo Hornio Danum nunc urgeri, ut remotis à tergo obstaculis eo validius dein Cæsarem premere possint. Nutantem tamen Rebenstockius confirmabat, sancte asseverans, Torstensonium utique venturum, & promissa expleturum. Ita denuo fidem dabat Ragozius, conventis se staturum, si appareat promissa sibi præstitum iri. Ast Goetzius dum Transylvanos frustra insequitur, magna annonæ, pabulique inopia circumventus plurimos suorum amittit. Et cum videret, se illos ad montana vertentes assequi non posse, Cassoviam flectit; in quam quinque legiones impetum dare jubet, quæ Ragozianos è suburbio in urbem non sine damno repellunt. Sed cum in ipsam jam fossam penetrassent, non solum inde rejiciuntur, sed & eruptione facta magna cum clade profligantur. Nec eo secius isti oppido assidere Goetzius instituebat, ne Ragozius, cujus Legati expectabantur, ipso recedente, duriores pacis leges ferret. Illis in stativis magna cum miseria conflictabatur Cæsareus miles. Panis ac pabuli summa penuria, ac Ragozius molendina fere circum destruxerat; tum insalubres aquæ, ac invalescente æstu morbus Hungaricus, & ipsa demum pestilentia. Ragoziani quoque continuis excursionibus assultare, ac agrestes sylvis infessis, si quos Cæsareorum interceperant, trucidare, aut Turcis vendere; Cæsareis non mollius in Transylvanos sævientibus. Arx quoque Serencia inter utraque castra posita, à Ragozio impetu expugnatur, cæsis centum quinquaginta præsidiariis. Igitur Goetzius extremo exitio declinando Cepusium retrocedit, incumbentibus à tergo aliquot Ragozianorum equitum millibus, ut ipsi è duodecim millibus, initio in Superiorem Hungariam deductis, vix quater mille milites superessent, iique misere habiti.

Cæsarei Cassoviam frustra oppugnant.

Misera Cæsareorum conditio.

26. Jul.

1644.

De pace agitatur.

§. 23. Inter quæ negotium pacis sequestre Polono fervebat. Proposuerat initio sat duras pacis leges Ragozius, quas facile obtenturus videbatur, excepto capite de libertate sacrorum, & ejiciendis Hungariæ Regno Jesuitis. Mox cedente Ragozio Cæsareis spes erat, hunc tradito Cæsari exercitu menstruum insuper stipendium Cæsareis copiis exsoluturum. Sed mox irrita Cassoviæ oppugnatione, ac recedente Goetzio animus Ragozio redire. Et quanquam Legatum Viennam mitteret; Rebenstockio tamen confirmabat; à se nil aliud quæri, quam ut tempus extrahatur, quoad Torstensonius adpropinquet; in cujus adventu omnis tunc Ragozio spes sita erat. Cæsar contra compellendo ad pacem Ragozio solennem legationem ad aulam Turcicam destinabat; etsi alias inter istos Principes receptum, ejusmodi legationes utrinque simul mitti, ac Legatos in finibus velut permutari. Sed tunc dignitate potius habebatur, Ragozio amoto omnem vim in Suecos vertere. Eam legationem obibat Tscherninus Comes pecuniosus senex, magnificis donariis instructus, magna cum spe rei bene gerendæ, quod novus Purpuratorum Princeps Cæsari magis, quam Ragozio faventem se ostendebat. Et præmissus à Cæsare ad Budensem purpuratum Beygottius tribunus omnia amica pollicebatur. Post abitum Goetzii bello nihil memorabile gestum, nisi quod Ragozius Ungvvaram & Jessenaviam arcem vi expugnaverat, Cæsarei contra Muranum arcem per insidias intercipiebant, cæsis qui intus convivium agitabant Transylvanis. Ut porro Moraviæ oppida, quæ Torstensonius offerebat, invaderet Ragozius, quinque equitum millia ad Poloniæ fines miserat, per eam regionem istuc penetratura. Sed cum Poloni aditus milite obsepsissent, is conatus in irritum cadebat. Nam recta via per Hungariam in Moraviam ire non audebant.

25. Jul.

Cæsarei denuo ingruunt.

§. 24. Goetzius posthæc refectis quiete copiis, & recente milite è Silesia, tum levi cumprimis equitatu auctus, Villeccam versus & Cassoviam denuo movet, Ragozianis semper cedentibus, & ubi ad manus perventum erat, vapulantibus. Et non parum ægrescebat animis Ragozius, quod de Torstensonio nihil dum certi cognosceret, & ad literas in Sueciam & Galliam missas post semestre nihil responsi acciperet, consumta jam Rebenstockii fide, cujus multa dicta res destituerat. Proponuntur inter hæc à Polono induciæ, quoad tractatus pacis absolverentur. Eum ne Ragozius offenderet, rem ad Ordines suos refert; qui repudiatis induciis tractatus pacis arripiendos suadebant. Cum commodum literæ Reginæ adferuntur, quibus conventa rata habebantur; nec minus de pecunia, quæ per Venetias collybò trajiciebatur, nuntiatur. Unde Ragozio, quem prope jam desponderat, animus redire. Et quanquam tractatus pacis utique suscipiendos sibi duceret, quo Ordines belli onera spe pacis lubentius tolerarent; pollicebatur tamen Rebenstockio, se tractatus in Octobrem mensem prorogaturum, eosque per lentas moras extracturum. Nec dictis fides derat. Etsi totum negotium à nutu aulæ Turcicæ pendebat, cui si cum Cæsare conveniret, Ragozio pacem amplectendi necessitas incumbebat. Ita ad finem usque anni tractatus hærebant, Ragozio cum primis urgente, quod & Torstensonius per literas ingerebat, ut sacris à Romano ritu diversis per Hungariam libertas foret. Nec bello quid

1644. amplius tunc gestum, ingruente hieme, & Cæsareis copiis in Bohemiam advetsus Torstensonium evocatis. Sub finem anni Rebenstockius qui Suecorum negotia apud Ragozium egerat, vita concedit, vir impiger, & Reginæ fidus; sed militiam professo subtilitas togata negotia tractandi decrat.

5. Nov.

Per Superiorem Germaniam gesta.

§. 25. Qui Dutlinganam cladem evaserant Galli per Alsatiam, inde Lotharingiam, ac Burgundiam Comitatum in hiberna deducuntur. Bavarici contra, quo hospitiis Suevicis citra impedimentum frui possent, Uberlingæ laxius obsidium circumponere instituunt; cujus præfectus Courvallius Vicecomes, quo diutius sustineret, inops vulgus oppido ejicit, militi annonam parce distribuit, equites eruptione facta Hohentvvilam evadere jubet. Tum Bavaricos duobus castellis, quorum plura isti locis opportunis excitaverant, expellit. Sed cum moræ Bavaricos tæderet, sub finem Martii mensis vim oppido admovent. Cui eludendæ Galli summa ædium tecta demoliti contignationes terra insternunt adversus ignes; tum continuis eruptionibus hostem fatigare, captis tribunis Haslangio, & VVolfio, cum multis aliis. Bavarici contra turres & pinnacula murorum dejicere, accessus ad fossam promovere, exteriores munitiones expugnare, tandem ruinam edere, & cuniculos sub fundamenta mœnium agere. Ita cum extrema assultu mox tentando imminerent, Courvallius, cum non satis militum haberet ad vim repellendam, honestis legibus oppidum dedit, & cum trecentis suorum Brisacum deducitur. Cui & ipsi oppido tunc periculum imminebat à præsidiariis Gallis, qui seditionem induerant, ac proturbatis præfectis Oisonvillium ad ipsos progredientem male multarant. Tum direptis per oppidum tabernis tota nocte debacchantur, minati, ni octo mensium residua stipendia confestim exsolvantur, se spoliato atque incenso oppido ad VVertanum transituros. Ægre tandem ab Erlachio placantur, oblato statim quinque mensium stipendio, reliquo intra duas septimanas exsolvendo. Germanus miles licet in statione sua quietus egisset, tamen & eadem sibi præstari postulabat, quæ Galli minis expresserant. Imminebant huic occasioni Cæsarei, ac magna pecuniæ summa oppidum licitabantur. Ac jam inter autores seditionis super eo Bavaricis tradendo agitabatur, cum Erlachio res proditur, ac isti in custodiam abstrahuntur. Ita Gallus miles animis cadere, & Erlachius cum Germanis suis omnia providere, admissa quoque in oppidum equitum manu. Equuleo admoti captivi de suis destinatis, & consciis fatentur; è quibus sex Galli in furcam sublati, quibus unus Germanus socius jungitur, populares suos in societatem flagitii pertrahere conatus. Erlachius demum Gallos acriter increpitos novo sacramento adigit. Hohentvvilã inde includere circumpositis castellis Mercius Bavaricorum dux satagebat. Sed quia jaculationibus & eruptionibus ex arce multi sternebantur, connitentibus Oenopotanis, & Constantiensibus Legatis cum VViderholtio, probante VVurtenbergico Duce, convenitur, ut arx ea penes Ducem maneat, qui & annitente Bavaro in omnia sua bona, quæ adhuc detenta fuerant reponendus sit. VViderholtius accepta pecuniæ summa, & anteactorum venia Cæsaris sacramento accederet. Conventa Cæsari ac Bavaro ratificanda transmittuntur. Interim in unum mensem induciæ fiebant, quo spatio Bavaricis circa sua castella extruenda pergere, Hohentvvilanis libere ire ac redire liceret. Etsi ipse Mercius conventa rata habitum iri dubitaret. Sane adspernabatur conventa Bavarus, qui præfecturam provincialem Sueviæ tunc captabat, cui ista arx mire inservitura fuerat, eoque eandem utique in potestatem redigere constituerat. Unde elapso mense hostilia utrinque iterum exercebantur.

1644.

2. Maji. Brisaci præsidiarii seditionem induunt.

29. Mart.

Circa Hohentvvilam irrita conventio.

30. Maji.

§. 26. Bavaricis ita cis Rhenum satagentibus, Turennius è Burgundia & Lotharingia in Alsatiam remeat. Inde nemine destinatorum conscio repente per Brisacum recta in Bavaricos circa Hohentvvilam dispersos properat; quibus parem Dutlinganæ cladem reposuerat, ni rusticus adventum ipsius prodidisset. Duæ tamen legiones inter Doneschingam & Husingam ab ipso oppressæ, equitum una, altera desultorum. Cæsi ducenti amplius, capti quadringenti cum multis præfectis, septem vexillis & omnibus impedimentis. Interim universæ Bavaricæ copiæ idoneo loco coiverant, ut facile vim propulsare possent. Sed quia Turennius diuturnæ expeditioni se non paraverat, ac ob VViderholtii tractatus cum Bavaricis dubitaret, quid ab ipso expectandum sibi foret, cum insigni præda trans Rhenum in Alsatiam iterum concedit, expectaturus quid Bavarici suscepturi essent. Ast hi relicta ad obsidendam Hohentvvilam idonea manu primo versus Sylvestres urbes, mox flexo itinere Friburgum movent, eique oppido vim admovent. Qua re cognita Turennius superato apud Brisacum Rheno instructa acie Friburgum versus procedit, Bavaricis intra munimenta castrorum se tenentibus. Ita uterque exercitus dimidiæ horæ intervallo inter Friburgum, & Kirchoviam adversis castris considet. Bavaricus exercitus octo millibus equitum, novem peditum constabat. Turenniani quindecim bellatorum millia explebant. Turennius continuis assultibus Bavaricos fatigare, ut hi semper in armis consistere cogerentur. Canosskius quoque Friburgi præfectus eruptione facta tres machinas cum multis captivis in oppidum pertrahebat, plurimis per accessus cæsis. Tum crebris excursorum conflictibus multi subinde captivi in Turennii castra abripi; plures signa deserere, ut intra paucos dies Bavarici duo millia desiderarent. Nec hi eo secius intra castra sua hærere, ac oppidum arcemque continuis verberationibus infestare. Paulo post Kirbenreuterus tribunus sexcentis equitibus stipatus Turennianis pabulatoribus apud Staufam insidias struebat; quem Rosa re prodita ita excepit, ut quadringentos equos instructos cum trecentis captivis ipsi eripuerit. Wertanus quoque, dum Gallicis castris assultat, ab eodem Rosa non sine damno repellebatur. Cæterum Turennius, cum Bavaricos sylvis ac montibus tectos invadere non daretur, & pabulum ac aqua deficere inciperet, castra Gozingam transfert, ubi ad Rheinfeldam usque tuto pabulari dicebat, subvectione Brisaco, Neuburgo, & tota ex Helvetia à tergo patente. Bavarici contra ad expugnandum Friburgum omnem vim adhibere. Suburbium à Divo Joanne dictum quarto assultu, centuriis aliquot militum desideratis, expugnatum fuerat. Inde ipsum oppidum terno assultu in cassum petitur. Post & cum injectis ignibus incendium intra mœnia exortum fuisset, elisis quoque duobus cuniculis alius assultus tentatur, obsessis strenue vim repellentibus, ac insuper crebra eruptione hostem fatigantibus. Sed tandem cum edita lata mœnium ruina extrema vis admovenda esset, Canosskius tuendis tam amplis munimentis im-

Turennius in Bavaricos movet: 24. Maji.

Duasque ipsorum legiones cædit.

28. Maji.

17. Jun.

Bavarici Friburgum obsident. 22. Jun.

27. Jun.

4. Jul.

9. Jul. Turennius castra mutat.

14. Jul.

1. Jul.

8. Jul.

15. Jul.

Friburgum Bavaricis deditur.

1644. impar, ac deficiente paratu bellico, cum in plumbi vicem dudum stannum adhibitum fuisset, honestis legibus deditionem facit, ac cum sexcentis militibus, qui ipsi superfuerant, Brisacum dimittitur.

Enguianus Dux è Gallia venit.

§. 27. Cum Friburgum jam inter extrema luctaretur, Ludovicus Borbonius, Enguianus Dux cum quatuor equitum, tribus peditum millibus, selecto milite in Alsatia adpellit. Cujus adventus ut Friburgensibus innotesceret, Brisaci quatuor machinis majoribus bis displosis, tum ignibus è summa arcis turri signum jam sero datur. Is Turennio junctus consilio habito Bavaricos intra castra vi aggredi constituit. Opus arduum incredibili animorum ardore à Gallis, ignominiam Dutlingæ acceptam eluere cupientibus, suscipitur, tanta utrinque rabie, ut quidam, cum reliqua arma deficerent, cultros demum reluctantibus jugulo demiserint. Tandem post atrocem quinque horarum pugnam Galli duo præcipua castella perrumpebant, ubi quidquid hostium repertum erat, internecione deletum præter paucos præfectos, qui vita donabantur. E Bavarico peditatu quatuor legiones concisæ ferebantur; è Gallis quingenti ceciderant, totidem sauciatis. Bavarici hinc non citra trepidationem desertis castris ultra Friburgum in monte arci contiguo considunt, quem quatruplici palorum ordine, & excitatis raptim munimentis firmabant. Sed Enguianus uno die suis ad quietem concesso pugnam repetit, ac montem istum octo per horas incredibili impetu oppugnat, nec sibi nec suis parcens. Nam & ipse binos globos thorace ferreo exceperat, & tres sub ipso equi telis prostrati occubuerant. Ac jam munimenta Galli perruperant; sed à cataphractis, quos Werranus ad pedes descendere jusserat, denuum repelluntur. Bino hoc assultu duo millia amplius militum Galli desiderabant, pluribus sauciatis. Inter cæsos aliquot centuriæ præfectorum, volonesque illustri loco orti erant; Marchio Mor-billierus, Comes Roussillonus Campi-Marschallus, Hatsteinius tribunus, subtribuni Jerlandius, & Remchingius. Rocque-lervierus è vulnere paulo post obiit, cum multis aliis. Imprimis strages aliquot Turennianis legionibus incumbebat; è quibus in Schmidbergiana legione quindecim tantum sclopetarii, sex sarissarii apud signa consistebant; è Flava veteri omnes centuriones, uno excepto ceciderant; in Hatsteiniana unus tantum optio supererat. Id tamen damni Enguianus elevans plures una nocte Parisiis generari cavillabatur. Bavaricorum mille ducenti cecidere, quos inter Caspar Mercius, summus excubiarum Magister, à suis valde desideratus; nec minor sauciorum numerus.

Idem partem castrorum Bavaricorum expugnat.

Alia vice repelluntur.

§. 28. Idem cum Bavaricis in monte consistentibus nihil noceri posse videret, Langendenzlingam, VValdkirchamque, & alias infra Friburgum valles petit Bavaricis pabulatione excludendis. Quo animadverso Mercius Bavaricus dux eodem die per Kirzachanam vallem Villingam versus se proripit, velut Gallos per Sylvam Nigram præversurus. Sed Rosa primum Gallorum agmen ductans apud cænobium Divi Petri media sylva Mercium assequitur; qui primo quidem Rosam repellit; sed toto exercitu Gallico incumbente id agebat, ut suos imminenti cladi eriperet. Et legiones quidem pleræque evadebant, etsi numeris non parum imminutis; majore tamen machinarum parte & omnibus impedimentis Galli potiebantur, qui & è vestigio insequentes postremum agmen carpebant. Bavarici demum Villingam ac Rotvvilam prætervecti apud Schonbergam in monte considunt: Hucusque insequentes Galli postera die retro iter legebant. Ita tunc Gallorum manibus elabebantur Bavarici, sed male habiti amissis sarcinis, ac plerisque machinis, tum exercitu à septendecim millibus ad novem millia imminuto, amissis plerisque equis, & qui supererant eneruibus, cum per decem dies solis foliis querneis alendi fuissent. Galli licet & ipsi suorum non paucos amisissent; tamen profligato hoste alacres spem conceperant rei bene gerendæ, antequam Bavarici reficere se possent. Ea Bavaricorum clades Hohentvvilæ quoque obsidium solvebat, ad quam tredecim centuriæ relictæ fuerant, quas continuis eruptionibus, ac jaculationibus VViderholtius fatigabat. Donec illæ audito, quid apud Friburgum esset gestum, magna cum trepidatione Cellam se proriperent, VViderholtio inter persequendum duas machinas cum centurione, & aliquot gregariis intercipiente. Ita propere porro discessum, ut nec tuguriis ignem injicerent, & paratus bellici, annonæque non parum relinquerent. Liberati Hohentvvilani à lacu Bodamico ultra Ulmam tributis regionem subjiciebant.

1644. 1. Aug. 3. Aug.

Hohentvvilæ obsidium solvitur.

1. Aug.

§. 29. Enguianus post omissos Bavaricos in Kenzinganam vallem regressus, arcem VVeisseneccam non procul Friburgo sitam expugnat. Unde credebatur id oppidum invasurus ruinis nondum reparatis facile cessurum. Sed majora animo agitans, tum fœtore cadaverum circa protelante, in Marchionatum Inferiorem digreditur, copiis circa Pfortzheimum, Durlacum & Brettam dispositis, velut Heilbrunnam petiturus, inde in Franconia Hassicis jungendus. Unde & Mercius tribunum VVolfium cum sua legione raptim tuendæ Heilbrunnæ mittebat. Sed Philipsburgum petebatur, cui circumfusas paludes intensissimus tunc æstus fere exsiccaverat. Bavarici contra Schonberga Rotenburgum digressi qua poterant copiis augendis operam dabant. Tum & è Franconia tres equestres, totidem pedestres legiones Hatzfeldicæ arcessuntur, quæ alias in Belgium Hispanis auxilio destinabantur. Ast Galli Manhemium exiguo præsidio infestum nullo negotio in potestatem redigunt. Inde Philipsburgo copias admovent, cujus præfectus Bambergius vicinos circa pagos, & molendina cum magna frumenti vi incendit. Qui secundo Rheno defluebant Galli Germersheimi centum triginta Lotharingicos milites suo sacramento adegerant. Spira Lotharingici ultro Franckendaliam profugiebant. Unde imperante Enguiano ea urbs ultro trecentos Gallos admisit. Spirensi quoque Cameræ petenti Dux securitatem, & immunitatem multa cum verborum humanitate indulsit, juri dicundo eam vacare jubens. Mercatoribus Francofurtum profecturis tutum iter una cum mercibus, excepto frumento & adparatu bellico, lubens annuebat. Ad Philipsburgum porro castellum ad molendinum primo loco expugnatum, ducentis Gallis, centum propugnatoribus cadentibus. Bavarici usque adeo despiciebantur, ut munimenta castris suis circumponere Galli insuper haberent. Continua inde machinarum tonitrua, & summa cum alacritate ad fossam usque accessus promoti, in quam aliquot centuriæ doliorum arena impletorum, & fascium vis præcipitantur. Bambergius oppidi præfectus quadringentos quinquaginta non amplius milites secum habe-

Enguianus Philipsburgum petit.

Bavarici copias augent.

26. Aug.

Galli Manheimium ac Spiram capiunt.

28. Aug.

30. Aug.

Philipsburgum à Gallis capitur.

30. Jul.

Galli Bavaricos cedentes multant.

1644. bat, cum tamen pro mille stipendia solitus esset accipere. Et quanquam nuper à quæstore Bavarico duodecim uncialium millia in bellicos paratus accepisset, vix tamen duodecim pulveris nitrati dolia præsto erant. Unde cum Enguianus neque militi neque pulveri parcens loricam valli & suggestus disiecisset, iste animis collapsus colloquium expoſcebat, antequam Galli fossam transissent.

29. Aug. Ita undecimo obsidii die oppidum honestis legibus deditum. Bambergius cum suis Heilbrunnam deductus. In oppido septuaginta sex machinæ inventæ.

Franckendalia eminus circumsidetur. Franckendaliam tenui præsidio insessam valida peditum manus è Lucenburgico agro submissa commodum tunc firmaverat, quam Saverius tribunus cum quadringentis selectis equitibus

1. Sept. deduxerat. Sed ad suos reversurum non procul Franckendalia Fleckensteinius tribunus oppressit, cæsis cum subtribuno plerisque, ipsoque tribuno cum centum gregariis capto: trecenti quinquaginta instructi equi prædæ cesserunt. Unde oppido isti fatigatum exercitum ingruente autumno admovere non visum; ac satis habebatur

Wormatia & Moguntia capitur. id laxius circumsedisse. Wormatiam, quam Lotharingicus tribunus Nettingius cum ducentis militibus insidebat, Turennius nullo resistente in potestatem accipit; militemque sub signa Gallica redigit. Oppenheimum ex itinere occupatum. Inde Moguntiam petit Enguianus, qua Elector Hermansteinum profugerat. Et quanquam Wolfius tribunus cum septingentis militibus à Bavarico exercitu submissus ad ripam Rheni adversam adesset; Capitulum tamen eum admittere abnuebat, quod satius duceret transactione cum Gallis

6. Sept. imminentem tempestatem declinare. Indulgebat Moguntinis mollissimas conditiones Enguianus; imposito tantum stipendio, quod quingentis alendis, qui in urbe relinquebantur, sufficeret. Cæterorum onerum venia facta. Rebus ibi dispositis iterum in Alsatiam adscendit. Ad Landaviam selecta manus mittitur, quæ quadringentos ibi Lo-

19. Sept. tharingicos acriter resistentes demum honestam ad deditionem compellit; etsi plerique ultro Gallicæ militiæ accederent. His gestis Enguianus

Enguianus in Galliam redit. cum Gallico equitatu in Galliam revertit, ingenti gloria mactus. Addiderat gratiam miles severa disciplina coërcitus, ac securitas provincialibus præstita, & quia erga quosvis promtam humanitatem ostenderat.

Hassiaci ad Rhenum accedunt. §. 30. Dum ista à Gallis geruntur, Landgravia, quo promtam se Galliæ officiis ostenderet, duo militum millia Geisio duce Rhenum versus miserat, auxilio si opus foret Gallis futura. Illi Hœchstam subito opprimunt, cæsis quos in armis deprehenderant: inde Ursellis stativa capiunt. Sed cum

6. Sept. animadverterent, se à Bavaricis peti, opportune Kirchainam recedunt. Nam Bavarici, quibus

His Bavarici frustra insidias struunt. tunc Hatzfeldius summo cum imperio præerat, cum circa Neccars-Ulmam Philipsburgi obsidium otiose spectassent, audito Hassicorum motu repente Wertanum cum triginta sex equitum turmis præmittunt, qui Mæno apud Kelsterbacum

9. Sept. superato improvisus circa Francofurtum adpellit, quem totus exercitus duodecim millibus constans sequebatur. Sed Hassi ante ipsas duodecim horas in tuta se receperant, Wertano frustra Puzbacum

14. Sept. insistente, ac paucos moratores intercipiente. Ita irriti versus Sylvam Ottonianam, inde Heilbrunnam se recipiunt, nullo operæ pretio facto, nisi quod festinato itinere suos fatigassent, ac qua transierant vastitatem dedissent; Steinhemi cumprimis Moguntinæ ditionis oppido atrociter grassati, velut præsulatus ob pactum cum Gallis in hostiles partes concessisset. Id quod & Schwalbacius Moguntinus Legatus Bavaricis in pleno Deputatorum Francofurti consessu acerbe exprobrabat, addito; vel Turcam ac Tartarum adversus tam barbarum militem recte in auxilium vocari. Circa exitum Septembris Bavarici Heilbrunna Ladenburgum descendunt, ac missa selecta manu Manheimum subito opprimunt, cæsis quos ibi invenerant Gallis. Ubi & Rosa, qui cum caterva equitum cis Rhenum explorandi causa excurrerat, vix solus per vallum, inde exigua cymba trans Rhenum evasit, omnibus, quos secum habebat, amissis. Turennius contra, qui digresso Enguiano ad oram Rheni curabat, quod hic robur equitatus in Galliam abduxisset, & tirones Galli intempestivo uvarum mustique usu morbis valde imminuti forent, satis habebat dispositis hinc inde stationibus transitu Rheni Bavaricos arcuisse.

Bavarici denuo ad Rhenum movent.

Glenii irritus conatus. §. 31. Nam Bavarici Manheimo reparato, ac trajecto Mœno idoneum transeundo Rheno locum quærebant, quibus & Glenius è Westphalia movens cum copiis suis se junctus erat, per hiemem recuperaturi, quod æstate amiserant. Porro Glenius apud Andernacum superato Rheno, inde Mosella Baccaracum irruperat; ubi arcem quinquaginta Gallis infestam oppugnat, sed cæso summo vigilum præfecto Schnettero, multisque aliis irritus repellitur; inde discedens oppidum militi in prædam concedit. Hinc apud Confluentes ponte Rhenum insternere instituit; & credebatur Bavaricos huc descensuros, ac superato flumine junctim Gallis ingruituros. Sed hi metu Torstensonii ad tuendas Bavari provincias revocantur, non alio operæ pretio facto, quam quod Hœchstam ab Hassis infestam expugnarent, imminuto per desertiones ad duo millia exercitu. Ad Viam Montanam Bensheimum, quod ducentis Gallis obtinebatur, assultu expugnant, desideratis tamen aliquot suorum centuriis, quos inter & tribunus Wolfius; cujus morte exacerbati Gallos omnes trucidant, excepto præfecto & Optione. Weinheimi qui tendebant ducenti pedites, ultro se hostium arbitrio commiserunt inter supplementa distributi. Inde in hiberna per Franconiam & Sueviam concessere. Glenius interim circa Mosellam hæserat; qui & ipse post Castellaunam & Simmeram frustra tentatas sublata conjunctionis Bavaricæ spe in Westphaliam revertit. Turennius digressis Bavaricis Gernsheimum Moguntinæ ditionis oppidum Bavarico præsidio infestum, occupat. Inde arcem Crucenacensem, obsessis acriter resistentibus, demum terrore cuniculi sub mœnia acti ad deditionem compellit;

Bavarici in hiberna concedunt.

18. Dec. inde & ipse suos per hiberna à Basilea ad Mosellam distribuit.

Hassicorum acta. §. 32. Quæ ab Hassicis hoc anno gerebantur, hæc fere erant. In Westphalia Holsatiæ Ducem Lemgovia Huxteram proficiscentem cum multis

Mart. præfectis ac centum gregariis interceperant. Rabenhauptius assumtis quingentis equitibus, totidem peditibus, ac trecentis dimachis Novesio processerat, velut tributa exacturus, revera ut Lotharingicos Eschweileri in stativis suis opprimeret. Ac primo quidem impetu una legio fugatur;

1. April. tres autem in campum progressæ pugnam strenue capessebant; tandem & ipsæ in fugam compelluntur, desideratis duobus tribunis, ac amissis sarcinis. Enimvero in fugam jam effusis duæ Cæsareæ legiones subveniunt. Unde Lotharingici receptis animis Hassicos Novesium abeuntes iterum asse-

1644. assecuti, post acrem pugnam fundunt, tum omni præda captivisque receptis, centum quinquaginta cædunt, ipsumque Rabenhauptium cum multis præfectis capiunt. Interfuerat pugnæ Wilhelmus Landgravius juvenis, qui post edita eximiæ virtutis specimina salvus Novesium cum reliquis evasit. Eam cladem Hassici per inanem jactantiam conciliasse sibi credebantur, dum post rem benegestam inutiles moras nectunt, ac displosis, quæ hosti eripuerant, machinis velut signum Cæsareis legionibus in vicinia tendentibus dant. Ea occasione usus Elector Coloniensis, Bergershusam ad deditionem compulit. Sed & parum aberat, quin Vehlenus valida cum manu Dorstena
12. Aug. progressus subito impetu Coesfeldiam oppressisset, qui jam superato vallo portas moliebatur, cum Hassi è turribus, & ad portas conglobati post acrem duarum horarum pugnam ingruentes repellunt. Trans Rhenum ab Hassis Bredenbenda & Bonneberga arces, inde Zantena, Raita, Linnicha, & Elsvveilera occupantur. Contra iidem Brandeburgico Electori oppida Clivica præter Calcariam iterum consignabant, ut eo validiores in expeditionem prodire possent. Majoris momenti erat, quod Comes Frisiæ Orientalis conniventibus Batavis, aut saltem Arausionensi Principe arma pararet, Auricam sibi suisque copiis liberum accessum deposcens, Hassosque, ni ultro facessere vellent, vi ejecturus. Quod cum hi abnuerent, res ad manus deveniebat, ac Frisii pulsi centum cæsos, ducentos captos desiderabant. Erat ea res magnopere cordi Landgraviæ, quæ & maximam partem suarum copiarum duce Ebersteinio huc contraxerat tam opimis hospitiis tuendis. Et fœderati Reges graviter ferebant, hoc modo Hassorum se auxilio privari. Unde & Suecici Legati Comitem literis ab eo cœpto deducere conabantur; & Galli apud Ordines Generales vehementer instabant, ut ei liti componendæ se interponerent. Qui & ægre licet Legatos suos eo miserunt, quorum opera ad mensem usque Martium induciæ factæ, spondentibus Batavis hostilia utrinque interim cessatura. Stipendiorum modus ad undecim uncialium millia menstrua redactus. Ita rebus utcunque compositis pleræque Hassicæ copiæ sub Geisii ductu (nam Ebersteinius Comes
11. Oct. paulo ante fato functus erat,) Torstensonio adversus Gallasium auxilio accedunt, reliquiis hujus intra Magdeburgum includendis operam navaturæ.

Motus Frisiæ Orientalis.

Circa pacem acta.

§. 33. Bellum Danicum uti varios animorum motus excitaverat; ita ne moram paci idem adferret, metuebatur, Cæsareis animos sumturis, & amoto jam pacis sequestre. Unde novus agendi modus, uberior tractationis materia, nova mandata. Ac sane toto hoc tractatu observare licet, Cæsareos pro habitu Succicorum armorum negotiationis progressum temperasse. Si Cæsaris hæreditariæ provinciæ premebantur, faciles se exhibebant; istis liberatis cessim ibant, securi, an Ordinum ditiones armis vastarentur, quod his oppressis autoritas ipsorum glisceret. Quæ & ratio erat, quare Gallasius Torstensonium in Holsatiam sequeretur, ac Cæsarei aliquot per menses tractatus eluderent, eventum belli Danici speculaturi. Etsi & apud reliquos morarum causæ non deerant, dum Gallici Legati inter se dissident, Savedra, quod de Pignerandæ adventu audiret, nihil negotii suscipere vellet; & Sueci adventum Ordinum expectarent. Abibant quidem Osnabruga Legati Danici, cum Salvio postridie discessus per Langermannum id denuntiassent, addito, Stadæ substituros, quoad adpareret, num novæ inter Regna turbæ in ipsa herba opprimi queant. Illi cum à Torstensonio tutum iter per Holsatiam in Daniam peterent, is initio istis concedere dubitabat. Mox tamen monebant Rectores Sueciæ, ne id abnueret; ut tamen potius Lubeca maritimo, quam terrestri per Holsatiam itinere ipsos proficisci sineret. Manebat tamen Osnabrugæ Langermannus curandis Dani negotiis, & quia hic mediatoris munus circa Suecos deposuisse, circa alios retinuisse videri volebat. Sedebat Dano communem cum Cæsare adversus Suecos causam agere; eoque & per literas ab Electoribus petebat, ne ipso inaudito ad pacis tractationem descenderent, utque juncta opera adversus injuste illatam vim defenderetur. Contra Salvius demulcendis, qui novum ob bellum pacis spem prope exuerant, testari: Reginam ob subitum huncce casum consilia circa reducendam communem pacem haut mutasse, nec se Legatorum Danicorum, si mansissent, conversationem aversaturum fuisse. Sed cum ipsis abire placuerit, causam non fuisse istorum mediationem magnopere affectandi, cujus modicos fructus Suecia hactenus senserit. Et his licet amotis non defore paci inveniendæ viam. Gallis autem, & Landgraviæ de constanti sua opera circa societatem pacis bellique confirmabat; ac Reginam fœderi non minus, quam antea satisfacturam. Dani vexationes non amplius ferri potuisse. Reginæ consilia ab ipso turbata; impediisse eundem, ne omnes vires in Germanicum bellum verti potuerint; tacito adversus ipsum bello Sueciam domi velut tabe attenuatam, præstandis fœdere conventis imparem redditam. Longe plus proximo anno in Germania potuisse effici, ni Danus subegisset copias domi detinere. Spem esse Danum brevi ad saniora consilia compellendum, cujus injuriis liberati Sueci eo validiorem deinceps Galliæ operam navaturi sint. Danum successibus Suecorum ægrescentem cum divellere fœderata Regna non posset, id difficultatum objecisse, ut fœderi satisfieri non potuerit. Eo coërcito validius in Cæsarem arma gesturos. Si quid interim res Germaniæ præter spem detrimenti capiant, id brevi reparandum. Et quia aliqui Ordinum responso ad invitatorias Legatorum literas innuerant, se mittere suos non posse, antequam Regnorum Legati in loco tractatuum pervenissent; Oxenstierna denuo literis ipsos monet; cardinem totius negotii jam in eo verti, ut Ordines adsint, nec absque iisdem suscipi quid circa pacem posse. Ea causa se Mindæ, Gallos Hagæ tamdiu substitisse. Maturarent igitur suos mittere, & alios hortarentur. Bellum Danicum huic negotio moram non injecturum, nec eo minus causam communem cordi sibi fore.

1644. 28. Jan.

Sueci de studio pacis testantur.

Ordines Imperii idem denuo hortantur. 15. Febr.

Legati Danici Osnabruga discedunt. 29. Jan.

§. 34. Cæterum Osnabrugæ Cæsaris nomine aderant Aurspergius Comes, & Cranius, qui nuper jussos se ferebant ad extremum usque subsistere, ut Orbi constaret, penes Cæsarem culpam irritæ pacis non esse. Salvius præter destinata ibi hactenus hæserat. Ac maluerant Galli ipsum Mindæ mansisse, aut eodem statim revertisse, quod metuerent, ne separata inter ipsum & Cæsareos negotiatio agitaretur. Monasterii, Cæsarei & Hispanici aderant; in Zapatæ tamen locum, nuper fato functi, alius sufficiendus erat. Qui Gallos tamdiu à se exspectatos ægerrime ferebant; minati par pari se relaturos, ac ubi isti advenerint, se abituros, compositoque quoque scripto, quo

Quinam Legati in loco adfuerint.

1644. oſtenſuri erant, quis revera communem pacem adſpernetur. Aderat quoque Legatus Venetus Aloiſius Contarenus. Pontificis Nuntius Fabius Chiſius Coloniæ paratus erat ſtatim eo accedere, atque Galli veniſſent. Fuerat is ſuffectus in locum Cardinalis Roſetti, ſed qui legatione Anglicana male rem geſſerat male temperato zelo turbarum, queis Regnum iſtud quaſſabatur non minima cauſa; tum Mazarino inviſus, & à Gallis velut ipſis iniquus improbatus. Unde ab Urbano Pontifice, qui in Gallos propendebat, facile iſta functione iterum dimovebatur. Chiſius contra nobili apud Senenſes familia ortus, literis egregie tinctus erat, moribus inculpatus, fuco procul, ſed non niſi Melitenſi, & Colonienſi legatione antea obita modico rerum tractandarum uſu, ſed quo Monaſterienſi negotiatione examuſſim imbutus fuit. In Mediatoris munere obeundo ſociatis ſemper conſiliis cum Veneto agere, etſi ſæpius circa iſtos divellendos laboraretur. Tum & in neutram partem inclinare, licet ſubinde ab his aut illis ſolicitatus; unde & utrique parti parum amabatur, inviſo fere, qui noſtris accedere partibus abnuit. Ordines quoque Imperii oſtendebant, quamprimum Galli adeſſent, ſe ſuos eodem ablegaturos. Ita tunc ſoli Galli in mora eſſe arguebantur. Quam tamen mox amovebat Avauxius Monaſterium adpellens, cui Cæſarei, Hiſpani, ac Venetus rhedas ad quadrantem milliaris obviam mittebant. Eum paucos poſt dies ſecutus eſt Abel Servientus, Collegæ diſcors; cujus rei cauſa erat, quod hic Cardinali familiaris erat, à quo & miſſus credebatur paci impediendæ; quem & urebat, quod Avauxius tractatu Hamburgenſi multum ſibi autoritatis apud Germanos pepererat, qua & ſe importunius jactabat. Sed poſt longam æmulationem Servientus Avauxio prævalebat, aulæ favore, ac animi dotibus, artibuſque potior, magnaque negotiorum peritia, cum Avauxius judicio eſſet debili, ſemper dubitabundus, ne forte agendo erraret, hæſitans, tardus, & exigua in aula autoritate: quæ omnia in Serviento ſecus erant. Ex eo diſſidio non exigua tractatibus mora, ac dum iſte ſententiam ſuam adverſus collegam tueri contendit, ſæpe arcana mandatorum intempeſtive vulgabantur.

Galli Monaſterium veniunt. 7. Mart.

9. Mart. Mox quoque aderat Pontificis Nuntius, cui Cæſarei, & Gallus vehicula obviam prodire jubebant, Hiſpani non item. Pudore comparationis, quod Gallus familia numeroſa ac ſplendida uteretur.

15. Mart. Sicuti & paulo poſt cum in Cathedrale templum introiſſent Hiſpani, ac Avauxium centum quinquaginta miniſtris ſtipatum ibi deprehendiſſent, relato pede per alteram templi januam excedebant. Petierant à Cæſareis, ne & ipſi Nuntio obviam mitterent obtentu ignorati adventus. Quod hi annuere non poterant, cum ipſe de adventu ſuo

26. Mart. bis ipſis ſignificaſſet. Alter Legatus Abel Servientus Comes paulo tardius advenabat ob valetudinem, & quod ratificatio eorum quæ cum Batavis egerat, expectanda foret. Sequenti die Jo-

Oxenſtierna Oſnabrugam intrat. 27. Mart. annes Oxenſtierna Oſnabrugam intrat. Obtulerant Cæſarei Salvio, ſi eædem ceremoniæ placeant, quæ Gallis Monaſterii exhibitæ forent, ſe quoque Oxenſtiernæ rhedam ſuam obviam miſſuros, ut tamen ea proxime ipſum nulla interjecta incederet; ac is ſtatim poſt adventum ſuum ſuper hoc humanitatis officio gratias ageret; intra biduum ab ingreſſu ſe ipſum ſalutaturos, parem mox honorem ab eodem expectaturos. Id quod ita acceptatum. Non tamen longius rheda proceſſit, quam qua grandior machina ejaculari poteſt. Poſtridie ab ingreſſu Oxenſtierna per Myloni um Secretarium legationis Cæſareis pro exhibito honore gratias egit. Reponebat Aurſpergius; id ex more factum, & inſtaurandæ inter Imperium & Sueciam veteri amicitiæ. Primam ſalutationem obibant Cæſarei; reponebat eum honorem interjecto biduo Oxenſtierna. Præter honoris verba, & mutuam circa ſtudium pacis teſtationem tunc nihil dictum. 1644. 30. Mart. 2. April.

Ordines nondum adſunt. §. 35. Præſentibus jam partium legatis mora penes Ordines Imperii erat. Hos ſocii Reges inter tractandum utique Cæſari adjungere cupiebant, iiſque jus belli ac pacis reſtituere, quod cum ipſis commune Cæſar hactenus ſibi ſoli arrogaverat. Id enim præcipuum ſecuritatis ſuæ fundamentum ſtatuebant, ac ne Cæſar dominatum Germaniæ invadere, vicinoſque pro lubitu bellis exercere poſſet, ſi Ordines ſuffragii jure circa bellum & pacem gauderent. Et proclives in hanc rem erant Ordines, cum primis Evangelici, modo de initio tractationis prius conſtaret. Et licet forte Francofurti propoſita Deputationis translatio non ſuccederet; tamen prout cuique commodum mittere decreverant, modo tractandi in ipſo loco facile expediendo. Ac jam quidem amoto Dano Succi abſque mediatore cum Cæſareis tractare cupiebant; ſed ea res Gallis ſuſpicionem injiciebat, eoque de Venetorum opera adhibenda proponebant. Quæ etſi Reginæ quondam ingrata non fuerat, cum tamen Legati nunc nihil in mandatis ſuper ea haberent, res ad eandem referenda erat.

Legari Regi colloqui nondum poſſunt. §. 36. Galli porro ſtatim atque Monaſterium adpuliſſent, ingens cum Succis colloquendi deſiderium oſtendebant, ac negabant ſe quidquam ſuſcepturos, niſi re cum ipſis communicata. Incidebat tamen huic congreſſui non nihil difficultatis, quod non ſatis idoneus utrique urbi interjectus reperiretur locus. Tum & Galli primam ſalutationem ſibi utique depoſcebant, velut dignitate potiores. Succi contra quanquam dolendum judicarent tanto negotio per inania moram injici; tamen quia exemplo ſemel admiſſo inemendabile deinceps præjudicium Reginæ conciliabatur, ac ea prærogativa ſæpius affectata, nunquam agnita fuerat, nullo modo in id poſtulatum conſentire poterant. Unde prout juſſi erant æqualitatis rationibus inſiſtentes pertendebant, ut qui prior ad locum congreſſus acceſſiſſet, poſterius venienti primum ſalutationis honorem exhiberet; quod inter ſummos utrinque Principes ſemper ſolitum. Aut ſi hoc Galli abnuerent, ſorti res committeretur. Sed & incidebat Salvii longior valetudo. Ac vagabantur inter utrumque oppidum catervæ militum, modo Cæſareos ſe, modo Danicos aut Bremenſes ferentium, qui Succicis Legatis inſidias ſtruebant, ut his extra urbem progredi haut tutum videretur.

Galli Ordines ad tractatus invitant. 6. April. §. 37. Dantur inde à Gallis ad ſingulos Ordines literæ, queis eos ad adeundos tractatus invitabant. Iis tamen non, uti Succi, exemplum ſalvi conductus addiderant, quod promulgato à Cæſare communi diplomate ſat cautum Ordinibus judicarent. Earum literarum principio ſuum in pacem ſtudium extollere, culpam protracti hactenus negotii in Auſtriacos devolvere. Nunc ſe ſocioſque paratos adeſſe: aſt nullum adhuc ex Imperii Ordinibus comparere. Ubi nunc eſſe illos, quorum maxime cauſa bellum ſuſceptum & feliciter geſtum? Ubi illas voces amneſtiam flagitantium, & quæ nunc ultro ſe offert, inſtaurandi Imperii occaſionem. Eam præcipuam ſibi belli cauſam ſtatuiſſe Gallos, Succoſque eo conſilio arma ſumſiſſe, non niſi reddita Germaniæ libertate ponenda. Id Auſtriacos ſecius

1644. cius interpretatos ita voluisse accipi; quasi Regnis res suæ tantum curæ essent, commoda Ordinum obtentui sumerentur. Utrius partis verior oratio, magna alterutrius mercede heic patefaciendum. Nunc demum detrahendam personam, profitendumque palam in hoc conventu, quid sibi quisque bello quæsiverit. Venirent igitur in rem præsentem Germaniæ Proceres, consiliorum, factorumque ipsorum testes futuri, & haut dubie adjutores. Si rite publicam Europæ causam auspicari, atque absolvere fas sit, non nisi cum Imperatore & statibus simul & semel transigendum. Jus belli quippe ac pacis isti uni haut competere; neque Galliam, quæ Germanicam prætulit, & constanter tutata est libertatem, in eaque non parum præsidii sibi esse sentit, hæc legitima Imperii, & propriæ securitatis fundamenta convelli unquam passuram. Seriem bellorum, queis tamdiu populus Christianus conflictatur, ab hoc fere capite fluxisse, quod Principibus Ordinibusque Imperii suus non sit servatus honos, sua jura servata, nonnullis etiam terras, imo & ipsam corporis libertatem ereptam. Quæ ad omnes ab ipsis Imperii primordiis, ac primum latis legibus pertinent, ea ad unum fere contraxisse paucorum potentiam. Jamdudum circumferri, Austriacam Domum Monarchiam Europæ moliri. Basin tanti ædificii constituere in dominatu Germaniæ, velut centro Europæ. Huic stabiliendo omnia Majestatis jura, vim legum, munia magistratuum Ordinibus Imperii paulatim ademtum ire. Solam Electores aliquot; & Principes in exilium egisse. Solam hactenus armorum jus sibi asseruisse. Nunc quoque Francofurti in eo totam esse, ut sibi vindicet tractandæ pacis arbitrium. Quod ni Ordines, quibuscum divisum Cæsar imperium habet, mature prohibuerint, actum esse de libertate Germaniæ, jactum firmatumque fundamentum Monarchiæ ubique regnaturæ. Cum vero DEi beneficio ita se dent tempora, ut liceat tantis malis mederi, ejusque rei causa frequentes fœderatorum Principum Legati Monasterium & Osnabrugam convenerint, imposituri tot conatibus pulcerrimum diem, hortari se jam Ordines nomine Christianissimi Regis, ne cum publicæ rei tum privatæ in tanta expectatione desint, & suos continuo ministros huc mittant, daturos ipsis operam, ne armis jam pene parta tractatu deliberur cautio communis securitatis. Eo fine Ordinibus salvum conductum impetratum, quem initio plane abnuerit Cæsar; longo post tempore concessisse iis verbis, quæ infra dignitatem Ordinum essent, ea sententia, quæ autoritatem nullam præstaret. Providendum illis esse, ne, quod tandem magna contentione illorum causa expressum est, eorundem incuria in cassum cadat. Sin tantam sinant rei gerendæ opportunitatem corrumpi, hanc pacem ad ipsos non spectaturam. Compositis cæteris Europæ partibus solam Germaniam de statu dejectam non tantum à soluto legibus Imperatore, sed etiam, ut è re Hispanorum fuerit, ab extremis Gadibus aut bellandi aut quiescendi suspensas habituram rationes. Itaque Germanorum negotium inprimis agi. Miseranda patriæ calamitate summum id in Imperio imperium ipsis stetisse. Expertos esse, & Pragensem pacem fidem facere. Si vocatis, ut par erat omnibus Imperii Principibus instituta fuisset illa tractatio, liberas graveque sententias dicendas fuisse, & incendium illud, quo Germania arsit, quodque hodie ne ruina quidem extinguitur, nunquam fuisse excitatum. Sensissent Ordines sub nomine ejusmodi pacis irritamenta belli latere, ac pro ea qua pollent autoritate monituros fuisse. Tam tristi experientia edoctos haut se rursus præteriri passuros in hoc maxime loco, ubi de summa rerum agitur, Haut è dignitate fore alibi seorsim conventum ipsos habere, omnium, quæ heic gerentur ignaros, nulla consultandi facultate. Exclusos nimirum salutari Conventu tantos Principes in loco remoto hæsuros, additamentum partium. Ac ut dignitas insuper habeatur, de jure, de fortunis agi. Ad dissitos hinc magnis itineribus inania rerum perlatum iri, arcanorum ignaros, neque sincerum quid audituros, quod aliter quam est ipsis referri alterius interfit. Nimirum in tantis & impeditissimis negotiis os ori admovendum, omnia coram administranda; internuntiis, epistolis, relationibus quodcunque lubitum est interpolari facile, adulterarique. In peculiaria illa paucorum Comitia gratiam facile irrepere; sordibus enim ibi esse locum, vix quenquam suspicari audere. Utut sit, omnia Imperatoris arbitratu ut gerantur necesse esse. Majoribus Comitiis, ubi numerus & autoritas æquitati suffragantur, veritatem in aperta luce collocari. Quem porro moram pensaturum pacis tantopere concupitæ? Ejus miros amores cum profiteantur Cæsarei, non esse cur ad ambages confugiant, quæ necessario succedanea & subordinata illa Comitia consequentur. Metuendum quoque, ne inter longiores moras è subitis armorum casibus nova consilia capiantur, quibus negotium pacis plane intercidat. Hæc ex munere sibi impositio Ordinibus significanda fuisse, pro publico quidem, ac singulari Imperii Principum bono, si serio animum adjecerint. Sin cunctatione sua, vel adversariorum artibus fiat, ut præsentissimam opem ferenti, ac in partem victoriarum vocanti amicissimo Regi non auscultent, frustra posthac amissum Imperii decus quæsituros, frustra Auream Bullam, Constitutiones Imperiales, Transactionem Passavientem, frustra Capitulationem & sacramenta Cæsarum, aut Sanctionem Pragmaticam, obsoleta nomina, imploraturos. Unius Domus patrimonium fore Germaniam, & quo Bohemia fato, primarium Imperii membrum, eodem totum Imperii corpus corruiturum. Denique pristinam dignitatem, jura, libertatem, aut heic recuperanda esse, aut nullibi; talique inposterum fortuna usuros, qualem sibi communicatis secum consiliis in hoc Christiani Orbis senatu fecerint. Harum literarum exemplum ad Deputatos Francofurtum mittebatur, simul ad Civitates Imperiales, in quas singulare Galli studium testabantur, earumque emolumenta in hac pacis tractatione peculiariter observanda sibi à Rege injunctum. Eas literas nemo non justo asperiores agnoscebat, & ipse Servientus fervorem Avauxii arguebat. Quas & Cæsar datis ad Ordines literis acriter increpabat, subdola Gallorum consilia, & ambitiosa destinata arguens, qui verbo Germaniæ libertatem crepent, revera ad eandem enervandam viam muniant. Addebat & Landgravia literas ad Deputationem Francofurtanam, queis ut negotium pacis serio & citra moram suscipiant, hortabatur. Non dubium esse, quin ubi semel pleno conventu in rem præsentem ventum fuerit, admissi hactenus errores ab omnibus sint agnoscendi, præsentibusque ac futuris malis remedium inveniendum, ac dissidia Imperii solidanda. Hac occasione amissa parem deinceps incassum quæsitum iri. Ordines sua absentia se ipsos jure belli & pacis exuturos. Si Reges absque Ordinum interventu

Landgravia Deputatos hortatur. 30. April.

1644. ventu tractationem suscipere abnuant, spem pacis plane decollare. Denique Reges, qui bellum se gerere ad servandam veterem Imperii faciem Ordinumque libertatem jactent, ubi Ordines id insupe. habuerint, sibi consulturos, ac ob securitatem suorum Regnorum aliam viam istis valde molestam inituros.

Circa Procuratoria danda Cæsarei Osnabrugæ tergiversantur.

§. 38. Proximum erat procuratoria hinc inde inspici atque tradi. Quod ut fieret Venetus & Hispani, & ex parte Cæsarei urgebant, ut aliquando negotiationis initium fieret. Nec minus Regiis, ut id quamprimum susciperetur, placebat. Verum quia post discessum Danorum Osnabrugæ mediator deerat, Rorteus Suecis proposuerat; num placeret Venetum solennem, aut velut subsidiariam operam heic navare? Sed illi nondum mandata sibi ob longinquitatem & difficultatem viarum allata excusabant. Ne tamen tractatio adhæresceret, per Decanum Heistermannum è Cæsareis sciscitantur; num placeat procuratoria edere, & qua ratione id commode fieri queat? Cæsarei paratos se quidem ostendere, sed cum in mandatis non habeant absque mediatore negotium suscipere, aliquot hebdomadum dilationem petebant, quoad Vienna responsum accepissent, parem humanitatem Suecis vicissim indulturi. Ita Osnabrugæ id negotium diu silebat.

15. April.

In Procuratoriis Monasterii multa desiderantur.

§. 39. Ast Monasterii procuratoria jam mutuo exhibita fuerant inconsultis Suecis, quod hi velut fœderi adversum exprobrabant, Rorteus utcunque excusabat; nec ipsam negotiationem, nisi re cum Suecis communicata, ibi susceptum iri. Et mox Galli, cum audirent Cæsareos circa edendum procuratorium moras nectere, testabantur; se ob fœdus progredi longius non posse, quoad Suecis ibi satisfactum sit. Quanquam & nonnulla in procuratoriis utrinque desiderarentur. Galli notabant, à Cæsare titulum Ducis Burgundiæ usurpari, cum Carolus V. & Hispaniæ Reges diversis tractatibus ei renuntiarint. Tum à Cæsare missis *Commissariorum* duntaxat vocabulum tribui, quo variæ personæ notentur infra dignationem Legatorum constitutæ. Igitur daret Cæsar illis titulum Legatorum, aut se honores Legatis solitos illis non exhibituros. Porro initio, cum de præsenti bello tangeretur, fœderatorum & adhærentium mentio facta erat; sed ea clausula, qua Cæsar suis potestatem super pace agendi conferebat, de illis plane silebatur; ubi tamen mentionem eorum injici ob Landgraviam & alios necessarium videbatur. Denique facultas media tantum, queis ad pacem perveniri possit, respicere videbatur; non ipsam pacem concludendam, obsignandam, & perficiendam. Ex Hispanica plenipotentia Galli deleri postulabant titulos Regnorum Portugalliæ, & Navarræ, Ducatus Burgundiæ & Comitatus Barcellonæ. Portugalliæ Regem ab se agnosci Joannem IV. Navarræ Regnum Galliæ Regi deberi; nullo jure penes Hispanum esse. Burgundiam Gallorum esse, Cataloniam consensu Ordinum ad vetus Galliæ jus rediisse. Sed cum super illis titulis omittendis obtinere non possent, protestabantur; id Regi suo fraudi non fore: Ac si forte procuratorium ipsorum sit emendandum, titulo Regis Galliæ & Navarræ *& cetera* se addituros, innuendis quæ omitterentur ditionibus. Loco vocabulorum *ex placito Cesaris*, reponi volebant; *ex consensu eorum, quorum interest*. Tum & verba è quibus colligi poterat, Regem Hispaniæ ad pacem invitatum fuisse, plane expungi postulabant. Sed præcipuus scrupulus erat, quod singuli Hispanici Legati peculiare haberent procuratorium, quod ad alios Plenipotentiarios, quibuscum simul tractare deberent, referebatur; nec tamen exprimebatur, quinam & quot illi Plenipotentiarii essent, & num qui adessent absque illis agere quid possent. Tum & captiosa habebantur illa verba; quod in tractatione omnia illa agere deberent, *quæ ex usu rei Christianæ, & peculiari commodo Regis Hispaniæ, ipsiusque amicorum & sociorum, & Domus Austriacæ essent.* Nam licebat dein Hispano omnia quæ acta forent, irrita declarare, obtentu sumto, illa bono Orbis Christiani, aut peculiari suo, suorumque non congruere. Denique & monebatur, *Plenipotentiarios* tantum illos, non Legatos dictos.

1644.

In Gallico.

§. 40. In Gallico vicissim non minora desiderabantur. Ejus exordio causam belli Cæsari defuncto, Domuique Austriacæ, ejusque sociis aperte, tum moras pacis oblique imputari, Cæsarei ferendum non censebant. Exprimebatur inde Legatos tantum ad invenienda paci reducendæ media, non ad eam concludendam, aut firmandam constitutos. Referebatur procuratorium ad socios Galliæ, ut una cum illis tractaretur. Quorum aliqui nondum aderant, necan venturi sint, constabat; nec si venirent, num legationis suæ plenam fidem facturi essent. Ita per eam clausulam quæ cum Gallis tractarentur irrita fore, defectu potestatis. Ob interveniens quoque Danicum bellum Cæsarei cum Suecis citra Danos agere nolebant. Tum & porrectum erat procuratorium Gallicum ad fœderatos in Italia, quorum tamen nomina expressa non erant. Atqui si hi tantum intelligerentur, quibus jam Cæsar peculiaribus diplomatis caverat, eam procuratorii extensionem superfluam esse: sin alii respicerentur, à pacto prævio discedi. Denique ob pupillarem Regis ætatem majore cautione à Regina, à Tutoribus, & Principibus Regii Sanguinis opus videri, inprimis à Duce Aurelianensi, cujus consensu procuratorium concessum exprimebatur. Et quia Franciscus I. conventionem Madritensem non servaverat, quod à Parlamento confirmata non foret; forte & nunc Parlamenti autoritate opus esse. Ob hos igitur defectus Gallica tractatio ultro hærebat. Declarabant tamen Galli, ne quid culpæ sibi posset imputari, se formulam procuratorii, qualem Cæsarei & Hispani probarent concepturos, & in aulam subscribendam & firmandam transmissuros, si isti idem faciant. Quod facile processurum videbatur, ni Osnabrugæ tractationi remora injecta foret. Unde monentibus Suecis, ut negotiatio utcunque pari passu procederet, id tantisper omissum.

In Hispanico.

Cæsarei absque Danis tractare nolunt.

24. Maji.

27. Maji.

§. 41. Nam Osnabrugæ Cæsarei post longam dissimulationem, per Heistermannum Decanum Suecis denuntiant, jussos se absque Dano non agere; non expresso, de mediatione Dani, an de ejusdem causa id intelligendum esset. Unde ut distinctius res perciperetur, Suecis ablegantibus idem à Cæsareis id responsi retulit: postquam Daniæ Rex Osnabruga pulsus sit ademta mediatione, idque ipse Cæsari per literas significarit, Suecosque communes hostes declararit, nec Danica mediatio ad præsentem rerum faciem quadret; judicare se, Danum omissa mediatione controversiam suam cum Suecis heic decidi velle. Id quod Cæsar recusare non posset ob merita Regis de prævio tractatu, & pacis negotio, & ob vicinitatis jura, & quia hic conventus Orbi Christiano com-

1644 communis futurus sit. Jam quoque Cæsarei à Gallis, ut in id consentirent, petierant, ut Danica causa heic disceptaretur. Id quod Galli plane abnuebant, ac Thuillerio jam super ea lite componenda injunctum ostendebant. Alias ferebant Cæsarei, circa edenda Osnabrugæ procuratoria nil difficultatis fore, quod super earum formula jam inter ministros utrinque conventum sit, nec aliud supereſſe, quam ut autographa ad conceptam antea formulam conferantur.

De modo tractandi Osnabrugæ dubitatur.

§. 42. Agitabatur hinc illa quæstio; quo modo Osnabrugæ post sublatam mediationem Danicam negotiatio instituenda sit? Danum denuo isti muneri adhiberi, postquam in partes discesserat, non congruebat. Absque mediatore tractare Sueci cupiebant, nec Cæsarei abnuebant; excusabant tantum, se Vienna nondum responsum accepisse, quo statim scripserint, atque Sueci de ista re innuissent. Gallis tantum hic agendi modus parum placebat, ne familiariter nimis Sueci cum Cæsareis conversandi occasionem nanciscerentur. Veneti mediationem Monasterii omnes acceptaverant, tanto magis necessariam, quod Chisius nihil eorum, quæ Protestantes spectabant, attingere vellet. Pronum quoque Contarenus se ostendebat ad eandem operam Osnabrugæ obeundam: amplissima se facultate à Republica instructum circa pacem in Germania agendi, nec Monasterio magis quam Osnabrugæ adstringi. Addebat tamen, si volente Daniæ Rege id fieri posset; nam hoc invito, Venetos se non ingesturos. Ac à Cæsareis intellexerat, Regem mediationi suæ adhuc inhærere, nec ut alius in ipsius locum subeat velle. Sed & Deputati Electorales Francofurti Venetam mediationem Cæsari eadem conditione acceptandam suaserant, ut ne Dano offensæ ansa præberetur, tum ne fastigio Collegii Electoralis fraudi id foret. Nec adhuc certum erat, num Cæsar eandem mediationem circa Osnabrugicos tractatus acceptaturus esset. Sueci eum honorem Venetis non invidebant. Sed scrupulus erat, quod unicus tantum Legatus adesset, si prima negotii origo inspiceretur, Monasterienſi duntaxat tractationi destinatus. Id quod in emolumentum suum trahebant Galli, prærogativam quandam inde sibi fabricaturi, per Rorteum proponentes, ut vel Osnabrugensis tractatus Monasterium transferretur, vel Secretarius Status nomine Reipublicæ Venetæ ejus rei causa Osnabrugæ semper hæsurus id muneris obiret. Quorum prius prævia conventioni repugnabat, neutrum è dignitate Reginæ Regnique Succiæ erat, quod ita Osnabrugensis actio accessorium Monasterienſis, & Succica pax Gallicæ appendix futura esset. Igitur postulabant Sueci, ut vel Veneti alium adhuc mitterent pari dignatione & mandato cum Contarenō, vel Contarenus per vices Osnabrugæ aut Monasterii ageret. Inter hæc Legatorum Suecicorum ministri, & ipse Mylonius, dum Mindam proficiscitur, à Cæsareo milite violatus & spoliatus fuerat, literis etiam aliquoties interceptis, quod, expostulantibus Succis, in posterum emendatum iri Cæsarei pollicebantur.

De Veneta mediatione.

Ordines Imperii adhuc accedere tardant.

§. 43. Porro Imperii Ordines, etsi ipsorum maxime interesset, tari adhuc comparebant. Monasterii pauci, Osnabrugæ præter Hamburgensem Meurerum, Pomerani tantum, Ecstedius & Rungius aderant, qui in comitatu Oxenstiernæ venerant, & Ordinum classe censeri non potetant. Electorales eam ob causam emanebant, quod Cæsar Venetos Regibus pares, & velut ultimos in ordine Coronatorum habendos annuisset quam dignationem ingenti pecuniæ summa illis vendidisse ferebatur. Unde & Cæsarei Legati Contareno rhedam obviam missam, Excellentiæ titulum, superiorem in suis ædibus locum, & alia Regiis Legatis solita exhibuerant. Eundem honorem Electorales exigebant, & ut Venetis per omnia æquales haberentur: de quo Cæsarei nihil in mandatis habebant. Eam ob causam Franciscus Wilhelmus Osnabrugensis Præsul, qui Colonienſis Electoris vices impleturus erat, Widenbruggæ subsistens Monasterium adire abnuebat. Eadem Moguntino absentiæ causa, Brandenburgicus cæterorum exemplum aucupabatur, nec ipse primum impetum excepturus, nec Collegio præjudicium allaturus. Ac misso Monasterium Nobili, Moguntini exemplum sibi respiciendum excusabat. Ac suspicabantur quidam, hanc prærogativam Venetis à Cæsare venditam deprimendis Electoribus, velut hos, reliquosque Ordines, tractatibus protelaret. Cæteris Ordinibus parum inter se conveniebat. Franconicus Circulus concluserat, ad tractatus mittendum, & jus suffragii utique tuendum. In Suevico Circulo ubi Catholici prævalebant, per majorem partem decretum, missione supersedendum. Ac Augustanus suffragio suo declaraverat, id illicitum, & soli Cæsari cum Electoribus de pace statuendi jus esse. Scilicet quia Catholici, qui in ea urbe rerum potiebantur, metuebant, ne in priorem statum urbs reponeretur. Elector Saxoniæ, cui Superioris Saxoniæ Circuli directio, ad Ratisponæ ac Francofurti decreta provocabat, eoque cum reliquis ejus Circuli membris consilia conferre supervacuum ducebat. Legati Succici, queis Ordines ad tractatus pertrahere cordi erat, etsi moras nectentibus Cæsareis patientiam non exuere jubebantur: tamen ut Ordines ad maturandam missionem impellerent, rumorem sparserant, velut ob tergiversationem adversæ partis, procuratorium edere abnuentis, & ob moras Ordinum Mindam concessuri, ibique quomodo res se datura esset, expectaturi. Nec carebat fructu id consilium: Nam quidam Ordinum metu, ne tractatus plane abrumperetur, quamprimum eo mittere statuebant. Ante alios Landgravia Reinhardum Scheferum Osnabrugam, Adolfum Wilhelmum Crotegum, & Joannem Vultejum Monasterium ablegat, quorum hos Cæsareis parum gratos fuisse vel inde adparebat, quod cum per Oratorem Venetum admissionem peterent, Cæsarei frigide & abrupte responderent, ipsi de suo adventu significarent, & responsum expectarent. Pomeranis, queis fiduciariæ literæ nullæ erant, admissio à Cæsareis plane negabatur. Unde cum cunctibus in longum tractatibus sibi de viatico ultra semestre non prospexissent, Succos consulebant, num ad tempus domum proficisci expediret? Quod ipsi eorum in arbitrio relinquebant, præsentia eorundem, aut absentia in neutram partem quidquam valitura. Ita isti mense Julio domum revertere. Contra Osnabrugam venerat Legatus Lusitanus Rodericus Botellus, valido Suecorum equitum præsidio huc deductus, quem qui belle cupiebant monuerant, si salutem suam amaret, ne à Suecico comitatu longius discederet. Quod & alter Lusitanus, qui Monasterii erat, faciebat, usque adeo Gallis se attemperans, ut & lugubres vestes, queis isti tunc ob mortem Regis utebantur, assumeret.

1644. Controversia Electorum cum Venetis.

Reliqui Ordines de accessu dissentiunt.

Landgravia ad tractatus mittit.

§. 44. Legatis tandem Regiis Harcotta placebat Salvius

1644. Monasterium excurrit.

bat habendis inter se congressibus, locus utroque oppido æqualiter distans. Quo minus tamen ibi, quod valde cupiebant, convenire possent, obstabat valetudo Avauxii, & quia frequentes eam regionem persultabant hostium catervæ, quæ ne sub

30. Maji. Dani aut Archiepiscopi nomine contumeliam ipsis inferrent, metuebatur. Equidem ad Archiepiscopum scribebant, tabellariis literisque suis tutum transitum concederet, tum & peculiari diplo-

31. Jun. mate suæ securitati caveret. Qui responso suo de tabellariis & literis ample pollicebatur: de Legatorum securitate silebat, ac potius Oxenstiernam insimulabat, velut multis modis leges paciſici Legati transgressum. Addebat, Cæsaris mentem circa dandum salvum conductum non fuisse istum ad hostiles conatus adversus fidos ipsi Principes extendere; & ex Jure Gentium constare, quousque securitas Legatorum, si hostilia moliantur, valeat. Ita quæ ipsi mens esset, haut obscure colligebatur. Sed cum varias ob causas colloquio foret opus, tandem placebat Salvium dissimulata

27. Jun. persona raptim Monasterium excurrere. Is à Gallis ibi atque Veneto absque pompa primum salutatus, id officium pari modo reddebat. Quere-

Gallorum de bello Danico querela. bantur ibi Galli, tractatus pacis ob bellum Danicum hærere. Cæsarem quippe licet à pace alias abhorrentem plausibile nunc accepisse prætextum rem extrahendi, velut Danum destituere nefas sit. Equidem justissimas Suecis ejus belli causas; & fatebatur Axauxius, se plures injurias, quam quæ scripto publico recensentur, cum in Dania ageret, observasse. Sed parum tempestive susceptum arguebant, cum si intra Cæsareas provincias substitisset Torstensonius, Ragozio junctus facile jam Cæsarem ad pacem compellere potuerit. Repo nebat Salvius; non eam solam paci moram; sed & contumeliosas Legatorum Gallicorum literas invitatorias, & procuratorii vitia tractatibus obstare. Tum ostendebat, quid injuriarum, damnorum, & contumeliarum, quotque per annos Succi à Danis toleraverint, & Gallis suadentibus dissimulaverint; donec cum jam fundamenta status domestici subrui cœpissent, ad id consilii sane invitis descendendum fuerit. Sed cum per objecta à Dano obstacula Cæsarem nunquam totis viribus invadere licuerit, communis fœderis rationes postulasse, ista simul & semel amoveri. Quod nihil antea cum Gallis communicatum fuerit, taciturnitatem, consilii animam, non aliter tulisse.

De invitatoriis Gallorum literis. Circa invitatorias literas excipiebat Avauxius, multa ex ipsius Salvii epistolis in eas translata. Fatebatur Salvius ista omnia verissima esse, & Ordinibus ubi advenerint eadem in faciem dicenda; publicis tamen scriptis majorem moderationem adhibendam. Sic se Collegamque eadem rationum momenta mollioribus duntaxat verbis adduxisse. In procuratorio Succico mirari se dicebant

De procuratorio Succico. Galli, quod Regina Cæsari titulum *Majestatis* dederit; quod corrigi postulabant, ne Cæsar super Galliam extolleretur. Nam se Cæsari loco, non titulis cedere. Et si Regina Cæsari *Majestatis* titulum tribuere pergat, Galliam eundem postulaturam. Addebant, ob ludibria Cæsarcorum se dubitasse, num alteruter, aut uterque Monasterio discederet, Rorteo tantum relicto, ne tractatus plane abrupisse videantur. Sed cum Mediatores duos menses constituerint, intra quos procuratoria emendata sint exhibenda, id tempus se expectaturos. Interim adpariturum, num controversia Danica in finibus Regnorum sit componenda. Nam ut ea Osnabrugam trahatur, haut è re fore, cum Cæsari occasio inde sit nascenda, pacem Germanicam juxta ac bellum Danicum prolatandi. Quod si tamen lis Danica ocyus in finibus decidi queat, id cunei vicem habiturum compellendo ad pacem Cæsari, tota tunc belli mole in ipsum devolvenda. 1644.

De subsidiis. §. 45. Inde Salvio subsidiorum solutionem postulanti reponebant Galli: cum Succorum exercitus relicta Germania in Daniam concesserit, sibi imperatum non modo nihil subsidiorum exsolvere, præsertim cum Galliæ Rex velut pacis inter Succos & Danos Sequester ab omni belli Danici consortio removere se debeat; sed potius Reginam subsidia poscere, quippe cum bellum Danicum multis sumtibus Galliæ causam præbuerit. Nec ad aliud se bellum, quam Germanicum subsidia promisisse. Aut debuisse prius super Danico cum ipsis communicari, & conveniri. Necdum constare, num bellum Danicum è bello Germanico, aut fœdere Gallico enatum sit. Ad quæ Salvius; Bellum Germanicum fœdusque Gallicum utique Dano antàm præbuisse Succorum consilia turbandi. Eundem inde magno studio egisse, ut fœdus illud dissueret. Cum id non succederet, Cæsari suasisse externam Germaniæ pacem ab interna separare, ut si fœderati Reges pacis leges quas ipse velit adspernarentur, utrique unitas Germaniç vires objicere possit. Et quanquam his in Oretunda accesserit, tamen Danum, nisi Suecia bello Germanico implicita, eam moturum non fuisse. Quin ea de causa istam litem intendisse, ut Succiæ media adimeret id bellum sustinendi, simul suspicionibus ipsos agitaret, ut è Cæsareis provinciis eosdem retraheret. Quæ omnia fœderi, & bello Germanico adversari. Quin occupandum fuisse Succis bellum, ni occupari mallent. Et apud Osnabrugenses tractatus è præsumtis Succorum postulatis causam bello Danum fuisse aucupaturum. Neque vero Reginam bellum Germanicum deseruisse. Plurima adhuc oppida præsidiis teneri; Kœnigsmarkium rem gerere; Torstensonium ubi securitatis communis fundamentum in Dania posuerit, in Germaniam reversurum. Maximum fructum, quem Gallia è Succorum armis ceperit, esse, quod hostium arma ab istius finibus distraxerit. Hunc eo magis obtineri, quo remotius arma avertantur. Quod si Galli nunc subsidia negent, fœdus sublatum iri visum: id quod forte periculosis consiliis viam sit aperturum. Nam Cæsarem, quantumcunque studium servandæ Daniæ jactet, quavis hora separatam cum Succis pacem etiam excluso Dano facturum, si ipsi Germania excedere velint. Permovebant ista Gallos, qui valde metuebant, ne Succi omnibus per Germaniam locis Cæsari cederent, & hoc connivente Daniam subjugarent, velut in pensationis vicem. Igitur post modicam tergiversationem subsidii solutionem offerebant, ea tamen lege, ne idem adversus Daniam impenderetur, sed Hamburgi tantisper intra ipsorum manus esset, quoad Torstensonius in Germaniam regrederetur. Id vero durum valde Salvius ostendere. Sane Succos se in fœdere haut quidquam obstrinxisse pecunias ad rationes accepti & expensi recipere. Nec eo fœdere ipsis caveri, ab alio hoste se interim invasum non iri. Tum absurdum esse, dum circa externum & remotius bellum laboratur, statum domesticum periculo exponere. Et quare Gallos non transtulisse bellum in ditiones Cæsaris, sed arma tantum in contiguis sibi regionibus circumferre, velut ad tegendos proprios fines? Igitur & Regi-

De tractatibus Danicis.

nx

1644. næ fas esse per Kœnigsmarckium hostes fatigare, & totas vires proprio bello impendere. Idem quippe Sueciæ bellum Danicum, quod Gallis Hispanicum. Pertractas à se Cæsaris copias in Holsatiam, ut is Bavaro auxilium adversus Gallos submittere non potuerit. Et nihil interesse in Holsatia, an alibi cum Cæsare digladiemur. Neque subsidia illa ad totum bellum proficere, ut adeo accurate ad calculum revocanda sint. Denique non ita de Gallia meritam Sueciam, ut illa hanc Dano proculcandam prostituere debeat. Ita tunc quidem subsidiorum solutionem extundebat Salvius, ut tamen satis adpareret, ni Torstensonius ante hiemem in Germaniam rediret, ista deinceps ægre secutura. Avauxius post, cum istius tergiversationis subpuderet; eam à Serviento profectam excusabat. Tandem & Ragozii mentione injecta de Torstensonio querebantur Galli, quod is absque mandato Regem Galliæ obligare ausus esset. Substantiam fœderis equidem se expleturos; formam instrumenti valde displicere; multoque magis, quod pecuniæ summa Ottomannicæ Portæ solvenda differte ibi exprimatur. Esse hoc ex illis, quæ fieri, non dici debeant. Ideo se per literas rem ipsam, non formam instrumenti ratihabituros. Tum se certum hominem per Poloniam ad Ragozium missuros, qui in proposito ipsum confirmet; simul de inchoatis pacis tractatibus significet, ut suos Legatos mature huc mittere queat. Hæc erant, quæ tunc cum Legatis Gallicis Monasterii agebantur. De legibus pacis ad ipsam tractationem rejiciebatur; de satisfactione fœderatorum Regnorum nullum verbum.

De Ragoziano fœdere.

§. 46. Cæsarei interim omnem lapidem movebant, ut de suo in pacem studio aliis persuaderent, invidiamque ejus protractæ in Suecos devolverent. Imprimis exaggerabantur arma in Danum sumta, & quod Rex iste, utriusque partis consensu sequester adsumtus, ita subito functione sua dejectus esset. Is cum paci cupiat includi, à se tractationi initium fieri non posse; præsertim cum Sueci scripto publico inter causas belli adduxerint, quod Rex in negotio pacis Cæsari magis quam Succis studuerit. Quem nunc eam ob causam male multatum à Cæsare destitui iniquum sit. Nec communem pacem fieri posse, si bellum in Holsatia, quæ Germaniæ utique pars sit, geri pergat: Contra Legati Succici ostendebant, quam absurde bellum Danicum velut remora pacis Germaniæ obtendatur. Ejus causas Germaniam non spectare, nec à mediatione Regis primam originem deducere; sed peculiares injurias, & contumelias Sueciæ illatas armis fuisse vindicandas. Daniæ quoque Regem non modo Galliæ, & Batavorum mediationem acceptasse, sed & istius Ministros Hagæ ægre tulisse, Thuillerium ex Hollandia per ambages Monasterium & Osnabrugam perere, nec recta in Daniam promovendæ negotiationi tendere. Tum Senatum Danicum pronum se negotiationi in finibus Regnorum ostendisse. Quæ cum brevi instituenda sit, Danum ipsum litem suam Osnabrugam trahi nolle. Quin Danicum ministrum Langermannum ultro fateri, per Danicum bellum non stare, quo minus Cæsarei tractatum Osnabrugæ auspicentur. Dano sequestre commode careri posse. Et cur non oblata Veneti opera sit acceptata? Cur Ordines, quos belli malis utrinque pressos in pacis partem venire par sit, variis artibus hinc protelari? In eundem sensum literæ retundendis ipsorum criminationibus à Legatis Succicis conscriptæ per Bo-

Cæsarei moræ culpam Succis impingere cupiunt.

Iis Succi respondent.

29. Jul.

yertum Syndicum Osnabrugensem Cæsareis exhibentur. Hi cum de argumento earum è Boyerto intellexissent, magnopere perturbati eas tandem acceptare abnuunt, obtentu sumto, quod obsignatæ ab hoste venirent. Et quanquam idem Syndicus postera die suggerentibus Succis ostendisset; aliam præfectorum militarium rationem esse, quam Legatorum ad pacem ineundam missorum; haut eo magis tamen literas admittebant. Inter fermocinandum tamen cum Syndico ne verbo quidem super Danico bello tangebant; sed ut Succis significaret, brevi se mandata instituendæ tractationi expectare. Literæ illæ mox à Succis passim divulgatæ Cæsareos non parum confundebant. Venerat paulo ante à Luneburgicis Ducibus Osnabrugam missus Jacobus Lampadius, qui primo restitutionem oppidorum, quæ Succicis præsidiis in ea provincia tenebantur, postulabat. Quam rem Legati ad Torstensonium rejiciebant. Offerebat inde operam suam conciliandæ paci; id quod Principes sui Goslarienti pacto sibi reservarint. Revera propositum ipsi fuerat, quo loco tractatus essent explorare. Unde & paulo post iterum discedebat testatus, se satis deprehendisse morarum causas. Principibus suis haut fuisse persuasum, Cæsareos tantopere à pace abhorrere, uti ipse nunc perspexerit. Quæ cum calamo committere nolit, domum abire decrevisse, utilem operam præstiturum suos apud Principes, & reliquos Circuli Ordines, ut quamprimum Legati huc veniant. Intra tres septimanas se reversurum; quod tamen longius dilatum. Scripserat & antea Magdeburgicus Administrator, gravissimas exactiones, queis ditio sua prematur, in causa esse, quo minus Legatos miserit. Ab illis si respirare paululum detur, suos Osnabrugam venturos. Reliquorum Ordinum nemo adhuc adventus sui spem ostendebat.

1644.

Luneburgicus Legatus venit Osnabrugam, & abit. 5. Jul.

1. Aug.

8. Jul.

§. 47. Efficiebant Cæsareorum Osnabrugæ tergiversationes, ut nec Galli amplius de procuratoriis ad eandem formulam redigendis laborarent, quod ab ipsis initio propositum fuerat, Hispanis tempus frustra teri clamitantibus. Donec Mediatores proponerent, probatam omnibus formulam adornari, & Monasterium intra conventum tempus afferri; ut tamen Galli istam edere, aut tractationem suscipere non teneantur, antequam Osnabrugæ super procuratoriis conventum fuerit, ut tractatio utrinque pari passu procedat. Ea de re ut Succos consuleret, simul reddendæ salutationi Servientus citra pompam Osnabrugam veniebat. Ubi Succis quidem ista facile probabantur. Cæterum Servientus nunc longe mollius, quam nuper Monasterii differebat. De subsidiis nulli amplius scrupuli. Ragozio pecuniam Venetias transmissam. Regem apud Aulam Turcicam per Oratorem suum agere, non quidem ut ipsi Turcæ bellum Cæsari faciant, sed ne Ragozii destinata impediant. Id quod vitio sibi verti nequeat. Torstensonii acta & consilia valde probabantur. In Gallia sat cognitum, quantopere Suecos Danus offenderit, ac ipsos dudum miratos, istum insultantem tamdiu tolerari. Ac facile ferre ipsos posse istum Regem castigari, modo brevi lis ea componatur.

Tractatus Monasterii quoque quiescunt.

Servientus Osnabrugam venit.

§. 48. Ast Galliæ Rex mitigandæ offensæ, quam acerbæ Legatorum ad Ordines literæ excitaverant, ipse ad eosdem literas conscribit, quibus significat; Monasterium è suis quos summa prudentia ac fide habuerit missos, quos de mente sua plene docuerit, ac idoneis mandatis instruxe-

Galliæ Rex Ordines Imperii ad tractatus invitat. 10. Aug.

1644 rit. Eos suo jussu Ordines invitasse, ut suos mitterent tractatibus adornandis operaturos. Iisdem serio injunctum, non solum commoda Germaniæ quantum possint promovere; sed & Ordinum consilia ac sententiam exquirere, & sequi. Tum & ideo præsentiam Ordinum à se desiderari, ut eorum, quæ à suis Legatis gerantur, arbitri sint, & ubi eo, quo jussi sint, candore agentes animadverterint, judicare queant, quam inique adversa pars de ipsius destinatis spargat. Unde se non parum commotum illis, quæ Francofurti adversus Legatos suos jactata perceperit, qui haut eo secius tantam moderationem ostensuri sint, ut satis adpariturum sit, succesus armorum nihil insolentiæ sibi addidisse. Se ipsos ad Monasterium adeundum hortari, ut eodem pacis spiritu, quo ipse agatur, & ad eandem justitiæ & æquitatis normam ibi incedere velint. Regiis literis Legati Gallici suas quoque addebant, quibus ad Regis literas, suasque priores provocabant, quas ita sinistro sensu Cæsarei ceperint. Se jam certo Ordines expectare interim nihil suscipere, & speculari, quo tandem objecta per adversarios obstacula evasura sint, & qua ratione isti in viam reduci queant. Mitterent Ordines sibi ad tam salutare opus adjutores, quibuscum omnia ad pacem spectantia communicaturi sint. Addebant, quid circa procuratoria hucusque actum sit. Se quidem nullam caurelam abnuere, nihil non quod vel tantillum suspicionis excitare queat deleturos, tantum ut pax procedat. Tum & à Suecis Legatis acta defendebant, dilutis quæ super Danico bello objecta fuerant, Intentatas sibi Francofurti criminationes refellere facillimum esse, sed quia calumniis contemtius nihil, pace nil carius habeant, satius esse istas silentio involvere quam acerbo responso novis litigiis ansam præbere. Neminem fore, qui hanc animi moderationem debilitati virium adscripturus sit, à qua suspicione continuæ Regis victoriæ ipsos liberent; cui tamen sepositio quovis alio respectu pax quæratur. Conferrent & Ordines huc operam suam, ac viderent, quantopere Regi pax Germaniæ proficua cordi sit. Injunctum sibi non solum cum Ordinibus consilia conferre, sed & absque horum consentu in rebus Germaniam spectantibus nihil decernere. Non ad seditiosa conciliabula Ordines vocari. Decreto Ratisponensi, & per diplomata Cæsarea, legesque Imperii ipsis fas esse conventum hunc adire, locum capere, suffragia exprimere. Jure suo usos neminem reprehensurum; & eo jure aut nunc, aut nunquam utendum. Sustinuisse hactenus Ordines belli onera; cur à consiliis pacis excludantur? Cur non in partem admittantur tractationis, per quam tantis calamitatibus sint liberandi. Regi suo animum non esse, legitimum decus Cæsareæ potestatis solicitare: nec Gallos Protestantium, nec Suecos Catholicorum libertati insidiari. Utrisque id agi, ut illi in pristinum statum reponantur æquabili inter Cæsarem & Ordines temperamento. Id institutum nemini non patriæ amanti posse probari. Sed providendum ipsis, ne agendi tempora inanibus consultationibus prodigant, nec circa missionem legatorum nimis anxie aliorum exempla respiciant. Fortasse eos quorum exempla patientius quam tutius captent, occultis artibus prohiberi, aut ob privatum emolumentum rempublicam insuper habere. Quod si ipsi oppressam patriam sublevare non possint, aut nolint, ne tamen obstarent gloriosæ illorum operæ, qui communem libertatem vindicare, & pacem Orbi Christiano reddere instituant. Ejus diei magno se desiderio teneri, & operam daturos, ut non parum tum ad singulorum, tum ad publicum contulisse commodum videantur. 1644

Idem & Gallici Legati faciunt 4. Sept.

§. 49. Vix Osnabruga discesserat Servientus, cum Cæsarei per Decanum Heistermannum Succis significant; se paratos ad exhibenda procuratoria, scisciti, num & ipsis ita videatur, & num placeat per Secretarios utrinque id fieri? Quid ad subitam hanc mutationem Cæsareos compulerit, varie judicabatur. Plerique Enguiani Ducis successibus id tribuebant, & quod Torstensonius, qui Holsatiæ angulo inclusus credebatur, iterum in Germaniam vertisset. Igitur rebus ipsorum in deterius euntibus, & antequam alia calamitas accederet, tractatus ordiendi ansam quærebant. Et mirum erat de Danico negotio, cui hactenus ita pertinaciter institerant, nunc ne verbo mentionem fieri. Cujus rei aliqui hanc rationem reddebant; quod Cæsar apud Danum id, quod speraverat, auxilium non invenisset, cum offensa digressis utriusque ducibus; unde nec Cæsarem in ultius gratiam diutius tractatus differre voluisse; quod nec ipse Rex amplius desiderabat. Sueci etsi superfluum judicabant, Aurspergium, qui dudum discessum meditabatur, legationis suæ fidem facere; tamen ne novos scrupulos movendo, Cæsareis cavillandi ansam præberent, quod offerebatur acceptabant. Proponebant inde Sueci, ut Secretarii instrumenta in tabulario Gustavi, Gustavi F. mutuo traderent, ac describerent. Sed cum Cæsareis iste locus partibus addictus videretur, volebant, ut Secretarius Suecicus instrumentum ad ipsos primum deferret, inde suum se ad Suecos missuros. Id quod Suecis displicebat, velut Reginæ indecorum, & quia non satis cautum erat, num Cæsarei Suecico procuratorio viso suum remissuri essent. Tandem placebat utrumque autographum cum exemplo fide digno ad Heistermannum deferri; inde per unam & alteram horam à Legatis utrinque inspectum eodem remitti, exemplo utrinque retento. In Cæsareo instrumento quæ à Suecis desiderabantur, exigui momenti erant. Titulum *Potentissimi* nec alius Regibus tribuere Cæsar sueverat; ac Gallus titulo *Serenissimi & Christianissimi* adquiescere se profitebatur. Sic & quod Cæsar à se missos plena cum agendi facultate *Commissarios* nuncupasset, id perinde habebatur, ac si *Legatos* dixisset. Nec ad rem facere credebatur, quod in exordio utriusque partis fœderatorum mentio fiebat, in clausula dispositiva omittebatur. Nam & pari ratione in Suecorum procuratorio expressum erat, & fœderatis ipso præliminari pacto, & salvo conductu cavebatur. Denique & Suecos *partem adversam* vocari insuper habebatur, etsi quondam Sigismundus Marchio uodum in eo scirpo quæsisset.

Cæsarei jam ultro procuratoria exhibere cupiunt. 11. Aug.

In procuratorio Cæsareo pauca deliberantur.

§. 50. Mittebant inde ad Cæsareos Sueci, num quid in ipsorum procuratorio desiderarent; simul ut scisciterentur, quinam tractandi modus placeret. Sed isti exemplum procuratorii ad Collegas suos Monasterium missum excusabant, quorum sententiam propediem expectent. Cum Mylonius moneret, ut si quæ vellent mature indicarent, quod præcipitante autumno difficile maritimum è Suecia sit iter; Aurspergius reponebat; quæ desiderari queant, exigui esse momenti, & facta declaratione facile tolli posse. Post biduum Cæsarei Heistermannum ad Suecos mittunt, qui referebat; à Monasterienibus quædam exigui momenti notata; quæ tamen communicare dubitent, quod ad exemplum Vienna transmissum intra

Cæsareorum circa procuratorium probandum mora. 9. Sept.

1644. tra tres septimanas responsum expectent; ubi fortasse istæ minutiæ negligantur. Istam dilationem Galli ac Venetus Orator ægre ferebant, infinitam tractatibus moram metuentes, si omnia Viennam referenda essent.

Lambergius Comes Osnabrugam venit. 11. Sept.

§. 51. Veniebat inter hæc in abituri mox Aurspergii locum Joannes Maximilianus Lambergius Comes, qui eo quo dictum est modo Suecis procuratorium suum exhibebat. Aurspergius citra pompam discedebat, cum prius per ministrum nobilem Suecis valedixisset. Eodem tempore Monasterium veniebat Franciscus Andrada, velut extraordinarii à Lusitaniæ Rege Legati munere functurus, à trecentis Batavicis equitibus ad portas usque urbis deductus. De hoc Galli censebant; ipsorum quidem valde interesse, id Regnum subsistere frangendæ Hispanorum potentiæ; nec id se fulcire omissuros. Regem quoque Galliæ è Lusitania venientes Regiorum ministrorum honore afficere. Sed dubitare, num huc missi Regiorum Legatorum dignationem tuituri sint. Sat laboris sibi exhaustum, antequam rem cum Cæsare & Hispano ad tractatum deducere potuerint. Si nunc sub initium de Lusitanis, & Catalaunis mentio injiciatur, fortasse totum negotium interruptum iri. Nam Cæsarem & Hispanum Lusitano Regis titulum non daturos, nec Lusitanos citra eum titulum commeatus literas acceptaturos, sine quo heic sat tuto non sint acturi. Unde & Servientus, cum Osnabrugæ esset, Botello salutare ipsum cupienti significarat, neque *Excellentiæ* vocabulum, neque dextræ manus honorem ipsi daturum. Qua de causa & Botellus salutationem omittebat. Sueci tamen, quod hic legati dignatione apud Reginam fuerat, nec istam adhuc renuntiarat, *Excellentiæ* titulum ipsi impertiebant; Botellus contra per modestiam delatum dextræ manus honorem abnuebat. Ostendebat alias Botellus iste, Lusitaniæ Regem Suecis annuam pecuniam soluturum, si arctiori fœdere jungi eidem velint, nec arma prius ponere, quam Lusitanos inter, & Castilianos pax foret constituta. Sed Sueci negabant quidquam sibi super hoc negotio mandatum, nec constare, num Gallus in has leges cum Lusitano convenerit. Et cum ingenti terrarum ac marium intervallo Suecia ac Lusitania disjungantur, fœdus & conjunctionem illorum non nisi interventu Galli posse fulciri. Igitur Lusitano prius cum Gallo fœdus ineundum, aut si factum id jam sit, communicandum: tunc ad Reginam se relaturos.

Lusitani Suecis arctius fœdus offerunt.

Cæsarei secretos tractatus tentant.

§. 52. Dum ita publicis tractatibus via sternitur, Cæsarei Hispanique non omittebant secretos tractatus tentare. Et in Galliam quidem è Flandria advenerat Chevreusia certis conditionibus pacis instructa, ut Reginam Regentem à sociis abstraheret. Cujus tamen conatus cum Mazarini vigilantia elusi essent, tantum Hispani odium adversus ipsum conceperant, ut ejusdem vitæ clandestinas insidias struerent. Osnabrugæ autem Aurspergius antequam discederet, Mylonii colloquium expetebat. 15. Oct. Quod Legati plane declinandum non censebant; neque tamen statim accurrere è decoro erat, ne avidi nimis viderentur cognoscendi id, quod suspicabantur. Igitur excusata tantisper valetudine aliquot post dies alterius negotii obtentu istum adibat. Ibi inter alios sermones Aurspergius per ambages jaciebat: viam tractandi à se quondam Hamburgi insinuatam adhuc patere. Esse Galliæ rationes publicas ad pacem, sed privatas obstare, eamque infinitum bellum meditari. Se jam in Aulam Cæsaris discessurum, nosse cupere, quæ heic Suecorum mens sit. Mylonius contra velut obiter memorabat; Cæsareos eo modo nunquam serio rem egisse, & expeditissimam viam per tractatus publicos ad pacem patere. Ita irritum conatus destituebat. 1644.

Legati Suecici Ordines Imperii denuo invitant. 14. Oct.

§. 53. Cæterum cum post Lambergii adventum ex Ordinibus nondum quispiam adpareret, Legati Suecici ad Deputatos Francofurtenses literas dant; quibus graviter querebantur, omnes bellum exsecrari, pacem votis expetere; sed hujus reducendæ media nemini cordi esse. Alterum jam annum labi, ex quo adesse heic debuerant, quorum interest. Exteros à remotis locis huc se contulisse; Germanorum, de quorum salute agitur, neminem adhuc comparere. Binos Electores Osnabrugensi & Monasteriensi tractationi destinatos desiderari. Reliqui Ordines ut salvo conductu potirentur, septem per annos disceptatione & armis certatum: nec eo magis quenquam eorum heic se ostendere. Si patribus patriæ salus hujus cordi non sit, si columnæ Imperii ruentem Germaniam fulcire negligant, si Ordinibus perinde sit, stet an cadat res publica; quid ab exteris sperandum, si sentiant, non modo media instaurandæ pacis propriæque salutis contemtim haberi, ac pro gratia culpam protractæ negotiationis in se devolvi. Cæsareos hactenus tergiversationibus suis bellum Danicum, aut moras Gallorum obtendisse. Nunc Gallos pacem urgere; Danicam litem in finibus Regnorum componi. Obtulisse se Cæsareis varios tractandi modos absque Mediatore, per Subdelegatos, conciliatore Veneto, aut Ordinibus Imperii, denique ut scriptis omnia agantur. Nihil horum admissum. Aurspergium discessurum ludibrii causa procuratorium edidisse. Nunc tandem cum post Lambergii adventum propior spes rei gerendæ alluceat, Ordinibus manus admovendas, ne per osores pacis novæ moræ injiciantur. Horum absque opera haut pacem, ne tractatus quidem sperandos; Cæsarem absque ipsis pacem concludere non posse, Fœderatos Reges nolle. Ab omnibus partibus ipsorum accessui cautum: consentire Cæsarem: esse ipsis jus tanti momenti negotium suffragiis decidendi: ipsorum rem maxime agi. Non ad illegitima conventicula vocari, sed ad honestam pacem concludendam, ac ut media dispiciantur, quibus citra cujuspiam fraudem communis quies ita firmetur, ut & Ordinum libertati in futurum, & vicinorum securitati caveatur. Pacem longe minoribus sumtibus confici, quam bellum continuari. Et bello vel per seculum extracto pacem aliquando faciendam. Ea cur non ocyus occupetur, antequam plane expiret patria? Quod si longiores moræ nectantur, & alii respectus bono publico præferantur, culpam mali inde proventuri non penes se fore, sed penes illos, qui operam sibi sociare noluerint. Venirent denique si placeret, ac præsentibus malis finem imponerent; aut vitio sibi non verterent, si una cum sociis ad alia consilia capessenda cogantur. Hæ literæ cum prima vice non recte curatæ essent, denuo adjectis aliis Francofurtum transmissæ, & typis publicatæ. 29. Nov. Præter has peculiares quoque literæ ad singulos Ordines pari argumento datæ, ac inprimis ad Evangelicos, & ex Catholicis illos, qui hactenus sat mascule pro libertate locuti fuerant; Salisburgensem, Bambergensem, Wurtzburgensem, Constantiensem, Eichstadiensem, & Prælatos. Hæ literæ, præsertim quod diceretur, ni

Non sine effectu.

1644. ni venirent, nec pacem nec tractatus futuros, haut modicum pondus habuisse sentiebantur, ut jam passim Ordines movere se inciperent. Ac respondebant pro Circulo Franconico Bambergensis & Wurtzburgensis cum Noriberga, sibi decretum esse ad tractatus mittere, quorum exemplum alii secuturi credebantur.

Proemiatoria Osnabrugæ pro commutatis habentur. 12. Oct.

§. 54. Osnabrugæ interim Cæsarei Suecis declarant, se in ipsorum procuratoriis nihil desiderare, nec per se stare, quo minus statim hinc inde tradantur. Cupiebant Sueci, ut Reginæ titulus *Potentissimæ* daretur, ac ut Cæsarei pro *Commissariis* & *Plenipotentiariis* à Cæsare *Legatorum* nomine insignirentur. Sed cum Cæsarei ostenderent, nulli Europæ Regi à Cæsare eum titulum dari, Sueci tandem adquiescebant ea lege, ut si Cæsar ulli Regi eum titulum tribueret, Reginæ quoque Sueciæ eundem ne denegaret. De Legati vocabulo nihil difficultatis fore. Ne tamen à Gallis quid contra conventa egisse, aut à Cæsareis moras nexuisse arguerentur, declarabant, se procuratoria Cæsarea probare, ac pro commutatis habere; mutuam tamen traditionem differre, quoad Monasterium ad Gallos super ea re scripserint. Quod responsum Cæsareis probabatur.

Monasterii super procuratoriis disceptationes.

§. 55. Ast Monasterii super concipienda communi procuratoriorum formula hactenus disceptatum fuerat. Cupiebant Cæsarei eam ad formam Osnabrugensem Suecis probatam exprimi. Abnuebant Galli, qui & in Suecicis scrupulum movebant, ob quem & hæc, & Cæsarea emendari volebant. Scilicet ut in clausula quoque dispositiva fœderatorum & adhærentium mentio fieret, sicuti in exordio scripti facta erat. Rationem afferebant; Cæsareis omissa ea clausula ansam porrigi tentandis separatis tractatibus. Quanquam enim hi disjunctionem Regnorum forte spirare non ausint, nec tam crassam perfidiam in conspectu Orbis patratum iri verosimile sit: oblatis tamen lautis conditionibus istos tentare id non omissuros, præsertim ubi ullam successus spem temporum mutatio fecerit. Nam sat astutiæ istis esse, & occasionem ad furandum invitare. Id igitur obstaculum talibus moliendis, è procuratorio Cæsareos ea verba amovere velle. Et ut circa fœderata Regna nihil proficiant; spem tamen esse Ordines Germaniæ Regnis innexos avellere. Id quod non exigui sit momenti, cum conjunctio istorum de statu Germaniæ agendi causam porrigat. Et Ordinibus istis constantiam accessuram, si postulato huic insisti à se intellexerint.

Suecorum de iis judicium.

Suecis contra formulam in Suecia conceptam ac probatam, quam ipsi citra exceptionem admiserant, retractandi nullus color erat. Nec ea verba ad procuratorii perfectionem quid facere judicabant. Nam de constantia Regum fœderatorum dubitare, nefas esse. Ordinibus Germaniæ de studio Regum circa vindicandam illorum libertatem sat constare, ex fœdere, ex pacto præliminari, salvo conductu, literis invitatoriis semel iterumque repetitis. Neminii ignotum, quantum laborem Reges impenderint, ut collato cum Ordinibus consilio malis ipsorum mederi possint, etti subinde occasio foret per secretos tractatus bello defungendi. Nuntiatum sibi, plerosque Ordinum suo invitatu Osnabrugam & Monasterium cogitare: qui licet favore Regnorum in priorem statum reponi optent; socios tamen se & adhærentes eorum professuri non sint. Ac si de hac re litem agitari audierint, fortasse ne Cæsaris hostes & Regum adhærentes videantur, accessum suum dilaturos. Quin satius habituros, propter ipsos isti clausulæ non insisti, nec tractatibus moram injici. Sicuti quondam Luneburgici Salvio scripserant, ne in ipsorum gratiam de salvo conductu moveat, quod Goslariensi pacto aditum sibi ad communes tractatus jam receperint. Quod si Ordines per imprudentiam, pusillanimitatem, aut alias causas ad tractatus non accedant, aut parti adversæ eos quavis arte hinc avertenti aures præbeant, hac clausula Legatis ad ordiendos tractatus viam præcludi; aut novam tunc mutationem procuratorii quærendam. Unde satius censebant ea verba omittere, & ex vi prævii pacti, & salvi conductus Ordinum rem agere. Hosti denique re ipsa ostendendum, frustra ab ipso dissociationem Regnorum quæri. Quanquam igitur Galli efficere non possent, ut Sueci mutationem in procuratorio tentarent; suis tamen postulatis apud Cæsareos insistebant, inter alia hanc ob rationem, quod, si nunc iisdem tantopere hactenus agitatis desisterent, Cæsarei id interpretaturi sint, velut ipsos eo redegerint, ut suis fœderatis destitutis in separatos tractatus facile consentiant. Ac ordinibus suspicionem injectum iri, velut ab ipsis deserendi sint. Ita tandem pervicere, ut ea clausula Monasterienſibus procuratoriis insereretur; ac sub initium Novembris in certam procuratorii formulam consensum, quæ intra duos menses ab omni parte perfecta exhiberetur. Concipitur hinc à Nuntio Pontificis, & Veneto temporaria conventio, lucrando tempori, ut quæ intra duos istos menses acta forent, ex vi editi jam Aprili mense procuratorii, & ejus, quod mox afferendum esset, valida forent.

Salvii cum Gallis acta.

§. 56. Convenerat antehac inter Legatos Regios, ut Harcottæ loco intermedio congrederentur, si quando collatis consiliis opus esset. Sed nunc Gallis potius videbatur, ipsos alternis vicibus Osnabrugæ & Monasterii decimo quinto quoque die invisere. Id quod & Suecis placebat, ut tamen certo tempori adstringi nollent, sed prout necessitas rerum ac tempestas ferret. Ita cum Servientus proxime Osnabrugæ fuisset, Salvius Monasterium excurrens rationibus jam adductis ostendebat, superfluum esse super mutatione procuratorii quid movere: Se tamen à Cæsareis stipulaturos, ut quia Collegæ ipsorum Monasterienses procuratorio suo de fœderatis inseruissent, illi pariter facerent, si forte idonea potestate cum adversæ partis sociis tractandi instructi non forent. Quod Gallis probatum. Placebat inde ad tractationem accedi, nec tamen absentibus Ordinibus quidquam suscipi ad ipsam rem pertinens; eoque conveniebat prima vice nihil aliud proponi, quam ut Cæsar, Regesque Ordines ad tractatus adeundos hortentur. Ita ipsos sibi constare, qui hactenus professi sint, se absque Ordinibus tractare nolle; & fundamenta tamen negotii oblique tangi, dum ad dividendum inter Cæsarem & Ordines jus belli & pacis, via sternitur. Id quod Gallis arridebat; qui judicabant, non parum temporis hac propositione Cæsareis ingrata consumtum iri. Circa modum tractandi Galli optabant, Suecos Veneto conciliatore uti velle; quod omnes aliæ disceptandi viæ ipsis suspectæ forent.

De prima propositione.

De ordine tractandorum.

Ordo tractandorum hic placebat, ut post adventum Ordinum primo postuletur restitutio Germaniæ in eum statum, qui anno hujus seculi decimo octavo fuerit. Et, si Suecis ita videretur, Galli declaraturos se ferebant, se arma sua Germanico solo plane deducturos; non quod spes sit, Cæsarem in eam restitutionem simpliciter consensurum, præsertim cir-

1644. circa Bohemiam, ac ditiones hæreditarias atque Palatinatum, sed devolvendæ in istum invidiæ; ac ut si idem quædam exciperet, sibi quoque eo plausibilior daretur ansa unum & alterum reservandi. Et revera judicabat Mazarinus, haut è re Gallorum esse serio instare, ut omnia in statum anni decimi octavi reponantur; quod hoc modo Bavarus, à quo suis commodis haut parum fulcri sperabant, statim proclandus esset, velut dignitate Electorali & terris Palatino ereptis iterum exuendus; simul ipsis juxtà ac Suecis prætextum adimeretur quid terrarum in Germania retinendi.

De tractatibus Monasterium transferendis.

§. 57. Multis inde rationibus Galli & tunc & deinceps Suecos urgebant, ut ad communicanda eo commodius invicem consilia plane Monasterium se conferrent. Ita Residente, scriptione, tabellariis; hinc inde itione opus non fore: ita compendiosius inter ipsos & cum hoste transigi posse. Ordinibus vix sumptus supperetere uni legationi, nedum binæ alendæ. Dano spem mediationis plane adimi, qui post factam cum Suecis pacem eam denuo dicatur affectare; nec minus Polono, quem forte Cæsar propositurus sit, cujus respectu etiam initio Venetos admittere abnuerit. Et posse tunc Oratorem Venetum eo munere apud utrosque commodius defungi. Suecicos tractatus eo fore splendidiores, quod ipsi fere soli Osnabrugæ, tota Europa Monasterii agat, ac sane ibi centum amplius sejuges rhedæ numerabantur. Ac vitandæ collisioni scripto se conventuros, in omnibus rebus pari dignitate concurrere, tertio in loco nunquam congredi, Regium Legatum adventantem aut discedentem rheda neque excipere, neque deducere. Cum Pontificio Nuntio ut Suecі congrediantur opus non esse. Cæsareos & Hispanos in suis ædibus Suecis lubenter digniorem locum delaturos: id quod Hispani jam Residenti Rosenhanio fecerint. Ad quæ reponebatur; momenta rationum dudum in utramque partem librata; inde utriusque partis consensu decretum factum; id tollere penes se non esse: & talia conantes invidiam protracti belli subituros. In Sueciam hiberno mari tardum literis iter. Interim Ordines utroque loco conventuros, & tractationi initium facturos. Si forte Regina in hanc mutationem consenserit, Cæsaris inde voluntatem exquirendam, & nova diplomata tuti itineris impetranda. Osnabrugam quoque præsidium reducendum.

Quod Suecі abnuunt.

Procuratoria Osnabrugæ mutuo traduntur.

§. 58. Reversio Osnabrugam Salvio Cæsarei tradendis hinc inde procuratoriis paratos se ostendebant. Suecі contra cum id Monasterii factum non esset, & tamen conventione interpolita tractatibus initium dari placuisset, par temperamentum proponebant, ut tantisper procuratoria utraque in Curia Urbis deponerentur, ac interim ad negotiationem accederetur. Tum super sæpius memorata clausula de fœderatis & adhærentibus hactenus mentionem injiciebant, quod eam superfluam judicarent, velut re per pactum prævium ac salvos conductus definita; quo à Cæsareis expiscarentur, num istis facultas collata foret cum ipsorum fœderatis agendi. Cæsarei uti de plena tractandi potestate testabantur: ita ut procuratoria tertio loco deponerent, aut temporariam conventionem exemplo Monasterienſium inirent, in mandatis se habere negabant. Mox tamen cum Galli, qui antea traditioni procuratoriorum repugnaverant, in Suecorum arbitrio relinquerent, deponere ista, an permutare vellent,
21. Nov. Suecі tandem in mutuam traditionem consentiebant. Nec mora Suecі per Syndicum Boyertum sua ad Cæsareos mittunt, horum vicissim eodem adportante recipientes. Ita post tantas moras, quæ ad præparandos tractatus spectabant, absolvebantur. Plenipotentia Cæsarea talis erat: *FERDINANDUS III. &c. Universis & singulis, quorum interest, aut quomodolibet interesse potest, notum testatumque facimus, Postquam ab aliquo jam tempore, primum inter Divum Parentem nostrum, Serenissimum & Potentissimum Principem, Dominum Ferdinandum II. Romanorum electum Imperatorem &c. pientissimæ ac glorioſissimæ memoriæ, deinde etiam inter Nos sociosque nostros, ab una parte, & Serenissimum quondam Principem, Dominum Gustavum Adolphum, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regem, Magnum Principem Finlandiæ, Ducem Esthoniæ & Carelia, Ingrieque Dominum, ac post ejus è vita discessum inter modernam Serenissimam Principem, Dominam Christinam, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque designatam Reginam & Principem hereditariam &c. Ejusque Confœderatos & Adhærentes, ex altera parte, non sine multa sanguinis Christiani profusione, & multarum Germaniæ Provinciarum desolatione, armis satis vehementer sit decertatum, nuper vero ad Tractatus super compositione ejusmodi Motuum Osnabrugæ instituendos, & concludendos ex Partium utrinque belligerantium Conventione dies undecima Julii, anni proxime præteriti indicta fuerit. Hinc Nos, ex Nostra parte, nihil eorum, quæ ad promovendum & concludendum tam salutare negotium ullo modo pertinere possunt, desiderari volentes, Magnifico, nec non honorabili, docto, nostris Consiliariis Imperialibus Aulicis, & Sacri Imperii Fidelibus, Dilectis, Johanni Maximiliano, Comiti à Lamberg, Camerario nostro, & Joanni Crane, J. U. Licentiato, plenam & sufficientem potestatem tribuerimus, prout hisce animo deliberato tribuimus, ad comparendum dicto loco, congrediendumq; nostro nomine, vel per se, vel per Subdelegatos suos, cum iis, quos dicta Serenissima Regina, Regnumq; Suecia ad hanc rem legitimis ac sufficientibus Mandatis ac Plenipotentia instructos constituerit, aut imposterum constituere poterit, Commissariis sive Plenipotentiariis, ad tractandum, agendum & statuendum de Viis, Mediis, ac conditionibus omnibus, quibus propositus utrinque scopus, Amicitiæ nimirum ac pacis redintegratio, obtineri ac stabiliri possit. Quicquid igitur dicti Commissarii nostri, cum adversæ partis Commissariis, vel eorum Subdelegatis, in hunc finem, per se, sive per suos Subdelegatos, tractaverint, egerint ac statuerint, id Nos omni meliori modo ratum gratumque habituros, vigore harum Imperialis ac inviolabili fide promittimus. In quorum fidem roburque præsentes, manu nostra subscriptas, sigillo nostro Imperatorio firmari jussimus. Datum in Civitate nostra Vienna, die decima tertia Mensis Junii Anno Domini Millesimo, sexcentesimo, quadragesimo quarto, Regnorum nostrorum, Romani octavo, Hungarici decimo nono, Bohemici vero decimo septimo.*

FERDINANDUS.

FERDINANDUS Comes Curtius.

Ad mandatum Sacræ Cæsareæ Majestatis proprium

JOAN WALDERODE.

Suecica Plenipotentia his verbis concepta erat:

Nos Christina, &c. Universis & singulis, quorum interest, aut quomodolibet interesse potest, notum testatumque facimus, postquam ab aliquo jam tempore, primum inter Divum Parentem nostrum, Serenissimum ac Potentissimum Principem, Dominum Gustavum Adolphum &c. Pientissimæ ac glorioſissimæ recordationis; deinde etiam inter nos Regnumque Suecia ac Socios nostros ab una parte, & Serenissimum quondam ac Potentissimum Principem, Dominum Ferdinandum II. &c. ac post ejus è vita discessum,

1644. *ſum, inter moderatum ejuſdem nominis, Sereniſſimum ac Potentiſſimum Principem, Dominum Ferdinandum III. &c. ejusque Confœderatos & Adherentes, ab altera parte, non ſine multa ſanguinis Chriſtiani effuſione, & multarum Germaniæ Provinciarum deſolatione, armis ſatis vehementer ſit decertatum, ipſa vero humanitatis ratio flagitet, ut de pace & tranquillitate reſtituenda, belli motibus ſedandis cogitatio utringue ſuſcipiatur. Nos, ſicuti hunc ſemper armorum noſtrorum ſcopum propoſitum habuimus, ita, ut ne quid à parte noſtra deſit, quod ad tam ſalutare negotium apprehendendum promovendumque pertinere ullo modo poterit; in mandatis propterea dedimus ac commiſimus, ſicut & vigore harum in mandatis damus ac committimus, Noſtris noſtrique Regni fidelibus, Illuſtribus, Magnificis ac Generoſis, Nobis ſincere dilectis, Domino Johanni Oxenſtierna, Noſtro Regnique Sueciæ Senatori, Cancellariæ Conſiliario, Libero Baroni in Kimitho, Domino in Fiholm, Horningsholm, & Tullgarn; Domino Thuroni Bielke, itidem noſtro Regnique Sueciæ Senatori, & Judicii Regii Supremi Aſſeſſori, Libero Baroni in Suleſtad, Domino in Frosvvik, Domino Johanni Salvio, noſtro Conſiliario ſecretiori, Aulæ Cancellario, & hactenus in Germania Legato, hereditario in Oſterby & Tullingen, plenam ac tantæ rei ſufficientem poteſtatem tribuimus, ut cum iis, quos Cæſarea Majeſtas ad hanc rem legitimis ac ſufficientibus Mandatis ac Plenipotentia inſtructos conſtituit, aut conſtituere poterit, Commiſſariis vel ipſi, vel per ſubdelegatos ſuos congrediantur, tractent, agant ac ſtatuant, de viis, mediis, ac conditionibus omnibus, quibus propoſitus utrinque ſcopus, Amicitiæ nimirum ac pacis redintegratio, obtineri ac ſtabiliri poſſit. Quicquid igitur dicti Legati noſtri cum alterius Partis Commiſſariis aut eorum ſubdelegatis egerint aut ſtatuerint, non obſtante unius abſentia, morbo aut alio gravi impedimento: id Nos omni meliori modo ratum gratumque habituras, vigore harum Regia ac inviolabili fide promittimus. In quorum fidem majorem ac certitudinem præſentes, manibus Tutorum noſtrorum, & Regni Sueciæ Adminiſtratorum ſubſcriptas, ſigillo noſtro Regnique majori muniri juſſimus. Dabantur in Regia noſtra Stockholmenſi, die vigeſima Auguſti anno ſupra milleſimum, ſexenteſimum, quadrageſimo primo.*

Matthias Soop. Jacobus de la Gardie.
Carolus Guldenhelm. Axelius Oxenſtirn.
Gabriel Oxenſtirn.

Monaſterii prima propoſitio fit. 24. Nov.

§. 59. Inde Monaſterii urgentibus Sequeſtribus utraque pars ad faciendam propoſitionem progreditur: quam etſi Sueci communicatam prius voluerant, quo ipſorum verba invicem conſpirarent; Gallis tamen id ſuperfluum videbatur, quod jam ſuper ejus argumento cum Salvio convenisſent. Cæſarei & Hiſpani Latina Lingua, Galli vernacula ſua utebantur. Quorum hi & diſerte teſtabantur, ſe nolle teneri, ut deinceps ſcripto ſemper agant, ne in proceſſum negotiatio degeneret. Oſnabrugæ autem placebat nullo mediatore inter partes agere, ita tamen ut prout videretur vel ipſi Legati, aut eorum ſubdelegati congrederentur, vel per internuntios, aut ſcripto pro re nata diſceptarent. Declarabant tamen Sueci, Veneram mediationem à ſe non repudiari; ac Cæſarei teſtabantur, ſe nolle Principi ſuo facultatem admittendi ſequeſtrem adimere. Iſte porro agendi modus citra Sequeſtrem Evangelicis valde probabatur, Lampadio cumprimis Luneburgico, ac Scheffero Caſſellano; qui confirmabant, Dani mediationem Suecis juxta ac Evangelicis noxiam fuiſſe futuram, quod iſte ſemper id egerit, ut interna Germaniæ pax & negotia Ordinum à fœderatorum Regnorum cauſa ſejungerentur. Et referebat Lampadius, Danicos Miniſtros Glucſtadii in nuptiis Friderici Bremenſis Adminiſtratoris diſſeruiſſe: Sibi non placere gravamina Imperii per hoſce tractatus tolli, ſed eadem ad Comitia remitti: heic non niſi cum exteris Regnis tranſigendum. Sed & iiſdem Veneta mediatio parum ad palatum erat, ne forte in Pontificiorum partes propenderet, ubi ſuper bonis Eccleſiaſticis agendum foret. Cæſarei mox per Heiſtermanum Suecis denuntiant, num pro materia tractandorum formulam Schœnbeckianam adſumere velint? Sueci, qui ſcripto conceptam à Cæſareis propoſitionem malebant, ignorare ſe ſimulabant, quid rei Schœnbeckiana formula, aut ubi terrarum Schœnbecca ſita foret. Cæſarei reponebant; ſe per hanc intelligere omnia, quondam inter Saxoniæ Electorem & Axelium Oxenſtiernam agitata. Sueci contra ſcripto propoſitionem ſuam conceperant. Et cum ab initio dubitaſſent, num ſuper ſupplendo Electorum Collegio moverent ſaltem laxioribus verbis, ut tam Palatinus, quam Trevirenſis intelligi poſſet; id mox ſatius videbatur omitti. Lampadio, qui aliquoties internuntii operam obtulerat, liberum fiebat, num eam propoſitionem ad Cæſareos deferre vellet. Qui hoc officii hac duntaxat vice deprecatione, in poſterum, ubi odioſa hæc materia de Ordinum præſentia amota eſſet, eo promptiorem ſe pollicitus. Ita eo præterito propoſitionem ſuam ſcripto conceptam per Secretarium legationis Mylonium iſtis miſere.

Oſnabrugæ propoſitio prima fit.

27. Nov.

Contenta propoſitionum.

§. 60. Cæſarei fundamentum tractationi ſubſternebant Oſnabrugæ quidem Schœnbeccæ quondam acta, Monaſterii autem pacem Anno tricesimo Ratisponæ inter Ferdinandum II. & Ludovicum XIII. probantibus Electoribus factam, poſtulantes, ut quæ ex eo tempore Cæſari, Romano Imperio, Domui Auſtriacæ, eorumque ſociis & adhærentibus, ac cumprimis Lotharingiæ Duci adempta forent, reſtituerentur. Hiſpani quoque propoſitione ſua omnium bello ablatorum reſtitutionem fieri debere contendebant. Sed Regii ex compacto poſtulabant, ut Cæſar Ordines Imperii hortaretur, quin compelleret tractatibus adeſſe, velut citra quos ſuper pace nec rite agi, nec ſecure concludi poſſit. Addiderant Galli de Trevirenſis reſtitutione, ſuper qua ita fervide inſtabant, ut longius ſe in tractatu progreſſuros negarent, antequam is plena libertate frueretur. Enim vero hac Gallorum propoſitione Cæſarei & Hiſpani Monaſterii valde indignari, & queri, Gallos non longius voluiſſe progredi, ac tamen ipſos induxiſſe, ad mentem ſuam ita diſtincte declarandam. Ab iſtis ac Mediatoribus ſe deceptos, dum Galli in propoſitionis vicem intempeſtivas tractatibus remoras objecerint. Addebant Hiſpani, prioribus inter ſe & Gallos tractatibus erepta bello ſemper reſtituta fuiſſe, ac noviſſima pace, quadraginta loca à ſe occupata Gallis reddidiſſe. Contra Gallis ridiculum videbatur, adverſam partem tantopere exclamare, velut egregia facta propoſitione, cum vix laxius quid proferri potuerit. Laudari eam potuiſſe, ſi terminus reſtitutionis ad annum decimum octavum relatus fuiſſet: ad quem acceptandum Cæſareos compulſum iri ſpes ſit, data inſuper Regnis ſatisfactione. Sed ut Auſtriaca Domus in florentiſſimum, quo unquam fuit ſtatum, anni triceſimi reponatur, quæ præcipua belli cauſa fuerat, craſſium nimis poſtulatum eſſe pro lapſis ipſorum rebus, & urgentibus hinc inde hoſtibus.

Oſnabrugæ immediate agitur,

Judicium de Regiorum propoſitione.

Probantibus Evangelicis,

§. 61. Sed de liberando Trevirenſi à Gallis ple- Poſtula-

rique

1644. rique intempestive motum censebant. Catholicis præposterum id videbatur, cum de captivis libertati restituendis ultimo loco agi soleat; nunc de isto dimittendo instari, antequam princeps negotium cœptum sit. Cum Cæsar commune diploma pro sociis Regnorum concessisset, Avauxium peculiare pro Trevirensi postulasse. Id indultum, sed non aliter, quam ut ejus Deputati tuto accedere queant. Ab Electorali Collegio decretum, ut Trevirensis tantisper à dignatione & munere Septemvirali suspensus sit. Pontificem quoq; postulasse, ut is suo nomine Viennæ detineretur. Unde à solo Cæsare absque Electorum, & Pontificis consensu dimitti eum non posse. Interim Viennæ eundem libertate gaudere, ac non prohiberi, quo minus Deputatos huc mittat. Sibi longe probabilius Lotharingi restitutionem postulari posse, qui nemini obnoxius Princeps sua ditione immerens ejectus sit. Sed nec Evangelici dispiciebant, quare Trevirensis liberatio velut prævium caput morandis tractatibus objiceretur. Conventum de pace ideo institutum, ut bello læsi in pristinum statum reponerentur. Ad hunc finem tractatus tendere, ac naturæ repugnare, effectum causam suam præcurrere. Recte Gallos liberando Trevirensi studere, sed non nisi absoluto Tractatu. Si omnes qui læsos sequerentur, ante tractatus restitui postulent, parum superfore, de quo deinceps agatur. Aut cur non idem pro cæteris captivis & oppressis exigatur? Iniquum esse infinitorum aliorum neglecta salute, uni consuli; & in eo solo pacem adhærescere. Ita Galli invidiam protractæ pacis haut videbantur declinaturi, si talia inter ipsa primordia movere non desisterent. Unde Evangelici æque ac Catholici apud illos instabant; ut id negotium ad ipsos tractatus differrent; alias enim horum initium nunquam fore, si nunc hoc, nunc aliud negotium ad tractatus pertinens præpostero ordine expediri velint. Eadem Suecis mens, qui postulatum id primariæ tractationi
27. Nov. magno impedimento fore putabant. Id quod literis ad istos demonstrabant; metuendum esse, ne hæc res adventum Ordinum remoretur magis, quam promoveat; quod crediturisint, incassum se huc venire prius, quam ea lis decisa sit.

Regiorum postulatum de Ordinum adventu Cæsareis est ingratum.

§. 62. Ast commune Regiorum postulatum de adventu Ordinum Cæsareis non minus ingratum erat. Objiciebatur; Gustavum Regem, ac post utriusque Regni Ministros utique protestatos, sibi bellum non cum Imperio, & Ordinibus, sed cum Cæsare ac Domo Austriaca esse. Ipsos Ordines semel atque iterum invitatos licet, venire neglexisse, velut superfluum id sit; quod nuperis Comitiis Cæsari atque Electoribus ea res commissa sit, absoluta demum futuris Comitiis per universos firmanda. Unde salvo decreto Comitiali Ordines nunc convenire non posse, ni aliis Comitiis diversum conclusum fuerit. Nec eo secius singulis liberum esse accedere, ac privata sua desideria exponere. Si conventioni præviæ ita stricte inhæreatur, non omnes Ordines, sed Regum duntaxat fœderatos, & adhærentes exprimi: unde ejusdem limites à Regiis migrari. Cæsarem se haut obstrinxisse ad illos cogendos; sed dato salvo conductu permisisse ut veniant, siquidem ipsi velint. Comitia indicere, ad quæ comparere Ordines teneantur, longum fore. Osnabrugam & Monasterium vix omnes capere posse. Denique exempla non extare Ordinum pacis tractatibus adhibitorum. Et jus ipsis manere integrum, dum singuli, qui læsos se putent, adesse queant, ratihabitione penes universos manente. Mediatores etiam, qui Gallos ab hoc instituto avertere laborabant, id cumprimis urgebant; Quot & quosnam Ordines apud tractatus desiderent, quorum adventum expectare velint? Quos exprimi, ut firmo tractatus fundamento innitatur, necessum sit. Nam alias centum licet adveniant, uno tantum absente, nil actum iri. Dein quousque illi expectandi sint? ne isthoc obtentu res in infinitum extrahatur. Quid denique cum illis si veniant, agendum, & qua ratione tractatibus adesse debeant? Heic enim Comitia non esse, ubi omnibus jus suffragii sit, & potestas statuendi inter Cæsarem & ipsos divisa. Et differebat inprimis Contarenus: Multum temporis inutiliter teri, antequam isti conveniant. Interea aleam belli mutari posse, & succumbentibus Regum armis longe maligniores conditiones admittendas. Nimio rem eximie perficiendi studio sæpe eam totam corrumpi. Tum considerandum, Quo fine adventus Ordinum postuletur. Si enim id agatur, ut jus pacis inter Cæsarem & Ordines dividatur, id in dictis Comitiis obtineri posse, & ratihabitione eorum, quæ heic concluta sunt. Quod si præsentes Ordines in suas partes attrahere studeant, Regii operam ipsos ludere; & qui semel Austriacis mancipio sese addixere, iis incassum quicquid est jurium ac privilegiorum ostentari. Potius eorum adventu Cæsaris partes sublevatum iri. Igitur cum Galliæ intersit Germaniam non uniri, sed dividi, alendum potius dissidium, & satis habendum, præcipuos ipsorum amicos & socios huc venire, quos arctius sibi illigare, adscitis clam aliis, queant. Austriacis addictos omittendos, nec in eorum gratiam tractatus differendos. Efficiebant hæ rationes, ut Galli jam nutarent, & Suecorum sententiam exquirerent. Qui ista magni momenti ducebant, ac imprimis quousque illos expectari par esset. Considerabant tamen simul, si repente à priore suo instituto ipsi discederent, & tractatus ante istorum adventum auspicarentur, aut saltem id præ se ferrent, offensam Ordinum se incursuros, ac gratiam è suscepta eorundem causa collectam consumturos. Igitur placebat, eousque factæ propositioni inhærere, quoad mutata procuratoria Monasterium allata, & invicem tradita fuissent. Si Ordines interim veniant, facile modum inventum iri, quo ad tractatus concurrant. Sin emaneant, aliud consilium Regnorum scopo accommodum capi posse. Id quod Gallis probabatur, & huic sententiæ inhæsuros se declarabant.

1644. Ut & Mediatoribus.

Qui vuol meglio guasta il tutto.

Regiorum sententia.

Cæsar Electores Venetis pares habet.

§. 63. Convenerant porro inter se Electores nullo modo ad loca tractatuum accedere, ni Cæsar honoris ritibus ipsos Venetis æquipararet. Nam persuaserant sibi, Regios absque ipsorum Deputatis primariam tractationem non orsuros. Super qua re & Bavarus apud Cæsarem diligenter institerat; simul suadens, ut & ipse Ordines ad conventum obeundum invitaret, quo arceri non possent, captandæ eorum benevolentiæ; ac se mox, fratremque Colonienſem Electorem suos missurum. Igitur Cæsar amovendæ moræ suis mandat, ut eodem honore ac ritu, quo Venetum, Electorales excipiant, quo & cæteris eum honorem abnegandi prætextum tolleretur. Eo facto Franciscus Wilhelmus Osnabrugensis Præsul, ab Electore Colonienſi Deputatus, hactenus Widenbruggæ moratus, medio mense Novembri Monasterium insigni cum pompa ingreditur, eodem quo Venetus honore à

1644. Cæsareis exceptus. Quem mox Brandeburgica Legatio secutura nuntiabatur. Ab aliis Ordinibus, præter Lampadium Luneburgicum, adpellebat Abrahamus Keiserus Meclenburgicus Deputatus; & alius à Joanne Saræpontano Comite missus. A Lubeca David Glokinus, à Brema Liborius de Lina, & Gerhardus Kochius, Hamburgo Meurerus aderant. Wurtenbergicus quoque Dux in Suevico, Neoburgicus in Westphalico Circulo missiones cum reliquis Ordinibus agitabant. Contra Cæsar Comitia meditari ferebatur ob tributa ad bellum, & ut Ordines tractatibus averteret, ac jus suffragii iisdem heic adimeret, Regibusque abstractos ad talem eos locum perduceret, ubi commodius eosdem ad nutus suos temperare daretur.

Cæsarei Stralsundæ salvum conductum negant.

§. 64. Nova inde controversia oriebatur circa commeatum Stralsundensium, quem per Suecos requisitum Cæsarei abnuebant, velut is omnibus Ordinibus, & cumprimis Brandeburgico fraudi foret, si *mediata* quæ vocant oppida heic admittantur; Contendebant Sueci, in prævia conventione sub Statuum vocabulo immediatos juxta ac mediatos intelligi. Differre à *Fœderatis Adhærentes*, ac per hos præcipue notari eos, queis jus fœderum non sit; quales sint municipales urbes, & privati, qui Suecis militent. Contra Cæsarei asserebant; Status nomine neminem designari, nisi qui immediate Imperio subsit: & *Confœderatos* atque *Adhærentes* adjectiva esse, quæ ad substantivum *Status* referantur. Unde sensum esse: Cæsarem iis duntaxat Statibus salvum conductum debere, qui Sueciæ fœderati & adhærentes sint. Et si contra Salvius è literis ad Regem Daniæ scriptis ostenderet, se vocabula *adhærentes*, & *veniant* formulæ quæ tunc concipiebatur, expresse inferenda postulasse, quod alii Regnorum adhærentes, qui ex Ordinum numero non sint, æque ac Ordines commeatu opus habeant, illisque liberum esse debeat, si velint, tractatus adire. Id quod Cæsar, cum Daniæ Rex ad eum referret, annuerat. Inhærebant tamen sententiæ suæ Cæsarei, ac proponebant, ut Sueci Stralsundenses literis tuti itineris instruerent; se verbo cauturos, nihil noxæ illis illatum iri. Sed abnuebant Sueci, velut prævia conventioni adversum, & in sequelam trahendum; probantibus qui aderant Evangelicis, qui satis dispicere non poterant, quid præjudicii Cæsari & Ordinibus oriri posset, si Stralsunda salvum conductum acciperet. Nec Galli minus eam Cæsareorum tergiversationem improbabant.

1638. 29. Sept.

3. Octob. 17. Nov.

Cæsarei funus Lusitanicum abripiunt. 5. Dec. 30. Dec.

§. 65. Sed & alia lis surgebat ob exanime corpus Roderici Botelli Lusitani Osnabrugæ defuncti, quod aromatibus conditum Mindam avehebatur, prosequente Oxenstiernæ famulo. Id Cæsarei excursores capulo perforato cum reliquis rebus Furstenaviam abripuerant. Eo facinore intellecto Sueci apud Cæsareos expostulabant: Juri gentium repugnare, exanime hominis corpus ita barbare tractari; nec Lusitanos Cæsari professos hostes; ac si forent, haut fas esse cum violare, qui Osnabrugæ non dignatione Legati Lusitani, sed in comitatu ipsorum egerit. Nonnullos Lusitanos & Catalaunos in comitatu Legatorum Gallicorum non Germaniam solum, sed & per Hispanorum præsidia illæsos transisse. Prævio pacto omnibus, qui in legatorum comitatu sunt, de itu & mansione cautum esse. Unde postulabant; communem Legatorum securitatem tuerentur, & ablata restitui curarent pœna in facinoris autorem statuta. Ni fecerint, sibi imputarent, si ob hoc, & complura adversus Cæsaream cautionem admissa facinora insignem ipsi vindictam sumerent. Cæsarei Succicum quidem famulum statim dimittebant; de cadavere ad Collegas suos Monasterium scripsisse se excusabant. Petierat alias Lusitanus recens Monasterium delatus Andrada, ut Galli ab Hispanis sibi salvum conductum impetrarent. Galli quanquam Lusitanos pace comprehendere cuperent; tamen rem tam odiosam inter primordia negotiationis movere haut consultum ducebant, Hispanis objecturis occasionem captari tractatus evertendi. Nec adparebat, quomodo Lusitani petitis satisfieri posset. Nam neque Bragantino Regis titulum Hispani daturi erant; neque rebellis vocabulum Lusitanus acceptaturus. Igitur judicabant Galli, imprudenter Lusitanos se disuadentibus huc properasse, cum ostensum esset, nullum ipsos operæ pretium heic facturos; & cum huc veniissent, postulare non dubitasse, ut media in Germania, in qua tot per annos bellatum fuerat, aliis præteritis de ipsorum causa primo loco agatur, &, per eam forte ad reliqua aditus præcludatur; præsertim cum ipsis bellum tam parum cordi sit, qui occasione tam egregia in Hispanos nihil tentent: Et quanquam Andrada proponeret, sufficere sibi, si Cæsar & Hispani Gallis scripto caveant, tutos fore, queis sociorum suorum Galli salvum conductum impertiant; Galli tamen id negotium nunc tangere utique nolebant, quod à rebus Germaniæ auspicari tractatus constituissent.

1644. De salvo conductu pro Lusitanis Gallorum sententia.

Deputationis Francofurtensis acta.

§. 66. Paucis quoque perstringere lubet ea, quæ hoc anno in Conventu Deputatorum Francofurti acta fuerint, quantum ad institutum nostrum spectant. Scripserat Daniæ Rex ad Electorale Collegium super irruptione Suecorum, ac ne se inconsulto separata cum Suecis pax iniretur, petebat. Cui Electorales, Brandeburgico excepto, facile annuebant, vicissim postulantes, ne Rex, uti promiserat, seorsim cum Suecis transigeret, aut Gallorum aliorumque mediatorum opera ad pacem promoveri se pateretur. Et quia Rex iste subinde monuerat de communi amnestia promulganda, ac intestina concordia instauranda, Electorales probato ejus consilio per literas à Cæsare contendebant, ut eam rem ocyus effectui dare velit. Nec eo secius Cæsar ista petita abnuere, causatus difficultates, quæ circa ordiendos pacis tractatus inciderent, & quam parum adhuc spei appareat universos Ordines secum iri conjunctum, pauciscque admodum Daniæ causa cordi sit.

19. April. 20. April.

Disceptatio de Legatorum Gallicorum literis 31. Maji.

§. 67. Quas Legati Gallici ad Ordines Imperii literas dederant, magno ibi motu exagitabantur, Cæsare illas non in sui tantum, Domusque Austriacæ, sed & universorum Ordinum contumeliam trahente. Unde ipsius nomine Austriacus in conventu Deputatorum post longam in Regios invectivam ab Ordinibus exquirebat, qua ratione tanta injuria adversus istos *calumniatores* ac *diffamantes* (ea vocabula adhibebantur) foret retorquenda? Magni momenti ea propositio videbatur, coque Deputati nova sibi domo mandata expectanda statuebant. Ac scripserat ipse Cæsar ad Ordines Deputatos, ut suos Francofurti mandatis instruerent, quæ atrocitati injuriæ quadrarent. Re in consultationem deducta, omnes quidem refutandas injurias censebant asperius aut lenius, prout studio in partes ducebantur. Sed circa modum discrepabatur, Austriaci cum Bavaro, & Burgundo; qui Ordines cum Gallis collidi optabant, injuriam ad totum Imperium pertinentem

1644. ab universis Ordinibus ulciscendam contendebant, & Gallis suas literas redhibendas, aspera exprobratione addita. Ast reliqui moderata suadere, acerbis scriptis animos exasperari nullo fructu, nisi quod tractatibus remora injiciatur. Melius talia generoso silentio sperni. Quin reipsa refellenda quæ objiciantur, adornata demum serio ad tractatus missione, sine qua exiguam pacis spem Regii ostendant. Denique Cæsar suo arbitrio, suoque, non Ordinum nomine eam injuriam ulciscereturr. Sed post inutiles, & exitu carentes disceptationes, cum Gallorum arma vicino tractu invalescerent, negotium id plane conticuit.

De amnestia & gravaminibus

§. 68. Denique in eo omnes consentiebant, esse è re Germaniæ, ut clausula de suspendendo amnestiæ effectu, è Ratisponensi decreto aboleretur. Id quod multis adductis rationibus per literas Cæsarem rogabant. Atque id ipse Bavarus, aliique Austriacis addicti eo se fine agere non dissimulabant, quod florentibus Gallorum armis nulla pacis spes in tractatibus, sed in armis juncta vi prosequendis sit. Quo fine & compositionem gravaminum ocyus suscipiendam suadebant. Id quod Evangelicis ad palatum haut erat, qui parum solidi & æqui citra Regum operam sibi pollicebantur; præsertim cum Cæsarei ostenderent; id ægre obtentum iri, ut in Judicio Cæsareo Aulico Assessores pari utriusque Religionis numero constituantur. Cæterum etsi Cæsar Conventum Francofurti utique prorogari cuperet, pro re nata isto usurus, & ut Ordines tractatibus abstraheret: Deputati tamen, cum nil supereslet, quod heic agerent, ut iste suspenderetur cupiebant, quoad declarationeCæsarea allata finis eidem facto decreto imponeretur. Ac sub exitum anni deliberationes ad mensem dilatæ, omnesque tam Electorales, quam Principales de adeundis pacis tractatibus agitavere.

Polonica.

§. 69. Cæterum suscepto bello Danico Sueci non præter rêm verebantur, ne forte & Polonus instigante Cæsare & Dano in arma erumperet. Et sane missus à Dano fuerat Pudevvelhus, qui annitente Gerhardo Dænhofio Regi Poloniæ persuaderet, ut inducias solveret. Sed & Austriaca factio Regem in Ragozium excitare nitebatur. Unde ad Regem Galliæ Rectores Sueciæ scribebant, ut is Legatum in Poloniam mitteret infestis sibi consiliis durante bello Danico avertendis. Quanquam autem Poloniæ Rex per Residentem suum in Gallia Mazarino persuadere niteretur, non esse è re Galliæ magnos Suecorum progressus; mittebatur tamen in Poloniam Bregius Vicecomes, qui noxiis communi causæ consiliis obsisteret. Qui & operæ pretium fecerat non spernendum, sedatis Polonorum animis, quos falso rumore Dani agitaverant, velut Torstensonio deliberatum fuerit, in Poloniam potius an in Holsatiam se conjiceret suo exercitui reficiendo. Iidem & Tartaros Zaporovienses incitare conati fuerant, ut incursionem in Livoniam facerent. Quibus tamen ut transitum concederent, Polonis haut quidquam persuadebatur; qui non citra acerbitatem Danis exprobrabant; ni Anno tricesimo octavo ab ipsis impediti fuissent portorium ad Gedanum capere, nunc non terra tantum, sed & mari illis se potuisse subvenire. Permoverat porro Regem Bregius, ut scripto ipsi caveret, se nec in Ragoziani, nec Danici belli partem venturum, modo ipse non lacesseretur; & induciarum pacta sancte se servaturum. Id quod
23. Febr. eo facilius obtinebatur, quod sub id ipsum tempus defuncta Regina Austriacorum autoritas in ista aula languere inciperet. Interim super suscipiendis inter Sueciam & Poloniam tractatibus Curlandiæ Dux denuo movebat, & à Rectoribus Sueciæ, quibus Mediatoribus uti velint, exquirebat. Cum hi veteres se retenturos responderent, Gallum, 2. Jun. Anglum, Batavos, & si quis horum id muneris abnueret, super alio surrogando conventuros, Curlandus ostendebat, Polonos de aliis Mediatoribus adsciscendis cogitare, causatos Galliæ Regis pueritiam, & turbas Angliæ, ac eorum loco offerre Venetos, ac Magnum Hetruriæ Ducem. Qui cum Suecis parum probarentur, respondebatur Duci; pueritiam Regis Galliæ per Ministros suppleri; turbarum in Anglia finem cito sperari. Igitur apud hosce instaret, ut ipsi ad tractatus adornandos animum adplicarent. Id quod in diem fore satis perspiciebatur.

Moscovitica.

§. 70. Sed & in Moscovia, quæ à Danis agitabantur, in irritum cadebant. De istis usque adeo dubium non erat, ut Regina Galliæ, antequam Torstensonius in Holsatiam moveret, per Briennium Legato Grotio nuntiaret; sibi compertum, in Moscovia adversus Succos arma parari. Venerat porro in Moscoviam Woldemarus Comes magnifico comitatu, prosequentibus duobus Legatis Danicis Olao Pasbiergo, & Stenone Bildio, ac splendide admodum à Russis excipiebatur. Nec eo 21. Jan. secius Residenti Suecico Petro Krusbiærno Cancellarius denuntiabat; auditum sibi, bellum Suecos inter & Danos ortum inter alia ob Woldemari in Russiam iter. Declarare Czarem, se pacta æternæ pacis sancte servaturum. A Woldemaro ut nuptiæ complerentur instante, Russi vicissim postulabant, ut baptismo ritu Ecclesiæ suæ denuo initiaretur; hac inter alias ratione adducta, quod is prima salutatione Czaris sceptrum osculatus esset, eoque teneri ipsum in omnibus voluntati ejusdem obtemperare. Istum cum baptismum Woldemarus abnueret, ac jam Russorum ludibria deprehenderet, consilium cepit fugæ tribus comitantibus in Poloniam suscipiendæ. Igitur ingruentibus te- 9. Maji. nebris ad portam urbis cum accederet, agnitus sistitur, ac transitu arcetur. Cum vi perrumpere conaretur, verberibus haut leviter dedolatum ad hospitium suum Russi retrahunt, ubi tumultu orto prorumpentes ipsius famuli aliquot Russorum occidunt. Inde artiore custodia circumdatur Woldemarus. Urgentibus super nuptiis Legatis Danicis, nil nisi baptisinus Russicus ingeminabatur. Et cum matrimonium succedere non possit, ac ipse tamen ea mente venerit, ut filii loco Czari esset, sat opum huic esse, unde eundem alat. Sed sequenti anno cum Michael Fæderovvicius fato concederet, filius & successor hujus Alexius, ad se nihil ista spectare testatus, humanissime habitum & libera- 21. Aug. liter donatum dimisit, prosequentibus Legatis Danicis, & Polonico, (& ipso pro ejusdem liberatione connixo,) ut tamen scripto caveret, nil hostile se unquam adversus Russiam tentaturum.

Regina regimen suscipit.

§. 71. Sub finem anni Conventus Ordinum Regni Holmiæ habitus, ad expedienda, quæ duplici bello necessaria habebantur, supplementa, nautas, arma, annonam, pecuniam. Sed eidem præcipuam celebritatem addidit, quod tunc Christina Regni habenas ipsa susciperet. Gesserant hactenus Reginæ tutelam, summamque Reipublicæ curam quinque supremi, qui vocantur, Regni Officiales, iidemque Senatus Principes, Gabriel Oxenstierna Gustavi F. Drozetus, Jacobus Gardius, Archistrategus, Carolus Gyldenhielmius, Admiralius, Axelius Oxenstierna, Cancellarius, Gabriel Oxenstierna

1644. na Benedicti F. Thesaurarius: queis tamen quicquid negotiorum publicorum erat, adhibito in consilium Senatu expeditum fuerat. Illuxerat natalis Reginæ expleto ætatis Anno decimo octavo, cum in consessu omnium Ordinum Cancellarius Collegarum nomine Reginam argenteo solio collocatam decenti oratione rogat, ipsa jam ætate matura Regni sui habenas susciperet, cujus vicaria cura ipsi se abdicent; de obsequio suo in posterum testatus, simul vota & omina felicis ac glorioši deinceps regiminis miscens. Excepit Regina gravi & adposita oratione, fidam atque prudentem tam difficilibus temporibus operam sibi patriæque exhibitam laudibus extollens. Cætera Cancellarium exequi jussit; qui Reginæ nomine gratias Ordinibus egit, quod obsequio ac forti fidelique opera nunquam hactenus reipublicæ defuerint. Tum ut deinceps quæ bonos cives decent exhibere pergant, admonuit; & à Regina indefessam pro salute Regni curam, ac in omnes & singulos benevolentiam, studiumque expectare jussit. Mox singulorum Ordinum nomine singuli prodiere, qui gratulatione ac vota profudere magno sane animorum motu, cum avitum sceptrum capessere viderent Reginam, cui præter paterni nominis gloriam, amoremque tam inusitatæ animi dotes apud omnes admirationem juxta ac venerationem conciliabant. Tutorum acta solenni scripto per Reginam firmata, ac testimonium ipsis præbitum tutelæ, ac Regni fideliter administrati. Etsi ista pulcerrima foret adprobatio reipublicæ bene gestæ, quod eodem deinceps consiliorum tenore cœptam rerum telam Regina pertexere pergeret, eorundem in posterum quoque consilio usa, nec circa magistratus, negotiorumque administros notabili mutatione suscepta. Quanquam non minus solidæ prudentiæ, ac compositi in Regina animi indicium foret, ipsam à via sapienter designata haut deflexisse. 1644.

SAMUELIS PUFENDORFI
RERUM SUECICARUM
LIBER DECIMUS SEPTIMUS.

EPITOME.

1. *Torstensonius in Bohemiam movet.* 2. *Super induciis cum Saxone agitur.* 3. *Cæsarei copias contrahunt.* 4. *Sueci longius in Bohemiam tendunt. Eis Cæsarei se objiciunt.* 5. *Hi Moldam transeunt. Cæsarei apud Jancoviam illis se objiciunt. Sueci prælio certare constituunt.* 6. *Dispositio aciei. Primus ad Jancoviam conflictus.* 7. *Prima Cæsareorum strages.* 8. *Alterius conflictus occasio. Cæsarei fugantur. Numerus casorum & captorum.* 9. *Cæsar Viennam se recipit. Torstensonius ad Danubium movet. Iglaviam capit, & Cremsam.* 10. *Danubium transire non potest: ad Mistelbacum considet.* 11. *Cæsar exercitum reparat.* 12. *Torstensonii per Austriam progressus. Obsidium Brinæ.* 13. *Galli fœdus cum Ragozio ineunt.* 14. *Ragoziani se Suecis jungunt. Sueci Tyrnam occupant. Ragoziani militis indoles. Diversa Torstensonii & Ragozii intentio.* 15. *Cæsarei castellum ad pontem Viennensem recuperant.* 16. *De captivorum redemtione agitur.* 17. *Brinæ obsidium tarde procedit.* 18. *Ragozius propius movet. Ejus vires & habitudo animi.* 19. *Ejusdem filius in castra Torstensonii venit. Is in Moraviam accedit.* 20. *Nutat.* 21. *Cæsar hunc ad pacem permovet.* 22. *Ragozii cum Torstensonio congressus. Iste in Transylvaniam redit.* 23. *Torstensonius Brinæ obsidium solvit: Leopoldum insequi non potest: in Bohemiam transit.* 24. & 25. *Kœnigsmarckius in Moraviam & Silesiam excurrit. Torstensonius ab exercitu discedit; Imperium in Wrangelium confert. Exercitus Suecicus denuo in Bohemiam irrumpit.* 26. *Kœnigsmarckii acta.* 27. *De induciis cum Saxone agitur. Legio Suecica vapulat.* 28. *Induciæ cum Saxone concluduntur.* 29. *Circa Magdeburgum acta.* 30. *Ab Hassis acta.* 31. *Gallorum per Germaniam gesta. Turennius cis Rhenum progreditur.* 32. *Prælium ad Mergentheimum. Gallorum clades.* 33. *Bavarici in Hassiam eunt. Kœnigsmarckius Turennio succurrit. Bavarici Kirchhainam frustra oppugnant.* 34. *Sociatæ copiæ Enguiano Duci junguntur. Enguiani progressus.* 35. *Prælium ad Altersheimum.* 36. *Cæsi utrinque, captique. Enguianus Norlingæ neutralitatem concedit: Dunckelspulam capit: in Galliam redit.* 37. *Cæsarei Bavaricis succurrunt. Turennius ad Rhenum se recipit. Bavarici multa oppida recuperant. Turennius Treveros occupat.* 38. *Hassi Marburgensem ditionem sibi vindicant. Hassorum ad Inferiorem Rheni ripam acta.* 39. *Deputationi Francofurtensi finis imponitur.* 40. *Tractatuum pacis continuatio. Disceptatio super salvo conductu Stralsundensium.* 41. *Ut & Argentoratensium*

1645. ratenſium. 42. *Diſceptatio ſuper funere miniſtri Luſitani.* 43. *Ordines tarde ad conventum mo-* 1645.
vent. 44. *Negotiatio de pace adhuc differtur.* 45. *Hanſeaticorum cum Serviento ſuper admiſſione lis. Eorundem à Suecis petita.* 46. *Plenipotentiæ Monaſterium adferuntur. Galli Ordines denuo ad tractatus invitant.* 47. *Mediatores propoſitionem urgent. Avauxii cum Legatis Suecicis congreſſus. De honore Legatis Electoralibus exhibendo.* 48. *Procuratoria Monaſterii permutantur. Hiſpanici procuratorii defectus. Galli propoſitionem edunt inconſultis Suecis. Ejus contenta. Iidem Hiſpanis novam propoſitionem edunt.* 49. *Sueci eam propoſitionem agre ferunt. Galli ſe excuſant. Cæſarei Suecos ad propoſitionem fruſtra urgent.* 50. *Cæſarei ad Gallorum propoſitionem reſpondent.* 51. *Lambergius ſe publice Legatum gerit. Hic fruſtra temperamentum circa Stralſundam proponit. Oxenſtiernæ conſultatio cum Gallis ſuper propoſitione.* 52. *Ordines paulatim accedunt.* 53. *Hi propoſitionem urgent. Cæſarei cauſam Ordinum heic agi nolunt.* 54. *De induciis inter Gallos & Bavarum.* 55. *Hiſpani ad Gallorum propoſitionem reſpondent.* 56. *Elector Trevirenſis liberatur.* 57. *Electorales Legati pari cum Regiis honore excipiuntur.* 58. *Propoſitio inter Suecos & Gallos concinnatur. Sueci moras propoſitionis ægre ferunt.* 59. *De ſalvo conductu Mediatorum diſceptatur.* 60. *Palatini Electoris miniſtri adveniunt. Electorales Oſnabrugæ Mediatorum partes affectant.* 61. *Luſitanorum poſtulata.* 62. *Propoſitio inter Suecos & Gallos diſcutitur.* 63. *Circa Stralſundæ ſalvum conductum temperamentum.* 64. *De modo exhibendæ propoſitionis.* 65. *Propoſitio ipſa Suecorum; & Gallorum.* 66. *Gallica propoſitio cæventioni non reſpondet.* 67. *Judicia de utraque propoſitione.* 68. *Mediatores de induciis proponunt.* 69. *Controverſia ſuper modo tractandi. Cæſaris intentio. Cæſareorum eo nomine ad Ordines propoſitio.* 70. *Ordinum ſententia ſuper Electoribus: ſuper Deputatione: ſuper Circularibus conſultationibus. Conſultatio Comitialis placet. Abſentes non amplius morandi. De transferendis tractatibus, aut dividendis Ordinibus. De ſupplenda mediatione.* 71. *Ordines à Comitiis abhorrent.* 72. *Longuevillanus & Pignerandæ Monaſterium ingrediuntur.* 73. *Cæſareorum & Electoralium decretum.* 74. *Quod cæteris Ordinibus diſplicet; ut & Suecis.* 75. *Oſnabrugenſium ſententia ſuper eo decreto.* 76. *Ea Cæſareis diſplicet, & Mediatoribus. Gallorum ſuper ea mens.* 77. *Electoris Saxoniæ Legatis ſalvus conductus datur.* 78. *Oſnabrugenſes Ordines Monaſterium invitantur.* 79. *Illorum reſponſum.* 80. *Cæſar Ordines ad tractatus advocat. Cæſarei de Oſnabrugenſibus queruntur. Monaſterienſium ſuper modo conſultandi declaratio* 81. *Controverſia ſuper excluſione certorum Ordinum, Magdeburgici, Caſſellani, Durlaceni, & Sarapontani. Magdeburgici & Caſſellani reſponſum.* 82. *Cæſarei reſponſum ad Regiorum propoſitionem exhibere detrectant. Quatuor Ordines ſolenni acta excluduntur invitis Suecis. Cæſareorum reſponſum Ordinibus traditur.* 83. *Ejus reſponſi formula.* 84. *Reſponſum ad Gallorum propoſitionem.* 85. *Judicium de hoc reſponſo.* 86. *Super Cæſareorum reſponſo Regiis tradendo dubium.* 87. *Controverſia ſuper quatuor excluſis continuatur. De Magdeburgico in ſcamnum ſecularium recipiendo.* 88. *Mediatores diſtinctius ſuper ſatisfactione proponi cupiunt. Galli Palatinis ſpem faciunt.* 89. *Venetus denuo Oſnabrugæ mediationem offert.* 90. *Quæſtio de civitatum Imperialium voto deciſivo. De ſuffragio Provinciarum per Suecos poſſeſſarum.* 91. *De Excellentia Legatorum Electoralium.* 92. *Cæſarei ſeparatos cum Suecis tractatus captant.* 93. *Cæſarei reſponſum ſuum per Electorales Suecis inſinuare conantur.* 94. *Sueci ſalvum conductum mediatorum denuo poſtulant.* 95. *Controverſia de quatuor excluſis continuatur.* 96. *Palatini proteſtatio rejicitur.* 97. *De Trautmanſdorfio Comite magna eſt expectatio.* 98. *Labardæum pro Legato Sueci agnoſcere abnuunt.* 99. *Querela Palatini Sulzbacenſis: immediatæ Nobilitatis: exulum Auſtriacorum, & civitatis Egranæ.* 100. *Novum de Amneſtia decretum promulgatur.* 101. *Circa ſatisfactionem Coronarum difficultas.* 102. *Trautmanſdorfius Monaſterium venit.* 103. *Oſnabrugenſium ſententia ſuper pace. Diſceptatio inter Lutheranos & Reformatos.* 104. *Controverſia cum Hanſeaticis.* 105. *Caſſellanorum poſtulata. Salvus conductus mediatis tandem conceditur.* 106. *Controverſia circa excluſos Ordines componitur.* 107. *Evangelici gravamina ſua exhibent, de Reſervato Eccleſiaſtico;* 108. *de bonis Eccleſiaſticis mediatis;* 109. *de autonomia ſubditorum;* 110. *de reditibus ſacris;* 111. *de juriſdictione Eccleſiaſtica;* 112. *de Edicto Ferdinandi II.* 113. *Gravamina Politica.* 114. *De his judicium quorundam Evangelicorum, & Catholicorum.* 115. *Stralſundenſium petita.* 116. *Oxenſtiernæ cum Gallis Monaſterii congreſſus.* 117. *Suecorum Replica ad Cæſareorum reſponſum.* 118. *Gallorum Replica.* 119. *Eam Ordines ſibi communicari petunt.* 120. *Tractatus cum Hiſpanis quieſcit. Hiſpani cum Hollandis ſeparatim tractare cupiunt;* 121. *& Cæſarei cum Suecis.* 122. *Ceremonialia.* 123. *Regina ſeorſim cum Brandeburgico de Pomerania tractare non vult.* 124. *De induciis cum Bavaro.* 125. *Suſpicio Reginæ in Gallos velut Dano faventes.* 126. *Polonica.* 127. *Anglica.*

1645. Torstensonius in Bohemiam movet.

TOrstensonius, flagrante quamtumvis bello Danico, in Holsatiam & Jutiam vertere haut consultum rebatur, quod Cæsar spatium instaurandi copias nactus toram belli colluviem in eas oras effusurus esset, ubi Suecico exercitui cum inopia conflictandum sit; milite quoque illuc sequi abnuente, ubi inglorium exitium nulla spe prædæ eundem manebat. Igitur in Cæsareas provincias penetrare constituit, prohibendis novis hostium delectibus, & ut Ragozio, valde id quidem flagitanti, propior esset, eumque à transactione cum Cæsare averteret. Tum & Gallis hac expeditione omnis sinistre suspicandi ansa adimebatur; & ea unica ratio erat Cæsarem ad pacem compellendi. Cujus quæ mens fuerit, vel inde judicare licet, quod, cum paulo post Torstensonii in Bohemiam ingressum falsus rumor de clade Succorum Monasterii ditus esset, Nassovius Comes, Cæsareus Legatus nunc tempus amplius de pace agendi esse negaret. Exercitus apud Penicam lustratus novem equitum, sex peditum millibus quingentis constare compertus. Miles egregius, bene habitus, instructusque, ac rei gerendæ cupidus. Torstensonius quanquam gravante valetudine cum neque missionem obtinere posset, nec alius ducum summam rerum suscipere auderet, animi magnitudine ac studio in patriam vires supplente, per Annebergam in Bohemiam vadit. Ubi Cadenæ, & per vicina oppida aliquamdiu subsistendum erat ob profundas soluto gelu vias, & quia Satzæ fluitans glacie Egra pontem abstulerat. Inter excursores minutis ibi catervis certatum, aliquando centum quadraginta Bavaricis interceptis. Animus Torstensonio erat, validam stationem ad Moldam fluvium, aut Danubium ipsum capessere, inde imperio in alium translato in Holsatiam abire, quod Regina volebat, ut inde abdicata plane rerum cura in Sueciam eo facilius se conferre posset. Rebus per Misniam, Saxoniam, & Westphaliam Kœnigsmarckius præficitur, jussus cumprimis ad opprimendum Bremensem Præsulem, ac evastandum palustrem Holsatiæ tractum sociata cum Helmoldo Wrangelio opera conniti, ne Daniæ Regi facultas vires instaurandi relinqueretur. Brandeburgico Electori, Garlebiam sibi, Landsbergam, Driesenamque deductis Suecicis præsidiis petenti demonstratum; ita conditionem belli esse, ut alterutri bellantium eorum locorum transitu sit utendum; quem uti Cæsareis abnuere Elector non audeat, ita eodem Suecis negato ipsi magna difficultate implicentur, concesso, Elector apud Cæsarem offensam contracturus sit, fortasse ab hoc hostis loco habendus.

9. Jan.

§. 2. Eodem tempore Ragozio de adventu suo Torstensonius per literas significat, ac ut quinque millia equitum ad se mittat; & Olmucio annonam inferat. Cum Saxoniæ Electore iterum super induciis agi cœperat, satagente cumprimis ipsius filio Augusto, Administratore Magdeburgico, qui cum Torstensonium, quem Cizæ inviserat, abiis non alienum reperisset, apud Patrem instabat, ut Halæ congressus illis ineundis haberetur. Id quod agitari Sebottendorfius Saxonis Consiliarius Austriaca pensione illigatus statim Cæsari significat; qui & literis & misso Comite Megavio Electorem ne suas partes destituat monebat. Unde multæ preces à filio apud patrem adhibendæ erant, ut ad tractatus istos descendere vellet; quibus successum Torstensonius optabat, quo in Bohemiam penetrans tergum tutum haberet, & citra molestiam communicatione cum præsidiis suis retro frui posset. Et sane istius à Cæsare secessus haut exigui momenti videbatur; præsertim cum eidem occasio non deesset novis delectibus instituendis, queis Suecorum arma distringeret. Unde mandatis cum isto agendi Axelius Lilius, & Lilie-strœmius à Torstensonio instruebantur.

Super iiduciis cum Saxone agitur.

1645.

Cæsarei copias contrahunt.

§. 3. Ast Cæsarei summo studio exercitui reparando incumbebant. Hatzfeldicis legionibus adjunctæ Gallasianarum copiarum reliquiæ, quæ armis equisque instruebantur. Ex Hungaria Gœtzius cum octo equitum, tribus peditum legionibus evocatur. Accesserant à Bavaro duo equitum, tria peditum millia sub Wertano & Joanne Reutschenbergio, operam prælio navatura. Ita sedecim bellatorum millia implebantur, in quos summum imperium Hatzfeldio delatum. Nam Gallasius Magdeburgo elapsus, etsi culpam rei male gestæ à se removere studuisset, perdito tamen quacunque ratione tam egregio exercitu apud Cæsarem minoris habebatur. Ipse Cæsar cum Leopol- 14. Jan.
do fratre Pragam se contulerat, suorum virtutem hortatibus promissisque excitans; cui Virgo Mater per somnium victoriam adversus Suecos promisisse in vulgus spargebatur excitandis superstitione animis. Cujus somnii fiducia ducibus suis, ut prælio utique certarent, injunxisse ferebatur. Tum velut propitiando Numini atrocia edicta in Protestantium sacra per Austriam repetitis vicibus 4. 25. Jan.
promulgantur.

Sueci longius in Bohemiam tendunt.

§. 4. Torstensonius contra incenso Brixio oppido, cum arcem incassum tentasset, Cadena movens, itinere per Willenitzam, Kitscham, Luditzam, Chlumam, Tuscham, inde Misa flumine superato per Doorzanum, Schvvihofam, Przenitzam sumto, Glattaviam pergit, prælio semper paratus incedens. Hatzfeldius contra, qui Grun- Eis Cæsarei se objiciunt.
bergæ stativa habuerat, ut Suecis se objiceret, Planitzam, & Oroschovvitzam properat, opportuno loco progressum istorum intercluserus. Crediderat Cæsar Suecos in Austriam supra Anassum tendere, pronis in ipsos ob communia sacra ibi agrestibus; quo Glattavia per Budevveisam, inde per Auream, quam vocant, Semitam facilis accessus. Quanquam & in Superiorem Palatinatum, & superato Molda ad liberandum obsidio Olmucium inde in Austriam via patebat; qua Suecos intercluisse Cæsar magnæ instar victoriæ habiturus erat. Id quod haut in arduo fore credebatur, cum Cæsarei quatuor millium numero Suecos à se superari ferrent. Sueci per montana Zephiccam, 16. Febr.
inde Oroschovvitzam delati hostem trans Ottovvam flumen opportuno loco considentem reperiunt, ut ejus invadendi facultas non esset. Tormentis tamen aliquot per horas certatum, ac hostium statio ante oppidum pulsa, cæsis nonnullis, captisque. Per eam noctem uterque exercitus sub dio intensissimum per frigus constitit. Postridie Torstensonius explicata acie prælio 17. Febr.
se offerebat. Sed cum neque Cæsarei cis flumen in locum æquum descendere vellent; neque ipse ad istos iniquis locis succedere consultum duceret; ad sinistram secundum fluvium Ottovvam versus Stracovvitzam progreditur, hoste in altera ripa ex adversum incedente. Inter eundum ex omnibus collibus è machinis jaculationes fiebant. Sed quia Stracovvitzam hostis valida dimacharum manu firmaverat, quam in conspectu Cæsarei exercitus oppugnare rationis non erat;

Tor-

1645. Torstensonius Rodomisselam flectit, uno ad quiescendum die suis dato; Pisecca interim frustra tentata, cui & ipsi validam manum hostis immiserat. Igitur per Criciomum, ac Miroditzam, Lidamque demum Klukenitzam, ad Moldam attingit, itinere antea curribus non trito, nedum ut auditum unquam sit, machinas eo trans vehi posse.

1. Febr. 19. Febr. 20. Febr.

§. 5. Hosti propositum fuerat Suecis iter obstruere, cosque, ut in Misniam reverterent, compellere. Ac jam sibi persuaserant, istos numero Cæsarei exercitus pertetritos, cum iter in Austriam præclusum cernerent, per Leutmericiam Bohemia excedere constituisse. Ea res hosti securitatem addidisse videtur, ut minus solicite Suecorum iter observaret. Asthi ad vicum jam dictam inter Orliccam & Zuiccoviam equitatum cum machinis & impedimentis vado transmisere, peditiglacies pontis vicem supplevit. Hostis ea re cognita propere motis Stracovvitza castris inter Teinam & Budevveisam superato Molda Tabor accelerat, ac impedimentis heic & Budevveisæ relictis Suecos raptim insequitur. Hi per Sedlezomium progressi, inde per Watitzam Brodam Teutonicam cogitabant. Sed his apud Jancoviam tribus à Tabore milliaribus Cæsarei se objiciebant opportuno loco castris locatis, ut Jancovia utrique exercitui interjecta neutri usui foret. Suecorum statui explorando Joannes Sporckius tribunus cum trecentis equitibus sub ipsa castra successerat; quem validior Suecicorum manus in sinistrum Cæsareorum cornu impegit, capto jam ipso tribuno; quem tamen subvenientes sui liberarunt, Suecorum non paucis cæsis, captisque: quod velut magni successus auspicium Cæsari celeribus nuntiis Pragam significatum. Quanquam autem aspera montibus regio aciem rite explicari non sineret: tamen cum hostis semper Suecorum lateri hæreret, hiberni cœli inclementia sub dio ipsos fatigaturus, consilio habito Torstensonius hostem invadere constituit, licet peditum numero parem, equitatu tribus millibus potiorem. Nec minus hostiles duces prælio proni, urgentibus à Cæsare iteratis jussis, & quia Bavarus suos ad breve tempus absque sarcinis missos ob ingruentes Gallos revocabat, Wertano asseverante, ni intra triduum res geratur, sibi in Bavariam abeundum esse. Unde ut tantis auxiliis uterentur, aleam prælii tentare decreverant.

Sueci Moldam transeunt

21. Febr.

Cæsarei apud Jancoviam illis se objiciunt.

Sueci prælio certare constituunt.

Dispositio aciei.

§. 6. Apud Suecos dextrum cornu regebat Arvidus Wittenbergius, & Goldsteinius, supremus vigilum præfectus. Sinistrum Robertus Duglassius, peditatum Mortaignius curabat. Singulis equitum alis quadrageni pedites interpositi erant. Cæsareorum sinistro cornu præerat Gœtzius cum comitibus Bruæo, Bassompetra & Pompeio; dextrum quod Bavarici obtinebant, Wertanus, Mercius, & Trauditschius administrabant. Peditatum Suisius Comes, Reuschenbergius, & Don Felix ducebant. Symboli secundarii vicem apud Cæsareos subibat, ne cujus vitæ parceretur, quod in ipsos prope vertebat. Torstensonius hostium statu cognito cum suis ad dextram versus Woriciam flectebat, montem cui sacellum impositum occupaturus, ut altiore loco, ventoque, & patentioribus ad dextram campis potiretur; simul hostem opportunitate loci sui detraheret, & ad mutandam stationem adigeret. Nec consilio successus deerat, Gœtzio pariter cum sinistro cornu ac peditatus parte ad eum montem properante. Hostem tamen breviore licet spatio inde distantem Sueci prævertebant, quos prius iter ingressos Cæsarei serius animadverterant, quod initio credidisent Suecos per eandem, qua venerant, viam reverti. Sed & densa sylva Cæsareos inter & montem interjecta erat, cujus angustiæ istorumiter non parum retardabant. Ita adventantes Cæsarei Suecos ordinibus explicatis consistentes invenere, qui & longius antepositam villam dimachis insederant. Gœtzius spe montis occupandi frustratus in proximo sylvoso colle cum dimachis consistit; pedites ac equitatum, cui per dictam sylvam via non patebat, à sinistra eam circumire jubet.

1645.

§. 7. Heic dimachæ hostiles, acriter licet resistentes, à selectis peditibus & primo dextri cornu agmine ad unum fere concisi. Dextrum Suecorum cornu in hostilem equitatum irruens hunc post asperum conflictum in fugam propulit eo facilius, quod angusto campo, montibus ac sylvis utrinque circumdato, non nisi paucæ in fronte alæ possent consistere, quæ repulsæ posterioribus impactæ, cum Sueci densis ordinibus incumberent, eas simul in fugam abripuere. Inter hæc & pedites utrinque manus conseruere, Cæsareis & heic pulsis, quos Gœtzius primo conflictu binis globis trajectus occumbens non parum turbaverat. Hatzfeldius strepitu pugnæ audito, reliquo exercitui, ut statim frontem huc verteret, & suis auxilio acceleraret, imperat. Unde peditatus cum machinis statim dictam sylvam intrat, velut planam ibi viam reperturus. Equitatus cito cursu sylvam circumvehitur, cum profligatæ jam Gœtzii turmæ istis obviam ruunt. Igitur Hatzfeldius toto cum exercitu in celsiorem retro locum se subducit. Plures tamen machinæ, quas confragosa in sylva retrovertere non dabatur, ibi relinquendæ erant cum plerisque curribus, queis globi vehebantur; quo casu & quæ supererant inutiles reddebantur. Suecis incumbentibus Hatzfeldius cessim semper eundo ad quintum usque montem in quo proxima nocte metatus fuerat, perveniebat; retro quem celeri receptu & fuga Gœtzianorum turbatos ordines quantum tempus ferret iterum inter arbusta composuit. Torstensonius quantum sylvis ac montibus impedita regio ferebat, è vestigio sequi, ac tormentis subinde in hostem fulminare. Sed dum ipsius peditatus hostili peditatui imminet, & ob angustias loci universæ phalanges æquata fronte incedere non possunt, duæ phalanges, Mortaignius & Sestedii pugnæ ardore reliquas longius prægressæ incautius hosti invehuntur; à quo male habitæ Sestedium tribunum cum plurimis aliis, ac vexillis quindecim amisere.

Prima Cæsareorum strages.

§. 8. Placebat Torstensonio inclinante in vesperam die hostem sic satis multatum dimittere, patente jam in Austriam & Moraviam pro lubitu via. Unde exercitus eo loco, quo hostes priore nocte constiterant, metari jubebatur. Sed quia è primo agmine nuntiabatur, hostem circa transeundas viarum angustias trepidare, ac tegendo receptui sylvosum montem peditibus insessum reliquisse qui facile expugnari posset; ipse dux ad locum inspiciendum vehitur, ac selectos pedites cum decem minoribus machinis eodem ire jubet. Sed hostis qui, secus ac nuntiatum erat, post istum montem in acie stabat, totum suum peditatum selectæ isti Suecicorum manui immittit; quæ & retro pedem fert, relictis machinis. Inde & Torstensonio suæ phalanges huc evocatæ; & hostis, cum pugnam declinari non posse videret, cum universis copiis magno impetu in Suecos prorupit. Ita hora post meridiem secunda asperrima pugna conseri-

Alterius conflictus occasio.

Kein Quartier.

Primus ad Jancoviam conflictus.

24. Febr.

1645. Cæsarei fugantur.

tur. Magno utrinque nisu duas per horas pugnatum, cum demum utrumque hostium cornu in fugam propellitur. Hatzfeldius cum paucis equitum turmis ac peditatu per dimidiam adhuc horam sustinens à Suecis sinuata in lunam acie circumdatur. Ubi maxima cædes edita: reliqui ipso cum Hatzfeldio capti sunt: paucos fuga, quos inter Saxonicus tribunus Callenbergius, eripuit. Durante conflictu aliquot hostium alæ è sinistro cornu dextrum Succorum cornu circumiverant; quæ si Succos à tergo invasissent, haut modicum operæ pretium facturæ fuerant. Sed illæ prædam pugnæ antehabentes ad vehicula diripienda verterant; ac paulo post cum ipsa præda à Suecis excepti plerique trucidabantur. Fuerat in hostium manibus ipsa Torstensonii uxor, quæ mox suis supervenientibus liberabatur. E Cæsareis occubuere Joannes Gœtzius supremus dux; tribuni Waldeccius Comes, Piccolomineus junior; subtribuni Maxfeldius, Stimbla, Grefius, magnus aliorum præfectorum numerus, quorum multi vulneribus deformes agnosci non poterant. Cæsorum quatuor millia amplius censebantur; nam accurate supputari per montes ac sylvas sparsi non poterant. Inter captos erat ipse Hatzfeldius, quem aliqui gregarii interceptum, cum quis esset dissimularet, prope interfecerant, ni è centum aureis apud ipsum repertis haut infimæ dignationis præfectum conjectassent. E superioribus insuper ducibus capti Saradeskius, Don Felix, Trauditschius, & Bruæus, qui paulo post è vulneribus obiit. Tribuni Schiferus, Tappius, Meuterus, Bunovius, Lanovius, Kœnigseckius, Mœrschius: subtribuni quatuordecim; novem vigilum, viginti tres turmarum præfecti; viginti quatuor centuriones, & quihorum vice cohortibus præsunt tredecim; optiones octoginta unus; metatores legionum duo; viginti sex equestres, triginta duo pedestres signiferi: inferiorum ordinum præfecti centum septem; tubicines viginti unus, machinarii sexaginta sex; gregariorum supra quatuor millia. Sporckius sauciatus mox Iglaviæ interceptus. Potiti quoque sunt Sueci tormentis viginti sex; triginta quatuor pedestribus quadraginta octo equestribus signis. E Suecicis occubuere tribuni Reuschelius, & Sestedius, præfectus vigilum Forckius, centurio Kevenhullerus, cum præfectis aliis, & gregariorum duobus fere millibus. Sauciati, Goldsteinius à Bruæo Comite singulari congressu, tribuni Mullerus & Penzius; subtribuni, Lermatus, Merbachus, Harderus, Uxculius. Eo prælio Carolus Gustavus Palatinus etsi nullum corpore vulnus excepit, quam densa tamen inter tela versatus fuerit indicio esse potest, quod & pileus ac tunica, ipso quoque induvio lacerato, globis trajectus fuerit, cæsariem, pro more ejus temporis in dextrum humerum descendentem, globus transiens avulserit. Ita fios exercitus Cæsarei & Bavarici tantum non sub ipsius Cæsaris oculis concisus Torstensonio quo vellet iter aperuit. Causam suæ cladis Cæsarei ferebant, quod Sueci machinis ita strenue usi essent, cum ipsi suas mature amisissent. Wertanus quoque arguebatur ad alterum conflictum audacia sua causam dedisse, cum prima clade defungi potuisse viderentur. Sed Hatzfeldio errata sua Gallasius vetere æmulatione acerbe exprobrabat; etsi ille Cæsari se purgare satageret. Sueci faventis Numinis indicium habuere, quod usque ad prælium constricta gelu humo machinæ facile veherentur, & Torstensonius ita firma valetudine uteretur, ut equo vehi posset; cum statim post prælium pluvio cœlo vix molliscerent, & ducem solitus morbus lectulo affigeret. 1645.

Numerus cæsorum & captorum.

§. 9. Ast Cæsar tantæ cladis nuntio consternatus statim Praga Ratisponam, inde secundo Danubio Viennam properavit, dimisso ad Superiorem Austriam tuendam fratre Leopoldo. Gallasius jam plane ipsi conciliatus, cum alienis erroribus suos obliterasset, sparsos è fuga componere jussus est. Torstensonius contra tam insigni victoria ita uti constituerat, ut belli sede in Cæsareis provinciis fixa hunc demum ad serio amplectendam pacem compelleret. Unde cum unum diem suis ad quietem indulsisset, omisso Tabore recta Danubium petere instituit. Ad Ragozium nuntius de victoria mittitur, isque monetur, ut ad communem causam acriter connitatur, levemque equitatum Succis associet. E loco prælii Wotitzam, inde Chernovvitzam, & Pilgramum tenditur, obiter in potestatem redacta Broda Teutonica, & Neuhausa, ubi magna vis armorum, quæ Vienna ad exercitum Cæsareum submissa erat, intercepta. Iglaviam Wittenbergius cum duodecim equitum legionibus, bis mille peditibus præmittitur, ubi oppidani captis licet initio armis, mox imperata faciunt, Sporckius heic tribunus, ac multi præfecti vulneribus debilitati capiuntur. Olmucium Joannes Walterus subtribunus cum valida manu militis abigendis obsessoribus. Sed jam Ladislaus Wallensteinius, qui oppido isti adfederat, audito prælii eventu propere Brinam se receperat. Obsessi eruptione facta opera circum excitata disjecere, magna quoque frumenti vi recepta. Iglavia captivi ac saucii, ac superfluæ machinarum relinquuntur; oppido tuendo Oesterlingus tribunus cum quatuor equitum, duabus peditum legionibus imponitur. Cum per aliquot dies morbus ducem heic detinuisset, Znaimam tendit vicinis circa oppidis in potestatem redactis. Tandem apud Cremsam Danubius attingitur; ubi collecta è prælio hostium manus, cum ob ingruentes tenebras, & aspera montium statim invadi non posset, trepida trans Danubium se recepit. Cognitum ibi impedimenta hostilia Weiskircham è Bohemia adpulisse. In illa immissus cum aliquot equitum alis Duglassius mille quingentis equis & vexillis aliquot potitus est. Steina inde, quam centurio cum centum peditibus, simul oppidanis tuebatur, impetu expugnata, cæsis qui armati reperiebantur. Cremsam tribunus Ranstius cum trecentis peditibus insidebat, qui postquam quintum in diem sustinuisset, tandem honestis legibus deditionem facere cupiebat. Sed rejectis quas petebat conditionibus, arbitrio se victoris dedere jubetur. Cum tergiversaretur, vis iterum admota, qua compulsus demum hanc legem admittit, & ut Sueci ruinam mœnium tantisper insideant, annuit. Quo dum enituntur, subito vis globorum in eos effunditur, quibus subtribunus Essenius cum aliquot gregariis cadit. Præfectus vigilum Suanto Bielckius femur globo trajicitur, quo vulnere paulo post perit, summo cum ducis dolore. Ob id facinus Ranstius tribunus, culpam licet ab se amolitus, cum reliquis ductoribus captivitatem subiit, gregarii Succicis cohortibus admixti. Et eo magis iram merebatur Ranstius ille, quod prælio ad Lipsiam captus, ac fide data dimissus iterum sistere se neglexerat. Gravenecca quoque arx, quam centurio cum viginti septem peditibus, & provincialium manu tuebatur, arbitrio se victoris permittere cogitur. Eum centurionem cum prodiret, Torstensonius prosterni, inde per car-

Cæsar Viennam se recipit, 25. Febr.

Torstensonius Iglaviam capit. 3. Mart.

9. Mart.

14. Mart.

15. Mart.

16. Mart.

Cremsa capitur. 19. Mart.

1645. carnificem ad portam suspendi jussit ob proterviam linguæ, & ut hoc exemplo territæ aliæ invalidæ arces justo exercitui se opponere metuerent. Voluerat Torstensonius collectis Cremsæ navigiis Danubio trajecto in ripa stationem capere, ac instaurato, qui dejectus erat, ponte fluvium ibi transire. Sed hostis pleraque navigia corruperat, & quæ ad manus erant, idoneis copiis transportandis non sufficiebant. Terror tamen subinde velut à perrupturis ostendebatur. Ad agrestes autem in Austriam super Anasum nulli nuntio penetrare dabatur.

Torstensonius Danubium transire non potest.

§. 10. Eo minus porro Cremsæ Danubium transire Torstensonius laborabat, quod Ragozium præcipue respiceret; qui, nisi propius accedente ipso, nil se susceperturum ostenderat. Ac rumor erat, trans Wagam flumen istum metari. Unde ocyus Hungariæ ad fines accedere cupiebat, intra Viennam & Presburgum facile viam transeundo Danubio reperturus, & tunc ad utramque ripam bellum Austriæ una cum Ragozio infeliturus. Sed post rumor iste falsus deprehendebatur,

28. Mart. Ragozio tunc in Transylvania abiente. Igitur

30. Mart. Torstensonius secundum Danubium movens primo Corneuburgum deditione cepit. Inde munitionem ad pontem Viennensem invasit; quam nocte sequente hostis deseruit, igne ædificiis ac proximo ponti injecto: quam Torstensonius valido præsidio firmavit. Inter hæc Ladislaus Barcozius Hungaricus dux cum duobus millibus Hungaricorum & Polonicorum equitum ad Moravam flumen confederat, indeque catervis emissis Suecicos quosdam pabulatores interceperat, recisis capitibus barbaro more in saccum conjectis. In hos Jordanus tribunus cum legionibus aliquot immissus qui transitu fluminis ad Angeram eos pepulit, pontemque in potestatem redegit cæso Polonico tribuno Sebinskio, aliisque. Eo terrore manus ista dispersa nusquam post comparuit. Torstensonius aditum illum præsidio custodit, ne ea parte invadi posset. Ac ut exercitum post tot labores quiete reficeret, Mistelbaci, & vicino tractu eum distribuit, hoste jam ultra Danubium rejecto.

Cæsar exercitum reparat. 21. Mart.

§. 11. Att Cæsar Viennam delatus Ordines Imperii literis confirmat; tum reparando exercitui magno studio incumbit. In Italiam Leslæus mittitur, à Pontifice & Principibus Italis auxilium petiturus. Ex Hungaria Bucheimus Comes cum reliquis ibi copiis in Austriam evocatur. Tria millia militum erant, dimidiam partem inermium. E prælio profugi quidam in Austriam se receperant, ubi rapinis atque incendiis hostili more grassabantur, donec Suecis ingruentibus trans Danubium facesserent. Per Bohemiam palantes Gallasius contrahebat. Sed nulla equestrium legionum sexaginta capita excedebat. Praga quadringenti pedites educebantur, qui viginti legionum vocabula ac centum viginti vexilla præferebant. Ad has supplendas provincialibus miles imperatur. Austriam, ipsamque Viennam ingens terror afflaverat; unde Augusta cum prole Cæsarea Grætziam Stiriæ se conferebat. Alii Salisburgum, ipsasque Venetias fugam adornabant, ni Cæsar acri edicto vetuisset, ne quis extra provinciarum suarum fines se conferret.

Torstensonii per Austriam progressus.

§. 12. Dum Torstensonius Mistelbaci considet, Mortaignius cum manu peditum Niclasburgum mittitur, centurione cum nonaginta peditibus insessum; qui deditionem imperatam initio abnuebat, quod oppidani simul ferociter arma corriperent. Sed hi postera luce coliapsis animis centurionem compulerunt, ut arbitrio Suecorum se 1645. permitteret. Hoc in oppido inventæ quinquaginta quatuor machinæ, & prædæ magna vis. Præter hoc alia quoque oppida præsidiis Cæsareis infesta citra exceptionem in potestatem redacta; Laba, Falckensteina, Stotza, Wolfersdorfum, Gædinga, Wetela, Ostrovia. Refecto paulum milite Mistelbaco movens Torstensonius Hohenaviam cum 17. April. vicina arce Ravensburgo, quam valido cum præsidio Vetterus tribunus insidebat, ad deditionem 20. April. compulit. Inde ad oppugnandam Brinam vertitur, magni momenti oppidum media Moravia Obsidium Brinæ. situm: quo obtento stativis citra Danubium Suecis tuto frui poterant. Etsi magna hujus obsidii difficultas prævidebatur ob firmissima munimenta, & quia præfectos peculiares causæ, ut extrema sustinerent, subigebant. Nam arcem Spilbergam curabat Ouglevius natione Scotus, qui antea, dum sub Suecis in Borussia militaret, ob patratam cædem inde profugerat. Oppido præerat tribunus Suchius, & ipse antea Suecicam militiam secutus, qui ob Stalhantschium sinistris scripris lætum in custodiam datus, eademque elapsus ad Cæsareos transfugerat. Nec eo secius rem tentare Torstensonius constituit dictam ob causam, & quia ob Ragozium in oris Hungariæ vicinis morandum erat. Et fama erat trecentos duntaxat milites in oppido esse, ac præcipuos civium in Hungariam profugisse; tum annonam, ac paratum bellicum apud Olmucium consumtum. Nec ob turbatas Cæsareorum res ita facile oppido succurium iri iperabatur. Miles quoque rei gerendæ avidus, & tot loca hactenus subacta fiduciam addebant. Un- 24. April. de oppido simul, & quæ eidem imminet arci Spilbergæ, vis admovetur; accessus fiunt, mœnia noctu diuque quatiuntur, cuniculi sub duo arcis propugnacula promoventur. Tarde tamen ac difficulter obsidium procedebat ob prævalidas munitiones, & quia obsessi acerrime repugnabant, non paucis subinde, obsidentium cadentibus. Et jam antea peditum numerus non parum imminutus erat nupero prælio, & tot oppidis expugnatis, ac præsidio munitis. Tum & pulveris inopia premebat, cujus utique ea copia servanda erat, quæ sufficeret, si prælii committendi necessitas foret. Quia tamen videbat Torstensonius, nisi hoc oppido expugnato in Moravia commode sibi subsistere non licere, in obsidio persistebat, certus si hostis subsidio veniret numero non valde superior, prælio certare. Sed si iste Bavaricis copiis prævalens obsidium solvere ipsum subigeret, spes tamen erat non defore rationem servandi exercitus. Quo fine Kœnigsmarckius post res in Saxonia Inferiore compositas in Bohemiam, & Superiorem Silesiam movere jubetur dissipandis hostium delectibus, & ut tergum Torstensonii fulciret.

Galli fœdus cum Ragozio ineunt.

§. 13. Interea missus à Galliæ Rege in Transylvaniam Antonius Croisius super fœdere cum Ragozio egerat. Quanquam enim hic conventis cum Rebenstockio inhærere cuperet, tamen quod iste absque sui Regis consensu illa inita diceret, hinc inde quædam mutata, ac fœdus tandem Muncacii scripto conceptum. Præcipua mutatio 22. April. in eo vertebatur, quod prior conventio utrumque Regnum, hæc solam Galliam respiceret; eoque dimidia tantum pars subsidiorum, & loco promissi militis quadraginta octo uncialium millia exprimebantur. Catholici in peculiarem Regis Galliæ protectionem recipiebantur irrita cautione, cum illi exciperentur, qui Austriacæ Domui

1645. adhærerent, id quod omnes in Hungaria Catholici faciebant. Sed dum Ragozio diserte permittitur cum Cæsare transigere, si ab aula Turcica arma ponere juberetur, eidem prætextum dabatur inicia Gallia cum Cæsare pacem faciendi non solum, si revera Turca juberet, sed & si alias belli tæderet. Abnuerat tamen Croisilius ante id fœdus concludere, quam Ragozius Legatos suos Tyrna revocaret, ubi cum Cæsareis hactenus tractatus agitarant; & scripto caveret, se cum Legato Cæsareo, qui sub idem tempus in ipsius castra venerat, nihil super separata pace, & in fraudem hujus fœderis facturum, sed absque mora eundem dimissurum. Urgebat inde Croissius Ragozium ut cum exercitu propius Torstensonium moveret. Sed hic tergiversari, causatus gramen sibi expectandum; spem tamen facere, & Legato Gallico & Torstensonio, se mense Majo à Tibisco Tyrnam, & Presburgum versus progressurum. Interea ducem suum Gabrielem Bacosium cum insigni exercitus parte præmisisse. Qui & statim de accessu suo Torstensonio significat, & promissos mille quingentos pedites acriter flagitat.

Bacos Gabor.

Ragoziani se Suecis jungunt. 3. Maji.

§. 14. Bacosius iste cum ob Cæsareos Presburgi hærentes propius accedere metueret, Torstensonius illi Duglassium obviam mittit, cum valida equitum manu, quam Carolus Gustavus Palatinus ductabat. Hic non procul Schvvedloa Ragozianis jungitur, qui septem equitum fere millia, duodecim peditum Hungaricorum ac Walachorum centurias implebant. Ex quibus postera die, dum retro Ostroam iter instituunt, tumultu orto ducenti pedites Hungari in montana signis relictis diffugiunt. Scalitzam progressis Fridericus Landgravius cum sex equitum legionibus jungitur, qui Cæsareos ad Presburgum se congregantes dissipare jussus fuerat. Sed cum isti jam ultro trans Danubium recessissent, Duglassius ostentandæ fiduciæ, ac ut Ragozio, & qui Suecorum partibus per Hungariam favebant Evangelicis animos adderet, Tyrnam occupare constituit. Oppidani cum in subeuntes primo machinis jacularentur, post duas horas animis collapsi super deditione agere cœperunt, ac sequenti die in has leges convenere, ut septingenti equites trecenti pedites Hungarici præsidio intra oppidum reciperentur. Quo facto Suecicum Ragozianis cis Albos Montes remeant. His vix digressis Adamus Forgatschius Comes cum Hungarorum manu Ragozianos nullo negotio Tyrna iterum ejecit. Disponuntur inde Ragoziani apud Hollitscham in ulteriore Moravvæ ripa, ut ab invasionibus hostium tuti essent, ac pro re nata operam navare possent. Sed mox cum Torstensonius duo Hungarorum equitum millia Wittenbergio jungi juberet obsidio castelli ad pontem Viennensem solvendo, seditio in castris Hungarorum orta est, qua sexcenti domum profugerunt: reliqui coitione facta vim in præfectos meditabantur, & quicquid Duglassius occineret, non prius Moravvam se transituros clamabant, quam duorum mensium stipendiis acceptis. Qui tamen pecunia à Torstensonio submissa utcunque placabantur, nulla in seditionis autores statuta pœna obtentu libertatis Hungaricæ. Eo minor verecundia erat paulo post quoque parem vesaniam induendi. Ex istis auspiciis Torstensonius facile judicabat, quid subsidii ab istis copiis sibi foret expectandum. Præfecti forte non spernendi; sed gregariorum dissoluta licentia, obsequii & displicinæ nescia, nullus in agmine aut excursione ordo; tum ad tumultus proni, ac ducibus ma-

6. Maji.

10. Maji.

Succi Tyrnam occupant. 17. Maji.

18. Maji.

29. Maji.

Ragoziani militis indoles.

gis suis quam hostibus metuendi. Retinenda tamen ea turba erat, præsertim post illatam Turennio à Bavaricis cladem, qualecunque auxilium, si hi Cæsareis juncti ingruerent. Inter hæc Ragozius literis atque nuntiis promissam à Rebenstockio pecuniam ac militem poscere, ac ut Constantinopolim mitteretur, qui nomine Reginæ impediret, ne ipse ex illa aula arma ponere juberetur. Et de pecunia quidem annuebat Torstensonius; sed peditum quidem centurias præstare non poterat peditatu suo valde imminuto. Et cum non esset, quem in aulam Turcicam mitteret, Legato Gallico Hayo scribit, ut apud principem Purpuratorum dilatam legationem excusset ejusque propediem mittendæ spem faciat. De cætero cupiebat Torstensonius à Ragozio Presburgum invadi, ac ut ibi superato Danubio stativa exercitui suo quæreret. Ragozius contra malebat à Torstensonio Presburgum expugnari, sibique tradi; nam ut Suecico præsidio id oppidum insideretur, plane abhorrebat. Eidem quoque animus erat non diu in Hungaria morari, ut, ejus Regni Ordinibus quantum posset parceret favori eorum retinendo; sed in hæreditarias Cæsaris provincias cis Danubium pedem movere. Id quod Torstensonio plane displicebat, qui cum ex illis vix suo exercitui alimenta expediret, tanta mole dissolutæ turbæ pariter infusa famem mox suis prævidebat.

Diversa Torstensonii, & Ragozii intentio.

Cæsarei castellum ad pontem Viennensem recuperant. 20. Maji.

§. 15. Ast Cæsarei, audita Gallorum ad Mergentheimum clade; alacres castellum ad pontem Viennensem centum quinquaginta peditibus insessum invasere, ac tormentis acriter verberatum sequenti die assultu utrinque dato impetiere. Nec mora, præsidiarii abjectis armis se dedunt. Subtribunus præfectus cum triginta aliis in munimentum interius se recipit, sed ingruentibus impar citra pactum in hostium manus pervenit. Causa tam subitæ jacturæ fuerat, quod licet Torstensonius veteranos præsidio ejus castelli deligi jussisset, tribuni nuper è Cæsareis captos substituissent, qui sacramenti recens dicti immemores pugnam detrectabant. Multi gravius flagitium sulpicabantur, velut hoste ab ipsis ultro invitato. Postera luce Wittenbergius cum valida equitum manu serum auxilium aderat. Exiguum quoque castellum in insula Danubii ex adversum Cremsæ situm, quo ejus fluminis navigatio prohiberi poterat, à Cæsareis subito impetu paulo post oppressum.

De captivorum redemptione agitur.

§. 16. Sub idem tempus Cæsar, circa reparandum exercitum satagens, præfectos suos à Suecis captos ex conventione antehac inita permutandos aut redimendos præberi instabat; Torstensonio contra moras nectente, quod Cæsar suppletis licet copiis citra veteranos illos ductores prælium tentaturus non videretur; & quia Cæsarei hactenus eam conventionem parum religiose servaverant. Quia tamen duces Suecici ob ancipites bellorum casus eandem firmam persistere utique cupiebant, Torstensonius trahendo tempori postulabat, ut ea conventio ab ipso Cæsare ratihaberetur, quod, dum vicissim Reginæ ratificatio adfertur, aliquot menses elapsuri forent. Tum ne præstantissimis liberatis reliquos penes Suecos relinqueret Cæsar, iste pertendebat, quicquid penes se esset captivorum à summo ad imum simul redimi; id quod sibi magno levamento, Cæsari autem ob rei nummariæ angustias difficile futurum erat. Cæsar circa ratificationem facilem plane se præbuit, declarans, Torstensonii se fide adquiescere, quoad Reginæ ratificatio ad-

1645. adferatur. Nec eo secius pecunia deficiente in longum extrahebatur captivorum redemtio. Unde cum horum ob multitudinem (nam quingenti amplius erant,) molesta foret custodia, nec ad oram maritimam abduci viis undique interseptis iidem possent, quos & alias eo transferre intutum videbatur, ne novas ibi res machinarentur, ac cum Dano commercia secreta agitarent, plurimos eorum fide accepta ad suos dimisit Torstensonius, interque eos ipsum Hatzfeldium ea lege, ut interea nullam militarem operam Cæsari navarent.

Brinæ obsidium tarde procedit.

§. 17. Tarde inter hæc procedebat Brinæ obsidium, Succico peditatu valde imminuto, & maligna pulveris pyrii copia. Unde cum machinis parcius uti necessum foret, cuniculi agebantur, quos per distinctam rupibus humum ægre miles moliebatur. Obsessos contra acerrime resistentes fames urgebat, ac pulveris penuria. Hanc ut supplerent sexcenti equites Praga profecti, ducente Passuæo tribuno per occulta sylvarum ignorati prope Brinam suggrediuntur, ibique densis arbustis recti silentio ad noctem usque subsistunt. Unde obortis tenebris subito impetu in stationem equitum ante castra consistentem irruunt, ac Galbrechtum tribunum cum optione, & aliquot gregariis occidunt. Eo tumultu trecenti dragones, centum octoginta saccos pulvere plenos ferentes in oppidum perrupere. Reliqui in sylvam pede relato illæsi re bene gesta ad suos remearunt. Nec modica obsidio remora à Torstensonii morbo accessit, qui per mensem lectulo affixum tenuit. Nec eo secius oppido assidere statueret, quoad vel id expugnaret, vel hoste ingruente relinquere cogeretur; præsertim cum Ragozio jam propinquante his utique oris subsistendum foret.

Ragozius propius movet. 7. Jul.

§. 18. Is quippe Cassovia, ubi conventum Ordinum agitaverat, Filleccam parvis itineribus movebat. Euntem legatus Turcicus assequebatur, qui, uti ipse ferebat, Principis Purpuratorum nomine denuntiaret, ne in Provincias Cæsaris hæreditarias irrumperet, atrocibus minis additis. Nec eo minus idem literis Torstensonio confirmabat, se isto interdicto non obstante in suscepta semel causa subsistiturum. Simul Duglassium cum bis mille equitibus una cum Bacoso obviam sibi mitti postulabat; mirante Torstensonio, quare tanto stipatus exercitu modicam Cæsareorum manum apud Presburgum hærentem metueret. Igitur missus cum septem alis equitum Teutonicorum Duglassius, & cum mille quingentis Hungaris Jarmirus tribunus: reliquæ sub Bacoso copiæ ad Gædingam subsistere jussæ. Apud Tapolchanum Ragozio Duglassius jungitur honorifice exceptus, quo instante ille ad Wagam flumen progreditur, ac Tyrnam iterum nullo negotio occupat.

Ejus vires & habitudo animi.

Hinc cis Wagam castra ponuntur. Exercitum Ragozii componebant viginti quinque bellatorum millia; è quibus mille Germani, septies mille Hungari, Transsylvani, & Walachi pedites; reliqui omnes equites: comitabantur quadraginta machinæ. Ipsi Principi candidus animus, sed paulo timidior, nec satis obfirmatus, qui clade Turennii in Franconia audita haut parum trepidationis ostendebat. Uxor quoque, filiusque, & pauci è consiliariis in Succicas partes proni: cæteri omnes à Cæsare corrupti pacem vehementer suadebant, quam etiam populus inclamabat. Et Cæsareus Legatus palam in ipsius castris agens haut parum suspicionis injiciebat. Cæterum promissæ à Rebenstockio copiæ, ac pecuniæ subinde flagitabantur. Torstensonius uti pedite carere non poterat, ita ipso tam prope suggresso Ragozium hoc postulato superscssurum sperabat. Circa pecuniam quanquam Dux Succicus verebatur, ne Transsylvanus hac accepta cum Cæsare transigeret; ne tamen huic ansam à conventis discedendi præberet, eam utcunque corradere constituit. Igitur Alexandrum Erskeinum ad ipsum misit, 26. Jun. qui de adventu gratularetur, ac ad propius progrediendum stimulos adderet. Cui Ragozius reponebat; animum quidem sibi esse superatis Albis Montibus prope Torstensonii castra considere. Sed vereri, ne in exhausta jam à Succis regione fames utrumque exercitum invadat; tum ne Hungari à tergo turbas dent, & Hungaria se excludant. Missurum tamen septem millia selectorum equitum sub filio Sigismundo. Cum reliquis copiis sub Albis Montibus metaturum, & si opus sit, auxilio adfuturum.

Ragozius junior in castra Torstensonii venit. 9. Jul.

§. 19. Nec mora cum dicto equitum numero Ragozius junior Moravvam tranſit, & simul cum Jano Keminio in castra Torstensonii ad Brinam provehitur. Colloquium poscenti Carolus Gustavus Palatinus, V Vittenbergius, & Erskeinus adjunguntur. Querebatur ibi Princeps patris sui nomine, fœdus à Regina non fuisse absolutum. Jano Kemini. Tum ut subsidium pecuniarium integrum pro anno præterito, dimidium pro præsenti exsolvatur, una cum pecunia ad obtinendum Portæ consensum impensa. Ac ut præter promissos mille quingentos pedites octingenti equites commodentur Cassoviam mittendi ad autoritatem sibi è societate Succica apud Turcas, Polonosque conciliandam. Tum ut Legatus ad Aulam Turcicam mittatur. Vicissim paratum se ostendebat excursioni in hostem faciendæ, & quid valerent sui Hungari specimini edendo. Responsum: Quo minus solenni more fœdus absolveretur, occupationes sub recens Reginæ regimen, ac longum, intutumque iter in causa fuisse. Literis tamen Reginam Principi confirmasse conventa se servaturam; ac mox à Regina Legatum mittendum, qui ipsi plene satisfaciat. Subsidium præteriti anni statim exsolvendum: plura in præsens præstari non posse. Si opus sit, se toto cum exercitu, aut ejus parte pro re nata ipsi auxilio iturum. Super equitibus Ragozio annuere non poterat Torstensonius, quod octingenti illi quater mille Hungaris æquivalerent; nec ullo modo consultum foret, Turcis aut Polonis suspicionem injicere. Ne tamen Ragozium offenderet, excusabat, se nunc durante Brinæ obsidio illis carere non posse; ea capta eosdem missurum. Denique ad Portam Legatum ocyus iturum: interim literas ad principem Purpuratorum dandas, ne Ragozii terris molestiam inferat. Excursionem in Bohemiam facere haut consultum videbatur, quod magnis itineribus fatigandus esset exercitus, si operæ pretium fieri deberet. Nec solum peditatum ad Brinam citra equitatum tuto relinqui. Ac melius Cæsareos ad Presburgum coëuntes invadi. Sed Torstensonius, qui securitati utriusque exercitus, & premendæ Brinæ expedire judicabat, ut Ragozius cum omnibus copiis cis Moravvam concede- 6. Jul. ret, jam antea Laurentium Lindanum tribunum ad eum miserat, ut hoc ipsi persuaderet, campos matura segete plenos ostentans, ut fames metuenda non esset. Ita Ragozius annitente quoque Duglassio, & Croissio, superatis Albis Montibus, ac Moravvæ flumine intra Gædingam & Luntenburgum

Ragozius in Moraviam accedit.

1645. gum consident, cum non procul inde ipsius filius apud Eisgrubam metaretur.

§. 20. Nec eo minus idem secreto cum Cæsare super pace tractabat, cujus Legatus nuntium ingenti cum fasciculo literarum Posonium mittebat; Ragozianis noctu eum deducentibus. Paulo post Ragozius junior à Torstensonio literis petit, Wittenbergium ad se cum Croisio, & Erskeinio mitti; quibuscum magni momenti negotium sit communicaturus. Nam quo minus ipse ad eum accedat, manu hostium, quæ circa Scompham se ostendat, impediri. His postera die accedentibus nomine patris sui proponit ingens periculum, quod Transylvaniæ à Turcis immineat, ac Torstensonii consilium exquirit. Cum Deputati sententiam Principis audire prius vellent, Janus Keminius, qui simul aderat, confestim crumpebat; nullam sibi aliam salutis viam videri, quam pacis cum Cæsare tractatus in fœdere reservatos absque fœderatorum præjudicio. Mox falsus rumor de Cæsareorum adventu tantum consternationis excitabat, ut Deputati re infecta discederent. Eodem die literas sat asperas ad Torstensonium dabat Ragozius, queis dimidiam partem subsidii pro præsenti anno, & largitiones in aula Turcica factas ipsum poscebat: addito, si credidisset, hæc sibi abnegatum iri, se monitis eorum, qui id fœdus ab initio aut post disuaserint, aures fuisse præbiturum, & alia consilia capturum. Cui Torstensonius placide, ne ipsum irritaret; cum Carolo Avaugurio Legato Gallico consilia se sociaturum, ut ipsi satisfiat. Ac statuerat, etiam hanc pecuniam exsolvere potius, quam abrumpendo fœderi colorem præbere. Inter ista majores aliquot machinas, & quod Germanorum peditum habebat Ragozius Torstensonio ad Brinam miserat; ubi duabus ruinis editis ad alteram assultus factus, si forte pedem in domo mœnibus propinqua figere possent. Sed quia optio jussa Torstensonii secius intellexerat, iniquo loco miles incassum assultans re infecta repulsus est, amissis duobus centurionibus, triginta gregariis: centum insuper sauciatis.

15. Jul. Ragozius mutat. 18. Jul. 19. Jul.

Cæsar Ragozium ad pacem permovet.

§. 21. Ast Cæsar quanquam magnam partem copiarum adversus Ragozium circa Presburgum contraxisset: tamen cum metueret, ne huic junctus Torstensonius vi Danubium perumperet cum periculo summæ rerum, præsertim si à superiore ejus fluminis parte Galli ingruerent, statuit ante omnia novum hunc hostem amoliri, ejusque postulatis satisfacere. Unde Proceres Hungarici Romanis sacris addicti, quos inter Cornitzius proximo à Principe imperio ansam arripiebant Ragozio inculcandi; talibus à Cæsare oblatis non modo causas belli in conventu Transylvaniæ allegatas tolli, sed & tranquillitatem Hungariæ restitui. Tum Hungaros belli jam pertæsos ægre ferre, se contra leges Regni extra fines militatum abductos; ac octo per menses à penatibus disjunctos contineri diutius non posse. Id quoque animadvertebat Ragozius, Torstensonium non ad ipsius nutum bellum gerere, uti qui quondam cum Betleno societatem iniverant; sed ante omnia Succici exercitus conservationem respicere. Hisce motus eo descendit, ut Legatum Cæsareum publice audiret; mox nuntium Viennam ablegaret petendæ ratificationi eorum, quæ convenerant. Antequam tamen instrumenta pacis hinc inde traderentur, Torstensonii colloquium expetiit, excusandis quæ egerat, & quia sic decere videbatur. Id cum agi sentiret Torstensonius, cum congressum vario obtentu differre conabatur, si interim vel Brinam expugnare, vel Kœnigsmarckium cum suis copiis adsciscere posset. Sed acrius instabat Ragozius, ac denuntiabat, ob imminens Transylvaniæ à Turca periculum iter se differre non amplius posse; simul pedites & machinas, quas Torstensonio ad Brinam expugnandam commodaverat, avocabat. Igitur quod nondum omnia solvendo Brinæ obsidio expedita forent, Erskeinus ad Ragozium mittitur morarum causas demonstraturus, ac super loco, & tempore congressus conventurus. Cæterum cum Torstensonius Croisio exprobraret, hisce causam ipsum dedisse, dum in fœdere Ragozio diserte integrum reliquerit instante à Turca periculo cum Cæsare transigere, hic reponebat: Turcæ denuntiationem obtentui sumi. Non enim credi posse, Turcam Vasalli & tributarii sui progressus ægre ferre, dum quicquid ab hoc adquisitum fuerit, sub imperium illius redigatur. Sed Jano Keminio, qui apud Ragozium omnia possit, octo uncialium millia à Cæsare oblata. Unde suadebat, eidem duodecim millia offerenda, ut in his partibus persistat. Quod frustra fore Torstensonius judicabat; qui & Croisio disuadebat, ne adversus Ragozium protestationem interponeret, quod is facturum se minabatur: cum hic vicissim testaturus sit, nihil eorum, quæ fœdere promissa sint, fuisse præstitum.

1645.

Torstensonii cum Ragozio congressus.

§. 22. Placebat inde congressum Eisgrubæ fieri, quo se Torstensonius cum Carolo Gustavo Palatino, & reliquis ducibus contulerat. Eodem & mox Ragozius invitante Torstensonio accessit, cui ad dimidium milliare hic cum quinque legionibus equestribus obviam ivit. Inter primam salutationem, equis non descendebant, & Palatinus seniori Principi ultro loco cedebat. In hospitium Torstensonii, ubi Legati Gallici Croisius, & Avaugurius cum reliquis ducibus præsto erant, accedebant Ragozius junior, & Keminius, qui ostendebant, jam aliquot millia Turcarum in procinctu stare, in Transylvaniam irruptura, ni interdicto ipsi pareant: eam necessitatem sibi allatam cum Cæsare transigendi citra fœderatorum fraudem, copiasque è Cæsaris ditione in Transylvaniam reducendi. Addebant, certo sibi constare, Cæsarem conventa non impleturum; eoque Principem arma retro Cassoviam in promtu habiturum, ac si vel apicem Cæsar non servet, post tres menses eadem resumturum. Ea tamen lege, ut socii Reges Turcæ consensum obtineant, semperque conservent; ne Poloniæ Rex Principem turbet, aut Cæsari delectus permittat, utque fœdus in præsenti statu permaneat, ac ratificationes Regiæ solennes interim exhibeantur. Partem tamen copiarum apud Succos relinquere, aut pacem cum Cæsare differre abnuebant. Peculiari post congressu, à quo Gallici Legati aberant, Torstensonius Ragozium testimonium poscebat, à Regina omnia, quæ fœdere promissa fuerint, præstita, ut ipse & Hungari honestam & sibi proficuam pacem Cæsari extorquere potuerint. Sed cum Ragozius vicissim peteret testimonium sibi impletæ fidei exhiberi, Torstensonius isto postulato desistebat. Autographas tamen Reginæ ac Torstensonii literas Transylvanus restituebat. Gallicis Legatis inde placebat, Croisium Constantinopolim ire ad explorandum rerum statum, & num Ragozium denuo in arma pertrahere possit. Cui & Torstensonius mandatum dabat, ac nomine Reginæ ratam partem offe-

10. Aug.

26. Jul.

Ragozius cum Torstensonio congredi vult.

rebat,

1645. rebat, si quid causæ communi utile efficeretur. Ragozius inde citra moram trans Moravvam in Hungariam recessit, cujus pedites Teutonici, quos parum laute habuerat, plerique ad Suecos, aut Cæsareos transfugiebant. Hungarici equitatus partem Bucheimius Comes ad se pertrahere studebat, insuper id habente Torstensonio, qui istos parum metuendos expertus fuerat. Nec eo minus sequenti anno Ragozius Danielem *de Vargyas* Lipsiam ad Torstensonium mittebat, ad amicitiam & fœdus denuo offerendum. Qua de re hic ad Reginam se relaturum recipiebat; etsi satis judicaret, à Ragozio non id agi, ut denuo bello se immisceret, sed ut Cæsareis tacite velut minaretur, quo conventas leges implerent.

Ragozius in Transylvaniam redit.

§. 23. Quanquam autem Cæsar isto hoste liberatus soli Suecico bello vacare posset, & Torstensonius discessu Hungarorum non modico fulcro nudatus foret: haut ideo tamen obsidium Brinæ solvisset, cujus capiendæ spes nondum defecerat, ni penuria commeatus ac pabuli, ac diuturnis è castris intolerandus fœtor locum mutare subegisset. Unde exercitum Brina dimotum Mistelbacum deducit, ibique aliquot dierum quietem eidem indulget. Ubi consilio habito placebat recta in hostem ire, ac prælium tentare; aut detrectantem trans Danubium compellere, ut Austria ex utraque ripa exhauriretur. Leopoldus quippe Archidux, pace cum Ragozio facta, exercitum Presburgo amotum Viennæ cis flumen reduxerat. Sed audito Suecorum adventu mox in alteram se ripam recepit castris contra Cremsam positis; quo & Gallasius è Bohemia evocabatur. Torstensonius contra incensis ad Mistelbacum castris, & evastatis Hungariam versus agris in citeriore ripa Stockeraviæ consedit. Straverant Cæsarei Danubium ponte duobus supra Cremsam milliaribus, & credebantur adscitis Bavaricis Suecos invasuri, aut commeatu exclusos extra Provinciam compulsuri. Sed inanis erat ea suspicio, dum Leopoldus cum parte copiarum Bavaris adversus Gallos auxilio properat. Reliqui sub Bucheimio transitum Danubii observabant; quos pestilentia, ac diarrhœa infestabat. Quanquam nec ab hoc malo immunes Suecі, peste infectis legionibus, quæ cum Duglassio apud Ragozium fuerant, eoque seorsim tendentibus; reliquis ob intemperantem pomorum & uvarum usum profluvio alvi correptis. Cæterum Leopoldus adeo diligenter transitus Danubii obsepserat, ut octo dierum iter præripuerit, priusquam Torstensonius de eo resciscere. Ea causa erat, cur insequi ipsum non instituerit, si vel maxime fluvium perrumpere licuisset. Tum per superioris Austriæ montes grave agmen ducere difficillimum erat: ac sine dubio Gallis trans Rhenum pulsis tota mole hostis in ipsum ruiturus erat iniquitate locorum impeditum. Ita porro alteram Danubii ripam custodiebant Cæsarei, ut nisi glacie viam sternente eo pervadi non posset, nec in citeriore Austria gerendum quid restabat; ac militi post tot labores quietis quid concedendum erat. Igitur alia hospitia circumspicere instituit Torstensonius, antequam pluvia autumni tempestas vias lubricaret; ac Leopoldus cum Bavaricis regressus per angustias montium vadenti incumberet. Gallorum tunc iniqua erat suspicio & querela, velut ob arcana cum Cæsareis commercia Torstensonius non impedierit Leopoldi cum Bavaricis conjunctionem, ne Turennium iterum trans Rhenum repellere possent; cum id prohibere penes ipsum non foret. Ne tamen Austria molestiis belli liberaretur, Corneuburgum & Cremsa novis munitionibus, omnibusque necessariis instruuntur, addita præter peditum præsidium manu equitum extorquendis tributis. Regio circum ita exhauritur, ut obsidium circumponi vix posset. Tum sociandis cum Olmucio & Iglavia commerciis, arcibus Tetschæ, Falckensteinæ, Stotzæ, Niclasburgo, & Ravensburgo præsidia imponuntur. 1645.

Torstensonius Brinæ obsidium solvit.

Torstensonius Leopoldum insequi non potest.

§. 24. Ita sub finem Septembris Suecicus exercitus ex Austria male habita in Bohemiam transit, quo & Cæsarei sequuntur, id Regnum quantum possent protecturi. Equitatus Suecicus octo millibus adhuc constabat: sed peditatus ob multa præsidia, continuos labores, ac grave Brinæ obsidium, ad bis mille quingentos decreverat, veteranos & laboribus induratos; nam qui post prælium Jancovienſe capti sacramentum Suecis dixerant, plerique ad vetera signa refugerant. Cæsareis major peditum numerus; sed recens corrasta turba bellandi imperita; ac præcipui veteranorum præfectorum in Suecorum manibus erant. Znaimæ præsidium deductum; sed Iglavia valida manu tenebatur. Incedebat exercitus per Walitzam, Trebitscham, Meseritzam; hinc Molda ad sinistram relicto per Marovvitzam, Bisteritzam, Ingervvitzam, Politeckiam, & Leutomischelam. Parduvvitza quadringentis peditibus infesta, cum imperata facere abnuerer, injectis ignibus in cineres redigitur. Miles in arcem refugus hostem, & incendium evadebat. Animus Torstensonio erat Kœnigsgræciam imperere. Sed quia solitus ipsum morbus infestabat, ac deleto flammis suburbio, & proximis circum vicis sub tecto miles collocari non poterat, illa missa Jacomiriæ consider, legionibus circa dispositis inter media hostium præsidia, exiguo damno ob providentiam Ducis. Morbi contagiosi cum pomis & uvis Austriacis cessabant. Discedebat ibi ab exercitu in Sueciam Carolus Gustavus Palatinus post luculenta tanto sub Imperatore militaris virtutis specimina; cui inter solennes epulas digredienti paratas Torstensonius sceptrum ominabatur. Idem in Bohemiam transit. 15. Octob. 31. Octob.

§. 25. Mittitur hinc in Moraviam Kœnigsmarckius, ut oppidis per Succos infessis annonam inferret. Qui raptim profectus late populatione facta frumenti ac pecorum affatim Olmucio, Iglaviæ, Neustadio, & Eulenbergæ accumulavit. Inde in Silesiam flectens Freudenthaliam oppressit. Carnoviam edita mœnium ruina expugnavit: mox & Leobschutzam in potestatem redegit. Sed ut Torstensonio iterum jungeretur, mox in Silesiam inferiorem properabat; ubi arces Franckensteinam, Furstensteinam, Lehnhausamque, ex qua Suecis hactenus multum damni illatum fuerat, occupabat. Torstensonius quoque, cum diutius inter hostium præsidia subsistere tæderet, Kœnigsmarckio in Silesiam obviam procedit, cui junctus Greiffenbergam tendit, iterum in Bohemiam se penetraturus. Capta Greffensteina per Fridlandam Leutmericiam versus iter instituit; quod oppidum occupare, ibique superato Albi circa Egram fluvium pedem figere placebat. Sed cum ipsius morbus usque adeo invaluisset, ut vix lecticæ gestationem amplius ferre posset, & ob eundem sæpe rei gerendæ occasiones amittendæ forent, malo quoque jam Kœnigsmarckius in Moraviam & Silesiam excurrit. 22. Nov. 3. Dec. Torstensonius ab exercitu discedit.

1645. jam ipſas cervices petente: Lipſiam conferre ſe conſtituit, num forte ibi valetudinem reparare poſſet. Et quia Carolus Guſtavus Wrangelius nondum adpulerat, quem ſuprema rei tormentariæ præfectura auctum Regina ſucceſſorem ipſi deſtinabat, curam exercitus interim Arvido Wittenbergio committit. In itinere tamen iſtum Eulenbergæ offendit cum copiis, quas finito bello Danico ex Holſatia & Scania adducebat. Ubi certa lege ſummum exercitus imperium in iſtum transfert; adjectis monitis, ut ſedem belli in Cæſareis ditionibus figat, ac citra neceſſitatem aleam prælii ne tentet; tum ſi quid ſuper tractatibus moveatur, ad ſe remittat. Torſtenſonio digreſſo, qui & Kœnigsmarckium ſecum abducebat, exercitus Suecicus expugnata Fridlandæ arce in Bohemiam denuo invadens Melniccam nullo reſiſtente, ac Leutmericiam diffugiente præſidio occupavit, ac valida manu firmavit. Tetſchena arx à Paiculio ſupremo vigiliarum præfecto fruſtra tentata. Inde Wittenbergius apud Sahorſanum Albim; mox Egram fluvium glacie ſtratum tranſit, & Salitzæ non procul Commothavia ſubſiſtit, quoad Wrangelius cum ſuis adeſſet. Utriſque copiis junctis duodecim equitum, ſeptem peditum millia implebantur; validus exercitus, & Cæſareo etiam parte Bavarorum aucto par. Cæſarei contra, qui hiberna ſibi ad fines Miſniæ ab Egra Leutmericiam uſque deſtinaverant, adventu Suecorum turbati Pilſenam, inde Budevveiſam receſſerunt. Auxilia quoque Bavarica ſub Wertani ductu accedere abnuebant, donec ipſe Leopoldus Monachium profectus Bavaro perſuaderet, ut ſuas copias Cæſareis jungi juberet.

4. Dec. Idem imperium in Carolum Guſtavum Wrangelium confert.

Exercitus Suecicus denuo in Bohemiam irrumpit.

6. Dec.

15. Dec.

31. Dec.

Kœnigsmarckii acta.

§. 26. Aſt Kœnigsmarckius, qui ſub finem ſuperioris anni reliquias Gallaſiani exercitus Magdeburgi obſederat, illis elapſis Hornburgum arcem verterat, tribus Guelferbyto milliaribus diſtantem, quam admota vi ad deditionem citra exceptionem compulit, gregariis ſub ſua ſigna diſtributis. Arci munitiones detractæ. Quæ idem hoc anno per Bremenſem præſulatum geſſerit, à Scriptore Danici belli expoſitum. Poſt eam provinciam ſubactam in Miſniam tendebat. Sed poſt Turennii apud Mergentheimum cladem, cum Bavarici Haſſiæ imminerent, etſi Torſtenſonius in Bohemiam ire juſſiſſet, implorante Landgravia, ac probantibus Oſnabrugæ Legatis, Huxteræ ſuperato Viſurgi in Haſſiam concedit, Haſſicis junctus Turennio auxilium laturus. Cum nullo modo ferendum judicaret, ut Turennii copiæ, quæ poſt cladem ſe collegerant, à Bavaricis plane delerentur, & Landgraviæ ditio iſtorum libidini exponeretur. Turennium aliquamdiu, mox & Enguianum Ducem comitatus, poſt ab eodem ad viam Montanam ſeparatur, ægre ferentibus Gallis, qui diutius ejuſdem conjunctione frui malebant. Unde & Longuevillius Dux San-Romanum cum literis ad Legatos Suecicos Oſnabrugam mittebat, ut ipſi perſuaderent, ne diverſus abiret. Hi literis datis eam cauſam ipſi quidem commendabant; ſed quod Torſtenſonius jamdudum propius accedere juſſiſſet, nullis ſuper conjunctione cum Gallis mandatis, cenſebant; ſi Enguianus Turennio junctus Bavaricis par foret, melius eſſe ipſum relictis Gallis per Franconiam in Bohemiam ire. Igitur Legatorum ſententiam & Torſtenſonii juſſa ſecutus Kœnigsmarckius indignante licet Enguiano in Franconiam abit, in itinere Wurtzburgenſem, ac Bambergenſem Præſules pecunia emungens. Schvveinfurtum prætereuntis poſtremo agmini Cæſarei validam catervam immittunt; ſed quæ ita excipitur, ut minima pars ad ſuos reverteret. Inde per Culmbacenſem agrum in Miſniam pergit, cujus adventu audito Saxonicæ legiones, quæ ſub Hanavio ſupremo vigilum præfecto inter Lipſiam & Cizam hæſerant, Dreſdam ſe receperunt. Obviam ipſi cum peditum manu ac machinis Lipſia procedebat Axelius Lilius, quo operam ſociante Rochlicenſem arcem impetu expugnat. Mox ad occupandam Leiſnicenſem arcem Lilio relicto, ipſe cum equitibus & dimachis Dreſdam excurrit, num Saxonicas copias cis Albim deprehendere poſſet. Sed hæ adventu ejus animadverſo ſub Dreſdæ mœnia confugerant, centum captivis relictis. Poſt captam Leiſniciam Axelius Lilius iterum ipſi jungitur, ſimulque Miſenam invadit. Oppidum nullo negotio capitur, ac diripitur, quod cives; dum iſtus deditio imperatur, tubicinem prope adſtantem, globo trajeciſſent. Arx admota vi expugnatur, præſidiariis arbitrio ipſius ſe dedentibus. Inde poſt inducias cum Saxoniæ Electore concluſas ſuperato Albi in Luſatiam tendit, ubi arcem Greiffenſteinam triginta peditibus, totidem equitibus inſeſſam in ditionem redigit. Hinc magnis itineribus per Superiorem Sileſiam properans Torſtenſonio jungitur.

1645.

3. Aug.

14. Aug.

De induciis cum Saxoniæ Electore agitur.

§. 27. Super induciis cum Saxoniæ Electore ampla mandata acceperat Axelius Lilius, qui iſtius filium, Auguſtum Ducem, ad eas promovendas ſtimulabat. Is per ſe cupidus apud patrem, ut iis aurem præberet, inſtabat. Aſt hic filii preces adſpernatus obtendere: id negotium calumniandi anſam præbiturum, velut ipſe cauſam ſuam ab Imperio ſeparare, aut peculiari tractatu communem pacificationem difficiliorem reddere inſtituat. Alias ni laceſſatur, facile quieturum. Ac ſubinde literis ac legatis urgebat Cæſar, ut in fide adverſus ſe, ac Domum Auſtriacam firmus perſiſteret. Igitur durioribus mediis compellendum judicans Torſtenſonius Axelio Lilio injungit; ut Electoris terras, qua pertingere poſſit, gravibus tributis ſubjiciat, ipſique Electori inutiles reddat; ac circa Dreſdam ad utramque Albis ripam omnia loca, quæ imperata abnuerent, flammis vaſtaret. Eo fine Lilius Reichvvaldum è Franconia, Petrum Andreæ tribunos è Sileſia evocat, ac ad occupanda loca à Saxonicis præſidiis inſeſſa vertitur. Ac primo Torgenſis arx ſexaginta peditibus defenſa citra pactum in poteſtatem redacta. Inde in Sileſiam iterum mittebatur Petrus Andreæ, ut aſſumptis Glogoviæ aliquot peditum centuriis propere Dreſdam verteret, & in ulteriore Albis ripa meſſem corrumperet; id quod Reichvvaldus in citeriore ripa facturus erat. Aſt ea deſtinata infauſtus caſus evertebat. Injunctum erat Petro Andreæ, ut intra quatriduum iter Glogoviam abſolveret. Aſt is juſſorum immemor Gubbenam divertebat reſiduis tributorum extorquendis. Unde Saxonicis inſequentibus ſpatium fuit eundem in vico Starſchedel uno à Gubbena milliari adſequendi, ubi ipſius miles feſſus & ſecurus ſomno ſe dederat. Saxonici per tenebras ingruentes centum viginti ceciderunt, plures ceperunt. Tribunus ipſe,

18. Maji.

Legio Suecica vapulat.

1645. ipſe, & ſubtribunus Ulfsparrius, cum per unum & alterum diem in arce reſtitiſſent, tandem & ipſi dedere ſe coguntur. & cum quinque ſignis, & centum quinquaginta amplius captivis magno cum plauſu Dreſdam deducuntur. Ducenti fere ademtis equis Glogoviam evadebant. Is ſucceſſus animos Electori addidit, ut vim magis, quam tractatus meditaretur. Unde tria equitum millia ſub Hanario Pegaviam verſus mittebantur, ubi Reichvvaldus tribunus cum ſuis tendebat. Sed is numero impar Naumburgum, inde Erfordiam ſe recepit. Non longius tamen inſecuti Saxonici, Cæſareique in Bohemiam revertebant.

§. 28. Ad extremum tamen Elector acriter graſſante Kœnigsmarckio, & fatigantibus prece filiis ad tractatus deſcendit. Poſt quatuordecim dierum diſceptationem Induciæ concluſæ, quod neutralitatem inire fidei, qua Cæſari atque Imperio obſtrictus foret, adverſum judicaret Elector; eoque in ſex duntaxat menſes initio illæ inibantur. Nec Sueci circa vocabulum contendendum cenſebant re obtenta. Leges inducia-rum hæ fere erant. Electori fidem Cæſari atque Imperio debitam ſervare integram liceat, nec adverſus eandem quid admittere adigatur. Præter tres equitum legiones Elector Cæſari nihil copiarum commodet, nec eidem in ſua ditione conquiſitionem militum indulgeat. Succis ſi opus ſit innoxium per terras Electoris iter pateat, ut tamen intra tertium à Dreſda milliare ne accedant. Initio ultimi menſis utraque pars teneatur declarare, inducias porrigere, an abrumpere velit. Elector reditibus ſuis iterum fruatur, exceptis, quos Lipſia præbet; Succis exſolvat menſtrua undecim uncialium millia, & certum frumenti modum. Reliquis locis per Miſniam occupatis præter Lipſiam præſidia deducantur. Tranſitus Albis Succis Torgæ pateat. Commercia terra, fluminibuſque libera ſint. Magdeburgi obſidioni Saxo impedimentum ne adferat. Ingens levamentum Electoris ditioni induciæ iſtæ adferebant; nec minus tamen Succis eædem utiles videbantur. Nam primus is erat gradus Electorem à partibus Cæſareis avellendi. Et potiebatur ſcopo ſuo Torſtenſonius, ne per Saxonicos à tergo diſtraheretur. Tum id copiarum adhuc habebat Elector, ut pro lubitu leges ipſi haut poſſent præſcribi. Ipſi enim ſex legiones equeſtres erant, quibus Cæſar tres addiderat; aliæ quatuor in finibus Bohemiæ hærebant; ita ut vel Kœnigsmarkii iter impedire poſſent, vel Cæſareis junctæ idem hiſce roboris, quod Kœnigsmarckius Torſtenſonio, allaturæ eſſent. Tum facile erat Saxoni hac cum manu oppida Miſniæ præter Lipſiam recuperare, Lipſiam laxiore obſidio premere, Magdeburgi obſidium ſolvere, Halberſtadienſem agrum infeſtare, ſi Kœnigsmarckius ad Torſtenſonium digrederetur. Sed præcipuus fructus erat, quod per illas Evangelicorum animi hoc rerum articulo non parum erigerentur ad cauſam communem intrepide agendam. Unde & eaſdem citra moram Torſtenſonius ratihabuit, capitis pœna ſuis denuntiata, ſi quis violare illas auderet. Nec minore lætitia Electoris provincia eaſdem acceptabat, frementibus contra Catholicis, & convitia jactantibus. Queis retundendis Saxonici oſtendebant; non inſcio Cæſare initas, & per eas ſalvam perſtare obligationem verſus Cæſarem & Imperium. Ac ſatius fuiſſe hoc modo cum Suecis decidere, quam plane opprimi. Cæſarem nunc ſibi retinere legiones, quas Electori in auxilium deſtinaverat, & tres Saxonicas inſuper accipere, queis alias carituras erat. Tum ſemeſtri duntaxat tempore illas circumſcribi avertendo graviori malo. Denique Remp. nunc, & communem pacem efficacius ab Elector, quam inter hoſtilia arma promoveri poſſe. Has porro inducias prorogare, uti primogenitus Electoris filius ſummopere ſtudebat: ita per eaſdem conſilia in Cæſaris aula valde turbabantur, eaque animorum mutatio adferebatur, ut tertio Electoris filio Chriſtiano Sueidnicenſem in Sileſia Ducatum offerret Cæſar, ſiquidem Elector omiſſis induciis arma in Succos retinere vellet.

27. Aug. Induciæ cum Saxone concluduntur.

§. 29. Hoc anno Magdeburgum eminus à Succis cingebatur, per diſpoſitas proximis oppidis ſtationes ſubvectione prohibita; mox & meſſe ad utramque Albis ripam corrupta, abactiſque pecoribus. Aliquando tamen obſeſſi eruptione facta illos, qui in oppido Burgo tendebant, non ſuperfunctorie multabant. Inter hæc de urbe bello eximenda agitatum, ſuper quo & Adminiſtrator, & oppidani apud Cæſarem, & Torſtenſonium inſtabant. In eo tamen diverſi abibant, quod iſte militem ſuum urbi præſidio imponere vellet, hi autem proprio præſidio relinqui more vetere contenderent, connitentibus quoque pro urbe Hanſeaticis. Ac inſtabant quidem apud Cæſarem tam Adminiſtrator, & Elector, ipſius pater, quam oppidani, ut is præſidium urbe deduceret; quod alias fame illud conficiendum; ac finito jam bello Danico urbs ſine dubio majore vi oppugnanda, & à Succis in ditionem redigenda ſit. Id quod ne fieret, Cæſar conſentiebat ut ſuus inde miles excederet, & ut urbi præſidium ab Adminiſtratore ſimul, & decurionibus imponeretur, in utrorumque verba adigendum. Hoc reſponſo Cæſaris obtento apud Torſtenſonium inſtabat Adminiſtrator, ut obſidium ſolveretur. A quo non alienum ille ſe oſtendebat, modo idonee caveatur, ex ea urbe Cæſareis nihil opis latum iri, nec iſto Albis tranſitu coſdem uſuros. Nam in ſcripto, quod iſte offerebat, parum cautionis Duci Succico videbatur. Igitur ſi obtineri non poſſet, ut Succicum præſidium reciperetur, ſatius ducebat urbem ſuis tantum civibus cuſtodiendam relinqui, quam Adminiſtratorem quoque in partem præſidii admitti. Sed id negotium ſequenti demum anno exitum habuit.

Circa Magdeburgum acta.

§. 30. Ab Haſſis initio hujus anni nihil memorabile geſtum, niſi quod Geiſius, dum Magdeburgo relicto verſus Haſſiam regreditur, rogatu Ermeſii tribuni Erfordiæ præfecti Heldrungam arcem Thuringiæ infeſtam vi ad deditionem adegit; cui inde munimenta detracta. Reliquæ Haſſorum copiæ per ſtativa Weſtphaliæ, & Friſiæ quieſcebant, oppidorum ſuorum cuſtodiæ invigilantes; quod Batavi Comite Friſiæ inſtante decreviſſent eam provinciam Haſſis ſubtrahere, & qua ratione id fieri deberet deliberarent. Ita conatibus iſtorum obſervandis vacandum erat, niſi

Ab Haſſis acta. 3. Febr.

14. Sept.

1645. 27. Febr. nisi quod eorum manus noctu Tellichtum oppidulum subito oppressit, & binas Cæsareorum cohortes, pedestrem unam, equestrem alteram interceptas Lipstadium abduxit.

Gallorum per Germaniam gesta. §. 31. Gallicus sub Turennio miles ad Rhenum, & Saram, inque Darmstadiensi agro sumtis hibernis sereficiebat. Inter quæ Courvallius Moguntiæ præfectus cum septingentis militibus Uriellas oppidulum, centum peditibus & agrestium manu defensum, ad tributa exsolvenda compulsum ibat. Sed Bavarici è vicinis stativis coëuntes Gallos à tergo invaserunt, eorumque ducentos interfecerunt, duabus machinis ereptis: reliqui tantisper Francofurti latitarunt, quoad à suis in tuta deducerentur. Eam ignominiam Galli post incendio ejus oppidi ulti sunt. Inde Rosa excursionem in Suevian faciebat, turbandæ Bavaricorum quieti, & ut equos conquireret. Hinc in Durlacensem agrum descendens minora oppida Bavaricis infesta occupare conabatur. Sed Brettam invadenti Mercius repente supervenit, ut is propere cum equitibus refugere cogeretur, quingentis peditibus Bruchsaliæ relictis, queis potitus fuisset Mercius, ni Turennius raptim contractis copiis suppetias tulisset. Qui mox exercitu ad Philipsburgum lustrato cis Rhenum movit, ac Pforzenii conedit; cum Erlachius interim collecta bis mille militum manu Lichtenaviam arcem subegisset. Bavarici contra, ut Turennii conatibus obviam irent, trans Nicrum constiterunt. Turennius inde non procul Sturgardia Nicrum transgressus Bormari, Mercius Weiblingæ stativa locavit, ut duarum spatio horarum exercitu utroque dilato excursores crebris velitationibus colliderentur. Mox iste Halam oppidanis repugnare non ausis occupatam præsidio firmat. Constabant Turenini Copiæ quatuor equitum millibus maximam partem Germanis; peditum tribus millibus fere Gallis; præter sexcentos Germanos. Sequebatur solito major impedimentorum, & vehiculorum turba. Bavarici, qui novem millia explebant, audito Gallorum itinere eodem properabant; sed jam capto oppido venientes, Turennium opportunis locis se tenentem aggredi non ausi prope Elvvangam consident. Turennius cum Danubium versus iturus crederetur, ad Tubarum vertit, ac Mergentheimum, Rotenburgum, & alia circum loca occupat, ac prætorio Mergentheimi constituto legiones equestres ad plura milliaria dispertitur, cum contra Bavarici angusto spatio apud Feuchtvvangam se continerent. Interea Erlachius Mosero Benfeldæ præfecto junctus Wilhelmum Marchionem Badensem compulerat, ut Stolhofam Gallis traderet: Kuppenheimum, quod Bissingerus cum turma equitum, & peditum manu acriter tuebatur, vi ad deditionem adegerat, ac stationibus Wilstadii, Oberkirchæ, Gengenbaci, atque Ettingæ dispositis Offenburgum eminus incluserat. Hinc Rhenum transgressus cum Wildensteinam arcem in Murbacensi prætulatu sitam machinis frustra verberasset, eminus circumsessam fame urgebat. Sed & qui pontem navalem apud Spiram custodiebat Gallicus centurio, repentino assultu Gernsheimum oppressit.

16. Mart. Turennius eis Rhenum movet.

8. April.

6. April.

9. April.

Præsium ad Mergentheimum. §. 32. At Bavarici contractis undique copiis Turennianos invadere constituerunt, quos late dispersos solutius agere audiebant. Quos ut eo magis in securitatem darent, rumorem spargebant, se retro Durvvangam, & ad Altemulum flumen abituros. Igitur sub vesperam Feuchtvvanga profecti per totam noctem summo silentio Prætteldam, postera die ad modicum Mergentheimo milliare progressi contra vicum Herbsthausam in acie constitere. Turennius contra audito Bavaricorum motu peditatum ad sylvulam prope dictum vicum, equites ad utrumque latus revocat, qui quidem propere contrahi poterant. Nam tres legiones finito jam conflictu adveniebant, aliæ tres plane emanebant. Bavaricus peditatus sub Reuschenbergio Turennianos numero longe inferiores invadit, ac post brevem pugnam in fugam compulsos ita acriter insequitur, ut Herbsthausæ, quod volebant, pedem figere non possent, captis qui cædi superfuerant. Dextrum Bavaricorum cornu sinistro Turennii, cui Rosa præerat, impactum ab hoc acriter turbatis Ordinibus repulsum; dum qui à sinistris constiterat Bavaricus eques dextros Turennianos funderet. Sed mox dextrum Bavaricorum cornu accurrente Kolbio tribuno, qui in subsidiis steterat, & Wertano cum aliquot turmis è sinistro auxilium ferente sinistrum Turennianum numero obrutum demum in fugam dabat, ipso Rosa capto. Turennius initio Mergentheimum se recipit, ubi tres equestres legiones, quæ prælio non interfuerant, occurrebant: cum quibus gradum firmare, ac suos è fuga colligere conabatur. Bischofshoviam iter capturus. Sed Bavarici è vestigio secuti recta ad oppidum ruebant. Ubi dum Turennius cum sua, & Tracii legione recipere se conatur, à reliquis suorum divulsus, per biduum cæsus aut captus credebatur. Is tamen ad dextram longius deflectens hostem declinavit, & adsumto in itinere Rusvvurmio tribuno, qui pugnæ non interfuerat, apud Hamelburgum superato Mœno præter Fuldam in Superiorem Hassiam evasit. Comes quoque Witgensteinius cum cæterarum legionum reliquiis supra Wertam Mœnum, inde Spessartum sylvam transgressus apud Laurerbacum Turennio junctus est. Ibi duo millia, qui cladem evaserant, collecta. Mille quoque alii per Erbacensem Comitatum Gernsheimum, aut trans Nicrum Philipsburgum effugerant. Maxima strages peditibus incubuerat, quorum & plurimi, qui è prælio se subduxerant, ab agrestibus ad Mœnum, & in Spessarto sylva trucidabantur. Gallis machinæ suæ nulli usui fuerant, quæ prælio jam commisso è stativis demum attrahebantur; cum apud Bavaricos illæ magnum operæ pretium fecissent. Præter Rosam capti fuerant Schmidbergius Campi-Marschallus, Vice-Comes La Mota, & Passagius supremi vigilum præfecti, subtribuni duo, quatuor excubiarum præfecti, aliorum ductorum centum quinquaginta amplius, tum mille quingenti gregarii. Accedebant quinquaginta amplius vexilla, quatuor machinæ, totidem muli nummis onusti. Duas majores machinas quingenti pedites Hala Mergentheimum versus deducebant, quos & ipsos Bavarici cædebant machinis captis. Ea victoria Cæsareos magna spe melioris in posterum fortunæ implevit. Causa hujus cladis eadem, quæ antehac Dutlingæ, nimia securitas; quamnum aluerint secreti tractatus, qui Gallos inter, & Bavarum tunc agitari dicebantur, nobis parum compertum. Sane Bavarus in sua ditione vetuisse ferebatur, ne Turennianus exercitus hostium vocabulo notaretur. Servientus Legatus Gallicus apud Rosenhanium Monasterii culpam

1645. 24. April. 25. April.

Gallorum clades.

ejus

1645. ejus mali oblique in Suecos devolutum ibat, velut intempestiva suspicione separati tractatus & collusionis cum hoste effecissent, ut Turennio nondum sat parato in Bavaricos eundum fuerit. Cui Legati Suecici Osnabruga denuntiabant; non præter rationem Bavari negotiationem in Gallia sibi suspectam fuisse, non quod crederent Gallos statim ab ipso proposita arrepturos, sed quia compertum sit, Bavarum consilia sua per ejusmodi astutias expromere. Postulatum à se, ut Turennius rem gerere inciperet, quod Torstenionius circa ipsa hostium penetralia invadenda satageret, & quia Gallia sæpius iteraverit, se partem virium hostilium in illam Germaniæ oram aversuram. Haut quidquam tamen id à se quæsitum, ut Gallici duces nulla ratione suarum ac partis adversæ virium habita in hostem ruerent, & per cladem sponte accersitam studium pro communi causa ostenderent.

Bavarici in Hassiam eunt.

§. 33. Post hanc victoriam Bavarici ad Rhenum vertunt, ac Gernsheimum deditione recuperant. Ac metus erat, ne transmisso Rheno Gallorum ibi hospitia interciperent; quæ tamen Erlachius raptim milite firmaverat. Sed illi flexo itinere Mœnum apud Hœchstam transeunt, & cum aliquantisper circa Francofurtum quievissent, Giessam versus tendunt. Quorum adventu Turenniani, qui hactenus inter Giessam & Marpurgum confederant, direptis hospitiis suis sub Ziegenhainæ munimenta se receperunt. Quo & Hassici, qui diu Amœnoburgum obsederant, verterunt. Bavarici hinc Kirchainam oppugnare instituunt. Landgravia, cum bellum sibi propius advolvi cerneret, legiones suas statim è Westphalia evocat. Tum Kœnigsmarckium, qui è Bremensi agro in Misniam tendebat, ut sibi ac Turennii reliquiis opem ferret, rogat. Qui, licet Torstensonii jussa alio vocarent, tamen probantibus Legatis Suecicis apud Huxteram Visurgim transgressus in Hassiam profectus Wolfshagæ Turennio jungitur. Juncti Corbacum veniunt, quo & Hassici è Westphalia properabant. Bavarici interim Kirchainam, quam Henricus Uffelius cum sexcentis peditibus tuebatur, omni vi oppugnabant, ignitis globis, & atrocibus minis obsessorum animos frustra territantes. Magna quoque mœnium ruina edita, quam Uffelius excitatis abscissibus iterum obstruit, ac intrepidus Bavaricorum assultum expectat. Quem cum ad extrema sustinendâ obfirmatum viderent Bavarici, eodem die obsidium solverunt; ac cum aliquot per dies Amœnoburgo assedissent, mox retro in Wetteraviam abiere circa Gelnhusam castra metati.

Kœnigsmarckius Turennio succurrit. 21. Maji.

Bavarici Kirchainam frustra oppugnant.

Sociatæ copiæ Enguiano Duci junguntur.

§. 34. Hassorum cum Kœnigsmarckio ac Turennio conjunctione exercitus quatuordecim millium conflatus erat. Et quia Suecicus Dux Torstensonii jussa, Hassi Westphaliam respiciebant, hisce placebat. Turennium ad Rhenum deducere, ubi copiæ ipsius se collegerant, eoque facto ad sua reverti. Sed cum id plane aversaretur Turennius, causatus, nihil ibi esse, unde miles viveret, visum copias illas cis Rhenum evocare, & ex hostium motu consilium capere. Eo fine & ipsi in Wetteraviam Fridbergam versus tendunt. Quos Bavarici expectare non ausi Mœno superato apud Aschaffenburgum castra locant. Fœderatorum copiæ primo Francofurtum accedunt, quod promte forum offerebat. Inde Gelnhusam versus iter ingrediuntur. Sed audito Enguiani Ducis adventu subito vertunt, interceptis aliquot Bavaricorum catervis, ac superato inter Francofurtum, & Hanoviam Mœno Viam Montanam ingrediuntur. Bavarici contra castris ad Aschaffenburgum relictis Miltenburgum, hinc per sylvam Ottonianam Heilbrunnam versus iter instituunt. Fœderati cum ex itinere Weinheimi centum pedites intercepissent, Ladenburgi Nicrum transeunt, & Enguiano, qui cum sex peditum, quatuor equitum millibus, egregio milite, per Alsatiam descendens apud Spiram Rhenum superaverat, conjunguntur. Sed & Bavarici qui post victoriam apud Mergentheimum atrocem sibi tempestatem incubituram præviderant, exercitui augendo sedulam operam dabant, Gleemio è Westphalia cum quater mille quingentis militibus ad se evocato; quo in Franconia ipsis juncto magnis itineribus Heilbrunnam properabant, ut hostem transitu Nicri arcerent. Enguianus, cum aliquot dies circa Heidelbergam hæsisset, itidem Heilbrunnam vadit, ac cis Nicrum castra ponit. Mox Wimpfinam centum viginti Bavaricis peditibus infestam citra exceptionem subigit, ibique superato Nicro Neustadium ad Cocherum pergit, Bavaricis contra Halam castra transferentibus. Mergenthaliam inde, ac Rotenburgum ad Tubarum Enguianus tendit, compluribus in itinere locis incensis, quod provinciales nupera clade in Gallos fugientes sævisse arguerentur. Rotenburgum post paucas machinas diplotas citra pactum se dedebat. Centum octoginta milites inter cohortes Gallicas distributi; oppidani duriter habiti, ac militum licentiæ ac libidini frœna laxata, quod isti arma gestasse dicerentur. Ad hoc oppidum per aliquot dies Enguianus hæsit. Sed Bavarici cum Halam præsidio firmassent, in vetera sua castra Feuchtvvangam se contulerunt. Crebræ inter hæc excursiones velitationes, prosperiore plerumque Gallorum fortuna, inter alia non procul Onolzbaco trecentis Bavaricis equitibus cæsis. Rotenburgo recta in Bavaricos ibat Enguianus, sed qui ob munitiones castrorum, & interjectum rivum ac paludem ad prælium pertrahi non poterant. Eam ob causam Enguianus sequenti die Dunckelspulam vertit, quam proxima nocte Creutzius tribunus cum sexcentis peditibus ingressus fuerat; qui cum imperatam deditionem abnueret, statim accessus ad oppidum agi cœperunt. Eadem nocte Bavarici Feuchtvvanga Norlingam iter intenderant. Unde Enguianus statim omissa Dunckelspula obviam hosti adproperat, ipsumque apud Durvvangam vicum adsequitur. Hoc cognito Bavarici idoneo loco sylvas inter & paludes considebant, castellis quibusdam raptim excitatis, ut Galli citra periculum istos invadere non possent. Ita hoc die nihil actum, nisi quod mutuis machinarum vibrationibus non pauci viri equique prosternerentur. Sequenti nocte Bavarici denuo ea statione relicta Trudingam & Oetingam redibant. Contra Gallicus Dux præter Dunckelspulam iterum Norlingam properavit, ac deditionem abnuenti vim admovere instituit; cum exploratores retulere, Bavaricos citato gradu Donavvertam tendere, impetum Ducis objectu Danubii declinaturos. Quorum iter cum sesqui milliari tantum distaret, Enguianus statim profectionis signum dare, suosque in aciem disponere, ac præter Norlingam & Wallersteinam in hostem ducere. Sed qui præmissis impedimentis commodo loco apud vicum, arcemque Allersheimum aciem pro lubitu disponendi spatium habuerat.

1645.

Enguiani progressus.

28. Jun.

30. Jun.

8. Jul.

14. Jul.

20. Jul.

21. Jul.

22. Jul.

23. Jul.

24. Jul.

§. 35. Tres ibi montes erigebantur, quorum uni

Prælium

1645. ad Allersheimum.

uni arx superstructa erat, vico in adsita planitie posito. Sinistrum cornu Bavarici inter duos celsiores montes ac vicum, dextrum ad sinistrum vici latus ad tertium usque montem collocaverant. Vicum ipsum valida peditum manus insederat, quæ omni ex parte loricas excitabat; tum machinæ opportunis locis positæ subjecta camporum infestabant. Eos per campos Enguiano cum suis nullo objecto tegmine procedendum erat, exiguo suarum machinarum usu. Dextrum ipsius cornu componebant equites nuper è Gallia adducti sub Grammondo Campimareschallo. Sinistro cornu Turennius cum suis Germanis, ac veteranis Vinariensibus legionibus adstiterat. Mediam peditum aciem Bellenavius, Marsinus, & Chasteleuxius curabant. In secunda acie à dextris Chabotus cum aliquot equitum peditumque catervis, à sinistris Hassi sub Geisio, sex peditum phalanges, decem equitum alæ dispositi erant, cui Ohmius, & Betzius Turenniani tribuni cum singulis alis accesserant. Enguianus explorato hostium statu capto circuitu dextrum suum cornu in sinistrum hostium vicum inter & secundum montem ducere constituerat. Sed cum præter loricam fossa quoque ibi objecta nuntiaretur, & imminentibus à latere è vico peditibus, eo consilio misso vicum ante omnia invadere placuit. Igitur totum eo peditatum immisit; quo & Bavarici plerumque peditatum suis auxilio adducebant. Ita hora post meridiem secunda asperrima pugna surgit multa utrinque cæde. Bavarici acerrime resistebant, donec à Gallis vicus inflammaretur. Unde isti in duo Nobilium prætoria saxo extructa confugerunt, è quibus diu adhuc repugnabant. Gillii Hasii legio quadringentorum capitum è templo, quo se receperat, vim Gallorum propulsabat. Vico expugnato Bavaricorum sinistrum cornu munitionibus suis tanto impetu in dextrum Gallorum cornu erupit, ut illud plane in fugam propelleret. Et quanquam Chabotus cum secunda acie Bavaricis strenue occurreret, ac aliquantisper eos sustineret; tamen quia pulsi non iterum post ipsum pedem figebant, & ipse turbatis ordinibus fundebatur. Nec minus Turennius qui cum sinistro cornu in hostem juxta vicum consistentem impetum dederat, male habitus repellebatur. Enimvero profligatas jam res Geisius restituit, qui secundam Hassorum aciem, dispersis licet Turennianis jam occurrentibus, in dextrum hostium cornu intrepidus duxit, ac inter vicum & montem, cui machina ac pedites impositi erant, spretis machinarum & tuborum displosionibus, hostiles equites numero longe superiores invasit. Ubi primo vir viro collatus aliquandiu subsistebant, quod neutri prius tubos displodere vellent, donec facto à Bavaris initio Hassi hosce, quantumvis omnes cataphractos, in fugam compellerent. Inter quæ & Uffelius subtribunus pedites hostiles, qui celsa in rupe lorica circumvallati constiterant, acriter impetit, ac tribuno Bergero inde dejecto grandioribus machinis potitur. Sic ut dextrum hostium cornu, cui Gleenius præerat, plane loco pelleretur. Una tamen phalanx Hassica sub Franco vigilum præfecto, quem Geisius in vicum adversus hostilem peditatum ire jusserat, à duabus cataphractorum alis, qui Enguiani catervas fugaverant, circumventa internecione fere deletur. Interim & Turennniani equites instauratis ordinibus in sinistrum hostium cornu, quod oppositos sibi Gallos fugaverat, ac machinis potitum fuerat, cæsis qui eas tractabant, impetum dedit, Bavarici, cum dextrum suorum cornu plane prostratum intelligerent, captas machinas deseruere, & longe post tertium montem, ubi octo adhuc minoris formæ tormenta habebant, constitere. Quos tenebris jam incumbentibus invadere haut consultum visum. Ita Galli Hassique in loco conflictus per noctem quiescebant: Wertanus autem cum reliquis copiarum, & octo machinis ea nocte per sylvas Donavvertam evadebat. Gillii Hassii legio, quæ è templo multum damni dederat, Geisio se cum omnibus vexillis dedebat. 1645.

Cæsi utrinque; capique.

§. 36. E Bavaricis præter plurimos præfectos, ac bis mille gregarios, initio conflictus in vico ceciderat Franciscus Mercius supremus dux, ob fortitudinem, & prudentiam à suis valde desideratus. Inter captos erat Gleenius, Cæsareorum summus dux, tribuni Holsatiæ Dux, Stahlius, Royerius, Hillius, Coppius, Bangerus, præter plures alios præfectos, & mille trecentos gregarios, quorum plerique in Hassorum manus inciderant. Ereptæ quoque Bavaricis machinæ sedecim, signa pedestria quindecim, equestria novendecim. Impedimenta jam Donavvertam versus præmissa propius miles diripuerat. E Gallis occubuerant Chateleuxius, Marchio Pisagierius: è Turennianis V Virtgensteinius Comes, Truchsessius, Saurzapfius tribuni; ex Hassicis tribunus Schvvertius, præfecti vigilum Francus & Zullichius. E vulneribus decedebant Bellenavius, subtribunus Heilmannus, præfectus vigilum Geilius. Ipse Enguianus globo brachium sauciatus fuerat. E Gallis capiebatur Grammondus, Marchio Castri S. Martini, ac multi præfecti, gregariique è Gallico peditatu. Occubuerant quoque mille octingenti gregarii. Ita parum habebant Galli quod gloriarentur victoria tam multo sanguine parta, nisi quod campo, tormentisque, & signis aliquot potiti essent; cujus tamen causa in Germanos, ac præcipue in Hassos ab omnibus referebatur. Unde & Geisius, ac Landgravius Ernestus à Regina Galliæ magnifice donabantur. Galli equites se excusabant, quod displosionibus hostium jam debilitati impetum recentium sustinere non potuerint. Grammondus mox cum Gleenio permutatus, quorum ille à Bavaro Monachii honorifice exceptus ac donatus, mandatisque super neutralitate instructus dimittitur. Pari modo Gleenius ab Enguiano habitus. V Vertanus & Reuschenbergius positis in monte ad Donavvertam castris fugientes contrahebant. Sed Enguianus sequenti à prælio die exercitum Norlingæ admovet, ac oppido neutralitatem, trecentis Bavaricis, qui præsidium ibi agitabant, liberum discessum offerebat. Sed cum subtribunus Baldinus ferociter responderet, accessus facti, & eadem adhuc nocte ruina murorum edita fuit. Rogatu tamen oppidanorum vis dilata, ac miles postera die citra exceptionem dedere se coactus est. Oppido ut neutrarum esset partium indultum. Ea res Enguiano commode cadebat, reficiendis famelicis, ac curandis sauciis. Oppidani autem quanquam hac transactione ingens periculum avertissent, Bavarus tamen iisdem non leviter se offensum ostendit. Cum apud Norlingam octo per dies substitisset Enguianus, Dunckelspulam movit, à quingentis Bavaricis insessam; qui cum acriter resisterent, magna vi cogendi erant. Quibus cum extrema imminerent, vita donata, ea lege ut captivorum loco essent. Huic oppido trecenti præsidiarii ab Enguiano impositi, ac Heilbrunnam versus iter institutum. Sed quia id oppidum mille quingentis mili-

Enguianus Norlingæ neutralitatem concedit.

8. Aug.

Dunckelspulam capit. 14. Aug.

1645. militibus sub tribus tribunis defendebatur, Dux vim adhibere omisit, ac per vicina loca copias distribuit. Ipse Enguianus accedente ad vulnus ardente febri ac dysenteria non citra vitæ periculum lectica Philipsburgum delatus est, ubi è morbo recreatus jussu Reginæ in Galliam revertit, imperio in exercitum penes Turennium relicto.

In Galliam redit, 15. Sept. Cæsarei Bavaricis subveniunt.

§. 37. Interim Bavarici apud Donavvertam omnibus modis reficiebantur, ac præsidia è Bavaricis oppidis deducebantur exercitui augendo, in quorum locum delecti provinciales substituti. Cæsari quoque Bavarus denuntiaverat, si ab ipso deseratur, ad oblatam à Gallo neutralitatem sibi descendendum esse. Unde ad Ducem præmittebatur Leopoldus, & Gallasius cum auxiliis quantum poterat adproperabat, quæ quinquies mille quadringentis bellatoribus constabant. Hoc modo firmati Bavarici, cum Galli longius discederent, animis resumtis in regionem Remsæ fluminis adsitam movent. Turennius contra cum ob pabuli inopiam circa Heilbrunnam diutius subsistere non posset, Gemundam Suevicam iter intendebat. Sed præveniente hoste Halam vertit, saltem ut stativis istis quantum liceret frueretur. Cum nulla è Galliis auxiliorum propinqua spe facile prævideret, hoste incumbente ad Rhenum sibi recedendum. Ac sane ingruentibus Cæsareis Bavaricisque, queis imparem se sentiebat, Turennius propere Wimpfinam abiit, cui validum præsidium imposuit, gravioribus machinis, quæ avehi non poterant, ibi relictis. Cum reliquo exercitu per quinque dies noctesque continuato itinere Philipsburgum salvus evasit, spes fuerat Leopoldo Wilhelmo Archiduci, se Gallos intercluta via deleturum, ac tota inde mole oppressis Succis bello finem impositurum. Ac si Werrani consilio locus fuisset, Turennii copiæ, quibus in conspectu hostium angustiæ filatim transeundæ erant, perierant. Sed dum reliqui ob lassitudinem militum victoriam in crastinum differendam suadent, velut certa Gallorum clade, iste interim iter præceperat. Ita expeditionis tam cruentæ exiguus fructus erat. Et Cæsarei Bavaricique, Gallos usque sub munimenta Philipsburgi insecuti, post paucos dies annona deficiente regrediuntur, & minora oppida Gallico præsidio infesta recuperant. Inter alia Pforzemi duabus machinis majoribus; Wimpfinæ octo potiuntur, ubi è septingentis præsidiariis Germani Cæsareæ militiæ adscribuntur, Gallis Philipsburgum dimissis. Animus Turennio erat Wimpfinæ succurrere, sed ob refractarias legiones id omittendum erat. Quadringenti Galli Mergenthaliam insidentes, cum noctu trans Mœnum evadere conarentur, deprehensi cædebantur, præter paucos, quos latebræ tegebant. Cæsarei inde Bavaricis disjuncti evocante Cæsare in Bohemiam properabant. Sed Bavarici post Dunckelspulam, & Rotenburgum eadem cum Wimpfina lege subactas per Franconiam, & Sueviam in hibernis locantur. Enguiani equites male habiti in Lotharingiam concesserunt; pedites, qua quisque volebat, dilabebantur. Tres legiones cis Rhenum ad Lanum flumen disponuntur. Quia tamen tractus ad Rhenum exhaustus erat, Turennius nonnullas legiones ad Mosellam duxit; ubi petente Electore Hispani ut Trevirorum urbe excederent compulsi. Claves urbis Electori Turennius tradidit, eamque proprio milite tuendam reliquit. Inde Lucenburgicum agrum tributo emungit. Reliquæ legiones ab Hagenoa secundum Rhenum hospitia sumserant, nec viribus nec animo ad rem cis Rhenum gerendam sufficientes.

21. Sept. Turennius ad Rhenum se recipit.

8. Nov.

Bavarici multa oppida recuperant. 17. Oct.

Turennius Treviros occupat.

§. 38. Ast Hassi sub Geisio duce, cum Galli apud Philipsburgum in tuta pervenissent, numeris sat imminuti, per alteram Rheni ripam descendebant: quibus Landgravia San-Andreanam tribunum valida cum manu obviam misit, ex itinere Fridbergam in cassum opprimere conatum. Landgravia detractam quondam suæ Domus Marpurgensem ditionem hac occasione vindicatura per Geisium Putzbacum primo, inde Marpurgum oppidum facili negotio occupat. Arcem Marpurgensem Landgravius Georgius omnibus necessariis firmaverat ejusque præfecto Willichio ut ad extremum sustineret imperaverat, spe certa subsidii facta; sed quæ Bavaricis abnuentibus irrita erat. Filii tamen Landgravii, qui primo tumultu in arcem refugerant, à Cassellanis liberi emittuntur. Ad inferiores Rheni partes digresso Glenio, Rabenhauptius Novesii præfectus in Colonienscm ditionem excurrerat, ac compellendis ad tributa provincialibus magnas prædas egerat. Huic repellendo Elector Colonienscs Vehlenum è Westphalia evocaverat, qui valida cum manu illum invasit. Sed is apud Bergershausam loco idoneo consistens ingruentes acriter rejecit, prædamque integram Novesium deduxit. Unde populationi declinandæ provincialibus super tributis transigendum erat. Occupabant inde Eiskircham Hassi, magnoque studio muniebant, toti circum viciniæ non parum molesti.

Hassi Marpurgensem ditionem sibi vindicant.

Hassorum ad inferiorem Rheni ripam acta. 16. Jul.

§. 39. In conventu Deputatorum Francofurtano post inanes disceptationes Cæsar tandem annuit, ut Ordines tractatibus pacis ad formam Collegii interesse possent; cum satius videretur ultro concedere, quod prohiberi non poterit. Nam animadverterat, quicquid contra niteretur, Ordines utique isthuc missuros. Idque peculiari propositione Deputatis promulgat, hac tamen lege, ut ea missio autoritati Cæsareæ, & prærogativæ Electorum fraudi ne sit, neu ab Ordinibus ablegati congressibus Cæsareorum Legatorum cum extraneis se ingerant, sed tantum consilio & opera ipsis præsto sint; longius ne progrediantur, aut tractatus extrahant. Addebatur; omnia quæ ibi agerentur, Francofurtanæ Deputationi communicanda, & exsequendis pacis legibus Comitia convocatum iri. Nam Cæsari animus non erat, Conventum Francofurtanum abrumpere. Unde & ab Austriaco Directorio quæstiones proponebantur; quot, & quinam ex Ordinibus ad tractatus pacis ablegandi? num è solis Deputatis Francofurtanis, an etiam ab aliis? Item, qua ratione tractatibus interesse debeant? Super his quæstionibus cum Deputati ad Principes suos referrent, illi responso accepto unanimiter censuerunt; haut è re esse Deputationem Francofurti continuari; quod deliberationes tot diversis locis institutæ magnam moram negotio daturæ sint; nec moris sit, super eadem re pluribus locis Deputatorum conventus agitari. Eoq; placebat universam disceptationem in locum tractatuum rejicere. In eo tamen Electorales à Principalibus discrepabant, quod illi Deputationem Francofurtanam plane tolli cupiebant, obtentu sumto; è Comitiali Decreto hunc conventum instaurandis judiciis indictum, nec ad jus belli ac pacis pertinere. Sed revera cum ipsi forma Collegii adesse decrevissent, judicabant, hoc conventu dissoluto reliquos Ordines non facile modum inventuros instar Collegii ibi adornandi; eoque se uti-

Deputationi Francofurtanæ finis imponitur.

27. Jan.

1645. que prærogativa præ cæteris potituros. Contra Principales, & urbici contendebant, Deputationem isthanc ad locum tractatuum utique transferendam; quod Cæsar ipsis concesserit, eodem quo Electores modo tractatibus adesse; & hæc Deputatio universos Ordines repræsentet, ad quam singuli Ordinum sua negotia deferre possint. Re ad
24. Mart. Cæsarem delata, hic probata Principum sententia pronuntiavit; Deputationem Monasterium deferendam. Luneburgicus tamen & alii monebant, si res ita ferat, Evangelicis liberum fore Osnabrugæ quoque tractatibus interesse. Id quod Cæsareis non parum displicebat; nec tamen ratio erat, qua id prohibere possent. Nec eo secius super nova Deputatione ad Kalendas May sequentis anni Francofurti habenda decernebatur componendis gravaminibus, quæ Cæsar & Catholici in tractatibus pacis tangi nolebant. Ubi dum inter Catholicos Deputatos Augusta quoque Vindelicorum refertur, Saxo & Brandeburgicus protestationem interponunt, ne id civibus Evangelicis ejus urbis fraudi sit, qui iniquo pacto hactenus Magistratu excluſi fuerant. Significabant quoque Cæsarei Legati, super Amnestia à Cæsare ad votum Ordinum propediem decernendum, ut quoad decretum id adferretur, Francofurti morarentur: cujus videndi ingens desiderium Ordines tenebat. Sed cum illud nuspiam compareret, Deputati moræ pertæsi unus post alterum discessere,
12. April. ac demum Bavarum abeuntem omnes secuti. Ita Conventus iste per triennium extractus tandem solutus est.

Tractatuum pacis continuatio Disceptatio super salvo conductu Stralsundensium.

§. 40. Tractatus pacis, qui anno superiore translatis in Daniam armis fere quieverant, iisdem denuo in Germaniam revolutis, nunc velut revivisceré cœperant. Quibus tamen remoram injiciebat, quod Cæsarei Stralsundensibus salvum conductum pertinaciter abnuerent, causati; confusionem & moram paci nascituram *mediatorum* Ordinum interventu; & istorum exemplo multos alios eadem postulaturos. Potius hinc intelligi, Suecis pacem cordi non esse, hoc obtentu ad negotiationem accedere abnuentibus. Absurdum esse, cum ob Europæ pacem constituendam congressus sit institutus, à Stralsunda initium fieri parum decorum Regnis, si quicquid est, municipiorum, & privatorum ipsis addictorum, heic comparere velint: ac melius esse istorum negotia per Legatos Regios expediti. Ægre laturos Ordines, si ipsorum subjecti, queis jus Comitiorum & suffragii non sit, domims suis velut pari gradu adjungantur. Denique si utique adesse velint, commune diploma Cæsaris, & literas Legatorum Suecicorum sat securitatis præstare; ob tantillum negotium totam tractationem sisti indignum esse. Att Suecis non tam de Stralsunda agebatur, quam ne prævia conventio hoc initio everteretur. Nam quid Stralsundenses tam anxia salvi conductus petitione quærerent, non obscurum erat; ut nimirum se à reliquo Pomeraniæ corpore sejungerent, ac in plenam libertatem urbium Imperialium vindicarent. Quos conatus nec impugnare tunc, nec sublevare rationis erat. Unde si ab initio Cæsarei declarassent, tutum istis accessum fore, nil difficultatis motum fuisset. Nunc pacti vocabula cavillantibus resistendum erat, ne forte majoris momenti capita solicitarentur. Cum tamen Cæsarei declararent, eum salvum conductum dignitati Ordinum adversari, id negotium ad Ordinum adventum differendum censebant Sueci. Ac demum Cæsarei diploma non plane amplius abnuebant, sed ut res ad Brandeburgici adventum differretur postulabant, quod ejus Electoris maxime interesset. 1645.

Ut & Argentoratensium.

§. 41. Majoris momenti erat, quod cum rogatu Argentoratensium Suecici Legati pro istis salvum conductum apud Cæsareos postularent; hi responderent: Argentoratenses nuperis Comitiis
15. Jan. fœderi Suecico, Gallicoque renuntiasse, & hactenus fidei advertus Cæsarem atque Imperium observantes fuisse. Unde ex vi conventionis prævia salvum conductum ipsis dari non posse. Alias si debito cum loco requirant, negatum non iri. Argentoratenses etsi urgente Cæsare temporibus cedere coacti fuerant: tamen rebus in melius mutatis animos retumlerant, ac jam petito diplomate ostendebant, Suecicam societatem se nunquam serio abdicasse, quam & Sueci ex sua parte illibatam servarint. Et Reginam in præliminari tractatione illos sociorum suorum classe censuisse; etsi à Cæsare pro iisdem non peculiare, sed commune duntaxat diploma obtineri potuerit: quod nunc abnegetur. Unde cum Sueci super iniquitate Cæsareorum graviter quererentur, tandem hi Argentoratensibus salvum conductum indulgent, sed ut Hamburgensis pacti mentio omitteretur, quod in aliis diplomatis factum erat. Super quo morosius contendendum Sueci haut censebant.

Disceptatio super funere Ministri Lusitani.

§. 42. Lusitani Ministri funere abrepto Sueci negarant, se in tractatu perrecturos, ni sibi satisfieret. Excipiebant Cæsarei, in literis tuti itineris neque funeris mentionem factam, neque ad quem bona adjuncta spectarent. Tum solum Oxenstiernam subscripsisse. Sed ista incassum jactari indicio erat, quod jam, antequam illæ literæ inspectæ forent, funeri insidiæ essent structæ. Demum post nonnullam disceptationem inter Oxenstiernam & Gleenium supremum Cæsareorum in
30. Jan. Westphalia ducem funus cum rebus dimissum. Molestum tamen erat autori facinoris id impune fuisse, ac delicta militaria ad duces Cæsareos remitti, ac à militibus Legatorum diplomata istorum censuræ subjici. Hac occasione cum Andrada Lusitano Monasterii Ministro liticulæ nonnihil ortum, quod hic quereretur, à Succicis *Excellentia* titulum sibi non tributum. Cui Succi reponebant; ne ipsum quidem Legati titulum atque dignationem præ se ferre; nec materiam literarum tulisse, etsi talium non parcis eum titulum tribuere. Nam ipsum eadem conditione apud Gallicos Legatos agere, qua Botellus apud se Osnabrugæ egerit, cujus funus violatum eo nomine querantur, quod is in comitatu suo fuerit.

Ordines tarde ad conventum movent.

§. 43. Præcipuam tamen remoram tractatibus injiciebat tarditas Ordinum, è quibus anni initio præter Luneburgicum, Meclenburgicum, Cassellanum, Saræpontanum, Lubecensem, Hamburgensem, & Bremensem nemo adhuc aderat. Veniebat post Francofurto missus Zacharias
5. Febr. Stenglinus cum mandatis à civibus Evangelicis Augustanis, & Comitibus Oetinganis, Protestantium sacra secutis. Spem propinqui accessus faciebant Moguntinus, & Brandeburgicus. Franconicus Circulus Bambergæ decretum de legatione communi nomine mittenda fecerat; sed quod per legatos à Cæsare ad Catholicos Ordines missos fere subversum fuit, qui ipsos solicitabant, ut saltem à conjunctione cum Evangelicis eosdem averterent, & missionem decretam tantum Monasterium restringerent, ubi Papa mediatoris munere fungebatur, neglectis Suecis, qui hactenus

sacro-

1645. sacrorum Evangelicorum libertatem scopum armorum suorum jactaverant. Nec deerant tamen, 31. Jan. qui labantes firmarent: ac conventu Noribergæ acto ea legatio denuo decernitur, & mandata concipiuntur. Id decretum tamen declinandæ Cæsareorum offensæ non publico nomine Suecicis insinuatum, sed per fidos homines ad Ordinum ibi Legatos perscriptum. Ac nonnulli ex Ordinibus ad literas Suecorum invitatorias respondebant, communis decreti mentione facta. Pariter Cir- 12 Jan. culus Suevicus conventu Ulmæ habito communem legationem decernebat; deque ea Legatis Suecicis significabat. Eodem fine & Circuli Westphalici congressus à Palatino Neoburgico Colo- 18. Jan. niam indictus. Wetteravici quoque Comites eodem nomine ocyus conventum agitabant. Tota præterea Palatina Domus legationem adornabat, præter Christianum Birckenfeldensem, qui cum jus suffragii in Comitiis non haberet, nullum operæ pretium Osnabrugæ facturum se censebat. Darmstadiensis impresso à Suecis diplomate non contentus, peculiare sibi à legatis transmitti petebat. Colmarienses per Suecicos sibi salvum conductum apud Cæsareos obtinere petebant. Equester Ordo cupidum se mittendi responderat. 9. Jan. Nec minus Dux Altenburgicus ac Gothanus, Magdeburgicusque Administrator, & Holsatiæ Dux legatos se missuros declarabant. Sed Anhaldini, ob ditionem suam nuper ab utroque exercitu plane vastatam impares se nunc curæ publicæ excusabant.

Negotiatio de pace adhuc differtur.

§. 44. Porro quia Monasterii ad decimum diem Januarii emendatæ plenipotentiæ exhibendæ erant, ad quod tempus legatos Ordinum expectandos inter Suecos Gallosque convenerat, & vero hi nondum comparebant: non citra rationem dubitabatur: num allatis plenipotentiis Ordines diutius expectandi, & actio differenda, an vero primaria oppositio expromenda foret? Quorum hoc Cæsarei magnopere cupiebant, qui ubique circa missiones Ordinum impediendas satagebant, quod metuerent, ne, ubi congregatis non satisfieret, ab ipsis consilia Cæsari parum proficua capesserentur. Qui jam Osnabrugæ aderant Ordinum Legati apud Suecos sollicite instabant, ut negotium differretur, saltem quoad Brandeburgici adessent. Ordines hactenus, quare sibi ad tractatus utique accedendum sit, hanc rationem jactasse, quia socii Reges id valde desiderent, & absque illis de pace agere nolint. Quod si nunc absque iisdem propositio fiat, partem adversam id accepturam velut eo postulato Regii destiterint; ex quo & Ordinum destinata vacillatura sint, si Regios ipsorum adventum non amplius morari adpareat. Quod si & facta propositione tractatus jam cœperint, & absentes ex ea prolixam disceptationem prævideant, fortasse tardius adhuc molituros, ac Cæsareis amplius spatium fore istos conventu arcendi. Franconicum imprimis Circulum expectandum, qui exemplo suo ad mascula consilia cæteros sit stimulaturus, Catholicis ibi sociam operam cum Evangelicis navantibus. Suecі contra ostendebant, quantum laboris ipsi sumserint circa excitandos Ordines, ac jam annum amplius istos expectaverint. Nunc demum conventus eosdem agitare præsentibus Legatis Cæsareis, circa negotium impediendum omnem lapidem moventibus. Mediatores Monasterii, ut negotio initium fiat urgere exprobrantes, Ordinum adventum obtentui sumi tractatibus extrahendis. Moræ hucusque colorem fuisse procuratoria nondum allata: eum nunc consumptum. Nec minus tamen 1645. præsentes Ordinum Legati, Castellanus cumprimis, contendebant, utut nemo accusare ipsos possit, si post tantas moras omissis Ordinibus, negotium suum auspicentur: tamen paululum adhuc tædium tarditatis, & Mediatorum importunitatem digererent, & nonnihil temporis communi Evangelicorum causæ indulgerent. Id quod demum Legati Suecici annuebant, quod tantum operæ pro admissione Ordinum impendissent, & horum præsentia rebus suis proficua foret, & quia jam plerique ad iter se comparare nuntiabantur, Moguntinus præcipue, & Brandeburgicus à Cæsare & Ordinibus peculiariter deputati. Ut tamen ad certum tempus se non obstringerent, ac diserte testarentur, si nimias moras isti nectere pergerent, occasionem se tractandi non omissuros.

Hanseaticorum cum Serviento super admissione lis.

§. 45. Inter hæc Hanseaticorum Legati Monasterium profecti erant salutandis Cæsareis, Regiisque Legatis. Hcic cum primo Avauxium, 19 Jan. præsente Serviento invisterent; ac sequenti die eodem officio apud Hispanos fungerentur, tertio 21. Jan. demum die Servientum domi suæ adituri non admittebantur, quod is causaretur, pari se cum Avauxio dignatione, nec sibi minus, quam ipsi Regis autoritatem tuendam. Addebat, cum ipsi Hispanos priore quam se loco adiissent, à se ipsos monitos, ut accessu abstinerent; id quod iidem insuper habuerint. Contra Hanseatici demonstrabant; per Servienti ministros horam sibi accessus designatam; in ipsius ædibus rite se à familiaribus exceptos, ac in conclave deductos. Post nobilem denuntiasse, Legatum aliis negotiis districtum vacare ipsis non posse. Tum quia Hispanos priores salutarint, in Regis Galliæ suamque imminutionem cessurum, si nunc eos admittat. Quanquam autem Hanseatici ad hæc, quæ in rem erant, regesserint, eaque Serviento à familiari suo relata sint, ipsum tamen haut eo minus admissionem abnuisse. Eam repulsam Hanseatici ægre ferre, ac insignis contumeliæ loco habere. Talia cum invitatoriis Gallorum literis haut quadrare, ut venirent amice invitatos; nunc vementes contumelia perfundi. Tum causæ suæ tuendæ scriptum concipiunt, quo demonstrant Fiduciarias suas literas utrumque Legatum Gallum spectasse: se de adventu suo, Avauxio velut primo Legato significasse, apud quem Servientus tunc adfuerit. Utrumque se allocutos: suo sermone finito ipsos paululum disgressos super responso convenisse; Avauxium utriusque nomine respondisse. Pari modo Suecis Osnabrugæ hunc honorem exhibuisse: Monasterii quoque Nassovium Comitem dixisse, non opus fuisse Volmarum ab ipsis separatim adiri, ni valetudo ejus id requirat. Cum Gallis satisfeciisse se crederent, Hispanos postridie salutasse. Servientum seorsim invisere voluisse majoris reverentiæ causa, ac monente Avauxio: unum tamen diem huic officio interposuisse, quod proxima statim die molesti esse isti noluerint, & quia Rorteo, ac San-Romano abitum adornante districtum negotiis ipsum crediderint. Id dissidium tamen, cum sequenti mense Servientus Osnabrugam venisset, opera Hassici Legati Schefferi compositum; ac placuit, à neutra parte mentionem fieri eorum, quæ Monasterii acta erant. Unde salutationis officium ab Hanseaticis Servi- Eorundem ento ibi exhibitum, & ab hoc iisdem redditum. à Suecis petita. Hanseatici porro, quod mox ad primam propositionem accedendum crederent, petita sua Suecis 25. Jan.

1645. insiniuabant, si non huic statim inserenda, saltem subsequenti tractatione observanda. Eorum summa hæc erat, ut illæ Urbes diserte paci includerentur, in priorem conditionem circa sacra & civilia reponerentur, amotis præsidiis, aliisque oneribus: commercia terra marique pristinæ libertati restituerentur, privilegia & ex pactis quæsita jura servarentur, omnibus oneribus tam circa statum urbium, quam commercia abolitis. Hamburgenses peculiariter Glucstadiense vectigal, à Daniæ Rege per hoc bellum opprimendis illorum commerciis introductum, tolli petebant.

Plenipotentiæ Monasterium afferuntur. 10. Jan.

§. 46. Monasterii convento die Cæsareæ & Gallicæ plenipotentiæ aderant; Hispanorum nondum adpulerant; qui tamen culpam in Gallos conferebant, quod cursor ab ipsis detentus fuisset. Quanquam autem & hæ mox adferrentur, permutatio tamen earundem in Februarium usque mensem extrahebatur; quod Cæsarei prius propositionem à Gallis edi cuperent; id quod hi à ratione abhorrere censebant. Inde Galli denuo velut ex superfluo literas ad Ordines Imperii dederunt, hortati, ut eam causam, in qua salus Germaniæ vertatur, suo suffragio juvent. Id num legibus Imperii & ipsorum statui conveniat, penes ipsos judicium esse. Sane id censere, qui jam adsint, qui ad quietem Europæ, ac patriæ salutem omni studio incumbant. Horum exemplis invidiam, si qua timeatur, consumtam; nec superesse aliquid, quare suo jure, ipsorumque opera uti differant. Occasionem forte cito transituram ipsos invitare. Non ad futuros, sed ad præsentes, & jam cœptos tractatus vocari: quid deinceps in absentium gratiam differendi non sint. Harum literarum postrema verba illis displicebant, qui absentium Ordinum adventum expectari optabant, quod censerent, eam factæ nuper à Gallis propositioni repugnare; ac Cæsareos gavisuros, velut postulato suo circa præsentiam Ordinum illi decesserint, absentes autem Ordines hac ratione territos tardiores fore.

Galli Ordines denuo ad tractatus invitant. 20. Jan.

Mediatores propositionem urgent.

§. 47. Post allatas plenipotentias acriter instabant Mediatores, ut tractandi demum initium fieret: Ordinum absentiam obtentui duntaxat sumi extrahendis tractatibus. Quod si è re ipsorum sit bellum duci, satius esse id aperte profiteri, quam sibi, totique orbi illudere. Ter jam invitatos Ordines, diuque expectatos. Si quid ob suam absentiam sinistri contingat, propriæ ipsorum negligentiæ imputandum. Legatos officio suo abunde satisfeciisse. Addebant Cæsarei; constare sibi Legatos Gallicos ex aula mandata accepisse, ut absentes Ordines non amplius morentur, sed ad tractatus accedant. Rosenhahnius contra Gallis rationes ingerebat, ob quas Succi actione paululum adhuc supersedendum ducerent; quas & ipsi probabant. Sed cum illas non ita aperte jactari deceret, plausibilior color adhibendus erat Mediatoribus sedandis. Igitur placebat Avauxium Osnabrugam proficisci, ad cujus usque reditum ut isti adquiescerent obtentum. Hic Succis Osnabrugæ multis demonstrabat; Socia Regna Ordinum commoda prævio pacto quæsiviisse, de omnibus iisdem significasse, repetitis vicibus ad tractatus invitasse. Eorum quod tam pauci ac ita tarde adsint, penes illos ipsos culpam hærere. Haut par esse illos amplius urgere, qui cum possint sibi consulere, ipsi non velint, nec audeant. Spem adventus sui eosdem in infinitum extrahere: interim in Regna invidiam, ac belli onera redundare. Non deesse, qui decorum Regiis ac gratiosum judi-

25. Jan.

Avauxii cum Legatis Suecicis congressus.

cent, si super Ordinum commodis ipsi transigant; ac citius negotium ita processurum, quam admissa tanta multitudine discrepantibus sententiis, studiisque. Succi uti hæc non abnuebant, ita præsentium Ordinum enixas preces repetebant, ac in ipsius arbitrio relinquebant, num audire illos vellet. Separatim ad Avauxium vocati Lampadius, Schæfferus, Keilerus, Langlæus eadem, quæ Succi, ingerebant: exiguam hanc ce moram promtiore negotiatione abunde pensari, ubi ipsi Ordines consilia sua instaurando Germaniæ statui hactenus collapso conferant; ac ad securitatem Regnorum multum interesse, istam pristinæ conditioni restitui. Et cum Ordines penes se jus belli & pacis esse contendant, ei juri magnum præjudicium iri allatum, propositione ipsis absentibus facta. Ita & Avauxius in exiguam moram consentiebat. Sed ne isthac mora precibus præsentium Ordinum data videretur, placebat obtentui sumi, quod Moguntini & Brandeburgici Legati propediem adfuturi sint, qui nomine Collegii Electoralis tractatibus adsistere debeant, quibus absentibus propositio rite non fiat. Id quod præsentibus Ordinum Legatis valde probabatur. Præterea, ut quas pacis leges laturi essent Succi, expiscaretur Avauxius, aliquot formulas transactionis circa res Germanicas, Italicas, & Hispanicas proferebat, sed summa tantum capita continentes, & quas non nisi obiter inspiciendas præbebat. Quem pari artificio eludebant Succi. Circa satisfactionem tamen & securitatem sociorum Regnorum utrisque placebat, id utique contendendum, ut Ordines tractatibus adsint. Eorum quippe consilio, quorum maxime interfit, se usuros, qui & obtento per hanc pacem pristino statu, ita sibi sint cauturi, ut si quid deinceps Cæsar in ipsos aut Regna tentare paci adversum velit, junctis viribus caulam communem sustinere queant. Tum eosdem ob commodiorem consiliorum communicationem, & ut auxilio Regem eo promtius uti queant, haut refragaturos, si ipsi ditione aliqua in solo Germanico potiantur. Denique & super honore Legatis Electoralibus exhibendo differebatur. Sane Colonienseim, Franciscum Wilhelmum Osnabrugensem Præsulem, jussu Cæsaris Cæsarei pari fere secum dignatione habuerant, ac Veneto æquaverant. Quorum exemplum non poterant non Galli imitari, præsertim cum is Principali dignatione fulgeret. Sed & circa reliquos judicabat Avauxius, pari honore cum Colonienssi afficiendos, ni pro favore adversa consilia ab ipsis expectare velint. Nec inutile Sociis Regnis, Cæsari Principes aliquot circumponi dignitate ipsi suppares: cum quantum Electorali fastigio accrescat, tantum Cæsareo decedat; ac eo plus rationis esse fœdera cum illis nectere, eosdemque contra Cæsarem fulcire. Inprimis Brandeburgicum hoc honore demulcendum censebat, qui & alias in ipsorum partes favore inclinabat.

De honore Legatis Electoralibus exhibendo.

Procuratoria Monasterii permutantur. 5. Febr.

§. 48. Avauxio Monasterium regresso procuratoria hinc inde tradebantur. Et Cæsareum quidem Gallicumque ad conventam formulam expressa erant. Sed in Hispanico notabant Galli, quod cum Rex Cæsari *Serenissimi* titulum addiderit, Galliæ Regem solo *Fratris sui* nomine nuncuparit. Prioribus quoque tres alii Commissarii adjuncti erant, quorum alii *Extraordinarii Plenipotentiarii Legati*, alii simpliciter *Plenipotentiarii* dicebantur, & omnes quidem pari potestate; ut tamen reliquis absentibus uni *ex illis* potestas agendi &

Hispanici procuratorii defectus.

con-

1645. concludendi esset. Quod vocabulum ambiguitatis quid habere Gallis videbatur, incertò num ad utrumque genus Commissariorum, an ad prius duntaxat pertineret. Denique & alia dies instrumento inserta est, quinta Januarii hujus anni; quo ipso quæ ad eam diem acta erant, retractari videbantur. Isti defectus etsi non Mediatoribus solum, sed & ipsis Hispanis displicerent; quia tamen Galli significarant, se ob eos solos tractationem non moraturos. Mediatores acriter insistebant, ut tandem ad principale negotium accederetur. Porro acceperant nuper ex aula propositionem Galli, quam exhibere jussi erant, sententia tamen Suecorum prius audita. Cum his convenerat Osnabrugæ Avauxius circa istam adhuc differendam, ac Monasterium reversus idem Rosenhahnio confirmarat. Sed jam discors Avauxio Servientus cum Mediatoribus sentire, ac Avauxium ad edendam propositionem urgere. Qui renitens licet quartum in diem à cæteris obtunditur metu offensæ in Aula contrahendæ. Ita ea propositio Cæsareis per Gallos exhibetur: qua initio super adventu Ordinum monetur, quod quo frequentior sit congressus, eo curatius Imperii leges observatum, ac pacis firmitatem stabilitum iri spes sit. Tum ut Trevirensis Elector libertati restituatur vi præliminaris pacti, quo omnibus Galliæ fœderatis adesse permittitur, istiusque legatis peculiare diploma obtinetur; quod inane sit, ni ipse eo in loco constituatur, ut libera cum eodem sit communicatio. Pronum esse Regem accipiendis mediis, per quæ tuta pax in Imperio, sincera amicitia cum Cæsare constituatur; quo fine sententiam Ordinum secuturus sit; nulla proprii emolumenti ratione habita, nisi qua idem in commodum & securitatem Ordinum redundet. Tum ut fœderatis ac adhærentibus suis satisfiat. Circa res Italiæ idem sibi, quod Principibus ejusdem propositum; eoque se Pontificis, Venetorum, ac ipsorum, qui cum Hispano stant, sententiam secuturum, salvis tamen suis juribus & actionibus. Pace conventa ab Ordinibus Imperii, & Principibus Italiæ diserte adprobanda & ratihabenda. Eodem momento Hispanis quoque nova propositio exhibetur, quæ in rebus Imperium, Italiam, & securitatem pacis spectantibus cum priori conspirabat. Sed circa negotia, quæ inter ipsos & Hispanos verterentur, duæ viæ proponebantur; ut vel res in præsenti statu permaneant, vel si Hispani quondam ad Galliam spectantia nuper armis recuperata, ad rationes revocare velint, se paratos singula disquisitioni subjicere, ut omnes intelligant, utris æquitas magis cordi sit. Interim par esse, ut Gallia nunc, sicut quondam Hispania, bello parta emolumenta retineat.

Galli propositionem edunt inconsultis Suecis.

14. Febr. Ejus contenta.

Idem Hispanis novam propositionem exhibent.

§. 49. Suecos ea res non parum turbabat, quod & Galli conventis non stetissent, & ex quo tempore Avauxius Osnabruga discesserat, ne verbo de mutata sua sententia significassent, ac negotiationem ipsis insciis orsi essent. Adversarios quippe sine dubio exultaturos, velut fœdere inter Regna, & præliminari pacto abrupto, ac apud Ordines sparsuros, à sociis præsentiam ipsorum tantum ludibrii causa jactatam; qui forte turbatis jam suis destinatis cum Cæsare utcunque transacturi sint, si animadvertant conventis non stari, & Suecorum sociorumque nullam rationem haberi. Quin suspicio erat, fama suffragante, secretos tractatus inter ipsos ac Cæsarem agitari. Quod illis demonstrare Rosenhahnius jubebatur, ac num quid monstri alerent expiscari. Avauxium invitum huc pertractum constabat. Sed Servientus ut factum excusaret, ipse Osnabrugam excurrit. Ostendebat iste jussum Aulæ eam ob causam factum, quod Pontifex & Italiæ Principes movere se incipiant, & cum Gallicus ibi Legatus non sit, haut constare quid ab illis expectari debeat. Igitur illis demulcendis decretum culpam protractæ pacis amoliri, ac Pontificis Nuntio satisfacere. Et quia de procuratorii Hispanici defectibus vulgatum sit, Ordines facile novam morarum ansam arrepturos, velut incassum heic acturos procuratoris nondum ad liquidum deductis. Huic avertendo id scriptum exhibitum exordii duntaxat, non justæ propositionis instar habens, mediatoribus demulcendis. Nil Suecis præjudicii allatum, qui hoc commodi obtineant, ut Ordines deinceps majore cum fiducia ipsis, quam Gallis sint adhæsuri. Suecis etsi justa querelarum causa foret: tamen cum ea propositio modici esset momenti, & facta infecta fieri non possent, adquievere; præsertim cum Servientus sancte confirmaret, id scriptum pro non exhibito habitum iri, ac se pari passu cum Suecis ad primam usque propositionem progressuros. Ex hac tamen Gallorum propositione Cæsarei Osnabrugæ ansam arripiebant Suecos monendi, ut & ipsi, sed distinctius quam Galli, tractanda exponerent. Quibus Sueci cavillationem vocabuli *Adhærentiæ*, eoque obtentu negatum Stralsundæ salvum conductum exprobrabant; quæ controversia tamen ad Brandeburgici adventum seposita sit. Cæsarei contra negabant, se autoribus eam litem huc dilatam; nec esse ut nova mandata expectent, aut eam rem morentur. Nam Cæsarem ejusmodi *mediatis* salvum conductum salvis Ordinum juribus dare non posse, nec ex prævio pacto teneri. Quod si tamen Stralsunda & similes urbes suos mittere velint, à Cæsare nihil hostile illis metuendum.

24. Febr. Galli se excusant.

Cæsarei Suecos ad propositionem frustra urgent. 19. Febr.

Sueci eam propositionem ægre ferunt.

§. 50. Ad Gallorum propositionem Cæsarei Monasterii respondebant: Per se non stetisse, quo minus Ordines huc venerint. Sed quia intra tot menses tam pauci comparuerint, eo minus Gallos morandi causas habere, quod jam duorum Electorum Legati adsint, quorum alter totius Collegii Electoralis nomine mandata habeat, Liberationem Trevirensis ad tractatus ipsos, non præliminaria pertinere. Distincte exprimendum fuisse, quid Rex suo nomine Cæsarem & Imperium poscat; aut si nihil poscat, id quoque significandum. Tum & singulos Fœderatos exprimendos, ut sciatur, quibuscum, & quo modo tractandum sit. Post Germanica negotia ad Italica accedi posse. De cautione non initio tractatuum, sed in fine agendum: nec repugnare Cæsarem, quo minus conventa omnium Ordinum consensu firmentur, & executioni dentur: æqualitati tamen utrinque servandæ opus fore, ut eadem non à Rege solo, sed & ab omnibus Galliæ Ordinibus rata habeantur.

Cæsarei ad Gallorum propositionem respondent. 25. Febr.

§. 51. Lambergius Comes, qui hactenus Osnabrugæ dissimulato splendore egerat, nunc Legatum publice se gesturus id Suecis per Heisterman num insinuaverat, solennem ab his salutationem expectans. Sed cum illi ob omissam solitam denuntiationem invitare eum nollent, per Secretarium soli Oxenstiernæ id significat, nulla Salvii facta mentione. Id quoque adspernati Sueci, quod istæ rituum minutiæ Monasterii scrupulose observarentur salutationem omittere; donec utrique Legato solenniter facta esset denuntiatio. Tunc demum Cæsareum Legatum honoris gratia adiere,

Lambergius se publice Legatum gerit.

1. Mart.

1645. adiere, pari officio ab eodem mox recepto. Ad
6./16. Mart. amoliendum è Stralſundæ ſalvo conductu obſta-
Hic fruſtra temperamentum circa Stralſundam proponit. culum id temperamenti Lambergius proponebat, ut ea res denuo ad Cæſarem referretur, ac ab eo reſponſum expectaretur. Interim Electorum Ordinumque Legatos venturos, quorum ſententia exquiri poſſit. Nec eo minus propoſitionem à Suecis expromendam. Displicebat id Suecis, qui ab Hamburgenſi pacto diſcedere, & ibi transacta in dubium revocare, aut Ordinum cenſuræ ſubjicere nolebant, etſi everſo præliminari pacto exigua tractatuum ſpes ſuperſit; Monaſterii tamen cum ſociis ſuper ea re conſultaturos. Abibat ex eo Oxenſtierna formulam propoſitionis Gallis communicaturus; qui nihil adhuc certi ſuper ejus capitibus decreverant, ſed mandata prius ex aula expectabant. Super modo tamen propoſitionis utrinque placebat; eam ocyus faciendam, frequentibus jam Ordinibus: nec ideo tamen poſtulatis è prævio pacto hactenus agitatis, puta de Stralſunda & Trevirenſi, deſiſtendum. Quod ſi adverſarii adhuc tergiverſentur, & illis ſepoſitis ad primariam propoſitionem accedatur, ea poſtulata reſervanda, ut ſi res ferat, deinceps urgeri queant; idque exordio propoſitionis una cum morarum cauſis inſerendum. Omnia porro chartis conſignata pariter exhibenda eſſe, etſi Galli initio oſtenderent, ipſos inter, Italosque, & Hiſpanos ſingula capita conventionum ſermone diſcuti, hinc ſcripto concipi. Sueci contra cenſebant; omnia ſcripto deſignari Legatis commodius eſſe, ac Ordines, qui cupide propoſitioni inhient gaviſuros, ſi uno intuitu perſpiciant, in quo res vertatur, & quid in eorum gratiam ſocia Regna moliantur. Ac eum agendi modum ſeptentrionalibus uſitatum. Omnia communi Regnorum nomine, & velut uno ore expromenda. Denique capita propoſitionis laxiore verborum ſenſu concipienda, ut tamen pro re nata ad peculiaria deſcendi poſſit. Porro ſecuritati Regnorum hac maxime ratione caveri videbatur, ſi anteactorum à Bohemico uſque bello oblivio ſanciatur; ſi Ordines priſtinæ libertati reſtituantur; ſi diſſidia inter Ordines ob diverſa ſacra componantur; ſi Cæſar nullo modo Regnorum ſociorum litibus cum vicinis ſe immiſcere, aut hiſce auxilium ferre queat. Placebat inde Suecis formulam propoſitionis intra octiduum adornari: quod tamen à Gallis convento die præſtari non poterat, quibus illa Pariſiis expectanda erat. Unde & hi exhibitioni certum tempus ſtatuere nolebant; eam tamen inter Paſcha & Pentecoſten fieri poſſe ſpem faciebant.

Ordines paulatim accedunt. 12. Febr. §. 52. Inter hæc Monaſterii adpulerant à Bavaro Georgius Chriſtophorus Haslangius Baro, & Joannes Adolfus Krebſius, tenui comitatu, qui eodem quo Colonienſis honore excepti. Et ut colliſio inter Veneti, & Colonienſis rhedas obviam ipſis progreſſas declinaretur, Gallorum ſuaſu Oſnabrugenſis Præſul, velut Bavarica Domo oriundus, Legatis occurrebat, eosque in ſuam rhedam recipiebat. Abiſtis Galli prius quam Hiſpani ſalutabantur, quod illi rhedas ſuas iisdem obviam miſiſſent, Hiſpani non idem. Galli ipſis, Haslangio cumprimis, *Excellentiæ* titulum non denegaſſent, niſi Naſſovius Comes eos in *tertia*, quod vocant, *perſona* alloqui cœpiſſet, quod exemplum Galli ſecuti ſunt. Eam dictionem Haslangius, etſi non à toto Collegio Electorali miſſus, viciſſim adverſus iſtos adhibebat, etſi Krebſius *Excellentia* vocabulum iisdem impertiret. Venetus quoque initio Excellentiæ titulum abnuebant, in tertia perſona ipſum allocutus: cui pari formula Haslangius reſpondebat. Sed cum Galli poſt cum titulum ipſi tribuerent, reliqui exemplum imitabantur. Franconici Circuli nomine Conradus Gobelius Bam- 5. Mart.
bergenſis, Joannes Mullerus Culmbacenſis, Tobias Oelhafius Noribergenſis aderant; qui & Bavarorum exemplo primo loco Cæſareos, inde Gallos, tum Hiſpanum Didacum Savedram ſalutant. Priores duo Monaſterii ſubſiliebant, tertius comitante Sebaſtiano Ottone Ulmenſi Oſnabrugam ſe conferebat. Aderat quoque à Sab- 13. Mart.
audo Claudius Chabotus Divi Mauritii Marchio, cui Gallorum, Roſenhanii, Colonienſis, & Bavarorum rhedæ extra urbem honoris cauſa occurrebant. Batavorum acceſſum hactenus impedierat, quod *Excellentia* titulum; dextræ manus honorem in ipſorum ædibus, & primam ſalutationem Legati Galli iisdem abnuerent; quo honoris genere iſtos afficiendos Rex paulo poſt juſſerat. Oſnabrugam veniebant à Landgravio 4. Mart.
Darmſtadienſi Joannes Jacobus Wolfius à To- 28. Mart.
denvvart, & Juſtus Synoldus Schultzius: à Wurtenbergico Duce Joannes Conradus Varenbulerus, ab Argentoratenſibus Marcus Otto mandata quoque Joannis Caſimiri Rhemgravii fereus. Nuntiabatur Suecis, Brandeburgico decretum Monaſterii prius, quam Oſnabrugæ ingreſſum celebrare; cum tamen è placito Cæſaris & Ordinum ille Oſnabrugenſibus tractatibus deſtinatus eſſet; præſertim cum & Oſnabrugæ Cæſarei Legati eſſent, & hoc modo conventui Monaſterienſi ac Gallis prærogativa dari videretur. Igitur Suecі iſtum monebant: ſi poſteriore loco Oſnabrugam ingrederetur, forte experturum quod nollet.

Ordines propoſitionem urgent. §. 53. Laboraverant hactenus Legati Ordinum Oſnabrugæ præſentes, ut propoſitio paululum differretur. Nunc iidem non minus enixe inſtabant eandem ocyus fieri, velut abſentium acceſſum maturaturam, ſi intelligant, Ordinum cauſam Regnis fœderatis cordi eſſe. Nec durantibus tractatibus Comitia deſiderabant, ne ſi Cæſarei circa negotia heic agitata ſcopum ſuum non obtinerent, eadem iſthuc traherent, ubi numero ſuffragiorum victuri ſint. Quin id potius agebant, ut deſideria ac *gravamina* ſua ſuffragantibus Regiis armis pervincerent, poſt in Comitiis confirmanda. Unde Caſtellanus Lampadii inſtinctu ſcripto Suecis offerebat, quæ Ordinum nomine propoſitioni inſerenda; ac in tractatibus obſervanda ſint. Urbium quoque petita peculiari ſcripto exhibebantur. Et Stenglinus civium Auguſtanorum Evangelicorum cauſam commendabat, ut eorum in propoſitione expreſſa mentio fieret, aut ſaltem ut privatæ Ordinum tranſactiones, Pragenſi pace & Ratisponenſi decreto exceptæ, abolerentur. Meclenburgicus quoque controverſiam cum Daniæ Rege ex pecunia credita ortam huc admiſcere volebat. Nec minus Cæſarei propoſi- Cæſarei cauſam Ordinum heic agi nolunt.
tionem urgebant, ut tamen mallent Regios de ſuis duntaxat commodis ſatagere, excluſa Ordinum cauſa. Et aperte jactabat Cranius; Ordinum deſideria huc non ſpectare: quæ ſi Regii ſuſcipiant, parum de ſucceſſu tractatuum ſperandum. Contendebant quoque, ſoli Cæſari jus pacis competere, qui & ſolus per Legatos ſuos præliminare pactum abſolverit. Ac jam Ratisponæ ab Ordinibus decretum, ut certi Electores tractatibus adeſſent, quorum Conſilio Cæſarei uti poſſint. Cæteris Ordinibus uti quo minus adſint

1645. sint non interdictum; ita nec præsentiam eorundem necessariam, nec ipsos morandos; aut respiciendos. 1645.

De induciis inter Gallos & Bavarum.

§. 54. Inter hæc spargebatur, Bavarum Gallorum amicitiæ ambitiose adrepere, ac Neutralitatem affectare; idque Romæ per Pontificem, Lutetiæ per Jesuitam clam eo missum, & Monasterii per Osnabrugensem præsulem agitari. Fidem faciebat, quod sub finem superioris anni duces Bavarici permoveri non possent, ut copias trans Rhenum ducerent, & Gallos Spira, Wormatia, Moguntia, & Binga, vicinisque hospitiis ejicerent, 26. Oct. Anno 44 quod in proclivi ipsis fuerat. Sed & in responso ad literas Galli invitatorias non obscure huic palpum obtruserat Bavarus: *Spem sibi esse, Regem Patris sui exemplo rerum ipsius rationem habiturum eo magis, quod Regiis Legatis injunctum sit, ut cum ipsius Legatis amice & confidenter agant. Quod si Rex ea mandata verbo tantum renovare, suosque, quantum justitia ac propria securitas patiuntur, ab iisdem sublevari velit, ab omnibus piis, quorum salus causa sua innexa sit, magnam gratiam initurum, beneficium paternum insigniter auctorum, ac Domum suam Galliæ perpetuo vinculo adstricturum.* Nec obscurum erat, talia Palatinam ob causam fieri, de qua Gallis persuadere conatus fuerat; sacrorum Romanorum plurimum interesse, ut penes ipsum Electoratus, ac ditio Palatina maneat. 20. Jan. Unde & Electoris Palatini Secretarius Gernandus apud Succicos Legatos instabat; eos conatus Domui Palatinæ & causæ communi valde noxios sua autoritate impedirent; præsertim cum & ipsorum Suecorum interfit, qui jam anno tricesimo secundo probe intellexerint, quos fructus à Ligistis affectata neutralitas produxerit: nunc quoque copiis hostilibus, quas Galli hactenus distinuerunt, in solos Suecos ruituris. Eo supernegotio inquirentibus Succis Galli fatebantur: Bavarum per Jesuitam Confessionarium suum Parisios missum inducias petiisse, quoad bellum pace finitum fuerit: eum tamen ad tractatus Westphalicos rejectum. Nam separatas inducias frustra quæri, communes non nisi Suecorum consensu iniri posse. Quod si Duci spes induciarum facta sit, certo sibi persuaderent Succi, à Gallis nihil aliud agi, quam Bavaro ludibria ipsis ante illata reponere, eumque in casses pellicere. Ac brevi adpariturum inter amica quantumvis verba non minus acriter ipsum invadendum.

Hispani ad Gallorum propositionem respondent. 8. April.

§. 55. Ad Gallorum propositionem Hispani reponebant: Latas ab istis conditiones iniquas esse. Ut Gallia bello occupata retineat injustum esse, & legibus adversum, quæ spoliatum ante omnia restitui jubeant. Insolitum id inter Christianos Principes, & præcipue isthæc Regna, ac Hispanos ex animi magnitudine pace Vervinensi loca numero & dignatione non inferiora illis, quæ nunc Galli teneant, restituisse; etsi ut tunc propter sumtus in Galliam impensos quædam detinerentur, plausibile prætextum foret. Quod si à Gallis quædam loca controversi juris bello occupata sint, ea tantisper possideri non præter rationem esse. Sed ut illa quoque ob solam belli fortunam retinenda sint, quæ diuturna possessione, cessionibus, pactisque juratis firmata fuerunt, iniquissimum esse. Veteres prætensiones sigillatim discutere haut in proclivi, & ad posteritatem intutum, pacique adversum. Et experientia compertum, ejusmodi disceptationes inter hæc Regna successu caruisse, dum neutrum alteri cedere, & de commodis suis specioso prætexto nixis remittere quid dignatur.

Elector Trevirensis liberatur. 2. April.

§. 56. Eodem tempore Cæsar non modicam tractatuum remoram amovebat, in libertatem restituto Philippo Christophoro Electore Trevirensi; qui tamen scripto prius fidem dederat, staturum se pace Pragensi, quam citra exceptionem acceptabat, tum iis quæ in Electione & Coronatione Cæsarea, & ab Electorali Collegio hactenus decreta forent. Hermansteinum insuper ad finem belli Cæsaris arbitrio relicturum; contra ut Philipsburgum Gallorum manibus eripiatur, curaturum. Denique omnia in se hactenus à quocunque patrata haut vindicaturum, imprimis offensam adversus Præpositum Metternichium, aliosque suos subditos remissurum. Multi mirabantur, istum post decennalem custodiam in tam duras leges ab ipso sæpius repudiatas consensisse, cum Gallia circa eundem liberandum acriter instaret, ac Cæsar huc jam redactus esset, ut parum amplius reluctaturus videretur. Eoque multi credebant, id scriptum, quod in vulgus sparsum erat, confictum esse. Galli tamen id factum ægerrime ferebant, & fœdifragi convitio Electorem notabant. Pontificius Nuntius non citra jactantiam eam liberationem Papæ autoritati adscribebat. Sed Galli cum de eadem Nuntius ipsis significasset, respondebant; se ex Rosenhahnio de eadem jam intellexisse, (quod haut ita se habebat,) ac sine dubio à Torstensonio validissimam rationem allatam, qua Cæsar ad dandam libertatem permotus sit: seu quia ita res erat, seu quod Pontifici hanc gloriam inviderent. Cæterum Elector iste liberatus apud tractatus deinceps Cæsaris se destinatis acriter objecit, vindictæ cupidine, & animi acerbitate per provectam ætatem haut imminuta. Unde judicabatur, Cæsarem melius fuisse facturum, si quod Mediatores monitu Gallorum contenderant, secutus esset, ut Pontifici Ferrariæ custodiendus traderetur, quoad pax concluса foret. Id quod cæteris Electoribus displicebat, velut indignum foret, ipsorum Collegam extra Germaniam abduci: eoque apud Salisburgensem tantisper custodiri maluerant.

Electorales Legari pari cum Regiis honore excipiuntur.

§. 57. Tardius accessum ad tractatus moliti fuerant Electores, quod pari cum Venetis honore haberi vellent. Id cum Cæsar tandem annueret, Colonienſis Legatus Monasterium ingrediebatur. Brandeburgici per Quilovium à Succis postulabant, ut ipsis accedentibus idem, qui Veneto Monasterii honos exhiberetur, obviam missis rhedis, prima salutatione, dextræ manus in Suecorum ædibus honore, & *Excellentiæ* titulo. Rationes addebantur, quod Cæsarei & Regii eum honorem Colonienſi exhibuerint, ac Cæsarei eundem Osnabrugæ ipsis offerant: quodque à toto Collegio, cujus membrum Rex unus sit, deputati sint: & quod Brandeburgicus Evangelica sacra profiteatur, Reginæque propinqua consanguinitate jungatur. Succi, quanquam hactenus moris non fuerat Electorales Regiis pari dignatione haberi, ac ipsi diserte in mandatis haberent Electores priore loco non invisere, petitum honorem abnuendum non censebant, quod alias Brandeburgici Monasterium prius ingressuri essent, ubi is honor ipsis parebat, dilata Osnabruga, quoad ipsis satisfieret. Et quod Brandeburgico deferebatur velut totius Collegii deputato, in quo & Rex Bohemiæ censebatur, singuli id statim arrogare sibi non posse videbantur. Idem postulantibus Moguntinis tributum,

1645. Hugoni Eberhardo Cratzio *à Scharfenstein*, Henrico Brœmsero Vicedomino, & Joh. Conrado Krebsio. His cum Cæsarei & Regii rhedas suas obviam misissent, eosque à Cæsareis adjunctus aulicus in campo salutasset, velut insolentia honoris ne valvam quidem rhedæ aperiebant, sed manu tantum per fenestram porrecta immoti sedebant. Succico aulico valvam rhedæ aperiebant, & assurgebant, non tamen, quod alias usitatum, curru egressi salutationem stantes excipiebant. Eam rusticitatem Cæsarei ac Regii mox ita ulciscebantur, ut, cum ad Moguntinorum ædes pervenissent, hisce insalutatis discederent; cum alias Legati in suas ædes ab istis deduci, ac valedictione honorari soleant. Brandeburgici Legati, Joannes Witgensteinius Comes, Baro Lœvvius, & Fritzius quid circa ingressum Moguntinorum contigisset, observari curaverant. Unde statim misso ad Suecos Quilovio solennia rituum ipsorum missis offerebant rogantes, uti hi ipsos vicissim in ædes suas deducerent: Quod facile promissum. Cum Brandeburgici oppido propinquarent, Cratzium Comitem in campo ante se offendebant, etsi ipsi hunc honorem deprecati essent. Volebat ille, Brandeburgicos in ipsius currum transire eodem modo, uti Bavarici in Osnabrugensis Præsulis currum Monasterii conscenderant. Sed Brandeburgici reponebant; Franciscum Wilhelmum Præsulem Bavarica Domo ortum, Colonien sis, qui Bavaro frater esset, Legatum, Episcopum, & Principem Imperii. Tum Electoris se currum habere, quo inter solennia hæc uti velint. Ita Cratzius curru suo dimisso apud Brandeburgicos ultimo loco adsidebat. Brandeburgici oppidum ingressi statim Succis pro honore gratias per suos egerunt, ac quæ Moguntinus tentaverat, à se haut profecta excusavere. Sueci ut Moguntinos ulciscerentur, Brandeburgicos priore loco invisebant. Servienti tamen, & Brandeburgicorum interventu ejus offensæ memoria abolita, ac Sueci Moguntinis salutationem exhibuerunt, receperuntque. Brandeburgici eodem honore Monasterii excepti, & collitioni cum Veneto vitandæ in Præsulis Osnabrugensis rhedam una cum Bavaricis transierunt. Circuli porro Franconici delegati, dum Suecos Osnabrugæ salutant, præter pacem nil aliud à se quæri profitebantur, quam ut salutare æquilibrium legibus constitutum in Imperio instauretur.

14. April.

Propositio inter Suecos & Gallos concinnatur. 20. April.

§. 58. Sed ut propositio maturaretur, Ordines Succos, Sueci Gallos urgebant; quorum hi jam ejus formulam ex aula acceperant Unde Servientus Osnabrugam proficiscitur, ut ea cum Succis communicata in eandem utrinque sententiam conspirarent. Ac in cæteris quidem facile conveniebant. Circa sacra autem, & quæ inde pendent, Sueci contendebant; Assessores Cameræ Spirensis, & Curiæ Aulicæ pari numero ex utraque religione constituendos; in negotiis circa sacra suffragia non numeranda, sed eadem per amicam transactionem ex æquo componenda: super bonis sacris, jure emigrandi, & Ferdinandi I. declaratione amice transigendum: ubi Protestantium sacra publice aut privatim in usu fuerunt ante motus Bohemicos, ea instauranda, restitutis in sua bona, qui eo nomine solum verterunt: Reformatos diserte paci sacræ includendos. Quæ Gallo parum ad palatum erant; ac de bonis sacris, quæ Evangelici hactenus usurpaverint, puta de Magdeburgico, Bremensi, aliisque præsulatibus, plene transigi posse haut putabat. Victus tamen formulam demum ab Hasso conceptam probabat, pollicitus propositionem adversæ parti saltem tempore Paschatis ac Pentecostes festis interjecto exhibendam. Nec eo minus moras illi nectebant, quod nova Parisiis mandata expectanda forent, ac gliscente inter Avauxium & Servientum discordia, ut ille de omittenda legatione & diligentius agitaret. Quas moras Sueci ægre admodum ferebant, quod florentibus nunc suis armis ista adversæ parti ingrata proponi & obtineri possent. Cæsarei contra propositionem non ut ante urgebant, ac frigide admodum de ista loquebantur, velut parum eandem curarent, sine dubio vertam armorum fortunam captantes, ut tunc leges pacis pro lubitu ferre possent; quæ ipsis Succis festinandi causa erat. Ordines insuper repetitis invitationibus excitati jam frequentes aderant, quibus propositionis propediem edendæ spes facta erat: ea subinde prolata, fides ac favor ipsorum consumebatur. Quod si Galli ita cito suam propositionem concinnare non valerent, haut eo secius Succos suam expromere posse, eodem cum Gallica argumento; ac quæ Succis reponenda sint, ad Gallos quoque accommodare in promtu esse, Demum & Succos primum impetum daturos, ac invidiam in se susceptures, si Catholicis postulata ipsorum ad palatum non forent. Servientus etsi has rationes probaret, rogare tamen non desinebat; paucos adhuc dies causæ communi fraudi non futuros, pollicitus post Pentecostes festum nullam amplius in se moram fore. Nec eo secius Monasterii Sequestres Gallos urgebant, Contareno fingente Cæsareos in salvos conductus *mediatorum* consensisse; & Oxenstiernam confirmasse, etiam eo non concesso propositionem à se exhibendam. Sic ut soli tunc Galli moræ culpam sustinerent.

1645.

Sueci moras propositionis ægre ferunt.

De salvo conductu mediatorum disceptatur.

§. 59. Interim negotium de salvo conductu Stralsundæ, & aliorum municipiorum absolvere ante propositionem laborabant Sueci, Cæsareis denuntiantes, ni in eo sibi satisfiat, se ad propositionem accedere non posse; simul ut cum Electoralibus, in quorum adventum id rejectum fuerat; consultarent, monebant. Respondebant paulo post Cæsarei: Electorales pronuntiasse, super ea re omnium Ordinum cognitionem esse; & quia Deputati Francofurtani eam quæstionem jam expenderint, de quorum sententia sibi nondum constet, eo negotio sepositio ad propositionem accederent. Sueci re cum Gallis communicata reponebant: non obscure ipsos rem elusum ire, dum ad Electores, inde ad Deputatos eandem rejiciunt. Semel conventa, & à Cæsare firmata in dubium denuo vocari non posse. Quod si ita agere pergant Cæsarei, vitio sibi datum non iri, si propositionem differant. Cranius inde Cæsareus Legatus Lampadium, quem inter reliquos autoritate valere norat, multis rationibus permovere nitebatur, ut reliquos Evangelicos circa hanc controversiam in partes Cæsaris pertraheret. Ast hic potius alios monebat, ne Cranio talia suadenti aures præberent. Ex hujus porro sermone Lampadius collegerat, Cæsareis non agi de jure & dignitate Ordinum servanda, sed ne, semel edito ejusmodi salvi conductus exemplo, subditi Cæsaris è provinciis hæreditariis Osnabrugam se conferant, faventibus Succis ad recuperanda sua incubituri. Tandem Cæsarei Legatis Ordinum proponunt; se pro Stralsunda & Erfordia duo diplomata tuti itineris exhibituros, nulla tamen pra-

25. April.

28. April.

1645. prævii pacti mentione facta, & non ex debito, sed velut ex liberalitate. Aſt Ordinum Legati re expensâ decernunt; ex ante actis non aliter se posse judicare, quam Suecis, qui non tam de Stralsunda, quam prævia conventione laborent, cum salvum conductum velut ex debito præstandum. Quam sententiam per Lampadium, & Stenglinum Cæsareis exponi volebant. Ea re Cæsareis prodita, Cranius raptim ex oppido profectus est: & Lambergius obtentu absentis Collegæ admittere illos abnuit. Intererat Cranius conventui, quem Cæsarei, Moguntini, ac Colonienses Monasterio profecti Lengerici agitabant, ubi super illo negotio decernebatur; Cæsareos præfracte ejusmodi salvum conductum velut prævio pacto debitum negaturos. De quo Brandeburgici Suecis indicium faciebant, addito, se apud Cæsareos questos, quod eo conventu excluſi fuerint. Sed hos respondisse; cum de ipsorum sententia sat constaret, noluisse itineris molestiam iisdem imponere. Nam cupiebant Brandeburgici Suecis persuadere, se cum ipsis in hoc negotio sentire; serio an falso haut dixerim. Sane fatebatur postea Rosenhanio Contarenus, cum Cæsarei circa illos salvos conductus parum scrupuli moverent, & reliqui Electorales æquum postulari censerent, Brandeburgicos præcipue illis se opposuisse.

1645. 4. Maji.

Palatini Electoris ministri adveniunt.

§. 60. Electoris Palatini nomine hactenus solus Gernandus adfuerat. Ei nunc Joachimus Camerarius adjungitur; qui salutato Monasterii Serviento haut satis extollere poterant, quantum iste studium erga eam causam ostenderit, & quam prolixe pollicitus fuerit. Inde ambo Osnabrugam profecti Suecis suam causam commendabant. Legatorum tamen dignationem Princeps suus ipsis addere noluerat, quod alias idem cum reliquis Electoralibus honor petendus fuisset, quem adversâ pars concessura haut erat. Osnabrugæ porro cum nemo esset, qui Mediatoris partes obiret, Electorales qui heic erant legati eas affectabant; de quo Brandeburgici apud Suecos velut obiter insinuabant. Id vero Suecis incongruum videbatur, quod Electores decreto Comitiali, & ex vi procuratorii sui constituti essent, ut Cæsareis in præsenti negotio consiliis operaque adessent; id quod ad Sequestris officium non quadrabat. Et quanquam Brandeburgici à Principe suo novum procuratorium accepissent, in quo de opera Cæsari navanda mentio facta non erat: id tamen Suecis ingratum erat, quod Galli Suecis & Monasterium Osnabrugæ præponerentur. Quod isti inscribarum errorem rejiciebant, & emendatum iri pollicebantur. Ac superiore anno Cæsareis spes facta erat de Venetorum mediatione admittenda. Moguntinus quoque Cæsari nimium addictus, & Brandeburgicus in negotio satisfactionis parum æquus metuebatur. Tum & consensum fuerat, ut Lampadius internuntii in vicem adhiberetur. Eas ob rationes placebat defectum mandati excusare, interim quoad Regina aliter juberet, Electoralibus liberum fore, si velint internuntiorum operam inter partes obire.

Electorales Osnabrugæ mediatorum partes affectant.

Lusitanorum postulata.

§. 61. Qui Monasterii hactenus egerant Lusitani, Franciscus Andrada Leitao, & Ludovicus Pereira de Castro novum à Rege suo procuratorium acceperant. Unde & Galli & Suecі istos Regiorum Legatorum honore deinceps habere constituerunt. Petebant isti, ut à Cæsareis salvus conductus pro ipsis obtineatur, Regisque sui causa & Principis Eduardi liberatio propositioni inferatur. Suecі, quod nullus Osnabrugæ Lusitanus esset, postulandi commeatus molestiam Gallis relinquebant. Lusitaniæ Regis mentionem non alia ratione fieri posse, quam sub finem, ubi qui tractatibus includuntur nominari solent. Ut Bragantinus cum Hatzfeldio permutetur, quod Lusitani cupiebant, id sui esse arbitrii negabant.

1645.

Propositio inter Suecos & Gallos discutitur.

§. 62. Avauxius inde velut Suecis valedicturus Osnabrugam venit. Nam is tædio Collegæ discedendi veniam in aula flagitaverat; mox tamen à Mazarino monitus privatam molestiam publico condonare, in legatione persistebat. Is inter alia Suecorum mentem super satisfactione expiscari conabatur, & num Gallis Benfeldam pro summa pecuniæ, aut gratis concedere velint. Aſt Suecі id à se potissimum respici ferebant, ut libertate Germaniæ constituta suam ob securitatem Austriacæ potentiæ obex ponatur. Super satisfactione in progressu tractatuum videndum. Id enim captandæ benevolentiæ facere, si publicum bonum ante privatum habere videantur: & pro successu annorum conditiones deinceps laxari aut stringi posse. De Benfelda nihil se in mandatis habere. Modicam inde propositioni moram roganti, quamvis Ordinibus super eadem instantibus, Suecі annuebant. Et quia Servientus monuerat, quædam sibi in Suecorum propositione non placere, tum ut Avauxio valedictionis honorem reponerent, Monasterium se contulerunt. Ubi denuo formula propositionis inter ipsos discutiebatur. In exordio displicebat, inter causas belli à Suecis adduci, ut consanguinei *ac sacrorum socii* defenderentur; & quod illud bello quæri dicebatur, ut Ordines *absque sacrorum discrimine* vinculo concordiæ jungerentur. Ferre quoque nolebant ista verba: ut omnes immediati & mediati Ordines Imperii, *cumprimis Protestantes, interque hos Reformati* in statum anni decimi octavi *in sacris & profanis* restituantur; & quod *Regni Bohemiæ* mentio fieret: Item, ut *exercitium religionis, ubi ante motus Bohemicos fuerat, deinceps quoque maneret, & qui ideo in exilium acti forent, bonis suis restituerentur.* Equidem non negabant, se circa restitutionem Ordinum ad eundem cum Suecis scopum conniti debere: & quia Evangelicorum major pars sit, & in partes firmiore fide & affectu, horum præcipuam rationem habendam. Sed eam rem initio non ita aperte agendam, quod Cæsar Pontificem facile ad auxilia ipsi ferenda permoveri queat, si huic persuasum sit, Ecclesiæ Romanæ commoda hoc in bello verti. Contra sacrorum mentione omissâ Gallos facilius Cæsaris conatum elusuros. Catholicos quoque Ordines Austriacis non addictos in æquas pacis leges proclives esse, quibus ob sacra scrupulus non sit injiciendus, ne novam Ligam fabricentur; cui si Pontifex & Italiæ Principes nomina dent hostium numerum augeri, quem imminui expediat. Suecі uti in cæteris, rem ipsam retinuisse contenti, concedebant; ita verba *in sacris & profanis*, quæ formulæ fœderis Wismarienſis congruebant, utique retinenda censebant. Gallis tamen liberum relinquebant, num ipsi ea verba omittere velint; si modo formulam suam ita laxe concipiant, ut ista subintelligi possint. Ut quoque Bohemiæ mentio fieret, evincebant non quod illud Regnum iterum

4. Maji.

in

1645. in Palatinum conferri cupiant, sed quod idem certo modo ad Imperium spectet, Electorali munere innexum, & ex eo belli Germanici origo emanavit: præsertim cum Austriaca Domus possessionem Cæsareæ dignitatis hujus Regni opibus diu conservarit. Unde occasionem haut negligendam Bohemis liberum electionis jus restituendi, & inde Austriacis Cæsareum fastigium detrahendi. Ac fortasse Bohemos libertate recuperata firmandis suis rebus è Gallia Regem perituros. Ita Suecorum propositio quantum poterat ad Gallorum mentem adaptabatur, ac ab his vicissim Sueci, ut eundem sensum exprimerent, stipulabantur. Ac dies demum exhibendæ propositioni statuebatur.

Circa Stralsundæ salvum conductum temperamentum.

§. 63. Osnabrugam reversis Suecis, cum neque Cæsarei in salvum conductum Stralsundæ consentirent, nec propositio differri amplius posset, ab Electoralibus id temperamenti propositum, ut isti circa ejus traditionem diserte suum sibi jus reservarent. Sueci quanquam postulatum suum prævio pacto niterentur, probantibus id quoque Ordinibus, ac metus esset, ne hoc exemplo Cæsar plura solicitaret: tamen id temperamentum tandem admittendum censebant, quod eo obtentu à Cæsare tempus extrahi Ordines judicarent, ut exercitu interim reparato Suecorum postulatis animosius contradicere posset. Et longe plausibilius erat florentibus, quam collapsis rebus, studium pacis ostentare. Tum ea res militi animum velut propinqua præmiorum spe additura erat; ac Ordinibus imputari poterat, velut in ipsorum gratiam de suo jure remiserint; quod tamen interposita protestatione salvum retineri poterat. Denique expedire videbatur, ut quamprimum intelligerent, quid de sua propositione hostes juxta atque amici judicarent.

De modo exhibendæ propositionis.

§. 64. Circa modum exhibendæ propositionis primo Suecis & Electoralibus placebat, solemni actu in Curia oppidi fieri. Id quod Cæsarei abnuebant, ne Sueci forte ea occasione armorum suorum causas, justitiamque publice deducerent, culpamque morarum in ipsos conjicerent. Tum ne Ordines velut corpus Imperii referentes huic actui intervenire viderentur. Id quod omni studio declinabant: testati se acceptam propositionem ad publicam quam vocant *dictaturam* non remissuros, ne Ordines ad modum Collegii heic convenisse videantur, nec eandem quam in Comitiis potestatem arrogare sibi audeant; singulis tamen cupientibus exempli copiam faciendam. Insinuabant tamen Cæsarei Electoralibus, se facile concessuros ut à Suecis propositio in ipsorum manus tradatur, sibi mox reddenda. Id Ordinum Legatis displicebat, quod Cæsarei vetere more distractionem Ordinum, Electores prærogativam, & Mediatorum vices affectarent. Et quia sperabant Brandeburgicum communem Ordinum causam non parum sublevaturum, mediatoris partibus susceptis in neutram ipsi partem inclinandum erat. Igitur per Cassellanum Suecos rogant, ut his Cæsareorum & Electoralium conatibus obsistant. Sueci satis perspiciebant, si actui huic soli Electorales adhiberentur, ipsos paulatim Sequestrium partes invasuros. Id quod cum alias ob causas, tum ideo nolebant, quia cæteri Ordines id deprecabantur. Unde potius videbatur, si per selectos ex omnibus Ordinibus id fieret. Sed quod unico illo, qui traditionem præcedebat, die id negotium expediri non posset, placebat per Secretarium Matthiam Mylonium propositionem Cæsareis exhiberi, ne vel Ordinibus præjudicium afferretur, vel Electoralibus via ad mediationem panderetur. Initante propositione Legati Ordinum causam Germaniæ communem Suecis solicite commendabant; tum inprimis Magdeburgici Conradus Einsidelius, & Joannes Crullius rogabant, de abolenda pace Pragensi diserte propositioni insereretur; id quod ne Saxoniæ quidem Electore invito futurum sit, qui dudum intelligat, ea se pace in fraudem inductum, cui tamen hactenus ob Lusatiam adhæserit; etsi eidem retinendæ in tractatibus via inveniri possit. Quod haut ægre à Suecis impetratum. Adtexebatur hinc Monasterio exemplum propositionis à Gallis exhibendæ, quæ ad conventum moduni haut concepta reperiebatur. Inprimis circa Amnestiam neque Electoris Palatini, neque ullius pace Pragensi excluſi diserta mentio fiebat, ac restitutioni suspecta clausula addebatur, ex qua adversa pars facile conjicere poterat, istos de hoc postulato facile quid remissuros; *excepto tamen, si quid diversi hoc tractatu concluſum fuerit.* Caput de pace religiosa, bonis sacris, gravaminibus circa sacra & profana, eorumque amica compositione plane omissum. De Ragozio nulla mentio. Demum abrupta & concisa omnia, ut suspicio esset, Gallos postulata sua ita adornasse, ut super illis facile transigi posset, invidia odiosarum rerum in Suecos devoluta. Quæ ut ad conventum modum corrigerentur, Sueci frustra monebant.

Gallica propositio conventioni non respondet. 30. Maji.

Propositio ipsa 1. Jun.

§. 65. Ita tandem propositio per Mylonium ad Cæsareos delata; quæ quoniam futuræ negotiationi fundamentum præstat, visum est conceptis verbis eam huc inserere. *Quemadmodum S. Regia Majestas Suecia ab initio præsentium Germaniæ motuum, quantum literis, nuntiis & legationibus unquam fieri potuit, id unice cavit, ne periculoso hoc bello corriperetur: ita postquam vitare omnino non potuit, quin pro necessaria sua securitatis, libertatisque publicæ defensione arma caperet, hunc semper bello scopum præfixit, idque jam à quindecim annis quæsivit solicite, ut tractatu moreque Regibus solenni non modo cum Serenissimo Imperatore Romano quamprimum decore transigeret, sed & Imperator ipse sinceriori cum Ordinibus Imperii confidentia, ipsique inter se Ordines indissolubili concordiæ vinculo redunirentur. Cum enim sua & finitimorum mala ab Imperii malis oriri animadverteret, haut difficulter prævidebat, illa rite curari non posse, nisi his sublatis: adeoque utrisque simul sanandis necessaria fore cum Exterorum tum Ipsorum Ordinum Imperii concursum, suffragia, coöperationem. Hoc fine fœdus fecit cum Rege Christianissimo, plurimisque dictorum Procerum. Hac intentione tot annos inter præparatoria laboravit, ut omnes, quorum interest, debita securitate muniti admitterentur. Eoque tot annorum bella sustinere coacta fuit, non sine multa temporis, sumtuum, laboris, adeoque, quod maxime dolendum est, Christiani sanguinis jactura. Cujus culpa nil attinet hoc loco repetere, quo non tam ad contendendum, quam omnibus amicis, æquisque viis ac rationibus conciliandum animos accessimus. Sufficit ex ante actis Orbi universo de Regiorum armorum justitia abunde constare; quæ tamen & ipsa luculentius ostendi potest requirentibus occasionum momentis. Id saltem etiamnum querela dignum est, quod cum tot annorum sudore ac sanguine opus fuerat, antequam debiti obtineri poterant salvi conductus, jam demum, postquam non modo pro dictis statibus citra distinctionem inter mediatos & immediatos,) sed & generatim pro universis & singulis Regnorum adherentibus, qui non sunt Status Imperii, sub Cæsarea manu sigilloque obtenti sunt, Imperatoria, Regia-*

que

1645. que fides, publica pacta & diplomata ita exponantur, ac si nemo eorum securitate gaudere debeat praeter solos Imperii status immediatos, contra expressissima salvorum conductuum verba. Hoc modo nobiscum agi cernentibus merito quidem cautio deberet esse, ne ordine praeposteró, contraque omnium tractatuum naturam & indolem ad principale negotium transiremus, nisi praeliminaribus rite adimpletis. Veruntamen quoniam anxie maturandum suadent non solum ipsius rei necessitas, sed etiam afflicta Christianitatis suspiriis comitata praesentium unanimia statuum vota precesque, ut omnes videant, tum quantum eorum sententiae deferamus, tum quo studio pacis feratur Sac. Reg. Majestas Suecia, re tota cum Legatis Gallicis diligenter communicata, consiliis mutuis jacienda statuimus sequentia fundamenta, sed ea lege, ut etiamnum ante replicam residuis praeliminarium desideriis debite satisfiat. Quod igitur felix faustumque jubeat esse Deus; quia Caesareis Dominis Legatis haut inconveniens visum est, ut pro materia tractandi reassumantur, qui ante novennium à Regni Suecie Cancellario, & Electore Saxoniae delineati sunt articuli; hic vos praesenti rerum statui saltem propius accommodatos, ceu media pro supra dicto scopo obtinendo, rationi & aequitati maxime consentanea ponimus: salvo tamen nobis, caeterisque quorum interest, foederatis & adhaerentibus nostris, jure mutandi, addendi, demendi, explicandique, quidquid ulterius pro communi pace restaurandaque firmandaque necessarium visum fuerit. In Nomine Sacrosanctae & Individuae Trinitatis; I. Bellum, quod inter Reges Regnaque Suecie & Gallie, eorumque foederatos & adhaerentes ex una; tum Imperatorem Romanum & Domum Austriacam, eorumque socios & assistentes, exteros & Germanos ab altera parte sat acriter hactenus gestum est, tum omnibus priorum dissidiorum reliquiis ab initio motuum Bohemiae vigore praesentis transactionis ita componatur ac sopiatur, ut nec ejus nec ullius alterius rei causa vel praetextu alter alteri posthac quidquam hostilitatis aut inimicitiae, molestiae, vel impedimenti quoad personas, statum aut securitatem per se vel per alios, clam aut palam, directe vel indirecte, specie juris aut via facti, in Imperio aut uspiam extra illud [non obstantibus ullis prioribus pactis] inferat, aut inferri patiatur; sed omnes & singuli hinc inde hactenus tam ante bellum, quam in bello verbis, scriptis, aut factis illata injuria absque omni personarum rerumve respectu ita penitus abdicantur, ut quicquid eo nomine alter adversus alterum praetendere potuisset, perpetua sit oblivione sepultum. II. Vicissim pax Christiana, universalis, perpetua inter dictos Serenissimos Reges Regnaque Suecia & Gallia, eorumque foederatos Imperii status & adhaerentes, nec non Serenissimum Imperatorem, ejus haeredes ac successores, Domum Austriacam, dictosque socios & assistentes, Regem Hispaniarum, Electores, Principes & Civitates ita mutuo renovetur ac stabilitur, adeoque sincere: serioque in posterum servetur & colatur, ut omni ex parte, & cum universo imperio Romano amicitia firma, fida vicinitas, & secura studiorum pacis cultura revirescant & floreseant. III. Quia vero externum & intestinum bellum eo nexu inter se cohaerent, ut neutrum pro rite composito haberi possit, nisi utriusque causa tollantur, externa vero causa ab internis ita stant, ut ista tolli nequeant, nisi his sublatis. ideo necessum est, ut ante omnia à Serenissimo Imperatore Romano per universalem & illimitatam Amnestiam universi & singuli Status, tam mediate quam immediate Imperio subjecti, inprimis qui cum Regibus & Regnis Suecia Galliave quacunque necessitudine junctí fuerant, aut etiamnum sunt, Electores, Principes, Comites, Barones, Civitates, liberaque Imperii Nobilitas, (inter alios Regnum Bohemiae cum annexis, Domus Palatina, Wurtenbergica, Badensis, Augusta Vindelicorum, &c.) tam quoad dignitiones & bona, quam quoad dignitates, libertates, & jura restituantur plenarie in eum statum in sacris & profanis, in quo ante exortos anno 1618. Imperii motus prosperrime floruere, non obstantibus, sed annullatis quibuscunque interim per proscriptiones, confiscationes, res judicatas, generales aut particulares transactiones, praecipue Pragensem, aliove quocunque modo factis in contrarium mutationibus. IV. Restitutorum in sua quisque status, jurisumque possessione ita firmetur ac stabiliatur, ut nullus in posterum facto inde dejici possit vel debeat. Quod si vero quem jure convenire vel experiri necesse fuerit, ejusmodi ineatur justitiae ratio per omnia, ut ea inposterum absque omni personarum rerumve respectu unicuique juxta fundamentales Imperii leges & constitutiones, praecipue pacem religionis (qua etiam Reformati comprehendantur, eoque omnium supra infraque de Evangelicis dictorum, pari cum iisdem jure participes;) aequabiliter administretur. V. Ut autem omnis in futurum internis externisque motibus ansa praecidatur, haec potissimum requirantur, ut si Rex Romanorum eligendus sit, non eligatur nisi vacante Imperio: si novae leges ferendae, veteresve interpretandae fuerint, si bellum bellicive apparatus; si pax aut foedera facienda: si publica Ordinibus tributa imponenda; si aliquis Imperii Status dignitate bonisve exuendus videatur: nihil horum aut quidquam simile posthac unquam fiat vel admittatur, nisi cum Comitiali, liberoque omnium Imperii Ordinum suffragio & consensu. VI. Sicut autem dictis Statibus caetera omnia ipsis de jure competentia Regalia perpetuo illibata manebant: ita jus faciendi cum Exteris foedera pro sua cujusque conservatione & securitate singulis perpetuo liberum esto. VII. Et ut eo perfectior sit Ordinum inter se concordia, quaecunque hactenus inter Evangelicos, & Catholico-Romanos de pace Religionis & bonis Ecclesiasticis mota sunt controversiae, ea communibus utriusque partis consiliis operaque simul cum hoc tractatu absque ulteriore ad alios dilatione, amicis, aequis & Christianis modis ita penitus solideque componantur, ut non duntaxat de vero certoque intellectu dictae pacis religiosae nullum amplius superesit dubium, sed & caetera Ecclesiastica & Politica gravamina, quae dictos Proceres tamdiu ab invicem distraxerunt, funditus extirpentur, nullo bellorum semine relicto. Quinimo si qua in posterum ab ejusmodi rebus dubia inter eos oriantur, ea quoque, ut omnis evitetur occasio turbarum, non nisi amicabili compositione ex aequo bonoque communi expediantur. VIII. Ad universalem quoque pertinet Amnestiam, ut omnes & singuli tam bellici officiales, militesque, quam Consistoriales & ministri togati, Civiles & Ecclesiastici, sive ex haereditariis Imperatoris, sive aliis exteris, aut Imperii provinciis oriundi, quocunque nomine aut conditione censeantur, qui Regibus Regnisque Suecia vel Gallia, eorumve foederatis aut adhaerentibus toga vel sago militaverunt, aut quocunque modo adhaeserunt, a summo ad infimum, ab infimo ad summum absque ullo discrimine vel exceptione cum uxoribus, liberis, haeredibus, successoribus & servitoribus; quoad personas & bona in eum vitae, famae, honoris, conscientiae, libertatis, jurium ac privilegiorum statum, quo ante dictos motus gavisi sunt, aut jure gaudere potuerant, postliminio restituantur: nec eorum personis aut bonis, hujus viginti septem annorum militiae causa ullum creetur praejudicium, ullave actio vel accusatio intentetur, multo minus ulla poena damnumve sub quocunque praetextu irrogetur. IX. Omnes & singuli utriusque partis captivi citra discrimen sagi vel togae [inter eos serenissimi Regis Portugalliae frater Princeps Eduardus,] intra mensem à dato absque lytro liberi dimittantur. Quodsi quis ante hos tractatus sub lytri sponsione dimissus fuerit, is lytro nondum soluto illud solvere adhuc teneatur. Qui vero post initos hosce tractatum lytrum quidem promisit, nondum tamen dimissus est, is

1645.

abs-

1645. *absque lytro dimittatur. Sive autem lytrum promissum fuerit, sive non, omnes indistincte captivi custodiæ sumtus solvere teneantur. X. Satisfactio Regibus Regnisque debita ita fiat, ut pro præteritis præstentur indemnia, & cum fœderatis suis in futurum secura. XI. Eorum officialibus & militiæ solvantur ex æquo & bono justæ sue prætensiones, absque onere dictorum Regnorum. XII. Eodem modo Regnorum fœderatis, qui cum iisdem in armis sunt, cumprimis Illustrissimis Landgravio Hassiæ, & Principi Transsylvaniæ, eorumque militiæ ex æquo & bono satisfiat. XIII. His ratis præstitisque loca ab utrisque occupata cum tormentis bellicis & eorum annexis, aliisque ibirepertis mobilibus, suis quaque prioribus legitimis dominis reddantur. Reddita vero sive maritima & limitanea, sive mediterranea fuerint, ab ulterioribus utriusque partis præsidiis perpetuo posthac libera sunto. XIV. Denique omnium belligerantium partium in Imperio militia totaliter exautoretur, Suedica nationis milite, & quantum è Germanis pro se retinere voluerit Serenissima Regina Suecia in suos status translato. XV. Tandem ut studia pacis vicissim reflorescant, quæ ante annum 1618. inter omnes partes viguere commercia, cum omnibus inde dependentibus inviolabili pristinæ libertatis cursui terra marique modis omnibus asserantur, remotis, quæ interim irrepserant impedimentis, prout in progressu tractatus latius exponetur. XVI. Hac pacificatione ex parte Regum Regnorumque Suecia & Gallia comprehendantur, qui voluerint, Reges & Principes, ante conclusionem tractatus nominandi. XVII. Quod si post pacem hanc initam contigerit ulli partium ea, quæ in supradictis articulis promissa sunt, non servari, teneantur Reges Regnaque Suecia & Gallia, atque universi status Imperii, junctis cum parte læsa consiliis viribusque arma sumere sine mora aut tergiversatione ad repellendam injuriam, statim atque post mensem, ex quo fuerint ab injuriam passo moniti. XVIII. In horum omnium & singulorum fidem majusque robur Instrumenta pacis manibus & sigillis utriusque partis Legatorum munita statim hinc mutuo extradantur: eorum ratihabitiones à Regibus Suecia Galliaque & eorum fœderatis, tum ab Imperatore & Ordinibus Imperii, ut moris est, signata intra menses à dato commutentur, hac denique commutatæ publicatio & executio pacis excipiant & sequantur. Quæ omnia cum ita comparata sint, ut unicuique quod suum est tribuant, & concilient, Serenissimo Imperatori summum honorem & respectum, Ordinibus Imperii tum amorem venerationemque erga suam Majestatem, tum fidam inter se concordiam, totique Imperio non modo legitimam libertatem, sed & perpetuam cum finitimis Regibus & Rebuspublicis amicitiam; his autem debitam suorum Statuum securitatem: nequaquam dubitat Legatio Suecica, quin Cæsarei Domini Legati, quo sunt in patriam, communemque quietem affectu ita se ex ipsorum Imperii Procerum, Deputatorumve judicio & consiliis erga singula scripto sint declaraturi, ut exinde Orbi universo constet, eos quod verbis hactenus sæpe profitentur, reipsa tandem præstare velle, nempe universis optatam, firmam, constantemque pacem. Osnabrugæ ipsa Dominica Trinitatis Anno 1645.*

Gallorum propositio non respondet conventioni.

§. 66. Eodem die & à Gallis Monasterii exhibita propositio, quam non ex conventione fuisse conceptam Sueci querebantur, præsertim nulla sacrorum mentione facta. Cujus rei culpam Servientus in morosum nimis Avauxiii erga sacra Romana studium rejiciebat. In commune tamen excusabant, ex aula formulam sibi transmissam, quam interpolare nefas fuerit. Ac ita laxis verbis omnia esse perstricta, ut & ista facile subintelligi possint: nec minus quam Suecos se ad eadem obtinenda in tractatu ipso incubituros. Cum Rosenhahnius reponeret; ni gravamina circa transactionem Augustanam & bona Ecclesiastica penitus tollantur, stabilem pacem sperari non posse; Avauxius respondebat; non usque adeo circa omnia belli semina eradicanda laborandum; ac præstare, ut in præsens arma honeste, nec citra emolumentum ponantur. Num deinceps alia bellorum tela oritura sit, non usque adeo præcavendum esse. Cæterum Sueci non admodum ægre ferebant, à Gallis Evangelicorum commoda ita frigide acta; quod isti, quantum favoris apud Catholicos & Pontificem aucupari constituerant, tantum apud Evangelicos prodigerent. Sed & illud perspiciebant Sueci, cum Galli ex suo ingenio omnia agerent, deinceps sibi circa talia communicanda non adeo anxie esse laborandum. 1645.

Judicia de utraque propositione.

§. 67. Vulgata jam utraque propositio varia hominum judicia incurrebat. Ac in Gallica quidem id Sequestribus displicebat, quod in exordio jus addendi, demendi, mutandique sibi reservassent, velut ex fortuna belli leges pacis asperaturi. Quæ verba & in Suecica Cæsarei adspernabantur jactantes, non prius ad tractatus se accessuros, quam Regii declarassent, quid iisdem sibi velint. Contarenus quoque judicabat circa restitutionem nimis laxe positum, *non obstantibus quibusvis transactionibus*; cum hoc modo multæ conventiones maturo judicio initæ rescindendæ forent, velut quæ inter Colonienſem & Luneburgicos super Hildesienſi præsulatu inita fuerat. An sub rescindendis proscriptionibus Palatina quoque causa comprehenderetur Contareno scisscitanti, Galli ajebant. Quam & abolendam ipse censebat. Plerisque tamen videbatur, tanti rem momenti difertis verbis fuisse exprimendam. Quod de Rege Romanorum vivo Imperatore non eligendo positum erat, id Osnabrugensis Præsul Electorum juri derogare notabat. Eduardi Bragantini mentionem haut caute factam Contarenus putabat, ne forte Hispani ansam inde caperent veneno istum tollendi. Super cautione denique pacis, & satisfactione Galliæ clarius explicari cupiebat Contarenus. Id quod Galli ad Longuevillii Ducis adventum rejiciebant. Ast Succorum propositio apud Evangelicos magno applausu excepta, quibus & certatim ab his gratiæ actæ, non solum quod communis Germaniæ salutis rationem habuissent, sed & omnia ita temperassent, ut cuilibet peculiaria sua desideria sub Reginæ favore pervincendi occasio esset. Ipsi Brandeburgici testabantur, omnia quæ proposita forent æquitate niti, iisque pro virili se suffragaturos. Spem tamen esse, satisfactionem moderatam iri postulatum. Nam ut aliqua fiat, ac Cæsar belli sumtus solvat, æquum ducebant. Sed Catholicis longe alia mens, queis superbum nimis videbatur, Cæsaris potestatem atque autoritatem ita angustis finibus circumscribi. Mirabantur quoque de Reformatis paci Religionis includendis expressam mentionem fieri. Circa satisfactionem obscure insinuatam anguem in herba latere. Nec abolitio pacis Pragensis, & peculiarium transactionum arridebat. Compositionem Catholicos inter & Evangelicos optandam magis, quam sperandam. Cæsarei Osnabrugæ vel octo annorum meditatione asperiores excogitari leges potuisse negabant. Volmarus cumprimis in iras effusus verbis in eam debacchari; si talem prævidissent, nunquam acceptaturos fuisse. Haut se eam responsio digna-

1645. dignaturos, sed aliam propositionem eidem opposituros, quæ Suecis *Hispanica (quasi dicas mira ac monstro similis)* adparitura sit, sicut illa ipsis Suecica cœloque Arctoo asperior videatur. Spem pacis plane deploratam, & Suecos eam cordi sibi non esse satis ostendere. Quid aliud superesse quam ut Succi quoq; inter Ordines Imperii esse velint? Moriturum se potius, quam Cæsari ut talem pacem ineat suasurum.

Mediatores de indutiis proponunt. 7. Jun.

§. 68. Post exhibitam propositionem Monasterii Mediatores super induciis in sex menses proponebant ea lege, ut cuncta in præsenti statu tantisper maneant. Ad isthoc ea se ratione moveri scribant, quod perspicerent per eventus belli tractatus alterari, ac ita multorum mensium laborem irritum reddi. Venetum quoque peculiariter periculum movebat, suæ Reipublicæ à Turcis imminens, quibus melius obsisti posset Christianis inter se conciliatis. Huic succinebat Bavarus, obtentu boni publici peculiare commodum captans, quod per inducias velut caput Ligæ exercitum retenturus esset, Catholicis ad eum alendum tributa collaturis, retentis etiam, quæ occupaverat, locis. Sed Cæsareis eam ipsam ob causam inducie displicebant, quod Bavaro eædem tam lucrosæ essent futuræ. Galli in ambiguo hærebant, quod satis perspicerent, Cæsarem non nisi armorum vi ad pacem compelli posse, & tamen per inducias tam multorum à se occupatorum possessione frui cuperent. Eas porro à Suecis eo minus repudiatum iri censebant Mediatores, quo latius hi Cæsaris Provincias armis suis complexi fuerant. Sueci etsi consilium ab hoste profectum suspectarent, ad Reginam tamen, & Torstensonium relaturos se recipiebant. Sed Legati Ordinum Osnabrugæ cum id agitari intelligerent, manibus pedibusque obnitebantur, quod inducie præsenti rerum facie Cæsari emolumentum, Evangelicis exitium allaturæ essent. Cæsarem sede belli in ejus Provinciis fixa ad æquas pacis leges compelli posse. Ne Sueci occasionem amitterent hostem in ordinem redigendi, & victoria sua rite uterentur. Sueci re accuratius perpensa judicabant, priusquam certi quid concludatur, constare debere; ab hoste, an à Mediatoribus id negotium profectum sit: ad totam Europam, an ad solam Germaniam inducie pertinere debeant: tum quibus legibus, & quousq; ineundæ sint? Ad ea Rorteus reponebat; eam rem à Mediatoribus proficisci, ac Cæsarem, Hispanosque utique consensuros. Ad reliqua quod responderet, nihil habebat. Ex hoc Sueci liquido videbantur colligere; eas inducias ab hoste proficisci, ac necessitatem ipsi hoc consilii expressisse, duris Cæsaris in ditione hæreditaria, Hispani in Belgio, & Catalonia rebus; quo sociis Regibus fructum hujus expeditionis eriperent, ac vires interim reciperent. Haut tamen eas abrupte rejiciendas judicabant, sed rem potius in integro retinendam: interim haut eo segnius bellum gerendum, ac pacis negotiationi instandum.

Controversia super modo tractandi.

Cæsaris intentio.

§. 69. Regiorum propositio cum totius Imperii statum, Ordinumque libertatem spectaret, jam ardua quæstio agitari cœpit circa modum, quo Ordines super legibus pacis inter se consultare, ac ad tractatus cum Regiis concurrere deberent. Equidem Cæsaris mens ab initio fuerat absque Ordinum interventu pacem tractare. Unde hisce submovendis variæ artes tentatæ. Cum plane excludi non possent, primo certi Electores designati, qui consilio Cæsareis adsisterent. Post cum Deputati Ordinum Francofurti negotio pacis manum admoverent, Cæsareis incassum reluctantibus, super Deputatione Francofurti proroganda inter tractatus pacis laborabant, ut penes se solos Monasterii & Osnabrugæ rerum moderamen esset. Sed cum alii Ordines haut eo secius ad tractatus pacis aditum molirentur, tandem ut ea Deputatio Monasterium transferretur licet ægre consentiebant: quod cum paucis, quorum plerique ipsorum partibus addicti, aut saltem non adversi habebantur, melius sibi conventurum sperarent, reliquis suffragiorum numero obruendis. Et hoc 8. Jun. fine Volmarus Osnabrugam excurrens evocatis in Cæsareorum ædes Electoralibus, Luneburgico, Constantiensi, & Noribergensi, qui ordinariæ Deputationis membra erant, scriptò proponit: Cum Cæsaris consensu Deputatio Francofurtana Monasterium translata sit, primo quæri, qua ratione Ordines, qui ex ea Deputatione Osnabrugæ nunc agant, permovendi sint, ut Monasterium se conferant; quo casu super communicatione omnium, quæ Osnabrugæ aguntur, dispiciendum. Quod si isti Osnabrugam deserere nolint, ut deputatio sit dividenda, quæri, quinam Osnabrugæ, aut quinam Monasterii manere debeant; quomodo communicationes rerum propositarum, & suffragiorum institui queant, & quo intermedio loco, si res ferat, congressus sit habendus: an ibi res per solos Deputatos ordinarios expedienda, an quidam extra ordinem adjungendi, & quinam illi sint? Quia porro totius Imperii interest, tractatus ocyus absolvi, dispiciendum, an non satius sit Electores ac reliquos Ordines consultationes suas unum intra Collegium revocare; tum ne qui extra Deputationem sunt Ordines suffragii jure excludantur, videndum, quomodo Ordines isti suffragia sua per Deputatos illos ferre queant, ac tamen forma Deputationis velut legitimi Collegii constet. Num præterea insuper habita quorundam absentia ad primarium negotium disceptandum sit accedendum: & qua ratione munus mediatorium, quod Osnabrugæ deficit, sit supplendum? Denique cum post exhibitam propositionem Galli de salvo conductu Ragozii legatis concedendo moveant, quomodo iniquæ isti petitioni sit occurrendum? Ex his tamen id duntaxat caput, quod de omnibus Ordinibus in unum Collegium compingendis movebat, cunctis promiscue Ordinibus; totum autem scriptum solis Electoralibus communicabatur.

Cæsareorum eo nomine ad Ordines propositio.

Ordinum sententia super Electoribus.

§. 70. Ordines re in deliberationem deducta in eo primum conspirabant, Electoribus heic nil prærogativæ indulgendum, sed alios æque Ordines tractatibus adhibendos, ipso quoque Brandeburgico probante: cum id negotium ipsos æque, ac Cæsarem, Electoresque tangant; qui & belli mala ac onera pariter toleraverint, ac ad promovendam salutem publicam non minus adstringantur. Cum porro tres modi deliberandi in Imperio sint recepti, Comitia, Circulares, ac Deputatorum conventus; super Deputatione quidem videbatur; promovendæ justitiæ illam destinatam, non tractatibus pacis: nec plus sibi potestatis arrogare exclusis cæteris posse, nec reliquos in tanti negotio momenti decretis suis adstringere, ni peculiaribus ad hoc mandatis instruatur. Nec per solam loci mutationem plus potestatis in ipsam collatum, quam antea habuerit. Neque paucos istos tantum onus in se susceptuos, ut ad rationes reddendas obstringi velint, sive incassum abrumpantur tra-

Super Deputatione.

 ctatus;

1645. ſtatus, ſive ad finem perducantur, aliis, ubi leges pacis diſplicuerint, cum hiſce expoſtulaturis; uti circa Pragenſem pacem factum. Inprimis Luneburgicus teſtabatur, ſuos Principes, nec ſi cæteri quidem velint, id onus ſibi imponi paſſuros. Sed nec adparebat ratio, qua, manente Deputationis forma, reliqui extra eandem conſtituti nihilo ſecius ſua ſuffragia ferre poſſint. Haut magis congruere videbatur, ut conſultationes *circulatim* inſtituerentur, cum hoc modo fieri poſſet, ut novem aut plurium Principum ſuffragia non plus quam unius aut duorum aliorum valerent. Nec circularium conventuum poteſtatem ad iſtius indolis negotia porrigi. Ac inſolitum, in congreſſu omnium Ordinum ſuffragia circulatim ferri. Præter Franconicum & Suevicum alios ea collegii forma non adeſſe. Denique ſi ejuſdem Circuli Legati omnes in uno loco agant, alterutros Regiorum Legatorum offenſum iri: quod ſi autem dividere ſe velint, arduum ac tardum fore circularia ſuffragia colligere. Supererat igitur, ut hiece Ordinum conventus Comitiis par haberetur, eoque & conſultationes per tria collegia Electorum, Principum, & Urbium inſtituerentur: cum utique per Comitia totum Imperium longe melius repræſentetur, quam per Deputatos, quorum autoritas à Comitialibus decretis dependeat. Nec eo minus Ordines jus ſuffragii heic habituros, quod à Cæſare vocati non ſint; cum vocatio id jus ipſis haut quidquam tribuat, ſed quod Ordinum numero cenſeantur. Huic conſequens videbatur, abſentes non amplius morari, quibus & mittendi facultas fuerit, & obligatio ſervandæ patriæ ultro adcurrendi. Ita absque vitio à præſentibus conſultandi initium fieri poſſe, ut tamen abſentibus liberum ſit ſuos huc mittere, ratis manentibus, quæ interea heic tranſacta ſint. Num à Cæſare denuo vocandi ſint, in hujus arbitrio poſitum eſſe. Sed quia tractatus duobus locis haut ſine difficultate procedebant, quidam cenſebant, coſdem Coloniam; aut alio transferendos, ubi & facile congreſſus Ordinum Comitiorum faciem induere poſſit. Quia tamen Regii ægre huc deſcenſuri erant, duplex via erat, ut Collegiorum indiviſorum unum, idque validius uno, reliqua duo altero loco agerent: vel Collegia diviſa utrinque reſiderent, arduis negotiorum invicem communicandis. Circa ſupplendam demum Oſnabrugæ mediationem, etſi Henricus Julius Lauenburgicus Dux denuo operam ſuam offerret, decentius tamen viſum è præſentibus deſignari, qui Cæſareorum ac Regiorum propoſita ac reſponſa hinc inde ferrent: quo fine ex Electoribus Moguntinus & Brandeburgicus, è Principalibus Conſtantienſis, & Luneburgicus, ex Urbicis Noribergenſis & Colonienſis nuncupabantur. Hanc ſuam ſententiam Ordines ſcripto conceptam Cæſareis tradiderunt: qui

19. Jun. ſuper ea deliberaturi cum Electoralibus utrinque Lengricham ſe contulerunt.

§. 71. Inter quæ Succi Brandeburgicis proponebant, an non è re ſit à Cæſare Comitia indici, ut tamen, qui nunc adſint, in locis tractatuum maneant, & quæ agantur obſervent, & ad Comitia referant. Ibi quippe Ordines patrocinantibus Suecorum armis deſideria ſua obtinere, ac diu moleſta gravamina abolere poſſe, reſtituto ſimul cum libertate ſua pleno Comitiorum uſu, quem Cæſar hactenus per Electorales, ac Deputatorum conventus paulatim abolere ſit conatus. Brandeburgici contra oſtendebant; mala Germaniæ adſpernari moras, quæ indicendis Comitiis requirantur; nec Evangelicis Ordinibus per Comitia ſat ponderis eſſe, pari licet cum Catholicis fere numero, dum non pauci per litigia ſuper priore loco, & quod poſſeſſoribus Præſulatuum ſeſſio negetur, congreſſibus arceantur: cum contra Catholici ſemper frequentes adſint, novis inſuper non ita pridem in Ordinum dignitatem provectis, ut facile Evangelicos ſuffragiorum numero obruere queant. Nec alias Cæſareis artes deeſſe, quibus pro libertate fortius loqui audentes protelent. Igitur ne Comitiorum mentionem injicerent rogabant. Conventui huic ob frequentiam Ordinum præter vocabulum Comitiorum nihil deeſſe. Et ſimilem congreſſum ſub Maximiliano II. An. 1567. ex decreto Comitiorum Erfordiæ indictum, habitumque. 1645.

§. 72. Adpulerat inde Monaſterium Joſephus Bergaignius, Cameracenſis Archiepiſcopus, Hiſpaniarum Regis legatus; quem paucos poſt dies inſecutus eſt Henricus Dux Longuevillius à Rege Galliæ Princeps legationi ſuæ deſtinatus; ſic ut poſt ejus adventum Avauxius, & Servientus fere conſiliariorum duntaxat loco forent, adducto etiam Secretario legationis ſibi obnoxio, cui menſtruum ſtipendium mille floreni erant. Huic oppidum ingreſſuro præter Gallicos nemo Legatorum obviam proceſſit; tum ut ejus pompa tanto eſſet inſignior, nulla ab aliis acceſſione, tum ob controverſiam inter Contarenum Venetum, & Oſnabrugenſem Præſulem Collegii Electoralis Legatum; quorum hic initio Venetum præcedere cupiebat, quod inter Electores Rex quoque Bohemiæ cenſeretur; poſt ut alternis rhedas adventantibus obviam mitterent, obtulit, Venero obnixe nullo interjecto poſt Gallos & Hiſpanos inceſſum pertendente. Unde & Chiſius conſtituebat nemini deinceps rhedam obviam mittere; id quod & poſt à reliquis ad finem uſque conventus fuit obſervatum. Comitatus alias iſti numeroſus ac ſplendidiſſimus. Cum contra Caſpar 25. Jun. Pegnerandæ Comes, & ipſe Legationis Hiſpanicæ Princeps, modico, nec ſatis ad ſplendorem digeſto uteretur, deprecatus quoque, ne oppidani in armis ipſius adventu conſiſterent. Priore tamen loco hunc licet poſterius ingreſſum Cæſarei inviſebant, quod Longuevillius *Celſitudinis* ſe titulo ſalutari veller. *Alteſſe.* Id quod Hiſpani plane abnuebant, cauſati, etiam Condæum, & Sueſſionenſem, Engolemiumque & Vindocienſem regio ſanguine ortos, cum legatorum munere fungerentur, Excellentiæ titulo fuiſſe contentos; unde Pegneranda, cum utique Excellentiæ titulum accipere & dare pertenderet, toto tempore à viſitando eodem abſtinuit, magno tractatuum impedimento, quos perficere haut arduum videbatur fuiſſe, ſi ſolis iſtis inter ſe colloqui licuiſſet. Eoque multi ſuſpicabantur iſtam Longuevillii prætenſionem Mazarino ſuggerente ſuſceptam, qui huic gloriam confectæ pacis inviderit, præſertim cum is Condæi affinitate implicitus eſſet. Idem cum Hiſpano Cæſarei pertendebant, quoad Trautmansdorfius adveniret, qui inanium parum curioſus contentus erat, ut utrinque tertia perſona adhiberetur. Id quod & Mediatores faciebant. Etſi Volmarus poſt circa Excellentiæ vocabulum Gallo gratificaretur. Aſt Succi petenti cum titulum haut ægre largiebantur, cum Regio ſe ſanguine apud Gallos ortum, ac ſupremum Novi Caſtri Principem oſtenderet. Cæterum fuerat Pegneranda mediocri familia ortus, ſed tertio loco genitus; unde juvenilibus annis litera-

Super Circularibus conſultationibus.

Conſultatio Comitialis placca.

Abſentes non amplius morandi.

De transferendis tractatibus, aut dividendis Ordinibus.

De ſupplenda mediatione.

Ordines à Comitiis abhorrent.

Longuevillius & Pegneranda Monaſterium ingrediuntur, 20. Jun.

1645. literatum ſtudiis ſe adplicuerat, aliquamdiu etiam lectoris publici in Salmantica Academia munere functus. Aſt duobus fratribus majoribus natu mortuis hæreditate aucto uxoris ducendæ neceſſitatem conſervatio familiæ impoſuerat, quam & egregie nobilem, & formoſiſſimam nactus eſt, ſic ut crederetur eam ob cauſam à Rege ad exteros ablegatus, cui etiam reditum ſæpius petenti abnegaverat, quod adhuc improlis anno ætatis quinquageſimo ageret. Is nunquam peculiaribus Electorum legatis dextræ manus honorem domi ſuæ, aut titulum Excellentiæ dare dignabatur: ac initio velut attonitus audiebat, haut reverentius de Cæſare, Hiſpaniarum Rege, & Domo Auſtriaca, quam de aliis Principibus, ſermones haberi, quod iſti in Hiſpania tantum non Numinum in vicem colantur. Cæterum is penitus ſibi perſuaſerat, Mazarinum pacem averſari, quod bello diteſcendi materia ſuique conſilii adhibendi eo major neceſſitas foret. Et tractatus in ſpeciem ſumtos, ut plebs ſpe propinquæ pacis eo facilius tributorum onera toleraret. Hac perſuaſione imbutus cenſebat, omnem cum Gallis negotiationem inanem eſſe, eamque non alio fine adhibebat, quam ut Belgas ad ſeparatam pacem permoveret. Quo & Scopo potitus eſt, magis ſcævo Gallorum tractandi modo, quam propria induſtria.

Cæſareorum & Electoralium decretum. 31. Aug. 1. Sept.

§. 73. Aſt Cæſarei & Electorales Lengrichæ habito congreſſu decernunt: Omnes utique Ordines cum jure ſuffragii quovis modo ad tractatus admittendos, quantumvis à recepto conſultandi modo ſit diſcedendum. Tum à Cæſare ſingulis, qui nondum heic comparuerint, denuntiandum, num huc ſe conferre velint, nullo præfixo certi temporis articulo: addito, ni adfuerint, haut eo ſecius negotium peragendum, & decreto heic facto omnes ſtringendos. Iſtorum adventu per tria Imperii Collegia conſultationes ad finem usque tractatuum continuari poſſe. Sed ne interim, quoad iſti adpulerint, tempus fruſtra teratur, conſultationes ab Electoralibus, & qui è Deputatorum numero heic adſint Ordinibus, in duas pro more Curias diviſis, Monaſterii inſtituendas, Deputationis tamen nomine diſſimulato. His binas è Principum, totidem è Civitatum claſſe adjungendos, quos ipſis Ordinibus deligere placuerit. Tum ne Suecis offenſæ prætextus præbeatur, Moguntinos & Brandeburgicos qui nunc ſint Oſnabrugæ manſuros, ſalva ipſorum Monaſterium legatione, quibus bini è Principum, totidem è Civitatum numero adjungendi; penes quos ſit Cæſareis conſilio adeſſe, quæ ibi aguntur cum Monaſterienſibus communicare, cæterorum Ordinum deſideria excipere, ac ad Monaſterienſem conventum referre. Mediationem Oſnabrugæ per Moguntinos & Brandeburgicos, ſalvo tamen Daniæ Regis jure, tantiſper ſupplendam: aut ſi Sueci utique velint, reliquos ibi delegatos iſtos aſſociandos. Iſthoc decretum Electorales diu premebant ob negatum ipſis à Principalibus *Excellentiæ* titulum; quæ controverſia omnem inter ipſos communicationem abruperat. Ejus decreti cognoſcendi deſiderio à Principalibus eum titulum extorqueri poſſe ſperaverant. Brandeburgici tamen ſtatim, quæ Lengrichæ acta forent, referebant; Catholicos mordicus inhæſiſſe decreto Francofurtenſi ſuper Deputatione Monaſterium transferenda: ſe ſolos rationum pondere contrarium eviciſſe. Id tamen diſſimulabant, tam communem Ordinum conventum, quam Deputatorum interim conſultationes ſoli Monaſterio adſtrictos. Contra fingebant, haſce conſultationes ſex duntaxat ſeptimanarum ſpatio circumſcriptas; interea à Cæſare id decretum ratihabendum; ac tunc modo in Comitiis ſolito procedendum. Id quod ab aliis relatum, ne Brandeburgici quidem Salvio amplius inficiabantur. 1645. 12. Jul.

Id exteris Ordinibus diſplicet.

§. 74. Aſt Legati Ordinum Oſnabrugæ apud Suecos acriter conqueri; affectari ab Electoralibus inſolitum hactenus *Excellentiæ* titulum: contra inſtituta Imperii ita contumelioſe, & velut adverſus ſubjectos ſecum agi: ſe inſciis decretum factum, & ſibi quousque tractatibus pacis intervenire debeant præſcriptum. Atqui ſatius fore in eorum partes concedere, qui jura ipſorum tueri ſtatuerint, quam cum illis, à quibus proculcentur, adverſus ſacrorum & libertatis defenſores pugnare. Nec obſcurum eſſe, vanam ſpem oſtentari tractatuum, in quibus ſuffragia ipſorum locum habitura ſint; revera *Deputationem* diſſimulato licet vocabulo obtrudi. Ita Cæſarem, cui pro lubitu ratificationem ſuam extrahere integrum ſit, ſcopo ſuo potiturum, cæteris Ordinibus tractatu excluſis. Igitur petebant, autoritate ſua ad diſſipandos eos conatus conniterentur. Eadem Suecorum de iſto decreto mens, qui ignominioſum ſibi judicabant, ſe numeros deinceps fore tractatibus Oſnabruga Monaſterium pertractis. Id quod Salvius Lœvvio Brandeburgico Legato aſpere exprobrabat, minatus; hoc ſi fiat, vitio ſibi datum non iri, ſi pacem ſuam ſeorſim faciant, præterito Brandeburgico, ac reliquis Ordinibus, qui ſalutaria conſilia ultro oppugnatum eant. Iſte ut videbatur nonnihil turbatus re cum Cæſareis & Moguntinis communicata Monaſterium excurrebat. Unde reverſus ſtatim Suecis ſignificat; operæ ſe pretium ibi non feciſſe, Colonienſi & Bavaro præfracte decreto Lengrichæ facto inhærentibus, quod retractari ſuo Collegio contumelioſum fore. Suecorum non eſſe multa ſuper modo conſultandi inter Ordines movere, ſed adverſus propoſitionem ſuam objicienda diluere. Huic à Suecis reponebatur; Electoralibus contumelioſum non fore cum aliis Ordinibus conſpirare, ac modum conſultandi univerſorum decreto conſtitui. Aſt Ordinibus turpe ab Electoribus leges accipere. Regum ſociorum quoque intereſſe, qui Ordines ad tractatus invitarint, Cæſarem ipſum ſuffragii jus agnoſcere: quod qua ratione exercendum ſit, ipſis inter ſe ſtatuendum. A ſe atque Gallis jus belli paciſque vindicari Ordinibus. Atqui ſi ab Electoribus ejuſmodi decretum condatur, quo alios ſtare neceſſum ſit, id jus ipſo in limine elidi, ac in ſolos Electores non obſcure transſcribi. Uti & Suecis. 13. Jul.

Oſnabrugenſium ſententia ſuper eo decreto. 17. Jul.

§. 75. Mox ſuper decreto Lengrichæ facto Ordines Oſnabrugæ congregati ejusmodi declarationem edunt; qua uti à Cæſare Ordines huc evocari probabant, ita tractatus Monaſterium ſolum transferri nec utile, nec præliminari pacto, nuperoque Receſſui imperii congruum cenſebant. Nam pro lubitu ſubverſis, quæ tanto labore convenerunt, quid de reliqua negotiatione ſperandum? Nec Suecos in eam Ordinum abſtractionem conſenſuros, quæ ſi refragantibus iſtis pertendatur, forte tractatus plane abrumpendos. Nec à ſe probari poſſe conſultandi modum, quem

8. Jul.

1645. tantisper observandum Electorales decreverint. Quæ omnes spectant ab omnibus curanda; ac si ab omnibus Ordinibus suffragia sint ferenda, Deputationem Francofurtensem longe diverso fine constitutam locum habere non posse. Qua semel irrepente, in infinitum eludi posse collegiales deliberationes obtentu non secutæ Cæsareæ ratihabitionis, aut alterius causæ. Adjunctis paucis è Principum & Civitatum classe reliquis exclusis querendi causam dari, nec per æmulationem ac diffidentiam facile in paucos illos consensum iri. Igitur utique consultationes per tria Collegia auspicandas, non spernenda jam Ordinum præsentia, & pluribus propediem adfuturis. Sed, qua ratione utroque in loco simul deliberationes instituendæ forent, non ita in expedito erat, cum multos ex Ordinibus in utroque loco legatos habere tes bello acciſæ non paterentur. Ac si pars Ordinum Osnabrugæ, reliqui Monasterii manerent, metus erat, ne omnes Catholici Monasterium se conferrent; unde magnæ æmulationis ac diffidentiæ, distractionisque ansa surrectura sit. Igitur ab initio Urbici censebant, duo debiliora Collegia in uno, tertium validius in altero loco sedem figere debere; Principales tamen censebant; minimum fore difficultatis, si collegia in se dividantur, ut tamen communicatis invicem consiliis omnia decernantur. Quod & Urbici tandem probavere, modo utrinque partes ex utraque religione constarent, ne forte hac occasione distractio Ordinum è diversitate sacrorum oriretur. Communiones in loco intermedio, aut, quod Regiis Legatis solitum sit, alternis vicibus in hoc aut
25. Jul. illo tractatus loco faciendas. Id decretum scripto conceptum Ordinibus Monasterienſibus exhibent, rogantes, ut re expensa in eundem secum modum conspirent.

Et Cæsareis displicet. §. 76. Ista quantopere Cæsareis displicerent, dissimulare non poterat Lambergius Comes, qui Oxenstiernam invisens differebat: in promtu jam sibi Collegæque suo esse responsum Suecis fere placiturum, nec prolixa replica opus habiturum. Optandum fuisse, negotio huic solos Electores adhibitos, nec alios Ordines invitatos: tunc enim facile transigi potuisse. Nunc postquam alii Ordines cum suffragii jure huc pertracti sint, adquiescendum esse, quoad ipsi super modo consultandi convenerint. Eo expedito, & à Cæsare ratihabito, penes se moram non fore. Qui Monasterii erant Cæsarei Legati diserte profitebantur, cum consultandi modum, quem & plerique ibidem agentium Ordinum adspernentur, à se nunquam probandum, quo mordicus defenso non obscure profiteri Ordines, plus sibi externis in Regibus, quam in Cæsare, fiduciæ reponi. Mediatores quoque cum audirent, Suecis decretum Lengrichæ factum displicere, non segniter in hos invehi: Illos ipsos esse, qui paci manibus pedibusque obnitantur: ad quos non spectat, isti se negotio ingerere. Honestius facturos, si diserte profiteantur, pacem se nolle. Fieri nullo modo posse, ut duobus locis cum Ordinibus deliberationes institui queant. Et cum Suecі iniquas moras objiciant, Gallos bene acturos, si diversam viam ingrediantur. Quin & Avauxius eam ob causam Osnabrugam excurrens judicabat; Francofurtensem Deputationem plane sublatam, ac aliam illius loco deliberandi formam inventam, quam ipse judicet citra fraudem communis causæ admitti posse; quæ & Suecis non alio nomine displiceat, quam quod Electores Monasterium eum conventum

& Mediatoribus.

Gallorum super ea mens. 22. Jul.

transferre velint: cujus rei penes Ordines arbitrium sit. Nec ægre laturos se, si Ordinibus Osnabrugæ manere placeat. Contra Oxenstierna ostendere; ab Electoralibus Lengrichæ Deputationis vocabulum deletum, rem ipsam retentam, & quidem citra modum & tempus, quod vario obtentu pro lubitu extrahi possit. Suecos nil aliud quærere, quam ut universis Ordinibus sua libertas constet, ac non minus Principum, quam Electorum habeatur ratio. Eoque permittendum, ut ipsi Ordines cum Electoribus ea super re transigant. Id vero neque ferendum, ut in tertium locum à Cæsareis tractatus transferantur. Nam se idem ob multas rationes concedere non posse; & Ordines à Regiis separatos Cæsaris libidini obnoxios fore. Quin nec dissimulabat Brandeburgicus Fritzius, Cæsarcorum consilia huc spectare, ut
25. Jul. primo Regna socia Ordinibus Monasterium vocatis æmulatione & diffidentia distrahantur: inde Ordines Regnis divulsi, interque se commissi pessumdentur.

Electoris Saxoniæ Legatis salvus conductus datur. §. 77. Has inter disceptationes Cæsarei, pro Saxoniæ Electoris Legatis Suecos salvum conductum poscunt. Dubitabant initio Suecі, quod præliminari pacto Moguntini duntaxat & Brandeburgici Electorum facta esset mentio; ac metus foret, ne Saxo ad subvertenda salutaria consilia incumberet. Tum Cæsareis ob negatum Stralsundæ salvum conductum nunc par referri posse. Brandeburgici tamen, Luneburgicus, & Cassellanus à Suecis super hac re consulti differebant; etiam à Regnis omnes Ordines invitati sint, Saxoni accessum negari non posse, utut Austriacis addicto. Generosius fore ne inimicorum quidem præsentiam apud tractatus defugere. Si Saxo solito sibi hactenus more Evangelicorum commodis obstare audeat, non defore viam ipsum retundendi. Quas rationes eo magis admittebant Suecі, ut eo facilius, si opus foret, pro Ragozio & aliis idem obtinerent. Ac fortasse Saxonem nunc aliam consiliorum viam ingressurum.

Osnabrugenses Ordines Monasterium invitantur. 29. Jul. §. 78. Ast qui è Principum classe Monasterii erant, in deliberationem vocato Osnabrugensium placito decernebant; non melius in compendium mitti has disceptationes, quam si isti Monasterium se conferant, super forma & modo consultandi deliberaturi; quod intermedius locus tot legatos non capiat; Constantiensi, & Wurtembergico frustra refragantibus; quorum hunc adeo contemnebant Bavari, ut loquentem interturbare non verentur. Quos & numero suffragiorum obruere in proclivi erat, Austriaco, Bavaro, & Burgundo conspirantibus, quos Monasterienſis, ac Osnabrugensis, simul Mindensis ac Verdensis præsulatus suffragia fulciebant: aliis Catholicis, quicis boni publici cura, metu mussitantibus. Eandem sententiam Cæsarei, ac Electorales probabant, qui & Brandeburgicos hortabantur, ut vario rationum paratu Osnabrugensibus persuadeant, Monasterium ad paucos saltem dies citra præjudicium futuræ actionis concedere; ubi præsente Directorio Moguntino & Austriaco super hoc negotio sit statuendum. Nec Suecis offensæ causam præberi instauratis liberis Ordinum conventibus, quos ipsi curæ sibi esse profiteantur. Et hoc actu sublata Deputatione consultationem per tria Collegia incipi. Servientus heic Osna-
4. Aug. brugæ apud Suecos querebatur, paucos Monasterii Evangelicos, eosque ita trepidos, ut se suosque Collegas de actis docere vix audeant: cum ex adversa parte ibi adsint viri callidi, qui sæpe

fucum

1645. fucum ipsis faciant. Alias confirmabat, se suosque Collegas ad eundem scopum connixuros.

Osnabrugensium responsum.

§. 79. Osnabrugensium non paucis id Monasterienſium postulatum haut displicebat, velut parcendo tempori inserviens, parta quoque moderationis laude; ac istis vicissim, ubi res exigat, Osnabrugam accedendi necessitatem allatum iri. Post aliquot dierum disceptationem Suecorum sententia exquirebatur. Sueci verebantur, ne Ordines semel Monasterium delati à Cæsareis ibi omni modo sisterentur; aut saltem quod Gallis placebat, eorundem conventus alternis Osnabrugæ, & Monasterii agendum. Ubi facile fieri poterat, ut præcipua capita Monasterii sub Catholicorum directione deciderentur, levioribus Osnabrugam rejectis. Igitur ne vel paucos ad dies Monasterium se conferrent, monebant. Addebantur plures rationes, quibus hi permoti Monasterienſibus respondent: constare sibi, fœderatos Reges nullum deliberandi modum quo Ordines à locis in prævio pacto designatis ad alterutrum horum, aut tertium avocentur admissuros, sed potius tractatum abrupturos; queis offensæ ansam præbere nolint. Et si talem modum deliberandi agitent, frustra à se iter susceptum iri. Igitur petere, ut vel à se propositum deliberandi modum probent, vel si quid secus videatur, scripto moneant. Addebant; ut potius Cæsareos super maturando ad Suecorum propositionem responso urgeant. Placebat ea sententia Brandeburgicis quoque. Sed Cæsarei ægerrime ferebant, destinata sua hoc modo eludi. Erat quippe in promtu Cæsareum rescriptum, statim atque Ordines Monasterium se contulissent promulgandum, quo vetabantur inde discedere. Simul id agitabant, ut Imperii gravamina à tractatibus pacis dividerentur, peculiari conventione inter ipsos mediante Cæsare componenda. Sed & Contarenus, ipseque Longuevillius indignabantur, velut Suecorum suggestionibus istæ moræ foverentur bello

13. Aug. extrahendo. Unde Oxenstiernæ visum Monasterium excurrere, ubi Gallis ostendit; id quæri à Cæsareis repudiato modo consultandi ab Osnabrugensibus proposito, ut Regna à se invicem, Ordinesque ab his divellantur. Galliæ non minus quam Succiæ interesse, ut his conatibus obviam eatur, idque efficiatur, ut Monasterienses in modum Osnabrugensibus placitum consentiant, vel meliorem si possint proponant. Addebantur & alia huc spectantia, quibus Galli, qui hactenus Monasterienſium postulata non iniqua judicaverant, Osnabrugensium sententiam probare jam videbantur. Eadem & Contareno ingesta non parum ponderis apud ipsum habebant.

Cæsar Ordines ad tractatus advocat. 19. Aug.

§. 80. A Cæsare mox literæ totum per Imperium emittuntur, per quas Ordinibus exponit: cum Regiorum propositio Ordines non parum tangat, quorum juribus ipse nihil derogatum velit; ut, si id factum nondum sit, suos oeyus idoneis cum mandatis ad tractatus mittant, eosque in eo qui nunc est statu, cum tribus Imperii receptis Collegiis continuent, suisque Commissariis consilio ac ope fideliter adsistant. Eodem tempore Cæsarei scripto Ordinibus exhibito que-

Cæsarei de Osnabrugensibus queruntur. 19. Aug. rebantur, Osnabrugenses propositum conventum repudiasse, cujus non alius scopus fuerit, quam ut receptæ inter Ordines communicationis vicem subiret; non paucis quoque dubiis circa modum tractandi per præsentium utrinq; disceptationem expediendis. Super quibus antequam convenerit, responsum ad propositionem Regiorum exhiberi non posse. Quæ moræ cum Cæsari molestissimæ sint, postulabant, ut quid super Osnabrugensium sententia videatur, declarent. Ordinum Legati conventu habito ita decernunt: Omnes Ordines, queis hactenus sessio & votum in Comitiis fuit, ad consultandum cum pleno suffragii jure admittendos; consultationes per tria Collegia facta hinc inde communicatione ad conclusionem deducendas. Tum, refragantibus licet Austriaco, Bavaro, ac Burgundo cæteri pervicere, ut ob rationes ab Osnabrugensibus adductas tria Imperii Collegia inter se divisa utroque in loco resideant. Addebatur tamen, si in progressu tractatuum expeditior modus inveniatur, cum isto omisso amplecti liberum fore. Sed quia Osnabrugæ è Principum classe Catholicus nemo, Monasterii Evangelici pauci erant, placebat Wurtzburgensem, Monasterienſem, Paderbornensem, Hildesiensem, Osnabrugensem ac Mindensem Osnabrugam se conferre; Luneburgico, Saxonico, Franconicorum Comitum ablegato, ac Noribergensi Monasterium vicissim ituris. Urbicis, & aliis Ordinibus pro re nata huc aut illuc se conferre liberum fore. Quæ & Osnabrugensibus probabantur. Ita quidem hæcce controversia, quæ per aliquot menses agitata fuerat, tandem componebatur. Eam à Cæsareis inter alias causas moram suspicio erat extrahendis cum Ordinum invidia tractatibus, quod languentibus heri sui armis pax qualem hic cuperet obtineri non posset.

1645. Monasterienſium super modo consultandi declaratio. 23. Aug.

Controversia super exclusione certorum Ordinum.

§. 81. Sed mox novum oriebatur litigium super Magdeburgico, Cassellano, Durlacensi, Nassovio-Saræpontano, & Argentoratensi, qui ab Osnabrugensibus hactenus ad deliberationes admissi fuerant, sed quos Cæsarei, ac Monasterienses utique excludendos contendebant. Etsi de Argentinensi mox Cæsarei remittebant. Magdeburgico opponebatur; Augustum Saxoniæ Ducem eum Præsulatum unice titulo & occasione Pragensis Pacis possidere, qua non nisi sessio in Conventibus Circularibus indulta sit. Quo titulo ipse ultro renuntiaverit, invalidâ postulatione innixus. Protestantes Præsulatuum possessores ab anno superioris seculi quinquagesimo quinto per *Reservatum Ecclesiasticum* à Comitiis exclusos. Quod gravamen per tractatus expediendum præposterе proprio ausu vindicetur. Cassellano objiciebatur, Landgravium cum exteris Regibus Cæsaris hostibus fœdere innexum, cujus Vidua adhuc bellum in Cæsarem gerat, de cujus satisfactione Regii expresse in propositione mentionem faciant. Unde absurdum, ejusdem Legatum in consultationibus Imperii tolerari. Ex prævia conventione colligi fideles Imperii Ordines salvo conductu opus non habere, ac citra illum accessum ad deliberationes Imperii habere: contra per salvum conductum Cæsaris istam pro parte nondum reconciliata declarari, adeoque à consiliis publicis ad futuram usque reconciliationem excludi. Regios præteritorum oblivionem, per quam jus suffragii restituatur, inter conditiones pacis referre: unde id haut quidquam velut negotium expeditum ante pacem præsupponi posse. Aperirent sibi prius Hassi, acceptata Cæsarea gratia, viam ad suffragium, quam ipsi sibi occluserint, & hinc cum aliis fidelibus Ordinibus ad restinguendam belli flammam incumbant. Iisdem rationibus Durlacenus, & Saræpontanus, nondum Cæsari reconciliati, velut regnorum adhærentes ab Imperii deliberationibus excludebantur. Contra

Magdeburgici.

Cassellani.

Durlacensi & Saræpontani.

1645. Magdeburgici respunsum.

Magdeburgici contendebant, Ducem non Pragensi pace, sed legitimo & ordinario modo per canonicam postulationem Præsulatu potitum. Anno vicesimo quinto Coadjutorem, vicesimo octavo Archiepiscopum rite postulatum; nec pace Pragensi jus suum adimi eidem potuisse. Quo jure Evangelici Præsules Comitiis excluſi hactenus fuerint, inter gravamina discutiendum. Enimvero de hoc in præsens quæstionem non esse; sed num, quorum salus in pace vertitur, ad deliberationes admitti sententiamque dicere par sit? Esse hunc conventum extraordinarium, qui exemplis per Comitia usurpatis ita presse regi non debeat. Cassellani jactabant: Indubium sibi suffragii jus, quo jam de facto exui non possint hoc præsertim extraordinario conventu, ubi de universi Imperii, ac singulorum salute agatur. Fœdus suum cum exteris, & arma ad salutem Imperii spectare; nec hostium se loco haberi posse: quorum institutum à multis Ordinibus Catholicis juxta ac Evangelicis probetur. Quod mentio sui in præliminari conventione facta, salvusque conductus à Cæsare datus sit, non magis sibi esse fraudi debere, quam Bavaro, & Colomensi. Ordines jam non convenisse, velut consiliarios Cæsaris de pace deliberaturos, sed ut suo nomine causas belli ac præsentem Imperii statum expendant, pacisque leges pro bono & salute Imperii adaptent, etsi illæ ipsum quoque Cæsarem tangant. Ut Durlacenus & Saræpontanus excluderentur, vix idoneus prætextus adparebat. Unde & Witgensteinio Comiti, alias Cæsareorum circa Magdeburgicum, & Cassellanum conatus non valde improbanti, videbatur posterioribus his injuriam fieri; eoque pro istorum admissione Monasterii suffragium fieri curaverat; etsi in mandatis haberet, in hoc negotio medium se gerere. Adstipulabantur hisce Osnabrugenses, & quia heic non Comitiorum, sed pacis causa convenerint, non tam instituta Imperii quam regulas Juris Gentium respiciendas, quibus congruum sit, ut cum omnium interſit Ordinum, omnes quoque cum pleno suffragii jure admittantur. Eoque è Monasteriensium declaratione hæc verba: *quos hactenus sessio & votum in Comitiis fuit*, expungi postulabant, substituique: *qui Legatos Osnabrugam & Monasterium miserint, aut adhuc missuri sint.*

Et Cassellani.

4. Sept.

Cæsarei responsum ad Regiorum propositionem exhibere derectant.

10. Sept.

§. 82. Cæsarei jam Julio mense jactaverant; responsum suum ad Regiorum propositionem in promtu esse, nec aliud expectare, quam ut Ordinibus supermodo consultandi conveniat. Ea res in Septembrem usque extrahebatur, cum novum litigium super exclusione quatuor dictorum Ordinum oritur. Nam cum Ordinum Legati Osnabrugæ apud Cæsareos instarent, ut si responsum solenniter exhibere dubitarent, id certis à se deputatis citra pompam traderent: illi reponebant; jussos se responsum omnibus Ordinibus exhibere, sed non prius, quam quatuor illis confessu excluſis. De cætero ferebant; responsum suum Regiorum ac Ordinum spem superaturum, plerisque quæ isti postularant concessis. Isthæc tanta cupidine videndi Ordines inflammaverant, ut plerosque oblivio subiret eos, quos Cæsarei Senatu excludere moliebantur, tuendi. Qui & per emissarios suos Ordinum animos labefactatum ibant, & velut re in longum extrahenda in secu-

13. Sept. ritatem dabant. Sed mox Witgensteinius Oxenstiernæ velut secreto indicium faciebat, Cæsareos constituisse tertio abhinc die responsum Ordinibus solenniter tradere; ita tamen ut si quatuor isti in Curia simul compareant, ipsi potius reinfecta domum discessuri sint. Id quippe sibi à Cæsare diserte in mandatis datum. Suecus hanc à se exclusionem probari posse negabat, velut decreto Ordinum adversam; præsertim cum isti mascule pro communi causa hactenus locuti sint. Cum tamen Luneburgicum & Meclenburgicum ad se arcesseret, nonnihil mutatos illos deprehendebat, differentes; Cæsareis istorum exclusionem, Regiis & Ordinibus diversum urgentibus, culpam morarum his impactum iri. Igitur cum hic actus istis tantum præjudicii adferre non possit, si ad eundem non invitentur, satius esse iisdem persuaderi, ut ultro abesse velint, quo tandem aliquando Cæsareorum responso Ordines potiantur. Et San-Romanus, qui raptim Monasterium excurrerat explorandæ Gallorum sententiæ, referebat; junctis viribus contendendum esse, ne quatuor isti consultationibus excludantur, modo ipsi in eo proposito firmi persistant. Enimvero Magdeburgicus jam Ordinum persuasionibus, & Cæsareorum minis cesserat. Durlacenus aberat. Saræpontanus id fraudi sibi esse negabat, quod pridie Comitum Wetteravicorum nomine duo ablegati adpulissent, quorum classe ipse quoque censeatur. Solus Cassellanus inter sacrum saxumque stabat, inde urgentibus Principis suæ jussis, & animos addente Regiorum patrocinio; hinc subeunte metu, ne in curiam perrumpenti contumelia inferatur; aut ne obtestationibus universorum Ordinum cedendum sit; cum nunc velut non vocatus istum actum se inscio susceptum simulare possit, velitque. Nec 15. Sept. eo minus, cum jam in Curiam coirent Ordinum Legati, Oxenstierna misso Mylonio testabatur; se Gallosque paratos esse omni opera pro istorum admissione conniti. Quod si ipsi jura sua imminui insuper habeant, & exinde causa communis detrimenti quid capiat, Regios excusatos haberi velle. Huic Ordines per Lœvvium, Saxo-Altenburgicum, Wetteravicum, & Argentoratensem respondent; Monitum ipsius magni esse ponderis: sed angustiam temporis deliberandi moras excludere, Cæsareis mox Curiam ingressuris. Hinc Cæsarem Imperii caput, inde Sueciam Evangelicorum patronam urgere; utriusque offensa ut declinetur magnam solicitudinem esse. Magdeburgicum, & Saræpontanum jam ultro cessisse, Durlacenum abesse: solum Cassellanum reluctari, sed qui paulum connivendo magnam paci remoram amovere queat. Ita quidem de se meritam Sueciam, ut si Legatus utique velit, non repugnaturi sint actum hunc plane omitti. Si tamen id concedatur, quod vehementer rogent, omnium nomine se polliceri, hoc Cæsareorum responso obtento ad alias consultationes se non descensuros, nisi quatuor illis in Senatum denuo receptis. Oxenstierna contra ostendere, arte Cæsareorum effectum, ut Regiis, ac Ordinum Legatis spatium non sit relictum hanc rem mature expendendi. Nec aliam ob causam illos solenni conventu responsum exhibere voluisse, quam ut publica contumelia afficere possent Regum socios, & qui operam simul contulerint, ut ipsorum immoderata, Legibusque Imperii adversa consilia judicio Ordinum subjicerentur. Excluſos ut juri suo insistant sat causæ habere. Se quoque rem hanc mali exempli censere, & quantum in se sit illi impediendo incumbere paratum. Si tamen hisce posthabitis Cæsareum responsum utique exhiberi velint, ipsorum se arbitrio relinquere, modo de-

1645. Quatuor Ordines solenni actu excluduntur in viris Suecis.

in-

1645. inceps erga excluſos ſic, ut promiſerint, ſe gerant. Ita tandem Cæſarei per ſelectos Ordinum in curiam deducti, cum literas fiduciarias ad univerſos Ordines exhibuiſſent, eoſdem monent, negotium pacis inter ſe fideliter expendant, & quid ſibi de Regiorum propoſitione videatur, quamprimum exponant. In hac quædam Cæſarem, univerſumque Imperium ſpectare, quæ nullibi melius quam in Comitiis diſceptari poſſint: quædam ad Cæſarem & Electorale Collegium, reliqua ad Cæſarem, Domumque Auſtriacam pertinere. Circa ſingula horum facile inventum iri, quid ſeponendum, quidve concedendum ſit. Scriptum inde obſignatum Moguntino traditum, Legatique eadem qua venerant pompa domum deducti. Monaſterii quoque Cæſarei, non ſentientibus Gallis Haſſoque, Ordinibus ſubito convocatis reſponſum ſuum exhibuere. Quæ præteritio, ne Principibus ſuis fraudi eſſet, Magdeburgici, Caſſellanique proteſtationem mox interpoſuere. Id reſponſum verbis conceptis huc adponere placet.

Cæſarea reſponſum Ordinibus traditur. 15. Sept.

17. Sept.

Ejus reſponſi formula.

§. 83. *Qua intentione vel ſtudio Corona Suecia arma in Imperium intulerit, Plenipotentiarii Cæſarei ſupervacuum exiſtimant inquirere, cum de Sacra Cæſarea Majeſtatis ejuſque Patris pientiſſime defuncti innocentia toti Chriſtiano Orbi ſatis conſtet, neque hic conventus ad diſceptandum de juſtitia belli, ſed ad ejuſdem compoſitionem amicabilem ſit inſtitutus; nec per dictam S. C. Majeſtatem unquam ſteterit, quo minus illud citius componeretur, prout ipſa, & parens ejus Auguſtiſſimus, innata ipſis manſuetudine indulti, ſemper maluerunt bella mediis pacatis, quam armatis finire. Non vident etiam Plenipotentiarii Cæſarei, quam Corona Suecia ex eo querendi cauſam habeat, quod non in omnes pro ejuſdem fœderatis petitos ſalvos conductus S. C. Majeſtas quantocyus conſenſerit, minus autem quod conceſſos pro ſtatibus Imperii non ad alios, quam immediate eidem ſubjectos extendi voluerit. Namut taceatur, quod in hoc tractatu à principio non aliter, quam ut inter ſolas partes principales ageretur, abſque mentione tot fœderatorum convenerit, & eventus doceat, conceſſionem tam profuſam ſalvorum conductuum huic rei promovendæ minime profuiſſe, nec prodeſſe, ſane ex litera conventionis præliminaris & ipſorum ſalvorum conductuum, prout aſſeritur, haut oſtendi poteſt, eos etiam pro iis datos eſſe, qui non ſunt ſtatus, adeoque contra eorundem expreſſiſſima verba aliter exponi. Proſtant publice confeſſiones utriuſque partis ab anno 1643. uſque ad finem fere 1644. tractatum præliminarem undiquaque rite impletum eſſe, factamque hinc inde omnium ſalvorum conductuum, cæterorumque Inſtrumentorum commutationem, nihilque aliud quam congreſſum utriuſque partis Legatorum ad tractandum principale negotium ſupereſſe. Quæ cum ita ſe habeant, Legati Cæſarei ſalvos conductus pro mediatis concedere non tenentur. Quod ſi verò Domini Legati Regii Corona Suecia certum aliquem & tolerabilem numerum, prò quibus tales deſiderent, ſemel prò ſemper ediderint, neque cum Dominis Electoribus, Principibus ac Statibus Imperii communicata, id citra præjudicium S. C. Majeſtatis & illorum omnium fieri poſſe, & ad promovendum negotium pacis pertinere viſum fuerit, ad conteſtandum tanto magis S. Cæſaream Majeſtatis propenſiſſimam in promotionem tractatuum voluntatem Plenipotentiarii Cæſarei etiam in hoc nihil in ſe deſiderari paſſuri ſunt; ita tamen ut interim in tractatione Pacis procedatur, neve ex eo mora ulla nova tractatui injiciatur, & reſervata ſibi etiam ſuper articulis à Dominis Legatis Sueticis propoſitis, (tametſi illi tractatui Schœnbeckiano admodum ſint differmes,) ſimile addendi, minuendi & explicandi ſe ulterius poteſtate, factaque prius Electorum, Principum, aliorumque Statuum Imperii præſentibus Legatis communicatione, placet, ut tractatus hic inchoetur & concludatur.* 1645.

In Nomine Sacroſanctæ & Individuæ Trinitatis.

I. Placet, ut bellum quod inter S. Cæſaream Majeſtatem & S. Romanum Imperium, ejuſdemque Electores, Principes, ac Status, Regem Hiſpaniarum Catholicum & Domum Auſtriacam, omnes ipſorum fœderatos & adherentes ex una, & Reges Regnaque Suecia & Francia, omnes ipſorum fœderatos & adherentes ex altera partibus ab anno 1630. hac uſque ſat acriter geſtum eſt, cum omnibus priorum diſſidiorum reliquiis vigore præſentis Tranſactionis ita componatur ac ſopiatur, ut nec ejus, nec alterius rei cauſa vel prætextu ex hoc bello alter alteri poſthac quidquam hoſtilitatis aut inimicitiæ, moleſtiæ vel impedimenti, quoad perſonas, ſtatum aut ſecuritatem, per ſe vel per alios, clam aut palam, directe vel indirecte, ſpecie juris aut via facti in Imperio aut uſtiam extra illud (non obſtantibus ullis prioribus actis in contrarium facientibus,) inferat aut inferri patiatur, ſed omnes & ſingula hinc inde hactenus occaſione hujus belli verbis, ſcriptis, aut factis injuriæ illatæ abſque omni perſonarum rerumve reſpectu ita penitus aboleantur, ut quicquid eo nomine alter adverſus alterum prætendere potuiſſet, perpetua ſit oblivione ſepultum. II. Viciſſim pax Chriſtiana, univerſalis, perpetua inter dictam S. C. Majeſtatem & S. Rom. Imperium, omneſque ejuſdem Electores, Principes, ac Status, Regem Hiſpaniarum Catholicum & Domum Auſtriacam, omnes ipſius fœderatos & adherentes, & Reges, Regnaque Suecia & Francia, omnes ipſorum fœderatos & adherentes, eorumque reſpective ſucceſſores & hæredes ita nunc & in poſterum renovetur & ſtabiliatur, adeoque ſincere ſerioque in poſterum ſervetur & colatur, ut omni ex parte & cum univerſo Rom. Imperio amicitia firma, fida vicinitas, & ſecura ſtudiorum pacis cultura revireſcant & refloreſcant. III. Juxta univerſalem, illimitatam, & in Comitiis Ratiſponenſibus 1641. concluſam & publicatam Amneſtiam univerſi & ſinguli ſtatus tam immediate quam mediate Imperio ſubjecti, qui cum Regibus & Regnis Suecia Galliaque quacunque neceſſitudine etiamnum juncti Principes, Comites, Barones, Civitates, liberaque Imperii Nobilitas tam quoad ditiones & bona, quam quoad dignitates, libertates & jura reſtituentur plenarie in eum ſtatum in ſacris & profanis, in quo ante hoc bellum inter Imperium Romanum & Coronam Suecia exortum floruere. Non obſtantibus, ſed annullatis quibuſcunque interim per proſcriptiones, confiſcationes, res judicatas, generales aut particulares tranſactiones, aliove quocunque modo factis in contrarium mutationibus, præterquam de quibus proximo receſſu Imperii A. 1641. Ratiſponæ aliter ſtatutum fuit, & caſſata ſuſpenſione effectus Amneſtiæ ibidem ſancitæ. IV. Reſtitutorum in ſua quiſque ſtatus juriumque poſſeſſione ita firmetur ac ſtabiliatur, ut nullius in poſterum facto inde dejici poſſit vel debeat. Quod ſi vero quem jure conveniri vel experiri neceſſe fuerit, ejuſmodi ineatur juſtitiæ ratio per omnia, ut ea in poſterum abſque omni perſonarum rerumve reſpectu unicuique juxta fundamentales Imperii leges & conſtitutiones, præcipue pacem Religionis æquabiliter adminiſtretur. Quantum vero ad illos, qui ſe Reformatos vocant attinet S. Cæſarea Majeſtas non adverſatur, quo minus illius & hujus pacis beneficio, ſi ipſi velint & quiete vivant, uti frui poſſint. V. VI. VII. Quicquid in his articulis continetur, jura S. Cæſareæ Ma-

1645. jestatis & Statuum Imperii inter se, adeoque leges fundamentales & statum ipsum Imperii concernit. Quarum rerum causa vel ratione Imperatori cum Coronis exteris neque communio aliqua est, neque bellum susceptum vel gestum hactenus fuit. Quod si super iisdem Majestati Sacra cum quibusdam Statibus Imperii dissensionis vel dissidii aliquid intercesserit, id jam pridem penitus compositum sublatumque est. Non superest ex illis prater unum Landgraviam Hassiæ, quæ hodie quavis de causa in armis contra Majestatem Suam stet. Quæ tamen Landgravia non aliam ob rem hactenus in armis perseverat, quam quod sibi à fœdere Suecico recedere, donec pax cum Coronis coaluerit, non esse integrum dicat. Atque idcirco non vident Plenipotentiarii Cæsarei, quo titulo vel fundamento Corona Suecia quoad hæc à Majestate Sua aliquid prætendat. Sunt in manibus constitutiones Imperiales, ipsaque Aurea Bulla; ex quibus, quid cuique juris competat, quidque in electione Regis Romanorum in Imperatorem promovendi, aliisque publicis deliberationibus ac negotiis observandum sit, clare constat. His Majestas Sua firmiter insistit, neque contra eorundem prascripta quemcunque Electorum, Principum vel Statuum gravare, sed potius juxta eadem omnes & singulos protegere & manutenere intendit. Quod si durantibus his tam difficilibus varisque ac diuturnis belli motibus contra vel præter earundem placita quippiam contigerit, id magis ipsiusmet belli & temporum injuriæ ac calamitatibus (à quibus credibile ne Coronâ quidem Suecia aut Gallia Status ac subditos per omnia exemptos immunesque fuisse,) quam intentioni Majestatis S. Imperialis est adscribendum: quarum rerum querelæ simul cum pace ipsa restauratæ cessaturæ sunt. Si circa ipsas Constitutiones & leges Imperii mutandum, emendandum, interpretandum, declarandumve aliquid fuerit, id cum ex earundem Constitutionum tenore, tum ex prætensione Dominorum Plenipotentiariorum Suecicorum his ipsis articulis comprehensa non alie, quam ad plena Comitia Imperialia pertinet. Et potest quidem hoc responsum solidissimis rationibus nixum sufficere ad repellendam circa hanc materiam omnem ulteriorem instantiam Dominorum Plenipotentiariorum Suecia. Ne quis tamen existimet Majestati Cæsarea grave esse assentiri iis, quæ legibus Imperialibus sunt consentanea. V. Declarant Plenipotentiarii Cæsarei ad quintum Articulum, placere, si nove in Imperio Leges ferenda, vetereseque interpretanda fuerint, si bellum bellicive apparatus, si pax aut fœdera facienda, si publica Ordinibus tributa imponenda, nihil horum aut quidquam simile posthac unquam fiat vel admittatur, nisi cum Comitiali liberoque omnium Imperii Ordinum suffragio & consensu: salvis tamen iis quæ ad Imperatorem & Collegium Electorale solum pertinent, & salvis eorundem juribus & præeminentiis, omniaque intelligenda juxta morem ab antiquo in Imperio receptum. Reliqua, quæ sunt in propositione huic Articulo adjuncta, de non eligendo Rege Romanorum nisi vacante Imperio, magis adversantur juribus Imperii & libertati Electorum, nec non Aureæ Bullæ, & Capitulationibus Cæsareis, quam quod eisdem sint consentanea: prout hoc procul dubio ipsimet Electores, pro ea qua pollent in hoc autoritate cum opus fuerit, melius declarabunt. Quod si etiam aliquis Status dignitate bonisque exuendus videatur, contra illum aliter non est procedendum, quam secundum Imperii Constitutiones & Capitulationes Cæsareas. VI. Placet, ut sicut dictis Statibus cætera omnia Ipsis de jure competentia Regalia perpetuo illibata maneant; ita jus faciendi cum exteris fœdera pro sua cujusque conservatione & securitate singulis perpetuo liberum sit, modo tamen ea fœdera non sint contra Imperatorem & Imperium, & Pacem ejusdem publicam, fiantque salvo per omnia juramento, quo quis Imperatori & Imperio obstrictus est. VII. Placet ut quacunque hactenus inter Catholicos & Augustanæ Confessioni addictos & Protestantes de Pace Religionis & bonis Ecclesiasticis motæ sunt controversiæ, ea communibus utriusque partis consiliis operaque simul cum hoc tractatu absque ulteriori ad alios conventus, si Electoribus, Principibus, & Statibus ita visum fuerit, dilatione, amicis, aquis & Christianis modis ita penitus solideque componantur, ut non duntaxat de vero certoque intellectu dictæ Pacis religiosæ nullum amplius superest dubium, sed & cætera Ecclesiastica & Politica gravamina, quæ dictos Proceres & Status tamdiu ab invicem distraxerunt, funditus extirpentur, nullo bellorum semine relicto, quinimo, si quæ in posterum de ejusmodi rebus dubia inter eos orianturs ea quoque ut omnis evitetur occasio turbarum, ex æquo bonoque communi expediantur. VIII. Placet, ut juxta supra dictum articulum tertium jamque promulgatam Amnestiam, omnes & singuli tam bellici officiales militesque, quam consiliarii & ministri togati civiles & Ecclesiastici, quocunque nomine aut conditione censentur, qui uni alterive parti, earumque fœderatis & adherentibus, toga vel sago militaverunt à summo ad infimum, ab infimo ad summum, absque ullo discrimine vel exceptione cum uxoribus, liberis, haredibus, successoribus & servitoribus quo ad personas & bona in eum vita, fama, honoris, conscientia, libertatis, jurium & privilegiorum statum, quo ante dictos motus gavisi sunt, aut jure gaudere potuerint, utrinque restituantur, nec eorum personis aut bonis hujus militia causa creentur ullum prajudicium, ullave actio vel accusatio intentetur; multo minus ulla pœna, damnumve sub quocunque pretextu irrogetur. IX. Placet, ut omnes & singuli utriusque partis captivi, citra discrimen sagi vel togæ intramensem à date absque lytro libere dimittantur. Quod si quis ante hos tractatus sub lytri sponsione dimissus fuerit, is lytro nondum soluto id solvere adhuc teneatur. Qui vero post initos hosce tractatus lytrum quidem promisit, nondum tamen dimissus est, is vigore paragraphi primi absque lytro dimittatur. Sive autem lytrum promissum fuerit, sive non, omnes indistincte captivi custodia sumtus solvere teneantur. Caterum non agnoscunt Legati Cæsarei alium Regem Portugallia, quam Regem Catholicum: ad quem negotium de liberando Eduardo Bragantino remittunt. X. XI. XII. Plenipotentiarii Cæsarei respondent, S. C. Majestatem Regibus Regnisque ad ullam satisfactionem non teneri; quin potius eam à Regina Regnoque Suecia justam postulandi causam habere, prout illam Sua Majestati in eventum, quo præter opinionem hic tractatus pacis non perficiatur, expresse reservat. Ac tametsi quidem à tractatu Schœnbeckiano quoad hunc punctum recedendi causam habeant sufficientem, eo quod Regina Regnumque Suecia, id quod illi tunc temporis ex mero pacis studio oblatum fuit, non acceptaverit, imo deinceps bello contra Majestatem suam, & S. Rom. Imperium, Regnaque & provincias hereditarias continuato, iisdem quæ ferro, quæ flamma majorem vastitatem intulerit, majoribusque damnis & expensis causam dederit: si tamen Electoribus, Principibus & Statibus Imperii, quorum maxime interest, dicto tractatui Schœnbeckiano in hoc quoque puncto placeat inhærere, Plenipotentiarii Cæsarei nihil refragaturi sunt. Cum Landgravia Hassia in certas conditiones pridem conventum est, has adhuc Sacra Majestas ratas habet. Princeps Transsylvania non pertinet ad Status Imperii Suecia confœderatos & adherentes per Germaniam. XIII. Placet ut pace hac concluſa & publicata loca ab utraque parte occupata cum tormentis bellicis & eorum annexis, aliisque ibidem repertis mobilibus suis prioribus legitimis dominis intra terminum duorum mensium à publicatione pacis reddantur. Reddita vero sive maritima & limitanea, sive mediterranea fuerint ab ulterioribus omnibus occasione hujus belli introdu-

1645.

1645. *introductis præsidiis utriusque partis perpetuo posthac sint libera. XIV. Placet denique ut omnium belligerantium partium in Imperio militia totaliter exantoretur; retentis ex iis qui volent; & in suos status traducto eo tantum numero, quem quæque pars pro securitate sua necessarium judicaverit. XV. Placet, ut qua ante hac bella inter omnes partes viguere commercia, cum omnibus inde dependentibus inviolato pristinæ libertatis cursui terra marique modis omnibus asserantur, remotis qua interim irrepserunt impedimentis. Et cum Domini Plenipotentiarii Suecici ulteriorem sibi de his expositionem reservent; Plenipotentiarii Cæsarei eam fieri desiderant, declaraturi se tum super eadem, prout res & ratio requiret. XVI. Placet, ut in hac pacificatione ex parte Regum Regnorumque Suecia & Galliæ comprehendantur, qui voluerint, Reges & Principes ante conclusionem Tractatus nominandi; sicut vicissim ex parte Majestatis Cæsareæ comprehendantur, qui voluerint, ab eodem nominandi. XVII. Respondent Plenipotentiarii Cæsarei, quod si post pacem hanc initam contigerit alli partium vel fœderatorum & adhærentium, ea, quæ in supradictis Articulis promissa sunt, non servari, nec ea intra spatium jam conveniendum possint amicabiliter componi, vel juris disceptatione terminari, (quæ tamen via, ne statim ad arma concurratur, sed Christiano sanguini parcatur, ante omnia tentari, & de modo ejus jam tractari & concludi debet,) teneantur tam una quam altera pars, atque utriusque partis fœderati & adhærentes, junctis cum parte læsa consiliis viribusque, arma sumere sine mora aut tergiversatione ad repellendam injuriam, statim atque post dictum spatium conventum, & rem non transactam vel decisam fuerint ab injuriam passo admoniti. XVIII. In horum omnium & singulorum fidem majusque robur instrumenta pacis manibus & sigillis utriusque partis Legatorum firmata statim hic mutuo extradantur, atque ex illo momento pax firma & rata sit, & arma cessent; atque interim ad hunc finem eo citius assequendum, parcendumque sanguini Christiano, de brevi & æquo armistitio conveniatur: ita tamen, ut in tractatione ipsius pacis simul procedatur, neve ex eo mora ulla pacis tractatui injiciatur. Eorum vero confirmationes tam ab Imperatore ac Imperii Statibus, quam Regibus Regnisque Suetiæ ac Galliæ, eorundemque Ordinibus & Statibus, ut moris est, juxta formulas concipiendas signata intra duos Menses à dato hujus commutentur. His denique commutatis publicatio & executio Pacis excipiat & sequatur. His ita declaratis si Corona Suecia adquieverit, & ea quæ ei incumbunt, debite præstiterit, non dubitant Plenipotentiarii Cæsarei, quin pax utrique parti honorifica, firma, & perpetua tenaturæ sit, & omnia ea commoda exinde proventura, quæ Domini Legati Suecici Imperatori & Imperio totique Orbi Christiano augurantur.*

J. Maxim. Comes de Lamberg. Jo. Crane.

Respon-sum ad Gallorum pro positionem.

§. 84. In eundem sensum, & iisdem fere verbis Monasterii ad Gallorum propositionem responsum debatur, nisi quod de restituendo Lotharingiæ Duce additum erat. „*Et quia ad diuturnitatem hujus pacis conciliandam Galli postulaverant, ne Cæsarei deinceps se controversiis inter Galliam & Hispaniam immiscerent, Cæsarei reponebant; in id postulatum consentire neque supremam Cæsaris inter Christiani orbis Reges & Principes dignitatem, ac universalis Ecclesiæ Advocati munus, neque debitæ vasallo protectionis obligationem, neque propinqui sanguinis ac naturæ jura, nec gratitudinis rationem ob tot tamque illustria Imperatori ac Imperio, totique orbi Christiano in diversis occasionibus præstita gratuita officia permittere. Quod si tamen utique bellis inter Galliam & Hispaniam se ingerere non debeat Cæsar, Gallos vicissim Suecis, si quid belli ipsis cum Cæsare oriatur, nullo modo auxilia ferre debere; & nihilominus salva semper persistere jura Imperatori, Ordinibusque ac Regi Catholico ex Imperii legibus & constitutionibus, ac præcipue ex transactione Burgundica Anno 1548. ab Imperio confirmata competentibus.*" 1645.

Judicium de hoc responso.

§. 85. Is hoc ex responso Suecici atque Evangelici haut adeo ingens in Cæsare pacis desiderium colligere poterant, cum ad ea, quæ ab isto concedi videbantur, jam antea vi juratæ suæ capitulationis teneretur; reliqua insidiosis conditionibus circumscriberentur. Id præcipue placebat, quod Cæsar amicos tractatus super controversiis circa pacem religiosam, & bona sacra agitatis annueret. Id quod tamen Gallis magnopere displicuisse ferebatur: qui apud mediatores questi fuerant, ea de re in Succico responso, non suo, mentionem fa- 24. Sept. ctam: quibus hi reposuerant; Succos solos eam rem tetigisse. Unde Galli jactabant: id caput data opera à se præteritum, & sibi animum fuisse, isti ad extremum obniti, imo Galliam potius cum Hispania, Austria, ac Catholicis in Imperio adversus hæreticos consilia operamque sociaturam istorum instituto impediendo. Nunc satis adparere Cæsari non tam sacra curæ esse, quam ut hac concessione Protestantium favorem aucupetur. Quæ à Mediatoribus relata Cæsarei statim actis suis inseruerant. Etsi Galli post pleraque ista inficiabantur; tantum se mediatoribus rationes omissi ejus capitis expotuisse, quod in fraudem Catholicæ religionis facere quid sibi nefas foret. Nec eo minus operam daturos, ut inter Ordines conveniat.

Super Cæsareorum responso Regiis tradendo dubium.

§. 86. Post exhibitam Cæsareorum declarationem quæstio apud Ordines oriebatur; num utique necessarium foret hos super ea sententiam prius dicere; quam Regiis eadem tradatur? Monasterii plerisque videbatur, eo fine sibi eam exhibitam, ut, quid de illa censerent, Cæsareis exponerent. Unde præposterum fore post traditum id responsum Mediatoribus, inde Regiis, demum idem deliberationi subjicere. Contrà ad maturandos tractatus facturum erat, responsum Regiis ocyus communicari, quo spatium foret idem expendendi, ac ad superiores suos referendi; ut tamen nondum id pro re concluså habeatur, sed ut Ordinum prius sententiæ audiantur, iisdemque jus suffragii salvum sit. Ita decretum fiebat, Cæsareorum arbitrio relinquendum, num Mediatoribus declarationem suam communicare velint: addito tamen, imperfectum adhuc id opus, super quo deliberationi prius subjiciendo Ordines mentem suam Cæsareis exponere velint. Osnabrugenses quoque satis perspiciebant, solis suis consultationibus parum ad summam rei profici, quæ magnam partem ex Regiorum arbitrio dependeat. Unde placebat Cæsareos monere, responsum id Regiis communicarent; simul hisce ut id acceptent persuadere. Quo facto monita sua hisce communicaturi erant, ut illa replicæ inserant, ipsique adeo emolumenta sua Regiis patrocinantibus evincere possint. Regii quanquam ideo Ordines ad tractatus invitati essent, ne à Cæsare quid absque illorum consilio & consensu suscideretur, ac re inter Cæsareos Ordinesque hærente invidia moræ in istos redundatura esset: satius tamen videbatur Ordines internuntiorum vices obire, ac post replicam Regiorum redigendis in concor-

1645. concordiam partium ſententiis operam navare. Nam ſi ab Ordinibus prius omnia diſcutienda forent, multum temporis fruſtra terebatur, ac metus erat, ne Cæſarei Ordines Regiis divulſos ſuis plane partibus adjungerent: qui & facile à Cæſareis ſeduci poterant, ne à Regiis cauſa ipſorum ageretur; id quod ante acceptum Cæſareorum reſponſum hi commode facere non poterant. Denique ſatisfactionem eo facilius Ordinum opera obtentum iri, ſi animadvertant, ipſorum commoda Regiis cordi eſſe.

Controverſia ſuper quatuor excluſis continuatur.

§. 87. Quatuor illos, quos Principum ſenatu tantiſper, dum Cæſareorum reſponſum traditur, excluſos diximus, Oſnabrugenſes utique admittendos decreverant. Quo nomine & Monaſterienſibus per literas expoſuerunt, quæ circa exhibitionem reſponſi contigiſſent, ut ipſi fidem ſuam Suecis obſtringere neceſſum habuerint, neminem Ordinum deliberationibus adfuturum, niſi quatuor illis vocatis. Adverſus Magdeburgicum nihil rationis ſupereſſe: qui & declaraverit, quæ hoc tractatu ad formulam Comitiorum haut adſtricto fierent, deinceps à ſe in exemplum non alleganda. Cæteros utique audiendos eſſe, quos ſatius ſit ſententiam inter alios Ordines amice, quam exterorum Regum favore ſublevatos, inſenſis animis expromere. Petere igitur, ne ipſi in re manifeſta ſcrupulos moveant, Cæſareisque perſuadeant, ne hanc ob cauſam paci mora injiciatur. Hiſce Monaſterienſes acerbas literas reponebant, quas etſi major pars omitti, aut ſaltem mitigari cenſerent, Auſtriaci tamen inſcio Senatu
24. Sept. illas transmiſere. Addebatur exprobratio; ejusmodi obligationem, quæ univerſos Ordines, ipſumque Cæſarem ſpectet, inducere penes ipſos non fuiſſe, & ut ejuſmodi illicitis deinceps abſtineant. Quia autem Monaſterienſes literis ſuis quædam inſeruerant, quæ altius penetrare videbantur, Oſnabrugenſes miſſo Monaſterium Geor-
30. Sept. gio Achatio Hehero Vinarienſi, & Gloxino Lubecenſi iſtis expreſſe contradicunt, reſervatis ſibi quæ opus foret. Sed ab his, quæ poſtremis literis ſignificaſſent, nullo ſe modo receſſuros. Circa

De Magdeburgico in ſcamnum ſecularium recipiendo. Magdeburgicum, plerisque videbatur, ſi iſte in extraordinario hoc negotio ſedem in ſecularium ſcamno capere velit, Catholicos Monaſterii minus repugnaturos, qui alias conſcientiæ id ſuæ adverſari jactent. Qui & ab hoc temperamento, quod citra fraudem ipſius cauſæ fiat, ſe non alienum eſſe teſtabatur. Sed cum Catholici metuerent, ne Magdeburgici exemplo alii Evangelici Præſulatuum poſſeſſores paria poſtularent, ac ſam Meclenburgicus velut Suerinenſis & Raceburgenſis præſulatus poſſeſſor, ne ſibi præjudicium fieret, moneret; Magdeburgicus tamen peculiari jure niti videbatur, velut Primas Germaniæ, & qui Senatu excluſus locum ſententiæ non inveniebat. Cum reliquis Evangelicis Epiſcopatuum poſſeſſoribus aliorum Principatuum nomine citra controverſiam Senatus pateret. Unde decernebatur, Magdeburgici admiſſioni utique inſiſtendum. Meclenburgico autem, cæterisque perſuadendum, ea prætenſione tantiſper deſiſterent; deque hoc ſpem Catholicis Monaſterii faciendam.

Mediatores diſtinctius ſuper ſatisfactione proponi volunt. §. 88. Aſt Mediatores Monaſterii Gallos urgebant, ut maturando negotio ſuper ſatisfactione diſtinctius mentem ſuam exponerent, fœderatisque idem perſuaderent. Promtos ſe heic oſtendebant Galli, apud Suecos jactantes; totam ſe Alſatiam cum Philipsburgo poſtulaturos; nec dubitare, quin de Benfelda Succi gratificaturi ipſis ſint. Sueci contra præmaturum cenſebant de ſatisfactione movere. Unde & à Brandeburgicis oblatos ſuper Pomerania tractatus variis prætextibus eludebant; ipſis tamen inſtantibus mandata è Suecia petituros ſe pollicebantur. Palatinis ablegatis de Gallorum in ipſos ſtudio ſcrupulum injecerant continua horum cum Bavaris commercia. Unde cum illi apud hos quæ in rem eſſent monere non omitterent, Galli non ſine exſecrationibus teſtabantur; nil ſibi tractatuum cum Bavaris in fraudem Domus Palatinæ agitari. Galliam circa integram Palatinarum terrarum reſtitutionem ne latum quidem pedem ceſſuram. Id juſtitiam ejus cauſæ requirere, ac ipſius Galliæ ſecuritatem. Sed quando de Electorali dignitate mentio fiebat, contractis humeris innuebant, maximam circa hanc difficultatem fore. Circa quam cum ita ingenue mentem ſuam panderent, Palatini in reliquis quoque verba deſtinatis reſpondere ſibi perſuadebant. 1645.

Galli Palatinis ſpem faciunt.

Venetus denuo Oſnabrugæ mediationem offert. §. 89. Oſnabrugæ cum poſt amotum Danum Electorales inſtinctu Cæſaris fruſtra mediationem captaſſent, repugnantibus tam Suecis, quam Ordinibus; Contarenus denuo Reip. ſuæ operam obtulit, velut quam Cæſarei acceptaſſent, ac Regina Sueciæ olim admiſiſſet. Sed quia Legatus ei muneri obeundo præſto non ſit, noſſe cupiebat, num placeat, ſi quis Reſidentis dignatione id operæ ibi ſuſceperit? Cui reſponſum; non diſplicere Reip. Venetæ mediationem: ſed ut iſti muneri exercendo minore vir dignatione, quam ipſe Monaſterii foret, adhibeatur, id haut congruum, nec Sueciæ acceptum fore. Etſi tam de Contareno, quam Chiſio Galli quererentur, velut nimium in Hiſpani partes pronis.

Quæſtio de Civitatum Imperialium voto deciſivo. §. 90. Movebatur quoque tunc Civitatibus Imperialibus per Cæſareos controverſia ſuper ipſarum ſuffragio, quod illi conſultationis aut conſilii, non deciſionis vim habere contendebant. Contra David Gloxinus peculiari ſcripto oſtendebat, Civitates jus ferendi ſuffragii pari cum cæteris Ordinibus efficacia habere; eadem formula ad Comitia vocari, in ſubſcriptione eodem modo cum aliis ipſarum mentionem fieri. Et quanquam conſpirantibus duabus ſuperioribus Curiis unicum ipſorum ſuffragium numero vincatur; tamen ubi illæ inter ſe diſſenſerint, eam Curiam vincere, cui civitatum ſuffragium accedat. In quam rem è nuperis Ratisbonæ Comitiis exempla adducebantur.

De ſuffragio Provinciarum per Suecos poſſeſſarum. Oſnabrugæ quoque in Senatu Principum quæſtio ſurgebat ſuper occupatis per Suecos Provinciis, Pomeraniæ Ducatu, Præſulatibus Bremenſi, Verdenſi, Mindenſi, Oſnabrugenſi, & Halberſtadienſi, quis eorum nomine ſuffragium ferre debeat? Nam iſtarum nomine Regina Ordinibus ſe Imperii inſerere nondum poterat. Ut Ordines provinciales aut Canonicorum Collegia eas vices ſubirent, haut ſatis è dignitate, nec ſine præjudicio erat, velut Regina de jure belli quid remiſiſſet. Et quanquam Sede vacante Capitula Epiſcoporum vices ſuppleant; tamen nunc vacantiam non eſſe, cum Regina bellica ex occupatione potius jus, quam Epiſcopi ex electione, obtendat. Sed nec reliqui Ordines *Mediatos* iſtos in Senatum admiſſuri erant. Igitur placebat diſſimulandum eſſe, iſtorum præſulatuum nomine ſuffragium ferri abillis, qui alias eoſdem ſibi vindicatum irent, & ab adverſa parte pro legitimis dominis agnoſcerentur.

De Excellentia Electo. §. 91. Cum ob titulum *Excellentiæ*, quem Elec-

1645. Legatorum Electoralium.

ctorales à reliquorum Ordinum Legatis exigebant, congressus inter ipsos impedirentur; Principales decreverant hactenus Electoralibus indulgere, ut velut ultro, ac citra superiorum mandata in hoc duntaxat tractatu capitibus legationum Electoralium eum titulum deferrent, salvo tamen jure suorum Principum, & ne ista res ad alios actus porrigeretur. Enimvero uti creditum fuerat, à Cæsareis & controversiam super modo consultandi, & hancce super titulis injectam committendis inter se Ordinibus: ita eodem spectare censebatur, quod nunc Cæsarei istis ad se evocatis pro imperio injungerent, eo titulo Electores dignari, qui à se iisdem haut denegetur. Unde Principales, omisso quod ceperant consilio, ne superioribus suis præjudicium crearent, ad hosce rem istam referre cogebantur. Sueci à toto Electorali Collegio missos pari cum Regiis honore affecerant, Cæsareis exemplo præeuntibus. Etsi is honor primariis duntaxat Legatis, qui & alias illustri erant loco nati deferretur, uti è Moguntinis erat Cratzius Comes, & Brœmserus Baro, è Brandeburgicis Witgensteinius Comes, Baroque Lœvvius. Jureconsulti autem Krebsius, Fritzius, Wesenbecius, Fromholtus in incessu, ac sessione inferiorem locum capiebant, nullo alio quam *Dnn. Ablegatorum* titulo. Sed nunc quid agendum foret, si eum honorem singuli deposcerent, non parum dubitabant. Ac præter alia metuebant, ne Principum, Civitatumque Legatos offenderent, qui hactenus manibus pedibusque obnixi erant, ne Electorale fastigium ipsis prægrave fieret; Electorales autem delato isto honore parum sibi obstringerent, velut eundem Cæsari debituros. Contra Galli, etsi Principalium rationes probarent, jam Bavaricum eo honore mactare cœperant, quem nunc retractare difficile erat; simul ferebant, ex aula sibi injunctum, capita præsertim Electoralium Legationum hoc titulo salutare. Unde judicabant, circa finem tractatuum alium titulum pro Regiis Legatis comminiscendum quo à reliquis dispari dignatione; sed qui parem honorem affectarent, distinguerentur. Quo fine quidam vocabulum *Sublimitatis* pro Legatis Regiis proponebant. Nam *Excellentiam* etiam Scholæ contagio videri obsolescere.

Cæsarei secretos cum Suecis tractatus captant.

§. 92. Inter publicos pacis tractatus Cæsarei haut omittebant secretos cum Suecis tentare opera Didaci Savedræ Legati Hispanici. Is, contracta Monasterii cum Rosenhahnio familiaritate, prolixum sermonem ingressus, ante omnia demonstrare conabatur, Gallos à pace abhorrere, ac Suecos ab iis intra semestre decipiendos. Jam antiquitus exiguam fœderum curam Gallis fuisse, ac non ita pridem hos cum Venetis, Sabaudo, & Parmensi adversus Genuam, & Hispanicam in Italia factionem societatem iniisse; mox tamen istis insciis clam tractatu cum Hispanis concluso socios destituisse. Nec minus nunc Gallos cum Suecicis Legatis fraudulenter agere, ac secretos tractatus machinari; scriptum proferens, quo propositæ à Gallis pacis conditiones continebantur. Super his quotidie cum Electoralibus negotiari clam ipsis Cæsareis. Nec dubium sibi Electores amore pacis fraudibus se præbituros, Ecclesiasticos cumprimis, qui vix unde victitent habeant, & quorum parum interfit, sub Cæsaris, an Galli patrocinio degant. Promisisse Gallos Bavaro, dignitatem Electoralem ipsi ac terras Palatinas salvas fore: Moguntino, ac Trevirensi, ac Francisco Wilhelmo Osnabrugensi præsulatus suos restitutum iri: hos vicissim pollicitos operam suam, ut Galli occupatas hoc bello ditiones retineant. Quæ hactenus ab Austriacis consilia sub dominatum redigendæ Germaniæ agitata arguantur, nunc cogente necessitate abjecta. Quin jam ipsorum re vera interesse, ut primo interregno Cæsarea dignitas in aliam familiam Principalem inferatur. Cum enim Imperium sit velut sponsa absque dote, maximisque sumtibus onerata, quibus tolerandis Domus Austriaca cum Regnis ac provinciis suis, subsidio accedentibus tot ex Hispania myriadibus, vix par fuerit, gratum huic fore, si & alius experiendo discat quanti is honor constet, mox tædium sui pariturus. Interea Austriacos invidia liberandos velut perpetuam Imperii possessionem affectantes, & mox ultro iterum ambiendos, ob lene ipsorum regimen, & quia nulla Domus isti oneri sufficiat. Alias Cæsaris ac Hispani res fere ad extremum redactas, vacillantibus præsertim jam Electoribus, & evastatis ditionibus hæreditariis. Igitur cum spes non sit, Galliam paci se præbituram, optimum fore, si Suecia honestis conditionibus eam amplectatur; cujus exemplum sequendi necessitatem Galliæ fore, aut si nolit, Sueciam armis cum gloria positis bellum illis relinquere posse, qui cupiant. Quod si id negotium sibi committatur, se brevi pacis leges opimiores quam nunc credi possint, Sueciæ confecturum; idemque ita secreto peracturum, ut nemini mortalium tale quid agitari suspicio oriri queat. Enimvero Legati Suecici, re per Rosenhahnium ad ipsos delata, agnoscebant quidem statum Cæsaris & Hispani non multo meliorem, quam Savedra depinxerat: Enimvero ideo consiliorum telam eos plane abrupisse, id persuadere sibi non poterant. Nec quæ à Gallis hactenus agebantur, tantam ab ipsis perfidiam, quantam Hispanus arguebat, metui sinebant. A Bavaro latæ conditiones cum ipsis communicatæ fuerant, & quæ cum hoc atque Moguntino, Treverensique tractabantur, eo spectabant, ut hi à Cæsare divellerentur maximo cum Austriacarum rerum damno. Unde judicabant, ista ab Hispano insidiose sparsa diffidentiæ inter Socia Regna, dissidioque serendo. Equidem curiose observandas Gallorum actiones; quamdiu tamen eandem quam hactenus viam insisterent, cavendum, ne familiari nimis cum adversariis conversatione suspicionum ansa ipsis præbeatur. Unde suadebant Rosenhahnio, quantum possit Savedram defugeret, aut ad ejusmodi sermones ne descenderet. Ita Hispani conatus irriti fuere.

Cæsarei responsum suum per Electorales Suecis insinuare conantur. 5. Octob.

§. 93. Cæterum monitu Ordinum Cæsarei responsum suum Osnabrugæ Regiis per Electorales exhibere decreverant. Id quod Brandeburgici Suecis sub vesperam significabant, crastini diei horam octavam huic actui designantes. Addito, ut si Suecorum replica Cæsareis iterum tradenda foret, sibi ejus operæ honor ne abnegaretur. Suecis ipsa angustia temporis suspicionem movebat, nec obscurum erat Electorales paulatim mediatorum munus invadere velle: id quod Ordinibus displicere norant. Unde reponebant; melius fore, si per selectos ex Ordinibus id fiat; quo in actu Brandeburgici sine dubio primi loci prærogativa potituri sint. Et Luneburgicus, Cassellanus ac Meclenburgicus, quibus ea res à Suecis statim communicabatur, agnoscebant, hoc ipso mediationem Regiis juxta & Ordinibus parum proficuam, ac præ hisce eminentiam affectari, quam ipsi

1645. ipsi per hosce tractatus intra justos limites compactum iri sperent. Redibant mox Moguntini, & Brandeburgici Secretarii, narrantes eum in Cæsareorum arbitrio situm sit, cujus opera heic uti velint, in honorem Reginæ amborum Electorum Legatos delectos ob defectum Mediatoris, & quia ob titulum *Excellentiæ* Principales istis hac in functione misceri nequeant. Oxenstierna cum valetudinis minus commodæ obtentu rem pauliſper distulisset, tandem ut & Brandeburgicis, & Ordinibus satisfieret, simul adversus Moguntinum offensa ostenderetur, quod primarium suum Legatum Osnabrugâ avocasset, respondebat; cum ob valetudinem suam tam splendidam missionem admittere haut integrum sit, non displicere sibi, ut traditio per Cæsareum Secretarium fiat. Sed si in sequentem diem expectare velint, honori sibi ducturos, si Brandeburgici soli Cæsareum responsum adferrent. Brandeburgici etsi honorem sibi exhiberi agnoscerent; tamen ægre id laturos Cæsareos, ac Moguntinos videbant. Unde cum satis quid Sueci vellent perspicerent, à
12. Oct. Secretario id scriptum hisce exhiberi patiebantur.

Sueci salvum conductum mediatorum denuò postulant.

§. 94. Cæsareorum responso accepto Sueci id cumprimis non digerebant, quod isti super salvo conductu *mediatorum* ingressu scripti adduxerant. Et quanquam Galli censerent, Replicam prius adornandam, inde Cæsareis denuntiandum, non prius eam editum iri, quam circa id negotium sibi satisfactum fuerit: tamen quia & colloquio cum Succis habito Cæsarei jactabant, ipsos nullo jure ei postulato insistere, scripto rem illam deducere instituunt, idque Cæsareis exhibendum cu-
21. Oct. rant. Ostendebatur ibi ab initio Regios postulasse, omnes quorum interest ad tractatus admittendos debita securitate munitos. Id quippe prioribus conventibus omissum causam præcipuam fuisse, quare stabilis pax coalescere non potuerit, exclusis ad novum bellum confugientibus. Non *immediatorum* autem, sed *mediatorum* quoque, ut tuto huc veniant, interesse, quorum causam nemo melius quam ipsi agere queant. Id postulatum quod Cæsar abnueret, tractatus præliminares septimum in annum extractos. Demum Cæsarem in id consensisse ex ipsa salvi conductus formula satis patere, qua nullo discrimine mediatorum & immediatorum *adherentibus* Regnorum securitas tribuatur; nec alio sensu Succos, Regemque Daniæ id intellexisse. Salvium transmissam à Danico Cancellario Reventlovio salvi conductus formulam, in qua vocabulum *adherentes* omissum erat, reinisse, idemque vocabulum ut inseratur postulasse, adnexa ratione; *quod alii Coronarum adherentes, qui ex Ordinum classe non essent, aque ac Ordines salvo conductu opus habeant.* His literis per Danum ad Cæsarem transmissis id verbi postea insertum. Nec perspicere se, cur tanta heic difficultas moveatur, cum duæ duntaxat, aut summum tres urbes ea diplomata hactenus desiderarint non in Cæsaris aut superiorum suorum fraudem, quippe quæ Suecorum armis teneantur, nec ut sessionem sibi in Comitiis vindicent; sed ut emolumenta ac jura sua eo melius observent. Harum certum numerum ut ipsi edant non teneri: ac raro citra præjudicium, quod simpliciter concessum sit, ad certum modum restringi.

De quatuor exclusis controversia continuatur.

§. 95. Quos ab Osnabrugensibus ad Monasterienses missos diximus, Vinarienſis ac Lubecensis ab hisce contendebant; mutarent suam sententiam, ac paterentur Magdeburgicum, & reliquos deliberationibus adesse, ne forte hac occasione tractatus non sine exitio patriæ abrumpatur. In
1645. 4 Oct. horum senatu cum sententiæ dicerentur, Austriacus succinente Burgundo, ac Bavaro clamitabat; malle se hinc discedere, quàm ut id fiat pari. Quibus plerique Præsulum suffragabantur, tum ne Magdeburgici exemplo aliis Evangelicis Præsulibus aditus panderetur; tum quia Cassellanis ob emunctam tributis Westphaliam infensi erant. Quorum quidam eo usque incaluerant, ut vel statim eam ob causam tractatus abrumpi non recusarent. Mox tamen congressu cum Osnabru-
6. Oct. gensibus habito demum concedebant, ut Magdeburgicus inter seculares sessionem caperet, nullo Catholicis in posterum præjudicio, & ut quantum in se prohiberent, ne alii Evangelici prælatuum possessores ad sessionem adspirarent. Sed & ad extremum adductis pro Cassellana rationibus cedebant, modo Cæsareis satisfieri posset valde quidem indignantibus, ejus legatos, dum eadem ferrum in Cæsarem stringit, non nisi semel perfunctoria salutatione ipsos dignatos, ut vix alia quam hostilia consilia ab iisdem expectari queant. Contra Longuevillius Dux ex convento cum Sue-
7. Oct. cis Osnabrugensium Deputatis significabat: ne verbum quidem super pacis negotio amplius facturos, ni super admissione hac sibi illisque quorum interest, satisfactum sit, præcipuo pro Cassellana studio. Nam pro Magdeburgico remissius nitebantur. Inde Sequestres hisce proponebant; exclusos forte hac lege admissum iri, si Magdeburgicus separatam ab Ecclesiasticis & secularibus sedem arripiat, ac Cassellani Cæsareos prius salutatum eant. Quorum prius Galli in Magdeburgici arbitrium contulerunt; posterius ea lege admiserunt, si ea salutatio non necessitatis, sed civilitatis speciem habeat. Ac ut Cæsarei Magdeburgicum eo citius admitterent, declarabant: se aliorum quoque Præsulum paris conditionis causam suscepturos, si qui à se id postulent, antequam cum Magdeburgico transactum sit: sed hoc admisso cæteros se rejecturos. Nec eo minus Monasterienses, qui ægre admodum ad istorum admissionem descendebant, denuò re in consultationem deducta decreverunt, apud Regios, ac Osnabrugenses Ordines tentare, num alia via res componi possit; tam Cæsareorum Osnabrugæ, quam Moguntini & Brandeburgici opera apud hosce usuri. Placebat quoque ab Austriacis eo mitti, qui directoris vices, à Magdeburgicis hactenus obitas, in Senatu Principum susciperet: tum ut è Catholicis aliqui eo se conferant autoritate sua secum sentientibus pondus addituri. Denique rogandum Saxoniæ Electorem, ut filium ista prætensione desistere hortetur. Ita Osnabru-
17. Oct. genses Deputati re prope infecta discessere. Eas moras à Cæsareis injectas constabat, ut spatium foret ex aula super hoc negotio mandata accipiendi.

Palatini protestatio rejicitur.

§. 96. Inter hæc Palatinus Elector protestationem servando suo juri adversus Bavari usurpationes conceptam suis Monasterium transmiserat. Quam tamen Brandeburgici ab his consulti prærnaturam censebant & cousque differendam, quoad super Palatina causa agi inciperet; præsertim cum metus sit, ut id scriptum admittatur. Quia tamen ita jussi erant, ablegati Palatini id Moguntino velut Collegii Electoralis Præsidi obtulere;
15. Oct. qui acceptare id abnuit, quod Bavarus in Unionem Electoralem receptus ab omnibus pro tali agnoscatur, nec ea super dignitate controversiam eidem

1645. eidem moveri par sit. Ea de repulsa quanquam Palatini quererentur: tamen satis patebat, ab Ordinibus parum ipsis heic firmamenti fore, plerisque jactantibus, se litem hanc nolle facere suam. Unde maximum in Regiis præsidium sibi repositum videbant. E quibus tamen Galli de recuperanda ditione amplam, de dignitate Electorali exiguam spem ostendebant. Eoque in Palatinorum arbitrio relinquebant, num fortunæ aleam proprio Marte sublevante nemine tentare, an vero certa pro ambiguis amplecti mallent. Nam quod de æquilibrio in Electorali Collegio objiciebatur, id Galli respondebant suo auxilio commode suppletum iri.

De Trautmansdorfio Comite magna ejus expectatio.

§. 97. Eodem tempore Electoris Trevirensis Legati Hugo Fridericus Eltzius, Joannes Anetanus, Bruerius & Schererus Monasterium solenni pompa ingressi sunt, Cæsareorum Gallorumque rhedis obviam prodeuntibus. Qui tamen mox insuper habitâ Longuevillii Ducis commendatione, parum præstabilem operam circa admissionem exclusorum navabant. Sed longe majoris momenti erat, quod Cæsarei literas fecuri itineris pro Trautmansdorfio Comite non Regios solum, sed & Joannem Vultejum Castellanum poscebant, Osnabrugæ simul ac Monasterii facta in iis mentione, quod is utraque in urbe maturando pacis negotio destinatus esset. Ingentem de eo spem excitaverant Cæsarei, velut ejus opera paucos intra menses pax concludenda foret, Evangelicis omnia ex voto obtenturis. Regii tamen, ac cumprimis Galli, suspicabantur, præcipuum ipsius negotium fore Ordinibus illudere, & utcunque satisfacere; iisque in partes Cæsaris pertractis internam, quam vocabant, pacem stabilire. Tum Regios Ordinibus disjungere, aut si ullo modo fieri possit, inter se committere. Ac jam rumor præcesserat, Ordinum primo, inde Suecorum postulata annuiturum, insuper habitis Gallis, quibus nihil gratificaturus sit. Eam ob causam Regii Legati inter se convenere circumspecte, ac sociatis animis consiliisque agere; ac eludendis Cæsareorum conatibus præcipuos Ordinum clam confirmare, ne consilia sua præcipitent, aut separatos ad tractatus seduci se patiantur, sed suam, Coronarumque causam conjunctim absolvi curent.

Labardæum pro Legato agnoscere Suecia abnuunt, 21. Oct.

§. 98. In locum Rortei è Gallia Osnabrugam Labardæus mittebatur, qui ut Legati dignatione haberetur, Suecis persuadere satagebat, solicitantibus id quoque Gallis Monasterio Legatis, qui eum honorem ipsi detulerant. Ferebatur eum à Rege Legatum ad Helvetios destinatum; sed cum rerum exterarum peritia pollere crederetur, huc ad tempus missum. Sibi persuasum Reginam hac ratione majore honore affici; quin mediatores miratos, cum Sueci Residentem duntaxat Monasterii habeant, Gallos illorum tractatus Legato honorare. Sueci, qui obiter transeunti eum honorem negaturi non erant, cum stabilem Osnabrugæ sedem meditari videretur, id abnuere velut præliminari conventioni adversum, qua semel infracta exemplum ad plura transiturum erat; & quia ex eo facile collisio aliqua oriri poterat. Unde ostendebant, si Galli utique velint, sibi hanc rem velut novam ad Reginam referendam, ejusque jussa expectanda. Unde Labardæus ea prætensione desistebat, ac Monasterienses se honorem illum isti festinasse pœnitebat.

Querela Palatini Sultzbacensis.

§. 99. Cœperant jam complures ad Legatos Succicos querimonias suas deferre. Quos inter Augustus Palatinus Sultzbacensis scripto ostendebat; Principatum Neoburgicum quondam à Palatino Ottone Henrico in patruelem suum Wolfgangum donatione per Imperatorem confirmatâ collatum, cui inhærens æs alienum Ordines provinciales ea lege dissolvendum in se susceperint, ut sacra ad formulam Augustanam perpetuo ipsis libera forent. Eam donationem post testamento renovatam, per quod & omnibus in infinitum successoribus Augustana sacra ita sint injuncta, ut si quis eadem abrogare ausus sit, Principatu excidat in proximum agnatum devolvendo. Idem quoque Palatinum Wolfgangum testamento caviisse per Maximilianum II. Cæsarem firmato. Per eundem quoque jus primogenituræ introductum, certis portionibus in post-genitos collatis, in quas primogenito Philippo Ludovico certa quædam jura in speciem præeminentiæ reservata sint. Eandem legem hujus testamento filio Wolfgango Wilhelmo sub pœna commissi dictam; quam hic & vivo adhuc parente, & eo defuncto cum regimen susciperet ratam habuerit. Haut eo secius tamen hunc non solum per suam ditionem, sed etiam fraternis in portionibus Augustana sacra abrogasse, civibus vi ad Romanos ritus compulsis, ipsis quoque fratrum aulicis vi eo nomine intentata; qui & obtentu superioritatis territorialis; quæ tamen certis limitibus circumscripta sit, aliis modis fratribus molestus fuerit. Isthæc violentia ut tam in sacris quam civilibus ab ipsorum subjectis amoveatur, resque in priorem statum reponantur, Sultzbacensis rogabat.

Immediatæ Nobilitatis,

Aut *Immediatæ*, quæ vocatur, Nobilitas sacris Evangelicis addicta querebatur, sibi aditum ad beneficia Ecclesiastica præcludi, quorum magna pars à majoribus suis profecta sit. Tum pacem Augustanam per Catholicos ita arctis limitibus circumscriptam, ut ab anno hujus seculi vicesimo nono ipsorum subjecti per vim ad sacra Romana sint compulsi, velut ista pax ad solos nobiles spectet. Cui malo remedium fieri, simul ut amnestia ad annum decimum octavum retrahatur, petebant.

Exulum Austriacorum,

Sed & exules Austriaci, subjectarumque Provinciarum, interprete Hehero Vinariensi, causam suam peculiariter commendabant, quod in Succica propositione Bohemorum duntaxat mentio facta sit, & ipsi jam ante motus Bohemicos exercitio sacrorum Evangelicorum privati fuerint. Igitur ut bonis, dignitatibusque, & libero sacrorum usui restituerentur, orabant.

Et civitatis Egranæ.

Denique Egra urbs ostendebat, se cum cognomine districtu in immediato Imperii solo extra terminos Regni Bohemiæ sita ante trecentos triginta annos ex causa pignoris isti Regno accessisse: post eam tamen oppignorationem aliquoties in Comitiis comparuisse, ac non ad modum Bohemicarum, sed Imperialium urbium habitam; quin nuperis Comitiis Ratisponensibus ultro intra membra Imperii exemta & restituenda relatam fuisse. Nec eo minus adversus fidem à Cæsare, & Electore Saxoniæ datam Evangelicis sacris privatam, quingentis ejectis, qui Romanas ceremonias abnuerant; quibus oppido excedentibus quarta bonorum pars ademta fuerit. Eam ob causam ipsa restitutionem in integrum exposcebat.

Novum de amnestia decretum promulgatur. 1. Oct. 10. Oct.

§. 100. De novâ Amnestiæ formula promulgânda Cæsarei jamdudum spem fecerant, quæ nunc à Cæsare promulgata per totum Imperium dimittebatur. Per eam clausula effectum ejusdem suspendens tollebatur, manentibus de cætero limitationibus, queis eam *Recessus* Ratisponensis circum-

1645. cumscripserat. Id edictum cum Osnabrugam adferretur, quo minus publice affigeretur Succi Legati apud decuriones intercedebant. Idem tamen Monasterii nullo prohibente affixum; Gallis testantibus captiosum id, atque in fraudem potius quam emolumentum Ordinum cedere: ac è re sua esse, idem Ordinibus innotescere, ut adversæ partis fraudes intelligant, ac quam jejuno exitu tantopere decantata amnestia claudatur. Sane nullo modo eadem Evangelicis Ordinibus satisfaciebat. Quod & Osnabrugenses Cæsareis Legatis demonstrabant, petentes ut illa rite concepta denuo sub finem tractatuum publicetur.

Circa satisfactionem Coronatum difficultas.

§. 101. Incipiebat jam magnis animorum motibus agitari Regnorum satisfactio, Gallis non obscure amplius Alsatiam cum Philipsburgo innuentibus. Qui & ab Ordinibus Osnabrugensibus postulabant, ut in sua sententia demolitionem Benfeldæ, ac Philipsburgi silentio præterirent, Argentoratensibus aliisque adsitis Ordinibus amicam viciniam polliciti, si cupitis ipsorum non obsisterent. Eam occasionem Cæsarei arripiebant Ordinibus in suas partes pertrahendis.

1.08. Qui & Osnabrugæ evocatis ad se Altenburgico, Argentoratensi, & Colmariensi Gallorum destinata exponebant; nec Cæsari in animo esse tam nobilem Imperii partem, in qua duodecim Imperiales urbes sitæ sint, alienare. Igitur Ordines mature media circumspicerent istud prohibendi. Succi quanquam satisfactionem præcipuam in Regni sui securitate sitam jactarent, quæ Ordinibus in pristinum statum repositis fere proventura esset; tamen ab hisce Pomeraniam affectari nemini non persuasum erat. Quæ Provincia etsi Cæsareos languidius, quam Alsatia velut propria tangeret; tamen Ordinibus inculcare non omittebant; periculosam eam rem non solum ob mutilationem Imperii, sed & quod exteris janua pandatur invadendæ Germaniæ inde per Alsatiam, hinc per Pomeraniam. Nam licet bello nunc posito, temporis successu, & hominum mutatione facile novam cum istis turbarum materiam enasci posse. Inprimis apud Hanseaticos Succorum potentiam exaggerabant, & quantum periculi ipsis immineat, si isti tot portubus in ora Germaniæ potiantur. Simul ostendebant, si vires ipsi suas conferre velint, haut necessum fore tam insignes Germaniæ partes exteris absorbendas tradere. Quo nomine & Cæsareus apud Hamburgenses Minister Plettenbergius Daniæ Regem denuo ad arma pertrahere nitebatur. Inprimis Brandeburgici magnam heic solicitudinem ostendere. Ac initio omnem Sueciæ satisfactionem abnuere, Cæsareisque indignari, quod dum ad Schœnbeckianam formulam provocant, istis præmiorum spem feciissent; id quod & Gallis paria postulandi ansam dederit. Inde non apud Cæsareos tantum, Ordinesque, sed ipsos apud Succos manibus pedibusque obnitebantur: Electorem extrema quæque prius tentaturum, quam ut vel minimam Pomeraniæ partem concedat. Si vis tentetur adpariturum, quid inde proventurum sit. Non Cæsarem solum, sed & Polonum, Danumque ad vindicandam Pomeraniam auxilia promisisse. Ordines desperata consilia capessituros, cum securitatis suæ tantopere interfit. Ipsos Gallos Succorum destinata haut probare. Nam Austriacis erepta tanquam hostibus jure retineri posse. Sed à Succis Pomeraniam absurde postulari, cum non Brandeburgicus, sed Cæsar ipsis satisfactionem debeat. Unde postulabant, ea prætensione abstinerent, alias merita sua in Ordines penitus consumturi. Succi contra demonstrabant; si huc res deducatur, Electoris damnum haut quæri, sed æquivalens, aut melius quid pro Pomerania ipsi reddendum. Nunquam ipsum Pomeraniæ possessionem tenuisse, ac ni Succorum arma interveniissent, forte in Bavarum eam fuisse transferendam, aut Cæsaris patrimonio innectendam. Præcipitia consilia ipsi Electori maximo damno cessura. Externa auxilia parum lucrosa, & neminem gratis suppetias laturum, ac illa, super quibus certatur, in sumtus belli eroganda. Sed Witgensteinius permutationem, aut pensationem apud Electorem locum inventuram præfracte negabat. Matrimonio tamen cum Regina succedente litem circa Pomeraniam expiraturam. Quo casu alia ratione Succis satisfieri queat Bremensi præsulatu, aut simili quopiam dato. Sane constabat, Brandeburgicis non tam de Provincia illa agi, quam quod hoc modo spes de connubio Reginæ plane interimi videretur. Nam si isthoc Sueciæ placeret, Pomerania lege connubii eidem innectebatur, & alia ipsi satisfactio patebat. Nunc Pomerania postulata quid de connubio sperandum, facile adparebat. Ita Brandeburgici, qui hactenus Succis haut spernendam operam navarant, ab his magis in dies alienabantur, præsertim cum Legati Succici ostenderent, de peculiari transactione circa Pomeraniam se nihil in mandatis habere, sed eam rem ad communes tractatus rejicere jussos. Unde omnibus modis Ordines in suas partes pertrahere nitebantur, jactantes, Electorem in ipso exercitu Succico non exiguam factionem sibi addictam habere. Nec Cæsarei omittebant, hac occasione istum ad arma in Succos sumenda stimulare.

Trautmansdorfius Monasterium venit. 19. Nov.

§. 102. Venit inde Monasterium Maximilianus Trautmansdorfius Comes consiliorum in aula Cæsarea arbiter; qui quacunque transierat, omnes propinquæ pacis spe impleverat, inprimis testatus, Ordinum desideriis plene satisfactum iri. Magnis ille laudibus ferebatur, quod privatas rationes post publicum bonum habuisset, quod gratiosis aulicis alias haut solitum sit à conspectu principum longius digredi. Consilium ipsi fuerat Ordinibus primum satisfacere, iisque Cæsari unitis exteros armis, & artibus compellere ad Germaniam citra præmium relinquendam. Et quærebatur sane hoc consilio dignitas Imperii, sed quia eo ipso autoritas Cæsaris insigniter glisceba, Ordines suspicione perstringebantur, quod isti temperandæ exteros in Germaniam exciviissent. Unde his destinatis evolutus, Protestantibus satisfacere constituit, & hac via Succos sibi conciliare, & à Gallis divellere; id quod Hispani suggerebant, ut Imperium in Galliam concitaretur. Quæ consilia Gallis per Bavaricos & alios Catholicos communicata effecerant, ut Bavaro se arctius innecterent, & Succos non parum suspectarent. Idem primo loco Hispanos, inde Gallos invisebat, ac his indignantibus nulla ambage jactabat: id huic loco quam optime congruere, ut primo amicis honos exhibeatur, inde neutri partium addictis, ad extremum hostibus. Et quia in omnibus ingenua libertate nullo fuco utebatur, multa ab ipso citra offensam fiebant, quæ ab alio facta tolerata non fuissent. Is prima salutatione super Gallorum satisfactione differens Alsatiam quidem nullo modo à Cæsare concedi posse ferebat. Mandatum tamen sibi Metensem, Tullensem, & Virodunensem Episcopatus offerre, quibus jus Imperii

1645. perii in Pignarolum, tum & Moyenvicum, munimentis prius dejectis, acceſſurum ſit. Quæ à Gallis cum irriſu accepta ſua ſibi dari cavillantibus; veluti ſi Cæſari offeratur ut Auſtriam retineat. Sed non diu Monaſterii moratus iſte Oſnabrugam
5. Dec. 27. Nov. ſe contulit. Cujus conatus ut præverteret Servientus paucos ante dies eodem excurrerat, ne forte is Ordines ſeduceret, ac Suecos opimis conditionibus à Gallia divelleret; queis prolixe de Gallorum in fœdere conſtantia pollicebatur; Ordines ſimul hortatus, ut junctis animis, antequam Trautmansdorfius adeſſet, certi quid decernerent, cui inſiſtere velint, & cui ipſi Replicam ſuam ſuperſtruere poſſint.

Oſnabrugenſium ſententia ſuper pace. §. 103. Sategerant hactenus Oſnabrugenſes circa concipiendam ſuam ſententiam ſuper Regiorum propoſitione, & Cæſareorum reſponſo; quæ huc redibat, ut abolitis circa Eccleſiaſtica & Politica gravaminibus omnia in ſtatum anni decimi octavi reponerentur. De Regnorum ſatisfactione obiter monitum; cum horum poſtulata ita laxe concepta ſint, ut non conſtet, quid, & à quo petatur; unde, etſi ſua peculiariter non interſit, ſententiam ſe in ſuſpenſo habituros, quoad Regii mentem ſuam diſtinctius expoſuerint. Alias facile inter ipſos ſuper omnibus convenerat: niſi quod Lutheranos inter & Reformatos nonnihil controverſiæ ortum. Nam ut hi ſacra ſua tuto exercere poſſent, quod Sueci poſtulaverant, & Cæſarei annuiſſe videbantur, illi quidem non invidebant. Ut tamen iidem pacis religioſæ beneficio per omnia, ac præcipue jure ſacra mutandi gauderent, haut æquo animo ferebant; quod Reformati non minus quam Pontificii circa propaganda ſua dogmata laborarent, nuper etiam Lutheranorum querelis è Clivia ad Legatos Suecicos delatis. Quia autem verba in propoſitione Succica, & Cæſareorum reſponſo laxius poſita erant, quæ ſucceſſu temporis in magnum Auguſtanæ Confeſſionis præjudicium trahi poterant, placebat cautionem à Reformatis exigendam, antevertendis è ſiniſtra interpretatione incommodis. Qua ſuper re Suecos clanculum per Magdeburgicos conſulebant. Id quod Sueci vehementer diſſuadebant, velut diſſidio aut diffidentiæ cauſam alieno plane tempore daturum, adverſariis in ſinu gaviſuris. Unde Lutherani, ne Reformatorum inſtituta aperte probarent, in declaratione ſua ſuper quartum articulum id negotium ſilentio transmiſerant. Id quod Reformatis ſuſpectum videbatur, qui, ut Lutherani candide ſuam mentem aperirent, poſtulabant. Igitur cum hi formulam quandam conciperent, iſti eam corrigi petebant, ita ut ſuper eadem inter ipſos conveniri non poſſet, Brandeburgicis cumprimis & Haſſis rem acriter urgentibus. Quorum illi differebant, ſe Auguſtanam Confeſſionem, cui pax Religionis innititur, amplecti, ut tamen ad opiniones deinceps exortas adſtringi nec velint, nec poſſint. Nec eò minus ſe ab omnibus Statibus Auguſtanæ Confeſſionis ſacrorum ſocios in omnibus Imperii conventibus, & electione Cæſarum habitos. Nec Pontificios quid ſcrupuli moturos, qui circa controverſias inter Theologos Auguſtanæ Confeſſioni addictos neutri parti adſtipulentur.

Diſceptatio inter Lutheranos & Reformatos.

Controverſia cum Hanſeaticis. §. 104. Sed & inter Principales, atque Hanſeaticos controverſiæ quid oriebatur, quod horum expreſſa à Suecis mentio facta eſſet, idemque, cum Ordines in declaratione ſua facturos ſe recepiſſent, poſt Principales mutata ſententia omiſere. Oſtendebant hi, moris non eſſe in conventibus Imperii Hanſeaticorum, velut diſtincti corporis, inter Ordines mentionem fieri. Idemque ſuperfluum eſſe, quod Hanſeaticarum nonnullæ jam antea Imperialium claſſe cenſeantur, uti quarum perſonam ſui Principes referant; quibus fraudi ſit, ſi iſtæ per ſe cauſam ſuam heic agent. Nec ſatis conſtare, cui fundamento fœdus Hanſeaticorum innitatur, quem finem ſpectet, & quæ urbes eo contineantur. Contra Hanſeatici reponebant: Non Comitia hæc, ſed communis pacis conventum, cui obeundo ſocia Regna pro mediatis æque ac immediatis ſalvum conductum obtinuerint, illosque æque ac hos reſtitui poſtulaverint. Unde & eorundem gravamina audiri par eſſe, præſertim cum & ſubditorum Cæſareorum, ac ſingulorum quorundam mentio ſit facta. Tum & Hanſeaticorum conditionem ſeparatam plane à ſingularium urbium ſtatu eſſe. Haut in animo ſibi eſſe, lites, quæ ſingulis urbibus cum Principibus ſuis intercedunt, huc trahere; ſed id duntaxat quærere, ut omnia in eum ſtatum, qui ante bellum fuit, reponantur. Scopum fœderis ſui nullius fraudem, ſed commerciorum conſervationem ſpectare, idque à Cæſare, Imperioque & omnibus fere Europæ Regibus probatum, confirmatumque. Quo ſublato privilegia, quæ illa ſocietas apud vicina Regna obtinet, magno cum Germaniæ malo collapſura ſint. Hanſeaticorum denique vocabulo illas urbes nunc comprehendi, quæ à quinquaginta amplius annis, & hoc quoque tempore iſti fœderi adhæſerint.

Caſſellanorum poſtulata. 30. Nov. §. 105. Obtulerunt & tunc poſtulata ſua Caſſellani, quibus, poſt communem amneſtiam, ac reſtitutionem omnium in anni decimi octavi ſtatum, abolitis gravaminibus circa ſacra & profana, cupiebant ſibi ſuisq; omnibus peculiariter ſuper bonis, dignitatibus, juribus, receptoque apud ſe ſacrorum uſu caveri. Tum ut Cæſar jus primogenituræ in ea Domo, omnesque conventiones inter ſe, & cum aliis confirmet. Ut ſibi ex teſtamento Ludovici ſenioris debitæ, aliæque terræ ab anno decimo octavo vi ereptæ cum omnibus fructibus & damnis expenſisque reſtituantur. Comitis Waldeccæ prætenſiones ob damna bellica, & ſumtus hoſpitiorum, queis ipſe cauſam dedit, aboleantur. Denique ut à Bavaro, Ligiſtisque data ſibi damna refundantur; interim ſibi loca occupata detinere integrum ſit. Non modicam negotio pacis moram hactenus ſalvus conductus *mediatorum* dederat, quem Cæſarei præfracte abnuerant, donec Trautmansdorfius Oſnabrugam adveniens inſigni facilitate oſtentata pro Erfordia, & Stralſunda diplomata ad eum, quem petierant Sueci, modum exhiberet. Quibus poſtulandis Sueci hactenus inſtiterant, non tam quod iſtarum urbium ablegatis tuto Oſnabrugæ agere non liceret, quam ut præliminari conventioni ſatisfieret. Idem Trautmansdorfius prima ſalutatione inter alia poſtulaverat, ut Sueci ad caput de ſatisfactione duntaxat ſcripto replicarent, ut Cæſar, cui diviſa cum Ordinibus in Imperio poteſtas, eo commodius cum hiſce deliberare poſſit. Nam amneſtiæ jam à Cæſare ſatisfactum, & gravamina in Comitiis decidenda.

Sal. conmet. taud. conc. 7. Dec.

Controverſia circa excluſos Ordines componitur. §. 106. Illi Ordines, queis ſuper admiſſione in Senatum à Catholicis controverſiam motam diximus, haut eo ſecius Oſnabrugæ deliberationibus interfuerant. Et quia Catholici cedere abnuebant, ad extrema fere proceſſum, dum quidam Evangelicorum ſeorſim deliberationes inſtituere

1645. agitant, quos inter Magdeburgicus, Luneburgicus, Meclenburgicus, Lubecensis, Argentoratensis, aliique: unde separatio Ordinum utriusque religionis secutura erat. Quidam etiam conjunctionem cum Suecis, & arma differebant, nisi
10. Nov. alii sedatiores id inhibuissent. Tandem Monasterienses metu, ne in nervum res erumperet, declararunt, ut Magdeburgicus tanquam Saxoniæ Dux scamno seculari consideret, certa cautione interposita; Cassellanus in causis Imperii publicis admitteretur; in militaribus, & quæ ipsius Principem spectarent, Senatu excederet. Durlacenum quoque, & Saræpontanum Senatus capaces fore, si Pacem Pragensem admittant. Sed cum alii istas conditiones repudiatum iri ostenderent, circa Durlacenum & Saræpontanum placebat, istos prius apud Cæsareos Legatos profiteri, se Cæsarem pro legitimo suo capite agnoscere, ac operam
12. Nov. in communem rempublicam collaturos: id quod statim factum. Restabat igitur sola Magdeburgici cautio, cujus formula à Culmbacensi, &
26. Nov. Wurtenbergico Osnabrugam transmittebatur, addito, ne omnia ad vivum exigerentur. Enimvero Magdeburgici negabant eam ab se admitti posse; quod nefas sibi sit, Principem suum solo Ducis Saxoniæ vocabulo insignire, exclusis aliis titulis. Nec reliquos Principes concessuros, ut iste velut Dux Saxoniæ, quo respectu ditione careat, sententiam dicat; id quod periculosi exempli sit: nec eo casu cautione opus fore. Agnoscere quoque nolebant, super Magdeburgici sessione & voto quidquam hactenus consuetudine publica in contrarium receptum. Sed & penes se esse negabant, cæteros Evangelicos Episcopatuum possessores senatu excludere; etsi pollicerentur, se operam & diligentiam navaturos, ut isti hac prætensione desistant. Suspicio erat, morarum causas affectari, quod ab aliis quoque Evangelicis eam cautionem subscribi vellent; cum Legatos inconsultis Principibus id non ausuros constaret. Denique iniquum videbatur, à Catholicorum parte ea, quæ nunc agantur, pro non actis haberi; sibi vi-
7. Dec. cissim non pari clausula caveri. Tandem à Monasterienssibus Osnabrugam missi sunt Jo. Conradus Krebsius, Petrus Buschmannus, Leonardus Richtersbergius, Petrus Weimsius, Joannes Philippus Vorburgius Moguntini, Colonienssis, Austriaci, Burgundi & Herbipolensis Deputati:
11. Dec. qui cum Evangelicis tandem in has leges convenere, ut in præsens Magdeburgicus Postulati Administratoris nomine transverso scamno inter Ecclesiasticos & seculares sedeat, ac post Austriacum, Bavarum, ac Burgundum sententiam dicat, de cætero ea res communi causæ præjudicium ne adferat.

Evangelici gravamina sua exhibent. §. 107. Deerat adhuc Osnabrugensium sententia super Regiorum propositione, ac Cæsareorum responso, quam dudum in omnia capita meditabantur. Sed monebant quidam, Monasterienses Catholicos eam hautquaquam velut à Collegio Ordinum legitime profectam agnituros; quam dissidii causam Osnabrugenses præbere nolebant. Sed nec inter Lutheranos & Reformatos super articulo quarto satis conveniebat, quod hi cuperent, istos expresse profiteri, utrosque æque pace religionis contineri; id quod Lutherani suppressa plane sua sententia declinatum ibant. Suspicio etiam erat, quia de satisfactione Coronarum frigide admodum velut de re, quæ ipsos non tangeret, mentionem fecerant, Succi contra paucis saltem verbis exprimi monuerant, istam jure à se postulari, eam offensæ materiam hoc modo evitare consultum duxisse. Igitur *gravamina* duntaxat sua quæ vocabant excerpere, ac vulgare placebat, quæ Cæsareis, Succisque ac Moguntino Directorio per Deputatos exhibita, simul Gallis 11. Dec.
cæterisque Ordinibus Monasterium transmissa sunt. Quorum initio præfati: illatas sibi adversus Passavienssem transactionem, Pacemque Religionis multiplices injurias nunc haut memorari dissidii excitandi causa, aut in cujusquam offensam, aut ut ipsam pacem Religionis solicitare animus sit; sed demonstrandis pacis obstaculis, quibus haut amotis tuta quies in Imperio frustra speretur; nec credendum fœderatos Reges, qui securitatem suam tranquillitati Germaniæ superstruant, arma posituros, nisi penitus sublato hoc diffidentiæ turbarumque fonte. Ac primo quere- Gravamen Primum de reservato Ecclesiastico.
bantur, à Catholicis perhiberi, Præsules Canonicosque, ubi ad sacra Evangelica transierint, præsulatibus ac beneficiis suis excidere, etiamsi Capitulum quoque in eam mutationem consentiat, aut pariter ad eadem sacra transire velit. Quo fine strictiorem juramenti formulam, asperioresque leges introductas. Evangelicis Præsulibus, quod hi pallium à Pontifice non acceperint, Regalia, simul sessionem ac suffragium in Comitiis abnegari. Id quod disertis verbis pacis religiosæ repugnet, qua caveatur, ne quis Ordinum ob Augustanam Confessionem molestia afficiatur, sed sacris, ditionibus, juribusque suis quiete fruatur. Quod etiam anni 1541. 1544. & Passavii 1552. sancitum. Nec Electorale Collegium anno 1555. cum prima pacis Religiosæ formula concipere-tur, ullam heic mutationem voluisse, aut velle potuisse, quando super perficienda ista pace, ac introducenda æqualitate quam maxime agebatur, ut Evangelici sibi sacrorumque sociis aditum ad dignitates & emolumenta sacra præcluderent, ac non citra contumeliam, & conscientiæ violationem religionem suam notarent, velut causam, & modum amittendi dignitates & ditiones. Neque auditos fuisse illos Præsules, qui ad solos *Seculares* Ordines pacem illam restringi cupiebant. Quæ omnia, cum Anno 1583. Gebhardus Elector Colonienssis ob assumtam formulam Augustanam non sine contumelia, ac præjudicio Cæsaris ac Imperii à Pontifice præsulatu, ac Electorali dignitate exueretur, Cæsari per Palatinum, Saxonem, & Brandeburgicum Electores ita solide demonstrata sint, ut agnoscente Thuano Historico ad ea responderi non potuerit. Frustra è pace sacra objici clausulam illam, quæ *Reservati Ecclesiastici* vocabulo vulgo venit, cum illa vim legis nunquam induerit, ac facultate obligandi destituatur, nec generali constitutioni per eam derogari potuerit, quod expresse additum sit: Ordines super eo negotio convenire non potuisse. Nam nec novas ferri leges, nec veteres interpretando alterari posse, nisi universorum Ordinum consensu. Ac Passavii anno 1552. conventum, ne in causa religionis major pars suffragiorum reliquos adstringeret. Neque Regi Ferdinando, ac Catholicis Ordinibus, si maxime voluissent, potestatem fuisse legibus Imperii, & paci religionis absque consensu Evangelicorum, qui isti clausulæ semper contradixerunt, derogandi. Quin nec Evangelicos eam rem unquam in arbitrium Regis Ferdinandi contuliisse, sed hunc ex potestate per Cæsarem collata ita disposuisse; quæ hucusque non porrigatur, ut invitis Ordinibus legem obtrudere queat. Et quanquam Evangelici testati sint, se Regi præscri-

1645. ſcribere non poſſe quid ex conceſſione Cæſarea facere, aut omittere velit; mox tamen eodem ſcripto addidiſſe; ſe in Reſervatum id conſentire non poſſe: & cum factum inſerendi Reſervati prohibere non poſſent, ſaltem verba ut mitigarentur poſtulaſſe. Eum diſſenſum ſequentibus conventibus, & ubicunque occaſio tulerit, ſerio repetiiſſe. Ac Ferdinandum Cæſarem An. 1557. d. 17. Februarii promiſiſſe, ſe iſtius contradictionis memorem fore. Maximilianum quoque II. id caput litigioſum habuiſſe, ſuper quo alia transactio tentanda ſit. Etſi Evangelici eam rem indubiam habeant, Catholicos Reſervato iſto, verbis, rationi, & ſcopo conſtitutionum Imperialium adverſa fronte repugnante abſtinere, nec totillustres, egregiasque familias Cathedralium Eccleſiarum functionibus, & beneficiis, quorum pleraque ab ipſorum majoribus profecta ſint, excluſum ire. Tum ut recens introducta juramenta ac ſtatuta aboleantur, nec uti hactenus impediatur, quominus Evangelici Præſules Regalibus, juſto titulo, ac ſeſſione & ſuffragio in Imperii conventibus potiantur. Ne Evangelicis acceſſus ad dignitates, & beneficia Eccleſiaſtica obtentu jurium Papalium dudum ſuſpenſorum intercipiatur, aut difficilis reddatur, multo minus Auguſtanam Confeſſionem profeſſi dignitatibus, & commodis excludantur; ſed ut potius, ubi excluſi iſti ſunt, ad præbendas & in capitula reſtituantur, ac ſede vacante Evangelici Præſules eligantur.

Gravamen ſecundum de bonis Eccleſiaſticis mediatis.

§. 108. Demonſtrabant inde, poteſtatem circa ſacra apud Evangelicos Ordines à jure territoriali dependere, cui & facultas competat ſuper bonis ad uſus ſacros deſtinatis diſponendi. Nec eo ſecius Catholicos Evangelicis litem ſuper mediatis cœnobiis templisque moviſſe, quæ à tempore tranſactionis Paſſavienſis Eccleſiaſtici quocunq; modo poſſederint, velut Evangelicis Ordinibus licet in territoriis ipſorum ſita reformare fas non fuerit. In quem finem falſo allegari quædam ex pace Auguſtana (§. *Dagegen.* §. *Dieweil auch,* §. *Damit und.* §. *Als auch.*) & decretum Comitiale An. 1544. quibus tamen nihil aliud ſtatuatur, quam ut Eccleſiaſticis, & Monachis, qui ob religionem in alias ditiones conceſſerunt reditus ſui ex Evangelicorum ditionibus concedantur, in quorum poſſeſſione tempore Paſſavienſis tranſactionis fuerint. Ac Camerales Spirenſes hanc regulam tradere; cujus eſt regio, ejuſdem eſſe de religione diſpoſitionem: qui & lites Evangelicis ob reducta bona Eccleſiaſtica motas decidere noluerint, ſed ad Comitia rejecerint. Catholicos contra ſubitis proceſſibus, mandatis, & commiſſionibus ex aula Cæſarea obtentis, ac præcipue Edicto Anni 1629. Evangelicos oppreſſiſſe, ac multa Cœnobia reditusque citra cauſæ cognitionem, & ignorato accuſatore eripuiſſe. Unde pacis intereſſe, Catholicos in poſterum talibus auſis abſtinere, & ab Anno 1618. erepta Cœnobia, templa, ſcholas, reditus ſacros reſtituere. Tum ut Equeſtri Ordini jus circa ſacra ſubditorum ſuorum diſponendi liberum ſit. Ubi tamen mixtim diverſis ſacris addicti habitarunt, rem relinquendam in eo ſtatu, qui Anno 1618. fuit. Inprimis duriſſimas leges, quibus Aquisgranum, Auguſta, Dunckelſpula aliæque urbes ſubjectæ fuerunt, abolendas.

Gravamen tertium de autonomia ſubditorum.

§. 109. Oſtenſum dehinc, Pace Auguſtana cautum, ne Evangelici ſubditi Catholicorum Ordinum ob religionem in exilium ejiciantur, ſed ut in arbitrio ipſorum ſit manere, aut æqua bonorum portione relicta emigrare. Quæ claris verbis diſpoſita cum Catholici ſolicitare inciperent, Ferdinandum Regem jam Anno 1555. d. 26. Sept. illis demonſtraſſe; mutilam fore pacem, & male fidam, ni ſubditi quoque ſacrorum libertate fruantur; eoque omnibus promiſcue conſulendum. Unde Catholicos Ordines eam rem Regis illius arbitrio commiſiſſe; qui & declaraverit, ſubditis receptum Auguſtanæ Confeſſionis exercitium relinquendum. Ad quam declarationem in Comitiis Ratisponenſibus anno 1575. productam Catholici nil aliud quod reponerent habuiſſe, quam ſe iſtam ignorare; ac declarationes ejusmodi in pace religioſa prohibitas. Id quod tamen de futuris, & ad inſtantiam unius partis obtentis declarationibus intelligendum; ac fruſtra ignorantiam adverſus notoria Imperii acta allegari. Nec eo minus Evangelicos ſubditos paſſim, etiam ubi exercitium ſuorum ſacrorum magno pretio redemerunt, immaniter habitos. Non publicum modo cultum ademtum, ſed & apud vicinos eo uti vetitum: privatim ſermones ſacros audire, libros Evangelicos legere, hymnos canere graviſſimis pœnis interdictum, ac qui contra feciſſe deprehenti ſint, velut atrociſſimo delicto admiſſo ingenti pecuniæ ſumma, aut diuturnis carceribus inultatos. Acceſſiſſe immenſum contemtum. Velut inteſtabiles rejici, ab honoribus & muneribus excludi, concionatorum liberos velut illegitimos notari; feuda niſi præſtito prius juramento religionis non conferri, quin ſepulturam velut extremæ facinoroſis abnegari. Porro emigraturos magna bonorum parte emunctos: alicubi volentibus emigrationem plane interdictam, & carceribus aliisque moleſtiis multos ad Pontificia ſacra compulſos. Iſthanc contumeliam & perſecutionem tanquam radicem diffidentiæ, & exacerbationis penitus exſcindendam, extorta bona reſtituenda, publicum exercitium ubi quondam fuit reſtituendum, ubi non fuit introducendum, neminem ad bona ſua vendenda ob religionem cogendum, nec ideo jus civitatis alicui denegandum. Inprimis Palatini Auguſti liberos in ſtatum anni 1625. tam in Eccleſiaſticis quam Politicis reſtituendos.

Gravamen quartum de reditibus ſacris.

§. 110. Cum porro pace religioſa cautum ſit, ut reditus Evangelicorum Cœnobiis, aliisque ſacris locis è Catholicorum terris debiti præbeantur; utque è reditibus ſacris, quæ ex Evangelicorum provinciis Catholicorum terris debentur, Sacerdotibus, Scholis, Xenodochiis, pauperibus proſpiciatur: omnia his contraria fieri: reditus inhiberi, ad eleemoſynas percipiendas Evangelicis non admitti, Sacerdotibus, & Xenodochiis debita ſubtrahi. In quam rem præcipue Auguſtanorum, Weiſſenburgenſium, Biberacenſium, Kaufbeurenſium, Dunckelſpulenſium, Ravensburgicorum, Lindavienſium, & aliorum querimoniæ notoriæ ſint.

Gravamen quintum de Jurisdictione Eccleſiaſtica.

§. 111. Cautum inſuper eadem pace, ut jurisdictio Eccleſiaſtica, & jura, quæ Papa ſibi arrogat, ita ſuſpenſa & ſublata ſint, ut ea nullo modo adverſus Evangelicos Ordines eorumque ſubjectos exerceri queant. Quo & ſpectent conventiones, atque *Concordata* inter Pontifices, ac priores Cæſares inita, Canonesque, & quicquid paci huic fraudi eſſe poſſit. Auſos tamen Catholicos Præſules hinc inde Evangelicorum civium cauſas matrimoniales ad ſe trahere, eorum Conſiſtoria turbare, Calendarium Novum obtrudere turbandis eorundem feriis. Quin haut dubitaſſe Nuntios Pontificis Jurisdictionem in Evangelicorum

1645. Præſulatus uſurpare, Prælatos ad videndum ſe privari citare, diſpenſare, præbendas aſſignare, per proteſtationes iis quæ inter Ordines convenerunt, intercedere. Ipſum Pontificem in Evangelicorum Præſulatibus vacantia beneficia diſtribuere, ſuper bonis ſacris diſponere, precum primariarum jus exercere. Quibus omnibus via ſubruendæ paci ſacræ muniatur.

Gravamen ſextum de ſcriptis pacem ſacram impugnantibus, & edicto Ferdinandi.

§. 112. Querebantur denique Evangelici per *Burchardi Anatomiam*, & *JCtorum Dillingenſium Compoſitionem pacis*, aliaque ſeditioſa ſcripta pacem Auguſtanam aperte impugnatam, velut temporariam, & vi extortam tolerantiam, nec illos qui contra proteſtati ſint, obligantem, ac ad ſolos Lutheranos ſtrictiſſime dictos ſpectantem. Nec in Cæſaris & Ordinum poteſtate ſitum de bonis ſacris, licet in feudum ab Imperio concedi ſolitis, diſponere, quod ſint res extra commercia hominum poſitæ: eoque Evangelicis nulla commoda poſſeſſionum, nec præſcriptiones concedendas. Alios importunis & falſis precibus adverſus Evangelicos proceſſus à Cæſare obtinuiſſe, quorum initium ab executione factum. Tandem ut ſemel quicquid eſt Evangelicorum everteretur, proxime defunctum Cæſarem à Catholicis permotum, ut exemplo plane inſolito inauditis Evangelicis Anno 1629. Edictum promulgaret, quo pacis ſacræ præcipua capita in Catholicorum favorem detorſerit, reliqua ad futuram diſceptationem ſepoſuerit, iis tamen fundamentis jactis, quæ facile indicarent, qualis pax deinceps ſperanda foret. Mox Commiſſarios paſſim dimiſſos manu militari ſuccinctos, Edictumque nequidquam obteſtantibus Evangelicis exſecutioni datum, tot annorum lacrymis deploratum. Id à Cæſare Edicti & declarationis, à Catholicis edictalis ſententiæ vocabulo nuncupari ſueviſſe: cum tamen declarationes ab una partium obtentæ in pace Auguſtana diſerte prohibeantur: ac ad vim pragmaticæ ſanctionis conſenſus Ordinum requiratur; ac ipſe Cæſar, dum alteri parti addictum ſe profiteretur, ad judicialem ſententiam pronunciandam idoneus non ſit, præſertim Evangelicis non auditis, qui reorum loco habebantur. Nec unquam in Cæſaris arbitrium collatum tamdiu agitata gravamina inſolito exemplo decidere, & pacem religionis declarare, ipſis neque auditis, neque conſentientibus; & quidem tali modo, ut plane omni pace excluderentur. Eoque edictum illud diſertis verbis abrogandum. Hæc igitur omnia ut abſque ulteriore dilatione hoc pacis tractatu componantur poſtulabant, citra quæ pax firma obtineri, aut durare non poſſit. Addebatur, Franciſcanos alioſque Monachos adigendos, ut ad hanc quoq; pacem adſtrictos ſe profiteantur, compeſcendæ eorundem in Evangelicos proterviæ.

Gravamina Politica de pluralitate ſuffragiorum VII.

§. 113. Præter hæc ad religionem ſpectantia querebantur quoque Evangelici Ordines, in Conventibus Imperii non ſine maximo ſuo præjudicio à Catholicis ad majora ſemper ſuffragia provocari, velut illis contradicere nefas ſit. Quæ in rebus quidem defenſionem Imperii ſpectantibus, ac Electione Cæſarum, aut ubi duo Ordinum Collegia conſentiunt, locum obtinere per leges Imperii debeant. Sed in negotiis ex mero Ordinum placito pendentibus, ac ubi utrique religioni addicti partium loco ſint, naturali æquitati repugnare, ſi una pars alteri leges, aut onera obtrudere audeat. Unde non ſolum circa religionem tributa, & illa negotia, ubi Ordines ſinguli conſiderantur, ſed & in quibuſvis aliis, ubi Catholici & Evangelici partium loco habentur, ſuffragia non numeranda, ſed utramque partem pro æquali judicandam. Nam ſi Evangelicis ſententia plurium ſemper ſtare neceſſum ſit, è conventibus imperii nihil præter damnum, & demum exitium ipſis expectandum. Inprimis cum in Ordinariis Deputatorum Conventibus Catholici Evangelicos numero longe exceſſerint, æquum eſſe, numerum Deputatorum Evangelicorum Catholicis æquari, quorum & hi monendi ſint, limites per decreta Comitialia poſitos ne migrent, neu quæ ad conventus univerſorum Ordinum ſpectant ſibi arrogent. Tum ut in quibusvis extraordinariis Deputationibus par utriusque religionis Aſſeſſorum ſit numerus. Cum etiam Donavverta præcipitatis mandatis, & exſecutione omni libertate circa ſacra, & ſtatum civilem exciderit, & vero Rudolphus Cæſar 1609. plenam ejus oppidi reſtitutionem citra exceptionem, nec expenſarum habita ratione promiſerit, orandum eſſe Cæſarem ut anteceſſoris promiſſum nunc expleat, ac iſtud oppidum in priorem ſtatum reponat. Recenſebatur inde, quid malorum ex juſtitia hactenus prave adminiſtrata promanarit. Ac inprimis de Cæſarea Curia Aulica graves querimoniæ motæ; eam meris Catholicis Aſſeſſoribus compoſitam, cauſas religionem & ſtatum Ordinum ſpectantes etiam quæ Spiræ jam agi cœperunt, ad ſe pertrahere; cujuslibet etiam privati petito proceſſus & mandata ſine clauſula decernere, ademto Ordinibus beneficio primæ inſtantiæ, appellationis, & reviſionis; Commiſſiones properatas, nec ſatis alterutri parti æquas conſtituere; & ad nudam harum relationem moleſtas ſententias ferre; Evangelicos Ordines, inprimis liberas civitates exſecutionibus urgere; imo quoſdam ſuperiorum Ordinum, non antegreſſa legitima cognitione, dignitate, ac ditionibus exuiſſe; denique multis modis odium adverſus Evangelicos expromſiſſe, ac juſtitiæ obtentu paribus bello calamitatibus eoſdem obruiſſe. In Spirenſi autem Camera lites per infinitas moras ad ſeros uſque nepotes extrahi, non tam culpa partium, advocatorum, aut judicum, quam ob litium multitudinem, quibus expediendis vix integrum ſeculum etiam pleno judicum numero ſufficiat, nedum ſi plures quotidie accumulentur. Annectebantur quorundam Ordinum peculiares querelæ de Judicio Cæſareo Rotvvilano, Judicio provinciali in Suevia, & Præfectura Provinciali Hagenoica; quæ plane aboleri petebant. Contra expediendæ litium multitudini proponebatur, Judicio Aulico Circulum Auſtriacum & Bavaricum, Spirenſi Cameræ utrumq; Rhenanum cum Burgundico aſſignandum, ac nova duo tribunalia erigenda, quorum uni uterque Saxonicus cum Weſtphalico, alteri Franconicus & Sucvicus tribuendus ſit; pari inter ſe poteſtate, in quibus concurrentia, præventio, avocatio, aut inhibitio locum non habeant, ac ut actor ſemper forum rei ſortiri teneatur. Omnia autem pari numero aſſeſſorum utriusque religionis implenda; inter quos ſi ob paritatem ſuffragiorum res decidi non poſſit, eandem ad convennim univerſorum Ordinum remittendam. Si quæ alia huc ſpectent, cum exteris Legatis tædium morura ſint, ad Comitia rejiciebantur; in quibus etiam diſpiciendum, qua ratione ex æquo bonoque conſulendum ſit debitoribus, qui belli calamitate fortunis imminuti, aut plane everſi ſint. His omnibus magno numero ſubiectebantur querelæ Evangelicorum civium Au-

1645.

De impari Deputatorum numero VIII

De Donavverta oppido. IX.

De juſtitia publica X.

gu-

1645. gustæ, Dunckelspulæ, Biberaci, Ravensburgi, Kaufbeuræ; quibus asperrime se, atque inhumaniter à Catholicis oppressos demonstrabant.

De his judicium quorundam Evangelicorum,

§. 114. Isthæc porro gravamina multis rationibus adornata quibusdam etiam Evangelicis non admodum placebant; quod vererentur, ne Catholici ansam inde arriperent geminum querimoniarum catalogum texendi. Ita in immensum erupturam scriptionis proluviem majore indies animorum utrinque exacerbatione. Unde censebant, melius fuisse paucis verbis rem complecti, rationum explicatione ad colloquii disceptationem rejecta. Nec deerant, qui judicarent, ista haut ita propere publicanda fuisse. Quid Cæsarei

Et Catholicorum; 20. Dec.

super hisce judicarent, è sermone Secretarii, quem Trautmansdorfius ad Salvium miserat, colligi poterat; qui differebat, nunquam sibi persuaderi, Reges Sueciæ, & Galliæ ad hanc formulam subditis suis imperare in animo habere. Cui tamen Salvius os obturabat, ostenso discrimine inter utriusque Regni subditos, & Imperii Electores, Principes, atque Ordines, qui haut quidquam pari cum istis classe sint censendi. Catholicis autem præcipue dolebat, quod Reservatum Ecclesiasticum aboleri peteretur; quo sublato Romana sacra brevi in Germania extinguenda sint. Collatis tamen consiliis decreverunt; Gravamina Ecclesiastica Monasterii disceptanda, ac decidenda, Evangelicis contra pertendentibus, super iisdem Osnabrugæ utique agendum, quod Succi eorum in sua propositione mentionem fecissent, non ita Galli; & quia præsente Chisio qui ista tangere nullo modo volebat, eadem disceptare haut congrueret. Præsertim cum Trautmansdorfius maximam partem temporis Osnabrugæ degere constituisset, Monasterium duntaxat pro re nata excursurus. Unde & Sueços ut idem pertenderent, rogabant.

20. Dec.

Stralsundensium petita.

§. 115. Adpulerunt eo tempore Stralsundensium ablegati, qui à Suecis inter alia petebant, ut amnestiæ nominatim, ac si fieri posset separato articulo includerentur, quod diserta cautione opus se habere putarent, utpote qui primi extraneo bello januam aperuisse arguantur. Præsertim cum à Gustavo Rege ejus urbis defensio inter causas belli publicata sit. Tum ut caput de satisfactione ita temperetur, ne pristinus urbis status detrimenti quid capiat; nec ipsi pace hac in duriorem, quam ante bellum, conditionem reponantur, neu præsidio onerentur: præsertim cum non armis subacti sint, sed ultronea conventione Suecorum partibus accesserint. Utque ubi pace reducta cum reliqua Pomerania iterum conjuncti fuerint, vetere statu gaudeant, & levamenti potius quid ex ea conjunctione quam detrimenti percipiant, abolitis ipsorum gravaminibus, & redditis juribus privilegiisque. Denique ut prædia à Gustavo Rege pro ingentibus pecuniæ summis sibi addicta urbis jurisdictioni & tributis subjecta sint, deque hoc in pace ipsis caveatur.

Oxenstiernæ cum Gallis Monasterii congressus. 6. Dec.

§. 116. Sub finem anni Oxenstierna Monasterium profectus est, extinguendo rumori, velut parum inter Succos, Gallosque conveniret, de quo & Contarenus literis in Hollandiam scriptis confirmarat; tum ut cum Gallis consultaret, quæ ad Cæsareorum responsum reponenda forent. Præter ista placebat, Cæsareos salvum conductum pro Lusitanis poscere, & quidem ut initio ostenderent, se hoc postulato obnixe inhæsuros; Cæsareis tamen acriter reluctantibus istud omissuri. Etsi Galli sibi reservarent cum Hispanis ad tractatus haut descendere, nisi circa hoc sibi satisfactum sit. Et agnoscebant quidem Galli; Suecos haut teneri ad arma continuanda, quoad cum Hispanis quoque bellum positum sit. Cum tamen ipsi pacis cupidi sint, sperare pari passu tractatus utrosque processuros; ad quod Succi quam possint operam collaturi sint. Quod si tamen Hispanicum bellum diutius gerendum sit, interrogabant, an non exercitum Succicum ejusque partem facta missione stipendiis suis autorare queant? Id quod Suecus ad Reginam se relaturum pollicebatur. Circa quartum articulum de quo inter ipsos Evangelicos parum conveniebat, visum in præsens levi brachio tangere, remedio in aliud tempus rejecto. Circa gravamina Ordinum querebatur, annon id affectandum sit, ut Regum velut arbitrio eadem subjiciantur? Sed satius visum septimum articulum propositionis Succicæ sequi, ut Ordines ipsi quacunque ratione super istis inter se transigant, Regiis utilem operam navantibus. Ea de materia cur non & ipsi mentionem fecissent, cum collegas suos Longuevillius subinde interrogaret, hi reponebant, aliam nunc rerum faciem, quam præterita æstate, & nunc à te commodius ista, quam eo tempore urgeri posse. Circa Succicam satisfactionem cum Oxenstierna de quibusdam Episcopatibus tetigisset, Galli omnibus modis reniti, conscientiam, & existimationem suam haut admittere Succis heic favere. Pontificem, alias ipsis sat iniquum, ansam calumniandi aucupari; hac causa accedente sine dubio confœderationem in Italia molliturum, Cæsari haut leves vires additurum. Extra Præsulatus quicquid postularent Succi omni se ope promoturos. Ad extremum tamen declarabant, si utique Præsulatus quosdam affectarent, illis animum adplicarent, qui jam ante ab Evangelicis possideantur, qualis Bremensis sit. Etsi metuant, ne Daniæ Rex ægre id ferat, ac forte male coalitum vulnus refricet. De Osnabrugâ & Minda adspernabantur, ne Franciscum Wilhelmum Episcopum Bavaro addictum offenderent. De Verda utcunque concedebant; circa quam & Bremam dilertis verbis excipiebant; ei postulato se non reluctaturos, nec tamen aperte idem sublevaturos. Quia porro utriusque propositionis Regiæ capita non eodem ordine disposita erant, placebat confusioni inter disceptandum evitandæ universa capita ad quatuor classes referre; quarum prima contineret ad Imperium spectantia, de Amnestia, Juribus Ordinum, eorumque Gravaminibus, ac de Commerciis; secunda Regnorum & militum satisfactionem; tertia pacis securitatem; quarta tractatuum complementum, & executionem. Replica porro Regiorum ut scripto conciperetur Ordines per Schutzium Darmstadiensem, & Oelhafium Noribergicum à Suecis petierant, quod metuerent, ne si verbis inter Legatos res discepretur, Ordines magno cum labore obtentum jus iterum amitterent, à tractatuum moderamine exclusi. Gallis tamen acriter contendentibus, ut replica verbis fieret, Oxenstierna tandem cessit. Dubitatum inde super Regiis utrinque Residentibus, num non solum dum Replica fit, sed & quibusvis aliis tractationibus interesse debeant? Galli enim ostendebant, Pontificis Nuntium Succicum Residentem eodem secum loco tolerare nolle; id quod molestum sibi esse ferebant: paratos se tamen quicquid ipsi mediatoribus proponerent, & quid responsi accipe-

1645. ient., Rosenhahnio statim communicare. Id quod Oxenstiernæ haut satisfaciebat, quod ita in Gallorum arbitrio sit futurum, quid istius notitiæ subtrahere velint. Eoque contendebat, quamdiu Rosenhahnius congressibus Legatorum cum Mediatoribus arceretur, Labardæum quoque Osnabrugæ ad colloquia Suecorum cum Cæsareis admitti non posse; qui tamen de omnibus quæ agantur bona fide certior sit reddendus.

Suecі ad Cæsareorum responsum replicant. 28. Dec.

§. 117. Oxenstierna Osnabrugam reversus quid Monasterii actum foret Deputatis Ordinum Altenburgico ac Luneburgico exposuit. Quibus ista valde probabantur, ac denuo emolumenta Ordinum ipsis commendabant, polliciti, Sueciæ desideriis se vicissim velificaturos. Satis intelligere se, à Suecis primum impetum excipiendum, quos ipsi velut succenturiati fida opera fulturi sint. De cætero omnes plurimum lætitiæ ac spei ostendebant, præter Brandeburgicos, quos cura Pomeraniæ coquebat. Unde misso Wesenbecio à Suecis postulabant, ne circa satisfactionem Sueciæ ejus Ducatus mentionem injicerent; tum ut Reformatorum causam sibi commendatam haberent. Accedebant inde Sueci ad Trautmansdorfii ædes, ubi & Lambergius, Craniusque aderant. Placebat ibi replicam verbis facere quam tamen Secretarii Legationum utrinque scripto exciperent. Ac initio quidem Sueci censebant verba in exordio Cæsarei responsi posita, *qua intentione Corona Suecia arma Germania intulerit*, superflua esse; cum notorium sit Gustavum Regem haut ultro, sed armis Cæsareis ac Ligisticis lacessitum, ac ut oppressis Ordinibus succurreret, in bellum pertractum, cum aliud malo remedium non esset. Negabant quoque bellum à se adversus *universum Imperium Ordinesque* gestum; sed Cæsarem tantum, Ligamque, ac socios in Germania hostium loco habitos. Nec adparere, quare Hispaniæ Regem ipsi inter Suecorum hostes retulerint; cum nec Regina, nec Hispanici Legati ullam inter ea Regna hostilitatem agnoscant. Quid per Schœnbeckianum tractatum intelligeretur quærentibus Suecis, Cæsarei respondebant; eo vocabulo omnia comprehendi, quæ inter Axelium Oxenstiernam quondam, & Saxoniæ Electorem acta sint. Ea ut nunc demum incudi subjicerentur Sueci non recusabant, modo præsenti tempori adaptarentur. Potestatem quoque addendi, demendi, ac interpretandi ad finem usque tractatuum denuo sibi reservabant. Inter impedimenta tractatuum Sueci Lusitano, Cæsarei Lotharingo negatum salvum conductum adducebant. Sed quia Cæsarei statim declarabant, eam rem, utcunque cadat, paci remoram non allaturam; quam & Gallis mentem esse Sueci norant, eadem seposita ad principale negotium accedebatur. Circa Amnestiam Sueci contendebant, ejus initium ad primam belli Originem retrahendum. Ante annum tricesimum, quod initium Cæsarei cupiebant, pleraque patrata, quæ bello causam dederint. Ratisponæ non omnia prout par erat confecta, nec Ordinibus promulgatam ibi Amnestiam satisfacere, quæ Regnum Bohemiæ, hæreditarias Cæsaris provincias, Palatinam causam, Wurtenbergicum, Durlacenum, Saræpontanum, Augustam, Egram, Donavvertam, alioque ex-

cludat, reliquis non nisi Pragensem pacem indulgeat. Quæ pax tamen intalutatis illis, quorum maxime intererat, facta, post vi metuque nonnullis obtrusa, nunquam ex post facto legitime confirmata sit: quæque malefidarum induciarum cum Ordinibus, sed clarigationis vim adversus exteras Coronas habuerit; qua persistente facile nova bellorum flamma exarsura sit; eoque serio pacem cupientibus eandem una cum Ratisponensi Amnestia plane tollendam. In tertio articulo Cæsarei ea verba omiserant, (qui cum Regnis Sueciæ Galliæque quacunque necessitudine *junctі fuerunt*) excludendis illis, qui per vim ad renuntiandum fœderi compulsi fuerant. Unde Sueci nullo modo ea verba expungi volebant. Sic & octavo articulo Cæsarei verba illa induxerant; (*sive ex hereditariis Imperatoris* provinciis oriundi,) ut istos amnestiæ beneficio excluderent; quos tamen Sueci utique illa complecti volebant. Ad Suecorum articulum quintum & sextum Cæsarei reposuerant, *earum rerum Imperatori cum Coronis externis nullam communionem esse.* Adversum quæ Sueci ostendebant: Coronas ante id tempus non magis de Germaniæ statu, quam Cæsarem de ipsorum solicitum fuisse; optandum quoque fuisse, Cæsarem, antequam bellum è Bohemia in Germaniam, inde adversus Sueciam, Galliamque verteret, ac tot Ordines bonis exueret, Edictumque anni vicesimi noni conderet, consensum Ordinum rite requisivisse, ac malis indies invalescentibus occurrisse. Tunc enim Lipsiensi conventu, belloque civili aut externo supersederi potuisse; nec Regibus causam fuisse Ordinum libertati ac juribus patrocinandi. Sed quia ista insciis Ordinibus suscepta tantis malis originem præbuerint, vicinis, quorum securitas, tranquillo statu, ac æquilibrio Romani Imperii nitatur, non minus quam Ordinibus fas esse eo conniti, ut istud ad publicas leges in pristinum statum reponatur. Improbabant quoque Sueci illa verba Cæsarei responsi: *Quod si super isdem Cæsari cum quibusdam Statibus Imperii dissensionis vel dissidii aliquid intercesserit, id jampridem penitus compositum, sublatumque est; præter unam Landgraviam Hassiæ.* Quærebant porro, quid sibi vellet illa clausula; *salvis tamen iis, quæ ad Imperatorem & Collegium Electorale solum pertinent, juxta morem ab antiquo in Imperio receptum?* Quæ sint ista *jura* & præeminentiæ Cæsaris & Electorum, quarum nonnullas forte alii Ordines haut agnoscant? Quis *antiquus* mos sit, & num plane ad tempora Tiberii Cæsaris retroëatur. In articulo sexto Sueci verbis; (*modo ea fœdera non sint contra Imperatorem*) addebant, *ut Imperatorem:* ut si hic officii limites prætergressus adversus leges Imperii fundamentales quid tentaret, aut unum alterumve ex Ordinibus injusta vi peteret, huic fœdera cum exteris ad Imperii & suam defensionem inire fas foret. Ad quartum articulum quærebant, quo illa de Reformatis verba spectarent: *si ipsi velint, & quiete vivent.* Ad septimum articulum ostendebant, Evangelicos sua gravamina ipsis exhibuisse, Catholicos suas quoque querelas forte jam adornasse. Illos æqua reconciliationis media admissuros. Idem ut Cæsar & Catholici faciant, Imperii salutem exigere. Ubi æqua sorte omnes agant, invidiam abesse. Gravamina veram belli scaturiginem, quæ ut indecisa maneant, Coronas ferre non posse. Unde nosse cupiebant, ubi & quando tractatio inter Ordines eo nomine

sit

1645. sit instituenda? Circa *satisfactionem* Sueciæ, quod Cæsarei ad formulam Schœnbeckianam provocassent, Sueci quoid spectaret, quærebant. Cæsareis respondentibus, summam pecuniæ intelligi, cum Saxoniæ Elector tunc viginti quinque tonnas auri obtulerit; Sueci reponebant: Saxonem equidem jactasse, tale quid à se oblatum, aliisque id persuasisse; falsas quoque literas ad invidiam Suecis faciendam eo nomine sparsas. Enimvero licet Saxo tale quid offerre forte in mandatis habuerit; eidem tamen demonstratum fuisse, Sueciæ hoc modo satisfieri non posse, cui securitas in posterum maxime spectabatur. Ad quæ tunc nil aliud repositum, quam ut Sueci Stralsundam facesserent, ibique responsum expectarent. Nunc multo minus pecuniam admitti posse. Immerentes, invitosque in bellum pertractos jam sedecim per annos gestum: pace semper cupita potiri nondum potuisse. Inde immensos sumtus fecisse, irreparabilia damna sensisse amissis insuper tot viris fortibus, ac inæstimabili Rege. Cum igitur gentium jus, & ob oculos posita exempla, simul antegressa promissa ac pacta dictitent, Reginam & Coronam Sueciæ indemnem præstandam, eidemque adversus futura pericula cavendum, vitio sibi verti non posse, si locis bello occupatis non prius decedant, quam idonea cautione & satisfactione accepta. Urgentibus inde Cæsareis, ut mentem suam distinctius panderent, demonstrabant; cum Cæsar bello causam dederit, Reginam præcipue ipsum, dehinc Ordines refusionem poscere. Paratam esse loca per Moraviam & Austriam occupata restituere: vicissim Silesiam, Pomeraniam cum Præsulatu Camino, Wismariam & Pælam cum castello à Balæna dicto, & Warnemundam, simul quos occuparit præsulatus cautionis aut satisfactionis loco retenturam, ab Imperio feudi nomine recognoscendos. Interroganti Trautmansdorfio, quos præsulatus vellent, respondebatur: omnes, qui in Reginæ potestate sint, inprimis Bremensem Verdensemque; per cæteros fœderatis satisfieri posse. Hac enumeratione Trautmansdorfius, bona verba! exclamabat: ita nimirum cito tractatibus colophonem imponi posse. Sane in omnium temporum memoria inauditum ejusmodi pacis leges cuipiam dictas. Solam Silesiam sexaginta in longitudinem milliaria patere, ac sedecim Principatus complecti, è quibus Cæsar inde ab anno vicesimo, septuaginta quinque milliones tributi nomine perceperit. Majoris eam à se æstimari, quam Bohemiæ Regnum. Si Cæsar Holmiæ, uti Franciscus I. Madriti, captivus teneretur, ampliora peti non posse. Adversus quæ Sueci regerebant: nihil postulari, quo fines Imperii, aut Cæsaris eminentia imminuatur. Cæsaris vasallagio, quo jam Reges Hispaniæ ac Daniæ teneantur, Reginam nunc accedere, abs qua bello Turcico valida auxilia sint expectanda. Sed surdis narrabatur fabula, ac ferebant; cum Collegis suis Monasteriensibus, quid facto heic opus sit, consultaturos. Num Ordinibus ista significanda forent quærentibus, Sueci reponebant; eam ipsam ob causam hæc à se prolata, ut istis eadem innotescant. Quæ Cæsarei de tractatibus cum Ragozio peculiaribus narrabant, Sueci suo loco relinquebant. De Landgravia mirabantur Cæsareos perhibere, dudum cum illa transactum: cujus Legatus plane diversum asserat. De militum stipendiis Cæsarei ne verbo quidem mentionem fecerant; unde ut & circa hæc mentem suam explicarent, monebantur. Ad articulum primum denuo notabatur, Ordines Imperii velut hostes Regibus opponi, cum ab hisce id potius fuerit actum, ut illi pristinæ libertati restituantur. Et quod hostibus Sueciæ annumeretur Hispaniæ Rex, quo cum Sueci nunquam publico bello impliciti fuerint, ac Hispanici Legati Monasterii profiteantur, se amica omnia à Regina Regnoque Sueciæ expectare. Inducenda quoque videbantur illa verba velut suspecta, quod *ex hoc bello* aut *occasione hujus belli* nihil hostilitatis sit inferendum; velut Cæsar forte meditetur alio obtentu, puta ob Livoniam, arma Sueciæ inferre. Circa articulum decimum septimum monebatur, in Cæsareo responso Ordinum Imperii mentionem non factam; cum tamen hi velut tertii intervenientes Cæsarem inter, & Coronas considerentur, & quorum sit æquilibrium utrinque temperare. Unde opus fore, hunc articulum ita concipi, prout ipsorum propositio eundem exprimat. Ad articulum nonum Sueci conventionem super captivorum redemtione à Torstensonio initam presse sequendam monebant. Tum de Eduardo Bragantino postulabant, ut is velut fraternorum consiliorum haut particeps libertati reddatur, ac ut Hispanica Inquisitio, quæ actionem ipsi intentare dicebatur, inhibeatur. Idem & Evangelici Ordines, ac cumprimis Hanseatici monebant, queis ad Lusitaniam navigatio excolitur, ne forte Rex Lusitanus captum media in Germania fratrem manu ipsorum navibus injecta ultum eat: Ad articulum decimum tertium pressior hæc declaratio addebatur, ut machinæ ad Reginam spectantes sive ejus insignia præ se ferant, seu minus, præliis, aut urbibus expugnatis captæ, post concludam pacem abduci possint. In articulo decimo quarto suspecta videbantur ea verba: utrique parti *retinere* licere milites qui volent, *eo tantum numero, quem pro securitate sua necessarium judicaverint.* Nam hoc obtentu Cæsarem integrum exercitum retinere, aut præsidia ita augere posse, ut facile exercitus conflari inde queat. Id quod vicinis formidolosum. Denique circa articulum decimum octavum Sueci inducias plane repudiabant, quod crederent longe facilius æquam pacem armata nunc manu, quam istis post sepositis, obtentum iri.

Basta, basta!

§. 118. Eodem die & Galli Monasterii replicam suam ad Cæsareorum responsum apud Nuntium Pontificium inde adsumto Rosenhahnio, & Vulteio Hasso apud Contarenum, exponebant, hoc dicta scripto excipiente. Præter pleraque à Suecis monita Lotharingi mentionem fieri nolebant, quod hic jam cum Rege transegisset. In tertio articulo offendebantur vocabulo *Suprema Imperatoris dignitatis*: posse enim *primæ* sufficere, ne ex *supremi* voce superius aliquod imperium in Reges alios Christiani Orbis affectetur. Nesciebant quoque, quo fine restrictio illa addita foret, *salvo jure Imperatori ex Imperii legibus, & præcipue ex transactione Burgundica competente.* Isthanc quippe transactionem nunquam usu invaluisse. Et Evangelici Ordines in sua sententia id reservatum omitti postulaverant. Censebant quoque Galli, absurde à Cæsareis postulari, ne ipsi se bello inter Cæsarem & Suecos immiscerent, sicut ipsi postulaverant, ne Cæsar bellis inter

Gallorum replica.

1645. inter Galliam, & Hiſpaniam ſe ingereret. Nam ſi Cæſar cum Imperio bellum Sueciæ intentet, præſentem pacem violari: ſed bella Galliæ cum Hiſpania hunc tractatum plane non tangere. Circa nonum articulum declarabant, electionem Regis Romanorum vivo Cæſare fieri poſſe, dummodo eligatur è diverſa à ſuperſtite Cæſare familia, magiſque utilitatem Imperii, quam Cæſaris voluntatem, ac privatum commodum reſpiciat. Jam quoque Galli de abolendis Ordinum Gravaminibus non ſequius quam Sueci urgebant, Mediatoribus non parum mirantibus, cum in propoſitione de iſtis non retigiſſent. Quod ipſi excuſabant; ex eo tempore ab Evangelicis iſta ſcripto concepta, quibus Catholici ſua quoque oppoſituri ſint. Circa aſſecurationem pacis proponebant de fœdere *guarantico*, prout Sueci articulo decimo ſeptimo monuerant, inter Coronas, Ordines Imperii, ac reliquos Principes huic paci incluſos velut commodiſſimo ejuſdem firmamento. Satisfactionis & cautionis loco deſignabant totam ſuperiorem & Inferiorem Alſatiam cum omnibus juribus, quibus Landgravii Alſatiæ, & Archiduces Auſtriæ illam poſſederant; quam Rex ab Imperio cum ſeſſione & voto in Comitiis titulo Landgravii Alſatiæ in feudum recogniturus ſit. Philipsburgum inſuper cum locis vicinis & appertinentibus, quantum alendo præſidio, & ſervandæ munitioni ſuffecturum ſit; una cum linea communicationis cum Gallia. Reliqua quæ occuparint loca, præter hic nominata à ſe priſtinis dominis reſtituenda. Lotharingi cauſam ad hos tractatus pertinere negabant, ac potius poſtulabant, ut Cæſar præſenti tractatu promittat, ſe Gallos in poſſeſſione Lotharingiæ non turbaturum, quæ non uno titulo ad Regem Galliæ ſpectet; ac Cæſari cauſam non eſſe iſti negotio ſe immiſcendi poſt Ducis cum Gallia tractatum, quo is omnibus fœderibus cum Domo Auſtriaca renuntiaverit.

Ordines replicam ſibi communicari petunt, 30. Dec.

§. 119. His peractis Evangelici Ordines per Deputatos à Succis acta ſibi communicari petierunt; addito, ut ſi Cæſarei circa ea, quæ Ordines ſpectent, ipſis inſalutatis concludere quid auderent, Sueci id ſibi ſignificarent: tum ut gravamina radicitus componantur, quod ex illis præſens bellum promanarit, ac Sueciæ plurimum interſit concordiam inter Ordines inſtaurari. Sueci ut protocollum poſtulare paululum differrent, ſuadebant; ne Cæſarei hoc intellecto ipſos ſuper duplica in conſilium vocare omitterent, ſermone tamen quid actum foret referebant, ac in primis quam ægre tulerit Trautmansdorfius, Sileſiam ſatisfactionis loco poſtulatam, cum circa alias provincias parum indignationis oſtenderet. Cæterum pollicebantur, circa negotia Imperii ipſis inconſultis ſe nihil ſuſcepturos. Et hucuſque hoc anno tractatus pacis Germanicæ proceſſerunt.

Tractatus cum Hiſpanis quieſcit.

§. 120. Aſt inter Gallos, Hiſpanoſque tractatio Monaſterii plane quieſcebat, abſentibus Belgarum Fœderatorum Legatis; ac monentibus licet Mediatoribus, ut tantiſper, quoad iſti adeſſent, res in anteceſſum diſcuterentur, Galli id abnuebant avertendæ ſuſpicioni, velut abſque iſtis acturi eſſent. Cæterum num eas Hollandis moras oblati ab Hiſpanis ſeparati tractatus injecerint, nobis haut ſatis compertum. Sane conſtat Hiſpanos omni ſtudio egiſſe, ut ipſos communibus Monaſterii tractatibus abſtraherent. Miſerat Franciſcus de Melos Belgii Hiſpanici Gubernator nobilem fœminam ad Arauſionenſem, aureos montes pollicitam, ſi ad ſeparatos tractatus Fœderatos Ordines inducere poſſit. Eadem de re Conſilium Belgii ſupremum per emiſſarium quendam Salamancam Ordines Fœderatos ſolicitaverat, addito, hunc in mandatis habere in eas leges, quas ipſi velint, pacem concludere; quin eundem *chartam* quam vocant *blancam* ipſis oblaturum, cui pro lubitu conditiones pacis inſcribere poſſint. Scripſerat quoque Caſtelrodrigus ad eoſdem Ordines pacem aut longas inducias offerens, certos homines cum mandatis Hagam miſſurus, ſi ipſi velint. Qui omnes tamen Monaſterium rejecti.

1645. landis ſeorſim tractare cupiunt.

Cæſarei ſeparatos cum Succis tractatus captant. 20. Oct.

§. 121. Pares tractatus Hiſpani inter Succos, & Cæſareos Monaſterii ſtruebant. De quibus Pigneranda Comes apud Roſenhahnium movebat, ſibi à Cæſare in mandatis datum Reginæ opimas exoptataſque pacis conditiones offerre, quæ ipſi ſine dubio gratæ ſint futuræ. Quas ut eidem ſecreto pandat, ſolum abſque Collegis veniſſe. Addebat, ſe Succis aditum ad commercia cum Hiſpanis in Indiis æque ac aliis ei Monarchiæ ſubjectis ditionibus aperire, nec cum Hollandis pacem concluſurum, niſi Sueciæ commodis rite obſervatis. Sed quia Roſenhahnius juſſus erat ejuſmodi ſermones declinare, ad communes tractatus rem rejiciebat, negans ullas conditiones quantumvis ſplendidas ſeorſim admiſſum iri. Quæ cum repulſæ in vicem Pigneranda acciperet, conditiones proferre omittebat. Poſtera nihilominus die per tribunum Peſchvvicium Roſenhahnio denuntiabat; ſe credidiſſe ipſum ſuper illis conditionibus ſecum acturum fuiſſe, ubi mentem ſuam latius explicaturus fuerit. Sed & Savedra Roſenhahnium monebat: 31. Oct. ut ſi communi pace potiri non poſſent Sueci, mature ſibi proſpicerent, ac cum Cæſare tranſigerent: alias certo certius ipſis impoſitum iri. Nam quia Galli perſpiciant ſe hac via in præſens per bellum & fœdus cum Succis ſcopum ſuum obtinere non poſſe, ac potius omnium Catholicorum æterna in ſe odia provocare, aliam rationem ipſos inituros, ac Catholicis, Cæſarique junctos Evangelicis arma illaturos. Ita non ſolum Alſatia potituros, ſed & volente Cæſare ac vicinis parta quiete poſſeſſuros. Simul, quod præcipue affectent, patronos Catholicæ Eccleſiæ, & arbitros rerum Germanicarum fore. Hoc modo inſuper magnis ſumtibus, quos hactenus toleraverint, aleæque belli ſe ſubducturos. Nam ſi ex fœdere, quod nunc ſub incude ſit, duodecim millia militum Cæſari Ligæque auxilio mittant, id citra ſumtus ipſorum fore. Sane loco communis pacis paucos intra menſes novum fœdus, novumque bellum excludendum. Trautmansdorfius quoque Oxenſtiernæ oſtendebat; ſibi peculiaria eſſe mandata cum Succis ſeorſim tractandi, quæ, ſi ipſis ea res arrideat, editurus ſit. Iſthæc tamen omnia à diverſis diverſo modo tentata ad eundem ſcopum collineare cenſebantur, ut ſocia Regna invicem divellerentur; eoque ſurdis auribus transmittebantur. Equidem Sueci aliis è locis monebantur, ut ſibi à periculoſis conſiliis, quæ Galli adverſus Evangelicos in Germania agitent, caverent, quippe quibus id quæratur, ut Catholicis in partes ſuas pertractis

Hiſpani cum Hol-

Evan-

1645. Evangelicos in ordinem redigant, & super ipsorum gravaminibus pro lubitu rationes subducant. Etsi haut verosimile videbatur, Gallos ita repente consilia adversus Austriacos, & Hispanos hactenus expromta immutaturos. Galli tamen talia subodorati non levi suspicione perstringebantur, ut Succi vix aperte Cæsareos invisere auderent. Præsertim cum spargeretur, à Cæsare Legatos apud Torstensonium fuisse, & hunc peculiari ex mandato cum ipsis tractatus agitasse. Addebatur, Archiducem Leopoldum Torstensonio in Bohemiam tendente è superiore Germania ita tarde movisse; quod Cæsarei ob secreta inter ipsos commercia fieri profitebantur.

Ceremonialia. §. 122. Non abs re quoque fuerit quædam ad ceremonias spectantia paucis tangere. Inter Residentes Regios, ac Principum Legatos lis super præcedentia moveri nunc ceperat, quam hactenus Hassius aliique Rosenhahnio Rorteoque haut negaverant. Sed nunc nonnulli serius Monasterium accedentes ideo Rosenhahnium invisere abnuebant, ac licet diebus Dominicis apud ipsum sacris interessent, eundem salutare aut alloqui dedignabantur. Neoburgico Palatino à Legatis Succicis redhibitæ literæ ad Reginam, quibus Ipsam tantum *Serenissimam Principem*, non Reginam, omisso *Potentissime* titulo, *Regiamque Dignitatem* non *Majestatem* nuncupaverat. Quos titulos tamen Palatinus, iisdem literis Gustavo quondam Regi tribuerat. De se quoque loquens vocabulo *Nos*, & *Nostrum* usus fuerat. Quæ mox tamen à Palatino corrigebantur. Iidem defectus occurrebant in literis Administratoris Magdeburgici, & Circuli Franconici ad Reginam. Quorum ille morem suæ Cancellariæ excusabat, & quod alias inter Principum ac privatorum ad Reginam literas nihil discriminis futurum sit. Daniæ quoque Regem eadem deinde postulaturum. *Majestatis* titulum Reginæ literis à Principe propria manu scriptis dari, iis quæ ex Cancellaria emittuntur, id insolitum. Franconici Deputati à Cancellaria Bambergensi erratum profitebantur. Nec eo secius literæ istæ legatis remissæ. A Venetis literas ad Reginam ferebat Generinus, quæ *Excellentissimæ* & *Illustrissimæ* inscriptionem exprimebant. Cui cum Succi ostenderent, Legatos Regios ejusmodi titulis honorari, ille Rempublicam Venetam moris veteris retinentissimam reponebat, quæ nec aliis titulis, quam antiquitus receptis adversus Papam, Cardinales, aliosque Reges utatur; nec eo minus iter in Sueciam ad perferendas eas literas urgebat.

Regina seorsim cum Brandeburgico de Pomerania tractare non vult. 6. Mart. §. 123. Brandeburgicus Elector cum prospiceret, Cæsarem incrementis ipsius parum favere, ac Succis ex Evangelicorum potius quam Catholicorum terris satisfacere velle, ut Pomeraniæ caveret datis ad Joannem Oxenstiernam literis peculiares super Pomerania tractatus ad formulam quondam Francofurti ad Mœnum conceptam exposcebat. Regina re ad ipsam relata, judicabat, Electorem prævidere, Cæsarem mox armis ad amplectendam pacem compellendum, ac propediem de Sueciæ satisfactione fore agendum. Eundem hactenus neutri bellantium parti addictum egisse, sed citra certæ conventionis vinculum, ita ut pro captu temporum quiescere, aut ad arma redire integrum foret. Nec dubium habebatur, quin occulta consilia super Pomerania cum Dano ipsi intercessissent; quæ tamen num ad maturitatem perducta forent, incertum erat. Igitur placebat tractatibus istis declinatis simpliciter fœderi Pomeranico inhærere; excusato, Francofurtanam formulam spectasse ad retinendam Parentis ipsius amicitiam, eumque à Pragensi pace avertendum. Hanc rationem dudum expitasse; ac dictam formulam ultro ab isto rejectam, nec hactenus de eadem iterum actum. Nunc commodissime cum Cæsare ac toto Imperio tractatum iri. Ejus consilii ratio erat, ne Regina Electorem offenderet, antequam constaret, num Cæsar atque Ordines in Pomeraniæ cessionem consensuri essent; ac ne Cæsari ansam præberet, separato tractatu suscepto Pomeraniam abnuendi. 1645.

De induciis cum Bavaro. §. 124. De induciis cum Bavaro ineundis à Gallis tunc proponebatur specioso prætextu, ut tam potens socius Austriacis abstraheretur. Sed à Bavaro rem serio geri Succis persuaderi non poterat, tantopere rationibus Austriacorum implicito. Cujus & hucusque acta sat ostendebant; illum nil nisi tempus extractum, & occasionem nocendi captatum ire. Ac obtentis induciis copias suas Cæsareis transcripturus erat; metu Gallorum amoto: Ita fœderi Gallico, causæque communi plus nociturus erat; quam professa hostilitate. Gallis inducias Saxoni & Brandeburgico à Regina concessas objicientibus reponendum erat: Kœnigsmarckium semestres duntaxat cum Saxone inducias pepigisse, ut in Bohemiam iturus tergum tutum haberet: quarum tamen firmitas à Reginæ ratihabitione pendeat; ac eas abrumpendas, si Gallis videatur. Hunc æque ac Brandeburgum eo redactum, ut nomine & fama plus quam reipsa quid præstare valeant. Utrumque Sueciæ quondam socium, quos in partes iterum pertrahi fas sit.

Suspicio Reginæ in Gallos velut Dano faventes. *L'Estrade.* §. 125. Hujus anni initio non levis Reginæ suspicio adversus Gallos injecta fuit, quod cum Hollandi auxilia Succis in Danum decrevissent, Legatus Gallicus Estrada Hagæ ne id fieret publice intercessisset. Hac de re cum Regina per Marcum Duncanum Cerisantem Ministrum suum in aula Gallica quereretur, Mazarinus respondebat: Estradam jussum Batavos ad expeditionem in Flandriam suscipiendam urgere: de bello Danico nihil in mandatis habuisse; quod, quo tempore mittebatur, nullus adhuc rumor esset, Hollandos auxilia adversus Regem Daniæ destinare. Sed hunc sine dubio ab Arausionense inductum, quod videret, res suas languide in Flandria processuras Hollandis in bellum Danicum versis. Ita Estradam Arausionensi obnoxium, in cujus exercitu legionem obtineat, citra mandata eo processisse. Alias pacem Succos inter & Danos optare Gallos. Eam si Danus abnuat, non Hollandos solum ad auxilia ferenda hortaturos, sed & ipsos eidem bellum indicturos. Quæ utcunque Reginæ satisfaciebant, cui satis constabat Gallis æquilibrium inter Arctoa Regna cordi esse. Quæ & Hollandorum mens fuerat; à quibus cum Daniæ Rex postularet, operam suam interponerent, quo Fridericus Dux Bremensem ditionem recuperaret, isti abnuerant, quod mallent, Succos ea Provincia potiri Holsatiæ, & Oldenburgico Comitatui interpositos, quam à Dano continuum litoris Germanici tractum possideri.

Polonica. §. 126. Mense Februario hujus anni in Polo-

1645. niam mittebatur Axelius Sparrius cum literis ad Regem, queis ſuſceptum à Regina regimen ſignificabatur, ſimul ut animos Polonorum exploraret. Apud hunc Gerhardus Dænhofius expiſcari conabatur, num Chriſtina Uladislao tunc viduo nubere velit? Super quo negotio jam antea Forbuſius in Sueciam miſſus fuerat, ſed qui nullo accepto reſponſo redierat. Commendandis hiſce nuptiis jactabat: optatiſſimam hanc eſſe occaſionem ea Regna combinandi. Poſſe Sueciam interim per Senatum adminiſtrari, uti Regina minorenni factum. Hoc connubio Evangelica ſacra profeſſos in Polonia ſublevatum iri. Uladislao multum adhuc vigoris eſſe. Intellectum ſibi, Sueciæ Proceribus non bene cum Carolo Guſtavo Palatino convenire, ut ne cum illo quidem matrimonium ſit ſperandum. Brandeburgicos miniſtros profiteri, herum ſuum earum nuptiarum ſpem plane depoſuiſſe. Senatores tamen Poloniæ diſſuaſiſſe Regi, ne aperte id matrimonium peteret ob declinandam repulſæ contumeliam, quod in Suecia Sigiſmundi liberi lege publica ſpe ſceptri potiundi in perpetuum ſint excluſi. Quæ Sparrius velut mandatis ſuis ſuperiora modeſte declinabat. De cætero ſuſpectum habebatur, quod Uladislaus Vendenſem, Dorpatenſem, & Pernavienſem Caſtellanatum, qui minorum caſtellanatuum claſſe, ad quam ſecretiora conſilia nihil pertinent, hactenus omnium poſtremi fuerant, non ita pridem inter majores retulerat; quorum par cum Palatinatibus in Senatu dignitas habetur: & quod Cancellarius Oſſalinskius Dorpatenſi Caſtellanatu donari ſe paſſus fuerat. Propoſitum quoque fuit tunc in Comitiis Poloniæ: Pacis cum Suecis tractandæ exiguam ſpem eſſe; & ex literis horum nihil certi continentibus patere, quam parum ipſi in pacem proni ſint. Itaque ſummopere neceſſarium eſſe negotium id maturari, ut demum Respublica ſciat, quid inde ſibi ſperandum, quid metuendum. Nam haut quidquam ex re eſſe tractatus de æterna pace adeo procraſtinare, ſi futuram hoſtilitatem, & patriæ invaſionem antevertere velint. Etſi tunc ſuper hoc negotio in Comitiis nihil certi definiebatur. Sed & cum pace Danica Oeſalia Inſula in Sueciam transferretur, Uladislaus Rex adverſus eam translationem ſolennem proteſtationem interponebat, non eo ſolum nomine, quod ea inſula Ducatus Livoniæ pars ſit: ſed & quia Daniæ Rex ob ingentem pecuniæ ſummam à ſe mutuo acceptam omnia ſua bona eidem oppignoraverit, quantum ad id creditum neceſſarium ſit; quo nomine ipſe eam inſulam in peculiaris hypothecæ vicem animo ſibi deſtinarit. Simul Joannem Georgium Carmelum in Oeſaliam mittebat, qui Ebbonem Ulfeldium ejus Gubernatorem Danicum, & provinciales ſolicitaret, ut repudiato Suecorum imperio ſub Uladislai ditionem concederent; quorum & non pauci in eam rem ſat proni deprehendebantur. Eos tamen conatus Reginæ vigilantia antevertit. 1645.

§. 127. Initio belli Danici Regina ad Parlamentum Angliæ & Scotiæ literas dederat per Hugonem Moatum perferendas, quibus auxilium ejus adverſus Danum petierat, non tam ſpe iſto potiundi, quam ne Dano quid ſubſidii ex eo Regno accederet. Sed Moatus dum præter mandati ſui ſcopum circa id negotium ſatagit, non mediocrem Gallis ſuſpicionem injecerat. Hoc demum anno à Parlamento per tribunum Butlæum reſponſum adferebatur, quo ad arctius fœdus cum Regina ineundum paratum ſe oſtendebat. Enimvero id Reginæ haut videbatur conſultum, bello Danico jam compoſito, & quia tutum non videbatur Parlamenti cauſam aperte probare, utut Regem iſtum Sueciæ infenſum conſtaret. Igitur placebat fœdus declinare. Ne tamen Parlamenti offenſam incurreret; Legatum eo ſe miſſuram ferebat, qui ſequeſtris munus inter Regem & Parlamentum ſuſcipiat. Prius tamen inferioris gradus ablegatum eodem iturum, qui num iſta opera utrinque grata ſit futura, exploraturus ſit. Ita facile invenienda erat occaſio negotium id eludendi. Anglia. 1. Maji

---

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM

LIBER DECIMUS OCTAVUS.

EPITOME.

Wrangelius arcem Brixenſem capit. Cæſarei ac Bavarici ſe conjungunt. 2. Sueci è Bohemia ſe recipiunt. 3. Cæſarei Scalam arcem recuperant, & Furſtenſteinam. 4. Inducia cum Electore Saxoniæ prorogantur. 5. Magdeburgum ſuo præſidio relinquitur. 6. Sueci ad Viſurgim movere conſtituunt. 7. Wrangelius Huxteram capit, Paderbornam, & Stadbergam. 8. Idem in Haſſiam ſuperiorem progreditur. 9. Cum Landgravio Darmſtadienſi diſceptatio. 10. Cæſarei Franconiam inſident. 11. Turennius copias contrahit. 12. Kœnigsmarckius Wrangelio jungitur. Idem Lemgoviam expugnat. 13. Turennius conjunctionem detrectat; id quod Suecorum rationes perturbat. 14. Wrangelius in Haſſia ſubſiſtere conſtituit; ad Amanoburgum caſtra ponit. 15. Cæſarei in Suecos tendunt.

1646. tendunt. 16. Idem cum fame conflictantur. Bœnnigshusius Suecis jungitur. 17. Cæsarei recedunt. Turennius Vesaliæ Rhenum transit; & Wrangelio jungitur. 18. Wrangelio summum exercitus imperium confertur. Torstensonius in Sueciam abit. 19. Socii exercitus in hostem tendunt. Cæsareorum valida caterva vapulat. 20. Hostis ad Lanum recedit. Fœderati ab Hanoviensi Comite cautionem accipiunt. 21. Idem in superiorem Germaniam tendunt. Wrangelius Rainam expugnat. 22. Trepidatio per Bavariam. Bavarici vapulant. 23. Augusta obsidetur; 24. Cui Cæsarei subveniunt. 25. Fœderatorum consultatio. Obsidium Augustæ solvitur. 26. Fœderati Laugingam discedunt. Wrangelii dispositio. Hostis cis Licum in Sueviam transit. Fœderati in hostem tendunt. Idem denuo in Bavariam irrumpunt. 27. Cæsarei in Bavariam revertunt. 28. Galli longius in Bavariam penetrare nolunt. De induciis agi incipit. Fœderati Bavaria iterum excedunt. 29. Idem per Sueviam copias distribuunt. 30. Wrangelius inducias aversatur: cum Herbipolensi Episcopo transigit. 31. Cæsarei vapulant. Donavverta à Suecis deseritur, & recuperatur. 32. Fœderati in hiberna discedunt, Wrangelius claustra montium ad Bregentiam occupat. Idem ad Helvetios scribit. 33. Wittenbergius in Silesiam mittitur. Cæsarei Teschenam arcem, & Niclasburgum recuperant. 34. Idem Cremsam obsident; qua deditur. 35. Wittenbergius Wartenbergam occupat. Franckensteina à Cæsareis recuperatur. 36. Ut & Corneuburgum. 37. Wittenbergius tandem supplementis jungitur. Cæsarei recedunt. Idem reliqua Austriæ loca recuperant. 38. Wittenbergius Polckenhainum capit: idem in Bohemiam abit. Cæsarei vapulant. 39. Wittenbergius in Moraviam, & Superiorem Silesiam tendit. 40. Cassellani Marburgensem arcem occupant. Ad inferiorem Rhenum gesta. 41. Darmstadienses Kirchainam subigunt. 42. Quam Cassellani recuperant. Zonsa frustra obsidetur. 43. Lœvvenhauptius Cassellanis auxilio venit. Darmstadienses vapulant. Paderborna à Cassellanis amittitur, & Eiskircha. 44. Tractatuum pacis continuatio. Replica Regiorum Ordinibus communicatur. 45. De Suecorum replica quorundam judicium. 46. Monasterienſium de modo consultandi sententia. 47. Osnabrugæ dissidium super Reformatis gliscit. Palatinorum intempestivus zelus. 48. Osnabrugensium sententia de modo consultandi, ut & Cæsareorum, atque Regiorum, denique universorum Ordinum. 49. Tractatus pacis tarde procedunt. 50. Catholicorum gravamina novem. A 51. ad 57. Ubi super gravaminibus agendum disceptatur. 58. Sueci novum procuratorium exhibent. 59. Inter Legatos Suecos, Gallosque disceptatio. 60. Evangelicorum super gravaminibus declaratio. 61. Circa satisfactionem disceptatio. De Alsatia, Silesia, Pomerania. 62. Colloquia Suecorum cum Brandeburgicis super Pomerania. 63. Oppositio Ordinum Pomeraniæ, & Stralsundæ: ut & Regis Poloniæ. 64. De Wismaria. De Bremensi & aliis præsulatibus. 65. Trautmansdorfii mora Osnabrugæ Gallis est suspecta. A Cæsare Suecis oblata. 66. Trautmansdorfius Monasterium discedit. 67. Ordinum sententia super Amnestia. 68. Super assecuratione pacis quorundam sententia. 69. Catholicorum super gravaminibus Ecclesiasticis declaratio. Super temporaria transactione diversorum sententiæ. 70. Cæsareorum super istis à Suecis postulatum. Catholici in tractatus super gravaminibus consentiunt. 71. Gravamina Politica novem. 72. Trautmansdorfius cum Gallis de satisfactione agit. 73. Cæsarei scriptum adversus Gallos evulgant. Galli id scriptum non curant. 74. De Mediolano frustra proponitur, & de Alsatia Inferiore. Super Lotharingi salvo conductu Cæsarei denuo movent. 75. Hollandi Suecorum satisfactioni se opponunt. Mox tamen desistunt. 76. Cæsarei nova circa satisfactionem proponunt. Gallorum super hoc; ut & Salvii, 77. ac Reginæ sententia. 78. Occultæ Cæsareorum artes. Tractatus inter Gallos & Bavarum. 79. Mediatores de induciis proponunt; quas Galli non improbant, Suecis suspectas habent. 80. Tractatus inter Gallos & Hispanos. 81. Hollandorum Legati Monasterium ingrediuntur; tractatus cum Hispanis ordiuntur. 82. De Palatina causa sententia Cæsareorum, Evangelicorum, Suecorum & Gallorum. 83. Varia variorum postulata. Bohemici exules salvum conductum quærunt. Querela Spirensium de Philipsburgo; Archipræsulis Magdeburgici de urbe cognomine; Darmstadiensium de Cassellanis; Immediatæ nobilitatis de Palatino; Sarepontani de Moguntino; Argentoratensium de Benfelda. Ceremonialia. 84. De præcedentia inter Ordinem Equestrem, & Urbes. 85. Super gravaminibus inter Ordines tractatur. 86. Nova Evangelicorum super gravaminibus propositio. 87. Super satisfactione Coronarum agitata. 88. Cassellana satisfactio. 89. Saxonici Electorales Legati adveniunt. 90. Querela Erfordiensium; 91. & Dudersladiensium. 92. Ordinum super legibus pacis sententia. 93. Catholicorum extrema declaratio circa gravamina Ecclesiastica. 94. De temporaria transactione diversorum judicia. 95. Cæsarei Suecis duplicam exhibent. 96. Peculiaris declaratio super satisfactione Suecica. Amplior Cæsareorum declaratio. 97. Prima formula pacis. 98. Ordinum de hac formula sententia. Ea Cæsareis displicet. 99. Monasterii duplica exhibetur. Ejus contenta. 100. Trautmansdorfii artes. Cæsarei hostilia omitti postulant. 101. Idem Brisacum cedere Gallis nolunt. Galli eidem pertinaciter inhærent. Quibus Bavarus adstipulatur. 102. Formula satisfactionis Gallicæ.

1646. 103. *Gallorum super eadem declaratio. Galli hanc declarationem clam Suecis faciunt.* 104. *De satisfactione Suecica Evangelicorum Ordinum sententia.* 105. *De commerciis sententia Principum.* 106. *Reformatorum monita.* 107. *Palatinorum monita circa formulam pacis. Bavarici contra nituntur.* 108. *Saxonici Legati Suecos invisunt.* 109. *Ragozii nova molitiones. Colonienſis & Oſnabrugenſis neutralitatem affectant.* 110. *Ulterior circa amneſtiam negotiatio.* 111. *De ditionibus hæreditariis.* 112. *Nova Catholicorum ſuper gravaminibus declaratio.* 113. *Evangelicorum ad eam reſponſio.* 114. *Saxonicorum ſententia. Trautmansdorfii ſuper hac declaratio. Evangelici Saxonicorum interpoſitionem declinant.* 115. *Catholicorum nova declaratio.* 116. *Catholici Gallorum favorem captant. Evangelici heic diſſentiunt.* 117. *Satisfactio Suecica vacillat. Cæſareorum ſententia: quam Galli probant; Sueci abnuunt.* 118. *Circa Wiſmariam nova propoſitio.* 119. *Galli plura poſtulant.* 120. *De ſatisfactione militum. De ſubſcriptione Ordinum.* 121. *Galli ad ſeparatos tractatus ſolicitantur.* 122. *Tractatus inter Gallos & Hiſpanos continuatio.* 123. *De tractatu inter Hiſpanos & Hollandos.* 124. *Temperamentum circa cauſam Palatinam. Neoburgici petitum.* 125. *Lis inter Urbes & Equeſtrem Ordinem ſuper præcedentia.* 126. *Inter Suecos Gallosque ſuſpiciones.* 127. *Oxenſtierna congreſſus cum Gallis Monaſterii.* 128. *Cæſaris & Saxonis litera ad Evangelicos.* 129. *Nova Evangelicorum circa gravamina declaratio.* 130. *Brandeburgicus ſeparatos tractatus ſuper Pomerania offert. Reformatorum poſtulata.* 131. *Inter Hiſpanos & Hollandos acta.* 132. *Galli tractatum ſuum properant.* 133. *Satisfactionis Gallica leges.* 134. *Gallici Legati Oſnabrugam veniunt. A Gallis diſputata de ſua ſatisfactione; de neceſſitate pacis.* 135. *De exhibendo inſtrumento pacis.* 136. *De Suecica ſatisfactione. Circa Pomeraniam difficultates.* 137. *Gallorum ſententia. Suecici Legati rem differunt. Trautmansdorfius diſceſſum minatur.* 138. *De Palatina cauſa.* 139. *De controverſia & ſatisfactione Haſſica.* 140. *De militum ſatisfactione:* 141. *De induciis proponitur.* 142. *De Eduardi Bragantini liberatione.* 143. *Evangelicorum circa gravamina diſſenſio.* 144. *Catholici nuperam formulam adſpernantur.* 145. *De Autonomia ſubditorum Evangelicorum in Catholicorum ditionibus.* 146. *Evangelici ad Regios rem iſtam referunt. Galli tergiverſantur.* 147. *Id quod Evangelicis ſuſpectum.* 148. *Cæſarei tractationem iſtam immutare cupiunt.* 149. *Saxonicorum ſententia:* 150. *Quæ Oſnabrugenſibus diſplicet, ut & Saxonis directio. Suecorum ſententia.* 151. *De Suecica ſatisfactione nova propoſitio.* 152. *Ceremonialia.* 153. *Ulterius ſuper gravaminibus acta.* 154. *Evangelicorum quorundam cum Catholicis diſceptatio. Evangelici inter ſe diſſident.* 155. *De cauſa Palatina.* 156. *Poloni tractatibus ſe immiſcere volunt.* 157. *Separati inter Suecos & Brandeburgicos tractatus ſuſcipiuntur.* 158. *Galli Suecos urgent. Reginæ nova mandata ſuper Pomerania.* 159. *Salvius Monaſterium abit.* 160. *Monaſterienſium de Suecorum ſatisfactione ſententia. De ſatisfactione militum.* 161. *Brandeburgicorum procuratorium rejicitur. De Suecica ſatisfactione poſtulatum.* 162. *Cæſareorum reſponſum.* 163. *Novum quoque Brandeburgicorum procuratorium rejicitur. Brandeburgici contra acta Monaſterii proteſtantur.* 164. *Pomeranorum circa ſatisfactionem propoſitum temperamentum.* 165. *De gravaminibus Monaſterii actitata.* 166. *Brandeburgicorum nova propoſitio. Suecorum de hac ſententia. Reginæ extrema declaratio ſuper Pomerania.* 167. *Brandeburgicus Hollandorum interpoſitionem affectat. Plettenbergii & San-Romani apud Brandeburgicum propoſitio. Brandeburgici reſponſum.* 168. *Cæſarei totam Pomeraniam Suecis offerunt.* 169. *Sueci acceptant. Pomeranorum ſolicitudo.* 170. *De Wiſmaria Cæſareorum ſententia.* 171. *Sententia Brandeburgici; Cæſareorum & Gallorum.* 172. *De cauſa Marpurgenſi. De ſatisfactione Haſſica.* 173. *De tractatu inter Hiſpanos & Hollandos.* 174. *De pace inter Cæſarem & Gallos. De pace inter Gallos & Hiſpanos.* 175. *Legatio Luneburgica.* 176. *Archiepiſcopi Bremenſis.* 177. *Holſatica.* 178. *Neoburgica.* 179. *Legatio Magni Gardii in Galliam.* 180. *Veneti auxilium contra Turcas petunt.* 181. *Polonica.* 182. *Legatio à Moſco.* 183. *Hollandica.* 184. *Danica.* 1646.

SUb

1646. Wrangelius arcem Brixiensem capit.

SUb finem superioris anni Lipsiam ab exercitu concesserat Torstensonius refocillandæ indies ingravescenti valetudini; quem tamen ut supremam belli directionem tantisper retineret, & Caroli Gustavi Wrangelii recens imperium consilio atque autoritate fulciret, Regina jusserat. Componebant eo tempore exercitum Suecicum quindecim millia amplius equitum, octo millia peditum, veteranus ac selectus miles, præter præsidia per Austriam, Moraviam, Silesiam, Bohemiam, Westphaliam & utramque Saxoniam, & quas Kœnigsmarckius seorsim ductabat copias. Sequebantur septuaginta amplius machinæ, ac idonea paratus bellici copia: ut Cæsareos quidem, ni universo Bavarico exercitu fulcirentur, facile sustinere Sueci possent. Primum Wrangelii facinus erat Brixiensis arcis, hactenus nulli hosti tentatæ expugnatio, quam post acrem triduo oppugnationem, deficiente obsessos pulvere ad
9. Jan. deditionem compulit, insigni annonæ provisu
11. Jan. divitem. Brixia in Silesiam mittebatur Reichvvaldus tribunus dissipandis Cæsareis, qui Succica ibi præsidia infestare cœperant. Hic in itinere
14. Jan. non procul Lepa Bohemica Palfium Comitem cum sua legione multa adhuc nocte oppressit, captoque tribuno cum trecentis gregariis, ac præfe-
15. Jan. ctorum plerisque reliquos cæcidit. Brixia Cadenam Wrangelius progressus ad finem usque mensis Januarii quietem exercitui indulsit, simul quid Cæsarei Bavaricique agitarent observans. De
Cæsarei ac Bavarici se conjungunt. quorum conjunctione cum rumoribus primum, inde certis nuntiis constaret; legiones circa Cadenam arctius collocat, tum angustias viarum per Bohemicos montes in potestate tenet, si forte receptu opus esset. Ingruebat quippe Cæsareus exercitus tredecim equitum, undecim peditum millibus constans; cui Bavaricorum equitum duodecim, peditum octodecim legiones accedebant: vires Succis haut parum potiores. Cæsarei cum vererentur, ne Gallis iterum apud Rhenum se moventibus Bavarico exercitui illuc discedendum foret, neu VVrangelius Kœnigsmarckii nuper digressi copiis firmaretur, ocyus in Succos ire ac prælium tentare constituerant; præsertim cum inopia diu his in oris ipsos consistere non permitteret. Eo fine Leopoldus VVilhelmus Archidux exercitum apud Pilsenam lustravit, ac quæ ad servandam disciplinam pertinent, magna cura sanxit, recta in Succos ducturus.

Sueci è Bohemia se recipiunt. §. 2. Ast VVrangelius, cum neque prælii aleam cum hoste viribus superiore citra necessitatem tentare tutum foret, nec munitis heic loci castris diu considere ob pabuli annonæque inopiam liceret, de concilii sententia mature in tutum se recipere decrevit. Præsertim cum Bavarici, qui citra impedimenta venerant, non diu Cæsareos secuturi crederentur; ac post accedente Kœnigsmarckio aut è Suecia supplemento auctior viribus hostem denuo urgere posset. Idem Torstensonio videbatur; qui & monebat, in sinistram quantum possit flecteret, ac Saxonis ditionibus parceret; tum opportuno ad Salam loco consideret, ut si hostis insecutus Misniam castris premeret, Electoris animus eo magis à Cæsare averteretur. Interim Kœnigsmarckium, qui in Bremensem agrum concesserat, exciri posse. Ita præmissis impedimentis per angustias apud Presniciam in Misniam tenditur, octoginta equitum hostilium caterva in itinere oppressa; inde per Glaucham, Altenburgumque trans Salam itur, ac legiones eo districtu distribuuntur. Contra Cæsarei velut fugatis è Bohemia Suecis lætabundi, Egram, inde in Culmbacensem agrum digrediuntur, quem hostili plane modo populantur, ac latius per Franconiam se diffundunt. Inter exercitus ita longis spatiis dissitos nihil gestum, nisi quod Cannebergius subtribunus Leopoldi cohortem 23. Febr. prætoriam equestrem, centum viginti capitum non procul Cronaco oppressit magna parte capta, reliquis cæsis.

Cæsarei Skalam arcem recuperant. §. 3. Digressis è Bohemia Succicis Ungarus tribunus contracta manu Skalam arcem admotis machinis ad deditionem demum compulit. In Silesia præfectus Succicus arcis Furstensteinæ, dum plerosque præsidiarios hostilem ad catervam opprimendam educit, ipse in casses delapsus cum suis interceptus est. In arce sedecim tantum prælidiarii Et Furstensteinam. supererant: quos repente circumsessos Cæsarei ad deditionem adegere. Sed iidem Franckensteinam arcem adventu Reichvvaldi tribuni deserere cogebantur. In Moravia caterva Succicorum tributi exigendi causa Iglavia egressa non procul Sirovvitza Cappunium tribunum tribus turmis stipatum profligabat, ipsumque cum aliquot præfectis, & quadraginta gregariis captivum abstrahebat. Sed audito tumultu qui Sirovvitzæ tende- 13. Febr. bant Cæsarei Succicos insecuti, cum numero prævalerent, suos recuperarunt, cæsisque horum non paucis plerosque ceperunt.

Inducix cum Electore Saxoniæ prorogantur. §. 4. De induciis cum Electore Saxoniæ prorogandis, etsi rebus suis valde proficuas eidem sentiret, prior movere nolebat Torstensonius; cui in animo erat, si abruptis hisce bellum resumeret Elector, exercitu repente excito pertinaciam ipsius frangere. Ac Cæsar misso Poppelio legato ingentibus ipsum promissis, oblata quoque *charta*, quam vocant *blanca*, oneraverat, ut hostilia in Suecos resumeret, cui è secretiore consilio Sebottendorfius, & Fridericus Merschius Austriaco stipendio illigati suffragabantur. Perpulere tamen majores natu filii patrem, ut salutaria ac tuta Provinciæ suæ consilia admitteret. Ita resumendis tra- 30. Febr. ctatibus Eulenbergæ conveniunt Reginæ nomine Axelius Lilius, & Alexander Erskeinius, Electoris vice Arnheimius summus excubiarum præfectus, & Joannes Georgius Oppelius; quibus Administratoris Magdeburgici nomine Einsidelius, & ab Anhaldinis Principibus Knochius subtribunus aderat. Evicere ibi Sueci, ut diserte pacto interesset, id ad successores utrinque pertinere: quod Elector senio provectior, & fœdus quondam cum Gustavo Rege initum ab ipso isthoc obtentu elusum foret. Tum ne Elector Landgravio Darmstadiensi adversus Cassellanam militem submitteret; quod Saxonici cupiebant. Tempus induciarum usque ad conclusam pacem, aut communes inducias productum. Ut tamen obligatio adversus Cæsarem atque Imperium salva persisteret, Elector sibi excipiebat; de cætero Cæsari nihil copiarum, hospitiorumque, ac adparatus bellici, nec loca delectibus agendis præbiturus. Succicis contra copiis transitus per terras Electoris concedebatur innoxius, & quidem ut post tertium quemque itineris diem unus quieti agendæ interponeretur. Urbem & arcem Lipsiensem cum enixe sibi restituendam contenderet Elector, ne abrupta negatione hunc offenderent, hactenus annuebant Succici, ut super ea re apud ipsam Reginam ageretur. Conventum quoque, ut octo millia uncialium menstrua ex Electoris di-

1646. tionibus Suecis solverentur, & quinque millia modiorum frumenti alendis præsidiis, utque transitu Albis, si opus sit, Suecis uti liceret extra tertium duntaxat à Dresda milliare. Si quid ab alterutrius subjectis per tempus induciarum delinquatur, cognitionem & animadversionem ejus fore, cujus imperio delinquens subsit. Super controversia Hassiaca placebat, ut Elector apud Darmstadiensem, Torstensonius apud Cassellanam operam daret, quo eadem amica ratione sopiatur. In has fe-
31. Mart. re leges induciæ illæ tunc conclusæ, indignantibus Cæsareis, contra non parum lætantibus Evangelicis, quod eas paci promovendæ momenti quid allaturas sperarent. Nisi quod Brandeburgicus judicaret, Reginam magis magisque Saxonis conjunctionem affectare, quem in ipsum non sat æquo esse animo constet: qui & pro Pomerania ne unum quidem verbum facturus sit, quam malit in Suecorum manibus manere, quam ut Brandeburgicæ Domûi accrescat.

Magdeburgum suo præsidio relinquitur.

§. 5. Magdeburgum hactenus obsidio eminus circumposito incluserant Suedi, interceptis quoque sexaginta amplius equitibus, & multis vehiculis, quæ pabuli petendi causa prodierant. Sed cum plurium adhuc mensium frumentum in urbe esset, ac obsidium magnos sumtus requireret, è vastata circum regione haut sarciendos; tum Suecico exercitu in Thuringia agente ex altera ripa per Lusatiam Cæsarei annona urbi inferre promtum foret, profligatis simul obsessoribus: Torstensonio visum per institutos tractatus ea molestia defungi. Præcipua difficultas erat, quod neque Cæsar & Saxo Suecicum, nec Torstensonius Administratoris Augusti præsidium in urbe ferre vellent. Igitur placebat, deducto qui nunc insidebat milite, urbem ducentis quinquaginta peditibus ab ipsa conductis, custodiri: de cætero Suecos inter, & urbem amica omnia esse. Paria Administrator pro se, & Archiepiscopatu pollicebatur. Ita Aprili mense Trandorfius tribunus cum Cæsareo milite urbe excessit, Suecico milite comitante in Bohemiam deductus, etsi in itinere ducenti pedites ob non soluta stipendia signa deserrent.

Suedi ad Visurgim movere constituunt.

§. 6. Enimvero quo minus exercitus Suecicus in hibernis per Thuringiam & circa hærere posset, inopia efficiebat, & quod is thoc onere Evangelicorum Principum Provincias diutius premere nollet. Promiserant autem Galli, se medio mense Majo cum exercitu Moguntiæ futuros, ac per Avaugurium postulabant, ea in loca Suedi se conferrent, ut ob conjunctionem Cæsareorum & Bavaricorum & ipsi mutuo auxilia sibi ferre possint. Experiendo porro Torstensonius didicerat, Cæsareos ac Bavaricos licet nunc Gallis, Suecis juncta vi incumbentes, fere per hiemem maximas vires in Suecos effudisse, & quæ per æstatem ab his parta fuerant, hieme recuperasse non sine magno dispendio militis Suecici, cui hibernorum quiete frui negabatur. Unde quo juncti Gallis Suedi eo commodius Cæsareos Bavaricis sociatos propulsare possent, probato Gallorum postulato cum Wrangelio, qui Lipsiæ illum adierat, decrevit, omissa ad sinistram in Cæsareas Provincias irruptione ad dextram vertere, ac Gallis propinquare. Interim ne frustra tempus tereretur Huxteram Hassiæ ac Suecicis stativis infestam expugnandam, hostemque plane regionibus inter Visurgim, Albimque excludendum. Post Huxteram captam intra milliaria aliquot ad Gallos accedendum, ne hostis ipsorum conjunctionem impedire posset. Plane tamen cum iisdem copiæ ne 1646.
jungerentur, nisi Cæsarei & Bavarici pariter ingruant, ac prælium instare videatur. Sed ne Cæsareæ ditiones à belli calamitatibus respirarent, Wittenbergius cum parte legionum Silesiæ immissus. His super destinatis Landgravia certior reddebatur, simul ut copias suas sociaret, ac Huxteram trans Visurgim cingeret postulabatur. Enimvero hæc consilia isti parum probabantur, quod metueret, ne hostis medium se Suecis, Gallisque interpositurus Hassiam inundaret. Addebat de difficultatibus obsidendæ Huxteræ; & copiis suis sibi opus esse Superioris Hassiæ stativis tuendis. Ac potius ut in Silesiam verteret Wrangelius suadebat; aut si utique Gallis jungi cuperet, per Superiorem Hassiam & Wetteraviam
12. April. iter susciperet. Cui vicissim Torstensonius per literas demonstrabat; in Silesiam abeuntes à Gallis nimium disjungi, viamque auxilii mutuo ferendi obsepiri. Nec in Hassiam Superiorem nunc penetrare tutum hoste vicino, ac viribus prævalente. Ne sedem belli in Inferiore Hassia statuat hostis, adscitis Kœnigsmarckii & ipsius copiis haut difficulter prohiberi posse. Cæterum id utique expedire, quod & hosti hactenus solitum, socios exercitus ita tendere, ut pro re nata in hostem jungi queant. Sic probatis Torstensonii rationibus ad
18. April. expugnandam Huxteram machinas & pulverem obtulit; tum ut Paderborna quoque subigeretur sibique traderetur postulavit, pensandis damnis, quæ hoc Suecici exercitus itinere tributaria ipsius loca captura erant.

Wrangelius Huxteram capit.

§. 7. Ita Wrangelius sub initium Aprilis è Thuringia Visurgim versus movit. Ipse cum equitatu & selectis peditum prægressus, cum Furstenbergam attigisset, intellexit, Holsatiæ Ducem, qui cum equestri legione Huxteram insidebat, oppido pridie excessisse. Unde raptim manum equitum pontonibus trajecit, si forte istum adhuc deprehendere possent. Qui tamen, quod idem in tuta jam evasisset, irriti rediere. Trans-
16. April. gressus ponte navali exercitus Huxteræ vim admovit, quam cum aliquot per dies strenue sustinuisset oppidi præfectus Joannes Forgellus subtribunus, tandem post editam mœnium ruinam
24. April. deditionem fecit ea lege, ut ipse ducesque cum sarcinis suis salvi Hammum deducerentur, gregarii trecenti quinquaginta pedites, sexaginta equites militiæ Suecicæ accederent. Oppidum cum numeroso præsidio tenere haut operæ pretium videretur, munimentis nudatum, ne hostis ibi denuo nidulari posset. Missus interea à Wrangelio in Paderbornensem agrum fuerat Duglassius cum valida equitum manu ad eminus cingendam Paderbornam, qui ex itinere Brackelam oppidum, centum quinquaginta peditibus infestum, ac munitas arces Neuhausam & Lipsprincam sexagenis peditibus defensas occupavit, milite sub Suecica signa redacto. Sed & qui Drengenberga in arce aliquot per dies Duglassio restiterat centurio, adventante cum toto exercitu Wrangelio citra ex-
30. April. Et Paderbornam. 5. Maji. ceptionem se dedidit. Paderbornam inde processum, quæ minore, quam creditum fuerat, negotio cessit. Nam tertio obsidii die, cum objectum portæ propugnaculum tentaretur, obsessis id ultro deserentibus à Suecis statim occupatur. Unde territus oppidi præfectus Seibelstorfius tribunus arbitrio Ducis Suecici se commisit; ipse cum reliquis præfectis captivorum sortem subiit, quadringenti pedites, centum quinquaginta equites militiæ Suecorum adscripti. Cives, quod arma ges-

1646. gessissent, pecunia multati. Oppidum Landgraviæ concessum. Ejusdem rogatu Statberga, seu Marsberga petitur, excursionibus Hassorum stativis valde molesta. Hanc machinis verberatam, cum jam cuniculi agendi forent, Corascus tribunus in easdem, quas Huxterâ subierat, leges dedidit. Ipse cum præfectis Dortmundam deductus; trecenti pedites, quadraginta equites Suecicam militiam subiere. Inventæ ibi quatuor majores machinæ, nec spernenda adparatus bellici & annonæ copia. Oppido munitiones detractæ.

11. Aug. & Statbergam. 15. Aug.

Wrangelius in Hassiam Superiorem progreditur.

§. 8. Interea Turennius per literas significarat, se Kalendis Junii Rhenum Baccaraci transiturum: petebatque Marpurgum procederet VVrangelius, & partem equitatus ad Lanum fluvium obviam sibi mitteret. Scribebat quoque VVeisbada Guntherodius tribunus, Turennium jam Moguntiæ adpulisse. Igitur VVrangelius obtinendæ Gallorum conjunctioni, cujus causa in has oras exercitum verterat, Statberga Marpurgum duxit, ex itinere Cassellis salutata Landgravia. Inde præter Giessam VVetzlariæ castra ponit, Gallorum adventum expectaturus, qui inter Bingam & Baccaracum ponte Rhenum straverant, & Moguntia eo versus movere cœperant. Aderat quoque à Landgravia Geisius cum valida manu, & è VVestphalia Kœnigsmarckius huc contendebat. Simul Bænnigshusius cum copiis, quas Galliæ Regis auspiciis per VVestphaliam & vicina loca conduxerat, adfuturus sperabatur.

23. Maji.

Cum Landgravio Darmstadiensi disceptatio.

§. 9. Inter hæc Landgravius Georgius delectibus agendis non segniter incubuerat: cui & binæ equitum, totidem peditum legiones Cæsareæ accesserant. Melander quoque Cæsareorum nunc per VVestphaliam Dux, si opus foret, auxilia pollicitus fuerat. Hisce fretus copiis, queis Eberstenium Comitem præfecerat, Putzbacum, quod centum Cassellani pedites insidebant, recuperat. Arma parantem pecunia sublevabat Hispaniæ Rex, quicum opera Castelrodrici fœdus inierat, quo eosdem amicos & hostes cum ipso habere tenebatur. Jactabat tamen illa haut quicquam ad offensionem Sueciæ pertinere, sed ad jura sua adversus violentiam Cassellanæ tuenda. Ast Suecis, etsi controversiæ istorum Principum non nisi amica ratione immiscere se cuperent, iste armorum paratus non parum suspectus erat. Eoque Torstensonius Lipsia literis Darmstadiensem monuerat; delectibus supersederet, ac Cæsareas legiones ab se dimitteret. Alias si quid mali eo nomine eveniat, sibi ipse imputaret. Idem quoque VVrangelio scripserat, ut legiones illas, & ipsum Landgravium, ni postulatis satisfaceret, hostili modo haberet. Unde & hic in Superiorem Hassiam progrediens cum valida equitum, peditumque manu easdem legiones interceptum ibat, quæ intra teli jactum apud Giessam tendebant. Sed hæ ipso ingruente sub oppidi fossam se receperant. In quas militem machinarum ictibus obnoxium immittere, haut imperatorium visum. Nec consultum erat circa Giessam tunc tendentibus suis ad hostilia sumenda Landgravium compellere, qui excursionibus eo oppido factis haut paucos Succorum palantes intercipere poterat: cum nunc idem oppidum ementibus forum præberet. Quanquam autem multis rationibus VVrangelius contenderet, ut quatuor illas legiones Landgravius amoliretur, id tamen hic constanter abnuebat: suas illas esse, à se quondam conscriptas, & Cæsari commodatas, nunc repetitas in controversia, quæ nullo modo Succorum arma, sed privatum Domus Hassiæ negotium spectet, cujus cognitio penes Cæsarem sit. Nec litem sibi cum Cassellana velut Sueciæ Fœderata, sed ut Statu Imperii intercedere. Ob legiones Cæsari antea concessas non magis hostilia se meritum, quam alios Evangelicos Ordines; ejusque facti causas jam olim Reginæ adprobasse. Tum Anno tricesimo quarto Suecis quoque à se nonnullas copias traditas. Nec magis idem VVrangelio aures præbebat postulanti, ut positis armis controversia inter agnatos Principes amica via componeretur; quod propius subiens Cæsaris exercitus animos ipsi adderet. Et cum VVrangelius testaretur, extra culpam se fore, si quid detrimenti ipsi inferatur, dum Cæsaris miles ubicunque locorum deprehensus hostili modo habendus sit; Landgravius vicissim protestabatur, injuriam sibi facere, qui Cassellanæ se controversiæ immisceat, ac jus suum tuentem impediat. 1646.

15. Maji.

19. April.

11. Maji.

Cæsarei Franconiam insident.

§. 10. Ast Cæsarei post Succorum è Bohemia discessum in Franconiam abierant, stativis secundum Mœni ripam positis arcendæ horum in Superiorem Germaniam irruptioni. Nec ad eorundem in VVestphalia progressus se commoverant, nisi quod legiones nonnullas in Silesiam adversus VVittenbergium mitterent. Inanis quoque ab ipsis excursio Erfordiam versus facta, quam ope Pontificiorum sacerdotum & civium oppressuros, se speraverant; quod vigilantia præfecti Suecici conatus istos irritos reddidisset. Sub finem mensis Maji lustratæ apud Schweinfurtum copiæ, ob pecuniæ vestimentorumque defectum animis haut parum ægræ. Inde Neustadium ad Salam progressi Cæsarei Hamelburgum, Bavarici Gemundam iter intendebant, velut per Fuldensem agrum in Hassiam Inferiorem contra Suecos iturí. Sed horum itinere in Superiorem Hassiam cognito, secundum Mœnum Aschaffenburgum, ac Hanoviam descenderunt, divisis quidem castris considentes, Cæsarei Rotenbaci, Bavarici infra Aschaffenburgum, ut tamen brevi tempore conjungi iterum possent. Eorum accessum Darmstadiensis anxie petierat, spe quoque ipsis validorum auxiliorum facta.

21. Maji.

Turennius copias contrahit.

§. 11. Circa idem tempus Turennius quoque copias suas ex hibernis contrahere cœperat, quæ tribus peditum, equitum quatuor millibus, octingentis constabant, addito quadringentorum dimacharum agmine. Cui è VVestphalia Bænnigshausius cum tribus millibus recens conscriptis accessurus erat. Destinatum ipsi fuerat, uti apud Moserum tribunum Benfeldæ differebat, cavere, ne hostis junctis viribus alterutrum Regiorum exercituum invaderet: eamque ob causam nolle se statim Rhenum transire, ne Cæsareis Bavaricisque pariter incumbentibus non citra damnum pedem referre cogatur, iisdem mox tota mole Suecos petituris. Quæ consilia & Suecis Ducibus per Grotium juniorem exponebat postulans, ut hi propius Rhenum moveant, ac si non placeat castra castris jungere, saltem ita prope consideant, ut pro re nata auxilium invicem ferre possint, ne alterutri necessitas inferatur cum damno pedem referendi. Quo & Succorum ducum consilia spectabant. Apud VVormatiam inde copias lustravit Turennius, ac corrupta circa Franckendaliam segete id oppidum eminus claudere instituit. Supra Baccaracum Rhenus ponte navali stratus erat, quo & Turennius cum exercitu descendit; ac literis ad Avaugurium paratum se transeundo Rheno ostendit, modo Sueci Lim-

30. Maji.

1646. burgum usque obviam sibi procedant: quod hostis apud Aschaffenburgum tendens cum gravibus machinis ac mole impedimentorum inter Baccaracum & Lanum iter facientem, Suecis ad dextram relictis, invadere possit. Unde omnibus persuasum erat, eam conjunctionem propediem futuram.

Kœnigsmarckius Wrangelio jungitur.

§. 12. Kœnigsmarckius quoque post captam Bremerværdam, cui rogatu Friderici Præsulis Melander è Westphalia subvenire frustra agitaverat, à Torstensonio jussus erat Wrangelium suis legionibus firmare, quoad is cum Turennio exercitum junxisset. Nam alias ipsi cura tractus inter Amasim, Werram, Mœnum, Albimque commissa erat. Is igitur contractis legionibus ex itinere Vechtam expugnare cupiebat, ac jam machinas admovere cœperat; cum urgentibus à
13. Maji. Wrangelio literis omisso obsidio præter Witlagam, Mindamque, & Hervordiam, Lemgoviam
22. Maji. properat Cæsareo præsidio infessam. Quam obiter expugnaturus tormentis primo turrim portæ
Idem Lemgoviam expugnat. superstructam quatit. Inde media nocte sex locis assultum dat, ac intra horæ spatium unam portam occupat desideratis suorum nonnullis, quos inter duo centuriones, & unus signifer. Per eam portam, cum aliis in locis Cæsarei strenue resisterent, in oppidum penetratum. Pervenerunt heic in Suecorum potestatem Joannes Casimirus Leiningæ Comes tribunus, Lautersheimius, & Levinus Fridericus Wittenbergius subtribuni, præfectus vigilum cum tribus centurionibus, aliisq; ductoribus, ac gregarii quadringenti cum quinque
28. Maji. vexillis, & octo machinis æneis. Pirmonda arx haut expectata vi deditionem fecit, ac sex peditum manipuli, qui eam insidebant, Warendorfum dimissi. Inde per Waldeccensem Comitatum profectus Wrangelio cum ter mille quingentis equitibus, totidem peditibus, simul octingentis dimachis
1. Jun. jungitur; ad quem & Geisius viginti septem Hassicorum equitum turmas adduxerat. Horum adventu Wrangelius constituerat Limburgum movere, quod Turennius petierat, ut is post superatum Rhenum eo tutius accedere posset. Inde junctis exercitibus in superiorem Germaniam, ipsamque Bavariam penetrare animus erat.

Turennius conjunctionem detrectat. 7. Jun.

§. 13. Enim vero veniebat tunc ad Wrangelium à Mazarino ad Turennium, missus Nobilis, qui proponebat; Hollandos hoc anno expeditionem in Flandriam omisisse, cui Galli rationes suas superstruxerint. Unde omnes copias, quas ad Mosellam destinaverant, in Flandriam fuisse mittendas; simul partem militis Turenniani in Lucenburgicam deducendam ad certa ibi destinata exequenda. Gratum proinde Turennio fore, si Wrangelius per mensem in vicinia subsistere possit, quoad ea destinata perfecta sint. Tunc Gallos validioribus cum copiis certo ipsi jungendos, ac matureſcente messe expeditionem commodius susceptum iri. Interim, si opus sit, reliquum sibi militem cum novis Bænnigshausii delectibus ad sex capitum millia Wrangelio accessura, eundemque annona à Galliæ Rege sublevandum. Inspe-
Id quod Suecorum rationes perturbat. rata ist hæc res VVrangelii rationes non parum perturbavit. Is quippe fide à Rege Galliæ, ac Turennio data confisus, eousque progressus fuerat, ubi facile summo periculo involvi posset. Atque huic itineri non parum temporis impensum erat, quod ab ipso, & Kœnigsmarckio in VVestphalia longe utilius collocari poterat. His in oris per aspera montium subsisti, quod Galli velle videbantur, cum tam numeroso exercitu non poterat. Si tantisper retro iretur, universæ hostium copiæ Landgraviam oppressuræ erant. Hæc ut Turennio demonstraret, VVrangelius Sigismundum Przimskium tribunum, & hoc ab hoste interceptо, Bulovium mittebat. Qui VVetzlariam reversus id responsi retulit: conjunctionem fieri nunc non posse, ac jussum se ex aula à VVrangelio contendere, ut aliquot per septimanas his locis morari placeat. Se tamen misso nuntio confestim cupita VVrangelio ad Regem relaturum, nec dubitare quin illis satisfaciendum sit; cujus reditus intra decimum quintum diem utique futurus sit. Is thoc responsum, toties iteratis promissis adversa fronte repugnans, gravi suspicione Suecorum animos perstrinxit, accedente præsertim rumore de induciis inter Gallos, & Bavaricos initis. Sane 7. Maji. jam sub initium Maji Gleenius Bavaricus Dux edictum Hasfurti promulgaverat, quo omni hostilitate & offensa adversus Gallos abstinere suos jusserat, velut Deputati Gallici in armistitium non solum cum Bavaro, sed & cum Cæsare consensissent, ac eo nomine tubicinem ad Turennium misissent. Etsi Galli obtendebant, Bavaricis Monasterii à Serviento de armistitio spem factam, antequam is super eodem Osnabrugæ cum Suecis consultaret; de quo isti velut certa re ad Principem suum retulerint; unde præproperam armistitii promulgationem per errorem factam. Sed Suecis refragantibus omnia mutata. Si quid tale tamen factum sit, Suecorum cum Saxone exemplo factum, ac deinceps rite fieri posse.

Wrangelius in Hassia subsistere constituit.

§. 14. Ita fallente Gallorum conjunctione, & ingruente universa hostium mole magna circumspectione opus erat. Qua de re cum à VVrangelio ad consilium referretur, patebat, præsente rerum facie duas tantum superesse vias. Vel enim ante Hassiam stationem capessendam tegendis Landgraviæ terris; vel in VVestphaliam revertendum, ac commodiorem occasionem rem in hostem gerendi expectandam. Enimvero in VVestphaliam cunti tanto exercitui annonæ inopia mox incubitura erat. Tum Cassellana sævitiæ hostium exponebatur, sede belli in Hassiam devoluta. Insuper ita longe à Rheno discedebatur, ut conjunctio cum Turennio deinceps longe difficilior futura esset. Igitur placebat circa Amœnoburgum Hassiæ Inferiori præjacens oppidum stationem arripere, quoad de Gallorum consiliis certiora adferrentur, hostiumque conatus observare. Landgraviam haut dubitaturam è duobus malis minus eligere, ac ad breve potius tempus exercitui ex sua ditione annonam præbituram, quam hostium se arbitrio exponere; præsertim messe jam propinqua; quæ frumenti affatim exhibitura erat. Id consilium Landgraviæ denuntiatur, simul postulatur ut cum ipsius salus in hoc præcipue vertatur, annonam ministret, ac copias, quotquot præsidiis subtrahi possint, auxilio submittat. Inde ut tria millia Gallici militis à Bænnigshausio recens collecta Suecis jungerentur, opera dabatur. Ita motis VVetzlaria castris Kirchainam, inde 12. Jun. Amœnoburgum proceditur; cum interim Geisius Gleichbergam arcem non procul Giessa sitam expugnasset obsessos aqua & pane deficiente. No-
Ad Amœnoburgum castra ponit. naginta quoque pedites, & sexaginta equites, qui Amœnoburgum insidebant, citra exceptionem dedere se cogebantur. Oppidum cum arce mu-
15. Jun. nimentis nudatum, ad quod VVrangelius una cum Kœnigsmarckio, & Geisio opportuno loco castra metatur, hostem intrepido animo expecturus.

§. 15. Ast

1646. Cæsarei in Suecos tendunt. 17. Jun.

§. 15. At hostiles exercitus, qui hactenus circa Aschaffenburgum & Hanoviam substiterant, complurib. legionibus quas Reuschenbergius adducebat firmati, Fridbergam, Putzbacumque progressi, mox præter Giessam recta in Suecos vadunt, prælium tentaturi. Triginta bellatorum millia explere se jactabant: quibus non parum animi addiderat adventus Melandri, qui distributis per Westphaliæ oppida copiis, cum quadringentis equitibus per Occidentalem sylvam ad Cæsareum exercitum evaserat, canos suos, uti ferebat, Suecis perdendis impensurus. Tum absentiam Torstensonii ab exercitu Suecico majoris quam decem millium jacturam æstimabant, qui machinarum expedito usu in præliis tantum ipsis damni intulerat, quantum à nemine alio metuebant. Ac initio hostis castra Suecica intra sesquimilliare ad dextram præteriit: mox flectens in valle apud Burgmindam, inde propius ad dimidium milliare succedens inter Hombergam ad Ohmam, & Schwveinsbergam loco celso castra posuit, unde in castra Suecica despectus erat. Sequenti die inter duo castra acriter cum Bavaricorum manu apud molendinum quoddam confligebatur, non modico horum damno, inter alia binis vulneribus sauciato ipso Gleenio, ac pluribus præfectis, gregariisque cæsis ac vulneratis. Frequentes præterea inter excursorum catervas velitationes æquali fere utrinque damno. Inter alia Belloregardius Gallicus apud Landgraviam Residens, dum è Suecicis castris Cassellas revertit, ducentis equitibus deducentibus, in Cæsareos incidit, qui magnam præsidii partem cæciderunt, ipso ægre Herbornam elapso.

9. Jun.

23. Jun. 24. Jun. 25. Jun. 26. Jun.

Cæsarei cum fame conflictantur.

§. 16. Consilium porro Cæsareis fuerat intercepta annona Suecos urgere, ac horum cum Turennio conjunctionem impedire. Quæ destinata tamen in contrarium verterunt, cum Suecis annona Cassellis præberetur. Sed qui Cæsareis è Franconia subvehebatur panis longinquitate itineris, & intenso æstu magnam partem corruptus fuerat. Unde pedes fame ita debilitatus est, ut vix armis sustinendis sufficeret. Nec multo lautior equitum conditio, quod castra arido in monte, ubi nec aquæ nec pabuli copia, locata forent. Qui & fami dispellendæ longe lateque excurrebant, ac omnia passim diripiebant, non magis Moguntinis, ac Darmstadiensibus, quam aliis parcentes. Sed & cum prius Cæsarei Bavaricique Suecicos numero longe superarent, Wrangelius, ut Bænnigshausius sibi jungeretur, diligenter institerat. Qui & demum, inopia licet pecuniæ fatigante, Suecico exercitui accesserat, paulo amplius quam tria militum millia Gallico argento conducta adducens. Quibus firmatus Wrangelius jam non amplius dubitabat vel in conspectu hostium conjunctionem cum Turennio suscipere.

Bœnigshausius Suecis jungitur. 7. Jul.

Cæsarei recedunt. 6. Jul.

§. 17. Enimvero Cæsarei, cum destinata sua incassum cecidisse intelligerent, haut expectato Turennio, ea qua venerant via remeant; fœtore, annonæque, ac pabuli inopia urgente, præter immensam equorum stragem exercitu quatuor millibus militum amplius imminuto. Plurimos quoque excurrentes Ziegenhaina Hassici, & circa montem à Cervis dictum præfectus turmæ, Longus Hassus vulgo dictus, versans interceperat. Cum contra Suecis affatim annonæ Cassellis subministraretur; qui Cæsareis diutius subsistentibus similem Bernburgensi eventum augurabantur. Digressis Cæsareis mox Homberga ad Ohmam & Swveinsberga horum præsidiis infessa per Hassos recuperantur, præsidiariis citra exceptionem se dedentibus. Turennius interim solutum Baccaraci pontem Vesaliam Superiorem transtulerat, ac legionibus aliquot sub Hoquincurtii ductu auctus per tractum Mosellanum suis aliquot dierum quietem indulsit. Mox cum propinquantibus hostium exercitibus ibi Rhenum transgredi non auderet, superato Mosella Vesaliam Inferiorem descendit, ibique mense Julio in citeriorem ripam transiit, Batavico ejus oppidi præfecto transitum aliquantisper abnuente, velut neutralitati cum Cæsare cultæ repugnantem; quoad tandem Longuevillio Duce, & duobus Hollandicis Legatis Monasterio huc excurrentibus eum concederet. Constabant tunc Turennii copiæ ter mille quingentis equitibus, mille quingentis peditibus, quos lento itinere per Westphaliam, inde Waldeccensem Comitatum, Hassiamque tractos apud Giessam Suecico exercitui jungit. Is quippe, cum hostis apud Ilmenstadium Cœnobium castra munire cœpisset, matura jam messe famem recreaturus, Amœnoburgo huc se contulerat, Staufenberga arce ex itinere in potestatem redacta. Prætorium Langengæns positum, loco ad insidias hostium pabulatoribus ponendas idoneo, quorum & complures à Suecis intercepti.

1646. Turennius Vesaliæ Rhenum transit. 8. Jun. 10. Jul. Turennius Wrangelio jungitur. 31. Jul.

§. 18. Aderat tunc apud exercitum à Regina missus Erskeinus diplomata Wrangelio adferens, quibus supremi ducis munere, simul Senatoria dignitate augebatur cum summa armorum per Germaniam directione, nisi quod Pomeraniæ, Meclenburgicæ, Bremensisque ac Verdensis præsulatus regimen Torstensonio reservabatur. Addebantur mandata, ut primaria à Suecis infestà loca omnibus necessariis ad vim sustinendam instrueret, & ut ex iis, si opus sit, ipse exercitus sublevari possit. Tum ut Visurgim, Albim, ac Oderam flumina in potestate haberet, ne hostis iisdem uti ad infestanda Suecica stativa queat; potius eo conniteretur, ut hostis intra proprias provincias redactus suas ipse vires atterat. Copiis Wirtenbergio ac Kœnigsmarckio subditis hostem distraheret, vel pro re nata eas sibi adicisceret: alterutrum tamen istis locis rem gerere curaret, unde oram maritimam adversus conatus hostium tueri possit, quo ipsi destinata sua in superiore Germania citra impedimentum persequi liceat. Nam placebat Reginæ, ut is in Bavariam penetraret, ac si hostis forte munitis se castris objiceret, illum præteriret, ne obsidiis munitarum urbium tempus tereret. Jussus quoque Gallos in Bavarum incitare, ac ut isti hieme juxta ac æstate rem gerant efficere. Cætera pro ratione belli de sententia Consilii expediret. Adjecerat Regina literas sua manu scriptas, quibus hortabatur, ut non inferiorem se iis, in quorum locum succedebat, exhiberet. Ex hoc tempore summa belli per Germaniam Caroli Gustavi Wrangelii ductu administrabatur. Nam etsi Regina maluisset, Torstensonium idoneo loco in Germania subsistere, ac consilio Wrangelium juvare, quoad hic autoritate, usuque imperandi se firmasset, is tamen tædio morbi indies ingravescentis, ac ut partum decus lubrico fortunæ subductum in tuto collocaret, repetitis subinde precibus à Regina tandem obtinuerat, ut exuto imperio in patriam reverti liceret. Quo & hac æstate adpulit, immensa gloria mactus, rebus per quinquennium singulari cum felicitate ac prudentia gestis, queis tot præliis,

Wrangelio summum exercitus imperium confertur.

Torstensonius in Sueciam abit.

1646. urbibusque expugnatis victor potentiam hostis insigniter fregit.

Socii exercitus in hostem tendunt.

§. 19. Post Turennii cum Wrangelio conjunctionem deliberabatur, num propius hostem considendum, ejusque exitium tentandum; an isto præterito ad Danubium progrediendum foret? Quorum prius cum Galli magnopere probarent,

2. Aug. statim motis apud Giessam castris præter Fridbergam proceditur: ubi hostis in conspectu erat, qui ante castra in acie consistens coronationem novi Bohemiæ Regis Ferdinandi IV. festiva displosione

3. Aug. celebrabat. Sequenti die sub castra hostium in aciem dispositi succedunt: verum qui objectu Niddæ fluminis angusti, sed ob altas ripas difficili transitu, simul excitatis operibus tuti agebant, ne equitibus quidem velitandi copia facta. Sed quia diutius heic loci hærere, ac hostibus Franconiæ ac Francofurti à tergo subvectiones liberas concedere haut consultum videbatur, placebat ipsos statim prætergredi; quæ via tamen incunda foret paulum addubitabatur. Quidam censebant sinistram versus in Franconiam abeundum, quod metus sit, ne ad dextram flexuros Cæsarei transitu Niddæ fluminis prohibeant. Ac isto tractu omnia exhausta cum iisdem Steinheimi & Aschaffenburgi à tergo annona in promtu sit. Wrangelio tamen placebat ad dextram ire, ac transitum Niddæ apud Bonnameisam invadere: quo obtento hosti subvectio Francofurto, Hanovia, & à Mœno flumine, tum iter ad Danubium intercipi posset. Nam in Franconiam ad sinistram tendentibus, ubi hostis hibernaverat, cum inopia luctandum, ac per Spessartum sylvam tardum gravi agmini iter emetiendum. Interim ad Mœnum fluvium hostem occursurum, transituque ipsos

4. Aug. arcere conaturum. Hac sententia prævalente postera luce Bonnameisam Fœderati properant, horæ itinere Francofurto dissitam, quam centum quinquaginta hostium sclopetarii custodiebant, sed qui toto exercitu ingruente arrepta fuga mox omnes in Suecorum manus inciderunt. Fœderati statim superato flumine celsiora campi insederunt. Horum motu cognito hostis quoque iter ingressus fuerat, ut transitu Niddæ istos arceret, ac munimentum agreste Francofurtanis arvis prætensum occuparet. Præmittebantur quindecim equitum centuriæ, queis Bavaricus vigiliarum præfectus summus Sporckius præerat, qui tantisper istos sustineret, quoad totus exercitus accederet.

Cæsareorum valida caterva vapulat. 5. Aug. Sed Suecis jam petita loca obtinentibus, ea manus per Kœnigsmarckianam legionem in fugam conjecta, plurimis ductoribus gregariisque captis. Nox Buscheimi quieti data: Sequenti die cum hostis trans Niddam edito loco consisteret, fœderati denuo in ipsum tendunt, si forte ad prælium elicere eundem possent. Sed neque Windecca oppido, nec ripa Niddæ depellere hostem dabatur. Ita totum per diem flumine dirimente exercitus utrinque in acie stetere, machinis in se mutuo fulminantes. Consilium Fœderatis fuerat postero mane Windeccam, & transitus Niddæ vi in potestatem redigere. Sed hostis nocte evocatis ad se, qui ista loca tuebantur, retro in vetera castra concesserat: quem cum Fœderati oppugnare ibi haut tutum censerent, circa Windeccam fatigato militi per unum & alterum diem

6. 7. Aug. quietem indulsere, Francofurto, & Hanovia annonam suppeditante, quarum urbium opportunitate, simul penu suo Steinheimi, & Aschaffenburgi hostis jam excluſus erat. Is ne ad dextram trans montem ab Avibus dictum in Franconiam, & ad Mœnum perrumpere, aut subvectione ex illis locis frui posset, Kœnigsmarckius cum duodecim equitum alis, ac desultorum manu Gelnhusam missus est, quam insidentes quinquaginta dimachæ sine mora sub Suecorum signa concessere. Turennius etiam quatuor peditum phalangibus, duabus equitum legionibus Moguntia adventantibus obviam profectus Steinheimum ex itinere expugnavit, non exiguo penu à Cæsareis ibi congesto potitus. 1646.

Hostis ad Lanum recedit.

§. 20. Hoc modo hostis in angustias non modicas redigebatur obstructis jam plerisque accessibus, per quos receptus, aut annonæ subvectio patebat. Unde nec diutius heic subsistere inopia patiebatur, nec tutum erat è conspectu Fœderatorum exercituum se subducere. Sed intellecto Kœnigsmarckium ac Turennium cum valida manu è castris discessisse, illorum absentiam in usus suos vertere constituit. Unde silentio noctis 8. Aug. transito Nidda Fridbergam, Putzbacum, & relicta ad dextram Braunfelsa Wilmarum ad Lanum concessit. Ejus motu à Fœderatis cognito, equitatum immittere ferum erat longius jam progressо, ac pontibus passim dejectis; qui & accelerando itineri aliquot curruum centurias cremaverat. Consilium hosti fuerat vel Suecos pugnandi cupidos superiori Germania aversos in Westphaliam pertrahere, vel si isti Mœnum aut Nicrum peterent, flexo ad dextram aut sinistram itinere prævenire aut subsequi, pugnandi necessitate declinata, ejusque destinatis quantum detur obsistere. Enimvero huc hostem insequi, ubi omnia exhausta erant, Fœderatis haut placebat; sed potius habebatur in Superiorem Germaniam penetrare, ubi & oppidorum præsidia fere imminuta erant, plerisque in expeditionem eductis. Igitur statim Windecca Hanoviam tendunt, quæ ut præsidium Suecicum admitteret, Wrangelius cum tutore Comitis Georgio Eberhardo Erbacensi per Erskeinum agebat. Is etsi de studio suo in socios Reges, causamque communem prolixe testaretur, quod & foro præbito declaraverat; id tamen postulatum deprecabatur, sancte confirmans se volente Cæsareos nunquam hoc oppido potituros. Unde quia & Turennius dimidiam præsidii partem sibi deposcebat, & Landgravia eidem oppido inhiabat, nec vi expugnare id in proclivi erat quingentis militibus, & non imbelli cive infestum; satius VVrangelio visum scripta Comitis cautione adquiescere, qua pollicebatur, in oppidum hostile præsidium non admittere, ac Fœderatis exer- 9. Aug. citibus amica omnia exhibere. Cui vicissim si opus foret defensionem VVrangelius promittebat.

Fœderati ab Hanoviensi Comite cautionem accipiunt.

Fœderati in Superiorem Germaniam tendunt.

§. 21. Aschaffenburgum inde Fœderati petunt, cujus præsidiarii resistere haut ausi se dedunt: ubi & insignis penus à Cæsareis congestus reperiebatur. Quanquam autem Schweinfurto potiri VVrangelius cupiebat; tamen ne hosti ea mora spatium daretur apud Danubium ipsum prævertendi, illo omisso Mœnus superatur, directo obiter Selingenstadio. Heilbrunnam versus Duglassius 13. Aug. cum octo equitum millibus præmittebatur, si citra temporis jacturam illa in potestatem redigi posset. Sed cum cognitum foret id oppidum bis mille militum præsidio teneri, eodem quoq; omisso ad Danubiū properabatur. Ac ut tanto exercitui eo laxior foret annonæ pabuliq; commoditas, placebat Suecicos,

1646. cicos, Galloſque pauliſper ſeparari, apud Danubium iterum jungendos. Unde Turennius cum ſuis per Neoſtadium ad Cocharum in VVurtenbergicam deflectebat, Schorndorfum ſi poſſit ex itinere occupaturus. VVrangelius per Tubari ac Jaxtæ valles Nidenaviam, inde Halam Suevicam ſe
21. Aug. conferebat. Bavarus interim utriuſque exercitus adventu audito ſuorum ſocordiam deteſtatus non ſine trepidatione decimum quemque Provincialium in arma ciet, adituſque Provinciæ ad Danubium, & Licum inſidet. Tum pontem Donavvertæ, ac queis ſupra Danubius atque Illarus ſternitur igne corrumpi jubet nullo fructu, cum ob continuam cœli ſiccitatem ea flumina paſſim vadis tranſiri poſſent. Hala Wrangelius Ketlerum ac Wanckium cum ſuis legionibus Dunckelſpulam ire juſſit præſidio ibi futuros. Norlingam Kœnigsmarckius præmiſſus, unde Bavaricus ſubtribunus Kipsheimius cum duabus peditum cohortibus profugerat. Eodem autem cum quingentis aliis redire juſſus, dum de ipſo admittendo oppidani deliberant, Kœnigsmarckii adventu denuo verſus Danubium ſe proripuit. Ita oppidum iſtud Suecicum præſidium recepit. Norlinga ſummum vigiliarum præfectum Fridericum Chriſtophorum Hammerſteinium Wrangelius Donavvertam præcurrere jubet ad pontem occupandum, ad cujus alteram extremitatem Drucmullerus cum octingentis equitibus conſiſtebat, Suecorum adventu ſtatim ignem ponti injecturus. Unde Hammerſteinius, uti juſſus erat, vado apud Hochſtadium Danubium tranſiens, Drucmullerum, dum
Bavarici vapulant. circa pontem deſtruendum ſatagit, invaſit, ac profligatum Rainam uſque perſecutus eſt, multis in fuga cæſis, centum ſeptuaginta cum Habſpergio ſubtribuno captis. Interea Turennius Schorndorfum exiguo præſidio inſeſſum admotis machinis,
30. Aug. & acceſſibus ad foſſam promotis ad deditionem compulerat. Bavaricis militari modo Heilbrunnam diſcedere permiſſum; oppidum Ducis Wurtenbergici poteſtati relictum, ſexcentorum tamen militum præſidio ſub Grotio juniore impoſito.
3. Sept. Wrangelius Donavvertæ raptim reparato ponte exercitum ſine mora transmiſit, ac Rainam ad Li-
4. Sept. cum iter intendit. Ibi ad Oberndorfum refecto ponte Bavaricis fruſtra machinas evibrantibus pedites trans Licum duxit. Cum equitatu Kœnigs-
Wrangelius Rainam expugnat. marckius vado flumen permeat. Rainæ oppido ſtatim machinæ admotæ, præſidiariis acriter reſiſtentibus. Sed cum hinc Wrangelius, inde Turennius (qui transmiſſo apud Laugingam Danubio huc adpulerat,) acceſſus ad foſſam uſque promoverent, Provinciales animis collapſi ſtationem deſeruere, nec miles conductus tuendo oppido
11. Sept. par fuit. Unde præfectus honeſtis legibus deditionem fecit, ac cum centum quinquaginta militibus, quadringentis venatoribus, ac ſexcentis Provincialibus Ingolſtadium deductus eſt. In oppido viginti quinque machinæ æneæ, ac inſignis copia paratus bellici, annonæque reperta. Suecorum in obſidio viginti quinque cæſi, ſauciati Grundelius tribunus, quinque centuriones, nonaginta gregarii.

Trepidatio per Bavariam. §. 22. Hac Fœderatorum irruptione per totam Bavariam trepidatio ac fuga. Ipſe Princeps Monachio Waſſerburgum, inde Braunaviam ſe contulit. Tum ut omnes pontes dejicerentur juſſit, ac ut ferramenta molendinis ſtatim eximerentur, & ingruente hoſte ignis injiceretur. Monachium tamen ut ad extremum ſe defenderet præceptum: quo fine & manus equitum, peditumque Ingolſtadio illuc evocabatur, ſed quam in itinere Fœderati male multabant. Kœnigsmarckius quippe, dum Raina oppugnatur, cum pleroque Succico ac Gallico equitatu Schrobenhauſam miſſus fuerat, ut obſidentium terga tuta præſtaret. Is cognito octingentos equites dragoneſque cum Colbio & Creutzio tribunis proxima nocte Ingolſtadii Danubium
6. Sept. Bavarici vapulant. tranſiſſe Monachium tendentes, repente ingruens apud Pfaffenhovam eos aſſecutus eſt, ac ducentos quaſi cæcidit, quos inter ſubtribunus, præfectus turmæ aliique ductores centum ſexaginta cepit. Sed qui eodem iter inſtituebant ſexcenti pedites Neuburgum ſe illæſi ſubduxere.

Auguſta obſidetur. §. 23. Wrangelius, Raina valido præſidio firmata, Auguſtam inde accedit. Hanc etſi ante omnia in poteſtatem redigere cupierat; tamen interjectam huic ac Donavvertæ Rainam prius intercipere rationis videbatur, quod pauco hanc milite inſideri noſſet, neve Auguſta oppugnata exinde commercia inter Donavvertam, & exercitum impedirentur, aut hoſtiles copiæ caſtris ad id oppidum poſitis Fœderatas Danubio plane excluderent, ac Donavvertam interciperent. Qua citra ingens negotium expugnata aditus in Bavariam patebat. Solicitaverat interim Auguſtanos Wrangelius miſſo in urbem Erskeino, num ultro Suecicum præſidium admittere vellent; quod tres duntaxat cohortes in urbe eſſent, & munitiones à Suecis quondam excitatæ fere ſubſediſſent. Aſt iſti à tractatu haut alienos ſe ſimulantes Erskeinum detinebant, donec diverſis è locis quindecim militum centuriæ ad urbem defendendam accurrerent; quorum fiducia tractatus abrumpunt, ſimul Catholicos cives armant, Evangelicis duo templa olim erepta, & ſolita in Senatu loca polliciti, ſi arma pariter arripere velint. Id quod hi abnuebant, eventum tractatuum pacis patienter expectaturi, & ademta ſemel arma non niſi publica lege reſumturi. Igitur ſpe ſua eluſi Fœderati vim admovere conſtituerunt, quod hac urbe capta tota retro Suevia & VVurtembergica ipſorum hoſpitiis, quicquid ad Iſaram uſque patet prædis expoſitum erat, reliqua Bavaria per proprium militem exhaurienda. Ac conveniebat inter VVrangelium & Turennium, ut urbi capiendæ par ex utroque exercitu præſidium imponeretur; penes utrum eſſet præfectum conſtituere, ſorte deceneretur. Ita refectis apud Lechhauſam & Fridbergam pontibus Fœderati eis Licum urbi circumfunduntur,
18. Sept. ad quam ſumma vi acceſſus tribus locis aguntur, ac in ipſam foſſam penetratur, expugnato quoque munimento, quod Klenckanæ portæ prætenditur. Tum magna vis globorum ignivomorum in urbem conjecta, quæ non parum damni, eliſis hominibus, ædibuſque intulit. Nec minus obſeſſi acriter reſiſtere, machinis, tubiſque continuo è vallo detonare, tum crebro per tenebras erumpere, Suecorum opera turbare, tecta ſuburbana ſibi obſtantia flammis delere. Caterva quoque equitum ſemper plateas perſultare, ne forte Evangelici cives ædibus prodire, aut in cœtus coire auderent. Ac abundante hominum multitudine nova in urbe opera excitari, ſtrenuam cumprimis operam navante tribuno Franciſco Royero, qui in urbem jam obſeſſam cum trecentis quinquaginta dimachis, nocturnis tenebris tectus penetraverat. Nec quidquam neceſſariarum rerum deerat, niſi quod intercepta aqua panis penuria vulgus premere inciperet. Interim Mundelheimi præſidium cum obſeſſorum terga infeſtaret, Koenigsmarckius facili negotio ſubigit, ſeptuaginta

1646. gnta ibi dragonibus, & magna equorum vi potitus.

Cæsarei Augustæ subveniunt.

§. 24. Enimvero jam sub propugnaculum urbis cuniculi agi cæperant, deditio, aut assultus imminebat, cum Cæsarei, Bavaricique laboranti subvenere. Recesserant illi Limburgum usque ad Lanum. Ibi adscitis è Westphalia duabus legionibus non amplius, subigente inopia ac multo magis necessitate, dum Fœderati in Bavariam tendunt, suis succurrere constituere, ad Mœnum obiter Aschaffenburgo, Miltenburgo, ac Steinheimio expugnatis. Id quod tamen magna cum circumspectione suscepere, laxo ad sinistram circuitu facto trans montem ab Avibus cognominatum in Fuldensem agrum, Schvveinfurtum inde, Bambergamque, tum Forcheimum, ac Noribergensium ditionem, mox per Superiorem Palatinatum ad Danubium infra Ratisponam progressi. Ibi cum aliquot per dies subsitissent, tandem apud Straubingam Danubium transmisere.

19 Sept. Landshutam hinc ad Isaram tendentes, quo & tria amplius peditum millia à Cæsare auxilio missa venerant.

12. Sept. Heic habito consilio Augustæ utique subvenire decreverunt, refectis non parum, auctisque in Bavaria copiis, quæ tredecim millia sexcentos equites, novem millia quadringentos pedites, dragones mille quingentos complectebantur.

Fœderatorum consultatio.

§. 25. Fœderati, intellectis hostium destinatis, quid facto esset opus consultabant. Equidem manum cum istis conferere ardebant, quo fine promtum erat superato Lico apud Fridbergam adventantes excipere, ni obsidium urbis solvendum esset. Nam ut tantam urbem tam valido præsidio firmatam obsidio premerent, ac hosti tota mole ingruenti simul occurrerent, fieri non poterat. Obsidium porro deserere durum erat propinqua urbis capiendæ spe: nec ideo explorata prælii facultas erat, cum hosti intra angustias, ac paludes ita consistere liceret, ut invitus ad pugnam protrahi non posset. Igitur placebat apud Augustam consistere, quod sperarent intra eam urbem & Landsbergam, ubi crebris vadis Licus transitur, in citeriorem ripam hostes trajecturos urbis liberandæ causa, & sic ultro prælii copiam facturos. Interim ut urbem expugnarent omni vi connitebantur; ac Fridbergam & quicquid vicorum intra duo milliaria trans flumen jacet flammis delebant,

30. Sept. ut sub dio hosti consistendum ibi foret: castellum quoque ad alteram pontis partem, qua usitatus per flumen transitus, excitant. Enimvero Cæsareis id tantum agebatur, ut immisso urbi novo milite obsidentium laborem redderent irritum.

12. Oct. Obsidium Augustæ solvitur. Eoque per Dachaviam, ac Fridbergam itinere facto Lechausam Augustæ oppositam accessere, ubi vado Licus transiri poterat. Heic ingruentes hostes arcere loci conditio non patiebatur. Nam humiles Licum inter & urbem campi haut ita late patentes ubique telis è vallo expositi erant. Nec campos illos pererrantes rivi sat spatii præbebant ad pedites excitatis loricis tegendos, quo minus telis ex urbe juxta, & adversa Lici ripa obnoxii starent. Quod cum rationis non esset, nec destinata

3. Oct. hostis impediri possent, qui jam celtiore ripa machinas suis protegendis disposuerat; nil aliud Fœderatis supererat quam obsidium solvere ac transitu fluminis decedere. Id quod citra trepidationem factum. Tum explicatis in aciem ordinibus patente campo dimidio ab urbe milliari Fœderatorum exercitus constitit, signo ad Suecicum morem dato hostem provocans, si forte isti prælii conserendi animus esset. Ast hic, equitatu transmisso cum istos in acie consistentes conspiceret, retro statim trans flumen concedebat, Augustæ obsidium solvisse contentus. Hac in oppugnatione è Suecico exercitu non amplius sexaginta quinque gregarii, ac præfecti nonnulli ceciderc. Paulo plures quam ducenti sauciati quos inter subtribuni Bonartus, Forbusius, & Gaudius, ac præfectus vigilum Pavvius. Turenniani tamen plus damni accepere. 1646.

Fœderati Laugingam discedunt.

§. 26. Cum hostem haut quidquam prælii copiam facturum constaret, Fœderati Laugingam recedunt, quod oppidum novis munimentis diligenter firmatur, ut certus Danubii transitus semper in promptu esset; cum Donavverta ob adsitum montem adversus vim machinarum defendi non posset. Tum pecunia Noribergæ per Melchiorem Degingium procurata equis, armisque, & aliis necessariis miles iterum instruitur, ne in hiberna longius ab hoste discedere necessum foret. Et quia Caspar Cornelius Mortaignius, summus peditum dux imperium in Landgraviæ exercitum suscipiebat, in ejus locum Gustavus Otto Steinbockius, qui hactenus Westphaliæ curam egerat, sufficitur; adjunctis Gustavo Leuenhauptio, & Wolfio Ludingshusio, summa vigiliarum præfectura auctis. Nam qui eo munere hactenus primarium apud exercitum functus erat Payculius, sub Wittenbergio in Silesia peditatui præficiebatur. Gallici porro duces, hactenus satis concordes, si forte in diversa abituri essent, Wittenbergio injungebatur, ut postquam Cæsar pleraque vires huc verterat, valida impressione hostem distraheret, aut si opus foret, cum primario exercitu copias sociaret. Id quippe præcipue spectabat Wrangelius, ut belli sedes in Bavaria figeretur, quo ista per hostilem juxta ac amicum militem exhausta ejus Principis vires enervarentur. Cui scopo obtinendo ipse hostis ansam præbebat. Nam is post liberatam Augustam retro inter Aicham & Schrobenhausam concesserat. Inde Lico binis pontibus supra Landsbergam

13. Oct. strato, cis flumen transierat relictis, qui Rainensis præsidii excursiones coërcerent, velut tota vi Fœderatos invasurus, cujus exercitus viginti quinque bellatorum millibus constabat, quem octoginta circiter machinæ sequebantur. Iter iste Mundelsheimum, Memmingamque intendebat. Tum longius Illarum ultra pergit, ut Fœderatis annona & pabulatione exclusis trans Danubium iterum abeundi necessitatem adferret. Qui tamen non statim perspicere poterant, quo consilio tam longe à finibus suis digrederetur. Suspicio erat, illi persuasum fuisse, fœderatos ipsius metu his regionibus ultro facessituros: cui opinioni forte ansam dederat, quod Wrangelius uxorem suam, aliorumque præfectorum pleraque, tum duas machinas usu detritas Norlingam miserat; unde hosti creditum totum exercitum eodem secuturum, cui & animus videbatur fuisse abeuntibus incumbere. E-

Fœderati in hostem tenduntur. nimvero Wrangelius hostium motu cognito una cum Turennio Lauginga hostem versus Jettingam, Kircheimum & Angelbergam tendit, prælio certaturus, aut si hostis abnueret, in Bavariam penetraturus. Angelbergæ intellectum, hostem trans Illarum abiisse, viamque velut ultro ad Li-

25. Oct. cum ostendisse. Unde isti citra moram Landsbergam petivere, ubi præfectus turmæ cum septuaginta equitibus interceptus est. Oppido præsidium à Turennio impositum, ut & ipse Lici transitum in potestate haberet, cum Sueci Rainam obtinerent. Præmittitur hinc Reichvvaldus cum quatuor equitum legionibus ad Schongam occupandam,

Idem in Bavariam denuo irrumpunt. transi-

1646. transitumque hostium arcendum. Sed prævenientibus illorum dimachis exclusus pontem tamen Lici corrupit. Hostis Fœderatorum itinere cognito extemplo Memminga Kaufbeuram, inde ad Licum properat, ac infra Schongam Lædæ castra ponit; cui in adversa ripa Fœderati Omenetorpi non procul Landsberga castra opponunt, ac Bavaricos propria ditione excludunt. Weilheimum inde oppidum sexaginta dimachis infessum, 29. Oct. propugnantibus etiam ducentis oppidanis, & provincialium manu, impetu expugnatum non sine ingenti strage eorum, qui male consulta pertinacia validiorum iram lacessiverant. Excurrentes 3. Nov. quoque trans Licum catervæ non parum damni hostibus dedere, interceptis inter alia mille pabulatorum equis.

§. 27. Cæsarei, Bavaricique cum summopere in Bavaricam penetrare, ac invisos inde hospites expellere cuperent, in Suevica Lici ripa Schongam versus adscenderunt, si patrocinantibus machinis pontem extruere possent. Sed Fœderatis in adversa ripa altiore loco consistentibus iste conatus irritus fuit. Cum autem altius Tirolenses per montes iter instituere non possent, retro Monachium Suevicum vertunt ponte ad Augustam usuri. 3. Nov. Sed obstantibus Fridbergæ Fœderatis ne heic quidem perrumpere dabatur. Tandem extructis Cæsarei in Bavariam revertuntur. sex pontibus, quos secundo flumine deducebant apud Cænobium Thierhauptam Licum transiere tanta cum trepidatione, ut multos tardius molientes aut palantes Suecis intercipiendos relinquerent. 7. Nov. Fœderatis animus erat & illic hostem transitu arcere. Sed cum per uliginosas circa Fridbergam vias machinæ trahi non possent, & circa Augustam omnia exhausta forent, longius ad dextram itinere Menchingam capto hostem jam Schrobenhausam elapsum invenerunt.

Galli longius in Bavariam penetrare nolunt. §. 28. Fuerat Wrangelio propositum longius in Bavariam penetrare, ac apud Freisingam Isaræ transitum tentare, ut & hostis eodem pertraheretur, & Bavaria intra Oenum Licumque ab amicis pariter ac hostibus vastaretur. Sed Gallici duces, cum ab initio id probassent, mox mutato consilio sequi Freisingam detrectarunt, protestatione interposita; sibi constitutum trans Licum in Sueviam reverti, ac ibi captis hibernis militem fessum recreare. Obtentui sumebantur induciæ, quas Bavarus tunc affectabat: quarum causa Croissius Monasterio à Legatis Gallicis missus erat. Is primo accessu Wrangelio remissius insinuare; Monasterii super induciis fœderatos inter Reges, & Cæsarem, atque Bavarum fuisse propositum, seque ad cognoscendam ipsius sententiam venisse. Cui Wrangelius: inducias præsenti armorum facie Regnis haut proficuas; ac longe satius fore apertam jam Bavariam populari, Principique huic nocendi vires adimere; id quod pacis tractatus non parum promoturum sit. Alias super istis nihil in mandatis sibi datum. Nec eo secius Galli tractatus istos, ac discessum è Bavaria urgere, quicquid contra niteretur Wrangelius; hostem penitus pessumdandum ingerens, & ea parte premendum, qua tenerrimus sensus. Suevicis hospitiis fruendis sat temporis superesse. Sed cum Gallos de sententia haut decedere videret, terris inter Licum & Isaram quantam posset vastitatem inferre secum constituit. Ita Bavariam pessime habitam Fœderati iterum deseruere, Lico apud Schongam superato. Hujus repentini è Bavaria discessus causa in vulgus spargebatur annonæ pabulique ino-

Fœderati Bavaria iterum excedunt. 23. Nov.

pia. Revera tamen Galli ob communia sacra, ac veterem amicitiam ejus Principis miseratione tangebantur, ad quem plane perdendum cum Suecis incumbere nolebant; quibus & olim ratio fuit, istum Domus Austriacæ æmulum fovere. Sed nec eo usque premere hostem cupiebant, ut Sueci Galliæ deinceps auxiliis carere commode possent; quos uti succumbere oneri nolebant, ita ubi res ipsis nimium prospere videbantur fluere, ad æquilibrium eosdem revocare artificium erat. Ex ea ducum dissensione spem Catholici concipiebant, amicitiam inter Sueciam, Galliamque plane abruptam iri. Reginæ tamen prudentia & moderatione infra spem ejus dissensionis effectus stetit. 1646.

§. 29. Schonga Kaufbeuram Fœderati discedunt, unde profuga, sexaginta quatuor equitum turma à Suecis insequentibus intercipitur. Inde late per superiorem Suevlam diffunduntur, plerisque oppidis ultro portas pandentibus, nisi quod signifer, qui arcem Mundelheimensem cum quadraginta dragonibus insidebat admotis demum machinis ad deditionem compellendus fuit. Cui 20. Nov. arci, avecto qui congestus ibi erat penu, ignis injectus. Hospitia ita inter se distribuerant fœderati, ut Turennius quidem loca versus Danubium, & Wurtenbergicam ad dextram caperet, Suecis Regio ad sinistram versus Bodamicum lacum cederet. Nec in hostem quidquam gestum, nisi per excur- 22. Nov. sorum catervas; quarum una centum sexaginta Croatas Bavaro militantes inter Rainam & Mundelheimum profligavit, quinquaginta eorum captis. Campoduni subtribunus Schlangenhauffius cum dimacharum ala collocatus erat prohibendis montana regione excursionibus; qui oppido diffuso defendendo impar arcem insidebat. Eum 1. Dec. tribunus Caspar Schockius cum valida militum agrestiumque manu ante lucem invasit, & acriter licet resistenti duo propugnacula extorsit. Connixis tamen orta luce Suecis hostes iterum ejecti, septuaginta amplius cæsis: Sueci triginta fere desideraverant, una cum equis & impedimentis in oppido relictis. Cis Danubium Dunckelspula à Ketlero, Norlinga à Bulovio insidebantur ad Franconiam tributis subjiciendam. Jurgasio tribuno, qui Donavvertam obtinebat, injunctum hoste ingruente ponti ignem injicere, ac Rainam se conferre. Poleius tribunus, ac Weierus subtribunus qui VVembdingæ hactenus stativa habuerant, VVeissenburgum occupare jubentur. Cum oppidani metu præsidii VViltzburgensis tergiversarentur; scalis admotis in oppidum pervaditur. Ex eo Sueci partem superioris Palatinatus tributis subjecere. Sultzberga quoque arx Neumarco uno milliari dissita præsidio firmata.

Iidem per Sueviam copias distribuunt.

Wrangelius inducias aversatur. §. 30. Inducias cum Bavaro non tam Turennius, quam alii Galli fervido in Romanos ritus studio urgebant, queis frigidam suffundebat Croissius Monasterio missus, qui nunc ferocius super tractatibus suscipiendis instabat. Bavarus quoque velut re jam explorata locum & tempus congressus exposcebat. Enimvero VVrangelius judicabat induciarum obtentu hostem jd quærere, ut amoto cervicibus suis Fœderatorum exercitu spatium nancisceretur futuræ expeditioni separandi, resq; collapsas reficiendi. Contra quæ Suecis per has inducias forte cedenda sint hospitia exhausta, & exercitui supplendo parum conducentia. Ductores occasionem inde arrepturos in Sueciam proficiscendi, Reginamq; infinitis precibus obtundendi. Gallos ob promta stipendia militē ad se tracturos, & qui Romana sacra profitean-

1646. fiteantur per sacerdotes seducendos. Bello instaurato militem quieti adsuetum ægre se in expeditionem moturum, ac non nisi soluta pecunia alacritatem resumturum. Hostem contra recentes vires in bellum allaturum. Accedebant jussa Reginæ, quibus injungebatur tractatibus de induciis abstinere, ac si invitaretur, mandati defectum obtendere. Unde constituerat rem extrahere, quoad nova sibi à Regina mandata venirent. Sed quia paulo ante summus Quæstor Petrus Brandius à Legatis Suecicis Osnabruga venerat, mandatis super eo negotio instructus; unde cum Croisius non sine importunitate tractatus urgeret, velut inter Legatos Regios super iisdem jam convenisset, ademto tergiversandi obtentu Wrangelio congressus deputatorum admittendus erat, ne Gallos plane offenderet, neve à pace abhorrere Suecorum animi, bellique infinita cupidine duci crederentur. Decreverat tamen ita duras induciis leges dicere, ut illæ non temere ad finem perducendæ forent. Eodem tamen tempore cum Joanne Philippo Schœnbornio Herbipolensi Episcopo super modo menstruorum tributorum conventum: & ut Episcopus intra sua oppida à Cæsare, aut Bavaro præsidia ne admittat, neve per suos Suecis, eorumque sociis hostile quid inferri patiatur, sed catervis ac toti exercitui liberum transitum concedat, ac annonam suppeditet, commercia libera concedat, ac per omnia amicum se gerat.

Cum Herbipolensi Episcopo transigitur.

Cæsarei vapulant.

§. 31. Inter hæc Cæsarei juxta, ac Bavarici Licum inter, & Isaram dispersi tendebant, exhaustam per regionem non modice cum inopia conflictati; unde & quotidie transfugæ Rainam veniebant, qui inde ad exercitum Suecicum mittebantur. Et crebræ Suecorum excursiones subinde quosdam istorum carpebant. Apud Neuburgum inde Danubius ponte sternitur: ac suspicio erat hostem repente transiturum, ac Donavvertam, Weissenburgum, aut Norlingam à Suecis infestas invasurum. Unde Wrangelius destinata hostium penitius exploraturus, simul tentaturus, num vel dispersis adhuc per hospitia legionibus, vel iter ingressis damni quid inferre posset, una cum Turennio ac pleroque Suecico equitatu, & novem Gallicis equitum legionibus Babenhausa Rainam versus iter ingreditur. Dum eo tendit, missi à Steinackero tribuno Rainæ præfecto nuntiant, ab hoste sublatum Neuburgo pontem Ingolstadium deductum, exercitusque hostiles iter ingressos, Bavaricum ad sinistram præter Neuburgum, Cæsareum ad dextram Schrobenhausam versus, postremum agmen non procul Raina incedere. Unde Fœderati duces quantum poterant accelerantes sequenti die pontem apud Rainam transivere. Ubi non procul bis mille equites Cæsareos sub Pompejo, ac Philippo summis vigilum præfectis deprehendunt. Quos propere insecuti non procul Brucheimo invadunt. Hi commodo licet loco consistentes repugnare non ausi Neuburgum versus se proripuere; quos ad dimidium milliare usque ab illo oppido Succi, Gallique insecuti ducentos amplius cæcidere, plurimos ceperunt, quos inter multi præfecti. Quo minus longius procederent, fatigati celerato itinere equi impediebant. Eodem tempore Jurgasius tribunus Donavvertæ impositus rumore invasuri ipsum hostis territus, cum Rainam, quo se alias conferre jussus erat, ab hoste circumsideri crederet, Laugingam se contulit. In cujus locum hostis statim turmam equitum immisit. Sed Wrangelius præpropero discessu offensus præfectum vigilum Joannem Rosam cum centum quinquaginta peditibus Lauginga tribus navibus eodem dimittit, qui impetu dato oppidum irrupit, ac cæsis captisque nonnullis hostilium equitum, reliquos oppido præcipites ejecit. Pons statim à Suecis reparatus, ac in Jurgasii locum subtribunus Gaudius oppido præpositus.

1646.

4. Dec.

5. Dec.

6. Dec.

Donavverta à Suecis deseritur & recuperatur.

§. 32. Tandem provecta jam hieme sub tecta deducere suos statuerunt Fœderatorum duces. Et Wrangelius quidem Babenhausa movens prætorio Leutkirchæ posito legiones circa Bodamicum lacum Lindaviam usque & Uberlingam distribuit. Turennius contra Biberaci ipse considens Meskirchæ, Pfullendorfi, Mengæ, ac vicinis locis suos dispertitus est. Cæterum agrestes in Algovia retro Isnam oppidum munimenta excitaverant, unde crebris eruptionibus Suecorum hiberna infestabant. Illis compescendis Wrangelius comitante Mortaignio & Duglassio cum bis mille peditibus, mille equitibus, ac quibusdam machinis Leutkircha eo movit: sub vesperam tamen Isnæ adpellens ob ingruentes tenebras nihil in istos tentare potuit. Orta luce, cum ad munimenta accederetur, deprehensum, alios hinc inde per montes, reliquos in claustra Bregentina diffugisse. Quæ res Wrangelio ad majora audenda ansam præbuit, ut ad invadenda ea claustra, queis aditus ad Helvetios, Rhætosque, & in Italiam panditur, animum adjiceret. Unde sequenti die ad quadrantem usque milliaris suggressus, postero mane destinata exsecutus est. Claustra ista, ex uno latere assurgentibus Alpibus, ex altero alluente lacu Bodamico, vix in eam latitudinem patent, ut currus pertransire queat. Objacet castellum, qua Lindavia acceditur, probe munitum. Retro claustra Bregentia sita est, & juxta validum castellum, sed posteriore parte apertum, quippe unde nullus hostis metuitur. Longius Pfannenberga arx celsæ rupi incumbit, nec ipsa facilis expugnatu. Horum locorum cura Eschero tribuno commissa erat. Suecis ingruentibus agrestes celsis in montibus ad sinistram se ostendebant, ad quos jussu VVrangelii aliquot peditum centuriæ enixæ illos non segniter licet resistentes inde proturbarunt. Agrestes inferius apud rupem, & supra claustra positum vicum aliud castellum excitaverant, simul secundum montes loricam objecerant, ubi pede firmato iterum acriter in subeuntes tela ejaculabantur. Quos & inde VVrangelius, ac Mortaignius cum manu peditum impetu facto ejecere. Fugitivi in aliud castellum sub abrupta rupe situm, ac ponte pensili munitum ruebant; ubi si pedem figere, ac pontem retro attrahere potuissent, aditus hosti plane obstructus erat. Enimvero ita alacriter vestigiis fugientium inhærebant Suedi, ut istis spatium non esset pontem attrahendi, quin hi simul irrumperent. Unde miseri longius per montem in Bregentiam oppidum, ac adsitum castellum se conjecere. Quibus uti alas timor addiderat, ut per abrupta montium præcipiti saltu se demitterent, alii devolverentur: ita veterano Suecorum pediti solitus ardor, ac opimæ spes prædæ non minus alacritatis inspirabat, ut idem castellum simul cum agrestibus attingerent. Interim & Suedi montem ad sinistram enixi erant, è quo exiguis machinis, & tubis longioribus munimenta hostium infestari poterant. Unde castellum illud insidentes milites, & agrestes cum conspicerent Suecos jam à tergo quoque imminere, ubi castellum apertum erat, & ipsi

1646.

Fœderati in hiberna discedunt. 18. Dec.

VVrangelius claustra montium apud Bregentiam occupat. 22. Dec.

23. Dec.

24. Dec.

25. Dec.

1646. ipsi inde se proripiunt. Eorum aliqui in navigia vacua apud oppidum consistentia cum impetu se conjecerunt; sed illis pondere subsidentibus lacu hausti sunt. Alii effugium terra quærentes, in Suecorum manus delapsi trucidabantur. His igitur castellis cum oppido in potestatem redactis ipsa adhuc claustra restabant; quæ per duas horas strenue defendebantur, donec urgentibus hinc inde Suecis tandem cessere. Inciderat quoque in Suecorum manus Escherus tribunus, qui Pfannenbergæ arcis præsidiariis deditionem imperare compellebatur. Ita cum armata simul militum manus subiret, Sueci arce ista citra pugnam potiti sunt. Captæ ibi duodecim machinæ æneæ, undecim vexilla. Agrestium sex millia fuerant, quorum major pars periit Suecorum pauci admodum ceciderunt, quos inter centurio Henricus Wrangelius Reinoldi filius. In oppido maxima præda inventa, quam aliqui quadraginta auri tonnis æstimarunt.

Idem ad Helvetios scribit.

Cæterum ne Helvetii occupato in ipsorum terras aditu offenderentur, Wrangelius literas ad ipsos dedit quibus de suo Bregentiam adventu significat, confirmans ipsis à se suisque nil nisi amica expectanda. Sub capitis quoque pœna edixit apud exercitum, ne quis in eam regionem excurrere audeat: misso ad fines latrunculatore, qui rapinam ausos promiscue laqueo suffocaret. Cæsarei contra, Bavaricique Bavariam à se quoque pessime habitam instante Principe tandem mense Decembri deseruere, ac transito apud Ingolstadium Danubio illi quidem in Superiorem Palatinatum, hi in Aichstadiensem præsulatum concesserunt. Imperium in Cæsareos, postquam Archidux in aulam abierat, Gallasio iterum collatum; & Hatzfeldius ob adversam valetudinem missione impetrata in prædia sua in Franconia se recepit.

Wittenbergius in Silesiam mittitur.

§. 33. Dictum supra est, VVittenbergium postquam primarius exercitus in VVestphaliam tendebat, in Silesiam missum observandis hostium conatibus, qui loca ibi à Suecis insessa recuperare instituebant. Adjungebantur illi tria millia equitum, dimachæ nongenti, pedites mille; quos ille apud Servestam trans Albim duxit. Inde Trevenbritzam abitur, ubi lustratis copiis Soram Saganumque tenditur, tandemque Naumburgi ad Boberam castra ponuntur. In itinere caterva Croatarum non procul Gœrlicio à Suecicis oppressa. Dum Wittenbergii iter per vastatas fere regiones tardius procedit, Avvackius tribunus interim collecta manu Teschenam arcem oppugnatum ibat, quam Solihartus subtribunus strenue tuebatur, obsidentium non paucis cæsis. Tandem parte munimentorum per cuniculum disjecta arx dedita, liberque discessus iis, qui antea sub Cæsare stipendia non fecerant, permissus. Ast Niclasburgum incuria præsidii Suecici noctu à Cæsareis oppressum, in captivitatem redactis qui intus erant præfectis. Eadem in Iglaviam agitabantur conscio intus cive, ac milite; sed qui re mature detecta ultro carnificis munus manibus sibi illatis præcipiebant.

19. April.

30. April.

Cæsarei Teschenam arcem recuperant. 8 April. & Niclasburgum. 8. April.

Idem Cremsam obsident.

§. 34. In Austria Cremsa eminus hactenus circumsessa omni vi oppugnari cœperat, cujus expeditionis curam susceperat Joannes Christophorus Bucheimius Comes, coacta quinque millium manu, ac multis machinis Vienna adductis. Etsi alias id oppidum ipse loci situs parum validum redderet. Cæsarei machinis pinnacula mœnium disjicere, & accessus ad fossam agere. Contra qui oppido præerat Jacobus Lundius subtribunus, ejecta inopi turba, quo diutius annona sufficeret; tecta ædium demolitus est, ac summis tabulatis arenam superfudit. Tum continuis displosionibus obsessoribus non parum damni intulit. Hi contra machinis munimenta, turresque dejicere, ac defensioni ineptas reddere; vicinumque in montem machinas attrahere, quarum ictibus omnes plateæ oppidi expositæ erant. Ac deprehenso, qui ad præfectum literas auxilii spem facientes perferre conabatur, vis intendebatur ac injectis ignibus duodecim domus conflagrabant; obsessis interim eruptione facta non paucos captivos in oppidum pertrahentibus. Obsidio urgendo aderat Suchius defensa Brina clarus, qui & non modicum operæ pretium feciisse judicabatur. Inde tribus locis sub oppidi propugnacula cuniculi acti: undecim è suggestibus mœnia tribus locis dejecta; & exteriora maximo impetu expugnata, ut nulla ratio oppidum tuendi amplius supereset. Mittitur hinc in oppidum à Bucheimio Comite tympanotriba, obsessis deditionem citra conditionem offerens. Sed cum hi mori mallent, quam istam conditionem subire, datis utrinque obsidibus in honestas deditionis leges conventum, ac Lundius cum ducentis, qui ipsi superfuerant, Glogoviam deductus est, exceptis illis, qui antea sub Cæsare militaverant.

1646.

Eadem deditur 2. 5. April.

Wittenbergius Wartenbergam occupat. 14. Maji.

§. 35. Wittenbergius interim, transito apud Glogoviam Odera, Wartenbergam Polonicam sexaginta peditibus sub præfecto vigilum infestam invadere constituit, quod præsidium minus esset, quam pro oppidi capacitate. Sed præfectus derivatis licet è fossa aquis obsistere pertinax, dum oppidani non sine tumultu in arcem facessere jubent, ab irrumpentibus Suecis una cum suis oppressus est. Ut oppidum istud novis munimentis firmaretur, quod Wittenbergius cupiebat, coëuntes hostium copiæ spatium non indulgebant. Eoque satius visum munimentis detractis id deserere, & castris apud Hernstadium positis motus hostium observare. Qui cum numero longe potiores Raimondi Montecuculi ductu ingruerent, Guram retro concedebat. Et quia nuntiabatur, catervas Cæsareorum in Polonia vicina latitare, ac inde palantes Suecos ex improviso assultare, ad Judicem Provincialem Schlichtingium misit, qui hac de re conquereretur, simul denuntians, sibi vitio datum non iri, si hostem ubicunque deprehensus fuerit persequatur. Cui iste declarabat, id quidem pace sua futurum; quin non interces-surum se, quo minus vel injectis flammis insidiatores vicis expellat. Cæsareis inde Parchvvitzam usque descendentibus, VVittenbergius Gura movens sub Glogovia considebat. Ubi præfectus vigilum Rœrscheidius cum ala equitum Hirschbergam missus in itinere à Cæsareis vapulat, quinquaginta suorum amissis. Qui tamen paulo post felici excursione damnum id pensavit. Sed & mox alia Suecorum caterva centum equitum apud Neumarcum profligatur non paucis cæsis. Triginta quoque equites Franckensteina progressi per eosdem intercepti. Eam arcem, velut ideo præsidio destitutam, Montecuculus facili negotio in potestatem se redacturum speraverat. Cujus conatibus explorandis centurio Crengelius arcis præfectus quatuordecim equites emiserat, qui Cæsareos se ferentes per medios hostes vagabantur, donec captata occasione præfectum vigilum cum quibusdam aliis cæderent, abductis quatuor vexillis, ac non paucis captivis. Arci inde vis admota, obsessis strenue repugnantibus; qui tamen

3. Jun.

18. Jun.

17. Jun.

Franckensteina à Cæsareis recuperatur.

1646. cuniculo jam ſub arcem acto ea lege deditionem pacti ſunt, ut præfectus cum ſuis Glogoviam deduceretur, præter iſtos qui antea ſub Cæſare militaverant; quibus ad vetera ſigna redeundum
3. Jul. erat. In Bohemia quoque Contius Comes Lubnitzam arcem per quinque ſeptimanas acriter impugnatam bis licet rejectis aſſultantibus, compule-
4. Jun. rat, ut citra exceptionem ſe dederet.

Ut & Corneuburgum. §. 36. In Auſtria Bucheimius Comes poſt Cremſam recuperatam Corneuburgum omni vi oppugnare cœperat. Ei liberando Wittenbergius animum intendebat, quod à Copya tribuno, qui oppidum tuebatur, nuntiaretur modicum & imbellem hoſti equitatum eſſe. Cujus rei ſpecimen ſubtribunus Quaſtius ceperat, qui cum exigua ſuorum manu totam Fürſtenbergii legionem Stockeraviam usque præcipitem egerat, non paucis captis. Unde proponebat iſte, ſi aliquot equitum centuriæ à Wittenbergio per ſylvas Olmucium & ultra mitterentur, facile per opera hoſtium evadi, ſimul erumpentibus obſeſſis obſeſſores opprimi, deleriqueposſe. Huic conſilio exſequendo Wittenbergius Gœrtzkio tribuno ſenſim modicas equitum catervas Leobſchutzam ſubmiſit, quibus ad ſuam legionem adjunctis eam expeditionem ſuſcepturus erat. Ea ut hoſtes falleret, Wittenbergius cum equitatu ſuo Ligniciam verſus progreditur, velut Franckenſteinæ ſubventurus ut hoſtium animos
4. Jul. huc averteret. Gœrtzkius Leobſchutza movens ſumto per Ravensburgum itinere ad unum à Corneuburgo milliare illæſus pervenit: ſed cum opera ita invicem connexa comperiſſet, ut nulla ratione perrumpi poſſent, ſimul obſeſſores ad ipſum excipiendum paratos conſiſtere, infecta re pedem referre coactus eſt. Cæterum Bucheimius iſti oppido oppugnando ſummam vim adhibere: continua foſſa, loricaque interjectis caſtellis id primo circumplecti; inde acceſſus ad foſſam agere, diverſis è ſuggeſtibus in mœnia turresque machinis ingentibus fulminare, globosque ignivomos injicere. Adverſus quæ Copya tribunus nova intus opera ſtruere, continuis diploſionibus obſeſſores
30. Jun. fatigare; tum eruptione facta multis cæſis, quadraginta amplius captivos in oppidum pertrahere. Obſeſſores inde cum tribus in locis mœnia proſtraviſſent, aſſultum tentarant, ac poſt aſperrimam pugnam per ruinas in foſſam interiorem penetrarunt; globis tamen manuariis infeſtati, & reliquis non ſequentibus retro ceſſere. Et obſeſſi cum ruinæ defendendæ impares ſe cernerent, partem ejus trabibus, lignisque impleverunt, ignibusque injectis incenderunt. Cæſareorum trecenti amplius eo aſſultu cæſi, aut ſauciati. Ex obſeſſis quinquaginta deſiderati, aut vulnerati. Verberatio tamen redintegratur, ac quarto loco mœnia proſternuntur. Ac jam ad extrema redacto oppido literæ à Bucheimio ad præfectum miſſæ, quibus deditionem ſine exceptione imperabat. Copya quanquam nulla amplius reſiſtendi facultas eſſet, tamen duras illas leges adſpernatus, contradicente licet Suchio, & Hunoldſteinio hac conditione Bucheimio oppidum dedit, ut relictis qui Cæſari antea militaverant, cum reliquis dimitteretur; vexilla tamen complicanda, & arma ſub brachiis geſtanda erant. Excedebant oppido non amplius nonaginta equites, ſexaginta pedites, præter ſaucios, queis in oppido manere permiſſum, quoad curati eſſent. Cæſarei durante obſidio mille quingentos deſideravere. In oppido pulveris parum, annonæ affatim repertum.

Wittenbergius §. 37. Aſt Wittenbergius lento auxiliorum è Suecia acceſſu Glogoviæ adſidens, deficiente annona, pabuloque, & ut auxilia eo tutius excipere poſſet, Schwibuſſam retroceſſit, ac totum fere menſem ibi hæſit, nulla re geſta, niſi quod excurſorum catervæ quoſdam hoſtium ſubinde carpebant. Montecuculus interim Lehhauſam arcem poſt vim fruſtrà tentatam tandem fame ad deditionem compulit, eandemque deſtruxit. Inde Fridlandam, atque Greiffenſteinam arces oppugnare inſtituit. Enimvero Wittenbergius, cum tria peditum millia è Suecia acceſſiſſent, quos propediem nongenti equites ſecuturi erant, Schwveibuſſà Glogoviam redit, ubi tranſito Odera per Hainam, Levvenbergam, & Grieffenbergam ad obſeſſas arces liberandas tendit. Ejus adventu audito Montecuculus Strigæ Jauræque munimenta demolitus, apud Reichenbergam trans montes in Bohemiam abiit. Quem longius progreſſum per aſpera viarum cum perſequi non poſſet V Wittenbergius, poſt Fridlandam, Greiffenſteinamque annona firmatas in ſuperiorem Sileſiam cogitabat, ſi forte locis per Auſtriam, quæ Suecis adhuc ſupererant, ſubvenire poſſet. Sed illa invalidis præſidiis inſeſſa jam in hoſtium poteſtatem conceſſerant. Ravensburgum Bucheimius, cum plerique præſidiarii morbo decumberent, facili negotio recuperaverat. Hoc cum plerisque copiis in Bavariam digreſſo, Suchius Falckenſteina arce potitus eſt. Viginti pedites Stotzæ tuendæ impares noctu inde profugi in tuta ſe receperunt. Sed quæ in Moravia à Suecis obtinebantur oppida, Olmucium, Neuſtadium, Iglavia, à Cæſareis eminus includebantur, etſi quæ propius aſſultabant catervæ aliquoties non leviter vapularent. Inter alios præfectus vigilum Salhauſius cum caterva centum ſexaginta equitum ab Olmucenſibus profligabatur, triginta amplius cæſis, quadraginta captis.

1646. tandem ſupplementis firmatur. 5. Aug. 25. Aug. Cæſarei recedunt, 3. Sept. Idem reliqua Auſtriæ loca recuperant. 12. Aug. 20. Aug.

Wittenbergius Polckenhainam capit. 7. Sept. §. 38. V Wittenbergius contra Greiffenberga Schwveinhauſam progreſſus eſt, ubi aliquot per dies ſubſtitit, ut Guſtavum Hornium Eberhardi filium tribunum cum Suecis ac Finnonibus equitibus exciperet, ſimul ſuos reficeret; & quia ob continuas pluvias viæ machinis inviæ erant redditæ, ne tamen tempus plane otio tereret, Polckenhainam invadere inſtituit. Et oppido quidem intra horam Sueci potiebantur. Miles in arcem ſe conferens oppido ignem injecerat, qui à Suecis reſtinctus eſt, inque eo inſignis copia annonæ pecorumque inventa, quæ toti exercitui ad tempus non modicum ſufficiebat. Arcem acriter tuebatur Zedlicius Baro, ut tormentis illa verberanda eſſet, donec occupato à Suecis veſtibulo horum arbitrio iſte ſe cogeretur permittere, fruſtra octo uncialium millia offerens, ſi libere ſibi diſcedere permitteretur. Præſidio inde Jaura, Parchvvitza, & Hirſchberga à V Wittenbergio inſidentur, coërcendis Lignicenſibus, & ut Provincia late tributis ſubjiceretur. Montecuculus porro è Sileſia in Bohemiam cedens primo Trautenaviæ ſex à Suecico exercitu milliaribus conſederat; inde Kœnigsgræciam converſus evocato paſſim milite ſe confirmaverat. Unde cum parum militis Cæſarei per Moraviam ſupereſſet, præſidiarii Suecici ejus Provinciæ juncta manu in Auſtriam pervaſere, ac Stockeravia direpta ſub Viennenſem pontem uſque perſultantes magna cum præda ad ſuos reverſi ſunt. Aſt Montecuculus cum jam Ratisponam verſus properaret, Cæſareo Bavaricoque exercitui ſe adjuncturus, Leopoldo Archiduce jubente in Bohemia ſubſtitit, V Wittenbergii

16. Sept. 8. Sept.

1646. bergii progressibus se objecturus. Hujus Bavariam versus motu cognito VVittenbergius Polckenhaina Landshutam movet. In itinere exploratores referebant, Montecuculo digresso Hanavium summum vigiliarum præfectum cum septem legionibus Harschitzæ remansisse. Quas subita impressione obruiturus VVittenbergius assumto pleroque equitatu ad sesquimilliare à stativis hostium progressus est. Per noctem sylvis tectus quievit; mox summo mane stationem hostium trecentis equitibus constantem toto à stativis milliari securam deprehendit. Quanquam autem Hanavius orta luce de Suecorum adventu à rustico intellexerat, ac remotius tendentes legiones Parduvvitzam se conferre jusserat; ipse cum duabus legionibus eodem se recepturus: tamen Suecis subito ingruentibus hautquidquam pugnam ausus in fugam effusus est, Suecis tria per milliaria insequentibus. Illa in fuga multi cæsi, trecenti amplius gregarii, compluresque præfecti capti, duobus cum vexillis, ac trium legionum impedimentis, tum mille quingentis equis. Reliquæ legiones tumultu audito Podiebradam, aut Kœnigsgræciam se propipuere. Circa idem tempus caterva equitum ab Axelio Lilio Lipsia missa ad liberandam arcem Brixiensem, in Bohemia à Cæsareis eminus circumsessam, extructum ibi castellum repente oppresserat, duodecim peditibus cum centurione cæsis, quinquaginta captis. Caterva quoque Suecorum Greifensteina sub Boleslaviam excurrens Wachtendoncum subtribunum cæciderat, VVallensteinium juniorem Comitem cum aliis captivum abduxerat. A VVittenbergio Nachoda arx expugnatur, & late circum oppida pecunia emunguntur. Eodem mittente etiam Gunnius tribunus Neustædelium Bohemicum expugnavit, ex pacto dimissis sexaginta peditibus cum centurione, qui eam tuebantur: sed non modica Croatarum & Dragonum manus, quæ eodem se receperat, captiva remansit.

Wittenbergius In Bohemiam abit, 20. Sept.

21. Sept. Cæsarei vapulant.

3. Sept.

§. 39. Dehinc VVittenbergius è lassitudine re- Wittenbergius in Moraviam tendit, fectis suis in Moraviam vertit, præsidiis ibi Suecicis de annona prospecturus; ex itinere Montecuculo, qui apud Czaslaviam se ostenderat, Thabor usque pulso. E Moravia in Superiorem Silesiam transiit, ac missa trans Oderam manu eum tractum tributis subjecit, nisi quod in honorem Poloniæ Regis Ducatui Oppelæ & Ratiboriæ parcebatur. Oelsæ stativa cum sua legione ceperat Ernestus Guntherus Holsatiæ Dux, qui intellecto manum Cæsareorum Elbingæ prope VVratislaviam agere, subtribunum cum centum quinquaginta equitibus eodem misit, qui & noctu ingruens plerisque una cum multis equis, armisque potitus est; pauci per tenebras trans fluenta VVratislaviam evasere. E superiore Silesia in Inferiorem VVittenbergius lentis itineribus descendebat, anni tempestate ad majora molienda inepta, & quantum dabatur Ohlaviensem arcem munimentis firmabat, situ opportunam, & compescendis ea parte VVratislaviensibus. Cui fini & Jeltscha arx à Gunnio tribuno oppressa inserviebat. Eo tractu ad finem usque anni persistebat. Montecuculus contra ad tuendas Cæsaris Provincias à Leopoldo Archiduce remissus excitis licet undique copiis quacunque VVittenbergius ingruebat, subinde cedebat. Ac hunc in Silesiam per Glacensem Comitatum Neussam versus insecutus, mox Suecis in eum se vertentibus in Bohemiam propere regreditur, male habitis duabus catervis centum octoginta equitum ab ipso emissis, quorum magna pars cæsa aut capta. Vicissim tamen legio Ducis Holsatiæ Oelsæ tendens, dum tributis exigendis vacat, à Cappunio tribuno male multata est, multis cæsis, ac centum quinquaginta captis. 1646.

§. 40. Circa initium hujus anni Cassellani arcem Marpurgensem post diuturnum obsidium, cum obsessis nulla auxilii spes superesset, ad deditionem adegerant: etsi præfectus arcis VVillichius subtribunus id facinus mox capite lueret. Rabenhauptius quoque Novesii præfectus excursionem in Montensem Ducatum facta quædam oppida arcesque occupaverat, earumque nonnullas demolitus fuerat. Blyenburgo autem, VVindeccæ, & Heuckesvvagæ præsidium imposuerat; etsi prius paulo post per Sparrium tribunum recuperatum fuit. Idem Rabenhauptius noctu Zonsam oppidum admotis petardis irrumpere conabatur; & jam perruptis exterioribus ad internam portam perruperat; sed irrita per tres horas pugna tandem repulsus est, præter lauciatos centurione atque optione cum septem gregariis amisso. Contra Sparrius VVindeccam per aliquot dies acriter, & non sine suorum jactura oppugnatam fama adventantium Hassicorum irritus deterebat. Circa finem mensis Junii Rabenhauptius valida cum manu per Superiorem prætulatus Colonienses partem grassabatur, direptis qui tributa abnuerant. Eiskircham versus cum præda properantem Dunckelius tribunus manu contracta insequebatur. Sed ille præmissa præda cum reliquis in sylva ad utrumque viæ latus opportune considebat, & ingruentes Colonienses ita excepit, ut tribunus Dunckelius cum quibusdam præfectis, ac multis gregariis statim caderet. Reliquorum in fugam conjectorum Hassi non paucos occiderunt, centum amplius captivis abductis: ac cum præda salvi Eiskircham pervenere.

Cassellani Marpurgensem arcem occupant.

Ad inferiorem Rhenum gesta.

15. Mart.

9. April.

20. April.

§. 41. Ast in Hassia Superiore Landgravius Georgius, digressis in Sueviam Fœderatorum exercitibus, copias suas, quæ sedecim equitum turmis, mille ducentis peditibus constabant, Kirchainam misit, centum viginti duntaxat peditibus sub Joanne Friderico Uffelio insessam. Hic bis repulsis assultantibus demum honestam deditionem pactus Ziegenhainam deducitur. Landgravia oppido huic liberando statim Geisium cum suis legionibus ab exercitu Fœderatorum avocat, qui & apud Mœnum ab his digressus, cum jam oppidum ante duas horas deditionem fecisset, sero advenit. Unde in sylva non procul Ziegenhaina constitit. Interim bis mille amplius Cæsarei equites ad insidias Geisio struendas sub Mercio summo vigiliarum præfecto missi Darmstadiensibus se junxerant, Geisium in statione sua invasuri. Hic cum solos Darmstadienses adventare crederet, intrepide ipsos expectabat. Mox cum numero obrui se videret, dum Ziegenhainam recipere se conatur, non paucos suorum desideravit cæsos captosque, amissis quoque septem vexillis, ac plerisque impedimentis. Darmstadienses inde Reuschenbergam, & Blancsteinam arces exiguo præsidio insessas occupant, antequam Geisius copias recolligere posset. Contra Saxius subtribunus à Darmstadiensi delectibus agendis Smalcaldiam missus ab Ermesio Erfordiæ præfecto oppressus est. Tum à Wrangelio mandata ad Sylvæ Occidentalis, ac Wetteraviæ, vicinorumque locorum incolas dimittuntur, ne imperata à Darmstadiensi tributa exsolvant. Simul eidem

Darmstadienses Kirchainam subigunt,

& Cassellanos pulsant.

1646. non obscure denuntiatur; ni Marpurgensem controversiam ad amicos tractatus deducat, Cassellanam à se desertum non iri. Id quod & Regina Joanni Christiano Boineburgio, qui eam ob causam à Darmstadiensi in Sueciam tunc missus fuerat, respondebat.

Cassellani Kirchainam recuperant.

§. 42. Digressis in Bavariam hostilibus exercitibus Geisius recenti milite firmatus Kirchainam nuper à Darmstadiensibus expugnatam iterum invasit, & post repulsum assultum, in quo Cassellanorum viginti occubuerant, centum sauciati fuerant, ad deditionem compulit, oppidique munimenta disjecit. Inde cum in Eberstcinium Comitem moveret, hic apud Giessam considebat, quoad Melander è Westphalia per Occidentalem sylvam isti cum aliquot legionibus conjungeretur. Cujus adventu Geisius post annonam Marpurgo illatam ad Ziegenheinam consedit. Melander tamen nullo alio operæ pretio facto, quam quod excursione in Hassiam Inferiorem magnam vim pecorum abegisset, nuntio de Zonsæ obsidio motus propere ad Colonienscm provinciam remeavit. Rabenhauptius quippe postquam Sparrium summum vigiliarum apud Colonienscm Electorem præfectum obsidio Hammersbaci arcis depulerat, Zonsam denuo vertit, post Melandri discessum modico præsidio infestam. Cujus expugnandæ tanto major spes erat, quod quinque peditum cohortes à Sparrio illuc ire jussas Rabenhauptius non procul isto oppido oppressérat, ac parte earum cæsa reliquas ceperat. Jam edita magna murorum ruina bis super deditione pacisci cupiebant obsessi; sed dum citra exceptionem istos in potestatem redigere ardet Rabenhauptius, Melander interim oppido auxilio advenit. Quem ille equitatu prævalentem, & quod peditem præsidiis detractum periculo exponere nollet, expectare haut ausus obsidio soluto Novesium se recipit: id tamen eo conatu assecutus, quod Melandrum Hassia detraxerat.

Zonsa frustra obsidetur.

Lœuenhauptius Cassellanis auxilio venit.

§. 43. Interea Gustavus Adolfus Lœuenhauptius Comes summus vigilum præfectus è Westphalia quingentos equites, mille quingentos pedites in Hassiam adduxit, ac Geisio, qui nuper Herbsteinam arcem duabus cohortibus Darmstadiensibus infestam citra exceptionem subegerat, circa montem ab Avibus dictum jungitur. Animus ipsis erat Landgravii Georgii vires plane contundere: cui quominus à socero Electore Saxoniæ auxilia venirent, solus Suecorum respectus obstabat, qui haut obscure denuntiabant, non passuros se, ut is alia ratione, quam amicæ compositionis viam tentando ei negotio se ingerat. Darmstadienses igitur nonnullis à Melandro submissis copiis firmati Biedecoppam arcem paucis Cassellanis infestam oppugnare instituerant. Sed Geisio ingruente Wetzlariam versus trepide recedunt; inde Franckenbergæ stativa capiunt, circumjectis locis tributa imperaturi. Ea re comperta, Geisius Lœuenhauptio junctus Marpurgo propere in istos movet, ac sequenti mane apud Franckenbergam adpellit. Darmstadienses per excubitores tumultu facto cum catervam tantum excursorum adesse crederent, in campum progressi cum præcursoribus velitari cœperunt. Sed universis copiis cum impetu è valle prorumpentibus Darmstadienses primo conflictu in fugam conjecti sunt. Cæsi horum quingenti, capti octingenti quos inter duo tribuni Mauritius Henricus Nassovius Comes, & Galla; totidem subtribuni, ac complures aliorum graduum præfecti. Amissa quoque duodecim signa cum duobus machinis & omnibus impedimentis, ac mille equis. Eberstcinius Comes vix centum equitibus comitantibus superato Adrana fluvio in Westphaliam evasit; ubi aliquandiu circa Attendornam constitit; post recollectis trecentis non amplius post digressos ex Hassia Suecos per sylvam Occidentalem Wetzlariam se recepit. Cassellanis inde Reuschenberga, & Wolfersdorfium arces citra exceptionem se dedunt, sexaginta qui inerant peditibus sub ipsorum signa succedentibus. Diversa tamen parte amissa Paderborna recentis victoriæ lætitiam refrigerabat: quam quingenti è Melandri copiis summo mane subito invasere, ac post acrem trium horarum oppugnationem tandem irrupere cæto, captove quod oppidum tuebatur Hassico præsidio. Sævientibus in se cognatis Principibus Dux Saxoniæ Wilhelmus super induciis proposuit, per eas tentaturus, num amica viâ lis ea componi possit: à quibus utraque pars non alienam se declarabat. Lœuenhauptius post hæc cum Suecicis copiis Hassia accedens in Thuringiam, inde per Franconiam ad primarium Suecorum exercitum se contulit. Interea Melander ex Hassia in Colonienscm præsulatum regressus Eiskircham modico præsidio infestam invaserat, & acriter licet resistentem ad deditionem compulerat. Inde Heinsbergam arcem, tum Niedeccam, Monasterium Eifaliæ, & Durenam subegit, stativaque sua non parum dilatavit. Quibus rebus patratis in hiberna suos dispositi; ex quibus caterva sexaginta equitum ab Hassis non procul Colonia cæsa est.

1646.

Paderborna à Cassellanis amittitur. 20. Nov.

Et Eiskircha. 5. Nov.

Darmstadienses vapulant. 9. Nov.

§. 44. Sub finem superioris anni Regii Legati, quid in Cæsareorum responso desiderarent, reposuerant. Ejus congressus acta Cæsarei Moguntino Sueci Cassellano, Altenburgico, aliisque communicabant. Sed Monasterii Galli à Moguntino postulabant Deputatos è corpore Ordinum utriusque religionis pari numero ad se mitti, quibus nonnulla sint proposituri. Id postulatum Moguntino moribus Imperii videbatur adversari, quod exteri Reges, quin & ipse Cæsar, si quid cum universis Ordinibus agendum sit, per suos Legatos in horum consessu id proponere soleant. Tum verebatur, ne Mediatores, ac Cæsarei ægre ferrent, si super replica non per ipsos, sed per Galios primum intelligerent. Igitur convocatis Ordinibus quid agendum exquirit. E quibus pauci qui aderant Evangelici censebant; Deputationem quam Galli desiderent, non abnuendam, ne mora tractatibus injiciatur; quod queis arma in manu sint, cupitis non facile discedant. Nec veteris moris ita accurate rationem habendam, quod hic conventus Comitiorum faciem non plane exprimat. Et cum Osnabrugæ Suecis invitantibus, Ordines comparuerint, Gallos offensum iri, ubi idem abnuatur. Austriacus contra, & ejus partibus addicti differebant; Huic Gallorum postulato nulla ratione annuendum, quos ita pro imperio agere ferri non possit. Concessum tamen in eorum sententiam, qui censebant; Gallos lenibus verbis de more in Imperio recepto monendos, eosdemque rogandos, ut replicam Mediatoribus tradant per Cæsareos inde sibi communicandam, tum si quid proponere velint, in consessu omnium Ordinum audiendos. Sed Moguntinus præpropere, decreto Ordinum nondum concepto, Gallorum postulatum abnuerat, non sine gravi horum offensa facile molestas difficultates paritura, nimox de Ordinum sententia melius edocti istud quic-

Tractatuum pacis continuatio.

Replica Regiorum Ordinibus communicatur. 1. Jan.

1646. quicquid erat tædii bono publico condonare maluissent.

De Succorum replica quorundam judicium.

§. 45. Succorum porro Replica uti Cæsareis ad palatum plane non erat, ita & Cassellanis displicebat, quod Darmstadiensis non in hostium numerum, sed eorum relatus esset, qui neutris partibus addicti haberentur. Quæ verba tamen in Cæsareo duntaxat, non Succico Protocollo extabant; eoque Austriacas per artes inserta credebantur: nec id à se dictum Succi meminerant. Tum & de satisfactione sua frigidius actum arguebant; qui scrupulus tamen ipsis per Succos facile exemtus. Lusitani querebantur, salvum conductum pro se postulatum quidem, sed mox additum, ideo tractatus hautquidquam sufflaminatum iri. Quæ verba Succi à se prolata abnuebant, cum nec in suis actis extarent: etsi eam ob causam replicam differre supervacuum judicassent. Galli, præter hoc cum Lusitanis commune, id primo desiderabant, quod Succi Hispanum inter suos hostes recensere noluissent, cum tamen iste Rex præcipuum Domus Austriacæ membrum, ac potentissimus Cæsaris auxiliaris foret. De quo tamen ipsi levi duntaxat brachio tangebant. Sed de illo acriter expostulabant, quod Osnabrugæ Labardæus Residens Gallicus congressu Succorum cum Cæsareis exclusus fuisset, secus ac in fœdere cautum foret. Tum quod in satisfactione Succica Catholicorum præsulatuum facta esset mentio; de quo aliter cum Oxenstierna nuper conventum sit, ubi non nisi ad Bremensem & Verdensem præsulatum connivere se velle declaraverint.

Monasterienstum de modo consultandi sententia.

§. 46. Monasterienses Ordines Gallorum Replica accepta super eo primum inquirebant; quis in deliberando ordo sit observandus, & num capita propositionum Regiarum presse sequenda? Bavaricus censebat, à satisfactione initium faciendum; quod reliqua capita fere Ordines ipsos tangant, qui super iis etiam absque exterorum Regum interventu transigere possint. Spes quippe erat placatis Regibus Evangelicorum gravamina & restitutionem eludi posse. Evicit tamen major pars in Collegio Electorali, ac unanimis Principalium sententia, ut ordini per Succos designato, quo materia tractandorum in quatuor classes digesta fuerat, ab ipsis quoque insisteretur; tum ut super obscurioribus quibusdam locis Gallorum declaratio exquireretur.

Osnabrugæ dissidium super Reformatis gliscit.

§. 47. Osnabrugæ Magdeburgicus Austriaco Richtersbergio Collegii Principalis directorio cesserat. Hoc tamen ex morbo decumbente Ordines interim apud Magdeburgicum conventus agitabant, quibus Regiorum replicas discutiebant. His conventibus Reformati super inclusione sui in pacem Augustanam, &, quod in dubium revocari incipiebat, reformandi jure, denuo movebant, questi cumprimis, Lutheranos à se scriptam cautionem exigere, cujus formula nuper Hamburgi typis divulgata erat. Unde disertam Lutheranos declarationem poscebant, num iisdem quibus ipsi gaudeant conditionibus se quoque pacis sacræ inclusos velint? Sed quia Lutherani ad Legatos Succos, qui ipsorum mentionem in sua propositione fecerant, velut optimos verborum suorum interpretes provocabant, Succi autem neque sacrorum socios destituere, nec Reformatos protelare volebant, ea controversia horum autoritate ad amicam transactionem differebatur.

Palatinorum intempestivus zelus.

Quo in negotio Palatini fervidos plane se gerebant, in antecessum minati, se restitutione obtenta per Palatinam ditionem sacra reformaturos. Quo ipso Lutheranorum in se studia haut parum refrigerabant; ac jam quidam dubitabant, quid sibi faciendum, si Bavarus libertatem Lutheranis sacris in Palatinatu concedere, Palatinus abnuere velit: cum iniquum sit, Succiæ Reginæ cæterisque hanc pro restituto Palatinatu gratiam reddi, ut socii sacrorum persecutionibus exponantur. Ac absurdum videbatur, cum Brandeburgicus aliique ex animo se Augustanæ Formulæ addictos sæpius professi essent, nunc potestatem ambire ejusdem citra controversiam participes extermirandi. Eandem ob causam Lutherani maluissent, Succicos ministros potius quam Brandeburgicos pro Pomerania in Senatu Principum suffragium ferre; qui ut jus circa sacra disponendi pro Reformatis obtinerent, summopere nitebantur. 1646.

Osnabrugensium sententia de modo consultandi. 24. Jan.

§. 48. Sed Austriacus Legatus post restitutam valetudinem convocatos apud Ordines primo declarari postulabat, ut quæ nunc super admissione Magdeburgici extra ordinem concessa forent, apud justos Ordinum conventus in exemplum non traherentur. Proponebat inde, circa consultationes ordinem à Succis designatum esse sequendum, ac Labardæum monendum, ut & Galli eandem viam insistant, quo omnia æquato velut passu procedant. Tum ut, antequam à Gallis obscurorum declaratio petatur, illa prius curate discutiantur, num illustratione utique opus habeant. Porro Cæsareis etsi valde optandum fuerat, Regios ab Ordinibus divelli: tamen à Bavaris proposita methodus haut quidquam arridebat, quod intelligerent Gallis ex Austriacorum patrimonio satisfaciendum; atque huic petito non Evangelicos solum, Regum rationibus innexos, sed & Catholicorum nonnullos, ac ipsum Bavarum privatos ob respectus Gallis suffragaturos. Sed si res inter utriusque religionis Ordines, ipsumque Cæsarem compositæ forent, spes erat Ordinum opera Gallos ad moderatiora postulata disponi posse. Enimvero Regii, etsi satisfactionem suam neglectis cæteris capitibus haut quæsierant; periculosum tamen judicabant, si Ordines super Imperii negotiis prius inter se transigerent, satisfactione eousque dilata. Quod metus esset, ne Ordines rebus inter ipsos & cum Cæsare compositis Regnorum commoda insuper haberent; imo forte Cæsari adjungerentur, eique, si Reges oblatis conditionibus adquiescere nollent, adversus hosce auxilia ferrent. Ac dudum suis Legatis injunxerat Regina, sedulo operam darent, ut si forte tractatus pacis abrumpi contingeret, ad causam Ordinum potius, quam suam satisfactionem iidem adhærescerent. Unde etsi ordinem tractandorum à se ipsis propositum improbare non poterant, malebant tamen omnia capita prius excuti, quam inter Osnabrugenses ac Monasterienses atque Ordinum Collegia communicatio fieret, nec super negotiis Imperii plene transigi, antequam circa ipsorum satisfactionem conventum fuisset. Regiis igitur monentibus tam Monasterienstibus quam Osnabrugensibus Ordinibus placebat, communicationibus (*relationes & correlationes* vocant,) inter Collegia Ordinum abstinere, quoad omnes tractandorum classes excussæ forent. Addebant tamen Osnabrugenses, se non eo minus Cæsareis sententiam suam super capitibus primæ classis exhibituros; quo hi de istis cum Regiis tractare possint, quo ad ipsi reliquas classes expedirent. Tum ut gravamina per certos Deputatos componantur. Super quibus cum acria Catholicorum in diverstum

Ut & Cæsareorum.

Atque Regiorum.

Denique universorum Ordinum.

1646. versum studia metuerent, decreverant: si Catholici pro more ipsos suffragiorum numero urgerent, insuper habitis rationibus, se suffragia sua scripta Cæsari additis idoneis demonstrationibus transmissuros; apud quem si nihil proficerent, Regiorum ope remedia malis suis quæsituros. Idem & Vinariensem, Culmbacensem, Luneburgicum, Cassellanum, Wurtenbergicum, Pomeranum, Durlacenum, & à Franconicis Comitibus missum Monasterium destinabant, Senatui Principum interfuturos: sed de modo communicandi nihil adhuc certi constituerant. Si tamen non liceret proprium Directorio scribam adjungere, qui acta exciperet, subinde excerpta eorum petituri, aut literis, & per Deputatos Osnabrugensibus significaturi erant, quæ Monasterii gererentur.

Tractatus Pacis tarde procedunt. 25. Jan.

§. 49. Cum per integrum mensem post exhibitam Replicam in negotio pacis nihil promoveretur, Trautmansdorfius misso Secretario apud Suecicos super tarditate tractatuum querebatur. Cum ipsi spes fuerit intra hoc tempus negotii plane conficiendi, jam demum ad deliberationes accedi; quæ mora Ordinibus, ac præcipue Catholicis, qui gravamina sua nondum ediderint, imputanda sit. Unde penes Legatos esse dispicere quæ via maturandis tractatibus ineunda sit. Suecі quanquam suspicarentur ad peculiares se tractatus invitari; tamen his insuper habitis, nec ipsi segnius de tarditate tractatuum querebantur; nec sibi constare, quinam in mora sint, cum omnium æque intersit negotium mature peragi. Postulabant igitur, ut ipse autoritate sua recens cœptas deliberationes, tum inprimis discussionem gravaminum promoveat.

Catholicorum gravamina.

§. 50. Paulo tardius circa congerenda sua gravamina moliti fuerant Catholici; cujus moræ tædio Osnabrugenses Ordines per Altenburgicum, Luneburgicum, Wetteravicum, & Lubecensem à Trautmansdorfio petiere, ut Catholicos de istis exhibendis moneat. Qua solicitudine tamen opus non erat, cum eo ipso die eadem scripto concepta per Reigersbergium Moguntinum, Culmbacensi, & VVurtenbergico Monasterii exhiberentur, sociis sacrorum Osnabrugam transmittenda. Ejus scripti initio Catholici Ordines, ac inprimis Ecclesiastici testabantur, pacem sacram licet juribus suis non parum derogantem integre à se servatam; vicissim se ab illo tempore huc usque continuo ab Augustanæ Confessioni addictis Ordinibus adversus eandem pacem, Imperiique leges tam circa sacra quam profana turbatos, læsosque, ac reliquorum sacrorum bonorum incertos ab octoginta jam annis justitiæ beneficio frui non potuisse. Sed quia Augustani controversias cum Catholicis adversus pacem sacram sibi motas pro fonte diffidentiæ & obstaculo pacis habeant, earumque culpam ipsis non obscure imputent, quibus non decisis exteri Reges arma deposituri non sint; visum sibi ostendere, Catholicos neque Augustanis, neque exteris Regibus ullam diffidentiæ ac offensæ, multo minus continuati hactenus belli causam dedisse, sed jura se sua pacificis mediis semper vindicare voluisse, & adhuc velle. Et quanquam Deputatis Francofurti visum sit, eas controversias maturandis pacis tractatibus ad aliud tempus locumque rejicere: tamen quia nunc Augustanis aliud placet, se quoque difficiles non fore, modo pax sacra, legesque Imperii hujus negotiationis norma, & compositionis regula habeantur.

1646. Primum.

§. 51. Quibus præmissis id primo justum rationique consentaneum contendebant, ut qui ordinem sacrum mutaverit, dignitate quoque & bonis excidat, quæ nullo alio titulo obtinuerit, quam quod Ordines sacros ritu Catholico gereret. Ita pace sacra diserte cautum, quam Cæsar lege Regia servaturum se promiserit, & juxta quam Cameræ jus dicere injunctum. Ac perinde esse, num Præsul cum consensu Capituli sacra mutet, & hoc simul cum ipso Augustanam formulam amplectatur; cum pax illa æque de pluribus, quam uno disponat, eademque prohibitionis ratio apud plures, quam unum valeat; quod nempe tales incapaces sint, qui beneficia Ecclesiastica possideant, ex jure divino, fundatorum dispositionibus, generalibus Ecclesiæ Catholicæ, nec non Imperialibus Constitutionibus, & novissime Statuum Imperii Anno 1555. initis ac juratis fœderibus. Præterea jure sacro ac civili neque Episcopos neque Capitulum Dominos esse jurium Ecclesiæ, sed Administratores, qui universo Ordini Ecclesiastico per pacta privata nihil adimere aut condonare queant; ac uno contradicente jus toti Ordini servari. Quanquam prima præsulatuum occupatio ab Episcopis Augustanæ Confessioni addictis haut quidquam universorum Capitularium consensu facta sit, sed arte fere aut Marte, ad exemplum Gebhardi Truchsesii Electoris Colonien sis. Nonnullos, ut dignitates sacras invadere possent, super servandis Catholicis ritibus juramento caviisse, alios Catholicæ Religionis professionem, ac inferiores Ordines suscepisse; post præsulatibus, aliisque dignitatibus Ecclesiasticis potitos sacra Catholica eliminare non dubitasse. Nulla porro nova statuta excludendis alienæ religioni addictis à se condita, cum ab initio Catholicæ Religionis nemo nisi Catholicus ad illas dignitates fuerit admissus. Et si post ortum Religionis dissidium Clerici arctius veteribus sacris adstricti sint, id Augustanæ Confessioni addictos non tangere, qui dum pax sacra conditur, illis se haut moveri declaraverint. Contra ferendum non esse, Augustanos non contentos in Catholicos præsulatus invasisse, etiam ausos statuta ac formulas juramentorum ad exclusionem Catholicorum comminisci. Collationem Regalium, ac jus sessionis & suffragii in Comitiis velut accessoria Episcopalis dignitatis habenda, circa quæ constitutionem pacis sacræ, ac receptum morem merito retineri. Frustra ad priores Imperii Recessus de Anno 1541. & 1544. ipsamque transactionem Passavien sem provocari; cum illis posterius sancita Religionis pace derogatum sit: non minus ac generalibus verbis concessa Augustanæ Confessioni libertas Reservato Ecclesiastico sit restricta. Circa quod si vel maxime Augustanis alia intentio fuerit, eam tamen neque legis neque contractus vim effectumque habere, cum diversum publica & utrinque placita lege sit sancitum. Nec per id Reservatum existimationi Augustanorum quid decedere, nec libertati conscientiæ, de qua sola isti ab initio soliciti fuerant; cum etiam sine beneficiis sacris Augustanæ Formulæ adhærere liceat. Gebhardum Truchsesium se ipsum dignitatis, ac bonorum inde pendentium incapacem reddidisse, talemque à summo judice Ecclesiastico, ac Cæsare declaratum: de cujus conatu non quidem Augustanæ Confessionis socii, sed Catholici causam querendi habeant; quod tali exemplo semel admisso de ritibus Catholicis in Germania actum foret: ipsosque tantum de damno vitando, non inferendo

1646. ferendo certasse. Quanquam porro circa Reservatum Ecclesiasticum additum sit, utriusque Religionis Ordinibus super eo convenire non potuisse; Augustanorum tamen assensum quoad effectum obligatorium in hoc satis adhibitum isto capite ad Imperatoris decisionem remisso. Cum enim Catholici Ordines in libertatem Augustanæ Confessionis Ecclesiasticis concedendam, ac suspensionem Ecclesiasticæ jurisdictionis consentire pariter non possent nec vellent, Augustanos hanc demum declarationem edidisse; si Catholici suspensionem Jurisdictionis Ecclesiasticæ admittant, se quoque caput alterum remissuros. Cum igitur Catholici conditionem propositam circa suspensionem jurisdictionis sacræ impleverint, Augustanos quoque ad alterum caput obstringi; aut si nolint, universam pacem tollendam, & rem in pristinum statum reponendam: præsertim cum pax illa Ordini Ecclesiastico longe plus præjudicii, quam emolumenti adferat. Eosdem quoque non abnuisse, quo minus Cæsar è plenitudine potestatis ita, uti factum decideret, aut ipsi in foro civili ad eam decisionem observandam teneantur, id duntaxat testatos, eo nomine se Reservatum non adprobare, ne gloriæ divinæ quid detrahant, aut conscientiæ suæ scrupulum injiciant. Dum ea pax promulgatur, protestationem non interposuisse. Quin postea libello supplici ad Maximilianum Cæsarem Anno 1576. agnovisse, ipsi summam decidendi potestatem in hoc negotio competere. Quæ eo minus in dubium revocari queat, quod Cæsarea illa constitutione Catholicis non novum jus tribuatur, sed id, quod ab initio Imperii ad Germanos translati habuerint, confirmetur: Augustanis autem ad præsulatus illos nullum plane jus competat. Esse insuper jure Justinianæo dispositum: *Ecclesias iis omnibus adimendas esse, qui vel levi argumento à judicio Catholicæ Religionis, & tramite detecti fuerint deviare.* Idem in Gallia, Poloniaque, & alibi observari, ubi diversus licet circa sacra sensus toleretur, præsulatuum præter Catholicos nemo capax sit. Et cum sacerdos Augustanæ Confessioni addictus, ubi Catholicos ritus assumserit, functione & reditibus exuatur; cur eadem lex Catholicis denegetur? Quod igitur Protestantes post pacem Augustanam non solum Reservatum Ecclesiasticum impugnare, sed & varia ratione in Præsulatus intrudere se cœperint, id à Catholicis semper primum, & maximum gravamen habitum, ex quo præcipue diffidentia inter Ordines, & infinita mala promanarint: quibus ut medicina fiat, disertis verbis pacis sacræ standum, ac immediata bona Ecclesiastica post transactionem Passaviensem à Protestantibus quovis modo occupata, Catholicis restituenda esse.

Secundum. §. 52. Haut levius gravamen esse, quod Ordines Augustanæ Confessioni addicti pace illa concessum ejusdem Confessionis liberum exercitium extenderint ad invadenda bona sacra in ipsorum ditionibus sita: cum eadem pax in futurum Catholicorum ritibus bonisque non minus ample caveat, ac ea solum tranquillitatis causa Protestantibus relinquantur, quæ ante Passaviensem transactionem ab ipsis occupata sint. Et cum reliquis subditis, qui sacra mutant, bona sua vendere, atque emigrare liceat: quo obtentu solos Catholicos sacerdotes, ob retenta vetera sacra bonis suis plane exuendos? præsertim cum ipsi Protestantes intolerabilem contumeliam jactent, religionem pro causa & modo amittendi dominii haberi: & longe favorabilior sit causa eorum; qui ob retenta vetera sacra bonis suis exuantur, quam eorum qui ob mutata placita bonorum veteri Religioni adhærentium incapaces se suo facto reddiderint. Igitur cum nunc amica via controversiis componendis quæratur, Catholicos postulare, ut Mediata bona sacra à Protestantibus Ordinibus post transactionem Passaviensem occupata in veterem statum reponantur. Peculiariter porro querebantur de civitatibus Imperialibus, quæ adversus pacis Augustanæ decreta Catholicos sacerdotes passim templis, reditibusque suis exuerint, civesque ea sacra professos Magistratibus dimoverint. Quæ frustra jus superioritatis sibi competens jactent, cum ex eo nequaquam jus introducendæ Religionis dependeat; earumque Magistratus nequaquam dominium jurisdictionis adversus cives habeant, sed tantum in vicem gubernatorum illis præsint, civesque cum Magistratu communia jura ac privilegia obtineant. Et cum alias Protestantes negent circa Religionem majora suffragia valere, par utique esse, minorem civium numerum à majore circa sacra leges non accipere, refragante cumprimis sanctione publica. Unde & omnia, quæ in urbibus istis novata sunt, in integrum esse restituenda. Denique nobilitatem immediatam, sibi concessa libertate eo usque abusam, ut Catholicos ritus per vicos suos abolere Augustanis subrogatis ausa sit: cum tamen illa libertas ad Nobiles solos spectet. Quod & ipsum corrigendum sit; non minus ac illud, quod Nobilitas immediata per Palatinatum & alibi prædia habens à potentioribus in exercitio Catholicæ Religionis etiam in propriis ædibus turbata sit, nullo à Landsassiis discrimine.

1646.

Tertium. A. 1555. 24. Sept. §. 53. Arguebant præterea, à Protestantibus adversus actorum publicorum fidem allegari Ferdinandi Cæsaris decretum, quo cautum feratur subditis Catholicorum Ordinum Augustana sacra professis, manere velint, an soluta modica bonorum parte alio concedere. Postulasse quidem Protestantes, dum pacis sacræ formula concipitur, ut omnibus subditis utriusque Religionis libertas rituum salva sit. Quod cum Catholici recusarent, Protestantes eam libertatem pro Nobilitate immediata, ac Hanseaticis, aliisque urbibus popposcisse. Quod & ipsum negatum, addito; par esse, quod juris Protestantes Catholicis concedentibus in suos subditos exercent, eodem & hosce in suos frui. Nec de allegato decreto Ferdinandeo quidquam auditum, donec Anno 1575. Ratisponæ à Palatinis id editum, postulatumque, ut Capitulationi Cæsareæ insereretur; Catholicis Electoribus plane id agnoscere abnuentibus. Cum etiam proximo Anno 1576. in Conventu Ratisponensi libertas sacrorum pro subditis Moguntinis in Eichsfeldia, Fuldensibus, aliisque per Evangelicos Ordines à Cæsare postularetur, Catholicos acriter questos, ab Evangelicis Ordinibus alienorum civium patrocinium suscipi, cum ipsis curæ non sit, quid Evangelici in propriis ditionibus agant. Nec minus Cæsarem declarasse, se utique hoc in negotio paci Augustanæ inhæsurum. Quo rescripto cum Evangelici adquiescere nollent, ac denuo Cæsarem fatali tunc morbo implicitum urgerent minati, ni petitis potiantur, se adversus Turcam auxilia non subministraturos: Cæsarem firmiter in sententia perstitisse, protestatum, si ob negata auxilia propugnaculum orbis Christiani à barbaris everti contigerit. Hac igitur, aliisque rationibus manifestum

25. Aug.

1646. esse, pacem Religionis inter Cæsarem & Ordines duntaxat constitutam ad subditos non spectare. Et quanquam nonnulli Ordines Catholici subditis suis libertatem Religionis multis in locis ultro indulserint, animo eorum & obsequio adversus se pignerando: compertum tamen, hos antam odiorum inde arripuisse, ac Principibus suis obsequium plane abnuisse, ad ipsosque imperio exuendos omni vi conniti cœpisse. Quale quid de Catholicis subditis auditum non sit. Contra Catholicos cives à Protestantibus ubique fere exterminatos sæpius in Comitiis ostensum; & tamen, qui vim intulerunt de illata conqueri, & autoritate legis contra legem agere. Quæ cum ita sint, Evangelicos à Catholicis nullo jure postulare, quominus subditos suos ad sua sacra amplectenda, aut si abnuant, ad emigrandum compellere queant. Sed quod emigrationis per Catholicos arctum nimis temporis spatium sit præfixum, aliæque molestiæ illatæ, prout Evangelici querantur; de eo nihil sibi constare: ac si quid tale factum sit, id deinceps emendandum.

Quartum. §. 54. Ostendebant inde Evangelicos falso queri, à Catholicis Ordinibus reditus sacros è suis ditionibus provenientes, qui antea ad præsulatus & cœnobia ab ipsis occupata spectaverint, detineri; cum ad illos reditus Evangelicis nullum plane jus competat, quæ tempore Passaviensis transactionis ab istis possessa non sint. Cum porro pace Augustana Catholicorum Præsulum jurisdictio hactenus duntaxat sit suspensa, ut adversus Protestantium religionem, fidem, constitutionem Ministrorum, ritus ac statuta Ecclesiastica non valeat; circa reliqua permaneat, prout hactenus in exercitio fuerit: Protestantes etiam in hisce Præsulum jurisdictionem turbasse erectis Consistoriis, ad quæ Præsulibus reservatæ causæ sint pertractæ, subditique etiam Catholici ab adeundis tribunalibus ordinariis Præsulum prohibiti. Imo in locis, ubi post pacem sacram utrique religioni libertas relicta, Ordinarias locorum visitationes Catholicorum templorum, & personarum sacrarum exerceri prohibitas. Quæ præterea Evangelici moveant super abolitione jurium Papalium, provisionum, concessionum, commissionum, transactionum, & concordatorum Germaniæ Canonum, extra pacem sacram esse, ac omnem ipsis materiam querendi subtractum iri, si ereptos contra illam pacem Præsulatus in pristinum statum reponant.

Sextum. §. 55. Quanquam autem pax Augustana ideo tam claris verbis concepta sit, ut ex ejusdem interpretatione oritura novarum controversiarum seges suffocetur: Protestantium tamen plurimos inventos, qui de Jure publico, ac imprimis pace sacra commentari, eamque ad libidinem suam detorquere ausi sint; cum tamen arcana & acta Imperii fere ignota ipsis sint, quam ignorantiam etiam nonnulli ultro profiteantur, & utcunque audita à se tradi jactent. Quin & prætextu tituli scholastici adversus Cæsarem, ejusque supremam potestatem, & Catholicos varias assertiones novas, altiusque penetrantes publicare, ac si aliquot ejusmodi Scriptores similitudine affectuum conspirent, communem doctrinam seu opinionem Doctorum, & consuetudinem contrariam inde procudere. Quale genus scriptorum Catholici raro admodum, & non nisi ab aliis provocati, aut ad superiorum suorum defensionem ediderint. Esse porro legibus Imperii abunde cautum, processus executivos decerni posse, ubi notoria attentata, turbationes, spolia, violentæ occupationes contigerunt. Ac Cæsarem edicti sui Anno 1629. sat graves rationes adduxisse. Ipsos Evangelicos subinde gravaminum suorum contra pacem Religionis decisionem à Cæsare petiisse; ejusque heic fundatam jurisdictionem agnovisse. Quanquam isto edicto à Cæsare nil aliud definitum, quam quod pax Augustana disertis verbis dictiter, postquam omnes Evangelicorum prætextus auditi, ac post maturam considerationem inanes deprehensi sint; nec per idem paci sacræ quidquam derogatum. Ac mirum esse, cum Protestantes fictam Ferdinandi I. declarationem sibi faventem tantopere jactent, alio loco Cæsari, (qui supremus est legum Imperialium Judex & Executor, & in causis ejusmodi non suam, sed Imperii ac publicam, & sic alienam litem dijudicat,) omnem potestatem in causis religionis detrahere, ac studium partium atque nullitatem objicere; cum etiam in inferioribus judiciis adversus latam in notoriis sententiam exceptio nullitatis non admittatur. Quis porro pro socio Augustanæ Confessionis, (nam Evangelici vocabulum legibus Imperii non receptum,) habendus sit, ex subscriptione formulæ Anno 1530. Augustæ exhibitæ constare non minus quam notorium sit, quis Catholicus sit. A quorum utriusque discrepantia dogmata ex Imperio proscribi apertum sit. Reliquis, quæ Catholicis objecta sint, à se constanter contradici, cum res ipsa loquatur, utra pars alteri post pacem Religiosam molestiam facessierit. Nec tamen abnuere Catholicos super his & aliis propositam à Protestantibus disceptationem amicam suscipere.

Septimum. §. 56. Iniquum insuper esse, Protestantes plura suffragia adspernari, aut eorum vim intra angustos nimium cancellos redigere; puta, ut non valeant, ubi Ordines ut singuli considerantur, & ubi Protestantes unam, Catholici alteram partem constituunt. Cum communis regula sit, omnia negotia statum Imperii spectantia, per majorem suffragiorum partem decidenda, nisi quæ per Imperii constitutiones diserte excipiantur. Igitur à Protestantibus pressius explicandum; in quibus causis plura suffragia valere, aut non valere debeant. Nam exceptionem ab ipsis propositam non nisi confusionem parere idoneam esse. Tum salutem publicam requirere, ut ubi plura suffragia locum habere non debeant, aliud medium expediendis negotiis inveniatur: cum alias constitutionum Imperii nullus alius sit effectus futurus, quam ut utraque pars non sine detrimento Reip. suæ sententiæ citra decisionem pertinaciter inhæsura sit. Sane Catholicos omnium negotiorum, quæ legibus definita non sint, aut de quibus Ordines inter se convenire nequeunt, decisionem Cæsari detulisse. Circa ordinarios Deputatorum conventus certis Ordinibus publica Imperii lege vetus jus quæsitum, super quo illo ipso anno, quo pax Augustana inita sit, inter utriusque religionis addictos conventum. Iisdem Deputatis certa negotia commissa; queis positi limites excedendi non sint. Extraordinarias Deputationes pro re nata constitui. E Recessibus autem Imperii ante & post pacem Augustanam non adparere, parem utriusque religionis numerum Deputatorum esse debere: nec à Catholicis heic quid extra publicorum Comitiorum decretum admittendum. De Donavverta, quæ pervicacia sua justam pœnam in se attraxerit, rem non fore difficilem, si Bavaro sumtus in exsecutionem sententiæ facti re-

Octavum.

Nonum.

fun-

1646. fundantur. Denique super corrigenda Justitia commodius in Comitiis, quam nunc non sine remora pacis actum iri.

Ubi super gravaminibus agendum, disceptatur.

§. 57. Publicatis hoc modo utriusque partis gravaminibus quæstio erat; quo loco super istis tractatio foret suscipienda? Nonnulli Evangelicorum Monasterii, Bavaro cumprimis vicini, ut Wurtenbergicus, Culmbacensis, & Franconici Comites, hactenus Catholicis cedebant, ut gravamina universa, aut dimidia eorum pars Monasterii expedirentur. Sed reliqui omnes, quibus Bavari & Catholicorum minor respectus, Osnabrugam præferebant. Suecos quippe solos propositione sua eorundem mentionem fecisse, non Gallos. Unde his causam non esse super istorum abolitione contendendi: illos, si id negotium Monasterium pertrahatur, sine dubio contradicturos. Nec commode hac de re actum iri Monasterii sub oculis Chisii, qui ullam inter partes transactionem super bonis Ecclesiasticis nunquam probaturus sit. Jam quoque Osnabrugæ Catholicorum Legatos esse non exiguo numero, inprimis Moguntinos, Colonienses, Bavaricos, quibus facile alii possint adjungi. Contra Catholicis ab initio parum ad palatum erat eo se conferre, ubi res ipsorum detrimentum capturæ videbantur. Et cum Monasterii Electorale quoque Collegium resideret, Osnabrugensibus cedere parum ex dignitate judicabant. Præsertim cum Monasterii major ipsis quam Osnabrugæ autoritas esset. Eoque jam sub finem elapsi nuper anni decreverant, gravamina Ecclesiastica Monasterii decidenda.

Succi novum procuratorium exhibent.

§. 58. Trautmansdorfius Osnabrugam accedens per Granium Succicis Legatis novum procuratorium exhibuerat, petito, ut & ipsi tale à Regina obtinerent. Sed quia in Cæsareo præter formulam Hamburgi conventam addita erant vocabula *confirmandum & concludendum*, Regina ejus diplomatis duo exempla confici jubebat, unum ad conventam formulam, omisso tantum vocabulo Thuronis Bielckii, qui tertius antea legatus destinatus fuerat; alterum Cæsareo respondens, insertis dictis vocabulis. Legatis injungitur prius primo loco exhibere; eo à Cæsareis rejecto alterum
1. Febr. expromere. Sed cum Salvius Trautmansdorfio prius exemplum exhiberet, addito id per omnia ex veteri procuratorio expressum; hic citra moram id ne præsente quidem isto perlectum acceptabat, nec unquam post de non additis *concludendi & confirmandi* vocabulis mentionem faciebat.

Inter Legatos Succos Gallosque disceptatio.

§. 59. Gliscebat interim Succos inter Gallosque Legatos dissidium super exclusione Labardæi, & quod præsulatus quosdam Succi in præmium sibi postulaverant, quorum illud fœderi publico, hoc conventioni nuper cum Oxenstierna Monasterii initæ repugnare Longuevillius fremebat. Addebantur variæ exprobrationes non citra acerbitatem de bello Danico citra consensum Galliæ moto, eoque Rege Mediatoris munere dejecto: de induciis eadem inscia cum Brandeburgico & Saxone initis: de intempestivo Kœnigsmarckii ab Enguiano Duce discessu. Eorum questuum cum neque modus neque finis esset, Legati Rosenhahnio Residenti injungebant; Gallorum conversatione tantisper abstineret; inter ea curate observaret, num quæ forte alia agitarent, quibus excusandis ista tantopere exaggerarent. Ac jam inhiare isti dissidio pars adversa cœperat, Gallis innuens (prout ipsi ferebant,) si diversa à communi tractatu via placeat, non ingrata vicissim media oblatum iri. Ea res ne in nervum erumperet, & quia do aliis quoque communicandum erat, Avauxius Osnabrugam profectus est. Ac de Lusitania quidem huic facile satisfactum, cum Succi abnuerent, à 2. Febr. se unquam dictum, tractatus insuper habito Lusitanorum salvo conductu continuandos. Missus quoque ad Trautmanstorfium Secretarius polliciti ipsum admonens, quod super isto salvo conductu ad Collegas suos Monasterium scripturus sit: qui & operam suam promte offerebat. Ad reliqua à Gallis objecta reponebatur: Utrumque Residentem pari gradu habendum, nec uni concedendum, ut ulterius se ingerat, quam alter admittatur, aut admitti queat. Quamdiu igitur congressibus publicis, queis Nuntius Pontificis interveniat, Rosenhahnius Monasterii excludatur, Labardæum quoque ad Legatorum utriusque partis publica colloquia admitti hautquidquam posse. Ferri non posse Chisii fastidium, qui Monasterii sacram functionem utique non obeat. Et tamen Romæ, & alibi ipsam ad missam impune accedere Evangelicos, qui per solam curiositatem eo veniant. Residentem tantum videndi & auscultandi causa illis congressibus interesse nullo suffragii ferendi jure. Ipsos Canones permittere cum excommunicatis tractare, si de re magni momenti agatur. Danicum bellum objici, nuper Galliæ Regis interventu compositum, importunum videri. Et cum Danus sufflaminatis commerciis summam rerum Succiæ convellere ausus sit, ei ut non ocyus obviam eatur postulare, perinde esse, ac si Galli de fœdere fracto arguantur, ubi ob ortas domi difficultates ab exteris rebus omni vi urgendis divertantur. Nec fœdere Succiam ita arcte stringi, ut domesticas res ante externas habere nefas sit. Mediationis munus à Dano non alio fine sumtum, quam ut Succiæ noceret; id quod vel hoc indicio constet, quod ita pertinaciter circa id negotium sategerit, licet Succi omnia de industria fecerint & dixerint, quæ ipsum ad idem omittendum permovere possent. Inducias cum Saxone & Brandeburgico velut sociorum Regnorum emolumento cedentes à Gallis olim probatas, quæ nunc inique exprobrentur. Veteres istos fuisse Succiæ socios, inde hostilia induisse: eosdem paulatim ad amicitiam pertrahere causæ communi proficuum, & tertio capiti fœderis Wismarensis congruere. Gallis cum Brandeburgico nunquam bellum fuisse, cujus amicitiam ipsi potius studiose affectarint; ac conscio, quin parario Rorteo tractatus cum isto primum susceptos. Cum Saxone transigere majus Succiæ jus fuisse, quam Galliæ cum Lotharingo; quod hic communis utrique Regno hostis fuerit; adversus Saxonem Gallos nunquam aperte hostilia professos, nec armis unquam cum eodem collisos. Quin & eos induciarum tractatus inscia Regina à ducibus initio susceptos, & ad semestre duntaxat conclusos sub spe rati: & Avaugurium à Torstensonio consultum easdem haut improbasse. Quod si tamen illas inducias causæ communi noxias probare possint Galli, haut difficile fore illas abrumpere. Majore iniquitate Kœnigsmarckii discessum exprobrari, cui neque Regina, neque Torstensonius ut Gallis se jungeret imperarit; factum tamen non improbasse, quod Gallorum res exigeret, & Suecorum conditio id permitteret. Obtentum quoque per eam conjunctionem, quod quærebatur; & sociatis Hassis Gallos pares hosti fuisse. Sed num perpetuo Galli Kœnigsmarckio affectandi erant;

1646. erant; aut propriæ res, & repetita subinde Torstensonii jussa insuper habenda? Denique in tanta negotiorum varietate non posse non quandoque circa minora quid negligi, ob quæ tamen fides Principum haut quidquam in dubium vocari queat. Quin & plurima à Gallis facta quæ Suecis displicuerint, quæ ipsi spe futuræ emendationis tolerare, quam cum acerbitate perstringere maluerint. Præsulatus denique à Suecis petitos Galliam non tangere, quorum & plerique Evangelica placita amplectantur. Nec Reginam se opponere Gallis totam Alsatiam deposcentibus, in qua plurimi sint Augustanam formulam professi. Et si Romanis ritibus tantopere metuant Galli, posse illis etiam in Suecorum ditionem transcriptis caveri. Id quidem fateri Oxenstiernam, Gallos præsulatibus inter Sueciæ satisfactionem nominatis Monasterii intercessisse, demum circa Bremensem & Verdensem dissimulaturos se tulisse: haut ideo tamen convenisse, ut ne suo periculo quæ Regina juberet proponere liceret. His rationibus convictus Avauxius adquiescebat, ad extremum secreto sibi communicari petens, quid circa præsulatus Sueci remittere, cui insistere velint. Quod cum pandere præmaturum videretur, in aliud tempus rejectum. Super Labardæi porro exclusione eadem ut Holmiæ expostularet ad Casparem Coignetum Thuillerium Monasterienses Legati scripserant: id quod, hoc jam è Suecia digresso, à Petro Chanuto Residente verbis modestis factum. Cui itidem responsum; ni Suecicus Minister Monasterii omnibus congressibus tam Legatorum inter se, quam cum utroque Mediatore interveneritGallicum Osnabrugæ admitti non posse. Et stabat ea sententia, nec à Gallis Legatis verbo hac de re mentio amplius facta, forte quia Thuillerius eandem amplius agitari dissuasisset. Et quia modus tractandi denuo mutatus; dum scriptis deinceps, non sermone disceptatur, occasio istius dissidii ultro evanescebat. Nam ex omnibus nationibus nulla jam magis prolixis scriptionibus gaudet, quam Germani, præsertim quod Deputati Ordinum fere Legistæ essent: cum Galli pleraque sermonibus expedire mallent.

Evangelicorum super gravaminibus declaratio. 24. Febr.

§. 60. Ab Evangelicis inde Trautmansdorfius postulabat; cum utriusque partis scripta super gravaminibus edita sint, toto prope cœlo discrepantia, ut de temperamento adhibendo nunc cogitent. Unde cum ab ipsis Gravamina primo sint exhibita, ad quæ Catholici responderint, ipsorum esse molliora proponere. Idque eo magis, quod Catholici, licet ut id negotium Osnabrugæ disceptetur, concessuri sint, antequam temperamenta sint proposita, suos non nisi ad audiendum & referendum mandatis instruere possint; quod indecorum, & moras tractatibus injecturum sit. Id cum ad Suecos referretur, his consultum haut videbatur Evangelicos ita propere huc descendere, & super principali negotio distinctius sententiam exponere, cum de loco & tempore tractandi nondum conventum sit, necdum inspectis deputatorum procuratoriis. Ac licet de Trautmansdorfii studio tractatus hac ratione maturandi non dubitent; circumspecte tamen agendum, quod Cæsar hoc in negotio ipsis semper suspectus, & alteri parti addictus habitus fuerit. Forte quoque Catholicos ab ipsis proposita repudiaturos, ac tractationem abnuituros, antequam ad moderatiora descenderint, id quod remoram negotio injecturum sit. Adversus hæc etsi quod regererent Evangelici parum haberent: fidem tamen Trautmansdorfio adhibebant sancte asseveranti bona fide cum ipsis se acturum, & parilem declarationem à Catholicis obtenturum; tum & omnem lapidem moturum, ut super amica eorum compositione quamprimum tractatio instituatur. Eoque sententiam suam scripto conceptam ipsi exhibuere, addito, quia à Suecis de istis gravaminibus propositum sit, ipsis integrum fore, si quæ videantur super iisdem monere. Id quod tamen ægre ferebat Trautmansdorfius, cum negotia Imperii ad Suecos non spectent; eoque si Ordinibus inter se, & cum Cæsare super hisce conveniat, ipsis non nisi de satisfactione sua agendum superfore. Quod si tamen longius ista, & ad patrocinii quandam speciem pertineant, Catholicis si paria circumspiciant vitio datum non iri. Porro fundamenti loco substernebant eo scripto Evangelici omnia in statum, qui anno decimo octavo fuerat, reponenda. Tum plerisque postulatis prius exhibitis insistere, & ea hinc inde illustrare. Citra Reservatum Ecclesiasticum æquum censebant, si Catholicus Præsul consensu universi Capituli, aut majoris partis Evangelica placita profiteatur, jure Superioritatis reformationem suscipi posse, adhibito simul Ordinum provincialium consensu, sicubi & isti in partem ejus juris veniant. Sed si Præsul solus, aut cum minore Capitularium parte ad Evangelicorum ritus transeat, jus reformandi ipsi haut competere, dum vivit tamen dignitatem, ditionem, redituque retinere; in cujus defuncti locum Evangelicum, aut Catholicum surrogare liberum fore. Quod si & Catholicum Capitulum Evangelicum Præsulem eligat, nec huic jus reformandi competere, dignitatem tamen & beneficia, dum vivit, salva fore. Quæ super Catholicis præsulatibus proposita sint, Evangelicos quoque in suis admissuros. Si cui Præsuli jus reformandi non competat, ei sacrorum exercitium in sacello domestico fore. Preces primarias Cæsari relinqui, ut tamen Evangelicæ religioni addicti, & quales cujusque loci consuetudo requirit, præsententur. Addebant, ut unus non nisi uno beneficio gaudeat, ne pluribus in paucos cumulatis cæteri excludantur, cum ista ideo à Principibus, Comitibus, Nobilibus, aliisque fundata sint, ut posteri ipsorum dignitatem inde tueantur. Postulabant hinc omnia mediata cœnobia & collegia, quæ ipsi anno decimo octavo possederint, sibi restitui, remissis tamen fructibus perceptis ac percipiendis. Vicissim quæ in Evangelicorum ditione à Catholicis dicto anno adhuc possessa sint, ab illis non reformentur; ut tamen penes Ordines, in quorum gratiam instituta sunt, permaneant, nec in Jesuitas transferantur. Tum Conventibus aut majori parti integrum fore Evangelicos Abbates, Priores & Conventuales eligere, aut Evangelica sacra suscipere, ac Cænobia Evangelicis Magistratibus resignare. Tum ut singulis ad sacra Evangelica transire fas sit. Inspectionem penes Evangelicos fore; ac Catholicos illos Conventuales Evangelicis Magistratibus tam in criminalibus quam civilibus subjici, ac ad recepta onera ferenda teneri; salvis quoque aliis juribus, quæ anno decimo octavo Evangelici in ea exercuerint. Porro subditis Evangelicis Catholicorum Ordinum religionis suæ exercitium non solum ex dicti anni possessione, sed & ex Ferdinandea declaratione, literis Majestatis, concessionibus, privilegiis, pactis deposcebant, iterum restituendum, si vel maxime isto anno jam abrogatum fuerit, & nunquam in posterum turbandum. Tum ut reliquis Evangelicis subditis, aut qui in posterum hæc sacra amplexuri sint, saltem privatus domi cultus indulgeatur, pete-

1646. petebant. Quartum gravamen ita declarabant; illos reditus qui Evangelicis præſulatibus & conventibus è Catholicorum territoriis debeantur, citra tergiverſationem exſolvendos, ſalvis etiam in Catholicorum extra territorium ſita cœnobia juribus protectionis, Advocatiæ, aliiſque. Si qui reditus ex bonis ſacris ad Evangelica templa ſcholaſque, alioſque pios uſus deſtinata ſint, illa ſalva fore, etiam ubi fundatorum poſteri ad Romanos ritus tranſierint. Si qui reditus ex alieno territorio ejuſmodi Conventibus jam deſtructis debeantur, penes illos manſuros, qui anno decimo octavo in poſſeſſione fuerint. Ex eo tempore deſolatorum reditus territorium ſecuturos, in quo illi ſiti ſunt. Circa reliqua gravamina eadem quæ antea ſtabat ſententia. Addebatur, ut etiam diſſidia ſuper capitibus fidei componantur, à Cæſare liberum Concilium nationale idoneo Germaniæ loco convocandum, cujus directio exemplo Conſtantini Magni, penes Cæſarem ſit: ad quod etiam alii Reges, Principeſque, ut pios, doctos, ac pacificos viros mittant, invitandi ſint.

Circa ſatisfactionem diſceptatio.

§. 61. Haut minor difficultas circa Regum ſatisfactionem erat, quod illa multos tangeret. Alſatia & Sileſia in Auſtriacorum patrimonio erat; Pomeraniam Brandeburgicus vindicabat: Wismaria Meclenburgicus, Bremenſi ac Verdenſi præſulatu Fridericus Dux ægre cedebant: reliquos præſulatus Reginæ relinquere Catholicis intolerandum videbatur.

De Alſatia.

Circa Alſatiam cum primis jactabatur, illam Archiducibus Oenipontanis in pupillari ætate conſtitutis adimi nefas eſſe. Ac petebant à Mediatoribus Cæſarei, Gallos monerent, ut poſtulata ſua temperent; pupillis innocentibus, aliiſque ditiones ſuas per vim ne detineant; Sed illis reſtitutis pacem promoveant, citra quam Cæſar Turcas tranſitu in terras Venetorum prohibere nequeat. Cui petito annuentes Mediatores proteſtationis inſtar apud Gallos interponebant, quod orbis Chriſtianus ob immoderata ipſorum poſtulata maximo à Turcis periculo exponatur, dum Cæſaris vires huc averruntur. Addebatur, Helvetios id ægre ferre, qui Cæſari duodecim militum millia obtulerint, ne Galli Alſatia potiantur.

De Sileſia.

Sileſia Cæſar carere nec poterat, nec volebat. Etſi Ordines illam à Suecis poſtulatam fuiſſe haut ægre ferebant, quo & Cæſar ſentiret, quid animi illis fuerit, quos ipſius pater ditionibus exuerat. Nec obſcure Cæſarei Brandeburgicis ejus rei culpam imputabant, velut hi cum Suecis colluderent, ut Elector Pomeraniæ cedendæ damnum è Sileſia repararet. Id quod Lambergius cum apud Witgenſteinium epularetur, inter pocula in os huic exprobraverat, eouſque hoc exaſperato, ut prope à verbis ad verbera perventum

De Pomerania.

eſſet. Conſtabat tamen, id conſilium de nominanda Sileſia à Brandeburgicis haut profectum. Quin Axelius Oxenſtierna in eo graviter erratum ab Electore judicabat, quod is non ultro Suecis Pomeraniam obtulerit, ac pro ea Sileſiam ſibi depoſcerit, quam ut iſte obtineret Sueci omnibus viribus conniſuri fuerant. Equidem ut Suecia locum inter Ordines Imperii nanciſceretur, Evangelicis non diſplicebat. Sed ut illa Pomeraniam retineret, Brandeburgici manibus pedibuſque renitebantur.

8. Jan.

Qui & ſub initium anni Suecicorum Legatorum colloquium petiere, & ut ſcribam adhibere liceret, qui dicta ſcripto conſignaret. Quod cum Suecis novum, & ad ardua pertinens videretur, aliquot dierum dilationem exegerunt. Interim miſere, qui exquireret; num à ſe proponenda ſcripto prius edere placeat, quo ea rite expendi, ac idoneo reſponſo expediri poſſint? Illi ſcriptum quidem abnuere, ſermone tamen ſignificare; de Pomerania agi: & quia animadvertant, à Witgenſteinio antea hanc circa rem propoſita à Suecis ſiniſtre accepta, quod forte non ſat accurate intellecta fuerint, adhibituros, qui omnia in acta referat. Juſſos ſe quoque Cæſareis, Regiis, aliiſque Legatis Principis ſui in Pomeraniam jus ob oculos ponere, quo ipſe volens ceſſurus non ſit. Si vis admoveatur, eam in præſens à ſe repelli non poſſe, ſed rem fatis committendam. Non ita de Evangelicorum cauſa ipſum meritum, quam à ſuſcepto regimine pro virili promoverit. Nec credere, à Regina ſerio id agi, ut ipſe provincia ſua exuatur. 1646.

Colloquia Suecorum cum Brandeburgicis ſuper Pomerania.

§. 62. Poſt aliquot dies ad Suecos acceſſere Witgenſteinius, Loevvius, Weſenbecius, & Fromholtus. Ubi præmiſſis utrinque, quæ in rem erant, ſcriptum à Brandeburgicis recitatum hoc ſenſu: Electori haut perſuaſum, Pomeraniam à Regina ſerio poſtulari; ſed ideo tantum ejuſdem mentionem injectam, ut nihil omitteretur earum provinciarum, quas Sueci hactenus armis obtinuerint, ac ut multa remittentes eo major favor proſequeretur. Adducebantur inde Guſtavi quondam Regis & Cancellarii Oxenſtiernæ declaratio, Domus Brandeburgicæ liquidum in eam provinciam jus, Electoris innocentia, & cognatus Reginæ ſanguis, ipſius Pomeraniæ commoditas, quæ nulla alia provincia pentari poſſit: nec præſulatus licet triplo majores cum hæreditaria ditione comparari poſſe. Denique Electorem cupere arctiore fœdere cum Regina & Corona Sueciæ jungi, quo hujus ſecuritati longe uberius cavendum ſit, quam ſi nunc ipſius ditiones magno cum detrimento ejuſdem, & cauſæ Evangelicæ dilacerentur. Sueci

13. Jan.

paulo poſt ad Brandeburgicos accedentes, pari colore horum ſcriptum pro ſerio non habere, ſed ideo Electoris jus & nobilitatem Pomeraniæ tantopere extolli, ut pro hac ob bonum publicum ceſſa tanto largius ipſi ſatisfiat: ad quod ut viciſſim Regina connitatur par eſſe. Sed cum Brandeburgici ſerio rem à ſe agi aſſeverarent, Sueci quæſivere, num aliud temperamentum proponere juſſi ſint; cum Elector utique idoneam & æquam ſatisfactionem Sueciæ negaturus non ſit? Et cum Brandeburgici tergiverſarentur, Sueci oſtenderunt: quo loco res Germaniæ, ac inprimis Pomeraniæ fuerint ſub Guſtavi Regis in Germaniam adventum. Cum hujus magna pars à Cæſareis ſubacta eſſet, Electoris Patrem ne unum quidem equum eidem liberandæ inſtraviſſe, ſed Regiis armis hoſtem inde pulſum. Cum Rex poſtea, qui jure belli illam vindicare ſibi poterat, fœdus cum Duce & Ordinibus Pomeraniæ mallet, Electorem nunquam id ratihabere voluiſſe, ac plures vias ei controverſiæ componendæ propoſitas repudiaſſe: demum junctis cum hoſte armis Suecos, ipſamque Pomeraniam infeſtaſſe. Nec diſſimulabatur, Regem Guſtavum à nemine acrius ad ſuſcipiendum bellum Germanicum ſolicitatum quam ab iſto; à nemine plus auxilii eidem promiſſum, minus præſtitum. Ac licet qui nunc rerum potitur Elector mitiora præ ſe tulerit; tamen cum nunc à Cæſare æquæ Ordinibus conditiones, Sueciæ pro immenſis ſumtibus idonea penſatio expectandæ videantur, neminem plus difficultatis quam illum movere. Hinc non obſcure jactabant; cum nemo amplius valde refragetur,

quin

1646. quin Suecia jure terrarum quid à Cæsare & Imperio postulare queat, nullam Provinciam Sueciæ opportunius sitam, quam Pomeraniam securitatis causa, & ut Evangelicis è Suecia si opus sit, auxilium ferri queat. Electori nihil decessurum, sed paris pretii Provinciam reddendam. Ipsum Pomeraniam nunquam possedisse, jusque ejusdem ob superius memorata non parum alteratum. Contra à Suecia eandem jure optimo maximo possessam. Brandeburgici contra; ad objecta abunde responderi posse, si prolixa disceptatio placeat: nec ea Principem suum tangere. Melius facturos Suecos, si illa respiciant, quæ nullius sint. Ast Sueci; ea ipsa Brandeburgico non indecora fore, præsertim Magdeburgicum præsulatum terris ipsius maxime opportunum. Ita tunc
7. Febr. discessum. Paulo post Witgensteinius Monasterium abiturus cum Suecis valediceret, hosque à sententia non discedere animadverteret, differebat: Electorem hoc tempore vim haut oppositurum: velut privatim tamen Suecos monebat: Cæsareis licet concedentibus ipsos hanc Provinciam nunquam secure ac pacifice plurimorum ob diversa commoda atque invidiam possessuros; eorum inprimis, quos commercia Maris Baltici tangant, ac præcipue ob Hollandos, qui nuper Electori cessionem ejus terræ dissuaserint, & in omnem eventum auxilia illi vindicandæ obtulerint. Paria Poloniæ Regem agitare, qui si Elector in istam cessionem consenserit, sine dubio Ducali Borussiæ manum sit injecturus. Denique Pomeranos potius arma arrepturos, quam invito Electore in Reginæ ditionem cessuros. Addebat tamen, Electorem pro rata ad Sueciæ satisfactionem collaturum. Ex quo colligebatur, Electorem demum in partem aliquam Pomeraniæ consensurum. Etsi Witgensteinius de portu duntaxat aliquo mentionem injiceret, quod de cætero Wismaria & præsulatus aliqui Sueciæ desideria satis expleturi sint.

Oppositio Ordinum Pomeraniæ & Stralsundæ. 21. Jan. §. 63. Sed & Ordinum Pomeraniæ Deputati Marcus Eckstedius, & Fridericus Rungius libello Suecis oblato inter alia de satisfactione mentione injecta monebant super privilegiis suis, quæ vi fœderis Regii ac plurimorum promissorum integra præstanda sint. Illis autem cautum, Pomeraniæ Ordines alterius juramento non adigendos, quam cui hactenus obstricti sint. Cum autem jam ab Anno millesimo quingentesimo vicesimo nono Ordines Provinciales Domui Brandeburgicæ in eum, qui nunc extitit, casum sacramentum dixerint; ita super satisfactione Sueciæ agendum, ut Privilegiorum & conscientiarum suarum ratio habeatur. Sequenti die Stralsundenses obtentu ejusdem Privilegii oppignerationem quoque sui, de qua Schænbeckiana formula tetigerat, deprecabantur. Nam ejus urbis inter satisfactionem
Ut & Regis Poloniæ. peculiariter mentio facta non fuerat. Rex denique Poloniæ ex vetustis monumentis demonstraturum se ferebat, tum alia Ulterioris Pomeraniæ loca, tum inprimis Stolpensem, Rugenvvaldensem; & Schlagensem districtum quondam ad Poloniam spectasse. Unde sub exitum superioris anni ad Contarenum scripserat, ut illæ partes Pomeraniæ intactæ maneant, ne sibi ac Reipublicæ sua jura tuendi necessitas imponatur. Missus & postea Monasterium ab eodem Minister omnes prensabat, ne Suecis tota Pomerania concedatur, quod is ferre non possit, Suecos sibi ex utroque latere in Livonia, & Pomerania vicinos fieri.

1646. De Wismaria. 16. Febr. §. 64. Circa Wismariam cum Hanseatici se opponebant, tum Meclenburgici Ducis Legatus scripto protestabatur, herum suum in eam cessionem consentire non posse, ac si jus in armis reponatur; rem eam Deo committere. Innuebat tamen, si Regina portus Wismarienses usum in stationem navium hieme aut æstate desideret, super hoc non difficulter conveniri posse. Sueci contra demonstrabant, quæ Ducum Meclenburgicorum conditio fuerit, cum Rex Gustavus in Germaniam moveret, quos hic extorres ditionibus suis restituerit. Igitur quod totum Regi debeant ejus exiguam partem Reginæ concedere haut gravaturos: meliore præsertim ditione pensandam. Cogitarent quoque, quid adversa pars quondam Wismariæ machinata sit. Quale periculum etsi nunc è propinquo non adpareat; tamen olim eadem consilia instaurari posse, ni in tempore obviam eatur. Circa Bremensem præsulatum intercedebat Fridericus Holsatiæ Dux, ejus Administrator, qui literis ab Ordinibus Osnabrugæ petierat, juris sui ad illum præsulatum rationem haberent, nec paterentur illum Sueciæ in satisfactionem assignari. Sed circa alios præsulatus præter omnes Catholicos Galli quoque Suecis repugnabant; qui & ipsam Pomeraniam hisce invidere dicebantur. Sane Witgensteinius, qui fervide plane hoc negotium tractabat, Galliam ostentabat, velut adversus Suecos operam navaturam, Servientum ex ipso quæsivisse, quid ab Electore Gallia expectare possit, si adversus Suecos in arma prorumperet? Legati quoque Polonici tunc è Gallia reducis Medicus Salvio confirmabat, plerosque ejus aulæ Ministros disseruisse: Certum id haberent Poloni, se laboraturos, ne Sueci Pomerania potiantur, quin nec terrarum quid in Germania retineant. Quæ dicta etsi Legati Gallici inficiarentur, tamen circa satisfactionem ita differebant: Sibi super Alsatia cum solis Austriacis agi, nec quempiam alium ex Ordinibus offendi, eoque expeditæ transactionis sibi spem esse. Suecos contra ob proposita satisfactionis capita, cum multis Ordinibus, eorumque amicis collidi, eoque difficilius scopo suo potituros.

De Bremensi & aliis præsulatibus.

Trautmansdorfii mora Osnabrugæ Gallis est suspecta. §. 65. Trautmansdorfius, ex quo primum Monasterio Osnabrugam concesserat, immotus heic hæserat, frigus & difficiles vias obtendens. Quæ mora Gallis non parum suspecta habebatur, occultos tractatus conjectantibus, præsertim si Gravamina quoque Osnabrugæ decidenda forent: quo casu plerique Ordines, & præcipua tractatio eodem pertrahebantur. Simul metuebant, ne iste socia Regna atque Ordines distrahere niteretur: quem ad scopum & Pontifex atque Veneti operam collaturi erant, qui Cæsari suaserant, Suecis atque Ordinibus Imperii satisfaceret, eosque hoc modo à Gallia divelleret. Idque Gallici Legati per Labardæum apud Suecos non dissimulabant. Cæterum Trautmansdorfius, ne plane Gallos irritaret Monasterium profecturus, prius omni
A Cæsare Suecis oblata. modo Suecis satisfacere nitebatur. Primo offerebatur Pomerania citerior opportuno cumprimis Sueciæ situ: & vel eo nomine maximi facienda, quod semper apertum velut ostium in Germaniam pandat. Pro qua Cæsar Electori Ducatus Crosnæ & Carnoviæ repensurus sit. Nam Crosnam ab ipso non jure, sed per conniventiam Cæsaris possideri. Ejusdem quoque prætensionem in Carnoviam inanem esse, quæ non fiscali demum actione, sed potiori jure in Cæsarem devoluta sit. Quin & è Brandeburgicorum sermonibus colligebatur,

1646. batur, Electorem demum circa citeriorem Pomeraniam manus daturum. Huic Trautmansdorfius addebat Bremensem ac Verdensem præsulatus, à Cæsare in feudum Reginæ concedendos, hac lege, ut ea collatio non ad Regnum Sueciæ, sed ad solam Reginam, & ex ea descendentes pertineat, utque iidem indolem Ecclesiasticorum bonorum, salvo quoque Capitulo, retineant, ac in pristino aut præsenti statu permaneant, aut prout super aliis bonis sacris hoc tractatu sit disponendum. Sueci hæc quidem non plane repudiabant; addebant tamen Silesiam, aut si hanc Regina in gratiam Cæsaris remitteret, aliam paris pretii Provinciam. Tum Pomeraniam dividi non posse; ac solam citeriorem offerre haut Cæsareum, nec acceptare Regium. Wismariam quoque omissam, qua Regina carere nequeat. Adjectas etiam conditiones parum gratas. Per primam Sueciæ securitati parum consuli. Æternæ pacis conditiones pari indole oportere esse. Tum Præsulatus in secularium Principatuum titulum ac jura mutandos: alias ad tempus tantum istos dari, & Regno oneri magis quam emolumento cessuros. Contra Trautmansdorfius Silesiam pupillam oculorum Cæsaris indigitare, quam tangendi Suecos lubido subitura non sit. Pomerania utraque ut alienetur Brandeburgicos, & cæteros quorum interest consentire nolle. Ne super citeriore quidem Provincia annuisse, & hanc solo Cæsaris jussu se obtulisse, quod spes sit media ipsis persuadendis inventum iri. Vicina Regna Poloniæ ac Daniæ Pomeraniam Sueciæ invidere ob periculum, quod ipsis exinde immineat. Suecis possessionem Pomeraniæ nunquam pacificam fore. Vix quæ hæreditate ac justissimo titulo obveniant citra invidiam & lites teneri; quid futurum terræ invitis Dominis partæ? Qui plus justo complectatur, parum valide stringere. Moderata durare, & arcum nimis intensum frangi. Polonos in partem Ulterioris Pomeraniæ actionem movere, quam aliqui in totam eam Provinciam ad Oderam usque extendant. Ea tota Suecis cessa, ac Polonia actionem suam persequente, quid incommodi Germaniæ non metuendum? Regiæ rebus in Citeriore Pomerania melius caveri, si Ulterior penes Electorem maneat, velut objecto aggere illam à Polonis separatura. Ordines Imperii, qui nil magis quam bellum horreant, majore affectu Reginam amplexuros, si illa ipsos constanti in pace relinquat omni procul novarum turbarum ansa. Wismaria ut potiatur Regina, Cæsarem facile ferre posse, ni Meclenburgicus obstet, qui tota ditione, quam nobilissima hac ejus parte carere malit. Conditiones feudales non nisi ad certas familias referri posse. Regna & respublicas æternas, eoque fiduciariorum bonorum incapaces. Forte tamen hæc feuda, si Regina absque hærede obierit, ad ipsius successorem, ejusque familiam porrigi posse. Indolem præsulatuum mutari non posse; ac Catholicos intra & extra Germaniam omnia sursum potius ac deorsum verti optare, quam ut bona sacra hoc modo alienentur.

Trautmansdorfius Monasterium discedit. 16. Febr.

§. 66. Ita Trautmansdorfius Monasterium concessit, Gallos mora ipsius offensos placaturus, & horum quoque pacem licitaturus; rumore divulgato, velut Sueci immania postulassent, ac præstitu impossibilia, quibus & plurimi quorum interesit se opponant. Inde decretum sibi Gallos tentare, quibuscum super arduis sit transigendum, sed ut expeditior ad finem perveniendi via pateat. Qui jam haut obscure innuerint, ubi satisfactum sibi utcumque sit, haut ægre se à Suecis dissociandos. Circa gravamina etsi ab initio in Evangelicorum postulata Catholicos nunquam consensuros jactarat; tamen post mutata sententia illis spem haut obscuram faciebat, se Catholicos permoturum, ut paucos intra dies tractatus super istis suscipiant. Evangelicos tamen monebat, Suecosque ut idem faciant rogabat, ne extremis inhærere velint. Simul ut quantopere pax cordi sibi sit ostenderet, donatam sibi quondam Weinspergam, & Neustadium ad Cocharum Duci Wurtenbergico resignabat. 1646.

Ordinum sententia super Amnestia. 29. Jan.

§. 67. Inter hæc Ordines Osnabrugæ super propositione Regia, ac Cæsareorum responso latagebant. Ac super Amnestia quidem Austriaco referente Magdeburgicus, qui primo loco sententiam dicebat, omnibus citra exceptionem veniam dandam, Pacemque Pragensem abolendam suadebat, Cæsareis valde mirantibus tantopere à patris sententia discrepantem filium. Magdeburgico omnes reliqui adstipulabantur, excepto Darmstadiensi, qui ob favorem Cæsaris in causa Marpurgensi expromtum sententiam in aliud tempus differebat. Ast Monasterienses diversa omnia censebant, & quicquid pauci qui aderant Evangelici contra dissererent, probata Pace Pragensi ac Ratisponensi decreto Amnestiæ ac restitutionis terminum in Ecclesiasticis annum vicesimum septimum, politicis trigesimum statuebant. Et cum Evangelici Osnabruga suffragia sua eodem transmitterent, pauciora quam Catholicorum Monasterii deprehendebantur. Unde & Austriaci velut ex majore suffragiorum parte decretum in sententiam Catholicorum formare conabantur: Evangelicis contra protestantibus, conventum hunc hactenus Comitiorum formam referre, quod Ordines in tria Collegia digesti sint. De cætero indolem liberi tractatus habere, ac singulorum querelas audiendas, ac non ex numero utcunq; corraforum suffragiorum, sed rationum ponderibus rem decidendam. Tum sententiam suam scripto concipiunt, eamque Austriaco directorio exhibent, perito, ut formulæ decreti inseratur; eandemq; Cæsareis, ac Regiis Legatis tradunt. Super reliquis capitibus deliberationes demum sub initium Martii absolvebantur. Monasterienses, suis consultationibus perfectis, cum viderent circa amnestiam difficultatis quid fore, decreverant sententiam suam super prima classe capitum in pleno consessu recitare, indeque Cæsareis Legatis tradere, addito libello, quo Cæsareis permitteretur ex illorum sententia retinere, quæ ex usu Imperii, pacique promovendæ, tum legibus Imperialibus & receptæ consuetudini congrua viderentur. Osnabrugensibus contra haut placebat sententiam super tota prima classe promere. Nec ferendum putabant, Monasterienses sibi solis autoritatem totius Collegii Principalis arrogare, antequam secum in certam sententiam convenissent. Tum Suecos ægre laturos, si decretum Monasterii prius, quam Osnabrugæ recitetur, atque exhibeatur. Igitur literis ad eos datis postulabant; rem differrent, quoad recitatio utrinque simul possit fieri, ac certus dies exhibitioni pariter faciendæ constituatur. Monebant quoque libello ad Legatos Cæsareos diserte inserendum: ut hi discrepantium sententiarum rationem non obstante suffragiorum numero haberent, ac citra consensum Ordinum nihil concluderent. Quibus postulatis & Monasterienses locum dabant. 7. Mart. 18. Mart. 21. Mart. 26. Mart.

1646. Super assecuratione pacis quorundam sententia.

§. 68. In tertia tractandorum classe circa assecurationem pacis Magdeburgicus suggerente Lampadio ita cavendum censebat: ut omnes quorum interest Ecclesiastici cumprimis Electores, & Prælati ad hanc pacem servandam se fide juramenti adstringant, auxilium quoque adversus ejusdem infractores laturi: Pax hæc non solum pragmatica sanctio perpetuo valitura in Imperio sit, sed & ultronea, haut violenta pacificatio, conventio publica, & legitima transactio habeatur, legibus fundamentalibus inserenda, & futuris Comitiis confirmanda; simul capitulationibus Cæsareis inserenda, ac per omnia Imperii, Ordinumque tribunalia legis vim habitura. Porro ea verba, queis Cæsar Pontifici defensionem pollicetur, è Capitulatione Cæsarea expungenda. Adversus hanc pacem nullas Constitutiones Imperii, juravè communia, litis pendentias, res judicatas, decreta præteriti aut futuri temporis, tum nec edictum Cæsareum Anni vicesimi noni, pacemve Pragensem, aut peculiares transactiones valituras: irritis quoque Concilii Constantiensis, aliisque Decretis, ac præsentibus, futurisque Pontificum dispensationibus & absolutionibus. Tuendæ paci profanæ Circulorum statuta instauranda. Bohemiæ quoque Regnum legibus pacis profanæ, & judicio Imperiali aulico subjiciendum, quippe ex quo turbarum origo in reliquam Germaniam promanarit; idemque undecimum Circulum futurum. Turbis in Imperio enatis ex legibus Circulorum statim occurrendum. Turbatores pacis fama, ditione, bonisque multandos, etiam Ecclesiastici Ordinis. Ut quilibet Ordinum teneatur, quæ adversus pacem hanc patrari sentiat, præfectis Circulorum, aut Tribunalibus Imperii denuntiare. Si quis Ordinum à Cæsare bello impetatur, illi ad Comitia provocandum, à Cæsare abnuente Moguntino eadem indicere fas fore; ut obortæ controversiæ Ordinum universorum opera sopiantur. Insuper præsidia Hispanica oppidis Imperii deducenda, ne Batavis ansa sit Hispano milite expulso ista sibi vindicandi. A Jesuitis contra fundamenta fidei publicæ, & societatis humanæ doceri: quæ Cæsari, aliisque Regibus cum iis, qui Pontificem non agnoscunt, convenerint, servanda non esse. Igitur paci firmandæ non parum profecturum, si & isti exemplo à Veneta Rep. sumto Germania exterminentur, præsertim cum infinitis fraudibus illos ad Evangelicorum bona grassari oporteat, qui sociorum suæ Religionis possessiones variis artificiis invadere non dubitant. Saltem caverent Catholici, ne Jesuitæ deinceps aliquid contra fidem publicam scribant aut doceant, ni velut turbatores pacis pœnas dare velint. Tum Jesuitas & omnes Clericos fractæ hujus pacis reos seculari judicio subjectos fore, Ecclesiastici fori beneficio exclusos.

Catholicorum super gravaminibus Ecclesiasticis declaratio.

§. 69. Ast propositi Evangelicos inter & Catholicos super gravaminibus Ecclesiasticis tractatus tarde admodum & difficulter procedebant, quos Catholici in longum proferebant, Gallis eosdem ne ad transactionem descenderent obfirmantibus: quod hi tamen apud Suecos inficiabantur. Catholici nuperum Evangelicorum scriptum velut ipsis gravaminibus asperius ac ad extrema vergens arguebant, omnemq; transactionem respuens. Cui & ipsi aliud scriptum opposuere; in quo fundamenti loco dies duodecimus anni vicesimi septimi substernebatur, à quo die transactio temporaria in annos quadraginta valitura sit, intra quos amica compositio ab utraque parte tentanda, aut hac irrita, deinceps utrique jus suum citra arma processu fori persequendum. Nam in perpetuam bonorum sacrorum alienationem consentire potestatem suam excedere, ni à Pontifice sibi sacris interdici velint: nec posteros nunc conventis stringi posse. Circa primum gravamen Reservato Ecclesiastico presse inhærebant, si vel maxime Episcopus totius Capituli consensu Augustanam formulam amplecti velit: idque valiturum circa illos præsulatus & bona sacra, quæ dum pax Augustana conditur à Catholicis possessa, aut post legitime recuperata fuerint: quorum æterna possessio penes Catholicos esse debeat. Quæ illo tempore ab Evangelicis possessa, nec post à Catholicis recuperata sint, ad quadraginta annos istis quiete relinquenda, ut tamen Catholicis ad ista omnia accessus pateat, ac Romani ritus in ædibus Cathedralibus libeti sint. Circa talium Regalia, ac sessionem in Comitiis, & conventibus Circularibus mos hactenus receptus maneat. Immediata bona ab Evangelicis ad reditus camerales adplicata per ordinarias electiones aut postulationes Capitulorum in priorem statum reponantur, ad quas etiam Catholici deinceps admittantur. Mediata bona intra dictos annos penes Evangelicos maneant, exceptis qui anno vicesimo septimo ab Evangelicis quidem possessa sunt; sed ut interim is, qui tunc erat possessionis titulus expiraverit; aut quæ sententia judiciali, vel per peculiares conventiones Catholicis cesserint. Equester Ordo soli Imperio obnoxius in vicis suis Augustana sacra per quadraginta annos à dicto die retineat: sed in posterum nemini in vicis suis aliquid in fraudem Catholicæ religionis novandum. Urbes Imperiales, ubi exercitium Evangelicorum dogmatum eo anno solum viguit, id per quadraginta annos retineant una cum sacris bonis tunc possessis; ut tamen Catholicis pro ipsorum numero aliquot templa concedantur. Quæ ex eo tempore Catholicis ademta fuerint, aut destructa, restituantur. Ubi peculiares extant conventiones tam circa sacra, quam civilia, illæ maneant. Catholicis civibus in illis urbibus molestia ne creetur. Circa tertium gravamen contendebant, in Catholicorum Magistratuum arbitrio fore subditos diversa sacra professos retinere, aut illis migrationem imperare: ut tamen solum versuris angustum nimis temporis spatium ne præfigant, nec eosdem præter æquum onerent. Adversus municipia etiam queis Augustana sacra à tempore pacis religiosæ recepta, nobilesque provinciales debitum moderamen adhibendum. Circa quintum gravamen reditus Catholicorum è Protestantium terris qui usibus sacris appliciti fuerint, per annos quadraginta hisce relinquebantur, ut tamen Catholici post pacem in horum partem venirent. In quinto gravamine à jurisdictione Ecclesiastica, quæ Evangelicis Magistratibus ad quadraginta annos indulgenda sit, eximebantur causæ matrimoniales, & quæ jus patronatus, decimas, sacrilegia, & similes spectant; quæ Ordinariis reservabantur. Super discrimine quoque Calendarii amice conveniendum. Sexto gravamine de Edicto anni vicesimi noni in neutram partem pronuntiabatur, quod super ejus capitibus nunc transigendum foret. Scire quoque cupiebant, an & quousque Reformatos paci Augustanæ inclusos velint? Anabaptistas, & similes haut tolerandos. Circa reliqua gravamina prior sententia persistebat. Ejus-

mo-

1646. modi porro temporariam transactionem jam ante Pragensi pace sancitam Galli haut repudiandam ceniebant, velut quæ firmior futura sit, quam si perpetuæ bonorum sacrorum cessioni insistatur, quæ promissa licet servari hautquidquam possit. Evangelici Monasterienses quoque sufficere judicabant, si ultra annos pace Pragensi indultos totidem, aut plures obtinerentur. Nam posteritati res suas curæ fore. Sed reliqui Evangelici inducias has, non pacem habere, nec duraturam internorum malorum medelam atrocius bellum deinceps generaturam.

Cæsareorum super his à Suecis postulatorum. 8. Mart.

§. 70. Apud Suecos Cæsarei congressu habito differebant: Gravamina politica ad Comitia remittenda: super Ecclesiasticis tractatum instituere supervacuum fore. Catholicos quippe plura, quam hoc scripto designentur, per conscientiam indulgere non posse: Evangelicis autem hisce adquiescere in proclivi esse; ad quod ut Sueci eosdem permoveant par esse. Si quid ulteriore illustratione opus habeat, scripto id posse fieri, prout jam cœptum. Sueci contra ostendebant; Cæsareorum responso in ejusmodi tractatus jam consensum. Trautmansdorfium quoque Monasterium abeuntem id negotium se promoturum recepisse. Se quidem Evangelicos, ut æquas conditiones admittant, hortaturos: perspicere tamen, vix optatum effectum sperari posse, Catholicis non solum priori sententiæ inhærentibus, sed & tractationem subterfugientibus. Mox tamen Catholicorum nomine Moguntini, & Bavarcus ad Suecos accedentes, cum hi prolixis scriptionibus supersedendum suaderent, ac certos deputandos, qui cum Evangelicis citra moram Osnabrugæ tractatus ordiantur; id probari à se ferebant, ac jam huic negotio designatos illos, qui è Catholicis Osnabrugæ essent; quibus si opus fuerit Monasterio alii sint adjungendi. Cæterum amplissimis verbis testabantur, quantopere Evangelicis pro virili satisfacere cupiant. Contarenus quoque de successu hujus negotii ample sperabat, quod transactio inter Ordines satisfactioni Regum, totique paci facilitatem allatura videretur. Dixerant porro inter alia memorari Catholicorum Legati: interponerent se Sueci utrique parti; ante omnia autem Evangelicos ad honestas, tolerabiles, & Christiana æquanimitate dignas conditiones permoverent: id quod promovendæ paci haut parum collaturum sit. Ea verba Evangelici, cum ipsis referrentur, ita accipiebant, velut Catholici Suecos Mediatores tractatui futuro supergravaminibus adoptassent. Ac initio suspicabantur id à Catholicis eo consilio factum, ut Sueci Mediatione suscepta remissiore quam hactenus studio ipsorum causam tuerentur, quo utrique parti æquos se probarent. Quia tamen maximam spem in horum patrocinio repositam habebant, omissa ista suspicione Suecis oblatam interpositionem amplectendam judicabant. Id quod rogatum, ad hosce ablegabantur Altenburgicus, Vinariensis, Meclenburgicus, Wetteravicus, Lubecensis, & Eslingensis. Sed Sueci cum dubitarent, num serio ista à Catholicis dicta essent, ad colloquium cum Gallis rem differebant, ex quibus quærendum sit, num tale quid Catholici ab ipsis postularint, & quid ipsi facere decreverint. Ac sane Catholici verba sua retractabant, inficiati, se Suecorum interpositionem in causa gravaminum requisivisse. Sed quia Evangelici extremis inhæreant, se duntaxat à Suecis petiisse, ad moderata illos postulata permoverent.

Catholici in tractatus super gravaminibus consentiunt. 10. Mart.

12. Mart.

§. 71. Exhibebant quoque Evangelici Austriaco directorio *gravamina* uti vocabantur *politica*, quæ cum Catholicis sibi communia rebantur. Inter quæ primo loco querebantur tot per annos omissa universorum Ordinum Comitia, citra quæ pax publica servari nequeat, cum in tam vasto Imperio non possint non multa irrepere, quibus mature medicina sit facienda. Unde è re videri singulis triennüs, & intermedio tempore, quoties necessitas Reip. requirat, Conventus Ordinum indici, ad quos omnes nemine excluso vocentur qui tamen mature expeditis negotiis ultra trimestre non protrahentur. Dein ut militia per Imperium adornetur, matricula integretur, enormis tributorum modus temperetur, laceri Circuli instaurentur; neve Ordinibus per externum Cæsaris militem contumelia, aut damnum inferatur. Ne Collegium Electorale deinceps, uti hactenus, reliquorum Ordinum jura involet. Et quia ex mutatis subinde Cæsarum capitulationibus adpareat, jura Reip. fluctuare, ac statum Imperii perpetuis mutationibus obnoxium agere; super duratura constitutione nunc, aut proximis Comitiis cum consensu Electorum & Ordinum conveniendum. Et si correctione aliqua opus sit, eam in Comitiis decernendam. Equidem quæ Electoribus solis per Aureæ Bullæ legem competant, à se non solicitari. Sed id ferendum non esse, suis dictis ipsos jura Ordinum communia belli & pacis, fœderum, collectarum, proscriptionum, vectigalium paulatim in se trahere, leges Imperii mutare, & advertus has decreta in fraudem cæterorum Ordinum formare. Nec minus indignum, Electorales Legatos in Ordinariis Deputatorum Conventibus à reliquorum Ordinum Deputatis se disjungere; cum tamen per leges Imperii conjunctim negotia ibi tractari, & viritim suffragia ferri debeant. Præterea ne Electorales Legati insolitum antea à Principalibus *Excellentiæ* titulum affectent, non citra fraudem Principalium familiarum, ac moram tractatuum impedita communicatione. Alias & Principes sibi ejusmodi inusitatos titulos assumturos. Ne porro Urbibus Imperialibus curiatum suffragium in dubium vocetur. Neu de Ordinum terris, ac immediatis Imperii vicis pro lubitu ipsis inauditis disponatur, iidemque in alios transferantur, aut in fraudem Ordinum inter urbes Imperiales referantur; quod circa Bremensem urbem factum sit. Ne quis Ordinum se suosque oneribus ac jurisdictioni Imperii eximat, aut immediatos ad municipalem conditionem redigat. Neve collectis communi consensu placitis aliqui citra justam causam eximantur in oppressionem reliquorum. Ne Ordinum subditis privilegia, immunitates, & exemtiones tribuantur, istis inauditis. Ut qui circa conferendas dignitates abusus exercitus sit, corrigatur: neve veterum familiarum splendor obfuscetur, honorum insignibus in immeritos congestis. Nec recens ad Principum & Comitum dignationem provecti sessione ac suffragio inter Ordines potiantur, nisi idoneis bonis immediatis præditi, ac oneribus statuum ferendis pares; de cætero Mediatorum bonorum respectu Ordinibus ut antea subjecti maneant. Denique mercedem pro perferendis epistolis, in aula Cæsarea Anno vicesimo primo demum exigi cœptam, remittendam esse. Hisce Comites Wetteravici peculiares suas querelas appendicis in vicem addiderant.

1646. Gravamina Politica. 7. Mart. Primum. Secundum. Tertium. Quartum. Quintum. Sextum. Septimum. Octavum. Nonum.

§. 72. Interim Galli postulata sua hisce verbis conceperant: „ *Pro uberiore securitate Coronarum* Trautmansdorfius cum

1646. Gallis de satisfactione agit.

„*& Principum Imperii fœderatorum, nec non pro debi-*
„*ta Galliæ satisfactione rationi consentaneum esse, præ-*
„*ter oblationes jam ipsi factas (quam vis rerum jam ab*
„*antiquo ad Coronam pertinentium,) ut cedant Galliæ*
„*Alsatia superior ac inferior, inclusis Sundgovia, Bri-*
„*saco, Brisgovia, & Civitatibus cum omni causa,*
„*omnivè jure, quo ante præsens bellum possidebantur*
„*à Principibus Domus Austriacæ. Item maneant in*
„*possessione Philipsburgi, cum suo territorio ac depen-*
„*dentiis, locisque omnibus ad liberam & securam cum*
„*Regno Galliæ communicationem. Si tamen Imperator*
„*& Imperium è re sua esse judicaverint, ut dicta utra-*
„*que Alsatia cum Philipsburgo & suis adhærentiis re-*
„*cognoscantur ab Imperio, non recusabit, modo sessio-*
„*nem habeat & suffragium in dietis, sicut alii Principes*
„*& Status Imperii.* Monasterium igitur reversus Trautmansdorfius hisce in satisfactionis vicem denuo Metim, Tullum, ac Virodunum obtulit, præter quos Episcopatus nihil concedi ipsis posset. Ad eos acceptandos ut Gallos permoveret, & ipse jactabat, & passim spargi curabat; sibi cum Suecis super satisfactione jam convenisse, nec aliud restare, quam ut responso Reginæ ipsorum acta probentur. Mediatores quoque ferebant, Suecos & si immensa postulaverint, pleraque remissuros, & demum dimidia Pomeraniæ parte contentos fore. Ast Galli ista præfracte rejicere; ni plura dentur satius fore tractatus plane abrumpere frementes. Nec majoris ista à se fieri, quam si Suecis Livonia offeratur. Sed quo sua postulata eo gratiora facerent, ostendebant; pace concluſa octo peditum, duo equitum millia adversus Turcam auxilio Cæsari se subministraturos. Quibus si Suedi, ac Imperii Ordines militem suum addant, facile exercitum conflari posse, qui Austriacis longe plura, quam nunc hac pace decedant, adquirere queat.

Cæsarei scriptum adversus Gallos evulgant.

§. 73. Interea Cæsarei scriptum divulgarunt, ea complexum, quæ Austriacus, in Senatu Principum pro sententia dixerat. Eo demonstrabatur, Gallis non competere causam vel ob propriam aut sociorum securitatem, vel ex aliqua obligatione satisfactionis quid postulandi. Veram ipsorum securitatem in mutua confœderatione omnium eorum, quos pax ista hæc spectat, & Ordinum Imperii consistere. Unde non securitatem sed cupidinem fines Regni sui proferendi ipsos ad talia postulandi impellere. Nec ad eam præstandam Cæsari obligationis quid esse ex contractu, aut delicto. Neque ex conventione Ratisponæ anno tricesimo inita, & sequenti anno Clerasci firmata Galliæ ullam querendi causam competere. Qui ex Ordinibus Evangelicis fœdus cum Gallia ferierint, non id spectasse, ut huic eo nomine pensationis quid petere fas sit; sed potius Gallum ultro auxilia sua nihil impensarum nomine stipulatum obtulisse: quin disertis verbis promisisse, quæcunque loca hoc bello ad Imperium, Ordinesque spectantia in ipsius potestatem pervenerint, secuta pace prioribus dominis restituenda, sumtibus belli hautquidquam imputatis. Addebatur, oblatos præsulatus, urbesque haut adeo parvi æstimandos, qui à Gallis non alio titulo, quam violentæ detentionis possideantur. Nuper defunctum Archiducem Leopoldum, ad quem ditiones illæ Rheno adsitæ spectaverint in Galliam nihil deliquisse, nedum liberos ipsius impuberes, quibus sua nullo jure subtrahi queant. Et quia Galli publice testentur, se bellum adversus Imperium haut gessisse, nullo colore ipsos tractum istum Rheni ad Imperium spectantem sibi vindicatum ire. Ac tamen abesse, ut ea res securitati Ordinum cedat, ut potius Germania perpetuis Gallorum irruptionibus vicinique Ordines servitii periculo exponendi sint. Ipsorum denique Ordinum sententia judicari Gallorum postulata iniqua, ac prioribus pactis, dignitati Imperii, Galliæ ipsius existimationi, ac mori inter Christianos Principes recepto repugnare. Revera tamen Ordinum sententia non paulo mollius concepta fuerat, ac plures censuerant; satisfactio danda sit, necnè, in medio esse relinquendum. Unde multi non mediocriter indignabantur, talia circa sententiam Ordinum publicari. Cæsarei tamen excusabant ista hautquidquam sparta remorandis tractatibus, sed ut Galli ad moderatiora permoveantur, & ex pertinaci immoderatorum postulatione imminens ruptura prævertatur. Nec animum sibi esse semel oblatis præfracte insistere, sed peculiari tractatione propius ad rem accessuros. Contra Franciscus Lotharingus Virodunensis Episcopus oblato libello Cæsareos monebat, ne tres illos Episcopatus Gallis concederent, quod inde non solum ruina Domus Lotharingicæ, Burgundiæ, & Lucenburgensis Ducatus dependeat, sed & multorum Imperii statuum, Bipontini, & Birckenfeldensis, Comitum Nassoviorum, Hanoviensium, Eberstenensium, Leiningensium, Rheingraviorum, Salmensium & aliorum, qui ex liberis Imperii statibus Coronæ Gallicæ abjectissimi subditi sint futuri. Enimvero Galli Cæsareorum scriptum flocci facere, ac postulatis suis immoti insistere, apud Mediatores jactantes, sibi super Ordinum studio ad ista obtinenda, satis cautum, nec ignorare quid Mendelius Bavaricus Consiliarius Viennæ rerum nunc gerat, qui Cæsari necessitatem Gallicæ pacis etiam cum jactura Alsatiæ inculcet, addita protestatione ni rationi Cæsar locum relinquat.

Galli id scriptum non curant.

De Mediolano frustra proponitur.

Et Alsatia Inferiore.

§. 74. Cum igitur constaret Gallos oblatis præsulatibus haut adquieturos, agitari cœptum, annon Hispani permoveri queant ad Mediolanensem Ducatum Gallis cedendum? Quod cum ad Legatos Gallicos referretur, id sibi haut displicere ostendebant. Enimvero cum Hispani id plane adspernarentur, Cæsarei de Alsatia Inferiore Gallis insuper cedenda proposuere, quæ tertiam fere totius Alsatiæ partem absolvat, Regalibus magis quam reditibus æstimanda: cum & ipsi Galli jactent, non tam proventuum magnitudinem, quam securitatem à se spectari. Ita iter ipsis è Lotharingia ad Rhenum patere & regionem sex milliaria in latitudinem extendi, Hagenoa & Weissenburgo non spernendis oppidis ornatam. Ast Galli postulati sui pervicaces vicissim Cæsari alia officia policebantur circa filium ad Imperiale fastigium promovendum, & auxilia in Turcam ferenda; tum ad emolumenta quædam, ac liberiorem potestatem in Bohemia & hæreditariis ditionibus obtinendam. Ita defugere non poterant Cæsarei quin totam Alsatiam annuerent, ac de Brisgovia duntaxat, ac sylvestribus oppidis difficultatem adhuc moverent. Inter quæ & denuo Cæsarei per Mediatores apud Gallos de salvo conductu Lotharingiæ Duci concedendo instabant. Quem ut extunderent Mediatores, ostendebant; Cæsareos Regibus etiam super mediatorum salvo conductu, aliisque postulatis indulsisse. Igitur par esse & ipsos de pertinacia sua quid remittere. Ordines quoque æqua postulari censere. Tum Alsatiam Lotharingi rationibus implicitam, ac ipso absente super hac plene transigi non posse. Sed Galli

Super Lotharingi salvo conductu Cæsarei denuo movent.

ista

1646. ista præfracte respuebant, mirati à Cæsareis totiens explosa in scenam produci. Prævia conventione semel perrupta parum quoque super primarii tractatus firmitate sperandum.

Hollandi Suecorum satisfactioni sese opponunt.

§. 75. Monasterii Belgarum Fœderatorum Legati recens eo delati obstitere cœperant, ne Suecis Pomerania potirentur, invidia ob gliscentia Suecorum commercia queis tractus iste maritimus plus incrementorum daturus erat; & favore Arausionensis in Brandeburgicum ob agitatas cum ipsius sorore nuptias. Id quod Brandeburgicis legatis non parum ferociæ addebat non obscure gloriantibus; Electori deinceps hoc negotium parum solicitudinis daturum; quod sat multi sint, qui alienationi Pomeraniæ obnitantur Polonus, Danus, Hanseatici, Belgæ insuper Fœderati. Ac judicabant Galli tam graves contradictiones haut spernendas; quod juncta multorum opera dato idoneo temporis spatio facile remoram negotio injicere possit. Eoque istorum conatus properata pacis conclusione, sicuti circa Danicam pacem factum sit, antevertendos. Ast Succi Hollandis vicissim demonstrabant; inopinum plane sibi, ipsos potissimum emolumentis Reginæ contraniti qui tam arcto fœdere Sueciæ innexi sint, ac ultro agnoscant, Suecorum armis magno se onere levatos, ac spatium nactos rebus suis prospiciendi. Unde ejusmodi gratiam sibi rependi iniquissimum fore. Sane Hollandorum parum interesse, Succi an Brandeburgicus Pomeraniam obtineant. Paria à Gallis, ut hi ferebant, ingerebantur. Igitur licet Trautmansdorfius nulli operæ parceret, ut istos clam in Sueciam stimularet; tamen iidem mutato consilio circa Pomeraniam nil difficultatis se moturos declarabant: quod exigua sibi illo tractu commercia sint; ac fatebantur, haut in mandatis sibi datum isthæc movere, aut aliis Imperii negotiis se ingerere.

Mox tamen desistunt.

Cæsarei nova circa Sueciam satisfactionem proponunt.

§. 76. Trautmansdorfius inde aliam viam ingressus Succis optionem relinquebat; utrum Bremensem & Verdensem præsulatum cum citeriore Pomerania, an totam Pomeraniam citra præsulatus mallent. Sibi spem esse Brandeburgici consensum super citeriori Pomerania obtinendi. In totam Pomeraniam eundem nunquam consensurum, sed protestatione interposita, quod prohibere nequeat tantisper toleraturum, futuri temporis occasionibus imminentem. Galli prius ut acceptaretur suadebant, quod non parum interfit, si Regina quæ darentur non contradicentibus prioribus dominis obtineat. Sed quia tam ipsi quam cæteri Catholici absurdum ducebant, Episcopatus in seculares principatus mutari, proponebant; eos præsulatus in unum & alterum è Sueciæ Proceribus conferendos, qui sacro sub titulo illos possiderent, adjuncto quoque Coadjutore; & Canonicos ita stringi posse, ut retenta in speciem libera electione illi semper in Sueciæ potestate permaneant. Sed tutissimum circa Pomeraniam temperamentum matrimonium inter Reginam & Electorem videbatur, quo casu Regina citra ambages ista provincia potitura sit, in cujus locum alia regio in satisfactionis vicem peti queat. Super Wismaria monebant, num forte ea certos ad annos Reginæ relinqui, aut, quod Meclenburgici proponebant, navium libera statio in portu per peculiare pactum concedi possit, salvo Ducum supremo jure. Parum ab hac sententia abibat Salvius: ni Brandeburgici cum consensu tota Pomerania obtineatur, serius ocyus super ea ferro certandum esse. Ex ulteriore Pomerania

Gallorum super hoc sententia.

Salvii sententia.

forte plus redituum provenire, quam è Bremensi ac Verdensi præsulatu. Sed plerasque præfecturas hypotheca oneratas, ut velut de novo emendæ sint. Ac retenta in præsulatibus bona sacra id pensatura. Præcipuum publice usum esse, quod Regina ostiis trium nobilissimorum fluminum, Oderæ, Albis, ac Visurgis potiatur, ac in tribus Circulis Mari Baltico & Oceano contiguis, in Saxonico superiore ob Pomeraniam, in Inferiore ob Bremensem in Westphalico ob Verdensem præsulatum sessionem & suffragium obtineat. Mari quoque Gothoburgum inter, & Albis atque Visurgis ostia facilem esse communicationem. Porro Pomeraniam ulteriorem cum Odera muri instar interpositi habere adversus Poloniam. Hujus Regem, cum sentiat, Ordines ob privatam ipsius cum Suecia litem nolle diutius arma gerere, omnes vias circumspicere ipsam Rempublicam cum Suecia lite implicandi, ut obliqua ratione causam suam opibus Reip. persequi possit. Unde haut inconsultum, istos conatus prævertere, & propugnaculum velut duobus Regnis interjicere. Denique si nunc ob toram Pomeraniam cum Electore in arma prorumpatur, multos præfectos hujus ditione oriundos, qui Reginæ nunc militant, ad Principis sui partes transituros. Quin Landgraviam Casellanum armatum validumque nunc Electoris sororem in thorum recipere: qui & alias ob mutuæ successionis pactum jus aliquod in Pomeraniam obtendat. Contra spem esse, Electorem demum in citerioris Pomeraniæ cessionem consensurum. Ita, si Bremensi Administratori dato Halberstadiensi præsulatu satisfiat, negotium bona cum gratia omnium quorum interfit confici posse.

1646.

Reginæ sententia. 17. Mart.

§. 77. Ast Holmiæ cum super hoc negotio Regina ad Senatum referret, in utramque partem disserebatur, præsertim cum suspicio esset, jam Cæsarem inter, Gallosque clam convenisse, ac in solos mox Suecos belli totam molem incubituram. Equidem erant, qui quam opportuna loca Suecicis armis tenerentur, ostenderent; quæ tam modico pretio amitti durum sit. Moderata postulantibus haut ideo minus invidorum fore. Quin ipso bello Germanico multorum invidiam coërceri, ne Sueciam lacessere audeant, Dani, Poloni, Brandeburgici, & ubi hic Arausionensis filiam ducat, etiam Belgarum. Valida in proximam ætatem supplementa in promtu esse. Ac Turcam forte arma moturum. Alii contra egregium censebant non sine gloria tam diuturno gravique bello colophonem imposuisse. Ingentem esse militum insolentiam, à qua magnum periculum immineat; Sueciæ tenues opes tanto bello sustinendo; ancipites Martis vices. Ita temperanda postulata, ut succedente tractatu patria operæ pretium faciat, eodem abrupto, æquitas Reginæ orbi adprobetur, & quod fortunam reverenter habere didicerit. Trautmansdorfium dum ista offert, sine dubio cum illis quorum interest clam convenisse. Relicta Ulteriore Pomerania Brandeburgicum utcunque placandum quæ & ipsa Polonos non levi suspicione perstringat, Regno ipsorum longo limite annexa. Iisdem ad Citeriorem Pomeraniam aditum non patere. Si ulterior provincia retineatur, ob vicini potentiam validum semper exercitum ibi alendum magno cum Sueciæ onere, quod exhausta bello regio impensis non sufficiat. Polonum totas vires eo vertere promptum esse, & Landsberga, Drisenaque restituta eandem velut propugnaculis nu-

datam patere. Bello ibi Suecos inter & Polonos exorto totam se Germaniam immittere posse, hoc obtentu cis mare ipsos rejecturam. Tum profundissimæ esse considerationis, Polonus magis, an Danus Sueciæ sit respiciendus; & an non præstet omissis Polono vicinis circa coërcendum Danum cogitationes intendere, qui nunquam bona fide quietem agat. Haut multo minoris esse Bremensem, Verdensemque præsulatum, insignis adversus Danum momenti. Tum Wismariam situ commodo, ob portum, & Teutonico militi conscribendo, ac ut cominus vicinorum negotia inspici possint. Igitur placebat, potius quam tractatus abrumperetur, à Trautmansdorfio oblata, sed honestis & tutis sub conditionibus, & adjecto Stetino, ad extremum acceptanda esse.

1646. Tractatus inter Gallos & Bavarum.

Occultæ Caesareorum artes.

§. 78. Inter hæc occultas tentare artes non omittebant Cæsarei. Quanquam enim toties repudiatos peculiares tractatus Succis haut aperte offerrent; subinde tamen ostendebat Trautmansdorfius, sibi cupitum cum Succis prius decidere. Ipsis quippe præmia postulare jus fasque esse in Germaniam evocatis; & tot munita loca insidentibus: Gallorum contra bellum injustissimum, postulata iniquissima esse. Addebatur tamen, haut ideo separationem Regnorum quæri, aut divitem pacem, sed ut Succi Gallos ad æquas conditiones admittendas permoveant, velut mox civitate donandi, ac Cæsari & Imperio arctius quam ulli fœderatorum innectendi. Nec dubium fore si eam viam insistant Succi, Gallos ad moderatiora descensuros. Idem contra, statim atque Gallis controversiæ quid cum Succis ob non admissum Labardæum obortum intellexisset, istis ostendebat; si Galliæ alia inire consilia placeat, dubium non esse, quin ex voto cum Cæsare transactura sit. Nec dissimulabant Galli, Contarenum sæpe ipsis suasisse, ut à Succis disjuncti pacem sibi suam seorsim facerent; quod is judicaret, quamdiu ea Regna conjuncta persistant paci expediundæ nullam rationem esse. Quin ab ipsis Succos velut anguem in sinu foveri, ex improviso morsum aliquando daturos. Persuadendis Gallis addebatur; Succos, dum duplicam Cæsareis exhiberent, jactasse, à Gallis petitam satisfactionem immodicam, & à ratione alienam esse; nec à se probari, Gallos ita pervicaciter Lotharingo commeatum abnuere. Quorum utrumque fictum erat. Constabat quoque Mendelium Bavaricum ministrum Viennæ pacem cum Gallis valde suasisse, quâ obtenta Catholicos alteri parti pares fore. Nec magnam jacturam habendam Gallis Alsatiam reliquisse, quippe ex qua vix quadraginta uncialium millia annua redierint, cum ad eandem tuendam septuaginta millibus opus fuerit. Unde Witgensteinius Succicos Legatos monebat; caverent sibi, nec nimium Gallorum constantiæ confiderent. Quin & Curlandiæ Dux Paulo Helmes Livoniæ Secretario Riga nuper ad se evocato velut in specimen singularis amicitiæ significaverat, nuptiis suis è Vicecomite Bregio, aliisque Gallis se intellexisse, Galliæ Regem primo quoque tempore si non pacem saltem separatas inducias cum hostibus suis initurum, Succis in bello destitutis. Et eam rem in aula Gallica magno studio clam agitari. Unde non esse, quod Regina Fœderatis suis nimium confidat. Et cum Helmes allatis rationibus contra tenderet, Dux multa cum asseveratione eadem firmare pergebat. Quibus omnibus cum eventus non responderit, merito eadem in fraudem illiciendis Succis conficta judicare licet. Id tamen Galli non inficiabantur, se cum Bavaro super induciis agere divellendo à Cæsare valido socio: atque id non minus sibi integrum esse, quam quod Succi cum Saxone transegerint. Et si quid discriminis inter utramque negotiationem intercederet, satis demonstraretur. Sane Evangelici istos cum Bavaro tractatus vehementer horrebant, quod per eos, ni curata circumspectio adhiberetur, scopus ipsorum, laborque demum eludendus sit.

Mediatores de induciis proponunt.

§. 79. Sed & aperte Monasterii Sequestres Cæsareis Gallisque de induciis proposuere, quod jam spes pacis alluceat partibus inter se æqualibus; sed si alterutra insigni clade debilitetur, magnam tractatibus remoram injectum iri. Quam rem Contarenus cumprimis acriter urgebat, periculum Christiano orbi à Turca ostentans, qui Venetam ditionem ducentorum millium exercitu inundare agitet: quo facto Gallos in causa fore, ut res Christianorum tantum detrimenti capiat. Ista sibi probari non obscure significabat Avauxius, ingenue fassus intra trimestre è Gallia copias venire non posse, quæ cis Rhenum in hostem rem gerant. Interim universas hostium vires Succis incubituras, quibus vel prælio certandum, vel retro cedendum fuerit. Hosti quoque animos accessisse Torstensonii discessu, & Wrangelii autoritatem nondum ita coalitam, ut, si adversi quid contigerit, retinendis in officio militibus par sit.

Quas Galli non improbant.

Succi suspectas habent.

Ast Succi neq; breves inducias paucorum mensium, neque longiores aliquot annorum probabant. Nam priori casu ob vastatas provincias legiones utique dispergendæ erant, queis in hospitia deducendis, ac iterum contrahendis unus & alter mensis requirebatur, ut parum temporis illis per quietem reficiendis superfuturum esset. Hosti contra auxilia undique excidendi spatium dabatur: qui & veteres artes Succicum militem corrumpendi omissurus haut erat, animis vulgi præsertim per otium ad res novas pronis. Quanquam si certo constaret intra inducias tractatus absolvendos legionibus hinc inde sparsis, facilius super stipendiis cum ipsis transigi posse videbatur, quam si junctæ tenderent. Enimvero optari potius quam sperari pax intra tam paucos menses poterat, multis iisque durissimis nodis adhuc dissolvendis. Longiorum autem induciarum leges non minore difficultate, quam ipsius pacis adornondæ erant: nec qua ratione interim exercitus aleretur adparebat. Quæ & Ordinum Imperii sententia erat; qui istas à Mediatoribus propositas valde indignabantur: quod per easdem infinitis belli oneribus ad exitium usque opprimendi exponerentur, utriusque partis exercitibus per ipsorum ditiones distribuendis. Unde metus erat, ne illis, qui pacem internam seposita externa amplectendam suaserant, aurem præberent, & utcunque cum Cæsare transigerent, Regnis sub mole belli destitutis. Qua de causa ejusmodi inducias Succi omni modo declinandas judicabant.

Tractatus inter Gallos & Hispanos.

§. 80. Sub initium anni Hispani per Mediatores Gallis significaverant, Regem cum Gallia in eas leges transacturum, quas ipsa Regina Regens propositura sit: quæ velut soror, & Regio in Hispania sanguine orta eam moderationem sit adhibitura, ut istæ leges fratri, ac patriæ non intolerabiles existant. Legatis quoque injunctum omnia subscribere, quæ à Gallis exhibenda sint, Causam porro istius rei hanc Hispani habebant, ut Gallorum sententiam super conditionibus pacis elicerent; queis si displicerent, facile erat dice-

re,

1646. re, istas Hispaniæ intolerabiles esse. Igitur quanquam isthæc Gallis proficua & glorioſa viderentur, haut tamen ab his ita cupide, ut forte Hispani ſperaverant acceptabantur. Nam reſponſum: Se preſſius Hiſpanorum ad ſuam propoſitionem reſponſum expectaſſe. Sed quia alius nunc agendi modus placeat, providendum ſibi, ne iſthæc oblata foederatis excluſis intelligantur, neu alibi quam Monaſterii pax abſolvatur. Quja autem Hiſpani alia occaſione etiam ſuper induciis in Cataloniæ mentionem injecerant, Galli res ipſorum ægras inde conjectabant, ac ſpem pacis brevi coa-
15. Febr. lituræ conceperant. Quo fine in aulam miſere,
5. Mart. qui certa in hanc rem mandata adferret. Is reverſus retulit: Reginam cum Fratris ſui humanitate paria facere, ipſique arbitrium deferre ejuſmodi pacis leges concipiendi, quæ præſenti ſtatui rerum ſint attemperatæ: ſuper quibus ipſa pro captu præſentium temporum declarationem editura ſit, quæ Reginam Galliæ deceat. Simul Legatis injunctum, ſi Hiſpani hanc viam inſiſterent, ipſi conventa abſolverent, addito tamen ut & ſociorum emolumenta obſervenrur, & Monaſterii
11. Mart. res conficiatur. Hiſpani dehinc Sequeſtribus has pacis conditiones velut extremas tulerunt: ſi Galli omnia per Belgium, & Cataloniam, alibique occupata loca, ſimul Lotharingiæ Ducem reſtituant, & omne auxilium Hiſpaniæ hoſtibus, ac rebellibus ſubtrahant, perpetuo ſe illis jure Landreſium, Heſdinum, Bapaumam, ac Damvilleri-
16. Mart. um cum diſtrictibus ſuis relicturos. Hæc uti Gallis ridicula adparebant; ita viciſſim oſtendebant; ſi utique ipſi occupatorum locorum reſtitutionem poſcantur, Navarram prius ſibi reddendam. Quæ ſi abnuatur, omnia ſe quæ occuparint retenturos, nec alia lege tractaturos. Pro reſtituta autem Navarra æquivalens, & amplius reddendum.
30. Mart. Sub idem tempus Didacus Savedra Monaſterio in Flandriam, inde in Hiſpaniam diſceſſit, cauſatus à Rege ſe evocatum, quod plures ipſe, quàm Gallus, Legatos ibi habere nollet. Revera tamen Pegnerandæ, & Bruni artibus id effectum erat, qui obaſperum ac moroſum viri ingenium, quod arguebant, ipſi diſcordes egerant. Ac ipſe indignatus erat, quod cum initio primus Legatorum fuiſſet, poſt Pegneranda, & Cameracenſis Præſul Joſephus Bergaignius ipſi præferrentur.

Hollandorum Legati Monaſterium ingrediuntur.

§. 81. Sub finem proximi anni Hollandorum Legati Monaſterium ingreſſi fuerant; quibus cum Galli & Luſitanus nobiles miniſtros cum rhedis obviam miſiſſent, Hollandi ſalutantibus haut adſurrexerant: nec in hoſpitia proſequutos pro more dimiſerant, ſed ſellis velut adfixi dextras abeuntibus porrexerant. Eam ruſticitatem Longuevillius modeſte ultus eſt, dum ipſorum Secretarium pro receptione gratias agentem per utrumque conclave humaniſſime deduxit. Sed ipſo regreſſo ſubornatus quiſpiam è Gallis Batavo in aurem inſuſurravit: videſne quanto humanior ſit Dux veſtris Legatis, qui nobis neque in curru, neque de ſellis aſſurgere noverant. Alias ab omnibus, ipſisque adeo Hiſpanis eodem quo Venetus
18. Jan. honore excipiebantur. Cum Roſenhahnius eos inviſeret, omnes octo numero ad januam conclavis ipſum excipiebant, & in medium receptum, quatuor præcedentibus, totidem ſequentibus ad caminum in medio collocabant. Teutonica lingua ipſos ſalutanti hi Belgica reſponderunt, nulla verborum pompa adhibita. Tractandi initio cum Hiſpanis facto, hi quidem procuratorium iſtorum ſtatim probaverunt. Sed in Hiſpanico Belgæ ſcrupulum movebant, quod illud ſolum Pegnerandam ſpectabat, cui tamen facultas ſit alios ſubſtituendi. Cum igitur & ſuper reliquorum Legatorum procuratorio ſciſcitarentur, Pigneranda repoſuit, ſe iſtos ſibi ſubſtiturum. Vocaverat præterea Rex iſtos quidem *Plenipotentiarios Statuum Unitorum*, ut tamen alio loco ſuos Belgas *provincias obedientes* nuncuparet, velut tacite Hollandos rebellionis argueret. Quo tamen inſuper habito tractatus cum Hiſpanis auſpicabantur, hiſce amplas conditiones offerentibus, ſi abſque Gallis tractatus ſuſcipere vellent.

1646. Tractatus cum Hiſpanis orditur.

(Los Plenipotentiarios de los Eſtados unidos.)

De Palatina cauſa ſententia Cæſareanum.

§. 82. Palatinam cauſam Cæſarei Bavarique cum ſociis ad peculiares tractatus pertrahere cupiebant, ac Palatinis ablegatis perſuadere nitebantur; non eſſe quod rationes ſuas communibus tractatibus ſuperſtruant: nam ſocios Reges obtentis ſibi cupitis ipſos deinceps inſuper habituros. Quanquam autem Moguntinus Monaſterii publico conſeſſu dicere non dubitaret, Palatinos ad ſeparatam negotiationem pronos eſſe: conſtabat tamen hiſce injunctum, ne à Regia via ad tramites quoſdam abduci ſe paterentur. Unde & hi, ut ea cauſa tanto integrius diſceptaretur, à tribus Imperii Collegiis petebant, ut dum de ea cauſa agitur, conſeſſu excederent, qui è Palatinis ditionibus quid detineant, aut prætendant, ni gratis idem dimittere velint. Trautmansdorfius inprimis circa eam rem ſatagebat, ac Palatinis per ambages inſinuabat, ſe mirari, quod ipſum hactenus non adierint, ac amicæ tractationis initium fecerint. Sed cum ſentiret, ipſos à communibus tractatibus haut dimoveri, iiſdem denuntiabat: ſe communes apud tractatus hautquidquam Palatini commodis obſtiturum, ſed deſideria duntaxat ejus cognoſcere velle. Ita demum ad ſe pellectos co-12. Febr. dem quo ſecundarios Electorum Legatos honore excepit. Circa rem ipſam declaravit, plenam Palatini reſtitutionem haut ſperandam. De temperamento circa Electoralem dignitatem ſtatuere penes Electorale Collegium eſſe. Inferiorem Palatinatum reſtitui poſſe: ſuperiorem penes Bavarum manſurum vel hypothecæ in vicem pro creditis Cæſari tredecim millionibus, vel proprio jure in ſolutum ſat caro imputandum. Idem poſtera die apertius Sueciis Legatis 13. Febr. denuntiavit, tria media fuiſſe propoſita, ut vel Bohemicum locum Palatinus in Electorali Collegio acciperet, vel alternis cum Bavaro Electoratum obtineret vel octavus Elector crearetur. Primum Cæſari, alterum Bavaro ingratum, unde non niſi poſtremum ſupereſſe; ut tamen Bavarus primum, Palatinus extremum locum inter Electores ſeculares ſortiatur. In eadem ſententia omnes fere Catholici, ipſique Sequeſtres Monaſterii erant. Evangelici quanquam perfectam Domus Palatinæ reſtitutionem cupiebant; tamen difficillime id obtentum iri ſatis perſpiciebant. Præſertim cum ditionibus ſuis plane exutus eſſet Palatinus, & opibus defectus ad ſui reſtitutionem nihil conferre poſſet, alienæ gratiæ obnoxius, & nullo tunc Angliæ inteſtinis turbis implicitæ reſpectu. Bavarus contra potens, ac in Germania, & extra magnæ autoritatis: Quia igitur Bavarici jactabant; ſi Palatini reſtitutio citra exceptionem urgeatur, extrema Principem ſuum

1646. per se aliosque tentaturum, super temperamento aliquo tractatus facile admissuram: igitur à Palatinis legatis postulabant, peritorum suorum indolem probe expenderent, candemque sic moderarentur, ut communis causa nihil inde

Suecorun. moræ, aut detrimenti patiatur. Ast Sueci pro plena Palatini restitutione certabant, simul Evangelicos Ordines hortabantur; serio rem urgerent, ac magis respicerent, quid jus fasque poscat, quam quæ adversa pars præter rationem ja-

Et Gallo- ctet. Galli contra ambigui ita Palatinum sublevare, ut Bavarum non offenderent. Unde graves Palatinorum questus audiebantur, Gallos priorum promissorum immemores arguentium; qui nunc exiguam perfectæ restitutionis spem faciant, ac non ipsi solum Bavaro faveant, à quo tam sæpe illusi sint, circa retinendam quavis ratione Electoralem dignationem; sed & Suecos in sententiam pertractum eant, spe facta Bavarici auxilii ad obtinendam Reginæ cupitam satisfactionem. Addidit ea res Bavaricis ingentes spiritus, ut pleno Ordinum consessu gloriarentur; certo sibi constare, Gallos Palatini restitutionem haut urgere, sed ut illi Friderici proscriptionem, & dignitatis Electoralis in Bavarum translationem adprobarint, ac promoverint, ita & eandem tuituros. Cum etiam Brandeburgici in Senatu Electorali super Palatino restituendo liberius verba facerent, Bavarici statim acrem protestationem opposuere, se Palatinam causam communi Amnestiæ haut quidquam innecti passuros, nec unquam parto Electoratu cessuros. Si qui in diversum nitantur, operam ludere ac nil nisi oleum incendio addere.

Varia variorum postulata. §. 83. Inter hæc varia à variis movebantur. Bohemici exules salvum Conductum quærunt. Ac exules quidem Bohemici ob sacra expulsi, qui in Saxoniæ Electoris ditione confederant, cum jam ante biennium apud Electorem super commeatu ad tractatus pacis institissent, in profectionem Legatorum ipsius rejecti tandemque moræ pertæsi, à Regina Sueciæ, Legatisque ipsius contendebant, ut horum opera sibi accessus Osnabrugam obtineretur. Spirenses super Episcopo suo querelam movebant, quod cum ab universa Unione anno decimo octavo Philipsburgi munimenta dejecta forent, ipsis accusante Episcopo in aula Cæsarea centies mille uncialium multa dicta fuerit sarciendis sumtibus; & rejecta provocatione sua transigendi sibi cum isto necessitatem impositam. Quæ velut iniqua & vi extorta aboleri petiere. Magdeburgici Administratoris legati concessum à Ferdinando II. Magdeburgo urbi jus muniendi, ac partem agrorum cum duobus oppidis ad præsulatum spectantibus rescindi postulabant. Darmstadienses quoque, ut transactioni anno vicesimo septimo cum Cassellanis initæ relinquerentur, horum prætensionibus rejectis instabant. Wolfgangus Gemmingius, *Immediatæ Nobilitatis* ablegatus iniquas Philipsburgensium Gallorum exactiones deprecabatur; simul quoniam Palatinus antea vicinis debilioribus circa sacra & civilia molestus fuerit, petebat, ut ejusdem restitutione Equestri Ordini in futurum adversus istius oppressiones caveatur. Querebatur quoque Comes Nassovio-Saræpontanus, à Moguntino post pacem Pragensem Bibrici & Mosbaci, ubi diu ante Passaviensem transactionem ritus Augustani introducti fuerint, Jesuitas & Augustinianos Monachos præter jus reductos, cum tamen ad Electorem hactenus neque jus territorii, neque jurisdictio Ecclesiastica ibi spectaverit; quorum & patrocinium Gallicus Moguntiæ præfectus Courvallius velut jussu sui Regis suscipiebat. Ea ut Suecorum apud Regem Galliæ intercessione corrigerentur petebat. Benfelda ne potirentur Galli Argentoratenses valde metuebant, capistri instar urbi suæ futura. Igitur memoratis, quæ Gustavo Hornio quondam ad hoc oppidum expugnandum ejusque post præfectis ad idem servandum contulerint, ut isthoc pace facta munimentis exuatur instabant.

Spirensium de Philipsburgo querela.

Archiprælulis Magdeburgici de urbe cognomine.

Darmstadiensium de Cassellanis.

Immediatæ Nobilitatis de Palatino.

Saræpontani de Moguntino.

1646.

De præcedentia inter Ordinem Equestrem & Urbes. §. 84. Sed & super digniore loco inter Equestrem Ordinem ac Imperiales Urbes controversia incalescebat, quod Legati Suecici ignorantia ejus litis propositione sua illum hisce postposuerant: quem ordinem & Cæsarei responso suo secuti erant. Id à quibusdam arreptum, velut lis secundum Urbes data esset. Quam ob causam Wolfgangus Gemmingius scripto publicato demonstrabat; in omnibus Imperii Legibus, ipsaque pace Augustana perpetuo usu Nobilitatem Urbibus præpositam. Idem obtinere in Gallia, Hispania, Anglia, Italia, ipsoque adeo Belgio Fœderato; idem usu omnium populorum, naturæque & gentium jure probari. Igitur ne Ordini, in quem eximiæ virtuti sago togave expromtæ accessus pateat id præjudicii creetur; neve is in conventu tam illustri, & velut in conspectu Orbis terrarum gradu dejiciatur. Quod si tamen Legati simpliciter sibi gratificari dubitent, saltem velut æquato examine lancem teneant, ac alia occasione Equestrem Ordinem Urbibus vicissim proponant. Interim scripto testentur, sibi in animo haut fuisse præjudicium Ordini Equestri creare, ac non tam dignitatem personarum, quam seriem rerum spectatam, eamque litem ab ipsis in medio relinqui; propria inter Nobiles ac Urbes transactione componendam.

Super Gravaminibus inter Ordines tractatus. §. 85. Tractari dehinc inter Ordines Evangelicos & Catholicos cœperat super Gravaminibus magno cum illorum gaudio, ac spe optati eventus quod hi ingenue profiterentur, stabiliendæ tranquillitati internæ ista utique componenda esse. Huic disceptationi ex Electorum Collegio deputabantur Moguntinus, Colonienſis, & Brandeburgicus; ex Evangelicorum Principum numero Altenburgicus, Vinarienſis, Culmbacenſis, Luneburgicus, Meclenburgicus, Cassellanus, Wetteravius; è Catholicis Austriacus, Herbipolenſis, Constantienſis, Corvejanus, Bavaricus: Ex Urbibus Evangelicis Argentoratum, Ratispona, Lubeca, Noriberga; Catholicorum Comitum ac Urbium nomine Leuxelringius sententiam dicebat. Primo conventu Moguntinus Catholicorum nomine ordiebatur: Se non putasse Gravamina è sacris orta heic agitanda: ac credidisse commodius ista ad Deputationem extraordinariam ex decreto Francofurtano seponi. Nec tamen abnuere, quo minus & hoc loco de illis agatur. Quo fine à se capita quædam proposita sint, super quibus mentem suam sigillatim exponere Evangelicis integrum fore. Ad hoc antequam ab hisce responderetur, litigium inter Evangelicos super directorio oriebatur, quod quondam à Palatino licet affectatum Saxo sibi perpetuo vindicaverat. Id quod cæteri Brandeburgico velut Reformato concedendum haut censebant, Saxonis præsertim Legatis

2. April.

pro-

1646. propediem adfuturis. Unde tantisper Altenburgico istud deferebatur, qui & nupero Conventu Ratisponensi etiam Electoralibus Saxonicis præsentibus reliquorum nomine verba fecerat. Adversus isthoc Brandeburgici protestationem interponebant, sat acerbis quidem verbis conceptam, Catholicis ob istorum discordiam gaudentibus. Evangelici tamen responso tunc dilato querelam ad Succos deferebant: qui improbato Brandeburgicorum facto, ut deinceps asperitate verborum abstinerent, suadebant. Brandeburgici etli deinceps Altenburgico litem intendere omitterent, tamen dum alii in peculiare conclave deliberandi causa secedunt, suo loco non digrediebantur. Ast Moguntino responsum: compositionem Gravaminum à Succis inter conditiones pacis propositam, quibus post & Galli adstipulati sint. Ab utriusque propriæ securitatis fundamentum in eo collocari, ut inter utriusque Religionis Ordines dissidia radicitus tollantur. Ideo ut fieret à Cæsare decretum exscindendis penitus discordiæ seminibus. De cætero rogabant, ut Catholicis super propositione sua Trautmansdorfio tradita colloquium suscipere placeat. Inde velut in judicio disceptatum, utra pars agendi initium facere debeat? Catholici, ut super responso à se edito Evangelici mentem suam declararent, contendebant, quod natura tractatuum requirat, partes alternis verba facere. Ab Evangelicis initium proponendi factum, Catholicos excepisse; nunc illorum vices redire. Evangelici contra: Catholicorum scriptum serius quidem exhibitum, sed prius conceptum: nec ad proposita à se responsi quid continere. Nec eo fine à se propositionem exhibitam, ut mutuis scriptis discepteturr, sed ut ex conventione cum Trautmansdorfio ansa inde sumatur tractatus suscipiendi. Utraque inde pars à se allatas conditiones extollere, adversæ partis elevare. Catholici; relinqui à se utique Evangelicis bona sacra, de quibus hactenus certatum sit; cum Evangelici contra reliquis, quæ adhuc sibi possideantur, bonis periculum creent. Evangelici contra: à Catholicis non nisi Pragensis pacis leges repeti, explicari, aut intendi: quæ pax tamen fomes tanti belli fuerit; unde & fœderatos Reges eandem nunc plane antiquatam velle. Tum inducias duntaxat certorum annorum à Catholicis strui; cum tamen exemplo pacis Augustanæ præsentem ejusdem explicationem æternæ durationis esse oporteat: nec temporaria transactione quieti patriæ consuli. Hoc modo nec Cæsareo decreto satisfieri, & Regios eadem haut adquieturos. Catholici etsi nunquam vi bona ista à se vindicatum iri confirmarent: id tamen aperte profitebantur, in perpetuam cessionem sacrorum bonorum salva conscientia consentire se non posse. Nec Cæsaris mentem esse, ullum ad perpetuam sui juris renuntiationem compellere, sed ut ex legibus Imperii, & æquitate ejusmodi transactio ineatur, quæ in futurum omnem violentiam excludat. Reges fœderatos Pragensem pacem improbasse non ob dispositionem circa bona sacra ibi factam, sed quod ipsis inconsultis restitutio occupatorum locorum absque prævia tractatione illis pro imperio injungeretur: id quod ab ipsis acceptum velut bellum denuntiaretur. Ad istos gravamina haut spectare, nec Gallos eorum cura tangi. Quin hos obtentis quæ desiderent sactorum Romanorum defensionem suscepturos. Id quod Evangelicis non parum scrupuli injecit. Ita dum neutra pars alteri quidquam cedit, tres congressus incassum consumti. Ista hæc omnia Evangelici Suecis communicabant; qui cum perspicerent, istis cum duris adversariis rem esse, nec paucorum animos labare, timidis fiduciam, reliquis constantiam inculcare non desinebant. Et quia Trautmansdorfius tunc Osnabrugam regressus erat, aliquot dies tractatione superfederi suadebant, dum ipsi apud eundem insistunt, ut sua autoritate Catholicos ad æquiora permoveat. Post interjectos aliquot dies conventu habito Evangelici sepolitis ambagibus, & scriptis utrinque exhibitis, denuo ad sententiam suam super gravaminibus declarandam paratos se ostendebant: ut tamen in antecessum ei negotio certa fundamenta substruantur, deinceps haut iterum solicitanda. Ac primo loco postulabant Evangelici, ut non præsentes solum, sed & absentes Ordines hisce quæ concludenda sint, teneantur, nec ulla contradictio, aut protestatio nunc aut in posterum adversus ista admittatur. Catholici hac in expedito fore reponebant, & bona fide à se rem agi. Sed quia de absentibus, & Protestantibus differte mentionem non faciebant, Evangelici ulteriorem declarationem exigendam censebant. Secundo postulabant Evangelici, normam hujus negotiationis Passavientem Transactionem, & Pacem Augustanam habendam, non quæ Catholicis interna mentis forte dictamina suggerant. Ita enim inextricabilem quæstionem moveri, utrius partis placita veritate nitantur: ac obtentu conscientiæ conventa in posterum facile iterum convelli posse. Catholici pacem Augustanam pro regula tractatuum agnoscebant, Passavienſe pactum silentio transibant. Circa conscientiam neutrum alteri posse præscribere, quantum cedere possit aut velit, sed quemlibet sibi ipsi limites conscientiæ suæ statuere. Tertio testabantur Evangelici, se temporariam conventionem non admissuros, sed quæ convenerint æterna fore, eo sensu, quem Pax Augustana expressetit, donec plene super controversiis circa sacra transactum sit. Alias mansurum diffidentiæ fomitem, ac per induciarum tempus nova bella adornatum iri, quibus exteri se iterum ingesturi sint non sine exitio Germaniæ. Plane amovendum esse scopulum, ad quem Respublica tantum non naufragium fecerit. Distinctione inter viam facti & juris rem non confici: illam quippe jam antea pace profana prohiberi. Catholici regerebant: Non statim temporariam pacem fore, etiamsi actioni in bona sacra in perpetuum non renuntietur. Cæsarem & Reges non aliud spectare, quam ut via facti in perpetuum excludatur: cum viam juris obstruere iniquum sit. Sed ne in posterum obtentu licitæ defensionis in bellum res erumpere queat, nunc amice transigendum esse. Denique & illud postulabant Evangelici, ut ipsi pari cum Catholicis jure agant, velut qui æqualis inter se dignitatis, & conditionis sint. Inter quæ & Evangelici monebant, Augustam Vindelicorum injuria Catholicis Urbibus accenseri, in qua Confessio ipsorum sit exhibita, & maxima civium pars Evangelica sacra profiteatur: ac illam urbem è præcipuis esse, quæ circa sacra & civilia plene sit restituenda. Nam quod eadem Ratisponæ, & post Francofurti Catholicis Urbibus annumerata sit, ei facto ab Electore Saxoniæ semper contradictum fuisse.

1646. 3. April. 9. April.

2. 9. 4. April.

§. 86. Rem ipsam dehinc aggressi Evangelici parum à prius propositis discedebant. Circa primum

Nova Evangelicorum

1646. circa gravamina propositio. 14. April.

primum gravamen declarabant; Si Præsul sacra mutet dignitatem & ditionem salvam ipsi fore ut tamen reformatione sacrorum abstineat, etsi totum Capitulum aut major pars in eandem religionem concedat; salvis de cætero juribus superioritatis; Circa Canonicos rem in statum anni decimi octavi reponendam; & ubi mixti Evangelicis Catholici Canonici fuerint, eundem numerum utriusque religionis, qui dicto anno fuerit, retinendum: nec minus, si quis eorum ad alia sacra transierit, reditus salvos fore; post ejus obitum tamen alium ex eadem religione surrogandum. Tum ne uni plura beneficia possidere fas sit, ut tamen qui in præsens plura teneant, ea dum vivunt retineant. Circa tertium gravamen illis Catholicorum Ordinum subditis publicum sacrorum exercitium postulare desinebant, quibus per declarationem Ferdinandeam, literas Majestatis, ac peculiaria pacta, ac concessiones cautum non foret, ut tamen iisdem libertas conscientiæ salva sit, nec emigrandi necessitas imponatur, ac sacrorum suorum usus apud vicinos, aut privatos intra parietes indulgeatur. Idque ad illos extendendum, qui in posterum sacra mutaverint, aut ex aliis locis ibi domicilium fixuri sint, quibus jura civitatis, & munia publica, aliaque civium beneficia deneganda non sint. Eadem se Catholicis civibus in suis ditionibus concessuros. Circa quintum contendebant, jurisdictionem Ecclesiasticam, & jura Papalia plane abolenda, Preces primarias à Cæsare, ubi id usu receptum, merito exerceri, ut tamen, qui præsentatur Evangelicis sit sacris addictus, & qualem de cætero statuta requirunt. Circa reliqua nihil à se remitti posse ferebant. Addebat Equester Ordo priori petito suo, ut circa sacra pari cum superioribus Ordinibus jure gaudeant, uti intra arces ac domos suas sacra sibi exercere liberum sit, etsi in adjunctum vicum aut oppidum potestatis nihil habeant. Urbes quoque Imperiales eam communem querelam movebant, quod durante hoc bello hinc inde circa sacra novatum sit, obtentu alicubi sumto ex vetustis tempore *Interimistico* latis sententiis, uti Ratisponæ, Augustæ, & Colmariæ factum. In universum porro per urbes illas, sive sola Augustana sacra, sive utraque simul publice coluerint, omnia in statum anni decimi octavi restituenda, abolitis quæ hactenus mutata sint. Sed quia Dunckelspula, & Biberacum jam ante dictum annum opprimi cœperint, ad originem earum molestiarum esse adscendendum. Nec consuli his, aliisque quæ pari sint conditione, posse, nisi omnia munia pari utriusque religionis numero hominibus obeantur. Syndicum tamen constituere penes illos fore, qui numero in quavis urbe prævaleant.

Super satisfactione Coronarum agitata. 9. April.

§. 87. Inter hæc Trautmansdorfio Osnabrugam reverso Cæsarei colloquio cum Suecis habito multis querebantur, Silesiæ ab hisce mentionem factam, qua cedere Domus Austriaca nullo modo queat. Ad quæ tandem Sueci declarabant; si utique Reginæ in gratiam Cæsaris prætensione in Silesiam desistendum sit, eam lacunam supplendam aliis quos occuparit Præsulatibus, ac nominatim Osnabrugensi ac Mindensi, cum quibusdam præfecturis Monasterienſis Bræmæ vicinis, Sassenburgo, Bevvegera, Meppa, Cloppenburgo, Vechta, & Wilshausa. Ad quæ nova postulata uti Cæsarei humeros trahebant; ita gaudebant Suecos non obnixe Silesiæ insistere: quin & statim divulgabant, Suecos ejusdem petitione jam destitisse. Optionem dehinc Trautmansdorfius offerebat, totam Pomeraniam solam, an citeriorem cum Bremensi & Verdensi præsulatu simul accipere Sueci vellent. Addebat, ægre Brandeburgicum quicquid pensationis offeratur, ad cedendam totam Pomeraniam adduci posse. Si tamen Sueci constanter ei petito insistant, sibi tentandum, num iste ad præsulatus ejus loco acceptandos permoveri queat. Se tamen suadere, ut posteriorem conditionem Sueci admittant, in quam Elector facilius consensurus sit, gratiorem quoque Imperii Ordinibus, & vicinis minus invidiosam futuram. Totam Pomeraniam simul cum Præsulatibus, nec feudi jura pro Regno obtineri, multo minus præsulatus in seculares Ducatus mutari posse. Galli Monasterii postulaverant Alsatiam Superiorem & Inferiorem, ac Sundgoviam, Brisacumque cum omnibus additamentis, prout Domus Austriaca, & inprimis Archiducis Leopoldi filii impuberes hactenus possederint: quatuor tamen oppidis Sylvestribus & reliqua Brisgovia cessuri. Tum & jus præsidii Philipsburgi, Benfeldæ, & Tabernis sibi deposcebant eo modo, super quo conveniendum sit. Cæsarei vicissim postulabant; omnes Ordines & Urbes utriusque Alsatiæ, quæ antea immediate sub Imperio fuerint, in priorem statum reponendas, salva pristina libertate. Tum ut Philipsburgum Spirensi, Benfelda, & Tabernæ Argentoratensi Episcopo restituerentur. Hac lege demum utramque Alsatiam sub Landgraviatus titulo annuebant eo modo, quo ab Austriacis possessa fuerit. Diserte quoque excipiebant quatuor urbes Sylvestres cum territoriis suis ad utramque Rheni ripam, totam Brisgoviam, & in eadem sita oppida antiquitus ad Austriacam Domum spectantia: Ortenaviam & Imperiales Urbes Offenburgum, Gengenbacum, Cellas ad Ammersbacum. Tum ut Leopoldi hæredibus quatuor milliones Coronatorum, aut quinque milliones uncialium intra biennium proximum exsolverentur. Super Brisaco mandata ex aula Cæsaris expectabantur. Simul communes induciæ in Imperio Burgundicum quoque Circulum complexæ quærebantur. De quibus mox Servientus Osnabrugam profectus apud Suecos proponebat, à quibus Galli non alienos se ostendebant: sed quas Sueci sive breves sive longiores rebus suis noxias demonstrabant.

1646.

14. April.

Cassellana satisfactio.

§. 88. In lucem quoque jam prodibant Cassellanæ Landgraviæ postulata, queis sibi deposcebat intra Hassiæ fines sita oppida & præfecturas Moguntinæ ditionis, Fritzlariam, Naumburgum, Neustadium, & Amœnoburgum; Colonienſis ditionis Comitatum Arnsbergam, cum oppidis Medenbaco, Hallenberga, & Winterberga, cum adjunctis; oppidula Marsbergam; Votemarsam, Beverungam, & Kugelbergam, in quæ Corveianæ ditionis Cassellanæ Domui alias jus reluendi competat. Paderbornensem insuper Præsulatum, & è Monasterienſi Episcopatu oppidum & præfecturam Bucholtiam, cum Burggraviatu Strombergensi, & inde dependentibus; denique Fuldenſia oppida & præfecturas Greisam, Furstenecam, & Rockenstulam; præfecturam Vacham; & quæ alia Hassicæ & Hirschfeldenſi ditioni inter-

1646. 15. April.

terpositа erant. Addebantur stipendia militum, & residua tributorum. Ea postulata per Oxenstiernam Lambergio Comiti exhibita. Queis vulgatis Catholici immensum indignabantur. Ipsi quoque Galli vehementer commoti Hassicos Legatos torvo vultu adspiciebant: quin aperte fremebant: tantum abesse, ut hisce postulatis ullo modo suffragari velint, ut potius ad eadem elidenda cum adversa parte operam juncturi sint.

Saxonici Electorales Legati adveniunt. 5. April.

§. 89. Eodem tempore Electoris Saxoniæ Legati, Joannes Ernestus Pistoris, & Joannes Leuberus Osnabrugam adpulere, quorum ingressu ceremoniæ apud alios Legatos solitæ haut adhibitæ sunt. Ipsi quoque primum salutandi causa Trautmansdorfium & Collegas adiere; quod Elector veterem morem servare, & Cæsaris velut superioris Legatis debitum deferre honorem jussisset. Unde nec incedendo aut sedendo priorem locum, aut Excellentiæ titulum, sibi deposcebant. Iidem Succis quoque de adventu suo significavere, fortasse quia ab ipsis prima vice adiri, & eodem quo alii Legati Electorales honore affici cuperent. Sed quia apud Cæsareos ultro honore illo cesserant, quem alii tanto ambitu expetierant, Succi dignationis Reginæ suæ retinentissimi, ne inter Cæsareos & Regios Legatos discrimen statueretur, cavebant. Iidem paulatim cum uno & altero super negotio pacis consilia conferre cœperunt; sed cum ab Evangelicorum deputatis rogarentur, ut directorium in ipsorum consultationibus, præsertim super capite gravaminum susciperent, id in mandatis sibi datum negaverunt.

Querela Erfordiensium.

§. 90. Exhibuere tunc ab Erfordiensibus missi Succis libellum, quo pertendebant, suam urbem Imperio soli subesse, sed Moguntinum eandem sub Archipræsulatus ditionem redigere laborasse: Eam in veteribus Ordinum Catalogis expressam, inter Ordines certo tributo taxatam, ad Comitia & Concilia vocatam, ibique sessionem & suffragium obtinuisse: ex Aureæ Bullæ lege cum aliis Imperii Ordinibus Saxonem & Brandeburgicum Electores conducere; in hunc usque diem jus Academiæ, fœderum, belli & fisci quiete possidere. Comitem Gleichensem sibi quondam præfectum & Advocatum Imperialem primam & immediatam instantiam in Spirensi Camera & complura alia Imperialis urbis requisita à Cæsaribus, Regibus, Pontificibus, Episcopis, & Electoribus adquisita. Sed superioribus seculis, cum jura superioritatis haut ita scrupulose uti nunc observarentur, magistratum urbis ad Comitia vocatum Moguntino suffragium suum detulisse, aut ratam communium onerum partem per eundem aut alios exsolvendam curasse bona fide, & quod istud fraudi sibi haut fore crederet. Ita factum tandem, ut Moguntinus libertatem urbis in dubium vocare instituerit, & anno 1521. publicata matricula ipsam, nulla prævia causæ cognitione, expungendam curaverit. Quanquam autem majores ipsorum apud Cameram Spirensem jus suum liquido deduxerint; tamen petito suo potiri non potuisse, ac multas insuper molestias circa sacra & privilegia expertos. Inprimis post pacem Augustanam sacra sua subinde turbata. Et quanquam Elector Saxoniæ Pragensi pace peculiariter urbi ipsorum caverit; Moguntinum tamen velut adversus rem inter alios actam protestatum. Eam causam fuisse, ut cum Joanne Banerio denuo pactum iniverint, quo stipulati sint futuris pacis tractatibus disertam urbis suæ mentionem faciendam. Unde petebant, abolitis queis premerentur gravaminibus, urbem suam pristinæ libertati restitui, ac controversias à Moguntino motas aboleri. 1646.

Ut & Duderstadienses.

§. 91. Sed & Duderstadienses Legatis Succicis scripto exponebant, oppidum istud usque ad annum 1574. Augustanis sacris gavisum. Archiepiscopo Daniele ad sedem Moguntinam promoto oppidanos pro more confirmationem jurium suorum petiisse, & prout sibi persuaserant, ex voto responsum accepisse; uti ipse res suo in oppidum ingressu invenerit, ita deinceps mansuras. Inde talem fraudis machinam structam, ut Sacerdos oppidi clam ad Romanos ritus deficeret, & ex compacto Elector die Dominica oppidum introiret, cum plebs ad celebranda sacra recepto more in templo convenisset. Heic Electore quoque templum ingresso nequam Sacerdotem Missam ritu Romano decantare cœpisse. Unde isti ansam arreptam Evangelica sacra abolendi, & cives variis oppressionibus ad Romana placita compellendi. Donec anno 1632. Dux Wilhelmus Vinariensis Evangelicos oppido Sacerdotes restituerit; quos à Pappenheimio mox expulsos Dux Georgius Luneburgicus reduxerit. Sed hos iterum post Pragensem pacem à Kœnigsmarckio sibi redditos. Unde petebant de sacrorum sibi usu, pro ut anno 1574. recepta fuerint, in posterum caveri, salvo de cætero adversus Moguntinum obsequio.

Ordinum super legibus pacis sententia. 17. April.

§. 92. Absolverant jam Ordines consultationes suas super legibus pacis circa quas seriem à Regiis observatam secuti erant, ut tamen illa duntaxat tangerent, in quibus Cæsarei à Regiis discrepabant, cæteris præteritis. De vocabulo igitur *in Imperium* in exordio Cæsarei responsi posito censebant, etsi res ipsa ostendat, hoc bello Imperium in cineres subsedisse; præstare tamen à Cæsareis id dissimulari, & causam belli à neutra partium tangi; eoque Cæsareis de tali formula cogitandum, quæ neutram partem perstringat. Quæstionem *num inter Sueciam & Hispaniam hostilitas* sit, placebat utriusque Regni declarationi mutuæ relinquere. De *formula Schœnbeckiana*, cum nondum vim obligandi sortita fuerit, nil à Cæsareis deinceps moveri visum. Super commeatu Lusitanorum major pars censebat; cum Lusitanicum bellum nullo modo res Germaniæ spectet, non opus esse, ut Cæsar illum annuat; sed id negotium ad eos quorum interest, rejiciendum, ne per se difficiles tractatus aliarum admixtione rerum magis intricentur. Pauciores tamen suadebant, si ob illum negatum Gallis primario negotio moram injiciant. Cæsari heic temperamentum aliquid dispiciendum, ut ea controversia negotiis Imperii ne immisceatur. Circa amnestiæ principium Catholici & Evangelici in alia omnia discessere. Ille quippe nupero decreto Ratisponensi, & sublata clausula qua effectus suspendebatur, adquiescendum censebant, Ecclesiasticis in anni vicesimi septimi, politicis in tricesimi statum repositis: ut tamen qui intra annum decimum octavum, & vicesimum septimum se læsos quærantur, eorum causa peculiari discussioni subjiciatur; Palatinam causam separatis tractatibus expediendam, ut tamen pariter cum communi pace absolvatur. Evangelici contra ad tollenda radicitus belli semina utique amnestia citra exceptionem ab anno decimo octavo opus judicabant; id quod & cæteri Reges contendant. Palatinam quo-

1646. quoque causam communium tractatuum partem habendam, nec ab his divellendam. Domum praeterea Wurtenbergicam, Durlacenam, Saraepontanam aliosque, Ordinem Equestrem & Urbes inprimis Augustam, Blaubeuram, Ravensburgum, Lindaviam, Egram, alias, tum & Osnabrugam, Hildesiam, Mindam, & quosvis etiam mediatos in dicti anni decimi octavi statum reponendos, sublatis omnibus in contrarium actis: ut tamen jactura rerum mobilium, & fructuum interim perceptorum publico condonetur, & immobilia recuperasse satis habeatur. Status civilis Regni Bohemiae suo loco relinquebatur, ut tamen Brandeburgico Carnoviae Ducatus redderetur: sed circa sacra placebat *Literas Majestatis* suo vigori relinqui, per quas non Proceribus solum, sed & plebi cautum fuerit, à cujus maxima parte motuum culpa absit. Tum ut aliarum Caesaris ditionum cives sacris & bonis suis restituantur. Pacem porro Pragensem plane abrogandam exteris Regibus invisam, & non nisi induciarum vim habentem, cum Caesar utique perpetuam se pacem affectare declaret, qua omnia dissidiorum semina penitus tollantur. Denique & quatuor praefecturas Saxoni possessae Magdeburgico Praesulatui reddi postulabantur. Quanquam autem Catholici, qui Evangelicos numero superabant, in suam sententiam discessionem fieri pertendebant; intercedebant tamen Evangelici, ac ut sua quoque suffragia communi sententiae insererentur, obtinebant. Circa alteram classem monebatur, privilegia Ordinum distincte instrumento pacis inserenda, ac verba *juxta morem ab antiquo*, *& salvis tamen iis*, velut ambigua expungenda. Circa exceptionem foederibus Ordinum addendam verba à Suecis adposita superflua videbantur, quod jam legibus Imperii cautum sit, qua ratione excessibus ante hoc bellum circa eadem committi solitis sit medendum. Pacta mutuae successionis inter Domum Saxonicam, Brandeburgicam, & Hassicam; similesque veteri suo vigori relinqui visum. Quaestionem à Gallis ad primum caput motam, num pacem cum ipsis exclusa Hispania in Imperio inire haut placeat; Ordines seponendam suadebant, donec super aliis ad tranquillandum Imperium spectantibus conventum fuerit. Equidem & Hispano pacem optabant ob multa Imperio praestita beneficia, & quia nomine Burgundiae Imperii membrum, ob Mediolanum Vasallus esset. Quod si tamen Galli admixto bello Lusitanico, Catalaunico, & aliis Germaniam haut spectantibus, tractatus morentur, pacem Germaniae non ideo differendam. Lotharingiae Dux certas ob ditiones Imperio innexus, & vicinus à tractatibus haut excludendus videbatur; eoque ut Caesarei apud Gallos super salvo commeatu eidem concedendo instent monebatur, ut ne tamen tractatus pacis ideo extrahantur. A Gallis proposita adversus hereditariam in Caesareo fastigio successionem media repudiabantur, velut Aureae Bullae, consuetudini, Electorum juri atque Ordinum libertati repugnantia. Et quanquam nonnulli ex Evangelicis censerent, quaestionem, num vivo Imperatore Rex Romanorum sit eligendus in Comitiis definiendam, & hoc modo Gallis satisfaciendum: tamen id ab aliis rejectum, velut dissidia Electores inter & Principes excitare aptum, illis jus eligendi circumscribi aegre laturis. Igitur id negotium inter ambo Collegia componendum ad Comitia remitti plerisque videbatur. Commerciorum instaurandorum haut alia via adparebat, quam ipsa pax, & ut inter belli turbas imposita vectigalia, aliaque onera aboleantur. Circa satisfactionem Gallicam major pars censebat, insistendum esse tribus praesulatibus, Metensi, Tullensi, Virodunensi, ac juribus in Pignarolum & Moyenvicum, quae Trautmanstorfius prima vice Gallis obtulerat; nec ultra quid annuendum. Tum laborandum, ut Suecis data pecuniae summa satisfiat. Id si fieri nequeat, cum nemini per majora suffragia ditio sua adimi queat, ejusmodi temperamentum adhibitis in consilium quorum interest dispiciendum, quod Imperio maxime videatur tolerabile. Quae conventa sint, deinceps Ordinibus communicanda. Et quia Sueci partem satisfactionis suae in abolitione Gravaminum reponant, ut illa ocyus expediantur curandum. Quo loco Brandeburgici protestationem super Pomerania interponebant, ne ista provincia in Suecos transferatur. Unde & quidam censebant, rogandos esse Suecos, ut duris hisce postulatis desistant, quod Ordinibus per suffragia sua nemini terras suas adimere fas sit, & duraturae pacis optimus sit modus, si omnia in eum, qui ante bellum fuerat, statum reponantur. Adversus Cassellanorum postulata objiciebatur immensa vis tributorum VVestphalico, & Rhenano Circulis extorta: & cum alii damna hoc bello accepta, sumtusque factos publico condonent, aequum esse, ut & isti occupata loca gratis restituant. Denique & satisfactionem militum, velut supra vires suas plane exhaustas positam, deprecabantur. In tertia classe, ubi de reciproca obligatione, & omissione auxilii circa turbas in posterum orituras placebat Ordinibus, ut in Caesareorum declaratione ad caput tertium Gallicae propositionis, verbis *Majestas sua Imperialis* adderetur, *una cum Statibus Imperii*. De caetero Caesari legem praescribere nolebant, si propriarum ditionum intuitu Hispanis auxilium ferre, aut alia foedera Imperium non tangentia inire vellet. Judicabant etiam utile super certo modo conveniri, quo deinceps obortae controversiae citra arma componendae forent. Sed ut, incassum tentata amica compositione, omnes Imperii Ordines ex foedere à Regiis proposito una cum laesa parte arma arripiant adversus illum, qui pacem violarit, altioris indaginis videbatur: eoque vocabula, *universi Status Imperii*, è capite decimo septimo deleri cupiebant. Nam si quid litium inter Ordines invicem oriatur, leges Imperii viam componendi praescribere; de controversiis inter Caesarem & Imperium, aut cum exteris Regibus in Comitiis disceptandum. Unde reciprocam obligationem omitti placebat, ac sufficere visum, si Ordinum eo modo mentio fieret, prout in exordio & clausula Recessuum Imperii suevit: tum ut cautelae à Magdeburgico propositae expendantur. Visum quoque vocabula *ex hoc bello*, & *occasione hujus belli* velut superflua induci. Circa Juliacensem controversiam hac pace cavendum censebant, ne Imperii quies exterorum auxiliis evocatis per eam amplius turbetur, utque omnis vis deinceps absit. In quarta classe circa Eduardum Bragantinum sententiis dissidebatur: quibusdam id negotium tanquam ab Imperio alienum haut movendum; aliis ut Caesar ad intercessionem apud Hispanum permoveatur, censentibus; ut tamen ideo paci mora ne injiciatur. Super munitorum locorum restitutione cum Regiis agendum, ut nihil aliud rerum mobilium secum auferant, quam intulerint, inprimisque archiva integra relinquant. 1648.

1648. quant. Tum ut pace concluſa hoſtiles actus ſtatim ceſſent, & conventa citra moram exſecutioni dentur. Exautorationem militum ita inſtituendam, ut ea neque Regnis ſuſpicionem, neque Ordinibus moleſtiam creet. Quid copiarum Cæſari retinendum ſit tuendis ditionibus, imminente præſertim à Turca periculo, præſcribi non poſſe. Singulis quoque Ordinibus ſua oppida præſidiis firmare integrum fore. Denique Fœderatorum & Adhærentium, omniumque Imperii Statuum & Equeſtris Ordinis diſerte mentionem in pace faciendam, eamque recepto in Imperio more ſubſcriptam Monaſterii & Osnabrugæ ſolenniter promulgandam. Hiſce addebantur Evangelicorum Gravamina Politica, aut nunc aut futuris proxime Comitiis emendanda.

Catholicorum extrema declaratio circa gravamina Eccleſiaſtica. 18. Aprii.

§. 93. Congreſſu inter Evangelicos & Catholicos ſuper Gravaminibus iterum habito, hi quidem ea, quæ iſti nuper circa Præſules ad alia ſacra tranſeuntes propoſuerant, velut incongrua adſpernabantur; quod in Reſervato Eccleſiaſtico haut quidquam ſermo ſit de jure Reformandi, ſed de retinendis dignitatibus & beneficiis. Id Reſervatum, citra quod Majores ſui in pacem Religionis conſentire noluerint, ut nunc aboleatur, ſe nunquam paſſuros, nec aliam æqualitatem cum Evangelicis admiſſuros, quam quæ illa pace continetur. Cæterum Evangelici bona ſacra immediata ac mediata, quæ anno viceſimo nono poſſederint, ad Annos ſexaginta abhinc poſſideant; interea opera detur, ut per amicos tractatus ea controverſia plane componatur. Equeſter quoque Ordo uſum ſacrorum, quæ dicto anno in vicis ejusdem introducta fuerant, retineat. Nec minus urbibus Imperialibus, ubi ſoli Auguſtani ritus recepti ſunt, eadem una cum bonis ſacris ad expreſſos ſupra annos permaneant. Jurisdictio denique ſacra non ſolum circa dogmata & ceremonias, ſed & circa cauſas matrimoniales ſuſpendatur. Iſthæc ſi Evangelicis haut ſufficiant, ſibi Monaſterium reverſis rem ad cæteros referendam. Id quod & paulo poſt ab iſtis factum. Aſt Evangelici, poſtquam Catholicos ita difficiles heic perſpicerent, ne forte id negotium ad alium conventum rejiceretur, decreverunt Cæſareos ac Suecicos Legatos de iis, quæ inter ipſos acta forent, edocere, num ipſi forte hanc controverſiam componendi viam, re tamen ſecum communicata, invenire poſſint. Simul ſcriptum exhibuere, quo leges tranſactionis ad ipſorum mentem continebantur. Cujus fundamentum erat: Paſſavienſe pactum, & pacem Auguſtanam ſartam tectam fore; quæ nunc convenerint, pro ejusdem pacis duratura declaratione habenda, donec diſſidium religionis penitus ſublatum ſit. De cætero prius propoſitis querelis & poſtulatis fere inhærebatur, niſi quod circa Reſervatum Eccleſiaſticum, cum animadverteretur Catholicis non tam religionem quam ditionem cordi eſſe, concederent; ut Catholicus Epiſcopus ſi ſacra mutet præſulatu cedat, ſalva exiſtimatione. Idem jus Evangelicis Epiſcopis fore. Nec à ſe Præſulatus, quos Catholici Anno decimo octavo poſſederint, deinceps ſolicitandos. Mediata bona ſacra, prout dicto anno poſſeſſa ſunt, ita penes eosdem deinceps maneant. In tertio gravamine Evangelicis in Bohemiæ Regno, eique annexis, nec non Auſtriacis Provinciis ſacrorum uſus, prout dicto anno fuerat, deinceps quoque concedendus poſtulabatur; ac ut Catholicis Ordinibus liberum ſit civibus Evangelicis cultum publicum, quem antea non habuerant, indulgere. Jus emigrandi ſubditorum arbitrio relinquatur; ultro migrare volentes iniquo onere ne premantur. Ne quis ex ſolo jure gladii, centenæ, retentionis, patronatus, & ſimilibus jus reformandi ſacra ſibi arroget. Si quæ contra facta ſint, corrigantur. Pacta, quæ Evangelici Ordines cum Catholicis ſubditis inivere, ſervantur. Circa quintum gravamen ſtipulabantur, cognitionem, quis Evangelicorum numero ſit cenſendus, penes Evangelicos fore. Par Catholicis jus in ſuos eſſe. In Imperialibus urbibus circa ſacra omnia in ſtatum Anni decimi octavi reponenda. Inprimis Dunckelſpulæ, Biberaco, & Donavvertæ ſtatum, qui tempore factę pacis Auguſtanæ fuerat, reddendum. Circa ſextum gravamen proponebant, ne utrinque in ſcholis publicis quidquam paci ſacræ, ac præſenti conventioni adverſum doceatur. Iſthoc ſcriptum per Altenburgicum, aliosque Suecis traditum, addita perſtione, ut quia inter ſe & Catholicos ob horum pervicaciam conveniri nequeat, ipſi negotium hoc ſuſcipiant, ac præſenti tractatu controverſiam gravaminum ad optatum finem perducant. Et obſervatum fuit, Evangelicos tunc haut paulo timidiores factos, poſtquam Succico exercitu è Cæſareis ditionibus digreſſo Catholici aſtute ſparſerant, ſuper induciis Cæſarem inter, Suecosque convenisſe. 24. Aprii.

De temporaria tranſactione diverſorum judicia.

§. 94. Enimvero in hoc maxima difficultas vertebatur, quod Catholici non niſi temporariam transactionem admittere vellent: cum Evangelici differerent; præſenti ætati utcunque conſuli, poſteris velut teſtamento par bellum relinqui, quo nunc Germania conflagret, quibus tamen provideri ratio ac fas jubeat. Equidem Catholicos diſcrimen inter viam facti & juris jactare; ſed quale jus illud ſit, ex quo ea controverſia decidenda ſit, inter poſteros prius diſceptandum fore. Trautmansdorfius ſuadebat, ſexaginta ac forte plures annos acceptandos: ac proximis Comitiis Regnorum interventu ſuper perpetuitate conveniendum. Galli cenſebant, ſiquidem perpetuitatis vocabulum Catholici averſentur, amore pacis ejusmodi temperamentum admittendum, quod diſſimulato vocabulo reipſa perpetuitatem involvat; puta, ut neque per annos conventos, nec poſt illos elapſos via juris aut facti, ſed amica duntaxat compoſitio tentetur, ac ea tantisper non obtenta anni præſentis conventionis ſubinde prorogentur. Id quippe tutius fore, quam ſi fortaſſe ad perpetuum pactum Catholici compellantur, quibus per ſcita religionis ſuæ nefas ſit ſacra bona alienare, niſi cum Pontificis conſenſu, qui nunquam obtinendus ſit. Unde ejusmodi conventionem è parte Catholicorum inanem, & obligatione caſſum fore, quam prima occaſione abſque perfidiæ nota abrumpere queant: cum contra certos in annos ſuper iſtis bonis quædam concedere illicitum non ſit etiam citra Pontificis conſenſum. Igitur ſi Evangelici clauſulam de proroganda conventione poſt definitos annos inſerant, plus ipſos quam unquam poſtularunt obtenturos, ac pro lubrica conventione talem, cujus duratio ab ipſorum placito dependeat.

Cæſarei Suecis duplicam exhibent. 21. Aprii.

§. 95. Poſt elapſas demum ſedecim ab edita replica ſeptimanas Cæſarei Legati ſolenni ad Suecicos acceſſu duplicam ſuam exhibuere, quam ab iſtorum Secretario prælectam ſequenti luce ſcriptam miſere. In qua, morarum cauſa in tardas Ordinum conſultationes conjecta, & de ſerio pacis ſtudio teſtati, commeatum Luſitanorum velut

1646. rem novam, & extra prævium pactum abnuebant. Verba proœmii, (*qua intentione vel studio Corona Suecia arma in Imperium intulerit*) causasque belli haut morandas, cum Instrumenti Pacis exordium alio modo sit concipiendum; nec de justitia causæ, sed reducenda pace disceptetur. Posse tamen ex interceptis ad Transylvanum Anno 1626. literis demonstrari, jam ante missa Polono à Cæsare auxilia, ante edictum de reddendis bonis sacris, ac Meclenburgicos expulsos, quin ante obsidium Stralsundæ, de inferendis Cæsari, Domuique Austriacæ armis agitatum fuisse. Et quanquam res ipsa loquatur, post pacem Pragensem Suecorum armis non solas Cæsaris ditiones, sed totum Imperium, Ordinesque nullo sacrorum discrimine petitos, eorumque oppida & ditiones velut belli jure adhuc detineri: tamen declinandis novis litigiis pro voce *in Imperium*, vocem *in Germaniam* substituendam. Articulo primo Cæsarei responsi vocabulum (*Sacrum Romanum Imperium*) omitti non posse, quod hoc modo Cæsar ab Ordinibus divelli videatur; id quod parum conveniat tractatui concordiæ causa suscepto. Etsi Sueci negent, cum Hispaniæ Rege utrali bellum sibi esse; eundem tamen insigne columen Domus Austriacæ esse, ejusque Regnum ac Provincias hæreditarias à Suecis vastatas, & ex parte adhuc armis teneri. Igitur eum Regem merito a Cæsare inter suos Fœderatos & assistentes numerari. Ejusdem mentionem Articulo secundo propositionis Suecicæ nullo discrimine factam: pro Lusitanis commeatum, ac Eduardi Bragantini velut Regis Lusitaniæ fratris liberationem postulatam: quæ sane amicitiæ specimina non sint. Quia tamen Legati Suecici aliter declarent, eo magis spem esse, ipsos Lusitanicam causam non suscepturos, sed ad illos quorum interest remissuros, ne per se difficiles tractatus tot admixtis negotiis intricatiores reddantur. Per Schœnbeckianam formulam tractationem pacis inter Saxoniæ Electorem & Cancellarium Oxenstiernam Anno 1635. institutam intelligi ne ipsis quidem Suecis ignotum, qui ejus in proœmio propositionis suæ mentionem fecerint. E prima classe tractandorum per Suecos designata circa Amnestiam Cæsarei nupero decreto Ratisponensi addita abolitione effectus suspensivi inhærebant, ac ut restitutio in civilibus ad Anni tricesimi, in Ecclesiasticis ad vicesimi septimi statum fiat: ut tamen si qui læsos se ferant audiantur, ac Palatina causa peculiari negotiatione inter communes hosce tractatus expediatur, modo ipsi Palatini huc descendere velint. Amnestiæ quippe principium publica Imperii lege sancitum moveri non posse, & ex more apud omnes gentes recepto istam ad limites sui belli restringendam. Nec intestina bella huc trahi posse. Nam Bohemicas turbas peculiare esse negotium, & dudum compositum: Mansfeldii, & Christiani Brunsuicensis arma ultro dilapsa: Danicum bellum pace finitum: Palatinam causam, quæ istis tumultibus prætextum præbuerit, peculiaribus tractatibus aliquoties etiam ante hoc bellum, ac deinceps agitatam. Bellum Anno tricesimo inter Catholicos & Protestantes Ordines ortum pace Pragensi, & per Amnestiam sopitum: ut jam nil nisi externa arma supersint, quæ Anno tricesimo erupèrint. Jam autem juri gentium repugnare, & in omni historia inauditum esse, belli compositionem ultra suum principium retrahi. Ubi enim nulla damna & injuriæ contigerint, nulla quoque per amnestiam aboleri posse. Et ab ipsis Suecicis Legatis primos actus hostiles ad Annum vicesimum octavum referri. Ipsum Gustavum Adolfum Regem literis ad Electores profiteri, se non solum durante bello Germanico cum Cæsare ac toto Imperio illæsam amicitiam extra partium studia coluisse, sed & nullam speciem ullius læsionis præ se tulisse. Ea professione Regis stante, nullum utique jus vel causam belli adversus Cæsarem & Imperium fuisse, eoque nullo colore amnestiam ad Annum decimum octavum retrahi. Quin tractatu inter Electorem Saxoniæ & Axelium Oxenstiernam agitato hunc eodem postulato tandem destitisse, ac Anno tricesimo adquievisse, insertis primo capiti hisce verbis: *ut reliqui Ordines, qui pacem Pragensem non acceptarunt, itidem amnestia includantur, & pari cum reliquis conditione habeantur.* Porro publicatam jam Amnestiam sufficere, quippe omnia continentem, quæ à Suecico bello dependeant. Nam Palatinam causam, nullo juris colore molliendam, ac nulli Ordinum probatam merito ad separatos tractatus remitti. Gustavum Regem inter causas belli à se publicatas eam non recensuisse, ac nisi alia interveniissent, ob eandem arma moturum non fuisse. Wurtenbergico & Saræpontano per amnestiam consuli. Durlaceni causam esse decisam, & transactam, nec à bello dependere. Augustanis civibus non usum sacrorum, sed templa duntaxat ademta, quæ ipsi Catholicis violata pace Religionis ademerant, facta potestate propriis sumtibus ædem sacram sibi extruendi. Et si quid querelarum supersit, audiri posse. Egram oppidum, & Bohemiæ Regnum, Provinciasque Cæsaris hæreditarias jure superioritatis amnestiæ exemtas Principem suum sequi; nec ad hoc bellum spectare, nec id petere, ut sui mentio his tractatibus fiat, sed diversum potius cupere, nec unquam Sueciæ fœderibus fuisse innexas. Si quæ privilegia quondam habuerint, eorum confirmationem à Ferdinando II. oblatam repudiasse, ac perduellionis crimine contracto iisdem jure gentium excidisse. Ordines quoque haut repugnasse, quominus illæ Provinciæ in Conventu Ratisponensi amnestia excluderentur. Unde & merito in responsione Cæsarea ad Articulum octavum ea verba (*sive ex hæreditariis Imperatoris Provinciis oriundi*) omissa fuisse. Mulhusæ Anno vicesimo septimo omnia, quæ ad id usque tempus acta fuerant, ab Electoribus firmata. Amnestia retro tracta tot res judicatas & transactas, & à Ferdinando II. prævia causæ cognitione legitime conclusas & executioni datas subverti, aliis jus suum adimi non sine ipsius & Electorum contumelia, novam offensarum & turbarum materiam: cum amnestia ad solos casus & causas belli pertineat, cujus obtentu res judicatas & transactas rescindi, rationi & æquitati ac juri partibus quæsito repugnare. Denique subversa Amnestia jam promulgata diffidentiam glisscere, si adpareat decreta à Cæsare & Ordinibus facta pro captu temporum aboleri posse. Quod si tamen à Regno Sueciæ ante Annum tricesimum hostile quid patratum sit, id facile oblivione sepeliendum. Si quæ præterea privatæ causæ moveantur, quæ peculiari transactione opus habeant, illis quoque consulendum, quantum citra remoram pacis, & salvis Imperii Legibus fieri possit. Ut tamen reliqua omnia quæ communes tractatus morari possunt, ad Comitia rejiciantur. Additum, ut amnestia non illis minus qui à Cæsareis ejusque sociorum partibus stetere, prosit, quam qui fœderatos Reges secuti sunt. 1646.

1646. sunt. Per verba in responso Cæsareo ad Articulum quintum posita: *Juxta morem ab antiquo receptum*, intelligi præsentem Imperii Statum, & ejusdem fundamentales Leges, consuetudines & observantias, non qui tempore antiquorum, & primorum Imperatorum Romanorum fuerit. Quæ addenda fuisse, quod multa circa modum expediendi negotia in Imperio antiquitus observentur, quæ jure scripto non contineantur. Jus fœderum cum exteris Cæsarem Ordinibus quidem concessisse; eadem tamen causæ cognitionem requirere, ne ex illis Imperio damnum nascatur. Et jam decreto Comitiorum Wormatiensium Anno 1495. cautum, ut causæ fœderum, antequam concludantur, ad Cæsarem & Status Imperii referantur, eorumque consensus adhibeatur. Id quod eo magis Ordinibus incumbat, quod ipse Cæsar lege Regia teneatur nulla fœdera intra aut extra Imperium nisi expresso consensu Electorum inire. Unde plus licentiæ indulgeri Ordinibus, quam Cæsari, absurdum fore. E quibus sensum verborum Articuli tertii: *Modo non sint fœdera contra Imperatorem, & Imperium, & pacem ejusdem publicam*, facile illustrari posse, id quod à Legatis Suecicis desideratum sit. Verba in responso Cæsareo ad Articulum quartum, *si velint & quiete vivant*, sat perspicua esse. Quod si eadem Suecis obscura videantur, penes illos esse apertius declarare, quomodo propositionem suam intelligant, & quid circa ista verba desiderent. Circa satisfactionem Regnorum declarationi, quam solo amore pacis non ex debito viva voce jam fecerant, insistebant, super qua & peculiaria instrumenta conficienda sint. Ea tamen cum exceptione, ut si cum Regiis super ista convenire non possint, primæ declarationi insistatur. Etsi optandum fuerit, Regios apud se quoque locum reliquisse illi regulæ: quod quis juris in alium statuit, eo ipsum uti par esse: & cum circa amnestiam tantopere pro Anno decimo octavo pugnent, pari generositate circa satisfactionem eundem annum observare voluissent. Landgraviæ sumtuum belli & damnorum nomine nihil deberi. Circa reliqua ejus petita tractatus posse suscipi. Penes eandem esse semel conceptæ transactioni colophonem imponere. Cuique parti militis sui stipendia exsolvenda, nec Regios habere, quod eo nomine Cæsarem & Imperium poscant. Verba in Articulo tertio responsi Cæsarei ad propositionem Gallicam posita, *Quod Corona Galliæ neque directe neque indirecte bellis & controversiis, quæ inter S. Cæsaream Majestatem & Imperium ac Coronam Suecia nasci possint, immiscere sese debeat*, facile induci posse; modo vicissim Galli prætensione sua adversus Cæsarem hoc casu decedant, & proposita à Cæsareis ad Articulum decimum septimum obligatione adquiescant. Articulo decimo septimo propositionis Suecicæ designatum fœdus adversus violatores pacis Cæsarem non aversari, etsi super eodem Ordinibus varia dubia oriantur; ac spatium trium annorum præfigendum videri, intra quod media amicæ transactionis tententur; quo incassum elapso parti læsæ succurrendum sit. Enimvero ut Ordinum Imperii mentio fiat verbis (*atque universi Imperii Status*) insertis, superfluum esse: quod neque Ordines id cupiant, ac iidem unum cum Cæsare corpus constituant, cujus caput Cæsar sit, omnesque actus, qui pro Imperio expediuntur, nomine Imperatoris tanquam legitimi Administratoris expediri soleant. Magis absurdum esse, Ordinibus velut tertiis inter Cæsarem & Regna æquilibrium tenendum committi, velut non æque suo capiti quam Ordines Galliæ & Sueciæ assistere teneantur. Eduardi Braganti-ni liberationem ad Cæsarem non spectare, sed apud Hispaniæ Regem quærendam. Regios militari more non plura mobilia è restituendis locis abducturos, quam ipsi intulerint. Exautorationem militum utrinque ita faciendam, ut neutri parti suspicionis quid injiciatur. Cæsari tamen haut invidendum id copiarum sub signis retinere, quod tucndis finibus, imminente præsertim nunc à Turca periculo, sufficiat. A parte Cæsaris paci inclusum iri omnes ipsius fœderatos & assistentes, ac inprimis Regis Hispaniæ, Angliæ, Daniæ, Poloniæ, omnesque Principes ac Respublicas Italiæ. Pacem à Legatis subscriptam citra moram executioni dandam, ejusque Instrumentum Cæsaris ac Reginæ Sueciæ, tum & Ordinum Imperii ac Sueciæ subscriptione firmandum. Ratificationes convento tempore Osnabrugæ hinc inde tradendas. Addebatur demum, Cæsareis spem esse Regios, nulla amplius exceptione ad concipiendam pacis formulam secum accessuros esse.

Peculiaris declaratio super satisfactione Suecica.

§. 96. Hisce addiderant Cæsarei peculiarem declarationem, quibus legibus Pomeraniam Citeriorem Reginæ, ejusque masculis hæredibus & successoribus, aut proximo post hanc Regi Sueciæ, ejusque masculis hæredibus in feudum concessuri sint. Nempe, ut his extinctis ea Provincia Brandeburgico restituatur citra exceptionem impensarum, aut melioriationem. Ut Brandeburgici simultanea investitura sicut antea utantur. Ut Regina & successores, quamdiu eam Provinciam obtineant, Cæsari & Imperio illius nomine debitam reverentiam & obsequium præstent: omnia onera ac tributa Imperii, ac salaria Cameræ Spirensis pro rata exsolvant: ejus Provinciæ Ordinibus & incolis, ac inprimis Stralsundæ statum, jura ac Privilegia conservent, ac si quæ bona eorum, qui Cæsaris partes secuti sunt, in fiscum redacta fuerint, restituantur. Regina & Regnum Sueciæ omnibus fœderibus contra Cæsarem, Domumque Austriacam, ejusque socios hactenus initis renuntiet, ac intuitu hujus Provinciæ cum vicinis Ordinibus ac Regnis concordiam colat, ne ob ipsam Cæsari ac Imperio novum bellum nascatur; commercia pristinæ libertati relinquantur. Si Regina ejusque successores in ulum Regni sui delectus militum instituere velint, leges Imperii circa easdem observent, prævio consensu Cæsaris, ac præfecti Circuli, nec non solita cautione. Denique iidem ejus Provinciæ nomine tribunalibus Imperii obnoxii sint. Cæterum ut Regina duorum Præsulatuum petitione supersedere velit, denuo Cæsarei monuere, velut circa quos disponere extra Cæsaris potestatem sit; polliciti donationes Reginæ circa bona illorum præsulatuum ratas fore, aut donatariis earum pretium præsenti pecunia refundendum. Quod si tamen desistere nolint, Cæsarem declarare, Bremensem & Verdensem Præsulatum penes Reginam Sueciæ & successores fore, quamdiu Pomerania penes ipsos fuerit; hisce quidem legibus: ut illi Præsulatus indolem ac titulum suum retineant; nulla in secularem statum facta muratione. Regina in utroque Administratores constituat, qui ab illis titulum gerant; Cæsari & tribunalibus Imperii eo nomine subjecti. Capitulis, Ordinibus ac subditis illorum præsulatuum status, jura, ac Privilegia salva permaneant. Circa sacra tantisper nihil novetur. Bremensi urbi im-

1646. mediata conditio maneat, quamdiu Præſulatus ille penes Sueciam fuerit, quoad lis, quæ ſuper ea re inter Præſulatum & urbem in aula Cæſaris pendet, deciſa fuerit. Onera & tributa Imperii pro rata ab iſtis præſulatibus uti hactenus ſolvantur. Omnium harum provinciarum nomine Reginæ & ſucceſſoribus non niſi unicum in Comitiis ſuffragium competat: ſed in Conventibus Circularibus uſus in ſingulis Circulis receptus obſervetur. Præſenti Archipræſulatus poſſeſſori locus in quo reſidere queat reſervetur, cui & certi proventus annui, ſuper quibus tranſigendum ſit, concedantur. Feudo Pomeraniæ extincto Suecia his quoque præſulatibus citra exceptionem cedat. Viciſſim Regina Sueciæ non ſolum tanquam futurum Imperii membrum, ſed & velut amica & vicina Cæſari auxilio & conſilio adſiſtat. Si Galli immodicis poſtulatis inhæreant, ac bellum in Germania adverſus Cæſarem continuent, Regina ad æquas leges acceptandas illos adigat. Operam quoque Cæſari Regina navet ut Palatinus reſtituta certis conditionibus inferiore provincia adquieſcat, ſuperiore una cum dignitate Electorali penes Bavarum, & Wilhelminam lineam manente. Tum ut morte Ludovici Wurtenbergici anno 1595. vacans feudum Blaubeura cum oppigneratis locis Hohenſtauffa, & Achla, Auſtriacæ Domui relinquantur. Reliqua omnia à Suecis occupata loca, & in his quoque Halberſtadienſis Præſulatus, & Benfelda legitimis dominis reddantur. Iſthæc tamen omnia uſque ad plenam pacis concluſionem citra obligationem fore. Iſta quidem ſcripto Suecis Cæſarei offerebant. Proximo tamen congreſſu inter ſermocinandum jactabant; Cæſari placere, ut Regina & Regnum Sueciæ præter utrumque præſulatum & Wiſmariam tota Pomerania in ſatisfactionis vicem potiatur: eundemque operam daturum, ut Brandeburgicus in id conſentiat: cui viciſſim tantam pecuniæ ſummam, quanta Suecis ante hac oblata ſit, exſolvendam, & qua hæc non ſufficiat, Halberſtadienſem præſulatum ſuperaddendum. Inſuper formulam futuræ pacis latine conceptam prælegebant, quam & paulo poſt, Trautmansdorfio Monaſterium digreſſo, Lambergius & Cranius Legatis Suecicis exhibebant.

Amplior Cæſareorum declaratio. 26. Aprii.

28. Aprii.

Prima formula pacis.

§. 97. Exprimebat ea formula Ordinem propoſitionis Suecicæ. Ejus primo capite Cæſar cum Imperio atque Ordinibus Hiſpaniæque Rege utrique Regi velut hoſtes oppoſiti erant, ſecus ac Sueci monuerant. Amneſtia ac reſtitutio in civilibus ad annum triceſimum, in Eccleſiaſticis ad viceſimum ſeptimum reſtringebatur. Auſtriacæ quoque Domui pace Pragenſi conceſſa ac nominatim Blaubeura, Hohenſtauffa, & Achla reſervabantur. Amneſtia iisdem exceptionibus circumſcribebatur, quas decretum nuperum Ratisponenſe exhibebat. Clauſulam *ſalvis iis*, retinuerant, alteram autem, *juxta morem ab antiquo receptum*, ex monito Ordinum illuſtraverant, addito, ſi quis ex Ordinibus Imperii dignitate ac ditione ſit exuendus, non aliter cum ipſo quam juxta leges Imperii, & Capitulationem Cæſaream procedendum. Nemini reſtituto ſua de facto adimenda. Quod ſi cui actio intentetur, jus incorrupte juxta leges Imperii dicendum. Incluſioni Reformatorum in pacem Auguſtanam adhuc inveniebantur adjuncta verba, *ſi velint, & quiete vivant.* Capite de commerciis diſerte cavebatur, ne naves bellicæ in portus Maris Baltici, & Albim ac Viſurgim flumina adducantur, aut caſtella ad eadem excitentur, navigationi & commerciis, vicinisque moleſta; & ſi quæ jam extructa ſint, deſtruantur. In Albi quoque ab Hamburgo ad mare usque nulla vectigalia niſi antiquitus inſtituta tolerentur. Palatinum, ſi decenter ſe ſubmittat, à Cæſare proſcriptionis nexu exſolvendum, ut tamen in Palatinatu Inferiore cultus Catholicus cum omnibus juribus & reditibus ſalvus ſit. Dignitatem autem Electoralem, & quæ inde pendent, cum Superiore Palatinatu ſemper penes Bavarum manſura: Palatinum tamen octavo loco inter Electores numerandum. Excipiebantur tamen Via Montana Moguntino, & præfectura Germersheimenſis Archiducis Leopoldi hæredibus reſtituenda, tum quæ Darmſtadienſi è Palatinatu conceſſa erant, & Joannis Schœnbergenſis Comitis hæredibus vicus Neuenheimum, ac Baroni Brœmſero vicus Gaulsheimum cum locis oppigneratis; Tum ut quæcunque à Cæſare in Palatinatu Inferiore diſpoſita ſunt, firma perſiſtant. In ſatisfactionem Reginæ Sueciæ Bremenſis ac Verdenſis præſulatus, Wismaria urbs, totaque Pomerania offerebatur, quantum Cæſari circa ea diſponere fas, & ſalvo eorum quorum intereſt conſenſu ac ratihabitione, legibus ſupra expreſſis. Viciſſim Brandeburgico Halberſtadienſis Præſulatus tribuatur, quamdiu Sueciæ Reges dictas ditiones obtinerent. Chriſtiano quoque Wilhelmo Præſulatus Magdeburgici quondam Adminiſtratori ſuper annua penſione duodecies mille uncialium è reditibus ejus præſulatus peculiari capite cavebatur. Conjunctio armorum adverſus infractores pacis à Suecis articulo 17. propoſita, hactenus admittebatur, ut ad partes duntaxat nunc inter ſe bello certantes pertineret. Sed omnes aliæ lites ſive in Imperio & ditionibus Cæſaris, ſive in Regno Sueciæ ortæ ex legibus & uſu utriusque Reipublicæ decidirentur, nec Cæſarem Sueciæ, aut Reginam Germaniæ negotiis ſe immiſcere fas fore. In articulo de captivis Eduardus Bragantinus omittebatur. Denique ſuper locis ceſſis diſerte monebatur, ut ſive maritima forent, ſive mediterranea, præſidiis occaſione hujus belli impoſitis deinceps plane immunia ſint.

Ordinum de hac formula ſententia. 5. Maji.

§. 98. Ea formula cum per Legatos Suecicos Ordinibus communicata eſſet, hi conſultatione habita ſuper iſta ſententiam ſuam iisdem expoſuere, petito, ut deinceps quoque Imperii, ac præcipue Evangelicorum commoda cordi habeant. Cæterum eadem Evangelicis cumprimis parum ſatisfaciebat, quod conſilia ſua ſuper ordinanda Republica, ac firma pace conſtituenda plane ſilentio transmiſſa forent. Unde, quæ mutari vellent paſſim notabantur. Præcipue displicebat, quod omnia Pragenſi paci & Ratisponenſi amneſtiæ ſuperſtructa forent; ac cenſebant, amneſtiam citra exceptionem ſanciendam, cujus initium ad annum decimum octavum ſit retrahendum, Pragenſi ſponſione cum omnibus quæ inde pendent, plane abolita. Tum Palatinum plene reſtituendum, abrogatis ibi Romanis ſacris: nec per Auream Bullam octavum Electoratum admitti poſſe. Reſtituendum quoque, & nomine exprimendum Ludovicum Philippum Lauterenſem Palatinum, qui jam anno viceſimo tertio innocens declaratus ſit, à negotio Palatino penitus remotus: Palatinum inſuper Sulzbacenſem Chriſtianum Auguſtum; tum Wurtenbergicum, Durlacenum, Saræpontanum, Rheingravios, Hohenloicos, alios. Reddendum Brandeburgico Du-

1646. Ducatum Carnoviæ, & Præfulatui Magdeburgico decerptas præfecturas. Denique Luneburgicæ Domui quatuor auri tonnas Pragenſi pace impactas remittendas. Horum in futuro pacis Inſtrumento formando Sueci memores ſe fore polliciti ſunt. Enimvero hæc Suecos inter & Ordines agitata Cæſareis diſplicebant, quippe qui interpretabantur; id Suecos egiſſe ut Ordines in Cæſarem incitarent, quod ea formula ad iſtorum palatum non eſſet; nec digerebant, quod iſti Suecis prius quam ſibi ſententiam ſuam indicaſſent. Si Catholici Ordines pari modo cum Gallis agant, facile divulſionem Ordinum inde proventuram. Simul jactabant, eam formulam Suecis non eo fine datam, ut ad eam pacis leges concinnentur, aut eidem inhæreatur, ſed ut ſententia iſtorum duntaxat exploretur. Nec eo ſecius Sueci Electoralibus petentibus eorum, quæ inter ſe ac Principales & Urbicos acta eſſent, copiam faciebant. Ita demum & per Cæſareos ea formula Ordinibus exhibita.

Ei Cæſareis diſplicet.

Monaſterii duplica exhibetur.

§. 99. Monaſterii reſponſum ad replicam Gallorum Cæſarei Sequeſtribus exhibuerant, quo inter alia prolixe deductæ erant rationes, ob quas Cæſar Alſatia Gallis cedere non poſſet. Sed quia Sequeſtres cenſebant, ejusmodi diffuſa ſcripta extrahendo negotio, & irritandis animis facere, placebat reſectis ſuperfluis quæ in rem eſſent paucis reponere. Ita dies aliquot ſerius iſte actus Monaſterii quam Oſnabrugæ contigit. Quæ cum reſponſo Suecis dato conſpirant, ſupervacuum fuerit repetere. Quod Galli negent bellum ſibi cum *Imperio* geri, proteſtationem eſſe facto contrariam, nec Cæſarem ab Imperio divelli hoc tractatu poſſe. Agnoviſſe id Suecos tractatus Schœnbeckiano, quo Cæſar & Imperium ex una, ipſi ex altera parte conſtituti ſint. Eosdem his ipſis tractatibus profeſſos, ſe hoſtium loco habere Cæſarem, inde Catholicos omnes, & quotquot Cæſari adſtiterunt. Omnes quoque Ordines huc congreſſos Cæſari conſilio præſto eſſe. Unde pacem utique inter Cæſarem & Imperium ex una, & Galliam ex altera parte concludendam. Porro Præliminari conventione cautum eſſe, hoc conventu Hiſpanorum & Gallorum controverſias componendas; cui utique inhærendum ſit, præſertim cum Galli adeo ſolicite poſtulaverint, eandem ab ipſo Hiſpaniarum Rege ratihaberi; quo fine & ſalvos conductus utrinque datos, & Legatos Hiſpanicos huc acceſſiſſe. Gallicos quoque Legatos de hoc in mandatis habere. Quin id ipſos Gallos propoſitionis ſuæ articulo tertio præſuppoſuiſſe, dum à Cæſare ſtipulare cupiunt, ne deinceps diſſidiis Galliam inter & Hiſpaniam ſe immiſceat. Pro Lotharingo denuo tutus acceſſus poſtulabatur; quem & omnium Ordinum ſuffragia probarint. Id quoque æquiſſimum, ut vel Galli bello inter Cæſarem, Suecosque orto, his auxilia ne ferant; vel Cæſarem obſtringere omittant ad auxilia Hiſpano cum Gallis bellanti non ferenda. Si tamen alia ratione pacis firmitati caveri queat, ac Galli eam conditionem omittant, ſe quoque eidem non inhæſuros. De cætero transactionem Burgundicam anno 1548. factam utique uſu receptam contendebant, cujus vi Domus Burgundica ſemper ſeſſionem & ſuffragium in Imperio obtinuerit, tributa publice indicta exſolverit, diverſas exſecutiones pro defenſione pacis publicæ in gratiam Catholicorum Principum ſuſceperit, aliaque ibi conventa præſtiterit. Quod enim Imperium tumultibus Belgicis ſe non miſcuerit id alios ob reſpectus factum. Amneſtia ut ad annum decimum octavum retrahatur, cauſam non eſſe: cum ex eo tempore ad triceſimum usque annum Cæſari cum Gallis nullum in Germania bellum fuerit: & quæ in Italia contigerant, pace Ratisponenſi, ac mox Cleraſcana ſint compoſita, Statibus Imperii jam decreto Ratisponenſi cautum, ubi & additum fuerit: id ratum & firmum eſſe debere; in quamcunque partem incerta belli alea cadat. Eam fidem cum haut dubie Proteſtantes, ſi plena penes Cæſarem & Catholicos victoria ſtetiſſet, imploraturi fuerint; par eſſe forte in ipſos proniore, ut iidem fidem Cæſari & Catholicis ſervent. Si qui Ordines ſuperſint, quibuscum peculiariter tranſigendum Regiis Legatis videatur, id Cæſareos non defugere, modo abſque retardatione pacis, & ſalvis Imperii legibus, rectaque ratione fiat. Quæ ſuper electione Regis Romanorum Galli monuerint, Legibus Imperii, uſuque jam definita eſſe, nec ad exteros pertinere iſta arctius circumſcribere. Si quid heic dubii ſit, in Comitiis decidendum. Circa fœdus *guarantigum* à Gallis propoſitum declarabant; ſi poſt pacem ulli partium vel fœderatorum vel adhærentium conventa non ſervari contigerit, nec ea res intra triennium amica tranſactione aut juris diſceptatione terminari queat, utramque partem, & utriusque fœderatos & adhærentes junctis cum læſo conſiliis viribusque ad arma ſumenda teneri. Sed circa verba illa de *Statibus Imperii addendis*, primo declarandum, fœdus hoc publicæ per Imperium jurisdictioni impedimento eſſe non debere. Deinde cum Status Imperii velut tertios intervenientes conſtituere nil aliud ſit, quam eorum reverentiam & obſequium erga Cæſarem tollere, id quod rationi adverſetur: in ejusmodi additionem ne ipſos quidem Status conſenſuros. Non repugnare tamen Cæſarem, ut cum ipſo & Ordines conjunctim unam partem faciant, ſi Rex Chriſtianiſſimus pacis leges transgreſſus fuerit, iidem una cum Cæſare arma in Regem Galliæ arripere teneantur. Landgraviæ ullam ſatisfactionem deberi aut dari oportere negabant. Æquum etiam eſſe, ut quisque ſuo militi ſtipendia exſolvat. Circa Lotharingum denique Cæſarem in fraudem Imperii Gallorum poſtulatis annuere non poſſe; pertinere iſta ad jus Imperii, cui bellum ſe intuliſſe Galli negent. Renuntiationem, quæ à Duce Carolo facta dicitur, fœderibus cum Auſtriaca Domo, ad ea non poſſe extendi quibus ille Imperio obligatus eſt, per conventionem anno 1542. initam. Hoc in reſponſo cum multa alia Gallis diſplicebant, tum quod de Pignerolo nulla mentio facta eſſet.

Ejus contenta.

25. April.

Traut-mansdorfii artes. 27. April.

§. 100. Cæterum poſt exhibitam Suecis pacis formulam Trautmansdorfius Oſnabruga Monaſterium revertit, difficultates, uti ferebat, amoliturus, quas Catholici ſuper gravaminibus moverant. Is apud Gallos jactabat, cum Suecis omnia jam tranſacta, quibus tota Pomerania cum Wismaria & duobus Præſulatibus oblata ſit, tradita inſuper pacis formula, ut ibi nil fere deſideretur. Tum contentum adverſus Gallos oſtendere. Id quod non parum ſcrupuli ac diffidentiæ apud hoſce excitabat; eoque per Labardeum à Suecis poſtulabant; lentius feſtinarent, quo tractatus utrinque pari paſſu procedere poſſint. Cui oſtenſum longius adhuc à meta pacem Oſnabrugæ quam Monaſterii abeſſe, cum Cæſar Gallis obtulerit, quæ concedere penes ipſum ſit; Suecis aliorum bono oſtentari, quibus antequam con-

1646. sentiant aliunde satisfaciendum sit. Paulo post literas ad Collegas suos Osnabrugenses Monasterio dabat Trautmansdorfius, ut cum Suecis super omittendis hostilibus agerent; utpote quibus oblata satisfactio ac pleraque à se proposita jam probentur, exhibito insuper pacis instrumento; ac nihil amplius supersit, quam ut Ordines super gravaminibus suis transigant, circa quæ Catholici æquitatem suam Protestantibus sine dubio adprobaturi sint. Eas literas Cæsarei per Secretarium Suecis ostendebant, petito ut super illis secum colloquium sumant, aut sententiam suam per fidum hominem ipsis pandant. Eas literas cum ad alendam Gallorum suspicionem missas judicarent Sueci, citra moram per Biærneclovium Secretarium (cui Myloni antea vocabulum fuerat) Cæsareis demonstrant; hautquicquam summam pacis ac res Imperii ad Fœderatos Reges spectantes eo provectas, quo Trautmansdorfius ferat. Oblata sibi quædam, sed conditionibus ingratis, & quæ Cæsarem haut stringant. Formulam à Cæsareis exhibitam imperfectam esse, reservato jure addendi, demendique, & qua teneri non velint, nisi pace secuta. Denique super induciis nihil adhuc actum, quas præcessisse oporteat, si hostilia cessare debeant.

1646. tinaciter inhærent.

6 4 5. Cæsarei hostilia omitti postulant. 19. Maji.

Cæsarei Brisacum cedere Gallis nolunt.

§. 101. Super satisfactione Gallica inde agenti Trautmansdorfio maximam movebat difficultatem Brisacum, quod Galli retinere, Cæsarei recuperare magnopere cupiebant. Ostendebant hi, Gallos antea semper parte Alsatiæ contentos se fore declarasse. Iam totam eam Provinciam, ac præsulatus tres oblatos, queis adquieseere ipsos par sit. Gallos semper à natura fixum limitem inter se & Germaniam affectasse; nec congruere ipsos nunc cis Rhenum pedem promotum ire. Brisacum eo loco situm, ut id amitti tranquillitas Germaniæ nullo modo ferat. In alia quoque Provincia Brisacum positum, quæ magnis turbis sit involvenda primario oppido avulso, & cum Alsatia connexo. Et quia Galli asserant, securitatis suæ causa Brisacum postulari, ne ex eo noxa sibi inferatur, Cæsarem annuere, ut munimentis oppidum nudetur, ac pons ibi destruatur, tum ut in adversa ripa aliam munitionem æque validam Galli excitent. Ac ut eo facilius hos ad restituendum Brisacum permoverent Cæsarei, per Sequestres illis totam Alsatiam offerebant summi imperii jure possidendam, & ut illa deinceps à Germania non amplius penderet. Et cum ne id quidem Gallis satisfaceret, addebatur Philipsburgum itidem cis flumen situm, sed cujus velut alieni jactura levior videbatur: tum Reinfelda, & Lauffenburgum, Rheno transeundo opportuna loca: Tabernæ insuper & Benfelda, qua Sueci cessuri sperabantur. Nec eo minus Brisaco munimenta detrahenda salvo ponte. Asseverabant insuper, istud Gallorum postulatum ne Suecis quidem probari. Iidem contra Suecis atque Imperii Ordinibus ostendebant: Brisacum esse velut portam Germaniæ, cujus opportunitas Gallos invitatura sit, ut data occasione in vicinas terras se effundant. Nationem esse quietis impatientem, quæ diu ne inter se quidem, ne dum cum aliis pacem colere queat. Inter ipsos & Hispanos centum viginti Annorum spatio vicies quinquies pacem factam, toties infractam, utut sanctissimis sacramentis firmatam. Eam ob causam ipsius quoque Reginæ, quæ mox inter Ordines Imperii adoptanda sit, interesse, ne Galli cis Rhenum pedem figant. Enimvero Galli suo postulato pertinaciter insistere; quo quicquid Cæsarei obluctarentur, tandem potituros se sperabant. Et quia Trautmansdorfius receperat, se super cedendo Brisaco literas ad Cæsarem scripturum, isti jam Regem super eo oppido securum esse jusserant. Eo minus ipsis quidquam remittere integrum erat. Mediatoribus reponebatur: Suspectum sibi videri, Cæsarem tantopere circa id oppidum tergiversari. Sine dubio arcanam subesse causam, tantoque magis sibi contranitendum. Ponte salvo oppidi munimenta instaurare haut difficile fore; ea via facile istos impetum in Gallos dare, & amissa recuperare posse. Quæ nunc offerantur nova plane esse, nec à se in aulam referenda, sed super priore propositione tractatus cum ipsis ingressuros. Et postquam semel spem consensus Cæsarei fecerint, quem ipsi tamdiu expectarint, rationis non esse, eo deserto novas conditiones ferre aut admittere. Perinde ac si omissa Pomerania, de qua tamdiu disceptatum fuit, super alia Provincia nunc agi incipiat. Gallis haut obscure adstipulabatur Bavarus, ut eorum vicissim favorem in causa Palatina sibi pigneraret; & ut Gallos tanto propiores haberet firmamento sibi futuros. Ipse quippe Austriacis æmulus, Protestantibus exosus, quos tot per Annos oppresserat; nec Catholicis valde amatus, quos tributis emunxerat, quorum magnam partem ærario suo condiderat. Qui & nuper Legatum in aulam Cæsaris miserat eam solam ob causam, ut Brisaci cessionem suaderet. Cujus importunitati tandem Cæsar concedere cogebatur, cum alias Galli haut difficulter permoveri posse viderentur, ut Rhenum terminum esse paterentur. De cujus Principis consiliis Cæsarei graviter querebantur, velut per quæ ad indignas & noxias conditiones acceptandas compellantur. Eum quippe, ni omnia ex ipsius libidine agantur, statim minas spargere: suas se res sibi habiturum destituto Cæsare. Ita tandem eo res rediit, ut Cæsarei Gallis Brisacum concedere necessum haberent. Huic negotio perficiendo Trautmansdorfius longiores moras Monasterii nectebat, ac binis vicibus Gallicos Legatos invisebat, pari honore ab ipsis non recepto.

Quibus Bavarus adstipulatur.

Formula satisfactionis Gallicæ. 19. Maji.

§. 102. Jam igitur super Gallorum satisfactione scriptum Cæsarei conceperant, quod per Sequestres Gallis exhibuere, cui non pauca in fraudem Suecorum & Evangelicorum inserta erant, ut quod uno loco amitterent, alio recuperare velle viderentur. Ac primo quidem Domui Austriacæ restitui stipulabantur quatuor urbes Sylvestres, Rheinfeldam, Seckingam, Lauffenburgum, & Waldshutum cum subjecta regione ad utramque Rheni ripam, Comitatum Hauensteinum, Sylvam Nigram, Superiorem & Inferiorem Brisgoviam, totamque Ortenaviam. Tum ut commercia in Rheno libera sint, nec novis vectigalibus onerentur. Amnestiæ decretum anno quadragesimo primo Ratisponæ promulgatum salvum permaneat: Dignitas Electoralis cum Superiore Palatinatu Bavariæ Duci, & lineæ Wilhelminæ perpetuo relinquatur. Palatinus octavo Electoratu, & inferiore Palatinatu certis sub legibus potiatur. Circa gravamina Augustanam formulam professis haut permittatur duriores Catholicis conditiones extorquere, quam hactenus ab hisce oblatæ sint. Suecici Legati præsulatus Osnabrugensem & Mindensem, tum Monasteriensia oppida Vechtam & Meppam petere desistant. Brandeburgicus in Pomeraniæ vicem Halberstadiensi Præsulatu, cujus status Ecclesiasticus im-

Galli eidem pertinaciter inhærent.

mu-

1646. mutandus non sit, adquiescat, nec Cæsar ipsi ad ampliorem pensationem teneatur. Cassellani nihil ad Moguntinam, Colonienſem, aut Fuldenſem ditionem ſpectans in ſatisfactionem petant. Lotharingus reſtituatur. Pax cum Hiſpano ſimul concludatur, eaque communi inſtrumento inſeratur. Rex Galliæ declaret, quid auxiliorum Cæſari adverſus Turcam præſtiturus ſit. Denique Archiducis Leopoldi hæredibus in ſolatium ceſſarum ditionum quinque uncialium milliones exſolvantur. His duntaxat ſub conditionibus Cæſarei Gallis annuebant tres præſulatus, Metenſem, Tullenſem, Virodunenſem, urbemque Imperialem Metum, Pignarolum item & Moyenvicum, Briſacumque cum adjecto agro ad canalem Rheni, cui à molendino cognomen: præter hæc Sundgoviam cum utraque Alſatia. Addebatur, ut Galli debita, queis iſtæ ditiones hærebant, in ſe reciperent: quæ ex linea Borbonica extincta ad Auſtriacos redituræ ſint. Relinquat quoque Rex Galliæ Ordines tam ſacros quam ſeculares in Alſatia ſitos Imperio immediate ſubjectos veteri libertati ac juribus, ac præſidia illis locis, nominatim Tabernis & Benfelda deducat, neciſtos novis ac in Germania inuſitatis Parlamentis ſubjiciat. Privatorum quoque bonis hæc ceſſio fraudi non ſit, ac omnes vaſalli, ſubditi, oppidani, & incolæ immobilia ſua bona abolitis confiſcationibus recuperent. Philipsburgo præſidium Gallicum educatur, idque Spirenſi Præſuli reddatur. Comitatus Achla, & Dynaſtia Hohenſtauffa, & Blaubeura penes Domum Auſtriacam maneant. Hohentvvila autem in Nellenburgico Landgraviatu ſita munimentis nudetur. Denique Auſtriaci, quamdiu Briſacum in Gallorum manibus fuerit, Lindaviam ad Lacum Bodamicum ſuo milite inſideant.

Gallorum ſuper eadem declaratio.

§. 103. Sed & Gallis placebat ſuper ſatisfactione ſua tranſigere, his tamen legibus, ut quæ nunc agantur, non prius valida ſint, quam reliqua omnia communem Imperii ſalutem ſpectantia ſimul tranſacta fuerint; tum Reginæ Sueciæ ac Landgraviæ ſatisfiat, & heic concluſa ab Ordinibus rata habeantur. Oblatas porro terras hac lege acceptabant, ut eæ in perpetuum ad Regnum Galliæ ſpectent ſupremi Imperii jure, nullo amplius cum Germania nexu. Briſaci territorium per Deputatos utrinque definiatur, ac Cæſareis liberum ſit, tres vicos ad id oppidum ſpectantes longius in Briſgovia ſitos propioribus fundis permutare. Ne quis locus inter Baſileam & Philipsburgum muniatur, neque opera excitentur, quibus Rhenus alveo ſuo dimoveatur. Neuenburgo munitiones detrahantur. Æs alienum, quo cedendæ Provinciæ oneratæ ferebantur, prius diſtincte exprimi volebant, quam ſuper ejus ſolutione mentem ſuam declararent. Ut poſt extinctam Borboniorum lineam eæ terræ ad Auſtriacos rediirent, id adſpernabantur. De iis, quæ ſuper novo Parlamento monebantur non prius ſententiam ſuam expoſituri erant, quam viſa formula ceſſionis, ut judicare poſſint, qua ratione jus incolis eorum locorum deinceps dicendum ſit. Philipsburgo ut Cæſar ſe ingerat opus non eſſe, ſed ſuper eo inter Regem & Electorem Trevirenſem tranſactum iri, accedente poſt Cæſaris & Imperii adprobatione. Litem inter Domum Auſtriacam, & Wurtenbergicos privatam eſſe, quæ Regem non tangat; unde hunc non repugnaturum, quo minus iſti ex æquo ſatisfiat. De Hohentvvila & Lindavia prius cum Duce Wurtenbergico, & Ordinibus Imperii communicandum. Ut loca à Cæſareis expreſſa reſtituerentur, Galli annuebant, etſi antea propoſuiſſent, illa Bavaro pro creditis tredecim millionibus in ſolutum danda, quo Palatinus partem ſuperioris Provinciæ recuperare poſſit. Porro uti Regi Galliæ in loca à ſe reſtituenda, ita Cæſari in cedenda nihil deinceps actionis fore. Navigia Rheno commeantia Briſaci ſiſtere, & perluſtrare liceat. Super Amneſtia cum fœderatis conſilia ſibi conferenda. Inferiorem Palatinatum abſque exceptione reſtituendum, prout is à Palatino poſſeſſus fuerit, quo tempore inde expellebatur, libero duntaxat Catholici ritus exercitio. De ſatisfactione Succica cum iſtius Regni Legatis agendum, quos non credant eo modo Oſnabrugenſem & Mindenſem præſulatum poſtulaſſe: nec defore alia media, per quæ iſtis ſatisfiat. Landgraviam utique penſatione dignam, eamque in poſſeſſione eorum tuendam, quæ ipſi ex ſucceſſione Marpurgenſi debentur. Lotharingicam cauſam his tractatibus admiſceri non poſſe. Si tamen Dux ille armis poſitis Legatos in Galliam mittat, in honorem Cæſaris amice eos recipiendos, ac ſuper executione tranſactionis antea cum Duce initæ ex æquo conveniendum. Per id tamen negotium huic tractatui moram non fore. Cæſar quoque eidem Duci auxilia ne præſtet, quæ nec Rex Duci adverſus Cæſarem præſtiturus ſit. Cum Hiſpanis pacem ſe concludere paratos. Sed ſi Hiſpani reſtitutionem eorum, quæ hoc bello per Gallos recuperata ſunt, conſtanter pertendant, contra Regi Galliæ de iis, quæ majoribus ipſius præteritis bellis erepta ſunt, ſatisfacere abnuant, in aperto eſſe, ipſos pacem nolle, nec æquum eſſe, Germaniæ pacem ideo differri. Auxilia adverſus Turcam, & refuſio Leopoldi Archiducis hæredibus antequam annuatur, prius videndum, qui ſtatus cedendarum Regi terrarum ſit, & quæ æris alieni ſumma. Benfelda penes Præſulem Argentoratenſem maneret, munimentis tamen dejectis, & caſtello Rheinaviæ deſtructo. Eandem legem Tabernis, & arci Hohenbaaræ dici; cujus oppidi cives ad neutralitatem accurate obſervandam, ac tranſitum copiis Regiis, quoties poſtulabitur, concedendum obſtringendos. Hanc declarationem Galli inſciis Suecis, Haſſiſque fecerunt, qui tamen aliunde ejus exemplum nacti fuerant. Id quod Roſenhahnius cum Longuevillium Ducem inviſeret, exprobrabat; hoc fruſtra excuſante, ejus deſcribendæ ſpatium non fuiſſe; cum jam ante octiduum eandem exhibuiſſent. Ea re Legati Sueci graviter offendebantur. Ipſi quippe, cum Labardæo denuntiaſſent, ſe cum Cæſareis ſuper formula pacis exhibita collocuturos, atque hic iſtud haut probaſſet, eam rem diſtulerant. Unde Galli à prævio pacto, quo omnia utrinque pari paſſu agenda erant, longius diſceſſiſſe arguebantur, non de propriis tantum rebus, ſed & illis, quæ ſocios cauſamque communem ſpectent, ipſis inconſultis, & clanculum ſententia ſat intempeſtive expromta. Cæſarei tamen Gallorum declaratione haut quidquam ſe adquieſcere oſtendebant, ac Trautmanſdorfius velut re deſperata, Viennam ſe reverſurum ſpargebat, ſtatim atque Oſnabrugam adiiſſet, ubi & mox iterum adpulit.

Galli hanc declarationem clam Suecis faciunt. 26. Maji.

De quo Sueci queruntur.

27. Maji.

29. Maji. De ſatisfactione Succica.

§. 104. Eundem à tota Pomerania Suecis cedenda haut alienum fuiſſe ſupra diximus. Et

1646. Gallis persuasum erat, Suecos eadem potituros, ut tamen Electori pro illa refusio fieret, differentes se in gratiam Reginæ, & accelerandæ paci potius de suis postulatis quid remissuros, ut isti tanto uberius satisfieri queat. Sed Brandeburgicorum Legatorum dispar erat sententia. Lœvvio Witgensteinii pervicacia displicebat, qui & apud Suecos proposuerat, ut Electori loco Pomeraniæ inter alia Glogovienſis & Saganenſis ducatus in Sile-
7. Maji. sia daretur. Simul ut Principis sui extremam sententiam exquireret, ad ipsum proficiscebatur.
3. Maji. Ast Witgensteinius initio præter Rugiam, insulam & præfecturas Bartham, & Tribsesam nihil
25. Maji. offerre. Post Suecis adspernantibus citeriorem Pomeraniam annuere, ut tamen Electori paris
6. Jun. pretii terræ vicissim darentur, totam Pomeraniam præfracte abnegare. Idem paulo post ab Electore ad se scriptas literas Suecis ostendit, quibus significare hic jussus est, se jam deprehendere quam fraudulenter Cæsarei cum ipso agant: unde & alia sibi consilia ineunda fore. Tum scire cupiebat, num Regina, si pax procedat, parte Pomeraniæ contenta esse velit, & quid pro ea sibi dandum? Aut bello continuato num Reginæ placeat arctius Electori jungi renovato armistitio, aut fœdere inito. Cui Oxenstierna reponebat: Reginam utique toti Pomeraniæ insistere, ut tamen eadem Electori abunde penseretur operam daturam, modo norit, quid ipsi præcipue arrideat. Sed neque de hoc, neque de conditionibus fœderis certi quid expromere volebat Witgensteinius, nisi quod Halberstadiensem præsulatum, de quo præter Glogoviam, & Saganum obiter mentio injecta
Evangelicorum Ordinum sententia. 15. Maji. fuerat, velut imparem adspernaretur. Ast Evangelicorum Ordinum ablegati, Altenburgicus, Vinariensis, Luneburgicus, alii, cum, quæ ad extremum Suecis super ea re sententia tederet, frustra expiscari conati essent, demum ipsi sententiam suam exponunt. Se quidem totam Pomeraniam Reginæ non invidere, cujus merita longe ampliora lubenter agnoscant. Ac inter alia non dissimulabat Lampadius, Domum Brunsvicensem anno tricesimo eo redactam, ut è septuaginta duabus præfecturis non nisi sex illi superfuerint; sexaginta sex à Cæsareis abreptas, ac hinc inde distractas: quarum recuperationem post Divinum Numen Suecorum armis debeant. Tamen cum Brandeburgico parum constet, à quo refusio ipsi præstanda sit, eum omnimodo totius Pomeraniæ cessioni obnixurum, quicquid demum ex pervicacia secuturum sit. Unde videri sibi, Reginam sola Citeriore, aut si malit Ulteriore Pomerania adquiescere posse. Ita Electori querendi, aut refusionem petendi causam non fore. Nam ni Gustavi Regis felicia arma intervenissent, ne Marchiæ quidem possessionem ipsi tutam fuisse futuram; nedum ut Pomeraniæ hæreditatem cretu-rus fuerit. Sane actum jam à Fridlando Pomeraniæ Principem, ordinesque provinciales, ut si Stralsunda Cæsaris voluntati resistere pergeret, belli sumtus, ac dispendia ipsi exsolverent; quo nomine tantisper Pomerania hypothecæ nomine detinenda fuerit. Magdeburgicum & Halberstadiensem præsulatum ipsi succedaneum dari commode non posse. Istius reditus totius Pomeraniæ proventum superare; etsi hæc forte situ magis opportuno sit. In Halberstadiensem Luneburgicæ Domui jus esse, in ejus alienationem haut facile consensuræ. Satis haberet Elector alterutram Pomeraniæ partem retinuisse: præsertim si meminerit, Majores ipsius ante centum abhinc annos Brandeburgicum, Havelbergensem, & Lebusiensem præsulatus non solum ad secularem conditionem redactos sibi vindicasse, sed & tributa ex iis Imperio debita detinuisse, in summam ingentem exsurgentia: quorum nomine, quæ adversus ipsum competat actio jam extingui queat. Ejus quoque majores Borussiam Imperio avulsam Poloniæ subjecisse. Alii tamen, ac cum primis Cassellani, majus erga Brandeburgicum studium ostendere, qui pro tota Pomerania præter Crosnensem, Carnovienſem, Glogovienſem, ac Saganenſem Ducatus Halberstadiensem quoque præsulatum, & post Administratoris obitum Magdeburgicum pensationis in vicem proponebant. 1646.

De commerciis Principum sententia. §. 105. Quæ super Commerciis ab Urbicis monita fuerant, Principalibus haut ex asse probabantur. Ea de re in Magdeburgici sententiam scripto concepram cæteri discessere. Displicebat illis Imperiales urbes sese cum Hanseaticis combinasse, cum harum ab illis dispar plane conditio, & earundem multæ citra controversiam Principibus subjectæ forent. Inusitatum quoque esse, Hanseaticorum missis legatorum vocabulum tribui. Dispositionem circa commercia primario penes urbes esse, id fraudi Cæsari, Principibusque, quin & privatis fore. Unde ante omnia Cæsaris & Ordinum monita heic respicienda. Alias facile probabatur recens inventa onera in fluminibus abrogari, ac non nisi ab antiquo constituta vectigalia retineri: nec in posterum nova introduci, aut vetera augeri nisi de Cæsaris & Ordinum sententia: Manufacturas à solis Urbibus vindicari ferendum non esse, velut monopolium redolens. Non tamen repugnabant, quo minus fœdus Hanseaticum, qua commerciorum commoditatem spectat, confirmetur, modo id Ordinibus fraudi non sit. Reliqua facile probabantur. Enimvero Suecis gratum fuit, ipsos Ordines sese Hanseaticorum postulatis quibusdam opponere. Et scripserat Regina Legatis, ut adversus istos Principibus faverent, quod Hanseatici in bello Suecos auxilio non sublevassent: ac prima istius fœderis origo adversus Septentrionalia Regna esset instituta; unde & florentibus ipsorum rebus semper litibus cum hisce Regnis involuti fuerant. Sed nec obscurum erat, Hanseaticos abolitionem vectigalium in portibus Maris Baltici hoc bello introductorum quærere; quæ ut retinere conarentur Legati, à Regina jussi erant.

Reformatorum monita, 7. Maji. §. 106. A Legatis Suecicis Reformati scripto petiere, ut suspecta illa verba, *Si velint & quiete agant*, à Cæsareis suæ formulæ infarcta, utique expungerent, quippe queis nova fundamenta debilitandis Protestantibus jaciantur, dissidiorum semine occulte sparso: Cæterum æque se pacis sacræ & profanæ, quam alios Ordines, capaces, nunquam pace Augustiana legitime exclusos. A Suecicis Legatis non ideo sui mentionem differte factam, velut nunc primum in pacem recipiendi sint, sed quia Catholici subdole ipsos eadem excludere fategerint. Nec in universum Suecos nova Evangelicis adquisitum, sed vetera conservatum ire. Plane à præsentium conditione temporum abhorrere, Evangelicos in partes discedere, ac unam partem alteri impingere; quod deinceps ansam præbiturum sit universorum vires frangendi. Multo minus per Catholicos excitatam controversiam super exclusione Reformatorum indecisam relinquendam, paratam turbandis Evangelicorum rebus materiam. Jam luculentam porrigi occasionem Suecorum providentia Catho-

1646. Catholicis viam dividendis, & debilitandis Evangelicis in perpetuum intercludendi.

Palatinorum monita circa formulam pacis.

§. 107. Circa eandem pacis formulam nuper à Cæsareis exhibitam Palatini Legati plura notabant, quæ per existimationem & conscientiam ferri à se haut possint. Electorem neque delicti, neque proscriptionis in se factæ sibi conscium. Ipsum ex pacto majorum, ac per leges Imperii cum nativitate plenum jus ad dignitatem, & ditionem Palatinam adquisivisse; nec in parentem ipsius acta eidem fraudi esse; qui nulla judicii forma damnatus, nec ullius criminis legitime convictus sit. Eadem quoque una cum inani proscriptione cum ipso sepulta, & à Regibus Fœderatis semper improbata. Nec adparere, quare præter tanta mala tamdiu exhausta nunc dignitatem suam Bavaro relinquere debeat. Ditiones itidem vi legum & primogenituræ, non hæreditario jure ipsi deberi, quæ per injuriam tamdiu detentæ fuerint: unde easdem abolitis in contrarium actis in priorem statum reponi par esse: ac ab omni ratione abhorrere, easdem alienis debitis onerari. Sane Bavarum nihil ipsum poscere. Et si quid omnino in tertium devolvendum sit, id prius ad liquidum deducendum, ac num jure nitatur ea prætensio investigandum. In Germersheimensem præfecturam Austriacæ Domui nihil plane juris competere; nisi quod anno vicesimo primo per vim occupata, & hactenus possessa sit. Oppidum fortasse paucis cum vicis ab Imperio quondam pignori oppositum per Palatinos ex privilegio suo exsoluta sorte in se translatum: de quo tamen nulla acta extent; & sufficere, quod Palatini eandem cum aliis pignoribus ab Imperio velut feudum agnoscant, ad quod tuendum Cæsar jurata ex capitulatione teneatur. Ludovicum Darmstadiensem anno vicesimo primo præfecturam Uzbergensem, & dimidiam partem communionis Umstadiensis ob ingruens ab Hispanis periculum à Regimine Heidelbergensi in depositi locum petiisse, quandocunque reposceretur, una cum reditibus restituendam. Post anno vicesimo tertio obtentu damni à Durlaceno & Mansfeldico exercitu mutationem possessionis à Cæsare astu obtinuisse. Cujus filius Georgius anno tricesimo quinto arcem oppidumque Caubam, & vectigal ibi Rhenanum per injuriam invaserit. Anno 1461. & 1463. loca quædam ad Viam Montanam in Fridericum Primum ob auxilia Archiepiscopatui Moguntino præstita titulo emptionis cum pacto adjecto de reluendo pro insigni summa pecuniæ translata; qualis translatio ex ejus seculi more oppignoratio solebat vocari. Ea per ducentos annos quiete possessa, nemine interim reluitionem offerente. Tandem anno vicesimo primo per Hispanos occupata Moguntinum eodem violentiæ vitio invasisse. Equidem anno vicesimo primo Archiepiscopum Joannem Schweickartum reluitionem Regimini Heidelbergensi obtulisse, nunquam tamen præstitisse; cui & post eadem ex mera donatione Cæsarea remissa dicatur. Præfecturam Neuenheimensem Joannem Carolum Comitem Schœnbergicum nuda Cæsarea donatione adquisivisse. Eadem temporum iniquitate Baronem Brœmserum vicum Gaulsheimum ad Rhenum, & Monasterium ad Næham à Ferdinando II. cum Palatinatus esset, aucupatum. Hæ donationes si firmæ persistant, non nisi miserum Palatinatus sceleton superfuturum. Bona sacra per Hispanos & Bavaros occupata, post ex parte in Jesuitas, aliosque translata, quæ una cum sacris in pristinum statum reponi Evangelicorum interest. Enimvero ne quid ponderis ea scriptio haberet, Bavarici fategere, qui Gallos cumprimis in partes suas pertraxerant, apud quos mire extollebant, quam præstabilem operam circa Regum satisfactionem navassent. Quo colore & Suecos sibi adjungere nitebantur. Sed & iidem quorundam Evangelicorum suffragia, Darmstadiensis, Bayrutensis, & Onolzbacensis promissa pecuniæ summa, tum Wurtenbergici ostentata plena suæ ditionis restitutione, conciliatum sibi iisse dicebantur. 1646.

Bavarici contra nituntur.

Saxonici Legati Suecicos invisunt.

§. 108. Inter hæc Electorales Saxonici Legati cum aliquamdiu Osnabrugæ egissent, ac interea neque Suecos ipsi salutassent, neque ab his salutati essent, tandem cum ab se initium faciendum esse cernerent, Suecis accessum suum denuntiarunt, petentes ut eodem, & non majore honore, quam Trautmansdorfius ipsis detulerat, exciperentur. Id quod & factum; ac interjecto die idem salutationis honos ipsis repositus. E sermonibus ipsorum colligebatur, iisdem haut placere amnestiæ initium ad annum decimum octavum retrahi, ne universum Ferdinandi II. regimen damnari videretur: sed melius fore intermedium aliquem terminum constitui. 26. Maji.

Ragozii novæ molitiones.

§. 109. Circa idem tempus Croisius, qui aliquandiu Galliæ Regis nomine apud Transsylvanum legatus fuerat, Monasterio Osnabrugam veniens ejus Principis literas Suecis ostendit, quibus de inconstantia & suspicione Turcarum Imperatoris querebatur, per quam necessitas sibi allata sit cum Cæsare transigendi. Ast hunc multis partibus à pacto discedere, inter alia quibusdam templis non restitutis, & nonnullis insuper ereptis. Unde se denuo ad arma in Cæsarem sumenda pronum testabatur, ingentes sibi pecuniæ summas deposcens, ac ut præsenti paci includatur. Legati Suecici hac de re ad Reginam relaturos se promittebant; simul expedire judicabant, ejus Principis studium in partes retineri, quoad pateret, quo res evasura sit, ut si Cæsar forte pacem abnueret, oblata societas in usus verteretur. Interim in destinatis suis clam obfirmandum, ac spe animos ejus alendos, ut Cæsar ista suspicione perstrictus eo facilius paci se adplicet. Idem Croisius pro Electore Colonienſi ut neutrarum partium esse liceret ambibat, cui infusa tunc in Westphaliam Suecorum arma metum incussérant; quam & Osnabrugensi Præsuli è præliminari pacto deberi contendebat. Ac de Colonienſi quidem Legati rem ad duces bellicos rejiciebant; ad quos cum mittere vellet Elector, Cæsarei literas tuti itineris abnuebant. Nam metus erat, cum Brandeburgicus & Saxo jam apertas, Trevirensis tacitas cum hoste inducias agitarent, ne quarto nunc Electore eandem viam insistente Cæsar solus destitutus ad duras pacis leges compelleretur. Circa Osnabrugensem responsum; prævia conventione nil aliud cautum, quam ut inter Gustavum Gustavi F. & Franciscum Wilhelmum Præsulem res in præsenti statu permaneat. De cætero huncce leges neutralitatis haut quidquam observasse, sed quacunque datum fuerit Cæsareis auxilia submisisse, Suecis damna intulisse. Nec eo minus arma ab isto abstinenda Croisius contendebat, ne isthac occasione securitas Legatorum bello in vicinia desæviente turbaretur.

Colonienſis & Osnabrugensis neutralitatem affectant.

§. 110.

1646. Ulterior circa Amnestiam negotiatio.

§. 110. Trautmansdorfio Osnabrugam reverso super capitibus adhuc controversis disceptari iterum incipiebat. Ubi maximam difficultatem praebebat temporis Articulus, à quo Amnestiæ principium esset faciendum, Suecis Anno decimo octavo, Cæsareis tempori Pragensi paci præfixo inhærentibus: quorum & hi diserte testabantur, si Sueci ita obnixe suo termino insistant, nullam pacis spem esse, quod Cæsar malit extrema tentare, quam Patris sui acta plane subversa videre. Interim de intermedio tempore proponebatur, ut Annus vicesimus quartus principium Amnestiæ constitueretur, hac tamen lege, ut quibus per illum non consulatur, qui tamen justas restitutionem petendi causas habeant, peculiariter satisfieret, eorumque mentio diserte in pace exprimeretur. Id principium Cæsarei demum circa sacra & civilia probavere. Sueci ab Ordinibus postulabant, ut extremam sibi, à qua discedendum non foret, sententiam panderent. Et Urbici quidem eum terminum probabant, quippe per quem quatuor superioribus Circulis, tum Westphalico, & utrique Saxonico consuleretur, præter Dunckelspulam, & Biberacum, quarum querelæ ante Annum decimum octavum initium ceperant. Huic sententiæ Electorales Saxonici, & ex Principalibus non pauci accedebant. Altenburgicus tamen, Vinariensis, ac Luneburgicus decimo octavo Anno adhuc insistebant. Galli quoque censebant, si Ordines istum temporis Articulum probarent, Cæsareis heic facile concedi, ac intermedium spatium acceptari posse. Sed Suecis, cum non nisi de Anno decimo octavo in mandatis haberent, ad Reginam res referenda erat.

De ditionibus hæreditariis.

§. 111. Enimvero circa hæreditarias Cæsaris Provincias conveniri plane non poterat, Cæsareis jactantibus, Ferdinandum malle omnia subverti, quam pati, ut circa subditos suos lex sibi dicatur. Indignum esse à Regina & Ordinibus talia tentari. Cæsari haut animum esse statum Sueciæ refringere, aut Ordinum jura territorialia turbare. Idem à Regina expectare. Multo minus Ordinibus fas esse ista postulare, cum omnes pari jure in sibi subjectos gaudeant. Unde si Austriacæ Domui heic quædam præscribere velint, deterioris hanc fore conditionis, quam infimum Ordinum, cum tamen ea inter Principes primum locum sortiatur. Inprimis hanc rem Trautmansdorfius magna cum contentione agebat, non solum apud Suecos, sed
25. Jan. & præcipue apud Evangelicos, quibus ad se evocatis declarabat: Cæsarem neque vi, neque commodo ad istud permotum iri. Publicum exercitium Augustanæ Formulæ in ditionibus Cæsareis causam esse omnium malorum, quibus Germania conflagraverit. Inde ortas turbas Bohemicas, aliarum Provinciarum seditiones, à Palatino acceptatam Bohemicam Coronam, & omnium sequentium malorum catenam. In Regno Bohemiæ vix centum supereſſe Augustanæ Confessioni addictos, paucos quoque in reliquis Provinciis restare, præter aliquot Nobiles in Austria, ad quorum sacra Cæsar semper connivere sit solitus. Omnes igitur hasce difficultates ab Exulibus Bohemicis proficisci, quibus cavendum tamen sit, ne ea res demum exitio vertat, Cæsarque reliquos eorundem reditus millionem excedentes in fiscum redigat, bello continuando impendendos. Cui ab Evangelicis responsum; Conscientiæ suæ grave fore hanc causam plane deserere: nec vitio sibi dari posse, si eadem sacra professorum miseriam saltem intercedendo sublevare conentur. Aft Succici Legati, cum nondum ab Anno decimo octavo discedere liceret, *Literas* quas vocant *Majestatis* à prioribus Cæsaribus concessas ingerebant, queis frui subditos Provinciarum hæreditariarum par sit. Reginam ferre non posse, illorum conscientias tam aspero jugo subjici. Cæsari leges non præscribi, sed id tantum postulari, ut Provinciales rite quæsitis juribus ac Privilegiis relinquantur. Sed Cæsarei sententiæ suæ inhærere, potestatem reformandi sacra cum jure territoriali connexam ostendere, ac nil nisi flebile migrandi beneficium in octo aut decem adhuc annos prorogandum indulgere. 1645.

Nova Catholicorum super gravaminibus declaratio.

1. Jun.

§. 112. Super Gravaminibus Catholici constituerant non amplius cum Evangelicis colloquia agitare, sed Trautmansdorfio, Collegisque ipsius eam rem committere; cui & ulteriorem suam declarationem, quam vocabant, exhubebant, per quem illa Evangelicis tradebatur. Ubi primo loco hanc conditionem præmittebant; cum Evangelicis ex hac transactione plus emolumenti, quam antea habuerint, accedat, ipsi vicissim decreto Ratisponensi circa Amnestiam adquiescerent. Bonorum sacrorum postliminio in centum Annos à die conclusæ pacis indulgebatur, interim actiones Catholicis eo nomine competentes suspenderentur, via facti in perpetuum præclusa. Reservatum Ecclesiasticum immotum persisteret. Mediata bona sacra, quæ Catholici die 12. Novembris Anno 1627. possederint, aut adhuc possideant, ubicunque sita sint, una cum hominibus Ecclesiasticis, sacris, juribus ac reditibus suis relinquerentur, nec à Protestantibus turbarentur. Salvæ tamen manerent inter utriusque religionis consortes super his factæ transactiones peculiares, ut & res judiciali sententia decisæ. Manerent Pontificii mensis sui, & quæ collationes per Concordata Germaniæ ipsi competunt, uti & Cæsari primariæ preces. Possessores istorum præsulatuum Evangelici Annatas & Jura pallii, quæ Catholici Papæ, Cæsari exsolverent. Catholicis Canonicis illorum præsulatuum statis horis sacra sua colere liceret. Eorundem possessoribus à Cæsare post præstitum homagium indultum administrandi concederetur. Circa sessionem & suffragium in Comitiis hactenus receptus mos permaneret. Circa Imperiales urbes Pragensi pace staretur. Equester Ordo in possessione vel quasi exercitii religionis, quæ 12. Nov. st. n. Anno 1627. fuerit, permaneret. De jure emigrandi disponere penes Ordines esset, circa quod Catholici æquam moderationem pollicebantur. Ecclesiastica Jurisdictio etiam circa causas matrimoniales suspenderetur, si utraque pars Augustanæ Confessioni sit addicta. Circa reliqua Episcopis suum jus permaneret. Gravaminibus Ecclesiasticis hoc conventu decisis, ac rite dispositis reditibus ad sustentationem Judicii Aulici & Cameræ Spirensis, pluribus dicasteriis opus non fore. Præsentatio Judicum hactenus recepta maneret; in causis tamen ex pace religionis descendentibus semper pares numero utriusque Religionis judices sederent. Cæsar quoque certum numerum Assessorum Evangelicorum Curiæ Aulicæ adscriberet. Denique in Comitiis circa causas religionis major suffragiorum pars ne prævaleret.

Evangelicorum ad eam responsio.

§. 113. Aft Evangelici, queis causam suam solis Cæsareis committere haut tutum videbatur, quæ sua circa istha hæc sententia foret, illis juxta ac Succis scripto tradebant, istamque his commendabant,

ut

1646. ut tamen inſciis Ordinibus & abſque eorum conſenſu nihil ſtatuerent. Eo ſcripto rejiciebatur conditio à Catholicis præmiſſa, velut à præſenti negotio aliena, nec ipſis Catholicis proficua, ſi actiones ex injuriis ante triceſimum Annum ſibi illatis firmæ adhuc perſiſterent. Et quare quieti patriæ per Amneſtiam Ratiſponentem conſultum non ſit, alibi ſat manifeſte demonſtratum. Negabant quoque Evangelici ex hac tranſactione emolumenti quid ſe capere, cum Catholicis præter tres Electoratus triginta tres Epiſcopatus, & ſeptuaginta una Prælaturæ maneant: Evangelicis contra ſedecim duntaxat Epiſcopatus, & ſex Prælaturæ inter Ordines Imperii locum ſortitæ relinquantur. Nec ſufficiebant ſexaginta Annis additi quadraginta, quibus elapſis Catholicis actio ſalva maneret, nulla mentione amicæ compoſitionis facta. Ab Anno quoque octavo decimo ad viceſimum ſeptimum multa contigiſſe Evangelicis noxia, quæ ad priorem ſtatum reducenda ſint. Par quoque eſſe, ut ſepoſito Reſervato Eccleſiaſtico ejuſmodi æqualitas conſtituatur, per quam quicquid juris Catholici in ſuis ditionibus exerceant, id Evangelicis quoque ſuis in Provinciis permiſſum ſit. Alias prius propoſita hinc inde illuſtrabantur. Circa primum gravamen monebant; Præſulibus ad alia ſacra tranſeuntibus pro dignitate, ac præſulatus captu ad vitam reditus, quibus ſuſtententur, aſſignandos. Id annuebant, ut qui Catholicorum Canonicorum numerus Anno decimo octavo fuerit, deinceps permaneat; Evangelicis tamen ad Catholicorum beneficia ſacra acceſſus non plane intercluſus ſit. Simul monebant, in quibuſdam Cathedralibus ſedibus familias nobiles urbanas Doctores, alioſque idoneos viros excludi; id quod emendandum. Evangelicis in bona ſacra ſuis in ditionibus ſita, quorum poſſeſſio Anno decimo octavo penes Catholicos fuit, recepta jura permaneant. Circa ſubditos Evangelicos Catholicorum Ordinum inprimis mentio fiebat Equeſtris Ordinis, Urbium, ac incolarum Præſulatuum Mindenſis, Oſnabrugenſis, Halberſtadienſis, Hildeſienſis, Monaſterienſis, Paderbornenſis, Fuldenſis, Eichsfeldiæ, & Corveienſis Abbatiæ: tum Erfordiæ, Huxteræ, Hulpolſteinæ, Heideccæ, & omnium Neoburgici ſubditorum, ut ſi quæ pacta ſint inita, libertatem ſacrorum & conſcientiæ illorum lædentia, irrita declarentur. Sulzbacenſis quoque Palatinus una cum ſubjectis in ſtatum Anni decimi octavi reponatur, abolitis à Palatino Wolfgango Wilhelmo in contrarium actis. A ſolo dominio directo, aut jure gladii jus reformandi ſacra ne dependeat, nec hoc obtentu circa ſacra in feudis quidquam novetur. Edictum Anni viceſimi noni hoc modo ultro corruiturum judicabatur. Circa juſtitiam unum adhuc dicaſterium poſtulabatur, cujus ſedes Halberſtadii aut Hildeſiæ eſſet, quoad Magdeburgum inſtauratum ſit, ac ita quidem, ut judicio Aulico Circuli Auſtriacus & Bavaricus, Cameræ Spirenſi uterque Rhenanus, Franconicus, Suevicus, & Burgundicus, novo tribunali uterque Saxonicus & Weſtphalicus ſubjiciatur.

Saxonicorum ſententia. 3. Jun.

§. 114. Aſt Saxonici Electorales, etſi nihil in mandatis ſibi datum ferrent, velut privato auſu reliquis inſciis novum temperamentum Trautmanſdorfio propoſuere: ut circa bona ſacra, via facti in perpetuum excluſa, via juris centum ad Annos ſuſpendatur; qui ad alios centum ptorogentur, ubi interim res amice tranſacta non fuerit. Reſtitutionem ab Anno viceſimo quarto faciendam: ſi qui ante eum annum læſi fuerint, illis pro re nata conſulendum. Evangelici Præſules ad Comitia & alios Imperii Conventus vocentur, cum ſuffragii jure. Ferdinandina quoque declaratio Anno 1555. d. 24. Julii Auguſtæ data valida ſit. Bohemis, Moravis, & Auſtriacis liber ſit juxta Auguſtanam Formulam cultus; ac nominatim Egræ, quæ Imperialis Urbis ſit. Sileſia, & Uratislavia urbs tanto magis in priſtinam conditionem reſtituatur, quod Elector Saxoniæ ex Cæſaris autoritate fidem ſuam interpoſuerit. Jus emigrandi Evangelicis ex pace Religionis plane liberum ſit. Majora ſuffragia in contributionibus non valeant, niſi quando adverſus Turcam auxilia ſunt conferenda. Judicium Aulicum concurrentem cum Camera Spirenſi juriſdictionem retineat, qua cedere Cæſari ignominiæ ſit futurum: utrinque tamen utriuſque Religionis aſſeſſores pari numero ſint. Contra Trautmanſdorfius cenſebat; quæ ſuper Provinciis hæreditariis peterentur, concedi non poſſe, niſi quod jus emigrandi ad octo Annos prorogari, excurſus ſacrorum cauſa ad vicina Evangelica loca tolerari, & in Sileſia Duces ac Ordines, exceptis Ducatibus ad Cameram Cæſaream devolutis, Religioni ſuæ relinqui poſſint. Evangelici Præſules ad Comitia admiſſi tertio loco conſideant, & Adminiſtratorum vocabulo nuncupentur. Catholicorum circa jus emigrandi, ſubditoſque reformandi cum Evangelicis par poteſtas ſit. A dominio directo, ac jure gladii jus circa ſacra ne dependeat. Controverſiæ circa negotia Religionis non niſi amica ratione componantur. Equeſter Ordo ac Imperiales Urbes in ſtatum Anni viceſimi ſeptimi circa ſacra reponantur. Minda, Oſnabruga, & Halberſtadium penes ſuos Epiſcopos maneant. In omnibus negotiis Eccleſiaſticis via juris in centum annos, via facti in perpetuum ſit excluſa. Quicunque Epiſcopus ſeu Catholicus ſeu Evangelicus ſacra mutaverit, Præſulatu excidat, nec alimenta ipſi ex eo debeantur: excepto tamen vetere Magdeburgici Præſulatus Adminiſtratore. Patritii & Doctores in præſulatibus, ubi id moris eſt, recipiantur. Nobiles Evangelici in Mindenſi & Oſnabrugenſi præſulatu tolerentur. Ut in conventibus Deputatorum par ab utraque religione numerus ſit, in Comitiis definiendum. Certum numerum Aſſeſſorum Evangelicorum à Cæſare in Judicium Aulicum adoptandum, quo negotia ullo modo religionem ſpectantia pari ab utraque religione aſſeſſorum numero peragantur. Iſthæc inter ſe & Trautmanſdorfium acta cum Saxonici Evangelicis communicarent, ac ſententiam eorum exquirerent, nonnullis quidem propoſita temperamenta non adſpernanda videbantur, quæ hinc inde adhibita lima demum admitti poſſint. Sed quia Saxonici interpoſitionem in controverſia gravaminum affectare videbantur, id pleriſque diſplicebat, qui eam operam ſemel Suecis delatam retractare nolebant. Unde hac de re per Altenburgicum & Luneburgicum Suecis ſignificant, ut ſi forte Cæſarei ſequenti tractatione ad Saxonicorum ſententiam provocent, illis præmeditato occurri poſſit.

Trautmanſdorfii ſuper hac declaratio.

Evangelici Saxonicorum interpoſitionem declinant.

13. Jul.

§. 115. Catholici dehinc conſilio habito novam declarationem circa gravamina concinnabant; cujus initio optabant Cæſarem ſuper Amneſtia edictum validum perſiſtere, quippe per modum publicæ conventionis inter utriuſque religionis Ordines ſancitum. Sed circa amneſtiæ initium annum viceſimum quartum probabant. Poſſeſſionem

Catholicorum nova declaratio. 2. Jul.

1646. sionem bonorum sacrorum ad centum annos indulgebant; interim amica compositio tentaretur, & ante hanc neque actio, multo minus via facti susciperetur, nisi de norma, juxta quam hoc negotium decidendum sit, conventum fuerit. Quæ hoc conventu transigenda sint, pro perpetua declaratione pacis sacræ habeantur, ad plenam utriusque religionis compositionem valitura. Reservati Ecclesiastici vocabulo omisso res ipsa exprimebatur, & ut Catholicus Præsul sacrorum professione mutata præsulatu excideret; quod tamen de præsulibus Evangelicis ad Pontificia sacra transeuntibus omittebatur. Circa præsulatus Evangelicis restituendos neutra pars nomine fructuum perceptorum, damni, aut impensarum quid prætenderet. Tribus tamen Præsulatibus à Trautmansdorfio jam exceptis Verdensem addebant. Menses Papales, & aliæ collationes, quæ anno vicesimo quarto usu adhuc receptæ fuerunt, Pontifici; Annatæ, ac Jura pallii, simul primariæ preces Cæsari reservabantur. Id quoque indulgebatur, ut Evangelici possessores præsulatuum, queis libera adhuc electio, & status haut mutatus persisteret, nominatim Magdeburgensis, Bremensis, Lubecensis sub titulo electorum Episcoporum ad Comitia, & alios Conventus publicos vocarentur, sed loco separato considerent, & post Catholicos pari dignatione sententiam dicerent, electi tamen indultum in Aula Cæsarea intra annum & diem requirerent, eoque obtento Cæsari sacramentum dicerent: simul Capitulis jus eligendi liberum permaneret. Circa pluralitatem beneficiorum penes Evangelicos fore, quid statuere velint: Catholicos dispositionem juris Canonici, ac placita Pontificis secuturos. A mediatis bonis sacris, quæ penes Evangelicos manere deberent, excipiebantur illa, quæ notorie extra territorium occupantium sita, aut aliis Catholicis Ordinibus incorporata forent. Contradicebant quoque illis juribus, quæ Evangelici in cœnobia Catholica suis in terris sita sibi arrogaverant. Circa jus emigrandi priori sententiæ insistebant, quod Ordinibus velut superioritate territoriali gaudentibus jus reformandi competat; & uti subditus cum læsione conscientiæ sub Principe aliquo habitare non teneatur; ita nec Principem teneri eos, qui reformationem subire abnuunt, in territorio suo tolerare. Augustanæ urbis status circa religionem maneat, qualis ipsius deditione fuit constitutus; civibus tamen Evangelicis liberum sit templum unum, & alterum usibus suis extruere. Circa reliqua cum iis, quæ à Trautmansdorfio proposita erant, conspirabant.

Catholici Gallorum favorem captant.

§. 116. Cæterum quanquam Catholici juxta ac Evangelici harum controversiarum arbitrium Cæsareis ac Suecis certo modo detulerant: tamen illi Gallis insuper suam causam commendare aggrediebantur, quorum suffragio facile Evangelicis se prævalituros sperabant. Enimvero uti Cæsari displicebat Evangelicos cum Suecis separatas tractationes suscepisse, eoque fine peculiarem deputationem constituisse: id quod per literas istis exprobrabat: ita non minus molestum erat Catholicos Gallis se innexum ire. Nam si Galli è Catholicorum parte gravaminibus Ordinum se ingererent, jam res Gallico, non Austriaco auspicio processuræ erant, & quantum autoritatis & gratiæ Gallis in Germania accrescebat, tantundem Austriacis decessurum erat. Ast Evangelici, cum alias haut difficulter longe pluta obtenturi viderentur, sibi ipsi obstabant, dum in partes digressi sententiis dissident. Nam Urbici, ac quidam Principalium de Altenburgico, Luneburgico, Magdeburgicis, & quibusdam aliis querebantur, velut qui perpetuos Ordinum Deputatos se tulerint, Legatos Suecicos accesserint, de maximi momenti rebus insciis aliis deliberare, ac scripta concipere ausi sint, ab Urbicis aut aliis Principalibus nunquam probata. Inprimis centum annis, quos Catholici offerebant, adquiescebant, nec necessarium judicabant, etiam post elapsos illos perpetuam suspensionem juris & facti pertendere. Pacem in diebus nostris orandam: posteris tua tempora curæ fore. Equidem probandam eorum intentionem, qui pro perpetuitate pugnent. Simul tamen tempora, & rei obtinendæ difficultatem respiciendam, ac exitium multis imminens, ni moderata consilia locum inveniant. Satishaberent, si rescissis rebus judicatis & transactis suum cuique restituatur, ac Evangelici Prælules suffragium in Comitiis obtineant. Sed nec esse, quare [illegible] decimum octavum ita obnixe urgeant, cum vicesimus quartus sufficere possit, præsertim cum intra illos annos enormiter læsis ad peculiarem restitutionem aditus pateat. Sed nec Ordines novo tribunali tantopere indigere, modo priora rite disponantur, pari numero ex utraque religione Assessoribus constituto. Ea res conjecturam præbebat, ob dissensionem Evangelicorum, & quia posterioribus duobus scriptis Catholici non spernendas conditiones obtulisse videbantur; Evangelicos potius quam pacem amittant eosdem acceptaturos esse.

Satisfactio Suecis vacillat.

§. 117. Nuper exhibita pacis formula quæ Cæsarei Suecis Reginæ obtulerant, ob additas durissimas conditiones magnis adhuc difficultatibus implicita hærebat. Nam circa præsulatus Cæsarei dejerabant, neque in Cæsaris, neque Pontificis potestate esse istos ad secularem conditionem redigere. Circa totam Pomeraniam autem, & Wismariam Cæsar iis quorum intererat assensum suum reservaverat. Enimvero non hi solum, sed & universi Ordines negabant penes Cæsarem esse hoc modo aliquid in alterum transferre. Ac testabantur Brandeburgici, nunquam Electorem in alienationem totius Pomeraniæ consenturum. Quin & iidem de citeriore provincia decerpere quid conabantur, oblata denuo Rugia & paucu-
14 Jun. lis præfecturis. Saltem spes erat quæ trans Penam fluvium sita sunt retinendi. Ac scripserat Elector 5. Jun. ad Culmbacensem Marchionem; utut forte jure ac dominio suo in Pomeraniam cedere adigatur, volentem tamen Domui suæ nihil condonaturum. Quin & à Pomeraniæ Ordinibus missi jactabant; se etiam quam maxime heic audiendos, nec inconsultos ad pecorum instar alienari posse, antequam vinculum, quo Electori obstringantur, legitime dissolutum, ac de privilegiis suis sibi cautum fuerit. Sed & iidem super cultu religionis Evangelicę sibi caveri volebant, & ut patrimonialia Principis bona ad veteres usus revocarentur, præsidia oppidis deducerentur, nova vectigalia & tributa abrogarentur, antequam homagium præstare tenerentur. Tum ut Caminensis præsulatus integer persisteret, ne numerus Ordinum provincialium, Prælatis, Nobilibus, & oppidis constans abolitis Prælatis imminueretur. Eam ob causam Cæsarei ad veteres conditio- Cæsareorum sennes revoluti petebant, ut Sueci expensis quæ totius Pomeraniæ cessionem comitentur difficultatibus, citeriore Pomerania contenti sint. Cum satius sit hanc cum aliis egregiis provinciis accipe-

Evangelici heic dissentiunt.

re,

1646. rè, quam ejusmodi additamentum affectare, quod stabilem & quietam possessionem reliquorum omnium turbare queat. Domum Brandeburgicam non solum in se potentem esse, sed & Saxonicam Hassicamque pacto *confraternitatis* eidem innexas offensum iri. Vicinos Polonos, Danos, Moscos, alios eo nomine invidia uri, ex qua non Pomerania solum, sed & tota Germania turbis involvi possit.

Quam Galli probant. Eandem sententiam Galli quoque fovebant, qui ad futura tempora respiciendum, ac ut diuturna possessio stabiliatur censebant. Se quoque ampliores pro Gallia conditiones obtinere potuisse, sed ultro Regi suo moderatiora consilia ingessisse; quæ & non sine adplausu probata sint. Enimvero Sueci postulato suo de tota Pomerania inhærere; ac abunde mediorum esse Electori redhostiendo. Alias satis nosse, malevolos Reginæ vel minimam fortunæ accessionem ægris oculis adspicere, quæ etiam tota Pomerania remissa non ideo minore invidia laboratura sit. Nec mirum eos quorum interest repugnare, cum nemo nisi majoris mali metu suis rebus cedat. Tanto magis necessum esse, ut suæ securitati prospiciant, & ita res suas disponant, ut invidi vel nolentes ad pacifica consilia flectantur. Reginæ culpa Imperio nihil turbæ oriturum esse: quin potius si ipsa prout postulatur inter ejus membra recipiatur, ad ejusdem tranquillitatem & incrementum omnem operam collaturam. Hoc modo totam Pomeraniam petere persistentibus nil aliud supererat, quam neglecto Brandeburgici consensu à Cæsare eandem accipere, hac tamen lege, ut Ordines cum Cæsareis instrumentum Pacis subscriberent, ac ad evictionem Reginæ præstandam se obstringerent.

Sueci abnuunt.

Circa Wismariam nova propositio. §. 118. Nec magis in Wismariæ alienationem Meclenburgicus consentiebat, qui non tam protestationibus, quibus parum profici judicabat, quam precibus rem gerere instituebat. Se Reginæ ac Regno Succiæ maximopere obstrictum, cujus solius auxilio ditiones suas recuperarit. Eo magis sperare, eandem integrum sibi beneficium præstare malle, quam pretiosissimam ejus partem decerpere, quæ sola turbidis temporibus Ducali familiæ asylum præstare queat. Liberam duntaxat & tutam stationem Suecicæ classi quovis casu eo in portu offerebat, quæ publica Imperii lege confirmanda sit. Cæsarei tamen & alii Evangelici longius progressi Reginæ offerebant, ut ipsa ac Dux æquo jure urbi portuique imperarent, qua ratione utrique consultum fore. Nec deerant ex Evangelicis, loco Wismariæ, si eam Suecis relinquere cogeretur, Duci Raceburgicum Præsulatum dandum censerent. Sed intercedebant Luneburgici Cellenses obtentu pactorum inter Domum Cellensem & Gustroviensem, quibus cautum sit; ut ejus præsulatus administrationem istæ Domus alternis vicibus obtinerent.

Galli plura postulant. §. 119. Ast Galli, quo Cæsarem eo facilius ad Brisacum concedendum inducerent, tam huic quam Bavaro fidem dederant, eo obtento statim sese concluturos. Sed ubi Brisacum extorsissent, Philipsburgum, de quo prioribus scriptis dissimulaverant, jam aperte sibi omnium cum indignatione deposcebant: etsi ut eo minor invidia esset, præsidii jure contentos se fore declarabant, Dominio penes Præsulem Spirensem manente. Addebant & decem Imperiales urbes in Alsatia sitas, & ad Hagenoicam præfecturam Provincialem pertinentes, Colmariam, Schletstadium, Hagenoam, Weissenburgum, Landaviam, Ehenheimum superius, Turcheimum, Keisersbergam, Monasterium in Gregorii valle, & Rosheimum, una cum Comitibus & Equestri Ordine ejus Provinciæ. Dictas quippe urbes non uti Argentoratum & alias pleno jure Imperiales esse, sed Austriacæ Domui ob præfecturam Hagenoicam certis legibus, per quas *Suprematui* ipsarum non nihil decedat, obnoxias: quæ jura jam in Galliam, ad quam reliqua Alsatiæ allodiali jure devolvantur, sint transferenda. Id si obtinere nequeant earum loco quatuor oppida Sylvestria deposcebant. Cæsarei contra Sundgoviam & Alsatiam pleno Dominii jure in Gallos transferre constituerant, nullo amplius feudi à Cæsare vinculo; cujus rei causam scisçitantibus Legatis Suecicis hanc Trautmansdorfius fassus erat; ut Gallos, quibuscum alias multa sibi disceptanda sint, à conciliis Imperii excluderent, & post data occasione eam Provinciam iisdem iterum eripere possent meliore prætextu, quam si aliquo adhuc vinculo Germaniæ innecteretur. Sic enim haut opus fore, ut Ordines ejus defensionem suscipiant, si Hispani eam Provinciam recuperatum eant. Sed urbes illas decem alienare penes Cæsarem esse negabant. Nec digerere poterant, oppidis Sylvestribus insuper sibi decedendum fore. Ea re tamen inter Cæsareos, & Gallos disceptata, hi Archiduci Oenipontano ob cessam Alsatiam tres florenorum milliones trina pensione promisere, dimidia quoque parte æris alieni, quo Alsatia obstringebatur, in se recepta. Tum de postulatis suis nonnihil remittere, ac utramque Alsatiam, Suntgoviam, & Brisacum, Philipsburgumque, cum decem urbibus Alsaticis, aut earum loco quatuor Sylvestribus deposcebant: quo casu millionem florenorum priori summæ addituri sint. Tum Cæsari imminente à Turca periculo certam pecuniæ summam annuam, ac bello exorto decem millia militum suo sumtu alendorum in auxilium offerebant. Denique prætensioni in Benfeldam, si illa à Suecis præsulatui Argentoratensi restitueretur, desistebant. Ad has conditiones paulo moderatiores Galli artibus Trautmansdorfii permoti credebantur, qui Osnabruga Monasterium reversus rumorem sparserat, Suecorum satisfactionem jam ad liquidum perductam: cui fidem adhibentes Galli in ambiguo hærere, ac invidiam per immoderata postulata retardatæ pacis in se derivare nolebant. Sed post, re penitius intellecta, verba sua retractare cupientibus honestus color deerat. 13. Junii.

De satisfactione militum. §. 120. Quod reliqua pacis capita attinet, circa stipendia militum Trautmansdorfius initio censebat, illos post conclusam pacem junctim adversus Turcam ducendos. Sed cum Sueci ostenderent, milites novam expeditionem non suscepturos, ni super priore satisfactum ipsis fuerit, ad quod ingenti pecuniæ summa opus sit: idem proponebat, Circulorum alios Cæsareis & Bavaricis, alios Suecicis hoc fine assignandos. Circa subscriptionem Instrumenti Pacis Regiis placebat, eam non à Cæsare solum, sed & ab Ordinibus faciendam, ut hoc modo ad evictionem contra quosvis etiam ipsum Cæsarem, si contra faxit, præstandam se obstringerent. Contra Cæsarei soli Cæsari subscriptionem vindicabant recepto antiquitus more, ac Cæsarem solum utique pacem cum Turca, Dano, Gallis, Mantuano non ita pridem subscripsisse: adprobationem Ordinum sequentibus Comitiis accedere posse. Quod si Regii suo petito insistant, Cæsarem pari jure postulaturum,

De subscriptione Ordinum.

1646. ut & utriusque Regni Ordines subscribant. Enimvero ingens discrimen inter Imperii, & Regnorum Ordines Cæsareis demonstrabatur. Hanc quippe subscriptionem ad jus belli & pacis pertinere; in cujus partem Ordines Imperii veniant. Unde & eosdem pro jure suffragii in hisce tractatibus tantopere pugnasse, atque id demum obtinuisse. Igitur qui simul cum Cæsare tractaverint, eosdem una cum illo ad subscriptionem admittendos. Turcica bella adversus Regnum Hungariæ gesta quibus Imperium auxilia submiserit, eoque Cæsarem pacem cum Turca velut Hungariæ Regem subscripsisse. Circa tractatus Danicos, Mantuanos, & similes vel Ordinum Imperii parum interfuisse, vel eorum præteritionem commune Imperii gravamen esse, non minus ac Pragensem negotiationem, tantorum malorum causàm. Nec opus esse ratihabitionem in Comitia differri, cum præsens conventus sat celebris sit. Æquilibrium, quod Ordinibus inter partes bellantes temperandum sit, Cæsari æque ac sociis Regibus commodo cedere; cum Ordines arma arripere adversus quemcunque teneantur, qui pacem infregerit. Denique si exemplum ejusmodi subscriptionis non extet, hanc deinceps inter exemplatore; per quam jus belli & pacis Ordinibus competens adversus Cæsaris contradictionem luculenter adstruatur. Et in hac re Ordinum Legati cum Regiis conspirabant, qui & Suecis Osnabrugæ eandem impense commendabant; ac jam formulam mandati conceperant à Principibus suis sibi expediendi, ubi tractatus ad optatum finem vergere adpareat, ex quo citra moram subscriptione perfungi possint.

Galli ad separatos tractatus sollicitantur.

§. 121. Inter hæc cum Sueci toti Pomeraniæ insisterent, ac inducias abnuerent, à quibus Galli non abhorrere videbantur, qui & Citeriorem Pomeraniam acceptandam suadebant; Cæsarei ansam inde arripuere Gallos si possent à sociis avellendi. Quos per Mediatores hortabantur; ad propositas nuper conditiones mentem suam pressius explicarent, nec ita stricte fœderatis adhæresceret, qui absque ipsis satisfactione potituri sint. Tum ut inducias inirent, postquam res jam ad
8. Jun. pacem spectare videatur. Quorum utrumque à se rejectum fuisse Galli Rosenhahnio profitebantur.

Tractatus inter Gallos & Hispanos continuatio.

§. 122. Inter hæc negotiatio Gallorum & Hispanorum parum proficiebat, nisi quod Hispani quatuor oppidis antea oblatis, Landresio, Hesdino; Bapaumæ & Damvillieno adderent Comitatum Artesiam, & Ruscinonensem, Rosas, Perpiniacum, & Theonvillam. Quibus Galli adquiescere nolebant, etsi Trautmansdorfius jactaret Ruscinonensem agrum toto Navarræ Regno pretiosiorem esse. De cætero quærebatur Contarenus, Pignerandam nimis Hispanico genio indulgere, nec captui præsentium se temporum attemperare nosse. Tractabiliorem fuisse Savedram, cui major rerum extra Hispaniam usus. Hunc quidquid posset remoræ objicere, & ne minimam quidem rem suscipere, nisi peculiari ex aula mandato. Qui &, cum nil quod responderet superesset, peculiari cum gestu hæc verba velut vaticinabundus ex oraculo depromebat: *Deus est potens, causa ipsius agitur.* Excepta etiam ejus vox fuerat; si credidisset eo rem redituram, ut Rex suus Artesia & Ruscinonensi Comitatu tam pretiosis Coronæ suæ ornamentis cedere cogeretur, se brachium ut sibi abscinderetur prius passurum, quam ex Hispania digrederetur. Quia porro Hispani metuebant, ne Cæsarei pacem Germanicam deproperarent ipsorum causa neglecta, eos tractatus quantum possent remorari satagebant. Unde cum intellexissent, satisfactionem Gallicam circa Brisacum potissimum adhæresceere, Cæsareis suggerebant; sibi certo constare, Gallicam Aulam sola Alsatia absque isto oppido adquiescere decreviisse. Et Gallicos Legatos sola privata ambitione duci ad Brisacum exposcendum, ut plus quam in mandatis habeant confeciisse dicantur. Cum hic æstus non succederet, Cæsareis persuadere laborabant, ut ne Germanica pax concluderetur, nisi & sua cum Gallis pace perfecta. Nec eominus ad invidiam Gallis faciendam rumor ab istis dicebatur: à Gallis id agi, ut Germanica negotiatio cum Hispanica implicetur. Id quod Ordinibus Imperii Evangelicis cumprimis non parum scrupuli injiciebat. Unde per Deputatos à Suecicis Legatis petebant, ipsis conatibus apud Gallos obviam irent. Etsi enim Hispaniæ Rex ob Belgium, Burgundiam, & Mediolanum Imperio aliquatenus sit conjunctus, eoque nomine ab Ordinibus causam suam suscipi aliquoties petierit; tamen Ordines istis controversiis huc usque immiscere se noluisse, velut quæ non ex Imperio aut dictis provinciis, sed ex Hispania originem suam trahant.

De tractatu inter Hispanos & Hollandos.

§. 123. Facilius tractatio inter Hispanos, Belgasque Fœderatos videbatur procedere; quorum hi cum super induciis proponerent, ad eas Hispani pronos se ostendebant, modo Galli non admiscerentur. Contra Belgæ ab initio haut aliud præ se ferebant, quam se ulterius quam Gallos progredi non posse. Addiderant aliquas conditiones, velut quod Hispani ipsos liberos agnoscere populos debeant, in quos nihil juris etiam post elapsas inducias prætendendum ipsis sit: tum ne hostilia cessent, nisi allata Regis Hispaniæ ratificatione, & alia similia. Quanquam autem tractatus inter Gallos & Hispanos quiescerent, horum tamen negotiatio cum Belgis procedebat, utraque parte in id negotium prona. Hollandia cumprimis provincia acri in pacem studio rapiebatur, ac Hispanis favere incipiebat, ut pacem separatam omnino aucupari videretur. Quæ res apud Gallos non modicam suspicionem excitabat, præsertim cum secreto res à Belgis ageretur, qui non inficiabantur; injunctum sibi ab Ordinibus Generalibus, ne actorum suorum exemplum Gallis communicarent. Eoque isti querebantur, haut sincere secum à Belgis agi; si Hollandi pacem occupent, sibi quoque cum Hispanis, quibus alias pares futuri non sint, transigendum. Saltem istos præpropera pacis cupidine Galliam intempestive ad pacem pertracturos. Uti tamen acriter instantibus Gallis tractationem cum Hispanis tunc suspenderunt, quoad pari cum illis passu procedere possent: ita adparebat, ab Hispanis id quæsitum, ut spe propinquæ transactionis ejus æstatis expeditionem eluderent; quem scopum etiam magna ex parte assequebantur. Eodem tempore Belgici 11. Jun. Legati ad Suecicos Osnabrugam Secretarium mittebant qui hisce Reformatorum causàm, tum plenam Palatini restitutionem commendaret, & ut Evangelici ac Reformati Nobiles in Monasterienſi præsulatu, ac reliqua Westphalia exercitio suæ religionis gaudeant, ac ad beneficia Ecclesiastica, & munera civilia admittantur. Simul ut controversia super Pomerania cum Brandeburgico amice componatur; ac Hassicus miles Orientali Frisia educatur. Circa Pomeraniam à Suecis repositum: Sibi nil aliud quæsitum, quam ful-

Dios es poderoso, la cosa è suya.

crum

1646. crum Evangelicorum causæ struere, cui si opus sit inniti queant, idq; bona cum Electoris, & agnatorum gratia. Ad quam rem ipsi quoque operam collaturi sint, parem promptitudinem à se vicissim experturi. Sed de Frisico negotio responsum: Magnopere causæ communis interesse, arma Landgraviæ sustentari. Percæ ingens periculum ab ipso Comite averti, quod alias ipsum ab adversa parte maneat. Quicquid oneris id sit, jam finem in propinquo esse: tot per annos patienter tolerata, exiguo adhuc tempore ferri posse. Si frænum ille mordeat, Hassos occupata vi tuituros: nec Reges fidissimam sociorum deserturos.

Temperamentum circa causam Palatinam.

§. 124. In Palatina causa circa dignitatem Electoralem duplex temperamentum proponebatur, ut vel hac alternis à Bavarica, & Palatina Domo gereretur, vel ut Carolus Ludovicus octavum Electoratum, & ultimum in Collegio locum obtineret. Quorum hoc Evangelici Ordines Legibus Imperii repugnare censebant, eoque priorem rationem potiorem ducebant, ut Maximiliano Bavaro ejusque filio Palatinus Princeps, inde Bavarus, Palatinusque alternis succederent. In quam sententiam etiam Sueci inclinabant, ut tamen Maximilianum statim Carolus Ludovicus exciperet, si quidem Galli, uti adparebat, studere Bavaro pergerent. Cæsareis contra posterius probabatur, ac ipse Bavarus alternationem plane aversabatur, quod per eam Palatinis ansa præbeatur semel partam dignitatem retinendi, id quod, uti ferebant, jam ante trecentos annos variis artibus effecerint Bavarica Domo exclusa; quæ nova bellorum causa futura sit. Et hanc sententiam Legatis Ordinum quos alternæ dignitati favere constabat, scripto significabat. Cui & Galli succinebant, omni studio Bavarum sibi devincire satagentes. Inter hæc Palatini Neoburgici Wolfgangi Wilhelmi Legati super Principis sui jure protestari, quod ipsi ex legibus Imperii, ac pactis familiæ per Cæsares confirmatis ad Electoralem dignitatem annexasque ei ditiones sit quæsitum, de quo & ipse, paterque & avus à Cæsaribus investituram acceperit. Eaque pacta non ad solum casum lineæ Heidelbergensis per mortem extinctæ pertinere, sed ad hunc etiam, quo Fridericus V. suo facto dignitate & ditione excidisse feratur: cum circa successiones pluribus simul adquisitas unius factum alteri fraudi esse nequeat. Imo jam Anno 1620. Ferdinandum II. Neoburgico investituram super eo succedendi jure promisisse: & cum ipse post de investitura Bavaro concessa quereretur, eundem Cæsarem declarasse, id eidem fraudi non fore, eamque clausulam literis investituræ Bavaro datis inseri curasse. Id jus ut Principi suo sartum tectum maneret, idem legatus Neoburgicus apud Suecos instabat. Enimvero ista apud Ordines, ac præcipue apud Cæsareos parum ponderis habere senticbantur. Cui & magnam apud Evangelicos invidiam excitabat ostensa in Sulzbacenses cives austeritas, quos iste ob deductum ministri aulici Augustanam formulam professi funus aspero edicto increpavemt.

27. Jun.

Neoburgici petitum.

Lis inter Urbes Imperiales & Equestrem Ordinem super Præcedentia.

§. 125. Eodem tempore ab Imperialibus Civitatibus scriptum vulgabatur, Wolfgango Gemmingio oppositum, qui Ordini Equestri præ Urbibus digniorem locum nuper vindicatum iverat. Eo inficiabantur, perpetuo usu receptum, ut Equester Ordo ante Urbes in actis Imperii nominetur; cum in contrarium exempla extent, & ista quondam promiscue usurpata reperiantur. Nec Equestrem Ordinem ante annum 1619. super hoc negotio Urbibus litem movisse; unde & his nullam antea causam fuisse de præpostero aut promiscuo scribendi ordine querelam movendi. Cæterum Urbes dignatione Statuum Imperii citra dubium Equestri Ordini præpollere. Quo nomine & prior Urbibus locus in Conventu Noribergensi Anno 1619. & Francofurtano Anno 1631. & 1634. Nobilibus frustra contradicentibus, relictum. Nec Imperiales Urbes velut privatos homines considerandos, sed velut respublicas & universitates, cum inseparabili dignatione Status Imperii, quibus una cum Electoribus & Principibus sessio & suffragium in Comitiis competat. Episcopos quoque & Prælatos humiliore loco ortos ob dignitatem Ordinibus Imperii adhærentem præferri illis, qui alias natalium præstantia præcellant. Exemplo quoque Helvetiorum & Italicarum civitatum constare, Respublicas liberas tam conjunctim quam divisim Nobilibus præferri. Quid Comites, Barones, & *immediates* Nobiles in quibusdam urbibus jus civitatis adeptos, ac alicubi in Senatum receptos, quosdam civilem subjectionem subiisse. Dari in quibusdam urbibus antiquissimas familias, quæ si velint in societates Ordinis Equestris recipiantur, ac ad ludos Equestres nullo contradicente admittantur. Quid in aliis Regnis receptum sit, huc non pertinere, cum alibi dignatio Urbium Imperialium non reperiatur. Absurde à Gemmingio postulari, ut Nobilibus ob militarem functionem faveatur. Nam milites non velut Ordines, sed velut privatos stipendia facere, & longe plurimos urbibus oriundos castra secutos, qui non minus strenue quam Nobiles rem gesserint, nec gregariorum loco habendi sint. Nec ambitione se duci, sed ut jura Ordinum in solenni hoc conventu, libertati quam maxime instaurandæ destinato, imminui ne patiantur. Cæterum & occultus metus Urbicis suberat, ne hoc ipso suffragium ipsorum decisivum, quod Moguntinus in dubium vocaverat, labefactaretur. Nec eo secius Principales in Equestris Ordinis partes inclinabant. Ac Moguntinis intellecto ab Urbicis id affectari, ut Instrumentum Pacis futurum priore præ Nobilibus loco subscriberent, apud Trautmansdorfium ne id fierer contendebat, velut legibus Imperii & consuetudini adversum. Quod & hic facturum se recepit. Sed & Principales nupero scripto super Gravaminibus ordinem in pace Augustana observatum secuti caput de Equestri Ordine præmiserant, addito tamen, id urbibus præjudicio non fore. Urbici contra per Francofurtanum legatum Gallis exemplum ejusdem scripti, in quo Urbes Nobilibus præpositi erant, Monasterii exhibendum curaverant, ut si Nobiles, quod Osnabrugæ gestum fuerat, pro actu possessorio allegare vellent, Urbes Monasterienscm actum opponere possent.

1646.

Inter Suecos Gallosque suspiciones.

§. 126. Inter hæc apud Suecos suspiciones in Gallos gliscere, quod Turennius Wrangelio jungi cunctaretur, cujus tamen spe cum hic longius Rhenum versus se penetrasset, tota Cæsareorum & Bavaricorum mole circumfusus non sine periculo hærebat. Qua de re Legati Succici apud Gallos graviter querebantur, præsertim cum nuntiatum esset, Turennium jussum deserto bello Germanico in Belgium vertere. Contra Galli testari, Turennii cunctationem sibi molestam; nec tamen inficiabantur, ipsum ex aula mandatum accepisse à Wrangelio cognoscendi, num hic ipsius

1646. præsentia per mensem exsequendo alibi arduo negotio catere possit; ut tamen citra ejusdem consensum nihil susciperet. Succos itidem insciis Gallis è Germania in Daniam bellum transtulisse. Sed cum Turennius conjunctionem cum Wrangelio necessariam judicet, se quoque isti suasisse, ne illam amplius differat. His utut speciose dictis haut quidquam plena fides à Suecis adhibebatur, qui sedecim Annorum experientia didicerant, Gallos Suecorum progressus in Catholicorum ditionibus nunquam æquis oculis adspexisse: & uti prolapsas ipsorum res sublevarum iverant, ita insigniter florentes clam subruere stategisse; nec mergi ipsos, nec emergere voluisse. Tum malle ut adversus Cæsaris ditiones arma vertantur, quam adversus Bavarum, quem tot licet acceptis ignominiis ingenti studio colebant. Undecredebatur, ea Turennii cunctatione id quæri, ut Wrangelius Bavaria, quam tunc invadere meditabatur, divertertetur. Suspicionem augebant Briennæ Comitis literæ ad Avaugurium, à Cæsareis interceptæ, & Suecis aliisque communicatæ; è quibus constabat, ægre ferre Gallos Bavarum peti, cui ut terror incutiatur, sibi non ingratum: sed serio eundem plecti, & paci & religioni Catholicæ noxium futurum. Unde Avaugurius monebatur, istud clam & velut proprio instinctu impedire. Nec abnuebat Longuevillius, ad Turennium super hac re, etsi non à se, scriptum fuisse. Illæ suspiciones uti Cæsareorum animos non parum erigebant; ita cum paulo post adpareret, Succos etiam absque Turennio hosti sustinendo pares esse, iidem non parum iterum deprimebantur.

Oxenstiernæ congressus cum Gallis Monasterii.

§. 127. Porro jamdudum res requirebat, ut Regii Legati inter se colloquerentur super responso ad Cæsareorum duplicam, & exhibitam pacis formulam; ac jam Aprili mense Suecis placuerat congressum intermedio loco Lengrichæ institui. De quo cum Gallis proponeretur, Longuevillius initio pronum se ferre, ac ut paucos intra dies fieret, optare. Mox moras nectere, velut negotio prius matura deliberatione discutiendo, aut quod Lengrichæ non satis idonea hospitiorum facultas, quorum commodissimum jam Succi occupaverant. Et cum Galli extra vicum illum prætorium Nobilis cujusdam sibi delegissent, nova quæstio surgebat, utri alteros prius salutare deberent. Nam quia vicus ille propius Osnabruga quam Monasterio distat, Galli postulabant, ut Succi velut priores ad istum locum perventuri, prius ipsos salutandi causa adirent. Id quod, si fors ita ferret, ut priores ibi adpellerent, Succi non abnuebant; sed ut ad id stricte tenerentur, id vero nolebant. Vicissim Avauxius & Servientus tenuitatem hospitiorum adspernabantur, velut valetudini suæ adversam, ipso Longuevillio mollitiem eorundem cavillante. Revera tamen cupiebant Succos Monasterium ad ipsos accedere. Unde & illi recepto mori inhærere satius ducebant. Quia tamen Legati Gallici hactenus singuli duntaxat Osnabrugæ fuerant, ambo Succi illos primi Monasterium accedere nolebant; simul ne forte hac occasione præcipua negotiorum Monasterium pertracta ibi deciderentur, aut Catholici quædam ibi extunderent, quæ Evangelicis fraudi forent. Igitur eo demum solus Oxenstierna profectus est. Colloquio habito Galli primo de studio Regis sui in pacem prolixe testabantur, modo illa honesta & tuta foret. Pium esse, & Christianissimi Regis titulo dignum effusioni sanguinis Christiani modum statuere. Gallos in universum pacem anhelare, ac belli oneribus defetiscere; Clericos cumprimis tributa detestari in Ecclesiæ Romanæ detrimentum impendenda. In Italia Papam Hispanis proclivem, ac Principes novum fœdus agitare, ut Gallia tot undique ingruentibus hostibus par futura non videatur. Belgas Fœderatos secreta cum Hispano negotiatione ipsorum consilia non parum turbare, qui ubi transegerint, res Galliæ maximis difficultatibus intricari. Helvetios quoque novam Gallorum viciniam in Alsatia haut æquis oculis adspicere. Oxenstierna haut segnius Reginæ pronum in pacem animum extollere: postquam spes sit, vastis Austriacorum consiliis jam compressis libertatem Germaniæ constitutum iri. Haut minora Suecia belli incommoda sentire. Germaniam exhaustam, & bello alendo imparem: milites quoque diuturni laboris tædia cepisse. Et erat utique per tot delectus exhausta viris Suecia; nec consultum videbatur tot victoriarum fructum inter incertam fortunæ aleam diutius relinquere. Sane ipsam Reginam ingens pacis desiderium tenebat mansuetudine ingenii, & quia stabiliendæ domi autoritati pacem expedire judicabat, ac ne ab illis dependere necessum haberet, qui ob usum rerum consiliis, ac regendis exercitibus dimoveri non poterant. Cum inde capita pacificationis discuterentur; adparebat Gallos reliqua præter satisfactionem leviter expendisse, aut exigui momenti ducere. Amnestiæ & restitutionis initium ab Anno vicesimo quarto Gallis capiendum placebat. In Palatina causa Cæsareorum sententia circa dignitatem Electoralem iisdem probabatur. Circa ditiones satis haberent Palatini, inferiorem Provinciam haut mutilatam, ac superioris partem recuperasse; reliquam Bavaro in solutum perpetuo jure dandam. Nec tat honorifice de ipso Carolo Ludovico loquebantur, qui tantum Regum favorem nullo suo facto meritus sit. Contra Bavari animum, potentiam, opes, ac administrationem magnis laudibus extollebant, cujus amicitiam magis quam Palatini conservare, ac eundem adversus hunc fulcire rationis sit. Circa jura Ordinum utrinque placebat delenda illa verba Articulo quinto: *Salvis iis, quæ ad Electores & Collegium Electorale solum pertinent, & salvis eorundem juribus & præeminentiis*; aut distincte ista jura exprimenda. Gravaminibus Ordinum Galli parum tangebantur, ac videbantur ista indecisa malle, quod è re ipsorum non esset Ordinum animos per concordiam coalescere. De commerciis quoque ad Succos rejiciebant. De satisfactione jactabant, Alsatiam sibi emendam, & ex reditibus cessarum terrarum vix usuras erogatæ pecuniæ redire. Suecis suadebant ut dimidiam Pomeraniam, Bremam, Verdamque & Wismariam cum eorum quorum interest consensu accipiant. In totius Pomeraniæ alienationem Brandeburgicum nunquam consensurum. Circa Landgraviæ satisfactionem se non minus quam circa propriam connixuros, exceptatamen Paderborna, & aliis bonis sacris; ac insignem pecuniæ summam eidem procuraturos. Quid emolumentorum militibus suis quærerent, Succi dispicerent; nam de his nisi pro Germano suo milite se nec laboraturos. Circa assecurationem pacis placebat; Ordines quoque se obstringere ad tuendam pacem, si forte illam à Cæsare violari contingat. Reliqua non ejus esse ponderis, ut pacem morari debeant. Tandem videbatur responsum scripto concipiendum, capitibus

24 Jun.

in

1646. in quatuor classes digestis, idque ocyus Cæsareis exhibendum: sed prius Legatos Regios medio loco congressuros ad scripta mutuo communicanda, ne ejusmodi inæqualitas qualis circa primam propositionem obtingat. Et hæc tunc Monasterii inter Regios Legatos agebantur. Oxenstiernam Monasterium abeuntem Saxonici, Witgensteinius, & plerique Evangelicorum Ordinum Legati eodem sequebantur, quod crederent, ibi pacem concludendam, aut saltem pleraque controversa decidenda. Unde & Oxenstiernam acriter urgebant, ut Salvium eodem evocaret. Ast ille salva dignitate Reginæ, ac sine detrimento summæ rerum id non fieri posse perspiciebat. Catholicis Ordinibus ob accessum Evangelicorum non parum superbiæ accesserat. Trautmansdorfius, & alii adversæ partis ob infaustos Gallorum in Belgio casus, & dilatam Turennii conjunctionem tepide pacem, & non sine fastu tractabant, quod sperarent exercitus citra pugnam non separandos, ac ante conjunctionem Suecos clade aliqua castigandos. Unde, prout fortuna favente consueverant, circa omnes Articulos cessim velut ibant. Quod si tumentibus spe successus Cæsareorum animis uterque Legatus Suecicus deserta sede sua Monasterium abiisset, videri poterant diffidentia rerum suarum pacem quibuscunque legibus emendicare. Unde Salvium Monasterium venire haut placebat. Et Evangelici, cum opinionis suæ falsos se cernerent, paulatim Osnabrugam remearunt; quo & paulo post Oxenstierna rediit, cum Salvio formulam pacis adornaturus.

8. Jul.

Cæsaris & Saxonis literæ ad Evangelicos. 14. Jun.

§. 128. Ast Cæsar, cum adpareret Evangelicos causæ suæ præsidium fere in Suecorum favore reposuisse, literas ad Altenburgum, Vinariensem, & Luneburgicum Duces dedit, quorum Legati præ reliquis cum Suecicis consilia sociaverant. Illis ostendebat, Ordines ideo à se ad hunc conventum vocatos, ut promovendæ paci Legatis suis consilio adsisterent, non ut cum suis ac Imperii hostibus separatas negotiationes miscerent, eoque fini peculiares Deputationes constituerent. Unde ut suos talia omittere juberent postulabat. Idem quoque ad Saxoniæ Electorem scribebat, ut pro sua autoritate istis conatibus per se ac Legatos suos obviam iret, ac eo rem deduceret, ut tam amplis conditionibus à se circa Amnestiam & gravamina jam oblatis adquiescere velint. Cui Cæsaris postulato obtemperans Elector datis ad eosdem Principes literis demonstrabat: Principes in Comitiis Ratisponensibus ac Deputatione Francofurtana jus suffragii circa tractatus pacis non alio fine tam solicite quæsivisse, quam ut Cæsari eo expeditius reducendæ paci consilio adessent, non ut separata consilia cum exteris coquerent. Addebat, Catholicos jam amore pacis hactenus cessisse, ut primaria causa belli Anno tricesimo primo moti sublata sit. Circa reliqua haut quidquam tantum in mora periculum videri, ut eadem utique sub clypeo decidenda sint. Nec esse quod à Gallis auxilii quid expectent, quos conscientia sua non permittat Catholicos ad plura concedenda armis suis adigere. Suecos quoque inopia, hostiumque oppositis copiis premi, Polonos valida arma parare, Batavos ob Pomeraniæ translationem, & Frisiæ hospitia ægrescere. Danos ob nuper extortam pacem, ereptamque Bremensem Provinciam infensos. Quæ omnia suadeant, ne Suecorum favori nimium confidant. Enimvero his haut permoti Evangelici reverso Oxenstierna per Deputatos quid Monasterii actum sit communicari sibi petunt, causamque suam denuo commendant. Quos Legati Succici constanti animo esse, & occasione res suas stabiliendi, forte nunquam reditura, dextre uti jubent. 1646.

Nova Evangelicorum circa gravamina declaratio.

§. 129. His animati Evangelici re inter se deliberata haut ita temere postulatis suis cedere constituunt, ac recens conceptam declarationem Cæsareis exhibent, additis precibus, ut super illa disceptationem cum Suecis ingressi rem ad optatum finem perducant. Quibus Cæsarei respondent: se haut quidquam rem immediate cum Suecis pertractandam suscepisse; sed duntaxat eandem apud Catholicos, sicuti Suecі apud Evangelicos, promovere voluisse. Id cum à prioribus Cæsareorum promissis abire videretur, Evangelici citra moram Suecis exemplum suæ declarationis offerunt, ac sua commoda denuo Reginæ impensissime commendant. Ejus scripti exordio displicebat, à Catholicis Amnestiam Gravaminibus misceri, illamque huic tractatui velut conditionem inseri. Fundamenti loco substernebatur transactio Passavientis, & pax Religionis, cujus perpetua declaratio hicce tractatus esse debeat: tum ut omnimoda æqualitas inter utrique religioni addictos servetur, & per vim atque arma adversus neutram partem unquam procedatur. Circa sacra omnes in statum Anni vicesimi primi reponendos, abolitis in contrarium actis: nec tamen ante id tempus læsos excludi, nominatim Palatinum Ludovicum Philippum, qui & ipse in priorem possessionem tam circa sacra quam civilia mittendus sit. Duraret hæc transactio in centum annos, quibus labentibus aut elapsis amica conventio suscipiatur, quid circa immediata bona sacra faciendum, nec via juris prius incatur, quam super judice & judicio, tum norma legis, & processus convenerit. Interim Reservatum Ecclesiasticum valeret, idque circa utrique Religioni addictos; ac ut alimenta idonea illis præbeantur, quibus ob mutata sacra munere sit cedendum: Electiones in Præsulatibus Evangelicis fierent ex veteribus statutis, modo nihil in se contineant Augustanæ Confessioni adversum: electi præsulatus hæreditarios ne facerent, & liberum Capitulis eligendi jus maneret. Menses Papales in illis duntaxat præsulatibus concederentur, ubi Catholici Capitulares dicto tempore pariter admissi, & ubi in horum locum alius surrogandus. Annatas, Jura Pallii, & confirmationum exigere ne liceret. Preces primarias Cæsar obtineret, sed ut in locum Evangelicorum non nisi Evangelicos præsentaret. Evangelici Præsules ad Conventus Imperii vocarentur, ac suffragio, pristinoque loco potirentur, ac controversia inter Magdeburgicum & Salisburgensem jam componeretur. In Capitulis mixtis numerus Evangelicorum Capitularium maneret, qui dicto Anno vicesimo primo fuerit. Qui plures præsulatus sit nactus, illos dum viveret retineret. In posterum singuli singulis, aut si reditus tenues sint binis, ternisve sint contenti. Mediata bona sacra prout Anno vicesimo primo possessa sunt, in perpetuum possiderentur, sub quibus & pignoris loco possessa comprehenderentur. Immediatus Equester Ordo, ipsiusque subjecti libertati sacrorum relinquerentur. Imperiales urbes tam in sacris quam civilibus statu Anni vicesimi primi deinceps fruerentur. Urbi Augustæ peculiariter cavebatur, ut & Dunckelspulæ, Kaufbeuræ, & Biberaco, ante

14. Jun.

1646. dictum annum læsis. Egra quoque ac Donavvertа veteri libertati restituerentur. Civibus Aquisgranensibus publica sacra Evangelica, & aditus ad munia paterent, prout ab anno 1578. ad 1598. habuerunt. Evangelici subditi Catholicorum Ordinum publicum religionis suæ exercitium, quod dicto anno, aut antea ex pacto, privilegio, usuve diuturno quæsiverunt, retinerent, eodem exuti idem recuperarent. Nominatim heic mentio fiebat Nobilium, Oppidorum & subditorum in præsulatibus Mindensi, Osnabrugensi, Halberstadiensi, Hildesiensi, Monasteriensi, Paderbornensi, Fuldensi in Eichsfeldia, & Corveia Abbatia, tum & Erfordiæ, Duderstadii, Huxteræ, item Hilpolsteini, Heideccæ, & aliorum Neoburgicorum subditorum. In Silesia sacra publica, quæ dicto anno vicesimo primo fuerant restituerentur, prout id ab Electore Saxoniæ ex mandato Cæsaris promissum. Nec minus Bohemiæ Regno & provinciis Austriacis sacra Augustana indulgerentur, exulesque bonis suis restituerentur. Fueretur Sulzbacensis Palatinus, ejusque subditi, ac vidua Palatina Hilpolsteini residens libertate sacrorum, prout anno vicesimo primo fuit, abolitis à Neoburgico contra actis. Reliqui subditi Evangelici, queis ad sacra sua publice exercenda jus non sit quæsitum, migrandi necessitas ne adferatur, nisi ultro velint; interim sacra intra privatos parietes, aut apud vicinos exerceant, nec deteriore quam alii conditione habeantur. Dominium directum, jurisdictio criminalis, jus centenæ, & similia potestatem sacra reformandi ne largirentur. Jurisdictio Ecclesiastica adversus Evangelicos Ordines, eorumque subditos plane tolleretur. Denique prius postulata repetebantur de æquali Deputatorum numero instituendo tertio dicasterio, & ne majora suffragia in causis religionis, tributorum, & ubi Ordines non ut unum corpus, sed in partes Evangelicorum & Catholicorum divisi spectantur, valerent.

Brandeburgicus separatos tractatus super Pomerania offert. 17. Jul.

§. 130. Brandeburgici Legati expedito Succorum colloquio nomine Electoris separatos tractatus super Pomerania obtuleraut, Gallis & Belgis Fœderatis mediationem obituris. Queis Sueci postero die responderunt: se inter communem pacificationem, ac præsentem rerum faciem nullum locum ejusmodi tractatui relictum videre, nec super eo quidquam in mandatis sibi datum. Multo minus tam solennem mediationem acceptare sibi fas esse. Nec vero tractatu opus esse, cum toti Pomeraniæ insistere jussi sint. Ad quæ Witgensteinius reponebat; Cæsari ea, quæ Electoris sunt, alienare nefas; atque idem Trautmansdorfium agnovisse. Electorem nunquam ad cedendam totam Pomeraniam consentiurum. Si Regina id pertendat, ipsum Deo atque tempori causam suam commendaturum. Eadem Lœvvius
17. Jul. ab Electore reversus repetebat. Obtinuerant quoque Brandeburgici ab universis Evangelicis, ut Deputatione tredecim legatorum in hac causa
19. Jul. apud Succos intervenirent. Hi magna cum verborum modestia exponebant, haut quidquam emolumenta Reginæ impeditum venire, sed quia ea res dissidii ansam inter Reginam & Electorem paritura videatur, idoneum temperamentum commendare. Queis pari humanitate occursum. Ad extremum tamen ferebant, se Electorem ad cedendam utramque provinciam permoturos, vicissim Succis & Brandeburgicis consilio & opera adfuturos, ut Elector paris pretii ditione potiatur. Eodem modo & qui à Monasterienſibus Ordinibus ad Succos in eadem causa ablegati erant, dimissi. Nec eo minus Brandeburgici obnixe totam Pomeraniam abnuere, nec de æquivalente ditione mentionem velle facere, quamdiu Sueci suo postulato insisterent. Eum situm esse Pomeraniæ ad alias Electoris ditiones, ut omnem æstimationem superet. Quin præstare Succis partem provinciæ volente, quam totam invito Electore accipere. Quam nec absque validis præsidiis obtinere liceat ob invidiam Poloni, Danique & Hanseaticorum: quibus alendis provincia ipsa haut sufficerit: ac si sumtus è Suecia supplendi sint, eam provinciam Reginæ oneri fore. Quod si parte Pomeraniæ contenta esse velit Regina, Electorem arcto amicitiæ fœdere jungi eidem cupere: Ulteriore provincia Citeriorem adversus Polonos tegi, reliquorum invidiam desituram Ordines provinciales libenter Reginæ imperium subituros; præsto fore tutelam totius Germaniæ: ita modico ipsi præsidio opus fore. Eadem opera Witgensteinius Reformatorum causam Succis commendavit, ac ut amicitia inter Evangelicos constituta perpetuum fœdus in Pontificios sanciretur. Hoc postulatum solenni Deputatione repetebatur, ac id maxime videbatur quæri, ut isti ex asse æquarentur, illis qui Formulam Augustanam nulla variatione amplectuntur, jure quoque circa sacra disponendi macti. Cui postulato non Catholici solum, sed & alii Evangelici obsistebant, veriti, ne Reformati ipsorum quoque ritus extirpandi ansam quærerent. Sueci autem de Reformatis non nisi laxioribus verbis proposuerant, ac ut omnes Ordines in statum anni decimi octavi reponerentur. Id si Reformati obtinerent, à se nil amplius desiderari posse censebant. Nam si tunc jus reformandi citra controversiam obtinuissent, rem claram esse: sin dubium tunc fuerit, ostendebant, se id aliis Ordinibus invitis obtrudere non posse.

1646. 27. Jul.

Reformatorum postulata. 17. Jul.

16. Aug.

Inter Hispanos & Hollandos acta.

§. 131. Ast Monasterii tractatio inter Hispanos Belgasque expedite procedebat. Ubi hicce agendi modus fuerat observatus, ut statim atque de aliquo capite convenisset, quorum septuaginta amplius erant, idem sigillatim subscriberetur. Post ne qua schedarum amitteretur, omnia in unum scriptum redigebantur, cui & aliquot è Belgis nomina adposuere, addito, ut quæ nunc transacta, suo tempore instrumento pacis insererentur. Eo cum scripto quatuor è Legatorum numero, inter quos Adrianus Pavvius præcipuus istorum autor, Hagam profecti sunt, magnam spem ostentantes ratihabitionis brevi adferendæ. Equidem provinciæ, quarum Legati non subscripserant, ista sibi haut probari testabantur: ac ipsa Hollandia, quæ præ reliquis tractatui promovendo intiterat, agnoscebat, nullam causam fuisse negotium præcipitandi; quid tamen solidi subesset dubitabatur. Sane constabat in consessu Ordinum Generalium quosdam dissensisse, haut abs re fore, si ipsi separatam pacem præciperent, per quam Cæsari Hispanoque spatium detur fœderatorum Regum progressus sistendi, quorum incrementa nimium glisceant prægravi exercituum vicinia & imminuto commerciorum cultu. Quin manifesto pellucebat eorum invidia, quorum artibus Suecicus exercitus in Germania prope in periculum præcipitaverat; ac expeditio in Flandriam successu caruerat, dum Aurelianensem & Enguianum Duces spe rei per Arausionensem gerendæ pellectos Belgæ destituerant.

Galli pa-

§. 132. Permovit ea res Gallos, ut & ipsi circa

1646. tractatum suum properant

pacem cum Hispanis satagerent: cui conciliandæ Hollandi operam suam obtulere; simul Gallos stimularunt, ut & hi crederent, cum Hispanis brevi pacem coalituram. Sed propius tangebat Suecos, quod super Gallorum emolumentis inter hos atque Cæsareos magno studio ageretur. Equidem ad mensem usque Augustum frigidos se gesserant Cæsarei, non sine molestia Gallorum nativo ingenii fervore lentorem ejusmodi aversantium. Ac satis patebat, Cæsareos felicem successum armorum suorum captare; simul Hispanos solos bello implicitos destituere nolle. Unde & hanc tuæ pacis conditionem statuebant, si & Hispanica pariter concluderetur; nam & ad Alsatiam Hispano hæreditarium jus competere, qui nisi super eadem amice cum ipso transactum fuerit, Franckendaliam è manibus haut amissurus sit. Unde & protestationem apud Mediatores interponebant, ni Galli Hispanos tractatibus includere velint, sibi decretum negotiationem abrumpere. Sed cum fors belli secius cecidisset, abdicatis Hispanis media citra hosce cum Gallis transigendi circumspicienda erant. Equidem ostendebat Trautmansdorfius, se domum discessurum; ac jam itineri dies dicta erat, literæque tuti itineris à Regiis petitæ, obtentæque, non quod serio rem ageret, sed ut Gallis ad maturandos tractatus calcar subderet. Nec minus mediatores discessum minabantur, ni serio magis res agatur. Quibus moti Galli spem æquiorum conditionum faciebant. Unde isti acrius indies instare: ut tractationem resumerent, exprobrantes, nimium ipsos Sociis adhærere, quibuscum velut pacem adspernantibus
12. Aug. nulla transigendi ratio superfit. Nec Galli ab eo negotio alieni erant, quo invidiam retardatæ ob privata sua commoda pacis amolirentur. Cæsareis autem spes erat, si cum Gallis transactum foret, Suecos ad moderatiores conditiones acceptandas compelli posse.

Satisfactionis Galliæ leges.

§. 133. Ita Gallis Cæsarei offerebant primo Præsulatum Metensem, Tullensem ac Virodunensem cum Urbe Meti, eodem modo Galliæ deinceps subjectos futuros, sicuti antehac Imperio fuerant; ut tamen prior status maneat, ac Virodunensis Episcopatus penes Franciscum Lotharingiæ Ducem velut legitimum Præsulem relinquatur; quibus Pignarolum, & Moyenvicum accedebat. Secundo Brisacum cum adsitis oppidulis Hochstædio, Impsinga, Harta, & Achera, salvis tamen privilegiis. Tum Superiorem & Inferiorem Alsatiam, Sundgoviam, & præfecturam provincialem in decem urbes Imperiales Alsatiæ cum omnibus juribus, salva religione Catholica, uti antea sub Austriacis fuerat, & abolitis, si quæ per bellum novata sint. Tertio ut Gallis Philipsburgi perpetuum præsidium certo numero habere liceat, quod Regi Galliæ simul & Spirensi Episcopo sacramento obstrictum, sed à solo Rege alendum sit. Hac satisfactione Galli adquiescebant: sed secundo capiti adjiciebant, ut restitutæ à Suecis, Benfeldæ, castello Rheinavia, Tabernis Alsaticis, Hohenbaaræ, & Neuenburgo ad Rhenum munimenta detraherentur, nec iis locis præsidia haberentur: tum ut Gallicis copiis liber transitus Tabernis semper concederetur; nec castella cis Rhenum inter Basileam ac Philipsburgum excitarentur, nec Rhenus vetere suo alveo averteretur: Vicissim Galli I. Archiduci Ferdinando Carolo restituerent quatuor oppida sylvestria, Comitatum Hauensteinum, sylvam Nigram, totam Brisgoviam cum oppidis in ea sitis, prout olim ad Domum Austriacam pertinuit; simul totam Ortenaviam, cum oppidis Imperialibus Offenburgo, Gengenbaco, & Cellis ad Ammersbacum; ut ad ista omnia Rex Galliæ nihil juris prætendat. II. Tum ut commercia inter utriusque ripæ Rheni accolas, ac navigatio ejus fluminis citra nova vectigalia libera sit. III. Omnes insuper Vasalli cives & incolæ locorum cessorum sua bona recuperent; abolitis à Duce Bernhardo factis, & à Rege confirmatis donationibus. IV. Relinqueret quoque Rex in immediato statu ac respectu ad Imperium Episcopos Basileensem & Argentoratensem, aliosque in Alsatia Imperii Ordines, Abbatem Murbacensem & Lurensem, Abbatissam Andlovensem, & Monasterii in Valle S. Georgii, Palatinos Lutzelsteinenses, Comites & Barones Hanoviæ, Fleckensteinæ & Obersteinæ, Equestrem Ordinem in Alsatia Inferiore, simul decem Urbes Imperiales *Landvogdia* Hagenoicæ subjectas, nec plus juris sibi in eas arroget, quam Austriaci habuerunt, & hoc tractatu cessum est. V. Omnia reliqua loca cis & trans Rhenum veteribus dominis restituantur, nulla tumtuum pensatione petita. VI. Archiduci Ferdinando Carolo duo milliones uncialium intra biennium solvantur. VII. Gallia duos trientes æris alieni, quo Camera Ensisheimensis obstricta est, in se suscipiat. VIII. Rex Galliæ per triennium ob metum Turcici belli annua pendat centena quinquagena uncialium millia, præsidiis limitaneis impendenda: ac si in apertum bellum res eruperit, decem millia militum suis sumtibus alenda submittat. IX. Ne Turennius amplius adversus Cæsarem, aut Ordines Imperii bellum gerat. Tandem X. ut cum Hispano pax simul concludatur, & XI. Lotharingus huic paci includatur. Hisce tribus postremis capitibus velut conditionibus reliqua omnia superstructa erant, ut ni ista præstarentur, reliqua extra obligationem essent. Circa pleraque hæc Cæsareorum postulata Galli parum scrupuli movebant, nisi quod quintum caput plane omitterent. Id quod & Mediatores dissimulandum suadebant, quo Galli eo citius negotiationem cum Suecis & Protestantibus, quam in se receperant, aggredi possent. Sextum circa caput non nisi tres milliones librarum Francicarum terna pensione solvendarum annuebant. Enimvero id diserte testabantur, si Hispani hoc bello amissa loca reposcerent, ac prioribus bellis parta restituere abnuerent, pacis ipsum nullam esse. Lotharingi quoque restitutionem plane abnuebant, qui ad bellum Germanicum non spectet. Quin proponebant, ne Cæsar adversus Galliam, aut Gallia adversus Cæsarem auxilium ipsi præstaret, quo omnis dissidii ansa in posterum inter Cæsarem ac Gallos præscinderetur. Quod si tamen Dux ille positis armis Legatos in Aulam Gallicam mittat, illos in gratiam Cæsaris benigne admittendos & audiendos, & omnia super executione tractatus cum ipso Duce quondam agitati ex æquo componenda esse. Hisce complura addebantur communibus tractatibus adhuc indecisa, quibus obtinendis ut Galli operam navarent Cæsarei stipulabantur: I. Ut amnestiæ initium anno vicesimo quarto statueretur. II. Palatini restitutio ad eum modum fieret, quem Cæsarei antea designaverant, utque Via Montana ad Moguntinum rediret. III. Circa

1646. gravamina Ecclesiastica postrema Catholicorum declaratione staretur, ac Evangelici tertio dicasterio in Saxonia erigendo desisterent. IV. Commercia per totum Imperium ex legibus publicis etiam in locis Galliæ ac Sueciæ cedendis libera essent. V. Ut Succi dimidia Pomerania contenti reliquam Brandeburgico, Wismariam Meclenburgico restituerent; utque Bremæ Verdæque status Ecclesiasticus servaretur; cum Succis plus circa bona sacra, quam Ordinibus Imperii concedi non possit. VI. Ut Cæsar neque Bavaro evictionem ad Superiorem Palatinatum, nec Brandeburgico refusionem ob Pomeraniam præstare teneretur. VII. Archiduci Ferdinando Carolo dynastiæ Achla, Blaubeura, & Hohenstaufa relinquerentur. VIII. Hohentvvilæ munimenta destruerentur; nec prius quam hoc fiat, Cæsar ad Auracum, Aspergam, & Schorndorfum restituendum obstringeretur. IX. In pensationem Britaci Cæsar Lindaviam perpetuo præsidio obtineret, tegendis Austriacis provinciis. X. Denique Wurtenbergicus pro dynastia Heidenheimo quingenties mille florenos exsolveret, pro qua summa eandem Cæsar Bavaro oppignoraverat. Nam hunc præcipue Ducem carpere cupiebant Austriaci, farciendis utcunque damnis, quæ his tractatibus acciperent. Id quod Joannes Wilhelmus Gollius Oenipontanus Legatus aperte fatebatur addito; meruisse id Ducem, cujus culpa præcipue bellum post mortem Gustavi Regis tamdiu extractum sit. Nam ni iste Heilbrunnæ præ reliquis Ordinibus rem tanto studio egisset, nunquam fœdus coaliturum fuisse, Suecorum tunc armis ultro collapsuris. Nec minus id negotium sedulo urgebat Isaacus Volmarus, Wurtenbergica licet ortus, qui peculiari colloquio Gallis jura Domus Austriacæ in Hohenstauffam, Achlam, & Blaubeuram inculcatum ibat, multis in Wurtenbergicum invectus, velut apud quem omnia beneficia ab Austriacis per annos ducentos quinquaginta congesta nil aliud effecerint, quam ut iste omnibus in Austriacam Domum insurgentibus socium se adjunxerit. Nec eandem eo Duce prius amico usuram, quam in eum statum redacto, ut nocere nequeat. Cæterum in hac tractatione Fabius Chisius, ubi de Catholica religione, bonisque sacris agebatur, nomine sedis Romanæ semper intercessit, ac ne in eorum alienationem Catholici consentirent hortatus est, etsi pacem ideo impedire nollet, nec repugnaret, quo minus ex inevitabili necessitate ad ejusmodi conclusionem descenderetur. Galli etsi circa hæc sat faciles se præberent, & pleraque probarent, istis se haut reluctaturos testati: non tamen, uti postulabatur, fidem suam eo nomine obstringere audebant, ne à sociis fœderis limites migrasse arguerentur. Unde etsi dicta capita cum Suecis, & Protestantibus expedienda verbo in se suscepissent; de iis tamen in scripta conventionis formula omisere. Cui & hæ conditiones adjiciebantur; ist hæc rata non fore, ni & super negotiis statum totius Imperii spectantibus communi pace transactum fuerit, cujus partem præsens conventio constitueret. Tum ut suscepta cum Suecis super ipsorum postulatis tractatio absolveretur ac Cassellanæ Domui satisfieret. Demum ut Ordines Imperii ista omnia rata haberent, eademque servatum iri caverent. Sed communis pacis tractatu irrito ist hanc quoque conventionem nullam fore. Ita id negotium absolutum, ac simul conventum, ut hujus transactionis formula in Mediatorum manus deponeretur, nec aliis communicaretur. Haut abs re fuerit hoic monuisse, primum articulum à Cæsareis „hisce verbis fuisse conceptum. *Primo, quod jura „superioritatis in Episcopatus Metensem, Tullensem, ac „Virodunensem, Urbemque Metim eo modo, quo hactenus „ad Romanum spectabat Imperium, in posterum ad „Coronam Galliæ spectare debeant, reservato tamen jure „Metropolitano ad Archiepiscopatum Trevirensem pertinente, omnium insuper Ducum, Principum, Comitum, Baronum, Nobiliumque feudis, jure clientelari, „ceterisque rebus, quæ cuilibet eorum in his Episcopatibus competere possunt. In quibus omnibus per Regem „Christianissimum nullatenus molestari, sed omnes & singuli in eo quo sunt statu immediatæ subjectionis erga „Romanum Imperium relinqui debebunt.* Sed hunc „articulum Galli ita formabant: *Primo, quod supremum dominium, jura superioritatis, aliaque omnia „in Episcopatus Metensem, Tullensem, & Virodunensem, urbesque cognomines, horumque Episcopatuum districtus, & nominatim Moyenvicum eo modo, quo hactenus ad Romanum spectabat Imperium, in posterum „ad Coronam Gallia spectare debeant, servato tamen jure Metropolitano ad Archiepiscopatum Trevirensem pertinente.* Quanquam autem adjectis conditionibus cavere voluerant Galli, ne in fraudem sociorum quid egisse viderentur: experientia tamen compertum fœderum exiguam fere rationem haberi, postquam altera pars peculiaria sibi destinata assecuta sit, & sociorum emolumenta, aut commune bonum segnius curari. Quin metus erat, ne Galli Suecos ad intempestivam transactionem compellere instituerent; qui jam apud alios haut obscure jactabant: haut ita Succis se innexos, ut non statim ab ipsis sejungi possint. Se iisdem nulla circuitione adhibita dicturos, ut postulata sua ad æquitatem temperent. Nam ob enormia illorum desideria se bellum hautquidquam continuaturos.

1646.

§. 134. Decreverant porro Legati Gallici obtentu consolationis officio apud Oxenstiernam ob mortem uxoris defungendi junctim Osnabrugam accedere. Id quod mature mense Augusto significavere, postulato ne funus prius deduceretur. Iter tamen eum per mensem distulere Servientum pedibus laborare causati: revera ut tractatus cum Cæsareis prius absolverent. Succis tamen fervida cum Cæsareis negotiatio eo plus suspicionis excitabat, quo secretius ibi acta habebantur. Et scripta hinc inde exhibita Succis ab aliis prius, quam à Gallis communicabantur. Ac in aperto erat, quo magis tractatio Monasterii ferveret, eo frigidius Osnabrugæ rem geri. Unde metuebatur, ne Galli demum socios destituerent, id quod à Cæsareis enixe quæri satis constabat. Eoque Succi datis 31. Aug. literis Gallos monebant, ut ex convento congressus haberetur instrumento pacis excutiendo; ac si Osnabrugam accedere grave sit, se Lengrichæ cum ipsis collocuturos. Sed hi re jam cum Cæ- 8. Sept. sareis transacta magno cum comitatu Osnabrugam accessere, Suecorum rhedis extra Urbem solenniter obviam prodeuntibus. Quos postera die tres Belgarum Legati, qui soli Monasterii hactenus restiterant, Pavvius, Franciscus Donia, & Adrianus Clantius sine pompa secuti sunt, simul plerique Evangelici Monasterii agen-

Gallici Legati Osnabrugam veniunt.

5. Sept.

tes

tes huc se contulere, commodis suis invigilaturi. Sed & Cæsarei huc accessere, præter Trautmansdorfium, quem faucibus hærens testæ cancrinæ frustulum non citra periculum vitæ detinebat, donec post octiduum vomitu rejiceretur. Contarenus per literas Legatos Succicos ad promovendam pacem, & amplectendas æquas conditiones hortabatur, ostento periculo, quod orbi Christiano à Turca immineret. Post præmissa solennia Galli Succos de iis, quæ Monasterii acta essent, certiores reddebant, quæ & sine dubio à Rosenhanio perscripta sint, & quod jam cum Cæsareis super sua satisfactione transegerint, infecta tamen futura, ni communis tractatus succedat, ac Regina, Landgraviaque postulatis suis potita sit. Scriptam transactionis formulam prælegebant, haut exhibito tamen exemplo, nisi adjectarum conditionum; causati imperfectam esse rem, quam variis quidem de causis in Pontificii Nuntii manibus reliquerint, sed quam publicare dubitent, antequam adpareat, quo totum negotium sit evasurum. Cæterum quæ Gallia accipiat, satisfactionis vocabulo venire non posse, utpote caro emta, omnibus sine dubio Gallorum facilitatem miraturis. Sed Regem id onus subire maluisse, quam diutius bello implicitum hærere, quod paucos permenses majorem auri summam absorbeat, quam pro Alsatia sit promissa; incerto, num post exhaustas plures molestias ejusmodi conditiones obtineri, aut pari gloria arma poni queant. Inde super necessitate pacis differere: Galliam argento exhaustam; tot egregios, illustresque viros amissos, nupera prætertim Mardici oppugnatione: qui primariis Domibus luctum, Reginæ commiserationem, ac ingens pacis desiderium excitent. Ac si Hollandi pacem aut inducias cum Hispanis præcipiant, vix adparere, quæ Galliæ spes sit cum fructu bellum deinceps gerendi. Ingentes inde questus in Hollandorum Legatos effundere, tam importune properato tractatu: quæ res aulæ Gallicæ tanti visa fuerit, ut, si pax non alia ratione obtineri posset, vel emenda foret.

A Gallis disputata de ira satisfactione.

De necessitate Pacis.

De exhibendo instrumento pacis.

§. 135. Ad hæc Succi reposuere, Reginam hoc bello nil aliud, quam honestam & tutam pacem quæsivisse, nec à se ullam occasionem eadem potiundi neglectam: hactenus tamen parum promovisse, Cæsareis omnia ad suum Instrumentum, quod tamdiu meditati sint, rejicientibus. Se quidem circa Succicum Instrumentum formandum hunc congressum expetisse, quo de compacto, & communi consilio utrinque id in lucem proferri queat. Ac si Galli parati sint, in se moram non fore. Se quippe formulam pacis adornasse, quam post factam cum ipsis communicationem Cæsareis edituri sint impense id postulantibus; ac instare Ordines, ne Reginæ satisfactio, & ipsorum commoda divellantur. Galli contra Instrumento suo formando nondum manum admoverant, causati, præmaturum esse in lucem id proferre. Pleraque adhuc cruda & infecta. Circa plurima adhuc toto cœlo dissideri, eoque instrumento edito animis utrinque exacerbatis forte tractatus plane abruptum iri. Sibi satius visum rem per partes transigere, & antequam circa omnia convenerit, ista uno scripto haut complecti. Caput circa satisfactionem se absolvisse: optare ut & Succi Osnabrugæ super ea transigere possint. Succi contra ostendere, Succiæ Galliæque, & aliorum vicinorum satisfactionem præcipuam in hoc consistere, ut negotia Germaniæ modo à se proposito componantur. Quo non obtento reliqua commoda fere inutilia, ac Regnis dedecori redundatura. Ab ipsis hactenus jactatum: bellum susceptum instaurando pristino Germaniæ statui ac libertati: eo fine Ordines ad tractatus invitatos auxilio suo promisso: quorum commoda nunc negligi, ipsos quoque Reges tangentia, turpe fore. Ordines separatam Gallorum super suis præmiis tractationem ægerrime tulisse, ac ut omnia pari passu peragantur impense pertisse. Galli etsi ostenderent, eandem sibi quoque mentem esse, nec Regem, nisi Germaniæ rebus prout justitiæ ratio exigit compositis, arma exuturum: Succis tamen suadebant, quo negotium ordine evolveretur, à satisfactione sua orditi, aliis rebus pro cujusque indole secuturis. Inter negotia Imperii multa esse, quæ initio intendi, post remitti queant, prout privatæ rationes se darent. His rite subductis cætera animosius defendi posse, ac ni adversa pars æquas conditiones admittat, justitiam belli luculentius adparituram. 1646.

De Succica satisfactione.

§. 136. Sic igitur Galli Succicam satisfactionem acriter urgere, ut satis pateret, eo fine ipsos Osnabrugam venisse: circa quam asperrima inter Legatos Regios disceptatio surrexit. Succi Præsulatus duos sibi deposcebant ea lege, ut illi in seculares principatus converterentur: quos Cæsarei non nisi sub præsenti titulo, & conditione concedere volebant, quibus & Galli ob communia sacra adstipulabantur. Wismariam Succi citra exceptionem, & nullo ad Meclenburgicos Duces respectu postulabant: Cæsarei Ducem in consortium dominii ejus urbis admittendum contendebant, ut ut ipse Dux simpliciter alienationi ejusdem contradiceret. Pomeraniam integram Succi affectabant, Brandeburgicis obnixe reluctantibus; quod postulatum & Galli temperare satagebant, ostendentes, se apud Brandeburgicos sæpius acriter institisse, sed illos ultroneam cessionem constanter abnuere. Et quia Gallicus in Suecia Minister Chanutus significarit, à Regina decretum Citeriore Pomerania adquiescere; ab ipsis postulabant, ut amota tergiversatione negotio finem imponant. Enimvero Succi inficiabantur, tale quid à Regina decretum; ac expeditissimum judicabant, si Elector tota Pomerania cedat, & quam refusionem postulet, ostendat. Hac cessione posse ipsum Carnovientem Ducatum recuperare: tum *barnum* abolere, quod ob subtractam Imperio Borussiam incurrerit: citra controversiam retinere Brandeburgensem, Havelbergensem & Lebusiensem præsulatus, ultra seculum detentos, ac tributis publicis eo nomine exsolvendis in proprios usus conversis: insuper Glogovienst & Saganensi Ducatu, aut Magdeburgico & Halberstadiensi præsulatu potiri. Reginam ipsius postulata quantum possit fulturam. Relatum sibi non solum Marchiæ Ordines, sed & Culmbacensem, Anspacensemque Marchiones ipsius agnatos suasisse, si Regina Pomeraniam dividere nolit, mature, & antequam in arma res erumpat, in boni publici gratiam cederet, & de æquivalente ageret, Regina favente facile obtinendo. Pomerani quoque Deputati magis quam antea flecti cœperant, ac Elector paulatim remissurus quid videbatur. Unde Galli ansam arripiebant denuo Brandeburgicos urgendi: qui tamen præfracte regerebant; Electorem nunquam in totam Pomeraniam,

1646. niam, aut Citeriorem una cum Stetino pro æquivalente, aut in solam Citeriorem citra æquivalens cedendam consensurum. Quin & in medio relinquebant, num Citerior Provincia cum ipsius consensu obtineri possit. Addebant sententiam Ordinum Pomeraniæ quoque exquirendam, quos inter, & Domum Brandeburgicam mutua pacta intercedant; ac non magis Electorem eam Provinciam, ejusque partem alienare posse, quam hi absque Electoris consensu alterius imperio se subdere: Ac licet Elector sacramenti ipsis veniam faciat; penes ipsos tamen fore, annon potius Polonorum, Belgarum, aut alterius protectioni submittere se velint, quam Suecorum dura imperia, gravesque exactiones diutius tolerare: præsertim cum Pomerani tanquam liber populus, Imperio Romano quondam certis legibus ultro se subjecerint. Animos hisce addebat, quod eorum causam fulcirent, quicunque Sueciæ opportunitatem Pomeraniæ invidebant. Quos inter missus à Poloniæ Rege Matthias Crocovius pro Electore velut Regis istius vasallo, ac pro jure isti Reipublicæ in Pomeraniam competente acriter contendebat: addito, Regem facile quidem pati posse, ut Reginæ Sueciæ ex æquo satisfiat, ac in posterum adversus subitam invasionem caveatur: haut tamen credidisse, Pomeraniam postulandam fuisse, in qua Poloniæ quoque securitas vertatur, & pro qua sibi non minus, quam Reginæ pro sua laborandum sit. Belgarum quoque Legati, qui hanc ob causam præcipue Osnabrugam venerant, moderatione adversus Electorem utendum suadebant. Nam etsi ut Regina Regni sui securitati prospiceret non improbabant: ita tamen rem temperandam, ne Reginæ cognatus, ac Evangelicarum partium princeps, in quo causæ communi non leve præsidium repositum sit, sua potissimum jactura pacem redimere cogatur; ac Reginæ, quæ

Cæsarea Pomeraniam difficultates.

15. Sept. ad diuturnitatem faciant, respicienda. Evangelici quoque Ordines causam Pomeranicam amicæ transactioni, quæ utrique parti grata foret, commendabant. Quibus Sueci reponebant: sibi haut injunctum cum Brandeburgico solennem tractatum suscipere; sed cum Cæsareis sibi negotium esse. Cum Cæsare Reginam bellum gessisse, hunc satisfactionem se poscere: eundem totam Pomeraniam obtulisse, ac ad promissa sua præstanda teneri: qui & super pensatione cum Electore tractaturus sit. Quod si tamen Elector extra justos tractatus per se, aut alios proponat, quid loco totius Pomeraniæ expetat, id negotio non parum facilitatis allaturum. Id responsum cum post in consessu Ordinum Evangelicorum referretur, Brandeburgicus Legatus, qui pro Pomerania suffragium ferebat, sat quidem fervide, acceptabat Succos satisfactionem non ab Electore, sed à Cæsare exigere; cujus consequens sit, Electorem à Regina hostem non haberi, eoque nullam esse rationem, curà Cæsare quæ Electoris sint postulentur. Simul graves querimonias miscebat, neminem Ordinum serio hanc rem agere; minatus, eo demum rem redituram, ut alii vicini, quos hæc res tangat, in partem oneris sint venturi.

17. Sept.

Gallorum sententia.

§. 137. Galli igitur è præsenti rerum conditione Succis duas vias proponebant, quarum alterutra sit sequenda; ut vel totam Pomeraniam absque Brandeburgici consensu evincerent, vel Pomerania Citeriore, & Rugia contenti essent. Priore casu bellum continuandum, cujus periculà & onera manifesta sint, & cui non solum Sueciæ malevoli se ingesturi, sed & quod alias amicis invidiæ faces subditurum sit. Nam persistente licet in fide Gallia, verendum tamen esse, ne Belgæ deserta communi causa separatim cum Hispanis transigant. Manifestum esse, quid mali eorum cunctatio circa hujus æstatis expeditionem produxerit. Quod si plane cum Hispanis in amicitiam redeant, totam Hispanici belli molem Galliæ incubituram. Unde Gallis necessitatem allatum iri vires suas è Germania revocandi, ac Hispanis facultatem fore Cæsarem validioribus auxiliis sublevandi. Cæsarem operam daturum Brandeburgico fulciendo, & ut alii in Imperio, & extra eidem adsistant. Jam Hafniæ ab Hispanis fœdus inter Daniam & Poloniam proponi ad vires Suecorum distrahendas. Nec suspicione carere frequentiorem solito Batavorum cum Danis & Polonis communicationem. Istorum Legatos pro Electore apud Suecos commendationem interponere: apud alios infensiora spargere. Hanseaticos quoque glisscentem in dies Suecorum potentiam horrere. Ordines Imperii diuturni belli tædio captos, si utcunque rebus suis consulere queant, ad pacem ruituros Suecorum commodis insuper habitis. Quod si autem Regina Citeriore Pomerania, & Rugia sit contenta, spem esse Electorem tandem consensurum; aut si tergiversari pergat, totum hunc conventum à Reginæ partibus staturum; cujus unanimi consensu ipsa cupitis potitura sit, omnibus, quos hic tractatus comprehendat evictionem præstituris. Imitarentur Sueci Galliæ Regis exemplum, qui pacis in gratiam de suis postulatis non parum remiserit, & quæ dentur tantum non emere voluerit. Suecici Legati etsi has rationes in medio relinquerent, tamen cum alia mandata non haberent, prioribus postulatis insistere. Ad Reginam tamen se omnia relaturos promiserunt, ad quam & Legati Gallici scripturos se ferebant. Iidem cum apud Succos, tum alios hoc imprimis cuneo utebantur, circa pacem suam cum Cæsare ac Hispano nihil difficultatis superesse. Quo fine & à San-Romano literas proferebant, quibus significabat, Hispanos mandata accepisse in eas fere leges, quas Galli velint, pacem concludendi. Id quod ex Fabio Chisio intellexerit, qui Monasterii glorietur; pacem manu se tenere, ac reversis Osnabruga Legatis Gallicis sine dubio eandem cum utriusque partis bona gratia ad exitum perducturum. Eodem fine & de Trautmansdorni discessu spargebatur; de quo Lambergius, & Cranius, cum Succos inviserent, denuntiabant, à Cæsare ipsum jampridem avocatum; quamdiu spes fuerit tractatuum absolvendorum, iter subinde distulisse: sed Pomeraniæ negotio ad vadum adhærente propediem discessurum. Quibus Sueci ostendebant, se ex sua parte omnia fecisse, ac postquam Cæsar in Pomeraniam consenserit expectasse, ut ipse illis quorum interest satisfaciat; quorum consensum procurare Cæsar Reginæ teneatur. Contra Cæsarei excipiebant; Cæsarem non plus, quam ipse habeat, dare posse, nec ulterius promisisse, quam quantum penes ipsum foret.

Succici Legati rem differunt.

Trautmansdorfius discessum minatur. 20. Sept.

§. 138. Circa Palatinam causam Bavarus subinde octavum Electoratum ingerere, ac alternas vices abnuere. Nec enim adparere, quare Palatinus has tantopere affectet, illum recusset; cum alternis gerenda dignitas Electoralis nil ditionis ipsis additura sit: octavus autem Electoratus suffragium in eligendo Cæsare cæteris par attribuat.

De Palatina causa.

Nec

1646. Nec hæreditarium munus Palatino defore. Sane plura Palatinus non videbatur obtenturus ob Regis Angliæ res plane proſtratas, unde omnis auxilii ſpes decollaverat. Et plerique Evangelicorum cenſebant, circumſpiciendam eſſe rationem Bavarum à Cæſare divellendi. Quo fine huic dignitate Electorali, quam poſſidebat, & parte Superioris Palatinatus; Palatino reliqua ſuperioris parte, & Inferiore Provincia, ſimul octavo Electoratu ſatisfaciendum cenſebant. Eandem ſententiam & Galli fovebant; Bavarum, ſi juncta Regum arma ingruant, & quæ tantopere cupiat oferantur, pacis ſibi proficuæ concluſioni Viennæ omni ſtudio incubiturum. Illum prudentia valere, ac ſatis noſſe, Viennæ ſe ſuſpectum juxta, & exoſum. Opibus quoque, & egregio milite inſtructum, ſimul extrema ſenecta, & cujus valde interſit, pacem utrique Regno probatam fieri. Hunc mature Cæſari avellendum. Nam ſi prius quam id fiat, fato concedat, viduam, liberos, militem, ac Provinciam ejuſdem in Cæſaris manibus fore, bello continuando non leve momentum. Ac confirmabat Bavaricus Legatus, ſi Princeps ille Electoratum, & pleramque partem Superioris Palatinatus retineat, circa reliqua capita ſatisfactionis, Amneſtiæ, & gravaminum componenda acerrime connixurum.

De controverſia & ſatisfactione Haſſica.

§. 139. In controverſia circa ſucceſſionem Marpurgenſem Caſſellani cupiebant cauſam hoc conventu decidi, aut Regiorum Legatorum interventu amice componi. Sed Darmſtadienſis ſententiæ à Cæſare pronuntiatæ inhærebat, quam amica poſt tranſactio jurejurando firmata exceperit. Nec conſultum ſibi illis arbitris cauſam agere, quiadverſæ parti fœdere innexi ſint. Præſertim cum Longuevillius apud Cæſareos in hæc verba eruperit: ſi vel maxime Landgraviæ cauſa injuſtiſſima foret, ſe tamen illam utique ſublevaturos. Ac ſi tranſactione opus ſit, Domos Saxonicam, & Brandeburgicam, fraternitatis vinculo Haſſicæ junctas, interpoſitionem commodiſſime ſuſcepturas. Si Saxoniæ Elector ſuſpectus ſit, ex eadem Domo alium poſſe ſurrogari. Caſſellani contra modum in pacto mutuæ ſucceſſionis præſcriptum abnuere, quod Darmſtadienſis iſto neglecto ad Aulam Cæſaream cauſam pertraxerit; ex quo fonte diſſidia inter Darmſtadienſem & Caſſellanam Domum promanarint. Tunc verebantur, ne cauſa ad fraternas Domus devoluta in longum extraheretur. Igitur hoc negotium inter alia Ordinum Gravamina deciſum communis pacis formulæ inſeri cupiebant. Simul petebant Darmſtadienſi certum tempus præfigi, intra quod ni mentem ſuam declaret, ſociorum Regum armis ſit petendus, ac ad reddendas omnes illas terras compellendus, quæ antea à Caſſellana Domo poſſeſſæ ſint. Circa hæc poſtulata Galli oſtendebant; ſe & apud tractatus, & per arma Caſſellanæ cauſam ſublevaturos, quoad ipſi ſatisfiat, quod Darmſtadienſis, poſt longa cum Cæſare & Hiſpano commercia demum arma ſua Cæſari ſocios in Reges junxerit. Et hanc præcipuam ſatisfactionis partem fore. Nam ad Paderbornam, & alia bona Eccleſiaſtica adquirenda Gallos per conſcientiam opem ferre non poſſe. Haut tamen repugnaturos, ſi millione uncialium inſuper potiatur, quibuſdam locis interim pignoris in vicem relictis. Contra Suecici Legati ſuper Marpurgenſi lite à Regina nihil in mandatis acceperant. Sed ut Landgravia Paderbornenſem præſulatum, aut ejus partem nanciſcatur operam ſuam pollicebantur.

1646. De militum ſatisfactione.

§. 140. Circa militum ſtipendia Galli oſtendebant; ſe pro Gallia eadem ideo petere omiſiſſe, quo Suecicus exercitus tanto facilius & uberius iis potiatur. Eaque ſe pro Suecis Monaſterii ſtipulatos, nec Traurmansdorfium abnuiſſe, qui cenſuerit, ubi ſuper ſumma conventum fuerit, Ordines eorundem ratas partes in ſe ſuſcepturos.

De induciis proponitur.

§. 141. Ad communes inſuper inducias Galli valde proclives ſe oſtendebant, ne per aleam belli rebus mutatis pax, cujus nunc propinqua ſpes allucebat, difficilior redderetur, aut in longum extraheretur. Eoque ſi Suecis videatur, ad Duces exercituum una cum Cæſareis miſſuri erant, qui, quo loco tractatus pacis ſint referant, ſimul moneant, ne rem ad extrema deducant, ſed ut ſuper induciis inter ſe conveniant. Id hoc congreſſu Galli, & miſſus à Contareno Generinus Secretarius apud Suecos urgebant: utiles eas Regibus, eorumque ſociis eſſe, Cæſareis intra provincias hæreditarias, Bavaricis ultra Danubium redactis, omnique citra regione Regiorum hoſpitiis patente, non ſine maximo exercituum incremento. Quanquam autem Suecici Legati, quod Regina inducias nunquam probaſſet, variis rationibus eaſdem diſſuaderent; tamen Gallis urgentibus ad Wrangelium ſcripturos ſe receperunt, ejuſque ſententiam ſuper hoc negotio exploraturos. Quo fine Petrum Brandium ſummum Quæſtorum ad iſtum ablegant: qui & ſuper militum commodis ejuſdem mentem cognoſceret. Quo & Gallici Legati Croiſſium miſerunt.

De Eduardi Bragantini liberatione.

§. 142. Oſnabrugam quoque tunc venerat Franciſcus Andrada de Eduardo Bragantino ſollicitus, cui intentata Mediolani apud Inquiſitionem actione Hiſpani extrema intentabant; ut ejus liberationem, ſimul Regis ſui cauſam commendaret, arctiſſimum inſuper fœdus Reginæ oblaturus. Galli uti circa Luſitanorum commeatum, & Eduardi liberationem hactenus ſategerant, apud Sequeſtres ſuper actione huic intentata proteſtationem interpoſituri: ita primariam cauſam ad Germanicam pacem haut ſpectare judicabant, quæ cum Hiſpano tranſigenda ſit. Multo minus Suecis placebat eandem Germaniæ negotiis, jam antea ſat intricatis immiſcere. Unde prius factæ declarationi inſiſtebant; qua & Luſitanus adquieſcere cogebatur, id tantum poſtulans, ut Rex ſuus nominatim paci includatur, ac ſibi teſtimonium detur, ſuper Eduardo liberando Legatos Suecicos à ſe diligenter monitos.

Evangelicorum circa gravamina diſſenſio.

§. 143. Circa formulam illam componendorum Gravaminum, quam nuper ab Evangelicis exhibitam diximus, ne hi quidem omnes eadem ſentiebant. Saxonici Electorales tepida heic conſilia agitare, ac præcipue capita à Cæſareis nuper propoſita fere probare: nec reliqua tanti eſſe, ut ideo exitioſi belli continuatione Imperium peſſumdandum ſit. Unde & Evangelicis moderatiora ſuaſerunt, ægre ferentes, ſua monita uſque adeo locum non inveniſſe, ut etiam novæ controverſiæ animos magis exacerbaturæ ſint motæ, veluti de lite inter Magdeburgicum, & Salisburgenſem. Etſi enim formulam illam bene adornatam agnoſcerent; tamen quæ poſtulabantur optanda magis, quam ſperanda putabant. His multos Evangelicorum labefactos in ſuam ſententiam pertraxere, Monaſterienſes cumprimis, & qui ſuperiorem Germaniam incolunt, in Saxonicorum Ducalium cumprimis, & Luneburgicorum duritiam invecti, velut qui procul à Pontificiis, & ex-

1646. & extra periculum positi tuto speciosa ac fortia differant.

Catholici nuperam formulam adspernantur.

§. 144. Ast Catholicos dicta jam formula non parum asperavit non sine minis frementes, ni ad moderatiora Evangelici descendant, totum negotium abrumpendum, ac fatis committendum. Multa in sui exitium tendentia passim inserta, & specioso æqualitatis vocabulo id quæri, ut suas ditiones cum Evangelicis partiri jubeantur. Quo plura ipsi remiserint, eo magis Evangelicos postulata intendisse, nec se amplius super illis tractatus agitare salva conscientia, & per sacrorum suorum scita posse. Unde in posterum omni disceptatione supersedere constituebant; ac ne Cæsareorum quidem nuperum scriptum probabant; sed formulæ à se vicesimo Junii exhibitæ inhæsuros se testabantur; è qua suppressa Cæsarei formulam suam secundo Julii editam fere concinnaverant, ac Catholicorum nomine Evangelicis tradiderant. Sed & novam disquisitionem sæpius memoratæ formulæ Catholici composuerant, in qua illud novum erat, quod sigillatim enumerari postularent omnes præsulatus, Cœnobia, ac bona sacra, quæ Evangelici retinere velint: sic enim præscindi controversiam circa *terminum à quo* hactenus agitatam. De Cætero Catholici prioribus suis postulatis rigide institerant, & eadem passim intenderant, multa verborum acerbitate inspersa. Simul non uno loco sibi ipsis repugnantia à Protestantibus peti arguerant. Quod scriptum tamen itidem à Cæsareis suppressum forte fortuna in Evangelicorum manus incidit. Porro istos spiritus Catholicis addebant vetus Saxonis ingenium, & Evangelicorum timiditas, ac discordia, questu magis prosequenda, quam ut emendationis spes esset. Ac suspicio erat Cæsareos Catholicis clam stimulos subdere: Ac ferebatur arctius nuper inter Cæsarem, & Hispanum fœdus ictum, quo pacem separatam haut inire decreverant, sed potius temporum conversiones aucupari, ac ad dissociandos Suecis Gallos incumbere. Hollandos jam eam in viam perductos: nunc & Galli solicitabantur, quibuscum super satisfactione tanto studio transactum fuerat. Sane manifeste deprehendebatur, ex eo tempore Catholicis plurimum insolentiæ accessisse; qui haut obscure gloriabantur; Gallos jam suis partibus accessisse, qui sacrorum socios auxilio casros deserturi non sint.

14. Sept.

De Autonomia subditorum Evangelicorum in Catholicorum ditionibus.

§. 145. Inprimis autem circa concedendum liberum religionis suæ exercitium Evangelicis sub Catholicorum ditione habitantibus (*autonomiam* vocabant) acerrime disceptabatur; cui tam Cæsarei quam alii Catholici manibus pedibusque obnitebantur. Vix uspiam in protestantium terris tolerari, qui à placitis ipsorum dissentiant, nec Catholicos hisce legem dare velle, quid subditis suis ipsi faciant. Non aliud exigere æqualitatem illam, quam Evangelici tantopere crepent: præsertim cum illa autonomia paci Augustanæ plane repugnet. Ne igitur iniquis postulatis Evangelici rem extraherent. Haut sibi animum esse quenquam invitum Protestantium sacris abstrahere. Cuilibet integrum fore bonis suis divenditis alio migrare. Plus terrarum Protestantes in Germania possidere, quam Catholicos: & passim prædia venalia extare. Eandem sententiam Saxonici Electorales fovebant, quod ab æquitate, & æqualitate abhorreat, Catholicis in ipsorum ditionibus obtrudere velle, quæ in Evangelicorum terris tolerata nunquam sint; & quæ ad summam Ordinum potestatem spectare judicentur. Excipiebant tamen Silesiam, cui Elector ex mandato Cæsaris fidem dederit. Contra pars Evangelicorum ad istam causam urgendam per conscientiam adstringi se judicabant; quod perspicere non possint istam paci sacræ repugnare: quin naturali ac gentium jure vetitum, conscientiis vim inferre, ac durum esse socios sacrorum hanc solam ob causam penatibus suis ejici. Alii tamen Electoralibus Saxonicis desiderio pacis adstipulabantur, Ducalibus Saxonicis, & Luneburgicis non leviter indignati, quod huic proposito ita pertinaciter adhuc inhærerent, nec Suecos ab eodem dimotum irent. 1646.

Evangelici ad Regios rem istam referunt. 15. Sept.

§. 146. Evangelici porro Catholicorum scriptum nacti per Deputatos Suecis id communicabant, ut ipsi collato cum Gallis consilio quid deinceps agendum foret sententiam suam exponerent. Ad quæ Succi declarabant ita se acturos, ut in se quidem nihil desiderari posset. Indicabant tamen sibi compertum, Gallos nihil quod Catholicis oneri futurum sit, facturos. Horum igitur menti penitius explorandæ Evangelici ipsi Gallicos Legatos adibant, Gravaminum emendationem illis commendantes: simul rogantes, è Catholicis atque Evangelicis binos ad se vocarent, audituri, quid circa gravamina dubii adhuc supersit, & qua ratione isthæc plane aboleri queant. Enimvero Galli statim ea, quæ religionem spectant, à civilibus discernere, & circa hæc opem suam citra exceptionem polliceri: priora ut æqua ratione componantur optare; quæ & penitius cognoscendi sibi otium in præsens non sit itineri accinctis. Posse tamen ipsos aliquot suorum ablegare, qui Monasterii super hoc negotio se plene edoceant. Ita Monasterium discessere, assumto in suum comitatum majoris securitatis causa Lusitano Andrada.

Galli tergiversantur.

18. Sept.

Id quod Evangelicis suspectum.

§. 147. Ex hisce Evangelicis haut parum suspicionis oriebatur, velut Galli post obtenta, quæ ipsi cupierant, sollicitantibus Catholicis à prioribus consiliis discessissent, curaturi primo loco ut Suecis satisfiat; inde Evangelicos ad ejusmodi Gravaminum compositionem adacturi, quæ è Catholicorum re foret. Unde per quosdam suorum apud Suecos instant, ut Regina deinceps quoque commodis ipsorum patrocinetur. Tum ut alteruter Legatorum, aut uterque Monasterium proficiscatur, qui cum Gallis super Imperii negotiis, de quibus inter utrique religioni addictos disceptetur conveniat, ut eadem simul cum aliis expediantur. Succi autem, cum per Rosenhahnium à Gallis exquirerent, num ejusmodi congressus in gratiam Ordinum acceptus ipsis sit futurus, parum ad eum proclives istos deprehendebant; quod obtenderent, Suecos eam rem Trautmansdorfio Osnabrugam regresso commodius ibi composituros. 23. Sept.

Cæsarei tractationem istam immutare cupiunt. 18. Sept.

§. 148. Ast Cæsarei Osnabrugæ juxta ac Monasterii evocatis ad se Evangelicis ostendebant; Catholicos postremam ipsorum circa Gravamina declarationem aversari, velut multa nova paradoxa, sibique repugnantia, & iniqua complexam, quæ ulteriori disceptationi subjicere nolint. Unde sicuti Catholici multis capitibus non parum remiserint, ita & ipsi propius ad scopum accederent, ut negotium mature ad colophonem perduci queat. Conabantur dehinc alium negotiationi modum adornare, initio questi, Evangelicos ab ordine à Cæsareis exhibiti scripti, quod Catholici plane probent, discessisse, ac in sua formula

1646. mula aliàm methodum secutos, novam confusioni ac dissidiis materiam. Unde postulabant ut Evangelici suo posthabito ordine à Cæsareis adhibitum sequerentur. Præterea scriptum 2. vel 12. Julii Evangelicis exhibitum non à Catholicis, sed à se profectum, velut temperamentum è Catholicorum, & Evangelicorum declaratione, non eo fine, ut Evangelici super eodem sententiam suam scripto exponerent, sed ut coram tam ipsorum quam Catholicorum mentem cognoscerent. Eoque deinceps commutatis invicem scriptis supersedendum, ac omnia colloquiis discepranda censebant. Sed quia Catholici, ut Osnabrugam iterum accedant, ægre permovendi sint, sibi commodissimum videri, quosdam Evangelicorum Monasterium se conferre cum Cæsareis super singulis capitibus collocuturos, qui Catholicorum vicissim sententia explorata utrasque magis magisque ad æquas transactionis leges deducturi sint. Id quod expeditius futurum sit, quam si utraque pars nullo medio inter se sermone, aut scriptis non sine ambagibus discepter. Esse & aliam causam, quare Evangelici Monasterium concedere debeant, quod Trautmansdorfio hanc ob causam Osnabrugam per alia negotia reverti non liceat, citra quem reliqui Legati eam rem in se suscipere non audeant. Quid Cæsarei hoc instituto quærerent, in obscuro non erat: scilicet cum Succos Osnabrugam non deserturos sat constaret, hac via negotium istud Suecorum directioni extortum sibi vindicare conabantur. Nec Trautmansdorfius dissimulabat, Protestantes Osnabrugæ nimium Suecis innexos, è quorum consiliis plane dependeant, ipsis inconsultis nihil suscipere audentes. Et ut Succos Evangelicis suspectos redderent, spargere non dubitabant; istos tractationem cum Catholicis, quoad peculiarem sibi satisfactionem obtinuissent, magis sufflaminare, quam promovere studuisse. Addebatur, ut negotium ocyus expediatur, nullius magis quam Franconici Circuli interesse. Bavarum brevi hostes finibus suis dimoturum: inde utriusque partis exercitus per hunc hiberna capturos. Saxones longius remotos eminus inspectis alienis malis parum moveri.

Saxonicorum sententia.

§. 149. His omnibus Evangelicorum consilia non parum turbabantur, ac in diversa tendere incipiebant. Ac Monasterii quidem Elector Saxoniæ suos Legatos Evangelicorum consessibus præsidere jusserat, susceptà quoque ipsius nomine inter utramque partem interpositione: quod animadvertat, negotium circa gravamina valde intricatum reddi. 23. Sept. Unde & isti Monasterii præsentes Evangelicos, Brandeburgicum, Culmbacensem, Cassellanum, & quem Franconici Comites miserant, ad se evocavere, super postrema Cæsareorum propositione cum ipsis consultaturi. Ubi post multas dubitationes primo placuit, in honorem Cæsaris, ejusque Legatorum in Evangelicorum scripto observatum ordinem utut luculentiorem relinquendum, & Cæsareorum vestigiis insistendum. Sed nec id displicebat, quod Cæsarei proposuerant, ut colloquio res discepteretur. Circa quod tamen hæc difficultas vertebatur, quod Catholici dicerent; se non amplius in Evangelicorum gratiam, quod aliquoties jam fecerint, Osnabrugam ituros. Id quod & Trautmansdorfius facturum se negabat. Contra nec Evangelicis Monasterium ire sedebat, quod super Gravaminibus Osnabrugæ tractatio finienda videbatur, ubi & cœpta fuerat. Nec Legati Suecici, qui una cum Cæsareis interpositionem delatam in se susceperant, passuri erant, majorem heic Cæsareorum, quam sui rationem haberi. Unde circumspecte procedendum judicabant vitandæ utrinque offensioni; cujus commodam invenire rationem in arduo erat. Quanquam vero sat aperte demonstrari poterat, in Evangelicorum libello sibi repugnantia non reperiri, declinandæ tamen animorum exacerbationi refutatione scripto concepta supersedendum videbatur. 1646.

Quæ Osnabrugensibus displicet.

§. 150. Enimvero Evangelici Osnabrugenses, ut libellus suus ita acerbe proscinderetur, digerere haut poterant: unde peculiari scripto, quæ isti impingebantur, dilutum ibant. Nec videbant, qua ratione in ordinem à Cæsareis præscriptum consentire possent; quod hoc modo postrema ipsorum declaratio, tanto cum labore Lengrichæ formata, subvertatur. Ubi & super modo tractandi conventum fuerat, ut Cæsarei & Sueci tractationem de gravaminibus susciperent, & accedente Ordinum ratihabitione absolverent. Nec cum Catholicis sub Cæsareorum directione à se agi posse, ut Sueci non citra ignominiam excludantur. Id decretum Cæsareis per Deputatos significarunt, qui initio præscripto à se ordini inhærebant; tandem tamen de hoc concedi posse innuebant, modo res denuo discepteretur, ac paulo lenior declaratio fiat. Quod autem Sueci ad tractationem super Gravaminibus admittendi sint, aut quod Cæsarei & Catholici in id unquam consenserint, id primo abnuere; post cum quæ acta forent clare demonstrarentur, Monasterium ad collegas suos relaturos se promisere. Sed nec Evangelicis placebat, Saxonicos Electorales directionem suorum negotiorum suscepisse. Nam quia Principis ejus consilia Cæsari obnoxia habebantur, metus erat, ne Cæsareis inde occasio nasceretur, prout Hispanorum se res darent, negotium id temperandi. Ac si demum transactio sequeretur, Saxonicorum opera nil amplius, quam Pragæ obtentum fuerat, sperabant. Qui & summam suorum consiliorum jam satis ostenderant. Unde reliquorum nomine Altenburgicus hac de re acriter querebatur, testatus, Saxonico Electori se nec posse nec velle directorium relinquere, qui tam distorta & perniciosa consilia hactenus agitarit, & adhuc agitet. Sed nec ulli Electori, aut Principi directorium jure competere, sed ab Ordinibus communi suffragio aliquem constitui moderandis ejusmodi negotiis. Simul Succos rogabat, media dispicerent, quibus Saxonici instituto suo dimoveri possint. Suecici Legati cum sentirent, conatus Saxonicorum non solum Protestantibus fraudi esse, sed & susceptos abstrahendis Osnabruga tractatibus, Cæsareis, cum novum circa satisfactionem temperamentum proponerent, ea occasione demonstrabant; Reginæ satisfactionem non privatis emolumentis, sed præcipue compositione negotiorum Imperii, & concluså communi honestaque pace constare. Sibi compertum plerosque Evangelicorum ad omnia æqua promtos, paucos horum ob privata commoda, tum Catholicos variis artibus remoram negotio injicere. Etsi jam inter ipsos convenerit, ut Ordines querimonias suas Osnabrugæ disceptent, ac Cæsarei una secum tractationem suscipiant. Sibi quidem istas artes displicere; quas nec Evangelici in universum probaturi sint. Ad quæ Cæsarei; propositis temperamentis omnem se fidem apud Catholicos decoxisse. Unde malle se, Ordines ipsos inter se

23. Sept.

Ut & Saxonis directio.

Succorum sententia.

27. Sept.

1646. tranſigere; ac ſpem eſſe, ſi utrinque nonnulla remittantur, facile lites eorundem componi poſſe.
30. Sept. Inde Sueci invitatis ad ſe Evangelicorum Deputatis expoſuere, quantopere Succiæ rationes ipſorum emolumentis implicitæ ſint. Tum quæſivere, quæ ipſis ſententia ſedeat; quam ita formarent, prout gloria Dei, & ſalus patriæ ſuaſerit. Eo promtius Evangelicorum cauſam ſe acturos, quod ſpes ſit, Reginam futura pace locum inter Imperii Ordines ſortituram. His habita deliberatione cra-
1. Oct. ſtina die reſponſum: Evangelicos nolle placitum ſemel tractandi locum mutari. In eandem ſententiam ad Evangelicos Monaſterii agentes ſcribebant, ut ſi Catholici ſuper mutatione loci moverent, modeſtis verbis, ſed maſcula ſententia oſtenderent, Evangelicos in eam conſentire non poſſe. Quod ſi præter ſpem Monaſterienſes Catholicis heic concedere velint, ſe quidem nunquam huc diſſenſuros abrupte teſtabantur.

De Succica ſatisfactione nova propoſitio. 24. Sept.

§. 151. Inter hæc miſſus à Legatis Gallicis Oſnabrugam venit San-Romanus, Succis nuntiaturus, Trautmansdorfium tandem Brandeburgici conſenſum ſuper cedenda Reginæ Pomerania Citeriore obtinuiſſe, ac ut hanc una cum diviſo Wiſmariæ imperio, & Bremenſi, Verdenſique Epiſcopatu ſub ſacro titulo peperui feudi lege poſſeſſura ſit; evictionem Cæſare, Ordinibusque univerſis præſtituris. Id Gallis ſat honorificum videbatur, & rebus Succiæ non parum ſecuritatis, ac firmitatis additurum. Jam quoque tractatus iterum procedere, qui hactenus circa eam ſatisfactionem adhæſerant. Immodicis poſtulatis occaſionem, quæ jam occupari queat, elapſuram, &
24. Sept. Succorum res in alium ſtatum improviſum prolapſuras. Eadem Cæſarei Oratores Succis ſe inviſentibus memorabant eo duntaxat diſcrimine, quod ſuper conſenſu Electoris cavere nollent, ſed Cæſarem eidem obtinendo operam navaturum, aut ſi is nullo modo extundi queat, effecturum, ut ea ſatisfactio decreto Comitiorum ſanciatur, toto Imperio evictionem promiſſuro. Enimvero cum ea res in conſeſſu Evangelicorum referretur, Weſenbecius ſancte aſſeverabat, neque Electorem conſenſum præbuiſſe, nec ſibi à Cæſareis quidquam ea ſuper re ſignificatum. Quin & Cæſarcos à ſe interrogatos, num iſthoc Succis obtulerint; reſpondiſſe; id nullo alio fine factum, quam expiſcandæ Succorum ſententiæ. Et Witgenſteinius confirmabat, ab Electore proteſtationem ſcripto interponendam. Simul oſtendebat, eundem Berolino moviſſe præter Oſnabrugam in Clivicam Provinciam profecturum: ante cujus adventum eam rem à ſe in medio relinquendam. Ea dilatio Succis valde opportuna accidebat, invidia extractæ pacis à ſe in Brandeburgicum jam devolvenda, cum ipſi antea ſuper oblatis à Cæſare conditionibus ad Reginam referre coacti eſſent.

Ceremonialia.

§. 152. Nonnulla quoque ad ritus ſpectantia tangere non abs re fuerit. Cum Julio menſe Witgenſteinius procuratoria ſibi ac Collegis ſuis fidem facientia Succis exhibuiſſet, congreſſumque horum expoſceret; hi Heidio, qui antea cum Portmanno & Fromholto Monaſterii egerat, nunc autem Oſnabrugam acceſſerat, honorem primario Legato Witgenſteinio exhiberi ſolitum abnuebant; quod Longueuillius Dux hunc eidem antea negaſſet. Quanquam alias idem, quoties Monaſterii abſentis VVitgenſteinii vices ſuſtineret, eodem cum ipſo honore à Cæſareis, Hiſpanis, & Electoralibus mactaretur. Quam ob cauſam iſte uti Gallum nunquam adierat, ita & nunc congreſſu cum Succis abſtinuit. Querebantur quoque Urbici, congreſſu Evangelicorum Lengrichæ Equeſtrem Ordinem ſibi antelatum. Sed Regii ut neutram partem offenderent, id temperamentum commenti ſunt, ut ſi ſcripto eorum mentio eſſet facienda, bina exempla conficerentur, quorum uno Imperiales Urbes, altero Nobiles præponerentur; addita proteſtatione, hunc ordinem neutri præjudicio fore. Offerebat quo- 15. Jul.
que Poloniæ Regis Reſidens Crocovius Succis literas fiduciarias patenti forma ad omnes Legatos Oſnabrugæ & Monaſterii directas, audiri ab hiſce poſtulans. Sed quia Poloniæ Rex Succiæ titulum ſibi adſcripſerat, remiſſis literis reſponſum: ſe admiſſionem, & omnem functioni ipſius debitum honorem exhibituros fuiſſe; abſque hoc titulo ſi foret. Nam præter Reginam Chriſtinam alium ſe Succiæ Regem ignorare. Quod ſi alias literas offerat, aut temperamentum idoneum comminiſci norit, lubenter ejus poſtulato ſe annuituros. Colliſionis quoque nonnihil inter Saxonicos & Brandeburgicos Legatos Monaſterii contigit. Brandeburgici, cum Saxonici directorium in conſeſſu Evangelicorum ſibi vindicarent, congreſſumque indicerent, ac quæ diſceptanda forent, ad Senatum referrent, haut repugnaverant. Sed cum altera vice Saxonici conventum in ædes ſuas evocarent, Brandeburgici id abnuebant, poſtulantes, ut vel alternis vicibus apud illos, aut ſe, vel in tertio loco congreſſus fieret. Unde & poſt in Curia Legati convenere. Diſceſſerat paulo ante Oſnabruga Labardæus, Gallici Reſidentis munere ibi functus; cui abeunti honorem Legatis ſolitum Sueci exhibuere, quod ad Helvetios ea dignatione abire ſe teſtaretur. In cujus locum Henricus Grullardus ſucceſſit. De la Court Groulliard. 9. Oct.

§. 153. Oſnabrugæ Evangelici Catholicis per Deputatos ſiniſtram, quam de nupera ſua declaratione conceperant, opinionem adimere ſatagebant: nec æqualitatem à ſe poſtulatam alio ſpectare, quam ut æquo & pari cum iſtis jure degere queant, ſiquidem ſtabilis concordia inter ipſos conſtituenda ſit. Ac ſi qua ad extremum vergentia, aut rationi repugnantia in ſuo libello oſtendantur, ſe iisdem æquo animo deceſſuros. Ea ut ſociis ſuis Monaſterium referant rogabant, ipſosque permoveant huc redire tractationi inſtaurandæ, quod placitus ſemel tractandi locus modusque mutari nequeat. Nec ſcriptis amplius ſe diſceptaturos, ſed collatis ſermonibus, quousque convenire queant, tentaturos. Inde Cæſareos Succosque inter ſe tractationem ſuſcepturos. Sane Succos haut paſſuros Reginæ ſuæ eam contumeliam inferri, ut ipſi hoc negotio excludantur aut idem Monaſterium pertrahatur. Catholici gratum ſibi reſpondebant Evangelicos moderata conſilia agitare. Sed ſuper certo tractandi modo utriusque partis conſenſu conventum, aut cauſam hanc utique Oſnabrugæ diſceptandam, ſibi non conſtare, niſi quod vago ſermone quædam jactata ſint. Aſt Monaſterii eodem die Trautmansdorfius evocatis ad ſe Evangelicis denuntiat; apud ſocios ſacrorum Oſnabrugæ agerent, ut eorum aliqui Monaſterium ſe conferant, cum Catholicis tractationem continuaturi; aut ut ab iſtis mandata eo nomine ipſis dentur, quo negotium demum tranſactione finiri queat; ſpe ſimul facta propoſitas à Cæſareis conditiones etſi refragantibus adhuc quibus- Ulterius ſuper Gravaminibus acta. 2. Oct.

dam

1646. dam Catholicis ipsos obtenturos. Eadem per Lambergium, Craniumque Osnabrugensibus proponebantur, addito, ad præterita tempora cogitationes reflecterent. Sane talia majoribus ipsorum oblata maxima cum lætitia fuisse acceptanda. Monasterienses neque annuere Cæsareis, neque abnuere ausi rem ad Osnabrugenses rejecere; apud quos ut ipsi suam autoritatem interponere velint transactioni promovendæ petebant. Contra Osnabrugenses citra ambages declarare, à modo & loco tractandi jam convento discedere penes se non esse. Sed & super Reservato Ecclesiastico longe plura se remisisse, quam majores à conscientia sua impetrare potuerint.

Evangelicorum quorundam cum Catholicis disceptatio.

§. 154. Enimvero quia Evangelici metuebant, tractatibus inter Cæsarem & Gallos, Hispanosque & Batavos jam longius provectis, ac Succica satisfactione quotidie agitata, ne forte ipsorum causâ inter extrema rejiceretur, nonnulli eorum cum quibusdam Catholicis, Salisburgensi, Herbipolensi, Bambergensi, Aichstadiensi, & Constantiensi congrediuntur tentaturi, num controversa adhuc Gravaminum capita componi possint. Disceptatione per quatuordecim dies continuata Herbipolensis cumprimis circa præcipua capita cum Evangelicis transigebat, salvis tamen aliorum Catholicorum sententiis. Qui res judicatas ab anno vicesimo quarto rescindi haut probavere, postulantes, ubi partes in judicium consenserint, ac forma juris rite observata sit, illæ validæ perstant, cæteræ irritæ sint. Sed nec Evangelicis subditis rituum suorum liberum exercitium concedere ullo modo voluere; super jure tamen emigrandi, ejusque tempore æquum temperamentum admisuri. Inter ista Salvium Monasterium excurrentem plerique Evangelicorum eodem secuti sunt, quo cœptos tractatus, si possent, ad finem deducerent. Enimvero Catholici ferociam & pervicaciam solito majorem ostendebant. Se tertia jam vice ad Evangelicos Osnabrugam accessisse; par esse, ut & ipsi aliquando Monasterium se conferant, ubi princeps Legatorum Cæsareorum, & plerique Electorales degant. Tum lætitiam præ se ferre, velut Evangelicis ad ipsorum placita se attemperaturis, quod Poloni, Dani, Hollandi, aliique jam novum fœdus agitent, sistendis Suecorum progressibus, ac Galli cumprimis in Catholicorum partes concedant. Et sane Longuevillius Rosenhahnio dixerat: Evangelicos jam plus obtinuisse, quam ab initio speraverant, restitutionem omnium à viginti duobus retro annis, perpetuam possessionem bonorum sacrorum, sessionem in Comitiis & alia. Si reliqua ex voto obtinere nequeant, cogitandum ipsis esse, bellum non ob sacra, aut ista ob gravamina cœptum. Si socia Regna pacis amore tam multa remiserint, ipsorum adhærentibus, qui ad bellum parum contulerint, extremis haut inhærendum, nec minutissima quæque pervincenda. Aut si cedere nolint, ac in ipsorum gratiam bellum sit continuandum, arma & ipsis induenda, ac quid opis ad communem causam adferre valeant, re ipsa ostendendum.

Evangelici inter se dissident.

Ast inter Evangelicos parum concordes Saxonici Electorales denuo ad intermedias quasdam conditiones devolvebantur: nec probabant, reliquos adversam partem ad tam duras leges adigere velle. Sibi quidem diserte à Principe suo injunctum, Monasterii Catholicos apud Ordines manere, nec ad Evangelicos Osnabrugam accedere, sed cum illis, qui secum sentiant, tertio loco congredi tractatibus absolvendis. Reliqui Evangelici, etsi mollius, quam Osnabrugenses loquerentur; haut tamen videri volebant cum Saxonicis conspirare, aut consilia causæ communi noxia agitare. Nec directorium Saxonicum longius porrigi, quam ad ipsos exiguo numero ibi agentes; cum alias Saxonicis primus inter ipsos locus competat: ac satius esse illos, sibi immixtos agere, ubi insciis aliis concludere nil possint, quam ut seorsim cum Cæsareis consilia misceant. Osnabrugenses etsi initio constituerant super Gravaminibus non alibi quam Osnabrugæ tractare: tamen cum Catholici sententiæ suæ inhærerent, ac Monasterienses Evangelici id optarent, Salvium, uti dictum, eodem sequebantur, suum negotium ocyus absoluturi. Nam persuasum illis fuerat, Regios sua præcipue emolumenta spectare, quibus obtentis Imperii negotia, ac cumprimis gravamina jejunius, quam nunc credatur, abrumpenda, ac pacem exiguo cum Evangelicorum fructu properandam.

1646.

De causa Palatina.

§. 155. Eodem tempore Osnabrugæ apud Evangelicos Bavari nomine Krebsius institit, ut circa Palatinum propositis per Cæsareos conditionibus adquiescerent. Cui præcipui Evangelicorum, Altenburgicus, Vinariensis, Luneburgicus hactenus assentiebant, ut Bavarus dignitatem Electoralem, ac partem Superioris Palatinatus pignoris loco retineret, quo iste voto suo potitus Cæsareis partibus abstraheretur, ingens momentum non tolum communi paci, sed & Evangelicorum causæ promovendæ additurus. Idem Krebsius Oxenstiernæ congressu, quod Bavaro Electoris titulum tribuere nollet, declinato, apud Salvium, qui circa eum titulum ipsi gratificabatur, postulata sua exposuit; inter alia in Palatinum Fridericum acriter invectus, velut totius belli, & inde promanantium malorum autorem. Unde ipso proscripto Bavarum dignitate Electorali cum superiore Palatinatu pro erogatis tredecim millionibus mactum. Cui Salvius inter alia repositit: si Bavaro damna, quæ Evangelicis dedit, reparanda sint, totum ipsius Ducatum non suffecturum. Solam domum Brunsuicensem ob detentum Guelferbytum, & secutam inde regionis vastitatem quadraginta millionibus litem ipsi taxare posse, ne de cæterorum damnis quid memoretur; sic ut Bavaro de tredecim millionibus parcius crepandum sit.

Poloni tractatibus se immiscere volunt.

§. 156. Incipiebant circa id tempus Polonici Ministri Roncalio, & Crocovius differere, ut controversia sui Regis cum Suecis his tractatibus componeretur. Id quod Galli haut incongruum judicabant, quod fortasse Cæsari aliquid in Silesia extorqueri possit, Regi ejusque hæredibus pro prætensione in Sueciam dandum. Quia tamen hic tractatus alias sat operosus erat, Polonica controversia admixta difficilior futurus, quam etiam omni modo hinc amoliri Legati Suecici jussi erant, eo postulato desistebant, à Gallis petentes, ut post finitos hosce tractatus id negotium susceptа mediatione ordiantur; confirmantes à Rege suo pacem æternam affectari, ipsumque omni jure in Sueciam cessurum, modo parte Livoniæ, aut Pomeraniæ pro sua domo potiatur. Quanquam contra ne Suecis Ulterior Pomerania concederetur, acriter contendebant, quod ad securitatem Regni sui valde interesset, cum de Citeriore non tantopere soliciti forent.

Separati inter Suecos & Brandeburgicos tractatus suscipiuntur.

§. 157. Adhuc tamen satisfactio Succica multis difficultatibus implicita hærebat. Bremensis præsulatus translationi Fridericus Dux quondam

1646. Administrator, Verdensis Franciscus Wilhelmus Episcopus intercedebat. In cessionem Wismariæ Meclenburgicus consentire abnuens Legatos suos Osnabruga domum revocaverat. Cæsareorum super Pomerania propositionem Brandeburgici aversabantur, protestatione apud ipsos interposita. Sed quia Brandeburgici aliquoties separatis tractatibus promptos se ostenderant, Regina Legatis suis tunc temporis mandata misit istos suscipiendi; super quibus tamen haut eadem utriusque Legati sententia. Oxenstierna quippe tentandum censebat, num ea via difficultas superari possit. Salvius præstare ajebat communibus tractatibus insistere: ac si Brandeburgicus conditionibus à Cæsare latis assentire nolit, vel invito isto totam Pomeraniam sub cautione Imperii recipiendam. Prævalente tamen Oxenstiernæ sententia, Reginæ mandatis fulta, Brandeburgicis
10. Oct. Reginæ voluntas indicatur. Hi avide oblatis arreptis eodem die ad Suecicos accessere, mandata, quæ Lœvvius nuper Berolino attulerat, ostendentes. Sed cum peculiare procuratorium ad hunc actum Sueci exigerent, Brandeburgici eo non opus esse contendebant, quod sufficiente jam autoritate sint instructi per generalem plenipotentiam, initio sui adventus exhibitam, tum fiduciariis nuper literis prolatis, ac præsentibus mandatis. Ac si Sueci istud postulare pertendant, ab ipsis quoque par diploma exigendum. Enimvero ostendebant Sueci disparem inter ipsos rationem. Nam toti conventui notum esse, se nomine Reginæ totam Pomeraniam postulasse: Brandeburgicos publice asseverasse, Electorem non consensurum. Unde cum nunc diversam sententiam præ se ferant, procuratorio opus esse. Ita demum paucos intra dies id afferendum Brandeburgici recipiebant. Cum autem ipsa res sermone ventilaretur, Brandeburgici Suecis aliquot partes suorum mandatorum ostendebant; & inter alia extremum velut gradum, ultra quem progredi non debeant; qui præter Rugiam exiguam duntaxat Pomeraniæ partem complectebatur. Cujus loco Elector postulare non verebatur Glogoviensem, & Saganensem Ducatum, Præfulatus Magdeburgicum, Halberstadiensem, Hildesiensem, Mindensem, Osnabrugensem. Ex quibus facile colligi poterat, quanti totam Pomeraniam indicaturus esset. Contra Sueci toti Pomeraniæ insistere; petentes sibi secreto pandi, quid pro illa Elector postulet, & quid terrarum ipsi commodissimum sit; quibus ut is potiatur enixam se operam daturos. Evangelicæ causæ interesse tam Reginæ, quam Electori egregie satisfieri. E Silesia sibi Elector æquivalens dispiceret. Quæ ipse offerat jejuna nimis esse. E Rugia Ducibus vix trecentos unciales annuos rediisse. Reliquas præfecturas exigui esse momenti. Nec per easdem securitati Sueciæ caveri, cum facili negotio illis ejici iterum queat. Cæsareos, Gallos, Mediatores, Hollandos, Ordines Imperii consensu Pomeraniam Citeriorem addicere, quosdam Stetinum addere, & tractum ad Oderam. Sed spem esse totam Pomeraniam etiam cum Electoris consensu obtinendi. Quod si tamen in Ulteriore Pomerania una vel altera præfectura sit peculiari situs commoditate, circa eam permutandam faciles se fore. Sed Brandeburgici multis cum exsecrationibus negabant Citeriorem Pomeraniam, nedum totam cedi posse, nec hilum Ulterioris Pomeraniæ, inprimis Stetinum, & loca ad Oderam. Hollandos acriter apud Electorem institisse, ut Oderam cum locis ad ejus ripam sitis in potestate teneat. Id requirere Electoris statum ob commercia, & communicationem cum aliis ejus provinciis: ac navigationi Regium Montem inter, & Custrinum constare libertatem debere, præsidiis & publicanis Succicis haut obnoxiam. Et quanquam Legati Succici veterem vectigalium modum, aut à recentibus immunitatem Electoralibus mercibus polliceantur, Electorem tamen nolle ab alterius gratia pendere. Potuisse quondam Grysenhagæ præfectum omnem Oderæ navigationem sistere. Sibi non vacare è Suecia remedium adversus ministrorum Succicorum libidinem petere. Igitur avertendis omnibus controversiis, ac ut stabile in posterum amicitiæ fundamentum ponatur, optimum fore, si Odera ex asse in Electoris potestate sit. Eam rem Electori tantopere cordi esse, ut malit tractatus hos omittere, futurosque rerum eventus expectare, quam Oderæ ostia Reginæ concedendo irreparabili damno ditiones suas involvere. 1646.

§. 158. Gallicis Legatis ab initio placebat, Suecos iter suum Monasterium differre, quoad plena Reginæ mandata super satisfactione allata sint; ne pars adversa cavilletur ipsos ut remoram negotio injicerent venire. Interim Germaniæ Ordines super Imperii rebus pro captu conventuros. Sed mox acriter Suecos urgere, ut Monasterium profecti extrema Reginæ postulata ederent, culpa protracti tractatus in ipsos rejecta. Ordines quoque Evangelici instare, uti idem super negotiis Imperii cum Gallis consultent. Regina hactenus Legatis suis aliquoties injunxerat, ulteriore Pomerania postulanda non desistere, etsi bellum ideo extrahendum foret. Sed nunc comperto Gallorum tractatus cum Cæsare & Hispanis maximam partem profligatos, verebatur, ne iis absolutis sibi leges præscriberentur, neve Galli obtentis quæ ipsi cupiant Sueciæ commoda insuper haberent. Sed & brevi Hispanos inter & Belgas Fœderatos conventurum videbatur. Simul Evangelici instabiles, inter se divisi, ac Saxonicis Brandeburgicisque consiliis turbati, ubi serio res agi cœpisset, facile cum Cæsare qualibuscunque conditionibus transacturi metuebantur. Ita Regina sola inter hostium arma destituta ad parum decoras, aut proficuas leges acceptandas vel invita compellenda erat, accessuris insuper vicinorum, eorumque æmulorum Regum machinationibus. Quæ omnia Salvius natura timidior per literas Reginæ ingerebat, addito: milites belli tædio captos: Evangelicos judicare, Germaniæ, Sueciæque securitatem in hoc consistere, ut inter Reginam & Electorem amicitia constet. Denique Gallorum Belgarumque & aliorum invidiam in nervum erupturam, ni ad moderatiora petenda descendatur. Igitur cum nunc certa sententia capessenda esset, nec ut sola bellum gereret rebus suis expedire judicaret, decrevit tandem, ut Legati sui totam Pomeraniam æterna feudi lege, si non cum consensu Electoris, saltem sub evictione Cæsaris atque Imperii postulare pergerent. Post frustra consumtam extremam diligentiam gradatim nonnulla ulterioris Pomeraniæ loca concederent, primo mediterranea, inde maritima, usque ad Stetinum, Wollinum, Caminensem præsulatum, & Colbergam. Pro Stetino retinendo acerrime contenderent, ad extremum tamen & illo cederent, ut tamen Wollinum, & tria Oderæ ostia, Caminensisque præsulatus, & si quæ alia loca tuendæ Citeriori Pomeraniæ 1646.

Galli Suecos urgent.

Reginæ nova mandata super Pomerania. 19. Sept.

1646. taniæ inserviant, penes Sueciam utique manerent. Addebatur, ut cum Brandeburgicis peculiares tractatus super Pomerania instituerentur, si isti eos depoſcerent, absque tamen interventu Gallorum, & Belgarum, quod hi negotiationem extracturi viderentur; aut si citra offensam Galli excludi non possint, nemo tamen præterea admitteretur.

Salvius Monasterium abit, 22. Oct.

§. 159. His mandatis allatis placebat Salvium solum Monasterium abire explorando ibi rerum statui, simul ut cum Gallis super Imperii negotiis consultaret, hoſque ut Brandeburgicum tota Pomerania cedere persuaderent, ac ne tractatus cum Hispanis præcipitarent, permoveret: quem Oxenstierna, ubi res exigeret, eodem secuturus erat. Pridie quam abiret Salvius, auditus ab utroque Legato Suecico fuerat Cleenius Secretarius Danicus, ostendens à Rege suo jussum se tractatibus adesse, ipsiusque commodis invigilare. Quæ in eo magnam partem verti credebantur, ne Sueci Pomerania potirentur, ad quod impediendum ipse Hollandis certa media proposuerat. Salvium plerique ex Evangelicis eodem secuti sunt. Is operam ibi dedit, ne Hollandi ac Galli cum Hispanis transigere festinarent, hisque occasio daretur Cæsarem copiis sublevandi, qui & jam Lamboyum, Lotharingumque destinasse dicebatur irruptioni trans Visurgim Albimque, aut circa Moguntiam Brisacumque tentandæ. Tum quia Brandeburgicus cessioni Pomeraniæ tam acriter reluctabatur, à Cæsareis & Gallis postulavit, ut ipsum illac in Cliviam transeuntem salutarent, ac temperamento admittendo persuaderent. Quo
30. Oct. fine & Galli San-Romanum Clivos ad ipsum ablegarunt: Cæsareique idem se facturos pollicita sunt, qui & Electorale, ac Principale Collegium, Urbicosque monuere, ut pro se quodque eodem mitteret.

Monasteriensium de Suecica satisfactione sententia.

§. 160. Monasterienſibus in universum placebat Electori Reginæ nomine denuntiari, si in Citeriorem Pomeraniam & alia quæ postularentur loca consentiat, reliqua ipsi restitutum iri: sin tergiversetur, utramque suffragante & evictionem præstante Imperio retinendam. Omnes quippe operam suam obtulisse Electoris consensui eliciendo, addita declaratione, ubi iste pertinaciter abnuerit, Imperium Romanum, & socios Reges juncta ope rem confecturos, ac futuro Comitiali decreto interturos promissa evictione. Non quod serio id vellent, aut Suecis totam Pomeraniam optarent, sed ut hoc velut cuneo partem extunderent. Quanquam enim Ordines Pomeraniæ Provinciales ac Stralsundenses testabantur, optandum sibi integram Pomeraniam ab uno retineri, sive Regina sit, sive Elector, modo privilegia sibi sua salva maneant: suadebant tamen Cæsarei, Galli, & reliqui omnes, ut Regina Citeriore Provincia contenta foret, quod ad utriusque alienationem Elector vix adducendus sit. Sed quia Elector Odera flumine, & Stetino velut Ducali sede vix cessurus videbatur, Galli ac Venetus judicabant, aliquot auri tonnas illi dandas, qui Stetino cariturus erat. Quo fine Galli duos librarum milliones offerebant, si Cæsar pro illis Urbes Sylvestres pignori opponeret. Aut si Regina terras mallet, Longuevillius putabat, Magdeburgicum Præsulatum post Administratoris præsentis obitum sub Archiepiscopali jure in Reginam transferendum, si ipsa totam Ulteriorem Pomeraniam cum Stetino Electori cederet. De Bremensi præsulatu Salvio spem faciebant Cæsarei, fortasse Reginam eo potituram sub jure & titulo secularis Ducatus, ac posse Capitulares & Monachos in alia loca transferri, modo vel Verdensis præsulatus reditus, vel alii ipsorum alimentis destinentur. Etsi decentius sit, dum vivunt alimenta illis indulgere, nullis in demortuorum locum surrogatis, quam ita repente in exilium illos ejicere. Porro & de Wilzhusa præfectura velut parte præsulatus Bremensis cum moveret Salvius, ac ut Meclenburgico Duci pro Wismaria Raceburgicus præsulatus daretur; prius non plane abnuebant Cæsarei, posterius diserte pollicebantur. Circa satisfactionem militum Cæsarei proponebant, ut tota Germania inter Suecicum, Cæsareum & Bavaricum exercitum divideretur, certis regionibus cuique adsignatis. Sed Galli, Venetus, ipsique Cæsarei censebant, qui præsidia agitarint milites nil habere quod prætendant. Sed & qui sub signis retinendus sit, militem parum quod postulet habiturum. Exautorandis æqua lege satisfaciendum.

1646. De satisfactione militum.

Brandeburgico-tum procuratorium novum rejicitur. 24. Oct.

§. 161. Vix Monasterium digressus erat Salvius, cum Brandeburgici à Principe suo reversi novum procuratorium adferunt, quo facultas conferebatur super parte citerioris Pomeraniæ pro sufficiente tamen æquivalente tractatus suscipiendi. Nec de proposito per Suecos fœdere vel verbo mentio facta erat. Id procuratorium sibi exhibitum Oxenstierna rejecit; nec tali se fundamento tractatus superstruere posse. Et quanquam Brandeburgici Legati colloquio Lengrichæ habito Oxenstiernæ ostenderent, alia se procuratoria à Principe suo petiisse, quæ propediem expectent, eoque ut tantisper Monasterium abire differat; ne peculiaris hicce tractatus plane evanuisse videatur: tamen post irritam aliquot dierum expectationem demum & ipse Mo-
4. Nov. nasterium profectus est. Quo vix adpulerat, cum Galli acriter instant, decretoriam Reginæ super Pomerania sententiam tandem ederet, quæ sola pacem moretur. Sueci postquam separati cum Brandeburgico tractatus exigua spes esset, San-Romano Clivis reverso confirmante, Electorem potius quam Stetino & Odera cedat, extrema tentaturum: negotium isthoc communes per tractatus expedire constituere, id ipsum quo-
8. Nov. que Cæsareis, Gallis aliisque suadentibus. Unde scripto postularunt totam Pomeraniam Citeriorem cum insulis Rugia & Wollino, Præsulatu Caminensi, Damma & quidquid trans Oderam situm ad Citeriorem Provinciam pertinet. Tum simultaneam investituram pro Ulteriore Pomerania, & expectativam ejusdem Provinciæ, si Domum Electoralem Brandeburgicam extingui contigerit, & ejus loco tantisper aliud quid paris pretii. Inde Wismariam cum portu & castello à balæna dicto, & præfecturam Pælam, ac Neucloster. Tum præsulatum Bremensem, ac Verdensem cum oppido, & præfectura Wilzhusa sub titulo secularium Ducatuum, feudi lege à Cæsare & Imperio obtinendos; quorum nomine & Regina Coronaque Suecia sessionem, & tot suffragia, quot priores possessores, in Conventibus Imperii & Circulorum obtentura sit. Vicissim promittebant, Reginam Suecia Cæsari & Imperio earum Provinciarum nomine homagium præstituram, Ordinibus Provincialibus jura ac privilegia confirmaturam; illis queis ob Cæsaream militiam bona fuerint ademta, eadem reddi-

De Suecica satisfactione postulatum.

1646. turam, tum harum Provinciarum intuitu cum vicinis amicitiam culturam, ne Cæsar & Imperium Succiæ causa bello involvatur. Contra si Reginæ ac Regno Succiæ harum respectu controversia moveatur, Cæsar & Imperium ipsam adversus quoscunque tueretur. Penes Electorem Brandeburgicum reliqua Pomerania Ulterior maneret salvis donationibus, queis Regina quosdam præfectos militares in ea Provincia mactavit. Huic insuper, ac Meclenburgico pro Wismaria, & Friderico Duci pro Bremensi & Verdensi præsulatu idoneam pensationem præstandam. Si quis horum consentire abnuerit, Regina sub Cæsaris & Imperii tutela quæ possidet detineat. Denique militiæ Succicæ, prout ex æquo conventum fuerit, nec minus Landgraviæ ex formula adjuncta satisfieret. Id scriptum Reginæ non parum displicebat, quod Legati haut observatis gradibus sibi præscriptis præpropere extremam Reginæ sententiam aperuissent. Cujus rei culpam Oxenstierna in Salvium rejiciebat, qui se dissentiente Monasterium festinarit, ac ad ista se absente descenderit, unde post gradum revocare non possit. Ac ideo Monasterium sibi fuisse occurrendum, ut Collegam inde detraheret, nimia facilitate dignitatem Reginæ, ac commoda prostituentem. Quam ob causam & idem propere Monasterio se iterum subducebat; Salvio vicissim Oxenstiernæ nimium rigorem arguente; quæ præcipua causa gravium inter istos viros simultatum fuit. Ipse Elector post Salvium à se corruptum spatsit.

Cæsareorum responsum. 10. Nov.

§. 162. Ad hæc Cæsarei scripto respondere: De Pomerania Citeriore se assentiri, quæ antiquis limitibus sit censenda, non minus trans quam cis Oderam locis comprehensis. Postulatum de simultanea investitura novum, eoque omittendum; quæ & hoc casu insignem inæqualitatem habeat, quod illa alias utrique parti spem futuræ successionis conferat, alterutra extincta; qui casus heic accidere non possit, Regno Succiæ immortali. Nec parum æmulationis eam rem apud alios Germaniæ Principes excitaturam. Et cum Sueci restituta Ulteriore Pomerania magnum sè Electori beneficium dare ferant, rationi & æquitati repugnare, Cæsarem ob alterius commodum damnum pati. Cessionem præfecturæ Pœlæ & Neucloster itidem novi quid esse; nec temere credendum, Ducem in eam consensurum. Parum quoque gloriosum Reginæ, suis armis restitutum Principem tam insigni terrarum parte exuere. Wilzhusam Episcopatus Monasterienſis in præsens partem esse: nec aliam sibi mentem fuisse, cum de transferendis in Reginam Præsulatibus Bremensi ac Verdensi ageretur, quam ut in præsenti statu permanerent. Quos in sæcularem conditionem mutare penes Cæsarem non sit, ni Ecclesia consentiat. Camminensem Episcopatum ad Pomeraniam non pertinere, sed Imperio soli subjectum, inque illa conditione merito relinquendum. Friderico Duci pro cessa Bremensis Præsulatus administratione à Cæsare pensationem non deberi, qui ipse fateatur, se jus suum armis amisisse, nec à Cæsare quidquam prætendat, aut eidem suæ jacturæ causam imputet. Excipiebatur quoque urbs Bremensis, quæ & antea inter Imperiales urbes habita sit, & adhuc habeatur, cujus Privilegiis & libertati nihil derogatum velint. Brandeburgico Halberstadiensis Episcopatus, salvo ejus statu Ecclesiastico, & dispositione ab Archiduce Leopoldo facta, Meclenburgico Raceburgensis in pensationem damni offerebatur. Intuitu Bremensis, & Verdensis præsulatus Reginam unico duntaxat in Comitiis suffragio gavisuram, cum prioribus Administratoribus aditus ad Comitia plane negatus fuerit. Quod si Brandeburgicus & Meclenburgicus consentire nolint, retineret Regina, quæ in Pomerania & Meclenburgica jam obtinet nullo contradicente, ac nihilominus cum Cæsare & Imperio pacem inviolatam coleret. 1646.

Novum quoque Brandeburgicorum procuratorium rejicitur 11. Nov.

§. 163. Interea Brandeburgicis Legatis novum à Principe suo procuratorium transmissum fuerat, quod Oxenstiernæ Osnabrugam reverso Witgensteinius & Lœvvius exhibuere. In quo isti displicebat, quod lingua Latina conceptum non esset, & quod molestas quasdam loquendi formulas exprimeret, velut quod *Elector amore pacis, & favore in Reginam & Regnum Succiæ tandem eousque se vicerit.* Nec videbatur Oxenstiernæ consultum, Reginam ad curandum Electori æquivalens tam stricta se obligatione induere. Unde cum hoc procuratorio tractatus ordiri se posse Oxenstierna negaret, Witgensteinius ipse ad Electorem abire constituit, velut procuratorium quale Sueci desiderabant obtenturus; interim ut res in integro maneat rogans, ac ne in præjudicium Electoris cum Cæsareis quid concludatur. Idem quoque cum Collegis suis propositioni à Succis Monasterii factæ, Cæsareorumque declarationi scripto intercedebat; quo querebatur, privato Cæsareorum auso inconsultis Ordinibus Electorem circa alienationem Pomeraniæ gravissime læsum: præsertim cum Cæsar non suo tantum, sed & totius Imperii nomine Succiæ evictionem promiserit, ni Elector ultro consenserit. Id quod priori cum Ordinibus facto concluso repugnet, ac communi libertati maximæ fraudi sit. Accedere, quod cum Succis jam amica tractatio suscepta fuerit non sine spe felicis successus. Ordines hactenus sententiis suis declarasse, se nulli *Constatuum* ditiones suffragiis suis ademturos, sed potius omnia prævio consensu, ac matura deliberatione amice transigenda. Tractatum ejusmodi invita altera parte concluſum deinceps ingentibus motibus causam præbiturum: idque ipsum additam evictionis clausulam satis arguere: quæ & à Gallorum satisfactione absit. Unde ab Ordinibus Evangelicis postulabant, apud Cæsareos & Succos instent istam cautionem omitti; tum æquiora pacis media circumspicerent, ne Electori necessum sit publice super dissensu suo testandi. 16. Nov. Brandeburgici contra acta Monasterii protestantur.

Pomeranorum circa satisfactionem propositum temperamentum. 15. Nov.

§. 164. Paulo post Pomeranorum & Stralsundensium Deputati apud Oxenstiernam novum temperamentum proposuere circa Succiæ satisfactionem juxta ac pacis securitatem. Ut Reginæ aliis extra Pomeraniam Provinciis satisfieret: tum arctissimo fœdere, & pacto successorio Brandeburgicæ Domui innecteretur à Cæsare & Ordinibus Imperii confirmando, addita simultanea investitura, & homagio Ordinum Pomeraniæ in eventum extinctæ familiæ Electoralis. Ita Reginam nunc extra Pomeraniam insigni satisfactione potiri una cum jure ad Pomeraniam, Simul tolli difficultatem circa Pomeraniæ divisionem, remoramque communi paci ex æquivalente Electori investigando orituram; nec minus vicinorum invidiam, quorum interest, ne Sueci tanto tractu ad mare Balticum potiantur. Enimvero hoc temperamentum, licet speciosis coloribus adornatum,

Oxen-

1646. Oxenſtiernæ haut idoneum videbatur obtinendo ſecuritatis petitæ ſcopo. Unde iſtis reponebat: Sero talia proponi, ac difficilius eadem expediri, quam quæ Reginæ nomine jam poſtulata ſint.

De Gravaminibus Monaſterii actitata.

§. 165. Porro Salvium Monaſterium proficiſcentem plerique Evangelici Oſnabruga ſecuti fuerant. Ea occaſione Trautmanſdorfius Saxonicos Electorales hortabatur, ut cum plerique Catholici & Evangelici heic adſint, Gravamina tandem ad finem deducerentur. Id cum ad Evangelicos referretur, placebat, Oxenſtierna præcipue, eodem accedente, cœpta antehac cum Catholicis; ac Junio menſe intermiſſa colloquia inſtaurari, ea tamen addita lege, ne diutius, quam Legati Suecici Monaſterii agerent, iſta extrahantur, ne tractatus Gravaminum Oſnabruga dimoveatur. Id quod Evangelicis, qui Oſnabrugæ remanſerant, ſignificabatur, ut ipſi huc accederent, aut Monaſterienſibus facultatem ſuo nomine agendi conferrent. Colloquio per ſenos utrinque legatos inſtituto, Evangelici cum in aliis capitibus remittebant, tum, ut initium reſtitutionis in annum viceſimum quartum conferretur. De quo ſtatim ſociis ſacrorum Oſnabrugam ſignificabant, ut cum Oxenſtierna rem communicarent, ac quouſque cedi poſſe ipſi arbitrentur, panderent. Ac dederat quidem Regina Legatis ſuis in mandatis, ut pro anno decimo octavo niterentur: quod ſi tamen Ordines anno viceſimo quarto contenti ſint, ipſi quoque incaſſum pro alienis commodis laborare omitterent; quod invitis beneficium non detur, & nulli facti ſui gratia futura ſit; ſi ipſa reluctetur annuentibus illis quorum præcipue intererat. Sane ſi illi ſe ipſos deſtituerant, non erat, quare in bello perſiſteretur; præſertim cum in amicitia iſtorum parum præſidii reponendum foret. Cæterum obſervatum fuerat, Catholicos complures difficultates movere, temperamenta tamen non ipſos proponere, ſed audire tantum, & quæ diſplicebant ad ſuperiores ſuos rejicere. Unde ſuſpicabantur Evangelici, iſtos tempus extractum ire; ut Gravamina ad extremum dilata poſt adornatam Regnorum ſatisfactionem in Comitia, aut peculiarem tractatum rejicerentur, aut cum inſigni Evangelicorum damno præcipitarentur. Eoque de hoc Catholicorum agendi modo acerrime queſti decreverunt, diſcrepantia adhuc inter ipſos, Catholicoſque capita denuo excutere, quouſque ſalva conſcientia ac per mandata ſua remittere poſſint: de quibus convenire cum Catholicis nequeant, Cæſareis, & Regiis Legatis commendare ut ipſi ſua autoritate huic negotio finem imponant, & placita inſtrumento pacis inſerant: Nec minus Catholici ſtatuerant ſua commoda, quæ in hoc negotio verterentur, Trautmanſdorfio concredere: idque Evangelicis

5. Nov.

10. 11. Nov.

14. Nov.

ſignificabant. Quij & ipſi hoc ſibi placere teſtabantur, quod iſtius magna apud Catholicos eſſet autoritas: addito tamen, mentem ſuam non eſſe huic negotio finem imponere, ſed tantum hoc colloquio id ita digerere, ut eo facilius Oſnabrugæ ſuper Gravaminibus tranſigi poſſit. Ac ne viderentur Reginam negligere, à Salvio æque, ac Trautmanſdorfio petunt, ipſi inter ſe colloquium ſuſcipiant, in eorundem arbitrio relinquentes, num quoſdam ex Ordinum Legatis adeſſe velint. Salvius jam ante formulam tranſactionis conceperat, quam Evangelicis cum ſuperioribus ſuis communicandam exhibebat. Inde cum Cæſareis Legatis colloquio ſuſcepto utriuſque partis declarationes excutiebat, ac diſcrepantias præcipuas annotabat; id

16. 17. Nov.

tamen ſtipulatus, ut tranſactio hæc perpetuæ ſit durationis, eaque demum Oſnabruga perficiatur. Inde tam Evangelici, quam Catholici ſuper iis, quæ nondum convenerant, extremam ſuam declarationem, qua cedere nec poſſint nec velint, exhibuere hac tamen lege, ut ea tunc demum valida forent, quando & reliquæ controverſiæ, interque has Palatina cauſa, componerentur, & pax ſequeretur: nec Proteſtantibus integrum fore hanc declarationem velut firmam arripere, & novis inde rebus in controverſiam vocatis pacem morari. Nam pace non ſecuta Cæſarem, & Catholicos iis, quæ nunc concedant teneri nolle. Enimvero iſta negotiatio abrumpebatur Salvio Oſnabrugam regreſſo, cui ſub diſceſſum Galli ac Venetus duos milliones, aut minimum duodecies centena uncialium millia offerebant à Cæſare & Imperio ſolvenda, ſi Regina Stetino deſiſtere velit. Salvium Evangelici quoque Ordines, qui ejus gratia Monaſterii acceſſerant, Oſnabrugam ſecuti ſunt, quod Suecis abſentibus negotiationem Monaſterii continuare nollent. Oſnabrugæ cum tractatus hoſce inſtauratum irent; Sueci monebant; viderent, ne ſeparata iſthac negotiatione adverſa pars Reginam ab Evangelicis Ordinibus disjungeret. Reſpondebant hi; ſine dubio quidem ejusmodi ſeparationem Catholicos aucupari. Quia tamen omnia ad finem vergere videantur; ac Catholici deſiderium præ ſe ferant tractatus Oſnabrugæ reaſſumendi, haut conſultum ſe ducere, congreſſus cum hiſce recuſare; ea tamen lege, ut nullum caput ad finem perducatur, niſi re cum Suecis communicata, ac tranſactis licet omnibus res pro indeciſa habeatur, quoad ſuper Suecica ſatisfactione conventum ſit. Quanquam autem, tardius Monaſterio moventibus Volmaro, & Catholicis, ante initium novi anni tractatio non ſuſciperetur, Evangelici tamen tantiſper rem inter ſe diſcutere, ac hinc inde quæpiam temperamenta admittere, ut brevi omnia abſolvenda viderentur. Quij & mox tam Cæſareos, quam Suecicos Legatos ſolenni Deputatione rogabant, ut ipſi inter ſe congreſſi eam tractationem aliquibus Ordinum præſentibus ſuſcipere velint.

18. 19. Nov.

22. Nov.

5. Dec.

29. Dec.

Reginæ extrema declaratio ſuper Pomerania.

§. 166. Inter hæc Regina Brandeburgici tergiverſationibus offenſa; qui frigide admodum exiguam Pomeraniæ partem obtulerat, ad conſtantiam animum obfirmare decreverat. Nam moderatione licet adhibita invidorum, & inimicorum numerus minuendus non erat. Eoque viſum unice ſecuritatem Regni reſpicere, & aliquid acquirere, quod opera dignum foret, quidquid malevoli ringerentur. Unde hanc extremam circa Pomeraniam ſententiam ad Legatos ſuos Oſnabrugam mittit; ſi Elector in ceſſionem totius Pomeraniæ Citerioris, inſulæque Rugiæ, & quicquid ad ulteriorem Pomeraniam ſpectans cis Oderam jacet, conſentiat, additis Golnoa & Wollino, ac tractu aliquo ad alteram Oderæ ripam, ſe reliqua Ulterioris Pomeraniæ, ac præſulatum Caminenſem, Colbergamque oppidum, tum quæ per Marchiam loca præſidiis ſuis obtineat, redditurum ac firmæ amicitiæ fidem daturam, accepta tamen eo nomine à Cæſare certa pecuniæ ſumma. Sin conſentire in hæc nolit, ſe totam Pomeraniam antea oblatam perpetui feudi lege ab Imperio agnituram, ac loca Marchiæ tamdiu detenturam, quoad Elector ſuper iis ſecum convenerit. Quo caſu Cæſar Pomeranos fide Electori data exſol-

24. Nov.

1646. vere, eosdemque ad homagium Reginæ præstandum remittere, simul eandem in quieta possessione ejus Provinciæ adversus quoslibet tueri debeat. Utrum ex hisce acceptare velit Elector
26. Nov. optionem, penes ipsum fore. Eam Reginæ sententiam Succi mox Cæsareis ac Gallis significant, addito, de hac nihil remissum iri. Unde Galli mox San-Romanum, Cæsarei Plettenbergium
1. a. Dec. ad Electorem mittere, qui ipsi persuaderent, ut tandem aliam, quam hactenus sententiam ingrediatur. Accedebant literæ ab Electorali Collegio, quibus misera Germaniæ facies ob oculos ponebatur, cui nisi matura pace consulatur, extrema pernicies immineat: Eoque talia consilia amplectatur, quæ totius Imperii necessitas exigat, ac amore Patriæ, & pacis de suo aliquid concedat, pensationealibi accepta, cum & Cæsar de suo patrimonio haut spernendam partem Galliæ transcripserit. Ubi tergiversetur, vitio sibi dari non posse, si abrumpendis ocyus belli malis saluti Patriæ per pacem consulant, in leges à Succis propositas concludendam. Interea Brandeburgici Legati aliud à Principe suo procuratorium accepe rant tractatui super Pomerania, & fœdere cum Succis instituendo: quod etsi Latina lingua conceptum foret, emendatis, quæ in priori desiderabantur; Succis tamen istam tractationem differre placebat, quoad adpareret, quid Elector San-Romano & Plettenbergio responsurus esset.
Brandeburgicorum nova propositio. Enimvero Brandeburgici ad proposita à Pomeranis devoluti apud Cæsareos, Gallos, Batavos Imperiique Ordines instabant, ut Suecos petenda Pomerania depellerent, ejus loco offerentes Bremensem, Verdensem, Osnabrugensem, Mindensem, Hildesiensem Præsulatus, Comitatumque Schaumburgum, Hoyam, & Diepholtum una cum tractu ad Amasim, qui Meppam, Vechtam, Cloppenburgum, Wilzhusamque complectitur. Addebant expectativam in universam Pomeraniam in casum extinctæ familiæ Electoralis; ac simultaneam investituram; interim Electorem Reginæ fœdere, ac Ordines Provinciales *eventuali homagio* de libero usu portuum cauturos. Hunc enim potissimum à Regina respici judicabant, cum reditus longe opimiores è Provinciis ad Visurgin, quam è Pomerania provenire queSuccorum de hac sententia. ant. Ista licet prima fronte sat specioſa ægre Succi obtineri posse judicabant. Cæsarei, Galli, Catholici Ordines manibus pedibusque renisuri erant, ne tractu Amasano, Osnabruga, Minda, Hildesia exciderent. Schaumburgensem Comitatum Landgravia, & Comes Lippensis sibi vindicatum ibant. Hoya, & Diepholto Luneburgici carere nolebant. Quos possessione sua depellere invidiosius longe erat, cum Brandeburgicus nunquam Pomeraniæ possessionem tenuerit. Visurgis insuper magnis intervallis Succiæ disjunctus, cui ægre succurri queat, & unde Succi facilius, quam è Pomerania expellendi sint. Nova hac propositione moram tractatibus injici, cum super dictis Provinciis nemo Legatorum quid in mandatis habeat. Unde Legati Succici prioribus suis postulatis inhærendum judicabant: nec tamen isthæc abrupte repudiare visum. Eoque respondebant; se talia citra mandata proponere non posse; sed si Cæsarei, Galli, Hollandique eadem offerant, se ad Reginam scripturos. Cum satis nossent, neque Gallos, neque Hollandos nimis vicinos sibi Succos optare, multo minus Catholicos hisce Episcopatus concessuros. Equidem ut Succi Pomerania potirentur, Hollandi, ut Wismaria Luneburgici parum æquo animo ferebant, quod his Raceburgo plane carendum erat. Iisdem tamen gravius futurum erat Hoya & Diepholto cedere, Hollandisque minus suspicionis injiciebat, à Succis Pomeraniam, quam Meppam & Amasim, insideri. Eoque Legati Succici judicabant, haut abs re esse, si vulgo crederetur Reginæ perinde esse, Pomerania, an regionibus ad Visurgim potiretur, ut eo acrius pro Pomerania niterentur. Ista tamen propositio nemini non displicere perspiciebatur. Unde & è Senatu Principum Deputati Succis ista postulata dissuadebant, præter jam adducta ostendentes; longe difficilius hæc quam Pomeraniam, & vix citra bellum obtineri posse. 1646. 14. Dec.

§. 167. Ast Brandeburgicus, qui eodem tempore Arausionensis filiam connubio sibi junxerat, per hunc Belgas solicitat: eam causam suscipiant, nec patiantur ipsum suis ditionibus exui. Eadem Elector in confessu Ordinum Generalium per Deputatos suos petit; Reginam Sueciæ sua interpositione permoveant, ut Pomerania petenda desistat, ac alia satisfactionis media arripiat, aut saltem à se oblatis contenta sit. Quod si autem Imperium & Gallia Suecorum postulatis utique velificari instituat, operam dent, ut ipse idonea pensatione potiatur. Inter hæc missus à Cæsareis Legatus ad Electorem Plettenbergius ipsi exposuit, Cæsari decretum pacem haut diutius morari, aut ob ejusdem cum Succis controversiam bellum extrahere, universis Ordinibus, ipsisque Gallis finem tandem negotio imponi instantibus. Quod si Elector in prius Suecorum postulatum consentire nolit, Cæsarem concesso altero tractatus conclusurum. Eadem ingerebat San-Romanus, addito, si Elector annuat, jus succedendi in Præsulatu Magdeburgico post Administratoris præsentis fata, ac possessionem præsulatus Halberstadiensis, (paulo durioribus tamen conditionibus circumscriptam,) datum iri. Ast Elector, qui præter simultaneam investituram, & partem Citerioris Pomeraniæ usque ad Ukeram flumen nil concedere statuerat, apud Plettenbergium graviter querebatur, se invito ditiones suas condonari, præsertim cum alia via Succis satisfieri potuerit. Æquitati, ac omnium gentium juri, Cæsareæ Capitulationi, ac toties iteratis decretis repugnare innocentem Electorem hæreditaria ditione privari, eamque in ipsius, ac totius Imperii fraudem tam potenti Regno transcribi. Cæterum se cum agnatis suis, ac Ordinibus Pomeraniæ consultaturum, ac inde Legatis suis ocyus mandata missurum, quid demum pacis causa concedere, & quale æquivalens postulare velit. Addebat tamen, se nunquam Odera decedere velle, nec sine ruina Domus suæ posse. Igitur petebat, ne in tanti momenti negotio, ex quo non suæ solum ditionis, sed & totius Germaniæ salus ac tranquillitas pendeat, nimis se urgeant, sed potius à Pomeranis proposita media arripiant. Aut si alia ratio iniri nequeat, etsi multos ob respectus quamlibet Pomeraniæ partem omni æstimatione superiorem judicet, de idonea sibi pensatione prospiciant. San-Romanus quoque ab eodem regressus referebat; se quicquid diligentiæ adhi- 17. Dec.
beret, plus extorquere non potuisse, quam ut de cedenda Citeriore Pomerania spem faceret: sed de Ulteriore quid remittere quantiscunque condi-

Brandeburgicus Hollandorum interpositionem affectat. 8. Dec.

Plettenbergii & San-Romani apud Brandeburgicum propositio. 11. Dec.

Brandeburgici responsum. 7. Dec.

1646. conditionibus abrupte negasse. Reverso Monasterium Plettenbergio Cæsarei aliquot per dies quieti Electoris declarationem expectabant. Sed cum mora longior videretur, sub finem anni è Brandeburgicis Legatis quærebant, an nondum Principis sui mandata acceperint? Qui id negabant, simul apud Cæsareos, Succosque instabant, neh oc negotium nimis properarent.

Cæsarei totam Pomeraniam Sueciis offerunt.

§. 168. Ast Cæsarei Electoris moras pertæsi Volmarum Osnabrugam mittere constituerunt ad finem negotiationi imponendum. Nec minus Sueci Cæsareis denuntiabant, se non amplius priori à se lata conditione teneri velle, sed totam
14. Dec. Pomeraniam evictionem præstante toto Imperio
27. Dec. acceptaturos. His Volmarus cum Lambergio, & Cranio ostendebat; ex Electoris declaratione satis patere, ipsum in partes Ulterioris Pomeraniæ, quas Sueci Citeriori adjici cupiant, consentire nolle. Cum autem Cæsar officio suo satisfecerit, ac salus Germaniæ, totiusque Orbis Christiani moram non ferat, nec ob Electoris pertinaciam tractatus hic, optatum jam exitum pollicitus, extrahendus ultra sit; sibi à Collegis suis Monasterii agentibus injunctum è Suecis percunctari, postquam Elector studio moras, & effugium captet, num placeat totam Pomeraniam sub Cæsaris & Imperii evictione acceptare? Quo casu Trautmansdorfius statim valetudine quantumvis gravante, huc accessurus, ac super evictionis legibus transacturus sit. Porro constabat, Cæsareos maluisse totam Pomeraniam absque consensu Electoris dare, quam dimidiam eodem consentiente. Quod Galli, ac omnes Evangelici ideo judicabant fieri, ut in præsens Suecos amolirentur, tum Evangelicos Principes inter se committerent, ac eo majorem invidiam Suecis facerent: simul si aliquando hi cum aliis bello colliderentur, tecte Brandeburgicum solicitarent, ut istos iterum inde ejiceret. Neque enim Cæsaris evictioni magnopere confidendum. Quam ob rationem etiam Salvio videbatur, parte potius Pomeraniæ adquiescendum: Oxenstierna contra sentiente, totam potius vel invito Electore retinendam, quicum etiam nunc temporum ex necessitate consentiente olim non minus super parte Pomeraniæ armis fore certandum. Unde præstare Electori vires nocendi subtrahere, ac retinere, quæ alendis copiis tuendæ Provinciæ sufficientibus requirantur.

Sueci acceptant.

§. 169. Sueci, quibus isthæc pronis auribus accipiebantur, demonstrabant, mirum sibi videri Electoris responsum spatium deliberandi nunc poscentis, cum jam ante annum nomine Reginæ totam Pomeraniam postulaverint, imo amore pacis orbi Christiano tam necessariæ Ulteriorem Pomeraniam maxima parte remiserint, & vel reliquam Provinciam cum consensu Electoris, vel hoc abnuente totam, sub evictione Cæsaris, & Imperii se retenturos declararint. Sic ut Elector queri non possit, sibi spatium defuisse cum agnatis consultandi. De cætero quæ offerebatur totam Pomeraniam acceptabant, id tantum scisciti; num id negotium Ordinibus communicatum, ac ab hisce deliberationi subjectum sit; ac num & hi factum probent? Quibus Volmarus respondebat: id quidem nondum pleno in conseßu factum, quod Suecorum sententiam prius cognoscere velint: qua jam perceptа, quamprimum se eam rem ad eosdem relaturos, ac quod sperent brevi confecturos. Tum postulabat, exponerent, in quas leges Sueci evictionem præstari cupiant. Quod hi facturos se receperunt, in Trautmansdorfii arbitrium conferentes, venire ipse huc, an per Collegas suos rem expedire malit. Qui & sub finem anni Osnabrugam accessit. Circa evictionem Volmarus de- 31. Dec.
clarabat, Cæsarem ad tuendam eam Provinciam eo modo sese obligaturum, qui Statutis Imperii conformis, ac Regnorum, Provinciarumque suarum hæreditariarum statui idoneus sit; cum ipse heic & Cæsaris, & Regis Hungariæ, ac Bohemiæ personam sustineat. Tum obligatione mutua opus fore, quæ vix aliter quam per fœdus fieri queat. Ubi omnia heic transacta fuerint, Reginam à Cæsare investituram accipere posse; mox à Cæsare Commissarium in Pomeraniam mittendum, qui Provinciales fide Brandeburgico data exsolvat, eamque Reginæ dari jubeat. Nam ut Cæsar subditos obsequii vinculo exuat, in Imperio usu receptum esse. Inter hæc Pomeranorum ablegati anxii agere metu dissidii Reginam inter, & Electorem orturi; quod non viderent, qua ratione obligatione adversus Electorem exsolvi possint, nisi ipso consentiente. Quo casu & Provincia validis præsidiis obtinenda erat; ad quæ alenda tributis, novisque vectigalibus continuatis opus erat; quæ ut cum bello desinerent, optabant. Tum sublato appellationis beneficio libertati suæ metuebant. Unde isti Osnabrugæ instabant, quicquid demum de ilta Provincia statueretur, ut libertatem ac privilegia, quibus ante bellum gavisi sint, sarta tectaque servent, & ex causa belli introducta præsidia, atque onera pace reddita aboleantur, castella hinc inde adversus privilegia Stetini, aliisque oppidis excitata solo æquentur, donationesque, queis bona Ducis mensalia valde attrita sint, revocentur; & ex illis onera publica deinceps tolerentur: quæ omnia ut Instrumento Pacis inserantur rogabant. Stralsundenses quoque suis privilegiis peculiari Articulo caveri cupiebant; ac ut præsidium deduceretur, castella circa oppidum solo æquarentur, extrema provocatio salva foret, ac nova vectigalia abolerentur.

Pomeranorum solicitudo.

De Wismaria Cæsareorum sententia.

§. 170. Wismariam Cæsarei Reginæ in feudum ab Imperio recognoscendum offerebant, in cujus locum Duci Adolfo Friderico Raceburgensis præsulatus dandus sit. Adversus quod hic reponebat; se honeste ac illæsa conscientia eum præsulatum Gustrovienli Duci, cujus tutor sit, subtrahere non posse. Nec Luneburgicos temere jure suo ad eundem cessuros, quod utraque Domus, Luneburgica & Meclenburgica, inter se, & cum Capitulo pactum super Administratione alternis vicibus gerenda iniverit. Sed regerebatur: Gustrovienlem æque ac Suerinensem Succorum armis restitutum; per quæ & Domus Luneburgica, cui è septuaginta duabus præfecturis pauculæ superfuerint, sua recuperarit; quæ prætensione ad tantillum præsulatum æquo animo cedere debeat; præsertim cum ejusmodi pacta successoria circa præsulatus nullo jure nitantur. Si quis scrupulus Duci Adolfo Friderico restet, illum per condominium amoveri posse; dum Wismaria, ejusque portus à Regina, ac Duce pro indiviso possidendus sit, præsidio in utriusque verba adacto. Reginæ quoque securitati peculiaribus pactis caveri

1646. caveri posse. Atque id condominium ut Legati sui acceptarent, Regina jusserat, qui & jam scripto ejus negotii leges complexi erant. Sed quia Dux communionem plane adspernabatur, ut mori se malle scriberet, quam veluti gemmam ditionis suæ alienare, Legatis placebat declarationem suam tantisper supprimere.

Sententia Brandeburgici.

§. 171. Ast Brandeburgicus parum commoveri videbatur, quod Cæsar totam Pomeraniam in Suecos invito ipso collaturum se jactaret: cum hoc casu Suecis non magis quam Cæsari arma exuere integrum esset futurum, eoque vera pax iniri non posset, nisi satisfactum ipsi fuerit. Ejus tamen 29. Dec. Legati dilationem aucupantes Suecis persuadere conabantur; Electorem priorem iplorum propositionem haut rejecisse, sed deliberandi spatium quæsivisse: cujus responsum intra sex dies adfuturum sit. Interim ut rem integram tenerent, rogabant. Contra Cæsarei Legati haut aliud ostendebant, quam Reginæ declarationem de tota Pomerania invito Brandeburgico accipienda sibi plane probari; qui & de studio in pacem apud Suecos prolixe testabantur, non segniter in pertinaciam Electoris invecti. Qui & Evangelicorum Deputatis, rogatu Brandeburgicorum exiguam negotio moram petentibus, multis demonstrabant; juste à Cæsare cum Electore actum; & deprehendere se, nullam apud eundem tanti momenti causam superesse, ut Cæsar & universi Ordines ipsius causa bello impliciti hærere debeant. Ac gaudere videbantur, sibi necessitatem jam ademtam Elector: pro spontanea Pomeraniæ cessione æquivalens reponendi. Præsertim cum præter Halberstadiensem præsulatum vix quidquam dari queat, ideo quod Capitulum Magdeburgense nuper Ernestum Augustum Luneburgicum Ducem Coadjutorem elegisset: unde novæ difficultates circa eum præsulatum, qui inter alia Electori destinabatur, orituræ metuebantur. Galli autem, qui hactenus circa Citeriorem Pomeraniam cum consensu Electoris sategerant, cum intellexissent Suecos aliter cum Cæsareis convenisse, nec id sibi displicere ostendebant. Ast Suecis vehementer suadebant, ut negotium suum quantum possent accelerarent, eoque ipso varia obstacula deinceps surrectura præverterent. Cumprimis id agerent, ut hæc conclusio pacem Hispanorum cum Hollandis præverteret, ne hi forte istis hostibus liberati adversus Suecos concitari se patiantur. Regina inter hæc priora sua mandata iteraverat, queis ut immoti Legati insisterent jubebat. Quanquam maluisset totam Pomeraniam invito Electore adquirere, quam eam Provinciam cum ipso dividere; quod crederet, non magis stabile fundamentum securitatis suæ in Electoris consensu, quam in Cæsaris & Imperii evictione collocari posse.

Et Gallorum.

De causa Marpurgensi.

§. 172. Causam Marpurgensem Landgravia decreverat à communibus tractatibus haut sejungere, etsi facile admissura erat, ut cognati Principes circa eandem componendam operam navarent. Cui & fœderati Reges promiserant, se pacem non facturos, nisi Cassellana Domus quæ per Darmstadiensem subtracta fuerant recuperasset. Ast Darmstadiensis ostendebat, se quidem Suecicam Mediationem facile admissurum: sed quia ob arctam Regnorum conjunctionem Galli quoque se ingesturi sint, eam Mediationem declinatum ibat, ac malebat rem ex legibus Imperii & confra-
23. Oct. ternitatis pacto componi. Id quod cum Schutzius, & Wolfius Darmstadienses Legati Oxenstiernæ significarent, hic reponebat: Gallos utique una cum ipso ejus controversiæ compositionem aggressuros. Quod si compertum sit à Darmstadiensi rem extrahi, sibi quoque alia consilia capessenda. Sane Reges eam causam non segnius, quam propriam curaturos, quo eadem decisa Instrumento Pacis inseratur. Acrius à Longuevillio responsum: controversiam hanc componi non posse, nisi Cassellanis pars Principatus Marpurgensis, præfectura Smalcaldensis, & inferior Comitatus Cattimelibocensis restituatur. Circa fructus perceptos temperamentum inveniri posse. Forte & modicam portionem earum ditionum Cassellanos ultro remissuros. Nec Gallos quieturos, nisi eidem plane satisfactum fuerit. Brandeburgicum, Palatinum, alios pacis gratia ditionum suarum non exiguam jacturam facere: id quod Darmstadiensi tanto facilius sit, quod ipse non de damno vitando, sed captando lucro certet. Ex hisce Cassellanis spes fiebat, Darmstadiensem demum ad alia consilia descensurum. Porro de satisfactione Hassica Sueci Monasterii diserte mentionem fecerant: sed quam Cæsarei responso suo omiserant, post tamen moniti declaraverant; ubi de Reginæ satisfactione transactum sit, super stipendiis militum, ac tandem Landgraviæ satisfactione agendum. Unde Cassellani suspicabantur, à Cæsareis id agi, ut ipsorum causa ad extremum rejecta demum plane eludatur: aut saltem invidia protractæ pacis in ipsos devolvatur. Cui ut occurrerent, à Suecicis Legatis petunt, ut suam satisfactionem cum Cassellana conjungant, ac utramque pari passu ad finem deducant.

1646. 30. Nov.

De satisfactione Hassica.

De tractatu inter Hispanos & Hollandos.

§. 173. Monasterii sub finem anni negotiatio inter Hispanos & Hollandos eo processerat, ut pauca adhuc, eaque exigui momenti restarent brevi tempore absolvenda. Sane insignem pacis cupidinem præ se ferebant Hispani, ut Belgas Fœderatos pro *justificatis liberis populis* declararent, ac quicquid locorum illi occupassent, relinquerent optione oblata, utrum in has leges triginta annorum inducias, an æternam pacem concludere mallent. In quorum posterius Hollandia cumprimis inclinabat, quæ & reliquas Provincias, Zelandia excepta quæ initio intercedebat, in eandem sententiam perduxerat. Conventum quoque fuerat, ut Cæsar & Imperium eos tractatus probarent. Demum & Zelandia, quæ negotium paulisper morata fuerat, consensit. Ita omnes illæ Provinciæ pacem cum Hispano amplectebantur, Germanicam pacem haut quidquam expectaturæ, idque istarum legati Suecis non obscure denuntiabant. Festinationi sistendæ Servientus Hagam proficisci constituebat, à Belgicis Legatis petens, ut interea negotiationem cum Hispanis suspenderent. Qui tamen non nisi decem dierum dilationem annuentes, iis elapsis statim cum Hispanis congressi circa instrumentum pacis concinnandum sategere. Subscriptioni locus Belgis ex oppo- 23. Dec. sito Hispanorum pari gradu relinquebatur: qua peracta Pegneranda progressus istos hisce verbis salutasse dicitur: *Descendit de solio suo Rex, & Vos nunc amplectitur non ut subditos, sed ut amicos suos.* Sequenti luce Antonius Brunus Bruxellas properabat curandæ Regis ratificationi. Declarabant tamen Gallis Belgæ; Articulos conventos ac sigillo munitos effectum plenæ transactionis non habituros, nisi Galliæ ex fœdere anni quadragesimi quarti itidem satisfactum fuerit.

§. 174.

1646. De pace inter Cæsarem & Gallos.

§. 174. Inter Cæsarem quoque & Gallos pax pari modo pro concluſa habebatur, cujus inſtrumentum jam ſcripto conceptum ferebatur. Et aperte diſſerebant Galli, ſibi pacem neceſſariam eſſe; ſe aliis exemplo præituros; ac cum Cæſare & Imperio primum tranſacturos. Sperare ſocios, ac inprimis Suecos ſecuturos; ac conditiones pacis non nimium intenſuros, ad quod illis perſuadendum ipſi conniſuri ſint. Suas res non ferre propter alios perpetuum bellum gerere. Qualia & ipſi Reginæ Chanutus Holmiæ ſubinde occinebat. Quæ tamen, licet pacis cupidiſſima, tam glorioſe geſta arma abjicere nolebat prius, quam poſtulatis ſuis potita foret, ac Ordinum Germaniæ libertatem; quæ Gallis parum cordi erat; ſtabiliſſet. Præſertim cum Axelio Oxenſtiernæ haut perſuaderetur, à Cæſare ſerio pacem quæri, niſi majore periculo à Turca, aut Succicis armis admoto. Sed & inter Gallos & Hiſpanos brevi conventurum videbatur, Belgis poſt abſolutam ſuam pacem mediationem ſuſcipientibus. Quos ad ſedulam heic navandam operam Trautmansdorfius ſtimulabat; Inſigniter ipſos de utraque parte merituros, ac gloriam reportaturos ſua dexteritate conciliatæ orbi Chriſtiano pacis. Inde fervide negotium amplexi Gallos, uti hi querebantur, acriter ad pacem impellere, ac non paucas difficultates tollere. Hiſpani cum non pauca remitterent; id ſolatii loco ſibi occinebant: fatali quondam revolutione Hiſpaniam Galliæ prævaluiſſe; nunc verſas vices; ſed & ſibi aliquando ſortem reditu-ram. Tum adducebant, quod quondam Galli capti Anglis victoribus, & ſibi inſultantibus repoſuiſſe dicuntur: res aliam faciem induituras; *quando peccata Anglorum prævalerent Gallicis*. Contra Gallos, etſi non tantopere in pacem cum Hiſpanis proclives, Belgæ trahebant, ſic ut ſubinde præter voluntatem horum propoſita temperamenta admittere cogerentur. Et iſthæc quidem Oſnabrugæ & Monaſterii hoc anno acta.

De pace inter Gallos & Hiſpanos.

Legatio Luneburgica. 12. Jan.

§. 175. Eodem anno Regina Holmiæ variis Legationibus adibatur. Ac Luneburgici quidem Thomam Grootium, Ottonem Ottonis Maudero-dium, & Joachimum Iverſium miſerunt; qui poſt gratulationem ſuper ſuſcepto Regni moderamine ſuis ditionibus parci petiverunt, ſublatis belli oneribus, ac tributa ad moderationem deduci; ſimul loca, quæ in ipſorum Provincia Succicis præſidiis obtinerentur, his deductis ſibi reddi. Quibus Regina amice reſpondit; facturam ſe, quantum ratio belli permittat, ſuiſque ſevere injuncturam, ut injuriis ac iniquis exactionibus abſtineant. Locis quæ repetant ut durante bello cedat; hujus neceſſitates non ferre. Facta pace penes ſe moram non fore. Annuere ſe tamen, ut Hoyæ dejectis munitionibus præſidium deducatur; tum ut Ducum merces Viſurgi ſubvectæ à vectigali immunes ſint.

Legatio Archiepiſcopi Bremenſis. 27. Jun.

§. 176. Aderant quoque à Friderico Archiepiſcopo Bremenſi Caſpar Oerzenius, & Joannes Helmius, reſtitutionem præſulatus Bremenſis petentes; quod Princeps nulla ſua culpa calamitatibus paterni belli foret involutus. His Regina viciſſim demonſtrabat, quam Princeps ille belli initio haut ſe geſſerit, prout par erat neutras partes ſecuturo; utque multis actibus parum amicis Kœnigsmarckio neceſſitatem attulerit arma in ipſum vertendi. Si tamen Legatis facultas agendi ſit, ſe tractatus cum ipſis ſuſceptura. Demum & annuebat; ut Archiepiſcopi præſidium intra Bremerværdam maneret; modo circa tributa Provinciæ non ſatageret; & cum hoſtibus Suecorum nihil commercii exerceret. Sed quia Regina inſuper plenipotentiam Ordinum Provincialium poſtulabat; ſi cum Archiepiſcopo tractandum foret, hic Legatos ſuos repente domum revocabat; poſtulans tamen, ut tractatus Hamburgum tranſferantur, tum ut præfectura Verdenſis ſibi concedatur; ac tria uncialium millia è Stadenſi ærario ad Bremerværdæ præſidium alendum. Quorum utrumque abnuebat Regina; quod Bremiſebrogenſi pace cautum ſit; ut id negotium in Suecia diſceptetur. Et mox cum Bremerværdenſes multa ſuſpecta agitarent; eamque arcem copioſo commeatu ac milite firmarent; ſimul ex interceptis literis pateret; Ducem Fridericum à Melandro è Weſtphalia auxilia petere; Kœnigſmarckius illis exturbatis eam arcem in poteſtatem redigebat. Et ex eo tempore Regina hunc præſulatum ſibi vindicare laborabat. Nam quia Danus etiam eodem reddito odia in Suecos exuiturus non erat; ſatius videbatur, iſto retento eundem hinc inde magis conſtrictum tenere.

1646.

Legatio Holſatica. 24. Jul.

§. 177. A Duce Friderico Holſato-Gottorpienſi Legatus penſationem damni per bellum Danicum accepti poſtulabat; ac ut adverſus excurſiones militum ſibi caveretur: Quorum hoc uti annuebatur; ita quæ belli neceſſitate facta ſint, à reſtituendi debito ſemota judicabantur; præſertim cum Sueci bello cauſam non dediſſent. Idem quoque auxilium Reginæ adverſis temporibus ſtipulabatur, quod ſemper Dani oppreſſionibus & injuriis obnoxius degeret. Cui Regina amice pollicebatur; quod Succiæ intereſſet eum Ducem à Dano non opprimi; & cognatio cum Duce idoneum prætextum præbebat mediationi ſuſcipiendæ, ſi quid inter ipſos controverſiæ exortum foret.

Legatio Neoburgica. Octobr.

§. 178. A Palatino Neoburgico Henricus Chriſtophorus Griesheimius adpellebat; qui ſollicite Electoris Palatini reſtitutionem commendabat, ac ut ditio Neoburgica ad Danubium belli malis eximeretur; tum ut Regina in cauſa Juliacenſi ſibi adverſus Brandeburgicum faveret, quam Oſnabrugæ componi optabat. Regina etſi Carolum Ludovicum tantum favorem vix meruiſſe judicaret; & Bavarus ob potentiam haut negligendus videretur: quia tamen publicæ rationes cauſam Palatinam negligi non ferebant, quantum penes ſe foret uti hactenus præſtiterat; ita deinceps quoque pollicebatur. Et revera injunxerat Legatis ſuis Regina, ut pro plena Palatini reſtitutione, quantum poſſint, niterentur, non tamen ut eo ſolo nomine pax abrumperetur: tum ne paterentur Germersheimenſem præfecturam; & alia Palatinatui Inferiori decerpi, cum admutilatam Provinciam reſtitui vix operæ pretium ſit. De Neoburgica ditione ad duces ſuos ſe ſcripturam pollicebatur. Sed circa Juliacenſem cauſam difficultas petiti oſtenſa, ne videretur novis difficultatibus ſat arduum alias tractatum implicare velle, pleriſque jam negotiis profligatis, cum de iſta hactenus nihil motum fuerit.

Legatio Magni Gardii in Galliam.

§. 179. Eodem anno in Galliam miſſus eſt Magnus Gabriel Gardius Comes, primus ſolennem legationem è Suecia in Galliam obiturus. Unde Regina fortuna ſua ac amicitia cum illo Regno dignum

1646. dignum judicabat splendidissimum eidem comitatum, paratumque circumponere. Adjungebatur Paulus Strasburgius consilio si qua opus adfuturus. Præcipuum ipsi negotium gratulatione de successu armorum, ac gratiarum actione defungi pro opera à Thuillerio navata circa pacem cum Dano nuper compositam, oblato simul exemplo pactorum Brœmsebroensium, quod Rex sua subscriptione, sigilloque majoris solennitatis causa firmaturus erat. Jubebatur insuper hortari Regem ad constanter colendum fœdus, utrique Regno tam gloriosum, & proficuum: & ut is fidelem operam Reginæ sociare pergat ad solidam Germaniæ pacem constituendam; utque ex fœdere à Legatis Gallicis omnia pari passu cum Succis agantur, neve hostis ullam separationis, aut dissidii spem inter ea Regna concipere queat. Tum ut Gallicæ copiæ in Germania augeantur, & junctio consilio, manuque cum Succis rem gerant, quod frustra circa pacem satagatur, nisi Cæsare armorum vi demum ad acceptandas æquas leges compulso. Monebat quoque, à Bavaro sibi caveret Rex, nec intempestiva adversus istum indulgentia pacem moraretur; quippe per quem Cæsaris arma aliquoties jam labefactata subinde instaurata sint: à quo & propositæ inducæ fallaces, ac intutæ sint, ac in magnum Cæsari commodum cessuræ, quod is amoto à Gallis metu universas vires in Suecos, Hassosque sit versurus, Reginæ, sociorumque consiliis haut parum turbatis. Præsertim cum ejusmodi conventio parum ad fœderis leges quadret, ac longe alia ratio Brandeburgici & Saxonis, quam Bavari sit; cum illi nunquam armis cum Gallia coiisti fuerint; à Bavaro autem Cæsari præcipuum firmamentum accesserit. Addebatur de firmandis Protestantium in Germania partibus, quorum statum ac libertatem conservari sociorum Regnorum intersit, velut qui in hæc semper proclives se ostenderint, cum Catholici fere Austriacæ factioni innexi fuerint. Inprimis commendabatur Palatinæ ac Durlacenæ Domus restitutio, & ut Cassellanæ Principis postulatis satisfieret, quæ masculà constantia ad communem causam sustinendam haut parum contulerit. Præter hæc, si fortè à Gallicis Ministris ultro mentio injiceretur de fœdere cum Danis ineundo, quod tunc agitari rumor erat, jubebatur testari, Reginam ad pacem cum istis servandam proclivem esse: cæterum non videre, ab hisce rem serio geri, ut qui hactenus contraria semper Sueciæ consilia sectati sint. Quod si & Galli de Polonica pace moneant, ostenderet, citra concitationem tamen animi, à Polonis aliquoties infractas inducias, irruptione Hermanni Boothii, tentata Oesalia, & aliis: simul tamen testaretur, Reginam haut eo secius paci promtam, sed nosse prius cupere, quibus conditionibus Poloni pacem velint, ut exinde consilia sua formare queat. His mandatis instructus ille Gothoburgo Diepam quatuor navibus bellicis numeroso ac splendido comitatu devectus est. Lu-
27. Aug. tetiam ingresso præsentium ibi Legatorum rhedæ honoris gratia obviam processere, exceptis Hollandis, quod nupero Polonici Legati adventu ipsorum familiares, ac rhedarius cum Sabaudicis super primo incessu acri rixa collisi forent. Cum Ducem Aurelianensem salutaret, dextræ manus honorem ipsi relinquebat, velut qui *Altitudinis Regiæ* titulo, Tutorisque Regii, & summi per Galliam Vicarii præfulgeret. Sed eundem honorem Cardinali Mazarino deferre à Regina vetitum. Quod si tamen is Legato dextræ manus honorem abnueret, velut privatus, & exuta Legati pompa ipsum adiret, ne congressum viri plane defugiendo offensæ ansam præberet. Inde cum Cardinalis in antecessum ad Legatum misisset, scisitatum, quo honore is ipsum affecturus sit: responsum; Reginam quovis ipsum honore dignum censere. Sed neque Ministros Regum id dignationis obtendere posse, quod æqualitatis cum Regibus indicium sit. Et quam Cardinalitiæ purpuræ veneration nem Catholici Reges deferre soleant, à se deferri præter decorum suæ religionis esse. Ita deinde Cardinalem adiit velut depositæ Legati persona, tantum Nobilibus quibusdam stipantibus nullo Reginæ Ministro aut famulo comitante; qui & dextram manum domi suæ sibi vindicabat. Quanquam sequenti anno cum Scheringius Rosenhahnius in Galliam Legatus Ordinarius mitteretur, eidem injungeretur Mazarino dextræ manus honorem exemplo aliorum Legatorum Regiorum haut abnuere, quod absque illo tunc in ista Aula nihil obtineri posset. Nam quod olim Hugo Grotius, imitante ejusdem exemplo Leycestrio Comite, Legato Anglico, Richelio Cardinali dextræ manus honorem deferre noluerat, id non leve ipsi odium conciliaverat. Unde & Oxenstierna Cancellarius, ne ministri invidia heri commodis detrimenti quid adferret, negotiationem Gallicam Holmiam, aut Hamburgum pertrahere studebat, ut eo minor Succico Legato cum Richelio congrediendi necessitas foret. Cæterum Gardius à Rege ac Regina Matre Fontisbellaquei publice auditus, inde tres per septimanas omni honoris genere exceptus est, quam ante ipsum ulli Legato exhibitum Galli negabant; Regina Matre eam quoque lætitiæ causam allegante, quod sub Reginarum invicem amicarum regimine Regna ista hæc socia tanta armorum felicitate florerent. Briennæ Comes, cui negotia cum extraneis expedire functio in aula erat, à Legato titulum *Excellentiæ* sibi tribui postulabat; id quod hic plane abnuit. Cæterum quæ proponebat Legatus sat liberaliter Ministri Regii annuebant. Ac exemplum quidem pactorum Brœmsebroensium Rex sua subscriptione, & sigillo adornatum exhibebat. Ubi tamen ratificatio Reginæ Sueciæ, & Regis Daniæ omissa erat; quod Briennius diceret; pacta ipsa, non ratificationem Regum firmari opus esse. Revera autem nomen suum infra istorum Regum nomina ponere nolebat. De firmandis quoque Turennii copiis promittebat Briennius, sed ita, ut de pecuniæ inopia non parum quereretur, omnibus in universum Ministris ingerentibus; Galliam utique Germaniæ pace opus habere. Catholicos in Germania Briennius ferebat deinceps non minus sociis Regnis adhæsuros status sui conservandi gratia. Nec tamen Regem Evangelicis invidere, quæ salva ratione & æquitate postulent. Et Cardinalis aliquoties Hassico Ministro Dornbergio in faciem dixerat: Arduum esse Landgraviæ satisfactioni adstipulari, quod illa sibi Ecclesiastica bona depoſcat. Nam etsi ipsa promittat se circa sacra nihil novaturam; periculosum tamen esse Catholicos Evangelico Principi subjicere. Dum Gardius in aula agit, adferebatur, super satisfactione Gallica transactum, ut jam tota Gallia pacem propinqua spe præciperet. Eo tamen postulante, ut Suecicæ quoque satisfactionis ratio haberetur, Gallicis Legatis Monasterium scribebatur: à se facta tantisper velut infecta haberentur, quoad Reginæ

juxta

1646. juxta, ac Landgraviæ fuerit satisfactum. Postulabat quoque Cardinalis ut Regina Lutetiæ perpetuum Legatum seu Residentem, sicuti Christianissimus Rex Holmiæ, haberet. Ita Legatus ex aula discessit, in quam non minus liberalitatis effuderat, quam honoris ipse receperat. Quæ familiam domum devecturæ erant duæ naves, (nam ipse terrestri itinere reverti jussus erat,) cum littus Diepæ legerent, ingenti cum nave bellica Anglicana integrum per diem machinis depugnabant, quod hæc postularet, ut illæ summa velorum sibi submitterent. Demum tamen Anglicana navis recessit, cum intelligeret, Legato vehendo illas destinatas, etsi ita jam à Suecicis navibus perforata, ut parum à submersionis periculo abfuerit.

Veneti auxilium contra Turcam petunt. 29. Jan.

§. 180. Sub initium ejusdem anni Holmiam adpulit Vincentius Generinus Nobilis Venetus, qui ejus Reipublicæ nomine auxilium adversus Turcam, tunc Cretam infestis armis petentem, implorabat. Literæ quas ad Reginam à Duce adferebat, non nisi *Illustrissima & Excellentissima* titulum præ se ferebant, quem & Legatus Venetus Monasterii sibi vindicabat. Sed excusabat iste Rempublicam veteris moris retinentissimam, quæ nec adversus alios Reges ampliore titulo utatur. Ita Regina tandem literas illas acceptabat, præmissa tamen protestatione. Sed super ipso petitio in utramque partem rationes se ostendebant. Auxilia conferre ad progressus Turcæ sistendos, quam maxime glorioſum Reginæ futurum erat: ac dudum salus Orbis Christiani flagitaverat, potentiæ tam formidandi hostis, & cui omne nomen Christianum juxta exosum, junctis viribus obviam fuisse itum, cui dum nunquam pacem, nunquam duos hostes habere artificium est, singulos carpendo ad universos subruendos via struitur. Enimvero ne Regina bello se isti misceret, graviores rationes obstabant. Belli jam antea Sueciæ affatim: eandemque à Turca longissime remotam. Et cur Cæsar auxilio se non accingeret, cujus ditionibus iste quam maxime imminet; qui tamen dominatui suo in Germania struendo opes consumere malit? Sueciam nullo fœdere, aut accepto beneficio obstringi, ut vires suas prodigat; præsertim cum ipsi nullus amicus sit, cujus auxilio vicissim uti queat, Gallis & Hollandis cæca invidia flagrantibus. Cogitandum quoque, num commerciis Succorum expediat signa in Turcam ferre, cum eam ob causam Angli & Hollandi fœdus ejusdem & amicitiam colant. Axelium Oxenstiernam quondam Hagæ Venetum Legatum frustra ad auxilia in bellum Germanicum conferenda solicitasse, cum tamen ejus Reip. non parum interesset potentiam Austriacam castigari. Denique nec pecuniam, nec militem Sueciæ superesse; minime omnium autem expedire naves bellicas imminui, aut tam longinque expeditionis periculo subjici. Denique vix cum ullo Principum fœderibus innecti magis lubricum esse, quam cum Venetis, à quibus socios ac stipendia facientes destitui frequens sit; queis nec quæ Belgis fœdere promiserant præstare cordi fuerit. Placuit tamen honesto colore petita eludere, eoque Generino post multam amicitiæ ac pronæ voluntatis testationem ostensum, quanta moles belli Germanici incumbat, quod omni vi sit profligandum: tum tempore opus esse ad auxilia adparanda; & constare prius debere, quid ab ista Republica vicissim sit expectandum. Unde necessum fore fœdus inter Reginam & Rempublicam iniri, cujus leges scripto conceptæ Generino exhibitæ; qui cum facultate agendi instructum se negaret, ostensum; Legatis Suecicis Osnabrugam mandata transmissum iri, quibuscum Contarenus, si velit, super fœdere tractare possit. Sed is post Generino Monasterium regresso Legatis Suecicis pro benevola Reginæ declaratione gratias egit: cæterum conditiones à Regina propositas de fœdere offensivo ac defensivo, deque jungendis cum Suecico exercitu copiis à Republica præstari non posse. Ita negotium illud effectu caruit; & quantum Veneti Suecis ad bellum Germanicum opis contulere, tantundem repensum. 1646.

Polonica. 23. Mart.

§. 181. Paulo post à Duce Curlandiæ exemplum literarum à Senatoribus Poloniæ ad ipsum scriptarum transmittebatur, quibus illi declarabant arbitros se admissuros, quos Succi nominarint, Gallos, Anglos & Belgas, quibus ipsi Venetos adjuncturi sint. Ipse Dux pro se cautionem exposcebat, ut sibi extra belli contagium agere liceret; si ad arma inter Sueciam & Poloniam eruptum fuerit. Ea res Reginæ non parum suspecta videbatur, velut iste hoc modo expiscatum iret, quæ sibi super bello Polonico mens foret; aut velut in Polonia jam consilia superabrumpendis induciis agitarentur. De quo & ipso parum amica expectabantur propter affinitatem Brandeburgici ob Pomeraniam infensi. Sane Dux cum Paulo Helmes Riga ad se evocato varios sermones miscuerat, qui monstri aliquid alere videbantur. Cum res ad Senatum referretur, Reginæ haut placebat arbitrorum sententiæ causam suam subjicere; quod & inter summos Principes parum frequentatur. Id quoque decorum judicabatur, responsa sibi semper constare, & excusatis præsentium temporum impedimentis, ac remissione ad mediatores tempus extrahere. In præsens enim super qua re tractandum sit non adparebat, cum sine dubio Poloni, uti quondam in Borussia, Livoniam prætensioni in Sueciam cedendæ postulaturi sint, qua provincia Suecia carere nequeat: ac stolidum sit commodis suis amissis Polonorum deinceps libidini obnoxium agere. Sed nec adparebat, quibus mediatoribus in præsens Regina tuto confidere posset, dum omnes ægris oculis ipsius fortunam respicerent. Unde quia Senatores Poloniæ rem frigide videbantur agere, consultissimum erat, Reginam quoque tractatus declinare, quamdiu potlet, & amicis responsis istos delinire. Interim forte Turcam se moturum, quo arma inferente maxime opportunum sit cum Polonis tractatus suscipere. Et quanquam aliqui censerent nunc maxime commodum fore negotiationem ingredi florentibus in Germania Suecicis armis, quæ statim per Silesiam in viscera Poloniæ se infundere queant; Cancellario tamen Oxenstiernæ videbatur prius id laborandum, ut exercitus præmiis macti Germania deducantur, & pax executioni detur, aliæque difficultates amoveantur. Nam utut nullus exercitus in Germania sit, eas tamen Sueciæ in pace vires esse, quas Polonus spernere non possit. Polonici quoque Senatores in Suecorum placitum rejecerant de loco & tempore tractatuum statuere, etsi ipsi Francofurtum ad Oderam sibi placere ostenderent. Sed Reginæ visum, de loco & tempore ad Sequestros rejicere, ac magis locum aliquem Germaniæ, Lubecam aut Hamburgum, admittere, quam qui in finibus Poloniæ situs sit, quod heic exercitu quoque propius adducto opus sit, &

1646. 27. April. ut cum luxu Polonorum, immensoque comitatu paria fiant. Unde demum Curlando in hanc sententiam responsum Senatorum Sueciæ nomine: Valde sibi ipsius studium circa pacem conciliandam probari. Se non abnuere, quo minus & Veneti reliquis sequestribus adjungantur. Si Regi Angliæ per internos motus otium non sit isti negotiationi vacare, hanc non eo minus per reliquos expediri posse. Diem tractatibus à se præfigi non posse; nisi cum consensu Mediatorum, & antequam omnia disposita, & digesta sint, ut spes boni successus velut cominus allubescat. Locum commodissimum videri aliquam Hanseaticarum urbium neutri parti obnoxiam. Adduntur hortatus, ut in hoc negotio strenuam navare operam pergat. Circa neutralitatem responsum, ut ipse super ejus legibus mentem suam declaret, & qua ratione vicissim Reginæ cavere velit, ac ut vel aliquem huc mittat, negotio huic absolvendo, aut Reginam Paulo Helmes mandata transmissuram, ut cum eodem transigat. Interim tempore extracto pro re nata consilia capienda erant. Commovebant paulo post Reginam haut parum nuntii de novis Regis Poloniæ delectibus, quos adversus Sueciam institui maxime verosimile videbatur, præsertim cum Cæsarei subinde isti occinerent: Suecos bello in Germania posito statim Poloniam armis petituros, & præcipui, qui delectibus istis operabantur, Suecis infensi essent. Unde nihil spernendum judicans Regina & ipsa per Livoniam sine strepitu arma parat, eoque fine Gustavum Hornium in eam provinciam ire jubet; ut ad omnes casus dux idoneus ibi præsto foret. Ne tamen Poloni suspicione perstricti forte destinata sua properarent, spargebatur, Hornium non nisi ad prædia sua visenda proficisci. Rumores tamen isti paulatim iterum evanuere. Petebat

10. Oct. post Rex Poloniæ per literas à Torstensonio aliquot millia militum auxilio in Turcas. Re ad Reginam rejecta responsum; rationem belli nunc non ferre, ut exercitus imminuantur, sed pace facta se libenter concessuram, ut Rex exautoratos milites suis stipendiis adsciscat.

Legatio à Mosco. 22. Maji. §. 182. Aderant eo anno ab Alexio novo Moscorum Czare missi tres Legati, qui prout pactis Stolbovienſibus cautum est, fœdus & amicitiam renovatum ibant: qui & scripto conceptam æternæ pacis confirmationem à Principe suo obtulere, pari instrumento à Regina vicissim accepto. Cum ad Reginam publice audiendi deducerentur, Legati nonaginta famulis stipati incessere, pannos auro intextos, ac Zobellinas pelles dono ferentibus. Ipsi orationes à se recitandas chartis in cylindri formam convolutis descriptas; capitalibus literis auro pictis, manibus præferebant; è quibus unam lineam post alteram legebant interprete versionem suam interponente nullo verborum aut sensus discrimine observato. Qui literas Czaris ferebat nigro serico involutas, cum ad eas accipiendas Cancellarius accederet, illas huic reddere abnuit, & ad Reginam progressus feroci cum gravitate huic eas in manus tradidit. Iidem alias laute habiti, cum abunde sibi satisfactum esse testarentur, domum reverterunt. 1646.

§. 183. Cum Hollandis hoc anno amicitia non parum refrixisse videbatur, invidia in Suecorum progressus haut obscuris indiciis erumpente, & quia naves Suecicas ad certum genus vectigalis titulo maris à piratis purgandi onerabant; revera autem ut alio sub titulo vectigal Oresundicum, à quo Succi immunes erant, extorquerent, ne Suecicæ naves hoc onere exemtæ majore quam Hollandicæ compendio commercia exercerent. Id onus ut amolirentur Hollandi, Regina cum antea per Spiringium Residentem, tum nunc literis 24. Jan. minacibus postulabat. Quibus cum parum illi moverentur, Regina vicissim Hollandicis navibus certum vectigalis modum imposuit, à quo indigenarum naves immunes erant non sine querela Hollandorum, velut hoc ipso pacta anno quadragesimo inita violata forent. Hollandica. Veil-geld.

§. 184. Eas simultates in commodum suum versurus Daniæ Rex Cornificium Ulfeldium in Hollandiam misit. Cum enim perspiceret, amicitiam cum Anglis, Austriacis & Hispanis hactenus ambitiose cultam parum sibi proficuam fuisse, vela vertere, & Hollandorum, Gallorumque favorem captare instituit. Iste publice, ac privatim potentiam Suecorum in Mari Baltico magna cum invidia extollere, & uti immodicis postulatis bellum extrahere, insignesque sibi per Germaniam provincias subjicere conentur: queis Belgæ mature obviam ire debeant, ni commercia sua per Mare Balticum extremo periculo exponere velint. Idem & mercatores quosdam subornaverat, ut apud Ordines quæstus intenderent, artibus Suecorum effectum, dum exterorum naves majore vectigali quam indigenarum subjiciunt, ut paucæ Hollandorum naves Sueciæ portus nunc frequentare queant. Ita tandem futurum, ut Sueci omne lucrum è suis commerciis sibi solis vindicaturi sint. Quibus rebus effectum est, ut ea Respublica exuto in Sueciam affectu Daniæ deinceps studere inciperet. Danica.

SAMUE-

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM

LIBER DECIMUS NONUS.

EPITOME.

1647. 1. *Acta cum Helvetiis.* 2. *Wrangelius Lindaviæ obsidium molitur. Galli Uberlingam tentant.* 1647.
3. *Cæsarei Sultzbergam capiunt; Weissenburgum obsident; quod deditur. Melander exercitui Cæsareo præficitur.* 4. *Kœnigsmarckius in Westphaliam mittitur.* 5. *Acta tractatus induciarum inter Suecos, Cæsareos & Bavaricos. Succicorum Deputatorum mandata. Iidem Ulmam veniunt. Prima offensa circa Ceremonias. Bavaricorum prima propositio.* 6. *Suecorum ad hanc declaratio: Sueci discedunt.* 7. *Wrangelius insulam Meinaviam capit: Lindaviæ obsidium solvit; Bregentiam deserit.* 8. *Tractatus induciarum instauratur; ejusque causa. Tractatus initium. Bavaricorum propositio.* 9. *Suecorum de hac sententia. Qui cum Gallis rem communicant.* 10. *Sueci postulata sua temperant. Bavarici serio à se rem geri testantur.* 11. *Succicorum cum Bavaricis negotiatio.* 12. *Regii Bavaricam declarationem urgent.* 13. *Cæsarei quoque tractare cupiunt. Iidem Bavaricis succensent.* 14. *Instrumentum conficitur; non satis expolitum; quod Bavaro ratihabendum transmittitur.* 15. *Gebhardi apud Bavarum negotiatio.* 16. *Idem Ulmam venit. Num idem audiendus deliberatur.* 17. *Ejus cum Regiis negotiatio. Cæsareorum propositio.* 18. *Ratificatio Bavarica adfertur.* 19. *Wrangelius inducias ratas habet. Instrumenta tractatuum hinc inde traduntur.* 20. *Capita conventionis.* 21. *Oppida conventa Suecis traduntur.* 22. *Gebhardi congressus cum Wrangelio. Hunc tractatum Cæsarei ægerrime ferunt.* 23. *Galli Tubingensem arcem expugnant. Leuenhauptius ad exercitum venit.* 24. *Wrangelius Schweinfurtum obsidet, & expugnat.* 25. *Equitatui quies indulgetur.* 26. *Inducie ab Electore Colonienſi ratificantur. Bavarus nihil copiarum exautorat.* 27. *Regina inducias cum Cæsare abnuit.* 28. *Turennius in Moguntinam ditionem progreditur; Idem Aschaffenburgum & Hœchstam capit. Moguntinus cum Turennio transigit.* 29. *Darmstadienſis à Turennio duriter habetur. Super hospitiis inter Suecos & Gallos transigitur. Turennius è Germania evocatur.* 30. *Wrangelius Wittenbergium ad se arcessit; Egram accedit; in Bohemiam excurrit. Curia Variscorum capitur. Obsidium Egræ.* 31. *Cæsareorum conditio.* 32. *Obsidium Egræ continuatur. Ea capitur.* 33. *Exercitus Bavaricus tumultuatur.* 34. *Is tumultus sedatur. Bavarus apud Cæsarem queritur. Idem Suecis est suspectus. Hornius ad Bavarum mittitur. Bavarus tumultum istum ægre fert.* 35. *Hornius ab Electore redit. Cæsar Bavaro respondet.* 36. *Idem Falckenaviam arcem capit: Prope Suecos considet. Sueci in castra Cæsaris irrumpunt.* 37. *Cæsareorum incommoda. Cæsar primus castra movet:* 38. *Inde & Wrangelius. Hostis contra hunc progreditur.* 39. *Bavarus avocatoria Cæsaris refellit. Wrangelii ad Bavarum super ratificatione armistitii literæ. Reginæ ratificatio adfertur, & Monachium mittitur. Bavarus ratificationem abnuit.* 40. *Wrangelius Bavaro respondet. Electoris replica.* 41. *Cæsarei Tribelam occupant. Conflictus ad Tribelam.* 42. *Cæsarei castra movent: ut & Sueci: Qui tres hostium legiones cædunt. Wrangelius ad Tæpelam considet. Cæsarei pelluntur. Cæsarei altera vice repelluntur. Exercitus hostiles separantur.* 43. *Bavarus cum Cæsare transigit.* 44. *Ejus transactionis contenta. Cæsaris edictum Cæsarei ingentes spiritus sumunt.* 45. *Wrangelii destinata. Bavarus inducias renuntiat. Herbipolensis Episcopi constantia.* 46. *Wrangelius loca quædam Bohemiæ tenet. Idem in Misniam tendit.* 47. *Bavarus Memmingam invadit. Idem copias suas Cæsareis jungit. Wrangelius Salam transit. Wittenbergius in Silesiam mittitur.* 48. *VVrangelius Turennii conjunctionem affectat. Idem Visurgim transit.* 49. *VVanchii adversus Saxoniæ Electorem conatus. Idem capitur ac damnatur.* 50. *Cæsarei in Thuringiam veniunt:* 51. *Inde in Hassiam flectunt.* 52. *VVrangelius Oldendorfum recedit; copias in hiberna distribuit. Gleichensteinum arx frustra à Suecis tentatur.* 53. *Cæsarei in hiberna discedunt: Melander Marpurgum*

1647. *expugnat : idem ſauciatur.* 54. *VVittenbergii geſta. Montecuculus in Sileſiam revertit ; in quem VVittenbergius tendit.* 55. *Hic iterum in hoſtem movet. Idem ad VVrangelium evocatur.* 56. *Cæſarei Olmucium & Iglaviam eminus obſident. Cæſarei pelluntur.* 57. *Iidem Iglaviam obſident. Eadem deditur. VVittenbergius in Sileſiam redit.* 58. *Cæſarei caſtellum ad Kœnigsvvartam recuperant. Egra cominus circumſidetur. Cæſarea legio opprimitur.* 59. *Kœnigsmarckii & Haſſorum acta. Kœnigsmarckius Caſſellanæ auxilio venit. Haſſi Niedeccam recuperant. Super conciliandis Caſſellanis & Darmſtadienſibus fruſtra agitur.* 60. *Colonienſis Electior armiſtitium acceptat. Idem de Haſſis queritur.* 61. *Cæſarei VVeſtphalia decedere nolunt.* 62. *Kœnigsmarckius Vechtam obſidet, & capit ; ut & Furſtenaviam ; & VVeidenbruggam.* 63. *Landgravia Darmſtadienſi plura loca occupat. Mortaignius cadit.* 64. *Electior Colonienſis inducias abrumpit.* 65. *Kœnigsmarckii reſponſum ; Landgraviæ reſponſum.* 66. *Hoſtilia reſumuntur. Haſſi Paderbornam obſident. Lamboius in Friſiam irrumpit.* 67. *Eum Sueci & Haſſi invadunt. Lamboius ad Rhenum conſidet ; & à Suecis, Haſſisque obſidetur ;* 68. *ac tandem deſcritur. Haſſi caſtella Friſiæ recuperant. Lamboius complura loca recuperat.* 69. *De legionum Vinarienſium ſeditione.* 70. *Seditio gliſcit. Turennius ad ſeditioſos mittit. Hi Roſam ducem expoſcunt. Hic retro eos ducere cogitur. Legiones cis Rhenum redeunt. Turennius id fruſtra impedire conatur.* 71. *Idem cum hiſce cis Rhenum tractat.* 72. *Seditio recrudeſcit. Legiones verſus Nicrum abeunt. Roſa in cuſtodiam datur.* 73. *Legiones novum ſibi ducem conſtituunt. Eas Cæſar tentat. Turennius denuo cum illis tractat. Illæ trans Mœnum abeunt. Turennius ab iſtis repellitur. Turennius in Belgium abit.* 74. *VVrangelius hos motus præſens erat. Legiones ad Viſurgim conſedunt.* 75. *Kœnigsmarckius VVarendorſum aggredi cupit ; poſt omittit.* 76. *Idem Vinarienſes accipere dubitat. Gallici Legati fruſtra cum illis agunt. Vinarienſium poſtulata. Cum illis facta conventio.* 77. *Per ſuperiorem Sueviam geſta. Cæſarei Wangenam opprimunt ; Gieſſam capiunt ; Ravensburgum fruſtra tentant : id Sueci ultro deſerunt.* 78. *Sueci fruſtra Uberlingæ ſubvenire conantur. Legio Gallica à Cæſareis intercipitur. Langenarga à Cæſareis fruſtra tentatur.* 79. *Sueci Biberacum deſerunt. Bavarus Memmingæ deditionem imperat. Sueci ad vim excipiendam ſe comparant. Memminga deditur.* 80. *Norlinga obſidetur. Cæſarei Wormatiam fruſtra tentant.* 81. *Galli inducias cum Bavaro continuant. Turennius ad Rhenum redit ; idem Bavaro inducias renuntiat.* 82. *Tractatus de pace continuatio. Conventio ſuper Pomerania cum Brandeburgico ab omnibus optatur.* 83. *Hollandi acriter inſtant.* 84. *Ordines Imperii optant. Brandeburgici ad tractandum ſe offerunt : id quod Avauxius ſuadet. Cæſarei promiſſam evictionem retractant.* 85. *Sueci tractatum acceptant. Brandeburgicorum ſententia.* 86. *Avauxii pro Brandeburgico ſtudium. Tractatio cum Brandeburgicis ; Ea abſolvitur.* 87. *Brandeburgici Cæſareos æquivalens poſcunt.* 88. *Circa petitos Epiſcopatus multi ſe opponunt.* 89. *Brandeburgici reſpondent.* 90. *Sueci Brandeburgico favent. Cæſarei petitos præſulatus annuunt : De Minda ſpem faciunt. Luneburgici alios præſulatus affectant.* 91. *De ſatisfactione Suecica : De Pomerania : De Wismaria.* 92. *De Bremenſi ditione.* 93. *Tractatus ille concluditur.* 94. *Huic contradicit Meclenburgicus ; Fridericus Adminiſtrator Bremenſis & Fridericus Dux Gottorpienſis.* 95. *Super Gravaminibus negotiatio.* 96. *Peculiaris Gravaminum diſceptatio.* 97. *De autonomia ſubditorum.* 98. *Super Principe Serveſtano monitum.* 99. *De cauſa Palatina.* 100. *Eam ſoli Sueci ſuſtinent.* 101. *Super amneſtia utriusque partis formula.* 102. *De cauſa Caſſellana.* 103. *Gallorum de Hollandis querelæ. Servienti negotiatio Hagæ.* 104. *De tractatibus Gallorum cum Hiſpanis.* 105. *Cæſarei formulam inſtrumenti pacis exhibent ; ut & Sueci. Palatini proteſtatio. Sueci Cæſareorum propoſitis in cauſa Palatina accedunt. Ea res differtur.* 106. *De Wurtenbergici reſtitutione.* 107. *De cauſa Badenſi. De reliquis reſtituendis. De ſubditis Cæſareis.* 108. *De Gravaminibus Catholici Cæſareorum acta improbant ; ut & Galli. Cæſarei ſe excuſant.* 109. *Ea negotiatio continuatur. De ſubditorum Cæſareorum autonomia.* 110. *De adminiſtratione Juſtitiæ.* 111. *De negotiis Imperii.* 112. *De vectigali Oldenburgico.* 113. *Reliquiæ ſatisfactionis Suecicæ.* 114. *De æquivalente negotiatio pauliſper hæret. De urbis Magdeburgi libertate. Brandeburgicus Minda potitur. Meclenburgicum æquivalens.* 115. *De Oſnabrugenſi Præſulatu.* 116. *De æquivalente Adminiſtratoris Bremenſis.* 117. *De Haſſica controverſia & ſatisfactione.* 118. *Aliæ quædam differentiæ.* 119. *De ſatisfactione exercitus.* 120. *Exercitus poſtulata.* 121. *Monaſterii tractatus frigent.* 122. *De Kœnigsmarckio querela.* 123. *Cæſarei Monaſterii duo inſtrumenta edunt. Galli lente agunt.* 124. *De Palatina cauſa.* 125. *De Wurtenbergici reſtitutione. De cauſa Badenſi.* 126. *Catholici Oſnabrugæ acta ſuper Gravaminibus ſubvertere cupiunt.* 127. *Cæſarei illis ſtare nolunt. Cæſareorum ad Catholicos propoſitio.* 128. *Catholici ſuis conſiliis inhærent.* 129. *De ſubditorum Cæſareorum ſacris. De Meclenburgico æquivalente.* 130. *Bavarici de ceſſione Bremenſi queruntur. Id Sueci ægre ferunt. Ea controverſia componitur.* 131. *De Caſſellanis poſtulatis.* 132. *Galli de Religione Inſtrumento ſuo inſeri nolunt. Ne Cæſar Hiſpanis auxilium ferat.* 133. *Galli Inſtru-*

1647. *Instrumentum suum nolunt edere integrum; sed tantum caput de sua satisfactione.* 134. *Evangelici Suecos adeunt.* 135. *Tractatuum inter Gallos & Hispanos;* 136. *Inter Hispanos & Belgas continuatio.* 137. *Pax nutat.* 138. *Trautmansdorfius discessum parat lubentibus Catholicis, invitis Evangelicis.* 139. *Evangelici circa eam rem satagunt.* 140. *Cæsarei Suecis spem faciunt. Trautmansdorfius tractare amplius abnuit. Salvii cum Volmaro congressus.* 141. *Trautmansdorfius Monasterio discedit.* 142. *Catholici paritatem Augustæ admittere nolunt. Evangelici vacillant.* 143. *Sueci adhuc Monasterii manent.* 144. *Galli Instrumentum suum edunt.* 145. *Cæsarei tractationem differunt.* 146. *De satisfactione Hassica.* 147. *Guarantia Belgarum cum Gallis absolvitur.* 148. *Pax in ancipiti est. Suecici Legati Osnabrugam redeunt.* 149. *De satisfactione militum. De hocce postulato judicium. Ea res differtur.* 150. *Catholici Osnabrugæ conventa retractant.* 151. *Sueci scripto se in causa Palatina declarant.* 152. *Tractatus Pacis Osnabrugæ quiescit.* 153. *Gallicum Instrumentum discutitur. Ordinum sententia de decem Urbibus Alsaticis; de Vasallis Metensibus; de Lotharingiæ Duce;* 154. *Servientus Osnabrugam venit.* 155. *Catholici insolescunt. Evangelici sunt timidi.* 156. *Cæsarei vacillant.* 157. *Magdeburgicus protestationem interponit.* 158. *De vectigali Oldenburgico.* 159. *Helvetiorum postulata.* 160. *Evangelici Volmarum Osnabrugam expetunt. Galli Suecos Monasterium invitant.* 161. *Cæsarei ob rupturam Bavari insolescunt.* 162. *Evangelici super mora Cæsareos interpellant; ut & Suecos. Iidem à pravis consiliis cohibentur.* 163. *Tractatus inter Gallos & Hispanos quiescit.* 164. *Tractatio inter Hispanos & Belgas:* 165. *A Salvio Monasterii acta. Galli lente molliuntur.* 166. *Bavarus rupturam suam excusat. Evangelicorum de hac judicium.* 167. *Regina Bavaro respondet.* 168. *Regina de Bavaro apud Aulam Gallicam queritur. Reginæ constantia circa pacem sectandam.* 169. *Catholici declarationem suam edunt. Cæsarei moras nectunt.* 170. *Cum Catholicis post responsum Cæsaris tractant.* 171. *Evangelici Cæsareos propter tarditatem interpellant.* 172. *Sueci Imperii negotia Ordinum arbitrio committunt. Cæsarei Evangelicos in Suecos stimulant.* 173. *Sueci ista Ordinibus exprobrant:* 174. *Ac invidiam satisfactionis Militaris mitigant.* 175. *De satisfactione Hassica. Transactio in causa Marpurgensi à Darmstadiensi improbatur.* 176. *Bavarus Cæsarem ad pacem impellit. Volmarus Osnabrugam ire jubetur.* 177. *Prius tamen Gallorum satisfactionem expedit.* 178. *Volmarus Osnabrugam sine plenipotentia venit.* 179. *Cæsarei absque Suecis tractare volunt. Id quod Evangelicis displicet. Suecicorum ad Cæsareos propositio.* 180. *Moguntini electio. De modo agendi colloquium.* 181. *Prima difficultas super rebus jam transactis.* 182. *Evangelici Cæsareos ad tractandum impellunt.* 183. *Cæsarei Evangelicis mutationem conventorum suadent.* 184. *Hispanici Legati Osnabrugæ acta.* 185. *De satisfactione militum Reginæ sententia.* 186. *Cæsarei declarationem suam in Instrumentum Pacis edunt. Evangelicorum de hoc sententia.* 187. *Suecorum reservata circa futuram tractationem; Circa quæ Cæsarei tergiversantur.* 188. *Instrumentum Pacis excutitur.* 189. *Restitutio Electoris Palatini: Palatini Simmerensis: Bipontini, Lautereccensis;* 190. *Sulzbacensis:* 191. *Marchionis Culmbacensis:* 192. *Wurtenbergici: Mombelgardensis: Durlaceni, Carnoviæ, Ducis Crojæ:* 193. *Nassoviorum Siegenensium,* 194. *Sarapontani.* 195. *Hanoviensis;* 196. *Solmensis & Isenburgici;* 197. *Rheingraviorum:* 198. *Witgensteinii:* 199. *Falckensteinii:* 200. *Waldeccensis;* 201. *Oetingani;* 202. *Hohenloici;* 203. *Lævvensteinii;* 204. *Erbacensis;* 205. *Brandensteinii, aliorum;* 206. *Urbium quarundam.* 207. *De gravaminibus.* 208. *Catholicorum correctiones circa gravamina.* 209. *De Reformatis: De Erfordia: De vectigali Oldenburgico.* 210. *De Suecica satisfactione.* 211. *De Hamburgensi Capitulo.* 212. *De extinctione Capituli Bremensis.* 213. *De Brema Urbe.* 214. *De titulo Reginæ.* 215. *De investitura.* 216. *De militum satisfactione.* 217. *De æquivalente Brandeburgico:* 218. *Meclenburgico:* 219. *Luneburgico.* 220. *De causa Hassica.* 221. *Cæsareis pax cordi non esse videtur.* 222. *Cæsarei Suecos arguunt: Hi se excusant.* 223. *Continuatio tractatuum inter Cæsarem & Gallos: Gallos & Hispanos: Hispanos & Belgas.* 224. *Sparrii Comitis inanis propositio.* 225. *De fœdere Lusitanico.* 226. *Transsylvanica.* 227. *Curlandi negotiatio circa tractatus Polonicos. Idem neutralitatem obtinet.* 228. *Legatio in Moscoviam.* 229. *Navium Suecicarum cum Anglis collisio.*

1647. Acta cum Helvetiis.

Occupata sub finem superioris anni à Wrangelio montium ad Bregantiam claustra ingentem motum apud vicinos Helvetios dederant, etsi is ultro de amicitia sua securos ipsos esse jussisset. Unde armis arreptis aditus regionis oblidere, ter duodena selecta Provincialium millia expeditioni destinare, quibus vicenæ quaternæ machinæ adjunctæ.

8. Jan. Nec tamen statim ferrum stringere; sed octo Legatis ad Wrangelium missis, scisciatari, num conventio cum Gustavo Rege inita, qua ut extra belli hujus contagium agerent sibi stipulati fuerant, firma subsisteret? Nam si vis, & injuria à ditione, ac civibus suis abstineatur, Succico quoque exercitui à se amica omnia expectanda. Quibus Wrangelius amica omnia respondet, simul ut suis apud Helvetios forum præbeatur postulat. Iidem Legati cum jamjam discessuri essent, literas Wrangelio tradidere, quas in itinere sibi missas ignaris à quo scriptæ forent ferebant. Unde & Wrangelius, cum à privato quopiam exaratas crederet, istis demum digressis, eas resignabat. Adparebat tamen ab Helvetiorum universitate datas, quibus querebantur; suis terris à Succico milite varias injurias jam illatas, intercluta quoque salis subvectione, ac minis adversus ipsos iparlis. Simul postulabant, declararet, quo in ipsos animo foret, ac ut militem hisce oris deducat, & injuriis deinceps parcat. Quibus respondit Wrangelius: Sibi de offensa aut minis, quas arguant, nihil constare; ac si quis suorum talia audeat, haut impune laturum; de cætero amicitiam cum ipsis constanter culturum, pariaque ab iisdem expectaturum. Privatorum ferocia dicta, quæ nec apud ipsos desint, ne curarent. Hostium à se occupatis locis citra necessitatem cedere haut Succici moris esse; unde se hæc retenturum, quamdiu ratio belli, aut quæ mox speretur pax permittat. Demum postulat, ne Lindaviæ à se obsidendæ per lacum quid subvehatur. Has literas Wrangelius Carolo Marino apud Helvetios Succico Residenti transmittit consessui fœderatorum exhibendas; qui & eadem sermone repetere jubetur; simul operam dare, ut militi suo ab Helvetiis commercia libera relinquantur. Nec minus Rhætos de amicitia sua securos esse jussit, quos & ipsos vicinia Succorum non parum turbarat. Qui literis Meienfelda datis vicissim amica pollicebantur. Aderant tamen paulo post ab Helvetiis decem Legati, qui & oratione & scripto postulabant, ut Wrangelius Abbati & oppido S. Galli eandem immunitatem à molestiis belli præstaret, stativa longiuscule ab Helveticis finibus removeret, ne ipsis stationes opponere necesse sit; subvectionem salis aliaque commercia libera; ac ab omni onere immunia permitteret, copiasque suas ipsorum territorio, & Constantia abstineret. Quæ facile annuebat Wrangelius, suis quoque ad ipsos mercandi causa commeantibus parem securitatem stipulatus. De Constantia tamen addebat, si ratio belli eam invadi suadeat, se ita cum territorio Helvetico acturum, uti amicitia mutua requirat. Utque si navigia sua ad ipsorum ripam tempestate compellantur, amice habeantur, ac dimittantur.

29. Dec. A. 1646.

6. Jan.

7. Jan.

9. Jan.

11. Jan.

Wrangelius Lindaviæ obsidium molitur.

§. 2. Visum porro Wrangelio Lindaviam tentare, qua occupata tractus ad lacum Bodamicum tributis subjici, ac hosti, quæ annuatim circa colligebantur, supplementa intercipi poterant. Spem successus dabat, quod cives etsi armis exuti Evangelicis sacris addicti essent, ac non nisi quadringentorum militum præsidium in oppido ageret, præter sexcentos agrestes, imbelle, si vis ingruat, auxilium. Duodecim navigia Bregentiæ capta aptabantur, ut machinas ferre possent, prohibendo, ne quid per lacum in oppidum importaretur. Et quia id in insula positum non nisi ignibus infestari poterat, Cœnobium Capucinorum ponti propinquum occupatur, simul Aschachii suggestus excitantur, jaculandis globis ignivomis, accessusque ad castellum, quo pontis aditus obsepitur, fiunt. Distrahendo hosti Turennius monetur Uberlingam interim tentare, centum tantum peditibus, totidem dimachis infestam. Qui & una cum Widerholtio noctu duodecim peditum centurias, mille equites admovit, num subito impetu oppidum opprimere posset. Sed præsidiariis paratis conatus irritus fuit: nec justum obsidium Turennio moliri placuit. Balinga tamen modicum oppidum à Schœnbeccio summo vigiliarum præfecto post vim per biduum admotam in potestatem redacta est.

1647.

Galli Uberlingam tentant. 12. Jan.

§. 3. Alt Cæsarei, Succis, Gallisque in superiorem Sueviam digressis, cis Danubium in Præsulatum Aichstadiensem concesserant; ubi Succos quantum possent carpere instituebant. Ac primo Sulzberga arx, è qua vicinus tractus tributis subjiciebatur, viginti quatuor desultoribus infessa, à tribuno Kolbio admotis machinis ad deditionem citra exceptionem compellitur. Weissenburgo in Norico viginti amplius Cæsareorum ac Bavaricorum catervæ circumfusæ deditionem imperant, sed quibus præfectus Weyerus subtribunus militari ferocia respondet, qui & omnia ad vim repellendam strenue adparaverat. Ita per aliquot dies trecenti equites circumsultabant intercludendo accessui, donec sex militum millia cum machinis Ingolstadio petitis accessere, qui extructis suggestibus magnam vim ignivomorum globorum injecere. Inde globis fere ignitis fulminant, tum accessibus ad fossam promotis, ingentem mœnium ruinam, qua lata in oppidum via pandebatur, edunt. Bis dehinc assultantes hostes obsessi cæsis aliquot istorum centuriis repulerunt. Ignibus tamen globisque jaciendis, quorum septem millia septingenti amplius numerabantur, pergitur ingenti cum strage ædium, quarum & una atque altera in cineres consedit. Tandem cum nulla resistendi facultas supereesset, post adhibitos dudum globos stanneos, deficiente jam & pulvere, Weierus honestis conditionibus oppidum dedidit, ac relictis qui antea Cæsaris militiam professi fuerant, ad exercitum dimissus est. Durante obsidio non nisi duodecim milites, quatuor agrestes in oppido occubuerant. E Cæsareis ac Bavaricis septingenti amplius cæsi aut sauciati. V Veiero non modicæ gloriæ fuit, leviter munito oppido tantam hostium vim complures per dies sustinuisse. Discedentem militem contra pacta ante oppidum hostis spoliavit, parte vehiculorum, & equorum abrepta. Sed in miseros oppidanos, licet arma non arripuissent, ac ignibus tantum restinguendis vacassent, atrocius sævitum, quorum bona militi in prædam permissa. Ac ne puberes cæderentur, ac oppidum igne deleretur, interessioni Klippelii Commendatoris Provincialis Franconiæ datum ferebatur; cui eo nomine viginti quatuor prædia rustica ab oppidanis cedenda erant. Quingentorum insuper militum præsidium impositum, ac consules decurionesque Ratispo-

Cæsarei Sulzbergam capiunt. 7. Jan.

Weissenburgum obsident. 3. Jan.

8. Jan.

18. Jan.

Quod deditur. 21. Jan.

1647. nam in custodiam abducti, magnaque pecuniæ summa emuncti. Bavarici inde in superiorem Palatinatum, Cæsarei in Bohemiam hibernatum discessere. Cæsareo exercitui, cum Gallasius morbo articulari, ac febri debilitatus ad sustinendos belli labores fere inhabilis esset, Melander præficitur, qui hactenus Westphalicis duntaxat copiis præfuerat, Comitis dignatione vocabulo Holzapfel mactus, qui cum valida suorum caterva Francofurtum, inde Wurtzburgum profectus demum apud exercitum adpulit.

Melander exercitui Cæsareo præficitur.

2. Febr. §. 4. Circa idem tempus Wrangelius Kœnigsmarckium cum aliquot legionibus è Suevia in Westphaliam dimittit, disturbandis ibi hostium delectibus, ac aperiendæ communicationis lineæ; tum ne quis à tergo Suecis ingrueret provisurum. Is Mergentheimum progressus, Wertheimi Mœnum superare, inde in Hassiam ac Westphaliam penetrare constituerat. Ad cuni intercipiendum Trauditschius, & Joannes Wertanus cum quinque equitum millibus, mille selectis peditibus, ac quindecim machinis profecti fuerant; qui præter

2. Febr. Noribergam Winsheimum, & Uffenheimum raptim procedebant. Kœnigsmarckius ipsorum destinatis mature cognitis sat quidem spatii habebat, superato apud Wertheimum Mœno hostem evadere, quo & Herbipolensis Episcopus navigia, annonamque accelerando itineri comportari curaverat; ni fluitantia per Mœnum glaciei fragmina transitum arcuissent. Unde cum hostis numero longe prævaleret, capto in arena consilio, pedites cum machinis & parte impedimentorum

6. Febr. Mergentheimo includit; ipse cum equitatu retro Schorndorfum versus cedit nulla jactura nisi aliquot vehiculorum, & centum prope calonum, quos excurrentes Heilbrunna catervæ intercepetant. Inde à Turennio qui vicino tractu hiemabat, auxilium petit, si forte hostis Mergentheimum invadere auderet; qui & statim decem equestres legiones expeditas ad ipsum ire jubet, Mergentheimo si opus foret una cum Kœnigsmarckio

5. Febr. subventuras. Sed hostis Uffenheimum delatus, cum destinata sua patere cerneret, statim iter retro vertit, haut alio operæ pretio facto, quam ut quingentos suorum amitteret, qui partim deseruerant, partim acri frigore perierant. Ità Kœnigsmarckius, periculo amoto, assumtis quos Mergentheimi reliquerat Wertheimum tendit, ubi nemine impediente Mœnum superavit, inde superiorem in Hassiam progressus.

Kœnigsmarckius in Westphaliam mittitur.

Acta tractatus induciarum inter Suecos, Cæsareos & Bavaricos.

§. 5. Inter hæc tractatus induciarum fervere cœperant, quibus agitandis utriusque partis consensu Ulma locus destinabatur. Ab his cum initio Wrangelius abhorreret, Gallorum offensæ vitandæ, qui acriter illas urgebant, in easdem demum descendit, etsi in sua postulata hostes haut temere consensuros crederet. Sane iisdem Avaugurius

11. Jan. & Croissius, quibuscum Bregentiæ colloquium instituebatur, acriter contradicebant; ad extremum tamen eadem in medio relinquebant. Contra iidem Gallica postulata scisscitante Wrangelio dissimulare, velut à Turennio nondum sibi communicata; quæ tamen ex ipso Suecici delegati ubi stativa ejus transierint, facile intellecturi sint.

Suecicorum Deputatorum mandata. 14. Jan. Tractatibus obeundis destinabantur Robertus Douglassius summus vigiliarum præfectus, & Petrus Brandius Quæstor. Illis injunctum erat conditiones non ferre, sed quid adversa pars propositura esset, exspectare. Cæterum id agerent, ut hospitiis exercituum hostilium relinquerent regiones trans Danubium, excepta Suevia; Suecis, Gallis & Hassis quæ citra sunt servarent; ac Suecis quidem utrumque Saxonicum & Francónicum Circulos, tum Moraviam totamque Silesiam stipularentur, & quinque distrietus in Bohemia, Misniæ ac Silesiæ vicinos, præter loca Westphaliæ præsidiis suis insessa, aut tributis subjecta. Cautionis vicem subirent Augusta Vindelicorum, Egra, & Pardovvitzá; hosti vicissim Raina & Donavverta traderentur. Quam cautionem si plane abnuat adversa pars, & ipsi eandem remitterent, hospitiis tamen utique retentis. Armistitium in duos menses fieret, ea lege, ut utraque pars duabus ante horum finem septimanis declaret, omittere illud, an prorogare placeat. Principio armistitii obsidium Brixensis arcis amoveretur, & captivi utrinque permutarentur. Durante eodem inter milites utrinque nulla sit communicatio vitandæ collisioni, aut corruptioni. Commerciis quoque liber curtius relinqueretur. Isti porro cum in itinere Turennium non offendissent, Ulmam delati, Cæsareos Commissarios Ottonem Ludovicum Wachenheimium summum vigiliarum præfectum, & Georgium Nicolaum Rotenbergium; Bavaricos Joannem Reuschenbergium, Joannem Kutnerum & Bartholomæum Schæferum invenerunt; cum Galli post tres demum horas adpulissent. Ante horum accessum Suecí Cæsareis ac Bavaricis jam adventum suum pro more denuntiarant, iisdemque horam admittendæ salutationis in posterum diem designarant. Cum tamen isti haut eo secius Gallos prius inviserent, Suecí iisdem deinceps ad se accedentibus admissionem abnuebant. Ea res primum tractatibus impedimentum objecit. Quanquam enim Cæsarei fingerent, non aliter sibi fuisse persuasum, quam Gallos primo loco urbem introisse, ac ob contumeliam negatæ admissionis sibi satisfieri postularent; Suecí tamen ostensa prætexti vanitate nil sibi cum istis negotii fore ostendebant, quoad nova à VVrangelio mandata acceperint. Quo responto etiam Bavaricos impensius se excusantes, ac Cæsareorum sibi exemplum utique sequendum fuisse ostendentes, protelabant; etsi VVachenheimius, qui ob valetudinem primæ salutationi non adfuerat, offerret, se prima vice Suecos, inde Gallos invisurum, vel etiam Suecis salutatis Gallos plane non aditurum. Galli Cæsareorum factum primo defendere, velut Monasterii quoque idem ordo servatus sit. Sed cum Suecí id inficiarentur, rogabant, ne ist hoc errati ita aspere exciperent: alias omnes clamaturos, à pace ipsos abhorrere, qui ob inania ceremoniarum tam salutare negotium abrumpere velint. His Gallorum precibus, ac adversæ partis excusatione Suecí permoti, offensa sepulta ad tractatus descendunt, ea tamen lege, ut adversa pars primam propositionem faciat; tum si contraria mandata à VVrangelio accipiant, ad respondendum ne teneantur. Quarum priorem conditionem Cæsarei plane abnuebant; Bavarici autem ueliberaturos se respondebant; nec eo minus literas, quibus legationis suæ fidem facerent, utrique exhibebant. Cæsareis tergiversantibus, Bavarici demum Cæsaris sutique Principis nomine propositionem edidere, velut isti hujus factum utique sequendum sit. Adversus quod à Cæsareis protestatio interposita, indignum clamantibus ab Electore Cæsari tantum præjudicii fieri, Galli contra Bavaricis animos addebant, haut obscure jactantes; Bavaricos potius, quam Suecos re infecta discedere patiantur, separatum cum fœderatis

Ibidem Ulmam venerunt. 17. Jan.

18. Jan.

Prima offensa circa cæremonias.

21. Jan.

Bavaricorum prima propositio. 25. Jan.

1647. Regnis tractatum susceпturos. Conditiones armistitii, quas Bavarici ferebant, hæ erant: Durante hoc tractatu omnia ubique hostilia ac progressus armorum statim cessarent, & utraque bellantium pars in eo statu persisteret, quoad super hospitiis conventum fuerit. Cæsaris & Imperii exercitibus præter hæreditarias provincias Bavaricus, Suevicus & Franconicus Circuli in usum hibernorum relinquerentur. Sub Bavarico Circulo Superior Palatinatus, & Inferioris Cisrhenanæ partes comprehenderentur; Raina quoque, Donavverta, Mundelheimum, VVormdinga, Heidenheimum & VVeissensteiga deductis præsidiis Bavaro restituerentur. Peculiariter etiam his induciis Electoris Coloniensis ditiones comprehenderentur, ubi & tributa ad moderationem sint redigenda. Id armistitium ad plenam usque pacis conclusionem duraret, circa quam maturandam omnes operam navarent. Si qui militares præfecti, aut gregarii injussu Superiorum vim faciant, induciæ nihilominus persisterent: violatores præfectis suis exhibiti pœnis subjicerentur. Neutra pars exercitum interim augeret, cum propediem pacis conclusio expectetur. Quæ à fœderatis Regnis super communibus induciis concludenda sint, ea ut à Cæsare rata habeantur Electorem præstiturum.

Suecorum ad hanc declinatio.

§. 6. Ex hisce conditionibus Sueci judicabant, Bavaricos hautquicquam studio promovendæ pacis ad hos tractatus descendisse, sed ut horum obtentu tempus extraherent; & quia Cæsareo, Bavaricoque exercitui pleramque Germaniæ partem vindicatum ibant, Suecis copiis in utramque Saxoniam compactis, queis una cum præsidiis per Misniam, Silesiam, Bohemiam, Sueviam brevi extabescendum esset. Multo absurdius habebatur postulare, ut tot annorum labore ipsi ultro cedant. A Cæsareis potius moderanda VVestphaliæ tributa, qui illa à ditionibus etiam per Suecos & Hassos infestis extorqueant. Denique sibi haut consultum cum Bavaricis super Cæsaris negotio agere, postquam Cæsarei delegati ferant, nova
26. Jan. à se domo mandata expectari. Hanc sententiam mox Bavaricis indicant, & quia VVrangelius audito, Cæsareos propositionem facere abnuisse, jusserat illos inde digredi, adversæ partis Legatis per Herbipolensem Ministrum id denuntiant, testati per se non stetisse, quo minus negotium succederet. Acriter tamen instabant Galli ne abitum
Sueci discedunt. Sueci properarent polliciti, se Bavaricos ad separatum cum Regnis tractatum inducturos. Qui & effecerunt, ut Bavarici plenipotentiam ad ejusmodi negotiationem producerent, ejusque scriptum exemplum communicarent. Id quod à Suecis quidem acceptatum; sed quia improvisa ea res, & de qua nihil injunctum erat, ad nova mandata petenda discesserunt, polliciti intra octiduum se Ulmam reversuros, aut saltem significaturos, tractatus hos admittere velit VVrangelius, an minus. Id quod ægerrime ferebant Galli minantes si tractatus cum Bavaro abnuerent Sueci, se jussos seorsim cum hocce pacisci. Ejus rei necessitatem sibi inde afferri, quod in proximam æstatem ab Hollandis nihil subsidii expectent, eoque Turennii copiis in Lucenburgica, & Belgio utendum sit. Ante discessum Reuschenbergius Duglassio ad colloquium invitato velut obiter insinuabat, Bavarum certo modo Cæsaris partes jam deserere constituisse; quin id dudum cupiisse, si
30. Jan. per utrumque Regnum extra belli consortia agere licuisset. Duglassio Bregentiam reverso VVrangelius adhibitis in consilium ducibus tractatus instaurandos decrevit. 1647.

Wrangelius insulam Meinaviam occupat. 1. Febr.

§. 7. Inter hæc iste hautquidquam otio indulgens insulam & arcem Meinaviam, in lacu Bodamico inter Uberlingam, & Constantiam sitam, invadere constituit, quam modico milite infestam intellexerat. Unde ipse tredecim navigiis, quingentos pedites summo mane ripæ admovit, militibus & agrestibus initio non segniter resistentibus & præfecto arcis in subeuntes machinis fulminante. Sed cum iste inter arcem, ac excitatum in ripa castellum exscensione facta impetum in resistentes faceret, hi animis collapsi in fugam se dederunt, ac castello relictis ibi quinque machinis, ultro se ejecerunt. Præfectus arcis cum deditio imperaretur, ad resistendum se primo parabat. Mox ad- 3. Febr.
motis à VVrangelio machinis cum honestis legibus paciscì cuperet, id tantum permissum, ut ipse cum centurione Constantiam incolumis abiret, sexaginta manipularibus inter supplementa distributis. In arce triginta tres machinæ æneæ inventæ, & non spernenda armorum, apparatus bellici, ac vini copia. VVrangelius cum idoneum locum judicaret infestandæ Constantiæ, Uberlingæque, ac inferiori lacus parti, centum quinquaginta pedites, triginta equites sub Balhornio præfecto vigilum præsidio imposuit. Ad Lindaviam tamen VVrangelio res parum ex voto successit, quod navigia, licet quotidie lacum circa oppidum percurrerent, prohibere non potuissent, quin aliquot centuriæ militum ac farina, cujus inopia præcipue laborabatur, inferrentur. Nec segniter resistebat Cæsareus præfectus Maximilianus VVilibaldus VVolfeggius Comes, porta quæ continentem spectat obstructa, ac dejectis aliquot jugis lapidei pontis. Qui magno numero injiciebantur globi septem quidem domos statim inflammaverant; incendium tamen, ne latius serpere posset, statim restinctum. Sub castellum ponti adsitum demum cuniculus magno cum labore agebatur, quo latus ejusdem subversum. Nec tamen Suecis pedem ibi figere licebat, quod tegumentum deesset adversus continuos globorum ex oppido grandines. Ita demum abstractis machinis obsidium solutum. 21. Febr.
Interjecto tempore valida arx Langenarga, in ipso quoque lacu sita à Suecis nemine resistente occupatur. Cæterum cum illis locis annona pabulumque deficere cœpissent, VVrangelius disjectis clausstris castellisque ad Bregentiam, destructaque Bregentiam deserit. arce Pfannenberga, copias inde abducit, ac retro iter vertens Ravensburgi prætorium statuit. Exer- 26. Febr.
citus circa disponitur, quoad de eventu tractatus Ulmensis constaret. Præsidium tamen Neuburgi in Comitatu Bregentino, Langenargæ & Meinaviæ relictum. E quibus Neuburgum post VVrangelii discessum, machinisque verberatum, cum nemo esset qui subveniret, aliquanto post ad deditionem adigebatur.

Tractatus inducias instauratur, ejusque causa.

§. 8. VVrangelium ut Ulmensem tractatum instauraret, non una causa permovebat. Si enim Bavarus serio rem ageret, eo partibus Cæsareis avulso Suecica arma non parum levabantur, pacique maturandæ insigne momentum adferebatur. Quod si Bavarus forte alia hoc obtentu captaret, suspiciones tamen, & diffidentiam inter hunc & Cæsarem excitari non inutile erat. Sed & Suecicis Deputatis digressis Galli Ulmæ restiterant, testati, si Sueci honestis legibus inducias

cum

1647. cum Bavaro abnuerent, sibi à Legatis Monasterien sibus injunctum, ut soli cum eodem eas concluderent, nec tam optatam occasionem Bavarum à Cæsare disjungendi amitterent. Id quippe non minus sibi per fœdus licitum, quam quod Sueci cum Brandeburgico & Saxone inducias iniverint. Ast hoc facto Galli copias suas è Germania in Belgium deducturi erant, quod inter Hispanos & Hollandos jam pax convenisset: quo casu tota armorum hostilium moles Suecis solis incubitura erat. Haut alia tamen lege tractatum suscipere visum, quam ut Bavarus prior conditiones proponeret, ac copias suas à Cæsare disjungeret. Nam si priori propositioni insisteret, aut Cæsareos utique includere vellet, tractatum plane adspernari decreverat. Eoque Deputatis suis injunxerat, si Cæsarei forte congressum exposcerent, non quidem plane eum recusarent, sed audirent ab ipsis proposita, & ad se referrent, de cætero omni cum istis negotiatione supersedentes. Deputati isti erant Caspar Cornelius Mortaignius, & Robertus Duglassius, quibus Georgius Snoilskius adjunctus erat. Cum Ulmam venissent, statim Cæsarei ac Bavarici tempus congressus ab illis exquirunt. Cæsareis responsum, sibi cum istis tractatus suscipere haut mandatum, eoque nescire, quo fine congressum expetant, nisi forte velint privati ipsos salutare velint. Ita Cæsarei accedere omiserunt. Bavarici autem sine mora admissi, qui & ultro propositionem se edituros ferebant. Quibus Sueci reposuerunt; citra ambages, more militari, non Legatorum subtilitate rem agerent.

Tractatus initium. 6. Febr.

7. Febr. Bavaricorum propositio. 9. Febr.

Post exhibita hinc inde procuratoria Bavarici scripro peculiare armistitium pro Electore Bavarico, ejusque ditionibus, ac copiis exposcunt, quibus & ipsius frater Elector Colonien sis cum suis præsulatibus sit includendus; stipulati tamen sibi certos districtus sustentando suo exercitui ad futuram usque pacem, ac nominatim totum Circulum Bavaricum, & à Suecis occupata loca ad Electorem spectantia, Rainam, Donavvertam, Wembdingam, Heidenheimum, Weissensteigam & Mundelheimum; tum superiorem Palatinatum, & Inferioris partem cisrhenanam. Et quia Bavariæ magna pars vastata sit, postulabant addi, si non totum Suevicum & Franconicum Circulum, saltem præter ea loca, quæ Bavarus jam suis præsidiis obtineat, tantum hospitiorum quantum suis copiis sufficiat.

Suecorum de hac sententia.

§. 9. Ast Suecicis Delegatis injunctum erat; quantum possint Bavarum propriis ditionibus, & Circulo cognomini includere, quem ipsi concedere Wrangelius decreverat, restitutis quoque locis ad ipsum pertinentibus. Contra ut idem Suevico & Franconico Circulo plane renuntiaret, ac præsidia sua inde deduceret, cupiebat, Wurtenbergico cumprimis Duci munimentis restitutis. Cautionis in vicem petebat Augustam, & Ambergam. Sed Memmingam, Uberlingam & Heilbrunnam velut pensationem, pro locis, quæ hoc tractatu Bavaro cederentur. Unde discrepantibus tam longe conditionibus Sueci, antequam cum Bavaris negotiari inciperent, Gallis mandata sua communicare constituerant. Qui illis acriter contradicebant, nec ad talia Bavarum compelli posse, eoque ut postulata mitigarent, vehementer instabant, denuo testati; ni Sueci simul cum ipsis armistitium æquis legibus ineant, nec occasionem duos Electores à Cæsare dissocian-

Qui cum Gallis rem communicant.

di arripiant, se solos cum hisce transacturos. Quin & toto tractatu Bavaris aperte studebant, ac Suecorum postulatis ubique se objiciebant, ut Suecis acrius cum hisce, quam cum Bavaricis disceptandum foret. Qui & totam Sueviam Bavaro hospitiis facile indulsissent, ni Sueci se opposuissent. Qui cum ostenderent, se regiones, queis Bavarum decedere cupiant, non soli Sueciæ, sed & Galliæ simul quærere, Galli reponebant; se nihil istorum desiderare, nec consultum ducere, tam proficuum publico negotium per ejusmodi iniqua postulata sufflaminari. Inducias utique ineundas, nec concedendum ut Bavarus penitus opprimatur. Quin Bavaricis plura, quam ipsi postularent, offerebant; quibus & aperte declarabant, modo cum Suecia transegerint, sibi cum ipsis intra dimidiam horam conventurum. Ita cum Galli magis adversæ partis, quam sociorum causam agerent, quid ab istis expectandum foret Suecis vix constabat. Iidem & acriter contendebant, non habere Suecos quod circa Sueviam sătagant, quæ Gallicis hospitiis cum consensu Torstensonii & Wrangelii adsignata sit. Ac malle se loca Rheno propinqua in hostium, quam Suecorum manibus esse; quod illos inde expellendi aliqua spes sit, hos non item. Incalescente disceptatione Galli demum, cum Suecos verbis haut protelari cernerent, ad mitiora devolvi, ac ostendere; quam utiles ac necessariæ induciæ sint, quod Gallia argento exhausta haut eo quo hactenus vigore res Germanicas sustentare queat, præsertim cum post pacem inter Hispanos & Hollandos ad Belgium Hispanicum oculi magis reflectendi sint; id quod propius ipsos, quam Germania tangat. Contra Sueci demonstrare, Wrangelio non minus operam dandam, ut pro locis Bavaro restituendis talia recipiat, quibus hic ad servandam fidem compelli posset; nec consultum esse aditus Bavariæ gratis amittere. Eo cautius autem eidem agendum, quod à Regina nihil super tractatu hoc suscipiendo in mandatis habeat, cui ob solam Gallorum flagitationem locum dederit. Unde tales ipsi conditiones pacis cendas, queis factum suum Reginæ probare queat. Ita paulatim ad moderatiora descentum, & Galli qui hactenus postulata sua dissimulaverant, unum atque alterum locum ex iis, quæ Sueci nominaverant, obtendere cœperunt; Suecis reponentibus, cum Galli non habeant, quod Bavaro restituant, non esse, quod ab hoc pensationis in vicem exigant. Circa restitutionem Wurtenbergicorum locorum facile inter ipsos conveniebat. Ambergam quoque Sueci mox remittebant, velut partem Superioris Palatinatus Bavaricorum stativis concedendi. Augustæ, si illa obtineri posset, Galli dimidiam sibi partem præsidii deposcebant; etsi post satius visum, eam urbem utriusque partis præsidio vacuam neutralitati relinquendam. Memmingam Galli Suecis pro Raina, aliisque Bavaricis locis concedebant, cujus præsidio alendo tractus inter Illarum, Danubium, & Licum destinabatur. Ad Uberlingam Galli oculos adjecerant; quam tamen obnixe sibi vindicabant Sueci, quod per eandem Constantia ad neutralitatem compelli, Lindavia paulo minus quam obsessa teneri posset; etsi prævidebatur, valido præsidio opus fore ob cives Romanorum sacrorum pervicaces; ac ob tributa controversiæ quid cum Hohentvvilanis facile oriri posse: Heilbrunna ut neutrarum partium esset Sueci contendebant: Sed Gallis acriter sibi eandem vindicantibus, illi tandem non repugnaturos

1647. ros se declarabant. Contra Galli Offenburgum munitionibus detractis Benfeldæ tributis subjici patiebantur.

Sueci postulata sua temperant.

§. 10. Wrangelius collisione suorum cum Gallis intellecta, ne hi forte ad separatas inducias ruerent, suisque copiis trans Rhenum ductis totam belli colluviem in ipsum devolverent; istorum morositati cedere statuit, modo primarium scopum attingeret, Bavarum Cæsareis partibus disjunxisse. Unde ipsius jussu responsum ad Bavaricorum propositionem ita formabatur, prout hisce non ingratum fore è Gallorum sermonibus intellexerat. Testabantur tamen Sueci, se haut gradatim & per ambages postulata sua expromere, sed simplicitate militari agere. Bavarici contra toto tractatu rem serio ab se agi multis rationibus demonstratum ibant. Electorem senio gravem filiis tenera ætate pacatam possessionem terrarum suarum relinquere velle. Pacem semper sincere suasisse; sed aulam Cæsaream à talibus regi, queis omnia ad privatum commodum referantur; & quæ Schlickius, aut Trautmansdorfius suadeant plus ponderis habere, quam senis Electoris & consanguinei consilia. Cæsarem plane ab Hispania dependere Bavaro infestissima. De nativo odio Austriacæ, & Bavaricæ Domus nemini ignotum; & Electoris patrem dicere solitum; si Austriacus, ac Bavaricus sanguis eidem patinæ infundatur, utrumque mixtionis impatientem seorsim mansurum. Electoris uxorem, utut Sororem Cæsaris jussisse Regiis Deputatis denunciari; ne ipsam velut Austriaca Domo oriundam respicerent, sed velut Electricem Bavariæ, quæ omnes affectus ejus Domus inducrit, in quam denupta sit, haut minus quam Regina Galliæ, quæ filii tui incrementa etiam cum jactura Hispaniæ, ex qua ortum trahit, quærat. Præterea fortunam Cæsari nunquam non infestam reflare. Bavaricos, ubi soli rem gesserint, victores semper extitisse; Cæsareis junctos adversam fortunam expertos. Apud Francofurtum & Memmingam ita segniter à Cæsareis ducibus rem administratam, ut hostem velut ultro in Bavariam invitasse videantur. Sed nec beneficiis Bavarum Cæsari obstrictum, cum hic isti longe plura debeat. Bavarum à prælio in Monte Albo ad hoc usque tempus fidelem Cæsari operam navasse, ac res ipsius prolapsas semel atque iterum restituisse, sceptrumque & coronam eidem conservasse. Electoralem dignitatem non tam isti, quam reliquis Electoribus, & Regi Galliæ in acceptis ferre. Vastatum Palatinatum oneri magis sibi quam emolumento, ob quem egregium pignus in Austria supra Anassum constitutum dimiserit; ac pro tot millionibus in gratiam Cæsaris erogatis longe meliores & ampliores terras emi potuisse. Supersesse porro Cæsari unde bellum alat, & una licet alterave Provincia amissa plures restare, ex quibus vicissitudinem fortunæ aucupari possit: Bavaro modicam Provinciæ partem superstitem, quam Cæsaris causa aleæ exponere nequeat. Equidem non deesse qui inducias dissuadeant; sed quibus nihil sit, quod in Bavaria amittant. Tractatibus absolutis Electorem facti sui rationes scripto publicaturum. Talia Bavarici non sine motu animi ingerebant, addito, jussos se ab Electore separatam cum Regiis negotiationem persequi, nec cum Cæsareis causam conjungere, si vel maxime & ipsi cum Regiis pacisci velint.

13. Febr.

Bavarici serio à se rem agi testantur.

1647. §. 11. In ipsa porro negotiatione id præcipue dubium habebatur, cum Elector non tantum pro se velut Elector, sed & velut supremus Dux exercitus ad universum Imperium spectantis super induciis agat, num copias Imperii sibi subditas ita in potestate habeat, ut quicquid invito Cæsare ipsorum nomine polliceatur, hæ citra contradictionem probaturæ, ipsique obsequium præstaturæ sint? Sane Bavarici fidenter in se recipiebant, Electorem exercitus sui sat potentem, in quem nec alteri quid juris competat; quippe quem is maximam partem conscripserit, ac tot per annos aluerit. Omnes tribunos ab ipso legionibus Præfectos, Ductoresque varia ratione eidem obstrictos; nec metuere, ut quis obsequium exuat; aut si quis frœnum mordeat, statim in custodiam dandum. De Colonienſi Electore, quem Bavarus induciis includere cupiebat, Wrangelius initio dubitabat, ne id hospitiis, ac tributis Reginæ, & Landgraviæ fraudi esset, de cujus sententia non satis constabat. Quia tamen hujus nomine subtribunus Adolfus Majus Ulmæ tractatibus aderat, ejusdem commoda huic cordi fore confidebat; eoque Deputatis suis in mandatis dabat, si Colonienſis Cæsareum militem oppidis suis dimoveret, ac Landgraviæ occupata loca quiete relinqueret, & super tributis ex æquo transigeret; ut cum isto quoque inducias concluderent. Ita certa capita utrinque scripto concipiuntur, nulla fere nisi super Memminga, & Uberlinga disceptatione, quas urbes Imperiales exteris ab ipso velut Electore tradi parum decorum judicabat; quas potius suæ libertati relinqui par sit, postquam non amplius opus habeat propriæ securitatis gratia præsidiis suis easdem obtinere. Ad extremum Bavarici declarabant, se molliendæ invidiæ præsidia sua inde educturos; quas quomodo Regii in potestatem suam redigere queant, ipsi viderint, queis & super præsidiis inter se transigere licitum sit. Quo casu Suecos proximos esse utrique oppido occupando, velut qui vicina circum regione potiantur. Sed Sueci illud adspernabantur velut ambiguum; & Bavaricis digressis alios ea oppida præripere, aut oppidanos portam accessuris claudere posse. Ac forte hanc primam occasionem æmulationis inter Regios futuram. Unde & eadem sibi utique à Bavaricis in manus traderentur, Sueci contendebant.

Sueciorum cum Bavaricis negotiatio.

Regii Bavaricam declarationem urgent.

§. 12. Porro injunxerat suis Wrangelius, ne tractando tempus tererent, sed quantum daretur perficere laborarent, quid huic negotii solidi subesset, & quidem quoad exercitus per hiberna quiesceret; cujus statio ob penuriam annonæ, ac pabuli propediem mutanda erat. Nam nunc Bavarum metus coquebat, ne forte in ipsius Provinciam Sueci se ferum effunderent; quo metu amoto, illinque cis Danubium regressis forte duriores conditiones laturus erat. Unde Bavaricis denuntiant: eam, quam protulissent, super Memminga, & Uberlinga decretoriam Wrangelii sententiam esse; ac ni intra sextum abhinc diem responso quale cupiant potiantur, ne horæ quidem mora interjecta ad exercitum reversuros. Simul Gallos postquam cum ipsis super Heilbrunna, & Offenburgo transegissent, permovebant, ut gemina Bavaricis significarent.

26. Febr.

20. Febr.

Cæsarei quoque tractare cupiunt.

§. 13. Cæsarei etsi initio super primæ salutationis honore dubitarent, mox tamen eo respectu sepositio, Suecicos invisunt, post verba honoris invicem commutata tractatibus initium: factu-

15. Febr.

1647. facturi injunctum sibi ferentes talia proponere, quæ Suecis utique satisfactura sint. Sed cum intelligerent, Succicos quæ proponerentur ad ducem relaturos, Cæsareo fastigio indignum ducebant propositionem edere, antequam constaret, num pars adversa cum ipsis tractatus suscipere velit. Unde ut Wrangelii sententia super hac re exquireretur, postulabant. Simul errorem circa primam salutationem admissum excusabant, velut ex imprudentia profectum. Et quia VVrangelius cum Bavaricis, qui ad eundem lapidem impegerint, tractatus eo nomine non abnuerit; causam non esse, quo minus & secum agatur, qui deterioris utique conditionis non sint. Nec obscurum erat ipsos anxie hujus negotii exitum circumspicere. 18. Febr. Eosdem cum dehinc Snoilskius velut privato nomine inviseret, hi laxioribus verbis insinuabant; se gratiora forte quam Bavaricos proposituros: ac minus onerosas Suecis conditiones sibi stipulaturos. Sane Cæsarem, qui hactenus ferro Suecis nihil extorquere potuerit, vix compendii quid ex hoc tractatu sibi polliceri. Rediit post ad 21. Febr. Succicos Rosenbergius tantum non preces adhibens, ne se hujus fabulæ otiosum spectatorem esse patiantur; Succis, uti antea, rem ad VVrangelium rejicientibus. 24. Febr. Unde post biduum VVachenheimius apud Suecos militari impatientia inanem tractatum diris devovebat, acerbe in Bavarum invectus, cujus cupita ni Cæsar tanta constantia tuitus esset, dudum communem pacem constitui potuisse. Idem Bavaricis exprensent. A Bavaricis quoque delegatis in fraudem se inductos, queis mandata sua, antequam Ulmam accederent, ostenderint; circa quæ hosce nihil scrupuli moviisse, & nihilominus secreta mandata ad separatos tractatus secum attulisse. Eosdem quoque in causa esse, quare Succi non primo loco à se salutati sint. Nam se prius advenientes primo loco invisere pro more voluisse; Bavaros contra contendisse, Gallis primæ salutationis honorem citra controversiam deberi; ac nihilo secius culpam post in ipsos devolvere ausos. Denique secreta inter Gallos Bavaricosque commercia dudum agitari; quæ & causa fuerit, quare nupera æstate Turennius conjunctionem suarum copiarum cum Suecis tamdiu distulerit.

Instrumentum confici-tur, 26. Febr. 1. Mart. §. 14. Die condicto Bavarici Electoris declarationem circa Memmingam & Uberlingam Suecis exhibuere, ubi circa modum tradendi Succi adhuc nonnihil desiderabant quod expedire Bavaricis per mandata sua non licebat. Post triduum tamen formulam conventionis ad Suecorum mentem concinnatam proferebant, ad quam Succi, quæ videbantur, monebant. Formula sic adornata, cum apud Succicos Bavarici pranderent, Reuschenbergius inter pocula ambigue differere: Vix persuaderi sibi, hoc tractatu pacem promotum iri. Cæsare oppresso Bavarum quoque in ordinem redigendum, qui & ad Inferiorem Palatinatum citra exceptionem cedendum adigendus sit. Autoritatem hactenus illi sedecim millia bellatorum circumposuisse; inermem nullo numero fore. Ni præcipitati fuissent tractatus facile conditionem *uti possidetis* obtineri potuisse. Se tantum umbræ vicem heic sustinuisse, aliis qui secreta mandata habeant sibi adjunctis. Et revera tum hoc, tum aliis indiciis patebat, huic viro à Principe suo parum fidei adhiberi. Non satis expletum. Cæterum formula illa scrupulos quosdam continebat, quos amoveri è re fuerat, ni Gallorum importunitas negotio finem utcunque imponere subegisset, qui præter veteres minas de tractatibus seorsim concludendis non pauco altius penetrantia jaciebant. Et 1647. Suecis cum hisce plus negotii quam cum Bavaricis erat; qui & iisdem plus indulgebant, quam ipsi postularent, quæ vel per acrem disceptationem retrahenda, vel demum concedenda erant. Quanquam etiam VVrangelius instaret, conventa statim executioni danda esse, non expectata Reginæ ratificatione; diversum tamen Galli demum in gratiam Bavari pervicere. Sic ut longe lautiores conditiones obtineri potuissent, absque Gallis si fuisset. Et quanquam Turennius candide rem agere videretur, Croisilium tamen secretis mandatis in fraudem Evangelicorum tendentibus instructum haut inanis suspicio erat. Subscriptum à Quod Bavaro ratihabendum transmittitur. Deputatis instrumentum Kutnerus ad Electorem deferendum suscipit, pollicitus intra decendium ratihabitionem istius se curaturum; simul ut Elector declaret, se Memmingam & Uberlingam in 4. Mart. Suecorum manus traditurum. Nam Deputati non amplius in mandatis habebant, quam ut promitterent, Bavarica præsidia inde eductum iri, quibus qua ratione suum immitterent militem, in Suecorum arbitrio relinquebant. Testabantur tamen Succi, ni Elector traditionem eorum oppidorum petito modo annueret, conventa omnia fore irrita. Idem porro Kutnerus antequam proficisceretur à Croisilio petierat, Suecos hortaretur propius Bavariam movere, ut metu irrupturi exercitus permotus Elector eo citius conventa firmaret. Cui consilio obtemperans VVrangelius validam manum per Landsbergam Bavariæ immi- 6. Mart. sit, quæ late populatione facta per Rainam iterum cis Licum recessit. Ferebat Croisilius, privati commodi causa Kutnerum tantopere negotio deproperando institisse, quod prædiis ipsius in Bavaria viginti quinque equites impositi essent alendi, quoad induciæ confectæ forent. Ad hujus usque reditum VVrangelio in stativis Delmensingæ uno ab Ulma milliari subsistendum erat, premente licet non parum penuria. Cui constitutum erat, allata ratihabitione in Franconiam abire, ac expugnato Schweinfurto lineam communicationis inter Sueviam, & VVestphaliam firmare; induciis irritis in Bavariam sedem belli denuo translaturus.

Gebhardi apud Bavarum negotiatio. §. 15. Enimvero huic negotio disturbando Cæsar Justum Gebhardum Consiliarium aulicum ad Bavarum miserat, virum prudentia & dexteritate agendi insignem; qui VVassenburgi apud Electorem omnes artes explicabat, quo hunc ab istis induciis abduceret. Differebat is, quanto animi cum dolore Cæsar perceperit, ipsum separatos cum Regiis tractatus suscepisse, è quibus nil aliud, quam distractio utrique exitiosa secutura sit. Per ejusmodi inducias haut quidquam ipsius ditiones ac rem publicam conservari, sed potius majori periculo exponi. Fortasse ipsum aliquamdiu beneficio ordinis gavisurum, demum tamen extremo exitio involvendum, pace ac salute orbis Christiani nulla ratione magis quam hac convellenda. Addebat, à Cæsare validis supplementis exercitum firmari; qui totus servandis Electoris ditionibus impendendus sit, neglecto propriarum Provinciarum periculo. Simul Provinciam supra Anassum, ipsamque interiorem Austriam sustentandis Electoris copiis assignatum iri. Ita porro attenuatas esse copias Suecicas, ut vel solæ Bavaricæ hisce sustinendis sufficiant, ut causa non sit, quare hic tractatus tantopere festinetur. Denique urbes Imperiales ab Electore hosti condonati ferendum plane non esse. Huic à Bavaricis rege-

reba-

1647. rebatur: Cæsaréos variis difficultatibus motis tamdiu communem negotiationem extraxisse, Regnorum fœderatorum Deputatis propositum fuisse Ulma discedere, nec deinceps reverti; unde Electori servandis suis ditionibus huc decurrendum fuisse; id quod non magis sibi vitio verti queat, quam Saxoni, Brandeburgico, & Trevirensi Electoribus. Rem non amplius esse integram, sed tractatus utique continuandos. Nec tamen invidere Cæsari, si & ipse cum fœderatis agere velit; nec ei rei à se impedimentum injiciendum. Urbes Imperiales non alia lege tradendas, quam ut eas Regiis ad futuram usque pacem præsidiis tenendas relicturus sit, sicuti easdem ipse suæ securitatis causa insederit, salvis earundem juribus. Cum ita operam à se ludi cerneret Gebhardus, Ulmam iter instituit, ad extremum rogitans, ut à Bavaricis sibi acta negotiationis ederentur. Id
5. Mart. quod Elector promittebat quidem, nec tamen ulterius servabat, quam ut suis Deputatis scriberet, summa duntaxat capita cum ipso communicarent; graviter conquerente Gebhardo, Cæsarem citius è Bibliopoliis, quam tabulariis Electoralibus hos tractatus nacturum.

Gebhardus Ulmam venit. §. 16. Ulmæ interim Rosenbergius apud Suecicos institerat, ut Gebhardum expectare velint; privatam salutem suam in hoc verti, ut iste culpam irriti negotii simul sustineat. Etsi satis norit, illum quoque non minus incassum laboraturum. Tum jactabatur, Gebhardum non minus potestatis habere, ac si Cæsar ipse adesset; eundem nullis ex aula expectatis mandatis cum Suecis transacturum; hisque plene satisfacturum. Pacta firmiora utique fore, si conjunctim incantur. Cum Ulmæ adpulisset Gebhardus, inter Suecos, & Gallos consultarum, num expediat Cæsareorum pro-
4. Mart. Num Gebhardus audiendus, deliberatur. positionem audire, ac spe ipsos lactare, quoad appareat, quem eventum tractatus cum Bavaro sortiatur. Galli id plane dissuadebant; quod Bavarus hoc animadverso negotium extracturus sit. Contra Suecí ostendebant, si Bavarus videat Cæsarem non plane repudiari, eundem peculiares tractatus maturaturum, ne forte Cæsar Regiis lautiores, quam Bavarus conditiones annuat. Tum nec ideo Cæsarem plane rejiciendum, ut, si Bavarus forte Regios decipiat, per tractatus cum Cæsare vindictam ab ipso sumere queant. Ad quæ Croisius reponebat: si vel maxime Bavarus ipsis illusurus sit, se tamen adversus hunc cum Cæsare nihil tractaturum; de quo & ipsi Electori satis constet. Tandem Galli hactenus cedebant, ut ostenderent, se ipsius propositionem audituros, nec tractatus plane abnituros: ut tamen omnia in Suecicos rejicerent, quo invidiam irriti negotii in hosce derivarent.

Ejus cum Regiis negotiatio. 5. Mart. §. 17. Cum Suecí dehinc salutandi causa Gebhardum accessissent, hic ostendebat; à Cæsare sibi injunctum tractatus, prout in præsens se haberent, continuare. Tum expositis moræ causis, quod interea Regii cum Bavaricis separatos tractatus suscepérint, suo loco relinquebat; cæterum instructum se à Cæsare una cum Bavaricis, aut seorsim agere. Quanquam autem in ejusmodi tractatibus illa pars, quæ successu armorum præpollet, conditiones ferre soleat, eoque à Regiis primam propositionem fieri par fuerit, qui potiores se armis jam credant: id tamen si abnuant, se non dubitare propositionem edere, modo Regii declarent, se tractatus ingressuros; nec eo secius VVrangelio liberum esse, concludere velit, an minus. Absurdum esse tutum accessum præstare illis, quibuscum agere nolis. Equidem ad concludendum se nullo modo Suecicum ducem adstringere velle, cum ab una aut altera parte conditiones ferri possint, quæ admitti nequeant: id tamen inauditum esse, & à more gentium abhorrere, unam partem proponere, alteram tantum proposita audire nulla facta declaratione. Cum Suecí confirmarent, haut aliud sibi à duce suo mandatum, quam audire proposita, & ad ipsum referre; qui omnia ad Reginam relaturus sit: Gebhardus prolixe differebat; cuilibet duci licitum esse pro necessitate & captu belli inducias inire. Osnabrugæ quoque & Monasterii inter principes partes belligerantium placuisse inducias iniri; unde Regios magis cum Cæsare velut principali, quam Bavaro velut accessorio ex pacto ad tractandum teneri. Haut vitio verti posse Regiis, si quam lautissimas conditiones affectent; sed non perspicere se, quid Suecia ex separatis tractatibus lucretur. Nam Cæsarem vel plane debellandum, vel minus. Hoc casu oriri bellum diuturnum, anceps; ac evenire aliis posse, quæ Cæsari antehac tot victoriis claro acciderunt. Priori casu considerandum, in quem fructus redundaturus sit. Verendum autem esse, Austriacas Provincias utpote Catholicas pessundato Ferdinando Catholicum potius principem amplexuros. Ita Gallum, Bavarumque, quos inter dudum secreta consiliorum commercia agitantur, brabæum de quo Suecí certarunt intercepturos; quin ubi rebus suis consuluerint, malum Suecis, eorumque sociis Evangelicis daturos. Exhibuit inde Gebhardus cum Wachenheimio Suecicis propositionem scripto concepram, in ipsorum arbitrio relinquens, ad referendum, an ad tractandum illam acceptare velint. Ea inducias in tres duntaxat aut quatuor menses continebat, quod spes sit, brevius intra spatium communem pacem coalituram; ac tutius certo tempore inducias circumscribi; quam ad conclusionem communis pacis extendi; quod ist hoc occasionem extrahendis in longum tractatibus præbere possit. Intra id spatium omnes Provincias, munitiones, & hospitia militum in eodem statu permanerent, quo primo induciarum die fuerunt. Hanc propositionem solis Suecis exhibebant, non simul & Gallis: quod Galli jam cum Cæsare transegerint, ac in præsens tantum inter auxilia Suecorum censendi sint; eoque hac actione Suecos magis quam Gallos respiciendos, cum & ipsi Suecicis armis magis premantur.

Cæsareorum propositio. 14. Mart.

Ratificatio Bavarica adfertur. §. 18. Aft Kutnerus in Bavaria plus difficultatum inveniebat, quam crediderat, quod Gebhardus literis ad omnes Consiliarios, Electorisque uxorem, & Confessionarium exaratis negotium id turbare summis viribus annixus esset. Ipse tamen, ut capto semel consilio inhæreret Elector, constanter suadere ostentato exitio; quod ditionibus ipsius jamjam immineat. Id quod & Schæferus per literas ingerebat. Quæ ratio apud Electorem prævalebat, ut conventionem ratihaberet, promissa quoque Memmingæ, & Uberlingæ traditione, eo, quo Suecici desideraverant, modo. Sed quia Wrangelius nonnulla in Instrumento à Deputatis subscripto corrigi cupiebat, suosque monuerat, à Bavaricis postularent, ut eadem in Electorali ratificatione emendarentur: Kutnerus Electoris declarationem adferebat, Instrumentum Ulmæ ad Suecorum mentem adaptatum à Deputatis utrinque denuo subscribendum. Quam ob causam Elector Instrumentum ipsum

1647. ipsum ratificationi pro more inserere non poterat, sed cum Kutnero ratificationem interim valituram mittebat, quæ cum Wrangeliana permutaretur; aliam ratificationem, cui totum Instrumentum insertum esset, pollicitus, statim atque Reginæ ratihabitio allata sit. Elector quoque simul ad præfectum Memmingæ VVinterscheidium tribunum scripserat, decurionibus significaret, ut sibi ipsis de pulvere pyrio prospicerent. De quo hi Suecos Ulmæ certiores reddebant, testati lubentissimo animo ipsos à se admissum iri. Sed quia de Uberlinganis Romano ritui addictissimis suspicio erat, ne Cæsareos clam admitterent, ac rumor jam ferebat, quosdam Hispanos è Tirolensi provincia clam Uberlingam penetraturos; ne forte ea res totam negotiationem turbaret, ejus oppidi præfecto ab Electore injungitur, ne ullum militem eo recipiat absque mandato ipsius propria manu subscripto. Præfecto quoque Offenburgi, de cujus obsequio Electori non satis constabat, significatur, quid super isto oppido decretum sit, & extrema ipsi imminere, ni eductis Cæsareis copiis Bavaricas admittat. Confirmabat quoque Kutnerus, Electorem copias suas à Cæsareis plane jam separasse, & cum quindecim Cæsareorum equitum centuriæ è Bohemia in Superiorem Palatinatum revertissent, Sporckium cum totidem equitibus obviam misisse, denuntiaturum, ni ultro ea provincia excedant vi expellendos. Ad Cæsarem autem prolixis literis datis demonstrat; ipsius Deputatorum culpa factum, quo minus communes induciæ initæ sint; nec aliam sibi viam superfuisse extremis malis se suasque ditiones eripiendi, ingruentibus jam maxime hostilibus exercitibus, quibus repellendis idoneæ vires nuspiam adpareant. Quanquam autem per has inducias haut levis offensa inter Cæsarem & Bavarum gliscceret; mirum tamen videbatur, hoc ipso tempore unum atque alterum locum à Bavaro Cæsareis tradi. Nam VVeissenburgo in Norico digressis Bavaricis trecenti Cæsarei admissi, quorum præfectus oppidanos si Suecі quid tentarent, ad arma sumenda juramento adstringebat. Castello item ponti Ratisponensi adsito ducenti pedites Bavarici excedebant, quod à præfecto Ratisponæ Cæsareo milite firmatum. Etsi paulo post Bavarus pœnitentia ductus ducentos pedites eodem mitteret, castellum denuo insessuros; quos tamen Cæsarei admittere abnuebant.

8. Mart.

23. Mart.

Wrangelius inducias ratas habet.

§. 19. VVrangelius etsi circa leges induciarum præter sua mandata Bavaro plura indulta perspiceret: magni tamen momenti judicabat Bavarum à Cæsare disjunxisse. Quo non solum Cæsareis consilia insigniter turbabantur, sed & vires infringebantur avulso Bavarico exercitu, qui toto bello Cæsareis prope par fuerat. Ac si cum solo Cæsare deinceps bellum gerendum, nec magnis copiis in VVestphalia adversus Colonienſem opus foret, brevi iste ad gloriosam Sueciæ pacem compellendus videbatur. Nec absurdam permutationem esse, pro Raina, Donavverta, ac aliis modicis oppidis Memmingam & Uberlingam recepisse, Succicis rebus in Superiore Suevia, & ad lacum Bodamicum stabiliendis idoneam. Quidquid subsidii Bavarus hactenus è Suevia habuerit, id ipsi ademtum Regiis nunc accrescere. Memmingam jugo Bavarico liberari Evangelicos Augustæ cives ad neutralitatem eluctari. VVurtenbergico Duci spem propiorem fieri ad sua recuperanda. In Bavariam si denuo irrumpatur, præter alias difficultates verendum esse, ne Galli eodem ire abnuant. Ac revera ingrata erat VVrangelio Gallorum conjunctio, eoque per Bavaricas inducias solus absque Gallis alibi bellum administrare poterat, procul æmulatione ob hospitia & alia, quæ indies magis inter Succicas & Gallicas copias gliscebat. Eas ob causas inducia-

1647.

rum formulam hinc inde leviter correctam & ipse ratam habuit, promulgato simul edicto, quo 15. Mart. omnes Reginæ Sueciæ imperium agnoscentes adversus Electoris Bavariæ milites, subditos, ditionesque hostilibus abstinere jubebat, vetito tamen, ne quis suorum ad Bavarica hospitia, castra, aut præsidia se conferat. Demum tractatus absolvitur novis instrumentis formatis, & denuo per Deputatos subscriptis, manente tamen ad postulatum Bavaricorum quarto die Martii, quo prius instrumentum confectum erat; quæ statim una cum ratificationibus hinc inde traduntur. Obsides à Succis dati Gustavus Hornius Eberhardi F. à Gallis Fleckenstenius, à Bavaris Royerius tribuni, quorum illi Augustam, hi ad VVrangelium Erpacum missi.

Capita conventionis.

§. 20. Ejus porro conventionis capita hæc erant. Inter Regna Sueciæ, Galliæ, eorumque socios in Germania ex una, & Electorem Bavariæ Colonienſemque, cum Coadjutore ex altera parte induciæ sint à primo die conclusæ hujus conventionis ad communem usque Germaniæ pacem, nec à Regiis copiis quid hostile in utriusque Electoris ditiones, tum Superiorem Palatinatum, & Inferioris partes Cisrhenanas, Bavaroque assignata hospitia exerceatur. Vicissim Bavarus subjectum sibi exercitum à Cæsareis copiis disjungat, nec Regum hostibus subsidii quid ullo modo præstet, quod quidem ad rem militarem spectet: Salva tamen adversus Imperium, hujusque caput obligatione, quantum absque fraude præsentis tractatus fieri possit. Bavaricis hospitiis ac tributis totus Circulus Bavaricus, & Superior Palatinatus cum Inferioris partibus Cisrhenanis relinquatur ad futuram usque pacem; Episcopatus autem Aichstadiensis usque ad traditas Regias ratificationes; transitu tamen innoxio Succicis copiis per ista hospitia concesso, si inevitabilis belli necessitas subegerit, qui Electori mature prius denuntiandus. Bavaria tamen utraque, & quicquid intra Licum; Danubiumque situm est, ab omni transitu sit immunis. Idem & circa Cæsareas copias observetur. Bavarus Succis Memmingam & Uberlingam securitatis causa tradat; hi contra ipsi Rainam, Donavvertam, VVembdingam, & Mundelheimum, cum subjectis tractibus restituant; quam in rem utrinque obsides dentur. Ratificationibus Regiis horum tractatuum exhibitis Bavarus VVurtenbergico quæ in ipsius ditione insidet loca deductis præsidiis restituat, Aspergam, Hohenauracum, Hornbergam, Schiltacum, Albeccam, & Tubingam. Post ratificationes Regias exhibitas Augusta deductis aliorum præsidiis neutralitate deinceps gaudeat, ac tam Regiis quam Electori scripto caveat de non admittendo Cæsareo præsidio. De copiis suis Elector nihil hostibus Regum tradat; si quas tamen exautorare placuerit, eas utrique bellantium parti in sua stipendia adsciscere integrum erit. Ne qui præfecti aut milites utriusque partis in alterius stativa absque peculiari ducum permissu se conferant. Si qui deinceps ab una parte ad alteram transfugerint, restituantur. Si à privatis adversus has inducias delinquatur, eadem

1647. dem nihilominus firmæ persistant; in delinquentes utraque pars pro gravitate facinoris animadvertat. Commerciis securitas absque novo onere constet; excepto instrumento bellico, quod ad hostes adportatur. Captivi utrinque sine lytro dimittantur, nisi qui jam ante ad hoc exsolvendum se obstrinxerint. Hæ induciæ ab Electore Colonienſi; ejusque Coadjutore intra duos menses firmentur, idemque Elector oppida sua præsidiis utrique Regno hostilibus quantum in se purget, ac à Cæsareis se plane circa negotia bellica disjungat, tributa, aut delectus ne præbeat, ac si Regii quibusdam ad ipsum spectantibus locis Cæsarea præsidia vi expellere instituant, ne impediat; quæ loca inde Electori nullo impositio præsidio restituantur, nisi belli ratio aliter exigat. Quod si Osnabrugæ & Monasterii communes induciæ, aut pax interim concludatur, illis hæc peculiaris conventio ne sit præjudicio. Hæc ex parte Reginæ Sueciæ non antè rata sint, quam ab utroque Electore etiam cum Galliæ Rege tractatum sit. Uberlingæ Romani ritus à Suecico præsidio ne turbentur. Offenburgum ut in Suecorum manus perveniat, Elector operam dabit: sin præsidium excedere abnuat, Suecis integrum erit vi illud inde expellere. Ratificatione Regia non secuta tradita utrinque oppida præsentibus possessoribus restituantur. Si Elector Colonienſis hanc conventionem non ratihabuerit, ea ad ipsum non spectet, ut tamen eadem circa Electorem Bavariæ perstet. Si qui Memminga, aut Uberlinga una cum præsidio Bavarico excedere velint, id permissum sit; remanentibus bona sua salva sint. Ratificatio Reginæ Sueciæ intra quinque menses, Landgraviæ intra duos Electori Bavariæ exhibeatur. In eandem fere sententiam inter Gallos & Bavarum conclusum, nisi quod Galli exciperent, sibi integrum fore obsidium arcis Tubingensis continuare. Qui & Bavaricis copiis in hospitiorum usum concedebant loca ad Bavarum pertinentia inter fluvios Licum & Mindelam, excepta Lavinga, Gundelfinga, Hœchstedio, & locis inter Ulmam & Donavvertam sitis ad Ducatum Neoburgicum spectantibus, quæ Galli sibi reservabant. Heilbrunna quoque deducto præsidio Bavarico Gallorum militi insidenda concedebatur. Vicissim Galli Heidenheimum ac VVeissensteigam Bavaro restituebant, salvo VVurtenbergici Ducis jure. Ratihabitio Regis Galliæ intra sex septimanas exhibenda promittebatur; qua non secuta Galli Heilbrunnam, Bavari VVeissensteigam & Heidenheimum restituerent. Pro Argentoratensibus VVrangelius peculiariter libertatem commerciorum stipulabatur, quæ Bavari obtentu litis inter urbem illam, & Bavaricum Consiliarium Krebsium in Rheno hactenus steterant.

Oppida conventa Suecis traduntur. 18. Mart.

§. 21. Accessum inde ad executionem conventorum. Ac Memmingæ quidem traditio citra obstaculum fiebat, quo VVrangelius Duglassium misit, adjuncto Sigismundo Przemskio tribuno, futuro oppidi præfecto, cum trecentis peditibus ac quinquaginta equitibus: quem ante portam Bavaricus præfectus humaniter excepit, ac ut in oppidum diverteret petiit; cui Duglassius non minore humanitate occurrit. Et quanquam statim oppidi traditionem exposcere posset, tamen suadentibus & caventibus oppidanis armatis, ac Bavarico præsidio prævalentibus, inque Suecicas partes pronis cum triginta duntaxat equitibus oppidum introiit, Przemskio cum reliquis ante portam relicto; cui secreto mandabat, si quid tumultus in oppido audiret, in vallum eniti properaret. Sequenti die stationes valli Suecico militi traditæ, excepta porta per quam Bavaricis excedendum; qui & postero die modeste relicto oppido Mundelheimum abibant. In oppido quadraginta duæ machinæ inventæ. Uberlingam Joachimus Volcmannus tribunus cum quadringentis peditibus, centum equitibus mittebatur; qui cum eo perveniſſet, oppidi præfectus Faber subtribunus proxima nocte Constantiam duobus cum navigiis profectus erat, pollicitus circa meridiem iterum se affore. Cum ultra destinatam horam moraretur, Volcmannus vigilum præfecto, proximo post ipsum imperio, Electoris mandatum exhibet, postulans ut oppidum sibi tradatur. Is quanquam parendum jussis electoris agnosceret, tamen ad reditum subtribuni, aut sequentem in diem dilationem quærebat. Unde Volcmannus doli metuens copias suas una cum machinis, quas ducebat, oppido ad sinistram prope lacum admovet, ac in colle disponit, duos obsides, unum è præsidio, alterum ex oppidanis cum totidem suorum permutandos exposcens. Hæc dum fiunt, octo navigia Lindavia & Constantia cursum recta Uberlingam intendentia conspiciuntur. Unde Cæsareos milites advehi suspicatus, suos arma expedire, ac in subeuntia navigia machinas explodi jubet; quæ statim cursum retro vertebant. Sane citra eam circumspectionem traditio oppidi vix secutura videbatur; præsertim cum eodem die oppidani à Cæsare per literas monerentur, ne Suecicum præsidium admitterent, quibus & illi parere si licuisset constituerant. Ita postera die Bavarici oppido excessere, in quo sexaginta amplius machinæ, & non parum adparatus bellici inveniebatur. Heilbrunna quoque Gallis à Bavaro tradita, fremente licet præsidio, cujus & pars astu oppido prius educenda erat, ne vim tentare posset. Vicissim à Suecis Raina & alia loca citra moram reddebantur, quo facto obsides tribuni utrinque ad suos dimissi. Mortaignius petenti Landgraviæ, quæ suis copiis cum præficere cupiebat, à Suecis concessus salvis, quas à Regina hactenus tenuerat, pensionibus & donationibus; in cujus locum peditatui Gustavus Otto Steenbockius præficitur. Duglassio pro navata hisce tractatibus opera titulus supremi per Sueviam Gubernatoris confertur. Enimvero Offenburgi præfectus, acceptis Bavari literis de tradendo Suecis oppido, ad Cæsarem prius ipsumque Bavarum sibi mittendum respondit. Qui tamen tenui præsidio instructus, nec præfectis, civibusque satis fidens facile vi expelli poterat, si Gallis operam sociare placuisset. Quibus abnuentibus, isto quidem oppido Suecis potiri haut dabatur.

Gebhardi congressus cum Wrangelio 23. Mart.

§. 22. Ast Gebhardus cum circa tractatus hosce impediendos operam lusisset, Wrangelii congressum exposcit, à quo in proximo Ulmæ vico Seflinga ad prandium invitatur. Differebat iste; Sociis Regnis equidem vitio dari non posse, quod quavis ratione hostium vires destruere laborent, parum ex officio tamen egisse Bavarum, qui præcipuus incentor belli, & maxima pacis remora nunc se discrimini subductum eat, Cæsare intra ancipitia destituto. Ad omnia illa, quæ bellum excitarint & tamdiu aluerint, præcipue ad reformanda sacra Bavarum Cæsari acerrimos stimulos subdidisse. Per quadriennium jam consultatum fuisse, Austriacis & Bavaricis Theologis in con-

silium

1647. silium adhibitis: num fas sit, præsulatus in perpetuum alienare? Id affirmasse Austriacos ad communem pacem redimendam: Bavaros diversum asseruisse, nec ipsum Electorem sententiam suam candide voluisse expromere. Cum Cæsar pro autoritate finem negotio imponere statueret, homines intempestivo pietatis zelo exclamasse; jam denuo Christum in crucem tolli. Bavarum quoque obstitisse, ne Palatina causa unquam ad liquidum deduci potuerit. Jam obtentu necessitatis à Cæsare deficere, & quia tectis suæ Provinciæ ab igne metuat, ejusmodi oppida in hostium manus consignare, quæ non nisi maxima mole expugnari poterant. Id num salvo officio factum sit, judicium penes universum orbem fore: nec sibi constare, quæ consilia Cæsar hisce oppositurus sit. Sane Cæsaris res maximis difficultatibus implicitas, præsertim si Bavarus hostilia in istum sumat, & obtentu pignoris unam aut alteram Provinciam invadat. Ex oppresso tamen Cæsare Reginam Sueciæ exiguum emolumentum capturam: cum constet inter Gallos, Pontificem, Italos Principes, Bavarum, aliosque in Germania Catholicos fœdus agitari in Suecos & Evangelicos. Et si tantum temporis indulgeatur, ut in rem erumpere queat, pernicioſos ejusdem effectus sistere serum fore. Jam tempus adhuc esse oppositio idoneo libramento id eludere, si Cæsar Domusque Austriaca cum Suecis se conjungat. Quod ut fieri possit, occasione & prætextu opus esse, quo consilia conferri queant. Et si ejusmodi quid Wrangelius in mandatis habeat, citra ambages rem confectum iri. Affectare Cæsarem Reginæ amicitiam. Ipsum ætate nondum provecta totum Imperii tempus inter adversa ac laboriosa exegisse, tranquillius regimen summopere anhelare. Filium ipsi admodum adolescentem, cujus fortunas inter turbida hæc, & ancipitem armorum aleam stabilire nequeat. Hungariæ quoque res lubricas ambigua cum Turcis pace. Adversus has induciis aut pace opus esse. Ex induciis illas Cæsari quam maxime placere, quæ ad secuturam usque pacem porrigantur. Nec tamen eidem displicere, quæ certo tempore definiantur; cum nihil aliud illis quæratur, quam ut eædem paci, non bello subserviant. Captasse Wrangelium armistitio Bavarico emolumentum aliquod, à Cæsare amplius capi posse; eoque si conditionem Reginæ meliorem reddendi occasio offeratur, non magis mandata è Suecia, quam circa Bavaricas inducias, illi expectanda. Expromeret, quas velit conditiones; indicando & licitando emtionem demum contrahi. Bavaro facile fuisse aliena condonare; Cæsarem longe liberaliorem fore. Se jam obtulisse, ut quod quisque in præsens possidet, retineat; ita Reginæ copiis hospitia à mari Baltico ad Bodamicum usque lacum patere. Si unus & alter locus insuper petatur, ne id quidem negotio moram allaturum. Exercitum Suecicum ad Schweinfurtum obsidendum proficisci: id oppidum si velit, Wrangelium lubente Cæsare intra octiduum habitusum. Pro Memminga quoque & Uberlinga Cæsarem Ligniciam & Briegam in Silesia daturum, rebus Suecorum longe commodiora oppida; unde & Cæsari occasionem fore Wrangelium beneficio mactandi, postquam una duntaxat anima obstet, quo minus illi Ducatus ad Cæsarem pleno jure devolvantur. Quod si Regina pacem malit, eam nunc aliis dare in ipsius manu positum. Jam occasionem eidem præberi fines proferendi, simul à sociis sacrorum, totoque Imperio maximam gratiam ineundi. Cæsarem nihil non concessurum, tam improviso à Bavaro destitutum, præsertim recenti adhuc vulnere. Circa Ordinum gravamina Cæsarem difficilem non fore, modo de pace cautum ipsi sit. Multos per annos Ordines ab ipso in aliorum gratiam fuisse offendendos; moderata ejusdem consilia ab aliis semper in transversum rapta, qui ipsum tam cruento bello implicuerint, nunc deserant. Nil superesse, quam ut Succi promant, quid tandem cupiant. Osnabrugæ si Cæsar Succis & Evangelicis concedere quid velit, non solum à Catholicis in Germania, sed & ab ipsis Gallis difficultates objici. Continuarentur illi tractatus in speciem; cæterum sibi VVrangelius secreto panderet, in quas conditiones Regina pacem cum Cæsare initura sit, etiam adversus unius aut alterius contradictiones exequendam. Nec Galliæ offensam curandam, quæ jam post transactionem cum Cæsare inter accessorias partes belli censenda sit; cui nulla quærendi causa, si Succi pariter de suis commodis, & circa Gravamina pro Evangelicis cum Cæsare decidant. Nec verosimile esse, Sueciam eousque Galliæ innexam, ut etiam remotis belli causis ex sola hujus libidine bellum continuare necesse habeat. Ad extremum petebat Gebhardus, ut VVrangelius, si nunc conveniri non posset, salvum conductum semper valiturum præbeat, ut, quoties è re sit, tuto ad exercitum Suecicum accedere queat. VVrangelius ad hæc defectum mandati excusare, & rem Osnabrugam rejicere, pollicitus tamen, se omnia ad Reginam perscripturum; ac si deinceps venire cupiat, literas tuti itineris, & tubicinem postulanti numquam non præsto fore. De cætero separato Bavari tractatu Cæsarei immensum indignabantur, ac Gebhardus apud VVrangelium, ubi potu incaluisset, à Bavaro non ex officio honesti viri actum jactabat. Ipse Archidux Leopoldus VVilhelmus itinere in Belgium non procul Colonia audiente viro Principe dixerat; Bavarum longe atrociore læsæ Majestatis crimine adversus Cæsarem, quam Fridericum Palatinum, se obstrinxisse. Sed & eandem rem multi duces in exercitu Bavarico avertabantur. Gleenius supremus dux, cum abdicata militia Bavarica in Belgium concederet, Furtæ apud civem ejus oppidi multa ignominiosa in Electorem jaciebat: perfide ipsum cum Cæsare egisse; ita secreto rem actam, ut neque ipse, neque VVertanus quidquam resciverint. Se belli jam tædio captum; si tamen à Cæsare exercitus in Bavarum mittatur, alacriter se arma repetiturum ad hunc ditionibus suis ejiciendum.

1647.

Hunc tractatum Cæsarei ægerrime ferunt.

§. 23. Dum Ulmæ tractatus fervet, à bellicis actionibus fere cessabatur, nisi quod Turennius arcem Tubingensem, globis & cuniculis non parum quassatam, post unius mensis obsidium ad deditionem redegerat. Contra Enckefortius, à Cæsare Tirolensi Provinciæ præfectus, digresso VVrangelio Neuenburgo arci non procul Bregentia sito obsidium circumponere cœperat. Gustavus Adolfus Lœuenhauptius Comes, summus vigiliarum præfectus, cum in superiorem Germaniam tenderet, ob Cæsareos VVeissenburgum obsidentes Dambaci ad Sylvam Thuringicam subsistere necesse habuerat; quem & mox ortus ad Visurgim tumultus eodem fere averterat. Nam hostis contracta è præsidiis VVestphaliæ valida manu, cum omnia glacie constricta essent, apud Achemum in Bremensem Præsulatum eis Visurgim irruperat, ac proximis vicis direptis, agrestibus multum damni dederat, magno pecorum & equo-

Tubingensem arcem expugnant. 7. Mart.

Lœuenhauptius ad exercitum venit, 13. Febr.

1647. equorum numero abrepto. Unde consilium erat Lœuenhauptio ad oriens incendium extinguendum, antequam latius serperet, accurrere; quo fine retro ad Onestrum flumen iter vertebat. Audito tamen prædatores ea Provincia iterum excessisse, & urgentibus Wrangelii jussis, cum jam hostes post Weissenburgum expugnatum in hiberna concessissent, Northusam, inde Creutzbergam iter intendit; hinc Spessarto sylva, & apud
24. Mart. Wertheimum Mœno superato non procul Norlingæ VVrangelio jungitur, ubi hic exercitum eis Danubium reductum lustrabat. Unde is Norlin-
27 Mart. ga præsidio firmata, Dunckelspulam, inox Ro-
29. Mart. tenburgum ad Tubarum, posteraque die VVinsh-
30. Mart. heimum accedit; ac mox facto per Kitzingam
Wrangelius Schvveinfurtum obsidet. itinere Schvveinfurto admovetur; quod oppidum expugnare VVrangelius constituerat, velut quod lineam communicationis inter VVestphaliam ac superiorem Sueviam interrumpebat. Etsi Turennius promissum sæpius iteratum de præbendo ad id obsidium peditatu retractaret, obtentu Lotharingici Rheno propinquantis. Spem successus dabat discordia præfectorum hostilium, ac quod in oppido exigua annonæ ac pabuli, paratusque belli copia esset. Tuebantur id duo militum millia equites fere, quorum aliquot legiones à Melandro è VVestphalia evocatæ Suecis opinione citius ingruentibus huc se conjecerant, pabulo deficiente obsidium haut diu toleraturæ. Noriberga ad hoc obsidium insignem vim globorum & pulveris nitrati submiserat, clam armamentario suo depromtam, ne in vulgi oculos ea res incurreret.

Schvveinfurti obsidium. §. 24. Schvveinfurto uti quæ expugnandis urbibus inventa, VVrangelius strenue admovebat; ita non segniter vim propulsabat Ladronius Comes summus vigiliarum Præfectus, qui in oppido curabat. Hic & cives ad arma sumenda compulerat, singulis inter binos milites collocatis, ne junctis stationem aliquam obsessoribus prodere pos-
21. April. sent. Equites crebris eruptionibus obsessores fatigare, quarum una tribunus Petrus Andreæ Linderothius transfosso equo evolutus in oppidum pertrahebatur; etsi Cæsareorum tunc viginti occumberent, triginta amplius caperentur. Inde
23. April. Succi duo exteriora munimenta assultantes ejecto hoste, nullo suorum desiderato, expugnant. Tum tres turres machinis dejiciuntur, globisque igni-
vomis binæ ædes in oppido inflammantur. De-
24 April. mum Ladronius de tuendo oppido desperans incundo deditionis pacto se offert. Quod non alia lege VVrangelius annuebat, quam ut isto cum præfectis dimisso, gregarii, qui Succica signa sequi nollent, ad captivorum sortem redigerentur. Eas conditiones cum Ladronius abnueret, verberatio instaurata; mox necessitate pudorem superante, illas amplexus sequenti luce oppido excessit, Egram versus deductus. Septingenti tunc equites, quadringenti pedites Succicis legionibus admixti.
25. April.

Equitatui quies indulgetur. §. 25. Schvveinfurto capto VVrangelius in Bohemiam ire instituit, Egram, si res ferat, invasurus. Sed quominus iter confestim ingrederetur, equitatus reficiendi cura efficiebat, equis magno numero mortuis, reliquis per montosa Sueviæ, ac longo itinere defatigatis. Unde isti legiones per Franconiam tantisper distribuendæ erant, Præsule Bambergensi, & præcipue VVurtzburgensi promtam opem conferentibus. Quo nomine & Regina huic literis propria manu scriptis gratias egit. Haut diutius tamen, quam necessitas exige-

1647. bat, his oris otio indulgens VVrangelius edicto le- 1647.
giones circa medium mensem Majum equis ar- 30. April.
misque instructas esse jubet. A Franconici Circuli Ordinibus Noribergam convocatis postulatum, ut Schvveinfurti, & aliorum ea regione oppidorum præsidiis alendis necessaria conferrent.

Inducix ab Electore Colonicnse ratificantur. 2. Maji. §. 26. Inter hæc apud VVrangelium ab Electore Colonensi missus Ditericus Landsbergius adest, ratihabitionem conventionis Ulmensis nomine ejusdem Electoris afferens. Addebatur Catalogus copiarum Electoralium, quæ duodecim equitum centuriis, quater mille octingentis septuaginta peditibus constabant; simul quæ loca ipsius, aut Cæsareis præsidiis tenerentur, pollicitus omnem se operam daturum, ut Cæsarei oppidis sibi subjectis dimoveantur. Postulabat insuper diem locumque adsignari, ubi super moderandis per VVestphalicum Circulum tributis agendum sit: tum ut Kœnigsmarckius Vechtæ obsidium omitteret, aut si ea expugnata jam sit, eandem ex convento Electori consignaret. Huic VVrangelius à se subscriptam ratificationem vicissim tradit, quoad Reginæ confirmatio adferretur. Simul edicto suis imperat, ut adversus Electoris ditiones militesque, nil hostile, sed amica omnia exerceant. Super moderandis tributis etsi Landgraviæ cumprimis interesset, Kalendis Junii Monasterii si videretur, agendum. De Vechta, cujus oppugnationem Kœnigsmarckius susceperat, nihil se absque peculiari mandato Reginæ statuere posse. Sed & Bavaro conventa servare cordi esse videbatur, nisi quod suspectum foret parum militum ab ipso exautorari præter eos, qui numerosa prole onusti domicilium in Bavaria figere vellent. Reliquorum missio dilata, ac præfectis qui exautorationem meruebant, spes facta continuandæ militiæ. Venetus quoque Secretarius, & Sperreuterus, qui legiones aliquot in stipendia ejus Reipublicæ pertracturos se speraverant, re infecta Monachio dimissi, ne conducendi quidem militis facultate concessa. Eo magis optabat VVrangelius ratificationem Reginæ è Suecia properari, sicuti Gallica jam Aprili mense per Hoquincurtium Bavaro tradita erat. Sed & Landgravia cum has inducias causæ communi ac promovendæ paci utiles judicaret, ratificationi se paratam declara- 3. April.
bat, nil præter Catalogum desiderans, quæ loca Cæsareis, quæ Colonensibus præsidiis tenerentur, quæ item copiæ ad Cæsarem, quæ ad Electorem spectarent; quod alias mixto Cæsareo & Colonensi milite hostilia non commode cessare possent.

Bavarus nihil copiarum exautorat.

Regina inducias cum Cæsare abnuit. §. 27. Interea reversus Viennam Gebhardus ad Melchiorem Franciscum Oetinganum Comitem scripserat, se uti super tuto itinere caveatur denuo ad VVrangelium accessurum, ac tales conditiones communium induciarum laturum, quas forte Succi repudiaturi non sint. Eas literas Comes Wrangelio transmittebat. Enimvero Regina jam consilia sua peculiari armistitio superstruxerat, quo crediderat Bavarum bona fide Cæsareis partibus avulsum, inducias cum Cæsare præsentibus rebus haut proficuas judicans. Unde jussserat super hisce cum Cæsareis tractatus haut suscipere, & si qui se offerrent Osnabrugam rejicere. Sub idem tempus Hanoviæ Comes Neurra- 5. Maji.
litatis pactum superiore anno à tutore suo Erbacensi Comite initum confirmat, pollicitus se Hanoviam, & Babenhusam proprio milite tuturum exclusō quovis alio præsidio, Succisque amica

omnia

1647. omnia præstiturum. Cui Wrangelius vicissim immunitatem ab hospitiis, tributisque, ac si opus foret defensionem promittebat. Sed & Erbacensem Comitem in protectionem Succicam receperat Wrangelius, Breubergensem dynastiam tributis eximens, quo alendo Breubergæ arcis præsidio sufficeret; intra quam si opus sit Succicum se præsidium recepturum pollicebatur, exclusis aliis omnibus; cujus præsidiarii Reginæ quoque Sueciæ fidem daturi sint.

Turennius in Moguntinam ditionem progreditur.

§. 28. Ast Turennius initio Aprilis copias suas hinc inde per Sueviam ad Rhenum usque & Viam Montanam distribuerat, ipse valida cum manu in Moguntinam ditionem ad Mœnum progressus. Moguntinus Elector cum se peti cerneret, Babenhausam duodecim per annos detentam Hanoviæ Comiti resignat, milite hinc educto Aschaffenburgum firmaturus. Sed antequam Babenhausa egressi huc adpellerent, Turenniani ingruentes plerosque cædunt, reliquos capiunt. Idem & tres cohortes Darmstadienses Budinga evocatas in itinere trucidant. Contra Franckendalia & Gernsheimo progressa manus duas Gallicas legiones Zwingenbergæ ad Viam Montanam Baccho libantes ex improviso opprimit, multisque cæsis trecentos captivos abducit. Aschaffenburgum inde oppidum Turennio statim patuit. Miles in arcem refugus mox quoque istius arbitrio se dedit; præfectis dimissis gregarii sub Gallica signa distributi. Hœchstam Cæsareus vigiliarum præfectus Webelius cum ducentis quinquaginta peditibus insidebat. Sed qui magna mœnium ruina edita brevi ad deditionem citra exceptionem compulsus est. Ita gregarii militiæ Gallicæ adscripti; Webelius abitum sibi licet stipulatus ob varias prætensiones detinetur; inde cum custodes vino sopiti essent jam evaserat, sed gravi è muris lapsu debilitatus, cum tardius fugeret, retractus pretio libertatem paciscí cogitur. Ad Keltersbacum inde Turennius superato Mœnò in Geraviam transit, Gernsheimum à Cæsareis insessum occupaturus. Cæterum super neutralitate cum Moguntino hactenus pluribus congressibus Francofurti, & in Turennii stativis actum fuerat, nullo effectu ob pertinaciam Electoris, qui ignominiosum sibi jactabat, extrema senecta à Cæsare gravibus malis circumvento deficere. Sed Gallis acriter urgentibus, cum nuspiam auxilii spes esset, necessitati cedens suo & Capituli nomine cum Turennio super omittendis utrinque hostilibus transegit. Leges pacti erant; ut Elector hibernorum onus quinquaginta millibus florenorum redimeret, Gernsheimo Cæsareum præsidium dimoveret, dejectis munimentis, nisi quantum regendis incolis sufficeret: Arce Starckenberga præsidium deduceret; Steinheimum Gallis traderet; iisdem & Hœchstam in potestate relinqueret, & apud Kœnigsteinam & Lohnsteinam liberum transitum præstaret. Vicissim Turennius promittebat, se omnes copias ditione Moguntina cis Rhenum deducturum. Inde Cæsarei sub tribuno Mandeslovio Gernsheimo excedentes à Gallis Hermansteinum deducuntur. Oppidum Moguntino traditur, & ex pacto munimentis nudatur.

Idem Aschaffenburgum & Hœchstam capit.

20. April.

Moguntinus cum Turennio transigit.

29. April.

Darmstadiensis à Turennio duriter habetur.

§. 29. Cum Darmstadiensi asperius à Turennio actum, cui hic denuntiabat, ni cum Cassellana Principe transigeret, se hostis loco ipsum habiturum. Et sane legiones, queis Darmstadium, vicinusque tractus assignatus erat, in duos menses sexaginta florenorum millia alimentorum nomine exigebant; cui summæ cum exhausta regio non sufficeret, viginti amplius campanæ è templis Francofurtum ablatæ, ac venditæ. Cum nec harum pretium sufficeret, præcipui incolarum compedibus onusti abducebantur, Wrangelio Landgravii rogatu apud Turennium frustra intercedente. Nec minus duas equitum legiones, quingentos pedites Turennius retro in Wetteraviam misit, Cassellanis adversus Darmstadienses adfuturos; qui tamen paulo post redierè, quod ipsorum auxilio haut opus esset. Paulo post cum Usbergam arcem subegisset, Darmstadiensi præsidio inter supplementa recepto, cum exercitu in vallem ad Tubarum concedit, prætorio Bischofsheimi capto, quoad certa à Rege mandata acciperet. Heic super Hospitiis inter utrumque Regium exercitum in has leges convenitur. Gallis tota Suevia cis Danubium cederet, excepta Norlinga, Dunckelspula, Comitatu Oetingano, & Elvvangensi præfulatu; quæ Suecis relinquebantur. Ulmensi territorio neutralitas tributorumque immunitas indulgeretur. Sueci Sueviam trans Danubium retinerent, excepto tractu inter Mindelam, Danubium & Licum, Schongaviam & Kauf beuram usque, qui Gallis sit tribuendus, ubi Bavari post inducias ratihabitionem inde excesserint. In Franconia Galli Limburgensem, Erbacensem, & Hohenloicum Comitatum, & Rotenburgum ad Tubarum sortirentur. Sueci prætensione in Electoratum Moguntinum superiorem, Galli in ea renuntiarent, quæ ad Ordinem Teutonicum Mergenthalii spectant. In locum Ahlæ & Bopfingæ Sueci Gallis præfecturam Neccarsulmensem relinquerent. Cæterum Turennius jam antea mandatum ex aula acceperat, ut Germania relicta in Lucemburgicam abiret, quod Hispani in Flandria copias suas non parum firmarent. Ea quidem causa palam ferebatur. Revera Galli his induciis, quas tanta cum contentione affectarant, id agebant, ut Bavaro spatium se reficiendi præberetur, ac eo prætextu Gallicis è Germania copiis evocatis Suecorum successus languescerent. Ast Turennius misso Passagio istud iter deprecabatur, præter alias excusationes ostendens, Germanicum qui sub se mereret militem eam expeditionem aversari; ac Suecis non parum scrupuli injectum iri, his copiis ita longe abductis. Erant qui crederent, ipsum quoque malle in Germania manere, ubi summo cum imperio rem administrabat, quam in Flandria superioris ducis jussui obnoxium agere. Enimvero Passagius mense Majo reversus repetita mandata attulit, queis in Belgium citra tergiversationem proficisci jussus est. Quibus acceptis ut cum Wrangelio colloqui Wurtzburgi posset, petebat. Quo cum hic se contulisset, Hocquincurtium offendit, quod Turennius gravi catharro in itinere se oppressum excusaret; ex quo aulæ Gallicæ jussa Wrangelius intellexit.

1647.

25. April.

Super hospitiis inter Suecos & Gallos transigitur.

20. Maji.

Turennius è Germania evocatur.

21. Maji.

§. 30. Ita cum VVrangelius perspiceret, in auxiliis Gallicis parum sibi repositum, de Kœnigsmarckio, & VVittenbergio, quorum hic in Silesia, ille in VVestphalia curabat, ad se evocando agitat. Sed ne Kœnigsmarckio digresso Cæsar Lotharingum indidem ad se arcesseret, illum tantisper ibi subsistere, ac una cum Hassicis Lotharingum distinere jubet, ut ipse eo expeditius adversus Cæsareos in Bohemia rem gerere posset. Quanquam autem & VVittenbergium in Silesia relinqui expediebat distrahendis ibi Cæsareis legionibus, & quia complura à Suecis loca nondum

Wrangelius VVittenbergium ad se evocat.

1647. munimentis sat firmata erant, ac circa Wratislavienses ad neutralitatem permovendos tunc quam maxime satageretur: prævalente tamen summa rerum jubetur is è Silesia movere, ac ita iter instituere, ut ubi res exigeret, cum primario exercitu se conjungere posset. Wrangelius inde contractis copiis Bambergam tendit, ubi acceptis Osnabruga literis, quod Bavarus jam iterum infesta meditetur, cum Episcopo ea super re colloquitur. Qui ipsi confirmabat, etsi forte Bavarus ad inimica Succis destinata seduci se passus fuerit, Ordines tamen Franconiæ favorem in partes Succicas, & capta semel consilia constanter retenturos: de quo etiam per literas Reginæ cavere velint. Inde lustrato apud Hohlfeldam exercitu, Culmbacum prætergressus ad Egram adpellit. Heic cum nuntiaretur, hostem in sylva Bohemica apud Kœnigsvvartam duobus abhinc milliaribus, qua via in Bohemiam arctatur, castellum excitasse, ac præsidio firmasse, cum octo equestribus legionibus ac parte dimacharum ad idem subigendum profectus est. Sed cum vacuum id inveniret, manum dimacharum eidem præsidio imposuit. Heic signifer Staba, ubi tres Cæsareæ legiones tendebant, Egram iturus interceptus est, ex quo cognitum, illas de accessu Suecorum ignaras agere. Unde Wrangelius eodem accelerans securas oppressérat, ni noctu adventum ipsius præcedente Cæsarei moniti præcipites inde se propripuissent, pars Glattaviam, alii Pilsenam versus cursu instituto. Nec eo minus plurimi in fuga intercepti; quin nec reliqui evasissent, ni fessi longo itinere equi à persequendo desistére subegissent. Ita Wrangelius direpta Staba, Miesa, aliisque circum locis ad exercitum revertit. Idem peditum equitumque manui, Lipsia, Erfordiaque evocatæ, injunxerat, ut ex itinere Curiam Varisiorum sexaginta Cæsareis dimachis insessam occuparent, quo & Lœuenhauptium Culmbaco miserat. Obsessi etsi acriter resisterent, cæsis sauciatisque Suecorum compluribus, tandem globis ignibusque strenue jactis deserto oppido in arcem se recipientes ea lege deditionem fecerunt, ut dimissis præfectis gregarii sacramento Succico adigerentur. Egram insidebat Franciscus Paradisius tribunus, strenuus vir, cum tribus equitum, quinque dimacharum turmis, decem peditum cohortibus; mille quadraginta numero capita erant, veteranus & egregius miles; unde difficile obsidium prospiciebatur. Audito Suecorum adventu Paradisius statim suburbiis circa ignem injecerat, nec tamen prohibere poterat, quin paucos intra dies Sueci ad loricam fossæ exteriorem accederent. Excitatis inde suggestibus turres & propugnacula quassantur, ac defensioni inutiles redduntur, tum crebri ignes jactantur; ac jam miles fossa superata sub ipsa mœnia gradum promoverat.

Egram excedit. 2. Jun.

20. Jun. In Bohemiam exercitus.

21. Jun.

Curia Varisiorum capitur. 10. Jun. 16. Jun.

Obsidium Egræ.

§. 31. Dum hæc à Wrangelio geruntur, apud Cæsareos Matthias Gallasius fato suo Viennæ functus erat; in cujus locum Melander Comes Holzapfel sufficiebatur, cui ut ferebatur, Cæsar par Gallasio imperium, eandemque dignationem tribuere noluerat, sed ut jussa aulæ expectaret, nec pro arbitrio bellum administraret. Qua lege is imperium exercitus suscipere abnuerat, quod, quæ in campo agerentur, aula fere ignoraret, ac bellantibus sæpe consilium in arena sit capiendum ob subitas rerum vicissitudines; quæ ni recte administrentur, nihilo-secius à se rationem exigendam. Statum atque hic imperium susceperat,

Cæsareorum conditio. 15. April.

19. April.

sincerior affectus, & major rei bene gerendæ si- 1647.
ducia, quam antea, inter milites sentiebatur; ac ipse consiliis, quæ Cæsari suggerebat, magnam sui æstimationem, ac spem excitaverat. Ejusdem quoque diligentia exercitus numero valde imminutus, ac malehabitus, brevi tempore reparabatur, qui nunc triginta sex equitum, septendecim peditum, quatuor desultorum legionibus constabat, animis, qui antea valde collapsi fuerant, non modice refectis, ut militari dicterio jactaretur; qui Cæsarem sceptro exuere instituit; ei prius acerbum pomum esse degustandum, allusione ad recens Melandri cognomen facta. Is igitur quicquid ubique copiarum erat in Bohemia, Budevveisam contraxit; quo & ipse mox Cæsar se contulit. Scribebatur quoque ad Luneburgicos Duces, ut copias suas Cæsari adjungerent, afflictasque Imperii res sublevatum irent. Qui de studio suo in pacem testati, militem suum servandis munitis oppidis vix sufficere excusabant; de cætero pacem ingerentes, velut solam malis Germaniæ medicinam.

21. Jun.

Obsidium Egræ continuatur.

§. 32. Inter hæc Wrangelius omni vi Egram oppugnare, accessusque ad ipsa mœnia & propugnacula promovere, eorundem fundamenta mox moliturus: simul castellum exterius assultu expugnare. Huc redacto oppido cum deditio imperaretur, Paradisius datis utrinque obsidibus super deditione agere cœpit, initio postulans, ut sibi ad Cæsareos duces mittere liceret, interim per viginti quatuor horas induciæ essent. Quod cum Wrangelius abrupte negaret, post horæ spatium ad vim reditum. Inde à Succis in pomœrium penetratum, cui tamen subjectus cuniculus ab obsessis incensus aliquot præfectos militesque Suecicos in aërem evibravit: cæsus quoque præfectus vigilum Gertnerus; Essenius subtribunus sauciatus. Et quia Wrangelius literas Cæsaris interceperat, queis Paradisium ad extrema sustinenda animabat spe auxilii intra paucos dies utique ferendi, tanto magis obsessos urgere, cuniculis turres ac vallum disjicere, ut obsessis præter excitatam post ruinas loricam nihil supereesset. Equidem emiserat Paradisius, qui Cæsarem, oppidi extrema necessitate indicata, properatum auxilium poscerent, quorum unus deprehensus, cum ad restim damnaretur, prodito cuniculo, in quo Sueci novem dolia pulveris inveniebant, vitam redemit. Sed auxilio nuspiam adparente, & imminentibus extremis, ut militari more cum omni præsidio discedere liceret postulabat. Id quod negatum, ac id duntaxat concessum, ut eos milites, qui semper stipendia apud Cæsarem meruissent, cum impedimentis, armis, & signis abduceret. Quod cum Paradisio displiceret, tractatio iterum abrupta. Unde à Wrangelio vis instaratur, ac post novam mœnium ruinam factam, phalanges jamjam assultum daturæ producuntur. ita flexit tandem Paradisius, ac in has leges oppidum dedidit, ut ipse cum præfectis superioribus, eorumque sarcinis dimitteretur, gregarius miles cum inferioribus præfectis per Succicas legiones distribueretur. Victores insigni fortitudinis laude Paradisium ferebant, ac fatebatur Wrangelius cum nullo sibi ante hac rem fuisse, qui majore pertinacia restiterit. Nec eo minus à Cæsare in custodiam datus parum ab extremo supplicio aberat, quod Cæsar literis propria manu scriptis promisisset, modo tres adhuc per horas oppidum teneret, se-psi subventurum. Sane exercitus Cæsareus,

28. Jun.

6. Jul.

7. Jul.

Egra capitur.

1647. fareus, quem ipſe Cæſar ducebat, tribus duntaxat milliaribus aberat, propoſiti certus oppidum obſidio liberandi; ac eo ipſo die, quo deditio fiebat, ſignum propinqui auxilii diſploſis tribus machinis dabatur. Quin & Wrangelio propoſitum fuerat, ſi ad Cæſaris uſque adventum ſuſtinere Paradiſius potuiſſet, ſoluto obſidio in Thuringiam recedere. Traditum à quibuſdam eſt, potuiſſe biduo citius Cæſareos ad Egram adpellere, ſi rectam viam ingreſſi eſſent. Sed quia eadem ſumta Comitis Henrici Schlickii prædia tangenda fuerant, quo iis parceretur, eum velut Conſilii Bellici præſidem effeciſſe, ut exercitus circuitu facto tardius adveniret. In oppido novendecim machinæ æneæ, ac non ſpernendæ reliquiæ adparatus bellici, annonæque inſignis copia reperta. Cives direptionem quindecim millibus uncialium redemerunt. Durante obſidio Wrangelius pulveris
1. Jul. pyrii complura vaſa Noriberga advehi curabat, centum ſexaginta equitibus deducentibus. Sed qui ſuperveniente Cæſareorum è Weiſſenburgo caterva apud Laufam opprimebantur, cæſis captiſque quadraginta. Pulvis tamen in oppido Laufa ſervatus poſt ad exercitum deductus eſt.

Exercitus Bavaricus tumultuatur.

§. 33. Dum hæc geruntur, induciæ cum Bavaro indies magis vacillare; de cujus rei origine altius repetendum. Cæſarem ita repente à Bavaro deſtitutum plerique è Bavarico exercitu ægre ferebant. Quos inter præcipue Wertani & Sporckii indignatio eminebat; qui ſecreta inde commercia cum Cæſare miſcere inſtituerunt, & exercitum ob tenuia ſtipendia animis exulceratum ipſi tradendum in ſe receperunt. His à Cæſare eo major fides habita, quod Wertanus excurrendi ſolertiſſimus magna apud equitatum autoritate erat; quem in Cæſaris partes tranſeuntem cæteri facile ſecuturi ſperabantur. Internuntius horum Solmenſis Comes erat ſub Wertano Præfectus Vigilum, ab hoc aliquoties ad Cæſarem miſſus. Contulerat quoque ſe in Wertani familiam Hiſpanus quidam, ſine dubio ut hanc telam ordiretur ſubornatus. His porro deſtinatis exſequendis Bavarus ipſe anſam præbuerat, dum adverſus prædatorias Suecorum catervas, quæ invito Wrangelio per Superiorem Palatinatum prædas egerant, ut partem copiarum Wertanus in eam Provinciam duceret injungit tuendis finibus, & inhibendis populationibus. Aſt hic ea occaſione arrepta omnes equeſtres legiones cum impedimentis hibernis evocat; & quia peditatui imperare non poterat, Holtzium ſupremum excubiarum præfectum, qui ei præerat, præſente mortis metu intentato cogit concepta à ſe juſſa ſubſcribere, cum is pedeſtribus legionibus abſque Electoris conſenſu iter indicere abnueret. Et legionum aliæ huc, aliæ alio ire juſſæ, pleriſque tamen, ut Viltzhovara ad Danubium quatuor ſupra Paſſavium milliariſous ſe conferant, præcipitur. Tribunus quoque Caſpar Schachius, qui cum legione dimacharum inter Licum & Mindelam hoſpitabatur, Memmingam modico præſidio inſeſſam opprimere jubetur. Ita ſubito univerſus exercitus ſe movit, qui velut Bavariæ, ubi parce fuerat habitus, valedicturus quo pertingere poterat omnia diripiebat, mappam velut mittente Wertano, qui & Electorales miniſtros capi, ac lytro emungi præceperat conciliandis ſibi prædæ dulcedine vulgi militaris animis, ac ut ademta ſpe veniæ in facinore obfirmarentur. Quin ferebatur ſubornaſſe, qui Electori, & quibuſdam primariis ejuſdem miniſtris manus injicerent. 1647.

§. 34. Ea de conſpiratione cum Elector intelligeret, ſtatim ad omnes tribunos literæ dimittuntur, quibus à ſeditioſis disjungere ſe jubentur. Simul Wertanus infamis declaratur, & decem millia uncialium in ejuſdem caput, ſingula millia in reliquos ſeditionis autores illis, qui vivos aut mortuos traderent, pronuntiantur. Id edictum per totam Bavariam, & Superiorem Palatinatum, ac apud legiones, queis ſub Druemullero obſequium comitabat, publicatur. Elector quoque ſtatim celeri nuntio Memmingæ præfectum monet, ut ab inſidiis ſibi caveat. Cæterum quia pauciſſimi ductores conſpirationis conſci, plerique per tranſmiſſa mandata decepti fuerant, manipularibus plane rerum ignaris; literis huſce & edictis viſis conſeſtim retro vertentes in ſacramento Electoris ſe perſtituros declarabant; ſic ut Wertanus & Sporckius à propriis legionibus deſerti cum paucis Miniſtris ad Cæſarem transfugerent. Comiti Solmenſi præcipuo rebellionis Architecto à V Vertana legione manus injiciuntur, quem Elector Ingolſtadium in cuſtodiam deduci imperat. Legiones ſtatim in priora hiberna reverſæ, quas Elector menſtruo ſtipendio, & uberioribus in poſterum alimentis penitus placabat. Duo duntaxat dragonum tribuni Creutzius & Schachius flagitii pervicaces perſiſtebant; quorum hic cum legione ſua ad Enckefortium in Tirolin profugit; ille apud Cæſareum Ratiſponæ Præfectum hæſit, cujus legio cum in Bohemiam penetrare non poſſet, retro ad Electoris obſequium rediit. Literas inde ad Cæſarem Bavarus dat, quibus exprobrat conſpirationem in aula ipſius per Solmenſem Comitem concinnatam atque adprobatam, quin jubente Cæſare ſuſceptam. Ubi & decretum fuiſſe dicatur, ut poſt liberatam Egram Cæſareus exercitus in Bavariam deduceretur, ſibique, & præcipuis miniſtris manus injicerentur. Quibus malis & hoc accedat, quod Sueci Gallique, velut his ſe conſcio & ex compacto geſtis, repente in Bavariam arma translaturi fuerint. Unde noſſe cupere, unde tanta odia ſit meritus, immota hactenus in Cæſarem fide, & quid inpoſterum ab ipſo expectandum ſibi ſit?

Is tumultus ſedatur. 23. Jun.

Bavarus apud Cæſarem queritur. 26. Jun.

§. 34. Nec ideo tamen apud Suecos ſinceri animi fidem aſſequebatur, præſertim cum Kevenhullerus Comes nuper à Cæſare ad eum Legatus miſſus fuiſſet; & eo ipſo tempore Legati Suecici Oſnabruga ad V Vrangelium ſcriberent; rumorem ibi gliſcere; Bavarum quicquid ſimulet periculoſas machinationes agitare, validoque exercitui contrahendo operam dare, colludentibus quoque, à quibus amica omnia expectentur; eoque accuratam ipſi cautionem adhibendam. Quæ à Blumenthalio ad V Vitgenſteinium Comitem perſcripta ſint; addito, fœdus adverſus Evangelicos intra & extra Germaniam ſtrui, cujus moderator Bavarus Gallica ſub protectione ſit futurus. Cum igitur conſtaret, à Bavaro militem non exautorari, ac ab eodem potius copiæ augeri dicerentur, V Vrangelio è re viſum ad Deputatos antea Ulmenſes Kurnerum & Schæferum ſcribere, ac inducias à ſe ſancte obſervatum iri confirmare. Qui
20. Jun. reſponſo ſuo exponunt, qua de cauſa Elector legiones quaſdam in Superiore Palatinatu contraxerit; ſimul negant, novis delectibus Electorem

Idem Suecis eſt ſuſpectus.

1647. vacare, sed Ulmensi conventioni constanter insistere: rogantque Legatis Suecicis siniſtram opinionem adimat, & de Electoris innocentia testetur. VVrangelius inde ab Avaugurio, & subtribuno Hasslico Majo impetrat, ut obiter Praefectos Bavaricos in Superioie Palatinatu invisant, ac quæ ibi gerantur cominus inspiciant. His obviam venit Kutnerus, ab Electore ad VVrangelium destinatus, ut de militari seditione ipsum edoceret, ne 24. Jun. suspicionis quid, velut è composito ista gesta forent, conciperet. Idem & apud VVrangelium 29. Jun. testabatur, Electorem pactum Ulmense firmiter servaturum. Simul offerebat, se apud ipsum mansurum, donec quo res haec evasura sit constaret; ostendens, copiis per Superiorem Palatinatum injunctum tergo Succorum cavere, ac VVertanum quantum possint persequi. Dimisso tamen à se Kutnero, Wrangelius Benedictum Hornium centurionem ad Electorem ablegat cum literis, Hornius ad Ava. rum mittitur. queis percontatur; num placeat adjuncto fidelibus suis legionibus Regiorum auxilio rebelles persequi? Postera die cum cognitum esset, legiones 1. Jul. ad obsequium rediisse, aliis literis à VVrangelio 2. Jul. ostenditur, Cæsareos tentatis in Electorem hostilibus pactum Ulmense violasse, & commodis quæ pro ipsis Elector stipulatus sit, excidisse: & huic potius causam esse infestaque iis reponendi. Unde petebat, declararet Elector; num legiones suas cum Regiis ad rem in Cæsareos gerendam jungere, aut saltem iisdem transitum per suas ditiones intercludere, aliaque incommoda objicere velit? Ex his omnibus colligi non poterat, instigante aut saltem connivente Bavaro eam seditionem excitatam; quin is gravem potius indignationem præ se ferebat. Ac ad fratrem Colonien- Bavaris tumultum istum ægre fert. sem Electorem propria manu scripserat; se, quamdiu gutta sanguinis superstit, hujus injuriæ vindictam à Cæsareis ejusdem autoribus sumturum. Inprimis VVertano & Sporckio acerbis vocabulis perfidiam exprobrare, illius prædio Bodensteino statim in fiscum redacto. Ab Avaugurio quoque per Schæferum petebat, ad Præfectos Philipsburgi & Moguntiæ scriberet, VVertani prædium apud Bruchsaliam, & in Rhingovia inflammarent. Ab Hasslis quoque postulabat, ut Praefectus Novesii dynastiam ejusdem Odenkircham, & arcem in Juliacensi agro sitam, nec non Sporckii duo nobilia prædia apud Vacham igne vastaret in poenam tantæ perfidiæ. Nec minus Cæsar qua vulpina non pertingeret, leoninam assuere, promulgato edicto avocatorio, quo Imperii copiæ Bavari ductui hactenus subjectæ ab ipso discedere jubebantur; quod à Praefecto Ratisponensi publice affixum. Idem Praefectus cum intellexisset, missum à se subtribunum Stamlerum Landshutæ in carcerem conjectum; quod seditiosæ literæ apud eum 6. Jul. deprehensæ forent, ipse quoque Bavaricum subtribunum Lichtenavium Ratisponæ correptum in sordidum carcerem detrusit, Landshutensibus denuntians, paria se illorum præfectis illaturum, quæ in suos statuerentur.

Hornius ab Elector redis. §. 35. Rediit paulo post Benedictus Hornius ab Electore multis asseverationibus immotæ fidei onustus, ac honorifice admodum in ea aula habitus. Addiderat Elector literas, quibus confirmabat, se Cæsareis transitum per Superiorem Palatinatum negaturum; simul de fide sua VVrangelium securum esse jubebat. Ad Bavari literas à Cæsare prolixe responsum; quæ sub ejus ductu hactenus copiæ fuerint, ad Cæsarem & universum Imperium spectare, sumtibusque Imperii & Provinciarum Cæsarearum fere sustentatas co fine, ut cum Cæsareis copiis rem in communes hostes Gallos, Succosque gererent. Nunc ipsum, se invito separatis induciis cum hoste initis, Imperio in hasce copias à Parente suo ac se collato excidisse; eoque iisdem non alia quam Cæsarea justa deinceps respicienda; quas & ad officium sibi præstandum excitari necessum fuerit, hostili exercitu in Bohemiam irrumpente. Igitur iras in VVertanum, quique ipsum secuti sunt exueret, nec impediret, quo minus copiæ ad se accedant. Id utriusque Domui, toti Imperio, ac Religioni Christianæ salutare; præsertim cum Gallis jam Rhenum transgressis hac conjunctione Suecorum in Bohemiam irruptio facile sisti queat; nec reducendæ decoræ paci præsentius remedium, quam conjunctis consiliis ac viribus in communes Germaniæ hostes pugnare. Eo ipso die alterum avo- 17. Jul. catorium edictum à Cæsare Ratisponæ; & alibi promulgatum, cui adductæ jam rationes insertæ erant. Et ubi hoc parum proficeret, de tertio insuper edendo differebatur, proscriptionis pœna in non parentes decreta; sic ut jam Bavarici Duces super indemnitate in eum casum apud Electorem movere inciperent; ad quorum præcipuos literæ propria Cæsaris manu scriptæ clam datæ fuerant.

1647. Cæsar Bavaro respondet.

Cæsar Falkenaviam arcem capit. §. 36. Amissa Egra Cæsar, qui sua præsentia militi animum, rebus gerendis pondus addebat, cum exercitu Schlackenvvaldæ duobus à Wrangelio milliaribus munitis castris consederat. Ejus primum ibi opus erat Falckenaviam arcem invadere, cui à Wittenbergio captæ centurio cum 15. Jul. sexaginta peditibus impositus erat; quæ & postera statim die admotis machinis in potestatem redacta, quod manipulares, qui plerique sub Cæsare antehac militaverant, armis abjectis pugnam detrectarent. Inde superato Egra flumine versus cognomine oppidum procedit, ante quod in monte, cui à patibulo vocabulum, juxta Succos Prope Suecos considet. considet, flumine duntaxat interjecto. Wrangelius quippe adventante Cæsare castra movere nec volebat, nec commode poterat, quod nondum refectis oppidi munimentis tanto à se labore expugnati, in proclivi futurum erat Cæsari idem recuperasse. Eoque constistendum sibi heic judicabat, quæ tempus ferret suscepturus. Post biduum summo mane Wrangelius aliquot equitum alas sub Helmoldo Wrangelio emisit, ten- Suecі in castra Cæsaris irrumpunt. taturas, num Cæsaris stationes opprimere possint. Ex his tres legiones, quæ agmen ducebant, statim duas stationes in fugam conjecerunt, & cum fugientibus simul in castra usque ad primariam stationem, & Cæsaris prætorium irruperunt; ubi non parum damni Cæsareis illatum, multis equis aliaque præda abrepta, ingentique tumultu omnibus completis. Ac parum aberat, quin ipse Cæsar caperetur. Nam duo equites equis desilientes ad Cæsaris conclave accurrebant, ac unum è custodibus corporis excubias ad fores agentem propria machæra confodiebant, longius ad Cæsarem irrupturi, ni concursu facto unus eorum cæderetur, alter caperetur. In ista trepidatione Cæsar vestitu nocturno duntaxat indutus ægre evasisse memoratur. Et querebatur Helmoldus, reliquas

1647. reliquas legiones non pari alacritate ipsum secutas, sibique indolem loci non satis accurate cognitam: alias Cæsarem manibus suis vix elapsurum fuisse. Sed dum Sueci longius in Castra Cæsarea se penetrant, coëuntibus interim hostilibus legionibus non sine jactura repelluntur, amisso Adolpho Hoppio subtribuno, duobus Optionibus, & aliquot gregariis. Capiebatur Christiernus Hornius subtribunus, præfectus turmæ, tres optiones ac complures gregarii; qui
26. Jul. post aliquot dies à Cæsare omnes ad suos remissi. Cæsar hoc casu monitus castra sua pluribus munimentis firmavit, haut segniore Suecorum providentia.

Cæsareorum incommoda. §. 37. His castris Cæsarei haut modicis cum incommodis conflictabantur. Excussi Suecorum machinis globi ex alta cumprimis oppidi turre passim volitantes homines, equosque discerpebant, ut Cæsaris ducumque tentoria latis loricis sepienda essent; reliquos fere effossa humus tegebat. Inter alios & Wertanus globo celibri leviter caput perstrictus est. Fames insuper mox urgebat; multis querentibus, longe confusius rem annonariam administrari præsente Cæsare, quam antea; ac in Bohemia frumentum deesse. Tum in nudo monte Misniam versus castra posita; cum hosti hoc modo Bohemia fere à tergo relicta sit, unde subvectione Cæsareos excludere queat. Et qui è Misnia, Voigtlandia, Altenburgico Ducatu curandus erat commeatus, tarde admodum expediebatur. Accedebat & aquæ penuria, quod Sueci fluvium à Cæsareis castris alio avertissent; unde celsioribus locis putei effodiendi erant, quorum aquis putridis viri juxta & equi morbis correpti procumbebant. Inprimis recens conscripta agrestium & opificum turba talium insolens passim extabescere, aut deserere, hautquidquam territa suppliciis quorundam, qui deprehensi laqueo necabantur. Nec pauci veterani ad Suecos transfugere, ut pedites ab equitatu velut custodiendi essent. Equitatum quoque inopia pabuli atterebat per aliquot milliaria petendi, pabulatoribus subinde per Suecos interceptis. Tum longe lateque per Culmbacensem Marchionatum, Misniam, Voigtlandiam, Thuringiam, palantes ab agrestibus, aut Suecorum catervis trucidati, aut capti; cui fini cumprimis Curia Variscorum recens à Suecis occupata inserviebat. Persuasum Cæsari fuerat, Suecorum exercitum Egræ obsidio valde attritum, ut vix sex equitum, duo peditum millia supererent; eumque audito ipsius adventu mox in Thuringiam facessiturum. Sed cum falsum opinionis se, simul
28. 29. Jul. detrimenta suarum copiarum cerneret, præmissis sub vesperam machinis & impedimentis postero mane cum exercitu sequitur: ob macilentos tamen equos tormentariæ rei destinatos, & aspera viarum ad Elnbogam subsistere cogebatur. Mille Suecici equites, qui extremo agmini imminebant, plurimos moratores aut ægrotos in castris, ac in itinere interceperunt. Ac constabat hostem per duodecim dies, quibus castra contulerat, duo amplius equorum millia, multosque equites amisisse, magis adhuc imminuto peditum numero, ut captivi ipsi jacturam hanc sex capitum millibus æstimarent.

Wrangelius quoque castra movet. §. 38. Egra jam refectis ruinis, excitatisque novis operibus, tum annona probe firmata erat. Unde hoste digresso VVrangelius quoque cum & cibaria deficere isto tractu inciperent, relictis 1647.
castris sylvam Bohemicam ad Kœnigsvvartæ angustias transit, & apud Planam consedit, qua re- 2. Aug.
gione annonæ, pabulique non parum reperiebatur. Ubi tamdiu subsistere decreverat, quoad pateret, quid consilii hostis capturus esset. Nam si longius in Bohemiam se immergeret, metuendum erat, ne hostis, qui versus Thermas Carolinas processerat, occasionem inde arriperet medium se inter ipsum & sylvam interponendi, ac commercia cum Franconia intercludendi. Unde ut tergum tutum haberet, summopere prospiciendum erat. Enimvero hostis prævertendæ Hostis adversus ipsum progreditur.
Suecorum in Bohemiam irruptioni Elnboga ad Thermas Carolinas, Engelhausam processerat; unde sinuato per montes itinere Pilsenam verterat, Tuschoviæ milliari uno ab isthoc oppido confidens. Ipse Cæsar Pilsenam se contulerat, inde Pragam abiturus lubentibus ducibus, quod aulæ ministri exercitui non parum molesti essent, præreptis commodissimis hospitiis, ac cibariis; quorum tutelæ sex militum millia destinata erant, melius adversus hostem adhibenda. Ita Cæsaris destinata hostem provinciis hæreditariis arcendi in contrarium vertebant, Bohemia à Cæsareo juxta ac Suecico exercitu vastata.

Bavarus avocatoria Cæsaris refellit. §. 39. Inter hæc Bavarus omnes suas legiones lustraverat, solutoque stipendio in sua verba denuo adegerat, non minus atque Royerum tribunum Augustæ præfectum, qui cum legione sua promiserat, nullius præterquam Electoris imperium agnoscere. Et quia Cæsar tum edicto avocatorio, tum privatis literis ductores militesque ipsius ad se pertrahere conatus fuerat, ad eosdem 23. Jul.
literas Monachio datas emittit, quibus rationes in edicto Cæsareo adductas destruit, factique sui denuo justitia demonstrata, ac quod penes Cæsarem non sit imperio hactenus gesto ipsum exuere, eos ad obsequium deinceps continuandum hortatur. Hactenus itaque sic se gesserat, ut Sueci quod de eo quererentur non haberent: quando mox hisce suspicio non levis injecta fuit. VVrangelius ut conventio Ulmensis à Regina firmaretur, diligenter institerat, ne ista statо tempore non exhibita Electori diffidentiæ causa nasceretur; utque ratificatione allata is ad implendas, quæ adhuc restabant, conditiones eo magis urgeri posset. Sed quia ista ob intervalla locorum, aliasque causas tardius adferebatur, ac dies ei permutandæ dictus mox cedebat, è castris ad Egram literis ab ipso petit: si forte Regia ratifica- 15. Jul.
tio ad conventum diem non adsit, ne sinistri quid suspicetur, sed certo sibi persuadeat, eam utique adfore. Interim induciarum leges examussim à se servatum iri. Cui Elector: Suecicos Plenipo- 21. Jul.
tentiarios Osnabrugæ apud suos Legatos eadem pollicitos, quæ ut repræsententur ipse sit expectaturus; nec circa suam ratihabitionem moram fore. Sequenti statim die Reginæ ratificatio VVrangelio reddebatur, de qua jam hostes juxta atque Reginæ ratificatio adfertur.
amici dubitare cœperant. Enimvero Regina nuntium de Bavaricorum propositione læta acceperat, velut quæ ex offensa in Cæsarem, aut ejusdem contemtu proficisceretur, & quod Bavarus suæ magis conservationi, quam Austriacorum studeret, ac Imperium in pristinum reponi statum, quam Cæsaris dominatui obnoxium mallet. Eoque negotium istud succedere cupiebat, quod Bavaricis copiis remotis Cæsareus exercitus non amplius formidandus esset; & hostilitate per 22. Jul.
Wrangelii ad Bavarum super ratificatione armistitii literæ.

VVest-

1647. Westphaliam cessante haut parum Succica arma levarentur. Præsertim cum tractatum eum aversanti Gallorum offensa incurreretur; qui & Comiti Magno Gardio in Gallia legationem obeunti diserte occinuerant; sibi cum Bavaro separatim convenire fas esse salvo cum Succis fœdere. Unus duntaxat scrupulus urgebat, ne iste hoc modo à causa Palatina Sueciam disjungeret, quam ipsa præ reliquis hactenus sustinuerat. Quanquam enim Palatinus Elector parum de Suecia meritus erat utpote adversantia ejus destinatis consilia sectatus; ob communem tamen utilitatem ejusdem salus negligenda non erat, utut ipse ratione parum idonea ad eam tenderet. Unde præter alia id præcipue observari volebat, ne eo tractatu Palatinæ causæ præjudicium afferretur; quam integram remitti Osnabrugam jubebat, ubi Legatis pro ea quantum possent connitendum erat, ne tamen ob eam solam bellum extraheretur. Nam si eadem ab Ordinibus destitueretur, Reginæ soli incassum niti haut placebat. Porro ipsa, ne in sua ratificatione mora esset, tria ejusdem exempla confici jusserat, quæ diversa via ad Wrangelium curabantur. Quod primum adpulerat statim ab hoc Monachium per Benedictum Hornium missum est. Cui injunctum; confirmaret Electori de fida conventorum observatione; tum parem ab illo hoc ratihabitionem reciperet, ac ut quæ restant expleantur moneret. In ea ratificatione sibi reddita nihil quod desideraret Elector habebat, nisi quod Avaugurius narraret, sibi à Kutnero scriptum, haut placuisse, quod eadem Succica lingua esset concepta, alias eandem Ulmensi conventioni congruere. Nec eo secius quæ petebantur Bavarus præstare tergiversabatur; nisi quod à discedente Hornio stipularetur, ut Wrangelius inducias observare pergeret, quod & ipse pro se sit facturus. Causæ tergiversandi hæ adferebantur; Electorem Coloniensem & ejus Coadjutorem Maximilianum Henricum hujus conventionis consortes esse, quos & Regia ratificatio pariter respiceret. Unde necessum esse rem cum hisce communicari, eorumque declarationem expectari. Circa Offenburgum promisso se suo satisfeciisse, sed præfectum obsequi abnuisse. Per Legatos quoque cum Gallis egisse super evacuandis Wurtenbergicis oppidis; qui ad Legatos suos Monasterium rem cum Succicis componendam rejecerint. Ubiquid inter hos convenerit, simul quæ Colonensis Electoris sit sententia, intellexerit. Wrangelio quæ res exigat, responsurum. Addebat, Landgraviæ ratificationem, quæ ex pacto Ulmensi ante tres menses abhinc exhibenda fuerat, nondum comparuisse; quæ non minus atque Kœnigsmarckius Colonensis Electoris ditiones post inducias gravius quam antea urgeat, nullo fere capite ejus pacti servato, cum Wrangelius ipse teitis sit, quam sancte à se, suoque fratre pactis satisfactum sit.

Et Monachium mittitur 24. Jul.

Bavarus ratificationem abnuit. 29. Jul.

31. Jul.

Wrangelius Bavaro respondet. 7. Aug.

§. 40. Isthæc Wrangelio tanto magis inopina accidebant, quod ante octiduum Elector literis suis nulla de his rebus mentione facta Reginæ ratificationem se expectare scripserat, interim suam in promptu fore. Nec dispiciebat, quare super pacto pure concepto, ac rite firmato novi nunc tractatus sint instituendi; aut ad Galliæ declarationem provocari, ad quam id pactum non spectet, nisi qua Sueciæ fœdere innexa sit. Si quæ à Landgravia, aut Kœnigsmarckio contra leges induciarum facta sint, mirum quod non prius ad se querelam Elector Colonensis detulerit, ut quantum in se remedium adferre posset. Nec constare sibi, quare Landgravia ratificationem suam non exhibuerit. Per ipsam porro conventionem Ulmensem licitum Cæsareos oppidis Colonensibus vi expellere, si Elector eos amovere nequeat. Sed nec Regiis vitio posse verti, si sua stativa adversus Cæsareos licita ratione tueantur. Igitur denuo postulabat, ratificationem sibi transmitti, oppidisque VVurtenbergicis Bavarica præsidia deduci, tum conventa hospitia suis cedi operamque dari, ut Aspergæ præsidiarii, qui seditionem induerant inde expellantur. Circa Offenburgo Electoris declaratione adquiescebat. Hisce Elector prolixas literas reposuit, queis præcipue Landgraviam arguebat, velut quæ ratificationem nunquam obtulerit, nec ejusdem exhibendæ diem sibi prorogari petierit; sed contrariis actionibus ostenderit, se illa conventione nolle teneri. Cujus & Legati Monasterii diserte fassi sint, se armis suis otium imperare non posse, nec unius aut alterius Electoris neutralitate rebus suis consuli; sed aut arma secum conjungenda, aut hostilitatem profitendam. Ita sat sibi causarum ratificationem differendi, præsertim cum VVrangelio cautione interim data satis prospectum sit. De Kœnigsmarckio Colonensem apud Gallicos & Succicos Legatos sæpius questum, nec monita defuisse, quæ tamen effectu caruerint. Unde & querimonias ad VVrangelium deferri supervacuum visum, cujus acta notoria hunc latere haut potuisse. Colonensem pro virili connixum, ut oppida sua Cæsareis præsidiis liberarentur; nec ipsum successus defuisse, ni cupiditas patientiam præcurrisset. Nec minus queri Colonensem, Succos uti propere nimis ad Cæsareos vi expellendos ruerint; ita de restituendis ipsi ex pacto locis sæpius licet monitos haut curasse. Quod ipse à Gallis petierit, hospitia intra Licum & Mindelam, inque Aichstadiensi præsulatu sibi relinqui, oppidaque VVurtenbergica, Augustamque, & alia loca in præsenti statu manere, id non ideo factum, ut VVrangelii imperio bellico fraudem faceret, aut eundem præteriret; sed ut Gallorum interpositione ipsius, ac si opus sit Reginæ consensus obtineretur. Et jussi Regis sui Gallicos Legatos cum Succis Monasterii egisse, de quo sine dubio ad VVrangelium perscriptum sit. Cum igitur Rex Galliæ & Turennius, quantum ipsorum interest, suis petitis annuerint; non dubitare, quin & VVrangelius consensum suum additurus, nec cessionem istorum locorum & hospitiorum postulaturus sit. Cum pro præsenti facie belli ne ipse quidem consulturus sibi sit copias dimittere; queis tamen alendis sola Bavaria non sufficiat, ni per has vastitatem suæ provinciæ, quam factis induciis declinatum iverit, inducere velit. Denique quod Aspergæ præsidiarii obsequium exuerint, sibi imputari non posse.

1647.

Electoris replica. 19. Aug.

Cæsarei Tribelam occupant. 6. Aug.

§. 41. Dum ita erupturæ iterum hostilitati præluditur, in Bohemia inimici exercitus denuo castra castris contulerant. Cæsarei quippe Tuchovia moventes, ac Succos versus progressi ex itinere arcem Tribelam triginta dimachis Succicis sub signifero invadunt; quam per unum atque alterum diem machinis verberatam altero demum 7. Aug. assultu post depulsum priorem expugnant. Signifero tamen, qui cum suis in angulum arcis se receperat, venia vitæ facta. Huic arci ut subveniret

1647. niret VVrangelius; valida cum manu equitum peditumque accesserat. Sed cum aditus non pateret, nisi per flumen prealtis ripis, adsistentibus in vicino monte universis hostium copiis; tanti non videbatur ancipitem aleam tentare. Ante istam arcem loco celsiore inter duas sylvas Cæsarei castra metabantur; ex omni parte natura & operibus probe munita. Sic jam iterum eo res redierat, ut illius conditio potior esset futura, cui annona ad extremum supperetet. Et constituerat VVrangelius, quantum posset, ibi pedem figere, quo Bohemia ab utroque exercitu vastaretur. Neque vero Cæsareorum res optimo loco erant, sic ut multi Piccolominei prudentiam deliderarent, ac non pauci duces missione petita ab exercitu discederent. Et ex interceptis literis patebat, ipsum Melandrum, & VVertanum præsentibus offensos consilio bellico non adesse, jactantes, qui Cæsarem in has angustias conjecerint; cum inde iterum educerent. Cui tamen mox paulo lætior fortuna allubescere visa. Sueci quippe turbandis hostium laboribus duas minores machinas sub extremitatem sylvæ collocaverant, quas dum diutius ibi relinquunt, manus peditum arboribus tecta adrepens, ac subito ingruens depulsa statione machinas istas in vallem præcipitatas abripuit; antequam Sueci subvenire possent. Modicus hic successus ad majora tentanda animum addidit. Sueci ex opposito hostis non procul à sylva duo castella extruere cœperant, adpositis quibusdam machinis, eo melius observando istius motui. Sed cum hic è castris suis, unde in oppositos campos despectus erat, observaret, castella ista nondum ad justam defensionem deducta, nec loricam castrorum perfectam, consilium cepit, cum equitatu subito in castra eorum irrumpendi, interim castella ista & adpositas machinas invasurus. Eo fine exercitus ante lucem in vallem & sylvam castris proximam summo silentio eductus ibi tectus usque ad primam horam pomeridianam substitit: & cum à transfugis intelligeret, Suecos eo die magno numero è castris pabulatum abiisse, quod falsum tamen erat; alacris ad destinata exsequenda ruit. Peditatu igitur in valle relicto equites bipartito in celsiorem locum propere enixi, in proximam Suecorum stationem sex legionibus equestribus constantem tanto cum impetu feruntur, ut strenue licet resistentes numero obrutos ordinibus turbatis pellerent, ac decem signa eriperent, sic ut magna aliqua clades imminere videretur. VVrangelius tamen aliique duces mox advolantes fusos restituerunt; ac tam diu hostem sustinuerunt, quoad equestres Suecorum legiones paulatim adessent. Acerrimus inde conflictus duas per horas confertus, utraque parte locum obnixe tuente; ubi Sueci iterum tria signa amisere, totidem hosti eripuere pluribus potituri, ni pleraque hostis in castris suis reliquisset. Hosti cumprimis id commode ceciderat, quod ad pugnam conserendam instructus, ac probe dispositus venisset, Sueci contra rite in aciem se digerendi spatium non haberent; sed prout quæque legio è castris adproperabat, ita manus consertum iret, nec VVrangelio tesseram pro more distribuere vacaret. Durante hoc conflictu pars peditum hostilium memorata duo castella, ac machinas magno cum impetu invasit; quam Sueci plurimis cæsis sauciatisque rejecerunt. Hostilis quoque equitatus turbatis ordinibus repulsus ad peditatum usque suum in sylva consistentem rejiciebatur, absque quo si fuisset, major ipsum clades manebat.

Conflictus ad Tribelam.

12. Aug.

Cæsarei numerum à se cæsorum in majus vulgaverant, ingentem cumprimis lætitiam ob capta tredecim signa testati. E Succicis cecidere Helmoldus VVrangelius, dum fortissime præliatur globo trajectus; Canutus subtribunus; præfecti vigilum Mullerus, & Hornefferus; septem turmarum præfecti; metator legionis unus; tres optiones, signiferi septem, septendecim inferiorum ordinum ductores, gregarii equites centum septendecim. Sauciati tribunus Rabius, qui post ex vulneribus obiit; tres vigiliarum, octo turmarum præfecti, decem signiferi, duo metatores, undecim decuriones, gregariorum centum nonaginta. Quotnam apud Cæsareos ceciderint, nobis haut compertum, nisi quod ipsi faterentur; se ducentos prope desiderasse, quos inter tres subtribuni, ac totidem vigiliarum præfecti, centum insuper sauciatis. Captorum utrinque pauci erant, plerisque in fervore pugnæ cæsis. Sueci Comitem Golnicium subtribunum, præfectum vigilum unum; & aliquot alios præfectos ceperant. Ipsi duos duntaxat præfectos turmarum desiderabant, qui vivi in hostium potestatem pervenissent. Post conflictum hunc utraque pars castris se suis tenebat nulla re suscepta, nisi quod excursores hinc inde se mutuo carperent.

1647.

§. 42. Vereri jam Wrangelius cœperat, ne deficiente annonâ, pabuloque castra sibi primo loco movenda essent; etsi utique in Bohemia hærere constituerat, quod & Regina jusserat. Sed ea cura ipsum levabant Cæsarei, qui noctu magna cum festinatione castris desertis iter Heidam ad dextram à Succicis castris manum instituebant; inde longius adhuc declinantes retrò Planam considebant; tergum Superiori Palatinatui obvertentes, velut Suecos intra sua castra arctius coërcituri; annona pabuloque intercluso. Wrangelius cum suspicaretur Cæsareos castellum ad Kœnigsvvartam inter Egram & Planam situm interceptum ire; illis prævertendis & ipse castra movet, ac cis Planam ad castellum illud tendit. Sed quanquam iter pro virili acceleraret, tamen quia per montana loca incedebat, cum Cæsarei planitiem expeditius transirent, hi illum prævenichant. Heic cum ingruente vespera ad angustias viarum hinc inde consisterent Cæsarei, præcelsum montem sylvis obsitum inter utrumque exercitum sirum tres dimacharum legiones occuparant; equis in sylva relictis in summam rupem enixæ. Quas Wrangelius cum tribus peditum phalangibus invasit, ac undique circumventas in conspectu exercitus Cæsarei, fero ad easdem eripiendas connitente Melandro; penitus oppressit; ac plurimis cæsis Paschovium tribunum; ac præfectos quosdam cum plerisque gregariis cepit; una cum omnibus equis, & octo signis; Sommedam tribunum sauciavit. E Succicis duo centuriones; totidemque optiones cecidere. Quo patrato VVrangelius montem, qui exiguo suis emolumento erat, iterum deseruit. Ercum vereretur, ne Cæsarei, uti jam Egra ipsum discluserant, ita iterum se præterito apud Tæpelam iter Cadenam intersepirent, ne Hammersteinio summo vigiliarum præfecto, quem Kœnigsmarckius è VVestphalia cum aliquot legionibus miserat, ad ipsum via pateret, Tæpelam se conferre constituit, urgente etiam commeatus & pabuli penuria, & quod nullus locus castris magis idoneus foret. Unde noctu eodem abiit, ac inter id oppidum Deusingamque celsiore loco consedit. Cæsarei quoque è vestigio ad latus ipsum secuti, circa meridiem ad modicum

Cæsarei castra movent.

26. Aug.

27. Aug.

Ut & Sueci.

Qui tres hostium legiones cædunt.

Wrangelius ad Tæpelam considet.

29. Aug.

1647. dicum fluentum ex altera oppidi parte labens adpulerunt. Ubi in posterum usque diem quieti constiterunt, nisi quod sat acrem cum Suecis velitationem susciperent. Sed sequenti mane superato fluento ante oppidum Suecis castra opponunt, quæ statim lorica circumvallare instituunt. Cum inde Wrangelius celsiore loco oppidum versus inter utraque castra munitionem excitare inciperet, Cæsarei structa in valle acie cum dextra ala versus castellum istud, & quæ adsistebat equitum stationem duabus legionibus constantem se concitant. Sed quia non solum equitum statio, sed & pedites è castello acriter resistebant, quoad plures legiones Suecicæ adcurrerent, asperum certamen conseritur, quo Cæsarei oppidum versus repelluntur, multis suorum desideratis, quos inter Weierstrasius subtribunus, præfectus vigilum, aliique ductores. Zobelius quoque subtribunus, aliique præfecti & equites gregarii nonnulli à Suecis capti. Apud Suecos Sevvedus Ribbingius Ostrogothicæ legionis subtribunus occubuit, ac pauci alii. In tumultu pugnæ duo signiferi Finnonici per errorem vexilla in medios hostes intulerant, quibus & hi potiti sunt. Videbatur res ad justum prælium processura, Suecico equitatu paulatim in campum procedente, cum Cæsarei ex adversa parte ordinibus instructis consisterent. Sed vespera propinquante horum phalanges oppidum versus retrocessere. Nec eo minus Cæsarei iterum nocte cum quibusdam legionibus equitum, ac selectis peditibus castellum istud tentavere, nondum plane perfectum; sed multa cum cæde, ac vulneribus repulsi sunt. Suecicorum pauci tantum sauciati; quos inter Avaugurio, qui Minister Gallicus apud Suecicum exercitum legioni simul præerat, cum utroque conflictu rem strenue gessisset, brachium duplici globo perfractum. Succi inde editis locis castella, suggestusque extruebant, ac castra muniebant, quod & à Cæsareis factum; machinisque se mutuo infestabant. Tum aperto campo adversos sibi accessus ita prope invicem promovebant, ut vix centum passuum intervallo utraque opera distarent. Nec ulla dies abibat, quin velitandi occasio foret. Toto hoc bello nunquam duo exercitus ita prope à se invicem consedere, & quidem ut illos nec fluentum, nec angustior transitus, sed nuda opera manu excitata dividerent. Unde vix fieri posse credebatur, ut citra pugnam separarentur; id quod tamen paulo post contigit. Cæsarei quippe nulla re amplius gesta castris relictis à Suecis aversi in vetera castra ad Tribelam reverterunt. Eodem die Wrangelius Lutitzam, Mischam, inde Cadenam tendit, ac dimidio ultra hanc milliari Egram versus consedit, auxilia ab Hammersteinio adducta expectans. Qui cum Annebergam attigisset, VVrangelius superato Egra flumine Satzam perrexit, exercituque circum dispositio prætorium in oppido constituit. Hunc finem habuit expeditio Bohemica in tertium mensem extracta, Suecis eo cumprimis nomine gloriosa, quod Cæsareos tertia vice loco cedere subegerint, cum tamen secunda, & tertia coitione Cæsarei propriis è ditionibus copiosa subvectione fruerentur; Suecicis ex hostico commeatus esset contrahendus, numero insuper militum longe inferioribus. Nam initio expeditionis Cæsareus equitatus, quindecim amplius millibus, peditatus novem prope millibus constabat. Et paucis quidem equitibus equi deerant, cum si qui suos amisissent, Melander statim alios suffici curaret, pecunia abunde suppetente, quod Hispaniæ Rex tres uncialium milliones ad hanc expeditionem suppeditasse diceretur. Apud Suecos contra magna equitum pars ad pedes redacta erat. Ac in universo quidem equitatu novem millia, sexcenti quadraginta quatuor numerabantur, quos inter tria amplius millia equis carebant. Peditatus quater mille, quingenta, triginta capita explebat. 1647.

Cæsarei pelluntur.

Cæsarei altera vice rursus muniuntur.

Exercitus hostiles separantur.

8. Sept.

§. 43. Dum VVrangelius cum Cæsareis in Bohemia luctatur, male sopita hactenus cum Bavaro hostilitas resurgebat. Miserat is post absolutos Ulmæ tractatus Gronsfeldium Comitem in Galliam, quo reverso mox inter Cæsarem & ipsum tractatio instituitur componendo inter eos dissidio; quo fine Kevenhullerus Comes & Mendelius Passavii congrediuntur. Leniendæ animorum exacerbationi Cæsar Ratisponæ præfecto injunxerat, ut Bavaricos milites & subditos amice habeat; unde omissa, quæ hactenus sub portis ejus urbis rigide exercita fuerat, inquisitione Bavarici milites magno numero urbem frequentabant. Ac brevi tempore inter eos conventum, formulaque sedecim articulis constans concepta; qui à Cæsare statim ratihabebantur, exceptis quatuor quos ad peculiarem transactionem seponi placuit. Spectabant isti, quantum nobis constat, VVertanum & Sporckium, tum tribunos Creutzium, & Brisigellum Ratisponæ præfectum, queis vehementer irascebatur Bavarus; tum damnum, quod seditiosæ legiones in Bavaria dederant, ab eodem octies centenis florenorum millibus taxatum. Inde Kevenhullerus Monachium profectus multo cum honore recipitur. Fama erat, Bavaricos Deputatos, qui Ulmæ fuerant, hoc negotium ægre tulisse, nec in consilium vocatos, cum de abrumpendis induciis ageretur; qui & ingenue fassi erant, si à Suecis omnes isti infamium deceptorum titulo notarentur, injuriam ipsis haut fieri.

Bavarus cum Cæsare transigit.

§. 44. Transactione illa, quæ à Cæsare Pilsenæ, à Bavaro Monachii firmabatur, hæc continebantur. Conjungeret Elector copias suas cum Cæsareis adversus Suecos in Bohemia tunc grassantes. Abolerentur edicta avocatoria, ac alia declaratione scrupulus Bavarici militis animis eximeretur. Cæsar nulla ratione Bavaricum exercitum ad se pertraheret, ac prius super ejus imperio conventa renovarentur. Electori liceret militem suum Cæsareo conjunctum quotiescunque opus sit ad provinciarum suarum defensionem revocare: quibus & Cæsar, ubi opus fuerit, adversus hostiles invasiones succurreret: qui nec absque Electoris consensu pacem aut induciis cum hoste iniret, (quod Elector vicissim promittebat.) Si ob belli necessitatem Cæsareo exercitui in Bavariam sit eundum, penes Electorem summum ejus imperium foret. Cæsar Bavaro dignitatem Electoralem, terrasque Palatini ex investitura Ferdinandi II. sartas tectas præstaret, prout & inter Cæsarem Regiosque Monasterii conventum est, ac Ordines induceret, ut pacem non alia lege concludant. Sub hac conjunctione exercituum Cæsar unice pacem quæreret ocyus promovendam, cum Elector non nisi ad finem hujus expeditionis bellum gerere possit ac velit. Daret quoque operam Cæsar apud Ordines, ut super controversiis inter se quam primum transigant. Prospiceret Cæsar conjuncto sibi Bavarico exercitui de necessariis citra impensas Electoris, tum & de hibernis in Suevia & Franconia; ac Salisburgensem ad assignatam tributorum portionem

Ejus transactionis contenta. 7. Sept.

1647. nem exsolvendam adstringeret. Electori ob damna hac æstate accepta à Catholicis Ordinibus pensatio fieret; Cæsarque tertiam partem pecuniæ subsidiariæ, ac menstruum stipendium exsolveret. Oppidum ad Aulam Ratisponæ oppositum statim Electori traderetur. Cæsar Bavaricos milites equis, si qui illis destituantur, instrueret, tum pace facta ad Bavarici militis satisfactionem Suevicum, Franconicum, & Bavaricum Circulos seponeret. Excipiebat quoque Elector, ne copiæ suæ adversus Gallos ullo modo ducerentur, nisi ipsi abruptis induciis cum Suecis se conjunxerint; nam cum hisce conclusas inducias se ratihabitione firmasse, easque servaturum se promisisse. Statim post renuntiatas Suecis inducias Elector copias suas, qua commodissime fieri possit, conjungeret tanto numero, quem ratio belli requisiverit. Hoc tractatu absoluto Cæsar edictum promulgat, quo avocatoria sua retractat, ac cum Bavaro super omnibus præteritis tranlactum profitetur; simul ad obsequium huic præstandum milites hortatur abolita anteactorum memoria. Nec minus oppidum ad Aulam Bavaro redditur, ac Brisigellus Ratisponensi præsidio hactenus præfectus, ut ut Cæsari fidelissimus, in Bavari gratiam munere dimovetur. Cæterum ob hanc tranlactionem Cæsarei immane quantos spiritus sumebant, velut hac Bavari conjunctione res Suecorum, qui ne solos quidem Cæsareos numero æquabant, jam conclamatæ essent; præsertim cum rumor jactaretur, Saxonem quoque & Brandeburgicum arma cum Cæsare sociaturos; ac de Gallis mira spargerentur. Bavaricus inde exercitus armis equisque instructissimus circa Straubingam contractus, cis Danubium ducitur, apud Chamum lustrandus ut non amplius obscurum esset, quonam iste iter intenderet.

Cæsaris edictum.

Cæsarei ingentes spiritus sumunt.

Wrangelii destinata.

§. 45. Wrangelius statim atque Bavarus circa ratificationem tergiversari ceperat, monstri quid ali suspicabatur, præsertim postquam exercitum ab eo contrahi inaudiret. Igitur si Elector inducias abrumperet, pro præsenti exercitus sui conditione, tertia equitum parte ad pedes redacta, haut aliud remedium dispiciebat, quam ut in tutum locum retrocedere posset, quoad Kœnigsmarckium, & Hassicos sibi adjungeret, postquam nulla Gallici auxilii spes alluceret, nec constaret, an Turennius unquam in Germaniam reversurus esset. Ista dum animo agitat, à Bavaro literæ per tubicinem adferuntur, quibus induciis renuntiat; addito scripto, quo is hujus facti causas deduxerat, quas ita graves ipse deprehenderit, ut nec Wrangelius, nec quivis alius suum consilium improbaturus sit. Ejus scripti refutatione Wrangelius ad alios rejecta, id tantum responsi per tubicinem reposuit; injuriam sibi fieri, velut ipse Reginæ ratificationem dudum apud se detentam privati emolumenti causa suppressérit, nec nisi elapso prope termino ediderit. Cæterum rem ipsam Numini perfidiæ vindici committebat, nec alios bonos id factum probaturos; addito ut Reginæ ratificatio sibi remitteretur. Wurtzburgensis tamen Episcopus Bavari factum suo loco relinquens Wrangelio confirmabat, se conventis cum ipso, & cœptis semel de pace promovenda consiliis constanter inhæsurum: nec se novo Catholicorum fœderi, quod Monasterii tunc cudebatur, unquam nomen daturum. Eandem Bambergensis Episcopi mentem esse.

Bavarus induciis renuntiat. 18. Sept.

Wurtzburgensis Episcopi constantia.

Wrangelius loca quædam

§. 46. Wrangelius porro cum junctis Cæsaris ac Bavari copiis par non esset, motis castris Prisnicium versus progreditur, non nisi Egram post se, Brixensem arcem & castellum ad Kœnigsvvartam in Bohemia præsidiis infestas retinens. Et Brixensis quidem arcis prælidiarii Bohemiam late excursionibus infestam, ac tributis obnoxiam tenebant, interceptis præter alios, etiam Marazino & Wallensteinio Comitibus cum subtribuno, & viginti equitibus. Egræ præficiebatur Copya tribunus, nuper Corneuburgo in Austria strenue defenso clarus, cui injungebatur, cives juramento adigere, aut abnuentibus arma adimere, numerosis eorundem conventiculis inhibitis. Et quia duces juxta ac gregarii, qui propinqua spe pacem & præmia præceperant, nunc in novos bellorum fluctus abstracti infinitas super inopia querimonias movere incipiebant: Wrangelius à Legatis Suecicis postulabat, idoneam pecuniæ summam dispicerent, qua & necessitatibus militum succurri, & ægrescentium animi recreari possint. Simul proponit, ut inermes equites per Brunsuicenses ac Luneburgicas terras distribuantur, quo armis & equis denuo instrui queant. Et quia Electoris Saxoniæ terra è Bohemia moventi tangenda erat, offensæ declinandæ, ac ut quantum posset innoxius fieret transitus, ab ipso petit, ut mature annona advehatur, ac constituantur, qui exercitum deducant. Qui vicissim postulat, ut is injurias militum à subditis suis arceat, itaque rem dirigat, ne tota belli colluvies ipsius terris infundatur. Addebatur exprobratio; huc rem non fuisse redituram, si Suecici Legati propositas nuper pacis conditiones, cum Trautmansdorfius adhuc adesset, acceptassent. Hinc edicto Wrangelius militibus injungit, ne Electoris subditos ullo modo lædant; latrunculatore hinc inde dimisso, qui vagabundos citra moram laqueo necaret. Per angustias inde ad Presniciam in Misniam progressus Sletam, Glauchamque itinere facto, Ronneburgum attigit. Ubi unius diei quietem exercitui indulsit reficiendæ equorum lassitudini, & ut de hostium conatibus exploraret. Et quia intelligebat; Kœnigsmarckium cum Lamboio luctantem ita brevi accedere non posse, sibi autem his oris diu ob inopiam annonæ subsistere non licere, de itinere in Franconiam suscipiendo cogitabat, quoad isti advenire vacaret, tentaturus, num suscepta cum equitum manu excursione Memmingæ, aliisque per Sueviam locis non sat valido præsidio firmatis subvenire posset: præsertim cum Turennius Rhenum versus movere nuntiaretur. Interim Memmingenses ad expromenda vetera in partes studia, & constantiam adversus Bavari minas, illecebrasque hortatur. Nec minus ejus oppidi præfectum Przimskium ad strenue rem gerendam animat. Et quia inaudierat, Cæsareos de opprimendo Magdeburgo agitare, ejus urbis Senatum per literas monet, sedula circumspectione insidias à se averruncent.

1647. Bohemiæ tenet. 20. Sept. 6. Sept. 19. Sept. 5. Jul. Idem In Misniam tendit. 22. Sep. 27. Sept. 29. Sept.

Bavarus Memmingam invadit. 18. Sept. Idem copias Cæsareis jungit.

§. 47. Ast Bavarus post abruptas inducias quatuor equitum, totidem peditum legiones Memmingam versus misit, isti oppido in potestatem redigendo, quibus grandium machinarum numerus accedebat. Reliquas tredecim legiones Gronsfeldii Comitis ductu, per Straubingam, Chamumque in Bohemiam ire jussit. De consilio suo ad præfectos Gallicos Laungam, Schorndorfum & Heilbrunnam, ipsumque præcipue Turennium perscribit; se haut eo secius cultam hactenus cum Gallia amicitiam servaturum; Nec minus spem sibi esse, Turennium præfectis istis,

1647. aliisque à Gallia dependentibus injuncturum, ne iis quæ contra Succos ſuſciperentur, ſe immiſcecant, aut quidquam infeſti adverſus ſuos ſuſcipiant. Idem ut circa Gallos obſervarent, ſerio ſe ſuis injunxiſſe. Inde ſociati Bavaricis Cæſarei in Succos tendunt, & paulatim anguſtiis ad Pirſuitiam propinquant, ita tamen, ut Cæſarei recta Cadenam & ultra, Bavarici per Deutingam, Engelhauſam, Joachimi vallem & Wietenthaliam progrederentur. Unde Wrangelio viſum iter in Franconiam omittere, ne ipſo ad latus digreſſo Cæſarei recta in Saxoniam Inferiorem tendentes Viſurgim, Albimque flumina in poteſtatem redigerent. Sed cum par hoſtilibus exercitibus non eſſet, longius retrocedendum erat. Ita cum Lipſiæ curam Axelio Lilio commendaſſet, ad-
3. Oct. juncta equitum manu ad excurſiones in hoſtem inſtituendas, intellectis hoſtium deſtinatis è ſexaginta equitibus apud Altenburgum interceptis,
VVrangelius Salam tranſit. Ronneberga Cizam Pegaviamque abit, Salam apud Mersburgum trajecturus. Ubi cum dextrum equitatus cornu jam tranſiſſet, machinis inſequentibus pons frangebatur. Unde neceſſum erat cum reliquo exercitu Naumburgum ire, ac per pontem apud Keſenam iſtum traducere. Ita copiæ inter Butſtadium & Eckardsbergam iterum conjunguntur. Dejectis Jenæ & alibi queis Sala tranſitur pontibus, Vippacum, Langenſaltzam & Mulhuſam proceditur. Butſtadio Fridericus Lœvvius vigilum præfectus cum quatuor dimacharum cohortibus Schvveinfurtum mittitur præſidio ibi firmando; quo & Roſenſchmidius vigilum præfectus cum pari dimacharum numero ſe recipere neceſſum habebat, poſtquam VVinsheimum, & Norlingam penetrare, uti juſſus
19. Oct. erat, non dabatur. Præter Mulhuſam in Eichsfeldiam conceditur; ubi cum rumor eſſet VVertanum cum aliquot legionibus in Sileſiam ire juſſum, ne forte in Pomeraniam quid tentaret, VVit-
VVittenbergius in Sileſiam mittitur. tenbergius cum valida manu eodem mittitur, antevertendis iſtius conatibus, ſimul ut Iglaviam obſidio, quo tunc premebatur, liberaret.

Wrangelius Turennii conjunctionem affectat. 20. Oct. §. 48. Cum VVrangelius per Eichsfeldiam Fridlandam uſque prope Gœttingam perveniſſet, à Turennio miſſus Perronius ipſi occurrit, nuntians, hunc apud Moguntiam cum quinque militum millibus hærere ipſi ſe juncturum. Ab eo jam antea VVrangelius literis poſtulaverat, ut Memmingæ ſubveniret. Sed Turennius ea cum manu ſolus in hoſtem ire verebatur. Cui nec VVrangelius repugnabat, inde adjuncto quoque Kœnigsmarckio & Haſſicis in hoſtem perrecturus. Sed cum hoſte in Haſſiam transgreſſo via ad conjunctionem intercluſa fuiſſet, remiſſo Perronio apud Turennium inſtabat, ut is Bavaro bellum iterum indiceret, Memmingamque liberaret, aut ſaltem eo fine ſe moveret, aliave ratione hoſtem diſtraheret. Enimvero hic nihil ſibi ex aula ſuper belli indictione mandatum excuſare, cui & parum ponderis futurum ſit, tam modicis copiis inſtructo. Et Bavaro hoſtilia adverſus Galliam reſumente hoſpitia ſua per Sueviam, ni ampliori-
VVrangelius Viſurgim tranſit 29. Oct. bus copiis fulciatur, periclitatura. Nec longius ſe progredi poſſe, niſi promiſſa è Flandria auxilia adſint, aut ni accedens propius VVrangelius viam conjunctioni muniat. Cæterum hic Fridlanda movens præter Gœttingam, & Uslariam Viſurgim verſus tendit; quem & apud Huxteram ponte navali tranſit, prætorio Corveiæ ſtatuto, hoc tractu quietis nonnihil exercitui conceſſurus, niſi hoſtium conatus alio traherent. Sed quia intelle-

xerat, Kœnigsmarckium & Haſſicum ducem Ra- 1647.
benhauptium, omiſſo ad Rhenam Lamboio, in Friſiam Orientalem abiiſſe, ne forte hoſtis medium ſe ipſis interponeret, utrique ſcribit, quantum poſſint ad Viſurgim properarent, ut junctis viribus eo efficacius rem gerere queant.

VVanckii adverſus Saxoniæ Electorem conatus. §. 49. Paulo ante fœdiſſimi exempli facinus in Saxoniæ Electorem per Jacobum VVanckium tribunum, fortem alias & bene meritum virum, intentabatur. Hunc aliquot ante annos Elector Gœrlicii obſederat, & ad deditionem adactum contra datam fidem pleraque parte legionis egregiæ, ac numeroſæ exuerat, quam is poſt nullo modo ad priſtinum decus inſtaurare valuerat. Ex quo immortale odium adverſus Electorem idem concéperat, cui explendo jamdudum de intercipienda Dresda conſilium agitaverat. Ante annum fere Dunckelſpulæ ſigniferum ſuæ legionis Andream Hofmannum ſolicitaverat, qui multos per annos Dresdæ egerat, ut ſpatioſa ibi domo vacua conducta ſexaginta milites ab ſe paulatim ſubmittendos ſecreto aleret, aliosque idoneos in ſocietatem traheret. Tum paratis omnibus, condicto die ſe cum trecentis dimachis ſub noctem tacite oppido ſucceſſurum. Porta aperta ſignifer cum ſuis eo rueret, ac vigiles cæderet: mox ſe advolaturum, ac in oppidum irrupturum. Sed id conſilium cum difficilem habere exſecutionem videretur, à ſignifero tunc repudiatum. Nec minus vindictæ libidine ardens, dum VVrangelius in Bohemia adverſus Cæſareos rem gerit, ſemel atque iterum Lipſiam Halamque velut ob privata negotia abeundi veniam fruſtra petiit; quam demum Succico exercitu in Miſniam regreſſo impetravit. Inde clam ſolicitavit, qui ſecum excurſionem facturi eſſent, magna ſpe prædæ oſtentata; ac pertracto in ſocietatem præfecto vigilum legionis prætoriæ Janſchovio, ac ſubtribuno Prunello excurrendi ſolertiſſimo quingentorum equitum catervam ſibi adjunxerat. Prunello fatebatur, ſibi decretum Electorem cum tota familia trucidare. Et cum is reponeret, id Succico duci diſpliciturum, reſpondebat; modo ſemel Dresda potiatur, ſe iſtius iras facile ſpreturum. Addebat, cauponem eſſe prope portam horum conſcium, in cujus ædibus ſui latitare deberent. Vix octo viros pontem penſilem moliri poſſe, qui ne ſubtrahi queat, facile ſe prohibiturum. Id facinus VVrangelius per ſupra dictum ſigniferum altero poſtquam VVanc- VVanckius
kius profectus erat die cognovit; qui ſtatim vali- capitur.
dam catervam citato quantum poſſet curſu inſequi iſtum juſſit, VVanckium vivum aut mortuum reducturam. Ita captus ille in arcem Lipſienſem 8. Oct.
deductus eſt. Eam rem ægerrime ferebat VVrangelius, ne forte irritatus Elector in Cæſaris partes iterum concederet. Unde ut oſtenderet, Reginæ ſibique id facinus diſplicere, VVanckium judicio militari ſiſtendum decrevit. De quo uti Elector intellexit, VVrangelio per literas gratias egit, ac ut pro merito in reum animadvertatur, rogavit. Judicio Oldendorfii habito, quod ſedecim duc- Idem damnatur.
tores, præſide Guſtavo Hornio ſummo excubiarum 18. Oct.
præfecto componebant, reus crimen perduellionis admiſiſſe videbatur, temerata fide publica per Reginam Electori data, ex quo facinore reſpublica non parum detrimenti capere potuiſſet. Igitur pronuntiatum, ut ipſi os corde pectoribus eruto verberaretur, inde corpus quadripartitum totidem rotis imponeretur. VVanckius cum Lipſiæ 21. Oct.
ſententia ipſi prælegeretur, aliam excurſionis cauſam fingere, defenſionem meditari. Uxor quo-

que

1647. què ejus ad pedes Electoris provoluta veniam implorare. Tum & Axelius Lilius apud Electorem intercedere, quod facinus intra conatum subsistitisset, ac iste alias fidam partibus Suecicis operam navasset. Adversus quæ Elector immotus exsecutionem sententiæ flagitare. Sed Wrangelius defensionem haut abnuendam censens, jubebat peritum juris ipsi concedi, qui responsum adornaret, ejusque exemplum tum Electori, tum sibi transmitteret. Ita unus & alter mensis extractus, ac Wrangelio novam expeditionem ingresso de hi sce cogitandi parum spacii relictum. Qua mora interposita demum Wanckius supplicium effugit. Reginæ tamen jussu idem Lipsiæ in custodia detentus, quoad deducto inde Suecorum præsidio liber dimitteretur, diuturna custodia, & amisso tribunatu sat pœnæ dedisse creditus cogitati sceleris, & quod effectui plane non potuisse dari videbatur.

Cæsarei in Thuringiam veniunt.

§. 50. Ast Cæsareus exercitus duodecim equitum, septem peditum millibus constans, quibus à Bavaro quatuor millia equituni; mille quingenti pedites accedebant, è vestigio Suecos per Sylvam Bohemicam insequebatur. Ac initio Cæsarei Annebergæ, Bavarici Snebergæ metabantur. Inde Cizam & Eisenbergam; demum Jenam progrediuntur. Ubi cum duas per septimanas quievissent, Jenæ Salam transeunt; Erfordiam ita prope cum exercitu subeuntes, ut obsidium ejus susceptur videretur. Sed mox Ilmam, Arnstadiumque, ac Gothanum in districtum diffunduntur, qua incedebant omnia fœde populari, etiam frugiferis arboribus citra necessitatem excisis. Ipsi quoque mox inopia, quam rapinis fecerant, premi; pedites frequentes deferere, plurimi equi procumbere. Multos quoque à Wrangelio remissæ, ac Lipsia, Erfordia, & Mansfelda excurrentes catervæ intercipere; sic ut istorum numerus non parum minueretur. Nec minus tamen Succicus exercitus cum inopia conflictari, quæ demum patientiam expugnatura videbatur. Ac si hostis insequi ipsum perrexisset; antequam Kœnigsmarckium Hassosque adjungere sibi, & equites, quorum tria millia quingenti amplius ad pedes descenderant, instruere posset, non solum longius recedendi necessitas afferebatur, sed & turbarum quid, & consternationis inter milites oriturum metuebatur.

21. Oct.

23. Oct.

Hostis in Hassiam flectit.

§. 51. Enimvero hostis in Hassiam flectebat; conjunctioni Gallorum cum Wrangelio impediendæ; an quia Melander odio suo in Landgraviam devastata ipsius ditione litare cupiebat. Sane Suecis lætum accidebat, spatium sibi concedi exercitui reficiendo. Ac manifestum erat; à morte Gustavi Regis nunquam propiori periculo Suecos admotos fuisse, victoriarum suarum fructum amittendi, si Cæsarei acriter ipsis institissent; nullo ad se confirmandum spatio relicto. Sed cum Melander in Hassiam verteret, periti rerum statim inanem ejus expeditionis successum augurabantur, quod nullus adhuc exercitus Hassiam ingressus esset, qui exitium ibi non invenisset ob frequentes arces, angustiasque, ac montes asperos, & agrestes feroces insigni in Principem suam fide, tractandorumque armorum solertia. Interea præfectus vigilum cum quingentis desultoribus à Melandro Magdeburgum missus est, qui recipi se in urbem petebat, ac ut Cæsareis penum ibi struere, transituque uti liceret. Ex quibus hoc & istud decuriones annuebant, admissione intra urbem, quæ potissimum spectabatur, negata. Ita iste qua venerat via remeare cogebatur. Cæsarei per Isenacum & Creutzbergam Hassiæ infusi, præcurrente cum valida equitum manu Montecuculo, late omnia populabantur, Provinciamque pervagati inter Werram, Fuldam & Adranam metabantur, ingentibus tributis ubique extortis. Incendiis grassari incipientes Landgraviæ minæ inhibebant; ni desisterent, pari modo cum præsulatibus VVestphaliæ ad Colonienſem Electorem spectantibus actum iri. Paulo post Lamboius Rhena digressus cum Melandro Gudensbergæ congressus est, postquam copias suas per VValdeccensem Comitatum disposuisset.

1647.

11. Nov.

Wrangelius Oldendorfum recedit.

§. 52. VVrangelius contra apud Huxteram subsistere decreverat, parandis equis è Brunsuicensi & Luneburgica ditione, cum alia ratio non suppeteret; quo nomine cum Ducibus illis tractatus suscepit. Inter hæc comperto hostem flumine Fulda transito in se tendere, & quia alias hoc tractu deficiente annona morari non dabatur, subducendo in tuta exercitui; longius secundum flumen descendere placuit. Igitur motis Huxtera castris Oldendorfum acceditur, ac deductus Huxtera pons ibi iterum struitur. Tum dimissis hinc inde altero Visurgis latere catervis significatur, ne VVestphalica ripa descendant, sed transito Cassellis Fulda, ac VVitzenhausæ VVerra, ad exercitum pergant. Simul à Luneburgico petitur, navigia quæ Mundæ sint, Hamelam deducat, ne hosti, si forte velit, pontis extruendi facultas sit. Inde miles diuturno labore fatigatus, per præsulatum Halberstadiensem, Hildesiensem & Mindensem, tum Brunsuicensi agro inter Visurgim & Leinam, & per Schauenburgicum Comitatum distribuitur. & cum Duces circa suppeditandos equos tergiversarentur, ac cœptam eo nomine negotiationem extraherent, quia res moram non ferebat; VVrangelius denuntiat; ni promtius annuant, necessitatem sibi imponi equos Provincialibus per suos imperandi. Cui fini aliquot tribunos cum bis mille trecentis inermibus equitibus Cellenſi, & Guelferbytanæ ditioni immisit: qui pro rata abs quavis præfectura certum equorum numerum exigerent; si ultro non præstarentur. Et malebant Duces cogi; ne ultro istos subministrasse apud Cæsarem viderentur, neu huic eadem postulandi ansa præberetur. Id quod Ducum Legati ipsi tacite suggerebant, simul innuebant, præfectis Ducalibus clam injunctum, ut istud negotium promotum irent. Hildesiensis quoque præsulatus incolis ea lege adversus excursorum injurias cautum, si septingentos equites equis armisque instruerent. De cætero ne obtentu præstandæ securitatis Provinciales pecunia ex militum libidine emungerentur, acribus edictis inhibebatur. Et quia hostium catervæ VVarendorfo, Meppa, ac Rhena in stativa Suecorum excurrere, Provincialesque tributo emungere audebant, VVrangelius edicto denuntiabat, haut obstante circa captivorum redemtionem pacto; quicunque intra hæc Suecorum hospitia deprehenderetur, nullo discrimine cæsum iri. Idem ut Augusto Brunsuicensi Duci vicissim gratificaretur, ipso perente VVulfsburgo arce præsidium deducit, munitionibus prius dejectis. Simul demulcendo Brandeburgico Comitatus Ravenspurgicus hospitiis ac tributis exemtus. Scilicet ne unus & alter forte Cæsaris solicitationibus aurem præberet. Qui & nuper Curtium Comitem ad Electorem Saxoniæ miserat, in Cæsareas partes hunc denuo pertrahere conaturum, oblato summo in exercitum imperio,

8. Nov.

Copias in hiberna distribuit.

1647. rio, & præſulatu Magdeburgico atque Halberſtadienſi. Et quanquam iſte re infecta diſceſſerat, haut eo ſecius propediem Princeps Lobcovvicius adfuturus Dresdæ dicebatur, qui Electorem ad congreſſum cum Cæſare Leutmericiam, aut alium opportunum in locum pertraheret; ubi plene Saxoni de reſumenda in Succos hoſtilitate perſuaſum iri ſpes erat. Contra Wrangelius, cum Elector conventa pacto inducíarum tributa remitti poſtularet, quod nupero utriuſque exercitus tranſitu Provinciæ ſuæ plurimum detrimenti cepiſſent, rigida exactione abſtinendum, & quam molliſſime agendum Axelio Lilio injunxit, ne forte hoc obtentu ad infeſta conſilia impelleretur. Alias unica ipſi cura erat exercitum reficere, ac per Luneburgicam ditionem equis inſtruere; quod etſi Ducibus illis ſat durum videretur; tamen iiſdem inevitabilis belli neceſſitas ſubinde ingerebatur; & quo magis tergiverſarentur, eo diutius exercitui in ipſorum ditione morandum fore. Nam propoſitum ipſi erat, poſt refectum exercitum ſtatim aſſumto Kœnigsmarckio, & Haſſicis in hoſtem tendere, nec tantum otii eidem concedere, ut copias per hiberna diſponere poſſet; cumprimis ardens à Bavaro ob abruptas inducias vindictam ſumere. Ne tamen per hibernorum otium plane à bellicis actionibus ceſſaretur, Duglaſſium cum mille equitibus ducentis quinquaginta dragonibus mittit, qui Gleichenſteinam Eichsfeldiæ arcem in poteſtatem redigeret; quam à Suecis quondam munitionibus nudatam Cæſarei nuper immiſſo præſidio reparatum ibant. Is ſinuato per Haſſiam itinere dum machinas admovet, ac Fabiano Ferſenio qua acceſſus agendi demonſtrat, tubi majoris globo tergum trajectus Gœttingam lectica deportandus erat. Unde cum nemo eſſet idonea autoritate, qui cœptum negotium perficeret, abductis machinis arx omiſſa; præſertim cum Bavarici non procul in Franconia tendentes jam circa Salzungam coirent,

Gleichenſteina arx fruſtra à Succis tentatur.

9. Dec.

Cæſarei in hiberna diſcedunt.

§. 53. Aſt Cæſarei per Haſſiam hinc inde vagi jam ad Dimelam flumen Warburgi, & circa hærebant; mox retro Fritzlariam, & ad Adranam vertebant; inde verſus Viſurgim Geiſinariam, & Grebenſteinam progrediebantur, velut eo flumine ſuperato Suecorum hiberna irrupturi; nullo alio fructu, quam ut Haſſiam funditus evaſtarent, non modice tamen & ipſi numeris imminuti. Ita poſt exeſam Haſſiam alia ſtativa circumſpicienda erant, Bavaricis præcipue inſtantibus, quibus alias cum Cæſareis parum conveniebat, ut in Franconiam deductæ copiæ hibernorum quiete reficerentur. Unde iſti à Cæſareis digreſſi in Fuldenſem Præſulatum tranſiere, ex itinere Fridvvalda arce, quam ſexaginta Haſſici pedites inſidebant, ad deditionem redacta. Quibus & Wolferſtorfa arx, viginti peditibus cuſtodita citra exceptionem ſe dedidit. Parvis inde itineribus Mœnum verſus movere, ac in Herbipolenſem, Bambergenſemque Præſulatum inſuſi occupatis Meinburgo ac Zabelſteina arcibus, Schvveinfurtum eminus clauſere. At Melander velut ægre Haſſiam deſereret, Fritzlariæ, Corbaci, Franckenbergæ; Kirchainæ complures legiones collocavit, Homburgumque arcem valida dimacharum manu firmavit; quibus legionibus alimenta ex inferiore Haſſia ferro, flammisque extorquenda aſſignantur. Reliquæ in Thuringia ditionibus Altenburgici, Vinarienſis Ducis, ac Schvvarzburgici Comitis, tum Coburgicis, Culmbacenſibus, & Hennebergicis terris immiſſæ. Sedecim legiones

27. Nov.

ſecum retinuit ad Marpurgum expugnandum, in cujus oppidi poſſeſſionem Landgravium Georgium reponere avebat, poſtquam hic Princeps conventionem ſuper Marpurgenſi lite opera Johannis Chriſtiani Boineburgii nuper Caſſellis initam ratam habere abnuerat. Ac oppidum quidem ſat diffuſum, nec ſufficienti præſidio inſtructum facili negotio expugnabatur. Nam edita tribus è ſuggeſtibus murorum ruina quatuorque locis aſſultu dato, Caſſellanus miles in arcem, & vicinas huic ædes nullo damno accepto ſe recepit. Unde Cæſareus miles oppidum irrumpens, rapinis, ſævitia ac libidine cives peſſime habuit. Arx inde acceſſibus, machinis, ac cuniculis tentata; quæ cum celſo ſitu, validisque munimentis vim facile eluderet, ac hiberno cœlo miles laborem ægerrime toleraret, mox obſidio liberata eſt. Munimenta oppidi, portæque, & turres ſubjecto pulvere nitrato dejectæ. Reliquis legionibus digreſſis aliquot adhuc pedeſtres in oppido ſubſtitere, in quas ex arce erumpens Stauffius tribunus haut parum ſtragis dederat. Ita & iſtæ exercitum ſequuntur, nullo operæ pretio facto, ut quæ nec ædes in clivo pontis prope arcem ſitas expugnare valuiſſent, amiſſis aliquot centuriis præfectorum, gregariorumque, & inter alios Reichio ſupremo vigiliarum præfecto. Ac parum aberat, quin ipſe Melander quinque ante eum diſceſſum dies exitium inveniret. Nam Stauffius arcis præfectus cognito iſtius diverſorio apud Danielem Scipium machinas in triclinium direxerat, audito tubis ſignum prandio dari, menſæ cum mox accubiturum conjectans. Sed forte incidentia quædam negotia ut tardius menſæ accederet, effecerant. Ita juſto maturius diſploſæ machinæ; nec eo minus caput & pectus fragmine trabis, quod globus impactus avulſerat, graviter ſauciatus eſt, ut ſanguis ægre ſiſti poſſet. Badenſi quoque Marchioni qui tunc aderat, aliquot dentes excuſſi; excubitori ad januam adſtanti caput avulſum. Hoſpite Scipio globus inter crura medius nulla noxa transvolavit.

1647. Melander Marpurgum expugnat.

4. Dec.

23. Dec.

Melander ſauciatur.

§. 54. In Sileſia ſub finem ſuperioris anni Wittenbergius hoſtem in vicinam Bohemiam propulerat. Inde ad Olaviam regreſſo occaſio naſcebatur copias inſigniter augendi, quod Poloniæ Rex ob ejus Reipublicæ ſuſpiciones mercenarium militem exautorare coactus eſſet. Et jam complures præfecti Suecicæ ſe militiæ offerebant; qui, cum pecuniæ parum eſſet, promiſſis onerabantur, nec ad Cæſarem tranſirent. Igitur è re viſum, poſt firmatam idoneo præſidio Olaviam, cui Gunnius tribunus præficiebatur, exercitum trans Oderam in diſtrictum Namslavienſem deducere, annona abundantem, legionesque per hiberna diſtribuere, quæ acceſſu militis à Polono exautorati numeris gliſcebant. Eo tempore præfectis præſidiorum Suecicorum injungebatur novo vectigali merces Vratislavienſium onerare, decima pretii parte exacta; quod cum hactenus ipſorum commerciis libertas & ſecuritas à Suecis præſtita eſſet, ipſi viciſſim forum in urbe Succico militi, quantumvis rogati, indulgere nollent, cum Cæſareos omni ratione ſublevatum irent. Aſt Montecuculus Comes, cum Succos trans Oderam conceſſiſſe audiret, è Bohemia regreſſus Landshuti primum, inde apud Hirſchbergam conſedit, hoſtili modo omnia depopulatus. Et rumor erat à Cæſare ipſi injunctum, ut diſtrictum circa Polckenhainam, Hirſchbergam, Goldbergam & Lembergam funditus evaſtaret. Cujus & miles inter alia nobile

Wittenbergii geſta.

Montecuculus in Sileſiam revertit.

pra-

1647. 11. Jan. prædium Wulternitzam incenderat; in quo centum octoginta octo homines flammis periere. Inde Munsterbergam progressus Olaviam per insidias intercipere noctu admotis scalis conabatur; sed proditus re infecta Munsterbergam rediit.

In quem Wittenbergius mandat.

Contra Wittenbergius ob udum cœlum, solumque Namslaviam oppugnare prohibitus, cis Oderam regressus Strelenam versus tendit, si qua posset, Montecuculum multaturus; sed qui mature Nimtscham sub montes Bohemicos se recepit. Wittenbergius postquam Clemmium præfectum vigilum valida cum equitum manu misisset, ut arci Brixensi ligna & alia necessaria inferret, Freibergam, inde Reichenbacum pergit. Ubi intellecto Montecuculum in Comitatu Glacensi circa Braunam tendere, raptim cum expedita manu profectus apud Politziam angusto loco catervam hostilem deprehendit, cujus magnam partem cædit, capitque. Per fugitivos excitato tumultu Montecuculus magna cum trepidatione Kœnigsgræciam usque se proripit, aliquot centuriis suorum, ac propria supellectile desideratis. Ei Wittenbergius Nachotum usque insistens, inde Johannisbergam arcem non procul Glacio sitam occupat, centum dimacharum præsidio impositio. Oppelam posthæc invasurum, quam Cæsareus adhuc miles insidebat, Regis Poloniæ respectus, ad quem Oppelensis & Ratiborientis Ducatus spectabat, inhibuit. Unde ea omissa Freistadium regressus; mox Oderbergæ castris raptim munitis consedit, quod alio se conferre, infusis in Moraviam & Bohemiam Cæsareis legionibus profunda luto humus non patiebatur. Montecuculus Succis è Glacensi Comitatu digressis apud Landscronam ad fines Moraviæ stativa posuit, istorum conatus observaturus; mox Strelenam vertit, velut Olaviam, & alia loca Succis infesta tentaturus. Sed eo consilio omisso Munsterbergam; inde Johannisbergam flexit, cujus obsidium dum ob profundas montanis locis nives

5. Febr.

29. Mart. frustra molitur, retro Grulicham in Bohemiam cessit; ubi Pompejus Comes, summus excubiarum præfectus, cum aliquot legionibus ipsi junctus est. Ita auctus copiis in VVittenbergium vadere constituit; qui munimentis castrorum apud Oderbergam confisus, intrepidus ipsum expectabat. Et quia nuntiabatur, illum Ratiboriæ Oderam transiturum, VVittenbergius hosti arcendo isti oppido arcique militem immittit. Ac ne Poloniæ Rex eo facto offenderetur, necessitatem demonstrat, ac ne præsidium oppidanis offeri foret, prospicit. Ita hostis nulla spe rei bene gerendæ, utut jam Freudendaliam prægressus recessit; & Pompejus quidem cum suis Grulicham rediit, Montecuculus Neissam se contulit. Eo hostium motu cognito equites Succici Carnoviæ, Leobschurzii, Olmucii, & Neustadii facta manu postremum hostium agmen profligarunt; inde impedimenta cupidius quam cautius invasere, quod hostium legiones non procul incedentes in ipsos verterentur, ac strenue licet resistentes tandem in fugam propellerent, captis præfecto turmæ, duobus optionibus, & viginti gregariis novem cæsis; quanquam & Succici quinquaginta captivos Eulenbergam pertraherent.

Wittenbergius iterum in hostem movet. 21. April.

§. 56. Porro VVittenbergius Oderbergæ suos nemine resistente refectum ibat: ita Montecuculus suas legiones per munita Silesiæ loca distribuit. Sed ubi siccatæ jam viæ itineri faciendo aptæ forent, VVittenbergius Uratislaviam versus progreditur in campum a canibus dictum, Montecuculi binas legiones quæ Elbingæ tendebant oppressurus. Quæ tamen quadrante horæ ante ipsius adventum à rustico monitæ sub vallum Uratislaviæ se subduxerant, impedimentis plerisque Succico militi in prædam relictis. Eam jacturam paulo post pensabat præfectus turmæ, quem vulgo Valentinum Cæcum vocabant, qui Lignicia longe lateque in ipsam usque Saxoniam excurrebat; ac tunc inter Dessaviam, & Servestam Albim transgressus Novæ-Haldenslebiæ in Magdeburgico præsulatu tribunum Joannem Christophorum Frœlichium capit, Dannebergium occi- 5. Maji. dit, Axelio Lilio frustra equitum manum ad eum persequendum mittente. VVittenbergius inde Aurisii infra Urarislaviam navali ponte Oderam transit, Neumarco cum valida equitum peditumque manu infesto, Uratislaviensibus commercia cum Lignicensibus intercludit. Unde illi in angustias redacti, quod antea abnuerant, per suburbia Succicis forum deinceps præbuere. Aurisii VVittenbergius aliquandiu subsistebat, motus hostium, cujus legiones per munita oppida sparsæ erant, tum mandatum VVrangelii expectans; quæ causa erat, ut obsidio alicujus oppidi se implicare haut consultum duceret. Ubi cum audiret Uratislaviam jam annonæ caritate laborare, eam urbem infestiora iterum spirantem arctius premere intercluſa subvectione instituit. Et glisscente fame spes erat eandem ad neutralitatem acceptandam compulsum iri, cum à VVrangelio in Bohemiam ubi summa rerum tunc vertebatur, se conferre jussus est. Igitur dispositis Silesiæ rebus per Lusatiam in Misniam abiit, Albique inter Strelam & Misenam superato, Egram versus iter intendit, ac dum VVrangelius circa Egram expugnandam satagit, interim ipse arcem Falckenaviam in potestatem redegit, octoginta propugnatoribus inter cohortes suas distributis.

Idem ad Wrangelium evocatur.

§. 56. Post VVittenbergii è Silesia discessum Cæsarei Cæsareis facultas dabatur Olmucenses, longe lateque circumjecta persultantes, locatis per vicina oppida validis stationibus coërcendi. Simul aliquot agrestium centuriæ contractæ, ad messem circa id oppidum corrumpendam. Nec minus Iglavienses circumpositis per vicina loca legionibus arctius inclusi. Cæsarei quoque late jam Silesiam pervagati provinciales tributis emungebant. Cui negotio dum operatur VVurbius Comes Oderam cum valida equitum manu transgressus, in subtribunum Quastium Glogovia pro- 14. Jun. gressum incidit; à quo acriter multatus duobus turmarum præfectis, pluribusque ductoribus & quinquaginta gregariis amissis, ægre Succorum manus evasit. Quastius inde Lignicensium messem plane corrupit; quod cum Valentinus Cæcus oppido erumpens prohibere veller, ipse graviter saucius multis suorum amissis repulsus est. Johannisberga tamen arx in Cæsarcorum iterum potestatem redacta, cujus præsidiarii cum Leobschutzam per montes evadere conarentur, intercluso à Glacensibus itinere in arcem repulsi, post ad deditionem adacti sunt. Succis tunc magnam frumenti vim congerere per otium licebat, quod Montecuculus legiones suas è Silesia ad primarium exercitum in Bohemiam deduxisset. Porro Cæsarei ut Uratislaviensibus, quorum commercia VVrangelius quoque edicto publicato inhibuerat, respirandi facultatem darent, aliquot equitum turmas Strelenæ, Briegæ & Namslæ collocant; Succorum excursionibus Oelsa & Olavia compescendis. Ipse tribunus Avvackius eo fine Bern-

Cæsarei Olmucium & Iglaviam eminus obsident.

1647. ſtadii cum quadringentis circiter militibus conſederat, idem ſimul Succis Olaviam, & Jeltſcham inſidentibus annonam intercepturus. Id haut ferentes Sueci, coactis ſeptingentis quinquaginta ſub Quaſtio ſubtribuno equitibus, quadringentis quinquaginta peditibus Bernſtadium tendunt.

16. Aug. Cæſarei pelluntur. Ingruentibus ante portam occurrit quidem Avvackius, ſed acriter exceptus, & in oppidum rejectus eſt; in quod Succici equites cum ipſo ſimul irrupiſſent, ni dimachæ & ſclopetarii in aditu ſuburbiorum diſpoſiti obſtitiſſent. Subeuntibus mox Succicis peditibus Cæſarei igne ſuburbiis immiſſo in oppidum ſe receperunt. Avvackius etſi defenſionem meditari videretur; tamen media nocte per portam terra obſtructam, eoque Succis incuſtoditam, amotis quæ obſtabant repente erupit, ac cum ſuis Namslam evaſit. Bernſtadio Sueci omnia munimenta detraxere, ut & Strelenæ; qua itidem Cæſarei ſe propipuerant. Trautenaviæ quoque quatuor equitum centuriæ, & pedites aliquot locati erant, ad aditum Succis in Bohemiam intercludendum, ne tributa inde exigere poſſent.

4. Sept. Eos opprimere cum Quaſtius fruſtra conatus eſſet,
10. Sept. mox junctis quingentis equitibus, duabusque machinis, poſt aliquot ejaculationes impetu in oppidum irrupit. Cæſarei in arcem refugi duas per horas reſiſtunt; ſed admotis machinis Succorum arbitrio ſe dedunt. Ita capti duo turmarum præfecti, totidem ſigniferi, tres optiones ac centum quinquaginta gregarii cum quatuor vexillis equeſtribus: centurio inſuper & quadraginta pedites, cum multis equis & impedimentis. E Succis quinque ceciderant. Mœnia heic cum portis diruuntur, arci ignis injicitur, quod operæ pretium non eſſet præſidium heic ponere.

Cæſarei Iglaviam obſident. §. 57. Aſt Cæſarei cum per Schneiderum tribunum meſſem circa Iglaviam prius corrupiſſent, contracta ſub Ludovico Suchio manu id oppidum circumſidere inſtituunt; quo & Bucheimius Comes è Bohemia cum aliquot legionibus ire jubetur. In ſubeuntes Oeſterlingus tribunus oppidi
2. Sept. præfectus eruptione ſemel iterumque facta, obſeſſores non leviter multabat. Ob paucitatem tamen Cæſarei militis ſegnius procedebat obſidium, donec pluribus hinc inde contractis copiis circa Octobris initium vis fieri inciperet, acceſſu ad labrum foſſæ duobus locis promoto, ac cuniculo ſub exterius munimentum acto, Succis quavis vi oppoſita reluctantibus. Inde viginti majoribus machinis oppidum verberatum, jactis ſubinde ignivomis globis, etſi modico cum obſeſſorum damno. Ex altera oppidi parte, quod minus arcte premebatur, Succi quotidianis eruptionibus hoſtem fatigabant, multis captivis in oppidum pertractis; ac parum aberat, quin ipſe Bucheimius in Engelii vigilum præfecti manum incideret. Munimentorum hinc exteriorum pinnacula globis diſſipantur; ſed ſubjecti cuniculi retro in obſeſſores impetu effuſo haut paucos eliſerunt. Aſſulto mox dato ea munimenta irrumpunt Cæſarei; ſed expulſi iterum vallo ſuffoſſo iſtis demum potiuntur non ſine inſigni ſuorum jactura, dum acerrime renituntur Sueci, inter alios ad necem vulnerato tribuno Straſoldo, qui paulo poſt è vulneribus obiit. E munimentis iſtis Cæſarei cuniculos ſub vallum egerunt. Inde edita murorum ruina phalanges velut aſſultum daturæ diſponuntur, ac miſſo tympanotriba, deditio imperatur. Quam obſeſſi abnuebant, quod poſt dejecta mœnia reductus præfixis palis excitaſſent, latamque foſſam, adactis ad opus faciendum oppidanis depreſſiſſent, retro quam magno animo hoſtem expectabant. Simul domus aliquot munierant, ac parietibus perfoſſis conjunxerant, è quibus ſi Cæſarei in oppidum perrumperent, reſiſtere decreverant. Demum & curiam lorica circumdederant, extremi refugii vices ſubituram. De quo cum Cæſarei à transfugis cognoviſſent, omiſſo aſſultu cuniculis remagere ſatius ducebant. Inter quæ apud Cæſareos Cnoringius tribunus, dum vallo conſcenſo aditus oppidi luſtrat, globo trajectus occumbit. Quod fatum paulo poſt & Oeſterlin- 24 Nov.
guin oppidi præfectum manebat; de cujus morte, ſimul obſeſſorum conditione, cum ex decurione, qui cum decem peditibus è ſtatione ſua ad hoſtem tranſilierat, innotuiſſet, Suchius ad tribunum Claudium Benedicti, in quem cura oppidi poſt mortem Oeſterlingi devoluta erat, veterem dum ipſe apud Succos meret commilitonem, miſit, qui extremæ ipſum neceſſitati fruſtra obluctari oſtenderet, ademta omni auxilii ſpe. Qui reſpondit, ſe deditionem honeſtis conditionibus non abnuiturum. Sed cum Bucheimius ut ſuo arbitrio ſe permitteret, poſtularet, iſte mori ſe malle declarabat, quam conditionibus parum honeſtis oppido excedere. Ita Suchio moderante permiſſum ut militari modo cum omnibus ſuis, præter Iglavia deditur. 27. Nov.
eos, qui antea Cæſari militaverant, Glogoviam Majorem deduceretur. Quam tamen conventionem Cæſarei haut ſervavere, pleriſque Succorum ſpoliatis, ac male habitis, ut vix per Bucheimium & Suchium injuria furentis vulgi ſiſti poſſet. Hoc obſidio Cæſareorum mille quingenti ſauciati, cæſive, è quibus Straſoldus & Cnoringius tribuni pedeſtres, Seidevvicius equeſtris, quorum hic à proprio milite, dum nocturnas ſtationes circumeundo hoſtem ſe ſimulat, trajectus eſt. Longe majorem tamen militum jacturam facturi fuerant, ni agreſtium & metalli foſſorum opera ad acceſſus & cuniculos agendos uſi fuiſſent. Succici dimidiam partem præſidii amiſerant, præcipua Oeſterlingi jactura, qui ſi vixiſſet, ad Wittenbergii uſque adventum oppidum defenſurus credebatur, cum nec paratus bellicus, nec annona obſeſſos deficeret. Wittenbergius quippe in Eichsfeldia Wittenbergius in Sileſiam redit. 1. Nov.
à Wrangelio digreſſus, facto per Luneburgicam provinciam itinere, apud Dæmitzam Albim ſuperaverat, inde per Meclenburgicam, & Marchiam in Sileſiam properans, quicquid militum præſidiis oppidorum detrahi poterat, ſibi adjunxerat. Goldbergæ & Hainæ pauci dies quieti conceſſi, recreandis à tanto itinere equis. Inde in Bohemiam ire, ac Iglaviæ ſuccurrere decreverat, depul-
28. Nov. ſis aut alio diſtractis obſeſſoribus. Ac jam Hirſchberga movens Jauram pervenerat, copiis luſtratis longius proceſſurus, cum de amiſſa Iglavia nuntius adfertur. Igitur inhibito itinere, cum, quas ſecum ducebat, legiones magnopere quiete indigerent, nec ingruente hieme quidquam in hoſtem tentare liceret, illas per hiberna diſtribuit, ut tamen ſi opus foret, brevi tempore contrahi iterum poſſent. Ipſe Glogoviæ prætorium ſta-
16. Dec. tuit. Eodem reliquiæ præſidii Iglavienſis quoque adpellebant, ad ducentos pedites, centum equites redactæ. Apud has cum ſuper deditionis cauſis inquireret Wittenbergius, paucitas militum allegabatur, per quam ſtationes prout res exigebat firmare, aut vim ulterius ad extremum licet connixi ſuſtinere haut potuerint. Wittenbergio poſt in Sileſia à Cæſare Bucheimius Comes opponebatur.

10. Nov. §. 58. Wrangelio Bohemia digreſſo, Cæſar Cæſarei tri-

1647. tribunum Lacronium cum tribus legionibus ac quatuor machinis misit oppugnando ad Kœnigsvvartam castello. Ad quod cum accessus agi, ac globi igniti jactari cœpissent, centurio qui præerat territus post segnem defensionem arbitrio se hostium dedidit, ut ut annona in tres menses supperetet, ac paratus bellici affatim esset. Ipse cum præfectis captivitatem subiit, quinquaginta sex gregarii Cæsaris sacramento adacti. In eum centurionem Copya tribunus Egræ præfectus Wrangelii jussu ab hoste redemtum, flagitiique compertum animadvertit. Egram non nisi eminus circumsidere placebat; quo fine aspero decreto provinciales monebantur, ne quid in oppidum inferrent, atroci pœna in eos qui contra fecerint statuta. Et qui Waldsaxæ, ac Kemnathi tendebant Bavarici equites, si quos deprehendebant eò quid importantes, naribus & auribus truncabant. E quibus & Wurtenbergicus Dux Ulricus noctu Ascham vicum oppressit, multisque incolis trucidatis omnia diripuit. Inde ab illis copiis, quæ Kœnigsvvartense castellum expugnaverant, Wonsidela astu occupatur, qua raptim munita, ac intersis vicinis arcibus Libensteina, Wildensteina, Lœvvensteina & aliis, arcte includebantur Egrani, per concædes quoque obstructis viis in Palatinatum & Bohemiam ferentibus. Qua tamen Ulrico Wurtenbergico digresso obsidentium numerus imminutus erat, Copya monente Axelius Lilius, ut isti oppido annona inferretur, sexcentos amplius equites Schvveinfurto ac Lipsia Erfordiam contrahit, qui ductu Christiani Clemmii per Curiam Variscorum Egram profecti sunt. His Copya, adjunctis suis equitibus, ac centum peditibus, duabusque machinis, diserte injunxerat, ut Mitterteichæ inter VValdsaxam & VVonsidelam considerent conjunctioni hostium impediendæ, interim per minutas catervas pecora Egram compellerent. Sed illi ad VValdsaxam diutius hærentes hosti spatium dabant, ut sexcentos equites, ac nonnullos dragones contrahere posset. Ita isti re infecta, & ne unico quidem ex hoste intercepto recedunt, pauculis duntaxat pecoribus Egram deductis. Ejus conatus irritum eventum Copya in discordiam præfectorum conferebat, quod non adesset, cujus autoritatem cæteri sequerentur; qui & in regressu viginti ab hostibus interceptos desiderabant. Circa idem tempus subtribunus Quastius ex Inferiore Silesia in superiorem tendens inter Leobschutzam & Neussam Gerlingcofskium tribunum cum tota sua legione deprehendit; cui statim in fugam effusæ ita acriter Sueci insistere, ut ipse tribunus cum subtribuno & quinquaginta equitibus ægre evaderet, cæterorum plerique cæsi, duo turmarum præfecti, ac quinquaginta gregarii capti.

castellum ad Kœnigsvvartam recuperant. 13. Oct. 15. Oct.

Egra eminus circumsidetur.

1. Nov.

17. Nov.

20. Oct.

Cæsarea legio opprimitur.

§. 59. Circa finem superioris anni VVilhelmus Saxoniæ Dux inducias inter Cassellanos ac Darmstadienses conciliare sategerat, misso Cassellas Bruschenckio, ubi istarum leges jam scripto concipiebantur. Nec eo minus exacerbatis animis per mutuas excursiones se carpere, ac Darmstadiensis quantum poterat copias firmare; spe quoque de Lotharingi auxilio concepta, qui postquam tractum Transrhenanum qua in Belgium vergit ingenti pecuniæ summa emunxisset; isti subventurus dicebatur. Quo fine pons navalis inter Confluentes & Andernacum strui cœperat; etsi post iste Dux alio vertebat. Contra VVrangelius Kœnigsmarckio è Superiore Suevia dimisso injunxerat, Cassellanæ qua opus foret adversus Darmstadienses auxilium ferre. Qui apud VVertheimum superato Mœno in itinere VVolfgangum Julium Comitem Hohenloicum cum quatuor turmis Salmunsteræ opprimit, ac gregarios legionibus suis admiscet. Inde in Superiorem Hassiam progressus Kirchainam accedit, quadringentis peditibus Darmstadiensibus infestam; ubi Geisius cum parte Hassicarum copiarum ei jungitur. Excitatis raptim suggestibus oppidum sedecim machinis verberatum; ac eodem adhuc die Darmstadienses ad deditionem sine exceptione adacti. Captivos machinasque Kœnigsmarckius & Hassi inter se divisere. Inde in VVestphaliam ac Inferiorem Saxoniam progressus copias suas per hiberna disposuit. Ad quem paulo ante Elector Saxoniæ scripserat, ut vim à Genero suo abstineat, de quo & Torstensonius, dum Eulenburgæ de induciis agitur, pollicitus sit; præsertim cum jam Osnabrugæ super ea controversia componenda quam maxime satagatur. Eodem argumento & idem ad VVrangelium literas dedit. Et sane quod Cassellanam viribus prævalentem conspiceret Darmstadiensis, inducias cum illa solicite affectabat, sed quas illa rebus ob Ulmensem conventionem non parum mutatis, repudiabat, validam expeditionem in istum meditata. Cæterum eo tractu tunc nihil memorabile gestum, nisi quod Hassi mense Februario Niedeccam arcem Neoburgico præsidio infestam per insidias occuparent, ad Coloniensem præsulatum tributis subjiciendum valde opportunam. Porro imminentem à Cassellana tempestatem ut averteret Darmstadiensis, Ebersteinium Comitem, & Joannem VVilhelmum Schæferum ad VVrangelium misit, qui significarent, se inducias in leges à Cassellana cupitas subscripsisse, oblata cessione non spernendi terrarum tractus. Addebantur preces, Landgraviam ad eas conditiones acceptandas permoveret, ac Kœnigsmarckium hostilia inhibere juberet. Id quod facturum se VVrangelius recipiebat: idemq; Duglassio in Sueciam abeunti, ut Cassellas divertere, injungebat, Landgraviæque demonstraret, quantum damni atque impedimenti causæ communi ex eo dissidio oriretur in cognatum Principem versis armis, quæ alias paci accelerandæ multum momenti adferre poterant. Ast Cassellana, quæ Darmstadiensis offerret jejuna esse respondebat, ac inane ludibrium, cum omni modo ab eodem id agatur, ut externa arma in Cassellanam ditionem pertrahantur. Unde & sibi ad vim fuisse confugiendum. Honori tamen VVrangelii se daturum, ut si Darmstadiensis Inferiore Comitatu Cattimelibocensi, qui quondam ad suam Domum spectaverit, decedat, æquis legibus inducias cum ipso initura sit, causa Marpurgensi interim Osnabrugæ de sententia Regiorum Legatorum transigenda. Nec eo secius ipsi Darmstadiensi de induciis plane abnuebat, quod mallet florentibus Suecorum armis rem plane componi, quam temporariis pactis litem produci.

1647.

26. Febr.

Kirchainam capit.

1. Mart.

4. Mart.

12. Mart.

Hassi Niedeccam capiunt.

Super conciliandis Cassellanis ac Darmstadiensibus frustra agitur.

26. April.

Kœnigsmarckii & Hassorum acta.

§. 60. Sed nec Landgraviæ cum Colonienſi Electore latis conveniebat. Firmaverat hic inducias apud VVrangelium per Dietericum Landsbergium, uti supra diximus. Eadem apud Griesheimium, quem VVrangelius ad ipsum miserat, repetebat, addito, spem sibi esse subditos suos ex hisce induciis fructum capturos; ac Cæsareos ultro oppidis suis excessuros. Inde per omnia sua præsidia de hostilitate adversus fœderata Regna ac Cassellanam omittenda solenniter promulgat, approbante quoque majore Capituli parte; eandemque declarationem Landgraviæ significat, adjuncto

Colonienſis Elector armistitium accepit.

Kœnigsmarckius Cassellanæ auxilio venit. 22. Febr.

5. Maji.

1647. junctо catalogo propriarum legionum, ac infessorum ab hisce oppidorum. Simul ut suos ad con-
5. Maji. ventum super moderandis tributis ableget postu-
25. Maji. lat. Idem paulo post Coadjutoris Maximiliani Henrici ratificationem exhibebat, rogans ut à Wrangelio Deputati ad Kalendas Junias cum suis congrediantur, idemque apud Landgraviam sua autoritate obtineat, ut sui subditi per hasce indu-
Idem de Hassis quæritur. cias levamenti aliquid sentiant. Nam etsi spes sibi fuerit Hassos hostilia omissuros; sensisse tamen præter alia infesta acerbam tributorum exactionem haut remisisse. Quæ res statim ab initio Electoris animum asperaverat; præsertim cum ad conventum, quem super moderandis tributis Monasterii haberi Wrangelio placuerat, à Cassellana nemo compareret; eoque idem conventus in irritum caderet, postquam per quatriduum à Wrangelio missus Petrus Brandius, & Colonienses Deputati frustra Hassicos expectassent. Quam rem Sueci ægre ferebant, quod constaret, Hispanos apud Electorem super abrumpendis induciis acriter institisse, ac Archiducem Leopoldum VVilhelmum Belgii tunc Gubernatorem auxilium illi liberaliter obtulisse. Eoque metus erat, ne Colonienſis resumtis armis denuo Cæsareis partibus accederet, quod ditiones ipsius non mitius, quam aperto bello per Hassos tributis premerentur.

Cæsarei Westphalia decedere nolunt. §. 61. Porro Colonienſis statim atque induciis subscribere constituisset, ab Ottone Christophoro Sparrio supremo Vigilum præfecto postulaverat, ut Cæsarea præsidia omnibus ipsius oppidis amoveret, quæ proprio deinceps milite tueri velit. Atque is Eiskircham, Zonsamque dejectis prius munimentis, aliaque trans Rhenum sita loca deducto milite deserebat. Cæterum quæ cis Rhenum in VVestphalia à Cæsareis insidebantur oppida, non modo retinebat, sed & quæ Electoris milite firmabantur, in potestatem redigere conabatur; id quod circa Dorstenam ei succedebat. Id oppidum ut in potestate haberet Elector, quinque equitum turmas miserat, cum mandatis ad præfectum, ne absque peculiari suo jussu alterius imperio obtemperet. Hos Sparrius in itinere occurrens secum retinet, ac una cum illis recta Dorstenam pergit, ubi, quod præfecto de mandatis Electoris nihil constaret à Sparrio suppressis, citra tergiversationem intromissus est. Inde convocatos præsidiarios interrogabat, num hoc oppidum in obsequio Cæsaris retinere velint; ac plerisque annuentibus reliquos ad Electorem provocantes ejiciebat. VVarendorfo cum Cæsarei ut excederent in procinctu essent, mandato Trautmansdorfii accepto ibi subsistebant; tum Paderbornæ ac Vechtæ obnixi inhærebant.

Kœnigsmarckius Vechtam obsidet. 17. April. 3. Maji. §. 62. Hos Vechta ut ejiceret Kœnigsmarckius, copias suas quiete refectas apud Mindam lustrat, inde recta ad id oppidum ducit. Cujus obsidio inter alia cumprimis memoratu dignum accidebat, quod dum pedites nonnulli exteriore fossæ lorica hostium stationem expellere jubentur, hæc confestim ad pontem quo fossa transibatur properaret, quam Succici è vestigio insecuti, dicto citius in vallum enituntur. Hi cum subveniri sibi clamarent, ac spes impetu expugnandi oppidi foret, Kœnigsmarckius plures eo penetrare jubet. Sed accurrentium multitudine fractus pons eos, qui jam transierant, extremo periculo exponebat. Hi ut exitio eripere se possent, cæteris à labro fossæ prius recedere non licebat continua displosione hostem submoventibus, quam illicis fossam è vallo gradum retulissent. Etsi par fere hosti periculum, qui in summa valli lorica intectus stabat. Eo conflictu decem è Succicis occisi, aliquot sauciati; præcipua Brandeshagii tribuni jactura. Inde exteriore fossæ lorica potitus Kœnigsmarckius tres vineas per fossam ad vallum egit, simul dimidiam amplius oppidi partem ignibus injectis cremavit. Nec eo minus Archæ Comes oppidi præfectus interritum se ostendere, ac literis ad Sparrium scriptis jactare, ab omnibus rebus abunde se instructum. Nam persuaserat sibi Kœnigsmarckium hoc audito infecta re obsidium soluturum, ac ad VVrangelium abiturum, à quo huncce avocatum ex interceptis literis se cognovisse hostes sparserant. Sed cum iste haut desisteret, quingentis insuper equitibus, octingentis peditibus a Landgravia auctus, & jam vineæ vallo propinquarent, præfectus oppidi ut universo præsidio excedere liceret, postulabat. Id cum 14. Maji. abnueret Kœnigsmarckius, ac opus strenue urgeret, mox in vallum impetum daturus, Archæ Co- 16. Maji. mes in has demum leges oppidum dedit, ut ipse Et capit. cum ductoribus eorumque supellectile Hammum deducatur, quingentis gregariis cum septem vexillis in potestate Suecorum relictis. Oppidum expugnatum ut sibi traderetur Colonienſis Elector postulabat, aut ut saltem ministri ipsius in functiones solitas reponerentur: tum ut tributa minuerentur, ac VVarendorfo vis abstineretur, quod spes esset Cæsareos inde amovendi, qui Colonienſi milite mixti præsidium ibi agitabant. Kœnigsmarckius de cedendo oppido ad VVrangelium, de minuendis tributis Monasterium rejicere, cæterum ministros Electoris munia sua libere exercituros. VVarendorfo se vim abstenturum, modo ne præsidiarii è circumjecta regione tributa exigant. Quod ne fieret Electorales Deputati curaturos se recipiebant. Kœnigsmarckius inde dilatandis per VVestphaliam Succicis stativis Furstenaviam invasit, quam & paucos intra dies Ut & Furvi adhibita, ad deditionem adegit. Qua capta stenaviam. 24. Maji. VVarendorfum confidens, nonnihil quietis co- 1. Jun. piis suis indulsit. Inde cum frustra super neutralitate cum Francisco VVilhelmo Osnabrugensi Præsule tractatus agitasset, VVeidenbruggam pe- Et Weidentiit, quam admota per quatuor septimanas omni bruggam. vi demum ad deditionem compulit, ea lege, ut Reumundus subtribunus cum omnibus præfectis 5. Jul. & militibus, præter eos qui Succis antea militaverant, quorum ducenti erant, simul armis ac impedimentis Siburgum deduceretur. Sed quia vexillorum mentio in deditionis pacto facta non erat, his abreptis plerique gregarii sacramento se solutos arbitrati apud Suecos remansere, ut è septingentis non nisi centum sexaginta discederent. Id oppidum quod longius à reliquis Suecorum præsidiis remotum esset, subrutis munimentis à Kœnigsmarckio post deseritur. Ita totam hic VVestphaliam terrore afflabat, in quem quæ apud Siburgum consistebat Cæsareorum manus nihil ausa Lamboium è Belgio in subsidium expectabat. Inter quæ & Hassi Pollemi, non procul 7. Maji. Colonia, cohortem peditum Cæsareorum integram interceperant.

Landgravia Darmstadiensi complura loca eripit. §. 63. Dum hæc in VVestphalia geruntur, Cassellana Darmstadiensem, proxeneta VVilhelmo Duce Saxoniæ, peculiarem tractatum aut inducias frustra captantem, vi aggressa fuerat ductu Caspar is Cornelii Mortaignii, quem nuper missione à Regina obtenta copiis suis præfecerat. Is Cassellis 8. Maji. mo-

1647. movens primo Merloviam arcem triginta peditibus infeſſam nullo negotio in poteſtatem redigit. Grunberga diffugiente mature præſidio ultro portas pandebat. Fridberga inde petebatur; quod
10. Maji. oppidum Haſſi aſſultu expugnabant, duorum duntaxat militum jactura, Cæſareis in arcem refugis; quæ & injectis aliquot globis ignivomis citra exceptionem ſe dedebat. Tribunus Reiffenbergius Francofurtum dimiſſus, tradita tamen prius Reiffenberga arce; gregarii centum ſexaginta Haſſicis cohortibus admixti. Inde in Haſſiam
21. Maji. regreſſus Kœnigsberga, ac Blanckenſteina arce, ac in ea ſexaginta peditibus potitur; quarum illa incenſa, & arx pulvere pyrio disjecta. A Landgravio quoque Erneſto octoginta pedites Gieſſa progreſſi cæſi, captive. Darmſtadienſis cum inferiorem ſe armis videret, Smalcaldiam oppidum, præfecturamque, tum dimidiam partem ditionum, quæ in controverſiam veniebant, Caſſellanæ offerebat. Quas conditiones illa adſpernata ad inferiorem Comitatum Cattimelibocorum animum adjecit. Quo fine Mortaignius Hohnſteinam arcem non procul Schvvalbaco
1. Jun. ſubigit. Qui & nullo negotio Fano D. Goaris, ac Caſtello Cattorum Reinfelſæ oppoſito potitur, Darmſtadienſibus ob terrorem defenſionem haut auſis. Cauba tamen acriter reſiſtebat, donec cuni-
22. Jun. culis adactis demum cederet. Palatium quoque medio Rheno ſitum admotis demum machinis ſe dedit. Aſt qui Rheinfelſam inſederant, omnibus viribus ad eam muniendam incumbebant, cui & Mortaignius exercitum, quem ad Veſaliam Supe-
27. Jun. riorem trans Rhenum duxerat, admovebat, ac oppugnationi neceſſaria parabat, obſeſſis contra continuo ex arce fulminantibus. Huic, dum propius adequitat ſitum loci penitius inſpecturus,
Mortaignius cadit. 29. Jun. globo majoris machinæ crus abreptum: quo vulnere per imperitiam Chirurgorum poſt aliquot
8. Jul. dies extinctus eſt. Ad quam arcem dum ſatagitur, inter Caſſellanam & Darmſtadienſem ſuper induciis in aliquot ſeptimanas tranſactum eſt; ubi inter alia convenerat, ut illa arx earum initio Caſſellanæ ultro traderetur. Iidem Haſſi inter hæc non procul Duſſeldorfo ducentos pedites Cæſareos dum Rhenum tranſire conantur oppreſſerant, & Gœtzio ſubtribuno cum pleriſque cæſis, reliquos captivos abduxerant. Iidem & apud Durenam quadringentos pedites Cæſareos in fugam dederant, dimidia eorum parte cæſa, aut capta.

Electot Colonienſis inducias abrumpit. §. 64. Enimvero præter ſpem bellum in Weſtphalia recrudeſcebat, quod inter alia Kœnigſmarkium impediebat, ne in Bohemiam, quo à Wrangelio evocabatur, proficiſci poſſet. Quæ res diſſidio cauſam inter duces iſtos præbuit, Wrangelio vim imperii ſpretam querente, Kœnigſmarckio reponente; ſe digreſſo res per Weſtphaliam peſſum fuiſſe ituras, hoſtibus poſt ex ea Provincia Suecorum terga infeſtaturis. Quæ ratio & Reginæ probabatur; vel ſerio, vel quia offenſæ anſam præbere nolebat viro tam egregie merito; & quo ſua arma carere non poterant; & cui ſi Suecorum militiam exuere placuiſſet, apud Cæſareos lautiſſimæ conditiones patebant. Eadem quoque Wrangelio demulcendo per literas poſtulabat, ne quæ contigiſſent ad unguem exigere velit, neu ad præſentem Reipublicæ utilitatem acta in diminutionem imperii ſui acciperet. Simul Legatis ſuis Oſnabrugenſibus mandat, iſtorum ducum animis iterum conciliandis operam dent. Etſi Wrangelius contra cenſeret, Kœnigſmarckium melius facturum fuiſſe, ſi Weſtphaliæ rebus Caſſellanæ commendatis, antequam Colonienſis inducias abrumperet, in Bohemiam ſe contuliſſet, ut Cæſarei toties offerente ſe occaſione profligari poſſent. Quo facto Bavarum & Colonienſem inducias haut fuiſſe abrupturos, velut qui omnia ſua conſilia ſtatu primarii exercitus metiebantur. Bello renovando cauſam aut prætextum præbebat, quod Colonienſis, induciis non ita pridem Ulmæ concluſis, renuntiaret. Rationem allegabat, quod Kœnigſmarckius ipſius militi tributa, & alimenta ex tractu Amaſano, Monaſterienſi Præſulatu, & Pirmontenſi Comitatu, in quæ nuper copiæ Sueticæ deductæ ſint, intercepiſſet; id quod communi inducarum indoli, per quam omnia in præſenti ſtatu manere debeant, ac diſertis verbis pacti Ulmenſis repugnet. Quodque ejuſdem miles ſub ipſas Monaſterii portas hoſtili modo prædas egerit; Saſſenberga quoque arce, quam Colonienſis duntaxat miles inſidebat, occupata, & munimentis firmata. Caſſellanam præterea tractatibus pacis in ſuam ſatisfactionem talia depoſcere non veritam, quæ à ſe ſalva exiſtimatione, & conſcientia præſtari non poſſint. Quæ nec ullum ipſi ex induciis fructum conceſſerit, nulla tributorum moderatione facta, nec Deputatis ad conventum à VVrangelio Monaſterium indictum miſſis. Quin per Legatos ſuos declaraſſe; ſe nolle circa tributa certis limitibus circumſcribi, ſed eadem ex uſu rerum ſuarum intenſuram aut remiſſuram, non citra contumeliam addito; ſi ſublevari Provincias ſuas ipſe velit, proprium militem exautoraret; ſcilicet ut ſuæ Provinciæ Haſſorum libidini expoſitæ forent. Eas rationes per literas Bonnæ datas Sue- 1. Aug.
cicis ducibus exponebat, è quibus conſtare cenſebat, ſub infructuoſo ſibi inducarum vocabulo Suecos Haſſosque id agere, ut oppida & Provincias ipſius ſubigant. Sed nec Reginæ ratificationem elapſis jam quinque conventis menſibus uſquam comparuiſſe. Unde nihil ſupereſſe ſibi, quam naturali lege permiſſam defenſionem ſuſcipere, & à Cæſare oblata auxilia non repudiare. Eodem argumento quoque ad Landgraviam literas dabat.

Kœnigſmarckii reſponſum. 10. Aug. §. 65. Kœnigſmarckius ad ea, quæ ſibi objiciebantur, reponebat: Haut quaquam tributa ſe ex propriis Electoris ditionibus intervertiſſe, quin potius edixiſſe; ut Præfectis Electoralibus iſtorum exactio pro lubitu relinqueretur. Pirmontenſem arcem jam ante annum, & antequam de induciis mentio fieret, à ſe occupatam, ac ejus poſſeſſionem VValdeccenſibus Comitibus eandem ſibi vindicantibus conceſſam. Quæ apud Monaſterium prædas egiſſe arguantur, catervas fortaſſe è Cæſareis fuiſſe; aut ſi è ſuis fuerint, id ſibi vehementer diſplicuiſſe: eas excurſiones ſeveris edictis prohibuiſſe, in deprehenſos animadvertiſſe, tutelari milite paſſim diſtributo illis obviam iviſſe. Qui læſi fuerint, ad ſe querelam debuiſſe deferre; ſi ipſe malo mederi abnuiſſet, tunc demum id factum ſibi imputari potuiſſe. Nullo modo militem in expeditione ita coërceri poſſe, uti qui mœnibus clauditur. Ob privata autem militum delicta, vetantibus ducibus patrata ſtatim inter amicos extrema tentare, ac hoſtilia induere iniquum eſſe. Saſſenberga non aliter ſe uſum, quam ſervando ſuo commeatui adverſus pluvias; quo fine arcem modica lorica circumdederit, ac ſuum militem impoſuerit, Electoralibus militibus inde nequaquam ejectis. Nec longius una nocte ſuam ſtationem ibi ſubſtitiſſe, excitatis operibus ſtatim iterum ſolo æquatis. Juſtius ſe de Paderbornenſibus præſidiariis queri poſſe, qui

Ele-

1647. Electoris jussu tributorum Cæsareorum exactionem è Suecicis hospitiis promoverint; ex quo oppido etiam Cæsareæ catervæ, queis ibi suffugium præbitum, suis non parum damni dederint. Nec Landgraviæ deerant, quæ responderet. Postulata sua Osnabrugæ, velut abrumpendarum inducia-
Landgraviæ responsum. rum causam absurde adduci. Per Ulmense pactum se non diserte ad moderanda tributa, sed ad conventum duntaxat super illis adstringi. Nec eo minus tam in Colonienſi, quam Monasterienſi Præsulatu plurimum de tributis remisisse. Tum & in congressum, ob incidentia negotia paululum dilatum consensisse, ac ab Electore loci temporisque designationem expectasse. Quin amicitiæ stabiliendæ causâ jam legationem ad ipsum destinasse, ni de mutato ejusdem animo comitare cœpisset. Id vero armis suis maxime exitiosum, si Cæsarei, professi hostes, & Colonienses incerti amici, ex Hassicis hospitiis majora tributa quam sui exigant, ipsiusque copias in angustum redigant. Ac revera expulsionem Cæsareani, imminutionem Electoralis militis præsentissimum fuisse medium temperandis tributis. Ac serio sibi fuisse decretum, tracto in Westphalia hoste Provinciam illam maxima onerum parte levare. Denique haut statim fas fuisse inducias abrumpere, etti congressu habito tributa ad ipsius placitum remissa non fuissent.

Hostilia resumuntur. §. 66. A verbis mox ad manus perventum, dum Colonienses Cloppenburgi complures Suecicos milites intercepere; qui & irruptione in Hattiam facta quatuor pagos incenderunt, multos diripuerunt magno pecudum numero abacto. Contra Hassorum quingenti Novesio progressi Brielam oppidum scalis admotis captum diripuere, militis quoque Electoralis in arcem refugi equis & impedimentis potiti. Inde Paderbornam aggredi instituunt; quo fine Landgravia Kœnigsmarckium
Hassi Paderbornam obsident. auxilium poscit. Qui grandiores machinas, ac militem ipsi se commodaturum pollicebatur, quoad Vinarienses legiones composuisset. Nam eo facto sibi cum omnibus copiis, quas contrahere possit, ad Wrangelium acriter instantem in
24. Aug. Bohemiam abeundum. Unde & statim superato Leina flumine Paderbornam accedit, ubi acriter resgerebatur, Præfecto oppidi Bertramo Movillio subtribuno fortiter resistente, cæsis Uffelio subtribuno, compluribus centurionibus & aliis. Qui & ita aditus omnes obstruxerat, ut sine multa cæde irrumpi non posset. Nec eo secius Hassi sub ipsa mœnia penetrare, ac cuniculos agere, ut parum ab oppido capiendo abessent, cum de Lamboji in Frisiam Orientalem irruptione nuntius ipsos juxta ac Kœnigsmarckium ad servanda sua
Lamboius in Frisiam irrumpit. hospitia eodem avertit. Lamboius enim, qui aliquamdiu Coloniæ Lotharingi copias expectarat, cum has apud Hispanos in Belgio hærere videret, summa cum diligentia militem colligebat, promulgato etiam Cæsareo edicto, quo Electoris Colonienſis copiæ ad Cæsaris sacramentum evocabantur. Quo tamen opus non erat, cum paulo post Elector aperte in Cæsaris partes iterum transiret, ac militem suum sane non invalidum Lamboji imperio subderet. Ita hic insigni manu succinctus Paderbornam non recta via, sed impressione alibi facta liberatum ibat Frisiam Orientalem invasurus, præcipuum Hassicæ militiæ firmamentum: qua occupata per Oldenburgicum Comitatum in Bremensem ditionem irrupturus credebatur. Eo animo primum circa Monasterium adpulit, unde Sparrium cum quindecim equitum centuriis, ac peditum manu recta per Rhenam Frisiæ, immisit; qui castellum Weimerense incassum tentabat, quod Hassi apertis catarrhactis circumjectum agrum aquis submersissent. 1647.

Sparrium è vestigio Lamboius secutus post duo 24. Aug. castella occupata Strickhusæ obsidium circumponere parabat, exploratoribus undiquaque dimissis, qui de Kœnigsmarckii motu referrent, ex quo ipse consilia in futurum capturus erat.

Rum Suecis & Hassi invadunt. §. 67. Is Lamboji conatus Hassios juxta ac Suecos non mediocriter turbabat. Nam præter opima Frisiæ hospitia, si destinata successissent, Cæsarei maritimum iter auxiliis Hispanicis patens à tergo accipiebant; à fronte patebat Westphalia; vagina illa exercituum; quibus deinde facile cervices submisisset Oldenburgicus Comitatus, ut solo Visurgi à Bremensi Provincia dividerentur. Ex altera Frisii Occidentales, & Hollandi in Cæsareos proni, ob invidiam in Suecos haut ægre laturi videbantur Bremensi agro hosce exturbari. Ita Hassis Paderborna brevi subigenda erat relinquenda, ne Lamboio spatium relinqueretur in Frisia pedem figendi. Kœnigsmarckius quoque mutato consilio ad Wrangelium abeundi, Hammersteinium duntaxat cum quatuor equestribus legionibus eidem submisit. Ipse cum Vinariensibus legionibus, quæ iter in Bohemiam abnuebant, nec idoneis præfectis adhuc instructæ erant, in Westphalia subsistebat Cæsareorum consiliis dissipandis, & periculo à Bremensi Provincia averruncando. Unde abductis Paderborna machinis, 4. Sept. quarum graviores Lemgoviæ deponebantur, Hassis junctus raptim Frisiam versus properat, Lamboium in angustias ibi redacturus. Sed hic nun- Lamboius tio de Kœnigsmarckii motu accepto in Frisia haut apud Rhediu moratus, relicto in duobus à se captis castel- nam considet. lis valido præsidio, adverso Amiso progreditur, ut Lippia flumine superato in tuta evaderet. Ast 7. 8. Sept. Suecici, Hassique itinere per Lengricham facto, copiisque apud Sarbeccam lustratis, isti ita subito 9. Sept. ingruunt, ut relictis quos è Frisia rapuerat equis, armentisque ultra Rhenam subsistere cogeretur; ubi idem in Cœnobio Bentlaga non procul Rhena sito stationem capiebat, cæso ante se querceto, quo frons adversus hostes tegeretur. Ac initia A Suecis quidem Suecis, Hassisque bene se dabant. Nam Hassisque Kœnigsmarckius ad Emsdittam non procul Rhe- obsidetur. na adpellens, cum videret hostem intra sua munimenta difficulter posse invadi, ac annonam ex oppido Rhena præberi, hanc ignitis globis inflammat, vento noctu ignem promovente, ut trecen- 10. Sept. tæ triginta domus conflagrarent. Mox & Cœno- 13. Sept. bium Bentlaga igne deletum. Inde Emsditta noctis silentio movens, & apud pagum Mersenam Amisum transiens, prope Rhenam ac Cæsareorum castra edito in monte consedit, ac munimenta excitare cœpit. Lamboius castra istius nondum emunita intelligens, ac præcipue Hassicis machinis ex uno latere nullam adhuc loricam objectam, noctu Holsatiæ Ducem cum equitatu irruptionem tentare jubet; sed qui præceps multis suorum captis, ac quadraginta cæsis rejiciebatur. Sueci ea pugna subtribunum Schæferum, ac vexillum unum, Hassi itidem subtribunum, præfectum vigilum, & octo gregarios desiderabant. Munitionibus perfectis Kœnigsmarckius suggestus aliquot excitat, è quibus castra hostium, ac oppidum globis infestari possent. Et quanquam hostis in castris oppido, flumine ac opere firmatis invadi non posset; Suecis tamen Hassisque spes erat, eundem intercluso commeatu ac pabulo fame atterendum. Et qui pabulatores hostium deduxerant, semel atque iterum

grave-

1647. graviter multabantur, interceptis præfecto vigilum, quatuor Præfectis turmarum, aliquot optionibus & ſigniferis, ac magna gregariorum multitudine, non paucis quoque occiſis. Nec minus ſequentibus diebus trecenti amplius multis cum equis capiebantur, Vinarienſibus ſtrenue rem gerentibus. Continuis cladibus adeo terrebatur hoſtis, ut multos per dies è caſtris prodire non auderet, ſtramine, quo tuguria tegebantur, in pabuli vicem adhibito. Sed quia obſeſſores Steinfurtum retro ipſorum caſtra ſitum nullo præſidio firmarant, fide adverſæ partis nimium confiſi, quo-
27. Sept. rum cum Haſſis conventione locus iſte neutralitatis beneficio fruebatur; idem à Lautersheimio
11. Oct. infeſtius ſubvectionem Suecis difficilem reddebat: qui è Weſtphaliæ Præſidiis mille quingentos peditos, quadringentos equites contraxerat. Hic tamen mox, cum nonnihil annonæ, caſtris Lamboji clam inferret, ac in reditu Suecorum ſtationibus inſultaret, globo trajectus occumbebat, cum aliis Præfectis ac gregariis; Seeſtedius ſubtribunus cum octoginta equitibus à fœderatis capiebatur.

Ac tandem deſeritur. §. 68. Tandem animadvertebatur Lamboium caſtra ad dimidiam partem contraxiſſe; unde conjectabat Kœnigſmarckius, iſtum relictis ibi peditibus, ac machinis cum ſolo equitatu evaſurum. Id quod haut facile prohiberi poterat, cum ſuos noctu in minutas catervas diſtributos Meppam, Warendorfum & Steinfurtum à ſe dimitteret, vix quingentis equitibus ſecum retentis. Cum igitur peditatui in hiemem uſque annona ſuppeteret, fœderati autem inſeſſis circa ab hoſte oppidis è remotis, locis magno comitante præſidio commeatum petere cogerentur; ne ultro fame ſuos conficerent; diſcedere conſtituunt. Et Rabenhauptius quidem cum Haſſis in Friſiam abit, quem Kœnigsmarckius ad ejus fines uſque deducit. Sed cum Wrangelius ad Viſurgim adpelleret; & ipſe eodem vertit. Rabenhauptius inde caſtella Friſiæ à Cæſareis occupata haut arduo negotio recuperat. Ac Dielenſe quidem citra exceptionem ſe dedebat; viginti peditibus Haſſorum ſacramento adactis. Alterum caſtellum ad Amiſum poſitum, quod militari vocabulo à proſpectu in ſylvam vocabatur; *Gijck in den boſch*; centurio cum quadraginta peditibus ultro deſerebat; ad primarium caſtellum Jemmingenſe refugus; quod machinis quaſſatum demum deditur, præſidiariis Meppam deductis, è quibus tamen ducenti prope, qui antea Suecicis in partibus militaverant; detenti. Weilerus ſubtribunus Haſſicus, qui per ignaviam id caſtellum Lamboio dediderat, capite multatus eſt. His geſtis Rabenhauptius Haſſiam verſus tendebat; una cum Suecis in hoſtem
4. Nov. iturus. Præter hæc Haſſi Borckena progreſſi centum viginti pedites inter Dorſtenam & Veſaliam interceperant, viginti quinque cæſis; reliquis captis. Lamboius contra obſidio ad Rhenam liberatus per Monaſterienſem Præſulatum in Saurlandiam progreditur, ac Gundesbergæ cum Melandro collocutus ad Rhenum vertit; ab iſthoc pedeſtribus aliquot legionibus auctus. Is primo
21. Nov. Windeccam arcem machinis & ignibus ad deditionem compellit; Haſſico Præſidio Noveſium deducto. Poſt & Niedecca arx intra triduum ſubi-
1. Dec. gitur. Mox Durena invaditur, utut neutralitatem ſibi ſtipulata; & Neoburgico Præſidio infeſſa, quæ machinis atque ignibus jactis cum infeſtari cœpiſſet, oppidani territi defenſionem abnuebant. Unde & Præfectus animis collapſus oppido excedebat. Inde Coloniam profectus Lamboius cum Juliacenſibus Ordinibus ſuper poſtulatis hoſpitiis certa pecuniæ ſumma decidebat. Interea equitatus iſtius in hiberna diſcedebat; à peditatu autem ſub Woldemaro Comite Caſter arx ob paucitatem propugnatorum languide defenſa capitur. 1647.

De legionum Vinarienſium ſeditione. §. 69. Idem annus veteribus legionibus Vinarienſibus; quæ poſt Ducis Bernhardi mortem ſub Gallicis auſpiciis militaverant, finem attulit, dum ſeditione ſolutæ in novas legiones ſub Suecorum militia refinguntur. De cujus ſeditionis origine ac progreſſu altius repetendum eſt. Turennius poſt Ulmenſe pactum; cum Schmidbergio oræ Rhenanæ; Varennio Suevicorum & Wurtenbergicorum locorum curam commendaſſet; exercitum lento agmine trans Rhenum Tabernas verſus ducebat. Ejus exercitus præfecti dudum in Turennium offenſam conceperant variis de cauſis. Querebantur illi ſalutantes reſalutatione non dignatum; legionum deſideria exponentes; & vetera pacta ut ſervarentur petentes haut audiſſe; aut aſperis verbis protelaſſe: in demortuorum præfectorum locum non ex ipſis legionibus Germanos; ſed Gallos ſurrogaſſe; exercitum nunquam luſtraſſe; nec duces in conſilium adhibuiſſe; promiſſa ſtipendia, ſupplementa; & hiberna non repræſentaſſe. Jam ad externum bellum trahi; ac tamen de pecunia altum eſſe ſilentium ſeptem menſium ſtipendiis reliquis. Super his quidam pri-
4. Jun. mariorum ducum coitione Argentorati facta quædam poſtulata ſcripto concipiunt; ac mutuo ſe exiſtimationis ſub jactura obſtringunt, ne qua legio apud Tabernas tramitem ſuperet, quoad omnes ibi convenerint; ac deſideriis ſuis potitæ ſint. Ea poſtulata poſtero die ab omnibus tam ducibus quam gregariis probabantur. Contendebant iſti; ut Teutonicis legionibus non Galli aut extranei ductores; ſed qui ſub illis legionibus meruiſſent; præficiantur; ut juſtitia hactenus recepto more deinceps quoque adminiſtretur; ipſæ ne disjungantur; ut ſibi in aula habere liceat, qui exercitus negotiis invigilet; denique ſeptem menſium ſtipendia, quorum dies ceſſerit; ſolvantur. Tum ne militiam Gallicam perpetuo ſequi teneantur, ſed pro lubitu ſuo miſſione potiantur. Denique ex aula ſibi caveatur; hæc aula nunquam vindicatum; aut exprobratum iri. Ad ea obtinenda ſocia ſe opera incubituros pollicebantur; infamia notando illo, qui à cæteris ſe disjunxerit, aut communem cauſam prodiderit. Eam ob rem poſtero
5. Jun. die vetus Roſæ legio, quæ prima Tabernas acceſſerat; per tramitem montes ſuperare abnuit alias legiones expectatura; ut ipſarum deſideria ab univerſis Turennio exponerentur; Roſa, qui recens è captivitate Bavarica redierat; fruſtra eam ad imperata facienda hortante. Mox & Turennius ſuperveniens cum promiſſis miniſque ad ingrediendum iter nequidquam eandem permovere conatus eſſet; abnuentes increpans; nec ſe amplius imperare obſequii ignaris velle; Tabernas provehitur; ubi pedites ac machinæ montes tranſibant.

Seditio gliſcit. §. 70. Interea & aliæ legiones equeſtres adventant; novem numero, Roſæ, Mazarini, Fleckenſteinii, VVitgenſteinii, Petzii, Ohmii, Ruſvvurmii, Tupadelii & Schutzii; quibus Roſæ legio dimacharum accedebat, & Schœnbeckiana pedeſtris, vetus flava dicta; etſi pleriſque dilapſis ad octoginta capita redacta. Heic univerſi fremere; ſibi promiſſa in Germania militantibus non ſervata,

1647. ta, nedum ea in Gallia ſervatum iri, ubi in poteſtate Gallorum futuri ſint. Legiones non luſtratione more bellico habita ſparſim Rhenum traductas, ut aſtu in Galliam pellicerentur, ubi diſtractæ in ſervitium redigendæ ſint. Idem ſibi eventurum, quod à Bænnighuſio in Galliam deductis legionibus, quas fama erat ademtis equis navibus impoſitas, ac in Cataloniam abreptas. Cis Rhenum reducerentur, ubi fidelem Regi operam navaturi ſint, non tamen ſub Gallico, ſed Germanico duce; quo fine Roſa proponebatur; quem noctu irruptione in Turennii hoſpitium facta vi abſtracturi erant, ni à præfectis coërciti fuiſſent.

Turennius ad ſeditioſos mittit. 6. Jun. De la Met.

Hi poſtquam gregarius miles jam frœnum momordiſſet, Turennio denuntiant; ni legionibus ſatisfiat, ſe continere ipſas non amplius poſſe. Igitur hic Roſam, Vicecomitem Merium, Tracium quæſtorem, Fleckenſteinium & Schutzium ad ſeditioſos mittit; num turbas illas componere poſſint. Iſti cum ex omnibus legionibus certos Præfectos Tabernas evocarent, hi oppidum introire abnuebant, ac ut iidem ad ſe in campum prodirent, poſtulabant. Quod & demum faciendum erat, Tracio fruſtra clamitante, hoc modo

Hi Roſam Ducem expoſcunt.

Regis autoritatem proſtitui. Heic poſt rationes & promiſſa incaſſum conſumta demum à ſeditioſis Roſa Dux expoſcitur; qui & de reliquorum ſententia tam periculoſam functionem ſuſcipit, ne tam egregiæ turmæ dilaberentur. Hinc legiones ſigillatim appellatas ad obſequium reducere nitebatur, in præſens duorum menſium ſtipendio promiſſo, pro reliquis fide ſua interpoſita. Quæ adſpernatus miles in Germaniam reduci flagitabat. Remotis inde Præfectis ducentos ſeligunt audacia inſignes, qui Roſæ viam, qua ducturus ipſos eſſet, monſtrarent. Is demum ægre eos permovebat, ut promitterent, ſi eis Rhenum ipſos reduceret, ac tam diu ibi morari ſineret, quoad ſuper poſtulatis in aulam tranſmittendis ſatisfactum ſibi fuerit, ſe ipſi ac reliquis Præfectis parituros, ac in Regis verba denuo juraturos. Cum Roſa interrogaret, ſi forte Rex poſtulata abnueret, num haut eo minus ſub ſuo ac reliquorum præfectorum imperio pro communi Evangelicorum cauſa militare velint? id vero ſibi utique ſedere omnes inclamavere, in eamque rem compoſito agmine Tabernis Argentoratum verſus progrediuntur. Inde navigiis Rhenum tranſmittere cœperunt, juramento prius ſe invicem adſtringentes: ſi Rex opera ipſorum uti amplius nolit, ſe ad Suecicum exercitum tranſituros, eaque lege qua ſub Bernardo Duce militaturos; interim Roſæ, Fleckenſteinio, cæteriſque Præfectis parituros. Aſt Turennius jam Sarburgum progreſſus copias retro vertit, ſeditioſos verbis aut vi ad officium reducturus: montibuſque ad Tabernas ſuperatis in Alſatiam redit, acerbe in Argentoratenſes invectus ob commodata legionibus navigia, Roſæque mandans, ne quas trajicere Rhenum pateretur, ſero, cum pars impedimentorum & equitum jam tranſiſſet, & navigia in legionum manu eſſent. Quanquam autem Turennio operapeditatus, & tormentorum loco arbuſtis obſito trajectum impedire in proclivi fuerat: tamen cum Fleckenſteinius oſtenderet, vim citra exitium legionum admoveri non poſſe, reliquorum Ducum ſuaſu ſeſe reprimebat, ac Durafium, Fleckenſteinium, Paſſagium & Schœnbeckium mittebat, qui blandis verbis eos ad manendum permoverent. Sed iſti omnia adſpernati non niſi ſuperato Rheno cum Turennio ſe acturos fremebant. Ita

Hic retro eos ducere cogitur.

Legiones eis Rhenum redeunt.

Turennius id fruſtra impedire conatur. 9. Jun. 11. Jun.

transitus ultro conceſſus data etiam cautione, poſtremo agmini noxæ nihil illatum iri. 1647.

§. 71. Turennius hinc morigeris copiis ad Weiersheimum relictis, & ipſe Stollhofiam venit, legionibus apud Raſtadium, ac poſt ob graminis copiam Rencham locatis. Quæ conſentiebant Rhenum iterum tranſire, & Regi militare, ſed non extra Germaniam aut Lucenburgicam, ſub Gallico quidem duce, non admixtis tamen aliis è Gallica natione Præfectis; nec ob privatas Galliæ cauſas, ſed ob ſalutem Proteſtantium, & libertatem Germaniæ. Eadem porro quæ antea poſtulata repetebantur, niſi quod de pecunia dimidiam partem remitterent; ac ut promiſſa ſtipendia exacte ſolverentur. Addebant, ut ob ſecuritatem ſuam locus ſibi ad Rhenum tradatur: Turennius de Præfectis juſtitiaque, & ut legiones conjunctim agerent, haut ægre annuebat, promiſſo quoque duorum menſium ſtipendio. Tum in aula operam daturum, ut circa reliqua ipſis ſatisfiat. Ita fere inter ipſos convenerat, Roſa ad placandos milites enixam operam navante. Sed cum alii contra tendentes à Roſa compoſita turbarent, is ad ſingularum legionum Præfectos ſcribit, ut mentem ſuam ſeorſim, non adhibitis in conſilium aliis, declararent; num Regi Galliæ ulterius militare, ac dictis jam legibus acceptaque pecunia Turennium in Lucenburgicam ſequi velint? Nam in hac confuſione hinc inde vagari ſibi turpe, nec diutius apud legiones manſurum. Id quod omnes uno ore affirmabant; ut magna ſpes eſſet, omnia brevi compoſitum iri; ac pecunia promiſſa Baſileæ, & Argentorati conquirebatur. Inter quæ legiones Oberkircham verſus movere cœperunt.

Idem cum his eis Rhenum tractat.

§. 72. Roſa legionum reſponſum, ac conceptam eum in ſenſum tranſactionem Turennio ad ſubſcribendum tranſmittebat, ſimul illas è præfectura Oberkirchana Rhenum verſus ducebat, cum Mazarini legio diffidentia adverſus Turennium ſeditionem inſtaurare, aliaſque ad paria incitare cœpit, ut relictis ductoribus aſſumtis ſignis aliam viam Buhlam verſus inirent. Conſternationi cauſam præbebat rumor diditus, velut Turennius pluribus copiis auctus vi eos in ordinem redigere inſtitueret. Ea ſuſpicione perſtricta etiam Roſæ vetus legio reliquas ſequebatur, Præfectis nequidquam eas retinere ſatagentibus. Turennius ac Roſa cum reliquis Præfectis abeuntes ſecuti denuo tractatus ſuſcipiunt, ut ſaltem ad reditum nuntii in aulam miſſi ſubſiſterent. Heic conventum, ut apud Buhlam luſtratione obita Turennio parituros ſe promitterent; qui circa Coppenheimum eos per ſtativa diſponebat. Heic à Bavaro Legatus Eiſenvvichius adfert, Bavaricas copias autore Wertano tumultuari, ac ad Cæſarem tranſire. Ubi Turennius à legionibus exquirebat, num accepto unius menſis ſtipendio in Bohemiam excurrere placeret? Quo poſtulato irritati novam tranſactionem priore longe graviorem adornant, qua inter alia excipiebant, ſe nunquam Rhenum tranſituros, ac ſi ab hoſte pelli ipſos contingat, ne verſus Rhenum, ſed exercitum Suecicum receptus fiat. Si hæc abnueret Turennius, miſſionem poſtulabant. Animis ita tumentibus Etlingam itur. Ubi præfectorum aliqui gregariis ſuſpecti, eoque ſibi meruentes, à Turennio perebant, ut Præfectos in oppido, gregarios extra tendere juberet. Id quod Roſa licet diſſuadente factum. Ita cum nemo eſſet, qui ægros animos mulceret, multi qui oleum flammæ adderent, equites

Seditio recrudeſcit. 24. Jun. 25. Jun.

Legiones verſus Nicrum abeunt.

1647. Rosa in custodiam datur.

quites tandem Præfectis in oppido relictis Nicrum versus explicatis signis iter ingrediuntur. Erat tunc Etlingæ apud Turennium Rosa, cujus acta, etsi ille verbis probaret, offensa tamen intus concepta, velut clam seditionem foveret, ipsum custodiæ dare constituit. Quo fine aliquot centurias tacite Philipsburgo evocat, ac amota Germanorum statione Gallos substituit. Tum ut citra tumultum destinata perficerentur, ipse ad Rosam cænatum ivit; sed digressus post cœnam misso Præfecto in custodiam ipsum misit. Nanceium inde deductus per annum amplius detentus est, quoad Regina Succiæ ac Landgravia intercedente demum liberaretur.

Legiones novum sibi ducem constituunt.

§. 73. Legiones Eltinga absque præfectis digressæ ductorem sibi constituunt Wilhelmum Hempelium Vinaria oriundum, studiis liberalibus quondam operatum. Is ore procax cæteris mussantibus apud Tabernas primum, ac post sæpius legionum postulata exposuerat, eoque autoritatem sibi apud vulgus militare paraverat. Singulis turmis vetustissimus equitum tantisper præficitur. Ita legionatim incedebant, non solutius quam summis ducibus præsentibus. Quorum adventu tota circum regio trepidat velut omnia direpturi forent. Unde & raptim Stutgardia milite firmata. Sed illi citra injurias, necessaria accepisse contenti, gravem in eos pœnam denuntiant, qui in Wurtenbergica, aliisque locis Evangelicis
10. Jul. vim cuipiam inferret. Apud Vaihingam Nicro superato Botmarum, VVeinsbergamque, inde Nidenaviam ad Juxtam flumen transibant, ubi per aliquot dies substitere expectaturi, num veteres duces cum ipsis acturi quid essent. Has legio-
Eas Cæsar tentat. nes ut ad se pertraheret Cæsar Bœnighusium, qui abdicata nuper Gallorum militia, Cæsareas partes amplexus erat, cum mandatis misit. Is Asper-
10. Jul. ga, ubi Bavaricum præsidium in Cæsaris partes pellexerat, literas ad istos dedit, quibus acriter in socia Regna invectus diffidentiam ipsorum adversus Gallos alere satagebat; qui &, licet ad Suecos ipsi transierint, ob fœderis necessitudinem vindictæ occasionem facile sint inventuri. Si ad se certos homines ablegare velint Cæsaris nomine cum ipsis acturum, ut omnibus præsenti penuria ex voto satisfiat. Instrumento ad has Bœnigshusius subtribuno VVirtzio uti constituerat, sed qui Marbaci interceptus, Ulmamque ad Nicrum deductus; quid iste machinaretur prodebat alias à
Turennius denuo cum illis tractat. Cæsaris militia abhorrentibus. E ducibus suis, qui Heilbrunnam ipsos secuti fuerant, Fleckensteinius asperis literis proscriptionem, & infamiam minabatur, si oblatas antea leges adspernarentur. Quibus hi non minus ferociter responderunt.
18. Jul. Turennius paulo lenius scribebat: culpam seditionis penes Rosam esse, qui ipsos per præfectos quosdam Regis sacramento abducere conatus sit. Si ad officium redierint, lautius quam antea habendos. Fictos fuisse rumores seditioni excitandæ de Germanis in Cataloniam deductis, & quod ipsi quoque vi sint compescendi, si quis has inter turbas præfectum suum offendisse visus sit, cujus iram metuat, alteri turmæ nomen daret; aut si malit, missionem petteret. Si ad obsequium redire placeat, in assignata sibi hospitia cis Rhenum concederent. Milites ad hæc modestius reponere; se biduum heic mansuros, interea Turennius cum Rosa ac Fleckensteinio accederent, extremam declarationem allaturi: quibus venientibus nihil infesti sit inferendum, utcunque transactio cadat. Sed non aliter quam in campo inter universas legiones de transigendis tractaturos. Nam verebantur, ne in oppidis à pedite Gallico circumventi in ordinem redigerentur. Sed quia Rosa Etlingæ captivus tenebatur, Fleckensteinius ob asperas literas, ac Turennius solus venire non audebat, biduum id frustra elabebatur. Ita omisso Turennio trans Mœnum concedebant Herbipolensis præsulis ditionem citra noxam transeuntes, summo supplicio nonnullis, qui atrocius deliquerant, affectis, ut justo regi imperio crederes. Turennius hos cum copiis suis insecutus multos pollicitis ad obsequium reducturus erat, ni iræ indulgens, quosdam ad præfectos suos revertentes equuleo subjectos fœdis tormentis laceraſſet, sine dubio quædam exsculpturus, quibus Rosam argueret. Unde universi asperati transactionem cum ipso deinceps refugiebant. Tandem ad manus ventum fuit, dum Turennius Conigshofa Arnsteinum angustam per viam tendentes quatuor cum machinis, sexcentis peditibus, aliquot Gallorum equitum centuriis, ac ipsorum quondam præfectis in alam compositis subito aggreditur. Ast illi acriter hunc cum equitibus suis ad pedites usque & machinas repellebant, graviter multandum, si priores legiones, quæ angustias viæ jam transierant, postremis subvenire potuissent. Quamquam & nunc ex ipsius copiis plurimi cæsi, aut sauciati forent. E seditiosis dimachæ, qui agmen claudebant, plurimum damni acceperant, tribus vexillis amissis, ac nonnullis captis. Nec ultra insistens Turennius ad Rhenum iterum vertit, recensione reliqui apud se Germanici militis facta. Ipsius prætoria, Rosæ nova, & Ohmii legiones integræ aderant. E Perzii legione ducenti equites restabant; dimidia quoque dimacharum pars, ac è reliquis non spernendus numerus redierat. Infrequentes legiones in aliquot alas refinguntur, dimissis absque stipendio superfluis ductoribus. Inde in Regis Galliæ verba denuo adacti, ac menstruo stipendio deliniti Turennium in Lucenburgicam, & Belgium secuti sunt.

1647. Illæ trans Mœnum abeunt. Turennius ab istis repellitur. Turennius in Belgium abit.

Wrangelius hos motus præsensérat.

§. 74. VVrangelius cum Turennius ab ipso discederet, certis indiciis haut obscure collegerat, eas legiones ægre extra Germaniam abituras; etsi huc rem processuram haut crediderat. Nunc haut admittendum censebat, ut istæ ad hostium stipendia accederent. Nec minus tamen circumspecte agendum erat, ne Gallis offensæ ansa præberetur. Unde rem hanc ad Legatos Regios Osnabrugam referebat, ut quæ Gallicorum sententia esset exquirerent. Nam si eædem ad obsequium Galliæ revocari non possent, tantisper in usum causæ communis apud Suecicum exercitum retinendas, quoad animi istarum iterum compositi forent. Inde rem apud consilium bellicum, præsente Ministro Gallico Avaugurio proponit; ubi placebat Avaugurium, cum tribuno Friderico Reichardo ad illas mittendum, qui moneret, ne post tot merita in causam communem collata jam propinqua pace in transversum abirent, neu ob aliquas in Gallos offensas vetera destinata; fidemque exuerent, VVrangelium autoritatem suam interpositurum, ne hic motus ipsi fraudi sit. Sed si Gallicam militiam plane aversari cernerentur, ne per desperationem ad hostes transirent, ostenderent; VVrangelio non ingratum fore, si ad ipsius exercitum se conferant, quibus is amica omnia exhibiturus sit, quoad cum Gallis in gratiam redierint, aut alio modo res composita sit. His cum
4. Aug. mandatis illi Plana proficiscuntur. Sed cum legiones Visurgim versus progressas intellexissent,
4. Aug.

1647. ad Wrangelium irriti redeunt. Kœnigsmarckio
9. Aug. Wrangelius scribebat, Legatos Regios consuleret, annon expediat, eos ne ad hostem tranſeant, penes se retinere, quoad Reginæ mandata advenerint; cum de Gallia utique credi par sit, eam istas apud Succos, quam apud hostes esse malle. Nam & Cæsar denuo Spartium cum valida manu Cronacum miserat, non modica argenti summa onustum, qui ad illos solicitandos tubicinem præmiserat. Cui isti respondent: se non Cæsari, sed Reginæ Succiæ militaturos. Cæterum iidem post

Legiones ad Visurgim concedunt. 25. Jul.

à Turennio intentatam Gallicam militiam plane abjurabant, frustulatim illum conciſuri, qui de illa resumenda verbum faceret. Inde longius progressi Neustadio ad Ermesium tribunum Erfordiæ præfectum scribunt; sibi cum Gallia nihil deinceps negotii fore, sed pro Succis & Evangelicis omnia impensuros. Nec dubitare, quin is consilio ac ope sit adfuturus. Cum Ermesius ad Wrangelium eos deducere cuperet, hi abnuebant, quod idoneis impedimentis instructi non sint; ac quiete sibi opus esse, ut expeditioni rite se parare queant. Se ad Kœnigsmarckium in Westphaliam abituros. Huc viam sibi monstraret, quo & Erfordiensium hospitiis parcatur, ac sibi annona ac pabulum suppetat. Nec obscure innuebant, si à Succis repudientur, ad Lamboium abituros, ubi opimis hospitiis potituri sint. His permotus Ermesius duos præfectos ipsis adjungit, quorum unus apud eosdem maneret, alter cum quinquaginta equitibus ad Kœnigsmarckium Miindam prægrederetur. In itinere Hassicus tribunus ipsos adibat, qui in Landgraviæ militiam, aut hujus obtentu in Galliam pertrahere illos conabatur, ac ut priores suos præfectos iterum admitterent. Id quod hi prætracte abnuebant.

5. Aug.

Kœnigsmarckius Warendorfum aggredi cupit.

§. 75. Circa idem tempus Kœnigsmarckius post expugnatam Wiedenbrüggam Warendorfium tentare constituerat, Succorum per Westphaliam rebus penitus stabiliendis. In quem propius subeuntem cum valida præsidiariorum manus erumperet, multa cum cæde ab ipso repellitur, amisso etiam, qui erumpentes duxerat, Wolfeggio subtribuno. Inde dimidio ab oppido milliari ad Amisum castra munit. Et quia Legati Monasterienses, ut vicinæ regioni quantum posset parceretur, postulaverant, acribus edictis, ac distributo tutelari passim milite prædabundos coërcet. Sed quod solus subigendo valido oppido haut par esset, Hassicas copias, quæ post inducias cum Darmstadiensi parum quod agerent habebant, expectare constituit. Eum cum Monasterienſis præsulatus Ordines rogarent, ut oppidum omitteret, is non modo annuebat, si Elector Colonienſis Cæsareis amotis oppidum in suam potestatem redigere valeret, sed & Wiedenbruggam Vechtamque deductis Succicis præsidiis redditurum se promittebat. Cæterum cum evocante VVrangelio in Bohemiam abire decrevisset, cum Rabenhauptio agit, ut is assumta Succicorum manu Hassico milite id oppidum invaderet. Quod negotium hic post multas licet tergiversationes suscipiebat. Sed mox Landgravia literis monstrat, haut expedire ancipiti eorum in Bohemia statu diuturno obsidio copias fatigare; ac satius

Post omittit.

esse, expectare quo se res ibi daturæ sint. Ita obsidium istud mutatione post rerum plane omissum. Et jam Kœnigsmarckius in Thuringiam & Franconiam iter adproperabat, ni Vinarienses interveniissent, & prosperæ Succorum in Bohemia res ipsius auxilium non magnopere desiderarent.

1647.

§. 76. Ab istis legionibus præmissi apud VVarendorfum ipsum adeunt; se Reginæ Succiæ in usum causæ Evangelicæ militaturos; ni recipiantur, abolita præteritorum memoria, sibi ad hostes transeundi necessitatem imponi. Kœnigsmarckius illos longe abesse optabat, ne fortasse contagio suos milites inficerent, neve si admittantur, Galli offensam conciperent. Sed nec expediebat à tergo ambiguos relinquere, ac hospitia sua libidini eorum exponere; aut ultro accedentes plane repudiare ad hostem transituros, aut hinc inde dilapsuros. Eoque satius visum in partes Succicas pertractos causæ communi adhibere, quam ob metum offensæ Gallicæ tam egregium militem amittere. Prius tamen ad Legatos Succicos Osnabrugam scribit, ut rem ad Gallicos Legatos referant, num ipsi forte rationem norint istos placandi, aut ante abitum suum hisce oris amovendi. Aut si hæc non succedant, num consentire velint, se cum illis utcunque transigere. Pari argumento ipse ad Longuevillium Ducem literas dat. Legati Succici jam antea Wrangelio monente cum Gallis de hac re egerant. Sed cum hi crederent, illos facile ad obsequium redituros, amplius movere omiserant, ne forte clam seditionem alere viderentur. Nunc Kœnigsmarckii literis allatis denuo Gallos monent; qui misso Stenglino à Kœnigsmarckio petunt, ut legiones iterum ad obsequium Regis Galliæ adducere laboret. Ab hoc eo nomine præmissi præfecti cum operam lusissent, tandem & ipse cum Stenglino ad legiones profectus est, uterque quæ movendis animis faciunt ingerens. Enimvero illi testari, moti se malle quam ad Gallicum sacramentum redire. Ac ni dux Succicus ipsos accepter, decrevisse se intra viginti quatuor horas signis laceratis in diversa abire. Ita Stenglinus re infecta discessit; ut Kœnigsmarckio necessitas adferretur tractatus cum illis suscipiendi. Postulabant hi reficiendis viris equisque duorum mensium hospitia, ac menstruum sacramenti initio stipendium. Tum ne Gallicam in militiam ipsos traheret, sed ut in Succiæ & Ordinum Imperii usum eosdem adhiberet. Quod si ipsos secum ad primarium exercitum deduxerit, ne ibi relinqueret, sed secum inde abductos suis sub copiis retineret. Denique pace concluſa, ne ad extera loca abstraheret, sed in solo Germanico exautoraret. Inter hæc postulata primo præcipua inerat difficultas, quod reliquum æstatis hoc modo incassum elapsurum esset, ingruente post hieme exiguo illorum usu. Quia tamen Kœnigsmarckii res tunc non ferebant, ipsos eis Visurgim relinquere, necessarium visum secum abductos trans id flumen per oppida, ac tuta loca distribuere, nec statim illorum opera uti, sed quamdiu ibi ageret, ac periculum ab hoste non subigeret, quietem ipsis indulgere. Menstruum stipendium statim repræsentatum. In posterum pari cum reliquis legionibus conditione habendis. Ad Gallicam militiam repetendam non cogendos; si tamen oblatas à Gallis conditiones ultro acceptare velint, à Succis haut impediendos. Si Kœnigsmarckio humanitus quid accidat, aut si ejus opera Reginæ haut amplius uti placeat, aut ipse militiam abdicet, in Reginæ fide permansuros, ac qui dein præficiendus ipsis sit, duci parituros. Si post finitum hoc bellum Regina ipsorum opera uti velit, denuo cum illis transigendum. Si qui inter Succicas & Hassicas copias invenirentur ipsorum legioni-

Idem Vinarienſes accipere dubitat.

8. Aug.

Gallici Legati frustra cum illis agunt.

23. Aug.

Vinariensium postulata.

Cum illis facta conventio.

1647. giorubus quondam adscripti, hisce denuo adjungendos. Ea pacta equites isti juramento, Kœnigsmarckius subscriptione sua firmavit. Recensione facta, mille sexcenta sexaginta capita inventa; veteranus & egregius miles, inferiore Saxonia fere oriundus, qui vel duplo majorem hostium numerum non formidaret. Initio seditionis longe plures fuerant, sed magna pars ad Turennium redierat, multi in diversa dilapsi erant; non paucos quoque sine duce palantes rustici trucidaverant. Reliquos Kœnigsmarckius in quatuor legiones digessit. Cæterum Reginæ id Vinariensium factum summopere displicebat, ne hoc exemplo suus quoque exercitus frœnum morderet. Simul secreta solicitudo animum coquebat, ne forte Kœnigsmarckius istis copiis succinctus prætextu libertatis Germanicæ vindicandæ cæteros populares in se traheret, belliquæ arbitria invaderet, tam specioso vocabulo oculos animosque Germanorum in se versurus.

Per superiorem Sueviam gesta.

§. 77. In superiore Suevia post. Wrangelii in Bohemiam discessum Suecorum res retro collapsæ referebantur. Bavaricus tribunus Caspar Schachius dehortante licet Elector cum legione dimacharum octingentorum capitum ad Cæsarem transierat. Hic una cum Enckefortio per Algoviam dominari, Suecicum tutelarem militem oppidis immunitis expellere, ac regionem tributis subjicere. Ab iisdem Wangena noctu oppressa, fabro murario exiguam portam per mœnia prodente, Oppidum per tres horas direptum; Succicus præfectus cum viginti tribus equitibus Lindaviam abductus. Inde Giessa invaditur, exigua prope Lindaviam arx uliginoso loco sita, quam Succicus optio cum triginta amplius peditibus triplici palorum ordine firmaverat. Ea per sex dies machinis verberata in has leges deditur, ut qui Cæsari antea militaverant, ad vetus sacramentum redeant, reliqui discedant. Istum VVrangelius coram militari Judicio causam dicere jubebat, quod præmature locum non leviter munitum hosti tradidisset. Inde Ravensburgum oppidum petitur, quod præfectus vigilum nonaginta cum militibus tuebatur, oppidanis quoque arma sumentibus. Id vi ac insidiis frustra tentatum, Cæsarei re infecta deseruere. Sed cum iidem mox pluribus copiis firmarentur, ac multi è Bavaricis ad ipsos deficerent, præsidiis quoque Rotvvilæ, Friburgi, Offenburgi, Villingæ, Hornbergæ, ac aliis eo tractu Cæsareum sacramentum professis, Ravensburgum iterum peti credebatur. Unde consternati cives adventu hostis arma se abjecturos ferebant. Qua de causa Volcmannus Uberlingæ præfectus Succicum militem, ne in hostium manus incideret, inde evocabat. Ita oppidum ingressi Cæsarei acriter in oppidanos sacra Augustana professos sæviunt, plerisque in exilium ejectis velut perduellibus; etsi cum denuo in Cæsaris verba jurarent, venia anteactorum ipsis promissa fuisset.

Cæsarei Wangenam oppugnant. 21. Jul. Giessam capiunt.

4. Aug.

Ravensburgum frustra tentant. 3. Aug. 8. Aug.

Il Sueci ultro deserunt.

Sueci frustra Uberlingæ subvenire conantur.

§. 78. Dum totam Sueviam persultant Cæsarei, Uberlingæ à fame periculum imminere cœperat, cui ægre in sex hebdomadas annona suppetebat. Huic levandæ cum à VVrangelio tunc nihil conferri posset, Moserus Benfeldæ præfectus à Turennio, sub initium Augusti in Alsatiam reverso, eo fine auxilium petit. Qui & Schmidbergio, cui præsidiorum Gallicorum per VVurtenbergicam & ad Danubium cura commissa erat, ut operam ipsi navet injungit. Ita inter hunc, & Moserum convenit, contracta è præsidiis manu annonam Uberlingæ inferre. Ac Moserus quidem cum trecentis quinquaginta peditibus, septuaginta equitibus Benfelda movens, ad Rheinaviam superato Rheno Balingam pervenerat, ubi Schmidbergius mille amplius equites sociaturum se receperat. Volcmanno etiam Uberlinga cum aliqua manu accessuro. Enimvero dum Schmidbergicus miles inter Horbam coit Schlagmanni legio dimacharum trecentorum quinquaginta capitum Cæsareæ catervæ ducentis quinquaginta equitibus constanti subito impingitur. Ubi tribunus nimis fervide in hostem ruens statim initio pugnæ cadit. Unde turbato milite plerique præfecti capiuntur, vix dimidia legionis parte elapsa. Sed & plerique alii, quos Schmidbergius evocaverat, haut comparebant. Hortante tamen Mosero Dutlingam usque cum illis qui aderant processum. Sed cum nuntiaretur, hostem equitum numero longe prævalentem non procul abesse, Schmidbergius in VVurtenbergicam recessit. Unde & Mosero necessitas allata Benfeldam redeundi. Volcmannus qui cum suis Stockachum accesserat, cum VViderholtii equitibus se juncturus, audito Schmidbergii recessu raptim Uberlingam repetebat, vix Cæsareorum manus, qui eundem interceptum veniebant, elapsus. Ita consilium Uberlingæ annonam inferendi frustra fuit. Paulo post Schachius tribunus cum sua legione Mæringam ad Danubium vertit, ubi Baumbachii legio pedestris, ad Turennii exercitum spectans, tendebat. Hæc initio extra oppidum in montem concedebat; mox tamen defensionem haut ausa hosti se dedebat. Ita subtribunus, cæterique præfecti, ac undecim vexilla, cum ducentis quinquaginta gregariis, in hostium manus pervenerunt. Etsi ista de compacto gesta fuisse suspicio erat, quod moniti licet de periculo, ad tutiora se recipere negligerent, ac post præfecti juxta ac gregarii, Cæsareæ militiæ accederent. Contra Volcmannus triginta capitum catervam Constantia progressam in Meinavia insula conciderat: cui insulæ firmandæ qui Mœrsburgum hactenus insederant immissi, postquam Mœrsburgensi arci ignis injectus fuerat. Cæterum cum hostis tota regione potiretur, præsidia Succica per Sueviam haut parum in angustias redigebantur. Vicissim per navigia Lindavienses, & Constantienses multum molestiæ inferri poterat: sed cum Helvetii commerciis istorum oppidorum carere nollent, quos offendere haut tutum erat, ac Uberlingæ expediret lacu necessaria sibi subvehi, à Volcmanno commerciis libertas ad utrumque oppidum concessa. Langenarga inde arx, quam centurio Succicus cum quadraginta amplius peditibus insidebat, proditione gregarii qui antea apud Cæsareos stipendia fecerat, in cineres consedit, milite tamen, annonaque, & paratu bellico salvo, quem firmi fornices texerant. Eam arcem triduo post Constantienses, ac Lindavienses navigis, tribunus Schachius terra impetebant. Sed quos præfectus & submissæ Uberlinga naves strenue repellebant.

1647. 16. Aug. 25. Aug.

Legio Gallica à Cæsareis intercipitur.

Langenarga à Cæsareis frustra tentatur.

2. Sept. 5. Sept.

§. 79. Post abruptas inducias Bavaro prima cura erat Memmingam recuperare. In eam Przimskius quicquid in vicinis pagis annonæ inveniebatur congesserat, firmando præsidio centum quinquaginta milites Biberaci tendentes ad se evocaverat. Sed intercluso per Bavaricos itinere; isti Uberlingam se recipere cogebantur. Ita Biberaco à Cæsareis statim præsidium immissum. Memmingam Bavarus initio per literas tentavit ad oppida-

Sueci Biberacum deserunt.

15. Sept.

Bavarus Memmingæ dedi-

1647. tionem imperat.

pidanos scriptas, quibus nuntiabat, gravibus de causis Wrangelio se inducias renuntiasse,& à Cæsare sibi injunctum, Memmingam in priorem statum reponere. Igitur Succico præsidio ut ultro excedat persuaderent, aut si abnuat, nulla istud re operave sublevarent; gravibus minis additis.

De la Pierre.

His literis aliæ ab summo vigilum præfecto Petra ad Przimskium adjungebantur, quibus, ut ultro oppido decederet, moncbat tuto abitu oblato. Si

Sueci ad vim excipiendam se comparant.

recusetvim adhibitum iri. Ast Succicus præfectus verba adspernatus ad vim excipiendam omnia parat. Et quia quingentos paulo minus milites in oppido habebat, ut cives quoque arma arriperent, cupiebat. Sed magistratu deprecante satis habebat ducentos juvenes opificum ministros selegisse ad tuendas stationes, qua minimum ab hoste periculum: reliqui cives ignibus restinguendis invigilaturi erant. Equites in foro stationem habere jussi percursis subinde plateis, ne quis in oppido tumultus excitaretur. Stramen ac fœnum sub dio comportatum. Tum ne pretia rerum per

17. Sept. obsidium intenderentur edictum. Copiæ inde Bavaricæ oppido subeuntes statim accessus moliuntur, suggestibusque excitatis machinis mœnia

25. Sept. quatiunt, ignivomosque globos injiciunt, queis duo stabula frugibus nondum excussis plena conflagrabant, magno cum oppidanorum terrore. Unde edictum de talibus sub dio exportandis acrius repetitum. Iidem & aliquot agrestium centurias ad opus faciendum adhibebant, multis quoque metallorum fossoribus adductis, qui cuniculos agerent. Contra Przimskius injecta mole rivum, qui oppidum perlabitur, sistens magnam circa partem aquis submersit; tum machinis & eruptionibus multum damni obsessoribus intulit,

25. Sept. quarum una Bavaricos cæsis quadraginta, multis captis sauciatisque proximis accessibus expulit, quinque machinis clave confixis. Sic ut Bavarici sub finem Septembris jam quingentos suorum desiderarent, præter magnum sauciatorum numerum. Nec eo minus iidem urgere & cum ad fossam usque penetrassent, cuniculis munimenta disjicere, ac crebris assultibus exteriora munimenta impetere, quibus tamen magna cum clade iterum ejecti sunt. Ita novem per septimanas obsidio extracto, cum præfectus militesque summa virtute rem gererent, ad extremum parce licet usurpatus pulvis pyrius deficere cœpit, ut duo tantum dolia supererent. Militum quoque numerus non parum imminutus, cæsis quinquaginta, præter saucios ad munia obeunda inhabiles.

30. Nov. Unde cum nulla auxilii spes adpareret, Przimskius super deditione agere cœpit, & cum tractatu abrupto ad vim reditum fuisset, tandem con-

14. Nov. venit, ut idem cum suis Erfordiam deduceretur,

Memminga deditur. relictis qui ante Cæsari & Bavaro militaverant, nec legitime dimissi fuerant. Ita Przimskius cum trecentis amplius, qui restabant, oppido excessit; quorum tamen dimidia pars ex pacto ad Cæsarea & Bavarica signa rediit; ut centum viginti pedites, triginta equites duntaxat supercssent. In oppido quinquaginta sex milites cæsi, sexaginta sauciati fuerant, cum obsessores mille quingentos; ac inter hos præfectos quosdam insignes desiderassent.

Norlinga obsidetur.

§. 80. Sed & Norlingæ vis intentabatur; Oetinga prius ac vicinis circa locis Bavarico infestis, ac subvectione intercluſa. Quo tamen Wrangelii jussu subtribunus Veierus relicta Dunckelspula cum valida dimacharum ac equitum manu commodum se penetraverat firmando præsidio, quod sub Bulovio tribuno oppidum tuebatur. Hostis inde Valtersteinam arcem, uno Norlinga milliari dissitam septuaginta peditibus infestam astu in potestatem redigebat, fictis literis noctu per duos equites præfecto traditis, queis raptim à Bulovio Norlingam se conferre jubebatur. His ille fidem adhibens non expectata luce in viam se dedit: sed in campum progressus à ducentis equitibus oppressus est parte suorum cæsa, reliquis una cum ipso captis: pauci Norlingam evaserunt. Pari astu, inde admotis scalis ab hoste tentata Spilberga, irrito utrinque conatu. Post Memmingam expugnatam propius Norlingæ à Bavaricis vis admota. Sed quod ingruente hieme justum obsidium moliri grave esset militi adversus frigus parum munito, ignibus oppidum tentare instituunt; postquam literis cives, ut Succicum præsidium amolirentur frustra permovere tentassent, quod literæ illæ à Bulovio interceptæ essent. Ita sedecim è mortariis globi quadringenti in op-

11. Dec. pidum injecti sexaginta domos inflammaverunt, eo acrius grassante igne, quia pleræque stramine repletæ erant, quod in aperta loca exportari præfectus frustra jusserat. Durante incendio decuriones ac sacerdotes à Bulovio flagitabant, ut cum hosto super deditione ageret; sed qui precibus illis neglectis oppidum tenere constituerat, rebus ita dispositis, ut cives quoque coërcere posset, si frænum forte morderent. Postero die pauci globi in-

12. Dec. jecti, ac insequente nocte hostis abductis machinis re infecta discessit. Ad Rhenum interim Cæsarei duce Bœnnigshusio castellum ad Moguntiam in monte Divi Jacobi situm per insidias tentare constituerant, prodente Canonico Furstenbergio; sed quod ducenti milites, qui Franckendalia expectabantur, pluvio cælo ad dictam horam adesse non potuissent, conatus incassum cadebat. Hornecccum tamen oppidulum, triginta peditibus infessum, ab iisdem occupatum. Iidem post Cæsarei Wormatiam frustra tentant. adjunctis Franckendalicnsibus VVormatiam aggrediuntur, quam per octo dies machinis, globisque ignivomis sat acriter infestant. Sed post 26. Sept. cum submissa Philipsburgo manus per portam 4. Oct. Rhenanam urbem introiisset, eruptio fit, qua corruptis hostium machinis complures cæduntur. Unde sub vesperam obsessores re infecta facessunt, septuaginta fere suorum desideratis.

Galli inducias cum Bavaro continuant.

§. 81. Cæterum eas rerum vices per superiorem Sueviam declinare poterant Succi, si Galli adversus Bavarum rem gerere voluissent. Sed hi induciarum leges servare pergebant, negantes sibi hostilia adversus istum tentare injunctum. Quin nec permittere volebant, ut per Laugingam Memmingæ à Succis subveniretur, quod facile mille equitum opera fieri posse videbatur. Quin à Succis postulare audebant, ut è Bavaricis stativis ad Gallica proficiscentibus tutus transitus per Succica præsidia concederetur; quod tamen Moserus Benfeldæ præfectus abnuebat, Erlachio Brisaci Gubernatore nequidquam indignante. Gallici Legati, cum de hac re per Succicos moveretur, vehementer sibi Bavari factum displicere ferebant; nec Galliam heic à Succis se disjuncturam; ad quod & fœdere teneatur. Moram tamen excusabant, quod nondum refecto Turennii exercitu, & ad Rhenum progresso, bellum Bavaro indicere tutum non sit, ne is interim loca ab ipsis infessa repente opprimat. Turennius ad Rhenum redit. Ast ineunte Octobri Turennius è Lucenburgica redux præter Lautereccam Crucenacum tendit. Ubi dum suis per aliquot dies quietem indulget. Falckensteinam

1647. 19. Oct. nam arcem Lotharingico milite infessam vicinis molestissimo expugnare constituit. Machinis admotis præsidiarii abjectis armis Gallorum se arbitrio permisere. Arx primo à Gallis præsidio firmata, post dejectis munitionibus iterum deserta. 5. Nov. Dirmsteina quoque arce viginti Franckendalienses admotis machinis ejecti. Inde ad Rhenum 10. Dec. progressus Turennius circa Ingelheimum, & retro copias disponit. Tum misso tubicine Bavaro Bavaro inducias renunciat. denuntiat, Regem fœderis cum Suecia memorem, quamdiu is Suecos hostium loco haberet; junctis consiliis rem adversus ipsum gesturum. Simul per omnia Gallica præsidia inducias jam expirasse promulgat. Id quod Bavaro inexpectatum accidit, quod Legatus ipsius Krebsius è Gallia nuper redux diversa plane ipsi persuasisset. Turennio propositum erat, non scortim in hostem rem gerere modicis sibi viribus, sed Wrangelio se sociare. Jactabat tamen, non prius se conjunctionem susceptorum, quam super legionibus ad Kœnigsmarckium transgressis sibi satisfactum esset, iisdem restitutis, vel aliis pari numero ac præstantia traditis.

Tractatûum de pace continuatio. Conventio super Pomerania cum Brandeburgico abomnibus optatur. 1. Jan. §. 82. Initio hujus anni tractatio super Pomerania fervebat, quam Succi integram absque consensu Brandeburgici exposcebant evictionem Cæsare & Imperio præstituro. Etsi satis animadvertebatur, Gallos, Hollandos, Ordines Imperii, ipsosque Cæsareos malle contentum Electoris super eadem accedere. Eo fine Suecici Legati à Trautmansdorfio postulabant, ut, quoniam aliqui ex Ordinibus Imperii evictionem abnuituri, alii eandem parum curaturi ferantur; eorundem sententiam super ista exquirat, ac si opus sit istos ad eam comprobandam permoveat. Id sibi non displicere Cæsarei ostendebant, scripti eo nomine Ordinibus proponendi Suecis copiam se facturos 4. Jan. polliciti. Id scriptum mox Cæsarei Suecis prælegunt, percunctati, num idem statim edi velint? Suecі, cum constaret, quantopere multi huic negotio repugnaturi essent, quo fine & Belgarum 3. Jan. Legati Osnabrugam venerant; satius judicabant, dilata Ordinum consultatione statim cum Cæsareis transigere; quo deinceps contradicturis reponere possent, rem non amplius esse integram. Unde Cæsareis capita quædam prælegebant super universa Reginæ satisfactione, in quibus præter pauca alia id tantum abnuebant Cæsarei, quod Regina totius Pomeraniæ nomine duo suffragia in Comitiis postularet. Id enim in Imperio inusitatum, ac postremum Ducem post duorum Ducatuum coalitionem non nisi unico usum. Ad extremum tamen erumpebat Trautmansdorfius: sibi constare, Electorem in citeriorem Pomeraniam, & partes cupitas Ulterioris consensurum; idque Belgas adventantes velle. Et cum Suecі reponerent; se non amplius proposita Electori optione teneri, Trautmansdorfius id quidem suo loco à se relinqui aiebat, ac idem urgendo Electori servire posse: cæterum tutissimum credere, si Regina partem cum consensu Electoris accepisse contenta totam Pomeraniam absque ejusdem consensu ne petat.

Hollandi acriter instant. 4. 5. Jan. §. 83. Eodem & sequenti die Hollandi id negotium apud Suecos longe acrius urgebant. Jure Pomeraniam Electori deberi, qua innocentem, & qui arma nunquam adversus Reginam tulerit, exui nefas sit; cum Gustavus quondam Rex hanc præcipuam armorum causam tulerit, Germanicam libertatem, & ditionibus suis spoliatos Principes restituere. Durius esse tam propinqua consanguinitate Reginæ junctum suis terris privari; qui haut sane spernendis conditionibus de suo Reginæ satisfacere voluerit. Pacem longe plus securitatis ac gloriæ habituram, si cum consensu Electoris transigatur. Alias crudum statui Sueciæ vulnus adhæsurum, nunquam funditus curandum, noviisque bellis materiam præbiturum ancipiti aleæ obnoxiis. Si pacificus cognatusque Princeps ita duriter à Regina habeatur, quid aliis ab eadem expectandum? Cum non aliam ob causam tanto ardore aliena petantur, quam quia tam opportuno situ sunt. Haut levi suspicione vicinos perstringi, quod videant hoc obtentu Suecos imperium Maris Baltici, & commerciorum affectare; quæ res cum alios, tum Belgas Fœderatos ad vivum tangat; qui cum fœdere anni quadragesimi libertatem commerciorum, & navigationis respexerint, nunc jure suo, ne ea detrimenti quid capiat, prospicere debeant. Ad quæ Suecі; Reginam utique sibi satisfieri velle bona cum gratia eorum quorum interest. Eo fine alternativam propositam, qua ab Electore repudiata, Reginam eandem retractasse. Unde optime sibi consulturum Electorem, si in totam Pomeraniam consentiat, ac idoneum æquivalens dispiciat, cui obtinendo Regina pro viribus connixura sit. Huc Electorem Belgæ flecterent. Hi regerebant; Id se jam tentasse nullo successu, quod Elector tam commoda reliquis suis ditionibus regione carere nequeat. Unde si Suecis cordi sit rem amice transigere, ad alternativam ante propositam redeundum; non quod certo constet Electorem consensurum, sed ut via compositioni amicæ pandatur. Simul innuebant, Oderam inter Reginæ & Electoris ditiones limitem fore, uti Galli Brandeburgicis spem fecerint. Quod si Regina totam Pomeraniam postulare pertendat, non pacem, sed novum bellum secuturum. Reginam coram toto orbe contestatam, à se pacem serio quæri; hæc postulata diversum plane arguere. Belgas Fœderatos, quorum maxime interest commerciis in Mari Baltico libertatem comitare, non posse non amicam tranſactionem commendare prævertendæ tempestati, quæ deinceps in fraudem commerciorum surrectura videatur. Causam hos suspicionum aliis non præbere, & ab aliis sibi præberi 12. Jan. nolle. Ita Belgarum apud Suecos sermo modestus ac placidus erat ad commendationis modum; & ut iis, quæ à Suecis reponebantur, adquiescere viderentur. Apud Hassicos tamen ostenderant; ægre se ferre, Suecos non statim intercessioni suæ locum dedisse. Et Longuevillius Avauxio scribebat; istos ea velut repulsa graviter iratos fuisse. Ordines Imperii optant. Inter Ordines Imperii Electorales Monasterii evictionem decreverant, ni Brandeburgicus in cessionem partium Pomeraniæ consentiret; quam evictionem tamen ad totam Pomeraniam non extendebant. Eadem nec aliis cordi erat; & ipsi Evangelici Osnabrugæ optabant, rem amice; & cum consensu Electoris transigi. Inde cum Brandeburgici, & Ordines Pomeraniæ Provinciales ab ipsis peterent; operam darent, ut inter Cæsareos & Suecicos negotium ad dies aliquot differretur, quo Electori ad tractatus via aperta maneat; 5. Jan. per Deputatos apud Suecicos testabantur; gratissimum sibi fore tantillam moram indulgeri, & amicam inde tranſactionem sequi. In eundem sensum alii quoque differebant non sine miseratione, hanc ob causam pacem, ac negotia Imperii differri, nec obscura significatione Brandeburgici postulata sibi probari.

1647. §. 84. Redibat tunc Osnabrugam Avauxius, & mox VVitgensteinius Clivis redux, quorum adventu negotium hoc aliam plane faciem induebat. Nam Elector mutata demum sententia parte Pomeraniæ accepta paris pretii ditione carere, quam omnem Domus suæ fortunam aleæ exponere decreverat. Id quod agnati Marchiones vehementer suadebant, protestationem interposituri, si is extremis insistere pergeret. Unde Elector Legatis suis in mandatis dederat, dictam alternativam certo modo amplecti. Id quod VVitgensteinius statim Avauxio, & Hollandicis Legatis significabat; qui & magna cum spe negotiationem hanc instauratum ibant. Et Avauxius quidem cumprimis de temperamento admittendo ingerebat; Gallos ut Reginæ plene satisfiat cupere, sed sperare ea petitum iri, quæ præstari possint. Totam Pomeraniam volente Electore obtineri haut posse. Evictionem lubricam, nec sat ex dignitate; eoque parte potius ejus Provinciæ adquiescendum. Respicerent Suecі, quæ ab Hollandis erga Gallos patrata sint, non benefactores duntaxat, sed status sui creatores. Num hos dubitaturos Suecis se opponere, aliosque incitare in causa, quæ commercia ipsorum tangit? Sane quod Brandeburgicus tam præfracte tota Pomerania cedere abnuerit, solos Hollandos in causa fuisse; queis jam persuasum sit, orbis terrarum arbitria, ac ut Gallos, Hispanosque ad nutum suum temperent, in sua manu esse. Arausionensem Principem cum clientibus in ea republica potentissimis uxori obnoxiis agere, quæ omnibus modis Ordines in generi sui partes pertrahere laboret. Id quod ut ipse Suecis demonstraret, Mazarinus jusserat. Ista tamen omnia Suecos nondum permovebant, ut postulatis suis desisterent, ni Cæsarei promissam evictionem retractassent; quod sufficere putarent, proposita tota Pomerania sub Cæsaris evictione Electorem à se ad amplectendam primam alternativæ partem compulsum. Unde Suecis denuntiarunt; si Elector in partem Pomeraniæ consentiat, de quo sibi constet, Reginam non amplius totam Pomeraniam sub Cæsaris & Imperii evictione petere posse. Equidem Electorem antehac eam conditionem repudiasse; sed præpropere & adjunctis clausulis, quæ idem excusent, & rem tantisper integram retinere videantur, quoad ejus Legati advenerint. Eos jam adesse; nec Electorem pro tantilla mora tanta pœna affici posse, ut tota Pomerania gratis carendum sit. Haut alia lege se pro tota Pomerania evictionem obtulisse, quam si Elector priorem alternativæ partem repudiaverit. Hanc nunc ab isto ambabus ulnis arripi; qua & Suecis adquiescendum sit. Hanc sententiam non Suecis modo, sed & aliis passim vulgavere; haut parum partis adversæ animis obfirmatis.

Brandeburgici ad tractandum se offerunt. 6. Jan. 7. Jan. 8. Jan. Id quod Avauxius fundet. Cæsarei promissam evictionem retractant.

§. 85. Cum itaque omnium favor in Electorem emineret, Suecі vela vento attemperare, ac denuo tractatus cum Brandeburgicis admittere constituunt, Avauxio Mediatore, qui operam suam in hanc rem obtulerat. Id quod facile ferre Cæsarei videbantur, qui quoties de hac re cum Suecis colloquerentur, suadebant quidem Electoris consensum super satisfactione quærendum; haut tamen illos acriter urgere audebant, quod ipsi totam Pomeraniam Suecis jam obtulissent. Brandeburgici initio pertendebant Oderam limitem inter Reginæ & Electoris ditionem statuendum. Stetino quoque ægre carere volebant, oblatis duodecies centenis uncialium millibus, quæ Galli proposuerant illi, cui isto oppido cedendum foret. Sed cum ista repudiarentur, prior pars alternativæ acceptanda erat, ut tamen sibi reservarent, Electori integrum fore per literas aut legationem apud Reginam tentare, num id oppidum obtineri queat. Eam porro alternativam intelligi volebant juxta propositionem à Suecicis Legatis Monasterii die octavo Novembris factam. Vicissim postulabatur præsulatum Halberstadiensem, Magdeburgicum, ubi vacare contigerit, ac interea temporis aliam Provinciam utendam fruendam; tum Mindensem, cum Comitatu Schaumburgico, duodecies insuper centena uncialium millia in Stetini vicem. His addebatur, ut navigatio & ulus Oderæ fluminis Electori, ejusque subditis liber sit. Ut loca Marchiæ, & Ulterioris Pomeraniæ una cum machinis restituantur; simul *Commenda*, & bona Equitum Divi Joannis à Suecicis Præfectis nunc possessa. Ut Electoralibus navibus statio, commerciorumque inter utriusque subditos liber usus; inprimis communicationis linea inter Pomeraniam & Borussiam sit. Ut Regiæ donationes in Pomerania aboleantur; reliqua tributorum & militum satisfactio remittantur. Pomeraniæ titulus & insignia, tum sessio & suffragium in Comitiis Electori reserventur: denique fida amicitia, & vicinia inter Sueciam, & Brandeburgicam Domum colatur. De fœdere cum Regina, quod velut obiter jactabatur, haut magni momenti visum. Contra Suecis à Brandeburgico postulatum æquivalens enorme videbatur. Sed quia sat probabile erat, ab Electore revera istas Provincias affectari opportuno reliquis ipsius ditionibus situ, tum dimidia Pomerania longe potiores, suspicio Legatis Suecicis oriebatur istum tota demum Pomerania cessurum æquivalente illo arrepto. Unde prius postulatum de tota Pomerania cum consensu Electoris per Avauxium repetebant, operam suam polliciti, ut Elector petito æquivalente potiatur. Sed cum Brandeburgici, quod Avauxius referebat, id plane adspernarentur, tandem ad alternativam redeundum erat.

1647. Suecorum sententia.

Suecі tractatum acceptant.

§. 86. Ita cum Brandeburgicis negotiatio susceptа parario Avauxio, qui summa quidem ope ad rem conficiendam connitebatur, sed ut acrius pro Brandeburgico, quam pro Suecia studium ostenderet; quin majore contentione, quam ipsi Brandeburgici negotium ageret. Ingens Sueciæ periculum imminere abrupto hocce tractatu, ac si Pomeraniam invito Electore obtinere velit. Quamdiu Elector transactionem offerat, eamque Suecorum propositioni superstruat, neque Galliam pacis evictionem suscepturam, neque quenquam extra studia partium positum Suecorum instituta probaturum. Nec minis abstinebatur. Ab aula sibi injunctum, è Suecis diserte percunctari pacem velint, nec ne? Non Mediatoris tantum se munere fungi, quod & statim exiturus sit, sed Legati quoque Regis Galliæ. Si Suecі pacem nolint, id sine circuitione declarent. Regem Christianissimum diutius ferre non posse, ut Turca tantos quotidie progressus faciat cum omnium Principum Christianorum damno ac ignominia. Ista quidem obtentui sumebantur. Cæterum revera Galli bello in Germania diutius sustinendo impares tunc erant, exhausto domi ærario, & Hispanico bello nunc satis incumbente. Eoque cum sibi cupita obtinuissent, Suecos ad qualemcunque satisfactionem amplectendam urgebant. Porro in ipsa tractatione Brandeburgici

Avauxii pro Brandeburgico studium.

Brandeburgicorum sententia.

Tractatio cum Brandeburgicis

Dam-

1647. Dammum oppidulum sibi reservare cupiebant, detractis munitionibus; quo postulato tamen mox desistebant. Super Caminensi Præsulatu actius certatum, quod Sueci Reginæ omnia jura, quæ Duces Pomeraniæ antea in eundem habuerant, reservarent: Brandeburgici autem ea plane abnuerent, quod Suecici Legati postremo scripto eum præsulatum, oppidumque Colbergam Electori se concessuros disertis verbis declarassent. Sueci porro eo postulato Prælaturas, & Præbendas respiciebant, quorum collatio penes Duces citerioris Pomeraniæ antea fuerat, quæ, dum hæc Provincia cum omnibus pertinentibus ceditur, illis subtrahi non poterat. Avauxius Brandeburgicis favens proponebat, ut Præbendæ recepto hactenus loco manerent, sed ita ut circa eas, quæ ad citeriorem Pomeraniam spectarent, penes Reginam jus nominandi, penes Electorem jus conferendi è citeriore Provincia oriundis esset. Sed nolebant Sueci quidquam negotii esse Electori cum eo quod Reginam spectabat. Ita Avauxio & Brandeburgicis desistendum erat; ut tamen disertis verbis exprimerent Prælaturas & Præbendas ad Citeriorem Pomeraniam pertinentes, reliquas omnes Electori expresse reservarent, ne fortasse generalia verba (*jus quod Duci citerioris Pomeraniæ antehac competierat, in Episcopatum & Capitulum Caminense*) longius porrigerentur. Cupiebant quoque Sueci transactioni inserere, ut Dux Crojæ, quoad viveret, Episcopatus Caminensis possessionem rite partam retineret. Quod Brandeburgici velut novum abnuebant, defectum mandati excusantes. Sueci in præsens id seponi demum consentiebant, ut tamen Avauxius, & Legati promitterent, se ocyus Electoris consensum curaturos. Successionem Sueci ad solam Electoris progeniem restringere volebant, mox tamen de Anspacensi & Culmbacensi linea gratificabantur. Tantum de Christiano Marchione, quondam Magdeburgico Administratore, paulisper dubitatum. Sed cum Brandeburgici ostenderent eum senio provectum nulla prolis spe, admisere, ut successio ad universam Domum Electoralem sine exceptione extenderetur. Porro Sueci præter Golnoam, Piricensem quoque & Colbacensem præfecturam citeriori Provinciæ adjungere studebant una cum millione uncialium eo nomine, quod durante Domo Brandeburgica Ulteriore Provincia carendum foret. Quod Brandeburgici repudiabant, velut nunquam antea petitum. Ita Sueci sola demum Golnoa adquiescebant ea tamen lege, ne circa reliqua Brandeburgici difficiles se exhiberent. Super donationibus prædiorum in ulteriore provincia acriter disceptatum; quæ ut ductoribus bellicis salvæ permanerent Wrangelius per literas postulaverat. Et demonstrabant Avauxio Sueci, ista bene meritis, & adhuc merentibus haut tuto subtrahi, præsertim ad certum duntaxat tempus data. Sed hic una cum Electoralibus pertendere; donationibus illis salvis Electori solum dominium Provinciæ directum, aliis usumfructum relinqui. Nam præfecturas pleraque à Viduis Ducalibus teneri, reliquas donationibus in alios translatas. Sic & Gallos donationes per Alsatiam & Sundgoviam sustuliisse. Melius militibus consuli solutis stipendiis, quam per donationes brevi expiraturas. Ac permovebat demum Suecos Avauxius, ut istis desisterent, ea tamen lege, ut Avauxius duodecim tonnas auri, quas pro locis in Pomerania & alibi Electori cessis Sueci prætendebant, expediret, simul negotium de militum satisfactione promoveret. Neque tamen donationes illas disertis verbis retractare placebat, ac satis habebatur illas Reginæ expresse non reservatas, Provincia Electori cessa pleno jure tam dominii utilis quam directi. In quo Sueci eo facilius Brandeburgicis gratificabantur, quod hi vicissim illis super ripa Orientali Oderæ lacusque, cui Frischhaff vocabulum, & Divenoæ concessuros promitterent. Hanc enim à Griffenhaga ad mare usque Sueci nunc diserte postulabant, & quidem vocabulo *adjacentium utrinque terrarum*. Contra Brandeburgici id initio plane abnuere, velut de quo Monasterii mentio facta non esset; post ad quinque aut sex duntaxat pedes eam ripam restringere volebant. Avauxio uti Suecorum postulatum amplum nimis; ita quod Brandeburgici offerebant, vile & absurdum videbatur. Igitur verbis pro *adjacentium terrarum*, substituebat, *adjacentis terræ*, velut minus late patentia. De cætero cum latitudinem illius ripæ orientalis definire nunc tempus non ferret, ad futuram amicam tranlactionem eadem rejiciebatur. E titulo suo ut Elector Rugiam & Stetinum expungeret, Sueci postulabant. Sed Brandeburgici è vetustis monumentis demonstrabant, eum proprie Ulterioris Pomeraniæ titulum esse. Præcedentiam Sueci Reginæ in universum, Brandeburgici alternis vicibus sibi vindicatum ibant. Equidem Electori super loco nullam cum Regina controversiam esse; sed nunc eandem cum ipso concurrere, non ut Reginam, sed ut Ducem Pomeraniæ. Et ipsam quidem majore parte potiri, Electori tamen eam portionem cedere, quæ antiquo more priorem locum sortita sit. Nec eo minus concedebant, ut Regina priorem locum in conventibus Circularibus obtineret, modo in Comitiis alternationi locum relinqueret. Nam si sessio controversia careret, facile Reginæ & heic cedi posse. Sed nunc quinque Domus in Comitiis sessionem alternare, Pomeranicam, Meclenburgicam, Hassicam, Wurtenbergicam & Badensem, in quorum numerum Lauenburgici & Holsati frustra recipi quærant. Quod si Regina priorem locum retineat, Electori semper post dictas Domos non sine ignominia considendum esse. Hanc ob causam Sueci Brandeburgicorum postulato annuebant. Demum cupiebant Sueci, ut Brandeburgicus Ordines Provinciales & subditos juramento exsolveret & peculiari instrumento pro se Domoque Electorali omni prætensioni in ea, quæ Suecis relinquerentur, renuntiaret. In quod Brandeburgici post aliquam tergiversationem demum consentiebant. Circa restitutionem Pomeraniæ Ulterioris & locorum Marchiæ Brandeburgici & Avauxius omnes machinas & paratum bellicum, qui tempore primæ occupationis fuerat, stipulabantur. Sed Sueci ostendebant; quo jure alii Ordines ex Instrumento pacis uterentur, Electorem quoque circa hæc usurum. Et quanquam Brandeburgici contenderent, ob cessam Reginæ tam insignem Provinciam Electori præ cæteris indulgeri quid posse; Sueci tamen metuebant, ne alii hoc in exemplum traherent: Ita isthoc petitum omissum. De Commendis & Equitum Divi Joannis bonis à Regina donatis Sueci ut restituerentur, facile concedebant, quantum quidem eorum extra terras Reginæ concessas jaceret. Remissionem reliquorum tributorum Brandeburgici obtinere non poterant. De condonanda rata Electoris portione ad satisfactionem militum

1647.

1647. Sueci ad Cæsarem, & Ordines Imperii rejiciebant. Immunitatem à vectigalibus neque expresse promittere volebant Sueci, neque diserte abnuere, cum Brandeburgici eam veteri more inter Principes receptam ostenderent. Unde res ad ulteriorem Reginæ declarationem remissa. Ita excussis præcipuis capitibus Avauxius contendebat, ut se præsente tota transactio recenseretur, tum subscriptione firmaretur prævertendis variationibus, quæ nunc aut deinceps oriri possent, ac ut Brandeburgici eo confidentius de æquivalente suo, ac negotiis Imperii agere possent. Ac postulabat quidem is duo scripta concipi, quorum altero de donationibus ductorum in ulteriore Pomerania revocandis, de immunitate vectigalium & machinis diserte insereretur: quod tamen secreto habendum, ne ista ab aliis in exemplum traherentur. Enimvero uti Sueci duo posteriora non annuerant, ita consensum super abolendis ducum donationibus publicare haut tutum ducebant; quod etiam ad secretissima penetrare soleat hominum curiositas. Ita de secreto quidem scripto omissum. Ut reliqua scripto adornarentur, Avauxio acriter in-
28. Jan. stante abnuere demum Sueci non poterant; eaque formula à Secretario Legationis Biœrnklovio subscripta, ac retentis plerisque verbis post Instrumento pacis inserta fuit. Displicebat tamen Senatui Sueciæ, à Legatis alternativam fuisse acceptatam, cum judicaret, ea rerum facie totam Pomeraniam posse obtineri, Dano debili, Polonis in pacem pronis, languido Belgarum in Brandeburgicum studio, & Electori demum necessitatem fore consentiendi, siquidem æquivalente aliqua potiri velit. Ac plerique censebant, à Legatis jam conventa esse retractanda. Pervicit tamen Chanutus Legatus Gallicus apud Reginam pacis cupidissimam, ostentata omnium, & cumprimis Galliæ offensa, ut illa conventis adquiesceret.

Transactio absolvitur.

Brandeburgici Cæsareos æquivalens poscunt.

§. 87. Cæterum pro his, quæ Suecis concedebantur, æquivalentes ditiones ut reciperent, Brandeburgici acriter connitebantur. Inter quas primo loco postulabatur Episcopatus Halberstadiensis cum omnibus juribus ad eum pertinentibus; ejusque nomine sessio & suffragium in Comitiis, & conventibus Circularibus. Utque ea ditio, licet Sopitâ circa Religionem lite, in perpetuum penes Electorem maneret. Eandem tamen parvo taxabant, quod Comitatus Rheinsteinensis Comiti Tattenbachio, Hohensteinensis Schvvarzburgensibus & Stolbergensibus seponeretur. Unde insuper Magdeburgicum Archiepiscopatum, ubi præsentem Administratorem mori contingeret, deposcebant, abolita si qua interim facta sit electione; ac ut tunc Elector possessionem propria autoritate arripere possit; interim in eum eventum Ordines suo juramento adigeret, ac loco quatuor præfecturarum Saxoni à Cæsare concessarum Eglam præfecturam ad Capitulum alias spectantem statim accipiat: post ubi plenam Præsulatus possessionem nactus fuerit, tertiam partem omnium præbendarum, & bonorum Capitularium reditibus Principalibus adplicet. His adjungebatur Episcopatus Caminensis. Hæc omnia eodem jure à se obtinenda stipulabantur, quo Bremensis ac Verdensis Episcopatus Reginæ Sueciæ concedendus sit. Sed quia hæ ditiones neque redituum magnitudine, neque situs opportunitate comparari possent cum ea Pomeraniæ parte, quæ Suecis tradebatur; addebantur Episcopatus Mindensis, & duodecies centena millia uncialium illi antehac promissa, qui Stetino carituras sit. Quod si tamen Cæsari & Imperio molestum sit tantam pecuniæ summam exsolvere, proponebant, ut Electorales ditiones à rata satisfactionis militaris, & ab omnibus Imperii contributionibus in decennium immunes essent. 1647.

Circa petitos Episcopatus multi se opponunt.

§. 88. Enimvero pecuniam hanc aut propositum temperamentum Cæsarei abnuebant, velut reliquis Ordinibus oneri cessurum. Offerebant tamen, se Electori illas Imperii collectas remissuros, quæ is nomine Episcopatus Brandeburgensis, Havelbergensis & Lebusiensis, nec non bonorum Ordinis Teutonici in Borussia multis ab annis in hoc usque tempus deberet. Sed super Episcopatibus quidam Evangelicorum acrius, quam ipsi Cæsarei se opponebant. Nam super Halberstadiensi Episcopatu inprimis querelas movebat Fridericus antea Bremensis Administrator, velut qui multos abhinc annos Coadjutoris jus sibi quæsiverit, quod nunc sede vacante pleno effectu potitum sit: quem titulum omnes Evangelici Ordines, ac ipsius Electoris Parens sibi detulerint. Ipsum Electorem his tractatibus crebro jactasse; Cæsarem nullius Principis Imperii jura ac ditiones salvis divinis humanisque legibus condonare posse, nisi ex causa delicti, aut accedente illorum consensu, quorum interest. Nec Electorem ullo jure ut de alieno sibi satisfiat passurum; cum ipse velut Imperii legibus subjectus Regum exemplis uti nequeat; nec à se quidquam velut pro meritis, aut jure belli prætendere possit. Sibi tantum temporarium jus quæri: quo elapso haut ægre laturum, si Elector ea ditione potiatur. Quamdiu autem sua jura durent, Electorem bonæ fidei possessionem nancisci non posse. Quo fine iste per Cleenium statim protestationem in-
24. Jan. terponi curabat; quam post per Theodorum
17. Mart. Reinkingium repetebat, à Suecicis Legatis postulans, ut secuta pace ejus ditionis possessio non in Electoris, sed suas manus consignaretur. Translationi Magdeburgici Archiepiscopatus intercedebat Augustus Saxoniæ Dux obtentu juramenti, quo promiserit, se istius præsentem statum, ac jura & privilegia sarta tecta servaturum. Sed circa utrumque Præsulatum contradicebat Domus Luneburgica, quod Dux Ernestus Augustus nuper Coadjutor Magdeburgicus designatus, Joannes Fridericus autem & Antonius Ulricus Duces Halberstadii Canonici forent; quem Præsulatum, si jus electionis persisteret, in suas manus perventurum speraverant. Inprimis jactabant; maximi pretii bona in hunc Præsulatum à Domo Brunsvicensi ac Luneburgica collata; unde hanc ab isto in perpetuum excludi iniquum; saltem donata, & impensas revocari par esse. Præter has privatas, alias quoque rationes Brandeburgicis opponebant. Electori nihil pensationis pro parte Pomeraniæ in Reginam translatæ deberi. Citra Regis Gustavi operam istum hanc Provinciam nunquam Cæsaris manibus erepturum fuisse, forte & totum Electoratum, aut ejus partem insuper amissurum. Qualem se Parens Electoris adversus Suecos gesserit, notorium esse. Crebris hortatibus, & ostentata in præmium Pomerania Gustavum ab Electore in bellum pertractum, quod hic non solum deseruerit, sed & post hostilia in Sueciam induerit. Quod Regina insignem Pomeraniæ partem Electori reddiderit, magis amore pacis factum, quam ob istius merita, aut quod eo nomine

Elec-

1647. Electori æquivalens sit postulándum. Sat habiturum, si quæ Imperio nomine Episcopatus Brandeburgensis & Lebusiensis, tum Borussiæ debeat remittantur, quorum summa ad tredecies centena florenorum millia adscendat. Tum quæ poscat enormia esse, triplo fere taxationem excedentia earum terrarum, quæ Sueciæ tradantur. Menstruas quippe contributiones Magdeburgici Episcopatus mille trecentis florenis taxari, Halberstadiensis quadringentis triginta duobus, Caminensis centum octoginta quatuor, Mindensis totidem; quæ summa bis mille centum florenos conficiat: cum utraque Pomerania non nisi mille ducentis octo florenis menstruis taxetur. Saltem Elector apud Catholicos, qui bello causam dederint, aliquid terrarum in satisfactionem affectaret. Evangelicorum Principum quæsita jura ne præriperet. Inprimis querebantur, quod cum hactenus tantopere super immediatis bonis Ecclesiasticis certatum sit, nunc dum ex illis fructus aliquis speratur, pleraque in satisfactionis vicem absorbeantur, onere hoc in solos Evangelicos devoluto, dum Principalibus Domibus ad ista aditus præcluditur. Demum & Suecis demonstrabant, quantum incrementi Reformatis in Imperio accessurum sit, si Brandeburgicus tot Principatus amplis antea suis ditionibus adjungat, in quos pravo suo more paulatim Reformatos ritus sit introducturus; simul tot suffragiis in Senatu Principum & Directorio in Circulo Inferioris Saxoniæ, ac fortasse in Comitiis præsidio inter Evangelicos Ordines, quo Magdeburgicus nunc usus sit, potiatur. Id quod non minus sacris Evangelicis exitiosum sit futurum, quam periculosum Sueciæ, si Electoris potentia nimium glisceat. His rationibus ut locus relinquatur, Luneburgici à Suecicis Legatis petebant, ac ut præsens facies persisteret. De
6. Febr. quibus & jam antea Cæsareos monuerant, alia
30. Jan. protestatione interposita se Circulo Inferioris Saxoniæ, suisque Principibus, & dictorum Episcopatuum Capitulis jura sua reservaturos. Quam rem fervide agebant alioque in suam sententiam pertrahere conabantur. Nec sine minis Lampadius Trautmansdorfio non semel in os dixerat; Si Luneburgici Magdeburgico, & Halberstadiensi Præsulatu excludantur, Pacem haut coituram.

Brandeburgici respondent. §. 89. Nec tamen Brandeburgicis quod reponerent deerat. Augusto Saxoniæ Duci nihil decedere, cui dum vivit jus suum salvum sit. Coadjutorem Magdeburgicum in fraudem hujus conventionis nuper sumtum, postquam auditum esset, de isto præsulatu in Electorem transferendo agitari. Simoniæ speciem esse, quod Luneburgici jactent, quædam bona in eum præsulatum à se collata, ut is perpetuo in ipsorum familia permaneat. Quin Electori pro Pomerania pensatio debeatur, à nemine in dubium vocari; Episcopatus ab adversa parte justo liberalius taxatos, cum reditus Capituli simul computati sint, qui tertiam partem bonorum Episcopalium æquent. Præterea Magdeburgico Præsulatui quatuor præfecturas, Halberstadiensi duas dynastias detrahi; quibus supplendis Minda vix pertingat; & Magdeburgicæ ditionis possessionem Electorem vivum ægre obtenturum. Cæsareos, Gallos, Catholicos & plerosque Evangelicos Ordines consentire, ut Elector Magdeburgico & Halberstadiensi Episcopatu potiatur; nec Luneburgicis causam esse, quare tanto conatu repugnent. Directorium Circuli Inferioris Saxoniæ, etsi antea id usitatum non fuerit, Electorem alternis cum Regina gesturum invidiæ declinandæ. 1647.

Sueci Brandeburgico favent. §. 90. Suecos ex una parte Luneburgicorum rationes, ex altera universi fere Conventus Electori faventis consensus movebant. Reginæ equidem, uti Luneburgici agnoscebant, in totam Pomeraniam prætensio probabilis; ob quam tamen illa jus Electorum majoribus in Pomeraniam quæsitum nunquam in dubium revocaverat; eoque cum Electoris & agnatorum consensu eam provinciam adquirere voluerat, simul æquum & utile judicaverat pensationis in vicem alia istum ditione potiri, ne Imperio exinde turbarum causa nasceretur. Cum porro Elector consentire in partem Pomeraniæ tergiversaretur, ac Succi cum Cæsareis super tota Pomerania absque istius consensu transigere vellent, Evangelici Ordines ipsique Luneburgici preces interposuerant, ut volente Electore negotium conficeretur, ipsique pensatio contingeret. Transegerant inde cum Electore Succi, & quanquam ad æquivalens illi præstandum non tenerentur, tamen ejus postulatum improbare non poterant; nec par erat Luneburgicos nunc in dubium revocare, quod antea probaverant. Id porro æquivalens è Cæsareis ditionibus peti nunc non poterat: & si Catholici Præsulatus, puta Monasterienses & Hildesienses, deposcerentur, non Cæsar solum & Catholici Ordines, sed & Galli repugnaturi erant. Ita nulla expeditior erat via, qua Electori satisfieret, quam per propositos jam præsulatus. Quam sen- 2. Febr.
tentiam suam Succi Magdeburgicis & Luneburgicis Legatis pandebant. Aut Cæsarei circa Mag- Cæsarei petitos præsulatus annuunt.
deburgicum, Halberstadiensem & Caminensem Episcopatum Brandeburgico concedendum promtos se exhibebant; Halberstadiensi tamen ea lex addebatur, ut status sacrorum & bonorum Ecclesiasticorum permaneret, prout conventione Archiducis Leopoldi Wilhelmi cum capitulo definitum fuit, utque penes Comitem Tattenbachium Comitatus Reinsteinensis maneret, & feuda ab Archiduce cum consensu Capituli data renovarentur. Circa Magdeburgicum Præsulatum urbs Magdeburgum excipiebatur, de qua etiam Succi Legati Instrumento pacis peculiari articulo cavere volebant. Pro quatuor præfecturis in præsens statim Egla, & deinceps quarta pars omnium Præbendarum concedebatur. In his præsulatibus Augustanis sacris liberum exercitium, prout nunc in usu esset reservabatur; tum ut inter utriusque Religionis Ordines super gravaminibus constituenda in his æque ac aliis Electoralibus ditionibus valerent. Nec repugnabant, quo minus Electoris agnati titulo suo Principes sic horum Præsulatuum nuncuparent. Circa Mindam De Minda spem faciunt.
hærebant, cui etiam Succi renitebantur, quod eam in Meclenburgicam pro Wismaria transferre cuperent ineundæ apud hunc gratiæ. Quia autem istius Legatus, quod offerebatur, negligebat arripere, ac tempus deliberando extrahebat, Brandeburgici occasioni imminentes apud Cæsareos ita acriter instabant, ut scripto promitterent de 10. Febr.
illo Episcopatu in Electorem eadem cum Halberstadiensi lege transferendo, si is penes Evangelicos maneret. Ita Luneburgici cum frustra se Luneburgici alios præsulatus affectant.
Brandeburgicis obluctari cernerent, de Hildesiensi, Mindensi & Osnabrugensi Episcopatibus in se 13. Febr.
transferendis proponebant. Sed Hildesiensis citra

1647. citra dubium Catholicus erat præsulatus, cujus Coadjutor Bavaricus Dux erat; & obstabat Luneburgicis quoque transactio cum Colonienſi Electore ſuper eo præſulatu inita. Circa Mindenſem Brandeburgici iſtos anteverterant. Oſnabrugenſi Epiſcopus Franciſcus Wilhelmus cedere nolebat, ac ut Guſtavus Guſtavi F. qui hactenus illum poſſederat, eundem ad vitam retineret, Succici Legati contendebant. Cæſarei tamen oſtendebant, ſi Luneburgici expectativa poſt Guſtavum, aut Franciſcum Wilhelmum, prout tractatus inter ipſos ſuccederet, contenti eſſe velint, fieri poſſe, ut ex ea Domo Coadjutor ſumatur.

De ſatisfactione Succica 26. Jan.

§. 91. Inter hæc Succi ſuper ſua ſatisfactione cum Cæſareis in univerſum tranſigebant, cujus capita ſcripto concepta, mutuis inde congreſſibus excutiebantur. Ejus exordio iſti inter cauſas petitæ ſatisfactionis poſuerant, *ſuaque tum indemnitati, tum propriæ communique amicorum ſuorum ſecuritati condigne proſpiceretur.* Ex eo quia concludi videbatur, Cæſarem Succiæ ejuſque amicis citra cauſam periculum intentaſſe, Cæſarei hæc verba ſubſtitui cupiebant; *Pacique publicæ in Imperio reſtauranda, condigne proſpiceretur.* Quæ facile à Suecis admittebantur. Circa Pomeraniam parum habebant Cæſarei, quod monerent, niſi quod vocabulo vectigalium *modernorum* adjunctum ferre nollent, ut illa duntaxat intelligentur, quæ ante Succorum adventum in uſu fuerant; nullo fructu, cum peculiarem diſpoſitionem ſuper vectigalibus admittere cogerentur. Volebant quoque Cæſarei, ut de æquivalente Electori præſtando diſerte inſereretur; Succis abnuentibus, quod in tranſactione cum Brandeburgicis facta de illo omiſſum eſſet, ac poſſe inter Cæſareos ac Brandeburgicos illud ſeorſim expediri. Sed cum Cæſarei vehementer inſtarent, quod à ſe ægre iſtud, niſi Succis ſimul connitentibus, evinci poſſit, hi demum annuebant. Ac à Cæſareis initio de Magdeburgico tantum & Halberſtadienſi Epiſcopatu mentio fiebat; ſed cum interim de Mindenſi quoque moveretur, clauſula generalis addebatur, qua hic quoque comprehendi poſſet; Wiſmariæ Cæſarei initio præfecturam Neucloſter detractam cupiebant; mox ſuſficere ſignificabant, ſi Regina cum alüs terris prope oppidum ſitis eam permutare velit. Poſtulaverant Succi, ut præſidium Wiſmariæ Duci quoque Meclenburgico juramentum præſtaret, ſed præfectus dextra duntaxat data fidem obſtringeret, Cæſareis ut & hic ſacramentum Duci diceret contendentibus, exemplo Caſalis, & Philipsburgi, ubi Gallicus præfectus etiam Mantuano Duci, & Epiſcopo Spirenſi jurat. Cum igitur Cæſarei judicarent, per hoc Ducem eo facilius ut conſentiat permoveri poſſe, Succi quoque, ne quid in ſe deſideraretur id probabant. Quo fine Cæſarei Meclenburgico præſulatum Suerinenſem ſeu Butzovienſem, ac Raceburgicum in penſationem Wiſmariæ offerebant, ac ut dimidiam Præbendarum partem in uſus ſuos vertere poſſet. Sed cum hæc Duci non ſufficerent, ac Succi utique eidem ſatisfactum cuperent, à Meclenburgico Legato exquirebant, num aliud quid ille deſideret, & annon Mindenſis Epiſcopatus ipſi arrideat? Nam permutationem non abſurdam putabant, ſi pro Wiſinaria, ex qua nunquam ultra ducentos quinquaginta unciales annuos ipſi redibant, Mindenſem ditionem acciperet, vicies mille uncialium proventu inſignem. Sed cum Legatus iſte defectum mandati excuſans præſulatum iſtum accepta- 1647.
re dubitaret, ſimul Ducis rationes Succorum poſtulato oppoſitas ſat aculeatas publicaret; Succi non ſolum Ducis cauſam agere omittebant, ſed & clauſulam addebant; ni Dux in conventa capita conſentiat, Reginam excluſo Ducis condominio illas partes Meclenburgicæ à Cæſare & Imperio in feudum accepturam, eodem evictionem præſtituro.

De Bremenſi ditione.

§. 92. Bremenſi Præſulatui unitum Capitulum Hamburgenſe, de quo antea mentio facta non erat, Succi diſertis verbis adjungebant. Id quod facile patiebantur Cæſarei, modo Hamburgenſi urbi ſua libertas, ac jura ſalva perſiſterent. Sed circa præfecturam Wilzhuſanam, de qua inter Bremenſes & Monaſterienſes Epiſcopos hactenus litigatum fuerat, Cæſarei hæc verba addi volebant; *ſi per ſententiam Camera Imperialis Archiepiſcopatui Bremenſi adjudicata fuerit.* Cum id non ſuccederet, ſummam pecuniæ pro ea offerebant. Sed & hac repudiata demum, ut ea Bremenſem præſulatum ſequeretur, concedebant. Circa titulum Succi ab initio vocabulum *Principatus* adhibuerant; quod Cæſarei facile annuebant, quod & Epiſcopi Germaniæ Principum nomine veniant. Sed mox vitandæ ambiguitati, iſti *Ducatus* vocabulum ſurrogabant; quod abſurdum ſit, Bremenſem Præſulatum, qui antea in Comitiis omnes ſeculares præceſſerit, nunc eodem cum Rugia ordine cenſeri. A Bremenſi Capitulo miſſus Juſtus Bru- 15. Dec.
ningius exhibito libello poſtulaverat, ut ſi præſu- 1646.
latus utique Reginæ tradendus ſit, Collegio Canonicorum, aliiſque Eccleſiis, ſimul Cœnobiis tam Evangelicis, quam Catholicis, Ordinibuſque provincialibus, Prælatis, Equitibus & Oppidis prior ſtatus, privilegia bona legeſque, prout ſub Archiepiſcopis fuerunt, perſiſterent, Papæ quoque ſuis menſibus, ac Cæſari primariis precibus reſervatis. Contra Succi Capitulo plane extincto bona Regiis reditibus adplicari cupiebant. Id quod Cæſarei ægre digerebant; & quanquam ad extremum de Capitulo expungerent, Succorum tamen poſtulatum conventioni inſerere abnuebant, jactantes; etſi forte bona illa à præſentibus poſſeſſoribus male collocentur, ea tamen prima ex inſtitutione honori Numinis deſtinata; nec Reginæ proventus inſigniter auctura. Nec penes Cæſarem eſſe talia expreſſe concedere. Reginæ deinceps circa iſta facere integrum fore, quod alii fecerint; ac facilius tunc Cæſari & Imperio futurum ad facta connivere quam diſerte in anteceſſum illa permittere. Sed cum ſcripto ſibi caveri Succi cuperent, id temperamentum demum admiſſum, ut res ipſa concederetur, licet mitioribus verbis velata. Denique Bremam Cæſarei immediatam & liberam Imperii urbem citra contradictionem declarari volebant, velut quæ dudum ſeſſionem & ſuffragium in Comitiis obtinuerit, nupero Cæſaris diplomate firmatum, nec ullo colore retractandũ. Succi reponebant; ejuſmodi decretum jam olim quoque fuiſſe obtentum; unde & hoc nunc æque, ac prius illud productis ab Archiepiſcopo rationibus in contrarium, irritum fieri poſſe. Reginam urbi privilegia rite parta ademta non cupere, ac facile pati, ut eundem quem antea reſpectum adverſus Principem provinciæ gerat, controverſia ſuper immedietate ad amicam tranſactionem, aut deciſionem judicialem rejecta. Id quod Cæſarei

velut

1647. veldt temperamentum, quo neutri parti præjudicium adferatur, ac præsenti possessioni tantisper insistatur, facile admittebant. Nam suaserat, Trautmansdorfius, ne immediatum ejus urbis statum Regina nimis acriter solicitaret, quod sibi constet, Bremenses tuendæ suæ libertati in eum casum fœdus cum Hollandis agitare. Harum igitur ditionum nomine à Cæsare & Imperio feudi lege acceptarum Regina inter Ordines Imperii admittebatur. Circa sessionem & suffragium in Comitiis (nam circa conventus Circulares prior manebat locus,) Cæsarei sufficere judicabant, si Suecia duobus gauderet suffragiis, uno pro Bremensi & Verdensi provincia, altero pro Pomerania. Sed quia singuli Præsulatus peculiare suffragium antea habuerant, Sueci eorum altero exui recusabant. De Pomeraniæ porro sessione res liquidaerat. Sed de sessione Bremensis & Verdensis Ducatus Cæsarei ad futura Comitia rejectum volebant, quod ea res multos tangat. Cum tamen Sueci in ambiguo hærere nollent, declarabant tandem Cæsarei, ut illi proximum post Marchiones Brandeburgicos locum sortirentur. Circa privilegium de non appellando, & erigendam Academiam liberales erant Cæsarei. Portoria in perpetuum, & ut Cæsari taxationem eorundem inspicere, ac pro lubitu moderari non liceret, tardius annuebantur, ni Sueci circa summam pecuniæ pro cessione locorum à se insessorum dimidiam partem remisissent. Pro ea Sueci duodecies centena uncialium millia postulabant, quam summam Cæsarei initio plane recusabant, velut Monasterii non promissam, & quia non alio nomine de eadem spes facta sit, quam si Stetinum Electori relinqueretur. Tum ipsos simultaneâ investitura, & expectativa Ulterioris Pomeraniæ potiri, unde iniquum esse pretium ejus ditionis accipere, quæ aliquando in ipsos devolvenda sit. Alia loca ut restituantur, Pomeraniam citeriorem, aliasque ditiones Reginæ dari ut pax fiat, cujus vigore quisque sua recipiat quæ ideo pecunia insuper redimenda non sint. Sed cum Sueci postulato suo insisterent, Cæsareis ad tractatus utique descendendum erat, in quibus Sueci demum ad sexies usque centena millia remisere. Quod tamen hoc caput divulgari nollent Cæsarei, placuit separato scripto illud concipi. Denique in conclusione vocabulum *evictionis*, & mox *guarantiæ* à Cæsareis delebatur, velut variis disceptationibus ansam præbere aptum. Sueci contra cum exprimerentur, quæ à Regina vicissim præstanda forent, vocabulum *fidelitatis* in *Juramentum Fidelitatis* convertebant. Optabant Sueci, ut ditiones quæ in Germania accepturi essent sub dignatione Electoratus possiderent. Qua de re cum Oxenstierna apud Avauxium insinuaret, hic vehementer abhorrere se ostendebat, exclamans nihil aliud restare, quam ut Lutheranis quoque Imperium postuletur. Unde cum id postulatum cum insuperabili difficultate conjunctum judicarent Sueci, de eodem publice movere omiserunt.

Tractatus ille concluditur. 4. Febr.

§. 93. Ita omnibus jam transactis, cum nil aliud supereset, quam ut clausula adderetur, quibus hæc conventio Instrumento Pacis inferenda significaretur, Avauxius se immiscere incipiebat, postulans, ut de Galliæ quoque negotiis mentio fieret, & quousque illa decisa sint, hæc pacta in pendenti efficacia forent. Nam equidem Galliam cum Cæsare, & concluſa servare velle, sed restare quædam nondum transacta, inprimis ne Cæsari velut Archiduci Austriæ licitum sit Hispano auxilium ferre. Ea disceptatio in quartum diem negotium extrahebat. Tunc demum pacti bina exempla confecta, quorum altero Cæsaris, altero Reginæ nomen priore loco ponebatur. In Suecico exemplo numerus Calendarii veteris supra, novi infra ponebatur, in Cæsareo vice versa. Instrumentum Secretarii Legationis Wilhelmus Schroederus Cæsareus, & Matthias Bicernclovius Suecicus subscribebant. Sed caput de pecunia seorsim conceptum ipsi Legati Trautmansdorfius, Lambergius, Cranius & Volmarus sua manu firmavere. Permutatio instrumentorum hoc modo peragebatur: ut Bicernclovius Cæsareos ad ea inter se & conferenda, & subscribenda accederet, Schroederus Suecicos invisens his Cæsarea duo scripta traderet. Hac porro transactione etsi Sueci non omnia ex voto obtinerent, nihil tamen in causæ publicæ præjudicium admittebant, uti à Gallicis factum, qui Alsatia potiri se non posse crediderant, ni circa Amnestiam & Gravamina Ordinum non pauca remitterent. Unde cum Cæsarei Palatinam causam, aliaque pro lubitu suo hac occasione decidere vellent, addita hac clausula (*Hac omnia intelligentur ut simul etiam causâ Palatina juxta conditiones in Instrumento Pacis positas, determinata maneat, ac Pax in reliquis etiam per Imperium sequatur, alias verò neutrâ ex parte obligatoria sint:*) Sueci abrupte id repudiabant, nec sibi improba hæc postulata, ac insolitam cauponationem placere, ac se super Sueciæ satisfactione haut admixtis alienis negotiis acturos. Circa summam autem pecuniæ peculiari scripto ita placebat, ut quadraginta uncialium millia de futuris Imperii collectis, quæ consensu Ordinum Imperii in Comitiis indicendæ, & à Suecia pro rata parte provinciarum ipsi cessarum exsolvendæ forent, detraherentur, ita ut eadem harum provinciarum nomine nullas Cæsari & Imperio collectas præstare teneatur, nisi dicta summa compensata. Reliqua ducenta uncialium millia à Cæsare intra tres menses à die pacis subscriptæ Hamburgi exsolverentur.

Huic conventioni contradicit Meclenburgicus.

§. 94. Enimvero huic conventioni acerrime contradicebat Adolfus Fridericus Meclenburgicus Dux, qui id temperamentum proponebat, ut Reginæ navibus in portu Wismariensi libera esset statio, utque eadem portoriis Wismariæ & Warnemundæ salva tamen sua portione, ad certos annos frueretur, simul præfectus à se Wismariæ constitutus juramento adigeretur ad pacta conventa inter Reginam & Ducem firmiter observanda. Ni hæc admittantur, actionem sibi, ac posteris in Wismariam salvam fore. Butzovienſi & Raceburgensi præsulatibus sibi haut satisfieri, tenui reditu, & qui pupillo suo Gustavo Adolfo Duci debeantur, ac ocello suæ ditionis haut comparandi sint. Simul multa incommoda, quæ ex Suecorum postulato promanarent, scripto concipi, & Osnabrugæ ad invidiam hisce faciendam disseminari jussérat, solenni protestatione interposita. Ejus Legato, cum tam arctis mandatis circumscriptus esset, nullum temperamentum admittere licebat, eoque perfecta conventione ad Principem suum proficiscebatur acta relaturus, qui demum sub Martii exitum Osnabrugam revertebat. Eidem Cæsarei per literas significabant, quæ sibi cum Suecis super locis ad ipsum pertinentibus convenissent, rogantes, ut exemplo aliorum Ordinum ipsiusque Cæsaris miseræ

8. Febr.

1647. feræ Imperii conditioni ac necessitati cederet, ac in istam conventionem consentiret paci maturandæ; ac ne incassum obluctatus plura mala suæ ditioni arcesseret. Friderici Ducis Holsatiæ, quondam Bremensis Administratoris nomine missus Reinkingius sero Osnabrugam adpellebat re jam transacta. Unde cum super alienatione præsulatuum movere serum foret, Succos æquivalens poscebat. Ab his ad Cæsareos remittebatur, qui contemtim cum habebant; ut Trautmansdorfius postulata proponere exorsum interrumperet; non amplius tempus esse de istis loquendi ferens. Qua super indignitate is scripto gravissime querebatur, ac demum, si utique pacis causa Bremensis Præsulatus Succis cedendus sit, ejus loco Hildesiensem suo Principi deposcebat. Isti negotio uti Succi se haut ingerebant; ita Cæsarei molli cum repulsa istum dimittendum judicabant: Fridericum mox Regno potiturum longe potiori, quam qua in præsens carendum sit ditione; ac licet nunc magno cum labore æquivalens extunderet, istud eo casu resignandum fore. Denique quod de Capitulo Hamburgensi mentio facta esset, non solum ea urbs querebatur literis ad Reginam scriptis; sed & cumprimis Fridericus Gottorpiensis Dux nomine Domus Holsaticæ postulabat, idem satisfactioni Succicæ haut inferendum. Nam Capitulum & Ecclesiam Cathedralem Hamburgensem à multis annis diœcesin non amplius habuisse, sed subditos Holsaticos esse, & ad conventus Provinciales Prælatorum nomine vocari, eoque nomine in partem onerum Provincialium venire. Penes Holsaticam Domum Advocatiam esse ejus Capituli, & jus Præposituram aliasque præbendas conferendi, quod neque à Cæsare, neque ab Archiepiscopo Bremensi unquam in dubium revocatum sit. Sed Cæsarei declarabant; in Succos non plus collatum, quam postremus Præsul habuerit, eoque nec Domui Holsaticæ, nec Hamburgensi urbi hoc tractatu præjudicium illatum.

Fridericus Administrator Bremensis.

15. Febr.

16. Febr.

Et Fridericus Dux Gottorpiensis.

Super Gravaminibus negotiatio.

§. 95. Initio anni Cæsarei declarabant, sibi placere modum super Gravaminibus per Evangelicos propositum, ut citra Mediatoris operam Cæsarei Succique ea transigerent, quorum isti nonnullos ex Catholicis, hi ex Evangelicis Ordinibus adjunctos sibi haberent, rebus citius expediendis. Inde post profligatam satisfactionem Succicam, Cæsarei declarationem suam primo loco, quod jam ordo Catholicos tangeret, lingua Teutonica conceptam Succis exhibuere; qui eandem statim Evangelicis Deputatis tradiderunt examinandam. Hi deprehendebant, Cæsareos multa, secus ac conventum fuerat, omisisse, alia addidisse; inverso insuper capitum ordine, & Libero Equestri Ordine, ac Urbibus Imperialibus inter Articulos de Nobilibus Provincialibus & subditis conjectis. Ex quo suspicio nascebatur, ne ex hoc fundamento Cæsar olim urbes Imperiales Patrimonialibus bonis, & Equestrem Ordinem subditis accensere aggrederetur. Displicebat quoque Urbibus, quod post Equestrem Ordinem collocatæ essent. Huic oppositam declarationem Succicis Legatis traditam Salvius ad Cæsareos deferebat. Quæ cum Cæsareis ad palatum non esset, aliud scriptum elicuit, quod per Succos Evangelicis redditum est. Reliqua disceptatio sermone peracta. Acriter porro Evangelicos urgebant Cæsarei, ut latas à se conditiones admitterent, nec ob paucas res exigui momenti bellum alerent. Cum enim Regnis sociis jam satisfactum sit, nec alia belli gerendi causa supersit, quam quæ per Evangelicorum gravamina suggeratur, haut aliter credi posse, quam Evangelicis placere arma Cæsari inferre, ac Catholicis bellum sacrum indicere. Simulabat quoque Trautmansdorfius, velut desperata re Monasterium abiturus sit; quem ad differendum iter Evangelici precibus multis demum permovere. Sed & Catholici id agebant, ut hoc negotium post reliqua omnia dilatum demum ad Comitia rejiceretur. Quod ne à Succis admitteretur, Evangelici diligenter instabant, ut gravamina cum aliis negotiis pari passu tractarentur, prout initio ab ipsis propositum fuerat. Obstinatos insuper se ostendebant Catholici, accessim velut ibant, minati se abrupto negotio domum abituros. Quam pertinaciam alebat Avauxius super hoc negotio cum Cæsareis consilia sedulo conferens, & Catholicos, sicubi pacis amore remittere vellent animans; qui & subinde ingerebat; pusillanimitatem ipsis plus, quam adversam belli fortunam nocere. Tum apud Succos eorundem causam fervide agebat; ut non solum Osnabrugæ, & Monasterii; sed & in Italia ac Romæ *Salvator Catholicorum* nuncuparetur; quo elogio sibi mirum quantum placebat. Enimvero uti eo tempore Bavarici consilia sua à bello ad inducias verterant, ita & ipsis in tractatibus diversam viam insistere cœperant, id quod & Catholicorum rationes nonnihil turbabat. Nam hactenus Bavarici obtinendis quæ captabant privatis commodis, gravamina valde intenderant, facile probantibus Catholicis, qui tot opimis bonis ægre carebant; ac videbantur eam causam patrocinantibus Gallis pervicturi. Sed cum hac via parum promoverent, nec Galli obnitentibus Succis perrumpere possent, illi mutata velificatione Evangelicorum favorem captabant, polliciti circa gravamina & alia desideria his satisfactum iri, si Electoris petita per ipsos subleventur. Inde & Catholicorum animi frangebantur, subducto tam valido fulcro; & moderatiora Bavaricis ingerentibus cæteri quoque paulatim ad molliora flectebant. Ipse quoque Avauxius denuo Osnabrugam reversus priore asperitate omissa jam omnibus modis Evangelicos demulcere instituebat. Ex horum præcipuis nonnulli judicabant, utendum fortuna, cujus favore res suæ huc provectæ sint, ut quas libitum sit conditiones adversæ parti temperare queant. Reliqui animo horum laudato, cum glisceus indies periculum expenderent, mediam viam insistere tutius censebant; sic ut remittentibus utrinque spiritibus amicæ transactionis spes magis indies alluceret. Ast Succi, cum neque satisfactio sua ad liquidum perducta, nec Landgraviæ & militum desideria adhuc expedita forent, apud Cæsareos instabant, ut & de hisce ageretur, nec interea in Imperii negotiis longius pergeretur. Unde sepositis super gravaminum materia congressibus, plenum Pacis Instrumentum, cui & caput de Gravaminibus ad mentem Evangelicorum insertum erat, adornare, ac Cæsareis exhibere constituunt. Evangelici contra considerabant, Cæsareos post Bavari inducias ad plura cedenda permoveri posse, modo cum ipsis ante editum pacis Instrumentum ulterius ageretur: quos nunc facilius quid & decentius remissuros spes sit, quam post exhibitum Instrumentum, ademto nunc prætextu velut vi ista metuque extorta sint, cum dicto Instrumento Cæsareis optio relinqueretur, his legibus pacem, an belli continuationem mallent. Unde Evangelicorum

12. Febr.

27. Febr.

5. Mart.

24. Mart.

roga-

1647. 29. Mart. rogatu, Sueci aliquoties soli cum Cæsareis collocuti demum præsentibus ab utraque religione Ordinibus partium declarationes excussum ibant, in quibus multa utrinque remissa, non pauca tamen adhuc repugnantia inveniebantur.

Peculiaris Gravaminum disceptatio.

§. 96. Primo capite Catholici Gravamina cum Amnestia implicare omittebant: Evangelici contra quæsitam à se æqualitatem legibus Imperii, & pace Augustana circumscribi patiebantur. Secundo capite utrinque placebat *terminus à quo* annus vicesimus quartus. Tantum peculiaria quædam jam addebantur, ad quæ negotium paulisper adhæresebat. Postulabant Evangelici, Augustæ, Dunckelspulæ, Ravensburgo & Biberaco, non solum sacra prout dicto anno fuerant, salva persistere, sed & munia publica pari utriusque Religionis numero obiri. Tum ut Aquisgrani saltem extra urbem Protestantibus templum concedatur, iidemque pari cum Catholicis jure gaudeant. Utque Spira nuper introducti Capucini amoveantur, ac Donavverta libertati circa sacra & civilia, qua anni hujus seculi septimo gavisa fuerat, restituatur. Contra Catholici ab initio Mindensem Præsulatum hoc termino eximere, sibique reservare cupiebant. De quatuor istis urbibus paulum reluctati Evangelicorum postulatis assensere. De Aquisgrano nihil concessum, Cæsareis ad sententiam à Rudolfo II. anno superioris seculi nonagesimo tertio latam provocantibus. Super Capucinis Spirensibus tanti non visum plura movere. De Donavverta Cæsareis delatum, ut ad futura Comitia ea lis remitteretur. Mindam Cæsarei Francisco Wilhelmo Episcopo servatum volebant, post ejus mortem alternis vicibus ab Evangelicis possidendam. Sed cum animadverterent, eam Brandeburgico superpondii loco addendam, de eadem facile remittebant. Tertio capite circa *terminum ad quem* Evangelici demum spatium centum annorum admiserant, addita tamen clausula, per quam revera perpetua possessio stabiliretur. Unde & Cæsarei ac Catholici seposita temporaria transactione, cui antea tam acriter institerant, in talem, quæ usque ad Christianam & amicam controversiarum compositionem duraret, consenserunt; tandem & vocabulum *in perpetuum* inseri permiserunt. In formula sua Evangelici Præsulatui Magdeburgico titulum *Primatus* addiderant; quem Cæsarei omisere; nec isti ultra urgebant, quod ea dignatio mox expiratura esset. *Actualem possessionem* Evangelici pro norma in hoc negotio habuerant: Cæsarei surrogarant *titulum ad apprehendendam possessionem habilem*; quæ verba litigiis præbere ansam idonea, Evangelicis urgentibus expungenda erant. Cæsarei ab initio postulabant, ut si Ecclesiastico ob mutata sacra præsulatu esset decedendum, fructus perceptos ille restitueret: Evangelici contra isti extantes adhuc fructus reservatum ibant. Tandem utrinque placuit, consumtos penes ipsum mansuros, detractis in posterum ex eo præsulatu alimentis, quæ Evangelici hactenus isti stipulari voluerant. Circa Osnabrugensem Episcopatum præcipua difficultas erat, quem Evangelici sibi vindicabant, etsi Anno vicesimo quarto à Catholico Episcopo possessum. Rationes adducebantur, quod ab anno superioris seculi tricesimo secundo plerique ejus Præsulatus, & oppidi incolæ sacra Augustana amplexi, omnesq; Episcopi á centum abhinc annis eidem ritui addicti fuerint usque ad Cardinalem Zolleranum; qui tamen Evangelica sacra toleraverit; nec ultra septennium is Episcopatus in Catholicorum manibus fuerit; quibus jure belli per Suecos ereptus, pristinæ sacrorum libertati restitutus sit. Unde Suecis, Evangelicisque non ferendum, tot millia animarum Catholicorum potestati iterum subdi. Contra tendebat Episcopus Franciscus Wilhelmus, pro quo Avauxius acriter nitebatur, apud Legatos Suecicos jactans; sibi è Suecia Chanutum scripsisse, Reginæ placere omisso Episcopatu illo aliquam pecuniæ summam pro Gustavo Gustavi F. stipulandam. Sed & reliqui Gallici Legati ita acriter contendebant, ut San-Romanus exclamaret; mori se malle, quam Osnabrugensem Præsulatum destituere. Unde & Lambergius Monasterium proficiscebatur è Gallis scisciturus, quid facturi sint, si Sueci Osnabrugam inter Evangelicos præsulatus trahere pergant? Num Turennius se Cæsareis junctarus sit, ad eum Præsulatum Catholicis vindicandum? Quin & denuntiabat Suecis Avauxius, ex Aula injunctum ipsis significare, Galliam examussim fœderi satisfeciisse, quin valida armorum conjunctione plura debitis præstitisse; ac judicare haut amplius teneri se vel ad exercitum in Germania habendum, vel ad pecuniarium subsidium subministrandum, quod Regna jam satisfactione sua potita sint, nec quidquam restet, præter minutorum quorundam Principum, & Ordinum litigia, quorum curam Gallia nunquam susceperit, nec fœdus eo pertinere duxerit, ut heic omnes ejusmodi tricæ componi debeant. Et si quæ supersint, solam Sueciam illis componendis sufficere. Suecos inconsultis Gallis arma è Germania in Daniam transtulisse; idem nunc Gallis fas esse. Sueci primo, num serio ista loqueretur, interrogare: & Avauxio id affirmante, ad Reginam se relaturos dicebant. Interim demonstrabant, mirum sibi videri Gallos credere, à Regibus jam omnia præstita, ad quæ fœdere obstringantur; eoque nomine Gallos bello se subductum ire. Præcipuum scopum fuisse, socios & adhærentes Regnorum tueri, honestamque ac decoram pacem obtinere. Sane ab initio liberaliter Ordines Imperii à Gallis ab hos tractatus fuisse invitatos, nullo discrimine, magni an minuti sint, sed quicunque læsos se querantur. Venisse hos, ac eorum negotia communi hactenus consilio tractata. Quod tarde negotiatio procedat, non suam culpam, sed adversæ partis esse; & ipsam negotiorum multitudinem raptim expediri non posse. Quin Evangelicos, qui Regiis partibus faverint, suspicari, jam super Gravaminibus Ecclesiasticis transigi potuisse, ni Galli remoram objecissent. Certe quo minus caput de satisfactione ad liquidum deducatur, ipsum obstare, qui tam enixe pro Osnabrugensi Præsulatu pugnet. Absurde de expeditione Danica recoqui. Quæ cum ita sint, mirari se, unde talia mandata Aulæ Gallicæ in mentem venire potuerint. Quibus auditis Avauxius rogabat, ne ad Reginam ista referrent. Quanquam & eadem de re apud ipsam Reginam Chanutus proponebat, verbis tamen longe placidioribus, & ut asperitatem ab Avauxio adhibitam excusaret. Sed & cæteris Legatis Gallicis demonstrabant Sueci; ipsos salvo fœdere repugnare heic sibi nefas esse; cujus scopus sit, omnia in eum statum, qui ante bellum fuerat, reponere; quo tempore Episcopatu illo Evangelici sint potiti. Unde isti non pauca de fervore suo remittere; & declarabat Longuevillius; si ostendatur sibi, conscientiam suam eo cesso non lædi, se non repugnaturum. Et Avauxius Evangelicorum Deputatis eo nomine ipsum invi-

1647. 29. Mart. 2. April.

1647. sentibus respondebat: Si eum præsulatum bona cum Cæsareorum, & Catholicorum gratia obtinere queant, se non renixurum. Sed si non alia ratione, quam bello producto, Catholicis extorqueri possit, se ideo pacem non impediturum. Ita tandem eo res rediit, ut Cæsarei declararent, se cum Catholicis Ordinibus super hoc negotio acturos, quibus contradicentibus se quidem præsulatu illo decedere non posse; sed si his placeat eundem Evangelicis tradi, se non intercessuros. Circa quintum caput Catholici Statuta Episcopatuum utique servanda contendebant; quod Evangelicis monentibus ita restrictum; quatenus ista Legibus Imperii, Transactioni Passaviensi, Paci Augustanæ & præsenti conventioni congruerent, & in respectu Præsulatuum, qui penes Protestantes mansuri sint, nihil Augustanæ Confessioni adversum continerent. De jure primariarum Precum facile utrinque consensum. Prætensionem Sedis Romanæ Catholici *executione à brachio seculari impertienda carituram* declaraverant: Evangelici addiderant, ut eadem & *validitate* careret. Tum ut adderetur; Papalem provisionem Capitulis immediate è Curia Romana, & tempore legitimo insinuandam. Capiti sexto Evangelici verba *absque Pontificis confirmatione* diserte inseruerant; quæ Cæsarei velut Pontifici parum honorifica ut expungerentur obtinebant. Exceperant quoque Catholici illa bona Ecclesiastica; quæ reditibus Principum adplicata erant. Alias enim magnus Evangelicis suffragiorum numerus in Senatu Principum accesserat, si & eorum nomine possessores istorum bonorum Principes suffragium ferre potuissent. *Taxam* Cæsarei pro infeudatione duplam cupiebant: Evangelici, ut ultra *taxæ* ordinariæ summam dimidia insuper ejusdem pars penderetur, annuebant. Volebant quoque Cæsarei, ut semper aliquot Canonici cum Præsule in Comitiis comparerent *pro conservatione Status Ecclesiastici.* Sed instantibus Evangelicis admisere, ut Præsulibus cum Capitulis statuere liberum foret, quinam, & quot ad Imperii conventus mittendi sint. Super titulis, sessione, & suffragiis facile conventum. Lis inter Salisburgensem & Magdeburgicum, quod hujus primatus jam ultro expiraret, silentio involuta. In septimo articulo de Capitulis mixtis super Argentoratensi Capitulo disceptabatur, quod Evangelici diserte inter ista referri cupiebant. Catholici contra censebant, etsi vi pacti anno hujus seculi quarto initi octo Canonici Evangelici in quindecim annos admissi fuerint, quibus tempus post in septennium prorogatum, sic ut illi anno vicesimo quarto adhuc tolerati sint; tamen quia eo septennio elapso Canonicatus possessi iterum dimittendi fuerant, & mox totum Capitulum è meris Catholicis compositum fuerit, contendebant, deinceps quoque totum eum Præsulatum in Catholicorum manibus relinquendum. Ita negotium id in ancipiti manebat, etsi Evangelici spem nondum abjicerent in partem ejus Præsulatus veniendi. Octavum articulum Evangelici ultro emendaverant, qui cum antea contendissent, ne cui plura beneficia simul possidere liceret, nunc cavebant, ne id ad eos præsulatus, qui in Succiæ satisfactionem, aut æquivalentem pensationem darentur, pertineret. Nono capite prima lis erat super Cænobiis Wurtenbergicis, quæ cum omni causa Duci ut restituerentur Evangelici instabant. His Cæsarei ab initio octo subtrahere cupiebant, velut extra ditionem occupantis sita in dynastia Hohenstaufa, Blaubeura & Comitatu Achla; puta Lorcham, Adelbergam, Blaubeuram, Pfullingam, Maulbrunnam, Herrenalbam, S. Georgii in Sylva Nigra & Reichenbacum: post tribus adhuc insistebant, Reichenbaco, S. Georgii & Blaubeuræ, quam una cum dynastia cognomine, & Heidenheimo Austriacæ Domui vindicatum ibant: demum omnibus decedere cogebantur. Circa *mediata* bona sacra ad Catholicos spectantia, & in Evangelicorum ditionibus sita, ut non nisi illis restituerentur, quorum ordini ab initio dicati fuerant, Catholici hanc exceptionem addiderant; *nisi talium religiosorum ordo plane interciderit.* Huic clausulæ Evangelici aliam restrictionem subnectebant; ut in ejusmodi Ordinem denuo conferantur, qui *ante dissidia Religionis exorta in Germania in usu fuerit:* nimirum ne ista omnia per Jesuitas absorberentur. Circa *Collegia mixta*, in quæ anno vicesimo quarto Catholici, & Evangelici pariter admissi fuerant, Cæsarei exercitium Religionis omiserant; quod Evangelicis monentibus iterum insertum. Vicissim Catholici juribus illis, quæ in bona ipsorum Ecclesiastica Evangelici sibi reservabant, restrictionem addebant; quam & Evangelici tolerabant. Maximalis circa oppignerationes agitata, Evangelicis contendentibus, ut immediatis Imperii Ordinibus, & Communitatibus, in alterius ditionem hoc nomine traditis soluta sorte reluere se, ac pristino statui vindicare liceat. Quo nomine Egram oppidum velut oppignerationem Imperialem circa sacra & civilia libertati pristinæ restitui volebant. Sed quia hæc res Cæsarem tangebat, silentio prætereunda erat. Reliquis pignoribus in universum Catholici reluitionem indulgere cupiebant. Sed Evangelici oppignerationes Imperiales ab aliis secernendas censebant. In illis enim reluitioni locum non esse, secus ac communi jure traditur, à cujus placitis etiam in hoc discedant, quod possessor fructus pignoris non in sortem imputet, contra eorum nomine tributa Imperii exsolvere teneatur. Et Capitulationibus Cæsareis insertum esse, ut Cæsar Ordines in possessione pignorum non minus ac aliorum bonorum tueatur; sic ut nec Cæsar, nec alius eadem reluere possit. Adversus quod durante bello passim actum erat, dum Evangelicis sua pignora, opprimendis præcipue illorum sacris, erepta sunt. Quo nomine cumprimis Lindavia, & Weissenburgum in Norico querebantur; quibus modicas ob oppignerationes plurimum molestiæ fuerat datum. Alia pignora Evangelici communis juris dispositioni relinquebant, id tantum postulantes, ut post reluitionem subditis usus sacrorum, qui anno vicesimo quarto fuerat, citrà impedimentum concedatur. Quod Cæsarei demum non plane abnuebant, ut tamen domino directo sua quoque sacra simul introducere integrum sit. Circa duodecimum articulum Catholici reservatum sententiæ Cæsareæ contrà Ulmam anno vicesimo nono requirente Episcopo Constantiensi latam super visitatione Cænobii Wangæ ritibusque Catholicis delebant, addita contra sub finem clausulâ cassatoria quam omiserant. Et quia iidem ferre nolebant de Urbibus Imperialibus dici, quod sub Evangelica religione *prosperrime floruerunt*, Evangelici, ut *fuerunt* substitueretur, patiebantur.

1647.

§. 97. Sed maxima difficultas erat super libero sacrorum usu subditis Catholicorum Magistratuum, ac cumprimis per hæreditarias Cæsaris di- De autonomia subditorum.

tiones

1647. tiones concedendo. Cæsarei & Catholici fundamenti loco substernebant, Ordinibus ex jure territorii, & Suprematus jus quoque reformandi sacra competere, ac jam pace Augustana subditis beneficium emigrandi concessum. Principes ultro Christianis dignam moderationem adhibituros, ut nemini justa querendi causa futura sit. Emigratione imperantibus æque ac subditis consuli, dum neque subditus cum læsione conscientiæ sub Principis sui ditione manere cogitur, neque hic sacra sua abnuentes tolerare tenetur. Quod si tamen quondam inter ipsos Imperii status, Ordinesque Provinciales, ac subditos peculiaria pacta inita sint, illa deinceps inviolata serventur. Qualia inter Moguntinum Electorem, & Erfordienses, Episcopum Hildesiensem, & Luneburgicos Duces super hoc præsulatu extent. Quibus par jus Osnabrugenses, & Mindenses subditi per Conniventiam Præsulum quæsiverint. Contra Evangelici id præcipue respicere, ut anni vicesimi quarti status reponeretur; cujus anni quacunque parte si qui subditi liberum sacrorum usum habuerint, eundem pari conditione retinerent, abolitis in contrarium initis transactionibus, ac nominatim ea, quæ inter Luneburgicos, & Hildesiensem Præsulem facta sit. A reliquis autem subditis, qui dicto anno exercitium sacrorum haut habuere, discernebant eos, qui post publicatam pacem Religionem mutarent, aut per hæreditates, aliave occasione bona sub diversæ Religionis Magistratu sortirentur. Prioribus ne migrandi necessitas imponeretur, sed quamdiu velint habitare integrum esset, sacris intra privatos parietes, aut apud vicinos obitis. Reliquis non nisi post annum decimum quintum certa lege migrandum. Evangelicos aut Catholicos subditos recens recipere cuique magistratui liberum foret. Circa hæc Catholici id concedebant, ut Catholicorum Ordinum vasalli ac subditi, qui anno vicesimo quarto usum sacrorum Augustanorum non expresso pacto, sed conniventibus superioribus habuere, in priorem statum reponerentur. Si quæ pacta extent, ea servarentur. Illis, qui dicto anno usum sacrorum non habuerant, itidem concedebant, ut penates suos incolere possent nulla migrandi necessitate. De extremo genere silentio prætermissum. Ita Catholici pleraque ex Evangelicorum voto annuebant. Enimvero circa subditos Provinciarum Cæsarearum Cæsar nil sibi circa sacra, aut civilia præscribi, nec jure Reformandi, ab Ordinibus utriusque Religionis passim usurpato, ipse carere volebat, quod nullo pacto sibi ademtum foret. Nec ad extremum Cæsarei plus indulgebant, quam ut Duces in Silesia, Augustanam Formulam professi, Briegensis, Lignicensis, Munsterbergensis & Oelsensis cum Uratislavia urbe ejus libero usui relinquerentur. Aliis Comitibus, Baronibus & Nobilibus, qui in reliquis Silesiæ Ducatibus, ac Inferiore Austria habitarent, quamdiu pacifice agerent, ac summo Principi obsequium adprobarent, migrare necessum non esset. Quod si tamen ultro solum vertere velint, nec bona sua vendere commode possint, certo anni tempore rebus suis ordinandis tutus accessus pateret. Id quod tamen Augustanam Formulam sequentibus, non alia dogmata amplexis indulgendum. Atque in hoc capite Galli & Avauxius cumprimis, Succorum & Evangelicorum postulatis acriter obluctabantur, Cæsareisque favebant. Evangelici, cum indignum crederent, miseros exules destituere, qui, quod probata sibi sacra ob mortalium imperia ejurare noluerant, patriam & opimas possessiones reliquerant, per delegatos denuo hac super re apud Cæsareos institere, ut Silesiæ Ordines pactis Anno vicesimo primo cum Saxone initis, & à Cæsare firmatis relinquerentur; Bohemis, Moravis & Austriacis pristina pacta, privilegia & literæ quas vocant, Majestatis indulgerentur ad exemplum Hungarorum, quibus complura templa colendis sacris Evangelicis concessa sint. His Cæsarei responderunt; jam plus se, quam in mandatis haberent, indulsisse; quod quam in partem Cæsar accepturus sit, sibi non constare. Desinerent igitur postulare, quæ in sua potestate non sint. Haut ignota sibi pacta super Silesiorum libertate. Sed res postea mutatas; ac cum sequenti tempore Saxonici Suecis juncti in Silesiam irrupissent, aliam conventionem initam, à qua subditi hæreditarii excepti fuerint, eoque prius pactum arctatum; post Pragensem Pacem supervenisse. Quod si Elector Saxoniæ apud Cæsarem aliud obtineat, id se libenter secuturos. Literas Majestatis Rudolfo Cæsari à Bohemis & Moravis vi extortas, cum istum Regno ejecturi viderentur. Nec ignotum, quomodo iidem Matthiæ consiliarios fenestra dejecerint. Ferdinandum II. eas literas ab se confirmatas Regni Ordinibus obtulisse; sed quas hi contemtim remiserint; jactantes, illa se confirmatione opus non habere. Inde arma in Cæsarem corripuisse, armis à Cæsare subactos. Ita injuriam illis non factam, qui repudiata gratia belli aleam tentarint, ac jura sua proprio delicto amiserint. Austriam Cæsaris Provinciam esse, & cum Cæsar toleret, ut vel infimus ex Equestri Ordine, & minima oppida vigore juris territorialis reformationem sacrorum usurpent, cur ipse solus deteriore conditione sit? Denique pacta illa sola indulgentia niti. Alias ostendebant, si Evangelici conceptam formulam admittant, intra paucos dies negotio colophonem imponi posse. Sin minus, abruptorum tractatuum culpam ipsis unice impactum iri, non Suecis, quos ab Evangelicis instigari constet. Ea Cæsarcorum constantia Evangelicos non parum turbabat, qui licet tot egregiis viris consulere mire cupiebant, valde tamen dubium habebatur, num ob solam hanc causam belli productí calamitatibus atterendos se exponere debeant; cum nondum constaret, an tunc Cæsareis Provinciis utique consulendum foret. A Suecis tamen Legatis petebant, ut hanc rem de meliore nota sibi commendatam haberent; qui & quantum in se foret, pollicebantur. Haut tamen tacendum puto, initio hujus anni in Sueciam à Lauenburgico Duce Henrico Julio missum Mithobium, qui obtentu aliorum negotiorum secreto sciscitabatur; num Regina utique ad extremum pro libertate sacrorum Evangelicorum in Regno Bohemiæ connixura sit? Nam sibi constare, Legatos Cæsareos in mandatis habere, ut demum istam concedant. Hoc quippe casu Principem suum plura prædia in Bohemia emturum, qui licet Catholicis sacris addictus Evangelicæ tamen Religionis propagationi faveat. Qui num serio ista moverit, & quo fine, nobis haut compertum. Super Articulo 14. 15. 17. & 18. facile conveniebatur, nisi quod hinc inde quædam verba ab una vel altera parte majoris lucis causa inicrerentur, aut expungerentur. In decimo texto capite Catholici, quantumvis initio multum renitentes, jurisdictione Ecclesiastica fere cedebant. Circa decimum nonum iidem denuo contendebant, extra con-

1647. 30. Mart.

1647. controversiam circa Religionem, & fluentes inde conventiones, ac quæstiones, receptum in Imperio modum negotia publica per plura suffragia expediendi retinendum; quod nulla alia ratio sit commune Imperii decretum formandi. Si qui tamen Ordinum super mensuram facultatum tributa sibi taxata arguant, iis querelam ad Cæsarem deferre integrum fore. Evangelici contra si postulatum suum obtinere non possent, malebant id in medio relinqui, amicæ compositioni seponendum. Denique Articulo vicesimo Cæsarei Evangelicorum postulata circa tertium tribunal, & reformationem justitiæ ad futura Comitia rejiciebant; quod & plerique Evangelici, præter nonnullos è Circulo inferiore Saxonico, haut aspernabantur. Et hucusque tunc gravamina deducta erant, circa quæ Catholici hinc inde non pauca remiserant; id quod tamen non omnibus istorum sacra professis probabatur. Et prodibat circa id tempus Monasterii à Jesuita conscriptus liber Dillingano operi non absimilis, magna cum Suecorum & Evangelicorum molestia, ne forte Catholici sat moderata nunc consilia ingressi istis dogmatibus in transversum iterum abriperentur.

Super Principe Servestano monitum.

§. 98. Inter Augustanæ Confessioni addictos, & Reformatos controversiæ nonnihil super Anhaldino Principatu agitabatur. Joannes Anhaldinus Princeps partis Servestanæ apud Oldenburgicum Comitem educatus, sacris Augustanis se addixerat. Id quod agnatis ipsius displicebat, qui ideo Anno tricesimo quinto, ipso abiente & impubere pactum familiæ sancire instituerant, quo Senioratum in jus primogenituræ extendere, & istum cum ditione sua sacris Reformatis adstringere conati fuerant. Cui tamen hic maturos annos ingressus constanter contradicebat: cum Principatum antiquitus divisioni obnoxium, aliquoties etiam divisum, & quemlibet eorum solum Cæsarem superiorem agnovisse ad modum aliorum Imperii Principum, queis summum in ditiones suas regimen, Majori Domus haut obnoxium. Extremam quoque divisionem inter parentem suum, ejusque fratrem cum omnibus Regalibus, juribusque, ac dignitatibus factam; cujus vi parens suus omnia Principum jura in sacris & civilibus nemine contradicente in portione sua ad vitæ finem exercuerit. Ne igitur ipsius patrueles cum aliis Reformatis in fraudem ejusdem quid Osnabrugæ molirentur, apud Suecos & alios Evangelicos petebat. Unde cum Reformati formulam cautionis, quam paci includi cupiebant, concepissent, ab Evangelicis ea clausula addebatur, ut isti Principi suprematus suus, ac jus Territorii integrum maneret.

De causa Palatina.

§. 99. Circa caput de Amnestia ipsi Cæsarei causam Palatinam ante omnia decidendam judicabant, qua non composita reliquis negotiis impensus labor inutilis foret. Eo fine Suecis scripto conceptam formulam exhibebant, repetitis fere prius à se propositis, quibus & alias conditiones sat duras addiderant, oblato quoque octavo inter Electores loco, ac inferiore Palatinatu non citra exceptiones. Ludibrii causa jactabant, sibi constare Palatinum Carolum Ludovicum, scita suæ Religionis secutum, causam suam immutabili fatorum dispositioni committere. Ejus scripti Suecі Joachimo Camerario, & Meistertingo Palatinis ablegatis copiam fecere, qui licet à consilio fere, & mandatis destituti declarabant: Bavarus Electoralem dignitatem quoad viveret, retineret; ipso mortuo ista ad Palatinam Domum revolveretur, Bavarique posteri octavo loco contenti forent. Tum idem pro pecuniis creditis, licet nondum ad liquidum deductis, nec ac Palatinum spectantibus, dynastiam Chamensem cum perpetuo reluendi jure retineret. Cæsareis ex his id quidem gratum erat, Austriacos tredecim millionum debito per dynastiam Chamensem liberandos. Reliqua velut in extremum vergentia adspernabantur. Fridericum Palatinum manifesto læsæ Majestatis crimine teneri: jam Respublicas præmiis & pœnis contineri; nec publico expedire, ut tantum facinus ipsi impune sit. Non meruisse eundem liberosque, ut vel minimum restituatur; qui nunc oblatas lautas conditiones acceptare fastidiant. His adstipulabantur Saxonici, qui Suecis hanc causam ad propositas fere leges componendam commendabant. Bavarum non solum à toto Imperio sed & aliis Regibus ac Rebusp. Electorem agnosci; qui potens, ac dignitatis retinentissimus extrema potius tentaturus sit, quam se posterosque ad inferiorem gradum depulsum conspicere velit. Contra Palatinum Fridericum autorem tantarum in Imperio turbarum haut meritum, ut ipsius ob liberos respublica exitio exponatur. Haut spernenda quæ offerantur, ac posse adhuc pleraque ditiones recuperari. Suecі porro, cum Avauxium tentarent, ut juncta secum opera Palatinum sublevaret, aut saltem in tam favorabili causa, qua expulsos Principes ditionibus suis restituere satagerent, ne adversaretur, id præfracte annuebat, differens: Galliam ab initio Friderici acta circa Bohemiæ Regnum improbasse, ac palam & missis Legatis dissuasisse; quæ nunc accommodato patrocinio probare nequeat. Istius rebus perditis, & Electoratu in Bavarum translato, Galliam hunc Electorem agnovisse. Quin ipsum Gustavum Regem tractatu cum Charnasæo, Gallia instante eo titulo ipsum nuncupasse. Unde & Gallicos ministros domi & alibi, in Anglia, Hollandia, Germania, Palatino Electoralem titulum negasse. Anglicum Legatum Thomam Rovvium Hamburgi quondam contendisse, ut Carolo Ludovico Electoris vocabulum tribueretur; sed cum videret, pervincere id se non posse, eo postulato destitisse. Eundem Carolum Ludovicum in publicum nihil contulisse, nec de Gallia vel hilum meritum: nec in ejus gratiam Galliam gazam suam, ac tot fortium virorum sanguinem effudisse. Galliam huc redactam, ut bello diutius sustinendo impar sit. Ordinem Ecclesiasticum, qui ad hoc bellum magnam pecuniæ vim conferat, si intellexerit illam Palatino restituendo impendi, non solum collationes deinceps abnuiturum, sed & plebem in turbas incitaturum, velut opibus suis ad Bavaricæ Domus, quæ maximum Catholicis in Germania fulcrum sit, oppressionem, suæque adeo Religionis fraudem erogatis. Reipsa se comperisse, Bavarum utilissimam operam ad Regum satisfactionem contulisse, quo nomine Gallia ipsi obstricta sit, ac speret, Sueciam vicissim istius commoda promoturam. Nec alienum Bavarum esse ab arctiore fœdere cum Regina feriundo, postquam viderit, quam efficacem operam Regna contulerint ad frangendas Austriacorum vires. Ejus statum ita comparatum, ut diu sincera ipsi amicitia cum Austriaca Domo persistere nequeat. Inde in Gallia utile haberi istum fulciri, & eousque firmari, ut semper Austriacorum conatibus se objicere valeat. Galliæ spem nasci, Cæsarem & Hispanum arctissimo invicem

1647.

18. Febr.

20. Febr.

22. Febr.

1647. vicem vinculo innexos divellendi. Nam si Cæsar Hispanum destituere nolit, Bavarum Cæsare deserto Regibus se juncturum, ingens rebus ipsorum in Germania momentum. Eam ob causam Galliam, subinde arctioribus commerciis Bavaro innexam, constituisse dignitatem ipsi Electoralem, & superiorem Palatinatum salvum præstare. Palatinos, si rem rite trutinent, haut eo secius pro illis, quæ opera Regnorum jam recipiant, hisce æterna grati animi lege obstrictos fore. Cæterum id nunc ostendebant Galli sibi placere, ut Palatinis tota provincia inferior cum Via Montana, & aliis partibus, quæ Cæsarei exceperant, restituatur. Nam, uti Avauxius ferebat, etsi id Galli agerent, ut Moguntinus Via Montana potiretur; tamen si reliqua omnia convenerint; ac Sueci toti inferioris provinciæ restitutionem pertendant, haut pertinaciter ipsos reluctaturos, obtentu sumto, quod idoneæ sibi rationes desint, ob quas, Moguntini postulatum fulcire debeant.

Eam soli Sueci sustinent.

§. 100. Tot tantisque Palatini adversariis soli Sueci quantum dabatur resistebant. Ac Cæsaris quidem reponebatur: Quidquid de Friderici delicto foret, sane justo majores ipsum sobolemque pœnas diuturno exilio & tot calamitatibus luisse. Ac multis persuaderi, Bavarum clam eundem ad acceptandam Coronam Bohemicam intrigasse, ut occasio foret ipsius dignitatem, ac ditionem invadendi. Palatinæ Domus malis & Imperii Ordines, & exteros tangi. Angliæ Regem, etsi domesticis nunc turbis distractum, ubi cum Parlamento in gratiam redierit, Palatinam causam serio amplexurum videri, ni ea interim æquis rationibus composita fuerit. Danum Palatino propinqua cognatione junctum. Belgas Fœderatos ob communia sacra, aliosque respectus quantum possint connixuros. Igitur Cæsari eam causam ita componendam, ut ne serius ocyus novarum turbarum semina inde germinent. Constare quoque, haut quidquam probantibus Hispanis Bavarum Electorali dignitate potitum. Saxonicis ostendebatur, quid Saxo & Brandeburgicus Electores in ea causa scripserint, & quam parum legitima via Bavarus ad Electoratum pervenerit. Qui quod in Imperio pro Elector agnitus fuerit, inde factum, quod iis, qui ex animo id aversabantur, vires se opponendi defuerint. Si res penitus inspiciatur, Bavarum veram turbarum in Germania causam esse: qui si victoria ad Pragam contentus occasionem inde non arripuisset ob privata commoda bellum alendi, Palatinum negotium in Bohemia finem sortitum foret. Ex publicis quoque actis constare, Cæsarem à Bavaro impulsum ad publicandum famosum illud anno 1629. edictum, ac inprimis ut tentato Magdeburgico & vicinis Præsulatibus Saxonem ad arma arripienda irritaret, quo ansa illum invadendi existeret. Tenax esset Bavarus dignitatis suæ utcunque partæ; Reginæ haut minus cordi esse oppressos Imperii Ordines sublevare. Huic proposito inter tot adversa, vicesque fortunæ immotam inhæsisse. Nec de constantia sua quidquam remissuram, si Bavarus necessitatem adferat bellum deinceps quoque continuandi. Quod si omnino amore pacis Aureæ Bullæ quid derogandum sit, Palatinusque primo loco dimovendus, præstare ut Saxo vetusta dignatione illo potiatur, Bavaro in sequiorem rejecto. Gallis autem, qui majore cum contentione rem agebant, respondebatur: Gustavi Regis tractatu cum Charnassæo Bavarum non nisi Ducis Bavariæ titulo nuncupatum. Nec alio dignitatis vocabulo nuperum Reginæ in Gallia Legatum, Magnum Gardium Comitem scriptis suis eum Principem insigniviss, Carolum Ludovicum de Regina parum meritum: sed ejus patrocinium ideo suscipi, quod vicinorum Principum interst, Germaniam in eum statum repoz.i, qui erat, antequam Austriaci socio Bavaro belli Bohemici flammam tota Germania diffunderent, ac uni statui post alterum jugum imponerent. Eum præcipuum finem esse fœderis sui cum Gallia. Fecerit aliquid pro satisfactione Gallica Bavarus: Ast nihil amici eundem Reginæ meditari, dudum ex ejusdem literis ad alios Imperii Principes exaratis patere; nec veteris animi mutati idonea indicia extare. Mirum quare Gallia tam pertinaciter illi faveat, à quo toties illusa sit. Is si destinatis potiatur, verendum esse, ne idem odiosius, quam quisquam alius, Regnorum sociorum incrementa libret. Tutissimum esse rem ita temperare, ut non minus iste, quam Palatina Domus Regnis beneficium debeat. Hoc modo in ejusmodi statum eundem reponi, ut haut eo secius egregiam operam iisdem navare possit. Quia etiam hæc causa totum Imperium & multos extraneos spectet, optimum fore cum Ordinibus consultare, & de communi sententia statuere. Nam si his inconsultis quid decernatur, istos questuros; Regios, postquam sibi satisfactum sit, Ordinum negotia insuper habere. Providendum etiam esse, ne Reges ejusmodi actum videantur probare, quo Cæsar pro arbitrio aliquem Ordinum exuerit; qui facile in jus invalescere queat non Germaniæ solum, sed & vicinis periculosum. Deniq; & tepido Gallorum circa Palatinam causam studio Servienti in Hollandia negotiationem haut paulo difficiliorem reddi. Quanquam autem Avauxium, qui negotia Imperii ac inprimis peculiaria Ordinum desideria parum curabat, ista nihil movebant; ad extremum tamen in eo consentiebat cum Ordinibus rem communicandam, nec absque illis quidquam Cæsareis remittendum. Ast Bavari de Gallorum favore securi non tam precibus, quam minis cum Cæsareis agere. Si Sueci suo responso insistant, Cæsareis se partibus adhæsuros. Sed si Cæsar insuper habito promisso suo Suecis adstipuletur, sibi sedere una cum quatuor Circulis, Bavarico, Suevico, Franconico & Westphalico Galliæ patrocinium amplecti. Interim non Catholicos solum Ordines sibi adjungere satagebant, sed & Evangelicis adrepebant, jactantes, Gravaminum compositioni sese præ cæteris ad molestiam usque aliorum Catholicorum institisse; ac deinceps quoque pro virili & quantum æquitas ferat facturos. Idem & Suecis ingerebant, addito, se pro Sueciæ satisfactione, & ut Regina inter Ordines Imperii adoptaretur, summopere contendisse, Bavarumque constituisse arctiori vinculo Reginæ innecti; ac filio per testamentum præcepisse, ut eandem non solum colat, sed & priore societate eidem jungatur. His Sueci ostendebant; Reginæ satisfactionem in eo præcipue verti, ut Imperium, singulique Ordines desideriis suis potiantur; quorum non minima pars sit Palatini restitutio. Eam causam cum consilio & consensu Ordinum expediendam, quorum sententiam una cum Avauxio exquirere constituerint. Id consilium Bavarici ambabus manibus amplecti, ac statim apud Cæsareos insistere, ut ea res ad Ordines referatur. A Moguntino quoque impetrabant, ut peculiaris consultatio trium Imperii Collegiorum institueretur. Ubi nonnulli qui-

1647. 18. Mart. 22. Mart. dem deliberandi ſpatium petebant; concluſum tamen ex majore ſuffragiorum numero ad votum Bavarorum fiebat. Id quod Bavarici Suecis ſignificabant poſtulantes, cum non ſolum Cæſar, Gallus, Hiſpanus, ſed & Imperii Ordines agnoverint, petita Principis circa dignitatem Electoralem jure ſubniti, ipſi quoque conſenſum ſuum adderent. De ſuperiore Palatinatu parum difficultatis fore; qui ſi Bavaro abjudicetur, huic oppigneratas Cæſaris terras ſalvas eſſe. Reginam æterno beneficio Palatinam ſibi Domum obſtrinxiſſe, à conſanguineis etiam deſertam. Nec minus Principem ſuum Reginæ gratum animum pro tanto officio ſemper probaturum. Suecos re ipſa ſenſuros, ſi æquis Domini ſui deſideriis clam velificentur, hunc efficaciſſimum cuneum fore reliqua nondum deciſa capita cum Cæſareis componendi. Quæ uti ardua ſint, ita in immortalem Reginæ laudem ceſſurum iſta hoc modo perfeciſſe. Succi cum in tanta re ita raptim conſtituere non poſſent, cum Avauxio, qui tunc Monaſterium abierat, conſulturos ſe reſpondent, quo decernatur, quod ad communem, & æquam pacem facturum ſit. Cæterum eo uſque Evan-

18. Mart. gelicorum animos ceperant Bavarici, ut hi ſolenniter miſſis è ſuo numero Deputatis Suecis ſuaderent, in Bavari deſideria circa Electoralem dignitatem & Superiorem Palatinatum conſentire velint, ea tamen lege, ut Bavarici operam dent circa reliqua adhuc Gravaminum capita expedienda. Id ni faciant, quæ offerantur irrita fore.

Super Amneſtia utriuſque partis formula. §. 101. Dum hæc circa Palatinam cauſam agitantur, Succi integram formulam Inſtrumenti Pacis, excepto de gravaminibus capite, Cæſareis obtulerant, cui ſingulorum reſtitutionem, qui id à ſe petierant, ſigillatim inſeruerant, addito, ſi qui alii hoc deſiderent, eorum quoque diſertam ſe mentionem facturos. Cum enim propoſitione ſua id poſtulaverint, ut omnes & ſinguli reſtituantur, convenienſ judicabant, ſingulos ſua deſideria, & ad quæ recuperanda jus ſibi competere arbitrentur, diſtincte exprimere. Contra Cæſarei ſingulorum enumerationem adſpernabantur; quod eorum cauſæ partim communi amneſtia, partim ſententia judiciali, partim tranſactione ſuper Gravaminibus deciſæ, nonnullæ adhuc ſub judice ſint, aliæ ad pacificationem præſentem nihil plane ſpectent.

De cauſa Caſſellana. §. 102. De Caſſellanæ Principis deſideriis Cæſarei hactenus ſubinde licet moniti ſiluerant. Nunc abſoluta ſatisfactione Succica formulam proferebant, ſed quæ ſolam cauſam Marpurgenſem ſpectaret. Aſt cum Succi imperfectam eam monerent, ad libelli Haſſici ſingula capita reſpondebant. Ubi ea, quæ præſtare penes Cæſarem eſſet, diſtinguebant ab iis, quæ alios Imperii Ordines tangerent. E priore claſſe circa amneſtiam facile conventuri videbantur. Hirſchfeldenſem quoque Præſulatum annuebant Cæſarei, ſed ea lege, ut Caſſellanis in ſatisfactionis vicem imputaretur. Ut Reformati paci Auguſtanæ includerentur, admittebant Cæſarei. Nec circa confirmationem pactorum Confraternitatis inter Saxonicam, Brandeburgicam & Haſſicam Domum, tum ejus, quo jura primogenituræ conſtituuntur, & quod cum Hanovienſibus Comitibus initum erat, quidquam difficultatis movebatur, modo Cæſar ex eorum, quorum intereſt conſenſu decenter eo nomine adiretur. Ex altera negotiorum claſſe erat actio Waldeccenſis, cujus amica compoſitione Cæſarei Marpurgenſem litem in favorem Landgravii Georgii expedire cupiebant, adſpernantibus Caſſellanis, qui eam ad communem amneſtiam pertinere cenſebant, nec alia ejuſdem componendæ media deeſſe, ut Landgravii Georgii conſenſus tam caro emendus ſit. Sed ſuper Marpurgenſi negotio acrius certatum; circa cujus compoſitionem Sueci magno ſtudio ſatagebant. Cæſarei autem, velut idem ipſos parum tangeret, proponebant, ut Confraternitatis pacto juncti Electores, ac Principes ſua interpoſitione idem ad amicam compoſitionem deducerent. Enimvero poſtulata Landgraviæ, quæ vicinorum Præſulum ditiones ſpectabant, Cæſarei plane averſabantur velut paci Religioſæ, cui tamen iſta includi cupiat, adverſantia. Nec plus Caſſellanis annuebant, quam præſulatum Hirſchfeldenſem, & quæ jura præſulatus Mindenſis in præfecturas Schaumburgicas habuerit; tum pro ipſius militibus ducenta uncialium millia. Contra Haſſici Hirſchfeldenſem præſulatum à ſe dudum poſſeſſum oſtendebant. Præfecturas quatuor Schaumburgicas acceptabant. Militibus ſuis pro ratione numeri ſatisfieri volebant, qui equitum quinque, peditum quindecim millia explerent. Demum & poſtulata ſua repetebant circa partes præſulatuum Catholicorum, quibus cauſam præbuerint infinita damna Haſſiæ ab iſtis data, quæ neque amneſtia, neque percepta tributa penſare valeant, præſertim cum à ſe longe majoris pretii oppida ſint reſtituenda. Porro Cæſarei hoc negotium differre cupiebant, quoad Gravamina, quæ totum Imperium ſpectabant, compoſita eſſent, cautâti, poſtea expeditius ei negotio vacandum, rebus majoris momenti abſolutis. Sed Succi obtenta ſatisfactione Haſſicam velut ſuæ partem ſimul decidi pertendebant. Eoque rem deducebant, ut Cæſarei poſtulata à Caſſellanis circa bona ſacra annuituri viderentur, ni Galli Catholicorum partibus ſuſceptis Landgraviæ petitis ſe objeciſſent. Sicuti & Avauxius nullum ab Haſſis ſcriptum, in quo hujus ſatisfactionis mentio fieret, accipere dignabatur.

Gallorum de Hollandis querelæ. §. 103. Aſt Monaſterii inter Hiſpanos, & Hollandos negotiatio plane quieſcebat. Horum Legati, qui ſub initium anni Oſnabrugam acceſſerant, negabant illam eousque provectam, prout fama ferebat. Nam & nonnulla adhuc componenda ſupereſſe, & tranſactis licet omnibus pacem tamen vocari non poſſe, ni abſoluto ſimul Gallorum tractatu. Enimvero haut eo ſecius Galli ab Hollandis ſe circumventos querebantur, qui inſuper habitis ſuis monitis, & proteſtationibus cum Hiſpanis concluſerint. Nam etſi Hollandi excuſarent, tractatum illum non aliud eſſe, quam varias ſchedas ſubſcriptas; Galli tamen, qui ipſos articulos legerant, ferebant, ſeptuaginta octo numero eſſe ita plene conceptos, ut intra unam & alteram horam in juſti inſtrumenti formam redigi poſſint. Majorem ſe ab Hollandis conſtantiam expectaſſe ob patrocinium, auxilium & honorem à ſe iſti Reip. exhibitum, quo incrementa ejus inſigniter ſtabilita ſint. Sed quia illa benefactoribus tam indignam gratiam referat & magnitudinis ſuæ primum ſpecimen perfidiam edat, pares quoque huic flagitio ſucceſſus ſperandos. Inprimis Adrianum Pavvium & Joannem Cnuitium enormis in Hiſpanos ſtudii arguebant Galli, qui per ſecreta cum illis commercia multa Galliæ adverſa agitaverint. Unde & Gallici Legati, mandatis ex aula acceptis, horum duorum operam circa

1647. Servienti negotiatio Hagæ.

circa tractatus cum Hispanis deinceps admittere abnuebant. Porro sistendis illis tractatibus sub finem nuper elapsi anni Servientus Hagam profectus apud Ordines Generales exposuerat; se super conclusione communis pacis, ejusque exsecutione cum ipsis conventurum, quo de ejusdem firmitate spes concipi queat. Simul de fœdere guarantico movebat, cujus vi Hollandi Gallis auxilia tenerentur præstare, ubi hi non solum è Belgio, sed & quovis alio loco ab Hispanis impugnarentur. Nam guarantia ad solum Belgium restricta, Galliæ satius esse arma retinere, & alibi securitatem sibi dispicere. Ex Ordinibus porro Generalibus majori parti præpropera Monasterii tractatio displicebat, quod facile cernerent, eam ob causam Hispanos in tractatu cum Gallis, & Catholicos Imperii Ordines in Gravaminibus adversus Evangelicos, longe duriores se quam antea, gessisse. Unde & Godarro Reedio Ultrajectino deputato, qui transacta capita subscribere recusaverat, cum Hagam adpulisset, publice gratiæ actæ sunt. Simul censebant, Gallis circa fœdus guaranticum esse satisfaciendum. Sed Hollandia provincia non sine impatientia in pacem ruebat, ac ut ocyus Monasterii res absolveretur, urgebat testata, se ad novam expeditionem suscipiendam adstringi nec velle, nec posse; sed Monasterii transactis stricte inhæsuram. Tum quæ prioribus fœderibus convenerint, accurate servanda, & huc usque super guarantia cum Serviento agendum. Longius haut progrediendum, ac ne novam quidem declarationem edendam, ne Galli hac guarantia confisi Hispanos data opera ad bellum irritent, quo & suæ Reipublicæ necessitas imponatur vix deposita arma iterum arripiendi. Eo autem ferocius ista provincia loquebatur, quod maximam sumtuum publicorum partem ipsa toleraret. Nec frigidam suffundere Hispani omittebant, qui misso Philippo de Roy Servienti destinata eludere satagebant. Quem cum aliquæ provinciæ metu corruptelarum, & pravarum machinationum Haga amovendum censerent, Hollandia tuebatur, velut tempore per diploma ipsi indulto nondum elapso. Spargebatur quoque Castelrodricum propediem publicaturum, ut Belgii Fœderati incolæ citra literas tuti itineris Flandriam & Brabantiam accedere possint. Usque adeo omnibus artibus Hispani Belgas Gallis divulsos sibi adjungere studebant. Nuper & Brunus Hispanicus Legatus negato Hagæ accessu literis Daventria scriptis Ordines ad maturandam tractatuum conclusionem hortatus fuerat, addito; si cessent, sibi Collegisque necessitatem adferri Monasterio relicto alio abeundi, ubi meliorem operam Regi suo navare queant. E Belgarum Plenipotentiariis post reliquos in patriam regressos Monasterii adhuc restabat Pavvius, qui literas Regis Hispaniæ ad ministros suos Monasterii agentes (prout ipse ferebat,) interceptas Hagam mittebat hoc argumento: Inter Hispanos Gallosque secretum agitari tractatum, quo id effectum iri speretur, ut Galli Ruscinonensi Comitatu, Catalonia, Porto Longo & Plumbino Hispanis cedant, Belgio vicissim recepto. Quas literas tamen plerique fictas agnoscebant, & si qua illis fides, cordatis persuasum, si utique Gallos vicinos habere oporteat amoto isto interposito velut aggere, satius esse, amicitia ipsorum retenta in partem prædæ venire, quam circa id sudare, quod impediri nequeat. Porro guarantiam Gallis ubique locorum citra exceptionem aut limitationem quinque provinciæ decernebant. Hollandia tamen, & hujus suasu Zelandia eam hoc modo restringendam pervincebant, ut declararetur, Galliam & Generales Ordines mutuam sibi guarantiam debere omnium locorum, quæ anno tricesimo quinto, cum fœdus iniretur, possessa utrinque sint, tum omnia, quæ in Belgio hactenus occupata, aut ante concluſos tractatus adhuc occupanda, vel per ipsos tractatus ab hoste obtinenda sint. 1647.

De tractatibus Gallorum cum Hispanis.

§. 104. In tractatu Gallorum cum Hispanis initio anni Mediatores formulam quinquaginta amplius capitibus constantem Hispanis exhibuerant. Ad quæ hi vernacula lingua, & cum Longuevillius id adspernaretur, Gallica responsum reponebant, quo inter alia Portus Longus & Plumbinum à Gallis repetebatur. Sed Longuevillio hanc exceptionem repudiante declarabant, per ista loca paci moram non fore. Præcipua controversia circa Lusitaniam erat, cui ne annuas quidem inducias, Gallis huc demum descendentibus, Hispani concedere volebant. Ad extremum postulabatur, ut ab Hispanis pro ruptura pacis non habeatur, si Galli Lusitanis in bello auxilia ferant. Id quod Hispani verbo quidem annuebant, nec id commode prohiberi posse agnoscebant; sed scripto idem permittere detrectabant. Contra Galli suspicabantur, Hispanos ansam inde abrumpendæ paci arrepturos, si occasio arrideat; tantoque magis instabant, ut scripto id exprimeretur. Cui rei Pigneranda potissimum renitebatur non solum odio in Lusitanos, sed & quia Batavi ipsi persuaserant, Lusitanos à Gallis facile destituendos, de quo ipse Regi suo confirmaverat, quæ nunc retractare turpe ducebat. Cui si quid obloqui vellent Collegæ, asperis eos verbis, velut commoda Regis sui prodituros, increpabat. Iidem quoque Hispani liberationem Eduardi Bragantini abnuebant, pro quo Andrada Lusitanus ducenta uncialium millia, quæ à Cæsareis statim post conclusam pacem Reginæ Succiæ debebantur, illorum nomine exsolvenda recipiebat. Sed Hispani non nisi post pacem cum Gallia factam dimittere istum volebant, nec alia lege, quam ut in Cæsaris aut Regis Galliæ manus traditus fidem daret, se nunquam fratri suo, & Regno Lusitaniæ operam bello adversus Hispanos navaturum, spondente insuper Cæsare, aut Galliæ Rege.

Cæsarei formulam Instrumenti pacis exhibent. 7. Aptil.

§. 105. Cæsarei interim Osnabrugæ novam formulam Instrumenti Pacis Suecis exhibebant, à priori parum discrepantem, in qua de satisfactione Suecica omissum erat, quippe quæ peculiari negotiatione jam adornetur. In capite quoque de Amnestia enumeratio singulorum, qui restituendi essent, prætermissa; quorum distertam mentionem fieri Sueci postulabant. Circa Gravamina nondum de Aquisgrano, Donavverta Osnabruga, Evangelicis Canonicatibus Argentorati, usu sacrorum in ditionibus Catholicorum, ac præcipue Cæsaris expeditum erat. De gravaminibus Politicis plane omissum. Tum super juribus ac privilegiis Ordinum commerciisque scrupuli non modici restabant. Eo magis Sueci festinabant hisce emendandis suam vicissim formulam edere; quæ Trautmansdorfio haut quidquam ad palatum erat, ut tam Osnabrugæ, quam post Monasterii, (quo mox se, frustra retinere ipsum Osnabrugæ cupientibus Evangelicis, conferebat) spargeret; Suecis pacem haut cordi esse, cum de pristino rigore nihil remittant: nec duriora postulari posse, si Cæsar ipse cum Consiliariis

1647. liariis Holmiæ captivus ſedeat. Ejus tamen Collegæ Osnabrugæ relicti, Lambergius, Volmarus, Cranius eodem, quo ille diſceſſerat die Suecos inviſere, Trautmanſdorfii abitum excuſare, quem neceſſaria negotia Monaſterium pertraxerint: ſe tamen interim quantum poſſint circa negotium pacis laboraturos. Inde multis congreſſibus Inſtrumentum Pacis diſcutere, ac plura componere; durioribus tamen quibuſdam nodis relictis.

Palatini proteſtantur. 2. April.

§. 105. Hos inter Palatina cauſa facile Princeps erat; de qua nuper Legati Ordinum ſententiam ſuam Cæſareis obtulerant. Adverſus hanc Palatinus Elector ſolennem proteſtationem interponebat. Cauſam ſuam ſemper ad amicos tractatus remiſſam. Eo fine opera Regum à Cæſare ſalvum conductum pro ſe impetratum. Jam inter Cæſareos ac Regios Legatos ſuper ea hinc inde diſceptari cœptum. His fortaſſe placuiſſe, Ordinum ſententiam ſuper introducendo octavo Electoratu velut re nova, & legibus Imperii repugnante exquirere; non ea tamen mente, ut id cœptis tractatibus fraudi ſit. Eo gravius ſibi accidere, Ordines conſulto ſuo tractatibus certos limites præſcribere conari. Jus ſibi ſuum ſimul cum ipſa vita per leges Imperii datum facto tertii poſſeſſoris adimi, aut mutilari non poſſe. Ipſos Electores, cumprimis ſeculares, conventu Mulhuſino deſcendentibus ſaltem ante natis jus ſuum integrum reſervaſſe. Denique in conſulto Ordinum plura expreſſa, quam ipſa propoſitio & conſultatio præ ſe ferat; & quia Electorales, Brandeburgicis exceptis, ſuorum Principum commoda ſuffragiis ſuis tam anxie Cæſareis commendarint, ipſos merito ſuſpectos habendos. Colonienſem cumprimis in propriæ Domus cauſa ſententiam dicere iniquum eſſe. Enimvero Sueci, qui hactenus pro plena Palatini reſtitutione pugnaverant, nunc aliam inire viam inſtituerunt. Deprehenderant hactenus, eam cauſam reliquis non parum remoræ injeciſſe, Bavaricis acriter contranitentibus, ac non Catholicis ſolum, ſed & Evangelicis in partes ſuas pertractis; quorum hi per Deputatos ſuaſerant, amore pacis, ac ut Bavari opera componendis Gravaminibus redimeretur, Ordinum conſulto ſe attemperarent. Et qui Bavari ingenium norant, haut abſurde ſuſpicabantur, inter cauſas inducarum cum Suecis initarum hanc fuiſſe non poſtremam, ut Suecos demulceret, ne ita acriter ipſius cupitis ſe objicerent; in quos mox arma reſumta, poſtquam quæ voluerat, obtinuiſſet. Ac ſuper dignitate Electorali non multum difficultatis erat, inſtituto octavo Electoratu, quem Palatinus repudiare non poterat. Sed repoſcebat Bavarus tredecim milliones, vel horum loco Palatinatum Superiorem, aut Auſtriam ſupra Anaſſum. Et hac ut Bavarus potiretur, Succi cupiebant, ni Galli obſtitiſſent. Nam plus quidem ea conferebat ad Auſtriacorum vires minuendas, Bavari augendas: Aſt Galli utique decreverant eadem opera Bavarum augere, ac Palatinum deprimere. Bavarum viribus auctum Auſtriacis æmulum adponere cupiebant; cum hiſce ſolis in Germania præpotentibus omnes Catholici obnoxii eſſent futuri: contra Bavaro valido horum quoque pars aliqua adhæſura erat. Ita Bavari incrementa huic profutura, ut Catholicorum in Germania vires diviſæ frangerentur. Ut autem Palatina Domus debilitaretur, ratio erat, quod Helvetii Reformati, Palatini, ac Batavi Rheno omnes adſiti, ex uno latere, Britanni eadem ſacra profeſſi ex altero Galliam velut cingerent; qui hactenus Hugenottorum in Gallia vires fulciverant, paria deinceps quoque facturi, ſi qui motus oriretur. Hanc velut catenam ut Galli infringerent, depreſſo Palatino ſtudebant. Cum igitur Cæſarei Auſtriam ſupra Anaſſum amittere nollent, Galli Superiorem Provinciam Palatino inviderent, univerſi quoque Ordines pacem alieno diſpendio redemiſſe in lucro habentes eandem Bavaro decernerent, non poterant quoque non Succi conſentire, & oſtenſa in Bavarum inclinatione teſtari, illius deſiderio ſatisfieri poſſe. Id quod & Inſtrumento ſuo inſerebant, ea tamen lege, ut & Bavarus ſuam autoritatem accommodaret, quo ſuper Gravaminibus adhuc reſtantes, aliæque concluſionem adhuc morantes controverſiæ propediem expedirentur. Quo ipſo & Bavarum à Cæſare divellere ſtudebant, ſimul fœdera, quæ inter Gallos, Italos, aliosque Catholicos Status agitari dicebantur, eluſum ibant. Quanquam autem & Palatini monitis quibusdam additis, ſi aliud obtineri non poſſet, demum in eas leges conſentiebant: Cæſarei tamen, refrigerato in Bavarum ob inducias ſtudio, eam rem languide agebant haut obſcure innuentes, ſe Palatino non ſolum inferiorem Provinciam cum Electorali dignitate, ſed & ſuperiorem, ſi commode fieri poſſit, in Bavari odium reſtitutam cupere. Quibuscum facile conſpirabant Sueci, ut id negotium adhuc dilatum Monaſterium rejiceretur, quo Bavarus inter ſpem metumque retineretur, ne vel protelatus ad infeſta conſilia capeſſenda compelleretur, vel commodorum ſuorum plane ſecurus publica cauſa deſerta adverſæ parti ſe iterum adplicaret.

Ea res differtur.

Sueci Cæſareorum propoſitis in cauſa Palatina accedunt.

§. 106. Wurtenbergicus Dux ut plena reſtitutione potiretur, Sueci inſtabant, quippe cui ob Heilbrunnenſe fœdus ditione ejecto præ reliquis jam per amneſtiam conſulendum erat. Quod & Cæſarei demum annuebant; etſi Catholici Prælati opima bona à Cæſare ſibi tradita ægerrime amitterent. Reſervabant tamen ſibi Cæſarei viam juris vindicandæ Blaubeuræ, Achlæ & Staufæ, in quas Auſtriaca Domus jus prætendebat. Tum ut Wurtenbergicus Heidenheimum dynaſtiam quinquies centenis millibus florenorum, pro qua ſumma eadem Bavaro oppignerata erat, redimeret; reluendi jure annis viginti circumſcripto. Sed cum Sueci non huic ſolum poſtulato, ſed & toti Prætenſioni contradicerent, demum ut Dux ducenta millia velut ex liberalitate ſolvenda in ſe reciperet, volebant. Quæ Oxenſtierna plane adſpernabatur: iniquiſſimum eſſe, Wurtenbergicum Cæſaris debita luere. Mirari ſe potius Ducis æquanimitatem, quod non & fructus perceptos, ac percipiendos repetat. Sane ſi idem hos petat, nulli ſe operæ parciturum, ut illis potiatur. Quod licet Cæſareis, ac cumprimis Volmaro, parum arrideret, eam tamen rem in medio relinquebant, ut ſpes eſſet ſuper Heidenheimo gratis reſtituendo obtentum iri.

De Wurtenbergici reſtitutione.

§. 107. Circa Badenſem cauſam acrius diſceptabatur. Nam licet Eduardi poſteri omnem actionem ſuper fructibus, impenſisque, & eo quod intereſt, per Cæſaream ſententiam ſibi adjudicatis, remitterent, duabus quoque præfecturis eo nomine ſibi traditis ceſſuri; abnuebat tamen Durlacenſis, ne titulum quidem, nedum dimidium Marchionatum illis largiturus. Cujus partes Sueci quantum poſſent propugnabant, demonſtrantes; ſententiam Cæſaream, cui Eduardinorum jus nitebatur, eo tempore latam, quo Marchio Geor-

De cauſa Badenſi.

gius

1647. gius Fridericus gratia Cæsaris exciderat. Eoque pareſſe, rem reſtitui in eum ſtatum, qui ante bellum fuerat, via juris utrique parti relicta. Sed Cæsarei rem divino ac humano juri repugnantem ducebant, Marchionem Wilhelmum ditione ſua, ac titulo, queis hactenus gaviſus ſit, exui: cum non Cæsar ſolum, exterique Reges ac Principes, ſed & ipſe Georgius Fridericus iſtum Marchionem agnoverit, in cujus rei fidem autographæ Georgii Friderici literæ producebantur, queis debito hunc titulo, ac patruelem nuncuparat. Quæ Friderico ademta citra controverſiam ad ipſum pertinuerint plene redditum iri. Sententiæ Cæsareæ ut derogetur, à ſe ferri non poſſe; niſi quod fructus perceptos, impenſaſque, & duas præfectituras, uti dictum, remitterent, ut tamen Wilhelmo Marchioni certos reditus annuos ex avita hæreditate, & illarum loco arcem Ritbergam prope Etlingam cum omnibus pertinentibus, ſimul Domui Auſtriacæ jura in Rœtelam, Badenvveileram & Sauſenbergam reſervarent. Omnes reliquos Ordines, qui reſtitutione ex communi amneſtia opus habebant, Cæsarei ſuo Inſtrumento præterierant, cauſati, illorum prætenſiones per communem amneſtiam, aut latas ſententias, aut compoſitionem gravaminum deciſas: quaſdam adhuc judicio diſceptari, alias præſentem pacem nihil ſpectare. Sed Sueci hac declaratione non contenti prolixum catalogum proferebant eorum, qui nominetenus amneſtiæ includi ab ipſis petierant. Quibus hucuſque indulgebant Cæsarei, ut ſuper ſingulis ſententiam ſuam panderent, haut multum à Suecorum poſtulatis abeuntem. Super illis, qui Cæsareis Provinciis oriundi Reginæ ſagatis aut togatis muneribus innexi erant, aſpera controverſia ſurgebat; quos Sueci pari cum reliquis conditione habendos contendebant, reſtitutis omnibus bonis, quæ ante motus Bohemicos poſſederant. Sed Cæsarei non niſi illa reſtituere volebant, quæ iſtis ademta forent, poſtquam ſub fœderatis Regibus merere cœpiſſent. Cui declarationi immoti inhærebant; quod alias primarii Cæsaris Miniſtri Trautmanſdorfius, Schlickius, Curtius, alii opimis donationibus è bonis illorum exulum, ac Cæsar ipſe annuis reditibus quadringenties mille florenorum, quos ex iiſdem bonis ærario ſuo adplicuerat, exuendi erant.

De reliquis reſtituendis.

De ſubditis Cæsareis.

§. 108. Super Gravaminibus Cæsarei, Suecis acriter connitentibus, non pauca in Evangelicorum gratiam remiſerant, Catholicis Ordinibus frementibus, tot præſulatus, aliaque bona ſacra Suecis, Evangeliciſque concedi. Nec obſcure nimia Cæsareorum liberalitas perſtringebatur, qui nullo more præter conſenſum eorum, quorum intereſt, integros Principatus condonaſſent, è quibus inſignia ſubſidia bello gerendo collata ſint. Nam abſurde ab Auſtriacis exemplum medici adductum, qui non labra, nares, aureſque & alia utilia membra reſecare ſoleat; ac per ſummam injuriam ſuæ Religionis Præſules intra membra putrida referri. Frigidam huic ſuffundebant Galli, ac inprimis Avauxius male temperato in ſacra ſua zelo, an quia purpuræ Cardinalitiæ hoc merito inhiabat; qui dum id negotium diſceptatur Oſnabrugam profectus, Cæsareos, ne tam multa Evangelicis indulgerent, Catholicos, ut Cæsareis acriter reſiſterent, urgebat. Tum Evangelicos variis artibus terrere, inter alia jactans; ſi Hiſpanica pax præverteret, omnem ipſis ſpem eorum perituram, quæ nunc commoda ratione obtinere poſſint. Simul declarabat, Catholicos ipſi ſuam

De Gravaminibus Catholici Cæsareorum acta improbant.

Ut & Galli.

cauſam diligenter commendaſſe, nec Gallos ob ſacra bellum in Germania geſturos, aut Suecos eo fine armis, argentoque ſublevaturos. Nam conſtare ſibi ſeparato ſuo exercitu, & ſubtracto pecuniario ſubſidio Evangelicos ad æquas circa gravamina conditiones deſcenſuros. Aſt Cæsarei iſtarum criminationum impatientes oſtendebant, non ultro ſe, ſed peculiari Deputatione invitatos iſthanc negotiationem componendis gravaminibus ſuſcepiſſe; ac ſuper controverſis capitibus Catholicorum Ordinum, eorum præcipue, quorum intereſt, ipſiuſque Avauxii ſententiam ſubinde exquiſiviſſe. Nec conſtantiam ſibi Catholicæ rei proficuam fuiſſe defuturam, ſi univerſis Catholicis firma conſilia, queis tuto inniti liceret, capeſſere placuiſſet. Enimvero cum Avauxius præter inania verba, Catholici præter inefficax ſtudium nihil attulerint, ſubinde *Pacem quocunque modo* occinentes, Bavarici ſimul quotidie, ac ſingulis propè horis, non ſine minis ut ad finem propereſtur, inſtiterint, induciis demum cum hoſte initis; æquos rerum arbitros haut ſibi vitio daturos fuiſſe, ſi vel plura conceſſiſſent, ac quovis pretio pacem redemiſſent. Quibus tamen hactenus inter tam evidentia pericula quantum potuerunt reluctati ſint. Quod ſi jam poſt omnem à ſe conjungam diligentiam à Gallis præter vana promiſſa, ac ſterilem miſerationem nihil adferatur, nec Ordines arma ſecum ſociare, ac in neutras potius partes abire velint, non adparere quid amplius à Proteſtantibus obtineri queat.

Cæsarei ſe excuſant.

§. 109. Pergebant inde hoc in negotio Cæsarei, & quam Evangelici elucidationem aliquot capitum circa gravamina deſideraverant, ſcripto conceptam exhibebant. Sequenti die Trautmansdorfius univerſis Evangelicis ad ſe evocatis exponebat; etſi in quibuſdam Articulis à pace Auguſtana diſceſſum fuiſſe videatur, Evangelicis tamen iſta, ſi tandem aliquando hisce adquieſcere velint, à Cæsare & Imperio præſtanda. Sin minus, nec ſe teneri velle. Nec eo ſecius Evangelici conſiliis collatis nonnulla adhuc deſiderabant; & quia ſcriptorum reciprocatione parum efficiendum videbatur; à Suecis petebant, ut ipſi pro virili tentarent, quid ad extremum pro Evangelicorum rebus à Catholicis obtineri queat. Qui & hoc negotium ſuſcipiebant quidem; ſed ne Gallos plane offenderent, remiſſius agendum erat. Sane videbantur illi lautiores adhuc conditiones obtinere potuiſſe, ni metus fuiſſet, ne Catholici in Gallorum patrocinium penitus ſe conjicerent; quod præſenti rerum ſtatu abſque magno cauſæ communis periculo fieri non poterat. Cum porro circa Gravamina tria præcipue ſupereſſent nondum ad liquidum deducta; de ſubditis Evangelicis in Catholicorum Ordinum ditionibus; de libertate ſacrorum in Cæsareis Provinciis, & de adminiſtranda Juſtitiâ; Sueci quidem, quæ Cæsarei circa primum caput ſat liberaliter annuerant, admittebant. Id tamen deſiderabant, quod eadem paucioribus verbis, ac paulo obſcurius concepta, ac ſcrupulis gignendis apta forent, & quod eorum, qui poſt publicatam pacem ſacra Evangelica profeſſuri ſint, mentio facta non eſſet. Addebant Sueci de iis, quæ cum uſu ſacrorum conjuncta ſunt, de Conſiſtoriis, Scholis, Miniſtris Eccleſiæ, jure Patronatus, & ſimilibus; ac ut in poſſeſſione omnium templorum, cœnobiorum, prochotrophiorum cum omnibus horum reditibus manerent, quoad vel in commune ſuper diſſidio Religionis, vel inter Ordines horumque ſubditos aliter conventum fuerit,

Ea negotiatio continuatur.

11. April.

12. April.

1647. fuerit. E transactionibus illæ tantum valerent, quæ praxi anni vicesimi quarti non adversarentur: quo ipso pactum Episcopi Hildesiensis super hoc præsulatu cum Luneburgicis initum tollebatur; de quo & diserta mentio fiebat. Qui post publicatam pacem Augustanæ Formulæ accessuri sint, per quindecim annos tolerarentur; inde migrandi necessitas foret. Hæc omnia scripto concipiebantur utrinque parti probato, quod & Cæsarei Formulæ pacis à se mense Junio typis publicatæ citra immutationem inserebant; etsi post magnam ejus partem retractarent. Sed libero sacrorum Evangelicorum exercitio per Bohemiam, & alias Cæsaris provincias Cæsarei acerrime renitebantur, instigante quoque Avauxio, qui versipellis apud Suecos & Evangelicos jactabat; æqua ipsos petere, nec Cæsareos subditos negligendos; apud Cæsareos contra demonstrabat, id non conscientiæ solum, sed & securitati Cæsaris, atque existimationi adversari, si exterus Princeps ipsius civium patrocinium suscipiat. Unde & Cæsarei Evangelicis ad se evocatis testabantur, plus à se concedi non posse; rogantes apud Suecos agant, ut hisce adquiescant. Crebris se literis ex aula prohiberi plura concedere. Si Sueci hanc ob causam bellum continuare velint, ferendum id sibi esse; irrita tamen fore tunc omnia, quæ circa gravamina convoverunt. Evangelici cum neque supplicando, neque intercedendo effici quid à se posse cernerent, ac tamen subditis Cæsareis nihil præjudicii adferre vellent, id negotium Suecis commendabant, ut pro iisdem quantum daretur conniterentur, modo ne ob eam causam pax abrumperetur. Ac si res ad statum, qui ante motus Bohemicos fuerat, deduci nequeat, ut saltem singulis districtibus quædam templa, Scholæque ipsorum usibus concederentur, salva in universum conscientiæ libertate. Tum ut Silesiis plena sacrorum libertas ex pacto cum Electore Saxoniæ anno vicesimo primo inito constaret, Jesuitis insuper Uratislavia ejectis. Sed hæc plane adspernabantur Cæsarei; ignominiosum Cæsari fore id ipsum prohiberi, quod vel infimis Imperii Ordinibus permissum sit. Nec ad plura, quam quæ supra jam circa istos concesserant, permoveri poterant.

De subditorum Cæsareorum autonomia.

10. April.

De administratione Justitiæ.

§. 110. Circa Justitiam Evangelici plura summa tribunalia poscere desierant, ac locum duntaxat Cameræ Spirensis mutari volebant; quod Cæsareis non valde displicere videbatur, qui Erfordiam, uti Sueci Egram, eo fine adsignabant. Id quod tamen cum aliis rebus justitiam spectantibus ad proxima Comitia rejectum. Declarabant quoque Cæsarei, se non solum in Camera, sed & judicio Aulico causas religionem, ejusque consectaria spectantes pari utriusque religionis assessorum numero decidi velle quo fine & Cæsar aliquot idoneos viros Augustanæ Confessioni addictos in Judicium Aulicum adsciturus sit: cui & idem, qui in Camera Spirensi obtineat, processus sit sequendus, quantum causarum indoles ferat. Tum si quæ dubia occurrant circa sensum statutorum Imperii, aut in causis religionis ob paritatem suffragiorum, ubi amica via componi non possint, ad Comitia referenda. Ordinibus quoque primam instantiam, Austregas, & privilegia de non appellando salva fore, mandatis aut commissionibus Cæsareis haut turbanda. Evangelici præter hæc postulabant, ut Consiliarios Aulicos præsentare penes Ordines sit. Tum ne Judicium Aulicum in causis Ecclesiasticis jurisdictionem exerceat. In aliis causis, ubi prius rite constitutum sit, concurrentem cum Camera jurisdictionem haberet, ne tamen Secretius Cæsaris Consilium aut quod Conscientiæ vocabulo insignitur, controversiis illis se immiscat. Denique ut accusatis optio sit, in aula Cæsaris, aut Spiræ causam suam agere malint. Id quod in magnam sui contumeliam accipiebant Cæsarei, velut in Aula Viennensi jus parum integre dici exprobraretur. Unde & alios ab hoc postulato deterrebant præter solos Luneburgicos, qui id postulatum pro Saxonia Inferiore Succicæ Formulæ inseri curabant. Ea res cum haut spernendi momenti videretur, Suecis ansam præbebat, ut isthanc optionem intuitu provinciarum sibi in Germania cedendarum, si forte ab aliquo ex Ordinibus convenirentur, à Cæsareis stipularentur. Tandem super hoc capite à Cæsareis & Suecis concipitur conventio, quæ Evangelicis satisfactura credebatur, qua Cæsarei translationem Cameræ Spirensis in alium locum & paritatem Assessorum utriusque religionis concedebant; quorum illud tamen post isti plane everterunt, hoc acriter impugnarunt. De Reformatis tunc in Cæsareorum formula omissum erat; quo nomine à Suecis formula concipiebatur, super qua hisce gravius cum sacrorum suorum sociis, quam cum Cæsareis litigium erat. Sed ea super re Suecis circumspecte procedendum erat, ut Hollandorum, Anglorum, Ragozii & aliorum, qui istis studebant, offensam declinarent.

De negotiis Imperii.

§. 111. Circa Imperii & Ordinum jura longe adhuc discrepabant Sueci à Cæsareis. Sueci multa singularia postulatis suis inseruerant, è quibus præcipua, quæ statum Imperii spectabant, memorare sufficerit. Manerent Electoribus eminentia, & jura per Auream Bullam sancita, ut conventus agere, ac de negotiis Imperii consultare queant; ut ne tamen quid absque consensu reliquorum Ordinum concluderent, aut mutarent. Electio Regis Romanorum ne fieret, nisi Ordines in Comitiis id è republica judicaverint. Capitulatio perpetua concinnaretur, in qua nihil, nisi de consensu omnium Ordinum mutaretur; quod totius Imperii interfit, ne ejusmodi leges fundamentales sæpius immutentur. Non nisi libero Ordinum omnium consensu deinceps novæ leges ferrentur, veteres illustrarentur, bellum susciperetur, tributa indicerentur militum, & hospitationes instituerentur, Ordinum ullus sua dignitate ac ditione exueretur. Singulis triennis Comitia haberentur, ac interjecto tempore quoties necessitas exigeret, quæ tamen ultra trimestre ne durarent. Ordinibus sua dignitas, libertas ac privilegia salva perstarent, ipsisque inter se ac cum extraneis fœdera inire licitum esset tuendæ suæ saluti ac securitati, modo illa non sint contra Cæsarem & Imperium, nec in fraudem cedant paci communi, & juramento, quo Cæsari & Imperio obstringuntur. Enimvero si Cæsar prior aliquem Ordinum invaderet, & defensio, & eo fine suscepta fœdera licita forent. Civitatibus Imperialibus votum decisivum salvum foret, quarum numero Egra, atque Erfordia redderentur, adscita insuper Osnabruga in præmium hospitii Legatis præbiti. Cæsarei contra generalem duntaxat formulam concinnabant; qua Ordinibus jus suffragii in omnibus Imperii negotiis annuebant, quæ non nisi Comitiis universorum consensu discutienda & decidenda sint; exceptis tamen, quæ ad solum Cæsarem aut Collegium

1647. legium Electorale spectarent, & salvis horum juribus & prærogativa, ac ut omnia ad veterem in Imperio usum, Legesque referantur. Ex quo fundamento postulatum de non eligendo Rege Romanorum vivo Cæsare rejiciebatur, velut inauditum; & olim fundamenta Imperii tentaturum. De perpetua Capitulatione in Comitiis dispiciendum. Ut nè quis Ordinum dignitate & ditione exui, aut proscribi possit, nisi publicis Comitiis, & cum consensu Ordinum, id usui multorum seculorum, Legibusque Imperii adversari; ac soluto hoc obedientiæ vinculo justitiam ob partium studia plane expiraturam, & vim Imperii solutum iri. Indictionem Comitiorum peculiare jus esse Collegii Electoralis, quod huic instigantibus paucis adimi non debeat. Fœderibus addebatur, nè illa valida sint, nisi Cæsar & Ordines in Comitiis super illis cognoverint. Ut autem eadem adversus Cæsarem quoque valere debeant, ne Suecis quidem probari. De suffragio Urbium decisivo non tam Cæsarem, quàm quosdam Principum repugnare. Quæ pro Erfordia, Egra & Osnabruga postulentur, iniqua esse, nec in fraudem tertii concedendâ. Inde Sueci Cæsareis consentientibus Evangelicorum Legatis exhibebant, circa quæ in negotiis Imperii, & aliis ipsos præcipue spectantibus nondum convenerat, explorandæ horum sententiæ. Nam cum omnes ad conclusionem tractatuum properarent, circumspecte agendum erat, & ex supra memoratis rebus utilissima, & maxime necessaria eligenda. Horum suasu pleraque singularia postulata à Suecis omissa, & ad proximum Imperii conventum rejecta. Circa reliqua inter Cæsareos & Suecicos ad eum modum transactum, prout Instrumento Pacis insertum legitur.

De vectigali Oldenburgico.

§. 112. Super commerciis nihil erat difficultatis nisi quod tunc primum de vectigali Oldenburgico in Visurgi moveretur. Prætendebat Brema urbs dominium fluminis usque ad mare, cujus vi *in* neutra ripa vectigal exigi posset. Et cum Comes post sexaginta annorum litem demum anno vicesimo quarto telonium instituisset, id vi adhibita destruere ista aggrediebatur. Nunc ut vel lis hæc sublato vectigali terminaretur, vel litispendentia in Aulam Cæsaream remitteretur, petebat. Adversus quæ Comes concessionem Cæsaris sententia Judicii Aulici, & repetitis decretis firmatam allegabat; quæ in controversiam amplius deduci nequeat. Sed quia dominium urbis in Visurgim neque Comes, neque Sueci, neque Cæsarei agnoscebant, ab his proponebatur, ut Bremenses idonea pecuniæ summa Comiti oblata quatuor aut trium auri tonnarum eam litem redimerent, quam ut acceptet se Comiti persuasuros. Sed urbis ablegatus non nisi de centum millibus uncialium spem faciebat, velut propria autoritate, ac ut penes urbem esset, id ratum haberé. Simul ad Hollandorum patrocinium se conferebat. Unde instantibus licet Cæsareis ac Suecis amica tunc compositio hærebat. Salvius aliquando apud Trautmansdorfium per jocum jecerat; Oldenburgico potius, quam vectigal illud Bremensibus remitteret, id pro summa pecuniæ in Suecos transferendum. Cui Trautmansdorfius: *per Deum, holitè tam subito monstrare ungues*, reposuerat.

Reliquiæ satisfactionis Suecicæ.

§. 113. Circa Wismariam Duci Meclenburgico per Cæsareos, Suecosque reservatum fuerat, ut is junctum cum Regina imperium in id oppidum haberet; præsidiarius in ejusdem simul verba adactis; ea tamen lege, ut Dux in hanc transactionem consentiret: alias id oppidum soli Reginæ in perpetuum feudum à Cæsare concedendum. Atque id formulæ pacis à Cæsareis hoc modo insertum erat, sed Meclenburgicus Legatus à Principe suo recens reversus ista conditione repudiata aliam proponebat, ut Regina Wismariam ad eundem modum, quo Hollandi Embdam, ad sui securitatem præsidio teneret, ipsi soli obnoxio, additis tamen multis restrictionibus & exceptionibus; quæ conditio si Reginæ placeret, eidem commune dominium in portum Wismarienſem, & munitionem à Bâlæna dictam offerebat. Id cum non admitteretur, demum in condominium Wismariæ consentiebat, sed certis itidem conditionibus circumscriptum. Sed cum ipsi Cæsarei has tergiversationes pro dissensu haberent, nec ideo negotium differendum censerent, in Suecico Instrumento de communi dominio omittebatur. Et cum post Meclenburgicus in condominium, prout ante à Cæsareis & Suecis designatum erat, consentire vellet, re jam transacta repellebatur. Quæ sessio in Comitiis novo Ducatui Bremensi assignanda esset, adhuc inquirebatur. Ab initio placuerat, proximum locum à Marchionibus Brandeburgicis in secularium scamno illi habendum esse, idque Cæsarei suo Instrumento expresserant. Sueci contra mutata paulisper sententia Reginæ ob dignitatem primum locum in eo scamno postulabant, non suo, sed aliorum Principum, ac præcipuè Brandeburgicorum Electoralium instinctu, qui eo loco Reginam, quam Bavarum gaudere malebant, & quia Bavaro inter Electores recepto suffragium in Senatu Principum haut recte relinqui videbatur. Eam rem Cæsarei haut valde reluctati Monasterium rejiciebant, ut quæ Bavaris mens esset intelligi posset. Sed cum Sueci mox perspicerent, Cæsareos forte hoc postulatum velut novum in calumniæ ansam arrepturos, eodem ultro desistebant.

De æquivalente negotiatio paulisper hæret.

§. 114. Consequens erat, ut super æquivalente eorum, quibus de suo quædam amittenda fuerant, ageretur. Super hoc Sueci formulam conceptam Cæsareis tradiderant, addita appendice de libero sacrorum Evangelicorum in Cæsaris provinciis exercitio. Contra Cæsarei declarabant, si Sueci ist hoc postulato desistere velint, se super æquipollente facile viam inventuros. Sed cum Sueci ita repente id negotium omittere non possent, ac Monasterium ad ampliorem discussionem id rejicerent, Cæsarei negabant se plura super satisfactione, & quæ huic connexa sunt acturos, ni Sueci postulato suo annuerent. Nam sacra ista palmarium esse negotium, quod reliquis omnibus evertendis facile ansam præbere queat. Nec alios Evangelicos Suecis suaturos, ut eam ob causam tractatus jam ad finem vergentes ruptionis periculo exponantur. Ea res Suecorum destinata, qui absolvendi tractatus gratia Monasterium propediem abire voluerant, non parum turbabat. Unde Biœrnclovium illuc mittebant, qui de hac re ad Gallos & Venetum referret. Hisce placebat, de sacris Cæsareorum subditorum ad futuram negotiationem rejiciendum; interim cætera discutienda. Quod cum & Cæsareis arrideret, ad tractatus mox redibatur. Ac circa Brandeburgicum æquivalens Sueci quidem Magdeburgo urbi pristina jura reservatum ibant, acriter contra nitentibus Administratore atque

14. Maji.

16. Maji. De urbis Magdeburgi libertate.

Capi-

1647. Capitulo, qui & Brandeburgicos ad istud impediendum sibi adsciscere cupiebant. Sed Brandeburgici solum tunc contradicendi conatum Administratori & Capitulo relinquentes ferebant; si Elector aliquando possessionem Præsulatus sit arrepturus, consilia ipsi non defore, nec eundem, ut quid sibi decerpatur passurum. Nec eo minus quæ semel placuerant, Instrumento Pacis inserebantur. Mindam à Cæsareis & Suecis eodem die Meclenburgico Legato oblatam, cum hic defectum mandati excusans acceptare distulisset, Brandeburgici interea intercèperant. Quo minus hi & quatuor Schaumburgicis præfecturis potirentur, Cassellani obstabant, quibus eædem destinabantur. Censuerat tamen Avauxius, Brandeburgico abunde satisfactum Halberstadio, Magdeburgo & reliqua Pomerania: Mindam à Luneburgicis & Meclenburgicis alternatim possidendam, aut ejus præfecturas inter ipsos dividendas. Meclenburgici hactenus magis circa servandam sibi Wismariam, quam æquivalens dispiciendum fategerant. Unde prærepta jam Minda de Osnabruga cogitabant, ad quam Luneburgici oculos adjecerant, quos offendere Suecі nolebant. Ita præter Raceburgicum & Suerinensem Præsulatum nihil supererat; qui exigui momenti Meclenburgico videbantur, præsertim cum Dux Gustavus Adolfus ipsius è fratre nepos Raceburgicus Administrator designatus esset. Superpondii tamen loco additum, ut post defunctos qui nunc viverent Canonicos eorum reditus ærario suo adplicaret; utque vectigalia in Albi ad Boizenburgum & Dæmizam, in viginti duntaxat annos concessa, perpetuo retineret, ac centum uncialium millia futuris Imperii tributis detraheret; id quod Suecorum opera impetratum, qui & Duci expectativam in Osnabrugensem Præsulatum, post extinctam familiam Luneburgicam stipulari cupiebant, ni Cæsarei id plane adspernati fuissent.

Brandeburgicus Minda potitur.

Meclenburgicum æquivalens.

De Osnabrugensi Præsulatu.

§. 115. Luneburgici in pensationem jurium in Magdeburgicum, Bremensem, Halberstadiensem & Raceburgicum Præsulatus, queis cesserant, Osnabrugensem Episcopatum postulabant; quem & Gustavus Gustavi ex donatione Reginæ, & Franciscus Wilhelmus Suecicis armis eodem ejectus sibi vindicatum ibant. Et Gustavo quidem ut studerent, aut saltem ut insignem pecuniæ summam eidem stipularentur, Suecicis Legatis à Regina injunctum erat; pro Francisco Wilhelmo universi Catholici, ipsique Galli nitebantur. Ac
4. April. Cæsarei quidem, cum Evangelici cum Episcopatum suis partibus deposcerent, abrupte negabant, penes se esse, in id consentire, cum Catholici nullo modo eundem amittere velint. Avauxius iis-
5. April. dem pridie idem petentibus ambiguo insuper responso illuserat: tentarent fortunam, Gallos Osnabrugæ causa bellum non gesturos. Quod cum hi in suum favorem traherent, Cæsarei ita interpretabantur: Gallos Francisco Wilhelmo valde faventes pro Osnabruga Evangelicis servanda bellum non gesturos, sed reliquis compositis copias Germania educturos, subtracto pecuniario subsidio. Et mox eandem sibi mentem fuisse
6. April. Avauxius agnoscebat. Re inter Evangelicos in consultationem deducta Altenburgicus censebat; si præsulatus ille ex asse obtineri nequeat, ad alternativam recurrendum, & eundem Francisco Wilhelmo dum vivat relinquendum ea lege, ut statim Evangelicus Coadjutor ipsi adjungatur, omnia quæ nunc possideant Evangelicis templa relinquantur, Petriburgum destruatur, Episcopo non nisi certis diebus, & certo cum comitum numero Osnabrugam introire liceat: Jesuitis in oppidum accessus deinceps negetur, denique Reginæ ac Luneburgicæ Domui tutela oppidi, & Provinciæ deferatur, ut solo subditorum rogatu absque alia processus forma oppressorum defensionem suscipere possint, & teneantur. In hanc sententiam etsi plerique discederent, conclusum tamen, nescio qua de causa, generalibus duntaxat verbis conceptum omissa Osnabrugæ mentione; Gravamina ut componerentur, absque tamen belli continuatione, Succicos Legatos rogandos, ac ut citra ambages negotiatio ad finem perduceretur. De hoc concluso Avauxius primus Suecis significabat, velut Evangelici jam plane Osnabruga destitissent. Suecі cum non crederent, hos ita improvide egisse, non tam istud consultum à se, quam æquitatem negotii respici ferebant: Galliam pro Catholica Religione in fœdere nil aliud stipulatam, quam ut in eo statu relinqueretur, qui Anno decimo octavo fuerit, quo tempore Evangelici Minda & Osnabruga potiti sint. Unde Galliam contra fœdus facturam, si nunc renitatur. Ad quod Avauxius quod reponeret non habebat. Addebant, in Replica sua hos duos Præsulatus diserte à se reservatos, ut inde illis satisfieret, quibus per Succicam satisfactionem aliquid decederet. Cæterum cum Suecі præviderent, per quorundam inconstantiam, & incauta nimis commercia cum iis, qui Evangelica sacra oderant, causæ communi non parum detrimenti accedere posse; simul mirum videretur, Avauxio hanc rem, quæ solos Evangelicos tangebat, prius innotuisse, quam sibi, qui ab omnibus Evangelicis ad gravamina componenda rogati erant; id hisce, prout par erat, exprobrabant. Qui & errore agnito fidentius cum Suecis deinceps acturos se promittebant, omissa nimia cum Gallis familiaritate. Ita Suecі & Evangelici super hoc negotio conspirabant, Avauxio nequidquam Cæsareis minitante, si Osnabrugam Evangelicis concederent, se non solum Episcopatum Argentoratensem, sed & quatuor oppida Sylvestria, & Brisgoviam ab ipsis postulaturum. Suecis igitur instantibus certa pecuniæ summa Gustavo Gustavi destinabatur. In gratiam Cæsaris & Catholicorum Francisco Wilhelmo Episcopatus Osnabrugensis, quoad viveret, relictus ea lege, ut sacra eo statu, qui Anno vicesimo quarto fuerit, manerent, ac is Ordinibus Provincialibus super Privilegiis ac Juribus suis caveret. Et spes erat, Episcopum deinceps conventis staturum, Suecorum, Brandeburgicorum & Luneburgicorum vicinia cinctum. Ut isto defuncto in perpetuum Præsulatus penes Evangelicos maneret, obtineri non poterat, sed ut alternis à Catholicis & Evangelicis, & quidem è Domo Luneburgica possideretur. Ita huic quoque Domui satisfactum, cujus & reliqua postulata Cæsarei facile admittebant. Nisi quod super Cœnobio Walckenrietha in Halberstadiensi Præsulatu, cujus Administrator Christianus Ludovicus Dux Luneburgicus erat, adhuc disceptaretur, quod hinc Luneburgici, inde Brandeburgicus ad se trahebant. De quo ad aliud tempus rejectum.

De æquivalente Administratoris Bremensis.

§. 116. Ut pro cessione Bremensis ac Verdensis Præsulatus, simul Coadjutoriatus Halberstadiensis jure temporarium quoddam æquivalens sibi tribueretur, per Reinkingium Fridericus Dux sedulo instabat. Cui à Cæsareis repositum Duci

ad

1647. ad recuperanda amissa per arctoam pacem viam patuisse, nec eundem efficaci modo hactenus circa ista laborasse, ac tantum non eadem pro derelictis habuisse. Lubecensi pace ipsius Patri Holsatiam & Jutiam restitutam, ut pro filiis suis in præsulatus ullos ne quid prætenderet. Cæsarem insuper post mortem Comitis Schaumburgici dynastiam Pinnebergam ad se devolutam ipsi cessisse; sed & ut is Gluckstadiense vectigal multos ultra concessum tempus annos exigeret dissimulasse. Tanto patientius ipsi tolerandum, istos præsulatus ad redimendam communem pacem impensos. Nec pari conditione ipsum censeri posse cum illis, queis pensatio facta sit. Et Archiducem Leopoldum Wilhelmum Halberstadio, Franciscum Wilhelmum Verda, Austriacos Alsatia gratis carere. Cæterum quo plus Cæsareos à pensatione ista abhorrere adparebat, eo frequentius de ista movebant Sueci, non quidem ut Duci Friderico gratificarentur, sed ut eo magis excusati essent, ac penes se culpam non hærere ostenderent, quod iste nihil acciperet. Unde Cæsarei demum proponebant, ut Duci præfecturæ Hildesienses, quas Luneburgici anno quadragesimo tertio Coloniensi Electori cesserant, ad vitam fruendæ darentur. Mox eo proposito omisso pecuniæ summa è collectis Imperii futuris eidem satisfacere constituebant.

De Hassica controversia & satisfactione.

§. 117. Marpurgensem controversiam Darmstadiensis demum transactione componi patiebatur; quod & Cassellanæ placebat, modo ista durante bello, & antequam arma plane deponerentur, expediretur. Ordinum Legati etsi controversiam illam à præsenti bello haut ortam, nec ad tractatus pacis proprie pertinere judicarent; tamen quia & illa quietem Germaniæ morabatur, Cæsareos, Regiosque Legatos orabant, ut isti componendæ ulterius invigilarent; quod tamen absque Imperii & aliorum Ordinum fraude fieret. Quam clausulam ideo addiderant, quod Darmstadiensis jactaret; se postulaturum, ut è publico sibi resarciatur, quod nunc malignitate temporum forte cedendum foret. Ita tandem formula transactionis à Darmstadiensibus concipitur, qua, insuper habitis sententiis judicialibus, & transactionibus hactenus factis, Cassellanis restituenda erat præfectura Smalcaldica, inferior Chattorum Comitatus, & Umstadiensis præfectura; tum ut Marpurgensis hæreditatis quinque octavæ partes Darmstadiensi, Cassellanæ tres octavæ partes assignarentur. Quæ formula & Cassellanis placebat, additis tantum paucis monitis, inter quæ præcipuum erat, ut proximæ præfecturæ sibi assignarentur, ac ab hac divisione Marpurgensis præfectura excideretur. Etsi ea transactionis formula Cæsareis parum placebat, qui Darmstadiensi lautiores conditiones conciliare cupiebant. Alias Landgravia prioribus postulatis suis adhuc insistebat, quæ præter Hirschfeldensem præsulatum quatuor præfecturas Schaumburgicas, & oppida nonnulla ad Moguntinum, vicinosque Catholicos præsulatus spectantia, sexcenta insuper uncialium millia complectebantur. Etsi Galli præsulatibus Catholicis nihil decerptum cuperent, Cæsarei autem præter Hirschfeldiam directum duntaxat dominium in quatuor præfecturas Schaumburgicas, eadem lege, qua à Mindensi præsulatu possessæ fuerant, annuerent, una cum sexcentis uncialium millibus, dimidia Comitatus Arenbergici parte pignoris in vicem detinenda, quoad illa exsoluta fuerint.

1647. §. 118. Circa deducenda ex occupatis bello locis placebat Cæsareis, machinas, paratumque bellicum & annonam, quæ tempore occupationis ibi fuerint, & post eodem congesta sint, nullo discrimine ibi manere. Sueci contra ut machinas sive ibi repertas, sive post advectas abducere sibi integrum foret, postulabant. Id quod Ordinibus displicebat, quod metuerent, ne Cæsarei in locis à se occupatis idem postularent, & sic Germania ingenti numero machinarum bellicarum exspoliaretur. Denique inter captivos restituendos Suecis Eduardi Bragantini disertam mentionem fecerant; Cæsarei eum omiserant, nec de eo quid polliceri volebant. Suecis tamen postulantibus recipiebant, se conditiones nuper à Lusitanis eo nomine propositas ad Cæsarem relaturos. Inter eos autem, quos expressis verbis paci suæ inclusserant Sueci, erat quoque Ragozius; qui eo tempore Franciscum Jarnæum Osnabrugam hoc nomine miserat, quod pax cum Cæsare ab ipso concluſa nondum exsecutioni data esset, nec quando id futurum foret, adhuc constaret. Unde Princeps iste hoc modo sibi cavere cupiebat.

1647. Aliæ quædam differentiæ.

De satisfactione exercitus.

§. 119. Profligatis jam pleriſque pacis capitibus, restabat satisfactio militum; de qua aliquoties Sueci mentionem injecerant, ut tamen certi quid non definirent, quoad à Regina mandata essent allata. Eam Ordines longo bello exhausti, tanto magis horrebant, quod non Hassi solum, sed & Cæsarei, ac Bavarici pari modo satisfieri sibi cuperent. Unde Galli differere incipiebant; si Ordinibus pecuniam corraderenon liceret, se eam præbituros, si quædam urbes Imperiales pignoris loco ipsis traderentur. Id porro negotium Reginæ magnopere cordi erat, ut ipsa ac Regnum Sueciæ immani onere levaretur, tot annorum stipendia exigente numerosissimo milite, qui sub ipsius auspiciis in Germania merebat, in quinquaginta sex equitum, sexaginta duas peditum, sex dragonum legiones digestus, quæ novendecim equitum, viginti quatuor peditum millia explebant, Teutonicę fere nationis, præter indigenas Suecos ac Finnos. Quanquam & revera egregiam multos per annos operam is miles navarat recuperandæ Ordinum libertati circa sacra & civilia, quæ nunc per pacem stabilienda erat, ex qua etiam securitas Sueciæ non parum pendebat. Auspicia iste Gustavi Regis, inde Reginę Christinæ secutus immensos labores exhauserat, ac tot victoriis hostem ad recipiendas pacis leges compulerat. Sed & ingenti favore idem Gustavum Regem, ac post Reginam filiam semper tulerat, quem sibi posterisque deinceps quoque pignerare Sueciæ rebus haut parum expedire judicabatur. Et vero cum Suecia tot opes civesque, ipsum Regem incomparabilem ei bello impendisset, quod stabiliendæ Ordinum libertati magnam partem gestum erat, æquissimum videbatur non Cæsarem solum & Catholicos, sed & Evangelicos onus istud in se recipere. Quia porro idem non ad modum nudi mercenarii militis æstimari poterat, sed & propriam ob salutem, quæ in hac pace vertebatur, velut pars tractantium habendus erat, placebat nil nisi de exercitus consensu agere, ac de modo satisfactionis ejusdem sententiam audire. Præsertim cum neglecta militum causa ingentes molestiæ, & periculosi motus metuendi forent; nec infrequens, militem irritatum, ubi vires suas agnoscere cœperit, arbitrium belli ac pacis sibi arripere. Eo fine à Regina in Sueciam evocatus est Alexander Erskeinus, vetere apud exercitum

1647. notitia, & animos militares temperare callidus. Quem Regina re accurate deliberata, in Germa-
9. Aprii. niam remisit cum mandatis ad Legatos, ut ne alia pacis capita penitus absolverent, nisi satisfactione militum stabilita, quam neque spernerent, neque in postremum locum rejicerent, sed vel ante gravamina, vel simul cum iisdem expedirent: quod metus sit, ne Ordines desideriis suis potiti onus istud in Reginam devolverent. Scribebatur quoque ad Wrangelium aliosque superiorum graduum duces, ut Germanum militem ad moderanda postulata disponant, simul hortentur, patriæ afflictam conditionem ad animum revocent, & æquas temporumque captui accommodatas conditiones admittant, operamque suam nimis caro patriæ ne imputent. Sed quo de ducum sententia cognoscendi spatium foret, Legati Suecici iter Monasteriense, quod adornaverant, extractum ibant. Sed quia omnes ad pacem properare videbantur, & pleraque discussa, paucos intra dies componi poterant, metus erat, ne si ad solum hoc caput tractatus adhæresceret, invidia protractæ pacis in ipsos devolveretur. Et ita acriter omnes ipsorum iter urgebant, ut tergiversandi color non amplius superesset. Unde quia credebant, Cæsareos distinctam magis declarationem super militum satisfactione postulaturos, posito per Erskeinum calculo deprehendebant, menstruum exercitus stipendium ultra quindecies centena uncialium
28. Maji. millia adscendere. Quo facto isti Monasterium concedebant, quo & Cæsarei & plerique alii Legati sequebantur.

Exercitus postulata. §. 120. Ad exercitum inde profecto Erskeino Wrangelius ducibus tribunisque Reginæ pro ipsis curam exposuit, quæ pacem non prius concludere decreverit, quam ipsi præmio laborum, fidæque operæ navatæ potiti sint. Illi gratiis Reginæ per tribunum Jaroslaum Kinskium actis, fideque sua imposterum quoque obstricta, ad rem exactius ponderandam accedunt. Ubi id primo compertum, postquam Regina modicis ditionibus in Germania contenta fuerit, quæ inter milites distributæ hautquidquam sufficturæ sint, eidem haut amplius præmiorum suorum nomine molestiam facessendam, sed eadem apud Ordines Imperii quærenda. Quia autem hi magna argenti penuria premantur, simul constet, quantopere miles quibusdam Ordinum exosus sit, qui secuta pace ob belli mala de ipsis forte vindictam sumturi sint: tutissimum censebant Provincias quasdam suo sanguine occupatas sibi possidendas concedi. Quo fine designabatur Præsulatus Hildesiensis, qua ad Episcopum spectat, Mindensis, Osnabrugensis, Paderbornensis, & quidquid de Monasteriensi inter Visurgim & Amasum jacet. Addebant in Silesia Ducatum Schvveidnicensem, Jaurensem, Saganensem, & Glogoviensem; ita quidem ut hæ ditiones inter milites divisæ sub summo Reginæ imperio gubernarentur. Quod si autem id obtineri nequeat, duodecim uncialium milliones, & ad extremum decem postulabantur. Tum ut donationes à Gustavo Rege, Regina Christina, Axelio Oxenstierna velut Directore Evangelici fœderis, summisque ducibus ipsis factæ, & quæ tributorum, alioque nomine oppignorata sunt, rata maneant. Denique ut exulibus, qui apud Suecos stipendia fecerint, eoque nomine gravia odia perpessi sint, inprimis Cæsarea ditione oriundis, bona sua hæreditaria restituantur, concesso quoque libero sacrorum usu. Hæc ut militum nomine proponerentur, Erskeinus cum mandatis Osnabrugam remittebatur, quæ universi exercitus nomine à Wrangelio, Wittenbergio, Gustavo Ottone Steenbockio, Payculio, Helmoldo Wrangelio & Wolfio Ludingshusio subscripta. 1647.

Monasterii tractatus frigent. §. 121. Dum Sueci circa adornandum pacis Instrumentum satagunt, Monasterienses tempus nihil fere agendo extraxerant. Circa Germanicam pacem nihil actum erat, quam ut Galli capiti de assecuratione hanc conditionem inseri postularent, ut Cæsar non solum qua Cæsar, sed & qua Archidux Austriæ omni auxilio Hispanis directe, aut obliqua ratione ferendo renuntiaret; alias pacem se haut concluturos, nec Suecis prius tractationi suæ finem imponere integrum fore. Negotiatio cum Hispanis ad Lusitanicam fere causam adhærescebat, de qua Legatos Hispanicos nihil in mandatis habere Trautmansdorfius sancte asseverabat. De cætero utraque pars pacem verbis ingeminabat, à qua Contareni judicio animus abhorrebat. Ne tamen Mediatores plane nihil haberent quod agerent, Galli mense Aprili quædam capita exhibebant, Catalóniam ejusque Provinciæ fines spectantia. Tanto magis mirum Suecis videbatur, quod cum Avauxius Osnabrugæ ipsos ad maturandos tractatus non sine importunitate ac minis subsidii detrahendi instigasset, Monasterii diu cessatum fuisse intelligerent; Gallis non sine irrisu ferentibus intra semestre proximum tractatus vix ad finem perductum iri. Per tempus aliquod hactenus Suecos se expectasse; sperare hos nunc idem facturos, nec tantopere properaturos. Sic ut nunc Galli à Suecis ad tractatus vicissim urgendi essent.

De Koenigsmarckio querelæ. §. 122. Vix Monasterium adpulerant Suecicum acriter queruntur Cæsarei de armis Kœnigsmarckii per Osnabrugensem præsulatum grassantis expugnata nuper Furstenavia; quibus ipsi Galli succinebant, velut ista prævio pacto repugnarent, facilem aniam abrumpendis tractatibus datura. Et cum Sueci ostenderent, plurima hostilia ab Episcopo Francisco VVilhelmo adversus Hamburgensem conventionem patrata; Galli reponebant, non Episcopum, sed Cæsarem esse partem contrahentem, & quæ ab Episcopi copiis patrata arguantur, ad infringendam pacti præliminaris vim haut valere. Sed Sueci ostendebant; Esse tamen Episcopum partis contrahentis adhærentem, de cujus infestis actionibus sæpius apud Cæsareos frustra questi sint. Injuriis igitur subinde auctis, cum ex oppidis suis extra Præsulatum Reginæ rebus multum damni intulerit, ad hoc remedium fuisse descendendum. Nam rationi repugnare, ipsi permissum esse Suecos lædere, hos paria reponere prohiberi. Ita paulatim illæ querimoniæ ultro obmutuerunt.

Cæsarei Monasterii duo Instrumenta Pacis edunt. 4. Jun. §. 123. Exhibebant inde Cæsarei Sequestribus duo exempla Instrumenti pacis, unum Fabio Chisio, alterum Contareno, quæ ab hisce Gallis tradebantur. In exemplo quod Chisio dabatur, de Religione & quæ ad eam spectant, studio omissum erat, quod iste eorum quæ in hac materia agerentur, ignorantiam affectabat; reliqua fere conspirabant cum formula, quam Cæsarei antea Osnabrugæ ediderant. Sed quod Veneto tradebatur, in rebus Galliæ & Sueciæ communibus Suecico Instrumento, prout nuper Osnabrugæ ventilatum fuerat, congruebat. Caput de satisfactione secus quam antea conventum fuerat, nunc formatum Galli arguebant; id quod ipsi, quos dudum adhibitæ antehac festinationis pœnitue-

1647. merat, haut ægre ferre videbantur, quo & ipsis interpolandi occasio nasceretur; nec obscure innuebant, se Argentoratensem Præsulatum affectare. Sueci tamen maluerant unum duntaxat Instrumentum fuisse formatum, cui & Nuntii nomen salva reliquarum rerum substantia insertum foret. Aut si in Papæ gratiam bina fuerant concinnanda, ut alteri Instrumento clausula reservatoria inserta foret; quæ in Nuntii Instrumento omissa sint, non minus ad obligationem efficacia fore. Tum ut reliqua capita exacta in utroque convenirent, ne fortasse Pontifici occasio detur totum negotium eludendi. Haut abs re fuerit ipsa verba Cæsareæ formulæ, quæ tres Episcopatus spectant, heic adscribere. *Quo magis autem pax & amicitia inter Imperatorem, S. Roman. Imperium, Domumque Austriacam, & Regem Christianissimum Regnumque Galliarum stabiliri, conservari, & assecurari possit, conventum est, quod supremum dominium, jura superioritatis, aliaque omnia in Episcopatu Metensem, Tullensem & Virodunensem, urbesque cognomines, horum Episcopatuum districtus, & nominatim Mojenvicum eo modo, quo hactenus ad Romanum spectabant Imperium, inposterum ad Coronam Galliæ spectare debeant; reservato tamen jure Metropolitano ad Archiepiscopatus Trevirensis usum antiquum pertinente. Salvo etiam jure Sedis Apostolicæ, omnium insuper Ducum, Principum, Comitum, Baronum, Nobiliumque feudis, jure etiam clientelari, cæterisque rebus, quæ cuilibet in his Episcopatibus competere possunt. In quibus omnibus per Regem Christianissimum nullatenus molestari, sed omnes & singuli in eo quo sunt statu immediatæ subjectionis erga Romanum Imperium relinqui debebunt. Quemadmodum pariter Rex Christianissimus antiquas istorum Episcopatuum, Ecclesiarumque, Collegiorum, Præpositurarum, Prælaturarum, Abbatiarum, Prebendarumque fundationes juxta eorundem Episcopatuum diœceses nullatenus immutare, Commendatariis, aut aliis insuetis oneribus gravare, sed his omnibus propriam eligendi, postulandi aut conferendi facultatem, fundationibus, privilegiis, moribus, & institutis competentem, salvam atque illæsam permittere tenebitur.*

Galli lente agunt. Porro ita lente rem gerebant Galli, ut cum Sueci statim adventu suo Instrumenti sui exemplum ipsis exhibuissent, complures post dies id à se adhuc perfectum negarent. Unde cum Sueci abitum parante Trautmansdorfio illos urgerent, quantum possent sententiam suam ipsis super suo instrumento panderent; Galli id se facturos dicebant, si Cæsarei prius caput de Assecuratione rite adornassent; nimirum ut Cæsar, qua Cæsar, & qua Archidux, quocunque prætextu, clam palamve Hispaniæ Regi auxilium ne ferret. Qua re tamen desistebant, cum Sueci ostenderent; plura adhuc indecisa nativo ordine prius expedienda, & de Assecuratione reliquis plane absolutis demum agendum. Ita paulatim Galli concinnando suo Instrumento manum admovebant. Interea Sueci cum Cæsareis pluries congressi super negotiis nondum perfectis communicata cum Gallis re agitabant.

8. Jun.

De Palatina causa. §. 124. In Palatina causa ut Sueci Bavaro favorent, Galli acriter insistebant. Dubitasse aliquandiu eum Principem, quid facto sibi opus sit. Hostes ut istum in Suecos denuo irritarent sedulo laborasse, velut Suecis nihil amici adversus ipsum agitantibus, ac quæ jam conventa essent, etsi isti non satisfacientia, everturis. Unde non mediocriter laborandum sibi fuisse, ut Bavaricorum Legatorum spes aleretur. Igitur quamprimum gratum Bavaro in hoc negotio consilium caperent, quo adversæ parti omnis spes præscindatur istum in partes suas retrahendi, simul ipse infestis consiliis divertatur. Sueci inde quintum inter Electores Seculares locum probabant. Quod si Bavarica linea extingueretur, iidem cum Cæsareis conspirabant eo casu octavum Electoratum expiraturum; etsi Neoburgicus peteret; ut idem tunc in proximos agnatos lineæ Rudolfinæ derivaretur. Superiorem Palatinatum Cæsarei æterno, & irrevocabili jure in Bavarum transferri volebant. Sueci contra jus reluendi Palatino reservatum ibant, mox eam clausulam addere cupiebant, *donec Bavaro & heredibus aliter satisfactum fuerit*, ne Palatinæ Domui spem istam Provinciam recipiendi penitus adimerent; quam tamen, cum neque Galli probarent, nec Cæsarei & Bavarici tolerarent, post omisere. Nec de usu sacrorum Evangelicorum in Superiore Provincia iidem concedebant, etsi praxis anni vicesimi quarti in aprico esset. Sueci quoq; de alternatione munerum hæreditariorum Electoratui junctorum movebant; quod itidem ab istis rejectum. Demum in casum extinctorum hæredum feudalium lineæ Wilhelminæ Cæsarei hæredibus Bavari allodialibus meliorationum refusionem reservabant. Id quod cum Sueci aspernarentur, Galli autem probarent, placuit demum id suo tempore ex jure communi decidendum. Circa restitutionem Palatinatus Inferioris Cæsarei excipiebant feuda à Cæsare, aut Bavaro concessa, ritus Romanos hactenus introductos, cœnobia nonnulla, & cumprimis Viam Montanam Moguntino restituendam. Quæ & Gallis probabantur, nisi quod nova illa feuda revocari cuperent. Sueci contra eam Provinciam Palatinis, sicut ante bellum possessa fuerat, restituendam contendebant. Congressu habito Cæsarei ostendebant, paucula feuda esse à Cæsare in quosdam Consiliarios Moguntinos collata; quorum possessores Sueci Palatino commendare quidem; nondum tamen de iis Instrumento Pacis inferere volebant. Romanis sacris Sueci renitebantur; quod iis; quæ super amnestia & gravaminibus conventa sint, Palatinum gaudere non minus quam alios par sit. Etsi, ut Cæsarei referebant; Galli jactarent, istud ni fiat, vix se loca in Palatinatu infesta dimissuros. Circa reliqua bona Ecclesiastica super Gravaminibus conventio sequenda erat. De Via Montana Cæsarei jus Moguntini, & Gallorum consensum ostentabant, addito, plus rationis esse Reginæ quam Gallis, quare Moguntino in re manifesti juris faveat; quod ipsi inter Ordines Imperii adscitæ ejus Electoris velut Senatus Præsidis studio sæpius opus sit futurum. Sueci cum perspicerent, jus reluendi Moguntino non plane adimi posse, id tantum postulabant, ut cum Palatinus bello istius possessione ejectus sit, in eam nunc reponeretur; ac Moguntino post integrum sit, prætensionem suam via juris persequi. Quod si iste terrarum tractus nullo modo Palatino servari posset, saltem sortem ipsi salvam manere cupiebant. Iidem quoque monebant, ut de pactis gentilitiis inter Domum Electoralem Palatinam, & Neoburgicam de omnibus juribus lineæ Rudolfinæ, quatenus huic conventioni non adversantur, deque feudis Juliacensibus differte exprimeretur. Quia autem hoc modo Palatinatus non parum accidebatur, Sueci Electorem onere alendi matrem, fratres atque sorores levandum censebant. A quo Cæsarei haut valde alienos se ostendebant, ut licet hinc ea res non plane transigeretur, de grata tamen conventione spes esset. Ad-

1647. debant Sueci, ut civibus Oppenheimensibus sacrorum usus, qui anno vicesimo quarto fuerit, salvus permaneat, tum ut alii, qui usum Augustanorum sacrorum postularent, publice aut privatim per proprios, aut in vicinia habitantes Ministros eodem libere gauderent. Id quod Palatini Instrumento Pacis excluſum ad peculiarem cum Suecis conventionem rejectum cupiebant. Cæsarei contra & Galli citra tergiversationem id probabant, quod suis sacris id fraudi non foret.

De Wurtenbergici restitutione.

§. 125. Circa Wurtenbergici restitutionem præter Heidenheimum dynastiam nihil restabat, quam Cæsarei excipere cupiebant; aut saltem ut Dux Bavàro sortem quingentorum millium florenorum, pro qua illa huic à Cæsare oppignorata fuerat, aut saltem ejus partem evolvere teneretur. Sed conspirantibus Suecis Gallisque eadem Duci absque onere restituta. Circa causam Badensem Fridericus Marchio, qui sub id tempus ipse Monasterium accesserat, per Legatos suos ejusmodi transactionis formulam proponebat: ut Cæsar vi communis amnestiæ ipsum in superiorem & inferiorem Marchionatum Badensem, & Hochbergensem, tum in ditiones Roetelam, Badenvveileram, & Sausenbergam, abolitis à Domo Austriaca motis processibus, tum in dynastiam Stauffenam in Brisgovia & Hohengerolzeccam, reponeret, abrogata sententia super Marchionatu Superiore lata, ac prætensione ob fructus perceptos sumptusque, redditis, quæ eo nomine ademtæ fuerunt, præfecturis Staina & Renchinga, tum & pensione annua è Marchionatu inferiore hactenus præstari solita. Vicissim offerebat Fridericus, se Wilhelmo Marchioni concessurum Comitatum Spanheimensem & Rodomacherensem, dynastias Usseldingam, Herspringam cum reliquis in Lucenburgica ad superiorem Marchionatum pertinentibus terris, tam dynastiam Grevensteinam, Abbatiam Schvvartzacham, præfecturas Buhelam, Steinbacum, Stauffenburgum, Beinheimum, Groschvveileram & Stolhofam, reservato sibi tamen in Spanheimensem Comitatum supremátu. Hac lege idem annuebat, ut Marchio Wilhelmus titulum & insignia quondam usurpata, tum in Conventibus publicis proximum à se locum teneret. Nam sibi priorem diserte reservarat. Ea postulata multis ardua videbantur. Nam si Fridericus Wilhelmum legitimum Marchionem agnoscebat, nullo jure superioris Marchionatus partem ipsi negare poterat. Sin agnoscere abnuebat, probandum erat, istum haut legitime natum. Eam in rem cum probatio deficeret, nec tamen istum in plenam portionem admittere vellet, plerisque Ordinum res iniqua videbatur: nec Cæsareis à formula sua discedere, aut plura offerre placebat.

De causa Badensi. 8. Jun.

Catholici Osnabrugæ acta super Gravaminibus subvertere cupiunt.

§. 126. Ast quæ circa Gravamina Ecclesiastica Osnabrugæ acta erant, Catholici Monasterienses rescindere iterum satagebant, autore potissimum Episcopo Francisco Wilhelmo, qui cæteros ad ista retractanda instigabat, obtentu sumto, quod eadem ipsis insciis gesta forent. Frigidam quoque suffundebant Bavarici, ut si postulata sua circa Palatinam causam non plane obtinerent, occasionem extrahendæ paci nanciscerentur. Haut tamen videri volebant summam rerum in dubium revocare circa ea, quæ de religione, & bonis Ecclesiasticis conventa erant; sed tantum singularia quædam solicitabant, antehac placitis repugnantia: velut de autonomia subditorum in ipsorum terris extra causam pactorum, de paritate circa civilia Augustæ, Dunckelspulæ & alibi, quæ neque anno vicesimo quarto fuerit, nec ab ipsis civibus desiderata, sed tantum à quibusdam è Civitatum Collegio mota sit, nonnullis Evangelicis improbantibus. Volebant quoque pacta inter Colonienſem & Luneburgicos circa sacra præsulatus Hildesiensis firma persistere. Propter hæc & talia constituebant caput de Gravaminibus denuo in consultationem deducere; quo fine à Principibus suis nova mandata expetebant. 1647.

Cæsarei illis stare volunt. 10. Jun.

§. 127. Talia agitari cum Sueci intelligerent, apud Cæsareos ea de re acerrime querebantur. Haut ideo Monasterium se venisse, ut quæ Osnabrugæ transacta sint, refingant, sed ut super iis, quæ indecisa adhuc restent, cum Gallis consultent, ac pro re nata Cæsareorum mentem super istis explorent. Si qui conventa moliri auderent, cum compescerent; alias ni Catholici his auſis desistant, se omnia acta ludibrii loco habitura, ac velut abrupto tractatu re infecta reversuros. Cæsarei talia agitari non abnuebant; sed exigui ista ponderis, nec, si de reliquis convenerit, paci moram datura. Simul declarabant, non solum conventis se staturos, sed & ita cum Catholicis acturos, ut nihil difficultatis metuendum sit. Eo fine Cæsarei apud conventum Catholicorum exponunt; quanta cum cura ac labore per quinque menses cum Evangelicis, eorumque patronis Sueeis super Gravaminibus egerint, & quam multa istorum postulata demum averterint. Etsi autem nonnulla, quæ haut adhibita circumspectione debita olim in fraudem rei Catholicæ vergere queant, indulgenda fuerint; non sua tamen negligentia id factum, sed quia ob fortunam belli adversæ parti faventem plus extorqueri non potuerit. Eoque satius sibi visum eas conditiones admittere, per quæ Catholici sua in posterum retineant, ac funestis armis demum finis imponatur, quam pertinaci contradictione exitio cuncta involvere. Si Catholici hæc postulata plane avertere cupiant, solidiore conjunctione quam hactenus opus fore. Inanes querelas movere, nec ulla resistendi media ostendere illorum esse, qui pacem frustrà remorari cupiant. Caput istud de autonomia vel decies à se refictum, nec amplius, quam postremo Instrumento exprimatur, obtineri potuisse. Et tamen ea se circumspectione usos, ut si heterodoxos istos accurate observare velint, variæ occasionis defuturæ non sint eam libertatem istis adimendi, aut ditionibus suis eosdem ejiciendi. Si cessim eant, ac tractatus abrumpant, residuis Catholicorum opibus extrema imminere. Omnes Catholicos Principes, Bavaro excepto, ita adversæ partis armis oppressos, ut quantumvis velint, copias parare nequeant; nec à Gallis, aut Hispanis auxilii quid expectandum. Ergo caverent, ne dum Protestantibus paucula extorquere conantur, quæ supersunt, plane perdant. Potius ita agerent, ne insumtus à se labor frustra sit, ac ocyus pax obtineri queat. Ista quidem palam; Cæterum secreto apud Catholicos querebantur, Bavari defectione res Cæsaris afflictas; & cum Wertani opera exercitum ipsius ad se traducere frustra conati essent, Catholicos stimulabant, ut Bavarum Cæsari iterum conciliarent. Et quia Colonienſis, aut potius ipsius Capitula ægre ferebant, à Landgravia tributa non imminui, stimulante quoque Osnabrugensi, facile erat Cæsareis istum in arma iterum pertrahere; præsertim cum Reginæ ratihabitio haut ad futura crederetur; quod

Cæsareorum ad Catholicos propositio. 19. Jun.

ipsum

1647. ipsum Bavaro armorum sumendorum necessitatem allaturum erat.

Catholici suis consiliis inhærent.

§. 128. Enimvero Catholicis Evangelicorum postulata enormia plane videbantur, & quæ ni temperarentur, illæsâ conscientia admitti non possent; eoque conventa armis evertere decernebant hac præsertim occasione, qua Gallorum copiæ à Suecicis separatæ erant, sed quia militem conscribere, & justum exercitum parare serum erat, magna jam anni parte elapsa, & Suecis interim destinata sua persequentibus, haut promptius medium videbatur, quam Bavarum denuo Suecis immittere. Unde literis ad istum scriptis rogavere; Cæsareis copiis suas conjungeret, ac Suecos digressis Gallis non parum debilitatos sociatis viribus alacriter invaderet, si non plane Germania, tamen hospitiis suis depellendos, aut insigni clade multandos. Esse vires, esse occasionem jam optatissimam: & se quicquid ad hunc finem foret pro virili collaturos.

De subditorum Cæsareorum sacris.

§. 129. Circa Evangelicos subditos in Cæsareis provinciis Sueci nil amplius extorquere tunc poterant, quam ut Cæsarei tandem tria templa in Glogovienſi, Schvveidnicenſi, & Jaurenſi Ducatibus, singula in singulis ad publicum Augustanæ Confessionis exercitium extruenda annuerent. Quo Sueci adquiescere cogebantur, addito, Reginam & Evangelicos Ordines apud Cæsarem interventuros, ut circa hoc caput amplius quid indulgeatur.

De Meclenburgico æquivalente.

Meclenburgicus iis, quæ pentandæ Wismariæ offerebantur, nondum contentus erat, sed insuper expectativam in Ducatum Luneburgicum ea Domo extincta; simul Miroviam & Demerov iam Commendas in Meclenburgica sitas, & centum insuper uncialium millia, futuris Imperii tributis detrahenda, postulabat. Quorum illud, & istud Cæsarei concedere penes se negabant. Tantum prius concessis centum uncialium millibus, quingenta millia addebant.

Bavarici de Sessione Bremensi queruntur.

§. 130. Supra de postulato Suecorum circa Sessionem Bremensem memoravimus. Id Cæsarei statim Bavaricis significavere, non sine exprobratione; id lucrum ab Electore ex indutiis suis reportari, ut Sueci non solum loco suo in Senatu Principum ipsum ejicere, sed & quæ circa Palatinam causam promiserint, retractare aggrediantur. Huic postulato ut acriter se opponerent, Bavarus Legatis suis mandabat, qui & in consessu omnium Ordinum multa verborum acerbitate in Suecos, & qui talia ipsis suggessissent, invehebantur. Istos obtenta ad votum satisfactione, tribusque in Senatu Principum suffragiis, cum proximo à Marchionibus Brandeburgicis loco contentos se ostendissent, post aliquot menses mutata sententia, facto velut saltu Bavaricam Domum prima sede inter seculares depellere, quin toto Principum Senatu cum injuria & infamia relegare conari. Id indignissimum exemplum ne admittatur, Electoralium familiarum quam maxime interesse. Sessiones in Senatu Principum non ex dignitate, quam quis extra Imperium gerit, sed conditione feudi Imperialis æstimari; quod exemplo Regis Daniæ intuitu Holsatiæ constet. Duces Bavariæ quondam ea regione in Superiorem & Inferiorem divisa pluribus uno suffragiis cum primæ sedis prærogativa gavisos. Nec inusitatum, si Electori præter Electoralem ditionem alii principatus possideantur, ut & ipse in Collegio Electorali sedeat, & per suos in Senatu Principum suffragia ferat. Sic Palatinum respectu Simmeræ, & Lautereccæ; Saxonem Henneber-

6. Jun.

gici Comitatus, Brandeburgicum Pomeraniæ in Senatu Principum locum sortiri. Eosdem quoque Suecos nunc Superioris Palatinatus cessioni novas conditiones & restrictiones addere, molestissimo more semel placita recentibus additamentis labefactandi. Igitur monendos eosdem ut semel ab omnibus probata ne retractatum eant. Enimvero istud factum Sueci Legato Bavarico acriter exprobrabant. Super priore loco Brandeburgici, & aliorum instinctu quædam movisse, mox edito scripto, certum locum non designasse, relicto spatio, ut futuræ tractationi omnia manerent integra. De Palatina quoque causa nunquam pure, sed certo modo & sub conditione, quam à Bavaro non impletam constet, annuisse, quin post plura quam initio indulsisse. Hac exprobratione Bavari nonnihil turbati culpam in alios rejiciebant, qui Principi suo rem aliter, ac gesta sit, repræsentassent: nec se licet de præsenti formula Suecica satis cognitum sit, defugere potuisse, quo minus injuncta proponerent. Inde Suecos rogabant, ut his insuper habitis in causa Palatina, & aliis ad pacem spectantibus negotiis pergerent; nec dubium haberent, quin Elector consilia sua Reginæ sit adprobaturus. Eodem modo Galli à Bavaro factam propositionem excusabant; qui ab aliis malevolis incitatus sit exinde emolumentum aliquod aucupantibus. Et universi Ordines offensam hanc moderatis consiliis abolendam censebant, acriter increpito, qui propositionem istam tam acerbis verbis adornaverat. Cæterum quia Suecis parum decorum videbatur, cum Bremensis quondam in scamno Ecclesiastico quintum locum obtinuisset, jam in seculari post Brandeburgicos decimum quartum sortiri; à Cæsareis postulavere, ut ea provincia licet in secularem Ducatum mutata, ne cujus possessio turbetur, veterem locum in scamno Ecclesiastico retineat, quod Austriaci & Burgundi seculares utique eodem scamno assideant. Ad quæ Cæsarei renitentes, si eadem cum istis sacra profiteantur Sueci, Episcopos Catholicos forte non magnopere contra nisuros; qui nunc, ut ulli Evangelico inter se locum concedant, ægre induci queant. Eam ob causam Suecis tunc proponebant, ut vel in transverso scamno primam sedem Bremensis ditionis nomine inter Evangelicos Episcopos caperent, sicut Burgundus primum locum inter Catholicos Episcopos obtinet; aut si hoc displiceat, scamno seculari medio loco inter Electorales Domos sederent hoc modo, ut è singulis Domibus Electoralibus unus, Bavarus, Lauterensis, Altenburgicus, Culmbacensis, præsideret, inde Bremensis sequeretur. Sed posteriori modo intercedebant, qui è Domo Palatina & Saxonica priorem præ Culmbacensi sedem habuerant. Igitur placebat Cæsareis, Reginam quinta sede statim post Neoburgicum, haut turbato vetere ordine potiri. Verdæ & Pomeraniæ vetera in Comitiis loca relinquebantur. In Circularibus Superioris Saxoniæ Pomerania citerior proximum ante ulteriorem, in Westphalico & Inferiore Saxonico Circulo Brema & Verda antiquum locum tenerent, Directorio Inferioris Saxoniæ, inter Magdeburgicum & Bremensem alternante.

1647.

Ld Sueci ægre ferunt.

8. Jun.

Ea controversia componitur.

11. Jun.

De Cassellanis postulatis.

§. 131. Sed & Landgraviæ Hassiæ, segnius licet rem gerentibus Gallis, Suecorum opera propius ad scopum promovebatur. Postulabat ista, in amnestia expressam sui mentionem fieri ob proscriptionem, etsi nondum publicatam: utque

1647. omnia pacta, inprimis etiam quod Hanoviæ Comites cum Caſſellana Domo iniverant, diſerte confirmarentur; tum ut in quatuor præfecturas Schaumburgicas præter directum, utile quoque dominium haberet. Circa Marpurgenſe quoque negotium exigua differentia ſupererat. Cum Landgravia primo millionem, inde octingenta uncialium millia ad militum ſuorum ſatisfactionem poſtularet, Cæſarei ultra ſexcenta millia annuere nolebant. Ea cauſa erat, quare tunc huic negotio finis imponi non poſſet.

Galli de Religione Inſtrumento ſuo inſerere nolunt.

§. 132. Poſt trium ſeptimanarum moram demum perpulere Gallos Succi, ut & illi Tabulas Pacis concinnare inciperent; qui pleraque utrique Regno communia è Succico in ſuum transferebant; niſi quod, quæ ſuper Religione & bonis ſacris conſtituta erant, omitterent, hac in ejus locum clauſula inſerta: ut omnia, quæ in Succico Inſtrumento ſuper Gravaminibus Eccleſiaſticis, & ſimilibus rebus, ſive in capite reſtitutionis, ſive alibi diſpoſita ſint, æque valeant, ac ſi ipſorum Inſtrumento ad verbum inſerta forent. Quanquam autem Succi hanc clauſulam lubricam judicarent, & olim adverſæ parti ſcrupulos movendi anſam præbere idoneam; ſimul fœderi congruere, utrumque Inſtrumentum conſpirare; plus tamen obtinere non poterant, quam ut Galli omiſſa antehac vocabula, *in Sacris & Profanis*, adderent. Quanquam & Avauxius pro zelo ſuo ægre huc deſcendebat, cum ſubſcribendum eſſet ingemiſcens; *vellem neſcire literas.* Cæterum cenſebant Galli, clauſulam iſtam ſufficere poſſe, eamque adhibere malebat, quam prolixam eorum Articulorum deductionem, ne Hiſpanis, & aliis Catholicis anſam præberent ipſos criminandi, velut qui operam ad ſocios ſacrorum debilitandos & opprimendos contulerint. Difficillimum, quod Galli paci cupiebant inſeri, cautio erat, quam à Cæſare exigebant, ne is Hiſpano nunc, aut inpoſterum auxilium ferret. Equidem ne hoc qua Cæſar faceret, pollicebantur Cæſarei, idque ſervatum iri Ordines ſpondebant. Sed ut velut Auſtriæ Archidux ad hoc ſe obſtringeret; oppido quam durum videbatur. Regi Hiſpaniæ proles maſcula non erat, & Cæſar ducta hujus filia ſpem ſucceſſionis in totam Hiſpaniam tenebat; ita ut iſti non adſiſtere vix aliud eſſet, quam proprium Regnum deſtituere. Contra Galli Germanicam pacem inanem ducebant, ſi Cæſari velut Archiduci prætextu Hiſpanici nominis arma ipſis inferre liberum foret. Huic controverſiæ componendæ Galli quidem ad extremum concedebant, ut Cæſar Hiſpano auxilium ferret eo caſu, ſi ipſi hunc primi aggrederentur. Et Cæſarei videbantur annuituri, ut Hiſpano non adſiſterent; ſi is primus Galliam laceſſeret. Enimvero quanquam id temperamentum in futurum tempus valeret, manebat tamen difficultas de præſenti bello, ſi poſt concluſam pacem Germanicam bellum Hiſpanicum continuandum foret; quod Cæſar ſalva cum Gallis pace velut Archidux Auſtriæ, Hiſpano ut auxilium ferret licere ſibi cuperet, Galli id permittere abnuerent. Ita nulla tunc via videbatur rem hanc componendi, quam ut Galli ſimul cum Hiſpanis nunc pacem inirent: id quod Germanicæ negotiationi non parum remoræ injecturum adparebat. Cæterum poſtulaverant à Regina Sueciæ Galli, ut ne prius cum Cæſare pacem concluderet, quam hic in legem de non ferendo Hiſpanis auxilio conſenſiſſet. Id Regina neque annuere, neque negare volebat. Alias judicabat,

Ne Cæſar Hiſpanis auxilium ferat.

Cæſari non magis interdici poſſe, ne Hiſpano; quam Gallis, ne Luſitano adſiſtant. Neque per fœdus ſe teneri pacem cum Cæſare haut concludere, niſi inter Gallos & Hiſpanos convenerit. Eóque Legatis injungebat; Gallis inſiſterent, ne ob rem, quæ fœdus non ſpectaret, pacem extraherent. Simul exprobrarent, quod cum ex fœdere in Auſtriam penetrare teneantur, jam totam Germaniam paucis præſidiis exceptis deſerant. Haut ſecius tamen, ſalva cauſa primaria, & citra obligationem apud Cæſareos in ſpeciem pro Gallis agerent, ut Hiſpanos ad pacem permoveant, nec aliter præ ſe ferrent, quam ſe haut concluſuros, niſi tranſactis inter Gallos & Hiſpanos rebus. Interim ipſi rem ſtrenue urgerent, ac Gallorum poſtulatum eluderent, nec ob id ſolum tractationem abrumperent. Ita circumſpecte porro agerent, ut ipſos ſola neceſſitas huc deduxiſſe videretur, ac ut reliquis omnibus tranſactis omnes agnoſcerent, nullam amplius rationem eſſe, quare ob eam ſolam cauſam bellum extrahatur.

1647.

Galli Inſtrumentum ſuum edere nolunt integrum;

§. 133. Quanquam autem Galli ſingula utrique Regno communia capita ſimul cum Succis expendiſſent, iſtas tamen partes inter ſe combinate differebant, & quanquam conſtaret intra paucas horas Inſtrumentum ipſorum perfici poſſe; tamen ut illud abſolverent atque ederent, adduci non poterant. Igitur non ſolum Cæſarei omnem culpam extractæ pacis in illos rejicere; ſed & Succi eas moras ægre ferre, ac ut calcar iſtis adderent jactare: cum Monaſterii jam integrum menſem hæſerint, modico operæ pretio facto, Oſnabrugam ſe reverſuros expediendis ibi quæ adhuc reſtent. Ea denuntiatio tantum valuit, ut Galli demum Inſtrumentum ſuum prælegerent, cujus tamen exemplum haut exhibebant. Apud Succos diſſerebant, id ſe edituros, ſtatim atque ſufficientem declarationem ſuper ſatisfactione ſua acceperint. Nam compertum ſibi in Cæſareis Tabulis quædam interpolata, & à formula ante octo menſes formata diſceſſum fuiſſe. Inde res à ſe diſtinctius expreſſas. Sed Mediatoribus inſtantibus reſpondebant; ſe una cum Succis decreviſſe negotiatione ſuperſedere, quoad Palatina & Caſſellana cauſa tranſacta ſit. Tandem Longuevillius Dux, Avauxius & Grullardus Succis formulam ſatisfactionis prælegebant. His Succi ſignificabant; ſibi perſuaſum fuiſſe, Gallicam ſatisfactionem dudum tranſactam, id quod & ipſi ſolenniter ſibi Oſnabrugæ ſignificarint, eoque tantopere inſtitiſſe, Succicam itidem expediri. Et Grullardum ſubinde jactaſſe; modo Succi Monaſterium accederent, intra unius diei ſpatium ad concluſionem perveniri poſſe. Equidem ſe, ut Galliæ idonea ſatisfactio obtingat, optare, & quæ claris verbis expreſſa ſit; præſtitiſſe tamen, ipſos interea temporis circa eandem obtinendam ſategiſſe. Invidioſum id fore, & criminationibus expoſitum, ſi nunc poſt tantas moras loco totius Inſtrumenti tantopere ab omnibus deſiderati particulam duntaxat de ſatisfactione producerent. Nec eo ſecius Galli ſuo inſtituto inhærentes poſtero die dictum Articulum Cæſareis exhibuere.

Sed tantum caput de ſua ſatisfactione. 29. Jun.

30. Jun.

§. 134. Paulo ante Evangelicorum Ordinum Legati, qui plerique Monaſterium acceſſerant, & ipſi morarum pertæſi, cum Succos de diſceſſu cogitare audirent, ſolenni Deputatione iſtos adeunt, rogantes, pauliſper adhuc heic manerent, utque ſibi, quæ nondum expedita pacem merentur, exponant. Utrumque Succi facile annuebant, ſcriptum etiam indicem, quem petierant, rerum nondum

Evangelici Succos adeunt. 25. Jun.

1647. dum expeditarum libenter exhibituri; ni Galli postulassent id differri, quoad Instrumentum suum, quod propediem futurum sit, in lucem prodiisset. Eas Gallorum moras Ordines ægerrime ferebant, ac multi censebant, si Gallia pacem nolit dispiciendum, quomodo cum Suecis concludi, Ordinesque Catholici & Evangelici inter se conciliati, belli malis tandem aliquando liberari possint.

Tractatuum inter Gallos & Hispanos continuatio.

§. 135. Tractatus inter Gallos, Hispanosque fere ad umbilicum perductos rumor vulgabat, qui tamen mox inanis compertus. Et quanquam Hispani Portum Longum & Plumbinum remisissent, ac Mediatores diversa insuper temperamenta proponerent, nonnulli tamen adhuc nodi sat duri supererant. Inprimis circa Lusitaniam hærebatur. Cupiebant Galli Lusitanos aut paci aut induciis Catalonicis includere, aut, cum Hispani utrumque præfracte repudiarent, saltem id pacisci, ut salva pace Lusitanis auxilium ferre possent. Hoc auxilium Mediatores utraque parte consentiente ita temperabant, ut utrumque Regnum absque violatione pacis sociis suis intra defensionis modum assistere queat. Sed quia Hispani auxilia Gallorum Lusitanis submittenda certo militum numero, & finibus Regni Lusitaniæ circumscribebant, Galli autem ita arcte stringi nollent, aut saltem id sibi stipulatum irent, ut Lusitanis viginti militum millia auxilio mittere liceret, queis sub Lusitanici Regni nomine, & vexillis oppida Hispaniæ oppugnare integrum foret, haut promtum erat eum scrupulum amovere. Et Hispanis non parum ferociæ accesserat ob Armenterium captum; Pigneranda differente; hac rerum facie Hispanis longe utilius esse bellum continuare, quam pacem concludere. Galli contra ferebant, facile se pati, ut pax Germanica ab Hispanica separetur: nam concluſa Germanica pace Hispanicam in expedito fore. Aſt Hispani ostendebant; pace sua cum Gallis haut procedente, iis quæ super rebus Germaniæ concludenda sint, Hispaniarum Regem haut stringi, nec quæ præsidiis obtineant loca redditurum.

Tractatuum inter Hispanos & Belgas continuatio.

§. 136. Eodem tempore Adrianus Pavvius Hollandicus Legatus passim sparserat, de nuptiis inter Gallos & Hispanos agitari, ac Hispanos sponsæ in dotis locum partes Hispanici Belgii reliquas cum prætensione in Provincias Unitas daturos, aut eas pro Catalonia, Ruscinonensi Comitatu, & locis in Italia occupatis permutaturos; quin fœdus inter Gallos, Hispanos & Pontificem cudi extirpandis Evangelicis. Eos tumores quanquam Galli vanitatis arguerent, haut parum tamen iisdem Belgæ ad pacem properandam incitabantur. Ac malebant Hispani pacis negotio in utramvis partem finem imponere, quam diutius in incerto hærere. Hollandia quoque Provincia pacem urgebat, Legatisque ut Monasterium reverterent injunxerat, addito, ut circa restantes inter Galliam & Hispaniam controversias sequestrium vices obirent. Tum & super guarantia, quam nomine Regis sui Servientus quærebat, decretum concepetunt, quousque illa porrigi debeat; quam si Servientus repudiet, aut eadem acceptata haut eo seeius pax cum Gallia extrahatur, se absque Gallia pacem cum Hispano concluſuros. Hispani inter hæc Hollandis blandiri, portus suos ipsis pandere, hostilia in naves, merceſque eorundem inhibere. Vicissim Belgæ Fœderati, quod Servientus offerebat, subsidium pecuniarum abnuere; & cum idem postularet, ut exercitum in expeditionem educerent, aut cum parte saltem illius hostem distinerent, ne totas vires in Gallos vertere posset, ad utrumque vires, aut voluntatem sibi esse negare. Reditus Provinciarum exhaustos bello gerendo non amplius sufficere; inde pacem sibi cum Hispanis utique concludendam, ac spem esse, Gallos idem facturos, antequam in deterius res irent. 1647.

Pax tutat.

§. 137. Ita quam tunc plerique Suecicis Legatis Monasterium profectis spem pacis brevi coalituræ conceperant, vana deprehendebatur. Omnes equidem pacem loqui, sed nec omnes ejus obtinendæ momenta observare, quidam hinc inde eidem obstacula ponere. Apud Cæsareos ardor pacis, quem hactenus præ se tuleraut, haut parum refrigerari sentiebatur. Animos addiderant pax cum Hollandis propinqua, Hispanorum in Belgio successus, Ilerda a Gallis incassum obsessa, tenues horum in Belgii finibus paratus, in seditionem pervicaces Vinarienses legiones. Contra Cæsari validæ per Bohemiam, & hæreditarias Provincias copiæ. Melander rei gerendæ cupidus, qui & ipse Cæsareos Legatos, ne nimium properarent, monuerat, exercitus Bavaricus in Cæsarem pronus. Ita intractabiliores quam antea non modo nullas circa negotia adhuc indecisa rationes audiebant, sed & hinc inde quæ Osnabrugæ convenerant, retractabant. Quin & Galli etsi tunc rebus paulo durioribus ultro pacem extractum ire videbantur, quoad res suas in Belgio melius stabiliissent. Suecis difficillimum negotium militum satisfactio superetat, super qua antequam convenisset, ad alia plene concludenda descendere ipsis haut licebat. Quin nec de illa ipsa certi quid proponere poterant, antequam Alexander Erskeinus ab exercitu revertisset. Ita Cæsareorum pertinacia, & Gallorum lentor idoneum ipsis prætextum præbebat invidiam extractæ pacis a se in allos derivandi.

Trautmansdorfius discessum parat; lubentibus Catholicis; invitis Evangelicis.

§. 138. His omnibus accedebat discessus Trautmansdorfii, qui quinquies jam a Cæsare avocatus, differri a se amplius iter posse negabat. Causam huic avocationi dedisse credebatur Legatus Hispanicus in Aula Cæsarea, ut solet, potens, succinentibus & qui Monasterii erant. Hi scripto ac sermone adversus acta ejusdem protestati jactarant: Si pacem is nunc cum Suecis concluserit, solum in cauta fore, qui Domus Austriacæ fortunam resurgentem impediat. Antea quoque tractatus cum Gallis præcipitasse, velut plane de viribus Domus Austriacæ conclamatum foret. Idem quoque conati fuerant gratiam ipsius in animo Cæsaris labefactare per Mariam Augustam, & Chiroguam Capucinum; qui tamen literis propria manu scriptis Comiti indicium faciebat, quid in ipsum Hispani molirentur. Unde mirum non est, Trautmansdorfio postea pacem Hispanicam parum curæ fuisse; ac Hispanos prohibere non potuisse, quo minus ipsi pace excluderentur. Quo fine Mediatores instigabant, ut demonstrarent, communem pacem rei Christianæ maxime utilem esse sistendis Turcarum progressibus: Tum & Lotharingum subornabant, ut misso Russiloto Cancellario suo, velut Episcopi Virodunensis delegato, adversus tractatus istos protestationem interponeret; Parlamento quoque Anglicano permoto, ut Palatini causam probaret; Denique testati, se Franckendaliam restituere, aut in cessionem Alsatiæ consentire nolle. Cæterum & Pontificis Nuntius, Osnabrugensis Præsul Franciscus Wilhelmus, qui autoritate sua Catholicorum consultationes temperabat, simul Jesuitæ Monasterienses ob ista circa Gravamina Osnabrugæ acta acerbe perstringebant, ac omnes conspirabant, ut eundem Monasterio di-

1647. movereint. Etsi multi credebant, haut ægre tuliſſe Trautmansdorfium ſua acta labefactari, ſi forte verſa armorum fortuna Cæſar & Catholici leviore actura defungi poſſent. Nam prævalentibus Sueci facile ad conventa recurrere licebat. Contra ab itu iſtius dolebant Evangelici, quod viri moderatio ad promovendam negotiationem plurimum contuliſſet; ac metus erat, ne eo digreſſo tractatus ſi non abrumperentur, ſaltem adhæreſcerent. Inde Principalibus & Urbicis ſociati Saxonici & Brandeburgici, qui hactenus ob negatum, quem affectabant, Excellentiæ titulum conſultationibus iſtorum abſtinuerant, cum ut diutius maneat, ro-
4. Jul. gare conſtituunt. Unde cum prius ex Suecis intellexiſſent, quo loco tractatus eſſent, Leuberum Saxonicum & Langenbeckium Luneburgicum ad Trautmansdorfium mittunt rogatum, ut unum adhuc diem maneat; interim ſe tentaturos, num negotio finem imponere poſſint; qui & tantillam moram ipſis annuebat. Quanquam autem viderent, difficillima rerum capita adhuc ſupereſſe, & quæ per biennium expediri non potuerant, ita raptim nunc confectum haut iri; totum tamen eum diem conſultationibus dabant. Interim Sueci apud Gallos quid facto eſſet opus deliberabant. Hiſce Contarenus confirmarat, ipſum Trautmansdorfium manere cupere, ſed à Pegneranda ad diſceſſum impelli, qui ſperet illo digreſſo ſummum tractatus moderamen penes ſe fore. Nam Naſſovium & Lambergium placido eſſe ingenio, Cranium nullo numero, Volmarum multa prudentia, nec ſpernenda autoritate Hiſpanico ſtipendio illigatum, cuique è Pegnerandæ nutu pendere neceſſum ſit. Ne igitur deinceps ſumma rerum penes Hiſpanos eſſet, placebat Gallis, ut utrique ſeorſim ipſum inviſentes idoneis rationibus eidem perſuadere niterentur, ſeptimanam unam atque alteram adhuc morari velit, quod ſpes ſit, interea tractatui finem imponi poſſe. Se propere Servientum huc evocaturos, ac Hollandicorum Legatorum reditui inſtituros, quo pax Germanica & Hiſpanica ſimul concludatur. Ita eam clauſulam, ad quam negotium jam adhæreat, ultro expiraturam, & inutilem futuram. Quanquam autem Sueci eidem ut manere vellet, ſupplicandum haut ducebant; tamen quod is primarius Cæſaris Miniſter foret, qui ſerio hactenus rem egerat, ac ambitioſe confectæ pacis gloriam affectare videbatur, Gallorum conſilium haut adſpernandum ducebant. Præſertim cum Trautmansdorfio monente ſpes eſſet, haut parum ad ſummam rerum profectum iri; ſin ſpretis ipſorum rationibus abire pergeret, favor ipſos comitaturus erat, nil quod penes ſe foret intentatum reliquiſſe. Unde illa adhuc veſpera ipſum inviſentes obtinuere, ut pauculos adhuc dies manſurum ſe polliceretur. Sed Regiis vix digreſſis Chiſius & Pegneranda aderant, qui ad iter ingrediendum ſtimulos denuo ſubdebant.

Evangelici circa eam rem ſatagunt. 5. Jul.

§. 139. Evangelici interim in ſeram uſque veſperam conſultatione extracta decretum formarant, quale per anguſtiam temporis, reique indolem dabatur, idque ſequenti mane per Deputatos Trautmansdorfio exhibuerant. Qui declarabat, ſaltem eouſque ſe manſurum, quoad Suecorum ſententiam cognoſceret, ac num ad concluſionem perveniri poſſit. Id Evangelici ſtatim Suecis ſignificant, diligenter rogantes, negotio finem imponant, ac conditiones reducendæ circa ſacra & civilia libertati jam obtentas amplectantur, quas incertæ armorum aleæ exponere temerarium ſit. Quanquam ſimul faterentur, rebus ſuis haut conducere, Gallos ſolos tunc cunctantius tractantes in bello deſtitui, quod Germaniæ inde ruina ſecutura ſit. Nam ſine dubio Cæſarem pacata Germania Galliam invaſurum. Inde novi belli telam naſci: in qua ſi ſuccumbat Gallia, Cæſari facile fore victricia arma in illos vertere, qui hoc in bello Regibus ſtuduerint. Catholici contra ſuper ſublevando Cæſare, ac tuendæ Eccleſiæ Romanæ ſtatu conſiliis collatis haut parum difficultatis invenerant. Nam quid à Bavaro expectandum eſſet, non conſtabat. Quin ea temporum mutatio contingere poterat, ut qui nunc arma pro ipſis gererent, eadem deinceps in ſe converterent. Quo caſu in poſterum minus fortaſſe, quam nunc obtinendum ſit.

Cæſari Suecis ſpem faciunt.

§. 140. Eodem die Lambergius, Volmarus & Cranius ad Suecos accedunt, inter alia formulam de Palatini reſtitutione adferentes, in qua parum quod deſiderarent Sueci inveniebant, niſi quod de uſu Catholicorum ſacrorum in Provincia Inferiore, prout nunc ſint, retinendo expungerent; quod & Cæſarei demum admiſere. Oſtendebant quoque iſti, circa Gravamina ſe id duntaxat in Oſnabrugenſi tractatione deſiderare, ac emendatum cupere, de paritate munerum Auguſtæ, de ſubditis Evangelicis in Prætulatu Hildeſienſi, de Donawerta, de quindecim annis in Autonomia conſtitutis. Nec abs re fore, ſi denuo cum Trautmansdorfio colloqui velint. Inde Suecis de acceſſu ſuo ſignificantibus Trautmansdorfius ſequentis diei horam nonam condicit. Sed cum Sueci poſtera die congreſſui ſe accingerent, Trautmansdorfius denuntiat; ſe vale jam mutuo dicto commode colloquium admittere iterum non poſſe, ni Sueci in conditiones à ſe ferendas pacem concluſuri ſint. Ea ſi mens ſedeat, in anteceſſum pollicerentur, ſe non amplius paritatem munerum in civitate Auguſtana, nec plus quam ſexcenta uncialium millia pro Landgravia ſtipulaturos. Id ſi annuere non conſtituerint, fruſtra colloquium ſecum ſuſcipi: cum Collegis tamen ſuis rem amplius diſcuti poſſe. Suecis id reſponſum non abſurdum videbatur, ni ipſi Cæſarei de hoc congreſſu propoſuiſſent, nec ipſe Trautmansdorfius excuſationem ad extremam uſque horam diſtuliſſet. Sed nunc imperioſe nimis agi, & præter ſolitum hactenus morem exprobrabant, addito; ſe ex negato congreſſu haut aliud colligere, quam ipſum Collegaſque hac ſimilique ratione tractatus turbatum ire. De colloquio cum Collegis ipſius, cum ante meridiem tempus non ſuperſit, poſt diſpecturos. Ita ſtatim oppido excedere Trautmansdorfius parabat, ni Evangelici, ac Brandeburgici cumprimis, ab ipſo obtinuiſſent, ut expectaturum ſe promitteret, quoad unicum adhuc colloquium haberetur. Id quod & Sueci demum annuebant, ea tamen lege, ut ſolus Salvius cum Volmaro congrederetur, præſentibus Brandeburgicis. Fiebat id horis pomeridianis in ædibus Witgenſteinii. Sed vix per quadrantem horæ ſermones miſcuerant, cum irritatis animis diſcedere pararent, ni Brandeburgici ipſos iterum placaſſent; id quod quinta vice fiebat. Poſtulabat Volmarus, ut Romanus cultus in Palatinatu Inferiore maneret; quanquam ipſe & antea, & poſtremo colloquio de eodem remiſiſſet; nec eo depelli poterat, quicquid in contrarium occineretur. Circa Haſſicam cauſam uterque ſententiæ ſuæ mordicus inhærebat. Paritatem in urbe Auguſtana neque Salvius remittere, neque Volmarus concedere volebat. Durlaceni Legati Suecis perſuaſerant, pleriſque Cæſareorum formula contentis aſſentiri, modo Marchioni permittatur clauſulam addere,

Trautmansdorfius tractare amplius abnuit. 6. Jul.

Salvii cum Volmaro congreſſus.

ut ipſi

1647. ut ipsi liberum sit jura sua in posterum liquidius demonstrare. Id quod abrupte à Volmaro negatum. Inter has disceptationes Volmarus à Trautmansdorfio schedam accipit, qua nosse cupiebat, num ea ipsa hora pax concludi possit: sin minus, utique sibi abeundum. Sed quia uterque perspiciebat hoc modo & ita raptim eam confici non posse, re infecta discessum. Suecis tamen sufficiebat Brandeburgicis testibus demonstrasse, penes se culpam infecti negotii non hæsisse.

Trautmansdorfius Monasterio discedit.

§. 141. Statim atque Volmarus in Trautmansdorfii ædes regressus esset, hic conscenso curru oppido excedebat, famam serio quæsitæ pacis relinquens, circa quam autoritate sua haut parum promoverat, eoque metus erat, ne ipso digresso omnia lente procederent. In itinere Moguntinum rogaverat, Legatis suis injungeret, ut Catholicorum animos ad pacem permoverent, quod isti Hispanorum consiliis nimium tribuerent. Idem quoque Francofurti, Noribergæ, & passim qua transierat, de Catholicorum duritie questus duo se potissimum Cæsari suggesturum ferebat, ut neque aleam prælii tentaret, & quæ ipse cum Suecis circa gravamina transegisset, rata haberet. Ejus sacerdos Noribergæ diffeuerat: Pontificis Nuntium, Hispanos & plerosque Catholicos acriter institisse, ut inde avocaretur, ac in os exprobrasse; haut utilem ipsius apud tractatus præsentiam, & Evangelicis plura indies eundem concessurum; ne hæc quidem se servaturos, quæ ipse nimia facilitate indulserit. Malle se bellum in multos adhuc annos extrahi, quam pacem in eas, quæ nunc præscribantur, leges admittere. Quæ vera fuisse ipse eventus docuit. Sane perspiciebat iste, ingentem Cæsari molestiam incumbere non solum ab inimicorum Regnorum armis, sed & à morositate sociorum Hispanorum & Bavari. Qua ut Cæsar exiret initio quam maxime cupiebat, cum sola Suecia pacem inire excluſa Gallia. Id cum non succederet, cum utroque Regno pacem concludendam judicabat, nec rationes Cæsaris cum Hispani rationibus utique implicandas. Nec tamen deerant, qui differerent; Trautmansdorfium serium pacis studium præ se tulisse, ut Evangelicorum animos sibi conciliaret. Sed quia non mature cum Catholicis communicarat, quæ circa Gravamina Evangelicis annuerat, & ea res ad extremum dilata istis super nullitate querendi ansam dederat; credebatur id fecisse, vel pro Cæsareorum more imperiose, vel potius tecte conscriis Catholicis, ut his prætextus esset contradicendi, ac Cæsareis inde color nasceretur inhibitis tractatibus bellum continuandi.

Catholici paritatem Augustæ admittere nolunt.

§. 142. Cæterum jam ante Trautmansdorfii discessum Catholici coitione facta super Gravaminibus varios scrupulos movere cœperant, queis cumprimis paritas munerum publicorum ex utraque religione cum in aliis urbibus, tum Augustæ Vindelicorum impugnabatur. Incentor horum erat Leuxelringius, qui primo Franciscum Wilhelmum Episcopum, Petrum Buschmannum Cancellarium, & Adamum Adami Priorem Murhartensem, complurium Catholicorum Ordinum nomine suffragia ferentem, in suam sententiam pertraxerat, quos Moguntinus, Salisburgensis, Bambergensis, Herbipolensis, alii sequebantur. Bavarici quoque etsi modeste, ostendebant, ab hero suo jussos contradicere. Jactabant isti, pari se jure Catholicorum Augustæ, quo isti Evangelicorum, patrocinium suscipere. Mereri istos favorem, cum soli nuper urbem defenderint. Paritatem repugnare praxi anni vicesimi quarti; ac centum ab hinc annis Catholicos prærogativa gavisos. Quin nec ipsos Evangelicos cives Augustæ eam paritatem desiderare. Contra apud Evangelicos decretum erat semel placitis insistere, nisi quod quidam pro quindecim annis eorum nomine, qui deinceps in Catholicorum terris sacra Evangelica suscepturi essent, haut ita præfracte contendendum censerent. Ac sane nisi paritas munerum Augustæ, & aliis urbibus obtineretur, hi tractatus citra fructum futuri illis erant, cum jam ante annum vicesimum quartum eam in statu suo molestiam sensissent. Quo anno & Augustæ penes Catholicos vis imperii fuerat, Evangelicis non nisi umbra relicta, quod majore suffragiorum numero semper vincerentur. Ita porro cum hisce egerant Catholici, ac in posterum se acturos minabantur, ut nisi paritate constituta Evangelicorum libertati cautum non esset. Et magnum in ea urbe momentum videbatur, quæ quadringenta uncialium millia annua, si opus foret, ad causam communem conferre poterat. Enimvero Catholicis ita acriter renitentibus plerique aliquid remittendum censebant; ac sufficere, si unus è Duumviris & Quæstoribus Evangelicus sit; reliqua in priore statu posse relinqui. Id quod Electoralibus Saxonicis & Brandeburgicis videbatur, quorum his injunctum erat pacem quocunque modo suadere, nec paritatem istam morari. Pacem quoque inclamabat Darmstadiensis, Wurtenbergicus, Meclenburgicus, Wetteravicus, Ratisponensis, Noribergensis, Francofurtanus, qui Saxonicis adstipulabantur. Contra Lampadius Luneburgicus iis, quæ Osnabrugæ convenerant, firmiter inhærendum censebat; cui Cassellanus, Argentinas & pauci alii accedebant; qui tamen causam adversus plures haut sustenturi videbantur. Inprimis Thumbshirnii Altenburgici facilitas, ac pusillanimitas improbabatur, qui una cum Saxonicis Electoralibus Catholicos prensans ad pacem admittendam hortabatur, ad infimas obtestationes per viscera divinæ misericordiæ descendens. Cui Argentinas in os exprobrabat; hoc modo ipsum partam hactenus laudem ad extremum perdere, nec eo redacta Evangelicorum arma, ut pacem mendicare necesse sit. Hac adversæ partis timiditate in commodum suum usi Catholici ferocius subinde agere, ac plura in Osnabrugæ conventis solicitare, ut jam multi restitutionem circa amnestiam & gravamina ad statum anni vicesimi quarti adspernarentur, qui tamen ab omnibus probatus, & fundamenti loco tractationi substratus fuerat. Sed Cæsarei Catholicorum consilio audito, prius sibi placitis abdicatis, paritatem illam retractabant; Volmaro jactante, vel cæteris omnibus transactis ob isthanc, velut ad oppressionem Catholicorum vergentem, bellum continuandum esse.

1647. Evangelici vacillant.

Suecia adhuc Monasterii manent.

§. 143. Trautmansdorfio digresso Suecia quoque Osnabrugam reverti parabant, ni Evangelici & Contarenus Venetus ipsos, ut paucos adhuc dies morentur, rogassent. Et suadebat cumprimis Contarenus ocyus tractatum concludendum, quod tempus nunc maxime opportunum sit gloriosam Reginæ pacem obtinendi. Eandem jam cupita satisfactione potitam. Ordines in Universum, & plerosque singulorum quæ desiderarant obtinuisse. Si quæ supersint ex æquo decidi posse. Inter Cæsarem & Gallum dubia quædam supereſſe,

sed

1647. sed initio pacis à Succis facto & ista facile conventura. Legatos Hollandicos propediem expectari; queis mandatum sit omnibus modis pacem urgere. Eorum adventu si negotium intectum inveniatur, facile rerum faciem verti posse. Tempora mutationi obnoxia; multos bello huic implicitos, quorum studia atque commoda in diversum tendant. Ergo manerent, & ferrum dum candet cuderent. Nec segnius instabant Evangelici; satis patere Gallorum consilia non pacem, sed belli continuationem spectare. Sed cum bellum, postquam Regibus ac Ordinibus fere satisfactum sit, jam frustra geratur, cujus & malis tolerandis amplius pares haut sint, Gallis ad pacem exemplo prærirent. Unde placebat Succis Monasterii adhuc morari, ac petitis Ordinum expediendis pro virili incumbere, ut omnibus pateret, quantopere ipsi rem confectam cuperent.

Galli Instrumentum suum edunt.

§. 144. Eo fine tum Succi, tum Evangelici Gallos hortantur, ut edito demum Instrumento suo ad conclusionem tractatuum procedere velint. Id quod hi Succis prius ostensum tandem Mediatoribus exhibuere. Eo Instrumento complures duræ leges insertæ inveniebantur; cumprimis circa assecurationem, si pax Hispanica non simul concluderetur, ac ut Cæsar in posterum omne auxilium Hispano deneget. Tum ut civitates Imperiales in Alsatia, aliique immediati status Imperii, in Metensi, Tullensi ac Virodunensi præsulatu, ac Alsatia (quæ pleno jure à Cæsare Galliæ cederentur,) siti, aut feuda inde recognoscentes Regi velut mediati status deinceps subjicerentur; utque Cæsar titulo Landgravii Alsatiæ abstineret; ac Lotharingici causa hinc separaretur. Multa quoque de Sabaudo, Mantuano & similibus admixta erant, quæ huc non spectarent, non nisi remorandæ paci facientia. Circa quæ ut moderata consilia sequerentur, cum Succi monerent, Galli obnixe postulatis hisce insistebant, jactantes; Succos ex fœdere ad omnia ista pervincenda teneri.

Cæsarei tractationem differunt.

§. 145. Post Trautmansdorfii abitum Brandeburgici se Cæsareis & Succis interponebant non quidem ad modum solennium Mediatorum, queis ubi res exigat, rationem expediendi negotia, ac temperamenta proponere solitum est, sed ut inter partes hinc inde commearent, ac utriusque declarationes additis modeste rationibus referrent; ne partibus tam crebro congredi necessum foret, asperiore verbo facile irritandis. Et quia Trautmansdorfius discedens dilleruerat, sua profectione pacem impeditum non iri ac Collegas suos non minus tractationi incubituros, Succi quoque cum hisce circa absolvendos tractatus operam continuare decreverunt. Enimvero Cæsarei lente agere, & modo hæc, modo illa excusare, quoad serio Succi urgerent, num deinceps circa summam rerum agere secum velint? Ad quæ Cæsarei reponebant; spem sibi esse, valida fore, quæ cum Trautmansdorfio acta sint. Cæterum injunctum sibi haut longius procedere, quoad iste de actis apud Cæsarem retulisset. Unde rem tantisper in suspenso habendam, ac Cæsaris declarationem expectandam. Ita tractationem etsi nondum abruptam in longum extractum iri patebat, ex armorum successu deinceps à Cæsareis moderandam.

De satisfactione Hassica.

§. 146. Initio mensis Julii Landgraviæ postulata scripto concepta denuo Cæsareis per Succos exhibebantur; queis inter alia satisfactionis loco octingenta uncialium millia petebantur, oppidis Moguntinis, Colonienſibus & Fuldensibus pignori opponendis, quoad ista exsoluta sint. Tum ut Hassicis militibus eodem modo quo Succicis, pro rata satisfiat. Ad quæ à Cæsareis repositum; Moguntinum, Colonienſem & Fuldensem malle rem aleæ belli committere, quam illa suæ ditionis loca Hassis in solutum aut pignoris antichretici loco concedere. Id tamen annuebant, ut Landgraviæ quadringenta uncialium millia intra certum tempus, de quo conveniendum sit, solvantur, ad quæ regiones Hassicis tributis hactenus subjectæ ratam partem conferre debeant. Ulteriorem pro militum satisfactione prætensionem plane adspernabantur. Præter hæc Cæsarei pacta successionis cum Hanoviæ Comitibus confirmare nolebant ob protestationem à Saxone interpositam, qui expectativam ejus Comitatus à Cæsare obtinuerit. Contra Cassellani Saxonicam protestationem inanem declarabant, quod Cæsar factam antea sibi concessionem re non amplius integra tollere nequeat. Marpurgense negotium Cæsarei ad Darmstadiensis declarationem, & pactum gentilitium revocare cupiebant. Sed Cassellani Regiorum declarationi obnixe insistebant; nec se alterius cognitioni causam subjecturos, quam semel Regum arbitrio credidissent. Et denuntiabant Regii Darmstadiensibus; se hactenus laborasse, ut id negotium ex utriusque partis placito componeretur; quod cum obtineri non potuerit, standum nunc eo, quod Succicis Tabulis continetur, ac res in statum anni decimi octavi reponendas. Adjiciebant Galli minas; Darmstadiensem, si tergiversetur, hostis loco habendum: se quippe ad asserendam Cassellanæ causam ex fœdere teneri.

Guarantia Belgarum cum Gallis absolvitur.

§. 147. Inter hæc *tractatus guarantici* inter Gallos & Belgas Fœderatos absolvebatur, Servient & Thuillerio Legatis Gallicis instantibus. Illo articulus continebatur; ne Galliæ Rex sociis suis adversus Fœderatum Belgium auxilium ferat. Ejus perspicuam declarationem Galli postulabant, quod, cum Belgæ, ac Succi ex fœdere auxilia mutuo ferre teneantur, adversus quosvis commerciorum libertatem turbaturos, si deinceps inter Gallos & Succos super commerciis lis oriatur, Belgæ Succis adsistere necessum habeant; eoque iniquum sit Galliam stringi in re, quæ Belgarum arbitrio relinquatur. Ad quæ Belgæ reponebant, hisce verbis Lusitanos respici. Sed cum ipso pacto communia verba retinerentur, Gallis ista expungi frustra contendentibus, multi verebantur, ne Succiæ æque, ac Lusitaniæ illa clausula opposita foret. Eo tractatu demum absoluto & subscripto, Belgæ ad pacem absolvendam Legatos suos Monasterium novis cum mandatis mittebant. Quia autem eosdem deinceps quoque Sequestrium vices inter Gallos Hispanosque obituros spes facta erat, postulabant Galli, ut distincte iisdem injungerent, quousque desideriis Galliæ in negotiis nondum decisis favere debeant. Cui postulato provincia Hollandia contradicebat, ut ea res ipsorum Legatorum arbitrio committeretur. Ex quo conjiciebatur, Gallis parum ab ea Republica in favorem sui expectandum, quod plerique istorum Legatorum Gallis parum æqui in Hispanos propenderent. His gestis Servientus Hagâ 14. Jul.

19. Jul.

Mona-

1647. 24. Jul. Monasterium revertebat; cui ut pro more donum sex mille florenorum daretur, cum in consessu Ordinum proponeretur, Hollandia provincia intercedebat; quæ & solenniter eidem valedicere, ac extra oppidum deducere, cum ordo ipsam nunc tangeret, omittebat.

Pax in ancipiti est. §. 148. Ita pax tunc in ancipiti hærebat, multis rebus magni momenti nondum expeditis; & quia hactenus ea clausula tractatibus semper addita erat, ut si vel unicus articulus indecisus restaret, reliqui omnes de quibus conventum foret, citra obligationem essent. Nec spes erat brevi circa tractatus promovendos operæ pretium futurum. Catholici animis elati omnia conventa reficturos se minabantur, queis ferociam addebat Wertani ad Cæsarem defectio, anceps Succicorum armorum apud Egram conditio, Vinariensium legionum seditio, solutum Ilerdæ obsidium, expugnatum Landresium: inprimis quod Bavarus in arma retrahendus sperarctur, circa quod omnis lapis movebatur. Cæsarei citra nova mandata ad plura tractanda progressuri non erant, quæ quando asserenda forent, haut constabat. Qui & ostendebant, Cæsarem junctam cum Hispanis pacem cupere. De qua etsi Galli verbo spem facerent Hollandis modo reversis; rem tamen ipsam quantum possent variis remoris extrahebant; quibus etsi nullæ amplius in Germania copiæ forent, ob subsidium pecuniarium aspere obnitendum non erat. Evangelicorum Legati plerique attoniti, animisque ægri, tanto temporis, ac sumtuum dispendio nil adhuc effectum. Saxonicus Legatus Pistorius Monasterio domum proficiscebatur sumtibus uti ferebat impar, quorum magnitudinem & multi alii vix tolerabant: ac postquam Cæsarei mentem suam exposuissent, plerique Osnabrugam revertebant. Unde & ipse Oxenstierna, Salvio jam prægresso, eodem redire constituit, interposita prius apud Cæsareos protestatione; cum hi Osnabrugæ conventis discedere velint, se quoque illis, quæ circa satisfactionem, & alia transacta sint, amplius teneri nolle, ac nova è Suecia mandata expectaturum. Bavarico quoque Legato denuntiatum; etsi ipsius Principi in Palatina causa Regina insigniter gratificata sit, si tamen cum Cæsareis colludere ipsum pateat, ista quoque retractatum iri. Ita Osnabrugam iste rediit, post-

31. Jul. Succici Legati Osnabrugam redeunt.

25. Jul. quam duos per menses Monasterii hæsisset, malignore jam pacis fiducia, quam cum eodem proficiscceretur. Cujus propinquam spem cum plerique Evangelici, tum inprimis Osnabrugenses præceperant, ut ipsis Cæsareis incertum qua de causa suggerentibus Petriburgo munimenta dejicere inciperent. Quod tamen à Succis statim atque id resciscerent inhibitum.

De satisfactione militum. §. 149. Paulo post ab exercitu Osnabrugam revertebat Erskeinus, ducum sententiam super militum satisfactione adferens. Unde Legati Succici postulata exercitus libello concepta Cæsareis, qui

4. Aug. & ipsi Osnabrugam remeaverant, offerunt. Exprimebantur ibi quinquaginta sex equitum, sex dragonum, sexaginta tres peditum legiones. Singularum equestrium legionum menstrua stipendia novendecim millibus sexaginta quatuor uncialibus, dragonum 10980. pedestrium 8619. taxabantur. Accedebant pro re tormentaria in mensem centena millia uncialium, ac pro ducibus, ministris togatis, viduis ac pupillis 223507. Sic ut singuli menses duobus fere millionibus taxarentur. Et quia decem mensium stipendia postulabantur, tota summa ad viginti uncialium milliones adscendebat. Id scriptum à Cæsareis acceptabatur quidem, sed cum istud non tam se, quam Ordines spectaret, cum hisce id se communicaturos declarabant; qui & de hocce ad suos domum referebant. Ejus postulati magnitudo apud plerosque consternationem, apud alios iram excitabat. Quidam ex ipsis Evangelicis id plane rejiciendum, nec tractatus de eodem, quod præstari nullo modo posset, suscipiendos censebant. Potius ad concordiam redeundum Ordinibus utriusque Religionis, ac sociatis consiliis aliam viam, qua hisce malis exiri queat, dispiciendam. Alii cum Suecis agendum judicabant, ut postulata illa ad æquam moderationem deducerentur. Agnovisse se antea, par esse, Suecico militi à se satisfieri. Id nunc ita abrupte citra insignem Suecorum offensam rejici non posse. Reliqui differebant expectandos armorum eventus. Nam si contingat Suecos à Cæsareis Germania pelli, illorum non amplius rationem habendam; sed tunc Cæsareo militi satisfaciendum, quicum tolerabiliore lege quam cum Suecis decidi posse spes sit; ac in hos minore molestia, quam in Suecos, pecunias erogari in Germania mansuras. Sin fortuna Suecis faveat, sat spatii fore cum hisce transigendi. Ac facile perspiciebant Evangelici, se neque solos huic oneri ferendo pares, neque idem in solos Catholicos devolvi posse, sed utrisque humeros subdendos. Sed Catholici hoc negotium tangere plane abnuebant hanc potissimum ob causam, quod eo casu Cæsar, ac Bavarus paria pro suis exercitibus se stipulaturos declarassent. Ast Cæsarei postulata Suecorum magna cum invidia differre; tanta argenti summa Germaniam fere emi posse. Reginam acceptis quatuor Principatibus ipsam suo militi satisfacere par esse; nec improba desideria responso dignanda. Ipse Cæsar literis ad præcipuos Ordinum datis immodestiam petitorum acerbe perstrinxerat hortatus, consilia, viresque secum sociarent; quo facto cum Regiis transigere in proclivi fore. Erskeinus contra, qui rem hanc agere non velut ex Reginæ mandato, sed solo exercitus nomine jussus erat, acriter instare, ut super eadem consultatio suscipiatur, minatus ad exercitum se abiturum, ac de rejectis ejus postulatis relaturum, qui consilia Ordinibus parum grata sit capessiturus. Denuntiasse jam Reginæ milites; non esse quod illa super ipsorum satisfactione curam suscipiat, cui viam ipsi sint inventuri. Fortasse hos deinceps tertiam tractantium partem fore, nec arma deposituros, nisi postulatis obtentis. Eidem tamen militarium exactionum adsuetudine ferocius differenti à cæteris haut remissius occursum. Nec absurde Lubecensis Gloxinus occinebat: nondum tempus esse militum præmia exigendi; pacem prius Germaniæ isti repræsentarent. Mercedem non nisi post operam solvi. Enimvero aliam viam insistebant Legati Succici apud Evangelicos sancte testati; ubi militibus satisfactum sit, se mox tractatibus finem imposituros. Addebatur, haut animum sibi esse petitæ summæ pertinaciter insistere, ac dolere sibi Ordines ejus magnitudine protelari. Id quod pronis auribus ab his acceptum. Nec tamen ad consultationes accedi poterat, nisi novis mandatis allatis: ac judicabant ipsi, id caput ad extremum cæteris omnibus transactis rejiciendum esse. Nec Suecis id negotium fervidius in præsens agere inte-

1647. De hocce postulato judicium.

Ea differtur.

1647. integrum erat nutante fortuna belli, postquam indu-
cias Bavarus abruperat.

Catholici Osnabrugæ conventa retractant.

§. 150. Eam ob causàm & Catholici quæ Osnabrugæ nuper convenerant plane aboleri volebant, velut tumultuario & sine more inter Cæsareos & Suecos acta; quæ denuo maturo consilio inter ipsos Ordines recoquenda sint. Addebat oleum camino Jesuita Mulmannus, qui ficto sub nomine *Eusebii de Eusebiis* duo scripta typis publicaverat, queis titulus, *Judicium Theologicum super quæstione: An pax, qualem desiderant Protestantes sit secundum se illicita?* & *Vehiculum Judicii Theologici:* quibus acriter perstringebantur, quæ nuper à Cæsareis concessa fuerant. Nec segnius Catholicos Ordines Hispani stimulabant promissis liberaliter auxiliis, quamprimum pax inter se, & Gallos concluſa foret. Et quanquam Catholici initio constituerant missis Osnabrugam Deputatis tentare, num super illis, quæ ibidem concluſa erant, conveniri possit: id tamen mox omissum, Volmaro dissuadente, quod Evangelici Suecorum fiducia sine dubio prius conventis inhæsuri sint. Ita illi ad bellum animis conversi repetitis precibus Bavarum ad hostilia in Suecos resumenda stimulabant; cum
7. Aug. Evangelicis interim Osnabrugæ alia agerentur, multis domum, aut in Hollandiam excurrentibus. Et quia circa sacra subditorum Cæsareorum maxima difficultas erat, Saxonici Electorales & alii censebant; eam causàm Suecis denuo commendandam, quo ita eandem moderentur, ne tractatus ideo abrumpatur. Quæ si impetrari non possint, providentiæ divinæ relinquenda; præsertim cum non constet, num istis bello consulendum sit; contra bello extracto facile utraque pars exitio involvi queat.

Suecі scripto sese in Palatina causa declarant.

§. 151. Ast Galli, ut Bavarum Cæsareis partibus averterent, apud Suecos acriter instabant, ut quæ nuper in causa Palatina Monasterii declaraverant, scripto concepta ederent; quod metus sit, ne si iste diutius rerum suarum incertus relinquatur, Cæsari à quo valde solicitetur, iterum accedat. Ejus porro postulatis non pauci Evangelici studuerant, quod idem spem fecisset, se vicissim circa componenda gravamina utilem operam ipsis navaturum; quorum impulsu Suecі Bavaricis nuper omnia fere capita annuerant. Sed quia Cæsarei Suecos, quod scripto suam declarationem non edidissent, velut tergiversantes arguebant, eaque ratione Bavarum communi Catholicorum conspiratione in arma iterum propulsum ibant; Suecі verbo antehac conventa scripto concipiebant ad eum fere modum, uti postea Instrumento Pacis insertum est. In quo & de bonis à Cæsare in Moguntinos ministros, & à Bavaro in Metternichium donationis titulo translatis mentio fiebat, cum Galli caviſſent, non allodialia, sed feudalia ista bona esse. Ea formula à Secretario Legationis subscripta Gallis transmittebatur, addita tamen conditione, ut quemadmodum jam Bavaricis sit satisfactum, ita & hi, quæ absolvendæ adhuc paci restent, ac inprimis de Suecici exercitus præmiis promoverent. Quæ formula in Sueciam transmissa, citra moram à Regina firmabatur. Et Galli eo facto læti Espignium Avauxii agnatum ad Bavarum misere, qui ista nuntiaret, simul, ut is à conjungendis cum Cæsare armis arceretur, operam daret.

Tractatus pacis Osnabrugæ quiescit. 6. Aug.

§. 152. E Cæsareis autem, qui tractatus continuaturi videbantur, Suecі exquirebant; an non à Catholicis, æque accepti ab Evangelicis, inmandatis habuerint super Gravaminibus transigere? An non subinde, quæ acta sint, cum istis communicarint? quæ si ita essent, quo fine Catholici novam nunc consultationem super utrinque placitis instituerent? Cæsarei mandatum se istorum nomine agendi habuisse affirmabant; haut tamen minutias quasvis cum Catholicis expendisse, sed secutos, quod crederent ab hisce admitti posse. Sed cum Monasterium veniſſent, intellexisse, quæ Osnabrugæ concluſa forent, passim à Catholicis carpi, eosque quicquid ipsi obsisterent, novæ consultationi institisse, ac singulos à Principibus suis nova mandata expetiisse. Id quod à se prohiberi non potuerit. Cum de aliis capitibus quæ restabant Suecі moverent, à Cæsareis ostensum; se nondum acceptis post Trautmansdorfii abitum novis mandatis longius quam antea factum, progredi non posse. Quyn demum dicebant; standum iis fore, quæ ad extremum à Trautmansdorfio proposita forent, & nova à Cæsare mandata haut expectanda. Ita adparebat, ipsos fiducia in armis posita, è successu rerum consilium capturos; quod fama esset, res Suecorum ibi se non optime habere, queis adverso prælio contusis lautioribus conditionibus potiundi spes erat. Ita tractatus tunc plane quiescebant, nisi quod Salvius aliquot cum Cranio congressibus Instrumenta pacis utraque conferret; ubi hic multa dudum transacta iterum in dubium revocabat; de quo Suecі Evangelicos, quid actum foret, posse cupientes, certiores reddebant, ut penes quem morarum causa sit, clare perspicerent.

Gallicum Instrumentum discutitur. 7. Aug.

§. 153. Enimvero Ordinibus, queis jam à Suecicis tractatibus otium erat, negotium facessebat Gallorum Instrumentum; super quo à Moguntino tres quæstiones ad deliberandum proponebantur. Quid cum decem urbibus Imperialibus ad præfecturam Hagenoicam spectantibus sit agendum, quæ ut immediatum sub Imperio statum servent rogaverint; quod Gallis à Cæsare & Domo Austriaca, plus quam penes ipsum erat, hoc concessum videatur? Num Vasalli Episcopatus Metensis, Tullensis & Virodunensis cesso Gallis dominio directo, Coronæ Galliæ subjecti esse debeant? Num Cæsari suadendum, ut excluso Lotharingiæ Duce pacem absolvat; an vero ut consilio & opé, per arma aut tractatus, ipsi adsistat, quoad ditionibus suis restituatur? Ac super decem Urbibus Alsaticis quidem constabat, Domum Austriacam nunquam jus dominii, aut pigneris, sed solius Advocatiæ seu protectionis habuisse, idque temporarium duntaxat & personale, quod aliquando cum singulis præfectis provincialibus immutatum fuerit; nec semper penes Austriacam Domum, sed & alias Principum familias hæserit, quin nuper morte Leopoldi Archiducis tantum non extinctum sit. Istud Advocatiæ jus non magis nunc in Galliam translatum intelligi posse, quam credibile sit, Galliæ Regem hisce legibus id susceptorum. Nec enim præsumi posse, propter isthanc dignitatem oneri magis quam lucro exundantem, Regem Galliæ jusjurandum, ac scriptam cautionem pro more præstiturum, se istas urbes non pignoris loco Cæsaris ac Imperii nomine possessurum; conditionem ipsarum immediatam, ac omnia jura tuiturum; in quas leges ab omnibus antehac præfectis provincialibus juratum fuerit. Incongruum quoque fore, istum legibus Imperii haut obnoxium ad earum defensionem adversus quosvis, ac forte adversus

Ordinum sententia de decem Urbibus Alsaticis.

1647.

se ipsum

1647. se ipsum obstringi. Multo molestius futurum, si decem istæ Urbes cum aliis Imperii Ordinibus, aut exteris Principibus aut Rebuspubl. adversus ipsum Protectorem suum fœdus ineant; id quod per privilegium Carolinum ipsis liceat. Ignominiæ quoque cessurum Imperio, si harum urbium limitanearum protectionem extraneo Principi de novo deferat, velut membris suis adversus iniquam vim defendendis non sufficiat. Denique nec invitis illis urbibus Advocatum obtrudi posse, quod alias in favorem ipsarum instituta oneri cessura sint. Has obrationes universis Ordinibus, ac cumprimis Urbium Collegio placebat, Præfecturæ Hagenoicæ indolem perspicue deduci, & ad solos vicos Imperiales, velut Austriacas oppignerationes, ad quas illa proprie spectat restringi, ac decem immediatas Urbes Imperiales ob disparem conditionem indè eximi, ac plane præteriri, cumprimis Weissenburgum, & Landaviam, quas sub cessâ Gallis Alsatia haut comprehendi notorium sit. Circa Ordines Imperii à Metensi, Tullensi, ac Virodunensi Præsulatu feuda recognoscentes, quos inter insignes Principum & Comitum familiæ erant, cum de Gallica satisfactione ageretur, haut alia mens fuerat, quam ut Galliæ ea duntaxat jura in tres illos Præsulatus transcriberentur, quæ Imperium anteà habuerat. Et constabat dictos Ordines, non obstante feudali adversus Episcopatus illos nexu, haut quidquam Ordinum Provincialium numero habitos, sed semper Cæsari ac Imperio immediate subjectos, ac nomine istorum feudorum non minus quam reliquarum ditionum suarum onera Imperii exsolvisse. Quemadmodum id frequentissimum sit in Germania, ut unus Ordinum ab altero feuda recognoscat salvo immediato statu, & ut eam ob causam inter subditos ipsius haut quidquam censeatur. Et quanquam in eum casum, quo à Præsulatibus illis dependentia feuda in alieno, ac nominatim Romani Imperii solo sita sint, vasallagium ad Galliam spectet, superioritatem tamen & Jurisdictionem penes Imperium manere. Quin nec bona feudalia in Præsulatibus sita feudi natura repugnante homines ligios efficere, sed vasallos istos intuitu feudorum, quæ ab Imperio recognoscunt, immediato suo statui ac libertati relinquendos. Unde haut adparebat, quo jure Gallia istorum Ordinum, sive mediati sint, sive immediati subjectionem affecteret. Quia etiam Comitatus Pfirtensis sub satisfactione Gallica continebatur, quem Basileensis Præsul antiquitus feudum suum esse prætendebat, Cæsareos monere placebat, ut isti Præsuli dominium directum ejus Comitatus reservaretur. Circa Lotharingiæ denique Ducem videbatur, cum is partem suarum ditionum Imperio obnoxiam agnoscat, hoc intuitu à tractatu eum non excludendum, ac operam dandam, ut & is paci includatur; ita tamen, ut ejus causa pax non extrahatur. Nam etsi optandum sit istam quoque litem componi, ac Instrumento Pacis inseri; cum tamen Galli contendant, Lotharingicum bellum origine & tempore à Germanico distingui, eoque nomine Ducem á præliminatibus, & præsentibus tractatibus hactenus excluserint; verendum esse, ne ista controversia pacem Germanicam magis reddat intricatam. Igitur Germaniæ afflictæ utilius videri, causam Lotharingicam, ac lites Hispanicas separatis cum Gallia tractatibus seponi. Quid autem Cæsari, velut Regi Hungariæ & Bohemiæ, aut Archiduci Austriæ citra opem aut fraudem Ordinum Imperii facere placeret, id arbitrio ipsius relinquebatur. Contra Cæsarei Legati declarabant, sibi restitutionem Lotharingi omni modo urgendam, nec ulla ratione tractatu pacis eundem negligi à se posse. 1647.

De Lotharingiæ Duce.

§. 154. Osnabrugam inde Servientus venit, de actis suis Hagæ Succos certiores redditurus. Is ostendit, multas ibi se difficultates inveniisse, quod Hispani, & qui cum his sentiebant, tantam pacis cupidinem apud vulgus excitassent, ut Ordines de conditione, & commodis suæ Reipublicæ, quidque emolumenti, aut damni proventurum inde sit, vix judicare potuerint. Hollandiam cumprimis cæco impetu in pacem ruisse, cui reliquæ Provinciæ, uti illa Consuli Bickero, & hic uxori suæ, obnoxiæ sint. Frustra fuisse, quæ ipse diseruerit; neque fœderi, nec propriis rebus congruere, ita raptim Gallicis se partibus avellere. Demum negotium de guarantia utcunque absolvisse. Et quia è Chanuti literis intellexerit, Reginæ quintum ejus Articulum esse suspectum, velut quo contineatur, quod diffidentiæ inter socia Regna causam præbere queat, se, ut ipsos hac de re edoceat, huc venisse. Haut inficias ire Belgas Fœderatos, cumprimis queis in mari Baltico commercia colantur, invidiam adversus Succos concepisse, ac pro more ejus nationis liberis sermonibus istam apricari. Præcipue ægris oculis adspicere, quod Regina struendis se navibus det, quodque hac pace Pomerania, Wismaria, & Bremensi ditione potiatur una cum portoriis in Pomeraniæ & Meclenburgicæ ora, simul ad Ostia Visurgis, Albis & Oderæ pedem firmet. Tum Sueciæ cives in fretis Danicis immunitate gaudere, ac domi minoribus quam exteros vectigalibus onerari. Indè Succos magis magisque commercia excolere, hinc inde lucro Hollandis præreptos. Cum autem commercia, & navigatio Belgii Uniti anima sit, facile judicari posse, quam alte ista apud Batavos penetrent. Inprimis & Leonem Aizemam Hanseaticorum Ministrum Sueciæ infestissimum frigidam sustundere. Quicquid tamen privati differerent, haut sensisse ab Ordinibus Generalibus hostile quid agitari. Quintum guarantiæ caput Lusitaniam respicere, quod Hollandi in Brasilia à Lusitanis patrata digerere nequeant, novoque ansam bello captent. Quanquam Gallicus Secretarius Hugo Lionnius judicabat, forte Sueciam non minus, quam Lusitaniam peti, ac Pavvium nuper in conessu Ordinum de fœdere inter Belgas, Hispanum & Danum contra Sueciam super tuendo Maris Baltici imperio, aliisque rebus propositile; ad quod etiam Galli per Legatum Danicum Cornificium Ulfeldium invitati sint. Præter hæc Servientus ostendebat, Bavarum per Legatos suos Lutetiæ institisse, ut præsidia sibi in locis Wurtenbergicis & Augustæ retinere liceat, tum plura hospitia in usum exercitus sui concedantur. Quæ postulata ab Aula Gallica huc sint rejecta. Addebat, dicta loca invito extorqueri non facile posse. Tanto promtius ista eidem relinquenda, quo Cæsareis partibus avertatur. Nec posse eum diutius propriam intra ditionem copias suas continere absque utriusque exitio. Ac si hæc abnuantur, exemplo fratris Colonienssi Electoris, acriter instantibus Cæsareis & Catholicis, inducias renuntiaturum; quas ut servare pergat omnibus officiis demeren- Servientus Osnabrugam venit: 24. Aug.

1647. dus sit. Sueci, ut Bavarus in statu præsenti maneret, utilissimum agnoscebant, eoque, quantum per mandata sua licebat, nuper circa Palatinam causam indulserant, quicquid a Gallia postulabatur. Sed quod nunc petebatur, velut appendix Ulmensis tractatus ad Wrangelium rejiciebatur. Enimvero Reginæ haut placebat amplius quid Bavaro præter conventa indulgeri, nec vires nocendi ultro suppeditandas, quod de fide ipsius sibi parum polliceretur.

Catholici insolescunt. 16. Sept.

§. 155. Catholici interim Monasterii consultationes suas non solum super Gravaminibus, sed & toto Instrumento Cæsareo absolverant; queis inter ipsos, Cæsareosque prius discussis statuendum erat, an & qua ratione ad Osnabrugenses istæ referendæ forent. Cæterum immensos illis spiritus dabant abruptæ à Bavaro induciæ, ac jam Deputatos Osnabrugam mittere adspernati, ut Evangelici Monasterium se conferrent exclusis Suecis, cupiebant, etsi alias ex alternandi lege Catholicis Osnabrugam accedendum esset, cum nuper tres fere menses Evangelici Monasterii hæsissent. Et 19. Sept. Moguntinus Legatus apud Schæferum Cassellanum gloriabatur; victoriam nunc certo certius in Catholicorum manu esse. Jam dudum Evangelicos monitos, ne fiducia exterorum postulata sua nimium intenderent. Si Monasterium ipsi venire velint, super controversis capitibus transacturi, tempus adhuc esse; tantum ut Sueci actione dimoveantur, ac tractatio vel inter solos utrinque Ordines, vel arbitris Cæsareis instituatur. Et tane scripto suo pleraque repudiabant, quæ inter Cæsareos, & Suecos Osnabrugæ convenerant. Nec invectivis abstinebatur, Leuxelringio Augustano earum rerum incentore cumprimis inter pocula declamante; quis Cæsareis potestatem dederit Catholicorum nomine concludendi? Cur primoribus Catholicorum fas sit ista in cæterorum fraudem probare? Quanquam & isti hæc à se rata haberi negent. Ad extrema plane deflexum fuisse. Ab Evangelicis plurima remittenda esse, ni negotium fieri irritum malint. Sed & iidem ad Instrumentum Cæsareum tantam farraginem objectionum congesserant, ut, si tractatio instauranda esset, brevi ista expediri non posse videretur. Evangelici sunt timidi. Evangelici contra fere animis defici, præsertim quod persuasum ipsis esset, sciente & consentiente Gallia Bavarum inducias cum Suecis abrupisse; & post Turennii discessum spargeretur, Avauxium Catholicis confirmasse, Gallum deinceps in Germania exercitum non habiturum. Suspicionem augebat, quod Legatus Bavaricus in Gallia mansisset, & post induciarum renuntiationem Bavari libere Laugingæ versarentur. Unde colligebant Evangelici, Catholicos ac Gallos clam conspirasse de ipsorum commodis apud tractatus impediendis. Et haut obscure ex Evangelicorum sermonibus patebat, si denuo super gravaminibus agendum sit, haut parum ipsos de illis, quæ jam obtenta fuerant, remissuros.

Cæsarei vacillant.

§. 156. Ast Cæsarei ab initio testabantur, quæ Osnabrugæ cum Suecis convenerant mansura, haut obstante Catholicorum intercessione, quos norint istorum subversionem agitare. Protocollorum fide demonstrari posse, Catholicis omnia quæ acta sint cognita fuisse, ac se non solum mandatis agendi ab illis instructos, sed & subinde super transactis illos certiores reddidisse. Nec defore sibi viam istorum conatus eludendi, præsertim cum pauci duntaxat, Leuxelringius, Adamus Adami, & similes ista moveant, nulla autoritate. Inprimis Volmarus testabatur; se conventa tuiturum, ac ne pax ad ista adhæreat, Cæsarem ea omnia in modum Pragmaticæ Sanctionis, & transactionis publicæ promulgaturum ab Ordinibus adprobandæ; quam nemo sit futurus, qui admittere abnuat. Ista tamen simulari duntaxat mox patebat demulcendis Evangelicis; dum ideni differebat; audienda saltem Catholicorum monita, ac certa temperamenta hinc inde admittenda; de quibus ipse cum præcipuis Catholicorum dispecturus sit, ut tamen à conventis haut ita longe discedatur. Idem Volmarus quibusdam Evangelicis ostendebat, à Trautmansdorfio sibi scriptum; se ac Collegas propediem à Cæsare declarationem & nova mandata de omnibus accepturos. Apud alios contra fatebatur, se ampliora mandata non expectare, nec unquam à Cæsare ista mittenda. Id quod & Cranius quibusdam significabat. Ita non constantes sibi sermones eventum armorum ab ipsis captari arguebant.

1647.

Magdeburgicus protestationem interponit. 17. Sept.

§. 157. Sub isthoc tempus Magdeburgicus Administrator Joannem Crullium quoque (nam Einsidelius jam ante discesserat,) domum evocavit, sumtuum magnitudinem obtendens; ut tamen, si spes conclusionis adpareat, alium sit huc remissurus. Ita directorium inter Evangelicos, à Magdeburgico hactenus gestum, ad Altenburgicum devolvebatur. Idem tam apud Suecos, quam Cæsareos scripto protestationem super alimentis Marchionis Christiani Wilhelmi, aliisque negotiis interponebat. Ducem Augustum, ex quo tempore Præsulatum possederit, alimenta sua inde capere non potuisse, nec annua duodecim uncialium millia sibi inde provenisse; ac vix multos per annos vastatas præfecturas ita reparari posse, ut adstrictæ quantumvis aulæ alendæ sufficiant. Unde nullo juris colore tam insignia alimenta præteriti temporis, & in posterum à se, & Præsulatu exigi; ac Alumni conditionem lautiorem, quam alentis reddi. Certa tamen lege præfectura Zinna, quam Marchionis uxor dum viveret obtinuerit, & ex qua pacatis temporibus duodecim fere uncialium millia redierint, ipsi cessurum. Monebat quoque idem, instinctu Comitis Barbyensis Electorem Saxoniæ prætensionem super dominio directo in præfecturam Eglam movere; de qua lis adhuc Spiræ pendeat, quales controversias ad præsentes tractatus pertrahi inconveniens sit. Sed translationi Præsulatus in Brandeburgicum tam Archiepiscopus, quam Capitulum intercedebat: ille quidem eo nomine, quod jurejurando obstrictus sit ad Præsulatum in statu ac juribus suis conservandum. Capitulum autem prolixo scripto ostendebat; se in quieta possessione libertatis suæ jam inde ab Ottonis I. temporibus fuisse, à quo Collegium suum cum supremo in hanc ditionem jure conditum sit non tantum amore & animo cultum divinum propagandi, sed & ea mente, ac fine, ut nobiles familiæ conservarentur. Ac statum hunc ce electitium eundem originem cum aliis Principatibus habere, ac eodem tempore, & alicubi prius, quam hæreditarium Principatuum statum à Cæsaribus introductum. Prioribus Germaniæ bellis Præsulatum tanto ære alieno oppressum fuisse, oppignoratis præfecturis, & bonis mensalibus, ut velut sui ipsius fundationem instaurare necessum

1647. cessum habuerit, pignorum reluitione è collectis Ordinum Provincialium facta. Cum sedes illa per decennium vacaret ab anno superioris seculi nonagesimo octavo ad sexcentesimum octavum prioribus bonis tantum prædiorum additum, quod annuos triginta uncialium reditus attingeret, eo melius firmando Collegio, quod ad conservandas Illustres, ac Nobiles familias pertineat. Eglam quoque bonis noviter adquisitis accenseri, Capituli pecunia emtam, cujus dimidia pars redituum sustentando templo Cathedrali, ac ejus Ministris destinata sit. Priores Electores Brandeburgicos Joannem Georgium, Joachimum Fridericum & Joannem Sigismundum Præsulatui & Capitulo cavisse suo ac posterorum nomine, se nunquam jus ullum hæreditarium in eundem prætensuros, sed operam daturos, ut istius electitius status in perpetuum conservaretur.

De vectigali Oldenburgico.

§. 158. Super vectigali in Visurgi Brema urbs cum Comite Oldenburgico transigere non potuerat, hoc multum postulante, illa parum offerente: unde è sententia Ordinum Imperii ad Articulum de commerciis istius mentio facta fuerat. Cæsar tamen noluerat istam vectigalis concessionem controversiæ de jurisdictione in Visurgim cuipiam præjudicio esse. Id quod Bremæ displicebat, quæ vim si qua eo nomine intentaretur, excipere statuerat fiducia Hollandorum, qui vectigal illud tolerare nolebant, Comite acribus literis ut illo abstineret monito. Et occasionem inde captabant Cæsarei Hollandos cum Succis committendi, rumore sparso, negotium de vectigali Visurgico Succis ita acriter instantibus Tabulis Pacis insertum; quod hi oculos ad ditionem Oldenburgicam, & inprimis Comitatum Delmenhorstanum, & dominium totius Visurgis ob terras ad utramq; fluminis ripam sitas adjecerint. Id quod non parum Belgarum animos asperabat, ut jam aliqui è Proceribus Provinciæ Hollandiæ censerent, aliquot naves bellicas in Visurgim mittendas, & vectigal vi inhibendum: quanquam aliis haut consultum videretur eousque illam litem suam facere.

Helvetiorum postulata.

§. 159. Helvetiorum nomine aliquot jam menses adfuerat Joannes Rudolfus Wetsteinius Consul Basileensis, qui postulabat, ut controversiæ, quæ istorum Rebuspublicis cum Spirensi Camera intercederent, heic abolerentur. Id quod Cæsarei quidem statim annuebant, ut tamen ad Ordines quoque referrent, quorum sententia ad Cæsarem transmittebatur. Sed quod Consul iste crederet, id negotium nihil difficultatis habiturum, declarationem Vienna haut expectans, à Cæsareis & Regiis Legatis cautionem scriptam exigebat, id negotium Pacis Instrumento insertum iri. Quæ & à Succis libenter exhibita.

30. Sept.

Evangelici Volmarum Osnabrugam expetunt.

§. 160. E Cæsareis Legatis Osnabrugæ tunc agebat Lambergius, magis Comitis titulo Legationi splendorem conciliaturus, quam quod tractandis tam gravibus negotiis par foret. Et Crānius congressibus cum Salvio pleraque à Trautmansdorfio, & Volmaro acta abnuerat, male temperato insuper sacrorum suorum zelo flagrans: Unde Evangelicis placebat Volmarum, ad quem summa tractatuum post Trautmansdorfii digressum redierat, Osnabrugam invitare. Succis cum ea res communicaretur, is scrupulus surgebat, quod Volmarus à Cæsare, non Osnabrugam, sed Monasterium destinatus sit; unde cum ipso acta eludi posse, velut mandatis cum Succis tractandi destituto. Simul videbantur Lambergii offensam contracturi, velut minoris hunc quam Volmarum æstimantes. In Evangelicorum tamen arbitrio relinquebant, quid ipsi publice expedire judicarent. Hi ad Lambergium & Cranium ea de causa accessere; qui ad Volmarum se scripturos recipiebant, nulla offensæ significatione id tantum addentes, eventu ipso probandum, Volmarum non ampliora, quam ipsos mandata habere, nec in præsens operæ pretium facturum. Idem & Volmarus excusabat, nova se à Cæsare mandata expectare ferens. Tum Catholicorum declarationem super Gravaminibus in vicem instructionis sibi sequendam esse. Ita quam in isto Viro spem reposuerant Evangelici, lubrica erat, præsertim cum diceret, ab Archiduce Oenipontana se evocari, nec ultra Decembrem mensem his locis commoraturum. Mox tamen Galli per Grullardum Succis significant, sibi haut placere Volmarum Osnabrugam venire; potius expectare, ut ipsi Monasterium excurrant; quod consilia conferenda sint, seu pax, seu belli continuatio sequatur; nec se amplius Bavaro fidere. Turennium intra tres septimanas decem cum millibus in Germania adfore; qui Hassicis conjunctis in usum cautæ communis rem gesturus sit. Bavaro haut impune fore ab induciis resiliisse: & Galliam non minore constantia, quam hactenus, Sueciæ adhæsuram. Cum autem interea de sumtis à Bavaro armis innotesceret, placebat Salvium Monasterium proficisci pro captu temporum cum Gallis consulturum; simul iisdem stimulos admoturum, ut Gallia destitutis prope à se Germaniæ rebus manus iterum admoveat, & Succicum exercitum, in quem tota hostium moles incumbebat, validiore quam hactenus auxilio fulciat.

Galli Succos Monasterium invitant. 19. Sept.

Cæsarei ob ruptu-ram Bavari insolescunt.

§. 161. Abruptis porro induciis propinquæ nuper pacis spes in incertum eludi videbatur. Equidem Bavarici Monasterii ostendebant, resumta à Principe suo arma paci promovendæ, ac hunc à Cæsare stipulatum, cum Succis nuper conventa tueri. Ac referebat Volmarus, se à Bavaricis ad instaurandos tractatus impelli. Enimvero Catholici, Bavari armis confisi, nil præter bellum spirabant, aut saltem ea, quæ in Evangelicorum emolumentum Succi pepigerant, subvertere iterum meditabantur. Jactabatur insuper, Saxonem Bavari exemplo ad Cæsaris partes rediturum. Cum Brandeburgico tractatus agitari, qui nec ipse ab ea re abhorrere videatur. Solicitari Luneburgicos, qui cum pluribus aliis Cæsaris partes amplexuri sperentur. Appariturum tunc, quid soli Succi valeant. Nec minus ferebant Cæsarei, Bavaricas inducias Cæsari lucro cessisse, quod iste alias tantas vires, uti nunc, comparaturus haut fuerit. Cæsareum exercitum jam antea prævalidum, accessione Bavaricorum Suecos triplo, & amplius excedere. Laudari à se prudentiam & virtutem Wrangelii, qui præter suam opinionem tamdiu Succicas res in Bohemia sustinuerit. Sed nunc retro cedere compulsum, Cæsareis è vestigio insequentibus, cui per Superiorem Palatinatum Bavarici iter obstructuri sint. Ita inter medios interceptio internecionem imminere.

Evangelici super mora Casimarien-

§. 162. At Evangelici Cæsareorum & Catholicorum quadrimestrem moram ægre ferentes, per-

1647. Galli interpellant. 28. Sept.

narienſem Cæſareos de ſtudio pacis, quod antea ſemper præ ſe tulerint, admonent, quæ cauſa tractationem tamdiu remoretur ſciſcitati. Cæſarei cum non parcius quam antea de Cæſaris in pacem propenſione jactaſſent, culpam in ſolos Catholicos rejiciunt, qui monita ſua proferre tamdiu diſtulerint. Unde Evangelici proponebant, ut ipſi, ac præcipui Catholicorum, queis pax cordi ſit, cum Suecis congreſſi negotio finem imponant: Si qui Catholicorum concluſa reſpuat, ei integrum fore cum Suecis ſuo periculo bellum gerere. Eam breviſſimam eſſe viam rem expediendi. Nam refractarios Prælatos, aliosque tricatores numero multos, viribus debiles eſſe. Quam conditionem tamen Cæſarei admittere dubitabant, priusquam ad Collegas ſuos Monaſterium retuliſſent. Contra cum & malevoli Evangelicis perſuadere inſtituiſſent, Suecos languide pro cauſa communi niti, ac de bello magis alendo, quam æqua pace cogitare; expreſſo Electoris Brandeburgici juſſu Fromholtus à Suecis percontatur, num ſerio pacis concluſionem cupiant, addito; Electori alias nova conſilia capeſſenda fore. Cui Sueci ita reſpondeRunt, ut is abunde ſibi ſatisfactum agnoſceret. Cum igitur Evangelici in Suecis nihil quod deſiderarent, haberent, contra è Catholicorum actionibus adpareret, pacis cupidinem apud hos falſo obtendi, revera eventum belli captari, ut inde armis, quod ſperabant, ſuperiores Suecis atque Evangelicis pro lubitu pacis leges obtrudere poſſent; haut parum, quæ alias eruptura videbantur, adverſa Suecis conſilia retundebantur. Sane jam nutabat Saxoniæ Elector, & eousque hoſtium perſuaſionibus aures præbuerat, ut Suecis culpam protractæ pacis publice objectare non dubitaret. Brandeburgicus Haſſis per ditiones Clivicas & Weſtphalicas tributa interdixerat, ac paulatim arma parare cœperat. E cujus Legatis Fromholtus haut dubitabat fractas à Bavaro inducias laudare, addito, ni plures exemplum id imitentur, nunquam pacem obtentum iri. Agitabant quoq; conventum Duces Saxonici & Luneburgici, ut & ipſi copias conſcriberent. Enimvero iidem, uti arma in Suecos ſumturi videbantur, ſi penes hos mora pacis fuiſſet; ita fortibus conſiliis Cæſarem ad pacem compellere haut audebant, tantum non attoniti, ſi de talibus Sueci diſſerere inciperent.

Ut & Suecos.

Iidem à pravis conſiliis cohibentur.

Tractatus inter Gallos & Hiſpanos quieſcit.

§. 163. Nec magis tractatus inter Gallos & Hiſpanos Monaſterii promovebant. Belgarum inconſtantia, languentia per Cataloniam, & Belgium Gallorum arma, legionum Vinarienſium ſeditio Hiſpanis animos addiderant; qui & Cæſareos, ne longius progrederentur, cohibebant. Sed nec Galli ad pacem properabant, qui ad tumultum Neapolitanum oculos conjeciſſe videbantur. Pegneranda Spadanis aquis utebatur. Longuevillius in Galliam excurrere parabat, ni Mediatores, & quidam Belgicorum Legatorum, qui Monaſterium redierant, inhibuiſſent, quod metus eſſet, ne plane tractatus abrumperetur. Et declarabant Belgici, reliquorum Collegarum ſuorum adventu operam ſe conciliandæ iſti paci daturos. Et quanquam Galli oſtenderent, haut libenter ſe Belgarum interpoſitione circa pacem Hiſpanicam uti; haut dubium tamen erat, quin ſerio iſti concludendæ paci incubituri eſſent, & quidem iis legibus, quæ Gallis parum ad palatum forent, nullo quoque reſpectu ad Suecos & Evangelicos habito. Quos & ad promovendam pacem Hiſpanicam impellere videbatur invidia in Suecos, & dulcedo, quam jam deguſtaverant, negotiationem inter tantos Reges temperandi; ut hac abſoluta paci quoque Germanicæ ſe immiſcere, eamque è commodo ſuo moderari poſſent. Quia autem Catholici pacem inter Gallos & Hiſpanos æque acriter urgebant, quo Hiſpanis facultas fieret auxiliis Cæſarem fulciendi; inde metus erat, ne Hiſpanica pax Germanicam præverteret. Igitur id omni ſtudio à Suecis agebatur, ut Germanica pax Hiſpanicam ſi non præcederet, ſaltem cum ea ſimul concluderetur: nec pro ratione præſentium temporum ægre ferebant, à Cæſareis & Catholicis id ſtrui, ut negotia Hiſpanica & Lotharingica Germanicis tractatibus implicarentur; aut quod Galli pacem Hiſpanicam cum Germanica combinare nunc agitarent, quam antea ab hac ſeparatam maluerant.

1645.

Tractatio inter Hiſpanos & Belgas.

§. 164. De Belgis credebatur, omiſſis quibuſdam minutiis eos ſuper concludenda pace conſtituiſſe. Horum tamen Legati cum Monaſterium revertiſſent, Pegnerandæ ſcriptum diverſa capita complexum exhibebant. Cui ea res inopina videbatur, quod putarat, pacem jam plane confectam, poſtquam à Rege ſuo, quæ antea convenerant, probata eſſent. Unde ſcripto illo Bruxellas & in Hiſpaniam miſſo, declarationem Regis expectabat. Interim Pavvius & Cnuitius ſecretos cum Hiſpanis & Cæſareis congreſſus, uti antehac, continuare, ut de ſucceſſu pacis haut dubitaretur. Etſi Galli ſperarent, Belgas citra ipſos pacem haut concluſuros, quod anceps iſtis futurum ſit arma deponere, ac militem exautorare, quamdiu duo tam potentes vicini bello inter ſe impliciti forent, incerto eventu, & imminuta ejus Reipublicæ deinceps autoritate velut inermis; haut defuturo prætextu, ſi victori offenſo ipſos invadere placuerit.

A Salvio Monaſterii acta. 1. Oct.

§. 165. Salvius, uti jam monitum, Monaſterium profectus non tam de pace quam bello continuando egit, quod Wrangelius poſtulaſſet, apud Gallos inſiſti, ut Turennius, aut alius cum exercitu in Germaniam reverſus, vel cum ipſo copias conjungeret, vel partem hoſtium in ſe averteret. Id quod & iſte omni ſtudio agebat, ſimul ut præfecti Gallici Laugingæ, & alius in Superiore Germania oppidis hoſtilia in Bavaricos ſumerent; tum ut pecuniarium ſubſidium, ſi fieri poſſet, duplicaretur, aut ſaltem ſolitum anticiparetur, eo promtius reficiendo exercitui. Demonſtrabatur Gallis; ipſis flagitantibus inducias cum Bavaro initas, à quibus alias Regina aliena fuerit: tanto magis cauſam eſſe Gallis Bavarum hoſtem declarandi, ac rupturam iſtam ulciſcendi. Pacta induciarum cum utroque Regno ſimul fuiſſe concluſa; eoque cum utroque ſervanda, aut abrumpenda. Manifeſto patere Bavari conſilia Suecica & Gallica arma diſſociandi, fœdusque diſſolvendi. Id conſilium ut fruſtra ſit, hanc perfidiam à Gallis æque ac Suecis ad animum revocandam. Quia etiam Galli nuper educto è Germania exercitu parti adverſæ occaſionem dederint univerſas vires in Suecos effundendi, tanto æquius nunc eſſe ampliori bus ſubſidiis hoſce ſublevari. Galli contra aſſeverabant, Turennio jam injunctum valido cum exercitu in Germaniam redire, ac Bavarum invadere; eo tamen nondum parato haut conſultum hoſtilia expromere, ne præſidia ſua per Superiorem Germaniam ſubito à Bavaricis opprimantur. Unde ob ingruentem hiemem, & quia Gallicus miles

invi-

1647. invitus Rhenum transibat, in auxilio isto exigua spes erat. De augendis subsidiis Galli in aulam relaturos se recipiebant: nec inutile judicabant, si Christina ad Reginam Regentem, & Mazarinum eo nomine scriberet. Haut tamen certi quid promittebant, multo questu de inopia ærarii in Gallia; quam ob causam pacem serio quærere, si vel circa conditiones ejus aliquid remittendum sit, se jussos. Frustra quoque de anticipatione pecuniarum movebatur, cum dies illis exsolvendis cessura sit, antequam argentum è Gallia in Germaniam trajici possit. Spem tamen faciebant Legati, conventa die illas repræsentandas. Ita præter inania verba Salvius tunc nihil Osnabrugam reportabat. Eadem postulata de duplicandis subsidiis post Regina literis ad Reginam Regentem, & Mazarinum nullo effectu iterabat. Inter quæ Contarenus de communibus induciis in aliquot septimanas mentionem injiciebat, quæ Salvio haut inutiles videbantur, quod Cæsarei tunc & Bavarici Suecis prævalerent: interim hiemem adfore, per quam, ni pax sequatur, armis augendis spatium sit. Sed Oxenstierna judicabat, altioris hanc rem indaginis esse, nec ita brevi super hisce conveniri posse. Et ad duces belli id negotium spectare. Ipsa Regina censebat communes inducias suis rebus haut expedire, eoque ejusmodi propositiones commode declinandas. Cæterum quanquam Suoci omnem lapidem moverant Gallis in Bavarum irritandis, lente tamen ea res procedebat, istis insuper spargentibus, ipsos Legatos Suecicos judicasse publico expedire, ut Galli arma adversus Bavarum differant. Quod ubi Suecis cognitum, literas ad Legatos Gallicos dant, quibus in memoriam ipsis revocant, quam sedulo testati sint, damnum quod Galli abductis è Germania copiis causæ communi dederint, aliquo modo reparatum iri, si Gallia Bavaro re ipsa ostendat, bellum soli Sueciæ indictum ab utroque Regno adversus ipsum gerendum. Nec spatium illi indulgendum, qui concesso armistitio abusus sit, & hanc quantamcunque Gallorum quietem in fraudem fœderis impensurus sit. Etiam minima Gallorum dissimulatione, nedum aperta conniventia hosti animos addi jacta pacis fundamenta convellendi, Regumque fautoribus terrorem incutiendi. Unde se subinde postulasse, ut Gallicæ copiæ Suecicis iterum conjunctæ hostium vires distraherent, aut saltem ut Gallica præsidia Bavaros hostium loco haberent. Ille Gallorum lenior id jam efficiebat, ut Landgravia, & alii Evangelici dubitarent, num isti inducias cum Bavaro abrupturi essent, maligniore indies Suecorum spe. Quæ diffidentia facile majoribus malis in posterum præbere ansam poterat. Traditum est à non nemine, Oxenstiernam post abruptas à Bavaro inducias Gallis velut conscriis iratum cum Cæsareis voluisse pacem absolvere exclusis Gallis, si Salvius subscribere voluisset. Quam ob tergiversationem huncce Oxenstierna apud Reginam accusaverit. Sed Reginam irriso Oxenstiernæ fervore hujus literas Salvio remisisse, qui Serviento eas ostenderet veluti testes, Sueciam nullo modo à Gallia divelli posse. Trautmansdorfium quoque tunc eam occasionem fœderata Regna separandi omisisse, dum mandato Cæsaris stricte nimis inhæret, cui spes erat opera Wertani toto exercitu Bavarico potiundi. Cujus rei nullum vestigium à me repertum; nec ratio temporis satis congruit.

10. Oct. 6. Nov.

Galli lente moliuntur.

9. Dec.

3

§. 166. Ast Bavarus, ut ruptas à se inducias excusaret, varias rationes conquirebat, quarum summa huc fere redibat: Eas initio à Succis eorumque sociis affectatas, ac Monasterii propositas, inde à se peculiariter acceptatas; quod certam spem concepisset communes inducias, ac plenam pacem mox secuturam. Sed quia deprehenderit, peculiare armistitium pacem magis retardasse, quam promovisse; in quod nec ipse aliter consenserit, quam salva obligatione, qua Imperio teneatur, alia sibi consilia capienda, ac induciis quantum ad Coronam Sueciæ renuntiandum fuisse. Arguebantur præterea Legati, ducesque Succici, quod conclusionem pacis remorati essent, ac multas minas adversus se, suasque ditiones sparserint; qui & præliminarem tractatum, & armistitii leges multis modis violarint. Postulata horum circa militum satisfactionem enormia esse, ac supra Ordinum vires. Landgraviæ rathabitionem haut exhibitam: Reginæ à Wrangelio diu suppressam eo solum fine, ac spe, ut Cæsare oppresso Bavariæ tanto gravior incumberet. Multis inde extollebat studium ac curam suam circa promovendam pacem, inprimisque ut Suecia juxta ac Gallia cum sociis intigm satisfactione potirentur. Contra sibi à Succicis Legatis non modicam contumeliam illatam, dum prima sede tot per secula in Senatu Principum possessa ipsum expulsum iverint; qui & Cæsareis peculiares inducias in sui fraudem obtulerint, quas tamen isti acceptare noluerint. Hæc & plura publico scripto complexus non Wrangelio solum addita solenni induciarum renunciatione, & hostilium indictione, sed & Reginæ Sueciæ adjunctis literis transmisit. Legatis quoque Succicis Osnabrugæ à Joanne Ernesto Legato Bavarico exemplum traditum, addita scripta declaratione; Principis sui mentem haut esse pacis tractatibus remoram injicere, sed ut durante pacis tractatu armis in æquilibrio retentis eo citius, æqua, ac Christiana pax obtineri queat. Apud complures quoque Evangelicorum idem per suos testabatur; non alio fine sublatas inducias, & conjuncta cum Cæsare arma, quam maturandæ paci, & tractatibus demum ad optatum exitum deducendis; tum ut pro officio, quo patriæ obstringatur, Germania exterorum dominatui subducatur. Id Bavari consilium ac scriptum, prout cuique studium erat, diverso modo acceptum. Ex Evangelicis unus & alter id probasse dicebatur, velut hæc sola via foret æquam pacem in Imperio à Regibus extorquendi. In universum tamen detestabantur non minus factum ipsum, quam scriptum, quod perspicerent, ea de quibus Bavarus Legatos Suecicos arguebat, (exceptis viginti millionibus in satisfactionem militum postulatis,) Evangelicos præcipue Ordines tangere; illosque ideo tam aspere perstrictos, quod horum commodis enixius studuerant. Ac Luneburgicus diserte dicebat: veram armistitii concluſi causam fuisse, quod Elector haut aliam viam inveniret, adversus Regios exercitus se tegendi, quod & literis ad Cæsarem mense Julio, & ad duces suos mense Augusto datis professus ipse erat; idem autem ab ipso abruptum, quod laxiora hospitia exercitui suo caperet: reliqua omnia, quæ obtentui sumerentur, inania esse. Cui & alii Evangelici è Principum Senatu adstipulabantur. Ac certe post amissa Franconiæ & Sueviæ hospitia eo res Bavaro redierat, ut vel suis copiis Circulus Bavaricus propriæque

1647. Bavarus rupturam suam excusat.

4 Sept. 8 Oct.

15. Oct.

Evangelicorum de hac judicium.

1647. priæque ditiones plane exhauriendæ, vel istæ exautorandæ essent, quorum hoc à se impetrare non poterat, cum satis intelligeret, quantivis esse arma ad pacem usque retinere ad servanda per tractatus parta commoda, ne inermis à Cæsaris arbitrio dependere necessum haberet. Quo fine & antea proposuerat de extendendis hospitiis. Quod cum Sueci abnuerent, ac de exautorando milite monerent, malebat fidei læsæ reus peragi, quam vel propriam vastare ditionem, vel armis exutis autoritatem amittere.

Regina Bavaro respondet.

§. 167. Ad Bavari literas Regina prolixe respondit. Persuasum sibi fuisse, Ipsum armis per inducias positis fidam ad promovendos pacis tractatus operam navaturum; nec in mentem venire potuisse, ita propere nulla data causa à solenni pacto discessurum, de quo religiose servando tam prolixe testatus sit. Nunc cum sua ratificatione mature exhibita ab eo discesserit, satis adparere, ipsum haut serio cessationem ab armis quæsiviisse, sed ut imminentium temporum necessitati se subtraheret. Conventionem secum, & cum Gallia initam sibi soli ita repente nulla prægressa discepratione renuntiari jure haut potuisse. Eandem quoque non huic conditioni superstructam, si communis pax mox secutura sit; sed ad id usque tempus porrectam, quo pax, aut communes inducix concludendæ sint. Ut Sequestres Monasterii de communibus induciis proponerent, id ab ipsorum munere alienum haut esse: certe à Legatis suis eas hautquidquam propositas; queis satis constet, ejusmodi inducias inter tot partes non minore difficultate, quam ipsam pacem conciliari, ac sæpe non paci, sed fraudibus viam struere. Certe istas à se mandatas haut fuisse. Cum communes induciæ ob motas à Cæsareis difficultates non procederent, peculiares à Bavaro initas, in quibus officium suum adversus Imperium ejusque caput sibi reservarit: quod ipsum tamen ita restrictum fuerit, ut induciarum tractationi fraudi esse non debeat. Quid salvo isthoc officio fieri possit suum non esse disquirere; de quo ipse optime judicare queat è primariis Imperii membris, qui securitatis, juris, ac existimationis suæ haut incuriosus esse soleat. Sane si istas inire ab officio ipsius abiisset, honestius fuisse tractatu supersedisse, ratificationem recusasse, Reginæ confirmationem non accepisse, nec per ministros suos Wrangelium de constanti voluntate, & amica intentione securum esse jubere. Injuriam fieri Legatis suis, queis culpam protractæ pacis impingere conetur; de quo res ipsa satis testetur. Super Sueciæ satisfactione se ex æquo pensatione illis quorum interest facta, absque Imperii præjudicio cum Cæsareis transegisse. Circa Evangelicorum gravamina suo jussu Legatos suos eodem modo egisse, sicut Cæsarei alterius partis causam tuiti sint, summa cum moderatione. Pari studio si adversa pars ad pacem contendisset, eam hoc tempore jam absolvi potuisse. Quod Cæsarei rem extraxerint, id sibi suisque exprobrari non posse. Absurde quoque militum postulata argui, quibus ut satisfiat par esse. Nec summam adeo enormem videri debere, si meminisse velit, alios operam sane longe minorem haut levius imputasse. Nec inusitatum ingentia prima vice postulata post tractatione ad æquum deduci. Gravamina Ordinum ita prompte expediti non posse haut mirum, cum de illis antea sæpius tractatio sit suscepta irrito successu. Verba paulo acriora inter disceptandum jacta frustrà inter causas abrupti armistitii recenseri; nec in coitumeliam statim trahendum, si quis minister pro domini sui eminentia contendat. Fruſtra traduci Kœnigsmarckii acta; nam Colonienſi ab induciis discedente illum haut amplius iisdem fuisse obstrictum; & ab isto fere petitum Franciscum Wilhelmum Episcopum, qui variis molestiis illatis necessitatem imposuerit vires noxæ inferendæ ipsi adimendi. Cur Landgravia ratihabitionem omiserit, ipsam rationem reddituram. A suis Legatis commune armistitium Cæsareis aliquoties oblatum, ut Bavarus eo validius invadi posset, sibi non persuaderi; sane id à se in mandatis non habuisse. Nec causam fuisse, cur arma à Cæsare in ipsum averteret, postquam per inducias amicitiæ suæ & sociorum accesserit. Denique se tam repentinæ rupturæ causam non præbuisse, sed ministris, ducibusque suis serio injunxisse, inducIarum leges adversus ipsum sancte observarent, quod speraret, hunc gradum fore ad tam cruentum bellum aliquando finiendum. Sed cum res secus ceciderit, & ipse inducias, per quas nupera hieme ditiones suas imminenti cladi eripuerat, nunc contra repetita toties promissa abruperit, Deo & tempori id committere, & hoc exemplo monitam parcius deinceps fidem adhibituram. Hæ literæ lingua Suecica conscriptæ, adjuncta versione Teutonica, ad Wrangelium & ab hoc ad Bavarum transmissæ, qui latori præter testimonium earum acceptarum nihil responsi retribuit.

1647.

Regina de Bavaro apud Aulam Gallicanam queritur.

§. 168. Sed & literis ad Reginam Regentem Galliæ, & Mazarinum Cardinalem datis demonstrabat Christina, haut alio fine sibi, & non Galliæ simul Bavarum inducias tenuitiasse, quam ut arma juxta & affectum, unionemque Regnorum dissolveret, ac diffidentiæ semina spargeret. Unde astutiam callidi Principis hactenus dissimulatam mature expenderent, ac improba istius ausa serio ulciscerentur. De cætero confidere se; Galliam fœdere firmiter staturam, nec concessuram, ut violatori fidei tam crassa fraus impune sit; cui par flagitium toto hoc bello non auditum; cum alia colorem utcunque admittant; hoc mediato ad decipiendum consilio susceptum sit. Porro Regina quanquam sat rationis habebat, quæ Bavaro circa causam Palatinam indulta erant, revocandi; tamen cum judicaret magnanimitati suæ parum decorum fore, si ista ruptura vehementer commoveri videretur, Legatis suis injunxit, conventis starent, ac ob Bavari defectionem nihil solicitudinis præ se ferrent. Liquido tamen demonstrarent, injuste istum, nec ulla à Suecis præbita causa inducias abrupisse. Vetabantur quoque Gallis commercia cum Bavaro acerbe exprobrare, ne istos collusionis cum hoc arguere viderentur. Quid autem Bavarus Legatos Suecicos acriter perstrinxerat, & ex illorum factis colorem ruptis induciis circumponere conatus fuerat, placebat Reginæ istis scripto publico actorum suorum justitiam & sinceritatem orbi demonstrare, qui & sat aculeatis hinc inde verbis adspersum scriptum edidere; quo à Bavaro objecta vanitatis convincebant, & penes quem culpa protractæ pacis hæreat, clare ostendebant. Cujus publicationem frustra inhibere conabatur Contarenus, quod exacerbatis magis animis paci remoram inde orituram metueret. Sed tunc à Legatis Suecicis super eo facto scriptum publicatum, quod heic inserere, non abs re visum:

Reginæ constantia ei capacem sectandam.

Defen-

1647. *Defensio Legationis Suecicæ, qua ostenditur Domino Electori Bavariæ nec jus nec fas fuisse, Induciis cum Regiæ Majestatis Suecia Campiductore, Domino Carolo Gustavo Wrangel, ad 14. Martii labentis anni contractis die 14. Mensis Septembris renunciare. Anno 1647.*

PRodiit nuper famosum è Superiori Germania scriptum, publicis typis excusum, quod alii Manifestum Bavaricum, Autor ipse Causas appellat quibus Dominus Elector Bavaria inductus, Armistitio, cum Campiductore Suecico ad 14. Martii labentis anni contracto medio Septembris vicissim renunciarit. Hoc scriptum cum primum Legatis Suecicis ab Amico videndum concederetur, non potuerant sibi persuadere; id scitu vel consensu Domini Electoris Bavaria, sed ab aliquo homine umbratico, bonis horis abutente, fictum fuisse. Etsi enim nec ipsi, nec ullus fere aliorum Legatorum alium Armistitii Bavarici eventum ab initio augurati sunt, quocunque tamen alio violationis colore prudentiam sua Celsitudinis usuram credebant, quam ut extera Legationis innocentiam ejusmodi convicciis proscindi pateretur. Quia tamen è nunciis subsecutis, potissimum vero Apographo propriarum sua Celsitudinis literarum, tam ad sacram Regiam Majestatem Suecia, quam ad Dominum Campiductorem Wrangel datarum, ut & ex Deputati Bavarici literis ad Legatos ipsos, preter omnem spem, certo tandem intellexerunt; suam Celsitudinem id non modo pro suo venditare, sed etiam passim per Imperium in odium dictorum Plenipotentiariorum disseminasse; non committendum putarunt, ut in prajudicium veritatis silentio transmitteretur. Regia quidem Majestas ad literas sibi missas jam ipsa respondit: nec neglecturi sunt existimationis sua tutelam Domina Landgravia Hassia, & exercituum duces. Quia vero non tam ferociter eos, ac dictos adoritur Legatos; etiam ab his imputationis immerita falsitas diluenda fuit.

Summa scripti huc tendit, ac si sua Celsitudo sola cupiditate pacis, nulloque alio fine propositum à Regnorum Legatis Armistitium acceptarit, nisi ut eo durante Tractatio pacis Osnabrugis & Monasterii expeditius procederet, potissimum vero post Plenipotentiariorum Suecicorum animos hac methodo sibi devinctos: idq; eo facilius fore sperarit, quod Regnis Fœderatis jam esset satisfactum; Cæsareani in reliquis equissimas conditiones offerrent; Cæsarea Majestas Exercitus abduxisset, ipseque Elector Actionei bellicas plane stiterat. Contraria tamen omnia experium esse. Facto enim Armistitio Suecos conditiones proposuisse duriores, animum minus aperuisse, egisse tectius, concessa revocasse; vel saltem aliter interpretatos, justas aversatos demonstrationes, minis denique ac juramentis proposita obtinere conatos esse. Imo ipsius Electoris subsellia in Senatu Principum feciss controversa, acrius ursisse causam Palatinam. Cæsareanis Armistitium contra se obtulisse, Electorem Colonien sem & Episcopum Osnabrugensem infestasse contra pacta, ac tandem viginti Milliones pro militia Suecica postulasse. Idque potissimum, postquam Elector gladium in vaginam reconderat, Imperator Suecis impar esset, ceteri Catholici enervati; ut omnino periculum videretur, ne Suecici Imperium in Ecclesiasticis plane subverterent. Cum igitur ejusmodi processus culpa soli Armistitio Bavarico à quamplurimis adscriberetur, non potuisse suam Celsitudinem, quin illud vicissim rumperet, junctisque cum Imperatore viribus novum bellum redordiretur: animo tamen solius pacis promovenda; quem etiam de Suecicis Legatis indubie sibi promitteret. Prout hac omnia in dicto Manifesto odiosius latiusque deducuntur.

Ut igitur his criminationibus eodem ordine decenter respondeatur, imprimis quidem nemo magnopere dubitat, quin Dominus Elector Bavaria, utut arma adhuc Paci præferat, magnas tamen habeat rationes, cur bello tandem sepositio pacem optare debeat. Cuncta enim obtinuit, quæ à bello sperare poterat. Ingentes thesauros ex omnibus Imperii Circulis, triginta fere annorum spatio cumulatim congestos, supremam inter Electores secnlares dignitatem, Palatinatum superiorem totum cum Comitatu Cham & Satrapiis plus minus triginta: ut nihil ei ad summam sua domus felicitatem deesse videatur; nisi ut hæc omnia septuagenarius pater impuberibus liberis secura relinquat. Utrum vero ea felicitate contentus hoc Armistitio viam paci parare voluerit, de eo major est dubium. Certè qui tot, tantasque spes certas incertæ bellorum aleæ denuo submittit, is absque dubio plus ulteriùs sibi proposuit. Qui per Armistitium firma possessionis securitatem adeptus, & quasi manu jam tenens, ea repudiata novum bellum redorditur, eum verisimile est nec Armistitium sincere voluisse, nec per Armistitium pacem: cum contra naturam sit, ut hostilia facta ex animo pacifico oriantur, tam levibus innixa causis, ut è sequentium Articulorum examine manifestius pateset. Principio autem proponendi Armistitii occasionem non recte supponit, quasi jam à mense Septembri Anni 1646. inter Cæsareos Regiosque Commissarios de utriusque Regni Suecia Galliaque satisfactione conventum esset: ut parum amplius restaret, quod Pacem remorari posset. Gallica enim satisfactio jam demum hoc mense Octobri Anno 1647. completa est. De Suecica dicto Anno 1646. nihil certi statutum. Ac si vel maxime utraque in particulari jam tum conclusa fuisset, novit tamen sua Celsitudo, totumque Imperium, suam Regiam Majestatem Suecia semper contestatam fuisse, præcipuam satisfactionem suam in Evangelicorum Imperii statuum satisfactione consistere. Eo enim fine tam operose in Præliminaribus, ipsoque principalis Tractatus initio laboravit, ut status quoque admitterentur: non ut testes tantum forent particularis satisfactionis Suecica; sed ut ipsis quoque ex æquo, bonoque satisfieret. Quod cum ne nunc quidem factum sit, multo minus eo tempore potuit pro occasione & fundamento Armistitii ineundi suaderi. Ut autem vera ejus origo constet, sciendum est, id à Legatione Gallica non solum hac vice, sed & dudum ante ad Suecicos delatum: veruntamen ceu à Mediatoribus primo propositum. Mediatorum zelum in promovendis omnibus mediis ad pacem non potuerunt Sueci non magnopere laudare. At ut ipsi ullum Armistitium Electori Bavaria proponerent, id nunquam animum inducere potuerant. Non quod ignorarent, Armistitia opportune contracta optima interdum pacis pararia esse. Sciunt, quiescentibus armis animisque sedatis multo expeditius procedere pacis negotium: sed partim, quod destituerentur mandato; partim quod sibi persuaderent; haut majori tempore pacem ipsam, quam ejusmodi Inducias confici posse. Præcipue vero, quod priorum temporum experimentis edocti, valdè dubitarent, utrum id Elector seriò intenderet, vel sincere servaturus esset. Ac propterea etiam Dominos Gallos fideliter monuerunt, ne facile fiderent, à quibus & ipsi sæpe decepti fuissent. Tandem vero, ubi Domini Gallis proposito fidentius assisterent; postulata securitatis fideique Bavarica pignora retulerunt Sueci ad Aulam Regiam & exercituum Duces; quorum est, de ejusmodi negotiis statuere. Veruntamen neque hi multò proniores ad illud acceptandum fuere: cum ob rationes fere easdem, tum quod Bavariam ita comprehensam tenebant, ut absque certiori Pacis sponsione eam dimittere minime consultum arbitrarentur. Tandem tamen ad tot ingeminatas Bavaricorum Ministrorum sincerationes, interveniente potissimum fide & persuasionibus Gallorum, non quidem ab omni dissidentia scrupulo plane liberi, paulo tamen magis à tot tantorumque Virorum tam asseveranter factis assecurationibus, ad spem quam ad metum inclinantes, in ejusdem

1647. Tractationem condescenderunt. Atque hæc vera fuere armistitii primordia. Quod jam Manifestum Bavaricum asserit, suam Celsitudinem nullo alio fine Armistitium iniisse, nisi ut eo durante Tractatio Pacis eo promtius absolveretur, id promtius est dicere quam persuadere. Etsi enim ea conditio Recessui inserta fuerit, non tamen præsagium, sed fides in eo Suecos fefellit. Longe aliis causis Bavarici Ministri in Conventu Ulmensi prætenderunt. Exercitus nimirum Bavaricos dum soli agunt, prosperos, cum Cæsareis junctos infelices: Aulam Cæsaream regi ab hominibus plus sui, quam publici commodi studiosis; horum tamen consilia consiliis Electoris præferri. Imperatorem ipsum dependere totum ab Hispanis, hostibus Bavarica domus infensissimis: tantam vero inter Austriacam & Bavaricam domos intercedere antipathiam, ut Electoris Parens sæpe dicere solitus sit; Utriusque sanguinem, si in unum vas funderetur, nequaquam coire posse. Et cætera, quæ in Protocollis Ulmensibus continentur. Hæ Causæ tunc aliæ fuerunt, quam quas jam Manifestum prætendit. Longe aliis quoque causas sui Armistitii allegat Elector ipse in propriis literis, tam ad Cæsaream Majestatem de Mense Julio, quam ad suos Officiales, de Mense Augusto: quibus omnibus factis culpam conjicit in Imperatorem, quasi is suam Celsitudinem tunc non modo deseruisset, sed etiam Regiorum armorum libidini adeo prostituisset; ut nulla alia ratione potuerit se, exercitum aut subditos (uti Formalia sonant) salvare, nisi per ejusmodi armorum suspensionem. Eamque ob Causam Plenipotentiarii Bavarici Ulmæ sponte jactitabant; suum Principem publico Manifesto Cæsaream Majestatem vehementer incusaturum: quod tamen in fumum abiit. E quibus candidi Lectoris judicium esto, utrum sola promotio Pacis Armistitii scopus fuerit? Annon potius id actum sit, ut fœderatorum Regnorum arma, sua ditionis visceribus pertinaciter inhærentia his technis eliderentur, suaque Celsitudo lucraretur tempus, quo sub induciarum securitate vires perditas pro novo bello restaurando impunius repararet? Sane tale aliquid in ipso Ulmensi Congressu non obscure innuebat principalis suæ Celsitudinis Minister, dum expresse Suecis diceret, longe aliud, quam Pacis curam, sub hoc Armistitio latere. Dixerunt id Cæsarei Domini Legati Suecicis Monasteriis, visuros eos intra paucos menses aliam longe Bavari faciem. Et eventus præsagia comprobavit. Obtinent nimirum Bavarici mentem polypi, sciuntque excellenter varias formas & offucias, pro varietate circumstantiarum assumere. Veri Prothei! Quid enim? Si armistitio pacem promovere decrevissent, cur ipsis Armistitii tabulis hanc clausulam inseruerunt; Etiamsi pax non tam subito sequatur, nihilominus singula Recessus Conclusa usque ad finem belli ab omnibus stricte observatum iri? sed ad hoc Electoris in promtu responsio est. Scribit enim ipse ad suum Præfectum Freiburgensem, die 23. Augusti, ejusmodi Armistitium ex levicula causa inopinato vicissim dissolvi posse. Idquod revera factum est. Sicut enim falsas & frivolis allegant causas Armistitii facti: ita nihilo aut veriores aut pregnantiores asserunt ejusdem rupti & violati. Hoc tamen paulo callidius, quod non ipsi Regiæ Majestati Suecicæ, sed ipsius Ministris culpam impingunt: ut per eorum latus Nationem totam, si non minori sensu, saltem haut tanto cum strepitu perfodiant. Scire autem debebant, prudentes Ministros nihil agere sine Mandato. Mandasse vero tantarum virtutum Reginam rem turpissimam, pudet eos manifeste asserere. Constat enim Ratihabitionem dicti Armistitii à Regia Majestate Suecia intra Fatalia conventa suæ Celsitudini rite fuisse insinuatam, ab eademque rite acceptatam. Sed ummodo, ne ulla prætextuum latibula inexcussa relinquant, carpunt ejus tarditatem, quod non nisi sub finem decurrentium Fatalium advenerit; indeque nescio quas non sufficiones exculpant. Sciendum autem est, dictam ratihabitionem mense quidem Majo conceptam fuisse, sed quoniam adventus Domini Duglassii, qui Tractatui Ulmensi interfuit, de die in diem Stockholmiæ expectabatur, ut Regina tum ejus relationem intelligeret tum opera in Ratihabitionis diplomate deferendo uteretur, ipse vero tardaret, tandem, ne Fatalia frustra decurrerent, eo inexspectato Ratihabitio emissa est. Atque hæc vera causa ejus, si quæ dici possit, tarditatis. Quicquid autem in eo carpunt, negare tamen non audent, intra Fatalia traditam fuisse: quod pro suæ Majestatis suorumque Ministrorum innocentia demonstranda sufficit. Non solum autem Armistitii ratihabitio rite peracta est, sed & omnes ejus conditiones ex parte Suecorum exactissime servatæ. Neque enim quisquam à Campiductore Wrangelo ejusve exercitu contra admissum esse vel questum est, vel queri potuit Manifestum Bavaricum. Kœnigsmarckium quidem accusat, quod is contra Præliminarem & Armistitii Conventiones præsidia Cæsarea Vechta exegerit, & Episcopatus Osnabrugensis urbes, Forstenaviam & Widenbrugge, violenter occuparit; sed frustra. Primo enim expressis verbis in Recessu Ulmensi reservatum fuit, ut, nisi ipse Elector Colonensis, quod ejus nomine promissum fuit, præsidia Cæsarea è suis munimentis exigeret, Fœderatis liberum esset, ea obsidere, expugnare, & hostium præsidiis inde expulsis, nova vicissim, si ratio belli requireret, imponere. Cum igitur id nec præstiterit, nec præstare forte voluerit aut potuerit, quid impedit, quo minus Kœnigsmarckius id ex Pacto exsequeretur? Quod ipse tamen non tantum optimo jure, sed pari etiam moderatione est exsecutus. Post captam enim urbem reditus & jura loci suæ Celsitudinis Electoralis Præfectis libere administranda reliquit. Deinde Conventionis Præliminaris ipsissima verba hæc sunt: In Diœcesin Osnabrugensem neutra Belligerantium Pars plus juris factive sibi sumat, quam tempore contractus habuit. Atqui Episcopus Franciscus Guilielmus, toto Tractatus tempore multo plus & juris & facti exercuit, quam Præliminaria permittebant. Tempore Tractatus Præliminaris tributa Episcopatus non excedebant sex, septemve millia thalerorum menstrua. Episcopus tamen cum Cæsareanis eadem ad quindecim millia menstruatim extorsit. Dum subditos Episcopatus securos servare teneretur, ut res domestica vacantes rectius conventui necessaria subministrare possent, ipse ultra ducentos ex aratro, è tuguriis, e lectis, violenter extractos, imo flagris & fustibus vexatos rapuit ad Cæsaris militiam: quorum singulorum nomina Conventui Mense Julio edita fuere. Præterea militem suum præsidiarium è Widenbrugge & Forstenaw permisit non solum omnes vias publicas infestas reddere: qui & funus Legati Lusitanici tractarunt inhumaniter & Episcopatus Præsidem, è suo prædio raptum, carceribus mancipârunt, & Secretarium Legationis Suecicæ, Salvo conductu Cæsareo munitum, bis captivum abduxerunt, aliumque Legationis Ministrum flagris exceperunt, plurimis insuper Assasiniis in via publica hinc inde ignominiose patratis; verum etiam extra Episcopatum erumpentes, Paderbornam assultu occuparunt, & in Episcopatus, Bremensem & Verdensem, ferro flammaque atrociter grassati sunt. Quæ omnia cum Conventionem Præliminarem è diametro impugnarent, nec ad sæpius postulata remedia aliud quicquam reponeretur, nisi quod Conventio Præliminaris facta esset inter loca, non inter homines in iis locis, coactus est tandem Kœnigsmarckius, post quatuor annorum patientiam, ejusmodi ludibriis obviam procedere, securitatique publicæ aliter providere. Paratus tamen, occupata loca statim restituere; quo nomine, ut & ratione moderandorum tributorum Commissarium Brandt per quatuordecim dies Monasterii, cum potestate desuper tractandi habuit, modo Dominus Elector & Episcopus, cæterique Cæsareani de novo se obligarent, ad præliminarem Conventionem sincerius observandam. Sed surdis fabula narrabatur: Prout ipse Kœnigsmarckius proprio scripto Domino Electori ad oculum ita monstravit, ut hic actum agere 1647.

1647. agere superfluum videatur. Imo vero, tametsi Legati Suecici eas obsidiones impedire non tenerentur (quo nomine tamen Manifestum Bavaricum eos perstringit) obtulerant tamen se ad controversiam subortam amice & ex voto, tam Domini Electoris, quam Domini Episcopi, componendam; prout ipsi Domini Legati tam Gallici, quam Venetus, ipseque adeo Dominus Comes à Trautmansdorff, optime norunt. Veruntamen, quod res erat, bene respondit Dominus Comes à Trautmansdorff Legato Suecico: Episcopum tam esse fidum Imperatori, ut odiosum Neutralitatis nomen prorsus aversetur. Quam nihili igitur hic pretextus fuerit pro publicis Inducis violandis, ex dictis evidenter patet. In eo vero male coherentis figmenti conscientiam prodit Autor Manifesti Bavarici, quod non nisi timidiuscule armatos copiarum duces perstringit, Plenipotentiarios vero Regios, viros togatos & inermes, & quidem ob actiones bellicas, ad eos non pertinentes, audacissime adoriatur. Sed quam exilem ab iis triumphum reportet, astima, sincere Lector ex sequentibus. Cumprimis vehementer exaggerat, sibi relatum esse, quod Sueci primum locum in subselliis Principum Imperii Domino Electori Bavariæ controversum fecerint. Scire autem debuit non Suedos, sed magnam Ordinum Imperii, etiam Catholicorum, partem patriis status fundamentis adversum judicasse, ut unius ratione Ducatus duo suffragia in diverso senatu ferrentur. Nec deerant, qui, si Dominus Elector Bavariæ contentus fuisset sola voce Electorali, Serenissimæ Reginæ Suecie honorem primi subselliis inter Principes seculares deferri haut injustum putarent: cum & Regina esset, & de Statu Imperii bene merita, ipsique ratione Archiepiscopatus Bremensis etiam superior, nempe quintus locus in scamno Ecclesiastico, ubi Austriaca & Burgundica domus primum occupant, jure deberetur. At quoniam, Religionis respectu, id minus convenire videbatur, urbanitas Principum Evangelicorum honorem quinti subselliis inter domos Electorales in scamno seculari ipsi obtulit. Ex falsa tamen suorum suppositione Dominus Elector Bavariæ maledicis literis in Legationem Suecicam, necdum auditam, acerbe invectus, Electores, Principesque ad tuendam secum causam communem, tanquam ad commune incendium exstinguendum, conclamavit. Ast ubi audivit, rem à ceterorum Electorum benevolentia jam ante decisam esse, pudibunda obmutuit causa communis. Has tamen invectivas cum improbaret totus Conventus, & Legati Suecici sua Celsitudinis Deputato severius exprobrarent, monentes, ut ejusmodi conviciis supersederet, ipse hanc admonitionem jam commodum accipit pro Armistitii violati causa: prorsus ut appareat, Bavaricos etiam in acre frangendæ fidei bellorumque causas venari. Restitutionem afflictissimæ Domus Palatinæ conati sunt Sueci conditionibus, quam fieri poterat, tolerabilissimis obtinere; id tamen non nisi amicabili Tractatu, & persuasionibus modestis: sperantes, ut cum aliter Domino Electori Bavariæ cumulatius satisfieri poterat, non tam durum se exhiberet in proprium sanguinem, in innoxiam Rudolphinam Palatinam Domum. At cum obstinatione Bavaricorum aliorumque votis superarentur, ne ei soli pacem, invito imperio amplius trahere incusarentur, ad Imperatoris, ad Regis Christianissimi, ad propriam Electoris Bavariæ armatamque instantiam, suadente etiam majore parte Ordinum, quicquid pro sui status interesse desideravit, ipsi relictum est. Ut ita etiam hac imputatio sit nulla. Posito tamen, tam sessionem, quam satisfactionem ipsi ab initio tantopere disputatas fuisse; qua tamen ratio suadere debuit, ut post utramque ex suo voto transactam, easdem denuo refricaret, ac pro justificatione perfidiæ noviique belli allegaret? Nisi quod alia rationes justæ ipsi deessent. Sed nec absimili fundamento nititur, quod justitiam fractæ fidei, bellique ca-

1647. ptat ex eo, ac si Sueci Cæsareanis Armistitium aliud, ut Bavariam ulciscerentur, obtulerint. Quanta vero absurditas, hostibus amicitiam obtulisse ut amicos, qualem Suecia tunc Bavarum astimavit, ulciscerentur? Quod si vero Legatio Suecica Cæsareanorum animos ob factum à Bavaricis Imperatori, ut videbatur, invisum Armistitium, hoc modo per risum jocumque tentasset; num quid propterea suæ Celsitudinis Electoralis prudentiam deceret, violata fide publica, evanidis ejusmodi nugis novum bellum inædificare? Unum tamen verum est, in toto isto centone, quod Sueci pro exauctoratione militiæ viginti milliones proposuerint: At quatuor falsitatibus Bavaricis stipatum. Potuit solus Elector Bavariæ, Imperatoris Romani Vasallus, pro exigui temporis opella, suo Domino alias non omnino indebita, sedecim Milliones postulare, tredecim tandem, idque cum fœnore, jure acceptare: Quænam proportionis iniquitas foret, integrum exercitum extraneum pro triginta fere annorum stipendiis, viginti saltem proposuisse? Attamen, quemadmodum ea summa solummodo pro materia Tractatus proposita fuit, ita falsum est, de ea quicquam adhuc tractatum esse; falsius, quod à solo Cæsare & Catholicis (etsi id bono jure fieri potuisset) postulata sit; falsissimum, Suecos declarasse, se nihil de ea remittere posse: Omnino vero veritatem superat, quod eam, nisi sponte solvatur, vi extorquere minati sint. Quando ad Tractatum de summa ventum fuerit, monstrabunt Legati, monstrabit Militia ipsa, æquitatem suam, & Bavarici figmenti vanitatem. Cætera, quæ quasi per satyram congerit Bavarica violationis incrustator, ut ostendat, Plenipotentiarios Suecicos Pacem hucusque impediviisse, bellum vero solum animo foviisse, mera sunt calumnia. Scrutatorem cordium Deum testantur, nulla se alia Mandata à Serenissima sua Regina unquam habuisse, nec seipsos ullius alterius intentionis unquam fuisse, nisi ut quam fieri possit citissime honestam, æquam, securam undique Pacem procurarent; eoque fine non nisi justa æquitatique congrua proposuerant, aut dispari moderatione obtinere studuerant: quemadmodum pleraque in scriptis agitata æquioris Lectoris judicium non detrectabunt. Quod si vehementiores interdum disputationes, ut inter partes hostiles vix aliter fieri potest, intervenerint, id non modo Zelo Suecorum in obtinendis amicorum suorum æquissimis Postulatis, sed etiam adversæ Partis obstinationi, quæ cæteros æquo secum jure in communi Patria vivere prefracte hucusque recusarat, adscribendum est. Id scilicet urit Bavaricos, quod, cum totius belli tempore, ore, scriptoque Sueciam traduxerint, ac si non libertatem Germaniæ, amicorumque salutem, sed Imperii Dominatum affectaris; jam tamen inviti cernere cogantur, hoc Tractatu cuncta ejusmodi dicteria, Scriptaque re ipsa falsitatis convicta esse. Alias nemo æquus rerum æstimator mirabitur, in tanti momenti negotio, non secus ac in foro, dum una Pars proponit, altera excipit, conflictum ipsum per Replicas, Duplicas, Triplicas, aliasque vicissitudines varias subire formas, verborumque conceptus, antequam in unam Partes coire possint sententiam. Quodsi Elector Bavariæ hunc morem voluisset mutatum, cur non, interposita auctoritate, alterius Partis pervicaciam eo flexit, ut absque ambagibus æquitati maturius manus darent? Sed id jam, proh dolor! seculum vocatur, ut, cum Catholici Evangelicos hucusque Judæis Turcisque pejus habuerint, planeque ex Imperii consortio exscindere fategerint, dum hi servitutem detrectant, injuriam illis facere accusentur. Nemo hucusque vehementius Bavaricis Bonorum Ecclesiasticorum occupationem, cum Evangelicæ Religionis & Evangelicorum exterminio suasit ac promovit. Nemo Statuum Constatus indignius armis tractavit. Istas injurias omittere debuerunt, & reciproci tractatus armorumque

rumque vehementiam evitassent. Septem Annos in Præliminaribus insumserunt Catholici: octavi anni ceremoniis suæ legitimationem Commissionis extraxerunt. Tractatum principalem jam in quintum annum producunt: Et tamen Suecis protractæ Pacis moram impingunt. Si Armistitium facilitandæ Paci commodum arburati sunt Bavarici, cur non potius universale, cum multo promtius & expeditius maturandæ Pacis medium, quam hoc fallax Bavaricum, approbarunt? At dum hi suspensionem, illi continuationem armorum simularent, ex mutuo consultu occasio sub manu nata fuit, qua, sufflaminato Tractatu Pacis, utrique vires bellumque potentius instaurarent: majori Catholicorum Statuum numero belli, quam pacis conatibus obstetricante. Hos enim veram fuisse causam tardatæ Pacis, nisi communio obstaret, conscientia Bavaricorum indubie confiteretur. Cum enim præterita hyeme negotium Pacis inter Cæsareos Suecicosque Osnabrugis eo deductum esset, ut vix quicquam restare videretur, nisi ut utrique, Monasterium digressi, res Fœderatorum communes accommodarent, illico à Cæsareanorum Monasterium adventu Deputati Catholicorum non modo Electorem Bavariæ ad fidem Suecia datam violandam per literas exstimularunt, necessaria ad bellum omnia cumulatim offerentes: verum etiam Gallos ipsos solenni Deputatione solicitarunt, ut nefaria in Fœderatos arma converterent; pront mensis Aprilis Protocolla, literæque testantur. Quin etiam, cum mense Junio Suecі, Monasterium secuti, novem illic septimanas hærerent, affectu studioque Tractatus absolvendi, adeo Dominum Comitem Trautmansdorfium ab iis occupatum deprehenderunt: ut, dum aliter conclusionem honeste declinare non posset, se avocatum professus, abiret ad Imperatorem: non attento, quod utriusque Coronæ Legati, una cum Evangelicis ei certo sponderent, se intra paucos dies ad concludendum fore paratos. Imo vero, cum Evangelici Catholicos exorarent, ut ii quoque Comitis abitum tantisper morarentur, hi quidem solenniter eum invisерunt, at loco dissuasionis iter prosperum apprecati, stimularunt ad abeundum: datisque denuo mense Julio literis ad Electorem Bavariæ, cum ad Inducias rumpendum vehementius instigarunt. Neque his contenti; cum certiores jam essent de Imperatoris & Electoris exercituum conjunctione, ut ex armorum eventu consilia Pacis dispensarent, totum ver, totamque æstatem cavillationibus transsumserunt: detrectantes ratihabere, quæ, ut Cæsareani Fœderatis concederent, iis antea ipsi commiserant. Imminet jam mensis November, nec tamen adhuc sciri potest, utrum permittere velint, Tractatum reassumi: etiamsi Plenipotentiarii Suecici, una cum Evangelicis Deputatis, toto illo tempore non omiserint, reassumtionem strenue urgere. Quæ omnia cum Bavaricis tam nota sint, ut Elector ipse omittere nequiverit, quin, renovatis ad Imperatorem de hoc ipso mense Octobri literis, eorum tergiversationes extreme detestetur: publice tamen non illi, sed Suecі tardatæ Pacis ruptique armistitii rei peragendi fuerunt. Prorsus ut appareat, Bavaricos suæ partis studio nimium extra cancellos veritatis abreptos, insontibus Suecis paucorum sontium Catholicorum (neque enim omnibus Catholicis hæc imputantur) delicta studio afficare conatos esse. Veruntamen, ut hæc defensio brevibus absolvatur, uno verbo dixisse sufficerit, omnes dictas criminationes meras esse falsitates & calumnias à Pacis osoribus in odium Suecorum & Evangelicorum impudenter confictas, & Electori Bavariæ per ludibrium subministratas; ut hoc obtento Pacem, jam fere ad umbilicum perductam, disturbarent. Nequaquam enim credibile est, tantum Principem, sibi relictum, tam frivolis causis sua sponte assentiri potuisse, ut contra datam fidem, manu sigilloque Principali firmatam, spreto jure Gentium, contemta Legationum publicarum sanctimonia, pateretur, non modo extera Legationi Regia tam impotenter insultari, sed & propriam existimationem, famamque tam fœda Catastrophe devenustari. Neque enim ipse Elector Tractatui Pacis sive Osnabrugensi, sive Monasteriensi unquam interfuit, ut Ipse videre, vel propriis auribus audire potuerit, quid aut quomodo unumquodque propositum, actumque fuerit; sed omnia & singula inter privatos parietes à solis Cæsareis, Regisque Legatis acta sunt: exceptis tantum Gravaminibus Ecclesiasticis, quæ præsente quidem Evangelicorum Deputatione, sed pancis Sessionibus absoluta fuere. Id potius non pauci sibi persuadent, nimis facilem suæ Celsitudinis credulitatem à perversè referentium malitia seductam, ejusmodi pretextuum vanitates conquirere necessum habuisse, quibus animo destinatam, ante Armistitium confectum, ejusdem rupturam collocarent. Quod si enim ad Protocolla appellaverint, Suecica Cæsareis collata in manifesta eos falsitate constituent: utpote nullis ejusmodi nugamentis maculata. Sin ab aliis Ministris Cæsareis hæc suæ Celsitudini suggesta sunt, in iis quidem, ut hostibus, magnopere rejuvi non debet, veritate an doloutantur, modo intentam Armistitii rupturam, cujus eorum tantopere interfuit, obtinerent. Omnibus itaque circumstantiis rite perpensis, luce meridiana clarius apparet, actiones Plenipotentiariorum Suecicorum non juste accusari, sed obtentui tantum sumtus esse: Necessitatem vero temporis expressisse Bavaricus consilius hanc inventionem, ut artibus Armistitii se cumprimis ab incumbantibus Fœderatorum armis speciosius expedirent. Accedente vero Cæsareanorum, & aliquota Catholicorum partis instinctu, idem actum rupisse, ne nimis bona Pax Evangelicis concederetur. Hos insuper stimulos à Bavaricis grate acceptos: ut sui Principis copias, sub Armistitii securitate collectas, ceu propriæ ditioni nimium graves, in vicinos, præsertim Evangelicos Status, exonerarent. Cæteranil, nisi hinc inde, præsertim vero à collisis inter se Suecani nominis odio, Pacisque prædicatione, anxie quæsitos pretextus; quorum fuco temerata fides palliaretur. Plenipotentiarii Suecici confidenter provocant ad omnium, à studio Partium alienorum, conscientias: nulli dubitantes, quin longe aliud ab iis, quam à Bavaricis, testimonium sint reportaturi. Quod tamen non eo huc adducitur, ut Sua Celsitudinis existimatio fugilletur (absit.) Norunt suam Celsitudinem altiori animo esse, quam ut id sibi persuaderi patiatur: Sed solummodo, ut innocentiam suam illæsam servent ac tueantur. Quod si intellexerint, suam Celsitudinem illata pœnitentia injuria dultum, mutato consilio persequendi Suecos, per armorum æquilibrium æquiorem Pacem serio stabiliri velle reipsa deprehendet, eos, nomine Mandatoque Serenissimæ suæ Reginæ ad communis Pacis scopum & intentionem promovendam manibus pedibusque secum concursuros. Sin minus, hoc saltem exemplo discent, cum Bavaricis imposterum cautius mercari. Precantur autem Pacis & exercituum Deum: ut, positis hujusmodi animorum armorumque contentionibus, unius ejusdemque Reipublicæ Christianæ Membra, civesque mutuo tandem & indissolubili Pacis amorisque vinculo coalescant & reduniantur.

1647.

§. 169. Inter hæc Catholici Monasterienses post multas consultationes sententiam suam super Osnabrugæ transactis absolverant, quam Cæsareis exhibuere, Cæsaris declarationem super eadem expectaturi; quæ antequam adferretur tres minimum septimanæ elabebantur. Quæ mora negotium extrahi cupientibus parum æstimabatur, quod recessus Suecici exercitus è Bohemia ingentes illis spiritus adderet, haut obscure jactantibus; Evangelicos jam pacem cupere, rebus suis in ruinam vergentibus, sed qua ad libitum potituri non sint.

Catholici declarationem suam edunt. 1. Oct.

1647. Cæsarei moras nectunt.

sint. Nec minus Cæsarei rem extractum ibant, culpa in lentas Catholicorum deliberationes rejecta, ad quorum sententiam Cæsari transmissam antequam responsum ex aula veniat, à se nihil amplius suscipi possit. Ostendebant tamen pleraque Osnabrugæ conventa mansura, nisi quod hinc inde temperamenta sint adhibenda. Inter Bavaricos, qui utique pacem velint, & Cæsareos jam decretum, quid à Catholicis admittendum sit; eamque vel præcipuam fuisse legem sociatorum cum Cæsare armorum. Eo certiorem autem successum destinatis suis sperabant Cæsarei, quod primarii Evangelicorum quædam remisissent, alia facili negotio remissuri viderentur.

Cum Catholicis post responsum Cæsaris tractant.

§. 170. Post allatam Cæsaris ad scriptum Catholicorum declarationem Legati Cæsarei cum hisce super eo negotio congrediuntur. Ubi quanquam potentiores Catholicorum sat moderatos se exhiberent; tamen inter istam multitudinem, ac plerorumque morositatem duæ septimanæ disceptando consumebantur. Moram addebat Anselmi Casimiri Moguntini Electoris mors, & quod Episcopus Franciscus Wilhelmus aberat, Moguntiam uti credebatur profectus, novi Præsulis electioni interfuturus; quam dignitatem ipse spe præceperat. Etsi alii ferrent, Bavarum à fratre suo Colonienſi Electore obtinuisse, ut ne is amplius ipsius nomine suffragium ferret, ob violentiam animi consilia temporibus accommoda admittere nescius.

Evangelici Cæsareos propter tarditatem interpellant.

§. 171. Inter Evangelicos Osnabrugæ consultatum fuerat; si Sueci vindictæ à Bavaro sumendæ studio pace neglecta bellum persequi instituant, contra Cæsarei, & Catholicorum primores conventis stare velint, num etiam invitis Suecis cum Cæsareis atque Catholicis concludendum sit? Id quod Saxonici cumprimis, & Brandeburgici suadebant. Sed quia Sueci prævalente tunc hostium potentia victo ex Bavari injuria dolore in tractatione sibi semper similes erant, ut nulla moræ culpa ipsis imputari posset, cum contra Cæsarei & Catholici aliquot menses frustra extraxissent, Deputationem ad Cæsareos decernunt, quam Leuberus Saxonicus, Wesenbecius Brandeburgicus, cum Thumbshirnio & Augusto Carpzovio Altenburgicis, Hehero Vinariensi ac Culmbacensi obibant. Hi graves super mora querimonias movebant, per quam immensis belli malis obnoxia maneret Germania. Simul postulabant, cum Cæsarea declaratio jam adsit, ac primores Catholicorum conventa probent, spesque sit super iis, quæ restant, facile quoque transactum iri, id negotium ocyus iterum suscipiant, & ad finem deducant. Nam haut ferendum sibi videri ob paucos refractarios è Catholicorum numero mala patriæ indies ingravescere. Quæ à Cæsareis probabantur, addito tamen; si Catholici ulteriorem declarationem sententiæ suæ ad Cæsarem transmissæ urgeant, haut patere sibi, qua ratione certum quid, & omnes obstricturum concludi queat. Sed reponebant Evangelici: Satis sibi constare præcipuos Catholicorum non minus, quam Evangelicos pacem cupere: unde reliquos fere minorum gentium parum curandos, nec suffragia variis artibus conquisita ita scrupulose numeranda. Sane tolerari non posse, fœtidos quosdam Abbates, (erant Leuberi Saxonici verba,) queis nulla jactura metuatur, numero suffragiorum cæteris præjudicare velle: Adversus quod & nuperis Comitiis protestatio interposita sit. Id nisi corrigatur, Evangelicis, quibus omnibus eadem mens, vitio datum non iri, si cum Catholicis pacis amantibus transactione inita junctis inde consiliis, & viribus melius quam hactenus rebus suis consultum eant. Belli se malis utique liberari velle; cui bellum placeat, suo id periculo gereret. Ista non sine animorum motu proferebantur, ut facile pateret, exsuperantem ob moræ ludibria dolorem alia consilia suggesturum.

1647.

Sueci negotia Imperii Ordinum arbitrio committunt.

§. 172. Ast Regina Legatis suis circa Imperii negotia necdum composita injunxerat; operam darent, ut exules & gravati in statum, qui ante bellum fuerat, reponerentur, tum ut circa Gravamina Evangelicis satisfieret; inprimis subjectis Cæsareis sacrorum libertas concederetur. Quod si autem postulata pervincere non possint, eorum decisionem Ordinibus relinquerent; qui jam antea jactarint, se Germanicis negotiis componendis sufficere. Unde Sueci Evangelicis denuntiabant; sibi decretum cum Trautmansdorfio transactis firmiter insistere, ac quæ restant quantum detur urgere. Addebant tamen, sicut Regina de iis, quæ firmandis Evangelicorum rebus faciunt, haut facile quid remissura sit; ita nec Evangelicos invitos in bello detinere cupere. Unde se, si quæ cum Cæsareis expediri nequeant, ipsorum judicio commissuros, ac de eorundem sententia in leges, quæ à Cæsareis obtineri possint, pacem concluſuros. Isthæc à Suecis proposita Evangelicis mire arridebant, simul quæ Cæsarei irritandis in Reginam Evangelicis machinabantur, eludebant; quorum potentissimos illi per varias artes sibi adjungere moliebantur. Saxonem Cæsar per Legatos solicitabat, ut Bavari & Colonienſis exemplo abrupta neutralitate arma in Suecos resumeret, haut valde alienum ab hoc consilio, ac odii in Suecos manifestum. Qui & cum Wrangelius è Bohemia recedens commeatum parte ditionis Electoralis transita postulasset, exprobraverat; pacis conclusionem præsente adhuc Trautmansdorfio neglectam, nec sententiam Ordinum Monasterii quinto die Julii exhibitam ab ipsis observatam. Apud Brandeburgicum Blumenthalius à Cæsare missus familiariter agebat. Ei Cæsar, uti Cassellani referebant, supremum in copias imperium per Westphaliam, & Inferiorem Saxoniam detulerat. Et cum antea Cæsarei Legati occupatam tunc temporis à Brandeburgico Hervordiam valde improbarent, ac ut de ea ad Senatum Ordinum referretur, urgerent; in gratiam istius mox efficiebant, ut quæ eo nomine ad Cæsarem decretæ erant literæ, per Moguntinum supprimerentur. Ipse quoque Elector copias augere: jam sex millibus collectis Belgæ aliquot millia addituros se promiserant, si opus foret. Cujus & Legati Bavari factum probasse dicebantur. Uterque Elector Saxo & Brandeburgicus à Rege Daniæ consilium exposcebant, num neutralitas cum Suecis sibi abrumpenda foret; ad quod Cæsar vehementer invitaret? Quorum & hic à Dano scisitabatur, quid ab ipso in casu ejus rupturæ expectandum foret? Luneburgici Duces, aliique literis in socia Regna à Cæsare irritabantur. Danus quoque stimulabatur, ut ereptos Præsulatus filio Friderico armis recuperatum iret.

Cæsarei Evangelicos in Suecos stimulant.

Sueci ista Ordinibus exprobrant.

§. 173. His intellectis Sueci, cum & animadverterent, Saxonicos, Brandeburgicos ac Luneburgicos familiarius solito inter se consilia conferre, necessarium judicabant apud istos super hisce rebus querelam movere. Ast illi haut abnuere,

Cæsa-

23. Oct.

1647. Cæsarem à multis annis de interna, quam vocabant, pace constituenda agitasse; sed Principes suos, comperto quam lubrica ejusmodi pax Evangelicis futura sit, ab hisce consiliis semper se disjunxisse, idemque in posterum facturos; quod spes sit post tanta mala bello exhausta ope Regum per communes hosce tractatus pace, qualem optent, eaque stabili se potituros: & quantascunque conditiones à Catholicis oblatas non posse non Evangelicis suspectas esse. Testabantur insuper Saxonici, inducias se integre servaturos. Brandeburgici oblatum hero suo imperium, aut probatam à se Bavaricam rupturam inficiabantur. Equidem disputatum inter ipsos fuisse, an non tres istæ Domus inter Evangelicos potentissimæ, cum Cæsar, Bavarus ac validiores Catholicorum pacem in leges Osnabrugæ conventas cupiant, renitente imbelli Catholicorum turba, istis operam sociare promovendæ paci debeant. Cæterum à Principibus suis nihil in fraudem Reginæ, communisque Evangelicorum causæ agitari sancte asseverabant.

Ac invidiam satisfactionis militaris mitigant.

§. 174. Quia porro ob enormia militum postulata Succi apud utriusque Religionis Ordines magna invidia flagrabant, Cæsarei istam in usus suos vertere callidi contendebant, ante omnia de Imperii negotiis transigendum, ad extremum de militibus dispiciendum. Succi quoque, etsi junctim ista tractare jussi essent, tamen ne offensam augerent, languentibus tunc ipsorum armis exosum negotium ad commodiora tempora differendum judicabant. Leniendæ tamen invidiæ Ordinibus ostendebant; se conventis cum Trautmansdorfio inhæsuros, quæ supersint denuò ad ipsorum mentem adaptata Cæsareis exhibituros; ea si repudientur, Cæsareorum & Ordinum decisioni omnia commissuros, modo ut hi vicissim æquam satisfactionem militibus annuant. Quæ quidem Ordinibus valde arridebant, quorum & aliqui postulata militum cordi sibi fore testabantur, jam de tribus, quatuor aut quinque millionibus spem facientes.

De satisfactione Hassica.

§. 175. Quia etiam Hassica satisfactio non parum obstiterat, quo minus mense Julio tractatus Monasterii absolverentur, Succi ostentando in pacem studio literis ad Landgraviam datis petebant; ne postulatis nimium intensis pacem difficiliorem redderet. Quas literas Darmstadiensibus Legatis legendas transmittebant, frustra querente Schæfero Cassellano; cui à Succis abunde satisfiebat. Et facile animadvertebatur, Landgraviam Regiorum sententiæ demum adquieturam. Interim &

Transactio in causa Marpurgensi à Darmstadiensi improbatur.

controversia Marpurgensis, parario Joanne Landgravio cum Boineburgio, quem Georgius Landgravius Cassellas eo nomine miserat, composita fuerat, nisi hic, quæ sub spe rati acta erant, firmare abnuisset obtentu à sacris sumto. Etsi enim ab initio Boineburgius acriter contenderet, ut in omnibus locis, queis Cassellani per hanc transactionem potirentur, sacra prout à Darmstadiensi introducta sint manerent: Landgravia tamen in inferiore Cattorum Comitatu, & Smalcaldiæ, velut quæ antea non Marpurgensis, sed Cassellanæ ditionis fuerint, sibi leges præscribi nullo modo ferre volebat. Unde demum ita res temperabatur, ut in Marpurgensi ditione ritus prout Ludovici Senioris tempore fuerant manerent, Cassellanis tamen suorum quoque sacrorum usus concederetur: vicissim inferiori Cattorum Comitatui, & Smalcaldiæ sacra Lutherana relinquerentur, ac nullius conscientiæ vis inferretur. Enimvero Georgius Landgravius, Boineburgium mandata excessisse arguens, transactionem firmare adspernabatur, quod Superioris Hassiæ Theologi censuissent, Cassellanorum postulata salva conscientia admitti non posse. Qui & Giessa literis ad Legatos Succicos datis postulabant, ut oppidum, arx, Academia & præfectura Marpurgensis penes Landgravium Georgium maneret, tum invariata Augustana Confessio, exclusis quibusvis diversis placitis non Marpurgi solum, & toto Superiore Hassiæ principatu, sed & Smalcaldiæ, ac in Comitatu Inferiore Cattorum retineretur, haut admissis doctoribus & sacerdotibus, qui eidem non serio addicti sint. Cassellana cum Darmstadiensis pactum abnueret, & ipsa teneri illo nolebat, ac causam ad communes tractatus reiiciebat. Suspicio erat, Theologorum zelum à Darmstadiensi obtentui sumtum; revera ipsum versa partium fortuna lautiores sibi conditiones aucupatum. Quâ de re cum Badenhausius Cassellanæ in Suecia Residens apud Reginam quereretur, hæc Legatis suis injungebat, ut conditionibus, quæ quondam cum Gallicis convenerant, plane inhærerent. 1647. 30. Oct.

Bavarus Cæsarem ad pacem impellit.

§. 176. Cæterum cum Cæsar incerta adhuc inter Gallos Hispanosque pace, in horum gratiam Germanicam pacem extracturus crederetur; Bavarus contra acriter instabat, ut tractatio instauraretur; velut qui desideriis suis, quæ hoc bello capraverat potitus, ista per pacem in tuto collocare ardebat. Qui & in hujus duntaxat anni expeditionem suarum copiarum conjunctionem annuerat, ante cujus finem pacem concludi volebat. Demonstrabat iste Cæsari, socia Regna suis cum ipso armis conjunctis graviter commota, nec æquo animo per tractatus pacis parta jam commoda ancipiti denuo aleæ subjicere velle; unde vero simile videri, istorum Legatis pacem cordi esse, antequam adversæ partis successibus leges pacis reddantur duriores. Protestantes quoque antehac florentibus Suecorum armis circa Gravamina contumaces, jam anxia pacis cupidine tractabiliores. Igitur postulabat cœptos antea inter Catholicos & Protestantes congressus super Gravaminibus ocyus resumi, ac idonea in eam rem mandata ad Legatos Cæsareos mitti. Tum ut horum unus cum præcipuis Catholicorum in pacem pronis Monasterio Osnabrugam se conferat, qui renovatos tractatus æqua ratione temperatos, ad finem perducat. Quod si quidam Catholicorum æquas pacis leges adspernentur, ac tractationi se ingerere conentur, ut cœptæ contradictioni insistant, Cæsari exclusis hisce pro autoritate cum Regiis & Protestantibus pacem, qualis haberi possit, concludendam, ac per Imperium publicandam, libertate singulis Ordinibus relicta, pacem eam acceptare, an proprio sumtu ac periculo bellum continuare velint. Addebatur, si pax quocunque modo in alteram æstatem extrahatur, se bello continuando non sufficere; eoque casu dispecturum, qua ratione se suosque in tutum subducat. Peculiariter autem monebat, utriusque Regni satisfactionem, & quæ inde pendeant, ad liquidum deducendam, ne per eam tractatibus remora injiciatur, ac ne momentum quidem temporis heic amittendum. Scribebat quoque Bavaricus Legatus Ernestus ad Oxenstiernam; uti Princeps suus antea circa Sueciæ satisfactionem expediendam sategerit; ita & nunc apud Cæsarem instare ut illa salva permaneat, quicunque armorum eventus sit futurus, modo Regina, ejusque 8. Nov.

Le-

1647. Legati vicissim ipsius commodis faveant. His motus Cæsar expressa mandata Commissariis suis Monasterium mittit, omnem operam navarent, ut à Saxonicis propositi congressus inter utriusque religionis Ordines Osnabrugæ instituerentur; cui fini Volmarus Osnabrugam se conferre debeat compositioni Ordinum invigilaturus.

Volmarus Osnabrugam ire jubetur.

§. 177. Interea Monasterii circa adornandam pacem Gallicam summo studio laboratum fuerat; quam ob causam etiam Volmari iter Osnabrugam aliquot per dies dilatum. Nam Galli cum sibi persuasissent, Suecos ipsius Osnabrugam adventu cum Cæsareis concluturos, istum Monasterio amittere nolebant, nisi rebus suis expeditis, quod in Nassovio Comite par negotiorum tractandorum dexteritas non esset. Ac circa articulum de Assecuratione Galli demum huc descendebant, ut quæstio, num Cæsari velut Archiduci Austriæ Hispanis, si pax cum hisce non simul concluderetur, auxilium ferre licitum sit futurum, certis Imperii Ordinibus, de quibus conveniendum sit, decidenda committeretur. Tum & caput de satisfactione plane absolvebatur, ademta facultate addendi, demendi ac mutandi. Id caput sequenti die à Secretario legationis Gallicæ Josepho Bulengero subscriptum eâ forma, uti post Instrumento pacis idem insertum. Ubi observandum circa Vasallos trium præsulatuum Gallicam formulam seu *projectum*, uti vocant, ita habuisse: *Primo quod supremum dominium, Jura superioritatis aliaque omnia in Episcopatus Metensem, Tullensem, & Virodunensem, urbesque cognomines, horumque Episcopatuum districtus & diœceses cum omnibus Ducum, Principum, Comitum, Baronum Nobiliumque feudis, jure item clientelari, cæterisque rebus, quæ intra dictos fines ad Romanum Imperium hactenus spectabant, & nominatim Moyenvicum ad Coronam Galliæ eodem modo spectare, eique incorporari debeant in perpetuum & irrevocabiliter, citra ullam vel juris vel rei cujuscunque exceptionem; Reservato tamen jure metropolitano ad Archiepiscopum Trevirensem spectante.* Sed quia feudatarii isti Galliæ subjici nolebant, quod nunc singuli essent immediati Status Imperii, in Gallia autem singuli status esse non possent, eoque ad conditionem subditorum redigendi forent, igitur de feudatariis istis expungebantur. Præsertim cum super istis feudis tam Cæsarei quam Galli ad protocolla, & testimonia Mediatorum provocarent; quæ utraque pro Cæsareis stare inveniebantur, nunquam hisce animum fuisse vasallos istos Gallica satisfactione comprehendere. Et ipsi Galli Suecis in antecessum significaverant, si postulata pervincere non possent, se ad extremum simpliciter inhæsuros illis, quæ jam ante annum convenerant.

Priùs tamen Gallorum satisfactionem expedit.

31. Oct.

1. Nov.

§. 178. Veniebat tandem Osnabrugam Volmarus, qui tamen, quod peculiari ad hanc tractationem facultate instructus non esset, Suecis scrupulum injiciebat. Equidem ostendebant Cæsarei, superiore anno eundem Osnabrugæ fuisse, ac neminem tunc de plenipotentia mentionem injecisse: pari modo ipsum nunc venire, nec eadem opus habere. Reponebant Succi; Volmarum tunc à Trautmansdorfio ægrotante ablegatum huc veniisse, ipsius sententiam super Suecica satisfactione, & Gravaminibus Cæsareis hoic Legatis expositurum. Unde neque de suo adventu velut Legatum sibi denuntiasse, nec se ipsum seorsim salutasse; sed cum Lambergii Secretarius de ejusdem adventu significaret, se Cæsareos Legatos junctim in Lambergii ædibus invisisse. Mox adpellente Trautmansdorfio Volmarum velut ipsius subdelegatum tractatibus interfuisse. Nunc ipsum tanquam Legatum venire proprio nomine: eoque peculiari procuratorio autoritatem sibi adstruere debere. Quanquam autem Cæsarei reponerent, eundem & nunc velut personam accessoriam adesse, directoris vicem obiturum: Suecis tamen incongruum videbatur, in tanti rebus momenti directorem agere, & personam accessoriam vocari. De cujus autoritate tanto magis inquirendum erat, quod si vel maxime is principalem tractatum non subscribat, multi tamen actus intermedii occurrant, quos ipse simul cum reliquis Cæsareis Legatis expedire, ac per eos viam ad universi negotii conclusionem sternere debeat; quæ autem facile eludi possint obtentui sumto facultatis defectu. Igitur Lambergius id temperamentum proponebat, ut citra moram ad tractationem descenderetur; interim se ad Cæsarem scripturos, ac certum intra tempus Volmari procuratorium repræsentaturos. Quod temperamentum & Succi, etsi jussi essent cum Volmaro nisi præmissa debita legitimatione tractatus haut suscipere, ne mora negotio adferretur admittere.

Volmarus Osnabrugam sine plenipotentia venit.

5. Nov.

1647.

9. Nov.

§. 179. Inde evocatos ad se Evangelicos Cæsarei monent, ne petita nimis intendant, inprimis circa capita nondum expedita; tum ut ipsi cum Catholicis congredi velint. Hunc enim tractandi modum quosdam pacis cupidos promptissimum censere, ac Cæsarem Catholicis eundem proposuisse, cui placeat, Ordines utriusque religionis negotia sua inter se disceptare; cui tractationi promovendæ ipsi mediatorum in vicem omnem diligentiam adhibituri sint. Sed cum hac ratione Suecis tractatione excludi viderentur, Evangelici habita deliberatione receptum antehac agendi modum utilissimum censebant; ut Cæsarei & Succi delatam initio à Catholicis & Evangelicis negotiationem, & ab ipsis cœptam, reassumerent. Unde Cæsareos rogabant, eandem operam in se suscipiant, Catholicosque Monasterii, ut non per Deputatos, sed universi adesse velint, permoveant; interim si forte istorum adventus differatur, nihilo secius agendi initium faciant. Circa res tractandas placebat, ut quæ jam tanto labore expeditæ sint, immotæ persistant, controversiisque adhuc decidendis opera detur; circa quas utraq; pars parcendo tempori citra reservationem ullorum graduum extremam sententiam statim expromeret. Quod si præter spem Cæsareis & Suecis super quibusdam negotiis convenire non possit, se una cum Catholicis super illis expediendis amice consilia collaturos, ac quod repererint temperamentum Cæsareis & Suecis exposituros. Id quod Cæsarei, ac inprimis ut quæ super gravaminibus transacta jam essent, immota manerent, diserte sibi tunc placere ostendebant, nec priorem agendi modum retineri adspernabantur. Id cum Evangelici Suecis significarent, postulantes, ut tractatus more prius instituto promovere velint, Succi citra moram apud Cæsareos proponebant, ut instauratis tractatibus, qui per aliquot menses nulla sua culpa interquieverint, semel conventa rata maneant, novæ disceptationi aut retractationi haut obnoxia: tum ut circa ea quæ restent, Cæsarei sententiam suam penitius exponant, quod nunc ordo proponendi ipsos tangat. Se vicissim ita acturos, ut Reginæ suæ proclivem in pacem animum, & quantopere finem negotio imponere cupiat, ipsis facile sint adprobaturi. Cæsarei moræ culpam in Catholicos rejiciebant, quorum

Cæsarei absque Suecis tractare volunt 9. Nov.

Id quod Evangelicis displicet.

Suecorum ad Cæsareos propositio. 11. Nov.

1647. rum nonnulli circa transacta scrupulum moverint. Eos nondum advenisse, unde nec circa proposita à Suecis mentem suam plane declarare posse. Prævidere se quidem universos ad acceptanda conventa compelli haut posse: sperare tamen præcipuos & plures consensuros: id quod ad conclusionem ipsis suffecturum sit.

Mogunt. Electio. 9. Nov.

§. 180. Adventum Catholicorum Osnabrugam remorata erat mors Electoris Moguntini, cui inter Ordines directoris munus incumbit. In ejus locum suffectus est Joannes Philippus Schœnbornius, Herbipolensis Episcopus, Evangelicis æque ac Catholicis dilectus atque æstimatus, qui neque Cæsari neque Bavaro obnoxius, sed patriæ amantissimus habebatur; unde isto directore Ordines non solum, sed & ipsi Galli magnopere lætabantur. Cæsarei hinc Suecis offerebant, se Instrumentum Pacis à capite usque ad Calcem expensuros, ac conventa à controversis discreturos: interim Catholicos Monasterio adfuturos, quibuscum ipsi, uti Sueci cum Evangelicis, consilia collaturi sint. Eum agendi modum Sueci quidem improbare non poterant, nisi quod præviderent, hac ratione militum satisfactionem postremo loco occursuram, quam tamen simul cum aliis expedire jussi erant. Unde satius judicabant, Cæsareos integrum instrumentum componere, & quidem ut initio jam transacta, inde controversia quantum possint consignarentur. Ita totum opus uno intuitu conspiciendum dabatur, simul ipsi, quid satisfaciendo militi offerendum sit, intellecturi erant. Id quod Cæsareis haut displicebat. Inter quæ & Catholicorum præcipui, Bavarici, Wurtzburgenses, Bambergenses adpulerant; quos mox Colonienses, ac Trevirenses secuturi erant eo magis in pacem proni, quo plura quæ amitterent, habebant, cum cæteris tenues res nullo jacturæ metu pertinaciam accenderent, eminente cumprimis fervore Osnabrugensis Prælulis, Adami Adami, & Leuxelringii, qui nomine quinquaginta Ordinum suffragium terebant.

De modo agendi colloquium. 15. Nov.

Prima difficultas super rebus jam transactis.

§. 181. Cæterum prima collisio circa res jam transactas fore prævidebatur, quod Sueci decrevissent semel conventis utique stare. Id quod & Gallis probabatur, qui semel placita pro sacrosanctis habenda judicabant. Inter Evangelicos Saxonicus Electoralis spem faciebat, se quoque conventis inhæsurum. Etsi Brandenburgici secreto monerent, in ipsius verbis parum fiduciæ collocandum. Qui & super controversis adhuc capitibus judicabat, eorum quædam per Commissiones expedienda, reliquis ad Comitia rejectis. Altenburgicus & Vinariensis per misericordiam Dei, & vulnera Christi Catholicos obsecrabant, ut pacem admittere velint; immemores pacem facilius intentato gladio, quam mendicando extundi: cum hos ista mollities animi non parum in Evangelicos obfirmaret. Langenbeckio displicebat, Luneburgicos traduci velut ad extrema vergentes; unde se haut tanto cum fervore uti hactenus locuturum aperte dicebat. Cui regerebatur; haut insolitum esse, bene agere, & male audire; nec malevolorum criminationes, sed Deum, conscientiam & causæ bonitatem respiciendam. Maximam præ omnibus constantiam ostendebat Lampadius, confirmans, à semel placitis nunquam se discessurum; alias fidem publicam, & per triennium exhaustos labores inanes fore, spe quoque inposterum quid obtinendi sublata,

Evangelici Cæsareos

§. 182. Porro cum Cæsarei etiam post Volmari adventum moras nectere pergerent, universi Evangelici ipsos adeuntes magnopere instant, ut negotium suscipiant, addito, si quis Catholicorum tractatus impedire velit, suo id periculo facturum; Principes suos utique bello finem imponi velle. Cum Cæsarei excusarent, à Colonienses neminem adhuc adesse, sed propediem Buschmannum, quem Franciscus Wilhelmus Episcopus ad Brandeburgicum miserit, expectari: Evangelicis incongruum videbatur, ob istius Præsulis privatum negotium publica negligenda; cum præsertim isti pacem magis remorari, quam promovere cordi sit, subversis jam conventis. Nec aculeatis verbis abstinebatur, Thumbshirnio fremente, velut pueris pupas ostentari, mox tolli. Osnabrugensem privato affectu agitari, ob quem toti Imperio male non debeat esse. Principes suos in gratiam eorum perire, qui quod amittant nil habeant. Suecos tractandi cupidos per semestre jam eludi. Cui & alii adstipulabantur; ac adjiciebat Lampadius: gereret Franciscus Wilhelmus bellum suo periculo, si velit. Bavarum ad Principes suos scripsisse; Si qui ex Catholicis concludere nollent, id omitterent. Se una cum cæteris haut eo minus pacem absoluturos.

1647. ad tractandum impellunt. 22. Nov.

Cæsarei Evangelicis mutationem conventorum suadent. 27. Nov.

§. 183. Ast Cæsarei, ut Evangelicos paulatim ad immutanda ea, quæ cum Trautmansdorfio convenerant, permoverent, hisce, cum Catholici libellum suum nondum edidissent, ad se evocatis proposuere: Nota sibi, quæ inter Trautmansdorfium, & Suecos transacta sint. Fateri tamen, illa non ita formata, ut ad diuturnitatem valeant. Equidem Catholicos sibi negotium id commisisse ea tamen lege, ut ipsis ratihabitio reservaretur. Unde secutum, ut isti varia monerent; quos inauditos Cæsar repellere haut possit. Hanc ipsam ob causam Pacem Pragensem stabilem non fuisse, quod multi adversus eandem multa objectarent. Eandem ob rationem tam multas controversias ex Augustana pace, & ex his bellum hocce ortum. Si Evangelici nunc omnia ad vivum resecatum eant, iterum parem fructum metuendum. Duraturam pacem cupientibus consensu eorum opus esse, quorum interest. Simul præcipua capita recensebant, de quibus Catholici querantur, petentes, ut quid circa ista admittere possint, significent.

28. Nov.

Ast Evangelici consultatione habita declarant; Inter Trautmansdorfium, & Suecos conventa retractari, aut novæ disceptationi subjici non posse. Consensum Catholicorum, utut ab initio forte ex parte abfuerit, post plene accessisse, dum post expromtas contradictiones, tandem assensere, ut dictus Comes in momento discessus in conditiones jam conventas concluderet, modo super paucis, quæ restabant, transigi posset. In eandem quoque sententiam jussa Cæsaris ad ipsos extare. Si ipsi à conventis discedere audeant, Suecos circa alia idem facturos. Quin Cæsareos hoc modo procuratorium suum in dubium revocaturos: ac Suecos fortasse tractare amplius cum ipsis abnuituros. Ita trium annorum operam gratis perituram.

Hispanici Legati Osnabrugæ acta. 13. Nov.

§. 184. Inter hæc Osnabrugam adpellebat Antonius Brunus Hispanicus Legatus, insolitus plane hospes. Is in universum quidem apud Suecos testabatur; optare Regem Catholicum, ut pax inter ipsum & Gallos pariter cum Germanica concludatur; cui promovendæ ut Sueci operam navare velint, petebat; optans simul, per communem pacem Regi suo occasionem præberi arctioris amicitiæ cum Regina jungendæ. Sed præcipuum ipsi negotium erat familiaria Gallo-

rum

1647. rum cum Bavaricis & Catholicis commercia Suecis suspecta reddere. Hispani quippe exempla relationum, quas Gallici Legati ab octo retro mensibus in aulam miserant, ac receptorum inde mandatorum corrupto scriba nacti fuerant, quæ peculiari volumine composita Brunus Joanni Oxenstiernæ separato congressu offerebat. Ex quibus adparebat Gallorum cum Catholicis ac Bavaro cumprimis, quem tantum non fœderati instar coluerant, collusio, & quam periculosa consilia adversus Evangelicos in Germania, ipsamque Sueciam agitassent. Et quia Joannes Oxenstierna apud tractatus, & pater ipsius Axelius Regni Cancellarius apud Reginam, Gallorum male temperatis destinatis semper se objecerant, capitale odium ipsos in hos concepisse; Gallicosque ministros nulli operæ pepercisse, ut Reginam in seniorem, totamque Oxenstierniam Domum irritarent; quo fine & San-Romanus bis in Sueciam, etsi alio sub prætextu, missus fuerat. Clandestinas istas artes ab ea, quæ publice ostendebatur, facie tantopere abhorrentes Oxenstierna ægerrime ferebat, ac parum aberat, quin asperas in rixas adversus Gallos erumperet. Victo tamen dolore volumen istud ad Reginam mittere satius visum. Quanquam ista non ita secreto agebantur, quin Evangelicis innotescerent; ex quibus eum fructum hausere Succi, quod isti longe arctius ipsis se adjungerent, & quæ receptu Wrangelii è Bohemia in ipsorum ditiones, inprimis Luneburgicam, molestiæ derivatæ erant, eo patientius tolerarent. Et ferebatur Lampadius dixisse triginta amplius equos è suo prædio à Succis abreptos; sed se totidem insuper libenter præbiturum, modo equitatus Succicus ita instruatur, ut denuo in Cæsareos etiam absque Gallorum opera movere queat. Regina tamen, Gallis tunc plane addicta, istis parum commovebatur, ac quæ communicabantur suo pretio relinquebat; ac ferebat persuasum sibi pleraque magis in speciem conficta, quam quod solidi quid subesset. Servientus, cum Oxenstierna initio unam & alteram speciminis gratia ostendisset, illas plane fictas arguebat; & plus fidei adhibendum asseverationi amicorum, quam fraudulentæ machinationi hostium. Post tamen, cum plane commentitias verosimile non esset, (prout & post Chisius Hugoni Lionnæo Romæ fatebatur, sibi ea de re constitisse;) Galli eas literas à Bruno interpolatas ferebant, dextre hinc inde insertis, quæ de Gallorum invidia in Succos, & odio in Oxenstiernam Domum testabantur. Sane manifestum erat, eo fine istas exhibitas, ut dissentione inter socios, Legatosque ipsos excitata Reginæ consilia turbarentur. Ac licet veri quid subsit, animum tamen communicantis respiciendum, nec intempestiva offensa efficiendum, ut iste scopo suo potiatur, nec spem diffidii eidem præbendam. Unde Regina Oxenstiernam monebat; silentio ista premeret, ac ne ea res apud eos, quorum societate utendum erat, diffidentiæ quid excitaret, Hispanorum conversatione deinceps plane abstineret, præsertim cum certum sit, nil sinceri affectus istos in Sueciam gerere. Ipsa quoque, ut nil sinistræ suspicionis in animo sibi hærere testaretur, simul ostentandæ fiduciæ, id volumen paulo post insigni generositatis specimine Gallico Residenti Petro Chanuto tradidit. Cancellarius cum judicaret, eam rem ulcisci se non posse, ut non displiceat Reginæ, & Sueciam Galliæ collidat, de illis literis non aliter quam re supposititia locutus est. Ac mirati sunt postea Galli magnitudinem animi in isto viro, quod tam atrocem offensam reipublicæ condonasset, & contra emolumentum suæ patriæ nihil Gallis infestum, ut hosce ulciscceretur, tentasset aut suasisset. Sed nec cum Chanuto expostulandum censebat Regina; qui si prave quid scripserit, soli Regi suo ad reddendas rationes teneatur. 1647.

De satisfactione militum Reginæ sententia.

§. 185. Quæ militum satisfactioni summa nuper à Legatis Suecicis proposita erat, etsi in se Reginæ haut enormis, nec illorum meritis, laboribusque superior videbatur, præsertim cum Bavarus Cæsari unam expeditionem tredecim millionibus imputasset, tamen quod metus esset, ne Ordines longo bello exhausti, si postulato pertinaciter inhæreret, per desperationem infesta Sueciæ fœdera agitarent, satius ducebat istam moderari. Eoque Legatis suis injungebat, gradatim de eadem ad quinque usque milliones, non tamen ultra remittere. Ea summa cum postulato militum Egræ facto multo minor esset, Oxenstierna ad Wrangelium tunc Mindæ agentem profectus est, de hac re cum ipso & primariis ducibus collocuturus. Quibus ea summa pro numero ducum militumque nimis exigua videbatur, eoque apud Wrangelium instabant, ut desideria ac necessitates militum Reginæ de meliore nota commendaret.

Cæsarei declarationem suam in Instrumentum Pacis edunt. 4. Dec. 7. Dec.

§. 186. Dum Oxenstierna Mindæ hæret, Catholici Osnabrugam pleno numero accesserant; qui Cæsareis monita sua, quomodo & quibus locis Instrumentum pacis correctum cupiant, exhibebant. Inde Cæsarei suam declarationem in quinque priores articulos ad Succos adferebant; de reliquis excusabant, sibi cum Catholicis haut ita propere convenire potuisse. Interim super quinque illis articulis Succi secum colloquerentur; reliquos citra moram secuturos. Enimvero abnuebant Succi in ullos tractatus descendere, antequam totum complexum articulorum Pacis perspexissent; eoque ut reliquos maturarent, valde instabant. Id quod ea de causa factum, quod caput de militum satisfactione pariter cum cæteris expedire jussi forent. Unde cum Cæsareorum Declarationem ad reliquos articulos præter illum de assecuratione & executione accepissent, testabantur, circa reliquos nihil se acturos, nisi & super militum postulato mentem suam isti declarassent. Quod demum ab iisdem in hunc sensum fiebat: Quoniam pax ad liquidum deducta jam sit, ac nil reitet, nisi ut super distributione hospitiorum, quousque militi satisfactum sit, conveniatur; scopo autem pacis haut congruat, eam ob causam diutius in armis manere; placere statim post conclusionem & subscriptam pacem super distributione ac stipendiorum persolutione tam Cæsarei quam Succici exercitus amice agi; citra præjudicium tamen, & retractationem Pacis, cujus executionem ista super militum hospitiis, & stipendiis futura conventio nullo modo irritam reddere aut differre queat, aut debeat. Ita postulato huic Cæsarei satisfeciisse videri volebant; eademque die Evangelicis hanc declarationem exhibebant, quo culpam moræ jam à se in Succos devolverent. Evangelici hinc consultatione habita è Catholicorum scriptis facile colligebant, hisce pacem parum cordi esse; velut qui instrumentum Pacis ita interpolarant, ut pleraque antehac bona fide transacta iterum subverterentur. Ipsi contra, etsi nonnullis sat trepidis, majore suffragiorum parte concludebant, à conventis cum Trautmans-

18. Dec.

16. Dec.

Evangelicorum de hac sententia. 17. Dec.

1647. 18. Dec. dorfio haut discedendum; idemque ut Sueci facerent, per Deputatos rogabant; quod spes esset, Catholicos, si ipsi immoti persistant, monitis suis haut ita pervicaciter inhæsuros. Simul petebant, ut Succi tentarent, quousque nondum transacta componi possent, seque de omnibus actis certiores redderent. Utrumque Sueci annuebant, ac simul demonstrabant, tam multa passim interpolata, ut nova prope tractatione opus videatur.

Suecorum reservata circa futuram tractationem. 19. Dec.

§. 187. Sequenti mox die Cæsarei à Suecis postulabant, ut citra moram capita pacis cum ipsis discuterent. Sed hi quod Cæsareorum declaratio prolixior esset, unum atque alterum diem ad deliberandum sibi concedi haut iniquum ducebant, cum Cæsareorum declaratio in septimum mensem expectanda fuerit. Ita antecessum tamen stipulabantur, ut semel placita non amplius displicerent; utque super militum satisfactione junctim cum aliis articulis ageretur; quæ expedita communem Germaniæ quietem multum promotura sit; quod Sueci, statim atque de ea convenerit, ad Wrangelium scripturi sint, quo is mature de ratione militem absque motu exautorandi dispicere queat. Enimvero reponebant Cæsarei: Catholicorum correctiones non plane rejiciendas, cum & Evangelici varia postulata addiderint ad conditionem suam meliorem reddendam. Tum omnibus pacis formulis adjectam reperiri clausulam, ut addere, demere, mutare integrum sit usque ad conclusionem tractatus: Porro pauca esse alicujus momenti, quæ Catholici correcta cupiant, queis expediendis, si singula excutiantur, facilis via sit invenienda. Probata à se nonnulla, quod præterita hieme & vere unius tantum partis rationes audiverint. Nunc cum & altera pars sua monita expromat, defugere se non posse, quin istis componendis viam dispiciant. Sueci contra facile agnoscebant, Catholicorum monita non omnia magni esse ponderis, de quibus non valde laborandum sit. Quin ostendebant, fere *clausulis salvatoriis* constare, quæ superfluæ videantur, quod tertio articulo cuique jus suum reservetur. Nil nunc amplius quæri, quam momentaneam possessionem, salvis petitorio & ordinario possessorio, ac ut ad possessionem bonorum & jurium suorum iterum perveniant, qui per bellum iis dimoti sint. Si præsenti possessori, qui per leges pacis priori cedere debeat, actio competat, eam facta pace salvam ipsi fore. De cætero Evangelicorum non paucos, quorum interest, domum abiisse, quod desideriis suis fere potiti sint, ac credant cum Cæsareis mature expensa, & concluſa immota fore. Illos nunc ad ordiendos velut novos tractatus huc denuo evocare absurdum esse. Et cur Catholici non tunc, cum istæ res disceptarentur, monita sua expromserint? Quæ ignotæ illis nec fuerint, nec esse potuerint. Quanquam, si quæ jure prætendere queant, per dictam clausulam ipsis salva sint. Circa militum postulata Cæsarei ostendebant, haut eam sibi mentem esse, ut illa ab hoc tractatu in alium rejiciantur; modo ne nunc rebus adhuc crudis ea materia disceptetur multis cum difficultatibus conjuncta. Universos Ordines tam Evangelicos quam Catholicos á Suecis heic dissentire, qui pertendant, isthoc tempore ejusmodi satisfactionem se annuere nec posse, nec velle. Ignominiosum id Germaniæ; ac si quæ promittantur, per miserias temporum præstari non posse. Circa illam antequam mentem suam exponant, de pace prius certos esse cupere: quam immotam velint, etsi de illa nondum convenerit.

Circa quæ Cæsarei tergiversantur.

§. 188. Sueci cum quo ista spectarent, facile intelligerent, ac tranſactis cæteris militem vel citra præmia repellendum, vel cuique bellantium, ut suis mercenariis satisfaciat, relinquendum; ægre ad tractationem istam accedebant. Ac satis perspiciebant, antequam exercitus Suecicus bellum in terras hostium revolveret, hanc rem fervide agi non posse; quam tamen ut cum reliquis expedirent, Regina serio injunxerat. Sed acriter urgebant Evangelici, invitantibus quoque Cæsareis, ut Sueci tractationem subterfugere non possent. Unde sex congressibus totum Pacis Instrumentum excussum, modico cum fructu, ac ut fere longius à pace discederetur. Exordio Cæsarei titulum *semper Augusti* inseri cupiebant, adstipulantibus Ordinibus. Id quod Suecos parum tangebat, nisi quod ostenderent, prioribus formulis id verbi omissum. Ne tamen tempus ea lite tereretur, pollicebantur, se aliorum Regiorum Legatorum exemplum secuturos. Circa primum articulum nihil movebatur. In secundo Cæsarei poluerant, *ab initio horum motuum*; Sueci malebant, *à primo horum motuum initio*: mox tamen omisere. Cæsarei verbis *tam ante bellum, quam in bello* subjunxerant, *sive ab hostibus in hostes, sive ab amicis ad amicos*, mox ut ea inducerentur passi sunt. In tertio articulo Sueci fœderum cum utroque Regno hoc modo mentionem fecerant, *occasione Bohemiæ, Germaniaque motuum, vel fœderum cum Suecia, Galliave.* Id quod initio Cæsarei admittebant; sed vicissim suis sociis in posterum caveri volebant; puta ne Palatinus pace facta Hispanos super damno dato compellare possit. Unde inseri volebant, *aliorumque hinc inde contractorum.* Mox tamen & hoc omisso, volebant vocabula, *cum Suecia, Gallia, aliorumque* plane dispungi, ac sententiam ita formari, *fœderum hinc inde contractorum*, quo utriusque partis sociis pariter caveretur. Quod & Suecis æquum videbatur, ut damna utrinque data aut accepta æterna oblivione sepelirentur. Cæsarei quoque communem clausulam salvatoriam, qua cuique post factam restitutionem suum jus reservabatur, clarioribus, & pluribus verbis expresserant; quod Sueci cum Evangelicis communicandum censebant. In articuli quarti principio Cæsarei transitionem, *ut autem specialius constet*, ferre nolebant, velut superfluam. Qua de re contendere cum Suecis haut operæ pretium videretur, permisere, ut Volmarus ista verba formaret, prout nunc Instrumento Pacis insetta sunt.

1647. Instrumentum Pacis excutitur.

Restitutio Electoris Palatini.

§. 189. Circa restitutionem Electoris Palatini Neoburgicus postulabat, sibi & aliis innocentibus è Palatina familia jus suum reservandum esse; contra clausulam de feudis Juliacensibus vel omittendam, vel mutandam. Quem Cæsarei repellebant obtendentes, quia Bavarus nolit, se nihil heic posse. Ast Sueci reponebant; non considerandum, quid Bavarus velit, sed quid justum & æquum sit. Ita prior clausula certo modo, altera ad petitum Neoburgici mutata Instrumento Pacis inserta est. Ludovicus Philippus Friderici Palatini frater, antequam annum decimum octavum attingeret, ditione sua exutus fuerat. Eum non solum Ferdinandus II. conventu Ratisponensi Anno vicesimo tertio innocentem declaraverat; sed & complures Reges, Ordinesque, ac inprimis Collegium Electorale Mulhusiæ Anno vicesimo septimo pro eo intercesserant. Ita ejus restitutio nihil difficultatis habebat. Palatino Bipontino Moguntinus quartam partem vectigalis Viltzbacen-

Palatini Simmerenſis.

Bipontini.

1647. censis velut à Cæsare sibi donatam interceperat. Trevirensis quoque tanquam Spirensis Episcopus Hornbacum Cœnobium ex edicto Anni vicesimi noni vi armisque invaserat, haut obstante protestatione & appellatione. Quanquam autem Palatinus Joannes possessionem ejus Cœnobii adversus Spirensem tueretur, hic tamen Anno quadragesimo secundo apud Cæsarem obtinuerat, ut Moguntino injungeretur, Joannis filium Fridericum ejus Cœnobii possessione ejicere, immissis Spirensibus. Hæc ergo ut restituerentur, Cæsarei facile annuebant. Tantum Evangelici monebant; Bipontinum possessione vectigalis excidisse, Cœnobii non item. Cum igitur vocabulum *accipiat*, à Cæsareis adhibitum cœnobio non quadraret, postulabant addi, & *respective retineat*, quod & factum. Leopoldus Ludovicus Palatinus Lauterec-

Lauterecensis. censis, ejusque majores, velut Comites Veldentiæ publicum Religionis exercitium nemine contradicente ibi obtinuerant; donec Anno vicesimo octavo Trevirensis obtentu mandati Cæsarei, & juris gladii templa ejus Comitatus vi occupaverat. Sed cum Trevirensis intelligeret, cum jure gladii jus reformandi haut esse conjunctum, nuper ad eludendos tractatus priorem titulum in jus territoriale mutaverat, ac præter sacra etiam tributa invadere, statumq; Politicum turbare armata manu instituerat. Circa hujus ac Bipontini restitutionem Catholici clausulam salvatoriam annectere parabant, qua Moguntino, Trevirensi & Spirensi sua jura reservarentur. Id quod Sueci ferre nolebant, præsertim cum ab illis Principibus missi, quod conventis standum esse crederent, jam domum abiissent. Unde Cæsarei cum communem clausulam salvatoriam ad Articulum tertium refinxissent, has & similes clausulas salvatorias expuncturos se recipiebant.

Sultzbacensis. §. 190. Circa Sultzbacensem Palatinum Sueci primo inter Gravamina hæc postulaverant, quæ post in caput de Amnestia referebantur: *Palatinus Solisbacensis una cum ditionibus & subditis suis hereditariis, in Ecclesiasticis & Politicis restituatur in eum statum, in quo ante destitutionem Dn. Parens ejusdem integerrime stetit, attentatis ab eo tempore sublatis & cessantibus. Retineat tamen Patruus ejus Palatinus Neoburgicus de cetero jura sua in ditionibus istis præcipua, quatenus ea ipsi competunt, sed usus eorum terminos, pactis & institutis prædecessorum & fundatoris circumscriptos, non excedat. Solisbacensi autem actiones, excessum vel alio quovis nomine in eundem competentes, integræ maneant, & amicabili tractatu componantur.* Ista pleraque Cæsarei probarant, nisi quod pro vocabulo *integerrime stetit*, reponerent, *fuit*; & ultimam clausulam, *sed usus eorum* usque ad finem dispungerent. Mox eadem plane inducebant. Catholicos in suis correctionibus Sultzbacensi usum sacrorum intra arcem duntaxat ipsi, aulicis, consiliariis, & ministris, concedere; nec Neoburgicum plus indulgere velle. In ea domo Majoratum receptum, ex quo jus territorii penes Neoburgicum sit, cui imperium in ditionem & subditos conjungatur. Sultzbacensem immediate à Cæsare dependere duntaxat circa personalia, puta, ut in Comitiis locum & suffragium habeat, ac consiliariis & aulicis suis imperet. Sed circa subditos ac portionem ditionis ob jurisdictionem territorialem Majorem familiæ superiorem agnoscendum, cui & jus circa sacra competat. Enimvero Sueci jura Neoburgici, ac exceptiones Sultzbacensis suo loco relinquebant, ac id duntaxat urgebant, ut hic in statum Anni vicesimi quarti reponeretur. Si jus ipsius tunc controversum fuerit, tale mansurum; ac Neoburgico actionem suam salvam fore, modo communis Amnestia, & inde promanans restitutio effectum sortiatur. Haut sufficere dixisse, Neoburgicum nolle; si causa æqua sit, eam utique admittendam. Sed Cæsarei longius progredi nolebant, ac caput istud seponi suadebant. Unde Sueci, cum res haut exigui momenti esset, quæ semel concluſa nunc retractetur, cum iis quorum interest, & aliis Evangelicis communicaturos se declarabant. 1647.

Marchionum Culmbacensium. §. 191. Marchiones Culmbacenses & Onolzbacenses apud Suecos institerant, ut sibi tertia, & decima sexta pars oppidi, arcis, & præfecturæ Kitzinganæ cum aliis præcipuis in ea juribus, totumque ibi Cœnobium, arx præterea Wiltzburgum, & jura presbyterialia in Comitatum Schvvartzenbergicum, & dynastiam Hohen-Landsbergam restituerentur; cui prætensionem septuagies mille florenorum in Austriæ Inferioris Ordines addiderant. Ex hisce postremum velut huc plane non spectans rejectum. Controversia super Kitzinga cum Bambergensi & Herbipolensi ad amicam transactionem, aut compendiosum processum intra certum tempus terminandum remissa. Wilzburgi, & jurium Presbyterialium restitutio à Cæsareis annuebatur. Mox tamen, Catholicis intercedentibus, de juribus illis retractabant; causati, ea jura ad Bambergensem & Herbipolensem spectare, & Marchionum postulata repugnare iis, quæ circa gravamina convenerant. Et quæ antea heic polliciti sint, ex manifestissimo errore promanasse. Ita Sueci permittebant, ut Marchionum Legati super hac re cum Cæsareis agerent.

Wurtenb. §. 192. De Wurtenbergici restitutione jam antea cuncta transacta erant. Sed nunc Catholici postulabant, ut Monachi, qui in nominatis Cœnobiis adessent, aut eo destinati forent, pro se & successoribus eorundem possessionem retinerent. Circa Oberkircham quoque Argentoratensi, & circa alia quædam bona Ecclesiastica Spirensi præsulatui sua jura reservabant. Contra Sueci regerebant, isthoc caput ad unguem excussum, ac multis post congressibus probatum. Si hæc postulare pertendant, facile perspici posse, ipsos diverticula quærere negotio extrahendo; cum satis norint, per diserta Reginæ mandata Ducem à se non posse destitui. Igitur sperare se, Cæsareos magis justitiam causæ, & sua promissa, quam paucorum Monachorum preces respecturos. Adversus quæ Cæsarei parum quod reponerent habebant, nisi quod adderent; melius facturum Ducem Cœnobiis in suo statu relictis: nam ejusmodi bonis in profanos usus versis favorem Numinis vix sperandum. Id quod Sueci in arbitrio Ducis relinquebant. De cætero Cæsarei super Trevirensis pervicacia querebantur, qui jactaret, Oberkirchæ locum, ubi Cœnobium extructum sit, Spiram vocari, ac Maulbrunnense Cœnobium domum in urbe Spira habere: unde colligebant, utrumque ad Spirensem Præsulatum pertinere. Demonstratum ipsi esse, Spirensis Præsulatus jura, si valida sint, per communem clausulam salvatoriam tertio Articulo adjectam servari; sed quæ ab isto rejecta sint. Fiduciam ab eodem in Gallis reponi, qui sua formula ipsi jura sua in Ducatu Wurtenbergico reservarint. Unde Cæsarei, cum negarent se Trevirensem ut cederet persuaderi posse, proponebant, ut Wurtenbergicus oppositâ clausula salvatoria sibi consuleret. Sueci contra,

1647. rem tamdiu excussam, & toties probatam ingerebant; nec Cæsareos promissa sua insuper habituros: de Cæsareorum tamen temperamento ad Mombelgardensis. Wurtenbergicos Legatos se relaturos. Mombelgardensi Principi id monenti à Suecis immedietas sub Imperio Romano disertis verbis reservabatur; Durlacensi. quod & Cæsareis placebat. Controversia Badensis ne tunc quidem ad liquidum deducta; nisi quod Volmarus referret, Marchionis Friderici Legatum repudiatas mense Julio conditiones admissurum. Ea si mens adhuc stet, se Wilhelmo Marchioni persuasuros, ut & ipse iisdem adquiescat. De quo Suecі ad eos, quorum intererat, & alios Carnovin. Ordines se relaturos recipiebant. Movebant inde Suoci ut Carnoviensis Ducatus Brandeburgico redderetur, concesso simul Augustanæ Confessionis usu. Id quod Cæsarei ad Articulum de Provinciis hæreditariis rejiciebant. Pro Duce Croix Ducis Croiæ. Suecі à Cæsareis obtinuerant, ut dynastia Vinstinga immediatum Imperii feudum declararetur, ac Dux ejus nomine in prima instantia non nisi apud Austregas, aut suprema Imperii tribunalia pro re nata conveniretur. Sed contradicebat Lotharingus, qui feudum id suum asserebat; cui & Cæsarei retractato priore consensu adstipulabantur. Contra Crojanus demonstrabat, eam dynastiam vetustis illis quaternionibus sub Mareschallorum titulo contineri, majoresque suos, matrem, seque ipsum in Spirensi Camera conventos: quin postremis literis investituræ, queis complura feuda in Lotharingia sita ipsi confirmata sint, Vinstingæ mentionem factam, eam tamen inter Lotharingica feuda haut numeratam. Sed Cæsarei contendebant; Vinstingam ex Amnestiæ lege restituendam: num autem ea immediatum Imperii feudum sit, nec ne, aliam quæstionem esse. Si quæ jura Duci competant, per clausulam salvatoriam Articulo tertio additam, integra manere. Ita & hæc res ad Ordines rejicienda erat.

Nassoviorum Siegenensiam. §. 193. In Nassovica Domo lis primo oriebatur super præcedentia inter Saræpontanam, & Siegenensem lineam. Ac initio Suecі, & horum exemplo Cæsarei Saræpontanos in formulis suis præposuerant, haut contradicente Joanne Nassovio Legato Cæsareo, quod Saræpontanum negotium longe majoris momenti, quam Siegenense esset. Sed mox in ejusdem gratiam, cum mentem mutasset, Cæsarei Saræpontanum in posteriorem locum remittebant. Cujus Legatus prolixum scriptum ea super re exhibebat, ac in eventum protestationem interponebat; de qua & petenti à Cæsareis & Suecis testimonium datum. Nec eo secius Siegenenses priore loco potiebantur. Cæterum Siegenense negotium ita habebat. Mauritius Comes summus equitum apud Hollandos Præfectus, fratresque minores natu adversus testamentum patris à majore natu fratre Joanne Hispanicam militiam professo portione sua in Comitatu Siegenensi per decretum Cæsareum Anno vicesimo tertio emissum ope Hispanicorum armorum exclusi erant; eaque carere cogebantur, quoad Suecica arma invalescerent. Tunc possessionem quidem arripuerant, sed post Norlingense prælium à fratre denuo ejecti erant. Hic anno tricesimo octavo decedens filium reliquerat impuberem Franciscum Joannem sub matris tutela; quæ in securitatem sui ac filii à Cæsare Mandatum protectorium super dicto Comitatu obtinuit. Quo non obstante Mauritius Comes initio anni quadragesimi quarti possessionem denuo armata manu arripuit, ut tamen nepoti ex fratre relinqueret, quæ ex testamento & communi jure ipsi competebant; nisi quod arcem Siegenæ imminentem, quæ ad nepotem spectabat, præsidio firmaret insuper habitis Cæsareis mandatis. Hanc causam cum ad tractatus pacis referrent Comites, ita res componebatur, ut amicæ transactioni, aut viæ juris locus relinqueretur; interim Mauritius & fratres in apprehensa possessione quiete relinquerentur. Cæsarei Catholicorum monitu ea verba inseruerant, *pro suis quotis duntaxat*; quorum vi Comitibus istis dicta arce cedendum esset. 1647.

Saræpontani. §. 194. Nassovius Saræpontanus ab Advocato fisci Cæsarei læsæ Majestatis accusatus, ac fortunis omnibus spoliatus fuerat. In Sarvverdam Comitatum Dux Lotharingiæ actionem moverat; cui tamen per sententiam Cameræ Spirensis Anno vicesimo nono tria duntaxat feuda Metensia sub eo Comitatu comprehensa velut masculina fuerant adjudicata: etsi ab isthac Comes revisionem postulabat. Ast Dux sententiam non solum pro lubitu executioni ipse dederat, sed & totum Comitatum Sarvverdensem, ac præfecturam Herbitzheimum insuper invaserat, spretis mandatis Cameræ Spirensis; queis ista Comiti restituere jubebatur. Comitatus Saræpontanus cum castro Homburgo Cæsareo milite primo insidebatur, regimine penes Comitem manente; post Lotharingo tradebatur, (excepta præfectura Otyveilera, viduæ Comitis VVilhelmi Ludovici dotalitia;) qui non solum Saræpontem, & Homburgum præsidio firmabat, sed & regimen sibi vindicabat. Lahra & Mahlberga in Brisgovia sita Bambergio tribuno à Cæsare in solutum datæ fuerant. VVisbadam donante Cæsare Moguntinus invaserat, mutatione etiam sacrorum suscepta. Quosdam pagos non procul VVormatia Comiti cum VVormatiensi Præsule communes hic solus sibi excluso Comite vindicaverat. Dynastias Staufam & Kircheimum Præpositus Moguntinus Cæsaris permissu occupaverat. Comitatum Izsteinum Cæsareus Sequester insidebat. Sed & reliqua Comitis bona in diversos à Cæsare collata erant. In hæc omnia ut Comes restitueretur Cæsarei antea Osnabrugæ facile consenserant, ut tamen Lotharingo jura & actiones suæ salvæ essent. Monasterii Comitibus Leiningensibus jus in Comitatum Sarvverdensem reservabatur. Sed jam, quæ de violenta Lotharingi invasione expressa erant, delenda videbantur. Id quod & Suecі admittebant, modo reipsa Comes potiretur; quod & Comitis Legatus probabat. Sed & damni nomine à Duce Comes dynastiam Bitscham, & præfecturas Saralbam, & Sargemundam obtendebat, aut ducenta uncialium millia, aut ad extremum, ut Dux omni prætensioni in Saræpontanam Domum plane renuntiaret. Denique revisionem sententiæ à Camera latæ sibi integram fore. Contra Cæsarei judicabant; quæ damni nomine à Duce prætenderet Comes, ea per Amnestiam plane abolenda esse. Sed & circa hanc restitutionem Galli se opponebant ob tria ista feuda Metensia, & alia, quæ forte Regi suo competerent. De quo Saræpontanus querebatur, obtendens anno tricesimo tertio totum Comitatum Sarvverdensem cum tribus illis feudis à Suecis consensu Regis Galliæ sibi restitutum; quem biennio post Cæsarei sibi ereptum in Lotharingum contulerint. Unde plenam sibi restitutionem ex lege Amnestiæ faciendam. Nunc quoque imperantem Galliæ Regem nupero vere per literas Legatis suis Comitis prætensiones commendasse, ac nominatim de restituendo Comitatu Sar- 1647.

1647. Sarvverda citra exceptionem istorum feudorum. Nec Regi Ducis intuitu jus ullum competere, quod hujus prætentio per quæsitam revisionem suspensa, aut ob violentam & illegitimam exsecutionem extincta sit. Sed per Metensem Episcopatum; qui Regi per hos tractatus cederet, huic in ea dominium directum esse, utile tamen Comiti relinquendum; qui feudum debito modo, prout conveniendum sit, à Rege suscipere velit, salva tamen sua ab Imperio immedietate.

Hanovien-ses. §. 195. Ut Hanovica Domus in præfecturas Bobenhausam, Bischoffsheimum & Wilstadum reponeretur, Cæsareis antea placuerat. Sed Catholici restitutionem jam factam obtendebant, eoque ista verba nunc dispungenda. Ast quia Comitum ablegatus de illa se ignorare profitebatur, Succis ea retineri visum: id quod & Cæsarei admittebant.

Solmensium & Isenburgicorum. §. 196. Solmensis Comes Philippus Reinhardus Succicis stipendiis immortuus fuerat, cujus bona anno tricesimo septimo Georgio Landgravio à Cæsare donata fuerant: qui cum istius filius postea transactionem iniverat. Wolfgangus Henricus Isenburgicus Comes Cæsareis magis adhuc invisus non Suecorum solum militiam, sed & Unionis, Christiani Brunsvvicensis Ducis secutus, ubi cum captus obtenta venia in grandem pecuniæ summam condemnatus fuerat Georgio Darmstadiensi exsolvendam; qui in aliquot Isenburgica oppida, vicosque velut judiciale pignus immittebatur. Post Norlinganum prælium Darmstadiensis, toto Comitatu a Cæsare obtento, universam Comitum familiam ejecerat, cui post necessitas adferebatur cum Darmstadiensi utcunque transigendi. Hæc pacta, quibus vis & metus causam dederat, Comites pace tolli cupiebant, ac ut in priorem statum reponerentur, renitentibus Saxonicis & Darmstadiensibus, qui & Cæsareos permovebant, ut initio utrique Domui solum beneficium restitutionis in integrum à Cæsare petendum reservabant. Post tamen Solmensi restitutionem ereptorum bonorum, haut obstante cum Darmstadiensi transactione, annuebant; nisi quod vocabulis *bona sibi ademta* insererent *per confiscationem*. Sed Isenburgicos ad communem Amnestiam rejiciebant, circa quam illorum diserta mentio esset facienda: Catholici contra suis correctionibus utrumque abnuebant, ac dictas transactiones ratas esse volebant; addita circa Solmensem ratione, quod illa mediante Henrico Ludovico Nassovio facta, à Solmensi jurejurando sancita, à Cæsare confirmata, ac Comiti emolumento magis quam damno sit; Isenburgicam autem Collegii Electoralis autoritate confectam.

Rheingraviorum. §. 197. Rheingraviis Cæsarei præfecturas Troneccam, & Wildenburgum cum dynastia Morchinga, & aliis juribus per vicinos hactenus usurpatis annuerant. Sed cum Galli ob prætensionem Lotharingi in Morchingam eum paragraphum omitti postularent, Catholici suis sententiis idem cupiebant; præsertim cum restitutio in illa bona, in quæ Lotharingo nihil prætensionis, jam decreta esset. Horum sententiam Cæsarei secuti erant, ni Succi semel placita constanter tuiti essent, quod Comites isti post strenue navatam operam Suecorum militiæ vitam impendissent.

Witgensteinii. §. 198. Witgensteinius Comes pro se ac sua Domo querelas suas de Trevirensi Electore, ac Vidua Comitis Ernesti, ejusque filiabus ad Legatos detulerat, ab his quidem oppidum & præfecturam Hachenburgum cum vico Bondorfo, ab illo dimidiam partem dynastiæ Vallendari, castrique & præfecturæ Freusbergæ repetens. Et quia Regina Comite petente Legatis suis eam rem diligenter commendarat, Osnabrugæ ejus postulata Cæsarei ex voto annuebant; de qua & in formula pacis Monasterii impressa nihil mutarant, nisi quod postea aliis quorum interesset jura sua reservassent. Ast Catholici concessa ista iterum subvertebant, quod contenderent, à Vidua Comitis Ernesti possessa hautquidquam feuda masculina esse; eamque post mariti obitum in Hachenburgi & Bondorfi possessione fuisse, in qua usque ad decisionem causæ relinquenda sit. Super Vallandaro autem inter Trevirensem & Comitem litem pendere, eoque hanc rem ad Amnestiam non pertinere. Unde Trevirenses & Catholici istud vel omitti, vel ad amicam compositionem, aut promptam decisionem commendari postulabant.

1647.

Falckensteinii. §. 199. Comitatum Falckensteinensem Wilhelmus Ulricus à Thaun, ac Succici Comites à Rasburg, Lœvvenhauptii dicti vindicabant, quem Lotharingiæ Dux Comitibus à Manderscheid, maternam stirpem ad Falckensteinios referentibus, anno quadragesimo sexto addixerat. Id quod & circa præfecturam Breizenheimum in Colonensi diœcesi sitam anno tricesimo quinto factum erat. Abs qua sententia tamen Thaunius provocaverat. Reipolzkircha autem citra controversiam fideicommissum erat, quæ post Emici Comitis Falckensteinii obitum, ad sororis suæ filiam Lœvvenhauptiorum matrem devoluta erat. Sed quia Thaunius utrumque sibi arrogaverat, ac ea res in judicium deducta erat, prioribus formulis eadem ad sententiam judicialem remittebatur; & hanc ob causam hic paragraphus Catholicis expungendus videbatur. Succis tamen, quod neuter supradictorum, sed Lotharingiæ Dux Comitatum illum possideret, de restitutione disertam facere mentionem placebat; etsi de cætero nihil certi statui posset, sed judicii eventus expectandus esset; ut tamen hac idonea clausula Comitibus Rasburgensibus jus suum reservaretur.

Waldeccensis. §. 200. Waldeccæ Comites, postquam per præfecturam Didingshusam, alios que vicos abrogatis Catholicis ritibus Evangelicos reposuissent, quietam possessionem horum rituum tenuerant, donec Elector Colonensis anno vicesimo octavo templa ibi, armata manu occuparet, Catholicosque sacerdotes constitueret, Evangelicis Arnspergam in carcerem abreptis, qui haut prius dimittebantur, quam munere suo ejurato. Subditos quoque tamdiu carceribus, mulctis, ac militaribus exactionibus idem oppresserat, quoad ad mutanda sacra, & exuendum Comitis obsequium eos compelleret, insuper habitis Cameræ Spirensis mandatis. Excipiebat Colonensis, jus suprematus sibi competere; quod tamen jam ab anno superioris seculi quadragesimo nono litigiosum fuerat. Et quanquam Colonensis durante lite aliquot jura in dicta dynastia invaserat; Comites tamen reliqua regalia, ac nominatim jus Ecclesiasticum sibi hactenus retinuerant, prioribus Electoribus eventum judicii expectantibus. Igitur Comes petebat, ut abolitis per violentiam actis omnia in pristinum statum reponerentur. Iniquius adhuc cum Pirmondensi Comitatu Colonensis Paderbornæ idem præsul egerat. Eum Waldeccenses ex testamento ultimi Comitis Glei-

1647. chæ anno vicesimo quinto nacti quiete possederant; donec Colonienſis anno vicesimo nono vi eundem occuparet, abrogatis sacris Evangelicis. Obtentui sumebatur, feudum Paderbornicum eum esse; cum tamen confestim ostendi posset, pleraque hæreditate, aut emtione parta, aut ab aliis Electoribus & Principibus in feudum recognosci, ac de cætero rem ab anno superioris seculi octogesimo quarto indecisam in foro hæsisse. Nec quidquam proficiebant à Cæsare emissa severissima mandata, quo minus post decem mensium obsidium Pirmonda arx expugnaretur. Et quanquam Comes vi edicti Cæsarei anno tricesimo tertio possessionem recuperarat, tamen postea Capitulum Paderbornense eundem iterum expulerat. Unde Comes petebat, ut Colonienſis velut Paderbornæ Episcopus pacis lege ad restitutionem Comitatus ac arcis adstringeretur, via juris ipsi reservata. Ex hisce Waldeccæ Comitis postulatis prius Osnabrugæ à Cæsareis concedebatur, altero rejecto; quod & post Monasterii indulgebatur, ut Waldeccenſis in possessione Comitatus maneret, quoad causa judiciali sententia decideretur. Sed in correctionibus postea Catholici priori addi volebant, eam restitutionem intelligendam salvo processu in Camera pendente super istis ditionibus velut feudis Colonienſibus. Alterum in instrumento ferre Colonienſis nolebat, causæ cognitionem judiciis submissurus. Cum autem Cæsarei (communem clausulam salvatoriam articulo tertio annexam remisissent, de Pirmonda quoque, modo Waldeccenſis in possessione maneret, addere superfluum visum, eaque res ad ordinarium forum rejecta.

Oetingani. §. 201. Oetingani Comites Evangelicis sacris addicti tam circa jus territoriale, quam sacra ab Episcopo Augustano, ac Ordinis Teutonici Equitibus multas injurias toleraverant, ipso templo arcis Oetinganæ ad ritus Catholicos pertracto. Ista cum ab anno vicesimo octavo tentata constaret, haut obstante Cæsareorum oppositione, qui saltem clausulam salvatoriam, *salvo jure tertii*, adsuere cupiebant, Sueci pervicerunt, ut Comes Joachimus Ernestus citra exceptionem, uti pater ipsius anno vicesimo septimo in possessione vel quasi fuerat, circa sacra & civilia restitueretur.

Hohenloici. §. 202. Dynastia Weickersheimum & Cœnobium Schiftersheimum, ad Comites Hohenloicos spectans, Ordini Teutonico tradita erant; quæ hic jure retentionis tamdiu possidere cupiebat, quoad æs alienum, à Comitum majoribus contractum, foret dissolutum: præsertim cum per edictum circa tollendum effectum suspensivum Amnestiæ ejusmodi exceptiones exsecutioni opponi possent. Enimvero iniquum videbatur, possessores bonorum alienorum hæc ex alia & nova plane causa retinere; & multis jam annis super isto ære alieno in Aula Cæsarea litigatum fuerat, cujus litis eventus expectandus erat, restitutione interim haut quidquam dilata.

Lœvvensteinii. §. 203. Major difficultas circa restitutionem Friderici Ludovici Comitis de Lœvvenstein & Wertheim erat. Equidem Osnabrugæ placuerat omnes ditiones, quæ ad ipsum, ejusque defunctos patrueles, Georgium Ludovicum & Joannem Casimirum spectarint, nunc in alios translatas, reddi, inprimis Comitatum Wertheimensem & dynastiam Scharfeneccam. Dictum Comitatum Cæsar ipsius agnato Ferdinando Carolo donaverat, quod isti Succicas partes secuti forent. Sed quia hac ratione ea ditio per Amnestiam utique restituenda erat, Ferdinandus Carolus demum anno quadragesimo sexto litem Friderico Ludovico super pactis non servatis in aula Cæsarea intentarat; ubi statim mandatum manutenentiæ obtinuit, sub cujus titulo Comitatum possidere, & agnatum tractatibus pacis abstractum diuturna lite involvere cupiebat, quod ea causa è bello haut orta ad Amnestiam nihil spectet. Quo fine Cæsarei formulæ suæ mense Junio Monasterii impressæ, post verba, *tempore hujus belli sequestrata*, inseruerant, *& ob causas ex hoc bello natas*, ut quod una manu dedisse visi erant, altera iterum eriperent. Etsi autem Succis urgentibus ea clausula post Monasterii expungeretur; circa dynastiam tamen Scharfeneccam formula restitutionis ita concipiebatur, prout nunc Instrumento Pacis inserta legitur. Ea quippe ditio morte Georgii Ludovici in Joannem Ditericum superstitem, velut proximum agnatum, & inde in hujus filium Ferdinandum Carolum hæreditate devoluta erat. Unde Fridericus Ludovicus, cujus pater idemque Joannis Diterici frater, ante patruelem Georgium Ludovicum, fato functus erat, eoque gradu uno remotior cum isto ad hæreditatem haut concurrere, multo minus eundem excludere jure poterat. Sed nunc Catholici, & horum instinctu Cæsarei antehac rejectam clausulam, *ob causas ex hoc bello natas* denuo infarciebant, quam cum Sueci adspernarentur, res ea ad Ordinum, & eorum quorum intererat, judicium rejiciebatur. Ast Comitis Georgii Ludovici filia Marca Christiana materno nomine in Comitatum Erbacensem prætensionis nihil habebat, quod mater ipsius dote accepta pro more prætensioni in Domum Erbacensem pro se & hæredibus renuntiaverat, quamdiu Erbacensium stirps masculina supereſſet. Hac tandem extincta, si propiores cognati non essent, ipsi ejusque hæredibus jure patebat aditus ad ea, quæ intuitu bonorum allodialium, aut feudorum Fuldensium competitura erant, inter quæ castrum & dynastia Breuberga censebatur. Ipsius pater autem ob arma in Cæsarem gesta proscriptus bonisque exutus fuerat, quæ ab aliis Comitibus Lœvvensteiniis, inprimis Ferdinando Carolo hactenus possessa fuerant. Unde & Cæsareis æquum videbatur, eandem dote in ista familia recepta instrui, & quia non renuntiaverat, aditum ipsi ad bona non feudalia concedi.

Erbacensium. §. 204. Georgius Albertus Erbacensis Comes questus fuerat, Comitem Wertheimensem adversus pacta gentilitia à Cæsare supremum imperium militare in castrum Breubergam impetrasse, quo ad oppressionem Comitatus Erbacensis abusus erat. Unde Erbacensis ante triennium eam arcem in potestatem redegerat, & ejecto Wertheimensi suum militem imposuerat, inviolato alias quod Wertheimensi competebat jure, pollicitus se omnia in pristinum statum repositurum, si omisso Cæsareo imperio ad morem veterem communi deinceps præsidio uti velit. Ast Wertheimensis in aula Cæsarea id factum velut læsæ majestatis crimen traducere; quæ Erbacensem repetitis decretis, ingenti indicta mulcta, imperium ipsi restituere jubebat, minis quoque de proscriptione intentatis. Unde à Regina petebat Erbacensis, ut Instrumento pacis ipsi super Breuberga, alijsque caveretur. Quod Cæsarei, Suecis instantibus annuebant; & cum interim Georgius Albertus mortem obiisset, hæredes ipsius exprimebantur.

§. 205.

1647. Brandensteinii.

§. 205. Brandensteinio Comiti Gustavus Rex non solum Comitatum Querfurtensem, sed & post Constantiensem Episcoparum cum Augia Divite donaverat, etsi donationis diploma demum anno tricesimo tertio per Cancellarium Regni Oxenstiernam expediretur. Eidem insuper Rex insigne salarium titulo intimi Consiliarii, ac Thesaurarii Magni per Germaniam constituerat. Praeterea legionem Equestrem conscripserat Comes; ac bis suppleverat: turbisque ad Donavvertam militaribus apud Mitzlafium, alioque chirographo suo fide jusserat. Ejus vidua non quidem Constantiensem, sed Querfurtensem donationem Instrumento Pacis inseri petebat. Et quia Comes per nimiam facilitatem, cum ipse pecuniarum administratione gauderet, salarium & alia erogata sibi exsolvere neglexerat, nunc viduam creditores ob mariti aes alienum acriter urgebant. Unde illa Reginam ingentem summam poscere; quam per pacem obtinere cupiebat; simul ut chirographa Mitzlafio aliisque data irrita declararentur. Enimvero de donatione jam frustra verba fiebant: circa alias praetensiones magis miseratione digna videbatur Comitis facilitas; quam quod media adparerent, queis viduae satisfieri posset: nec ea res ad Amnestiam spectabat. Si de caetero ipsa damni quid passa foret, par erat eidem consuli. Unde ipsius expressa mentio Osnabrugae facta erat, restitutione in omnia amissa bona & jura indulta Caesarei in Instrumento impresso *ex causa belli addiderant*. Catholici post institerant, ut id vel omitteretur, vel aliis clausulis circumscriberetur, puta, *in omnia ex causa belli injuste ademta, nec creditoribus vel in vim solutionis, vel alio modo concessa bona, ut & jura irrevocabiliter indulta*. Paulo Kevenhullero, Cancellarii Loefleri haeredibus, & Rhelingiis Caesarei restitutionem annuebant. Sed reliquis è Bohemia aliis Caesaris ditionibus eadem praefracte negabatur, si qui sub Suecis stipendia meruerant, ad §. *Tandem omnes* rejiciebantur.

Kevenhullori & aliorum.

Urbium quarundam.

§. 206. Praeter haec Sueci aliquot urbium ac nominatim Argentorati desideria formulae suae Osnabrugae peculiari paragrapho inseruerant; sed quem Caesarei ab initio plane inducebant. In §. *Contractus* Caesarei pro verbis in Suecica formula positis, *Pront factum Spira*, substituerant velut mollius *pront in specie quaeruntur Spira*. Simul quae de praetensione Tilliana in Ducatum Brunsuicensem mota fuerant, deleverant. Id quod & Sueci admittebant, quod isthoc debitum ad aequivalens Luneburgicum dispungere vellent. Catholici, ne deesset quod cavillarentur, verbis *subditis illicite extorta* infarsetant, *per concussionem militarem*. Quae velut superflua rejecta. In §. *Sententia*, quae Sueci de sententiis circa Ecclesiastica expresserant, ut invalidae forent, Caesarei jam Osnabrugae expunxerant. Parenthesin autem & exemplum de Spira tunc, & in formula Monasterii impressa admiserant, quam tamen post una cum Catholicis tolerare nolebant. Ad §. *Si quae feuda*, ne fraudi sit investiturae petendae tempus neglexisse, Osnabrugae conditio addita fuerat, *si feudatarius justa impedimenta probare possit*. Quod onus tam probandi postmodum Monasterii, qui ditionibus suis plane, aut ex parte exuti fuerant, remissum. Ad §. *Tandem omnes*, Sueci contendebant, ministros sagatos togatosque in universum in pristinum statum reponendos, sive Caesareis provinciis, sive aliunde oriundi forent. Contra Caesarei circa subditos ex haereditariis provinciis discrimen faciebant inter ea bona, quibus excederant, antequam sociorum Regnorum stipendiis accederent, & illa, quae post ademta sint eo nomine, quod Regibus adversus Caesarem militaverint. Posteriorum duntaxat, non priorum restitutionem Caesarei annuebant. Unde id caput ad ulteriorem disceptationem sepositum. Sequens paragraphus *De caetero in Bohemia* Catholicis superfluus videbatur, quod Caesar nemini petenti justitiam denegaturus sit: à Suecis tamen utique retinebatur. 1647.

De Gravaminibus.

§. 207. Cum inde ad Gravamina Imperii procederetur, Sueci Caesareis ostendebant hunc articulum proximo vere antequam Monasterium proficisceretur, praeter caput decimum tertium de Caesareis provinciis, fere ad liquidum fuisse deductum. Post equidem Monasterii pauca quaedam à Caesareis retractata; nunc omnia fere rescindi. Id quod mirum sibi videatur, nec credere posse, serio id ipsos velle; sed intempestivo quorundam Catholicorum zelo demulcendo id simulari. Caesarei haut abnuebant, Osnabrugae pleraque ista, quantum penes se fuerit, transacta. Sed Catholicos ejus transactionis sibi communicatae singula capita curate expendisse, ac complura reperisse, quae salva conscientia admittere non possint. Et cum isti jure talia moneant, non posse non se in eorum sententiam descendere. Nec vero Osnabrugae acta plenae transactionis vim obtinere, cum subscriptione firmata non sint, reservato quoque utrique parti jure corrigendi, demendique. Reponebant Sueci: Sibi ab Evangelicis, Caesareis à Catholicis facultatem collatam super Gravaminibus transigendi. Praecipuos Catholicorum Osnabrugae tunc fuisse, quibuscum Caesarei, si quis difficilior nodus incideret, communicaturos se receperint; inde quaedam annuisse, quaedam repudiasse, obtentu sumto, quod Catholici haec admittere nollent. Ita utrique excussis omnibus excepto uno capite inter ipsos convenisse. Unde vel falso nunc à Catholicis jactari, secum communicatum non fuisse, vel Caesareos, secus atque prae se tulerint, communicationem tunc omisisse. Equidem reservatum fuisse utrinque jus addendi, demendive. Id tamen valere, quoad super rebus nondum convenerit. His semel decisis; sive subscriptae sint, sive minus; mutationi locum non amplius superesse; circa substantiam duntaxat rerum; qualia illa sint quae Catholici nunc mutata cupiant: nam vocabula salvo sensu ut emendentur, facile ferri posse. Ab Evangelicis se rogatos; ne à conventis discedant: Nec è dignitate Caesareorum esse; sua verba ita leviter retractare. Si Caesar, socii Reges, universi Evangelici, & Catholicorum praecipui consentiant, paucorum pervicacium rationem haut habendam. Et cur hi non maturius locuti sint? Sibi quoque accidisse, ut unus vel alter Evangelicorum, cujus interfuerit, post expeditum aliquod caput correctionem postulaverit. Eam se quandoque admisisse, hac tamen lege, ut si Caesarei semel placita corrigi nolint, circa talia haut acriter pugnaturi sint. Si quid neglectum sit; sibi imputet, qui in tempore monere neglexit. Idem & Caesarei imitarentur. Caesareis non minus conscientiae esse, quam paucis istis turbidis hominibus, qui cum errore impliciti haereant; à sapientioribus docendi sint. Enimvero Caesarei sententiae suae mordicus inhaerebant, testati stabilem à se pacem quaeri. Quod si ipsi pro lubitu Catholicis leges pacis horum conscientiae repugnantes ob tru-

1647. trudere conentur, eandem haut diuturnam fore. Quanquam autem neutra parte quidquam remittente disceptatio frustra suscipi videbatur, placebat tamen Cæsareis instantibus correctiones Catholicorum percurrere. Ac ostendebant Cæsarei, se cum Evangelicis ea de re acturos, ac spem esse, ipsos re expensa remissuros, quod iisdem æque atque Catholicis pax cordi sit; quæ vix coalitura videatur, ni postulatis nimium rigidis decedant. Id quod Sueci suo loco relinquebant, ut tamen declararent, etsi ex Evangelicis unus & alter sit futurus, qui remittenda quædam suadeat, se tamen per Reginæ mandata assentiri non posse.

Catholicorum correctiones circa gravamina.

§. 208. Cæterum Catholicorum correctiones istæ erant. In exordio agnoscere nolebant Gravamina *maximam* causam huic turbis dedisse; unde vocabulum *magnam* substituebant. In §. 1. nihil corrigebatur. In secundo §. terminus à quo manebat; ut tamen sibi complura bona Ecclesiastica exciperent, puta, præpositurам Neuhausam & Sintzheimum, velut ad præsulatum Wormatiensem spectantem, Cœnobia D. Georgii in Sylva Nigra, Reichenbacum, Carthusianorum domum Christgardam, quæ Catholicis per Cameram Spirensem adjudicata sint. Item Capellam D. Elisabethæ Noribergæ ad Ordinem Teutonicum spectantem cum libero in eadem Catholicorum usu. Paritatem quoque munerum publicorum Augustæ & in aliis urbibus expressis ferre nolebant, eoque §. *Sed ratione dignitatum*, & cum illo connexa, abolenda contendebant. Donavvertæ restitutioni vocabula, *salvis tamen juribus eorum, quorum interest*, subnectebant. In §. tertio verbis *in perpetuum* substituebant, *usq; dum de Religionis dissidiis per Dei gratiam conventum fuerit.* In verticulo quoque, si igitur *Catholicum*, delebant, *aut etiam alii religiosi.* In §. quarto de Capitulis mixtis addebant, *ne quid veteribus Statutis admisceatur, quod Catholicorum conscientiæ ac causæ fraudi sit, eorumque jus imminuere possit.* In quinto de primariis precibus inferebant: *Si quæ ante hanc transactionem à Cæsare obtenta ac insinuata sint, citra discrimen illis fruerentur.* In septimo adnectebant vocabulo *fuerunt*, *& pro talibus agniti habitique fuerunt.* Circa nonum varia novarant. Delebatur primo vocabulum *perpetuo.* Pro *possideant*, substituebant *in eorum possessione relinquantur*; pro *Evangelicorum*, reponebant *Augustanæ Confessionis Statuum.* In verticulo, Nec *Augustanæ Confessioni addicti*, pro verbis, *perpetuo conserventur & protegantur*, reponebant, *ab omni persecutione juris & facti perpetuo tuti sint, donec controversiæ Religionis compositæ fuerint.* In verticulo, *Omnia quoque Monasteria*, inducebant Evangelicorum limitationem, quod in ista bona sacra nullus alius Ordo sit introducendus, quam qui ante exortum Religionis dissidium in Germania receptus sit. Iniquum quippe videbatur, Evangelicos circa hæc ipsis legem dicere audere; eoque substituebant: *de his, prout in Ecclesia Catholica receptum est, disponere.* Denique de oppignerationibus ad proxima Comitia rejiciendum censebant. In undecimo Catholicis clausula finalis, *Salvis tamen iis*, displicebat. Duodecimum articulum iidem plane deletum cupiebant. Tertius decimus ad Cæsaris placitum rejiciebatur. In decimo quarto postulabant Catholici, ubi jus territorii litigiosum sit, non ad annum vicesimum quartum respici, sed præsentem religionis statum relinqui; idque ad vitandas varias circa sacra mutationes, & ut subditorum conscientiæ parcatur. In decimo sexto jurisdictionem Ecclesiasticam non plane tolli, sed ad Christianam usque compositionem dissidiorum circa religionem suspendi cupiebant. In verticulo *Eodem etiam* Catholici vocabulo *censeantur* clausulam subnectebant, qua Catholicis Episcopis in Evangelicorum Catholicos subditos jus diœcesanum utique reservabant. Denique decimus octavus cum duobus sequentibus ad Comitia rejiciebatur. 1647.

De Reformatis.

§. 209. Caput de Reformatis Catholici ad Suecos, & eadem cum his sacra professos remittebant. Id tantum declarabant, se Reformatos quidem paci sacræ, ac præsenti transactioni, ejusdemque singulis beneficiis includere; sub quibus tamen nullam aliam sectam, quæ neque Lutheranam, neque Romanam fidem amplecteretur, intelligere velint. Id quod & Sueci haut iniquum censebant.

De Erfordia.

Circa octavum caput non habebant Catholici quod monerent, nisi ut articulus, *Cum deinde Civitas Erfordiensis*, omitteretur, & res in eo statu, qui ante bellum fuerat, relinqueretur.

De vectigali Oldenburgico.

Circa caput nonum de Commerciis nil supererat difficultatis, quam super vectigali Oldenburgico in Visurgi. Id negotium ut instrumento Pacis insereretur, Electorales cum primis connitebantur; quod alias id Cæsaris & Electoralis Collegii potestati præjudicio sit futurum, qui id jus in Comitem contulerint. In diversum nitebantur Civitatenses, ac inprimis Hanseatici, quod ea lis sub judice adhuc sit, nec ad bellum quidquam pertineat. Tum ipsius Reginæ ac vicinorum interesse id vectigal tolli. Id quod Suecis facile persuadebatur, quod id vectigal Bremensi æque Provinciæ, ac Bremæ urbi fraudi foret: ac Reginæ tantundem juris in flumen Visurgim, quam Oldenburgico competeret; quippe quæ ripæ esset domina, ob eamque causam par jus cum Comite ad vectigal capiendum obtendere posset. Prout & Præsulatus hic olim non alio nomine in partem vectigalis Albici admissus fuerat; Ordinesque Bremenses Archiepiscopi Joannis Friderici tempore in hac lite adversus Comitem in Aula Cæsarea intervenerant. Id quod hoc tempore tanto magis observandum erat, quod vectigal hoc deinceps in potentioris manus deventurum videretur, unde major molestia oriri posset. Sed abnuebant Cæsarei, utriusque partis offensam declinabundi, culpamque in Suecos derivabant, urbis quidem ablegato persuadentes, Suecos magnopere, ut iste articulus intercederetur, contendisse: nec minus Comitis Legato confirmantes, (quod ipse referebat,) Suecos Comitis emolumento adversari. Cæterum iidem Cæsarei pervincebant, ut de isto vectigali utique Tabulis Pacis exprimeretur.

De Suecica satisfactione.

§. 210. Circa Suecicam satisfactionem non solum Catholici quædam notarant, sed & ipsi Sueci nonnulla interpolaverant; id quod Cæsareis displicebat, omnem circa ea, quæ super satisfactione cum Trautmansdorfio concluſa erant, mutationem adspernantibus. Reponebant Sueci, Catholicorum correctiones, quæ ne huic quidem capiti pepercerint, ansam dedisse, ut hinc inde clarius exprimerent, quæ dubitandi ansam olim præbere possint. Concedere tamen, ut hoc caput plane citra ullam mutationem maneat, si Cæsarei & Catholici omnia conventa rata relinquant. Catholici porro suis sacris in Bremensi ac Verdensi ditione libertatem stipulari cupiebant, ac ut toleraretur quispiam sacra potestate præditus, qui in fidei suæ socios inspectionem exerceret. Colonienſis quoque consensum suum super præfectura

Wiltz-

1647. Wiltzhusana certis conditionibus circumscribebat; ut quæ hactenus recepta ibi fuerat Catholica Religio, deinceps quoque maneat, ipsique jus diœcesanum, & jurisdictio sacra ibi reservetur: alias se per conscientiam haut posse renuntiare liti, quæ super ea præfectura inter Bremensem & Monasteriensem Præsulatum pendeat. Urgebant quoque Cæsarei juxta ac Catholici, ut collectas Imperii ejus præfecturæ nomine Regina deinceps sustineat; cum æquum sit rem transferri cum suo onere. Rostochium per Cæsareos portorio se eximere cupiebat, inserto *in locis cessis.* Postulabat quoque Domus Burgundica, ut ad vocem *intercedunt*, adsueretur clausula, *ne pactis antiquis fiat præjudicium*, ob Belgas, qui in Pomerania & Meclenburgica commercia exercerent. Ad isthæc Sueci, & quidem circa sacra, reponebant; super his Articulo de gravaminibus disponi, nec Reginam deterioris conditionis, quam alios Ordines esse posse. Offerebant tamen se Romana sacra in Bremensi & Verdensi ditione toleraturos, si Cæsar eandem libertatem Evangelicis in patrimoniali sua ditione indulgeret. Id quod Cæsareis nimio emtum videbatur. Sed circa Wiltzhusam Colonienses sententiæ suæ inhærebat: sibi quidem ferenda jactans, quæ inter Cæsareos & Suecos convenerint; sed eo casu litem super ista præfectura abdicare non posse; ac malle se in ipsas expensas à judice condemnari, quam in hoc conventu aliquid adversus suam conscientiam admittere. Quo ipso litigiosam Reginæ satisfactionem tradi Sueci Cæsareis demonstrabant. Qui & iniquum judicabant, partem collectarum Imperialium eo nomine in Bremensem ditionem devolvi; cum durante hac lite Monasterienses non plus, quam Matricula Imperii exprimeret, nec Bremenses minus exsolverit. Rostochienses petitum paucis verbis rejiciebatur; rem jam esse in portu: idque eo magis, quod ipse Meclenburgicus Legatus ab initio contenderat, ut introducta ad Oram Meclenburgicæ portoria retinerentur; quod speraret, Warnemundense castellum ad Ducem rediturum. Unde nunc in diversum nitens eo minus audiebatur. Ad Burgundicum postulatum Sueci reponebant; sibi de ejusmodi pactis nihil constare. Si antiqua cum Hanseaticis pacta innuantur, illis sub finem capitis de Commerciis caveri; ubi & satis dispositum sit, ne commerciis impedimenta objiciantur. Ast super mutationibus per Suecos ipsos insertis, Cæsarei quidem, quod Pomeraniam & Wismariam spectabat, parum movebant. Circa Præbendas in Caminensi Præsulatu Sueci sibi diserte jus præsentibus Canonicis defunctis eas extinguendi, & bonis mensalibus adplicandi reservarant. Id quod & Brandeburgicus pro sua parte faceret. Sed Cæsarei monebant; Brandeburgicos apud se declarasse, Electorem Canonicatus Caminenses haut extincturum, quod Equester Ordo intercesserit, quem offendere ipse nollet. Eandem rationem apud Suecos quoque valituram. Sueci reponebant; semel ita transactum, & ad Reginam relatum; nec id sibi citra nova mandata retractare fas esse. Reginam haut eo secius potestate illa decenter usuram, Ordinumque Provincialium judicio se attemperaturam, ac cum Equestri Ordine ita acturam, ut querendi causa huic non sit futura.

De Hamburgensi Capitulo.

§. 211. Enimvero super Capitulo Hamburgensi major lis erat, de quo quia Bremensi Episcopatui hactenus junctum fuerat, Sueci sua formula his verbis expresserant; *Archiepiscopatum Bremensem cum Oppido & Præfectura Wiltzhausen, eique unita Diœcesi & Capitulo Hamburgensi.* Cui dictum Capitulum contradicebat; Hamburgensem peculiarem esse Præsulatum, haut quidquam eo modo cum Bremensi unitum, ut seorsim subsistere nequeat, aut illum sequi necessum habeat. Nec hujus partem aut accessorium esse, sed semper sua sibi jura, privilegia, subsistentiam, ac nomen habuisse, Bremensi haut immixta. Et quanquam multis ab annis eundem cum Bremensibus præsulem agnoverit, id tamen ideo factum, quod dudum attritis reditibus Episcopum alere haut potuerit. Ita illam unionem non esse Canonicam ac propriam, sed utraque dignitate in eandem personam collata, nec Hamburgensi Præsulatu extincto, aut incorporato. Sed Bremense Regimen contendebat, Præsulatum Hamburgensem post vastatum à Danis & Vandalis Hamburgum cum Bremensi conjunctum; post à Ludovico Romanorum Rege etiam Colonienssi repugnante, in Archiepiscopatum evectum; inde à Nicolao Pontifice unionem plane factam, sancito; *prædictas diœceses Hamburgensem scilicet & Bremensem, non deinceps duas, sed unam esse & vocari*, quæ verba sunt Bullæ Pontificiæ. Et successu temporis titulum Hamburgensis Præsulatus plane extinctum. Sed Suecis de vocabulo haut magnopere videbatur litigandum, modo rem ipsam obtinerent. Unde prius posita verba ita refingebant, prout nunc in Instrumento pacis exprimuntur; in quæ & Cæsarei consentiebant, quidquid Capitulum Hamburgense protestaretur. De cætero Hamburgensem Præsulatum Dux quoque Fridericus Gottorpiensis, & Hamburgum urbs ambibat. Ac Ducis quidem avus Adolfus primum anno quinquagesimo quinto superioris seculi quædam jura in quatuordecim vicos ejus Præsulatus, nunc ad Trittoviam præfecturam pertinentes, obtenderat. Unde lite orta iste anno quinquagesimo octavo obtentu mutatæ Religionis, & quod prave res suas administrarent Capitulares, sibi plane eos vindicatum ibat. Quæ lis post amica compositione sublata, ac Capitulum dictos vicos in Ducem pro certa pensione in quinquaginta annos transtulit, quæ transactio post in alios quinquaginta annos prorogata est. Ita Dux iste pleraque ejus Præsulatus bona possidebat; Sicut & Holsatiæ Duces ejusdem Patronos se sueverunt ferre, eique Præpositum præficere. Unde Dux literis ad Reginam datis Hamburgensem Præsulatum suum nuncupabat, ac ut jura, quæ Regina in eundem nactura esset in se transferrentur, petebat. Cui hactenus Regina gratificabatur, ut isti quatuordecim vici in perpetuum citra ulteriorem prætensionem penes Ducem manerent. Sed & Hamburgensis Urbs paulatim, post reformata præcipue sacra, quædam ejus Præsulatus bona, molendina, & similia invaserat; nec plures supererant, quam novem Canonicatus, ac totidem Curiæ seu ædificia in urbe, è quibus tres ruinis deformatæ jacebant. Jura quoque Archiepiscoporum in Ecclesia Hamburgensi fere exoleverant. Sed ne urbs forte eo nomine cum Regina collideretur, hujus prætensionem pecunia redimere cupiebat, oblatis demum quinquaginta uncialium millibus. Differebatur; reliquias Præsulatus exigui momenti esse, nullo fructu. Sex, qui Hamburgi residerent, Canonicos vix habere unde alantur. Reginæ ne uncialem inde rediturum; præsertim cum collatio beneficiorum, jura patronatus, protectionis & similia non ad Archiepiscopum, sed Domum Holsaticam, urbem

1647. urbem, & Capitulum ſpectent. Legatis Succicis iſta conditio haut ſpernenda videbatur; unde expreſſe mentionem faciebant, ſi quæ cum Urbe conventura ſint, ea valida fore. Sed quia Cæſarei hanc tranſactionem, quæ juribus Imperii repugnare ipſis videbatur, haut admittebant, nec Reginæ placeret ejuſmodi jura argento vendere, ea clauſula poſt omiſſa eſt.

De extinctione Capituli Bremenſis.

§. 212. Cum porro Succi loco verſiculi, *Ceſſante Capitulorum*, reponerent, *Extinctis Capitulis, cæteriſque Collegiis Eccleſiaſticis*, hærebant Cæſarei, diſertis verbis in extinctionem iſtam conſentire abnuentes. Repugnare id conſcientiæ ſuæ, & Catholicos ægerrime id laturos; ne Evangelicos quidem probaturos, nobili ſtirpe viris aditum ad præbendas præſcindi. Contra Succi oſtendebant; jam cum Trautmansdorfio conveniſſe, ut bona Eccleſiaſtica ad conditionem ſecularem redigerentur, qui & dixerit; Cæſarem facile pati poſſe, ut Regina pro lubitu circa Capitula & Cœnobia diſponat. Se quidem facile prius concepta ſententia adquieſcere potuiſſe, ni Catholici correctionibus ſuis anſam præbuiſſent clarius iſta exprimendi, ne verba in alium ſenſum, quam qui contrahentium fuerat, trahantur. Ni hoc fiat, Catholicos forte actionem adverſus Reginam, ſi quid aliquando circa iſta bona innovet, in Aula Cæſarea, aut Spirenſi Camera moturos. Cui prævertendæ conſultum fore hanc elucidationem Inſtrumento inſeri. Aſt Cæſarei uti non inficiabantur, ſe Reginæ liberam de iſtis bonis diſpoſitionem annuiſſe, cumprimis Trautmansdorfium: idque necdum retractabant: ita diſertis verbis de eadem Inſtrumento Pacis inſerere ſe poſſe negabant. Nec Trautmansdorfium ea bona in ſeculares uſus converti expreſſe adprobaſſe, ſed tantum dixiſſe: acciperet Regina Præſulatum ſub formula propoſita, inde circa Capitula & Cœnobia diſponeret, prout id Numini ſe probare poſſe confideret. Catholicos circa hęc eſſe obſtinatiſſimos, & eam ipſam fuiſſe cauſam, quare Comes ille diſertis verbis abolitionem bonorum ſacrorum exprimere defugerit. Quod ſi tamen Succi efficere poſſint, ut Minda & Oſnabruga perpetuo penes Catholicos maneant, hos haut ægre iſtorum poſtulatis annuituros. Id quod Succis haut arridebat, quod earum ditionum incolas Catholicorum libidini tranſcribere nollent; & quia illæ jam Brandeburgico & Luneburgicis adſignatæ erant. Et quanquam Cæſarei oſtenderent, ſibi haut defore media per alias ditiones æque idoneas iſtis ſatisfaciendi; Succi tamen iſthoc non minus quam Catholicorum correctiones haut alio ſpectare judicabant, quam ut conventa ſubverterentur, & tractatus novis difficultatibus intricarentur. Enimvero, quidquid occineretur, vocabulum *extinguendi* ferre nolebant Cæſarei: inauditum id eſſe in Imperio, in Eccleſiam injuriùm, & Cæſarem forte eo nomine à Pontifice excommunicandum. Reginam ſat expreſſe rem ipſam obtinuiſſe. Uteretur, ut vellet, Cæſarem haut curaturum; extinguendi vocabulum à ſe digeri non poſſe. Et cum Succi objicerent; eos circa æquivalens Brandeburgicum & Meclenburgicum ab iſthoc vocabulo haut tantopere abhorruiſſe; reponebant: ea Capitula plane ad Proteſtantes ſpectaſſe: heic autem Catholicos hactenus in poſſeſſione fuiſſe. Quin Comitis Naſſovii filium Bremæ Canonicum eſſe, haut parum imminente mutatione ſolicitum. Ad quod Succi regerebant: Reginam præſentibus, & inprimis Naſſovii filio ſatisfacturam. De cætero Catholicorum parum intereſſe, cum vix quinque aut ſex Catholici de bonis iſtis participent. Poſt proponebant Succi, ut pacto adjecto itthoc inſereretur. Quod itidem Cæſarei abnuebant, Catholicæ Religionis ſcita, & conſcientiam obtendentes. Tandem cum rem ad Catholicos Ordines detuliſſent, ita ad extremum declarabant; Ut in Capitulorum & Collegiorum Eccleſiaſticorum extinctionem diſertis verbis conſentiant, ſibi haut mandatum eſſe: rogare & ſuadere Catholicos Ordines, ne ea res tangatur. Manerent verba generalia ut antea; quid Regina poſt concluſam pacem factura ſit, ſe impedire nolle, cum eadem pleno jure territoriali, uti alii Ordines Imperii, potitura ſit. Sed Cæſarem iſta nunc paciſci, ignominioſum apud poſteros, alioſque Principes fore. 1647. 30. Dec.

De Brema Urbe.

§. 213. Circa Bremenſem urbem Succi quædam mutarant, pro *Territorio* vocabulum *diſtrictu* reponendo; Tum ad *poſſeſſionis* vocabulum *legitimæ* addendo. Subnectebatur clauſula; ut illa bona & jura, quæ Archiepiſcopis & Præſulatui intra vel extra urbis mœnia, aut in præfecturas ejuſdem, & quatuor *Goas* ante hoc bellum competebant, Reginæ & Regno itidem citra controverſiam competant. Idque eam ob cauſam, quod ea urbs turbulentum Epiſcopatus ſtatum in ſuum emolumentum conſque verterat, ut etiam poſt ſubſcriptam ſatisfactionis formulam jura Epiſcopalia tam intra quam extra urbem variis attentatis invaderet, ac jus territoriale in quintum uſque milliare per Præſulatum porrigere, & qua pertingere poſſet, ſibi arripere auderet. Adverſus quæ Regimini Bremenſi proteſtationem interponenti eadem occinuerat: Reginam non Præſulem, ſed Ducem Bremenſem fieri; eoque pacta priora cum Epiſcopis & Epiſcopatu inita cum hac mutatione expirare. Talia cum Bremenſe Regimen ad Legatos Succicos referret, conſultum videbatur iſtos urbis conatus cauſasque diſſidiorum in poſterum antevertere. Enimvero Cæſarei neque Bremenſium territorium in dubium vocari, neque mutationem heic, aut additamentum ferre volebant. Id tamen declarabant; haut aliam eſſe Cæſaris mentem, quam ut Regina & Corona Sueciæ omnibus juribus potiatur, quæ priores Archiepiſcopi habuerant. Contra quidquid urbs ſub Archiepiſcopis, ac inprimis ſub nupero Duce Friderico non habuerit, id nec deinceps eandem ſibi arrogare poſſe. Quid litigioſum ſit, aut quid minus in aperto eſſe. Concludatur modo pax, (ita verba ipſorum erant,) inde litigioſa cum urbe diſceptandi tempus fore.

De Titulo Reginæ.

§. 214. Titulo Reginæ, quo ad Comitia invitari deberet, Legari nunc addiderant vocabulum *Principis Rugiæ*, & *Domina Wiſmariæ*: id quod Cæſarei acriter impugnare cœperunt, velut Regina Rugiæ & Wiſmariæ nomine peculiarem ſeſſionem & ſuffragium obtenderet. Novam eſſe difficultatem, cui ſi Succi inſiſtant, facile adparere; ipſos tractatibus abrumpendis occaſionem quærere. Enimvero mox adquieſcebant, cum oſtenderetur de pleno duntaxat Reginæ titulo agi; de peculiari ſeſſione mentionem nunquam factam. De cætero ſuper ſeſſione, quæ quinto loco in ſcamno ſeculari Reginæ aſſignabatur, nil jam difficultatis reſtabat; niſi quod Succi quatuor præcedentes, Bavarum, Simmerenſem, Lauterenſem, Neoburgicum Palatinos nominetenus expreſſiſſent. Sed Cæſarei, quod Bavarus & Palatinus ſuper priore loco inter ſe litigarent, ne alterutri partiprejudicium adferretur, poſtulabant, ut ea res com-

1647. communibus verbis conciperetur. Id quod Sueci facile annuebant, cum rem ipsam obtinerent.

De investitura. §. 215. De futura investitura Sueci postulabant, ut literæ, per quas ea confertur, statim in loco tractatus formarentur. Sed Cæsarei reponebant, moram inde nascituram, si è tabulario Cæsaris necessaria documenta adferenda sint. Unde utrinque placebat, de recognitione feudi, juramento fidelitatis, & similibus communibus verbis exprimi. Denique cum in §. *Exsolvit denique* Sueci verbis *Dominis & Possessoribus* addidissent, *aut prætendentibus*: Cæsarei quærebant, quinam essent illi prætendentes? Num forte Pontificem Romanum intelligerent? Sueci ita se majoris perspicuitatis causa addidisse ferebant. Revera tamen Bavarum innuebant, qui veterem prætensionem in Pomeraniam fovere dicebatur.

De militum satisfactione. §. 216. Super militum satisfactione aliquoties movẽtibus Succis Cæsarei reponebant; de hac non prius agi posse, quam pax cominus conspiciatur. Excipiebant Sueci, hanc quoque inter conditiones pacis esse, qua intacta hanc plene concludi non posse. Cæsareos utique eam dudum æquam judicasse, ac ut summa designaretur sæpe institisse. Unde mirum sibi videri, ipsos ad propositionem dudum factam respondere nondum velle. Sed Cæsarei suæ sententiæ insistebant: aliis rebus indecisis hanc tangi haut conveniens esse; & omnes Ordines etiam Evangelicos acriter resistere, ac suadere, ut quæ controversa adhuc restant, prius componantur; militum præmia ad executionem tractatus pertinere; quo ubi perventum sit, rem suo loco & ordine suscipiendam.

De æquivalente Brandeburgico. §. 217. Circa æquivalens Brandeburgicum Cæsarei concesserant, ut quarta pars Canonicatuum in Præsulatu Halberstadiensi, excepta Præpositura, ab Electore extingueretur, & quidem eorum, qui ab Evangelicis possiderentur. Sueci autem Catholicos istis pares haberi cupiebant, ut prout quisque vita excederet, Catholicus aut Evangelicus sit, Electoris reditibus adplicaretur. Sed Cæsarei id nullo modo annuere volebant. In cessione Episcopatus Mindensis urbi sua jura reservata fuerant, exceptis pagis, villis, & domibus ad Principem spectantibus. De quo Prælati, & Equester Ordo graviter querebantur, quod cum urbs infimum locum inter Ordines Provinciales obtineat, nunc ipsi intuitu bonorum in districtu urbis sitorum hujus imperium agnoscere debeant. Unde Brandeburgicis instantibus tunc hæc verba addita; *Capitulum totumque Clerum & Equestrem Ordinem.* Porro jus proprii Præsidii, quod à multis seculis urbs obtinuisse se ferebat, Cæsarei non minus ac Sueci eidem disertis verbis reservare cupiebant. Sed Brandeburgici à plerisque Ordinibus obtinuerant, ut pro verbis *circa jus proprii præsidii & pristina libertatis hactenus possessis*, reponeretur, *circa pristina jura ipsis legitime competentibus.* Ita jus illud præsidii in ambiguo relinquebatur, quo Electori occasio daretur id inposterum vindicandi. Ut autem directum dominium in præfecturam Eglam Saxoni reservaretur, Cæsarei frustra contendebant. Circa titulum Electoris Cæsarei primo censebant, ut Principem se Archiepiscopatus Magdeburgici, & aliorum Præsulatuum nuncuparet. Sed cum jus hæreditarium cum Episcopatu haut quadraret, id eo modo formabatur, prout Instrumento Pacis insertum est.

De æquivalente Meclenburgico. §. 218. Quo Meclenburgico Duci eo plenius satisfieret, Sueci postulabant, ut summa pecuniæ ad ducenta millia uncialium augeretur, ac duæ Commendæ in Meclenburgica sitæ, *Mirovv*, & *Nemerovv*, à Duce jam possessæ adderentur. Quorum prius facile concedebant Cæsarei; circa posterius ad caput de gravaminibus provocabant, demum velut indignabundi ajebant: *habeat ergo eo nomine, quamdiu potest.* 1647.

De æquivalente Luneburgico. §. 219. Domui Luneburgicæ Osnabrugensem Præsulatum haut obscure invidebant Catholici. Sed ita obnixe sua tenebant Luneburgici, ut illi ne hiscere quidem auderent. Tantum de homagio monebant errorem admissum, quod Capitulum id nunquam ulli ne Catholico quidem Episcopo præstitisset. Id quod tamen non, prout postulabant, plane omissum, sed ad veterem praxin duntaxat restrictum. Comiti autem Gustavo Gustavi F. Sueci præter octoginta uncialium millia, septuaginta insuper millia stipulari frustra cupiebant. Petente quoque Osnabrugensi urbe Sueci postulabant, eidem omnia jura, ac privilegia Instrumento Pacis firmari, statu quem anno decimo octavo possederint restituto, uti & jus Episcopale & Patronatus, usumque liberum sacrorum Evangelicorum, jus stapulæ præsertim telatum linearum per totum Episcopatum; aliaque similia. Tum ut Petriburgum destrueretur, & templa Augustini & Francisci cum pertinentibus ex veteri donatione Episcopi Francisci Waldeccensis restituerentur. Quæ omnia à Cæsareis repudiabantur, velut Cleri ruinam post se tractura, ac ad peculiarem conventionem seponebantur. Sueci regerebant: eam conventionem inter tractatus pacis debere fieri. Tum urbem ob præbitum conventui hospitium in memoriam horum tractatuum aliquid præmii mereri. Quibus Cæsarei respondebant: hospitium sat care emtum; ac memoriam tractatuum nunc & apud posteros perennaturam. Denique duos Canonicatus Ducis Augusti filiis in Præsulatu Argentoratensi concessos Catholici decerpere cupiebant, aut saltem eosdem obstringere, ut Catholicos ritus ex statutis Capituli suscipere tenerentur: sed Evangelicis repugnantibus irriti erant. Articulis hisce de Suecica satisfactione, & æquivalentibus Catholici subnectebant; quoniam per hæc tam insignis mutatio in Romano Imperio contingat, ex qua olim graves controversiæ oriri possint, dictæ satisfactionis aut æquivalentium nomine neminem plus sibi juris, quam communis hæc conventio confert, proprio ausu arrogare debere, aut ullum immediatum Imperii statum circa jura, bona, ac libertatem suam turbare, sed quæ in præsens, aut deinceps cum vicinis sint lites per viam juris expediantur citra violentam possessionis apprehensionem. Eam clausulam Sueci suspicabantur ad se pertinere, velut Clericis actio reservaretur, si Regina circa Capitula & alia bona sacra quid novaret. Sed Cæsarei ostendebant; hanc clausulam duntaxat Status invicem, non status & horum subditos respicere; nec per hanc jus territoriale Reginæ in Bremensi & Verdensi Provincia in dubium vocari. Nec ea Cœnobia immediata esse, uti S. Emerani Ratisponæ sit. Pro eadem clausula futuros Reginæ vicinos pugnare. Is si sensus esset, nec Cœnobia & bona Ecclesiastica in Bremensi & Verdensi Præsulatu peterentur, Sueci non valde renitebantur. Quod tamen ea clausula heic superflua videretur, & ad caput de Assecuratione pertineret, Sueci eam hinc transferri postulabant, ne Suecia tam acres ungues habere videatur, ut præ reliquis omnibus ipsorum satisfactioni ejusmodi clausula adponenda fuerit. 1647.

1647. De causa Hassiea.

§. 220. Cassellanæ causa à Cæsareis & Catholicis acriter tentabatur. In lite Marpurgensi Darmstadiensis ob nutantia Suecorum arma ad vetera postulata revolvebatur, ut antiqua transactio partium juramento, ac Cæsarea adprobatione firmata servaretur. Qua si læsam se obtendat Cassellana, post restitutionem ereptorum Darmstadiensi ab hac locorum, ea causa per judices ab utraque parte denominandos intra certum tempus decideretur, aut amica transactione componeretur. Id quod Cæsarei & Catholici æquum censebant. Sed Cassellanam satisfactionem iidem plane retractabant. Si Cassellani, inquiebant, præterita æstate quæ offerebantur acceptassent, laute iis satisfactum fuisse. Ea cum repudiarint, se ad ista non amplius teneri. Quanquam autem ut nihil plane istis gratificentur, contumaces Cassellanorum, Crosiegii cumprimis sermones mererentur; forte tamen Hirschfeldiam, & pacta gentilitia relinqui posse. De præfecturis Schaumburgicis, sexcentis uncialium millibus, & hypothecis in Catholicorum terris conclamatum esse. Totum Imperium, quin sacrorum consortem Brandeburgicum repugnare. Si Reges eo nomine diutius bellum gerere velint, id ferendum esse; à volentibus Landgraviam nihil obtenturam. Neque eandem Regibus æquiparandam. Catholicos æque damna hoc bello passos, nec refusionem postulare. Et quanquam Sueci ostenderent; antehac placita immotum hujus tractationis fundamentum habendum, cum & Trautmansdorfius sub abitum dixerit; tractatum in eo statu relinquendum, sicut se discedente sit, & Collegas suos super eo mandata habere: jactabant tamen, nosse se abeunte isto nihil transactum. Ni Landgravia oblatis nunc adquiescat, sibi caveat; ne teruncium amplius accepturam. Inde Sueci Gallicorum Legatorum literas prælegebant, hoc argumento: Gallos pro Landgraviæ causa non remissius quam pro sua locuturos: simul Reginæ suæ nomine idem declarabant, suadentes, ut saltem priora annuerent, nec tantam acerbitatem in Landgraviam ostenderent. Arctissime eandem Regibus innexam, nec citra auxilium destituendam: Reges quæ res exigat, facturos. Cæsarei ferociter; facerent, quæ omittere non possent. Sibi mandata sua sequenda. Plus quam par sit jam oblatum: plura se nec posse, ne velle. Neque hac declaratione tunc ullo modo depelli poterant. Atque ista pluribus congressibus agitata Evangelicis avide cupientibus communicabantur.

29. Dec.

Cæsareis pax cordi esse non videtur.

§. 221. Ita dum à prius conventis aut oblatis tam longe nunc recedunt Cæsarei, haut obscure patebat, nihil ipsos aliud agere, quam ut ludificando pacem extraherent. Sane constabat, ab ipsis Monasterii Catholicos clam instigatos, ut suis commodis acrius invigilarent: à Cæsare ab ipsis destituto ingratiis haut pauca Evangelicis indulgenda fuisse. Unde audaciam sumebant Catholici conventis sese opponendi. Tum ob præceptam victoriæ fiduciam insolescere, ac superbiam verbis ac gestibus præ se ferre. Nec contumeliosis in Suecicum exercitum dicteriis abstinebatur, quem è Bohemia à se exturbatum gloriabantur. Ad quæ Sueci reponebant; Wrangelium egregii ducis partes impleviisse, & quæ ratio belli suaderet feciisse; cæterum easdem in Bohemiam portas patere; ac favente Numine denuo eo reversurum, ut non facile egressurus iterum sit. Sed Cæsarei; firmiora jam repagula obdita cavillabantur, haut temere perrumpenda. Et cum Sueci Gallorum mentionem injicerent, qui Bavaro inducias renuntiassent: Cæsarei excipiebant; illas nondum abruptas, & simulare ista Gallos demulcendis utcunque Suecis. Spargebatur quoque Curtium Comitem apud tractatus ad futurum Volmaro avocato. Quod itidem Suecis atque Evangelicis suspectum videbatur. Meminerant quippe, Cæsarem præliminari negotiatione prope absoluta alium misisse, qui rem extraheret: & Trautmansdorfium discessisse, cum conclusio pacis jam imminere videretur. Nunc si & Volmarus abeat, manifestum esse, bellum magis quam pacem parari. 1647.

§. 222. Nec eo minus Cæsarei evocatis ad se Evangelicorum Deputatis acta sua tueri, Suecos traducere. Hos capita de Amnestia & Gravaminibus raptim percurrisse, nec ullibi pedem figere voluisse; sed circa peculiarem Suecia satisfactionem duos integros congressus consumsisse. Tum formula nunc edita hinc inde non pauca in fraudem aliorum novasse, quædam antehac placita retractasse. Quo intellecto Sueci iisdem ostendebant: se quidem quantum possent negotium maturasse, ut tamen nullum caput rejecerint, nec ullam Catholicorum correcturam prætermiserint, quam non idoneis rationibus convellere conati sint. Ac normæ loco sibi fuisse, semel conventis haut dimoveri. Catholicos Suecicam satisfactionem non minus, quam alios pacis articulos vellicasse. Id cum à Cæsareis probari animadverterent, sibi ad tuenda Reginæ commoda quædam clarius fuisse exprimenda, ne deinceps litibus, de quibus jam cogitatum non sit, implicetur. Cæsarei Suecos aggrediuntur. 31. Dec. Hi se excusant.

§. 223. Monasterii quanquam inter Cæsareos & Gallos super satisfactione convenisset; adhuc tamen de exclusione Burgundiæ, ac Lotharingiæ, auxilioque Hispanis ferendo controversia supererat. Ac aperte Cæsarei jactabant; indignum esse, à Cæsare consanguineum Regem, & tam bene meritum Ducem destitui. Inprimis intolerandum esse, Cæsari haut liberum fore Hispano auxilium ferre. Circa pacem inter Gallos & Hispanos conciliandam, cui paucæ controversiæ adhuc obstabant, etsi haut segniter satageretur; tamen parum promoveri adparebat, quod Galli lente ad pacem cum Hispanis festinarent ob tumultus Neapolitanos, & quia Siculi, ac Mediolanenses itidem novas res moliri crederentur. Qua spe freti separatam Hollandorum pacem haut magnopere videbantur curare, quod Italicorum sociorum ope plus se Hispanis damni allaturos crederent, quam Belgarum, queis dudum Galliæ incrementa ægris oculis adspiciebantur. Sed inter Hispanos & Fœderatos Belgas jam ad finem properabant tractatus. Equidem ad proposita à Belgis capita distincte respondere Hispani tergiversabantur, ac quædam dudum placita in dubium vocabant: simul compluribus per piratas Biscaiæ abreptis navigiis haut parum Belgicos mercatores irritaverant. Provincia tamen Hollandia velut instinctu ad pacem rapiebatur, cujus vel minimam moram damnosissimam ducebat; & cum in congressu Ordinum Generalium præsidendi ordo eundem tangeret, ipsa connitente effectum, ut per majorem suffragiorum partem pax decerneretur. Et quanquam Zelandi, atque Ultrajectini Hollandis dissidentes pertenderent, vi Unionis circa bellum & pacem majori suffragiorum parti locum non esse: Hollandi tamen exemplum induciarum duodecennalium adducebant, quæ interce- Continuatio tractatuum inter Cæsarem & Gallos. Inter Gallos & Hispanos. Inter Hispanos & Belgas.

1647. tercedente Zelandia concluſæ forent. Quin fremebant, ſi Zelandi & Ultrajectini repugnare pergerent, ſe Legatis ſuis mandata transmiſſuros, ut pro ſe pacem ſubſcribant, concludantque. Iſtorum Legatorum quatuor, quos inter Pavvius & Cnuitius in Hiſpanos proni, Monaſterio Hagam excurrentes acriter connitebantur, ut formula ratificationis conciperetur, & omnia ad plenam concluſionem præpararentur. Huc quippe rem inter Gallos Hiſpanosque deductam, ut illi facile pacem occupaturi ſint. Quod ab Hollandis obtentui ſumtum, ut etiam absque Gallis tractatus abſolvendos urgerent, Thuillerio Legato Gallico fruſtra renitente, cujus libellum eo nomine Ordinibus Generalibus traditum ne lectione quidem dignabantur. Et quanquam aliquot provinciæ, ne Hollandia pacem præcipitaret, decerneront, ac ut forma ratificationis cum Hiſpanis Monaſterii adornata prius Hagam transmitteretur: Hollandi tamen ſuis injunxerant, ut ſi reliquæ provinciæ tergiverſarentur, his neglectis finem tractatibus imponerent.

Sparrii Comitis inanis propoſitio. 29. Maji.

§. 224. Eodem anno in Sueciam è Polonia adpulit Erneſtus Georgius Sparrius Comes, qui inter duces militiæ Suecicæ recipi petiit; viciſſim offerens ſe Suecis viam oſtenſurum, qua facili negotio munitiſſimas Sileſiæ urbes, Uratislaviam, Briegam, ipſamque Pragam, & alias in poteſtatem redigere queant. Simul Regis Poloniæ nomine poſtulavit, Regina autoritate ſua efficeret, ut ipſe Sileſia potiatur, ſpe facta Livoniæ, & Boruſſiæ viciſſim in Reginam transferendæ. Circa prius is promiſſa ter mille uncialium annua penſione ad Wrangelium remittebatur, conſilia cum illo ſuper deſtinatis exſequendis collaturus, quorum probabilem ſucceſſum Regina prævidere non poterat. Alterum humanis verbis repudiabatur, quod tractatibus jam longe provectis nova conſilia capi non amplius poſſint. Sed cum iſte è Suecia diſcedens apud Wrangelium nunquam comparuerit, quid ſolidi ejus poſtulatis ſubfuerit, conſtare haut potuit.

De fœdere Luſitanico. 16. Jun.

§. 225. Circa idem tempus à Luſitano Reſidente de arctiore fœdere mutui auxilii inter Reginam Sueciæ, ac Luſitaniæ Regem proponebatur. Ea de re cum Regina ad Senatum referret, in utramque partem rationes adducebantur. Qui fœdus id adſpernabantur, diſſerebant, iſtud commerciis Suecorum, fraudi fore, cum poſt factam cum Cæſare pacem navigatio ad portus Hiſpanicos, ac in mare Mediterraneum, non ſine lucro à Suecis ſuſcipi poſſit, quæ tali fœdere ſit intercipienda. Nec adparere, num ampliorem Suecia ex Luſitanorum amicitia fructum capere queat, quam qui jam ex fœdere commerciorum cum iiſdem proveniat. Hiſpanis & Auſtriacis hoc modo neceſſitatem allatum iri cum Sueciæ inimicis ſocietatem ineundi. Galliam gravioribus urgeri rationibus, ut opera Luſitanorum Hiſpanos fatiget, quam Sueciam longis terrarum ſpatiis remotam. Fortaſſe & Sueciam facta Germanica pace bello cum Polonis, Danisque implicandam; ac eam rerum converſionem oriri poſſe, ut aliorum amicitia ſit circumſpicienda. Si utilitatis reſpectus ceſſet, non majorem fiduciam in Gallorum amicitia, quam aliorum reponendam; qui & nunc copias ſuas è Germania ſubducant ſiſtendis noſtris incrementis, quæ invidia ipſos adurant. Ipſos Gallos Luſitanum paci quidem includere velle, fœdus declinare. Si fœdus hoc ineatur, eo ipſo rumpi pacem cum Hiſpanis, circa quam concitiandam quam maxime nunc laboretur. Denique 1647.
vacillare Luſitanorum conſilia, & parum eſſe auxilii, quod Suecia ſibi ab iſtis polliceri queat. Nec tamen deerant rationes, quæ fœdus id ſuaderent. Sueciæ utique intereſſe, ne Luſitani opprimantur, queis præter Hiſpanos Hollandi quoque immineant. Labare iſtorum res alieno auxilio deſtitutas, ni paci inter Gallos & Hiſpanos includantur. Suſpectos Sueciæ ſemper habendos amicos reconciliatos; nec Auſtriacos unquam deſituros nobis inſidias ſtruere. Expedire, ut Hiſpania eam ſpinam pedi infixam retineat, quo tantopere adamatum ſibi conſilium alios opprimendi ſeponere cogatur. Tum & fœdus ita contrahi poſſe, ut non neceſſum ſit nobis pacem cum Hiſpanis abrumpere, ſed ut modico auxilio miſſo defungi queamus. Sic & olim Gallos Hiſpanosque clam mutuis commodis abſtitiſſe citra publicum bellum. Sic Gallos, Anglosque Belgis auxilia ſubminiſtraſſe, ſervata in ſpeciem cum Hiſpanis pace. Si quid deinceps belli Sueciæ naſcatur, facile rationem iniri poſſe, ne id fœdus ſummæ rerum obſit. Ita placuit formulam fœderis concipi, ac Luſitanici Miniſto exhiberi. Sed cum hic ſegnius poſtmodum eam rem ageret, & ex eo fœdere Regina vix aliud quam moleſtiam proſpiceret, id exitu caruit.

Tranſſylvanica. 24. Jan.

§. 226. A Ragozio Holmiam miſſus adpellebat Stephanus San-Paulus, qui apud Reginam exponebat cauſas, queis ſubactus Ragozius ſeparatos cum Cæſare tractatus iniverit. Inde ut paci Weſtphalicæ includeretur, petebat, ac ut ſibi quæ ex fœdere reſtabat pecunia exſolveretur. Cui reſponſum: quas adduxerit rationes ſeparati tractatus ſuo loco relinqui, modo meminerit, ſe faventibus Suecicis armis tam proficua pace potitum. Weſtphalicæ paci commode includi ipſum nunc non poſſe, ne Regina videatur novis poſtulatis eam remorari velle. Si integrum annum in fœdere perſtitiſſet Princeps, conventam ſummam dudum præſtandam fuiſſe. Enimvero fœdus in annos, non in menſes ſingulos concluſum; ac ſolere à militibus gregariis & mercatoribus menſes computari, non à Principibus. Ita infecta re, ſed multo cum honore iſte dimiſſus eſt.

Curlandi negotiatio circa tractatus Polonicos.

§. 227. Adferebantur quoque à Jacobo Curlandiæ Duce literæ, quibus ſignificabat, Polonis placere, ut tractatus ſuper pace inter utrumque Regum Francofurti ad Oderam, aut Landsbergæ inſtituantur; tum ut prioribus Mediatoribus Respublica Veneta adjungatur, ſimul hortabatur ut Regina primo quoque tempore iſtos tractatus ſuſcipere velit. Enimvero Reginæ fixum ſedebat durante bello Germanico cum Polonis tractatus haut inire, quod tunc ſemper ad hoice foret reſpiciendum. Et eo facilius erat moras nectere, quod nec Polonis quidem illi tractatus magnopere cordi eſſe viderentur. Itaque reſponſum gratam eſſe operam, quam Dux paci conciliandæ interponeret; Mediatores eoſdem qui antea fuerint placere. Quod ſi tamen Anglus Legatos mittere impediatur, in ejus locum Venetos ſubire poſſe. Francofurtum à Suecia nimis remotum, ut veredarii vix intra quinque ſeptimanas hinc inde commeare queant. Lubecam aut Hamburgum utrique Regno æque commodum. De tempore conventus Mediatores ſtatuerent. Cæterum idem Dux, quo ſecuritati ſuæ, utcunque res caderet, maturè proſpiceret, à Regina petebat, ut in perpetuum ſibi neutralitas confirmaretur, quæ antecеſſori, eidemque Patruo ſuo à Rege & Republica Polo-

Idem neutralitatem obtinet.

1647. nix concessa erat. Id quod Regina haut difficulter annuebat, quod illum Ducem salvum esse Sueciæ expedire judicaret. Ejus neutralitatis leges istæ erant. Si recrudescente inter Suecos, Polonosque bello per certa Curlandiæ loca Polonis transitus concedatur, eundem quoque Succicis copiis quovis tempore concedendum. Ducem, ejusque posteros & subditos, quamdiu hac neutralitate fruentur, nullam operam militarem Regi, Regnoque Poloniæ, aut Magno Ducatui Lithuaniæ præstituros, nec opera, pecunia, consiliis, per se suosve, aut alios hostem sublevaturos ad infesta ea, quæ ad Regiam Majestatem, Regnumque Sueciæ spectabunt, salva in cæteris fide Regi, Reique publicæ Polonicæ à se debita. Si quis autem se bello immiscuerit, aut quid operæ militaris, vel consilii huc contulerit, eum una cum bonis ac familia sua hoc neutralitatis beneficio non fruiturum. Habeat Dux in præsidiis militem nationis Germanicæ, non Polonicæ, aut Lithuanicæ, qui eidem soli sacramento sit addictus. Commercia utriusque Regni subditis cum Curlandis, ac itinera peregrinantibus, viatoribus, & veredariis utriusque gentis libera sint; sique contigerit, Gentis utriusque homines in Curlandiæ ditionibus sibi obviare, pacate inter se & tranquille ibi agant, nec fas sit ad arma devenire, aut mercibus, pecuniis, equisque negotiantes spoliare. ut præterea portus Curlandiæ classi Succicæ, cæterisque ejus Regni aut subjectarum provinciarum indigenis navigantibus pateant, usumque sui tutum præbeant, si vel ob tempestatem, vel emendis necessariis in eos se receperint. Si quas naves naufragium, aut jacturam mercium facere contigerit, Curlandiæ incolæ afflictis non noceant, sed potius justo accepto laborum pretio eosdem juvent, mercesque recuperatas reddant. Denique ut has perpetuæ neutralitatis leges Rex & Respublica consensu suo confirmet, observetque, tempore requirente, Ducem allaboratu- 25. Jul. rum. 1647.

§. 228. In Moscoviam eo anno Legati mittebantur Ericus Gyldenstierna, Joannes Wrangelius, & Laurentius Cantersteinius, qui prout fœdere conventum erat, Principi susceptum imperium gratularentur, ac de æterna pace, & amicitia servanda testarentur. Jubebantur quoque postulare, ut Succicis mercatoribus propriam domum intra Plescoviæ mœnia habere liceret; utque recens instituta vectigalia Plescoviæ & Novogardiæ abolerentur, simul è provinciis Succicis transfugæ redderentur: quorum nihil obtentum. Solita illi nationi litigia circa titulos memorare nihil attinet. De cætero honorifice recepti, habitique Legati rediere. Legatio in Moscoviam.

§. 229. Navibus quatuor Succicis in Lusitaniam navigaturis, quibus Martinus Thiesslenius præerat, in freto, quod Galliam & Angliam interluit, navis Regia Anglicana occurrebat, summi veli submissionem in signum cultus exigens. Eam cum Succi detrectarent, tormenta hinc inde displosa, quoad navis Anglicana à pluribus circumventa malo majore truncato, & clavo excussio recipere se cogeretur. Interim Vice-Præfectus classis Anglicanæ in statione Duverensi ad anchoras hærens, ad machinarum strepitum adcurrens naves Succicas assequitur, quas innoxie ad littus Duverense deducit, Parlamentumque de actis certius reddit. Ab hoc protinus Vicepræfecto injunctum, ut naves amicæ, & vicinæ Reginæ, quæ per insciitiam forte erraverint, humaniter habeat, comiterque dimittat; & si quibus rebus forte egeant, eas accepto pretio suppeditet. Navium Succicarum cum Anglis collisio. 2. Maji.

SAMUELIS PUFENDORFI
RERUM SUECICARUM

LIBER VIGESIMUS.

EPITOME.

1648. 1. *Reginæ consilia.* 2. *Initia expeditionis hujus anni. Wrangelius Cassellas excurrit. Turennius conjunctionem suam offert.* 3. *Wrangelius Mœnum versus progreditur.* 4. *Landgravium Georgium hostium tormenta poscit.* 5. *Ejus consilia. Hassi Homburgum & Fridvvaldam recuperant.* 6. *Hostilia inter Gallos & Bavaros resumuntur.* 7. *Turennius Rhenum transit.* 8. *Hostis in hiberna concedit, eadem mox deserere cogitur.* 9. *Hostium conditio.* 10. *Wrangelius per Turennium hostem non statim persequi potest. Gleichensteinum ad deditionem compellitur.* 11. *Wrangelius Winsheimum movet; Depositas Forcheimi machinas accipit: Winsheimum capit.* 12. *Wurtenus Comes Suecicam militiam amplectitur.* 13. *Cum Turennio super conjunctione agitur.* 14. *Fœderati exercitus in hostem tendunt; Hostis trans Danubium cedit. Fœderati complura loca ei Danubium occupant.* 15. *Super ulteriore actione inter Duces consultatur.* 16. *Sueci in superiorem* 1648.

1648. *periorem Palatinatum abeunt.* 17. *Hostis cis Danubium cedit.* 18. *Kœnigsmarckius Egræ sub-* 1648.
venit. Hostium irriti conatus. 19. *Bavari cum Cæsare conventio.* 20. *Wrangelius in Sueviam movet, Dunkelspulam occupat. Ei Kœnigsmarckius iterum conjungitur. Turennius quoque accedit.* 21. *Idem Suecis quædam hospitia concedit. De Caroli Gustavi Palatini imperio adfertur.* 22. *Cæsarei è superiori Palatinatu Donavvertam revertunt: Trans Danubium abeunt. Eorum conditio.* 23. *Fœderatorum animus. Hi in hostem ire constituunt; Hostis cedit. Fœderati insequuntur.* 24. *Iidem hostium extremum agmen profligant. Numerus cæsorum & captorum.* 25. *Hostis Donavvertam deserit: in Bavariam se recipit.* 26. *Wrangelius Vinarienses legiones à se dimittit.* 27. *Fœderati Licum transeunt.* 28. *Freilingam veniunt. Hostis trans Isaram subsistit, mox inde facessit. Fœderati pontem Isaræ reparant. Landshuta se dedit.* 29. *Hostis ad Oenum propere refugit. Bavarus Salisburgum confugit.* 30. *Fœderati Isaram transeunt: Wasserburgum oppugnare non possunt: Muhldorfum accedunt.* 31. *Hostes se recolligunt.* 32. *Super tributis cum Bavaro acta.* 33. *Fœderati bellum in Bavaria alunt: Muhldorfo discedunt: Dingelfingæ considunt.* 34. *Hostis Sandaviæ considet. Cæsarei carpuntur.* 35. *Hostis propius accedit: Mosteningæ arx frustra ab hoste oppugnatur. Castellum ad pontem Rainæ frustra ab hoste tentatur.* 36. *Castra mutuo tentantur. Fœderati pontem Neoburgi struunt.* 37. *Scripta super tributo incendiario.* 38. *Bavaria male habetur.* 39. *Rusticorum Austriacorum missio.* 40. *Hostis paulum accedit. Fœderati equorum inopia premuntur: Mosburgum castra transferunt.* 41. *Hostis eos non sequitur: Idem ad Oenum se confert.* 42. *Fœderatos prævertit: Fœderati Landsbergam tendunt.* 43. *Conflictus ad Dachaviam.* 44. *Fœderati in Bavaria amplius subsistere non possunt. Iidem in Sueviam transeunt.* 45. *Wertanus frustra eos insequitur.* 46. *Galli in superiorem Palatinatum sequi nolunt. Hostis in superiorem Palatinatum tendit.* 47. *In hanc Provinciam Kœnigsmarckius progreditur. Complura Bohemiæ loca occupat. In Palatinatum rediens Waldeccam capit.* 48. *In Bohemiam revertit. Occasio invadendæ Pragæ. Kœnigsmarckius destinata dissimulat.* 49. *Eadem exsequitur.* 50. *Ingens Pragæ prædæ parta.* 51. *Kœnigsmarckius Wittenbergii adventum sollicitat. Bucheimius Pragam venit.* 52. *Wittenbergii acta. Cum Rege Poloniæ disceptatio.* 53. *Wratislaviensibus commercia libera permittuntur.* 54. *Bucheimius Silesia excedit. Wittenbergius in Bohemiam excurrit. Cæsarei vapulant.* 55. *Wurbenus Comes bene rem gerit.* 56. *VVittenbergius in Bohemiam tendit.* 57. *Pragam properat: Ad Kœnigsalam considet: Tabor oppidum expugnat.* 58. *Pragam revertit. Rubra domus & Teschena occupantur.* 59. *VVittenbergius Budevveisam tendit. Bucheimius vapulat.* 60. *Summum belli imperium in Carolum Gustavum confertur.* 61. *Idem nuptias Reginæ ambit; & in Germania adpellit. Electoris Saxoniæ ad ipsum Legatio.* 62. *Palatinus in Bohemiam tendit: Pragam oppugnat.* 63. *Cæsarei ad succurrendum Pragæ propinquant. Obsidium Pragæ solvitur.* 64. *Austriacorum ad Palatinum missio. Hic in Bohemia subsistit.* 65. *Pacis nuntius advenit.* 66. *Hassorum acta. Lambojus in VVestphalia satagit. Hassi in Lambojum tendunt. Hic istos obsidet.* 67. *Geisius cum equitatu erumpit.* 68. *Lambojus Gesecam frustra oppugnat. Idem in hospitia concedit.* 69. *Lambojus denuo movet: Bredenbendam expugnat.* 70. *Hassos petit, à quibus vapulat. Numerus cæsorum captorumque.* 71. *Hassi victoriam non persequuntur. Lambojus copias instaurat.* 72. *Denuo in Hassos movet: Hassi firmantur. Durenam capiunt.* 73. *Paderbornam frustra obsident. Lambojus Huxteræ considet: post pacem turbarum nonnihil dat.* 74. *Continuatio tractatuum Pacis. Sueci ob Hassiacam causam progredi nolunt.* 75. *Cæsarei Evangelicos ad negotia Imperii expedienda hortantur, id quod & hi faciunt. Evangelicorum de his sententia. Sueci de iisdem cum Cæsareis agere frustra quærunt. Urbicorum à Suecis postulatum.* 76. *Longuevillius in Galliam iter instituit. Evangelici nolunt Oxenstiernam Monasterium abire: Hic iter illud omittit. Longuevillius Osnabrugam venit.* 77. *Catholicorum declaratio Evangelicis displicet. Oxenstierna irritum Monasterium iter suscipit.* 78. *Separata inter quosdam Evangelicos & Catholicos tractatio. Ea evanescit.* 79. *Super conventis Trautmansdorfianis collisio.* 80. *Sueci Cæsareos ea de re compellant.* 81. *Tractatio denuo suscipitur.* 82. *Novus tractandi modus proponitur, qui demum probatur.* 83. *Servientus Osnabrugam venit.* 84. *Super admittendo Residente Gallico disceptatio.* 85. *De materia tractandorum inter Suecos & Ordines disceptatio.* 86. *Gravamina excutiuntur; ac primo loco Justitia. De Judice & Præsidibus Cameralibus; De Paritate Adsessorum utriusque Religionis.* 87. *De modo præsentandi. De aliis Cameræ Ministris.* 88. *Caput de Justitia absolvitur, scripto concipitur & subscribitur.* 89. *De Autonomia subditorum.* 90. *Tres Gradus Autonomiæ. Suecorum postulata. Cæsarei primum gradum annuunt.* 91. *De cœnobiis Hildesiensibus & Erfordia.* 92. *Sueci in tertio gradu cedunt.* 93. *Ut & demum in secundo.* 94. *De Provinciis Cæsareis Cæsareorum sententia.* 95. *Evangelici cedunt.* 96. *Oxenstierna eos confirmat. Cæsareis Evangelicorum consilia produntur.* 97. *Sueçorum super*

1648. *iis negotiatio.* 98. *De satisfactione Suecica, ejusque consectariis.* 99. *De æquivalentibus, & causa Palatina.* 100. *Per ista Brandeburgici & Luneburgici placantur.* 101. *De ordine tractandorum disceptatio.* 102. *Reliqua gravamina excutienda suscipiuntur.* 103. *De paritate Magistratuum Augustæ & in aliis urbibus.* 104. *Pro Ajuisgranensi urbe nihil potest obtineri.* 105. *De Oppignerationibus Imperialibus. Caput de Gravaminibus absolvitur.* 106. *Hassica causa suscipitur.* 107. *Discutitur.* 108. *Ordinum interventu componitur. Ordines mediationem inter partes exercere pergunt.* 109. *Amnestia absolvitur.* 110. *Catholicus Senatus Augustanis decretam paritatem subvertere conatur.* 111. *De Helvetiis.* 112. *De Reformatis.* 113. *Articulus de negotiis imperii. De Erfordia.* 114. *De vectigali Oldenburgico.* 115. *Satisfactio Suecica.* 116. *Æquivalens Brandeburgicum.* 117. *Meclenburgicum.* 118. *Satisfactio Hassica.* 119. *Avauxius in Galliam avocatur.* 120. *Hispani hospitium Lusitanorum Monasterii oppugnant.* 121. *Oxenstierna Monasterium excurrit.* 122. *Servientus Osnabrugam venit.* 123. *Hollandici Legati à Suecis postulata. Suecorum cum Bavaricis colloquium.* 124. *Cæsarei* §. Tandem omnes *expediri cupiunt.* 125. *Ordines Cæsareis adstipulantur.* 126. *Tanto acrius Sueci commoda militum urgent.* 127. *Inter Osnabrugenses & Monasterienses Ordines dissensio.* 128. *De satisfactione militum quæstio, An?* 129. *Quis?* 130. *Cui?* 131. *De Quanto?* 132. *Ordines paulatim ad rem propius accedunt.* 133. *Transactio super quanto.* 134. *De modo solutionis.* 135. *De cautione posterioris pensionis.* 136. *De tempore solutionis.* 137. *De executione Pacis.* 138. *De Ratificatione Ordinum sententia.* 139. *Cæsarei plenum Instrumentum Pacis edunt. Suecinotas formant.* 140. *Pax inter Hispanos & Belgas Fœderatos concluditur. In Belgio publicatur.* 141. *Pegneranda Monasterio discedit, ut & Belgarum Legati.* 142. *Servientus Osnabrugam venit. Ordines Osnabrugæ de Gallicis rebus agere volunt; Id quod Servientus probat.* 143. *Cæsarei abnuunt.* 144. *Et protestationem interponunt. Ordines sua sententiæ inhærent.* 145. *De controversis cum Gallia capitibus sententia Cæsareorum.* 146. *Gallorum.* 147. *Ordinum.* 148. *Monita de satisfactione Gallica.* 149. *Plerique in pacem serio inclinant, præter Cæsareos & Hispanos. Ordinum circa hanc dissensus.* 150. *Ordines adventum Caroli Gustavi deprecantur.* 151. *Notæ Suecicæ excutiuntur. De Titulis.* 152. *De Exulibus Austriacis.* 153. *De Helvetiis. De Reformatis.* 154 *De Juribus Statuum.* 155. *De vectigali Oldenburgico.* 156. *De satisfactione Suecica.* 157. *De Æquivalentibus.* 158. *De causa Hassica. Reliqua differuntur.* 159. *Servientus Osnabrugam redit.* 160. *De satisfactione militiæ Suecicæ.* 161. *Cæsareis de satisfactione suæ militiæ spes fit.* 162. *De Executione.* 163. *De Assecuratione.* 164. *Pax Suecica absolvitur.* 165. *Adversæ partis machinationes discutiuntur.* 166. *De ratificatione Pacis.* 167. *Sueci subscriptionem in gratiam Gallorum differunt. Cæsareis invitis pax concluditur.* 168. *Gallici tractatus Osnabrugæ suscipiuntur. Cæsarei reluctantur. Ordines probant.* 169. *Cæsarei protestantur.* 170. *Ut & Ordines Monasterienses. Osnabrugenses destinatis suis inhærent.* 171. *Pax Gallica cum Ordinibus Osnabrugæ adornatur. De titulo Landgravii Alsatiæ.* 172. *Pleraque ex Instrumento Suecico in Gallicum transferuntur.* 173. *Sueci se huic negociationi interponunt.* 174. *De auxilio Hispanis non ferendo.* 175. *De Gallica satisfactione Ordinum declaratio.* 176. *Servienti sententia.* 177. *Cæsareorum declaratio,* 178 *& artes Suecorum interpositione res componitur.* 179. *Servientus cum Ordinibus pacem concludit. Instrumentum apud Moguntinum deponitur.* 180. *Salvius certo modo consentit.* 181. *Ut & Servientus.* 182. *Cæsareorum sententia.* 183. *Tractatus cum Hispanis quiescit. Ordines pacem Hispanicam non morantur.* 184. *Conventus Osnabrugensis Monasterium se confert.* 185. *Ordinum propositio ad Cæsareos.* 186. *Hi Monasterienses tractationi admoveri volunt.* 187. *Cæsareorum sententia super Instrumento Gallico.* 188. *Ordinum responsum.* 189. *Hi ad Regem Galliæ scribunt.* 190. *Horum declaratio super Gallica satisfactione.* 191. *Cæsarei iterum dilationem quærunt.* 192. *Ordinum declaratio.* 193. *Cæsarea declaratio demum expromitur.* 194. *Subscriptioni mora injicitur ab Hispanis.* 195. *Illorum nulla ratio habetur.* 196. *De subscriptione Ordinum.* 197. *Aliqua mora ab Oxenstierna. De loco subscriptionis.* 198. *Nonnulla adhuc emendantur.* 199. *Landgraviæ postulata.* 200. *De cessione Alsatiæ.* 201. *Suecorum ante subscriptionem postulata de* §. Tandem omnes. 202. *De vectigali Oldenburgico.* 203. *Attestatum de Bremensi urbe.* 204 *De Pirmonda* 205. *De Erfordia.* 206. *De civitatibus præteritis.* 207. *De exercituum hospitiis.* 208. *De sustinendo milite indigena.* 209 *Subscriptio peragitur.* 210. *Pax promulgatur. Instrumentum pacis Suecicum & Gallicum.* 211. *Cessatio hostilitatis ubique denuntiatur. De executione pacis Ordinum cura.* 212. *Circa executionem tergiversantur Prælati Wurtenbergici, Augustani Catholici.* 213. *Neoburgicus, Bavarus.* 214. *Ordines ad Electorem Palatinum scribunt.* 215. *De finibus inter Reginam & Brandeburgicum regundis.* 216. *Brandeburgicorum prætensiones.* 217. *De Capitulatione Osnabrugensi.* 218. *De militum Suecicorum satisfactione.* 219. *De Cæsarei militis satisfactione.* 220. *De stativis Suecici militis. Difficultates circa eadem.* 221. *Super exauctorando milite Sueci Ordinesque dissentiunt.* 222. *Lusitani Legati querela.* 223. *Ratificationes adferuntur.* 224. *Earum permutatio paulisper differtur.* 225. *Suecorum*

1648. *rum ea superre declaratio. Ante eandem expedienda.* 226. *Difficultas circa satisfactionem Gallicam.* 227. *Cæsareorum ad Ordines propositio.* 228. *Regii in permutationem sub certa Lege consentiunt.* 229. *Cæsarei istud eludunt.* 230. *Conditio Tractatuum circa finem anni.* 231. *De pace inter Hispanos & Gallos.* 232. *Pragensis tractatus. Cæsarei Suecos Bohemia excedere postulant. Id quod Generalissimus demum annuit.* 233. *Cæsarei præsidia locis Bohemiæ deduci postulant. Sueci abnuunt. Transactio de alimentis præsidiorum.* 234. *De Tractatibus Polonicis consultatio* 235. *Ragozius commendari se Polonis petit.* 236. *Ut & Carolus Ferdinandus. Missio in Poloniam.* 1648.

Reginæ consilia.

POstquam Regina quid bello ac pace per Germaniam gereretur intellexisset, pacem quidem quantum posset quærere constituit, ut tamen haut eo secius omnia disponeret, velut bellum deinceps non solum cum Cæsare & Bavaro, sed & Saxone insuperae Brandeburgico habitura foret. Satis quippe jam experiendo didicerat Germaniæ Principum indolem, queis cordi erat Suecorum opera libertatem suam stabilire: qua obtenta istos Germanico solo amotos optabant. Neque vero pacis aliqua fiducia erat, Cæsare abnuente, quæ cum Trautmansdorfio convenerant; & quia nova Lotharingi postulata moram injectura videbantur. Et quamdiu Cæsari ulla in armis spes, haut defutura erat ansa, qua hactenus transacta everteret. Sed & per Neapolitanum Regnum ac Siciliam suborti motus Galliam à consiliis pacis avertere videbantur. Maximam porro difficultatem negotio pacis dabat, quod & Cæsarei & Ordines circa militiæ Succicæ satisfactionem tergiversarentur, citra quam Regina nullo modo ad conclusionem descendere poterat, quod opes sui Regni tantæ multitudinis avaris votis haut sufficerent: Milites autem spe sua delusi acerbissimum in Sueciam odium concepturi erant, ac certissima seditio imminebat; ex qua quid mali provenire aptum foret, vetera ac nova exempla docebant. Porro etiam non turpe solum, sed & noxium futurum erat Reginæ eosdem negligere, quod ubi forte in posterum externo milite opus foret, hisce satisfactione haut præstita, omnes Succicam militiam aversaturi erant. Nec dubium habebatur à Cæsareis id agi, ut studia militum à Regina averterent; id quod futurum erat, si vel citra donativum exautorarentur, vel si istud negotium post concluſam pacem seponeretur. Ideo injungebatur Legatis pacis negotio summo cum studio insistere, ac eo conniti, ut Ordinum gravamina, ac militum satisfactio pari passu procederent. Quod si Evangelici remittere quædam ipsi vellent; eorum arbitrio relinquendum, ut tamen ipsorum postulata nullo modo destituerent: Tum ut quam minimo cum militibus depeciscerentur, ac studia illorum erga Sueciam servarent. Domi autem placebat omnia disponere, velut bellum utique continuandum esset: tum fœdus & amicitiam cum Gallo colere, ac Brandeburgici, reliquorumque vicinorum actiones curate observare.

Initia expeditionis hujus anni.

§. 2. Sub finem proximi anni Wrangelius Fridericum Landgravium cum equestribus aliquot legionibus in Hassiam præmiserat, hostium hiberna hinc inde turbaturum. Ipse cum toto exercitu insecuturus erat, ut medium se inter hostem ac Gallos inferens, tutum hisce ad se accessum præberet; tum defatigato hosti spatium haut relinqueret per hibernorum quietem vires reparandi. Sed quia hostis Frizlaria, Corbaco ac vicinis locis desertis (nisi quod Homburgum & Fridewaldam adhuc præsidio tenebat,) per Neustadium ad reliquum exercitum se receperat; Fridericus Landgravius legiones suas circa Mundam paulisper distribuit, nova à Wrangelio mandata expectans. Et quia ob continuas pluvias, & invias luto vias; abrupto quoque apud Oldendorfum per tumentes 3. Jan. Visurgis undas ponte; progredi Wrangelio cum exercitu haut dabatur; hostilibus interim legionibus tempus erat ex Hassia se subducendi. Inde exercitu per Arzenam, Ludamque parvis itineribus subsequente, ipse cum præcipuis Ducibus Cassellas ad Landgraviam provehitur, illam ad jungendas secum copias excitaturus. Enimvero ostentabatur labor præterito anno exhaustus, quo attritus miles hibernæ expeditioni haut sufficeret. Nec tutum habebatur, Lambojo ex altera parte incumbente, copias longius abducere. Igitur non nisi mille equites à Landgravia obtinebat Wrangelius, qui Succicum exercitum sequerentur, quoad hic Turennio jungeretur, ut tamen ipse hostem locis per Hassiam insessis ejiceret. Et commodum à Turennio missus aderat, qui confirmabat, ipsum statim apud Moguntiam Rhenum transiturum, si Wrangelio id placere intelligeret. Hicetiamsi medium Cæsareorum ac Bavaricorum se hibernis immittere agitaret; in separatos fortunam tentaturus; tamen cum Cæsarei jam in Franconia se contraxissent, Bavaricis ad latus adsistentibus; in junctos tunc ire haut consultum judicabat. Eoque licet paulo tardius procedente itinere Turennium versus flexit; post conjunctionem cum ipso consilia collaturus, quid in posterum suscipiendum foret. Quanquam autem Turennius tutissimum censeret, circa Francofurtum conjunctionem fieri; tamen deficiente isto tractu annona, & ob ambages viarum, Wrangelio potius videbatur istum Salmunsteram progredi, quo & ipse capto itinere eidem sit occursurus. Id quod & post Turennio probabatur.

Wrangelius Cassellas excurrit. 13. Jan.

Turennius conjunctionem suam offert.

§. 3. Cassellis Wrangelius una cum Kœnigsmarckio Frizlariam progressus est, cum interim exercitus Gustavi Steenbockii ductu Adranam transisset. Circa Homburgi expugnationem Hassis adsistere non licebat ob vastatam circa regionem, & ne prædatoriæ catervæ ditionem Cattellanam infestarent. Inde per Merzhausam, Rumrothelamque exercitus Schottenam procedit: & Turennio monente, ne forte Aschaffenburgo prorumpens manus ipsius accessum impediret, ad dextram flectens, Salmunsteræ sub monte ab avibus dicto adpulit: hinc sylva Spessarto superata, 2 Febr. inter continuas pluvias Gemundam ad Mœnum 5. Febr. pervenit; quam centum Cæsarei equites & dimachæ insidebant: qui conspectis Suecorum præcursoribus statim navigiis trans Mœnum faceſſerunt, quorum quinquaginta emissæ Suecorum catervæ apud Remblingam intercepterunt. Arsteini prætorio posito Turennius expectatur, simul exercitus secundum Mœnum Kizingam usque distribuitur.

Wrangelius Mœnum versus progreditur. 18. Jan.

1648. Landgravium Georgium tormenta hostium poscit.

§. 4. Cæterum hostis Hassia excedens grandiores machinas Giessæ, ut & magnam frumenti vim deposuerat, quæ ut sibi traderentur, Wrangelius postulabat. Ni enim istas recepisset Darmstadiensis, vel ob profundas vias easdem sibi prædæ fuisse relinquendas, vel si easdem utique servare voluisset hostis, haut ita cito iter suum properare potuisse. Utrumque abnuebat Darmstadiensis. Nam frumentum à Cæsareis in solutum se accepisse, cum ante annum, & quod excurrit, majorem ipsis quantitatem mutuo dederit: ac ut machinæ tantisper apud se deponerentur, concedendum fuisse, ni jumenta subditorum suorum iis pertrahendis accommodare vellet. Usu quoque in Imperio receptum, utriusque bellantium partis res & arma custodienda recipere illos, qui neutras partes sequuntur, quin & machinas ipsis conflare, altera parte hoc nomine haut quicquam actionem movente. Tum eadem machinas decimo tertio Januarii depositas, cum Cæsarei demum vicesimo septimo ditione sua digrederentur, quo temporis spatio illæ Fuldam & longius pertrahi potuissent. Enimvero cum Wrangelio ea super re disceptandi otium tunc non esset, in aliud tempus ea differenda erat. Idem tamen Landgravio per Literas hostilia minatur, ni machinas traderet; simul instauratis inter hunc & Cassellanam tractatibus ab hac postulat, haut alia lege tractatus concluderet, quam istis machinis exhibitis.

Wrangelii consilia.

§. 5. Porro in Stativis ad Mœnum Wrangelius Turennium ingenti cum desiderio expectabat. Constabat tunc Suecicus exercitus undecim equitum, sex peditum millibus, computatis simul Kœnigsmarckii Legionibus, egregio & probe instructo milite. Huic Turennius tria equitum, quatuor peditum millia adjuncturum se promiserat. His copiis instructus in hostem ire ardebat, vel prælio certaturus, vel si pugnam hostis continuis laboribus fractus detrectaret, intra Bavariam istum compulsurus, quo facto sibi tunc Franconia, Palatinatus superior, & Bohemia, Gallis Suevia utenda exponebatur. Haut consultum quippe videbatur, exercitum recens instructum otiosum relinquere, aut hosti spatium ad vires reparandas indulgere. Dum Suecicus exercitus ad Mœnum progreditur, Rabenhauptius cum Hassorum manu Homburgum admotâ vi, obsessis strenue repugnantibus, ad honestam deditionem compulit. Præfectus Jacobus Gerardus subtribunus cum suis Elnbogam Bohemiæ deductus est. Hassi in eo obsidio præter viginti gregarios etiam tribunum Widerholtium desiderarunt. Sed qui Fridevvaldam insidebat centurio, astu à Rabenhauptio in vicinum prædium pellectus capitur, eoque compellitur, ut suis arcem dedere imperaret, qui quadraginta sex numero eadem excedebant.

Hassi Homburgum & Friedvvaldam recuperant.

Hostilia inter Gallos & Bavaricos resumuntur.

§. 6. Inter hæc Galli Bavaricique inter se hostilia sumere cœperant. Sub finem proximi anni Gallicum Schorndorfi præsidium Weissensteigam Bavaricæ ditionis oppidum diripuerat; mox & arcem Hohenrechbergam astu in potestatem redegerat. Schorndorfi Præfectus Rusvvurmius tribunus Comitem Rechbergium lauto convivio exceperat, ac in arcem suam regressuro triginta milites velut præsidio futuros adjunxerat. Hi in arcem admissi mox signo dato, accurrentibus qui non procul in insidiis stabant, arcem in potestatem redegerant, Comite Ulmam cum suis dimisso. Laugingæ quoque præsidiarii cœnobium Fultenbacum, & duos vicos ob negata tributa inflammabant. Vicissim nec Bavarici Gallis parcebant. Illi ex Hassiâ reversi Halæ Suevorum trecentos milites astu immiserant, simul arcem Laufæ occuparant; ac Gœppingam irruperant, triginta qui ibi agebant Gallis in arcem refugis, quos sui tamen incolumes Schorndorfum abduxere. Id oppidum post, ut & Canstadium à Bavaricis infessum. Lauginga quoque eminus inclusa inhibita subvectione, ac magna vis globorum ignivomorum Monachii parata, quibus Norlingam & Laugingam invadere constituerant, ut fœderati Danubii transitu arcerentur, quo fine & Dilinga ac Hochstadium Bavarico milite firmabatur.

1648.

Turennius Rhenum transit.

§. 7. Sub finem anni Turennius in aulam iter agitabat, legionibus late in Lotharingiam usque per hiberna dispositis, ut in longum prominere ipsius expeditio videretur. Mox tamen omisso itinere exercitum ad se Wormatiam evocat; inde Moguntiam descendit, Rhenum ibi trajecturus. Constabant ipsius copiæ duobus peditum, tribus equitum millibus, etsi amplior numerus jactaretur. Quanquam autem rumor diderctur, Lotharingicas copias ad Viti fanum appulisse, superata Mosella Turennium à tergo distracturas; mox tamen intellectum, istas præter hiberna nihil quærere: Unde iis neglectis Turennius circa finem Januarii superato Rheno præter Francofurtum in Franconiam tendit; ac Lohiræ demum adpellit, ubi Sueci non procul Arnsteinâ & Gemundæ ipsum expectabant.

Hostis ia hiberna concedit.

§. 8. Enimvero post pervastatam Hassiam exercitus hostiles in hiberna discesserant. Et Bavaricorum quidem pars per Franconiam distribuebatur, circumsesso eminus Schvveinfurto; cæteri Sueviæ, & cum primis Wurtenbergicæ infundebantur. Cæsareorum aliquæ Legiones Corbaci; Fritzlariæ; & circa remanserant; septem Montecuculus in Wetteraviam deducebat; Reliquæ in Fuldensem Præsulatum ac Saxonicos Principatus; Isenacensem, Coburgicum, Gothanum, Vinarienſem, Altenburgicum ac vicinas ditiones concedebant, quas tamen ob majorem commoditatem latius dispersas Suecicæ catervæ Erfordia & aliis oppidis excurrentes haut parum infestabant. De cætero misera ejus exercitus facies erat. Equitatus magnam partem amissis equis ad pedes descenderat, numeris valde imminutis, ut pleræque legiones septuaginta equitibus, paucæ ducentis constarent; peditatu magis adhuc laboribus, morbis, nuditate, inopia attrito. Melander ex gravi ad Marburgum accepto vulnere vix convalescens ob expeditionem in Hassiam apud suos male audiebat, velut quam non tam Cæsaris bono suscepisset, quam ut vindictæ suæ adversus Landgraviam litaret, dato Suecis spatio, ut per Luneburgicam ditionem vires instaurare possent. Quanquam alii ejus rei culpam in Bavarum referebant, qui uti nec Cæsarem, ita nec Suecos plane opptimi è re sua judicabat. Enimvero vix quietem degustare cœperant hostes, cum non sine magna indignatione interceptæ refectionis iter ingredi denuo coguntur. Ac primo quidem Suecorum motu, quæ in Hassia hærebant Legiones, mature per Fuldensem agrum in Franconiam falcessebant. Montecuculus postquam Francofurtenses ac vicinos frustra pecuniis emungere tentasset, ac ad exprimenda à Moguntino hospitia Aschaffenburgum Electoris milite infessum vi occupasset, Hœchstæ quoque obsidium minitans; mandatis acceptis Gelnhusa Hamelburgum se

Eadem mox deserere cogitur.

contulit, quo & alias legiones cis & ultra Thu-

tin-

1648. ringicam Silvam tendentes evocaverat. Bavarici Legionum partem secundum Mœnum Bambergam inter & Wertheimum distribuerant; etsi huic oppido adsitam arcem, quam Suecicus subtribunus Heisius tuebatur, expugnare non possent. Reliquæ trans Danubium in superiore Suevia hiberna ceperant, Gallos jam hinc inde infestare cœpiantes. Sed audito Suecorum motu, qui Schvveinfurtum obtiederant Cæsareis juncti Herbipolim versus abiere, nec minus qui in Sueviam concesserant revocati, deserto laxiore Norlingæ, quod instituerant, obsidio. Ita versa belli vice, qui non ita pridem Suecos ad Visurgim cedere coëgerant, nunc ipsi ad Danubium properare ne-
7. Febr. cessum habuere. Lustratione copiarum apud Oxenfurtum facta, Winsheimum, inde Norimbergam versus progrediuntur non sine trepidatione, velut cominus imminente hoste. Defatigatis jumentis novem machinæ Forcheimum mittuntur, quas per triduum ante oppidum destitutas Episcopi jussu Præfectus intra mœnia recepit, ne excursorum catervæ iisdem ad vicina oppida, nobiliumq; arces expugnandas uterentur. Animus illis fuerat exercitum per superiorem Palatinatum versus Ratisponam distribuere, ut Danubium à tergo, Bohemiam à latere haberent, è qua Bucheimius Comes auxilia adducturus erat. Sed nictu Suecorum Gallorumque per Schvvabacum, Rothamque recta ad Altemulum fluvium, Danubiumque tendunt. Cum tamen Suecos haut è vestigio sequi perspicerent, Cæsarei per Palatinatum ad sinistram, Bavarici per Eichstadiensem Præsulatum Ingolstadium versus stativa capessunt, quoad constaret, quo Sueci versuri essent.

Hostium conditio. §. 9. Cæterum Bavaricarum copiarum longe tunc melior conditio, quam Cæsarearum erat. Ex his quippe equitum maxima pars amissis aut confectis labore equis incedebat, ut Melandro vix quatuor millia in hostem educere liceret. Peditum non amplius tria millia supererant, fame insuper ac frigore confecta. Impedimentorum non modica pars equorum defectu relicta, machinæ pleræque amissæ. Culpam horum malorum Melander partim in Moguntinum Electorem, qui idem & Herbipolensis Præsul erat, conferebat, qui necessaria militi Cæsareano abnegasset venturis Suecis omnia reservans: partim in Bavaricos, qui copiosissima quæque hospitia sibi vindicarant exclusis Cæsareis, quæ tamen mox deserenda, ac Suecis relinquenda fuerant, cum satius foret, consumta annona imminentem hostem fame urgere.

Wrangelius per Turennium hostem non statim persequi potest. 14. Febr. §. 10. Ast Wrangelium, quo minus hostem confestim insequi posset, præter importunas liquescentibus nivibus vias, & exundantes rivos, à Turennio motæ difficultates præcipue retardabant. Congressu ex condicto Gemundæ habito, Wrangelius quidem junctis copiis, sociatisque consiliis rem in hostem gerendam censebat. Ast Turennius conjunctionem abnuere, ni prius super Vinariensibus legionibus, quæ ad Suecos superiore anno transierant, sibi satisfieret: alias enim se cum dignitate sociata Suecicis arma gerere non posse, ac inde perpetuum invidiæ ac dissidiotum fomitem fore. Igitur postulabat vel ipsis Legionibus imperari, ut ad Gallicum sacramentum redeant, vel totidem alias legiones eorum loco sibi transcribi. Enimvero Wrangelius isthanc tergiversationem tanto ægrius ferebat, quod Galli non prius ea de re moviissent, ut per otium discuti posset, quam nunc cum in hostem eundum foret. Nec 1648.
constabat, num è Gallorum societate is fructus capiendus esset, qui obtineri poterat, si Suecicus exercitus, non expectata Turennii quam ipse ultro offerebat conjunctione, citra moram solus in hostem properasset; præsertim cum hostis enixo studio copias suas augere nuntiaretur. Sed quia tamdiu Turennium expectaverat, enitendum erat, ut istius utique conjunctione amotis difficultatibus potiretur. Igitur eidem demonstrabat, legiones illas, quæ semel Reginæ sacramentum dixerant, à se absque præscitu Reginæ cogi non posse, ut invitæ ad Gallicam militiam redeant; multo minus alias in eorum vicem dare integrum sibi esse. Legiones nulla sua aut ullius Suecorum culpa accessisse, quas recipere potius, quam ad hostes extrudere ipsi Legati Gallici censuerint, postquam nullo modo ad Gallicam militiam redire decrevissent. Uti tamen illas pro Imperio ad resümendum Gallicum sacramentum compellere, aut alias in istarum locum dare non possit; ita non impedire, quo minus ipse illas, ut ad se ultro redeant, sollicitet. Quanquam autem Turennius quod regeret non habebat; haut ideo tamen postulatis suis desistebat. Et ea vice infecta re discedebatur, nisi quod placeret, Turennium ad illas certum Ducem ablegare, qui denuo easdem ad se retrahere conaretur. Veniebat postera die Fleckensteinius, 16. Febr.
summus vigiliarum Præfectus, qui tamen nihil aliud quam priora Turennii postulata apud Wrangelium & Kœnigsmarckium repetebat; cui & idem quod Turennio responsum. Nec eidem tamen ipsas legiones alloqui placebat. Porro judicabat Wrangelius, Turennio haut quaquam ex aula injunctum ob ista postulata societatem armorum abnuere, aut rei præclare gerendæ occasionem amittere; sed privatis ipsum affectibus agitari, & quod speret, Suecis utique necessum fore sui conjunctionem ista conditione redimere. Et expresse iste proprii honoris, qui hic verteretur, mentionem fecerat. Unde cum spes utique esset, ipsum arma sociare ad extremum haut abnuiturum, ni Regis sui indignationem incurrere vellet, Lauren- 21. Febr.
tium Lindanum summum vigiliarum præfectum, & Alexandrum Erskeinum, ad Turennium misit, qui repetitis jam ante expositis rationibus exquirerent, num ut hoc modo ageret, è Gallia in mandatis habeat? Tum citra ambages declararent, si is sententiæ priori immotus insistat, se captis seorsim consiliis suo cum exercitu, quantum conniti possit, rem gesturum. Si quid in communem Regum fœderatorum causam incommodi redunder, culpam non penes se fore, sed penes ipsum, inanes lites intempestive moventem. Apud hos Turennius non tam prioribus postulatis insistere, aut ob illa conjunctionem abnegare; sed iter molestum ex Alsatia causari, defessumque equitatum, cui exiguum ad tempus inter Jaxtam & Tubarum fluvios hospitia quæsitum eat. Nec eo minus Rotenburgi, aut alio loco idoneo cum Wrangelio locuturum, ac omnia suscepturum, quæ è communi re esse videbuntur. Legiones istas non tam proprio motu, quam instantibus ductoribus repetere, aut earum loco alias pari numero & bonitate. Quod si istos pro se annuere Wrangelius non audeat, eam rem ad Reginam referri posse. Ex eo responso spes Wrangelio facta, iterato Turennii congressu se obtenturum, ut hic omissis postulatis prioribus copias secum sociaret. Inter hæc totus Februarius mensis in cassum labebatur,

ac

1648. ac pulcerrima simul occasio perculsum atque attonitum hostem invadendi, non sine ingenti Suecorum dolore, & in Gallos suspitione. Ne tamen tempus plane otiosum efflueret, Duglassius, à Wrangelio cum idonea equitum peditumque manu mittitur ad expugnandum Gleichensteinum, Eichsfeldiæ arcem, è qua vicinæ regioni multum molestiæ inferebatur. Qui arcem insidebat, Cæsareus Centurio cum centum quinquaginta peditibus ab initio strenue quidem resistebat, sed per machinam dejecta murorum parte ad deditionem compellitur, ac ut Paderbornam discedat permittitur, relictis tamen qui antea sub Suecis horumve sociis stipendia fecerant. Ista arx postea à Suecis munimentis nudata, ac funditus destructa est.

Gleichensteinum ad deditionem compellitur.

Wrangelius Winsheimum movet.

§. 11. Cæterum decretum erat Wrangelio Cæsareos ac Bavaricos, qui circa Ratisponam & Ingolstadium hærebant, trans Danubium compellere; inde in Palatinatum & Bohemiam transire, hisque regionibus ad reficiendum exercitum uti, pro re nata longius progressurus. Quo fine copias

29. Febr. Kizingæ & Oxenfurti trans Mœnum ductas Winsheimo admovit à Bavaricis infesto quod cum destinatis suis non parum obstaret, in potestatem redigere, antequam longius progrederetur, consultum ducebat. Interim, quæ Forcheimi ab hoste relictæ fuerant, machinas Bambergensem Episcopum non sine minis poscit, qui & frustra intercedente Melandro illas in campum, ubi à Cæsareis

Depositas Forcheimi machinas accipit.

destitutæ fuerant, retrahi jubet; unde easdem Gustavus Hornius summus vigiliarum præfectus cum valida manu missus Schweinfurtum abducit. Winsheimum porro, quod ducentis cum

Winsheimum capit. 1. 2. Mart. Dragonibus, quinquaginta equitibus Centurio Bernardus Poppius tuebatur, cum per unum & alterum diem tormentis quassaretur, super deditione agere cœpit; circa quam dum disceptatur, Ribbingius subtribunus intra accessus globo caput trajectus occubuit; Cujus cæde irritatus Wrangelius non alia lege deditionem permisit, quam ut ipse Centurio, cæterique Ductores singulis cum equis dimitterentur, gregarii captivorum loco essent. Centurio iste properatam deditionem mox Gunzburgi capite luisse dicebatur.

Wurbenus Comes Suecicam militiam amplectitur.

§. 12. Eodem tempore Comes Wurbenus Suecicam militiam amplexus est. Is jam Oldendorfi ad Wrangelium accesserat, Regiæ militiæ adscribi postulans, qui ob duellum cum Traunio Cæsarei exercitus quæstore susceptum legione sua privatus, Cæsareas partes deseruerat. Eum Wrangelius posti capta idonea Virtutis ac fidei specimina legioni equestri, quæ Hatenslebio Tribuno missionem obtinente vacabat, præfecit, idque Melandro per literas significavit, ut si casus belli ita ferret, juxta conventionem circa captivorum redemtionem cæteris par haberetur. Idem tamen scripto ad juramenti formam concepto fidem obstrinxit, qualis cautio à nemine alio Tribuno exacta comperitur, quod is ab adversa parte ad Suecos transiisset.

Cum Turennio super conjunctione agitur.

§. 13. Inde cum jam Turennii equitatus quiete se refecisset, ac Winsheimo circumjecta regio parum alimenti Succico militi suppeditaret, Lindanus iterum ad istum missus est, qui eidem persuasit, ut ad Wrangelium in prætorium Ikelsheimum accederet; ubi consultatione habita utrique placuit hostem trans Danubium in Bavariam compellendum. Sed quid deinceps suscipiendum, non ita in expedito erat. Nam cum nondum gra-

minis in campo copia esset, hosti in Bavariam rejecto insisti commode non poterat. Apud Donawertum enim Danubium transgressis, Licus inde superandus erat, qui hac anni tempestate aquis tumidus, nisi Rainæ & Augustæ, quæ validis præsidiis tenebantur, transiri non poterat. Cis Licum autem in superiore Suevia exhausta regio parum unde viveret exercitui suppeditabat. Igitur Wrangelio videbatur, post rejectum ultra Danubium hostem junctis copiis in Palatinatum superiorem eundum, ac Legionibus ad Regum usque flumen distributis quietem in regione non inopi indulgendam, quoad gramen subnasceretur. Interim Amberga expugnata eam Provinciam in potestatem redigendam. Adulto vere, ac subsidentibus aquis per Licum in Bavariam penetrandum, ac belli sedem ibi figendam. Enimvero ista Turennio hautquicquam persuaderi poterant causanti, à stipendiariis sibi regionibus in Suevia & Wurtenbergica tam longe discedere haut sibi fas esse; ne hostis, emissa cis Danubium manu, illis evastatis militi suo media unde sustentaretur, subtraheret, simul communicationis lineam cum Gallia ipsi abrumperet. Contra Wrangelius ostendebat, ad Danubium sibi nullo modo subsistere integrum esse, annona deficiente, ac si quid in hospitia ipsius tentetur, idonea se manu, aut si opus sit, toto cum exercitu subventurum. Inde ad vetus postulatum revolvebatur, de pari equitum numero in vicem Vinarienfium reddendo, ut eo efficacius in Bavaria rem gerere queat, addito, ut isti equites ab suo imperio unice dependeant, sibique liceat iisdem, quo velit loco, uti: nec alia lege se in ipsius petita descensurum. Enimvero Wrangelius citra Reginæ jussa sibi integrum esse negabat insignem copiarum partem in ipsum transferre, qua is pro lubitu deinceps uteretur. Et quia nimis quam apertum erat, Gallis haut ad palatum esse, Bavariam nimis urgere, viresque ejus juxta ac auctoritatem destruere, dum postulata iterant, quæ à se concedi non posse prænorant; Wrangelius concitatior ista fœderi haut congruere exprobrabat, nec frustra spargi, occulta Gallum inter & Bavarum foveri commercia, ac non nisi in speciem bellum denuo fuisse indictum. Et quanquam Reginæ ac Landgraviæ acriter instantibus datum hoc sit, ut Rhenum transierit, mox tamen unde venerit rediturum. Nec ignotum esse plures in aula Gallica Bavari favore infectos, ac Bavaricum Residentem non procul Parisiis agere. Istis ut jam fidem adhibeat, necessitatem sibi adferri. Ad quæ Turennius quod reponeret, nihil habebat, nec eo magis, ut in superiorem Palatinatum simul abiret, persuaderi poterat. Igitur Wrangelius deliberatione super ulterioribus belli actionibus sepositа id tantum postulabat, ut Turennius in præsens copias secum sociaret ad hostes trans Danubium repellendos, id quod & hic annuebat. Porro istis Gallorum tergiversationibus abrumpendis Wrangelius consultum ducebat, pari ratione tam in bellicis actionibus, quam in pacis tractatibus cum Cæsareis colludere, ut æmulatione Galli ad arctius amplectendam Sueciæ amicitiam compellerentur. Quod consilium tamen Reginæ solidam agendi viam insistere cupienti displicebat, cui persuasum erat, ex ejusmodi simulatione nihil boni proventurum, nec amici quid à Cæsareis sibi sperandum, ac fortassis hac ratione Galliæ amicitiam plane amitti posse. Unde serio ipsi injungebat; clandestina cum Cæsareis commercia plane defugeret, etsi verbis minas spar-

gere

1648. gere haut abs re sit. Legatis tamen Osnabrugensibus, Scheringo & Rosenhahnio, qui in aula Gallica Legatus agebat, imperabat, Gallis acriter ac non sine minis demonstrarent; diutius ferri non posse, rem ab ipsis hac ratione in Germania geri, ac eo usque respectum Bavari invalescere, ut per hunc nullibi bellum summis viribus geri, ac per hoc pax maturari queat. Tum citra ambages declararent, ni aliter in causam communem conniti velint, haut vitio sibi daturos, si ipsa in tractatibus aliter sibi consulat, ac quas nancisci possit conditionibus decidat; si vel maxime de militum satisfactione aliquid remittendum fuerit.

Fœderati exercitus in hostem tendunt.

§. 14. Decreta Turennii conjunctione Wrangelius Winsheimo movens Leutershausam, inde Feuchtvvangam processit, Turennio paulatim à dextris per Creilsheimum propinquante. Iste porro præter Dunkelspulam & Trudingam itinere capto apud Oetingam copias lustrat, ubi & Turennius cum suis ipsi jungitur. Animus erat in hostem ire, qui hactenus cis Danubium inter Neoburgum & Ingolstadium constiterat, ac vel prælio cum ipso cernere, vel trans Danubium eundem rejicere. At hostis fœderatorum adventu circa Dietfurtum & Berngriesam copias contraxerat receptui paratus, quo fine & supra Ingolstadium ponte navali Danubium junxerat. Ac ingruentibus Succis, Gallisque cessim semper ibat, quoad his non expectatis apud Ingolstadium trans Danubium recederet. Tum Cæsareus æque ac Bavaricus miles secundum Licum disponitur, excitatis qua fluvius ille vado transiri potest castellis ad fœderatos arcendos, si superato apud Donavvertam Danubio in Bavariam irrumpere vellent. Wrangelius receptus hostium ignarus Kœnigsmarckium cum aliquot equitum legionibus explorandi causa præmiserat, qui neminem hostium amplius invenit, quam duas Bavaricorum cohortes Wembdingam tendentes, quas ipse circumventas fere concidit. Donavvertam Tribunus Caspar Schachius dejecta pontis parte ultro deseruerat.

13. Mart. Unde oppidani Wrangelio portarum claves VVembdingam usque obviam ferebant, cui quatuor dimacharum cohortes præsidio imponebantur. Ad expugnandam arcem VVallersteinam, quam Muggenthalius cum septuaginta peditibus

15. Mart. tuebatur, Bulovius Tribunus missus est. Post vestibulum cum quindecim militum Suecicorum jactura expugnatum cum deditionem imperantibus iste ferociter respondêret, arx ignibus injectis in-

16. Mart. flammata est. Unde præsidiariorum aliqui igne, alii fumo necati, cæteri vitæ veniam petiere. Qui supererant gregarii Suecicis admixti; Muggenthalius cum optione captivus Norlingam ductus est. Arx subjecto pulvere plane destructa. Turennius interim Harburgum arcem inter Norlingam & Donavvertam una cum triginta peditibus, qui eam insidebant, in potestatem redegerat. Pari numero Kœnigsmarckius in arce Pappenheimo potiebatur.

Super ulteriore actione inter duces consultatur.

§. 15. Porro antequam de receptu hostis in Bavariam constaret, Fœderatorum duces in antecessum, quid ulterius agendum deliberaverant. VVrangelius facile perspiciebat, his oris tam numeroso exercitui necessaria non suppetere; simul Egræ dudum circumsessæ annonam inferre cupie-

15. Mart. bat. Unde misso Duglassio & Erskeino, persuadere Turennio conabatur, ut hic eo fine secum in Palatinatum Superiorem, & ad Bohemiæ fines abiret. Hac ratione hostem Bavariam & Cæsareas Provincias, queis includendus sit, exhausturum. Quicquid cis Danubium est terrarum, hostium usibus subtractum suis copiis tamdiu commoda hospitia præbiturum, quoad gramine campi vestiantur. Intercludi quoque viam copiis hostilibus in Bohemia hærentibus, aut necessitatem iisdem adferri conjunctionem cum suis longa ambage per Austriam quærendi. Posse quoque, si videatur, uno & altero loco præsidia hostium expelli. Denique nisi Egræ prius prospectum sit, longius sibi abire haut licere, quam servari Reginæ rebus quam maxime interest. Turennius habito cum suis ducibus consilio respondebat: se versus Altemulum flumen cum Suecis in hostem recta iturum, (quem adhuc cis Danubium consistere credebat,) haut diutius tamen, quam duas per septimanas apud ipsum permansurum, idque hac lege, si VVrangelius scripto caveat, se ipsum elapso eo tempore in sua hospitia incolumem iterum deducturum. Simul de Vinariensibus copiis iterum monebat. A Suecicis ablegatis responsum, ob intercapedinem locorum Reginæ jussa nondum allata; citra quæ VVrangelius Gallis haut concedere audeat copias, quas Sueci promissis, ac sumtibus non modicis, ne ad hostem transirent detinuerint. Inde placebat edictum promulgari; ne quis ob eam secessionem alteri rixam intentet: nec de ea re quicquam amplius moveat, quoad de Reginæ sententia allatum esset. Enimvero cum hostis trans Danubium concessisse intelligeretur, Turennius retractata pollicitatione statim in hospitia sua reverti constituit. Quo intellecto VVrangelius iisdem ablegatis Turennium promissi sui admonet, ac ut per quatuordecim 18. Mart. dies apud Altemulum, aut alio idoneo loco secum subsistat, quoad Egræ subventum sit. Quo facto vicissim cum ipso in Sueviam, aut quo ratio belli vocet abiturus sit. Ast Turennius promissum suum eo spectasse excusabat, ut hostis ultra Danubium rejiceretur. Hoc jam obtento longius se progredi non posse, ne tributariæ suæ regiones per hostem à tergo, aut Lauginga, aliaque suis præsidiis infessa oppida iterum invadantur. Qua sententia, quicquid Succici opponerent, dimoveri haut poterat. Ad extremum tamen pollicebatur, se itinere per Rotenburgum ad Tubarum capto inter Herbipolim & Bambergam tantisper substiturum, quoad Egræ annona illata fuerit. Etsi satis sibi constet, si Suecos in Bohemiam movere appareat, nullum Bavaricum ipsos eodem secuturum. Quæ quidem non parum suspicionem augebant, inter Gallos & Bavaros omnia ex compacto agi.

Sueci in Palatinatum Superiorem abeunt.

§. 16. Hac pollicitatione utcunque adquiescens VVrangelius id nunc præcipue curabat, ut quanta posset celeritate Egræ subveniret ad extrema fere redactæ, intercluså dudum omni subvectione. Unde plerosque oppidanos jam panis defecerat, qui militi vix in sex septimanas parce supererat, jumentis quoque plerisque ob inopiam pabuli mortuis. Annonæ igitur inferendæ Kœnigsmarkius cum bis mille equitibus, aliquot desultorum turmis, & machinis missus est; cui tegendo VVrangelius in Superiorem Palatinatum movit, ubi Neumarcum à Bavaricis desertum præsidio firma- 25. Mart. vit, simul arces Sulzbergam & Heyneburgum facili negotio in potestatem redegit, pecoris & frumenti non spernenda copia ibi reperta. Eo loco aliquot per dies substitit, quoad Kœnigsmarckius destinata exsecutus esset.

Hostis eis Danubium cedit.

§. 17. Ast Cæsarei & Bavarici, cum Suecos in Superiorem Palatinatum tendere cognovissent, reli-

1648. relictis ad Licum ſtationibus Ingolſtadium verſus redeunt. Inde cum deſertæ à Suecis Donavvertæ Muttersbachium ſubtribunum cum ducentis equitibus, centum peditibus impoſuiſſent, ſecun-
29. Mart. dum Danubium Ratiſponam deſcendunt, infra quam urbem fluvius ponte navali ſternebatur. Eodem è Bohemia veniebat Bucheimius Comes, adductis in ſupplementum Cæſarei exercitus ſex millibus, ut jam in hoſtem eundi animus rediret. Quo
1. April. fine Drucmullerus cum ter mille equitibus per Ratiſponam præmittitur. Reliquæ copiæ infra urbem ponte fluvium ſuperant; inde per Burglengenfeldam & Schvvandorfum Ambergam & Sulzbacum verſus progrediuntur.

Kœnigsmarckius Egræ ſubvenit 25. Mart. 26. Mart. 27. Mart.

§. 18. Kœnigſmarckius interim ſuſceptam excurſionem ſolita celeritate feliciter expedierat. Is Ambergam prætergreſſus, Hirſchaviam, inde Weidam properabat, cui ducentos dimachas imponebat, ac demum Egræ complures curruum centurias frumento onuſtorum, ac numeroſos pecorum greges è Palatinatus oppidulis conquiſitos inducebat. Simul Copya tribunus oppidi præfectus pecunia inſtruitur. Qui Egram obſederant, iſtius adventu audito in vicinas arces ſe receperant, quos laxandæ ſubvectioni expellendos inde Kœnigſmarckius conſtituit. Igitur Waldſaxam, hinc Wonſidelam & Lœvvenſteinum citra exceptionem ad deditionem compellit, ac munimen-
31. Mart. tis exuit. His patratis Durſchenreuta iterum retro movit, evocatis ad ſe dimachis, qui tantiſper Weidam inſederant. In tranſitu Kemnathum expugnatur. Ejuſdem quoque juſſu Copya tribunus Kœnigsbergam arcem quadraginta peditibus inſeſſam occupavit. Iſthæc excurſio ingentem circa terrorem diffundebat, ut qui tributa antehac abnuerant, ea nunc Egram promte conferrent.

Hoſtium irritus conatus. 3. April.

Contra Drucmullerus à Cæſareis præmiſſus, jam Ratenbergam progreſſus, ne annona Egræ inferretur prohibiturus, aut in abeuntem Kœnigſmarckium irruiturus, hujus celeritate præventus fruſtra fuit. Hic quippe iſtius adventu cognito haut recta via qua venerat reverterat, ſed trans montes Bambergam properaverat, inde ſinuato itinere ad exercitum revertens. Et quia Turennius, prout convenerat, Rotenburgo Bambergam verſus ſe contulerat, ſi opus foret Wrangelio ſe iterum juncturus: hic non expectare ſolum hoſtem, licet copiis auctum, ſed & ultro in eundem movere decrevit.

Bavari cum Cæſare conventio.

§. 19. Bavarus interim pactum ſuper copiarum conjunctione cum Cæſare in futuram expeditionem per Mendelium Pragæ renovaverat, cujus vi Bavarus quatuordecim bellatorum millia eductu-
rum ſe recipiebat. Cæſar viciſſim ingentem pecuniæ ſummam, ac Bavarici, Suevici & Franconici Circulorum tributa, atque hoſpitia pollicebatur, è quibus etiam pace facta copiis ipſius exautorandis ſatisfaciendum ſit. Repetebatur cautio, Electoratum & Superiorem Palatinatum ipſi ſalvum fore. Superſtruxerat tamen Bavarus promiſſa ſua huic conditioni: ſi poſt adhibitam omnem operam ſuaſu plurimorum & præcipuorum Imperii Ordinum, & abſque reſpectu ad extera commoda pax in Imperio obtineri non poſſit. Qua conditione adjecta ſtringere Bavarus Cæſarem cupiebat, ne in Hiſpanorum gratiam pacem Germaniæ moraretur. Ita Bavarus in hunc annum ſumma vi bellum parare, novos delectus inſtituere, equos, arma, annonam undique conquirere, ſelectos Provincialium paratos habere, Auguſtæ penum ſtruere, quod illac hoſtis irruptionem tentaturus metueretur. Nec eo ſecius tamen occultus pavor agitabat, ne acerbam à ſe vindictam ob ruptas inducias Suecі exigerent. Unde, ne hoſti forte in Bavariam penetranti annona ſuppeteret, aſperæ ſub pœnæ denunciatione civibus injungitur, quicquid frumenti eſſet in munitas urbes, Monachium, Ingolſtadium, Rainam & Auguſtam convehere. 1648.

Wrangelius in Sueviam movet.

§. 20. Cæterum VVrangelius, cum per aliquot dies Kœnigſmarckio protegendo Neumarci ſubſtitiſſet, regionem illam plane exhauſtam deprehendit, ut ipſi inde utique movendum iterum eſſet. Nec tamen Bohemiam invadere conſultum videbatur, ſuperiore æſtate ab utroque exercitu plane exeſam, & Cæſareis juxta Bavaricisque eodem ſecuturis, qui ipſi à Gallis deſtituto prævalebant. Igitur placuit retro ad Altemulum fluvium remeare: hinc in Superiorem Sueviam tendere, ſuſtentando ibi militi, quoad gramen adoleſceret. Ita & Gallicus exercitus in propinquo retinebatur, ac Cæſareus juxta & Bavaricus miles intra Bavariam retractus prohibendæ Suecorum per Licum irruptioni eam Provinciam exhauſturus erat. Ut tamen Palatinatus Superior tributis ſubjiceretur, & Ambergenſium excurſiones coërcerentur, Neumarcum quadringentorum peditum, ſeptuaginta equitum præſidio ſub Andrea Gaudio ſubtribuno firmatur, excitatis quoque Provincialium opera novis munitionibus. Inde caſtris motis, Feuchtam, Rotham, Eſchenbacum tranſiit ac luſtrato circa Ambergam minorem exercitu Ohrenbaviæ Altemulum flumen ſuperavit. Mox Dunckelſpulæ, cui fruſtra deditio imperabatur, vis admoveri cœpta. Oppidum inſidebant ducenti pedites, centum equites ſub vigilum Præfecto, qui ſpe auxilii à Gronsfeldio Bavarico Duce promiſſi acriter reſiſtebant. Sed dejecta murorum parte, & expugnato munimento exteriore, cum Suecicus miles ſub ipſum vallum ſucceſſiſſet, ac omnia aſſultui dando parata eſſent, præfectus arbitrio ſe Suecici Ducis dedere & cum ſubjecto milite captivi ſortem ſubire coactus eſt. Interim & Kœnigsmarckius ab Egrana excurſione incolumis redierat. Is cum Bambergam attigiſſet juxta Mœnum iter inſtituebat, ut ſi major hoſtium vis ingrueret, trans flumen in tutum ſe recipere poſſet. Inde per Kizingam, Uffenheimum & Rotenburgum itinere capto ad Dunckelſpulam VVrangelio jungitur. Sed & Turennius, qui circa Iphoviam hactenus hæſerat, Suecos inſecutus Creilsheimi conſederat, ut ſi opus foret intra paucas horas Suecis ſociari poſſet.

Idem Dunckelſpulam occupat. 1. April.

Eidem Kœnigsmarckius iterum conjungitur. 6. April.

Turennius quoque accedit.

Idem Suecis quædam hoſpitia concedit.

§. 21. Kœnigſmarckio reverſo, & propinquis Gallis VVrangelius recta in hoſtem ire ardebat, ni inops regio pabulique defectus obſtitiſſet. Unde exercitus utique per dies aliquot in hoſpitia deducendus erat, quo viris, equiſque integræ ad futuram expeditionem vires perſiſterent. Sed cum in circumjecto Dunckelſpulæ agro parum cibariorum occurreret, ac itinere in ſuperiorem Sueviam exercitus valde defatigandus eſſet, miſſo Duglaſſio à Turennio poſtulat, ut quædam de propinquis ſuis hoſpitiis exercitui Suecico tantiſper concederet. Quod hic demum neceſſitate perſpecta indulgebat. Ita in aſſignata Gallis hoſpitia Suecicus exercitus deducebatur. Ac VVrangelius Dunckelſpulæ movens per Elvvangam & Gemundam Bopfingæ adpellebat. Ubi cognovit hoſtem mutato conſilio Danubium transeundi Harburgum vertiſſe, idque expugnaſſe. Unde VVrangelius eo die Bopfingæ ſubſtitit, num forte 17. April. 18. April.

hoſtis

1648. hostis Norlingam, VVembdingamve invadere, præliive occasionem præbere vellet. Sed cum mox intelligeret, eundem Donavvertæ trans Danubium concessisse, Gœppingam pergit; ubi 20. April. ipse prætorium collocat, ac dispositio per vicina loca peditatu, equitatum intra sex milliaria circum distribuit. Turennius itidem Creilsheimo movens ad dextram per Heidenheimum, & Schorndorfum Reutlingam flectebat. Hoc Fœderatorum itinere nihil memorabile occurrit, nisi quod hostium caterva centum viginti equitibus constans, dum prædæ agendæ causa Suecicis legionibus se inserit, deprehensa male multata est, triginta cæsis, octoginta cum optione, & duobus signiferis captis. Gœppingæ Wrangelius ad finem usque Aprilis mensis hæsit, ubi à Regina nuntius venerat, Palatino Carolo Gustavo summum belli regimen per Germaniam collatum. Ea mutatione ne Wrangelius offenderetur, Regina literis propria manu scriptis testabatur, ab ipso hactenus gesta sibi summopere probari, sed quare Palatinum novis honoribus extollere, rebusque gerendis admovere constituerit, gravibus causis moveri. Inde dubium sibi non esse, quin suis justis obsequium delaturus, ac Palatini deinceps imperium agniturus sit, proximo ab eodem loco rebus præfuturus; nec minorem se ab ipso quam hactenus operam expectare. Eam mutationem ne Wrangelius ægre ferre posset velut ad inferiorem gradum depulsus, Reginæ voluntas efficiebat, & quia ubique credebatur Palatinum sponsum Reginæ, ac Succiæ Regem destinari, cui pro civis officio fasces submittere tenebatur. Addiderat & Carolus Gustavus literas, quibus de adventu suo significabat, multa cum verborum humanitate testatus ex ipsius consilio se rem administraturum.

De Caroli Gustavi Palatini imperio adfertur.

Cæsarei è Superiore Palatinatu Donavvertam revertunt.

§. 22. Ast Cæsarei, uti dictum, cum Succi in Superiorem Palatinatum movissent, & ipsi una cum Bavaricis transito apud Ratisponam Danubio in eandem provinciam concesserant. Ubi circa Hochburgum, Velbergam, Cassellam & Lauterhosam per aliquot dies cum annonæ, ac pabuli inopia conflictati haut modicam equorum jacturam fecerunt. Ferebatur in animo ipsis fuisse Dunckelspulæ subvenire: sed vel propera oppidi deditione, vel quia propinquos Fœderatorum exercitus verebantur, id omisere. Et ne Neumarcum quidem nondum sat munitum invadere ausi, nulla re gesta inde recesserunt. Ac Bavaricorum quidem pars Ratisponæ Danubio superato in Bavariam rediit. Reliqui cum toto Cæsareo exercitu per Hemaviam, & Dietfurtum inter Altemulum & Danubium Donavvertam concedebant. Inde Harburgum arx inter 18. April. 19. April. Norlingam & Donavvertam sita ab his invaditur; quam viginti quatuor pedites sub Optione insidebant. Hi cum acriter resisterent, viginti quatuor machinis arx quassata, ac Suecicus Optio ad deditionem compulsus; cui Melander suspendium minabatur ob desideratum vigiliarum præ- 21. 22. Apr. fectum, aliosque valde irritatus. Hoc facto apud Trans Danubium abeunt. 26. April. Donavvertam Danubium transeunt, quod cis flumen alimenta deficerent, ac ultra idem consistere ad tegendam Bavariam expedire judicaretur. Castra Guntzburgi ponuntur, legionibus equitum inter Burgaviam, Babenhausam, Guntzburgum & Weislenhornum distributis: tum Leipheimi & Gunzburgi Danubius ponte sternitur, totaque circum regio vastatur, immatura segete quo- florum rendizio. que demessa, ne hosti ului foret. Cæterum uti Bavaricus miles sat bene se habebat, velut qui ubique Cæsareis commodissima hospitia præripuerat: Ita fames hisce graviter incumbens multos ad signa deserenda compellebat. Nec gregarius solum miles, sed & Duces animis ægrescere; quos inter tres tribuni, Harrandius Comes, Sommeda & Philologus, cum Melandrum importunius argentum poscerent, in custodiam dati Ratisponam navigio mittebantur. Præcipua spes in equitibus 24. April. sita erat, qui magno numero inermes antehac in Bohemiam & alias Cæsaris provincias dimissi fuerant, nunc reparatis equis, armisque iterum expectabantur. 1648.

§. 23. Contra Suecicus exercitus triginta quinque legionibus constabat, in quibus decies mille quingenti equites numerabantur, quorum tamen duo millia equos amiserant. Octo peditum phalanges quater mille, quingenta capita explebant. Turennio tria peditum, quatuor equitum millia erant, ex quibus tamen octingenti equos desideraverant. His cum copiis Wrangelius ac Turennius in hostem ire constituunt, eundem si ad Danubium, aut in Superiore Suevia loco munito consisteret, intercepto commeatu pressuri; cum haut paulo facilius annona sibi Ulma & ex Wurtenbergica secundo, quam hosti adverso Danubio è Bavaria subvehi posset. Et Fœderatorum ducibus pro lubitu circumjecta regione uti licebat, cum Cæsarei è Bavari arbitrio pendere necessum haberent. Ita è Wurtenbergicis stativis movent, commeatu in quatuordecim dies provisio, ac Langenaviam uno milliari à Gunzburgo accedunt, ubi prætorium hostium duces posuerant, exercitu circum locato. Sed qui Fœderatorum adventu audito consistere haut ausi, ac ponte amoto Licum versus moventes Susmarshausam processerant. Fœderati hinc Laugingam tendunt, quod solus ibi Danubii pons in manibus ipsorum esset, transito flumine cedentes insecuturi. Huc circa meridiem adpellentes cum intelligerent hostem Augustam iter intendere, ac suspicarentur eundem catervas quasdam hinc inde dimisisse, uterque dux cum sex Suecicis, tribus Gallicis legionibus raptim progredi constituit, num qui hostium intercipi possent. Superato Danubio Susmarshausam versus properantes cum non procul inde abessent, hostium exercitum universum juxta illum vicum loco celso consistentem animadverterunt. Igitur cum rationis haut esset tam modica cum manu hostem lacessere, ne de adventu suo huic innotesceret cum novem illis legionibus tacite pedem referunt, ac utrumque exercitum Laugingæ illa adhuc vespera flumen transire, & quantum possit insequi jubent: qui & per noctem magna diligentia accesserat, impedimentis Dillingæ relictis. Ex interceptis captivis intellexere duces hostem postera die summo mane Susmershausa Augustam moturum.

Fœderatorum numerus.

Hi in hostem ire constituunt.

1. Maji.

Hostis cedit.

3. Maji. Fœderati insequuntur.

6. Maji.

§. 24. Orta luce universus Fœderatorum exercitus aderat, recta in hostem tendens: & quia peditatus tardius incedebat, uterque dux cum equitatu prægrediens hostem, qui prout captivi referebant, de ipsorum adventu nihil intellexerat, iter ingressum deprehendit. Bavaricus equitatus una cum peditatu, ac gravioribus machinis orta luce præcesserat. Cæsareus equitatus, qui dextrum cornu componebat, cui una cum quatuordecim peditum centuriis eo die posterius agmen obtigerat, adhuc ante Fœderatos consistebat. In istos hi non expectato peditatu ingruebant; Gustavo Kurckio tribuno cum octingentis selectis

Idem extremum hostium agmen profligant. 7. Maji.

1648. equitibus primum agmen ducente. Et pedites quidem hostiles, viæ per sylvas, paludesque impeditæ opportunitate usi, tertia vice restitantes continuis displosionibus primum Fœderatorum agmen aliquandiu morabantur, dum interim equites cum impedimentorum parte ad reliquum exercitum, qui jam Heinhofæ rivum, cui Schmutteræ vocabulum, superaverat, citato quantum poterat cursu contendebant. Inprimis septingenti pedites loco paludoso, ac arboribus consito pedem figentes acriter resistebant. Sed cum Wrangelius Kœnigsmarckium ad sinistram per sylvam istos circumire juberet, ac Turennius, qui cum suis eo die primum agmen sortitus fuerat, à fronte urgeret, iidem loco depulsi, concisique sunt, paucis exceptis, quos latebræ tegebant. Fugitivos equites ad Schmutteram usque rivum uno ab Augusta milliari Fœderati insequebantur, non paucis occisis. Sed quia universus Bavaricus equitatus cum peditatu, & plerisque machinis trans rivum jam consistebat, transitumque valida manu custodiebat, ac Fœderatorum peditatus demum sub vesperam adpellebat, ob ingruentem noctem nil amplius tentari poterat, nisi quod Suecorum machinæ in turmas, phalangesque hostium, quæ ad fluentum dispositæ erant, maxima cum harum strage in seram usque noctem fulminarent. Quo die Ulricus Dux Wurtenbergicus interriti animi laudem tulit, qui trans rivum cum octingentis equitibus in prato consistens protegendis mille ducentis peditibus qui transitum tuebantur, per quinque horas immotus ante catervam stabat, globis circa viros, equosque passim lacerantibus. Per noctem hostis
8. Maji. summo silentio Augustam properabat, quo & postera luce cum manu equitum Wrangelius sequebatur; sed sub machinis urbis consistentes occasio lacessendi haut erat. Ex hostibus cæsi æstimabantur bis mille amplius. Nam & quatuordecim pe-
Numerus cæsorum & capto-rum. ditum Cæsareorum centuriæ ad unum fere deletæ, & equitatus non leviter multatus est. Præter complures duces ipse quoque Melander duobus globis dextro humero, ac pectore letaliter saucius Augustam deportatus eodem die sub vesperam expiravit. Capti duo tribuni, Bocca Major, & Hauserus, duo subtribuni, præfectus vigilum, turmæque unus, quinque centuriones, aliique ductores, ac gregariorum ducenti septuaginta. His accedebant sex machinæ, complura signa, & Cæsareorum impedimentorum magna pars. Apud Suecos pauci desiderati ac è ductoribus solus Fersenius turmæ præfectus. Sauciati præfectus vigilum Reitzensteinius, centurio Ditericus Sperlingius, ac pauci alii.

Hostis Donavvertam deserit. §. 25. Fœderati eodem die Heinhofam universis cum copiis accesserunt, unde subinde catervæ aliquot sub castra hostium excurrebant, nemine horum prodire auso. Donavvertam tribunus Georgius Ulfisparrius mittitur ad illud oppidum in potestatem redigendum. Sed duabus ante horis hostiles pedites cymbis, equites citato cursu Rainam se receperant. Id oppidum Wrangelii jussu VVeierus subtribunus VVembdinga excedens cum suis dimachis occupat. Ast hostis post biduum apud Augustam in Bavariam transit, & castra inter Fridbergam, & Kissingam metatur. Ut Fœderati transitu Lici arcerentur, ad pontem Rainæ castellum excitatur, tum & qua vado fluvius transiri poterat, ripa loricis ac reductibus munitur.

Idem in Bavariam se recipit. 10. Maji.

Wrangelius Vinarienses legiones à se dimittit. §. 26. Porro sensérat VVrangelius, à Turennio multas sibi difficultates ob Vinarienses legiones moveri, earumque detentionem aculeatis verbis exprobrari. Et juncto hactenus utroque exercitu non parum turbarum excitatum erat, quod quidam Germanici ductores in Gallico exercitu, sub quibus isti equites quondam meruerant, aperte eosdem ad se pellicere iterum auderent, ut jam trecenti quinquaginta amplius desertis signis Suecicis Gallico iterum exercitui accederent. Unde imminutis legionum numeris vix mille eorum amplius restabant, tribunis acriter apud VVrangelium eo nomine querentibus. Igitur hic istis denuntiat; si universi ad Gallica stipendia redire velint, se curaturum apud Turennium, ut ante acta iisdem impune sint. Sed cum id abnuerent, edictum promulgat; si qui singuli ad Gallos transeant desertorum loco fore. Et istorum aliquibus deprehensis, & laqueo necatis ea licentia compressa est. Nec eo secius inter utriusque exercitus duces discordia gliscebat, dum Gallici ductores nonnullis eorum equitum equos eripiunt, ipsorumque Præfectos asperis verbis increpant, his vindictam haut segniter reponentibus. Et quanquam Turennius huic immodestiæ remedium promitteret; tamen cum injuriæ non cessarent, VVrangelius eas legiones seorsim à reliquo exercitu tendere jubebat, donec alia via panderetur id malum plane tollendi. Scilicet consilium agitabat VVrangelius, ut impressione in Bohemiam facta Cæsareos Bavaricis divelleret. Simul expedire judicabat, supplementa, quæ in illo Regno Cæsareis colligebantur, dissipari, ne refecta inermium equitum multitudo magna se mole iterum in ipsum effunderet. Eo fine VVittenbergium è Silesia in Bohemiam ad Albim usque progredi jusserat: quo & Kœnigsmarckium ex hoc latere immittere meditabatur, cui præter alias has quoque legiones attribuit. Ita quam illarum præsentia invidiam excitarat ultro iisdem digressis expirabat.

Fœderati Licum transeunt. 12. Maji. 13. Maji. §. 27. Biduo post hostium discessum Fœderati itidem Heinhofa moventes, præter Kœnigsmarkium, qui retro Donavvertam cum suis abibat, adverso Lico iter faciunt, ac postero die Bolingam perveniunt, velut illo loco fluminis transitum tentaturi: revera ut hostem eodem pertraherent, inde iter subito relegentes infra Augustam flumen superarent. Et sane hostis itidem Fridberga adverso flumine adscendens, in oppositâ ripa castra metabatur. Quo conspecto Fœderati sub vesperam impedimenta præter Augustam retro misere, ipsi noctis silentio cum omnibus copiis insecuti, postero mane Oberndorfi appulere, cujus arce statim octodecim pedites de Rainensi 15. Maji. præsidio exturbarunt. Ac si tam cito vadum reperire licuisset, hostem præverterant. Sed fluvius lat tumidus tunc volvebatur, & vada excitatis operibus, ac milite firmata erant, ut Fœderati scopo tunc suo potiri non possent. Interim & hostilis exercitus, animadverso istorum itinere, & ipse secundum Licum descendens sub vesperam eodem pervenit, ripa inter Augustam & Rainam pluribus militibus infessa. Igitur Fœderatorum duces in conspectu hostis vi perrumpere constituunt eodem loco, ubi quondam Gustavus Rex viam monstraverat. Id prohibiturus hostis in adversa ripa munitiones excitare cœperat. Sed subinde machinis, & tubis è celsiore ripa detonantibus isto opere depulsus est. Et quanquam pluribus accersitis copiis prohibere tamen non poterat, quo minus Fœderati, patrocinantibus suis machinis, pontem struerent. Unde hostis noctu castris, 16. Maji.

ac

1648. ac omnibus ad Licum stationibus desertis Ingolstadium tanta cum trepidatione abibat, ut armorum paratusque bellici, ac sarcinarum non parum relinqueret, ac ne omnes quidem stationes avocaret. Qui castellum ponti apud Rainam adsitum custodiebant, post destructa duo pontis juga abjectis armis citato cursu se inde proripuerunt. Et ingens hosti clades iterum imminebat, si Fœderatorum equitatus statim flumen superare potuisset. Sed liquefactis Alpium nivibus tunc Licus intumuerat; & quanquam nonnulli equites tranare ausi aliquot interceptos attrahebant, ex quibus de trepido illorum receptu cognoscebatur; integris tamen turmis flumen nando superare haut dabatur. Post biduum Fœderati ponte apud Rainam refecto Licum transiere; quo spatio hostis in tuta evaserat. Id oppidum expugnare Fœderatorum ducibus ab initio placuerat, quod frumenti satis è Suevia & Wurtenbergica subvehi alendo exercitui posse videretur. Sed quia idem operibus, milite, aliisque ad sustinendum obsidium necessariis firmatum erat, tempus ac militem ei operi impendere haut consultum habebatur. Ac sufficere visum quatuor pedestres, totidem equestres legiones ibi relinquere, includendis præsidiariis, ac tuendo ponti; à quibus & destructum ad pontem castellum reparatur.

17. Maji.

19. Maji.

Fœderati Freisingam veniunt. 23. Maji.

§. 28. Inde præter Neoburgum, & Ingolstadium Fœderati Freisingam tendunt; ubi arx quadraginta sex peditibus infesta statim deditionem fecit. Capti quoque ibidem tribunus Joannes Minor, & subtribunus Lichtenavius, centuriones quatuor, sex optiones, totidem signiferi, ac multi alii ex hostili exercitu, inopino Fœderatorum adventu oppressi. Ast hostis, antequam Fœderati Licum transire possent, Ingolstadio Landshutam iter intenderat. Unde post oppidum non supersunctorie direptum quarto die Isaram transiit, ac pontis parte destructa inter id oppidum, & Freisingam in altera fluminis ripa consedit. Freisingæ pons plane destruitur, ac duo isti oppido opposita castella præsidio firmantur, hinc inde ad ripam excitatis loricis, ut Fœderati circa pontem reparandum satagentes impedirentur. Mox tamen subsequente die, cum hostis Fœderatos machinas attrahere, ac magna vi transitum parare conspiceret, per tenebras istis castellis, ac reliquis stationibus desertis se proripit. Wrangelius cum hostem haut temere Isaræ cessurum crederet, denuo de oppugnanda Raina cogitabat. Sed cum hic ultro ad Isaram transeundum invitare videretur, id consilium omisit, præsertim cum jam de Lici transitu satis cautum esset. Igitur circa reparandum Freisingæ pontem labor sumitur; etsi opus spe tardius procederet, quod continuis aliquot dierum pluviis turgidus fluvius quæ structa fuerant iterum abripuisset, quibus reficiendis diebus aliquot opus erat. Interim Landshutenses à Wrangelio tutelarem militem petebant, quibus iste præfectum vigilum Rosenschmidium cum militum manu misit, pontemque reparari jussit. In armamentario novem machinas ac nonnihil pulveris pyrii hostis, cum oppidum diriperet, reliquerat. Antequam pontes reficerentur, catervæ partim ducum jussu, partim ultro trajicientes complures captivos, simul ingentem vim pecorum adducebant, quæ vilissimo pretio distrahebantur.

Hostis inde fugit. 19. Maji. 23. Maji.

Fœderati pontem Isaræ reparant. 27. Maji. 30. Maji.

§. 29. Hostis deserto Isara versus Oenum Schærdingam & Passavium recedebat, quod Salisburgensis Archiepiscopus pontes Muhldorfi, & Ortingæ dejici jussisset. Tanta porro istum consternatio invaserat, quanta toto bello conspecta non fuerat, ne post maximorum quidem præliorum stragem. Miles ipse Bavaricus hostili modo omnia late diripiebat, etiam qua agmen non tangebat. Ejus trepidationis non minima causa erat, quod utrique exercitui justus dux deesset. In Melandri locum Piccolomineus expectabatur, cujus virtus, experientia, ac prudentia collapsam prope Cæsaris militiam reparatura sperabatur. Is e Belgio magnis itineribus adproperabat, ab ipsis Fœderatorum ducibus solita tunc inter bellantes humanitate literis tuti itineris instructus. Qui Bavaricis hactenus imperaverat Gronsteldius Comes nuper in custodiam datus Monachii arcte custodiebatur. Causam aliqui ferebant, quod acriter induciarum rupturam suasisset, ac Gallos ab hisce haut discessuros Electori confirmasset; cujus vanitatem nunc eventus docebat. Plures imperium male administratum, & Lici ripam segnius custoditam arguebant. Quo nomine tantum plebis odium incurrerat, ut ni Monachium deductum Royerius summus vigiliarum præfectus protexisset, ab agrestibus in urbe trucidandus fuerit. Ipse Elector rebus suis diffisus Monachio, cujus defensionem dicto Royerio commendabat, Wasserburgum, inde Braunaviam secundo Oeno vehitur, navigio rebus magni pretii onusto Muhldorfi ad publicas pontis submersio. Hinc plane Salisburgum concedit, non sine magno animi dolore Provincia sua irato hosti in prædam relicta, & quod apud illum asylum quærere necesse foret, quem hactenus variis injuriis oppressérat. Principis exemplum imitati cives, qua quisque poterat trans Oenum & vicina oppida, Wasserburgum, Braunaviam, Schærdingam, Passavium cum pretiosis rebus confugerant, ut pauci homines in ea regione occurrerent, sed pecora agminatim nemine curante campis oberrarent.

1648.

Bavarus Salisburgum confugit. 29. Maji.

§. 30. Wrangelius post Landshutam valido præsidio firmatam Freisinga Duglassium trans Isaram præmittit, uno ab Erdinga milliari stationem capturum, ut peditatus, & machinæ per paludosam viam, quæ dimidio milliari ab Isara Erdingam versus procurrit, turo eniti possent; id quod sequenti die factum. Pons Freisingæ, quod Landshutensis commodior esset, Fœderatis transgressis iterum dejicitur. Post unius diei Erdingæ quietem Hagam proceditur; unde Turennius, qui eo die primum agmen ducebat, cum parte equitatus usque sub castellum ad Wasserburgum præcurrens hosti inopino supervenit, dum ante castellum equos pascit, ac miles per otium vagatur: ut Turenniani trecentis equis, & multis captivis potirentur. Ac si pedites in promtu fuissent, castellum ipsum subito impetu opprimi poterat, in quo pauci milites in armis fuerant, & vix ulli funis igniarius accensus gestabatur, ut dimidia hora elaberetur, priusquam in subeuntes Gallos tubos disploderent, tanta omnium consternatione, ut si impetus statim datus fuisset, facile antequam arma corriperent superari potuissent. Ubi decem Galli audax facinus suscipiebant, exutis vestibus Oenum transnatantes in pratum, quo quingenti amplius rustici equos & pecora sua pascebant: quos illi nudi incurrentes lapidum jactu ita terrebant, ut relictis jumentis fuga se inde proriperent, Gallis triginta equos cis flumen abigentibus. Sub vesperam Turennius Hagam in stativa revertit. Sequenti die totus exercitus Kirchrieram dimidio à Wasserburgo milliari processit. Non procul

Fœderati Isaram transeunt. 1. Jun. 2. Jun. 4. Jun. 5. Jun.

Hostis ad Oenum propere refugit.

1648. Wasserburgum oppugnare non possunt. 6. Jun.

cul inde ad Oenum arx Hohenberga rupi imposita jacet quinquaginta peditibus infesta, quam postridie citra exceptionem se dedentem Fœderati igne deleverunt. Porro peninsulæ Wasserburgum est impositum, quam Oenus sinuato alveo magnam partem ambit, præter angustum Isthmum, qui vix lapidis jactum patet. A faucibus istis mollis clivus assurgit, apud oppidum angustus, inde paulatim sese laxans, pluribus abscissibus, & ponte pensili interruptus. In summo monte castellum jacet, non integro tubi majoris jactu ab oppido dissitum, quatuor procurrentibus propugnaculis, & intus peculiari abscissu firmatum. Ejus castelli ictibus oppidum ad radices montis positum, igniumque jactibus obnoxium erat. Oppido, & castello præerat Holzius, qui paucos ante dies eo se conjecerat. Oppidum legio istius cum quingentis Provincialium selectis, castellum mille ducenti milites insidebant. Guschenitschius tribunus cum Croatarum legione inter oppidum & castellum tendebat. Ex his facile judicabant Fœderatorum duces, ad castellum expugnandum justæ obsidionis ambagibus opus fore: & eodem licet capto oppidum ipsum non statim in potestate erat. Tum & regio montibus ac sylvis hinc inde aspera haut in longum tempus utrique exercitui alendo sufficiebat. Ac per biduum continui imbres accessus ad castellum agi prohibebant. Igitur placuit omisso Wasserburgo,

Muhldorfum accedunt. 8. Jun.

Muhldorfum inferius ad idem flumen situm accedere. Ex hoc oppido quod Salisburgensis ditionis est, cives abductis rebus suis profugerant. Sed in Præsulis militem Sueci nihil hostilitatis exercebant, ac præfectum ita petentem addito præsidio VVasserburgum deducebant. Ac diserte Regina injunxerat, ut si forte VVrangelius Salisburgensem ditionem tangeret, amice ipsam haberet, ne discrepantes ritus bello persequi videretur. Illo tractu uterque exercitus ad finem usque Junii mensis quiescebat, quod regio omnia necessaria vino excepto præberet. Interea circa pontem Oeno injiciendum desudabatur, quem transire summopere Sueci cupiebant. Enimvero quantumcunque conniterentur, conatus omnis inanis erat. Flumen altum latumque, ac rapidum, ob crebras eo tempore pluvias ultra solitum intumuerat, ut ponte istud insternere, aut copias trajicere, vel nemine obsistente arduum esset futurum. Sed nunc insuper in adversa ripa Hunoldsteinius summus vigiliarum Præfectus cum aliquot peditum phalangibus consistens, castellis & reductibus ripam muniverat, quo & plures copiæ indies confluebant.

Hostes se recolligunt.

§. 31. Ast hostis, qui trans Oenum usque cessim iverat, heic demum animos resumere cœperat, præsertim postquam Piccolomineus Cæsareo, & Enckefortius Bavarico exercitui in Gronsfeldii locum præfecti essent. Et Bavaricus quidem peditatus fere ad tuendam Oeni ripam relictus. Cæsarei adjuncto equitatu Bavarico Schærdingæ iterum cis Oenum remeantes inter Passavium & Vilzhofam castra posuere, quorum

17. Jun.

stationem Sueci apud Ortenburgum interceperunt. Hinc pabulo deficiente apud Vilzhofam Danubium transiere, VVindorfi considentes, castello tantum in Bavarica ripa ad caput pontis munito; cujus præfecto injunctum, ut Succis ingruentibus castellum desereret, ac ponte post se incenso in alteram ripam evaderet. Interea undique quantum poterant exercitum tam Cæsar quam Bavarus supplebant, quo iste Fœderatis itе-

1648. rum par foret. Tum & Rainæ annona infertur, copiis Suecicis, quæ apud Donavvertam consistebant, frustra id prohibere conantibus. 1648.

§. 32. Quæ super tributis, queis à redimendis incendiis vocabulum inditur, eo tempore acta fuerunt, haut abs re fuerit adduxisse. Cum Fœderatorum exercitus ad Freisingam hæreret, VVrangelius literis ad Maximilianum Curtium Comitem datis significat: post abruptas ab Elector citra idoneam rationem inducias sat causæ esse vindictam ejus facti exigere, ni subditos Principis delicto haut participare constaret. Unde nosse cupere, num ultro cum Fœderatis transigere, ac vastationem provinciæ, æternum fidei non servatæ monumentum futuram, redimere velit. Quo fine si ita ipsi videatur, ad se cum mandatis mitti posse, qui malum ditione Electoris avertant. Ve- 2. Jun. niebat inde ad exercitum apud Erdingam Kutnerus, VVrangelio ante notus & induciarum ruptura haut probata non ingratus; qui scisitabatur, quid in tractatus deducere VVrangelius velit, quo Elector suos congruis mandatis instruere possit. Simul literas tuti accessus pro Haslangio aulæ præfecto postulat. Quæ facile concedebantur, simul tributi incendiarii nomine millio uncialium exposcitur. Elector Haslangii loco alios deputatos destinat, Dæringium Comitem, Cancellarium, & Kutnerum; tunc per Curtium literis exqui- 10. Jun. rit; quid levamenti & fructus Bavariam, ubi super lytro isto convenerit, maneat? ac num firmam sibi quietem ab utraque bellantium parte polliceri queat? Cum rationis non sit ingentia lytra exsolvere, & haut eo secius belli oneribus obnoxium manere. Summam antea designatam enormem Electori videri, & super qua tractare superfluum sit, regione jam per Regios exercitus vastata, ac provincialibus hinc inde non modica pecunia emunctis. Nec quæ à sola Bavaria postulentur, quadrare illi summæ, quæ Osnabrugis à toto Imperio exacta sit. VVrangelius, consultatione cum Turennio habita haut inutile judicabat, novas literas tuti commeatus concedere, quod suspicio esset, isthoc obtentu à Bavaro alia quæri, super quibus etsi nihil concluderetur, saltem tamen distidentiam apud Cæsarem adversus Bavarum excitandam, velut hic denuo separato tractatu sibi consultum iret. Igitur salvus condu- 23. Jun. ctus qui petebatur annuitur; ac VVrangelius literis additis significat: æquas à se conditiones latum iri. Quanquam nec prior summa enormis videri debeat, si consideretur, quod insignia oppida, arces, vicique per eam serventur. Aliam rationem esse lytri incendiarii, ac satisfactionis, quæ militiæ Suecicæ promissa sit. Hanc stipendii vicem subire, sub belli finem fere ab amicis amico tractatu obtenti: illud favente belli fortuna hosti vi extorqueri, quod ad stipendiorum rationem non magis, quam prædam à milite partam attemperari necesse sit. Nec adversam partem oppidis ac provinciis occupatis ista tributa aliter, quam placito, ac viribus suis metiri solitam fuisse. Sed cum Fœderatorum duces suspicarentur, Electorem obtentu tractatuum tempus extrahere, ac tributum plane eludere conari, haut expectatis Bavaricis Deputatis provinciam inter utrumque exercitum partiuntur, inhumana tamen sævitia vetita.

Fœderati bellum in Bavaria alunt.

§. 33. Porro Fœderatos haut parum impediebant continui imbres, qui machinas loco moveri non permittebant, segete quoq; penitus procumbente. Et quia Oenus indies magis intumescebat, glisce-

1648. gliscente insuper in adversa ripa hostium numero, desperato ejusdem apud Mühldorfum transitu, navigiis & ratibus perrupturos se simulabant, quo hostilis equitatus Viltzhofa huc pertractus illam Bavariæ partem tanto magis exhauriret. Quod si isthoc consilium non succederet, Viltzhofam invadere placebat, claudendo Danubio, ac bello inter Bavariam & Bohemiam connectendo idoneam. Porro cum circa Mühldorfum annona deficere inciperet, Fœderati inde Neumarcum discessere. Inde dierum aliquot quiete sumta Engenfeldam se contulerunt, ubi distributis circa copiis complures per dies metati sunt. Contra hostis apud Viltzhofam cis Danubium regressus, Passavium & Schærdingam ad Oenum iterum abibat, accitis ex Austria & Bohemia copiis, & evocato Bavarico peditatu auctior, ut jam Fœderatis autem, ne quid in hostem tentare possent, continui per quinque septimanas imbres obstiterant, prætaltis aquis, profundaque uligine viis machinas, & impedimenta trahi non permittentibus. Et quanquam post Engelfelda moventes recta in hostem irent, nullo tamen modo ad eum penetrare dabatur. Unde averso itinere Viltzhofam versus tendunt; quod oppidum Wrangelius, quantumvis ejus potiundi cupidus, oppugnare munimentis egregie firmatum, & tam propinquo hoste verebatur. Sed quia nondum Bavariam belli malis levare placebat, ad Isaram stationem capessere visum, observandis hostium conatibus. Quo fine Dingelfingam castra translata, quæ statim munitionibus circumdata, reparato quoque Isaræ ponte. Ita heic & Landshutæ in utramque Isaræ ripam transire, prout usus exposceret, licebat delassando hosti, si forte castra castris conferre vellet. De cætero tolerabili apud Fœderatos exercitus loco res erant, nisi quod equitum aliquot millia equis amissis ad belli munia inutilia forent reddita; nec illis locis ulla ratio jumenta supplendi suppeteret.

Muhldorfo discedunt. 25. Jun. 29. Jun.

Dingelfingæ confident.

12. Jul.

14. Jul.

Hostis Landaviæ confidet. 19. Jul.

§. 34. Hostis contra, contractis apud Schærdingam copiis cum de Fœderatorum motu cognovisset, & ipse Landaviam tendit, castris infra id oppidum ad Isaram munitis, qui ponte insternebatur. Ita dum propinquis locis exercitus inimici confident, quotidianis excursionibus certabatur, prospera Fœderatorum fortuna, qui indies, quinquagenos, octogenos, centenos, plures ex hostibus captivos in castra pertrahebant. Sed majus operæ pretium faciebat ipse Wrangelius, qui cum aliquot equitum alis transito Dingelfingæ ponte in altera Isaræ ripa Landaviam versus processerat, situm castrorum hostilium & pontis exploraturus. In hunc ad sesqui milliare illuc progressum Drucmullerus, qui pridie per sylvas Dingelfingam versus ad intercipiendos Suecicos pabulatores cum mille quingentis equitibus iverat, inopinus impingitur. Sed quia Bavaricus dux paulo ante è captivis cognoverat. Suecicos numero prævalere, in fugam statim sylvis tectus cum suis effusus est, plerisque Straubingam versus aliis alio se proripientibus. Suecici tamen acriter insequentes haut paucos istorum occiderunt. Captus est Ulricus Dux VVurtenbergicus summus excubiarum apud Bavarum præfectus cum duobus turmarum præfectis, totidem optionibus, signifero uno, ac centum gregariis: quibus ducenti equi instructi accedebant.

Cæsarei carpuntur. 22. Jul.

Hostis

§. 35. Hostis inde relictis apud Landaviam castris propius Fœderatos apud Mamingam vicum consedit, milliaris tantum spatio inter utraque castra interjecto. Qua propinquitate acribus velitationibus sæpius certatum, non spernenda utrinque virorum jactura, ut tamen utraque pars justo prælio occasionem præbere declinaret. Mosteningæ arci trans Isaram non procul Dingelfingam sitæ Sueci præsidium imposuerant, ex qua edito loco sita hostium castra machinis infestari poterant. Ad eam subigendam postera die hostis triginta cum alis equitum ad Fœderatorum castra accedit, eodemque momento in altera fluminis ripa istam arcem valida manu invadit. Sed cum præsidiarius miles acriter resisteret, ac hostis intelligeret, VVrangelium neglectis, qui ad castra tumultum excitaverant, suis auxilio adproperare, infecta re discedere cogebatur, desideratis ducentis amplius peditibus, ac aliquot minoribus machinis. Tutando Lici ponte ad Rainam aliquot Suecicæ ac Gallicæ legiones hactenus adstiterant, quoad castellum ponti adpositum perficeretur. Eo absoluto, ac quingentis peditibus firmato legiones in vicina oppida, Dillingam, Donavvertam & Hochstedam secedunt. Eum pontem subvertere hostes semel atque iterum incassum laborabant, constructis variis machinis pulvere nitrato plenis, quas ratibus Augustæ impositas secundo Lico dimittebant. Sed qui incassum vim effundebant, cum prius quam pontem attingerent ignem concepissent.

1648. propius accedit. 28. Jul.

Mostenin-ga arx ab hoste frustra oppugnatur.

Castellum ad pontem Rainæ frustra ab hoste tentatur.

§. 36. Ad Dingelfingam interim præter excursorum catervas parum gerebatur, quoad VVrangelius cum magna parte exercitus superato Isara in collem castris hostium oppositum progrederetur, viginti cum machinis tentoria flumini proxima ipsumque Mamingæ prætorium verberaturus. Hostis contra in altera ripa cum equitatu, ac peditum manu propere Fœderatorum castra accedebat, spe uti videtur, repentino impetu ista irrumpendi velut milite vacua. Ac primus quidem assultus in extremum castellum ultra sylvam fiebat à centum Gallis sub duobus centurionibus insessum, qui acriter quantumvis resistentes post sesquihoræ pugnam numero obruti omnes concisi sunt, exceptis sex gregariis & centurione, queis vitæ venia facta. Statio quoque Gallorum equestris in castra rejecta est. Sed cum propius castra subiret hostis à Gallis, & reliquis Suecis ita machinis tubisque exceptus est, ut non sine jactura unde venerat rediret. VVrangelius, qui tumultu audito retro properabat, ex altera ripa eidem machinis non parum damni dabat. Hac actione hostis non paucos suorum desideraverat, quos inter subtribunus Spitznazius, alius quoque subtribunus, & quidam gregarii capti sunt. Porro VVrangelius ut tuto Danubii transitu potiretur, summopere cupiebat, quo commodus accessus Carolo Gustavo Palatino ad se, aut sibi ad illum, si res ferret, pateret. Cum autem ob interpositos hostium exercitus Viltzhovam ac Straubingam tentare non liceret, ac Donavverta longiuscule remota esset, Neoburgum destinatis ipsius commodum videbatur. Unde probante Turennio legiones, quæ castellum ad Rainam hactenus texerant, huc abire, ac Danubium ponte jungere jubentur. Quod ab illis sub finem Julii mensis factum: quæ res Bavaro, quod ex interceptis ipsius literis patebat, magni momenti visa.

Castra mutuo tentantur. 7. Aug.

Fœderati pontem Neoburgi struunt.

1648. Scripta super tributo incendiario. 1. Jul.

§. 37. Dum Fœderati ad Dingelfingam hærent super lytro incendiario Wrangelium inter, & Curtium Comitem disceptari pergebatur. Ad proximas istius literas Curtius reposuerat: Electorem in tractatus haut consensurum, ni de fructu eorundem in antecessum ipsi constet. Ab ipso insignem navatam operam, ut Sueci cupita satisfactione potirentur; nec persuaderi sibi, pro sperata gratia in tantam Suecorum offensam se incurrisse, ut post exhaustas regionis opes inania tecta, ac parietes immensa pecuniæ summa redimenda sint. Quæ belli fortuna permittat jam ablata esse: nec Electori præter desolatas terras quid relictum. Quas cineribus obruere procul ab ipsius humanitate absore; nec eundem tale sui monumentum ad posteros extare opraturum. Inauditum denique hoc bello direptis, ac vastatis regionibus ignium deprecandorum nomine pecunias imperasse. Contra Wrangelius exquirebat; quid sibi, 11. Jul. à quo tanta commoda stipulari Elector cupiat, ab ipso vicissim expectandum sit? De officiis ab Electore Sueciæ præstitis sibi non constare. Id sane in aperto esse, ipsum ad opprimendos Suecos arma cum Cæsare conjunxisse. Cujus facti si quæ gratia sit à Cæsare eam repotcendam è cujus provinciis iste bellum in Bavariam derivarit. Quid offensæ Suecis Elector præbuerit ne rurestri quidem plebi incognitum. Haut mollius hostiles exercitus non ita pridem in Hassia grassatos. Nec facile inventum iri exempla Principis ea dignatione, qui exteris Regibus tam erubescendo modo illuserit; quod nec Electori apud posteritatem valde 21. Jul. glorioſum sit futurum. Cum interim legiones pro se quælibet tributa ex assignatis sibi districtibus extorquere quantum dabatur, satagerent: Curtius aliis literis significabat; tractatu opus non esse, cum miles, quæ Wrangelius postularit, jam plus quam latis exigat. Alias quid Elector Sueciæ præstiterit acta tractatuum Westphalicorum testari. Quam justis causis Elector arma resumserit ante expositum fuisse. Denique par fuisse, Scriptorem epistolæ majore modestia de tam laudati Principis actionibus locutum fuisse. Ad hæc 17. Aug. Wrangelius reponebat: In refractarios militarem vim fuisse adhibendam. Haut ejusdem esse, Succicis in tractatibus favere, ac iisdem multa armatorum millia opponere. Causas ruptarum induciarum ne ipsi Curtio quidem probari posse. Denique arduum esse circa describendas pravas Principum actiones verba invenire, quæ & veritatem exprimant, & horum existimationem non perstringant.

Bavaria male habetur.

§. 38. Ita literaria velitatio nullo fructu deflagrabat, & usque adeo super tributis decidere Electori curæ non erat, ut qui Oeni ripam tuebantur præfecti, quo magna pars provincialium convastatis rebus suis confugerat, prohiberent, ne quis horum vastationem prædiorum, aut ædium suarum pecunia redimeret. Etsi haut eo secius non pauci ex oppidis & vicis, cum alia ratio servandi res suas non esset, tributario oneri se subjicerent. Sed cum maxima provincialium pars tributa adspernaretur; multi literas, quibus ad ista solvenda monebantur, illuderent, plagis aut carcere multatis qui eas afferebant, flammis in tecta passim sævitum; quorum & non pauca per incuriam militum conflagrabant, cum nemo esset, qui relictos ab abeuntibus ignes extingueret. Fabricis tamen publicis coquendo sali, & cereviſiæ parcitum, nec non dotalitiis, aut donatis Electoriæ uxoris prædiis. Reliqua Electoris prætoria, quæ 1648. in distributione hospitiorum Succis obtigerant, fere flammis deleta.

Rusticorum Austriacorum missio.

§. 39. Dum ad Dingelfingam hæret Wrangelius, à rusticis Austriæ supra Anassum missus adest Joannes Georgius Keitenhauserus qui universam Provinciam partibus ipsius accessuram confirmabat, modo occasio præbeatur. Viginti quatuor horarum spatio signo campanis dato quinquaginta, quin centum millia virorum exciri posse. Sed equitatus nonnihil, & idoneos ductores sibi submittendos. Cæterum nihil aliud sibi quam usum Evangelicorum sacrorum quæri. Si bellum in suam Provinciam transferatur, militum licentia à penatibus, bonisque suis arceretur. Annonam militi è Catholicorum bonis curari posse. Ubi primum copiæ à Wrangelio missæ advenerint, se omnes Catholicos Præfectos, Barones, ac Nobiles comprehensos Wrangelio tradituros, è quorum lytris ingens pecuniæ summa redigi queat. Quanquam autem ex ejus Provinciæ motu Reginæ rebus ingens emolumentum accessurum videretur; tamen petitis istorum hominum pro tempore Wrangelius gratificari non poterat. Nam hoste totis viribus incumbente nihil copiarum à se dimittere licebat; & quæ via militi in eam Provinciam penetraturo proponebatur, anfractuosa juxta, & intuta erat, ex altera Danubii ripa per Bohemiæ confinia supra Lincium dirigenda. Unde ablegatum istum ad Wittenber- 5. Aug. gium, & Kœnigsmarckium in Bohemiam dimisit, quibus negotium hoc diligentissime commendavit; qui & cum copiis suis in propinquo versantibus destinata longe expeditius exsequi poterant.

Hostis paulum recedit. 13. Aug.

§. 40. Hostis inde à Fœderatis apud Dingelfingam paululum recedens in priora ad Landaviam castra regressus est. Unde suspicio oriebatur ab ipso partem copiarum in Bohemiam contra VVittenbergium & Kœnigsmarckium missum iri, qui isthoc Regnum tunc pro lubitu persultabant. Sed comperiebatur quantum posset copiarum è præsidiis & aliunde contrahi, quod Bavarus nullo modo ferre vellet, vel unum militem Cæsarei exercitus in Bohemiam abire, priusquam Fœderati tota Bavaria decessissent, nec ita cito reversuri viderentur. Cæterum quanquam Succicis excursiones hactenus feliciter successissent, interceptis multis hostium pabulatoribus, & quatuor fere equorum millibus: Cæsareis tamen in proclivi erat ex intactis adhuc suis Provinciis ea damna reparare. Contra Fœderatorum equitatus diuturnæ expeditionis laboribus indies magis fatiscebat, aliquot millibus equitum ad pedes redactis, & inermibus, quos equis, armisque iterum instruendi illis locis nulla ratio suppetebat. Unde metus erat, ut sedes belli diu in Bavaria retineri posset, id quod alias VVrangelius summopere cupiebat. Et integrum jam mensem Dingelfingæ Fœderati hæserant omnibus circum consumtis. Unde annonæ pabulique defectus castra mutare subigebat. Novæ stationi commodissimus locus ad Mosburgum visus, qua Ambra fluvius Isaræ miscetur. Ita motis Dingelfingæ castris pontem 18. Aug. ibi transiere, ac adverso Isara iter facientes Landshutam prætergressi, Ambraque superato Mos- 25. Aug. burgum attigere. Ubi statim castris munitis Isaram apud id oppidum duobus pontibus sternunt, quorum caput in altera ripa excitatis castellis muniunt. Galli quoque dimidio supra oppidum mil-

Fœderati equorum inopia premuntur.

Fœderati Mosburgum castra transferunt.

lia-

1648. liari Isaram, Ambramque ponte castellis firmato insternunt.

Hostis eo non sequitur.

§. 41. Fœderatis Dingelfinga digressis hostis quidem apud Landaviam in citeriorem Isaræ ripam transiit; sed haut longius insecutus eo tractu substitit. Itidem quotidianis velitationibus inter excursorum catervas certabatur, prosperiore fere Fœderatorum successu. Simul apud Straubingam Danubius ponte jungebatur. Unde conjectura erat, Cæsareos in Bohemiam abituros. Id quod etiam Blumenthalius Cæsarei exercitus Quæstor apud Bavarum, sed incassum solicitaverat. Ita junctæ adhuc hostium copiæ Fœderatis in Bavaria incumbere pergebant. Landshutæ obsidium agitantibus hostibus jactura temporis metuebatur, quod Fœderati ex altera Isaræ ripa præsidium firmare, ac mutare pro lubitu possent, nec quæ ad obsidium requiruntur in promtu essent. Inde

Idem ad Oenum se confert.

pons navalis Straubingæ factus dissolvitur, navigiis Deckendorfum & Vilzhofam deductis, quibus annona secundo Danubio, hinc adverso OEno Braunaviam deveheretur. Hostis quippe apud Landaviam denuo trans Isaram regressus OEnum versus iter intendebat, quod suspicaretur, Fœderatos Mosburgi quam Dingelfingæ OEno propiores repente ejus fluminis transitum iterum tentaturos, cujus aquæ indies subsidentes alicubi vado jam superari poterant. Unde à Bavaro Wasserburgum milite firmatur, ac Provinciales armati ad OEni ripam idoneis locis disponuntur. Dum versus Vilsam flumen progreditur hostis Aheimum arcem, octoginta Fœderatorum peditibus infessam invadit, quæ licet lata fossa ac palude, valideque muro circumdata post paucas machinarum displosiones arbitrio se hostium dedit. Wertanus quoque catervam ducentorum equitum à Fœderatis emissam profligat, centum amplius cæsis, captisque, reliquis dissipatis. Inde hostis aliquot per dies Vilz-biburgi metabatur: hinc progressus, cum Fœderati Erdingam, ne hostis insidere id oppidum posset, flammis delevissent, in vico Dorfena quatuor à Wasserburgo milliaribus dissito prætorium ponit. Ubi super pabulo acriter certatum, quod Id Fœderatis in ulteriore Isaræ ripa, consumtis in citeriore omnibus, petendum esset. Hoste ita longe à Danubio remoto Fœderatis totam retro Provinciam percurrendi facultas erat: quorum & catervæ sub ipsa Ratispona magnam pecorum vim abigebant, ac Prælatos Cœnobiorum Pruflingæ & Brielæ ad tributa exsolvenda compellebant. Ab iisdem quoque caterva Cæsareorum centum sexaginta capitum apud Abensperga paucis elapsis conciditur.

10 Sept.

Ita Bavaria ab utroque exercitu misere lacerata; rapiendis pecoribus ac jumentis inter utramque partem certatum: messem qui in horrea colligeret nemo erat, nec qui in futurum annum sementem faceret. Fœderatos cumprimis inopia salis, & ferreamentorum calceandis equis urgebat: panis affatim erat: cerevisiam circumductis ahenis ipsi in castris coquebant.

Hostis Fœderatos præverit.

§. 42. Tota sic Bavaria inter Licum & OEnum exesa tractus inter Isaram & Licum, quaad Alpes vergit, adhuc restabat, ubi & Landsberga copioso commeatu instructa, stativisque opportuna erat. Hanc ne Fœderati invaderent, hostis valido præsidio firmaverat, ac illos prævertens castris motis paulatim locis intactis, montibusque propinquabat, itinere Monachium versus instituto. Sed &

Fœderati Landsberg.

Fœderati premente pabuli ac annonæ inopia Mosburgo Haimhausam, hinc superato Ambra Dachaviam tendunt, itinere Landsbergam conversо. Quæ Neoburgi hactenus substiterant legiones VVrangelii jussu extructum ibi pontem velut deinceps inutilem tollunt, ac Donavvertam iterum concedunt. Fœderatis animus erat, Landsbergam si possent expugnare, ibique castra figere aut si hostis insequeretur prælio committendo occasionem quærere. Quamvis autem hostium exercitus superato Monachii Isara secundum Ambræ lacum sub montium radicibus viam itidem Landsbergam versus instituerent; haut tamen ullam prælii committendi cupidinem ostendebant; nunquam intra duo milliaria Fœderatis propinquantes, ac opportunis semper locis, ubi ad prælium compelli non possent, consistentes.

1648. gam ten. dunt. 20. Sept. 19. Sept. 28. Sept.

Conflictus ad Dachaviam. 25. Sept.

§. 43. Eo itinere improvisus conflictus obtigerat, nonnulla Fœderatorum jactura. Pridie quam hi Dachavia moverent, Wrangelius cognoscebat Wertanum cum bis mille equitibus transito Monachii Isara Pruccam versus processisse: cui revertenti ut insidias strueret ipse cum sedecim equitum alis, ac dimacharum manu superato ad Dachaviam Ambra Monachium versus progressus erat, ad sesquimilliare ab hinc turmis per sylvam in insidias dispositis. Præmittitur inde Poleius tribunus cum quadringentis equitibus, ut per sylvam Monachium versus excurrens, per diffusam inde planitiem omnia exploraret, & si quid hostium animadverteret, statim significaret. Enimvero eodem tempore jam universus hostium equitatus Monachii Isaram transierat ignaro Wrangelio, & nihil minus quam hoc cogitante, quod isti priore nocte sesquimilliare à Monachio ultra Isaram adhuc constiterant. Num autem hosti de VVrangelii accessu constiterit, an forte fortuna res ita ceciderit, nobis haut compertum. Ita in Poleium aliquot hostium turmæ repente impinguntur, quibuscum iste initio quidem manus conferebat, ac solutis ordinibus præcurrentes repellebat; mox tamen toto hostili equitatu ingruente funditur, cui solutis ordinibus quidam hostium usque ad legiones sylvis tectas instabant. Qui primum à Suecis intercepti fuerant, narrabant, nongentos duntaxat hostium adesse. Mox tamen signifer comprehensus fatebatur, universum equitatum ingruere. Unde VVrangelius alis mature receptum imperabat; desultores centum quinquaginta ad rivum interjectum disponebat hostium transitum prohibituros, ac ne isti suis longius insisterent. Iisdem & hostis manum dimacharum à fronte opponebat, ac quia pluribus in locis fluentum vado transiri poterat, tota viâ tergo istis ingruebat, pleriisque, qui in equos evadere non poterant, cæsis captisque. Proxime à dimachis VVrangelii legio prætoria constiterat, quæ & ipsa sat acriter multabatur, sauciato subtribuno Bornemanno, ac cæso Pancratio turmæ præfecto. Capiebantur Gustavus VVrangelius dimacharum subtribunus, & Prengelius, pari militiæ gradu Poleium comitatus: insuper Benedictus Hornius, ac Adolfus Hermannus VVrangelius, imperatoris frater, qui animi causa simul profecti erant. In universum ductorum & gregariorum trecenti desiderabantur capti aut cæsi, cum tribus vexillis.

Fœderati in Bavaria subsistere non amplius possunt.

§. 44. Landsbergam hostis operibus ac milite ita firmaverat, ut ei capiendæ operosa oppugnatione opus esset; nec unde interim annona pabulumque peteretur adparebat. Cæterum stabilem in Bavaria bello sedem figere VVrangelio,

1648. summopere licet cupienti, haut datum fuerat. Hostis quippe statim atque Isara se primo prorupuerat, omnia munita oppida copioso milite instruxerat; mox continui imbres, & exundantes fluvii, ne qua oppugnatio suscipi posset, prohibebant. Interim dato spatio hostis reparato exercitu; decrescente apud Fœderatos equitum numero, viribus potior esse cœperat. Etsi nunquam prælii copiam facere auderet, sed opportunis locis haut procul considens certatim annonam pabulumque consumeret, ut eo citius inopia Fœderatis abeundi necessitatem imponeret. Quanquam autem & hostis diuturna expeditione haut parum attereretur, ut Fœderatos ultro ipsum lacessendi vires, animusque haut deficerent: tamen jam penitus commeatus deficere cœperat, rebus omnibus per agros absumtis. Ea sola causa erat Bavariam deserendi, in qua tamen sat acerbam sui memoriam reliquerant. Ad extremum apud Kœntingam ordinibus in aciem explicatis ad meridiem usque constiterunt, num forte pugnæ copiam hostis facturus esset. Sed cum è captivis intelligeretur, eum altero à Landsberga milliari immotum hærere, ac castris muniendis vacare, nec in locum æquum descensurum, eodem die Scheuringam progressi sunt. Postero die præmissis apud Lichtenbergam arcem trans Licum impedimentis sub vesperam usque retro sylvulam arci adsitam in acie consistunt. Hostis interim Landsbergam versus iter ingressus fuerat; sed cum per exploratores cognovisset, Fœderatos adhuc cis Licum in Bavarica ripa consistere, longius progredi non audebat. Ex quo cum Fœderatorum duces judicarent, hosti haut quidquam in animo esse prœlio decernere, sub vesperam exercitu trans Licum ducto sera nocte Munchingæ consederunt. Ita duo hostiles exercitus, cum sæpius hac æstate castra castris contulissent, citra prœlium separantur; cujus aleam Cæsareis ac Bavaricis tentare nunquam placuerat, contentis annonæ inopia hosti Bavaria excedendi necessitatem attulisse. Magnum equorum numerum hac expeditione Fœderati desideraverant, majorem hostes, qui ipsi suam jacturam sex millibus æstimabant.

Iidem in Sueviam transeunt. 2. Sept.

30. Sept.

Wertanus Fœderatos frustra insequitur. 2. Oct.

§. 45. Fœderati Licum transgressi denuo aciem explicabant, dato per machinas signo hostem ad prœlium provocantes. Sed cum iste cis Licum haut procederet, Augustam prætergressi Donavvertam iter intenderunt. Wertanus tamen cum bis mille amplius equitibus Lechausæ superato flumine Obernhausam properat, postremum Fœ-

3. Oct. deratorum agmen irruiturus. Quem Fœderati conversi sub Rainam usque rejecerunt. Ex quo oppido dum machinæ in Succos Cæsareis immixtos disploduntur, parum aberat, quin ipsum Wertanum globus prosterneret. Cum porro Succis quiete opus esset, nec trans Danubium pabuli quid inveniretur, Wrangelius superato apud Donavvertam fluvio equitatum circa Norlingam per

5. Oct. hospitia distribuit. Ubi non procul Oetinga caterva hostium Wilzburgo emissa quatuor dimacharum Succicorum cohortes, ad Altemulum flumen custodiendum missos post acrem pugnam profligabat, multis cæsis, ac duobus vexillis ereptis.

Galli in superiorem Palatinatum sequi nolunt. 13. Oct.

§. 46. Sed cum in Superiorem Palatinatum transire cuperet Wrangelius ad Turennium, qui Dillingæ, & circum stativa ceperat, se confert, eique persuadere laborat, ut eodem ipsum sequatur. Ita enim Cæsareo exercitui aditum in Bohemiam intercludi, & communicationem cum Carolo Gustavo aperiri, ut junctis copiis hostis invadi queat. Ast Turennius negabat, à stativis suis tam longe discedere sibi fas esse: promittebat tamen se in vicinia hæsurum, quoad Cæsarei à Bavaricis disjungerentur. Unde Wrangelio, ut Turennium sibi propinquum retineret, omisso Palatinatu Franconia petenda erat. Igitur Norlingam prætergressus Ohrenbaviam ad Altemulum tendit, cum Turennius ad sinistram in Wur- 23. Oct. tenbergicam deflectens Feuchtvvangam se conferret. Contra hostes post digressos Fœderatos Frid- Hostis in Palatinatum Superiorem tendit. bergam, hinc Aicham & Schrobenhausam descendunt. Ubi cum per aliquot dies substitissent, ne forte Succi per pontem ad Rainam repente ingruerent, Hohenvvartam castra transferunt: hinc apud Ingolstadium Danubio superato in Palatinatum Superiorem, quo Succos anteverterent, se conferunt. Inter quæ cum nuntius de pace con- 27. Oct. clusa adpelleret, utrinque actus hostiles interdicuntur.

Kœnigsmarckius in superiorem Palatinatum tendit. 12. Maji.

§. 47. Superius Kœnigsmarckium à VVrangelio in Bavariam irrupturo cum Vinariensibus legionibus dimissum memoravimus. Is apud Donavvertam Danubium transiens in Superiorem Palatinatum recta tendit, & Vilsecca, VVeida, Hirschavia, Durschenreutaque occupatis vicinam regionem tributis subjecit; ac VVeidam cumprimis novis operibus firmavit, ereptumque Evangelicis templum ibi restituit. Illis in oppidis relicti 1. Jun. equites totam late Provinciam persultabant, sub ipsam usque Ratisponam excurrentes. Iidemque dum Ambergensium pecora abigunt, erumpentes milites, ac oppidanos insigni cum cæde in oppidum rejiciebant. Ipse Kœnigsmarckius Egram 6. Jun. pergit, quo equitum, peditumque manum è præsidiis Saxoniæ, Misniæ, Thuringiæ & Franconiæ evocatam convenire jusserat, quibus adventantibus Copya tribunus cum parte præsidii Egrani se adjungit. His copiis succinctus castellum ad Konigsvvartam in faucibus Sylvæ Bohemicæ situm invadit; quod centurio, cum quinquaginta peditibus insidens post pauculas machinarum displosiones citra exceptionem dedit. Dachaviam qui insidebant milites nocte prægressa ultro profugerant. Interim ipse Kœnigsmarckius cum parte copiarum præcurrens Teinitziam Trautmansdorfii arcem, & Tausam quinquaginta dimachis infestam subigit, ac præsidiarios suis turmis admiscet. Hinc assumtis reliquis copiis Petschoviam arcem, quam optio cum triginta sex peditibus tuebatur, statim 16. Jun. citra exceptionem ad deditionem compellit. Post Falckenavia invaditur, arx situ, & operibus egregie munita, quæ per aliquot dies machinis, jactisque ignibus infestata, repletis demum fossis arbitrio 23. Jun. ipsius se dedit. In captivitatem ibi redacti Præfectus vigilum, centurio cum optione ac duobus signiferis: centum gregarii sub Succica signa distributi. Interim & Brisevvicius tribunus hostilem caterva m in oppidulo Kitscha tribus Pilsena millia- 22. Jun. ribus oppressierat, ac compluribus cæsis præfectum turmæ, optionem, tres signiferos, & quinquaginta amplius gregarios captivos abduxerat. Ejusdem quoque præsentia animati qui Brixensem arcem tenebant sub Pragæ usque mœnia excurrentes circumjectam regionem tributis subjiciebant, nemine obsistente. Elnbogam tunc invadere non licebat, sexcentorum militum præsidio firmatam. Sub eam tamen excurrens Kœnigsmarckius duos pontes, queis Egra insternitur, destruit. Ita late per-

Complura Bohemiæ loca occupat. 11. Jun.

1648. In Palatinatum redicns, Waldeccam occupat. 30. Jun.

persultata Bohemia in Palatinatum regreditur. Ubi copiæ ipsius Falckenbergam arcem ad deditionem compulerant. Præfectus abitum sibi liberum stipulatus fuerat: sed quia loci, quo ducendus esset, ac præsidii in via sibi adjungendi oblitus fuerat, detentus est. VValdeccæ arci munitissimæ, in quam provinciales magnam vim rerum suarum congesserant, centum milites, selectique provinciales insidebant. Ad eam ipse Kœnigsmarckius accedens jactu aliquot globorum ignivomorum præsidiarios ita exterruit, ut arbitrio ipsius se permitterent, ab eodem sua sub signa recepti. In arce magna vis annonæ, adparatusque bellici inventa.

In Bohemiam revertit. 29. Jun.

§. 48. Postquam inde Noriberga complures currus paratu belli onustos accepisset, contractis omnibus copiis iterum in Bohemiam vertit. Rumor didebatur velut Elnbogam oppugnaturus esset, quo fine & globi ignivomi Waldeccæ inventi vehebantur; ac Copya tribunus magnam annonæ vim à circumjecta regione conquiri jusserat. Quæ fingebantur avertendis hostium suspicionibus, cum revera Pragæ tentandæ consilia agitaret. Occasio invadendæ Pragæ. Hisce primus ansam præbuerat Ernestus Odovvalskius, cui à Regina post Streitbergii vocabulum inditum. Is à puero Cæsarea signa secutus ab infimo militiæ gradu ad subtribuni munus adscenderat, sed brachio dextro globi ictu confracto laboribus impar in prædio non procul Egra consederat, eoque colendo vitam toleraverat. Sed superioris anni expeditione prædio vastato belli repetendi necessitatem inopia imponebat: quo fine apud Cæsarem, ejusque ministros aliquoties militare munus, aut pensionem ambierat: sed ne spe quidem facta repulsus, etsi palam denuntiaret, ni ab ipsis reciperetur, alium sibi dominum undecunque despiciendum. Ita à Cæsareis repudiatus, Majo mense ad Kœnigsmarckium se contulerat, qui legionem pollicitus interim menstruam pensionem conferebat. Ab hoc consilium invadendæ Pragæ primo suggestum; etsi ipse in Apologia sua, invidiæ declinandæ causa, abnuat. Qui & nuper in ea urbe versatus aditus omnes, munitionumque conditionem, ac præsidii stationes cognitissima habebat. Ei consilio exsequendo Kœnigsmarckius à VVrangelio frustra peditum manum postulaverat. Unde quingentis peditibus, qui Erfordia & Lipsia submittebantur, contentus esse cogebatur, cum plures alio exciendi facultatem non haberet. Eoque & conatus intra minorem urbis partem opprimendam coërcendus erat, quod toti urbi obtinendæ vires idoneæ haut suppeterent. Quanquam autem Wittenbergius cum suis copiis jam iter Bohemiam versus ingressus esset, qui & facile jungere se illi, si destinata cognita forent, potuisset: haut tamen ratio suadebat eidem tam cito, uti res exigebat, de istis significare, quod recta per Bohemiam via intuta, sed per ambages nuntios mittere longum, ac metus erat, ne mora interposita hosti de consilio isto suboleret. Ita solus aleam tentare statuit, sperans, VVittenbergium statim atque de urbe capta audiret advolaturum, ac tuendæ minori parti, & expugnandæ majori operam sociaturum. Destinatis dissimulandis primo rumorem spargi curaverat, Elnbogam peti; quo senescente in Pilsenensem districtum abiit late populatione facta, ac cum provincialibus aliquot uncialium millibus super redimendis incendiis decidit. Nec aliud à se agi ferebat, quam ut provinciam qua posset tributis subjiceret ac Cæsareorum partem in Bavaria VVrangelio incumbentium in se averteret. 1648.

Kœnigsmarckius destinata dissimulat 10. Jul.

§. 49. Mox tamen improviso ac summo silentio Raconitzam vertit, quo oppido ne quis excedere posset, Odovvalskius cum ducentis equitibus præmissus idem circumdedit; qui præfectum vigilum cum quatuor equitibus ibi intercepit. In alias quoque vias, inprimis quæ Pilsena Pragam ferunt, validæ catervæ dimissæ acribus cum mandatis, ut ibi subsisterent, ne quis Pragæ de itinere suo nuntiare posset. Id quod ab illis diligenter curatum ac aliquot tabellarii intercepti. Quo effectum, ut Pragæ per summam securitatem præter solitas stationes nemo in vallo consisteret. Sequenti die impedimenta, machinas, ac paratum bellicum addito præsidio Raconitzæ reliquit, ac pedites equis qui machinas & vehicula trahebant; imposuit, inde hora decima antemeridiana tanta cum diligentia iter instituit, ut vergente in vesperam die ultra Boboreitzam fluentum tertio à Praga milliari adpelleret, ubi ad crepusculum usque copias sylva tectas silentio tenet; interim ductoribus & per hos gregariis destinata sua pandit, summa alacritate ob ipsem opimæ prædæ perfusis. Tum quo ordine invasio tentanda ordinat, singulosque ut fronde virenti pileum signent, in notæ vicem imperat, distributis inter duces in prædam Procerum domibus. Qui in armis deprehenderentur, cædi; tum si quis è fenestris prospiceret, telis peti jubet: ac pontem, eique superstructam turrim cis Moldam in potestatem redigi, ne ex majore urbe auxilia oppressis submitti possent. Hoc porro ordine copiæ incedebant. Primum agmen ducebat Odovvalskius cum centum peditibus, queis sclopeta igniaria gestabantur: cui adjungebatur Optio, ac triginta viri ingentibus malleis, ac securibus instructi rumpendis portis, ac trabibus transversariis, ac pontibus pensilibus demittendis. Post eum ducenti pedites sub Volmaro subtribuno, inde Copya tribunus cum reliquis peditibus incedebat, tandem Kœnigsmarckius cum equitatu sequebatur. Ita circa mediam noctem in monte albo apud Cœnobium adpellebant, cum Pragæ stationes pro more visitarentur. Unde suspicio Kœnigsmarckio facta, velut tumultus in urbe excitaretur. Sed Odovvalskius nihil insoliti occurrere confirmabat, & mox precibus matutinis per Cœnobia signum datum iri. Propius inde subeunt copiæ, ac pedites, dimachæque equis delapsi versus urbem progrediuntur, Kœnigsmarckius cum equitatu retro vicum flammis absumtum machinæ jactu ab urbe consistebat. Inter horam secundam & tertiam Odovvalskius cum suis inter duo propugnacula retro Capucinorum Cœnobium in vallum enitebatur & excubitorem à dextris inclamantem quidem, sed sclopetum haut displodentem per duos milites in fossam præcipitem dabat. Qui in propugnaculo ad sinistram excubabat strepitu audito profugiebat. Inde Succici ad portam à Cœnobio Strohof dictam recta properant, cui adposita statio non prius tumultum excitabat, quam hostem prope se conspiceret; quæ paululum resistens cum optione, qui ibi præerat, à Succicis concisa est. Porta inde perrupta, pons pensilis demissus, trabs transversaria in ponte trans fossam diffractus. Quo facto reliqui pedites, qui ad hortum Schlickii Comitis constiterant, raptim ad portam ruunt, & una cum Odovvalskio per cavam viam in urbem properant. Tumultu audito ipse Kœnigsmarckius cum equitatu advolans urbem 1648. Eadem sequitur. 14. Jul. 15. Jul.

1648. bem irrumpit, eamque plane in potestatem redigit. Quæ omnia ita facili negotio patrata, ut è Suecicis non nisi unicus cæderetur, vix unus & alter lauciaretur. In majorem quoque seu veterem urbem si nul perrumpi poterat, ponte jam & porta in altera fluminis ripa occupatis, ni isto auto desistendum fuisset ob paucitatem peditum; cum in ista urbis parte octingenti pedites, & decem amplius millia armatorum civium essent.

Ingens ibi præda parta.

§. 50. Urbs per triduum direpta, plerisque etiam domibus per milites licentia efferatos expoliatis, quæ à Kœnigsmarckio ductoribus assignatæ fuerant. Cæsareum quoque gazophylaceum primo impetu effractum, haut paucis rebus ingentis pretii amotis: pro reliquis ingentem pecuniæ summam Cæsarei ministri offerebant, sed quas Kœnigsmarckius Reginæ destinabat. Coronam Cæsar nuper avexerat, quæ magno studio quærebatur. Prædam in ea urbe partam quidam septem; alii duodecim millionibus taxabant. Gemmas miles gregarius vili pretio distrahebat; inter quos pedes annulum sex millibus uncialium constantem, quinque uncialibus vendiderat. Rudolfus Coloredus Comes, cui urbis cura commissa erat, per hortum suum in veterem urbem cymba piscatoria evadebat; reliqui Proceres magno numero capiebantur, quos inter & Cardinalis Harrachius, quem post Regina in Sueciam deduci imperabat, si ejus ope Eduardum Bragantinum diuturno carcere liberare posset; sed quem Kœnigsmarckius, antequam Reginæ literæ advenirent, modico accepto lytro dimiserat, quod rumore propinquæ pacis iste immunis amittendus crederetur. Tum suspicio foret, Gallos ipsius velut sacerdotis, & Cæsareo ministerio haut obstricti liberationem sine lytro quæsituros. Et jam Regina Cardinalis Mazarini literis petentibus ejus liberationem annuerat. In armamentario octoginta machinæ æneæ, ferreæque diversi ponderis ac ingens vis paratus bellici reperta. Cæterum captæ Pragæ nuntius postridie, quam Osnabrugæ transactum esset allatus est; qui si citius advenisset, pacem retardaturus metuebatur.

Kœnigsmarckius Wittenbergii adventum solicitat.

§. 51. Cæterum quia pars urbis cis Moldam à Kœnigsmarckio occupata una cum Regia late diffusa erat, viginti quatuor propugnaculis circumdata, quibus tuendis aliquot millia militum requirebantur; vix modicæ copiæ isti obtinendæ sufficiebant, milite semper in procinctu adstante; nedum ut reliquas Pragæ partes tanto militum, civium ac scholarium numero infessas invadere posset. Unde pons totus & porta in alteram partem ferens iterum deferendus erat, ac satishabebatur citeriorem turrim, qua minor urbs aditur, tueri. Quanquam id commode accidebat, quod in veteri urbe nullæ machinæ, & exigua copia paratus bellici essent; ut nec istis facultas foret aliquid in minorem urbem tentandi. Cum igitur obtinendæ Pragæ pluribus copiis opus esset, Wittenbergius per literas monetur, ut quantum possit adproperaret. Simul mons Laurentii ac Regia abscissibus firmatur, machinisque sequenti die è celsioribus locis in alteram partem detonatur. Contra Coloredus Bucheimium Comitem, qui Tschaslaviæ confidebat, Tabori & Budevveisæ adversus Wittenbergium tuendæ propere excitat; qui & statim altero à capta minore urbe die, cum omnibus suis intra veteris urbis mœnia se conjicit. Eodem & VVittenbergius properabat, de quo antequam referamus, prius, quæ ad istud usque tempus ab ipso patrata sint, memorare placet. 1648.

§. 52. Is igitur sub finem anni superioris in Silesiam regressus copias per oppida hibernatum distribuerat, novisque delectibus auxerat. Quo tempore nil memorabile gestum, nisi quod catervæ in Bohemiam irruptione facta refractarios ad tributa exsolvenda compellerent, oppido quoque Mesericio in montanis Moraviæ sito ob eam causam flammis deleto, sexaginta civibus cæsis. Inter alios etiam signifer cum sexaginta equitibus Polckenhaina excurrens apud Schmidbergam quadraginta Cæsareos equites, triginta pedites offenderat: quorum hos fere concidit, præfectum turmæ ac signiferum cum triginta equitibus, ac quadraginta equis intratis captos abduxit. Eodem tempore disceptationis nonnihil cum Poloniæ Rege ortum super Oppelensi & Ratiborienſi Ducatibus, eidem Regi oppigneratis: quibus neutralitatis beneficio ut fruerentur Succi lubenter annuerant, modo ne Cæsarei ex iisdem emolumenti quid perciperent. Et hi quidem superiore anno Oppela præsidium deduxerant, sed nihilo secius statis provinciæ reditibus fruebantur, additis insuper militaribus tributis. Quod cum conventis adversaretur, VVittenbergius provincialibus denuntiat, tantundem sibi, quantum Cæsareis exsolvendum. Id quod Prætes provinciæ ad Regem deferebat, dissimulata tamen exactionis causa, ac falso narrans à Cæsareis provinciam semper immunem habitam. Unde Oslalinskius Poloniæ Cancellarius minaces eo nomine ad VVittenbergium literas dabat. Et ipse Rex magnopere irritatus jam de copiis eo mittendis agitabat, quæ Suecis resisterent; ni Gallicus in Polonia Legatus Vicecomes Bregius iram ejus mitigasset. Sed VVittenbergius offensa Regis è Bregio cognita, quod à Regina injunctum esset amicitiam cum Polonis diligentissime colere, ac modicam potius injuriam tolerare, quam novo bello ansam præbere, Quæstorem Sigismundum Mullerum ad Regem mittit, qui à VVittenbergio acta ita Regi adprobavit, ut hic certa tributa Suecis earum provinciarum nomine annueret, etsi post Regina ea remitti mandaret; ac agnosceret, se tantum honoris, & affectus à Suecicis ducibus, quantum avaritiæ ac injustitiæ à Cæsareis percepisse.

Wittenbergii acta.

18. Febr.

Cum Rege Poloniæ disceptatio.

§. 53. Uratislavia urbs à Suecis hactenus eminus obsessa fuerat, intercepta subvectione; unde cum aliarum rerum, tum lignorum inopia premebatur. Igitur mercatores, ut commerciis libertas iterum permitteretur, apud VVittenbergium instabant. Hic cum compertum haberet, ea prohibitione plus damni provinciæ, quam urbi illatum, ac Suecica tributa non parum eam ob causam imminuisse, facile in petita eorum consensit. Ea re cives deliniti, cum mox Bucheimius Comes militem, machinas ac paratum bellicum ex urbe præberi sibi postularet, id nullo modo concedere volebant, Senatu minis territo, si ipsis inconsultis talia annueret. Sed & alio mox casu magis in Suecicas partes flectebantur ejus urbis animi. Joannes Samsonius Bernhardinus Monachº, qui hactenus Evangelicorum doctrina pro concione oppugnata se jactaverat, Glogoviam clam facessens eandem profiteri cœperat. Qua ex re non ipse solum, sed & sodales quondam ejusdem in Dorotheæ Cœnobio ingens odium incurrerant. Quam occasionem aucupati Jesuitæ à Cæsare impetraverunt, ut istud Cœnobium sibi traderetur; ac jam per Cæsareum

Uratislaviensibus commercia libera permittuntur.

18. Jul. Bucheimius Pragam venit. 17. Jul.

Com-

1648. Commissarium in ejusdem possessionem immittendi erat, cum Monachi tumultu excitato civium opem adversus Jesuitas implorant. Unde concursu facto hi parum ab exitio aberant, ni Senatus validam peditum manum his præsidio misisset. Eo facto cum Cæsaris offensam se incurrisse metuerent Uratislavienses, à Wittenbergio scisciantur, num quid auxilii à Suecis sibi expectandum sit, si à Cæsare vis intentaretur? Qui & prolixe omnia pollicitus est.

Bucheimius Silesia excedit.

§. 54. Ast Bucheimius Comes contracta è Cæsareis præsidiis manu Jeltscham arcem invadere incassum parabat, quod remittente gelu ob circumfluum Oderam, ac paludes adsitos haut facilis

13. Jan. ad eam accessus pateret. Et cum Oelsa ac Ohlavia, quibus minabatur, validis præsidiis tenerentur, desperato successu legiones partim per Silesiam, partim per Bohemiam in hiberna distribuit. Quibus tamen otium haut diu indultum mox ad primarium Cæsaris exercitum evocatis. Relictis in Silesia copiis Sporckius & Meuterus præficiebantur; qui prætorio Glacii sumto Wittenbergii motus observabant. Hic vere adulto equitatum undique è Silesiæ & Moraviæ præsidiis Jauræ contrahebat, in Bohemiam excursionem facturus. Ac primo quidem Braunam, quatuor Glacio milliaribus dissitam propere pergebat, ubi Hanavii legio hactenus stativa habuerat. Sed illâ pridie inde se subduxerat, relictis in oppido centum peditibus & triginta inermibus equitibus, quos Wittenbergius interceptos Succico sacramento adegit. Mox cum legiones quasdam in Glacensi Comitatu hospitantes sub id oppidum coivisse intelligeret raptim eo profectus, si qua forte illos invadere posset, circumspiciebat. Sed cum munitissimo loco consedisse istas videret, retro in Silesiam concessit; ubi cum in hostem, qui intra munita oppida se tenebat, nihil geri posset, copias suas per stativa iterum distribuit, Mullero summo excubiarum præfecto in Superiorem Silesiam & Moraviam cum sueta ibi manu dimisso. Cui in reditu fortuna adversus Avvackium tribunum favebat. Hic cum legione sua ac duabus desultorum centuriis in Troppaviæ suburbio adpulerat. Eo cognito Mullerus una cum Mohrio tribuno, qui in Moraviam abiturus erat, nondum orta luce in illos tendit, ac excubitorum statione fusa simul in hospitia irrupit. Ipse tamen tribunus cum aliquot ductoribus trans flumen, quo Sueci per tenebras vadum non statim invenire poterant, hospitatus, in oppidum evadendi spatium nanciscebatur. Capti sub ipsum oppidum ducenti quinquaginta milites cum multis ductoribus, sexcenti equi, sex signa & quatuor uncialium millia. Sarcinæ igne tectis injecto consumtæ.

Wittenbergius in Bohemiam excurrit. 26. April. 27. April.

Cæsarei vapulant. 30. April. 1. Maji.

Wurbenus Comes rem bene gerit. 28. Maji.

§. 55. Interea dum pedites ac machinæ è Pomerania expectantur, quæ sub finem Maji demum Glogoviæ adpellebant, Wurbenus Comes semel iterumque rem bene gessit. Is viginti tribus equitibus stipatus Oppelæ ob privata negotia egerat; qua vix digressus fuerat, cum præfectus vigilum Kottalinskius cum quadraginta equitibus ipsum

26. Maji. intercepturus ad oppidum adpulit. Sed ejus discessu cognito in oppido die inter pocula exacto sub vesperam discedens in prato arboribus tectus securus quiescebat, ephippiis detractis. Ast Wurbenus ea re intellecta cum suis improvisus ingruit, ac præfectum illum cum omnibus equitibus, præter tres qui cædebantur, & quatuor qui fuga se subduxerant, intercepit, quadraginta quatuor equis simul nactus. Postera die dum Lischwiciam cum captivis suis tendit, nuntiatur, aliam Cæsareorum catervam, sexaginta equitum in propinquo versari. Unde is apud captivos sex duntaxat equitibus relictis, cum reliquis septendecim in hostem vadit, commodum tunc equos pabulo reficientem, ac repente impetu dato territum dissipat, viginti tribus interceptis. Ita duplum amplius captivorum numerum Lischwiciam perducit. Contra Valentinus Cæcus vulgo dictus excurrendi solertissimus, è Silesia in Saxoniam usque penetrans, summo mane suburbium Halæ irruperat, ubi Succici equi- 21. April. tes securius agebant, quorum quatuordecim, cum quadraginta equis captivos abduxit, cum subtribuno Israele, & præfecto turmæ.

1648. 17. Maji.

§. 56. Porro Wittenbergius rebus in Silesia dispositis cum copiis suis Glogovia demum versus superiorem Silesiam movet, ac in Polonica ripa iter facit, cum Oelsæ munitiones detraxisset ac præsidium inde abduxisset, velut re cum Uratislavienssibus composita inutile. Jeltschæ iterum cis 29. Jun. Oderam regressus Hausiam vertit, ubi Mullerus cum copiis, quæ in Superiore Silesia & Moravia in stativis egerant, ipsi junctus est. Inde præter Glacium in Bohemiam Albim versus, prout Wrangelius jusserat, tendit. Cui se oppositurus Bucheimius Comes quantum poterat Cæsarei militis apud Kœnigsgræciam contrahebat. VVittenbergio è Silesia digresso Lignicenses Jauram oppidum subito impetu opprimunt, arce tamen, in quam plerique Succici refugerant, frustra tentata. Unde illi oppidum in cineres redigunt. Jam Lignicia plures copiæ arci expugnandæ adducebantur; quæ submissa à VVittenbergio equitum manu retro facessunt. Incendio Jauræ vindicando Sueci quædam prædia Lignicia vicina inflammant, in quos dum Valentinus Cæcus erumpit, ipse interceptus Glogoviam deducitur.

Wittenbergius in Bohemiam redit. 21. Jun.

§. 57. In Bohemiam veniens VVittenbergius, aliquot per dies ad Skalitzam substitit annonæ congerendæ, ubi ab excursoribus complures hostium catervæ profligatæ, nec pauci captivi abducti. Inter alia Cæsareus vigilum præfectus, parvulus Joannes vulgo dictus, cui Merheimii post vocabulum inditum, cum centum sexaginta equitibus sub ipsa Suecorum stativa procurrens, Nachotum usque rejectus est, viginti cæsis, triginta captis post se relictis. Skalitza dum Succicus dux movet, 17. Jul. & ex itinere Clumnitzam arcem invadere parat, nunti de intercepta à Kœnigsmarckio Pragæ parte advenit. Unde accelerato itinere eadem nocte 18. Jul. Podiebradæ Albim transit. Inde Brandeisiam vertit, ubi trecenti hostium equites peditesque se collegerant: qui ipsius adventu trans pontem, cui ignem injiciebant, se receperunt: ad quos persequendos, cum abjectis armis passim diffugerent, missa caterva triginta captivos abstraxit. Tandem Pragam 26. Jul. trans Moldam attingens, in campo, cui à Xenodochio vocabulum consedit. Postera die inter portas à Xenodochio & patibulo dictas quatuordecim ma- 21. Jul. chinis mœnia urbis verberare cœpit. Sed cum hostis pleraque copias è Veteri ac Nova urbe eo contraxisset, ac decuplo majorem numerum Suecis opponeret, satis perspiciebat vi adhibita militem frustra consumtum iri. Eam ob causam, & quia conjiciebat hostem auxilia Pragensibus submissurum, Ad Kœnigsalam considet. ab urbe recedens Kœnigsalæ consedit, subvectionem urbi frequentissimæ intercepturus, simul Bucheimii conatus, qui Pragæ agebat, & si qui aliunde accederent, observaturus. Tum ut Kœnigs-

Wittenbergius Pragam properat.

15. Jul.

17. Jul.

1648. nigsmarckio pro re nata subvenire posset, ponte Moldam apud Pupencium, qua tribus insulis flumen interstinguitur, instravit, atque isti undecim peditum centurias submisit, tuendæ eo melius minori urbi, quæ indies magis operibus firmabatur. Sed cum ad Kœnigsalam desidendo operæ se pretium haut facere perspiceret; impedimentis in minorem urbem missis, & acceptis à Kœnigsmarckio aliquot equitum legionibus, Tabor versus movit. In itinere Kanopitscha arx à Cæsareis infessa citra exceptionem ad deditionem compellitur. Postero die copiis Tabori admotis, vi oppugnare id instituit; quod Damus tribunus insidebat cum ducentis militibus, ac septingentis armatis Provincialibus. Cum accessibus factis sub munitiones exteriores Succicus miles successisset, animadvertit VVittenbergius plerosque propugnatores in exterioribus illis munimentis consistere, raris per mœnia stationibus. Igitur tota vi assultum ad ea dare instituit; quo & oppidum ipsum paucorum gregariorum, qui cadebant, aut sauciabantur, jactura expugnatum est. In eo ipse præfectus, subtribunus, centuriones aliquot, & alii ductores, tum VVallensteinius Comes ac Nobilitatis Provincialis magnus numerus, simul quatuor vexilla capiebantur. Sed & ingens prædæ vis parta, quod tota circum vicinia pretiosas suas res eo congessisset.

Idem Tabor oppidum occupat.

5. Aug.
7. Aug.
8. Aug.

13. Aug.

§. 58. VVittenbergius solo æquatis, quæ Tabori oppugnando excitaverat operibus, ac oppido milite firmato, propere Pragam remeat, ubi & aliquot centurias pabulatorum hostilium, queis adventus ipsius inopinus contigerat, intercipit. Eo absente Cæsarei ex Veteri Urbe Minorem subito impetu opprimere tentaverant: sed cum nihil dissoluti invenissent, multis suorum desideratis re infecta repulsi sunt. A Kœnigsmarckio missus Cannebergius tribunus cum equitum manu, ducentisque dimachis, & duabus machinis arcem, cui Rubræ Domus vocabulum, deditione in potestatem redegit. Ab eodem hinc Teschena eminus circumsessa, post submisso cum pluribus copiis Copy a tribuno vi impetitur. Post aliquot dierum obsidium externus propugnaculum, simul post horæ pugnam vestibulum arcis assultu expugnatum. Unde fracti animis obsessi citra exceptionem se dediderunt. Arcem insederat subtribunus Stiblingerus cum tribus centurionibus, ac trecentis triginta gregariis, è quibus centurio unus cum triginta amplius gregariis occubuerat, totidem fere sauciis. Suecorum non nisi undecim ceciderant, cum excubiarum præfecto, totidem vulneratis. In arce insignis copia adparatus bellici, ac annonæ cum decem machinis reperta.

Idem Pragam revertit.
18. Aug.

Rubra Domus & Teschena occupantur.

27. Aug.

5. Sept.
6. Sept.

§. 59. Interea ex interceptis literis intellectum, Schlickium Comitem Consilii bellici Præsidem circa Budevveisam copias contrahere Pragæ subventuras, quo & è Silesia quicquid ibi erat militum, ac è Stiria ingens numerus coibat. Illis dissiciendis antequam in justum exercitum adolescerent, VVittenbergius eo excurrere decrevit. Quo fine peditatu cum machinis & impedimentis intra minorem Urbem reposito, Praga iterum discessit, ac quarto post die stativa Schneideri tribuni diluculo attigit, sed qui media nocte Crumnaviam facessens reliquis copiis ad Budevveisam se junxerat. Inter quæ VVittenbergius Sporckii impedimenta intercepit. Ac in illa, quæ versus Austriam Superiorem properabant, emissa caterva non spernendam eorum partem cum pluribus ductoribus, ac quadringentis equis abripuit. Eodem & Mislickius, qui tunc copiis ad Budevveisam præerat, iter intendebat: quem VVittenbergius viris equisque defatigatis cum persequi haut valeret, Budevveisam, inde Pragam retrovertit. Cæterum Schlickius Bucheimium Comitem ad se Budevveisam evocaverat, si absque periculo id fieri posset. Is cum Meutero ac multis ductoribus, simul quadringentis equitibus Praga iter eodem ingreditur, cui Garnierus præfectus vigilum in via se adjungit. Sociaverant se multi procerum, qui eo præsidio freti se suasque res pretiosas periculo, quod Pragæ imminere videbatur, subductum ibant. In hos VVittenbergius sub vesperam uno milliari à Budevveisa improviso impingitur. Ubi Cæsareis statim in fugam versis Suecici acriter insistunt, ac quod istorum equi defessi forent, multos cædunt, plures capiunt: reliqui ægre in Frambergam arcem Cæsareo præsidio infestam evadunt. Inter captos erat ipse Bucheimius Comes, Meuterus summus excubiarum præfectus, Nasius & Rensius tribuni, Joannes Christophorus VVallensteinius & Nosticius subtribuni, multi præterea variorum ordinum ductores ac trecenti quinquaginta gregarii: præter ingentem auri argentique vim. Ea Bucheimii clades tantum Lincij terrorem dedit, ut quicquid insignium esset civium inde profugeret. His gestis ad Kœnigsalam VVittenbergius iterum consedit, captivis in Minorem urbem transmissis, magno cum desiderio Caroli Gustavi Palatini adventum præstolatus.

1643.

13. Sept.

17. Sept.

Wittenbergius Budevveisam tendit.

6. Sept.
10. Sept.

§. 60. Regina quippe ut tam diuturno bello extremam imponeret manum, Carolo Gustavo Palatino summum belli per Germaniam imperium contulerat. Quin & successorem sibi Regni, quantum in se, animo destinaverat, proxima sibi cognatione junctum, & ad Carolum IX. Sueciæ Regem per matrem genus referentem, qui Reginæ avus paternus erat. Vulgo quoque ejusdem thori consors fore credebatur; de quo & ipsa nupero Ordinum conventu his orantibus, ut jam vicesimo quinto ætatis anno cœlibem vitam exuere vellet, ipsem feciisse visa fuerat, ut tamen tempus ei perficiendo suo arbitrio reservaret. Interim sibi juxta ac Regno haut alium fidum magis dignumque judicabat, cui tanti momenti bellum committeretur: cui & campus heic pandebatur expromendæ virtuti, quam præmium corona manebat. Nec dubitabat Regina, quin ipsum miles summo cum gaudio, duces queis præferebatur citra ægritudinem susceperi essent, Imperatoriis artibus prævalentem, animo intrepidum, manu strenuum, exercitibus spectatum, liberalem citra profusionem, constantem, juxta ac moderatum, & consilii capacissimum. Credidere quidam & aliam causam Imperii in hunc collati, quod plerique cæterorum ducum Wrangelium imperantem dicerentur dedignari, velut juvenem, animo elato, propriæque sententiæ pervicacem, nec sat liberalem. Cui quo minus parem cum antecessoribus autoritatem adquireret in causa fuerit, quod Torstensonius Provinciam Pomeraniam hactenus retinuisset, quodque occasio defuerit æque illustres atque hic actiones patrandi, diserte vetito, ne forte desiderio gloriæ adquirendæ præliorum ancipitia tentaret. Tum & exhaustis passim hospitiis attenuato lucro miles ægrescebat. Sed præfecto jam exercitibus Carolo Gustavo invidia in Wrangelium minuebat, nec huic pudori esse poterat, tantum natalibus eminenti obtemperare. Qui & ut Imperii genere, reli-

Summum belli imperium in Carolum Gustavum confertur.

1648. reliquos duces anteiret, *Generalissimi* vocabulo mactabatur. Tanto muneri sustinendo velut succenturiati destinabantur Carolus Gustavus Wrangelius, & Caroli affinis Magnus Gabriel Gardius Comes, summi ducis in Suecicum ac Finnonicum militem titulo, quorum consilio in arduis belli negotiis uteretur, adjuncto etiam, si opus videretur, Wittenbergio & Kœnigsmarckio. Wrangelio insuper, ne se velut in ordinem redactum ægre ferret, provincia Pomeraniæ cum duodecim millium uncialium annuorum salario, simul Bremerværda dono confertur. Tum Kœnigsmarckio, quem rebus suis per Germaniam necessarium judicabat Regina, cum haut sat æquo animo VVrangelii imperiis obnoxius ageret, proxima à summo duce dignatio tribuitur. Ad autoritatem novo duci circumponendam valida supplementa ad exercitum perducenda adjunguntur, bis mille quingenti equites; mille quingenti pedites, Suecicæ ac Finnonicæ nationis; simul ut ad extremum usque vacillantes Cæsarei bona tandem fide ad pacem amplectendam compellerentur, & ut hosti par foret, si forte auxilia Gallica deficerent. Etsi recens è Suecia miles fere per præsidia disponeretur, veterano inde in expeditionem educto.

Carolus Gustavus Reginæ nuptias ambit. 15. Junii.

§. 61. Cæterum antequam in Germanicam expeditionem è Suecia discederet Carolus Gustavus, visum est extremum conatum expromere, si Reginam permovere posset, ut in diu solicitatas nuptias consentire velit; super quibus ut plano responso potiretur, per Magnum Gardium & Joannem Matthiæ, Stregnensem Episcopum, quo præceptore ipsa quondam usa erat, institerat. Eo fine Regina isti ad se evocato post brevem cunctationem exponit, sibi propositum, duobus hisce viris arbitris de intentione, ac voluntate sua circa experitum ab ipso connubium declarare non per blanditias, & simulati affectus verba, sed serio, & Deo teste: se uti spem nuptiarum suarum ipsi non adimat, ita nec plene ipsum certum de iisdem reddere posse; promittere tamen se nemini mortalium, præter ipsum nubere velle, si omnino matrimonium inire sibi placeat. Quod si autem matrimonio abstinere decreverit, se ad Regni securitatem & salutem laboraturam, ut is ipsi successor, ac Princeps hæreditarius constituatur. Plura polliceri se non posse, & si hac declaratione contentus non sit, quid huic addat, sibi non suppetere. Cum adhæc Carolus Gustavus silentio defixus adstaret, Regina pergebat, hanc quam exposuerit, suam esse sententiam, nec fucum se illi facturam: nec adhuc secum in alterutram partem super matrimonio statuisse; & quod ipsa nunc promittat, non intuitu sui, aut ipsius fieri, sed ob bonum publicum, & salutem, ac securitatem patriæ sicuti &, quod nunc cum imperio in Germaniam ipsum mittat haut alio fine fieri, quam ob officia, quæ Regno ab ipso præstitum iri speret. Unde & eidem, si quid humanitus sibi accidat, super regno, nec minus Regno de ipso cavere velit, ut eum in eventum in ipsum unice respiciat. Et hanc firmam sibi stare sententiam. Ad quæ Carolus Gustavus post actas pro exhibita sibi benevolentia gratias reponebat, utique placito Reginæ adquiescendum. Cæterum sibi unice nuptias cordi fuisse, & adhuc esse; eamque sedere mentem, ut hac spe decollante, reliqua insuper habiturus sit. Hoc responso Regina paulo commotior pertinaciam ipsi exprobrare, & quod ipse æstimare haut norit, quæ ex re sua sint. Addebat tamen, se exequendæ suæ intentioni proximis Comitiis apud Ordines velle proponere super successione ipsius ad regnum, hisce eo facilius suffragaturis, quod iisdem jam antea spem de connubio cum ipso fecerit; & quia istud tunc ob absentiam ipsius compleri nequeat, saltem successorem eundem, & hæreditarium Principem declarandum. Ac ut apertius cum ipso agat, etsi nondum certi quid super consummatione matrimonii decreverit, eousque tamen sese tempus definituram, ut plena declaratio fieri debeat tempore coronationis, quo vicesimum quintum annum compleverit. Ac si tunc nihil certi ea super re constituerit, omnem spem tunc fore consumtam. Nemini se tamen matrimonio jungendam præterquam ipsi; id quod eidem sufficere queat, nec temere ullam aliam virginem ea obligatione sese induturam. Interea suo favore & promisso fretus divinum Numen in vota vocaret, ut gratia sua huic negotio adspiret, quo utriusque vota ad faustum scopum promoveantur. Se quidem voluntati divinæ reluctari nolle, sed patriæ salutem ante omnia habituram, testata sancte, cupere se ipsius fortunam promovere altius, quam ipse cogitare, aut desiderare queat. Adhæc Carolus Gustavus grates ingeminare; tum orare, ne in sinistram partem accipiat, si ipse omnem suam spem in matrimonio defigat: reliqua omnia à se non desiderari, ac tenui se fortuna contentum esse posse, ubi matrimonii spe frustratus sit. Quo casu Sueciam deinceps nunquam visurus sit. Eo responso Regina irritata scævitatem animi ipsi objicere, & indignum ipsum esse gratia exhibita, ac fabulis esse similia, quæ agitet. Et si mens tam læva foret, ut talia susciperet, mox miseriis circumventum sera facti pœnitentia incassum tactum iri. A Numine ipsum nequaquam privatæ vitæ, aut ut paternis prædiis colendis vitam toleret, sed altioribus destinatum, eoque nefas esse placito divino reluctari. Sed & sat perspectam sibi ipsius indolem ejusmodi sortis incapacem; eoque inanibus sermonibus supersederet. Carolus Gustavus contra serio ista abs se dici asseverare, juramento confirmans decretum sibi nunquam iterum videre Sueciam, ni matrimonio Reginæ potiatur; cujus rei plures sibi, eæque graves rationes sint. Multis inde de infelicitate sua questus, quod à Regina nihil affectus adversus se sentiat circa complendum matrimonium de quo & ante biennium significarit, non ob affectum in ipsum, sed quia Ordines Regni id tam vehementer rogent, in matrimonium se demum consentire posse, in ipsius arbitrio relinquens, an hac conditione amplecti velit; quæ conditio tunc eidem durissima fuerit visa. Ad hæc Regina; affectum eundem adhuc persistere, nulla circa matrimonium in alterutram partem inclinatione; sed quicquid horum faciat, unice patriam à se respici, cujus salus se, ac Palatino potior sibi habeatur. Ac ni norit, hoc eidem bono cedere, haut quidquam ad hancce declarationem fuisse descensuram. Carolus Gustavus demonstrabat, se maximo suo cum dolore sæpe intellexisse, quod Reginæ displicuerit, ipsum de nuptiis institisse, deque suo amore frequenter testatum; ex quo nil aliud lucri perceperit, quam ut gratiam Reginæ erga se imminuerit. Eoque se maximos animi dolores sæpius sensisse, desperato desiderii sui optato exitu, cum satis prospiceret, quid malorum & molestiarum sibi immineat, si diutius destinatis suis urgendis perseveret. Et sæpius sibi imperare connixum,

1648. nixum, Numenque in vota vocasse, ut desiderio isto liberetur, ne in odium Reginæ maximo suo cum damno incurreret, aversa ipsius ab ea re voluntate, & nulla successus spe. Sed cum desiderio suo frustra luctatum, deprehendisse inferiorem se affectui isto exuendo, sed quotidianas inter animi agitationes amorem non minus, quam dolores incrementa cepisse; id quod tanto magis se excruciet, quod eo ipse Reginæ se quam maxime displicere animadvertat, ad hæc Regina; plura penes se non esse, quam quæ jam dixerit, nec fucatis verbis se ipsi impositurum. Cæterum quæ promiserit sancte servaturam, nec plus, nec minus à se ipsum habiturum. Ulterius tamen se declarare, quo gratam se pro tam tenero affectus sensu de quo testetur, exhibeat, ac certo polliceri, si Ordines permovere nequeat, ad jus Hæreditarii Principis in ipsum conferendum se utique eidem nupturam, idque certo futurum, & fortasse utrumque; quamprimum id commode fieri queat. Sed quod in præsens de connubio consummando penitus statuere haut possit, peculiares obstare causas, ac sibi aliquas adhuc res è medio removendas, antequam nuptiæ fieri queant, & præcipue antequam coronatio facta, & reliqua omnia expedita sint. Interea ipsi campum patere famæ, & gloriæ conciliandæ in commisso imperio, quo collato id respexerit, ut eo liquidior eidem spes sit vel ad connubium, vel ad successionem Regni, de quo Regina securum ipsum esse jubebat, mota ad isthanc gratitudinem per affectum erga ipsam expromtum, tum & emolumento patriæ. Carolus Gustavus contra verbis se deficì ferebat, quibus condignas Reginæ gratias exponeret, seque tanta gratia indignum; ac si istud non eo modo abs se acceptetur, uti Regina velit, rogare, ne in sinistram partem id accipiat, sed vehementiæ affectus sui id adscribat, cui imperare non amplius penes se sit, protestatus sibi nihil aliud quæri, quam Regina ipsa potiri, nec ab ambitione sua alia sibi inania suggeri. Ipsam de obsequio & devoto corde suo securam esse jubens, quod spes sit ita se eidem approbaturum, si nuptiis tam felicibus potiri detur, ut Regina gavisura sit promtissimo suo obsequio omnibus ejus imperiis capessendis, nec ulla alia sibi cura quam ipsius Majestati obsequi. Regina contra: se nihil quoque aliud ab ipso expectare, nec se ex sua parte quid omissuram, quod ejusmodi animo respondere debeat. Sed Carolus Gustavus ad prius dicta subinde revolutus, ingerebat, ni Reginæ nuptiis beari possit, cætera omnia à se despici, & exigua aut nulla etiam fortuna contentum victurum, nec ullum vanæ ambitioni á se relinqui locum, sed nunquam iterum visurum Sueciam, ni matrimonium sibi sit promissum. Regina contra de servando suo promisso testari, quod Deo adsistente effectui datura sit, fideli ipsius erga se affectu mota, cujus fructum uberem ipse percepturus sit. Ille vicissim, istud summopere à se æstimari, ac enixe rogare, ut ipsa de fideli suo affectu in eandem certa esse velit. Cæterum ut ipsa potiatur, summam sibi votorum esse: & si Regina plane matrimonium abnuat, se cupere, ut ista, postquam servitiis suis pro lubitu usa fuerit, munere jam injuncto ipsum exsolvat, nec amplius in Sueciam revocet, cujus adspectus sibi eo casu acerbus sit futurus. Regina istud abnuere, nec se posse aut ipsius conditionem admittere extra Regnum in negotiis togatis ejusdem opera uti, ubi pax concluса fuerit, pertinaciam denuo ipsi exprobrans. Contra Carolus Gustavus rogare, si munere jam collato decedendum sit, Reginæ placeat ita rem moderari, ut id salva sua existimatione fieri queat. Ac confidere, sua se ministeria, Reginæ & Regno exhibenda, Deo & conscientiæ suæ adprobaturum. Simul decretum sibi esse, si vel maxime votis suis exciderit, actionibus suis haut eo secius demonstrare, honestatem sibi ac fidem, studiumque bene merendi usque quaque constitisse, nec sanguini se, vitæque pepercisse, nullo alio fructu, quam ut bene egisse videatur. Nec deinceps ullum sibi vitio vertiurum, si ad quietem, & solitudinem se recipiat. Regina vicissim: seistud, ne fiat, præventuram, nec ullam querendi causam ipsi præbitum iri. Alias se utique ipsius fide adquiescere, cujus virtutis maximum sit pretium. Et si ipse aliter, quam bene agat, Deum vindicem fore, idque ipsi maximo damno cessurum. Se quidem omnia in ipsius incrementum facturam, prout id Deo se adprobaturam confidat, questa ab eodem non plus fiduciæ in se collocari, simul testata se promissis jam factis nil posse addere. Nam ut maxime ipsa tam ardenti ejus desiderio capta statim connubio ipsum sociare instituat (quod tamen secus se habeat) tamen statum, & dignitatem suam non permittere confestim matrimonium iniri, nisi prius quibusdam negotiis expeditis, & præcipue coronatione. Igitur istud tempus eidem expectandum. Alias non mereri ipsum gratiam exhibitam, ni hac declaratione adquiescat; nec nosse, quid sua dignitas ferat, & quæ sit inter se, & ipsum differentia; imprimis si oblatam successionem in Regno recuset; contra quam quæ ab ipso jactentur, inanes sermones esse; & facile solitudinis tædium subiturum, ingenio ad eandem haut attemperato. Carolus Gustavus ad hæc: Id vero summum sibi infortunium fore, si Regina taliter de ipso sentiat, imprimis ista ab se simulate, & non serio dici; quod fortasse etiam de affectu suo erga ipsam, de quo testatus sit, judicet. Sane si præsciisset, antequam in Sueciam reverteret, Reginam sententiam suam circa promissum matrimonium à teneris sibi factum mutaturam: nunquam se huc fuisse venturum, sed aliam vitæ honeste exigendæ rationem fuisse initurum; ac melius facturam fuisse Reginam, si de hac sua sententia ipsi antea significarit. Ad quæ Regina, omnia quæ teneris annis promissa ferantur ignorantiæ ejus ætatis facta, ubi ne prædium quidem rusticum alienandi potestas ipsi erat, nedum se ipsam desponsandi; quod negotium tam multæ considerationes comitentur. Unde se istis promissis, si quæ facta sint, haut teneri, sed omnem illam obligationem irritam declarare. Enimvero nunc factis pollicitis se firmiter staturam, queis ipse contentus esse debeat; at sat honoris id eidem esse, si tali fortuna dignus æstimetur. Et se apud omnes fassuram, de matrimonio jam decretum esse. Quod si & mori ipsum contingat in hac spe, ac omnium de eodem opinione, sat honoris id esse, licet reipsa eo haut potiatur, ac multos summæ felicitatis loco habituros, si tali hominum opinione digni judicentur. Carolus Gustavus vicissim: adquiescendum sibi utique esse, quod divinitus sibi imponatur ac obtingat, nec habere, quod Reginæ contradicat, sed contentum esse oportere, quid ipsi facere placuerit, postquam nulla ratione cogi queat. Alias sibi haut id esse ingenium, ut vana ambitione demulceri gaudeat, ac fama talem ferri, qualis fieri reipsa nequeat. Et Erico Oxenstiernæ exiguo fuisse honori, de matrimonio ipsius cum Regina publicam famam fu-

1648.

isse

1648. isse dissēminatam. Ad hoc statim Regina interrupto sermone; ingens inter ipsum, & Ericum Comitem fuisse discrimen, & grandi ipsum præ hoc prærogativa gaudere; ac putare, se cum Palatino aliter egisse, atque cum Erico Comite. Et si id discrimen ignoret, indignum esse oblato honore nec minus iis dotibus, quibus divinitus sit ornatus. Carolus Gustavus ad hæc nil aliud, nisi de matrimonio iterare, in quo omnia sibi sint sita. Tum Deum precatus, ne se Reginæ superstitem esse patiatur in aliqua reip. parte constitutum, procerum arbitrio subjectum, quibuscum sibi nunquam sit conventurum; quin maximas ab iisdem molestias sibi imminere quorum sanguine manus suas maculare abhorreat: ac tutius sibi esse, cogitationis ac spei super Regno expertem agere. Regina reponebat: ni ipsa nosset patriæ id expedire, eundem successorem constitui, id consilii haut capturam fuisse; ac facile se prospecturam, ne sanguine eorum, quos honoribus suis obstituros metuat, maculandus sit. Et eum speret per ipsum imminentia patriæ mala evitatum iri, ac omnibus ipsius mores probari, persuasum sibi esse, è Numinis favore hæc omnia promanare; id quod ni & ipse condigne agnoscat, oblata gratia indignum esse. Inde & id dubium movebat Carolus Gustavus; cum Reginæ declaratio circa matrimonium in neutram partem facta fuerit, id se non posse aliter intelligere, quam ejusdem affectum quoque intuitu matrimonii ineundi æque esse indifferentem, & non magis in ipsum, quam alium ferri. Quid si igitur Regina peculiari affectu in posterum à pollicitis ipsi factis divertatur? Regina statim interrupto illius sermone; hæc tantum expiscandæ ipsius menti jactari; id quod frustra sit. Nam se haut teneri cuiquam cogitata sua pandere, aut de iis rationem reddere: sed jam dictis adquiescere, nec promissis suis in præsens quid additurum aut demturum, sed eadem sancte servaturam. Eaque cautione ipsum contentum esse debere, reliquorum securum. Jubebat inde Regina, ista silentio premi, ut nemo aliter judicare posset, quam super connubio omnia esse transacta, id quod ipsa quoque apud alios testatura sit. Addebat Carolus Gustavus, si Regina literis suis ad ipsum scribendis quædam non seria inserere vellet, ad alios in falsam opinionem inducendos, ut certis ista notis designare velit. Illa contra monebat, ne is ipsius literas in alium sensum interpretari velit, quam prout nunc teste Deo, & arbitris Magno Gardio & Joanne Matthiæ promiserit. Tum ut de hoc negotio per Parentem suum, & Joannem Matthiæ ulterius per literas agat, simul cum Regina Maria Eleonora per eosdem agi curet, velut de re jam confecta, id quod & ipsa apud Archistrategum cumprimis, & Cancellarium testatura sit. Post varios hinc inde sermones & disceptationes tandem Regina monebat, ut Carolus Gustavus ipsius sententiam sequatur, ac Numinis auxilio, ipsiusque favore confidat. Hic contra Reginæ gratias agere, Deumque invocare, ut id negotium ita respicere dignetur, quo idem Rei Christianæ emolumento, ac utriusque felicitati promovendæ cedat; de cætero voluntati divinæ se subjecturum, cujus & pacem perpetuo exorare velit. Quod item Regina facturam se asseverabat. Denuo Carolus Gustavus laudata Reginæ sententia in grates & vota effundi; ac denique veniam petere, quod forte liberius sensa animi sui expromserit, quam illo loco expediebat; quod Regina benigne accipere, & ex eo de candore suo judicare velit; sicuti & ipse ex inconcusso affectu omnem fiduciam in bonitate Reginæ adversus ipsum collocaverit. Quam excusationem Regina benevole accipiebat, simul candorem, ex quo ista profecta sint, æstimari à se fatebatur. Inde qui adstabant arbitri ad mutuam istos benevolentiam hortabantur, & ut Regina Caroli Gustavi fidelitati, hic istius gratiosæ dispositioni firmiter niteretur. Ista tunc inter Reginam & Carolum Gustavum disputata operæ pretium visum fuit heic prolixius inserere, è commentariis ipsius Caroli Gustavi manuscriptis fere ad verbum expressa. Idem dehinc post sacramentum Reginæ dictum iter summa vi adornabat. Sed adversis ventis per Junium mensem detentus, Julio demum portu Dalerensi solvens in Pomerania adpulit. Unde in Westphaliam Fridericus Hassiæ Landgravius missus est, ut Hassis adversus Lamboium suppetias ferret. Hinc Pomeraniæ rebus pro præsenti usu dispositis, Wolgasto movens, per Demminum, Wahrenam & Wittstocum, Havelbergam, mox Servestam Aquasque iter fecit, ubi copiæ pontonibus trans Albim ductæ. Lipsiam inde tendenti ab Electore Saxoniæ missi occurrerunt Joannes Georgius Ponica, & Balthasar Bosius, qui istius nomine significarunt, adventum ejus Electori inperatum accidere, quod pax absoluta jam sit, cujus & Legati Osnabruga significarint, hac lege quinque milliones militiæ Succicæ promissa fuisse, si nova è Suecia auxilia solum Germanicum haut tangerent, aut quæ jam adpulissent, statim retro mitterentur. Unde credidisse Electorem, Palatini expeditionem plane intermissum iri. Nunc postulare, ut afflictam suam ditionem transitu militis premere parcat, ne civibus vires plane exhauriantur veterum tributorum reliquis, & novæ apud Osnabrugam conventæ summæ exsolvendis. Nam is conventa induciarum pacto tributa hactenus abnuerat obtentu damni à transeuntibus Suecorum copiis dati, ac instantes frigidis excusationibus rejecerat, velut resumendorum armorum occasionem quæreret. Unde Regina molliter ipsum haberi jusserat, ut tamen, si ultro se moveret, primo impetu copiæ ipsius opprimerentur. Cæterum à Palatino responsum; expeditionem suam paci promovendæ quam remorandæ facere: nec Electoris terris noxam illaturum. Sed cum ad Electorem mitterentur, qui residua conventi tributi exigerent, per varias dilationes irriti discessere. Palatini impedimenta, & supellex tardius subsequuta, dum additum præsidium incautius agit, à caterva Cæsareorum Lignicia profecta in suburbio Calbæ ad Salam opprimitur, cæso fugatoque præsidio, rebusque magni pretii abreptis. Cæterum post Caroli Gustavi adventum observatum fuit, à Joanne Oxenstierna circa pacem concludendam majore quam antea studio satagi, ne ejus confectæ gloria & meritum ab isto sibi eriperetur.

1648. 23. Maji. Idem in Germania adpellit. 4. Jul. 16. Jul. Electoris Saxoniæ ad ipsum Legatio. 7. Sept.

§. 62. In dubio hactenus hæserat Palatinus, ad Danubium iter intenderet, an Wittenbergio & Kœnigsmarckio junctus Veterem Pragæ Urbem oppugnatum iret. Prius Wrangelio valde cupitum longinquitas itineris, per ambages ac cum periculo, summaque copiarum defatigatione instituendi, dissuadebat. Unde potius visum in Bohemiam vertere, Pragamque tentare, pauco milite infessam, & civibus uti fama erat, in deditionem inclinantibus: aut si resisterent, pars Cæsareorum huc attrahebatur. Qui si majore vi ingruerent, quam ut à suis, Wittenbergiique &

Palatinus in Bohemiam vadit.

1648. Kœnigsmarckii copiis sustineri possent, facile erat capto trans Albim loco idoneo tantisper hostem
11. Sept. arcere, quoad VVrangelius subveniret. Lipsia movens, per Bornam, Chemniciam & Annæbergam iter quantum liceret accelerabat, quod nuntiaretur, discordiam inter cives & milites Pragæ gliscere, & illos haut obscure fremere, si ipse adveniat, moram deditioni haut facturos. Tan-
24. Sept. dem in Monte Albo adpulit, ac ponte copiis trans Moldam ductis Veterem Urbem circumdedit, ac celsioribus locis occupatis vim adhibere protinus cœpit. Perlustrato urbis situ tribus potissimum
Pragam oppugnat. locis eam oppugnare parat. Portæ à patibulari monte dictæ exterius munimentum præjacet, ubi Magno Gardio, Lœvvenhauptio & Paiculio cum tribus phalangibus statio obtigit. Ante portam ab equis cognominatam Wittenbergius curabat: intermedio spatio Kœnigsmarckius mœnibus propinquabat. Accessibus factis, excitatisque suggestibus turres, & pinnacula murorum machinis
3. Oct. disjiciuntur: hinc ad Kœnigsmarckii stationem lata murorum ruina diuturnis machinarum ictibus editur. In quam tamen impetum dare haut consultum visum, nisi expugnatis prius lunaribus munitionibus, portæ hinc & inde antepositis. Igitur post frustra imperatam deditionem ducenti pedites à Lœvvenhauptio in exterius propugnaculum portæ Patibularis montis prætensum immissi non solum quadringentos ibi propugnatores expulerunt multis cæsis, sed & cum iisdem sigillatim per portam in urbem irruperunt; unde iterum ejecti, ut propugnaculum tueri possent, submissa alia manu fulciebantur. Post totius noctis pugnam Succi propugnaculum obtinuere, etsi haut exiguo suorum numero cæso, aut sauciato.
4. Oct. Ea virtute militis Succici territos oppidanos ad deditionem descensuros crediderat Palatinus. Unde misso tympanotriba ex urbe ablegari ad se postulavit, quibus sententiam suam exponeret. Venerunt à Coloredo deputati Gœrzius Comes tribunus, & centurio. His ipse per tribunum Paulum Wirtzium, & Stadelmajerum castrorum præfectum honestas deditionis leges obtulit. Coloredus responsum in tertium diem differebat, obtentu diffusæ urbis, ac multitudinis, quæ super
8. Oct. hoc negotio consulenda foret. Tandem neutralitatis leges urbē subituram respondit. Quod cum Palatino displiceret, amica tractatio abrumpebatur. In urbe porro præter Succorum opinionem summa concordia erat. Equidem sexcenti pedites, quadringenti equites qui inerant, ad tam amplam urbem tuendam parum faciebant. Sed præter Provinciales refugos duodecim millia oppidanorum, Jesuitarum & sacerdotum instinctu, arma induerant. Studiosi quoque duce Jesuita Placcio munia bellica capessebant, quos ipse Cæsar literis ad rem strenue gerendam excitabat, idemque ut Professores facerent, monebat. Sic ut propugnatorum numerus Succicum peditatum triplo superaret. Nec eo secius Succi sub ipsa usque mœnia succedere, cujus fundamenta subjectis cuniculis elisa, ac sexcentos per passus prostrata sunt. Obsessi tamen eam ruinam duplici intus abscissu munierant, ut exundante in urbe hominum turba citra magnam jacturam militis Succici assultus dari non posset. Igitur parcendo militi placebat
15. Oct. hostem primo abscissu, retro horti murum in urbe excitato, depellere. Post septem evibratos cuniculos duobus locis ducenti pedites impetu facto hostem dicto abscissu proturbarunt, ac juxta ipsum ad tricesimum passum in urbe stationem ceperunt; quo assultu tamen non pauci Succorum desiderati sunt. Ad alterum abscissum expugnandum machinæ admotæ, & cum hisce parum proficeretur, cuniculi acti munimentis dejectis viam aperuere, ut Succi in eo quoque pedem figere, ac longius moliri possent. 1648.

§. 63. Interea aliquot Cæsareæ legiones è Bavaria in Bohemiam venerant, quibus hinc inde è præsidiis detracti accedebant, ut octo millia bellatorum jam Budovveisæ coirent. Hi duce Goltzio propius movebant, non quidem ut recta in Succos irent, aut Pragæ obsidium vi solverent, sed ut loco idoneo prope Succos confidentes pabulatione, cujus circa Pragam maligna facultas erat, intercepta Palatinum ad obsidium ultro solvendum compellerent. Eo fine tribus à Praga milliaribus trans flumen Sasabam confederunt, ejus objectu, densisque sylvis, ac impedito aditu tuti; unde &, si opus esset, facile alio se recipere possent. Palatinus, etsi ægre urbis obsidium solvebat, intra cujus mœnia jam penetraverat: ad id tamen consilium arripiendum gravissimæ rationes subigebant. Præcipuus suscepti obsidii scopus fuerat, incumbentem VVrangelio Gallisque hostem ex parte in Bohemiam avertere: quem jam assecutus videbatur. Tum obsessi hortatibus Cæsaris, & sacerdotum ad extrema sustinenda induruerant, & exundante hominum multitudine per nova indies objecta opera obsessores fatigabant, ut pertinaciæ istorum frangendæ multo adhuc tempore opus foret. Tum continuis fere pluviis sub dio nullo circum tecto miles agens haut parum affligebatur, asperiore jam autumni tempestate, & equitatum insuper inopia pabuli exercebat. Sed nec hostem intra castra lacessere placebat, ad quem non nisi per ambages accessus patebat, ac propinqua pacis subscriptione summam rerum aleæ prælii objicere haut prudentis erat; VVrangelio insuper, ut copias secum conjungeret, repetitis literis flagitante. Igitur visum superato ad Brandeisiam Albi equitibus non nihil quietis indulgere, inde cum Succicis ac Finnicis turmis ad primarium exercitum penetrare: reliquum equitatum cum peditatu & machinis sub VVittenbergio in Bohemia relinquere. Ita post impe-
20. Oct. raram frustra deditionem noctu majores machinæ
22. Oct. amoventur; totusque exercitus deserta Praga Albim Brandeisiæ transit. Hoc obsidio per tres septimanas extracto Succorum quingenti occubuere, septingenti sauciati, quos inter multi ductores, etsi nullus supra præfecti vigilum gradum. Quanquam obsessi numerum in majus per jactantiam ut solet extulerant. In urbe duo amplius millia ceciderunt, quos inter multi sacerdotes, ac Studiosi. Globorum ad sedecies mille in urbem evibrata, præter ingentem malorum Punicorum quæ vocant, numerum. Acta porro sua tam obsessi quam obsessores varie extollere, aut invicem arguere. Obsessi gloriæ sibi ducebant amplissimam urbem servasse dejectis per sexcentos passus mœnibus, ac nullis intus machinis, modicoque belli paratu: tum tot insignes Succorum duces frustra operam consumsisse. Tres quoque irides obsidii tempore conspectæ à vulgo in propitii Numinis indicium trahebantur. Succi contra mirabantur, tanto armatorum in urbe numero, qui triplo Succicum peditatum excederet, nunquam eruptionem insigniorem tentatam, tantamque multitudinem exiguo tempore una statione post alteram depulsam, ni auxilia venissent, brevi subigendam: denique hostilem exercitum haut ausum

Cæsarei ad succurrendum Pragæ propinquant.

Obsidium Pragæ solvitur.

1648.

1648. sum vi ad urbem perrumpere, cum Suecis modicæ essent copiæ, ex quibus, uti hostes credi volebant, aliquot millia cecidissent.

Austriacorum ad Palatinum missio. 2. Oct.

§. 64. Pragæ adsidentem Palatinum ab agrestibus Austriæ supra Anassum missi adierant, qui aliquot navigiorum centurias præsto esse narrabant trajiciendis in eam Provinciam Suecis, ac multa hominum millia parata arripiendis armis, quamprimum Suecorum copiæ ad ie adpulissent; idque ut fieret magnopere rogabant. Palatinus etti hac occasione in Austriam penetrandi, si bellum duraret, uti valde cuperet: tamen adornatis jam pacis legibus istos iræ Cæsaris nullo fructu objicere nolebat. Ut tamen in omnem eventum eorundem spem aleret, negabat sibi à Regina quid super hoc negotio mandatum, ad quam id relaturus sit. Accepto responso desideriis ipsorum haut defore. Idem porro à Legatis Osnabrugensibus de subscribenda propediem pace in antecessum monitus omisso ad Wrangelium abeundi consilio hospitia per Bohemiam dilatare instituit; quod Osnabrugæ propositum fuisset, exercitibus ibi locorum ad pacis usque executionem subsistendum, ubi tempore ejusdem conclusæ deprehensi forent. Igitur Brandeisiam regressus copias per vicinos

Palatinus in Bohemia subsistit. 23. Oct.

27. Oct. districtus distribuit; tum Wrangelium per literas monet: exercitum ex amicis Succiæ Provinciis in Cæsareas ditiones infunderet; cujus & præsentia communicandis invicem consiliis opus ipsi erat. Contra Cæsarei Pragam à Suecis desertam castra transtulerant, pontemque ad Kœnigstalam struxerant. Unde Palatino suspicio oriebatur, istos ad Wrangelium abituri iter intercludere conari. Sed iidem, audito ipsum Brandeisiam regressum, relictis in urbe peditibus, eadem qua venerant via cum equitatu remeabant, Palatino ob defessos suorum equos insequi haut valente. Idem mox Brandeisia Cuttenbergam se contulit, legionibus circumjecta regione distributis.

30. Oct.

Pacis nuntius advenit. 3. Oct.

§. 65. Ast Cæsar Pragæ metuens initio Octobris Schlickio Comiti Budevveisam significarat, ut quamprimum de subscripta pace à Legatis suis nuntius adferretur, haut expectato ulteriore à se mandato, eam publicaret, ac hostilibus actibus

6. Oct. abstineret, si adversa pars idem faceret. Ea de re Schlickius statim Palatino per tubicinem significat scisciatus, num & ipse exercitui suo hoc casu hostilium cessationem imperare velit: quo fine literas tuti itineris petebat pro iis, quos eo nomine ad Cæsareas copias late dispersas in antecessum missurus esset. Sed Palatinus, cum à Suecicis Legatis nondum literas accepisset, Pragæ obsidio

13. Oct. haut quidquam dimovebatur. Schlickio tamen respondebat; ubi ab istis de pace sibi significatum fuerit, penes se omittendis hostilibus moram non

22. Oct. fore. Cum inde apud primarium Cæsaris exercitum de perfecta pace nuntiatum esset, Piccolomineus de ea statim Schlickium certiorem reddit: hic mox à Palatino per literas petit, ut hostilia tam contra Pragam, quam alias Cæsaris copias omittantur: quod idem à Cæsare jam suis injunctum

29. Oct. sit. His acceptis, etsi Palatino nondum à Legatis Regiis significatum esset; tamen cum & aliorum literæ idem confirmarent, testando in pacem studio consentiebat, ut in Bohemia inter exercitus utriusque partis statim induciæ essent: tum ut utrinque Deputati Pragæ congrederentur, qui de

30. Oct. pacis ad omnia præsidia denuntiatione, tum de armistitio, ac futuræ pacis executione agerent. Quo fine ipse Kœnigsmarckium & Erskeinum mandatis instruxit. Tum Wrangelium ad se Egram evocavit, jussum interea exercitum tuto loco disponere, ejusque curam alii duci delegare. Mox cum à Legatis Regiis nuntius pacis adesset, 3. Nov. Schlickio statim significat, se confestim suis per Bohemiam ut hostilia omittant imperaturum. Quod & Wrangelius facere jubetur.

1648.

Hassorum acta Lamboius in Westphalia sagit.

§. 66. Hassi ita hunc annum non parum exercitum egerunt. Ejus initio Lamboius haut spernendas copias in VVestphalia collegerat, cui in animo erat adscitis Lotharingicis superato Rheno ac Mosella Gallorum hospitia invadere, ac Turennium VVrangelio avellere. Ac jam machinæ adverso Rheno subvehi cœperant, copiis Siegenam usque progressis. Sed istud institutum turbavere exundantia passim flumina, & quia Lotharingus conjunctionem abnuerat, Hassique per VVestphaliam ingruebant. Unde per Ducatum Montium descendens sub finem Februarii circa Dortmundam adpellebat, de invadenda Bremensi provincia consilium agitans. Landgraviæ copus, postquam Rabenhauptius petitam missionem obtinuerat, Geisius præpositus fuerat, qui cum mille octingentis equitibus, mille sexcentis peditibus, ex Hassia Lipstadium concesserat; unde ut Lamboii copias improvisus invaderet, progressus fuerat. Sed cum sentiret, operæ pretium se haut facturum, retro conversus Gesecæ, altero à Lipstadio milliari, ubi annonæ copia suppetebat, consedit. Eum Lamboius ter mille equitibus, totidem peditibus stipatus è vestigio insecutus est, ipe Hassis reponendi, quæ sibi proximo anno a Suecis intentata fuerant. Eo fine è vicinis præsidiis plerosque evocavit, ut peditum numerus ipsi ad sex fere millia surgeret. Tum oppidum omni vi oppugnare instituit. Geisio ad tuendum oppidum fossa & muris munitum abunde militum erat; sed quod tantum excursionis gratia processisset, pulveris pyrii parum suppetebat; unde parce ex oppido jaculari necessum erat. De hoc cum Lipstadii præfecto San-Andreano tribuno constaret, quadringentos equites pulvere, quantum equis commode ferri poterat, onustos eo misit, qui favente obscuro cœlo nocturnis tenebris per peritos viarum feliciter eo penetrantes defectum pulveris sic satis supplerunt. Landgravia eo audito undique quicquid poterat copiarum è præsidiis excivit, ac VVestphaliam versus suis liberandis properare jussit, quibus & Suecі sexcentos equites, ac pedites mille additurі erant.

Hassi ita Lamboium tendunt. 1. Mart.

Lamboius istos obsidet

Geisius cum equitatu erumpit.

§. 67. Verum antequam istæ copiæ coirent, jam Hassi obsidio exemti erant. Geisius quippe moræ impatiens signiferum cum viginti equitibus clara luce Gesecæ, Lipstadium perrumpere jusserat, cum San-Andreano conventurum, ut si reliquæ equitum turmæ, quæ ex Hassicis stativis expectabantur, eo pervenissent, displosis quatuor machinis signum daret. Inde sequenti nocte ista equitum manus sub auroram stationem legionis Holsaticæ extrinsecus invaderet; quo momento ipse cum equitatu & quingentis peditibus in eandem stationem ex oppido erupturus, ipsaque oppressa cum equitatu Neuhausam abiturus sit, peditatu ad tuendam Gesecam relicto. Huic consilio exequendo Ernestus Landgravius cum ala equitum Lipstadio missus, ac sex turmis, quæ aliunde convenerant, sub auroram stationem Holsaticam non minore animo, quam successu invasit, ac perrupit, legionemque profligavit, aliquot signis ereptis. Sed equitatus Gesecæ inclusus, qui per noctem in plateis paratus adstiterat, etti statim audito primo strepitu oppi-

1648. do excedere inciperet, ob anguſtias tamen portarum pluſculum temporis elapſum, antequam omnes in campum prodire poſſent. Et quia crepera adhuc luce, ejus errore, qui viam monſtrabat, in ſiniſtram plus juſto flectebant, nec ob excavatas vias paludeſque, ac reductus à Lamboio excitatos ad Erneſtum Landgravium penetrare poterant, ipſi quidem Neuhauſam ſalvi evaſere, præter extremam turmam, quæ à Cæſareis excubitoribus fuſa, magnam partem ipſo cum vexillo intercepta eſt. Enimvero in Erneſto Landgravio faba cudebatur, qui ſtativis Holſaticæ legionis haut excedere juſſus erat, priuſquam Geiſius ipſi jungeretur. Iſte intercluſo à Cæſareis receptu, cum ob profundas aquas & paludes Geiſium ſubſequi non poſſet, manum conſerere coactus, ſed numero obrutus mox funditur, ac ipſe equo trajecto collapſus, cum pleriſque ductoribus & gregariis capitur: magna pars cæditur: eorum qui evaſerant, vix centum numerabantur.

Lamboius Geſecam fruſtra oppugnat,

§. 68. Elapſo Geiſio in pedites Geſecæ relictos iram effundere Lamboius ardebat. Eo fine poſt imperatam fruſtra deditionem, ac ingentem mœnium ruinam editam ingruente nocte cum univerſis copiis tam equitibus, quam peditibus aſſultum complures per horas dedit. Sed ab Haſſis ſtrenue repulſus eſt amiſſo Goldakero tribuno, multisque ductoribus, cum quadringentis gregariis magno numero ſauciato, interque ipſos Archæ Comite. Ita poſt triduum re infecta diſceſſit, mille amplius militibus intra paucos dies deſideratis. Nec minus Lamboius deſiderio flagrabat trans Viſurgim Suecica ſtativa invadendi. Sed miles obſidio Geſecæ haut parum attritus erat. Pedites pluvio cœlo per acceſſus crurum tenus in luto ſteterant: equi profunda in caſtris uligine immoti fere hæſerant: multi ſauciati, multi ægroti: tum ductores æque ac gregarii irrita oppugnatione feſſi, quietem non ſine importunitate flagitabant; quam & multa licet reluctatus demum annuere cogebatur. Ita Geiſii & Haſſorum interjectu periculum Bremenſi provincia averſum. Sed & Geiſius, etſi initio abeunti Geſeca Lamboio inſiſtere ſtatuerat, quo fine & Suecorum auxilia exciverat: tamen mox mutato conſilio & ipſe copias ſuas per hoſpitia diſtribuit.

Idem in hoſpitia concedit.

Lamboius denuo movet.

3. April.

§. 69. Iterum dehincà Cæſareis agitatum, invaſis ad ſuperiorem Rhenum Gallorum hoſpitiis Turennium Wrangelio avertere. Quo fine Sparrius luſtratis apud Warendorfum copiis iter Hermanſteinum usque perrexerat, Lamboio ſubſequente. Sed Colonienſi Electori hæc expeditio diſplicebat, qui ditiones ſuas milite nudare nolebat. Unde mox reverſus Lamboius inter Bonnam & Coloniam conſedit, adſcitis pluribus è VVeſtphalia copiis ut jam ter mille quingentos equites, totidem pedites ſecum haberet. Heic audito Haſſicos per quædam Juliacenſia oppidula diſperſos quietis capeſſendæ cauſa ad illos turbandos propere movebat. Sed iisdem intra Noveſium, & Kempenam ſe recipientibus, Bredenbendam arcem ad Ruram flumen in Juliacenſi ditione ſitam invadere conſtituit, cujus ope Haſſi è circumjecta regione tributa extorquebant. Geiſio, qui Noveſii tunc agebat, non ſat virium erat obſeſſis ſubveniendi: cui à Landgravia, qui præſidiis detrahi poterant, milites ſubmiſſi, Suecis quoque per VVeſtphaliæ oppida quicquid equitum & dimacharum ſuppeteret ſubminiſtrare paratis. Enimvero dum tardius auxilia moliuntur,

Bredenbendam expugnat. 21. April.

22. Maji.

acerrime licet per integrum menſem reſiſtentes Haſſi, cum omnia aſſultui parata eſſent, Bredenbendam honeſtis conditionibus dedidere, ducenti numero Noveſium deducti. Arx jam antea machinis diſjecta à Lamboio plane ſolo æquata. 1648.

§. 70. Poſt Bredenbendam expugnatam Lamboius Landscronam ſupra Bonnam ſe conferebat; ubi copiarum nonnihil præſidiis detractum ſibi adjungebat. Inde toto cum exercitu iter adverſo Rheno inſtituit, velut Gallica præſidia impugnaturus, aut plane in Bavariam penetraturus. Sed repente verſo itinere in Haſſos tendit. Hiè VVeſtphalia copiis aucti Noveſio Grevenbrucam ad Erftam flumen proceſſerant. Ubi quanquam fama, ſine dubio à Lamboio dicta, ferret, ipſum in ſuperiorem Germaniam abiiſſe, id quod nonnulli Colonia venientes magna aſſeveratione confirmabant; Geiſius tamen haut eo ſecius inter Grevenbrucam, & VVevelinghovam caſtra munire, ac exploratores dimittere: quibus ab hoſte aberrantibus Lamboius ſat improviſo Haſſis ingruit. Hicquippe raptim verſo agmine pedites ac machinas navigiis impoſitas ſecundo Rheno Zonſam dimiſerat, quo & ipſe cum equitatu ſumma vi adproperans ſub mediam noctem adpulit; unde ſimul magna cum celeritate, antequam Geiſius cognoſcere poſſet, inter Grevenbrucam, & Noveſium trans Erftam editum locum prope Haſſorum caſtra capeſſit, Haſſis acceſſu Noveſio intercluſis. Mox ſub veſperam per Hulckenradam, viam ejus loci præfecto obtentu neutralitatis præbente, cis Erftam tranſit; quod crederet, Haſſos deſertis caſtris per Grevenbrucam evadendi viam quæſituros. Eo die Haſſi intra caſtra quieti ſe tenuere, quod mane multos pabulatores emiſiſſent; quorum reditum, antequam cum hoſte manum conſereret, expectare Geiſius conſultum ducebat. Sequenti die primo diluculo Lamboius iterum vado inter Grevenbrucam & Hulckenrodam Erftam tranſiens ante Haſſorum caſtra inſtructis ordinibus ſe oſtendit. Haſſis peditum numero pares, equitatu longe infra hoſtem erant; cum ipſi non ſupra duo millia equitum, hoſtis ter mille trecentos equites numeraret. Nec eo minus Geiſius hautquidquam moraturus, quoad caſtra ſua humili adhuc vallo ab hoſte machinis infeſtarentur, aperto campo occurrere conſtituit; eoque relictis intra caſtra impedimentis cum omnibus copiis in hoſtem movet. Ubi aſperum prælium commiſſum à quinta ad decimam pomeridianam, adverſo primo Haſſorum ſucceſſu, quorum ſiniſtrum cornu ab hoſte loco dimotum præter dextrum ſuorum cornu propellebatur, multis ductoribus, ac ducentis quinquaginta equitibus captis. Sed cum dextrum Haſſorum cornu ſumma vi pugnaret, ſiniſtrumque ordinibus inſtauratis pedem figere cœpiſſet, per quatuor adhuc horas certatum, Haſſorum turmis ſeptena vice in hoſtes impetum dantibus. Tandem Lamboii equites deſertis machinis, ac peditatu in fugam verſi, quos Haſſi ſub Zonſam usque perſecuti ſunt. Pedites inde ſolutis ordinibus magno numero conciſi, multi capti; omnes quoque machinæ, inſtrumentumque bellicum in Haſſorum manus pervenerunt. Maxima clades peditatui incubuit, quorum vix ſeptingenti evaſerant, cum tria millia ab initio numerarentur. Quos inter Plettenbergius tribunus, qui cum ducentis peditibus caſtris Haſſorum, quæ invadere parabat, repulſus, mature trans Erftam ſe receperat, etſi non paucis aqua ſuffocatis. Lamboius

A quibus vapulat.

2. Jun.

3. Jun.

4. Jun.

Numerus cæſorum caporumque.

1648. boius ipse pedes per paludem elapsus est. Captitribuni Saverius, Holzapfelius & Schrotius, quatuor subtribuni, unus vigiliarum, quinque turmarum præfecti, viginti tres centuriones, viginti octo optiones, signiferi triginta, minorum ordinum plures, mille quingenti gregarii, quorum plurimi sub Hassica signa distributi. His accedebant tredecim equestria, quindecim pedestria signa, undecim machinæ, sexcenti instrati equi. Ex Hassis occubuerunt Sprevvicius tribunus, præfectus vigilum Schvvartzius, VVersabeus turmæ præfectus, centum sexaginta præterea equites peditesque. Præter plures ductores sauciati ducenti octoginta gregarii. Primo infelici cornu sinistri conflictu capti Comes de Wida subtribunus, Præfecti turmarum Ostenus, Lauterbachius, Selpius, Janus Bornus, & ducenti quinquaginta gregarii; quorum tamen centum octoginta, versa prælii alea statim ad suos reverterunt.

Hassi victoriam non persequuntur.

§. 71. Hanc victoriam Hassi haut persecuti, retro Grimlingshusam ac Steinam trans Rhenum abeuntes castris munitis consederunt. Quibus tamen mensis Julii initio incensis Novesium concessere. Ast Lamboius primo Zonsam è fuga petere; inde apud Rodenkircham dispersos equites recolligere instituit. Mox Coloniam se contulit; copiis trans Rhenum per vicos Neoburgicos dispositis. Et equitum quidem haut magnam jacturam fecerat, quorum numero etiam post prælium Hassos superabat. Reparando peditatui Windeccæ, Eschvveileræ, Heinsbergæ, aliisque invalidis oppidis præsidia detrahit; tum è Westphalia quatuordecim peditum centurias evocat fremens, se propediem ab Hassis vindictam illatæ cladis sumturum. Contra eundem, cum adverso Rheno adscensurus putaretur, Erlachius Brisaci præfectus mille equitibus, ter mille peditibus contractis Philipsburgum descenderat. Sed Lamboii clade audita Brisacum iterum revertebat. Et cum Friburgum, vel Offenburgum impugnaturus, aut in Bavariam abiturus crederetur, Regis Galliæ jussu in Lucenburgicam concessit.

Lamboius topias instaurat.

25. Jun. Lamboius denuo in Hassos movet.

§. 72. Ast Lamboius brevi refectis copiis, quæ tribus equitum, totidem peditum millibus constabant, denuo in Hassos moturus Zonsa Grimlingshausam, ubi nuper Hassi metati erant, inde Holtumum progreditur, editoque loco dimidio à Novesio milliari castra munit, derivato Erfta flumine oppidi molendinis corruptis, & quia equitum numero præstabat annona pabuloque Hassis prohibitis. Interim Sparrius cum mille circiter militibus Caster arcem, quadraginta Hassicis peditibus infessam, ducentorum militum jactura ad deditionem compellit, præsidiariis militati modo dimissis. Ista arx post direpta, atque in cineres redacta. Enimvero Landgraviæ jussu San-Andreanus Lipstadii præfectus è Westphalicis præsidiis validam peditum manum contraxerat; cui accessserunt sexcenti equites recentibus armis instructi, & à Succis aliquot centuriæ equitum, peditumque sub Engelio tribuno submissi: qui verso ad Rhenum itinere Geisio junguntur. Eam ob causam Lamboius castris subito relictis incensisque Zonsam, inde Woringam recedit, ibique denuo castra munit. Eodem & Hassi insecuti explicatis in aciem ordinibus ante castra prælio se offerunt; machinis displosis hostem lacessentes. Sed nemine prodeunte Brielam vertunt, mox non procul Bonna considentes superiorem præsulatus Colonienssis partem tributis emungunt. His peractis Hulckenrodam retro vertunt; ac Novesio adductis majoribus machinis Durenam oppugnare instituunt. Id oppidum ducenti non amplius milites insidebant, impar eidem tuendo numerus, etsi una cum civibus, qui & ipsi arma ceperant, pro virili reniterentur; simul penuria pulveris nitrati premebat. Huic oppido Lamboius subventurus Woringa movens apud Freinsam arcem medio inter Lechenicham & Berghemum spatio considebat. Firmando præsidio Plettenbergius, statim atque Hassorum destinata patebant; quadringentos pedites Bonna raptim oppido immittere jubetur, quorum ducenti amplius eodem circumsesso per Ruram fluvium intus penetrabant, quadraginta flutmine submersis. Sed quæ pulverem illatura erat equitum caterva ab Hassis repulsa est. Nec eo minus obsidium per aliquot dies adhuc extractum. Medio tempore, cum Hassorum aliquot centuriæ pabulatum prodiissent, Lamboius cum majore equitatus parte ad illos intercipiendos properat. Hassi mature in cœmeterium muro circumdatum se recipiebant, & quanquam Lamboius iis in aperta expellendis vicum inflammaret, tamdiu resistebant, quoad ex Hassorum castris aliquot millia auxilio adcurrerent. Ita Lamboius non nisi ducentis equis abreptis retro pedem ferre cogitur, in receptu desiderato Funcio subtribuno, & quinquaginta equitibus, quorum ille casus, hi capti sunt. Tandem obsessi honestis conditionibus deditionem fecerunt, trecentis octoginta peditibus cum equitum turma, qui oppido excedebant, Bonnam deductis. Amissa Durena Lamboius in vetera ad Woringam castra revertit, ubi è Belgio Lotharingicorum militum manus subsidio ipsi veniebat; sed qui fere inermes hiberna magis quam expeditionem circumspectabant.

1648. 19. Aug. Idem Durenam capiunt.

4. Sept.

8. Sept.

11. Sept.

Hassi Paderbornam frustra obsident.

§. 73. Cassellanæ Principi porro Carolus Gustavus Palatinus Fridericum Landgravium cum valida Succicorum militum manu subsidio miserat, qui & jam Rhenum transierat. Ei obviam procedens Geisius apud Grevenbtuccam junctus est, ubi consilio habito Paderbornam invadere placuit. Eo fine cis Rhenum cum universis copiis regressi sub finem Septembris ad oppidum istud appulere. Præmissus fuerat cum sinistro equitum cornu Ernestus Landgravius, qui ita improvisus ingruebat, ut quinquaginta cives extra oppidum rurestri operi vacantes interciperet, ac ducentos è Paderbornæ præsidiariis, qui Lubecam, ditionis Mindensis oppidum, diripuerant, reditu excluderet. His auspiciis tamen sequentia non respondebant. Equidem mœnia aliquot per dies machinis acriter quatiebantur, domibus quoque nonnullis per injectos ignes inflammatis. Strenue tamen resistebant obsessi, quoad à Lamboio auxilia in urbem immitterentur. Hic quippe Hassos cis Rhenum insecutus, assumtis quatuor Lotharingicis legionibus, initio Aprilis tertio à Paderborna milliari consedit: ubi relictis impedimentis propius suggreditur, velut impressione alibi facta Hassos distracturus. Huic cum exercitu obviam ire constituit Geisius, ut tamen operâ ad oppidum excitata, accessusque milite insessos retineret. Lamboius cum simularet in animo sibi esse cum Hassis prælio certare, diversa via Ducem Holsatiæ cum caterva equitum ire jubet, qui perruptis Hassorum operibus centurias aliquot militum oppido immittit. Hi mox eruptione facta

29. Sept.

25. Sept.

1. Aug. Hassi frustantur.

4. Aug.

6. Aug.

1648. Hassos suggestu pellunt, cui quinque machinæ impositæ erant, quarum duas in oppidum pertrahebant, reliquas submissa à Geisio manus servabat. Hoc peracto Lamboius Warburgum vertebat, ubi insignem annonæ vim Hassi congesserant. Hæc ut sibi traderetur, cum minis oppidanos permovere non potuisset, omissa vi Brackelam, inde Huxteram abit. Ubi quo minus Visurgim, uti cupiebat, transiret, Luneburgici obsistebant. Nec eo minus Sparrium cum peditatu ac impedimentis ibi reliquit, ut oppidum id operibus firmaret, ac ponte Visurgim sterneret. Ipse cum equitatu retro ad Rhenum vertebat, plures Lotharingicas legiones sibi adjuncturus: quo facto in Halberstadiensem præsulatum abiturus ferebatur. Enimvero ea destinata pax interrupit, ac Lotharingicorum tria millia, quæ Bonnam jam attigerant, retro in Belgium missa, Colonienſi Electore sub capitis pœna vetante, ne quid hostile amplius in Regias aut Hassicas copias susciperetur. Hassi inde, digresso in Mindensem Præsulatum cum Suecicis copiis Friderico Landgravio, in veteratua hospitia per Westphaliam distribuuntur. Cæsarei tamen, etsi aperta vi abstinerent, alio obtentu per Mindensem agrum turbas dabant, in quem à Lamboio Woldemarus Comes Daniæ Regis filius per Teclenburgicum Comitatum mittebatur, quadraginta uncialium millia veteris tributi residua dudum remissa exacturus, qui & exsecutionibus manu militari factis grassari incipiebat, & Cæsareis legionibus hospitia ibi struebat. Ea de re cum Legati Suecici ac Brandeburgici quererentur, Cæsarei, qui nec ipsi talia probabant; repetitis ad Lamboium literis ista omitti postulant, quod legibus pacis omnia tributa cessare debeant, reliquorum exactione suspensa, in alienis præcipue hospitiis. Simul ut Deputatos Monasterium mittat invitant, qui cum Suecicis & Hassicis super istis prætensionibus amice transigant. Id cum adspernaretur Lamboius jactitans, Woldemarum non prius avocari inde posse, quam super aliis hospitiis prospectum ipsi sit: Sueci copias istas quamprimum vi exturbare hinc constituunt. Ex quo ne novum incendium nasceretur, Cæsarei Legati ad Colonienſem Electorem, cui Cæsar summam directionem per Circulum Westphalicum contulerat, eo super negotio scribunt: cujus jussu Woldemarus mox Mindensi agro, & aliis Suecicis hospitiis decessit.

Lamboius Huxteræ considet.

Idem post pacem turbarum nonnihil dat.

27. 31. Oct.

21. Nov.

Continuatio tractatuum pacis.

§. 74. Redeundum nunc est ad tractatus pacis, qui prout belli se fortuna verteret, ita languide aut alacriter procedebant; & cum superiore anno fiducia armorum à Bavaro resumtorum fere vado adhæsissent, nunc prævalentibus iterum Fœderatis magna cum diligentia movebantur. Initio anni Sueci de Cæsareis querelas movebant, quod cum postremis congressibus ab hisce æqua temperamenta allatum iri crediderint, septem per menses sibi expectata, nunc præter correctiones & novationes nihil attulerint turbandis ac subvertendis antehac transactis. Inprimis Landgraviæ postulata, non sine verborum aculeis nunc plane repudiari, cui tamen olim haut spernendæ conditiones oblatæ sint. Nec obscurum erat, Cæsareos ultionem in eandem meditari ob immotam in Regias partes constantiam. Tanto acrius pro ipsa Legati Regii connitebantur, ac eo magis urgendis Cæsareis Sueci ab hisce postulabant; ante congressum nosse se cupere, quid circa Hassicam causam isti facturi sint, ne inanis colloquii labor sumatur. Præsertim cum & antea Trautmansdorfius Monasterii sibi ad ipsum accessuris denuntiarit: non opus congressu esse, ni in Cæsareorum postulata consentire velint. Interim Cæsareis offerebant, Salvium solum cum Volmaro congressurum adornandæ penitus Suecicæ satisfactioni: quâ occasione & reliquis absolvendis via parari possit. Sed id abnuebat Volmarus, accessoriam se duntaxat personam causatus, nec sibi citra Collegas ullam agendi facultatem competere, Salvio tamen, si Cæsareos Legatos junctim invisere velit, liberum id fore.

Sueci ob Hassicam causam progredi nolunt.

§. 75. Ex hoc Cæsarei ansam arripiebant Suecos traducendi, velut neglectis Imperii atque Ordinum negotiis circa Reginæ commoda expedienda satagentes. Simul querebantur, tempus frustra elabi inhibitis per Suecos congressibus. Tum Evangelicorum sententiam exquirunt super iis, quæ inter tractandum agitata fuerant, eosdem hortati, ut in discutiendis Imperii negotiis pergant, ac eam viam insistant, quæ Cæsari ac Catholicis probari possit. Post absolutam deliberationem in arbitrio ipsorum esse, per se aut mediantibus Suecis concluſa sua ipsis exponere: se quidem, quantum per mandata liceat, omnia libenter annuituros. Contumeliæ cedere Catholicis Ordinibus, quod tamdiu Osnabrugæ frustra hæserint, ne responso quidem ad suam declarationem digni habiti. Cæsareis uti hactenus solenne fuerat Regum satisfactionem primo loco expedire, ut hi emolumentis suis potiti Evangelicorum causam eo segnius agerent: ita cum id consilium haut succesisset, Ordinibus circa Amnestiam & Gravamina satisfacere instituebant, ut hi reliquorum curam omitterent. Nec tamen recusabant Sueci, quo minus Evangelici consultatione habita sententiam suam exponerent; quod hi confirmassent, sibi decretum esse, non minus circa Regiorum & Hassorum satisfactionem, quam dicta duo capita expedienda operam adhibere. Unde Suecis perinde esse videbatur, quæ negotia prius absolverentur, modo ante pacem concluſam omnibus, quorum interest satisfieret. Ita ab Evangelicis Instrumentum Monasterii adornatum cum Catholicorum *Correctionibus*, & per Cæsareos sub finem nuperi anni exhibitis *Differentiis* excutitur, ac super illis scripto concepta sententia tum Suecicis Legatis, tum & post Cæsareis ac Catholicis exhibetur. Ea in tres classes digesta erat. Prima complectebatur capita jam conventa, quibus nullo modo decedere possent, aut vellent. Alteram componebant illa quæ temperamentum aliquod admittere possent. In tertiam controversa adhuc & indecisa conjecta erant; quæ ut æquis rationibus Sueci componere laborarent, eoque fine cum Cæsareis congressus repeterent, rogabant. Simul monebant, ut quæ super Amnestia & Gravaminibus transigantur, à Secretariis Legationis utrinque subscribantur, quo parti adversæ novas miscendi tricas ansa præscindatur. Sueci ne qua per ipsos mora foret, Cæsareis sequenti statim die congressum indicunt: quibus ab hisce responsum; se cum ipsis super Amnestia & Gravaminibus nihil agere posse, priusquam perceperint, quid Catholicis super Evangelicorum

Cæsarei Evangelicos ad negotia Imperii expedienda hortantur.

Id quod hi faciunt.

11. Jan. Evangelicorum de his sententia.

Sueci de iisdem cum Cæsareis agere frustra quærunt.

1648. corum declaratione videatur. Quanquam autem Sueci haut eo minus ipsos invisérent, de Reginæ ac militum satisfactione, causaque Hassica acturi; id tamen frustra erat, cum Cæsarei prius responsum repeterent. Id quod & duobus sequentibus congressibus iteratum, inani super cæteris rebus disceptatione. Eodem tempore Osnabrugæ rumor jactabatur, decretum esse, minores Ordinum, qui fere hactenus ob privata sua commoda pleraſque remoras produxerint, non amplius ad tractatus admittendos, sed omnia per Cæsareos, Suecicos, Electorales, adscitis paucis è Principum Senatu in pacem pronis transigenda finemque brevi tempore negotiationi imponendum. Id cum ad se pertinere judicarent Urbici, velut rebus ipsorum insuper habendis, ubi superiores Ordinum desideriis suis potiti forent, per Deputatos Suecis suspiciones suas exponunt, rogantes, ut si opus fuerit ipsorum causam suscipiant. Id quod Sueci prolixe pollicebantur.

16. 19. Jan.

20. Jan.

Longuevillius in Galliam iter instituit.

§. 76. Monasterii Longuevillius Dux in Galliam proficisci statuerat, ob privata, uti ferebat, negotia, relicta tamen familiæ & supellectilis parte, ne plane avocatus videretur, sed velut mox reversurus, si propior spes pacis allubesceret. Revera autem ob imminentem inter Hispanos & Belgas Fœderatos pacem è dignitate Galliæ ac sua haut ducebat ibi morari, & cominus insolentiam ac insultationes Hispanorum inspicere. Is per Residentem Grullardum Suecis significaverat, se valedicendi illis gratia Osnabrugam venturum. Sed cum ultra conditum diem emaneret, Sueci judicabant, ipsum iter id simulasse, ut quia bis jam Galli Osnabrugæ ipsos invisissent, hi parem illis honorem reponerent. Id quod & Grullardus à Gallis expeti ostendebat. Unde placebat Oxenstiernam in pauculos dies eo excurrere, Salvio interim tractatui cum Cæsareis vacante, ne qua mora negotio afferretur. Id quod & Oxenstierna postremo congressu Cæsareis indicabat; queis istud non improbabatur. Idem cum & Evangelicis denuntiaretur, hi per Deputatos Oxenstiernæ, cum in procinctu esset, exponunt: Jam ante non modica se suspicione perstrictos ob Secretarium Legationis Biœrnclovium in Sueciam subito missum. Nunc gravius commoveri, quod Princeps Legatorum negotiationem quam maxime ferventem destituere velle videatur. Multo labore opus fuisse, antequam Catholici Osnabrugam Monasterio adducti, ac tractatio super Amnestia & Gravaminibus suscepta sit: super quibus Catholici paucos intra dies sententiam expositurí sint. Quod si hoc ipso momento discedatur, id quæri appariturum, ut bene cœpta evertantur, ac tractatus infinitis remoris intricetur. Evangelicos in grandem sui contemtum accepturos, si hac rerum facie deserantur. Catholicorum multos hanc occasionem aucupaturos negotium ex voto extrahendi, ac Monasterium revertendi, velut ibi agenda sint, quæ præsentiam ipsorum requirant Ita tractatus, quorum finis brevi speretur, plane turbatum iri, evanescente penitus pacis spe. Quæ Gallorum scire intersit, per Residentem communicari posse. Quod si id Oxenstiernæ agatur, ut Belgarum Legatos concludenda cum Hispanis pace, aut saltem ita præcipitandâ cohibere velit; sibi persuasum hisce tractatibus magis expedire, illam pacem absolvi, quam differri; quod Hispanicis partibus addicti omnem operam daturi sint, quo & Osnabrugensis tractatus eousque extrahatur. Ita iter illud noxium esse, nec à solo Salvio quid perfici tantisper posse. Cassellanum, quem iter hoc ob privata Principis suæ commoda suadere constet, experturum, quam male sibi consuluerit, si Catholici rebus Osnabrugæ relictis hinc facessant. Etiam paucorum dierum jacturam nunc mensium multorum instar habendam. Igitur rogabant, itinere isto supersederet, ac potius Cæsareos urgeret, ne Catholicis longiorem cunctationem indulgeant. Tum ipse negotiis Imperii ad finem perducendis incumberet; se vicissim pro virili connixuros, ut circa reliqua iis quorum interfuit satisfiat. Evangelicis responsum: Biœrnclovium in Sueciam à Regina evocatum accipiendis mandatis ad Residentis munus Monasterii obeundum; non, ut ipsi suspicentur, tractatibus abrumpendis, aut immutandis. Nec alio fine Monasterium se nunc ire, quam ut Longuevillio valedicat; & super Cassellanæ desideriis ante discessum istius certi quid statuat, intra paucos dies rediturum. Eximendis tamen ipsorum suspicionibus id iter differendum, quoad Catholicorum declaratio in lucem prodeat, & quam viam Cæsarei deinceps instituri sint adpareat; ne Suecis imputari queat, velut negotio remoram data opera quærant. Quod responsum Evangelicis cumprimis placuit. Succi quoque statim de mutato itineris consilio Cæsareis significant; petuntque, Catholicos ad maturanda illa, quæ sub manibus habeant, autoritate sua compellant. Eodem die Osnabrugam improvisus accessit Longuevillius Suecis valedicturus, commendatis simul Cassellanæ & Trevirensis Electoris commodis; caulaque Lotharingica. Idem quoque explorare conabatur, quid Galliæ à Suecis expectandum foret, si post pacem Germaniæ conclusam bellum in Hispanos continuandum foret. Cæterum multis testabatur verbis, omnem se operam collaturum ad fœdus & amicitiam inter utrumque Regnum excolendam. Idem altero statim die Monasterium regressus est.

Oxenstierna iter id omisit.

Longuevillius Osnabrugam venit. 20. Jan.

21. Jan.

Evangelici Oxenstiernam nolunt Monasterium abire. 20. Jan.

§. 77. Edebant tandem declarationem suam Evangelicis Catholici; quæ illis nulla ratione probabatur. Negabant quippe Catholici hactenus aliquid transactum, cui obligandi vis insit. Unde Evangelicis causam non esse, quare tam obnixe cum Trautmansdorfio actis insistere velint, cui tam plena agendi facultas, atque Evangelici sibi persuadeant, haut fuerit. Ita Evangelicorum prima classis subvertebatur. De cætero prioribus suis Correcturis presse insistebant novis quibusdam insertis, subnexa quoque reservatione: de quibus nunc mentio facta non sit, in posterum monenda. Qua clausula valente nova subinde movere, ac negotium in infinitum extrahere licebat. Addiderant quidam Catholicorum peculiaria ad Cæsarem desideria, quæ solis tunc hujus Legatis communicabantur. Ex his satis perspiciebant Sueci, longiore consultatione opus fore, ad quam Evangelici haut commode accedere possent, nisi perspectis peculiaribus Catholicorum ad Cæsarem prætensionibus. Unde cum negotia parum urgere viderentur, placebat Oxenstiernam Monasterium excurrere, ad honorem Longuevillio reponendum. Sed cum Lengrichæ intellexisset, istum pridie Monasterio abiisse, omisso itinere Osnabrugam revertit.

Catholicorum declaratio Evangelicis displicet. 23. Jan.

Oxenstiernæ iter irritum Monasterium iterum suscipit.

25. Jan.

24. Jan.

25. Jan.

§. 78. Cum ita per Cæsareorum & Catholicorum cavillationes tractatus nusquam promoveret, quidam Evangelicorum, Saxonici Electorales, Brandeburgici, Altenburgici, Luneburgici & ex Urbicis Argentoratensis consultatione inter se habi-

Separata inter quosdam Evangelicos & Catholicos tractatio.

1648. habita tentare constituunt; num quos primariorum Catholicorum, qui pacis cupidi viderentur, in sententiam suam pertrahere possint. Quorum consensu impetrato cum reliquis eo facilius decidere queant. Id quod nec aliis sacrorum sociis, nec Succis displicebat. Ita Moguntini, Trevirensis, Bavarici ac Herbipolensis colloquium exposcunt; ex quibus Bavaricus initio dubitabat ejusmodi separatis conventibus se immiscere; mox tamen cum reliquis in istud consensit. Eo
28. Jan. congressu habito, placebat Catholicis, prius inter partes conventa, aut in Correcturis in dubium revocata tantisper seponenda, ac res ita crudas prout ab initio fuerint assumendas, & æqua temperamenta dispicienda. Inde testabantur, etsi per suam cum Evangelicis conventionem cæteros suæ Religionis Ordines obligare non possint: tamen si hi præter spem ista non probarint, se ut eadem valida sint præstituros. Id quod Evangelicis facile probabatur. Sed cum ad rem ipsam jam accedere pararent, Volmarus, cui de hoc congressu innotuerat, intervenit: sic ut colloquium tunc abrumEa evane- peretur. Scrupulum ea res non modicum Cæsascit. reis injecerat, ne forte hac ratione moderamen negotiorum sibi è manibus extorqueretur. Unde eodem adhuc die, qui jam in vesperam inclinabat, & ipsi Succos adeunt, & Evangelicorum Deputatos ad se evocant; quibus extremam suam sententiam circa Amnestiam & Gravamina, forma Instrumenti conceptam, exhibent. Id autem consi-
27. Jan. lium in arena ipsos cepisse adparebat, quod pridie Lambergius Oxenstiernam invisens hac de re ne verbo quidem mentionem fecisset. Cæterum ista declaratio nil aliud erat, quam prioris repetitio; in qua præcipua cum Trautmansdorfio transacta retractabantur. Quanquam autem supra dicti Evangelici & Catholici post resumto colloquio ad causam usque Sulzbacensem progressi essent, reliquis ob temporis angustiam dilatis: tamen haut obscure adparebat, Evangelicos hac tractatione operæ pretium haut facturos, ac forte Catholicos Cæsareorum declarationi pertinaciter inhæsuros. Constitutum tamen utrisque ad Calendas Februarii colloquium repetere. Enimvero Cæsarei summo studio renitebantur, Moguntino & reliquis, qui separatam hanc negotiationem suscipere ausi essent, aspere exprobrantes. Ac minabatur Volmarus, si pergerent se una cum dissentientibus Catholicis inde discessurum. Ita isti absterriti in sui excusationem allegabant, Saxonicos & Brandeburgicos huic negotio se subducere, nec se cum solis Principalibus agere posse. Et constabat, Saxonicos à Cæsareis monitos, ne separatæ negotiationi amplius se immiscerent: Electori cum Cæsare arctiora commercia intercedere, eundemque aliam consiliorum viam inire. Unde is, qui inter primos negotii autores fuerat, desistebat, nova sibi mandata expectanda causatus. Post quem & Brandeburgici hærebant, quod vererentur, ut Evangelici ipsorum directionem, quod nec antea unquam factum fuerat, admitterent; nec sibi decorum sub Altenburgici aut alterius moderamine tractatui interesse. Ita institutum istud ultro collabebatur. Nec dubitabant tamen Cæsarei jactare; sibi de isto conventu nihil constitisse, nec repugnaturos se fuisse, quo minus idem sua sub directione succederet. Ferdinandum non Catholicorum duntaxat, sed & Evangelicorum Imperatorem esse: unde à neutra parte ejusdem Ministros præteriri posse. Quibus Evangelici citra ambages occinebant; ipsorum directionem in similibus negotiis à se admitti non posse, cum circa sacra Ordines in duas partes discesserint, manifestis Cæsareorum in alteram partem studiis. 1648.

§. 79. Ita tunc præcipua lis super conventis cum Trautmansdorfio vertebatur, quibus Succi atque Evangelici mordicus inhærebant, Cæsarei autem & Catholici non pauca in iisdem immutata cupiebant. Negabant hi quidquam de iis ad se relatum, aut consilium suum requisitum, nec rata se eadem habituros premisisse, multo minus adprobasse, Conscientiam non ferre, Religioni in tanti momenti rebus fraudem fieri. Cæsarei quoque discrimen faciebant inter ea, quæ ex solo Cæsaris arbitrio dependerent, quibus utique standum sit, & quæ Ordines spectarent, quibus insciis ac invitis nihil condonari queat. His non probantibus quidquam ejus generis concludere illusorium esse ac invalidum, cum per leges Imperii neque Cæsar Ordinibus, neque Ordinum unus invito alteri quid obtrudere possit. Quicquid Trautmansdorfius egerit, sub spe rati egisse. Tum quæ acta sint in scriptum quidem redacta, non tamen plene perfecta, aut subscriptione roborata, eoque ad obligandum invalida; reservata quoque utrinque addendi, demendi, mutandique facultate. Enimvero Catholicis occinebatur: ipsos articulo septimo Gravaminum suorum Protestantibus oppositorum jam ante biennium Cæsari arbitrium detulisse in rebus per Statuta Imperii indecisis, aut de quibus Ordines convenire non possint. Tum Protocollorum fide ostendi posse, omnia ipsis conscriis acta, nec Volmarum apud Evangelicos id abnuisse. Cæsareis reponebatur: Haut quidquam retractari posse, quæ à viro perfectæ ætatis ac primario Cæsaris Ministro gesta sint, cui Religio & conscientia non minus quam aliis cordi fuerit; qui plena cum potestate ad tractandam pacem missus sit, nec sane animi causa tantum iter susceperit. Omnia sæpius perlecta, excussa, perpensa, demum utrinque probata: idque continuo, non interrupte ex vi Cæsareæ plenipotentiæ bona fide actum. Volmarum *placet* sua manu adposuisse, quod non minus validum, quam si Secretarii manu subscriptum foret. Clausulam denique reservatoriam haut eo usque porrigendam, ut omnia acta in ludibrium vertantur. Super conventis Traumansdorfianis collisio.

§. 80. Hæc igitur res non inter Ordines solum aliquoties acriter disceptata est, sed & Evangelicis instantibus Succi Cæsareos eo fine adiere, ut ipsis rationes, ob quas à conventis Trautmansdorfianis discedere nullo modo possint, demonstrarent, eosque permoverent, ut & ipsi eadem tuerentur adversus quoscunque, qui in dubium ista revocare auderent. Sed post longam disceptationem utraque pars suæ sententiæ inhærebat. Succi à Trautmansdorfio conventa fundamenti loco ulteriori tractationi substernebant, quæ nullo modo convelli deberent. Cæsarei ista à se non retractari, sed alicubi temperamentum quæri jactabant. Addebant demum; mirari se, cur Succi eam rem tantopere urgeant, & circa Ordinum negotia satagant, cum Regina satisfactione ex voto potita causam non amplius habeat bellum extrahendi. His responsum: istud si ipsi sperare potuerint, vehementer falli; à Regina hanc præcipuam satisfactionis partem haberi, ut Evangelicis Ordinibus circa gravamina sacrorum, ac civilem libertatem spectantia satisfiat. Hunc sibi præcipuum scopum nunc esse, ac ni animum Cæ-
Succi Cæsareos ea de re compellunt. 2. Febr.
sarei

1648. sarei mutent, frustra de reliquis disceptari. A semel conventis, circa quæ tantum laboris ac temporis consumtum sit, ne latum unguem discessuros. Sed cum Cæsarei prius dicta repeterent, Sueci discedebant, omisso per quatuordecim dies
31. Jan. congressu. Iidem & ad Gallos literas dederant, decretoriam ipsorum sententiam exquirentes, num secum ad tuenda Trautmansdorfii conventa conspirare velint: quod spes sit, si Regii Evangelicis heic consentiant, adversam partem demum flexuram.

Tractatio denuo susc ipitur. 3. Febr. §. 81. Ea Suecorum constantia apud Cæsareos, licet primo dissimulantes, id efficiebat, ut statim cum quibusdam Catholicis in Cœnobio Dominicanorum consultarent, ac postera die universos Evangelicos ad se evocarent; quibus post repetita proxime acta suadebant, super nuper exhibito Instrumento suam mentem declararent, ut ubi res hærcant perspici queat. Spem sibi esse, si utraque pars aliquid remittat, abdicatis extremis, mediam quandam viam inveniri posse. Ex quo Evangelici colligebant: Cæsareos haut ita stricte recenti suæ formulæ inhæsuros, sed æquum temperamentum admissuros. Catholici, cum Evangelici ipsis hoc postea significarent, ad cæteros se relaturos ferebant: mox tamen & ipsi haut alienos se ostendebant, in Evangelicorum arbitrio relinquentes, suam an Cæsareorum formulam sub examen revocare velint. Addebant, consultationes ad æquam rationem flecterent: ita spem fore, patriam diuturnis miseriis liberatum iri. Evangelici quanquam de prius conventis quidquam remittere nondum constituerant, contra si hoc modo ad ulteriorem tractationem accederent, eo ipso mutationem admissuri videbantur: vincebat tamen cupido pacis, ut tractatus pacis in soporem velut datos utique excitare iterum decernerent. Consultissimum tamen videbatur, ut Sueci sicut antea, cum Cæsareis nullo proxeneta agerent, ac horum temperamenta tantopere jactata cognoscerent, &
6. Febr. ad ipsos referrent.

Novus tractandi modus proponitur. §. 82. Porro ut temporis compendium fieret, placuit Evangelicos Suecis, Catholicos Cæsareis separato conclavi præsto adesse; ut si quæ à Cæsareis dubii quid habentia proponerentur, Sueci statim Evangelicorum sententiam exquirere, ac ad Cæsareos referre possent cum Catholicis communicandam, ut sic utrique parti ex tempore mentem suam declarandi facultas foret. Ita utrinque placita scripto concepta mox subscriptione firmanda. Sed quia non omnes Catholici Osnabrugæ aderant, quo conventa eo firmiora essent, placuit à præsentibus postulare, ut vel à cæteris mandata ipsorum nomine concludendi obtineant, vel cum Regiis ac Cæsareis concluta præstanda recipiant. Isthæc cum ad Suecos referrentur, hi quidem nonnihil difficultatis in isthoc agendi modo inveniebant: consentiebant tamen, ne quid paci promovendæ idoneum visum omitteretur. Præsertim cum judicarent, Ordines hoc actu simul ostendere velle, jus sibi esse in partem sanciendæ pacis, ac decernendi belli cum Cæsare venire. Sed Cæsarei ægrius huc descendebant, deliberandi cum Catholicis spatio sumto: Evan-
Quid denum probatur. 8. Febr. gelicis interim Cæsareos & Catholicos, ut hunc
12. Febr. agendi modum probarent solicitantibus. Elapso quatriduo Cæsarei Evangelicis denuntiabant: Dubitare se cum Suecis congredi, quod sibi de horum mente non constet. Nam si iidem nuper declaratæ sententiæ insistant, nullo fructu discessum iri, cum sibi mandata migrare nefas sit. Igitur optimum judicare, Evangelicos ante omnia Cæsaream formulam, aut Catholicorum declarationem excutere, & ad singula capita mentem suam exponere: post si opus sit utraque inter se conferri, ac brevi adaptari posse. Ita Saxonicos Electorales sentire, queis spes sit, reliquos Evangelicos eadem probaturos. Eadem reponebant Catholici, addito, dum super hoc consultant Evangelici, socios suos Monasterio huc convocari posse; tum de modo agendi ex omnium sententia statuendum. Enimvero Evangelici proposito suo haut dimovebantur, diserte testati; haut idoneum magis medium maturandæ tractationi dispicere se posse; id quod si Cæsarei eludere velint, reipsa abnuere desiderium pacis, quod tam ambitiose verbis ostentarint. Saxonis sententiæ exiguam rationem haberi, velut unius. Ita Cæsarei demum in propositam formam consensere, postulantes, ut differentiæ in dudum ventilatis capitibus excerpantur, quo materia tractandi in promtu sit. Eorum exemplum & Catholici secuti, qui & præstituros se recipiebant, si quis conclusa in dubium trahere sustineat: etsi haut crederent, ulli audaciam fore conventa, utut forte displiceant, palam impugnandi, Wurtzburgensis præ aliis studio eminente.

1648.

Servientus Osnabrugam venit. 5. Febr. §. 83. Inter hæc Osnabrugam veniebat Servientus, animi gratia, uti ferebat: revera ut responsum ad nuperas Suecorum literas adferret, quod scripto concipere sacrorum suorum intuitu Galli dubitaverant. Quam ob causam & nomine sui Regis laxioribus duntaxat verbis promittebat, juncta cum Suecis opera connixurum, ut semel conventa firma persistant, ad peculiaria descendere abnuens. Alias penes Suecos se relinquere, ut circa sacra negotia pro lubitu satagant, & quas possint pro se & sacrorum sociis conditione pacisc antur. Nec Regi suo vitio datum iri, si ob respectum Sedis Romanæ & Catholicæ Ecclesiæ haut pressius mentem suam declaret. Quo fine literas proferebat, à Pontifice nuper ad Fabium Chisium, & ab hoc ad Catholicos Ordines super conservatione Romanorum rituum & bonorum Ecclesiasticorum scriptas. Explorabat inde; Num Reginæ placeat, Bavarum denuo concessa neutralitate in amicitiam admittere? Quæ præcipua adventus ipsius causa videbatur, quod Galli post pacem inter Hispanos & Batavos conclusam numerosum in Germania exercitum alere non possent, totis viribus in Hispanum vertendis; unde Bavarum à Cæsare divelli cupiebant. Sueci quid hactenus cum Bavaro actum foret, & quam parum fidei ipsi adhiberent, memorabant. Cæterum nec sibi, nec Wrangelio de Reginæ mente constare: unde id negotium ad hanc referendum. Ea post Wrange-
21. April. lio scribebat: si Bavarus denuo inducias offerat, ac ipse Cæsareis simul ac Bavaricis par non sit, istas ne repudiet, cautionis loco accepta Augusta & Memminga. Sed si utrique prævaleat, rem gerere induciarum securus pergat. Servientus denique cum deinceps præsentibus Ordinibus tractandum sit, postulabat, Residentem Gallicum tractationi adhibendum, ac Cæsareos, ut eum admittant, permovendos. Quo ipso nova suscipiendis mox congressibus difficultas objecta est. His actis
16. Febr. iste Monasterium revertebat.

Super admittendo Residente Gallico disceptatio. §. 84. Porro super admissione Grullardi Residentis Galli differebant: Fœderi id Suecico ac præliminari pacto congruere; ac Rosenhahnium Monasterii ipsorum tractationi interfuisse. Ordines Imperii utriusque Religionis, ac omnes fere, quos

1648. quos Germanica pax tangat, ad novam hanc conventus formam concurrere; unde par esse, Galliæ nomine aliquem adesse. Et quia super Amnestia & Gravaminibus transigenda suis quoque tabulis sancienda sint, quid circa ista decernatur, mature sibi constare debere. Succi etsi nunc quoque reponere possent, quæ ante biennium Labatdæo objecta erant, tamen offensæ Gallorum vidandæ, & ad invidiam in Cæsareos derivandam declarabant: id se facile passuros, modo Cæsareis idem placeat. Quos repugnaturos haut frustra suspicabantur. Alt Cæsarei varios scrupulos movebant: Insolitum id hactenus: nec cum Gallis conjunctim, sed separatim actum, ac Mediatorum semper interventu. Rosenhahnium Monasterii non nisi semel, cum de mittendis ad Brandeburgicum ob Pomeraniam ablegatis consultaretur, apud tractatus cum Gallis visum. Non esse quod Galli suspicentur, à Succis in ipsorum fraudem quid actum iri, cum quæ nunc excutienda sint solum Imperii statum tangant, de quo Galli hucusque parum soliciti fuerint. Grullardum non Legati autoritate Osnabrugæ versari, ut cum isto tractari queat; nec legationis suæ fidem ipsis unquam fecisse. Tum frustra actioni adfore quæcantur non intelligentem; nec in ejus gratiam alia se lingua usuros, aut interpretum vice eidem inservituros. Si quid occurrat, quod à Succis ad Gallos referendum sit, id modo hactenus solito fieri posse. Si tamen Grullardus à Regina Succiæ de sua admissione literas adferat, ac sibi de ipsius in sacra Romana favore cautum sit, fortassis ejusdem postulato gratificandum. Nec ab hac sententia discedebant Cæsarei, licet ipse Grullardus eosdem hoc nomine adiret. Unde is à Gallicis Legatis jussus apud Succos ea super re non sine importunitate instabat; jactitans, se vel ipsis invitis in conventus eorundem cum Cæsareis irrupturum; aut si id non succederet, postulabat, ut Succi tractationem plane abrumperent, velut qui consensu suo se obstrinxerint, quod Cæsareos ad ipsum admittendum permoturi sint. Quæ à ratione abhorrere Succi ostendebant; tum ignominiosum fore, si in congressum irrupturus repellatur; aut si velut surdus adsideat, non intellecto quid dicatur. Magna quoque invidia Galliam flagraturam, si ob tantillam rem tractatibus remora injiciatur. Enimvero is proposito suo pervicax inhærebat, ut parum abesset, quin tota tractatio abrumperetur. Ac aliquoties denuntiabant Succis Cæsarei; se nullo modo passuros, ut Grullardus conventibus interesit; aut si ultro irruat, ipsos colloquio abrupto abituros. Tum Succos apud Ordines insimulabant, velut ex compacto cum Gallis hac via tractatus sufflaminatum irent. Ex Ordinibus igitur quidam Catholicorum, ac omnes Evangelici obsecrabant, ne Grullardi tanta ratio habeatur, ut in ipsius gratiam paci mora injicienda sit: universi Gallorum postulata sibi displicere testabantur. Unde Succi Serviento, qui primus eam litem moverat, totam rei difficultatem proposuere, ipsius prudentiæ dijudicandum relinquentes, num æquum sit, ob solam hanc causam tractatus jam velut reviviscentes iterum intermori, aut in longum extrahi. Sed iste Grullardum postulatis insistere non minus quam antea jubebat. Qui & eousque tam Succos, quam Cæsareos urgebat, ut hi demum polliceri necessum haberent, si de Hassica causa agendum sit, ad conventum istum admittere. Ita isti aliquo modo satisfactum.

§. 85. Evangelici porro, uti Cæsarei postulaverant, præcipua, circa quæ adhuc disceptabatur, excerpta in scriptum conjecerant, cæteris ad ipsos congressus sepositis; & quidem non alia, quam quæ Amnestiam & Gravamina spectabant; & ut hæc velut omnes tangentia priore loco decernenda essent, quam Amnestia, quæ ad singulos pertineat. Id scriptum cum Succis ostenderetur, graves ab his querimoniæ movebantur ob causam Hassicam, & militum stipendia plane silentio prætermissa, quod suspicarentur, clandestinum præjudicium subesse istis ad extremum rejectis. Unde Evangelicis significabant; non se posse pati, ut duo ista negotia ad postremum locum seponantur. Haut ita scrupulose ordini inhærendum, sed omnia pari passu expedienda. Ita ansam ambagibus præscindi; alias negotia sibi mutuo obstaculo fore. Gallos acriter pro Hassis conniti; ab horum Deputatis se, Gallosque urgeri. Militum opera effectum, ut cuique causam suam agere liberum sit; hos, ubi se negligi senserint, forte alia consilia capturos. Contra si audierint, commodorum suorum rationem haberi, eo ardentius pro causa communi pugnaturos. Evangelici etsi hæc satis probarent; demonstrabant tamen Succis: periculum esse, ne tractatus plane subvertantur, si hæc capita, prius quam reliqua adornata sint, expedienda contendant. Morem gerendum Catholicis & Cæsareis, penes quos culpa sit, quod duo illa negotia non excutiantur. Sæpius de iisdem apud Catholicos institisse, sed qui præfracte repudiaverint, antequam Ordinum inter se controversiæ compositæ sint. Jactare illos, non hostibus, sed amicis pecunias se exsoluturos; nec hanc contumeliam toleraturos, ut à Succis velut hostibus cogantur ad stipendia ipsorum militi solvenda. Quod si autem de pace cautum sit, se velut amicos una cum Evangelicis exercitui satisfacturos. Landgraviæ causam ut promoveant à superioribus sibi injunctum. Militum præmia jam decreta esse: super summæ modo ab universis Ordinibus convenendum; qui in communem consultationem descendere non possint, nisi utrique Religioni addicti super Gravaminibus transegerint. Satis sibi constare, pacem expectari non posse, antequam militibus satisfactum, & Hassica causa decisa sit. Sed rationis non esse, publicis & quæ omnes spectant, privata, ad quæ stipendia militum, & Landgraviæ causa pertineat, anteferri. Illis expeditis hæc communi consilio facilius componenda. Succi quanquam vererentur, ne præcipuis negotiorum perfectis Ordines reliqua levi brachio attingerent: tamen hisce non poterant non indulgere: qui verbis prolixe cavebant, haut aliud à se quæri, quam ut omnia ad optatum exitum deducantur; ac Landgraviam militesque fortelautioribus nunc conditionibus potituros. Addebant: Cæsareis fortasse intricatum & confusum agendi ordinem non displicere, ut negotiis inter se implicitis neutrum absolvatur.

1648. De materiis tractandorum inter Succos & Ordines disceptatio.

§. 86. Sic igitur conventus denuo agi cœperant, prima vice Cæsareis cum Ordinibus utriusque religionis in Succorum domicilium congressis. E Catholicorum numero tunc aderat Moguntinus, Treverensis, Bavaricus cum Bambergensi, Herbipolensi, Badensi, Spirensi, atque Osnabrugensi. Ubi inprimis placebat, ut si Cæsarei apud Succos convenirent, hi ad Evangelicos digressi acta referrent: sed si Succi in Cæsareorum ædibus essent, hi ad Catholicorum conclave communicationis causa se conferrent, Succici autem in

Gravamina excutiuntur, ac primo loco Justitia. 18. Febr.

1648. in loco conventus manentes Evangelicos ad se evocarent. Heic Cæsarei ex Evangelicorum sententia de Gravaminibus primo proposuere, è quibus articulos de Autonomia subditorum Catholicorum, & de Justitia indecisos adhuc ferebant, super quibus formula à se concepta Catholicis displiceret. E quibus ordine retrogrado de Justitia primo loco agere decreverant. Quanquam autem Sueci alternis vicibus de Justitia, tum de causa Hassica, hinc de Autonomia, demum de militum satisfactione agendum censebant; Cæsareis tamen cedendum erat, qui Ordinum tam Evangelicorum, quam Catholicorum suffragio fulciebantur. Cum ad rem ipsam accederent, de translatione Cameræ Spirensis in Commodiorem locum & reformatione Justitiæ consensu ad proxima Comitia rejectum est. Sed super paritate Assessorum Cameræ acriter disceptatum. Ac Judicis quidem Cameralis munus Evangelici à Catholico & Evangelico alternis geri volebant; id quod Cæsarei plane repudiabant, quod illum, velut Cæsaris vices in judicio obeuntem, eadem cum isto sacra profiteri par sit. Scripturos tamen se ad Cæsarem eo nomine recipiebant. Quo & Evangelici adquiescebant, modo duo è quatuor Præsidibus ipsorum sacris addicti forent. Paritatem Assessorum utriusque religionis Cæsarei superfluum ducebant: cum Evangelicis desiderium suum de justitia citra partium studia administranda per paritatem judicantium sat commode adsequi liceat. Quo fine proponebant, ut in litibus inter Evangelicos utrinque, aut inter Evangelicos & Catholicos, aut Catholicos utrinque Evangelico interveniente, Assessores ab utraque religione pari numero cognoscerent, ac ubi paria fuerint suffragia in civilibus negotiis Judex Cameræ suæ calculo momentum adderet; Ecclesiastica quæ ob æqualia suffragia expediri non possint, ad Comitia rejicerentur. Atque id inter Ordines utrinque locum haberet. Nam in causis privatorum paritatem judicantium haut necessariam esse, nisi vel actor, vel reus, vel interveniens expresse id petat: quæ ad Comitia referri è dignitate Imperii non sit. Sed Sueci nomine Evangelicorum demonstrabant; paritate Assessorum utique opus esse, si revera paritate judicantium frui velint. Nam paribus inter primos judicantes suffragiis istos pari utriusque religionis numero augendos: quod si & tunc paria forent suffragia, rem in pleno consessu discutiendam, ubi itidem paritate, quantum ad sacra, opus sit. Cameram quoque Spirensem hactenus quadripartito Senatu constitisse. Primum *Definitivum* esse, cui tres classes subsint, singulæ tribus Evangelicis, totidem Catholicis & uno judice itidem Catholico constantes: alterum *Interlocutorium* esse, tertium *Fiscalem*, quartum *Supplicum Libellorum*. Hactenus autem Evangelicos non supra novem aut decem suffragia potuisse conficere. Quod si tres classes Senatus definitivi debito Assessorum numero supplendi sint, pro reliquis tribus Senatibus nil supereresse; nedum ut pro re nata in pleno consessu cum Catholicis concurrere, ac æquilibrium tenere queant. Unde postulabant Evangelici numerum Assessorum ad quinquaginta augendum, quorum viginti sex Catholici, viginti quatuor Evangelici præsentarent; quam prærogativam duorum Assessorum Evangelici studio pacis, & in honorem Cæsaris Catholicis indulgebant. Cæsarei regerebant: paritatem consuetudini veteri repugnare, ac cum amplior Catholicorum in Imperio numerus sit, merito & plures iisdem sacris addictos Assessores esse. Sibi nunc non vacare novam Cameræ ordinationem condere; ac rem ad Comitia rejiciendam; cum locus, tempusque præsens talia disceptari non ferat. Sufficere debere, quod Cæsar in omnibus causis paritatem judicantium ab utraque religione admiserit: quo ipso suspicionem expirare, velut ob respectum sacrorum jus inflectatur. Adquiescere Saxonicum Electoralem; idem Brandeburgicos facturos, quos mandata accepisse constet, ne hanc rem heic loci ventilari patiantur. Numerum Assessorum in certos Senatus dividi, nec negotia in uno eadem ratione ac in aliis tractari. Si in primo Senatu definitiva lata sit, in reliquis disceptatione non amplius opus esse, adeoque nec pluribus, qui suffragia ferant. Numero Assessorum aucto, media eosdem sustentandi quoque augenda. Vix qui nunc sint potuisse ali, & singulis Comitiis querelas de hoc motas. Tum neminem Catholicorum in hanc rem mandatis instructum, eosque non ut totum corpus, sed ut singulos adesse; queis cautione opus sit, ne quid in absentium fraudem admittatur. Ipsos quidem præstationem in se recepisse; qua tamen abusuri non sint, nec plus facturos, quam reliquis adprobare queant: imprimis absentes augmento salariorum, & sumtuum Cameralium onerari non posse. Ad hæc Sueci Evangelicorum nomine regerebant: Evangelicis præcipuam cautam esse contendendi, ut in Imperio justitia citra partium studia administretur, ad quam ipsis, potissimum confugiendum sit. Burgundos ac Austriacos istam parum curare privilegio exemtionis gaudentes, quod & Bavarus obtinuisse feratur. Rem ad Comitia rejicere, esse ad fontem omnium gravaminum ire; ac remedium mali petere, unde ortum sit. Id tamen ad extremum admitti posse; modo heic prius valitura interim dispositio fiat, ut res postea in Comitiis eo majore cum fructu peragi queat. Evangelicorum gravamen in eo præcipue verti, quod Cæsarei & Catholici imparitati vim consuetudinis tribuere velint. Non nova à se peti, sed quæ in Recessu anni quinquagesimi quinti superioris seculi fundata, ac in sequentibus Comitiis semper agitata sint; quæ & per Palatinum, Saxonem & Brandeburgicum Electores anno nonagesimo à Rudolfo II. solenni legatione petita sint. Nuper quoque Conventu Francofurtensi anno 1643. in eam rem decretum ab Electorali Collegio factum: sed quia paritas ista ad Consilium quoque Aulicum extensa fuerit, idem à Cæsareis eversum. Ipsos Catholicos Francofurti tunc censuisse Assessorum numerum augendum, nec de salariis scrupulum tunc fuisse motum. Quanquam autem Evangelicorum quidam censerent, sufficere si ipsi unum & viginti suffragia retineant, Catholicis viginti novem relictis: aut paritatem judicantium tantisper admittendam, quoad in Comitiis super alio modo conventum sit. Suecis tamen urgentibus Cæsarei re cum Catholicis denuo communicata in paritatem demum, prout supra ab Evangelicis proponebatur, consentiebant. Sueci contra, quæ Cæsarei super litibus inter Ordines ad Comitia rejiciendis monuerant, itidem probabant è sententia Evangelicorum, qui & remissionem causarum privatarum ad Comitia adspernabantur, velut molestam, & publica negotia turbaturam; quibus beneficium Revisionis sufficere debeat.

1648.

De Judice & Præsidibus Cameralibus.

De paritate Assessorum utriusque religionis.

1648. De modo præsentandi.

§. 87. De modo præsentandi inter partes nulla lis: cum Sueci ac Evangelici Cæsareorum & Catholicorum arbitrio relinquerent, quid circa suos ipsis disponere placeret. Inter Evangelicos dissidii nonnihil oriebatur non sine Catholicorum irrisu. Utrique Circulo Saxonico, quod meris Evangelicis constaret, quini Assessores, Franconico autem, Suevico, Superiori Rhenano, ac Westphalico, ubi mixti Catholicis Evangelici habitant, bini tantum attributi fuerant. De quo hi, ac cumprimis Wurtenbergici, aeres querimonias movebant, Luneburgicis succensentes, velut qui proprio ausu, ac inconsultis reliquis schema partitionis edidissent. Utrumque Saxonicum Circulum olim tantum pro uno habitum. Evangelicos in Suevico Circulo plus pecuniarum ad Imperium conferre, quam omnes Evangelicos per utrumque Saxonicum. Tum in Suevico Circulo plurimas lites inter Evangelicos & Catholicos agitari. Se de Principis sui jure condonare nihil posse. Contra interrogabant Altenburgici & Luneburgici: quare Saxonici Circuli deterioris conditionis, quam Suevicus, esse debeant? Sibi prærogativæ nihil quæri; nec esse fraudi debere, quod in Suevico Circulo Catholici simul habitent. Tandem id temperamenti inventum, ut Saxonici Circuli uno Assessore cederent, & singuli quaternos, nonum autem in commune alternis constituéndum retinerent. Ita quatuor istis Circulis unus Assessor adcrescebat, ut & ipsi novem potirentur, nono itidem alternis præsentando. Hæc cum fere adornata essent, Ratispona novum monitum super Circulo Bavarico movebat, qui mixtis annumeratus non sit, nec Evangelicis in eo sitis quispiam præsentandus relictus. Sed quia prius de hoc mentio facta non erat, à Cæsareis nihil obtineri poterat; nec partitionem jam inter Evangelicos factam iterum turbari placebat. Haut abs re tamen visum, ne Evangelicis ejus Circuli silentio præjudicium crearetur, clausulam salvatoriam servando ipsorum juri addere. Id quod & Cæsarei admittebant. Denique de Advocato Fisci, cujus munus haut exigui momenti habetur, Sueci & Evangelici quærebant: num is inter cæteros Cameræ Ministros intelligendus sit; an de eo diserte nunc statuendum? Quorum prius Cæsarei agnoscebant; ac de eo ad Cæsarem scripturos se recipiebant. Denique ut & circa reliquos ministros, quos constituere penes Moguntinum est, paritas religionis observaretur, Sueci & Evangelici monebant. De qua re etsi Moguntini ostenderent Principi suo perinde esse, quæ sacra colant, modo idonei sint: ita presse tamen ad paritatem se obstringere nolebant, sed Electori se rem commendaturos recipiebant, intra duodecim dies responsum pollicити. Sed Evangelici eo tempore haut expectato ad conclusionem properabant.

De aliis Cameræ Ministris.

Caput de Justitia absolvitur;

§. 88. Exhibebant mox Cæsarei formulam hujus capitis, suo & Catholicorum nomine, quæ Evangelicis facile probabatur, modo hinc inde quædam vocabula insererentur. Veluti ubi cavebatur, ut Cæsari *liberum sit in causis majoribus & unde tumultus in Imperio timeri possunt QUORUNDAM ELECTORUM ET PRINCIPUM sententias & vota requirere*, vocabulo *Electorum & & Principum*, verba *utriusque religionis* præmittebant. Sic & ei clausulæ; *in aulico non minus, quam Camera Imperialis judicio, privilegium primæ instantiæ, Austregarum* & similia *illibata sunto, nec per mandata ac commissiones turbantor*, vocabula, *aut avocationes & alio modo* addi volebant. Quod Cæsarei haut ægre admittebant. Cæterum etsi nec de Judice Cameræ, nec de Advocato Fisci mentio facta esset, paritasque inter ministros ad futura Comitia rejiceretur, Cæsaream tamen formulam Evangelici admittebant, stipulati duntaxat, ut Cæsarei & Moguntini ad superiores suos eam rem referrent, quod sperent, durantibus hisce tractatibus responso grato se potituros, ut in Comitiis non opus sit de eadem agere. Id quod isti diligenter se facturos pollicebantur. Ei porro scripturæ, cum in authenticam formam redigenda esset, Cæsarei varias conditiones adsuebant. Ac primo repetebant Reservatum nuper expressum: ni Evangelici ipsorum tunc in formula instrumenti edita declaratione super Amnestia & Gravaminibus adquiescerent, se ad hæc non ulterius adstringi velle. Quo tamen desistebant, cum ostenderetur; ipsos in hoc de Justitia capite jam ab eo discessisse, & id quam maxime nuncagi, ut in aliis quoque capitibus ab eo discedatur. Cavebant dehinc, ut nullus articulus, etsi tantisper subscriptus, validus sit, ni compositis omnibus hactenus controversis. Id quod Sueci, Evangelicique facile admittebant. Insuper Cæsarei volebant, omnia licet conventa & tantisper subscripta, haut tamen rata fore, *nisi pax immediate concludatur eaque conclusa & subscripta statim hostilitas omnis cesset, idque ut fiat, exercituum præfectis utrinque significetur.* Ubi quibusdam Evangelicorum vocabula *immediate, statim*, & *omnis* suspecta videbantur. Nam fieri posse, ut unus vel alter Catholicorum, puta Osnabrugensis Præsul, concluſa pace novi quid moveat; ex quo ansa arripi queat cavillandi, pacem *immediate* haut secutam. Nec arma hostilia ita abrupte poni posse, ut non duabus aut tribus septimanis post concluſos tractatus opus sit futurum, antequam plena pax exerceatur; quæ haut quidquam idonea causa sit conventa retractandi. Nec omnia hostilia cessatura, si Galli & Hispani, quod futurum adpareat, bello impliciti adhuc maneant. Suecis quoque vox *immediate* suspecta videbatur, ne forte Cæsarei ipsos statim ad conclusionem & executionem pacis absque Gallis adstringere velint, eoque tempus ipsis intercipere hisce in tractatu cum Cæsare adsistendi: quo ipso occasio præripiebatur præstandi, ad quæ ex fœdere, & prævia conventione tenebantur. Declarabant tamen Cæsarei: vocabulo *immediate* respici non solum capita de Justitia, & Gravaminibus, sed communem pacem, omnesque ejus partes, ut si universa eo, quo cœptum nunc est modo, absoluta sint, pax sequi, & hostilia cessare debeant, & quidem *statim*, atque sine mora, ut tamen utrinque spatium concedatur ducibus bellicis de instante pacis conclusione significandi. Bellum inter Hispanos & Gallos ad res Germaniæ non spectare, & vocabulum *omnis* de sola pace, & bello Germanico intelligendum. Quæ explicatio Suecis satisfaciebat. Tandem volebant Cæsarei, ut omnia hoc modo conventa juncta opera, & consilio assererentur. Quod & Suecis, Evangelicisq; arridebat; Principum tamen ablegatis ignominiosum videbatur, quod *mandatarii* nuncupati essent; pro quo vocabulo *Deputatos* substitutum: & vocabulum *propositas* in *conveniendas* mutatum, quod de Executione parum hucusque actum esset. Ita caput de justitia adornatum, promissis subsequentibus conditionibus I. *Ut nullus articulus obli-*

Scripto concipitur.

1648.

gato-

1648. *gatorius sit, quamvis provisionaliter subscriptus, nisi etiam omnes hactenus controversi articuli compositi, transacti, & concordati fuerint. II. Ut etiamsi omnia concordata & provisionaliter subscripta, aliter obligatoria non sint, nisi pax immediate concludatur, eaque conclusa & subscripta statim hostilitas omnis cesset, idque ut fiat, exercituum præfectis utrinque significetur. III. Ut quæ hoc modo inter Cæsareos & Suecicos Plenipotentiarios, ac Deputatos Ordinum acta, transacta, & concordata fuerint, mutuo assensu, consilio, ope & opera, juxta conditiones circa Executionem Pacis conveniendas manu teneantur.* Subscriptionem Cæsarei initio detrectabant, velut commode differendam, quoad totum de Gravaminibus caput absolutum esset. Post cum urgerentur, sufficere ducebant, ut Secretarii Legationis, sicut circa satisfactionem Suecicam factum, subscriberent. Sed Evangelicis tutius videbatur, Legatos ipsos, ac Ordinum utrinque directores conventa subscriptione firmare, ut Catholici eadem minus retractare possent: quibus & Sueci assentiebant. Quanquam autem Cranius ægre hue descendebat, quod sibi mandatum negaret, sigillatim conventa capita subscribere; tamen eo res redigebatur, ut ipse una cum Salvio, tum Reigersbergio Moguntino Cancellario, & Wolfgango Conrado Thumbshirnio Altenburgico manu sua subscriberent, quatuor exemplis pari tenore confectis apud Cæsareos, Suecicosque, ac Ordinum Directores asservanda. Id quod & circa sequentia capita observatum.

Et subscribitur.

De Autonomia subditorum.

§. 89. Sequebatur alter nodus de libertate sacrorum, (*autonomiam* tunc vocare solenne erat,) civibus concedenda, qui eadem diversa à Principibus suis profiterentur. Quæ res præcipue Evangelicos subditos spectabat, qui sub Catholicis Principibus degebant; eoque ab Evangelicis Ordinibus contra Catholicos propugnabatur, non pari tamen omnium studio; quos inter præcipue Lampadii fervor eminebat, qui inter alia jactabat: Si Catholico Magistratui potestas concedatur Evangelicos expellendi, eorumque sacra abolendi, Apostolos, ac Martyres universos infamia notatum iri; quippe cum ejusmodi potestate admissa isti ob denegatum Magistratui obsequium merito pœnas velut malefici dederint. Contra Cæsarei testabantur, sibi plus, quam nupera pacis formula expressum sit, concedere nefas esse: ac Catholicis, ut Evangelicorum postulatis obsistant, solidas ex ipsa Augustana Pace rationes suppeditari; qua diserte verbis caveatur, ne quis Ordinum alteri subjectos in patrocinium recipiat: id quod ut subvertatur, nullo se modo ferre posse. Non minus Evangelicos, quam Catholicos super observanda illa pace fidem suam obstrinxisse; cujus violatæ exemplum ab ipsis profectum longius sit iturum, nec Catholicos omissuros ab illis, quæ molesta sibi videantur, discedere. Ad quæ Sueci reponebant: Evangelicis haut animum esse in Pace Augustana aliquid mutare; sed quia nonnulla per injuriam temporum in sinistrum sensum detorta sint, melius sibi cavere velle, patrocinantibus jam Suecorum armis. Sicut ea Pax non Ordines duntaxat, sed & subditos spectet; ita hanc pacis elucidationem ad utrorumque commodum tendere, ac isthoc cumprimis caput ad subditos unice pertinere. Num Ordines aliqua ex decreto Imperii obligatione teneantur, à se in medio relinqui; Reginam sane non teneri, quæ super hoc & aliis negotiis velut pacis legibus ipsos cum Cæsareis tractare jusserit. Meminissent Cæsarei, quid superiore æstate concesserint. Germaniam quantum ad sacra in duas haut multum inæquales partes divisam: ac optimum fore, æquali utramque jure frui. Evangelicos idem ex sua parte facere paratos, quod à Catholicis postulent. Inhumanum esse innocentes homines ob sola sacra penatibus suis præcipites ejicere. Enimvero quicquid Sueci contenderent, Cæsarei ab initio eam rem serio agere detrectabant, variorum subterfugiorum obtentu, ac paulatim de Provinciis Cæsaris movere incipiebant; circa quas quousque Sueci progredi vellent, in antecessum nosse cupiebant. Sed cum hi subodorantes id omni studio declinarent, tandem illi erumpebant: se circa communem autonomiam nihil statuere posse, niti super peculiari sit transactum. Sueci contra ordine semel placito, ut communia præcedant, decedere abnuebant. Unde Cæsarei sibi reservabant; quicquid circa autonomiam in universum actum fuerit, à se pro invalido habendum, antequam paragraphus de Cæsareis subditis adornatus sit: qua cautione præmissa ad negotium id accedebant.

1648.

Tres gradus Autonomiæ.

§. 90. Circa subditos igitur, de quorum autonomia agebatur, triplex discrimen statuebatur. Alii quippe exercitium suorum rituum publice aut privatim in domibus suis per pacta, diuturnum usum, aut conniventibus Superioribus hactenus habuerant; alii, cum neutro horum modorum id haberent, sub magistratu diversæ Religionis domicilium fixerant, alii denique cum eadem sacra cum suo magistratu hactenus coluissent, deinceps his desertis alia professuri erant. Pro his in universum Sueci stipulabantur, ut pari per omnia jure cum reliquis civibus fruerentur. Qui è prima classe essent, exercitio suorum sacrorum, quod anno vicesimo quarto obtinuerant, deinceps quoque gauderent; Nam hunc temporis terminum demum Sueci admiserant, cum initio pro anno decimo octavo contenderent. Cæteris duabus classibus Sueci lautiores conditiones pacisci cupiebant; sed cum eam rem jam antea Catholici abnuissent, ac certum duntaxat temporis spatium illis indultum fuisset, satis habebant, alteri classi vitæ tempus, tertiæ quindecim annos ad habitandum concedi. Cæsarei & Catholici etsi ægre ad tolerantiam per pacta adstringi vellent, circa primam tamen classem parum difficultatis movebant: nisi quod sufficere judicabant, communibus vocabulis *liberum exercitium* exprimi sub quo tam *publicum*, quam *privatum* intelligi posset. Unde vocabula, *sive publicum sive privatum*, ut & *sive sola conniventia*, expungi volebant, illa velut materiam litis in futurum, hoc velut superfluum, & quod sub voce, *longum usum*, contineatur, qui non aliter quam per conniventiam Magistratus introduci potuerit. Sed Evangelicis ob majorem securitatem concessum, ut utrumque exercitium distincte exprimeretur. Vox tamen *conniventia* dispuncta, cujus loco *observantia dicti anni* velut longe efficacior substituta. Sed & Cæsarei induci patiebantur vocabula *vel pure & simpliciter, vel certis conditionibus & privilegiis*, quæ antea voci *subjectos* initio hujus paragraphi duodecimi præmissa erant, velut in ambiguum trahi apta.

Suecorum postulata.

Cæsarei primum gradum annuunt.

De Cœnobiis Hildesiensibus & Erfordia.

§. 91. Circa pacta autem quondam inter Principes, & subditos super cultu sacrorum inita nonnihil difficultatis movebatur. Ac Coloniensis quidem Elector, quæ circa subditos Præsulatus Hildesiensis cum Lunebürgicis convenerant, remittebat; novem tamen Cœnobia Evangelica ibi sita reliquis octo Catholicis utique jungi volebat;

1648. tum ut in Evangelicis templis Catholici quoque ritus simul celebrarentur. Cujus Legatus Buschmannus discessurum se minabatur, si ista recusentur. Moguntinus postulabat, ut pacti, quod anno decimo octavo hujus seculi inter Electorem Suicardum & Erfordiam Urbem initum ferebatur, in Instrumento Pacis mentio fieret saltem tantisper, quoad à Principe suo alia mandata acciperet. Enimvero Colonienſi ostendebatur; haut opus esse in Evangelicorum templa irrumpere, cum in Præsulatu ac Cœnobiis pauci duntaxat Catholici inveniantur, quos vel unum templum capere queat. Ita hoc postulato quantumvis ægre depellebatur. Sed Cœnobia etsi Succi inter Electorem & Luneburgicos dividi cupiebant: quia tamen hi ultro eorum possessionem dimiserant, Succi quoque reniti non amplius poterant, quo minus Colonienſis iisdem potiretur. Sed pactum Moguntini cum Erfordienſibus plane adspernabantur, quod istud nunquam perfectum fuerit. Equidem Moguntinum anno decimo sexto ita acriter urbi institisse, ut ad tractatus cum ipso descendere cogeretur, qui in annum decimum octavum extracti sint. Verum negotiationi isti non solum Domus Saxonica ab initio ob patrocinium urbis interceſſerat, sed & Moguntinus eandem ratam non habuerat, quin anno vicesimo septimo & tricesimo sexto disertis literis irritam declaraverat, quod speraret, alia via se urbem arbitrio suo subjecturum. Ita clausula de pacto Erfordienſi, quod Moguntini capiti de Amnestia inseri cupiebant, à Succis rejecta est, ac pollicebantur Cæsarei, illam è tabulis Pacis excluſum iri. Cum igitur Moguntinus postulato suo excideret, ac tamen eo negotio concluſo subscriptioni se subtrahere non posset, protestationem interponebat, quo Electori & Præsulatui Moguntino sua jura diserte reservabat. Enimvero quia Ordinibus utriusque Religionis placuerat, ejusmodi peculiares contradictiones illicitas fore, quo fine & præstationem eorum, quæ decernenda forent, junctim in se receperant; simul Domus Saxonica Moguntino superioritatem quam vocant territorialem in ullam Thuringiæ partem ipsamque Erfordiam nunquam annuerat: Altenburgicus statim postera die contrariam protestationem interposuit, ut Moguntina protestatio velut invalida actis eraderetur, Domui Saxonicæ suis juribus reservatis. Sed quia Erfordienſes neque Moguntini, neque Saxonum in urbem Imperium agnoscere volebant, eorum Deputatus Paulus Christophorus Zieglerus utramque protestationem velut irritam actis amoveri petebat, utque urbi sua jura illibata servarentur.

8. Mart.

9. Mart.

11. Mart.

Succi in tertio gradu cedunt.

§. 92. Secundæ & tertiæ classi Cæsarei non nisi triennium indulgere volebant, intra quod ad emigrandum res suas disponere possent. Amplum sat spatium id esse, si edictum Georgii Friderici Marchionis Badenſis respiciatur, quo gravi sub pœna vetuerat, ne quis extraneus sacerdos ultra viginti quatuor horas in ipsius ditione moraretur, ac interim non nisi diversorio publico uteretur. Haut tamen eam sibi mentem, elapso isto tempore illos statim expellere, id quod nec hactenus sit factum; sed ea humanitate adversus eosdem usuros, ut querendi causam habituri non sint. Ferri tamen non posse, ut velut publica lege inviti adstringantur ad subditos diversorum sacrorum in suis ditionibus tolerandos. Cum igitur Cæsarei ita pervicaciter huic sententiæ inhærerent, Sueci primo loco tertiam classem expediendam suscipiebant, quod spes esset, Cæsareos eo facilius in plures annos consensuros, quod ejusmodi casus nunquam eventuros jactarent. Enimvero hoc non obstante Cæsarei obfirmato animo hærebant. Unde Succi è consilio Evangelicorum à quindecim annis gradatim descendentes demum in triennium à Cæsareis propositum consensere. Addebantur tamen leges, ut queis hoc modo emigrandi necessitas incumberet, neque ante elapsum id tempus ad emigrandum cogi possent, neque idem tempus antevertere prohiberentur: ut elapso triennio migratio ita necessaria non foret, quo minus per Magistratum prorogari posset: ut emigrans bona sua vendere non teneretur, sed de illis liberam disponendi facultatem retineret, ac si opus sit citra literas tuti commeatus ad ea iterum accedere, ac pro re nata ad tempus ibi agere citra vim conscientiæ illatam, ac inde abire iterum posset: denique ut quibus lites persequendæ sint, sive bona ibi habeant, sive minus, pari cum Catholicis jure fruerentur.

1648.

Uti & demum in secundo.

§. 93. Cæterum quia circa hanc classem remiserant Succi, sperabant Cæsareos circa secundam fore faciliores. At hi obnixe sententiæ suæ inhærebant, differentes: Jam antea Evangelicos Catholicis hinc inde adversus pacem Augustanam quædam decerpsisse: nunc domi suæ sibi leges præscribi. Dissimulasse equidem quosdam Principes miti ingenio cives diversa sacra professos: nunc in legem id abire, ac istos invitis Principibus eam licentiam stabilire non sine ingrati animi nota, & intolerando præjudicio. Subditos jam ultro fines obsequii migrare; quid facturos, si pacto nitantur? Repugnare hæc Principum conscientiæ, existimationi, ac dignitati: eo principio bella inter superiores & subjectos oritura. Evangelicos initio satis habuisse civili pace frui; inde sacrorum libertatem stipulatos: nunc subditos cum Principibus Imperium dividere, aut idem junctim cum illis administrare velle. Adstipulari sibi Saxonicos Electorales & Brandeburgicos, qui triennii spatio indulto adquiescant. Horum exemplum & aliis inferiore dignatione sequendum. Etsi Brandeburgici hoc sibi à reliquis Evangelicis exprobratum inficiabantur, prælecta Electoris epistola, qua pro libertate conscientiæ subditorum contendere jubebantur. Succi contra postulata sua acriter urgere: Non perpetuam eam cessionem, sed vitæ tempus duntaxat complexam: intra viginti aut triginta annos expiraturam. Cæsareos superiore æstate id annuisse, nec Catholicos idem plane rejecisse. Quæ duo Electores forte concesserint, se non tangere, nec esse quod illorum sententia tam scrupulose respiciatur, qui utique reliquorum tutores non sint. Quanquam autem utraque pars sententiæ suæ mordicus inhæreret; Sueci tamen postulata sua de libertate habitandi ad vitam pervicturi videbantur, ni Evangelici apud Cæsareos destinata sua prodidissent. Isti quippe extremam sententiam suam Succis secreto indicaverant, silentio utique eam habituris. Sed mox iidem istam & apud Cæsareos effutierant. Unde eo minus hi sua sententia depelli poterant; nec Succis reluctari amplius licebat, cum illi quorum maxime intererat remisissent, in quos & ejus rei culpa si qua erat redundabat. Id tamen obtinebant, ut huic classi biennium superadderetur; cum & Cæsarei æquum judicarent, his, qui ab initio diversa à Principibus suis sacra professi fuerant, largius indulgeri, quam qui post eadem mutaverant. Ita caput de Autonomia in genere

in

1648. in eam formam redactum, prout post Tabulis Pacis insertum est.

Dep ovinciis Cæsareorum sentæntia.

§. 94. Tractationi huic Cæsarei subinde de civibus ditionum Cæsaris immiscuerant, super quibus caveri sibi utique volebant, negantes antequam de his transactum fuerit, se priora de Autonomia in universum subscripturos. Et quanquam Evangelici, quoties occasio ferret apud Cæsareos pro iisdem diligenter intercederent, semper tamen rejiciebantur dato responso; jam extrema se mandatorum aperuisse, à quibus discedere nefas sibi sit. Et cum ad hanc materiam accederetur, initio audire de eadem adspernabantur, testati, Cæsarem potius summa imis misturum, quam leges heic admissurum. Differte veritum sibi de hac agere: & capite sibi luendum, si contra faciant. Et quanquam inficiari non possent, Electorem Saxoniæ non solum pro Ducibus Silesiæ Evangelicis & Uratislavia urbe, sed & pro Schvveidnicensi, Jaurensi & Glogoviensi Ducatibus liberum sacrorum usum certis legibus obtinuisse: de eo tamen initio formulæ pacis inferere abnuebant, mandati defectum causati. Sed ad extremum formulam exhibebant non absimilem illi, quam superiore anno typis vulgaverant.

Evangelici cedunt.

§. 95. Succi ab initio pertendebant, cultum sacrorum in Cæsareis ditionibus in statum anni decimi octavi plane reponendum. Evangelici autem Ordines, quanquam perspecta Cæsareorum pertinacia Suecorum arbitrio id negotium commisissent pro re nata expediendum: tamen tædio belli, & desiderio pacis paulatim molliti orabant, potius eo postulato desistendum, ac rem Deo committendam, quam ob eandem pax retardetur. Differebant isti: optandum equidem esse, Cæsareis civibus parta antehac circa sacrorum usum privilegia servari. Sed rebus Germaniæ ad extremum jam redactis, cum intra annum plures Evangelicos exitium maneat, quam illi sint, queis consultum eatur, illorum causa in bello hæreri non posse. Quin iidem ubi intellexerint, quantum heic pro ipsis desudatum, & quamdiu pax illorum causa extracta sit, facile acta probaturos; præsertim cum iisdem profuturum non sit, si alii Evangelici una cum ipsis pereant. Rem tamen ad Suecos referendam, eorumque sententiam cognoscendam. Si quid amplius isti obtinere queant citra notabilem pacis remoram, in lucro reponendum. Sin minus, admittendum quod Cæsarei offerunt, ea tamen lege, ut hæc tantisper valeant, ac Evangelicis integrum sit, si quid amplius deinceps pro ipsis pacisci queant. Præterea cum Saxoniæ Elector denuo ad Cæsarem super Silesia scripserit, eam declarationem esse reservandam. Tum ut liberum religionis exercitium Evangelicis Consiliariis Aulicis, quos Cæsar adsciturum se promiserat, ac Evangelicorum Ordinum Legatis & ministris concedatur.

Oxenstierna eos confirmat.

§. 96. Isthæc cum Suecis Evangelici exponerent, Oxenstierna iisdem demonstrabat; rem esse arduam; & cuique cavendum, ne conscientiam suam saucict; eoque ad extremum pro istis hominibus, ut libertate sacrorum gaudeant connitendum. Succis semper hunc præcipuum armorum scopum fuisse, sacra sua, & qui ea profitentur, præsenti oppressione eripere; nec durissimis licet rebus fiducia Numinis animos abjecisse. Unde nec nunc per ignaviam ad noxia consilia ruendum. Temerarios esse Cæsareos, qui Suecis ac Evangelicis pro lubitu leges heic obtrudere audeant. Miseros illos toto bello hac spe sustentatos, pacem malis ipsorum pausam allaturam: qua nunc plane se privari ægerrime laturi sint. Potuisse Hungaros desideria sua intuitu florentium Reginæ armorum pervincere. Cur hos calamitati suæ immersos relinqui, cum armorum fortuna ad remissa consilia non compellat? Enimvero parum ista apud Evangelicos valebant, quorum nomine Thumbshirnius respondebat. Laudare se fortia consilia, nec alia ab Oxenstierna expectare potuisse. Cæsareorum duritiam, & iniquitatem dolendam, qui istos libertate sacrorum spoliare ausi sint, tanto labore ac sumtibus cinta. Evangelicos denuo quærere, num plus quam postrema Cæsareorum declaratione obtineri queat; Id si fieri non possit, considerandum, uno anno plures Evangelicos perire, quam forte in omnibus Cæsaris ditionibus habitent. Unde ad extremum Cæsareorum oblatis adquiescerent, reservata tamen ad futura Comitia ulteriore actione. Deum sane aliam viam inventurum gloriæ, & doctrinæ suæ asserendæ. Isthæc Evangelicorum sententia per quosdam obnoxios Cæsareis prodebatur; Altenburgico & Luneburgico in publico congressu acriter questis, Cæsareos omnia, quæ apud ipsos agantur, etiam singulorum suffragia nosse. Quæ & causa fuerit, quare in secunda Autonomiæ classe haut plus obtineri potuerit. Ac fremebat Lampadius, si de proditore isto innotesceret, infamia notandum, cui & plerique diras imprecabantur. Unde Cæsarei declarationi factæ immoti insistebant, ad Suecorum rationes nil aliud reponentes, quam ita caput isthoc in aula Cæsarea formatum, sibique transmissum, in quo ne apicem quidem mutare sibi liceat. Nec obscure innuebant, sibi satis constare, Evangelicorum aliam mentem esse.

Cæsareis Evangelicorum consilia produntur.

§. 97. Legatis Suecicis à Regina injunctum erat, eam rem tamdiu urgere, quoad reliqua negotia, ac cumprimis militum præmia absoluta essent. His omnibus obtentis ob eam solam causam tractatus haut abrumpendos ducebat. Nec parum dolebat, Evangelicos propriis commodis obstare, & in hac re velut impetu ruere. Ad extremum tamen mandabat, ut demum satisfacerent, subditos istos Cæsari commendasse, eoque nomine Cæsareos Legatos Ferdinandi nomine laute promittere. Ita Succi Evangelicorum monitis ac precibus expugnati ægre cum Cæsareis ad excutiendam eorum super hac re formulam descendebant. Ac Cæsarei quidem sacra quatuor Evangelicis in Silesia Ducibus, urbique Uratislaviensi permissa velut singularem Cæsaream indulgentiam extollebant, quam & ipsi humillima cum submissione jam anno tricesimo quinto acceptaverint: quo ejus concessionis gratia Saxonis intercessioni, non præsenti tractatui adscriberetur. Sequenti quoque verticulo hæc verba addiderant; *tanquam Principi per se absoluto & libero*, quæ non solum de Regnis & ditionibus hæreditariis, sed, & de ipso Imperio intelligi poterant. De nominatis Comitibus, Baronibus & Nobilibus, horum subditos omiserant. Tum diserta restrictione ad Augustanæ Confessioni addictos, Reformatos, quos ab ea Confessione alienos censebant, excludum iverant. Insuper quæ offerrent, non interim, sed in perpetuum valere volebant; unde nec interventionem & intercessionem Reginæ & Evangelicorum Ordinum admittere, nec concedere volebant, ut Cæsar futuris Comitiis, aut alias super hoc negotio interpellaretur. Denique ut Evangelicis Consiliariis Au-

Succorum negotium.

Suecorum cum Cæsareis super ea re tractatio.

1648. licis, agentibus, & Miniſtris Ordinum liber ſacrorum uſus in templo, aut idoneis ædibus una cum cæmiterio & ritibus ſepulcralibus in urbe Cæſaris Regia indulgeretur, mandato ſe defici excuſabant. Sueci, quæ Cæſar heic concederet, in univerſum quidem Cæſaream & Regiam gratiam agnoſcebant, quæ tamen ad annum triceſimum quintum reſtringenda non ſit. Super poteſtate Cæſaris tam in Imperio, quam in ditionibus hæreditariis inter Suecos, & Cæſareos acriter diſceptabatur. Sed cum hi eandem ad Cæſaris Regnum & Provincias hæreditarias demum reſtringerent, Suecis quare ulterius contenderent parum rationis erat. Eam tamen rem ad Catholicos quoque referebant, velut quos non minus, quam Evangelicos libertas Imperii tangebat: qui & cum Cæſareis collocuturos ſe pollicebantur. Ita univerſorum Ordinum conſenſu dicta vocabula diſpuncta ſunt. Subditos Comitum, Baronum ac Nobilium, eadem indulgentia uſuros Cæſarei verbo promittebant; id tamen formulæ pacis mandati defectum cauſati inferi nolebant, quod vererentur, ne olim alii *immediate* ſubditi hoc titulo comprehendi vellent. Sed quia transactiones ſtricti juris habentur, Sueci ſubditorum mentionem utique faciendam contendebant; quibus Cæſarei demum concedebant, præſertim cum extenſioni, quam verebantur, vocabulo *eorum* obviam iretur. Pro Reformatis Brandeburgici ſoliciti erant à Suecis petentes, ut ſi Cæſarei in ſua declaratione ſub vocabulo *Auguſtanæ Confeſſionis* iſtos forte excluſos irent, eosdem ſibi commendatos haberent. Qua de re cum Sueci monerent, Cæſarei ſubridentes regerebant; Reformatos haut in univerſum ſocios Auguſtanæ Formulæ haberi: in gratiam tamen Brandeburgici ea verba, quæ Reformatis ſuſpecta videbantur, deleri permittebant. Præter tria templa in Sileſia per Saxoniæ Electorem obtenta, Sueci ſi non plenum Religionis exercitium, quædam ſaltem templa in hæreditariis ditionibus paciſci cupiebant, de quibus aliquoties acriter Cæſareos urgebant. Sed hi, quanquam (uti poſtea cognitum) Cæſar jam conſenſerat, ut Suecis circa ea gratificarentur, pertinaciter abnuebant, quod noſſent, Evangelicos ei poſtulato languide inſiſtere; etſi paulo ante finem de templo pro Viennæ mœnibus ſpem facerent. Sed ut futuris Comitiis, aut alibi pro ſacrorum ſociis loqui non liceret, Sueci & Evangelici plane concedere nolebant, quod ferendum non ſit, miſeris heic fide publica adimi, quod datum non erat, & omnem ſpem iſtud aliquando recuperandi præſcindi. Unde demum Cæſarei id admittebant, modo inter limites amicæ interventionis, aut demiſſæ interceſſionis excluſa violentia & hoſtilitate perſiſteretur. Denique de uſu ſacrorum Conſiliariis Aulicis, & Ordinum Miniſtris concedendo Cæſarei non improbabant; certi tamen quid ob mandati defectum polliceri haut poterant. Sed cum Evangelici concluſionem ſolicite urgerent, ea res ad futura Comitia rejecta

8. Mart. eſt. Ita interventu Ordinum iſthæc ad exitum deducta & ſubſcripta fuere, cum Catholici reciperent, ſe Legatos Cæſareos, ſi quid forte mandatis ipſorum repugnans admiſerint, apud Cæſarem indemnes præſtituros, ac Sueci Evangelicis Ordinibus anxie inſtantibus obtemperarent.

De ſatisfactione Sueica, ejusque conſectariis.

§. 98. Dum Ordines utriusque Religionis ſuper negotiis Imperii anni initio conſultant, Sueci ſatisfactionem, & quæ inde pendent, abſolvere conſtituerant; circa quam obſcuriora quædam clarius exprimere viſum fuerat, declinandis in futurum litibus, poſtquam animadverterant, Catholicos Correcturis ſuis quædam non exigui momenti moliri. Sed Cæſarei circa Æquivalentia oſtendebant; ſibi cum iis quorum intereſt citra Suecorum offenſam facile conventurum: id quod Sueci ſuo loco relinquebant. Circa Sueciæ autem ſatisfactionem etſi Cæſarei inter diſceptandum à Suecorum poſtulatis parum abirent; tamen novam formulam ſcripto concipere abnuebant, ſed plane illi, quam Secretarii Legationis ſubſcripſerant, inhærebant, ſic ut à neutra parte mutatio aliqua admitteretur; niſi circa ea, quæ ex eo tempore partis utriusque conſenſu mutata fuerant; velut de Condominio Wismariæ, ac Præſulatu Hamburgenſi, inprimis quatuordecim pagis, quorum poſſeſſionem Dux Holſatiæ hac pace perpetuam adquirebat. Equidem Saxoniæ Elector ſuper Wollino actionem intendebat, quod Sueci ſupellectilem doralitiam ſororis ipſius Duci Franciſco nuptæ publicaverant, pro qua Dux Wollinum inſulam oppigneraſſe ferebatur, proteſtatione quoque per Legatum Saxonicum interpoſita, 20. Mart. qua Electori jus ſuum reſervabatur. Id tamen Cæſarei parum curabant; & quia Sueci rem mali exempli judicabant ſemel transacta retractare, placebat priori formulæ citra mutationem inſiſtere, ac Cæſareorum declarationi verbo factæ circa unum atque alterum adquieſcere. Abſoluto capite de Juſtitia & Autonomia Suecis jam opportunum videbatur, eodem modo Articulum de ſatisfactione adornare. Id quod & Cæſareis, & Ordinibus probabatur, niſi quod Catholici caverent, ut ne hac ratione ordo tractandorum turbaretur, ſed quæ circa Gravamina adhuc reſtarent ſtatim expedirentur: & ut quæ ſuper Palatina cauſa convenerant, Legatorum ſubſcriptione firmarentur. Unde caput de Satisfactione denuo ſcripto conceptum iisdem verbis, quæ nunc in tabulis Pacis leguntur; niſi quod de Condirectorio Domus Luneburgicæ in Circulo Saxonico Inferiore nihil adhuc exprimeretur; & quæ tunc de præmiis militum inſerebantur, poſt velut ſuperflua omitterentur. Ita & iſthoc caput à Cra- 8. Mart. nio & Salvio, ſimul Evangelicorum ac Catholicorum Directoribus ſubſcriptum.

De Æquivalentibus & cauſa Palatina.

§. 99. Æquivalentia, velut appendicem ſuæ ſatisfactionis Sueci ſtatim quoque ſubſcribi cupiebant. Ad hoc etſi paratos ſe oſtendebant Cæſarei, obſiſtebant tamen Bavarici tractis in partes Catholicis, quod Sueci Palatinum negotium ſua ſubſcriptione certas ob rationes firmare dubitarent. Quanquam enim inter ipſos & Gallos quondam ſuper eodem convenerat: poſt tamen ejusmodi reſpectus intervenerant, ut ſat cauſæ eſſet, quare à prius placitis diſcederetur. Haut eo ſecius Sueci, intercedente licet Neoburgico & aliis, paratos ſe declarabant ea lege, ſi Bavarus circa componenda negotia adhuc indeciſa utilem operam navaret; cujus ſpecimina perſpicere Sueci volebant prius, quam ad eam ſubſcriptionem accederent. Id quod cum Bavaricis diſpliceret, Æquivalentium ſubſcriptionem impediebant. Enimvero Brandeburgici, & Luneburgici, quorum intererat ſuper Æquivalentibus ſibi caveri, diffidentia adverſum Catholicos ſoliciti apud Bavaricos inſtabant, ut tantiſper ſatishaberent, per Ordines, eorumque Directores transactionem ſuper Palatina cauſa firmari. Ita obſtaculo iſthoc 9. Mart. remoto ſubſcriptio tam ſuper cauſa Palatina, quam Æquivalentibus à Reigersbergio Moguntino,

1643. ...ista Brandeburgici & Luneburgici placantur.

tino, & Thumbshirnio Altenburgico peracta est.

§. 100. Isthac Æquivalentium subscriptione Brandeburgicus & Luneburgici sic satis demulcebantur, qui hactenus asperitatis nonnihil adversus Suecos ostenderant. Luneburgici paulo ante solito ferocius loqui, ac molestis sermonibus Suecos perstringere cœperāt: ac inprimis cum Sueci certas ob rationes ipsorum æquivalens subscribere differrent, importune invehi, & quatuor suos Præsulatus Halberstadiensem, Magdeburgicum, Mindensem & Raceburgicum se vindicaturos crepare, quorum tamen possessionem nacti non erant. Inprimis autem Brandeburgici consilia suspecta habebantur, qui arcta cum Batavis commercia miscebat, & initio anni Legatos ad Cæsarem, Daniæ ac Poloniæ Reges, Electorem Saxoniæ, & Luneburgicos, simul Colonienſem & Melandrum miserat. Quem constabat apud Saxonem & Luneburgicos de arctiore inter Evangelicos ac cumprimis Saxonicam, Brandeburgicam & Luneburgicam Domos conjunctione, armorumque paratu egisse: ut si exteri Reges à Cæsare oblata adspernati pacem Germaniæ inviderent, ipsorum autoritate armis subnixa ad eam compelli possent. Ac erant qui Suecis persuaderent Electorem Pomeraniæ præreptæ memoriam nunquam exuiturum, & extrema omnia, ut istos iterum inde ejiciat, tentaturum. Etsi Regina suis jam mandasset, ut si pro Brandeburgico aliquas copias in Germania colligi animadverterent, illas confestim dissiparent, ne in exercitum coire possent. Idem apud Belgas super novo fœdere agitabat, ad quod illos præcipue per invidiam, qua in Suecos tum flagrabant, impellere studebat: jactans, se iisdem quoque fœdus cum Danis, Luneburgicis, Holsato, aliisque conciliaturum. Quod fœdus tamen tunc successu caruit, postquam Belgæ animadvertissent, eo potissimum ab Electore respici, ut præsidia ipsorum oppidis Cliviæ dimoveantur, quam conditionem præ cæteris urgebat. Enimvero Elector Reginæ suspicione percepta, Legatis suis injungebat, ut istam Suecorum animis eximerent. Equidem initio doluisse, à Regina Pomeraniam petitam, ac potiore ejusdem parte sibi decedendum fuisse: ac fortasse recenti dolore tunc quædam parum amica sermonibus jactata. Sed lite illa usque ad finium rectionem composita, nunquam animum fuisse transactionem evertere. Ex eo tempore omnia consilia huc direxisse, ut Suecia sinceram amicitiam certis pactis sibi pigneret. Sat ipsi constare, rebus suis nihil magis expedire, quam sinceram amicitiam ac fidam vicinam cum Suecia colere: contra haut certiori periculo se ac statum suum exponi posse, quam si adversi quid in id Regnum moliatur, non propriis duntaxat viribus, sed & aliorum societate validum, ac ditionibus suis imminens. Si tale quid animo agitasset, haut maturum jam paci tempus fuisse expectaturum, aut tot occasiones isti scopo idoneas è manibus amissurum, suaque consilia à tot præpotentibus Principibus dissociaturum; qui omnes id quæsiverint, ut Sueci solo Germanico iterum depellerentur. Fœdus cum Batavis non novum esse, sed à majoribus suis initum, cujus beneficio ditiones istas adquisierint, & ab se nunc instauratri solius defensionis gratia: nec compertum iri, suos Ministros in Belgio aut alibi quid Suecia adversum machinari. Legationem ad Cæsarem factam, ut Marcanus & Ravensburgicus Comitatus tributis eximantur, ac Hammum restituatur. Si Dani auxilio adversus Sueciam uti placuisset, commodius fuisse tempus, cum is Rex aperto cum Suecia bello implicaretur. Nunc isto ad pacem compulso, haut credi posse ejusdem auxilia ab ipso respici. Nec aliud quid à se, quam super vectigali in freto Oresundico, ibi actum. Missiones ad Saxonem & Luneburgicum unice pacis maturationem spectasse, & ita quidem, ut Regibus assignata satisfactio non amplius in dubium revocetur; id quod Reginæ eo minus displiciturum crediderit, quod hujus Ministri constanter testentur, ipsi nil magis quam pacem in votis esse. Haut reperturos Suecos, se apud Saxonem & Luneburgicos de ipsis questum, sed potius pronum eorundem in pacem animum laudibus extulisse. Ista quidem Brandeburgici apud Suecos prolixe memorabant, dictisque fidem producta Electoris epistola faciebant. Sane in posterum deprehendi non poterat, remoram ipsos paci objecisse; quin potius iidem sequenti tractatione cumprimis circa satisfactionem militum utilem operam navabant. Ejusdem Legati, qui apud Batavos super fœdere satagebant, testabantur, Electori per Æquivalens super Pomerania plane satisfactum: simul clausulam, quam superiore anno fœderi inserere cupierant, ut Belgæ per intercessionem, aut alia media ad recuperandam ipsi Pomeraniam incumberent, nunc omiserant. Nec eo secius suspectum erat, quod ejus fœderis formula nullam Sueciæ mentionem faceret, cum Danus, Saxo & Luneburgici includerentur; ac disertis verbis poneretur, id fœdus neque adversus Cæsarem, neque Polonum tendere.

1648.

De ordine tractandorum disceptatio.

§. 101. Absoluta sua satisfactione Sueci Casselanam causam & militum præmia expediri postulabant. Nam de illa propediem discutienda Cæsareos spem fecisse, ac non parum laboris sibi fuisse insumendum, ut Hassis Gallisque tantisper patientiam persuaderent, inque eam rem ipsis fidem dedisse, quam retractare non possint. Contra Cæsarei initio culpam in Catholicos conferebant, qui institutum ordinem interrumpi nolint, quod & supra disertis verbis sibi reservarint. Totum negotium hoc modo confusioni involvendum: præsertim cum semel placuerit, ne peculiaria communibus anteponantur. Tandem tamen citra ambages jactabant, se pati non posse, ut propria Cæsaris causa, quæ in §. *Tandem omnes* verteretur, post Landgraviæ desideria rejiciatur. Circa milites quod difficillimum fuerat definitum, illis utique satisfaciendum esse: reliqua in proclivi fore, si de hoc negotio agi cœptum sit. Id quod suo tempore faciendum, ubi ordo tetigerit: nam nisi reliquis absolutis illa effectu caritura. Quibus Sueci reponebant: Insolenter facere Catholicos, qui leges sibi circa ordinem tractandorum præscribere audeant, Quem nunc tantopere crepent ordinem, ipsos haut ita presse secutos, à posterioribus initio facto. Justitiam & Autonomiam in commune jam expeditam; quæ restent peculiaria esse, quorum tamen nullum insuper habere, sed quantum liceat omnia pari passu pertractare decreverint.

Reliqua Gravamina excutienda suscipiuntur.

§. 102. Huic dissidio componendo Evangelici intervenientes Suecis demonstrabant, circa Gravamina adhuc restare quædam magni momenti, communem causam spectantia, velut de Augusta aliisque urbibus, & de oppignerationibus, quæ divelli, aut indecisa relinqui haut deceat. Illa absolvi, ac Ordines in concordiam reduci ad facilius expedienda reliqua haut parum profuturum, junctò tunc studio ac consilio Ordinibus connixuris. Alias Catholicorum morositate omnia impediri, quæ Evangelici expedita cupiant. Landgraviæ arma in

1648. manibus esse, nec minus Reginæ, quæ ipsi patrocinetur; unde dubium non esse, quin ista utique satisfactione sit potitura. Ac se pro eadem omnem operam navaturos; effecturosque, ut post Gravamina statim Cassellanum negotium suscipiatur. Sueci contra ostendebant; haut exiguum rebus levamentum fore, si cum Landgravia prius transactum sit, quæ tunc summo studio ad reliqua expedienda incubitura sit, cum nunc inter spem & metum anceps hæreat. Sed quia spes erat, intra paucos dies Gravamina absolvi posse, id demum remittebant, diserte tamen pacti, ut tunc citra contradictionem Cassellana causa statim expediatur.

De paritate Magistratuum Augustæ, & in aliis urbibus.

§. 103. Agi dehinc cœptum de pari Magistratuum ac munerum publicorum numero ex utraque religione Augustæ, uti & Dunckelspulæ, Biberaci & Ravensburgi, ante quidem concessa, post retractata; circa quam Suecis Cæsarei & Catholici Bavaro cumprimis instigante acriter resistebant, ut isti vix postulata sua pervicturi viderentur. Augustanæ urbis status anno vicesimo quarto hic fuerat, ut ambo Duumviri Catholicis sacris addicti forent: in secretiore consilio unus duntaxat Evangelicus locum sortiretur: è Senatu ampliore quindecim Senatores Evangelica viginti tres Romana sacra profiterentur. Tres Quæstores Catholici: è tribus Ædilibus unus tantum Evangelicus: in cæteris quoque muneribus omnibus Catholici Evangelicis prævalebant. Sed in præsens dubium erat, num vel unicus Evangelicus munere publico fungeretur. Sueci porro censebant, fere supervacuum esse super hac re amplius disceptare, quam Trautmansdorfius ejusque Collegæ jam annuerint. Paritatem in Camera Spirensi concessam, quæ ad universum Imperium pertineat: quam Augustæ quoque indulgere exiguum sit. Præter æquitatis leges cum Evangelicis Augustæ agi. Horum numerum Catholicos triplo excedere, ac tolerandum tamen iisdem, ut Catholici omnia prope munia possideant: & cum omnia majore suffragiorum numero decernantur, Evangelicos è Catholicorum libidine pendere. Unde fundamentum ejus Reipublicæ in paritate Magistratuum constituendum. Ubi numerus personarum impar sit, una ambulatoria maneret, annua alternatione. Haut ferendum Suecis, urbem, à qua sacra ipsorum nomen gerant, tam dura lege agere. Liberam eandem esse, in quam nulli Ordinum juris quid competat. Quæ nunc pro Augusta contendant, eadem ad reliquas quoque urbes supra expressas pertinere. Cæsarei contra censebant, tota pacis tractatione rem hac iniquiorem Suecos haut postulasse. Equidem ut Evangelicis civibus circa sacra molliores conditiones indulgeantur concedi posse. Sed ut status urbis ante seculum constitutus, & quo tempore pax Religionis sanciebatur, haut solicitatus nunc subvertatur, ferri non posse. Paritatem Catholicis parum tutam, maximo civium numero Evangelica sacra sequente; quos Catholici hoc solo coërcere hactenus potuerint, quod penes ipsos summa rerum foret. Quod si Evangelici pari autoritate in Senatu potiantur, verendum esse, ne illi ab hisce plane opprimantur. Ac si Catholici id agi sentiant, sine dubio Bavarum protectorem sibi adscituros; ita Evangelicos longe duriorem quam antea legem subituros. Ipsos Augustanos nil amplius libello supplici ab Ordinibus rogasse, quam ut in statum anni decimi octavi reponerentur, nec Reginam terminum restitutionis longius retraxisse. Id se libenter concessuros; nec querendi causam Augustanis superesse, si petitis suis potiantur. Si hanc causam omittant Sueci, se effecturos, ut eadem cum ipsis sacra professi in Recessibus Imperii deinceps *Evangelicorum* vocabulo insigniantur. Ad extremum tamen interventu Evangelicorum postulatam paritatem pro Augusta ac minoribus urbib⁹ annuebant ea lege, ut in Secretiore Consilio semper tres Catholici, duo Evangelici essent, & qui nunc munera gererent Catholici, ad vitam eadem retinerent: sed in defunctorum locum Evangelici surrogarentur, quoad par numerus evaderet. Quorum prius Sueci de sententia Evangelicorum concedebant, sed posterius eo modo circumscribebatur, prout Tabulis Pacis expressum est. Cæterum apud Suecos testabantur Cæsarei, se non sine labore Catholicos ad hæc concedenda permovere potuisse, obnixe reluctantibus quatuor Electoribus Catholicis, tum inprimis Leuxelringio, qui Campodunensis Abbatis deputatus quorundam insuper Comitum, ac minorum in Suevia oppidorum nomine suffragium ferebat, ita ut fere pro autoritate agendum fuerit. Id honori Reginæ ac Regni Sueciæ, non Ordinibus dedisse, quorum rationem habituri non fuerint, ni Sueci tanto studio in eam causam incubuissent. Quanquam non deerant, qui crederent, magis in Bavari odium Cæsareos eam paritatem concessisse.

Pro Aquisgranensi urbe nihil obtineri potest.

§. 104. Pro Aquisgranensi tamen urbe Sueci quam postulabant sacrorum libertatem obtinere non poterant. Equidem ostendebant isti, Ordines Evangelicos missa ad Rudolfum II. anno sexcentesimo legatione istam jam petiisse. Ni eadem annuatur, Batavos ac Brandeburgicum civium ibi Protestantium patrocinium suscepturos; unde novis turbis ansam præberi posse. Sed Cæsarei negabant sibi super hac re quidquam mandatum: ac Catholicos Ordines acriter reluctari. Haut consultum Aquisgranenses Catholicos irritare, ne in Hispani ditionem se conferant, abdicato Imperio: quo casu Hollandi arma recens posita in Hispanos resumturi non sint. Nec hanc rem ad Brandeburgicum spectare. Declarabant tamen se non repugnare, quo minus ea causa ad Comitia, aut tempus magis opportunum rejiciatur, idque si postuletur actis inseratur; sed ut in Tabulis Pacis ejus mentio fieret, ferre nolebant. Id quod Evangelicis Ordinibus in præsens sufficere videbatur.

De oppignerationibus Imperialibus.

§. 105. Tertia controversia erat super Oppignerationibus Imperialibus, nominatim Lindaviæ & Weissenburgi in Norico: circa quas Sueci prius conventis inhærebant; Cæsarei autem istas ad futura Comitia rejici volebant. Ne tamen tractatio circa has hæreret, de Lindavia nomine Domus Austriacæ remittebant. Circa Weissenburgum Aichstadiensis Præsulis intererat, cui Cæsarei præjudicium adferre verebantur; demum tamen & is prætensione sua desistere cogebatur. Et hæc præcipua fuerant, super quibus inter Evangelicos & Catholicos hactenus controversum fuerat; quibus compositis reliqui paragraphi facile adornabantur, hinc inde mutatis quibusdam vocabulis nullo Evangelicorum damno. Ita & istud caput ab utroque Legato & Directoribus, uti priora, subscriptum: oppositis tamen protestationibus à Moguntino & Altenburgico super territoriali in Erfordiam superioritate repetitis.

Caput de Gravaminibus absolvitur. 14. Mart.

Hassica causa suscipitur.

§. 106. Ad causam inde Cassellanam processum, cui non tam Cæsarei, quam Catholici Ordines quorum intererat renitebantur; contra Suecis Landgraviam velut Reginæ sociam destituere haut poterant, pro qua & Grullardus, qui ex convento huic tractationi intererat, contendebat. Adhibebantur & Ordines Imperii, non tamen ita, ut pro lubitu rem temperarent, uti circa communia negotia Imperii fecerant. Fundamenti loco tra-

1648. ſtationi ſubſternebantur, quæ antè annum cum Trautmanſdorfio Oſnabrugæ acta fuerant, quibus inhærere Sueci decreverant; pro re nata tamen hinc inde mutatione nonnulla facta, aut admiſſa. Cæterum Sueci Haſſicam cauſam Palatinæ ex adverſum ponere cupiebant, quod illa Regum, hæc Cæſaris ſocium ſpectaret, ac judicabant non minus ſibi pro illa, quam Cæſari pro Bavaro pugnandum, utpote cum Landgravia non minus de communi Evangelicorum cauſa, quam Bavarus de Cæſare, merita eſſet. Capiti de ſatisfactione militum §. *Tandem omnes* conjungere volebant, velut cognata negotia: idque nec Cæſareis diſplicebat, quod ductores, Provinciis Cæſaris oriundi, qui ſub Succorum auſpiciis militabant, haut ita acriter reſtitutionem quæſituri videbantur, ſi inſigni pecuniæ ſumma è ſatisfactione militari potiti eſſent. Sed quia Ordines Imperii Palatinam cauſam ſubſcriptione ſua præceperant, Cæſarei nunc §. *Tandem omnes* pariter cum Caſſellana cauſa decidi volebant ad eum modum, quo in poſtrema pacis formula ab iiſdem expreſſus erat. Id quod cum Sueci abnuerent, aliquot congreſſus vanis altercationibus abſumti, donec Ordines ægre demum à Cæſareis obtinerent, ut *paragraphus* iſte tantiſper ſeponeretur, quoad de præmiis militum agi inciperet.

Diſcutitur. §. 107. Ita denuo Landgraviæ poſtulata, quæ menſe Julio ſuperioris anni ſcripto exhibita fuerant, excutiuntur. Ac primo quidem Cæſarei Landgraviæ, ipſique addictis peculiarem Amneſtiam abnuebant, quod per communem ipſi ſat cautum foret. Nam hoc exemplo ſingulos quoque duces paria poſtulaturos. Nec opus eſſe *Neutralium* mentionem fieri; cum eidem periculo, quod Landgravia ſibi ab his, qui neutras partes in bello ſecuti ſunt, metuat, Cæſar quoque obnoxius ſit; cujus copiæ in Friſiam Orientalem, Oldenburgicum Comitatum, & alio irruperint, tributaque inde exegerint. Bavarum quoque, & Colonienſem durante bello vicinis moleſtos fuiſſe; quo nomine pace facta nemini actio intendenda ſit; eoque Landgraviam heic ſuperflua curâ agitari. Contra Sueci oſtendebant, de hoc antea convenitſe, quo nunc in dubium revocato ſuſpicionem excitari, velut clandeſtini quid ſubſit. Nec fruſtra ſibi Landgraviam à Neutralibus cavere, cum è Darmſtadienſis actis conſtet, quid iſte circa talia animo volvat. Nil præter ſecuritatem à Landgravia quæri adverſus futuras lites; quod inſtitutum ipſi non poſſint non favore proſequi. 2. Præſulatum Hirſchfeldenſem Cæſarei in partem ſatisfactionis Landgraviæ imputare volebant, Præpoſituram Gellinga Saxonicis reſervata, de qua Vinarienſis ipſos monuerit. Sed Sueci demonſtrabant, Caſſellanos anno viceſimo quarto cum præſulatum poſſediſſe; eoque ex capite Gravaminum eundem iſtis deberi. De præpoſitura autem illa eo magis mirum videbatur, quod Vinarienſis ſuper eadem à ſe quidquam monitum negaret. 3. Circa Marpurgenſem cauſam poſt multam diſceptationem placuit eventum tractatus, qui eo nomine tunc Caſſellis fervebat, expectari. Eo quippe Darmſtadienſis Ludovicum filium cum Pleſſio & Fabricio Cancellario miſerat, ubi & operâ Erneſti Saxoniæ Ducis tam exitioſa Haſſiæ lis amicâ tranſactione finita fuit. Abolendæ belli interagitatos memoriæ vexilla Darmſtadienſibus erepta Caſſellano armamentario detracta Erneſto Duci conſignata ſunt. 4. Pacta, quæ Caſſellani poſtulabant, à ſe confirmari poſſe Cæſarei negabant; etſi non dubitarent, quin Cæſar decenter rogatus confirmationem indulturus ſit, ad quam tamen ſolenni conventione adſtringere eundem ipſi nequeant. Nec aliud pactum ſibi notum, quam de confraternitate inter Saxones & Haſſos, jam olim à Carolo IV. ratihabitum: cui Brandeburgicus non ita pridem ſit adſcriptus, nulla adhuc confirmatione inſecuta. Quod Hanovienſe pactum attineat, eum Comitatum Imperii feudum eſſe, in quem Saxoniæ Electori à Cæſare expectativa delata ſit. Ea ſi male ætatis nitatur, aut Caſſellanis juſta in eundem prætenſio ſit, Cæſarem velut ſupremum judicem jus iſtis incorrupte dicturum. Interea rem in præſenti ſtatu manere. Cæſari ejuſmodi peculiaria pacta incognita, eoque ſuper hiſce nihil ſibi mandati potuiſſe. De indulto Majorennitatis anno decimo octavo ſpem faciebant, ſi à Cæſare id rite petatur. De jure primogenituræ poſt multam tergiverſationem demum annuebant. 5. Tranſactionem cum Comitib⁹ Waldeccæ Cæſarei huc ſpectare negabant, quippe quæ controverſiæ Marpurgenſis pars ſit. Demum tamen eandem admittebant, quantum Caſſellanos tangit. Nam Darmſtadienſi præjudicium adferre, aut ad iſtam amplectendam eundem compellere nolebant. 6. Circa quatuor præfecturas Schaumburgicas, ac inprimis Saſſenhagenſem Lauenburgicus proteſtationem interponebat, quâ Ducum iſti jura ſucceſſionis in eum Comitatum, ac inprimis jus relutionis in Saſſenhagenſem præfecturam reſervabat. Sed Haſſi ea non obſtante poſtulata ſua apud Cæſareos pervincebant tanto facilius, quod cum Domo Luneburgica, & Philippo Comite Lippæ certo modo tranſegiſſent. Adverſus quæ Cæſarei parum quod reponerent habebant, niſi quod Comiti Philippo titulum Comitis Schaumburgici tribuere nollent, ut tamen teſtarentur, ſe non repugnare, ſi Landgravia vaſallum ſuum eo titulo inſignire velit. Id quod & Succis perinde habebatur, modo reipſa frueretur, de quibus cum Landgravia nuper tranſegerat. 7. Circa ſatisfactionem Landgraviæ Cæſarei oblatis antea ſexcentis uncialium millibus nihil addere volebant, nec ut iſtud onus ſoli Moguntino, Colonienſi ac Fuldenſi imponeretur, cum alios quoque vicinos, qui tributis Haſſicis hactenus obnoxii fuerint, in partem oneris venire par ſit. Nec Landgraviam à vicinis Ordinibus hypothecam exigere poſſe acriter contradicentibus, quod metuant, ne ejus recuperatio in longum promineat. Landgraviæ quoque communem Aſſecurationem omnium, quæ pacis Tabulis contineantur, ſufficere debere. Sueci ſexcenta illa unciarium millia acceptabant. Cæterum Landgraviam laude dignam, quod in oneris ejus partem amicos ſuos, Brandeburgicum, Neoburgicum, Friſiæ Orientalis Comitem, alioſque trahere nolit, quos & per peculiaria pacta jam abſolverit, haut honeſte retractanda. A Moguntino, Colonienſi & Fuldenſi plurimum ipſi damnum datum. Unde, ſi iſti oppida ſua recuperare velint, par eſſe, ut eadem rediimant. Nec Landgraviæ poſt exautoratum militem, & oppidorum reſtitutionem abſque hypotheca de ſolutione ſatis cautum fore. 8. Poſtulatam Haſſicæ militiæ ſatisfactionem non ſine irriſu rejiciebant Cæſarei: ſimul 9. oppida haut dejectis munitionibus recens excitatis teſtitui poſtulabant. De quibus rebus Sueci, cum de ſui militis ſatisfactione nondum convenirent, multa movere haut conſultum ducebant. Iſthæc porro tractatio Succis valde moleſta erat, acriter hinc urgen-

14. April.

Ordinum interventu componitur.

1648. urgentibus Hassis, inde Cæsareis morose annuentibus, quod ægre ferrent, peculiare Cæsaris negotium ob causam Hassicam fuisse seponendum. Unde istis inter se incassum litigantibus nomine Ordinum Bavarus, Altenburgicus & Luneburgicus Hassos juxta ac alios quorum intererat ad temperamentum admittendum non sine labore permovebant: à quibus & capita conventionis scripto exhibebantur, Cæsareis & Suecis quidem pariter probata, sed quæ hi subscribere abnuebant, quod Bavarici Palatinam simul causam subscribendam obtruderent. Quod cum Suecis nondum opportunum videretur, Cassellanum negotium tantisper utriusque Directoris manu firmatum est.

28. Mart. Ordines mediationem inter partes exercere pergunt.

§. 108. Hoc tractatuum successu Evangelici erecti spem commodæ sibi pacis concipiebant, ac compositis jam Gravaminibus quotidianas fere cum Catholicis consultationes super reliquis negotiis instituebant, ut si circa eadem Suecis, ac Cæsareis parum conveniret, arbitrio suo ista decideret. Id quod circa negotia Imperium & Ordines spectantia facile admittebatur, ut si forte non omnia ex eorum quorum intererat voto obtinerentur, invidia in Ordines redundaret. Sed quia Suecis adhuc militum suorum satisfactio, Gallis Lotharingica causa, & auxilia à Cæsare Hispanis deneganda restabant, circumspecte procedendum erat, ne Ordinibus fœna nimis laxarentur, nec tamen eorum arbitrio rejecto offensæ ansa adversus Fœderata Regna præberetur, nevè illi ab hisce consilia sua dissociarent.

Amnestia absolvitur.

§. 109. Post absoluta Gravamina ad Amnestiam accessum; circa quam Cæsarei sententiam suam denuo scripto conceptam Suecis exhibere volebant. Id quod Ordinibus displicuit, ne à modo tractandi hactenus non sine præclaro successu adhibito iterum discederetur, & scriptorum recis. April. procatione tempus extraheretur. Ita modo hactenus solito ea materia incudi subjecta. Ac circa *articulum tertium* vocabula à Cæsareis inserta, *Fœderum hinc inde contractorum*, ac *Generalis clausula salvatoria* retinebantur; nisi quod Neoburgicus moneret, dictæ clausulæ post vocem *Restituenda*, addendum esse, *seu retinenda seu acquirenda*, quod hac ratione prætensionem ad Palatinas ditiones sibi reservare vellet. Sed quæ verba rejecta sunt, velut præsenti scopo repugnantia. Declinandis tamen peculiaribus effugiis, post voces, *hac clausula Salvatoria Generalis*, subnecti placebat, *vel alia subsequentes speciales.*

Causam Palatinam, in quam Cæsarei, Gallique & Ordines jam consenserant, Suecipauliper differri cupiebant, ut, quanquam communi decreto incassum reluctaturi essent, saltem perspicerent, quid Bavarus ad promovendam pacem in reliquis, præsertim militari satisfactione, collaturus sit. In §. *Princeps Fredericus* vocabulo *Recipiat*, addebatur, *& respective retineat*: quorum illud vectigal Vilzbacense, hoc Cœnobium Hornbacense spectabat. Circa Sulzbacensem causam quæ mense Majo superioris anni placuerant, ut firma persisterent, Suecialiquoties urgebant: Cæsareis excipientibus, Neoburgicum nullo modo discedere ab iis velle, quæ in Catholicorum Correcturis proposita erant. Contra Sueciostendebant, Sultzbacensem iisdem conditionibus cum aliis Ordinibus circa Gravamina & Amnestiam frui debere, recuperato statu anni vicesimi quarti, quo triennio post exutus erat. Unde malebant eum paragraphum plane omitti, quam ejus Principis mentionem fieri eo modo, qui præjudicii quid adferre ipsi videretur. Et quanquam initio contenderent, ut Cæsarei protocollo inserrent, quod verbo declarayerant: Sulzbacensem ideo Amnestia non excludi, sed omnium ejusdem beneficiorum non minus quam alios nomine expressos capacem esse; id tamen hi abnuebant, quod sufficeret, si diserte declararent, se neutri parti præjudicare velle. Nec minus tamen Succi istud suo, & Moguntino Protocollo annotari curabant. 1648.

De *Paragrapho Controversiam* querebantur Marchiones, Bambergensis Episcopi mentionem factam, qui hos inter tractatus quantum sibi constet eo de negotio nihil moverit; & quod Kitzinga castrum, oppidum & præfectura in universum in controversiam vocetur, cum tamen ejus tertia, & sexta decima insuper pars Domui Brandeburgicæ per seculum amplius propria fuerit, quæ cum reliqua parte controversâ nihil commune habeat. Sed nec Cœnobium ibidem ad Castrum, oppidum, aut præfecturam pertinere; sed eo modo, quo ab aliis Evangelicis Ordinibus circa similia bona actum, ante transactionem Passaviensem à Marchionibus vindicatum, ac ad annum usque vicesimum nonum possessum. Sed & ægre ferebant, constitutionem sacerdotum in Comitatu Schvvartzenbergico & Hohenlandsbergensi dynastia sibi detrahi, in cujus possessione ab anno superioris seculi tricesimo usque ad annum vicesimum quartum fuerint: donec triennio post per tumultus bellicos sacra Augustana ibi abrogata sint, ejectis sacerdotibus. Sed Cæsarei istis rejectis formula sua ut retineretur pervincebant.

Wurtenbergici restitutioni Treverensis clausulam reservatoriam annectere cupiebat, ob prætensionem, quam Spirensis Præsulatus in quædam bona Ecclesiastica isto Ducatu comprehensa movebat; sed Suecis reluctantibus ea omissa est.

Circa Mompelgardensem Comitatum majoris perspicuitatis causa addebantur verba, *in Alsatia & ubicunque sitas.* Super causa Badensi inter Cæsareos, Suecosque & partes acriter disceptatum. Jussus fuerat à Principe suo Durlacensis Legatus interventu Luneburgici & Altenburgici ad temperamentum rem deducere, qui & hos ad eam rem suscipiendam invitabat. Sed negabat Badensis plus quam hactenus factum remittere sibi fas esse; ac, si huic paragrapho aliqua mutatio adferatur, interposita protestatione Principi suo jus integrum servaturum. Sentiebant Suecci, Volmarum pro Badensi acriter niti; unde & ipsi pro Durlaceno haut sequius certabant. Et quia totus Superior Marchionatus nullo modo obtineri poterat, Durlaceno suggerente primo præfecturas Badenam, Etlingam, Kuppenheimum, Rastadium, Lohram & Mahlbergam postulabant: inde gradatim remittentes demum Etlingæ, Lahræ & Mahlbergæ insistebant. Sed Cæsarei ac nominatim Bavarici obnixe reluctabantur, ne latum quidem pedem de Superiore Marchionatu cessuri, quod jam alias Fridericus Marchio longe ampliorem ditionem, quam Wilhelmus retineat. Tum & prætensionem Durlaceni in Dynastiam Staufenam rejudiabant, quod isthoc feudum ante duo secula ad Austriacam Domum devolutum, & ab hac in alios collatum fuerit. Eodem modo & Dynastiam Hohengeroltzeccam Frederico subtrahere

1648. here cupiebant, etsi eam demum ad cognitionem judicialem rejiciebant. Præcedentiam Sueci in perpetuum Friderico, ejusque posteris stipulari cupiebant, Cæsareis pro alternatione pugnantibus. Cæterum Durlacenus Legatus etsi in mandatis non habebat in transactionem consentire, sed potius diserte jussus erat, si de Superiore Marchionatu nihil obtinere posset, protestatione interposita Friderico viam juris persequendæ suæ actioni reservare: ipse tamen, non minus ac reliqui Evangelici, Suecique, perspiciebat hac ratione Fredericum de prætensione in Superiorem Marchionatum periclitaturum, & iis quæ nunc obtinere possit, aut jam possideat, facile cariturum. Unde tutissimum judicabat, ad quæ concedenda Cæsarei ægre adducti fuerant acceptare. Ut tamen Durlaceno Legato præter mandata agenti caveretur; in Frederici arbitrio relinquebatur ante pacis conclusionem declarare, num hisce adquiescere, an causam denuo in judicium deducere malit. Idque tam Cæsareo & Suecico, quam Moguntino Protocollo inserebatur. Ita causa Badensis scripto adornabatur, prout nunc Instrumento pacis expressa legitur; quam formulam & Cæsarei probabant, nisi quod circa Gerolzeccam pro verbis *coram competenti judice*, vocem *sufficienter* substituerent, velut istis verbis Domus Austriacæ jurisdi-
13. April. ctio in dubium vocaretur. Scribebant inde ad Marchionem Fridericum Legati Suecici; in præsens plus obtineri non potuisse: optionem tamen ipsi relinqui, num transactione hac adquiescere, an causam incerto judicii eventui committere velit, adversa parte non minus connixura. Quo minus & ipsi Ordines ad eundem literas darent, causa erat, quod ad amplectendam præsentem transactionem ipsum permoturis ejusmodi rationes adducendæ forent, quæ in adversæ partis notitiam perlatæ ejusdem causam oneraturæ erant. At Fridericus hanc transactionem dolente quantumvis animo probabat, quod aliam viam ex illis difficultatibus eluctandi non dispiceret; & quod proponebatur judicium sibi iniquum metueret.

In Nassovia Domo Siegenensis linea præ Saræpontana præcedentiam tuebatur ob favorem Joannis Ludovici Comitis Cæsarei Legati; cum exceptione tamen, ut ea res Saræpontanorum juri fraudi non esset, qui priorem locum præ istis deberi sibi contendebant.

Porro in Siegenensi causa Cæsarei vocabula *pro suis quotis duntaxat* asserebant, acriter licet contranitente circa Siegenensem arcem Joanne Mauritio Comite, cujus matri ex ea arce multum molestiæ illatum, eoque hæc una cum oppido ab ipso occupata, & hactenus velut in pignus securitatis detenta erat: quam & idem ægre de manibus amittebat, quod eandem tantisper obtinere cuperet, donec sibi ob detentam à fratre suo Romanos ritus professo per viginti annos hæreditariam portionem satisfieret. Saræpontano Comitatus suus cum castro Homburgo adjudicabatur. De cætero adquiescendum eidem erat, ut ipsi revisionis beneficium adversus sententiam anno vicesimo nono latam reservaretur.

In §. *Joannes Albertus* Butzbaco *urbis* dignatio detrahebatur, pro qua *oppidi* vocabulum substituebatur.

Circa Domum Solmensem vox *per confiscationem* à Catholicis infarcta expungebatur; & pro unica voce *bona*, velut clarius reponebatur, *omnia bona & jura*.

Comitibus Isenburgicis Sueci uberiorem restitutionem adversus transactionem cum Darmstadiensi optabant; quo fine proponebant, ut vel Commissio Cæsarea, ad quam à parte Comitum Moguntinus & Palatinus Electores nominabantur, reassumeretur, vel res in proximis Comitiis disceptaretur. Sed adquiescere demum cogebantur, Comites istos generali Amnestiæ includi. Simul Darmstadiensi actio sua reservabatur. 1648.

Rheingraviorum tamen causam Sueci adversus Cæsareorum, Catholicorumque & Gallorum prætensiones obtinebant.

Circa Witgensteiniam Domum acris oriebatur disceptatio, quod hinc Galli una cum Cæsareis & Catholicis Trevirensi adversus Comitem favebant: inde Landgravius Joannes, qui Comitis Ernesti de Sain & Witgenstein filiam in uxorem duxerat, opera fratris sui Georgii, Saxonem & per hunc omnes fere Evangelicos sibi adjunxerat. Cum Trevirensi tamen lis ita componebatur, ut vel ad amicam transactionem, vel ad ordinarium forum intra annum decidenda remitteretur. Id quod tamen haut Tabulis Pacis, sed protocollo duntaxat inscriptum. Adversus Comitis Ernesti viduam, & filias demonstrabat Witgensteinius; Ludovico unico viduæ filio defuncto Comitem Ludovicum Casimirum suo & agnatorum nomine Comitatus vacantis possessionem statim apprehendisse: ac viduæ non nisi administrationem negotiorum, exceptis tamen juribus superioritatis, relictam. Cæsarei eam litem per Sequestrationem & Commissionem Cæsaream componere instituebant, quæ intra annum à publicata pace finienda sit; in quam ut consentiret jam Witgensteinio Comiti persuaserant. Id quod tamen ab Evangelicis subversum, qui intuitu Landgravii Joannis usque adeo Viduæ favebant, ut cum super hoc negotio consultarent, Comes ne unicum quidem suffragium ferret. Unde à Suecis id temperamenti propositum, ut restitutio Viduæ ad illam duntaxat possessionem, *in qua fuerat ante destitutionem* restringeretur, ac aliis sua jura salva forent: id quod aliquo modo Comiti satisfaciebat, qui & restitutionem solius Viduæ nomine faciendam postulabat, filiarum mentione omissa. Quod Evangelici Suecorum hortatu demum admisere; etsi ne ista hæc filiarum omissio fraudi ipsis esset, id protocollo inseri postularent.

In §. *Castrum & Comitatus Falckenstein* Sueci pro verbis, *Cui de jure competit*, malebant; *cui per sententiam adjudicatum est*, reponi. Sed regerebant Cæsarei: si sententia, qua niterentur, valida sit, eam jus parere, eoque commodissimam esse dictionem, *cui de jure competit*. Se nemini jus suum adimere, nec litem super sententia movere velle, quam tamen ipsam hoc loco firmare nequeant.

In §. *Restituatur Domus Waldeck* concedebatur quidem, ut clausula de Pirmonda expungeretur, ut tamen Comites haut eo minus in possessione ejus Comitatus manerent, idque in acta referretur.

In §. *Fridericus Ludovicus* Cæsarei vocabula, *& ob causas ex hoc bello natas* expungi patiebantur.

In §. *Ferdinandus Carolus* cum Sueci & Evangelici initio post vocabulum *materna*, verba, *ut & ex hypothecato Baronatu Scharffeneck* addi vellent, demonstrabant Cæsarei, eum Baronatum jam antea sub hæreditate comprehendi, eoque ista verba superflua esse. Comes Lippiensis apud Succos questus fuerat, se possessione dynastiæ Gehmen à Stirumio Comite manu militari ejectum, de cujus restitutione

1648. tione ut Tabulis Pacis caveatur petebat. Cæsarei etsi non iniquum judicabant facta pace Comitem restitui; quia tamen ea lis ex hoc bello orta non erat, ad caput de Amnestia non pertinebat. Unde Suecis sibique eo nomine molestiam creare nolebant, quod hoc exemplo forte plures vel ex sola ambitione, ut ipsorum nomina Instrumento Pacis exprimantur, postulaturi sint.

Circa Comitem Brandensteinium, ejusque Viduam & hæredes verba à Cæsareis inserta, *ex causa belli* demum admittebantur. Contra vocabulum *injuste*, voci *ademta* præmissum, velut litigandi ansam præbere aptum, & reliquæ à Catholicis infarctæ clausulæ delebantur; quod Elector Saxoniæ Mizlasium tribunum haut aliam ob causam in possessionem bonorum Brandensteinianorum miserat, quam ob prætensionem, pro qua nomine Reginæ & Regni Sueciæ Comes ille fidejusserat.

Paulo Kevenhullero à Suecis *Nepotes ex Fratre* adjungebantur. Reliquos nominibus expressos Cæsarei deleri cupiebant, quod perinde futurum esset, si sub communi regula comprehenderentur. Sueci tamen ut diserte nominarentur obtinuere.

Denique circa Juliacensem controversiam nomina eorum, quorum interest omittebantur; quod Saxoniça Domus Bipontinum inter illos nuncupari nollet; cum tamen hic velut in privilegio Caroli V. Imperatoris jus radicatum habens expresse includi peteret. Verbis quoque, *Ordinario processu coram Cæsarea Majestate instituendo*, subnectebatur, *vel alio legitimo modo.*

Ita caput de Amnestia, excepto §. *Tandem omnes* demum adornatum, idque Moguntini & Altenburgici subscriptione firmatum est.

11. April.

Catholicus Senatus Augustanus decretam paritatem evertere conatur.

§. 110. Vix Osnabrugæ super Gravaminibus transactum erat, cum Catholici Augustæ Vindelicorum constitutam ibi paritatem munerum evertere iterum conarentur. Jactabant isti, nunquam ab Evangelicis civibus amplius quid desideratum, quam statum, qui ante Ferdinandi II. reformationem fuerit. Unde Catholicus Senatus per decretum ab istis disertam declarationem exigebat; Num eadem adhuc ipsis mens persisteret? ut ista ad avertendum à Catholicis præjudicium uti possent. Nec dubitabant palam fremere: Osnabrugæ decreta nullo modo servari, aut exsecutioni dari posse. Quo fine & Reimboldum Duumvirum ad Cæsarem ablegabant hac de re questurum, simul petiturum, ut saltem status, qui anno vicesimo nono ante reformationem fuerat, servaretur. Contra Evangelici cives, qui hactenus etiam adversus jurata, ac per Cæsarem firmata conventa oppressi fuerant, valde soliciti erant, ne adversarii quid machinarentur, quo exsecutio tam operose conflatæ transactionis eluderetur.

9. April.

30. Mart.

Unde Suecicos Legatos per literas auxilium poscebant, ut concluso in ipsorum gratiam facto re ipsa potirentur. Sueci Senatus Augustani conatus ægerrime ferentes Cæsareis demonstrabant; rem mali exempli esse, paucos quosdam evertere conari, quæ heic ab omnibus decreta sint. Tum postulabant, ad Cæsarem scriberent, ut Senatus Augustani Deputati non sine acri increpatione ex aula Cæsarea repellantur. Cæsarei simulabant, hac de re nil aliud sibi constare, quam quod rumor sine autore ferat. Nec tamen plane improbare, quod isti meliores conditiones affectent; id quod per reservatum Articulo Gravaminum additum adhuc ipsis fas sit. Promittebant tamen, se super hoc negotio ad Cæsarem scripturos; de quo & paulo ante Evangelici Ordines querimonias ad istos detulerant. Iidem Ordines post ad Senatum Augustanum literas dabant, institutum illorum castigantes; In honorem Cæsaris, & sanciendæ inter utrisque sacris addictos paci concessum, ut in Consilio Secretiore Catholici, quantumvis minor civitatis pars, plura suffragia obtinerent. Cæterum operam ipsos ludere; & jam omnibus placuisse, ejusmodi contradictiones invalidas habendas; eque infesta concordiæ consilia omittenda. Ad ipsum quoque Cæsarem ab iisdem Ordinibus scribebatur, ne novorum dissidiorum seminibus locum præbeat; utque Catholicis Augustæ injungat conventis citra tergiversationem se attemperare.

1648

De Helvetiis.

§. 111. Articulus de Helvetiis Ordinum postulatu paulo distinctius quam antea concipiebatur, quod hi vererentur, ut isti exteris lite adversus ipsorum cives implicitis jus dicerent. Iidem & initio censebant, ejus rei non aliter mentionem faciendam, quam ut ad Comitia rejiceretur. Sed obsistebant Cæsarei, æquum judicantes Helvetiorum petito satisfieri. Ipsos ante annos centum quinquaginta amplius pro libera Rep. habitos, ac à Maximiliano II. privilegium Exemtionis à judiciis Imperii obtinuisse, ea tamen lege, ut omnibus justitiam administrent. In id tunc Ordines consensisse. Idem ut nunc in dubium vocetur causam non esse; multo minus ut Cæsar adstringatur ad illos iterum sub Imperii obsequium revocandos: quod in præsens fieri nullo modo, nec citra graves motus videatur posse. Nec Gallos passuros, ut Helvetiorum postulata insuper habeantur.

De Reformatis.

§. 112. Superinclusione Reformatorum in pacem Augustanam inter Evangelicos hactenus convenire nondum potuerat, etsi diversæ in eam rem formulæ conciperentur. Et præ aliis heic fatagebant Brandeburgici asseverantes, Electorem proximis Comitiis non solum Augustanam Confessionem, sed & ipsam Concordiæ Formulam corde & ore professurum. Eoque sat moderatas leges proponebant, in quas tamen Lutheranorum Principum Legati absque consilio cordatorum Theologorum consentire dubitabant, ne forte syncretismus strueretur. Cum igitur negotium hoc differretur, Cæsarei ostendebant: si Evangelici inter se transigere nequeant, sibi mandatum paucis verbis in Tabulis Pacis declarare: omnia quæ in favorem Augustanæ Confessioni addictorum sancita sint, etiam Reformatis profutura. Sed cum hoc consilium Lutheranis minus, quam reliqua placeret, ita demum formulam suam adaptabant, ut ea Reformatis probaretur. Quod & Cæsareis, Suecisque placebat; quorum illi tamen ostendebant, maluisse se ista generali clausula concipi, nec ita distincte exprimi. Cæterum Sueci in hoc negotio à Regina jussi erant partes utrinque hortari, ut amice inter se transigerent. Nam Landgraviæ Minister Badenhausius superiore anno Holmiæ ab ipsa contenderat, ut Calviniani circa jus reformandi sacra pari cum Lutheranis conditione gauderent. Id quod ipsa annuere non poterat, ne sociis sacrorum præjudicium adferret, nec tamen Reformatos protelare sustinebat, quorum fœderibus innexa erat. Unde consultissimum visum, pro neutra parte acriter contendere. Solus Saxoniæ Elector obnitebatur, qui verba, *unanimi Cæsaris*, *omniumque Ordinum Imperii consensu* tolerare, aut Reformatis subditis

1648. subditis eandem cum Lutheranis libertatem indulgere nolebat hactenus, ut si Princeps forte ad Lutheranos ritus transeat, istis liberum sit sacra sua retinere, quod pro Lutheranis cavebatur. Id-
31. Jun. que per Legatum suum Ordinibus Evangelicis denuntiabat, interposita protestatione si istis forte diversum placeret.

Articulus de negotiis Imperii. §. 113. In articulo octavo circa statum Imperii fere consentiebant, nisi quod Cæsarei versiculum de præfectis tabellariorum, quem typis impressa sua pacis formula probaverant, expungi nunc vellent. Qui tamen in præsens retentus fuit, quod Ordinibus expedire videretur hoc modo caveri, evitandis fraudibus circa resignandas, aut supprimendas epistolas. Etsi Cæsarei putarent, id mox secutura pace haut metuendum, ac inter indigenas Germanos æque infidos ac malitiosos homines, quam inter exteras nationes inveniri posse.

De Erfordia. Sed & circa Erfordiam disceptabatur, multis Ordinibus invisam, quod omnium malorum, quæ Misniæ, Thuringiæ, Saxoniæ, & Franconiæ bello incubuerant, causa, aut fomentum fuisse argueretur. Unde haut obscure minæ jactabantur, eam facta pace in ordinem redigendam. Eo magis Sueci contendebant, ut ipsi disertis verbis in Tabulis Pacis caveretur, cum Cæsarei Ordinum instinctu ejusdem mentionem omisissent; tum postulabant, ut ea urbs catalogo Ordinum iterum insereretur, illis, qui inter municipia eandem redigere instituerent, ad tribunalia Imperii remissis; tum ut urbi omnia sua jura ac privilegia una cum libero usu rituum Augustanorum salva sint. Denique de moderanda persecutione debitorum belli calamitate lapsorum clausula subnectebatur, qua consuetudini nundinarum Chiloniensium cavebatur.

De vectigali Oldenburgico. §. 114. Circa commercia parum difficultatis restabat, excepto Oldenburgico in Visurgi vectigali, de quo Instrumento Pacis sanciri Cæsarei cum Electoralibus, & majore Ordinum parte cupiebant. Cui Brema urbs acerrime contradicebat; litem super jurisdictione Visurgica adhuc pendere. Rem hanc esse altioris indaginis, qua unicus Comes alias sat locuples opibus cumuletur, plurimis contra Ordinibus, ac extraneis ad tributariam fere conditionem redactis. Qui hujus molestiæ impatientes haut omissuri sint efficacia media adhibere isti amoliendæ, novam turbarum materiam. Quas rationes scripto comprehensas Suecis, atque Ordinum Legatis exhibebant; petentes, ut Oldenburgici postulata repudientur, eaque lis, velut pacem haut spectans, ad decisionem fori rejiciatur. Eidem urbi & Belgæ favebant; qui super eo negotio ad Cæsarem, ipsumque Comitem adspersis haut obscure minis literas dabant. Quos & ea cura tenebat, ne forte post mortem Comitis Sueci eum Comitatum invaderent, asperius vectigal exacturi, ni istud nunc aboleretur. Inprimis sub isto vectigali Suecos monstri quid alere apud Hollandos invidiose differebat Leo Aizema Hanseaticorum apud Belgas minister, Suecis & alias infensus, iisque traducendis adsuetus. Qui cum ne in Petri Spiringii quidem ædibus, quem salutatum venerat, maledicentiæ in Suecos temperaret, intentatum ab hoc fustuarium haut effugerat, ni Eckius Geldriæ Venator precibus iratum sedasset. Quam contumeliam post Aizema ignobili modo ultus est, dum hinc inde scriptis suis Spiringium vellicat. Porro à Suecis quoque Collegium Urbium petebat, ne paterentur istius vectigalis in pace mentionem fieri, quod Westphaliæ & omnibus ad Visurgim sitis Provinciis fraudi sit. Ex adverso Comes contendere; id vectigal ante multos annos ad liquidum deductum, & de quibus lis pendeat, ad ipsum vectigal non pertinere. Cæsarei testabantur, sibi perinde esse, num de isto mentio heic fiat, an minus. Quia tamen ea res nuperis Comitiis undecies, & jam Monasterii in Collegio Electorali ter ventilata sit, haut è dignitate videri decreta ista, & Comitis quæsitum jus destituere. Sueci contra, uti Bremæ jurisdictionem in Visurgim, quam fundamenti loco suæ actioni urbs substernebat, haut agnoscebant; etsi Electorales negarent jurisdictionem Visurgicam concessi vectigalis fundamentum fuisse, sed alias graves rationes: ita nec Comiti gratificari tam cito poterant in negotio, quod Bremensi & Verdensi Provinciæ forte damno cedere possit. Unde malebant suo, ac Cæsareorum interventu eam rem ad transactionem deducere: de qua jam Trautmansdorfius moverat, trecentis uncialium millibus id vectigal redimendum indicans, urbe centum millia licitante. Sed cum Cæsarei ostenderent, nuper inter partes eam rem frustra agitatam, cum urbs non nisi centum millia florenorum offerret à Comite cum irrisu rejecta: Sueci proponebant, ut partibus certum spatium transactioni ineundæ præfigatur, intra quod ni æquas conditiones admittere velint, post ab ipsis & Cæsareis decisionem faciendam. Quod & demum Cæsareis placebat, qui judicabant, ducenta millia uncialium Comiti in universum sufficere posse. Isthoc tamen ab ipsis ad consultationem cum Ordinibus rejectum. Qua facta haut eo secius id vectigal formulæ pacis inserebant, & loco verborum, *& Electoribus*, substituebant, *consensu Electorum*, ut concessio vectigalium, etsi Electorum consensu simul requisito, Cæsari reservaretur, nec istis par cum hocce jus tribui videretur.

Satisfactio Suecica. §. 115. Circa Satisfactionem Suecicam nulla mutatio suscipiebatur. Equidem super portorio ad Warnemundam querebatur Meclenburgicus Dux, velut ruinam subditorum suorum producturo, si Rostochium, quo omne Provinciæ frumentum convehi soleat, pessum eat. Sed quia ex eo portorio non magis Rostochio, quam aliis ad Mare Balticum sitis urbibus ruina impendere credebatur, haut visum eam ob rem semel placita convellere.

Æquivalens Brandeburgicum. §. 116. Sed circa pensationem Brandeburgicam Cæsarei contra formulam à Directoribus Ordinum subscriptam quædam interpolare cupiebant. Nam & jus proprii præsidii pro Mindensi urbe, de quo antea omiserant, nunc diserte exprimebant; & cessionem Magdeburgici, Mindensis & Halberstadiensis Præsulatus ita ambiguis, & obscuris verbis concipiebant, ut ea ad solos Electoris descendentes restringi videretur, exclusis agnatis Franconicis, qui hactenus simultanea investitura omnium Electoris ditionum gavisi fuerant: saltem ut hisce super ea cessione controversia moveri posset. Et ferebatur Bavarus à Cæsare in eum casum expectativam in istos Præsulatus obtinuisse, Sed uti præsidium Mindæ adspernabatur Elector; ita posteriori clausulæ hujus agnati acerrime contradicebant postulantes, ut repudiata recenti formula, à nemine Ordinum adhuc probata, prior nono die Martii subscripta retineretur, ac ut in apprehendenda possessione recentium Provinciarum, investitura ac simultaneo homagio ita procedatur, sicut circa Pome-

1648. raniam obſervatum fuerit. Addebantur minæ; ſe alias interpoſita proteſtatione omnia media ſerius ocyus eas ditiones recuperandi ſibi reſervaturos, & promiſſa diplomata ſuper ceſſione Pomeraniæ nunquam exhibituros; quo ipſo & Succica ſatisfactio in ancipiti futura ſit ſuo conſenſu deficiente.

Æquivalens Meclenburgicum. §. 117. Meclenburgicus Legatus domo reverſus querebatur, Principi ſuo nondum circa Æquivalens ſatisfactum, ejusque adeo rationem haberi petebat. Cui Cæſarei reponebant; ipſum commodis ſuis obſtitiſſe, quod poſtulata ſua proponere neglexerit, quo tempore ſuper penſationibus agebatur. Cæterum is præter jam conceſſa expectativam in Lauenburgicum Ducatum extincta horum Principum ſtirpe, tum Commendas Miroviam & Nemeroviam poſcebat. De quo Cæſarei ad Catholicos relaturos ſe pollicebantur. Evangelici, cum Cæſareos parum pronos huic poſtulato deprehenderent, Succos rogabant, ut Ducis petito apud Cæſareos velificarentur: in quod & ipſi omnem operam pollicebantur. Contradicebant tamen Brandeburgici, quod is Elector Ordinis Equitum D. Joannis patronum ſe ferat, ne iſtæ Commendæ Ordini ſubtraherentur. Præ-

12. April. ter hæc Dux Guſtavus Adolfus literis ad Legatos Succicos datis oſtendebat; etſi Wismaria cum Præfecturis Pœla & Neucloſter in diviſione Provinciæ Duci Adolfo Friderico ceſſerit: tamen jus ſummum circa ſacra & civilia pro indiviſo manſiſſe, quod hac mutatione ſibi ſubtrahatur. Tum Raceburgenſi Præſulatu parentem ſuum titulo maxime oneroſo potitum. Unde petebat, ut ſibi alternativa in eo Præſulatu, ſicuti antea cum Luneburgico maneat, ac Duci Adolfo Friderico aliunde refuſio fiat. Aut ſi hoc negetur, ſibi hoc nomine ſatisfiat.

De ſatisfactione Haſſica. §. 118. Circa ſatisfactionem Haſſicam Neoburgicus querebatur, ſibi quoque ejus partem impoſitam, non minus quam Moguntino, Colonienſi & aliis, quorum ditiones Haſſicis tributis obnoxiæ fuerint. Non niſi ab iis ſatisfactionem recte exigi, qui offenderint, aut viciſſim quid præſtiterint. Jam à ſe Landgraviam non læſam, nec ſibi ab ea quid reſtitui, uti præſulibus Catholicis. Unde nulla juris ſpecie ſe adſtringi ad conferendas pecunias Præſulum oppidis redimendis. Ipſam quoque Landgraviam declamſſe, iſtius ditiones hac ſatisfactione haut onerandas. Cæſareos, dum adverſus promiſſa Cæſaris Neoburgicas ditiones tributis & hoſpitationibus ſubjecere, adverſæ parti ad eadem exigenda prætextum præbuiſſe. Contra Catholici ſuper detentione Noveſii, Coesfeldæ & Neuhauſæ, quoad ſatisfactio exſoluta ſit, ſcrupulos movebant: quod cum Landgravia fide publica non contenta realem cautionem exigat, ſibi quoque pari modo ab eadem cavendum, illa oppida poſt ſolutionem reſtitutum iri. Quod enim Landgraviæ non ſufficiat, id ut aliis ſatis ſit, ipſam poſtulare non poſſe.

Avauxius in Galliam avocatur. §. 119. Dum hæc Oſnabrugæ geruntur, Longuevillius Dux ſpe reditus abdicata familiæ partem Monaſterii relictam ad ſe in Galliam evocavit. Sed & Avauxius in Galliam redire juſſus Aulæ offenſa contracta; cujus cauſa vulgo ferebatur, quod pacem remoratus eſſet, ac intempeſtivo Religionis zelo Galliæ amicos diverſa ſacra profeſſos irritaſſet. Inprimis quod ante aliquot annos Hagæ, dum nimis fervide pro libero Religionis Romanæ uſu contendit, apud Ordines Fœderati Belgii diffidentiam excitarit, quæ non parum contuliſſe credebatur, ut hi ſeparatam pacem concluderent. Alii arcani quid, & invidiam Aulis ſolitam ſuſpicabantur. Chanutus Holmiæ apud Reginam profitebatur, Servientum magis aptum tractandis Suecorum animis viſum; ac nulla ratione ipſi cum Serviento convenire potuiſſe. Vera tamen cauſa erat, quod Mazarinum liberiore ſermone perſtrinxiſſet. Cum enim ſequeſtres congreſſu quodam contendiſſent, ut Galli poſtulato de munimentis Nanccio detrahendis deſiſterent, quod pauci muri ac lapides haut tanti eſſent, ut ideo Orbis Chriſtianus bello implicitus teneri debeat; Cæſarei & Hiſpani ſancte teſtabantur, non penes ſe culpam extracti belli, ſed penes Gallos eſſe; Avauxio contra aſſeverante: non Gallos in cauſa eſſe, ſed Italos. Statuerat iſte Oſnabrugam proficiſci, ut Succis valediceret, ac jam familiares ſuos Lengricham præmiſerat, ipſe mox curruin conſcenſurus, cum literis è Gallia iter absque mora 6. April. maturare juſſus eſt. Unde poſtero die per Epiſto- 7. April. lam Succis valedixit. Aſt illi, ſtatim atque in Galliam adpuliſſet, ex Aula in prædia ſua ſecedere præcipitur. Serviento, qui Avauxio ſemper diſcors egerat, ut ſolus pacis tractatus abſolveret, procu- 16. April. ratorium transmiſſum eſt.

Hiſpani hoſpitium Luſitanorum Monaſterii oppugnant. §. 120. Hiſpani poſt Avauxii diſceſſum Monaſterii numero prævalentes, mox inſolentiam adverſus Luſitanos exercere ea occaſione cœperunt. Sub veſperam duo Pegnerandæ domeſtici Luſitani Legati *de Caſtro* ædes prætergreſſi, cum Luſitanum in foribus forte ſtantem conſpexiſſent, exclamaverant: *Vivat Philippus IV. Rex Hiſpaniæ, & moriatur rebellis Joannes Dux Bragantiæ.* Ad quod Luſitanus regerebat, *Vivat Philippus IV. Rex Caſtellæ; quod vero Joannes Dux Bragantiæ rebellis ſit, mentiris.* Inde ambo Hiſpani ſtrictis gladiis accurrentes Luſitanum in ædes compulerunt. Sed orto tumultu, ac pluribus accurrentibus Hiſpani iterum exturbati ſunt, uno eorum ſauciato. Id cum Pegneranda audiret usque adeo excanduit, ut familiæ ſuæ imperaret Luſitani ædes oppugnare, omnibus quos offenderent nullo diſcrimine trucidatis, ac ſi reſiſteretur, ignem ædibus injicere. Ita centum triginta quaſi Hiſpanorum ædes impetu invadunt, & fractis feneſtris portam moliuntur, Luſitanis numero paucioribus tamdiu vim utcunque ſuſtinentibus, quoad vigiles urbis accurrentes iſtos depellerent: quo tumultu Hiſpani ſeptem, Luſitani tres vulnerati. Ipſe Legatus Luſitanus per poſticum ad Servientum evaſerat, qui & tutela ipſius ſuſcepta evocato ad ſe vigilum præfecto Hiſpanorum inſolentiam demonſtrabat, monebatque, videret, ne ſecuritas publica quid detrimenti capiat. Pegneranda adverſus cum præfectum, cum ad ipſum acceſſiſſet, multum iracundiæ oſtendebat, & acerbe increpitum inter alia rogabat: Num Luſitanorum Imperio is obnoxius agat, aut num ſe Catholici Regis Legatum prohibere velit, quo minus Luſitanos perditi rebellis Miniſtros perſequatur? Cui hic modeſte: ſe nec Hiſpano, nec Luſitano obnoxium, ſed Monaſterienſi urbi ſacramento devinctum; ubi cuivis ſecuritas præſtari debeat. Unde ſuum eſſe providere, ne cui heic injuria inferatur. Eam ob cauſam Servientus familiam ſuam quinquaginta armatis augebat. Ac Luſitanus Serviento mox Oſnabrugam profecto ſolus Monaſterii non auſus morari, eodem ſe ipſi comitem adjungebat.

Oxenſtierna Monaſterium excurrit. §. 121. Cæterum Grullardus Succis haut obſcure inſinuabat, Servientum ab ipſis certam ob cauſam inviſi velle; inprimis ut decore Oſnabrugam

1648. gam ad promovendam pacem accedere possit.
13. April. Nam is nuperrime Osnabrugæ fuerat, ut ordo salutationis pro more reddendæ Suecos jam tangeret. Igitur placuit Oxenstiernam Monasterium
14. April. abire, ut Serviento huc accedendi ansa præberetur; quod & Evangelicis haut abs re videbatur. Is Monasterii Serviento, quo loco tractatus sint, exponere. Hic vicissim mandato Regis confirmare, omnem se operam daturum, ut laboriosæ tractationi finis imponatur. Sed cum ea res maturam considerationem requirat, se propediem Osnabrugam venturum, ac cum ipso Salvioque consilia, quæ ex re videbuntur esse, capturum. In antecessum tamen significabat; se constituisse adornandis in Suecico Instrumento qui restent Articulis incumbere, modo Sueci, & Ordines postea Monasterium conferre se velint, Gallicam pacem juncto studio absoluturi. Lusitanus quoque inclusionem sui Regis, & liberationem Eduardi Bragantini commendabat, magnopere super Hispa-
16. April. norum violentia questus. His actis statim Osnabrugam Oxenstierna revertit.

Servientus Osnabrugam venit, 22. April.

§. 122. Paulo post Servientus Osnabrucam accedens circa præmia militis Succici favorem ostendebat, apud Ordines testatus ideo Galliæ Regem pro suo milite nihil postulasse, ut Suecicis eo uberius satisfieri possit. Cæterum sententia, de qua Oxenstiernæ Monasterii significarat, mutata contendebat; Conventum Osnabrugensem, absoluto de militibus articulo, omissis omnibus quæ restarent statim cum ipso Monasterium proficisci debere, absolvendis ibi reliquis, ac ut opera cum Suecis juncta tractatui Gallico cum Hispanis, & Cæsare colophon imponatur. Et quanquam demum ipse consultum agnoscebat, Osnabrugæ cum Ordinibus super Burgundia & Lotharingia consilia conferri, quod ea re Monasterium dilata Hispani varias remoras injecturi sint: utique tamen caput de Executione, Assecuratione, & Ratificatione Monasterii expedire volebat, quod Galliæ is honos debeatur, ut in loco Gallicorum tractatuum reliqua Germanicæ pacis absolvantur. Nec plura tunc Osnabrugæ egit; ex quo adparebat, eo duntaxat fine huc excurrisse, ut Suecis vicissim Monasterium adeundi ansam præberet.

Hollandici Legati à Suecis postulata.

§. 123. Pridie quam Osnabruga discederet Servientus, ibidem adpulit Belgicus Legatus Bartoldus *de Gent*, à Suecis postulans, ut Franckendaliæ, ubi viduæ Palatinæ dotalitium erat constitutum, ac unde præsidium deducturos se Hispani promiserant, neutralitas indulgeretur, cautione interposita, ut durante bello neutrius partis milite insideretur. Tum circa articulum de Reformatis Anhaldinorum Principum causam commendabat, & ut vocabulum *similium* ibi expungeretur. Denique vectigali Oldenburgico fervide, nec sine minis contradicebat, cujus onus in Belgas quoque redundet, ac nullo jure Comitem vectigal exigere in flumine ipsius & Bremensem ditionem interlabente eo loco, ubi naves mercibus haut exonerentur. Cui Sueci quantum in se
30. April. pollicebantur. Quo acto iterum discedebat. Memoratu digna habebantur verba libelli, quem offerebat; eam neutralitatem duntaxat postulari, *usque dum pace in Imperio concluſa, plenior afflicta Domui Palatinæ, & gratioſa ſubſequatur reſtitutio, quam Inſtrumento Pacis comprehendi, & univerſali conſenſu confirmari poſſe, optare & ſperare licet.* Ex quibus adparebat Palatinum, & qui ipsi favebant, spem plura quam hactenus obtinendi nondum depo-

1648. suisse. Id quod cum Bavaricis per Grullardum, cui Sueci id scriptum communicarant, ostenderetur, istis haut mediocris solicitudo injecta est. Unde iidem mox apud Suecos heri lui studia circa promovendam pacem extollere, per quæ tractatus nuper tam insignes progressus fecerint: nec remissiorem se operam reliquis componendis sumere jussos. Contra Sueci exprobrare; repetita Bavari cum Cæsare conjunctione pacem sufflaminatam; nam isto inducias servante sine dubio quietem Germaniæ jam reductam. Ac sociata iterum Cæsari arma re ipsa paci, patriæque noxia fuisse, quemcunque demum eorum scopum ipsi ferant. Inde quoque Reginæ necessitatem impositam insignes copias equitum, peditumque parandi, quæ propediem in Germania adpulsuræ sint. Si tandem belli malis patriam levare velint, nunc tempus esse desiderium pacis quod verbis ostendant, re ipsa expromendi. Ad quæ Bavarici reponebant; quid amplius à se præstari posse? Si Suecis iterum inducia cordi sint, se illas non abnuero. De cætero, si alii Ordines operam secum socient, se Cæsareos facile compulsuros, ut sepositio Hispaniæ respectu pacem amplectantur. Et constabat Bavarum, & Electorale Collegium communes inducias agitare, à quibus Cæsar abhorrere credebatur. Unde suspicio erat, si Cæsar has abnueret, nec Bavarus alia ratione subscriptionem causæ suæ obtinere posset, ipsum denuo Cæsare destituto ad peculiares inducias descensurum.

Suecorum cum Bavaricis colloquium.

Cæsarei §. *Tandem omnes* expediri cupiunt.

§. 124. Restabant adhuc difficillima capita super satisfactione militum & Exulibus Austriacis; quæ Sueci pari passu expediri cupiebant: Cæsarei autem, illo sepositio, hoc ad liquidum deduci contendebant, velut citra quod articulus de Amnestia imperfectus sit. Nam præmia militum dilationem ferre, quæ necessaria pars pacis, aut perpetua ejusdem conditio non sint, utpote solutione militibus facta ultro expiratura. Ad quæ tamen suo tempore expedienda incumbere velint, modo Sueci super exulibus sibi satisfaciant. A Cæsare non leviter se increpitos ob isthoc negotium tamdiu dilatum; quo nondum absoluto nihil reliquarum rerum se tacturos. Nec ullum sibi heic temperamentum adhibere fas esse, cum presse formulæ ex Aula missæ insistere jussi sint. Jam Monasterii secreta conventione sexcenta uncialium millia nomine Cæsarearum ditionum promissa præter tam insignes provincias, quas Regina præmium belli acceperit. Regem quondam Gustavum scripto sub initium belli publicato haut professum, se ob motus Bohemicos arma arripuisse? tanto magis mirum esse, nunc ob manipulum rebellium pacem sisti. Quæ Sueci postulent præstari non posse, cum de octodecim millionibus agatur. Cæsarem istorum rebellium bona inter ministros suos mille amplius numero distribuisse. Iniquum juxta, ac Cæsari ignominiosum fore bene meritis semel donata eripere, ac illis restituere, queis ob atrociſſimum crimen juste ademta sint. Qui bona ista jam possideant, iisdem haut sponte cessuros, ac veteribus colonis obstituros: unde interni tumultus orituri sint. Denique malle Cæsarem in bello persistere, quam domesticum statum periculo exponere. Hæc omnia Cæsarei per Legatos Ordinum Suecis demonstrabant; addito, Ordinibus deinceps quoque belli mala incubitura, quæ si effugere aliquando cupiant, Suecos urgendos, ut istum articulum, prout à Cæsare conceptus sit, absque ulteriore tergiversatione admittant. Quo facto pacem spe

1648. citius secuturam. Huic sententiæ Cæsarei pertinaciter inhærebant, sic ut multi dies nullo operæ pretio facto elaberentur. Etsi non pauci crederent, Cæsareos, ubi tractatus tam promte præter opinionem hactenus procedere perspexissent, eam difficultatem objeciisse istis paululum sistendis, quoad adpareret, quo res inter Gallos & Hispanos evasura esset: de quo Hispani in Aula Cæsarea acriter contendere dicebantur.

Ordines Cæsareis stipulantur. 25. April.

§. 125. Ea res Ordinum Legatos magna solicitudine perfundebat, & quia Cæsareos immotos deprehenderant, per Moguntinum è Suecis scitabantur, num Reginæ deinceps ea sola belli causa sit futura, ut ductores sui Cæsareis ditionibus oriundi bonis suis plene restituantur; & quibus conditionibus ad extremum insistere decreverit? Nam si Cæsarcorum formulam ipsi admiserit, Ordines curaturos, ut de militum commodis absque mora agatur. Ad quæ Sueci reponebant; ob solos istos ductores equidem bellum non continuandum, nec tamen ita crude Cæsarcorum formulam pro imperio velut obtrusam admitti posse: tum militum commoda non postponenda, sed simul expedienda. Eam ob causam statuebant Ordines rem per se aggredi, ac promotis tractatibus patriam diuturnis belli calamitatibus eripere.

28. April.

Quo fine conventu habito super militibus quidem obiter velut præparandi causa differebant: sed præcipue, Cæsareis conniventibus quibus de assensu horum sat cautum erat, dictum paragraphum excutiebant: & quia perspiciebant ab istorum dictorum restitutione Cæsareos tantopere abhorrere, omnibus suffragiis decernebant, istos non amplius morandos; ut tamen, si ad subscriptionem perventum sit, commendatitias ad Cæsarem literas pro iisdem daturi sint, quod sperent apud Cæsarem ipsorum intercessionem non parum ponderis habituram.

Tanto acrius Sueci commoda militum urgent.

§. 126. De hoc igitur Ordines Suecis solenni Deputatione significant, petentes, ut & ipsi inevitabili huic decreto circa rem quæ Reginam parum tangat, assentiantur, quo & isthoc caput subscriptione aliquando firmetur. Ac spem esse, præcipuis negotiorum absolutis, ipsos pacem non amplius moraturos: Cui fini Cæsareos, si conclusum Imperii non displiceat, ad ipsos accessuros negotiis quæ adhuc restant expediendis. Ad quæ Oxenstierna: Speraisse se, quæ super ordine tractandorum post longam altercationem Ordinum interventu placuerint, ut §. *Tandem omnes* & militum satisfactio pariter expediretur, majus pondus fuisse habitura. Ista nunc negligi rem mali exempli esse: ac, si hæc ratio valeat, Cæsareis obtentu ex Aula mandati omnia eludere, ac hactenus conventa subvertere in proclivi fore. Nec se decreto Ordinum subscripturos, aut ad alia pertractanda accessuros, nisi expeditis militum commodis. Ad quæ Ordines reponebant; sibi haut fuisse animum uno postposito alterum præferre; sed de utraque re simul relatum. Quod autem super exulum restitutione prius convenerint, in causa fuisse rerum disparitatem, & quia hæc ante discussa fuerit: sed articulum de militum præmiis adhuc indigestum esse, qui tamen ut brevi expediatur, summa ope connixuri sint, quod sentiant, summam pacis jam in eo potissimum verti. Sed Sueci pollicitationibus haut contenti re ipsa circa articulum illum sibi satisfieri cupiebant. Eoque declarationem suam super §. *Tandem omnes*, ut & super causa Palatina, Commerciis, ac Imperii statu, eousque suspendere statuerunt, quoad super causa militum sibi cautum foret. 1648.

Inter Osnabrugenses & Monasterienses Ordines dissensio.

§. 127. Ita serio res ista ab Ordinibus duos per menses agitata magnas inter difficultates, ac discrepantes sententias, Osnabrugensibus fere in diversa discedentibus. Nam qui Osnabrugæ erant Ordines illis, qui Monasterii remanserant, autoritatem quid concludendi tribuere abnuebant, clandestinum illum conventum nuncupantes, quem morosi quidam, & extremis præter rationem inhærentes componant, quibus, si suffragiorum suorum rationem habere velint, Osnabrugam sit accedendum. Rem esse mali exempli, si istorum censuræ tam splendidi conventus decreta sint subjicienda; quæ iidem quacunque ratione turbare, aut evertere nitantur. Unde Osnabrugenses consultabant, ac decreta condebant, haut habita Monasterienſium ratione. Hi contra non minus quam isti sibi arrogare; nec numero se inferiores, & morem in Imperio receptum sibi favere: coq; adversus acta & scita Osnabrugensium iteratas protestationes interponere, tum coitione facta peculiaria concluſa facere, queis immotos se inhæsuros testabantur. Prævaluere tamen Osnabrugenses, quibus præcipui Catholicorum Moguntinus, Trevirensis, Bavarus, Bambergensis & Wurtzburgensis accesserant. Cum Monasterienſis conventus excepto Francisco Wilhelmo Osnabrugensi Præsule, qui pro Colonienſi, ac nonnullis primariis præsulatibus suffragium ferebat, fere turba morosorum sacerdotum, ac minorum in Suevia oppidorum constaret, è quibus Leuxelringius sedecim suffragia ferebat majore strepitu quam pondere. Unde & quæ isti consultarent, aut protestarentur, exigui momenti habebantur: quibus omissis nos Osnabrugæ acta persequemur.

De satisfactione militum Quæstio, An?

§. 128. Militibus utique satisfaciendum esse, antea decretum fuerat. Et ostendebatur Ordinibus, citra hoc pacem haut expectandam, ac mala inde oritura in ipsos Ordines redundatura. Ni istorum desideria expleantur, conjurationem, & quales desperatio gignere solet fructus metuendos. Equidem Ordines miseratione populi tot per annos bello exhausti optabant ipsam Reginam Galliæ, & aliorum exemplo militibus suis præmia exsolvere, tam egregiis ditionibus supra æstimationem positis potitam. Præsertim cum miles ipse tributis, hospitationibus, rapinis longe plus extorserit, quam stipendia pertingant; & ipsi Sueci antehac satisfactionem pecuniariam veluti præstitu nimis arduam repudiaverint, ejus loco terris subſtitutis. Sed quia satis intelligebant, militem vacuis manibus extrudi non posse, nec Reginam id oneris sibi imponi passuram, nimirum subeundum erat, quod amoliri non dabatur. Quanquam autem multi censerent, super pace ipsa ante omnia transigendum; Sueci tamen hanc rem quæ tantopere ipsos tangeret, ad extremum rejici nolebant. Ac fatebantur Moguntini strenue in hac causa jussu Electoris connixi, ad pacem perveniri non posse, nisi Suecico militi satisfiat, modo id intra vires Ordinum foret. Testabantur tamen Ordines, se non in debitorum vicem militibus velle obligari, cum neutri bellantium parti obstringantur; sed quicquid facturi sint, id unice à studio pacis omnibus tam anxie desideratæ proficisci. Unde & nisi quæ restarent omnia transigerentur, ad ista, in quæ consentiebant, nullo modo obstringi volebant. Simul qui

ador-

1648. adornati jam erant articulos subscribi, & ad reliqua componenda accedi postulabant. Tum ut pax Gallica absolveretur; cum alias frustra pax cum Suecis immensis sumtibus redimatur, superstite cum Gallis bello, ad quod forte magna pars Suecici militis transitura sit, Cæsareis, Bavaricisque copiis non minus quam hactenus Ordines comesturis.

Quæstio quis? §. 129. Enimvero huic oneri haut pauci sese penitus, aut ex parte subtrahere nitebantur. Neoburgicus neutralitatem à Cæsareis juxta ac Suecis olim obtentam allegabat. Unde haut censebat sub finem belli per Suecos tantum oneris suis ditionibus impositum iri. Trevirensis Galliæ favore nitebatur, quæ immunitatem ipsi pollicita

8. Jun. sit. Palatinus Elector literis Londino datis à Suecicis Legatis postulabat, ut terris sibi restituendis, quas continua belli mala ad incitas redegerint, parceretur. Saxo plus satis officium in patriam se expleviſſe ferebat in usum Imperii præbitis copiis, ad quas nemo Ordinum quidquam contulerit. Osnabrugensis Præsul octoginta uncialium millia Gustavo Gustavi F. solvenda subtrahi postulabat. Par desiderium erat eorum Ordinum, queis sexcenta uncialium millia Landgraviæ solvenda incumbebant. Hæc ipsa, accipere quam dare prona, ditiones suas plane eximere velut bello evastatas cupiebat; cui & Sueci parci cupiebant. Parte oneris levari petebat Magdeburgicus, inopiam regionis, & ejus ratam enormiter taxatam causatus. Eandem querimoniam & pleræque civitates Imperiales movebant. Monasterienses in illos onus devolutum ibant, quibus emolumentum aliquod ex hac pace proveniret, cæteris immunibus, queis eadem nullo fructui, aut damno insuper cederet: cum hos malum collata pecunia emere iniquum sit. Enimvero plerisque stabat sententia, citra exceptionem omnibus in partem oneris veniendum, prout cuique census Imperii *Matricula* taxatus esset, requisito itidem Equestri Ordine, ac Hanseaticis Urbibus.

Quæstio Cui? §. 130. Ast in partem hujus præmii præter Suecos etiam ipse Cæsar cum Bavaro, Lotharingoque & Colonienſi venire avebat. Saxo quoque, & Brandeburgicus, aliique, quæ in copias suas erogassent, Ordinibus imputabant. Idem Landgravia postulabat suffragantibus Suecis. Ac Cæsar quidem suo militi tantundem, atque Sueci, Bavarico autem tertia parte minus deposcebat; ut tamen copiæ, quæ per Westphaliam, & sub Colonienſi militarent Cæsareis annumerarentur.

13. 24. Jun. Idque postulatum Cæsarei Legati semel iterumque Ordinibus insinuabant. Et cum Ordines eo insuper habito circa expediendam Suecicam satisfactionem pergerent, denuo Moguntinum monebant; apud tria Ordinum Collegia instaret, ut Cæsari quamprimum satisfiat, interim cum Suecis nihil ageretur, quod isti præjudicio sit. Bavaro Cæsar jam antea Bavaricum, Franconicum & Suevicum Circulos addixerat; quod promissum Bavarici initio Ordinum ingratiis pervincere nitebantur. Quo fine Germaniam inter Cæsarem, Suecos ac se dividi postulabant. Sed cum non Evangelici solum, sed & plerique Catholici, ac ipse Colonienſis frater adversarentur, omisso Franconico Circulo Suevicum cum Bavarico, aut dimidiam partem ejus, quod Sueci acciperent postulabant. Denique & hoc temperamentum proponebant, ut septem Circulis, qui Suecis destinabantur, Bavaricus quoque adjungeretur, ac Suecis duæ partes, Bavaro tertia adsignarentur. Lotharingi & Cæsar mentionem faciebat, 22. Jun. & ipse epistola Bruxellis data monebat; qui etsi modica se summa contentum fore significaret; tamen haut exigua eundem animo volvere indicio erat, quod centum militum millia pro Cæsaris ac Imperii salute suis sumtibus se conscripsisse, ac stipendiis sustentasse jactaret. Pro Saxone & aliis languidius Cæsarei loquebantur; cæterum ipsi prætensionem sibi suam reservabant; præsertim si Landgraviæ miles præmiis potiretur, qua deterius sibi jus esse haut rebantur. Landgravia contra acriter pro se contendere, & quia Cæsarei juxta ac Ordinum Legati ipsius militi præmia abnuebant, literis Legatos Suecicos monere; quan- 8. Majo. tum indignationis sui concepturi sint, si soli præmiis excludantur, qui non minus quam Suecicus miles pro Republica connixi sint. Nec eosdem citra metum tumultus exautorari aut infestis deduci oppidis posse. Ac in futurum ipsi Suecia fraudi fore, si nunc paria meritos dispari modo habuerit. Igitur rem ita dirigerent, ut & sui pro rata de præmiis participent. Eadem ipsius Legati ingerebant, qui istos ducentis uncialium millibus contentos fore ostendebant. Et cum animadverterent Ordines ista adspernari, proponebant, ut ea summa sub Suecica satisfactione computaretur, quæ & eo nomine intendi queat. Porro non minus Cæsarei quam Suecici militis rationem habendam hi quorum intererat differebant. Illis neglectis novum belli incendium metuendum; numero Suecis non inferiores exautorationem non laturos, ni paria cum Suecicis exsolvantur. Suecos nullo colore postulare solis suis satisfieri, posthabitis aliis, qui nisi præmiis deliniantur, pax sperari non possit. Nil rationis Suecos pro suo milite adferre posse, quod non in alios valeat. Quin justius stipendia poscere, qui pacem publicam, potestatem Cæsaris, legesque sub Cæsaris atque Imperii auspiciis tuiti sint; quam qui adversus patriam arma gesserint spretis Cæsareis atque Ordinum avocatoriis, & causam præbuerint, ut tam egregiæ provinciæ Germania avulsæ in exterorum ditionem concedant. Denique si Cæsareus miles sine præmio dimittatur, haut fore deinceps, qui pro patria pugnare velint. Et hanc sententiam Monasterienses propugnabant, succinente Electorali Saxonico; qui de conferenda summa æquales partes Cæsareis & Suecis, dimidium ejus Bavaricis assignatum ibant. Enimvero Osnabrugæ per majorem suffragiorum partem concludebatur, Cæsari Austriacum Circulum, cum Bohemiæ Regno relinquendum, unde militi suo satisfaciat: Monasterienſibus frustra regerentibus hoc modo ditiones Cæsaris ita exhaustum iri, ut ad sustinendam Turcæ vim plane enerves sint reddendæ. Sed & Bavaro præter cognominem Circulum nihil tribuebatur, ut tamen & ibi modus solutionis, de quo circa alios conveniendum sit, observaretur; Bavaricis nequidquam quiritantibus, ad suam ditionem populandam nunc quatuor exercitus incumbere. Sed pro Landgravia; quæ ad extremum in partibus perstiterat, Sueci summopere nitebantur. Illam haut modicam belli partem constituere, validum eidem exercitum; munita oppida teneri: istum exautorari, hæc restitui nisi solutis stipendiis non posse. Bavaro Cæsaris socio Circulum attributum; cur deterioris sit conditionis Regum fœderata? Reponebant Ordines; tam insigni satisfactione Landgraviæ concessa, vicissim ipsam oppida à se occupata gratis

1648. tis reddituram promisisse, aliisque prætensionibus renuntiasse. Jam satis premi Ordines Suecici militis satisfactione. Et si ista petitis potiatur, alios paribus postulatis molestos futuros. Ita secum agerent, ut ne obtentu pacis pauculis fortunarum reliquiis, quæ tanto bello supersint, plane emungantur. Nec subinde licèt instantibus Suecis ab hac sententia dimovebantur Ordines: qui contra à Suecis stipulari conabantur, ut sua satisfactione obtenta Landgraviæ causam deferrent. Quin interrogabant; num ob hanc solam causam bellum gerere placeat, reliquis omnibus transactis? Id quod etsi Sueci haut diserte asseverarent, prætensione tamen pro Landgravia desistere nolebant, petentes, ita cum illa ageretur, ut ne causa sit bellum eo nomine extrahendi. Ordines contra ostendebant; Landgraviam hoc nomine paci remoram injectam haut cupere. Ita Ordines soli Succico militi septem Circulos, Franconicum, Suevicum, utrumque Rhenanum & Saxonicum, cum Westphalico (nam ad Burgundicum nullus erat respectus) reservabant, exclusis aliis belligerantium partibus, ut nec Cæsari aut Bavaro amplius, quam nunc concessum, nec Landgraviæ, aut alii cuipiam satisfactionis quid obtendere tas foret. Cupiebant dehinc Ordines inter illos solos pecuniam distribui, qui militiam in expeditione egissent, exclusis superiorum graduum ducibus, & quæ præsidium per oppida agitassent, queis uberGeneral-Stab. tim stipendia è tributis sint persoluta: nec minus indigena è Suecia ac Finnonia milite, & qui sub signis à Regina demceps retinendus esset. Sed negabant Sueci id se discriminis admissuros, & partem exercitus solutis præmiis exhilaraturos, altera parte iis negatis ægrescente: sed omnes pari sorte habere sibi decretum.

De quanto. §. 131. Difficillima disceptatio super pecuniæ summa erat, Germaniæ opibus tam diuturno bello plane exhaustis. Unde Ordinibus prius disquirendum videbatur, quæ ratio foret pecuniæ tantæ expediendæ, simul exsequendæ paci, quam ipsa summa definiretur. Id quod à Suecis repudiatum præposterum esse de modo solutionis agere, summa nondum designata. Circa modum id maxime in quæstione esse, quam ratione miles commode exautorandus, ac dissolvendus. Id citra pecuniam fieri non posse: eoque super hac ante omnia dispiciendum. Cæterum initio Sueci viginti uncialium milliones postulabant: exercitus minimum decem milliones expectabat; sed Regi15. Maji. na gradatim ad quinque descendere jusserat. Ordines contra initio non nisi vicies centena millia florenorum offerebant. Paulatim tamen Sueci remittendo, Ordines addendo in unum convenere. Suecis ante oculos versabantur acisæ Germaniæ opes, tantæ summæ, quanta initio designabatur, conficiendæ impares. Qua de causa & statim insignis pars remissa; & Galli moderatiora suasere, ne insuperabilis difficultas paci objiceretur, neu Ordines immensis postulatis ad desperationem adacti periculosa Sueciæ consilia capesserent. Ac sane utriusque religionis Ordines controversiis inter se compositis sat concordes de interna unione differere, & amotis jam diffidentiæ seminibus, quæ aliorum injuriis ipsos opportunos reddiderit, haut esse, quod diutius ab exteris insultari sibi patiantur. Decentius Imperio esse cum Cæsare transigere, ac quod supersit virium contra exteros impendere, quam à Suecis immenso pretio pacem emere. Esse militem, equos, arma, commeatum. Concordia inter Ordines, & cum Cæsare reducta exteros ad moderatiora consilia descensuros. Aut si perpetuis tributis Germaniam subjicere instituant cum Cæsare utcunque transigendum, ac nullo amplius exterorum respectu pacem concludendam: Inde avocatoriis edictis, ac lautorum stipendiorum oblatione Suecicum militem ad ponenda arma solicitandum. Et istha cumprimis Monasterienses Catholici fremebant; si militaris satisfactio pacem remoretur, tractatus cum Cæsareis utique absolvendos: inde junctis Ordinum animis sub Cæsaris auspicio cum exteris agendum, mox modestiam induituris, si non amplius Germanorum viribus in ipsam Germaniam abuti detur. Quæ agitari Witgensteinius Comes Legatis Suecicis indicabat. Succinebant hisce Cæsarei, qui & postulatis Ordinum sat faciles se præbebant, ac super Amnestia & Gravaminibus initam transactionem per Germaniam publicare instituebant, quo Ordines Regnis avulsos Cæsari adjungerent. Qui Osnabrugæ agebant Catholici, etsi mollius loquerentur, suspicio tamen erat, ipsos clam id agere, ut inter Regios & Evangelicos dissidia excitarentur. Inter Evangelicos Saxo eandem cum Monasterienfibus sententiam fovebat. Luneburgici quoque parum amicos se Suecis ferebant. Si duos florenorum milliones adspernarentur Sueci, circumspicerent, qui plus daturus sit. Se etiam absque Suecis pace potituros, quam junctis cum Cæsare viribus tueri possint. Idem & alios in suam sententiam pertrahebant. Et cum in Senatu Principum Bambergensis, Herbipolensis, Constantiensis ac Electoralis Senatus prima vice duos uncialium milliones offerre vellent, Luneburgici, & qui eos sequebantur, id impediebant. Præ aliis tamen militum causam agebat Witgensteinius, & ipse quondam Suecicam militiam professus, cum cæteri omnes togati essent; & quia ipsi spes erat in partem veniendi; cui & post pro navata operâ præmium petenti Regina annuit. Is alios hortari, ut serio de idonea Suecici militis satisfactione cogitent, quem si obtensa Germaniæ inopia amoliturus se credant, frustra sint. Eundem si spe sua excidat, sibi ipsi consulturum, ac majoribus malis ansam præbiturum, quam hactenus toleraverint. Eum, cum adfectus nonnihil in Suecum militem præ se ferret, reliqui velut corruptum increpabant. Queis tamen ipse reponebat; se ex mandato Principis sui sententiam dicere. Hunc una cum reliquis Ordinibus in satisfactionem consensisse, quam eo modo adornaturus sit, ut Suecia intelligat, sibi cum gratis hominibus rem fuisse. Sane Germaniæ Ordines, cumprimis Evangelicos, Sueciæ debere, quod de commodis suis agere liberum ipsis sit. Si ita pergant, facile ipsos hoc libertatis fulcro iterum carituros. Huic Moguntinus hactenus assentiebat, quod ad pacem alia ratione perveniri posse negaret, modo ea res intra Ordinum facultates foret. Suecis ista animorum inclinatio satis cognita erat; eoque data occasione Evangelicos, ac cumprimis Luneburgicos, monebant; caverent, ne Cæsarei pravis consiliis clam suggestis ipsos in transversum agant, qui hactenus ita mascule pro communi libertate locuti fuerint. Judicabant tamen, haut è re fore, diutius summo suo postulato inhærere, quod metus esset, ne post victoriam apud Susmarschausam Gallis toto bello solita invidia rediret, iique subtrahendo copias, aut pecunias progressus Suecorum sisterent. Et Cortracum eo tempore amissum ansam præbere poterat Turennium Wrangelio

1648.

1648. 27. Maji. gelio abstractum in Belgium mittendi. Igitur paulo post cum Deputati Ordinum summam temperari peterent, ad quindecim milliones, & cum ea quoque Ordines exterreret, paulatim ad decem descendebant. Sed cum & hanc Ordines aversarentur, ne fortasse consilia Reginæ in pacem tendentia subverterentur, Witgensteinio persuadebatur, ut in hoc negotio conciliatoris partes inter Suecos & Ordines susciperet; cui permissum gradatim ad septem usque milliones descendere.

Ordines paulatim ad tem propius accedunt.

§. 132. Ordines initio duobus florenorum millionibus inhærebant, velut plura à se præstari non possent. His si non adquiescerent Sueci, rem fatis committendam. Haut sperare se innoxios plane deglubendos, & exiguum quod supersit medullæ exsorbendum: nec Reginam & ipsam Ordinibus adscribendam Germania perdita gavisuram. Vix dictam summam corradi posse. Vel triginta millium exercitui aliquot mensium stipendia è promissa summa solvi posse, nec temere auditum, exautorato militi plus quam duorum mensium stipendium dari solere. Quin gavisurum militem, vel modico argento accepto tandem laboriosum vitæ genus honesta quiete mutare. Cum tamen hæc dicta parum proficerent, Osnabrugenses oblatam summam augere constituebant, cum Monasterienses nunquam à duobus millionibus florenorum discedere vellent. Et illos sane subigebat cupido pacis, quæ reliquis fere transactis ad hoc negotium solum adhærescebat; & quantacunque impensa emendum videbatur, ut aliquando à tantis malis respiraret Germania. Quos haut parum urgebant Legati Suecici, negantes sibi à summa per Reginam præscripta discedere fas esse; in quam si Ordines consentire abnuant, rem ad Reginam referendam, & nova mandata expectanda, quæ intra sex septimanas adferri nequeant. Quo tempore ab utriusque partis exercitibus plus consumtum iri, quam sit illud, de quo nunc disceptetur. Necdum constare, an Regina quidpiam remissura sit. Quanquam autem Ordinibus initio placebat, rem ad Reginam referri, ad quam etiam communi nomine super hoc negotio legationem missuri erant, quod jactarent: quæ miles vi bellica extorqueat tanti à se non æstimari, quam si ipsi à subditis suis miseras fortunarum reliquias extorquere necessum haberent: mox tamen ab hac sententia discessere moras pertæsi, & ne forte interim mutabilis belli fortuna à propinquo velut portu pacis iterum in altum ipsos propelleret. Ac pollicebantur Sueci, hoc negotio absoluto se omni opera ad maturandum tractatum connixuros, cujus optatus finis brevi sperandus sit. De quo ut Ordinibus eo magis constet, in ipsorum arbitrium reponebant, ut æstimato, quantum temporis ad negotia adhuc indecisa opus sit, certum diem paci concludendæ constituerent. Ita suspicio Ordinibus exempta est, à nonnullis excitata, velut Reginæ inter lætos armorum successus pax insuper haberetur: si vel maxime petitam pecuniæ summam Ordines annuerent. Sed & non parum Ordines terrebant à Wrangelio ad Oenum usque promota arma: & quod Carolus Gustavus Palatinus valido cum supplemento è Suecia adventaret. Qui metus malevolorum sermones, & consilia non parum temperavit; & qui post commoda sua obtenta immemores Reginæ beneficiorum ferocius se jactare cœperant, ad modestiam paulatim redacti. Nec parum ponderis negotiationi addebat Bavarus, magnæ inter Catholicos autoritatis; quem haut modica solicitudo exercebat, quod super Palatina causa à Suecis ipsi nondum cautum foret; & quæ nuper à Belgis super Franckendalia proposita memoravimus. Ipse Palatinus Elector audita Suecorum de Cæsareis & Bavaricis ad Licum victoria per literas à Legatis Suecicis petebat, ut hac ad pleniorem sui restitutionem utantur, nec conceptæ jam formulæ, in damnum & dedecus suæ Domus vergenti, insistant: neve Bavarum Suciæ perpetuum hostem injuste usurpata obtinere patiantur, qui huc usque redactus sit, ut quæ ferantur leges admittere necessum habeat. Et cum in congressu inter Bavaricum & Palatinum rixa exorta esset, hoc iniquitatem isti exprobrante, quod Bavarus innoxios Friderici agnatos rite quæsito successionis jure exutum iret; Sueci Neoburgico, quantum dabatur, adstipulabantur. Tum in faciem ipsi denuntiabant; ni operam navaret, ut Suecicæ militiæ satisfiat, ac brevi pax coëat, quo solo intuitu flagitantibus tamen Ordinibus ipsius postulata utcunque toleraverint, ad conditiones concepta formula contentas non amplius se teneri velle. Quæ res effecit, ut Bavarici acriter in hanc causam incumberent, præsertim cum interim Sueci Gallique per Bavariam pro lubitu grassarentur.

1648.

Transactio super quanto.

§. 133. Cæterum parcendo tempori Ordines proposuerant, ut in Curia congressus instituerentur, Suecis in uno, Ordinibus in altero conclavi considentibus, & Ordinaria Deputatione hinc inde commeante. Quod & Suecis placuit. Primo congressu Ordines post frustra repetita de duobus florenorum millibus oblata unum, inde alterum millionem florenorum istis addebant. Sequenti congressu Oxenstierna ad decem, inde novem florenorum milliones, qui sex uncialium milliones constituunt, descendebat. Biduo interposito, quo Oxenstierna Monasterium excurrerat, Ordinum Deputati super moderanda summa denuo quam acerrime instabant. Ubi post longam tergiversationem, cum tractationis ruptura plane imminere videretur, Oxenstierna demum de quinque uncialium millionibus aperit, infra quam summam Regina descendere vetuerit; præsertim cum dissimulationi non amplius esset locus, quod Salvius uni ex Ordinum Legatis sub secreti specie indicium jam feciſſet. Mox Ordines quinque hinc sex florenorum milliones, seu uncialium quatuor milliones obtulere, quos ut Sueci acceptarent, saltem sub spe rati, prout ipsi tractabant, ac ad Reginam referrent, petebant; interim cum Cæsareis, quæ adhuc circa pacem restarent, absolverent. Sed Suecis neutrum arridebat. Nam Ordinum Legatis facile esse sub spe rati quidpiam annuere, queis apud Principes suos hæc excusatio pateat, numero suffragiorum se victos esse. Sibi nullo colore à mandatis discedere fas; ac Regina factum improbante ignominiam sibi præsto fore. Sed nec tutum sibi hoc negotium ad extremum rejicere: de quo parum spei sit, si hoc indeciso reliqua omnia fuerint perfecta. Ac ut circumspecte agant, jactatos à quibusdam haut sane amicos sermones monere. Ita tandem Ordines, cum nec Legati Suecici à suis mandatis discedere possent, ac rem ad Reginam referre longum juxta, & anceps foret, quinque uncialium milliones annuerunt, etsi Moguntinus, ac Brandeburgicus non nisi de quatuor millionibus in mandatis haberent. Eo ipso die, quo hæc

27. Maji.
28. Maji.
29. Maji.
3. Jun.

1648. transacta sunt ab exercitu missus Osnabrugæ adpellebat Alexander Erskeinus; qui si maturius advenisset, remoram negotio videbatur injecturus, quod iste præmia sua infra decem uncialium milliones taxari nollet.

De modo solutionis. §. 134. Hac edita declaratione Ordines rem jam confectam rati acriter instabant, ut non solum conclusio pacis ocyus sequeretur, sed & Caroli Gustavi Palatini iter sisteretur, simul de hostilibus omittendis ad Suecicos duces scriberetur, modo aliis bellantium partibus idem placeat. Enimvero super modo solutionis talia proposuerant, quibus stantibus prius promissa fere eludebantur. Inprimis minimam præsenti pecunia repræsentare cupiebant, reliqua omnia in diem exsoluturi cautione interposita, quod uno tempore tantam summam conficere supra vires ipsorum foret. Sed cum citra paratam pecuniam nil effici posse perspicerent, ac Sueci tribus millionibus initio utique opus contenderent, in hos quoque demum Ordines consensere, & quidem ut decies octies centena millia præsenti pecunia, duodecies per assignationes exsolverentur. Cupiebant porro Legati Ordinum ista non nisi sub spe rati peragere, quod in tantam summam à superioribus mandata non haberent. Sed eam clausulam repudiabant Sueci, quod conditioni tam lubricæ neque pax, neque ejusdem executio superstrui posset. Id tamen Suecis perinde habebatur, nummis uncialibus, an alio genere monetæ probæ & receptæ solutio fieret, modo summa quinque millionum expleretur. Nec minus Ordines ipsi singulis ratam suam assignandam præsenti pecunia; aut per assignationes reservabant, exacta æqualitate juxta matriculam Imperii observata. Et quidem ut eam repartitionem Suecici duces in vicem solutionis acceptarent, militari executione in morosos facienda citra ullam molestiam eorum, qui ratam suam exsolvissent. Eam designationem Sueci statim exhiberi postulabant, quo mature inter legiones distributio fieri, ac statim post ratificationem miles accepta pecunia exautorari posset. Sed Ordines ante conclusam pacem id abnuebant, quod decretæ à majori parte summæ præter Monasterienses etiam Noribergicus & alii quidam contradicerent; quos pace secuta in cæterorum sententiam ultro transituros spes erat. Denique & hoc ab Ordinibus cautum, ne quis pro altero teneretur, & qui solvissent ob moram aliorum plane indemnes haberentur. Quod si qui primæ pensioni solvendæ non essent, ab Ordinibus proponebatur ut his certæ cohortes haut eo secius exautorandæ pro rata assignarentur, queis illi pecunia, aut prædiis, aliave ratione satisfacerent, interim quoad solutio fieret alendis. Quo onere isti ad solutionem quam efficacissime compelli possint. Sed Sueci id plane abnuebant, nec exautorationem hoc modo fieri posse. Nam post ratihabitam pacem militem non amplius in armis retineri posse, nec eundem, antequam pecuniam acceperit, ut dissolvatur passurum. Cupiebant quoque Ordines solutionem ipsi militi facere, haut ducibus; eoque cuilibet Ordini certos numeros assignandos, queis pecunia, aut alia ratione satisfacerent, prout inter ipsos conveniri possit. Sed Sueci ostendebant, militem dissipari non posse, nisi accepto in manus argento. Non omnibus Ordinibus parem ad solvendum facultatem aut animum: unde futurum, ut alii statim, alii serius, aut nunquam suo potiantur. Nec omnium rationes ferre diu solutionem expectare, quod alius heic, alius alibi sedem fortunarum post tam diuturnam militiam quamprimum figere desideret. Igitur præstare, si Ordines super conferenda pecunia laborent, ut duces, aut cui à Regina id mandandum sit, eam accipiant. Super distributione, ac ut miles sine molestia Ordinum exautoretur, Reginæ ac ducibus Suecicis curæ fore. Qua ratione porro miles, qui per oppida præsidii causa dispositus erat, quousque abduceretur alendus esset, inter Ordines & Erskeinum convenire non poterat, cum illi quartam partem solitorum hactenus tributorum annuerent, hic negotium ad duces rejiceret. Sed nec qua ratione, quæ in campo rem gesserant copiæ tantisper sustentandæ, tractatio suscipiebatur, etsi Sueci monerent, non ita raptim post conclusam pacem militem exautorari posse. Repugnare indoli belli & tractatuum, ipsiusque pacis securitati, si arma exuenda sint, antequam constiterit, num pars adversa conventis stare, an minus, velit. Eandem adversæ partis mentem esse. Igitur necessum fore, militem sub signis retineri, quoad ratificationes hinc inde traditæ fuerint. Interim nec in aere verlari, nec vento victitare istum posse.

1648.

De cautione posterioris pensionis. §. 135. Deniq; cum divisis pensionibus pecunia promissa solvenda esset, quæ pro posterioribus præstanda foret cautio disceptabatur. Ac Sueci quidem tantisper provincias quasdam pignori opponi cupiebant, puta unum & alterum in Silesia Ducatum, Hildesiensem Præsulatum & partem Monasterienſis ditionis ad Amasim sitam, qua præfectura Vechta, Cloppenburgum ac Meppa continentur. Aut ut uterque Circulus Saxonicus & cum primis Hamburgum, Lubeca & Brema urbes fide juberent, quarum navibus solutione non secuta manus facile injici poterant. Sed neutrum Ordinibus arridebat, quod vix citra fraudem fidejussorum, aut oppignoratorum id fieri posset, quibus immerentibus id onus præ cæteris imponi nefas sit. Igitur censebant, communem guarantiam, sub A. securationis articulo contentam, & singulorum Ordinum peculiarem cautionem sub hypotheca omnium bonorum sufficere posse, executione in morosos debitores à directoribus Circulorum citra processus ambages facienda. Quo & demum Sueci, cum nihil amplius obtinere possent, adquiescere necessum habebant. Viciſsim & Ordinibus istorum fides super restitutione oppidorum sufficere debebat, cum alias post soluram pecuniam quoad oppida redderentur obsides sibi tradi postulassent.

De tempore solutionis. §. 136. Tandem & illa cura tenebat Ordines, ne pecunia à quibusdam repræsentata, reliquis morantibus, executio pacis sisteretur, ac qui solvissent, & pecunia & fructu pacis carerent. Unde optabant, militem dimitti, & præsidia deduci, antequam solutio pecuniæ fieret, præsertim cum hæc longe difficillima sit futura militum hospitia ac tributa tamdiu tolerantibus. Sed Sueci demonstrabant; militem nisi accepto stipendio exautorari non posse. Ita placuit solutionem & exautorationem pari passu procedere, nec Ordines prius teneri ad pecuniam ducibus in manus tradendam, quam missio militis reipsa suscipienda sit. Duodecies centena millia, quæ Ordines simul cum exautoratione per assignationes soluturos se promiserant, hi duabus pensionibus intra annum vertentem expedire volebant. Sed quia Sueci assignationes statim cum missione militi tradi cupiebant, ac Ordinibus cavebant, non gregarium militem, sed solos præfectos delegandos, quibus cum qua commodissime possent ratione transigere lice-

1648. liceret, id cupide ab Ordinibus arreptum, ac ut una vice assignationes repræsententur decretum. Nam spes erat, si præfecti post ratihabitam pacem nullo stipante milite veniant, facile istos urgeri posse, ut quicquid Ordinibus offerre placuerit acceptent. Enimvero prospexerant Sueci, ut designatione ad exercitum allata statim præfecti ad Ordines dimitterentur, ac cum hisce intra tempus ratificandæ Pacis super solutione convenirent. Ubi si qui assignatis præfectis ex æquo satisfacere abnuerent, immissa una & altera legione ad solvendum compellendi erant. Reliquos duos milliones duabus æquis pensionibus Ordines intra biennium, quod à solutione duodecies centenorum millium uncialium cedere inciperet, solvendos susceperunt. Et quia existimabant, annum quadragesimum nonum corrogandis octodecim auri tonnis elapsurum, anno quinquagesimo unus millio, quinquagesimo primo alter circa Michaelis festum exsolvendus designabatur. Nec ut dies solutionum arctiori spatio circumscriberentur, Ordines adduci poterant. Hoc modo militum satisfactio adornata, circa quam deinceps non nisi minuta quædam hinc inde mutabantur.

De Executione Pacis.

§. 137. Circa executionem Pacis parum difficultatis erat, nisi quod Ordines in locis restituendis non solum machinas tempore occupationis ibi repertas, & adhuc extantes, etiam fusione renovatas relinqui vellent, sed & abductas iterum eodem reponi: quorum hoc Sueci abnuebant. Circa priores Evangelicis cumprimis spes erat, Reginam, quæ alias machinis abundaret, facile concessuram. Quod si tamen illas uni vel alteri concedere nollet, facile erat ante vel statim post concluſam pacem easdem inde dimovere.

De Ratificatione Ordinum sententia.

§. 138. Super Ratificatione Ordines judicabant, redimendo tempori Cæsareis; atque Regiis Legatis, allubescente jam propius pacis spe, in antecessum à Principibus suis generale Instrumentum ratificationis petendum, cui totam pacem, uti hactenus solitum, ad verbum inseri non sit necessum, sed duntaxat spatium pro die & numero Capitum relinquendum. Quia etiam hactenus placuerat, intra tres menses ratificationes hinc inde trahi, ac post semestre Comitia haberi, plerisque molestum videbatur Osnabrugæ per tres menses otiose desidendo ratificationem expectare: cum post domum reversis non nisi trimestre superfuturum sit adornandæ ad Comitia profectioni, ubi forte iterum per annum unum & alterum penatibus sit carendum. Igitur visum est Ordinibus post subscriptam pacem conventum solvi, & quia tam Regina, quam Cæsar & Galliæ Rex Ministros suos Hamburgi haberet, heic ratificationes permutari. Circa ratificationem Ordinum ea difficultas movebatur, quod si à singulis solennis ratificatio, cui universæ Pacis leges inscriptæ forent, edenda sit, nimius Instrumentorum numerus sit futurus: nec tamen congruere, ut unicum Instrumentum per totum Imperium ad omnes Ordines circummittatur. Unde placuit Ordinibus, ut vel ratificatio ad proxima Comitia differatur, vel super certa formula plenipotentiæ pro Legatis conveniatur, à Principibus approbandæ, per quam Legatis facultas detur non solum tractandi & concludendi, sed & nomine Principum suorum subscribendi & ratificandi. Nec eo secius proximis Comitiis Pacem ad modum Pragmaticæ Imperii Sanctionis Recessui inserendam. Quorum posterius Reginæ non displicebat: sed prius velut sibi, aut successoribus parum tutum repudiabat. Solennem ratihabitionem circa prævium pactum necessariam visam, multo magis circa principale negotium eandem requiri. Neque vero Ratificationem in antecessum formari posse, ut post Instrumentum eidem inferatur, cui propter prolixitatem vix idoneum spatium relinqui possit. Quia porro Reginæ constabat, quid difficultatis circa ratificationem apud alios tractatus extiterit, ubi minus cavillationum deprehensum fuit, ut sæpe in unico vocabulo negotium hæserit: igitur Legatos suos jubebat statim post concluſam pacem in loco tractatuum cum Cæsareis & aliis quorum interfit in certam ratificandi formulam convenire, ut in Suecia nullum verbum inseri opus sit, quod in dubium vocari queat. Tum ut pace concluſa & subscripta Instrumentum Ratificationis cum exordio & clausula, prout conventum fuerit, inserto toto Instrumento Pacis adornaretur, cui ab se nihil amplius addendum restet, quam ut prælectum propria manu subscribat ac sigillum Regni adpendat. Iidem quoque vetabantur Osnabruga discedere, antequam ratificationes hinc inde traditæ forent: idemque ut facerent Ordinum Legatos monendos, si pacis ulla cura existeret. Quibus quo mora ista minus tædiosa esset, demto uno mense tempus ratificationis duobus mensibus definiebatur.

1648.

Cæsarei plenum Instrumentum Pacis edunt. 1. Maji.

§. 139. Cæterum jam ineunte Majo Cæsarei denuo plenum Instrumentum Pacis Suecis exhibuerant satis ad horum mentem, nisi quod adhuc hinc inde quædam occurrerent, quæ ulteriorem discussionem Suecis desiderare videbantur. Circa hoc ut declarationem suam exhiberent Sueci, enixe per se alioſque instabant Cæsarei, sic ut justos congressus abnuerent, antequam ea declaratio facta esset. Ac primo responsum forma Instrumenti adornari postulabant, ut statim perspici posset, in quo discrimen verteretur. Mox tamen satis habebant, si annotarent, quæ hinc inde desiderarent, sibique scripto traderent. Nec minus acriter instabant Suecis Ordines, ut declaratione edita, instauratis cum Cæsareis congressibus, quæ adhuc controversa forent absolverent. Sueci excussa Cæsarcorum formula Notas quasdam in eam concipiebant, quas non Ordinibus solum, sed & Cæsareis prælegebant; scripto tamen easdem edere, antequam super militum commodis transactum foret, abnuebant, quod metuerent, ne reliquis omnibus absolutis militaris satisfactio insuper haberetur. Hac demum magno cum labore bimestri spatio elaborata, urgentibus Ordinibus Notas illas haut diutius premere visum: præsertim cum Ordines promissis suis hanc conditionem addidissent, si & quæ restant perficerentur. Etsi Galli, quorum tractatus diu interquieverat, veriti ne longe nimis progrederentur Sueci, istarum exhibitionem protrahi summopere instarent: ac protestabatur Servientus, qui Osnabrugæ tunc erat, quod juncto consilio, ac pari passu Sueci ad Galliæ quoque commoda absolvenda ex fœdere tenerentur. Quin diserte denuntiabat, ni monitis obtemperent, sed citra Galliæ respectum cum Cæsareis negotiationem pergant, id à se non posse non pro plena fœderis ruptura haberi; eaque de re sibi in Galliam scribendum, atque inde mandata expectanda. Enimvero haut desistebant Ordines Suecos ad edendas suas Notas impellere, sancte asseverantes, Gallicam causam hautquidquam neglectum iri, cum in aperto sit, pacem in Germania fieri non posse, nisi sublato

Sueci Notas formant. 9. Jun.

quoque

1648. 10. Jun. quoque Gallico bello. Unde cum Ordinibus diutius reluctari non possent, tandem Notas istas Cæsareis exhibent, acriter licet contradicente Grullardo; quem quibuscunque rationibus adductis delinire satagebant, demonstrantes, non esse quod Galli super hoc facto tantopere querantur, ac se de cætero omnem operam absolvendis ipsorum tractatibus navaturos.

Pax inter Hispanos & Belgas Fœderatos concluditur.

§. 140. Dum ita pax Germanica paulatim maturescit, Monasterii pax inter Hispanos ac Belgas Fœderatos coïerat; Gallis frustra moram injicere conantibus. Qui & Antvverpiam junctis viribus occupandam Hollandis offerebant; & Dunkercam; quarum illam Amstelodamenses abnuebant, ne commerciis suis quid inde decederet: hanc autem ideo adspernabantur, ne communes cum Gallis fines haberent. Quod ipsum oppidum etiam à Gallis expugnatum non nihil ad pacem cum Hispanis amplectendam Belgas movisse credebatur, quod Galli magis magisque Hollandorum viciniæ propinquarent: cujus portum, dum terra à Gallis obsidetur, Trompius classe claudebat, cui tamen secreta mandata ab Ordinibus data erant, ut si quid suppetiarum Hispani oppido immittere vellent, ne impediret: sed qui quinquaginta millibus florenorum per Gallos donatis, auxilia submittenda utique excludebat, ut id oppidum in manus Gallorum incideret. Præcipua tamen causa, quæ Belgas movebat, erat, quod Hispani summum ipsorum imperium agnoscerent, quod tam diuturno bello quæsitum erat. Et quia spargebatur Infanti Hispanicæ Mariæ Teresiæ Gallo nupturæ Belgium dotis loco datum iri, ne ista dos ipsos quoque comprehenderet, ea Hispanorum declaratione obtenturi erant. Sed & Servientus minis & exprobrationibus non parum animos Belgarum alienaverat, ut eo acrius ad pacem moverent. Arausionensis quoque, qui hactenus paci pro virili obluctatus erat, demum cessit, ab uxore persuasus, quam Hispanis magnificis promissis inescaverant; quæ post obtento quod cupierant, haut quidquam exsoluta sunt. Sed Legatorum Belgicorum uxores singulæ mille trecenti scutatis per Hispanos Legatos donabantur. Hispani quippe, cum jam omnia ex Belgarum voto transacta essent, subscriptione pacem firmari contendebant, minati, se longiores moras pro ruptura habituros, ac redditis, quæ acceperant scriptis, suisque retractatis infecta re discessuros. Nam gravissimas ob rationes se diutius in ancipiti hærere nec posse, nec velle. Belgæ ne pace excíderent, nec Gallos tamen plane offenderent, per quatuordecim dies subscriptionem differri postularunt. Id
6. 16. Jan. quod Hispani demum concessere, scripta cautione à Belgis accepta, eo tempore elapso subscriptio-
20. 30. Jan. nem utique suscipiendam. Eadem ad conventum diem peracta placuit intra bimestre ratificationes hinc inde tradi. Eo facto omnes Belgarum Legati, Donia excepto, domum profecti sunt, de actis suis apud Provincias relaturi. Ac Hispanica quidem ratificatio Kalendis Martii manu Regis subscripta, appenso aureo sigillo mature aderat, quam jussu Pegnerandæ Secretarius Legationis Vanderburgio, & ipse Pegneranda Bartoldo *de Gent* ostendebat. Sed Belgica, ob dissensum quarundam Provinciarum & cumprimis Zelandiæ paulo tardius,
5. Maji. & elapso jam die condicto adpulit. Ea demum allata permutandis ratificationibus quintus dies Maji statutus est. Ejus diei hora septima primo Secretarii Legationum singulis rhedis vecti, comitantibus aliquot Nobilibus in Curiam venere: post utrumque autographa ratificationum cistulis inclusa portabantur. Advenientes à Consulibus post gratulationem in conclave huic actui destinatum deducebantur. Paulo post sequebatur Hispanicus Legatus secundarius, Antonius Brunus, & post horæ intervallum Belgici Legati duobus sejugis, totidem quadrijugis, præequitante tubicine. Tandem inter horam decimam & undecimam Pegneranda aderat splendido comitatu, quatuor sejugis, duobus quadrijugis: & ipse, uti priores, à Consulibus honorifice exceptus, ac ad cæteros in dictum conclave deductus. In armis adstantes oppidani ac milites lætitiæ causa tubis displosis strepitum edebant. Inde prælectis Instrumentis & inspectis sigillis, post præmissa honoris verba primo ab Hispanis, inde Belgis pacta jurejurando, erectis digitis, ac voce clara firmata sunt. Hoc actu absoluto iterum bis tubi displosi, ac permutatis Instrumentis Legati domum discessere, utrosque cohorte oppidanorum prosequente. Proxima die erecto ante Curiam theatro pax illa publicata est, utraque parte solenne gaudium machinarum & tuborum displosionibus, ignibus, ac fluente ad omnes ædium angulos vino testante. Inde utrinque se mutuis conviviis excepere, nova amicitia inter Hispanos & Belgas ita repente incalescente, ut vix in publico Hispanus conspiceretur, cui Belga quispiam comes non iret. Eadem pax per Belgium Fœderatum, & cumprimis Hagæ, publicabatur, incensis passim ignibus in lætitiæ signum. Quanquam observabatur gaudium haut ita commune & effusum, quale simili casu ostendi par est, sed quibusdam locis inter vulgus præcipue non parum tristitiæ adspersum, ob exclusam pace Galliam, quod crederent, plus utique fiduciæ in vetere amico, quam hoste recens reconciliato ponendum esse. Inprimis ob pacem subscriptam Cnuitius in Zelandia vitæ periculum incurrerat, quod ea Provincia belli tempore prædis agendis ingens lucrum ceperat. Sane Lugdunum & Harlemum lætitiæ signa omisere, uti & Zelandi, etsi demum promulgationem pacis permitterent. Exterorum quoque Legati ad ea solennia celebranda invitati, missis ad eum finem pro more doliis piceatis. Sed Legatus Gallicus Caspar Coignetus Thuillerius à Rege suo avocatus fuerat, inter podagræ dolores potius suscepto itinere, quam denunciationem pacis ab Ordinibus paulo post ejus discessum factam expectaturus. A quo relictus Hagæ Brasserus Residens haut immerito ei se gaudio subtrahebat. Suecicus Minister Petrus Spiringius facta ipsi significatione, tantum felicitatis ipsis recenti pace precabatur, quantum Reginæ ad suam consequendam optarent. Cæterum recordarentur, cum quondam Hamburgi super prævia conventione agitaretur, ipsos se internuntio à Regina petiisse, ne id pactum prius concluderet, quam Belgæ salvos conductus postulata forma obtinuissent, ac res eo dispósita fuisset, ut communis pax obtineri posset. Quo fine Regina non parum operæ, nec sine mora tractatuum posuerit. Unde haut indecorum fuisse, si ad communem pacem procurandam & ipsi incubuissent. Signa lætitiæ ab se edi, bello Germanico adhuc flagrante, haut convenire. Eadem quoque abnuebat Lusitanus, Cassellanus, & ob nuper defunctum Regem in luctu agens Minister Danicus. Ita solus Anglus, Polonus & Brandeburgicus ignes oblatos admisere. Causas, quare absque Gallis pacem concluíssent, has ferebant Belgarum Legati, quod animadvertissent, Gallos bellum extrahere cupere, quoad Flandriam & Brabantiam

1648.

In Belgio publicatur, 26. Maji.

1648. bantiam subjugassent. Etsi revera ingentes Suecorum Gallorumque successus invidia ipsos inflammarent, quos ista separatione infringere animus erat; simul ut ipsi armis positis eo melius belligerantes partes librare possent. Nam Galli ferebant, sibi facile cum Hispanis conventurum fuisse, ni Hollandi vacillassent.

Pegneranda Monasterio discedit. 19. Jun.

§. 141. His peractis Pegneranda primarius Hispanorum Legatus Monasterio discessit, indignatione eorum, quæ Osnabrugæ cum Gallis conclusa erant in fraudem Hispaniæ. Ac sperabat Cæsareos ipsius exemplum imitaturos, tractatumque abrupturos. Etsi Cæsarei spargerent, ipsum animi causa Bruxellas, Hagamque, & ad aquas Spadanas excurrere, post reversurum, siquidem Brunus, qui Monasterii remanebat, animadverteret Gallis pacem cordi esse. Enimvero ipse professus erat, se salva Regis sui dignitate diutius ibi manere non posse, postquam Longuevillius Dux, & mox Avauxius à Galliarum Rege avocati sint: ubique tamen testatus, modo Galli vellent, ac qui domi apud ipsos summam rerum administraret patriæ amans foret, brevi viam ad constantem pacem summo cum emolumento ac securitate Galliæ inventum iri. Enimvero Servientus censebat, eum profectione sua negotiationem cum Gallia protrahere voluisse: interim speculaturum, num semina intestinorum motuum, ab Hispanis per Galliam sparsa progerminatura sint. Quo facto tractatus vel plane abrumpendus, vel in aliam formam ab istis refingendus sit. Sed porro Belgarum Legati post conclusam suam pacem inter Gallos & Hispanos Mediatorum partes susceperant: qua negotiatione unum quidem & alterum scriptum adornatum est, ut tamen nunquam leges pacis in justam formam redigerentur. Sed ratificationibus pacis inter ipsos & Hispanos mutuo traditis mox Mediationem omisere, & paulatim unus post alterum Monasterio discessere, desperato ejus tractatus successu, majore in Hispanos, quam Gallos studio ostenso, quorum his rei infectæ culpam impingebant.

Ut & Belgarum Legati.

Servientus Osnabrugam venit. 1. Jun.

§. 142. Inter Cæsareos autem Gallosque Monasterii multo tempore circa pacem nihil actum, quod Nassovius è morbo decumberet, & Volmarus, per quem omnia negotia expediebantur, Osnabrugæ cum Suecis satageret: donec mense Junio Servientus Osnabrugam obtentu Suecos invisendi accederet. Eam occasionem Ordines arripuere hunc solicitandi, ut & ipse, quæ Gallicæ paci adhuc restarent, heic expedire velit. Is initio censebat, super satisfactione militis Suecici esse conveniendum usque ad Executionem & Assecurationem: inde toto conventu Monasterium digresso quæ adhuc inter Cæsarem & Gallos controvertantur decidenda, de Burgundia, auxilio Hispanis ferendo, & Lotharingia, subnexa Executione & Assecuratione. Ordines contra parcendo tempori ac sumtibus Osnabrugæ nunc, ubi plerique aderant, ista absolvi malebant. Collisioni ex præcedentia vitandæ congressus alternis vicibus in Legatorum ædibus faciendos, simul alternis diebus Suecica, aut Gallica negotia discutienda. Etsi alii judicabant prioribus absolutis cætera facilius processura, & conjuncta tractatione iis, queis matura pax displiceat, ansam præberi negotia mutuo implicita confundendi. Suecі, quanquam scripti quid edere nollent ante perfectam militarem satisfactionem; cum tamen Ordines ejusdem ex voto absolvendæ spem ostenderent, quæ circa pacem adhuc restabant agitari non repugnabant. Servientus etsi initio non parum dubitabat negotia Gallica Osnabrugam pertrahere, quibus prævio pacto Monasterium erat destinatum: tamen instantibus Ordinibus demum obtemperabat, ut sepositа tractandi solennitate ipsi velut ultro Gallicas res discuterent, & quid iisdem videatur sibi communicarent. Et spes erat, id se facile Regi suo probaturum, quod negotiatio inter Ordines tunc Osnabrugæ quam maxime ferveret, ac felicius quam antea Monasterii succedere videretur.

Ordines Osnabrugæ de Gallicis rebus agere volunt.

§. 143. Enimvero Cæsarei Galliæ res utique Monasterium remitti pertendebant, etsi Ordines, ut iidem in Osnabrugam consentirent, summopere laborarent. Id prævio pacto repugnare. Lambergio & Cranio super Gallicis negotiis nihil mandatum: Volmari mandata Monasterium spectare, qui nec absente Nassovio primario Legato suscipere heic quid audeat. Ignominiosum id Mediatoribus. Hispanis justam indignandi causam præberi, si circa tanti momenti negotia ipsos spectantia negligantur. Qui &, si maxime Cæsarei consentiant, nunquam Osnabrugam accessuri sint: citra sequestres autem se cum Gallis tractare non posse, nec alios surrogare sibi integrum esse. Nec persuasum sibi Servientum consensurum; aut si id faciat, monstri quid ali. Rebus Osnabrugæ confectis se Monasterium abituros absolvendæ Gallicæ paci. Aut, si ita videatur, Volmarum statim eo abiturum, ut durante Osnabrugæ negotiatione ibi tractatio simul suscipi queat. Contra Succi ostendebant; tractatum Succicum & Gallicum pro uno & eodem haberi, nec illi Osnabrugæ supremam manum imponi posse, nisi & hoc pariter perfecto. Nec super loco scrupulos movendos, modo rei bene gerendæ spes sit. Se quoque ante annum cum Trautmansdorfio Monasterii non minus, quam Osnabrugæ tractasse, cum ad finem negotium perductum iri sperarent. Nassovii & Volmari procuratorio insertam hanc clausulam, *non obstante uniùs absentia*; & quæ agantur Nassovio per literas communicari posse, qui & ob invaletudinem Monasterii tractatibus interesse nequeat. Fortasse Brunum huc accedere non gravaturum. Venetum sine dubio gavisurum quam primum negotio colophonem imponi, ut qui semper insigne pacis studium præ se tulerit. Si vel maxime Volmarus negotiatione heic omissa Monasterium concedat, absque Ordinibus tamen nihil agi posse: hos autem decrevisse, eo casu illuc haut sequi secundo tractatuum cursu inhibito, quorum optatus eventus propediem speretur. Ipsum Servientum haut obstante prævio pacto Ordinum desiderio demum obtemperasse testando Galliæ in pacem studio.

Et protestationem interponunt. 9. Jun.

§. 144. Cæsarei sententiæ suæ pervicaces cognito per Moguntinum hac de re ad Ordines relatum, hunc cum Trevirensi & Bavaro ad se evocant, ac ut Ordines destinatis suis dimoveant, petunt, testati malle se abruptis tractatibus discedere, quam ut de Gallicis rebus Osnabrugæ quid agatur pati. Idque ut reliquis Ordinibus denuntient postulant. Et cum hi isthoc Ministerium defugerent, ac Ordinariam Deputationem evocandam suaderent, huic illo ipso die arcessitæ scriptum tradunt hoc argumento: Se quidem Ordinibus præscribere nolle, quid circa negotia ipsos solos spectantia, & quæ Cæsarem non tangant, in Consessibus eorundem proponatur: id tamen insolens plane esse, istos negotia ad Cæsaris fastigium, ac ditionem pertinentia non solum ipso in-

Id quod Servientus probat.

scio,

1648. scio, sed & dissuadente in hostium gratiam in dubium vocare, tantum non pro tribunali disceptare, ac inauditis illis, quorum res agitur, decreto suo decidere. Et cum neque Cæsar consilium illorum requisiverit, nec eorum arbitrio, non magis quam Hispanus ac Lotharingus, se submiserit, tam absurdo procedendi modo novam paci remoram objici. Iis, quæ circa pacem Gallicam adhuc restent, pacem Germanicam haut niti. Quin Gallicis negotiis huc admixtis, Circuloque Burgundico excluso, nihil aliud profici, quam ut Mediatorum offensa contracta, & abjectis amicorum reliquis Ordines omni auxilio destituti eo facilius jugo subdantur. Igitur nullo se modo concessuros, ut Gallica postulata Osnabrugæ disceptentur: aut malle omni actione abstinere, ac rem ad Cæsarem referre, Volmaro Monasterium remisso. Ipsum Cæsarem, suadentibus licet quibusdam primariorum Ordinum, circa negotia Ordines spectantia noluisse pro autoritate agere, sed omnia cum Electoribus, aliisque communicasse: unde haut meritum, ut hi circa tam ardua negotia præter ipsius voluntatem quid statuant. Nec eo secius Ordines sententiæ suæ institere petentes, ut tam Sueci quam Servientus Osnabrugæ formulas pacis exhibeant, in justam perfectionem redigendas, pollicити, se non minus ad Sueciæ, quam Galliæ commoda incubituros. Quanquam autem Servienio non adpareret, quo fructu Gallicum Instrumentum sit edendum, si Cæsarei tractationem abnuerent: Ordines tamen ostendebant, hoc ipso ansam dari negotiationem instaurandi, & ingratiis tergiversantium promovendi. Ita & Servientus in horum postulata consentiebat; ac Monasterium inde profectus sub finem Junii per Grullardum Ordinibus id Instrumentum exhiberi curabat.

Ordines suæ sententiæ inhærent.

14. Jun.

De controversis cum Gallia capitibus sententia

§. 145. Cæterum super controversis adhuc cum Gallia capitibus Cæsarei censebant; nullo modo Cæsarem tolerare posse, ut Burgundicus Circulus, cujus nomine Hispaniæ Rex membrum Imperii sit, Imperio avellatur, aut Lotharingus Germanica pace excludatur. Cum Lotharingica Domo anno millesimo quingentesimo quadragesimo secundo, cum Burgundica sexennio post peculiaria pacta nomine Imperii in Comitiis inita, quibus utraque inter Ordines recepta, utramque aliquoties Imperio auxilia tulisse multis myriadibus haut pensanda. Hispanum & Lotharingum, si in Gallorum gratiam excludantur, tanta injuria accensos Germaniæ Ordines publice violatæ fidei arguituros, ac amicitia in hostilitatem versa terra marique infesta quævis reposituros. Lotharingum veterano exercitu succinctum limitaneis provinciis formidandum imminere, Argentoratensibus cumprimis, queis tali pace ingens periculum creetur. Hispaniarum Monarcham potentissimum, hactenus nexu Circuli Burgundici devinctum, Germaniæ consilio & opera præsto fuisse; & quanquam Fœderatæ Provinciæ armis se obsequio ipsius subtraxerint; tamen hactenus semper, ubi opus fuerit, ratam partem ejus Circuli nomine juxta censum Imperii contulisse. Ejus amicitia conservata vires Galliæ librari posse, ne ad Germaniam plane opprimendam evalescant. Hanseaticos quoque commercia cum Hispanis magno emolumento agitare; quorum offensa contracta de istis actum esse. Ut autem Cæsar veretur proximo agnato, & hæreditario Domus suæ Regno auxilium ferre, velut se ipsum successione excluturus, cum Gallus licitum sibi esse velit Lusitano assistere, id ab honesta & æqua pace, sana ratione, divino, naturali & omnium gentium jure abhorrere: quin pacem hanc non Christianam, sed plus quam Ethnicam fore. Et Cæsarem sæpius declarasse, tam injustas & inhonestas conditiones nunquam se subiturum. 1648.

Sententia Gallorum.

§. 146. Ex adverso Servientus multis ostendere conabatur, quare Lotharingus pace Germanica includendus non sit. A Gallia quatuor fœdera cum Carolo Duce icta, quorum postremum anno quadragesimo primo Parisiis factum maxime solenne fuerit, ab ipso Duce ultro cœptum, absolutum, & jurejurando firmatum. Post in ditionem suam ac intra propria præsidia regressum, quæ Lutetiæ promiserit, denuo jurasse. Inde Regem Galliarum ipsi pleraque oppida restituisse, ac pecuniam ad solvenda militibus stipendia præbuisse, qui exautorati in Galliæ sacramentum transire debebant. Ast istum statim atque à Gallis omnes conventionis leges impletæ fuerint, clam cum hostibus consilia miscuisse, copiisque Hispano traditis multas molestias Galliæ dedisse; inprimis Hispanis tantam pertinaciam accessisse, ut ex eo tempore repudiata pace bellum protraxerint. Quem igitur cordatum Galliæ vitio daturum tam atrociter læsæ, captisque adeo molestis fidei desultoriæ documentis, si postremo tractatui inhæreat, ac in possessione Lotharingiæ maneat, tantis sumtibus denuo occupatæ? Sane eam ob causam Gallos Lotharingum Hamburgensi pacto excludisse, ac in ipsa pacis negotiatione constanter obstitisse, ne ejusdem causa jam transacta denuo ventiletur. Nec esse, quod Cæsar huic se negotio ingerat, qui ipse eum Ducem nemini obnoxium agnoscat, & ab Imperio non ulterius dependentem, quam Nomenii intuitu, quæ exigua portio ejus ditionis sit, ne in hoc quidem jure Imperii sat liquido. Saltem ob eum pacem non differendam, qui fœderibus cum Cæsare & Domo Austriaca renuntiarit, ac manifesti perjurii labe se adsperserit. Quin & Cæsareos cumprimis Trautmansdorfium, quoties sermo inciderit, testatum, eam causam paci Germaniæ moram haut allaturam, nec Cæsarem eidem se ingesturum; id quod à Gallis semper fundamentum tractatus habitum sit. Porro transactionem Burgundicam è parte Imperii haut satis validam. Ejus autorem Carolum V. dum septendecim provincias Belgicas cum Comitatu Burgundiæ decimum Imperii Circulum declarat, magis proprium, quam Germaniæ emolumentum respexisse; eandemque magis armis, quam consensu Ordinum confectam, ac firmatam. Fuisse illa Comitia armata, in custodia quoque detentis tunc aliquot Principibus maximæ dignationis. Ea transactione cautum, ut Circuli Burgundici protectio duntaxat ad Imperium spectaret, Jurisdictione & Superioritate præter Geldriam & Ultrajectum ab eodem exemtis. Promisisse Regem Hispanorum eo nomine se collaturum, quantum duo Electores; revera ex eo tempore ad securitatem & emolumentum Imperii nihil præstitisse. Nam quod Cæsarei accepisse se nonnihil asserant, sat constare, uti Hispanica consilia in fraudem Imperii, & oppressionem Statuum spectaverint; ita & Hispanicas contributiones in eundem finem solutas & impensas. Nec alium fructum Germaniæ inde provenisse, quam ut Hispani in Senatum Ordinum admissi pro vastis suis destinatis occasionem nacti sint hinc inde turbas in perniciem

Impe-

1648. Imperii ferendi. Denique cum legibus Imperii cautum sit, si quis motus in aliquo Circulo oriatur, aut is ab aliis hostiliter impetatur, ut reliqui ad opem laboranti ferendam teneantur; constare tamen, Ordines Imperii, quicquid Austriaci contenderent, nunquam bello Belgico se immiscere, aut in partes Hispanorum adversus provincias Fœderatas descendere voluisse. Ita reipsa transactionem Burgundicam inanem declaratam. Multo minus Gallos eam transactionem probare posse, quod Flandria, Artesia, Insulæ, Duacum, Tornacum antiquitus ad Galliam spectaverint: quæ Franciscus I. alienare, aut Imperium in protectionem recipere nequiverit. Gallos quoque hoc ipso bello insignes partes Flandriæ, Artesiæ, Lucenburgi, & Burgundiæ occupasse, quas Hispani concepta pacis formula sub Gallica ditione citra exceptionem relinquere voluerint. In Belgas quoque Fœderatos magnam ejus Circuli partem transcriptam. Circa auxilium denique Hispanis ferendum Galli argutum nimis discrimen inter Cæsarem, & eundem ut Archiducem Austriæ digerere non poterant. Cum Fridericus Palatinus suscepto Bohemiæ Regno Ferdinandum II. non ut Cæsarem, sed ut Austriæ Archiducem læsisset, istum tamen crimen læsæ majestatis Cæsareæ admisisse judicatum. Galliam quoque pace Germanica multis locis sibi commodis discedere, ac Austriacis ingentem pecuniæ summam exsolvere; quæ isti detrimento cessura sint, si Cæsari obtentu ejus distinctionis liberum sit eandem invadere. Denique considerarent Ordines, quid mali Germaniæ inde provenire queat, si Gallia in eas leges consentiat. Sane si postea Cæsar copias per Germaniam in usum Hispaniæ conscribat, Gallos ad eas dissipandas, & hostem suum, ubicunque locorum inventus fuerit, perdendum incumbere haut omissuros.

Sententia Ordinum.

§. 147. His rationibus moti plerique Ordinum in sententiam Servienti non obscure inclinabant. Nulla æqui specie à se postulari posse, ut in Lotharingi gratiam ditionibus suis diutius careant, aut easdem armorum furore devastari, Imperium exitii periculo exponi patiantur. A Duce nunquam Ordines Imperii in consilium adhibitos, cum eadem transigere institueret; sed omnia suo arbitrio egisse, pacta conventa pro lubitu infregisse. Offerre quoque Gallos restitutionem ejus partis Lotharingiæ, in qua Marchionatus quem feudum ab Imperio recognoscat, situs sit. Præterrationem esse, ob duo aut tria oppida novo se bello implicare, aut in præsenti diutius volutari. More majorum receptum bellis Belgicis, & Burgundicis non immisceri, utut Burgundicus inter Circulos Imperii locum sortitus sit. Circa auxilium Hispanis non ferendum multi censebant rem in expedito fore, si pace Germanica concluśa per articulum de Executione Cæsar, æque ac alii belligerantium, ad copias suas exautorandas adstringatur, quibus ad præsidia oppidorum, & tutelam limitum opus non habeat. Id enim concedendum non esse, ut Cæsar exercitum retinere velit obtentu auxilii Hispano ferendi. Nam nec Suecos tunc exercitum soluturos, eoque pacem plane non secuturam. Ei incommodo prævertendo à Cæsare postulandum, ut militem suum pari passu cum Succico exautoret, nisi quantum opus sit tuendis oppidis, ac limitibus. Quod si deinceps intra provincias suas in usum Hispanorum militem conscribere velit, id ipsi velut Archiduci interdici non posse, ut tamen idem reliquis Ordinibus citra fraudem sit. 1648.

Monita de satisfactione Gallica. 14. Jun.

§. 148. Porro cum hactenus creditum fuisset, nihil amplius controversiæ inter Cæsareos, & Gallos supersesse, præterquam super auxiliis Hispano non ferendis, Burgundico Circulo, & Lotharingia; paulo post Servienti discessum Deputati Superioris Circuli Rhenani Suecos adiere non sine querimonia demonstrantes, qua ratione Legati Cæsarei inconsultis Imperii Ordinibus superiore anno Gallis satisfactionem annuerint. Ea cum alicubi verbis nimium laxis concepta sit, Ordinum ac inprimis decem Urbium Alsaticarum valde interesse ista clarius, & distinctius exprimi. Quanquam enim facile judicari possit, Cæsarem & Domum Austriacam in illis, quæ Galliæ cederentur, non plus condonare posse, quam quantum juris ipse habuit; nec Ordines sperent ista in fraudem tertii longius extensum iri: tutissimum tamen fore, in tempore antevertere, quæ aliquando, ubi in controversiam vocentur, dissidiis ac turbis ansam præbere possint. Inde scriptum obtulere, quo annotaverant, quæ circa illam satisfactionem emendari cuperent petentes, Serviento persuaderent, ut istam emendationem admittat, de cætero, si res exigat, ope & autoritate sua se juvent. Sperare tamen prius facile obtentum iri, quod Servientus hactenus semper testatus sit, Regem Christianissimum nolle sibi cum Ordinibus Imperii controversiæ quid esse. Alias super diuturnitate pacis vix præclari quid sperari posse. Illis Sueci responderunt: si Servientus Osnabrugam redeat, facturos, quod sibi conveniat. Cæterum Servientum aliquoties apud istos declarasse, se tenori ejus satisfactionis simpliciter inhæsurum, ac circa eandem nulla admissa additione, detractione, ac mutatione pacem concluśurum.

Plerique in pacem ferio inclinant.

§. 149. Ea tempestate apud plerosque serium in pacem studium eminebat. Sueci obtenta militum satisfactione læti, quicquid adhuc controversiarum restabat, Ordinum arbitrio commiserant, id quod hi ambabus manibus amplectebantur. Et jam maxime tempestivum Reginæ videbatur summa cum gloria arma ponere insigniter tunc florentia. Præsertim cum & pacem necessariam faceret inextricabilis pecuniarum difficultas, & quod omnibus exhaustis nullibi hibernorum idoneorum copia adpareret. Galli quoque sancte asseverabant à se pacem serio quæri, id quod & res ipsa persuadebat, prævalentibus Neapoli Hispanis, vacillante Mutinensi Duce, Parlamentis domi turbantibus, separata Belgarum pace. Enimvero Cæsarei & Hispani quacunque oblata occasione pacem sufflaminare studebant. Ac non ita pridem per Marchionem de Grana Legatum Cæsaris Madriti, ac Ducem de Terra Nova Hispanicum Legatum Viennæ arctior inter Cæsarem, & Hispanos conjunctio sancita fuerat ad extrema adversus fœderatos Reges tentanda, & ne quis absque altero arma deponeret. Id quod usque adeo Cæsarei non dissimulabant, ut ingenue Suecis fatererentur: Cæsarem per rerum naturam Hispanum deserere aut eodem excluso pacem facere non posse. Inter ipsos tamen Ordines non omnium par sententia erat. Qui Monasterii subsiterant de Osnabrugensibus graves querimonias movebant. Penes hos culpam esse, quare post insignem Regibus oblatam satisfactionem, & controversias inter Ordines compositas pax nondum

Præter Cæsareos & Hispanos.

8. Jun.

Ordinum circa hanc dissensio.

1648. dum secuta, ac Germania intolerabili insuper militari satisfactione onerata sit. Eosdem adversus Imperii leges in fraudem cæterorum perverso ordine ac confuso multa miscuisse; neglectisque triginta amplius Catholicis Ordinibus Monasterii congregatis concluſa sero ac post causam vulneratam, & cum jam Suecis velut decreta Imperii exhibita essent, demum communicasse, sibique potestatem de salute Imperii ac fortunis Statuum disponendi arrogasse, secus ac prævio pacto, & convento tractandi modo constitutum sit. De
10. Jun. quibus moniti Osnabrugenses cum haut eo secius cœptam negotiationem persequerentur, apud Moguntinum Electorem scripto questi sunt, petentes, Legatis suis injungat, ut vitandis inde orituris nullitatibus istas usurpationes, ac confusiones omittant, & si utique reliquis Catholicis Ordinibus cum directorio Osnabrugæ diutius morandum sit, ita saltem rem moderentur, ut & sui per omnia ratio habeatur. Addebatur protestatio, si secus fiat, se adversus ea, quæ in præjudicium suum acta, & deinceps agenda sint, omnia remedia juris sibi reservare. Osnabrugenses contra negabant quidquam à se admissum adversus Imperii Leges, & in fraudem reliquorum Ordinum. Decreto Imperii anno quadragesimo primo, & præliminari conventione cautum, absentium rationem non habendam. Modum agendi Osnabrugæ institutum Cæsareis, Suecicisque Legatis, & omnibus ibi præsentibus utriusque Religionis Ordinibus, ipsique Cæsari probatum. Demonstrabant quoque Catholici Osnabrugenses Monasterienſibus, se in detrimentum Religionis, aut ullius Catholicorum Ordinum nihil concessisse, quin & plura obtinuisse, quam quæ jam amore pacis & concordiæ exiguo ad sacra respectu remissa fuerant. Si qui Monasterii remanserint, aut Osnabruga eodem se contulerint, aut conventibus interesse neglexerint, sibi imputarent. Sane quæ Osnabrugæ sint Collegia cum directoriis suis à Cæsareis, & Regiis idonea habita, quibuscum tractatio susciperetur. Satisfactionem militiæ, de qua Monasterienses potissimum querantur, necessitate temporum metiendam, & quod alia via non fuerit belli mala exeundi: ac minore summa defungi se potuisse, si maturius ad pacem omnes incubuissent. Nec se tamen Monasterienses ad istud onus utique subeundum adstringere velle, si forte ipsis placeat incertam belli aleam adhuc captare, aut aliam rationem citra cæterorum Ordinum damnum inire. Quæ omnia Moguntinus Elector responso suo Episcopo Francisco Wilhelmo, aliisque Catholicis late exponebat. Cum porro Sueci Ordinibus significarent, Cæsari haut placere absque Hispano pacem concludere, hisce plane diversa sedebat sententia: se quidquid Cæsarei jactent, pace tantopere desiderata in Hispanorum gratiam haut diutius carituros. Si tergiversentur Cæsarei, se solos cum Regiis transacturos. Sperare tamen Cæsareos Ordinum desideris aurem præbituros, & absque Hispaniæ respectu concluſuros: nec se istos serio urgere intermissuros. Si abnuant alia sibi consilia capienda. Inprimis Bavaricus Krebsius pro sententia exponebat
26. Jun. miserias, quibus per hoc bellum Germania immersa sit, periculumque à Turca imminens, & quantopere Cæsaris ac Domus Austriacæ securitas matura in pace vertatur, cui belli continuatio extremam perniciem minetur. Ac metuendum esse, ne exteri Reges de Germania inter se dividenda paciscantur. Quæ extrema Ordines haut-

quidquam expectaturi, sed ad patriam, ac statum suum utcunque conservandum pacem utique concluſuri sint. Orare Cæsarem per salutem communis patriæ, ne pacem Germanicam moretur; ne Ordinibus ansa præbeatur posthabito Cæsare tractatus cum Regiis perficiendi. 1648.

§. 150. Cum igitur citato velut gradu tractatus pacis procederent, Ordinibus è re visum auxilia, quæ è Suecia in Germaniam destinabantur, & adventum Caroli Gustavi Palatini sistere, quo nomine ut ad Reginam Suecici Legati scriberent, rogabant. Haut opus esse tam propinqua pace Sueciam sumtibus, se novarum molestiis copiarum onerari. Et judicabat ipse Salvius Palatini expeditionem velut superfluam omitti posse. Id quod aliqui ideo fieri interpretabantur, quod ingentem pecuniæ summam de suo in usus publicos erogasset; quam recipiendi spes non esset, tantis sumtibus in Palatini expeditionem factis. Alii tamen mollius: pecuniæ ipsum parci voluisse spe pacis certa. Enimvero Regina aliter judicabat. Tota belli mole premendum Cæsarem, ne spatio ad reparandas vires dato hactenus conventa eludat; quem constet non nisi necessitate adactum æquas pacis leges admissurum. Id semper captasse Cæsareos, ut decretória plaga illata Suecicas res proruerent: eosque jam sub finem belli, quo tot annorum fructus colligendi sint, summa circumspectione, & adhibitis omnibus viribus opus esse. Denique recentes copias non parum ponderis celerandæ paci allaturas. Ordines adventum Caroli Gustavi deprecantur.

§. 151. Porro ad Instrumentum Pacis à Cæsareis exhibitum Sueci Notas quasdam formaverant, sed non tanti momenti ut summam rerum tangerent, aut pacem moraturæ viderentur. Unde qui tertium jam fere mensem intermissi erant congressus, inter Legatos Cæsareos & Suecicos instaurati istis discutiendis. Ac circa titulos quidem Cæsarei vocabulum *Semper-Augusti* utique pertendebant, prolatis literis Joannis III. Sueciæ Regis, ac Catharinæ Jagellonicæ ejusdem uxoris ad Maximilianum II. Cæsarem, quibus iste exprimebatur. Et quia Regina ob provincias vasallagii nexu Cæsari erat jungenda, titulos ejusdem publice in Imperio receptos abnuere non poterat. Circa titulum Alsatiæ & Comitatus Pfirtensis quem Cæsarei saltem eousque retinere cupiebant, quoad Galli plena cessione potirentur, ac tres milliones exsolverent, Sueci declarabant; sibi Gallos heic sequendos, & quem hi adhibeant titulum, sibi quoque imitandum. Suecicæ Notæ excutiuntur. De Titulis.

§. 152. Cum ad rem ipsam accederetur, Ordinibus placebat articulos formatos ita relinquendos, prout sigillatim hactenus subscripti forent. Tanto expeditius omnia velut jam adornata procedebant; nisi quod super §. *Tandem omnes.* quo ductoribus è Cæsaris ditione oriundis Suecicam militiam secutis, cavebatur, acris disceptatio surgebat, Cæsarei super hisce formulam conceperant, ac Ordinibus persuaserant, ut cupidine pacis Senatus consulto eam probarent: nec in negotiatione longius progredi volebant, quam Sueci in eandem consentirent. Hi contra testabantur, conscientiæ suæ, ac Reginæ existimationi repugnare, viros istos sacrorum consortes post exhaustos Suecicæ militiæ labores destitui, ac à se tantum non damnari, tam solenni actu probatis, quæ à Cæsare in eosdem patrata erant. Cum autem Cæsarei dejerarent, in iis, quæ ex aula sibi transmissa essent, ne apicem quidem mutare sibi fas esse, nedum temperamentum aliquod admittere: De exulibus Austriacis.

1648. rere: nec Sueci remittere quid vellent, res denuo huic velut vado adhæsura videbatur. Enimvero Ordines ita acriter Suecos urgebant, ut hi tandem in ipsorum arbitrium rejicerent articulum illum, prout à Cæsareis conceptus erat, probare, modo in excusationem sui adderetur, Suecis nequidquam insistentibus Cæsareos in destinatis suis perseverasse, nec ob contradictionem illorum aliter transigi potuisse. Ac ut clarius adpareret, ista per Ordines ab invitis velut extorta, ea verba, *Conclusum est porro, ut* expungebant. Quanquam autem Cæsarei rem ipsam obtinuerant, haut eo minus tamen scrupulum unum & alterum movere pergebant. Inprimis dubitabant Ordinum heic interventionem admittere velut superfluam, quod hi jam decrevissent, Cæsareæ formulæ plane inhærendum omni temperamento repudiato; quam & Cæsar forte haut æquo animo sit laturus. Tum ipsorum *contradictioni* adjectum vocabulum *rigorosæ* invidiosum nimis videbatur, unde illi emolliendæ *constantem* reponi volebant. Tum & dictionem *Conventum est* retineri volebant, quod utique omnia heic transacta indolem conventionis habeant, ac Cæsaris multum interfit heic idonee sibi caveri. Qua disceptatione quatriduum consumtum. Demum tamen Cæsarei ab Ordinibus adducebantur, ut eum articulum, prout nunc Instrumento Pacis insertus legitur, admitterent. Circa reliqua eo minus difficultatis erat, quod nihil, præter pauca vocabula, ad summam rei nihil pertinentia, perspicuitatis causa adderetur. Et cum Evangelici articulo octavo Gravaminum Ecclesiasticorum, *Qui Archiepiscopatus*, clausulam aliquam elucidandi causa subnecti cuperent, Catholici Osnabrugenses id dissuadebant, ne Monasterienses alias sat refractarii antam inde arriperent, ubi ad subscriptionem accedendum foret, novas mutationes moliendi.

De Helvetiis. §. 153. Articulum de Helvetiis Ordines vel ad futura Comitia rejici, vel hac lege circumscribi volebant, ut Helvetii ac nominatim Basileenses litigantibus nullo discrimine indigenarum aut extrancorum justitiam administrent, ac si qui hactenus de injuria accepta querantur, eorum causæ denuo excutiantur. Id quod Cæsari obtinere facile sit, diplomate exemtionis pro civitate Basileensi tantisper retento. Tum & Cameræ Spirensi summam aliquam pecuniæ à Basilea pro reliquis sumtuum, ex quo tempore ea urbs se ipsam Cameræ jurisdictioni exemerat, stipulari volebant. Sed cum Cæsarei ista abnuerent, post longam disceptationem demum Ordines Cæsareorum formulam admisere, ut tamen monita sua in acta referri curarent. Et scripto declarabant Helvetii, ac cumprimis Basileenses, se nemini justitiam denegaturos, ac si quis querimoniam moveat, illi in consessu Fœderatorum rationem reddituros. Manebat quoque Articulus de Reformatis, prout conceptus fuerat, non obstante iterata Saxoniæ Electoris protestatione. Etsi Cæsarei affirmarent, Cæsarem maluisse istis generali duntaxat clausula fuisse cautum. Tantum de communi Ordinum sententia ultima clausula: *Sed præter Religiones* subnectebatur.

De Juribus statuum. §. 154. Articulus octavus de Juribus statuum itidem in expedito erat, nisi quod de præfectis tabellariorum ad Moguntinum rejiciebatur, ut cum Ordinibus conveniret; & Moguntini atque Saxonici Erfordiæ immediatam conditionem, quam Sueci assertum ibant, abnuerent. Qui ne id quidem ferre volebant, ut hoc loco, ubi tantum de Immediatis ageretur, ejusdem mentio velut oppidi municipalis fieret. Horum impulsu Ordines inter se decernebant, id caput delendum velut huc non spectans, addita tamen declaratione, urbi jura sua, ac privilegia in sacris & civilibus sarta tecta fore. Equidem acriter contendebant Sueci, ut ejusdem saltem verbis generalibus mentio fieret; nec se Moguntini, aut Saxonicæ Domus prætensionibus quid detractum cupere, sed ut urbi caveatur, ne affectum in Suecorum res hoc bello expromtum aliquando forte luat. Sed nihil proficiebant, nec aliam cautionem pro ista obtinere poterant, quam per communem clausulam Articulo de executione interram, qua in universum urbibus præsidio Suecico infestis cavebatur. Circa paragraphum autem *Tam in universalibus*, versiculo *cassatis & annullatis* in gratiam Ratisponæ potissimum post verba, *vel longo usu* insertum, *ante hos motus*: quod notorium esset à Bavaro occasione hujus belli haut pauca onera isti urbi imposita. 1648.

De vectigali Oldenburgico. §. 155. In capite de Commerciis nodus super vectigali Oldenburgico in Visurgi nondum solutus erat, quod uti Instrumento Pacis excluderetur Belgarum Fœderatorum Legati Mathenesius, & Pavvius, simul Urbicum Collegium acriter instabant. In diversum nitebantur Cæsarei cum Electoralibus, & Principalibus. Oldenburgicos id privilegii à Cæsare, & Electoribus obtinere, quibus talia concedendi potestas citra controversiam competat. Idem plurium sub Cæsarum confirmatione à Comitibus longo tempore possessum, & adversus Bremensem urbem, quæ impugnare id ausa sit, tredecies latis sententiis firmatum. Ac ante annum Suecos annuisse, ut de isto tabulis Pacis inseretur. Sueci quanquam Comiti id privilegium haut inviderent, aut potestatem Cæsaris atque Electorum in dubium revocarent; nec Bremenses fulcire cuperent, qui contradictionem suam dominio in Visurgim prætento, à Regina haut agnito, unice superstruxerant: tamen quare hæsitarent, rationes habebant haut spernendas. Nam metus erat, ne si Brema Cæsari reluctata Belgarum fœderi innecteretur, novæ turbæ partem vix quietem interrumperent, Reginæ velut Brementi Duci executione adversus immorigeram urbem à Cæsare delata, unde bello cum Belgis ansa præberi queat. Sed nec futuros sibi cives in Bremensi ac Verdensi Provincia hujus vectigalis obtentu Comiti velut stipendiarios reddere cupiebant. Eoque tutissimum judicabant, negotium id inter Comitem & urbem ad amicam transactionem deducere. Ea mente ac lege ipsi in vectigalis confirmationem consenserant: ac Urbici causa adhuc integra transactionem agitabant. Sed quia Cæsarei juxta, ac Electorales, & Principales velut ex compacto pro Comite nitebantur Sueci demum consentiebant modo Reginæ, quantum ipsius intererat, caveretur. Unde Comes scripto 12. Jul. Oldenburgi dato declarabat; Reginæ invitæ in hac causa executionem non imponendam. Tum se neque æquas cum Bremensi urbe transigendi vias repudiaturum, ac interim adversus Suecicos subditos ita acturum, Bremensi urbe semper exclusa; ut Reginæ satis æquitatem suam adprobaturus sit, præsertim cum sat fluminum, ac portuum ea Provincia habeat, quibus ex isto vectigali nulla plane molestia creari queat. Ea cautione accepta Sueci, ut ea res Tabulis insereretur, tandem admisere.

De Suecisatisfactione. §. 156. Circa satisfactionem suam Sueci haut satis digerebant, quod Bremensi urbi *præsens suus* ea satisfactione *statua*

1648. *ſtatus* relinquendus diceretur: quia urbs territorium ſuum longe ultra priſtinos fines, ac in præfecturas quoque nuper partas, in medio præſulatu ſitas, extendere cupiebat, ſimul durante bello, quin ex quo tempore caput de ſatisfactione ſubſcriptum erat, multa in fraudem Provinciæ patraverat: quæ omnia ſi vim juris nanciſci deberent, Reginæ id ſummo detrimento futurum erat. Contra Cæſarei centebant; ex iis, quæ urbs durante bello uſurpaſſet, jus ipſi novum naſci non poſſe, nec Sueciæ media deſore intra gyrum rationis eandem redigendi. Nec tamen ideo vocabula *præſens ſuus ſtatus* expungenda, quod urbis *immediata* hac ratione præjudicium inferendum foret. Quam cum ita directe tunc oppugnare Succis haut è re videretur, atteſtatum poſtulabant, ea verba juribus Reginæ fraudi non fore. Quod Cæſarei, ſi Succis placeret, protocollo inſcribere parati erant. Antea quoque Succi ſuper ſui militis ſatisfactione peculiarem paragraphum intexuerant, qui nunc, cum de iſta ſingulari capite diſponeretur, omiſſus eſt: in cujus locum Succi de ſexcentis uncialium millibus inſeri cupiebant, quæ Cæſarei nomine oppidorum, quæ intra ditiones Cæſaris ipſorum præſidiis tenebantur, reſtituendorum promiſerant. Sed Cæſarei velut novum id excuſabant, de quo nihil ſibi in mandatis datum foret. Tum ſecuros eos eſſe jubebant, ſecreto articulo conventa non minus rata fore, quam quæ publicis tabulis decreta ſint. Nec prius ipſos ad præſidia Cæſareis oppidis deducenda teneri, quam triens ejus ſummæ exſolutus fuerit. In gratiam porro Roſtochienſium Ordines, ubi de portoriis mentio fiebat, verba *ad loca ceſſa* inſarcire cupiebant, tum ut ceſſo portu Wiſmarienſi certa litoris latitudo definiretur. Succi contra oſtendebant, ipſorum Ordinum decreto ſancitum, ne quæ mutatio circa ſatisfactionem fiat. Circa Warnemundanum tamen portorium declarabant, neminem ultra fas onerandum. Tum litoris haut majus ſpatium poſtulandum, quam quod pro re nata excitandis nautarum tuguriis ſufficiat.

De Æquivalentibus. §. 157. Inter æquivalentia centum uncialium millia, quæ Duci Holſatiæ Friderico ob ceſſionem prætenſionis in Bremenſem & Verdenſem Præſulatum deſtinata fuerant, diſpungebantur, poſtquam is Daniæ & Norvvegiæ Regno potitus ultro iſtis renuntiaret. Circa Brandeburgicam compenſationem nil reſtabat, niſi quod Succi Mindæ jus proprii præſidii ſervare cupiebant. Sed cum Ordines ſemel ſubſcripta mutari nollent, tabulis nihil inſertum, ſalvo tamen civitatis jure. Nam Brandeburgici permittebant protocollo inſeri: Electori haut animum eſſe adverſus jura civitatis ullo modo quid ſuſcipere. Ejus *tranſumtum* à Cæſareis & Moguntinis acceptum Succi Mindenſibus tradebant. Sed circa Meclenburgicum æquivalens plus difficultatis reſtabat, quod Duces iſti, dum cæterorum quisque pro ſe ſatagit, rem ſuam in tempore ſegnius curaverant. Cæſarei è quatuor Canonicatibus, quos Duces poſtulabant, de duobus Argentoratenſibus omiſerant: de Magdeburgenſi, & Halberſtadienſi ad arbitrium Capitulorum rejecerant, ſpe Cæſareæ commendationis facta. Ordines tamen duos poſteriores Ducibus annuebant; de Argentoratenſibus in Capituli arbitrio relinquebant; etſi ſpes foret, iſtis locum ibi fore, quod anno viceſimo quarto Evangelici quatuor præbendas ibidem obtinuiſſent. Sed & ſuper Commendis ſe negabant concedere poſſe Cæſarei, de quibus diſponere non penes Cæſarem, ſed Ordinem Equeſtrem D. Joannis ſit, qui Originem ſuam extra Germaniam habeat. Ejus protectores eſſe Galliæ, & Hiſpaniæ Reges, Brandeburgicum Magiſtrum, qui hactenus acriter iſti poſtulato reſtiterit. Huic ſi perſuaderi poſſit, ſe non repugnaturos. Sed Ordines Ducibus gratificaturi literis ſcriptis Brandeburgici conſenſum obtinuerunt, ea lege, ut Duces ab ipſo inveſtituram petant, & ſervitia Ordini debita præſtent. Expectativam in Ducatum Lauenburgicum Ordines Cæſari commendaturos ſe ſalvo jure tertii recipiebant, & Cæſarei de eadem ſpem faciebant, Succis quoque pro Duce connitentibus, ut æquiore animo Wismaria careret. Intelligebatur tamen Anhaltinos quondam expectativam obtinuiſſe. Quin Trautmansdorfius ſignificarat Brandeburgicum jam olim non in hunc ſolum, ſed & omnes Principatus Imperii in caſum *caducitatis* expectativam obtinuiſſe; ipſumque Bavarum ejuſmodi generalem expectativam habere, arcano Domus Auſtriacæ vacantia feuda in anteceſſum donare, ne quod patrimonium Cæſareum extaret; eoque dignitas Imperatoria penes ipſam neceſſario reſideret, dum aliis Principibus non eſt, unde ejus faſtigii ſumtus tolerent. Quas ob cauſas prætenſio iſta à Ducibus incaſſum mota eſt. Ut iidem ducenta uncialium millia futuris Imperii collectis detraherent, ea lege conceſſum, ut ad ſatisfactionem militis Succici ratam conferrent. Ita & Meclenburgicum æquivalens expeditum eſt. Circa Luneburgicum id duntaxat monebatur, ne Oſnabrugenſis urbs, aut præſulatus Ordines homagio præter morem onerarentur: unde communi conſenſu ea verba inſerta; *quatenus obſervantia ab antiquo obtinuit.* Denique ſuper alimentis Chriſtiani Wilhelmi quondam Adminiſtratoris Magdeburgici id tantum inter Cæſareos & Succos controverſum erat, quod illi ad diſpoſitionem Pacis Pragenſis provocarent, quam cum Succi pacis vocabulo dignari nollent, ſed Transactionem duntaxat nuncuparent, tandem ejusdem mentio ibi plane omiſſa eſt.

De cauſa Haſſica. §. 158. Cauſæ Haſſicæ paragraphus *Et quamvis*, tunc inſertus eſt fruſtra renitente Neoburgico. Sed confirmationem pactorum Hanovicorum, quam Caſſellani quærebant, Cæſari abnuebant, velut Moguntini, Saxonis, ac Præſulatus Herbipolenſis juribus repugnantium. Adprobationi transactionis Marpurgenſis Cæſarei clauſulam, (*quatenus Imperatori & Imperio non præjudicat,*) adpoſuerant, cui acriter contradicebant Caſſellani, ne quid forte inſidiarum ſubeſſet. De qua Succi amplius deliberaturos ſe ferebant. Reſtabat caput de Executione, & Aſſecuratione, de qua Succi negabant agere ſibi fas eſſe, niſi Serviento præſente, quod Galliæ maxime interſit, cui leges ipſi præſcribere non debeant. Ordinibus tamen committebatur ea inter ſe expendere, & quid ipſis videatur ſuper illis, quæ adhuc inter ſe ac Cæſareos controverſa torent, ſententiam dicere. Reliqua diffe-runtur.

Serviento Oſnabrugam venie 1. Jul. §. 159. Interim & Servientus formulam pacis Gallicæ Oſnabrugam miſerat, additis ad Directorium Moguntinum literis: ut utriusque pacis tractatus, prout æquum ſit, pariter expediantur. Si præſentia ſua opus ſit, ſe citra moram adfore pro virili pacem promoturum. Sed cum Succica pax celeri gradu procederet, Grullardus graves querimonias, & proteſtationes interponebat, veritus ne tam felici Succicorum tractatuum ſucceſſu Gallica cauſa neglectim haberetur. Demum tamen

1648. tamen adquiescebat, cum Sueci promisissent, subscriptionem non secuturam, nisi & Gallica pace absoluta. Aderat inde Servientus Osnabrugæ, à Suecis postulans, ut postquam ipsi pacem suam fere ad umbilicum perduxerint, tantisper quiescerent, quoad & Gallica negotiatio eodem processerit. Cum tamen Sueci & Ordines consultissimum judicarent, quæ sub manibus forent absolvi, idem & ipse probabat, postquam Ordines cavissent, Suecicam pacem citra Gallicam conclusum aut subscriptum haut iri.

De satisfactione militiæ Suecicæ.

§. 160. Sed cum Sueci ad reliqua progredi nollent, prius, quam militis suis satisfactio plene adornata foret, Ordinum opera, quos illa quam maxime tangebat, eadem demum perfecta est. Circa hanc id potissimum controvertebatur, cum statim à concluså Pace contributiones cessare debeant, unde interim præsidiarius, & campestris miles usque ad exautorationem sustentandus sit? De qua re cum inter ipsos convenire non posset, nec Sueci inconsultis bellicis ducibus quid statuere vellent, demum in hanc clausulam consensum: *Salva tamen præsidiariorum militum, ceterarumque copiarum, ubicunque fuerint, sustentatione ad tolerabilem modum conveniendâ.* Sed Cæsarei verba ista, *ubicunque fuerint*, utique expungenda contendebant, ne si forte Suecicus exercitus, dum pax concluditur, intra Bavariam, aut Cæsaris ditiones ageret, ibi subsistere vellet; cum septem Circuli ad hospitia illi præbenda teneantur. Ni res ita disponatur hospitiis manum conserturos, quod fieri non possit, ut isti post pacem factam in uno aut duobus Circulis simul morentur. Ita demum ab Ordinibus ista verba deleta sunt. Post verba *à solutione immunis sit* Sueci posuerant (*excepta sola Landgravia Hassiæ*) quæ ut dispungerentur, Cæsarei demum summa cum contentione pervicerunt. Nullo colore Landgraviam satisfactioni militis Sueci se subtrahere, cujus patrocinio ipsa tam insigni ditione potita sit, non minus fructuosa, quam antiqua ejusdem provincia fuerit. Contra Cæsarei illos Ordines Westphalici Circuli, queis sexcenta uncialium millia Cassellanæ persolvenda incumbebant, eximere conabantur: quibus cum Sueci ac universi Ordines contradicerent, tandem in gratiam Cæsaris Colonienši Electori immunitas concessa, reliquis communi oneri subjectis, qui non minores, quam Colonienšis, immunitatis petendæ causas habebant. Ut Hassicæ militiæ ducenta uncialium millia darentur, Sueci summopere contendebant. Sed obnixe resistebant Ordines; extrema potius experturi, quam istam ignominiam subituri. Eo exemplo Colonienšem, Saxonem, Brandeburgicum, Luneburgicos, Lotharingum paria postulaturos. Et diserte Saxonici, atque Luneburgici idem sibi stipulabantur, si Landgraviæ postulata annuerentur. Unde Hassi, cum initio acriter protestarentur, demum eam summam Suecicæ militiæ subtrahi, sibique addici cupiebant. Quod cum Sueci abnuerent, tandem ne paci mora injiceretur, hactenus postulato suo desistebant, ut amplius se deliberaturos ostenderent.

Cæsareis de satisfactione militiæ sub spes fit.

§. 161. Poscebant & Cesarei Ordines pecuniam solvendis exercitui suo stipendiis; queis Ordines regerebant, equum potius esse, Austriacum & Bavaricum Circulum in oneris partem venire, cum Cesarei primo Suecis satisfactionem inconsultis Ordinibus annuerint, ac universum Imperium hac obligatione, à se antea haut agnitâ, induerint, cujus partes utique duo isti Circuli sint. Sed haut eo secius Cæsarei centum menses Romanos flagitare pergebant, ut tamen eorum solutio differatur, quoad Suecis satisfactum sit, ne Ordines duplici sub onere fatiscant, modo summa illa Tabulis Pacis inseratur. Quibus Ordines hactenus annuebant, ut futuris Comitiis è collectis Imperii subsidium laturos se pollicerentur, certa tamen summa haut definita. 1649.

De Executione.

§. 162. Post absolutam militum satisfactionem super executione Pacis agebatur; ubi de his potissimum disceptatio oriebatur. In paragrapho *Omnes denique & singuli* Sueci restituendis permiserant, si Restituens forte tergiversetur, vel præfectum sui aut vicini Circuli, vel etiam Fœderatorum Regum duces implorare executioni faciendæ. Sed Cæsarei illis presse inhærebant quæ præcedente paragrapho super executione disposita erant, nec consultum videbatur Regium militem huic negotio adhibere, Catholicis quoque ingens præjudicium afferri, novis dissidiis, ac fortasse novo bello ansam præbiturum. Ita ea res omissa. Ducem Bragantinum, cujus Sueci inter captivitate liberandos disertam mentionem fecerant, Cæsarei expungebant; Imperatori ad eum in custodiam dandum, & Hispanis tradendum graves fuisse rationes; nunc ejus libertatem præstare non posse, nec ejus nomine Hispanis arma illaturum. Eam litem Gallos maxime spectare, cujus Sueci ante hac mentionem non fecerint. Id negotium privatum Cæsaris esse, circa quod nemo ipsi leges sit laturus; quod nec Imperio fraudi sit; nec ulli Ordinum eo nomine represšalias metuendas. Quæ militiæ Suecicæ annuerant Ordines Cæsarei hisce implenda relinquebant, ut tamen non obscure jactarent, Ordines plura promisisse, quam præstare possint. Maluissent quoque id caput è Tabulis Pacis seponi, ejusdemque obiter duntaxat mentionem fieri. Id quod Sueci nullo modo admittere volebant. Paragrapho *Restitutione*, quo de præsidiis deducendis disponitur, Sueci hanc clausulam addiderant: *Si quid tamen hinc illive Officiali ex justo cum aliquo Statu contractu restiterit, id ex æquo & bono solvatur*; qua præfectis cavere volebant, si qui forte de suo in sustentationem præsidiarii militis cum Ordinum consensu quid erogassent. Sed Cæsarei dubitabant, num ejusmodi justæ prætensiones existant. Sane si dentur, solvendas utique esse. Sed cum nullibi in Tabulis Pacis ejusmodi debita aboleantur, haut opus esse diserte de illis caveri, ne forte ea res latius justo extendatur. Prætensiones civiles juris communis dispositioni relinquendas. Donationes Regias si non omnes, tamen præcipuis ministris ac ducibus factas Sueci servare cupiebant, aut saltem ut sumtus *meliorationum* refunderentur. Sed Cæsarei utrumque repudiabant. Donationes eo ipso, dum omnia in pristinum statum reponi jubentur, abolitas; ac Ordines id diserte stipulatos. Sumtus meliorationum à Restituendis difficulter expediri posse, ac fructibus perceptis commode compensari. In paragrapho *Restituantur*, Cæsarei aliquot verba è Suecica formula expungebant. Velut post *Tormenta bellica, in locis amicorum*, per quæ Sueci omnia in locis hostium reperta, & adhuc inventa tormenta sibi vindicare videbantur. Item post verba, *illata fuerunt, & in summa quæcunque Suecicis Insigniis notata sunt*: quod suspicarentur, tormenta in locis captis reperta in novam formam transfusa, insignibus Suecicis impressis. Post vocabulum quoque *apparatu* pro *Suecis* Cæsarei reponebant *iisdem*; quod hic articulus,

1648. quidem omnibus bellantium partibus agat, ad unam solam restringi non debeat. In sequenti paragrapho *Teneantur* Cæsarei initio concedere nolebant de *necessario victu* decedentium caveri; quod ea res provincialibus jam antea sat afflictis oneri sit futura: demum tamen id admiserunt. Sequenti versiculo inter verba, *ad loca destinata* insertum, in *Imperio*, ne forte vectura extra Germaniam extenderetur. Inter §. *Reddita*, & §. *Nulli autem* Sueci peculiarem paragraphum posuerant, *mediatorum* oppidorum munitiones spectantem, quas vel oppidani, vel præsidiarii excitaverant; quo cavebatur, ut illæ monente Principe territorii statim dejicerentur; *exceptis tamen iis, quo vel jus muniendi, propriique præsidii jam antea habuerant, vel quibus hoc pacificationis actu aliter cautum provisumque fuerat.* Quæ omnia à Cæsareis inducebantur, ne cui, qui jus muniendi, propriique præsidii haberet, vel non haberet, præjudicium afferretur. Demum & post verba, *judicaverit necessarium*, Cæsarei sequentem clausulam addebant, quæ à Suecis facile recepta est.

De assecuratione. §. 163. Circa caput de Assecuratione hæc potissimum in controversiam veniebant. In §. *Pax vero* Cæsarei in speciali enumeratione eorum, qui pacem præstare deberent, præter Cæsarem ex sua parte quoque Regem Catholicum poni volebant; id quod Suecis absurdum videbatur, si inter Gallos, & Hispanos pax non coiret: unde demum specialis enumeratio plane delebatur. Contra Cæsarei utrumque paragraphum *Ut etiam Pax*, & *Quoties autem* expungi postulabant, quod illo novus executionis modus adversus leges Imperii introducatur; hic autem ad Suecicum Instrumentum non pertineat, sed in Gallico duntaxat ob Philipsburgum positus sit. Sed uterque ut retineretur ferendum ipsis erat. Denique in enumeratione illorum, quos Sueci includere paci cupiebant, hi Joannis IV. Regis Lusitani nomen expresserant. Id quod Cæsarei ferre, aut alium quam Philippum IV. Lusitaniæ Regem agnoscere nolebant, quam declarationem etiam Tabulis pacis utique inserendam contendebant. Unde deleto isto nomine *Rex & Regnum Lusitaniæ* reponebatur; quod utraque pars in sensum suum trahere poterat. Ut Regna Daniæ, & Norvegiæ paci includerentur una cum Rege, qui illis potitus esset, Senatus Daniæ per interregnum à Regina petebat. Quod facile annuebant Sueci, quibus gratum erat, Daniam & Norvegiam velut duo Regna nominari. His ita sigillatim disceptatis nil supererat, quam ut ambo hi articuli scripto conciperentur. Quo fine cum Salvius, & Bicernclovius cum Volmaro, & Cranio congrederentur, ab hisce non pauca omissa aut interpolata reperiebantur, quod hi consensu Ordinum factum ferebant. Id cum Sueci ad Ordines referrent, negabant hi quidquam sibi ea de re auditum. Cæsarei tamen ab istis moniti mox istis mutationibus desistebant, & sic uterque articulus, prout nunc extat, adornabatur; ac recipiebant Ordinibus Cæsarei ex sua parte nihil amplius mutatum iri.

23. Jul.

Pax Suecica absolvitur. 24. Jul.

§. 164 Id Ordines statim Suecis referebant, rogantes, ut omnia quamprimum in justam formam redacta pleno consessu recitarentur. Id quod cum Sueci Cæsareis proponerent; hi tergiversabantur: haut refragari posse Ordines iis, quæ inter ipsos convenissent. Sed cum Sueci Ordinum postulatis adstipularentur, quæ declinari non poterant, à Cæsareis admittenda erant. Isactus in ædibus Suecorum celebratur, in quo Legati Cæsarei Lambergius, Volmarus, & Cranius velut hospites superiore loco mensæ in medio conclavis posito confederunt, Suecis Oxenstierna, Salvio, & Residente Bicernclovio ad ad latus sedentibus. Paulo inferius ad aliam mensam à dextris locati erant Electorales, Witgensteinius Comes, Moguntinus Cancellarius Reigerspergius, Schonerus Trevirensis, Colonienſis Steinius Hildesiensis Cancellarius, Krebsius Bavaricus, Leuberus Saxonicus, Wesenbecius Brandeburgicus; inferius Urbici promiscue Argentinas, Ratisponensis, Lubecensis, Noribergicus, Colmariensis, Tremonianus, Bremensis: à sinistris Principales, Salisburgensis, Bambergensis, Bavaricus, Herbipolensis, Neoburgicus, Altenburgicus, Vinariensis, Hasius, Pomeranus, Brunsuicensis, Wurtenbergicus, Tridentinus, & Brixiensis, Badensis, Meclenburgicus, Sabaudus, Nassovio-Saræpontanus, & Waldeccensis. Uterque Secretarius Legationis exiguam mensam à sinistris occupabant. Instrumentum Pacis prælegebat Volmarus clara voce ab hora nona matutina ad quintam pomeridianam: inter legendum quædam hinc inde monebantur, sed quibus statim expeditis omnia plene absolvebantur. Inde Sueci Cæsareis binos libellos exhibuere, quorum priori significarunt, quæ hisce tabulis contineantur, non prius valida fore, quam si pari modo cum Gallis conclusum sit. Alterum, quo Cassellano militi satisfactio, & à satisfactione Suecica immunitas Landgraviæ petebatur, ægre demum acceptabant Cæsareani & Ordines. His peractis Cæsarei ac Sueci porrectis inter se dextris promittebant, omnia prout nunc conventa sunt, immota fore, quoad Gallica pax simul perficeretur. Sequebatur Ordinum gratulatio, quorum quibusdam præ gaudio lacrymæ manabant; cuncti moderationem Reginæ merita laude extollebant; quod inter florentissimos armorum successus leges pacis asperare, aut conventa mutare adspernata sit, duras inter & lætas res sibi semper similis. Nam & de intercepta à Kœnigsmarckio Praga, & Wittenbergii in Bohemiam irruptione, & Caroli Gustavi Palatini in Germaniam cum validis copiis adventu fama jam percrebuerat, VVrangelio pro lubitu Bavariam populante. Fuere tamen, qui Sueciæ præmaturam eam pacem arguerent, quod ad extrema jam redactus videretur Cæsar; & Gallos, qui semper Suecorum destinata elusum iverant, intestinæ turbæ domum avocarent, ut Suecis solis arbitria rerum per Germaniam relinquerentur, quas pro lubitu temperare potuissent. Qua in sententia Cancellarius Oxenstierna quoque erat: quem tamen alii cavillabantur privatæ autoritatis servandæ causa ista jactasse, quod belli tempore major prudentiæ ipsius apud Reginam necessitas foret.

Adversæ partis machinationes dissentium sunt.

§. 165. Enimvero Regina quantumcunque præsens belli fortuna blandiretur, maximo studio in pacem rapiebatur. Unde & cum Joannes Oxenstierna subinde à Salvio argueretur nimio rigore tractatus extrahere, asperrimis literis eum increpuit, gravissimas eo nomine rationes ipsi reddendas denuntians, quæ pallorem ac ruborem alternis vicibus ipsi incussuræ sint. Qui tamen non sine minis in delatorem masculo, & intrepido responso culpam moræ à se amoliebatur. Et privatim quidem ipsam potissimum movebat, quod in lubrico sibi videretur versari fœmina & improlis, quam diu tanti exercitus, quos ipsa præpediente sexu rege-

1648. regere non poterat, in aliena manu essent. Ac versa uti solet belli alea decus apud exteros, & domesticus forte status in ruinam iturus erat. Tum & bello continuando nervus rerum defuturus videbatur, Germania ubique exhausta, & Gallico auxilio mox per intestinas turbas, quarum primæ scintillæ jam erumpebant, intercipiendo: nec sufficientibus solius Sueciæ opibus, cujus publici reditus felicissimo quantumvis bello attenuati erant, præda in paucorum privatorum manus delapsa. Tum & pertæsus belli tam diuturni miles Germanicus, qui maximam partem Suecici exercitus faciebat, vix propinque pacis, præmiorumque spe in officio continebatur, precario fere ducum imperio inter eos, qui non tam Sueciæ, quam patriæ suæ, sibique bellare se judicabant; quos facile casus aliquis ad exuendum plane obsequium externare poterat. Denique & Ordines Germaniæ, quorum patientiam hactenus spes stabiliendi sui status utcunque aluerat, positis inter se controversiis facile in desperata consilia ruituri metuebantur, ubi perspectum fuisset, bellum jam unice ob emolumenta exterorum, & lacerandæ Germaniæ geri. Sane tunc concluſa pace ultro evanescebant machinationes, quæ hactenus adversus Sueciam agitatæ fuerant, quarum summa huc redibat: Cæsar Hispanusque, ac multi opulenti in Hollandia mercatores cumprimis Amilelodami post publicatam cum Hispanis pacem terra marique vires Reginæ in Suecia ac Livonia distrahere meditabantur; Rostochio quoque per validam manum repente in potestatem redacto, ut Suecicus exercitus è Superiore Germania ad oram maritimam traheretur. Tentabatur Brandeburgicus & Curlandus, ut è Borussia, & Curlandia Livoniam peterent. Brandeburgico summum armorum regimen per utrumque Circulum Saxonicum offerebatur, ut Suecos in Pomerania, Meclenburgica, & Bremensi ditione invaderet. Mittendi quoque erant, qui Moscum, Danum, Polonumque in partes traherent; tum & Colonienſi Præsuli, ac Hollandis protectio totius Westphaliæ destinabatur. Certe ex mandatis Pegnerandæ in Batavos abeuntis, quæ Suecis per Servientum communicabantur, adparebat, de duplici fœdere tractare ipsum jussum, uno ad defensionem Belgicarum Provinciarum, altero ad protectionem Circuli Westphalici, qui munimenti vicem Hollandiæ præstaret; in quorum utrumque Cæsar, in posterius Colonienſis, Brandeburgicus, & Neoburgicus pertrahendi sint. Tum ut Hollandi Landgraviam permovere laborent, quo seorsim cum Cæsare transigat. Et quia Sueciæ potentia in mari Baltico indies gliscceret, Danum & Hanseaticos solicitandos, ut cum Belgis ad vindicandam ejus maris libertatem conspirent.

28. Jul. Nec abnuebat Brandeburgicus Legatus Fromholdus, cum Salvius ea de re sermonem injecisset, Electorem acriter tentatum, ostentata in præmium tota Pomerania. Enimvero eundem ab his consiliis abhorrere, quæ sive succedant, seu minus, ditionem ipsius bellantibus interjectam ruinæ involutura sint. Suadebat tamen pacem festinari velut efficacissimum medium, quo destinata ista infringi queant: simul probabat, Reginæ curæ fuisse, ut Brandeburgico, Luneburgicis, Meclenburgico, Bavaro satisfieret, qui alias consilia cum Sueciæ hostibus juncturi fuissent. Qui nunc, cum in hac pace commoda sua vertantur, omissis ancipitibus consiliorum ad maturandam pacem junctis animis incumbant.

§. 166. Perlecto Pacis Instrumento statim de Ratificatione sermo injectus est, Cæsareis & Ordinibus Imperii contendentibus, ad majorem Germaniæ securitatem Ordinum quoque Sueciæ, aut saltem Senatus Regni ratificatione opus esse. Id quod pace inter Cæsarem & Danum factum. Nam si forte post obitum Reginæ ad electionem res redeat, incertum esse, num successor hac pace teneri velit. Et quia Ordines Imperii simul cum Cæsare subscribant, par esse in Suecia idem fieri. Unde postulabant ratificationi præsenti hanc conditionem addi, ut proximo Conventu Ordinum Regni hæc pax firmetur. Enimvero demonstrabant Legati Suecici, in Suecia moris non esse, excepto si cum Danis negotium sit, ab alio præter Regem ejusmodi concluſa subscribi. Unde à Regina postulatum haut iri, quæ ipsius eminentiæ fraudi sint. 1648. De ratificatione Pacis.

§. 167. Instabant deinde Ordines apud Suecos, ut transactis nunc omnibus majoris cautionis ergo subscriptio suscipiatur; ad quam Cæsarei parati sint. Sed monuerat Servientus, omnia, quæ speciem divisionis inter Reges habeant, declinanda: ac eam præcipuam fuisse causam, quare Cæsarei præter solitum tam faciles Suecorum postulatis se nunc exhibuerint, ut hos ad Galliæ commoda negligenda pellicerent. Eoque Suecici tanto magis Gallicos tractatus absolvi hortabantur, quo utraque pax simul quamprimum subscribi posset. Sed à Cæsareis proponebatur, ut in exemplo à se Suecis tradendo Cæsaris duntaxat & Imperii in pace comprehensi fœderati, Reginæ autem socii in eo, quod ab ipsis expectarent, exprimerentur: tum ut Cæsareum Instrumentum à se solis, Suecicum ab ipsis obsignaretur. Responsum à Suecis; rem jam conventam mutationem non admittere. Disputabatur quoque, num utrinque Legatorum Plenipotentiæ sub finem Instrumenti adjungendæ sint? Id quod Suecici circa id, quod à Legatis subscribendum erat, conveniens judicabant. Sed ut eædem Instrumento ratificando insererentur, superfluum visum. Id Serviento datum, ne Instrumentum Pacis membrana descriptum prius ad Reginam transmitteretur, quam Gallica quoque pax perfecta foret. Cæterum quam grata isthæc pax Cæsareis fuerit, vel inde colligere licet, quod Cranius congressu publico jactare non dubitaret: se læto quidem animo ad hunc conventum accessisse; sed si negotium, prout nunc se habeat, concludatur, illæsa conscientia discedere hinc non posse. Ex ejusdem interceptis literis patebat, Cæsareis spem fuisse, articulum de militari satisfactione in commodum suum vertere, & per istum Ordines Suecis avellere. Quæ spes cum falleret, illis horum postulatis annuentibus, ac Suecis reliquarum controversiarum decisionem ad Ordines rejicientibus, manifeste observatum fuerat, quam repugnante animo ad conclusionem descenderent. Quam cum defugere non possent, in Gallicis dein tractatibus Ordines turbare omni modo satagebant. Suecі subscriptionem in Gallorum gratiam differunt. 29. Jul. Cæsareis invitis pax concluditur. 23. Jul.

§. 168. Supra monitum, Ordinibus placuisse, ut Gallica pax simul cum Suecica, dum negotiatio fervet, Osnabrugæ absolveretur. Id quod & Serviento Osnabrugæ tunc agenti, etsi isti tractatui Monasterium destinatum fuerat, vehementer arridebat. Suo quippe Regi proficuum fore, si Ordines circa negotia Gallica certi quid concludant, & hoc modo Germanica pax ab Hispanica separetur. Idem Ordinibus demonstrabat, ipsos semper verbis testatos, sua magis quam Galliæ interesse, ne Cæsar & Austriaca Domus pro lubitu Gallici tractatus Osnabrugæ suscipiuntur.

1648. Germaniam bello implicitam tenere queat. Sueci quoque confirmabant, opinionis suæ falsos fore, qui credant, Reginam absque Gallia pacem facturam, eoque Ordines incitabant, ut non minore studio Gallicam pacem expediant, eodem fine operam suam large polliciti. Contra Cæsarei manibus pedibusque obniti, ac non nisi Monasterii eos tractatus suscipiendos contendere, velut loco istis destinato. Unde & Volmarus Succico Instrumento perfecto Osnabruga Monasterium digressus est, dejerans Osnabrugæ nihil se ad rem conferre posse, sed Monasterii una cum Collegis, ut omnia ex æquo transigantur, incubiturum. Hoc tamen non obstante Ordines nullo contradicente decernunt Osnabrugæ apud Succos, & Servientum manere, & quæ adhuc in Gallico Instrumento restarent quantum detur decidere. Ideo autem Monasterium aversabantur, quod Pontificis Nuntius ibi ageret, paci Germanicæ quantum posset semper obluctatus, factioque Austriaca & Hispanica, quæ eandem avertabatur, ibi prævaleret; tum hærentes ibi Ordines Cæsari, ac Pontifici addicti, quos Osnabrugici schismaticos vocitare soleverant, opibus tenues, numero validi, Succicam pacem in dubium traherent. Eo major autem spes erat, Cæsarem nolentem volentem ad probanda ista acta compelli posse, quod Bavarus decrevisset, Cæsare eadem abnuente copias suas ab hoc separare, illumque solum inter prævalentes tunc Regios exercitus destituere. Id igitur Legatis Cæsareis Monasterii agentibus per literas significant, temporis dispendium, & moram pacis ita necessariæ causati, si tam crebro hinc inde proficiscantur. Simul rogabant, expenderent incommoda ex mora illhac, & tractatus Monasterium translatione oritura, & quamprimum ipsi Osnabrugam accederent, Ordinesque Monasterienses ad idem faciendum permoverent.

Cæsarei reluctantur.

31. Jul.

Ordines probant.

2. Aug.

§. 169. Enimvero Cæsarei multis verbis demonstrabant; mandatis se destitui: Mediatores offensam inde contracturos. Succos pollicitos, pace sua perfecta junctim Monasterium componendis Gallicis rebus ituros. Hispanos, Burgundos, Lotharingos Osnabrugam pertrahi se haut passuros, quorum causa circa Gallicam pacem præteriri nullo modo queat: magnam Ordinum partem Monasterii hærere. Eas ob causas Cæsarem aliquoties vetuisse, ne in translationem Gallici tractatus Osnabrugam consentirent. Tum repugnare id conventioni præliminari ab omnibus ratihabitæ, ex qua singulis quorum interest jus quæsitum fuerit, & circa quam nihil sine omnium consensu mutari queat. Servientum haut pacis studio Osnabrugam venisse, sed ut objectis postulatis suis Succicos tractatus moretur, ac ab Ordinibus noxia Germaniæ decreta exprimat. Alias ipsum hanc mutationem in diminutionem Regis sui cedentem, huic nunquam probaturum. Sane Succos præterito anno super satisfactione Monasterii agere noluisse. Haut laxiore temporis spatio opus fore, si Osnabrugenses Monasterium, quam si Monasterienses Osnabrugam eant. Nec persuasum sibi Osnabrugenses id sibi sumturos, ut Cæsareis & Monasterienslibus inauditis sua placita velut dictatoria decreta obtrudere velint, in quæ sibi pedibus sit eundum; præsertim cum de eminentia Cæsaris, Austriacæ Domus, aliorumque altioris dignationis Ordinum causa agatur, de qua ipsis insciis atque inauditis quid decernere plane inane sit. Denique pacem Germanicam durabilem non fore, ni simul cum Hispanis pax ineatur. Unde Serviento incumbere ocyus Monasterium se conferre, ubi adsint, quibuscum de pace tractandum sit; nisi falsi arguere velit famam à fœderatis Regibus statim ab initio præliminaris negotiationis tota Europa sparsam: sibi cordi esse pacem communem Orbi Christiano restituere. Venirent igitur Ordines Monasterium cum Serviento: interim rem in integro tenerent, ut Monasterii omnia justa forma peragi possint. Si secus fiat, nomine ac jussu Cæsaris testari iis, quæ super Gallica pace Osnabrugæ transigenda sint, se nolle teneri. Simul apud Mediatores protestationem interpositum iri, à Gallia præliminare pactum violatum.

Cæsarei protestantur. 5. Aug.

1648.

§. 170. Sed & Ordines Monasterienses solenni protestatione edita Osnabrugicos arguebant à placito tractandi & consultandi modo multifariam discessisse, non in materia duntaxat Gravaminum, sed & aliis negotiis primariis, novis magnique momenti causis subinde admixtis, unice in emolumentum Succorum, & paucorum Ordinum placitum. In ipso consultationum cursu complures causas communes separatim à paucis transactas, ab uno articulo ad alterum è præscripto Succorum aut paucorum libidine discessum, ac communem Germaniæ pacem sub nomine universorum Ordinum, contradicentibus licet Monasterienslibus, ac quibusdam Osnabrugensibus, conclusam. Sua suffragia haut admissa, aut numerata, nisi qua uni aut alteri proficuum id fuerit: communicationem non justo tempore, sed sero & causa jam vulnerata, ac peracta factam, aut plane intermissam. Paucos quosdam de salute Imperii in contemtum aliorum cum exteris ausos transigere vocabulum universorum Ordinum sibi arrogare; Cæsaris autoritati in conspectu ipsius Plenipotentiariorum præjudicare, cæteris Ordinibus pluribus numero tributa imponere, per assignationes hostium libidini eosdem exponere, executionem, & assecurationem perpetuam paciscì, denique Gallicos tractatus Osnabrugæ persequi, nulla urgente necessitate, aut legitima causa. Post exagitatas inde ab Osnabrugensibus adductas rationes addunt: ideo adversus injustum hunc, in Imperio inauditum, in Præliminaribus vetitum, à Cæsare improbatum agendi modum protestari, ac suis superioribus jura sua reservare, perniciosisque conatibus meliori modo contradicere: ac, si è periculoso hoc agendi modo paci mora injiciatur, se extra culpam malorum inde provenientium fore. Acerbam hanc protestationem subscripserant Austriacus, Burgundus, Magister Ordinis Teutonici, ex Episcopis Osnabrugensis, Mindensis, Verdensis, Vesontinus, Halberstadiensis, Aichstadiensis, Argentoratensis, Augustanus, Hildesiensis, Paderbornensis, Ratisponensis, Passaviensis, Monasterienſis, Leodiensis, Virodunensis, Curiensis; è Prælatis Hirschfeldensis, Campodunensis, Murbacensis, Luderensis, Elvvangensis, Berchtolsgadensis, Stablöensis, Corveianus: Comites insuper Suevici, & è Civitatibus Augusta, Uberlinga, Rotvvila, Dunckelspula, Biberacum, Ravensburgum, Gemunda, Kaufbeura, Offenburgum, Pfullendorfum, VVangena, Gengenbacum, VVeilerstadium, Cellæ ad Hammersbacum, Buchornum, Buchovia ad lacum Federsee dictum. Ingens numerus; quorum tamen suffragia pleraque per Franciscum Wilhelmum Osnabrugensem Præsulem, Adamum Adami, & Leuxelringium factionis istius antesignanos expediebantur, quos

Ut & Ordines Monasterienses. 4 Aug.

Trium-

1648. Triumvirorum vocabulo cæteri indigitare sueverant. Ita protestatione insuper habita Osnabrugenses destinatis suis firmiter inhæsere desiderio pacis, quam hac ratione acceleratum iri certo sibi persuaserant; & cujus respectus aliis omnibus præponderare debebat, ritibus ac solennibus neglectis, quod hoc actu reliquorum Ordinum suffragiis, aliisque juribus in posterum nihil decessurum sit. Nec Evangelici solum, sed & Catholici ibi præsentes ita sentiebant, inprimis Moguntinus ac Bavaricus, qui præ cæteris magno fervore tractatus cum Servientо citra moram suscipiendos instabant. Et quanquam initio ostenderent, sibi decretum suam dantaxat sententiam super pacis Gallicæ legibus exponere, ac negotiationem Monasteriensem, digestis heic rebus præparare, non autem firmi quid decernere: post tamen longius progressi pacem conclusere, ac instrumentum in justam formam redactum apud directorium deposuere.

Osnabrugenses destinatis suis inhærent.

Pax Gallica cum Ordinibus Osnabrugæ adornatur.

§. 171. In titulo Cæsaris Servientus vocabulum *Semper-Augusti* omiserat. Sed ostendebant Ordines, id ab antiquissimo tempore Cæsaribus tributum, cujus negatio in demnutionem Imperii redundatura sit, non minus quam si Galliæ Regi titulus Christianissimi subtrahatur. Non solum inter Cæsarem & Regem Galliæ nunc tractari, sed & concurrere Ordines Imperii, quæ illæso juramento, quo Cæsari & Imperio fidem adstrinxerint, pacem subscribere nequeant, si Cæsari usitatus titulus adimatur. Franciscum I. tractatibus cum Carolo V. anno 1526. & 1529. eum titulum ipsi tribuisse, qui tamen cum eodem non ut Cæsare, sed ut Rege Hispaniæ tractarit. Ita Servientus heic Ordinibus cessit. Sed *Landgravii Alsatiæ* titulum admittere nullo modo voluit, quicquid rationum, aut temperamentorum Ordines proponerent. Judicabant hi, Ferdinando II. Istum detrahi non posse, quod eo vivo de cedenda Alsatia nondum actum sit. Circa Ferdinandum III. difficultatem tolli posse, omissa cum aliis minoribus titulis Alsatia. Aliis scriptis & Instrumentis, ipsaque pacis ratificatione Cæsari ac Domui Austriacæ integrum fore eodem uti, præsertim cum non totam Alsatiam Gallo cedat, sed aliquam ejus partem sibi servet: contra Regem Galliæ, ut eundem Cæsari & Austriacis tribuat non teneri. Sed ista adspernabatur Servientus, causatus, Cæsareos jam Monasterii eodem apud Mediatores cessisse. Ita ne in ipso limine res hæreret, Alsatia è titulo Cæsaris delenda erat.

Landgravii Alsatiæ.

§. 172. Placebat hinc Ordinibus, quæ Imperium spectarent è Suecico in Gallicum Instrumentum transferri, ac de capite Amnestiæ atque Gravaminum non nisi obiter in Gallico mentionem fieri. Idque Servientо arridebat, quod Galli negotia Catholicis parum grata tangere nollent.

Plerasque ex instrumento Suecico in Gallicum transferuntur.

§. 173. Sed maxima difficultas circa caput de auxilio Hispanis non ferendo, & satisfactione Gallica surgebat. Circa quod ut Salvius se inter Servientum & Ordines interponeret, hi istum binis solennibus Deputationibus invitabant; præsertim cum aliquot congressibus à Servientо nihil gratæ declarationis obtinere potuissent. Cui negotio Salvius, profecto tunc VVismariam Oxenstierna initio immiscere se verebatur, ne forte haut meliore successu heic, quam Belgæ circa tractatus inter Gallos & Hispanos, laboraret. Ac judicabat, magis placiturum Servientо, si sociata cum ipso opera Galliæ commodis incumberet. Sed quia Ordines multum fiduciæ in Regina reposuerant, ac ipse Servientus consilio & ope ipsius utebatur, & cum primis quia Sueciæ intererat Gallicas res promte expediri, Ordinum petita abnuere non poterat. Accedebant quoque Reginæ mandata, quæ postulante Chanuto, ut Gallis circa decem Urbes Alsatiæ faveret, has quidem aliosque Ordines Gallicæ ditioni accedere nolebat, ut tamen res ex æquo & bono quamprimum componerentur optabat, cum solius nunc Galliæ caulâ bellum gereret. Unde Salvio injungebat, Servientо ostenderet, se Gallis diutius adsistere non posse, nisi æquas cum Cæsare rationes admittant. Ne igitur spe auxilii Suecici postulatis suis pertinaciter insisteret. Cæsareis autem & Ordinibus differre denuntiaret, per fœdus Reginam Gallos destituere non posse, antequam his satisfactum fuerit: ut utrique ad æquam transactionem compellantur. Quanquam enim Cæsareis in angustum redactis bellum citra periculum videretur extrahi posse; cogitabat tamen Regina invidiæ magnitudinem, qua omnes ad sistendos ipsius successus incubituri erant, si fortunæ vela nimium laxaret, nec minus hujus vices verebatur, cujus arbitrio partam gloriam, ac commoda subducere tandem cupiebat. Cæterum Mazarinus ipse cum per Rosenhanium Gallica negotia Reginæ commendaret, reliqua circa quæ nondum conventum erat, exigui momenti judicabat, modo id obtineretur, ne Cæsar Hispanis auxilium ferre posset.

Sueci se huic negotiationi interponunt.

§. 174. Caput igitur de auxilio Hispanis non ferendo Ordines ad articulum de Assecuratione reservare volebant, quo & ex indole sua pertinebat. Sed Servientus ante omnia super illo cautum sibi volebat; eoque pervincebat, ut statim post §. *Sit utrinque*, poneretur. Id quod Ordinibus perinde erat, cum eo non transacto reliqua omnia citra obligationem futura essent. Controversia cum Lotharingo ad amicam compositionem, aut tractatum cum Hispaniis rejiciebatur. Burgundiam judicabant numero Circulorum Imperii uti hactenus accensendum, ut tamen Cæsar, Ordinesque Imperii universi & singuli non magis præsenti bello se immiscerent, quam antea motibus Belgicis se ingesserant. Inde diversæ formulæ tam ab Ordinibus, quam Servientо concipiebantur, quarum cum nulla alteri parti ad palatum foret, Salvius demum, ut calamo manum admoveret, rogabatur. Qui id temperamentum invenisse visus est, quod utrique parti ex æquo satisfaceret; & olim non minus Galliæ, quam Hispaniæ prodesse posset; quam utraque pars probabat. Et spes erat Ordinibus, Cæsarem hanc eo facilius ratam habiturum, quod per eandem pro Cæsare nunc obtinuissent, quæ Cæsarei Legati jam ante triennium remiserant. Hi quippe tunc responso suo ad Gallicam propositionem differre posuerant; Cæsarem non solum ut Imperatorem Romanorum, sed & velut Austriæ Archiducem omni auxilio Hispanis ferendo directe aut per obliquum in perpetuum renuntiaturum. Cum nunc Cæsari velut Archiduci Austriæ æque ac aliis Imperii Ordinibus in posterum integra omnia reservassent.

De auxilio Hispanis non ferendo.

§. 175. Enimvero difficilius expediebatur satisfactio Gallica. Quæ Cæsar Gallis eo nomine obtulerat, valida non erant, ni Ordines Imperii consentirent. Quanquam autem hi, neque à Cæsareis requisiti quo minus Galliæ satisfieret haut abnuerent; tamen cum de obscuritate ullius capitis complures Ordines graviter quererentur, universi horum causa susceptа idem nisi certa ratione circumscriptum admittere noluerunt. Id equidem Ordines facile probabant, ut Galliæ Rex

De Gallica satisfactione Ordinum declaratio.

tres

1648. tres præſulatus, Metenſem, Tullenſem ac Virodunenſem, ſicut hactenus per integrum fere ſeculum, ita deinceps quoque poſſideret nulla ab Imperio dependentia; utque Cæſar omnibus Imperii in illos juribus renuntiaret, ac ſupremæ Galliæ poteſtati eosdem traderet. Alſatiam autem & Suntgoviam cum præfectura Hagenoenſi malebant à Gallo feudi nomine ab Imperio recognoſci, uti Domus Auſtriaca hactenus fecerat; ſimul Regi titulo Landgravii Alſatiæ ſeſſionem & ſuffragium in Comitiis offerebant; teſtati haut eſſe in poteſtate Cæſaris jus, quod Imperio in Alſatiam competat, extraneo Regi alienare. Præterea in Alſatia complures Ordines, ac Nobiles Imperio *immediate* ſubjecti ſedem habebant, quorum aliquos Cæſarei ceſſa Gallis ea provincia, diſerte exceperant, cæteros ſilentio præterierant; metus erat, quod unius incluſio pro alterius excluſione haberi ſoleat, ne Gallia non nominatos in ſubditorum ſuorum cenſum revocaret. Cum autem ingens diſcrimen ſit inter Statum Imperii, & *Landſaſſium*, cumprimis Gallicum; caveri ſibi cupiebant Ordines, quorum intererat, ne illi ſervitio ſubjicerentur: palam frementes, haut fas eſſe Cæſari etiam volenti, ipſos ad eam conditionem redigere. Sed & multi dabantur Ordines, qui tam à Landgraviis Alſatiæ, quam Epiſcopis trium Præſulatuum terrarum aliquid in feudum recognoſcebant, nec tamen iſtorum ſubditi erant. Nam in Germania non repugnat, eſſe Statum Imperii, & ſimul alterius Vaſallum: & in regulæ vicem apud iſtos jactatur; quod nudus nexus feudalis non faciat ſubditos, aut tribuat ſupremum jus territoriale. Metus tamen erat, ne Rex Galliæ inſuper habitis Germaniæ legibus in iſtos forte ſummi imperii jus ſibi arrogare inſtituat. Porro ſicut alii Epiſcopatus Germaniæ ab antiquo Jurisdictionem Eccleſiaſticam etiam extra ſua territoria in multorum aliorum Ordinum ditiones obtinuerant, ſalvo tamen horum jure Superioritatis: ita trium quoque iſtorum Præſulatuum Eccleſiaſtica Jurisdictio pertingeret; eoque diverſas ditiones, ac urbes ſub Gallicam ditionem pertraheret. Cui negotio triginta Ordines acerrime contradicebant. Denique in Cæſarea ceſſione Catholicæ Religionis mentio facta erat, diſſimulata Evangelica. Unde Evangelicis ſcrupulus injectus eſt, ne forte aliquando Gallus jus ſacra ipſorum immutandi invaderet. Cæterum Ordines quos intuitu Alſatiæ, aut trium Præſulatuum ea translatio tangebat, & qui periculum videbantur incurſuri, ni caput iſtud perſpicue conciperetur, hi erant; Epiſcopi Argentoratenſis & Baſileenſis; Principes ſeculares, Lucenburgicus, Lotharingius, Bipontinus, Veldentius, Lutzelſteinius, Wurtenbergicus velut Comes Mumpelgardenſis ob Harburgum & Reichenvveilenam. Tum Abbatiæ, Murbacum, Ludera, Andlavia, Monaſterium in Valle Georgii. Comites & Barones Naſſovio-Saræpontanus & Sarvverdanus, Hanovio-Busvveilerianus, Comites Rheni & Sylvarum, Vinſtingani, Leiningani Daxburgenſes, Krichingenſes, Rixingenſes, Fleckenſteinii, Oberſteinii, Rappoltſteinii. Tum Argentoratum, & decem Urbes Imperiales ad Præfecturam Hagenoicam ſpectantes, magnusque numerus *immediatorum* Nobilium. Hi igitur, & eorum nomine univerſi Ordines Imperii in Gallicam quidem ſatisfactionem, ac imprimis in ceſſionem trium Præſulatuum conſentiebant, ea tamen lege, ut Rex non plus, quam ante hoc bellum obtinuerit, eo nomine ſibi arroget, nec 1648.
obtentu jurisdictionis Eccleſiaſticæ, dominii directi juris feudalis, aut ullo alio colore jurisdictionem aut imperium extendere inſtituat in illa bona, quæ Ordines Imperii & Immediata Nobilitas à dictis Epiſcopatibus hactenus in feudum agnoverint, aut deinceps agnituri ſint. Tum ut ſub ceſſione Alſatiæ, Suntgoviæ, & Præfecturæ Hagenoicæ non plura intelligantur, quam quæ antea ad Domum Auſtriacam ſpectaverint, & ab eadem jure cedi potuerint; nec ea ceſſio ulli ex Ordinibus Imperii, aut immediata Nobilitate circa libertatem, immediatam ab Imperio dependentiam, jura, ac bona fraudi ſit. Denique ut Ordines provinciales Landſaſſii, ac ſubditi ceſſarum provinciarum jura, ac privilegia; eorumque uſum ac exercitium circa ſacra & civilia juxta præſentis pacis conventa illibata retineant.

§. 176. Aſt Servientus quæ de Alſatia in feudum ab Imperio recognoſcenda proponebantur, adſpernari haut videbatur, quod Gallis anſa inde futura eſſet inter conſultationes in Comitiis deſtinata Auſtriacorum diſturbandi. Nunc tamen eam rem tangere haut opportunum judicans, ut eadem ad proxima Comitia rejiceretur, tolerabat. De cætero declarationem Ordinum plane repudiabat. Jam de ſatisfactione Gallica inter Cæſarem & Gallos ante biennium transactum à Secretariis utrinque eam formulam ſubſcriptam, apud Mediatores depoſitam, Regi transmiſſam, & ab eo probatam; nec ex eo tempore à quopiam in dubium tractam. Unde penes ſe non eſſe aliquam hoc mutationem admittere, quod utraque pars contrahentium clauſulæ, *ſalvo jure addendi, minuendi, mutandi*, renuntiaverit. Si illa quæ Ordines vereantur, ea formula non exprimantur, quid opus eſſe nodum in ſcirpo quærere? Sed ſi expreſſe eadem contineantur, Cæſarem appellarent, ac indemnitatem ipſum poſcerent. Venditionem rei alienæ eſſe jure validam, ſed venditorem teneri domino ad æſtimationem, & id quod intereſt. Si Cæſar ut hoſtis ejusmodi ſatisfactionem Gallis dederit, Ordines velut amicos eo nomine nihil invidiæ concepturos. Quæ ipſe cum Collegis ſuis obtinuerit, ſe ſolum condonare non poſſe. Multos ſibi æmulos in aula eſſe, qui hac occaſione exitium ipſi ſtructuri ſint. Si Ordines inter ſe declarare quid circa id caput velint, in ipſorum arbitrio id ſitum; ſe nec prohibere id poſſe, nec probare velle. Ejusmodi declarationem nec accepturum, nec daturum. Servienti ſententia.

§. 177. Cæſarei cum eo ſuper negotio ab Ordinibus appellarentur, quæ de Alſatia Gallis in feudum danda movebantur, ſuo loco relinquebant: quod ſibi haut conſtaret, num id Gallis placeat. Nam ante biennium, cum eadem ipſis hac lege offerretur, acceptare noluiſſe. Nec obſcure innuebant, malle ſe modum jam conventum perſiſtere, quod ea provincia aliquando facilius hac ratione recuperari queat. De cætero oſtendebant, ita caute Monaſterii in ceſſione unius & alterius ditionis à ſe actum, ut nulli Ordinum præjudicii aut moleſtiæ quid conciliaretur. Omnia ſe huc direxiſſe, ut quisque tuto ſua retinere, ac immediato ſtatu gaudere queat. Nec Gallis in Alſatia plus dediſſe, quam quod Domus Auſtriacæ fuerit. Et quanquam non omnia ipſa conventione exprimantur, in protocollis tamen omnia clare exponi, ad quæ merito recurrendum, & plenior inde informatio petenda ſit. Gallos quidem credidiſſe, magnum quid à ſe obtentum: ſed cum ſuper concedentium Cæſarearum declaratio.

mente

1648. mente declaratum fuisset, Alsatiam non alio modo, quam ab Austriacis possessa sit, & quousque hujus jura se extenderint, traditam, Ordinibusque Imperii sua jura reservata; istis hac satisfactione haut contentis Philipsburgum adjiciendum fuisse.

Et artes.

§. 178. Cæsarei porro hac difficultate uti conabantur ad cœptam Osnabrugæ cum Gallis negotiationem Monasterium pertrahendam. Inprimis semel atque iterum Collegium Civitatum tentabant ob decem Urbes Alsaticas præ cæteris Ordinibus ægrum, ostenso, quantum periculi istis enormi Gallicæ satisfactionis interpretatione creetur. Gallos id agere, ut decem illas Urbes sibi subjiciant. Eo facto Argentoratum, quod præcipue petatur, obsidio velut cingi, demum exitio involvendum. Ne à superioribus Ordinibus illudi sibi patiantur, quibus Urbium commoda parum curentur, qui acrius pro uno suorum colonorum contendant, quam pro decem Urbibus. Unde postulabant, consultationibus Osnabrugæ abstinerent, ac Monasterium abirent: se statim eodem secuturos. Hoc modo votum ipsarum decisivum insigniter stabiliri: ac de Cæsare, quem ea res non minus tangat, egregie merituras. Esse è Superioribus Collegiis, qui facto ab ipsis initio statim abituri sint. Et sane Ordines declarationem suam usque adeo à Serviento rejectam in sui deminutionem & contumeliam accipiebant. Sane adesse illum heic ut secum tractet; ac uti merito ipsum audiant, ita se vicissim ab eodem audiendos. Saltem suam declarationem ab ipso acceptari, & in aulam transmitti posse, quicquid post ibi super eadem decernatur. Ac forte quorundam dilectu reliquorum consultationes inanes fuissent redditæ, ni Salvius, & Biœrnclovius opera sua interposita rem ita demum composuissent, ut articulus satisfactionis Gallicæ prout ante biennium conceptus fuerat, Instrumento Pacis citra mutationem insereretur, & Servientus ab Ordinibus factam declarationem neque admitteret, neque ipse aliquam exhiberet. Ut tamen Ordines haut mutata sententia decernerent, se quidem pacem cum Serviento juxta formulam satisfactionis jam conceptam subscripturos; declarationem tamen suam sub id tempus ipsi Regi transmissuros, ac scripto denunciaturos, se hoc & non alio modo in eam satisfactionem consentire. Id quod Servientus non magis prohibere poterat, quam Ordines illum adigere, ut vel declarationem ipsorum probaret, aut acceptaret.

11.25. Aug.

Suecorum interpositione res componitur.

Servientus cum Ordinibus pacem concludit.

§. 179. His difficultatibus victis, ac reliquis facile expeditis ab Ordinibus Osnabrugensibus cum Gallis pax concluta est. Sed quia in hanc neque Cæsarei Legati, nec qui Monasterii hærebant Ordines consenserant, quid cum hisce suscipiendum esset haut omnium eadem erat sententia. Major pars censebat, utrumque Instrumentum Osnabrugæ statim subscribendum, inde Monasterium abeundum, & Cæsareis, Monasterienslibusque Ordinibus, ut & ipsi subscribant, eadem exhibenda. Id si faciant, rem expeditam esse. Sin abnuant pacem haut eo secius inter fœderatos Reges, & qui subscripserint Ordines perficiendam & executioni dandam; ita ut singuli horum vi articuli de Executione ditiones ac loca sua recuperent, deinceps omnibus belli molestiis immunia futura, etiam ubi Cæsar ipsiusque adhærentes in armis permanserint, adversus quos Regii bellum persecuturi sint. Atque id consilium à Bavaricis profectum est, qui magnam partem Ordinum, & totum fere Senatum Principum in suam sententiam pertraxerant, quibus hæc brevissima videbatur via Bavariam belli malis eripiendi. Contra Brandeburgici, Wurtenbergici, & quidam è Senatu Principum, tum omnes Urbici censebant, Gallicis rebus jam cum Serviento adornatis Monasterium eundum, ac Cæsareis & Ordinibus ibi quid actum sit, & quas ob rationes aperiendum, eosdemque ut acta probent amica ratione permovendos; ne Cæsareis, qui à pace abhorrere credebantur, probabilis causa præberetur super contemtu querimonias movendi, & tractatus abrumpendi, aut saltem extrahendi. Quæ sententia demum post bidui disceptationem prævaluit, præsertim cum animadversum esset, Regiis pacem ab Ordinibus duntaxat probatam cordi non esse, nec ad executionem ipsos hac lege progressuros, eoque Ordines fructu pacis haut gavisuros. Credebatur autem Cæsareos idoneam rationem haut inventuros, quare à probandis cum Serviento conventis se subtraherent. Nam & negotia Imperii Suecico Instrumento probarant: & satisfactionem Gallicam ante biennium subscripserant, nisi quod nunc Ordines ad Regem Galliæ literas dare decrevissent, qua lege ipsi in eandem consentiant. Denique caput de auxiliis reciprocum erat, & utrique parti æquum; & ea, qua nunc conceptum erat, forma non minus Cæsari, quam Gallis commodo cedere poterat. Unde inter se decernebant Ordines, quæ Osnabrugæ cum Serviento transegerant, Monasterii adversus Cæsareos tueri. Quia autem hac ratione subscriptio tunc suscipi non poterat, alia via dispicienda erat, qua caveretur, ne inopina aliqua armorum conversione contingente, quæ nunc convenerant, retractarentur. Quo finc proponebatur, Instrumentum, involucro ab utrinque Legatis obsignato, apud Moguntinum Directorium deponendum.

1648.

23.24. Aug.

Instrumentum apud Moguntinum deponitur.

§. 180. Placebat id Salvio, ut tamen nonnulla, quæ necessaria videbantur, sibi reservaret, ac nominatim, ut Ordines prout receperant ad Cæsarem super exulibus Bohemicis, & Austriacis diligenter scribant; tum ut de Hasslici militis satisfactione, & sustentatione usque ad exautorationem transigatur, ac in gratiam Landgraviæ clausula *Quatenus* deleatur; tum antequam ad solennem pacis subscriptionem procedatur, amica transactio super vectigali Visurgino suscipiatur, & præter alia attestata jam postulata, unum super Pirmonda exhibeatur. Insuper & de alimentis copiarum, quæ forte ante hiemem in Sueciam trajici non possint, & de ordine circa executionem Pacis observando prius transigi stipulabatur, de quo Regina, & Carolus Gustavus Palatinus monuerant. Hic enim cum articulum de Executione paulo confusius conceptum animadvertisset, ne forte è Reginæ parte quædam non è convento impleta argui possent, necessarium judicabat, istum articulum clarius & distinctius digeri. Scilicet ut post subscriptum utrinque Instrumentum Pacis intra duos menses à subscriptione numerandos, possessione exuti ex capite Amnestiæ & Gravaminum restituantur: captivi utrique dimittantur; octodecim tonnæ auri præsentis pecuniæ in æraria Circulorum conferantur; inter Ordines ac milites super solutione assignatarum duodecim tonnarum conveniatur; denique apud exercitus & præsidia ad militis exautorationem & deductionem omnia prout opus sit disponantur. Ratificationes interim allatas, si non statim invicem permu-

Salvius certo modo consentit.

1648. mutentur, tantisper inter fidas manus deponendas, quoad militis stipendia exsolvantur, iidemque post partim dimittantur, partim in Sueciam destinentur, ac oppida iis, queis ex pace debentur, restituantur. Quanquam enim Ordines voluerant, ut ratificationum permutatio, stipendiorum solutio, ac militis exautoratio, tum præsidiorum deductio pari passu fierent: rem tamen curate considerantibus adparebat, actiones illas dicto ordine succedere sibi debere. Unde paci consentaneum videbatur inter duces utrinque conveniri, qua ratione postremæ istæ actiones commodissime suscipiendæ forent. Et judicabatur certis diebus certas legiones hinc inde exautorandas, ac certa oppida hinc inde evacuanda: qua ratione omnia citra confusionem expediri posse. Atque hæc monita Carolus Gustavus Salvio transmiserat; qui ista Cæsareis ac Ordinibus prælegebat, ut eadem probarent, postulans.

Ut & Servientus. §. 181. Ast Servientus aliam remoram injiciebat, dum liberum exercitium Romanorum sacrorum per Inferiorem Palatinatum pervincere contendit. A Cæsareis cum ipso & Collegis opera Sequestrium Monasterii annum abhinc ita conventum, utrinque subscriptum, ac typis post vulgatum in omnium notitiam perveniisse, cui & nemo contradixerit: alias se difficultate mota à Rege suo alia mandata fuisse petiturum. Ostendebant contra Ordines, Monasterii actis consensum Evangelicorum abfuisse, eoque vim obligandi illis deesse; cum illi huic negotio transigendo haut adhibiti sint, quorum maxime interfuerit. Tum & pacta posteriora derogare prioribus. Quantumvis igitur allegata conventio Monasteriensis in gratiam Catholicorum à Cæsareis ita concepta fuerit: hos tamen contraria conventione ab ea discessisse, dum in Suecica tractatione id reservatum remiserint. Et Servientum semper professum, Palatinam causam ad verbum ita mansuram, sicut in Suecico Instrumento extet. Sed nihil hisce rationibus apud Servientum proficiebatur, qui & abrupturum se tractatus jactabat, & neque Suecos, neque Ordines Evangelicos suo Regi leges heic ferre posse. Unde Ordinibus demum ad Salvium confugiendum erat: qui præter alia Servientono demonstrabat: Ad Regem Galliæ nihil spectare, qua ratione Ordines Germaniæ circa sacra inter se transigant: quin ipsum ex fœdere cum Suecis icto teneri id agere, ut res in statum anni decimi octavi in sacris & civilibus reponantur: alias præter Suecos Angliam, Hollandiam, Helvetios, & omnes Evangelicos in Germania à se alienaturum. Quod si pertinaciter hisce insistat, & Evangelicorum conditionem deteriorem facere conetur, quam ipsi Cæsarei voluissent, durius fatum ipsum manere, atque Avauxium, qui per intempestivum Religionis Zelum convenienda tantum difficilia reddiderit, cum ipse jam conventa infringere instituat. Sed ne ista quidem Servientum movebant. Unde Salvio cum Evangelicis visum, quia Moguntinum Directorium ante annum Evangelicis insciis hunc paragraphum impressæ Pacis formulæ inseruerat, & ex parte huic impedimento ansam præbuerat, istud & Catholicos cum Serviento committere; quod sperarent, si ipsi peterent Suecico Instrumento inhæreri, hunc nihil difficultatis amplius moturum. Quia igitur Catholici non minore pacis desiderio, quam
5. Sept. Evangelici tenebantur, rem mox apud Servientum eo deduxerunt, ut declararet, se postulato illorum locum daturum, si ejusmodi temperamentum proponatur, ut ne ista res apud Regem sibi fraudi sit. Unde tandem in hanc clausulam salvatoriam consensum fuit: *Cum ex parte Statuum Imperii remonstratum fuerit, quod Cæsareani, Suecici, & Statuum Legati utriusque Religionis aliter circa hunc §. Exercitium, transegerint, & inter se convenerint, ut debeat omitti, propter defectum autem mandati Legatus Gallicus nunc consentire non possit, ideo recepit, se rem relaturum Regi Christianissimo.* Hanc clausulam Servientus ad oram Instrumenti sui ex opposito controversi paragraphi adponi patiebatur, addito promisso, Regi suo fideliter rationes repræsentaturum, ob quas paragraphus iste sit omittendus. Tum & Ordines tam Catholici, (qui agnoscebant, semel se in omissionem istius paragraphi consensisse, quod retractare nolint,) quam Evangelici testabantur, quicquid Rex declararet, Suecicam formulam inviolabiliter mansuram.

1648.

Cæsareorum sententia. §. 182. Ast Cæsarei protestatione interposita obsignationi, & depositioni Instrumenti Gallici intercessere; testati nec se in id consentire posse, nec Monasterienses libero suffragio hac obsignatione præjudicare velle. Addebant tamen, Suecicum Instrumentum utique ratum fore, sive isti consentiant, seu minus. Eidem tamen Suecico Instrumento clausulam declaratoriam subnectebant de Rege Lusitaniæ, quod neminem alium Lusitaniæ Regem agnoscant, quam Philippum IV. Regem Hispaniarum. Ita demum utrumque 5 Sept. Instrumentum, Gallicum quidem à solo Serviento, Suecicum autem à Cæsareis & Salvio obsignatum, Moguntinorum fidei credebatur.

Tractatus cum Hispanis quiescit. §. 183. Inter hæc tractatus inter Gallos Hispanosque plane quiescebant, Serviento Osnabrugæ agente, quo Brunus, qui solus ex Hispanicis Legatis supererat, accedere abnuebat. Cæsarei testabantur, Cæsari gratum fore, si Legati Suecici Mediatione suscepta una cum Veneto rem ad optatum finem deducant. Nec ab hoc negotio Suecci abhorrebant. Servientus ex Pegnerandæ discessu ansam arripiebat Hispanos arguendi, velut a pace abhorrentes, quod isto digresso nemo esset, cui facultas foret cum *ipso Hispanicam* pacem concludendi. Id quod Brunus inficiabatur, qui ut idoneam agendi facultatem sibi esse demonstraret, publice procuratorii sui describendi copiam faciebat. Nec procul abesse Pegnerandam, qui statim reversurus sit, si propior boni successus spes illubescat. Et credebatur negotium inter Gallos & Hispanos haut quidquam deploratum esse, ac circa rem ipsam pleraque convenisse, controversiam fere circa modum restituendi restare. Nec eo minus adparebat, neutris curæ esse, ante exitum hujus expeditionis pacem concludere. Et inprimis Hispani motus internos Galliæ captabant simul, fovebantque. Et tamen Hispanus ipse parum aberat, quin malo, quod Gallo struebat, obrueretur. Nam conspiraverant adversus Regem multi proceres, quem è medio tollere, ipsius filiam unicam in Lusitaniam abductam filio Regis Lusitaniæ despondere, & omnia ejus Regna inter se dividere agitabant. Istæ machinationes quinque dies antea, quam executioni dandæ forent, hoc modo proditæ sunt. Unus è præcipuis conjuratorum, juvenis illustri prosapia, tenui re ambibat puellam nobilem pari stirpe ac paupertate. Quæ cum è proco suo scire cuperet, quibus medius dignitatem & sumtus matrimonii tolerare vellet, hic secreto de conspiratione detegebat, ac brevi Regiam sibi fortunam destinatam. Puella consiliis

1648. siliis hisce perterrita Olivario Regis intimo; hic Regi rem aperit: à quo juvenis ille apprehensus, & eculeo impositus de consciis fassus est; quorum multi in carcerem rapti sunt. Ast Osnabrugensibus optatum quidem fuerat; Hispanicam pacem pariter cum Germanica absolvi posse, ne manente inter Gallos, Hispanosque bello ob viciniam; & implicitas Hispanorum cum Cæsare rationes Germaniæ quies detrimenti quid caperet. In istius tamen gratiam pacem Germanicam morari; neque Suecis, ac multo minus Ordinibus commodum erat; quibus firma stabat sententia pacem Germanicam absolvere etiam irrita Hispanica.

Ordines pacem Hispanicam non morantur.

Conventu Osnabrugensis Monasterium se confert. 6. Septemb.

§. 184. Revertit inde Monasterium Servientus, re hactenus bene gesta, quod Ordinibus Imperii nunc causam ipsius defendendi necessitas incumberet, quibus plus fidei, quam prioribus Mediatoribus adhibebat. Eodem discessere & universi prope Ordines, cum prius solenni Deputatione apud Salvium Reginæ multo cum verborum honore gratias egissent, quod suis Legatis negotiationem cum Gallis moderandam injunxisset. Tum & ipsi & Servientus rogabant, mediationem deinceps quoque in Germanicis juxta, ac Hispanicis tractatibus continuaret. Indicabant quoque Cæsarei, Cæsarem jussisse, statim atque cum Regina transactum foret, Suecicos rogarent, ut circa absolvendam Hispanicam pacem operam navarent. Quibus ostendebat Salvius, à Regina sibi, & Oxenstiernæ idem mandatum. 4. Sept. Quod cum Cæsarei gratum sibi esse ostendissent, 10. Sept. itidem Monasterium se conferebat.

Ordinum propositio ad Cæsareos. 11. Sept.

§. 185. Monasterii mox ab Ordinibus negotio initium factum, ubi Cæsareos Legatos adiere Moguntinus, Colonienfis, Bavaricus, Saxonicus, Brandeburgicus, Bambergensis, Bavaricus, Altenburgicus, Coburgicus, Vinariensis, Luneburgicus, VVurtenbergicus, & ex Urbicis Lubecensis, Noribergicus, Colmariensis, & Lindaviensis. Omnium nomine verba faciebat Reigersbergius Cancellarius: Principes suos misero Germaniæ statu permotos sibi injunxisse Gallicos tractatus Osnabrugæ cum Serviento suscipere, & quantum daretur maturare; haut quidem eo animo, ut Cæsareæ autoritati quid detrahant, sed ut ejusdem ac Imperii, familiæque Austriacæ commoda observent, & promoveant. Et eousque negotiationem cum Serviento processisse, ut formula pacis Gallicæ adornata, & obsignata apud Directorium deposita sit. Tum memorabat, quam circumspecte à se actum sit: quæ communia fuerint è Succico Instrumento inserta; Gallicam satisfactionem à Cæsareis ante hac concessam certis conditionibus circumscriptam; caput de Assistentia ad Auream Bullam, Capitulationem Cæsaream, legesque & usum Imperii attemperatum, reservatis tamen Cæsaris ejusque Domus commodis. Rogare igitur, ut inter Servientum, & Ordines acta nomine Cæsaris probent, firmentque, acquietem Imperio tam necessariam ne invideant; tum & Ordines, ipsiusque Cæsaris ditiones exitiabilis belli flammis eripiant. Simul declarationem suam ita maturent, ut cum utroque Regno concluſa ocyus effectui data universam Germaniam pace tantopere desiderata recreent. Ista propositio jam Osnabrugæ concepta Reigersbergio de verbo recitanda præscribebatur, ne forte omissis necessariis aliena infarciret. Quæ & mox scripto una cum exemplo Instrumenti Gallici Osnabrugæ adornati Cæsareis exhibebatur.

§. 186. Volmarus adhæc causas repetebat, quare Cæsarei Osnabrugam venire, ibique Gallicos tractatus suscipere ex ipsorum petito non potuerint; addito, si ab initio statim Monasterium accessissent forte ante aliquot septimanas rem confectam fuisse. Se tamen cum Collegis rem curatius expensurum; ac cum mandatis suis collaturum, tum sine morâ ita se declaraturum, ut omnes re ipsa sentiant, in Cæsare nil desiderari eorum, quæ ad reducendam pacem faciant. Monebat deinde, Monasterienses sæpius questos, ipsis inaudi- tis negotiationem cum Suecis susceptam, communicatione vel plane omissa, vel sero facta, ac nulla suffragiorum suorum ratione habita; quin nec concluſi Instrumenti Succici copiam factam. Equidem Cæsarem Pacis Succicæ, insuper habita omni contradictione, inhærere. Jussisse tamen Monasterienses haut ita simpliciter præteriri, sed audiri, & ad illam ultro admittendam commoda ratione permoveri. Id quod Instrumento non communicato fieri à se nequeat. Igitur utrumque Instrumentum istis exhiberent, quo sibi occasio sit istos hortandi, ut maturandæ paci omissis scrupulis cæterorum sententiæ accedant. Quamquam autem quidam censerent, absque circuitione Cæsareis denuntiandum: Monasterienſibus communicationem non nisi notitiæ causa faciendam, ac mansura, quæ concluſa sint, sive isti consentiant, seu minus: Moguntinus tamen istis omissis communicationem statim pollicebatur, denuo rogitans, ut omnes pacis remoræ amoverentur.

1648. Hi Monasterienses tractationi admoveri volunt.

§. 197. Adornarunt inde Cæsarei Notas quasdam ad Instrumentum Gallicum, quas Chisio, & Contareno Mediatoribus exhibuere, Serviento tradendas. Ordines quoque ad se evocarunt, responsum ad propositionem illorum redditurî, ipsorum arbitrio relinquentes, universi an per Deputatos adesse velint: addito tamen, Monasterienses utique simul adhibendos. Nam istis neglectis Ordines inter se divisos adparituros, cum id potius agendum sit, ut omnes iterum concordia coalescant. Id cum à Moguntino ad Ordines Osnabrugenses referretur, hi ab initio haut consultum id ducebant, ne contradictionibus istorum negotiatio turbaretur. Sed cum Cæsarei postulata iterarent, saltem ne præteritis Austriacis Cæsareæ Domui ignominia inferretur, si reliquorum nulla ratio habeatur; tandem placuit Monasterienses admitti duntaxat ad audiendum, nullo modo ad contradicendum, aut controvertendum. Alias satius visum universos comparere, quam Deputatos, ut si quæ forte occurrant discussionem requirentia, citra moram expediri possint. Sequenti die universis Ordinibus Volmarus Collegarum nomine super Instrumento Gallico sententiam suam exponebat. Ac primo quidem super omisso titulo Landgravii Alsatiæ querebatur, quo ipsi Galli ab initio in formula pacis suæ usi fuerint, nec in transactione A. 1646. die 13. Septembris, sed demum sequenti anno controversiam movêrint: nec unquam eodem se, quod Servientus finxerit, cessisse. Idem quoque à ratione alienum esse, cum Cæsar utique Alsatiam in Gallum transferre nequeat, ni eam ipse habeat. Id verò haut fieri, nisi dum executio pacis peragitur; eoque in antegresso Pacis Instrumento Cæsari istum titulum utique servandum. Quid deinceps circa eundem futurum sit, suo loco relinqui; ubi Cæsar ita se sit gesturus, ut paci inde remora ne injiciatur. Circa articulum primum notabatur, quod

Cæsareorum sententia super Instrumento Gallico, 14. Sept.

1648. inter Cæſaris fœderatos Rex cum Regno Hiſpaniæ excluſus ſit, cum Reginæ & Regni Sueciæ expreſſa facta ſit mentio. Nam quæ Galli pro Suecis poſtularint, ea Cæſari pro Hiſpanis negari non poſſe; eoque aut Hiſpaniæ quoque mentionem faciendam, aut Sueciam prætereundam. E duobus pro Treverenſi poſtulatis unum à Cæſare conceſſum, alterum in ipſius poteſtate non eſſe. Negotia Imperium ſpectantia probabantur, uti & Gallica ſatisfactio; modo ut dies ſolutionis à tempore concluſæ Pacis cedere incipiat. Tantum circa caput de Aſſiſtentia mandato ſe defici excuſabant, quod ſerius ad Cæſarem relatum ſit, à quo paucos intra dies reſponſum expectent; quam moram Ordines æquo animo ferrent.

Ordinum reſponſum.

§. 188. Ad hæc Ordines conſultatione inter ſe habita per Reigersbergium reſponderunt: Cum graviſſimis de cauſis ad abſolvendos Oſnabrugæ tractatus moti ſint, ac ſolicite id egerint, ut omnia ad Leges Imperii componerentur, Cæſarisque commoda, quantum dabatur, obſervarentur: ſpem fuiſſe, rem ſine mora expediri poſſe; præſertim cum Legati Cæſaris nomine ſæpius teſtati ſint, nullo modo ipſum pacem ſufflaminaturum, modo ea legibus Imperii congruat. Eandem adhuc ſpem ſibi eſſe, Cæſarem ob exterorum negotia pacem non protracturum. Salvium oſtendiſſe, ni intra duodecim dies pax concludatur, ſibi utique diſcedendum eſſe. Nec Sueciam diutius in ſuſpenſo hærere, multo minus copias exautorare poſſe, ſed hiberna neceſſario continuanda. Id quod cum ſummo periculo ac damno Germaniæ ſit conjunctum. Sane materiam belli nullam ſupereſſe. Cæſareos jam dudum oſtendiſſe, ſi modo Monaſterium conferre ſe velint, intra paucos dies pacem confectum iri. Jam Oſnabrugæ omnia digeſta: univerſos Ordines heic adeſſe, jam abſtauratis tractatibus quatriduum elapſum. Unde concluſionem tanto magis expectari, quod Cæſarei ante biennium ſat amplis mandatis inſtructi fuerint, eoque mora opus non amplius ſit. In aprico eſſe ſummum periculum, quod Imperio, ac Domui Auſtriacæ immineat. Regios indies longius graſſari, ac Germaniam lacerare. Ut tamen Cæſareis gratificarentur, dilatio ad viceſimum uſque Septembris annuebatur: tunc ſpem eſſe, Cæſareos ita ſe declaraturos, ut citra moram pax ſequatur. Exhibitas Notas Ordinibus communicatum iri, non tamen ut ſuper illis amplius conſultetur: nam ex parte Ordinum, quæ Oſnabrugæ concluſa ſunt, utique manſura. Quod ſi Cæſarei aliud quid à Serviento, citra tamen pacis moram, per Mediatores obtinere queant, ſe non repugnare. Exiguam hanc moram Cæſarei grate acceptabant. Quid de notis ſuis acturi ſint Ordines ſuo loco relinquebant: ſperare tamen, ſi quæ Cæſarei per Mediatores obtinere queant, Ordines non ægre laturos. Declarationem Ordinum ſuper ſatisfactione Gallica Cæſaris menti conformem, qui & ipſis indicarit; ſi quid amplius Ordines in univerſum aut ſinguli circa illam ſatisfactionem in ſui emolumentum obtinere queant, id ſe lubente fieri. Ita congreſſus iſte finiebatur: in quo Oſnabrugenſis Officialis nomine Aichſtadienſis, Elvvangenſis, & aliorum, Adamus Adami nomine Corveiani & aliorum Prælatorum: denique Leuxelringius quarundam Urbium nomine non quidem his quæ dicebantur preſſe contradicebant, ſed tamen ſuorum jura modeſte reſervabant.

Ordines ad Regem

§. 189. Inter hanc moram ab Ordinibus literæ ad Regem Galliæ conceptæ ſunt; quibus oſtenſum, ſe quidem in alienationem trium Præſulatuum, Metenſis, Tullenſis, & Virodunenſis, ut & Alſatiæ, quantum ad Domum Auſtriacam ſpectarit, conſentire, eo tamen modo, uti illa à Cæſareis facta ſit; qui ſerio aſſeverent, ſe non plus, quam quæ Domus Auſtriacæ hactenus in Alſatia fuerint, & quæ Epiſcopi in dictis Epiſcopatibus poſſiederint, in Galliam transferre voluiſſe aut potuiſſe, ad actorum fidem provocantes. Nec in ſua poteſtate eſſe aliis Statibus iſta adimere, quæ ipſi à ſe non acceperint, nec precario, ſed ſuo jure poſſideant. Idque Regem à ſe eo minus deſideraturum, quod ipſe ſæpius teſtatus ſit, ſe arma non ad oppreſſionem Imperii, Ordinumque, utpote Galliæ amicorum, & ex parte ſociorum, ſed potius ad libertatis ac jurium eorundem reparationem, & conſervationem arripuiſſe. Petere igitur, ut Ordinum declarationi, quæ Legibus Imperii, Ordinum juribus, Cæſareorum intentioni, ipſiusque ſæpius iteratis promiſſis ſit conformis, locum det, nec pactum ſatisfactionis adverſus illam extendi patiatur.

1648. Galliæ ſcribunt.

Ordinum Declaratio ſuper Gallica ſatisfactione.

§. 190. Huic epiſtolæ Ordinum Declaratio adjungebatur, quam propriis ipſorum verbis heic inſerere viſum. „ *Electorum, Principum, & Statuum „ Imperii Romani Legati conſentiunt, ut Articulus de „ ſatisfactione Gallicana Inſtrumento iisdem verbis in„ ſeratur, quibus die 11. vel 21. Novembris A. 1647. „ Monaſterii formatus eſt, & eatenus Aſſecuratio„ nem promittunt, ſi modo, ut declaravit Dn. Pleni„ potentiarius Gallicus, cum Cæſarea Majeſtatis con„ ſenſu, Chriſtianiſſimus Rex & Regnum Gallia Alſa„ tiam cum Suntgovia & Prefectura Hagenoenſi, ſupre„ mo ejus Dominio apud Imperium permanente, eadem „ forma, qua hactenus Archiduces Auſtria eam poſ„ ſederunt, ab Imperatore & Imperio Romano tanquam „ feudum perpetuum & immediatum Landgraviatus „ titulo recognoſcat, & Domino Epiſcopo Baſileenſi circa „ Comitatum Ferretanum ſatisfiat. Fruatur autem in „ eo Chriſtianiſſimus Rex, ejuſque ſucceſſores Superio„ ritatis & Territorii jure, omnibusque Prerogativis, „ Exemtionibus, & Privilegiis, quibus Archiduces „ Auſtria, cum poſſederunt dictum Landgraviatum, „ ſunt gaviſi, & ad Comitia Imperii Romani titulo „ Landgraviorum Alſatia vocentur, atque votum & „ ſeſſionem habeant: de quo, ut etiam, cui Circulo Im„ perii Romani Alſatia in poſterum accenſeri debeat, „ proximis Comitiis convenietur. Cum preterea in Ar„ ticulo de Satisfactione Gallica, & Ceſſionum formulis, „ que eo nomine exhiberi debent, nonnulla obſcurius po„ ſita ſint, Regii vero Plenipotentiarii mentem Chri„ ſtianiſſimi Regis ſemper ita explicarint, quod nullum „ prorſus Statibus Imperii Romani per Satisfactionem „ Gallicam prajudicium fieri debeat; idcirco Electo„ rum, Principum, & Statuum Legati declarant, ne„ que alia intentione neque ſenſu in ſupradictam ſatis„ factionem & inſertionem conſentiunt, quam ut I. „ Chriſtianiſſimus Rex, Regnumque Gallia habeat & „ retineat quidem Supremum Dominium Epiſcopa„ tuum Metenſis, Tullenſis, & Virodunenſis. Ve„ rum illud, ut & Regia Jurisdictio exerceatur eatenus, „ quatenus exercita fuerunt ante hos motus, nec Juris „ Diœceſani, aut Feudalitatis, ſive ullo alio pretextu „ extendantur ultra ipſorum proprium Territorium in „ ea feuda, qua Status Imperii, comprehenſa imme„ diata Imperii Nobilitate, à dictis Epiſcopatibus re„ cognoverunt, aut adhuc habent recognoſcenda. II. „ Quoties mentio fit in Articulo ſatisfactionis, vel Ceſ„ ſionum literis ſuperioris & inferioris Alſatia, Sunt„ govia, & Provincialis Prefectura Hagenoenſis, ni-*

hil

„hil aliud eò nomine translatum & cessum intelligatur, „quam quæ ad Domum Austriacam spectaverunt, at„que ab ea cedi potuerunt, nec cessio hæc ullum præju„dicium afferat ulli Statuum, vel etiam Immediata „Nobilitati in sua libertate, & Immedietatis erga Im„perium Romanum possessione, vel Juribus, & Bonis „ubicunque sitis. III. Ipsi Status Provinciales, Land„sassii & subditi cessarum ditionum sua Jura, Privi„legia, & possessiones, usum etiam atque exercitium „tam in Ecclesiasticis, quam Politicis juxta hanc pa„cificationem retineant. IV. Quæ in Sylva Nigra, „Ortenavia, vel alibi ad Domum Austriacam, vel „alios Status, vel etiam Nobilitatem immediatam, aut „quemvis mediatum pertinent, suum cuivis reddatur „ac restituatur. Osnabrugis 12. 22. Aug. An. 1648. „Cancellaria Moguntinensis. Hæc declaratio una cum literis ad Durlaceni Agentem Lutetiam transmissa est: qui statim animadvertit, hoc negotium parum gratum fuisse. Sane Briennæ Comes, cum ab ipso accessum ad Reginam Regentem peteret, super capitibus declaratione contentis varias difficultates movebat, & Dux Longuevillius iisdem apud ipsum acriter contradicebat. Inprimis autem Avauxius acerbe ista cavillabatur: Succos optimam Pomeraniæ partem, Bremensem, ac Verdensem Præsulatus, ac Meclenburgicæ portionem, quintuplo aut sextuplo totam Alsatiam pretio superantes, insuper quinque milliones pro militibus in satisfactionem accepisse; Gallos sola Alsatia, quantum ejus ad Domum Austriacam spectaverit, eoque parte duntaxat agrorum ejus Provinciæ contentos esse debere, solutis insuper aliquot millionibus. Salvium quoque de Gallia male meritum, concepta de Assistentia formula, per quam Hispanis facile sit post factam semel cum Gallis pacem novas belli causas ferere, ac Cæsarem, & quos possint Principes ad auxilia sibi ferenda permovere.

Cæsarei iterum dilationem quærunt. 22. Sept.

§. 191. Inde à Cæsareis Ordines iterum convocantur, quibus Volmarus exponebat: se ad relationem suam à Cæsare ante biduum responsum quidem obtinuisse, ex quo intellexerint, ad omnia capita sibi Cæsarem mandata dedisse; sed summam negotii characteribus numerorum conscriptam fuisse, quibus solvendis se integrum diem noctemque frustra desudasse, clavibus diversis, quas adhibuerit haut quadrantibus: id quod sibi, quoad vixerit, non contigerit, etsi in hac re exercitatissimo, & qui sæpe numeros absque clave solverit. Cum igitur nullo modo mentem Cæsaris indagare potuerit, constituisse peculiari cursore rem ad Cæsarem referre. Rogare igitur Ordines, objecto tam inopino impedimento tamdiu conclusionem differant, quoad aliud responsum à Cæsare adferri possit; ad quod minimum viginti dies requirantur. Et ne suspicentur isthæc gratis fingi, per omnia sacra testabantur, rem ita se habere; quo fine & Moguntino Cæsareas literas numerorum notis conceptas ostendebant, queis Cæsaris responsum contineri ferebant. Enimvero ista plerisque absurde fingi videbantur, & variis sermonibus, ac judiciis agitabantur, Bavaricis præcipue inanes prætextus increpantibus, ac Sabaudo cavillante; à Nuntio Apostolico clavem Petri commodato sumerent, quæ omnia aperire possit.

Ordinum declaratio.

§. 192. Istud postulatum Ordines statim inter se expenderunt, ac eadem die responderunt: Intolerandum plane esse, tantam rem, in qua salus, aut interitus patriæ vertatur, tam negligenter agi, tantisque moris implicari: per quas facile pax è manibus amitti, ac per novos bellorum casus patria tantis calamitatibus involvi queat, unde nullo remedio iterum extrahi possit. Igitur Ordines obligatione sua erga Imperium urgeri, ut ad idem pacandum incumbant; cum præsertim ne minima causa superfit, quare vel momento diutius in bello hæreant. Eoque rogare Cæsareos, ne rem diutius extrahant, sed una cum ipsis sub spe ratificationis Cæsareæ cum Regiis pacem concludant. Id ni fiat, Ordines haut diutius expectaturos, sed cum Regibus pacem inituros, quo hostilia cessent, nec Imperium diutius laceretur. Velle tamen ista conclusione Cæsarem, ejusque Domum comprehendere; nec putare circa ratificationem difficultatis quid motum iri, cum in utroque Instrumento Cæsareis commodis idonee sit cautum. Rogabant inde Cæsarei, saltem ad vicesimum sextum Septembris expectarent, quo Cæsarea declaratio absque cifris adventura speretur. Id ubi non fiat, nec sibi vel simpliciter vel sub sperati concludere liceat, non recusare, quo minus Ordines cum Regiis pacem firment. Interea grato animo accipere, quod Cæsareæ Domus tam fidelem curam gerant. Ordines post breve colloquium tandem in hunc terminum velut extremum consentiunt, addito tamen: ni dicta die perspicua Cæsaris declaratio adsit, se conclusionem ne horæ quidem spatio amplius dilaturos.

Cæsarea demum declaratio expromitur.

§. 193. Sed Cæsarei eam diem anticipabant, causati, cum Ordines tam acriter responsum exegerint, se denuo literas Cæsareas numerorum notis descriptas excussisse, in quibus Volmarus tantopere desudarit, ut demum Cæsaris mentem ex iis perceperit. Eum omnia à se relata, tum à Bavaro isto nomine scripta probe expendisse; ac Ordinum sententiæ circa pacem Gallicam plane accedere, etsi nondum constiterit, quid circa controversa capita de Lotharingia, Burgundia, & Auxiliis convenerit. Movebantur tamen ab iisdem scrupuli: Num secuta subscriptione satis cautum sit, ratificationes Regum, & effectum pacis certo secuturum? Eoque Electoralibus solis ve- 25. Sept.
lut intimis Cæsaris Consiliariis in antecessum tres quæstiones proponebant. Quarum prima erat, num subscriptionem pax certo secutura sit? Quod Salvius & Monasterii & Osnabrugæ jactasse dicatur; se conventis haut ita presse inhæsurum, sed conditionem Sueciæ meliorem redditurum. Tum & Oxenstiernam nunc abesse, cujus subscriptio necessaria est. Et subscriptione licet facta constare debere, ratificationem utique secuturam. Cæsarem quippe probato Gallico Instrumento magnam apud Hispanos offensam incurrisse, quos inda sibi amicitia junctos destituerit. Unde nosse cupere, quid sibi faciendum, si Galli cum Ordinibus conventa servare noluerint? Præterea quæ circa auxilia aliis ferenda sint disposita, à Cæsare non repudiari: cui tamen non minus quam aliis Ordinibus liberum sit futurum, fœdera cum extraneis inire, nec deterioris heic conditionis ipsum quam reliquos fore. Tum pleniore declaratione opus esse, quid circa conducendum aut exautorandum militem sit observandum. Nam uti fama ferat, Gallos statim post conclusam pacem Succicas, & Bavaricas copias sibi adjuncturos; ita Hispanos circa Austriacum, & VVestphalicum militem idem facturos, quibus non minus, quam Gallis, juris indulgeri par sit. Denique quid agendum, si Hispani cessionem Alsatiæ exhibere nolint, quoad pax cum Gallis perfecta sit; aut contra Gallia ratificationem differat, simul occupata loca restituere, & pro Alsatia promissam pecuniam

1648. niam ſolvere abnuat, quoad ceſſionem iſtam nacta fuerit? Ad hæc Electorales repoſuere; id ſibi ſemper fundamenti loco habitum, conventis ſtandum eſſe; eoque haut conſultum ſibi videri, ultro dubitationes movere, ne exinde adverſa pars anſam arripiat quid novandi, ſed potius ſubſcriptionem urgendam eſſe. Circa Aſſiſtentiam non plus Cæſari quam Ordinibus detractum. Satius tamen eſſe, nunc quidem nihil extenſionis heic facere, aut ad ſingularia deſcendere, ſed formulæ laxis verbis conceptæ inhærere. Denique Articulo primo, *ſit pax Chriſtiana*, Regis Hiſpaniæ certo modo & reſpectu Imperii mentionem faciendam, eumque paci Germaniæ includendum præſertim cum peculiaris clauſula de Circulo Burgundico in Articulo de Aſſiſtentia contineatur, & jam antea à Gallis in prima, quæ concipiebatur, formula ejus mentio facta fuerit; quæ autem ab Ordinibus ideo inducenda ſit, quod vereantur, ne Germanica pax ab Hiſpanica velut à conditione ſuſpendatur. Si igitur ita ponatur, *Sit pax Chriſtiana inter Imperatorem, Regem Catholicum & Chriſtianiſſimum in Imperio*, nihil cauſæ eſſe, quare is ceſſionem Alſatiæ abnuat. Gallum quoque generali guarantia contentum promiſſam pecuniam ſolvere haut dubitaturum. Quanquam autem Cæſarei diſtinctam magis declarationem cupiebant circa Articulum Aſſiſtentiæ; Electorales tamen negabant, Servientum, & reliquos Ordines ullam heic mutationem admiſſuros. Unde & Cæſarei demum adquieſcebant. Porro ſuſpicio erat hiſce quæſtionibus Cæſareos novam remoram
26. Sept. pacis concluſioni voluiſſe injicere; qui conatus cum inanis adpareret, poſtera die, cum apud univerſos Ordines declarationem ſuam proponerent, iſtis quæſtionibus omiſſis id ſolum denuntiabant; Cæſarem uti ante hac Suecicum, ita & nuper Gallicum Inſtrumentum Oſnabrugæ adornatum per omnia non ſolum probaſſe, ſed & ſibi injunxiſſe id ocyus ſolenni ſubſcriptione firmare. Eamque Cæſaris mentem ſe jam Serviento per ſequeſtres, ne plane negligi videantur, ſignificaſſe.

Subſcriptioni mora injicitur ab Hiſpanis.

§. 194. Enimvero quo minus pax ſtatim ſubſcriptione abſolveretur, Hiſpani moram injicere conabantur. Salvius, dum Ordines ſuper Germanica pace cum Cæſareis ſatagunt, de Hiſpanica ſemel atque iterum congreſſus habuerat; in quibus etſi fundamenta compoſitionis poſita viderentur, haut pauca tamen reſtabant non ita brevi expedienda. Propoſuerat Servientus de Arteſia: ad quod & Brunus reſponderat. Sed cum in rem præſentem veniendum eſſet, huic idonea mandata deerant: unde à Pegneranda literæ primum expectanda erant. Interea is Germanicam pacem tam apud Ordines, quam Cæſareos remorari ſummopere laborabat, illam Hiſpanicæ ita impliciturus, ut una absque altera ad finem perduci non poſſet. Adferebantur variæ rationes, ſpargebantur minæ. Hiſpanos haut credidiſſe in ſui fraudem aliquid Oſnabrugæ concluſum iri, ſed rem Monaſterium fuiſſe remittendam, aut ſaltem certum ſibi tempus præfigendum, uti Galliæ à Belgis factum, intra quod Regis ſui negotia expedirentur. His tractatibus utique communem pacem propoſitam. Regem Hiſpaniæ, qui intuitu Burgundiæ Imperii ſit membrum, Cæſarisque ſocius, quovis momento ad pacem cum Gallis concludendam paratum. Quo neglecto ſi Ordines ad pacem ruant, non ſolum ſpe quietis eoſdem fruſtrandos, ſed & majoribus turbis implicandos. Hiſpanum hac ratione in ceſſionem Alſatiæ non conſenſurum, nec præſidia Franckendalia, & aliis Germaniæ locis deducturum. Sed & apud Salvium idem inſtabat, ut ſaltem per quatuordecim dies concluſio adhuc differatur; interim tentetur, num pax inter Hiſpaniam & Galliam coaleſcere poſſit. Sane mereri Hiſpaniam, ut tantillum tempus ipſi non invideatur. 1648.

Illorum nulla ratio habetur.

§. 195. Enimvero Salvius Ordines Imperii obtendebat, in horas, ſibi inſtantes, ut paci colophonem imponat. Pollicebatur tamen, dum ratificationes adferuntur, operam ſe navaturum Hiſpanicæ paci conficiendæ. Ex Ordinibus prout cuique animi firmitas erat, Hiſpano reſpondebat. Cum Serviento ſe palam & juxta leges Imperii tractaſſe, ac liberum fuiſſe Bruno nomine Regis ſui velut Burgundiæ Ducis Oſnabrugam accedere, ac ſententiam de Imperii negotiis dicere. Se controverſiis ipſius cum Gallia miſceri nolle. Optare, ut & Hiſpanica pace plena quies Orbi Chriſtiano reddatur: cæterum morari eam nolle. Germaniæ, ni extraneo dominatu ſubjugari velit, pace ſummopere opus eſſe; nec res ſuas ferre, concluſionem inter Hiſpanos & Gallos expectare, cum nondum conſtet, num utrique pax cordi ſit. Duram Germaniæ conditionem fore, ſi ipſa pace gaudere nequeat, ni exteris id Regibus placeat, à quibus illa non dependeat, ſed qui diverſis finibus contineantur, diverſis legibus ac moribus regantur. Pace Germanica perfecta Ordines omni ſtudio incubituros, ut duobus præpotentibus Regibus conciliatis Chriſtianus orbis belli malis plane liberetur, ac Turcæ tanto majoribus viribus occurri queat. Cæſarei oſtendebant; Cæſarem urgentibus Ordinibus, & ob periculum, ne forte iſti plane in Regiorum partes tranſirent, concluſionem pacis defugere non potuiſſe. Domui Auſtriacæ hac pace nil damni inferri. Per eam quippe liberari Bohemiam, Moraviam, Sileſiam; præverti rebellionem Auſtriæ ſupra Anaſſum; Bavarum in Cæſareis partibus retineri. Hujus Legatos ante paucos dies ſibi denuntiaſſe, ne Hiſpanica negotia Germanicis præferre, aut invicem implicare audeant. Electorem ipſum Cæſari per literas mala Germaniæ demonſtraſſe, & ne per Hiſpanos bellum extrahi patiatur rogaſſe: alias Ordinibus conſilium capiendum, Cæſari, Domuique ipſius ac poſteris oppido quam periculoſum. Huc ſi res redeat, facile adparere, quam faciem bellum induiturum ſit. Inprimis §. *Tandem omnes* retractatum iri, hac Bohemiam, aliasque Cæſaris ditiones longe periculoſiore, quam unquam antea, ſtatu involvendas. Forte habere Hiſpanos rationes, quare pacem cum Gallis nunc adſpernentur; quas quidem damnare nolint, ſed id potius acturi ſint, ut Hiſpani, ſi non aperte, tamen tecte Cæſaris auxilio fruantur. Id quod tutius & commodius futurum ſit, ſi Suecia hac pace prius exarmetur, ac Germanico exautorato indigenam militem in patriam reduxerit. Nam Ordines Imperii belli pertæſos neutri parti acceſſuros. Et quia Galli loca aliquot ad Rhenum præſidiis teneant, Hiſpanos iſtis, ut eadem deducere dubitent, anſam præbere poſſe detenta Franckendalia: ſuper quibus dum iſti inter ſe diſceptant, executionem pacis Ordinum ſtudio perficiendam. Interim adpariturum, num magis è re ſit Hiſpanis pacem inire, quam bellum alere, deinceps forte majore vi quam antea perſequendum. His rationibus Brunus adquieſcebat, ac rem tempori commendabat. Quanquam & pacem remorari penes ipſum non erat, præſertim cum Servientus probato

1648. bato Bruni procuratorio ad concludendum cum ipso paratus testaretur: Osnabrugæ acta hautquidquam tangenda, aut Hispanico negotio immiscenda, sed utramq; pacem, quæ nil commune inter se habeat, separatim concludendam.

De subscriptione Ordinum.

§. 196. Porro Regii ad pleniorem pacis firmitatem necessarium duxerant, non solum partes bellantes, sed & Imperii Ordines subscribere. Qui & ipsi tam solennem actum adimi sibi nolebant. Sed quia omnes Ordines adhiberi longum ac operosum futurum erat, placebat subscriptionem ab extraordinaria Deputatione nomine omnium fieri: ut tamen aliorum Ordinum legatis simul subscribere, ac Principum suorum ratificationes exhibere liberum foret. Tum ut cæteri omnes non minus ad observanda & tuenda conventa tenerentur, quam si ipsi subscripsissent; nec à Directorio ullæ protestationes aut contradictiones admitterentur. Denique ut ne tituli aut loca, quæ hinc inde in Tabulis Pacis Ordinibus tribuerentur, illis in poste-
3. Oct. rum præjudicio cederent. Quam in rem ab Ordinibus decretum conditum est.

Aliqua mora ab Oxenstiernæ absentia.

§. 197. Sed & aliqua mora ex Oxenstiernæ absentia nascebatur, cujus velut primarii Legati subscriptionem Cæsarei necessariam judicabant. Is Osnabrugam reversus haut satis probabat, à
22. Sept. Salvio in obsignationem & depositionem Instrumenti fuisse consensum, cum nonnulla adhuc in Osnabrugensi negotiatione supersessent, quæ polituram desiderarent. Quanquam enim Salvius sibi receperat ista prius expedienda: judicabat tamen ille, id nunc longe difficilius processurum, quam depositione, quoad ista perfecta forent, dilata, præsertim cum conventum fuisset nihil addendum amplius, demendumve. Sed & initio decreverat potius Osnabrugæ subsistere, ac Ordines paulatim eodem retrahere. Id quod Ordines initio subscriptioni nil impedimenti allaturum rebantur, quod ipsi una cum Cæsareis, & Salvio Monasterii subscribere, ac post Oxenstiernæ Instrumentum Osnabrugam ad subscribendum per nonnullos ex Ordinibus transmittere vellent. Pertendebant tamen Cæsarei, solennem subscriptionem eodem tempore ab omnibus Legatis fieri debere; neque sufficere Salvium subscribere, & pro Oxenstierna spatium relinqui, sed & hujus præsentia opus esse. Unde idem literis universorum Ordinum, & Cassellanorum Servientique, & ipsius Salvii, ut Monasterium se conferret, invitabatur. Contra Oxenstiernæ subscriptio haut tantopere festinanda videbatur, quod ea nunc facta executionis dies media hieme cessura erat; quo tempore indigena miles in Sueciam trajici non poterat; ac si idem ad vernam usque tempestatem Ordinum terris incumberet, novis querimoniis ansam præbiturus, in provincias autem Succicas deductus eas plane exhausturus erat. Unde Monasterium quidem proficisci statuerat, non tamen ut subscriptionem perficeret, sed duntaxat de loco & modo ejusdem conveniret. Ipse quippe haut è dignitate Reginæ ducebat, cum super legibus pacis Osnabrugæ ab initio cum Cæsareis actum sit, conclusionem nunc Monasterium transferri, ubi & collisiones cum Gallis occurrere possent. Et cum alii conviviis ac ignibus, displosionibusque festivitatem illam celebraturi essent, Suecis nunc Monasterii velut in alieno loco publica lætitia silentio transeunda
4 Oct. erat. Sed cum Monasterium pervenisset, à Cæsareis, Ordinibus, Serviento, Salvio ita acriter oppugnabatur, ut demum omnium petitis manus dare cogeretur.

De loco subscriptionis.

1648. §. 198. Inter quæ nonnullæ difficultates subnascebantur, velut quod Cæsarei clausulam *Quatenus*, Hassicæ causæ inseruerant, cui ab his acriter contradictum, eandemque ne admitterent Regina suis injunxerat; quæ ut deleretur conniten- Nonnulla adhuc emendantur.
tibus simul Ordinibus obtentum. Præterea quia inter Cæsareos, & Regios dudum convenerat, ne cujus Electoris aut Principis titulus integer Tabulis Pacis exprimeretur, in articulo de causa Hassica §. *Quod controversias*, in titulo Ernesti Ducis Saxoniæ verba, *Juliæ, Clivia & Montium*, Brandeburgicorum monitu omittebantur. Quod cum Domus Saxonica ægre ferret, placuit post vocem *Cassellis* totam clausulam *interventu Domini Ernesti, Saxoniæ, Juliæ, Clivia & Montium Ducis* induci, quod etiam absque hac sensus sibi constaret. In Gallico instrumento Servientus nullo modo ferre volebat, Regis Hispaniæ, aut Ducis Lotharingiæ, præsertim cum titulo Adhærentis Cæsarei nominatim mentionem fieri. Nam illum adhuc bello cum Gallia implicitum; nec Galliæ Regem alium præter se ipsum Lotharingiæ Ducem agnoscere. Circa quod cum Ordines reluctari ipsi nollent, ejus postulato satisfiebat. Quia etiam inter eos, qui sub finem Instrumenti ab una aut altera parte paci includendi forent, super Lusitaniæ Rege, quem Galli nominaverant, nonnihil difficultatis oriebatur, conventum, ut utraque pars denominationem istorum Regum & Principum ad sextum usque mensem à permutata ratificatione differret. Honori tamen Reipubl. Venetæ, quæ paci huic conciliandæ operam suam interposuerat, datum, ut ejus nomen exprimeretur. Servientus quoq; pro Ducibus Sabaudiæ, & Mutinæ à Cæsareis hanc declarationem obtinebat, ut pro Gallis in Italia arrepta arma ipsis fraudi ne forent. In causa Palatina Servientus clausulam de Catholicorum sacrorum exercitio in Palatinatu Inferiore induci patiebatur. In articulo quoque de satisfactione relinquebatur, ut cessio Alsatiæ, & quæ inde dependent, allodialiter & citra exceptionem fieret; etsi placebat inter concluſam & ratificandam Pacem agendum, quo sub titulo Gallia illam retinere debeat.

Landgraviæ postulata. 29. Sept.

§. 199. Denique cum jam omnia transacta crederent Ordines, à Regiis quædam haut exigui momenti proponebantur, quæ decidi cupiebant, antequam ad subscriptionem accederent. Inter quæ Landgraviæ postulata à Regiis magno studio fovebantur. E quibus in abolitionem clausulæ *Quatenus* jam consensum erat. Contributiones quoque alendis ad exautorationem usque copiis certo modo annuebantur. Sed ut ad satisfactionem militiæ Hassicæ pecuniarum quid conferretur, præter promissa sexcenta uncialium millia id nullo modo pati volebant Ordines. Ex ista summa ipsius militi abunde satisfieri posse. Quo tempore cum Moguntino tractabat, vel quinquaginta millibus aut minore summa adquieturam fuisse, si qui daret tunc inventus foret. Contumelioſum esse, civi suæ tributarios reddi, tantis emolumentis jam mactatæ. Quin impetu quodam renitebantur, malum Landgraviæ minati, ni postulatis desisteret, sic ut Regiis ob istam causam universos offendere inconsultum videretur. Equidem proponebant Sueci, ut ipsius ditio saltem à satisfactione militiæ Succicæ immunis esset, idque in proprii militis exautorationem impenderetur. Sed renuebant Ordines; si pace frui velit, eodem quo aliis pretio hanc ipsi redimendam.

1648. Quod si Regina eam summam condonare isti velit, se non repugnare. Tandem cum ostenderetur, Landgraviam quantumvis velit, militem dimittere haut valituram, deficiente argento, ni
4. Oct. eidem subveniatur, demum placebat; Hassicæ satisfactioni destinatis Ordinibus persuadendum, ut de promissis sexcentis uncialium millibus centum millia in antecessum exsolvant: tum spes facta, centum uncialium millia de futuris Imperii contributionibus Cassellanæ Domui remittenda.

De cessione Alsatiæ. §. 200. Servientus quoque antequam ad subscribendum accederet, renuntiationem sibi Alsatiæ exhiberi postulabat, quam Cæsar non pro se tantum sed & pro Archiduce Oenipontano, & Hispaniæ Rege pollicitus fuerat. Quarum nulla ad manum erat. Declarabant tamen Cæsarei, à Cæsare & Archiduce illam se justo tempore una cum ratificatione curaturos: interim eo nomine scriptam cautionem apud Mediatores deposituros, si vicissim Servientus obligationem de pecuniis pro Alsatia solvendis exhibeat. Servientus ægre huc descendebat, Cæsareis objiciens, olim eos jactasse, cessionum formulas jam adesse; saltem cum tractatus ad finem vergere conspexissent, de illis mittendis monere potuisse. Tandem tamen placuit, cessionem tantisper Legatorum Cæsareorum subscriptione firmari, cui eadem efficacia inesse debeat, ac si ab ipso Cæsare facta sit. Sed super Hispanica cessione major difficultas surgebat. Regis quippe Hispaniæ consensum, & factum à Cæsare præstari non posse; nec sperandum istum esse, antequam pax cum Gallia coalucrit. Quanquam autem Ordines judicarent, uti Sueci adquiescant iis, quæ pace continentur, & ante ratificationem neque Cæsaris neque Brandeburgici diploma desiderent, ita & Serviento eousque expectandum esse: tamen hic eam moram plane adspernabatur. Unde ne paci remora injiceretur, Ordinibus æquipollens cautio dispicienda erat. Equidem Cæsareis placebat, Gallos tantisper quatuor Urbes Sylvestres, & tres florenorum milliones retinere quoad Cæsar promissa explevisset: Sed Servientus nosse cupiebat, quid expectandum sibi sit, si Gallis super Alsatia ab Hispano controversia moveatur? Unde nihil supererat, quam ut Ordines cautionem suam interponerent, cujus duæ formulæ concipiebantur, quæ ipsorum nomine loco Hispanici consensus cessioni Alsatiæ sint inserendæ: earum una communis erat, altera peculiaris ad Hispaniam nominatim directa. Censebant Ordines generalem evictionem fide publica nixam Galliæ sat cautionis præstare. Sed ad peculiarem ægre descendebant, quod hoc modo in partes transire viderentur, operaque eorum deinceps circa conciliandam inter Gallos & Hispanos pacem suspecta, & inutilis redderetur. Ac demonstrabant Cæsarei, hac ratione Ordines facile novo bello cum Hispanis implicari posse; hoc ipso Hispanos graviter offendendos, velut indictione belli facta. Sed Servientus contendebat; amplius quid sibi in Satisfactionis Articulo præter generalem guarantiam promissum. Ordines contra & hanc sufficere ferebant, ac Gallos in possessione constitutos, cessionem Cæsaris, ac beneficium retentionis obtinere; contra prætensionem Hispanicam in Alsatiam non jus in re, sed meram spem esse, quæ forte nunquam effectum sortitura sit, eoque hanc non ita solicite curandam. Unde cum specialis guarantia non plus contineat, quam generalis, ante ratificationem autem hujus occasione obligationem suscipere odiosum sit, Servientum ut generali adquiesceret, rogabant. Sed cum hic ista omnia adspernaretur, & tandem cursorem in Galliam missurum se ostenderet, ad cujus reditum subscriptio differenda sit; Ordines dilationis istius impatientes demum in specialem evictionem consentire. Qua contentus Servientus subscriptioni se paratum ostendebat. Idem quoque circa evacuationem locorum ab Hispanis occupatorum, ac imprimis Franckendaliæ, generali guarantia adquiescebat, quam Ordines ostendebant illos omnes spectare, qui paci ejusque executioni se opposituri sint. Super Comitatu Pfirtensi, de quo Austriacis disponendi potestatem haut competere Basileensis præsul tradebat, Cæsaris cautionem accipiebat. Ita Gallicum Instrumentum plene adornabatur; id quod Ordinibus ansam præbebat tanto acrius Succos ad subscribendum urgendi. Et cum hactenus Sueci pacem longe majori studio, quam Galli promovere visi essent, jam Servientus absolutis prius suis negotiis sese Ordinibus venditabat, conviviis insuper aliaque ratione illorum favorem aucupatus.

1648. 4. Oct. 5. Oct.

Suecorum ante subscriptionem postulata: De §. *Tandem omnes.*

§. 201. Inter Suecica negotia, quæ ante subscriptionem expedienda erant, primo loco occurrebat §. *Tandem omnes.* & Cæsarei provinciales, pro quibus per literas apud Cæsarem intercessuros se promiserant Ordines, ac ut ejus paragraphi verba paulo mollius conciperentur, ne Sueci militum suorum causam damnasse viderentur: quæ literæ nondum expeditæ fuerant. Istorum causam Suecici duces Legatis per literas diligenter commendarant: unde his ansa arripiebatur tentandi, num istis lautiores conditiones, quam formula pacis ferebat, florentibus nunc Suecorum armis obtinere possint: præsertim cum omnibus persuasum foret, Cæsareos, si par belli fortuna ipsis arrisisset, conventis haut fuisse staturos. Id tamen non aperte proponebatur, sed tantum per ambages, quid Cæsareis animi foret, tentabatur. Ast illi conventis immoti inhærebant, ne id quidem annuentes, ut quoad ratificatio adferretur, super mitiore Cæsaris sententia obtinenda scriberetur. Ordines quoque ut conventa Osnabrugæ persisterent, contendebant; literis ad Cæsarem datis petebant, ut iisdem mollius consuleretur.

De vectigali Oldenburgico. 21. Aug.

§. 202. Sed & super vectigali Oldenburgico nonnihil movebatur, adversus quod Bremensis urbs apud Directorium Moguntinum protestationem interponebat, quæ famosi libelli loco habita ablegato urbis reddebatur. Inde ab Electoralibus literæ ad Bremenses dantur, quibus ipsos ut publico decreto pareant monent; quod si tamen cum Comite idonea ratione decidere velint, operam se suam perficiundo negotio accommodaturos. Sed urbs protestatione iterata inficiari, Comiti jus vectigalis exigendi competere, ac ejusdem redemtionem adspernari. Quod si tamen amicitiæ instaurandæ causa Comes transactionem inire velit, ei se paratam fore. Cæterum Sueci non alia conditione consenserant, ut de isto vectigali Tabulis pacis inferretur, quam ut amica tractatio super eodem susciperetur, cujus initium nondum factum erat. Igitur ne ideo subscriptio differretur, placuit, utramque partem literis moneri, ut intra tempus ratificationi exhibendæ designatum amicos tractatus instituant.

Attestatum de Bremensi urbe.

§. 203. Cupiebant quoque Sueci attestatum, quod sibi stipulati fuerant, ne à Bremensi urbe durante bello usurpata jura Reginæ fraudi forent, ipsi Instrumento inseri; quod alias istiusmodi attestatis

1648. testatis par vis cum ipsis pacis capitibus esse debeat. Sed cum Cæsarei nullam plane mutationem admittere vellent, ab Ordinibus formula attestati concipiebatur; qua à Suecis rejecta, alia aptabatur, è qua Sueci clausulam, *salvo tamen privilegio immedietatis* delebant. Et quanquam Ordines ostenderent, se urbi circa possessionem immedietatis præjudicare non posse: Sueci tamen eam haut quidquam agnoscebant, quod possessio illa immedietatis sæpe in controversiam vocata sit. De qua tamen in præsens litem non moveant, sed de illis duntaxat, quæ urbs durante bello usurparit. Sed nec legitimæ possessionis mentionem fecerant Ordines, de qua inferere necessarium Su-
8.Octobr. cis videbatur. In hanc igitur formam Suecis attestatum à Cancellaria Moguntina exhibitum: „*Paragrapho tertio Satisfactionis Suecicæ inserta sunt sequentia. Civitati vero Bremensi, ejusque territorio & subditis præsens suus status, libertas, jura, & privilegia in Ecclesiasticis & Politicis sine impetitione relinquantur. Si quæ autem ipsi cum Episcopatu seu Ducatu, aut Capitulis sint, aut in posterum enascantur controversiæ, ea vel componantur amicabiliter, vel jure terminentur, salva interim cuique parti sua quam obtinet possessione. Quæ quidem verborum formula prout concepta est, ita sine mutatione in Instrumento Pacis relinquitur. Quia tamen nuper intellectum est, eam in ambiguos trahi sensus, idcirco, ut in futurum, quantum fieri potest, ambiguitati & litibus ansa præcidatur; Legatio Suecica hoc modo se eam intellexisse semper contestata est: I. quidem, ut per Territorium & subditos non intelligi debeat Jus Territoriale, aut territorium & subditi præfecturarum Civitatis procul ab Urbe in Ducatu Bremensi sitarum, sed territorium, seu fundus & subditi solius urbis Bremensis urbique immediate circumjectorum pagorum, dictas autem præfecturas cum suis subditis eo statu fore, quo ante hos motus fuerunt; deinde II. Ut per præsentem Civitatis statum intelligi debeat is, qui fuerat tempore tractatus pacis inchoati, non autem is, qui est tempore subscripta & ratihabita pacis, quo intervallo multa de facto immutata perhibentur. Possessio enim legitima ejus temporis, quo dicti tractatus inchoati fuerunt, extra controversiam maneat. Quæ quidem explicatio coram Imperii Deputatis non semel, sed iterato facta, cum legatio Suecica postularit, ut protocollis insereretur, insertam esse, testatur Monasterii Westphalorum* 15. 5. *Octobris Anno* 1644. „*Cancellaria Moguntina.*

De Pirmonda. §. 204. Super Pirmonda quoque à Moguntinis attestatum exhibebatur, quod cum VValdeccæ Comites in ejus possessionem durantibus hisce tractatibus pervenerint, superfluum sit visum, de ea in Tabulis Pacis mentionem fieri. Nec eo minus ipsos communi Amnestiæ lege contineri, nec in possessione usque ad judicialem decisionem possessorii turbandos; salva tamen Paderbornensis Episcopi & Episcopatus jure atque actione.

De Erfordia. §. 205. Pro Erfordia quoque Sueci attestatum exigebant, ipsius ante bellum possessa jura integra mansura, nec fraudi fore, ejusdem mentionem hisce pacis tabulis haut factam. Id quod, summopere licet contendentibus Suecis, Cæsarei abnuebant, supervacuum id dictitantes, cum ejus urbis potissimum respectu articulo de Executione clausula, *Nulli autem Civitati*, inserta sit.

De civitatibus prætextis. §. 206. In articulo de Amnestia paragrapho *Debita*, prioribus formulis Cron-VVeissenburgi, & Osnabrugæ; & in §. *Sententia*, post verba, *nisi processus vitium & defectus manifesto pateat*; Spiræ mentio facta fuerat. Quarum urbium nomina cum post dispuncta forent, metus illas subibat, ne 1648. dispositione dictorum paragraphorum fraudarentur. Quibus ostensum, dispositionem ipsam etiam citra exemplorum allegationem satis perspicuam, ac iisdem tanto magis caveri, quod exordio dicti Articuli sanciatur, eos qui diserte nominati non sint, haut ideo pro omissis habendos: quo fine è 8.Octobr. protocollis attestatum illis traditum est.

De exercituum hospitiis. §. 207. Super stativis exercituum intervallo concluſæ & ratificandæ pacis Sueci prius transigendum censebant; quod inter exercitus armistitium non prius iniri queat, quam constet, quæ regiones utrique in usum hospitiorum concedendæ. Contra Ordinibus ab initio videbatur, exercitibus eo loco subsistendum, ubi significatio pacis ipsos deprehenderet. Sed ostendebant Sueci, si vel maxime Cæsareis, & Bavaricis id probetur, (quod tamen isti adspernabantur,) fieri tamen non posse, ut quatuor tam numerosi exercitus locis ita propinquis alimenta invenire queant. Bavarici censebant, septem Circulos, queis Suecica satisfactio injuncta, onus istud subire par esse. Sed quia Sueci haut consultum sibi judicabant, ante ratificatam pacem exercitum late per Germaniam spargere, haut injuria quærebant, quis Circulus huic hospitationi subeundæ par, aut pronus foret? Sane uno exeso, in alium abeundum. Ast hoc modo queis miles interim alendus exhauriri, ut exsolvendæ pecuniæ non sufficiant. Sed cum super hac re disponere se in antecessum posse negarent Ordines, ad duces bellicos ea res rejecta est.

De sustentando milite indigena. §. 208. Sed maxima difficultas in eo vertebatur, ubinam interim miles Suecicus indigena alendus esset, antequam in Sueciam deduci posset? Sueci ostendebant, invitos se Ordinibus id onus impingere, ac optasse, pacem dudum fuisse concluſam, ut per æstatem miles trajici potuerit. Nunc antequam ratificationes hinc inde tradantur, hiemem ingruere, nec ad obducta glacie Sueciæ litora ante vernum tempus accessum patere. Interim copiis illis de hospitiis prospiciendum. Quas per unum vel alterum mensem Ordinibus alere haut difficile sit futurum. De quo quanquam Electoralium aliqui spem facerent, cæteri tamen in universum reluctabantur, querimonias alii, reliqui minas jactantes; quod metuerent, ne Regina hoc obtentu bellum producere quæreret, ac Galli pro se idem postularent; tum nec Cæsar aut Bavarus exercitus dimitterent, eosque Ordinibus alendos obtruderent. Ita sub vocabulo pacis belli onera incubitura, ac id forte initium fore perpetui militis in Germania alendi. Jam dudum belli malis exhaustos cives fatiscere: immensam satisfactionem imminere: plura si injungere Regina aggrediatur, gloriam, gratiamque partam consumturam. Mare Balticum in Decembrem usque mensem navigari posse; interim quæ ad exsequendam in Germania pacem requirantur, peracta fore. Militem quoque Teutonicum in Pomeraniæ, Meclenburgicæ, & Bremensis Provinciæ præsidiis exautorari posse, surrogatis in ejus locum Suecis. Ita plerosque è Reginæ Provinciis ali posse, ac Cæsari Bavaroque ansam retinendi sui militis demi. Et tanta erat apud Ordines moræ impatientia, ut si diutius huic postulato insisterent Sueci, periculosus motus metueretur. Quin Contarenus, ipseque Servientus negotiis Gallicis, jam absolutis indies Suecos importune urgebant, ut ocyus ad plenam subscriptionem progrederentur. Ita ut obsistere diutius non possent, ni tra-

1648. ctatus tanto cum labore hucusque provectos abrumpere vellent. Ac spes erat, dum quæ exsequendæ paci faciunt expediuntur, hiemem facile lapsuram.

Subscriptio peragitur. §. 209. Ita demum conventum, ut subscriptio decimo quarto Octobris fieret. Et quanquam Sueci initio censerent, Suecicas Tabulas in Curia, Gallicas in aula Episcopali subscribendas; placuit tamen exemplo Hispanorum, & Batavorum circa subscriptionem solennibus rituum haut luxuriare, sed illa ad ratificationem differre; eoque subscriptionem Regiorum in Cæsareis, Cæsareorum in Regiis ædibus, Ordinum separato conclavi peragere. Tum in formulam certam consensum; qua Principes utrinque paciscentes ratificationem exprimerent. Ita dicto die hora post meridiem prima Oxenstierna & Salvius ad Cæsareos Lambergium, & Cranium quinque rhedis, & quadrantis horæ intervallo post Servientus, & Grullardus Residens ad Nassovium Comitem, & Volmarum sex rhedis pervehuntur, ubi in quintam usque horam morati sunt, & cum Instrumentum recte se habere deprehenderetur, utrique suum subscriptione solenni firmavere. Regiis Legatis ad ædes suas regressis Cæsarei post quadrantem horæ eodem ipsos secuti sunt, ac Lambergius, Craniusque Suecicum Instrumentum apud Suecos; Nassovius & Volmarus Gallicum apud Gallum subscripsere. Inde utraque Instrumenta à Secretariis Legationum Ordinibus congregatis, hora nona vespertina ad subscribendum oblata sunt. Ubi non Deputati solum, sed & cæteri qui aderant manum, ac sigilla sua ingenti cum gaudio apposuerunt. Mox integram per horam majores machinæ festivis displosionibus detonuerunt.

14.24.Oct.

Pax promulgatur. 15. Octobr. §. 210. Postera luce oppidanis militibusque armatis in foro dispositis, præcinentibus tubis, tympanisque Monasterii pax à Secretario urbis in foro, ac omnibus biviis promulgata est, ad singulas vices singulis cohortibus arma explodentibus. Omnibus peractis septuaginta majores machinæ terna vice per vallum reboarunt. Eodem ritu Osnabrugæ quoque promulgatio facta. Eo ipso die Burgundicus Legatus Petrus à VVeimbs solennem protestationem adversus pacem Gallicam typis exscriptam publicabat. Id quod etsi Cæsarei ægre se ferre simulabant, omniaque exempla conquiri jubebant: multi tamen de compacto rem gestam judicabant; quod satis constaret, ob implicitas Cæsaris, & Hispani rationes utriusque Legatos omnia communicatis invicem consiliis agere sueviſſe. Adversus Suecicam pacem Pontificis Legatus Fabius Chisius protestationem interponebat. Ut Catholicis prætextus foret aliquando versa partium fortuna bona Ecclesiastica, quibus nunc cesserant, iterum invadendi. Sicuti & superiore seculo, cum pax Augustæ conditur, aliqui Prælati contra alienationem bonorum sacrorum protestationem interposuerant; quæ post, cum Cæsaris ac Ligæ arma florerent, iterum vindicari cœperant. Sed & facile perspiciebatur, eam ipsam ob causam Protestantibus necessitatem adferri, consilia & vires adversus tales conatus sociare. E Catholicis Germaniæ etsi eadem uni vel alteri parum arrideret, nullus publice paci contradixit. Et quanquam nomine Electoris Colonienſis, & Francisci VVilhelmi Episcopi Osnabrugenſis nemo subscripserat; iste Bonnæ supplicationem Numini haberi, ac machinas per vallum displodi jusserat. Sed apud Evangelicos mira lætitiæ vis erumpebat, quorum nomine Leuberus Saxonicus Suecicis Legatis in ipsorum ædibus post finita sacra solennes gratias pro navata tam insigni opera agebat, ac de successu gratulabatur, additis precibus, ut & reliqua, queis ad executionem pacis opus foret, procurarent. Inde Tabulæ pacis ab omnibus partibus ad suos Principes transmissæ sunt. 1648.

Articuli Pacis, inter Sacram Cæsaream & Regiam Suecicam Majestates, Eorumque Confœderatos Anno 1648. 24. *Octobris Osnabrugæ concluſi, ſubſcripti & conſignati.*

In nomine Sacrosanctæ, & individuæ Trinitatis, AMEN.

Instrumentum Pacis Suecicum.

NOtum sit universis & singulis quorum interest, aut quomodolibet interesse potest. Postquam à multis annis orta in Imperio Romano dissidia, motusque civiles eo usque increverant, ut non modo universam Germaniam, sed & aliquot finitima regna, potissimum vero Sueciam Galliamque ita involverint, ut diuturnum & acre exinde natum sit bellum. Primo quidem inter Serenissimum & Potentissimum Principem ac Dominum FERDINANDUM II. *Electum Romanorum Imperatorem semper Augustum, Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ &c. Regem. Archiducem Austriæ, Ducem Burgundiæ, Brabantiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Marchionem Moraviæ, Ducem Luxemburgi, Superioris & Inferioris Silesiæ, Wurtembergæ & Teckæ, Principem Suevia, Comitem Habspurgi, Tyrolis, Kyburgi, & Goriciæ, Landgravium Alsatiæ, Marchionem Sacri Romani Imperii, Burgoviæ, ac Superioris & Inferioris Lusatiæ, Dominum Marchiæ, Sclavoniæ, portus Naonis ac Salinarum, inclytæ memoriæ, cum suis fœderatis & adherentibus ex una: & Serenissimum ac Potentissimum Principem ac Dominum* GUSTAVUM ADOLPHUM, *Suecorum, Gothorum & Wandalorum Regem, Magnum Principem Finlandiæ, Ducem Esthoniæ, & Careliæ, Ingriæque Dominum, inclytæ recordationis, & Regnum Suecia, ejusque Fœderatos, & adhærentes ex altera parte: Deinde post eorum è vita decessum inter Serenissimum & Potentissimum Principem & Dominum Dn.* FERDINANDUM III. *Electum Romanorum Imperatorem semper Augustum, Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ, &c. Regem; Archiducem Austriæ, Ducem Burgundiæ, Brabantiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Marchionem Moraviæ, Ducem Luxemburgi, Superioris & Inferioris Silesiæ, Wurtembergæ, & Teckæ, Principem Suevia, Comitem Habspurgi, Tyrolis, Kyburgi, & Goriciæ, Landgravium Alsatiæ, Marchionem Sacri Romani Imperii, Burgoviæ, ac Superioris & Inferioris Lusatiæ, Dominum Marchiæ, Sclavoniæ, Portus Naonis & Salinarum, cum suis Fœderatis & adhærentibus ex una: & Serenissimam ac Potentissimam Principem ac Dominam, Dn.* CHRISTINAM, *Suecorum, Gothorum, Wandalorumque Reginam, Magnam Principem Finlandiæ, Ducem Esthoniæ, & Careliæ, Ingriæque Dominam, Regnumque Suecia, & ejus Fœderatos & adherentes ex altera parte: unde multa Christiani sanguinis effusio, cum plurimarum Provinciarum desolatione secuta est: Tandem divina bonitate factum esse, ut utrimque de Pace universali suscepta sit cogitatio, in eumque finem ex mutua partium conventione Hamburgi die vigesima quinta stylo novo, vel die decima quinta stylo veteri Decembris Anno Domini* 1641. *inita constituta sit dies* 11. *stylo*

1648. *stylo novo vel prima stylo veteri mensis Julii Anno Domini* 1643. *Congressui Plenipotentiariorum Osnabrugis & Monasterii Westphalorum instituendo; Comparentes igitur statuto tempore & loco utrimque legitime constituti Legati Plenipotentiarii, à parte quidem Imperatoris Illustrissimi & Excellentissimi Domini; D. Maximilianus Comes à Trautmansdorff, & Weinspergh, Baro in Gleichenberg, Neostadii ad Cocrum; Negan, Burgau & Totzenbach, Dominus in Teinitz; Eques aurei Velleris, Consiliarius secretus, & Camerarius Sacræ Cæsareæ Majestatis; ejusque Aulæ supremus Præfectus; nec non Dominus Joannes Maximilianus, Comes à Lambergh, &c. Sacræ Cæsareæ Majestatis Camerarius, & Dominus Joannes à Crune, Juris utriusque Licenciatus & Comes Palatinus, Consiliarii Imperiales Aulici; A parte vero Reginæ Sueciæ, Illustrissimi & Excellentissimi Domini, D. Joannes Oxenstierna Axelii, Comes Moræ Australis, liber Baro in Kymitho, Dominus in Fyholm, Horningsholm & Tullegarn, Regni Sueciæ Senator & Consiliarius Cancellariæ, & Dominus Joannes Adler Salvius, Dominus in Adlersberg, & Tullingen, itidem Regni Sueciæ Senator, Consiliarius Cancellariæ, & Aulæ Cancellarius, post invocatum Divini Numinis Auxilium, mutuasque Plenipotentiarum tabulas, rite commutatas præsentibus, suffragantibus & consentientibus Sacri Romani Imperii Electoribus, Principibus, ac Statibus ad Divini Numinis gloriam, & Christianæ Reipublicæ salutem in mutuas pacis & amicitiæ leges consenserunt, & convenerunt, tenore sequenti.*

I. PAx sit Christiana, universalis, perpetua, veraque & sincera amicitia inter Sacram Cæsaream Majestatem, Domum Austriacam, omnesque ejus fœderatos & adhærentes, & singulorum hæredes & successores; imprimis Regem Catholicum, Electores, Principes, ac Status Imperii ex una, & Sacram Regiam Majestatem, Regnumque Sueciæ, omnesque ejus fœderatos & adhærentes & singulorum hæredes ac successores, imprimis Regem Christianissimum ac respective Electores, Principes, Statusque Imperii ex altera parte. Eaque ita sincere, serioque serventur & colatur, utraque pars alterius utilitatem, honorem ac commodum promoveat, omnique ex parte & universi Romani Imperii cum Regno Sueciæ, & vicissim Regni Sueciæ cum Romano Imperio fida vicinitas, & secura studiorum pacis atque amicitiæ cultura revirescant ac reflorescant.

Punctus Amnestiæ generalis.

II. Sit utrinque perpetua oblivio & Amnestia omnium eorum, quæ ab initio horum motuum, quocunque loco modove ab una vel altera parte ultro citroque hostiliter facta sunt, ita ut nec eorum, nec ullius alterius rei causa vel prætextu alter alteri posthac quicquam hostilitatis aut inimicitiæ, molestiæ vel impedimenti, quoad personas, statum, bona vel securitatem per se vel alios, clam aut palam, directe vel indirecte, specie juris, aut via facti, in Imperio aut uspiam extra illud (non obstantibus ullis prioribus pactis in contrarium facientibus) inferat vel inferri faciat, aut patiatur, sed omnes & singulæ hinc inde tam ante bellum quam in bello, verbis, scriptis aut factis illatæ injuriæ, violentia, hostilitates, damna, expensa absque omni personarum rerumve respectu ita penitus abolita, ut quicquid eo nomine alter adversus alterum prætendere posset, perpetua sit oblivione sepultum.

Punctus restitutionis generalis.

III. Juxta hoc universalis & illimitata Amnestia fundamentum, universi & singuli Sacri Romani Imperii Electores, Principes, Status, (comprehensa immediata Imperii Nobilitate) eorumque Vasalli, Subditi, Cives & Incolæ, quibus occasione Bohemiæ, Germaniæve motuum vel fœderum hinc inde contractorum, ab una vel altera parte aliquid præjudicii aut damni quocunque modo vel prætextu illatum est; tam quoad ditiones & bona feudalia, subfeudalia & allodialia, quam quoad dignitates, immunitates, jura & privilegia restituti sunto plenarie in eum utrinque statum in sacris & profanis, quo ante destitutionem gavisi sunt, aut jure gaudere potuerunt, non obstantibus, sed annullatis quibuscunque interim in contrarium factis mutationibus. 1648.

Quemadmodum vero tales restitutiones omnes & singulæ intelligendæ sunt salvis juribus quibuscunque, tam directi quam utilis dominii, in vel circa bona restituenda, sive sæcularia sive Ecclesiastica; sive restituenti, sive restituendo, sive cuivis tertio competentibus, salvis item litispendentiis desuper in Aula Cæsarea in Camera Imperiali vel aliis Imperii immediatis aut mediatis Dycasteriis vertentibus: ita hæc clausula salvatoria generalis vel alia sub sequentes speciales ipsam restitutionem nullatenus impediant, sed competentia jura, actiones, exceptiones, & litispendentia post factam demum restitutionem, coram competenti Judice examinentur, discutiantur & expediantur; multo minus hac reservatio ipsi Amnestiæ universali & illimitatæ quicquam præjudicii afferat, aut etiam ad proscriptiones, confiscationes & ejus generis alienationes extendatur, vel articulis aliter conventis interque hos compositioni Gravaminum aliquid deroget. Num quantum juris in bonis Ecclesiasticis hucusque controversis ejusmodi restituti vel restituendi sint habituri, patebit infra articulo de Gravaminum Ecclesiasticorum compositione.

Punctis Gravaminum Politicorum; & primo de causa Palatina, &c.

IV. Et quamvis ex hac præcedenti regula generali facile dijudicari possit, qui & quatenus restituendi sint, tamen ad instantiam aliquorum de quibusdam gravioris momenti casibus, prout sequitur, specialiter mentionem fieri placuit; ita tamen, ut qui expresse non nominati, vel expuncti sunt, propterea pro omissis vel exclusis non habeantur.

Ante omnia vero causam Palatinam Conventus Osnabrugensis & Monasteriensis eo deduxit, ut ea de re jam diu mota lis dirempta sit modo sequenti.

Et primo quidem quod attinet Domum Bavaricam, dignitas Electoralis, quam Electores Palatini antehac habuerunt, cum omnibus regalius, officiis, præcedentiis, Insigniis & juribus quibuscunque ad hanc dignitatem spectantibus nullo prorsus excepto, ut & Palatinatus superior totus una tum Comitatu Cham, tum omnibus eorum appertinentiis, regalibus ac juribus sicut hactenus, ita & imposterum maneant penes Dominum Maximilianum, Comitem Palatinum Rheni, Bavariæ Ducem, ejusque liberos, totamque Lineam Guilhelmianam, quamdiu masculi ex ea superstites fuerint.

Vicissim Dominus Elector Bavariæ pro se, hæredibus ac successoribus suis totaliter renuntiet debito tredecim millionum, omnique pretensioni in Austriam Superiorem & statim à publicata pace omnia Instrumenta desuper obtenta Cæsareæ Majestati ad cassandum & annullandum extradat.

Quod ad Domum Palatinam attinet Imperator cum Imperio, publicæ tranquillitatis causa consentit, ut vigore præsentis conventionis institutus sit Electoratus Octavus, quo Dominus Carolus Ludovicus Comes Palatinus Rheni ejusque hæredes & Agnati, totius lineæ Rudolphinæ juxta ordinem succedendi in aurea Bulla expressum deinceps fruantur. Nihil tamen juris, præter simultaneam Investituram ipsi Domino Carolo Ludovico aut ejus successoribus ad eaque cum dignitate Electorali Domino Electori Bavariæ, totique Lineæ Guilhelmianæ attributa sunt, competat.

Deinde ut inferior Palatinatus totus tum omnibus & singulis Ecclesiasticis & sæcularibus bonis, juribus & appertinentiis, quibus ante motus Bohemicos Electores Principesque Palatini gavisi sunt, omnibusque documentis, registris, rationariis, & cæteris actis huc spectantibus eidem plenarie restituantur: Cassatis illis, quæ

1648. *quæ in contrarium acta sunt, idque authoritate Cæsarea effectum iri; nec neque Rex Catholicus, neque ullus alius qui exinde aliquid tenet, se huic restitutioni ullo modo opponat.*

Cum autem certa quædam Prefectura Strada Montana antiquitus ad Electorem Moguntinensem pertinentes anno demum millesimo quadringentesimo sexagesimo tertio, pro certa pecuniæ summa Palatinis cum pacto perpetuæ reluitionis impignorata fuerint: ideo conventum est, ut hæ Prefecturæ penes modernum Dominum Electorem Moguntinensem ejusque in Archi-Episcopatu Moguntinensi successores permaneant, dummodo pretium pignorationis sponte oblatum, infra terminum executionis conclusæ Pacis præfixum, parata pecunia exsolvat, cæterisque ad quæ juxta tenorem literarum oppignorationis tenetur, satisfaciat.

Electori quoque Trevirensi tanquam Episcopo Spirensi, Episcopo item Wormatiensi, jura quæ pretendunt in bona quædam Ecclesiastica, intra Palatinatus Inferioris territorium sita, coram competenti Judice prosequi liberum esto, nisi de his inter utrumque Principem amice conveniatur.

Quod si vero contigerit Lineam Guilhelmianam masculinam prorsus deficere, superstite Palatina, non modo Palatinatus superior, sed etiam dignitas Electoralis quæ penes Bavariæ Duces fuit, ad eosdem superstites Palatinos interim simultanea Investitura gavisuros, redeat, octavo tunc Electoratu prorsus expungendo: ita tamen Palatinatus superior hoc casu ad Palatinos superstites redeat; ut hæredibus aliodialibus Electoris Bavariæ, actiones & beneficia, quæ ipsis ibidem de jure competunt, reservata maneant.

Pacta quoque gentilitia inter Domum Electoralem Heidelbergensem & Neoburgicam, à prioribus Imperatoribus super Electorali successione confirmata, ut & totius Linea Rudolphinæ Jura, quatenus huic dispositioni contraria non sunt, salva rataque maneant.

Adhæc si quæ feuda Juliacensia aperta esse, competenti via juris evictum fuerit, ea Palatinis evacuentur.

Præterea, ut dictus Dominus Carolus Ludovicus aliquatenus liberetur onere prospiciendi fratribus de appenagio, Cæs. Majest. ordinabit, ut dictis suis fratribus quadringenta Imperialium thalerorum millia intra quadriennium ab initio anni venturi Millesimi sexcentesimi quadragesimi nonimumerandum expendantur, singulisque annis centena millia solvantur, una cum anuuo censu quinque de centum computatis.

Deinde tota Domus Palatina cum omnibus & singulis, qui ei quocunque modo addicti sunt, aut fuerunt, præcipue vero ministri, qui ei in hoc conventu aut alias operam suam navarunt, ut & omnes Palatinatus exules, fruantur Amnestia generali supra descripta, pari cum cæteris in ea comprehensis jure, & hac transactione singulariter in puncto Gravaminum plenissime.

Vicissim Dominus Carolus Ludovicus cum fratribus Cæsarea Majestati obedientiam & fidelitatem, sicut cæteri Electores Principesque Imperii præstet, ac insuper Palatinatui superiori pro se & hæredibus suis, tum ipse tum ejus fratres, donec ex Linea Guilhelmiana hæredes legitimi & masculi superfuerint, renuntient.

Cum autem de ejusdem Principis Vidua Matri, sororibusque præstando victalitio, & dote constituenda mentio injiceretur, pro benevolo Sacræ Cæsareæ Majestatis in Domum Palatinam affectu, promissum est, dictæ Dominæ Viduæ Matri pro victalitio semel pro semper viginti Thalerorum Imperialium millia, singulis autem sororibus dicti Domini Caroli Ludovici, quando nuptum elocatæ fuerint dena Thalerorum Imperialium millia, nomine suæ Majestatis exsolutum iri. De reliquo vero ipsis idem Princeps Carolus Ludovicus satisfacere teneatur. 1648.

Comites in Lainingen & Daxburg, sæpe dictus Dominus Carolus Ludovicus ejusque successores in Palatinatu Inferiori nulla in re turbet, sed jure suo à multis retro seculis obtento, & à Cæsaribus confirmato, quiete ac pacifice uti frui permittat.

Liberam Imperii Nobilitatem per Franconiam, Sueviam & Tractum Rheni, cum districtibus appertinentibus in suo statu immediato inviolate relinquat.

Feuda etiam ab Imperatore in Baronem Gerardum de Waldenburg, dictum Schenkhern, Nicolaum Georgium Reigersperger, Cancellarium Moguntinum, & Henricum Brombser, Baronem de Rudesheim: Item ab Electore Bavariæ in Baronem Joannem Adolphum Wolf, dictum Metternich collata, rata maneant. Teneantur tamen ejusmodi Vasalli Domino Carolo Ludovico, velut Domino directo ejusque successoribus juramentum fidelitatis præstare, atque ab eodem feudorum suorum renovationem petere.

Augustanæ Confessionis consortibus qui in possessione templorum fuerant, interque eos Civibus & Incolis Oppenheimensibus servetur Status Ecclesiasticus Anni 1624. Cæterisque id desideraturis Augustanæ Confessionis exercitium, tam publice in templis ad statas horas, quam privatim in ædibus propriis, aut alienis ei rei destinatis per suos aut vicinos verbi divini Ministros peragere liberum esto.

Princeps Ludovicus Philippus Comes Palatinus Rheni recuperet omnes ditiones, dignitates & jura in sacris & profanis, quæ ipsi à majoribus ex successione & divisione ante tumultus bellicos obvenerunt.

Princeps Fridericus Comes Palatinus Rheni, quartam partem vectigalis Wilzbacensis, Cœnobium quoque Hornbach cum pertinentiis, & quicquid juris parens ejus antehac ibidem habuit ac possedit, recipiat & respective retineat.

Princeps Leopoldus Ludovicus Comes Palatinus Rheni restituatur penitus in Comitatu Veldentz ad Mosellam, tam in Ecclesiasticis, quam Politicis, contra omnia hactenus attentata, in eum, quo Anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto. ipsius Parens fuit, statum.

Controversia, quæ vertitur inter Episcopos respective Bambergensem & Herbipolensem ac Marchiones Brandeburgicos, Culmbachi & Onolzbachi, de Castro, Oppido, Prefectura & Monasterio Kitzingen in Franconia ad Mœnum, aut amicabili compositione aut summario juris processu terminetur intra biennium, sub pœna perdendæ pretensionis imponenda tergiversanti, interim dictis Dominis Marchionibus restituatur nihilominus fortalitium Wiltzburg in eum statum, qui tempore traditionis descriptus fuit ex conventione & promisso.

Domus Wirtembergica maneat quiete in recuperata possessione Dynastiarum VVeinsberg, Newstadt & Meckmühle. *Restituatur etiam in omnia & singula secularia atque Ecclesiastica bona & jura ante hos motus ubicunque possessa, interque illa specialiter in Dynastias Blaubeuren, Achlam & Stauffen cum pertinentiis & sub prætextu pertinentium ad eas occupatis bonis, cum primis civitate & territorio Goppingensi atque pago Pfaumeren, reditibus Universitati Tubingensi pie fundatis. Recipiat etiam Dynastias Heidenheym & Oberkirch, itemque civitates Balingen, Tutlingen, Ebingen & Rosenfeld, nec non arcem & pagum Neidlingen cum pertinentiis, tum Hohentweil, Hohenasperg, Hohenaurac, Hohen Tubingen, Albeck, Hornberg, Schiltach cum civitate Schorndorf. Restitutio etiam fiat in Ecclesias collegiatas Sturtgard, Tubingen, Hernberg, Goppingen, Bachnang, nec non in Abbatias Præposituras*

atque

1648. atque Monasteria Bebenhausen, Maulbron, Anhausen, Lorch, Adelberg, Denckendorf, Hirschau, Blaubeuren, Herprechtingen, Murhard, Albersbach, Königsbrun, Herrenalb, Divi Georgii, Reichenbach, Pfullingen & Lichtenstern sive Marien Cron, & similia, cum omnibus documentis ablatis, salvis tamen & reservatis Domus Austriacæ, nec non Wurtenbergicæ in supradictas Dynastias Blaubeuren, Achlam & Stauffen pratensis juribus, actionibus, exceptionibus & remediis atque beneficiis juris quibuscunque.

Principes quoque Wurtenbergici Linea Mombelgardensis restituantur in omnes suas ditiones in Alsatia vel ubicunque sitas, & nominatim in duo feuda Burgundica Clerval & Passavant, & ab utraque parte redintegrentur in eum statum, jura, prærogativas ac in specie ad eam immedietatem erga Romanum Imperium, qua ante initium horum bellorum gavisi sunt, & qua cæteri Imperii Principes ac Status gaudent vel gaudere debent.

De causa Badensi hoc modo conventum est:

Fridericus Marchio Badensis & Hochbergensis, ejusque filii, & hæredes, cum omnibus qui iisdem quocunquomodo inservierunt, aut adhuc dum inserviunt, cujuscunque nominis aut conditionis sint, gaudeant & fruantur supra Articulo 2. & 3. descripta Amnestia cum omnibus suis clausulis & beneficiis, ejusque vigore restituantur plenissime in eum statum in sacris & profanis, in quo ante exortos Bohemiæ motus fuit Dominus Georgius Fridericus Marchio Badensis & Hochbergensis, quoad Marchionatum inferiorem Badensem, qui vulgò sub appellatione Baden-Durlach venit, itemque quoad Marchionatum Hochbergensem, tum etiam quoad ditiones Rötelen, Badenweyler, & Sausenberg, non obstantibus, sed annullatis quibuscunque interim in contrarium factis mutationibus. Deinde restituantur Marchioni Friderico Præfectura Stain & Reuchingen absque onere æris alieni, interea temporis à Marchione Guilielmo contracti, ratione fructuum, interesse aut sumptuum per transactionem Estlingæ Anno Domini 1629. initam dicto Guilielmo Marchioni Badensi cessa cum omnibus juribus, documentis literariis, aliisque pertinentiis, ita ut tota illa actio sumptuum ac fructuum perceptorum & percipiendorum, cum omni damno & interesse à tempore primæ occupationis numerando, sublata & penitus extincta sit. Annua quoque pensitatio ex Marchionatu inferiori, Marchionatui superiori pendi solita, virtute præsentium penitus sublata, annullata & annihilata sit; nec eo nomine quicquam vel de præterito vel de futuro imposterum unquam prætendatur vel exigatur. Alternetur etiam imposterum inter utramque Lineam Badensem, inferioris scilicet & superioris Marchionatus Badensis, præcedentia & sessio in Comitiis & circuli Suevici, aliisque universalibus vel particularibus Imperii aut quibuscunque conventibus, pronunc tamen eadem præcedentia penes Marchionem Fridericum, dum superstes erit, permanente.

De Baronatu Hohen-Gerolseck conventum est, ut si Domina Principissa Badensis prætensa sua jura in dicto Baronatu documentis authenticis sufficienter probaverit, restitutio statim post latam desuper sententiam fiat cum omni causa, omnique Jure, vigore documentorum competenti. Cognitio autem hæc finiatur à die publicatæ Pacis infra biennium. Nulla denique actiones, transactiones, vel exceptiones, generales vel speciales clausulæ in hoc Instrumento Pacis comprehensa (quibus omnibus per expressum & in perpetuum vigore hujus derogatum sit) ab una vel altera parte illo unquam tempore contra hanc specialem conventionem allegentur vel admittantur.

Dux de Croy gaudeat effectu generalis Amnestiæ, neque protectio Regis Christianissimi sit ei fraudi, dignitatis, Privilegiorum, honorum, bonorum, aut ullo alio respectu quiete, quoque possideat eam Dominii Vinstingen, partem quam Majores sui possederunt, prout nunc à Domina matre sua dotalitii nomine possidetur Juribus Imperii, quoad dictum Dominium Vinstingen in eo statu, quo fuerunt ante hos motus, salvis permanentibus. 1648

Quod Controversiam Nassau Siegen contra Nassau Siegen attinet, cum res hæc per commissionem Cæsaream Anno 1643. ad amicabilem compositionem sit remissa, reassumatur ejusmodi commissio; & totalis vel amicabili compositione, vel juridica sententia, coram competenti judice decidatur; Comite Joanne Mauritio de Nassau, ejusque fratribus absque ulla turbatione prò suis quotis duntaxat in apprehensa possessione manentibus.

Comitibus Nassau-Sarepontanis restituantur omnes eorum Comitatus, Dynastia, territoria, homines & bona Ecclesiastica & secularia, feudalia & allodialia, nominatim vero Comitatus Sarepontanus & Sarwerdanus integri cum omni causa; ut & fortalitium Homburg cum tormentis bellicis mobilibusque ibi repertis; Salvis utrinque respective tam ratione Anno 1619. septimo Julii per sententiam adjudicatorum in revisorio, quam aliis etiam de illatis damnis, competentibus juribus, actionibus, exceptionibus & beneficiis Juris juxta Leges Imperii determinandis, nisi partes potius ament amica transactione rem componi. Salvo etiam Jure, quod Comitibus de Lainingen Daxburg in dicto Comitatu Sarwerdano competere potest.

Domus Hanoica restituatur in Præfecturas Bobenhausen, Bischofsheim am Steeg & Wilstadt.

Joannes Albertus Comes Solmensis in quadrantem Oppidi Butzbacensis & quatuor pagos adjacentes restituatur.

Itemque restituatur Domus Solms, Hohensolms in omnia bona & jura sibi anno 1637. adempta, non obstante transactione desuper cum Domino Georgio Landgravio Hassiæ postea facta.

Comites de Isenburg gaudeant Amnestia generali supra artic. 2. & 3. descripta, salvis tamen juribus Domino Georgio Landgravio Hassiæ, vel cuivis tertio contrà eosdem, ut & contrà Comites de Hohensolms competentibus.

Rheingravii in suas Præfecturas Tröneck & Wildenburg, item Dynastiam Morchingen cum pertinentiis & cætera omnia Jura à vicinis usurpata, restituantur.

Vidua Domini Ernesti Comitis Sainensis restituatur in eam possessionem, arcis, oppidi & Præfecturæ Hachenburg cum pertinentiis, ut & pagi Bendorff, in qua fuit ante destitutionem, salvo tamen jure cujusvis.

Castrum & Comitatus Falckenstein restituatur ei, cui de jure competit. Quicquid etiam juris Comitibus de Ratburg cognominatis Lœwenhaupt, in præfecturam Bretzenheim, feudum Archi-Episcopatus Colonensis, nec non Baronatum Reipoltzkirch in districtu Huntzrück sita, competit, id eis cum omnibus juribus & appertinentiis salvum sit.

Restituatur etiam Domus Waldeck in possessionem vel quasi omnium jurium in Dynastia Didinghausen & pagis Nordernau, Lichtenscheid, Defeld & Nidern-Schlaidern, prout illa anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto gavisa est.

Joachimus Ernestus Comes Ottingensis in omnia Ecclesiastica & secularia, quæ pater ipsius Ludovicus Eberhardus ante hos motus possidebat, restituatur.

Item Domus Hohenloica in omnia ipsi ablata, præcipue Dynastiam Weickersheim: itemque in Cœnobium Schefftersheim absque omni exceptione imprimis, retentionis restituatur.

Fri-

1648. *Fridericus Ludovicus Comes de Lôwenstein & Wertheim in omnes suos Comitatus & Dynastias, quæ tempore hujus belli sequestrata, confiscata alisque cessa fuerunt, in Politicis & Ecclesiasticis restituatur.*

Ferdinandus Carolus Comes de Lôwenstein & Wertheim in omne id, quod defunctis ejus agnatis Georgio Ludovico & Joanni Casimiro sequestratum, confiscatum alisque cessum est, in Politicis & Ecclesiasticis restituatur, salvis tamen iis bonis & juribus quæ Marcæ Christianæ, filiæ dicti Georgii Ludovici de Lowenstein ex hæreditate paterna & materna competunt, in quæ plenarie restituatur. Pariter etiam vidua Joannis Casimiri de Lôwenstein, in sua bona dotalitia & hypothecata, reservato jure, si quod in supradicta competit Comiti Friderico Ludovico, vel amicabili compositione vel legitimo Processu prosequendo.

Domus Erbacensis imprimis Comitis Georgii Alberti hæredes in castrum Breubergicum, omniaque ejus jura ipsis cum Domino Comite Lowensteinensi communia, tam quoad præsidium, ejusdemque directionem, quam cætera civilia jura restituantur.

Vidua & hæredes Comitis à Brandenstein, restituantur in omnia ex causa belli adempta bona & jura.

Baro Paulus Kevenhuller cum Nepotibus ex fratre, Hæredes Cancellarii Löfflerii Marci Conradi à Rhelingen, liberi & hæredes; Item Hieronymus à Rhelingen una cum uxore, nec non Marcus Antonius à Rhelingen, quisque in omnia sibi per confiscationem adempta, plenarie restituti sunto.

Contractus, permutationes, transactiones, obligationes & instrumenta debiti, vi, metuve, seu statibus, seu subditis illicite extorta, prout in specie quærentur Spira, Weissenburgum ad Rhenum, Landavia, Reutlinga, Hailbrunna, aliique, ut & redempta cessaque actiones abolita atque ita annulata sunto, ut nullum judicium actionemve, eo nomine intentare minime liceat. Quod si vero debitores Instrumenta crediti vi metuve creditoribus extorserint, ea omnia restituantur, actionibus desuper salvis.

Debita sive Emptionis, venditionis, annuorum redituum sive alio nomine vocentur, si ab una alterave belligerantium parte in odium Creditorum violenter extorta sint, contra debitores veram violentiam & realem solutionem intercessisse allegantes & se ad probandum offerentes, nulli processus executivi decernantur, nisi his exceptionibus prævia plenaria causæ cognitione decisis.

Processu desuper instituto à Pacis publicatione infra biennium finiendo sub pœna perpetui silentii contumacibus debitoribus imponenda. Processus autem hactenus eo nomine contra ipsos decreti una cum transactionibus & promissionibus pro futura creditorum restitutione factis, tollantur & enerventur, salvis tamen iis pecuniarum summis, quæ flagrante bello pro aliis ad avertenda majora eorum pericula & damna bono animo & intentione erogatæ sunt.

Sententia tempore belli de rebus mere secularibus pronunciata, nisi processus vitium & defectus manifeste pateat, vel incontinenti demonstrari possit, non quidem omnino sint nulla, ab effectu tamen rei judicatæ suspendantur: donec acta judicialia (si alterutra pars intra semestre ab inita Pace spatium petiverit revisionem) in Judicio competenti, modo ordinario vel extraordinario in Imperio usitato revideantur & æquabili jure ponderentur, atque ita dicta sententia vel confirmentur vel emendentur, vel si nulliter lata sint, plane rescindantur.

Si quæ etiam feuda regalia vel privata ab Anno millesimo sexcentesimo decimo-octavo non fuerunt renovata, nec interim eorum nomine præstita servitia nemini id fraudi esto, sed tempus repetendæ Investituræ à die factæ Pacis cedere incipiat.

Tandem omnes & singuli tam bellici Officiales militesque, quam Consiliarii & Ministri togati Civiles & Ecclesiastici, quocunque nomine aut conditione censentur, qui uni alterive parti, earundemve fœderatis aut adhærentibus, toga vel sago militarunt, à summo ad infimum, ab infimo ad summum absque ullo discrimine vel exceptione, cum uxoribus, liberis, hæredibus, successoribus, servitoribus, quo ad personas & bona in eum vitæ, famæ, honoris, conscientiæ, libertatis, Jurium & privilegiorum statum, quo ante dictos motus gavisi sunt, aut jure gaudere potuerunt, utrinque restituti sunto, nec eorum personis aut bonis ullum creator præjudicium ullave actio vel accusatio intentator, multo minus ulla pœna, damnumve quocunque prætextu irrogator. Et hæc quidem omnia quo ad illos, qui Cæsaræ Majestatis & Domus Austriacæ subditi & vasalli non sunt, plenissimum effectum habeant. 1648.

Qui vero Subditi & Vasalli hereditarii Imperatoris & Domus Austriacæ sunt, eadem gaudeant Amnestia, quoad personas, vitam, famam & honores, habeantque securum reditum in pristinam patriam, ita tamen ut se teneantur accommodare legibus patriis Regnorum & Provinciarum.

Quantum autem eorum bona concernit, si ea, antequam in Corona Suecia Gallicave partes transierunt, confiscatione aut alio modo amissa fuere, etsi plenipotentiarii Suecici diu multumque institerant, ut iis etiam illa restituerentur; tamen cum Sacra Cæsar. Maj. hac in re ab aliis nihil præscribi, nec ob Cæsareanorum constantem contradictionem aliter transigi potuerit, Ordinibusque Imperii ea propter bellum continuare è re Imperii non fuerit visum, porro quoque amissa sunto, ac modernis possessoribus permanento.

Illa vero bona, quæ ipsis post eam ob causam, quod pro Suecis & Gallis contra Cæsarem, Domumque Austriacam arma sumsissent, erepta sunt, iisdem qualia nunc sunt, absque refusione tamen sumptuum & fructuum perceptorum, aut damni dati restituantur.

De cætero in Bohemia, aliisque quibuscunque provinciis hereditariis Imperatoris, Augustana Confessioni addictis subditis vel creditoribus, eorumve hæredibus, pro privatis suis prætensionibus, si quas habent, & earum nomine actiones intenderint, aut prosecuti fuerint, Jus & Justitia æque ac Catholicis citra respectum administretur.

Adicta tamen universali restitutione excepta sunto, quæ restitui vel redhiberi nequeunt, mobilia & se moventia, fructus percepti, authoritate belligerantium partium interversa, itemque tam destructa, quam publica securitatis causa in alios usus conversa ædificia publica & privata, sacra & profana, nec non deposita publica vel privata hostilitatis intuitu confiscata, legitime vendita, sponte donata.

Quia vero etiam Causa Juliacensis successionis inter Interessatos, nisi præveniatur, magnas aliquando turbas in Imperio excitare posset, ideo conventum est, ut ea quoque Pace confecta ordinario processu, coram Cæsarea Majestate vel amicabili compositione, vel alio legitimo modo sine mora dirimatur.

Punctus Gravaminum Ecclesiasticorum seu Religionis.

V. Cum autem præsenti bello magnam partem Gravamina, quæ inter utriusque Religionis Electores, Principes & Status Imperii vertebantur, causam & occasionem dederint, de iis prout sequitur, conventum & transactum est.

1. *Transactio Anno 1552. Passavii inita, & hanc Anno 1555. secuta Pax Religionis, prout ea Anno 1666. Augustæ Vindelicorum, & post in diversis Sacri Romani Imperii Comitiis universalibus confirmata fuit, in omnibus suis Capitulis unanimi Imperatoris, Electorum, Principum & Statuum utriusque Religionis consensu initis ac conclusis, rata habeatur, sanctèque & inviolabiliter servetur.*

1648. tur. Quæ vero de nonnullis in ea Articulis controversis, hac Transactione communi partium placito statuta sunt; ea pro perpetua dicta Pacis declaratione, tam in Judiciis, quam alibi observanda habebuntur, donec per Dei gratiam de Religione ipsa convenerit, non attenta cujusvis seu Ecclesiastici seu Politici, intra vel extra Imperium, quocunque tempore interposita contradictione vel protestatione, quæ omnes inanes & nihili, vigore horum declarantur. In reliquis omnibus autem inter utriusque Religionis Electores, Principes, Status omnes & singulos sit æqualitas exacta, mutuaque, quatenus forma Reipublicæ, constitutionibus Imperii & præsenti Conventioni conformis est, ita ut quod uni parti justum est, alteri quoque sit justum, violentia omni & via facti ut alias, ita & hic inter utramque partem perpetuo prohibita.

2. Terminus à quo restitutionis, in Ecclesiasticis, & qua intuitu eorum in Politicis mutata sunt, sit dies prima Januarii Anni millesimi sexcentesimi vicesimi quarti: fiat itaque restitutio omnium Electorum, Principum & Statuum utriusque Religionis, comprehensa libera Imperii nobilitate, ut & communitatibus & pagis immediatis plenarie & pure cassatis omnibus interim in istiusmodi casibus latis, publicatis & institutis sententiis, decretis, transactionibus, pactis seu dedititiis, seu aliis, & executionibus, reductione ad Statum dicti anni dieique in omnibus facta.

Civitates, Augusta Vindelicorum, Dunckelspula, Biberacum & Ravensburgum, retineant bona, jura & exercitium Religionis dicti anni dieique; sed ratione dignitatum Senatoriarum aliorumque munerum publicorum, sit inter utrique Religioni addictos æqualitas idemque numerus.

In specie autem quoad Civitatem Augustam, sint septem Senatores Consilii Secretioris ex familiis Patriciis delecti, ex his desumpti Reipublicæ Præsides duo, vulgo Stadtpfleger dicti, unus sit Catholicus, alter Augustanæ Confessionis. Ex reliquis quinque, tres Catholicæ Religioni, & duo August. Confess. addicti. Senatores reliqui, Senatus, ut vocant, minoris, nec non Syndici, Assessores Judicii Urbani, aliique Officiales omnes sint æquali numero utriusque Religionis. Quæstores rei nummariæ sint tres quorum duo unius, tertius diversæ religionis, ita quidem, ut primo anno duo sint Catholici, unus vero Augustanæ Confessionis, altero, duo Augustanæ Confessionis & tertius Catholicus, & sic deinceps alternando singulis annis.

Præfecti rei tormentariæ itidem tres parique annua alternatione. Idem etiam circa curam collectarum annonæ, ædilicii muneris, & si quæ alia sunt officia, quæ tribus committuntur, obtineat: Ita quidem, ut si uno anno duo officia (veluti Quæstura & cura annonæ vel ædilicii muneris) penes duos Catholicos & unum Augustanæ Confessionis sint, eodem anno duo alia officia (velut præfectura rei tormentariæ & collectarum) duobus ex Augustanæ Confessione & uni Catholico committantur; sequenti autem anno circa hæc officia duobus Catholicis, duo Augustanæ Confessioni addicti, & uni Catholico, unus Augustanæ Confessionis surrogetur.

Munera, quæ uni soli committi solita sunt, pro qualitate rei vel uno vel pluribus annis inter Catholicos & Augustanæ Confessionis cives alternentur; eo quidem modo ut de officiis, quæ tribus personis committuntur, nunc dictum.

Templorum tamen & Scholarum cuique parti suarum cura integra reservetur. Ii autem Catholici, qui nunc tempore hujus pacificationis in Magistratu & Officiis præter numerum supra conventum supersunt pristino quidem per omnia honore commodoque fruantur. Veruntamen usque dum eorum loca vel morte vel abdicatione vacaverint, vel domi se teneant, vel si Senatui quandoque interesse velint, voto tamen careant.

Neutra vero pars suæ Religioni adhærentium potentia ad deprimendam alteram abutatur, aut majorem numerum, directe vel indirecte ad dignitates Præsidum, Senatorum, aliorumque publicorum munerum aggregare præsumat, sed quidquid ejus quandocunque & quomodocunque tentatum fuerit, irritum esto. Proinde non solum hæc dispositio quotannis, quando de novorum Senatorum aliorumque officialium in demortuorum locum surrogatione agitur, publice prælegitor; sed etiam Præsidis seu Duumviri Secretiorum reliquorumque Senatorum, Præfectorum, Syndicorum, Judicum, aliorumque officialium Catholicorum Electio & nunc & post hac sit penes ipsos Catholicos, Augustanæ vero confessioni addictorum penes eosdem, & defuncto Catholico alius Catholicus, pariterque August. Confess. addicto eidem addictus surrogetur. Pluralitas autem votorum in causis Religionem sive directe sive indirecte concernentibus, nequaquam attendatur, neque illa August. Conf. addictis Civibus ejus loci magis quam August. Confess. Electoribus, Principibus & Statibus in Imperio Romano præjudicet. Quod si Catholici pluralitate votorum in his vel aliis quibusvis negotiis in præjudicium Aug. Confess. addictorum abutantur, reservatum his ipsis esto vigore hujus Transactionis ad introducendam alternationem quinti Senatoris secretioris, aliaque legitima remedia provocare.

De cætero Pax Religiosa, itemque ordinatio Carolina de Electione Magistratuum, nec non transactiones de Annis 1584. & 1591. (quatenus huic dispositioni directe vel indirecte non repugnant) salvæ & inviolatæ per omnia maneant.

Deinde Dunckelspuhla, Biberaci & Ravensburgi duo sint Consules, Catholicus unus, alter August. Confessionis, quatuor secretioris consilii æquali numero utriusque Religionis. Eadem etiam æqualitas circa Senatum, Judicium Urbanum, præfecturam ærarii, ut & alia omnia officia, dignitates ac munera publica observetur. Quoad Præturam Judicii verò, Syndicatum & Secretarios Senatus & Judicii, nec non quoad alia hujusmodi officia quæ uni tantum personæ committuntur, alternatio perpetuo observetur; Ita, ut demortuo Catholico semper Augustanæ Confessioni addictus & vice versa succedat. Quantum ad modum Electionis & votorum pluralitatem, nec non curam Templorum ac Scholarum, itemque anniversariam prælectionem hujus dispositionis attinet, idem quod de Augusta dictum est, observetur.

Quod ad civitatem Donawerdam attinet, si in proxime venturis Comitiis Universalibus in pristinam libertatem restituenda esse judicabitur ab Imperii Statibus, eodem gaudeat jure in Ecclesiasticis & Politicis, quo cætera Imperii libera Civitates, vigore hujus Transactionis gaudent, salvis tamen quoad hanc Civitatem eorum quorum interest, juribus.

Terminus autem Anni millesimi sexcentesimi vicesimi quarti nullum præjudicium creare debet iis, qui ex capite Amnestiæ aut alias restituendi veniunt.

3. Bona Ecclesiastica immediata quod attinet, sive sint Archi-Episcopatus, Episcopatus, Prælaturæ, Abbatiæ, Baliviæ, Præpositura, Commendæ, sive liberæ fundationes seculares, aut alia una cum reditibus, pensionibus aliisque quocunque nomine signatis seu in Urbibus seu ruri sitis, ea seu Catholici, seu Augustanæ Confessionis Status die prima Januarii Anni millesimi sexcentesimi vicesimi-quarti possederint, omnia & singula nullo plane excepto, ejus Religionis Consortes, qui dicto tempore in reali eorum possessione fuerunt, usque dum de Religionis dissidiis per Dei gratiam conventum fuerit, tranquille & imperturbate possideant; neutrique

1648. trique parti liceat alteri seu in Judicio, seu extra, negocium facessere; multo minus turbas aut impedimentum aliquod inferre: Si vero quod Deus prohibeat, de Religionis dissidiis amicabiliter conveniri non possit, nihilominus hac conventio perpetua sit & pax semper duratura.

Si igitur Catholicus Archi-Episcopus, Episcopus, Prælatus, aut Augst. Confess. addictus in Archi-Episcopum, Episcopum, Prælatum electus vel postulatus, solus aut una cum Capitularibus seu singulis seu universis, aut etiam alii Ecclesiastici Religionem imposterum mutarint; excidant illi statim suo jure, honore tamen famaque illibatis, fructusque & reditus citra moram & exceptionem cedant, Capitulo que aut cui id de jure competit integrum sit aliam Personam Religioni ei, ad quam beneficium istud vigore hujus Transactionis pertinet, addictam, eligere aut postulare, relictis tamen Archi-Episcopo, Episcopo, Prælato &c. decedenti fructibus & reditibus interea perceptis & consumptis. Si ergo status seu Catholici seu Augustanæ Confessioni addicti Archi-Episcopatibus, Episcopatibus, beneficiis aut prabendis suis immediatis à die prima Januarii Anni millesimi sexcentesimi vicesimi quarti judicialiter aut extrajudicialiter exciderint, aut quocunque modo turbati fuerint, vigore harum illico tam in Ecclesiasticis quam Politicis omnibus novationibus abolitis restituantur, ita quidem, ut quæcunque bona Ecclesiastica immediata die prima Januarii anni millesimi sexcentesimi vicesimi quarti Catholico Præsule regebantur; Catholicum caput recipiant, & vicissim qua dicto Anno, dieque Augst. Conf. addicti possidebant, retineant etiam in posterum, remissis tamen, qua una pars contra alteram prætendere posset, perceptis interea fructibus, damnis & expensis.

4. In omnibus Archi-Episcopatibus, Episcopatibus, & reliquis fundationibus immediatis, Jura eligendi & postulandi juxta cujusque loci consuetudines & statuta antiqua, illibata maneant, quatenus illa Imperii constitutionibus, Transactioni Passaviensi, Paci religiosæ & imprimis huic declarationi & transactioni sunt conformia & intuitu Archi-Episcopatuum & Episcopatuum Aug. Conf. addictis permanentium ea nihil in se contineant illi Confessioni adversum, sicut etiam pariter in Episcopatibus & Ecclesiis, in quibus Catholicis & Aug. Conf. ordinibus mixta jura admittuntur, Statutis antiquis nihil de novo admisceatur, quod Catholicorum vel Aug. Conf. addictorum conscientiam & causam pro cujusque parte ladere eorumve Jus imminuere possit. Postulati vero seu electi, in capitulationibus suis spondeant se susceptos Ecclesiasticos Principatus, dignitates & beneficia nequaquam hereditario jure possessuros, aut id alturos ut hereditaria fiant, sed libera sit ubique capitulo & quibus id præterea pariter cum capitulo pro more competit, tam Electio & postulatio, quam sede vacante administratio & Jurium Episcopalium exercitium: operaque detur, ne Nobiles, Patricii, gradibus Academicis insigniti, alioque persona idonea, ubi id fundationibus non adversatur, excludantur, sed ut potius in iis conserventur.

5. Ubi Sacra Cæsarea Majestas jus primariarum precum exercuit, exerceat etiam imposterum, dummodo decedente Augst. Conf. addicto in ejus Religionis Episcopatibus Conf. Augustanæ addictus ad normam statutorum & observantiæ idoneus precibus fruatur. In mixtis vero ex utraque religione seu Episcopatibus, seu aliis locis immediatis precibus primariis præsentatus non gaudeat; nisi beneficium vacans Religionis consors possederit.

Si quid annatarum, Jurium Pallii, confirmationum, Mensium Papalium & hujusmodi jurium & reservationum nomine in bonis Statuum Augustanæ Confessionis Ecclesiasticis immediatis à quocunque, quandocunque aut quomodocunque prætendatur, id validitate & executione à brachio seculari impertienda careat. 1648.

In quorum autem Ecclesiasticorum bonorum immediatorum Capitulis utriusque Religionis Capitulares & Canonici vigore præfati termini certo utrinque numero admittuntur, mensesque Papales id temporis in usu fuerunt, porro quoque, si decedentes Capitulares & Canonici ex numero Catholicorum definito fuerint, obtineant, atque executioni, casu eveniente, mandentur, modo Papalis provisio Capitulis immediate è Curia Romana & tempore legitimo insinuetur.

6. Electi aut Postulati in Archi-Episcopos, Episcopos aut Prælatos Augustanæ Confessioni addicti, à Sacra Cæsarea Majestate, postquam inter annum Electionis aut postulationis suæ fidem fecerint, & juramenta regalibus sueta feudis præstiterint, absque ulla exceptione investiantur, ultraque taxa ordinaria summam, insuper ejusdem dimidium pro infeudatione pendant, iidem aut sede vacante Capitula, & quibus administratio cum iis conjunctim competit, ad universales aque, ac particulares deputationum, visitationum, revisionum, aliosque conventus Imperiales, literis solitis evocentur; & suffragii jure fruantur, prout quique Statuum ante Religionis dissidia eorum Jurium particeps fuit. Quæ vero & quot personæ ad ejusmodi conventus mitti debeant, de eo Præsulibus cum Capitulis & conventualibus statuere liberum esto.

De titulis Principum Ecclesiasticorum ex Augustana Confessione ita convenit, ut absque tamen præjudicio status & dignitatis titulis Electorum aut Postulatorum in Archi-Episcopum, Episcopum, Abbatem, Præpositum insigniantur. Sessionem autem in scamno inter Ecclesiasticos & seculares intermedio & transverso capiant, quibus a latere assideant in conventu omnium trium Imperii Collegiorum, director Cancellariæ Moguntinensis nomine Domini Archi-Episcopi actorum Comitialium generali directione fungens, & post ipsum Directores Collegii Principum: Idemque observetur in Senatu Principum collegialiter congregato, à solis istius Collegii actorum directoribus.

7. Quot Capitulares aut Canonici die prima Januarii Anni millesimi sexcentesimi vicesimi quarti usuum vel Augustanæ Confessionis vel Catholici fuerunt, totidem illic ex utraque religione erunt semper, nec decedentibus nisi ejusdem Religionis consortes surrogentur: Si vero alicubi jam plures Catholici vel Augustanæ Confessionis Capitulares aut Canonici beneficia possident, quam anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto, si quidem supernumerarii beneficia & prabendas ad vitam retineant, mortuis vero, tam diu Catholicis Augustanæ Confessioni addicti, & his Catholici succedant, donec redintegratus fuerit utriusque Religionis Capitularium & Canonicorum numerus, qui die prima Januarii anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto erat. Exercitium vero Religionis in mixtis Episcopatibus ita restituatur & permaneat, ubi & quatenus id anno millesimo sexcentesimo vigesimo quarto palam receptum permissumque fuit, neque supradictis omnibus vel eligendo vel præsentando aliterve quicquam detrimenti creetur.

8. Qui Archi-Episcopatus, Episcopatus & alia fundationes atque bona Ecclesiastica immediata vel mediata in satisfactionem Regiæ Majestatis Regnique Suecia aut æquivalentem recompensationem, indemnitatemque suorum fœderatorum, amicorum & Interessatorum concesserunt, peculiaribus suis conventionibus infra contentis, per omnia relinquantur. In omnibus vero iis, quæ ibi non continentur, & inter hac quoad §. Jus Diœcesanum 16. infra positum, constitutionibus Imperii & huic Transactioni subjecta manente.

9. Quæcunque Monasteria, Collegia, Ballivias, Commen-

1648. mendas; Templa, fundationes, scholas, hospitalia, aliave bona Ecclesiastica mediata, ut & eorum reditus, Juraque quocunque nomine ea appellata fuerint Augustana Confessionis Electores, Principes, Status, Anni millesimi sexcentesimi vicesimi quarti, die prima Januarii, possederunt, eadem omnia & singula sive retenta semper, sive restituta; sive vigore hujus transactionis restituenda, iidem possideant, donec controversiæ Religionis amicabili partium compositione universali definiantur, non attentis exceptionibus, sive ante sive post transactionem Passaviensem, aut Pacem Religiosam reformata & occupata, aut quod non de vel in territorio Augustanæ Confessionis Statuum vel exempta, vel aliis Statibus jure Suffraganeatus, Diaconatus, aliave quavis ratione obligata fuisse dicuntur, unicum solumque hujus transactionis, restitutionis, observantiæque futuræ fundamentum sit die prima Januarii Anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto habita possessio, irritis prorsus exceptionibus quæ ex introducto alicubi locorum exercitio interimistico, vel anterioribus, aut secutis pactis generalibus aut specialibus transactionibus, vel litibus motis causisve decisis, vel etiam decretis, mandatis, rescriptis, paritoriis, reversalibus, litispendentiis vel aliis quibuscunque prætextibus & rationibus desumi possent. Ubi igitur supradictorum omnium bonorum, eorundem pertinentium, fructuumve Augustanæ Confessionis Statibus aliquid quovis modo aut prætextu sive judicialiter sive extrajudicialiter à dicto tempore interversum aut ademptum est omnino absque mora, & indistinctè (interque illa specialiter etiam Monasteria, fundationes atque bona Ecclesiastica omnia & singula à Principe Wurtenburgico Anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto possessa) cum suis pertinentiis, reditibus & accessionibus ubicunque sitis, una cum amotis documentis in priorem statum restituantur. Nec Augustanæ Confessioni addicti posthac in habita vel recuperata possessione ullo modo turbentur, sed ab omni persecutione juris & facti perpetuò tuti sint, donec controversiæ Religionis compositæ fuerint.

Omnia quoque Monasteria, fundationes & sodalitia mediata, quæ die prima Januarii, Anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto Catholici realiter possederunt, possideant & ipsi similiter, utut in Augustanæ Confessionis Statuum territoriis & ditionibus ea sita sint, non tamen in alios Religiosorum ordines, quam quorum regulis primitus dicata sunt, commutentur: nisi talium Religiosorum ordo plane interciderit. Tunc enim Magistratui Catholicorum liberum esto, ex alio, in Germania, ante dissidia Religionis exorta, usitato ordine, novos Religiosos substituere. In quibuscunque vero fundationibus, Ecclesiis Collegiatis, Monasteriis, hospitalibus ejusmodi mediatis, Catholici & Augustanæ Confessioni addicti promiscue vixerunt, vivant etiam posthac promiscue numero prorsus eodem qui die prima Januarii Anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto ibidem repertus fuit, publicum etiam Religionis exercitium idem maneat, quod quovis in loco dicto anno dieque usitatum fuit absque unius vel alterius partis impedimento. In quibuscunque etiam fundationibus Mediatis anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto die prima Januarii Sacra Cæsarea Majestas primarias preces exercuit, exerceat eas & imposterum, ad modum circa bona immediata superius explicatum. Idem plane hic observetur de mensibus Papalibus, quod supra de iis §. quinto dispositum est. Conferant etiam Archi-Episcopi & quibus aliis id juris competit, beneficia mensium extraordinariorum; Quod si quoque Augustanæ Confessioni addicti in ejusmodi bonis Ecclesiasticis Mediatis dicto anno dieque à Catholicis, realiter, plenè vel ex parte possessis jura præsentandi, visitandi, inspectionis, confirmandi, corrigendi, protectionis, apertura, hospitationis, servitiorum, operarum, habuerunt: Item Parochos, Præpositos ibi aluerunt, jura ista illis sarta tectaque maneant. Et si Electiones debito tempore modove non fiant, prebendarum vacantium distributio & collatio in ejusdem religionis personas, cujus decedens fuit, ex jure devoluto ad eosdem pertineat, modo per hoc in ejusmodi bonis Ecclesiasticis mediatis instituto Catholicæ Religionis nihil præjudicetur, & Magistratus Catholicorum Ecclesiastico sua jura ex instituto ordinis in ipsos religiosos competentia, salva & illibata sint. Quibus etiam si Electiones aut collationes prebendarum vacantium debito tempore factæ non fuerint, Jus devolutum salvum esto. Quod ad Oppignorationes Imperiales attinet, cum in capitulatione Cæsarea dispositum reperiatur, quod Electus Romanorum Imperator, Electoribus, Principibus, cæterisque Statibus immediatis Imperii, ejusmodi oppignorationes confirmare atque illos in earundem tranquilla & quieta possessione defendere ac manutenere debeat; Conventum est, hanc dispositionem, donec consensu Electorum, Principum & Statuum aliter statutum fuerit, observandam esse, atque propterea Civitati Lindaw, necnon Weissenburgo in Noricis reddita forte oppignorationes Imperiales ipsis ademptas illico & plenarie restituendas. Quæ vero bona Status Imperii sibi invicem pignoris jure ante hominis memoriam obligaverunt, in iis reluitioni aliter locus non detur, nisi possessorum exceptiones & merita causarum sufficienter examinentur. Quod si bona ejusmodi durante hoc bello vel absque previa causæ cognitione, vel non soluta forte ab aliquo occupata fuerint, una cum documentis statim plenarie prioribus possessoribus reddantur, & si sententia reluitioni locum concedat, inque rem judicatam transierit, atque forte numerata restitutio subsecuta fuerit, Domino quidem directo liberum esse debet, in hujusmodi terras oppignoratas ad se reversas sua Religionis exercitium publice introducere: Incolæ tamen & subditi migrare, aut suam, quam sub priori possessore hujusmodi terrarum oppignoratarum amplexi fuerant, Religionem deserere non cogantur, de publico vero sua Religionis exercitio inter ipsos & reluentem Dominum directum transigatur. 1648.

10. Libera & immediata Imperii Nobilitas, omniaque & singula ejus membra una cum subditis & bonis suis feudalibus, & allodialibus, nisi forte in quibusdam locis ratione bonorum & respectu territorii vel domicilii aliis Statibus reperiantur subjecti, vigore pacis religiosæ & præsentis conventionis in juribus religionem concernentibus & beneficiis inde promanantibus, idem jus habeant, quod supradictis Electoribus, Principibus & Statibus competit, nec in iis sub quocunque prætextu impediantur aut turbentur, Turbati vero omnia omnino in integrum restituantur.

11. Libera Imperii Civitates prout omnes atque singulæ sub appellatione Statuum Imperii non tantum in Pace Religionis & præsenti ejusdem declaratione, sed & alias ubique indubitate continentur, ita & ex illarum numero ea, in quibus unica tantum Religio anno millesimo, sexcentesimo vicesimo quarto in usu fuit, tam ratione juris reformandi, quam aliorum casuum Religionem concernentium in territoriis suis & respectu subditorum non minus ac intra muros & suburbia idem cum Reliquis Statibus Imperii superioribus jus habeant; adeoque de istis generaliter disposita & conventa, de his quoque dicta & intellecta sunto, non attento quod in iis Civitatibus in quibus præter Augustanæ Confessionis exercitium nullum aliud à Magistratu & civibus juxta morem & statuta cujusque loci, anno millesimo sexcentesimo vigesimo quarto introductum fuit, aliqui Catholicæ Religioni addicti cives commorentur, vel etiam in aliquibus Capitulis, Ecclesiis Collegiatis

1648. giatis, Monasteriis & Cœnobiis ibidem sitis immediate vel mediate Imperio subjectis, inque eo statu, qui fuit prima Januarii Anno 1624. deinceps quoque cum Clero intra præfatum terminum non introducto & Civibus Catholicis pro tempore ibi existentibus, tam active, quam passive omnino relinquendis, Catholicæ Religionis exercitium vigeat. Ante omnia vero illæ Civitates Imperiales, quæ sive uni, sive utrique Religioni addictæ (& inter has posteriores cumprimis Augusta Vindelicorum, itemque Dunckelspula, Biberacum, Ravensburgum & Kauffbeura) ab anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto propter Religionem, vel bona Ecclesiastica ante, vel post Transactionem Passaviensem, & insecutam Pacem Religiosam occupata & reformata, vel alias intuitu Religionis in Politicis quocunque modo sive extra, sive judicialiter aggravatæ sunt, in eum statum, in quo Kalendis Januarii prædicti anni millesimi sexcentesimi vicesimi quarti tam in sacris, quam in profanis fuerunt non minus ac reliqui status Imperii superiores plenissimè reponantur, inque eo absque ulteriore turbatione, perinde atque illæ, quæ tum temporis adhuc possederunt, aut interea possessionem recuperarunt, usque ad amicabilem Religionum compositionem, conserventur. Neutrique partium alteram de Religionis suæ exercitio, Ecclesiæ ritibus & ceremoniis deturbare fas sit, sed cives pacifice & comiter invicem cohabitent, liberumque Religionis suæ & bonorum usum, ultro citroque habeant; cassatis rerum judicatarum & transactarum, litispendentiarum, aliisque §§. 2. & 9. enumeratis exceptionibus: Salvis tamen iis, quæ politicorum ratione de Augustæ Vindelicorum, Dunckelspula, Biberaco & Ravenspurgo superius §. 2. disposita sunt.

12. Quantum deinde ad Comites, Barones, Nobiles, Vasallos, Civitates, Fundationes, Monasteria, Commendas, Communitates & subditos Statibus Imperii Immediatis sive Ecclesiasticis sive secularibus subjectos pertinet. Cum ejusmodi Statibus immediatis cum Jure Territorii & superioritatis ex communi per totum Imperium hactenus usitata praxi, etiam jus reformandi exercitium Religionis competat, ac dudum in Pace Religionis talium Statuum subditis; si à Religione Domini territorii dissentiant, beneficium emigrandi concessum, insuper majoris concordiæ inter Status conservandæ causa, cautum fuerit, quod nemo alienos subditos ad suam Religionem pertrahere eâve causa in defensionem aut protectionem suscipere, illisve ulla ratione patrocinari debeat, conventum est; hoc idem porro quoque ab utrinsque Religionis Statibus observari, nullique statui immediato jus, quod ipsi ratione territorii & superioritatis in negotio Religionis competit, impediri oportere. Hoc tamen non obstante, Statuum Catholicorum Landsassii, Vasalli & Subditi cujuscunque generis qui sive publicum sive privatum Augustanæ Confessionis exercitium Anno 1624. quacunque anni parte, sive certo pacto, sive privilegio, sive longo usu, sive sola denique observantia dicti anni habuerunt, retineant id etiam imposterum una cum annexis quatenus illa dicto anno exercuerunt, aut exercita fuisse probare poterunt. Cujusmodi annexa habentur institutio Consistoriorum, Ministeriorum, tam Scholasticorum quam Ecclesiasticorum, Jus patronatus, aliaque similia jura, nec minus maneant in possessione omnium dicto tempore in potestate eorundem constitutorum templorum, fundationum, monasteriorum, hospitalium cum omnibus pertinentiis, reditibus & accessionibus. Et hæc omnia semper & ubique observentur eousque donec de Religione Christiana vel universaliter, vel inter Status immediatos, eorumque subditos mutuo consensu aliter erit conventum; ne quisquam à quocunque ulla ratione aut via turbetur. Turbati aut quocunque modo destituti vero, sine ulla exceptione in eum, quo anno millesimo sexcentesimo vigesimo quarto fuerat statum, plenarie restituantur. Idemque observetur ratione subditorum Catholicorum Augustanæ Confessionis Statuum, ubi dicto anno millesimo sexcentesimo vigesimo quarto usum & exercitium Catholicæ Religionis publicum aut privatum habuerunt. 1648.

Pacta autem, Transactiones, Conventiones, aut Concessiones, quæ inter tales immediatos Imperii status eorumque status provinciales & subditos supradictos de publico vel etiam privato exercitio Religionis introducendo, permittendo, & conservando antehac intercesserunt, initæ & factæ sunt, eatenus rata & firma manento, quatenus observantiæ dicti anni millesimi sexcentesimi vicesimi quarti, non adversantur, nec ab iisdem nisi mutuo consensu recedere liceat, non attentis, sed annihilatis omnibus anni millesimi sexcentesimi vicesimi quarti observantiæ, utpote quæ instar regulæ obtineat contrariis latis sententiis, reversalibus, pactis, quibuscunque Transactionibus. Et inter illa quæ Episcopus Hildesiensis & Duces Brunsvico-Lunebergenses de Religione ejusque exercitio Statuum & Subditorum Episcopatus Hildesiensis nonnullis pactis Annis 1643. transegerunt. Excipiantur vero à dicto termino, & Catholicis reserventur novem Monasteria in Episcopatu Hildesiensi sita, quibus Duces Brunsvicenses certis conditionibus eodem anno cesserunt.

Placuit porro ut illi Catholicorum subditi Augustanæ Confessioni addicti, ut & Catholici Augustanæ Confessionis Statuum subditi, qui Anno 1624. publicum vel etiam privatum Religionis suæ Exercitium nulla anni parte habuerunt, nec non qui post pacem publicatam, deinceps futuro tempore diversam à Territorii Domino Religionem profitebuntur, & amplectentur, patienter tolerentur, & conscientia libera domi devotioni suæ sine inquisitione aut turbatione privatim vacare, in vicinia vero ubi & quoties voluerint, publico Religionis exercitio interesse, vel liberos suos exteris suæ Religionis scholis, aut privatis domi Præceptoribus instruendos committere non prohibeantur, sed ejusmodi Landsassii, Vasalli & subditi in cæteris officium suum cum debito obsequio & subjectione adimpleant, nullisque turbationibus ansam præbeant. Sive autem Catholici, sive Augustanæ Confessionis fuerint subditi, nullibi ob Religionem despicatui habeantur, nec à mercatorum, opificum, aut tribuum communione, hereditatibus, legatis, hospitalibus, leprosoriis, eleemosynis, aliisve juribus aut commerciis, multo minus publicis cœmeteriis, honore ve sepulturæ arceantur, aut quicquam pro exhibitione funeris à superstitibus exigatur, præter cujusque Parochialis Ecclesiæ jura, pro demortuis pendi solita, sed in his & similibus pari cum concivibus jure habeantur, æquali justitia protectione que tuti.

Quod si vero subditus, qui nec publicum nec privatum suæ religionis Exercitium Anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto habuit, vel etiam, qui post publicatam Pacem, Religionem mutabit, sua sponte emigrare voluerit, aut a Territorii Domino jussus fuerit liberum ei sit, aut retentis bonis aut alienatis discedere, retenta per ministros administrare, & quoties ratio id postulat, ad res suas insiciendas vel persequendas lites aut debita exigenda, libere & sine literis commeatus adire.

Conventum autem est, ut à Territoriorum Dominis, illis subditis qui neque publicum, neque privatum Exercitium Religionis suæ dicto anno habuerunt & tamen tempore publicatæ præsentis Pacificationis, in uniius vel alterius Religionis Statuum immediatorum ditionibus habitare deprehenduntur, quibus illi etiam annumerandi erunt, qui ob calamitates bellicas evitandas, non tamen animo transferendi domicilium, alio emi-

1648. emigrarunt, & facta Pace, in Patriam redire volunt, terminus non minor quinquennio, illis vero qui post pacem publicatam Religionem mutant, non minor triennio, nisi tempus magis laxum & spacioſum impetrare potuerint, ad emigrandum prafigatur: neque ſive voluntarie, ſive coacte emigrantibus nativitatis, manumiſſionis, noti opificii, honeſta vita teſtimonia denegentur, aut iidem reverſalibus inuſitatis vel decimationibus ſubſtantia ſecum exportata, plus æquo extenſis pregraventur, multo minus ſpontaneam ſuſcipientibus emigrationem, ſervitutis aut ullo alio prætextu impedimentum inferatur.

13. Sileſii etiam Principes Aug. Conf. addicti, Duces ſcilicet in Brieg, Ligniz, Munſterberg, & Oels, itemque Civitas Vratislavienſis, in libero ſuorum ante bellum obtentorum jurium & privilegiorum, nec non Auguſt. Conf. exercitio ex gratia Cæſarea & Regia ipſis conceſſo manutenebuntur. Quod vero ad Comites, Barones, Nobiles, eorumque ſubditos in reliquis Sileſia Ducatibus, qui immediate ad Cameram Regiam ſpectant, tum etiam de præſenti in Auſtria inferiori degentes, Comites, Barones, & Nobiles attinet, quamvis Cæſarea Majeſtati jus reformandi exercitium Religionis non minus, quam aliis Regibus & Principibus competat, tamen non quidem ex pacto juxta diſpoſitionem precedentis verſiculi: Pacta autem &c. ſed ad interventionem Regiæ Majeſtatis Sueciæ & in gratiam intercedentium Auguſt. Conf. Statuum, permiſit, ut ejusmodi Comites, Barones & Nobiles, illorumque in prædictis Sileſia Ducatibus ſubditi, ob profeſſionem Aug. Conf. loco aut bonis cedere aut emigare non teneantur, nec etiam prohibeantur dicta Conf. exercitium in locis vicinis extra territorium frequentare, modo in reliquis tranquille & pacifice vivant; ſequentales præſtent, quales erga ſuum ſummum Principem decet. Si vero ſua ſponte emigrarint & bona ſua immobilia vendere vel nolint, vel commode non poſſint, liber iis aditus rerum ſuarum inſpiciendarum & curandarum cauſa conceſſus eſto.

Præter hæc autem, quæ ſupra dictis Sileſia Ducatibus, qui immediate ad Cameram Regiam ſpectant, diſpoſita ſunt, Sacra Cæſarea Majeſtas ulterius pollicetur, ſe illis, qui in his Ducatibus Aug. Conf. addicti ſunt, pro hujus Confeſſionis exercitio tres Eccleſias propriis eorum ſumptibus extra civitates Sweinitz, Jaur & Glogaviam prope mœnia locis ad hoc commodis, juſſu ſuæ Majeſtatis deſignandis, poſt pacem confectam ædificandas, quam primum id poſtulaverint, conceſſuram.

Et cum de majore Religionis libertate & exercitio in ſupra dictis & reliquis Cæſaræ Majeſtatis & Domus Auſtriacæ Regnis & provinciis concedendo in præſenti Tractatu varie actum ſit, nec tamen ob Cæſareanorum Plenipotentiariorum contradictiones conveniri potuerit, Regia Majeſtas Sueciæ & Auguſtanæ Confeſſionis Ordines facultatem ſibi reſervant, eo nomine in proximis Comitiis aut alias apud ſuam Cæſaream Majeſtatem pace tamen ſemper permanente & excluſa omni violentia & hoſtilitate, ulterius reſpective amice interveniendi & demiſſe intercedendi.

14. A ſola qualitate feudali vel ſubfeudali, ſive à Regno Bohemiæ, ſive ab Electoribus, Principibus & Statibus Imperii, ſive aliunde procedant jus reformandi non dependet, ſed feuda iſta & ſubfeuda, nec non vaſalli, ſubditi & bona Eccleſiaſtica in cauſis Religionis & quicquid juris Dominus feudi prætendat, introduxerit, aut ſibi arrogarit, ex Statu anni milleſimi ſexcenteſimi viceſimi quarti, die prima Jan. perpetua cenſeantur, quæ vel judicialiter vel extrajudicialiter innovata fuerint, tollantur, & in priſtinum ſtatum reſtituantur. Territorii jure vel ante vel poſt terminum anni milleſimi ſexcenteſimi viceſimi quarti controverſo, donec ſuper poſſeſſorio & petitorio cognoſcatur & decidatur, poſſeſſori prafati anni idem jus eſto, quantum equidem ad publicum exercitium attinet. Subditi vero propter mutatam interim Religionem pendente territorii controverſia migrare non cogantur. In iis locis ubi Catholici, & Auguſtanæ Confeſſionis Status ex æquo jure ſuperioritatis fruuntur, tam ratione publici exercitii, quam aliarum rerum Religionem concernentium idem ſtatus maneat, qui fuit anno dieque ſupra dictis. Sola criminalis jurisdictio, Cent-gericht, ſolumque jus gladii & retentionis, patronatus, filialitatis neque conjunctim neque diviſim jus reformandi tribuunt. Quæ itaque hoc colore reformationes hucuſque irrepſerunt, pactiſve intruſa ſunt, caſſantor, gravati reſtituuntor, & impoſterum ab ejusmodi penitus abſtinetor. 1648.

15. Ratione redituum cujuſcunque generis ad bona Eccleſiaſtica eorumque poſſeſſores pertinentium ante omnia obſervetur id, quod in pace Religionis §. Dagegen ſollen die Stände der Augſpurg. Conf. &c. §. Alsdann auch denen Ständen der Alten Religion, &c. diſpoſitum inventur. Illi vero reditus, cenſus, decimæ, penſiones, quæ vigore jam dictæ Pacis Religionis ſtatibus A. C. ob immediatas vel mediatas fundationes Eccleſiaſticas ante vel poſt pacem Religioſam acquiſitas è Catholicorum Provinciis debentur, quorumque in poſſeſſione vel quaſi percipiendi Anno 1624. die 1. Jan. fuerint, abſque ulla exceptione ſolvantur, ſi alicubi etiam Auguſt. Conf. Status quidam protectionis, Advocatiæ, apertura, hoſpitationis, operarum aut alia jura in Catholicorum Eccleſiaſticorum ditionibus & bonis ſive intra, ſive extra territorium ſitis, legitimo uſu aut conceſſione habuerunt, quemadmodum etiam Catholici Status, ſi quid ejuſmodi ipſis circa bona Eccleſiaſtica Aug. Conf. Statibus acquiſita competit, omnes ex æquo jura ſua priſtina retineant, ita tamen ut ne per uſum ejuſmodi jurium bonorum Eccleſiaſticorum reditus nimium pregraventur & exhaurianturs.

Reditus etiam, nec non decimæ, Canones & penſiones Auguſt. Confeſſ. ſtatibus, fundationibus jam deſtructis & collapſis ex alienis territoriis debitæ, iis exſolvantur, qui Anno 1624. die 1. Jan. in poſſeſſione perceptionis vel quaſi fuerunt, quæ vero ab Anno 1624. deſtructæ fuerunt, aut in futurum concident, earum penſiones etiam in alienis territoriis Domino deſtructi Monaſterii ſeu loci, in quo id ſitum fuit, exſolvantur. Quæ itidem fundationes die 1. Jan. Anni 1624. in poſſeſſione vel quaſi juris decimandi è bonis novalibus in alieno Territorio fuerunt, ſint etiam impoſterum, nihil autem novi juris queratur. Inter cæteros Status Imperii & ſubditos id juris eſto, quod jus commune vel cujuſque loci conſuetudo & obſervantia de Decimis ex bonis novalibus conſtituunt, aut per pactiones voluntarias conventum eſt.

16. Jus Diœceſanum & tota Jurisdictio Eccleſiaſtica cum omnibus ſuis ſpeciebus contra Auguſtanæ Confeſſionis Electores, Principes, Status, comprehenſa Libera Imperii Nobilitate, eorumque ſubditos, tam inter Catholicos & Auguſtanæ Confeſſioni addictos, quam inter ipſos ſolos Auguſtanæ Confeſſ. Status usque ad compoſitionem Chriſtianam diſſidii Religionis ſuſpenſa eſto, & intra terminos Territorii cujuſque jus Diœceſanum & jurisdictio Eccleſiaſtica ſe contineat ad conſequendos tamen reditus, cenſus, decimas & penſiones in iis Auguſt. Confeſſ. Statuum ditionibus, ubi Catholici Anno 1624. notorie in poſſeſſione vel quaſi exercitii jurisdictionis Eccleſiaſticæ fuerunt, utantur eadem poſthac quoque, ſed non, niſi in exigendis hiſce penſionibus, nec procedatur ad excommunicationem niſi poſt tertiam demum denunciationem. Catholicorum Auguſtanæ Confeſſ. addicti Status Provinciales & ſubditi, qui Anno milleſimo ſexcenteſimo viceſimo quarto Ecclę-

1648. *clesiasticam jurisdictionem agnoverunt, in iis casibus modo dicta jurisdictioni subsint, qui Augustanam Confessionem nullatenus concernunt, modo ipsis occasione processus nihil injungatur August. Confess. vel conscientia repugnans. Eodem etiam jure August. Confess. Magistratuum Catholici subditi censeantur, inque hos qui Anno 1624. publicum Religionis Catholica exercitium habuerunt, Jus Diœcesanum quatenus Episcopi, illud dicto Anno quiete in eos exercuerunt, salvum esto. In quibus civitatibus vero Imperii mixta Religionis exercitium in usu est, Catholicis Episcopis contra cives August. Conf. nulla sit jurisdictio, at Catholici juxta observantiam dicti Anni 1624. suo jure experiantur.*

17. *Utriusque Religionis Magistratus severe & rigorose prohibeat, ne quisquam publice privatimve concionando, docendo, disputando, scribendo, consulendo, Transactionem Passavienſem, Pacem Religiosam, vel hanc imprimis sive declarationem sive Transactionem usquam impugnet, dubiam faciat, aut assertiones contrarias inde deducere conetur. Quicquid etiam contrarii hactenus vel editum, vel promulgatum, publicatumve fuerit, irritum esto: sed si dubii quid hinc aut aliunde incidat, aut ex causis Pacem Religiosam aut hanc Transactionem tangentibus resultet, de eo in Comitiis vel aliis Imperii Conventibus inter utriusque Religionis Proceres non nisi amicabili ratione transigatur.*

18. *In Conventibus Deputatorum Imperii Ordinariis, numerus ex utriusque Religionis Proceribus aequetur. De Personis autem vel Statibus Imperii adjungendis in Comitiis proximis statuatur; in horum conventibus itemque Comitiis universalibus sive ex uno, sive duobus aut tribus Imperii Collegiis quacunque occasione aut ad quacunque negotia deputandi veniant, aequetur Deputatorum numerus ex utriusque Religionis proceribus. Ubi extraordinariis commissionibus negotia in Imperio expedienda occurrunt, si res inter Augustana Confessionis Status versatur, solis eidem Religioni addicti deputentur, si inter Catholicos, soli Catholici, si inter Catholicos & Augustana Confessionis Status, utriusque Religionis pari numero Commissarii denominentur & ordinentur. Placuit etiam ut Commissarii quidem res à se gestas referant, & vota subjungant, instar tamen sententia nihil definiant.*

19. *In Causis religionis omnibusque aliis negotiis, ubi Status tanquam unum Corpus considerari nequeunt, ut etiam Catholicis & Augustana Confessionis Statibus in diversas partes euntibus, sola amicabilis compositio lites dirimat, non attenta votorum pluralitate. Quod vero ad pluralitatem votorum in materia Collectandi attinet, cum res hæc in præsenti congressu decidi non potuerit, ad proxima Comitia remissa esto.*

20. *Præterea cum ob enatas ex præsenti bello mutationes & alias causas de Judicio Camera Imperialis ad alium universis Imperii Statibus commodiorem locum transferendo, & Judicem, Præsides, Assessores, & quoscunque Justitiæ Ministros, pares numero utriusque Religionis præsentando, sicut etiam de reliquis ad judicium Camerale spectantibus, quædam in medium allata fuerint; sed in præsenti congressu ob negotii gravitatem non tam plene expediri queant, in proxime indicendis Comitiis de his omnibus agi & conveniri; deliberationesque de Reformatione Justitiæ in Deputatorum Imperii Conventu Francofurtensi habita, effectum dari, & si qua in his desiderari videntur, suppleri & emendari debere conventum est. Ne tamen res hæc prorsus in incerto maneat, placuit, præter Judicem & quatuor Præsides, & quidem duos horum ex Augustana Confessione à sola Cæsarea Majestate constituendos, numerum Assessorum Cameralium ad quinquaginta in universum adaugeri, ita ut Catholici computatis duobus assessoribus Imperatoris præsentationi reservatis, viginti sex* 1648.
Augustanæ Confessionis Status, viginti quatuor Assessores præsentare possint & teneantur, atque ex singulis Circulis mixta Religionis, non tantum duos Catholicos, sed etiam binos Augustanæ Confessioni addictos assumere & eligere fas sit, ceteris ad judicium Camerale pertinentibus ut dictum est, ad proxima Comitia rejectis. Ac proinde Circuli de præsentandis mature in locum demortuorum novis ad Camerale Judicium Assessoribus, secundum schema subsequens admoneantur. Catholici etiam suo tempore de ordine præsentandi conveniant, Cæsareaque Majestas mandabit, ut, non solum in isto judicio Camerali causæ Ecclesiastica, ut & Politica inter Catholicos & August. Conf. Status vel inter hos solos vertentes; vel etiam quando Catholicis contra Catholicos Status litigantibus tertius interveniens Aug. Confess. Status erit, & vicissim quando August. Confess. Statibus contra ejusdem Confess. Status litigantibus tertius interveniens erit Catholicus, adlectis ex utraque religione pari numero Assessoribus, discutiantur & judicentur; sed idem etiam in judicio Aulico observetur, huicque fini aliquot August. Confess. doctos & rerum Imperii peritos viros ex iis Imperii Circulis, ubi vel sola Augustana Confessio vel simul etiam Catholica viget Religio, adsciscat; eo quidem numero ut eveniente casu paritas Judicantium ex utraque Religione Assessorum observari possit. Idem etiam quoad paritatem Assessorum observetur, quoties Augustanæ Confessionis Status immediatus à mediato Catholico vel immediatus Catholicus a mediato Aug. Conf. Statu Judicio convenitur. 1648.

Quoad Processum Judiciarium Ordinatio Cameræ imperialis etiam in Judicio Aulico servabitur per omnia, tum ut ne partes ibidem litigantes omni remedio suspensivo destituantur, loco revisionis in Camera usitatæ licitum esto parti gravatæ à sententia in Judicio Aulico lata, ad Cæsaream Majestatem supplicare, ut acta judicialia denuo adhibitis aliis gravitati negotii paribus; neutrique partium addictis ex utraque Religione æquali numero Consiliariis & qui concipiendæ & ferendæ priori sententiæ non interfuerunt, aut certe referentium & correferentium partes non sustinuerint videantur, liberumque sit suæ Majestati in causis majoribus & unde tumultus in Imperio timeri possent, insuper etiam quorundam utriusque Religionis Electorum & Principum sententias & vota requirere.

Visitatio Consilii aulici fiat ab Electore Moguntino toties, quoties opus fuerit, observatis iis quæ in proximis Comitiis de communi Statuum placito observanda esse videbuntur; si quæ vero dubia circa interpretationem constitutionum ac recessuum Imperii publicorum occurrunt, aut in dijudicandis causis Ecclesiasticis vel politicis inter partes supra expressas vertentibus, ex paritate Assessorum utriusque Religionis, postquam in pleno etiam Senatu pari tamen semper utrinque Judicantium numero examinata fuerint, contraria orientur sententiæ, Catholicis quidem in unam, Aug. Conf. Assessoribus in aliam abeuntibus, remittuntor ad Comitia Imperii Vniversalia. Sin autem duo pluresve Catholici cum uno aut altero August. Confess. Assessore & vicissim unam, reliqui vero totidem numero quamvis religione disparis alteram amplexi fuerint sententiam, indeque contrarietas oriatur, hoc casu juxta ordinationem Camera lis terminabitur, ulteriori remissione ad Comitia cessante. Et hæc omnia in causis Statuum, comprehensa immediata Imperii Nobilitate, sive actores illi, sive rei, sive intervenientes fuerint, observentur. Si vero inter mediatos vel actor vel reus vel tertius interveniens fuerit August. Conf. & paritatem judicantium ex utriusque Religionis Assessoribus postulaverit, adhibeantur pares. Eveniente autem tunc votorum paritate, cesset remissio ad Comitia, & lis juxta ordinationem Camera termine-

tur.

1648. tur. Cæterain aulico non minus quam in Camera imperialis judicio, privilegium prima instantiæ, Austregarum Jura & Privilegia de non appellando statibus Imperii illibata sunto, nec per mandata aut commissiones, aut advocationes, aut quovis alio modo turbantor. Denique cum etiam de abolendis curiæ Imperialis Rotwvila, judiciis provincialibus Suecia & aliis hinc inde per Imperium hactenus usitatis, mentio injecta fuerit, resque hæc gravioris visa sit momenti, de his quoque ulterior deliberatio ad proxima Comitia remissa esto.

Assessores Augustanæ Confessionis præsentantur ab.

Electore { Saxonico, Brandeburgico, Palatino } — 6.

Circulo Superioris Saxoniæ 4. } unus alternando per hos duos Circulos.
Inferioris Saxoniæ — 4. }

Circuli Franconici Statibus.

Augustanæ Confessionis 2. } unus alternando per hos quatuor Circulos.
Suevici — 2.
Superioris Rhenani — 2.
Westphalici — 2.

Et quamvis sub schemate nulla fiat mentio Statuum Imperii Augustanæ Confessionis, qui sub Circulo Bavarico comprehenduntur, nihil tamen ex eo ipsis præjudicetur, sed salva maneant horum jura, privilegia & libertates.

De Basilea & Helvetiis. Cum item Cæsarea Majestas ad querelas nomine Civitatis Basileensis & universæ Helvetiæ coram ipsius Plenipotentiariis ad præsentes congressus deputatis propositas super nonnullis processibus & mandatis executivis, à Camera Imperiali contra dictam Civitatem, aliosque Helvetiorum unitos Cantones, eorumque Cives & subditos emanatis, requisita Ordinum Imperii sententia & consilio, singulari decreto die 14. Mensis Maji anno proxime præterito declaraverit, prædictam Civitatem Basileam, caterosque Helvetiorum Cantones in possessione vel quasi plena libertatis & Exemptionis ab Imperio esse, ac nullatenus ejusdem Imperii dicasteriis & judiciis subjectos; placuit hoc idem publica hujus Pacificationis Conventioni inserere, ratumque & firmum manere, atque idcirco ejusmodi Processus una cum arrestis eorum occasione quandocunque decretis prorsus cassos & irritos esse debere.

Extensio pacis ad Reformatos. VII. Unanimi quoque Cæsareæ Majestatis, omniumque Ordinum Imperii consensu, placuit, ut quicquid juris aut beneficii, cum omnes alia Constitutiones Imperii, tum Pax Religionis & publica hæc Transactio, in eaque decisio Gravaminum cæteris Catholicis, & Augustanæ Confessioni addictis Statibus & subditis tribuunt, id etiam iis qui inter illos Reformati vocantur, competere debeat. Salvis tamen semper Statuum, qui Protestantes nuncupantur, inter se & cum subditis suis conventis pactis, privilegiis, reversalibus & dispositionibus aliis quibus de Religione ejusque exercitio & inde dependentibus cujusque loci statibus & subditis hucusque provisum est salva itidem cujusque conscientia libertate. Quoniam vero controversia Religionis quæ inter modo dictos Protestantes vertuntur, hactenus non fuerunt composita, sed ulteriori compositioni reservata sunt, adeoque illi duas partes constituunt, ideo de Jure reformandi inter utramque ita conventum est, ut si aliquis Princeps vel alius Territorii Dominus, vel alicujus Ecclesiæ patronus posthac ad alterius partis sacra transierit aut Principatum, aut ditionem; ubi alterius partis sacra exercitio publico de præsenti vigent, seu jure successionis, seu vigore præsentis Tractatus Pacis aliove quocunque titulo nactus fuerit, aut recuperarit, ipsi quidem Concionatores Aulicos sua Confessionis citra subditorum onus aut præjudicium, secum atque in Residentia sua habere liceat, ac fas ei non sit vel publicum Religionis Exercitium, leges aut constitutiones Ecclesiasticas, hactenus ibi receptas, immutare, vel templa, scholas, hospitalia, aut eo pertinentes reditus, pensiones, stipendia, prioribus adimere, suorumque sacrorum hominibus applicare, vel juris territorialis, Episcopalis, patronatus, aliove quocunque prætextu subditis Ministros alterius Confessionis obtrudere, ullumve aliud impedimentum aut præjudicium directe vel indirecte alterius sacris afferre: Et ut hæc conventio eo firmius observetur, liceat hoc mutationis casu ipsis communitatibus præsentare, vel quæ præsentandi Jus non habent nominare; idoneos Scholarum & Ecclesiarum Ministros à publico loci Consistorio & Ministerio, si ejusdem, cum præsentantibus vel nominantibus Communitatibus sunt religionis, vel hoc deficiente, eo loco, quem ipsa communitas elegerint, examinandos & ordinandos atque à Principe vel Domino postea sine recusatione confirmandos.

Si vero aliqua communitas eveniente mutationis casu Domini sua religionem amplexa petierit suo sumptu exercitium cui Princeps vel Dominus addictus est liberum esto, sine reliquorum præjudicio, ei illud indulgere à successoribus non auferendum. At Consistoriales, Sacrorum Visitatores, Professores Scholarum & Academiarum, Theologiæ & Philosophiæ, non nisi eidem Religioni addicti sint, quæ hoc tempore quolibet in loco publice recepta est. Sicut autem supradicta omnia de mutationibus futuris intelligenda sunt, ita Juribus Principum Anhaltinorum & similium quæ ipsis competunt, nullum adferant præjudicium. Sed præter Religiones supra nominatas nulla alia in sacro Imperio Romano recipiatur vel toleretur.

Confirmantur jura Statuum & Comitiorum. VIII. Ut autem provisum sit, ne post hac in statu Politico controversiæ suboriantur, omnes & singuli Electores, Principes & Status Imperii Romani in antiquis suis Juribus, prærogativis, libertate, privilegiis, libero Juris territorialis tam in Ecclesiasticis quam politicis exercitio, ditionibus, regalibus, horumque omnium possessione vigore hujus transactionis ita stabiliti firmatique sunto, ut à nullo unquam sub quocunque prætextu de facto turbari possint vel debeant.

Gaudeant sine contradictione jure suffragii in omnibus deliberationibus super negociis Imperii præsertim ubi leges ferenda, vel interpretanda, bellum decernendum, tributa indicenda, delectus aut hospitationes militum instituenda, nova munimenta intra Statuum ditiones extruenda, nomine publico, veterave firmanda præsidiis, nec non ubi Pax aut fœdera facienda, aliave ejusmodi negocia peragenda fuerint, nihil horum aut quicquam simile posthac unquam fiat vel admittatur, niti de Comitiali, liberoque omnium Imperii Statuum suffragio & consensu; cumprimis vero Jus faciendi inter se & cum exteris fœdera, pro sua cujusque conservatione ac securitate singulis Statibus perpetuo liberum esto, ita tamen, ne ejusmodi fœdera sint contra Imperatorem & Imperium Pacemque ejus publicam, vel hanc imprimis transactionem, fiantque salvo per omnia juramento, quo quisque Imperatori & Imperio obstrictus est. Habeantur autem Comitia Imperii intra sex menses à dato ratificatæ Pacis. Postea vero, quoties id publica utilitas aut necessitas postulaverit. In proximis vero Comitiis emendentur imprimis anteriorum conventuum defectus; ac tum quoque de electione Romanorum Regum, certa constantique Cæsarea capitulatione concipienda, de modo & ordine in declarando

1648. rando uno vel altero Statu in bannum Imperii, praeter eum qui alias in Constitutionibus Imperii descriptus est, tenendo, redintegrandis Circulis, renovanda Matricula reducendis Statibus exemptis, moderatione & remissione Imperii Collectarum, reformatione Politiæ & Justitiæ, Taxa sportularum in Judicio Camerali, ordinariis deputatis ad modum & utilitatem Reipublicæ rite formandis, legitimo munere directorum in Imperii collegiis & similibus negotiis, quæ hic expediri nequiverant, ex communi Statuum consensu agatur & statuatur.

Tam in universalibus vero, quam particularibus Dietis, liberis Imperii Civitatibus, non minus quam cæteris Statibus Imperii competat votum decisivum, iisque rata & intacta maneant regalia, vectigalia, reditus annui, libertates, privilegia confiscandi, collectandi & inde dependentia, aliaque jura ab Imperatore & Imperio legitime impetrata vel longo usu ante hos motus obtenta, possessa & exercita, cum omnimoda jurisdictione, intra muros & in territorio, cassatis, annullatis & in futurum prohibitis iis, quæ per repressalias, arresta, viarum occlusiones, & alios actus præjudiciales, sive durante bello quocunque prætextu in contrarium facta & propria authoritate hucusque attentata sunt, sive deinceps nullo præcedente legitimo juris & executionis ordine fieri attentarive poterunt. De cætero omnes laudabiles consuetudines & sacri Romani Imperii constitutiones & leges fundamentales, imposterum religiose serventur, sublatis omnibus, quæ bellicorum temporum injuria irrepserant, confusionibus.

De indaganda aliqua ratione & modo æquitati conveniente, qui persecutiones actionum contra debitores ob bellicas calamitates fortunis lapsos aut nimio usurarum cursu aggravatos, moderate terminari, indeque nascituris majoribus incommodis etiam tranquillitati publicæ noxiis obviam iri possit, Cæsarea Majestas curabit exquiri tam Judicii aulici, quam Cameralis vota & consilia, quæ in futuris Comitiis proponi, & in constitutionem certam redigi possint, interea tamen temporis in hujusmodi causis ad Judicia cum summa Imperii, tum singularia Statuum delatis circumstantia à partibus allegata bene ponderentur, ac nemo executionibus immoderatis pregravetur, sed hæc omnia Holsatiæ constitutione salva & illæsa.

IX. Et quia publice interest, ut facta Pace commercia vicissim reflorescant, ideo conventum est, ut quæ eorum præjudicio & contra utilitatem publicam hinc inde per Imperium belli occasione, noviter propria autoritate contra jura, privilegia & sine consensu Imperatoris atque Electorum Imperii invecta sunt vectigalia & telonia, ut & abusus Bullæ Brabantinæ, indeque nata repressaliæ & arresta, cum inductis peregrinis certificationibus, exactionibus, detentionibus, itemque immoderata Postarum omniaque alia inusitata onera & impedimenta, quibus commerciorum & navigationis usus deterior redditus est, penitus tollantur & provinciis, portubus, fluminibus quibuscunque sua pristina securitas, Jurisdictio & usus prout ante hos motus bellicos à pluribus retro annis fuit, restituantur, & inviolabiliter conserventur.

Territoriorum quæ flumina alluunt, & aliorum quorumcunque Juribus ac Privilegiis, ut & teloniis ab Imperatore de consensu Electorum cum aliis, tum etiam Comiti Oldenburgensi in Visurgi concessis aut usu diuturno introductis in pleno suo vigore manentibus & executioni mandandis, tum ut plena sit Commerciorum libertas & transitus ubique locorum terra marique tutus, adeoque ea omnibus & singulis Utriusque partis Fœderatorum Vasallis, Subditis, Clientibus & Incolis, eundi, negotiandi, redeundique potestas data sit, virtuteque præsentium concessa intelligatur, quamnicunque ante Germaniæ motus passim competebat: quos etiam Magistratus utrinque contra injustas oppressiones & violentias instar propriorum subditorum defendere ac protegere teneantur, hac conventione ut & jure legeque cujusque loci per omnia salvis. 1648.

X. Porro quoniam Serenissima Regina Suecie postulaverat, ut sibi pro locorum hoc bello occupatorum restitutione satisfieret, pacique publicæ in Imperio restaurandæ condigne prospiceretur; Ideo Cæsarea Majestas de consensu Electorum, Principum & Statuum Imperii, cumprimis Interessatorum vigoreque præsentis transactionis contedit eidem Serenissimæ Reginæ & futuris ejus heredibus ac successoribus Regibus Regnoque Suecie sequentes ditiones pleno jure in perpetuum & immediatum Imperii feudum. Satisfactio Coronæ Suecicæ.

Primo; Totam Pomeraniam citeriorem, vulgo Vor-Pommern dictam, una cum insula Rugia, iis finibus contenta quibus sub ultimis Pomeraniæ Ducibus descripta fuerant; Adhæc è Pomerania ulteriori Stetinum, Garz, Dam, Golnau & Insulam Wollin, una cum interlabente Odera & mari vulgo das Frische Haff vocato, suisque tribus ostiis Pein, Swine & Dievenauw, atque adjacente utrinque terra ab initio territorii Regii usque in Mare Balthicum, ea latitudine litoris orientalis, de qua inter Regios & Electorales Commissarios circa exactiorem limitum & cæterorum minutiorum definitionem, amicabiliter convenietur.

Hunc Ducatum Pomeraniæ Rugiaque Principatum una cum ditionibus, locisque annexis, omnibusque & singulis ad ea pertinentibus territoriis, prafecturis, urbibus, castellis, oppidis, vicis, pagis, hominibus, feudis, fluminibus, insulis, lacubus, littoribus, portubus, stationibus, antiquis vectigalibus & reditibus, & quibuscunque aliis Ecclesiasticis, ac secularibus bonis, nec non titulis, dignitatibus, præeminentiis, immunitatibus & prærogativis cæterisque omnibus & singulis Ecclesiasticis & secularibus juribus ac privilegiis, quibus antecessores Pomeraniæ Duces ea habuerant, incoluerant & rexerant, Regia Majestas Regnumque Suecie ab hoc die in perpetuum pro hereditario feudo habeat, possideat, iisque libere utatur, & inviolabiliter fruatur.

Quicquid etiam juris in collatione Prælaturarum & prebendarum capituli Caminensis antehac habuerunt Duces Pomeraniæ citerioris, habeat imposterum Regia Majest. Regnumque Suecie perpetuo, cum potestate eas extinguendi, reditusque mensæ Ducali post modernorum Canonicorum & capitularium decessum, applicandi; quicquid autem ulterioris Pomeraniæ Ducibus competierat, competat Domino Electori Brandeburgico una cum integro Episcopatu Caminensi, ejusque territoriis, juribus, & dignitatibus, prout infra pluribus explicatur.

Titulis & insigniis Pomeraniæ tam Regia Domus, quam Brandeburgica promiscue utantur, more inter Priores Pomeraniæ Duces usitato. Regia quidem perpetuo; Brandeburgica vero, quam diu ullus è masculina linea superfuerit. Absque tamen Regiæ Principatu, omnique alia pretensione ullius juris in loca Regno Suecie cessa: Deficiente vero linea masculina domus Brandeburgica, omnes prater Sueciam alii titulis & insigniis Pomeranicis abstinebunt: atque tunc quoque ulterior Pomerania tota, cum citeriore Pomerania, totoque Episcopatu & integro Capitulo Caminensi, adeoque omnibus antecessorum juribus & expectantiis consolidata, ad solos Reges Regnumque Suecie perpetuo pertinebunt; spe interim successionis & investituræ simultanea gavisuros: Ita ut etiam Ordinibus subditisque dictorum locorum pro homagii præstatione solito more caveant.

Dominus Elector Brandeburgicus, cæterique omnes interessati, exsolvunt ordines officiales, & subditos, singulorum supradictorum locorum vinculis & sacramen-

1648. mentis, quibus hucusque sibi, suisque Dominis, obstricti fuerant, eosque ad homagium & obsequia Regia Majestati, Regnoque Suecia more solito præstandum remittunt; Atque ita Sueciam in plena, justaque eorum possessione constituunt, renunciantes omnibus in ea pretensionibus ex nunc in perpetuum: Idque pro se suisque posteris peculiari diplomate hic confirmabunt.

Secundo Imperator de consensu totius Imperii concedit etiam Serenissimæ Reginæ ejusque hæredibus ac successoribus Regibus, Regnoque Suecia, in perpetuum & immediatum Imperii feudum, civitatem portumque Wismariensem, una cum fortalitio VValfisch, & Præfecturis Poel, (exceptis pagis, Schedorff, VVeitendorff, Brandenhusen, & Wangern, ad hospitale S. Spiritus, in urbe Lubeca pertinentibus) & Nevvencloster, omnibusque juribus & appertinentiis, quibus ea Duces Megapolitani hucusque habuerant: ita ut dicta loca, totusque portus cum terris utriusque lateris ab urbe in mare Balthicum libera dispositioni suæ Majestatis subsit, possitque ea munimentis & præsidiis pro lubitu & exigentia circumstantiarum, suis tamen propriis sumptibus, firmare; ibique semper pro suis navibus, classeque tutum, secumque receptum ac stationem habere, iisque de cætero uti, fruique eo jure, quod ipsi in cætera sua Imperialia feuda competit: Ita tamen ut civitati Wismariensi privilegia sua sint salva, ejusque commercia protectione, favoreque Regio omni meliori modo promoveantur.

Tertio, Imperator de consensu totius Imperii concedit etiam vigore præsentis transactionis Serenissimæ Reginæ ejusque hæredibus ac successoribus Regibus, Regnoque Suecia Archi-Episcopatum Bremensem & Episcopatum Verdensem, cum oppido & Præfectura Wilshusen, omnique jure quod ultimis Archi-Episcopis Bremensibus competierat in Capitulum & Diœcesin Hamburgensem (salvis tamen Domui Holsatica, ut & Civitati, Capituloque Hamburgensi suis respective juribus, privilegiis, libertate, pactis, & possessione, statuque præsenti, per omnia, ita ut quatuordecim illi pagi in præfecturis Holsaticis, Trittoviensi & Reinbeccensi, pro moderno annuo Canone Domino Frederico Duci Holsatiæ Gottorpiensi & illius posteris in perpetuum maneant) cum omnibus & singulis ad eos pertinentibus ubicunque sita sunt Ecclesiasticis & secularibus bonis & juribus quocunque nomine vocatis terra marique, in perpetuum & immediatum Imperii feudum sub solitis quidem insigniis, sed titulo Ducatus; cessante Capitulorum, cæterorumque collegiorum Ecclesiasticorum eligendi & postulandi, omnique alio jure, administratione & gubernatione terrarum ad hos Ducatus pertinentium.

Civitati vero Bremensi, ejusque territorio & subditis præsens suus status, libertas, jura & privilegia in Ecclesiasticis & politicis sine impetitione relinquantur. Si quæ autem ipsi cum Episcopatu seu Ducatu, aut capitulis sint, aut imposterum enascantur controversia, ea vel componantur amicabiliter, vel jure terminentur, salva interim cuique parti sua, quam obtinet, possessione.

Quarto, ratione supradictarum omnium ditionum feudorumque, Imperator cum Imperio cooptat, Serenissimam Reginam Regnique Suecia successores in immediatum Imperii Statum ita ut ad Imperii comitia inter alios Imperii Status Regina quoque Regesque Suecia sub titulo Ducis Bremensis, Verdensis & Pomeraniæ, ut & Rugiæ Principis Dominique Wismariæ citari debeant, assignata eis sessione in conventibus Imperialibus in Collegio Principum scamno seculari, loco quinto: voto quidem Bremensi hoc ipso loco & ordine, Verdensi vero & Pomerano, ordine antiquitus prioribus possessoribus competenti explicando: In Circulo autem superioris Saxoniæ proxime ante Duces Pomeraniæ ulterioris: in circulis Westphaliæ & inferioris Saxoniæ loco moreque receptis, ita ut inter Magdeburgensem & Bremensem Circuli inferioris Saxoniæ directorium alternetur; salvo tamen Ducum Brunsvicensium & Luneburgensium condirectorii jure. Ad conventus autem deputatorum Imperii, tam Regia Majestas quam Dominus Elector, suos pro more solito mittant: Cum autem utrique Pomeraniæ unum tantum votum in iis competat, à Regia Majestate communicato prius consilio cum dicto Electore, id semper feratur. 1643.

Deinde, concedit eis in omnibus & singulis dictis feudis, Privilegium de non appellando, sed hoc ita, ut summum aliquod Tribunal seu appellationis instantiam commode in Germania loco instituat, eique idoneas præficiat personas, quæ unicuique jus & justitiam secundum Imperii constitutiones & cujusque loci statuta, absque ulteriori provocatione, causarumve avocatione administrent.

Econtra verò si contigerit, ipsos tanquam Duces Bremenses, Verdenses, aut Pomeraniæ, vel etiam ut Principes Rugiæ aut Dominos Wismariæ, ex causa dictas ditiones concernente, ab aliquo legitime conveniri, Cæs. Maj. liberum eis relinquit, ut pro sua commoditate forum eligant, vel in Aula Cæsarea, vel Camera Imperiali, ubi actionem intentatam excipere velint. Teneantur tamen intra tres menses à die denunciata litis sese declarare coram quo judicio se sistere velint.

Præterea concedit eidem Reg. Majest. Suecia Jus erigendi Academiam vel Universitatem ubi & quando ei commodum visum fuerit. Ad hæc concedit eidem moderna vectigalia (vulgo Licenten vocata) ad littora, portusque Pomeraniæ & Megapoleos jure perpetuo, sed ad eam taxæ moderationem reducenda, ne commercia in iis locis intercidant.

Exsolvit denique status, Magistratus, officiales & subditos dictarum respective ditionum, feudorumque omnibus vinculis & sacramentis, quibus prioribus Dominis & possessoribus aut pretendentibus hucusque obstricti fuerant, eosque ad subjectionem, obedientiam & fidelitatem Regiæ Majestati Regnoque Suecia, ab hoc die, ceu hæreditario suo Domino, præstandam remittit obligatque, atque in Sueciam in plena justaque, eorum possessione constituit, verbo Imperiali promittens, se non solum moderna Regina, sed omnibus futuris Regibus, Regnoque Suecia ratione dictarum ditionum, bonorum, jurisque concessorum, securitatem præsturum, eosque sicut cæteros Imperii Status in eorum possessione quieta contra quemcunque inviolabiliter conservaturum & manutenturum: atque hæc omnia peculiaribus investiturarum literis omni meliori modo confirmaturum.

Vicissim Serenissima Regina & futuri Reges Regnumque Suecia dicta feuda omnia & singula à Cæsarea Majestate & Imperio recognoscant; eoque nomine, quoties casus evenerit, investiturarum renovationes decenter petant, juramentum fidelitatis, eique annexa, sicut antecessores, similesque Imperii vasalli, præstando.

Decetero ordinibus & subditis dictarum ditionum, locorumque, nominatim Stralsundensibus, competentem eorum libertatem, bona, jura & privilegia communia & peculiaria legitime acquisita, vel longo usu obtenta, cum libero Evangelicæ Religionis exercitio, juxtà invariatam Augustanam Confessionem perpetim fruendo, circa homagii renovationem & præstationem more solito confirmabunt. Interque eos civitatibus Anseaticis eam navigationis & commerciorum libertatem, tam in exteris Regnis, Rebuspublicis, & provinciis, quam in Imperio integram conservabunt, quam ibi ad præsens usque bellum habuerunt.

XI. Pro æquivalente autem recompensatione Electori Brandeburgico Domino Friderico Wilhelmo, quod ad promovendam Pacem universalem juribus suis in Pomæ- Æquivalentia Brandeburgico.

1648. meraniam Citeriorem & Rugiam, una cum ditionibus locisque supra annexis cesserit, prastanda, eidem, ejusdemque posteris & successoribus haredibus atque agnatis masculis cum primis D. D. Marchionibus Christiano Wilhelmo, olim Administratori Archi-Episcopatus Magdeburgensis, itemque Christiano Culmbacensi & Alberto Onolzbacensi eorundemque successoribus & haredibus Masculis, statim ac Pax cum utroque Regno & Statibus Imperii composita & ratificata fuerit, à Sacra Casarea Majestate de consensu Statuum Imperii & præcipuè interessatorum, tradatur Episcopatus Halberstadiensis, cum omnibus juribus, privilegiis, Regalibus, territoriis & bonis secularibus & Ecclesiasticis quocunque nomine vocatis, nullo excepto in perpetuum & immediatum feudum: Constituatur item Dominus Elector statim in possessione ejusdem quieta & reali, eoque nomine cessionem & votum in Comitiis Imperii & circulo Inferioris Saxonia habeat: Religionem autem & bona Ecclesiastica in eo statu relinquat, quemadmodum per Dominum Archi-Ducem Leopoldum Guilielmum inita cum capitulo Cathedrali pactione ordinata fuerant. Ita tamen, ut nihilominus Episcopatus Domino Electori, totique sua Domui & agnatis masculis, supra nominatis, cum eorum successoribus & haredibus masculis ordine, quo sibi invicem succedent, hereditarius maneat, atque Capitulo nullum jus in eligendo & postulando, vel etiam regimine Episcopatus, & iis qua eo pertinent, reliquum sit, sed modo dictus Dominus Elector, & juxta ordinem successorium reliqui supra nominati, ea potestate in hoc Episcopatu utantur, qua reliqui Principes Imperii in suis territoriis utuntur; liceatque quartam partem Canonicatuum (excepta præpositura in hanc computationem non numeranda) decedentibus successu temporis modernis eorum possessoribus, Augustana Confessioni addictis, extinguere, eorumque reditus mensa Episcopali incorporare. Quod si tot Canonici Augustana Confessionis non sint, qui quartam partem totius corporis Canonicorum dempto Præposito, conficiant, numerus suppleatur ex Catholicorum decedentium beneficiis.

Cum etiam Comitatus Hohensteinensis pro ea parte qua feudum est Episcopatus Halberstadiensis, consistens in duabus Dynastiis sive Præfecturis Loja & Klettenberg & quibusdam oppidis una cum eo pertinentibus bonis & juribus, post ultimo defunctum Comitem hujus familia, eidem Episcopatui applicatus, atque à Domino Archi-Duce Leopoldo Guilielmo, tanquam Episcopo Halberstadiensi hactenus possessus fuerit, hunc eundem Comitatum porro quoque penes istum Episcopatum irrevocabiliter permanere placuit, adeo ut Domino Electori tanquam hereditario possessori jam dicti Episcopatus Halberstadiensis de memorato comitatu disponendi libera facultas esse debeat, non obstante, nec vigorem habente ulla contradictione, qua à quoquam in contrarium moveri possit.

Teneatur idem Dominus Elector Comitem à Tattenbach in possessione Comitatus Rheinstein conservare, eidemque investituram à Domino Archi-Duce de consensu capituli concessam, renovare. Eidem Domino Electori pro se & successoribus suis supra scriptis tradatur Episcopatus Mindanus cum omnibus juribus & appertinentiis, pari ratione ut ante memoratus Episcopatus Halberstadiensis, in feudum perpetuum à sacra Cesarea Majestate de consensu Statuum Imperii, statimque post conclusam & ratificatam hanc Pacificationem Dominus Elector pro se, & successoribus suis in possessione ejusdem quieta & reali constituatur, eoque nomine sessionem & votum in Comitiis Imperii universalibus & singularibus, ut & circuli Westphalici obtineat. Salvis tamen civitati Mindensi suis Regaliis & Juribus in sacris & profanis cum mero & mixto Imperio in criminalibus & civilibus, præsertim jure districtus ejusque jurisdictionis exercitio concesso, & pro nunc apprehenso aliisque usibus, immunitatibus & privilegiis circa pristina jura ipsis legitime competentibus; Ita tamen ut pagi & villa domusque ad Principem, Capitulum, totumque clerum & equestrem Ordinem pertinentes, & respective in districtu & intra mœnia Civitatis site omnino excipantur, & de catero jus Principis & Capituli inviolatum maneat. Dicto Domino Electori & successoribus suis Episcopatus quoque Caminensis in feudum perpetuum ab Imperatore & Imperio concedatur; eodem plane jure & modo, ut supra de Episcopatu Halberstadiensi & Mindano dispositum est, sed cum hoc tamen discrimine, ut in Episcopatu Caminensi integrum sit Domino Electori Canonicatus post decessum præsentium Canonicorum extinguere, atque sic successu temporis totum Episcopatum, Ulteriori Pomeranie adjungere seu incorporare.

1648.

Similiter concedatur Domino Electori expectantia in Archi-Episcopatum Magdeburgensem, ita quidem ut quandocunque eundem morte aut successione in Electoratu, vel quacunque alia concessione præsentis Administratoris Domini Augusti Ducis Saxonia vacare contigerit, totus iste Archi-Episcopatus cum omnibus eo pertinentibus territoriis, regalibus & juribus prout supra de Episcopatu Halberstadiensi dispositum est, Domino Electori suisque posteris & successoribus hereditibus & agnatis masculis non obstante ulla electione aut postulatione interea temporis, sive clam sive palam facta tradatur & conferatur in feudum perpetuum, sitque eidem vel iisdem jus authoritate propria vacantem apprehendendi possessionem.

Interea autem teneatur Capitulum una cum ordinibus & subditis dicti Archi-Episcopatus statim concluſa pace præfato Domino Electori & toti Domui Electorali pro se, atque omnibus in ea successoribus, & heredibus atque agnatis masculis se sacramento fidelitatis & subjectionis in eventum obstringere.

Civitati vero Magdeburgensi pristina sua libertas & privilegium Ottonis I. de 7. Junii Anno nongentesimo quadragesimo, etiamsi temporum injuria deperditum, ad preces ejusdem humiliter porrigendas, a Cæs. Maj. renovabitur; tum etiam privilegium muniendi & fortificandi ab Imperatore Ferdinando II. concessum, quod cum omnimoda jurisdictione & proprietate ad quadrantem milliaris Germanici extendatur; sicut & reliqua illius privilegia & jura in Ecclesiasticis & Politicis salva & inviolata maneant, cum inserta clausula, quod in prejudicium Civitatis readificari non debeant suburbia.

Caterum quod ad quatuor Dynastias seu Præfecturas Querfurt, Gitterbock, Dam & Borck attinet, cum illæ jam olim Domino Electori Saxonia tradite sint, in ejusdem quoque ditione permaneant in perpetuum, cum hac tamen reservatione, ut quæ hactenus ratione earundem ad collectas Imperii & circuli contributa fuit quota à dicto Domino Electore Saxonia imposterum exsolvatur, eaque Archi-Episcopatui dematur, & hujus rei ratione expressa fiat provisio in matricula Imperii & Circuli. Ut autem inde causata imminutio redituum Cameralium, & ad mensam Archi-Episcopalem pertinentium, aliquatenus resarciatur, jam dicto Electori Brandenburgico & successoribus suis, non solum statim post conclusam Pacem Præfectura Eglen quæ alias ad capitulum spectabat, pleno jure possidenda & fruenda tradatur, cassato processu à Comitibus de Barby aliquod ab hinc annis desuper moto; sed etiam facultas sit, obtenta Archi-Episcopatus possessione quartam partem, Canonicatuum Cathedralium, illis decedentibus extinguendi, eorumque reditus Camera Archi-Episcopali applicandi. Quæ vero debita à præsente Domino Administra-

1648. *strenore Augusto Duce Saxonia hactenus contracta sunt; ex reditibus Archiepiscopalibus, existente modis supra dictis casu vacantiæ & devolutionis, dicti Archi-Episcopatus ad Dominum Electorem Brandeburgicum & successores suos neutiquam dissolvantur, neque integrum sit, dicto Domino Administratori posthac novis debitis oppignorationibus & alienationibus sæpe dictum Archi-Episcopatum in præjudicium Domini Electoris ejusque successorum, hæredum atque agnatorum masculorum quoque modo onerare.*

In his vero Domini Electoris Archi- & Episcopatibus de cetero salva maneant Ordinibus & subditis competentia eorum jura & privilegia, cum primis invariatæ Augustanæ Confessionis exercitium quale nunc ibi viget, nec minus locum habeant ea, quæ in puncto Gravaminum inter utriusque Religionis Status & Ordines Imperii transacta & conventa sunt, quatenus scilicet non adversantur illi dispositioni, quæ supra in articulo quinto de Gravaminibus §. 8. continetur incipiente: Qui Archi-Episcopatus, Episcopatus, & aliæ fundationes atque bona Ecclesiastica &c. & finiente: subjecta manento; utpote quem æque hic valere debere, ac si verbotenus insertus esset, & supra dictos Archi-Episcopatum & Episcopatus hæreditario & immutabili jure apud Dominum Electorem atque Domum Brandeburgicam, omnesque in ea successores, hæredes & agnatos in perpetuum plane, ut de reliquis terris ipsorum hæreditariis juris est, permanere oportet. Ratione tituli autem conventum est, ut jam dictus Dominus Elector cum tota Domo Brandeburgica, & in ea omnes & singuli Marchiones Brandeburgici, Duces Magdeburgenses & Principes Halberstadienses & Mindenses appellentur & scribantur.

Regia quoque Majestas Suecia restituat Domino Electori pro se & successoribus suis hæredibus atque agnatis masculis:

Primò reliquam Pomeraniam Ulteriorem cum omnibus appertinentiis; bonis & juribus secularibus Ecclesiasticis, pleno jure, tam quoad dominium utile, quam directum.

Deinde Colbergam cum toto Episcopatu Caminensi, omnique jure, quod Ulterioris Pomeraniæ Duces hucusque habuerunt in collatione Prælaturarum & Præbendarum capituli Caminensis, ita tamen, ut salva maneant jura Regiæ Majestati Suecia supra concessa, atque Ordinibus & subditis in restitutis partibus Ulterioris Pomeraniæ, Episcopatuque Caminensi competentem eorum libertatem, bona, jura & privilegia, secundum tenorem literarum Reversalium (quibus etiam Ordines & subditi Episcopatus gaudere debent, ac si iis directe data essent) cum libero Augusti. Confessionis exercitio, juxta invariatam Augustanam Confessionem, absque ulla perturbatione perpetim fruendo circa homagii renovationem & præstationem omni meliori modo confirmet & conservet.

Tertio, omnia loca quæ præsidiis Suecicis insessa tenentur per Marchiam Brandeburgicam.

Quarto omnes Commendas & bona ad ordinem Equestrem Divi Johannis spectantia, quæ extra territoria Regiæ Majestati Regnoque Suecia cessa continentur, una cum Actis & regestis cæterisque literariis documentis originalibus hæc loca, juraque restituenda concernentibus, communibus verò & utramque nempe tam Citeriorem, quam Ulteriorem Pomeraniam afficientibus in authentica & probante forma, quæ in Archivo & Carthophylaciis aulæ Stetinensis vel alibi intra vel extra Pomeraniam reperiuntur.

Æquivalentia Mechlenburgica.

XII. Pro eo vero quod Duci Megapolitano Suerinensi, Domino Adolpho Friderico, in alienatione Civitatis, portusque Wismariensis decedit, comperant ipsi, ejusque hæredibus Masculis Episcopatus Suerinensis & Ratzenburgensis jure perpetui & immediati Feudi (salvo tamen Domus Saxonico Lauenburgicæ aliorumque vicinorum, ut & dicta Diœceseos hinc inde competenti jure) cum omnibus juribus, documentis literariis, Archivo, rationariis, aliisque pertinentiis & potestate extinguendi Canonicatus ubique post præsenti tempore residentium Canonicorum decessum, omnesque reditus mensæ Ducali applicandi, eoque nomine habeat sessionem in conventibus Imperii & Circuli Saxoniæ Inferioris, cum duplici Principis titulo & voto. Et si vero ejusdem ex fratre nepos, Dominus Gustavus Adolphus Dux Megapolitano-Gustroviensis antehac designatus fuerat Administrator Ratzeburgensis, quia tamen ipsi non minus, quam Patruo beneficium restitutionis in suos Ducatus obtigerat, æquum visum est, ut Patruo cedenti Wismariam, ipse vicissim hunc cedat Episcopatum. Conferentur autem dicto Duci Gustavo Adolpho, eo nomine compensationis ergo, duo Canonicatuum juxta modernam compensationem Gravaminum ad Augustana Confessioni addictos pertinentium, beneficia, unum in Ecclesia Cathedrali Magdeburgensi, alterum in Halberstadiensi primum vacatura.

Quod deinde ad pretensos duos Canonicatus in Ecclesia Cathedrali Argentinensi attinet, si quid eo nomine statibus August. Confessionis juxta præsentem transactionem competit; familia Ducum Mecklenburgensium ex hujusmodi proventibus duorum Canonicatuum portiones concedantur, absque tamen præjudicio Catholicorum. Quod si vero contigerit lineam masculinam Suerinensem deficere, superstite Gustroviana, ipsi in hac iterum ipsi succedat.

Pro majori vero dicta Domus Mecklenburgensis satisfactione cedant ipsi Commenda ordinis Equestris Divi Johannis Hierosolymitani, Mirow & Nemerow in isto Ducatu sita, vigore dispositionis in artic. 5. §. 9. supra expressa, in perpetuum, donec de controversiis religionis in Imperio conventum fuerit, & quidem lineæ Suerinensi Mirow, lineæ vero Gustroviensi Commenda Nemerow, sub hac conditione, ut dicti ordinis consensum ipsi procurare eidemque nec non Domino Electori Brandeburgico, tanquam ejus patrono, quotiescunque casus evenerit, hactenus præstari solita, porro quoque præstare teneantur. Confirmabit etiam Cæsarea Majestas eidem vectigalia ad Albim, antehac obtenta, in perpetuum concessa insuper immunitate à tributis Imperii futuro tempore; citra causam satisfactionis militiæ Suecicæ indicendis, donec summa ducentorum millium thalerorum Imperialium compensata fuerit. Cassetur insuper pretensum debitum Wingerschianum, utpote ex causa belli ortum, processibus etiam & decretis desuper emanatis, penitus annullatis, ita ut neque Duces Megapolitani, neque Civitas Hamburgensis eo nomine imposterum unquam convenirí possint vel debeant.

Æquivalens seu Compensatio Brunsvicensis.

XIII. Cum Domus Ducalis Brunsvicensis & Luneburgensis, ob Pacem publicam melius facilinsque stabiliendam, cesserit Coadjutoriis in Archi-Episcopatus Magdeburgensem & Bremensem, itemque Episcopatus Halberstadiensem & Ratzenburgensem, obtentis, ea conditione, ut inter alia etiam alternativa iisdem cum Catholicis in Episcopatum Osnabrugensem, addiceretur successio, Cæsarea Majestas præsenti Sacri Romani Imperii statui minime expedire judicans. Pacem Publicam propterea impediri diutius consentit ac permittit, ut ejusmodi alternativa successio indicto in Episcopatu Osnabrugensi deinceps inter Catholicos & Augustanæ Confessionis Episcopos, ex familia tamen Ducum Brunovicensium & Luneburgensium, quamdiu eadem duraverit, postulandos, locum habere debeat, modis & conditionibus sequentibus.

Primo: Quoniam Dominus Gustavus Gustavi, Comes in Wasaburg, Regni Suecia Senator, omni suo jure in E-

1648. *in Episcopatum Osnabrugensem, occasione præsentis belli obtento, renunciat, juramentumque à Statibus & subditis ejusdem sibi præstitum, remittit, ideo Dominus Episcopus Franciscus Wilhelmus, ejusque successores sicut & capitulum, status & subditi dicti Episcopatus, virtute præsentium obligati sunt ad solvendum dicto Domino Comiti, ejusve mandatario, Hamburgi, spatio quatuor annorum à die publicatæ Pacis numerandorum, octuaginta millia Thalerorum Imperialium, ita ut singulis annis vicena millia Hamburgi, ad manus dicti Comitis ejusve mandatarii exsolvere & numerare teneantur, executione in non parentes ex lege communi hujus Pacificationis suas vires obtinente.*

Secundo: Restituatur dictus Episcopatus Osnabrugensis totus & integer cum omnibus suis appertinentiis, secularibus & Ecclesiasticis, moderno Domino Episcopo Francisco Wilhelmo, pleno jure possidendus, prout uniformis, perpetuaque capitulationis leges, communi Principis Francisci Wilhelmi, Domusque Brunsvigo-Luneburgica, & capitularium Episcopatus Osnabrugensis consensu jam ineunda, sancierint.

Tertio: Status Religionis ac Cœtus Ecclesiastici, totiusque cleri utriusque Religionis, tam in ipsa Urbe Osnabrugensi, quam in reliquis ad hunc Episcopatum pertinentibus ditionibus, oppidis, villis, pagis; omnibusque aliis locis maneat & reducatur in eum, qui fuit die 1. Jan. Anno 1624. statum, statamen, ut prius fiat singularis quædam determinatio & dispositio de iis, quæ post Annum 1624. quoad verbi Ministros & divinum cultum mutata deprehendentur, etiam supra dictæ Capitulationi inserenda, caveatque Dominus Episcopus per litteras Reversales Statibus & subditis suis, homagio (quatenus observantia ab antiquo obtinuit) ab ipsis recepto, jura ac privilegia salva fore & quæ præterea futura Episcopatus administrationi, Statuumque & subditorum securitati utrinque necessaria videbuntur.

Quarto: Defuncto eodem Domino Episcopo succedat in Episcopatu Osnabrugensi, Dominus Ernestus Augustus Dux Brunnovicensis & Luneburgensis atque adeo vi hujus Pacis publice sit designatus ejusdem successor, teneaturque Capitulum Cathedrale Osnabrugense, ut & reliqui status; & subditi statim post decessum aut resignationem moderni Episcopi, eundem Dominum Ernestum Augustum in Episcopum recipere ac dicti Status & subditi isti fini intra trimestre à concluso hac pace computandum, ipsi solitum ut supra præstare homagium juxta conditiones in capitulatione perpetua cum capitulo ineunda, positas. Quod si vero Dux Ernestus Augustus post obitum moderni Episcopi non fuerit superstes, teneatur capitulum alium ex Domini Georgii Ducis Brunsvicensis & Luneburgensis posteris in Episcopum sunm postulare, conditionibus tamen in recepta capitulatione uniformi initis perpetuo observandis. Eo autem demortuo aut ultro resignante, teneatur dictum capitulum vel electione, vel postulatione præsulem Catholicum sibi præficere, sin vero hac in parte vel canonicorum negligentia vel discordia intercesserit, locus sit ordinationi Juris Canonici & consuetudini Germaniæ, salva tamen capitulatione perpetua, ut & hac transactione: & sic perpetuo admittatur alternativa successio inter Catholicos Episcopos ex gremio Capituli electos, vel alimnde postulatos, atque Augusti. Conf. addictos, sed non alios, quam ex familia modo nominati Ducis Georgii descendentes; & quidem si plures sint Principes è natu minoribus eligatur vel postuletur Episcopus, nullis vero existentibus natu minoribus, sufficiatur unus ex Principibus regentibus. Illis autem deficientibus, succedat tandem Ducis Augusti posteritas, alternatione, uti dictum, inter ipsam & Catholicos perpetua.

Quinto: Teneatur non solum memoratus Dux Ernestus Augustus, sed etiam omnes & singuli ex familia Ducum Brunsvicensium & Luneburgensium Augustanæ 1684.
Confessioni addictorum, in hoc Episcopatu alternatim succedentium, Statum Religionis cœtus Ecclesiastici, totiusque Cleri, tam in ipsâ urbe Osnabrugensi, quam in reliquis ad hunc Episcopatum pertinentibus ditionibus, oppidis, villis, pagis, omnibusque aliis locis conservare ac tueri, prout superius Articulo tertio & perpetua capitulatione dispositum est.

Sexto: Ne etiam durante administratione & Regimine Episcopi Augustanæ Confessioni addicti, circa censuram Ecclesiasticorum Catholicorum, itemque usum & administrationem Sacramentorum; ritu Romanæ Ecclesiæ ut & cætera quæ sunt ordinis, ulla difficultas aut confusio suboriatur, horum omnium dispositio, quoties alternativa successio in talem August. Confess. addictum devenerit, Domino Archiepiscopo Colonienſi velut Metropolitano reservata, adversus Augustanæ verò Confessioni addictos, plane sublata esto. Cætera superioritatis & Regiminis jura in civilibus & criminalibus Augustanæ Confessionis Episcopo, juxta capitulationis leges illibata permaneant. Quoties vero Catholicus Episcopus in Episcopatu Osnabrugensi rerum potitur, nihil omnino in Augustanæ Confessionis sacra arroget sibi juris aut obtineat.

Septimo: Monasterium seu Prælatura Walckenried, cujus hoc tempore Administrator est Christianus Ludovicus Dux Brunsvicensis & Luneburgensis: una cum prædio Schawen, perpetuo feudi jure Ducibus Brunsvicensibus & Luneburgensibus, itidem à Cæsarea Majestate & Imperio, cum omnibus pertinentiis, juribusque conferatur, eodem prorsus, quo supra inter Ducem Brunsvicensium & Luneburgensium familias succedendi ordine, annullato jure advocatiæ, aliisque Episcopatus Halberstadiensis, & Comitatus Hohensteinensis prætensionibus sublatis.

Octavo: Ducibus quoque Brunovicensibus & Luneburgensibus restituatur Monasterium Groningense, quod ante hac acquisitum Episcopatui Halberstadiensi cesserat: reservatis etiam juribus, quæ dictis Ducibus in castrum Westerburg competunt, nec minus infeudatio Comitis à Tettenbach à Ducibus facta, eoque nomine initæ leges perinde ut jura credititi & pignoris, Ducis Christiani Lud. vicario Friderico Schenkio a Winterstet in Westerburg competentia, sarta tecta maneant.

Nono: Debitum à Friderico Ulrico Duce Brunovicensi & Luneburgensi cum Rege Daniæ contractum, & per hunc in Pacificatione Lubecensi, Sac. Cæs. Maj. cessum posteaque Cæsareæ militiæ præfecto Comiti Tyllio donatum, quod attinet, cum moderni Duces Brunovicenses & Luneburgenses se ad hoc debitum persolvendum ob plures rationes, teneri negaverint, eaque de re etiam per Legatos plenipotentiarios Coronæ Suecicæ instanter actum sit, amore Pacis remissio & expunctio totius istius debiti & obligationis dictis Ducibus, eorumque hæredibus & Provinciis concessa esto.

Decimo: Cum Duces Brunovicenses & Luneburgenses Cellenſis Linea capitulo Ratzenburgensi pro sorte 20000. florenorum annuas pensiones, hucusque pependerint, alternatione jam cessante cessent quoque annuæ illæ pensiones, abolito prorsus debito, ut & alia quavis obligatione.

Undecimo: Ducis etiam Augusti duobus filiis natu minoribus Antonio Ulrico & Ferdinando Alberto conferantur duæ prebendæ in Episcopatu Strasburgensi primo vacaturæ: ea tamen conditione, ut dictus Dominus Dux Augustus renunciet prætensionibus suis, quas in unum alterumve Canonicatum antehac habuit vel habere poterat.

Duodecimo: Vice versa iidem Duces postulationibus & coadjutoriis in Archi-Episcopatus Magdeburgensem & Bremensem, itemque Halberstadiensem & Ratzen-

1648. *Ratzenburgenſem pleniſſime renunciant, ita ut qua circa hoſce Archi-Epiſcopatus & Epiſcopatus ſuperius in hoc Pacificationis Inſtrumento diſpoſita ſunt, cura ipſorum contradictionem effectum habere debeant, Capitulis utrobique in eo ſtatu permanentibus, quo ſuperius conventum eſt.*

Æquivalentia Adminiſtratoris-que Magdeburgici.

XIII. De ſumma 12000. Imperialium Dn. Chriſtiano Wilhelmo Marchioni Brandenburgico ex Archi-Epiſcopatu Magdeburgenſi quotannis ſolvendorum, conventum eſt, ut cœnobium & prafectura Zina & Luburg, dicto Dn. Marchioni ſtatim tradantur, cum omnibus pertinentiis & omnimoda Jurisdictione, ſolo territorii jure excepto: Atque his Prafecturis idem Marchio utatur fruatur ad dies vita, abſque ulla rationum redditione: Hac tamen lege, ut in Politicis & Eccleſiaſticis nullum plane ſubditis afferatur prajudicium. Quia porro ut totus Archi-Epiſcopatus, ita etiam jam nominatum cœnobium & prafectura, temporum injuria valde ſunt devaſtata: ideo Dn. Marchioni Adminiſtratori, ſine mora, ex collectis à moderno Domino Adminiſtratore Archi-Epiſcopatus ad hoc inſtituendis ſolvenſur tria millia thalerorum Imperialium ab ipſo Marchione vel ejus heredibus non reſtituenda. Praterea placuit, ut poſt fata Dn. Marchionis, ratione & nomine non praſtitorum alimentorum, deſcendentibus ipſius eorumque heredibus, liceat dictum cœnobium atque prafecturas per integrum quinquennium retinere, iisque ſine rationum redditione, cum omnibus ſuis pertinentiis & juribus uti frui. Elapſo vero quinquennio, predicta prafectura, earundemque jurisdictio reditus & proventus, Archi-Epiſcopatui abſque tergiverſatione, reſtituantur, nec ſuperius memorata ſummatitulo quicquam ulterius moveatur vel petatur. Et predicta omnia obſerventur, etiam ſi propter equivalentem recompenſationem D. Electoris Brandeburgici Archi-Epiſcopatus Magdeburgenſis ad Dn. Electorem ejusque hæredes & ſucceſſores pervenerit.

Satisfactio Haſſiæ.

XIV. Circa cauſam Haſſo Caſſellanam conventum eſt, ut ſequitur.

Primo omnium Domus Haſſo Caſſellana, omnesque ejus Principes, maxime Domina Amelia Eliſabetha, Haſſia Landgravia, ejusque filius Dn. Wilhelmus, illorumque Hæredes, Miniſtri, Officiales, Vaſalli, ſubditi, milites & alii quocunque modo illis addicti, nullo prorſus excepto, non obſtantibus contrariis pactis, proceſſibus, proſcriptionibus, declarationibus, ſententiis, executionibus & transactionibus, ſed illis omnibus, ut & actionibus vel pretenſionibus, ratione damnorum & injuriarum tam Neutralium, quam belligerantium annullatis; univerſalis Amneſtia ſupra ſancita, & ad initium belli Bohemici cum plenaria reſtitutione reducta (exceptis Caſ. Majeſt. & Domus Auſtriaca Vaſallis & ſubditis hereditariis, quemadmodum de iis in §. Tandem omnes &c. diſponitur) omniumque beneficiorum ex hac & Religioſa Pace provenientium, pari cum ceteris ſtatibus jure, prout in Articulo incipiente: Unanimi &c. diſponitur, plenarie participes ſunto.

Secundo, Domus Haſſo-Caſſellana, ejusque ſucceſſores Abbatiam Hirsfeldenſem, cum omnibus appertinentiis, ſecularibus & Eccleſiaſticis, ſive intra ſive extra territorium (ut Prapoſitura Gellingen) ſitis; Salvis tamen juribus, que Domus Saxonica à tempore immemoriali poſſidet, retineant, & eo nomine inveſtituram à Cæſarea Majeſtate totiès quotiès caſus evenerit, petant & fidelitatem præſtent.

Tertio, Jus directi & utilis Dominii in Prafecturas Schaumburg, Buckenburg, Saxenhagen & Statthagen, Epiſcopatui Mindano antehac aſſertum & adjudicatum, porro ad Dn. Wilhelmum, modernum Haſſia Landgravium, ejusque Succeſſores plenarie in perpetuum, citra ulteriorem dicti Epiſcopatus, aut alterius cujusvis contradictionem aut turbationem pertineat, Salva tamen transactione inter Chriſtianum Ludovicum Ducem Brunsvico-Luneburgenſem & Haſſia Landgraviam, Philippumque Comitem de Lippe, inita, firma etiam manente, que inter eandem Landgraviam & dictum Comitem inita eſt, conventione. 1648.

Conventum preterea eſt, ut pro locorum hoc bello occupatorum reſtitutione & indemnitatis cauſa Domina Landgravia Haſſia tutrici, ejusque filio, hujusve Succeſſoribus Haſſia Principibus ex Archi-Epiſcopatibus, Moguntinenſi & Colonienſi; Epiſcopatibus item Paderbornenſi, Monaſterienſi, & Abbatia Fuldenſi ſexies centena millia Thalerorum Imperialium bonitate, Imperialibus conſtitutionibus modernis correſpondentium, intra ſpatium novem Menſium, à tempore Ratificationis Pacis computandum Caſſellis, ſolventium periculo & ſumptibus, pendantur, nec contra promiſſam ſolutionem ulla exceptio, ullusve pratextus admittatur, multo minus ſumma conventa ullo arreſto afficiatur. Ut etiam Domina Landgravia de ſolutione tanto ſecurior ſit, ſequentibus conditionibus retineat Neus, Cosfeld & Neuhaus, inque his locis ſua, ſibique ſolum obligata præſidia habeat; ea quidem lege ut præter officiales & alias perſonas in præſidiis neceſſarias dictorum trium locorum præſidia conjunctim non excedant numerum mille ducentorum peditum, & centum equitum, Domina Landgravia diſpoſitioni relicto, quot cuivis dictorum locorum peditum & equitum imponere, quemve huic vel illi præſidio præficere velit, præſidia autem ſecundum ordinationem de ſuſtentatione officialium & militum Haſſiacis hactenus conſuetam alantur, & que ad conſervanda fortalitia neceſſaria ſunt, præſtentur ex Archi- & Epiſcopatibus, in quibus dicta arx & civitates ſunt ſita, absque ſumme ſupra nominate diminutione; Integrum autem ſit ipſis præſidiis contra moroſos & tardantes, ſed non ultra debitam ſummam exequi. Jura autem ſuperioritatis & jurisdictio tam Eccleſiaſtica, quam ſecularis & reditus nominatarum arcis & Civitatum Domino Archi-Epiſcopo Colonienſi ſint ſalva. Quam primum vero poſt ratificatam Pacem Domina Landgravia trecenta millia Thalerorum Imperialium fuerint exſoluta, reſtituta Neuſſia retineat Cosfeld ſolum & Neuhaus, ita tamen ut præſidium Neuſſianum in Cosfeld & Neuhaus non deducat, vel ejus nomine quicquam ulterius exigat, nec præſidia in Cosfeld numerum ſexcentorum peditum & quinquaginta equitum, in Neuhaus autem centum peditum excedant. Sin autem intra terminum novem Menſium Domine Landgravie integra ſumma non dependatur, non tantum Cosfeld & Neuhaus, donec plenaria ſubſecuta fuerit ſolutio, ſed etiam pro reſiduo ſumme, ejusque ſingulis centenis, quinque annuatim Imperiales, donec reſiduum ſumme exſolutum fuerit, penſionis nomine ſolvantur. Et tot prafecturarum ad ſupra nominatos Archi- & Epiſcopatus atque Abbatiam pertinentium & Haſſia Principatui vicinarum, quot præſtandis & exſolvendis penſionibus ſufficiunt, Queſtores & Receptores Domine Landgravie juramento obſtringantur, ut de reditibus annuas reſidua ſumma penſiones ſolvant, non obſtante Dominorum ſuorum prohibitione. Quod ſi vero quæſtores & receptores in ſolvendo moras nectant, aut reditus alio conferant, Domina Landgravia exequendi & ad ſolutionem quovis modo illos adigendi, liberam habeat poteſtatem, de reliquo jure territoriali Domino proprietatis interea ſemper ſalvo; Simul ac vero Domina Landgravia totam ſummam cum penſionibus à tempore more acceperit, reſtituat illico loca jam denominata, cautionis loco interim retenta, penſiones ceſſent, & quæſtores atque receptores, quorum facta fuit mentio, juramenti nexu ſint liberati; quarum autem Prafecturarum reditus penſionibus contingente mora ſolvendis, ſint aſſignan-

1648. assignandi, ante ratificationem Pacis eventualiter convenietur, quæ conventio non minoris sit roboris, quam ipsum Pacis Instrumentum. Præter loca autem securitatis causa, ut memoratum, Domina Landgravia relinquenda & post solutionem demum restituenda, restituat illa nihilominus ratificatione Pacis subsecuta, omnes Provincias & Episcopatus, nec non illorum urbes, præfecturas, oppida, fortalitia, propugnacula, & omnia denique bona immobilia, nec non jura inter hæc bella ab ipsa occupata, ita tamen ut tam in præfatis tribus locis cautionis nomine retinendis, quam reliquis omnibus restituendis non solum Annonam & omnia ad bellicum apparatum spectantia, quæ inferri & fieri curavit, per subditos avehere liceat Domina Landgraviæ, & supradictis successoribus: quæ vero ab ipsa non illata, sed in locis occupatis tempore occupationis reperta sunt, & adhuc extant, ibi permaneant; sed ut etiam fortificationes & valla durante occupatione exstructa, eatenus destruantur, ne tamen urbes, oppida, arces vel castra cujusvis invasionibus & depredationibus pateant.

Et quamvis Domina Landgravia præterquam ab Archi- & Episcopatibus Moguntinensi, Colonienſi, Paderbornensi, Monasteriensi & Abbatia Fuldensi a nemine restitutionis & indemnitatis loco aliquid popoſcerit, & ſibi eo nomine à quoquam alio quicquam ſolvi omnino noluerit, pro rerum tamen & circumſtantiarum æquitate placuit toti Conventui, ut ſalva manente diſpoſitione §. præcedentis inchoantis: Conventum præterea eſt, &c. etiam cæteri Status, cujuscunque generis, cis & ultra Rhenum, qui 1. Martii hujus anni Haſſiacis contributionem dependerunt, ſecundum proportionem contributionis exſolutæ toto hoc tempore obſervatam, ad conficiendam ſummam ſuperius poſitam, & militum præſidiariorum ſuſtentationem, ratam ſuam ſupra nominatis Archi- & Epiſcopatibus atque Abbatia conferant, & damnum ſi quod ſolventes ob unius vel alterius moram perpeſſi fuerint, moroſi reſarciant, nec executionem contra tergiverſantes inſtituendam Cæſarea Majeſtatis aut Regia Majeſtatis Sueciæ vel etiam Haſſia Landgravia Officiales aut milites impediant, neque etiam fas ſit Haſſiacis quemquam in præjudicium hujus declarationis eximere, is vero qui ſuam quotam rite perſolverint, ab omni eatenus onere liberi erunt.

Quod controverſias inter Domus Haſſiacas, Caſſellanam & Darmſtattinam, ſuper ſucceſſione Marpurgenſi agitatas, attinet: quando quidem ea Caſſellis 14. menſis Aprilis proxime elapſi, conſenſu partium unanimi accedente penitus ſunt compoſita; placuit transactionem iſtam, cum ſuis annexis & receſſibus, ſicut ea Caſſellis inita & à partibus ſubſignata, Conventuique huic inſinuata fuit, vigore inſtrumenti hujus, ejusdem plane eſſe roboris, ac ſi verbis totidem hiſce tabulis inſerta comprehenderetur, nec à partibus tranſigentibus, nec aliis quibusvis ſub prætextu ſive pacti, ſive Juramenti, ſive alio quocunque ullo unquam tempore convelli poſſe, quin imo ab omnibus etiamſi aliquis ex Intereſſatis eam forte confirmare detrectet, exactiſſime obſervari debere.

Sicut etiam Transactio inter defunctum Dominum Wilhelmum Haſſiæ Landgravium, & Dominos Chriſtianum & Wolradum, Comites Waldeccia die undecimo April, Anno 1635. facta & à D. Georgio Haſſia Landgravio die 14. Aprilis A. 1648. ratificata, non minus vigore hujus Pacificationis, perpetuum & pleniſſimum robur obtinebit, omnesque Haſſia Principes pariter ac Comites Waldeccia obligabit.

Firmum quoque maneat, & inviolabiliter cuſtodiatur Jus primogenituræ in qualibet domo Haſſia Caſſellana & Darmſtattina introductum, & à Cæſarea Majeſtate confirmatum.

Pactus executionis Pacis.

XV. Simulatque vero Inſtrumentum Pacis à Dominis Plenipotentiariis & Legatis ſubſcriptum & ſignatum fuerit, ceſſet omnis hoſtilitas, & quæ ſupra conventa ſunt, utrinque e veſtigio executioni mandentur. 1648.

Imprimis quidem Imperator ipſi per univerſum Imperium edicta promulget & ſerio mandet iis, qui hiſce pactis & hac pacificatione ad aliquid reſtituendum vel præſtandum obligantur, ut ſine tergiverſatione & noxa intra tempus concluſa & ratificanda Pacis præſtet & exequantur transacta, injungendo tam directoribus, Auſſchreibende Fürſten, quam præfectis militiæ circularis, Creiſs-Obriſten, ut ad requiſitionem reſtituendorum, juxta ordinem executionis & hæc pacta, reſtitutionem cujusque promoveant & perficiant. Inſeratur etiam edictis clauſula, ut quia Circuli Directores, die Auſſchreibende Fürſten, aut Præfecti militiæ circularis, Creiſs-Obriſten, in cauſa vel reſtitutione propria minus idonei executioni eſſe cenſentur, hoc in caſu, itemque ſi directores vel præfectos militiæ circularis repudiare commiſſionem contingat, vicini circuli directores, aut præfecti militiæ circularis eodem executionis munere etiam in alios Circulos ad reſtituendorum requiſitionem fungi debeant.

Quod ſi etiam reſtituendorum aliquis, Cæſareanos Commiſſarios ad alicujus reſtitutionis, præſtationis vel executionis actum neceſſarios cenſuerit, quod ipſorum optioni relinquitur, etiam illis ſine mora dentur. Quo caſu ut rerum transactarum effectus tanto minus impediatur, tam reſtituentibus, quam reſtituendis liceat ſtatim concluſa & ſubſcripta pacificatione binos aut trinos utrinque nominare Commiſſarios, è quibus Caſ. Maj. unum à reſtituendo, alterum à reſtituente nominatum, pares tamen numero, ex utraque Religione eligat, quibus injungatur, ut omnia quæ vigore hujus transactionis oportet, absque mora exequantur. Sin autem reſtituentes Commiſſarios nominare neglexerint, Caſ. Maj. ex iis, quos reſtituendos nominaverit, unum deliget aliumque pro ſuo arbitrio, obſervata tamen utrobique diverſa Religioni additorum paritate, adjunget, quibus commiſſionem executionis demandabit, non obſtantibus exceptionibus in contrarium factis. Ipſi deinde reſtituendi mox à concluſione Pacis de transactorum tenore notum faciant intereſſatis aliquid reſtituturis.

Omnes denique & ſinguli, ſive ſtatus ſive communitates, ſive privati, ſive Clerici, ſive ſeculares, qui vigore hujus transactionis, ejusdemque regularum generalium, vel ſpecialis, expreſſaque alicujus diſpoſitionis ad reſtituendum, cedendum, dandum, faciendum, aut aliud quid præſtandum obſtricti ſunt teneantur ſtatim poſt promulgata Cæſarea edicta, & factam reſtituendi notificationem, ſine omni tergiverſatione vel oppoſitione clauſula ſalvatoria, ſive generalis ſive ſpecialis alicujus ſupra in Amneſtia poſita, aut quacunque alia exceptione, itemque ſine noxa aliqua, omnia ad quæ obligantur, reſtituere, cedere, dare, facere & præſtare.

Nec Directorum & Præfectorum circularis militiæ, aut Commiſſariorum executioni quisquam ſive Status, ſive miles, præſertim præſidiarius, ſive quilibet alius, ſeſe opponat, ſed potius executoribus aſſiſtant, liberumque ſit dictis executoribus contra eos, qui executionem quovis modo impedire conantur, ſuis, vel etiam reſtituendorum viribus uti.

Deinde omnes & ſinguli utriusque partis captivi ſine diſcrimine ſagi vel togæ eo modo, quo inter exercituum Duces cum Caſ. Majeſt. approbatione conventum eſt, vel adhuc convenietur liberi dimittantur.

Satisfactio pro militia Sueciæ

Denique pro militia Sueciæ exauctoratione omnes, & ſinguli Electores, Principes & reliqui Status, comprehenſa libera & immediata Imperii nobilitate (ſalva tamen requiſitione hactenus in talibus caſibus uſitata libertateque & exemptione in futurum ſalvis ſeptem ſequentium Circulorum Imperii, Electoralis Rhenani, ſuperioris Saxonici, Franconici, Suevici, Superioris Rhenani, Weſt-

1648. Weſtphalici & inferioris Saxonici, teneantur in medium conferre quinque myriades Imperialium thalerorum in moneta per Imper. Rom. uſitata, idque tribus terminis, primo termino (ſtatibus in Circulo Electorali, ut & ſuperiori Rhenano Francofurtum ad Mœnum, ſuperioris Saxoniæ Lipſiam ſive Brunſwigam, Franconiæ Norinbergam, Sueviæ Vlmam, Weſtphaliæ Bremam vel Monaſterium, & inferioris Saxoniæ Hamburgum, ſuam cujuſque quotam conferentibus) octodecim centena millia Imper. thalerorum in numerata pecunia (pro cujus ſumma faciliori ſolutione impetranda liceat illos ſubditos; qui ex Amneſtia veniunt reſtituendi, non moderno ipſorum poſſeſſori, ſed vero Domino, cui ex Amneſtia reſtituendi ſunt, ſtatim à concluſa pace, etiam ante factam reſtitutionem, ſecundum ipſorum quotam & proportionem collectare, nec in exigendis illis collectis moderni poſſeſſores ullum creent impedimentum) & duodecies centena millia per aſſignationes ad certos ſtatus, ſuper quorum ſolutione tolerabilibus conditionibus facienda, à quolibet Statu inter concluſam, & ratificandam pacem, cum officiali militari ſibi aſſignato ex æquo & bono conveniendum. Qua conventione; ut & ratihabitionum commutatione facta, dictorum 1800000. thalerorum ſolutio, militiæ exauctoratio, & locorum evacuatio, ſtatim pari paſſu peragantur: nec ob ullam aliam cauſam differantur: ceſſantibus ſtatim à concluſa pace contributionibus & omnis generis exactionibus, ſalva tamen præſidiariorum militum caterarumque copiarum ſuſtentatione, ad tolerabilem modum convenienda, ſalva itidem iis ſtatibus qui ſuam portionem ſolverunt, vel cum aſſignatis officialibus, quoad ſolutionem ſuarum portionum amicabiliter convenerunt, à ſuis conſtatibus, ob horum ſolvendi moram ſibi illatorum damnorum repetitione. Reliquarum duarum myriadum, priorem quidem ſub finem anni proximi à facta exauctoratione computandi, alteram vero in fine anni proxime inſequentis, utramque thaleris Imperialibus, eorumve, in alia per Imperium uſitata moneta, valore, ad ſupra dicta loca Reg. Majeſt. Suec. ad id cum poteſtate deputatis miniſtris dicti ſeptem Circulorum ſtatus bona fide ſunt exſoluturi. Sicuti autem dicti ſeptem Circuli ſoli militiæ Suecicæ, ſine prætenſione alterius, aſſignati intelliguntur, ita ſinguli eorum Electores, Principes & Status eam tantum portionem, quæ juxta matriculam & cujuſque loci obſervantiam & extraditam hic deſignationem unicuique præſtanda incumbit, pendere debebunt.

Nec ullus Status vel à ſolutione immunis ſit, vel majori numero der Römer Monat prægravetur, vel pro alio ſuo conſtatu, aliis belligerantium militibus plus ſolvere teneatur, multo minus repreſſaliis vel arreſtis eo nomine prægravetur; neque etiam ullus Status in modo ſuos collectandi, vel à milite aut conſtatu, vel ullo alio, ſub quocunque prætextu, de facto impediatur. Quod ad Circulum Auſtriacum & Bavaricum attinet, cum ille (præter factam in hoc Pacificationis conventu à Statibus Imperii promiſſionem, ſe in proximis Imperii Comitiis ſuæ Caſ. Maj. pro hactenus toleratis belli ſumptibus, ſubſidium è collectis Imperii præſtandum decreturos) ſolvendis exercitui immediato Cæſareano ſtipendiis; Hic vero pro Bavarico milite ſepoſitus ſit, ſolutionis conventio & exactio in Circulo Auſtriaco penes Suæ. Caſ. Maj. eſto, in circulo autem Bavarico obſervetur idem collectandi, & ſolvendi modus, qui in reliquis Circulis: executio tamen, ut & in cæteris ſeptem Circulis, fiat ſecundum conſtitutiones Imperii.

Ut autem Regia Majeſtas Suecia eo ſecurior, certiorque ſit de infallibili ſingulorum terminorum præſtatione, ſinguli ſeptem dictorum Circulorum Electores, Principes & Status, vigore hujus conventionis, ſe ad ſuam quisque quotam, condicto tempore, locoque bona fide ſolvendam, ſponte idque ſub hypotheca omnium ſuorum bonorum, obligant: ita quidem, ut, ſi mora ullius intervenerit, omnes Imperii Ordines potiſſimum vero cujuſque Circuli Directores, Ducesque, vi Articuli Aſſecurationis Pacis, teneatur promiſſa eum rem judicatam exequi, abſque ullo ulteriori juris proceſſu vel exceptione. 1648.

Reſtitutione ex Capite Amneſtiæ & Gravaminum facta, liberatis captivis, ratihabitionibus commutatis, & præſtitis iis, quæ de primo ſolutionis termino ſupra conventa ſunt, omnia utriusque partis militaria præſidia, ſive Imperatoris ejusque ſociorum & fœderatorum, ſive Reginæ, Regnique Suecia & Landgravia Haſſiæ, eorumque fœderatorum & adherentium, aliove quocunque nomine impoſita fuerint, ex Civitatibus Imperii ac omnibus aliis locis reſtituendis, ſine exceptionibus, mora, damno & noxa, pari paſſu educantur.

Loca ipſa, civitates, urbes, oppida, arces, caſtella, fortalitia, tam quæ per Regnum Bohemiæ, aliasque terras Imperatoris Domuſque Auſtriacæ hereditarias, quam cæteros Imperii Circulos a partibus belligerantibus ſupra dictis occupata & retenta, vel per armiſtitii unius vel alterius partis vel quemcunque alium modum conceſſa ſunt, prioribus & legitimis ſuis poſſeſſoribus & Dominis ſive mediate, ſive immediate Imperii Status ſint, tam Eccleſiaſticis, quam ſecularibus, comprehenſa libera Imperii Nobilitate, abſque mora reſtituantur, liberæque eorum diſpoſitioni ſive de jure & conſuetudine, ſive vigore præſentis transactionis competenti permittantur, non obſtantibus ullis donationibus, infeudationibus, conceſſionibus (niſi ultro & ſponte a Statu alicujus voluntate alicui facta ſint vel fuerint) obligationibus, pro redimendis captivis aut avertendis devaſtationibus, incendiisque datis, aut aliis quibuſcunque titulis, in priorum legitimorum Dominorum, poſſeſſorumve præjudicium acquiſitis, ceſſantibus etiam pactis & fœderibus, aut quibuſcunque aliis exceptionibus prædictæ reſtitutioni adverſantibus, quæ omnia pro nullis haberi debent, ſalvis tamen iis quæ & quatenus in præcedentibus Articulis circa Reginæ, Regnique Suecia, ut & quorundam Electorum & Principum Imper. Rom. ſatisfactionem vel æquivalentem recompenſationem ſive aliter ſpeciatim excepta & diſpoſita ſunt. Atque hæc reſtitutio locorum occupatorum tam a Caſ. Maj. quam à Reg. Maj. Suecia & utriusque ſociis fœderatis & adhærentibus fiat reciproce & bona fide.

Reſtituantur etiam Archiva & documenta literaria, aliaque mobilia, ut & tormenta bellica quæ in dictis locis tempore occupationis reperta ſunt, & adhuc ibi ſalva reperiuntur. Quæ vero poſt occupationem aliunde eo invecta ſunt, ſive in præliis capta, ſive ad uſum & cuſtodiam eo per occupantes illata fuerunt, una cum annexis, ut & bellico apparatu, iisdem quoque ſecum exportare & avehere liceat.

Teneantur ſubditi cujusque loci, decedentibus præſidiis & militibus, currus, equos, & naves, cum neceſſario victu, pro omnibus neceſſariis avehendis ad loca in Imperio deſtinata, abſque pretio ſubminiſtrare: quos currus, equos & naves reſtituere debent præfecti præſidiorum, militumque hoc modo diſcedentium, ſine dolo & fraude. Liberent etiam Statuum ſubditi ſe invicem ab hoc onere vecturæ de uno territorio in aliud, donec ad loca in Imperio deſtinata pervenerint: nec præſidiorum, aut aliis militiæ præfectis aut officialibus, liceat ſubditos, eorumque currus, equos, naves, & ſimilia eorum uſibus commodata, omnia vel ſingula, extra Dominiorum ſuorum, multo minus Imperii fines ſecum trahere, eoque nomine obſidibus cavere teneantur.

Reddita vero ſive maritima & limitanea, ſive mediterranea fuerint, dicta loca, ab ulterioribus omnibus durantibus hiſce bellorum motibus introductis præſidiis, perpetuo poſthac libera ſunto & Dominorum ſuorum (ſalvo de cætero cujusque jure) libere diſpoſitioni relinquantur.

1648. *Nulli autem civitati vel nunc vel in futurum ulli prajudicio damnove cedat, quod ab alterutra parte belligerantium occupata & insessa fuerit: sed omnes & singula cum omnibus & singulis civibus & incolis tam universalis Amnestia, quam ceteris hujus pacificationis beneficiis gaudeant: isque de cetero omnia sua jura & privilegia in sacris & prophanis, que ante hos motus habuerunt, sarta tectaque maneant. Salvis tamen juribus superioritatis, cum inde dependentibus pro singulis quarumcunque Dominis.*

Denique omnium belligerantium in Imperio partium copia & exercitus dimittantur & exauctorentur, eo tantum numero in suos cujusque proprios Status traducto, quem quaque pars pro sua securitate judicaverit necessarium.

Tam exauctoratio vero militia, quam restitutio locorum ad prafixum tempus eo ordine, modoque fiant, de quibus inter generales Exercituum Duces conveniet, observatis tamen quoad rem ipsam iis que in punto Satisfactionis militia conventa sunt.

Punctus Assecurationis. *XVII. Pacem hoc modo concluſam promittunt Cesarei & Regii, Ordinumque Imperii Legati & Plenipotentiarii, respective ab Imperatore & Regina Suecia, Sacrique Imperii Romani Electoribus, Principibus, & Statibus, ad formam hic mutuo placitam ratihabitum iri, seseque infallibiliter prastituros, ut solennia ratihabitionum instrumenta intra spatium octo septimanarum à die subscriptionis computandarum, hic Osnabrugis prasententur, & reciproce, riteque commutentur.*

Pro majori etiam horum omnium & singulorum pactorum firmitudine & securitate, sit hac transactio perpetua lex, & pragmatica Imperii sanctio, imposterum eque ac alia leges & constitutiones fundamentales Imperii, nominatim proximo Imperii Recessui ipsique Capitulationi Cas. inserenda, obligans non minus absentes, quam presentes, Ecclesiasticos aque ac Politicos, sive Status Imperii sint, sive non, eoque tam Cesareis, Procerumque Consiliariis & Officialibus, quam tribunalium omnium Judicibus & Assessoribus tanquam Regula quam perpetuo sequantur, prascripta.

Contra hanc Transactionem, ullumve ejus articulum aut clausulam, nulla jura Canonica vel civilia, communia vel specialia Conciliorum decreta, privilegia, indulta, edicta, commissiones, inhibitiones, mandata, decreta, rescripta, litispendentia, quocunque tempore lata sententia, res judicata, capitulationes Cesarea & alia, Religiosorum ordinum regula aut exemptiones, sive preteriti sive futuri temporis protestationes, contradictiones, appellationes, investitura, transactiones, juramenta, renunciationis, pacta seu deditilia, seu alia, multo minus edictum Anni 1629. vel transactio Pragensis, cum suis appendicibus, aut concordata cum Pontificibus, aut interimistica Anno 1648. ullave alia statuta sive Politica sive Ecclesiastica, decreta, dispensationes, absolutiones, vel ulla alia quocunque nomine aut pretextu excogitari poterunt, exceptiones unquam allegentur, audiantur, aut admittantur, nec uspiam contra hanc transactionem in petitorio aut possessorio seu inhibitorii seu alii Processus vel commissiones unquam decernantur.

Qui vero huic transactioni, vel paci publica, consilio vel ope contravenerit, vel executioni aut restitutioni repugnaverit, vel etiam legitimo modo supra convento, & sine excessu facta restitutione, sine legitima causa cognitione, & ordinaria juris executione restitutum de novo gravare tentaverit, sive Clericus sive Laicus fuerit, pœnam fracte pacis ipso jure & facto incurrat, contraque eum juxta constitutiones Imperii restitutio & prastatio, cum pleno effectu decernatur & demandetur.

Pax vero concluſa nihilominus in suo robore permaneat, teneanturque omnes hujus transactionis consortes, universa & singulas hujus Pacis leges contra quemcunque, sine Religionis distinctione, tueri & protegere, & si quid eorum à quocunque violari contigerit, lasus ledentem imprimis quidem à via facti dehortetur, causa ipsa vel amicabili compositioni vel juris disceptationi submissa. 1648.

Veruntamen si neutro horum modorum intra spatium trium annorum terminetur controversia, teneantur omnes & singuli hujus transactionis consortes junctis cum parte lasa consiliis, viribusque arma sumere ad repellendam injuriam à passo moniti, quod nec amicitia nec juris via locum invenerit: salva tamen de cetero uniuscujusque jurisdictione, justitieque juxta cujusque Principis aut Status leges & constitutiones, competenti administratione. Et nulli omnino Statuum Imperii liceat jus suum vi vel armis persequi, sed si quid controversia, sive jam exortum sit, sive posthac inciderit, unusquisque jure experiatur; secus faciens reus sit fracte pacis. Que vero judicis sententia definita fuerint, sine discrimine Statuum executioni mandentur, prout Imperii leges de exequendis sententiis constituunt.

Ut etiam pax publica tanto melius conservari possit, redintegrentur circuli, & statim ac undecunque turbarum vel motuum aliqua initia apparent, observentur ea que in constitutionibus Imperii de Pacis publica executione & conservatione disposita sunt.

Quoties autem milites quavis occasione, aut quocunque tempore, per aliorum territoria aut fines aliquis ducere velit, transitus hujusmodi instituatur ejus, ad quem transeuntes milites pertinent, sumptu, atque adeo sine maleficio, damno & noxa eorum quorum per territoria ducuntur: ac denique omnino observentur, que de conservatione Pacis publica Imperii constitutiones decernunt & ordinant.

Hac Pacificatione comprehendantur, ex parte Serenissimi Imperatoris omnes sua Majestatis fœderati & adherentes, imprimis Rex Catholicus, Domus Austriaca, Sacri Romani Imperii Electores & Principes, atque inter eos etiam Dux Sabaudia ceterique Status comprehensa Libera & immediata Imperii Nobilitate, & Civitatibus Anseaticis. Item Rex Anglia, Rex & Regna Dania Norvegiaque cum annexis Provinciis, ut & Ducatu Slesvicensi, Rex Polonia, Dux Lotharingia, omnesque Principes & Respublica Italia, Ordines Fœderati Belgii, & Cantones Helvetia, Rhetiaque, Princeps item Transylvania.

Ex parte vero Serenissima Regina, Regnique Suecia omnes ejus fœderati & adherentes, imprimis Rex Christianissimus, tum Electores, Principes, Status, libera & immediata Imperii Nobilitate comprehensa, & Civitates Anseatica: Item Rex Anglia, Rex & Regna Dania, Norvegiaque, cum annexis Provinciis, ut & Ducatu Slesvicensi, Rex Polonia, Rex & Regnum Portugallia, Magnus Dux Moscovia, Respublica Veneta, Fœderatum Belgium, Helvetii, Rhetique & Princeps Transylvania.

In quorum omnium & singulorum fidem majusque robur, tam Cesarei quam Regii Legati, nomine vero omnium Electorum, Principum ac Statuum Imperii ad hunc actum specialiter ab ipsis (vigore concluſi, die decimo tertio Octobris anni infra mentionati facti, & ipso die subscriptionis sub sigillo Cancellaria Moguntina Legationi Suecica extraditi) Deputati; nimirum,

Electoralis Moguntinus, Dominus Nicolaus Georgius de Raigersperg, Eques, Cancellarius: Electoralis Bavaricus, Dominus Joannes Adolphus Krebs, Consiliarius intimus: Electoralis Saxonicus, Dominus Joannes Leuberus, Consiliarius: Electoralis Brandeburgicus, Joannes Comes in Sain & Witgenstein, Dominus in Homburg

1648. burg & Valendar Consiliarius intimus: Nomine Domus Austriacæ Dominus Georgius Ulricus Comes à Wolckenstein Consiliarius Cæsareus Aulicus: Dominus Cornelius Gobelius Episcopi Bambergensis Consiliarius: Dominus Sebastianus Wilhelmus Meel, Episcopi Herbipolensis Consiliarius intimus: Dominus Joannes Ernestus, Ducis Bavariæ Consiliarius Aulicus: Dominus Wolffgangus Conradus à Tumbshirn Consiliarius Aulicus Saxonicus Aldenburgensis, & Coburgensis: Dominus Augustus Carpzovius Consiliarius Saxonicus Aldenburgicus & Coburgensis: Dominus Joannes Fromhold, Domus Brandeburgicæ Culmbacensis & Onolzbacensis Consiliarius intimus: Dominus Henricus Langenbeck, Juris consultus, Domus Brunsvico-Luneburgicæ lineæ Cellensis Consiliarius intimus: Dominus Jacobus Lampadius, Juris Consultus lineæ Calenbergensis Consiliarius intimus & Pro-Cancellarius: Nomine Comitum scamni Wetteraviensis, Dominus Matthæus Wesenbecius Juris Consultus & Consiliarius: Nomine utriusque scamni Civitatensis, Dominus Marcus Otto Argentoratensis, Dominus Joannes Jacobus Wolff, Ratisponensis: Dominus David Gloxinius Lubecensis: & Dominus Jodocus Christophorus Kreh à Kressenstein, Norimbergensis Reipublicæ, respective Syndici, Senatores Consiliarii & Advocati, Præsens pacis Instrumentum, manibus Sigillisque propriis muniverunt & firmarunt, dictique Ordinum Deputati Principalium suorum ratificationes, formula conventa termino supra constituto, sese extradituros pollicciti sunt.

Reliquis Statuum plenipotentiariis liberum relinquendo velint an nolint, nomina sua subsignare, suorumque Principalium ratihabitiones accersere, sed hoc pacto atque lege ut subscriptione jam nominatorum Deputatorum reliqui Status omnes & singuli qui subscriptione & ratihabitione supersedent, tam firmiter ad observantiam & manutenentiam eorum, quæ in hoc pacificationis Instrumento continentur, obligati sint ac si ab ipsis subscriptio fuerit facta & exhibita ratificatio, nec ulla à Directorio Imperii Romani contra subscriptionem à memoratis Deputatis factam, recipiatur aut valeat, vel protestatio vel contradictio. Acta sunt hæc

decima

Osnabrugis Westphalorum die ——— *quarta Mensis*

vigesima

Octobris, An. Christi Millesimo Sexcentesimo Quadragesimo octavo.

Articulus Secretus.

NOs Ferdinandus Tertius Divina favente Clementia Electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hispaniæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Slavoniæ &c. Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ & Wurtenbergæ, Comes Tirolis; Agnoscimus tenore præsentium pro nobis & successoribus nostris Romanorum Imperatoribus & Regibus, nec non Regnis & Provinciis nostris Hereditariis. Quod cum nostri ad universales pacis tractatus deputati Legati Plenipotentiarii in puncto satisfactionis, cum plenipotentiariis Serenissimæ Reginæ Suecie Osnabrugæ concluso, ibidem quoque decima octava Februarii anni proxime præteriti per specialem Recessum, sive Articulum Secretum sese declararint & obligarint, quod Serenitati suæ inter alia pro restitutione locorum tam in Imperio quam Regnis & provinciis nostris hereditariis occupatorum quatuor centena millia Thalerorum Imperialium solvi debeant ex futuris contributionibus communi Electorum, Principum ac Statuum Imperii consensu, in universalibus Comitiis indicendis ac publicandis, pro ea quota, quæ Principatibus & ditionibus Serenitatis suæ per pacem vigesima quarta Octobris nuperi conclusam, subscriptam, & postridie publicatam à Nobis & Imperio eidem concessis, contribuenda obtinget, defalcanda, toties ac tamdiu, donec summa dictorum quatuor centenorum millium Thalerorum plene soluta fuerit, quousque ex quota indictarum contributionum prefatas ditiones & Principatus contingente nihil solvere vel præstare teneatur, ac præterea; Si dictis ditionibus ac Principatibus sive contributionibus residui aliquid adhuc solvendum incumberet, quod id quoque Suæ Serenitati remissum, ac vigore hujus conventionis cessum esset. Quod vero ad reliqua bis centena millia Thalerorum Imperialium attinet, ea à nobis, sive nostro nomine suæ Seren. ad id instructis Mandatariis intra terminum trium mensium à dato vigesimo quarto Octobris computandorum in nostra & sacri Imperii Civitate Hamburgensi infallibiliter numerari debeant. Ac nos ea omnia, quæ dicti nostri Legati Plenipotentiarii virtute suarum plenipotentiarum, tam in hoc particulari recessu quam ipso pacis tractatu promiserunt adimplere intendamus ac parati simus. Idcirco iterum declaramus ex certa scientia ac vigore præsentium pro nobis & successoribus nostris Romanorum Imperatoribus & Regibus, tum Regnis quoque & Provinciis nostris hereditariis, recipientes in nos & promittentes, quod omne id, quod in supradicto inter nostros & supradictæ Serenitatis suæ Legatos Plenipotentiarios convento recessu particulari continetur, firmiter observare volumus & debemus sine dolo & fraude. In cujus rei fidem ac majus robur præsentes manu propria subscripsimus, & sigilli nostri impressione communiri jussimus. Quæ dabantur Vienna die decima quarta mensis Decembris Anno Domini Millesimo Sexcentesimo quadragesimo octavo, Regnorum nostrorum Romani duodecimo, Hungarici vigesimo quarto, Bohemici vero vigesimo secundo.

FERDINANDUS.

Ut. Ferdinandus Comes Curtius
Ad mandatum sacræ Cæsareæ Majestatis proprium.
J. Walderode.

Visum est & ipsam Legatorum inter se conventionem heic inserere, eo fortius dispellendis calumniis, velut secreto hoc articulo sacra Evangelica per Cæsareas ditiones vendita forent.

Cum inter Cætera, quæ Serenissimæ Reginæ Suecie, ut sibi pro locorum hoc bello tum in Imperio, tum in terris & Regnis Imperatoris hæreditariis occupatorum restitutione satisfieret, pacique publicæ in Imperio restaurandæ condigne prospiceretur, præstari debere conventa sunt, etiam hoc actum sit, ut nomine sacræ Cæsareæ Majestatis dictæ Reginæ sexcenta Thalerorum Imperialium millia exsolverentur: Ideo declarant suæ Majestatis plenipotentiarii, & vigore suæ plenipotentiæ promittunt, quadringenta talerorum Imperialium millia de futuris Imperii collectis, quæ de consensu S. Rom. Imperii Electorum, Principum & Ordinum in Comitiis Imperialibus indicentur, pro ea parte, quæ Coronæ Suecie respectu provinciarum, terrarum & locorum præsenti pacis tractatu cessorum exsolvenda incumbet, defalcari oportere; adeo ut in futurum dicta Corona pro dictis Provinciis, terris & locis nullas prorsus Imperatoris & Imperii collectas præstare teneatur, donec tota ista summa quadringentorum millium Imperialium thalerorum compensata fuerit. Si quid etiam ex antehac indictis Imperii collectis restiterit, quod dictæ provinciæ forte solvere tenebantur, id quoque virtute præsentis conventionis Serenissimæ Reginæ cessum, remissumque esto. Quod autem reliqua ducenta Imperialium thalerorum

1648. millia attinet; ea summa nomine Cesaree Majestatis Serenissimæ Reginæ Officialibus, sufficiente ad id mandato instructis Hamburgii à die pacis conclusæ & subscriptæ intra menses tres infallibiliter & bona fide numerabitur, & expendetur. Actum Osnabrugis die 18. Febr. Anno 1647.

M.C.de Trautmansdorff.
J. Maximilianus.C.de Lamberg.
Joannes Crane. Isaacus Volmar.

Instrumentum Pacis Gallicum.

Notum sit universis & singulis, quorum interest, aut quomodolibet interesse potest, postquam à multis annis orta in Imperio Romano dissidia, motusque civiles eoque increverunt, ut non modo universam Germaniam, sed & aliquot finitima Regna, potissimum vero Galliam ita involverint, ut diuturnum & acre exinde natum sit bellum; primo quidem inter Serenissimum & Potentissimum Principem ac Dominum, Dominum FERDINANDUM secundum, Electum Romanorum Imperatorem semper Augustum, Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ Regem, Archi-Ducem Austriæ, Ducem Burgundiæ, Brabantiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Marchionem Moraviæ, Ducem Luxemburgiæ, Superioris ac Inferioris Silesiæ, Wurtembergiæ & Teckæ, Principem Suevia, Comitem Hubspurgi, Tyrolis, Kyburgi & Goritiæ, Marchionem Sacri Rom. Imperii, Burgoviæ ac Superioris & Inferioris Lusatiæ, Dominum Marchiæ Sclavonicæ, Portus Naonis & Salinarum inclitæ memoriæ, cum suis Fœderatis & adherentibus ex una. Et Serenissimum ac Potentissimum Principem ac Dominum LUDOVICUM XIII. Galliarum & Navarræ Regem Christianissimum, inclitæ memoriæ, ejusque Fœderatos & Adherentes ex altera parte. Deinde post eorum è vita decessum inter Serenissimum & Potentissimum Principem & Dominum Dominum FERDINANDUM III. Electum Romanorum Imperatorem semper Augustum, Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ Regem, Archi-Ducem Austriæ, Ducem Burgundiæ, Brabantiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Marchionem Moraviæ, Ducem Luxemburgiæ, Superioris ac inferioris Silesiæ, Wurtembergæ & Teckæ, Principem Suevia, Comitem Habsburgi, Tyrolis, Kyburgi & Goritiæ, Marchionem Sacri Romani Imperii, Burgoviæ, ac Superioris & Inferioris Lusatiæ, Dominum Marchiæ Sclavonicæ, Portus Naonis & Salinarum, cum suis Fœderatis & Adherentibus ex una: Serenissimum ac Potentissimum Principem ac Dominum, LUDOVICUM XIV. Galliarum & Navarræ Regem Christianissimum, ejusque Fœderatos Adherentes ex altera parte, unde multa Christiani sanguinis effusio, cum plurimarum Provinciarum desolatione secuta est. Tandem Divina Bonitate factum esse, ut annitente Serenissima Republica Veneta, cujus consilia difficillimis Christiani Orbis temporibus publicæ saluti & quieti nunquam defuere, utrinque de Pace Universali suscepta sit cogitatio, in eumque finem ex mutua partium conventione, Hamburgi die 25. stylo novo, vel die 15. stylo veteri Decembris, Anno Domini Millesimo sexcentesimo quadragesimo primo inita, constituta sit dies undecima stylo novo, vel prima stylo veteri Mensis Julii, Anno Domini 1643. congressui Plenipotentiariorum MONASTERII & OSNABRUGIS Westphalorum instituendo. Comparentes igitur statuto tempore & loco utrinque legitime constituti Legati Plenipotentiarii, parte quidem Imperatoris Illustrissimi & Excellentissimi Domini, Dominus Maximilianus Comes à Trautmansdorff & Weinsberg Baro in Gleichenberg, Neostadii ad Cocrum, Negau, Bergau, & Torzenbach, Dominus in Teinitz, Eques Aurei Velleris, Consiliarius Secretus & Camerarius Sac. Cæs. Majestatis, ejusque Aulæ supremus Præfectus. Dominus Joannes Ludovicus Comes à Nassau, Catzenelenbogen, Vianden & Dietz, Dominus in Beilstein, Consiliarius Secretus Imperatoris, & Aurei Velleris Eques. Dominus Isaacus Volmarus I. V. D. Serenissimi Domini Archi-Ducis Ferdinandi Caroli Consiliarius, ejusque Camere Præses. A parte vero Regis Christianissimi, Celsissimus Princeps Dominus Henricus d'Orleans, Dux de Longueville, & d'Estouteville, Princeps & Supremus Comes de Newcastel, Comes de Dunois & de Tuncarville, Conestabilis hereditarius Normanniæ, ejusdemque Provinciæ Gubernator & locum tenens Generalis, Centum Cataphractorum Equitum Dux, & Ordinum Regiorum Eques, &c. Illustrissimi Item ac Excellentissimi Domini, Dominus Claudius de Mesmes, Comes d'Avaux, dictorum Ordinum Commendator, unus ex Præfectis ærarii Regii, & Regni Gallici Minister, &c. Et Dominus Abel Servien, Comes de la Roche, des Aubiers, etiam unus ex Regni Gallici Ministris, &c. interventu & opera Illustriss. & Excellentissimi Legati Senatorisque Veneti, Domini Aloysii Contareni, Equitis, qui Mediatoris munere procul à partium studio, totos pene quinque annos impigre perfunctus est. Post invocatum Divini Numinis auxilium mutuasque Plenipotentiariorum tabulas quarum apographa sub finem hujus Instrumenti de verbo ad verbum inserta sunt, rite commutatas, præsentibus & consentientibus Sac. Rom. Imperii Electoribus, Principibus, ac Statibus ad Divini Numinis gloriam & Christianæ Reipublicæ salutem in mutuas Pacis & amicitiæ leges consenserunt & convenerunt tenore sequenti.

PAX sit Christiana, Universalis, & perpetua verague & sincera Amicitia inter Sacram Majest. Cæsaream & Sac. Majest. Christianissimam, nec non inter omnes & singulos Fœderatos & Adherentes dictæ Majestatis Cæsareæ, Domum Austriacam eorumque Hæredes & Successores, Præcipue vero Electores, Principes & Status Imperii ex Una: & omnes & singulos Fœderatos dictæ Majestatis Christianissimæ, eorumque hæredes ac Successores: Imprimis Serenissimam Reginam Regnumque Suecia ac respective Electores, Principes Statusque Imperii ex altera parte; Eaque ita sincere serioque servetur & colatur, ut utraque pars alterius utilitatem, honorem ac commodum promoveat, omnique ex parte & Universi Romani Imperii, cum Regno Galliæ, & vicissim Regni Galliæ cum Romano Imperio fida vicinitas & cura studiorum Pacis atque amicitiæ cultura revirescant & reflorescant. Sit utrinque perpetua oblivio & Amnestia omnium eorum quæ ab initio horum motuum quocunque loco modove ab una vel altera parte ultro citroque hostiliter facta sunt, ita ut nec eorum nec ullius alterius rei causa vel pretextu alter alteri posthac quidquam hostilitatis aut inimicitiæ, molestiæ vel impedimenti quoad personas, statum, bona, vel securitatem, per se vel per alios, clam aut palam, directe, vel indirecte specie juris aut via facti in Imperio aut uspiam extra illud, non obstantibus ullis prioribus pactis in contrarium facientibus, inferat vel inferri faciat, aut patiatur, sed omnes & singula hinc inde tam ante Bellum quam in Bello verbis, scriptis aut factis illatæ injuriæ, violentiæ, hostilitates, damna, expensa absque omni personarum rerumve respectu, ita penitus abolita sint, ut quidquid eo nomine alter adversus alterum pretendere posset, perpetua sit oblivione sepultum.

Et ut eo sincerior Amicitiæ mutuæ securitas inter Imperatorem, Regem Christianissimum, Electores, Principes & Status Imperii posthac servetur (salvo assecurationis articulo infra descripto,) alter alterius hostes præsentes aut futuros, nullo unquam titulo vel pretextu, vel ullius controversiæ bellive ratione contra alterum armis, pecunia, milite, commeatu aliterve juvet, aut ullis copiis, qua contra aliquem hujus pacificationis consortem

1648.

1648. sortem à quocunque duci contigerit, receptum, stativa, transitum indulgeat. Circulus quidem Burgundicus sit maneatque membrum Imperii, post controversias inter Galliam Hispaniamque sopitas hac Pacificatione comprehensus. Bellis tamen in eo jam vertentibus, nec Imperator nec ullus Imperii Status se immisceat. In futurum vero si inter ea Regna controversia oriantur, firma semper maneat inter universum Imperium & Reges Regnumque Gallie, de mutuis hostibus non juvandis, supradicta reciproca obligationis necessitas: singuli tamen Statibus liberum sit huic illive Regno extra Imperii limites suppetias ferre, non tamen aliter quam secundum Imperii constitutiones. Controversia Lotharingica vel arbitris utrinque nominandis submittatur, vel tractatu Gallo-Hispanico, vel alia amicabili via componatur, liberumque sit tam Imperatori, quam Electoribus, Principibus & Statibus Imperii ejus compositionem amicabili interpositione, aliisque pacificis officiis juvare ac promovere, non tamen armis aut bellicis mediis.

Juxta hoc amicitie mutue & universalis Amnestie fundamentum; universi & singuli Sacri Romani Imperii Electores, Principes, Status (comprehensa immediata Imperii nobilitate) eorumque Vasalli, subditi, Cives & Incole, quibus occasione Bohemie, Germanie vel motuum vel Fœderum hinc inde contractorum, ab una vel altera parte aliquid prejudicii aut damni quocunque modo vel pretextu illatum est tam quoad Ditiones & Bona Feudalia, subfeudalia & allodialia, quam quoad dignitates, immunitates, Jura & privilegia restituti sunto plenarie in eum utrinque statum in Sacris & Profanis, quo ante destitutionem gavisi sunt, aut jure gaudere potuerunt, non obstantibus, sed annullatis quibuscunque interim in contrarium factis mutationibus.

Quod si restituendorum Bonorum & jurium Possessores, exceptionibus se justis munitos existimaverint, ea quidem restitutionem nequaquam impedient, hac tamen peracta coram competenti Judice examinentur.

Et quamvis ex hac precedenti regula generali facile dijudicari possit, qui & quatenus restituendi sint, tamen ad instantiam aliquorum de quibusdam gravioris momenti causis, prout sequitur, specialiter mentionem fieri placuit, sta tamen, ut qui expresse non nominati vel expuncti sunt, propterea pro omissis vel exclusis non habeantur.

Cum Arrestum quod mobilibus ad Principem Electorem Trevirensem spectantibus, & in Ducatum Luxemburgensem translatis Imperator per concilium Provinciale antehac imponi curavit, relaxatum quidem & abolitum, attamen ad quorundam instantiam iterum renovatum, insuper etiam sequestrum Prefectura Bruch ad Archi-Episcopatum, & medietatem Domini sancti Joannis, ad Joannem Reinhardum de Soeteren spectantem à prefato Concilio inductum est, concordatis inter Electorem Trevirensem & Ducatum Burgundie publica Imperii interventione Anno 1548. Auguste Vindelicorum erectis repugnet; Conventum est, ut predictum Arrestum & sequestrum a Concilio Luxemburgensi quantocius tollatur, Dicto Domino Electori bona sua, Prefectura ea, Dominium, tam Electoralia quam Patrimonialia una cum fructibus sequestratis relaxentur & tradantur, ac si quid forte amotum fuerit, reponatur, pleneque atque integre restituatur, impetrantibus ad Judicem Principis Electoris in Imperio competentem, pro obtinenda juris & justitie administratione, remissis.

Quod autem ad Castra Ehrenbreitstein & Hamerstein attinet, Imperator tempore & modo infra in Articulo Executionis definitis, presidia inde deducet, aut deduci curabit, illaque Castra in manus Domini Electoris Trevirensis, ejusdemque Capituli Metropolitani pari potestate pro Imperio & Electoratu custodienda tradet, quo nomine & Capitaneus & novum presidium ibi ab Electore constituendum juramento fideliatis pro ipso ejusque Capitulo pariter obstringi debebunt. 1648.

Deinde vero Causam Palatinam Conventus Monasterienſis & Osnabrugensis eo deduxit, ut ea de re jam diu mota lis dirempta sit modo sequenti.

Et primo quidem quod attinet Domum Bavaricam, Dignitas Electoralis, quam Electores Palatini ante hac habuerunt, cum omnibus Regaliis, Officiis, Precedentiis, Insigniis & juribus quibuscunque ad hanc dignitatem spectantibus, nullo prorsus excepto, ut & Palatinatus Superior totus, una cum Comitatu Cham, cum omnibus eorum appertinentiis, Regaliis, ac Juribus, sicut hactenus, ita & imposterum maneat penes Dominum Maximilianum Comitem Palatinum Rheni, Bavarie Ducem ejusque Liberos, totamque Lineam Guilhelmianam, quamdiu masculi ex ea superstites fuerint.

Vicissim Dominus Elector Bavarie, pro se, heredibus ac successoribus, totaliter renuntiet debito Tredecim Millionum, omnique pretensioni in Austriam Superiorem, & statim à publicata Pace, omnia Instrumenta desuper obtenta Cesarea Majestati ad cassandum & annullandum extradat.

Quod ad Domum Palatinam attinet, Imperator cum Imperio publice tranquillitatis causa consentit, ut vigore presentis Conventionis institutus sit Electoratus Octavus, quo Dominus Carolus Ludovicus Comes Palatinus Rheni, ejusque heredes & agnati totius Linee Rudolphine, juxta Ordinem succedendi in Aurea Bulla expressum, deinceps fruantur, nihil tamen juris preter simultaneam investituram ipsi Domino Carolo Ludovico, aut ejus successoribus, ad ea que cum dignitate Electorali Domino Electori Bavarie, totique Linee Guilhelmiane attributa sunt, competat.

Deinde ut Inferior Palatinatus totus cum omnibus & singulis Ecclesiasticis & Secularibus bonis, juribus & appertinentiis, quibus ante motus Bohemicos Electores Principesque Palatini gavisi sunt, omnibusque Documentis, Regestis, rationariis & ceteris actis huc spectantibus, eidem plenarie restituantur, cassatis iis, que in contrarium acta sunt, idque authoritate Cesarea effectum iri, ut neque Rex Catholicus, neque ullus alius, qui exinde aliquid tenet, se huic restitutioni ullo modo opponat.

Cum autem certe quedam prefecture Strade Montane, antiquitus ad Electorem Moguntinensem pertinentes, Anno demum Milleſimo, quadringenteſimo ſexageſimo tertio, pro certa pecunie summa Palatinis, cum pacto perpetue reluitionis oppignorate fuerint, ideo conventum est, ut he Prefecture penes modernum Dominum Electorem Moguntinensem, ejusque in Archi-Episcopatu Moguntinensi Successores permaneant, dummodo pretium pignorationis sponte oblatum, intra terminum executioni conclusæ Pacis prefixum, parata pecunia exsolvat, caterisque ad que juxta tenorem literarum oppignorationis tenetur, satisfaciat.

Electori quoque Trevirensi tanquam Episcopo Spirensi, Episcopo item Wormatiensi, jura que pretendunt in bona quadam Ecclesiastica intra Palatinatus inferioris Territorium sita, coram competenti Judice prosequi liberum esto, nisi de his inter utrumque Principem amice conveniatur.

Quod si vero contigerit Lineam Guilhelmianam Masculinam prorsus deficere, superstite Palatina, non modo Palatinatus Superior, sed etiam dignitas Electoralis, que penes Bavarie Duces fuit, ad eosdem superstites Palatinos, interim simultanea investitura gavisuros, redeat, Octavo tunc Electoratu prorsus expungendo. Ita tamen Palatinatus Superior hoc casu ad Palatinos superstites redeat, ut heredibus allodialibus Electoris Bavarie actiones & Beneficia que ipsis ibidem de jure competunt, reservata maneant.

1648. *Pacta quoque gentilitia inter Domum Electoralem Heidelbergensem & Neoburgicam, à prioribus Imperatoribus super Electorali successione confirmata, ut & totius Linea Rudolphina Jura, quatenus huic dispositioni contraria non sunt, salva rataque maneant.*

Adhac si qua Feuda Juliacensia aperta esse competenti via juris evictum fuerit, ea Palatinis evacuentur.

Praterea ut dictus Dominus Carolus Ludovicus aliquatenus liberetur onere prosiciendi Fratribus de appenagio; Cesarea Majestas ordinabit, ut dictis suis Fratribus quadringenta Imperialium Thalerorum millia intra quadriennium; ab initio Anni venturi 1649. numerandum expendantur, singulisque Annis centena millia solvantur, una cum annuo censu quinque de centum computatis.

Deinde tota Domus Palatina, cum omnibus & singulis qui ei quocunque modo addicti sunt aut fuerunt; precipue vero Ministri qui ei in hoc Conventu, aut alias operam suam navarunt, ut & omnes Palatinatus exules fruantur Amnestia Generali supra descripta, pari cum cateris in ea comprehensis jure & hac transactione, singulariter in puncto Gravaminum plenissime.

Vicissim Dominus Carolus Ludovicus cum fratribus, Cesarea Majestati obedientiam & fidelitatem, sicut cateri Electores Principesque Imperii prastent, ac insuper Palatinatui Superiori pro se & Heredibus suis, tum ipse, tum ejus Fratres, donec ex Linea Guilhelmiana heredes legitimi & masculi superfuerint renuncient.

Cum autem de ejusdem Principis Vidua, Matri, sororibusque prastando Vitalitio & dote constituenda mentio injiceretur, pro benevolo Sacra Cesarea Majestatis in Domum Palatinam affectu promissum est, dicta Vidua Matri pro Vitalitio semel pro semper, viginti Thalerorum Imperialium millia, singulis autem sororibus dicti Domini Caroli Ludovici, quando nuptum elocata fuerint dena Thalerorum Imperialium millia, nomine Sua Majestatis exsolutum iri, de reliquo vero ipsis idem Princeps Carolus Ludovicus satisfacere teneatur.

Comitus in Leiningen & Daxburg, sepe dictus Dominus Carolus Ludovicus ejusque Successores in Palatinatu Inferiori nulla in re turbent, sed Jure suo à multis retro seculis obtento, & à Cesaribus confirmato, quiete, ac pacifice uti frui permittant.

Liberam Imperii Nobilitatem per Franconiam, Suevian & tractum Rheni, cum districtibus appertinentibus in suo statu immediato inviolate relinquat.

Feuda etiam ab Imperatore in Baronem Gerhardum de Waldenburg, dictum Schenkhern, Nicolaum Georgium Reigersberger Cancellarium Moguntinum, & Henricum Brombser Baronem de Rudesheim: Item ab Electore Bavaria, in Baronem Ioannem Adolphum Wolff, dictum Metternich collata, rata maneant, teneantur tamen ejusmodi Vasalli Domino Carolo Ludovico, velut Domino directo ejusque Successoribus Juramentum fidelitatis prastare, atque ab eodem Feudorum suorum renovationem petere.

Augustana Confessionis consortibus, qui in possessione Templorum fuerant, interque eos Civibus & Incolis Oppenheimensibus, servetur Status Ecclesiasticus Anni millesimi sexcentesimi vicesimi quarti, caterisque id desideraturis Augustana Confessionis Exercitium, tam publice in Templis ad statas horas, quam privatim in adibus propriis, aut alienis ei rei destinatis, per suos aut vicinos verbi Divini Ministros peragere liberum esto.

Paragraphi Princeps Ludovicus Philippus, &c. Princeps Fridericus, &c. & Princeps Leopoldus Ludovicus, &c. hic eodem modo inserti intelligantur, prout in Instrumento Cesareo-Suecico continentur.

Controversia, que vertitur inter Episcopos respective Bambergensem & Herbipolensem, ac Marchiones Brandeburgicos, Culmbachi & Onolzbachi de Castro, Oppido, Prafectura & Monasterio Kitzingen in Franconia ad Mœnum, aut amicabili compositione, aut summario Juris processu terminetur intra biennium, sub pœna perdenda pretensionis imponenda tergiversanti, interim dictis Dominis Marchionibus restituatur nihilominus Fortalitium Wiltzburg in eum statum, qui tempore traditionis descriptus fuit, ex conventione & promisso. 1648.

Conventio inita circa alimenta Domini Christiani Wilhelmi Marchionis Brandeburgici hic repetita censeatur prout continetur Articulo decimo quarto Instrumenti Cesareo-Suetici.

Rex Christianissimus tempore & modo inferius definitis circa deductionem prasidiorum, restituet Duci Wurtenbergico Civitates & fortalitia Hohentwiel, Scherendorff, Tubingen, aliaque omnia loca sine ulla reservatione, qua in Ducatu Wurtenbergico Prasidiis suis tenet. In reliquis Paragraphus Domus Wurtenbergi, &c. sicut in Instrumento Cesareo-Suecico insertus est, hic insertus intelligatur.

Principes quoque Wurtenbergici Linea Montpelgardensis restituantur in omnes suas Ditiones in Alsatia vel ubicunque sitas, & nominatim in duo Feuda Burgundica, Clerval & Passavant; & ab utraque parte redintegrentur in eum statum, jura & prarogativas, quibus ante initium horum bellorum gavisi sunt.

Fridericus Marchio Badensis & Hochbergensis, ejusque Filii & Haredes, cum omnibus qui iisdem quocunque modo inservierunt, aut adhuc dum inserviunt, cujuscunque nominis aut conditionis sint, gaudeant & fruantur supra Articulo secundo & tertio descripta Amnestia cum omnibus suis Clausulis & Beneficiis, ejusque vigore restituantur plenissime in eum statum in Sacris & profanis, in quo ante exortos Bohemia motus fuit Dominus Georgius Fredericus Marchio Badensis & Hochbergensis quoad Marchionatum Inferiorem Badensem, qui vulgo sub appellatione Baden-Durlach venit, Itemque quoad Marchionatum Hochbergensem, tum etiam quoad Ditiones Rôtelen; Badenweiler & Sausenberg, non obstantibus, sed annullatis quibuscunque interim in contrarium factis mutationibus. Deinde restituantur Marchioni Friderico Prefecture Stein & Renchingen, absque onere aris alieni interea temporis à Marchione Gulielmo contracti, ratione fructuum, interesse, aut sumptuum per transactionem Etlinga Anno Domini millesimo, sexcentesimo, vicesimo nono initam, dicto Gulielmo Marchioni Badensi cessa, cum omnibus juribus, Documentis Literariis, aliisque pertinentiis, ita ut tota illa actio sumptuum, ac fructuum perceptorum & percipiendorum, cum omni damno & interesse, à tempore prima occupationis numerando, sublata penitus & extincta sit. Annua quoque pensitatio ex Marchionatu Inferiori, Marchionatui Superiori pendi solita, virtute presentium penitus sublata, annullata, & annihilata sit, nec eo nomine quicquam vel de preterito, vel de futuro, imposterum unquam pretendatur vel exigatur; Alternetur etiam imposterum inter utramque Lineam Badensem, Inferioris scilicet & Superioris Marchionatus Badensis Precedentia & Sessio in Comitiis; & Circuli Suevici, aliisque universalibus vel particularibus Imperii, aut quibuscunque, Conventibus, pro nunc tamen eadem precedentia penes Marchionem Fridericum, dum superstes erit, permanente. De Baronatu Hohengeroltzegk Conventum est, ut si Domina Principissa Badensis pretensa sua jura in dicto Baronatu Documentis Authenticis sufficienter probaverit, restitutio statim post latam desuper sen-

ten-

1648. sententiam fiat cum omni causa omnique jure vigore documentorum competenti. Cognitio autem hac finiatur à die publicata Pacis intra biennium. Nulla denique actiones, transactiones vel exceptiones generales vel speciales clausula in hoc Instrumento Pacis comprehensa, (quibus omnibus per expressum & in perpetuum vigore hujus derogatum sit) ab una vel altera parte ullo unquam tempore contra hanc specialem Conventionem allegentur vel admittantur.

Paragraphi, Dux de Croy &c. Quod Controversiam Nassavo-Siegen &c. Comitibus Nassavo-Sarepontanis &c. Domus Hanoica &c. Joannes Albertus Comes Solmensis &c. Itemque restituantur Domus Solms Hohensolms &c. Comites de Isenburg &c. Rheingravii &c. Vidua Domini Ernesti Comitis Sainensis &c. Castrum & Comitatus Falckenstein &c. Restituatur etiam Domus Waldeck &c. Joachimus Ernestus Comes Oettingensis &c. Item Domus Hohenloica &c. Fridericus Ludovicus &c. Domus Erbacensis &c. Vidua & Haredes Comitis à Brandenstein &c. Baro Paulus Kevenhüller &c. Hic iisdem verbis inserti intelligantur prout in Instrumento Cesareo-Suecico continentur.

Contractus, permutationes, transactiones, obligationes & instrumenta debiti vi metuve seu Statibus seu subditis illicite extorta, prout in specie quorumtur Spira, Weissenburgum ad Rhenum, Landavia, Reutlingen, Hailbronna, aliique, ut & redempta cessaque actiones abolita atque ita annullata sunto, ut ullum judicium actionemve eo nomine intentare minime liceat. Quod si vero Debitores instrumenta crediti: vi metuve creditoribus extorserint, ea omnia restituantur; actionibus desuper solutis.

Debita sive emptionis, venditionis, annuorum redituum, sive alia nomine vocentur, si ab una alterave belligerantium parte in odium creditorum violenter extorta sint, contra debitores veram violentiam & realem solutionem interceßisse allegantes, & se ad probandum offerentes, nulli Processus executivi decernantur, nisi his exceptionibus previa plenaria causa cognitione decisis. Processu desuper instituto à Pacis publicatione infra biennium finiendo sub pœna perpetui silentii contumacibus imponenda. Processus autem hactenus eo nomine contra ipsos decreti, una cum transactionibus & promissionibus pro futura creditorum restitutione factis tollantur & enerventur, salvis tamen iis pecuniarum summis, quæ flagrante bello pro aliis ad avertenda majora eorum pericula & damna bono animo & intentione erogatæ sunt.

Sententia tempore belli de rebus mere secularibus pronunciata, nisi processus vitium & defectus manifeste pateat, vel in continenti demonstrari possit, non quidem omnino sint nulla, ab effectu tamen rei judicatæ suspendantur: donec acta Judicialia (si alterutra pars intra semestre ab inita Pace spatium, petiverit revisionem) in Judicio competenti modo ordinario vel extraordinario in Imperio usitato revideantur, & æquabili jure ponderentur, atque ita dicta sententia vel confirmentur vel emendentur, vel si nulliter lata sint, plane rescindantur.

Si quæ etiam Feuda Regalia vel privata ab Anno millesimo-sexcentesimo-decimo octavo non fuerant renovata, nec interim eorum nomine prastita servitia, nemini id fraudi esto, sed tempus repetendæ Investituræ à die factæ Pacis cedere incipiat.

Tandem omnes & singuli tam bellici Officiales militesque, quam Consiliarii & Ministri togati Civiles & Ecclesiastici, quocunque nomine aut conditione censentur, qui uni alterive parti, earundemve Fœderatis aut adhærentibus, toga vel sago militarunt, à summo ad infimum, ab infimo ad summum absque ullo discrimine vel exceptione, cum uxoribus, liberis, haredibus, successoribus, servitoribus, quoad personas & bona in eum vitæ, famæ, honoris, conscientiæ, libertatis, Jurium, & privilegiorum statum quo ante dictos motus gavisi sunt, aut jure gaudere potuerunt, utrinque restituti sunto, nec eorum personis aut bonis ullum creator prejudicium, ullave actio vel accusatio intentator, multo minus ulla pœna damnumve quocunque pretextu irrogator. Et hæc quidem omnia quoad illos, qui Cæsaræa Majestatis & Domus Austriaca subditi & vasalli non sunt, plenissimum effectum habeant. 1648.

Qui vero subditi & vasalli hereditarii Imperatoris & Domus Austriacæ sunt, eadem gaudeant Amnestia, quoad personas, vitam, famam & honores, habeantque securum reditum in pristinam patriam, ita tamen ut se teneantur accommodare legibus patriis Regnorum & Provinciarum.

Quantum autem eorundem bona concernit, si ea, antequam in Corona Galliæ Suecieve partes transierunt, confiscatione aut alio modo amissa fuere, etsi plenipotentiarii Suecici diu multumque institerint, ut iis etiam illa restituerentur, tamen cum Sacra Cæs. Majestati hac in re ab aliis nihil præscribi, nec ob Cæsareanorum constantem contradictionem aliter transigi potuerit, Ordinibusque Imperii ea propter bellum continuare, è re Imperii non fuerit visum, porro quoque amissa sunto ac modernis possessoribus permanento. Illa vero bona quæ ipsis post eam ob causam quod pro Gallis aut Suecis contra Cæsarem Domumque Austriacam arma sumpsissent, iisdem qualia nunc sunt, absque refusione tamen sumptuum & fructuum perceptorum, aut damni dati restituantur.

De cætero in Bohemia aliisque quibuscunque Provinciis Hereditariis Imperatoris, Augustanæ Confessioni addictis subditis vel creditoribus, eorumve haredibus pro privatis suis prætensionibus, si quas habent, & earum nomine actiones intenderint aut prosecuti fuerint, jus & Justitia æque ac Catholicis citra respectum administretur.

A dicta tamen universali restitutione excepta sunto, quæ restitui vel redhiberi nequeunt mobilia & semovientia, fructus percepti, authoritate belligerantium partium interversa, templaque tam destructa, quam publica securitatis causa in alios usus conversa ædificia publica & privata, sacra & profana, nec non deposita publica vel privata hostilitatis intuitu confiscata, legitime vendita, sponte donata.

Quia vero etiam causa Juliacensis Successionis inter interessatos, nisi præveniatur, magnas aliquando turbas in Imperio excitare posset; Ideo conventum est, ut ea quoque Pace confecta, ordinario processu coram Cæsarea Majestate, vel amicabili compositione, vel alio legitimo modo sine mora dirimatur.

Cum etiam ad majorem Imperii tranquillitatem stabiliendam, de controversiis circa Bona Ecclesiastica & libertatem Exercitii Religionis his ipsis de Pace Universali Congressibus certa quædam compositio inter Cæsarem, Electores, Principes & Status Imperii inita atque Instrumento Pacis cum Plenipotentiariis Regiæ & Coronæ Suecia erecto inserta fuerit, placuit eandem compositionem ut & illam de qua inter eosdem ratione eorum qui Reformati vocantur convenit, præsenti quoque Tractatu firmare & stabilire eo plane modo, ac si de verbo ad verbum huic inserta legeretur Instrumento.

Circa causam Hasso-Cassellanam conventum est, ut sequitur.

Primo omnium, Domus Hasso-Cassellana, omnesque ejus Principes, maxime Domina Amelia Elisabetha Hassiæ Landgravia, ejusque Filius, Dominus Wilhelmus illorumque Hæredes, Ministri, Officiales, Vasalli, subditi, milites & alii quocunque modo illis addicti, nullo prorsus excepto, non obstantibus contrariis Pactis

1648. *ctis, Processibus, Proscriptionibus, Declarationibus, Sententiis, executionibus & Transactionibus, sed illis omnibus, ut & actionibus, vel pratensionibus ratione damnorum & injuriarum, tam neutralium quam belligerantium; annullatis Universalis Amnestia supra sancita, & ad initium belli Bohemici, cum plenaria restitutione reducta (exceptis Cesarea Majestatis & Domus Austriaca Vasallis & subditis hereditariis, quemadmodum de iis in §. Tandem omnes, &c. disponitur) omnimque Beneficiorum, ex hac & Religiosa Pace provenientium pari cum ceteris Statibus jure prout in Articulo incipiente, Unanimi, &c. disponitur, plenarie participes sunto.*

Secundo, Domus Hasso-Cassellana, ejusdem Successores Abbatiam Hirsfeldensem cum omnibus appertinentiis Secularibus & Ecclesiasticis, sive intra, sive extra Territorium (ut Prepositura Gellingen) sitis, salvis tamen juribus, que Domus Saxonica a tempore immemoriali possidet, retineant; & eo nomine Investituram a Cesarea Majestate toties, quoties casus evenerit, petant & fidelitatem prestent.

Tertio, Jus directi & utilis Dominii in Prefecturas Schaumburg, Buckenburg, Saxenhagen & Statthagen, Episcopatui Mindano antehac assertum & adjudicatum, porro ad Dominum Wilhelmum modernum Hassia Landgravium, ejusque Successores plenarie in perpetuum citra ulteriorem dicti Episcopatus, aut alterius cujusvis contradictionem aut turbationem pertineat, salva tamen transactione inter Christianum Ludovicum Ducem Brunsvico-Luneburgensem & Hassia Landgraviam, Philippumque Comitem de Lippe inita. Firma etiam manente, que inter eandem Landgraviam & dictum Comitem inita est, Conventione.

Conventum preterea est, ut pro locorum hoc bello occupatorum restitutione, & indemnitatis causa Domina Landgravia Hassia Tutrici, ejusque Filio, hujusve Successoribus Hassia Principibus, ex Archi-Episcopatibus Moguntinensi & Colonensi, Episcopatibus item Paderbornensi, Monasterienst & Abbatia Fuldensi Sexies-centena-millia Dalerorum Imperialium, bonitate Imperialibus Constitutionibus modernis correspondentium, intra spatium novem Mensium a tempore Ratificationis Pacis computandum, Cassellis solventium periculo & sumptibus pendantur, ne contra promissam solutionem ulla exceptio ullusve pretextus admittatur, multo minus summa conventa ullo arresto afficiatur.

Ut etiam Domina Landgravia de solutione tanto securior sit, sequentibus conditionibus retineat Neuss, Coesfeldt & Newhauss, inque iis locis sua, sibique solum obligata presidia habeat, ea quidem lege, ut preter Officiales & alias personas in presidiis necessarias dictorum trium locorum presidia conjunctim non excedant numerum mille ducentorum peditum, & centum Equitum, Domina Landgravia dispositioni relicto, quot cuivis dictorum locorum peditum & equitum imponere, quemve huic vel illi presidio praficere velit.

Presidia autem secundum ordinationem de sustentatione Officialium & militum Hassiacis hactenus consuetam alantur, & qua ad conservanda fortalitia necessaria sunt, prestentur ex Archi- & Episcopatibus, in quibus dicta Arx & Civitates sunt site, absque Summa supra nominata diminutione. Integrum autem sit ipsis Presidiis contra morosos & tardantes, sed non ultra debitam summam exequi; Jura autem Superioritatis & Jurisdictio tam Ecclesiastica quam Secularis, & reditus nominatarum Arcis & Civitatum Domino Archi-Episcopo Colonensi sint salva.

Quamprimum vero post ratificatam Pacem Domina Landgravia Trecenta-millia Dalerorum Imperialium fuerint exsoluta, restituta Neussia, retineat Coesfeldt solum & Newhaus, ita tamen, ut presidium Neussianum in Coesfeldt & Newhaus non deducat, vel ejus nomine quicquam ulterius exigat: Nec Presidia in Coesfeldt numerum sexcentorum peditum, & quinquaginta equitum, in Neuhauss autem centum peditum excedant. Sin autem intra terminum novem Mensium Domina Landgravia integra Summanon dependatur, non tantum Coesfeldt & Newhaus, donec plenaria subsecuta fuerit solutio, sed etiam pro residua summa, ejusque centenis, quinque annuatim Imperiales, donec residuum summa exsolutum fuerit, pensionis nomine solvantur, & tot Prefecturarum ad supra nominatos Archi- & Episcopatus, atque Abbatiam pertinentium, & Hassia Principatui vicinarum, quot prestandis & exsolvendis pensionibus sufficiunt, Questores & Receptores Domine Landgravie juramento obstringantur, ut de reditibus annuis residua summa pensiones solvant, non obstante Dominorum suorum prohibitione. Quod si vero Questores & Receptores in solvendo moras nectant, aut reditus alio conferant, Domina Landgravia exequendi, & ad solutionem quovis modo illos adigendi, liberam habeat potestatem, de reliquo jure territoriali Domino proprietatis interea semper salvo; Simul ac vero Domina Landgravia totam summam cum pensionibus a tempore more acceperit; restituat illico loca jam denominata cautionis loco interim retenta, pensiones cessent & Questores atque Receptores, quorum facta sunt mentio; Juramenti nexu sint liberati. Quarum autem Prefecturarum reditus pensionibus contingente mora, solvendis sint assignandi, ante Ratificationem Pacis eventualiter convenietur qua conventio non minoris sit roboris, quam ipsum Pacis Instrumentum.

1648.

Preter loca autem securitatis causa ut memoratum Domina Landgravia relinquenda, & post solutionem demum restituenda; restituat illa nihilominus, Ratificatione Facis subsecuta, omnes Provincias & Episcopatus necnon illorum Urbes, Prefecturas, Oppida, Fortalitia, propugnacula; & omnia denique Bona immobilia, necnon jura inter hac bella ab ipsa occupata, ita tamen, ut tam in prefatis tribus locis, cautionis nomine retinendis; quam reliquis omnibus restituendis, non solum Annonam & omnia ad bellicum Apparatum spectantia, quas inferri curavit, per subditos avehere liceat, Domine Landgravia, & supradictis Successoribus; qua vero ab ipsa non illata, sed in locis occupatis, tempore occupationis reperta sunt, & adhuc extant, ibi permaneant; sed ut etiam Fortificationes & valla, durante occupatione exstructa, eatenus destruantur, ne tamen Urbes, Oppida, Arces, vel Castra cujusvis invasionibus & depredationibus pateant.

Et quamvis Domina Landgravia preterquam ab Archi- & Episcopatibus Moguntinensi, Colonensi, Paderbornensi, Monasterienst, & Abbatia Fuldensi, a nemine restitutionis & indemnitatis loco aliquid poposcerit, & sibi eo nomine a quoquam alio quicquam solvi omnino noluerit, pro rerum tamen & circumstantiarum equitate, placuit toti Conventui, ut salva manente dispositione Paragraphi precedentis inchoantis: Conventum preterea est, &c. etiam ceteri Status cujuscunque generis cis & ultra Rhenum, qui prima Martii hujus anni Hassiacis Contributionem dependerunt, secundum proportionem Contributionis exsolute toto hoc tempore observatam, ad conficiendam summam superius positam & Militum presidiariorum sustentationem, ratam suam supra nominatis Archi-Episcopatibus atque Abbatie conferant, & damnum, si quod solventes ob unius vel alterius moram perpessi fuerint, morosi resarciant, nec Executionem contra tergiversantes instituendam Cesarea Majestatis, aut Regia Majestatis Christianissima,

1648. ma, vel etiam Hassiæ Landgraviæ Officiales, aut Milites impediant, neque etiam fas sit Hassicis quemquam in præjudicium hujus declarationis eximere, ii vero, qui suam quotam ritè persolverint, ab omni eatenus onere liberi erunt. 1648.

Quod Controversias inter Domus Hassicas-Casselanam & Darmstadianam, super Successione Marpurgensi agitatas attinet, quandoquidem ea Cassellis die decimo quarto Mensis Aprilis, proxime elapsi, consensu partium unanimi accedente penitus sunt compositæ; Placuit Transactionem istam, cum suis annexis & recessibus, sicut ea Cassellis inita, & à partibus subsignata, Conventuique huic insinuata fuit, vigore Instrumenti hujus ejusdem, plane esse roboris, ac si verbis totidem hisce tabulis inserta, comprehenderetur, nec à partibus transigentibus, nec alius quibuvis sub prætextu, sive pacti, sive Juramenti, sive alio quocunque ullo unquam tempore convelli posse, quinimo ab omnibus etiamsi aliquis ex Interessatis eam forte confirmare detrectet; exactissime observari debere.

Sicut etiam transactio inter defunctam Dominum Wilhelmum Hassiæ Landgravium, & Dominos Christianum & Wolradum Comites Waldeccia, die undecimo Aprilis Anno millesimo sexcentesimo trigesimo quinto facta, & à Domino Georgio Hassiæ Landgravio die decimo quarto Aprilis Anno millesimo sexcentesimo quadragesimo octavo ratificata, non minus vigore hujus Pacificationis, perpetuum & plenissimum robur obtinebit, omnesque Hassiæ Principes pariter ac Comites Waldeccia obligabit.

Firmum quoque maneat & inviolabiliter custodiatur Jus Primogenitura in qualibet Domo Hassiæ Casselana & Darmstattina introductum, & à Cæsarea Majestate confirmatum.

Cum item Cæsarea Majestas ad querelas nomine Civitatis Basileensis & universæ Helvetiæ coram ipsius Plenipotentiariis ad præsentes congressus deputatis propositas super nonnullis Processibus & mandatis executivis, à Camera Imperiali contra dictam Civitatem, aliosque Helvetiorum unitos Cantones, eorumque cives & subditos emanatis, requisita Ordinum Imperii sententia & consilio, singulari Decreto die 14. Mensis Maji Anno proxime præterito declaraverit, prædictam Civitatem Basileam cæterosque Helvetiorum Cantones in possessione vel quasi plena libertatis & exemptionis ab Imperio esse, ac nullatenus ejusdem Imperii Dicasteriis & Judiciis subjectos; placuit hoc idem publica hinc Pacificationis Conventioni inserere, ratumque & firmum manere, atque idcirco ejusmodi processus unacum arrestis eorum occasione quandocunque decretis prorsus cassos & irritos esse debere.

Ut autem provisum sit, ne posthac in statu politico controversiæ suboriantur, omnes & singuli Electores, Principes & Status Imperii Romani in antiquis suis juribus, prærogativis, libertate, privilegiis, libero Juris territorialis tam in Ecclesiasticis quàm Politicis Exercitio, Ditionibus, Regalibus horumque omnium possessione vigore hujus Transactionis ita stabiliti firmatique sunto, ut à nullo unquam sub quocunque prætextu de facto turbari possint vel debeant.

Gaudeant sine contradictione jure suffragii in omnibus deliberationibus super negotiis Imperii, præsertim ubi leges ferenda, vel interpretanda, bellum decernendum, tributa indicenda, delectus aut hospitationes militum instituende, nova munimenta intra Statuum Ditiones extruenda nomine Publico, veterave firmanda præsidiis, nec non ubi Pax aut fœdera facienda, aliave ejusmodi negotia peragenda fuerint, nihil horum aut quicquam simile posthac unquam fiat vel admittatur, nisi de Comitiali liberoque omnium Imperii Statuum suffragio & consensu. Cum primis vero jus faciendi inter se & cum exteris fœdera pro sua cujusque conservatione ac securitate singulis Statibus perpetuo liberum esto, itatamen ne ejusmodi fœdera sint contra Imperatorem & Imperium, pacemque ejus publicam, vel hanc imprimis Transactionem, fiantque salvo per omnia juramento quo quisque Imperatori & Imperio obstrictus est.

Habeantur autem Comitia Imperii intra sex menses à dato ratificatæ Pacis, posteà verò, quoties id publica utilitas aut necessitas postulaverit. In proximis verò Comitiis emendentur imprimis anteriorum Conventuum defectus, ac tum quoque de Electione Romanorum Regum, certa constantique Cæsarea capitulatione concipienda; de modo, & ordine in declarando uno vel altero Statu in Bannum Imperii, præter eum qui alias in Constitutionibus Imperii descriptus est, tenendo, redintegrandis Circulis, renovanda Matricula, reducendis Statibus exemptis, moderatione & remissione Imperii collectarum, reformatione Politiæ & Justitiæ, taxa sportularum in Judicio Camerali, ordinariis Deputatis ad modum & utilitatem Reipublicæ ritè formandis, legitimo manere Directorum in Imperii Collegiis, & similibus negotiis quæ hic expediri nequiverant, ex communi Statuum consensu agatur & statuatur.

Tam in Universalibus verò quam particularibus Dietis Liberis Imperii Civitatibus non minus quam cæteris Statibus Imperii competat votum decisivum, iisque rata & intacta maneant Regalia, vectigalia, reditus annui, libertates, privilegia confiscandi, collectandi & inde dependentia aliaque jura ab Imperatore & Imperio legitimè impetrata, vel longo usu antè hos motus obtenta, possessa & exercita, cum omnimoda jurisdictione intra muros & in territorio, cassatis, annullatis & in futurum prohibitis iis, quæ per repressalias, arresta, viarum occlusiones & alios actus præjudiciales, sive durante bello quocunque prætextu in contrarium facta & propria authoritate hucusque attentata sunt, sive dehinc nullo præcedente legitimo juris & executionis ordine fieri attentarive poterunt. De cætero omnes laudabiles consuetudines & Sacri Romani Imperii constitutiones & leges fundamentales imposterum religiosè serventur, sublatis omnibus, quæ bellicorum temporum injuria irrepserant, confusionibus.

De indaganda aliqua ratione & modo equitati conveniente, quo persecutiones actionum contra debitores ob bellicas calamitates fortunis lapsos aut nimio usurarum cursu aggravatos, moderate terminari, indeque nascituris majoribus incommodis etiam tranquillitati publicæ noxiis obviam iri possit, Cæsarea Majestas curabit exquiri tam Judicii Aulici quam Cameralis vota & consilia, quæ in futuris Comitiis proponi & in constitutionem certam redigi possint. Interea tamen temporis in hujusmodi casibus ad Judicia cum Summa Imperii tum singularia Statuum delatis circumstantiæ à partibus allegatæ bene ponderentur, ac nemo executionibus immoderatis prægravetur, sed hæc omnia Holsatia constitutione salva & illæsa.

Et quia publicè interest, ut facta Pace commercia vicissim reflorescant. Ideo conveniunt est, ut quæ eorum præjudicio & contra utilitatem publicam hinc inde per Imperium belli occasione noviter propria auctoritate contra jura, privilegia, & sine consensu Imperatoris atque Electorum Imperii invecta sunt Vectigalia & Telonia, ut & abusus Bulla Brabantina, indeque nata repressaliæ & arresta, cum inductis peregrinis certificationibus, exactionibus, detentionibus, itemque immoderata Postarum, omniaque alia inusitata onera & impedimenta, quibus commerciorum & navigationis usus deterior redditus est, penitus tollantur, & Provinciis, Portubus, Fluminibus quibuscunque sua pristina securitas, jurisdictio & usus, prout ante hos motus bellicos à plurimis retro annis

1648. nis fuit, restituantur, & inviolabiliter conserventur.

Territoriorum quæ flumina alluunt, & aliorum quorumcunque juribus ac privilegiis, ut & Teloniis ab Imperatore de consensu Electorum cum aliis, tum etiam Comiti Oldenburgensi in Visurgi concessis, aut usu diuturno introductis in pleno suo vigore manentibus & executioni mandandis, tum ut plena sit commerciorum libertas, & transitus ubique locorum terra marique tutus, adeoque ea omnibus & singulis utriusque partis Fœderatorum vasallis, subditis, clientibus & incolis, eundi, negotiandi, redeundique potestas data sit, virtuteque præsentium concessa intelligatur, quæ unicuique ante Germaniæ motus passim competebat: quos etiam Magistratus utrinque contra injustas oppressiones & violentias instar propriorum subditorum defendere ac protegere teneantur, hac conventione ut & jure legeque cujusque loci per omnia salvis.

Quo magis autem dicta Pax atque amicitia inter Imperatorem & Christianissimum Regem firmari possit, & securitati publicæ melius prospiciatur, ideo de consensu, consilio & voluntate Electorum, Principum & Statuum Imperii pro bono Pacis conventum est:

Primo; Quod supremum Dominium, Jura Superioritatis, aliaque omnia in Episcopatus Metensem, Tullensem & Virodunensem, Urbesque cognomines eorumque Episcopatuum districtus, & nominatim Moyenvicum, eo modo quo hactenus ad Romanum spectabant Imperium, imposterum ad Coronam Galliæ spectare eique incorporari debeant in perpetuum & irrevocabiliter, reservato tamen jure Metropolitano ad Archi-Episcopatum Trevirensem pertinente.

Restituatur in possessionem Episcopatus Virodunensis Dominus Franciscus Lotharingiæ Dux tanquam legitimus Episcopus, & eum Episcopatum pacifice administrare, ejusque sicuti & suarum Abbatiarum (salvo Regis & cujuscunque privati jure) necnon bonorum suorum patrimonialium ubicunque sitorum juribus (quatenus prædicta cessioni non repugnant) privilegiis, reditibus & fructibus uti frui permittatur, dummodo prius præstiterit Regi juramentum fidelitatis, nihilque moliatur adversus sua Majestatis Regnique commoda.

Secundo, Imperator & Imperium cedunt transferuntque in Regem Christianissimum ejusque in Regno Successores jus directi Dominii, Superioritatis, & quodcunque aliud sibi & S. Romano Imperio hactenus in Pinarolum competebat, & competere poterat.

Tertio, Imperator pro se totaque Serenissima Domo Austriaca, itemque Imperium cedunt omnibus juribus, proprietatibus, Dominiis, possessionibus ac jurisdictionibus, quæ hactenus sibi, Imperio & Familiæ Austriacæ competebant in Oppidum Brisacum, Landgraviatum Superioris & Inferioris Alsatiæ, Suntgoviam, Prefecturamque Provincialem Decem Civitatum Imperialium in Alsatia sitarum, scilicet Hagenaw, Colmar, Schletstat, Weisenburg, Landaw, Oberenhaim, Rosheim, Munster in Valle S. Gregorii, Kaisersberg, Türinghaim omnesque Pagos, & alia quæcunque jura, quæ à dicta Prefectura prædendent, eaque omnia & singula in Regem Christianissimum Regnumque Galliarum transferunt, ita ut dictum Oppidum Brisacum cum Villis Hochstatt, Niederrimsing, Harten & Acharren, ad communitatem Civitatis Brisacensis pertinentibus, cumque omni Territorio & banno quatenus se ab antiquo extendit, salvis tamen ejusdem Civitatis Privilegiis & immunitatibus ante hac à Domo Austriaca obtentis & impetratis.

Itemque dictus Landgraviatus utriusque Alsatiæ & Suntgoviæ, tum etiam Prefectura Provincialis in dictas Decem Civitates & loca dependentia, itemque omnes Vasalli, Landsassii, subditi, homines, oppida, castra, villæ, arces, sylvæ, foreste, auri, argenti aliorumque mineralium fodinæ, flumina, rivi, pascua, omniaque jura, Regalia & appertinentiæ, absque ulla reservatione cum omnimoda jurisdictione & Superioritate, supremoque Dominio à modo in perpetuum ad Regem Christianissimum, Coronamque Galliæ pertineant, & dicta Corona incorporata intelligantur, absque Cæsaris, Imperii, Domusque Austriacæ vel cujuscunque alterius contradictione. Adeo ut nullus omnino Imperator aut Familiæ Austriacæ Princeps quicquam juris aut potestatis in eis prædictis partibus cis & ultra Rhenum sitis; ullo unquam tempore prætendere vel usurpare possit aut debeat. Sit tamen Rex obligatus in eis omnibus & singulis locis Catholicam conservare Religionem, quemadmodum sub Austriacis Principibus conservata fuit, omnesque, quæ durante hoc bello novitates irrepserunt, removere. 1648.

Quarto, Christianissimæ Majestati ejusque in Regno Successoribus de Consensu Imperatoris, totiusque Imperii perpetuum jus sit tenendi præsidium in Castro Philipsburg protectionis ergo, ad convenientem tamen numerum restrictum, qui vicinis justam suspicionis causam prebere non possit, sumptibus duntaxat Coronæ Galliæ sustentandum. Patere etiam debebit Regi liber transitus per terras & aquas Imperii ad inducendos milites, commeatum & cætera omnia, quibus & quoties opus fuerit.

Rex tamen præter protectionem, præsidium & transitum in dictum Castrum Philipsburg nihil ulterius prætendet, sed ipsa proprietas, omnimoda jurisdictio, possessio omniaque emolumenta, fructus accessiones, jura, Regalia, servitutes, homines, subditi, vasalli, & quidquid omnino antiquitus ibidem, & in totius Episcopatus Spirensis, Ecclesiarumque illi incorporatarum districtu Episcopo & Capitulo Spirensi competebat, & competere poterat, eisdem imposterum quoque salva, integra & illæsa, excepto tamen jure protectionis, permaneant.

Imperator, Imperium, & Dominus Archi-Dux OEnipontanus Ferdinandus Carolus, respective exsolvunt Ordines, Magistratus, Officiales & subditos singularum supradictarum Ditionum, ac locorum, vinculis & sacramentis, quibus hucusque sibi, Domuique Austriacæ obstricti fuerant, eosque ad subjectionem, obedientiam & fidelitatem Regi Regnoque Galliæ præstandam remittunt, obligantque. Atque ita Coronam Galliæ in plena justaque eorum superioritate, & proprietate, & possessione constituunt, renunciantes omnibus in ea juribus ac pretensionibus ex nunc & in perpetuum; idque pro se, suisque posteris Imperator, dictus Dominus Archi-Dux, ejusque frater, (quatenus prædicta cessio ad ipsos pertinet) peculiari diplomate tum ipsi confirmabunt, tum efficient, ut à Rege Hispaniarum Catholico eadem quoque renunciatio in authentica forma extradatur. Quod & Imperii totius nomine fiet, quo die subsignabitur præsens Tractatus.

Ad majorem supradictarum cessionum & alienationum validitatem, Imperator & Imperium, vigore præsentis transactionis expresse derogant omnibus & singulis predecessorum Imperatorum, Sacrique Romani Imperii Decretis, Constitutionibus, Statutis & consuetudinibus, etiam Juramento firmatis aut imposterum firmandis, nominatimque Capitulationi Cæsareæ, quatenus alienatio omnimoda bonorum & Jurium Imperii prohibetur, simulque in perpetuum excludunt omnes exceptiones & restitutionis vias quocunque tandem jure titulove fundari possent.

Conventum est insuper, ut præter promissam hic inferius à Cæsare & Imperii Statibus ratihabitionem, in proximis quoque Comitiis ex abundanti rata sint supradictarum Ditionum jurium que abalienationes, ac proinde si in Cæsarea capitulatione pactio, vel in Comitiis propositio deinceps fiat de occupatis distractisve Imperii bonis,

as

1648. ac juribus recuperandis, ea non complectatur aut complecti intelligatur res supra expressas, utpote ex communi Ordinum sententia pro publica tranquillitate in alterius Dominium legitime translatas atque eosdem in hunc finem ab imperii matricula expungi placet.

Statim à restitutione Benfeldæ, æquabuntur solo ejusdem oppidi munitiones, nec non adjacentis fortalitii Rhynau, sicuti quoque tabernarum Alsatiæ, Castri Hohenbar & Neoburgi ad Rhenum, neque in prædictis locis ullus miles præsidiarius haberi poterit.

Magistratus & incolæ dictæ Civitatis Tabernarum neutralitatem accurate servent, pateatque illac Regio militi, quoties postulatum fuerit, tutus ac liber transitus. Nullæ ad Rhenum munitiones in citeriori ripa extrui poterunt Basilea usque Philipsburgum, neque ullo molimine deflecti aut interverti fluminis cursus ab una alterave parte.

Quod ad æs alienum attinet, quo Camera Ensisheimiana gravata est, Dominus Archi-Dux Ferdinandus Carolus recipiet in se cum ea parte Provinciæ quam Rex Christianissimus ipsi restituere debet, tertiam omnium debitorum partem sine distinctione, sive Chirographaria, sive hypothecaria sint, dummodo utraque sint in forma authentica, & vel specialem Hypothecam habeant, sive in Provincias cedendas, sive in restituendas, vel si nullam habeant, in libellis rationariis receptorum ad Cameram Ensisheimianam respondentium usque ad finem Anni millesimi sexcentesimi trigesimi-secundi agnita, atque inter debita, & credita illius recensita fuerint, & pensitationum annuarum solutio dictæ Camera incubuerit, eamque dissolvet, Regem pro tali quota indemnem penitus præstando.

Quæ vero debita Collegiis Ordinum ex singulari per Austriacos Principes cum ipsis in Diætis Provincialibus inita conventione attributa, aut ab ipsis Ordinibus communi nomine contracta sunt, isque solvenda incumbunt, debet inter eos qui in Ditionem Regis veniunt, atque illos qui sub Dominio Domus Austriacæ remanent, iniri conveniens distributio, ut unaquæque pars sciat, quantum sibi æris alieni dissolvendum restet.

Rex Christianissimus restituet Domui Austriacæ, & in specie supradicto Domino Archi-Duci Ferdinando Carolo primogenito, quondam Archi-Ducis Leopoldi Filio, quatuor civitates Sylvestres, Rheinfelden, Seckingen, Lauffenberg & Waltshutum, cum omnibus Territoriis & Balivatibus, Villis, Pagis, Molendinis, Sylvis, Forestis, Vasallis, Subditis, omnibusque appertinentiis cis & ultra Rhenum. Itemque Comitatum Hawenstein, Sylvam nigram, totamque Superiorem & Inferiorem Brisgoviam, & Civitates in ea sitas antiquo jure ad Domum Austriacam spectantes, scilicet Neuburg, Freyburg, Endigen, Kenzingen, Waldkirch, Villingen, Beulingen, cum omnibus Territoriis. Item cum omnibus Monasteriis, Abbatiis, Prælaturis, Præposituris, Ordinumque Equestrium Commendatariis, cum omnibus Balivatibus, Baronatibus, Castris, Fortalitiis, Comitibus, Baronibus, Nobilibus, Vasallis, hominibus subditis, fluminibus, rivis, forestis, sylvis, omnibusque Regalibus, juribus, jurisdictionibus, feudis & patronatibus, cæterisque omnibus & singulis ad sublime Territorii jus patrimoniumque Domus Austriacæ in toto isto tractu antiquitus spectantibus. Totam item Ortnaviam, cum Civitatibus Imperialibus Offenburg, Gengenbach, & cella am Hanersbach, quatenus scilicet Præfecturæ Ortnaviensi obnoxiæ sunt, adeo ut nullus omnino Rex Franciæ quicquam juris aut Potestatis in his prænemoratis partibus, cis & ultra Rhenum sitis, ullo unquam tempore prætendere, aut usurpare possit aut debeat, statamen ut Austriacis Principibus prædicta restitutione, nihil novi juris acquiratur. Libera sint in universum inter utriusque Rheni Ripæ & Provinciarum utrimque adjacentium incolas commercia & commeatus: Inprimis vero libera sit Rheni navigatio, ac neutri parti permissum esto, naves transeuntes, descendentes aut ascendentes impedire, detinere, arrestare aut molestare, quocumque prætextu, sola inspectione quæ ad perscrutandas, aut visitandas merces fieri consuevit, excepta, nec etiam liceat nova & insolita vectigalia, pedagia, passagia, datia, aut alius ejusmodi exactiones ad Rhenum imponere, sed utraque pars contenta maneat vectigalibus, & datiis ordinariis, ante hoc bellum sub Austriacorum gubernatione, ibidem præstari solitis. 1648.

Omnes Vasalli, Landsassii, Subditi, Cives, Incolæ, quicumque cis & ultra Rhenum Domui Austriacæ, sicut etiam illi qui immediate Imperio subjecti erant, vel alios Imperii Ordines ut Superiores recognoscunt, non obstante qualicumque confiscatione, translatione, donatione, per quoscumque belli Duces aut Prefectos Militiæ Suecicæ aut Confœderatorum post occupatam Provinciam facta, perque Regem Christianissimum ratificata, aut proprio motu decreta, statim post publicatam Pacem bonis suis immobilibus & stabilibus, sive corporalia sive incorporalia sint, villis, castris, oppidis, fundis, possessionibus restitui debent, citra ullam exceptionem meliorationum, expensarum, sumptuum compensationem, quas moderni possessores quomodolibet objicere possent, & citra restitutionem mobilium ac se moventium, & fructuum perceptorum. Quod vero ad confiscationes rerum, pondere, numero & mensura consistentium, exactiones, concussiones, atque extorsiones intuitu belli factas attinet, earum repetitio ad amputandas lites utrimque penitus cassata & sublata esto.

Teneatur Rex Christianissimus non solum Episcopos Argentinensem & Basilæensem, cum civitate Argentinensi, sed etiam reliquos per utramque Alsatiam Romano Imperio immediate subjectos Ordines, Abbatem Murbacensem & Luderensem, Abbatissam Andlaviensem, Monasterium in Valle S. Georgii Benedictini Ordinis, Palatinos de Luzelstain, Comites & Barones de Hanaw Fleckenstain, Oberstain, totiusque Inferioris Alsatiæ Nobilitatem, item prædictas Decem Civitates Imperiales, quæ Prefecturam Hagenoensem agnoscunt, in ea libertate & possessione Immediatatis erga Imperium Romanum, qua hactenus gavisæ sunt, relinquere: Ita ut nullam alterius in eos Regiam superioritatem prætendere possit, sed iis juribus contentus maneat, quæcunque ad Domum Austriacam spectabant, & per hanc Pacificationis Tractatum Coronæ Galliæ cedantur. Ita tamen ut præsenti hac declaratione nihil detractum intelligatur de eo supremi Dominii jure quod supra concessum est.

Item Rex Christianissimus pro recompensatione partium ipsi cessarum, dicto Domino Archi-Duci Ferdinando Carolo solvi curabit tres Milliones Librarum Turonensium annis proxime sequentibus, scil. 1649. 50. & 51. in Festo sancti Joannis Baptistæ, quolibet anno tertiam partem in moneta bona & proba Basileæ ad manus Domini Archiducis ejusve Deputatorum.

Præter dictam pecunia quantitatem Rex Christianissimus tenebitur in se recipere duas tertias debitorum Camera Ensisheimiana sine distinctione, sive Chirographaria, sive Hypothecaria sint, dummodo utraque sint in forma authentica, & vel specialem Hypothecam habeant, sive in Provincias cedendas, sive in restituendas; vel si nullam habeant, in libellis rationariis receptorum ad Cameram Ensisheimianam respondentium usque ad finem Anni millesimi sexcentesimi trigesimi secundi agnita, atque inter credita & debita illius recensita fuerint, & pensitationum annuarum solutio dictæ Camera incubuerit, easque dissolvet, Archi-Ducem pro tali quota prorsus indemnem præstando; utque id æquius fiat, delegabuntur ab utraque parte Commissarii statim à subscripto Tractatu Pacis qui ante primæ pensionis solutionem conve-

1648. nient, quenam nomina utrique parti expungenda sint.

Curabit Rex Christianissimus prefato Domino Archi-Duci bona fide absque ulla mora & retardatione restitui omnia & singula literaria Documenta, cujuscunque illa generis sint, que terras eidem restituendas concernunt, quatenus quidem in Cancellaria Regiminis & Camera Ensisheimiana, aut Brisaci, vel etiam in custodia Officialium, Oppidorum & Artium occupatarum reperiuntur.

Quod si talia Documenta sint publica, que cessas etiam terras pro indiviso concernunt, de his Archi-Duci exempla authentica quotiscunque requisierit, edentur.

Item, ne controversie inter Dominos Sabaudie & Mantue Duces ratione Montisferrati, authoribus inclyte recordationis Ferdinando II. Imperatore & Ludovico XIII. Galliarum Rege, Suarum Majestatum Patentibus definite & terminate, in Christiane Reipublice perniciem aliquando recrudescant; Conventum est, quod Tractatus Cherasci 6. Aprilis An. Domini 1631. cum subsecuta super eodem Ducatu Montisferrati executione, firmus stabilisque in omnibus suis articulis in perpetuum manebit, exceptotamen Pinarolo ac pertinentiis inter Suam Majestatem Christianissimam ac Dominum Ducem Sabaudie definitis, & Christianissimo Regi Regnoque Gallie acquisitis per peculiares tractatus, qui eadem stabilitate & firmitate consistent in iis omnibus que translationem aut cessionem Pinaroli & pertinentium concernunt: Si quid tamen in dictis peculiaribus tractatibus contineatur quod Pacem Imperii turbare, vel novos in Italia motus post presens bellum, quod nunc in illa Provincia geritur, compositum, excitare posset, id nullum & irritum sit, dicta nihilominus cessione in suo robore permanente cum aliis conditionibus, que tam in favorem Ducis Sabaudie quam Regis Christianissimi conventa sunt. Ideoque & Imperatoria & Christianissima Majestas vicissim promittunt, se ceteris omnibus tam ad predictum Tractatum Cherascensem, quam executionem spectantibus, & in specie Albam, Trinum, eorumque territoria & reliqua loca, nunquam directe vel indirecte, specie juris aut via facti contraventuras, neque ullo auxilio vel favore contravenientem adjuturas, quinimo communi authoritate datum iri operam, ut ne à quoquam quovis pretextu violetur, cum maxime se obligatum esse declaraverit Rex Christianissimus dicti Tractatus executionem omnibus modis promovere, atque etiam armis tueri, eo presertim fine, ut dictus Dominus Sabaudie Dux non obstantibus superioribus clausulis in pacifica Trini & Albe reliquorumque locorum ipsi per dictum tractatum & investituram subsecutam in Ducatu Montisferrati concessorum & assignatorum possessione semper relinquatur & manuteneatur.

Ut autem omnium dissidiorum & controversiarum semina inter eosdem Duces penitus extirpentur, quadringenta & nonaginta quatuor aureorum millia, que inclyte memorie Christianissimus Rex Ludovicus XIII. in exonerationem Domus Sabaudie, se Domino Duci Mantue soluturum spopondit, Christianissima Majestas presenti parataque pecunia dicto Domino Duci Mantue numerari faciet, & propterea Dominum Ducem Sabaudie ejusque heredes & Successores ab ea obligatione omnino relevabit, prestabitque indemnem ab omni petitione que ratione vel occasione dicte Summe à dicto Domino Duce Mantue, vel ejus Successoribus fieri posset, adeo ut imposterum ejus nomine, colore, ratione aut pretextu Dominus Dux Sabaudie, heredes, aut Successores nullam omnino juris vel facti molestiam aut vexationem à Domino Duce Mantue, heredibus aut successoribus ejus patiantur. Qui ab hoc die & à modo in antea cum authoritate & consensu Cesarea & Christianissime Majestatis, solemni hujus publice Pacis Instrumenti vigore nullam penitus in tota hac causa actionem contra Dominum Ducem Sabaudie, ejusque heredes & successores exercere 1648. poterunt.

Cesarea Majestas decenter requisita concedet Domino Duci Sabaudie una cum investitura antiquorum Feudorum & Statuum, qualem inclyte memorie Ferdinandus II. Duci Sabaudie Victori Amedeo concesserat. Investituram quoque locorum, ditionum, Statuum, omniumque jurium Montisferrati, cum appertinentiis que illi vigore predicti Tractatus Cherascensis, nec non executionis inde subsecuta decreta & remissa fuerunt, sicuti quoque Feudorum novelli Monfortis, Sinii, Moncherii & Castelletti cum apertinentiis, juxta tenorem Instrumenti acquisitionis ab eodem Duce Victore Amedeo facte sub decimo tertio Octobris Anni Millesimi sexcentesimi trigesimi quarti, & congruenter concessionibus seu permissionibus, nec non approbationibus Cesarea Maj. cum confirmatione quoque omnium & quorumcunque Privilegiorum, que Sabaudie Ducibus hactenus indulta fuerunt, quotiscunque à Domino Duce Sabaudie requirentur & postulabuntur.

Item conventum est, quod Dux Sabaudie, Heredes & Successores ejus, nullatenus à Cesarea Majestate turbentur aut inquietentur in Superioritate, seu jure superioritatis quod habent in Feudis Rocheverani, Olmi & Casole cum appertinentiis, que à Romano Imperio nulla ratione dependent, & revocatis, annullatisque donationibus & investituris in dictorum feudorum possessione seu quasi Dominus Dux manuteneatur, & quatenus opus sit, redintegretur; parique ratione ejusdem Vasallus Comes Verruca, quoad eadem Feuda Olmi & Casole & quarta partis Rocheverani sua possessioni seu quasi restituatur, & in eadem plenissime cum fructibus omnibus redintegretur.

Item conventum est, quod Cæs. Maj. restitui faciat Comitibus Clementi & Joanni filiis, nec non & nepotibus ex filio Octaviano Comitis Caroli Cacherani integrum Feudum Rocha Arazis cum appertinentiis & dependentibus, quibuscunque non obstantibus.

Similiter declarabit Imperator in Investitura Ducatus Mantue comprehendi Castra Reggioli & Luzzara cum suis territoriis & dependentiis, quorum possessionem Dux Guastalle Duci Mantue restituere teneatur, reservatis tamen eidem juribus pro sex millibus scutorum annuorum que prætendit; de quibus agere, & judicio experiri coram Sua Cesarea Majest. valeat adversus Ducem Mantue.

Simulatque vero Instrumentum Pacis à Dominis Plenipotentiariis & Legatis subscriptum & signatum fuerit, cesset omnis hostilitas, & que supra conventa sunt, utrinque è vestigio executioni mandentur, utque id melius & citius adimpleatur, sequenti post subscriptionem die Publicatio Pacis fiat more solemni & solito per compita Civitatum Monasterienſis & Osnabrugensis, post acceptum tamen nunciam, quod subscriptio Tractatus facta fuerit in utroque loco: statimque post Publicationem factam diversi mittantur Cursores ad Duces Exercituum, qui citatis equis simul iter conficiant, dictis Ducibus significent conclusam esse Pacem, curentque, ut conventa inter ipsos Duces die Pax & cessatio hostilitatum in singulis Exercitibus denuo publicetur, omnibusque & singulis belli Ministris & Civitatum, aut Fortalitiorum Gubernatoribus imperetur, ut ab omni hostilitatum genere imposterum abstineant, ita ut si quid post dictam Publicationem attentatum aut via facti mutatum fuerit, id quamprimum reparari & in pristinum statum restitui debeat.

Conveniant inter se utriusque partis Plenipotentiarii intra tempus concluse & ratificande Pacis de modo, tempore, & securitate restitutionis locorum & exauctorationis militia, ita ut utraque pars secura esse possit, omnia que conventa fuerint, sincere adimplenda sint.

In-

1648. *Inprimis quidem Imperator per Universum Imperium edicta promulget, & serio mandet iis, qui hisce pactis & hac Pacificatione ad aliquid restituendum vel præstandum obligantur, ut sine tergiversatione & noxa intra tempus concluſa & ratificanda Pacis præſtent & exequantur transacta, injungendo tam Directoribus,* Auſzſchreibenden Fürſten, *quam Præfectis Militiæ Circularis,* Crayſz-Obriſten, *ut ad requisitionem restituendorum juxta ordinem executionis & hac pacta, restitutionem cujusque promoveant & perficiant. Inseratur etiam Edictis clauſula, ut quia Circuli Directores,* die Auſzſchreibenden Fürſten, *aut Præfecti Militiæ Circularis,* Crayſz-Obriſten, *in causa vel restitutione propria minus idonei executioni esse censentur, hoc in casu, itemque si Directores vel Præfectum Militiæ Circularis repudiare commissionem contingat, vicini Circuli Directores, aut Præfecti Militiæ Circularis eodem executionis munere etiam in alios Circulos ad restituendorum requisitionem fungi debeant.*

Quod si etiam restituendorum aliquis Cæsareanos Commissarios ad alicujus restitutionis, præstationis vel executionis actum necessarios censuerit, quod ipsorum opinioni relinquitur, etiam illi sine mora dentur. Quo casu ut rerum transactarum effectus tanto minus impediatur, tam restituentibus, quam restituendis liceat statim concluſa & ſubſcripta Pacificatione binos aut trinos utrinque nominare Commissarios, è quibus Cæsarea Majestas unum à restituendo, alterum à restituente nominatum, pares tamen numero ex utraque Religione eligat, quibus injungatur, ut omnia, quæ vigore hujus Transactionis oportet, absque mora exequantur. Sun autem Restituentes Commissarios nominare neglexerint, Cæsarea Majestas ex his quos restituendus nominaverit, unum deliget, alumque pro ſuo arbitrio, observata tamen utrobique diverſæ Religioni addictorum paritate, adjunget, quibus Commissionem Executionis demandabit, non obstantibus exceptionibus in contrarium factis. Ipſi deinde restituendi mox à concluſione Pacis de transactorum tenore notum faciant interessatis aliquid restituturis.

Omnes denique & ſingulí ſive Status, ſive communitates, ſive privati, ſive Clerici, ſive Seculares, qui vigore hujus transactionis ejusdemque regularum generalium, vel ſpecialis expreſſaque alicujus diſpoſitionis ad restituendum, cedendum, dandum, faciendum, aut aliud præſtandum obſtricti ſunt, teneantur ſtatim, poſt promulgata Cæsarea Edicta, & factam restituendi notificationem, ſine omni tergiverſatione, vel oppoſitione clauſulæ ſalvatoriæ, ſive generalis, ſive ſpecialis alicujus ſupra in Amneſtia poſitæ, aut quacunque alia exceptione, itemque ſine noxa aliqua, omnia, ad quæ obligantur, reſtituere, cedere, dare, facere & præſtare.

Nec directorum & Præfectorum Circularis militiæ, aut Commiſſariorum executioni quisquam, ſive Status, ſive miles præſertim præſidiarius, ſive quilibet alius ſeſe opponat, ſed potius Executoribus aſſiſtant, liberumque ſit dictis executoribus contra eos, qui executionem quovis modo impedire conantur, ſuis vel etiam restituendorum viribus uti.

Deinde omnes & ſingulí utriusque partis Captivi ſine diſcrimine Sagi vel Togæ, eo modo, quo inter Exercituum Duces, cum Cæsarea Majeſtatis approbatione conventum eſt, vel adhuc convenietur, liberi dimittantur.

Reſtitutione ex Capite Amneſtiæ & Gravaminum facta, liberatis captivis, & ratihabitionibus commutatis, omnia utriusque partis militaria præſidia, ſive Imperatoris ejusque ſociorum & Fœderatorum, ſive Regis Chriſtianiſſimi & Landgraviæ Haſſiæ, eorumque Fœderatorum & adhærentium, aliove quocunque nomine impoſita fuerint, ex Civitatibus Imperii ac omnibus aliis locis restituendis, ſine exceptionibus, morâ, damno & noxa, pari paſſu educantur.

Loca ipſa, Civitates, Urbes, Oppida, Arces, Caſtella, 1648. *Fortalitia, tam quæ per Regnum Bohemiæ, aliasque terras Imperatoris, Domusque Auſtriacæ hæreditarias, quam cæteros Imperii Circulos à partibus belligerantibus ſupra dictis occupata & retenta, vel per Armiſtitii unius vel alterius partis, vel quemcunque alium modum conceſſa ſunt, prioribus & legitimis ſuis poſſeſſoribus & Dominis ſive mediati ſive immediati Imperii Status ſint, tam Eccleſiaſticis, quam Secularibus, comprehenſa libera Imperii Nobilitate, abſque mora restituantur, liberæque eorum diſpoſitioni, ſive de jure & conſuetudine, ſive vigore præſentis Transactionis competenti permittantur, non obſtantibus ullis donationibus, infeudationibus, conceſſionibus (niſi ultro & ſpontanea Status alicujus voluntate alicui facta ſint vel fuerint) obligationibus pro redimendis captivis, aut avertendis devaſtationibus, incendiisque datis aut aliis quibuscunque titulis, in priorem legitimorum Dominorum, poſſeſſorumve præjudicium acquiſitis, ceſſantibus etiam pactis & fœderibus, aut quibuscunque aliis exceptionibus prædictæ restitutioni adverſantibus, quæ omnia pro nullis haberi debent. Salvis tamen iis quæ & quatenus in præcedentibus articulis circa ſatisfactionem Sacræ Majeſtatis Chriſtianiſſimæ, ut & quibuſdam Imperii Electoribus & Principibus factis conceſſionibus & æquivalentibus compenſationibus aliter excepta & diſpoſita ſunt, nec mentio Regis Catholici, & nominatio Ducis Lotharingiæ in Inſtrumento Cæſareo-Suecico facta, minus prædicatum Landgravii Alſatiæ Imperatori attributum, Chriſtianiſſimo Regi ullum præjudicium afferant, nec ea quæ circa ſatisfactionem militiæ Suecicæ conventa ſunt ullum reſpectu Sua Majeſtatis ſortiantur effectum.*

Atque hæc restitutio locorum occupatorum tam à Cæſarea Majeſtate quam à Rege Chriſtianiſſimo, & utriusque ſociis, Fœderatis & adhærentibus fiat reciproce & bona fide.

Reſtituantur etiam Archiva & Documenta Literaria aliaque mobilia, ut & Tormenta bellica, quæ in dictis locis tempore occupationis reperta ſunt, & adhuc ibi ſalvare perimuntur. Quæ vero poſt occupationem aliunde eo invecta ſunt, ſive in præliis capta, ſive ad uſum & cuſtodiam eo per occupantes illata fuerunt, una cum annexis, ut & bellico apparatu, iisdem quoque ſecum exportare & avehere liceat.

Teneantur ſubditi cujusque loci, decedentibus præſidiis & militibus, Currus, Equos & Naves, cum neceſſario victu, pro omnibus neceſſariis avehendis ad loca in Imperio deſtinata, abſque pretio ſubminiſtrare: quos Currus, Equos & Naves reſtituere debent Præfecti Præſidiorum, militumque hoc modo diſcedentium, ſine dolo & fraude. Liberent etiam Statuum ſubditi ſe invicem ab hoc onere vehendi de uno Territorio in aliud, donec ad loca in Imperio deſtinata pervenerint, nec Præſidiorum aut aliis militiæ Præfectis aut Officialibus liceat ſubditos eorumque Currus, Equos, Naves, & ſimilia eorum uſibus commodata, omnia vel ſingula extra Dominorum ſuorum, multo minus Imperii fines, ſecum trahere, eoque nomine obſidibus cavere teneantur.

Reddita vero ſive maritima ſive limitanea, ſive mediterranea fuerint dicta loca, ab ulterioribus omnibus durantibus hiſce bellorum motibus introductis præſidiis, perpetuo poſthac libera ſunto, & Dominorum ſuorum (ſalvo de cætero cujusque jure) libera diſpoſitioni relinquantur.

Nulli autem Civitati vel nunc vel in futurum ullo præjudicio damnove cedat, quod ab alterutra parte belligerantium occupata & inſeſſa fuerit, ſed omnes & ſingulæ cum omnibus & ſingulis Civibus & incolis, tam univerſalis Amneſtiæ, quam cæteris hujus Pacificationis beneficiis gaudeant: iiſque de cætero omnia ſua jura & privilegia

1648. legis in Sacris & Prophanis, quæ ante hos motus habuerunt, facta tollaque maneant. Salvis tamen juribus superioritatis, cum inde dependentibus pro singulis quarumcunque Dominis.

Denique omnium belligerantium in Imperio partium copiæ & exercitus dimittantur & exautorentur, eo tantum numero in suos cujusque proprios Status traducto, quem quæque pars pro sua securitate judicaverit necessarium.

Pacem hoc modo conclusam promittunt Cæsarei & Regii, Ordinumque Imperii Legati & Plenipotentiarii, respective ab Imperatore & Christianissimo Rege, Sacrique Imperii Romani Electoribus, Principibus & Statibus, ad formam hic mutuo placitam ratihabitum iri, seseque infallibiliter præstituros, ut solennia Ratihabitionum Instrumenta intra spatium octo septimanarum à die subscriptionis computandarum MONASTERII præsententur, & reciproce riteque commutentur.

Pro majori etiam horum omnium & singulorum pactorum firmitudine & securitate sit hæc Transactio perpetua Lex & Pragmatica Imperii Sanctio, imposterumque ac alia leges & constitutiones fundamentales Imperii, nominatim proximo Imperii Recessui ipsique Capitulationi Cæsareæ inserenda, obligans non minus absentes, quam præsentes, Ecclesiasticos æque ac Politicos, sive Status Imperii, sive non, eaque tam Cæsareis Procerumque Consiliariis & Officialibus, quam Tribunalium omnium Judicibus & Assessoribus tanquam regula, quam perpetuo sequantur, præscripta.

Contra hanc Transactionem ullumve ejus articulum aut clausulam nulla Jura Canonica vel Civilia, communia vel specialia Conciliorum Decreta, Privilegia, Indulta, Edicta, Commissiones, Inhibitiones, Mandata, Decreta, Rescripta, Litispendentiæ, quocunque tempore latæ sententiæ, res judicatæ, Capitulationes Cæsareæ, & alia Religiosorum Ordinum Regulæ aut exemptiones, sive præteriti, sive futuri temporis protestationes, contradictiones, pacta seu dedititia seu alia, multo minus edictum Anni 1629. vel Transactio Pragensis, cum suis appendicibus, aut Concordata cum Pontificibus, aut inter smistica Anno 1548. ullave alia Statuta sive Politica, sive Ecclesiastica Decreta, dispensationes, absolutiones, vel ulla alia quocunque nomine aut prætextu excogitari poterunt exceptiones unquam allegentur, audiantur, aut admittantur, nec ullam contra hanc Transactionem in petitorio aut possessorio, seu inhibitorii seu alii Processus vel commissiones unquam decernantur.

Qui vero huic Transactioni vel Paci publicæ, consilio vel ope contravenerit, vel executioni aut restitutioni repugnaverit, vel etiam legitimo modo supra convento, & sine excessu facta restitutione, sine legitima causæ cognitione & ordinaria Juris executione, restitutum de novo gravare tentaverit, sive Clericus, sive Laicus fuerit, pœnam fractæ Pacis ipso jure & facto incurrat, contraque eum, juxta Constitutiones Imperii, restitutio & præstatio cum pleno effectu decernatur & demandetur.

Pax vero conclusa nihilominus in suo robore permaneat, teneanturque omnes hujus Transactionis consortes universus & singulus hujus Pacis leges, contra quemcunque sine Religionis distinctione tueri & protegere, & si quid eorum à quocunque violari contigerit, læsum ladentem imprimis quidem à via facti dehortetur, causa ipsa vel amicabili compositioni, vel juris disceptationi submissa.

Veruntamen si neutro horum modorum, in spatium Trium annorum, terminetur controversia, teneantur omnes & singuli hujus Transactionis consortes, junctis cum parte læsa consiliis viribusque arma sumere, ad repellendam injuriam à passo moniti, quod nec amicitia, nec juris via locum invenerit: salva tamen de cætero uniuscujusque jurisdictione, justitiæque juxta cujusque Principis aut Status leges & constitutiones competenti administratione. Et nulli omnino Statuum Imperii liceat Jus suum vi vel armis persequi, sed si quid controversiæ, sive jam exortum sit, sive posthac inciderit, unusquisque jure experiatur, secus faciens reus sit fractæ Pacis. Quæ vero judicis sententia definita fuerint, sine discrimine Statuum executioni mandentur, prout Imperii leges de exequendis sententiis constituunt. 1648.

Ut etiam Pax Publica tanto melius conservari possit redintegrentur Circuli, & statim ac undecunque turbarum vel motuum aliqua initia apparent, observentur ea, quæ in Constitutionibus Imperii de Pacis publicæ executione & conservatione dispositæ sunt.

Quoties autem milites quavis occasione, aut quocunque tempore, per aliorum Territoria aut fines aliquis ducere velit, transitus hujusmodi instituatur ejus ad quem transeuntes milites pertinent, sumptu, atque adeo sine maleficio, damno & noxa eorum, quorum per territoria ducuntur, ac denique omnino observentur, quæ de conservatione Pacis publicæ Imperii Constitutiones decernunt & ordinant.

Sub hoc præsenti Pacis Tractatu comprehendentur illi, qui ante permutationem ratificationis, vel intra sex Menses postea ab una alteraque parte ex communi consensu nominabuntur, interim tamen utriusque placito comprehenditur Respublica Veneta, uti mediatrix hujus tractatus. Ducibus quoque Sabaudiæ & Mutinæ, quod pro Rege Christianissimo in Italia bellum gesserint, & etiam nunc gerant, nullum unquam adferat præjudicium.

In quorum omnium & singulorum fidem, majusque robur, tam Cæsarei, quam Regii Legati, Nomine vero omnium Electorum, Principum ac Statuum Imperii ad hunc actum specialiter ab ipsis (vigore concluſi die 13. Octobris Anni infra mentionati facti, & ipsa die subscriptionis sub sigillo Cancellariæ Moguntinæ, Legato Galliæ extraditi) Deputati, nimirum Electoralis Moguntinus, Dominus Nicolaus Georgius de Reigersberg Eques, Cancellarius: Electoralis Bavaricus, D. Joannes Adolphus Krebs Consiliarius Intimus: Electoralis Saxonicus, Dominus Joannes Leuber Consiliarius: Electoralis Brandeburgicus, Dominus Joannes Comes in Sain & Wittgenstein, Dominus in Homburg & Vallendar, Consiliarius Intimus: Nomine Domus Austriacæ Dn. Georgius Ulricus Comes à Wolckenstein, Consiliarius Cæsareo-Aulicus: Dn. Cornelius Gobelius Episcopi Bambergensis Consiliarius: Dn. Sebastianus Wilhelmus Meel, Episcopi Herbipolensis Consiliarius Intimus: D. Joannes Ernestus Ducis Bavariæ Consiliarius Aulicus: Dn. Wolfgangus Conradus à Thumshirn Consiliarius Aulicus Saxonico-Altenburgensis & Coburgensis: Dn. Augustus Carpzovius Consiliarius Saxonico-Altenburgensis & Coburgensis: Dn. Joannes Fromhold Domus Brandeburgicæ Culenbacensis & Onolzbacensis Consiliarius Intimus: D. Henricus Langerbeck Juris-Consultus, Domus Brunsvico-Luneburgicæ Lineæ Cellensis Consiliarius Intimus: Dominus Jacobus Lampadius Juris Consultus, Lineæ Calenbergensis Consiliarius Intimus & Pro-Cancellarius: Nomine Comitum Scamni Wetteraviensis, Dominus Matthæus Wesembecius Juris-Consultus & Consiliarius: Nomine utriusque Scamni Dominus Marcus Otto Argentoratensis: Dominus Joannes Jacobus Wolff Ratisponensis, Dominus David Gloxinus Lubecensis, & Dominus Jodocus Christophorus Kress à Kressenstein, Norimbergensis Reipublicæ respective Syndici, Senatores, Consiliarii & Advocati, Presens Pacis Instrumentum manibus Sigillisque propriis muniverunt & firmarunt, dictique Ordinum Deputati Principalium suorum Ratificationes Formulæ conventa termino supra constituto, sese extradituros polliciti sunt. Reliquis Statuum Plenipotentiariis liberum relinquendo, velint an nolint Nomina sua subsignare, suorumque Prin-

1648. *Principalium Ratihabitione accerſere. Sed hoc pacto atque lege, ut ſubſcriptione jam nominatorum Deputatorum reliqui Status omnes & ſinguli, qui ſubſcriptione & ratihabitione ſuperſedent, tam firmiter ad obſervantiam, & manutenentiam eorum, quæ in hoc pacificationis inſtrumento continentur, obligati ſint, ac ſi ab ipſis ſubſcriptio fuerit facta & exhibita ratificatio: nec ulla à Directorio Imperii Romani contra ſubſcriptionem à memoratis deputatis factam, recipiatur aut valeat, vel proteſtatio vel contradictio. Acta ſunt hæc Monaſterii Weſtphalorum die 24. menſis Octobris, Anno* 1648.

Ceſſatio hoſtilitatis ubique denuntiatur. 15. Oct.

§. 211. Prima inde cura erat ſimul cum pace ad exercituum duces denuntiare, ut hoſtilia ſtatim omitterentur. Et ſane Cæſarei ſequenti ſtatim die eo nomine curſorem ad Piccolominеum dimiſerant, haut obſcure queſti, à Serviento poſt triduum, & à Suecis octavo demum die ſignificationem factam. Id quod Sueci excuſabant ob tardius exhibitam ab Ordinibus ſolutionis deſignationem factam, quam una mittere voluerint. Inde ut ante tempus exhibendarum ratificationum, quæ circa Amneſtiam & Gravamina convenerant, expedirentur, ab Ordinibus ad Circulorum Directores ſcribitur, ut ſinguli ſuos, qui ex illo capite aliquid reſtituere tenentur, moneant, ne in mora ſint, quo minus patria tantopere deſideratæ pacis fructu ocyus gaudeat. Cæſar quoque ut eo nomine edictum promulgare velit, per literas rogatus eſt; qui tamen Ordinum curam præverterat, publicato edicto, quo ſe omnibus, quæ pace convenerant exſequendis paratum oſtendit: tum utalii, quorum intereſt, idem faciant imperavit.

De executione pacis Ordinum cura. 17. Oct. 18. Oct.

Circa executionem aliqui tergiverſantur: Ut Prælati Wurtenbergici;

§. 212. Nec eo minus haut pauci illorum, qui occupata reſtituere tenebantur, quoad dabatur poſſeſſioni ſuæ inhærere renitebantur. Cumprimis Prælati ac Monachi per Wurtenbergicam opimis Cænobiis ægre decedebant. Quos inter Blaubeuranus, & Adelsbergius adverſus Ducem, cum reſtitutionem poſceret, ſcriptam proteſtationem interponebant, in ipſam pacem aſperis verbis invecti. Qui & cum ratam ſuam ad Suecici exercitus ſatisfactionem conferre abnuerent, à Franconici Circuli Præſidibus, Bambergenſi Epiſcopo, & Culmbacenſi Marchione velut executionis Commiſſariis in Ordinem redigendi fuerunt. Auguſtæ quoque Vindelicorum Catholici manibus pedibusque obluctabantur iis, quæ in favorem Evangelicorum diſpoſita erant. Illi jam aliquot ante menſes, cum circa adornandum de Gravaminibus caput ageretur, ac ſecundum Evangelicos pronuntiatum iri pateret, ad Cæſarem & proxima Comitia provocaverant, reſervata ſibi exceptione nullitatis manifeſtæ. Sed cum parum ſe profecturos proſpicerent, amicæ cum Evangelicis tranſactioni paratos ſe oſtendebant, ſi qua hiſce, quæ pace dabantur, per obliquas artes eripere poſſent. Inde cum Circuli Suevici Præſides Conſtantienſis Epiſcopus, & Dux Wurtenbergicus certum diem condicerent, quo per delegatos pacis executionem apud ipſos ſuſcipere velint, hi rem in longum extrahere futili prætextu: hoſtilia nondum ceſſare; nondum edicto Cæſareo exſecutionem pacis fieri juſſam; nec ipſas pacis tabulas forma authentica exhibitas. Inprimis adpellationi, & exceptioni nullitatis antea propoſitæ inhærebant; nec ullum Catholicorum unquam in paritatem iſtam conſenſiſſe, quin majorem partem diſerte contradixiſſe, & paucos Catholicos, qui ſubſcripſerint, adhuc Principum ſuorum ratificationem deſiderare. Eoque à Cæſare reſponſum ſibi utique expectandum. Nec tamen abnuere, ſi Principes iſti amicam compoſitionem inter ipſos, civesque Evangelicos tentare velint. Præterea Wurtenbergicum velut ſibi iniquum ſuſpectare ac Conſtantienſem in partes ſolicitare. Qui & deſtinatis ipſorum favens literis ad Senatum civesque datis oſtendit, quæ Tabulis Pacis ſanciantur vix idonea medendis ipſorum diſſidiis, eoque tutius fore ſi amica ratione, & ex æquo inter ſe tranſigant. Quæ civibus Evangelicis ſurda aure transmittebantur, queis pacis legibus inhærere fixum erat, repudiatis novæ ac ancipitis tranſactionis ambagibus. Nec cum Principum delegati ad urbem acceſſiſſent, Senatus tergiverſari ceſſabat, ac rem ad reſponſum Cæſaris differebat, ſubinde tamen civibus amicos tractatus oſtentans.

Augustani Catholici;

9. Dec.

Neoburgicus;

§. 213. Palatinus Sulzbacenſis circa ſacra quidem in ſtatum anni viceſimi quarti reſtitui debebat: circa civilia autem res reponendæ erant, prout anno decimo quarto pactis majorum ſanctum erat; quæ Neoburgicus palam ſdque variis modis violaverat. Eam tamen cauſam Sueci ac Evangelici Ordines maluerant regulis & diſpoſitionibus comprehendere ob notoriam & facilem applicationem; quam peculiari ejus mentione introducenda pacem remorari adverſario pertinaciter reluctante. Unde & articulo quarto Inſtrumenti Pacis clauſula Salvatoria pro expreſſe nonnominatis vel expunctis hanc præcipue ob cauſam inſerta fuit. Tum & in protocolla relatum, ea omiſſione Sulzbacenſem haut prætéritum aut excluſum, ſed ſuo tempore utique reſtituendum. Et quia Bavarus velut Circuli præſes adversus Neoburgicum exſecutionem haut facile ſuſcepturus credebatur, jam ante ſubſcriptionem pacis ad Franconici Circuli præſides ſcriptum, ut eo caſu Sulzbacenſis reſtitutionem maturarent. Quanquam autem Sulzbacenſibus miniſtris reſtitutionem amice petentibus & Neoburgici conſiliarii, & Ratisponenſis Præſul, & Bavarus Elector vario obtentu eam protraſtinarent; Franconici tamen Principes nondum exſecutionem facere audebant; quoad Bavarus eandem plane abnuiſſet. Denique & Bavarus, Ratisponenſes cum reſtitutionem ablatorum jurium, & abolitionem novorum onerum poſtularent, differebat cauſatus haut ita ſtricte Inſtrumento Pacis inhærendum, ſed id anſam duntaxat præbere novis tranſactionibus. Ea de re cum iſti apud Cæſarem quererentur, hic reſpondebat; Suecicos duces adirent, rogantes, ne iſti locis, ad Licum & Danubium præſidia prius deducant, quam urbi ab Electore ſatisfactum ſit.

Bavarus.

Ordines ad Electorem Palatinum ſcribunt.

§. 214. Quæ circa Palatinam cauſam diſpoſita erant, num Palatino Electori Londini tunc agenti probanda forent, non conſtabat. Unde Ordinibus placuit quæ acta forent ipſi ſignificare, ejusque declarationem expectare. Sed qua ratione id faciendum foret, haut in expedito videbatur. Equidem ad ipſum literas ſcribere promtum: Sed quia ipſi octavus Electoratus aſſignabatur ea lege, ut Cæſari ſe ſubmitteret, ac in Bavari favorem acta probaret; antequam de hoc conſtaret, num Electoralis titulus ipſi tribuendus eſſet, dubitabatur. Nec à Cæſare in Anglia Miniſter tunc agebat, per quem conventa pacis ipſi inſinuari poſſent. Nec ſufficere exiſtimarum per Legatos Regios ad eundem ſcribi, quod utique par eſſe videretur nomine Imperii denuntiari, quæ ſuper

1648. ipsius causa decreta forent. Cum igitur tunc Palatini Secretarius Monasterii ageret, Ordines hunc in consessum suum evocabant, ut Pacis leges ipsi traderent. Sed iste eas acceptare se audere negabat, quod super ea re nihil in mandatis haberet. Hinc Moguntini proponebant, ut Instrumentum Pacis dicto Secretario per Notarium & testes exhiberetur. Id quod tamen plerisque displicebat, velut cum ignominia conjunctum, & isti irritando facturum: contra spes erat, si Electorali titulo honoretur, eo facilius acta probaturum. Ne tamen, si is forte leges pacis abnueret, tributo Electorali titulo præjudicium sibi crearent, diserte literis exprimebant; id ea spe factum, quod acta rata habiturus, ac patriæ quiete gavisurus sit: sin minus, eum titulum pro non
8. Nov. tributo habendum. Eum in sensum ab Ordinibus ad istum scribitur; simul additur, diuturno bello defatigatos Cæsarem, Ordinesque ob causam tamdiu agitatam, & nunc decisam bello ulterius atteri nolle, sed firmam pacem conjunctis animis,
24. Nov. & viribus tuituros. Ad eundem quoque Suecі Legati Literas dant, quibus ipsius ablegatos attestantur, quantopere plena Domus Palatinæ restitutio cordi sibi fuerit. Sed uti in aliis rebus non omnia ex voto obtinere potuerint; ita cum Cæsarei tam acriter partes Bavari defenderint, ac ipsi Ordines rei componendæ temperamenta quædam proposuerint, sibi quoque conditionibus Instrumento Pacis expressis demum fuisse adquiescendum. Ipsius prudentiæ relinquentes, quid præsenti Germaniæ, ac vicinorum Regnorum statu sibi faciendum judicet. Elector Palatinus etsi per triennium legatos idoneis cum mandatis in loco tractatuum habuisset: cum tamen illorum rationibus parum ponderis tribui animadverteret, ante annum amplius eosdem avocaverat. Ita cum omnia absque suo consensu gesta forent, moræ culpam sibi imputari non posse videbat, si ad probationem suam differret. Præsertim cum quæ circa ipsius Domum dispositа forent, parum satisfacerent, ac sat causæ sibi esse duceret, interposita protestatione æquiora tempora expectare, ac talia media dispicere, per quæ suarum ditionum detentoribus haut parum molestiæ facessi posset eorum opera, quos Germaniam turbandi lubido teneret. Haut eo minus tamen sistendæ Germaniæ vastationi, ac reducendæ concordiæ, tum ut cives suos diuturna oppressione liberet, & sine mora ipse per tractatum assignatis potiatur, amore pacis, conventa se probaturum declarabat, si Cæsar Regesque socii pacem ratam habeant & exsequantur. Is finis si non obtineatur, hac declaratione se juri suo in Superiorem & Inferiorem Palatinatum, Electoratumque & Archidapiferatum, aliaque jura haut præjudicare velle, sed omnia media iis recuperandis sibi reservare. Et in hunc sensum Ordinibus Imperii rescribebat. Nec multum abibant, quæ Legatis Suecicis reponebantur. Laudabili proposito à Rege Gustavo bellum susceptum, feliciter ab ipso, & Regina hactenus gestum, à quibus patri suo, sibique super restituendis ditionibus promissum sit. Unde spem sibi fuisse, accedente Galliæ, & quorundam præpotentium Ordinum favore, ac florentibus Suecorum armis causæ suæ majorem rationem fuisse habendam, quo liquidior sibi è pace lætitia foret. Declarasse tamen Ordinibus, se in honorem Regum, & testando in tranquillitatem Imperii studio jure suo cedere. Quod si igitur è duris illis conditionibus nihil corrigi queat, id saltem laborarent, ut ipse in possessionem eorum, quæ pace decreta sint, reponatur, exclusis adversæ parti solitis effugiis. 1648.

§. 215. In articulo de satisfactione Succica rectio finium inter Pomeraniam Regiam, & Electoralem ad amicam compositionem remissa erat: quæ ut statim Monasterii susciperetur Brandeburgici postulabant; qua nondum decisa promissum Cessionis Diploma exhibitum haut iri. Porro rem fore facilem, cum præter latitudinem litoris nihil definiendum restet. Nam ut à Wildenbruco per Golnoam inde ad mare linea recta ducatur, id Electori haut ferendum, qui hac ratione præter ea, quæ pace cessa sint, plurimorum reddituum ac jurium jacturam facturus sit. Enimvero Suecі de istis heic transigi posse haut existimabant, sed oculari inspectione opus esse. Unde ista commodissime in Pomerania expeditum iri, ubi & minutiora illa, de quibus in Pace mentio fit, componi queant. Quod si Electori placeat, se virtute mandati sui statim delegaturos qui negotium ibi suscipiant, quod ante ratificationes hinc inde tradendas ad liquidum deduci cupiat, ne qua circa loca restituenda difficultas oriatur. Sed cum Brandeburgici paulo post de hoc negotio silerent, Suecis quoque istud tunc movere haut placebat: Sed nec magnopere circa cessionis diploma laborandum videbatur, quod pace à Brandeburgico ratihabita cessio satis firmaretur. Etsi, cum de isto diplomate diserte cautum foret, super eodem monere quavis occasione non omitterent. De finibus inter Reginam & Brandeburgicum regundis.

§. 216. Sed & alias prætensiones Brandeburgici scripto movebant super juribus quibusdam, quæ priores Duces Pomeraniæ ulterioris cum Ducibus Provinciæ citerioris & vice versa, communia habuerint; aut quæ Ducibus ulterioris Pomeraniæ in quinque oppida ejus Provinciæ Suecis jam cessa adhuc competant, quod eadem non ad dominia cessarum urbium, sed ad patrimonium & eminentia jura Principatus Pomeraniæ ulterioris pertineant, super quibus inter Reginam, & Electorem sit conveniendum, aut si Regina utique ista retinere velit, alio æquivalente eadem pensanda. Enimvero Suecі ista abrupte repudiabant ob diserta in Tabulis Pacis verba, *absque omni prætensione ullius juris in loca Regno Suecia cessa.* Et credebantur hæc à Brandeburgicis ideo mora, quod cum par clausula pro Electore Paci inserta non esset, forte metuerent, ne Regina jus commune cum Electore in ulteriorem Provinciam prætenderet. Eoque istos novum tractatum aucupatos, ut hac occasione Reginæ actiones in Ulteriorem Provinciam extinguerent. Ac diserte fatebantur; Electorem nolle quid in Citeriorem Pomeraniam prætendere, modo Regina nihil circa Ulteriorem moveat. Inter hæc Servientum in partes suas pertrahere conati fuerant Brandeburgici, uti quondam, cum super Pomerania tractaretur, Avauxium sibi adjunxerant. Sed iste huic negotio se immiscere recusabat. Ac confirmabat Briennæ Comes Rosenhahnio tunc in Aula Gallica Legato: se quidem Electoris causam commendare cupere: sed si Regina ipsi gratificari nolit, se id haut ægre laturum. Idem Elector sub id tempus Legatis Suecicis clam insinuabat, se pro Pomerania Citeriore Reginæ Magdeburgicum, Halberstadiensem, & Mindensem Præsulatus cessurum, additis vicies centenis millibus Brandeburgicorum prætensiones. 19. Nov.

uncia-

1648. uncialium. Etsi cum à Regni Succiæ rationibus id abhorreret, nihil amplius de isto motum deinceps fuit.

De Capitulatione Osnabrugensi.

§. 217. Cœptum quoque tunc agitari super capitulatione Osnabrugensis Prætulatus, de quo circa Æquivalens Luneburgicum mentio facta erat. Ubi quidem super juribus Episcopi & Capituli facile inter eos, quorum intererat conveniebat. Sed de sacris maxime controversia fervebat, ad quam componendam Cæsareorum, & Suecicorum Legatorum interpositio assumebatur. Ejus exitus prævideri vix poterat, quod, cum restitutio ad normam anni vicesimi quarti facienda esset; utraque pars plerasque Parochias suæ Religioni vindicare institueret, simul alterius rationes diluere aut cavillari satageret. Ast Osnabrugenses statim post subscriptam pacem Petriburgum demoliri incipiebant. Id quod impedire cupiens Episcopus Franciscus VVilhelmus per Cæsareos Suecis temperamenta quædam proponebat. Sed à Suecis repositum; urbi per leges pacis ad istam demolitionem jus competere: ie tamen cum Deputatis urbis super propositis ab Episcopo collocuturos. Ast interim Osnabrugenses magno fervore opus urgebant, quoad arx ita solo æquata foret.

De militum satisfactione.

§. 218. Porro ne qua mora exautorando militi, præsidiisque deducendis fieret, Ordinibus cumprimis curæ erat, ut pecunia convento tempore
17. Octobr. corrogaretur. Quo fine ad præsides Circulorum ejus summæ distributio mittebatur, ut singulos Ordines ad ratam conferendam hortarentur. Sed cum militum hospitationes multis Ordinibus gravissime incumberent, eorum Legati à Suecicis petebant, ut Carolus Gustavus duodecies centenis millibus uncialium parata pecunia exsolvendis adquiesceret: interim equitum aliquot legiones, & è superiorum graduum ducibus illos exautoraret, qui Reginæ militiam exuere cuperent. Id quod & ab aliis exercitibus sit faciendum. Hoc modo insigniter levari Germaniam, ac facilius quod restet pecuniarum exsolvi, militemque qui in Sueciam trajici jam nequeat, ali posse. Sed quia Legati de re jam conventa quid remittere non audebant, ad Carolum Gustavum se scripturos recipiebant.
24. Dec. Ad quem & ipsi Ordines literas eo nomine dabant. Sed cum Legati ostenderent; vix remissionis quid obtineri posse, assignatione inter duces jam facta: de tota mox summa spem faciebant, etsi graves querimonias super Gallico cumprimis exercitu moverent, qui iisdem quo Suecicus alimentis haut contentus superiores Circulos, quibus incumbebat, plane exhauriret. Cæterum plerique Ordinum ad pecunias conferendas sat alacres erant, quod spes foret tandem aliquando molestias belli desituras, quos & exemplo ac hortatu Moguntinus accendebat. Leodios duntaxat querebatur Colonienses ad quotam suam conferendam à se moveri non posse; eoque petebat, ut Cæsarei Legati, & Ordines autoritatem suam apud istos interponerent. Qui & per literas se eosdem monituros recipiebant.

De Cæsarei militis satisfactione.

§. 219. Sed & cum ab Ordinibus Cæsari contributio exsolvendis ejus exercitui stipendiis promissa foret, Cæsar ut certa summa definiretur postulabat; centum viginti Romanos menses à se expectari ostendens. Cui statim Electorales centum annuebant, quibus & multi Catholici è Senatu Principum accedebant. Sed Senatus Civitatum & reliqui è Principum Senatu rem ad futura Comitia rejiciebant. Quæ sententia eo magis valebat, quod Servientus protestationem interponeret, ne, si Cæsari ante concluſam cum Hispanis pacem tam ingens pecuniæ summa conferretur, eandem adversus Galliam erogaret. Sed pro Landgraviæ milite, quicquid niterentur Succi, nihil plane obtineri poterat: quin ni horum autoritate lubnixa fuisset, jam multos quæ annuerant retractandi libido subibat. 1648.

De stativis Suecici militis.

§. 220. Disquirebatur quoque, ubinam locorum Suecico exercitui ad exautorationem usque stativa capessenda forent? Ac satis quidem patebat, Cæsareos, Bavaricosque postulaturos; ut statim post denuntiationem pacis factam iste exercitus, Cæsareis ditionibus & Bavarico Circulo relictis, per septem Circulos Suecicæ satisfactioni assignatos distribuatur. Id quod & Carolo Gustavo integrum fore, si id evitari non possit, judicabatur. Enimvero quia ista hospitatio Suecici exercitus satisfactionem difficiliorem redditura erat, Succi juxta ac Ordines optabant, eundem tantisper in ditionibus Cæsareis, ac Bavarico Circulo subsistere; præsertim cum per modicas inducias, quales inter subscriptionem, & ratihabitionem pacis placuerant, neutra pars teneretur locis à se occupatis decedere. Quo minus tamen id fieri posset, in causa erat, quod VVrangelius jam ante concluſam pacem Bavaria cum exercitu excesserat, & antequam in Bohemiam penetrare posset, pacis concluſio ipsi significata esset: unde in Franconia tantisper ipsi subsistendum erat. Qua de re Ordines ejus Circuli Monasterii graviter querebantur, orantes, ut statim copiæ per septem Circulos dispergantur, ne sibi solis tanto oneri succumbere necesse sit. Unde cum & Cæsarei acriter contenderent, ne sub VVrangelio exercitus Bohemiam ingrederetur, & qui sub Carolo Gustavo ibi jam erat, quamprimum deduceretur, non poterant non Ordines, ne Franconia fatisceret, de partiendis inter septem Circulos copiis convenire, ne pauci Ordines præ reliquis opprimerentur. Simul decernebatur ad summos exercituum duces scribendum, ut onus inter omnes æquabiliter distributum singulis tanto foret tolerabilius; neve Circulus Franconicus, ad conferendam satisfactionem militarem redderetur inutilis; idemque ut Regii Legati facerent petebatur. Hæc Cæsareorum & Ordinum postulata etsi abnuere Carolus Gustavus non posset, variæ tamen difficultates objiciebantur hospitiis plerisque jam per alios occupatis. In Westphalia præter Cæsareas & Colonienses sub Lambojo copias Hassi præcipua sibi hospitia vindicabant, queis cedere abnuebant. Qui & magnam partem Circuli inferioris Rhenani obtinebant. Sueviam, & Superiorem Rheni tractum Turennius invaserat; cujus & partem Bavari per VVurtenbergicam, & Palatinatum Inferiorem præsidia, Hispaniquè Franckendaliæ, & Lotharingi hinc inde ad se raptabant. Unde & Servientus, cum Legati Succici postularent, ut Gallicus miles locis istis deduceretur, reponebat; Gallos Suecico militi merita præmia haut invidere, ac se Turennio suasisse, ne ista ullo modo impediri patiatur. Ut tamen Gallicæ copiæ Superiore Germania decedant, aut aliquid alimentis suis detrahi sinant, id Suecos haut postulaturos. Pace adhuc, ejusque executione vacillante haut consultum esse Regios exercitus longius separari, ut si opus sit subvenire sibi invicem queant: Ac par esse, Gallicas copias post fidelem navatam operam haut parum attritas, hibernorum quiete aliquantum refici. 1648. 3. Dec. Difficultates circa eandem;

§. 221. Ordinibus porro exautoratio militis; Super exautora-

1648. do milite Sueci Ordinesque dissentiunt.

ac deductio præsidiorum ante omnia cordi erat, quam etiam restitutioni ex capite Amnestiæ & Gravaminum præferebant; quod per istam oneribus se bellicis levandis sperarent. Sed Succi rem haut præpostere suscipiendam, nec quæ in executione præcedere debeant, in posteriorem locum rejicienda censebant. Ex istis quippe duobus capitibus omnia mala in Germaniam promanasse, queis expediendis plurimus labor per tractatus pacis insumtus, iisdemque prior locus in ordine executionis ab ipsis Ordinibus probato sit assignatus. Unde milite prius exautorato, ac præsidiis oppidorum deductis, ex alterutro capite restituendos beneficio pacis vix unquam gavisuros.

Lusitani Legati querela. 20. Nov.

§. 222. Inter hæc Lusitanus Legatus Ludovicus Pereira de Castro apud Succos querebatur, Succicum Pacis Instrumentum in Hollandia typis excusum cum adjuncta Cæsareorum protestatione, se non alium Lusitaniæ Regem, quam Philippum IV. Hispaniarum Regem agnoscere. Cum tamen Sueci polliciti fuerint, se istam protestationem haut admissuros, nec ut Instrumento pacis inseratur passuros. 24. Nov. Ad quæ Sueci scripto testabantur, Cæsareos ut ea inseratur antegressa tractatione quidem pertendisse, à se tamen eandem semper rejectam. Sed nec eam contentam fuisse formula, quæ mense Julio publice prælecta, 27. Jul. & apud Moguntinum Directorium deposita sit: neque illis contineri, quæ à Legatis subscriptæ, & Principibus utrinque ad ratificandum transmissæ sint. Et Sueci inde occasionem capiebant de ejusmodi corruptis impressionibus apud Moguntinum querendi; qui & promittebat, operam se daturum, ne quid tale in posterum fiat.

Ratificationes adferuntur.

§. 223. Cæterum ratificatio Cæsarea prima omnium Monasterii adpellebat, mense Novembri nondum elapso. Succica paulo tardius aderat longinquitate itineris. Unde multi jam dubitare incipiebant, num Regina pacem probatura esset: & propinquante stato tempore Cæsarei apud Succos explorabant, quid spei de ista foret; nam suam jam adesse, seque permutationi paratos. 2. Nov. Enimvero vana erat ea solicitudo. Nam Regina perlato Holmiam Instrumento summopere gavisa, per omne Regnum grates Deo publice agendas decrevit, latoremque torque sexcentorum aureorum pretio donavit. Ratificatione Monasterium apportata, & ad Cæsaream collata, cum omnia recte se haberent præter pauca sphalmata, quæ confestim emendabantur, Cæsarei statim ut ista permutarentur instabant, stabiliendæ pacis securitati, etsi nondum omnia quæ præcedere debebant executioni data sint, commodius deinceps processura, si omnibus super pace prius cautum sit. Hollandos quoque, pace licet ante annum fere concluså, adhuc circa eandem exequendam satagere. Quibus omnes Ordines, præter eos, quos restitutio ex capite Amnestiæ & Gravaminum tangebat, adstipulabantur. Gallis, qui nunc hospitiis suis molestissimi incumbant, tunc necessitatem allatum iri trans Rhenum concedendi; Colonienſem & Landgraviam suos exautoraturam; Cæsareos septem Circulis excessuros: ita Succicam satisfactionem melius expediendam. Sed quia Gallica ratificatio nondum allata erat, Sueci à socio Rege divelli se non posse excusabant. 16. Dec. Mox tamen & illa aderat biduo post statutam diem, sed nonnullis partibus haut rite formata. Nam & exordium & clausula Instrumenti Pacis omissa, Regisque titulus Cæsareo præmissus, & plenipotentiæ insertæ erant. Quæ cum Cæsarei admittere non possent, ne qua negotio mora nasceretur, placuit, eandem prout nunc se haberet una cum Cæsarea apud Venetum, aut Ordines tantisper deponi: Servientum autem scripto cavere quam primum aliam magis idoneam le curaturum. Ac multi suspicabantur à Gallis data opera id factum, ut tantisper hibernis Germaniæ fruerentur, & Succica arma in suspenso tenerent, quoad adpareret, quo res inter ipsos, & Hispanos evasura esset. Ordinum tamen ratificationes complures serius, & reliquis jamdudum permutatis demum adferebantur. 1648.

Permutatio ratificationum paulisper differtur.

§. 224. Ast allatæ licet ratificationes haut ita cito, uti Ordines sibi persuaserant, hinc inde traditi poterant: quod restitutio ex Amnestia & Gravaminibus vix cœpta esset, ad quam peragendam aliquo tempore opus erat, Catholicis haut parum contumacibus. Sed & prima pensio satisfactionis militaris tardius videbatur processura, quibusdam de paupertate, aut iniqua partitione querentibus. Accedebant copiarum hospitationes, ex quibus variæ turbæ enascebantur. Cæterum Cæsarei cum Catholicis acriter instabant, ut ratificationes permutarentur, antequam executio fieret; sine dubio ut per hanc obtinerent, quod inter ipsos tractatus non poterant. Evangelicorum equidem nonnulli, qui adversæ partis tergiversationem circa restituenda sentiebant, traditionem differri, quoad sibi satisfactum sit, postulaturi videbantur: quod & Sulzbacensis jam, ac Ratisbona fecerat. Sed quia militum satisfactio & hospitatio universos premebat, metus erat, ne Evangelici hoc onere ocyus levari properantes, cum Catholicis permutationem urgerent, antequam restitutio plene facta esset. Nec deerant qui palam jactarent: si executioni nimis acriter insistatur, summam fortasse rerum detrimenti quid capturam, ac Germaniam incurabili recidiva corripiendam. Quæ nunc, dum in pacem cupide ruitur, circa restitutionem spoliatorum aut gravatorum prætereantur, deinceps commodius expediri posse. Pace per traditas hinc inde ratificationes stabilita junctis animis viribusque in ordinem redigendos, qui pacis leges implere detrectaverint. Atque ista per Ordinum Deputatos Sue- 19. Dec. cis proponebantur.

Suecorum ea super re declaratio.

§. 225. E Legatis Suecicis Salvius in eam sententiam propendebat, ut ratificationes vel statim permutarentur, vel apud Moguntinum Directorium deponerentur: quia magno desiderio tenebatur Sueciam revisendi, quo ratificationem Cæsaream secum adferre cupiebat. Sed pervincebat Oxenstierna, ratificationum traditionem haut esse præcipitandam, ac circa executionem prius laborandum. Unde & hi apud Deputatos Ordinum testabantur, nihil gratius sibi fore, quam vel è vestigio ad istam permutationem accedere. Sed multa obstare, quæ ex dictato pactorum, & indole tractatus prius amoveri debeant: inter alia restitutionem ex Capite Amnestiæ & Gravaminum, circa quam parum adhuc actum sit. Melius sibi ac patriæ securitati consulturos, si potius ad plenam executionem pacis ex tenore pactorum connitantur. Instrumenta Pacis jam ab omnibus subscripta sat validum esse fundamentum illis, qui præstare quid teneantur, quod subscriptio sub necessario rato facta, & præcipuæ ratificationes jam præsto sint. Magna heic circumspectione opus esse, cum duo ista capita omnium fere malorum originem Germaniæ dederint, quibus

1648. bus componendis maximus labor sit impensus. Modum exequendi ipsis pactis præscriptum, à quo discedatur, metuendum esse, ne qui restituendi sunt fructu pacis unquam potiantur. Sed cum his insuper habitis Ordines permutationem urgerent, Sueci se cum Serviento consultaturos ostenderunt. Cum hoc negotii momentis libratis scripto designarunt, quæ expedienda prius sint, quam ratificationes permutentur, circa quas alias in se nihil moræ sit futurum. Postulabant igitur Sueci, ut prius quam ratificationes hinc inde traderentur, restituendi ex capite Amnestiæ & Gravaminum in amissa reponerentur, ut diploma cessionis Brandeburgicæ circa Pomeraniam exhiberetur, Osnabrugensis capitulatio absolveretur, Attestata pro Erfordia & Minda promerentur, captivi dimitterentur, octodecim tonnæ auri parata pecunia & duodecim in assignationibus præsto essent: tum inter duces exercituum conveniretur de modo, quo militis exautoratio susciperida, & præsidia deducenda sint, denique Ordinum ratificationes, quæ adhuc desint, curarentur, & nominatim Electoris Colonien sis, qui nomine Collegii Electoralis ad tractatus Pacis destinatus fuerit, & arma gesserit. Eodem modo Servientus nominatim restitutionem Franckendaliæ, Hermansteini, Hammersteini, & Homburgi exigebat, tum ut cessio Alsatiæ, & aliorum locorum pace in Galliæ ditionem transcriptorum non à Cæsare solum, & Archiducibus, Hispaniæque Rege, sed & ab Ordinibus Imperii exhiberetur, abolitis omnibus declarationibus, & in contrarium editis scriptis. Cassellani denique certa loca designari volebant, in hypothecæ vicem retinenda, quoad promissa sexcenta uncialium millia exsolverentur, tum cautio à Cæsare & Ordinibus præstaretur, centum uncialium millia, quæ in exautorationem militis impendenda forent, è contributionibus Imperii refundenda esse.

Ante traditas ratificationes expediendæ.

Difficultas circa satisfactionem Gallicam.

§. 226. Inter hæc Landgraviæ postulatis facile satisfiebat. Circa Servienti obstacula Ordines Gallis evictionem Alsatiæ pollicebantur, quoad Hispanica cessio adferretur: interim Galli promissos tres milliones florenorum, ac quatuor urbes Sylvestres in pignoris vicem retinerent. Sed præcipua difficultas erat, quod Servientus Ordinum declarationem super Gallica satisfactione aboleri cuperet: id quod hi nunquam se facturos testabantur. Qui & à Suecis petebant, Serviento persuaderent, ut hoc postulato desisteret. Se quippe aliis Ordinibus sua condonare non posse: & quæ Galli nunc obtendant, non solum omnibus fœderibus, quæ Galliæ cum Suecia & Ordinibus hactenus intercesserint, sed & istorum multis propositionibus, ac sanctis contestationibus, præsentique pacto repugnare. Adversus quæ Servientus clara pactorum verba ostentabat. Apud Cæsareos, qui Gallis hanc satisfactionem obtulerint, instarent Ordines, ut istius loco de æquivalente satisfactione Gallis prospiciatur. Quæ sub Gallica satisfactione hoc modo comprehendantur non magis fœderibus, propositionibus, & præsenti pacto adversari, quam quæ Sueci aut alii sibi stipulati sint. Imo Sueciæ interesse, ne ratio quæ nunc jactatur, valeat, velut unus Ordinum alterius res condonare nequeat, quod eadem olim, si res ferat, in Sueciam quoque torqueri possit. Adversus quod Sueci Serviento demonstrabant: quæ Regina, aliique acceperint, suadentibus & consentientibus Ordinibus concessa; sed eosdem jam queri, quæ Galliæ promissa sint secum haut communicata, nec in consultationem deducta. Regerebat tamen Servientus, Ordines Imperii Cæsareis facultatem contulisse cum Fœderatorum Regum Legatis super satisfactione tractandi, ac si non expresse, saltem tacite consensisse, dum per triennium, ex quo omnia concluså, & publice nota fuerunt, non contradixerint. Cum igitur Servienti ac Ordinum postulata adversa fronte repugnarent, haut alia via ex hac difficultate eluctandi adparebat, quam ut ea declaratio suo loco relinqueretur, & neque firmaretur, neque abrogaretur, sed ab utraque parte silentio transmitteretur.

21. Dec.

1648.

Cæsareorum ad Ordines propositio.

§. 227. Ast quæ Sueci ante permutationem expediri postulaverant, ex ipso Pacis Instrumento & per Ordines probato exsequendi ordine desumta erant, adversus quæ nil solidi opponi poterat: sic ut ipse Pontificis Nuntius iis conspectis fateretur, omnia factæ transactioni conformia esse. Nec eo minus Cæsarei apud Ordines proponebant: Conventu ducum Pragæ non modicas difficultates incidisse, quibus amovendis sibi cum Ordinibus consultare injunctum. Cum Sueci militem exautorare, & occupatis locis excedere abnuant, nisi prius prima satisfactionis militaris pensione repræsentata, nosse velle, quantum pecuniæ in promtu habeant, & num reliqua summæ designatio facta sit? Porro re pecuniaria expedita consultandum, qua ratione solutio pecuniæ, & restitutio locorum pari passu fieri queat, & quæ idonea cautio, & circumspectio adhibenda? Sed quia Cæsar vereatur, ut prima pensio in promtu sit, ac Sueci ante istam præstitam locis occupatis præsidia deducere abnuant, quæ via ineunda, ut miles Cæsareis & Ordinum oppidis utique deducatur? Nam quo diutius hæc controversia super solutione pecuniæ & evacuatione locorum pari passu facienda agitetur, & ista pecunia absit, eo magis Ordinibus vires solvendi atteri. Ita Suecicæ Pacis interpretatione ejusdem executionem in irritum caturam. Equidem Ordinibus integrum esse Suecicis Legatis demonstrare, bonam fidem, qua restitutio promissa sit, non pati, ut ob exiguam moram Cæsaris & Ordinum Provinciæ penitus opprimantur; & cum Regina præ se tulerit, hoc tractatu Germaniæ quietem se conciliaturam, haut par esse, ob tantillum prætextum sub pacis vocabulo Ordines atrocius quam ipso bello pessumdari. Quod si has rationes adspernentur: Cæsarem haud aliud medium dispicere, quam ut promta pecuniarum collatione iste tergiversandi color Suecis adimatur, & ut liquido pateat, penes quem mora sit, quo minus pax executioni detur. Sane in aprico esse, Suecos militis sui numerum longe supra verum augere, ac eidem intoleranda alimenta deposcere. Nec minus eosdem ita strictam pacis interpretationem aliis obtrudere, quam ipsi hactenus tam negligenter observarint, quæ quo spectent haut obscurum esse. Unde haut absurde quæri; num Cæsar hac rerum facie ex incumbente sibi munere pro se ac Imperio isthanc pacis interpretationem admittere teneatur? Si enim in Suecorum arbitrio positum sit, isthac hospitiorum designatione Ordinibus media solvendæ primæ pensionis adimere, ac haut eo secius jus sibi esse pertendant, non prius Germania decedere, quam circa primam pensionem sibi satisfactum sit; nullam utique pacis executionem sperandam; sublatis per ipsos Suecos mediis, citra quæ ipsi ad discedendum se haut teneri profiteantur. Sed & periculosam interpretationem circa restitutionem

ex

1648. ex capite Amneſtiæ & Gravaminum jactari, velut Sueci ad dimittendum militem ac deducenda præſidia non ſtringantur, ſi præter culpam Cæſaris executio ob moram reſtituentis, aut reſtituendi, aliove caſu ita repente fieri nequeat. Quod ſi igitur ex ejusmodi iniqua interpretatione Imperium & ditiones Cæſaris centum viginti legionibus Succicis, præter ingentem præſidiorum numerum, exhauriri poſſint, citius Germaniam tanto onere perituram, quam executio pacis prædicto modo futura ſit. Inde ultro conſequi, ut, ſi Imperii ſalus ſuprema lex eſſe debeat, Pacis conventio ſecundum dictamen rectæ rationis, & bonam fidem ſit intelligenda; ac Succis cautione data adquieſcendum, nec ob exiguam moram, & unius alteriusve reſtitutionem Imperium perpetuis bellorum flammis involvendum. Cæſarem omnia præſtitiſſe, quæ muneris ratio exigat, & quæ circa executionem adhuc ab ipſo deſiderentur, examuſſim impleturum. Eundem poſtulare, ut Ordines non ſolum inter ſe æqua decernant, ſed & Regios inducant, nedum duces ipſorum nova effugia aucupantur, Germania interim ſub immenſo onere plane fatiſcat. Addebantur querimoniæ de Gallico milite, cui cum per pacem neque ſatisfactio, neque alimenta debeantur, Ordinibus tamen incumbere pudor non ſit; cujus duces quoque ſæpius licet invitati ſuper modo ac tempore deducendorum præſidiorum conventionem inire detrectent. Cui malo quomodo medendum ſit, Ordinibus diſpiciendum.

Regii in permutationem ſub certa lege conſentiunt. 27.28.Dec.

§. 228. Iſthæc quanquam eo tendere in aprico erat, ut Ordines adverſus Succos irritarentur: hi tamen ne reſponſo quidem dato id potius laborabant, ut partes ad commutandas invicem ratificationes permoverent. Idque apud Gallos æque ac Succos per ſolennes Deputationes acriter urgebant, quicquid rationum iſti in contrarium opponerent; exceptis tamen iis, quorum commoda circa reſtitutionem vertebantur, uti erant Sulzbacenſis, Durlacenus, Wurtenbergicus, alii, qui adverſa plane petebant, ac ut Sueci id agerent, quo reſtituendi rebus ſuis potiantur: nam ni reſtitutio commutationem antecedat, ſe res ſuas perditas æſtimare, & pacis re ipſa fruendæ exiguam ſpem fore. Sueci re expenſa judicabant, enixa poſtulata majoris partis Ordinum haut abrupte repudianda. Nam Reginam, ſi Cæſaris atque Ordinum ratificationes obtineat, proximis Comitiis conſilia ſua liquidius expedire poſſe. Ac Gallis è Superiore Germania, Haſſis, ac Lamboji copiis è Weſtphalia digreſſis, Succico militi laxiora hoſpitia parari, Ordinibusque facilius fore pecunias corrogare. Quod ſi Sueci ratificationum traditionem præfracte abnuant, Reginam de pace in incerto acturam, Ordines gravibus hoſpitationibus plane ſuccubituros; demum Succos & ſatisfactionis & gratiæ jacturam facturos. Ac ſane non exigua jam animorum mutatio inter illos deprehendebatur, quibuſdam non obſcure frementibus, ſatius eſſe, mature Cæſari, Hiſpanoque ſe adjungere, ac pecuniam Succis deſtinatam conducendo militi erogare, quam diutius talia tolerare. Ne autem Reſtituendorum commoda negligerentur, pacto adjecto cavendum cenſebant, qua ratione pacis leges etiam poſt traditas hinc inde ratificationes effectui dandæ forent. Ejus pacti hæc deſignabantur capita: Ut ea ratificationum commutatio reliquæ diſpoſitioni Pacis ne præjudicet, nec Executionis ordo ulla alia parte immutetur: unde reſtitutionem ex capite Gravaminum & Amneſtiæ ante omnia faciendam, nec 1648. Succis neceſſum fore præſidia deducere, aut militem exautorare, ni omnibus & ſingulis ex conventorum vi ſatisfactum ſit. Ut porro præſens conventus perſiſtat, quoad omnia executioni data ſint. Ut denique diſtincte & acrioribus verbis exprimatur, quæ pœna illos maneat, qui reſtituenda reſtituere abnuerint.

Cæſarei iſtud dubitant.

§. 229. Iſthoc pactum Deputatis tam Evangelicis quam Catholicis valde arridebat, qui & intra biduum id ſe ſcripto concinnaturos recipiebant. Ac ſine mora Ordines congreſſu habito rei manum admovebant, ni Cæſareorum interceſſione iſta disjecta eſſet. Hi quippe evocatis ad ſe Moguntino, Bavarico, Saxonicis, & Luneburgicis pactum id adjectum ſummopere diſſuadebant: Id haut parum temporis abſumturum, ipſi Pacis Inſtrumento præjudicaturum, nova diſſidia, ac forte novum bellum excitaturum. Se quidem nova pacta inire haut audere, ac mandata ſua poſt ſubſcriptionem, & ratificationem allatam expiraſſe. Si Ordinum Legatis alia mandata ſint, facerent, quod è re videretur. Contra Evangelici oſtendebant, omiſſo iſthoc pacto jactatum iri; tractatum exhibitis hinc inde ratihabitionibus plane abſolutum, nec penes Reginam Suecix, aut alios quorum interſit, eſſe ſuper executione pacis amplius laborare: inde totum tractatum in irritum cadere, partesque denuo bello collidi poſſe. Non eſſe novam hanc negotiationem, ad quam novis mandatis opus ſit, ſed declarationem Articuli de Executione in ea parte, qua jam ab iſta diſcedendum ſit. Cæſareos non minus atque Ordines permutationi inſtitiſſe; ſed quæ commode fieri nequeat, ni declaretur, quousque & quo fine heic à Tabulis Pacis diſcedatur. Nec multo tempore opus eſſe; idemque executioni promovendæ facturum. 31.Dec. Nebel. Recaſſ.

Conditio tractatuum Pacis circa finem anni.

§. 230. Ita tunc omnes quidem pacis ſe cupidos ferebant, nec tamen omnes quæ iſta jubebat, effectui dare cupiebant. Sane Cæſarei atque Catholici circa præcipuas partes ita ſe gerebant, ut non obſcure pateret, ipſos plenam pacis executionem magis ſufflaminatum, quam promotum ire. Unde magna circumſpectione opus erat, ne quod adverſa pars armis obtinere non potuerat, nunc ſub executione pacis per artes obtineret. Nuntius Pontificis Catholicos, qui circa concinnandam pacem ſudaverant, increpabat velut injuſtæ transactionis autores, & palam adverſus eandem proteſtabatur; cujus Princeps poteſtatem ſibi omnia juramenta & promiſſa propter commodum Eccleſiæ diſſolvendi arrogat. Cui plerique Catholicorum ſacerdotum ſuccinebant, apud Cæſareos maximopere inſtantes, ut executio ex capite Amneſtiæ & Gravaminum, quantum bona Eccleſiaſtica ſpectat, quibuscunque prætextibus eluderetur. Interim id agebant, ut ratificationum commutatio, omiſſo pacto adjecto, ac quavis nova obligatione, de qua proponebatur, præcipitaretur, ac poſt eam factam conventus è veſtigio diſſolveretur; ægre ferentes à Regina id quæri, ut conventus hic, quoad omnia impleta fuerint, continuetur. Et dixerat Volmarus, executionem in annum unum aut alterum differendam, quod Cæſaris culpa non ſit, Sacerdotes & Monachos eidem obluctari, aut Ordines non præſtare, quæ Succico militi promiſerint. Simul & callide à Cæſareis obſervabatur, ut ſi de promovenda pacis executione ſermo eſſet, non omnes promiſcue Ordines, ſed certo cum delectu adhi-

1648. adhiberentur. Si de executione ex capite Amneſtiæ & Gravaminum conſultabatur, è Saxonicis Circulis, quos ea res parum tangebat, adhibebantur: ſi de Suecica ſatisfactione, quam dura & intoleranda illa foret, jactare inſtituiſſent, Ordines Superiorum Circulorum evocabantur, quos exercituum hiberna tunc maxime premebant. Quibus ſuadebatur, conſultiſſimum fore, ratificationes permutari inſuper habitis Regiorum ſcrupulis ſuper Pacis Executione. Amoto milite Ordinibus inter ſe melius conventurum, & omnia ad normam pacis effectui datum iri.

De Pace inter Gallos & Hiſpanos.

§. 231. Porro circa tractatus inter Gallos Hiſpanoſque Mediatores partibus probantibus propoſuerant, ut primo loco quæ ipſos Reges ſpectarent, inde res ſociorum excuterentur. Inter illa porro controverſia potiſſimum agitabatur ſuper locis per Gallos in Belgio, Burgundia & Catalonia occupatis una cum iſtorum dependentiis, & quibus limitibus hæ forent circumſcribendæ. Super quibus hinc inde ſcripta proponebantur. Cæterum jactabat paſſim Brunus, qui ſolus Hiſpanicorum Legatorum aderat, Regis ſui cauſam tam ſolito jure ſubniti, ut ipſe eam totius conventus, aut Reginæ Sueciæ, aut Parlamenti demum Pariſienſis arbitrio ſubmittere haut vereatur. Ac imprimis de Reginæ Sueciæ arbitrio memorabat, cujus Legatis prolixum ſcriptum tuendæ Regis ſui cauſa exhibebat. Aſt hi quanquam initio rem ab iſto haut ſerio agi ſuſpicarentur; nec Reginam etiam revera delatum arbitrium facile ſuſcepturam; quod arbitri fere incaſſum laborent, aut alterius partis offenſam contrahant, tamen quam liberalem ſe Brunus oſtenderet Serviento exponebant. Hic ut quid ſolidi ſubeſſet expiſcaretur, per Mediatores à Bruno exquirit; num ipſe mandatum habeat de compromittendo? Et num unam duntaxat, an vero omnes controverſias arbitrio ſubjicere velit? Et num ſoli Reginæ, ac Senatui Sueciæ, an præſentibus Legatis arbitrium, & qua lege, deferre decreverit? His quæſtionibus conſtrictus Brunus apud Cæſareos, ac Contarenum demum fatebatur; huc ſe deſcendere haut poſſe, cum id non quidem contra, ſed præter mandatum ſit, & quæ jactaverit, nonniſi honoris verba fuiſſe. Hoc igitur miſſo cum ad ipſam rem accederetur, Brunus ſepoſito ordine ſemel placito à Serviento ad omnia adhuc indeciſa capita ſimul declarationem exigebat, ac inprimis Lotharingicam cauſam expediri volebat, quod Dux, ni ejus mentio ſtatim fiat, ſuſpicaturus ſit, ſe à Cæſare deſtitutum, & pace Germanica excluſum, nunc & ab Hiſpanis deſerendum; unde opinione citius in Galli partes tranſiturus ſit. Quanquam autem Servientus oſtenderet, ſe non repugnare, quo minus iis, quæ ſuper Regnorum negotiis concludenda forent, hæc clauſula adderetur; illa, niſi cæteris quoque expeditis, irrita fore: pertendebat tamen Brunus, ſe Lotharingum poſtponere non poſſe. Et videbatur oſtentare gravitatem Hiſpanicam, velut ſociorum res ante proprias habens. Demonſtrabat præterea Brunus, ſe à declaratione, quam ipſe una cum Pegneranda menſe Januario Hollandicis Legatis exhibuerat, nullo modo diſcedere poſſe. Quam ſibi incognitam ferebat Servientus, quod tunc temporis in Hollandia abfuiſſet; & ex hoc ipſo conjectabat Bruno haut ſat facultatis ad concludendum eſſe. Ita in ambiguo hærebat is tractatus, nec vana ſuſpicio erat, ab Hiſpanis motus, qui tunc Lutetiæ erumpere cœperant, captari. Quanquam autem ea præcipua eſſet cauſa, quare Sue- 1648.
cici Legati Monaſterii ſubſiſterent, quæ nunc fere ceſſabat; tamen cum Ordines, qui junctim Monaſterii manere malebant, ſolenni deputatione rogarent, ut & ipſi heic morari velint negotiis eodem loco celerius expediendis, ratificationum commutationem demum Monaſterii peragere conſtituerunt, eo actu talem adhibituri modum, qui Reginæ faſtigio fraudi non eſſet.

Pragenſis tractatus.

§. 232. Aſt Pragæ inter ſummos belli duces Carolum Guſtavum Palatinum, & Octavium Piccolomineum Amalfitanum Ducem tractatus inſtitutus erat, quorum hic Colobrathum & Blumenthalium, ille Paiculium, ſupremum excubiarum præfectum, & Alexandrum Erskeinum delegaverat. Initio Cæſarei Carolo Guſtavo titulum *Generaliſſimi* tribuere abnuebant, quod ipſis ſuperior militiæ gradus, quam ſupremi Legati in uſu haut eſſet: ſimul titulum Ducis Juliaci, Cliviæ & Montium omiſerant; quorum utrumque emendandum erat. Locum quoque tractatus in vetere urbe Praga deſignarant. Sed cum Carolo Guſtavo parum è dignitate videretur, ſuos intra præſidia adverſæ partis accedere, pervicit hic demum, ut medio in ponte raptim ædificium ex aſſeribus excitaretur; cujus medio rotunda menſa poſita eſt, ad cujus unum latus Cæſarei, ad alterum Succici deputati aſſederunt. Ipſe Palatinus, quo negotiationi propior foret, Cuttenberga Pragam Minorem ſe contulit. Inter tractatus humanitate invicem certatum, Cæſareis Succos Vetere, Suecis illos Minore urbe epulo excipientibus. Ipſe tamen Carolus Guſtavus à Coloredo invitatus venire modeſte abnuebat, miſſo ſui in vicem fratre Adolfo Joanne & Wittenbergio. Eo tractatu Cæſarei id præcipue agebant, ut Succicus exercitus Bohemia, & aliis Cæſarei ac Bavarici militis ſatisfactioni deſtinatis provinciis abduceretur. Et jam antea Piccolomineus ad VVrangelium ſcripſerat, ne quas copias in Bohemiam mitteret, & quæ adhuc in Bavarico Circulo hærerent, eas abduceret; id quod ad ipſum Palatinum repetebat. Nam pacto pacis perſpicue exprimi, ubi cuilibet exercituum ſua ſatisfactio ſit expectanda, quo & ſinguli horum ſint deducendi. Id poſtulatum, etſi ratificationibus nondum commutatis, & aliarum rerum, quæ prius expediendæ erant, executione nondum facta, Palatino haut iniquum videbatur. Sane uterque exercitus tamdiu alendus erat, quoad de illis exautorandis inter Duces conveniret. Adverſæ autem partis militi nulla hoſpitia ſupererant præter Cæſaris provincias, & Bavaricum Circulum, cum Suecis ſeptem Circuli parerent. Et VVrangelius cum primario exercitu ante concluſam pacem Bohemiam non potuerat attingere, quem nunc eodem deducendi nullum probabile prætextum erat. Bohemiæ porro loca, ubi Palatini copiæ conſtiterant, fere exhauſta erant: & quod Cæſareis parum fideret, illas late diſpergere haut conſultum judicabat. Unde jam Præſides ſeptem Circulorum de hoſpitiis ſuo exercitui deſignandis monuerat. Hac ſententia tamen diſſimulata Suecici Deputati contendebant: Circulos equidem ſeptem Succici, Auſtriacum Cæſarei militis ſatisfactioni deſtinatos, etſi ſub Auſtriaco Bohemia cum innexis provinciis non comprehendatur. Sed ubi exercitibus ſit ſubſiſtendum, quoad executio pacis facta, & ratificationes commutatæ ſint, ducum conventioni relictum. De hoc potiſſimum Regno utrinque ſemper certatum, & quæ ibi partæ fuerint

Cæſarei Succos Bohemia excedere poſtulant. 19. Nov. 4. Nov.

13. Nov.

Id quod Generaliſſimus demum annuit.

10. Nov.

1648. rint jure belli possideri credita; ad quod ipse Cæsar multis decretis publice promulgatis provocaverit. Neque pacis pacto de hoc Regno diversum quid, quam de reliqua Germania disponi. Apud omnes gentes initis inducus valere interdictum *uti possidetis*, nisi aliter convenerit. Enimvero Cæsarei protestationes ac minas spargere: alias pacis legibus se stare non posse, ac potius super hospitiis ferro certaturos, quam ultro iisdem cessuros. Et intelligebat Palatinus è Succicorum aliorumque literis, Cæsareos, ipsisque obnoxios pacis leges dedignantes ejus abrumpendæ ansam quærere; quam cum ipse nollet præbere, non poterat non demum Cæsareorum postulato annuere. Id quod & Ordines pacis pacto congruens ducebant, ac ut per bimestre ratificationum permutationi destinatum copias per septem Circulos distribueret rogabant. Ad quod paratum se responso suo illis significavit. Alia quoque postulata hinc inde proferebantur; quæ cum exitum tunc non invenirent, haut opus fuerit ista heic adducere.

20. Dec.

Cæsarei præsidia locis Bohemiæ deduci postulant.

§. 233. Cæsarei dehinc summopere contendebant, ut præsidia Suecica oppidis Bohemiæ subjectarumque provinciarum intra sextum Januarii st. n. deducerentur, quod primam pensionem satisfactionis militaris plerique Ordines jam contulerint, nec in reliquis moram fore, postquam miles per septem Circulos mox distribuendus sit. Sane Cæsarem omnes pacis leges expleviſſe, ac porro explere paratum. Reliqua per Germaniam loca præsidiis vacuari posse, quando prima pensio plene exsoluta fuerit. Nam crediderant Cæsarei, Suecis, modo pecunia potiantur, parum curæ fore, num reliqua pacis conventa executioni darentur, an minus. Enimvero Carolus Gustavus dispositioni Pacis, ac Ordini Executionis à Cæsare ipso ac Ordinibus probato immotus inhærebat, per quem miles non prius exautorandus, nec præsidia deducenda erant, quam restitutio ex capite Amnestiæ & Gravaminum absoluta, captivi utrinque dimissi, ratificationes hinc inde traditæ, primaque pensio soluta foret. His cum ille insisteret, ac Cæsarei præter ea quæ proposuerant, in mandatis quid habere se negarent, tractatio illa tunc substitit. Quæ etsi paulo post instauraretur, tamen cum Cæsarei utique præsidia deduci Bohemia cuperent, quicquid de reliquis executioni prius dandis fieret, idque Succi abnuerent, res exitu caruit. Nec aliud tunc ibi actum quam ut inter Cæsareos & Succos convenirent de alimentis præsidiorum per provincias Cæsaris, in quæ quadraginta duo millia florenorum à Cæsareis annuebantur ea lege, ut Succi omnibus aliis exactionibus absisterent, Cæsareisque reditus intactos relinquerent, ac de cætero pacifice agerent. Quam transactionem post Palatinus Lipsiæ, quo Praga se contulerat, firmavit. Qui & Cæsareis de alio conventu Noribergæ aut vicinis locis habendo proponi curavit, ubi super exautorando milite, & deducendis præsidiis ageretur; cum neque sibi, neque Cæsareis ducibus commodum sit ad Monasterienſem conventum abire. De cætero fixum illi erat arma retinere, quoad pacis legibus, militibusque plene satisfactum foret, quod solis verbis scriptisque parum efficaciæ ad producendos pacis fructus inesse crederet. Fine anni Succicæ copiæ Bohemia deductæ per septem Circulos certi duces præfecti, queis injunctum cum Ordinibus super modo alimentorum ex æquo transigere, ac provinciales modeste habere. Ipse Palatinus Erfordiæ sibi sedem velut in meditullio sumsit, unde in omnes expeditius regimen foret. Cæterum judicabant prudentiores graviter ab Ordinibus fuisse erratum, quod executionem pacis ad summos duces transmiserint, per quos ea in biennium extracta fuerit. Ac Suecos cum per septem Circulos distribuerentur, singulis diebus in tributa & alimenta exegisse, centum octo uncialium millia; quibus sumtibus qui decuplo satisfactionem militarem superabant, supersedere poterat, si citra tergiversationem quilibet ratam suam istius satisfactionis, aliaque præstanda properasset.

Succi abnuunt.

Transactio de alimentis præsidiorum.

1648.

De tractatibus Polonicis consultatio. 10. Maji.

§. 234. Eodem anno mortem obiit Uladislaus Poloniæ Rex. Id tempus cumprimis paci inter Suecos ac Polonos conficiendæ aptum judicarat Arpaiovius Comes, Gallicus in Polonia Legatus, eoque ad Chanutum scripserat, ut apud Reginam diligenter ea de re ageret; quam ipse facile, ac brevi tempore confici posse putabat. Unde à Regina in Senatu consultatum, num per interregni tempus pax æterna cum ea Republica tentanda sit, quod hactenus prætensum in Sueciam jus priorum Regum præcipue obstitisset, quo minus ea pax coire posset: idemque Dux Curlandiæ per literas monebat. Ac spes erat, Polonos circa cessionem Livoniæ haut fore difficiles; simul ita conveniri posse, ut si quis è Sigismundi filiis Regno Poloniæ admovendus sit, ei necessitas imponeretur prætensioni ad Sueciam renuntiandi. Videbatur autem quibusdam hocce tempus tractatibus instituendis cumprimis opportunum, quod Polonos nunc metus agitaret, ne à Succis invaderentur, de quibus haut bene se meritos norint; ac instante Germanica pace arma confestim in Poloniam effundi posse. Et si maxime post tentatos incassum tractatus bellum sit sumendum, Sueciam utrique bello sufficere: id quod nupero cum Danis bello adparuerit. Nondum Polonos spem Livoniæ recuperandæ abjeciſſe, quam mature extingui utile sit, ne novum deinceps Sueciæ bellum generet. Sic Smolenskium, ante centum annos ereptum, à Polonis recuperatum; & superesse adhuc, qui bona in Livonia amiserint, quorum licet plerique intra induciarum finem fato functuri sint, non defore tamen, qui in horum jus succedant. Egregium fore pacis Germanicæ corollarium, si ejusdem intuitu à Polonis quoque pax conditionibus Sueciæ decoris obtineri queat. Et optandum esse Sueciæ ista controversia aliquando posse defungi, per quam præter status sui rationes cum ista gente collidatur. Metuisse Polonos proximis induciarum tractatibus, ne bello Germanico composito arma in Poloniam transferrentur. Id nunc multo magis istis timendum, postquam Regina ætate firmata rebus tam gloriose gestis magnam sibi autoritatem circumposuerit, egregiis exercitibus instructa, queis statim Poloniam obruere queat. Denique Polonis à Cæsare & Dano auxilium nunc accedere non posse; & Cosaccorum rebellione eosdem insuper infestari, ut si unquam alias nunc ad pacem compelli queant. Ubi res suas iterum firmaverint, tractatum postulaturos iniquo Sueciæ tempore. Et ne per Mediatores mora adferatur, conandum, num citra hos tractatio institui possit, ac Francofurtum ad Oderam, quem locum Poloni offerant, acceptandum. In contrarium disserebatur: interregni tempus tribus mensibus circumscriptum tractatibus non sufficturum. Esse hanc rem prius Polonis significandam, & ipsorum responsum expectandum, Legatos utrinque expediendos: qui ante-

4. Jan. 49.

1648. antequam convenire possint, trimestre elabi. Dubium quoque esse, num validi quid concludi queat, quamdiu Respublica capite destituatur. Sed nec successibus armorum nostrorum nimis fidendum, quorum fors sit mutabilis. Cæsarem utut magnopere pressum, nondum animum despondere, ac mutationem rerum nostrarum captare. Temerarium fore priore bello nondum posito alteri ansam præbere. Nec eadem nunc necessitate Sueciam in Polonos impelli, qua nuper in Danicum bellum rapta est. Ac pro certo habendum, quicquid Poloni præ se ferant, eos non tam de pace laborare, quam ut tempus extrahant rebus suis reparandis. Reginæ quoque utilissimum fore bellum Germanicum prius poni, ac plenæ executioni tradi: tum domi ærarium, militiam, classem refici, magnis difficultatibus implicitæ. Si novo bello involvi ipsam contingat, istis haut prius rite digestis, ægre consilia eidem processura. Sed & deinceps non defore tractandi occasionem. Quod si interea pax Germanica concludatur; antequam Polonici tractatus absolvantur, difficile fore exercitum tantisper alere, per quem Polonis quam maxime terror est injiciendus: Intra trimestre in proclivi ipsis fore res suas domi componere, Regem eligere, Cosaccos pacare, copias firmare, nullo à Russis aut Turca periculo imminente. Nec defore iisdem artes tempus extrahendi. Ubi viribus suis confidere cæperint, postulata Reginæ, citra quæ pacem inire non potest, pro more elusuros. Tractatibus irritis inducias deinceps in lubrico fore, nec aliud tunc præter arma superesse. Et eam ipsam ob causam, ubi nunc tractatus à Regina affectari senserint, Polonos consiliis suis maturandis, ac rebus disponendis invigilaturos. His rationibus accedebat, quod Bregius Legatus Gallicus è Polonia nuntiaret, Polonis tractatus cordi non esse. Is quippe ut Polonos ad hosce compelleret, jactaverat: Suecos compositis in Germania rebus quiescere non posse, ac paratissimis copiis nunc potius in ipsos usuros, quam ut post decennium multis impensis iterum easdem conscribant. Ipsos vero in eo nunc esse statu ut non solum absque Rege cum Suecis transigere, sed & novam regiminis formam conficere queant. Cui à Polonis responsum: Suecos id facere posse, si datam fidem non sacramento, sed occasione & commodo metiri velint. Reipublicæ quoque nunc omnia esse licita, sed non omnia expedire. Et quia Rex jam designatus sit, nullam amplius super pace negotiationem instituí posse, nisi illo coronato, & junctim cum eodem. Unde & Reginæ placuit, non nisi laxis verborum formulis super desiderio tractatuum pacis testari.

Ragozius commendari se Polonis petit. 6. Sept.

§. 235. Cæterum missus in Sueciam à Ragozio Stephanus Dalmadius à Regina petebat, operam sibi accommodaret, ut ipse aut filius Regno Poloniæ, potiatur. Ea occasione consultatum, quemnam Regno Poloniæ potiri Sueciæ utilissimum foret? Ubi in eo facile consensum, quo quis prudentia ac opibus validior, eo Sueciæ periculosiorem fore: debilissimum quemque ac ingenio minimum valentem eidem maxime idoneum. Unde neque Sueciæ neque Galliæ expedire, ut Austriacus quispiam Poloniæ sceptro admoveatur. Russum quoque ob potentiam Sueciæ prægravem. Ragozium ideo Sueciæ haut optandum, quod per eum Transylvania, Moldavia, & Walachia Poloniæ sit accessura. Ac eundem in arma promtum ferri. E filiis Sigismundi Joannem Casimirum militari ingenio nec animis degenerem, ac nonnulla formæ dignitate commendari. Carolum Ferdinandum nihil patrium habere, præter avaritiam. Igitur Reginæ placuit Ragozii commendatione supersedere, quod post Austriacos & Czarem esset potentissimus; ac parum decorum videretur præteritis agnatis pro alieno laborare: & vix credebantur Poloni Succicæ commendationis rationem habituri; quin si alias in Ragozium inclinarent; forte ob eandem ipsum repudiaturos. Ita Transylvano à Regina responsum, se jam agnatos suos commendasse, ac suam interventionem ipsum Polonis magis suspectum redditurum, velut ob secretas conventiones agnatis præferatur. Alias gratum sibi fore ipsum Regno potiri, quo amico & commodo vicino usura sit. 1648.

Carolus Ferdinandus commendari se petit. Mitho in Poloniam.

§. 236. Miserat quoque Carolus Ferdinandus Sigismundum Tvvartorskium ad petendam Reginæ commendationem. Cui responsum: Reginam ipsius causam per Laurentium Canterstei-nium, quem in Poloniam mittere decrevetit, acturam. Cæterumque fratrem Polonis commendare, quod pari fere utriusque factione nondum constaret, uter Regno esset potiturus. Ac statim commendato Casimiro non solum alterum graviter offendisset; sed & insuper habuisse visa fuisset à Casimiro titulum Regis Sueciæ usurpatum. Ac si forte pro eo contendisset, à quo Poloni abhorrerent, in causa futura erat, ut uterque Regno excideret. Et alias parum Sueciæ interesse videbatur, uter Poloniæ sceptro potiretur, pari utriusque in hanc affectu, & uti Casimirus quidem aliquid bellici vigoris præ se ferebat; ita Carolus Ferdinandus astutia consiliorum potior habebatur. Nihilominus Canterstеinio peculiares literæ tradebantur, quarum unis Casimirus commendabatur, velut ætatis prærogativa valens, alteris Carolus Ferdinandus velut ætatem virtutibus pensans; sed ut alterutras non prius exhiberet, quam constet, in quem se Polonorum suffragia vertant. Etsi credebatur, Polonos ideo præcipue Casimirum Regem cupere, ut in ipso haberent Regem umbratilem; pro quo & Galli peculiariter nitebantur. Dabantur quoque literæ super dolore testantes ad Reginam viduam, & Carolum Ferdinandum: non ad Casimirum, quod is titulum Sueciæ invasisset. Literis ad Senatum & Ordines Poloniæ Regina primo de dolore ob amissum Uladislaum testabatur. Et quanquam nolit consiliis & rebus illorum immiscери, quod speret nil actum iri, quod non sit ex usu ipsorum patriæ, reique Christianæ ac vicinorum: cum tamen utriusque Regni interfit, quo animo affectusque sit novus Rex, par visum fuisse monere, ut in eodem eligendo ad eum potissimum respiciatur, qui pacta induciarum firmiter servet, quæ ab hisce aliena emendet, & quæ firmam plerumque amicitiam impediant amoliatur. Quo casu se inter primos illorum amicos fore. Idem utriusque Regni salutem flagitare diuturno bellorum æstu non parum afflicti & attriti, quæ restitui ac servari nisi moderatis & pacificis consiliis non possit. Subnectebatur juncta Casimiri & Caroli Ferdinandi commendatio. In eandem sententiam Canterstеinius Varsoviæ, cui primo loco è Legatis extraneis Senatus dabatur, verba fecit: id cumprimis monens, ut ab Ordinibus Poloniæ illa removeantur, & prohibeantur, quæ pacem inter utrumque Regnum impedire queant. Ista oratio simul cum Reginæ literis Polonis quam gratissima fuit; quippe qui crediderant,

1643. istum venire ad res repetendas ob damna, quæ ipsi contra inducíarum leges haut modica Suecis dederant, aut ut plane inducias ruptas declararet. Probabant etiam, quod Regina agnatos junctim commendassèt, ut libertas suffragiorum suorum in integro maneret. Idem quoque jussus est explorare, num hac lege pacem cupiant, ut Sigismundi filii titulo Sueciæ, Respublica prætensioni Livoniæ renuntiaret. Nam si ad has conditiones acceptandas proni non essent, frustra tractatus suscipiebantur, nec spes supererat, citra arma Sueciam pace potiri posse, si hac rerum facie Poloni istas leges adspernarentur. Tum apud unum & alterum ostenderet, Reginam non parum offensam, quod Casimirus ita intempestive titulum Regis Sueciæ invaserit; id quod ab amicitiæ legibus magnopere abhorreat. Polonis tamen hisce conditionibus pacem parum cordi esse, ex responso ipsorum satis frigido adparebat; quo declarabant, se in gratiam Reginæ paratos esse Lubecam tractatibus instituendis acceptare, etsi Francofurtum ad Oderam maluissent. Circa tempus quid Mediatoribus placiturum sit, expectaturos. Si Angliæ Rex Mediatoris munus obire nequeat, vicem ejus Venetos subituros. 1648.

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM

LIBER VIGESIMUS PRIMUS.

EPITOME.

1. *Cæsarei permutationem ratificationum urgent.* 2. *Sueci dubitant.* 3. *Ordines instant.* 4. *Ad Cæsarem scribitur super arctiore exequendi modo. Sueci nondum adquiescunt.* 5. *Ordines permutationem acriter urgent, exceptis quorum circa executionem pacis intererat.* 6. *Succorum peculiaria.* 7. *Ordines iis respondent, & permutationi insistunt:* 8. *Ut & Cæsarei. Servientus & Hassi consentiunt. Eo acrius Sueci urgentur.* 9. *Hi sententiam mutant:* 10. *Et in commutationem certa lege consentiunt.* 11. *Ratihabitionum commutatio peragitur.* 12. *Executio eorum, quæ Suecos spectant.* 13. *Executio circa Ordines alicubi hæret; imprimis Augustæ,* 14. *Sulzbaci, & Ratisponæ.* 15. *Suecici milites incommodis hospitiis utuntur ob Gallos & alios. Turennius è Germania abit.* 16. *Ordines super missione militum & redditione oppidorum Monasterii agere volunt. Consentit Servientus; Generalissimus eam rem ducibus vindicat.* 17. *Quo Ordines offenduntur. Mox iterum sedantur. Ordines Generalissimo scribunt. Hic sententiæ suæ inhæret.* 18. *Ordines ob defectum restitutionis missionem militum differre nolunt: ut & Cæsarei.* 19. *Sueci aliter sentiunt.* 20. *Elector Palatinus pacem acceptat. Bavarus difficultatem movet.* 21. *Hanseatici super vectigalibus protestantur.* 22. *Cum Brandeburgico de cedendis æquivalentibus agitur.* 23. *Controversia inter Administratorem, & urbem Magdeburgicam.* 24. *De Capitulatione Osnabrugensi.* 25. *Ordinum querelæ super hospitiis. Difficultates circa expediendam satisfactionem militarem.* 26. *Ordines offenduntur.* 27. *Ordinum periculosa consilia.* 28. *Moguntini insidiosa propositio. Ejusdem confusus agendi modus.* 29. *Bavari ad Ordines literæ.* 30. *Generalissimus reductionem legionum decernit.* 31. *Rex Galliæ auxilium contra Turennium petit.* 32. *Complures Legati Monasterio discedunt.* 33. *Restitutio Franckendaliæ hæret.* 34. *Executio Augustæ fit, ut & Sulzbaci, & Ratisponæ.* 35. *Sueci pro executione contendunt. Galli eam parum curant.* 36. *Cæsarei ideo militis missionem differri nolunt. Ordines idem sentiunt.* 37. *Sueci Evangelicis rem demonstrant.* 38. *Designatio restituendorum Cæsareis exhibetur.* 39. *Cæsareorum & Catholicorum de hac sententia, Ordines utriusque religionis ad præfectos Circulorum hac de re scribunt.* 40. *Ordines super exautoratione militum consultant. Galli cum Ordinibus sentiunt.* 41. *De reductione Suecicorum legionum diversæ Ordinum sententiæ.* 42. *Satisfactio militaris hæret. Sueci cautionem pro posterioribus pensionibus petunt.* 43. *Difficultas de Franckendalia.* 44. *Ordinum ratificationes quædam exhibentur.* 45. *Deliberatio Ordinum super adeundo conventu Noribergico.* 46. *Bavarus peculiarem guarantiam omittit.* 47. *Extractum protocolli pro Erfordia.* 48. *Irrita negotiatio circa vectigal Oldenburgicum.* 49. *Traditio præsulatus Halberstadiensis differtur.* 50. *Brandeburgicus Mindæ jus proprii præsidii abnuit.* 51. *Westpha-*

51. *Westphalicus conventus paulatim diffluit.* 52. *Acta circa capitulationem Osnabrugensem.* 53. *Conventus Noribergæ instituitur. Generalissimus Moguntinum invisit.* 54. *Idem de propositione Monasterii facta ipsi exprobrat. Electoris declaratio.* 55. *Carolus Gustavus exercitum propius contrahit.* 56. *Duces partium Noribergæ conveniunt.* 57. *Circa Deputatos Cæsareos difficultas.* 58. *Suecorum propositio, & Cæsareorum responsio.* 59. *Suecorum replica.* 60. *De hac replica judicium. Cæsarei scripto respondere nolunt.* 61. *Restitutio pauliſper seponitur. Sueci solutionem urgent.* 62. *Ordines per formam Collegii iterum consultant. Ordines in solutionem pecuniæ consentiunt.* 63. *Franckendaliæ restitutionem Galli & Elector Palatinus urgent.* 64. *Cæsarei temperamentum quærunt. Generalissimus id primo repudiat. Res ad Reginam refertur.* 65. *Ea de re cum Gallis consultatio.* 66. *Ordines de temperamento proponunt. Generalissimus id abnuit.* 67. *Ordinum temperamentum circa Franckendaliam rejicitur. De hoc negotio omnium sententia.* 68. *Cæsarei formulam conventionis adornant.* 69. *Ea discutitur.* 70 *De restitutione & capite Amnestiæ & Gravaminum.* 71. *De solutione satisfactionis militaris. De Franckendaliæ evacuatione.* 72. *Bavarici promptos se paci exequendæ testantur. Ab illis Suecorum postulata.* 73. *Colonienſis Legati postulata. Iis respondetur.* 74. *Galliæ Rex copias sibi concedi postulat.* 75. *Exautoratio militum tarde procedit. Tandem ejus initium fit.* 76. *Capitulatio Osnabrugensis Noribergam pertrahitur.* 77. *Tractatus Noribergæ tarde procedit. De restitutione ex lege Amnestiæ & Gravaminum.* 78. *De pecunia militari.* 79. *Volmari adventus negotio moræ nonnihil injicit.* 80. *Præliminaris evacuatio proponitur. A Suecis probatur. Ab Ordinibus acceptatur.* 81. *Subscriptio Recessus differtur ob causam Palatinam.* 82 *Galli renituntur.* 83. *Cæsarei subscribere detrectant. Generalissimus acriter instat. Ordines subscribunt.* 84. *Cæsar conventionem illam improbat. Sueci indignantur. Volmarus ideo exosus est.* 85. *Diversa judicia de hac tergiversatione. Generalissimus eam urgere pergit.* 86. *Ejusdem consultatio. Ordines à Cæsare subscriptionem obtinent.* 87. *Præliminaris evacuatio instituitur. Reliqua capita indecisa manent.* 88. *Circa Franckendaliam temperamentum proponitur. Regina æquivalens suo nomine abnuit.* 89. *Palatinus Benfeldam petit.* 90. *Galli Hermansteinum sibi deposcunt. De eo convenitur. Cæsarei eam conventionem probant.* 91. *Negotiatio cum Cæsareis super exautoratione. Indigena miles in Sueciam reducitur. Legiones Germanicæ exautorantur. Miles ab ulteriore bello abhorret.* 92. *De temperamento circa Franckendaliam. Cæsarei Sequestro Hermansteiniano resistunt. De eo Cæsarei apud Suecos agunt; Ordines contra apud Cæsareos.* 93. *Cæsareorum super restitutione inconstantia.* 94. *Formula Conventionis principalis.* 95. *Super hanc inter Cæsareos & Succicos negotiatio;* 96. *Et præcipue super restitutione in provinciis Cæsareis.* 97. *Controversia super Egra oppido.* 98. *Cæsar sequestrum Hermansteinianum improbat.* 99. *Cæsar moræ causam Coronis impingit. Ei Carolus Gustavus occurrit.* 100. *Ordinum sententia super restituendis.* 101. *Ejus defectus. Super quibus cum Evangelicis transigitur.* 102. *Catholici priori formulæ mordicus inhærent. Evangelici cum Suecis hac de re agunt.* 103. *Evangelici cum Catholicis frustra agunt.* 104. *Reliqua nondum expedita sunt.* 105. *Conditio tractatuum Noribergensium sub finem anni.* 106. *Rerum Suecicarum conditio.* 107. *Caroli Gustavi providentia. Is jussu Reginæ nonnihil remittere constituit.* 108. *Cæsarei in Westphalia se movent. Miles indigena in Sueciam reducitur. Pedites Germanici seditionem movent.* 109. *Carolus Gustavus Princeps hæreditarius Sueciæ declaratur. Ordines Sueciæ matrimonium Reginæ urgent.* 110. *De Carolo Gustavo in successorem designando in Senatu agitatur.* 111. *Senatus in contrarium rationes.* 112. *Illis Regina occurrit.* 113. *Reginæ super matrimonio suo declaratio.* 114. *Num ea res Ordinibus communicanda?* 115. *Id negotium Ordinibus proponitur.* 116. *Consultatio super fœdere Gallico continuando.* 117. *Brandeburgici in Sueciam legatio.* 118. *Circa tractatus Polonicos acta.* 119. *Gedanenses de insidiis Hubaldi monentur.* 120. *Cum Angliæ Rege acta. Parlamentum Scotiæ ad Reginam scribit.* 121. *De fœdere Lusitanico.* 122. *Suspiciones de fœdere inter Danum & Batavos inito.* 123. *Russorum Legatio.*

1649. Cæsarei permutationem ratificationum urgent. 3. Jan.

PRincipio anni Monasterii super ratificationum hinc inde traditione sàtagebatur, quam Sueci hactenus differendam censuerant, ut hoc velut cuneo executionem conventorum extunderent. Ast Cæsarei magno studio ut ea fieret instabant: tempus dudum elapsum, ac Cæsarem, quæ ipsi incumberent, omnia præstitisse: si quæ restent, penes executores, aut alienarum rerum detentores culpam hærere. Festinatione Ordinum nimis angustum ratificationibus permutandis spatium positum, intra quod tanta negotiorum multitudo executioni dari nequeat, ut ut plerisque voluntas conventa explendi non desit. Nec minus istam post factam commutationem præstari posse. Sed nec Cæsari minus quam Suecis cordi esse, ut legibus pacis per omnia satisfiat.

Sueci dubitant.

§. 2. Sueci contra executionem conventorum prius fieri pertendebant; de qua & diserte Tabulis Pacis insertum erat, quam omitti aut differri non posse patebat, ni ipso in limine fundamenta pacis convellenda sint. Præsertim cum pateret, illis, queis ex capite Gravaminum & Amnestiæ aliquid restituere injunctum sit, conventis satisfacere haut in animo esse. Re tamen curatius expensa, censebant demum à se post incassum tentata omnia in permutationem consentiri posse, ubi peculiaria Reginæ commoda in tutum subducta fuerint; ea tamen lege, ut neque ad restitutionem oppidorum, nec militis exautorationem descendere tenerentur, quoad restitutio ex lege Amnestiæ & Gravaminum præstita, & Regibus æque ac Ordinibus juxta decreta pacis plene satisfactum foret. Et sane Suecis caute procedendum erat, quod metus esset ne, si citra exceptionem ratificatio traderetur, Cæsarei post ac Catholici ægre ad explendas pacis leges compelli possent. Et monebat Suecos Venetus Secretarius Generinus, ut circumspecte agerent. Contarenum quippe pronuntiasse, ni nupera æstate valida auxilia è Suecia adpulissent, & pars Pragæ amissa, Bavarusque tam acriter castigatus fuisset, Cæsareos ad conclusionem pacis descensuros non fuisse. Et quæ tunc velut coacti fecissent, facile retractaturos, si occasio detur. Cæterum insuper habita horum tergiversatione, pari ut hactenus circumspectione ac constantia executioni conventorum incumberent, pacique colophonem imponerent. Sed & Regina, ac Carolus Gustavus Palatinus monebant, commutationem ratificationum ne præcipitarent, sed ut conventa prius implerentur, urgerent. Unde Succicis Legatis necessum videbatur, legibus pacis prius satisfieri, aut idonee caveri, illas, utique præstitum iri, antequam ratificatio traderetur.

Ordines instant.

§. 3. Enimvero Ordines Cæsareis adstipulantes, ac inprimis Evangelici contendebant, ratificationes velut fundamentum pacis ante omnia invicem tradendas. Si quis postea eidem se opponat, velut turbatorem quietis publicæ junctis viribus in Ordinem redigendum. Facta commutatione Turennium è Germania excessurum, Hassos exautorandos: ita Suecis laxiora hospitia, Ordinibus plus facultatis fore primæ pensioni expediendæ. Simul, quia Cæsarei pactum adjectum abnuebant, scriptam cautionem offerebant à Moguntino Directorio conceptam. Quam tamen Sueci æque ac Evangelici Ordines improbabant, quippe per quam res magis in ambiguo ponebatur.

§. 4. Inter hæc cum Cæsarei jactarent; Cæsarem, si imploretur, autoritate sua negotio ingens momentum additurum, Ordinibus placuit, arctiorem exequendi modum concipere, eumque Cæsari commendare, facta etiam diserta Augustæ mentione, cujus Catholicus Magistratus executioni obluctari nondum desinebat: Continebatur isto libello, ut circa executionem legibus pacis ac Cæsareo edicto plane staretur, Cæsarque denuo Præfectis Circulorum injungeret ut restituendos in ademta bona ac jura reponerent sumtibus restituentium; quibus & nudum factum possessionis respiciendum foret, ni Tabulis Pacis aliter dispositum sit. Tum ut circa Amnestiam omnia in statum, qui ante hos motus fuerat, reponerentur, reservatis juribus tam restituentis, quam restituendi; circa Gravamina observaretur annus vicesimus quartus, ni peculiare quid dispositum sit, nulla habita ratione prætensionum, aut exceptionum restituentis, adversus refractarios statim velut reos violatæ pacis procederetur; adversus quos vicina præsidia, ipsiusve, restituendi copiæ, aut status Circuli miles adhiberetur sumtibus renitentium; qui & damnum sua pervicacia datum sarcire teneantur; ac si restituentes mediati aut privati sint, in eos statim velut fractæ pacis reos animadvertendum: si ex Ordinum numero iidem sint, eorum ditioni manus injiciendas, quoad damnum repararint, ac veniam à Cæsare obtinuerint. Si super facto possessionis dubii quid incidat, de plano citra omnes probandi ambages procedendum. Denique Cæsar non solum Præfectos Circulorum, sed & præsidiorum duces hortaretur, ad militare auxilium qua opus sit præstandum. Porro ne executiones eousque differri viderentur, quoad à Cæsare responsum adferretur, præfecti Circulorum denuo per literas monebantur, ut vi Cæsarei Edicti executionem juxta leges pacis maturarent, insuper habitis, si quæ forte opponerentur, adhibitis quoque Pace ac Edicto Cæsareo designatis cogendis mediis, ac proscriptionis comminatione intentata. Ad Suevici Circuli Principes de Augustana exsecutione peculiariter mentio addebatur. Superioris Circuli Rhenani Præses rogabatur apud Lotharingum instare, ut is Saræpontano ex legibus Pacis debitam restitutionem absque mora repræsentaret. Hisce in literis Ordines tantum fiduciæ reposuerant, ut ne responsum quidem Cæsaris expectandum sibi ducerent. Eoque per Deputatos apud Suecos instabant, ut commutatio susciperetur, quod certo sibi polliceantur, allatis suis ad Cæsarem literis, ex amussim legibus pacis satisfactum iri; ac restituentes, qui hactenus in mora fuerint, ideo tergiversatos, quod ratificationibus nondum commutatis de pace haut satis certi foret illis traditis moram non facturos, aut vi compellendos. Sueci ut istæ literæ ad Cæsarem mitterentur non absre judicabant; eas tamen solas haut sufficere tollendis impedimentis, quæ ratificationum permutationi hactenus obstiterant, nec per easdem illis omnibus satis caveri, quorum intererat pacem impleri. Id quod & Serviento videbatur. Unde utrique Ordinibus ex compacto responderunt: commutationi sese paratos, modo super plena pacis executione cautum, & circa reliqua sibi satisfactum sit. Quod si quædam in fraudem communis causæ agitari sensserint, se consilia capturos, obtinendo quem sibi proposuerint scopo idonea.

1649. Ad Cæsarem scribitur, super arctiore exequendi modo.

11. Jan.

Sueci non-dum adquiescunt.

13. Jan.

§. 5. Nec eo segnius tamen Ordines super ra- Ordines tifi-

1649. tificationibus commutandis instabant, in quam rem plerique tanto studio ferebantur, ut restitutionem ex Amnestiæ & Gravaminibus aliquatenus neglecturi viderentur, modo militem amoliri possent. Ast illi quorum intererat restitutionem fieri, etsi nec ipsi commutationem ratificationum differendam censerent, qua facta miles mox dimittendus sit, amovendo intolerabili hospitiorum oneri; addebant tamen, solidiorem cautionem super restitutione ex capite Amnestiæ & Gravaminum dispiciendam: nec consultum videri ipsam executionem solis literis ad Cæsarem dandis superstruere. Si enim nunc impune sit iis, qui paci se opponant, inque ejus autores convitiis, ac minis sæviant, ac ad exequendam pacem destinatis Commissariis debita auxilia denegent præsentibus, & tot oppida præsidio obtinentibus; quid spei superesse iisdem Germania digressis? Unde æquum judicabant, Suecos scriptam cautionem à Cæsareis, & Ordinibus exigere, inversum executionis Ordinem futuræ restitutioni fraudi non fore; simul ubi præsidia fuerint deducenda, operam dandam, ut executio reipsa præstita sit.

Commutationem acriter urgent. Exceptis, quorum circa executionem pacis intererat. 15. Jan.

Suecorum peculiaria obstacula.

§. 6. Succos præter istam restitutionem alia quoque movebant, quo minus in commutationem consentirent. Nam & aberant Ordinum ratificationes, eorum præsertim, qui arma gesserant, quas simul permutari par erat. Deerat quoque capitulatio super præsulatu & urbe Osnabrugensi, cessio Brandeburgici de Pomeraniâ, attestata pro Erfordia & Minda; ac inprimis plena certitudo super exsolvenda prima pensione satisfactionis militaris, ac conventio de exautoratione militis, ac præsidiorum deductione. Quæ ab ipsis negligi non poterant, si vel maxime illi, quorum circa restitutionem intererat, jure suo decedere voluissent. Hæc obstacula antequam removeantur, in commutationem se consentire non posse; iisdem sublatis nullam plane penes se moram fore. Simul innuebant, sibi in animo esse Osnabrugam reverti tractatibus suis destinatam, successumque ibi rerum expectare.

Ordines iis respondent.

§. 7. Ast Ordines uti summopere reditum Osnabrugam dissuadebant; ita postulato suo de ratificatione permutanda dimoveri non poterant. Refractariis coërcendis super strictiore exequendi modo se convenisse, cui ratificationum hinc inde traditio præcipuum pondus additura sit, quippe à qua communis evictio initium capiat, postquam, si quis restitutioni repugnet, ab omnibus in ordinem cogi possit, adhibito etiam bellantium partium milite. Cauturos se quoque, haut necessum fore Suecis ullum militem dimittere, aut oppido quodam decedere, ni singulis Ordinibus læsis ex legibus pacis satisfactum sit. A Cæsare quoque obtenturos, ne ob Bohemiæ, Silesiæ, & Moraviæ loca molestia ipsis moveatur. Adesse Ordinum ratificationes; Osnabrugensem capitulationem jam concinnari; cessionem Pomeraniæ à Brandeburgico abnui non posse. Erfordiæ & Mindæ sub §. *Nulli autem Civitati* sat prospici: pecuniam primæ pensionis in promtu esse: expectari quoque ab Ordinibus, qui super assignationibus cum ipsis transigant. Cum igitur Ordines promissa explere parati sint, ac milites sua præmia indubitato maneant, sibi autem metuatur, ne longior ratificationum detentio novis motibus ansam præbeat, ac patriam suam ex ipso pacis portu in fluctus iterum propellat; spem sibi esse à Suecis aliquando ista se solicitudine liberandos, ac permutata ratificatione plenam pacis fiduciam faciendam. Et in hoc omnes Ordines nullo sacrorum discrimine consentiebant. Hisce addebant Superiorum Circulorum Ordines infinitas querimonias; sibi bello quam maxime exhaustis hospitia militaria quam gravissime incumbere, non à Suecis solum, sed & à Gallis, queis sævius, quam ipsa satisfactione affligantur, cujus præstandæ media sibi magis indies decedere. Utriusque Saxoniæ Ordines jactabant; pecuniam sibi in promtu, nec circa restitutionem apud se quidquam difficultatis, nec eo minus belli oneribus urgeri. Universi clamabant; spem fuisse diuturni belli malis tandem aliquando eluctandi, ac dulcedine pacis exhaustarum miseriarum memoriam oblivione sepeliendi: nunc miseras fortunarum reliquias immolandas, ac periculum insuper esse, ne ratificationum longiore detentione tot labores sumtusque frustra pereant, patria novis turbis involuta; quæ tamen istarum commutatione anteverti queant. Equidem haut se inficias ire, Suecos ad eam nondum teneri, si verbis pacti presse inhærere velint; ac se præcipitata conclusione magnæ parti præsentium incommodorum causam dedisse. Nec tamen perspicere, quam ob rationem, aut quo instinctu, cum Suecorum & omnium quorum interest securitati satis prospici queat, ipsi per hos velut data opera extremis malis implicandi sint.

Ut acriter permutationem urgeat.

§. 8. Succinebant his Cæsarei, quorum interventionem apud Succos Ordines petierant. Cæsarem ipsum nolle diutius in suspenso hærere, cum ipse conventa expleverit, ac duo menses dudum sint elapsi, nec diutius intra solum Circulum Austriacum, & Provincias hæreditarias copias suas alere, ac sub pacis vocabulo istas plane pessundare posse. Simul joco Succis gratias agebant, quod derenta ratificatione Ordinibus ansam dedissent arctius se cum Cæsare jungendi, ac veteribus dissidiis positis fidam amicitiam firmius instaurandi. Servientus hactenus Suecis concors non minus atque hi ratificationes tradere abnuerat. Sed nunc turbis in Gallia cum Parlamento Parisiano gliscentibus, mutata sententia pacem Germanicam permutatis ratificationibus quamprimum stabiliri cupiebat; quo Rex cura belli Germanici solutus omnes vires ad restinguendum domesticum incendium adhibere posset. Unde quæ permutationi hactenus obstiterant, amoliri, aut saltem elevare apud Suecos studebat, velut quæ tanti non sint: & iniquis potius Ordinum postulatis concedendum, tum & super abolenda Ordinum declaratione silebat. Ac jam avocatus, aut propediem avocandus videbatur. Idem & Landgravia per suos non minore studio agebat, quæ cum militis exautorandi cupidam se ferret, querebatur huc se descendere non posse, nisi rebus suis commutata ratificatione cautum prius sit. Tanto acrius Ordines Legatos Suecicos urgere, atrocibus minis haut obscure jactatis: se cum Cæsareis, Gallis, Hassisque ratificationes seorsim permutaturos; inde junctis cum Cæsare ac inter se consiliis omnia media tentaturos opprimendis Suecis. Congestam pecuniam adhuc in manibus suis esse; quam huic usui impendere possint. Ordines non amplius in exercitus potestate, sed hunc in illorum esse; legionibus tam late sparsis; nec difficile sibi fore in Suecos Vesperas Siculas adornare.

Ut & Cæsarei.

Servientus & Hassi consentiunt.

Eo acrius Suec urgentur.

§. 9. Legati Suecici cum sic premerentur; ibi diversa trahebantur, cum inde Reginæ jussa strin-

Suecici sententiam mutant.

1649. gerent, quæ nisi expletis conventis ratificationem tradere vetuerat; inde præsens rerum facies à mandatis discedere magnopere suaderet. Id sane patebat, nec Cæsarem Bavarumque, & Coloniensem, nec Gallum & Landgraviam copias suas exautorare, aut abducere posse aut velle, nisi commutatione facta; unde Suecicus miles hospitiis per septem Circulos libere frui non poterat, queis Gallicus, Bavaricus, Lamboicus, Hassicusque miles pariter incumbebat. Ac facile fieri poterat, ut si nulli horum Succos ultro admittere vellent, ad manus res deveniret, invidis, ac pacis osoribus insinu gavisuris. Tum dejerabant Cæsarei ac Bavarici, suos exercitus diutius in propriis ditionibus sustentari non posse, sed necessitatem sibi fore illos in septem Circulos deducendi: quorum Ordines jam tantum non desperatione fatiscebant, quod post pacem longe graviore onere, quam unquam antea premerentur, dum satisfactio militaris, ac hospitatio simul urgeat. Pontifex quoque & Hispanus ne pax succederet, summopere nitebantur. Evangelici, quorum commoda præcipue in plena pacis executione vertebantur, acerrime commutationem expostulabant, Suecis exprobrantes, haut esse, quare pro ipsis tam acriter contendant præsenti utique statu adquiescentibus, & quibus in posterum cum Catholicis facile conventurum sit. Ut satis adpareret, longiore mora Reginæ gratiam apud hos plane consumendam. Ait Catholici, queis restitutio ex capite Amnestiæ & Gravaminum incumbebat, ista mora exoptata accidebat, qua color suæ tergiversationi præbebatur, velut de pace nondum sat certis. Quo & ipso Augustanus Senatus pervicaciam suam excusabat. Quia videbantur magno desiderio expectare, ut bello instaurato Evangelici partis per pacem commodis iterum exuerentur. Cæsarei, quanquam idem fortasse cuperent, sancte tamen asseverabant, sibi decretum pacis leges examussim implere; ut si bellum recrudesceret, æquitatis gratiam in se traherent, invidia in Suecos derivata. Et quia Gallia, cui præter bellum Hispanicum jam & intestinum imminebat, Germanico levari cupiebat, eoque in commutationem consenserat; cui & Landgravia suffragabatur; haut consultum videbatur, ut isti ratificationes soli permutarent, Suecia in incerto hærente; præsertim cum cognitum esset, interea dum pax nutat, apud Polonos, & Brandeburgicum infesta eidem consilia agitata fuisse. Miles præterea pacis cupidus missionem & præmia longi laboris avide expectabat, quæ si diutius differrentur, metus erat, ne per alios istius animi turbarentur. Ac jam ver propinquabat, quo miles, qui sub signis retinendus erat, commode in Sueciam vehi poterat. Denique nec ipsa Regina tam honestæ pacis adhuc secura erat, qua tam insignes conditiones sibi, atque Evangelicis stipulata fuerat; cujus subversæ invidia in ipsam, ministrosque ejus redundatura erat. Igitur Legati judicabant, ratificationum traditionem reciprocam declinari diutius non posse, modo Cæsarei ac Ordines caveant, quæ nondum præstita sint, statim post commutationem, antequam miles exautoretur, ac præsidia deducantur, certo explenda esse. Atque hanc suam mentem ipsi per Benedictum Oxenstiernam Gabrielis F. Palatino, qui hactenus diversa senserat, exponunt, qui & expensis ipsorum rationibus in eandem demum sententiam descendebat, turbis præcipue Galliæ motus, quæ & ipsam Reginam haut mediocri solicitudine distrahebant. Interea placebat Instrumenta ratificationum inter se conferre. Ubi deprehensum, plerisque Ordinibus suas adhuc deesse: ex iis, quæ allatæ erant, quasdam haut legitima forma conceptas. E civitatum Collegio præter Francofurtanam & Argentoratensem nullam adhuc adpulisse. Bavaricam chartæ inscriptam unico folio, formaque minuta. Unde cum Oxenstierna moneret; decorum fuisse istam pergamenæ inscribi, uti ab aliis Electoribus factum, Volmarus magno cum cæterorum irrisu cavillabatur; Pauperi Principi non esse, unde membranam emat. Nec eo minus Ordines juxta ac Cæsarei commutationem urgere.

1649. 14. Jan.

§. 10. Inde allato Caroli Gustavi consensu Johannes Oxenstierna, (nam Salvius ex morbo decumbebat) Cæsareos Legatos invisens, queis & Ordinum Deputati aderant, ostendebat; Suecis haut quidquam in animo fuisse tempus extrahere, sed ut publice conventa præstarentur. Sed cum rationes à se allatæ parum apud plerosque valuerint, se Ordinum desiderio circa ratificationum commutationem hac lege gratificaturum, si scripto caveant, omnia quæ ante commutationem præstanda fuerant, nulla mora interposita deinceps præstitum iri; nec Succos ad exautorandum militem ac præsidia deducenda stringendos, nisi executioni datis, quæ Tabulæ Pacis jubeant. Nimirum ut Ordines læsi ex capite Amnestiæ & Gravaminum restituantur, captivi dimittantur, prima pensio satisfactionis militaris in promtu sit, super modo militem exautorandi, ac oppida evacuandi conveniatur; Ordinum ratificationes, Brandeburgica cessio Pomeraniæ, Osnabrugica capitulatio, attestata pro Erfordia & Minda exhibeantur. Ad quæ statim ab Ordinibus responsum; se nihil amplius invenire, ob quod commutatio differri debeat. Scriptam cautionem se repræsentare non posse. Si fide sua verbis data Legatus adquiescat, se concedere, ut illa protocollo inseratur, cujus extractum à Moguntino exhibendum sit. Ita Suecis super præstatione conventorum satis cautum. In hoc cum Oxenstierna consentiret, diversæ formulæ ejus quod protocollo erat inserendum, aptabantur. Ubi Sueci quidem plenam executionem pacis, & ut suis militibus satisfieret, respiciebant, eoque diserte stipulabantur, neque socios Reges, neque Landgraviam copias exautoraturos, aut præsidia deducturos, ni super satisfactione militiæ, ac modo eandem dimittendi, & oppida restituendi conventum fuerit, simul illi Ordines, à quibus aliqua loca reddenda sint, suas ratificationes exhibuerint; ac restitutio ex capite Amnestiæ & Gravaminum rite peracta fuerit. Ordines contra, etsi quæ ante commutationem fieri debuerant, statim post eandem bona fide, ac sub pœna fractæ pacis publicæ exequenda declararent; potissimum tamen exautorationem militum, & restitutionem oppidorum spectabant, quo hospitationes, ac tributa amolirentur, unde sibi reservabant, ut de modo & ordine exautorationis, & restitutionis locorum Monasterii altero post commutationem die tractatio susciperetur, intra octiduum absolvenda: ac tunc absque mora utrinque miles dimitteretur, oppida præsidiis vacua redderentur. Succis tamen isthoc tempus nimis angustum videbatur; nec se hanc tractationem ducibus bellicis, quibus eadem per Tabulas Pacis deferebatur, præripere posse. Unde tandem ab omnibus in hanc formulam consensum. „ *Cum nondum omnia executioni data sint, quæ vigo-*

Sueci in commutationem certa lege consentiunt.

30. Jan.

20. Jan.

5. Febr.

1649. „vigore concluſæ Pacis ante ratihabitionum commutatio-
„nem præſtanda fuerunt, ère tamen viſum ſit, ne dicta
„commutatio diutius differatur: Electorum, Princi-
„pum, & Imperii Statuum Legati per extraordinarios
„Deputatos, in præſentia Cæſareæ Legationis, Fœderata-
„rum Coronarum Legatis ſtipulata manu nomine totius Im-
„perii promiſerunt; ea omnia, quæ ante commutationem
„in effectum deduci debuiſſent, ſtatim à facta commuta-
„tione, juxta tenorem literarum nomine Ordinum die
„10. 20. Januarii proximè elapſi ad Sacram Cæſaream
„Majeſtatem perſcriptarum, publicæque conventionis
„præſcriptum realiter & ſincere executioni & effectui
„mandatum iri. Quantum vero reſtitutionem locorum &
„exautorationem militum attinet, cum in Inſtrumento
„Pacis cautum ſit, quod, antequam ad rem ipſam proce-
„datur, de modo & ordine, quo talis evacuatio & exau-
„toratio inſtituenda ſit, certa convention per exercituum
„duces iniri debeat, pro majori hujus negotii promotione
„concipiatur Monaſterii ordo modusque, quo hujuſmodi
„reſtitutio & exautoratio quam commodiſſime & ſecuriſſi-
„me fieri poſſe videatur, atque ad dictos Partium duces
„per expreſſos curſores mittatur cum requiſitione, ut de
„matura executione quamprimum conveniant. In quo-
„rum fidem majuſque robur declaratio præſens Cæſarea-
„norum, Regiorum & Statuum Imperii protocollis inſer-
„ta eſt. Sequenti die Ordinum ratihabitiones,
6. Febr. quotquot aderant, à Secretariis inter ſe collatæ;
7. Febr. ac ut craſtino die commutatio fieret, omnia diſpo-
ſita ſunt. Sed cum jam Ordinum Legati congre-
gati eſſent, Servientus apud Cæſareos excuſabat,
urgente valetudine venam ſibi ſecandam fuiſſe,
rogans ut in craſtinum iſte actus differatur.

§. 11. Quanquam autem ne poſtero quidem
Ratihabi- die Servientum valetudo permittebat domo exi-
tionum re, nihilominus commutationem peragi placebat, poſtquam prius à Lambergio quædam errata
Cæſarei Inſtrumenti, per incuriam ſcribæ admiſſa, propria manu fuiſſent emendata; ſcripta cau-
8. Febr. tione ab ipſo, & Cranio exhibita, eam correctionem inpoſterum iis quorum intereſt fraudi non fore. Ipſa porro commutatio hoc modo peracta eſt. Hora prima pomeridiana, uterque Legatus Succicus in Lambergii hoſpitium vehebantur; quos Ordines Imperii, antequam Servientum accelliſſent; ſequebantur in anteriore camera ſubſiſtentes, quoad in conclave, ubi Cæſarei cum Succis agebant, evocarentur. Inde Oxenſtierna ſermonem orſus memorabat; etſi cauſa ſibi non deſit ratificationem derinendi; quod quæ præcedere eam debebant; nondum præſtita ſint; ſtudium tamen Reginæ in pacem hoc quoque ſpecimine teſtari voluiſſe; nec dubitare Cæſareis pariter cordi eſſe legibus pacis firmiter ſtare, operamque dare, ut quæ reſtent, ab aliis plene præſtentur. Reginam, Regnumque Succiæ deinceps cum Cæſare ac Imperio fidam pacem ſancte colere conſtituiſſe. In cujus fidem nunc ratificationem exhibiturum, ea tamen lege, ſi ipſi nomine Cæſaris denuo promiſſuri ſint, omnia conventa ſervatum iri. Ad quæ cum Cæſarei adpoſite reſpondiſſent, Oxenſtierna ab Ordinibus quærebat; num declaratio & extractum Protocolli, de quo convenerat, præſto ſit? Quod ſtatim à Reigersbergio Moguntino exhibitum. Inde ab Cæſareis & Ordinibus ſimul ſciſcitabatur; quem ſenſum conventio de ordine & modo exautorationis & evacuationis habeat? cum ipſi negotium ducibus ſemel commiſſum ad ſe revocare, deque eo certi quid ſtatuere nequeant? Ad quod utrique declarabant: non aliud ſpectari, quam quod Conventus poſt traditas hinc inde ratihabitiones conſilio habito idonea media circumſpecturus ſit; queis exautoratio & reſtitutio tanto expeditius perficiatur, ac Imperio plena quies reſtituatur. Non tamen cupere Legatos Succicos aut duces iſti utique adſtringere; ſed duntaxat quid ſibi videatur communicaturum. Quæ cum Succis probarentur; Oxenſtierna Inſtrumentum Pacis libri forma in membrana deſcriptum, ac holoſerico involucro tectum; appenſo in capſula è ſolido auro ſigillo Cæſareis porrigebat. Inde datis dextris ſeſe mutuo Legati amplexati ſunt. Mox & Ordinum ratificationes Cæſareis exhibebantur, Reigersbergio nomine omnium Ordinum dextram porrigente. His peractis; ac facta mutua gratulatione, cum Succi domum regreſſi forent; Cæſarei mox una cum Ordinibus ad Oxenſtiernæ ædes acceſſere. Ubi Cæſarei quæ in rem facerent præfati addebant; à Cæſare ſe juſſos monere; ut quæ res è cimeliophylacio Pragenſi poſt ſubſcriptam pacem ablatæ ſint, reſtituantur. Inde Cæſarea ratificatio holoſerico rubro involuta appenſo ſigillo in capſula nigra lignea exhibebatur. Succi teſtabantur, Reginam jam inter Ordines Imperii receptam operam daturam; ut Cæſari ac Imperio quavis ratione amicitiam ſuam adprobet; & quacunque occaſione auxilio ipſos ſublevet. De rebus Praga amotis ſibi haut conſtare; unde ad id certi quid reſpondere non poſſe. Quo Cæſarei adquieſcebant; ac ſibi Cæſaris juſſu id monendum fuiſſe teſtabantur. Dextræ inde datæ, ac repetiti amplexus. Ordineſque utriſque gratulabantur; ac ad ſuas quoque ratificationes cum Succis commutandas paratos ſe oſtendebant. E quibus tamen Oxenſtierna prius quærebat; num ratificationes forma conventa conceptæ, & ſi quid deficiat illæ emendandæ, ac poſt correctæ juſto tempore exhibendæ ſint? Tum, an hoſce pro univerſis Ordinibus habeant, qui heic congregati adſtent? Quorum utrumque cum Reigersbergius affirmaſſet, ac data dextra promiſiſſet pacta pacis ſancte ſervatum iri; Ordinum ratificationes porrigebat, ſimul alterum regiæ ratificationis exemplum ex Oxenſtiernæ manu recipiebat. Sed de tertio ratificationis Regiæ exemplo; quod Saxoniæ Electori tradendum erat, inter Moguntinum, & Saxonicum diſceptatio oriebatur. Quorum ille ferebat; Inſtrumentum in Moguntina Cancellaria deponendum ad Ordines utriuſque Religionis ex æquo pertinere, eoque duplici Inſtrumento opus haut eſſe, nec id in Imperio uſu receptum; ac Directorio fraudi cedere. Saxonicus contra id haut inconveniens cenſebat in ejuſmodi tractatione; in qua Catholici unam, Evangelici alteram contrahentium partem conſtituerent; declarabat tamen, id Moguntino Directorio præjudicio haut fore. Unde conventum tandem; ut inſtrumentum illud Saxonico per Scribam poſt tranſmitteretur. Sed & nomine Civitatum Lubecenſis teſtabatur; ſe vectigal Oldenburgicum, & ut idem Inſtrumento Pacis inſereretur; nunquam probaſſe; ac diſſenſum ſuum quavis occaſione declaraſſe; de quo & hoc ſolenni actu proteſtentur, per traditam civitatum ratihabitionem à diſſenſu haut quidquam diſceſſum; multo minus ad evictionem ejuſdem Civitates teneri velle. Cui contradictioni Civitates inhærebant, etſi à Moguntino repoſitum fuiſſet, eam exceptionem non acceptari, cui & apud ſubſcriptionem contradictum ſit; & rem jam tranſactam eſſe. Commutationem Gallicæ ratihabitionis apud Naſſovium Comitem præſente Volmaro Grullardus

1649. Residens peragebat, quod Servientus valetudine impediretur; quo & Ordinum Legati, qui adhuc apud Suecos erant, mox veniebant. Inde Nassovius & Volmarus una cum Ordinibus ad Servientum accedebant, Cæsareamque & Ordinum ratificationem vicissim tradebant. Ab Ordinibus addita eadem declaratio, quæ Suecis exhibita fuerat, una cum cautione super Alsatia. Ostendebat Gallus nonnihil offensæ, ab Ordinibus Suecos sibi hoc actu prælatos; sed post allatas excusationes placabatur. A Lubecensi protestatio adversus vectigal Oldenburgicum repetebatur. Obistam commutationem peractam nullum aliud lætitiæ signum publice ostensum, nisi quod sub noctem machinæ circa vallum urbis ter displodebantur, quod Cæsarei excusarent, ob Hispanos plura se lætitiæ signa expromere haut commode posse.

Formula Ratificationis ex conventione Partium talis erat: *Nos Christina &c. Universis & singulis, quorum interest, aut quomodolibet interesse potest, notum testatumque facimus. Postquam à multo jam tempore, primum inter Divum Parentem nostrum, Serenissimum ac Potentissimum Principem, Dominum Gustavum Adolphum, &c. Pientissimæ ac Gloriossissimæ Recordationis, deinde etiam inter Nos, Regnumque Suecia ac Socios nostros, ab una parte; & Serenissimum quondam ac Potentissimum Principem, Dominum Ferdinandum II. Romanorum Electum Imperatorem semper Augustum &c. ac post Ejus è vita discessum, inter modernum ejusdem nominis Serenissimum ac Potentissimum Principem, Dominum Ferdinandum III. itidem Romanorum Electum Imperatorem &c. Ejusque Confœderatos & Adherentes, ex altera parte, non sine multa Christiani sanguinis profusione, & multarum Germaniæ Provinciarum desolatione, armis satis vehementer decertatum sit: tandem instituto ea de re, juxta Conventionem Hamburgi, die decima quinta Decembris, Anno Domini Millesimo, sexcentesimo quadragesimo primo initam, Partium utrinque belligerantium Osnabrugi Westphalorum Congressu, post longos & laboriosos Tractatus inter Nos Regnumque Nostrum, tum predictum Imperatorem, & Sacrum Romanum Imperium, Domumque Austriacam, per utrinque destinatos huic Congressui Legatos & Plenipotentiarios, divina favente Clementia, Pacem & Amicitiam conclusam, & ad Ratificationem nostram perfectam esse, forma, modo ac tenore sequenti:* (sequitur totum Pácis Instrumentum.) *Cum igitur hæc omnia & singula per nostros Legatos & Plenipotentiarios supra memoratos, nostro prescitu, jussu ac Mandato, bene ad modum, prout hic verbotenus inserta & descripta leguntur, gesta, peracta & conventa sint, Nos eadem omnia & singula, prahabita cum fidelibus Nobis sincere dilectis, nostris Regnique Nostri Suecia Senatoribus matura & diligenti deliberatione, ex certa nostra scientia approbamus, ratihabemus, & confirmamus, rataque & firma esse & fore, virtute præsentium declaramus, simulque verbo Regio promittimus ac spondemus pro Nobis nostrisque successoribus & haredibus, Regnoque Suecia, Nos omnes & singulos supra descriptos Articulos, & quicquid tota hac Pacis conventione continetur, statuitur & disponitur, firmiter, constanter ac inviolabiliter servaturas, atque Executioni mandaturas, nullaque ratione vel per Nos, vel per alios ullo unquam tempore contraventuras, aut, ut per alios contraveniatur, passuras, quomodocunque id fieri possit, omni dolo ac fraude exclusis. In horum omnium testimonium & fidem sigillum nostrum Regium Majus huic Diplomati, manu nostra subscripto, appendi jussimus. Actum Stockholmiæ, die decima octava mensis Novembris Anno supra millesimum, sexcentesimum, quadragesimo octavo.* 1649.

CHRISTINA.

ANDREAS GYLLENKLEW.

Ordinum Ratificationes hoc modo conceptæ erant: *Nos &c. &c. Universis & singulis, quorum interest, aut quomodolibet interesse potest, constare volumus: Nos ab aliquot annis à Serenissimo & Potentissimo Principe ac Domino, Domino Ferdinando III. &c. ab una, nec non Serenissima ac Potentissima Principe ac Domina, Domina Christina &c. ab altera parte, benevole invitatos esse, ut ad institutum ab su Osnabrugis & Monasterii in Westphalia Tractatum Pacis Consiliarios & Legatos nostros mitteremus. Considerantes igitur rei tanta necessitatem, misimus eo &c. cum Mandatis & potestate, ut nomine locoque nostro Conventui interessent, omnes & singulas propositiones exciperent, cum cæteris Electoribus, Principibus & Statibus Imperii desuper consultarent, vota & suffragia ferrent, eaque omnia agerent, & statuerent, qua funesto huic bello componendo, Pacique reducenda ac stabilienda conducere posse viderentur. Tractatu itaque, per DEI gratiam, eousque perducto, ut ab omnium Partium respective Plenipotentiariis, Legatis & Deputatis conventum sit in Articulos septendecim, quorum primus incipit:* Sit Pax Christiana, universalis, perpetua &c. *ultimus desinit in verba:* Helvetii, Rhætique & Princeps Transylvaniæ &c. *publico comprehensos Instrumento, quod à Cesareis & Regiis Suecicis Legatis, nomine vero omnium Electorum, Principum & Statuum Imperii, ab ejusdem ad hoc specialiter Deputatis Plenipotentiariis sub eorum committentium Rato, subscriptum & subsignatum est, Monasterii, die 14. 24. mensis Octobris, currentis Anni M DC. XLIX. Idcirco Nos, tam vi dicta Deputationis specialis, quam pro Jure Nobis una cum cæteris Imperii Statibus competente, dictum Instrumentum, eoque contentam Pacis Conventionem de verbo ad verbum accurate perlecta, diligenter examinata, considerata & perpensa, pro Nobis, Haredibus ac Successoribus nostris, totoque Imperio, vigore harum, in omnibus & singulis suis Articulis, Paragraphis, Punctis & Clausulis, omni modo ita approbamus, ratihabemus & confirmamus, ac si de litera ad literam expresse hic inserta essent. Verbo Principali spondentes ac promittentes, pro Nobis nostrisque Haredibus ac Successoribus totoque Imperio; Nos omnes & singulos ejus Articulos, & quicquid tota illa Pacis conventione continetur, firmiter, constanter, & inviolabiliter servaturos, atque executioni mandaturos, nullaque ratione vel per Nos, vel per alios ullo unquam tempore contraventuros, aut, ut per alios contraveniatur, passuros, quomodocunque id fieri possit. Omni dolo & fraude exclusis. In cujus rei testimonium majusque robur præsentem Ratihabitionem, nostra manu propria subscriptam, sigillo nostra Principali muniri fecimus. Datum &c.*

§. 12. Inter Suecis præstanda præcipuum erat satisfactio militum cui expediundæ omnes Ordines se promptos exhibebant, Trevirensi excepto, qui aliquam summam pro lubitu deprompturum se osten- Executio eorum quæ Suecos spectant.

1649. se ostendebat, ut tamen neque Instrumento Pacis, nec ab Ordinibus factæ repartitioni adstringi vellet, ad pacta cum Gallia provocans. Quanquam autem Ordines à Palatino antea per literas petierant, ut pro prima pensione duodecies centenis uncialium millibus adquiesceret, circa reliqua moræ quid indulgeret: cum tamen Suecos à conventis discessuros vix crederent, duris quantumvis temporibus promissam summam in promtu fore eidem significabant, quam tamen exsolvere haut decreverint, nisi postquam omnia ad exautorandum militem dispositа fuerint. Conventionem super missione militum ac oppidorum restitutione Ordines Monasterii adaptare cupiebant. Id quod Cæsarei æque ac Regii abnuebant, quod ista ducibus exercituum reservata esset. Ut tamen Ordines consilia super ea re conferrent, haut repugnabant. Circa Osnabrugensem capitulationem moram haut fore Ordines judicabant. Ac si Franciscus Wilhelmus Episcopus tergiversetur, Præsulatum tantisper detinendum; quem & inopia ad æquas conditiones admittendas compulsura sit. Super cessione Brandeburgica nonnulli censebant, Reginam ad restituenda Electori sua oppida non teneri, nisi ista exhibita. Quod tamen cæteris displicebat; ac pollicebantur Brandeburgici, se istam, ubi super finibus transactum sit, tradituros. Circa attestata denique pro Erfordia & Minda inter Salvium, & Reigersbergium liticulæ quid oriebatur, quod hic assereret, Salvium cum Instrumenta Pacis deponerentur, de istis remisisse; id quod Salvius inficiabatur, ac secus se rem habere demonstrabat. Qua ex re Moguntino tantopere bilis commota est, ut podagræ doloribus corriperetur.

2. Febr.

Executio circa Ordines alicubi hæret.

§. 13. Executio circa Ordines ex lege Amnestiæ & Gravaminum, ubi Evangelicorum res potiores erant, sic satis procedebat; uti Stutgardiæ & aliis Wurtenbergicæ locis, unde Jesuitæ & Catholici sacerdotes cum ornamentis sacris comitante tubicine Dillingam deducti sunt. Sed alibi executio fere hærebat. Quibusdam videbatur refractarios hospitiis militaribus præ cæteris onerandos alii istos Regiorum opera in Ordinem redigendos, reparatione damni quod ex hac mora Imperio & Ordinibus proveniret, ab istis repetita. Ab aliis alia media proponebantur. Enimvero languebat heic Ordinum consensio quod Catholicis executionem pacis magis sufflaminare, quam promovere cordi foret. Unde Evangelici animis minuebant; non omnia pace conventa statim effectui dari posse, sed quædam ad futura Comitia rejicienda. Inprimis autem omnes ad Commissionem à Cæsare Augustam destinatam respiciebant, ubi Catholici Evangelicorum commodis quantum possent recalcitrabant. Equidem Cæsar ad diversas Senatus Catholici literas responderat: cum pace nupera omnes promiscue exceptiones rejectæ sint, nec ullis inhibitionibus, ac remediis, aut processibus adversus ejusdem executionem locus relictus sit, non posse à se petitos processus super illorum exceptionibus ac prætensa nullitate decerni. Unde ut edicto suo sine mora pareant, & quæ pacis legibus congrua sint, exsequantur, jubebat. Idem Bavariæ Electori significabatur, qui & monebatur, præfecto præsidii injungeret, ne executionem paci conformem impediat. Sed quia Cæsaris literæ paulo languidiores adparebant nulla in refractarios dictata pœna, Catholici tergiversari non desinebant. Cum Commissarii post allatas Cæsaris literas denuo in Curia super negotio sibi mandato exponere vellent; respondebatur, cum Advocatis urbis super tanti momenti re consultandum. Inde sextus abhinc dies scripto ipsis à Senatu, ac certa hora constituitur; cum par fuisset Senatui à Commissariis tempus condici. Sed & decretum Senatus per apparitorem ad ipsos transmissum. Cum isti curiam ingrederentur, non uti moris in porta, sed ad caput scalarum excepti sunt. His & alia contemtus signa cumulabantur. Cæterum Commissariorum propositionem Senatus per ambages eludere, & pacem Osnabrugensem acceptare non nisi salvis quibuscunque juribus; tum varias dilationes aucupari, ac nodum in scirpo quærere, sine dubio ut Evangelicos cives sumtibus, Commissarios tædio protelaret. Quo fine & scriptis rem cum Commissariis disceptare cupiebat: qui tamen non inquirendi, aut cognoscendi, sed exequendi duntaxat causa adesse se ostendebant. Nec minus per literas Aulam Cæsaream solicitare, num pronius sibi responsum extundere possent. Interim & clam Evangelici tentabantur, num desertis pace conventis novos cum Senatu tractatus ingredi vellent, per quos parta Evangelicis commoda labefacturos se sperabant. Quin proceres æque ac vulgus Catholicorum cavillari; ad Calendas Græcas Evangelicos sua templa recuperaturos. Nec dubitabant Senatus juxta ac Sacerdotes scriptis in Aulam Cæsaream missis pacem Westphalicam infamem, ac detestandam vocare. Ac satis patebat ferociam istis additam, quod Cæsar id tantum jussisset, ne Bavaricus præfectus executionem impediret, non autem ut illam promoveret. Id quod & repetitis literis Bavarus vetuerat, sat rationum sibi esse ferens, quare se suosque ei negotio misceri nolit. Ita Commissarii manu militari destituti frustra satagebant, multum indignante Oxenstierna; isto exemplo aliis pervicaciam ac sua in istos homines exempla reponenda, qui antea cum Evangelicorum sacra eliminarent, patibulum medio foro excitarant, quo contumaces suspenderentur.

1649.

16. Jan.

Sulzbaci & Ratisponæ.

§. 14. Nec minus difficulter procedebat Sultzbacensis Palatini restitutio, quam cum facere Bavarici Circuli Director abnueret, Præfecti Franconici Circuli Bambergensis Præsul & Culmbacensis Marchio ad eas vices supplendas adhibendi erant. Illis acriter obnitebatur Neoburgicus, superioritatem territorialem sibi reservatam jactans, cui jus sacrorum ex usu Germaniæ sit conjunctum; & quod de Sulzbacensi in Tabulis Pacis fuerit omissum; cum tamen in ejus & similium favorem exordio articuli quarti peculiaris clausula inserta esset. Tum ut rem extraheret, ad peculiarem Cæsaream Commissionem provocaverat. Sed cum ordinariæ executioni Sulzbacensis inhærere mallet, à Suecicis Legatis petebat, ut suam restitutionem Franconici Circuli præfectis commendarent. Qui & magna diligentia pro isto nitebantur, jubente id quoque Regina; quæ & Carolo Gustavo injunxerat, ut Sulzbacensi re ipsa adsisteret, ac Neoburgicorum conatus averteret; quod Sulzbacensi in possessionem restituto coram Commissariis experiri Neoburgico integrum sit, si quid juris sibi competere judicet. Eadem & causa Ratisponenses subigebat, ut Franconici Circuli Præfectos sibi executores deposcerent, quod Bavariæ Elector jura ipsis tempore belli erepta ultro restituere abnueret.

11. Jan.

§. 15. Interim quæ per septem Circulos distributæ fuerant Suecorum legiones, in Germania

Suecici mites

cum

1649. incommodis hospitiis ûtuntur, ob Gallos aliosque.

cumprimis superiore, maximis cum incommodis conflictabantur, Gallis cedere, aut in eadem secum loca ipsos admittere abnuentibus. Et quanquam ea de re cum Turennio diligenter ageret Duglassius, cui istius oræ cura commissa erat: nil tamen amplius ab isto obtinere poterat, quam ut in pagorum, ac oppidulorum partem ipsum admitteret, clausis oppidis sibi soli servatis. Illis porro queis ad Rhenum tractus obvenerant, non Galli solum, sed & Bavarici Heidelbergæ, & Hispani Franckendaliæ obsistebant. Unde urgente inopia parum à seditione aberant legiones, ac in summo periculo versabantur ductores; sic ut istæ inde revocandæ, ac per Saxoniam dispertiendæ essent. Ea de re cum monitu Generalissimi Legati Suecici cum Serviento agerent, ut ne sub finem belli quid adversum amicitiæ admitteretur: ille ferocius respondere, ac culpam in Erskeinum rejicere, quin in nervum rem erupturam ominari. Post tamen mollius loqui, ac ad Turennium se scripturum polliceri, miratus ea de re inter duces haut rite conventum, nec à Turennio quid sibi communicatum. Ad ipsum quoque Turennium Carolus Gustavus scribebat, ut suos hospitiis per Ordines assignatis frui patiatur; quæ haut eo minus Gallicum militem capiant, si circa exactiones moderatio adhibeatur. Ast Turennius ista adspernatus querimonias potius ciere; nulla significatione prius facta, aut antegressa conventione Suecicas legiones suis hospitiis immissas. Cui vicissim ostensum, Suecis longe maximam querendi causam esse, ac mature satis à Wrangelio id denuntiatum, eamque legionum distributionem Monasterii Serviento conscio factam. Unde tandem Avaugurius pollicebatur; in Aula Gallica se curaturum, ut his incommodis remedium afferatur. Interim male habitæ Suecorum legiones, vagæque animis ægrescebant; ut metus esset, ne ingens in malum ea res erumperet; præsertim cum nondum super pace secutura sat cautum foret. Nec minus angustæ Suecis res per Westphaliam, cujus partem Lamboius nuper populatus erat. Et Landgravia non solum utramque Hassiam, Waldeccam, Wetteraviam, Sylvam Occidentalem, Fuldensemque agrum, sed & præcipuas Westphaliæ partes suis copiis vindicabat, Paderbornam, Corveiam, Monasteriensem & Coloniensem Præsulatum, Ducatum Montium, Juliacum, Eifaliam, Frisiam. Quin & Co-

20. Jan. loniensis Elector literis ad Carolum Gustavum datis Westphaliam, & præcipue Præsulatus sibi subjectos Suecicis hospitiis eximere conabatur, velut antea sat oneratos, & qui jam ratam partem satisfactionis militaris contulerint. Nec Superior Saxonia ista hospitia deprecabatur, velut à se omnibus executioni datis, quæ leges pacis jubeant, ac parata militari pecunia; nec reliquorum moram sibi fraudi esse debere; eoque postulabant, ut ei Circulo assignatæ copiæ exautorentur. Inprimis autem Saxo, & Brandeburgicus Electores suas ditiones hospitiis eximi, onusque illud in reliquos ejus Circuli Ordines devolvi cupiebant. Quibus à Generalissimo responsum, à dispositione per ipsos Ordines facta sibi discedere integrum

6. Jan. non esse. Ad exautorandum militem, & restituenda oppida se haut teneri, nisi conventis antea impletis. Nec consultum videri partem copiarum dimittere, nisi & à cæteris debita sint præstita.

Turennius à Germania abit. Paulo post tamen laxioribus in Superiore Germania hospitiis frui incipiebant Suecі, postquam Turennius cum subjectis legionibus Wurtenbergica deserta apud Philipsburgum Rhenum transire instituerat; cui consilium erat, eas legiones in auxilium Parlamento Parisiensi adducere, quod Regi tunc cornua obvertebat. Verum eadem Regis jussu Erlachius Turennio abstrahebat, ut hic vix cum trecentis equitibus evaderet; quibuscum is superato Aschaffenburgi Mœno secundum Rhenum Recsam, inde in Hollandiam descendit. Istæ autem legiones, cum jussu Erlachii vetera hospitia repetitum irent, illa jam à Suecis infesta inveniebant. 1649.

§. 16. Inter hæc Generalissimus Mindam per- Ordines superiore venerat, quo & Legati Suecici accesserant, super tractatu consultaturi, qui de exautorando milite, & evacuandis præsidio oppidis juxta conventa pacis inter duces instituendus erat. Super quo negotio Legati Ordinum sententiam suam Monasterii scripto designaverant, magnopere contendentes, ut illud ibidem absolveretur. Equidem ad duces id certo modo remissum; non tamen eo animo, ut alterutra pars rem pro lubitu, ac ultra tempus ratificationibus commutatis destinatum extrahere possit, milite interim Ordinibus incumbente. Per decreta quippe pacis intra traditas hinc inde ratificationes eam conventionem fuisse absolvendam, quo statim ab ista traditione ad exautorationem militis, & deductionem præsidiorum procedi potuisset. Ne tamen duces plane ab hoc negotio excludere velle viderentur, à Carolo Gustavo petunt, ut locis vicinis subsistat, & Oxenstiernam ea super re idoneis mandatis instruat, quo de ipsius sententia negotio finis imponi queat; nec necesse sit novis moris ansam dare conventu hoc in alium locum translato, aut novo tractatu in Superiore Germania suscepto. Ei negotio urgendo Witgensteinius Comes, tum Lubecensis, Noribergicus, & Lindaviensis Mindam & Palatinum Monasterio missi sunt. Conspirabant Ordinibus Cæsarei, qui & idonea se in eam rem mandata à Cæsare nuper accepisse ferebant, ut citra ulteriorem relationem super eadem cum Legatis Suecicis, aut Caroli Gustavi Deputatis transigerent. Servientus qui hactenus eam rem ad duces remittendam censuerat, jam mutata sententia Ordinibus declarabat, commode eandem Monasterii absolvi posse, se præsente, aut Grullardo, qui se digressio, heic mansurus sit. Esse sibi in eam rem mandata; accupere, ut quamprimum tractationis initium fiat. Scripturum quoque ad Turennium, si is forte quempiam suorum mittere huc velit: cujus tamen responso haut expectato tractatum auspicaturus sit. Nam eo minus istius nunc rationem habebat, postquam in Parlamenti partes concessisse eundem intelligeret. Enimvero abnuebat id Generalissimus, quod ista res per leges Pacis ad Duces remissa foret, de qua inter se ac Cæsareos duces agi cœptum sit, transactione super alimentis præsidiorum jam absoluta, & conventu circa Noribergam designato. Ac optime ducibus constare quomodo copiarum missio, & præsidiorum deductio commodissime fieri queat. Ordinum quoque Legatos talium tractandorum haut satis peritos, dum abrogatis tributis super alimentis præsidiorum disponere negligunt, nuper haut parum confusionis dedisse. Ac sibi à Regina injunctum, placitum semel executionis ordinem sequi. Denique ob nova indies surgentia negotia Mindæ diu subsistere sibi haut integrum esse: ac propediem in Superiorem Germaniam abeundum, ut cum Cæsareis, Gallicis, ac Hassicis ducibus

per missionem militum, & deditione oppidorum Monasterii agere volunt.

Consentit Servientus.

Generalissimus eam rem ducibus vindicat.

cibus

1649. cibus super exautoratione ac oppidorum restitutione transigat. Id quod ipse per literas Ordinibus significavit.

Quo ordines offenduntur. 28. Febr.

§. 17. Hac Caroli Gustavi sententia Monasterii intellecta ea animorum commotio inter Ordines surgebat, quanta vix toto hoc tractatu observata fuerat, Saxonico Electorali præ cæteris fremente; qui tunc, si quid Suecis adversum strueretur, primas semper partes agebat. Oxenstiernæ literas Reigersbergius resignatas aliquot per dies suppresserat; sed earum argumentum una cum Cæsareis, aliisque Hispano obnoxiis disseminaverat, ac odiosa interpretatione asperaverat. Tantum temporis à subscriptione pacis, ac commutatione ratihabitionum elapsum; nec minimam tamen partem onerum bellicorum imminutam. Suecos nil nisi de tempore extrahendo meditari. Cæsareos Commissarios Pragæ Regios deputatos expectare, queis de nullo loco ad istam tractationem proposito constet; ac vix persuaderi, Suecis exautorationem exercituum cordi esse.

7. Mart. Mox tamen cum istius literæ per septem dies à Reigersbergio suppressæ Ordinibus communicatæ forent, motus iste animorum iterum considebat, non Biœrneclovio solum, sed & Witgensteinio, ac Crosiegio Hasso ipsos demulcentibus.

Mox iterum sedantur. Nec re curatius perpensa Palatini rationes improbare, aut causam offensæ reperire poterant, quam non hujus literæ, sed per malevolorum artes excitata opinio genuerat. Inprimis hæ literæ placebant illis, queis sua recuperanda erant, quos curæ sibi esse idem significarat. Unde & Warenbulerus Wurtenbergicus responsum non à solis Deputatis, sed universis concipiendum pervincebat.

Ordines Generalissimo scribunt. Ejus sententia hæc erat: Conventionem super exautoratione, & evacuatione quidem ad duces certo modo rejectam, non tamen ut illa ultra duos menses post pacem subscriptam porrigatur. Unde cum duces tempus istis negotiis destinatum incassum elabi sint passi ingenti cum Ordinum damno, cum tractatum Monasterium fuisse revolutum. Ac si præter spem longiores moræ nectantur, Ordinibus fas esse id negotium una cum Cæsareis & Regiis Legatis suscipere, ut tandem aliquando præsentibus malis eluctentur.

Hic sententiæ suæ inhæret. Ast his insuper habitis Carolus Gustavus quamprimum in Franconiam abire decreverat, isti tractatui Noribergæ, aut vicina urbe instituendo, nec tutum judicabat, Ordinum arbitrio eam rem committere, quod ex hactenus actis animadverterat, inconsultam speratæ quietis cupidinem omni rationi prævalere, ac ipsos importunis flagitationibus leges ducibus obtrusum ire, quibus ni obtemperare possis aut velis, facile universorum offensa incurrebatur.

Ordines ob defectum restitutionis miss. sionem militum differri nolunt. §. 18. Cæterum quia restitutio læsorum lente admodum procedebat, Generalissimus decreverat, antequam eadem plene absolveretur, conventioni super modo exautorationis & evacuationis finem haut imponere; nec militem dimittere, aut præsidia deducere. Ordinibus contra Monasterii super restitutione nullum amplius dubium supererat, & si quid adhuc eidem deesset, ne momentum quidem exautorationem ideo differendam censebant.

2. Mart. Cæsarem quippe arctiorem exequendi modum ab ipsis propositum non solum probasse, sed & præfectis Circulorum ut illum observent, injunxisse. Restitutionem porro ubique fere factam, ac paucos supereresse, qui eo nomine adhuc querelas moveant. Confidere se, Cæsarem edicti sui autoritatem servaturum, ac Pacis violatores coërciturum: & sua quam maxime interesse, ut conventorum executione concordia inter ipsos hullo Religionis discrimine instauretur. Unde dubium non esse; quin si quid restet, etiam post exautorationem effectui dandum sit. Iniquissimum autem esse, ut paucos ob refractarios ipsi intolerandis hospitiorum & tributorum oneribus succumbant; aut ideo exautoratio differatur; novisque conventionibus ineundis tempus teratur. Denique executionem circa caput Amnestiæ & Gravaminum non tam ad socios Reges, quam ad ipsos Ordines spectare. Atque hæc & talia prolixis literis Carolo Gustavo ingerebantur. Hisce per omnia adstipulabantur Cæsarei; qui & literis ad Oxenstiernam addebant: Cæsarem suo officio non defuisse, nec deinceps defuturum; arctiorem exequendi modum probasse, ac inprimis rem ita disposuisse; ut circa restitutionem Augustæ mora non sit amplius futura. Jam ducentas quadraginta cohortes exautorasse; ut suspicionis causa Regiis adimeretur. Suecicum supremum ducem, dum ad plenam executionem exautorationem differre instituit, sibi arrogare videri potestatem cognoscendi, num restitutioni satisfactum sit. Quod nec legibus pacis; nec æquitati, nec Ordinum placito congruat. Nusquam Pacis legibus cautum, ut executiones circa Amnestiam & Gravamina Regiis deferantur, quod nec salvis Imperii Constitutionibus fieri queat: sed eas à Cæsare juxta decreta Pacis, veteresque Imperii Leges faciendas. Unde eam ob causam Regium militem in Imperio haut detinendum, sed post perfectam super solutione pecuniarum tractationem citra moram exautorandum, & è Germania abducendum.

Sueci alio ter sentiunt. §. 19. Ast Suecicis Legatis soli isti arctiori modo exequendi rationes superstruere haut consultum videbatur, quem etsi designari essent passi, ideo tamen jure ex instrumento pacis quæsito haut cessarant. Mira sibi de istius efficacia persuasisse Ordines, sed parum adhuc effectus adparuisse. A Catholicis inventum, à Cæsare probatum eo fine, ut Regiæ copiæ plausibili obtentu Germania dimoveantur, quo facto executionem pro ipsorum lubitu eludi posse. Vix ullum adhuc ejus vi sua recuperasse. Quin potius Restituentes, ac nominatim Bavaricos minas jacere, ac conventa Pacis cavillari; cum tamen hi præcipue circa istum arctiorem modum se venditarint. Tutissimum esse in præsens restitutionem citra dilationem fieri, quæ utrique parti citra fraudem sit, cum cuique sua actio reservata fuerit. Dum super exautoratione tractatur, restituentes ad explenda conventa sat spatii habere. Re ipsa ostenderent cordi sibi esse, ut quamprimum quilibet sua recuperet. Movebant porro Carolum Gustavum Reginæ mandata, ne à præscripto in Tabulis Pacis exequendi ordine discederet, neve ante restitutionem copias dimitteret. Gustavo Adolfo quondam Regi præter securitatem propriî Regni hanc præcipuam fuisse causam sumtorum armorum, ut oppressi Germaniæ Ordines juribus ac bonis suis restituerentur. Erubescendum esse, si ob quæ bellum sit gestum, in ambiguo relinquantur. Inter ipsos tractatus facile potuisse perspici, quam difficilis futura sit executio; cum ad conventionem illam adversa pars ira ægre descenderit. Denique jejunum fore tot laborum pretium, si nil nisi papyraceam pacem domum reportent Legati, effectu destitutam. Et quanquam aliqui pro-

1649. proponerent, certis detentis locis initium exautorationi, & præsidiorum deductioni faciendum, utut minorum quorundam Ordinum restitutio adhuc hæreat; Carolus Gustavus tamen id temperamentum, negotio extrahendo aptum admittere nolebat, sed ad Reginam de eodem referebat.

Elector Palatinus pacem accepiat. 9. Febr.

§. 20. Interea Elector Palatinus literis Londino scriptis Cæsari declaraverat; se per omnia Legibus Pacis obtemperaturum, quod & jam antea Ordinibus significarit; ac sperare Cæsarem studium suum circa pacem & Imperii tranquillitatem probaturum, ac sibi assignata tuiturum. Idem initio constituerat Philippum fratrem in Aulam Cæsaream mittere investituræ accipiendæ; sed impediente pecuniæ penuria Brandeburgico Ministro id negotii committere decrevit. Quanquam autem hoc modo Elector suo debito satisfecisset, circa fratres tamen ipsius difficultatem movebat Joannes Adolfus Krebsius Bavaricus Legatus, velut isti injunctam legibus Pacis renuntiationem facere abnuerent. Ac arguebat, ab Hispanis ipsos clam confirmatos ad turbida consilia impelli, quibus incertum quid mysterii subsit. Unde peculiari evictione sibi caveri postulabat in eum casum, si Palatini fratres leges Pacis implere detrectarent. Alias Bavarum Carolo Ludovico inferiorem Palatinatum haut restituturum, nec Cæsari Instrumentum de oppignerata ob tredecim milliones Austria super Anasum redditurum. Sanciri præterea volebat, ut ni fratres Electoris intra annum vertentem renuntiarent, jure successionis excluderentur, nec ad simultaneam investituram admitterentur. Renuntiationem quoque fieri postulabat non solum in Superiorem Palatinatum, quod Tabulis Pacis cavebatur; sed & eandem in Electoralem dignitatem & inde dependentia jura extendi volebat. Super hoc postulato in diversa discedebant Ordines. Saxo Electoralis, Altenburgicus, & Luneburgicus eam evictionem subscribere haut dubitabant. Sed Brandeburgicus ac plures repugnabant; superfluum & mali exempli esse peculiaribus se cautionibus adstringere. Et censebat Servientus, Bavaro communem guarantiam sufficere posse. Ita dissentientibus Ordinibus res ad Oxenstiernæ reditum differebatur; ac spes erat, Krebsii conatus ultro in fumum abituros.

Bavaricus difficultatem movet.

Hanseatici super vectigalibus protestantur. 18. Febr.

§. 21. Sed & Hanseatici per Lubecensem super continuatione aut introductione quorundam vectigalium ad Mare Balticum, inque Albi ac Visurgi fluminibus protestationem interponebant, quibus velut paci repugnantibus contradicebant, ac universis, singulisque competentia reservabant. Quo nomine libellum apud Moguntinum Directorium ad acta referri petebant.

Cum Brandeburgico de cedendis æquivalentibus agitur.

§. 22. Apud Carolum Gustavum cum Mindæ ageret, Brandeburgici nomine instabat Wirgensteinius, ut assignatas ipsi in Pomeraniæ vicem Provincias cederet, ac præsidia oppidis deduceret. Super ea re cum Duci nulla à Regina mandata essent, quo spatium nanciscerentur hujus sententiam exquirendi, simul perspiceret, qualem Elector circa regendos Pomeraniæ fines sese exhibiturus esset, rem ad Oxenstiernam rejecit; cui non defuturi erant prætextus tempus extrahendi, quoad Reginæ mandata adferrentur, præsertim cum à Brandeburgico Instrumentum cessionis Pomeraniæ nondum exhibitum foret. Mox tamen cum ob mutatam rerum faciem expedire videretur Brandeburgico satisfieri, quem malevoli in inimica Succiæ consilia pertrahere tunc studebant: nec post permutatas ratihabitiones illas Provincias diutius detinendi idonea causa foret, ac alia via daretur Electorem ad æquas conditiones circa fines regundos compellendi; haut abs re judicabat, Wirgensteinio instante, Oxenstiernam ea de re tractatum suscipere. Circa quem tamen operam daret, ut donatariis prædiorum impensæ utiles, aut saltem pecora, & mobilia illata refundantur. Tum ut Minda in pristinum statum circa sacra & civilia reponatur, & si quæ alia Pace in ipsius commodum dispositæ sint, iis fruatur. Demum ut præsidiis usitata alimenta mancant, quoad deducantur. Kœnigsmarckio quoque, & Gustavo Ottoni Steenbockio, quorum ille Saxoniam Inferiorem, hic Westphaliam curabat, injunctum, ut facta ab Oxenstierna denuntiatione Electori regimen Præsulatus concedant; curarent tamen, ut ejus sedes non Mindæ, sed ut olim Petershagæ statuatur. 1649. 30. Mart.

Controversia inter Administratorem, & urbem Magdeburgicam.

§. 23. Inter Administratorem, urbemque Magdeburgicam Monasterii lis tunc exorta est, quod urbi Privilegium muniendi à Ferdinando II. concessum cum omnimoda jurisdictione & proprietate ad quadrantem milliaris Germanici extensum foret. Ejus vi decuriones intra id spatium sitos fundos veteribus Dominis adimere, sibique vindicare instituebant, nisi quod viduos ac pupillos indemnes præstare vellent. Præterea initium quadrantis illius à septuaginta septem perticis, munitioni prius destinatis, sumere cupiebant. Contra Administrator, quod de usufructu mentio facta non esset, nudum dominium directum urbi datum contendebat, utili penes præsentes possessores manente; nec alio fine, quam si ad munitiones ampliandas urbs isto spatio opus haberet; idque spatium à mœnibus ordiendum. Cum Administrator oppidanis ad possessionem adprehendendam auxilium accommodare abnueret, ipsi eam arripere, sibique adeo executionem facere conabantur, isto nequidquam protestante. Quod factum & Augustus Bruntvicensis Dux velut Saxoniæ Inferioris Director improbabat, simul ut ab Ordinibus exquireretur jubebat, quid vocabulo proprietatis intellexissent. Ita eo negotio Monasterium devoluto utrinque scriptis certatum, ac decisio ejusdem ab Administratore Ordinibus delata, Oppidanis Succorum præcipue auxilium implorantibus. Et urbs quidem Civitates faventes, Electorales & Principes adversos experiebatur. Oxenstierna scripto testabatur; haut aliam fuisse sibi sententiam, quam ut ad reparanda urbis ædificia juri muniendi quadrans milliaris additus sit cum omni jurisdictione & proprietate bonorum sacrorum circumjacentium, excepto D. Agnetis Cœnobio, eodem modo, quo Clerici eos fundos ante possederint. Sed parem declarationem edere abnuebant Cæsarei, velut id in potestate sua non esset. Et quanquam inficiari non possent, Succos inter tractatus aliquoties contendisse, ut bona illa sacra distertis verbis urbi propria addicerentur; tamen contradicentibus Administratoris Legatis eam verbis generalibus fuisse conceptam. Post tamen oppidani ad Aulam Cæsaream confugerunt, ubi connitente Saxone, ac Brandeburgico, ipsoque Administratore præter Reginæ mentem, quæ urbi tanta mala perpessæ bene cupiebat, factum est, ut ea causa Noribergæ non proponeretur, nec in Catalogum restituendorum referretur. 30. Jan.

§. 24. Sed

1649. De Capitulatione Osnabrugensi.

§. 24. Sed nec capitulatio circa Præsulatum Osnabrugensem Tabulis Pacis insinuata succedebat; de qua inter Volmarum & Langenbeckium Luneburgicum agi quidem cœptum. Sed cum Volmaro aliquandiu res cordi esse videretur, mox cessim ibat; & Præsul Franciscus Wilhelmus pauca admodum templa Evangelicis concedere volebat, etiam ereptis iis, quæ isti anno vicesimo quarto citra controversiam possederant. Unde Oxenstierna veritus, ne provinciales à Præsule infestissimo circa sacra, à Langenbeckio circa civilia læderentur, tutissimum judicabat, ut neuter præsulatu, aut oppidis ejusdem munitis potiretur, quoad Capitulatio ista Reginæ consensu, ac ad placitum omnium quorum intererat absoluta foret.

Ordinum querelæ super hospitiis.

§. 25. Cæterum Monasterii id cumprimis meditabantur Ordines ut receptis oppidis suis, hospitationes militum aliquando amolirentur; de quibus intensissimæ querelæ movebantur; nec eo fine per Circulos distributum militem, ut ultra præscriptum pace tempus incumberet. Quo fine 8. Mart. literis ad Carolum Gustavum datis petebant; ut quæ super exautoratione, & præsidiorum deductione à se designata forent, ipse probaret, ac Joannem Oxenstiernam mandatis instrueret, ut secum quamprimum super militis missione, ac oppidorum restitutione transigere posset. Pecuniam quippe militi promissam in promtu esse. Immensa onera, quæ ex ductorum libidine subinde augeantur, diutius tolerari non posse. Accedere injurias, ac importunitatem militum, ut metus sit, ne plebs ex desperatione seditionem induat. Nec minus singuli Ordines missis legatis ipsum infinitis querimoniis obtundebant. Quæ tamen non parum remittebantur, cum acribus edictis ab ipso petulantiam militis compesci, ac inutilem calonum turbam castigari, simul serio ab eodem rem agi perspicerent, ut exautorandi initium fieret.

Difficultas circa expediendam satisfactionem militarem.

Quæ tamen eo lentius procedebat, quod circa expediendam pecuniam variæ difficultates occurrerent. Nam Bavarus quidem Superiorem Palatinatum tam Succicis hospitiis, quam militari satisfactioni exemtum ibat, velut propriam provinciam. Id quod Ordines indulgebant ea lege, ut proximis Comitiis Inferiori Palatinatui, cui ejus portionis onus accrescebat, refusio fieret. Sed Leodienses communi oneri se subtrahentes ut immisso milite ad debita præstanda Dux Succicus compellat, Ordines petebant. Trevirensis cum duas legiones equestres suæ provinciæ assignatas admittere nollet, illæ assumtis mille peditibus vi accessum sibi fecere. Sed & jactabant Ordines pecuniam primæ pensionis paratam esse; quam tamen non ante exautorationem, sed simul cum ea exsolvere volebant pro rata legionum, quæ exautorarentur, & præsidiorum, quæ oppidis deducerentur. Tum cujuslibet Circuli Ordines à se collatas pecunias in militem apud se hospitantem erogari volebant, queis acceptis hic statim mitteretur, ut sua cuique pecunia proprio emolumento cederet. Ast Carolus Gustavus, cum Ordines quidem Monasterii pecuniam in promtu dicerent, nonnulli autem ratam conferre supra facultates suas esse quererentur, quo rationes suas solido fundamento superstrueret, circummittebat, qui collatas pecunias inspicerent. Sed & ut suo arbitrio circa easdem disponeret, sibi deposcebat. Cum enim Superiores Circuli velut bello maxime exhausti difficillime ratam suam expedirent, hos primum onere hospitiorum levare cupiebat, quo fine sub instantem legionum reformationem ad utrumque Saxonicum Circulum assignationes quasdam emittebat. Quas cum illi acceptare nollent, per Oxenstiernam Ordinibus 31. Mart. Monasterii denuntiat; isthanc si viam insistere pergant, se non solum institutam legionum exautorationem omissurum, se alia ratione rebus suis prospecturum. Sed & quia assignationes duodecies centenorum millium tarde expediebantur, super quibus Ordines cum ducibus ex æquo transigere volebant, accellerandæ Pacis executioni Carolus Gustavus proponebat, ut & ista summa parato argento repræsentaretur. Id quod Ordines legibus Pacis repugnare, ac præstitu impossibile ferebant. Super duobus autem millionibus, qui sequentibus pensionibus exsolvendi erant, judicabant, pignoris loco in singulis Circulis quædam oppida Reginæ præsidus tantisper detinenda, quæ Ordinum sumtibus alenda sint; quod hinc inde audiantur, qui onus à se remotum in alios devolutum eant. Qua de re ut cum Ordinibus Monasterii ageret, Oxenstiernæ injungebat.

Ordines offenduntur.

§. 26. Enimvero ista omnia Ordinibus ad palatum haut erant, apud quos favor in socia Regna indies magis minuebatur ob incumbentia tamdiu militum hospitia, quæ omnium querimoniis agitabantur. Inprimis Catholici animis elatiores Succica arma palam spernere, eorumque commorationem in Imperio improbare, tum variis modis leges Pacis ab illis violatas arguere; quibus & ipsi ideo non amplius teneantur. Hispani, qui ob internas Galliæ turbas vires colligere cœperant, strenue oleum igni addebant; Pontifex ejusque assecla manibus pedibusque Pacem subruere nitebantur. Cæsarei occasioni imminere, Ordinum gratiam quavis ratione aucupari; Succis invidiam facere, velut ideo circa restitutionem Ordinum lætiorum tam scrupulose satagant, & super solutione militaris pecuniæ novam cautionem affectent, ut militem sub signis retinendi prætextus foret, quem dimittere nunquam animus fuerit. Et jam altera vice apud Ordines propositerant; quid suscipiendum, si Succi copias exautorare nolint, & quid eo casu consilii ipsis foret; hortati, ut tandem aliquando oculos aperire, ac imminens exitium in tempore avertere velint. Pragensem tractatum à Succis abruptum, quem cum alio loco instaurare Cæsarei Duces cuperent, istos variis artibus se subduxisse; inprimis propositam à Cæsareis, Serviento, & Ordinibus Monasterii tractationem abnuisse, tantum ut tempus extraherent, ac Ordines interim argento emungerent. Unde optime facturos, si mature in commune consulant. 5. Mart.

Ordinum periculosa consilia.

§. 27. Ea de re aliquoties inter Ordines agitatum erat, etsi nondum pleno consessu consultatione instituta. Et multis visum fuerat, ut ad legiones Germanicas equestres, quæ Succis militabant, pericriberetur, qua ratione pacem Succi elusum irent; addito, promissam pecuniam in promtu esse, qua Ordines ipsis satisfacere velint. Ita spes erat, eosdem à Reginæ obsequio avertendas. Sed in tempore interveniebat Wirgensteinius, qui una cum Casellanis nutantes de Caroli Gustavi salutari intentione confirmabat magno cum ipsius elogio; simul de imminente legionum reductione, & secutura exautoratione certos esse jubebat. Ita glisceus jam flamma paululum repressa, quæ tamen cum ille Monasterio discessisset, 19. Mart. parum aberat, quin iterum erumperet.

1649. Moguntini insidiosa propositio.

§. 28. Moguntinus Elector hactenus egregiis consiliis usus, ad conclusionem Pacis, ejusque maturam executionem haut spernendam operam contulerat; sed nunc diuturnarum hospitationum pertæsus in transversum ire cœperat. Non ita pridem literis ad Cæsarem ac primarios ejus Ministros datis studium circa accelerandam Pacis conclusionem excusaverat, velut à Bavaro ad id compulsus. Si turbas præsentes Galliæ prævidere potuisset, hautquidquam se circa negotium Catholicæ Ecclesiæ non parum molestum tantopere sudaturum fuisse. Sociorum Regnorum prævalidas vires ac insolubilem concordiam necessitatem sibi attulisse qualemcunque pacem promovendi; quod spes esset, olim Catholicis molliora tempora oritura. Nec omissurum se præsenti rerum facie unum & alterum incommodum reparare. Sequebatur inde propositio altius penetrans, quam nonnulli apud Directorium Moguntinum concinnaverant, sed num in publicum esserri deberet, dubitaverant, quæ nunc jussu
29. Mart. Electoris Moguntini per Meelium erumpebat. Multis indiciis Electori constare, Succicos duces ægre ad missionem militum, & redditionem locorum occupatorum descensuros, ac potius quovis prætextus conquisituros, ut oppida in potestate, militem sub signis retineant, suppleantque aliis destinatis exequendis summa cum Ordinum oppressione. Unde Ordinibus considerandum proponi, an non expediat mature consilium capessere, quid eo casu faciendum sit? Sibi quidem videri, ab Ordinibus certum tempus definiendum, intra quod omnia confecta esse debeant. Ni intra idem Succi militem dimittere & loca capta reddere velint, junctis viribus laborandum, ut patria isto jugo liberetur. Addebantur plurima facta, queis a Succis conventa pacis infracta sint, quæ ut diligenter in acta referantur, hortabatur, ut si res exigat, in promtu forent. Quæ nunc à Succis fiant hostiles esse actiones, ac cum Regina, quantum ad Pomeraniam & alias ejus Provincias spectat, ex legibus Imperii agendum. Et quæ ultra tempus pace constitutum in militem Succicum erogata sint, posterioribus pensionibus satisfactionis militaris detrahenda. Meelius iste peculiari Electoris gratia florebat, & hactenus verbis factisque ostenderat, se ad tractatus Pacis missum Reigersbergii stipendio Hispanico illigati consiliis observandis ac temperandis, qui hac propositione admodum lætabatur; sed quæ ideo paucis Evangelicis, qui recte sentiebant, ac alios hactenus coërcuerant, valde inopinata accidebat, ut non parum territi quid consilii caperent vix nossent. Quorum tamen aliqui censebant; certum tempus designari haut abs re esse, modo ita res disponatur, ut restitutio ex capite Amnestiæ & Gravaminum præcedat, Regiorum postulata sequantur, omnia tamen intra statutum tempus effectui dentur. Sed his tenues ob opes, & timiditatem parum autoritatis erat ad cæterorum numero & potentia prævalentium sententiam librandam; qui summopere probata Moguntini propositione, per arctiorem illum exequendi modum omnia confici posse clamabant. Sed & ad extremum publicæ consultationes juxta & expeditiones mire miscebantur, quod Moguntinus sæpius illos tantum, qui ipsius destinatis favebant, ad consultationes evocaret, reliquis exclusis; nec eo secius omnium nomine literas expediret. Deputati quoque fere Imperii negotia tractabant insciis & insultis aliis Ordinum Legatis. Equidem prælegebantur omnibus conceptæ literarum formulæ, & pro more circummittebantur, ut quilibet quid sibi videretur, annotare posset. Sed annotata parum curabantur, & justa forma adornatæ literæ altera vice haut prælectæ dimittebantur. 1649.

Ejusdem confusus agendi modus.

§. 29. Isthæc omnia fere ex Bavari arbitrio agebantur, contra quem cæteris vix hiscere licebat, qui & literis Monachio datis in Ordines haut sufunctorie invectus fuerat; quas vel ideo adducere heic visum, quod istæ Monasterii magno studio premerentur, ne in Succorum manus pervenirent. Occasio erat, quod Elector pleraque copias suas è Bavaria cis Danubium Palatinatui immiserat; quo ipso Sulzbacensis, & alii eo tractu graviter premebantur. Pro quibus intercedere, quo hospitationibus levarentur, Ordinibus æquum videbatur. Addita erat querela, quod circa executionem Sulzbacensem, & Augustanam auxilium accommodare detrectaverit adversus Pacis conventa, Cæsareumque edictum. Unde Augustanis contumaciam accessisse, ex qua pacis executio ingenti cum Imperii damno hæserit; eoque peteoant, præfectis suis militaribus Sulzbaci, & Augustæ injungeret, quo executioni perficiundæ operam præbeant. Ad has Ordinum literas, postquam facti sui rationes prolixe expositisset, sub finem addebat: sibi non persuaderi, rationem illis fuisse tam acriter ipsum perstringere, & à se circa executionem pacis acta carpere; aut à Principibus suis idem ipsis mandatum. Unde plane constituisse ipsis nihil respondere, sed querimoniam tantæ injuriæ ad eorundem principes deferre, & è falso narratis ortas suspiciones isdem adimere, reservata sibi actione adversus tam graves criminationes. Nec dubitare, quin Principes ipsorum istud sibi displicere demonstraturi sint, æque uti nolint ab aliis sibi talia impingi. Per modestiam tamen istud adhuc omittere, ac monere, ut ejusmodi falsis ac immeritis exprobrationibus deinceps sibi molesti esse parcant, nec causam præbeant, ut existimationem & autoritatem suam asperiore modo vindicet adversus illos, qui istam lædere audeant. Quo specimine quam parum istorum Legatorum conventum æstimaret, perspiciebatur. Bavari ab Ordines literæ. 3. Mart.

Generalissimus reductionem legionum decernit.

§. 30. Istæ igitur machinationes ne in nervum erumperent, Carolus Gustavus prohibere instituebat susceptа equitatus Germanici reformatione, qua hospitationum sumtus non parum levabantur; simul malevolis suspicio adimebatur, velut Regina novum bellum agitaret. Circa exautorationem Regina jusserat, ne plures ipse copias, quam Cæsar Bavarusque dimitteret; redditionem oppidorum differret, quoad super omnibus transactum foret. Quia autem Cæsar jam totum equitatum in octodecim legiones digesserat, superfluis ductorum exautoratis; Succicus dux itidem legionum equestrium numerum imminuere decrevit. Quatuor tamen legiones è Vinariensibus compositas sub Planicio, Penzio, Cannebergio & Brisevvico tribunis statim exautorare visum ob petulantiam molestas, quas & Regina dudum amoliri voluerat. Quo fine Kœnigsmarckium & Wittenbergium, cum Minda in Franconiam tenderet, ad se evocat istius negotii intra mensem Aprilem perficiundi causa; tum præfectos Westphalici & Saxonicorum Circulorum monet, pecuniam in promtu habeant, ne qua isti rei mora injiciatur.

Rex Gal.

§. 31. Paulo ante cum Carolo Gustavo Regis

Galliæ

1640. Galliæ auxilium contra Turennium petit.

Galliæ nomine egerat Avaugurius, ut quia Turennius cum copiis suis in Parlamenti partes transire instituebat, ipse bis mille equites Erlachio quamprimum adjungeret Turennio distinendo, quoad Regi spatium foret copias suas undique contrahendi. Iste etsi hac de re nil à Regina in mandatis haberet, ac miles nondum accepta pecunia ægre novam in expeditionem trahebatur; tamen ne Regem destitueret, postulatis promte annuit. 7. Mart. Quo fine & mandata ad Wrangelium misit, ut Erlachio monenti duo millia selectorum equitum subsidio præbeat, ut tamen ultra Alsatiam, aut adversus Hispanos, aut Lotharingum ne ducat, ne hac occasione Regina novo bello implicetur. Quo tamen auxilio opus non erat, legionibus Turennianis in Regis partes transgressis, & transactione paulo post inter Regem, & Parlamentum secuta. Quæ res Catholicorum animos non parum fregit, ac spem Evangelicis fecit, restitutionem Ordinum melius deinceps successuram. Galli quoque blandiorem in Succos vultum induere, promissâ Argentoratensis Præsulatus restitutione, ac concessio, ut pecunia, satisfactioni militis Succici in Alsatia, colligeretur. Simul cum antea assignatis ibi hospitiis Succicas turmas arcuissent, vim aliquoties minati, nunc iisdem alimenta ultro offerebant.

Complures Legati Monasterio discedunt.

§. 32. Cupiebant porro Succi conventum Westphalicum persistere, quoad omnia pace conventa executioni forent data. Unde & Oxenstierna Minda Carolo Gustavo inde digresso Osnabrugam revertebat; nam Salvius cum Instrumento ratihabitionis Cæsareæ Hamburgum discesserat. Haut eo secius tamen iste ultro ad finem vergebat, compluribus Legatis domum discedentibus, Wolckensteinio Comite Austriaco, Witgensteinio & Wesenbecio Brandeburgicis, Varenbulero Wurtenbergico, Argentoratensi & Bremensi; etsi in alios sua mandata transferebant, ne dissolvendi conventus initium facere viderentur. 10. Mart. Sed & Servientus in Galliam abibat, nulla spe reditus facta, duabus Hasslicis turmis prosequentibus. Quem proxima nocte Pereira de Castro Lusitanus Legatus insecutus est, Hassica turma Vesaliam ipsum deducente. Quanquam autem Grullardus à Rege jussus esset Monasterii subsistere, quoad circa pacem Germanicam omnia expedita forent, simul ut si qua occasio se offerret pacem cum Hispanis concludendi, eam arriperet, quo fine & Legati dignatio ipsi tribuebatur; vix tamen porta egressus erat Servientus, cum Brunus Hispanicus Legatus Mediatoribus denuntiat, sibi quoque decretum intra paucos dies discedere; id quod & paulo post factum. 18. Mart. Ita negotiatio pacis, quæ aliquamdiu interquieverat, plane abrupta 27. Mart. est. Mox & Lambergius Comes à Cæsare in aulam revocabatur.

Restitutio Franckendaliæ hæc.

§. 33. In Superiore Germania circa restitutionem Franckendaliæ ingens difficultas adparebat: de qua Servientus acriter instabat; Brunus autem, ea à se rejecta, Cæsarem ad Hispaniæ Regem scripsisse ferebat, tum Legatum Hispanicum Londini de eadem cum Palatino Electore convenisse. Differebant Cæsarei, Hispanos id oppidum utique Palatino tradituros, non prius tamen, quam hic leges pacis expleverit, investitura apud Cæsarem rite petita. Ad quam cum spatio temporis opus sit, eousque exautorationem copiarum haut differendam. Interim Julius Antonius Frangipanius ejus oppidi Gubernator paratu bellico, & annona sibi longum in tempus prospicere, ac gravia tributa vicinæ regioni imperare, velut nihil minus quam discessum agitaret. 1649. Sed nec restitutio Homburgi, ac Comitatus Sarvverdensis procedebat, quam Lotharingus pace Germanica exclusus insidebat; qui & ideo vetuerat, ne quid tributorum Suecis inde solveretur.

Augustæ executio fit.

§. 34. Augustæ Vindelicorum executio hactenus hæserat, quod Bavarici præsidii præfectus insuper habita Pacis dispositione Commissariis operam accommodare abnuisset, nisi expressis Electoris mandatis juberetur. Unde isti demum 27. Jan. literis ab hoc petunt, ea media subministrare velit, ut executio citra moram ex decreto pacis, & edicti Cæsarei perfici queat. Ægre huc descendebat Elector, præsertim quia Pontifex acribus literis, ne id negotium tangeret, dehortatus erat. Sed quia satis intelligebat, Suecos atque Evangelicos inde dimoveri non posse, & in hanc executionem præcipue oculos conjecisse, instante etiam per literas universo Ordinum conventu, ne- 14 Jan. glecta Pontificis protestatione negotium id promovere instituit. Objiciebant jam Catholici; dubitasse se de effectu pacis; quo casu gratis amissuri fuissent, quæ nisi isto pretio à se postulari non possint. Unde inter alias conditiones caveri sibi postulabant, pace non secuta omnia in priorem statum reponenda. Enimvero hanc cautionem superfluam judicabat Elector, quod isto casu ubique omnia in eum statum, qui ante executionem fuerit, ultro recasura sint. Ac neminem, qui alteri aliquid restituere necesse habuerit, ejusmodi peculiarem cautionem exegisse. Monebat tamen Commissarios, ut isthoc Magistratui Catholico verbis indicarent. Huic autem certum tempus præfigebat, quo plane declararet; num absque ulteriore dilatione, aut exceptione executioni se subjicere velit? Ad quam declarationem reportandam tubicen Augustam ab ipso missus est. Quanquam autem Catholici ad tempus extrahendum Advocatum suum ad Electorem ablegarent, alius tamen ab Evangelicis missus eo- 5. Febr. dem properabat cum literis à subdelegatis Cæsareis, qui denuo auxilium Nersseni Bavarici præfecti expostularet. Quibus motus Elector huic in- 10. Febr. jungebat, ni Senatus intra præscriptum diem postulatam declarationem exhibeat, aut si tergiversari pergat circa res instrumento Pacis perspicue definitas, requirentibus Commissariis manu militari adsisteret. Ita demum declaravit iste; sibi 12. Febr. decretum omnibus se submittere; quæ circa suam urbem Instrumento Pacis liquido disposita sint. Hinc executio illa brevi tempore absoluta fuit. 24. Mart. Paulo post quoque Kaufbeuræ, Biberaci, Lindaviæ & Ravensburgi omnia in pristinum statum reposita fuere. Sed & Sulzbaci, ne quidquam contra nitente, ac protestante Neoburgico per Bambergensis Episcopi, & Culmbacensis Marchionis delegatos tam circa sacra, quam civilia executio peracta est. Tandem & Bavariæ Elector, ægre 14. Febr. licet, ad restituenda ea, quæ Ratisponensi civitati Et Ratisdurante bello eripuerat, descendebat; nisi quod ponæ. super vectigali adhuc tergiversaretur; quo tamen, connitentibus pro urbe Succis, post quoque cedendum erat.

Succi pro executione contendunt.

§. 35. Enimvero haut quidquam ad eundem modum executiones ubique procedebant, alicubi iis, queis illæ faciendæ committebantur, easdem suscipere detrectantibus; aut per sinistras Pacis interpretationes eludentibus. Nec pauci, quæ per bellum invaserant, restituere plane abnuebant. Ast Succi, qui isthunc præcipuum pa-

1649. cis fructum judicabant, tam Cæsareis, quam Ordinum Legatis denuntiare; Carolum Gustavum executione nondum peracta militem haut dimissurum, nec oppida redditurum. Hunc è præcipuis Articulis esse, quem Regina armis, ac per tractatus propugnaverit. Nondum Palatinum Electorem, plurimosque alios sua recuperasse. Nec ab Ordinibus propositum, à Cæsare probatum arctiorem exequendi modum multum profecisse. Unde postulabant; quamprimum quæ restarent effectui darentur, quod hac expressa lege à se ratihabitio sit exhibita. Atque ista hæc Oxenstierna Osnabrugam reversus per Biærnclovium Residentem, mox ipse Monasterium accedens ingerebat, postulans ut pœna Tabulis pacis definita in refractarios statuatur, ac Edito exemplo cæteri terrore compellantur. Galli contra hanc rem levi brachio agebant: haut tanti eam esse, pro qua tam acriter Regina contendere debeat; præsertim cum ipsis Ordinibus inter se conveniat, nec dubitandum sit, quin restituendi successu temporis rebus suis potituri sint. Quin præstare executionem in suspenso relinqui, quo in futurum nova litis materia extet, quam pro re nata in usus suos convertere possint.

Galli eam parum exsant.

Cæsari ideo militis missionem differri nolunt.

§. 36. Ast Cæsarei iniquum clamitabant, ob pauculos restitutione nondum potitos totum Imperium pessumdari. Sat caveri Instrumento Pacis, quomodo heic procedendum, nec quin restitutio utique futura sit dubium superesse. Extare arctiorem exequendi modum, extare leges Imperii, huic rei remedium adferentes. Et si unum Cæsaris edictum non sufficiat, alterum mox proditurum, quo restituendis facultas fiat, proximorum præsidiorum, aut legionum ope se ipsos in pristinum statum reponendi. Quæ omnia facili negotio sint efficienda. Si qui nondum per aliorum contumaciam sua recuperarint, iis facile succurri posse, renitentibus ex dictato Pacis, ac Legum publicarum multatis. Sed solam hanc ob causam Ordines opprimere præter rationem esse, præsertim cum hi, quando ratihabitionum commutatio fiebat, invicem stipulati sint, ut quæ ante eam commutationem præstari debuerant, post indubie præstanda sint. Qua de re cum Ordines consentiant, facile Reginam adquiescere posse, quæ ob navatam heic operam jamdudum immortalem gloriam meruerit. Succinebant his Ordines; probato arctiore exequendi modo omnia in expedito esse, ut non sit, quare Sueci, aut restituendi amplius dubitent. Restitutionem in causis liquidis fere peractam. Sicubi ob factum illiquidum illa nondum successerit, Cæsari tamen & Ordinibus decretum conventis Pacis examussim satisfacere. Et cum executio Ordines Imperii præcipue tangat, quibus super ista satis cautum sit, confidere, Suecos ob minutias quasdam, & quæ ob controversum factum ita repente expediri nequeant, missionem militis, haut dilaturos nec eo obtentu Germaniam plane pessumdaturos. Et hæc Bavarus summo studio agebat privatas ob rationes, cui quicquid Catholicorum erat adstipulabatur, & quidam ex ipsis Evangelicis, qui facile majorem suffragiorum partem conficere poterant. Quibus id spectabatur, ut quæ nondum executioni data essent, ad proxima Comitia differrentur. Simul novis interpretationum commentis via quærebatur, queis admissis magna pars restitutionis incassum cadebat.

Ordines idem sentiunt.

Sueci Evangelicis

§. 37. Sueci contra Evangelicis demonstrabant; quorum restitutio adhuc desit, haut ita exiguo numero, aut parvi momenti esse, uti jactetur: quin revera maximam partem nondum restitutam. Minoribus Ordinibus res suas exiguas non minus cordi haberi, quam majoribus amplas. Quemlibet absque discrimine personarum, aut rerum fructu pacis gaudere par esse. Ac revera Regnorum magnopere interesse, ut & heic paci plane satisfiat. Equidem qui sua repetitum eant Ordinum quibuslibet, suam causam præcipue agendam. Nec ideo tamen restitutionem, legibus Pacis definitam, ab arbitrio Ordinum jam pendere, aut sociis Regibus horum sententiam utique sequendam. Reginam & Regnum Sueciæ præcipuam partem belligerantem fuisse; ac ut oppressi Germaniæ Ordines sublevarentur, hactenus arma gessisse, quorum causam toto pacificationis tractatu egerit. Eam gloriam neminem Ipsi nunc detracturum, cui & inposterum pacis evictio incumbat, ab Ordinum arbitrio hautquidquam dependens. Arctiori exequendi modo sese haut teneri; ex quo & Ordines sat tenuem fructum perceperint; & quem pars adversa non alio fine ostentarit, quam ut hoc obtentu Regii excludantur, ne spoliatorum causam deinceps agere possint. Interim Cæsareos ad restitutionem nihil contulisse, sed potius alienorum bonorum detentores obfirmasse visos: è Catholicis quoque, queis restitutio incumbebat, magna autoritate & potentia subnixos, varia obstacula objecisse, nec à minis temperasse. Nec vero consilia eorum in obscuro esse, qui cum ad pacem necessitate urgente descendissent, nunc eandem eludere prolatata executione conentur. Eosdem & variis injectis suspicionibus Ordines turbare, quo minus promissam militum satisfactionem expediant, num forte milites interea irritare, aut Ordines Succosque inter se committere possint.

1649. rem demonstrant.

Designatio restituendorum Cæsareis exhiberur.

§. 38. Evangelici, qui hactenus de fructu, arctioris illius modi mire sibi blanditi fuerant, his monitis excitati satis demum animadvertere cœperant restitutionem ex capite Amnestiæ, & Gravaminum post solutos exercitus ægre processuram, eoque antea effectui dandam, quam miles exautoretur. Unde ansam arripiebant catalogum texendi eorum, qui per conventa pacis restitui debeant, nec dum restituti sint. Eum Cæsareis exhibere constituerunt, quod citra horum operam toto tractatu super Gravaminibus à Catholicis nihil obtinere potuissent; simul Thumbshirnio Altenburgico, ut omnium nomine verba faciat, injungitur. Is Cæsareis demonstrat; fidem 24. April. utrinque sancte datam, pacemque non solum in charta describendam, sed & re ipsa examussim implendam. Qui effectus nondum secutus sit, dum qui per injuriam aliis erepta ægre amittunt, inanibus exceptionibus executionem elusum eant. Queis executio commissa sit, eam vel detrectare, vel data opera differre, aut subterfugia Pacis legibus repugnantia admittere, aut parte duntaxat executionis defungi. Sed & penes ipsum Conventum morarum causam esse, qui monitus in universum prolixe pollicitus sit; sed ubi singulorum mentio fuerit facta, cavillationibus, tergiversationibus, ac absurdis interpretamentis omnia perstrepuisse. Quin & ausos quosdam jam executioni data detrectare. Suecos hoc obtentu non solum ratihabitionem diu detinuisse, sed & dimissionem militum ac redditionem oppidorum differre, haut præter rationem jactantes; salva existimatione Reginæ, ac status sui securitate se hasce restitutiones negligere non posse. Evangelico-

1649. licorum quidem ſententiam non eſſe, ob ea, quæ circa executionem adhuc reſtant, exautorationem militum differendam: nec tamen ideo ſocios Reges accuſare poſſe, aut prohibere, quo minus oppreſſorum patrocinium ſuſcipiant. Ut demum patria præſentibus malis liberetur, catalogum reſtituendorum texuiſſe, quem ut Catholicis Ordinibus communicent rogare; ſimul ut ſecum tam reſtituentes, quam executores moneant, ne debita præſtare diutius differant. Nec inconſultum fore, è dictato pacis in refractarios exemplum ſtatuere. Nam ex eo Regios judicaturos, Cæſareis & Ordinibus impletionem conventorum cordi eſſe, eoque minus cauſæ habituros exautorationem differendi. Addebat, ſe ut Catholicis ſua reſtituantur, non minus operam daturos. Cæſareorum Legatorum nomine Volmarus reſpondebat; catalogum ſe cum Catholicis communicaturos. Cæterum non credere, exautorationem reſtitutionis cauſa impeditum iri, aut Cæſari alienum onus in Provinciis ſuis diutius tolerandum. Evangelici contra teſtari; ſe exautorationi non obſiſtere, optare tamen ut Catholici propius ad rem velint, accedere: nam laxis pollicitationibus ſibi non conſuli; nec ſine executione ſtabilem pacem ſperari poſſe. Recolerent præteritorum Comitiorum acta Cæſarei, in quibus ob indeciſa gravamina cætera omnia hæſerint. Unde ſi vel maxime Succi inſuper habita executione Germania decedant, veteres tamen difficultates redituras, & ante obtentam executionem ad alias ſuper Imperii negotiis conſultationes haut accedendum. Quæ diffidentiæ tam exitioſæ ſemina mature ſuffocanda eſſe.

Cæſareorum & Catholicorum de hac ſententia.

§. 39. Cæſarei poſt varias deliberationes cum Catholicis habitas exiſtimabant, catalogum parum exacte conceptum, ac ſi ſubtrahantur, quæ jam executioni data ſint, aut ad miſſionem militum, & evacuationem præſidiorum pertineant, pauca ſupereſſe, nec digna, ob quæ Germania diutius periculo expoſita maneat. Catholici autem Ordines oſtendebant; antequam reſpondere queant, in Superiorem ſibi Germaniam ad ſacrorum ſocios ſcribendum, num hiſce ſit quod opponant, aut prætendant. Quo ipſo tempus coſdem extractum ire haut in obſcuro erat. Adferebantur interim à Carolo Guſtavo ad Ordines literæ; quibus aperte demonſtrabat, quam parum arctiori
2. Maji. modo exequendi innitendum ſit. Quo is Evangelici confirmati, cum Cæſarei ipſis ad ſe evocatis denuo non niſi arctiorem illum modum occinerent, ſatis libere iſta ludibria arguebant, adeo candeſcente Volmaro, ut illos vix adſpectu amplius dignaretur, abeuntibusque dextram porrigere nollet. Evangelici hinc contendebant, præfectos Circulorum denuo per literas monendos, ut quæ circa executionem reſtent, demum abſolvantur: Catholici autem, ut ad congregatos jam Noribergæ Ordinum Legatos ſcribatur, ne ob reſtitutionem miſſio militum, & redditio oppidorum differatur. Super utrisque literis acriter inter ipſos diſceptatum. Evangelici tamen demum, ut ſuæ mitterentur pervincebant, etſi peculiari enumeratione reſtituendorum omiſſa, in univerſum tantum monerent, ut heic legibus pacis quamprimum ſatisfieret. Catholici contra literis ſuis contendebant, ob reſtitutionem militum miſſionem, multo minus conventionem de modo eandem ſuſcipiendi haut prolatandam. Præcipuas res jam expeditas, circa alias expediendas nunc laborari; de reliquis guarantiam pacis, & arctiorem exequendi modum dubitationi locum non relinquere. Quin reſtituendos & apud Ordines, & apud Legatos Succicos declaraſſe, poſt probatum à Cæſare arctiorem exequendi modum, & mandata eo nomine ad præfectos Circulorum emiſſa ſibi haut placere, in ſui gratiam exautorationem differri. Unde contra rationem eſſe, reſtituendis tam lamentabile beneficium, quod cum Imperii exitio ſit conjunctum, invitis obtrudere velle. Mox tamen velut ſui obliti addebant; ſi qui reſtituendi Noribergæ importunis ſolicitationibus Regiis anſam morarum præbeant, eos ſerio dehortentur, ac edicto Cæſareo, & arctiori exequendi modo adquieſcere jubeant; ſi ſecus fecerint, Ordinibus fas fore non minus ab ipſis, quam refractariis orti inde damni reparationem exigere. Ac ut prætextum Regiis adimeretur in reſtituendorum gratiam exautorationem differendi, ſubnectebantur; Præfectos Circulorum denuo moneri, ut executionem ſerio promoveant; citra quam clauſulam Evangelici has literas ſubſcribere nolebant. Ita Evangelici reſtitutionem ſimul cum exautoratione militis procedere cupiebant. Sed Catholici hanc ſolam reſpicere, illam in longum eludere conari, ut Evangelici æque ac Sueciæ Regina morarum pertæſi demum & eandem inſuper haberent.

Ordines ſuper exautoratione militum conſultant. 7. April.

§. 40. Inter iſtas moras cum omnia querimoniis perſtreperent, hoſpitia, contributiones, militum inſultationes, non levius, quam profeſſo antea bello populis incumbere, demum in triplici Imperii Senatu proponebatur: cum contra claram Pacis diſpoſitionem promiſſa copiarum exautoratio ſextum jam menſem magna cum Germaniæ oppreſſione protracta ſit, quo tandem aliquando fructus pacis deguſtare liceat, annon Succico & reliquo militi extranco alimenta, non amplius debita, abnuenda? Ac an non conſultum ſit Ordinum ſententiam ad Cæſareos, & Carolum Guſtavum perſcribere. Ad hæc civitates cenſebant; Penes Ordines magis quam Succos moræ culpam eſſe. Illos quippe ad dimittendum militem haut teneri niſi facta reſtitutione ex lege Amneſtiæ, & Gravaminum. Nec Reginam arctiori exequendi modo adquieturam, in quem non conſenſerit, & cujus modicus fructus perſpiciatur. Exiſtimationem Reginæ requirere, ut conventa reipſa impleantur. Cum igitur præter promiſſa ratihabitionibus commutatis reſtitutio bona fide haut peragatur, nec promiſſa pecunia in promtu ſit, Succis cauſam eſſe quare Ordinibus diffidant, & militem mittere haut properent, præſertim Franckendaliæ redditione nondum liquida. Ita præſentius medium haut eſſe, quam ut reſtitutio ſincere, & citra moram peragatur, relegatis tergiverſationibus, exceptionibus, & interpretamentis, ac nudum factum poſſeſſionis, reſpiciatur; tum pecunia congeratur, ac moroſis ſolutoribus hoſpitationes cæteris demtæ imponantur; de Franckendalia, & locis à Lotharingo inſeſſis apud Cæſareos expediatur. Nam niſi præſtitis præſtandis haut conſultum Succicis copiis alimenta ſubtrahere, cum id inſtar indictionis belli habeat. Ita extrema iſthæc omiſſa ſunt. Ex Electoralium tamen & Principalium ſententia ad Cæſareos perſcriptum: Cæſarem ac Ordines omnia præſtitiſ-13. April. ſe, quæ Pace conventa ſint. Cæſarem una cum Colonienſi & Bavaro ad dimittendum militem, & reddenda oppida à ſe inſeſſa paratum, jamque ultro ejus rei initium feciſſe. Sed ſocios Reges hæſitare; nec videre ſe, quo jure iidem exautoratio-

Utriusque Religionis Ordines de hac re ad præfectos Circulorum ſcribunt. 22. Maji.

1649. nem huc usque differant, ac post pacem ratihabitam ita duriter Ordines habeant, cum intra duos menses à concluſa pace ad miſſionem militis teneantur. Fruſtra Suecos executionem haut peractam cauſari, quæ nec ipſos tangat, & magnam partem abſoluta ſit, & de cætero per arctiorem modum ita omnia diſponantur, ut de plena executione dubitandum non ſit, multo minus ob eandem cauſam miles tamdiu ſub ſignis retinendus. Pecuniam quoque militarem in promtu eſſe. Enimvero Suecos data opera rem extrahere; Tractatus Pragenſes fere ad finem perductos per Suecicum ducem abruptos; inde Erfordiam, Monaſterium, Mindam, Noribergam translatos, ut ſerio ab ipſis rem geri haut adpareat. Addebantur plura, queis Sueci aſpere perſtringebantur. Id ſcripti formaverat Reigersbergius, Hiſpanis mancipatus, & omnia ad Auſtriacorum nutus dirigere doctus; cujus Collega Meelius tamen eidem diſcors cenſebat, iſta à Moguntino Electore haut probatum iri conventu Noribergam jam indicto, de cujus ſucceſſu ampla ſpes ſit. Poſt cum ſentirent, Suecos eo ſcripto offenſos, excuſabant id ad ſolos Cæſareos directum, non ut inter alios divulgaretur. Etſi quæ ad Carolum Guſtavum dabantur literæ, haut parum verborum aculeis refertæ eſſent. Porro hac in re Gallos eadem cum Ordinibus ſentire, non obſcure Grullardus oſtendebat: tempus jam eſſe dictitans, Ordines hoſpitiorum onere levandi, qui non modice ægreſcant, ac facile in deſperationem verti queant. Reſtitutionem ex capite Amneſtiæ, & Gravaminum haut tanti eſſe, ut Reginam de eadem curam ſuſcipere par ſit, præſertim cum Ordines inter ſe conſentiant, nec dubium ſit, reſtituendos utique bonis ſuis potituros.

Galli cum Ordinibus ſentiunt.

De reductione Suecicarum legionum diverſe Ordinum ſententiæ.

§. 41. Supra memoravimus Carolum Guſtavum Suecicas legiones in arctiorem compingere numerum conſtituiſſe. Id quod hactenus Ordines probaverant, ac ſummopere deſideraverant: Quin Evangelici neceſſariam eam rem cenſuerant; ac ut perficeretur, Oxenſtiernam monuerant. Sed poſt Cæſarei eandem velut ſuſpectam traducebant jactantes; à Suecis ſuſceptam in ſpeciem modico, ac temporario Ordinum levamento, revera ut ſuperfluos præfectos, & alia ipſis gravia amolirentur, interim exercitum melius digeſtum formidabiliorem, quam unquam antea, redderent. Unde in duas partes diſcedebant Ordinum Legati. Major pars præſtare cenſebat ingentem pecuniæ ſummam, quæ reductioni faciendæ poſtulabatur, periculo haut exponendam, ſed potius plenam exautorationem, & maturam concluſionem negotiationis Noribergicæ urgendam. Tunc demum Suecis promiſſam pecuniam accipere integrum fore. Luneburgici tamen & alii exiſtimabant, reductionem velut gradum ad exautorationem non ſpernendam, ſed ei promovendæ nonnihil pecuniæ concedendum, modo illi Ordines, qui ratam ſuam contulerint, aliquid levamenti inde ſentiant. Sed ad extremum in cujusvis arbitrio relictum, in anteceſſum partem pecuniæ ſolvere ad reductionem legionum, an integra ſolutione ad finem tractatus Noribergici rejecta plenum hoſpitiorum onus tolerare malit. Unde negata pecunia reformatio illa legionum fere hærebat magna cum Ordinum oppreſſione. Ac qui iſta conſilia agitabant, nil aliud videbantur quærere, quam ut tota hoſpitiorum moles Ordinibus incumbere pergeret, licet & ipſis onus iſtud tolerandum eſſet, ut Ordines eo magis adverſus Regios irritati exautorationem poſtpoſita reſtitutione inclamarent.

1649

Satisfactio militaris hæret.

§. 42. Sicuti autem Ordines id anxie agebant, ut tandem aliquando militem amolirentur; ita non minus Suecis curæ erat, ut promiſſam ab Ordinibus pecuniam nanciſcerentur, citra quam militis miſſio inſtitui nullo modo poterat. Enimvero nullibi iſta pecunia in expedito eſſe comperiebatur, quidquid Ordines aſſererent, illam locis conductis jam paratam. Ac ſinguli Ordinum ratam ſuam penes ſe ſervare, nec in commune ærarium conferre velle videbantur, non minus ſibi invicem, quam Suecis diffiſi. Qui & ipſi Ordinibus non plus fidei adhibebant, quam quantum manibus palpare licebat, quod non abſurde metuerent, ne majore exercitus parte exautorata deeſſet, unde reliquis ſolveretur. Et quia Ordines moras exautorationis ægerrime ferebant, ſuſpicio erat, ne futuris penſionibus detrahere vellent, quod in alimenta militum ultra tempus conventum erogatum fuerat. Unde conſultum videbatur, prætenſionem è mora iſta ortam aboleri, ac denuo ſuper duobus millionibus Reginæ caveri. Id quod Oxenſtierna menſe Aprili Monaſterium reverſus diligenter agebat. Quanquam autem Cæſarei ac Ordines conſtanter inficiarentur, ſibi de conventa ſumma quid quam detrahere in animo eſſe, eoque Suecis inſtrumento Pacis ſat caveri contendebant: hi tamen inter tot minas ac infeſtos ſermones ſoli chartæ non amplius fidere tutum judicantes, ſolitam cautionem deſiderabant. Unde poſt multam diſceptationem Ordinibus placebat, id negotium ad tractatum Noribergenſem rejici. Quod & Oxenſtiernæ arridebat, ne ob moram ægros hoc negotio magis aſperaret, & quia jam pleraque eo remittebantur, Monaſterienſi conventu ultro ad exitum vergente.

Sueci cautionem pro poſterioribus penſionibus expetunt.

Difficultas de Franckendalia.

§. 43. Franckendaliæ reſtitutionem Ordines à Cæſare expoſtulabant, qui pro ea fidem obſtrinxerat. Eoque rogabant, apud Hiſpaniæ Regem obtineret, ne circa id oppidum moram faciat; quod is ſemper teſtatus ſit, ſe Cæſari ac Imperio pacem haut invidere. Sed dubitabant Cæſarei ab Hiſpanis ſe quicquam obtenturos; nam hoſce ſalva exiſtimatione non poſſe non circa redditionem ejus oppidi tergiverſari, velut ab Ordinibus pace excluſos. Sicuti & Legatus Burgundicus Joannes Cuyermannus acri proteſtatione ſuper rupta ab Imperio Romano fœderis Burgundici fide, quam Ordinibus inſinuabat, Franckendaliam inter cæteros offenſionis lapides in tractatione Noribergenſi diſertis verbis allegaverat. Ac judicabant Cæſarei, ſi Elector Palatinus cum Hiſpaniæ Rege egiſſet, aut adhuc ageret, velut qui in pacis factæ partem haut venerit, longe facilius, quam Cæſar, aut Ordines, ſuper iſto oppido impetraturum fuiſſe. Idem cum & Galliam cumprimis tangeret, Grullardus Ordines monebat; viderent, ne inde pax detrimenti quid capiat. Ac judicabat, ſi Suecorum ſupremus dux firmiter ejus evacuatione inſiſteret, nullo admiſſo temperamento, Cæſarem forte Hiſpani conſenſum reperturum. Quo ipſo non ſolum totam Germaniam ſibi obſtricturus ſit, ſed & Galliam id inter priora conſtantis & fidelis Amicitiæ, Fœderisque apud poſteros admirandi pignora (his verbis utebatur) reputaturam.

Ordinum ratificationes quædam exhibentur.

§. 44. Inter hæc complurium Ordinum ratihabitiones adhuc deerant, monente licet ſubinde Oxenſtierna, & mirante, quorſum ea tergiverſatio ſpectaret. Tandem cum ipſe Monaſterium acceſ-

1649. acceſſiſſet, complures exhibebantur, quas inter & Auſtriaca erat. Sed Electori Palatino ſua non ſolum à Cæſareis, ſed & à Gallis, ac Suecis redhibebatur, quod vetus inſigne, ac titulum Archidapiferi retinuiſſet: quo cedere nolebat, niſi alio Imperii officio mactus. Ac alii de Magni Venatoris Imperii, alii de Theſaurarii munere proponebant, cujus nomine duo claves inſignibus eſſent inſerendæ.

Deliberatio Ordinum ſuper adeundo Conventu Noribergico.

§. 45. Inquirebatur tunc inter Ordines, num qui jam inſtruebatur Conventus Noribergicus ab ipſis adeundus eſſet? Id quod Electorales conſultum judicabant; Principales diſſentiebant, quod vererentur, ne hoc ipſo Monaſterienſis Conventus diſſolveretur. Sed quia Urbici in Electoralium ſententiam concedebant, concluſum, Noribergam utiquè mittendum, ut tamen Weſtphalicus Conventus continuaretur, quem tolli Ordinibus initio haut placebat, mutuâ communicatione inter utrumque ſervâta. Sed Cæſarei aliud plane videbantur ſpectare. Nam uti hunc Conventum ſolvi haut ægre ferebant; ita omni modo impedire conabantur, ne Ordines iterum Noribergæ velut juſtum Imperii corpus congregarentur. Unde cum intelligerent, ab Ordinibus iſta agitari, proponebant de conventu Francofurtum transferendo, ut illos à Regiis divulſos eo facilius ad placita ſua componere poſſent, ſaltem quoad perſpicerent, quomodo res Noribergæ proceſſura eſſet. Sed cum omnes id conſenſu aſpernarentur, ſtudebant Ordinum Legatos quantum poſſent Monaſterii detinere; velut hoc conventu durante alius legitime inſtitui non poſſit. Quod, etſi ab initio ipſis Ordinum Legatis probatum, fruſtra fuit, uno poſt alterum juſſu Superiorum diſcedente. Ad extremum cum Cæſareis perſiſtebant Electorales, quibus iſti plurimum fidebant; qui tamen & ipſi demum avocabantur. Interea etſi circa ſummam rerum Monaſterii parum ageretur, quædam tamen peculiaria pacem ſpectantia heic adducere è re viſum.

Bavarus peculiarem guarantiam umittit.

§. 46. Inſtabat denuo Bavarus, ut Superioris Palatinatus evictio ſibi præſtaretur. Id quod pleriſque Ordinibus probatum, quod Bavarus Electoris Palatini fratribus non renuntiantibus Inferiorem Palatinatum haut redditurus ſit; unde facile novis turbis anſa præberi queat; in quam & ut Palatinus conſentiret per literas exigebant. Quanquam autem Servientus ante diſceſſum eandem ſubſcribere non dubitarat, Oxenſtierna tamen id abnuebat; velut Bavaro haut jus ſit iſtam exigendi, quippe quæ longius tendat, quam Pacis legibus conventum ſit. Rem eſſe mali exempli peculiarem cautionem præſtare in fraudem communis evictionis; & Bavarum non niſi nodum in ſcirpo quærere impediendæ, aut prolatandæ Palatini reſtitutioni. Nec à Regina mandatum ſuper ea re ſibi eſſe. Cæſarei heic ambigue agebant. Nam palam & apud Bavaricos ferebant, ſe ad eam præſtandam paratos, ſi & Suecicus Legatus ſubſcribat, aut ut alii id faciant, permittere velit. Sed privatim apud ſibi obnoxios eandem diſſuadebant velut ſuperfluam. Unde demum Bavarici illa omiſſa totius conventus arbitrio committebant, quâ ratione cenſeret Electori, ejuſque poſteris poſſeſſionem eorum, quæ per pacem aſſignata ſint, firmam fore, quocunque demum vocabulo iſta cautio adpellet ur.

Extractum Protocolli

§. 47. De atteſtato pro Erfordia ſæpius Sueci Cæſareos monebant, his excipientibus, circa rem tranſactam iſto non opus videri, inſcio & invito Moguntino. Demum tamen obtinuere, ut pro mitterent, ſe atteſtatum Urbis Deputatis exhibituros, quo adquieſcere neceſſum ipſis foret in eum ſenſum: Moguntini Electoris mentem eſſe, neque Urbi neque ulli alteri quidquam adverſus partam immunitatem, privilegia ac jura inferre, ſed Urbi & quibuſvis aliis conceſſurum, quæ per Inſtrumentum Pacis debeantur. Addebatur, Legatum Suecicum etſi ſolenne Atteſtatum exegerit, ad extremum tamen declaraſſe, eam rem commutationi ratihabitionum haut obfuturam. Quod à ſe dictum Oxenſtierna inficiabatur, eoque Moguntino id redhibebat, interpoſita proteſtatione, ac ut ſibi reciperet Noribergæ id poſtulatum iri. 1649 pro Erfordia.

Irrita negotiatio circa vectigal Oldenburgicum.

§. 48. Circa vectigal Oldenburgicum Lubecenſes & Hamburgenſes ſuſcepta interpoſitione Bremenſibus perſuaſerant, ut Comiti, ſi iſto cedere velit, centum millia uncialium offerrent. Sed Comes vectigali inhærens, non niſi de ejuſdem exigendi modo agere volebat, etſi oſtenderotur, ex uſuris ejus ſummæ plus rediturum Comiti, quam quanti ſit illud vectigal, exemtis iis, queis immunitatem pollicitus erat, & detractis impenſis. Sed cum nulla tranſactionis ſpes eſſet, Urbici contendebant, id negotium ex ſua natura ad Pacem haut pertinere, quippe ab Amneſtia & Gravaminibus ſeparatum; prout &, dum pax ſubſcribitur, & ratihabitio hinc inde traditur, de diſſenſu ſuo teſtati fuerant. Eoque & à cæteris Ordinibus ſcripto poſtulabant, efficerent, ne quid Comiti in hac cauſa adverſus Breinenſium commercia indulgeatur, ſed is ad amicam transactionem permoveatur, tam æquis conditionibus jam oblatis. Lubecenſis quoque antequam Monaſterio diſcederet, extractum protocolli Cæſarei exigebat ſuper proteſtatione in actu commutationis nomine Civitatum interpoſita. Cui extracto tamen ſubnectebatur; Moguntinum proteſtationi contradixiſſe, eamque pro inani declaraſſe. 5. Majl.

Traditio Præſulatus Halberſtadienſis differtur.

§. 49. Super tradendis Halberſtadienſi & Mindenſi Epiſcopatibus poſt longum ſilentium Brandeburgicus menſe Majo denuo movebat. Quam quidem gravibus de cauſis haut inutilem judicabat Carolus Guſtavus, eoque Kœnigsmarckio & Steenbockio, ut illam perficerent, injunxerat certis tamen legibus, ſuper quibus ut cum Electoris Legatis tractaret Oxenſtiernæ mandabat. Sed interim Regina Oxenſtiernam iſta traditione ſuperſedere juſſerat, quoad ordo reſtitutionis Saxoniam Inferiorem & Weſtphaliam tangeret. Unde id negotium hærebat, utut jam Brandeburgici Legati Halberſtadii & Mindæ ſolenni ingreſſu recepti eſſent. Qui re infecta inde digreſſi paſſim ac inprimis Noribergæ ſuper inhibita hac immiſſione acriter querebantur ac oſtendebant; ad ſecuritatem ſuam opus eſſe, ut vel à Regina ratihabitio eorum, quæ Noribergæ concludenda ſint, mature adferatur, vel interim peculiare procuratorium ad hanc conventionem attemperatum præſto ſit, quod tantiſper depoſitum ſervetur, quoad Reginæ ratihabitio adſit. Quod paulo poſt Carolo Guſtavo à Regina fuit transmiſſum.

Brandeburgicus Mindæ jus proprii præſidii abnuit.

§. 50. Circa iſtam traditionem maxima difficultas in eo vertebatur, quod Minda urbs Suecico milite deducto omni deinceps præſidio immunis eſſe cuperet, velut quæ jus proprii præſidii ab antiquiſſimis temporibus poſſideret. Unde Electoris menti explorandæ ad ipſum Cliviam mittebatur, qui ſignificaret; urbem antiquo jure cohor-

1649. tem trecentorum capitum præsidii causâ conducturam. Sed Elector responso suo id jus plane inficiabatur, velut è præcipuis regalibus & reservatis Principis; quod soli isti comperat, ad quem Jurisdictio & superioritas Territorialis spectet. Atqui oppido jus territorii non esse, nec ex literis, quæ proferantur, Episcoporum Mindensium & Ducum Luneburgicorum id demonstrari posse, præscriptione quoque illiquida. Ea custodia provinciæ parum caveri; ac grave id onus soli oppido fore, ni & provincia in ejus partem veniat. Denique absurdum esse, si Princeps in protectionem propriæ urbis, in qua sedem habeat, tradere se teneatur. Cætera tamen jura, quæ urbs ante bellum obtinuerit, se haut turbaturum testabatur.

Westphalicus Conventus paulatim diffluit.

§. 51. Inter hæc ad finem vergebat Conventus Monasteriensis. Jam mense Aprili discedebat Noribergam Lambergius Comes. Eum sequebatur sub initium Julii Volmarus, per quem pleraque tam Gallico, quam Suecico tractatu acta fuerant, qui à Serviento subinde *cautus ille senex* nuncupabatur. Remanebant quidem Monasterii Nassovius Comes & Cranius; sed credebatur illos pauca, quæ momenti alicujus essent, suscepturos, aut peracturos. Aderat quoque adhuc Fabius Chisius & Aloysius Contarenus; sed absoluta pace Cæsarea cum Gallis, & abrupto inter Gallos & Hispanos tractatu otiosi. Utrique à Cæsare & Galliæ Rege insignia dona offerebantur. Sed Chisius ista acceptare recusabat, jactans, cum hac pace nil sibi negotii esse: Regis Galliæ nomine La Curius Gruillardus Monasterii erat, qui Serviento digresso Legati cum dignatione ibi commorari jussus erat. Sed cum in procuratorio ejus hæc tantum verba extarent, ut agendi potestatem haberet *cum Legatis & omnibus Principibus & Urbibus Germaniæ*, Cæsarei mandato ex aula accepto cum ipso publico nomine nil commercii miscere volebant, ni pleniore mandato instrueretur; quod & per Contarenum ipsi denuntiabant. Is jussus erat Noribergam se conferre, quamprimum Monasteriensis Conventus solveretur, & Ordines ibidem justi consessus Imperii formam acciperent. Qui & non modicum operæ pretium facturus credebatur, postquam internæ in Gallia turbæ consedissent; queis, qui rationes suas superstruxerant, malevoli nunc longe tractabiliores quam hactenus se gerebant. Quo nomine Volmarus Hispanos arguebat, quod dum præpropere Archiducem urgent ad expeditionem in Galliam suscipiendam, Gallis tantum non necessitatem attulerint intestinæ concordiæ instaurandæ.

De la Cour Gruillard.

9. April. Quæ & ipsa res Lotharingi consilia non parum turbaverat, qui sub id tempus, quo animo incertum, ad Carolum Gustavum & Oxenstiernam per familiarem suum Russilotum Hedivalium literis scriptis gesta hactenus à se arma excusabat, quod præter auxilia Imperio lata nullam unquam bello causam præbuerit. Tum se peculiari tractationi admittendæ, & ad fulcienda Reginæ destinata, ac pro virili officiis præstandis paratum. Nam cum Cæsar ac Imperium in pacificatione causam suam neglexerint, se ad auxilia illi ferenda haut amplius teneri, sed potius fas sibi esse viam legitimæ vindictæ, & ut acceptorum damnorum reparationem nanciscatur, meditari. Reginæ nomine Monasterii agebat Biœrnclovius, quod Oxenstierna mense Aprili Osnabrugam regredi jussus esset, quoad Noribergica conventio absolveretur. Ordinum Legati initio justi Conventus speciem præ se ferebant, ut tamen Catholici numero longe prævalerent, ac Evangelicis nonnulla haut satis congrua obtruderent. Sed primo paulatim discedebant Civitatum Legati; unde harum Senatu soluto à reliquis justa amplius decreta condi non poterant. Principum quoque Legati itidem sparsim domum avocabantur; qui tamen asseverabant, Noribergæ à se Conventum instaurandum. Ac judicabatur Legatis haut alio mandato, quam quod hactenus habuerint, opus esse, quod conventus Noribergicus vix aliud, quam Westphalici continuatio sit executioni dandis, quæ hoc decreta forent. Ad extremum cum Cæsareis subsistebant Electorales in mensem usque Junium, 16. Jun. quando Meelius Moguntinus, (nam Reigersbergius dudum avocatus fuerat,) directorio abdicato discessit, quem Krebsius Bavaricus, & Leuberus Saxonicus secuti sunt. Post quos & reliqui omnes intra Septembrem mensem in diversa abiere.

Acta circa Capitulationem Osnabrugensem.

§. 52. Antequam ad Conventum Noribergensem accedamus, memorandum est, quibus ambagibus Osnabrugensis Præsul Franciscus Wilhelmus capitulationem perpetuam, de qua Instrumento Pacis cautum erat, eludere conatus sit. Super ista expedienda cum Oxenstierna moneret, Ordines ad solos eos, quorum intererat, eandem spectare judicabant: inter quos si convenire non posset, penes ipsos fore, quos velint mediatores adnibere. Et Langenbeckius quidem Luneburgicus Legatus, cum rem satis difficilem perspiceret, Evangelicos ut sibi assisterent rogabat; à quibus quid subsidii tulerit nobis haut compertum. Inter Cæsareos Volmarus Sequestris partes susceperat. Galli id negotium parum curabant: Sueci nec ipsi excludi volebant, & eorum operam Luneburgici, & provinciales Ordines expetebant. Præcipua lis super numero templorum Catholicis, aut Evangelicis relinquendorum erat, quorum quinquaginta tria Præsulatus continet, Osnabrugensi urbe excepta. Equibus Evangelici primo quinquaginta, hinc triginta octo retinere cupiebant, cum Catholici non nisi octo illis concederent. Cæsarei æqualem utrique parti numerum forte assignandum censebant; id quod neutri probabatur. Altera lis erat super Consistorio expediundis negotiis sacris, cujus constituendi potestatem Luneburgici, ac Provinciales Ordines sibi tribuebant; Episcopo contendente, jura sibi Episcopalia, & Archidiaconatus integra, in ipsos quoque Evangelicos valitura. Qui & jactabat, Jesuitas & Capucinos Osnabrugæ restituendos, quod anno vicesimo quarto non quidem plene, sed *intentionaliter* (ita loquebatur) in possessione suorum Cœnobiorum fuerint, & alias in urbe latitaverint. His pervincendis Episcopus machinabatur, ut citra præviam conventionem Episcopatus possessionem invaderet, quo Evangelicos pro lubitu habere posset. Sed obstabant Sueci, qui cum id ab isto agi sentirent, ipsi denuntiarunt; nullum oppidum ipsi restitutum iri, sed cuncta fortasse Luneburgicis tradenda, ni Capitulationem rite absolverit. Unde Episcopus per Cæsareos pacto se promtum; simul omnia in statum anni vicesimi quarti se repositurum ostendit. Dubia in præsenti statu relictum iri, quoad per arbitros pari utriusque religionis numero decidantur. Eam tractationem abnuere Sueci ac Evangelici haut poterant, quod metus esset, ne Episcopus paci infensus, Hispanisque obnoxius, ac natura vindictæ avidus alios Catholicos præsentia adspernantes sibi sociaret,

29. April.

novis-

1649. noviſque turbis recens tranſacta Pontifice, & Hiſpanis applaudentibus everteret, reparandis illis, quæ, uti ferebant, Cæſar & Catholici per injuriam temporum concedere neceſſum habuerant. Sedebat tamen Tabulas Pacis examuſſim ſequi, quibus non ita preſſe ad anni viceſimi quarti ſtatum obſtringebatur, (ob verſiculum *ita tamen* Articuli XIII. §. *Tertio ſtatus religionis*,) quæ verba Legati Suecici in favorem Evangelicorum inſeruerant. Eoque magna cautione opus judicabant, quod Epiſcopus omnes parochias, quorum paſtores dein graves inter perſecutiones ſacrorum profeſſionem mutaverant, inter Catholicos trahere conſtituiſſet. Sed nec tutum videbatur Epiſcopum in poſſeſſionem præſulatus mittere, controverſiis
2. Maji. ad alienam deciſionem rejectis. Ita templorum partitio à Langenbeckio deſignata; ſuper qua ſententiam ſuam declarare diu differebat Epiſcopus, Noribergenſium tractatuum eventum captans,
30. Maji. qui tunc paulo turbidiores apparebant. Demum prodibat Epiſcopi declaratio, ſed qua partem eorum, quæ antea conceſſerat, retractabat; ante omnia autem provincialibus ſacrorum libertatem abnegatam ulteriori tractatui ſeponebat. Quæ tamen primo loco ſtabilienda erat, quod alias alternante Epiſcopatus poſſeſſione; ſacra provincialium ſingulis cum Præſulibus mutanda forent. Quod cum Epiſcopus odio Proteſtantium flagrans abnueret, negotiatio hærebat. Qui & ut templa dividerentur, detrectabat, jactitans; malle ſe in Italia pauperem Abbatiam emendicare, quam in fraudem Romanæ Eccleſiæ quid concedere. Simul ut Præſularus poſſeſſionem uſurparet, præfectos ad reddendas ſibi rationes evocabat, & à Guſtavi conſtitutos adminiſtratione abſtinere jubebat. Quos cum Sueci parere vetarent, magno ſe olim malo iſtos mactaturum minabatur. His Epiſcopi tergiverſationibus motus Langenbeckius Oxenſtiernam urgebat, ut munita præſulatus loca in Luneburgicorum manus traderentur, quoad Epiſcopus Capitulationem abſolveret, reditibus interim apud Guſtaviſonium manentibus. Nec iſthoc legibus Pacis repugnare, cum parati ſint Epiſcopo præſulatum reſtituere ſtatim, atque is ad
13. Jun. quod ex Pace teneatur præſtiterit. Eum in ſenſum conventionis formula à Secretariis utrinque ſubſcripta eſt; cujus apud Luneburgicos haut ſpernendus effectus ſentiebatur, quod hi Catholicis maſcule inde reſiſterent, & data occaſione Reginæ deſtinatâ Noribergæ omnibus fere congreſſibus propugnarent. Ea de conventione cum Epiſcopo innotuiſſet, hic Grullardum in ſuas partes pertrahere nitebatur; ſed cui à Suecis ſolide oſtenſum, per leges pacis fas ſibi eſſe operam dare, ne omiſſa capitulatione Evangelici ſævitiæ infenſi hominis exponantur. Nec eo minus tam Suecis, quam Luneburgicis tutius videbatur Capitulationem perfici, cujus tractatus mediatore Volmaro Monaſterii inſtauratus eſt, ubi poſt varias Epiſcopi tergiverſationes, & jam conceſſorum retractationes eo res deducebatur, ut ſuper numero parochiarum utrinque prope conveniret provincialibus haut conſultum ducentibus, ob duo aut tria templa bello anſam præbere, ſed ſuper Conſiſtorio res hærebat, quod Epiſcopus nullo modo Evangelicis concedere volebat, ni Franciſcanorum & Auguſtinianorum Cœnobia Oſnabrugæ reſtituerentur. Quod cum urbs adſpernaretur, ac Luneburgici Conſiſtorium cum libero religionis exercitio conjunctum judicarent, alternante cumprimis inter Evangelicos & Catholicos Præſulatus regimine, tractatus iſte tunc abruptus eſt. 1649.
Ac videbantur Epiſcopus & Volmarus Jeſuitarum & Monachorum favorem captare voluiſſe, 3. Jul.
velut in horum gratiam negotium id infectum reliquiſſent; ſane iidem per iſtos dies Volmari ædes magno numero frequentabant, cum antea ipſum deteſtarentur ob male adornatum, uti ferebant, circa Gravamina articulum. Is diſcedens Contareno dixerat; ſibi ſpem eſſe Noribergam ante tractatuum concluſionem attingendi; ac ibi majus operæ pretium pro Epiſcopo & Catholicis, quam Monaſterii faciendi. Tanto magis tam provinciales, quam Oſnabrugenſes, queis & Epiſcopus ob detracta Petriburgo munimenta actionem intentabat, Carolo Guſtavo & Oxenſtiernæ cauſam ſuam commendabant, ne is Noribergæ Capitulationem pro lubitu formaret, neu citra eandem in provinciæ poſſeſſionem admitteretur; id quod iſte ſummopere affectabat.

§. 53. Dum hæc in Weſtphalia geruntur, Caro- Conventus Noribergæ inſtituitur.
lus Guſtavus expediendæ conventioni ſuper exautoratione militum, & oppidorum traditione Neumarcum abire decreverat; ſimul delegatis Cæſareis Pragæ per Wittenbergium inſinuaverat, ut una cum Bavaricis, ſi videretur, Ambergam ſe conferrent, conventui eum ob finem Noribergæ habendo, aut ſi alius locus magis placuerit. A quibus etſi nihil adhuc reſponſi accepiſſet; tamen Minda ad Piccolomineum literis datis de inſtituto 3. Mart.
ſuo ſignificat, & ſe quamprimum Sueinfurtum acceſſurum, ejuſque declarationem ibi expectaturum. Idque mox literis Sueinfurto datis ad eun- 24. Mart.
dem iterat; pariterque Enckefortium Bavaricum ducem huc invitat. Idem ſub finem Martii Sueinfurto Herbipolim ad Moguntinum Electorem ac- Generaliſſimus Moguntinum inviſit.
cedit, cum ipſo ſuper inſtantibus tractatibus ſermones collaturus, velut qui præ omnibus Catholicis moderata conſilia ſecutus fuerat, egregia opera ad concludendam pacem navata. A quo magnifice exceptus poſt plures congreſſus iterum Sueinfurtum abiit. Pollicebatur Carolus Guſtavus 8. April.
miſſionem militum curæ ſibi fore; Moguntinus pro reſtitutione Ordinum ſe connixurum; quo fine & ſuos Noribergam ſit ablegaturus. Cum tamen Suecicus dux de legionum combinatione, ac inchoanda jam exautoratione, eoque fine emiſſis aſſignationibus pecuniariis mentionem faceret, Moguntinus ſe cum aliis Ordinibus deliberaturum reſpondebat. Cui viciſſim Carolus Guſtavus oſtendebat; hac ratione à Regina arma honeſte ac tuto poni non poſſe, præſertim cum recentia ac vetera exempla doceant, quanta cum circumſpectione ejuſmodi negotium ſit ſuſcipiendum. Ordines ipſos cauſam præbere, quare onere, cujus diuturnitate tantopere ingemiſcant, ita brevi, ſicut ipſe optet, levari nequeant. Nam ſine pecunia exautorationem militum peragi non poſſe, nec id conventis pacis congruere. Simul oſtendebat, ſe non integram ſummam ſimul expoſcere, ſed pro ratione copiarum ſucceſſu temporis exautorandarum, modo integra ſumma ad communis exautorationis uſum in promtu ſit. Obiter quoque de locis quibuſdam in Suecorum manu relinquendis, quoad reſtitutio plene facta ſit, injiciebat; id quod Elector haut improbare videbatur.

§. 54. Enimvero parum aberat, quin quam Idem de propoſitione Monaſterii facta ipſi exprobrat.
iſte de Moguntini candore conceperat perſuaſionem Meelii nuper Monaſterii facta propoſitio conſumeret, quam ab hoc digreſſus mittente Bioernclovio acceperat. Unde citra moram Alexandrum

Erskei.

1649 Erskeinum retro Herbipolin ablegat, super ea propositione ipsius mentem exploraturum, ac num eodem præscio, ac jubente illa facta sit. Hic eandem ab aliquo ex Ordinibus secreto communicatam simulans memorat, Carolum Gustavum ab Electore tale quid haut expectasse, velut qui amplis verbis cupidinem explendæ pacis absque fraude Reginæ sæpius testatus sit. Nec obscurum esse, quid adversus periculosa isthæc destinata consilii sibi capiendum, quod in Electoris ditiones inprimis redundaturum sit. Plura parantem addere, mutatus in facie Electoris color, ac gestus velut rem improbantis permovebant, ut ad finem sermonis properaret; Principem pro amicitia recens contracta non potuisse, quin ipsius de hac re sententiam cognosceret. Ad quod Electoris declaratio. statim reponebat. Id plane inexpectatum sibi accidere, & vix quid respondendum sit nosse. Meelium ejusmodi consilia turbulenta semper aversatum; ac se Electorali dignatione suscepta eundem Reigersbergio ideo adjunxisse. Edidisse illum Osnabrugæ & Monasterii egregia specimina, & nihil aliud in mandatis habere, quam ut sociis Regnis in æquis negotiis adsistat; id quod & Regiis Legatis hactenus abunde adprobarit. Quia etiam intellexerit, Cæsareos Conventum Westphalicum dissolvi cupientes Reigersbergium ad missionem petendam permovisse, ut sublato Directorio nihil rerum geri amplius posset; Meelio injunxisse, ibi commoretur, quoad ullus Legatorum superstit: simul ut apud Cæsareos expiscetur, num pacem servare animus ipsis sit; quo fine scrupulos quosdam adversus eam injicere debeat. Huic fini si Meelius tam aspera media adhibuerit, stolide, ac pueriliter feciisse, nec segniter eo nomine increpandum; ac statim cursorem Monasterium mittendum, ut omnia ista ocyus corrigantur.

9. April. Eundem fere sensum literæ ad Carolum Gustavum exprimebant, quibus de sincero in pacem studio prolixe testabatur; ac Noribergam se missurum, junctaque opera executionem pacis promoturum.

18. April. De quo instituto mox quoque præfectis Circuli Franconici significat, ac ut in hoc negotio operam secum socient, hortatur.

Carolus Gustavus exercitum propius contrahit. §. 55. Nec eo secius Carolus Gustavus acri suspicione perstrictus, accedentibus & jam ab Electore Saxoniæ, aliisque minacibus literis, infensisque sermonibus, militem per hiberna late sparsum quantum dabatur propius contraxit, ut si opus foret brevi tempore in unum locum coire posset. Ac ut Ordinibus, super mora conventus Noribergici querimonias cientibus aliquantum satisfaceret, sublevandis hospitiorum oneribus calones, & impedimenta amovit, ac per præfectorum avaritiam inventa circumcidit; ne alimenta in plures, quam revera sub signis erant, præberentur, ac ultra justum pretium ne taxarentur. Sed & Ordinibus ad minaces literas ostendebatur, aliter à se agi non potuisse, ni ipsis æque ac sibi illudi velit; præsertim cum & pecuniæ militibus destinatæ modica adhuc pars collata deprehendatur, sine qua exautoratio suscipi nequeat.

Duces partium Noribergæ conveniunt. 15. April. 22. April. 24. April. §. 56. Porro cum ad Caroli Gustavi literas Piccolomineus respondisset, brevi se Noribergæ adfuturum Cæsareis mandatis instructum: iste Sueinfurto Neumarcum se confert, ne qua in se mora foret. Paulo post Noribergam Piccolomineus, & inde Carolus Gustavus Wrangelio, ac multis ducibus comitantibus ingreditur. Advenit etiam Osnabruga Lambergius Comes, quem cum Suecicus Dux Cæsarei plenipotentiarii dignatione ad hunc conventum agnoscere nollet, mox iterum discessit. A Bavaro aderat Royerius supremus vigilum Præfectus, & Oexelius; à Colonienſi Furstenbergius Comes; tum & ab aliis Ordinibus Legati paulatim accesserant. A Galliæ Rege Vautortius & Avaugurius huc destinati fuerant. Carolum Gustavum statim Ordinum Legati præsentes, aut prout quisque adventabat, honoris gratia salutabant, Saxonico Electorali excepto, qui à Cæsareis solis pendere jussus ferebatur. Piccolomineus visitationem suam octo per dies obtentu valetudinis differebat; quam post per tres tribunos sibi denuntiatam & exhibitam, 5. Maji. sequenti die Dux Suecicus pari honore repo- 6. Maji. nebat.

Circa Deputatos Cæsareos difficultas. §. 57. Initio Conventus super ablegatis Cæsareis Blumenthalio & Lindenspurio difficultas orta est, quod hi juxta Piccolomineum pari dignatione haberi vellent, velut eodem Cæsareo procuratorio comprehensi. Sed cum Carolus Gustavus istos hoc gradu ad tractatus admittere abnueret, quod executionis tractatus Pacis Instrumento solis ducibus destinatus esset, id temperamenti inventum, ut tam Cæsarei isti, quam quos Carolus Gustavus ei negotiationi adhibebat, Alexander Erskeinus & Benedictus Oxenstierna Gabrielis F. durante hac negotiatione Deputatorum vocabulo & dignatione à Carolo Gustavo ac Piccolomineo haberentur: ab Ordinibus autem Cæsareorum ac Regiorum Legatorum honore afficerentur.

Suecorum propositio & Cæsareorum responsio. §. 58. Primo congressu, qui in Curia fiebat, post præmissa solennia placebat, Suecos certam propositionem, super qua deinceps agendum sit, scripto exhibere. Id quod ab his factum, postulatis in sex articulos digestis; quod exemplum & Galli imitati sunt. Primo loco monebatur de restitutione ex capite Amnestiæ & Gravaminum, quæ intra mensem à conventionis hujus conclusione plene effectui danda sit. Subnexus est catalogus eorum queis restitutio debebatur. Contra Cæsarei ab hoc tractatu restitutionem seponendam censebant, nec si circa eandem dubii quid aut moræ interveniat, exercituum missionem, aut præsidiorum deductionem ideo procrastinandam. Hinc postulabatur, ut prima pensio trium millionum in promtu sit pro arbitrio Supremi Ducis distribuenda; de qua Cæsarei haut dissentiebant. Tertio loco cautio exigebatur super reliquis duobus millionibus; cui petito Legati Ordinum Monasterii causam præbuerint, variis modis Leges Pacis à Suecis violatas arguentes, nec obscure minis sparsis. Cæsarei alia cautione haut opus esse excipiebant, quam de qua in Tabulis Pacis dispositum sit. Quarto loco de copiis utrinque terna die exautorandis; & quinto de præsidiis triplici itidem termino deducendis monitum; circa quæ maxima difficultas surgebat. Sueci heic Hispanos & Lotharingum complecti cupiebant. Unde in designatione locorum evacuandorum Franckendalia in frontispicio primi termini; à Lotharingo infesta Landstula, Homburgum & Hammersteinum secundo termino ponebantur. Contra loca Marchiæ, Misniæ & Thuringiæ ad tertium terminum rejiciebantur; oppidis ulterioris Pomeraniæ plane omissis, quod Regina illis non nisi post transactionem cum Brandeburgico super limitibus cedere nollet. Ab Hassis infesta loca cum Colonienſibus permutanda.

Osna-

1649. Osnabrugensia præsidia mansura, quoad Episcopus legibus Pacis satisfeciſſet. Contra Cæsarei in sua designatione Franckendaliam, & à Lotharingo detentas arces plane omittebant, ac temperamentum aliquod meditabantur, quo reliquorum oppidorum redditioni mora fieri non debeat. Tum in gratiam Saxonis & Brandeburgici non solum Misniæ, Thuringiæ & Marchiæ loca, sed & Colbergam & reliqua ulterioris Pomeraniæ oppida in primam classem pertrahebant. Landgraviam porro per leges Pacis teneri statim à ratificatione omnes copias dimittere, & occupatas Provincias munitaque oppida restituere. Id quod statim, aut saltem primo termino faciendum. Demum Osnabrugensia præsidia simul cum aliis Westphalicis deducenda. Denique sexto loco Amnestiæ Succi nominatim includi volebant, Wurbium & Althanium Comites, Tribunumque Odovvalskium, ac ut Amnestia ad plenam usque exautorationem militum extendatur, ne forte si à concluſa Pace quædam facta arguantur, in posterum illa vindicentur. Sed Cæsarei simpliciter sancitæ in Pace Amnestiæ inhærendum judicabant. Appendicis loco addebant de reddendis actis, ac machinis, ac præcipue quæ post concluſam pacem è thesauro, & archivo Pragensi amota fuerint.

Succorum Replica.

§. 59. Ad Cæsareorum exceptiones reponebant Succi. Nunquam se dubitasse, quin conventa Pacis à Cæsareis fundamenti loco ponerentur; mirum tamen sibi visum, istius effectum variis interpretationibus, tergiversationibus, remissionibus ad petitorium, aut violentia adhibita impeditum, eluſumve; cum tamen confirmetur, si edictum Cæsareum de Pace, & arctior, quem vocant, exequendi modus eodem studio, quo edictum anni vicesimi noni, observatus fuisset, duos menses executioni statutos abunde suffecturos fuisse. Cum itaque leges Pacis solius Cæsaris directioni executionem ejusdem commendent, Reginam ab eo solo istam exigere. Eoque Cæsareos denuo moneri, ut restitutionem ex Amnestia & Gravaminibus utique absolvi curent. Equidem si quæ nova gravamina in Imperio suboriantur, eorum executionem Reginam sibi haut vindicare. Sed super præteritis Evangelicorum oppressionibus eandem armis succinctam non cognoviſſe solum, sed & decidiſſe; quarum executio ipsi jure meritoque curæ sit, ni sibi culpam injuste moti belli, & tanti sanguinis temere effusi impingere velit. Si quæ deinceps dubia oriantur, ad Comitia rejici par esse. Pecuniam militarem confidere se non nudis verbis, sed re ipsa repræsentatum iri. Præstitis quæ convenerant, se decem millibus extraneorum peditum ad oppidorum præsidia retentis, ac indigena milite domum reducto, reliquos plane exautoraturos; eoque nosse cupere, quantum militum Cæsar sub signis servaturus sit. Designationem locorum evacuandorum à Cæsareis exhibitam dispari valde proportione adornatam. Haut persuaderi sibi de Franckendalia Hispanum, de Homburgo, Landstula & Hammersteino Lotharingum difficultatem moturum, cum super restituendis illis locis perspicue cautum sit, ac Cæsarei Commissarii, dum pax concluditur, & ratihabitiones commutantur, Regiis interrogantibus responderint, circa illa loca moram non fore. Quod si Cæsarei quæ pax dictat implere abnuant, se quoque promissis suis antea factis amplius nolle teneri. Et quia non ista solum; sed & circa restituendos Ordines tergiversatio de præstandis in posterum non parum scrupuli moveat, securitatis suæ magis curam habituros, ac circa reddenda Bohemiæ, Moraviæ & Silesiæ loca paulo tardiores fore, initio restitutionis ab Ordinum oppidis facto. Unde à Cæsareis se desiderare declarationem nulla exceptione circumscriptam. Hassicarum copiarum exautorationem simul cum Succicis faciendam. Nec Osnabrugensia præsidia deducenda, quamdiu Episcopus pacis legibus satisfacere abnuerit. Quid super duobus posterioribus millionibus Tabulæ Pacis disponant, satis sibi constare; sed ipsis Cæsareis expendendum relinquere, an non causæ affatim sit ejusmodi cautionem exigendi. Denique Amnestiam non ad tres illos solum porrigendam, sed & ad plenam usque exercitus deductionem extendendam, quod diuturnæ hospitationis culpa non penes Reginam, aut milites hæreat, quos & omni actione de damno dato liberari par sit.

1649.

De hac replica judicium.

§. 60. Circa hoc responsum, cum Monasterium perlatum esset, Evangelici initio nihil desiderabant. Sed cum Cæsarei male ominari inciperent, velut ex ejusmodi verborum acerbitate facile in bellum erumpi iterum possit, isti quoque queri cœperunt, asperum id nimis esse, præsertim post pacem jam concluſam, cum vix media inter arma pari vehementia scriptum sit. Displicebat quoque, quod dictum esset; per Pacis conventa executionis directionem Cæsari tributam; & ideo Reginam ei soli insistere. Nam si istud Cæsari citra exceptionem tribuatur, eundem posthac paulatim omnia id genus negotia magno cum Reipublicæ damno suæ cognitioni vindicaturum. Sed ostendebatur contra: inter Pacis quoque tractatus aliquoties in aspera verba proruptum. Nec Cæsareos mollius locutos, dum culpam segnius progressæ executionis Succis impingunt; unde par pari relatum. Nunc cum aperte constet, Cæsareos non feciſſe, quod per decreta Pacis, & arctiorem exequendi modum debebant, ac nihilo secius sibi gratiam captare, in alios invidiam devolvere fatagant, nimirum penes quem revera culpa sit, haut amplius dissimulandum. Denique Cæsari hautquaquam novum jus tribui in fraudem Ordinum; sed quia super restitutione ex capite Amnestiæ & Gravaminum non tam cum Ordinibus, quam Cæsare disceptetur, & præcipuæ circa executionem partes penes Cæsarem sint, merito hunc urgeri, ut istam promoveat. Cæsareis haut leviter perstrictis non placebat scripto respondere; sed oblique petebant deinceps inter utrinque Deputatos controversa capita sermone expedienda, quoad super formula certi pacti conventum sit, declinandæ exacerbationi animorum è scriptorum collisione proventuræ. Id quod & Carolo Gustavo probabatur, eoque pluribus congressibus deinceps ea res discussa.

Cæsarei scripto respondere nolunt.

21. Maji.

Restitutio pauliſper reponitur.

§. 61. Porro articulum de Restitutione Cæsarei plane seponere cupiebant, cujus nullo habito respectu conventionem absoluturi erant. Eoque invitis valde nuntius accidebat, de coronatione Reginæ in proximum annum prolata; quod speraſſent, Carolum Gustavum præcipitata conventione & neglecta restituendorum causa in Sueciam properaturum. Quæ spes etsi ipsos falleret, haut eo minus tamen obtinebant, ut illa pauliſper differretur, quod novis sibi mandatis ad hoc negotium à Cæsare opus sit, quæ propediem expectent. Unde statim agere cœperunt, qua ratione exautoratio commodiſſime instituenda sit. Ea cum salva Reginæ dignitate, & securitate expediri nisi præsente pecunia haut posset, Succi monebant,

Succi solutionem urgent.

1649. nebant, non ſolum octies decies centena millia uncialium ſtatis locis parata eſſe debere, pro Caroli Guſtavi arbitrio diſpenſanda, ſed & aſſignationes reliquæ ſummæ mature expediendas, quo legionibus ſtatim antequam deducantur ſatisfieri queat. De quo Cæſarei ad Ordines ſe relaturos pollicebantur.

Ordines per formam Collegii irerum conſultant.

§. 62. Inter hæc Noribergam frequentes Ordinum Legati venerant, ſed initio parum concordes, cum vix ullo tempore iisdem ſincera animorum conjunctione magis opus foret. Quod cum patriæ amantes viri agnoſcerent, hortatibus demum Directorem Moguntinum impulerunt, ut

14. Mart. utriusque Religionis Ordines in hortum quendam convocaret appoſitis bellariis, ne juſti Senatus ſpeciem congreſſus iſte haberet; ubi quid circa præſentem negotiationem faciendum, conſilia conferebantur. Cur Senatum convocare dubitaret Moguntinus, rationes adferebantur; quod Cæſar Electores nominatim huc convocaſſet, non item Principes ac cæteros Ordines. Et quia Monaſterienſis conventus nondum expiraverat, haut congruere videbatur, eodem tempore diverſis locis duo Ordinum corpora conſtitui. Sed reponebatur: ob temporum conditionem ac ſummum In mora periculum ſolenni invitatione haut opus eſſe, cum ipſa neceſſitas quemliber huc evocet: ac eam rem non magis Electores, quam reliquos Ordines tangere, nec hos tuendis propriis commodis ac juribus hinc excludi poſſe; aut minus jure ſuo ipſis, quam Electoribus uti fas eſſe. Monaſterio plerosque Legatos diſceſſiſſe; qui reſtent in procinctu ſtare; unde ab iſtis parum ſubſidii expectandum. Et æque ſe à Principibus ſuis mandato inſtructos, quam Monaſterienſes. Unde decernebatur, ut Ordines in ſolita Collegia digeſti, quod tractatione Weſtphalica factum, de negotiis Imperii conſultarent, ac ut leges Pacis im-

Ordines in ſolutionem pecuniæ conſentiunt.

plerentur, operam darent. Apud hoſce igitur, cum de poſtulato Suecorum circa ſolutionem pecuniæ proponeretur, in eam facile ab Ordinibus conſenſum eſt, quod alia ratione incumbens ſibi hoſpitiorum onus amoliri non daretur. De hoc antequam plane transactum eſſet, Sueci ſuper aſſecuratione duorum poſteriorum millionum tantiſper diſſimulandum cenſebant; ut tamen, ſi oppidorum nihil cautionis loco obtinere poſſent, ſaltem ſcripto caveretur ob minas ab Ordinibus jactatas. Tum ut ſolutio prioris millionis initio ſequentis anni fieret, nec ob dilatam exautorationem, cujus culpa penes Reginam non erat, dies ſolutionum proferrentur.

Franckendaliæ reſtitutionem Galli & Palatinus Elector urgent.

§. 63. Maxima difficultas circa Franckendaliam ſurgebat, quam in Gallia haut prævisam ferebant Deputati Gallici, eoque nil aliud ſibi mandatum, quam ut plenam Pacis executionem per omnes Articulos permoverent. Certo autem ſibi conſtare, Regem Chriſtianiſſimum, Franckendalia & locis à Lotharingo inſeſſis haut redditis, nulli Germaniæ oppido ſua præſidia deducturum. Ac ni Franckendalia Hiſpani cedant, novum bellum metuendum eſſe. Qui & hoc videantur agere, ut ſucceſſu temporis Briſacum & Philipsburgum invadant ac Capitulum Trevirenſe ſibi devinciant, à quo Elector nunc paulo minus quam captivus detineatur; ac vero ſimile eſſe, ab eodem Hiſpanis obnoxium Præſulem eligendum, qui oppida ſua horum uſibus expoſiturus ſit. Id quod tanto magis metuendum, quod conſtet, Hiſpanos omni ſtudio circa attrahendum in partes ſuas Electorem Palatinum ſatagere ſpecioſis conditionibus oblatis, quo pacem Germanicam tantopere ſibi improbatam evertant. Cæterum perſuaſum ſibi eſſe, Cæſarem jam Hiſpani conſenſum obtinuiſſe ac periculum duntaxat facere, num ſocii Reges hoc poſtulato ceſſuri ſint. Unde optimum fore, uno ore aſſeverare, Franckendaliam omitti non poſſe, niſi gravem recenti paci plagam inferre velint. Electoris Palatini nomine Noribergæ aderat frater ipſius Philippus, qui unice ad capeſſendam Palatinatus poſſeſſionem miſſum ſe ferebat; unde ſuper novo hoc caſu ad Electorem ſibi referendum, qui ſine dubio perſpicuæ pacis diſpoſitioni inhæſurus ſit. 1649.

Cæſarei temperamentum quærunt. 23. Maji.

§. 64. Cæſarei ſummo deſiderio ſe teneri teſtabantur, ut pax ocyus executioni daretur. Simul per Blumenthalium Carolo Guſtavo perſuadere conabantur, ne ob id oppidum tota negotiatio ſiſtatur, atque æquivalens aliquod à Regina & Electore admittatur, quod Cæſar haut ita repente Hiſpaniæ Regem ad Franckendaliam cedendam adigere poſſit. Utque ipſe Elector Palatinus cum Hiſpano ſuper eodem reddendo agat, quod hic iſti facilius ſit gratificaturus, quam Cæſari, & Ordinibus, à quibus is pace ſe excluſum ægerrime ferat. Carolo Guſtavo ea res maximi momenti videri ac primo omne temperamentum repudiare. Reginæ decretum haut permittere, ut ab ullo pax violetur. Eoque ſi ſtabilis pax Cæſareis placeat, omni modo ſuper reddenda Franckendalia connitendum. Quid tamen conſilii capiendum, ſi Cæſarei intra hocce tempus ceſſionem Franckendaliæ, uti ferebant, ab Hiſpanis obtinere non poſſint, haut in proclivi erat diſpicere; præſertim cum hoſpitationum moras nec Ordines nec miles diutius toleraturi viderentur. Ejus oppidi ab Hiſpanis detentio ſi inſuper haberetur, metus erat, ne adverſa pars vario obtentu novis difficultatibus motis aliorum quoque oppidorum ſibi opportunorum, puta Lindaviæ & ſimilium reſtitutionem prolataret, & plura quoque eluderet. Nec abnuentibus hoſpitia Ordinibus exercitum contractum in provincias Cæſaris reducere licebat, quoad Franckendalia & à Lotharingo detentæ arces reſtituerentur, aliæque pacis leges implerentur; quod inde bellum non poſſet non recrudeſcere. Quod ſi autem pro Franckendalia tantisper Hiſpanis relicta aliud paris momenti oppidum detineretur, cæteris redditis, vix firma pax ſperari poterat, quod durante inter Gallos Hiſpanoſque bello vicina Philipsburgi & Franckendaliæ præſidia hoſtilibus invicem incurſionibus tractum Rhenanum inquietatura eſſent. At ubi Galli poſtulato de reddenda Franckendalia plane deſiſtere, ac præſidia locis à ſe inſeſſis deducere nolint, Suecis ſua oppida reſtituentibus, facile ſecuturum erat, ut Cæſar Ordinesque junctis viribus iſtos trans Rhenum rejectos Alſatia expellerent. Ac divulſis invicem duobus Regnis idem forte Suecos fatum manebat. Denique nec in proclivi erat Hiſpanos Franckendalia vi ejicere probe munita, ac milite annonaque copioſe inſtructa, maligno circum obſeſſoribus commeatu. Nec Reginæ rebus conſultum, ob id oppidum aperto cum Hiſpanis bello ſumto, commercia civium ſuorum turbare. Tam anceps ac improviſum negotium cum ſuo ex arbitrio decidere non auderet Carolus Guſtavus, ad Reginam referre conſtituit, ut tamen, quoad ejus reſponſum allatum foret, omnia in integro manerent. Id quod ita circumſpecte fiebat, ut ne Reginæ mora circa executionem pacis imputari, aut

Conſiderationes in contrarium.

Res ad Reginam refertur.

1649. aut ejus rumpendæ ansa præberi posset: contra Cæsareos violatæ conventionis arguere, ac invidiam protractæ executionis, qua antea Regina laborare incipiebat, in istos devolvere liceret.

Ea de re cum Gallis consultatio. 26. Maji.

§. 65. Mox cum per Ordinum Deputatos Carolum Gustavum adeundum Gallis innotuisset, his statim suspicio oborta est, super admittendo circa Franckendaliam temperamento actum iri; eoque istum summo studio, ne in id consentiat, hortantur. Qui & Gallis confirmat, se primo istorum assultui haut cessurum. Necessum tamen esse rem istam mature expendi, num expediat summam pacis ad Franckendaliam adhærescere, ejusque causa bellum continuari; an vero præstet post cætera expedita ejusmodi temperamentum dispicere, per quod caveatur, id oppidum ex intervallo utique reddendum esse. Super qua re quid ipsis videatur exquirebat, Galli oppidum id maximi momenti ostendere, per quod simul cum arcibus à Lotharingo intellis Galli isto tractu ita constringantur, ut vix commovere se possint. Unde illis non redditis se, quæ teneant loca, præsidus haut evacuaturos. Sed nec in Aulam super temperamento aliquo referre audere. Ad hæc cum Carolus Gustavus demonstrarer; cum à Regina nullo jure postulari possit, nec eadem teneatur ob Franckendaliam diutius arma gerere; solam Galliam ea de causa bello periculoso se implicituram: Galli reponebant, id quidem suo periculo fore. Sed Reginam si priusquam omnia ad liquidum deducta sint, Gallos destituat, dedecus fœderis haut impleti admissuram; ac creditum iri, ipsam privato duntaxat commodo studuisse, quo obtento se subduxerit, sociorum rebus insuper habitis. His ita occurrebat Princeps: Istas criminationes quidem suo loco relinquendas; cæterum non solum omnes extra partium studia positos aliter judicaturos, sed ex hactenus actis latis patere, uter acrius suo commodo velificatus sit, alterius obstiterit. Sane Westphalicis tractatibus sæpe Reginæ Legatos ad præcipitanda negotia compulsos, & insignia commoda, quæ admota mora obtineri poterant, per Gallicorum Legatorum importunitatem amittenda fuisse, subinde super solvendo fœdere minis jactatis, si non statim in horum postulata consentiretur. Tandem cum Galli Franckendaliam vi expugnandam contenderent, junctis Regiis, ac Ordinum copiis, Carolus Gustavus ostendebat, id neque Reginæ rebus expedire, ac vacillantibus Ordinum consiliis nihil posse superstrui, ut aliæ causæ nunc dissimulentur.

Ordines de temperamento proponunt.

§. 66. Accedebant inde ad Carolum Gustavum Ordinum Deputati, Cæsareorum instinctu eadem cum ipsis proponentes: Cum metus sit, ut statim Cæsar Hispanum ad Franckendaliam reddendam promovere queat, eam ob causam executionem pacis haut differendam, nec concedendum, ut Ordines oneri hospitiorum militarium plane succumbant; sed potius dispiciendum, qua ratione tantisper Palatino caveatur, quoad id oppidum restitutum sit. Non dubium esse, quin Hispaniæ Rex toto Imperio & inprimis Palatino Electore petente, tot Principes, ac Palatinam præcipue Domum sibi hoc officio obstricturus sit. Ad hæc reponebat Carolus Gustavus; in hoc negotio non solum Palatini & Imperii, sed & sociorum Regnorum securitatem verti; nec præsentia duntaxat tempora consideranda, sed & providendum, ne ob modicum in præsens levamentum, grave in posterum jugum comparetur, cujus culpa in Reginæ facilitatem redundatura sit. 1649. Non ideo huc ventum, ut nova pax cudatur, sed ut Osnabrugæ & Monasterii concluſa executioni detur. Quod ut fiat ipsis Ordinibus manus esse admovendas, nec novam tractatuum telam ordiendam. Sane queri ipsos non posse, Westphalicos tractatus præcipitatos, aut septem annorum spatio non omnia accurate potuisse expendi. Suecos utique & Gallos à conventis ne latum digitum discessuros. Cæterum se super Ordinum propositione cum Gallicis Deputatis colloquuturum, ac rationes suas scripto exhibiturum, quare Franckendaliæ evacuatione desisti non possit; quo & posteris constet, quanto studio Regina id negotium egerit. Quo responso tunc Ordines adquievere. Porro Caroli Gustavi scriptum præter rationes jam memoratas præcipue Palatini, ac Gallorum contradictione nitebatur. Ordines autem re- 31. Maji. sponso suo spem sibi certam esse ostendebant, ab Hispano Franckendaliam, a Lotharingo intellas suo milite arces mox reddendas, si viderint, reliqua pace conventa executioni data, ac Galliæ Regem occupatis a se oppidis decessisse. Ad quæ 8. Jun. a Carolo Gustavo repositum: spe de Hispani ac Lotharingi facilitate circa restituenda illa loca parum fidendum, nec ob illam differendum, quod Tabulis Pacis tam perspicue sancitur. Interim se ulterius super eo negotio cum Fœderatis consilia collaturum. 19. Jun.

Ordinum temperamentum circa Franckendaliam rejicitur.

§. 67. Aliud inde temperamentum ab Ordinibus proponebatur, ut Franckendalia in tertiam classem evacuandorum oppidorum referatur, ac universi Ordines, inprimisque Elector Palatinus, tum ipse Cæsar per Legatos ejus oppidi restitutionem flagitent, ita ut propinquante secundo termino responsum obtineatur. Quod si Hispanus tergiversari pergat, loca postremæ classis tantisper detineri posse, donec quacunque ratione restitutio ejus oppidi secuta sit. Interim exautorandi & evacuandi initium pari passu faciendum. Sed Carolo Gustavo id consilium displicebat. Si enim integro adhuc Suecico exercitu, à quo maximum negotio pondus accedat, restitutio impetrari nequeat, isto soluto Hispanum, ac Lotharingum longe pertinaciores fore. Ita Cæsarei quidem & Ordines aliam urbem Palatino tantisper tradendam censebant, quoad Hispani Franckendalia excessissent. Galli contra omne temperamentum aspernabantur, queis ab initio Carolus Gustavus adstipulabatur; etsi ut ob solam Franckendaliam novum suscipieretur bellum, aut super temperamento aliquo negotiatio rejiceretur, haut consultum judicabat. Igitur constituebat rem in integro tenere, quoad à Regina responsum venisset; ac ut aliquo modo Ordinibus satisfieret, pedestrium legionum numerum circumcidebat, partemque indigenæ militis versus oram maritimam ire jubebat, ut navibus in Sueciam reportaretur.

De hoc negotio omnium sententia.

Cæsarei formulam conventionis adornant. 30. Maji.

§. 68. Spes inde surgebat Cæsareis conventionis brevi cum Suecis perficiundæ. Unde omissa disceptatione ejusdem formulam adornabant, in qua Amnestiam ad universos milites usque ad postremam eorum exautorationem porrexerant; simul ut Hasliæ copiæ eodem tempore cum Colonienſibus dimitterentur concessierant. Sed Osnabrugensem Prætulatum absque exceptione reddi volebant. Tum restitutio ex lege Amnestiæ & Gravaminum ad finem rejiciebatur, cui primus locus debebatur, quæ & ipsa ad illos duntaxat extendebatur, quorum causa in Tabulis Pacis li-

1649. quido fundata; ac factum possessionis casibus perspicue ibi expressis statim per testes aut literarum documenta demonstrari posset, omnibus controversis casibus exceptis. Unice porro Monasterii probatum arctiorem exequendi modum sequendum censebant. Exautorationi, & præsidiorum deductioni, quæ prima cura erat, statuebantur vicesima, & tricesima Junii, & decima Julii dies stylo novo. Addebatur de restitutione ablatorum è thesauro Pragensi, & scriptorum ex archivis Germaniæ. Sed & repudiato Ordine reddendarum urbium à Suecis proposito priori suæ formulæ inhærebant; & quanquam Franckendaliam tertiæ classi inseruerant, conditio tamen annectebatur, ut non secuta ejus traditione super æquivalente conveniretur. Sueci etsi quæ desiderarent sermone duntaxat monere decreverant; tamen instantibus Cæsareis & ipsi scripto formulam futuri pacti conceptam exhibent; quæ compluribus dein congressibus inter Deputatos discussa est, plerisque de quibus adhuc dissentiebatur compositis.

15. Jun.

Ea discutiuntur.

§. 69. Ac initio quidem conventionis Cæsarei Ordinum mentionem haut faciendam censebant, quod ista ad solos Duces bellicos spectaret. Sed pervincebant Sueci, id utique necessum esse, quod quæ heic tractarentur, quam maxime ipsos Ordines tangerent. Articulus de restitutione, prout à Suecis formatus fuerat, in fronte locabatur. *Decidendi* vocabulum cavillabantur Cæsarei, velut circa restitutionem nulla amplius decisio foret admittenda. Id quod Sueci ita declarabant; eatus liquidos ab illiquidis secernendos, & conditionem facti, quæque ad promtam restitutionis executionem pertinent, adhuc utique definienda. Restitutionem *à se ipsis* factam Cæsarei velut illegitimam arguebant. Sed cavere ittis verbis volebant Sueci San-Andreano tribuno, qui cum à Bambergensi Episcopo immissionem in loceri sui bona à Sperreutero detenta expoiceret, ac subinde differretur, tædio morarum ipse illorum possessionem arripuerat. Quod factum, & similia pro legitimis habendum Sueci contendebant. Cum porro Sueci Palatinum Electorem ob detractum ipsi Superiorem Provinciam parte pecuniæ militaris levari vellent, Bavarici acerrime obnitebantur, velut ea Provincia sui militis stipendiis relinquenda sit. Quia tamen ipsi fatebantur, id onus in solum Interiorem Palatinatum devolvi iniquum esse, postulabant, ut ob Bavari in rem publicam merita rata portio Superioris Palatinatus per reliquos Ordines suppleretur. Id quod hi initio abnuebant, causati si Bavarus merita sua in rempublicam extollat, Franconiæ & Sueviæ populos haut segniter tributa eidem contulisse. Circa Franckendaliam Galli ab initio temperamentum admittere haut fas sibi ferebant, mandato destitutis. Post cum necessitas rei ostenderetur, fatebantur jussos se Hermansteinum cautionis loco deposcere; super quo non minor, quam super Franckendalia difficultas surgebat, quod Cæsarei eam arcem à se ullo modo Gallis in fraudem Imperii concedi posse negarent. Suecis tamen ad extremum cautionis loco Glogovienſem Ducatum secreto offerebant. Ut tres milliones primæ pensionis Ordines exacte conferrent, Cæsarei operam se daturos pollicebantur. Sed ut directores Circulorum pro integra summa sponsorum vicem subirent, dubitabant Cæsarei. Sueci contra ostendebant; merito à se urgeri illos, penes quos sit pecuniarum exactio: & actionem adversus reliquatores iisdem patere. Super reliquis duobus millionibus Cæsarei per Tabulas Pacis sat caveri Suecis judicabant. Sed hi ostendebant præter Ordinum sparsas passim minas etiam recentia terrere exempla rejectarum ab uno & altero assignationum. Et cum Regina multas myriades de suo erogarit, par utique esse aliquot oppidis concessis tantisper ipsi caveri. Nam amoto armorum respectu verendum esse, ut qui deinceps assignatas pecunias petitum veniant, difficiles solutores, aut parum in Magistratibus subtilii inveniant. In Articulo de evacuationibus oppidorum Sueci integram Electoris Saxoniæ ratam, & reliqua contributionum stipulati fuerant, morositate ipsius adversus Carolum Gustavum, & Sueciæ militem moti. Nolebant quoque Sueci discedentis militis itinera tam arcta lege circumscribi, sed ut illa præfectorum judicio pro re nata definirentur. Id quoque pervincebatur, ut Landgravia ad exautorandum militem, & restituenda oppida non prius, quam Regii, teneretur. Extensionem Amnestiæ Sueci à singulis quoque Ordinibus ratam haberi postulabant, exemplo Comitis Brandensteinii mori, quem data à Cæsare venia, literæque, queis ad ipsum evocabatur, commeatusque & additum viæ præsidium carcere Saxonico liberare non potuerat. Et relinquebatur is cavillandi obtentus, per Cæsaris indulgentiam privatorum actionibus nihil præjudicari. Denique in enumeratione locorum restituendorum Sueci Franckendaliam, Landstulam, Homburgum & Hammersteinum peculiari transactioni seponebant. Cæsarei autem ista in tertiam classem referebant, addita exceptione, si præter spem Franckendalia intra id tempus non restituatur, super alio loco conveniendum, qui tantisper Palatino Electori tradatur. Lipsia à Suecis in postremam classem retrahebatur; oppida Novæ Marchiæ, & Ulterioris Pomeraniæ relinquebantur, quo ad super finibus regundis inter Reginam & Brandeburgicum Electorem transactum foret; cum Cæsarei in primam classem ista collocassent.

1649.

De restitutione ex capite Amnestiæ & Gravaminum.

§. 70. Super restitutione ex lege Amnestiæ, & Gravaminum Cæsarei, ac Catholici initio plane detrectabant agere. Sed cum animadverterent Suecos id negotium haut omissuros, tandem declarabant, ut quos ea res tangat profiterentur, penes quem mora sit; tunc enim omnia, de quibus pax plane disponit, in pristinum statum repositum iri. Unde Carolus Gustavus catalogum restituendorum Moguntino Directorio exhiberi jubebat. Ei negotio excutiendo Moguntinus, Brandeburgicus, Bambergensis, Culmbacensis, Constantiensis, & Wurtenbergicus, adjunctis duobus è Civitatum Collegio, destinabantur, qui in singulorum causas inquirerent, & eas quantum liceret expeditas darent. Ac ferebant Cæsarei, Cæsarem denuo super promta executione directores Circulorum serio monuisse, spe quoque facta, omnia propediem decidenda, ac quorum causa liquida sit, confestim restituendos; lite implicitos intra secundum, & tertium terminum sua recuperaturos: simul plenam designationem eorum, qui in lite & extra litem sint, propediem edendam. Enimvero inter quotidianos licet Deputatorum congressus lente procedebat id negotium, multisque diebus inter inanes altercationes frustra consumtis, tandem plerique ad petitorium remittebantur. Ad extremum proponebatur, ut Ordinum Deputati adhuc tres menses Noribergæ subsisterent, intra quos omnium

10. Jun.

25. Jun.

1649. um restituendorum causæ expediendæ sint. Id quod Succi adspernabantur, veriti, ne fraudis quid subesset, & quæ nuper elapsis sex mensibus confecta non fuerint, vix intra tres menses adversæ parti explere decretum. Interim maturandæ exautorationi, & oppidorum redditioni Cæsarei proponebant, pari gradu circa hanc, & restitutionem ex amnestia, & Gravaminibus pergendum, ut ante tertium evacuationis terminum omnia expedita sint: id ni factum fuerit, Succos ad reddenda isti termino destinata oppida haut teneri. Enimvero repugnabant Brandeburgici, & Luneburgici: per utramque Saxoniam nihil restitutionum ex lege Amnestiæ, & Gravaminum faciendum occurrere, & tamen se onus hospitiorum in cæterorum gratiam octo jam menses toleraſſe. Sed quod restitutio tertio evacuationis termino, quo Saxonica oppida contineantur, velut conditio annectatur, id ferri à se non posse: nam eo casu sibi sub hospitiorum onere ingemiscendum fore, quo jam alii Ordines liberandi sint. His quanquam illi, quos restitutio tangebat, se opponerent, valuere tamen Saxonicorum rationes, ut Cæsarei isto proposito desistere necessum haberent.

De solutione satisfactionis militaris.

§. 71. Circa solutionem pecuniæ exercitui Succico promissæ Cæsarei prolixè omnia offerebant, ac ut in cautionem pro duobus posterioribus millionibus illa loca, quæ in securitatem Franckendaliæ Suecis offerebantur, pro illis quoque tenerentur, haut absurdum censebant, modo Ordines Cæsarem indemnem præstarent. Ac videbantur super hoc tam faciles se exhibere, ut circa Franckendaliam Succi eo minus reluctarentur. Hæc quippe ut redderetur, Carolus Gustavus una cum Gallis hactenus immotus institerat. Sed ubi id obtinere non daretur, & Galli haut eo secius idem postulare pertenderent, Succis necessum erat ante plenam Pacis executionem ab hisce se disjungere. Quo absque difertis Reginæ mandatis descendere ille haut audebat. Eas tamen inter moras satisfactionem militarem expediendi occasio erat, circa quam Cæsarei Suecorum postulata apud Ordines promovebant, quod sperarent, hoc officio se Reginam ad temperamentum circa Franckendaliam admittendum adducturos. Et jam à Regina mandata aderant, ut si super militum satisfactione sat cautum sit, Franckendaliæ causa dimittere exercitum, & præsidia deducere Carolus Gustavus haut differat. Unde cum Ordines de tribus millionibus repræsentandis, ac restituendis satisfactum iri diserte recepissent, spe facta quoque hypothecæ pro duobus posterioribus millionibus, jam ad conclusionem perveniri poterat, si Gallorum postulata super Franckendalia, & locis à Lotharingo detentis negligerentur. Enimvero Carolus Gustavus Reginæ parum decorum judicabat eo postulato tam repente desistere, ac obtentis propriis commodis Gallos destituere. Unde cum citra rupturam tractatuum id fieri posset, aliquandiu adhuc idem urgendum censebat, num qua ratione Gallis satisfieri queat. Præsertim cum Galli ostenderent, se ex Aula jussos circa Franckendaliam temperamentum aliquod admittere. Postulabant inde Galli, Succi una cum ipsis contenderent, ut quoad Franckendalia ab Hispanis reddita sit, Constantia, aut Hermansteinum, aut Heilbrunna in Regis Christianissimi manus traderetur. Sed demonstrabat Carolus Gustavus, Constantiam à se nullo colore peti posse, nec de ullo horum locorum spem esse. Nam Archidux Oeniponta- 1649.
nus cessæ jam à se Alsatiæ, Constantiam additurus haut erat. Et Hermansteinum si vel maxime Trevirensis annueret, Cæsar, cujus præsidio id tenebatur, concessurus haut erat. Ne autem Heilbronna dederetur, Urbium Collegium acriter resistebat. Pollicebatur tamen se, quantum salvis Reginæ rebus liceret, pro ipsis omnia haut omissurum. Quo & postulante decretum, ut Cæsarei atque Ordines quamprimum cum Gallis super eo negotio agant, & siquidem hi adquiescere nolint, cum Suecis rem communicent, ut horum interventu res demum componi queat.

Bavarici promtos se paci exequendæ testantur. 23. Maji.

§. 72. Inter hæc Bavarici apud Carolum Gustavum de studio Electoris sui circa explendas quantum ad se pacis leges prolixe testabantur; ac inprimis se paratos Palatinatum Inferiorem reddere, statim atque Elector Palatinus diploma cessionis exhibuerit. Addebant, omissa peculiari evictione olim Monasterii petita, communi cautione contentos esse, ac si quæ ab ipsis circa executionem adhuc desiderentur, cum Reginæ Deputatis acturos. Hisce, quæ adhuc ab Electore præstanda postulentur, scripto exhibebantur. Inter quæ præcipuum erat, ut per utrumque Palatinatum, & Circulum Bavaricum restitutionem ex lege Amnestiæ & Gravaminum perageret; Nominatim ut inferiorem Palatinatum, quantum ejus ipse hactenus obtinuerit, Carolo Ludovico Electori Palatino redderet, seria insuper opera navata, ut Franckendalia ab Hispanis restituatur. Tum Sulzbacensi debita executioni det, Neoburgicum moneat, ut is tam in Sulzbacensi, quam Hilpolsteinensi, & aliis præfecturis Pacis legibus satisfaciat. Nobilibus in Superiore Palatinatu & Comitatu Chamensi ex articulo quinto Instrumenti Pacis §. *Quantum deinde ad Comites*, versiculo, *hoc tamen non obstante*, jus Augustana sacra publice aut privatim exercendi, anno vicesimo quarto possessum, & alia ibi expressa restituat. Exulibus Superioris Palatinatus super pecunia priori domino mutuo data satisfaciat. Ottoni Læsenio possessionem prædii Heimhofi, quod Jesuitæ velut feudum Cænobii Castelli sibi vindicarint, reddat. Noribergæ Urbis subditos Palatinis præfecturis immixtos veteri sacrorum usui relinquat, ac per omnia in statum anni vicesimi quarti reponat. Tradebatur quoque Bavaricis designatio, juxta quam ab ipsis per Palatinatum Inferiorem, & Sueviam infesta loca pari passu cum illis, quæ Succi adhuc obtinerent, evacuari possent; è Suecorum quidem parte Neumarcum, Weida, Vilsecca, Sulzberga, Falckenberga, Waldecca, Munitio ad Rainam, Donavverta: è Bavari parte, Heidelberga, Manheimum, Dilsperga, Berka, Augusta Vindelicorum, Memminga, Campodunum, Wildensteinum, Hohenzollera, Auracum, Albecca, Schiltacum, Hornberga, Villinga, Weissenburgum, Rotenberga, Freiburgum. Postulabatur quoque, ut pro Palatinatu Superiore & Comitatu Chamensi rata portio satisfactionis militaris, simul præsidiis Suecicis residua contributionum per Superiorem Palatinatum persolverentur. Denique operam suam conferret, ut quamprimum restitutio ex lege Amnestiæ & Gravaminum absolvatur, & promissa militi pecunia conferatur.

Ab illis Suecorum postulata.

Colonienſis Legati postulata.

§. 73. Colonienſis Electoris Legati Furstenbergius Comes, & Beckerus apud Carolum Gustavum super Landgraviæ hospitiis querebantur,

1649. velut per articulum XV. Instrumenti Pacis indebitis; eoque ut istam ad exautorandum militem permoveret petebant. Tum ut Osnabrugensis Episcopus suæ ditioni restituatur, cujus cura Colonienſi velut Metropolitano incumbat: nam capitulationis tractatum extrahi, quantumvis ad omnia æqua Episcopus promtissimum se exhibeat. His scripto responsum: Multa, quæ ante exautorationem militis ac redditionem oppidorum præstanda fuerant, hæsisse; unde fœderatis Regnis suspicionem injectam, ut cautius procederent: eoque Landgraviæ, quæ in fida cum Regibus societate ad extremum perstiterit, vitio verti non posse, si non nisi cum Regiis militem suum dimittat, locisque occupatis decedat. Cæterum utra pars circa Osnabrugensem Episcopatum in mora sit, ex actis ejus conventionis constare. Ea perfecta statim omnia, quæ ex pace debeantur, præstitum iri.

His responsum. 26. Maji.

Galliæ Rex copias sibi concedi postulat. 22. Maji.

§. 74. A Galliæ quoque Rege missus aderat Miletus cum mandatis ad Carolum Gustavum, ut exautorati Suecici militis aliqua manus ipsi concederetur. Quo fine & Reinoldus Rosa sub finem Junii Noribergam veniebat. Cujus delectibus promovendis quanquam Carolus Gustavus pronum se declararet, quantum per leges pacis dabatur; verebatur tamen ut isti succederent, Teutonici militis animis à Gallo aversis, & quia recens sedatis internis Galliæ motibus parum pecuniæ militi alliciendo suppetebat.

Exautoratio militum tarde procedit.

§. 75. Inter hæc Ordines onera diuturnæ hospitationis acerbis querimoniis differebant, quorum tamen culpa penes tergiversationes ipsorum erat solutionem pecuniæ militaris eludentium, citra quam copiarum exautoratio suscipi non poterat. Istius pecuniæ dispensandæ liberam facultatem cum sibi Carolus Gustavus semper diserte reservasset, Ordines tamen istum legibus circumscribere conabantur. Cum is in usum exautorationis hinc inde Assignationes quasdam distribuisset, accuratæ rationes, quo illæ expensæ forent, exigebantur. Quin jactabant aliqui se pecunias non Suecicis Ministris, sed ipsis militibus soluturos, quo hos tandem aliquando amoliantur; saltem dum solutio fit, Quæstores suos adjuncturos, qui cominus inspiciant, quantum pecuniæ singulæ legiones, singulique præfecti accipiant. Sed & illis præfectis, qui ante aliquot annos abdicata Reginæ militia sub Ordinum ditionibus confederant, aliquam portionem detrahere cupiebant, ni simul provinciæ ipsorum hospitiis, oppida præsidiis leventur. Ita Carolo Gustavo nihil supererat, quam ut cupitam quantumvis imminutionem legionum, & exautorationem differret. Inter alios Saxoniæ Elector ferre nolebat, pecuniam, quam in promtu esse significarat, à Suecis recenseri, velut ignominiæ sibi cederet verbis suis parum fidei adhiberi. Tum nec Lipsiam, nec Brunsuigam eandem conferre dignabatur, quod illa Suecico præsidio infessa, hæc extra Superiorem Saxoniam sita foret; cum tamen inter tractatus ea de re monendi locus fuisset. Nec minus per Inferiorem Saxoniam & Westphaliam assignationes vario obtentu rejiciebantur. Sed cum Carolus Gustavus Legatis Noribergæ præsentibus, & Principibus per literas demonstraret, ipsorum tergiversationibus non nisi fructus pacis intercipi, & quæ ab ipsis moveantur, iniqua aut inania esse; multi Ordinum, inprimis per Superiorem Germaniam tandem promissa bona fide explere instituunt, initio à Wurtenbergico Duce & Ulma facto: ac promittebat Constantiensis Episcopus, se Catholicos Ordines ad paratam solutionem compulsurum. Unde Caroli Gustavi jussu á Duglasio complures legiones combinatæ, lubentibus tam ductoribus, quam gregariis. Eadem in Saxonia Inferiore parantem Kœnigsmarckium negata ab Ordinibus pecunia impediebat. Unde initio Maji mensis non nisi unica turma in Bremensi provincia exautorata fuit, cujus præfecto sexcenti unciales, inferioribus ductoribus pro rata, gregariorum singulis triginta tres unciales soluti; quo præmio illi plene sibi satisfactum testabantur.

1649

Tandem ejus initium fit.

§. 76. Circa id tempus perficiendæ Capitulationi Osnabrugensi jussu Reginæ Joannes Oxenstierna Osnabrugam reverterat, quo loco & istam pertractari Luneburgici juxta ac Ordines provinciales commodissimum putabant; & Cæsarei jam ante, ut ista negotiatio Noribergam pertraheretur, apud Christianum Ludovicum Luneburgicum Ducem institerant. Id quod & Episcopus summopere cupiebat, cui spes erat faventibus Cæsareis & Ordinibus ibi scopo suo potiundi. Qui & variis criminationibus Suecos Ordinibus suspectos reddere conabatur, velut quibus Noribergæ finem negotio imponere cordi haut sit, sed varii prætextus conquirantur tempori extrahendo. Ac dubio procul id agitari, ut refectum quiete militem proximo vere Poloniæ immittant. Et parum aberat, quin Ordines Westphaliæ in Conventum pertraxissent armis in Suecos parandis, ni Brandeburgicus Elector istos conatus disturbasset causatus, tractatus Noribergæ bene succedere, & hunc congressum facile suspicionis quid excitare posse in fraudem quietis publicæ. Cujus autoritate & alii moti venire omiserunt. Quanquam autem Oxenstierna per Biœrnclovium apud Nassovium Comitem, qui adhuc Monasterii degebat, & ipsum Præsulem ageret, ut tractatio illa Osnabrugæ instauraretur; abnuebat tamen Præsul rationes scripto complexus. Jam se cum omnibus Actis Officialem suum Noribergam misisse, quo & ipse mox profecturus sit, ordinandis Ratisponensis Præsulatus rebus. Abiisse quoque Volmarum, qui mediatoris heic partes obierit. Ac spem esse interventu Ordinum rem brevi confectum iri; penes quos sit, ubi partes cedere nolint, controversiam pro autoritate decidere. Quibus rationibus ille, quicquid in contrarium objiceretur, immotus inhærebat. Idem & Ordines Noribergæ in suam sententiam pertraxerat, quibus per Officialem exposuerat; interventu Volmari præcipuis Capitulationis articulis jam absolutis in solo Consistorio negotium hæsisse, quod anno vicesimo quarto in usu haut fuerit. Quod cum absque Ordinum autoritate expediri nequeat, se super eo Noribergæ cum Luneburgicis Legatis transacturum, aut idem Ordinum decisioni subjecturum; ne tamen ideo sua restitutio differatur. Interim transacta executioni darentur, reliqua in præsenti statu manerent, quoad Noribergæ, aut alibi ista quoque expedita forent; modo ipse ante omnia in possessionem Episcopatus immittatur. Quæ ratio Ordinibus plausibilis visa amoliendo huic pacis obstaculo; eoque ad Luneburgicum Ducem scribunt; ne Episcopum, salvo suo jure, impediat, quo minus in possessionem Præsulatus perveniat; suisque heic Legatis injungat, ut si quid controversiarum supersit, amica transactione componant. Nam cum jam plerique Evangelici in sua restituti sint; acerbum isti esse, hujus capitulationis obtentu provincia sua carere.

Capitulatio Osnabrugensis Noribergam pertrahitur.

Simul

1649. Simul ut Episcopus pedetentim administrationem provinciæ adprehenderet, ipsum jubent ratam partem satisfactionis militaris à provincialibus exigere; quem actum à Suecis haut impeditum iri credebant. Quam occasionem avide arripiens Episcopus Ordines provinciales apud Cœnobium Oissedam convocat. Eum conventum, cum facile possent, impedire Succi nolebant, quod ex Instrumento Pacis pecuniæ corrogatio illis incumberet, qui restituendi forent. Ac provincialibus congregatis Legatus Succicus protestationem tradi curabat, qua denuntiabat, se extra illam pecuniæ collationem haut permissurum, ut Episcopus ante perfectam Capitulationem vel minimum quid in rebus provinciæ disponat. Nec eo minus Episcopus hac occasione multos ex Ordinibus blando alloquio sibi conciliabat, cui & antea Collegium Canonicorum plane addictum erat, ut illis facile cum Episcopo conventurum videretur. Solam Osnabrugam ob dejectum Petriburgum acerrime idem oderat, quæ & ne ipsius libidini dederetur, à Suecis summopere contendebat. Ita diu agitata Capitulatio demum Noribergam rejecta est.

Tractatus Noribergæ tarde procedit.

§. 77. Noribergæ porro tractatus tarde procedebat, novis indies difficultatibus obortis, ac vacillantibus Ordinum consiliis, summo cum Caroli Gustavi tædio, qui ante hiemem in Sueciam trajicere ardebat; cui tamen imperfectum negotium abrumpere haut visum. Equidem multis Ordinum invitis executio pacis ad duces exercituum remissa fuerat, quod metuerent, ne militaribus viris pacem promovere parum cordi foret. Sed exitus id factum probabat, quod alias pax multis partibus, inprimis circa Amnestiam & Gravamina, nunquam aut tarde admodum effectui fuisset data. Et commodum valde Reginæ accidebat, quod solis Cæsareis, aut Ordinibus, nullo autem modo ipsi mora imputari posset, siquidem qualem eadem cupiebat, tuta, stabilis, atque honesta pax constitui deberet. Id quod & non pauci ex Ordinibus agnoscebant, qui etsi incumbens à milite onus impatienter ferrent, re tamen penitius perspecta, Reginæ destinata probabant ultro fatsi, ni hoc modo res acta esset, mancam valde pacis executionem fuisse futuram. Circa quam cum inter Ordinum Legatos complures per dies agitatum fuisset, demum super restituendis ex lege Amnestiæ & Gravaminum catalogus texebatur, quo liquidi casus ab illiquidis secernebantur, quorum illi tres intra terminos citra moram restituendi sint; ob illiquidos autem, & difficiliores casus exautorationem militis haut differendam. Enimvero Succi restitutionem plenam juxta Tabulas Pacis faciendam pertendebant, qua nondum peracta exercitus haut dissolvendus videbatur.

De restitutione ex lege Amnestiæ & Gravaminum.

De pecunia militari.

§. 78. Circa pecuniam militibus promissam huc demum descenderant Ordines, ut tres milliones, quorum pars antea per assignationes solvenda fuerat, præsenti pecunia expenderentur. Sed pro duobus millionibus quam Succi exigebant cautionem, Ordines abnuebant, velut in Instrumento Pacis sat cautionis sit. Sed demonstrabat Carolus Gustavus ipsos Ordines causam præbuisse, ut Reginæ peculiaris cautio exposcenda sit, ac satis exemplo Franckendaliæ patere, quam parum securitatis in communi guarantia sit. Cæsarei hactenus assecurationem illam annuebant, ut Suetici Commissarii in urbe aliqua Germaniæ tantisper alerentur, quoad pecunia repræsentata foret. Sed Succi eo haut contenti certi quid manibus tenere volebant: & quia Cæsarei Glogoviam loco cautionis pro Franckendalia obtulerant, Regina autem eo nomine sibi cautionis quid haut postulabat, visum Carolo Gustavo id oppidum tantisper, quoad militaris pecunia exsoluta foret, præsidio infestum detinere. Quod ut permitterent Cæsarei, nullo modo adduci poterant. Sed circa hoc negotium eo minus difficultatis fore sperabatur, quod plerique Ordinum spem fecissent, universam quinque millionum summam quamprimum solvendam, ut una vice militaribus oneribus defungerentur; ac circa id satagebant, quo & tenuiores Ordinum ratam suam expedire possent. Quo fine & universi Ordines Superioris Palatinatus ratam portionem in se recipiebant, quod Bavarus illam conferre abnueret, in Palatinatum autem Inferiorem eandem devolvi iniquum foret.

1649.

Volmari adventus negotio moræ nonnihil injicit. 1. Aug.

§. 79. Accessit inde Noribergam Isaacus Volmarus, cujus adventu, qui hactenus tractatibus adfuerat Blumenthalius inde facessebat. Non deerant qui suspicarentur, substituto in Blumenthalii locum Volmaro eandem nunc fabulam agi, qua quondam Hamburgi, dum prævium pactum expeditur, Lutzovio Curtius, huic Aurspergius surrogatus erat, quo nova tricarum, & morarum machina strueretur. Is Blumenthalii exemplo subdelegati partes agere fastidiens, uti Monasterii Comitis Nassovii collega fuerat, nunc quoque pari cum Piccolomineo dignatione, & mandato cum ipso Carolo Gustavo tractare volebat; id quod à Cæsare datum ipsi procuratorium præ se ferebat. Idem hactenus acta passim carpere, conventa convulsam ire, ac novam tractatui formam meditari; tum ante ipsius adventum designatum præliminare pactum improbare. Tanto magis Carolus Gustavus cum tractatu arcere cupiebat, saltem ne tam ampla cum potestate admitteretur. Unde ad Instrumentum Pacis provocabat, quo executionis conventio solis supremis belli ducibus reservatur: unde & nuperam Pragæ negotiationem per Deputatos duntaxat peractam, conventionemque à solis ducibus confirmatam. Istius continuatio cum præsens conventus sit, vitio sibi dari non posse, si nihil novari patiatur, & cum solo Piccolomineo tractare velit, Volmaro in parem gradum haut admisso; quod per Erskeinum, & Benedictum Oxenstiernam Cæsareo Secretario denuntiat. Piccolomineus contra postero die per Varenbulerum Wurtenbergicum Carolo Gustavo demonstrat: Nec Cæsarem, nec Reginam prohiberi, quo minus ducibus exercituum, quibus lege pacis executio est commissa, alios sive delegatos sive subdelegatos adjungant. Nam utique penes duces primas tractandi manere partes; nec executionem intra præfinitum tempus secutam, nec heic de sola exautoratione, & evacuatione agitari, sed talia admixta, quibus expediendis adhibendi sint Westphalicorum actorum periti. Cæsarem haut dubitasse cessionem Alsatiæ propria manu subscribere, quam & post Legati Ordinum ex Equestri fere aut Jureconsultorum Ordine subscripserint. Igitur sperare, Carolum Gustavum haut dubitaturum Cæsaris autoritate instructos ad subscriptionem admittere, ne mora tractatui injiciatur. Enimvero insistebat suæ sententiæ Carolus Gustavus, in Instrumento Pacis fundatæ, quo executio ducibus tribuitur. Hoc modo tractatus Pragæ cœptos, ubi super alimen-

1649. tis præsidiorum conventum; reliqua quo minus ibidem absolverentur, restitutionem ex lege Amnestiæ & Gravaminum obstitisse, quæ & præsentem negotiationem remoretur. Equidem Ordines Mindæ, quo instigante haut obscurum, per Deputatos id egisse, ut tractatus id in oppidum, aut Monasterium, & Osnabrugam pertraherentur. Id se recusasse, quod super executione conventa mutare penes se non sit. Ac literis se Piccolominei consilium in has oras accessisse, spe per ipsius dexteritatem, ac prudentiam rem eo citius expediendi. Quod si Cæsari alia nunc mens sit, mature id sibi significandum fuisse, quo ipse hoc itinere supersedere potuerit, aliis à Regina plenipotentiariis tunc substituendis. Nunc postquam tres per menses cum nemine alio præterquam Piccolomineo tractarit, si Cæsarei modum agendi utique mutare velint creditum iri, ipsis non nisi moras nectere propositum. Id eo molestius esse, quod Volmarus actiones ipsius, Instrumento Pacis utique conformes, non solum Monasterii, & heic variis criminationibus vellicarit, sed & nunc negotio prope ad finem perducto magis de subscriptione, quam de novitatibus circa modum agendi, & personas tractantes dispiciendum sit. Quod si Piccolomineus necessitatem sibi adferre velit Volmarum velut plenipotentiarium ad tractatus admittendi, alios se in sui locum surrogaturum; aut si animadvertat, novas moras captari, alia sibi consilia capessenda esse. Addebat, haut parum suspicionis sibi injici nupera Volmari propositione, qua Ordines à conventis inter Cæsareos, Suecosque avertere velle videatur, & quod passim à Suecis variis modis pacem violatam per injuriam factet. Cum igitur Volmarus animadverteret, Carolum Gustavum pari cum Piccolomineo dignatione ad tractatus ipsum admittere nolle, ne plane istis excluderetur, in Blumenthalii locum demum surrogari se passus est.

2. Aug. Præliminaris evacuatio proponitur.

§. 80. Jam restitutio ex lege Amnestiæ & Gravaminum alacrius, quam hactenus, succedere cœperat; ac super satisfactione militis, ejusque exautoratione, & deducendis præsidiis inter Cæsareos ac Regios fere convenerat, pacti delineatione Ordinibus communicata, & formula futuræ subscriptionis aptata. Haut eo minus tamen Cæsarei nuper proposuerant, de permutandis oppidis quibusdam à se & Bavaro infestis cum illis, quæ Suecorum præsidiis in Bohemia tenebantur.

30. Jul.

A Suecis probatur.

Eam Carolus Gustavus haut inutilem judicabat, etsi palam præ se ferret, parum emolumenti ex illa sibi sperari, nec eandem à se magnopere affectari. Nam non solum per longas moras penus ibi exhaustus erat, sed & grassans Pragæ pestilentia ita præsidiarios imminuerat, ut vix stationibus tuendis sufficerent. Unde ni brevi abducerentur, dilapsis ultro numeris cum dedecore ista loca deserenda erant. Contra in antecessum hinc inde deductis præsidiis Cæsar ac Bavarus nonnullis locis magno suo cum emolumento diu possessis cedere tenebantur. Ea res cito transacta est, ut Suecis persuasum esset, subscriptione per delegatos tantisper facta, de Palatini restitutione, ac

31. Jul.

Amnestiæ extensione mox conveniendum, quam huic pacto Sueci includere cupiebant. Sed moram injecit Volmari adventu mota difficultas, & quia Ordines quædam in ista conventione mutari volebant. Qua occasione & Cæsarei nonnulla monita circa eam formulam adferebant; cui & hoc præcipue inseri volebant, ut si forte unus vel alter ex Ordinibus ratam non contulisset, evacuatio illa præliminaris haut eo secius procederet. 1649
Super quibus monitis Carolus Gustavus quidem 6. Aug.
mentem suam illis per Varenbulerum declarabat; sed quia eam conventionem non pro formula correctioni obnoxia, sed pro negotio plane confecto habebat, eadem ut subscriptione firmaretur acerrime instabat. Simul Deputati Succici scripto Or- 8. Aug.
dines monebant, ni sepositis lentis consultationibus ad subscriptionem brevi accedant, sibi necessitatem adferri ob anni tempestatem, & quotidianas querelas tam circa præsidia, quam legiones aliter disponendi. Qua ex re si quid incommodi proveniat, culpam penes illos fore, qui tam salutari negotio remoram attulerint. Addidit hoc monitum calcar Ordinibus, ut subscriptionem statim decernerent, ac de ea Succis per Varenbulerum significarent. Quæ ut sequenti die susciperetur, inde ad temperamentum circa Franckendaliam transiretur, cum ipso constituebatur.

Ab Ordinibus accepitur. 11. Aug.

Subscriptio Recessus differtur ob causam Palatinam.

§. 81. Enimvero quo minus subscriptio illa ita promte, ut sperabatur, succederet, inter alia à causa Palatina proveniebat. Nam Bavarici, à quibus ex isto pacto loca Palatinatus Inferioris restituenda erant, ante subscriptionem cum Electore Palatino super titulo & insignibus Archidapiferatus transigere cupiebant, quibus Palatinus hactenus utebatur, quoad alio officio Imperiali, ac titulo, insignibusque donatus esset; simul cessionem ejusdem in Superiorem Palatinatum manibus tenere cupiebant. Circa quod negotium proponebatur, ut Palatinus alio munere à Cæsare mactus Archidapiferatus titulo & insigni renuntiet, nec interim, si occasio detur, Archidapiferatus functionem exerceat, nisi Wilhelmina linea plane extincta. Tum ut Palatinus Inferiore Provincia obtenta juri in Superiorem renunciet, cessionis Instrumento tantisper apud Moguntinum depositio. Qua super re OExelius ad Electorem Bavarum properabat, paucos intra dies ipsius declarationem allaturus. Ægre ferebant eam rem Ordines; sed ne Augustæ & Memmingæ liberationem sufflaminarent, decernebant, ut majoris securitatis gratia subscriptio à Cæsareis Regiisque ac Ordinum Deputatis fieret; & ab utraque parte subscripta exempla apud Moguntinum Directorium deponerentur, ut tamen dies deducendorum præsidiorum, & mutua exemplorum traditio ad Bavarici Legati reditum differretur.
Ea re à Bavaro probata, præliminare pactum ab 30. Aug.
ipsius Legato subscribitur; tum transactio cum Palatino & hujus cessio, (Winshemi tunc idem agebat,) apud Moguntinum deponitur.

Galli remituntur.

§. 82. Sed & Galli subscriptionem tantisper differri postulabant, quoad super æquivalente, quod Franckendaliæ loco exigebant, sibi satisfieret. His demonstrabatur: Gravissimis de causis haut consultum visum hanc rem diutius prolatare. Eam subscriptionem ad peculiare Reginæ commodum, & securitatem pertinere, ac vi annexi reservati Gallis nihil decedere, quibus ut satisfiat, nulli operæ à se sit parcendum. Enimvero illi hisce haut adquiescere, & inprimis, qui nuper Monasterio adpulerat Grullardus fremere, apud Ordines subscriptionem impedire, quæque hi super pecuniarum solutione annuerant, subversum ire, velut paci aperte repugnantia. Qui & apud Magnum Gardium Comitem non sine verborum acerbitate protestabatur: ista fœderi adversari, nec eum agendi modum Monasterii & Osnabrugæ adhibitum. Quæ ne silentio probare videretur Carolus Gustavus, isti per Gardium

1649. dium denuntiat; Executionis tractatum ad agendi rationem apud Westphalicam negotiationem adhibitam ita presse hautquidquam alligatum; ac tam iniqua censura ab Regina actorum supersedendum, amicitiæ inter Regna fœderata servandæ haut idonea. Tractationem susceptam ad Reginæ mandata quadrare, quam & ipsi facile adprobaturus sit; cæterum nemini præterea ad reddendas rationes se obnoxium, nec alienæ censuræ patientem. Hac subscriptione fœderatis nihil decedere, ac Reginam Galliæ commoda cordi habituram, prout id culto per tot annos fœdere dignum sit. Igitur rationibus locum det, ac importuno præcipitique judicio supersedeat; nec dubitet, quin hoc recessu subscripto Gallica postulata ex voto expedienda sint.

Cæsarei subscribere detrectant.

§. 83. Gravius obstaculum adferebant Cæsarei, qui cum subscriptionem primo annuissent, mox mutata sententia Ordinibus conventionem ad subscriptionem offerentibus reponebant; sibi nondum cum Suecis plane conveniisse, quod hi admittere abnuant clausulam, qua Cæsarei sibi cavere velint, ut ob moram circa solutionem pecuniæ ab Ordinibus factam restitutio locorum in Provinciis Cæsaris haut eo secius succedat: quam utique inferere sibi diserte injunctum. Postulabant igitur, ut cum de hac re ipsi ad Cæsarem retulerint, à quo intra vicesimum Augusti diem responsum expectent, subscriptionem eousque

Generalissimus acriter instat.

differant. Id responsi cum Carolus Gustavus è Deputatis Ordinum cognosceret, suspicabatur ista Cæsaris mandata à Volmaro eo fine obtenta, ut quæ ante ipsius adventum acta forent, subverteret, & omnia ex suo arbitrio disponendi occasionem nancisceretur. Eo magis quæsitam dilationem præfracte abnuere, simul ostendere; cum affectatæ istæ Cæsareorum tergiversationes haut parum solicitudinis sibi circa observandam Reginæ securitatem moveant, sibi necessum fore, ni

17. Aug.

hac ipsa die subscriptio fiat, copiis adhuc per Germaniam dispersis hiberna adsignare, ac jam deductas revocare, alioque modo rebus suis prospicere. Nam à Cæsareis desideratam clausulam illam ipsam esse, quæ tractatum Pragensem abruperit, quæ aliquoties hîc proposita, à se semper rejecta sit, quam & expungendam demum omnes decreverint. Ea res Ordinibus haut mediocrem scrupulum injiciebat, ut statim per tria Imperii Collegia novas consultationes susciperent, & cum per Deputatos Piccolomineum frustra ad subscriptionem invitassent, tandem decernerent; se una cum Suecicis Plenipotentiariis subscripturos. Ad quem actum Imperii nomine obeundum ex Electoralibus Moguntinus ac Bavaricus, è Principalibus Bambergensis & Saxo-Altenburgicus, è Civitatibus Noribergicus & Francofurtanus destinabantur. Ità subscriptio in ædibus Erskeini suscepta, ac promisere Ordines, se omnem lapidem moturos, ut Cæsarei quoque ad subscriptionem adducantur. Bavaricus dilationem petebat, quoad Collega ipsius OExelius Monachio revertetur. Quo regresso & ipse conventionem istam subscriptione sua firmabat.

18. Aug.

30. Aug.

Cæsar conventionem illam improbat.

§. 84. Decreverant Ordines eo ipso die Cæsareos per Deputatos ad subscribendum impellere; cum cursor ad Cæsarem missus redit, parum gratam ab hoc declarationem reportans. Is quippe cum super omnium ubique præsidiorum deductione nondum certi quid concluſum foret, in præliminarem illam, quam vocabant, evacuationem consentire abnuebat. Nam non nisi unum & alterum Circulum quibusdam Regiis præsidiis levari, cæterorum liberatione adhuc in incerto hærente, cum tamen omnibus Circulis onus pecuniæ militaris pariter incumbat, quos & pariter sublevatione frui æquum sit. Quin ipse Cæsar malebat oppidis, arcibusque Bohemiæ tantisper carere, quam incertis adhuc reliquis terminis eadem recuperare. Equidem initio isthanc conventionem propositam haut repudiasse, non tamen ea mente, ut à principali negotio disjungeretur. Eam declarationem Cæsarei Ordinum Legatis ad se evocatis pandunt, quam omissa subscriptione sibi sequi necessum sit. Ac semel iterumque instantes Ordines repellunt, capite se luituros, si adversus mandatum Cæsaris subscribere audeant. Nec ista Cæsarem proprio instinctu rescripsisse, sed quorundam Electorum & Principum precibus motum, quibus haut placeat, paucos in antecessum exterorum præsidiis liberari, ni omnes simul eo pacis fructu potiantur. Eadem declaratio Suecicis Deputatis à Volmaro & Lindenspurio exponebatur: Qui statim reponebant; sibi à semel conventis discedere haut integrum esse. Id negotium ab ipsis Cæsareis propositum, Blumenthalii discessu à Volmaro probatum, ac Ordinibus commendatum, qui & idem subscriptione firmarint. Nec dubitabat Erskeinus Volmaro in os exprobrare, ipsius adventu non solum negotiationem valde retardatam, sed & plane jam hærere. Quo ipso huic tantoperè bilem commoverat, ut is domum regressus statim lecto se committeret, ac complures dies publico abstineret. Sane quod plerique culpam morarum ipsi imputarent; odio publico idem laborabat, sic ut plebs urbana ad fores ipsius concursu facto importunis verbis pacem ab eo retardatam objiceret; & parum à vi facienda abesset, ni aliorum interventus consternatos sedasset. Unde præsidium à Magistratu urbis ipsi postulanti circumponebatur. Quin & Piccolomineus indignatus ferebatur, per ipsum ac præpotentes in aula ministros sua acta convelli.

1649.

Suecis indigantur.

Volmarus ideo exosus est.

Diversa judicia de hac tergiversatione.

§. 85. De hac Cæsareorum tergiversatione diversi diverse judicabant. Equidem illi vanitatis manifesti erant, qui è compacto à Cæsare & Regina negotium extrahi ferebant, ut Ordinibus per diuturna hospitia enervatis Imperium inter se dividerent; id quod Danici Ministri Hamburgi publico mercatorum congressu spargere non verebantur. Alii jus esse Cæsari censebant, ne partem præsidiorum deduci patiatur, antequam super cæteris conventum fuerit, ne forte fraudis aliquid ea divisio habeat. Nec Suecicorum per Bohemiam præsidiorum conditio Cæsarem latebat, ut illis locis paulisper adhuc carere mallet, quam tanti momenti loca in Imperio è manibus amittere. Quidam culpam in Blumenthalii & Volmari æmulationem rejiciebant, quorum hic ab isto per nimiam facilitatem peccata corrigere voluerit. Multis persuadebatur; per Saxonem & Brandeburgicum Cæsarem à pacto isto averti, quod hi oppida sua isthac conventione comprehendi cuperent. Ejus rei indicium habebatur, quod Consiliarii Brandeburgici in Marchia, cum Sueci nonnihil pecuniæ exautorando militi postulassent, eam solvere abnuebant, velut de ea nil sibi mandatum foret; cum tamen nemo antea, ut miles dimitteretur, acrius institisset. Quicquid ejus sit, sane prætextum hoc vanum esse patebat, quod Cæsari, cum eas literas ad suos daret, jam de subscriptione Ordinum consensu facta, (inter quos utique & Saxonicus & Brandeburgicus erat,)

1640. constaret. Cæterum nec inter Suecos deerant, quibus hæc conventio parum probaretur. Temporariam eam esse, & ante impletas, quæ sub finem addebantur, conditiones obligatione carere. Periculosum valde esse, Reginam ex hac conventione copias suas exautorare, cum Cæsar etiam subscriptione facta ante impletas illas conditiones haut stringatur, quarum una deficiente tota conventio invalida sit; ac dubium esse, omnes ita exacte impletum iri. Enimvero Carolus Gustavus id pactum ob rationes supra dictas summopere utile ac necessarium censebat. Unde ut Cæsareos quoque ad subscriptionem compelleret omni ope nitebatur. Quibus per Ordinum Deputatos denuntiabat; haut quaquam ab inita semel conventione se recessurum, nec ut in aliam formam eadem refingatur passurum. Si eam viam insistere pergant Cæsarei, sibi necessitatem adferri, ad alia consilia descendendi, ut Reginæ res in tuto collocet. Id cum Ordines ad Cæsareos deferrent, quod secretis eos mandatis instructos in subscriptionem consensuros jam crederent, hi denuo se excusabant; & acriter instantibus Ordinibus dilationem octo dierum postulabant, expediundo ad Cæsarem Cursori. In quam Ordines consentiebant; simul ut Carolus Gustavus eam probaret petebant.

Generalissimus illam urgere pergit.

Caroli Gustavi consultatio.

§. 86. Ea res cum maximi momenti foret, Carolus Gustavus Wrangelium & Magnum Gardium Senatores Regni, aliosque Succicos ministros in consilium vocat, & exposita præsentium rerum facie exquirit: Num Cæsareis subscriptionem detrectantibus ulterior dilatio indulgenda? An vero utique contendendum, ut conventio ab Ordinibus probata à Cæsareis pariter subscribatur, & post conventa executioni dentur? Et num hoc casu, ac destinatis eo melius obtinendis militis indigenæ deductio paulisper adhuc differenda sit; An vero, quod Regina jubet, idem miles quam primum in Sueciam trajiciendus nullo alio respectu, ac summa rerum eventui futuræ tractationis committenda? Ubi omnes censebant, Cæsareos quæsita iterum dilatione rem extractum ire; nec salva Reginæ existimatione istis cedi posse, ni hactenus conventa in dubium vocare, & reliquis inter derelicta habitis arbitrio se istorum exponere velint. Rem insuper mali exempli & semper metuendum fore, ne hodie placita cras retractentur. Unde Reginæ rebus tutissimum judicabatur, indigenam militem profectioni jam accinctum tantisper sistere; quod soluto exercitu nihil spei superfit, si nunc copiis integris & Cæsari formidandis negotium confici non possit. Initio tamen in paucos duntaxat dies iter militum inhibere placebat, num Cæsarei forte sententiam mutare velint: mense Octobri sat spatii fore illos in Sueciam trajiciendi. Quod si præter spem prolatatis tractatibus miles præpediente hieme in Sueciam deduci nequeat, Ordines hiberna isti concedere haut abnituros, nec id adeo onerosum fore, Germanicis legionibus exautoratis. Id consilium cum sederet, Ordinibus denuntiat Carolus Gustavus: se quidem postulatam à Cæsareis dilationem suo loco relinquere, ejusque fructus expecturum; præsenti tamen rerum conditione permoveri, ob Reginæ securitatem non solum itineri accinctum, indigenam militem retinere, ac pro isto hiberna postulare, sed & alendis præsidiis contributiones & frumentum imperare; protestatus tamen, cum ejus rei culpa penes Reginam non sit, eandem velut paci adversam haut habitum iri. Sperare quoque, cum Ordines serio à se rem agi perspiciant, Cæsareis eo intensius incubituros, quo finis negotio imponatur. Ordines hinc ostenso periculo damnoque Germaniæ imminente per literas Cæsarem orant, velit suis injungere, ut conventionem subscribere summum ob moræ periculum non amplius differant. Et ipse Piccolomineus, ne fides à se interposita destitueretur, instabat. Ita tandem intra dictum octiduum de Cæsareo consensu adfertur, ac sequenti die à Cæsareis Deputatis Volmaro & Lindenspurio subscriptio peragitur, Instrumentis pacti hinc inde traditis. Isthoc pacto haut modicum obtinuisse visus est Carolus Gustavus, quod Cæsar, Bavarusque præcipuis locis, quæ per Imperium insidebant, istius vi cedere teneretur; Palatinusque Elector Heidelbergam & Inferiorem Palatinatum, excepta Franckendalia recuperaret; tum & Wurtenbergicus Dux, haut modicum rebus Succicis in Superiore Germania fulcrum, suis arcibus potiretur, liberatis insuper præsidio Augusta, Memminga, Lindavia & Weissenburgo, cum munitissima arce Wiltzburgo; quibus quæ à Succis reddebantur, comparari haut poterant.

1640.

Ordines à Cæsare subscriptionem obtinent. 4. Sept.

10. Sept.

11. Sept.

§. 87. Subscriptione peracta à Supremis ducibus utrinque mandata emittuntur de conventis locis intra diem vicesimum & vicesimum quintum *St. vet.* Septembris evacuandis; quæ mandata Carolus Gustavus cum Cæsareis ac Bavaricis commutabat. Deducendis è Bohemia præsidiis Wittenbergius missus est. Oppidorum evacuandorum numero etsi Egra excepta foret, Cæsareis tamen impense instantibus annuebat Carolus Gustavus, ut & illa Cæsari redderetur, ea tamen lege; si reliquis locis præsidia deducta cognoverit, & ut cultus Evangelicus ibi liber permitteretur. Intra hunc effectum tunc præliminare illud pactum consistebat; super reliquis, de quibus sub finem mentio fit, nondum tunc conveniri poterat. Nam & designatio restituendorum ex lege Amnestiæ & Gravaminum ægre expediebatur, & cæterorum locorum redditio in ancipiti adhuc hærebat. Circa quam non una difficultas movebatur ob castellum ad Warnemundam, quod Succi catalogo evacuandorum expunxerant, tuendis ad oram Meclenburgicam portoriis; & quia iidem locis in Osnabrugensi Præsulatu insessis cedere abnuebant, nisi capitulatione cum Episcopo perfecta. Sed & nondum comparebat diploma cessionis à Brandeburgico exhibendum, nec limitum rectio in expedito adhuc erat. Quin & Elector misso in Sueciam Evvaldo Kleistio nova quædam postulata movebat super cedendis, quæ ex Ulteriore Pomerania Reginæ attributa erant, aut ut Regina partem suam Pomeraniæ cum Præsulatibus in ejus vicem datis permutaret. Quæ Regina velut inania repudiabat, Pacis legibus inhærere certa, cui non tam redituum magnitudo, quam Regni securitas & commoditas præ oculis erat. Sed & idem instabat, ut super regundis finibus Holmiæ conveniretur, aut saltem ut eidem negotio ibidem fundamenta ponerentur, præcipue circa definiendam litoris latitudinem, quam ultra sex pedes haut extendendam putabat. Ac satis adparebat Electorem vereri, ne cæteris rebus in Germania compositis plura Reginæ concedere necessum haberet, quam ad palatum sibi forent. Enimvero uti Regina malebat de limitibus Pomeraniæ clarius Tabulis Pacis expressum fuisse; ita postquam Legati amputandis moris rem laxiori-

Præliminaris evacuatio instituitur.

Reliqua capita indecisa manent.

1649. laxioribus verbis designarant, negotium id in ipsa Pomerania inspecta locorum indole confici volebat. Ne tamen res in infinitum ab Electore extraheretur, aut jus Sueciæ cavillationibus deinceps eluderetur, decreverat non prius Colberga præsidium dimovere, quam super limitibus transactum foret. Sed & de oppidis Marchiæ initio dubii quid oriebatur; post tamen concedebat Regina, ut in communem restituendorum designationem redigerentur. Circa Halberstadiensem & Mindensem Præsulatum, quod hactenus distulerat, Regina nunc concedebat, ut illi quantum ad justitiæ & redituum administrationem Electori traderentur. Cum tamen haut congrueret, Electorale Regimen Mindæ residere, quamdiu id oppidum præsidio Succico tenebatur, ita rem temperari jubebat, ut istius sedes Petershagæ; aut alio loco statueretur. Quæ inter Electorem & Mindam oppidum super jure præsidii controversia erat, eam usque ad tempus præsidii deducendi differri placebat.

Circa Franckendaliam temperamentum proponitur. 13. Sept.

§. 88. Sed quo minus & super cæteris oppidis reddendis conveniretur, obstabat Franckendalia, circa quam ut temperamentum admitteret Elector Palatinus, Winsheimum, ubi is tunc agebat, ipse Carolus Gustavus excurrebat. Nam huc demum res redierat, quod Cæsarei negarent, ita brevi Hispaniæ regem adduci posse, ut præsidium eo oppido dimoveret. Et quia Cæsar Ordinesque ad idem vi expugnandum operam conferre abnuebant, ac turbulento Galliæ statu nihil auxilii expectandum inde esset, copiis Gallicis è Germania alio abductis, solis Succicis armis rem tentare ac novum Reginæ hostem conciliare haut consultum erat. Cæterum quanquam mense Julio Cæsarei in cautionis vicem pro reddenda Franckendalia Glogoviam cum cognomine Principatu obtulerant, è Cameraci tamen obsidione soluto auctis animis id retractantes solum oppidum certo militum numero insidendum annuebant, idque ea lege, ne Palatinus Elector cautionis quid amplius exigeret. Et non parum arridebat ea res Carolo Gustavo, præsertim si oppido Principatus adderetur, quod illud in securitatem ultimi millionis simul retinere cuperet. Quam ob causam & ipse absoluto tractatu eo se conferre decreverat, omnibus necessariis istud ita instructurus, ut quantamlibet vim sustinere posset. Enimvero Regina nullam plane pro Franckendalia cautionem sibi stipulari, ne si ultro quidem offerretur, cupiebat; quod judicaret adversam partem novis ipsam difficultatibus hac ratione innexum ire, ac calumniandi ansam captare, velut ex alieno detrimento lucrum affectet. Unde Carolo Gustavo injungebat, pro solo Electore Palatino quantum possit contenderet, quem post tot exhausta mala, & ne Catholicorum in Germania potentia ista Domo imminuta nimium gliscceret, sublevari æquum erat. Ac si utique temperamentum sit admittendum, ut Elector idoneo loco ditioni suæ propinquo tantisper potiretur, una cum reditibus alendo præsidio sufficientibus, ne id oppidum oneri cederet, aut ob defectum sumtuum ultro deferendum foret.

Reginæ æquivalens suo nomine abnuit.

Palatinus Benfeldam petit.

§. 89. Ut igitur Electori Palatino caveretur, primo Egra proponebatur. Sed quod illa post ademtum Superiorem Palatinatum ipsius ditionibus nimium disjuncta foret, Benfelda plerisque potior visa, utut de istius munitionibus disjiciendis legibus pacis cautum esset. In quam & Regina consentiebat, ea tamen conditione, ut Galli neque conjunctim cum Electore, neque soli isto loco potirentur; quod Argentoratenses, ac vicini Principes ne id fieret, ipsam rogaverant. Sed & ipse Elector eandem non repudiabat, sat duris tamen conditionibus, & quæ Ordinibus magni momenti videbantur; qui & apud Electorem instabant, ut super reddenda Franckendalia ad Hispaniæ Regem scriberet, quod ea brevissima via videatur rem expediendi. Enimvero is Instrumento Pacis & Cæsaris promisso inhærere statuerat; ac ostendebat, se causam suam Caroli Gustavi fidei commisisse ac confidere, uti fœderatis Regnis, & aliis Ordinibus, ita & sibi post acceptatam pacem ex lege Amnestiæ satisfactum iri. Nam anceps sibi videri, relicto Instrumento Pacis, & Cæsare novorum tractatuum dubio adhuc eventui res suas credere non sine Regum offensa. Antonium quippe Brunum Hispanicum Legatum intercedenti pro ejus oppidi restitutioni Matri suæ tractatus proposuisse legibus pacis Westphalicæ parum quadrantes. Nunc vero non tractandi amplius, sed exequendi conventa locum esse. Ast Galli, cum de Benfelda agitari audirent, apud Carolum Gustavum ea de re acriter questi, ne id permitteret, contendebant, quod idem Galliæ maximo præjudicio cederet. Quin apud alios jactabant, Gallos malle tota sua prætensione super æquivalente pro Franckendalia exigendo desistere, quam consentire, ut Palatino Benfelda tradatur. Sed & Præsulatus Argentoratensis nomine apud Ordines protestationem interponebat Furstenbergius Comes. Judicabat tamen Carolus Gustavus, quod Galli jam cum Ordinibus super detenta Franckendalia, quantum ipsorum interesset, transegissent, haut habere eosdem, quod jure obluctentur, eoque postulare Electoris omni modo velificari decreverat; qui & id agebat, ut oppidum illud cautionis in vicem Reginæ foret ob residua pecuniæ militaris, quæ à Superiore Circulo Rhenano propter afflictas Ordinum res ægerrime expediebatur.

4. Octob.

Galli Hermansteinum sibi deposcunt.

§. 90. Ast Galli, quorum securitatem retenta ab Hispanis Franckendalia tangebat, alium sibi locum, quamdiu ista ab Hispanis insideretur, deposcebant; quorum postulata Suecicus Dux ex fœdere fulcire tenebatur; qui tamen, ut Electori Palatino præcipue simul caveretur, volebat. Sed dum ipse ad Electorem Winsheimi abest, Gallici Legati Ordinibus tam acriter institerant, ut hi omisso Palatini emolumento consentirent, Hermansteinum sequestro Gallis tradendum.

24. Sept.

De eo convenitur.

Ea conventio his verbis concepta erat: *Pro securitate S. Romani Imperii & Coronæ Galliæ dabitur pro temperamento Franckenthalia, & ut iste Locus Domino Electori Palatino tanto citius reddatur, Castrum Ehrenbreitstein, nomine Imperii & Coronæ Galliæ in sequestrum ad manus & custodiam Domini Electoris Moguntini, qui Capitaneum, Præsidiumque novum libere, prout ipsi videbitur saluti & securitati publicæ expedire, constituet & curabit, ut iidem Capitaneus & præsidiarii milites, præter juramentum sibi, tanquam Imperii Sequestro, præstandum, jurato promittant, se Ehrenbreitstein, si Franckenthalia intra tempus infra determinatum non restituatur vel recuperetur, Regi Christianissimo; Franckenthalia vero reddita aut recuperata Domino Electori Trevirensi, Ejusdemque Capitulo, secundum formam Instrumenti Pacis, sine ulla mora aut causæ cognitione, non attentis ullis exceptionibus, à quocunque sub quocunque prætextu allegatis, restituturos. Ut autem de tempo-*

1649. *tempore constet, quo Regi Christianissimo Castrum Ehrenbreitstein extradi debeat, erit illud unius anni, si Rex Catholicus in Neutralitatem cum Rege Christianissimo in Provinciis & Locis, sive aliis Corona Gallia vel proprietario vel protectionis jure, vigore conclusæ Pacis, competentibus, consentiat, & eadem Neutralitatis concessio intra quinque menses Christianissimi Regis Gubernatoribus vel ministris Brisacensibus vel Philipsburgicis, notificetur. Computabitur autem tempus illud unius anni in eventum Neutralitatis à primo die factæ evacuationis Castri Ehrenbreitstein. Sin vero in Neutralitatem Rex Catholicus non consenserit, aut eadem intra præfinitum tempus notificata non fuerit, tempus Sequestrationis durabit usque ad diem primum Julii, Stylo novo, anni proxime sequentis. Quo tempore elapso statim & absque ulla mora Ehrenbreitstein ad manus Christianissimi Regis extradetur, illa conditione, ut id Castrum pro securitate sua & Imperii in statu, quo accipiet, tamdiu retineat, donec Franckendalia Domino Electori Palatino fuerit restituta. Qua restitutione aut recuperatione quandocunque facta, statim cum omnibus Tormentis bellicis, pulvere, annona, armis, aliisque quibuscunque rebus & mobilibus Domino Electori Trevirensi & Ejusdem Capitulo, secundum formam Instrumenti Pacis, & juxta Inventarium desuper tempore traditionis conficiendum, bona fide & sine ulla exceptione reddet, præsidiumque absque noxa & mora deducet. Sacri Romani Imperii Electorum, Principum & Statuum Legati omnem operam impendent, ut Evacuatio Castri Ehrenbreitstein quam celerrime, & quidem ante primum Evacuationis Terminum, intra octiduum à die per Dominos Cæsareanos facta subscriptionis hujus Recessus computandum præliminariter fiat, & ad memorati Domini Sequestri manus deponatur. Promittunt vicissim Regis Gallia Plenipotentiarii simul & pari passu eodem die præliminariter evacuare, & Dominis suis restituere loca sequentia: Moguntiam; Germersheimium; Fridelsheim, Castrum; Alzy, Deidesheimium; Schomburg, Castrum; Erbacum, Castrum; Hohenwilam; Lesnick; Bingam; Neostadium; Oppenheim; Bacharacum; Magdeburgum; Lavingam; Hohendeckberg, Castrum; Sarapontum; Civitatem & universum Comitatum Mompelgartensem cum pertinentiis. Quod si vero Castrum Ehrenbreitstein Christianissima Regia Majestati tradatur, præsidium quadringentorum militum, comprehensis Capitaneis & Officialibus, eo constituetur, & non ultra: ad quorum sustentationem Imperii status singulis mensibus mille thaleros Imperiales, ex Electorali Rhenana Cassa, per manus Domini Electoris Moguntini solvendos, contribuent: Cetera vero, quæ vel ad annonæ vel Fortificationi necessaria, Militia item præsidiaria sustentationem & stipendia, aliaque ejus generis requiruntur, Rex Christianissimus de suo, absque ullo Imperatoris & Statuum Imperii onere, suppeditabit. Scribent etiam Imperii Statuum Legati ad Gallia Hispaniaque Reges, ut & ad Dominum Ducem Lotharingiæ, eosque decenter rogabunt & monebunt, ut nullo militari vel alio onere Imperium gravent, nec ab alio Statu, ex quocunque loco, quem tenent, contributiones exigant, nec in Terris, Regi Christianissimo per Pacem Monasterienſem & Osnabrugensem cessis, ejusdemque protectioni concreditis, & vicinorum Imperii Statuum, vel contra seipsos, vel Status, quicquam hostilitatis tentent, Pacem & quietem publicam inviolabiliter observent. Si vero secus fiat, agre non ferant, si Status, secundum Imperii, præsertim Executionis Constitutiones & dispositionem Instrumenti Pacis, se caritati omnium & singulorum, ut optime poterunt, consulant, & violatori cuicunque resistant. Quod ad alia loca attinet, quorum in Instrumento Pacis, ut pro securitate Imperii & Corona Gallia diruantur, mentio est facta, relinquantur illa, ut & reliqua loca restituenda, dispositioni Instrumenti Pacis. Præstabit autem Rex Christianissimus vicissim, sine ulla mora & exceptione, illa omnia & singula accurate, ad quæ vigore Pacificationis Monasterienſis tenetur: In quorum omnium & singulorum fidem hanc Conventionem Domini Regis Gallia Plenipotentiarii & Statuum Imperii Legati, ad hoc specialiter Deputati subscripserunt, & sigillis suis muniverunt. Actum Noriberga 4. Octobr. 24. Septembr. Anno 1649.* 1649.

De la Court, de Vantorte; D' Avangour. Sebastian Wilhelm. Meel, Dn. Elect. Mogunt. Consil. Joh. Christ. Gotzendörffer, Dn. Episc. Bamberg. Consil. Aug. Carpzovius D. Dn. Ducis Saxoniæ Altenburg. Legatus & designatus Cancellarius Coburgensis, Polycarpus Halland D. Legat. & Consil. Guelficus. Tobias Oelhafen de Schöllenbach D. Reip. Noriberg. Consil. & Deputatus. Joh. Jacob Frisch. D. Reip. Hailbrun. Syndic. & Deputatus, Johann Georg Oexel D. Consil. Elect. Bavaria. Wolfgang Conrad à Thumbshirn, Dn. Ducis Saxo-Altenburg. Legatus & Consiliarius Intimus. Joh. Balthasar Schneider, Syndicus Colmariensis, Oppidi S. Crucis Præfect. & decem Liberarum Civitatum Imperii Alsaticarum p. t. deputatus.

Cæterum inita fuerat ea conventio Cæsareis consciis & consentientibus, qui temperamentum id probabant, & conceptam formulam correxerant, nonnullis additis: Simul per Furstenbergium Comitem Ordines impulerant, ut istam ederent. Eo minus dubii erat, quin à Cæsare eadem probanda foret. Cæsarei eam conventionem probant.

§. 91. Circa exautorationem militum placebat Cæsareis peculiarem cum Succicis Deputatis conventionem inire, edita peculiari designatione omnium legionum, quas vel dimittere, vel retinere vellent. Simul postulabant, ut cum missioni suarum legionum necessaria pecunia in promtu non sit, ea conventio secreta habeatur, ne inter dissolvendas à Cæsare legiones tumultus quid exoriatur. Id quod ob adductam rationem etiam Carolo Gustavo placebat. Unde in eam rem ab ipso ac Piccolomineo subscripta conventio perficiebatur. Ea Cæsar promittebat, se non nisi sexaginta tres turmas equitum tuendis suis Provinciis retenturum, quater mille capitibus constantes. Centum novendecim turmas equestres jam dimissas. Reliquas terna die usque ad præfinitum numerum exautorandas. Nec minus exprimebantur, quæ à parte Reginæ mittendæ, quæ sub signis retinendæ essent. Ita cum & Ordines circa conferendam pecuniam promtiores se jam gererent, fructus pacis indies magis sentiri cœperunt, abductis ad oram maritimam legionibus indigena milite constantibus. E quibus Henricus Hornius cum legione Finnica equestri mense Augusto in patriam trajecerat. Reliquas iter ingressas cum negotiatio Noribergæ hærere videretur, Carolus Gustavus in vetera hospitia redire jusserat. Quæ tamen mox perfecta præliminari conventione itinere continuato sub finem Septembris naves conscendere cœperunt. In Superioribus Circulis legiones equestres Germanicæ passim sacramento solvebantur, acceptis trium mensium stipendiis alacres lætæque, insignemque in Reginam ac Regnum Succiæ affectum testatæ. Nec minus per Inferiorem Saxoniam egregie procedebat exautoratio. Legiones vetere Vinarienſi milite constantes initio missionem vix videbantur æquo animo digesturæ; mox acceptis trium mensium stipendiis nullo fremitu in diversa abibant. A præfectis apocha accipiebatur, qua omni

Negotiatio cum Cæsareis super exautoratione.

25. Sept.

Indigena milites in Succiam reducitur.

4. Sept.

11. Sept.

Legiones Germanicæ exautorantur.

1649. Milites ab ulteriore bello abhorret.

omni actioni pro exhausta militia renuntiabant. Exautoratus porro à Suecis miles usque adeo belli pertæsus videbatur, ut nullus prope equitum in Gallicam militiam transire vellet, amplis licet stipendiis ostentatis; sed turmatim ad larem figendum hinc inde discederent. Pedes quoque præsidiis deductus missionem non sine importunitate flagitabat, longiorem militiam aversatus.

De temperamento circa Franckendaliam,

§. 92. Jam non spernendum initium implendis Pacis legibus factum erat; quo nomine ut lætitiam testaretur, simul imbuendis amicitiæ sensu animis, Carolus Gustavus Electorem Palatinum, Piccolomineum, aliosque Principes, Ordinumque Legatos, & duces bellicos sumtuosissimo epulo exceperat. Haut parum tamen negotii adhuc faciebat circa Franckendaliam temperamentum. Circa quod cum Regina prætensioni suæ renuntiasset, id supererat, ut Electori Palatino, & Gallis satisfieret. Quorum ille Glogoviam, quam Cæsarei facile concessuri erant, velut suæ ditioni nimium dissitam adspernatus, Benfeldam sibi deposcebat. Gallis autem Hermansteinum Ordines annuerant. Sed uti Benfeldam Palatino Galli invidebant, qui & hujus munimenta ut solo æquarentur scripto Ordinibus exhibito acriter instabant; ita Cæsarei ab Ordinibus super Hermansteino factam sponsionem probare abnuebant. Ita dum mutuo obsistunt Palatinus, ac Galli, utrorumque satisfactio hærebat, ita tamen ut præcipua circa Hermansteinum difficultas verteretur. Nam ut Benfelda tantisper Palatino certa lege traderetur, Cæsarei consentiebant, modo Galli Hermansteinum deposcere abssisterent. Galli contra profitebantur, se non amplius repugnaturos, quo minus Benfelda Palatinus potiatur, modo Cæsar conventionem circa Hermansteinum sequestro deponendum adprobet. Cæterum tacite secum constituerant, omni plane actione ad æquivalens aliquod pro Franckendalia potius desistere, quam Palatino Benfeldam concedere. Sed quod Gallia tunc intestinis turbis agitaretur, parum ejus ratio habenda fuerat, ni causam eorum Carolus Gustavus fultum iviſſet. Unde hunc aggressi Cæsarei, postquam de consensu Cæsaris circa Benfeldam exposuissent, ab ipso contendebant; ut quia Cæsarem à ratihabenda de Hermansteino sponsione graves causæ retraherent, ipse Gallos ad acceptandum aliud æquivalens permoveret, quo tandem aliquando huic negotio summa manus imponi queat. Carolus Gustavus uti quod de Benfelda offerebatur probabat; ita cum Gallos haut destituendos judicaret, Cæsareis respondebat; non Palatino solum, sed & Gallis simul satisfaciendum, eoque fine factam ab Ordinibus conventionem circa Hermansteinum ab ipsis ratihabendam. Sed Cæsarei defectum mandati excusantes, ut aliud æquivalens Gallis dispiceretur, postulabant; quo fine Heilbrunnam primo, inde Landaviam proponebant. Sed cum Carolus Gustavus à sententia sua non discederet, Cæsarei Ordinum interventu istum expugnare tentant. Qui & per præcipuos è suo numero ad eum missos variis rationibus, ut ipsi hoc persuaderent, nitebantur. Sed is velut immotus reponebat: mirari se, ipsos Cæsareorum suasu à se postulare Reginæ, ac Gallis parum decorâ, post tam luculenta conjunctionis inter utrumque Regnum documenta. Falli qui sperent, se in hac causâ à Gallis divelli posse; quin ansam inde arrepturum arctius Gallorum causam amplectendi, quo clarius adpareat id à Cæsareis agi, ut tot per annos cultum fœdus debilitetur. Ordines hoc modo repulsi, cum aliam viam non perspicerent belli mala penitus amoliendi, nec id negotium tanti judicarent, ut ideo infinitis se molestiis subjicerent, sequestro Hermansteinensi inhærere constituebant. In quod tanto facilius Cæsar consensurus sperabatur, velut arcem alienam spectans, & quo efficiebatur, ut propria oppida, Constantia & Glogovia, peti desinerent. Unde à Cæsareis contendebant; cum spes non sit tractatus hosce absolvendi, ni Gallis satisfiat à Sueciæ Regina haut deserendis, ut vel sequestrum statim ratum habeant, vel perscriptis in Aulam idoneis rationibus efficiant, ut idem quamprimum ibi probetur. Cæsarei uti prius deficiente mandato abnuebant; ita in relationem ad Cæsarem ægre consentiebant, quod huic prioribus literis spem fecissent, Succos languidius Gallorum causam acturos, aut obstantes difficultates facile perrumpi posse. Ad extremum tamen pollicebantur, hoc de negotio ad Cæsarem se perscripturos, si Galli statim in cessionem Benfeldæ Palatino Electori faciendam consenserint. Quod cum Ordinum Deputati Carolo Gustavo exponerent; is statim demonstrabat; à Gallis postulari non posse, ut una cautione desistant, antequam de altera certi sint, eoque consensum de Benfelda differendum, quoad Cæsaris ratihabitio allata sit: tunc sine dubio Gallos æquas conditiones haut abnituros. Ordinibus tamen assiduo urgentibus, demum misso cursore ad Cæsarem hoc super negotio referebant.

1649. Ordines contra apud Cæsareos.

7. Octob. Cæsarei Sequestro Hermansteinano resistunt,

22. Oct.

Cæsareorum super restitutione inconstantia.

§. 93. Ne autem quoad à Cæsare responsum adferretur, tempus frustra efflueret, Carolus Gustavus proponebat, ut articulus de restituendis ex lege Amnestiæ & Gravaminum interea adornaretur, prout primariæ conventioni foret inserendus. Contra Cæsarei initio dubitabant, num ea de re aliquid amplius agendum sit; fingebantque Carolum Gustavum eidem articulo plane renuntiasse, ac pollicitum, omnia se probaturum, quæ Ordinibus circa eundem placuissent. Unde se ista re missa solummodo negotium de exautoratione & præsidiorum deductione absoluturos. Simul Ordinibus persuadere conati fuerant, ne & ipsi cum Suecicis Delegatis hac super re amplius agerent, sed ex artiore exequendi modo & decreto inter se dudum facto executionem susciperent. Contra ostendebat Carolus Gustavus; id negotium velut causam belli & fundamentum pacis à Regina aliorum placito transcribi non posse, idque & rationi & pacto præliminari adversum, nec de eo negotio derelinquendo sibi in mentem unquam veniſſe, aut se illis, quæ ex majore suffragiorum parte concluſa à Deputatis allata forent, adquiescere posse. Cum itaque Ordines perspicerent, hac via negotium ad finem perduci non posse, declarabant se super restitutione, ac reliquis negotiis transacturos. Ad quod & Cæsarei demum paratos se ostendebant. In hac negotiatione Sueci & Evangelici Varenbulero Wurtenbergico in vicem internuntii uti cupiebant; ab altera parte Krebsio Bavarico id muneris obituro. Sed cum Cæsarei Varenbulerum velut suspectum rejicerent, de alio tractandi modo cogitandum erat. Unde placebat Carolo Gustavo totum Recessum designari, & caput de restitutione ex Instrumento Pacis eidem inseri; cujus exemplum Cæsareis ac Ordinibus exhibendum foret, ut perspicerent, in quo demum summa rerum adhuc verteretur. Sed nec id Cæsareis ad palatum erat; ac jactabat Volmarus, ejusmodi formulam, qua velut

De eo Cæsarei apud Succos agunt.

1649. lut judiciali sententia à Carolo Gustavo res decidenda sit, se haut admissuros. Cum tamen demonstraretur sub finem omnium tractatuum formulam instrumenti designari solere, ut liquido appareat, quid controversiæ adhuc supersit; tandem & circa hoc adquiescebant. Internuntium porro eligebant Coloniensem Legatum, Furstenbergium Comitem; cujus operam præcipue ad temperandum restitutionis negotium in provinciis Cæsaris requisiverant, prout scripto iste demonstrabat. Cæterum quia Carolus Gustavus ex hactenus actis observarat, Cæsareos post Volmari cumprimis adventum sæpius quidem studium negotii ad finem deducendi præ se tulisse, ac varia media proposuisse, sed ubi in rem præsentem veniendum fuerat, negotiationem diverso obtentu declinasse: Furstenbergium quidem internuntium, etsi circa sacra eadem quæ Cæsarei Varenbulero objecerant, excipere posset, haut repudiabat. Sed ut super hoc agendi modo eo liquidius sibi constaret, placebat, ut Suecici Delegati ab ipsis Cæsareis superiis, quæ à Furstenbergio pro-
7. Nov. posita erant, eorum mentem percipierent. Quod cum abistis fieret, addita declaratione; si eadem ipsis mens sit, Carolum Gustavum hanc tractandi viam ingressurum; Cæsarei talia se Furstenbergio mandasse abnuebant, sed operam ipsius solo exautorationis & evacuationis articulo circumscriptam. Id cum Succi Furstenbergio exponerent, iste hac contumelia à Cæsareis sibi illata non parum offendebatur.

Formula Conventionis Principalis. 8. Nov. §. 94. Carolus Gustavus etsi & ipse Cæsareorum lubricitate non parum tangeretur; ne tamen quid omitteret promovendo negotio inserviens, adornatam formulam Principalis Conventionis Moguntino Directorio exhiberi curat, utque ea quamprimum deliberationi subjiciatur, commendat.
9. Nov. Quo moti Cæsarei & ipsi formulam suam exhibent, simul apud Succicos Delegatos non solum præterita excusant, sed & ad persequendos tractatus paratos se ostendunt, denuo Furstenbergium internuntium etiam in negotio restitutionis offerentes. Carolus Gustavus inde accelerando huic negotio Ordinibus proponebat, ut dum Furstenbergius super restitutione in Cæsareis ditionibus
12. Nov. agit, Gravamina Imperii ab ipsis cum Succicis Delegatis expediantur. Queis cum id probaretur, è Catholicorum numero Moguntinus, Bavaricus, Salisburgensis, Bambergensis & Osnabrugensis, ex Evangelicorum classe Altenburgicus, Coburgicus, Brunsvicensis, Noribergicus & Lindavensis destinantur, qui si quid in formula conventionis principalis adhuc dubium sit, excerperent, ulteriori post disceptatione discutiendum.

Negotiatio inter Cæsareos & Succicos super formula conventionis Principalis. 10. Nov. §. 95. Porro hinc inde per Furstenbergium tradita Principalis Conventionis formula compluribus congressibus ventilabatur. Ejus exordio Succi de potestate agendi summis exercituum ducibus per Instrumentum Pacis, ac Cæsaris & Reginæ mandatis collata, nec non de Ordinibus Imperii mentionem fecerant, quæ à Cæsareis omissa erat; quam nec Cæsarei complures per dies admittere volebant; contra Succi id velut rationi ac communi usui congruum evitandæ nullitati pervincebant. In cæteris, quantum salva rei substantia fieri poterat, amore pacis multa remittebant, ac post plures hinc inde exhibitas formulas in unam
23. Nov. tandem consentiebant, quæ à Succicis Deputatis ac Furstenbergio subscribebatur.

Ex præci- §. 69. Sed præcipua difficultas circa eos surge-

bat, qui in Cæsaris provinciis restituendi erant, quos prolixo indice Succi nominatim & in certas classes digestos conventioni inserere cupiebant. Id quod Cæsarei plane adspernati declarabant: Cæsarem ad quæ Instrumento Pacis teneatur, revera præstiturum; sed ad certos dies, aut quorumvis postulata implenda adstringi nolle, quod horum quædam nondum ad liquidum deducta, quædam altioris indaginis sint, utique cognitionem aliquam causæ requirentia. Et hisce immoti inhærebant, quicquid Succi contra tenderent; qui & demum, ne ad hoc velut vadum tractatus adhæresceret, consenserunt, ut ea de re in principali conventione omitteretur. Præsertim cum Cæsarei ostenderent, Cæsarem neminem in suis provinciis restituendum, qui jus suum ex Instrumento Pacis demonstrare potuerit, facto ipso liquido rejecisse. Quod si adhuc supersint, illos nomina sua apud Cæsarem profiteri, & jus suum docere parere esse, haut sane plus à Cæsare exacturos, quam pacis legibus caveatur. Super tribuno Odovvalskio & quibusdam aliis, quos nominatim Amnestiæ includi Succi postularant, Cæsarei declarabant; Cæsarem haut permissurum, ut huic, aut aliis, qui pacis capaces sint, molestia inferatur. Quam in rem Succi per Furstenbergium formulam declarationis Cæsareis exhibebant, quam hi per omnia probabant, nisi quod, quæ Egram spectabant, expungebantur.

1649. pue super restitutione in provinciis Cæsareis.

Controversia super Egra oppido. §. 97. Ei oppido Succi jus pignoris reservare cupiebant, quod Cæsarei plane adspernabantur contendentes, id pari cum aliis Bohemici Regni urbibus conditione gaudere, quippe quod eodem contineatur, eoque pacis Instrumento prætermissum sit. Succi contra ostendebant, Egram extra Bohemiæ fines in solo Imperii sitam olim liberam Imperii civitatem fuisse; sed à Ludovico Bavaro, quo tempore in bellum cum Friderico Austriaco gerendum graves sumtus faciendi erant, anno 1315. Joanni Regi Bohemiæ oppigneratam, salvo tamen jure reluendi pro eadem summa, quanta tunc data fuerat. Qui Rex promiserat, urbi jura à Cæsaribus adquisita salva fore, nec aliis Regni tributis eandem subjiciendam, Cameraque Bohemica exemtam per præfectum, aut judicem à se constitutum gubernandam. Unde & post oppignerationem usque ad annum 1514. in matriculam Imperii relatam, ratamque partem ad contributiones Imperii contulisse, à Bohemiæ legibus ac statutis, simul collectis ordinariis & extraordinariis liberam, nec ad conventus Ordinum Regni, aut electiones & coronationes Regum evocari solitam. Quod si Bohemiæ Reges ab ista urbe pecuniæ quid postularint, id per Commissarios factum, & in vicem ultronei subsidii, quod urbs exsolverit excepta cautione, id privilegiis suis fraudi non fore. Quin in hunc usque diem à Cæsare oppidanis titulum dari; *Nobis & Imperio dilecti fideles.* Igitur aliam ejus sortem, quam reliquorum Bohemiæ oppidorum, nec nisi pignoris jus Cæsari in eandem competere; communi autem jure contractum pignoris dominium vel superioritatem non tribuere. Inprimis sacra quod attinet, ipsos Catholicos libro Dillingano agnoscere, jus reformandi ad oppignerationes non extendendum. Quod ejus diserta mentio in Instrumento Pacis facta non sit, id haut magis ipsi præjudicio esse, quam Palatino Sulzbacensi, & aliis omissis; in quorum gratiam articulo quinto cautum sit, *ut qui expresse non nominati vel expuncti sunt, propterea pro omissis vel exclusis non*

1649. *sis non habeantur.* Sed Cæsarei immoti ne *Attestatum* quidem eo nomine Suecis postulantibus exhibere volebant. Unde Carolus Gustavus rem hanc ad cognitionem Ordinum rejiciebat; quo Cæsarei certam spem concipiebant scopo suo potiundi, quod istos bello fessos ejus oppidi gratia pacis executionem haut remoraturos putabat.

1. Dec. Qui & istum rogabant, *Attestato* è Cancellaria Moguntina dato adquiesceret; cujus iste sensus erat; eam omissionem neque Cæsari Regique Bohemiæ neque oppido & districtui Egrano, multo minus Imperio fraudi fore, sed cuique sua jura salva reservari. Cæterum non id solum negotium, sed & sententia Ordinum circa restitutionem ex capite Amnestiæ, & Gravaminum lente admodum procedebat, Catholicis, queis per eam restitutionem aliquid decedebat, vario obtentu rem extrahentibus, ut integer mensis November incassum elaberetur.

Cæsar sequestrum Hermansteinianum improbat. 13. Nov.

§. 98. Inter hæc missus in Aulam cursor literas referebat, quibus Cæsar Hermansteinum sequestro deponi plane abnuebat. Rationes addebantur; Instrumento Pacis ipsi neque ad restituendam Franckendaliam, neque ullum eo nomine propositum temperamentum necessitatem impositam; sed ultro se operam suam obtulisse maturando circa executionem pacis concluso. Nec circa procurandam Franckendaliæ restitutionem ulterius obligari, quam ut Cæsaream autoritatem apud Hispaniæ Regem interponat, præsertim postquam se frustra dehortante iste Rex pace excluisus fuerit. Qua in re Ordines quoque universi operam suam conjungere debeant, nec in se solum onus istud devolvere. Quæ circa communem evictionem hinc inde promissa sint, ad præsentem casum haut quadrare, sed sibi & Ordinibus ante omnia sua restituenda, quo casu Rex Hispaniæ sponte id oppidum redditurus sit. Equidem ultro se consensisse, ut pro Franckendalia tanti sper alius locus Regibus relinqueretur, sed quem ipsi suo jam presidio obtinerent, & ea lege, ut si Reges eo non adquiescant, sua pollicitatione haut amplius teneatur. Unde mirum sibi visum, Ordines gratuito pollicito in debitum verso sequestrum superstruxisse, & de tanti momenti loco disponere ausos, qui neque in Regiorum, neque in ipsorum Ordinum potestate constitutus sit. Nec ferendum esse, Ordines, cum primum Legatis suis velut consilium de sequestro aliis fraudi non futurum proposuissent, post ipsis inconsultis super eodem pacto publico conclusisse, iisdemque dehortantibus subscripsisse, facto Gallis promisso se bona id fide impleturos etiam Cæsaris ratihabitione non secuta. Porro in ipso pacto sui mentionem non fieri ulterius, quam ut instrumento à suis plenipotentiariis subscribendo tangatur. Tum iterum de restituendis in antecessum paucis locis disponi, reliqua magni momenti ad Rhenum, & in Electorali Rhenano Circulo velut ex novo pacto Gallis relinqui se inscio & inconsulto. Nec hoc sequestro constituto Gallis lubidinem acceſſuram istis locis præsidia deducendi; quin potius ansam præberi arcem tam validam nanciscendi, cum in Gallorum arbitrio sit, neutralitatem illam, qua non secuta arx in ipsorum manus sit tradenda, eludere. Eam ubi semel invaserint, nunquam ab ipsis Trevirensi Electori restituendam. Forte ipsum Electorem, Capitulo suo nunc discordem, eandem Gallis in perpetuum addicturum. Denique executionem pacis nullo modo circa Franckendaliam, sed ad longe majores difficultates hærere; unde tanto ægrius Hispaniæ Regem ad eam reddendum permoveri, quod videat, etiam eadem restituta tranquillitatem Imperio non redituram. Igitur omisso eo sequestro propositis à se temperamentis adquiescerent; & potius reliquis expediendis operam darent. Electorem Palatinum longe facilius à Rege Hispaniæ Franckendaliam obtenturum, si decenti modo istum roget, quam si Ordines per id sequestrum ipsum cogere velle videantur. Gemina hisce Legatus Hispanicus Brunus Hagæ sermonibus jactaverat: si Belgæ Fœderati Regem super isto oppido restituendo requirant, facile ipsum istis gratificaturum. Sed cum iidem mox ferio Bruni mentem explorarent, quod Elector Palatinus eam causam ipsis commendatiet, ferebat is: Cæsarem suo Regi scripsisse, ne Franckendaliæ restitutionem festinaret, quod magis magisque deprehendat, quantopere Westphalica pace lætius sit.

Cæsar moræ culpam Coronis impingit.

§. 99. Iltarum porro literarum exemplum Cæsar ad complures ex Ordinibus mittebat, addito; per Sequestrum id plenæ exautorationi & oppidorum restitutioni haut consuli, nec idoneum id medium his miseriis eluctandi. Et Regios peculiaribus ejusmodi conventionibus nil aliud quærere, quam ut extracta plena pacis executione Germaniam penitus pessundent. Unde monebat Ordines, Legatis suis injungerent, ejusmodi conventionibus deinceps abstineant. Sed & Cæsar aliis literis ad Legatos suos moras circa restitutionem ex lege Amnestiæ & Gravaminum à se in Regios amoliri conabatur. Etiam ratihabito sequestro plenam pacis executionem haut fuisse secuturam; cum Sueci suis in os dixerint; ipsos nec unum militem exautoraturos, nec ullo amplius oppido præsidia deducturos, ni restituendis ex capite Amnestiæ & Gravaminum satisfactum sit. Enimvero se circa hanc omnia fecisse, & adhuc tacturum, ad quæ per pacem, arctiorem exequendi modum, ac præliminarem conventionem teneatur; nec, si quæ intuitu propriarum provinciarum præstanda fuerint, omisisse. Quod si forte aliqui restituendi superstint, sane rationi & æquitati, jurigentium, ac sancitæ per pacem amicitiæ repugnare, ob pauculos quosdam se, universosque Ordines diutius premi, ac sub pacis specie gravius quam ipso bello exhauriri. Quin illorum, qui restituendi adhuc ferantur, vel causam Pace non fundari, vel tactum controversum, necdum tatis liquidum esse, aut istos in ipsa pacis tractatione repulsos. Unde Suecis haut fas esse, exautorationem & redditionem oppidorum velut liquidum debitum per illiquidas exceptiones protrahere; præsertim cum præliminari conventione diserte caveatur, ut omnes ejusmodi casus ab Ordinum Deputatis examinentur, liquidi trifariam distincti eodem cum exautoratione tempore expediantur, illiquidi intra tres à facta exautoratione mentes decidantur. Id scriptum cum à Cæsare, ejusque Legatis passim sparsim spargeretur, Carolus Gustavus contrario scripto invidiam prolatatæ negotiationis in Cæsarem, ejusque Legatos revolvere consultum judicabat. Hoc ad moguntinum Electorem directo demonstrabat; Restitutionem velut originem belli, & fundamentum pacis per placitum universis exequendi ordinem ante omnia præstandam fuisse. Præliminarem conventionem ab ipsis Cæsareis propositam, inde omissam; probatam, improbatam, promotam, impeditam, tandem magno cum temporis dispendio ratihabitam. Dehinc placitum agendi

El Carolus Gustavus occurrit.

1649. modum ob novas Cæsareorum objectiones mutatum. Mox Furstenbergio internuntii partes delatas, revocatas, circumscriptas, laxatas. Se contra, quantum salva rerum substantia licuerit, remisisse, etsi ut formulæ suæ insisteret, sat rationum haberet. Inprimis circa ditiones Cæsareas designationi restituendorum, & constituto certo termino renuntiasse, & circa Egram nudo, attestato adquievisse. Ex his, & quæ circa Franckendaliam, & sequestrum Hermansteinianum hactenus acta sint, manifesto adparere, quis in culpa sit, quare finis tractatibus nondum imponi potuerit.

Ordinum sententia circa restituendos. 12. Nov.

§. 100. Ast Ordinum Legati, postquam discrimen formulæ Cæsareæ & Suecicæ annotarant, Moguntinum, Bavaricum, Altenburgicum, & Brunsvicensem, cum Colonienſi & Brandeburgico designant, qui excussis annotatis tres illas formulas in unam redigerent. 1. Dec. Quæ sat lente confecta, novæque denuo limæ subjecta, Carolo Gustavo exhibebatur. 14. Dec. Mox & Evangelici magno, & antea inusitato numero eundem adeunt, & Wesenbecio Brandeburgico verba faciente testantur; Evangelicos juxta & Catholicos contensu judicare, hac via commodissime restitutionem expediri posse; eoque petere, tandem absque ulteriore mora ad dimittendas copias, ac deducenda præsidia accedat, quod Ordines tam diuturno hospitiorum militarium onere plane fatiscant. Carolo Gustavo inusitatus accedentium numerus, & unanimis eorum consensus suspicionem injiciebat, velut ipsis placita obtrusum venirent, citra contradictionem sibi amplectenda. Respondit tamen; non vitio sibi datum iri, si tanti rem momenti curatius apud se expendat, & post paucos dies sententiam suam expromat. De cætero, si ipsorum declaratio legibus Pacis & æquitati conveniat, penes se nullam moram fore, quo minus plena pacis executio quamprimum fiat.

Ejus defectus.

§. 101. Enimvero Carolus Gustavus scripto isto penitius excusso haut pauca reperiebat, quæ plane probari non possent. Inter quæ erat, quod Commissariis executioni perficiendæ destinatis circa quosvis casus cognoscendi facultas videbatur conferri; num restitutio utique locum habeat; velut eorum causa, quorum restitutioni jam ab Ordinibus certa dies dicta erat, istorum arbitrio denuo subjicienda foret. Hoc obtentu quippe ne plurimi bonis suis in perpetuum arcerentur, haut frustra metuebat. Sed nec *Articulo V. §. 12. Vers. Hoc tamen non obstante*, congruere videbatur, quod Bavaro in Superiore Palatinatu jus circa sacra tribueretur, subditis sola conscientiæ libertate relicta; cum ea Provincia adhuc Anno vicesimo sexto sacrorum suorum usu gavisa foret. Tangebatur quoque controversia de civitatibus mixtæ Religionis, Instrumento Pacis omissa, ubi pro fundamento restitutionis solum factum possessionis constitutum erat. Denique & id postulabat Carolus Gustavus, ut ne cui titulum ditionis à se restitutæ deinceps gerere liceret; quod Franciscus Wilhelmus vocabulum Verdensis Episcopi deponere nollet, antequam Pontifex Romanus consensisset. Eam ob causam inter Deputatos Suecicos & Evangelicos Ordines congressu habito monita ista discussa sunt. Ac circa primum quidem concedebat Carolus Gustavus, ut verba laxius posita ad dispositionem Instrumenti Pacis aptarentur. Circa subditos Palatinatus Superioris Bavarici Osnabrugæ transactum ferebant, Altenburgico & Coburgensi adstipulantibus, etsi

Super quibus cum Evangelicis transigitur. 18. Dec.

cæteri id se ignorare ferrent. Unde demum placuit, id negotium plane conventione excludere, ne cui præjudicium adferretur, ac ad proxima comitia idem rejicere. Porro circa mixtas civitates controversiam Ordines primo casu decidendam statuebant, præjudicio ad singulas applicando. Denique ut circa titulos omittendos inseretur, Evangelici annuebant. Ita super certa formula inter Suecos Ordinesque Evangelicos conventum est, cui insistere hi decreverunt; in quam ut & Catholici consentirent, operam daturi erant, quo tandem aliquando huic negotio colophon imponeretur. 1649.

Catholici priori formulæ mordicus inhærent. 28 Dec.

§. 102. Contra Cæsarei cum Catholicis Ordinibus conceptæ semel formulæ mordicus inhærebant, qui & evocatis ad se Ordinum Deputatis demonstrabant: eandem utique ratam esse debere, quippe cum per conventionem præliminarem Ordinibus potestas decidendi competat. Nova Suecorum monita Evangelicis proposita separationis speciem habere, cui eo minus locum concedere debeant, quod Cæsar haut alia lege in præliminarem conventionem consenserit, quam ne quid novi à Regiis moveretur. Ex ipsa quoque præliminari conventione patere, ne Cæsaris quidem decreta adversus Deputatorum decisiones valitura. Unde nec Suecis censuram ejusmodi indulgendam, qui hoc obtentu Ordinibus ulterius milite suo incumbant. In hanc sententiam Catholici statim pedibus discedebant; Evangelicis contra censentibus, cum Suecis super hisce monitis tractandum esse; cum nulla alia via sit hoc negotium expediendi. Id quod Catholici tunc abnuebant, & Cæsarei Evangelicos acri hortatu stimulabant, ut unanimes cum Catholicis Caroli Gustavi monitis se opponerent. Evangelici mox eo ipso die consultatione inter se habita ad Suecicos Deputatos accedunt, consilium eorum exquisituri, quomodo demum ex his difficultatibus eluctandum sit, rogantes, ut Carolus Gustavus istas controversias, totumque restitutionis negotium Ordinum Deputatis velut per compromissum deferre velit, qui facile inter se transacturi sint. Quæ restent controversias exigui esse momenti, nec bello digna. Verbo Evangelicorum commoda jactari, sed qui interim hospitiorum onere pessum eant. Utut Catholici Evangelicis separatis metuendi non sint; novum tamen bellum surrecturum, & oppressioni Evangelicorum cessurum. Contra Suecici Deputati ostendebant: Hæc si ineatur ratio, Evangelicos mox clamaturos, se post consumtam omnem operam à Catholicis plus haut potuisse obtinere; diutius oneri ferendo se impares; nec resumto bello incumbentibus malis eluctari posse; unde optimum esse adversæ parti nonnihil concedere. Addebatur; si controversiæ tanti non sint, ut ob eas bellum suscipiatur, ne Catholicos quidem arma ideo arrepturos; eoque haut ægre aliquid remissuros. Unde minus decorum fore Reginæ, si circa hæc leges sibi ab adversa parte præscribi patiatur. Si quæ ad misericordiam movendam jactantur, promiscue locum habere debeant, etiam Pragensem pacem fuisse amplectendam; nec disparem nunc rerum faciem esse. Si Evangelici velint, militem ipsorum ditionibus deductum mox Catholicorum terris immittendum. Mirum videri, Cæsarem, & Catholicos denuo tantum morositatis ostendere. Sane Suecos in Evangelicorum gratiam hactenus omnia fere remisisse: pauca quæ restent monita æquitate ac legibus Pacis subniti. Ea si præfracte repu-

Evangelici cum Suecis hac de re agunt.

1649. repudient Cæsarei, indicio esse, de bello ipsos magis, quam exequenda pace cogitare; quibus tamen quæ causa tantos spiritus excitet haut adpareat. Cæterum quia manifestum sit, istos machinationibus suis fundamenta pacis subrutum ire; id si Evangelici æquo animo ferre velint, tàne privatas Reginæ rationes, & securitatem Carolo Gustavo curæ fore, qui ne unicum quidem militem exautoraturus sit. Suecos oppressorum Evangelicorum causam ab initio velut divino instinctu suscepisse, quæ tanto cum labore, ac sanguine hucusque deducta sit. Eam in ipso velut portu evertere turpe fore. Sinistras adversæ partis criminationes eo minoris à se fieri, quod talia audire etiam ab Evangelicis, si solos Cassellanos excipias, adsueverint. Sibi potius summam rerum ac posteritatem, quam præsentia & privata unius vel alterius commoda respici. Si Evangelici negotio executionis concordi studio incubuissent, aut adhuc Suecorum consilia sequi velint, omnia brevi ex voto confectum iri. Mox cum Cellensis Legatus Otto Mauderodius cum Suecicis Delegatis ad Carolum Gustavum accederet ad ejus sententiam cognoscendam, hic acres super Evangelicis querimonias movebat. Hos in causâ, ex qua salus ipsorum pendeat, Reginæ ac sibi invicem discordes intempestivo metu agitari, ut malint omnia Catholicis concedere, quam junctis cum Suecia consiliis res suas stabilire. Maximæ molis fuisse, pacem tanto cum Evangelicorum emolumento concludere; apud quorum tamen plerosque exigua grati animi documenta deprehendantur. Catholicis refractariis, aut ambiguis circa edita monita ne latum digitum se cessurum. Qui immane quantum fallantur, si putent, huc se redactum, ut sibi ab ipsis leges præscribi queant, quia oppida quædam restituerit, & legiones nonnullas exautoraverit. Etsi fateatur se nimia credulitate peccasse, dum sibi persuaserit, ab altera parte pari candore actum iri. Ad quæ Otto excipiebat; quæ restent controversias bello haut dignas, & Suecos mutata jam rerum facie haut pares armorum successus uti hactenus polliceri sibi posse. Cæterum & Catholicos serio pacem affectare, nec Evangelicis bello consuli. Carolus Gustavus contra; se presse Pacis leges sequi, per quas restitutio læsorum exautorationem præcedere debeat. Neque Deputatis tantam potestatem tribui posse, ut Suecis haut integrum esse debeat monere, quæ primariam causam belli, ipsorumque securitatem spectent. Sed cum Otto innueret; Ordinibus curæ fore, ut pace conventa executioni dentur, modo ipse interim militem dimittat, & præsidia oppidis deducat: Carolus Gustavus paulo commotior; si id agitur, inquit, ut Regina exarmata Pacis leges eludantur, sibi decretum ne unicum quidem militem amplius exautorare, aut oppidum reddere, nisi restitutione examussim impleta. Quin potius legiones suppleturum, & in unum contracturum, præsertim cum Lotharingus cum exercitu intra Germaniæ fines subsistat, & Woldemarus Comes per Westphaliam vagari pergat. Si Evangelici causam suam per socordiam, timiditatem, & credulitatem perdant, sibi saltem illa cordi fore, quæ ex re ac securitate Reginæ sint.

Evangelici cum Catholicis frustra agunt.

§. 103. Evangelici Ordines, cum Succicum Principem sententia sua dimoveri non posse cernerent, à Catholicis petebant; amore pacis monita istius excuterent, atque expedirent. Ea si non neglecta fuerint, se eundem permoturos, ut Deputatorum conclusioni adquiescat, ac quod supersit militum plane exautoret. Nam uti velut pro Imperio adigi non possit, ut monitis suis desistat; ita si minus rigide cum ipso agatur, tractabilem fore. Ast Catholici jactare; haut præsentius medium esse incumbentibus malis eluctandi, quam si unanimes Carolum Gustavum ad suscipiendam exautorationem urgeant, allata ratione; Ordinibus super executione inter se convenire, & quæ restent tanti non esse. Evangelicos fidem habere Catholicis, omnia executioni fideliter mandanda. Ad extremum tamen ostendebant, se hac de re cum reliquis Catholicis consultaturos. Rogabant inde Cæsareos delegatos Evangelici, Catholicos ad excutienda secum Evangelicorum monita permoveant; quod illi ab initio abnuebant causati, Cæsaris existimationem in eo verti; ac cum ante quatuordecim dies Cæsari jam scripserint, Deputatorum formulam firmam persistere, sibi haut decorum eidem evertendæ nunc operam sumere. Ad extremum tamen Evangelicorum precibus expugnati receperunt, se cum Catholicis Ordinibus ea de re collocuturos. 1649. 31. Dec.

Reliqua nondum expedita sunt.

§. 104. Ita super restitutione ad exitum usque anni fatagebatur, reliquis negotiis fere sepositis, ne simul tractata sibi invicem obstaculo forent. Equidem Carolus Gustavus, ut Ordines serio à se conclusionem hujus tractatus quæri sentirent, super reddendis oppidis cum Piccolomineo absolvere decreverat; de qua & formulam Cæsarei sub exitum anni exhibebant. Sed quia maximi momenti oppida intra primam diem collata erant, eadem post refingebatur. De satisfactione militari declaraverant quidem Ordines, se quartum & quintum millionem ante tertiam exautorationis diem repræsentaturos; haut eo minus tamen certa conventione opus erat ob notoriam quorundam Ordinum paupertatem, in Superiore cumprimis Circulo Rhenano; qui vel per alios Ordines sublevandi erant, vel eorum nomine cautio præstanda. Qua de re tanto magis cogitandum erat, quod tres priores milliones non sufficerent, ut militi prout è re ac dignitate Reginæ erat, satisfieri, ipsiusq; favor in Sueciam pignerari posset, ære insuper alieno per Germaniam belli causâ contracto, variisque multorum militia solutorum prætensionibus, aliisque necessariis erogationibus ingentem pecuniæ vim absorbentibus; Landgraviæ insuper rata sua parte condonata.

Conditio tractatuum Noribergensium sub finem anni.

§. 105. Sic igitur in ancipiti erant sub exitum anni tractatus Noribergenses, quibus remoram injecerat temperamentum circa Franckendaliam; & quas tricas restitutioni ex lege Amnestiæ & Gravaminum Cæsar, & Catholici subinde injecerant, qui verbis quidem eam pollicebantur, sed ubi in rem præsentem veniendum erat, eidem ob se favorem in sua sacra subtraxerant, negato restituendis debito auxilio. Multi restituendorum superflua probatione onerabantur, quod bona ipsorum non aliam ob causam publicata fuerint, quam ob militiam Succicam. Aliquando si restituendus decretum obtinendis suis bonis obtinuisset, id statim contrario decreto tollebatur, aut molestis ambagibus involvebatur. Aliquando Præfecti Circulorum ad solum restituentis petitum ab executione faciendâ excludebantur, secus ac pacis legibus cautum erat. Quidam Commissariorum executioni destinatorum, postquam haut parum temporis circa cognitionem causæ prodegerant, ad extremum extrahendæ executioni rem ad Principes suos rejecerant. Alicubi plurium Com-

1649. missariorum concursus rem turbaverat. Quidam Catholicorum subtili cavillatione, alii vi, ac armis executionem eludebant. Alii reservationibus sibi inposterum cavere volebant, quas tamen omnes Instrumentum pacis inanes declaraverat; simul titulum restitutorum bonorum deinceps quoque usurpabant, aut necessaria acta & documenta detinebant. Hæ porro, & aliæ pacis violationes, ac tergiversationes tanto audacius exercebantur, quod omnes impune istas tulissent, ac nullibi executio sumtibus refractarii detentoris facta esset, quod tamen arctiore illo exequendi modo Ordines caverant. Quin & aliqui restituendi, qui super injusta rerum suarum detentione Noribergam questum venerant, minis protelabantur. Has ob causas velut in præcipitio positi videbantur isti tractatus; ac multi novum potius bellum quam plenam pacis executionem suspicabantur. Sane indictum jam istud videbatur, si Catholici proposito suo inhærentes Suecorum monita repudiare pergerent.

Rerum Succicarum conditio.

§. 106. Hac rerum facie multi Suecorum rebus haut optime augurabantur, si Cæsar denuo in arma prorumperet. Hic quippe atque Bavarus præcipua sua oppida recuperaverant; miles indigena in Sueciam remissus, legiones Germanicæ præstantissimæ exautoratæ: per hiemem è Suecia nihil suppetiarum accedere poterat: Germaniæ Ordines exhausti, ac minore indies in res Succicas affectu. Unde suadebant: Reginæ amputandas Noribergæ ambages, nec omnia ad unguem exigenda. Cæsarem enim cum videat Ordines Suecis parum placatos, adversus hos commiserationem testari, acta sua tueri, literis Noribergam & alio scriptis de servanda & exequenda pace ample polliceri; culpam morarum in Suecos devolvere, velut qui nil aliud quærant, quam ut Germania mendullitus enervetur, Cæsarque invitus ad nova bella pertrahatur. Sed & conitabat, id Romæ præcipue agitari, quomodo pax Germanica iterum everti queat, septendecim Cardinalium conventu in eam rem constituto.

Caroli Gustavi providentia.

§. 107. Ista tamen Carolum Gustavum hautquidquam terrebant, qui simul rei militaris curam habuerat, ac moderata agendi ratione ansam abrumpendi tractatus declinaverat; id cumprimis curans, ut præcipua, quæ Suecorum præsidiis detinebantur, oppida necessario adparatu in omnem eventum instructa forent. Equidem dimiserat iste partem legionum, sed plures Cæsar; Bavarus autem penitus se armis exuerat. Unde judicabat, Cæsarem absque eo socio aleam novi belli haut temere subiturum. Et facile videbatur illatum bellum tantisper propulsari posse, quoad exercitus instauraretur. Tum ita exhaustus erat tractus maritimus, ut Cæsareus exercitus heic

Is jussu Reginæ nonnihil remittere constituit.

subsistere nulla ratione posset. Enimvero quem Catholicorum pervicacia ac minæ non movebant, demum miseriæ Evangelicorum per diuturnas hospitationes oppressorum, simul jussa Reginæ flectebant, ut nonnihil remittere statueret. Hæc quippe monuerat, ne ob privatorum emolumenta, aut gravamina, quæ ad tranquillitatem publicam parum facerent, conclusionem remoretur; utque id potissimum respiciat, quo sibi salva dignitate & securitate arma demum ponere detur, militumque præmiis idonee caveatur. Unde quamprimum ad conclusionem accedere decreverat, etsi satis prævideret, hac festinatione nonnulla transmittenda fore, quæ in posterum Evangelicis fraudi esse queant. Ut tamen Regina omnibus excusata foret, deque ejus mente posteritati constaret, & quod publicum magis bonum & securitatem, quam privatum emolumentum quæsiverit; placebat, nonnullis Ordinum quoque suadentibus, protestationem scripto concipere; quæ tamen premenda erat, quoad adpareret, num promissæ executiones intra tres menses repræsentandæ sint. Id enim ni factum foret, extremo demum termino, & exercitu plane dissolutus eam publicare instituit, è rerum tunc facie temperandam. Sed & monebat Regina, ne ob tractatus Polonicos exautorationem militum extraheret. Nam utcunque isti succedant, consultissimum fore, rebus Germaniæ compositis, domi inque Livonia ac Pomerania militiam ita firmare, ut Polonis ostendere queat, se bello juxta ac paci paratam esse. 1649

Cæsarei in Westphalia se movent.

§. 108. Sub finem anni motæ per Westphaliam sub Woldemaro Comite Cæsareorum copiæ scrupuli nonnihil Carolo Gustavo injiciebant. De quo cum hic per Erskeinum Cæsareos Deputatos compellaret, hi ignorare id ferebant; ad Hatzfeldium tamen scripturos; ita rem disponeret, ut Suecis omnis suspicionum causa adimatur. Post cum certiora de isto motu afferrentur, Piccolominæus exposcenti causam Carolo Gustavo respondebat; copias ideo contractas, quod Neoburgici subditi alimenta militi Cæsareo negarint. Tum & Capitulum Trevirense adversus conatus Gallorum auxilium imploraße, unde per Woldemarum Comitem ducentos equites in Trevirensem urbem deductos; reliquas copias circa Hammersteinam tendere. Curaturum tamen se ut omnis suspicandi causa cesset. Cæterum quanquam Noribergæ tractatio adhuc lente procederet, miles tamen indigena toto autumno ad oram maritimam dimittebatur, qui novendecim fere millibus equitum peditumque constabat. Ejus duæ tertiæ partes ante finem anni in Sueciam trajectæ; reliquis ingruente gelu per totam hiemem in Germania morandum erat. Germanicarum legionum equestrium nonnullæ quoque sacramento solutæ. Pedestres legiones in paucas redactæ, superfluis ductoribus dimissis. Enimvero quod Regina decem millia selectorum peditum Germanicorum sub signis retinere cupiebat, id parum succedebat. Nam veterani pedites belli pertæsi stipendia diutius facere abnuebant, inprimis quod spargeretur, in Sueciam, & Livoniam ipsos abducendos. Jactabatur tot annorum militia, finis belli, exhaustus labor, debilitata corpora. Sed cum inviti compellerentur, in seditionem non uno loco eruptum. Qui Sueinfurti tendebant expulsis præfectis missionem, stipendium confestim flagitabant. Qui tamen per Wrangelii præsentiam non solum priori obsequio restituebantur; sed & autores seditionis à reliquis traditi supplicio afficiebantur, cæteris denuo in Reginæ verba adactis. Nec eo minus cum oram maritimam versus deducerentur, plerique deserebant. Sic & qui Neumarco excedebant, cum præfecti sacramento solverentur, nec ipsi longius progredi volebant, missionem & stipendia flagitantes. Queis à legione Suecica circumdatis adempta arma, & quatuordecim sorte ductis laquei supplicium indictum; intercessione tamen Noribergensium civium demum citra stipendium, ac legitimæ missionis testimonium dissolvebantur. Qui Uberlingæ, Langenargæ & Meinaviæ præsidium agitarant, itidem seditionem induebant, è quibus autores octodecim comprehensi, quo-

Milites indigena in Sueciam reducitur.

Pedites Germani seditionem movent.

rum

1649. rum septem laqueo necati, reliqui virgis cæsi abigebantur. Copyæ quoque legio, quæ Egram insederat, in itinere fere dilabebatur, ut non nisi centum sexaginta supererent. Prætoria tamen Reginæ legio pedestris mille nongentorum capitum, partim Rigam, partim Holmiam abducebatur. Id porro curabat Carolus Gustavus, ut Cæsari sociisque, si forte pacem abrumpendi libido subiret, par esse posset. Quanquam & Cæsar, cum intra ditiones suas exercitum absque ruina provincialium diutius sustentare non daretur, plus militum, quam Regina exautoraverat, Bavarico exercitu plane soluto.

Carolus Gustavus Princeps hæreditarius Sueciæ declaratur.

§. 109. Dum Carolus Gustavus hoc modo in Germania nititur, ut Regina solidam ex tam diuturno bello lauream deportaret, ipsa vicissim in Conventu Ordinum Regni, qui mense Februario Holmiæ habebatur, summo studio id agebat, ut iste Princeps Sueciæ hæreditarius, ipsique successor designaretur. Jam superiore Conventu apud Reginam institerant Ordines ut matrimonio eidem juncta familiam Regiam stabiliret, à quo se haut alienam ostenderat, pollicita, nemini alteri præter ipsum nupturam, etsi de tempore nondum secum decreverat. Revera tamen jam tum secreto sententia stabat, matrimonii jugum non subire. Et cum iste antequam in Germaniam abiret, coram apud Reginam ipsius nuptias ambisset, super affectu suo in eundem multis testata spem connubii abjicere jusserat: cæterum Regno Sueciæ ut potiatur se curaturam; illo vicissim testante, pluris sibi ipsam, quam Coronam æstimari. Ordines porro cum sæpius isthoc conventu, tum & insigni Deputatorum numero eam magnopere rogant, ut coronationem ocyus adornet, ac nuptias cum Carolo Gustavo absolvat. Ipsius Regnique securitatem in eo verti, quorum hoc facile gravibus turbis involvi queat, si ipsi nulla prole, aut certo successore humanitus quid contingat. Felicitatem, quæ ipsa regnante Sueciæ alluxerit, haut solidam fore, ni patriæ de prole ex ipsius sanguine progenita cautum sit. Cum instandi finem non facerent, expressere demum secreta Reginæ destinata, quæ alias fortasse ad coronationem usque latuissent. Ac paucis de sua mente innuens, ad Senatum relaturam respondebat, cujus sententia sibi utique cognoscenda sit.

21. Febr. Ordines Sueciæ matrimonium Reginæ urgent.

De Carolo Gustavo in successorem designando in Senatu agitatur. 23. Febr.

§. 110. Postera die apud Senatum exponit; haut perspicere se, qua ratione conscientiam liberare posset, si quid mali Regno incertum ob successorem eveniat, postquam super ineundo matrimonio nondum à se impetrare potuerit. Unde aliam se viam dispexisse, quam per triennium jam mente agitarit; an non Carolus Gustavus Palatinus, si quid humanitus sibi accidat, successor declarandus sit? Id quod ut mature secum expendant, jubebat. Rationes suscepti consilii hæ adducebantur. Formam regiminis exigere, ut se adhuc viva super certo successore constituatur, citra quem si fato fungatur, intestinas turbas ac dissidia meruenda. Id tempus, quo sua cum morte Unio hæreditatia sit expiratura, malevolos avide arrepturos infestis destinatis adversus Sueciam expromendis; in hostilia quoque iterum erupturis, qui nuper in amicitiam redierunt. Nec minus eo casu recens partas provincias longe dissitas à Regno iterum avulsum iri, dum conversis in se civibus extranea sine cura habentur: id quod tanto turpius patriæ sit futurum, quo glorioſius juxta ac carius Regii sanguinis, ac tot fortissimorum civium jactura illæ adquisitæ sint. Carolum Gustavum porro imperio gerendo idoneum, ac dignum cujus ratio circa successorem habeatur, etsi alias neq; ipse neque alius quispiam jus aliquod hæreditarium ad Regnum obtendere possit. Proximum eum sibi cognatum Regio sanguine oriundum, quem ab infantia singulari affectu prosecuta sit. Eundem in Suecia natum, sacrisque patriis, lingua, moribus, legibus à puero imbutum. Accedere insignem modestiam, aliasque virtutes, ob quas ab omnibus magnifiat. Vitam pro ipsa, Regnoque sæpius periculo exposuisse, ac egregia intrepidi animi documenta adversus patriæ hostes edidisse. Denique nullo alio respectu distrahi, quo minus se, suaque omnia soli Sueciæ devoveat. Addebat tamen, si contingat Ducem aliam uxorem adsciscere, ac se ex alio marito prolem suscipere, ut tunc sua proles Coronæ proxima sit. Nam de suo, suæque sobolis præcipuo in Regnum jure cautum sibi esse oportere, quod nullo modo imminuere, sed firmare potius velit. Tum ut omnium & singulorum Regni Ordinum jura ac privilegia sarta tecta maneant.

Senatus in contrarium rationes.

§. 111. Ea Reginæ propositio Senatui difficillima videbatur, cum electionis instar haberet, si Palatinus successor Regni adsciscereretur. Ita enim sceptrum in aliam familiam transferri, cum iste non nisi per matrem è Gustaviana prosapia ortum trahat. Equidem si Reginam improlem mors occuper, haut alium, quam istum Regem à se adsciscendum. Sed nunc ea, quam Regina cupiat, obligatione se induere arduum esse. Gustavum Primum super Unione hæreditaria quatuor annos agitasse, antequam eandem absolvere potuerit. Ipsam Reginam confessam, se isthanc rem integro triennio animo volutasse. Unde vitio sibi haut posse verti, si super tanti re momenti intra biduum statuere nequeant. Eoque petere id negotium saltem ad coronationem usque differat. Sane periculosum esse, Palatinum Regina vivente successorem designare, præsertim ubi simul in maritum non adsciscatur. Jam ante cum de exercitu eidem committendo consultaretur, ancipitis aleæ rem vitam, & qua Reginæ salus dijudicanda exponeretur, nisi nubere ipsi velit; nec alia lege Senatum id tunc suadere ausum. Ad desperata consilia eundem facile impelli posse, spe matrimonii sublata. Sueciæ nimis quam cognitum, quantum malorum æmulatio inter Reges, ac Principes hæreditarios parere solita sit. Ne Gustavi quidem, Ericique filii sub extremum tempus gratiam sinceram fuisse. Tum vero inter Ericum & fratres, & isto amoto inter Joannem & Carolum, mox inter hunc & Sigismundum longe gravissimam æmulationem exarsisse; quæ nec à Gustavo Adolfo & Carolo Philippo abfuerit. Nuper quoque è fratribus Polonicis unum solio alterum dejecisse. Porro Palatino in Principem hæreditarium assumto, ipsius proli de reditibus eo fastigio dignis prospiciendum fore, id quod in magnum Regni onus redundaturum sit. Quod si Palatinus successor Regni declaretur, incerta spe matrimonii cum Regina, istum vel alibi nuptias initurum, vel minus. Priori casu, si Regina forte alio è marito prolem suscipiat, duplicem Principum hæreditariorum prosapiam in Regno proventuram cum hujusce onere: & quanquam Reginæ soboles potiori jure ad Coronam gaudeat, facile tamen intestinis turbis ansam præberi posse. Quod si Dux connubium non ineat, (id quod facturus non sit, quamdiu ulla spes Regina potiundi su-

1649. peret, ne & huic alium maritum circumspiciendi occasionem præbeat,) ipsum Regina natu majorem ad senectutem sine sobole venturum, ac forte ante eandem decessurum. Ita periculum ex incerto successore, de quo averruncando nunc agitur, rediturum. Aut ipsum spe prolis deficiente, gemina forte consilia agitaturum, pariqne obtentu fratrem, familiamque suam Sueciæ obtrusurum. Unde Carolo Gustavo se optime cupere, præsertim ut Regina Conjuge potiatur. Sed dictas ob causas se non aliud quam matrimonium suadere posse; de quo Reginæ promissa isti data implenda sint. Et memorabat Jacobus Gardius, cum Regina se ad Palatinum paulo ante hujus discessum misisset, istum haut obscure declarasse; id sibi ante omnia esse, ut de Reginæ connubio certus sit. Idem & Torstensonio dixerat; sibi non isthoc Reginæ consilio, sed matrimonio consuli; ac parum volupe sibi fore, recusato matrimonio spem successionis nanciscì. Hanc quippe in longum prominere, Regina minore natu, ac salvo naturæ ordine morti se propiorem, nullo successorii juris fructu.

Illis Regina occurrit.

§. 112. Contra Regina de æmulatione & desperatis Caroli Gustavi consiliis Senatum securum esse jubebat. Virtutem ipsius candoremque, & devotum sibi animum tantopere perspectum, ut in futurum omnia amicissima de eodem sibi polliceatur. Cæterum diversas esse quæstiones, num Palatinus successor Regni declarandus sit, aut num ad modum priorum Principum ditione aliqua sit donandus? Prius patriæ salutare à se censeri, alterum necessarium non esse, etsi eundem non minus quam alios terris quibusdam mactari haut iniquum sit. Quid spei porro Carolus Gustavus circa nuptias suas habere debeat, jam ipsi se declarasse. Promissa sua sancte se servaturam: sed quæ illa sint, non opus esse, ut alii præter se & Palatinum sciant. Nullo modo certius Regno de successore caveri, atque eo, quem ipsa proposuerit. Nam etiam inito cum Duce matrimonio incertum, num prolem habituri sint. Contra sibi utique constare debere, quis in Regno successurus sit, ut si absque prole decedat, Suecia illi periculo & incommodo non sit exposita, quo Regna electitia agitantur. Declarationem de successione matrimonio non obstare, quod haut eo secius sequi possit. Quin expedire, ut pluribus firmamentis securitas Regni innitatur. Si Ordines utique à se exigant, ut Palatino nubat, haut adparere, quare dubitent eundem sibi successorem declarare. Nam si thoro dignus judicetur, quomodo successione indignus haberi queat? præsertim cum si iste suo connubio potiatur, Senatus, & Ordines ex ipsis genitos Reges adsciscere teneantur. Denique quod jam de nominando successore, & differendo matrimonio proponat, Ordinibus nihil solicitudinis injecturum; cum si postulante se Palatinus successor designetur, populus creditурus sit, se nullum alium, quam istum maritum assumere decreviisse, ac suo connubio ipsam velut rempublicam maritare. Haut mirum esse, si quem maritum Ordines destinent, successorem ipsa habere velit; cum id potius mirum foret, si istum à successione excludere velint. Cæterum incalescente disceptatione ne aculeatis quidem dictis abstinebatur. Jactabat Regina; securitati patriæ melius consuli, si illa Principibus hæreditariis ex se, aut Carolo Gustavo natis, quam si Senatus arbitrio committatur. Cupere Senatum, ut electitium Regnum redeat; quin satius fore, si ingenue profiteantur, se exterminato Regno hæreditario aristocratiam introducturos. Ad quæ reponebatur: De successore designando cogitaturos non fuisse, ni Regina monuisset; cujus solius respectu istius ratio habeatur. Cæterum etsi acerbum sit, servorum hæreditariorum se convicio à vicinis nationibus notari: immerita tamen se suspicione à Regina onerari, velut de nova reipublicæ forma introducenda cogitent, à qua facile ipsos absolvere queant consilia post Gustavi Adolfi mortem à Senatu expromta, cum Regina sextum ætatis annum ageret. Eundem porro Regem tenerrimo affectu patriam prosecutum, ac amplissima quæque de fide Senatus sibi pollicitum; nunquam tamen huc delcendisse, ut vel verbo mentionem injiceret, cuinam filiam in matrimonium collocare velit. Cum porro Senatus ostenderet, se maxime metuere, ne Reginæ, Palatinique soboles, ni illa huic nubat, inter se quondam discordes Regnum turbis involvant: Regina objiciebat; cur non metuerent, ne ipsorum quoque liberi in partes discedant, ni de successore nunc caveatur; cum etiam inter eos possint factiones existere, qui ad Regnum nati non sunt? Addebat, ni ultro Regem sibi constituant, alium vi ac fraude solium aliquando invasurum; & cum nunc ultronea successoris designatione libertati ac privilegiis suis commode cavere possint, verendum ipsis esse, ne mancipii cujusdam mancipia fiant. Nam quod hac spe sibi blandiantur, fore, ut interregno emergente facile Regem unanimi suffragio inveniant, aut saltem quinque proceres, queis *Forma Regiminis* administrationem Regni minorenne aut absente Rege committit, in unum aliquem consensuros, id inane esse.

Reginæ super matrimonio suo declaratio.

§. 113. Cæterum cum Senatus matrimonium præcipue urgeret, velut jam Carolo Gustavo ab ipsa promissum, Regina haut aliud declarabat, quam præter istum nulli alii se nupturam, si utique matrimonium subire placeat. Acrius tamen prementibus tandem, quæ hactenus dissimulaverat, expromebat: Nullo modo ad matrimonium se descensuram, à quo plane abhorreat. Sæpius à Numine precibus flagitasse, ut eam sibi mentem indat; sed nunquam impetrare potuisse. Sublimiores sibi spiritus in præsenti fortuna esse, quam ut uxoralem conditionem subire queat. Ab eo jugo semel suscepto non amplius liberari se posse. Equidem voto se haut adstringi, ne matrimonium ineat; ad id tamen nullo modo cogi velle. Sane in patriæ emolumentum nubere laude dignum esse; sed si aliud æque idoneum medium exhibeat, securitati patriæ consulendi, quid amplius à se desiderari posse? Et hanc ipsam ob causam, quod vix de nuptiis in animum inductura sit, hoc se consilii cepisse, ut Regno super certo successore caveat. Nec metuendum esse, ut sui liberi cum Carolo Gustavo, aut quovis alio super Regno certaturi sint. Sed & Regem Poloniæ postulare, ut si ipsa sine prole decedat, is Sueciæ Regno iterum potiatur. Hic quamdiu videat, ipsa sola jus hæreditarium inniti, semper eidem spem superesse, quæ hac successoris declaratione plane decollet. Cum etiam quidam objiceret; Palatinum si de Reginæ nuptiis spes non sit, & ipsum nuptias ejuraturum: Regina cavillata negabat ita impatienti ipsum amore flagrare; & Coronam tam formosam esse puellam, ut facile alterius jacturam solari possit.

Num ea res Ordi-

§. 114. Post eam disceptationem demum pro-

pone-

1649. nibus communicanda.

ponebat Regina; num censeat Senatus ad selectos Ordinum hanc rem referendam esse? Ubi plerisque videbatur, eandem ad coronationem usque differendam, quo maturius interim expendi queat. Abesse quoque octo Senatores, quinque in Germania, tres in Finnonia. Par quoque esse, ut Estonibus, Livonis, atque Ingriis ea res communicetur, qui licet ad Comitia non vocentur, eorum tamen interesse, quem dominum deinceps habituri sint. Unde & quondam Revaliam urbem Joanni Regi jurare noluisse vivo adhuc Erico. Se nihilominus casu, quem abominentur, Carolum Gustavum utique sibi Regem adscituros. Enimvero negabat Regina, se Palatini spes in eorum arbitrium collaturam. Quæ de laudibus ejus ab istis memorentur, honoris verba esse, & quovis pignore certaturam, si is se defuncta Rex ab illis eligatur. Literis & sigillo se hanc successionem firmari velle. Et quia jam hac de re Ordinibus non obscure innuerit, haut videre, quare non aperte eadem istis communicanda sit. Cum igitur immotam cernerent Reginam Senatores, declarabant; quæ hactenus disseruerint, ex officii sui ratione se fecisse. Nunc re inter Ordines propalata consultationi locum non amplius relictum. Eoque testabantur, hanc communicationem suo suasu haut fieri, sed tantum Reginæ pertinaciter reluctari nolle; idque diligenter in acta referri postulabant, ut si quid periculi inposterum inde proveniat, Senatus extra culpam sit, velut qui suaserit, quod Reginæ & patriæ utilissimum judicaverit. Tum non nisi ante pauculos dies hac de re à Regina ad se relatum. Vicissim testabatur Regina; Carolo Gustavo nullum jus ad Regnum competere; sed se intercedere, ut ex sola gratia successio in ipsum conferatur.

Id negotium Ordinibus proponitur. 28. Febr.

§. 115. Postero die selectis Ordinum in Senatum evocatis Regina proponebat: se quidem nuperis Comitiis spem ipsis nuptiarum fecisse, ac si connubium placeat, nulli præterquam Carolo Gustavo nupturam. Quia tamen nondum de tempore nuptiarum statuere possit, & ipsa mortalitatis legi se obnoxiam meminerit, cogitasse de remedio in eventum, si ipsa absque prole decedat, declinandis interregni periculis. Scilicet ut interim Carolus Gustavus Palatinus successor designetur; de quo negotio ita certa esse velit, ut idem deinceps ab alterius lubitu non dependeat: Ad quæ selecti Ordinum subinde matrimonium ingeminare, de quo Regina ipsis antea promiserit. Sed illa propositionem suam haut ita accipi volebat, velut successoris certitudo nuptiis suis obstaret, aut quasi ipsa has averšaretur. Id semper sibi reservasse, quod cogi ad nuptias nolit. Palatinum se maritum adscituram, si ullum velit. Si Ordines flagitent, ut ipsi connubio jungatur, sane de ejusdem conditione, ac fortuna sibi prospiciendum esse. Sed num utique nubere velit, tunc demum declaraturam, quando Coronam sumtura sit. Honestius se Palatinum maritum adscituram, postquam is successor Regni designatus sit. Quin haut prius de connubio suo decreturam, quam Ordines super Palatini successione sibi gratificati fuerint. Cum inde Ordines hoc negotium ad Coronationem usque differri peterent, Regina id negabat; per hanc quippe moram turbulentis hominibus occasionem præberi negotium impediendi. Æque nunc capaces ipsos esse expendendis rationum momentis, quam sub coronationem. Ita negotium id à selectis ad plenos Ordines relatum. Ac primo quidem Sacerdotes, Cives & Rustici manus dabant. Equestrē Ordinem adhuc tergiversantem Regina ad se evocat, ac repetitis antea allatis rationibus periculum illi demonstrat, cui sese exponat, si Regem invitus accipiat, cum jam tres Ordines consenserint. Sat constare sibi paucos esse, qui desiderio suo repugnent, nec immemorem se fore illorum, qui prava consilia cæteris suggerant. Ita metu illis incusso, qui hactenus ferocissime locuti fuerant, hic quoque Ordo placitis Reginæ annuit; ac demum universorum consensu 16. Mart. successio in Carolum Gustavum collata est. Decreto, quod in hanc rem condebatur, de familiæ Gustavianæ meritis, ipsiusque Caroli Gustavi laudibus exprimebatur, qui in Suecia materno Regio sanguine natus, sacrisque Evangelicis, legibus, lingua, moribusque Suecicis imbutus, ac omnibus propter modestiam, aliasque virtutes æstimatus sit; qui & egregia constantis animi specimina bello Germanico dederit. Addebantur tamen conditiones, ut per hoc obsequio Reginæ debito nihil decedat, idemque Reginæ Regnoque de obsequio ac fide caveat, ejusque commoda promoveat, mala pro virili averruncet. Tum ut Regno admotus recepta sacra, leges Regni, privilegia Ordinum sarta tecta conservet: denique ut illas conditiones impleat, de quibus Regina deinceps cum Senatu & Ordinibus statutura sit. Istis si non stet, neque Ordines hac declaratione teneri velle.

Consultatio super fœdere Gallico continuando. 12. Jun.

§. 116. Postquam bello in Germania finito fœdus cum Gallia expirasset, ac Chanutus Minister Gallicus vel de vetere fœdere prorogando, vel de novo ineundo moveret, Regina Cancellario ut formulam fœderis conciperet injungebat. Interim ipsa Senatui expendendum proponebat, num idem è re Sueciæ foret, an minus? Quibus id fœdus displicebat, differebant: si jam super nova Pacis Westphalicæ guarantia multa agitentur, suspectam Reginam fore, velut novo bello materiam struat. Id quod grave Germanorum in Sueciam odium excitaturum sit, velut sibi per hanc quiete frui haut liceat. Nec vero ita arcte Sueciam Galliæ illigatam esse, ut non ex Cæsaris ac Hispani societate emolumentum quærere possit. Scopum prioris fœderis fuisse, ut ditionibus, aut libertate sua exuti Germaniæ Ordines in integrum restituerentur, Cæsarque ac Hispanus oppidis passim occupatis, queis Germanos sub jugo tenebant, dimoverentur, denique Maris Baltici securitati caveretur. Hoc scopo jam obtento, si Gallicum fœdus Regina prorogarit, aliis necessitatem allatum iri, ut & ipsi tanto arctius sese conjungant. Ita inter perpetua dissidia, bellique metus, ac paratus Sueciæ agendum, nullo sensu commodorum tot laboribus partorum. Quin & Polonos, Danos, Saxonem, Brandeburgicum, Luneburgicos, forte & Hollandos fœdere inter se inito omnia tentaturos, ut parto bellorum fructu Sueciam spolient. Quin satius videri Austriacos inter spem metumque tenere; & Gallos amicitiam Sueciæ majoris æstimaturos, si intellexerint, eandem ipsis solis haut quidquam mancipio addictam. Denique nec Gallos postremo bello Danico fat bona fide Sueciæ partes defendisse, ac Thuillerio arcana, ac valde suspecta commercia cum Cornificio Ulfeldio intercessisse; ut vel ipsorum exemplo constet, haut ita in solidum ab unius amicitia pendendum. Alii contra ostendebant; fœdere Hamburgi inito, utrumque Regnum ad mutuam defentionem in decem annos teneri, quam certis legibus adstringi utique è re

1649. videatur esse. Fœdus Gallicum tam Sueciæ, quam Galliæ longe utilissimum fuisse, per quod Austriacorum destinata, ac enormes opes eversæ sint. Postquam utrumque Regnum nunc in Germania pedem fixerit, partis tuendis utriusque conjunctione deinceps maxime opus videri, ac ne Cæsari cum Hispanis vires sociare integrum sit. Junctæ cum Gallia Sueciæ magnam partem Germaniæ Principum in societate tenere in promptu fore. Ita Sueciam Cæsari semper futuram formidabilem. Non esse quoque in Europa, quicum utilius fœdus & amicitiam colere Suecia possit, quam cum Gallia. Sane haut alio fine Austriacis curæ fore Suecos blandimentis delinire, quam ut à Gallia divulsos alienatosque opprimant, aut eo redigant, ut non amplius ipsis metuendi sint, quas tam graves hostes experti fuerint. Ac ni mature valida societate nos muniamus, invidos nostra securitate abusuros, ac tanto fidentius, quo livor dictitat, in nos expromturos, quo magis tam potente socio destitutos viderint. Denique & ita fœdus aptari posse, ut integrum nobis maneat, aliorum quoque fœdera admittere, si opus videatur. Et prævalebant in animo Reginæ posteriores rationes, etsi nondum illud properandum judicaret, præsertim quod parum decere videbatur hoc maxime tempore novo cum perpetuis Austriacorum æmulis fœdere illigari, quo partarum in Germania Provinciarum nomine à Cæsare investituræ ritus petendus erat.

Brandeburgici in Sueciam Legatio.

§. 117. Eodem anno in Sueciam Brandeburgicus Elector miserat Evvaldum Kleistium, ut cum Regina ageret super reddenda ditione Halberstadiensi Mindensique, simul oppidis quæ præsidio Succico in Marchia & Ulteriore Pomerania insidebantur. Idem & operose Reginæ nitebatur persuadere, ut pro Mindensi Prælulatu loca Ulterioris Pomeraniæ, Instrumento Pacis in Sueciam translata, Stetinum, Dammum, Wollinum, Gartzium & Golnoam cum Elector permutaret. Tum ut super latitudine ripæ Oderæ, de qua ex Instrumento Pacis inter partes conveniendum erat, à Regina definiretur; quam iste paucis pedibus circumscribendam contendebat. Ea postulata Reginæ plane absurda videbantur, quæ cum Legatus importunius urgeret, quandoque satis aspere excipiebatur. Ac judicabat Regina, si vel maxime quid præter ordinem concederetur Electori, cum haut ideo de suis destinatis quidquam remissurum. Quin quo plus indulgeatur, eo acrius adversis consiliis incubiturum. Sicut quondam reddita Spandoa haut plus obtentum sit, quam ut ipsius Pater tanto fidentius copias suas cum Saxone adversus Suecos conjunxerit. Nunc quoque hunc circa diploma cessionis tergiversari; & Kleistium velut ingens meritum imputare, quod pacem impedire nolit, velut minis Reginam ad po-
27. Jul. stulata annuenda permoturus. Igitur Regina de permutandis Ulterioris Pomeraniæ oppidis cum Mindensi ditione adspernabatur, velut à Pacis legibus nimis abeuntia. Oppida Marchiæ hoc ordine, de quo Noribergæ conveniendum sit, reddenda. Nam rationis esse, ut Superioris Germaniæ loca prius restituantur, mari vicinis ad extremum servatis. Super Halberstadiensi tamen, & Mindensi ditione hactenus annuebat, ut justitiæ ac reditiuum administratio Electori statim tradatur, præsidia, eorumque alimenta penes Suecos maneant, quoad communis restitutionis ordo ista loca tangeret. De limitibus ad tractationem in Pomerania instituendam rejiciebatur, quos à Wildenbruco Golnoam, inde per rectam lineam ad mare dirigendos innuebat. Interim quoad ea conventio peracta esset, Ulterioris Pomeraniæ oppidis præsidia haut deducere decreverat. 1649.

Circa tractatus Polonicos acta.

§. 118. Qui superiore anno in Poloniam missus fuerat Laurentius Canterstcinius retulerat, Polonis placere, ut tractatus Lubecæ instituantur; quibus ordiendis tempus designare penes Mediatores sit futurum. Mediatores fore eosdem, qui prioribus tractatibus, Gallos, Batavos, Brandeburgicum, nisi quod in Angliæ Regis locum Veneti substituerentur. Regina, ne penes se mora esset, simul quia tractatus suscipi cupiebat exercitu adhuc in Germania integro, & turbidis Poloniæ rebus ob Cosaccorum motus mature ad Mediatores scribit, ut operam istam in se suscipere velint, insinuans paratam se esse, mense Martio, aut Aprili tractatibus inchoandis. Literæ Venetias perferendæ Matthiæ Palbitzkio committebantur, qui & Reginæ postulata apud Ducem & Senatum sermone exponeret. Idem quoque Venetos monere jubebatur, ut cum hactenus semel atque iterum literas Italica lingua scripserint, deinceps Latinam Linguam velut tertiam adhiberent, ni Succica sibi Lingua responderi velint. Tum ut Reginæ *Potentissima* titulum & *Majestatis Vestra* tribuerent, cum antea *Serenissima* vocabulo *Excellentissima* adjunxissent, ni demonstrarent, haut alio se titulo adversus Galliæ atque Hispaniæ Reges uti; alias literas ipsorum haut acceptandas. Ad quam formam literæ Ducis Veneti postea conceptæ reperiuntur. Eidem quoque injunctum Veneros ad maturandos eos tractatus impellere, sed dextre, & molli brachio, ne Regina anxie id cupere videretur. Brandeburgicus, ad quem eo nomine Ericus Sparrius mittebatur, ægre ferebat, Venetis & Hollandis munus Mediatorum esse delatum. Cum enim neutri Electoribus loco cedere velint, haut perspiciebat, quomodo ad istum actum commode concurrere posset, cui tamen interesse magnopere ob privatas rationes cupiebat. Nam cesserant quidem prioribus tractatibus Brandeburgico Hollandi, quod tunc nondum ab Hispaais pro libero populo forent agniti. Sed nunc nullo interjecto proximum sibi à Venetis locum deposcebant. Cæterum omnes isti Mediatores multo cum verborum honore operam à Regina oblatam in se recipiebant, nisi quod illud suspensos ipsos teneret, quod à Polonis pari modo non essent invitati. Ad Lubecenses quoque scribebatur, ut urbem suam tractatibus illis accommodarent. Contra Polonis id tempus suscipiendis cum Regina tractatibus haut opportunum videbatur, turbatis domi rebus, & quod Reginæ veteranus ac victor exercitus in promtu esset. Simul apertum erat, Suecos nihil eorum, circa quæ cum ipsis lis vertebatur, concedere posse, ni majoribus in posterum incommodis januam aperire vellent. Unde studio tractatus istos extractum ibant, quoad Succicus exercitus in Germania plane dissolutus foret. Ac ad Mediatores prout par fuerat, scribere omiserant, nisi quod mense Martio Polonicus Residens Byæus Belgas Fœderatos operam Mediatoris poposcerat, nulla tamen temporis mentione facta. Eam ob rem Senatores Sueciæ ad Senatum Poloniæ literas dabant, quibus percunctabantur quid causæ subsit, quare ipsi circa ordiendos tractatus moras nectant. Quæ literæ ad Ducem Curlandiæ transmittebantur, ut ad Senatum Poloniæ eas curaret, responsumque exposceret. Unde ne ansa forte à Regina arriperetur ab-

De Byæ.

20. Maji.

rum-

1649. rumpendis induciis, à Poloniæ Rege missus Mat-
10. Jul. thias Crocovius Holmiam adpellebat; prætextu
sumto, ut gratias Reginæ ageret, quod superiore anno Regem Ordinibus Poloniæ commendasset; ac de colenda amicitia testaretur, simul quantopere Regi Poloniæ cordi sit tractatus Pacis suscipi. Cæterum optasse, ut Rex Angliæ obitum quondam sequestris munus suscipere posset. Nec constitisse suo Regi, Reginam jam ad Mediatores literas dedisse; alias & ipsum id officii fuisse occupaturum, idemque sine mora ab ipso præstandum. Regina cum & ipsa perspiceret, in præsens quæ cupiebat per istos tractatus obtineri haut facile posse,
20. Sept. ablegatum amice dimittebat, datis literis, quibus Regem monebat, ut ad Mediatores ipse quoque scribat, quo negotium suscipiant, prout ipsa dudum fecerit. Enimvero vel ex eo patebat, Polonis tunc pacis tractatus cordi non esse; quod Ablegatus iste cum super lentore Polonorum querelæ essent motæ, nil aliud causæ proferre posset, quam quod Rex Angliæ munus Mediatoris obire prohibitus esset; cum tamen in ejus locum Venetos subrogari dudum placuisset.

Gedanenses de insidiis Hubaldi monentur.

§. 119. Cæterum cum multis persuasum foret, Suecos bello Germanico finito arma in Poloniam translaturos, eam odiorum in Gedanenses expromendorum occasionem sibi præberi crediderat Christophorus Hubaldus. Is militia olim Suecica haut citra offensam supremorum ducum relicta, Gedanensis præsidii præfecturam complures per annos exercuerat. Idem urbi nescio qua de causa infensus Antonio Slivio arcis Stetinensis præfecto, qui subinde Gedani solebat degere, de studio suo in res Suecorum secreto aperire, queis iterum operam suam addicere velit, si veteris offensæ gratia facta honoratum militiæ gradum tributuri sint. Simul Gedanensem urbem arcemque Vistulæ ostio adsitam in Reginæ manus traditurum. Ne de fide sua dubitent, uxorem, liberosque in Reginæ ditionem obsidum loco missurum. De successu destinatorum suorum dubitandum non esse; quæ mensibus hibernis, quando glacie omnia constricta jacent, adhibitis mille equitibus, sex mille peditibus facili negotio executioni daturus sit. Regina, cui nihil minus, quam novo se bello implicare stabat, frigidius ista acceptare; Slivio tamen injungere, ut lautioribus promissis hominem lactet, ac penitius exequendi rationem explscari conetur. Ast Hubaldus mutabilitate ingenii, an quia statim ingentem pecuniæ summam oblatum iri speraverat, ac parum cupide sua promissa à Suecis acceptari arbitratus, Poloniæ Regis sacramento accessit, à quo copiis Teutonicis præfectus, ac jure indigenatus donatus est. Ipse Hubaldus apud Slivium has mutati consilii rationes ferebat: quod negotium suum in Suecia lente procedat, ac pax inter Suecos Polonosque successura videatur, quo casu destinata sua inania fore; eoque certa se pro incertis amplectenda duxisse. Ast Reginam, cum Sueciæ minime omnium interesset eam urbem Polonorum arbitrio subjici, haut exigua solicitudo perstringebat, ne Hubaldus destinata sua adversus urbem in Poloniæ Regis usum exequeretur, præsertim cum audisset, eundem apud Regem Poloniæ autoritate & gratia flotere, & Polonicis copiis hiberna tractu urbi vicino assignata esse. Unde Reginæ jussu Slivius ad consulem Gedanensem Henricum Frederum scribit, ut propere fidum hominem ad se Stetinum mittat, cui negotium ad salutem urbis spectans
8. Dec. aperturus sit. Quo mox Gedano advolat Behmius Secretarius; cui à Slivio præsente Joanne Lilliestræmio insidiæ urbi intentatæ deteguntur. Eadem & Consulibus jubente Regina à Legato Gallico Bregio panduntur, si forte Slivio minor fides esset. Unde statim Gedanenses, quæ periculo eludendo faciebant, magna diligentia providebant. Iidem paulo post missis per Christianum Schrœderum Secretarium Reginæ gratias agunt, scriptumque testimonium super Hubaldi conatibus petunt actioni adversus hunc instituendæ. Id Oxenstierna Reginæ fastigio haut decorum judicabat; si ipsa in ea actione testis excitaretur; nec ex usu Principum esse, eorundem opera qui talia offerunt ad supplicium pertrahi; præsertim cum ista nequaquam signatis tabulis, aut adhibitis testibus tractari soleant. Unde Gedanenses satis haberent, quod Regina monente imminens periculum declinassent. Acrius tamen solicitantibus Regina copiam scriptorum, quæ petebant, faciebat. Sed cum Gedanenses actionem Hubaldo intentatum irent, Rex Poloniæ ipsorum Syndico ostendebat; ob viri merita in bello adversus Cosaccos exhibita; quo ipsum periculo exemerat, connivendum esse, nec ejus opera rempublicam carere posse. Simul advocatis fisci interdicebatur, ne adversus istum causam agerent. Ita iste Gedanensium ultionem elusit.

Cum Angliæ Regis acta. 20. Febr.

§. 120. Super nece Caroli I. Magnæ Britanniæ Regis Reginæ significabat cognominis patri filius, qui Hagæ Comitis tunc degebat. Literas illas perferebat Patricius Rudvvenus Bramfordiæ Comes; cui exprobrabatur, quod Regis titulus illis literis Reginæ titulo præpositus esset. Id quod ablegatus in errorem scribæ conferebat; idemque emendatum iri pollicebatur. Ad eas literas statim responsum, quod res exigebat; simul Spiringio injunctum, ut apud Regem dolorem testandi officio coram fungeretur eodem verborum cultu, ac si in Regni possessione foret. Differebatur in Senatu, num in literis isti Regi titulus *Majestatis* ac *Potentissimi* dandus sit, quod nondum Regni possessionem nactus esset, ipsiusque pater Reginæ nunquam eum titulum tribuisset, quod & forte filius facturus sit solio potitus. Sed Reginæ videbatur circa verborum honorem haut temere difficultatem movendam: & hoc exemplo Regem obligandum, ne humanitate vinci se patiatur. Sed nec decorum esse, apud illos insolentiæ quid ostendere, qui miseriis immersi hærent. Idem Rex paratum bellicum, & sex naves auxilio à Regina petebat. Regina etsi Regi magis, quam ipsius subjectis favebat; tamen aperte in partes descendere haut consultum judicabat. Igitur prudenti temperamento insignis armorum vis Gothoburgum mittebatur, sex millia tuborum majorum, mille paria sclopetorum equestrium, gladii, thoraces ferrei, & duodecim machinæ campestres; qui privatorum mercatorum nomine Regi suppeditarentur. Per Rudvvenum Regi suadebatur, præberet sese hic Ordinibus Scoticis; ac in Scotiam potius, quam Hiberniam se conferret. Allatæ sunt post per præfectum quendam Scoticum, qui ob privata negotia in Sueciam accesserat, literæ à Parlamento Scotiæ ad Reginam scriptæ, Comitis Argatheliæ sigillo obsignatæ; quibus velut jure factam defendebat confœderationem inter tria Regna anno 1643. initam: inde narrabat, turbas Angliæ demum in necem Regis erupisse, à cujus facinoris culpa Scoti immunes sint, sicut adjunctus Commentarius demon-

Parlamentum Scotiæ ad Reginam scribit. 14. Jun.

1649. monstraturus sit, (qui tamen nuspiam comparebat.) Addebatur, se missis Legatis istius filium in Scotiam invitasse ad regimen suscipiendum, sub conditionibus ad sacra & libertatem tuendam necessariis: Sed Regem eas acceptare abnuisse legatis re infecta remissis. Unde petebatur, Regina apud Regem intercedat, ne is sua postulata repudiet. Regina satis perspiciebat à Scotis id tantum agi, ut cæsi Regis invidiam à se amolirentur. Placebat tamen ad literas illas nihil respondere, quod ita superfunctorie curatæ essent; ac earum latori nihil aliud significabatur, quam Reginam id regicidium vehementer detestari. Earum literarum autographum Regina ad Regem Angliæ transmisit; addito, haut libenter se controversiis ejus cum subditis misceri; optare tamen ut ipsi cum iisdem conveniat; è transmissis literis optime perspecturum, quid sibi consilii sit capessendum.

De fœdere Lusitanico.

§. 121. Super arctiore fœdere ante biennium Legatus Lusitanicus apud Reginam incassum proposuerat. Nunc de eodem iterum movebat, oblatis certis capitibus fœderi inserendis. Reginæ placebat; Per certos deputatos istum audiendum, ne contemni videatur. Cæterum ipsi decretum erat id fœdus declinare, nec bello adversus Hispanos immisceri, ne suorum commerciis remora injiceretur, iisque accessus ad portus Hispaniæ intercluderetur. Equidem forte naves nonnullas Lusitano vendi posse, sed non velut ex fœdere, quod haut pauca incommoda post se tracturum sit. Præsertim cum nec Galli, nec Batavi, quos ea res propius tangat, Lusitano fœdere innectantur ob graves sine dubio causas. Cæterum gliscentem suorum navigationem per Hispanos quam maxime infestari posse.

Suspiciones de fœdere inter Danum & Batavos inito.

§. 122. Eodem anno Cornificius Ulfeldius Regis Daniæ Frederici III. nomine fœdus mutuæ defensionis inter Eum Regem, Ordinesque Belgii Fœderati icerat, inito quoque peculiari tractatu, quo vectigal à Belgicis nautis in Danicis fretis persolvi solitum, annuis trecentis quinquaginta florenorum millibus redimebatur; cum tamen universum vectigal ad centena millia uncialium annua tunc adscendere non crederetur. Is Ulfeldius ut Batavorum animis adreperet, genio ipsorum se attemperans subinde bona liberarum Rerum publicarum differuerat: quosdam procerum insigni Ordinis Equestris Danici, plures pecunia & annuis pensionibus illigaverat, quos inter & Borellus erat Amstelodamensium Syndicus, qui magno inde fervore Danorum partes propugnabat. Ea res non modicis suspicionibus animum Reginæ exercebat, cum haut obscurum esset ab Ulfeldio unice id agi, ut diffidentia inter Suecos Belgasque excitaretur, tum ut immunitas Suecorum in freto Oresundico eluderetur. Et credebantur Hollandi conficiendæ pecuniæ, quam Dano promiserant, vectigalia in Hollandia auctari, parum solliciti, si & à Regina vectigal in Suecia intenderetur. Id enim à Regina haut fieri posse credebant, ni cupri & ferri commercia destruere vellet, quæ pretii mediocritate conservanda erant. Simul adparebat, non solum primarium scopum fœderis quondam inter Sueciam, Batavosque facti convelli, sed & quod solidi suberat, tolli, ac per id obliqué Sueciam peti, & quæ Danis promissa fuerant auxilia, unice adversus Suecos dirigi. Augebat suspicionem, quod prima fœderis formula fœdus duntaxat cum Lubecensibus, Hamburgensibus & Bremensibus exceptum fuerat, Sueciæ ne verbo quidem mentione facta. Igitur placebat Reginæ per literas Ordines Fœderatos de veteri amicitia, ac fœdere monere, neve idem tractatu Danico infringi patiantur. Simul Spiringio Silbercronæ injungebatur, omnem operam daret tractatui Danico sufflaminando, aut saltem ne is Sueciæ fraudi foret. Congressu inde cum Deputatis Ordinum habito Spiringius ostendebat, articulum decimum tertium, & decimum quartum fœderis Danici cum articulis quarto, sexto, octavo & decimo tertio fœderis Suecici subsistere non posse. Simul interrogabat, si Sueciam Daniamque bello collidi contingat, utri fœderi potiorem vim deferre velint? Ad quæ Borellus non sine asperitate; istam decisionem ad Ordines Generales pertinere, nec de eo cuipiam rationem à se reddendam. Et constabat provinciam Hollandiam præ reliquis Sueciæ infensam se ostendisse. Reliqui tamen modestius respondebant; omnes casus in eo fœdere probe distinctos, ac Danicum fœdus Suecico haut quaquam repugnare; cum tam articulus decimus tertius fœderis Danici, quam octavus Suecici non nisi pœnam offendentis, aut turbantis exprimat. Pervicere mox reliquæ provinciæ contra Hollandiam, ut articulo decimo quarto fœdus cum Suecis diserte exciperetur. Id quod cum Ulfeldius diu admittere nollet; tandem persistentibus Belgis monebat, ut saltem alius quoque Rex adjungeretur. Ita juxta Sueciam, Gallorum quoque & Hanseaticorum mentio facta. Respondebant inde ad Reginæ literas Belgæ verbis laxioribus: se nullum admissuros aut inituros fœdus defensivum cum Daniæ Rege illis adversum, quæ sibi cum Sueciæ aliisque Regibus intercedant. Ad has literas Regina reponebat; id responsum sibi obscurius videri, nec cogitatione assequi, quomodo utriusque fœderis articuli simul consistere possint. Nec frustra metuere, ne redemtione vectigalis Oresundici jura, ac libertas Suecorum in eo freto imminuantur. Unde petebat, quæ agerentur sibi communicari, ac rem integram relinqui, quoad minister à se missus veniat. Eum in finem in Hollandiam ablegatus est Laurentius Canterstеinius, qui Ordinibus Fœderatis demonstraret; non posse non alienum videri Reginæ, ipsos nunc in fœdus descendere cum illis, adversus quos fœdus anno 1640. initum, & anno 1645. confirmatum sit. Etsi enim responso suo ad literas Reginæ declarent; fœdus Danicum Suecico fraudi haut fore; manifestum tamen esse, articulum 13. & 14. fœderis Danici cum 4. 6. 8. & 13. Suecici simul consistere non posse. Quomodo enim congruere queat, si Sueci, Danique quacunque de causa bello implicentur, ut utrique apud Belgas naves, militemque conducant, inque Belgicos portus navibus se suis recipiant? Et si Belgæ Danis subsidium promittant, quid Suecis ab istis expectandum? Unde conari jubebatur, ut fœdus Danicum vel impediatur, vel saltem commoda explicatio dictorum articulorum ab Ordinibus edatur. Simul ne tractatus super redemtione vectigalis Oresundici Suecicæ libertati detrimento sit. Si fœdus jam concluſum sit, pecunia quosdam ex Ordinibus tentaret, num ratihabitio ejusdem impediri queat. Tum Belgas moneret, perpetuum Legatum seu Residentem Holmiæ haberent, sicut ipsa multis ab annis Hagæ fecerit. Quanquam non deerant, qui judicarent; non admodum læsos eo fœdere Suecos, nec esse, quare Batavorum animos acerbis querelis exasperent, præsertim cum res Sueciæ tunc haut eo in statu essent,

1649. 30. Aug.

30. Aug.

11. Oct.

16. Nov.

1649. essent, ut præsentaneam sumere vindictam possent, si isti superbe eas querelas rejecissent. Et parum metuendum videbatur lene ingenium Regis Daniæ cujus & Ordines à bello abhorrebant.

Russorum Legatio. 14. Jun.

§. 123. Aderant hoc anno à Russorum Czare Legati qui de Principis sui circa pacem æternam servandam studio orsi querebantur, quod is in pace Westphalica *Magni Ducis* vocabulo notatus esset, loco infra Daniæ Regem dato. Id quod velut insignem pacis Stolbovensis violationem exaggerabant, ubi qui tituli mutuo dandi essent cautum sit. His responsum; pace Stolbovensi id duntaxat disponi, quibus titulis ipsi Principes mutuis literis honorare se invicem debeant. Pace Westphalica non nisi Cæsaris, & Reginæ velut primariorum pacisscentium titulum integrum exprimi: Czaris mentionem obiter duntaxat factam in negotio, quod proprie ipsum non tangat. Sic nec Regis Hispaniæ, aliorumque titulum integrum ibi extare, quorum nullus sibi injuriam factam queratur. Ita usu in Europa receptum, ut Czar Magni Ducis vocabulo libris impressis insigniatur; quem morem mutare penes se non sit, nec se solam Pacis Instrumentum composuisse. Proferebant quoque Mosci tabellam vectigalium impressam, ubi itidem Magni Ducis vocabulo Czar indigitabatur. Ad quod repositum. Reginam æterna pace haut adstringi, ut subditos suos alloquens eodem titulo utatur, ac si ad ipsum Czarem scriberet. Sed nec vicissim deesse sibi causam querendi super titulis, quod Czar aliquando Livoniam adhuc inter provincias suas recenseat, literisque ad Turcam & Persarum Regem datis dominum totius Lateris Borealis sese vocet. Daniæ Regem ideo Czari præpositum, quod id bellum magis eum Regem, quam Russos tetigerit, & quia iste velut Holsatiæ Dux Imperii membrum sit. Cæterum lites super præcedentia inter Principes componere suum non esse, quæ nemini præjudicium creare, priore an posteriore loco nominetur, in animo habeat. Enimvero cum Russi diu circa hæc & alias minutias ingenti cum tædio litigassent, Regina arduam magis controversiam movebat de restituendis colonis, è Carelia, Ingria & Livonia magno numero in Russiam profugis, qui ex legibus pacis aut non admitti, aut reddi debuerant; quod damnum decies centenis millibus aureorum taxabatur. Ea prætensione haut parum Russorum ferociæ decessit; qui primo excipiebant, de maleficis duntaxat reddendis æterna pace cautum. Id cum inane ostenderetur, arguebant, novem quoque Russorum millia in Suecicas provincias profugisse; inde compensatione facta, prætensionem utrinque tollendam. Cum ne hic quidem color valeret, tandem fatebantur, se ex lege pacis ad omnes transfugas restituendos teneri; sed id fieri nunc non posse, quod istorum plurimi sint mortui, reliqui in Lithuaniam, aut alio se receperint: Unde per aversionem quinquaginta millia aureorum abolendæ huic actioni offerebant. Ut ad plura offerenda permoverentur, Regina ipsis denuntiabat; ni aliter se declararent sat perspicuum esse, ipsos legibus pacis æternæ satisfacere nolle; unde non esse, quod diutius heic morentur. Adhuc tergiversantibus alius addebatur stimulus vulgata relatione typis impressa tractatus Noribergæ jam conclusos; designato die, quo oppida utrinque sint reddenda, tum exercitum propediem in Sueciam reportandum. Supplicatio quoque pro obtenta pace hucusque dilata ad octavum diem Decembris indicta est. Simul navis instruebatur, quæ Russicos Legatos in Livoniam veheret. Unde territi isti, ne forte miles è Germania reductus in Russiam effunderetut, ad extremum centum nonaginta millia aureorum offerebant pro transfugis, qui intra annum 1617. & quadragesimum septimum è Suecorum provinciis in Russiam concessissent. Pecunia Moscoviæ soluta Russorum præsidio Nihusium Dorpatensis districtus arcem deveheretur. Qui à Kalendis Septembris anno 1647. hinc inde transfugissent, restituerentur, si superstites sint, una cum rebus secum ablatis. In posterum juxta decreta pacis æternæ ageretur. Circa reliquas minutias facile conventum. 1649. 1650.

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM

LIBER VIGESIMUS SECUNDUS.

EPITOME.

1650. *Catholicorum super restitutione sententia, uti & Suecorum.* 2. *De religione in Superiore Palatinatu.* 3. *Clausulæ præliminares adornantur.* 4. *Ordinum circa has monita. Id negotium concluditur. Subscriptio differtur. Cæsarei eandem detrectant. Subscriptio peragitur.* 5. *Designatio restituendorum adornatur.* 6. *Super evacuatione diversæ formulæ concipiuntur. Extensio Amnestiæ. Generalissimus exautorationem quarundam legionum offert.* 7. *Circa satisfactionem militarem transigitur.* 8. *Cautio super residuis.* 9. *Reginæ acriores ad Generalissimum literæ. Ad easdem responsum.* 10. *Principalis conventio absolvitur.* 11. *Super ratihabitione convenitur.* 12. *Circa Franckendaliam difficultates.* 13. *Carolus Gustavus circa eas componendas satagit.* 14. *A Cæsareis propo-* 1650.

1650. *propoſita temperamenta. De quibus civitates libera queruntur.* 15. *Litera Electoralium ad Hiſpaniæ Regem.* 16. *Illis literis Regii offenduntur. Quæ illis literis carperentur.* 17. *Moguntinus eaſdem non probat. Moguntini Ablegati declaratio.* 18. *Brandeburgici ad Generaliſſimum miſſio.* 19. *Cum Hiſpanico Legato acta.* 20. *De titulo Reginæ.* 21. *Catalogus reſtituendorum abſolvitur.* 22. *Difficultates ſuper Franckendalia: Formula tranſactionis ſuper Franckendalia.* 23. *Generaliſſimi ad Ordines propoſitio.* 24. *Ejuſdem cum Moguntino congreſſus. Moguntini ſententia.* 25. *Ratificatio Reginæ adfertur. Carolus Guſtavus in Sueciam revocatur.* 26. *Hic tractatibus finem prius imponere cupit.* 27. *Super temperamento circa Franckendalia tranſactio. Heilbrunna pro Gallis proponitur. Hi Benſeldam affectant: Rem extrahi cupiunt: Suo poſtulato deſiſtunt.* 28. *Cæſarei de Heilbrunna Palatino tradenda proponunt. Galli fruſtra rem remorari conantur.* 29. *Conventio ſubſcribitur.* 30. *Gallica conventio abſolvitur.* 31. *Cæſarei lætitiam teſtantur.* 32. *Executio Pacis circa reſtitutionem læſorum:* 33. *Circa ſatisfactionem militarem:* 34. *Circa exautorationem militum:* 35. *Circa evacuationem oppidorum.* 36. *Generaliſſimus ad Cæſarem ſcribit. Cæſar reſpondet. Carolus Guſtavus Noriberga diſcedit. Benedicti Oxenſtiernæ proteſtatio.* 37. *Conventus Ordinum Sueciæ. Trium Ordinum poſtulatum ſuper retrahendis Coronæ bonis.* 38. *Eorundem libellus ſupplex.* 39. *Equeſtris Ordinis reſponſum.* 40. *Regina diſſidium illud ſopit.* 41. *De Carolo Guſtavo in Principem hæreditarium aſſumendo proponitur.* 42. *Circa eam rem conſiderationes.* 43. *Cautio Caroli Guſtavi diſcutitur.* 44. *Idem Holmiæ adpellit.* 45. *Ejuſdem cautio.* 46. *Ejuſdem jus hæreditarium decreto Ordinum ſancitur.* 47. *Reginæ coronatio.* 48. *Gallica.* 49. *Hiſpani Reginæ amicitiam affectant.* 50. *Biærnclovius Viennam mittitur.* 51. *Regina mediationem inter Regem Angliæ & Scotos ſuſcipit.* 52. *Polonica.* 53. *Portugallica.* 54. *Canterſteinii negotiatio cum Hollandis.* 55. *Ruſſica.* 56. *Meclenburgicus Warnemundam repoſcit.* 57. *Tartarica legatio.* 1650

Catholicorum ſuper reſtitutione ſententia.

SUb finem anni ſuperioris circa reſtitutionem ex lege Amneſtiæ & Gravaminum tractatus Noribergenſes ita hærebant, ut parum abeſſe videretur, quin plane abrumperentur. In formula per univerſorum Ordinum Deputatos concinnata Sueci, atque Evangelici conſenſu quædam immutaverant, quæ Catholici præfracte adſpernabantur, jactantes, ne latum unguem à ſua formula ſe diſceſſuros, quicquid demum inde eventurum ſit. Qua ſuper re congreſſu poſthabito inter ipſos & Evangelicos aſperis verbis certabatur. Sed cum Evangelici, & cumprimis Brandeburgicus & Inferiores Saxones Suecorum ſententiam tuituri viderentur, Catholici temperata nonnihil pertinacia tractationi
2. Jan. locum concedebant. Unde ſuper Suecorum Monitis demum proponebant; ut tota Reſtitutionis formula, ab Ordinum Deputatis nupero menſe Decembri exhibita, è principali conventione amoveretur, ac à ſolis Deputatis ſubſcripta adornaretur; contra Principali Conventioni clauſula inſereretur, qua ad iſtam formulam provocaretur.
4. Jan. Id quod Cæſareis probatum; & à Volmaro ejuſmodi clauſula remiſſoria formata, quæ omnibus
Uti & Suecorum. Deputatis arridebat. Sueci cum ſuper hoc temperamento moveretur, & ipſi conſentiebant, ut deſignatio reſtituendorum principali conventioni haut inſereretur; nec clauſulam remiſſoriam à Volmaro formatam rejiciebant. Quia tamen per eam clauſulam tota deſignatio probabatur, exiſthac negotium de religione per Superiorem Palatinatum, velut in quod ſalva conſcientia & exiſtimatione conſentire non poſſint, deleri, aut aliter formari cupiebant. Tum & contendebant, ut antea caſibus reſtituendorum præmiſſæ clauſulæ, velut præcipuam belli cauſam complexæ, & communi conſenſu formatæ, principali conventioni inſererentur: ita circa caput de reſtitutione omnis difficultas ad negotium religionis in Superiore Palatinatu, & præliminares illas clauſulas redierat.

De religione in Superiore Palatinatu.

§. 2. Circa id religionis negotium Bavaro non ſolum Catholici favebant, ſed & ex Evangelicis Thumbshirnius Altenburgicus & Polycarpus Heilandus Brunsvicenſis eidem patrocinabantur, variis apud Suecos adductis rationibus. Satisfacturos conſcientiæ ſuæ Suecos, ſi ſubſcriptione deſignationis abſtineant, eamque aliis relinquant, utut Clauſula Remiſſoria principali conventioni inferatur: Sicuti Galli articulum de Gravaminibus, quem Catholici ſuæ religioni multis modis prægravem judicabant, non ſubſcripſerint, nec eo minus ſimilem clauſulam Inſtrumento ſuo inſeruerint. Irreparabile damnum, quod Germaniæ ex hac mora proveniat, nullo modo cum utilitate iſtius negotii comparari poſſe. Chriſtianis ſcitis haut congruum tot millium oppreſſione ejuſmodi peculiarium negotiorum expeditioni immorari. Id porro caput ideo iſta deſignatione excludi non poſſe, quod Bavarus citra idem non ſatis ſibi de Superiore Palatinatu cautum puter, eoque Cæſari chirographum tredecim millionum obligationem complexum reddere nolit. Contra Sueci oſtendebant; id negotium à ſe inſuper haberi non poſſe, cum de ducentis quinquaginta templis agatur. Ita poſt longam diſceptationem, & denuo factam ab Ordinibus cum Cæſareis communicationem cum Suecis ita conventum, ut à Deputatis ad Bavarum ſcribatur, quo is in omiſſionem ejus negotii conſentiat.

Clauſulæ præliminares adornantur.

§. 3. Præliminares clauſulas Catholici initio inter Cæſareos ac Suecos adornari volebant; ſed cum Sueci id recuſarent, nimirum ab iſtis ea opera ſuſcipienda erat. Hi fervide primo contendebant, ut quicquid demum ſuper his clauſulis cum Suecis tranſigeretur, formula à Deputatis concepta nulla mutatione admiſſa ſubſiſteret. Id quippe cumprimis curandum, ut Ordinibus inter ſe con-

1650. se concordia constet. Id quod Altenburgicus, & Brunsuicensis nomine Evangelicorum statim annuebant. Unde cum Deputati utriusque religionis ad Cæsareos accederent, super istis clausulis consultaturi, Catholici in majorem sui securitatem ab Evangelicis subscriptionem formulæ exigebant. Ad quod Altenburgicus ac Brunsuicensis paratos se ostendebant; reliquis tamen id immaturum & inutile videbatur, quod Sueci, ubi id intellexerint, eo facto non parum offendendi sint. Quo Catholici demum adquiescebant; ut tamen antequam ad excussionem clausularum accederetur, per Volmarum ex Evangelicis quærerent; num formulam haut immutatam servare cuperent? Id quod hi affirmabant. Eo in negotio Altenburgicus & Brunsuicensis utramque paginam faciebant, quod Varenbulerus Wurtenbergicus cordatus vir, & mascule loqui solitus, è podagra decumberet: reliqui autem, & nominatim Noribergensis & Lindaviensis, de transactione super Palatinatu Superiore Monasterii inita cui Bavarus potissimum innitebatur, ignorare se profiterentur. Qui & de Thumshirnio & Heilando querebantur, quod tantum non Catholicorum procuratores se ferrent, per quos vix libertas suffragio ferendo constet.

5 Jan.

Ordinum circa præliminares clausulas monita.

§. 4. Circa præliminares igitur clausulas, (quæ in principali conventione à verbis: *Et principio quidem*, usque ad *cassantur & annullantur*, continentur,) Catholici ad §. *Videlicet quod jam ante*, Restituentibus, si qui circa Commissiones super Restitutione excessus contingant, querendi potestatem reservatam cupiebant. §. *Ad maturandam autem reliquorum*, Cæsarei & universi Ordines clausulam salvatoriam annecti volebant; ut si uno aut altero termino quædam executiones hæreant, exautoratio, & præsidiorum deductio idcirco haut differatur, sed utique convento modo peragatur: quod ejusmodi impedimentum facile vi, & casu majore, vel etiam culpa Commissariorum emergere possit. In §. *Ne quid autem* vocabulo *Noribergensis* additum fuerat *cum adjunctione Lindavienſis*: id quod Volmarus omittendum censebat, quod haut congrueret, duas Evangelicas urbes nullam Catholicam inter Deputatos enumerari. Ita ista verba è conventione dispuncta, ut tamen Lindavienſis ideo ista Deputatione haut eximeretur. In §. *Quod autem reliquos*, Brandeburgicus verbis, *à Catholicis aut Augustana Confessioni addictis* addiderat, *aut Reformatis*; quod eodem ipso postulante iterum expunctum. In §. *Porro distributio illa* à Suecis inserta vocabula, *ad cognitionem facti possessionis* admittebantur. In sequenti autem §. *Neque apud quemlibet casum* verbo *Restituendo* vocabulum *vel Restituente* addebatur. Porro ut restitutorum Præsulatuum & Cœnobiorum tituli nemini præterquam restitutis concederentur, Catholici nullo modo ferre volebant; quod ea res solennis renuntiationis vim haberet, quæ non in Cæsaris, sed Pontificis potestate sita sit. Nec esse, quod Evangelici huic postulato instistant, quod Præsulibus Wurtenbergica digressis pauci anni ad vivendum restent: utut Evangelici ostenderent, Pacis legibus id quadrare, ac fieri posse, ut Mindæ aut Verdæ Episcopus aliquis à Pontifice proprio ausu constituatur: è quo varia incommoda oriri queant. Denique ut illi, qui adversus pacem protestationem interponere audeant, certæ pœnæ obnoxii sint, Catholicis durum nimis videbatur; cum cuique protestari ac mendicare liberum habeatur. Ac restituendis satis cautum sit, si ejusmodi protestationes, ac reservationes irritæ declarentur. Hac in negotiatione Catholici conjunctissimis animis omnia agebant, exiguo contra Evangelicorum studio, aut concordia, ut absque Suecis si fuisset, malignius adhuc ipsorum causa processura videretur. Isthæc autem ab Ordinibus disceptata quousque à Suecis admissa fuerint, è collatione Conventionis Principalis cuivis patere potest. Adornatas hoc modo clausulas præliminares Sueci ab universis Deputatis subscribi postulabant; id quod cum Cæsarei & Catholici pertinaciter abnuerent, Brandeburgicus proponebat, ut subscriptio duntaxat à Cæsareis ac Suecis, simul duobus è Deputatorum numero fieret. Ac jam convenerat, ut Volmarus, atque Erskeinus cum Moguntino, & Altenburgico subscriberent; idque scriptum tantisper apud Directorium deponeretur, quoad reliqua absoluta forent. Sed protestabatur Bavaricus ob negotium Palatinum postulans, ut illud vel modo Deputatis antea placito insereretur, vel subscriptio aliquot per dies differretur, quoad ab Elector mandata venirent. Unde, cum Sueciæ Princeps prius admittere nollet, Ordinibus subscriptionem ad decimum septimum diem Januarii differri placebat. Enimvero uti Cæsarei toto executionis tractatu, & præcipue per duos proximos abhinc menses quod uno die concluserant, altero retractabant; ita & nunc, cum stato die subscriptionem fieri postularent Sueci, Cæsarei ac Catholici eam velut superfluam abnuebant. Moguntinus ob respectum cæterorum Catholicorum ab se solo quid fieri haut posse excusabat. Cæsarei verbis suis fidem adhiberi postulabant, interim reliqua nondum decisa, citra moram expedienda. Quid Cæsareos, ut ita difficiles ac lubrici essent, permoverit, vix conjicere dabatur, nisi quod Carolus Gustavus suspicaretur, per non neminem iterata Reginæ jussa, queis ad conclusionem properare omni alio respectu sepositio injungebatur, Cæsareis prodita fuisse. Hic inde Deputatos suos tentare jubebat, num Evangelicos permovere possint, ut placitam semel formulam una cum Suecis subscriberent? Id quod isti recusabant, alio temperamento proposito, ut à Directorio Moguntino attestatum nomine universorum Ordinum ederetur, quo Clausulæ Præliminares, prout à Suecicis Deputatis conceptæ sint, ratæ declararentur. Id quod cum maturandis tractatibus expedire judicaret Princeps, suos ejusmodi testimonium acceptare jussit. Ast cum super hoc in conventu Deputatorum Evangelici Catholicis proponerent, hi quoque istud abnuere, nudis verbis suis fidem adhibendam contendentes. Contra cum Carolo Gustavo ex hactenus actis sat constaret, quam parum fiduciæ in adverſæ partis verbis collocandum, ac circa sequentia, parem difficultatem movendam; denuo vel subscriptionem, vel attestatum urgebat. Has inter contentiones aliquot dies effluebant, quoad Bavaricus à Principe suo, non solum pro se subscribere, sed & Cæsareos & reliquos Catholicos ad subscribendum permovere jussus, cum Evangelicis se consensurum declarabat. Id exemplum cum Cæsareis sequendum foret, subscriptio demum ab utrinque Deputatis peracta est.

Cæsarei eandem detrectant.

25. Jan.

Subscriptio peragitur.

30. Jan.

§. 5. Supererat designatio restituendorum, quam Sueci aliis interim negotiis districti demum Idibus Martii Cæsareis exhibuerunt. Circa hanc non solum vetus lis de sacris arbitrio Bavari per Superiorem Palatinatum relinquendis renovaba-

Designatio restituendorum adornatur.

15. Mart.

1650. tur; sed & de vectigali Oldenburgico Ordines insertum ibant. Quorum illud demum Carolus Gustavus ad proxima Comitia rejiciebat. Circa vectigal Oldenburgicum monebat; auditum sibi, Colonienſi ejus negotii executionem commissam; id quod Reginæ ferendum non sit, quæ contiguam Oldenburgico ditionem habeat. Quæ tamen cum nondum rite in possessionem Ducatus Bremensis & Verdensis missa sit, id negotium in se suscipere nequeat; unde expeditissimum esse, eousque rem differri; interim amicam compositionem tentari posse. Sed quia id negotium ad legem Amnestiæ, & Gravaminum haut spectabat, demum inter Suecos, & Ordines conventum, ut idem intra tres menses à Deputatorum Collegio haut susciperetur, sed suo loco relinqueretur; simul extra designationem restituendorum poneretur. Eam in rem Bremensibus à Cæsareis & Suecis attestatum tradebatur. Id porro silentio transeundum non est, quosdam Ordinum ejusmodi fraudem commentos, ut Carolo Gustavo designationem quidem restituendorum exhibere vellent, sed mutila inscriptione, omissis vocabulis, *ex vi præliminaris & principalis conventionis*; inposterum aliam designationem obtruderent. Quo sine jam antea Thumbshirnius & Heilandus a se subscriptam designationem Cæsareis tradiderant, Carolo Gustavo apud universos Ordines graviter ejusmodi fraudes arguente.

Super evacuatione diversæ formulæ concipiuntur.

§. 6. Circa absolvendum de præsidiis deducendis caput Galli morarum nonnihil injiciebant, postulantes, ut ea res aliquot per dies differatur, quoad super sequestro Hermansteinensi convenerit; ut istud caput pari passu ab utroque Regno cum Cæsareis concluderetur. Sed quia Succi tractatibus colophonem imponere ardebant, Gallis quoque simul progrediendum erat; qui una cum Succis initio Februarii formulam ejus capitis Cæsareis edebant. Galli, uti & antea, conventione cum Ordinibus inita supra sequestro Hermansteinensi nitebantur; cujus ratificationem ut à Cæsare obtinerent, promittebant, se primo termino omnibus simul locis decessuros. Cum Succis præcipua lis erat super Pomerania Ulteriore & Osnabrugensi præsulatu, tum Landstula, Homburgo & Hammersteino à Lotharingo insessis. Circa priora loca post longam disceptationem conveniebat, ut eorum restitutio seponeretur, quoad peculiares conventiones Instrumento Pacis insinuatæ absolverentur. Reliquorum locorum restitutionem etsi Cæsar præstare teneretur: tamen cum Carolo Gustavo à Regina injunctum esset ob ista tractatus non extrahere, cum Cæsareis ita transigebat; 2 Febr. ut Cæsar per literas apud Lotharingiæ Ducem instet, quo dictis locis quamprimum præsidia deducantur; interim reliqua oppida dicto die restituantur. Absolvebatur quoque extensio Amnestiæ §. *Præterita contenta*, utut Cæsarei ægre ad eandem descenderent. Interim ut Ordines parte onerum levarentur, simul pacem à Regina serio agi intelligerent, Carolus Gustavus Cæsareis offerebat, certum se legionum numerum propediem exautoraturum, si ipsi pariter facturi sint. Id quod Ordinibus quidem valde acceptum erat; sed Cæsarei peculiarem istam exautorationem adspernati omnes simul copias conventa die dimittendas satius ducebant.

Extensio Amnestiæ. Generalissimus exautorationem quarundam legionum offert.

Circa satisfactionem militarem transigitur.

§. 7. Inde circa expediendam satisfactionem militarem agitabatur modica difficultate, quod Ordines universam summam quinque millionum repræsentaturos se jam antea promisissent. Postulabat Carolus Gustavus, ut facta inter Circules partitione illa conventis locis sibi exsolveretur suo ex arbitrio dispensanda. Ea ut justo tempore conferatur citra ullam exceptionem præfecti Circulorum operam darent. Si qui solutionem morentur, idoneum sibi oppidum detinere liceret, donec quod integræ summæ deest, exsolvatur. Circa quæ cum nihil scrupuli moverent Ordines, 22. Febr. demum ea res subscriptione firmatur. Partitio inter Ordines paulo tardius expediebatur, quolibet satagente, ne ultra ratam oneraretur. Quæ tamen exhibita cum manca deprehenderetur, à Suecis red- 1. Mart. hibita fuit, ut ratio accuratius iniretur.

1650. 10. Febr.

Cautio super residuis.

§. 8. Ut Succi super residuis cautionem re quapiam pignori tradita exigerent, causa erat, quod nonnullos Ordines attritis plane fortunis ratam suam ægre dicta die expedituros adpareret; & quia nonnulli intempestivis Monasterii minis haut parum diffidentiæ excitarant. Istam Ordines præstare initio varia ratione declinabant. Sed Succis insistentibus demum annuebant; nisi quod super oppido, quod pignoris vicem subire deberet, convenire inter ipsos non poterat, singulis id onus deprecantibus. Tandem in Caroli Gustavi arbitrium conferebant, ut sibi oppidum ipse eligeret. Cui Vechta potissimum arridebat, Bremensi ditioni vicina, & ad Catholicos spectans, qui ægrius quam Evangelici ad solutionem descensuri videbantur; quod oppidum mille peditibus; & modica equitum manu facile defendi poterat, promto si opus foret è Bremensi ditione auxilio. Cæterum in conventionis formula ejus loci nomen haut exprimebatur, sed ad secretam declarationem apud Directorium Magunti-num factam provocabatur. Nam verebatur Carolus Gustavus, ne si superiorum Circulorum Præsules, urbesque id intelligerent, circa conferendam suam portionem tardiores forent; cum nunc metuendum ipsis esset, ne forte suo tractu locus aliquis eligeretur. Id oppidum quadriennio post residuis solutis Monasterienſi præsuli restitutum est. 1654. 3. Maji.

Reginæ actiones ad Generalissimum literæ.

§. 9. Cæterum Regina pacis cupidissima moras tractatus Noribergensis ægerrime ferebat, quod metueret, ne forte abrupto illo nova belli fluctus retraheretur; à quo maxime abhorrebat. Unde commotior Carolo Gustavo serio injungebat, omnes ad ipsum datas literas maturationem tractatuum inculcantes probe expenderet, nec concederet, ut sibi post partam gloriam reductæ pacis amplius in metu vivendum, Orbique Christiano non minus desiderata, quam necessaria quiete carendum sit. Eo voto si ipsa diutius fraudetur, causam sibi esse non solum omnem ejus rei culpam ipsi impingendi, sed eundem neglecti debiti obsequii reum peragendi. Isthæc exprobratio tanto acerbius animum Caroli Gustavi perstringebat, quo magis ipsi, ut Reginæ placeret, curæ erat, & quo gravius videbatur, post enixum quantumvis studium à se adhibitum reprehensionem incurrere. Igitur Reginæ confirmabat; ita solicite se negotium ad Reginæ securitatem, ac adversæ partis conditionem temperasse, ut haut quidquam novum bellum sit metuendum. Jam antea eidem satis demonstrasse, penes quem moræ causa fuerit, simul adversæ partis astutiam, vanam spem, tenuesque vires belli impatientes, nec si forte ad hoc revolvatur formidandas. Reginæ jussis eam semper conditionem additam, si salva securitate, ac dignitate tractatus concludi queat, inprimisque, ut nullo Sueciæ onere militi

Ejusdem responsum.

liti

1650. litî satisfiat; tum suo arbitrio relictum, qua ratione commodissime res Noribergæ expediri posse judicaret. Unde præcipuam sibi curam fuisse, integris quinque millionibus potiri, quorum exigua spes sit exercitu dissoluto, oppidisque restitutis. Id quo minus adhuc obtineri potuerit, non sibi, sed rerum difficultatibus, Ordinumque inconstantiæ imputandum. Quin cordatiores Ordinum, quibus id onus quam maxime incumbat, Reginam excusatam habere, & agnoscere negotium haut aliter tractari potuisse, siquidem cum dignitate, ac ad diuturnitatem expediri debuerit. Sane se jussu Reginæ summam rerum præ oculis habuisse, multa minutiora remisisse, rem ita circumspecte tractasse, adversæque partis conditionem observasse, ut Sueciæ rebus nihil periculi metuendum fuerit. Tum circa exautorandum militem id spectasse, ut copiis Cæsari semper prævalere posset, retentis etiam oppidis maxime opportunis. Porro super modo solutionis & cautione pro residuis nondum hactenus transactum fuisse. Quod si negotium Restitutionis semel susceptum ita repente derelictum fuisset, adversæ parti pertinaciam fuisse accessuram, velut metuatur. Parum gloriosum Reginæ, nulla necessitate id negotium deseruisse, quod præcipuam bello caulam præbuerit. Catholicos gloriaturos fuisse, executionis tractatu à nobis condonatum, quod Westphalica pace obtentum fuerat, suisque artibus fructus armorum elusos. Imò durante hoc tractatu plus emolumenti, quam damni Reginæ rebus accessisse, hac mora intractis si quæ fuerunt arcanis Cæsaris destinatis, & ob exhaustas proprias ditiones ad maximam militum partem exautorandam necessitate allata. Quin & pessundandas plane fuisse recens partas Reginæ provincias, si tot millia militum per hiemem ab istis alenda fuissent. Quæ rationes facile Reginæ probabantur, ut tamen haut eo secius maturationem tractatuum denuo urgeret. Cæterum innotuerat Carolo Gustavo, Salvii potissimum literis, qui Hamburgi tunc agebat, Reginæ persuasum, ipsius culpa Sueciæ res in periculosissimum statum conjectas. Quod factum iste Salvio non sine minis exprobrabat; hoc respondente; expenderet secum, num ipse æquo animo laturus sit, si alius quispiam à consiliario ipsius rationem velit exigere eorum, quæ hic ad eundem scripsisset.

Principalis Conventio absolvitur. 16. Mart.

§. 10. Singulis capitibus jam absolutis, plena formula principalis conventionis adornata à Carolo Gustavo Cæsareis, Ordinibusque exhibebatur. In qua id præcipue Cæsarei solicitabant, quod Sueci addiderant; Cæsarem promittere, se omnem operam adhibiturum, ut ab Ordinibus solutio pecuniæ militaris exacte fiat. Id quod Cæsarei nullo modo ferre volebant, velut maximo Cæsari præjudicio cedens, & ab Ordinibus ipso inscio & inconsulto Conventioni insertum. Quam ob rem graviter apud Ordines querebantur. Circa reliqua nihil difficultatis supererat. Ita plane jam perfecta Principali conventione restabat ratificatio, & temperamentum super Franckendalia; quod proprie Galliam spectabat.

Super ratihabitione convenitur.

§. 11. Principalis Conventionis ratihabitionem Cæsarei initio abnuebant, velut superfluam, cum Pax ipsa jam ab omnibus ratihabita sit, qua in antecessum firmentur, quæ à ducibus super ejusdem executione statuenda sint. Sed cum ratihabitionis necessitas, & æquitas ostensa fuisset, eam demum annuebant. Cupiebat inde Carolus Gustavus Cæsaream ratihabitionem intra quatuordecim dies à facta conclusione Noribergam adferri, ac quoad Reginæ ratihabitio adveniret, apud Magistratum Urbis deponi, ut eo tutius ad exautorandum militem, ac præsidia deducenda accedi posset. Sed Cæsarei non alio die, quam qui Reginæ præstitutus esset, ad Cæsaris ratihabitionem teneri volebant. Id quod eo facilius Carolus Gustavus concedebat, quod prævideret, conclusionem nonnihil extractum iri, ac sat mature Reginæ ratihabitionem Noribergæ adfore; cui commutandæ quatuordecim dies à facta conclusione statui possint. Super formula ratihabitionis facile conventum, nisi quod Cæsarei Reginæ titulum *Potentissimæ* tribuere abnuerent. Sed cum ostenderetur, eodem in ratihabitione Pacis ipsam mactatam, nil amplius scrupuli movebant. In eam rem conventio facta, atque ab utriusque partis Deputatis subscripta. Et paulo post significabat Volmarus, Cæsarem in conventam ratihabitionis formulam, titulumque *Potentissimæ* contentisse; ac postulare, ut Reginæ ratihabitionem, quantum possint, adferendam curarent. 1650. 2. April.

Circa Franckendaliam difficultates.

§. 12. Maxima difficultas ad extremum circa Franckendaliam surgebat, cujus loco Cæsarei Palatino Electori Benteldam relinquere decreverant, quoad ista reddita foret. Sed inter alios Argentoratensis Præsulatus nomine intercedebat Archidux Leopoldus Wilhelmus velut Episcopus, ne præsulatui eo modo quid molestiæ conciliaretur. Inde de præsulatu, & urbe Wormatiensi proponebatur; de quo tamen ob varia obstacula expediri non poterat. Ast Galli sequestro Hermansteinensi ex conventione cum Ordinibus facta acriter insistebant, quodvis aliud temperamentum adspernantes; simul jactantes, ex aula sibi injunctum, ni Cæsarea ratihabitio dictæ conventionis adferatur, ad reddenda loca adhuc infestà se haut obstringere. Contra si Cæsar annuat Hermansteinum in Moguntini manus deponi, se paratos omnibus statim locis cedere. Enimvero Cæsar Hermansteinense sequestrum constanter abnuebat, de Heilbrunna Gallis potius relinquenda injiciens. Hispaniæ Regem super reddenda Palatino Franckendalia universi Ordines literis amice solicitaverant; ac multi ea sibi spe blandiebantur, velut is Germanos ob certos in futurum respectus Austriacæ Domus repulsà haut offensurus sit. Alii contra judicabant, istum durante cum Gallis bello eo oppido haut cessurum hisce infestandis, & ne iidem copiis per præsidia Germanica sparsis uti adversus ipsum possent. Nec deerant qui suspicarentur, fortasse Hispanos id oppidum pignoris in vicem detenturos, quod octoginta milliones in usum Germaniæ à se erogatos jactarent. Archidux tamen Leopoldus Belgii Gubernator Ordinibus sat humaniter respondebat; nondum se super hoc negotio mandata à Rege accepisse; literas tamen ipsorum ad Regem transmisisse, petitumque de meliore nota commendasse. Cæterum Hispani tunc præter solitum humanitatis affatim adversus Suecos verbis præ se ferebant; & Legatus Hispanicus Luminariæ Comes per Piccolomineum apud Carolum Gustavum testabatur; Regi suo constitutum cum Regina Sueciæ firmam amicitiam colere, ac libera commercia per sua Regna, & provincias ipsius civibus indulgere.

Carolus Gustavus circa eas compe-

§. 13. Porro Ordines expeditis rebus Suecicis, id negotium omni studio apud Cæsareos urgere constituunt, Carolum Gustavum quoque ro-

1650. gantes, ut propriæ existimationis causa, & ob Galliæ rationes opeſam heic ſecum conjungat Cæſari ad probandum Hermanſteinenſe ſequeſtrum permovendo. Qui & cum judicaret, Reginæ gratum fore, ſi Galliæ quantum per ſummam rerum licebat, operam navaret, ea de re diligenter cum Cæſareis egit. Sed cum illos flecti non poſſe ſentiret, ac quantum in ſe præſtitiſſet, id negotium plane in Ordines rejicere conſtituebat, ut ipſi prout res ferret cum Cæſareis & reliquis quorum intererat tranſigerent; monens, ut temperamentum diſpiciant, quo negotium iſtud, ad quod ſolum tractatus jam adhæreſcant, quamprimum abſolvatur. Sed & à Gallis poſtulabat, ut quia Cæſareos circa Hermanſteinum immotos perſiſtere adpareat, mature aliam viam ineant, qua ipſis ſatisfieri queat. Ita quippe pro Gallis conniti decreverat, ut ſi iſti poſtulatis ſuis pertinaciter inſiſterent, nec eadem ullo modo obtineri poſſent, tandem, prævalente aliis reſpectibus Reginæ ſecuritate, negotio finem imponeret.

Cæſareis propoſita temperamenta.

§. 14. Inter hæc à quibusdam Ordinum proponebatur, ut Hermanſteinum usque ad proxima Comitia in Moguntini, Colonienſis & Bambergenſis manus conſignaretur, utpote qui in caulâ Trevirenſi à Cæſare Commiſſarii conſtituti ſint, ea tamen lege, ne in Gallorum manus, Franckendalia non reſtituta, traderetur. Id quod & Galli & Cæſarei adſpernabantur, quorum hi temperamenti loco Heilbrunnam juſſu Cæſaris proponebant. Sed cum oſtenderetur, id oppidum numeroſo, ac ſumtuoſo præſidio opus habere, ſimul Bavaro, & adhærentibus ipſi Ordinibus occaſionem præbitum iri, ubi res ferat, cum Gallis ſe conjungendi, iſta omiſſâ Benfeldam, Hagenoam & Landaviam ſubſtituebant. Sed reponebatur; uti Benfelda ob promiſſum Argentoratenſibus factum, & graviſſimas alias rationes ſolo æquanda ſit; ita Hagenoa ruinis deformata, ac Landavia Gallos haut contentos fore. Enimvero iſthæc temperamenta loco Hermanſteini proponi, Collegium Civitatum ægre ferebat; cujus Deputati apud Erskeinum querebantur; ſua membra in vicem pignoris quorundam potentiorum invidia tradi. Huc ſi res redierit, ut Cæſareorum & paucorum ex arbitrio aliis in lytri locum addicantur, periiſſe libertatem, quæ poſt tot exhauſta mala ſibi ſola ſuperſit; ac introductum ſemel exemplum longius graſſaturum. Se hoc in negotio legibus pacis ſtricte inhæſiſſe, nec ſuper temperamento actionem admittere voluiſſe, niſi Cæſareorum promiſſo accepto, id ſibi non magis quam Electoribus & Principibus fraudi fore. Nec minus Carolum Guſtavum ſpopondiſſe; ſe haut permiſſurum, ut ulla Imperialium urbium; & inprimis Heilbrunna Evangelicis ſacris addicta in Gallorum poteſtatem tradatur.

De quibus Civitates liberæ queruntur.

Literæ Electoralium ad Hiſpaniæ Regem.

§. 15. Interim Electorales Legati præter literas ab univerſis Ordinibus ſcriptas alias Collegii Electoralis nomine ad Regem Hiſpaniæ conceptis verbis miſerant; quas, cum fere novarum litium materiam præbuerint, heic adducere placuit. *Sereniſſime ac Potentiſſime Rex Domine Clementiſſime. Ad aures Veſtræ Majeſtatis mittunt hanc S. R. Imperii Electorum, Principum, Statuumque Legati poſtulationem afflictiſſimæ noſtræ Germaniæ non minus neceſſariam, quam Veſtræ Majeſtati honorificam; cujus ſumma eſt, ut præſidium Franckendalia deducere, locumque hunc Domino Electori Palatino, nuper Clementia Cæſaris, & lege pacis Monaſterienſis ad Inferiorem Palatinatum, quantum equidem in Cæſaris poteſtate fuit, reſtituto reddere dignetur. Etſi vero Majeſtatis Veſtræ benignitas per univerſum Chriſtianum Orbem adeo celebris ſit, ut optima ſpe plens locum precibus noſtris datum iri confidamus: tamen ne quid deſit, quod ad officium noſtrum pertinere poſſe videatur, ſingulari hoc ſcripto neceſſitatem noſtræ petitionis explicatiori Stylo Majeſtatis Veſtræ nomine Collegii Electoralis repræſentandam eſſe duximus. Memoria tenent noſtri Principes, diſſidia Germaniæ inter reliquorum Principum etiam Majeſtatis Veſtræ arma involviſſe, ideoque nihil æque deſideraſſent, quam ut tractatu Monaſterienſi, quæ ipſi cum Rege Chriſtianiſſimo intercedunt differentiæ, componi potuiſſent. Facile enim apparebat, quietem publicam Orbi Chriſtiano aliter reduci & ſtabiliri non poſſe. Sed eo tum in ſtatu res Germaniæ fuere, ut non magis in Ordinum poteſtate eſſet, leges alias à triumphantibus Confœderatorum Coronarum armis accipere, quam illas, quas vellent dare: ut ſane neceſſarium Nobis fuerit è tantis publicarum calamitatum erumnis quibuſcunque tandem conditionibus eluctari. Non tamen ea mens Principalibus noſtris unquam fuit, veteris cum Regia Veſtra Majeſtate amicitiæ jura negligere: quod & ſtatim Cæſareæ Majeſtatis Legatis Voce & ſcripto per ſuos tunc temporis in locis tractatuum commorantes Legatos declaraverunt. Nimirum cum Legatus Gallicus multa contentione laboraret, ut mutuorum auxiliorum nexus inter R. Imperium, Majeſtatemque Veſtram non modo remiſſior efficeretur, ſed & prorſus intercideretur, unicum Principalium noſtrorum ſtudium fuit, ut ſalva & integra cum Electoribus, Principibus, & reliquis Imperii Ordinibus, tum maxime Auguſtiſſimo noſtro Imperatori, totique Domui Auſtriacæ maneret, quæcunque ipſis juxta legem Aureæ Bullæ, Capitulationis Cæſareæ, caterarumque Imperii conſtitutionum in conſervandis amicitiis, defendendiſque Amicorum juribus competit facultas. Nec vero quoad conſervandos in Imperio milites, habendos delectus, tranſituſque permittendos plus juris arrogare Regi Galliarum liceat, quam ex Inſtitutis Imperii, conſuetaque Germaniæ Ordinibus libertate Veſtræ Majeſtati Ejuſque anteceſſoribus Hiſpaniarum Regibus jam olim & permiſſum erat, ſemperque etiam liberum foret, quod & poſt concluſam Pacem Monaſterienſem haut ſemel re & facto præſtitum, nec Gallorum objectiones ulla ratione admiſſæ fuere. Et ſperamus Deo opitulante, Majeſtati Veſtræ cum Sancto Romano Imperio inveteratam amicitiam etiam in poſterum integram inviolatamque duraturam eſſe. Quod igitur Franckendaliæ reſtitutionem attinet, à noſtra quidem parte nunquam fuit dubitatum Majeſtatem Veſtram in eam clementer aſſenſuram; quamprimum etiam Confœderata Corona juxta Pacis leges loca bello occupata priſtinis reſtituerent poſſeſſoribus: quemadmodum id ipſum per ejuſdem Aula ſupremum Præfectum Excellentiſſimum Dn. Comitem de Haro Oratorem in Aula Cæſarea confirmatum ex ipſis Cæſareæ Majeſtatis literis non ita pridem accepimus. Nec intermiſimus, quin hac de re cum prædictarum Coronarum Plenipotentiariis ſerio ac ſæpius ageremus, illisque conſtanter inculcaremus, omnino rationi conſentaneum fore, ut omiſſis omnium prætenſionum ambagibus, præſtarent prius Ipſi, quod à Majeſtate Veſtra, cum qua tamen contractum eſſet nihil, tantopere flagitarent. Et quamvis ſtatim ab initio hujus Conventus nihil non tentatum fuerit, quo Imperii Ordines ad præſtanda obſidionis Franckendalicæ, quam agitare animo Galli, Suecique videbantur, auxilia inducrentur; nunquam tamen effici potuit, ut*

1650. „ut quidquam amicitiæ Vestræ Majestatis adversum com- „mitteretur. Inque ea etiamnum perseverant sententia „dicti Ordines, firmiter persuasum habentes, Vestram „Majestatem nulla ratione permissuram, ut longiori hujus „munimenti detentione Pax Imperii TANTA RERUM „JACTURA conventa denuo turbari possit. Hac Ordi- „num constantia effectum tandem, ut Sueci Gallique nu- „perrime mutua cum Legatis Cæsareanis pactione spopondе- „rint, omnia loca bello occupata iis, ad quos pertinent, „bona fide se cessuros, militesque ex terris Imperii dedu- „cturos, quam primum vel Franckendaliæ restituendæ dies „certa constitueretur, vel re nondum expedita Castrum „Ehrenbreitstein, Rheno ad Confluentes Mosellæ imminens, „in manus sequestratorias Domini Electoris Moguntini „interea traderetur. Quæ quidem sequestratio eo tantum „fine proposita sunt, ut ad Majestatis Vestræ æquanimita- „tem commodius fugiendi nobis spatium longius & secu- „rius esset. Non inficiamur, Cæsaream Majest. gravibus sa- „ne argumentis motam, hactenus in ejusmodi sequestrum „consentire noluisse. At vero res hæc in eum devenit sta- „tum, ut in manu & potestate Vestræ Majestatis situm „esse ingenue profiteamur, quietem ac tranquillitatem „Sac. Romano Imperio cum effectu dare, actam diuturnis „malis Germaniam liberare, invidiam odiumque omne, „quod ex longiori detentione hujus loci in Sacratissimum „nostrum Imperatorem, QUAMVIS IMMERITO REDUN- „DARE POSSIT, è medio tollere. Rogamus igitur ea qua „par est reverentia & humilitate Vestram Majestatem, „ut Principalium nostrorum, omnium Imperii Ordinum „votis benevole annuere dignetur, mandataque suis mi- „litiæ præfectis quamprimum transmittat, quibus præ- „sidium illud Franckendalense deducere, oppidumque Do- „mino Electori Palatino restituere jubeantur. Merebi- „tur hac benignitate apud universos Germaniæ Ordines „PACIS GERMANIÆ INSTAURATORIS egregium & glo- „riosum nomen, nostrosque Principales ad perpetuæ gra- „titudinis Officia quacunque rerum occasione devinctos ac „promtos habebit. Deus T. O. M. Majestatem Vestram „divinâ suâ protectione quam diutissimè servet incolu- „mem & omni prosperitate florentissimam. Dabantur „Noribergæ 12. Mart. Anno 1650. Regiæ Majestatis Ve- „stræ humillimi Sacri Roman. Imperii Electorum ad Pa- „cis executionem Deputati Consiliarii & Legati.

Illis literis Regii offenduntur.

§. 16. His literis, etsi magna cura ab Electoralibus premerentur, Regii, & cumprimis Galli vehementer offendebantur; quippe quibus everti videbantur, quæ in securitatem Galliæ Monasterii convenerant, ne durante hoc bello Hispanis à Cæsare, & Imperio auxilia ferrentur. Ac suspicio oriebatur; velut secretam quandam declarationem Ordines Hispano recitsent in fraudem Galliæ spectantem. Unde à Carolo Gustavo petebant, ut ex vi communis evictionis, & fœderis hactenus tam constanter culti operam secum faciat, quo sibi hanc ob rem ab Ordinibus rite satisfiat. Simul ejus consilium exquirebant, num ad solos heic Ordines, an ad Principes eorum querimonias deferre satius sit? Carolo Gustavo, cui jussu Reginæ omnes moras amputare cordi erat, expeditissimum videbatur, ipsos heic Legatos declarationem poscere; prius tamen Moguntini velut Directoris consilium exquirere, qua ratione res commodissime apud Ordines proponi queat. Unde mox Grullardus Herbipolim, ubi Elector tunc degebat, proficiscitur; eodemque fine à Carolo Gustavo Georgius Snoilskius cum Elector agere jubetur, ut ipse autoritatem suam apud Ordines interponat, quo Regna fœderata idonea satisfactione potiantur. Porro quæ illis literis desiderarentur hæc erant, quod restitutionem Palatini Electoris *ad clementiam Cæsaris* referrent, cum illa Regiis armis deberetur, per quæ Cæsari, ut in eandem consentiret, necessitas allata fuerit. Verba, *Leges à triumphantibus confœderatarum Coronarum armis accipere*, gloriosa quidem sociis Regnis videbantur; sed metus erat, ne forte deinceps alium in sensum traherentur, velut pax non per conventionem coaluerit, sed vi armorum extorta sit, rescissioni ut alia, quibus metus causam dedit, obnoxia. Sub vocabulis *voce & scripto*, anguis in herba latitare metuebatur, cum non constaret, quousque Ordinum erga Hispanum voce & scripto facta declaratio processerit. Unde elucidatione aliqua heic utique opus erat. Inprimis Galli necessarium censebant declarationem exigere, quousque amicitia cum Hispano se extendat, ac delectibus Hispanorum in Imperio, aut Provinciis Cæsareis locus sit. Nam id præcipue Monasterii actum fuerat, ut Hispanis à Cæsare & Imperio hoc bello durante nec directe nec indirecte auxilia præstentur. In quo & Galliæ securitas hoc tempore cumprimis vertebatur, à sociis nudatæ, ac intestinis turbis quassatæ, ne potentia Hispanica plane obrueretur. *Prætensionum ambages* Cæsareis & Ordinibus imputabantur, non Regis. Nam si illis examussim æqui placuisset, quæ Pacis legibus, & decreto executionis disponebantur, dudum à Suecis, ad quæ ipsi tenebantur, præstita fuissent. Nec usquam cautum inveniebatur, ut primo Sueci, inde alii, puta Hispani, loca occupata restituerent, sed ut omnia pari passu ex conventione inter duces ineunda procederent. Porro cum Hispaniæ Rege *nihil quidem contractum* erat; Cæsar tamen receperat, Hispanum restitutioni Franckendaliæ sese haut oppositurum. Quæ de *obsidione* Franckendaliæ memorabantur, ficta erant; cum constaret, quoties super ea motum fuerit, Suecos semper hucusque progredi recusasse. Scripserant Electorales *tanta rerum jactura*. Addebant Sueci, *Regis nostri jactura*, Succiæ nunquam satis dolenda. Ex verbis, *quamvis immerito redundare posset*, Sueci concludebant, velut ipsis culpa moræ impingeretur. Denique elogium *Instauratoris Pacis Germaniæ* Sueci potiore jure Reginæ, quam Hispano deberi censebant. In universum autem Regina censebat, istis literis vix abjectius quid dari posse, & ex quibus nimis aperte pelluceret, quam levi ac instabili animo isti homines essent.

1650. Quæ illis in literis carperentur.

Moguntinus eas literas non probat.

§. 17. Moguntinus cum hæc à Snoilskio ipsi proponerentur, ignorare se istas literas ferebat, sed ablegatum suum Noribergæ à Furstenbergio Comite ad eas subscribendas inductum. Se quidem quæ paci repugnant probare nullo modo posse; cætera suo loco relinquere. Equidem cum Furstenbergius nuper ex itinere ipsum invisens de literis ad Hispaniæ Regem scribendis injecisset, se non repugnasse, quo minus Hispanorum superbia verborum pompa demulceretur; præsertim cum intellexisset, Electorem Palatinum suasu Caroli Gustavi ad eundem literas dedisse; ea tamen lege, ut intra juris limites subsisteretur, nec illæ prius mitterentur, quam de sequestro Hermansteinensi expeditum foret. Nam ut ipsi Electores multa circa hoc negotium moveant, parum congruere; & expeditissimum esse, ut qui præter mandata inscitis Principibus impegerint, erratum corrigant. Se quidem suo Ministro injuncturum, ut Regiis idoneam declarationem

1650. exhibeat. Præter hæc differebat iste; sibi placere Pacis leges exacte impleri. Cui enim bono pacem esse, ni ex convento executioni detur? Tractatus dudum absolvi potuisse, si ablegati omnia ex mandatis egissent. Sane quid de Meelio suo judicare debeat, vix dispicere, deliret, an corruptus sit. Franckendaliæ restituendæ certum diem designandum; ea ni sequatur, oppidum auxilio Regiorum vi oppugnandum. Nam aliam viam eodem potiundi se non dispicere. Ordines Imperii vi Amnestiæ ad hoc obligari. Ac ut Saxo, & Brandeburgicus abnuant, se tamen, Palatinum, Wurtenbergicum, Cassellanum Regibus non defore. Eandem Bavaro mentem, cui conciliando negotium circa sacra Palatinatus Superioris haut nimis urgendum. Insisterent modo generali *guarantiæ* Regii, cui negotio quo minus ipse autorem se ferat, graves rationes obstare; cæterum Regiorum postulata acerrimo studio prosequuturum. Si qui Ordinum eam evictionem abnuant, haut iniquum esse, si istorum oppida Succi tantisper detineant. Nec de injuria queri posse Cæsarem, si Moraviæ & Silesiæ loca tamdiu insideantur, quoad fidem suam circa Franckendaliam liberarit. Idem quoque, cum Cæsar per Walderodium causas recusati sequestri Hermansteinensis prolixe exponeret, scripto vicissim ostenderat: sibi id sequestrum non posse non probari, quod præstare penes Cæsarem sit, Ordinibus que placeat, ac ad maturandam præsidiorum deductionem multum faciat, cujusque revocatio à nutu Regis Catholici dependeat. Quod negotium, quantumvis onerosum, ipse bono Imperii abnuere haut potuerit. Porro Moguntini Ablegatus Meelius, cum ad se purgandum Herbipolim ad Electorem excurrisset, Noribergam reversus scripto declarabat: Se super istis literis à Principe suo mandatum non habuisse, nec antequam mitterentur, ad eundem retulisse; sed ipso insscio à Furstenbergio persuasum, ut eas à Volmaro, uti credat, conscriptas non quidem probaret, sed sub suo sigillo mitti pateretur. Cum autem sibi semper injunctum fuerit normam Pacis exacte sequi, se plane improbare, si quid istæ Pacis legibus ac nominatim Articulo de assistentia adversum contineant. Tum omnia juxta pacis normam intelligi velle, siniistris interpretationibus solenniter contradicere. Quæ declaratio Gallis non plane satisfaciebat. Succis tamen id negotium ulterius urgere haut placebat.

10. Mart.

Moguntini ablegati declaratio.

Brandeburgici ad Generalissimum missio. 24. Febr.

§. 18. A Brandeburgico Noribergam missus ad Carolum Gustavum venerat Borgstorfius, qui literis ab Electore redditis postulabat, ut oppidis ad se spectantibus præsidia primo termino deducantur. Circa Ulterioris Pomeraniæ loca cum ipse defectum mandati excusarit, Electorem nolle amplius instare. Non posse tamen quin ostendat, se dudum Commissarios plenis cum mandatis ablegasse expediendæ super limitibus controversiæ; qui cum de hac re Succicis Commissariis significassent, hos reposuisse, nondum idoneis se mandatis instructos, sed ista expectare. Ea tractatio quare à Regina extrahatur Electori incognitum; suspicari tamen à malevolis siniistra quædam apud Reginam sparsa. Contra testari Electorem, sibi perpetuam cum Regina amicitiam colere cordi esse; nec fœdus, quod cum Fœderatis Belgis jam agitet, ullo modo in fraudem Sueciæ tendere. Ad hæc Princeps, quantum commode fieri possit, ample pollicebatur, præsertim cum constaret, post Halberstadiensem ditionem Electori traditam ejusdem Noribergæ Legatum longe commodiorem quam antea se gessisse, ac aliis quoque ad idonea consilia adducendis haut spernendam operam navasse. Circa Ulteriorem Pomeraniam priori declarationi insistebat, nec constare sibi, quid tractatus limitaneos hactenus retardaverit: non tamen dubitare, quin Regina æquam se Electori præbitura sit. Sed quia Borgstorfius apud Duces Succicos de sincera Principis sui intentione, ac ingenti desiderio perpetuam cum Regina amicitiam colendi impense, ac præter solitum inculcabat, suspicio Carolo Gustavo oricbatur, velut gravius quid iste agitaret. Et mox apparebat, ipsum ad Ordinibus petiisse, ut istum permoveant ab Ulterioris Pomeraniæ loca citra adjectam conditionem regundorum prius finium restituenda. A quibus undecim Deputati Principem adeuntes perebant, ut conditio ista è formula Conventionis expungeretur. Alias Electorem deterioris quam reliquos conditionis fore; penes quem mora non fuerit, quo minus super finibus transactum jam sit; ac si serio res utrinque agatur, id negotium ante postremum restituendis oppidis dictum diem facile absolvi posse. Saltem loca haut controversa restitueret Regina, retentis tantisper litigiosis, quod tamen citra fraudem pacis conclusæ nat. Quin Electorem arbitrio boni viri causam suam subjicere paratum, si Reginæ id videatur, adjunctis è Collegio Ordinum Deputaris, adsumta etiam Galliæ Mediatione, & si quæ alia maturando negotio idonea judicata fuerint. Ad quæ princeps: negotium isthoc tractatu in Pomerania instituendo expediendum. Cæterum heic semel transacta mutari amplius non posse. Et hoc exemplo alios quoque sibi parum grata subversum ituros. Ut hanc rem arbitro subjiciat, sibi haut mandatum: nec Reginam temere passuram, ut eadem huc trahatur, ubi facile quid præjudicii creari sibi queat. Se tamen per literas id negotium Reginæ commendaturum; idque etiam Ordinibus, si velint, integrum esse; etsi Reginam per se quod æquum sit, ac Pacis legibus congruum præstituram.

Cum Hispanico Legato acta.

§. 19. Inter hæc dum pedetentim miles tam à Succis, quam Cæsareis, aliisque in Germania exautoratur, Hispani quotquot poterant militiæ suæ adjungere laborabant. Quos inter Ludovicus Caraffa, quinque equitum turmas in Belgium mense Februario deducebat, quem transcuntem Legatus Viennæ Hispanus Franciscus de Maura Comes de Luminares diplomate suo non solum Ordinibus Imperii, sed & cumprimis Ducibus Succicis multa verborum humanitate commendaverat, provocans ad amicitiam nuper inter Hispanos Succosque instauratam, & commerciorum libertatem per omnes Hispanicas ditiones hisce permissam. Piccolomineus quoque Carolo Gustavo significabat, ab eodem Legato sibi confirmatum, Ministrum Hispanicum in Dania in mandatis habere, ut Reginam de sincera Regis sui amicitia, & libero commerciorum cursu certiorem reddat. Sed & mox Legatus ipse literis ad Carolum Gustavum datis multo cum verborum honore gratias ipsi agebat, quod turmis sub Caraffa ex Austria in Belgium tendentibus nihil impedimenti allatum foret. Ea superflua humanitas Carolo Gustavo huc spectare videbatur, ut saltem tacitam ipsius approbationem ob copias in usum Hispanorum è Germania eductas eliceret, quam deinceps præjudicii loco allegaret. Unde statim ad Gallicos Legatos referebat, quo-

1650. quomodo responsum, quod decore omitti non poterat, & à latore disertis verbis postulatum fuerat, ita aptandum sit, ut neque Galliæ fraus fieret, neque Hispanus offenderetur, quicum Regina post pacem jam factam ob commercia suæ nationis amicitiam colere decreverat, positis partium studiis omnibus æquam se exhibitura. Quanquam autem Galli suaderent, ut asperis verbis Hispanici militis transitum exprobraret; Carolus Gustavus tamen temperato responso reponebat: Caraffam insalutatis suis ducibus transiisse, eoque se neque consentire, neque id impedire potuisse. Nec penes se, sed penes Imperii Ordines, quorum terras miles iste terigit, judicium esse, num is transitus per leges Pacis annuendus, an abnegandus fuerit. Se quidem gratiam nullam meruisse, etsi gaudeat salutationis honore à tanti Regis Ministro sibi exhibito: ac sperare, positis jam in Germania armis, januam velut apertam excolendæ inter duo Regna amicitiæ. Ac uti Regina pacem in Germania factam firmiter servare, ac cum Hispaniæ Rege, quantum per leges Pacis fas sit, amicitiæ officia exercere constituerit: ita & confidere, Regem Germaniæ quietem haut invisurum, ac pacis studio conventis Westphalicis sese attemperaturum.

De titulo Reginæ.

§. 20. Super titulo Reginæ deinceps à Cæsare tribuendo ut tunc moveretur, ansam præbuerat provocatio Capituli Hamburgensis Spiram facta. De qua cum Carolus Gustavus apud Cæsareos quereretur, hi rescriptum à Cæsare curabant, quo Cameræ Spirensi injungebatur, editas antehac Compulsoriales revocare, ac in posterum talibus abstinere. Sed cum eo scripto sola verba *Reginæ & Coronæ Sueciæ* absque alio titulo posita essent, Suecis monentibus Cæsarei excusabant; erratum id scribarum, ac Cæsarem in similibus mandatis nulli Regi aut Principi tituli quid addere. Sed nec certi quid super mutuis titulis adhuc inter Cæsarem & Reginam conventum; de quibus tamen primario negotio confecto facile transigi queat. Post quoque stipulante Carolo Gustavo Cæsarei scripto declarabant, Cæsarem vi articuli decimi, quoties investitura provinciarum Germanicarum petita sit, eam collaturum, simul omnia Reginæ ac Coronæ in istis jura ac privilegia confirmaturum, ac receptos adversus Galliæ ac Hispaniæ Reges titulos adhibiturum, prout & isti jam in tractatibus pacis adhiberi cœpti sint.

12. Jul.

Catalogus restituendorum absolvitur.

§. 21. Circa adornandum Catalogum Restituendorum non parum difficultatis hactenus fuerat. Ab initio plerique Evangelicorum, ut incumbens hospitiorum onus ocyus exuterent, quod cæterorum sacris imminebat periculum parum curaverant; & eorum aliqui, præsertim ex utraque Saxonia, jactare non dubitabant; restitutionem Ordinum per quatuor superiores Circulos ad se non spectare, nec eorum in gratiam tanta sè incommoda diutius toleraturos. Sed cum Carolus Gustavus illis demonstraret, quantum periculi conscientiis sociorum inde immineret, quibusdam res magis cordi incipiebat esse. Nec eo minus à quibusdam inprimis Thumbshirnio Altenburgico & Heilando Brunsvicensi, reliquis Evangelicis insciis, multa sacris Evangelicis haut parum damnosa Catholicis concedebantur. Inprimis circa sacra in Superiore Palatinatu adversus expressa Pacis verba Bavaro liberam dispositionem adjudicaverant, ac quam Bavarus allegarat, sed nunquam demonstrarat, Monasterii conventionem adjectitiam suo testimonio confirmarant. Quo fine & clanculum decretum circa restitutionem à Catholicis conceptum, & quibusdam Evangelicis probatum, sed à Carolo Gustavo cum id ipsi offerretur rejectum, una cum Catholicis subscripserant, ac Cæsareis tradiderant; ut sub finem tractatuum illud supponerent, velut genuinum restituendorum catalogum. Verum Carolus Gustavus re animadversa non solum fraudulentos illos conatus Evangelicis exprobrabat; sed & eorem deducebat, ut isto decreto abolito alius catalogus formaretur, primaria conventione confirmatus, ad quem subscribendum etiam prioris decreti architecti, Thumbshirnius & Heilandus, compellebantur.

1650

Extat is apud Lundorpium Act. Public. Tom. VI. p. 587.

2. Maji.

Difficultas super Franckendalia.

§. 22. Restabat nodus de Franckendalia, super qua hactenus diversa temperamenta fuerant proposita, sed huic, aut illi partium parum accepta. Pro Palatino Electore nitebatur Carolus Gustavus, ut ipsi tantisper Benfelda traderetur; in quam & Cæsarei jam consenserant, eamque Palatini in manus consignare Succis in proclivi erat, velut suo milite infestam, ni Galli manibus pedibusque obnixi fuissent. In horum igitur gratiam Carolus Gustavus circa Sequestrum Hermansteinense, quantum salvis Reginæ rationibus, ac citra principalis negotii moram fieri poterat, ejusdem jussu satagebat; ipsique Ordines denuo super ratihabenda illa transactione literas ad Cæsarem dederant. Enimvero Cæsar eam tanto securius adspernabatur, quod res Galliæ indies in deterius irent, aliquot in Germania præsidiis Turennii partes amplectentibus, ut dubium foret, num in Gallorum potestate futurum esset, ex convento infestia oppida restituere. Aliis porro temperamentis aurem præbere abnuebat Carolus Gustavus, quod experientia comperisset, ista novis disceptationibus ac moris ansam præbere. Cui nec consultum videbatur æstate jam ingruente militem per hospitia sparsum diutius relinquere, validis hinc inde turmis in Belgium tendentibus, aut inde in Germaniam excurrentibus. Ut tamen aliquando tractatui finis imponeretur, placebat Ordinibus moræ causas & incommoda demonstrare, imprimis sententiam eorum exquirere quomodo omnibus quorum interest ex æquo satisfieri queat. Quam in rem ut ipsi Ordines velut extra studia partium positi formulam conciperent insinuabat, ulteriore tractatione discutiendam. Id negotium etsi Ordines ab initio susciperent; tamen mox Volmaro eam formulam adornandam commisere. Isthac Palatino Benfelda certis conditionibus assignabatur, quoad præsidium Hispanicum Franckendalia fuisset deductum. In Galliæ securitatem Landavia præsidio Gallico tantisper detineretur. Hispanis Franckendalia digressis Galli quoque Landavia excederent; interim neque sacra, neque civilia oppidi turbarent. Hermansteinum tertio termino Electori & Capitulo Trevirensi redderetur. Quod si tunc dissidia inter illum & hoc nondum composita sint, Cæsarem cum Ordinibus statuturum, quid hoc casu faciendum sit. Eam formulam Volmarus per Ordines Carolo Gustavo exhiberi curabat, postulans, ut circa eandem scripto mentem suam declaret. Ast hic scripta reciprocare abnuens, eam formulam illis, quorum intererat, communicandam censebat. E quibus Galli eandem rejiciebant, quod de conventione super sequestro Hermansteinensi mentio facta non esset, substituta in hujus vicem misera Landavia. Sed demonstrabat

16. Maji.

Formula transactionis super Franckendalia.

1650. Carolus Guſtavus; hanc formulam propoſitionis locum habere, de qua ulterius diſceptandum ſit; & jam ipſorum eſſe, de componenda iſthac re ſerio cogitare. Et quia animadvertebat Gallos data opera negotium extractum ire, quoad domi res tranquilliores fierent; monebat ipſos, enixiore ſtudio finem negotii quærerent; quod ſecuritati Reginæ non expediat, diutius inter bellum & pacem ancipiti ſtatu hærere.

Generaliſſimi ad Ordines propoſitio.

§. 23. Ordinibus autem Imperii idem proponebat; cum ob detentionem Franckendaliæ quatuor Superioribus Circulis, ac inprimis Rhenano Electorali ingens moleſtia immineat, intercepto fere pacis fructu, media diſpicerent, quibus vel amica ratione, vel vi ejus oppidi præfectus coerceatur, ne vicinum tractum excurſionibus & exactionibus infeſtare queat. Huic enim negotio ubi proviſum ſit, ſuper temperamentis, quæ unus aut alter obtendat, facile tranſactum iri. Quæ propoſitio Ordinibus impenſe placebat, quam & ſtatim tribus Collegiis diſcutiendam ſumebant, nemine non perſpiciente periculum, quod Germaniæ immineret à detentione Franckendaliæ; ac Hiſpanis Lotharingiciſque copiis, confines Belgio regiones perſultaturis, ni vis opponeretur. Qua ſuper re & Caroli Guſtavi conſilium expoſcebant, inprimis quid eo caſu à Regina jam inter Ordines Imperii adſcripta expectandum foret. Qui de ſtudio quidem Reginæ in tranquillitatem Germaniæ teſtabatur; cæterum maturiore ſe deliberatione rem ſecum perpenſurum. Nam ipſi potiſſimum curæ erat, ut præſenti difficultati circa Franckendaliam mederetur: quæ in futurum prominebant; Ordinibus diſcutienda relinquebat. Qui uti in eo facile conveniebant, copiis ac defenſionem limitum opus eſſe: ita qua ratione iſtæ comparandæ, alendæque, aut gubernandæ eſſent, pro more in diverſa diſcedebant.

Generaliſſimi cum Moguntino congreſſus.

§. 24. Maturando tractatui Carolus Guſtavus conſultum judicabat cum Moguntino Electore ſermones conferre. Nam & eundem negotium Franckendalienſe ob viciniam non parum tangebat, & ipſe magnæ inter Principes autoritatis, Bavaroque tunc conjunctiſſimus habebatur. Huic cum de ſuo deſiderio oblique inſinuaſſet, dies, quo Kitzingæ congrederentur, dicitur. Huic exponebat Carolus Guſtavus, quid difficultatis inciderit; ſimul conſilium exquirit, quid remedii opponendum ſit incommodis, quæ ex detentione Franckendaliæ, & locorum à Lotharingo inſeſſorum immineat. Moguntinus ab iſto acta penitus probare; ac ſe quoque pro virili incubiturum, ut pacis leges examuſſim impleantur. Tum id cumprimis reſpiciendum, ne Cæſar præter principali conventione conceſſas legiones quid copiarum retineat; quod metuendum ſit, ne Domus Auſtriaca Hiſpanicas turbas in Germaniam derivatum eat. Quo fine defenſione ab Ordinibus adornata opus fore, quamdiu inter Gallos, Hiſpanoſque bellum duret. Etſi ipſe hujus negotii autor audire nolit, jam antea Cæſari ſat inviſus, & ne videatur peculiare emolumentum captare: ſed commodius fore, ſi à Regiis iſta proponantur. Monebat quoque ne ad prolixas diſceptationes cum Cæſareis deſcendat, quod Volmarus tempus extrahere cupiat eludendæ, quam Ordines meditentur, defenſioni. Denique ut Cæſareos acriter urgeat ad reddendam Franckendaliam, aut probandum Sequeſtrum Hermanſteinenſe: ſi abnuant, cum Ordinibus conſilia vireſque jungendas, ut legibus Pacis utique ſatisfiat. Qui ſi ad communem defenſionem ſuſcipiendam adduci nequeant, ſaltem ſe cum Bavaro, Wurtenbergico, Caſſellano, viciniſque Principibus ac Epiſcopis, Civitatibuſque fœdus defenſionis cauſa initurum, adſcitis quoque Regibus. Id quippe legibus Imperii congruere, ac ſibi velut Imperii Directori eam curam præcipue incumbere. Nec dubitare, quin Regina iſtud opus promotura ſit. Iſthoc congreſſu id quoque agebat Carolus Guſtavus, ut Cæſareis ſcrupulum injiceret, quo ad æquas Galliæ conditiones ferendas compellerentur, aut ſi hoc non obtineret, teſtari Gallis poſſet, pro ipſis ſe omnia tentaſſe. Cæterum Reginæ ſuper iſta Moguntini propoſitione videbatur; ſerum nunc eſſe expectare, quoad Ordines defenſionem inter vacillantia pro more conſilia adornent, nec rebus ſuis tutum, dum incerta iſta, & in longum prominentia captantur, concluſionem tractatuum extrahere.

1650.

Ratificatio Reginæ adfertur. 12. Maji.

§. 25. Statim atque Carolus Guſtavus Noribergam regreſſus eſſet, Reginæ ratihabitio adferebatur, duplici modo concepta; uno quidem juxta formulam Noribergæ conventam. Sed quia in hac Oſnabrugæ duntaxat mentio facta erat, (*ſuper univerſali & plenaria Pacis Oſnabrugenſis concluſæ executione*) omiſſo Monaſterio; nec minus in concluſione de ſubſcriptione præteritum erat, ſigilli duntaxat mentione expreſſa (*in horum omnium teſtimonium & fidem ſigillum noſtrum majus huic diplomati appendi fecimus*,) Regina aliam ratihabitionis formulam adornari curabat, in qua tam de Monaſterio, quam ſubſcriptione exprimeretur, ne forte iſta omiſſio cavillandi deinceps anſam præberet. Utriuſque formulæ terna exempla adferebantur, quarum una Cæſari, altera Moguntino, tertia Saxoni Evangelicorum Ordinum nomine traderetur. Anſam inde arripiebant Succi Cæſareis tarditatem exprobrandi, quorum ratihabitio nondum aderat, ſimul demonſtrandi, falſo hactenus jactatum, pacem fœderatis Regnis parum cordi eſſe. Monebantur quoque Cæſarei, ut & ipſi de Monaſterio, ac ſubſcriptione ſuæ formulæ inſererent. Dequo, uti & de titulo *Potentiſſimæ* facile impetratum. Præterea & hoc Regina Carolo Guſtavo ſignificarat; ſe graves ob cauſas reditum ipſius in Sueciam cupere, igitur itares ſuas diſponeret, ut menſe Junio, aut Julio in Sueciam adpellere poſſit. Quod ſi forte intra id tempus finis tractatibus imponi nequeat, Wrangelio ſummam tractatuum, ac rei militaris directionem traderet. Qui & eo fine è Pomerania in Superiorem Germaniam reverti jubebatur.

Carolus Guſtavus in Sueciam revocatur.

Moguntini ſententia.

§. 26. Aſt Cæſareis è congreſſu iſtius cum Moguntino non modica ſuſpicio injecta erat. Audita quoque ejuſdem revocatio non illos ſolum, ſed & Ordines haut parum commovebat, ut inſigne ſtudium oſtenderent negotio ante ejuſdem diſceſſum colophonem imponendi. Unde & ipſe expedire judicabat ea inclinatione ad maturandam concluſionem, & removenda obſtacula uti, & non niſi perfecta re diſcedere. Præſertim cum jam paſſim ſpargeretur ipſius diſceſſu tam diuturnos, ac ſumtuoſos tractatus à Regina abrumpi, eoque manifeſtum fieri, Reginam cum Germania pacem nolle. Sane ipſo digrediente Piccolomineus quoque abiturus erat, quod hic cum alio, quam penes quem ſummum belli imperium fuerit, tractare nollet. Ipſe quoque præliminari conventione obli-

Hic tractatibus finem prius imponere cupit.

1650. obligabatur poſt abſolutam Conventionem principalem ad alterum uſque terminum Noribergæ ſubſiſtere. Tum omnia cum Regina tranſacta, & ſolum Franckendalienſe negotium ſupereſſe, de quo componendo quam maxime ſatagatur; ut ita citra cauſam conventum abruptur⁹ ſit. Præterea Ordines circa ſatisfactionem militarem ultra debitum ipſi gratificatos, ac tamdiu hoſpitiorum onus toleraſſe. Ac omnes credituros, Reginam privatos reſpectus tanto cum Germaniæ incommodo foviſſe; ſicuti & jam de ſucceſſu tractatuum Polonicorum ſpargebatur. Sed nec deinceps Cæſareos & Ordines temere in ejuſmodi conventum conſenſuros; quin omnes vias circumſpecturos, ut hiſce malis tandem aliquando eluctentur, conſumta in Reginam benevolentia. Eo impenſius operam ſibi dandam judicabat Carolus Guſtavus, ut ante diſceſſum negotio ſummam manum imponeret.

Super temperamento circa Franckendaliam transactio.

§. 27. Cum igitur ſolum Franckendalienſe negotium ſupereſſet, Carolus Guſtavus per Croſiegum Legatum Caſſellanum ita rem diſponebat, ut Cæſarei cum Palatino, Ordines cum Gallis tractatus ſuſciperent. Inter hos enim tranſigi malebat, quam ipſe negotium adornandum ſuſcipere, quod vix ita temperari poſſe videbatur, ut non alterutrius partis offenſa contraheretur. Ac inter priores quidem facile conventum ſuper Benfelda in vicem Franckendaliæ tantiſper tradenda, cujus præſidium à ſolo Palatino Electore dependeret, ab Ordinibus tamen æque ac Franckendalienſe alendum. Si intra tres menſes Hiſpani Franckendalia non excederent, Cæſar & Ordines ad præſtandam evictionem tenerentur ac damna, quæ Palatino darentur, è Præſulatu Argentoratenſi refunderentur, una cum reditibus è Franckendalia percipiendis. Sed quia Galli, quod præſidia quædam in Turennii partes diſceſſerant, jam promiſſam Sequeſtro Hermanſteinenſi oppidorum reſtitutionem præſtare non poſſent, eoque nec Cæſarei Ordineſque ad idem amplius teneri ſe ferrent; ab hiſce Heilbrunna Gallis tantiſper retinenda offerebatur, quoad Benfeldæ munimenta ſolo æquata forent; quam in rem Elector Palatinus cum Cæſare toroque Imperio fidem ſit interpoſiturus. Aſt Galli cum circa Sequeſtrum Hermanſteinenſe minor indies ſpes foret, Benfeldam ipſam in ſui ſecuritatem depoſcebant. Circa quod poſtulatum ut Carolus Guſtavus ipſis gratificaretur idque oppidum traderet, impenſe inſtabant. Contra is, etſi de ſuo in Galliam ſtudio prolixe teſtatus, demonſtrabat, ei ſe petito ſatisfacere non poſſe, re non amplius integra, poſtquam Cæſar & Ordines Palatino jam Benfeldam annuerint Heilbrunnam denuo oblatam repudiari jure non poſſe; cum antea id oppidum inter tria ab ipſis propoſita nominatum ſit, hac addita declaratione, ut ſi forte circa unum horum difficultas moveatur, alterutro reliquorum adquieſcere velint. Sed Galli non tunc ſolum, ſed & ſequenti die, cum Erskeinus & Benedictus Oxenſtierna Caroli Guſtavi juſſu eo nomine ipſos adirent, ſententiæ ſuæ pervicaciter inhærebant. Inprimis nullo modo ferre volebant, ut Palatino Benfelda traderetur. Et cum rationes ipſorum deſtruerentur, demum dicebant; expreſſa ſibi in eam rem à Rege mandata eſſe, quibus utique inſiſtendum ſibi ſit. Interim Cæſarei per Croiſiegum Carolo Guſtavo ſignificaverant, ſe non obſtante Pentecoſtes feſto accelerando negotio cum Suecicis Deputatis ſuper temperamento ad Franckendalienſia facturos. Id quod hic Gallicis Miniſtris indicabat, addito, ſine dubio de conditionibus quibus Benfelda Palatino tradenda ſit, primo loco actum iri. Unde illi cum ad Principem acceſſiſſent, laudato Reginæ in Galliam ſtudio, de quo Chanutus recentibus literis teſtatus fuerit, denuo Benfeldam petebant; aut ſi ea potiri nullo modo queant, ſaltem ut ad duas, aut tres ſeptimanas res differatur, quo novis ex aula mandatis inſtrui queant. Quod ſi Principi interea hinc abeundum ſit, circa continuandos tractatus diſponeret, nec properata concluſione Galliæ deſtinata ſubverteret. Illis demonſtrabat Carolus Guſtavus, quid confuſionis oriturum ſit, ſi negotium ante ipſius diſceſſum haut abſolvatur, ac mandatis Reginæ, ipſiuſque ſecuritate ſe adſtringi ad omnes moras amputandas. Nec dubitare, cum hoc negotium annum jam integrum agitetur, in quoſvis caſus idoneis mandatis ipſos inſtructos. A Regina quoque jure poſtulari non poſſe, ut in eorum gratiam diutius pacis incerta, variiſque periculis obnoxia hæreat. Sed cum jam inter Cæſareos ac Palatinos ſuper conditionibus, queis Benfelda tradenda eſſet, prope tranſactum foret, Galli Ordinibus, tum & Carolo Guſtavo denuntiant; ſe nullo modo in traditionem Benfeldæ conſentire poſſe, ſed potius Sequeſtro Hermanſteinienſi & aliis prætenſionibus ob detentam Franckendaliam ceſſuros, modo Benfelda munimentis nudetur; & locis, quæ in Imperio adhuc detineant, præſidia deducturos communi evictione contentos. Scilicet, quia Galli metuebant, ne ſi Elector Benfelda potiretur, hanc in Franckendaliæ vicem Hiſpanis traderet. Et habebant cauſam, quare Electori diffiderent, ad cujus fortunas ſubruendas quid ipſi contuliſſent, non obſcurum erat. Nam ſcripto ſuper reddenda Benfelda patum cautionis ineſſe arbitrabantur. Ea Gallorum declaratio magnam Ordinibus lætitiam adferebat, queis & ſpes erat, pari modo cum Palatino decidi poſſe. Quo fine à Carolo Guſtavo petebant, Palatino perſuaderet, ut & ipſe prætenſioni ob Franckendaliam renuntiaret. Aſt hic oſtendebat, diſpari fundamento Gallorum & Palatini prætenſiones niti, & in hujus ditione complura adhuc loca ab Hiſpanis, Gallis, Turennio & Lotharingo detineri; unde huic in ſecuritatem locum idoneum tradi æquum eſſe.

Hi Benfeldam affectant. 25. Maji.

Suo poſtulato deſiſtunt.

Rem extrahi cupiunt.

§. 28. Effecerant jam Legati Gallici, ut Ordines circa Benfeldam hærerent, ac Cæſareis committerent, ut cum Carolo Guſtavo ſuper Palatini ſatisfactione tranſigerent, quibus conditionibus poſſint, acta ſe ratihabituros polliciti. Ea de re cum Cæſarei huic ſignificarent, is ut formulam conventionis delinearent poſtulabat, quo ipſe cum Palatinis conſilia conferre poſſet. Ea Heilbrunnam Palatino offerebant conditionibus ſat æquis, & in quas poſtea conventum eſt, niſi quod ſuſtentationem præſidii tantum ſex millibus uncialium menſtruis taxaverant. Quanquam autem Palatini Benfeldæ inhærere malebant, demonſtrabat tamen Princeps præſentem rerum faciem, nec hanc ob cauſam diſceſſum ſuum differri amplius poſſe: ac ſe digreſſo, fortaſſe ipſos tales conditiones haut obtenturos. Ita congreſſu Deputatorum Cæſareorum & Suecicorum id negotium demum tranſactum & conventio à Volmaro & Cranio ſubſcripta ad eam formam, uti principali conventioni inſerta legitur. Sed cum omnes rem demum huc deductam gauderent, Galli denuo remoram injicere conabantur, adverſus eam

Cæſarei de Heilbrunna Palatino tradenda proponunt. 5. Jun.

7. Jun.
9. Jun.

Galli fruſtra rem remorari conantur.

1650. 11. Jun. eam transactionem contradictione interposita, quod cum Hispanico Franckendaliæ præsidio alimenta ab Imperio sint præbenda, eo minus restitutio ejus oppidi speranda sit; eoque necessitatem sibi adferri, ut protinus generalem evictionem, & ut Franckendaliæ obsidium circumponatur, postulent. Addito, antea quidem rogatu Ordinum omnibus temperamentis renuntiasse, ac locorum à se detentorum restitutionem promisisse; id tamen eo sensu factum, si peculiari *guarantia* sibi caveatur. Nam alias, cum *generali guarantia* haut sat securitatis sibi præstet, se præsidia sua oppidis Germaniæ hautquidquam deducturos. Nec sententia dimovebantur, etsi Sueci ostenderent, quam graves ob causas Carolus Gustavus ad conclusionem accedere compellatur, nec de peculiari guarantia ab ipsis antea mentionem injectam. Quin postea ad extrahendum tempus apud Cæsareos ac Ordines proponebant, ut Hermansteino ante omnia reliqua oppida præsidium deduceretur. Id quod etsi Cæsarei annuebant, modo Galli simul omnia à se infesta loca redderent, huc tamen adstringere se nolebant. Sed cum animadverterent, Carolum Gustavum haut eo secius con-

15. Jun. dicta die subscriptionem Conventionis cum Cæsareis peragere decrevisse, pridie ejus dici ad hunc accedunt, palam professi, sibi quidem non aliam hactenus mentem fuisse, quam ut conclusionem per unum aut alterum mensem extraherent; quo fine circa quædam negotia scrupulos moverint, majori æstatis parti extrahendæ, ut si quæ Hispanis è Germania accederent copiæ, earum hoc anno opera inutilis redderetur. Sed cum sentiant ipsum longiores moras plane adspernari, sibi quoque jam maturationem conclusionis placere. Id modo petere, ut subscriptio differatur, quoad & ipsorum negotia absoluta sint. Sed iste excusabat, rem non amplius integram, & crastinum diem illi actui destinatum. Nec ideo desinebant totum eum diem in seram usque noctem apud ipsum &

16. Jun. Deputatos Suecicos repetitis vicibus de eodem instare. Sequenti die ab eodem postulabant, ut actum subscriptionis per aliquot dies differret, aut saltem subscripta exempla edere omitteret, & in tertii cujuspiam manus tamdiu deponeret, quoad & ipsi sua negotia absolvissent. Sed uti antea illis responsum; nec aliud ipsis tunc indulgeri poterat, quam ut Carolus Gustavus ante subscriptionem tam Cæsareis quam Ordinibus negotia Gallica ocyus expedienda quam diligentissime commendaret.

Conventio subscribitur. 16. Jun. §. 29. Statuta subscriptioni die Ordinum Legati in Curia congrediebantur, ubi componendæ super Urbibus Sylvestribus inter Cæsareos & Gallos controversiæ opera dabatur, ac tandem utrinque in Ordines Imperii compromittebatur, intra biduum circa hanc causam sententiam pronuntiaturos. Quæ & post biduum hunc in modum lata fuit,

19. Jun. ut Galliæ Rex Archiduci Ferdinando Carolo illa oppida redderet, hic contra omni actioni ob accepta damna & extorta hactenus subditis suis tributa renuntiaret. Eo negotio tempus ad secundam usque horam pomeridianam extractum. Inde in arcem Cæsareus ac Suecicus Secretarii vehebantur, instrumenta Conventionis ferentes. Quo facto & Ordinum Legati è curia in arcem pedibus adscendebant, vacuis rhedis pone sequentibus. Quo & Erskeinus, atque Oxenstierna Caroli Gustavi duobus aliis comitantibus, Volmarus & Cranius Piccolominei curru vecti se conferebant, acà primoribus Senatoribus reverenter excepti in certa conclavia, Cæsarei ad dextram, Sueci ad sinistram Cæsarei triclinii deducebantur; Ordinum Legatis in conclave Nobilium ad Capellam concedentibus. Inde in Cæsareo triclinio Cæsarei & Suecici Legati congrediebantur, quo post breve colloquium Legatos Ordinum ad se evocabant. Isti ad eandem mensam assistebant, Ordinum singuli suum locum capessebant. Præfabatur Volmarus, quæ ad præsens negotium spectabant: quæ paucis verbis Erskeinus iterabat. Inde confidetur, & à Cæsareæ Legationis Secretario Satlero Suecicum autographum alta voce prælegitur, cæteris alia exempla inspicientibus. Ubi inter conferendum præter minutiora scribæ errata, quæ statim emendabantur, in Cæsareo exemplari, ubi de satisfactione agebatur, bina vice loco *Domini Palatini Generalissimi* vocabulum *Nostri* positum erat; quod plane non quadrabat, ac in contrarium sensum detorqueri poterat: cum Repartitio utique Generalissimo tradita, & realis cautio in illius gratiam constituta esset. Tum & in ratihabitione Cæsarea quædam verba aliter atque convenerat posita erant. Circa prius statim Cæsarei declarabant, vocabulum *Nostri*, quod per præcipitantiam in contextum irrepserat, nunquam è Cæsareo autographo allegandum, aut Reginæ Sueciæ fraudi fore, velut Cæsar commune illius loci præsidium affectaret. Quam in rem scriptam suam cautionem offerebant. Simul sancte testabantur, intra paucos dies ratihabitionem conventæ formulæ respondentem exhibendam. Quibus promissis Sueci fidem adhibentes permutationis actum differre nolebant; sed cautionem oblatam expectare, simul ratificationem interim acceptare, quoad alia adferatur, constituebant. Collatione perfecta instrumenta ad subscribendum summis Ducibus Cæsareo & Suecico per Secretarios transmittuntur, dum interim Cæsarei & Suecici Deputati, Ordinumque Legati separatis conclavibus lauto epulo à Senatu Urbis in arce excipiuntur. Statim atque signum à certis hominibus ad id dispositis datum erat, Secretarios post peractam subscriptionem arcem versus revehi, machinæ in arce, & circa totam urbem displodebantur, militibus quoque festivum detonantibus. Instrumenta in arcem allata ab Ordinum Deputatis subscribebantur. Inde eadem à Cæsareis, Suecisque Deputatis una cum ratihabitionibus mutuo tradebantur, addita gratulatione. Tunc secunda vice displosio peragitur. Et mox per præconem pax è pegmate ante Curiam posito, & per quindecim celeberrima urbis loca inter tubarum & tympanorum lætos strepitus proclamatur. Tertia vice machinæ displodebantur, cum Deputati Cæsarei & Suecici arce digrederentur, tota nocte inter lætitiæ signa consumta.

Gallica Conventio absolvitur. 22. Jun. §. 30. Intra paucos quoque dies negotiatio inter Cæsareos Gallosque absolvebatur. Subscriptioni dies 22. Junii *St. vet.* & hora quarta pomeridiana destinabatur, quæ tamen ob unam & alteram controversiam hora demum undecima nocturna peracta est per Cæsareos in ædibus Piccolominei, per Gallicos Plenipotentiarios Grullardum, Vautortium & Avaugurium, ut & Ordinum Deputatos in istorum diversorio. Media nocte ternis vicibus machinæ, militesque detonabant, ac ante Cæsareorum Gallorumque ædes inter tubarum clangores id bonum factum proclamabatur.

EXECU-

1650.

EXECUTIONIS PACIS CONVENTIO PRINCIPALIS.

A Sacræ Cæsareæ & Reg. Suec. Majestatum summis Belli Ducibus & Plenipotentiariis, præsentibus & consentientibus Electorum, Principum & Statuum Legatis, Consiliariis & Deputatis in Imperiali civitate Norimberga 26. Junii, An. 1650. concluſa, ſubſcripta, ſigillata, ratificata, & tandem commutata.

NOs Octavius Piccolomini de Arragona, Dux Amalphitanus, S. R. Imperii Comes & Dominus in Nachot, Eques Aurei Velleris, Sacræ Cæsareæ Majestatis Consiliarius intimus, Camerarius, ejusque Militiæ supremus Præfectus & Legatus Generalis &c. notum ac manifestum facimus omnibus. Quandoquidem pro executione Pacis, quæ anno præterito 1648. $\frac{24}{14}$ Octobris Monasterii & Osnabrugæ concluſa est, vi ac potestate Articuli XVI. cum Sereniſſimo & Illustriſſimo Principe & Domino, Dom. Carolo Gustavo, Comite Palatino Rheni, Duce Bavariæ, Juliæ, Cliviæ ac Montium, Comite Veldentiæ, Spanhemiæ, Marchiæ & Ravenſpergæ, Domino in Ravenſtein &c. Regiæ Majestatis & Coronæ Suecicæ, exercituum & rei militaris per Germaniam Generaliſſimo &c. ex vi & mandato tum Inſtrumenti Pacis, quàm Sacræ Cæsareæ, & Regiæ Suecicæ Majestatum, in Sacri Romani Imperii Urbem Norimbergam convenire conſenſerimus, ibidemque adhibitis, Electorum, Principum ac Statuum Imperii, Legatis aliquo tempore tractaverimus, Primo quidem, anno proxime præterito 1649. $\frac{11}{21}$ Septembris præliminare pactum deſuper conventum, atque ab omnibus intereſſentibus approbatum est, uti ſequitur.

§. Notum ſit, cum divina favente gratia, poſt diuturnos Monaſterii & Oſnabrugæ in Weſtphalia tractatus, Pax univerſalis in Germania, eousque promota, publicata & ratificata ſit, ut certa aliqua puncta executionem ejuſdem Pacis concernentia, ſupremis tam Cæsareæ quam Suecicæ militiæ Præfectis, demandata ſint, illique hunc in finem, in Sac. Roman. Imp. Urbem Norimbergam convenerint; quod poſt maturam deliberationem, pro feſtinanda evacuatione, & liberatione hoſpitiorum militarium; donec reliqua puncta ad optatum exitum perducantur nomine Sac. Cæſ. & Regiæ Suecicæ Majestatum, cum conſenſu & conſilio S. Imp. Statuum, particulare pactum, deinceps generali receſſui, inſerendum, concluſum & conventum fuerit, uti ſequitur.

§. Imprimis quod concernit Reſtitutiones ex capite Amneſtiæ & Gravaminum; quas Sac. Cæſ. Majestas in Regnis & ditionibus hæreditariis præſtare tenetur, cum ſupradicta Majestas iterato promiſerit, ſe omnia ea præſtituram, ad quæ vi pacis tenebitur, hæc ita permaneant.

§. Quod vero Electores, Principes ac Status Imperii reliquos concernit, ita conventum est; ut in puncto Reſtitutionis ex capite Amneſtiæ & Gravaminum obſervetur Inſtrumento Pacis, veluti norma univerſalis terminorum à quo, Regula item tam generalis quam ſpecialis, ſine affectu, mora, omnique reſpectu Perſonarum, Religionum vel Jurium petitorii, (quæ tamen reſervabantur facta prius reſtitutione in puncto Amneſtiæ) aliarumque exceptionum cujuſcunque nominis ſint; præcipue juxta nudum factum poſſeſſionis, uſus, obſervantiæ & exercitii, caſus liquidi ab illiquidis ſeparentur. Ita ut caſus liquidi qui vel in Inſtrumento Pacis nominatim expreſſi ſunt, aut aliis ſub Regulis generalibus manifeſte continentur, quique in proximo ſunt ac facile expediri poſſunt, (præſertim ii qui in deſignatione ſub litera A nominantur) ante primum, ſecundum vel tertium terminum exauthorationis & evacuationis, diſcutiantur & expediantur. Obſtante autem mora, oppoſitione, aut tergiverſatione Reſtituentium, liberum ſit reſtituendis caſu quo directores circulorum, aut executores id obtinere nequeant cum auxilio Cæsareæ, vel Suecicæ militiæ, aut etiam propriis mediis, atque adeo manu militari (ita ut damna & impenſas refractarii reſtituentes rependere teneantur) ſe ipſos reſtituere: Neque hæc militaris & legitima executio contravenire legibus Pacis univerſalis cenſeatur. 1650.

§. Reliqui autem caſus illiquidi, tum propter multitudinem, diverſitatem, difficultatem probationum & diſtantiam locorum in tanta temporis angustia expediri non poſſint, intra ſpatium trium menſium proxime inſequentium expediantur & exſequantur, ſine ulla reſervatione, limitatione, aut remiſſione ad petitorium, ut nemo iis caſibus explicite vel implicite comprehenſus, juſtam conquerendi cauſam habeat, omnia ad normam Inſtrumenti Pacis, & Cæsareorum Edictorum publicatorum, ſub pœnis in eventum contra morosos, & quocunque modo renitentes inibi contentis.

Ut autem hæc omnia eo certius celeriusque executiantur ex Legatis Statuum Imperii, certi Deputati pari numero Religionum, ad examinandum determinandumque punctum Amneſtiæ & Gravaminum, cum plenaria poteſtate ordinabuntur, qui ſine ulla diſſolutione aut avocatione ſuorum Principalium hic ſimul permaneant, punctumque ſupra memoratum diligenter executiant; & tum quod liquidum, Directoribus Circulorum ſimpliciter ad exequendum tranſcribant, quod autem propter defectum, ſive informationis, ſive probationis, item abſentiam unius vel utriuſque partis hic excuti nequit, ad eoſdem Circulorum Directores, cum adjunctis querelis, petitionibuſque pro majore cauſæ informatione remittant, ab illis dein cognoſcendum exequendumque.

Porro neque Cæsarea Majestas, neque quiſquam alius Directores Circulorum, aut Executores hujus Pacis, ulla inhibitione impediet; multo minus quod jam vigore Pacis executum aut reſtitutum est, aut poſthac exequetur reſtituetur ve, ullatione mutabitur, tolletur, aut conturbabitur. Neque quicquam valeant facta in contrarium, & jam pridem in Inſtrumento Pacis rejecta Proteſtationes & Reſervationes, vim juris vel facti. Item omnia Inſtrumento Pacis contraria, Reſcripta, Mandata, Decreta, aut cujuſcunque demum nominis fuerint; Idque ſub pœnis in Inſtrumento Pacis, & Cæsareis edictis comprehenſis.

Præterea conventum est, ut tam ſolutio pecuniæ, quæ pro ſatisfactione Suecicæ militiæ debetur, quam exauthoratio militum & evacuatio locorum juxta Inſtrumentum Pacis & quidem hoc modo peragantur: primum ut Generaliſſimus Suecicus Princeps Palatinus, à ſingulorum Circulorum civitatibus in quas dicta pecunia conferenda est, (quæ civitates in ſuperioris Saxoniæ Circulo, juxta Statuum ejuſdem Circuli optionem erunt Brunsviga aut Magdeburgum) ſemper decem aut octo dies ante quemlibet terminum præmoneatur quod primo quidem termino octies decies centena millia, ſecundo termino ſexcenta millia, & tertio termino item ſexcenta Imperialium talerorum millia, ſine detractione alicujus quotæ, ad liberam atque abſolutam Generaliſſimi Suecici diſpoſitionem parata, ac in numerato ſint.

§. Nihilominus in primo termino, ab illis 1800000. Imperialibus detrahendum est, quod juſſu Generaliſſimi ſupra memorati, quidam Status jam ante de facto perſolverunt, quodque ex iiſdem civitatibus in quas dicta pecunia

1650. cunia deponenda est, pro reductione atque evacuatione, aut alios in usus jam ante ratione primi termini acceptum ac solutum est.

§. Similiter in singulis evacuationis terminis proportionaliter detrahendum est, quod nomine Regina & Corona Svecica à Palatino Generalissimo, certis Statibus per modum exemptionis, aut aliter remissum est, aut in futurum remittetur, idque ex summa quinque millionum Imperialium juxta proportionem terminorum solutionis detrahetur.

§. Ut autem singulorum quota etiam à morosis mature conferantur, disposuit D. Generalissimus apud omnes Generales & Prafectos militia qua per septem Imperii Circulos distributa est, ut ad requisitionem Directorum cujusque Circuli, quot & quantum militum petierint, dicti DD. Generales ad executionem contra morosos concedant, & mox ad jussum DD. Directorum iterum abducant.

§. Ita post conclusos hos tractatus spacio octidui, decies centena millia Imperialium in designatis ad id civitatibus, pro cujuslibet Status quota presenti pecunia persolventur, & mox tam à Cesareis quam Svecicis ad exanthorationem militum, & evacuationem urbium juxta designationem super hoc specialiter factam sub lit. A. intra quatuordecim dies à finitis tractatibus procedetur, (nisi forte cum quibusdam statibus specialiter de celeriori evacuatione conventum sit) atque idem ordo in secundo & tertio termino observabitur, ut solutio secundi & tertii millionis, exanthoratio item, & evacuatio locorum juxta designationes desuper factas pari passu peragantur, ita ut intra sex septimanas à die conclusionis, tota executio absoluta sit, providebuntque Electores, Principes ac cateri Imperii Status, ne mora solutionis Exanthorationem atque evacuationem impediat.

§. Sed & Cesarea Majestas promissa ducenta Imperialium millia in tribus terminis persolvet, ac primo quidem, quoniam Regnum Bohemia praliminariter excepta Egra praesidiis liberandum est, pro ea evacuatione de 66666⅔ Imperialibus duas tertias, ac dein reliquam tertiam cum urbs Egra evacuabitur in primo termino persolvet; Deinde in secundo termino 66666⅔ Imp. octiduo ante evacuationem Moravia, & in tertio termino item 66666⅔ Imp. octidno ante evacuationem Silesia, realiter & legitime persolvet.

§. Hac igitur in hunc modum conventa Svecica militia Satisfactio, item Exanthoratio & Evacuatio sine omni obstaculo ab omnibus partibus mox executioni demandabitur.

§. Conventum praterea ut statim post hujus paragraphi subscriptionem sequentia loca, in presentia utriusque partis Commissariorum quam primum id per distantiam locorum fieri potest evacuentur, ac de eo supremi utriusque militia Prafecti certiores reddantur. Hac autem loca evacuabuntur primo à parte Svecica; Praga, Palatinatus superior, excepta Werdena, Donawerda, Rainerschantz, Uberlinga, Menavia, Langenarch, Tabor, Leitomeritium, Brandisium, Konobist & reliqua Bohemia loca prater Egram. Item à parte Cesarea; Augusta Vindelicorum, Palatinatus Inferior, Memminga, Sulzbach, Albeck, Hornberg, Schiltach, Aurach, Lindavia, Asperg, Wildenstein, Ratisbona, Wulzburg, Weissenburg.

§. Cum hac loca evacuata, & prioribus legitimis possessoribus aut Dominis restituta fuerint, exanthoratio legionum, & reliqua Evacuatio juxta factam designationem, sine omni obice perficietur, & ne primo aut secundo termino mora injiciatur, omnia constituto die ac tempore effectui mandabuntur.

§. Conventum insuper est unanimi omnium consensu, ut ad festinandam Evacuationem atque Exactorationem non obstantibus iis qua ratione quarti & quinti millionis in Instrumento Pacis provisa sunt quartus millio conferatur.

§. In quem finem plerique Status Circulorum utriusque Saxonici & Westphalici, uti & quidam ex Circulis superioribus, quibus belli onera & incommoda non ita continuo incubuerunt, juxta designationem super hoc specialiter factam, sortem suam in proportione ad quartum & quintum millionem, intra tres Evacuationis & Exactorationis terminos conferent, & ad assignationem Generalissimi persolvent. Non autem plus quam quartus millio conferetur, & pro quinto realis assecuratio prastabitur. Cum autem pradicti Status Saxonici & Westphalici quotas suas ad quartum & quintum millionem contulerint, mox Legiones in eorum Provinciis exanthorabuntur, etiam ante constitutos terminos, prasidia autem in ipsis terminis & eo ordine quo in supradicta designatione comprehenduntur deducentur, nisi quis ex Statibus aliter cum Generalissimo convenit, qua particularis conventio, in ipsorum Statuum commodum facta, nihil Instrumento Pacis prajudicabit, sed eandem vim ac valorem habebit, quasi his tractatibus de verbo ad verbum fuisset inserta. 1650.

§. Quod autem post dictorum Statuum collationem restiterit, Electores, Principes ac Status hoc ordine persolvent quarti quidem millionis reliquum spatio sex mensium ab elapso ultimo termino Evacuationis, quinti vero millionis reliquum spacio duodecim mensium ab eodem termino.

§. Nihilominus reservavit sibi Generalissimus per expressam Realem assecurationem ejus, quod de quarto ac quinto millione solvendum restiterit, ita ut dicta Realis Assecuratio ante primum Exanthorationis & Evacuationis terminum perficiatur & concludatur, neque presens recessus ante memorati puncti expeditionem effectum suum consequetur. Similiter reservatur ex parte Svecia, quod super alimentatione & Hospitatione militia, inter Status ac Prafectos militares conventum atque adhuc insolutum restat. Id autem apud cujuslibet prasidii deductionem, & Legionis exanthorationem statim persolvetur.

§. Secundum hac conventa jam praliminaris Evacuatio & quidem quod loca à Svecicis possessa concernit, post solutionem conventa desuper pecunia, statim sine ulla mora aut exceptione, intra quatuordecim dies à conclusione hujus recessus, perficietur.

§. Reliqua autem hic conventa puncta, tum primo valebunt, atque executioni mandabuntur, cum de reliquis, adhuc restantibus Articulis omnino conventum fuerit, & in specie de Designatione restituendorum. Item qua loca quolibet termino evacuanda, qua Legiones exanthoranda sint, item Designatione eorum Statuum qui ad quartum millionem conferre debeant, denique de reali Assecuratione quinti millionis, atque hac omnia Generali recessui inserta & mutua subscriptione, ac sigillatione confirmata fuerint.

§. In quorum fidem ac testimonium nos infra nominati, atque ad hunc praliminarem Recessum specialiter designati Plenipotentiarii, dictum Recessum propriis manibus subscripsimus, atque ita DD. Svecicis Plenipotentiariis, à quibus simile exemplar, eorum manibus subscriptum accepimus, tradi curavimus. Actum Norimberga, 21. mensis Septembris Stylo novo, A. 1649.

(L. S.) Isaac Volmarus Doctor.
(L. S.) Georgius Ludovicus à Lindenspur.

Hac igitur in hoc Praliminari Recessu (excepto eo quod in sequenti Principali conventione, circumstantiis aliquibus jam variatis, specialiter praserim in puncto satisfactionis immutatum est) conventa in reliquis Articulis, punctis & clausulis ita permanent, uti & de facto in dicta Transactione designata loca, statuto tempore & conse-

1650. Consequenter Civitas Egra, evacuata, & prioribus possessoribus ultro citroque restituta, sequentia autem puncta ad ulteriorem compositionem exposita, cum consilio & consensu, Electorum Principum ac Statuum Imperii Legatorum, unanimiter conventa ac composita fuerunt.

Punctus Restitutionis ex capite Amnistiæ & Gravaminum.

Et principio quidem, (quod Restitutionem ex capite Amnestiæ & gravaminum, inter Electores Principes ac Status Imperii, eisque & Imperio adhærentes; contermit,) Status ex utraque Religione ad hunc punctum Restitutionis deputati, loco Listæ superius per Literam A. insignitæ, certam Designationem casuum, qui qualesque in infra constitutis terminis decidendi, & vi instrumenti Pacis, arctioris modi exequendi, Itemque Praliminaris hujus atque Principalis recessus exequendi essent; erexerunt, concluserunt, & utrimque sigillarunt & subscripserunt. Puncta autem iis Casibus comprehensa & jam de facto decisa uti & in futurum à Deputatis intra tres menses decidenda constituto tempore & ordine executioni mandabuntur; non aliter, quam si hic de verbo ad verbum inserta essent, ita tamen ut sequentia puncta simul observentur.

Videlicet quod jam ante, vel in præfatis terminis, aut eos insequentibus tribus mensibus, à Deputatis, vel a Directoribus Circulorum, aut de hoc constitutis Commissariis, vi Instrumenti Pacis arctioris modi exequendi, aut vi Praliminaris vel hujus Principalis Conventionis, atque iis conformiter decisum, executum vel conventum est, aut deinceps decidetur, exequetur, ac componetur; Id firmum ac immutabile permaneat; Neque contra id quicquam, aut apud Judicium Aulicum Cæsareum, vel Camera, aut alia tribunalia cujuscunque nominis illa fuerint ulla ratione acceptabitur sed simpliciter rejicietur. Imprimis autem nulla de facto turbatio aut attentata permittentur.

Restitutio Electoratus Palatinati ita permaneat, uti in Instrumento Pacis conventum, & deinde hic per interpositionem Domini Generalissimi, inter Electorales Bavaricos, & Palatinianos Legatos, super Restitutioni quorundam in inferiore Palatinatu locorum ab Electore Bavaria faciendæ, compositum est; videlicet ut pro evacuatione locorum quæ Corona Suecia in Superiore Palatinatu possidet & Extraditione Ratificationis conclusæ Pacis, atque apud Electorem Moguntinum erga recognitionem deposita, Renuntiatione in superiorem Palatinatum, ex parte Electoris Palatini, Cæsarea Commissio restitutoria extradatur, cum arce ac civitate Heidelberga, aliisque ab Electore Bavaria hucusque in Inferiore Palatinatu possessis Satrapiis. Item ut Elector Palatinus tamdiu, & donec illi à Sacra Cæsarea Majestate, aliud novum, & Electorali dignitati conforme Munus, Titulus, ac Clypeus, quæque illis annexa sunt, collata fuerint; vigore acceptæ desuper ab Electore Bavaria declarationis, uti adhuc possit Archidapiferi Titulo, ac Clypeo, ad eum modum, & formam prout in antememoratis Ratificatione, Renuntiatione, Recognitione, Restitutione, Commissione & Declaratione desuper provisum est; Quæ omnia hoc loco iterum per expressum ratificantur & confirmantur.

Ad maturandam autem reliquorum in Imperio Restitutionem placuit: Primo ut omnia & singula ex Capite Amnistiæ & Gravaminum, tam à Catholicis, quam ab Augustanæ Confessioni addictis allata atque in Instrumento Pacis fundata Gravamina & Contragravamina, aut deinceps adhuc ante primum Exauthorationis & Evacuationis terminum, apud Imperiale Moguntinum Directorium adferenda; Deputatis communicentur, atque ab iisdem discutiantur, atque ad debitam Restitutionem ita dirigantur, ut omnia plenarium effectum sortiantur, & quidem illi ad certos terminos expositi casus in tempore ad hoc constituto, reliqui vero spacio trium mensium ab eo tempore numerandorum. Idque juxta tenorem Instrumenti Pacis, & Edictorum Cæsareorum arctioris modi exequendi, sub pœnis præliminari recessui insertis. 1650.

Ne quid autem in nominatis terminis, & insequentibus tribus mensibus executionis negocio moram aliquam injiciat; Illi qui ad punctum Amnistiæ & Gravaminum Deputati, continuo apud Collegium illud commorabuntur, neque intra constitutum tempus à Principalibus suis ulla ratione avocabuntur, sed omni diligentia allatos casus & gravamina discutient, atque ad Executionem maturabunt. Deputantur autem ad hunc punctum Amnistiæ & Gravaminum discutiendum terminandumque, uti Mediatores, Colonienses & Brandeburgicus Electores; ut Deputati vero ex parte Catholicorum Legatus Moguntinus & Bavarus, item Bambergensis & Constantiensis, ex parte Augustanæ Confessioni addictorum Saxo-Altenburgicus, Brunsvico-Lunæburgicus, Wurtenbergicus & Norimbergensis.

Quod autem reliquos casus in tribus Terminis non specificatos, neque ante primum Exauthorationis terminum apud Directorium Imperii à Catholicis & Augustanæ Confessioni addictis, intimatos concernit, hi nequaquam pro exclusis habebuntur, neque cuiquam Restitutio denegabitur, sed omnibus & singulis expresse reservabitur, & liberum erit, prout in Instrumento Pacis desuper provisum est, apud sui aut proximi Circuli Directorem, aut omnino apud Sacram Cæsaream Majestatem, gravamina sua more debito allegare & proponere; atque ibi tunc re examinata, juxta præscriptum executionis modum summarie Restitutio maturabitur.

Ad horum autem majus robur ac stabilimentum Sacra Cæsarea Majestas per totum Imperium Edicta publicabit, quibus omnia attentata, etiam Disputationes, & Conciones tam contra Instrumentum Pacis, quam contra hus, Instrumento Pacis Cæsareis Electis arctiori modo exequendi, nec non Praliminari & huic Principali recessui conformes Executiones, item omnes alia contraventiones, cujuscunque nominis ea fuerint, severa pœna prohibeantur, & singulorum locorum Dominis mandetur, ut contraventores pro modo delicti secundum Instrumentum Pacis pro merito puniant.

Quod autem reliquos casus, qui in tribus specificatis mensibus terminandi sunt concernit; Huc spectant omnes alii in supra memorata Designatione non specificati casus Restitutionis ex capite Amnistiæ & Gravaminum, qui à Catholicis aut Augustanæ Confessioni addictis Directorio Moguntino jampridem insinuati sunt, aut deinceps ante primum exauthorationis & Evacuationis terminum insinuabuntur, atque eodem etiam spectare intelligendi sunt, qui in speciali, & à Deputatis subscripta, ac Domino Generalissimo præsentata specificatione comprehenduntur.

Porro Distributio illa Casuum non ita intelligenda est, quasi ante constitutos terminos unus aut alter Casuum, ubi id commode fieri potest, executioni mandari non debeat: sed termini prædicti tantum ad rem maturandam, atque ad excludendam moram constituti sunt, in quem finem Deputatis & Commissariis liberum erit ad Cognitionem facti possessionis & executionis progredi.

Neque apud quemlibet casum apposita Gravaminum specificatio, ita intelligenda est, quasi emergentium subinde novorum gravaminum, apud aliquem Restituendorum, aut Restituentium, nulla deinceps ratio habenda sit.

Adhæc restantia adhuc Documenta Restituenda, vigore Instrumenti Pacis restituentur, & casu quo, vel statim aut postea ejusmodi Documenta producantur, propterea

1650. *pterea nihil in favorem Detentatorum judicabitur, sed illa restituto sine omni compensatione, & periculo reddentur.*

Denique omnes Protestationes, Reservationes quemadmodum & contra ipsum Instrumentum Pacis, ita & hic contra Preliminarem & hanc Principalem conventionem; vi hujus simul & vigore Instrumenti Pacis iterum tolluntur, cassantur & annullantur.

Punctus Satisfactionis.

§. Quod autem Suecicæ Militiæ satisfactionem concernit, quanquam desuper, inprimis in Instrumento Pacis & tum in supra inserto Preliminari Recessu, circa ejus solutionem dispositum est; Nihilominus consideratis novis circumstantiis, & maxime variorum Statuum manifesta impetentia mature perpensa timeri cœpit; ne eas ob causas Repræsentatio pecuniarum, non ita mature præstari, sed per hoc Exauctorationi & Evacuationi impedimentum aut mora injici posset; Propterea ad illud evitandum ab Electoribus, Principibus & Statibus, eorumque nomine à præsentibus hic Legatis unanimiter placitum ac conventum est, quod jam ante, & hoc loco vigesima quinta Junii stylinovi currentis Anni concepta & nobis oblata Repartitio immutabiliter debeat retineri. (quam vide infra:)

Promiserunt insuper nomine Electorum, Principum ac Statuum, Legati eorum, ut, quod de conventa summa vigore dicta Repartitionis, in solutum restabit, id in tribus Exantorationis & Evacuationis Terminis, quolibet termino, una tertia, & quidem octiduo ante in qualibet ad id ordinata civitate & erario, ea moneta uti in Instrumento pacis dispositum, infallibiliter conferatur.

Proinde Directores Circulorum hunc in finem per militaria aut alia Executionis media (etiam cum ope Suecicæ aut alterius militiæ si id expetierint) curabunt, ac providebunt, ut vigore supradictæ Repartitionis conventa pecunia, in tribus constitutis Terminis, sine ullo Pretextu, exceptione, alioque Impedimento, & ad Domini Palatini Generalissimi assignationem parata sit, atque ut solutioni ipsius nulla mora ponatur; prout Directores Circulorum vigore hujus nomine atque authoritate totius Imperii plenam potestatem habent, omnibus mediis, pro exactione hujus pecuniæ, necessariis utendi.

Quod autem in tribus statutis terminis non conferetur, sed adhuc residuum manebit, de eo, ad reservatam desuper Preliminari recessu realem assecurationem ab Electorum, Principum ac Statuum Legatis, certus locus atque in Domini Generalissimi Declaratione, quæ Imperiali Directorio clausa præsentata est, nominatus, tali pacto attributus est, at eum D. Generalissimus tanquam firmam assecurationem, donec omnes Restantiæ plenarie persolvantur obtinere possit; prout ad ejus loci præsidium, atque hujus alimentum singulis mensibus septem millia Imperialium à septem Circulis Imperii qui ad Suecicæ militiæ satisfactionem contribuunt, legitimo tempore infallibiliter persolvenda, assignantur; idq; statim à tertio Evacuationis termino: Casu quo autem hujus menstruæ alimentationis conventa solutio suo tempore non eveniat, defectus ille à circumjacentibus satrapiis & locis supplebitur, atque his deinde, iterum ex persoluta hujus alimentationis pecunia satisfiet. Hæc igitur ita tam pro satisfactione quam reali Assecuratione, conventa ac ordinata nemo ullo modo pro contraventione Pacis jam aut deinceps accipiet, sed ut libera conventio firmiter observabitur.

Interim Directores Circulorum, omni diligentia & omnibus mediis providebunt, ut collatio restantis pecuniæ quam citissime maturetur atque ita realis assecuratio iterum tollatur.

Prout promittit Dominus Generalissimus ejus loci Restitutionem & Evacuationem, quamprimum de reliquo satisfactionis & alimentationis plenarie de facto satisfactum fuerit, seque hanc rem nullatenus moraturum, atque etiam in abductione præsidii Instrumenti Pacis dispositionem observaturum. 1650.

Cum etiam de ducentis millibus Imperialium specialiter cum Cæsarea Majestate conventis, vigore Preliminaris recessus pro evacuatione Regni Bohemiæ & Civitatis Egra de facto una tertia, (videlicet 66666⅔ Imp.) soluta sit; conventum præterea est, ut ex reliquis duabus tertiis, in primo Exauthorationis & Evacuationis termino, octiduo ante Evacuationem Marchionatus Moraviæ 66666, Imp. deinde in secundo termino 33333⅓ Imper. denique in tertio termino ante Evacuationem Ducatus Silesiæ iterum 33333⅓ Imp. in specie, & octiduo ante infallibiliter persolvantur ac numerentur: prout ex parte Sacræ Cæsareæ Majestatis non modo id, sed ulterius promissum est, in quantum vigore Instrumenti Pacis supremum illi Executionis munus incumbit, studiose & serio curare: ut quod supra dicto modo cum Dominis Statibus, ratione satisfactionis & Realis assecurationis conventum est, plenarie ad effectum perducatur.

His præmissis conventum est, ut exauthoratio militum, & Evacuatio locorum, à concluso hoc tractatu, in tribus terminis, quorum quilibet sit quatuordecim dierum, atque adeo in sex septimanis absolvatur; prout desuper nobis à Domino Generalissimo, & vicissim uti etiam ratione præliminarium Exauthorationum, certa designatio, distributio, & assecuratio data, atque hæc quantum singulos Electores, Principes & Status concernit, eorum præsentibus Legatis per extractum communicata est, quæ ita permaneant.

Quod autem evacuationem locorum concernit, in primo termino, videlicet in primis quatuordecim diebus post conclusum hunc tractatum atque ita decima Julii, stylinovi, aut trigesima Junii styli veteris ex parte Cæsarea & Suecica evacuabuntur sequentia loca.

Ex parte Cæsarea Rotvveila, Offenburgum, Friburgum, Villinga, Zolleren, Redenberga in Palatinatu superiore, Hoxter, Ehrenbreitstein. *Ex parte vero Suecica*, Olmucium, Neostadium, Eulenberga, Fulneck & alia loca in Moravia, Ostervvick, Bleckede, Dunckelspiel, Querfurt, Pappenheimb, Fridberg.

Quod munitionem Franckenthal concernit, cum illa Domino Electori Palatino, una cum aliis locis Inferioris Palatinatus vigore Instrumenti Pacis restitui debuisset, neque id jam de facto tam facile fieri possit, & nihilominus spes sit, eam Restitutionem adhuc ante primum Evacuationis terminum impetrandam, tamen casu quo ea non subsequeretur, hoc modo cum D. Electore desuper cum omnium bona voluntate & consensu conventum est.

Inprimis declarant & promittunt Sacra Cæsarea Majestas, item Electores, Principes ac Status, se serio curaturos, ut munitio Franckenthal, Electori Palatino, quam primum fieri possit, restituatur.

Interim tamen & usque ad Franckenthalicam restitutionem, D. Electori Palatino, pro assecuratione civitas Heilbronna, cum adjuncto propugnaculo, tormentis Bellicis, alioque apparatu, in eo statu, in quo nunc est, statim post subscriptum hunc executionis recessum, ita cedetur; ut ejus præsidium D. Electori tantum obstrictum sit; ad ejus autem alimentationem, ex Suevici & Franconici Circulorum erariis, vigore nova desuper facta Repartitionis, singulis mensibus, octo millia Imperialium, donec Franckenthal restituatur, ad manus Electoralis in Heilbronna Receptoris, infallibiliter, (& quidem medietas semper quatuordecim diebus anticipando) solvantur & conferantur. Quo deficiente

1650. *ficiente ad significationem Commendantis, Directores Circulorum pro predicta solutione mox provisionem ordinabunt, aut circumjacentes Status executionem ab ipsis Prediariis exspectabunt. Quod si autem in ipsa Evacuatione adhuc Restantia aliqua fuerint, Elector non tenebitur, ante solutionem earum presidium abducere. Neque tamen per hoc Franckenthalica Evacuatio ullo modo remorabitur aut impedietur.*

Caterum civitas ipsa antiquam administrationem in Politicis, & Ecclesiasticis, adeoque libertatem suam, & Immedietatem Imperialem retinebit, & quam primum Franckenthal cum suis adjunctis vi Instrumenti Pacis ab Hispanico presidio liberabitur, mox hec Imperialis Civitas sine ulla contradictione praterquam ob predictam Restantiarum solutionem, evacuabitur; & tormenta inibi reperta illis ad quos vigore Pacis spectant, presertim Electori Bavarie, & Duci Wurtenbergico restituentur.

Ne autem Presidiarii Franckenthalici causam habeant, Electoris Palatini ditiones, aut ejus subditos, in atque extra munitionem, contributionibus aut aliis militaribus exactionibus affligendi; Status qui hactenus ad alimentationem ejus presidii contribuerunt, presertim autem qui ad superiorem Rhenanum Circulum spectant, deinceps quoque ad eandem alimentationem contribuent; atque adeo Electorem Palatinum pro hac parte indemnem servabunt, & cum prefectis presidii de equa contributione convenient.

Quem in finem promittit sacra Cesarea Majestas sese Domino Archiduci Leopoldo Wilhelmo, tanquam Gubernatori Belgii, scripturum, ut omnes excursiones & inquietationes a circumjacentibus Imperii Statibus prohibere, presertim autem Electoris Palatini ditiones & subditos, ab omnibus contributionibus exemptos & liberos velit.

Ut autem hi pro alimentatione Heilbronnensis & Franckenthalici Presidii contribuentes Status, pro hoc onere alias pro quota & proportione sua releventur. Id quod jam pro alimentatione illa contribuunt, deinceps illis in Generali Imperii contributione ab ipsorum quota detrahetur.

Promissum insuper est nomine Cesaree Majestatis, & conventum, ut, donec Franckenthalium ab Hispanico presidio liberetur, Domino Electori Palatino, loco decedentium proventuum & commodorum ex dicto oppido, singulis mensibus a concluса hac principali conventione, Francofurti ad Mœnum ex manibus Questoris Imperii tria millia Imperialium numerentur ac persolvantur: cum hoc additamento & pacto, ut si preter omnem opinionem ditiones Electorales & subditi per Gubernatorem Franckenthaliensem a contributionibus non liberentur, aut iis in vel extra oppidum, per ipsum aut ejus Presidiarios & milites aliquod damnum, sive ablatione proventuum, contributionibus, exactionibus aut aliis incommodis, cujuscunque illa nominis fuerint, inferatur, quod tum Cesarea Majestas omne id Electori Palatino, quod probatum fuerit, restituere ac refundere velit: prout tam in presentaneam quam eventualem assecurationem dicta indemnitatis D. Elector Palatinus, omnes & singulas contributiones Imperiales, nunc & in posterum, qua ditiones Electorales attingunt, simul & separatim, donec Franckenthal restituatur, & omnia occasione ejus loci illata damna resarciantur, non solum retinere possit ac debeat; verum etiam casu quo Electorale contingens, Imperialis Matricule, & unanimi Electorum Principum ac Statuum consensui conforme, damnum illatum non adequaverit, sed ab estimatione damni ejus superetur, Sacra Cesarea Majestas hic uti antea obligata erit, ejus damni reliquum, & quidem in specie ex iis Imperii contributionibus, quas Cesarea Majestas, ex Inferioris Saxonie Circulo accipere solet, sine omni exceptione aut contradictione resarcire. Prout Principes & Status dicti Circuli suum in Imperiali contributione contingens ad D. Electoris Palatini eventualem indemnitatem & securitatem, donec Frankenthal restituatur, retinebunt, & omne probabile damnum ex eo restaurabunt; Atque ad id se vigore hujus, sine omni contradictione; cujuscunque nominis hac esse possint, obstringunt. 1550.

In secundo termino, qui erit quartus decimus dies post finem primi termini, nempe 24. Stil. nov. & 14. Stil. v. mense Julio evacuabuntur sequentia loca ex parte Cesarea, Landstuel, Homburg, Hammerstein, Tremonia. *Ex parte Suecica* Jegerndorff, Graffenstein, Hirsberg, Lubschutz, Parchvvitz, Civitas & Arx Lipsia, Nordlinga, Wertheim, Windsheim, Landsberg, apud Wartham; cum munimento, Bucholtz.

In tertio termino qui est quartus decimus dies post finem secundi, nempe 7. Augusti Stil. Nov. & 28. Julii Stil. vet. evacuabuntur ex parte Cesarea Syburg. Beineburg, Lands-Cron. Esten, *ex parte Suecica*, Grosglogavv, Olavv, Javver, Polckenthan, Jeltz, Drachenberg, Minden, Nienburg, item omnia loca in Electoratu & Marchia Brandenburgica, Vechta, Mansfeldia, Erfordia, Schvveinfurtum, Weida, & loca Mechlenburgica, Reiffenberg, Lipstat, Frisia Orientalis. *Loca autem posteriora Pomerania, qua D. Elector Brandeburgicus vigore Instrumenti Pacis habiturus est, tunc evacuabuntur & cedentur, quam primum inter Regia Suecica Majestatis, & Electoris Brandeburgici ad id Deputatos Commissarios, super descriptione limitum, & aliis minutiis conventum fuerit.*

Quod Episcopatum Osnabrugensem concernit, quoniam super eo inter interessatos vigore Instrumenti Pacis particulares tractatus suscepti sunt, manebit presidium usque ad tertium terminum, & si tunc necdum conventum fuerit, usque ad finem jam cœptorum tractatuum.

De catero, reliqua omnia a data hujus concluса principalis conventionis, ab omnibus partibus, sine ullo impedimento perfecta & absoluta erunt.

Casu quo autem in superiore Specificatione locus aliquis per ignorantiam omissus esset, is nihilominus vigore instrumenti pacis, una cum aliis in suo circulo, in suprascriptis terminis evacuabitur & cedetur.

Porro hec conventio Evacuationis, in quantum Status Imperii concernit, nullo modo effectum sortietur, prius quam in quolibet termino, a Statibus oblata presentanea numeratio & solutio pecunie Satisfactionis processerit; in defectu autem illius conventa realis Assecuratio locum habebit.

Preterea contenta in Instrumento Pacis Generalis Amnestia, non tantum ipsos Principales bellum gerentes & specialim Dominam Landgraviam & domum Hasso-Cassellanam comprehendet, sed etiam omnium partium Generales, Tribunos, prefectos & tam bellicos quam civiles officiales & ministros, atque adeo totam militiam, qua equites, qua pedites, usque ad totalem exauthorationem, & evacuationem; atque ita spacio octo septimanarum, a concluso hoc tractatu; Neque ullo modo durantibus presidiis, aut inhospitationibus, uni aut alteri illata molestationes in quemquam vindicabuntur. Interim tamen a supradicta militia, summorum belli Ducum, aliorumque Generalium, & inferiorum prefectorum mandata serio observabuntur, neque tam durantibus presidiis & inhospitatione, quam in ipsa evacuatione, contra quemquam ulla hostilitas Instrumento Pacis contraria exercebitur.

Ante omnia autem, cum tam Preliminaris quam hac Principalis conventio a publicato & omni ex parte ratificato

1650. *tificato Instrumento Pacis, veluti effectus à sua causa dependeat, atque ideo idem robur, effectum, ac securitatem, quam Instrumentum Pacis ipsum, habere, atque ita ab omnibus observari debeat; propterea expressa in Instrumento Pacis Generalis Guarantia, cum omnibus & singulis dispositionibus, assecurationibus, & clausulis etiam in hanc Praliminarem & Principalem conventionem extenduntur, cum pari effectu, robore & obligatione; Ita ut omnia Articulo XVII. per totum de Ratificatione, Confirmatione, Praestatione, & securitate Instrumenti Pacis disposita, hic pariter in hoc Executionis recessu locum inveniant, habeant, & retineant; non aliter, ac si supradictus Articulus XVII. cum omnibus & singulis suis paragraphis, de verbo ad verbum, hic insertus ac repetitus esset.*

Prout tam Instrumentum Pacis, quam hi Executionis recessus à Cesarea Majestate, Electoribus, Principibus, Statibus, sine mora in Caesareo aulico, Camerali Spirensi, aique aliis Statuum judiciis & tribunalibus, pro norma perpetua judicandi, legitimo modo insinuabitur.

Denique ut omnia hic conventa, ab omnium interessentium Principalibus; confirmentur, summque debitum vigorem & effectum habeant, Ratificationes tam Caesarea quam Suecica in ea forma, uti jam ordinatum & conventum est, jam statim, una cum hoc Executionis recessu tam à nobis, & Domino Palatino Generalissimo, quam à praesentibus Electorum, Principum & Statuum consiliariis, Legatis & ad hunc actum Deputatis sigillato & subscripto, reciproce commutabuntur, simul Exauterationis & Evacuationis mandata, constitutis terminis conformia, ab utraque parte, pari numero officialibus ad meliorem Executionem eorum, que conventa sunt, dabuntur. Electorum autem, Principum & Statuum Ratificationes, in eadem uti conventum est forma, spacio quatuordecim dierum, à die subscriptionis computandarum, curabuntur & extradentur.

In quorum omnium fidem, & robur irrefragabile, nomine Sacra Caesarea Majestatis nos ex habita desuper potestate, hunc Executionis principalem recessum propria manu subscripsimus, & nostro Principali Sigillo communivimus, prout & nomine omnium Electorum, Principum & Statuum ad hunc Tractatum (vigore specialis desuper erecti, & nobis hodie sub Moguntini Directorii sigillo oblati, Decreti Imperialis) Deputati & infra nominati Consiliarii, & Legati, videlicet, nomine Electoris Moguntini, D. Sebastianus Wilhelmus Meel; nomine Electoris Bavaria, D. Joannes Georgius Oexlin; nomine Electoris Saxonia, D. Augustus Adolphus Baro de Trandorff; nomine Archi-Ducum Austria, D. Joannes Wilhelmus à Gall; nomine Episcopi Bambergensis, D. Cornelius Gobelius; nomine Ducum Bavaria, D. Joannes Georgius Oexlin; nomine Ducis Saxo-Altenburgici, D. Wolffgangus Conradus à Thumbshirn; nomine Ducis Saxo-Coburgici, D. Augustus Carpzovius; nomine Ducis Brunsuico-Lunaburgico-Woffenbütel, D. Polycarpus Heyland; nomine Ducis Brunsvigo-Luneburgici linea Zellensis, D. Otto in Manderode; nomine Ducis Wurtenbergici, D. Valentinus Heider; nomine civitatis Norimberga, D. Burckhardus Löffelholtz à Kolburg, & D. Tobias Ohlhaven à Schollenbach; nomine Francofurti, D. Zacharias Stenglin: similiter subscripserunt & suis sigillis corroborarunt; atque ita eundem Domino Palatino Suecico Generalissimo ac Plenipotentiario, à quo sub manu & sigillo ejus simile exemplar accepimus, extradi fecimus. Actum in Sac. Rom. Imp. urbe Norimbergensi, vigesimo sexto die mensis Junii, Anno Christi 1650.

OCTAVIUS PICCOLOMINI *D. di Amalff. m. p. Deinde caeteri eo ordine quo supra.*

CONVENTIO PUBLICA 1650.
EXECUTIONIS PACIS,

Inter

SACRARUM CÆSAREÆ

Et

REGIÆ CHRISTIANISSIMÆ MAJESTATUM GENERALEM.

Nec non

Legatos Plenipotentiarios, suffragantibus & consentientibus Electorum, Principum ac Statuum Imperii Legatis & Deputatis Norimbergæ inita & subscripta, die secundo mensis Julii, Anno 1650.

NOtum sit universis & singulis, quorum interest, aut quomodolibet interesse potest; Cum ad faciendam plenariam Executionem Pacis Monasterii & Osnabrugis Westphalorum, Anno Domini Millesimo sexcentesimo quadragesimo octavo, die vicesima quarta Octobris conclusa, omnium in illa comprehensorum interessatorum Conventus Norimberga institutus fuerit; Nos Legatos Plenipotentiarios ad hoc specialiter Deputatos & sufficientibus mandatis instructos, (qua reciproce rite commutata sunt, & eorum apographa sub finem hujus Instrumenti de verbo ad verbum inserta.) A parte quidem Imperatoris, Illustrissimum & Excellentissimum Principem, Dominum Octavium Piccolomini de Aragona Ducem de Amalfi, Sac. Rom. Imp. Comitem, Dominum in Nachot, Equitem Aurei Velleris, Sacra Cesarea Majestatis Consiliarium Arcanum, Camerarium, Generalem locum tenentem, & Guardia Cesarea Capitaneum, Dominum Isaacum Volmarum & Dominum Joannem à Crane, ejusdem Cesarea Majestatis Consiliarios respective Arcanum & Imperialem Aulicum. A parte vero Regis Christianissimi, Dominum Henricum Groulart de la Court, Dom. Franciscum Caset de Vautorte, Dom. Carolum d' Avaugour Consiliarios in Secretioribus consiliis Sacra Majestatis Christianissime presentibus, suffragantibus & consentientibus Sacri Romani Imp. Electoribus, Principibus ac Statibus de toto hoc faciende executionis negotio convenisse & transegisse modo & forma sequenti.

Primo omnium Imperator suos exercitus, & copias omnes partim exauctorabit, partim in suis propiis Statibus retinebit, numero, tempore & modo comprehensis in Conventione facta hac de re, die quinta Octobris, Anno Millesimo sexcentesimo quadragesimo nono, que in hoc tractatu eundem effectum habebit, ac si de verbo ad verbum huic inserta legeretur Instrumento. Rex vero Christianissimus Copias suas, si que restant, ut & praesidia ex locis restituendis, eodem ordine deducet in proprios Status.

Restituentur loca, Civitates, Urbes, Oppida, Arces, Castella, Fortalitia, belli tempore utrinque occupata & retenta, vel per Armistitii unius vel alterius partis, vel quemcunque alium concessa, prioribus & legitimis suis possessoribus & Dominis secundum formam Instrumenti Pacis tribus terminis, quorum primus sit dies Decima Mensis Julii.

In primo Termino restituentur, & præsidiis liberabuntur.

A parte quidem Sacræ Cæsareæ Maj.	A parte vero Sacræ Christianissimæ Maj.
Ehrenbreitstein,	Moguntia,
Franckenthal,	Deidesheim,

Rotwil-

1650.

Rotwilla.	Magdeburg.
Offenburg.	Germersheim.
Friburgum Brisgovie.	Hailbronna.
Villinga.	Schorendorff.
Zollern.	Hohentvveil.
Rotenburgum in Palatinatu superiori.	Montpelgard.
Hoxtar.	Horburg.
	Reichenvveiler.
	Neoburgum ad Rhenum, in primo etiam termino ejus oppidi munitiones solo æquabuntur.)
	Castrum Liechtenich.
	Bruntrutum.
	Oppidum & Præpositura Sancti Ursicini.
	Pfeffinga.

Si Franckenthalia dicto tempore non reddatur, aliorum quidem locorum restitutio nullatenus impedietur. Imperator tamen faciet pro ejus Restitutione id, ad quod obligatus est, vigore Instrumenti Pacis, & Hailbronna, salva libertate & possessione immedietatis erga Romanum Imperium, interim servanda tradetur, sicut visum est Ordinibus Imperii, Domino Carolo Ludovico Comiti Palatino Rheni, Sacri Romani Imperii Electori.

In primo etiam termino equabuntur solo oppidi Benfelde munitiones, nec non adjacentis fortalitii Rheinaw.

Secundi Termini dies erit vigesima quarta Julii, Restituenturque,

A parte Imperatoris.	A parte Regis Christianissimi.
Dortmund,	*Si tria ista loca in secundo termino non reddantur aliorũ quidem restitutio nullatenus impedietur, nec ideo minus facta syncera executio pacis à parte Imperatoris videbitur, salva tamen illorum restitutione & guarantia in Instrumento Pacis conventa.* Spira.
Landstuel,	Wormatia.
Homburg,	Lavvinga.
Hammerstein,	Lusenich.
	Crucenacum.
	Altzeia.
	Schomburg.
	Baccara cum.

Si quinq; ista loca non reddantur (eorum Capitaneis & præsidiis obedire Regis mandato recusantibus) aliorum quidem locorum restitutio nullatenus impedietur, nec ideo minꝰ facta sincera executio Pacis à parte Regis Christianissimi videbitur, salva tamen illorum restitutione & guarantia in Instrumento Pacis conventa.

Dachstein.	In secundo etiam termino horum duorum locorum munitiones solo adæquabuntur.
Taberna Alsatie.	
Castrum Hohenbar.	

1650.

Terti termini dies erit septima Augusti, restituenturque.

A parte Imperatoris.	A parte Regis Christianissimi.
Syburg.	*Waldshut.*
Beeynburg.	*Lauffenberg.*
Landtcron.	*Seckingen.*
	Rheinfelden.
	Stollhoven.
	Castrum Graben.
	Hagenaw.
	Landau.
	Feudum Burweiler ad Domini Comitis de Transmansdorff Præfecti supremi Prætorio Cæsareæ Majestatis Heredes spectans.

Pro restitutione Domini Francisci Lotharingiæ Ducis in possessionem Episcopatus Virodunensis, suarum Abbatiarum, nec non bonorum suorum patrimonialium observabitur dispositio Instrumenti Pacis in §. Restituatur in possessionem.

Porro, si qua loca restitutioni obnoxia in hac designatione nominatim expressa non sunt, ea nihilominus ubicunque sita sunt, intra hos tres terminos restituentur.

Quæcunque à subscripta Pace, usque ad hodiernum diem dicta, scripta, facta, aut omissa sunt, quæ pro contravention accipi possent, ea quidem non approbantur, neque sub hoc exempl. similia attentata vel præteritorum continuationx imposterum excusabuntur; attamen pro bono Pacis præterita omnia sub generali amnestia comprehendi placuit.

Hunc tractatum promittunt Cæsarei & Regii, Ordinumque Imperii Legati, & Plenipotentiarii respective ab Imperatore & Christianissimo Rege Sacrique Romani Imperii Electoribus, Principibus & Statibus, ad formam hic mutuo placitam ratihabitum iri, seseque infallibiliter præstituros, ut solemnia ratihabitionum Instrumenta, intra spacium sex septimanarum, à die subscriptionis computandarum, Norimbergæ præsententur, & reciproce ritequæ communicentur. Interea tamen non expectato adventu eorundem, omnia, quæ hic circa exauctorationem & evacuationem conventa sunt, in præscriptis terminis, statim à subscripto hoc recessu decurrentibus, absque omni mora, bona fide, executioni mandabuntur.

In quorum omnium & singulorum fidem, majusque robur, tam Cæsarei, quam Regii Legati: nomine vero omnium Electorum, Principum ac Statuum Imperii ad hunc actum specialiter ab ipso (vigore concluſi die prima Julii Anni infra mentionati, & ipsa die subscriptionis sub sigillo Cancellariæ Moguntinæ Legatis Galliæ extraditi) deputati, manibus sigillisque propriis, præsens Instrumentum muniverunt, ac firmarunt. Acta sunt hæc Norimbergæ, die secunda Mensis Julii, Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Quinquagesimo.

1650. # REPARTITIO

SIVE

Distributio quinque Millionum, & quod excurrit, Thalerorum Imperialium ad satisfactionem Militiæ Suecicæ, per Circulos Imperii; Composita & Approbata Norimbergæ, & 25. Junii Anno 1650. Suecicis Plenipotentiariis exhibita.

Circulus Electoralis Rheni.	*Floreni.*	*Cr.*
E *Lector Moguntinus*	234884	30
Elector Trevirensis	161721	
Elector Colonienſis	170041	30
Elector Palatinus	122019	
Tribus posterioribus Electoribus adscribuntur 38912. floreni, Diœcesi Monasterienſi iterum detrahendi.		
Ballivia Confluentina	17088	
Seltz	3204	30
Beielstein detracta una quarta ex parte Nassau-Hadamar	2002	
Arnberg	5408	
Reineck	1602	
Inferior Isenburg	7476	
Summa 725446. *fl.* 30. *Cr.*		

Circulus Saxoniæ superioris.	*Floreni.*	
Elector Saxoniæ	264864	
Elector Brandeburgicus	244038	
Episc. Misnenſis	12816	
Episc. Merspurgenſis	12816	
Episc. Naumburgenſis	12816	
Episc. Caminenſis	24564	
Walchenriedt	6408	
Quetlinburgh	6942	
Geringroda	4809	
Saxo-Altenburgicus	30438	
Saxo-Coburgh	14062	
Saxo-Vinarienſes	29281	
Saxo-Gotha	29281	
Assecuratæ Satrapiæ	18690	
Utraque Pomerania	161268	
Anhaltinus	25098	
Voitlandia	40584	
Reussen zu Gera	9612	
Reussen zu Graitz	3204	
Schwvartzenburg	26700	
Mansfeld	40050	
Stolbergh	11214	
Witgenstein, Hohenstein, Lohr & Klettenbergh	4971	35
Beuchlingen	3204	
Berbey & Muchlingen	2670	
Leisnick	2670	
Wildenfels	2670	
Schonburgh	5340	
Tautenburgh	3670	
Summa 1053747. *flor.* 35. *Cr.*		

Circulus Franconicus.	*Floreni.*
Episc. Bambergenſis	91047
Episc. Herbipolenſis	183162
Episc. Aichstadienſis	102528
Magister Ordinis Teutonici	59808
Brandenburgh utraque linea	137772
Hennenbergh Ramhild	29292

Quod persolvunt sequentes.	*Floreni.*
Domus Saxonica 7476.	
Coburgh 16146.	
Episc. Herbip. 2670.	
Hennebergh Schleisingen	27234

Quod persolvunt sequentes.	
Domus Saxonica. 21894.	
Episc. Herbipolensis 2136.	
Landgravius Hassiæ Cas. 3204.	
Comites Castellenses	3738
Wertheim	21360
Elector Mogunt. ex parte Reineck	5676
Hohenlohen	34176
Episc. Herbip. ex parte Raigelspergh	3738
Erbach	7476
Item ex parte Reineck	1072
Limburgh Speckfelds	6942
Limburgh Gadendorff	8544
Schwvartzenbergh	3204
Sainsheim	3738
Noriberga	197580
Rotenburgum	50730
Windsheimium	22428
Schweinfurtum	19758
Weissenburgum	13350
Herbipolis ex parte Maindorffer.	2670
Summa 1028023. *flor.*	

Circulus Suevicus.	*Floreni.*
Episc. Augustanus	87042
Epis. Constantienſis	27234
Præpositus Elvvangen	17622
Abbas Campodunenſis	20292
Ab. Reichenavv	5340
Ab. Salmansvveiler	42186
Ab. Weingarten	16020
Ab. Weissenau	10680
Ab. Petershausen	3204
Ab. Marchtall	5437
Ab. Schuessenriedt	10680
Abbas Roggenburgh	8044
Ab. Ochsenhausen	17088
Ab. Ehingen	11748
Ab. Werttenhausen	3204
Ab. Munchrod	5874
Ab. Averspergh	5340
Ab. Irsee	7476
Ab. Gengenbach	3204
Abbatissa Lindavienſis	2670
Abbatissa Rodenmunster	3738
Abbatissa Buchavv	6408
Abbatissa Guttenzell.	2670
Abbatissa Hegbach	2670
Abbatissa Beindt	1602
Commendatura Alsatia	21360
Dux Wurtenbergicus	244038
Marchionatus Badenſis Infer.	60342
Marchionatus Badenſis super.	35244
Com. Helffenstein	3204
Comes Ottingen	36846
Comes Wertenbergh	18423
Comes Montfort	9078
Comes Furstenbergh	25632
Comes Eberstein	2136
Comes Cupfen	16020
Comes Hohenzollern	20292
Comes Sultz	8010
Comes Brandeiss	4806
Justingen	2670

Rech-

1650.

Rechberg	2670
Gundelfingen	4272
Gengen	1602
Truchſeſii de Waldburgh	38448
Konigseck	6408
Rotenfels	5340
Konings-Eckersberg	2670
Gerols-Eck	2670
Graveneck	2670
Fugger	14418
Fugger ex P. Waſſerburgh	1068
Hohen-Embs	3204
Zimmeren	8010
Auguſta urbs	112594
Kauffbeyren	21360
Ulma	120150
Memminga	33108
Campodunum	20826
Biberacum	26166
Iſny	10680
Leutkirch	5340
Wangen	10680
Lindavia	26166
Ravenſpurg	26166
Buchorn	2670
Uberlinga	41652
Pfullendorff	13884
Reutlingen	25098
Eslingen	19580
Gemund	23496
Weyl	8010
Hallbronna	27768
Wimpfena	10680
Halla Suevica	39160
Dinckelſpula	27768
Poppfingen	3204
Giengen	8010
Aachlen	8010
Nordslinga	34710
Buchau	1068
Offenburg	16020
Gengebach	8010
Zell apud Hammerſpach	5340
Rotweila	37380
Summa 1704715. *flor.*	

Circulus Rheni ſuperioris.	*Floreni.*	*Cr.*
Epiſc. Wormatienſis	5340	
Epiſc. Spirenſis	60876	
Epiſc. Argentinenſis	82236	
Epiſc. Baſileenſis	11214	
Præpoſitus Weiſſenburgenſis	10680	
Præpoſ. Odenheim	5340	
Magiſter Joannitarum	18780	
Ab. Fuldenſis	46681	30
Ab. Hirſchfeldenſis	8010	
Murbach	19859	
Monaſterium in valle S. Gregorii	3738	
Ab. Prumenſis	8544	
Baden Sponheim	20291	
Palatini Sponheimenſes	10146	
Palatini Bipontini	32040	
Lautereck	5340	
Haſſia Caſſellana	145960	
Haſſia Darmſtadiana	72980	
Naſſau Sarwerden	10680	
Naſſau Sarbruchen	8759	
Weilburgh	25632	
Weisbaden	8544	
Comites Rheni	12816	
Reipolskirchen-Falckenſtein	3738	
Kriechingen	5340	
Salm	2670	
Hanaw-Liechtenbergh	21360	
Leiningen	9612	
Falckenſtein-Dann	5340	
Konigſtein pro ſe	2670	
Electo Mogunt. ex P. Konigſt.	10680	
Super. Iſenburgh & Budingen	18690	
Darmſtat ex P. Iſenburgh	3738	
Solms, Lich & Labach	19224	
Braunfels-Solms	16029	
Hanau-Muntzenbergh	32040	
Leiningen Weſterburg	5340	
Sain & Witgenſtein	3738	
Waldeck	16020	
Pleß	1602	
Fleckenſtein	2136	
Kaiſersberg	11214	
Turckheim	2670	
Monaſterium in valle S. Gregorii	6408	
Ober-Ehenheim	10680	
Colmaria	22428	
Argentoratum	120150	
Scotheim	3204	
Schletſtat	19224	
Hagenau	25632	
Weiſſenburg	14952	
Landau	12816	
Spira	36846	
Wormatia	36846	
Francofurtum	106800	
Fridbergh	6408	
Wetzlar	4272	
Summa 1254894. *flor.* 30. *Cr.*		

Circulus Weſtphalicus.	*Floreni.*	*Cr.*
Epiſc. Paderbornenſis	32557	30
Epiſc. Leodienſis	170880	
Epiſc. Monaſterienſis	7680	
Epiſc. Oſnabrugenſis	27760	30
Epiſc. & Civitas Verdenſis	16020	
Epiſc. Mindenſis	24564	
Ab. Werdenſis	2304	30
Pr. Stabulenſis	10680	
Corneli-Monaſterienſis	3204	
Ab. Corbeienſis	6916	30
Abbatiſſa Herfordenſis	3204	
Abb. Eſſendienſis	7468	30
Ducatus Julia & Montium	65794	18
Clivia & Marchia	142311	
Ravenſpurgh	18975	14
Friſia Orientalis	10752	
Siegen	10284	55
Naſſau-Dillenburg	12976	53½
Dietz	8470	9
Holtzapffel	2002	45
Sayn	14952	
Bentheim	20292	
Tecklenburg	10008	
Riedbergh	9612	
Pirmont	2136	
Oldenburg & Delmenhorſt	39516	
Hoya	6408	
Bentheim ex P. Hoia	1066	
Diepold	3738	
Schaamburg	23496	
Lipp	16020	
Colonia urbs	110137	30

1650.	*Aquisgranum*	27234
	Tremonia	12238 30
	Herford	3204
	Summa 884865. *flor.* 44½ *Cr.*	

Circulus Saxoniæ Inferioris.	*Floreni.*	*Cr.*
Archiepisc. Magdeburgensis	173550	
Archiepisc. Bremensis	91848	
Episc. Halberstadiensis	57662	
Episc. Hildesheimiensis cum urbe, & Dux Christianus Braunsvicensis juxta proportionem ditionum quas quilibet possidet	71556	
Episc. Lubecensis Dux Holsatiæ Joan.	4806	
Episc. Suerinensis, Adolphus Fridericus Dux Mecklenburgicus	12816	
Episc. Ratzenburgensis	3204	
Braunsvicum, Principatus Wolfenbentel, cum civitate Braunsviga, Augustus Dux Brunsvico-Luneburgicus,	91581	
Ducatus Luneburgicus cum urbe Luneburgo, Christianus Ludovicus Dux Brunsvico-Luneburgicus,	96120	
Principatus Grubenhagen, cum civitate Einbeck, Christianus Ludovicus Dux Brunsv.-Luneburgicus	8010	
Braunsvicum, Principatus Calenberg cum civitatibus Hanover, Gottingen, Nordtheim, Hammelin, &c. Georgius Wilhelmus Dux Braunsv.-Luneburg,	91581	
Mecklenburg Swerin. Dux Adolphus Fridericus	49929	
Mecklenburg Gustrov. Dux Gustavus Adolphus	49929	
Holsatiæ, Rex Daniæ, & Dux Holsatiæ Fridericus	106800	
Saxen-Lauenburg, Augustus Dux Saxoniæ, Angariæ & Westphaliæ	28836	
Comitatus Reinstein, Planckenburg, Augustus & Christianus Duces Brunsvico-Luneburgici, cum Comite Tattenbach pro sua proportione.	3204	
Lubecca urbs	64080	
Brema	42720	
Hamburgum	96120	
Goslaria	8010	
Mulhausen	21360	
Nordhausen	10690	
Summa 1184412. *flor.*		

Summa Summarum.

Cir. Electoralis Rheni.	725446	
Cir. Saxoniæ superioris.	1053747	35
Cir. Franconicus.	1020123	
Cir. Suevicus.	1704715	
Cir. Rheni Superioris.	1254894	30
Cir. Westphalicus.	884894	44½
Cir. Saxoniæ Inferioris.	1184412	
Circulus Bavaricus.	9707	
Summa 7845810. *flor.* 49½ *Cr.* *Constituunt Thaleros* Imp. 5230540. & 49½ *Cr.*		

Ad Contributionem 9707. *florenorum Circulo Bavarico assignatorum Archi-Episcopatus Salisburgensis conferet pro rata unius tertiæ, ejus pensionis quæ dicto Archiepiscopatui in matricula Imperiali assignata est; quæ tertia, constituit* 609. *florenos &* 20. *Crucigeros. Idque pro hac vice tantum, & salvo jure Imperii.* 1650

Libera autem & immediata Imperii Nobilitas per Sueviam, Franconiam, Rhenum atque inferiorem Alsatiam, etsi contributionibus Imperii non comprehendatur, nec obligetur; tamen pro amore communis Patriæ, & conservatione Pacis libere offert triginta millia florenorum semel persolvenda, cum hac conditione, ne quid libertati aut Privilegiis eorum, per hanc liberam oblationem decedat, aut derogetur; prout latius ea super re, ejusdem Nobilitatis Legatus Wolffgangus à Gemmingen, apud Directorium Moguntinum edito scripto contestatus est, quod Monasterii Anno 1468. 13. *Oct. insinuatum est. Additis jam triginta millibus florenorum ad superiorem summam* 7845810. *flor.* 49½ *Cr. constituetur summa universalis hæc* 7875810. flor. *sive* 5250540. Imperiales.

Quoniam vero Monasterienſis Repartitio trium priorum millionum, ultra dictos tres milliones, excurrit ad 62842. flor. *&* 22½ *Cr. sive* 41894. Imp. *Neque Comes Palatinus Suecica Militiæ Generalissimus id hac Repartitione detrahi; nec priorem Monasterienſem aliter, quam pro tribus præcise Millionibus acceptare voluit; id ita relictum est; Et sit detracto superiore superfluo summa summarum præsentis Repartitionis* 7812968. flor. 27. Cr. *sive* 5208645. Imp. 57. Cr. *Cum ergo præsens Repartitio ultra conventam Suecicæ militiæ satisfactionem* (videlicet quinque millionum Imperialium) *adhuc excurrat ad* 312968. flor. *seu* 2086645⅔ Imp. *Oblati sunt ex hoc superfluo Domino Generalissimo Suecico ad festinandam Exauctorationem Militum, & Evacuationem locorum* 300000. flor. *sive* 200000. Imp. *in iisdem terminis Exauctorationis & Evacuationis persolvendi.*

Reliqui 12968. flor. *sive* 8645⅓ Imp. *convertentur in alimentationem præsidii militaris ejus loci qui Coronæ Suecicæ pro assecuratione satisfactionis Militiæ, usque ad totalem persolutionem assignatus est, eritque interim Imperium à præstatione ejus alimentationis per unum Mensem immune.*

Denique quoniam in hac Repartitione, quæ Suecicis Plenipotentiariis ad constitutum diem exhiberi debuit, fortasse aliqui Status plus quam decebat, quidam etiam minus quam par est contribuunt; neque id ob periculum in mora pro hac vice emendare licuit; Decretum fuit, ac cautum expresse, ne præsens Repartitio seu distributio deinceps Imperio, ejusque Circulis, aut Statibus eorundem in præjudicium vergat: Sed quod hac vice per excessum aut defectum peccatum est, vel etiam omnino omissum ac neglectum; illud in Matricula proximis Comitiis renovanda sine mora restituatur, & in proximis contributionibus respective detrahatur, addatur ac resarciatur. Ita Actum Norimbergæ 25. *Junii, A.* 1650.

Sequitur

EXAUCTORATIO

Militiæ tam Cæsareæ quam Succicæ.

NOs Octavius Piccolomini de Aragona, Dux Amalphitanus &c. Notum facimus: Cum in instrumento Pacis dispositum sit, ut exauctoratio militiæ, & evacuatio locorum fiat eo modo ac tempore, quemadmodum supremi exercituum Præfecti inter se convenissent. Ideo nos cum Domino Carolo Gustavo armorum Suecicorum per Germaniam Generalissimo hac super re, hoc speciali recessu in hunc modum convenimus; Promittimus ac spondemus nomine Sacræ Cæsareæ Majestatis, quod præter Legio-

1650. *Legiones & turmas equitum jam pridem exauctoratas, & in sequenti designatione nominatas, pro præsidio & defensione regnorum & ditionum Cæsareæ Majestatis Hereditariorum, non plures quam tres & sexaginta centurias retinebuntur, quarum numerus ad tria aut quatuor millia equitum circiter excurret. Reliquæ vero legiones ac centuriæ in tribus constitutis terminis omnino & infallibiliter dimittentur atque exauctorabuntur. Primum igitur ex parte Cæsaris exauctorata sunt: Warfuss. VI. Cent. Colobrath VI. cent. De Waggi, VI. Lind, X. Pompeji X. Paschenboii VI. Columbo X. Murco VII. Gierle Couskii III. Vernier X. Donavo II. Alt Nassau VI. Konigseck IX. Weyler VI. Caplier VIII. Schaff VI. Serin VI. Gartner I. Demitrovitz I. Kock I. Gorthal I. Valentin I. Hensigen I. Gortz I. Constituunt Centurias in universum CXXIV. ex parte vero Regni Sueciæ jam pridem exauctorata vel reducta sunt: Konigsmarck XII. Cent. Caroli Ducis Mecklenb. VIII. Horn VIII. Poli VIII. Steinbock VIII. Frolich VIII. Fertger VIII. Muller VIII. Cuno Ulrich Pentz VIII. Konigsmark I. Nachtigal II. Legat. I. Bilau I. Mosers I. Lewenhaupt IV. Leurch IV. Gortze IV. Axelilie VI. Behr Anderson VI, Baron de Avangour VI. Hammerstein XXVI. Fritz III. Marquart Ernst Bentz I. Duglas IV. Goldstein IV. Caroli Comitis Lewenhaupt IV. Friderici Landgravii Hassiæ II. Jordan. IV. Constituunt centurias in universum CLX.*

In primo autem termino Litera A. exauctorabuntur.

Ex parte Cæsaris, Pleß VI. *Gonzaga* VIII. *Mirco* X. *Schneider* VIII. *Rentz* VIII. *Walter* VI. *Ducis Holsatia in Circulo Westphalico* VIII. *Constituunt Centurias* LIV. *Ex parte vero Suecorum Wittenberg* VIII. *Lemat* VIII. *Friderici Landgravii Hassiæ* VIII. *Lewenhaupt* IV. *Ulffspar* IV. *Kurchh.* IV. *Hundelshausen* VIII. *End.* VIII. *Comitis Magni de la guardie* VIII. *Mohr.* VIII. *Wittenberg ex provinciis Cæsaris Hereditariis* IV. *Hast* I. *Eger Roth* I. *Palman* I. *Sylvester* I. *Constituunt centurias* LXXVI.

In secundo termino Litera B.

Ex parte Cæsaris. Creutz VI. *Boccarme* VI. *Lutzelburgh* VI. *Boccamagur* VI. *Copaun* VI. *Doupp.* VI. *Nassau* VIII. *Jun. Nassau* VIII. *Constituunt centurias* LII. *Ex parte Suecorum Witkopff* VIII. *Axelilie* II. *Pehr Anderson* II. *Baron de Avangour* II. *Hammerstein* VI. *Arneson* VIII. *Fritz* V. *Hauenbergh* VIII. *Quast.* IV. *Marquart Ernst Pentz* VII. *Wittenbergh* IV. *Constituunt centurias* LVI.

In tertio termino Litera C.

Ex parte Cæsaris Pallavicino IX. *Lanon* IX. *Liechtenstein* IX. *Heneavo* VIII. *Palffis* X. *Lietich* IX. *Ex parte vero Suecorum, Ex Legione Regia* VIII. *Ex Legione Prætoria Generalissimi* IV. *Wrangel.* XIV. *Duglas* IV. *Goldstein* IV. *Comitis Caroli Lewenhaupt* IV. *Caroli Marchionis Badensis* VIII. *Prisewvietz* VIII. *Planitz* VIII. *Gratzke* IV. *Pege* VIII. *Pfhuell* IV. *Landgravii Friderici* V. *Jordan.* IV. *Wittenberg* IV. *Constituunt Centurias* IXC.

Summa Centuriarum à Cæsare exauctoratarum CCLXXXIV.

Summa Centuriarum à Suecis exauctoratarum CCCLXXXIII.

1650.

Retinebuntur autem in militia.

Cæsareæ, Montecuculi VIII. *Philip.* VI. *Jopp.* VI. *Sporck* VI *Piccolomini* X. *De Werth.* VIII. *Keuenhiller* VI. *Gotz V. Furstenberg* VIII. *Elector quoque Colonienſis retinebit* X. *Regina autem Suecia retinebit centurias ſequentes, Joannis Wrangel* IV. *Comitis Lewenhaupt* VI. *Henrici Horn* VIII. *Erici Krusse,* VIII. *Lorici Krusse* IV. *Schmalandorum* IV. *ex Legione Regia Equites quingentos. Landgravius Hassiæ retinebit X. cent.*

Hac igitur super exauctoratione militum ita conventa ac dispoſita, eandem omnino vim habebunt, ac ſi de verbo ad verbum Conventioni Norimbergenſi, aut ipſi Inſtrumento Pacis inſerta eſſent, ſine omni fraude & dolo. Ita actum Norimbergæ 5. Octob. Anno 1650.

Cæſarei latitiam reſtaurat.

§. 31. Inſtrumentum conventionis ad Cæſarem à Ranſtio tribuno portatum, qui præmii loco annulum, quem tunc iſte digito geſtabat ſex mille uncialibus æſtimatum, ac torquem bis mille aureorum pretio accepit. Tum edicta, ne quiſpiam contra pacem tentare quid audeat, per univerſum Imperium à Cæſare promulgantur, ac per ditiones Cæſareas publicæ feriæ eo nomine indicuntur, Viennæ inter alia lætitiæ ſigna captivis quoque carcere emiſſis præter eos, qui æris alieni cauſa in vincula dati erant. Cæſarei Legati Noribergæ ingens gaudium præ ſe ferebant ingenue confeſſi, ſibi nec animum fuiſſe, nec vires bellum nunc inſtaurandi. Quin eam pacem privatis, Domus Auſtriacæ rationibus proficuam fuiſſe, ſtabilito jure hæreditario in Regnum Bohemiæ, & ſacris Proteſtantium eliminatis, ſimul Auſtria ſupra Anaſſum pignoris nexu exemta. Etſi contra autoritati Cæſaris ea pace non parum detractum ob firmata Ordinum jura. Sed & Piccolomineus omnibus jam abſolutis Carolo Guſtavo hiſce verbis fatebatur: ſe hac pace plus fere una die obtinuiſſe, quam Cæſar antea viginti annis amiſerit, aut intra totidem annos armis recuperandi ſpem habere potuerit. 22. Jul.

Executio pacis circa reſtitutionem læſorum.

§. 32. Reſtabat conventorum executio. Ubi quanquam circa reſtitutionem ex lege Amneſtiæ, & Gravaminum juſſu Reginæ, & ob importunas Ordinum ſolicitationes, belli moleſtia defungi quocunque modo ardentium, multa remiſſa fuerant, quibus alias vi pacis & ex æquo ac bono inſiſti poterat: id tamen obtentum, ut Catholici complures Evangelicos Ordines reſtituerent, & ad reliquos reſtituendos ſe obſtringerent; tum ut ea reſtitutio ad nudum factum anni viceſimi quarti referretur, caſus liquidi ab illiquidis confecta certa deſignatione diſtinguerentur, executione ad certos terminos redacta. Equidem dubium erat, num reliquis reſtituendis promiſſa intra diem dictum utique repræſentanda forent. Sed uti tempori iſta committenda erant; ita Regina quantum in ſe præſtiterat, ac reipſa oſtenderat, eam reſtitutionem ab ipſa non obtentui ſumtam bello trahendo, ſed velut fundamentum ſolidæ paci ſerio ſubſtructam. Et ne quid in ſe deſiderari pateretur Carolus Guſtavus eos Principes, quorum Legatis Noribergæ ut manerent commiſſum erat executioni promovendæ, literis monebat, ut id negotium ſibi commendatum habeant; ad Evangelicos Principes, Brandeburgicum, Altenburgicum, Brunsvicenſem, Wurtenburgicumque inſuper addens, culpam, quare non omnia è commodo rei Evangelicæ expedita ſint, non

1650. non penes se, sed penes Evangelicorum Legatos fuisse. Simul discedens Benedictum Oxenstiernam Noribergæ relinquebat, qui Reginæ nomine isti restitutioni promovendæ operam navaret. Wrangelio quoque, quem in Franconiam exciverat, aliisque ducibus Suecicis injunctum, ut non solum vicinos sibi Principes super restitutione moneant, sed & restituendis operam suam accommodent.

Circa satisfactionem militarem. 15. Jun.

§. 33. Repartitio pecuniæ militibus exsolvendæ pridie subscriptionem Suecis exhibebatur, quæ ducentis millibus uncialium conventam summam excedebat, præmii vicem apud Carolum Gustavum obituris. Etsi hæc summa hautquidquam æquaret damna, quæ ex mora tractatuum, & dum naves transportando militi tamdiu in portubus hærent, enata fuerant. Porro pecuniæ solutio sat promte procedebat, nemine non ad amolienda demum belli onera connitente. Soli Leodienses Ordinum dispositionem adspernati cornua obvertebant; qui militari manu ad officium compellendi fuerunt, longe majore ipsorum dispendio, quam si ultro solvissent. Ordines inopes Superiorum Circulorum illis creditoribus assignabantur, qui facilius moram nonnullam, quam milites, ferre poterant.

Circa exautorationem militum.

§. 34. Exautorationem militum Ordines anxie anhelabant; quod cum Cæsarei intelligerent, ad conclusionem usque etiam in minimis tempus extrahere studebant, si forte aliquid in suum emolumentum hac ratione lucrari possent. Sed tractatu concluso, cum copiæ Cæsareas ditiones premerent, exautorationem bona fide ex convento peragebant; id quod & à Suecis factum. Etsi apud hos passim in seditionem prorumperet miles; qui tamen ne summam rerum turbare posset, Caroli Gustavi providentia fiebat paulatim compactis in unum legionibus, & ductorum superfluis dimissis; tum legionibus non uno in loco, sed sparsim solutis. Ita statim seditiosi compressi paucorum supplicio, aut in diversa dilapsis turbidis catervis. A Cæsare porro dimissi magnam partem Hispanico stipendio iterum autorati in Belgium deducebantur. Quin & Suecicæ copiæ ad Hispanorum militiam sumendam solicitabantur, ni Suecicorum ducum in Gallos affectus eos conatus eluisset. Gallis Regina pariter insigni equitum numero gratificari cupiebat. Verum qui recens conscribendi erant, de alimentis, ac stipendiis suis, præmiisque in posterum certa conventione caveri sibi volebant; super qua Gallici Ministri Noribergæ mandata sibi esse negabant, uti videbatur, pecuniæ inopia, ob quam & duo equitum Germanicorum millia, quos olim conduxerant, dimittendi fuerant, & Helvetii Gallis militantes altera jam vice seditionem induerant. Unde dicti Ministri frigide rem gerebant, etsi in eam rem Carolus Gustavus prolixe operam suam offerret. Et quia æstas jam labebatur, oneri magis quam usui istæ copiæ Gallis futuræ erant. Tum ductores juxta ac gregarii militiam Gallicam aversari. Unde cum Carolus Gustavus clam legiones quasdam ad Gallos traducere institueret, obtentu executionis in Leodiensi ditione faciendæ, re per Gallicos Ministros incautius propalata miles iste ægrescere, ac in seditionem erumpere; qui facile contagio totum exercitum inficere poterat, ni mature blandis remediis, aut paucorum suppliciis malo occursum fuisset; præsertim cum quædam indigenæ militis turmæ Germanis ad melius peragendam eam executionem conjunctæ, in partem seditionis venissent, veritæ, ne & ipsæ in Gallicam militiam pertraherentur. 1650.

Circa evacuationem oppidorum.

§. 35. Circa redditionem oppidorum diu res circa Franckendaliam hæserat; de qua tamen postea facilius transigebatur, postquam Cæsarei demum familiaritate cum Suecis contracta velut secretum detexerant, præsidium inde brevi deducendum, quod Hispaniæ Rex illius detentione existimationi suæ consultum iverit, ne pace Germanica excluſus ad ejus restitutionem coactus videretur, sed ut ab Ordinibus Imperii decenter rogaretur. Ac ferebant Cæsarei; Legatum Viennæ Hispanicum confirmare; jam super ea tradenda mandata ex Aula missa, hac duntaxat conditione adjecta, ut Regi vicissim cessa Imperii in Cameracum prætensione, aut alio modico emolumento fatisfieret. Quibus promissis tamen exitus haut respondit, dum ejus oppidi liberatio novo tractatu, & ingenti pecuniæ summa ab Hispanis obtinenda demum fuit. Cætera oppida utrinque ex convento reddita, ac nominatim Cæsareum præsidium justo tempore Hermansteino deductum, eaque arx Electori & Capitulo Trevirensi simul tradita, postquam à Capitulo prius Coadjutor cum consensu Electoris designatus fuisset. Quo ipso Gallorum desiderio satisfactum. Benfelda è catalogo evacuandorum data opera fuerat omissa, quoad appareret, num Galli Heilbrunnam Palatino concessuri essent. Mox cum hi tam ad hanc, quam alia oppida reddenda promtos se exhiberent, jussu Caroli Gustavi isti loco præsidium primo termino deducebatur, munitionibus statim dejectis. Osnabrugensis Præsulatus antequam Francisco Wilhelmo Episcopo redderetur, Capitulatio juxta leges Pacis prius incunda erat; ad quam omnes quorum intererat jam pronos se ostendebant. Ac Gustavo quidem Gustavi F. Episcopus & Capitulum concedebat, ut oppidum Værdam suo præsidio tantisper obtineret, quoad octoginta uncialium millia ipsi exsoluta essent. Illis qui munia sub Gustavo in Præsulatu gesserant, Carolus Gustavus fructum Amnestiæ Pace sancitæ stipulabatur, ac ne reddendis rationibus Episcopo obnoxii forent, & ab istis acta rata manerent. Simul ne in urbem Osnabrugam Episcopo actio foret ob destructum Petriburgum; qua de re Episcopus ante sui restitutionem urbi scripto caverat. Ea lege Carolus Gustavus promittebat se mandata editurum præsulatui reddendo, statim atque Capitulatio absoluta fuerit. In Superiore Germania, ac cum primis in Suevia deductio præsidiorum & copiarum in Augustum usque mensem protrahebatur, quod Ordines isti ita tarde ratihabitiones suas exhiberent. Sed & consultum judicabat Carolus Gustavus Erfordiam, Mindam ac Dæmitzam per unam atque alteram septimanam ultra conventum diem retinere; id quod cum consensu Cæsareorum factum. 1650. 1652. 16. 26. Ap.

Generalissimus ad Cæsarem scribit.

§. 36. Post plene perfectam pacem Carolo Gustavo decorum videbatur, Cæsarem sub initium novæ amicitiæ literis salutare; quas modesto valde sensu componebat, ipsi super reducta pace gratulatus, quam colere eidem cordi fore Piccolomineus multis testatus sit; pollicitus eandem quoque sancte à Regina servatum iri; simul officia sua Cæsari decenter offerebat. Cui Cæsar literis propria manu scriptis haut minore humanitate respondit, Paulo ante quoque Ordines ad Reginam literas dederant, quas heic non interpolatas inferere visum. Cæsar respondet. 9. Aug. 18. Jul.

Sere-

1650. *Serenissima & Potentissima Regina, Domina Clementissima. Etsi ab eo tempore, quo Pax Osnabrugis fuit concluſa, ratificata & publicata, alia ex aliis nata ſint difficultates, & inde Executionis Tractatus in hodiernum uſque diem protracti, annuit tamen Deus afflicti Imperii voris, & effecit Majeſtatis Veſtræ Regia conſtantia, nec non Regii Exercitus Generaliſſimi, Domini Caroli Guſtavi, Principis Palatini, ſingularis prudentia & dexteritas, ut nunc dicti Tractatus optatum feliciſſimum finem ſint aſſecuti, eoque facto totum Imperium indicibili gaudio affectum, quod ut Majeſtatis Veſtræ Glorioſiſſimam ſemper memoriam dulciſſime venerabitur, ita eidem omnium Sacri Romani Imperii Electorum, Principum & Statuum nomine ea, qua par eſt, devotione, & qua fieri poteſt lætitia, ex toto corde & grates agimus, & gratulamur, Deumque enixe rogamus, ut, ſicut Sereniſſimos Majeſtatis Veſtræ heroicarum Virtutum radios univerſus Orbis jam dudum admiratur, ita etiam eandem omni proſperitate videat ſemper florentiſſimam felicisſimamque. Et, ut de Majeſtate Veſtra nefas foret dubitare, quin omnia, quæ ex Pace Oſnabrugenſi, ut & nuper hic facta conventione præſtanda reſtituendave ſunt, ſincere promtaque Executioni ſit mandatura, & cum Sacri Romani Imperii Electoribus, Principibus & Statibus perpetuam amicitiam obſervatura, ſic etiam finem ejus difficultatis, quæ circa ulterioris Pomeraniæ limites cum Domino Electore Brandeburgico hucuſque ſupereſt, proindeque plenariam Ipſius Reſtitutionem omni die, una cum Dominis Principalibus noſtris, avidiſime expectamus, & Majeſtati Veſtræ omnem Regiam Incolumitatem humillime apprecamur. Norimberga die 2. menſis Julii Anno 1650.*

Regiæ Majeſtatis Veſtræ

Humillimi, Sacri Romani Imperii Electorum, Principum ac Statuum ad Pacis Executionis Tractatus Deputati Conſiliarii & Legati.

Carolus Guſtavus Noribergæ diſcedit.

Ita ſumma cum gloria abſolutis tractatibus Noribergæ diſcedebat Carolus Guſtavus, cum prius Cæſareis ac Ordinum Legatis, quæ adhuc circa reſtitutionem reſtabant, diligentiſſime commendaſſet; qui & eam rem ſummopere ſibi curæ fore ſpondebant. Abeuntem Piccolomineus aliique Cæſarei Legati una cum Gallis, ac Ordinum Legatis extra urbem honoris cauſa proſequebantur. Enimvero iſto digreſſo, & exautorato jam milite, oppidiſque reſtitutis, qui Noribergæ relicti eo nomine erant Ordinum Deputati ſat ſegniter circa reſtitutionem illam moliebantur, connitente quantumvis acriter Benedicto Oxenſtierna; quem & poſt dudum elapſos reſtitutionum terminos Regina ſub initium anni ſequentis domum inde avocabat. Qui tamen antequam diſcederet, proteſtationem apud Deputatos iſtos interponebat; qua prolixe commemorabat, quantum operæ Guſtavus quondam Rex, tum poſt Chriſtina Regina exhauſerit, ut exuti bonis ſuis Ordines in integrum reſtituerentur; quam rem & poſtea Carolus Guſtavus ſummo ſtudio egerit velut fundamentum tranquillitatis Germaniæ, ut certa reſtituendorum deſignatio formaretur, juxta quam trium menſium ſpatio reſtitutio abſolveretur. Ea cum poſthabitis ſuis monitis vario modo violata aut neglecta fuerit, ſolenni proteſtatione tum Reginæ tum omnibus Reſtituendis ſua jura ſalva reſervare.

Benedicti Oxenſtiernæ proteſtatio.

7. Febr. 1651.

§. 37. Cæterum Regina jam tandem de ſtabilitate pacis certa dilatam hactenus coronationem, triumphi vicem ſubituram, demum adornare inſtituit. Eo fine Conventus Ordinum Holmiam ad diem viceſimum Junii indicitur; quibus congregatis Regina proponit; ſibi decretum eſſe ritu coronationis nunc defungi, quem hucuſque ob bellum Germanicum diſtulerit; tum quæ facies rerum in Germania, Dania, Ruſſia, Polonia ſit, brevibus memorat. Addebatur, de ſupplendis legionibus domeſticis, & conferenda pecunia tolerandis ſumtibus ad diſſolvendum exercitum Germanicum, aliaſque erogationes neceſſariis. Et reliqua quidem pronis animis accepta. Sed quæ ſuper pecunia movebantur, ingrata populo, & præter opinionem accidebant; qui pecuniam Germanicam in iſta omnia abunde ſufficere crediderat, ac parta jam pace onerum levamentum ſpe præcepe-rat, adquiſitis præcipue tam inſignibus Provinciis, è quarum reditibus ærario Regni haut modicum incrementum acceſſurum putaverat, abrogatis quæ belli tempore extra ordinem impoſita erant tributis. Ea ſpe cum excidere ſe viderent tres Ordines, Sacerdotum, Civium & Ruſticorum, capita inter ſe conferre; & cum judicarent, publicæ inopiæ cauſam inde eſſe, quod pleraque Coronæ bona penes Nobilitatem ſint, quæ & Reginæ liberalitate Provincias bello parras fere poſſideat, remedium iſtius fore cenſebant, ſi alienata bona ad Coronam retraherentur. Qua de re paulo altius repetere haut abs re fuerit. Etſi juramento ſuo Reges Succiæ adſtringantur ad tuendas arces, & Provincias cum annuis earum reditibus, & ne quid horum pro ſucceſſore Rege minuatur, cui & jus iſta reducendi eſt; ab antiquiſſimis tamen temporibus iiidem uſitatum, ac diſertis legum verbis permiſſum fuit, viris bene meritis de Coronæ bonis prædia in feudum concedere; quæ niſi graves ob cauſas adimi non ſolebant. Conceſſa quoque ſubinde prædia, fundique ſimplicis donationis titulo, quæ non facile periculo revocationis fuere obnoxia, niſi ſi forte intra ea loca ſita eſſent, quæ vel dotalitiis Reginarum, vel arcibus conſervandis deſtinata fuerant, quibuſque adeo carere Corona non poſſet. Largior inde fuerat Regum liberalitas, poſtquam abolito ritu Romano haut pauca prædia Epiſcoporum, aut Cœnobiorum in Nobiles feudi aut donationis nomine collata ſunt. Poſt quoque cum ab Erici XIV. Regis tempore eminentes è Nobilium Ordine Comitum ac Baronum dignatione efferrentur, hiſce prædia Comitatuum ac Baroniarum titulo feudi jure poſſidenda ſunt tributa. Quæ uti ad maſculam duntaxat progeniem deſcendunt; ita & de cæteris bonis Coronæ per donationes in alios translatis Receſſu Norcopenſi Anno 1604. ſancitum, ut hæc quoque poſt extinctam progeniem maſculam ad Coronam revolverentur. Poſtea Guſtavus Adolphus Rex parta Livonia & Ingria inſigniores familias opimis earum Provinciarum prædiis mactabat, earum ſibi benevolentiam hoc modo pignerare gaudens: ſimul credens, eo acrius Nobilitatem ad tuendas eas Provincias connixuram, quas ſervari privatim quoque eiuſdem intereſſet. Idem tamen Rex alia via ærarii proventus auctum ibat, excultis metalli fodinis, fabricis, navigatione, atque commerciis, unde vectigalia inſigniter gliſcebant. Quibus in rebus præcipue Axelii Oxenſtiernæ Cancellarii opera utebatur, cui perſuaſum erat, opes publicas non à fundis pendere, quorum modicus

1650. Conventus Ordinum Sueciæ.

6. Jul.

Trium Ordinum poſtulatum ſuper retrahendis Coronæ bonis.

1650. dicus satis in Suecia & Finnonia sit reditus, frugibus magis quam pecunia constans, sed cultura metalli fodinarum ac commerciorum, ac quæ inde promanat vectigalium ubertate. Contra culturam agrorum longe felicius processuram, si penes privatos illi sint, quam si per præfectos Regios administrentur, remissiore cura velut erga aliena, & nullo adversus calamitates colonorum levamento. Simul augescere hinc opes Nobilitatis in decus juxta, ac firmamentum Regni. Præterea duris in Germania rebus post Norlinganum prælium non alia ratio erat sustinendo utcunque bello, quam ut pars fundorum Coronæ venderetur. Mox cum Christina habenas Regni capesseret, quæ ideo tantum habere gaudebat, ut aliis benefaceret, egregios viros, quorum opera fines patriæ prolati fuerant, dignitate & ad hanc sustinendam opibus efferre instituit. Intra quem modum si liberalitas Reginæ constitisset, vix probabile prætextum inveniebat invidia. Sed nunc jactabatur; quorundam cupiditates ultra modum hiare, quibus vix veterum Regum, aut Principum fortunæ sufficiant, ut exterorum luxuriam æmulari possint; cum præmia opibus Reip. attemperari utique par sit. Quosdam tenuibus meritis sola rogandi impudentia è bonis publicis locupletatos, quod eorum importunitati tenera Reginæ frons resistere haut valuerit. Accesserant quorundam Nobilium in rusticos sævitia, carceres privati, onera nova inventa, vetera aucta; quibus hi ad mancipiorum sese conditionem redigi fremebant.

Trium Ordinum libellus supplex.

§. 38. Ut igitur donata privatis Coronæ bona retraherentur, aut vendita reluerentur, tres Ordines libello supplici à Regina petebant. Cum enim præterito bello Corona fundis ac reditibus valde imminuta sit, necessum esse illos rite revocari, quod non adpareat, qua alia ratione Reginæ autoritas ac status, singulorumque Ordinum libertas sarta tecta servari queat. Sane ad jus Regium tuendum se ex juramento suo teneri; nec privatum à se commodum respici, sed ut Reginæ, ac Regno bene sit. Equidem Reginæ se haut quidquam leges præscribere velle, aut viris de patria bene meritis præmia sua invidere; nec postulare, ut, qui bona ejusmodi emerunt, nulla refusione facta eadem amittant. Cæterum non posse non conqueri, fundos Coronæ, ac prædia libera, quin & partem oppidorum à Corona in privatos perpetuo proprietatis jure translata, tum in feuda nondum vacantia expectativas quæri; id quod verbo Dei, & Christianæ caritati repugnet. Provinciarum bello quæsitarum, pro quibus ipsi sanguinem, & fortunas profuderint, inanem titulum penes Reginam, proprietatem, & reditus penes privatos esse. Unde oriri, ut tot novis tributorum generibus ipsi onerentur, & quæ ex necessitate belli introducta sint, in perpetuum durent; id quod non possit non in oppressionem reliquorum Ordinum redundare. Esse qui Reginæ bona Coronæ alienare suadeant; cum huic contra per Ordinis Equestris privilegia non liceat Nobilium bona emere, aut sibi oppignerare; unde non posse non Coronæ bona semper imminui, quibus supplendis nulla ratio sit relicta. Firmabantur ista multis rationibus. Legibus Judæorum ne privatos quidem fundos alienari in perpetuum potuisse, sed anno Jubilæo ad veteres dominos rediisse. Nec Principem de sua sorte servo suo potuisse donare, nisi ad Jubilæum usque. Legibus patriæ constitutum, ut Corona terras suas habeat, quæ cum Regno delato ab Ordinibus Regi administrandæ committuntur, ut ejus reditibus sumtus aulæ Regnique tolerare, idemque tueri queat, quo populus, quantum res ferat, ab oneribus sit immunis. Ea bona patrimonium Regni esse, quæ à privatis neque peti, neque posslideri debeant, nisi cum jure reluendi, ne vires Regni intercidant; & ad hoc Regem jurejurando obstringi. Testamento quoque Gustavi I. summa religione sancito caveri, ne Principes portionem suam alienent, neu filiabus Regis bona immobilia dentur. Quod si Gustavus Rex filiis suis non nisi feudi lege de bonis Coronæ quid concedere potuit; quo jure, qui insignem terrarum portionem emtionis, aut donationis titulo, minorenne Regina, & inter dura belli tempora adquisiverunt, ista in perpetuum & irrevocabiliter sibi vindicare posse? Recessu quoque Norcopensi Anno 1604. cautum, ut bona immobilia à Corona alienare non liceat, nisi ut eadem ad hanc iterum reverti queant. Esse Regno noxium, suæque libertati periculosum, publica bona, redituque stabiles penes privatos esse, inque horum locum ærario vectigalia & *accisias* delegari, incerto proventu, & qui ab exterorum commerciis dependeat, belloque exorto hæreat, quo pecunia quam maxime opus sit; præsertim cum in vectigalia, *accisias* aliaque extra ordinem tributa haut quidquam consensum sit, ut inter certos & perpetuos Coronæ reditus reputari debeant; sed ut inter summas belli necessitates subsidio sint, ac postea iterum cessent, singulique Ordines ad solitas erogationes, immunitatemque redeant. Nunc metuendum esse, ne ista onera non solum perpetua maneant, sed & libertas ipsorum servitio mutetur, alterato simul regimine, ac Regni jure. Sane eosdem, qui jam Reginæ suadent, ut bona Coronæ alienet, judicare, liberorum suorum fortunis melius caveri bonis immobilibus, quam pecunia. Ac proverbii vicem apud nostrates obtinere; *qui inimico suo noxium dare consilium velit, suadeat, ut omnia sua immobilia pecunia permutet*, quippe quæ possessionum maxime fluxa & lubrica est. Non esse exhauriendum fontem redituum. Si nunc omnia in donationes erogentur, unde in posterum remunerandos viros bene meritos? Non præsentia solum, sed & futura tempora cogitanda; singulos mortales esse, Regnum immortale. Plebem sanguinem suum effudisse Regno à Danorum tyrannide liberando, simul adquirendis tam egregiis Provinciis; qui male impensus sit, si iste nunc inservire debeat ad libertatem istius opprimendam. Antiquis temporibus benemeritos pecuniam, aut fundos feudi jure petiisse. Principibus hæreditariis exorituris haut adparere, unde ditiones & Principatus dari queant, omnibus jam distractis; & iniquum esse, ut soli Regii liberi fundis careant. Hoc modo Regem rusticis immediate imperare, aut tributa imponere non posse, nisi cum consensu Nobilium quibus subsint, non parum Regii Imperii imminuta vi; insuper certis fundorum reditibus Regem plane excludi, incertorum dimidia duntaxat parte per privilegia Nobilium potiri. Insigniter quoque debilitari militiam, cum viginti Nobilium rustici decem rusticis liberis aut Regiis circa erogationes publicas ac delectus respondeant: Accedere infinita prætoria, quorum famulitium à militia sit immune. Ita è delectibus vix tertiam nunc peditum partem confici. Singulos liberos rusticos, si Regi subsint, singulos equites posse alere: nunc

Levitic. XXV 14. *Ezechiel* XLVI. 17.

à No-

1650. à Nobilibus pro tricenis, aut quadragenis fundis unum equitem præstari, qui raro extra limites Regni in hostem rem gerat. Ecclesiarum quoque & Scholarum reditus imminui, prætoriis recens excitatis decimarum immunitatem sibi arrogantibus. Oppidorum commerciis non parum decedere, quod rustici, si venale quid sit, heris suis primum offerre cogantur. Regi haut integrum esse ruri degere prædiis sublatis; ac post alienatos reditus precario vivendum. Rusticos à Nobilibus duriter haberi, ac vix ullum adversus eorum injuriam remedium, cum paucis vacet ad Curiam Aulicam querelas deferre; ac in judicio victoribus executionem deesse. Fallo jactari, terram melius nunc sub Nobilibus excoli, quam unquam antea. Nam quondam cum fundi rusticorum proprii essent, Sueciam virorum numero, & terrarum cultu prævaluisse. Aut si quæ cultura ab istis adhibita sit, in privatum eorundem commodum vergere, Regi ac aliis Ordinibus detrimento cedere; quod prætoriis instituendis multi rustici fundis suis ejecti, multa arva ædificiis, aut equorum pascuis ac pratis insumta sint; uni prætorio denos vicenosque fundos addici, qui ab aliis rusticis excolendi sint, posthabito proprio opere, cum tamen prætoria ista in ærarium nihil contribuant. Hisce igitur ut remedium adferatur petebant, ac inprimis, ne fundi publici in perpetuum venditionibus, aut donationibus alienentur, sed si qui de patria egregie meriti sint, non nisi feudi lege concedantur; tum ut cuilibet muneri certa pensio è fundorum reditibus assignetur; ac si necessitas jubeat, bona publica indigenis pignori duntaxat opponantur, mollioribus reip. temporibus reluenda.

Equestris Ordinis responsum.

§. 39. Isthæc trium Ordinum postulata Equestrem Ordinem haut leviter commovebant; quippe queis opes suas labefactari satis adparebat. Haut tamen visum adductas rationes presse ac sigillatim diluere, sed istis dissimulatis Nobiles responso suo in universum testabantur; fundamenta salutis ac tranquillitatis publicæ, quæ concordia Ordinum continentur, hac via convelli, turbisque intestinis semina spargi. Si quid querelarum movere placuerat, privatim prius secum fuisse communicandum. Nunc præter morem gravem sibi accusationem publice impactam. Autoritatem Regiam violari, quod tres Ordines antequam ad Reginæ propositionem responderint, nova negotia promant; quos audiri indignum sit, ac ni coërceantur, ad insultandam potestatem Regiam prorupturos. Sane manifestam hanc adversus Equestrem Ordinem conspirationem esse, cujus incrementa legitime quæsita ægris oculis illi adspiciant. Privilegia sua ab antiquissimis temporibus sibi possessa, quæ à Gustavo Adolfo Rege in hunc, qui nunc est, ordinem sint digesta. Illa per Reginam adversus aliorum Ordinum invidiam defensum iri certam sibi spem esse; eademque officiis patriæ præstitis meritos se judicare, quæ nec reliquorum Ordinum libertatem prægravent. Hautquidquam sibi in animo esse Regia jura imminuere, sed bona sua tueri. Si quid ab uno aut altero in agrestes durius consultum sit, id non universo Ordini imputandum: & tribunalia æque pauperibus, quam divitibus patere. Cæterum apud Reginam Senatus instabat, autoritate sua tres Ordines permoveret, ut postulatis istis desistant seditioni fomitem præbituris, & queis ipsa potestas Regia in Ordinem redigatur. Et quia in hoc negotio Sacerdotes primas partes agebant, quibus facilem aurem præbebat Regina, Cancellarius monebat; Haut recte eam sibi consulere, dum diversam à progenitoribus suis viam insistat, qui autoritati Regiæ stabiliendæ judicaverint, nimiam Ecclesiasticorum potentiam Romanos inter ritus quæsitam accidere, & ambitiosum quondam atque insolentem Ordinem justo limite coërcere. Sed nec è re Principum esse, ut plebs sentiat, se grande in republica momentum facere. 1650.

Regina dissidium illud sopit.

§. 40. Suspicabantur multi isthæc trium Ordinum petita Reginæ haut ingrata accidisse; quod hac ratione obnoxios sibi pollet habere proceres, ac Equestrem Ordinem, quibus ferebatur propositum fuisse, hisce Comitiis ipsius autoritatem certis limitibus circumscribere. Cæterum ipsa difficile sibi judicabat ita repente sua beneficia retractare; nec rebus suis satis tutum universos proceres, recentibus plerosque meritis conspicuos offendere. Unde autoritate juxta & humanitate trium Ordinum ardorem moderari; & cum hi omnia in statum, qui sub Gustavo I. fuerat, revocanda contenderent, ostendere; ab eo tempore Regnum egregiis incrementis auctum, nec quæ tunc præclara habebantur, ad præsentis seculi rationes quadrare. Quin & cum Rustici offerrent, se de suo sortem, pro qua oppignerati sint, reluituros, quo potestati Nobilium subducti ad veterem conditionem redeant: Regina demonstrabat; haut eo secius eidem ipsos periculo deinceps obnoxios fore, ut à Corona alienentur, nec alia remedia defore, quibus adversus Nobilium injurias protegantur. Denique postquam cum singulis aliquamdiu egisset, demum universos Ordines convocat, ac ut ejusmodi rebus concordiæ parum idoneis supersedeant imperat. Et ita quidem ea controversia Reginæ dexteritate tunc dilata magis, quam composita fuit. Post Coronationem Proceres, & Equestris Ordo per Cancellarium Reginæ suadebant, ut exemplum in eos statueret, qui in hoc negotio ita audacter se jactassent, velut leges ipsi præscripturi. Sed cum is Reginam ab hac asperitate abhorrere animadverteret, ad moderatiora devolutus eidem ingerebat, ut graviter increpitos doceret, Conventum Ordinum haut eo fine institutum, ut Regibus insolenter præscribere possint, qua ratione bonis suis uti debeant. Ac interesse Regum, ut populus intelligat, se non minus illis subjectum, si congregatus, quam si sparsus sit. Sed Regina, cujus autoritas inter dissidium Ordinum valde confirmata fuerat, satishabebat, donationes Nobilibus conservasse; reliquis Ordinibus gratias agebat pro studio in ipsam, & rempublicam ostento; eosque ita laudabat, ut in proclivi foret, eosdem ad instaurandam hanc querelam iterum permovere, si forte aliquando è re videretur, Senatum ac Primores Nobilium in ordinem redigere.

De Carolo Gustavo in Principem hæreditarium assumendo proponitur. 25. Sept.

§. 41. Nondum ea disceptatio sopita erat, cum Regina altioris indaginis negotium Ordinibus proponit. Cujus ingressu memorabat, quantopere sibi curæ fuerit Regni incrementa ac securitatem procurare; quo fine egregias provincias adjunxerit, vicinos pace illigaverit, oppida limitanea munimentis firmarit. Esse præclaros duces, esse militem exercitatissimum, qualem Suecia antea nunquam conspexerit. Domi pacem, sacra, justitiam probe constitutam. Enimvero unum adhuc desiderari, firmæ tranquillitati patriæ, idque longe maximi momenti; quod Regia Domus uni tantum animæ innitatur. Etsi enim anno præterito id remedium optimum sit visum, ut Ca-

1650. rolus Gustavus, si quid sibi humanitus accidat, in Regno succedat; metuendum tamen esse, cum & ipse humanis casibus obnoxius agat, ne ea successio insufficiens sit, ni ulterius extendatur. Nam ut utroque mortuo Suecia in reipublicæ formam abeat, id neque nationem Suecicam semper Regibus suetam, nec indolem Regni à prima origine hac forma usi ferre posse. Quod si eadem ad conditionem Regni Electitii revolvatur, constare Ordinibus, quid dissidiorum, & turbarum tum alibi, tum in Suecia istam Regni faciem comitatum sit, ac quid malorum in cives inde redundarit. Contra cum pleraque orbis terrarum Regna jure hæreditario & successione sint constituta, ac Ordines Sueciæ in familia Gustaviana idem jus tutissimum judicarint, sibique cumprimis proficuum compererint; sibi ad salutem, & securitatem Regni optimum videri, ut hoc perpetuum maneat. Eoque censere, ut Carolus Gustavus non solum pro se successor ipsi constituatur, uti jam factum, sed & liberi ejusdem masculi Principes hæreditarii adsciscantur. Esse ipsum indigenam, per matrem è familia Regia descendere, sacris Evangelicis addictum, linguæ, legibus, moribusque Suecicis à puero adsuetum: ob egregias virtutes, prudentiam & fortitudinem, bello ac inter pacis tractatus expromtam, à civibus juxta & exteris æstimari, sceptroque dignum haberi. Unde dubium sibi non esse, quin Ordines id honoris eidem sint delaturi, prout ejus artes, ac in patriam merita, hujusque salus & securitas requirant. Quam rem ut probe expendant, & quamprimum sententiam suam exponant, petebat.

Circa eum considerationes.

§. 42. De isthoc negotio cum Regina ad Senatum referret, hic palam testabatur, id sibi utique probari; haut tamen ut de eodem proponeretur, suadere potuisse, quod id consilium ancipitem eventum habere queat; cujus rationes quantumvis graves posteritati vix adprobaturi sint, ni potior omni ratione Reginæ autoritas præcessisset, sola inusitato, & parum à miraculo abeunti facinori tuendo sufficiens. Credebatur tamen id jus hæreditarium plerisque Procerum parum ad palatum esse, qui sceptrum sibi, suorumve alicui præoptarint, simul potentiæ, opibusque suis hac Regni forma parum cautum verebantur, accepto Rege, qui fortunam suam ipsis non deberet. Plerique tamen testabantur se magis pro Regina solicitos esse, velut quæ nimis extollendo Principem se ipsam periculo exponat; ac minus anceps fore, si connubio istum adsciscat, quam citra hoc in proximo sibi fastigio collocet. Quibus Regina reponebat; hoc in negotio non sui se rationem habere, sed unice salutem civium respicere, quam non diutius in ancipiti relinquere debeat, postquam de ineundo matrimonio nondum in animum inducere queat. Cæterum in universum hanc Reginæ propositionem ejus indolis judicabant, ut istius solius interesit eandem rejici, si ab omnibus profecta foret; ac nemini non arduum videbatur, circa eandem quid statuere. Multi censebant, cum is ante annum successor Reginæ designatus sit, par fuisse, ut eam designationem prius acceptaret, quam ad novum jus in eundem conferendum procederetur. Inprimis Equester Ordo ita negotium temperare cupiebat, ut jus hæreditarium non nisi hac conditione ipsi concederetur, si nulla Reginæ proles existeret, ne duæ stirpes Principum hæreditariorum exsurgerent, si forte Regina alteri, quam Carolo Gustavo nuberet. Sed cum tres Ordines voluntatem Reginæ secuti velut aleam jacerent, Equester Ordo quoque omissa hæsitatione proposita probabat, postquam extremas preces incassum consumserat, ut Regina matrimonium potius iniret, quam rem tam inusitatam susciperet. Ita universi Ordines Reginæ respondent; consentire se, ut Carolus Gustavus Palatinus Princeps Sueciæ hæreditarius una cum stirpe ipsius mascula declaretur, si Regina absque prole decedat, ut tamen suscepta nova hac dignitate eadem, quæ Reges suscepta Corona, promittat de conservandis Ordinum juribus, ac privilegiis, simul Evangelicorum sacrorum puritate. Observatum fuit, lætam & exporrectam totius conventus extitisse frontem, nec in ullius vultu notas adparuisse, velut invitus ad hanc declarationem descenderet. 1650.

Cautio Caroli Gustavi discutitur.

§. 43. Inter hæc Regina ad Senatum retulerat super formula cautionis, ad quam Carolus Gustavus Reginæ, atque Ordinibus sese adstricturus erat; quam ab ipso velut perspectæ prudentiæ Principe servatum iri spem sibi esse Senatus testabatur. Ac ipsa Regina ferebat: si sciret, ipsum se defuncta id non facturum, optare, ut is quamprimum è medio remotus sit. Ejus leges dum discutiuntur, Regina inter alia cupiebat, ut Princeps disertis verbis ad ineundum matrimonium se obstringeret, ne velut expectativam connubii cum ipsa retinere videretur. Dubitatum quoque, num Principis liberis, permittendum sit prædia emere, ne forte nimias sibi opes congerant. Regina tamen censebat; id illis interdicendum non esse, ut tamen ea bona non alio, quam Nobilium jure possiderent. Id quoque permittendum censebatur, ut aliis Principibus operam suam addicerent, modo id præscia & consentiente Regina fieret. Quæsitum, num hæreditarii Principes in Domo Equestri locum, & suffragium habere debeant? Alii hoc eorum fastigio inferius ducebant. Sed Regina judicabat; magnam eam esse prærogativam; enimvero dubium esse, num ex usu Regis sit futurum id ipsis permittere. Si enim exsurgat quispiam turbido, ac ambitioso ingenio, quales quondam in Gallia Guisii erant, eo adminiculo factionem sibi comparare, ac Regem in periculum conjicere posse. Etsi ipsa suis temporibus haut metuat; sed in futurum præcavendum esse. Igitur consultissimum fore omne suffragii jus ipsis adimi, adeoque rerum novandarum ansam præscindi; eosdemque quietos expectare, quoad ad Sceptrum vocentur; etsi quo minus operam suam Regibus accommodent nihil prohibeat. Accedere, quod si Domum Equestrem ingrediantur, feuda sint postulaturi, eaque via fortasse ad parandos principatus grassaturi. Regem quoque Gustavum Adolfum censuisse, si pluribus filiis potiatur, primogenitum solio destinandum, cæteros circa possessionem bonorum non nisi Nobilium conditione fruituros, etsi honoris titulo præcellentes. Quærebatur quoque, num in Senatum essent adsciscendi? Regina censebat, penes Regem esse, utrum eos in Senatum admittere velit, an minus. Joannem ac Carolum Philippum Duces in Senatum haut receptos; quod si tamen ardui quid agitatum fuerit, cum ipsis velut præcipuis Regni membris fuisse communicatum. Nec congruere in conditionibus de hac re mentionem fieri, quod dignatio Principis hæreditarii major sit, quam Senatoris. Sane nec Regem Daniæ, nec Saxoniæ Electorem filios suos in consilium adhibuisse. Unde placebat de Senatu, ipsorumque loco mentionem non fieri. Quod si tamen

1650. men Regi videatur eos in Senatum admittere, dubium non erat, quin primus locus ipsis esset deferendus. Sed & illud movebatur, num Regi circa negotia reip. quidquam facere liceat absque consilio Principis hæreditarii? Qua de re inter Joannem Regem, & Carolum Sudermanniæ Ducem quondam controversum est, quamdiu hic intra Ducis dignationem subsistebat. Sane Carolum, sicubi consilio exclusus fuerit, ægre id tulisse, ac sæpe talia retractasse. Regina ferebat; si Carolus Gustavus quam cœpisset viam insisteret, libenter secum ipso negotia communicaturam: dubitare tamen, num ad hoc obstringi velit, sicuti Senatui obstringitur. Se radicem duntaxat quæsiviisse, è qua se defuncta novus Rex exsurgere possit. Sed cum id fiat precario, sibi fas esse huic præscribere, quod è re sua, patriæque & Ducis videatur. Id unice à se spectari, ut Regno bene sit. Quæ nunc constituantur, in vim legis fundamentalis evalitura, è qua posteri de sua providentia sint judicaturi. Equidem Gustavum Adolfum suo juramento cavisse; se Regnum administraturum cum consilio Principum hæreditariorum, & Senatus. Sed uti illud novum, & recens introductum; ita nil prohibere, quo minus id nunc expungatur: nec Carolum Gustavum id ægre laturum; præsertim cum Gustavi Adolfi frater alio jure niteretur. Nam nunc è placito Reginæ, & Ordinum ad hoc fastigium adscito leges ferri posse, prout ex usu Regni videatur. Sed nec congruere, ut suffragio in conventu Ordinum gaudeat, cum ingens secretum Domus Regiæ sit, Principes in Domum Equestrem, aut ad suffragium non admitti; nec Principarum aut insigne feudum in Suecia obtinere, (quæ sola conditio, cum cæteræ arriderent, Carolo Gustavo paulo durior videbatur.) Id enim sine dubio ad tranquillitatem & firmitatem Regni facere, ut omnia
13. Oct. sub uno capite sint unita. Sane & tres Ordines, Sacerdotum, Civium & Rusticorum à Regina magnopere contendebant, ut Carolo Gustavo Principatus daretur, quod Regis Gustavi I. testamento diserte de hoc caveatur, & Principi de idonea sustentatione utique prospiciendum sit; scilicet quod metuerent, ne novo tributo ad alimenta Principis onerarentur. Enimvero reponebat Regina: ipsos quid peterent, non intelligere. Si Principatum acciperet, suffragio quoque oppidis simul, subditis ac ditione potiturum. Unde periculosam Regno divisionem orituram. Ac satius esse, fundos Coronæ inter Nobiles minutatim dispergi, quam insignem eorum portionem in unum conferri. Sed & se ultro hanc dignitatem Duci deferre, eoque illam legibus circumscribi posse, prout è re patriæ videatur. Et quanquam Ordines objicerent, illum è Gustaviana stirpe per matrem descendere; haut ideo tamen jus aliquod ipsi ad Regnum competere, etsi par sit, ut præsenti casu ipsius ratio habeatur. Ita placebat caveri, ne ante aut post mortem Reginæ Princeps hæreditarius Principatum ambiret, aut adquireret; utque idem jus apud sequentes Reges esset. Et cum tanti momenti negotium id sit, disertis verbis exprimendum, quod alias patres fere ob naturalem in liberos affectum ad ejusmodi largitiones propendeant. Postulabant quoque Ordines, ne Dux pro prædiis suis munia Equestria præstaret. Quibus Regina reponebat; id utique Regno utile esse, ut diserte inter conditiones referatur, non tam propter Carolum Gustavum, à cujus prudentia, ac modestia nullum periculum sit, quam propter alios turbulento forte ingenio, 1650.
queis fræna non laxari inter præcipua Domus Regiæ firmamenta sit. Id Senatus contendebat, ut à Principe ministris Reginæ caveatur, munia ac donationes ipsis salvas fore. Sed id præfracte abnuebant tres Ordines, minati, se potius re infecta domum abituros, quam in hanc conditionem consensuros. Princeps tamen ipse post expresse declaraverat; se Reginæ diplomata haut retractaturum, nec quæ ipsa fidis suis ministris dederit revocaturum. Nec Regno inutile esse Nobilitatis opes glisscere; cui haut modici sumtus faciendi sint, ut idoneos se muneribus reipublicæ reddant, eademque exerceant. Ac confidere, eum Ordinem, si reposcat, pro patria nullis sumtibus parciturum; quicum & alias Sacerdotum ac Civium ordo haut quidquam paria faciat. Addere nonnulli volebant, ut Princeps quoque teneatur iis, *quæ deinceps conventura fuerint.* Sed dispungebat ista verba Regina, quod in præsens omnes conditiones adaptandæ forent. Nec plus à Principe, quam aliis Regibus postulari posse; qui omnia impleverunt, si cuique Ordini sua jura ac privilegia conservent. Differebatur inde super loco, quem Princeps in consessibus publicis obtinere debebat. Nam priores quidem Principes hæreditarii in magna Regni Aula ad utrumque Regis latus sellis paulo humilioribus considere fuerant. Huic vero censebat Regina locum quinque summis Regni Officialibus oppositum capiendum. Quanquam Carolus Gustavus nunquam eo loco usus esset, ut qui nunquam in Magna ista Aula in Conventu Ordinum deinceps comparuit. Cum tamen huic conventui Ordinum finis imponeretur, Princeps Reginæ à dextris assidebat, eadem quidem linea, sed plane extra thronum, qui duobus gradibus celsior erat. Monebant quoque aliqui, saltem titulum Principatus cujuspiam ipsi tribuendum, licet eum revera non possideat, uti in Gallia & Anglia fieri suevit. Sed Regina judicabat, sat magnificum titulum esse *Principis Suecia* vocabulum, qui & *Altitudinis Regia* nomine salutandus deinceps foret. Assumta eidem post insignia Regni Suecia, quorum medio Domus Palatinæ insignia inserebantur, in ora circumscriptis hisce verbis: *Carolus Dei gratia Regni Suecia Princeps electus.* Denique in easdem leges deinceps primogenitum Regis filium quoque obstringendum Regina censebat.

§. 44. Dum ista Senatum Ordinesque occupata tenent Carolus Gustavus demum Holmiæ adpulit, diu non sine desiderio à Regina expectatus; è cujus re longa Comitiorum mora haut videbatur, ne forte Ordines post compositas inter se disceptationes negotiis Regni arbitrandis penitius se ingererent. Præter destinatum moles negotiorum in Germania ipsum detinuerat. Etsi alii ultro moras nexuisse suspicabantur, quoad super conditione sua transactum foret, ac ut Ordinum inter se litigia declinaret, cujus favorem Nobiles sibi præceperant adversus cæterorum Ordinum postulata. Adventantem comitabantur Fridericus Hassiæ Landgravius, Wittenbergius, Kœnigsmarckius, Hammersteinius, Patkulius summorum graduum duces. Ingressus in urbem eadem pompa, signisque lætitiæ celebrabatur, queis Reges à magna expeditione reversi coli solent. Biduo interposito à Senatu Deputati ipsum adeunt, verba faciente Cancellario, qui exponerent, quid in ipsius favorem decretum sit. Quæ super designatione ejusdem in successorem Reginæ superiore anno

Carolus Gustavus Holmiam adpellit. 28. Sept.

1650. re anno decreta erant, per literas quidem denuntiata ipsi erant; super quibus nunquam publice declarationem ediderat. Et credebant multi ideo eum rem in suspenso reliquisse, ut omnem spem in matrimonio Reginæ defigere videretur. Alii censuerant, expectandum, quoad is prius Ordinum decretum acceptaret, antequam super jure hæreditario ipsi proponeretur; quod non constet, an quæ offerantur ab ipso probanda sint. Cæterum tunc super magnitudine dignitatis, suaque modestia, quæ decorum erat præfatus, exhibitum à Regina, atque Ordinibus beneficium verbis summam animi venerationem testantibus acceptabat, simul in leges, quæ proponebantur, haut difficulter consentiebat, inque eas solenni scripto se obstringebat.

Caroli Gustavi cautio 20. Oct.

§. 45. Ejus cautionis hæc erant capita: Post præmissam gratiarum actionem, Reginam pro legitima sua Domina agnoscebat, cujus Regiam potestatem, ac jus sit firmaturus, exhibita quoque fide & virtute; simul submissione & obsequio in omnibus, quæ Deo & hominibus probari possint, sic ut Reginæ imperare, sibi jussa capessere fas sit, quamdiu utrique vita superstit. Circa regimen Reginæ, & quæ inde dependent, uti Regina promiserat, se ipsi invito nihil negotii publici inuncturum; ita ipsum quoque Regina viva & imperante nil, ex quo salus publica dependeat, uti sunt, bellum, inducia, fœdera, ac similis momenti negotia suscepturum, ac peracturum, nisi ex mandato Reginæ, & de consilio Senatus. Cum etiam Reginæ ac Senatui visum fuerit, ne Regnum deinceps ullo modo dividatur, sed unum corpus sub uno Rege maneat: se suamque progeniem nunquam Principatum jure hæreditario affectaturum; sed cum Regina Ordinesque ipsi idoneam & perpetuam sustentationem, simul futuræ Conjugi ac liberis dotalitium, alimenta ac dotem pro dignitate ac Regni commodo promiserint; ita se dispositione illa, quam Regina de Senatus consilio factura sit, contentum fore. Si ipsi, ejusque soboli prædia quædam obvenant, se illa non nisi sub Nobilium jure ac libertate tantisper possessurum, eademque cum reliquis Nobilibus eo nomine munia præstiturum; reservata tamen sibi in familiam suam jurisdictione, quam priores Principes hæreditarii obtinuerunt. Si ante Reginæ mortem aliqua ditio eidem extra Regnum offeratur, haut alia lege se eandem suscepturum, quam ut semper sibi in Suecia habitare integrum sit. Si matrimonium contrahere placuerit, super eo se cum Regina ac Senatu communicaturum, nec matrimonium initurum, quod Reginæ aut Regno fraudi sit: nec uxorem adsciturum, quæ alteri religioni, quam Augustanæ Confessioni addicta sit, nec aliis sacris progeniem suam imbuturum. Si aliquando ad Regnum pervenerit, id se non alia ratione gesturum, quam cum consilio Senatus, & juxta leges scriptas, ac statuta Sueciæ. Quo casu omnes & singulos Ordines ac subditos in doctrina verbi divini, scriptis Propheticis & Apostolicis contenta, & invariata Augusta Confessione, simul Upsaliensi Concilio declarata servaturum. Nec minus iisdem universis & singulis jus & judicia, tum bene parta privilegia, libertates, & jura sarta tecta præstiturum, nec pauperem aut divitem ultro in corpore, membris, honore, juribus, ac rite parto dominio læsurum, aut ut ab aliis lædatur concessurum, nisi è judiciali sententia; Se Reginam Matrem Mariam Eleonoram semper debito honore & dilectione prosecuturum, simul à Regina concessa beneficia, & conditiones tuiturum. Denique ad quæ ex Gustavi Regis testamento, & unione hæreditaria ad salutem Regni alii Principes hæreditarii tenebantur, (nisi quantum nunc immutatum sit,) simul ad quæ priores Sueciæ Reges ex juramento suo facienda aut omittenda obligati fuerint, ea omnia fè bona fide impleturum. Ad easdem leges servandas suam quoque prolem legitimam adstrictum iri. 1650.

Caroli Gustavi jus hæreditarium decreto Ordinum sancitur. 4. Nov.

§. 46. Eædem porro conditiones decreto Ordinum sancitæ leguntur, quo & jus Regni hæreditarium in Carolum Gustavum, ejusque prolem masculam legitimam confertur, ac firmatur. Scilicet grato animo agnoscebant felix Reginæ sceptrum, nec melius, clementius, ac tutius regimen optare posse; ac orare Deum ut diu sospitem ipsam servet; additis precibus ut ipsi diutius Regnum administrare placeat. Optasse ut ex ejusdem connubio Regni hæredes nascerentur. Sed cum sancte asseveravit, stare sibi sententiam matrimonio haut illigari, non idoneum magis remedium dispicere potuisse stabiliendæ inposterum Regni tranquillitati, quam ut jus Regni hæreditarium in Carolum Gustavum, ejusque prolem masculam conferatur. Quia tamen ad hoc nullo ex debito teneantur, sed Reginæ id intercessioni, simul ipsius Ducis virtutibus, ac præcipue saluti patriæ dederint; ideo se consensisse iis conditionibus, quæ cautione Ducis exprimuntur. Eoque dictis conditionibus Carolum Gustavum, ejusque masculam ac legitimam progeniem, quamdiu quis ex ea supererit, declarare Principes hæreditarios Sueciæ, ut si Regina fato functa sit, aut Regnum exuerit, eo ordine, qui in Unione hæreditaria familiæ Gustavianæ anno 1544. & 1604 expressus est, successione lineali ad masculos restricta sceptro subeant. Idque jus adversus omnes intra & extra Regnum defensuros se recipiebant. Cæterum cum quæstio moveretur, an Carolus Gustavus decretum Comitiale subscribere deberet, id haut congruere videbatur, quod hoc ipso Princeps hæreditarius declararetur. Unde non nisi illa decreta quæ deinceps condenda sint, ab ipso subscribi par esse. Etsi iste nullum decretum subscripsisse inveniatur, quippe qui ad Comitia venire abstinuerit, ne quam Reginæ suspicionem affectati regiminis præberet. Postea quoque solenni juramento, quod coronationis actu Regina præstabat, inferebatur; quod Ducis Caroli Gustavi jus hæreditarium; in eundem ab Ipsa, & Ordinibus Regni nunc collatum, conservare velit. Sicuti & Senatus, Ordinesque in eventum mortis, aut abdicationis Reginæ eidem fidem suam obstringebant. Ipse Princeps vicissim, qui post peractum coronationis ritum in pegmate, quo Regina ad recipiendum à Senatu juramentum, confederat, huic ad sinistram adstabat, in genua submissus ante Senatum Reginæ fidem, & obsequium jurabat, & alia quæ cautione Reginæ tradita latius expressa sunt.

Reginæ Coronatio.

§. 47. Eundem quoque conventum nobilitabat Coronatio Reginæ, quæ tanto cum splendore, ac magnificentia peragebatur, qualem antehac Suecia non conspexerat; in qua omnium Ordinum eo solidior erat lætitia, quod ea non ambigui regiminis auspicium, sed florentissimæ administrationis specimen, bellorumque tanta cum gloria confectorum triumphum referret. Ex vetusto more eadem Upsaliæ fuerat peragenda, ubi & paratus jam fieri cœperat; sed cum oppidum id tantæ pompæ capax non videretur, placuit

cum

1650. cum ritum Holmiæ celebrari. Etsi nonnulli eam urbem coronationi Regum parum auspicatam credant, quod observatum sit, Reges, qui Holmiæ Coronam sumserint, eam ad finem vitæ haut retinuisse. Contulerat sese Regina Jacobsdaliam,
18. Oct. Jacobi Gardii prætorium, unde pridie coronationem solenni pompa in urbem deducebatur: Reginam Matrem placebat in arce remanere, ac Filiam ibi excipere. Lusitanicus, ac Brandeburgicus Legatus in Gallici curru sedem capiebant, qui Reginæ jam viam ingressæ medio fere spatio occurrebant, & post brevem salutationem ante Caroli Gustavi, & post fratris Adolphi Johannis rhedam medii incedebant. Nobiles è subjectis Sueciæ Provinciis locum sortiebantur pro tempore, quo sub Sueciæ ditionem venerant. Ita honoratiore loco Estones, hinc Livoni & OEsalienses, demum Bremenses, Pomerani & Rugii dispositi.
20. Oct. Cæterum quo loco Legati exteri in ipsa Coronationis pompa incederent, disquirebatur. Nam id nullo modo quadrabat, ut medii inter Reginam & Senatum incederent, primariis Officialibus insignia Regia prægestantibus, & quia isto actu corpus à suo capite sejungi non poterat. Ut autem iidem Reginam sequerentur proximo post Reginam Matrem loco, ipsi adspernabantur, quod præter gynæceum neminem post se habituri essent. Igitur cum ista processio ad actum Coronationis pertineret, in qua exterorum nullæ nisi spectatorum partes erant, præsertim cum exteri Reges ac Principes ad hunc actum à Regina solenniter haut essent invitati; commodissimum visum illos pompa plane abstinere, ac postquam eam è domo aliqua transeuntem spectassent, recta in templum se conferre, ubi idonea sedes ipsis parata erat. Sed & inter Senatores, ac Supremorum graduum duces controversia surgebat, quod Kœnigsmarckius ferre non posset, ut à recens in Senatum adscitis præcederetur. Proponebatur, ut illi duces in primariorum Senatorum rhedis assiderent; sed & id parum ad palatum erat. Unde indignantes curribus suis non relinqui locum in Suecia, pro qua tot præliis hostem profligassent, omissis istis separata turma prope Reginam equis vehebantur. Ipsam pompam, actumque Coronationis, atque convivia, tum hastiludiorum, ignium artificialium, venationumque spectacula, quibus sequentes dies celebrabantur, presse memorare, extra genium historiæ nostræ fuerit.

Gallica. §. 48. Cum Gallia quanquam fœdus finito bello Germanico expiraverat; manebat tamen mutua obligatio ad præstandas pacis Westphalicæ leges. Et quia tanti momenti fuerat eorum Regnorum conjunctio, utrinque placebat, eam novo fœdere denuo adstringi, de quo & semel iterumque Chanutus apud Reginam movebat. Simul scripserat Rex, se cupidum esse fœderis cum Regina continuandi, quod vix aliter interverti rumpive possint consilia, & machinationes occultorum inimicorum, quam unione ista vinculo insolubili ac perpetuo firmanda. Ad ipsam tamen novi fœderis formulam concipiendam segnius procedebatur, quod neque Reginæ rebus istud adeo necessarium tunc videretur; & Galli, si valde cupidos se ejus ostenderent, vererentur, ne Regina annuum subsidium pecuniarium stipulari vellet; cum eo tempore illis res nummaria valde in angusto foret. Quæ & præcipua causa videtur, quare Galli demum ultro ambire desisterent legionem pedestrem mille ducentorum capitum, meris Suecis constantem, quam antea Rex Galliæ sibi transmitti petierat. Eam ad rem Regina ac Senatus proclivis erat, ac jam præfecti destinabantur, qui selectissimos ex universo Suecico peditatu in unam legionem componerent. Sed cum Regina super ejusdem stipendiis, ac sustentatione certa conventione caveri vellet, & ne dum in Galliam trajiciunt, ab Hispanis in mari interciperentur; Gallis satius videbatur eo negotio desistere, ac Reginæ studio absque effectu frui. Ejus tamen in locum quatuor millia equitum ex illis, qui in Germania exautorabantur, sibi submitti petebant. Regina cum nec suis sub signis auxilia Gallis ferre, ne bello cum Hispanis se implicaret, nec tamen Gallis, quorum res tunc sat duræ erant, deesse vellet, proponebat; ut Galli exautoratos conducerent, ac si forte argento deficerentur, se Carolo Gustavo injuncturum, ut ad centum millia uncialium ipsis eum in finem mutuo daret. Quo nomine & eidem injungebat, quantum res ferret Gallorum voluntati satisfacere, saltem ut pateret, culpam irriti negotii penes se haut fuisse. Enimvero abhorrebant à Gallica militia Germani, quod, qui hactenus stipendia apud Gallos fecerant, contemtim valde ab his habiti essent. Unde satis ducebat Carolus Gustavus impedire, ne maxima pars in Hispanorum militiam transiret. Quo fine etiam Hammersteinius summus vigiliarum præfectus, vir magnæ in exercitu autoritatis, annua pensione à Regina illigabatur, quem Hispani in sua stipendia solicitabant. Ipse quoque Kœnigsmarckius misso Bruxellas certo homine Hispanis obtulerat, se suis sumtibus duodecim militum millia ipsis adducturum, ut tamen certæ terræ pignoris loco sibi traderentur, ipseque à nemine præterquam Archiduce Leopoldo imperia acciperet. Sed cum circa hanc conditionem Hispani difficultatis quid moverent, connitente Carolo Gustavo permotus est iste, ne Sueciæ sacramentum mutaret. Etsi alias Gallis Noribergæ à Carolo Gustavo acta parum probarentur, velut ipsorum commoda ab eodem neglectim forent habita. Qua de re subinde apud Reginam querebatur Chanutus, levi tamen brachio, & ut culpam sinistrorum consiliorum in Erskeinum conferret, qui Principem in transversum egerit; simul ut testaretur, illud quidquid esset offensæ à Rege suo amicitiæ cum Regina condonari. Nec minus studiose offensam in Principem dissimulabant Galli ne ejus animum à se averterent, quem sceptro Sueciæ destinari norant. Etsi Carolus Gustavus consiliorum suorum rationes Reginæ facile adprobabat; quæ anxiis subinde literis injunxerat, lentis tractatibus aliquando finem imponeret; quin per omnia sacra rogarat, ipsam tandem ancipiti cura, in qua jam octodecim à pace concluſa menses hæreat, liberaret. Tum ut circa Franckendaliam Gallis faveret, quantum possit, modo ne tempus nimium extrahatur, aut rupturæ ansa præbeatur: simul Ordines Germaniæ aliquando hospitiorum militarium onere levarentur, ne gratia apud ipsos parta penitus consumeretur. Si qua restarent, Deo & tempori committenda, & remediis Instrumento Pacis præscriptis. Sane postulari à Regina non poterat, ut in solam Gallorum gratiam tractatus prolatando parta tot per annos decora denuo aleæ exponeret; cum præsertim bello in Germania instaurato Gallia malis intestinis languens nihil conferre auxilii posset. Cæterum ipsum Principem Holmiam reversum Legatus Gallicus omni verborum paratu Gallorum amicitiæ adjungere studebat, cui & su-

1650. per honoratiore loco jussu Regis sui nihil controversiæ movebat. Vicissim & Princeps, cum ipsum Legatus salutatum veniret, in media area curru descendentem excipiebat, ac superiorem in sua domo locum concedebat, omnique modo studium in Galliam testabatur.

Hispani Reginæ amicitiam affectant. 9. Febr.

§. 49. Hispani contra, quo Reginam Gallis averterent, desiderium suum circa jungendam cum ipsa amicitiam ambitiose declarabant. Jussu Comitis de Luminares Legati Viennæ Hispanici Immanuel Bassarus de Rosales Salvio tunc Hamburgi agenti suaserat de fœdere inter Sueciam & Hispaniam incundo. De quo cum hic ad Reginam referret, res majoris momenti visa est, quam ut statim certi quid statui posset; nec adhuc tempestivum videbatur, aliquem eo nomine in Hispaniam mittere. Haut abrupte tamen id placebat repudiare; quod Hispanorum amicitia non parum conferre posset ad augenda Sueciæ commercia. Post & Piccolomineus Carolo Gustavo non solum coram Noribergæ, sed & per literas proposuerat, ut Regina mediationem inter Hispanos ac Gallos susciperet. Qua de re cum Regina Legato Gallico communicaret, hic Reginæ operam suo Regi gratam fore testabatur; Galliæ tamen rationes non ferre, ut Cæsar hoc in negotio cum ipsa concurrat. Idem mox Regis Galliæ jussu Reginæ pro oblata isthac opera gratias agebat, ut tamen innueret, non tam urgente necessitate aliqua istam suscipi, quam ut ipsi honorem tanti negotii deferret. Confirmabat ea res Reginam, ut Matthiam Palbitzkium in Hispaniam mitteret ad amicitiæ fundamenta jacienda, ac præcipue stabiliendis per Hispaniæ portus Suecorum commerciis; saltem ut Suecicis navibus, urgente tempestate, at alias ob necessitates in eosdem tutus accessus esset. Hoc obtentu citra strepitum expiscari licebat, num sua mediatio Hispanis cordi sit. Jubebatur is aperte per Galliam iter facere, ac Regem, Matremque Regentem adire, reque cum illis communicata ex eorum consilio iter suum tardius, aut celerius peragere, ac propositionem restringere, aut extendere; ne forte Gallis suspicio injiceretur. Sed & Bioernclovio injunctum apud Piccolomineum testari; Reginam cupere conciliandæ paci inter Hispanos, Gallosque operam navare, modo norit, eam utrique parti gratam fore; simul exploraret, num Cæsar eo in negotio se ipsi adjungere velit, idque dextre dissuadere conaretur. De cujus negotii successu in sequentibus patebit.

Bioernclovius Viennam mittitur.

§. 50. Placuerat quoque Bioernclovium in Aulam Cæsaream mitti ut significaret, Legatum à Regina mox adfore investituræ de Germanicis provinciis accipiendæ, de qua petenda & Cæsar edicto nuper proposito monuerat: simul ut qui deinceps tituli utrinque tribuendi, & qua lingua utendum, conveniret. Super quibus antequam transactum foret, difficultas movebatur, qua ratione primæ literæ ad Cæsarem forent adornandæ. Nam si Germanica lingua adhiberetur, ejus genius non ferebat titulos omitti. Idem fiebat, si Latina lingua ad præsentis seculi modum detorta uti vellet. Latine autem scribere ad antiquorum ritum, affectatum, & scholasticum videri. Igitur Reginæ placuit, primas literas Gallica lingua concipere, quæ scrupulos titulorum adspernatur. Et cum aliqui monerent; hoc modo nimis aperte Ipsam studium in Galliam ostentare; eoque istas Cæsari parum gratas fore: illa reponebat; Viennæ tanto plus honoris sibi delatum iri, quo arctius Galliæ juncta adparuerit.

§. 51. Eodem anno tractatus inter Angliæ Regem, ac Scotiæ Ordines Bredæ instaurabantur, de quibus Angliæ Rex Reginæ significabat, petens, ut operam circa ipsum cum dictis Ordinibus conciliandum sumere velit. Ea de re cum Regina ad Senatum referret, quibusdam hoc negotio abstinendum videbatur, velut eventu valde ancipiti ob ingentem potentiam Parlamenti Anglicani, quod metu aut secretis artibus conatus eorum, qui Regi studebant, facile oppressurum credebatur. Alii parum decorum id munus Reginæ judicabant, quippe quæ parem favorem adversus Regem ac Parlamentum ostendere haut posset; ac periculosum esse Regis alterius subditis eas conditiones procurare, quas propriis concedere nolit. Pluribus tamen placebat, eam rem non insuper habendam; & ipsa Regina cupiebat Regem solio suo reddi, ad quod nisi per Scotiam ipsi accessum patere haut putabat. Igitur ejus negotii causa Bredam ire jubetur Laurentius Canterstleinius, qui tunc Hagæ Comitis agebat; simul ea occasio arripitur ad literas Parlamenti Scotici superiore anno scriptas respondendi. Iis literis quæ super Conventione sua memoraverant, in medio relinquebantur; Regis cædes damnabatur; ipsi ut moderatas conditiones ferrent monebantur. Canterstleinio injunctum, ut Bredam profectus circa componendum Regem ac Scotos operam navet, ut tamen præcipue à Rege dependeat. Ac palam quidem quereretur; ab Ordinibus Scotiæ tam duras conditiones ferri, Regis fastigium ac jus infringentes. Clam tamen Regem hortaretur, quantum liceret Scotorum se voluntati attemperet, quod alias parum ipsi virium sit Regno recuperando; ac id in præsens præcipue ipsi curandum, ut in Scotia pedem figere detur: cætera successu temporis corrigenda. Contra Scotorum Deputatis demonstraret, dura nimis ipsos postulare, & quæ adversa fronte Regiæ autoritati repugnent, ejusque jura mutilent. Eoque molliora proponerent, Regique summam rerum directionem ne adimerent, postquam religioni ac libertati ipsorum satis caviisset, præteritorum quoque venia concessa. Ut tamen rem prosse nimis haut urgeret, nec fervidum pro Rege studium ostentando Scotis invisum se redderet. Canterstleinius cum Bredæ apud Regem mandata Reginæ exposuisset, iste summo cum gaudio officium hujus acceptabat, testatus, nulli mortalium se plus obligatum, quam Reginæ, quæ sola animi generositate, nullo suo merito, ista faciat, ac sola de ipso solicita sit, ab amicis & cognatis deserto. Cum Regi operam suam gratam sentiret Canterstleinius, Scotorum Delegatis Reginæ literas reddebat; qui singulari cum reverentia illas acceptabant, simul desiderium cum Rege transigendi testabantur. Differebat apud istos Canterstleinius; Scotiam sine Rege salvam esse non posse; antiquissimum id Regnum, & ex hac familia bis mille per annos Reges habuisse. Idem in factiones distrahi, quæ ad plenam ejus divisionem evalituræ sint, nisi uno capite contineantur. Multos, qui in Anglia, & Hibernia Regem respiciant, commovere se non audere, priusquam is pedem in Scotia posuerit. Angliam sumto jam reipublicæ schemate de Scotia in provinciæ formam redigenda agitaturam. Scotos jam semel atque iterum aspere ab Anglis habitos. Tempus nunc esse rem agendi, antequam æstas effluat, ac Parlamentum Anglicanum nimis se confirmet. Tales conditiones Regi suo ferrent, quibus is diu stringi possit. Idem Regi

1650. Regina mediationem inter Regem Angliæ & Scotos suscipit.

vicissim

1650. viciſſim oſtendebat; ni in Scotiam accedat, nullo auxilio frui poſſe ab illis, qui per Angliam & Hiberniam ipſi faveant; quibus ſi neceſſitas afferatur Parlamento ſe ſubjiciendi, hujus potentiæ non parum incrementi acceſſurum. Demum apud Scotos non parum profecit Reginæ autoritas, ut initio menſis Maji inter Regem & iſtos tranſigeretur; Reginæque ab utriſque gratiæ actæ. Antequam Rex in Scotiam ſolveret, Balandinum Equitem in Sueciam ad Reginam mittebat, qui officio iſto defungeretur; ſimul ut tentaret, num Regina ferre poſſit ſuper ipſius cum Rege matrimonio moveri. Qua de re ut ſermonem movere poſſet, effigiem Regis attulerat. Sed Regina ita dextre ipſi inſinuabat quantopere abhorreret ejuſmodi ſermonibus aurem præbere, ut iſte facile ſuperſederet apertius rem urgendo repulſam extundere. Canterſteinii negotiatio tunc ſummo ſilentio premebatur, ne ſi Anglis de eadem innoteſceret, repente Scotiam invaderent, aut in mari inſidias Regi ponerent. Eadem tamen Marchioni Montroſio exitii anſam præbuiſſe judicabatur. Nam qui partibus Regis in Scotia favebant, cum Bredæ tractatus agitari intelligerent, Montroſio in Scotiam irrumpente quieſcebant, cum hic alias iſtorum concurſu decem ſe hominum millia confecturum ſperaſſet. Ita is cum ſexcentorum manu facile opprimebatur. Regii jactabant, non debuiſſe ab eodem Scotiam invadi, dum tractatus fervet. Sed regerebatur; debuiſſe à Rege priora mandata revocari.

Polonica. §. 52. Circa adornandos pacis tractatus inter Suecos Polonoſque hoc anno parum promovebatur. Equidem in Comitiis Warſoviæ menſe Januario habitis quatuor Legati nominabantur, qui eo nomine Lubecam proficiſcerentur. Simul ad Mediatores ſcribebatur, ut diem ordiendæ negotiationi nuncuparent. Etſi quæ ad Belgas fœderatos mittebantur, parum grata eſſent, quod inſcriptio hæc verba exprimeret: *Amicis noſtris grate dilectis*; & quod poſtularent, ut Mediatores primo Lubecam ſe conferrent, & inde ad partes datis literis conventui diem deſignarent. Id quod temporis extrahendo propoſitum judicabatur. Alias ſerio à ſe expeti tractatus Poloni ferebant; quibus non parum ſuſpicionis injiciebat rumor de copiis è Germania in Livoniam deductis. Et qui nuper in Sueciam miſſus fuerat Matthias Crocovius arguebatur mandati ſui ſenſum haut recte percepiſſe. Non enim id ex Regina Sueciæ quærendum fuiſſe, utrum Veneti futuris tractatibus Mediatorum partes ſubire debeant: ſed quia jam nupero Conventu ad id munus adſumti fuiſſent, ac interea Angliæ Rex occubuiſſet, num opus ſit alios Mediatores circumſpicere, an vero in Angli locum Veneti ſubire debeant, quos Mare Balticum parum tangat, & queis ejus maris navigatio damni plus quam lucri adferat. Ad Senatum Sueciæ quoque Senatus Poloniæ literis datis moram reſponſi excuſabat ob interventum Comitiorum, Legatos ſe jam deſignaſſe Lubecam ituros, & cupere, ut quamprimum negotium conficiatur. Eæ literæ Duci Curlandiæ in Sueciam curandæ commendabantur; qui & Suecici Senatus literas Polonis reddiderat. Ad iſtas Senatus Sueciæ reponebat; Reginam pariter paratam eſſe Legatos Lubecam mittere, nec æquas pacis conditiones repudiaturam. Ita ſupererat, ut Mediatores diem conventui ordiendo nuncuparent, ac partes ut eo Legatos mittant, invitarent. Et quia cæteri Mediatores in Regis Galliæ arbitrium contulerant diem congreſſui nuncupare, ab hoc viceſima Octobris deſignabatur. Mox tamen Poloni qui hactenus Conventus quamprimum habendi deſiderium oſtenderant, ejus dilationem iterum quærebant. Quo nomine Poloniæ Rex ad Chanutum Galliæ Regis Legatum in Sueciam ſcribebat, excuſans temporis præfixi anguſtias; nec ſe hiberna tempeſtate legatos mittere poſſe, qui tamen veris initio ſat promte ſint adfuturi. Gratum erat Reginæ, eam moram haut à ſe profectam, quæ & gravibus negotiis hactenus diſtracta fuerat, Comitiis in hiemis uſque initium extractis, ac difficili jam maris trajectu. Ita cum Chanutus eam rem in ipſius arbitrium rejiceret, Conventus in Majum menſem anni ſequentis fuit prorogatus. Interim ut Poloniæ Rex expiſcaretur, quæ Reginæ mens ſuper pacis conditionibus foret, Georgium Fiſcherum 3. Sept. Holmiam miſerat, qui inter alia de ſecreto tractatu inter Regem & Reginam movebat, oſtenſo Regem prætenſioni in Sueciam renuntiaturum: viciſſim ſuppetias ſibi, ac pecuniam ſtipulaturum. Addebat, cum Regina jam Livoniam & Pomeraniam adquirat, num Regi portionem quandam terrarum dare velit, ſupremo imperii jure poſſidendam. Ad quæ Regina reponebat; ſibi haut fas eſſe ditiones ſuas imminuere; cæterum laxioribus verbis pollicebatur; auxilium ſuum Regi non defore. Sed cum iſte hæc promiſſa ſcripto concepta ſibi tradi peteret, Regina abnuebat, quod & is propoſitionem ſuam ſcripto exhibere noluiſſet. Unde quid de ſucceſſu tractatuum eſſet ſperandum, prudentes facile proſpiciebant, cum neque Poloni prætenſiones ſuas gratis remittere, nec Sueci eaſdem pretio redimere vellent.

Portugalli. §. 53. Eo anno in Sueciam adpellebat Joſephus Pintus Pereira à Luſitaniæ Rege Legatus, qui ſuper fœdere inter Sueciam & Luſitaniam denuo movebat; inter alia Suecicis navibus liberam navigationem offerens ad portus Indiæ Orientalis, qui Luſitanicæ ditionis eſſent. Sed ita languide rem gerebat, ut facile pateret, iſta obtentui duntaxat ſumta. Cæterum petebat iſte, ut Regina controverſiis inter Regem Luſitaniæ & Belgas Fœderatos componendis operam dare velit. Id quod Reginæ haut adſpernandum videbatur. Saltem enim id obtentura erat, ut quales ſe heic gererent Belgæ, talem & ipſa ſe adverſus eoſdem tractatu Polonico exhibere poſſet. Per literas igitur hoc officium Belgis offerebat, quod ex utriuſque populi uſu judicet, bello inter ſe haut collidi; idque negotium, ut ſuo nomine obiret, Haraldo Appelbomio in mandatis dediſſe. Is cum de eodem 20. Nov. apud Ordines Generales proponeret, verbis quidem hi teſtabantur, Reginæ officium ſibi gratum 14. Mart. eſſe; ſcripto tamen reſponſum dare abnuebant, ne ad certi quid ſe adſtringerent. Color dicebatur; Legatum Luſitanicum nondum admiſſione potitum, ac rem hanc à ſe ad ſingulas provincias prius referendam. Revera tamen metuebant, ne Luſitani hac mediatione conſili ægrius ad ſatisfaciendum Belgis deſcenderent. Nam ſi Luſitanis animus eſſet Belgis ſatisfacere, brevi & compendioſo tractatu id poſſe fieri nullo ſequeſtre adhibito. Aſt iiſdem tempus extrahere cupientibus inſervire mediationem Suecicam; quæ ſibi contra fraudi ſit, cum à Luſitanis jam in anguſtias redactis brevi æquæ conditiones extorqueri queant. Quanquam & Zelandi plane à tractatu cum Luſitanis abhorrebant. Ita dilatum aliquandiu re-

1650. 14. Mart. ſponſum. Sed ſequenti anno literis iſtam mediationem declinabant: Reginæ officium ſibi fuiſſe gratiſſimum, ſi res, & anni tempus longiorem Braſiliæ pacandæ moram pateretur. Sed hoc rerum ſtatu ſibi quam maxime properare neceſſum fuiſſe.

Canterſteinii negotiatio cum Hollandis.

§. 54. Sub finem ſuperioris anni Canterſteinium à Regina in Hollandiam miſſum memoravimus, ut fœdus illorum cum Daniæ Rege nuper concluſum, ſimul conventionem ſuper redimendo vectigali Oreſundico, ſi qua poſſit, everteret; aut ſaltem declarationem obtineret, neutrum Suecis fraudi fore. Etſi jam Ordines Generales 27. Dec. 1649. apud Reginam literis modeſtiſſimis teſtati eſſent; ſibi haut in animo fuiſſe quidquam facere fœderi cum ipſa repugnans. Fœdus cum Dano æquis conditionibus initum ex poteſtate liberis populis competente, ad mutuam defenſionem ditionum, atque commerciorum & navigationis in Mari Baltico & Septentrionali. Sed & Daniæ Rex, cum à Regina ſuper iſtis conventionibus apud Belgas moveri audiret, per Reſidentem ſuum Petrum Julum Holmiæ quam diligentiſſime excuſabat, illas haut quidquam in Sueciæ præjudicium cedere, ſed ad eaſdem ineundas ſe adactum præſenti ſtatu Regni, ac fulciendis recentibus ſuis rebus, ſimul ut ſumtus in ſepulturam Patris, ſuamque coronationem repararet. Canterſteinius porro diſceptationem cum Ordinum Deputatis ingreſſus multis demonſtrare conabatur; fœdus ipſorum cum Daniæ Rege plura complecti, quam ad meram defenſionem requirantur. Saltem declarandum; ſi Belgas non putent ad ferenda Sueciæ auxilia adverſus Danos teneri, nec ipſos obſtringi velle ad auxilium Daniæ adverſus Sueciam ferendum, ſi duo iſta Regna quamcunque ob cauſam bello collidi contigerit; præſertim cum fœdus inter Sueciam & Belgas ex mente utriuſque contrahentis revera adverſus Daniam directum fuerit. Verba etiam, quibus Suecia excipitur, obſcura eſſe, nec conſtare an ad eum caſum, de quo in principio Articuli decimi quarti agitur, an ad totum fœdus Suecicum pertineant. Eſſe præterea res in utroque fœdere, quæ ſimul nullo modo conſiſtere queant. Quod ſi cordi ipſis ſit fœdus Suecicum tueri, in proclivi eſſe ante ratificationem fœderis Danici diſertis, ac perſpicuis verbis Sueciæ cavere. Circa *tractatum Redemtionis* monebat; providendum, ne dum ad conficiendam annuam pecuniam, quæ Dano hoc nomine promiſſa eſt, vectigalia in Hollandia intenduntur, libertas Suecicarum navium in freto Oreſundico eludatur. Nam iſta aliter augeri non poſſe, niſi ut Sueci onerentur, adeoque reipſa vectigal Oreſundicum in Hollandia perſolvant. Ad quæ Belgæ nil aliud reponebant, quam fœdera ſua cum Suecis & Danis ſibi invicem haut repugnare, cum utrumque defenſivum ſit; eoque ſe Sueciæ ad auxilia ferenda non teneri, ſi ipſa ultro Daniam invadat. De cætero ita fœdus cum Danis aptare ſtuduiſſe, ut ne fraudi ſit fœderi Suecico hactenus tam ſancte culto. Quo fine & diſerte Suecia excepta ſit. Sed & circa redimendum vectigal fas ſibi fuiſſe cum Dano paciſci. Jactabant tamen aliqui; ſi Regina nollet vectigalia in Hollandia ob iſtum tractatum intendi, eandem ſibi rationem ineundam, qua Regina utitur, ut nempe vectigalia pro ſuis civibus minuantur, Suecis ad integra ſolvenda adactis. Et privatim aliqui differebant; ſi Regina diſcrimen inter naves in Suecia ædificatas, & extraneas tollat, ſe quoque tractatum redemtionis everſuros. Ea re intellecta Regina Canterſteinio injungebat; operam daret, num meliorem obtinere declarationem poſſit. Modeſte tamen ageret, ac minis publice abſtineret. Et ubi ſcripto reſponderent Ordines, qualecunque reſponſum acceptaret, nulla proteſtatione, aut exprobratione interpoſita; cum talia non niſi animos exacerbent, nullo præterea fructu. Sed & ita rem tractaret, ne qua timoris ſigna daret, aut apertæ Danis offenſæ anſam præberet. Quod ſi nullo modo ratificatio impediri queat, ſatis haberet declarationem obtinuiſſe, neutrum tractatum Sueciæ ullo modo fraudi fore. Privatim tamen apud eos, quos ea res tangeret, oſtenderet; ſi Belgæ domi vectigalia augeant, Reginæ decretum, duplex vectigal mercibus in Suecia, ſubjectiſque Provinciis imponere, ac cumprimis cupro, ferro, malis, aſſeribus, cineribus, lanæ, pici liquidæ & ſimilibus; quibus Belgæ carere nullo modo poſſint. Uti autem Canterſteinius, & poſt eum Haraldus Appelbomius, (nam iſte Bredam ad Mediationem inter Regem Angliæ & Scotos profectus, id negotium huic conficiendum reliquerat,) circa impediendam Danicorum tractatuum ratihabitionem ſatagebant; ita viceverſa Miniſtri Danici ad eandem extundendam nulli operæ parcebant: inter alia ferentes; ſi Belgæ pacta ratihabere abnuerint, Daniæ Regem Suecis Scaniam cum dimidio freto traditurum, receptis in ejus vicem nuper amiſſis Provinciis, Hallandia, Jemtelandia, Gotlandia & Oeſalia; quin & iſtis vectigal Oreſundicum redimendum oblaturum, cupide amplexuris occaſionem Belgas Mari Baltico excludendi. Quæ ab hiſce ut vana, & à Danorum rationibus plane abhorrentia cum irriſu rejiciebantur. Enimvero Belgis placebat negotium id extrahere, & tam Suecos, quam Danos in ſuſpenſo relinquere, quoad adpareret, quantum copiarum Regina poſt concluſos tractatus Noribergenſes ſub ſignis retentura, aut num forte quid in Daniam tentatura eſſet. Sed & non parum difficultatis ſurgebat, unde confici pecunia illa poſſet, quæ Dano pro redemto vectigali Oreſundico promiſſa erat. Nam Zelandi non alia lege iſtos tractatus ratihabere volebant, quam ſi Hollandi valida auxilia adverſus Luſitanos in Braſilia annuerent. Sed & mox obortæ in Belgio turbæ, ac Arauſionenſis mors alio cogitationes avertebant. Ita per illum annum ratificatio Danicorum tractatuum omiſſa eſt.

1650.

Ruſſica.

§. 55. Conſtituerat tunc Regina novum in Moſcoviam Reſidentem mittere Jacobum Molinum, ſed quem Novogardiam jam progreſſum Ruſſi ſiſtebant, ac non ſine minis in Suecicam ditionem redire jubebant. Deinceps quippe, (ita jactabant,) Reſidente opus non eſſe, cum inter utraque Regna omnia ſint tranquilla & compoſita. Hactenus Reſidentes tantum ad tempus toleratos; nec ſuper iis Pace quidquam diſponi: nec à ſe perpetuum Miniſtrum Holmiæ haberi. Sed & paulo poſt cum Levinus Nummerſius partem pecuniæ ſuperiore anno conventæ è Muſcovia efferret, ſimul conceſſu Czaris frumenti quid Pleſcoviæ coemtum in Livoniam avehere vellet, plebs ea in urbe ſeditionem movere, ac in Levinum iſtum ſævire, abrepta pecunia. Mox & velut contagio Novogardia in ſeditionem abiit, ubi Danicus Ablegatus Ivarus Krabbius, qui tunc è Moſcovia reverſus illac tranſibat, à furentibus peſſime habitus eſt. Sed Novogardienſes facile compoſiti, ac ſeditionis autores cum cruciatibus neca-

1650. necati. Plescoviæ pertinacior seditio, quo & è Polonia literæ adferebantur, Demetrii nomen præferentes, qui legitimum se Russici Imperii hæredem, & eum qui nunc rerum potiatur, suppositititium jactabat; eosque ad vim illatam fortiter sustinendam hortabatur; se mox validis cum copiis auxilio istis adfore. Et sustinuere aliquandiu obsidium Plescovienses; ad extremum tamen promissa anteactorum venia ad obsequium rediere. Mittebatur à Czare cum literis ad Reginam, qui factum id excusaret, ac se ablata redditurum, supplicio de flagitii patratoribus sumto. Qua satisfactione Regina adquiescebat, præsertim postquam pecunia superiore anno conventa exacte soluta fuisset.

Meclenburgicus Warnemundam reposcit.

§. 56. A Meclenburgico Duce Adolfo Friderico literæ adveniebant, quibus ut præsidium castello Warnemundæ deduceretur, postulabat. Adjunctum erat Attestatum Cæsareorum Legatorum, quod Regina ad reddendum istud castellum tenearur. Enimvero id postulatum Regina nullo jure niti censebat. Nam in Instrumento Pacis de vectigalibus in locis Meclenburgicæ & Pomeraniæ in universum exprimi, quæ verba è prima formula remanserint, quando totius Pomeraniæ nanciscendæ adhuc spes fuerat. Et ipsum Meclenburgicum Legatum ab initio contendisse, ut vectigalia per oram Meclenburgicæ servarentur, quod speraret, Principem suum vectigal ad Warnemundam retenturum. Post cum super satisfactione Suecica transactum esset, eundem tero vocabula *in locis cessis* inseri voluisse. Missum post à Rostochiensibus Deichmannum, qui, ut insertis tribus illis verbis telonium Warnemundense tolleretur contenderit, permotis quoque Ordinibus, ut per Deputationem à Legatis Suecicis id peterent. Sed responsum; literam scriptam manere, nec in sua potestate esse, in negotio jam subscripto quidquam mutare. Quanquam autem de castello diserte expressum non sit, tamen concesso vectigali locum utique concedendum, ubi ista expediantur. Nam ut navis Regia ante portum in anchoris stans eadem exigat, ipsis etiam navigantibus incommodum esse. Sed & Duci exprobratum, quod nuper frumentum Wismariam vehi interdixisset, velut infensi Suecis animi indicium, cum hi longe aliter de ipsius Domo meriti sint. Sequenti anno Piccolomineus acres literas ad Principem Succiæ dabat, Warnemundæ restitutionem expostulans velut Noribergæ ab ipso promissam. Id quod hic inficiabatur, non lenioribus literis repositis. Equidem rem clarioribus verbis potuisse exprimi; sufficere tamen ea nihil exceptionis continere: ac omnia vectigalia ad eam oram intellecta fuisse, claro indicio esse, quod ista vi armorum in tractatibus utique facile obtineri potuerint. Eo fidentius autem hoc in negotio agebatur, quod satis constaret, ob Warnemundam bellum novum haut iri susceptum.

Tartarica Legatio.

§. 57. Sub finem anni aderat à Precopensium Tartarorum Principe Islan Gerey Legatus, qui amicitiam Reginæ offerebat; simul secreto proponens, quia Princeps iste fœdus cum Poloniæ Rege adversus Moscos inierit, num Regina in ejus fœderis partem venire, ac junctim Russiam invadere velit? Cum de fœderis legibus interrogaretur, & quæ alia tantum negotium suscepturis scitu necessaria sunt; ista à se ignorari ferebat, nec plura jussum se dicere. Addebat, ut Regina aliquem in Crimeam ablegaret confirmandæ amicitiæ. Ejus propositio quanquam vana haberetur, nec verosimile esset, Rempublicam Polonicam permissuram, ut Rex arma adversus Moscos paret: haut abs re tamen visum, paris argumenti literas reddere, de amicitia ample testantes, ac deinceps Legatum in Tartariam mittendum. Interim specie Legatum istum deducendi in Crimeam simul ire jubebatur interpres Joannes Meierus, conditioni istius populi explorandæ, & num quid solidi istorum hominum pollicitationibus subsit. Saltem haut inutile videbatur Polonis scrupulum injicere, velut arcana quædam commercia cum ista gente agitarentur.

SAMUELIS PUFENDORFI
RERUM SUECICARUM
LIBER VIGESIMUS TERTIUS.
EPITOME.

1651. *Regina de Imperio deponendo cogitat. Interna Suecia habitudo. 2. Reginæ concilium de abdicando Regno dissuadet Chanutus; 3. & Princeps Carolus Gustavus; 4. Et Senatus. 5. Rationes Reginæ circa id propositum. 6. Regina destinatum suum differt. 7. Messenii plectuntur. 8. Biærnclovii negotiatio Viennæ circa titulos. Ejus literæ fiduciariæ redhibentur. Idem ad audientiam admittitur. 9. Ulterior circa titulos & linguam negotiatio. Biærnclovii postulata. Cæsareorum tergiversationes circa linguam. 10. Calumnia in Suecos de vendita Austriacorum Religione. 11. Super renovando fœdere Gallico considerationes. 12. Regina super renovando fœdere, ejusque legibus* 1651.

1651. legibus decernit. 13. Tractatio de fœdere Gallico. 14. Capita fœderis excutiuntur. 15. Fœderis formula concipitur. 16. Missio in Hispaniam. 17. Hispani libera commercia Suecis concedunt. 18. Tractatus Lubecensis acta. Suspiciones de Polonis. 19. Suecicorum Legatorum mandata. 20. Polonorum Legatorum mandata. 21. Controversia super visitatione. 22. Controversia de titulo Reginæ. 23. Polonis spiritus accedunt. 24. Legati se conviviis mutuo excipiunt. 25. Sueci abitum minantur, ni super titulo Reginæ satisfiat. 26. Poloni tractatus eludere jubentur. 27. Procuratoria examinantur. Desiderata in Suecico procuratorio. 28. Suecorum defensio. 29. In Polonico procuratorio notata. 30. Polonorum responsio. 31. Suecorum ad hanc replica. 32. Nova procuratorii formula proponitur. 33. De legibus Pacis utriusque partis sententia. 34. Conventus dissolvitur. 35. Regina Gedanenses super insidiis monet. 36. De agnoscenda Republica Anglicana consultatio. 37. Regina illam Rempublicam agnoscere constituit. 38. Regina pacta inter Danum & Hollandos frustra impedire studet. 39. Hollandi tractatus cum Dano ratihabent. 40. Regina ea de re queritur. 41. Hollandorum responsum. 42. Regina Anglorum societatem affectat. 43. Cornificius Ulfeldius in Sueciam venit. 44. Moscovitica. 1651.

Regina de Imperio deponendo cogitat.

POstquam tam glorioſum bello Germanico finem impoſuiſſet Regina, ſtatim qua ratione ipſa abdicatum à ſe regimen in Carolum Guſtavum transferret, cogitavit. Ea deſtinata, quæ Regina initio ſola ſecum animo agitabat, nonnulli prudentiores conjecturis è ſtatu Sueciæ deſumtis, præcipiebant. Nupero Ordinum conventu diſſidia inter hoſce gliſcere cœperant, quæ ne in inteſtinas turbas erumperent, Reginæ quidem dexteritas prohibuerat. Neque tamen ita malum erat funditus ſublatum, quin primo Conventu idem certamen Nobiles inter ac reliquos Ordines exardeſcere poſſet. Inter hanc Ordinum diſcordiam etſi Reginæ autoritas magnopere invaluiſſet, quod fortunæ Nobilium magnam partem ex nutu iſtius jam dependerent facile ſubvertendæ, ni adverſus cæteros Ordines ejuſdem favore ſuſtinerentur: vix tamen fieri poſſe videbatur, quin aliquando eam ob cauſam extremis ipſa difficultatibus involvenda foret. Proceres, qui ſplendidiora reip. munia tantum non in patrimonio ſibi, ſuiſque familiis reputaverant, in deminutionem ſui accipiebant novos quoſdam homines Reginæ gratia evectos, & ab hac ſumma reip. negotia ex ſuo magis quam illorum placito adminiſtrari. Plebs contra parcæ atque adſtrictæ veterum Regum vitæ adſueta, lætiorem Aulæ faciem averſabatur; & inter exhauſtum ærarium donandi finem non fieri fremebat. Et largiendi ſemel initio facto, reliquis, qui paria cum prioribus merita jactabant, negare ſpecies injuriæ habebatur. Atqui ſi nova tributa imperarentur ſuſtinendis ſumtibus Regni, plebs in deſperationem abitura videbatur. Nobilibus eripere quæ ipſa dederat, Reginæ genio adverſum & anceps erat. Unde ſuſpicio naſcebatur prudentioribus, Reginam ſingulari aliquo medio ſibi conſulturam, in Principem devoluto imperio juxta atque invidia, ſi quæ forte inſtaurationem ærarii ſuſcepturum manſura erat. Et quia ſubito de inſtituendo in Gotlandiam & Oelandiam itinere propoſuerat, credebatur, eas inſulas ſedem ſibi deſtinare, qua vitam privatam ageret, Oelandia pro captu Septentrionis ſat amœna. Variis quoque ſpeculationibus anſam præbebat, quod Regina hoc anno mergitem, Waſiorum gentilitium inſigne, ſigillo Regni & pavimento interioris arcis areæ dimoverat. Firmabatur ſuſpicio, quod cum hactenus Cancellario Oxenſtiernæ, eidemque adictis parum æqua fuiſſet viſa, velut ejus autoritate ac potentia faſtigium Regium prægravante, nunc ſubito eundem præter ſolitum amplecteretur, quaſi ad extremum omnibus conciliatis ſolio abire vellet.

Internus Sueciæ habitus.

§. 2. Inter primos, qui ſecretum illud conjectando indagaverat, Petrus Chanutus Regis Galliæ Legatus erat, qui de eodem ad Regem Galliæ, Reginamque Matrem ſcripſerat; ſed quibus id conſilium diſplicebat, velut Reginæ haut proficuum; an quia Carolum Guſtavum parum prono in Galliam affectu credebant. Unde Chanutus id propoſitum Reginæ diſſuadebat tanta libertate, quam vix ſubjectus ipſius adhibere auſus fuiſſet. Regina tamen, quod longius ſe jam progreſſam putaret, quam ut honeſte pedem retrahere poſſet, quo rogari deſineret, convictam ſe rationibus iſtius profitebatur. Et iſte ideo Reginam gravius urgendam non ducebat, quod ſperaret eam Regno haut ita renuntiaturam, ut non aliquo caſu regreſſus ipſi ad idem pateret; præſertim cum vacillans valetudo Carolo Guſtavo vitam parum diuturnam polliceretur; cui conciliandis bellatoribus largiores invitationes præter naturæ inclinationem ſuſcipiendi prope neceſſitas fuerat.

Reginæ conſilium de abdicando Regno diſſuadet Chanutus.

§. 3. Aſt Carolus Guſtavus, quo propior ſummæ ſpei erat, eo circumſpectius agere, ne ulla Imperii habendi cupidine tangi videretur. Unde cæco obſequio ad voluntatem Reginæ, cui tantæ fortunæ ſpem debebat, ſe componere; ut plurimum ruri agere, procul ab omni reipublicæ cura; ſi quando in urbem accederet, quod raro fiebat, poſt Reginæ colloquium ſtatim iterum abire, ne conſilia cum Proceribus ſuper republica miſcere videretur: de cætero obvia humanitate omnium Ordinum favorem captare. Huic cum Regina de conſilio ſuo aperuiſſet, iſte fidem dictis ægre adhibere, veluti ſui tentandi cauſa talia jactarentur. Et quanquam alias nullus affectus in animos mortalium majus imperium obtinet, quam regnandi libido; tamen pro prudentia ſua negotium hoc maximis difficultatibus implicitum perſpiciebat. Nam attenuato ærario haut adparebat, unde ſumtus publicos toleraret; præſertim cum & Regina Regno exuto non modicam ſibi ſummam receptura eſſet. Extraordinariis autem tributis plebem, revocatione bonorum donatorum Nobilitatis animos alienaturus erat. Contra tamen ſtatum ſuum ſemper in lubrico fore videbat, quamdiu

Et Princeps Carolus Guſtavus.

1651. diu Regina solium obtineret. Nam si ipse matrimonium iisset, verebatur, ne forte & Reginam ejusdem desiderium subiret. Sed & ægre fides ipsi fiebat, Reginam penitus jure se suo abdicaturam; nec si ipsa huc inclinaret, alios ejusdem gratia florentes omnibus suadæ artificiis adhibitis id permissuros. Tanto magis providendum erat Carolo Gustavo, ne malevolis ansam præberet suspectum ipsum Reginæ reddendi. Unde & post cum mense Octobri Regina Archistratego Gardio, & Cancellario Oxentiernæ de proposito suo Regnum abdicandi indicium fecisset, ipsisque injunxisset ad Principem scribere, quo is sese capessendis Regni habenis pararet; Princeps respondo istos obsecrabat, omnem lapidem moverent, ut Reginam eo proposito dimoverent; simul rogarent, continuaret regimen, quod tanta cum gloria & utilitate patriæ gessisset; nec ejusdem onere delassaretur. Apud ipsam Reginam quoque testabatur, eam summam votorum suorum esse, ut diutu no ipsa, ac florentissimo Imperio potiatur. Se ipsi submissum cultum, perfectum obsequium & inviolabilem fidem velut subjectum semper approbaturum, nec quid amplius desiderare, quousque Deo placuerit vitam eidem servare.

Senatus. 25. Oct.

§. 4. Haut eo secius tamen Regina Senatui declarat, sibi decretum esse, gubernatione Regni in Carolum Gustavum devoluta in privatam se vitam recipere; qua re sæpius expensa haut commodius medium dispicere potuisse stabiliendæ Regni securitati, ac civium quieti, qui sobole Regia successioni cautum cupiant. Nam sibi, quidem firmiter statutum, matrimonii jugum haut subire. Principi autem Regno suscepto necessitatem fore ducendæ uxoris, nec difficultatis quid ipsum heic moturum. Ex eo connubio si proles proveniat, quod speret, patriam extra pericula subductum fore, quæ electiones Regum comitari solent. Addebantur multa in laudem Principis, de cujus egregio regimine ipsa amplam spem conceperit. Contra Primores Senatus nihil eorum omittebant, quæ Reginam hoc proposito avertere possent: divinitus ipsam sibi Reginam concessam, cui quamdiu vita superstit, alterius se imperium non agnituros. Vix unum annum elapsum, ex quo coronationis pompa ærarium plane exhaustum sit. Eam repetendam esse inaugurando Carolo Gustavo; ubi ipsa Regno abeat: celebrandas inde Principis nuptias; quibus sumtibus Regnum par non sit. Addebantur intensissimæ preces, ut curas pro salute & tranquillitate Regni continuaret. Ast Regina ad rationes & preces istas immota ostendebat, non esse, quod aliam à se declarationem expectent; stare sibi sententiam; nec aliud superesse, quam ut eadem & ipsis probetur. Coronationi Principis non defore sumtus, ac ne duplicem impensam facere necessum sit, nuptias pariter celebrandas. Cum igitur Senatus perspiceret, se Reginam destinatis avertere in præsens non posse, ostendebat necessum esse, sequenti mense Februario Ordinum conventum indici, quo super tanti momenti negotio deliberari ac statui queat. Interim Reginæ animum mutari posse spes erat.

Rationes Reginæ circa id propositum.

§. 5. Ista quanquam Reginæ animum subinde in diversa traherent; recusabant tamen rationes consilii, quod tam altas jam radices egerat, ut plane evelli nullo modo posset. Ipsi enim uti vitam exigere cælibem sedebat, ita stabiliendæ successioni Coronæ & tranquillitati patriæ necessarium erat Carolum Gustavum matrimonium inire; ad quod nulla commodius ratione permoveri 1651.
poterat, quam Regni plena administratione in ipsum collata. Sed & animo obversabantur dicta Sapientiæ super rerum humanarum vertigine, & ut fortuna, cum nil supereſt quod addat, ad extremum velut delassata mortales destituere soleat, ni ultro modum felicitati imponere sciant, acceptis contenti. Se tam glorioso defunctam imperio etiam in privata vita omnibus eo nomine venerabilem fore, quod famam suæ nationis ad summum, quod unquam fuit, gloriæ fastigium extulerit, ac perpetuum suorum temporum desiderium plerisque reliquerit. Denique hoc unico superiorem se ipsa adparituram, si summum rerum humanarum apicem spernere, ac id ætatis tantum Regnum abdicare ultro queat, spreta quoque spe prolis ad tantam fortunam educandæ, ut sibi ipsi viveret, ac reliquum tempus contemplationi sapientiæ consecraret.

Reginæ destinatum suum differt.

§. 6. Haut destitere tamen Proceres, & qui Reginæ gratia florebant, simul selecti Ordinum mense Octobri congregati animum Reginæ rationibus, precibus, obsecrationibus impugnare, ut ea destinata omitteret. Ac demum universi eandem adiere, quorum nomine Oxenstierna Cancellarius omnem eloquentiæ vim, qua insigni pollebat, expromtum ibat: professus, fidem se quondam stipulanti Gustavo Adolfo Regi dedisse, se quantum possit Filiæ ipsius Regnum conservaturum. Immortales ipsi gratias deberi pro eximia cura, quam gloriæ juxta ac quieti Regni impenderit ad fastigium toti Europæ admirandum provecti: cujus splendor conservari nequeat, ipsa fasces deponente. Principi decretum, Regni habenas non suscipere, quamdiu Reginæ vires, ac vita supersint. Non posse non animum ipsius graviter commoveri, si intelligat, fore, ut simul cum abdicatione Regni tot vigiliarum, ac laborum fructus intercidant. Non minus præclarum esse parta tueri, quam quærere. Quin satius fuisse, minore gloria Sueciam exsplenduisse, quam nunc ab ea, cui istam debuit destitutam retro referri. Si ipsa gubernacula Regni deponat, se quoque isto exemplo munia, quæ hactenus gesserint ejuraturos; ac publicam lucem sibi invisam fore, ni preces locum inveniant, quas levatis jam universi manibus effundant: nec unquam se posteritatis convitia laturos, velut in rem patriæ tam perniciosam consenserint. Num quam cives offensæ ansam præbuerint? Num parum venerationis, aut obsequii exhibendo indignationem ipsius meruerint? Si quid displiceat, libere proferret; ipsos quidem pœnam à se exacturos: tum si quid forte desideret, summa alacritate exhibituros. In posterum quoque summo connixuros opere, ut magis quam hactenus eidem placeant; ac nulla re parcituros, quæ ad ejusdem magnitudinem, jus, atque autoritatem tuendam inservire possit. Denique ipsi vitam se, ac bona sua offerre. Ne ære alieno publice contracto moveatur, quod de suo sint exsolututi, collatis quoque reditibus, unde splendorem Aulæ sustentare possit, qualem nemo è Septentrionis Regibus antea assequi potuerit. Hæc & multa id genus tanta cum commotione totius Cætus evolvebat, manantibus non parce lacrymis, ut Regina tandem expugnata promitteret, se habenas Regni haut deposituram, ea tamen lege, ut ipsam precibus super connubio ineundo obtundere desinerent, à quo plane abhorreat. Id quod illi facile probabant, contenti ab eadem obtinuisse, ut Regnum teti-

1651. retinere vellet. Cæterum cum hactenus de matrimonio Principis multus sermo fuisset, facta ilthac Reginæ declaratione de eodem plane silebatur: quod Proceres ferrent, spem sibi esse Reginam aliquando ad matrimonium ineundum induci posse. Et ipse Princeps haut ignarus, præmatura regnandi cupidine ipsàm sæpe salutem periculo exponi, cum Holmiam evocaretur ad capessendum regimen, quo Regina sese exuitura esset, huic respondérat; se gratia & beneficiis, queis ab ipsà cumulatus sit, usque adeo contentum, ut quoad ipsà viveret, nil amplius desideret. Se precari Deum, ut eadem ipsi superstes sit. Ita glorioſe ab illa imperium, & tanto cum civium emolumento geri, ut cum & ipse ex horum numero sit, non minus sua quam cæterorum interſit eidem supplicare, ut ne sceptri gerendi tædium capiat, quod ipse nunquam illa viva sit acceptaturus. Cæterum mutati ejus consilii causas varii varie investigabant, aut interpretabantur. Alii censebant, cum Regina multis è locis apud exteros destinata sua parum probari intellexisset, haut parum fuisse commotam; cum ex facto tam inusitato singularem sibi gloriam speraſſet. Præsertim cum Ministri Gallici affirmarent, suæ Reginæ eam actionem parum dignam tam celebratæ prudentiæ Principi videri. Ac inprimis Petrus Chanutus scriptis super hoc negotio literis haut modice Reginæ animum labefactasse credebatur. Nec parum valuerant preces Procerum, ac civibus cordi se intellexerat esse, & ipsius imperium cujusvis altetius regimini præferebant, uti immobilis adversus contumaces, ita precibus cedere facilis, & in benignitatem prona. Nec vero absimile videtur, ipsam super futura sua conditione tunc nondum sat firmiter secum statuisse, ac idem expertam; quod illi, qui ex violento quodam affectu ad mortem desperabundi ruunt; quibus, ubi ad crepedinem præcipitii accesserunt, uno velut intuitu omnes vivendi illecebræ se sistunt: ita & ipsam vitæ privatæ confinibus admotam insolita rerum facie velut exhorruisse. Sed & constat, non Gallis solum, sed & Polonis gratum fuisse, habenas Regni à Regina tunc retentas; idque Lessinskius literis ad Chanutum scriptis utriusque Regni rebus, reducendæ eo facilius paci perpetuæ profuturum judicaverat.

Messenii plectuntur.

§. 7. Porro mutatum Reginæ deponendi sceptri consilium irritasse Messenios videtur, ut diu conceptum adversus Reginam, ac præsentem rerum faciem odium scelesto modo expromere properarent. Hæreditarium velut fuerat Arnoldo Messenio turbas in republica serere. Eo quippe nomine avus ipsius capite truncatus fuerat; pater in carcere obierat; quem & ipse per quatuordecim annos toleraverat ob seditioſos sermones in gubernationem Regni jactatos. Sed Regina libertati redditum munere Historiographi, insignibus Nobilitatis, ac opima donatione mactaverat. Nec eo minus infensum in eandem retinebat animum, cujus causam ferebat, quod in lite cum sorore adversus ipsum à Regina pronuntiatum foret. Sed & contra Cancellarium Oxenstiernam vetus odium coquebat; idque inde præcipue ortum dicebat, quod, cum olim iste sibi per acerbum jocum affectatum Cancellarii munus objectasset, hic viciſlim Oxenstiernæ Regni cupidinem exprobraverat. Quem ex eo tempore omnium in Regno malorum fontem arguebat, etiam optime instituta calumnians, ac inter alia ideo Holmiæ privilegia & incrementa ab ipso procurata, ut quoties placeret Regem in potestatem redigere posset. Id odium iste infensis in Reginam ac pleroſque Senatores sermonibus, ac præsens regimen subinde increpando in filium transfuderat, communicatis eam in rem quibusdam scriptis. Unde juvenem libido subiit libellum famoſum rythmis adornandi, qui conscio patre, cui ex hoc magnarum dignitatum spes concepta fuerat, ad Carolum Gustavum in Oelandia tunc agentem transmittebatur. Is cum comperisset è Cancellaria Holmiensi profectum, eundem obsignatum adjectis suis literis per certum hominem Reginæ tradi curat. Inquisitione facta agnoscitur manus illius, qui extrinsecus titulum Epistolæ inscripserat; qui fatebatur, fasciculum obsignatum sibi à Messenio juniore oblatum, seque rogatum, ut inscriptionem adderet: cæterum pravi quid illa contineri sibi suspicari in mentem non venisse. Regina cum abadolescentis ingenio ista haut promanasse judicaret, ac statim ab initio patrem Messenium autorem suspectasset, utrumque in custodiam dari jubet. Filius post brevem inficiationem crimen fatetur, libellumque à se è sermonibus patris, ac ab eodem communicatis sibi scriptis concinnatum. Pater cum frustra conscientiam criminis à se amoliri tentasset, tandem confessione filii convictus justitiam divinam agnoscit, & tormenta quæ ostentabantur deprecatus rem totam fatetur. Cæterum libello famoso Jacobus Gardius Archistrategus & Cancellarius Oxenstierna arguebantur consilia sua huc intendisse, ut Regia potentia imminueretur, suæque & suorum opes glisceront Regni reditibus in se pertractis. Eo fine sub minorennitate Reginæ id curasse, ut hujus præceptor Joannes Matthiæ ludicris ipsam adsuefaceret, ac ne solidam status sui notitiam adquireret; qui & eidem suaserit ex suo potius arbitrio Imperium gerere, quam matrimonium inire. Eosdem instituisse rusticam plebem servitio subjicere, in Nobilitatem Coronæ fundos transferre, eamque multiplicare, ut eo plures sint, qui plebem opprimant, ac ut ipsi habeant, qui destinatis suis ministros se præbeant. Tum ne Regina ipsorum machinationibus obviam ire auderet, eorundemque acta durante minorennitate susceptа improbaret, terrorem eidem ostentato Polono, aliisque incussisse: ac bellum in Germania extraxisse, quoad scopo suo fuerint potiti. Eosdem ne nuptias iniret cum Carolo Gustavo promissas, antequam is imperium in exercitus Svecicos susciperet, impediisse, qua in re Magnus Gardius & Joannes Matthiæ præcipuam operam navarit: quem peregrinationum ac belli periculis objectum iverint; si quo casu è medio tolli posset. Caroli Gustavi jus hæreditarium ad Coronam suppressum iviſse, quod tamen Unioni hæreditariæ Anno 1604. sancitæ superstructum sit; quem & Gustavus Adolfus quondam in Borussia graviter saucius successorem sibi destinaverit: Sed cum impedire non potuerint, quo minus successor designaretur, tam duris conditionibus adstrinxisse, quas servare nequeat: militi arma ademisse, qui affectu in Principem pronus sit: Comitum & Baronum numerum augere, qui Magno Gardio commendante ea dignitate potiantur, ut istos, si qua opus sit, sibi obnoxios habeant. Denique Coronam reditibus nudare, ac ære simul alieno obruere, ut ne si offeratur quidem, Princeps eandem acceptare possit. Addebantur multa de profusionibus Reginæ, ejusque in ludicra studio. In tanta ærarii inopia magnam pecuniarum vim in extra-

1651. extraneos ad inania magistros erogari. Monebatur dehinc Carolus Gustavus; caveret sibi ab Archistratego, Cancellario, & Magno Gardio, qui Reginam plane obsederint. Quæ Cancellarius effici cupiat, cum Archistratego communicare, qui ea filio suo Magno, & hic Reginæ insinuet. Hos in causa esse, quo minus Princeps in partem aliquam imperii admissus fuerit; qui & decreverint omnibus modis obsistere, ne ipse unquam Corona potiatur: quo fine & eundem è medio tollere agitent; ac jam Jacobsdaliæ sub Reginæ Coronationem venenum ipsi fuisse paratum. Caveret igitur Holmiam accedere, ante universorum Ordinum conventum; nec confideret primæ, & secundæ Nobilitatis classi, quippe quæ obluctata sit, ne successor Reginæ designaretur; tertiam tamen classem, ut & sacerdotes, oppidanos, & rusticos addictos sibi sciret. Præverteret inimicos, ac milites, dum pro more lustrantur, sibi adsciscceret, ac ducem ie illis, qui patriæ bene cupiunt, offerat. Animis tantum opus esse & conatu, ac ut armatus Holmiam accedat; ubi plures, quam credat, reperturus sit, qui assequendis destinatis operam sint collaturi. Qui hoc consilium ipsi suggerant, devotissimos eidem cives esse; & aperte in partes transgressuros, ubi tempestivum fuerit. Imitaretur avum maternum Carolum Regem, qui primores Senatorum sustulerit, destinatis ipsius adversos. Aliter nunquam ipsum Regem fore, ni Reginam ac præcipuos Senatores occidat, id quod auxilio fidissimorum ipsi civium in proclivi futurum sit. Tum bona donationibus alienata ad Coronam revocet. Ita feliciter ac pacifice cum incremento totius Sueciæ regnaturum. Iste libellus uti manifestum scelus spectabat; ita in eodem objecta facile res ipsa falsi convincebat. Inter multa alia id cumprimis Reginæ animum perstringebat, quod Messenius asseruerat, Carolo Gustavo jus ex Unione hæreditaria ad Regnum competere. Nam hoc admisso forte propius iste jus sibi ob prærogativam sexus quam Regina, arrogare potuisset. Etsi universus Senatus asseverabat, præter Reginam neminem jus habuisse; & quod nuper in Carolum Gustavum sit collatum, gratiæ Reginæ, atque Ordinum ex aisse deberi. Et cum Benedictus Skyttius, cum de hujus designatione ageretur, de isto jure movere cœpisset, Jacobus Gardius reposuerat; id non nisi à proditore Regni adstrui posse. Porro dum senior Messenius Regina coram conscios edisserere jubetur, eundem Skittium præcipue multos sinistris sermonibus in transversum rapuisse arguebat; qui præsentis status pertæsus Principem in arma pertrahere optarit, auso duntaxat opus esse, jactitans. Causam offensæ ipsi esse, quod post reditum Magni Gardii Reginæ adversus ipsum gratia refrixisse sit visa. Eundem & ejusmodi suggestionibus Carolo Gustavo adrepere voluisse; sed hunc talia aversantem, ipsius conversationem refugisse. Unde cum postea jactasse; istum dignum non esse, qui Princeps hæreditarius Sueciæ audiat, ni curam Regni adversus Reginam, & à quibus illa pendet, suscipiat. Et ubique sat animorum esse ad jugum excutiendum, nec præter ducem & autorem quicquam desiderari. Eundemque paulo antequam è Suecia discessisset, Messenio indicasse; Reginæ in animo esse solio abire, etsi Proceres obsistant, ac credere Principem eo potiturum; ex quo cum tumultus quid oriturum metuat, tantisper apud exteros agere constituisse: Skittius tamen sequenti anno è peregrinatione in Thraciam redux, 1651. quam præter decorum Ordinis Senatorii Regina susceptam arguebat, ob ea, quæ Messenius objecerat, in jus vocatus, cum ipse omnia inficiaretur, nec unius infamis confessio per Sueciæ leges idoneam probandi vim haberet, eo nomine absolutus est, actis quoque post, cum Reginæ gratia florere iterum cœpisset, abolitis. Idem Messenius fatebatur, secum tribuno Paulo Wirtzio super præsentibus rebus in utramque partem disseruisse, ad sententiam ipsius explorandam: sed eundem consilia sua haut probasse. Is Wirtzius cum libellus famosus ad Principem allatus esset, ex ante habitis sermonibus autorem suspicatus Messenio per literas significarat, id genus scripti Principi traditum fuisse, quod ipse ad Reginam transmissum iri credat: quas literas & filio ostenderat. Nec ideo tamen fuga sibi consulere ob latendi fiduciam in mentem ipsis venit. Nominaverat quosdam Messenius filius, qui cum patre seditiosos sermones miscuissent; quos inter Nicolaus Nicolai Consul Holmiensis, Nicolaus Scunckius ejusdem urbis scriba, Joannes Terserus Doctor Theologus, Christophorus quidam Pastor in Forsa. Quos, cum partim objecta diluerent, partim ultra dicta non processissent, impune dimitti placuit. Ita soli Messenii capite pœnam luerunt, nec acerbius inquirere aut sævire pars prudentiæ visa. Principi ad remunerandam tam generosam actionem, à Regina insignis pretii donum mittebatur, quod ipse alio etsi inferiore munere pensatum ibat. Selectis Ordinibus conventu soluto injungebatur, ut populum passim de hoc negotio recte edocerent, & si qui complices invenirentur, indicarent.

§. 8. In Germania postquam ob partas provin- Biœrnclovii negotiatio Viennæ circà titulos.
cias inter Ordines Imperii locum sortita esset Regina, auspicium utique exercendis cum Cæsare amicitiæ significationibus faciendum erat; simul investitura earundem nomine petenda præsertim cum à Cæsare superiore anno edictum fuisset promulgatum, quo, queis ditiones quædam recens partæ forent, ex feudi lege debita præstare jubebantur. Huic negotio præparando, tum ut super titulis utrinque deinceps adhibendis conveniretur, placebat Matthiam Biœrnclovium Viennam mitti, ne solennis legatio rebus istis nondum rite digestis accedens contumeliæ quid acciperet, aut irrita inde abiret. Cæterum satis constabat, ista longe facilius Osnabrugæ potuisse expediri, quando sexaginta bellatorum millia ingens Suecorum postulatis momentum addebant. Quo respectu remoto jam supercilium suum exserere Cæsareis in proclivi erat. Ac Osnabrugæ quidem cum initio Sueci pares cum Cæsare titulos Reginæ exigerent, Cæsarei verbo declarabant, iisdem eam quibus Gallus atque Hispanus titulis honorandam. Porro quia pares inter se censentur, quibus supremum, ac à nullo mortalium dependens imperium competit; ac fere postulata porriguntur præter id, quod obtineri posse spes est; Biœrnclovius Viennam delatus literas fiduciarias exhibebat; quarum exordio titulus Reginæ Cæsareo præpositus erat, nec Cæsar alio quam Serenitatis titulo, honorabatur, prout inter pares solet. Id cum Cæsarei aliorum Regum moti repugnare arguerent, eas literas isti redhibebant. Etsi hic ostenderet, in causa Palatina olim Regem quoque Angliæ suum titulum Cæsareo antepositisse; ac Gustavum Adolfum quondam Regem *Serenitatis* duntaxat titulo Cæsarem compel- Ejus literæ fiduciariæ redhibentur.

1651. laſſe; quæ literæ cum retentæ, nec unquam redhibitæ fuerint, eum titulum tacito conſenſu agnitum fuiſſe. Sed contendebant Cæſarei vocabulum *Majeſtatis* utique Cæſari deberi, quod Gallus, Hiſpanus aliique Reges eidem tribuant; nec Reginam plus ſibi, quam hoſce arrogaturam. Regis Guſtavi Adolfi literas nil aliud quam indictionem belli fuiſſe, nec reſponſum ad illas repoſitum, nec in exemplum easdem trahi poſſe. Cum igitur per haſce literas fiduciarias ad Cæſarem admitti non poſſet Biœrnclovius, literas producebat Reginæ manu ſcriptas, quibus Cæſar vocabulo *Majeſtatis* honorabatur. Eas Cæſarei quidem probabant, ſed quia iſte prioribus oblatis audiri perierat, haſce prius corrigi utique debere oſtendebant. Ac ſuſpicabantur, Biœrnclovium aliis fiduciariis literis inſtructum ad ipſorum placitum adornatis. Sed hic alias ſibi literas negabat eſſe; ac ſi Cæſar utique titulum *Majeſtatis* exigeret, eundem Reginæ quoque reddendum, quæ & ipſa neminem in terris ſuperiorem agnoſcat. Nec eo minus Cæſari prærogativæ quid ſupereſſe. Hunc enim *Cæſaream Majeſtatis*, illam *Regiæ Majeſtatis*, vocabulo inſigniri. Quid alii Reges faciant, qui *Serenitatis* titulo à Cæſare accepto adquieſcant, id juri tertii haut derogare. Sed Cæſarei hiſce haut quidquam moti ingerebant, rei cardinem in vocabulo *Majeſtatis*, non ejuſdem additamento verti. Etſi alias amica omnia differebant; dolere Cæſari, Noribergæ à Suecis ita acriter certatum, ut par utrinque titulus tribueretur, quod tamen citra præjudicium Imperii Romani concedi nequeat. Ac ſi privatas Reginæ literas initio protuliſſet Biœrnclovius, nullam circa ipſius admiſſionem moram fuiſſe futuram. Sed nec poſtulari à ſe titulum *Omnium Sereniſſimi*, quo veteres Sueciæ Reges Cæſarem honorarint, ſed ſimplici *Sereniſſimi* titulo contentos fore. In vocabulis honoris ſubſcriptioni præmitti ſolitis, (*Corteſiam* ex uſu aulæ Cæſareæ vocant,) vocabulum *Domini* Fratris addi volebant; quo & Hiſpanus utatur. Præterea Latinis ſcriptis Reginæ titulum *Potentiſſimæ* offerebant, qui ab ipſis Turcæ, Moſco & nuperrime quoque Hiſpano tribuatur, poſtquam in ratihabitione Pacis Oſnabrugenſis Regina eo vocabulo honorata fuit. Nam apud Gallum ipſos titulo Chriſtianiſſimi nullo alio additamento defungi; Anglo, Dano, Polono ac Perſarum Regi *Sereniſſimi* duntaxat titulum præſcribi. In Germanica tamen lingua non niſi Grandipotentis (*Großmächtig*) poſſe tribui: id enim Potentiſſimi vocabulo reſpondere. Circa privatas literas poſtulabat quoque Biœrnclovius, ut eas Cæſar propria manu ſcriberet, ſicuti ad Gallum, & Hiſpanum facit. Nam quæ ad Daniæ Regem dantur, ſcribæ manu exarantur, ac in eo tantum à publicis literis differunt, quod numero ſingulari de ſe Cæſar loquitur, ac ſuum titulum exordio literarum haut præmittit. Ea res poſtquam aliquamdiu agitata eſſet, tandem Cæſar nullis aliis fiduciariis literis, quam privata Reginæ epiſtola Biœrnclovium publice audit; qui poſt honoris verba moram Legatorum excuſabat, queis inveſtitura Reginæ nomine accipienda ſit; petebatque certum tempus illi actui à Cæſare præfigi. Eam excuſationem Cæſar probabat; de tempore inveſtituræ ſe deliberaturum. De cætero amica omnia offerebantur.

Ad audientiam admittitur 24. April.

Ulterior circa titulos & linguam diſceptatio.

§. 9. Regina poſtulatis Cæſareorum cognitis conſtituebat quidem titulum *Majeſtatis* Cæſari haut amplius publicis literis negare, ea tamen diſerta conditione, ut viciſſim pari cum Gallo, & Hiſpano honore afficiatur; remiſſura quoque privatas literas, ni propria Cæſaris manu ſcriptæ forent. Enimvero Biœrnclovius id negotium haut anxie nimis jubebatur urgere, ſed potius ita lente agere, ut Cæſarei Miniſtri ultro rem moverent; ne videretur debitos titulos à Cæſare mendicare. Sed & eo Cæſari ſatisfacere decreverat, ut ſuum titulum in fronte literarum haut præponeret, ac ſtatim ordiretur, *Sereniſſime Imperator*; ipſa viciſſim publicis literis probatura vocem *Serenitatis*, non item *Dilectionis*; in privatis autem non aliam quam *Majeſtatis*. Nec repugnabat, quo minus Cæſar literas ſuas à proprio titulo auſpicaretur modo ipſi vocabulum *Potentiſſimæ* non abnueret. Aliam tamen quam Latinam linguam admittere publicis literis nolebat; ſi Germanica ab iſto adhiberetur, Suecica reſponſum redditura. Ita cum aliquamdiu Biœrnclovius ſuper eo negotio Viennæ ſiluiſſet, Cæſareis ultro monentibus poſtulabat, ut in poſterum communicatio publica per Legatos, ac literas, itemque actus, & inſtrumenta inveſtituræ, Latina lingua expedirentur: in privatis literis libera foret linguæ electio: in literarum inſcriptionibus medius Cæſaris titulus quem vocant adhiberetur: literarum ingreſſu Cæſar ſcriberet, *Sereniſſima & Potentiſſima Regina*, non *Princeps*: Regina publicis & privatis literis adhiberet titulum *Majeſtatis*; Cæſar publicis *Serenitatis*, privatis *Majeſtatis*. Cæſarei contra primo omnium contendebant, ut Biœrnclovius literis fiduciariis ad deſideratam formulam adornatis publici autoritatem Miniſtri ſibi circumponeret, eoque facto Cæſari quæ is poſtulabat exhiberet; quid Cæſar viciſſim Reginæ deferre vellet, ab iſtius velut gratia expectaret. Circa poſtulata autem Reginæ haut adeo difficiles ſe præbebant, niſi quod in negotiis, quæ Sueciæ Regnum ſeorſim ſpectarent, Latina, in iis autem, quæ ad provincias Germanicas pertinerent, Teutonica utique lingua ſcribere vellent. Cum contra Regina contenderet; & heic Latina lingua utendum ad exemplum Hiſpani, adverſus quem in negotiis provincias Burgundicas tangentibus ab Anno 1613. lingua Latina adhibeatur. Nam quod ad hoc exemplum excipiebatur; Hiſpanum Cæſari agnatum, de ipſo bene meritum, ac Burgundiæ incolas lingua Gallica uti, ad rem nihil facere. Aliam quoque rationem Regis Daniæ eſſe, qui Holſatiam non velut à Dania dependentem poſſideat; cum ipſa contra provincias Germanicas velut Regina Sueciæ adquiſiverit, Regno Sueciæ in perpetuum conjunctas; quas nec deteriore jure, quam Hiſpanus Burgundicas provincias poſſideat. Enimvero quod circa uſum linguæ Latinæ ita difficiles eſſent, ex parte quidem à Secretariis proveniebat Germanica negotia expedire ſolitis, qui ne emolumento ſuo quid decederet, cavebant. Sed præcipuum obſtaculum adferebat Legatus Hiſpanicus, penes quem fere ſumma rerum in aula Viennenſi tunc erat; qui Regi ſuo prærogativæ quid conciliatum ibat, ſi hac in re Sueciæ Rex pari modo cum Dano haberetur. Unde & ſcriptam declarationem edere abnuebant Cæſarei, ne in eadem expreſſa Hiſpaniæ Regis mentio facienda eſſet. Obtentui ſumebatur, quod nulla conventio ſcripta cum aliquo Rege ſuper titulis extaret; cum quibuſdam autem circa id negotium ſermone tranſacta mox in uſum recepta. Circa linguam oſtendebatur: ob dignitatem Imperii non poſſe Reginæ poſtulatis ſuper uſu

1651. Reginæ declaratio.

Biœrnclovii poſtulata.

Cæſareorum tergiverſationes circa linguam.

29. Oct.

1651. usu linguæ Latinæ annui, sed cum Electoribus rem communicandam esse. Cujus dilationis causa credebatur, ut interea Bremensis urbs ad Comitia vocaretur, nec ei negotio Suecicus Minister sese opponere posset, qui ob pendentem circa titulos controversiam nondum publicam autoritatem induerat. Simul quia de turbido Sueciæ statu referentibus fidem adhibuerant; qui si bellum civile, uti in Gallia, parturiret, cito finem paci Germanicæ allaturus credebatur. Neque tamen Reginæ ista mora valde ingrata accidebat, cui interea integrum fuerat statum Bremensis Ducatus, & Pomeraniæ pro lubitu ordinare nullo Cæsareo indulto; simul multas molestas ab aula Cæsarea literas in tractatu limitaneo cum Brandeburgico, & circa vectigal Warnemundanum cum Meclenburgico declinaverat.

Calumnia in Suecos.

§. 10. Cæterum quam exigua Suecorum Viennæ esset gratia, non solum è tergiversationibus circa titulos, & linguam adparebat; sed & quod Elector Palatinus, Casellanus, Sabaudus, qui Regias partes in bello secuti erant, lentis circa negotia sua moris torquerentur. Tum ut Ordines Imperii offensam in Suecos conciperent, spargebatur, Reginam Comitia, quæ ab omnibus desiderabantur, impedire mora investituræ injecta. Inprimis ut animi Austriacorum subditorum formulæ Augustanæ addictorum à Suecis plane averterentur, magno studio rumor didebatur, Reginam libertatem istorum circa sacra Osnabrugæ sexcentis millibus uncialium articulo secreto vendidisse; ex quibus ducenta millia à Cæsare præsenti pecunia exsoluta inter certos Ministros Suecicos sint distributa. Unde & articulum illum secretum cæterorum Ordinum notitiæ subtractum. Quæ cum cratla esset calumnia, Regina Salvio injungebat, ut ad Cranium, qui autor ejus rumoris ferebatur, literas daret, quibus super mendacio isto quereretur, testatus conscientiam ipsius, hautquidquam secretum illum articulum in causa fuisse, quo minus Austriæ incolæ majore circa sacra libertate potirentur; sed quia Ordines Evangelici eam causam destituerint.

Super renovando fœdere Gallico considerationes.

§. 11. Ista aulæ Viennensis morositas sub primum renovatæ amicitiæ ingressum sese expromens satis indicabat, præter fidei publicæ religionem alio vinculo esse opus ad stabilitatem paci Westphalicæ præstandam. Quam in rem duo potissimum remedia occurrebant, conjunctio peculiaris inter Ordines Germaniæ, ac fœdus cum Gallia. Quorum utrumque tamen non exiguis implicitum erat difficultatibus. Sane conjunctio cum Principibus Germaniæ servandæ pacis causa facta uti valde plausibilis, ita ob istorum multitudinem ægerrime coalitura erat, plerisque privatas rationes sequentibus, supina publici emolumenti cura. Et semel licet coalitos haut arduum convellere, privati commodi specie ostentata. Tum & modicæ singulis opes, adversus ingentem potentiam exiguum momentum; & cum propriis viribus haut subnitantur, consilia fere in diem capiuntur, stabili fundamento haut subnixa. Atque id negotium Noribergæ, inde Francofurti diu agitatum Ordinum lentore, ac Cæsareorum artibus facile eludebatur. Contra fœdus Gallicum plurimum splendoris, nec minus firmitatis habiturum erat; in quod si & Ordinibus Imperii, ut adscribi possent, locus relinqueretur, plerique haut ægre se sociaturi videbantur. Ita tot conventibus, ac tædiosissimis tractatibus opus haut fore. Præsertim si fœdus hisce legibus aptaretur, ut constet, mentem Regum non esse pacem Westphalicam convellere, aut litem Domui Austriacæ movere, turbasve in Imperio excitare: sed hujus tranquillitatem, & communem conservationem ipsis unice propositam esse. Nec tamen deerant, quæ adversus fœdus cum Gallia reponi possent. Regna ista longo intervallo dissita, & quibus ob interjectam Germaniam vires sociare difficillimum sit. Gallos atque Austriacos vicinos, æmulos, potentes, quos inter diu pax consistere nequeat; unde qui Galliæ fœdere jungatur, perpetuum bellum adversus Cæsarem sibi velut desponsare. Faciem rerum per Europam ita jam mutatam, ut Suecia plus emolumenti ex amicitia Austriaca, quam Gallica videatur captura. Ac satis tribui veteri cum Gallia amicitiæ, si fœdere cum ejus hostibus abstineatur. Sed absque præsenti ac evidenti utilitate, quæ nunc non adpareat, haut consultum esse vinculo se ultro adstringere, ac libertatem cum Austriacis tractandi sibi adimere, si id è re videatur. Instabiles quoque domi res Gallorum, ac dissidiis hos intestinis huc redactos, ut ne si velint quidem subsidio pecuniario Sueciam mactare queant. Denique fœdera, quibus perpetuæ præstationes conjunctæ sunt, hautquidquam ex affectu mutuo Principum ac nationum suscipienda esse; ac alio modo privatæ amicitiæ officia, ac politæ humanitatis indicia dispensanda, quam Regnorum inter se conjunctiones, quas sola communis utilitas moderatur. Istæ rationes cum magni momenti viderentur, Regina tamen judicabat, adversis rationibus haut leve pondus accessurum, si Gallia annui quid subsidii præstaret. Quod an expectandum esset, ut explicaretur, Chanuto Legato Gallico ostendebat: Invenire se in Senatu non paucos, qui fœderi cum Gallia reluctentur, quibus insuper habitis, etsi ipsa statuere possit, quod ex usu Regni judicet esse; ad firmitatem tamen tam ardui negotii facturum, si suis lubentibus id fœdus ineatur. Equidem se vel absque fœdere omnia, quæ à se proficisci possint, Galliæ præstituram; sed cum ipsa mortalitatis legi obnoxia sit, optare ejusmodi inter duo Regna vinculum, quod à sua vita haut dependeat; quodque adeo Senatus ultro potius amplectatur, quam suâ autoritate ad id compellatur. Eo quippe suos esse ingenio, ut haut temere ad fœdus aliquod adduci queant, ni præsens lucrum oculos feriat. Si Carolus Gustavus Regno potiatur, facile secuturum fœdera, quæ jam facta invenerit. Sed fœdere cum Gallia nondum stabilito metuendum esse, ne parum se in id pronum ostendat, ubi summa rerum penes ipsum esse cœperit. Unde optare, ut Galliæ centum aut ducenta uncialium millia annua prodigere velit ad pignerandam sibi Senatus, ac nationis benevolentiam: Nam se quidem nunquam lucri quid ex amicitia captasse, ac repugnante plane genio ad humilia ista postulata descendere. Enimvero cum è Chanuti responso satis adpareret, surdas Gallorum ad eam legem aures esse, de fœdere quidem cogitationem non abjecit, ejus tamen leges ita temperare constituebat, ne ipsa sumtibus, ac labore gratis implicaretur. Tum & lente ac recte id tractandum videbatur, quoad circa investituram Viennæ transactum esset. Sicuti & contra Galli malebant super eo fœdere moneri, quam ultro id solicitare, ut onus pecuniarium declinarent; unde cupiebant, ut Succi ejus articulos prius conceptos sibi exhiberent, quos ipsi pro lubitu post refingere possint.

1651. Regina super renovando fœdere, ejusque legibus decernit. 10. Jul.

§. 12. Inde Chanutus Lubecam discessurus Reginæ significabat; optare Regem Galliæ, ut per tot annos culta inter utrumque Regnum amicitia renovetur, ac perpetua conservetur; eumque in finem Regina Legatos suos Lubecam ituros idoneis mandatis instruat. Regina re cum Senatu communicata sibi ac Regno expedire judicabat, amicitiam cum Galliæ Rege arctius adstringi, de cujus auxilio in omnem eventum sibi prospicere debeat, ab amicis sat destitutæ, nec alio æque valido ac idoneo, cui tuto inniti possit. Designabantur inde summa fœderis capita, cujus scopus esse debebat, ut pax Westphalica sarta tecta præstaretur, & quæ in ea conventa sint effectui darentur; in quod & alii in Germania aut extra eandem admitti queant: Tum ut commercia inter utriusque Regni cives excolerentur. Præcipuus circa id fœdus scrupulus erat; num expediret, hoc potissimum tempore, dum de accipienda investitura agitur, cum Gallis fœdus renovare bello Hispanico implicitis; cum Sueciæ Hispani amicitia commerciorum causâ utique expetenda videretur. Neque enim dubium erat, quin hocce fœdus magnam suspicionem Cæsari atque Hispano injecturum esset. Et quia Cæsar adducendus erat, ut auxilium Hispano ne ferret, & hic ut cessionem Alsatiæ ederet, facile novo bello Suecia implicari poterat. Prævalebant tamen in contrarium rationes, quod Sueciæ securitas insigniter in eo verteretur, ut pax Germanica subsisteret, ac Imperio præsens status permaneret, idemque dominatui Austriaco ne subjiceretur. Nam in Ordinibus, licet & ipsi ad præstandam pacem teneantur, parum fiduciæ collocari posse. Fœdus autem Gallicum autoritatem juxta ac robur Sueciæ circumdare; ac uti utrumque Regnum mutuo auxilio Provincias sibi in Germania adquisiverit; ita & easdem non aliter quam mutuo auxilio conservari posse. Et hanc occasionem fore perpetui cum Gallia vinculi, quod hæc forte post partam cum Hispanis pacem adspernatura sit. Ita tamen placebat fœdus hoc temperare, ut in præsens Regina magis ad mutuum consilium, operamque circa tuendam pacem Germanicam, quam ad subeundum bellum adstringeretur. Nam si ad hoc descendendum esset, nova conventione superlegibus auxilii ferendi opus censebat. Sed & quia novis subsidiis Galli se obstringere abnuebant, Regina æquum censebat, ut saltem residua è priori fœdere exsolverentur. Nam pro Anno quadragesimo octavo major pars, simul integer Annus quadragesimus nonus, & dimidius quinquagesimus inter residua erat; quæ summa ad 93445. unciales surgebat; præsertim cum executio pacis magnam partem ad Benfeldam, & Franckendaliam adhæsisset, quæ Galliam præcipue spectabant; ita ut, ni hujus commoda observanda fuissent, longe citius Noribergæ conveniri potuerit. Quod si tamen pro Anno quadragesimo nono & quinquagesimo ad subsidia se non teneri Galli pertendant, saltem residua Anni quadragesimi octavi, quæ 27344⅕. unciales conficiant, abnui non posse. Ut porro hoc fœdus eo facilius Cæsaris notitiæ subtraheretur, soli Magno Gardio, & cum is Lubecam, ut destinatum erat, ire omisisset, Salvio exclusis cæteris Legatis cum Chanuto negotiatio committitur. Ipse quoque Chanutus id negotium premendum censebat, ne opera sua circa conciliationem Polonis suspecta redderetur.

Tractatio

§. 13. Post suspensum tractatum Lubecensem, de quo mox referemus, Salvius ac Chanutus Hamburgum se conferebant, ut fœdus istud adornarent. Nam aliquoties jam Lubecæ Salvium monuerat Chanutus, ut promissam sæpe formulam fœderis expromeret. Id quod Salvius abnuebat, tum quod isthoc negotium ita superfunctorie tractari nollet, tum quod parum è dignitate videretur hoc modo se Gallis velut ultro venditare. Chanutus contra id magnificum Sueciæ fore formulam proponere, velut penes ipsam sit leges ferre. Sed nunc opus sibi videri, ut uterque congressu habito communi opera formulam concipiat, capitibus, super quibus conveniri nequeat, ad Principes remissis. Unde obiter tantum ea res Lubecæ jactata; ubi cum de residuis subsidiorum Salvius mentionem subjecisset, Chanutus reponebat; tractatus semper futurum, non præteritum respicere; nec vocabulum subsidiorum inter Sueciam & Galliam resuscitandum esse. Sed cum Hamburgi propius ad rem accedendum esset, primo omnium à Salvio super procuratorio monebatur; quod à Rege Chanutus habere se negabat; cæterum Briennâ Comitem sibi eo nomine literas scripsisse, quæ sat autoritatis ipsi tribuant. Eoque proponebat, ut utrinque formula aptaretur, hinc in Galliam, inde in Sueciâ mittenda ut quæ Reges velint corrigant. Si quæ alterutri displiceant, ulterius posse disceptari; si probentur, procuratorio opus non esse. Verum lubricus hicce modus Salvio displicebat; Briennæ Comitis literas Chanuto posse sufficere, non Sueciæ; nec aliter se tractatus susceperum, quam si is justo procuratorio sit instructus; id quod à Regina diserte sibi injunctum sit. Sed mox Chanuto justum procuratorium è Gallia allatum, simul imperatum, ut prærogativarum, & dignitatis Galliæ accuratam rationem habeat, postquam Sueci ita scrupulosi sint in tuenda æqualitate; qui à tempore Gustavi Adolfi huc usque haut concesserint, ut Gallia ullum prærogativæ specimen circa instrumenta pactorum, ac ceremonias exercere potuerit. Quanquam enim Regnum Galliæ potentia ac gloria longe supra sit, & jactata à Suecis Regum suorum antiquitas forte fabulis interpoletur; obnixe tamen contendere, eo ipso quod Reges à nemine dependeant, quæ sit unica supremi imperii nota, inter se æquales esse, aut saltem tales, ut nullo modo aliis inferiores sint. Causam porro tardius missi procuratorii hanc postea Chanutus fatebatur, quod Galli spem fœderis plane abjecerint, si contigisset, Reginam sceptrum in Carolum Gustavum transferre; id quod circa id tempus agitatum diximus.

1651. super fœdere Gallico.

Capita fœderis excutiuntur.

§. 14. Cum inde ad excutienda fœderis capita accederetur, primum dubium erat, num fœdus ita late foret concipiendum, ut utrique Regum iidem amici & hostes habendi? A quo Salvius non abhorrebat, modo id intelligeretur de hostibus, qui futuri erunt, non qui in præsens sunt. Nam uti Sueciam nolebat bello præsenti adversus Hispaniam implicari; ita utile ducebat Galliam obstrictam teneri ad auxilia Sueciæ ferenda in bellis adversus Danos, Polonos, Moscos. Contra Chanutus Galliæ fraudi judicabat, si Suecia potentissimum Gallorum hostem Hispanum excineret, ac vicissim omnes complecti vellet, quos ipsa sentire hostes posset. Et si vel maxime Sueci in Hispanos bellum sumere velint, incertum erat, num ipsorum auxilium ita remotum plus utilitatis Galliæ allaturum esset, quam oneris obligatio Suecis adsistendi toties, quoties hi cum Polonis, & Da-

1651. & Danis bello colliderentur. Quali ex fœdere Gallia ingens odium sit contractura, Sueciæque æmulis necessitatem injunctura arctissime se cum Hispanis connectendi. Igitur omisso tam laxo fœdere scopum ejusdem ad executionem & conservationem pacis Westphalicæ restringebant, è qua magnam partem utriusque Regni securitas dependeret; tum ut mutua inter utraque Regna navigationis & commerciorum libertas foret. Ad eum finem perpetua inter hæc Regna amicitia, ac fœdere temporario opus esse. De amicitia Chanutus priore loco agi volebat, quæ potissimum cives utriusque Regni, sicut fœdus ipsos Reges & Regna, respicere deberet. Et quia civium prosperitas fere commerciis stat, hæc sub amicitiæ nomine esse stabilienda. Primo ejus capite Salvius superfluum ducebat, poni verba, *heredes & successores*; quæ Chanutus necessaria judicabat; cum alias vocabulum *in perpetuum* ultra vitam eorum, qui fœdus feriunt, non sit porrigendum. Chanutus quoque Regem & *subditos populos* volebat exprimere, Salvius contra Regem Regnumque nominare, prout in Suecia moris est, ac priorum fœderum formulæ præ se ferunt. Sed Chanutus nullo modo *Regnum* cum Rege conjungi volebat, velut istud instar aliquod corporis aut jus & actionem seorsim à Rege haberet. Idque nunc eo curatius observandum, quod propediem Ordines in Gallia convocandi sint, & nunc de summa Regis potestate in Ordinem redigenda quidam machinentur. Etsi Salvius id Regi Galliæ citra fraudem esse judicaret, cum prioribus fœderibus ea vocabula fuerint adhibita; atque ægre ferret, principio tractatus scrupulum Reginæ injici velut Galliæ Rex alia specie potestatis, quam ipsa gauderet. Circa commercia Salvius id difficultatis movebat, quod per mandata sua juberetur annuere, ne cives Galli apud nos plus vectigalis exsolvant, quam nostri. Id quod beneficium sit pro Gallis, cum in Suecia exteri plus vectigalis solvant, quam indigenæ. Contra si Sueci in Gallia non plus quam indigenæ solvant, onus id esse, non beneficium; cum circa sal & vinum indigenæ ibi plus onerentur, quam exteri. Vicissim circa hæreditates defunctorum Chanutus scrupulum injiciebat. Nam si Gallus in Suecia moriatur, ipsius hæredes intra annum & diem bona ab ipso relicta nanciscì; id quod pro Gallis beneficium non sit, cum jure communi omnibus exteris id permittatur. Ac licet Gallis decima pars bonorum remittatur, quam alias civitates de bonis exterorum defunctorum decerpunt, si eadem extra Regnum exportantur; id tamen parum videri, si Galliæ Rex vicissim *jus Aubinii* ex antiquissimis Regalibus remittere teneatur; per quod Rex omnia peregrinorum in Gallia defunctorum bona sibi vindicat, ni jus indigenatus nacti sint. Quanquam autem ad commerciorum frequentationem procurandam privilegia plurimum viderentur facere; placebat tamen id futuris tractatibus seponere, per peritos rei mercatoriæ instituendis, qui lucrum, damnumque accurate inter se comparare possent. Etsi enim quæ Suecis in Gallia concederentur, exigui momenti futura erant ob modica illorum commercia; poterant tamen aliis vicinis offensæ causam præbere, si eadem petentibus abnuerentur: nec Chanuto consultum videbatur, vectigalibus velut expeditissimis Regis reditibus quidquam decerpere. Porro ne liceat militem, arma, annonam paratumque bellicum ad hostes vehere, cum Chanutus contenderet, abnuebat id Salvius, ne Suecia hoc pacto commerciis Hispanicis excluderetur; & quia Hollandi, aliique id facturi erant, utut Suecis idem foret interdictum, quos satius sit in partem ejus lucri admittere, quam idem in solos Hollandos derivare. Igitur placebat navigatione ad hostes permissa duntaxat excipere loca, queis obsidium fuerit circumpositum. Circa fœdus ipsum Salvius adhiberi cupiebat verba moderatissima, & quæ neminem offendere possent, aut suspicionem præbere, velut nunc Sueci, Gallique novum bellum meditentur; utque adeo nil aliud quam executio, & conservatio pacis Germanicæ quæreretur, ad quam ipse Cæsar Ordinesque se obstrinxerant, & ubi alteruter Regum fœderatorum ex causa præteriti belli Germanici hostiliter invadatur, alter teneatur omni modo operam suam interponere, ut res amice transigatur. Verum quia isthoc non sufficiebat, Chanutus fœdus secretum arctissimum judicabat addendum. Nam juxta Tabulas pacis Westphalicæ si Alsatia imperatur, Regina non tenebatur arma statim in auxilium Galliæ expedire, sed prius per triennium amicam compositionem, aut viam juris quærere. Atqui posse interim totam forte provinciam eripi, nulla spe relicta amissam amica ratione recuperandi. Idem periculum Pomerania quoque & Bremensis provincia incurrere poterat. Unde judicabat Chanutus ita nunc concludendum esse, ut si unus invadatur, alter statim citra exceptionem ad arma arripienda teneatur. Ad quæ Salvius reponebat: tutius fuisse Galliæ, si Alsatiam feudi nomine in Pace accepisset; ita enim non Sueciæ solum, sed & aliis Ordinibus integrum fuisse ad eam tuendam in omnem casum se obstringere. Tunc & Galliæ sessionem ac suffragium in Comitiis fuisse futurum, simul facultatem omnia in suam & communem securitatem dirigendi. Sed cum nunc Regina Ordinibus Imperii adscripta sit, Cæsari atque Imperio devincta, altioris indaginis videri, cum extero Rege adversus Cæsarem fœdus inire; præsertim quia vero similius videtur, Gallos ob Alsatiam bello impetendos, quam Suecos ob Pomeraniam & Bremam. Eoque judicabat cum distinctione fœdus concipiendum, ne forte ad infinita bella Suecia obligaretur. Saltem ut ejusmodi fœdus differatur, quoad investitura obtenta sit, ne Cæsar nunc ansam arripiat istam abnuendi. Nam interesse Galliæ hoc tempore, ut fœdus istud secretum ne habeatur.

Droit d'aubeine.

§. 15. Post istam disceptationem placebat utrinque formulam fœderis concipi; circa quam id discriminis inveniebatur, quod Salvius fœdus in decem annos, Chanutus in viginti vellet porrigi. Posuerat quoque Salvius; *si alteruter* INNOCENS *impetatur*; quod vocabulum *innocens* Chanutus ferre nolebat, quippe quo vis fœderis enervaretur, cognitione super justitia, causa ad alterum revocata, qui auxilium laturus sit. In eo præcipua difficultas vertebatur, quod Chanutus caput de mutuo auxilio ita formari cuperet: *Si alteruter fœderatorum Regum hostilibus armis invadatur*, (ex causa belli Germanici, & in juribus per eam pacem quæsitis,) *unde periculum subsit, ne prius aliqua ditionum suarum parte spolietur, quam lenis auxiliis juris aut alterius fœderati Regis per legationes aut intercessiones juvari queat, exemplo moniti & requisitus alter arma capiat sine mora, ut conjunctis copiis consiliisque vim vi repellant, bellumque sic necessario susceptum iis legibus conditionibusque geratur, de quibus inter eos pro tempore convenietur.* Salvius

Fœderis formula concipitur. 6. Dec.

1651. vius contra caput istud sic designaverat; *Si hostilibus armis ex iisdem causis alteruter impetatur, nec auxiliis juris, aut alterius fœderati interventu operaque juvari queat, tum inter se mutuo convenient statuentque fœderati Reges, quo ulteriori modo mediisque pro ratione temporis & utriusque conditionis ejusmodi malis justum debitumque remedium opponatur.* Ita Chanutus volebat, ut prius declaretur bellum, & post agatur de modo adminiculisque belli gerendi. Id quod si utriusque Regni par conditio & par periculum esset, à ratione non abhorrere Salvio videbatur, plurimumque ad efficaciam & soliditatem fœderis faciebat; etsi alias consultatio & tractatus præcedere, actiones sequi debere videantur, non vice versa, bellum prius inchoandum, inde deliberandum. Et ad eum fere modum fœdus Wismariense, & primum Hamburgense conceptum erat. Ac si Galli Alsatiam feudi jure obtinerent, facilius ejusdem justitia adprobari poterat; idemque æque Pomeraniæ & Bremæ, quam Alsatiæ profuisset. Sed postquam hæc extera provincia sit facta, majore circumspectione opus esse. Tum & isthoc caput in postremo fœdere ab ipsis Gallis sublatum, inde per Instrumentum Pacis correctum erat, *triennio* in mensis locum posito. Sed & nondum obtentam investituram scrupulum injicere; post quam homagii reverentia plus difficultatis sit factura. Unde consultum videri, ut tali casu emergente ulterius de eo negotio agatur. Fieri quippe posse, ut tunc Suecia alio bello sit implicita. Forte quoque Galliam tunc subsidium pecuniarium negaturam, velut Suecia jam in antecessum obligata. Denique nec pacem Westphalicam, neque sanam rationem permittere, ut statim in arma ruatur, non tentata prius amica compositione. Contra Chanutus ostendebat, duplicem hoic esse deliberationem, unam, an arma sint sumenda; alteram quomodo, & quibus adminiculis id faciendum. Prius nunc esse statuendum, alterum occasioni & temporibus utriusque Regni relinquendum; ut si ipsorum inimici intelligant arma decreta esse, lacessere eadem metuant. De cætero absurdum esse, ita presse pacis Westphalicæ verbis se adstringere, ut si Cæsar aut alius quis armata manu alterius ditiones invadat, licitum non sit arma violatori pacis opponere, priusquam per triennium justitia incassum implorata fuerit. Salvio contra videbatur, suam sententiam etsi per ambages ad eundem scopum tendere, eandemque obligationem producere: tum apud Germaniæ Ordines plausibiliorem fore, ac præsenti Sueciæ statui magis attemperatam. De cætero uti Salvium certæ rationes movebant, ut super modo auxilii ferendi ad aliud tempus rejiceret; ita & Chanuto ut idem faceret, suadebat subsidium pecuniarium, de quo nunc mentionem facere nolebat. Prævideri quippe non posse, qua ratione tunc, & per quos hostes Gallia sit invadenda, aut quo loco, & quantis copiis; sic ut definiri in antecessum non possit, quid Sueciæ dandum foret, ut arma moveat. Ac metuendum esse, ne hæc forte postulata nimium intendat, si Galliam suo auxilio opus habere sentiat. Vicissim si Suecia prior invadatur, forte rationis fore, ut ipsa argentum poscatur. Cum de residuis subsidiorum solvendis caveri hoc fœdere vellet Salvius, Chanutus id adspernabatur, inhumanum dictitans hac Galliæ paupertate ista residua exigere; simul expedire judicabat, eam rem in medio relinqui, ut si postea Rex in melius mutatis rebus Suecis aliqua pecuniæ summa gratificari vellet, sub honesto prætexto id facere posset. Ita quidem ab utroque Legato adornata formula in Sueciam, & Galliam transmissa est, ut Regio judicio, quæ utrinque discrepabant, deciderentur. Paulo post tamen Salvius ostendebat Chanuto, tantopere à subsidiorum vocabulo abhorrenti; si Regina strictius super sumendis armis declarare se debeat, ubi alterutrum Regnorum bello petatur ipsam vicissim postulaturam, ut de subsidiis quoque ad sustentanda arma præsenti tractatu, aut articulo secreto conveniatur. Chanutus uti Galliam id non defugere posse judicabat, si Alsatia invadatur, & ad hanc tuendam Sueciæ auxilium ciendum sit; ita ubi Suecicæ Provinciæ prius impetantur, sufficere, si Gallia auxilium promittat. Sed Salvius cum perspiceret, tunc maxime subsidiis opus fore Sueciæ, si ipsa invadatur, utique contendebat, ut nunc subsidia in universum promitterentur; modus eorundem definiretur, ubi bellum cœptum sit. Quo ut induceret Chanutum, offerebat super mutuis auxiliis ferendis conventum iri, prout ipse sua formula proposuerit, aut si mallet pacto secreto. Qui satis secum statuere nequibat, præstaretne laxiorem relinquere obligationem, an promissa pecuniæ summa fœdus magis adstringere. Et si posterius placeret, judicabat simpliciter pecuniam promittendam esse, summa haut definita, quæ pro ratione belli post orituri temperanda sit. Nam fieri posse, ut quæ hactenus præstita fuit summa, post minore belli mole enormis sit. 1651.

Missio in Hispaniam.

§. 16. Quo fine Matthias Palbitzkius in Hispaniam missus fuerit, superiore anno expositum est. Per hunc Regina binas ad Regem Hispaniæ literas dabat, quarum unis de libertate commercandi in ditionibus Hispanicis pro Sueciæ civibus petebat; alteris mediationem suam inter Hispanos, Gallosque offerebat. Scribebatur quoque ad Regem Galliæ suspicionis declinandæ causa, quo fine iste in Hispaniam iret, simul petebatur, velit edocere istum Rex, quæ ad conciliandam pacem facerent. Cum is in Galliam perveniisset, apud Regem proponebat; Reginam è Chanuto intellexisse, haut displiciturum ipsi, si opera à se circa componendum inter Galliam & Hispaniam bellum sumatur. Quod & Cæsari gratum fore, Piccolomineum literis ad Principem Sueciæ datis significasse. Igitur se in Hispaniam missum super procuranda commerciorum, & navigationis libertate; ac si sentiat, Hispanis Reginæ mediationem non ingratam fore, ut eandem illis offerat. Cupere se tamen ex Rege prius intelligere, quomodo circa hoc negotium se debeat gerere. Galliæ Rex operam Reginæ sibi gratam esse ostendebat, velut sinceræ benevolentiæ indicem, modo Hispani eandem pariter admittant, nec Cæsarem ei negotio admiscere velint, quem ipse nullo modo socium ferre queat. Valde tamen dubitare, num pax Hispanis cordi sit. Eoque caute hoc negotium tractaret, simul testaretur, non esse quod Hispani fiduciæ quid in turbis Galliæ intestinis collocent. Idem quoque tecte apud Regem explorabat, num ipsi gratum sit futurum, si Regina circa componendos internos Galliæ motus operam navet. Id quod Rex adspernabatur, velut fastigio suo inferius, si cum civibus suis per sequestres velut ex pari tractaret. Idem porro cum in Hispaniam perveniisset, illas prius literas reddere jubebatur, quibus oblata amicitia commerciorum libertas petebatur. Hanc ipse prius citra exceptionem postulaturus erat, ut Sueciæ civibus

nullo

1651. nullo impediente commercia exercere liceat in omnibus Hiſpanorum ditionibus, ac portubus ubicunque terrarum ſitis; aut ſi Americanam navigationem abnuerent, ſaltem in Europa; utque illa libertas publicis Regis edictis ſanciretur. Tum ne Sueci majore vectigali onerentur, quam alii exteri, ac nominatim Belgæ Fœderati, oſtenſo, quam proficuum ſit futurum Hiſpanis, ſi Suecicas merces, quibus ipſi carere nequeant, ab ipſis Suecis nullo intermedio emant. Tum ne naves Suecicæ ad ulla Regis miniſteria invitæ adigantur. Denique ut Sueci Conſules in portubus & oppidis, quibus velint, conſtituere poſſint commerciorum commodius expediendorum cauſa. Si Hiſpani de arctiore fœdere moverent, Palbitzkius reſpondere jubebatur; ſe credere Reginam ad omnia amicitiæ officia pronam. Cæterum de eo nihil in mandatis ſibi datum, & ad iſtam ſe relaturum. Inde dextre expiſcaretur, num Reginæ conciliatio Hiſpanis grata ſit futura; quod negotium tamen ita inſinuaret, ne Hiſpani forte credant, Reginam à Gallis ſubornatam, aut Gallos pacem anxie expetere, & neceſſitate quadam ad eandem compelli: ſed Reginam non prius Gallorum ad pacem inclinationem explorare voluiſſe, quam de Hiſpanorum mente conſtaret. Si Hiſpani interrogent, num Regina velit, ut Cæſar ſimul mediatoris partes ſuſcipiat, reſponderet; penes ipſos eſſe, quorum operam adhibere velint; ſed vix credere Gallos Cæſarem admiſſuros ob nimis arctam cum Hiſpania conjunctionem. Sed ſi Hiſpanos à pace abhorrere intelligeret, de mediatione mentionem ne faceret. Reverſus in Galliam Regi ſignificaret, quæ noſſe ipſius interſit.

Hiſpani libera commercia Suecis concedunt.

§. 17. Cæterum Palbitzkius in Hiſpaniam delatus cum propoſuiſſet; Reginam concordiæ cum Hiſpania inſtaurandæ cupidam ejuſdem auſpicia voluiſſe capere à commerciorum libertate jure gentium alias debita: ea pronis animis audiri viſa, ingentibus cum Reginæ elogiis; ac ſuper commerciis quæ poſtulabantur haut ægre obtenta. Promittebat Rex omnem ſecuritatem navibus Suecicis in portubus ditionis ſuæ in Hiſpania, Italia & Flandria. Tum illis vectigal aliaque onera, præ reliquis Hiſpaniæ amicis, ac inprimis Belgii Fœderati incolis haut impoſitum iri; nec naves invitis dominis, magiſtriſque Regi, ejuſque præfectis quavis de cauſa ad miniſteria præſtanda adigendas; Suecique liberum fore in Hiſpaniæ portubus Conſules habere eo facilius expediendis negotiis. 30. Nov. Quæ omnia edicto Regio per Hiſpaniam publicabantur. Sicuti & viciſſim Regina per Sueciam de ſtabilita cum Hiſpanis amicitia & liberis inter utramque nationem commerciis promulgabat. Addebat Palbitzkius de reſtituendis duabus navibus per Hiſpanos interceptis: quod annuebant Hiſpani, ſi preces veritate niterentur. Promiſſum quoque de liberandis captivis bello Germanico, 15. Dec. & in has regiones translatis. De conciliatione Reginæ Palbitzkius apud Pegnerandam velut per privatum ſermonem movebat. Cui hic reponebat; Reginam ſibi Hiſpanum valde obſtricturum, ſi Gallos ad æquas conditiones admittendas permovere poſſit. Enimvero Pontificem multos per annos iſti paci conciliandæ inſudaſſe, qui ſocium ferre non poſſit ritibus Romanis haut addictum. Ac ſatis adparebat, Hiſpanis magnam ſpem in Galliæ motibus internis eſſe; ac ſe à Gallis erepta vi recuperaturos, aut ita eoſdem defatigaturos, ut partis ultro demum ceſſuri ſint. Carolus Guſtavus quoque ſuper eadem re Piccolomineum Viennæ à Bicrnclovio tentari juſſerat, qui initio ſuper eadem propoſuerat. Iſte non ſine faſtidio reponebat; ex eo tempore, quo Noribergæ fuerint, faciem rerum utrinque inſigniter mutatam; ac exiguam pacis ſpem eſſe, niſi forte Galli ad leges pacis Vervinenſis deſcendere velint. Ita quid Hiſpanis animi foret, non obſcurum amplius erat. Unde & quanquam Legatus Hiſpanicus Antonius Brunus Hagæ factam à Spiringio Silbercrona Miniſtro Suecico ſalutationem ambitioſe repoſuerat, ſimul Comes Robolledus Hafniæ Magnum Durelium Reſidentem Suecicum ad communicationem ſecum inſtituendam amice invitaverat; id tamen nullo alio fine fieri judicabatur, quam ut Regina Gallis ſuſpecta redderetur. Revera autem Hiſpani Sueciam, ſi fieri poſſet, per alium potentiorem imminuere optabant. Sueciæ quippe armis & conſiliis dominatu Germaniæ, à quo ſervitium Galliæ ac reliquæ Europæ videbatur pendere, evolutos ſe credebant, non opibus Galliæ nunquam ſibi conſtantis, aut rebellium motibus. Unde & eo tempore Borgia ab Hiſpano Legatus in Poloniam mittebatur, qui palam quidem ſuper debitis Neapolitanis diſpungendis agebat; revera autem id habebat propoſitum, ut Polonos ab ineunda cum Suecis pace inhiberet. Quo fine claſſem, & nervum belli quoties opus foret offerebat; ſimul petebat, ut ſolis civitatibus Hiſpanicis commercia Polonica permitterentur, ac ſuadebat, ut Rex Poloniæ in portu Pautzkenſi non procul Gedano ſemper armatas haberet naves, quas Hiſpani ſuppeditaturi ſint ad aſſerendum pro ſua parte Maris Baltici dominium. Qui tamen poſt ad Legatum Hiſpanicum Viennæ agentem ſcribebat; non opus fuiſſe laborem circa diſturbandos Lubecæ tractatus ſumere, qui ultro collapſuri ſint, poſtquam nec Sueci pacem ſerio velint; & Poloni propter expeditionem contra Coſaccos utile ſibi judicarint in omnem eventum cum Suecis tractatu occupari. Polonos vero, cum Lubecam perveniſſent, res ita diſpoſitas inveniſſe, ut cauſam non habuerint, quare Suecos metuerent. Se quoque, ſi maturius huc adveniſſet, mandatum ſuum circa ſuſcipienda tam utilia deſtinata facilius expedire potuiſſe. Ex quibus facile patebat, quid ſinceri amicitiæ Hiſpanicæ ſubeſſet.

Tractatus Lubecenſis acta.

§. 18. Præcipuum negotium, quod eo anno Reginam occupatam tenebat, erat tractatio ſuper pace perpetua cum Polonis Lubecæ inſtituenda; 5. Febr. quam circa exitum Aprilis initium capturam Rex Galliæ Reginæ ſignificabat. Scripſerat quoque Senatus Poloniæ ad Senatum Sueciæ; à ſe quinque Commiſſarios obeundis tractatibus electos, poſtulans, ut & Sueci totidem mittant; tum ut modicam moram ægre non ferant. Reponebat 26. April. Senatus Sueciæ, quatuor Commiſſarios ſufficere, quia de hoc numero ab initio dictum erat; & ſuos circa initium Junii Lubecæ fore. Nec eo ſecius apud Suecos dubium valde erat, num ſerio pacem vellent Poloni, an bello renovando anſam quærerent. Sane ſuſpectum valde habebatur, quod Poloni tunc tanto ſtudio arma pararent, velut ad obſequium Coſaccos redacturi. Quorum duces à Poloniæ Rege ſecreto ſtimulatos multi credebant ad ſerendas turbas, ut ipſi prætextus eſſet exercitum contrahendi, quem raptim Livoniæ infunderet. Ac Viennæ palam differebatur, Regi Poloniæ ſpem fuiſſe Coſaccos ſubito

Suſpiciones de Polonis.

1651. opprimendi; tum versis repente copiis Livoniam invadendi; præsertim cum & alias inter remedia turbarum internarum bella externa haberi soleant. Ibidem quoque Legatus Venetus Capellanus Biœrnclovio indicium faciebat, Polonos Rigæ insidias struxisse. Ac Ragozius è Transsylvania in Sueciam Jo. Reichardum Vrezovetium Comitem Bohemum via per Ragusam capta, mittebat, qui Reginæ consilia in Rigam inita, ac nomina eorum civium detegeret, qui operam suam circa prodendam eam urbem Polonis promiserant, productis autographis Regis, & illorum civium literis. Quorum & duo natione Hollandi apud Regem Poloniæ fuerant, polliciti se urbem ipsi tradituros, si copias eidem admovere velit. Ipse Ragozius vicissim auxilium suum Reginæ offerebat, Poloniam à tergo invasurus, si ipsa Borussiam petere vellet. Unde & Regina, ne per incuriam detrimenti quid acciperetur, legiones quasdam è Finnonia in Livoniam traduxerat, firmandis ibi oppidis. Simul Gustavus Hornius eodem mittebatur inspiciendis munitionibus, ac rei militari in omnem eventum disponendæ. Vicissim nec Poloni plane securi erant, quod longam pacem Sueciæ haut expedire crederent, militibus post degustatas belli Germanici illecebras ægre domi desidentibus; ac diuturna quiete eorundem vigore evanescente. Præsertim cum Cosacci & Tartari ex altero latere Poloniam urgerent, nec Succis prætextus deesset induciis haut leviter per Polonos temeratis irruptione Bothii in Livoniam, Crocovii in Pomeraniam & Carmeli machinationibus in OEsaliam. Etsi illas suspiciones elidere debebat animus Reginæ à novo bello abhorrens, cui & parum tutum habebatur exercitum alteri committere, ni simul sceptro eidem cedere vellet. Cæterum pauci tunc erant, qui de successu istorum tractatuum ample sibi pollicerentur, quod Rex Poloniæ spem sobolis masculæ adhuc foveret, cujus gratia actionem in Sueciam haut temere abdicaturus erat. Ac Senatores Poloniæ à Rege dissidentes metuebant, ne forte inter conditiones pacis Rex certa sibi auxilia à Succis stipularetur ad redigendam in ordinem adversam sibi factionem; eoque & ipsi pacem sutillaminaturi erant. Quin & Osslalinskius Poloniæ Cancellarius dixerat; se mirari, quid pensi habuerit Regina Sueciæ, quod postremo interregno filios Sigismundi ad Coronam Poloniæ commendarit; cum ipse judicet, horum à Regno exclusionem viam fuisse ad componenda inter Polonos & Suecos dissidia: Ac inprimis ægre ferebat Polonus, in Carolum Gustavum jus hæreditarium recens collatum; in quod factum publicum meditari scriptum ferebatur.

Suecicorum Legatorum mandata.

§. 19. Enimvero clarius patebit, quid de tractatibus hisce sperari potuerit, si quis utriusque partis mandata expenderit. Jubebantur Suecici Legati primo Wismariæ subsistere, quoad Polonos Lubecam adpulisse cognoverint, ut & ipsi statim eo se conferre possent. Nam ut prius Lubecam introirent, Regina noluerat, ne anxie pacem affectare videretur; nec tamen Polonis præsentibus in mora esse volebat. Circa visitationes idem, quod Osnabrugæ, observarent. Si omnes Conciliatores non adfuerint, cum præsentibus rem aggrederentur, ac prout Polonos ad pacem pronos intellexerint, ita se vicissim compararent, ne vel nimis affectando pacem insolentes eos redderent, vel superbe negligendo calumniis ansam præberent. Super tractandi modo cum sequestribus statuerent, operamque darent, ut is decens sit, & huic negotio accommodatus, ac ita institutus, ut aliquis inde successus sperari possit. Pleraque per Mediatores agerent, ne occasio sit acerbitate verborum animos magis irritandi. A Polonis postularent procuratoria non Regis solum, sed & Reipublicæ. Ne reciperent ejusmodi procuratoria, quæ præjudicii quid aut periculi Reginæ adferre videantur, aut quæ juris quid Joanni Casimiro Regi, ejusque posteris, aut fratri reservent; sed cum titulorum modum exigerent, qui postremis induciarum pactis expressus est. Simul Reginæ titulum non nisi integrum admitterent, nec ei quidquam detrahi paterentur. A Polonis exigerent potestatem tractandi amplam citra exceptionem & cui obligatio subsit; tum ne in Polonicis procuratoriis verba ac sententiæ misceantur, quæ aliquid indignitatis Reginæ majoribus adferant, vel rebellionis aut secessionis maculam adspergant. Quod si tamen truncatum titulum adhibeant Poloni ad evitandum de Estonia certamen, eundemque in sigillo Polonico elidant, uti postremis induciis factum fuisse Angli & Belgæ Legati sunt testati; adquiescerent ipsi, ne nimis morosi videantur. Cæterum declinarent disceptationem de jure Regni Sueciæ, velut odiosam & evidentiorem quam ut declaratione egeat; nec se venisse disputatum de jure Regio, cujus competens inter mortales judex non reperiatur; nec in quenquam compromissum esse. Quod si tamen institerint Poloni, admitterent ipsi amicam communicationem de iis, quæ acta sunt præsentibus Mediatoribus, aut si magis placeat ipsis cum Conciliatoribus, salva tamen dignitate & jure Reginæ, ac ne cujusquam censuræ jus ejusdem submittere videantur. Ea in communicatione culpam belli in Polonos conjicerent. Si ex occasione hujus disceptationis Poloni ægre tulerint, Carolum Gustavum successorem Regni destinatum, nec sui Regis habitam fuisse rationem, ostenderent; non quadrare cum legibus Sueciæ fundamentalibus, ut quis è prosapia Sigismundi eligatur. Et integrum esse cuique reipublicæ superiorem non agnoscenti de negotiis suis disponere; prout nec Succis in animo sit rebus Polonicis sese ingerere. Et quia Regina omnem cogitationem de nuptiis abjecerit, è re ipsi visum hoc modo tranquillitati Regni consulere: ac Caroli Gustavi virtutes id meruisse. Alias ipsi ne præberent ansam de exclusione Sigismundi, ejusque posterorum præter necessitatem asperius loquendi; nec de Carolo Gustavo mentionem injicerent, nisi ultro querelam moveant Poloni. Procuratoriis utrinque probatis, & permutatis ad tractatum accederent. Si quæ Poloni super conservando jure ad Regnum Sueciæ Regi Poloniæ, fratrique & eorundem posteris, vel super annua pensione fratri, aut dote filiæ Regis danda proposuerint, Legati Suecici ista declinarent; cum eadem huc spectent, ut Regi, ejusque posteris fratrique jus aliquod ad Regnum Sueciæ reservetur. Si repetant ea, quæ superiore anno Fischerus proposuerat, ut pro plena abdicatione juris in Regnum Sueciæ Joh. Casimiro Livonia, vel Pomerania, vel alia provincia Suecicæ ditionis cedat, vel districtus Dorpatensis in perpetuum, vel Livonia jure feudi, vel insignis argenti summa tradatur, aut fœdus super certo auxilii modo ad occupandas aliquas terras ineatur, quarum proventu Rex loco Livoniæ frui queat; de Livonia quidem & tractu Dorpatensi, vel jure perpetuo, aut jure feudi omnem spem

Polo-

1651 Polonis adimerent. Id cum securitate Regni Sueciæ non congruere, ut tam potens vicinus, vasallusve adsciscatur, ac visceribus ejusdem inseratur; præsertim si, quod fieri aliquando possit, inter Sueciam & Poloniam bellum oriatur. Livoniam quoque à Lithuania certis limitibus distinctam, ac maxima sui parte Vasallis ob bene de Regina, Regnoque Sueciæ merita attributam, qui privari iisdem donis nequeant. Pomeraniam plurimo sanguine Sueciæ stetisse; & ob eam, quam inde sibi speret, securitatem ne minimam quidem illius portionem cuipiam concedi posse. Et si carere aliqua ejus parte potuisset, Brandeburgico largituram fuisse arcta cognatione juncto, & cupide ambienti. Pecuniæ modicam summam Jo. Casimiri Regis desiderio non sufficere, grandem exsolvere Sueciæ durum, longo bello opibus publicis exhaustis. Quod si fœdus & auxilia Respublica ac Rex simul expetat, conditiones ejus pandi à Polonis postularent, ac testarentur, à tali fœdere ac ferendis Regi Reique publicæ Poloniæ auxiliis Reginam non alienam esse, sive certa argenti summa, seu manus militum præstanda sit, modo prius super perpetua pace fuerit conventum. Conditiones pacis à Suecis hæ proponerentur: Renuntiet Rex Jo. Casimirus, Frater eorumque posteri omni prætensioni in Sueciam, ejusque provincias & subditos; abstineantque titulo Sueciæ tam domi, quam apud exteros, eundemque sigillo suo elidant, nec quidquam inde ipsi per se aut alios armis aut machinationibus petant: Promittat Respublica se Regi, ejusque posteris, Fratrique quidquam in Sueciam prætendentibus nihil unquam consilii opisve laturam; quin si quid consilii aut molitionum in Regnum Sueciæ institui intellexerit, non modo dehortetur, & subsidia detrahat, sed & impediat ac dissipet. Rex, & Resp. Poloniæ Livoniam integram Reginæ, ac Regno Sueciæ cedat. Acceptorum utrinque damnorum & injuriarum æterna oblivio sit. Amicitia utrinque in posterum excolatur. Commercia inter utrumque Regnum antiquo jure vigeant: Commissarii finibus regundis constituantur: Si quæ controversia aliquando orta fuerit, datis Commissariis ex æquo componatur; & si quæ alia sint ejus generis. Monebantur tamen, ne has conditiones ordine proponerent, sed singulas oblique tractarent per se, aut quod potius sit per Sequestres; ne si minus succedat negotium, Poloni occasionem habeant jactandi, iniquas à Suecis leges ferri. Porro recte restitutionem Livoniæ negari hisce rationibus adstruerent. Necessitate compulsos Suecos arma in Livoniam transtulisse, quod Poloni litibus Sigismundi Regis se immiscerent, hujusque causam contra Sueciam, quæ ad illos non spectabat, suam facerent, ac hostilia in Narvam ac Revaliam molirentur. Et quanquam Reges Sueciæ ad sedanda illa bella fuerint promptissimi, Polonos tamen semper pacem adspernatos, Suecosque tam indigne habuisse, ut nuspiam alios nisi vilissimæ sortis homines destinaverint, qui cum istorum Commissariis super armorum suspensione, ubi res ita exigebat, tractarent, donec Riga in Suecorum ditionem pervenerit. Sed nec Polonis quicquam juris in Livoniam competere, cum Carolus V. & Ferdinandus I. Cæsares protegendæ illius curam adversus Russorum immanitatem Suecorum Regibus Gustavo & Erico commendarint; eoque possideri hanc provinciam à Suecis jure belli, ac eodem, quo Poloni istam adquisiverint. Denique Livonia obtenta Sueciam suam sibi securitatem ipsam præstare posse; cum experientia satis constet, quam parum præsidii nudis in pactis sit. Nam etsi Sueci horum religione confisi Borussia pacis amore cesserint; Polonos tamen Boothio & Crocovio facultatem indulsisse in Livoniam & Pomeraniam irrumpendi; & Uladislaum composito jam cum Danis bello conatum fuisse incolas Oesaliæ ad defectionem invitare, ac in partes suas pertrahere, cum nullum illi jus in eam insulam foret; Ac licet obtenderit, Regem Daniæ sibi ære alieno obstrictum; Polonum tamen in ejus insulæ possessione non fuisse, & Regem Daniæ omne suum jus in eandem Reginæ, Regnoque Sueciæ transcripsisse. Ubi cum Polonis conventum fuerit, petitorum Curlandiæ Ducis, quantum illa usui Sueciæ vel pactorum præscripto non adversantur, rationem haberent. Si à pace abhorreant Poloni, ac longiores inducias præoptent, reponerent Sueci: non satis per eas consuli amicitiæ inter Regna, cum metus & diffidentia maneat, & utraque pars captatura sit occasiones, quibus olim finita pace illa temporaria nocere alteri possit. Quod si pacem abnuant Poloni ne statim tractatum abrumperent, sed moras necterent, donec ad Reginam retulerint. 1651.

§. 20 Polonicis contra Legatis injungebatur, ne in ceremoniis ullam Suecis concederent prærogativam. Ne ad tractatus prius accederent, quam omnes mediatores, imprimis autem Hollandici Deputati adfuerint, nec his absentib⁹ ullam tractationem ingrediantur, (qua de causa & post certum hominem in Hollandiam Lubeca mittebant, qui istos excitet.) Declararent, titulum Regis Sueciæ nemini nisi Polono competere; ne tamen ad eum scopulum hæreatur, paterentur, ut solum Regis & Reginæ vocabulum per totum tractatum adhiberi possit, non addita mentione Regni. Ubi ad principale negotium pervenerint, demonstrarent jus Regis in Sueciam, qua Sigismundus cum sua progenie contra fas sit ejectus. Quæ injuria insigniter fuerit cumulata, dum administrante nunc Gustaviana progenie, obtentu testamenti Gustavi I. jus hæreditariæ successionis indebite sibi prætendente, (quod utcunque tolerandum foret,) recens Palatinus Rheni, & extraneus, & nullo ad Regnum Sueciæ subnixus jure successor declaratus sit; cum alioquin per Gustavi testamentum nemini ex linea materna cognato jus succedendi in illud Regnum conferre fas licitumque sit; potissimum apud Suecos, ubi minus fortunata exterorum Principum dominatio ingratam etiamnum insequenti ævo post se reliquerit memoriam. Eam ob causam omni ope laborarent, ut ista hæredis designatio, tanquam divinis & humanis legibus repugnans, nulla & irrita declaretur; simul decretum contra prolem Sigismundi abrogetur: præsertim cum posterioribus induciis cautum sit, ut his durantibus omni hostili actione abstineatur, omniaque in priore statu ad decursum earundem relinquantur. Quam autem vim majorem, quam hostilitatem apertiorem, quam pactorum convulsionem manifestiorem committi posse quam ubi jus naturale per suppositionem extranei successoris violetur, & simul sanguini Regio perpetua ignominiæ nota inuratur? Unde hoc agerent, ut Gustaviana prole quoad superstes exstiterit, administrationem Sueciæ retinente, Jo. Casimiro congrua ratione satisfactio debeatur non tantum ob Regnum tamdiu interceptum, sed & ob privatum jus, partis

Polonorum Legatorum mandata.

21. Aug.

à Ca-

1651. à Casimiri majoribus ante adeptum diadema Ducatibus, Wasiorum itidem gentilitiis possessionibus per varia Sueciæ loca sparsis. Eandem satisfactionem extendendam, quoad Gustaviana proles vixerit; post cujus fata Regnum Sueciæ in posteritatem Sigismundi ex testamento Gustavi I. revolvenda sit. Interim Jo. Casimiro titulus Regni Sueciæ integer permaneret: successores autem ejus interea solo Principum titulo usque ad eventum, & devolutionem successionis contentos fore. Pro Republica postularent restitutionem totius Livoniæ cum fructibus hactenus perceptis, una cum Estonia & annexis illi districtibus, tanquam Livoniæ membro. Si Sueci super violatis per Polonos induciis querantur, responderent; ista inscio Rege & Republica patrata, ac potuisse læsam partem iis uti remediis, quæ induciis præscribantur. Quin & ab ipsis Succis violatas multifariam inducias, quod veteres munitiones in Livonia auxerint, ac novas è fundamento excitarint; quod vectigalia majora, quam pactis concessum, Rigæ & in portu ejus cum magno Poloniæ detrimento exegerint; Rigæ vilem & pravam monetam cuderint, ac grandiorem in minutam transformari permiserint; justitiam læsis tarde, aut plane non administrarint. Et quanquam à Rege Commissarii sæpe delegati sint, Succis tamen refragantibus eas commissiones nunquam effectui datas. Rempublicam vero in indagandis illis gravaminibus non adeo curiosam fuisse, quin pro fide & integritate sua pactis sancte observatis, atque insuper exercitui Suecici pluribus officiis exhibitis, ea ipsa gravamina toleranda satius duxisse, quam inanes eo nomine movere querimonias. Curlandiæ Duci, si de ademtis quibusdam fundis & ob commercia conqueratur, adsisterent. Quod si rescissio decreti exclusorii, ac abolitio designati successoris cum restitutione Livoniæ obtineri non possit, mentem & intentionem Legatorum Succicorum explorarent, quibus modis, quave ratione proli Regiæ satisfacere, ac quibus conditionibus pacem perpetuam emere velint: re autem penitus explorata ad Regem referant, priusquam eo in negotio quidquam tractatum fuerit. Vel si ita temporis ratio, & rei necessitas tulerit, ratificatis adhuc currentibus induciis & alio continuandorum tractatuum tempore per conciliatores statuto, totum id negotium ad Regem & proxima Regni Comitia rejicerent, ulteriorem declarationem & instructionem recepturi.

Controversia super visitatione.

§. 21. Lubecam primo omnium adpellebant Legati Polonici, Joannes Lessinskius Gnesnensis, Gornius Goraiskius Chelmensis Castellani, Alexander Naruscevvicius Lidensis, Georgius Fischerus Mitaviensis Capitanei. Nam quintus Joannes Zavvadskius Pricensis Capitaneus cum jam Rostochium progressus esset, revocabatur, postquam à Senatu Sueciæ literæ advenissent, queis quatuor prout ab initio placuerat, sufficere significarat. A Duce Curlandiæ aderant Melchior Folckersamus Cancellarius & Joannes Wildmannus Consiliarius. Post eos adveniebat Joannes Salvius; quem mox sequebatur Petrus Chanutus Legatus Gallicus, cui ut obviam mitterent suas rhedas Poloni anxie tempus ingressus scitati fuerant. Sed Chanutus, ne hos cum Succis committeret rhedis super priore incessu sine dubio rixaturis, sub primam noctem porta aquatica urbem citra pompam ingressus est. Adventanti huic Poloni statim salutationis officium obtulere, quod dum magna pompa adornatum eunt, Salvius interim id officii præverterat, eoque postulabat, ut ea salutatio sibi præ Polonis priore loco redderetur. Etsi Chanutus illi pluribus rationibus persuaderet, ut pateretur eum honorem à se Polonis priore loco reddi. Sed quia Poloni Chanutum posterius licet urbem ingressum prius salutaverant, quam Salvium, hic ægre id ferre, & Curlandis significare, se nunc Polonorum salutationem admittere nolle. Poloni tamen has dilatæ visitationis causas afferebant, quod non constet, quem gradum in legatione Salvius obtineat; & quia æquum videatur, ut unus non salutetur à quatuor, sed potius omnes ab omnibus; eoque expectandum, donec veniant cæteri. Quod vero Gallicus Legatus prior sit salutatus, id velut Sequestri contigisse, & illius Regis Ministro, de cujus præcellentia toti orbi constet, qui & prius ipsos, quam Salvius de adventu suo certiores fecerit. Etsi Chanutus judicaret; melius esse, ut Succi & Poloni nullo modo inter se colloquerentur, sed omnia per Conciliatores agerent, quoad tractatus ex voto ad finem perductus foret. Mox tamen cum Laurentius Cantersteinius Lubecam adpulisset, Poloni Chanuto significabant: quia Salvius jam Collegam acceperit, se invisere Succos constituisse, si ipsi velint. Id se prius fuisse facturos; sed quia Chanutus paucos intra dies Lubecam venturus nuntiatus sit, & ipsi cum Succis haut commode congredi potuerint, si vel maxime universi Legati Succici adessent, priusquam super mutua receptione, titulis, sessione, & similibus per Mediatores conventum sit, necessario sibi illum fuisse expectandum: Præsertim cum Salvius adventu suo spem fecerit, Collegas suos propediem secuturos. Quia autem cæteri ob continuas tempestates vix brevi videantur adfuturi, parcendo tempori Salvium se cum Cantersteinio invisere velle. Prius autem Suecorum mentem nosse cupere super sequentibus negotiis. Cum integra Legatio Succica nondum adsit, an non placeat, ut non integrum Polonicæ Legationis collegium veniat, sed singuli duntaxat ordine accedant? Qua ratione sese invicem excipere, & quos titulos sibi tribuere debeant? Nam in prioribus tractatibus titulos diversos pro Legatorum dignitate adhibitos. Et quia præcipua lis sit de jure Regni, ipsique in principio tractatus citra præjudicium principalis causæ Christinæ titulum Reginæ Sueciæ tribuere nequeant, id temperamentum proponebant; ut Poloni colloquio cum Succis *Serenissima Regina Vestra*, Sueci contra *Serenissimus Rex Vester* dicerent. His propositis excussis circa priora parum difficultatis erat. Nam placebat æquales utrinque ceremonias adhibere; adventantes apud rhedam excipere, & digredientes eo usque prosequi; in propria domo alteri superiorem locum deferre. Et quanquam prioribus tractatibus tituli variarint pro Legatorum dignitate; visum tamen nunc imitari titulum conventu Westphalico cum consensu totius Europæ receptum, ut Legati Supremorum Principum *Illustrissimi & Excellentissimi* nuncupentur, & *Excellentiæ* vocabulo se mutuo honorent. Id duntaxat dubium erat, num Zavvadskio, Naruscevvicio & Fischero, qui non Regni, sed Ducatuum Lithuaniæ, Borussiæ & Livoniæ nomine aderant, idem titulus sit tribuendus? Sed circa titulos Regum nihil concedere decreverant Sueci. Nam publicis jam literis & instrumentis decisum, ut Poloni, prout & prioribus tractatibus & alias fecerint, Chri-

1651.

10. Jun.

1651. Christinæ titulum Reginæ Sueciæ darent, neque sermone aut scriptis Regem suum Sueciæ Regem nuncuparent. Posito tamen hoc fundamento in progressu sermonis interdum *Serenissima Regina Vestra, Serenissimi Regis Vestri* vocabula mutuo adhiberi posse. Igitur ad ista à Polonis proposita Chanuto declarabant Sueci: etsi causam habeant salutationem illorum repudiandi, quod eam tamdiu neglexerint; se tamen excusationem eorundem utcunque probare, quod citra præjudicium Reginæ, Regnique Sueciæ nunc & inposterum fiat. Eoque placere, ut mutua suscipiatur salutatio his conditionibus; ut quia temporis compendium se facturos ferant, Poloni universi ipsos simul invitant, quæ brevissima sit via. Sed Chanutus reponebat; Polonos huc non descensuros propter inæqualitatem, dum tota ipsorum Legatio duos Suecicos primum salutat, eodem honore ab ipsis recepto, inde eadem reliquos Legatos Suecicos post adventantes aditura. Ita enim Polonos bis toto Collegio salutationis officium obire, non nisi à binis recipere. Igitur proponebant Sueci, ut primi duo, qui nomine Poloniæ missi erant, inde cæteri ipsos inviserent; ita duobus accessibus eam ceremoniam expediri posse. Sed cum & in hoc inæqualitas videretur, patiebantur demum Sueci, ut singuli Polonorum singulos Suecorum inviserent, pari ratione eum honorem recepturi.

2. Jul.

Controversia de titulo Reginæ.

§. 22. Sed de Regio titulo Sueci contendebant, à Polonis nullo modo Jo. Casimirum Sueciæ Regem nuncupandum; qui titulus soli Christinæ debebatur. Ipsum Uladislaum suis literis, sua ratihabitione, suo sigillo titulum Sueciæ omisisse, eumque Christinæ tribuisse. Alium quemvis modum se adspernari. Hæc cum Polonis per Chanutum denuntiata essent, illi reponebant; se Christinam titulo Reginæ Sueciæ haut impertituros. Se quippe ad hunc locum venisse non ad inducias, sed pacem perpetuam stabiliendam, & quicquid circa inducias Borussicas contigerit, id suasu sequestrium, & quietis amore extortum esse temperandæ animorum exacerbationi, quod interea de pace perpetua tractandum foret. Nunc quia omnia altius & quasi ab ovo deducenda sint, nulla præteritorum habita ratione, mirum videri non debere, quod Poloni etiam ipsam humanitatem rite dispensare, & jure potius ac ratione, quam exemplis agere velint. Ne tamen pertinaciæ damnentur, imitaturos se utrinque praxin tractatuum Borussicorum, ut præter *Regis nostri, Regina nostra* vocabulum nihil exprimatur. Aut si Chanutus aliud honestum temperamentum possit comminisci, se id non repudiaturos. Contra Chanutus Polonis ostendebat: si omnia ab ovo forent repetenda, etiam arma denuo capessenda. Ac suo judicio Polonos in Suecorum postulatum citra fraudem Regis sui consentire posse, quod prioribus induciis utique id expressum sit; & nunc de verbis honoris duntaxat, non solenni contestatione agi. Sed regerebant Poloni; se in salutatione sua Christinam nudo Reginæ titulo nuncupaturos absque additamento Sueciæ; ac si aliter à Suecis fuerit responsum, se dum salutationem reddunt, Jo. Casimirum diserte Poloniæ & Sueciæ Regem appellaturos. Neque æquum esse, se ad hoc adstringi, ut Christina utique à se Regina Sueciæ sit vocanda. Insinuabant quoque, se in ea salutatione ita sermonem temperaturos, ut neque de Rege Poloniæ, neque Regina Sueciæ mentionem facerent; in antecessum tamen declaraturos, se haut ægre Reginam Sueciæ nominaturos, ubi opus sit. Sed ostendebat Chanutus periculum esse, ne Sueci hac astutia offensi visitationem reponere omittant ingenti cum Polonorum ignominia. Sueci contra demonstrabant; postremis pactis ipsam quindecies amplius Reginam Sueciæ vocatam, idemque nomen ipsi ab Uladislao Rege in ratificatione tributum. Tanto magis mirum esse Polonos id nunc abnuere. Proponebat quoque Salvius id temperamentum, ut Poloni Christinæ titulum Reginæ Sueciæ darent, ac Poloniæ Regis mentionem haut facerent. Enimvero declarabant Poloni: si in suo arbitrio & dexteritate ista reponantur, se ita acturos, ut Sueci facile ipsorum humanitatem probaturi sint. Sed ut patiantur sibi præscribi, quem titulum Reginæ utique tribuere debeant, id esse cultrum jugulo admovere ad aliquid ab invitis extorquendum. Inter quæ Chanutus è Suecis sciscitabatur; num Polonis gratulari velint super victoria de Cosaccis & Tartaris tunc parta? Cui Salvius; sibi quidem gratum esse, quod Poloni colluviem barbaram vicerint: dubitare tamen, num id sibi decorum sit, cum neque ipsi de ea victoria significarint, nec officia humanitatis inter Legatos Regios solita observarint; ac titulum Reginæ suæ detractum eant. Sane si Poloni in salutatione Christinam Reginæ Sueciæ vocabulo nuncupare omisissent, ac alium modum adhibuissent, qui eidem parum detraheret, Jo. Casimiro non nisi nium tribueret, se id fuisse dissimulaturos. Sed postquam ipsi controversiam movere cœperint, id terri non posse. Se quidem ipsis nihil præscribere; sed quod pacta definiant, id exigere. Id si abnuant Poloni, jam de induciis, quarum decem adhuc anni restent, actum videri, iisque Suecos non amplius inniti posse. Reginam quoque Legatos huc non fuisse missuram, si sciviset, nunc in dubium vocatum iri, quæ per pacta ante hac firmata fuerant. Si Poloni serio ista jactent, se quoque dispecturos, quid sibi faciendum sit. Ista cum Polonis per Chanutum referrentur, hi respondebant: De renuntiatione tituli, qualem Sueci exigant, ex pactis aut aliunde sibi haut constare; ac si iste in literis ad Reginam scriptis omissus sit, id humanitatis semper fuisse, non necessitatis. Etsi vel maxime Reges id animo renuntiandi fecerint, id tamen irritum esse & inane, quod per pacta utique lineæ Sigismundi jus suum reservatum sit. Præterea unicum pactorum finem esse, ut suspensis armis de pace perpetua agatur, eaque de causa huc se venisse non cum privatis literis in Sueciam ferendis, sed plena cum Regis & Reip. potestate. Regis se fidissimos ministros, cui debitos titulos detrahere nefas sibi sit. Ipsius Reipublicæ, etsi prætensionibus Regiis se semper subtraxerit, dignitatem exigere, ut alia nunc ratione, quam in privatis literis agatur. Versari se in urbe aliena, pari libertate personam mandantium suorum referentes, & de juribus eorum, vel injuriis amice disceptaturos, ut cruentæ liti aliquando finis imponatur. Exempla Regum Galliæ & Angliæ heic frustra adduci, quorum controversia dudum decisa titulum ex inolito more retineri: præsentem vero causam diu armis disceptatam, nondum compositam. Inique igitur, & contra pacta Suecos agere, quod remedia necessitatis, amicitiæ vincula, repagula innocentis sanguinis pro lege usurpare, & in propriis domibus sibi obtrudere contendant. Opus autem esse, ut si primordia hujus congressus bene auspicari velint, quæ probare non possunt, patienter

3. Jul.

7. Jul.

1652.

1651. tienter perferant. Proponebant tamen, ut Sueci domi suæ, velut si à Polonis in Suecia invisterentur, usitatis velint contenti titulis esse; & cum ad Polonos venerint, hisce eandem libertatem concedere. Cæterum observabatur, Polonos non mediocriter fuisse commotos, quod Sueci dixerant; se dubitare, quid ulterius de firmitate pactorum sperare debeant. Et Curlandi non obscurè jactabant; male agere Polonos, quod circa scrupulum tam levem hæreant. Cogitandum illis esse, Legatos se Reipublicæ quoque, non solius Regis; ac imputari aliquando iisdem posse, si, dum nimis morosi sunt circa jus Regis, ansam abrumpendarum induciarum præbeant. Qui & hoc temperamentum offerebant, ut Poloni in propria domo Regi suo titulum Sueciæ adderent, quem in Suecorum domo omitterent, quod à Suecis repudiatum. Sic igitur in ipso limine hærebat tractatus, quod Poloni decrevissent Reginam Sueciæ hoc titulo haut nuncupare, nisi vicissim ipsis permitteretur Jo. Casimirum Poloniæ & Sueciæ Regem vocare: contra Sueci ferre nollent, ut vel Reginæ suæ mentio plane non fieret, vel vocabulum Sueciæ non adderetur, aut idem Poloniæ Regi tribueretur. Regina cum de hac re ad ipsam referretur, facile quidem ferre potuisset temperamentum à Chanuto propositum, ut Poloni tam in Suecorum quam propria domo Jo. Casimirum *Serenissimum Regem*, ipsam *Serenissimam Reginam* nullo additamento vocarent: Sueci contra in Polonorum domo Jo. Casimirum Regem Poloniæ, ipsam Reginam Sueciæ adpellarent, modo Poloni controversiam de jure Regni sepositum esset. Sed postquam ipsi hoc in dubium revocarant, imperabat suis, ut ne minimum istis hoc concederent; ac si Poloni Sueciæ titulum ipsi negare pergerent, addita protestatione Lubeca abirent, ac inducias ad præfixum tempus duraturas significarent.

Polonis spiritus accedunt.

§ 23. Inter hæc Polonis non parum spirituum accesserat è victoria suorum à Cosaccis & Tartaris reportata, quam publicis lætitiæ signis celebrabant, sparsis quoque in vulgus nummis argenteis, in quibus Jo. Casimiro titulus Regis Suecorum, Gothorum Vandalorumque tribuebatur. Sed & ægerrime iidem ferebant, Conciliatorum neminem præter Gallum adesse. Ac Hollandos cumprimis avide expectabant, quorum iter Polonicus Hagæ minister subinde urgebat. De quo cum vicissim Suecicus Residens Spiringius sileret, facile colligebant Hollandi, ipsorum operam Suecis parum gratam esse. Ac designabantur quidem quatuor Legati, qui Lubecam irent; sed qui lente moliebantur, forte quod desperarent, se operæ pretium facturos. Accedebat & inde mora, quod Hollandia Provincia duos Legatos è suorum numero mittere vellet, ac ut isti prius ad Oldenburgicum Comitem se conferrent, litem cum Bremensi urbe super vectigali in Visurgi componituri; cum cæteræ Provinciæ cuperent, ut illi recta Lubecam se conferrent. Scripserat quoque Salvius ad Spiringium, Polonos nihil æqui præ se ferre; quod hic studio divulgabat, quo Hollandici Legati iter suum sisterent, velut nullo fructu suscipiendum. Brandeburgicum autem controversia super præcedentia cum Venetis & Belgis retardatse credebatur. Sane cum iste à Regina ad mediationem invitatus fuisset, responderat: Notam Reginæ esse litem, quæ inter ipsum & Venetos agitetur, ac sperare partes, quæ ipsum huic muneri admoveant, provisuras, ut ministri ipsius debito loco potiantur. Id quod Regina risu excipiebat, velut postularet, ut inverso ordine partes in sequestrium locum subirent. Etsi tam Galliæ Rex quam Regina Venetis faverent ac decernerent, se non concessuros, ut immediatus post Reges locus ipsis in dubium revocetur. Scripserat quoque ad Electorem super hoc tractatu Rex Galliæ, ac istum *cognati* duntaxat, non *fratris* ac *Serenitatis* vocabulo honoraverat. Quas literas ille remittebat; cum Regina Sueciæ hunc titulum ipsi nunquam dedisset. Unde credebatur hoc prætextum arreptum, ut mittendis Legatis ad tractatus istos supersedere posset. Ortis quoque eo tempore belli præludiis inter Brandeburgicum & Neoburgicum, scribebat Poloniæ Rex ad Legatos suos; ne Brandeburgicos velut sequestres admitterent ob injuriam Neoburgico illatam, qui sibi tam arcta affinitate innexus sit. Idem tamen per Philippum Hornium è Salvio bis scisscitabatur; cum Joannes Oxenstierna, & Wrangelius è Pomerania profecti sint, an non tractatus de limitibus Lubecam transferri queat? Id quod Regina nolebat, ne Hollandi ansam acciperent huic se immiscendi. Sed & indignabantur Poloni, Scheringium, Rosenhanium & Joannem Wachmeisterum, qui à Regina ad hosce tractatus destinati erant, tam tarde accedere. Post tamen cum Wachmeisterus Lubecam adpelleret, Poloni offerebant, se currus suos ipsi obviam missuros. Sed dissuadebant Chanutus & Salvius, ne publico ingressu uteretur declinandis rixis, quæ in posterum accidere possint, si alii Mediatores adventarent. Cæterum cum solennes visitationes pro desperatis haberentur, Lessinskius privatim se Salvium invisurum ostendebat. Id quod hic modeste declinabat; fortunam suam non permittere, ut publicis misceat privata; ingratum id Reginæ, invidiosum Proceribus fore. Nec eo minus extremum conatum adhibebat Chanutus, Polonis suadens, ne recusarent ea verborum formula uti, quæ induciis introducta, & hactenus usu recepta sit, ut Reginam Sueciæ exprimerent, suo autem Regi Sueciæ titulum haut adderent, ubi cum Suecis negotii quid intercederet; præsertim inter prima humanitatis auspicia, & litis velut contestatione nondum facta. Et ne quid præjudicii exinde metuerent, Salvio se ægre licet persuasisse, pateretur Polonos in ipsius Chanuti manus scriptam protestationem consignare, quæ plus roboris ad conservandum jus Regis, quam verba quædam honoris ad idem destruendum habitura sint. Sed ut hoc quoque Poloni rejicerent, faciebant prosperi de Regis sui gestis nuntii, & expectatio Hollandorum, & quod rubori sibi ducerent primo velut conflictu manus dedisse. Jactabant quoque visitationes illas non esse juris gentium, præsertim inter eos, qui nondum plena amicitia jungantur; eoque jus Suecis haut esse ipsos ad istas exhibendas compellere.

Legati se conviviis mutuo excipiunt.

§. 24. Nec eo secius Chanuto expedire videbatur Legatos quocunque modo inter se congredi, ut obliqua aliqua ratione difficultas ista tolleretur. Unde initio proponebat, se utrosque convivio excepturum ea lege, ut declinandis super priore loco collisionibus suum quisque locum forte duceret. Sed reponebant Sueci, novum id esse locum sorti committere, nec se nisi Reginæ jussu in id consentire audere. Placebat tamen temperamentum hocce visitationem in convivium vertendi; de quo ut Polonorum mentem exploraret, Chanuto committebatur. Sed judicabat Chanutus; monendam utramque partem, citra solennem tamen

1651. men stipulationem interpositam, ut in convivio prudenter declinent vocabula, de quibus hactenus lis fuerit. Id quod Salvius probabat, dummodo ipse Polonos primo convivio excipere posset, ut hoc modo utcunque suppleatur prima visitatio, quam Poloni ipsi debebant. Idem & Polonis probabatur, quos multis rationibus Chanutus permovebat, ut prima invitatio penes Salvium foret, velut honoratius sit convivio excipi, quam excipere; post Lesinskius Succis epulum daret. Conviviis hæ dictabantur à Chanuto leges, ut poculum Regis Jo. Casimiri apud Suecos, vice versâ Reginæ Succiæ apud Polonos primum locum sortiretur. Poloni Reginæ utique titulum Succiæ tribuerent, ac ut memoria contentionum de titulo esset abolita. Poloni postulabant, ne id convivium, uti rasura sigilli & pactum verbale super titulis sibi fraudi foret. Se quippe usuros stylo convivali, non tractatuum. Et quoniam Succi Carolum Gustavum non nisi talem, qualem in Jo. Casimiri præjudicium fecerant, nominare, neque ipsi citra offensam eum audire possint, consultissimum videri, ut ejus nulla mentio fiat. Chanutus tamen judicabat sufficere, si ejusdem poculum non bibatur; super mentione ipsius scrupulum non movendum. Nam se de hoc apud Suecos diserte non potuisse monere, ne illis, si hoc à Polonis urgeri animadvertant, contradicendi imponatur necessitas. Sed Poloni instabant, ut ejus mentio utique absit; nec Suecos de ista omissione nimis solicitos esse debere, quod in progressu tractatu-
10. Sept. um amplissimum ejusdem nominandi campum sint habituri. Ita Poloni à Salvio ad horam undecimam invitabantur, ut intervallum illud usque ad prandium visitationis vicem suppleret. Per dimidiam amplius horam de rebus extraneis sermones cedebantur. Convivium inde per concordiam & hilaritatem exactum, contracta etiam inter pocula fraternitate. Nec dispar convivium Succis Lesinskius reposuit. Christinam Poloni vocitarant *Serenissimam Reginam Suecie*, Poloniæ autem Regem non nisi *Serenissimum Regem nostrum*. Post convivium commodius procuratoria productum iri ferebant Poloni, quo saturi lætiores spiritus induerent, & stomachationibus abstinerent.

Succi abitum minantur, ni super titulo satisfiat. 1. Sept.

2. Sept.

§. 25. Antequam convivia ista inirentur, Chanutus Polonis significabat; Suecos à Regina sua literas accepisse, queis hinc discedere jubeantur, ni Poloni Succiæ titulum ipsi tribuere velint. Obtinuisse tamen à Succis aliquot dierum moram, num Poloni interim permoveri queant, ut ipsis satisfaciant. Ad hæc Poloni reponebant; se nihil feciisse nisi exemplis Sigismundi, & Uladislai, atque mandato Jo. Casimiri, & eum semper titulum tribuere voluisse ac velle, qui citra juris hæreditarii præjudicium foret. Quod vero leges sic & non aliter in visitatione loquendi recusarint, inde Reginæ nullam factam injuriam, & esse Legatorum Succicorum, non suum peccatum, quibus haut minus quam istis dignitati Regis omnia postponantur. Jam quoque opera Chanuti quæstionem de titulis compositam, ac nunc ad præliminaria & procuratoria exhibenda accedendum. Protestari, se ab omni causâ abrumpendorum tractatuum alienissimos esse, cum huc venerint, ut non timide nec tumide de pace agant. Chanutus contra suadebat; titulum Reginæ, quem Succi postulent, darent, & protestatione interposita jus Regi suo reservarent. Proferebat inde rationes, quibus Succi postulatum suum superstruant. Nuperis induciarum tractatibus conventum fuisse, ut Poloni cum Succis negotiantes semper titulo Succiæ abstinearnt, contra Succi libere eum usurpent, quoad aliter fuerit conventum; quam in rem testimonium sequestrum in promtu sit. Polonicum instrumentum ita formatum esse, adeo ut & in sigillo appenso consentiente Rege illa verba expuncta sint; ac plenipotentiam Commissariorum Polonicorum sub finem tractatuum ideo mutatam simul usu idem hactenus receptum; ut violari inducias arbitrentur Succi, si secus fiat. Ad hæc Poloni reponebant; de pacto super titulis in Borussia facto sibi haut constare. Si quid verbis transactum sit, id importunitati Suecorum forte concessum esse, nec se ad hoc teneri, quod alterius Regis ministri privatim egerint. Sed nec de rasura sigilli sibi cognitum. Nec deesse, quæ adversus usum, qui jactatur, adduci possint. In procuratorio Uladislaum titulum suum truncasse; sed quia sigillum integrum est appositum, defectum superiorem per expressionem inferiorem suppletam intelligi. Literas multoties in Succiam missas pleno sigillo, quæ licet admissæ non sint, contrarium tamen usum hoc ipso destrui. Uladislaum literis Latine scriptis Reginæ super majorennitate gratulatum, quarum interiorem inscriptionem titulos *Moderne Regine* absolverit. In posterum tamen ad evitandum ampliorem titulum Gallicam semper linguam adhibitam esse, inscriptionem intrinsecam absolvente vocabulo *Domina*, extrin- Madame.
secam; *Ad Reginam.* Unde ex Gallico stylo ni- A la Reyne.
hil pro usu concludi posse. Suecos ipsos non obscure probare videri illam prætensionem, dum in postrema cautione Ordinum Poloniæ stipulantur; hos præstituros, ut Rex ejusque frater ac posteri ob eam prætensionem nihil hostile in Succiam tenent. Jo. Casimirum autem non fratri tantum, sed & patri in Regno succedere, & plenissimam sui juris vindicandi causam habere tam ex unione hæreditaria primæva quam aliis fundamentis, quæ in pactis anni 24. & 29. & in novissimis articulo 1. & 2. exprimantur. Visitationem ideo noluisse tribuere, quod Succi ita tarde accesserint, cum ipsi tam incommodo itinere & tempore huc adproperaverint.

Poloni tractatus eludere jubentur. 20. Aug.

§. 26. Eo pervicacius autem Poloni hæc se gerebant, quod nihil aliud quam prætextum tractatus abrumpendi quærerent. Id quod & literis Cancellarii Warsavia scriptis non obscure jubebantur, quas haut interpolatas huc adscribere placet. „ *Rex nullatenus à titulo suo hæreditario* „ *recedere vult, qua cum renuntiatione illius cessaret* „ *materia tractatuum. Sin Succi in id consentire noluerint, concedendum est in æqualem utrinque vel prolationem tituli vel omissionem. Tractatus vero ipsos cum* „ *multis aliis de causis, tum propter absentiam Mediatorum & Succorum; quorum præsentiam per tantum* „ *temporis spatium cum indignitate Regis & Reip. præstolati estis, virtute pactorum in aliud tempus rejicere debetis, considerationi & prudentiæ istorum committendo, an aliis statim post decursum duorum annorum,* „ *sive ulterius etiam certus à vobis præfigatur terminus* „ *an etiam eorundem præfixio ad commune Deo dante* „ *differendum consilium. Exoptatque Rex, ut Legati* „ *hac resolutione expedita cito accedant.* Hac epistola 6. Sept.
accepta Poloni consultatione habita decernunt mandatis insistere, tituloque Regis ex dignitate ipsius & Reipublicæ sufficienter defenso ea amplecti remedia, per quæ si pacem non constituere, de mente saltem adversariorum instrui, atque inde tractatus abrumpere possint. Periculosum

1651. quoque esse, rem soli committere Gallo, cui nihil magis in votis sit, quam potentes, vel saltem à bellis domesticis expeditos habere Suecos ad terrendam opprimendamque Domum Austriacam. Non alte sibi, sed nec demisse nimis agendum. Succis autem æque pacem optabilem atque Polonis cum propter inopiam domesticam, & male firmatum in Germania imperium, tum propter legationem Hispanicam in Poloniam, quam eum in finem institutam suspicetur Salvius, ut Polonos promissis ab incunda retrahat concordia. Certum autem est, promittere classem, & belli nervum, quoties opus fuerit.

Procuratoria examinantur. 14. Sept. Desiderata in Suecico procuratorio.

§. 27. Deferebantur inde procuratoria utrinque ad Chanutum, qui partibus earundem copiam faciebat. Ubi Poloni quidem in Suecorum procuratorio ista notabant. 1. Quod titulus Regis Poloniæ truncatus esset, qui hactenus ad ista usque verba: *Nec non Suecorum*, totus expressus sit. Adjuncta quidem esse tria abbreviationis, quæ vocant, signa; sed quia nova sint & insolita, jure reprobari debere, antequam per Suecos declaretur, derogatoria, an conservatoria sint. 2. Senatum Succicum in Poloniam scripsisse, nec velle se nec posse quintum Commissarium destinare, eamque ob causam Zavvadzkium à se revocatum; & tamen nunc quinque Commissarios exprimi, Magnum Gardium Comitem, Salvium, Rosenhanium, Wachmeisterum, Cantersteinium. 3. Magnum Gardium vocari Gubernatorem Livoniæ, cum Regnum Poloniæ non spernendam adhuc ejus provinciæ partem possideat, & ereptæ injuriam atque recuperationis animum nunquam remiserit. 4. Damnandam esse philautiam, & incivilitatem Suecorum in venditandis propriis titulis, dum se Illustrissimos, Illustres, Magnificos & Generosos; ipsos simplici Commissariorum Polonicorum nomine appellent. 5. Exhibitam plenipotentiam siccam, jejunam, & quodammodo insufficientem videri, & in qua vocabula *omnimoda & plena tractandi facultatis* non adparent. Nec dici posse per subsequentem ratihabitionis clausulam suppleri; quia hæc non nisi quantum præcesserit adprobat. Se tamen facile permissuros, ut hæc complanentur, & suspendantur, si Suecis pax cordi fuerit.

Succicorum defensio.

§. 28. Ad ista Sueci reponebant. Truncationem tituli Regii, ad novissimam normam factam esse; eamque Regibus velut temperamentum adhiberi placuisse declinandis controversiis. Et quia Fischerus quæsiverat, num etiam, sub signis abbreviationis Livonia intelligatur; respondebant Sueci: id se suo loco relinquere; cæterum omnes Regis titulos, & jura citra omnem diminutionem sub illis contineri, ac propterea specialem declarationem non esse urgendam. Numerum Commissariorum esse extra substantiam tractatuum, nec Senatum Succicum ita simpliciter missionem quinti Commissarii prohibuisse. Verba secundum substratam materiam interpretanda, ac titulum Generalis Gubernatoris Livoniæ aliter non intelligi, quam illarum partium, quæ vel Regni Sueciæ propriæ sunt, vel bello adquisitæ. Ac ubique receptum provinciis bello partis Gubernatores præficere; id quod & citra omne Regis ac Regni præjudicium sit. Quod Polonis tituli non sint appositi errorem scribæ esse, qui excuset famam fuisse, inter Commissarios Episcopos esse: in quorum titulis ne erraret, omnibus, quam aliquibus injuriam facere maluisse. Denique eo modo procuratoria semper fuisse con-

cepta; ac Polonica quidem copiosius scripta, quam Succica; in his tamen omnia necessaria adparere: quæ cum adsint, cætera magis offendere, quam prodesse. Ista cum Polonis per Gallum referrentur, hi reponebant; sagacia, docta, & subtilia esse, quæ à Succis adferantur; quædam tamen solidis rationibus refelli posse. Sed quem contentionis finem fore? cum novis argutiis tempus terere frustra sit. 1651.

In Polonis procuratoriis notata.

§. 29. Ast longe graviora erant, quæ à Succis in Polonorum procuratoriis desiderabantur. Ac in Regio quidem ista notabantur: I. Titulum velut ad subditos à reliquo scripti corpore divisim positum, non uno contextu, uti fieri solet ad pares; cum tamen procuratorium non solum ad Commissarios subditos dirigatur, sed etiam ad Reginam Sueciæ, ejusque ministros. Præterea inter titulum, & contextum scripti nimium, periculosum, & legibus communibus damnatum inveniri intervallum, quod facile in abusum pateat. II. Regem tam in exordio quam conclusione, & sigillo titulum hæreditarii Regni contra pacta usurpare. Conventum enim esse inter Commissarios Borussicos, ut quoties Rex aut Respublica cum Succis agerent, semper titulo hoc abstinerent. Id etsi scripto comprehensum non sit, probari tamen, quod post stabilitas inducias Uladislaus reformatam dederit plenipotentiam truncato titulo, & castrato sigillo munitam; qualis titulus etiam in ratihabitione reperiatur, ubi & verba *hæreditarius Rex* in sigillo per Cancellarium jussu & consensu Regis elisa sint; in quod Anglus, & Hollandi sequestres tunc temporis testimonium exhibuerint. Denique, quoties ex eo tempore Rex aut Resp. in Sueciam scripserint, semper hæreditario titulo abstinuisse. III. Stylum Regis in procuratorio nimis elatum ac sublimem esse, nec Succico conformem. IV. Verba illa; *Inter nos inclytaque Polonia, & Suecia Regna* valde esse ambigua, & cum quoque sensum admittere, velut controversia inter Regem Poloniæ, & utraque Regna foret. V. Titulum Reginæ uno tantum abbreviationis signo abruptum esse, Polonico titulo integro; cum tamen in Borussia conventum sit, ut utrinque post vocabula *Magnus Dux*, & *Magna Princeps* tria abrupti sermonis signa ponerentur. VI. Tumidum nimis esse, quod Rex ingressu Instrumenti scripserit; etsi *justam suam causam gladio vindicare potuerit*, *maluisse tamen amicis tractatibus locum relinquere*, velut penes ipsum fuerit tractatus precario indulgere, & de justitia causæ Succicæ pronuntiare. VII. Esse verba ita ambigue posita, velut Rex Suecos quoque pro suis Commissariis & subditis habeat. VIII. Jussos Polonos ita tractare, *prout, ex usu & dignitate Regis, Reique publicæ sit*; id quod indoli procuratorii repugnet, cum hoc obtentu acta facile convelli queant, velut non ex usu, & dignitate Regis absoluta. Et posse quidem hoc præscribi cum subditis acturo, non cum liberis & æqualibus. IX. Carpebatur etiam, quod Rex Commissariis dederat facultatem suo nomine *ratificandi* & *approbandi*, quod non ad Commissarios, sed ad ipsum Regem, & Rempublicam spectet. X. Denique quod sigillum procuratorio appensum Regni, non Regis sit proprium. In procuratorio autem à Republica dato notabatur, 1. quod cum Rex Poloniæ titulo *Sacra Regia Majestatis* honoratus sit, Regina non nisi *Princeps Serenissima* nuncupetur. 2. Verba, inter *Poloniæ Regnum*, *Magnumque Ducatum Lithuaniæ*, *ac Sueciæ Regnum*

1651. *Regnum* esse insufficientia; ac ita utique fuisse scribendum: *Inter Regem & Regnum Poloniæ, Magnumque Ducatum Lithuaniæ, ac Reginam Regnumque Sueciæ*; quod Respublica Polonica non suas tantum, sed & Regias partes tueatur. III. Verba, *ad eam rem rite inchoandam & determinandam designamus*, haut congruere, cum *designandi* vocabulum imperfecti quid involvat. IV. Rempublicam Reginæ *Majestatis*, ac non *Serenitatis* duntaxat titulum dare debuisse, exemplo interregni tempore facto: nam in usu communi Regibus inter se esse *Serenitatem*, non Ordinibus cum Regibus. V. Scripsitisse, *se rata & grata habituros, quæ ab utriusque partis Commissarius constituta sint*; velut Poloni & illa rata velint habere, quæ à Suecis constituta sint. VI. In procuratorio Regio disponi duorum Commissariorum absentiam cæteris non obfuturam; in Reipublicæ unius tantum absentiam permitti.

Polonorum responsio. 20. Sept.

§. 30. Ad ea quæ contra procuratorium Regium objiciebantur, Poloni respondebant: I. Convenire inscriptionem cum prioribus mandatis; eaque primario ad se, secundario & incidenter ad Reginam ejusque delegatos spectare. Nec relictum ex decoro spatium in suspicionem venire posse, quod Rex Commissariorum suorum fidem perspectam habere præsumatur. II. Titulum hæreditarium jure intertum juxta pacta annorum 24. 29. & 35. §. 1. & 2. Pactum verbis contractum per Commissarios Uladislai initum Jo. Casimirum non obligare, cum solum contrahentem stringat. Post conclusionem demum tractatuum procuratorium reformatum, sigillum ratum, quod & nunc, ubi de honesta pace conventum sit, fieri queat. Neque de hisce sibi satis constare. Signa abbreviationis jus Regis confirmasse, non immutasse. III. Stylum esse Regium & prioribus plenipotentiis conformem. IV. Universo orbi constare, inter quos tractatus agitentur. V. Titulos Regis per tria signa truncandos, se ignorare. Fore tamen se liberalissimos, si Succi declararint, istis signis omnes Regis titulos comprehendi. Quod textu loco Succi notaverant, Chanutus à se haut satis perceptum dixerat; eoque Poloni ad id nihil reposuerant. VII. Cum ad tractatus utriusque partis Commissarii concurrant, si quis eorum mentionem faciat non statim pro suis utrosque habere; cum sensus pro nativa cujusque obligatione accipiendus sit. VIII. Verba, *ex usu & dignitate*, videri quidem conditionem aliquam involvere, sed per subsequentem ratihabitionem purificari. Sed & in prioribus procuratoriis fuisse usurpata; ac verba in Suecorum procuratorio posita, *honestam & æquam pacem*, geminum sensum exhibere. IX. Vocabulum ratificandi in prioribus quoque reperiri plenipotentiis, nec aliter intelligendum, quam pro subjecta materia, ut præter Regiam ratificationem Comitiis quoque sua acta confirmare, adprobare, & ratihabere liceat, sitque illa ratihabitio novissima omnium, & confirmatio totius operis. X. In Polonia Instrumenta publica per Leges & sub vitio nullitatis alio sigillo, quam Regni, obsignari non posse. Quæ vero in Reipublicæ procuratorio arguebantur, Poloni ita defensum, aut excusatum ibant. I. Rempublicam nullam in orbe Majestatem, quam Regis sui, venerari, ideo non peccasse, quod eam Reginæ non tribuerit. II. Procuratoria priora in eundem semper modum conscripta fuisse; ac mirum videri, quod Succi nunc causam Regiam addi postulent, quam antea semper exclusam voluerint. Rempubl. tamen de Regis injuriis non aliter quam suis semper & ubique acturam. III. Cum Respublica pares, & è medio sui Commissarios huc destinarit, alio quam *designandi* vocabulo uti non potuisse; alia enim nimis imperiosa, ac soli Regi congruere. IV. Rempublicam Polonicam nulli Regum alium titulum, quam *Serenitatis* tribuere posse, aut debere; quippe quæ absente & præsente Rege jura Majestatis retineat. Quod autem interregni tempore accidit, id errore Archi-Episcopalis Cancellariæ factum. V. Quæ de ratihabitione moveantur, è prioribus procuratoriis desumta esse, ac recte se habere, quod actus contractuum sit indivisus, & à se absque Suecis nihil constitui queat. VI. Quæ de absentia unius, aut duorum Commissariorum dicta sint, nec objectionem, nec responsum mereri. Carpebant etiam Succi, quod cum Regina Regem *fratrem*, *amicum* & *vicinum* vocarit, à Polonis paria honoris vocabula non forent adhibita. Id Poloni excusabant nimia scriptoris diligentia, qui prioribus formulis scrupulose inhæserit, in quibus arma invicem stricta tunc nihil horum titulorum permiserint. Contestationes istas in privatis literis factas ad publicum tabularium non pervenisse.

Suecorum ad hanc replica.

§. 31. Ad ista à Suecis repositum. I. Ignorasse se ne usum Cancellariæ Polonicæ. Cum tamen priora procuratoria continuo contextu scripta sint, fuisse sibi dubitandi rationem. II. Quod pactum de titulis scriptum non sit, id precibus Polonorum datum fuisse: cæterum id ab usu vim accepisse. Extare quoque testimonium conciliatorum, instrumentum ratihabitionis, rasuram sigilli, plenipotentiam reformatam. Nec pactis dicere contineri, Regi Poloniæ titulum Sueciæ utique usurpandum. V. Fateri uno abbreviationis signo tantundem contineri, quam tribus, neq; rem magni momenti esse. Fidelibus tamen ministris ne minima quidem insuper habenda. VII. Admittere quidem verba istam interpretationem: sed in re tanti momenti perspicue loquendum. VIII. Vocabulum *ex usu* in aliis quidem plenipotentiis reperiri, sed in diverso sensu, ut usum tractatuum, non Regis aut Reip. significet. Neque verba *ex usu & dignitate Regia* æquivalere illis Reginæ, *æqua & honesta pax*; quia hæc utrique parti communia sunt; illa non nisi ad solum Regem, & Remp. Poloniæ pertinent. Unde cautius esse istis abstinere, ac negotium Commissariorum fidei relinquere. Circa Reipublicæ procuratorium Succi præcipue contendebant, Reginæ *Majestatis* titulum utique ab ipsa tribuendum. Culpandum non esse, qui potuit fieri, quod jam factum est. Contrarium Cancellariæ Polonicæ morem se ignorare. Sane Venetos & Belgas ita facere, cum ad Reges scribunt. Nec Poloniæ Ordines nemini subjectos agere, cum caput utique habeant. Literas binas se habere cum titulo *Majestatis*, proximo interregno datas, quarum priores forte errori obnoxias esse posse, velut à Secretario Archi-Episcopi Gnesnensis scriptas: alteras à Cancellario Ossalinskio aliquoties revisas & emendatas, in quem negotiorum publicorum peritissimum suspicio ejusmodi erroris non cadat. Plenipotentias priorum tractatuum se ignorare, nec credere à suis admissas. Cæterum ex hisce omnibus facile perspiciebant Succi, Polonis nil aliud propositum, quam tempus extrahere, ac pro successu belli cum Cosaccis tractatus ex lubitu abrumpere. Eoque jubebat Regina, ne hisce Polonorum procuratoriis

1651. ad tractatus accederent, si vel maxime Poloni scripto pollicerentur, se alia curaturos, aut eadem apud Chanutum deposituros; sed ut Wismariam se abituros simularent.

Nova formula procuratorii proponitur.

§. 32. Cum itaque nulla via adpareret litis super procuratoriis componendæ, Poloni proponebant, ut citra procuratoria ad tractatus procederetur. Etsi enim prohibiti essent absentibus Hollandis tractatus suscipere; tamen ut Suecorum mentem expiscarentur, placebat circa principale negotium aliquid prælibare. Enimvero abnuebant illum tractandi modum Succi velut elusorium. Sane constare sibi debere, quales à Polonis habeantur; num subditi Regis Poloniæ, an minus. Ac si procuratoria seponantur, visum iri: ipsos causâ de titulis cedere, quos jure obtineant, & in quorum possessione à nuperis inducis sint. Fore quoque rem pessimi exempli, cum multum adhuc temporis supersit ad finem induciarum. Et Reginam id ipsum diferre vetuisse. Unde censebant à Chanuto novam procuratorii formulam designandam, quæ neutrius juri quidquam præjudicii adferat. Id quod huic vehementer probabatur. Sed ne videretur in alteram partem nimis inclinare, apud Polonos eam rem dextre insinuare constituerat, ut ipsi ultro id postularent. Cum Polonis ea res placeret, Chanutus à Salvio petebat, ut is ejusmodi formulam concipiat, quam ipse post à se revisam Polonis exhibiturus. Sed quia multum temporis elapsurum erat; antequam Poloni nova procuratoria acciperent, præsertim quod Reipublicæ plenipotentia nonnisi in Comitiis confici posset, Januario mense habendis; ne plane otiosi essent, rogabat Chanutum Salvius, ut summa Polonorum circa leges pacis destinata interim exploraret.

De legibus pacis utrinsque partis sententia.

§. 33. Chanutus igitur secreto colloquio è Lesslinskio sciscitabatur, quibus conditionibus ipsi pacem velint? Polonus respondebat; nullis aliis, quam ut Reipublicæ Livonia restituatur cum fructuum perceptorum refusione, ac Regi & Regno Sueciæ, bonisque paternis satisfiat abolitione edicti exclusorii, & quocunque alio modo, præter Regni restitutionem; uti Fischerus præterito anno apud ipsam Reginam in Suecia proposuerit. Cum Lesslinskius postridie Chanutum inviseret, ut Suecorum declarationem audiret; hic è Suecis se intellexisse memorabat, eos pacem velle, retentis quæ jam possideant cum indemnitate; quam ita explicent, ut Livoniam, ad quam alias Polonis parum juris competat, pro litis seu belli expensis retineant. Ad quæ Polonus respondebat; Neminem in orbe terrarum melius jus ad Livoniam habere, quam Polonos. In promtu esse commendationes Cæsarum, cessiones Cruciferorum, agnitionem ipsorum Suecorum, qui nunquam ante Sigismundi bellum vel verbo ejus possessionem impugnarint. Quia vero Succi de belli expensis mentionem faciant, se vicissim postulare, ut fructus è Livonia percepti restituantur. Cæterum malle se cum tota sua familia exitio involvi, quam consentire, ut Rex nulla suæ prætensionis, sumtuumque belli compensatione potiatur. Quin si norit, eam quam exposuerit Suecis mentem federe, curaret potius, ut salvo honore Regis sui, & citra offensam partium congressus hicce dissolvatur, & alteri instaurando commodiora fundamenta ponantur. Instabant tamen ulterius Succi, ut Chanutus penitius Polonorum mentem explorare velit. Ille mox ad hosce formulam novæ plenipotentiæ transmittit.

24. Sept.

26. Sept.

Qua accepta Poloni respondebant; sibi animum non parum in diversa trahi, an & quando exempla formulæ illius in Poloniam mittenda sint, quod ista expediri nequeat, priusquam de pace, & honesto tractatuum fine constet; de quo agi non possit, absentibus cæteris sequestribus. Et si maxime diuturna horum absentia Polonos inducere possit, ut totum negotium auspiciis Christianissimi Regis committere velint, jejunam tamen Suecorum in pacem propensionem obstare. Succi contra cum viderent Polonos nil nisi tempus extrahere, Chanutum urgebant, ut è Polonis sciscitaretur; num alias plenipotentias curare velint, & quid demum in Succica emendari cupiant? Ad ista Fischerus respondebat: Alia se procuratoria exhibere non posse, nisi Regi pro sua in Sueciam actione satisfiat, & Livonia Reipublicæ cedatur. Quæ à Succis cum irrisu accepta. Sibi haut opus esse procuratoriis tam care emtis. Polonos vi pactorum ad justa procuratoria exhibenda teneri, & eadem non ad ipsos tractatus pertinere, sed hosce antecedere. Ex his satis perspici, neque facultatem Polonis esse tractandi, neque voluntatem, ac eosdem tempus tandem frustra consumsisse. Nam primo difficultatem super visitationibus moviisse, inde procuratoria attulisse, quæ satis norant à se admitti non posse. Nunc declarare nolle, an & quando nova procuratoria exhibere, aut quid in Succico emendari velint: demum tam indignas conditiones promere. Igitur se incassum laborare nolle, ac culpam infecti negotii à se removere. Ast Chanutus ne quid intentatum relinqueret, apud Polonos proponebat, quia utraque pars extremis insistat, ac fortasse Succi super iis, quæ nunc ab ipsis postulentur, mandatis destituantur, utile videri Succos pressiora mandata domo petere, congregatis jam maxime Ordinum selectis. Aut si hoc non arrideat, ut super prorogandis induciis agatur. Enimvero Polonis neutrum placebat. Nam quod Succi ad Reginam provocent, id tantum ideo fieri, ut forte majore cum pompa & temporis jactura Comitiali decreto ipsis illudant. Quod si plena agendi facultate instructi venerint, sine mora & Livoniam restituere, & multa alia præstare posse Reginamque post petendæ ratihabitioni adire. De prorogandis induciis nihil quidem in mandatis habere; si tamen idem futurum sit præmium, quod quondam in Borussia, ut nempe nunc Livonia restituatur, sicut tunc Borussia, passuros se id sibi persuaderi. Igitur satius esse cogitare, ut honeste hinc discedant, quam vanis Suecorum disceptationibus orbis ludibrio exponantur. Instabat Chanutus; Polonos nihil amissuros, etiamsi absque restitutione Livoniæ inducias prorogent. Ad hanc enim jus sibi Succos jactare, ac in longa possessione esse, quæ Regum & Regnorum summa lex sit. Tum si ad arma sit redeundum, quemvis belli eventum Succis citra jacturam, Polonis etiam secundissimum exitiosum fore. Succos enim nihil unquam de suo amissuros, mari montibusque tectos, si infestior vis urgeat. Ast Polonos præter sanguinem multos milliones impensuros, ipsius Livoniæ pretium longe superaturos. Reponebant Poloni; etsi bella sine sanguine, & auri jactura geri nequeant, si tamen pax, & erepta sibi Regique bona aliter recuperari nequeant, armis potius, quam ignavia de illis certaturos. Cum Chanutus exciperet; vindicationem Livoniæ alteri tempori relinquendam, & nihilominus inducias prorogari posse respondebant Poloni: relicturos

1651. 27. Sept.

29. Sept.

1651. ſturos ſe Livoniæ recuperationem tempori, ſed illi quod decurrentibus induciis ſuperſit. Nam cum Reges fere jura ſua poſſeſſione magis quam juſtitia & argumentis aſſerant, id damni ſe ex induciarum prorogatione percepturos, ut Suecorum uſurpationem magis ſint confirmaturi. Sed & expectare abnuebant Poloni, quoad Sueci ad Reginam ſcripſiſſent. Nam poſt multas ſcriptiones idem poſſe repetere, quod aliam declarationem præter jam datam non acceperint. Ad inducias proferendas mandata ſibi deeſſe, ſed ſi Sueci Livoniam velint reddere, aut potiorem ejus partem, ſe forte non fore difficiles, ut currentibus adhuc aliquot anni addantur. Sed ſibi primarium negotium potius curæ eſſe, & ſi Sueci pro injuriis Regi & Reipublicæ ex æquo ſatisfacere velint, non ſolum unum & alterum menſem, ſed & integrum annum ad ſcribendum illis conceſſuros. Id ſi noluerint, è præſcripto induciarum diſceſſus ſui cauſam Orbis judicio, inſtaurationem tractatuum placito Mediatorum commiſſuros. Igitur petere, ut diligenter de pacifica dimiſſione cogitationem ſuſcipiat, ac ſperatam è conciliata pace gloriam, quia Sueci invident, in feliciora tempora differat. Quanquam autem Chanutus rogaret, moram iſtam ſcribendi ad Reginam ne abnuerent, neve crudis adhuc, & vix tentatis rebus itineri ſe accingerent; iſti tamen hautquidquam ſententia dimovebantur. Addebant, Fiſcherum abhinc annum Reginæ propoſuiſſe, quæ nunc Legati Suecici ſcribere velint; & quia Regina declarationem ſuam huc mandare, prout promiſerat, neglexerit, id petitum inane eſſe. Circa plenipotentias id tantum declarabant Poloni, ſe eas poſt honeſtam in cauſa concluſionem curaturos. Formulam enim à Chanuto oblatam, qua titulus hæreditarius Regi detrahatur, in Poloniam ſe non poſſe mittere. Expromerent Sueci, quam ſatisfactionem Regi & Reipublicæ dare velint. Si æquiorem præteritis propoſuerint, ſe in mora non fore. Denique quædam adverſus pacta fuiſſe patrata, quæ non niſi acinace corrigi, ac vindicari queant. Chanutus inde Suecis referebat, Polonos declaraſſe, ſe non poſſe nova procuratoria obtinere, niſi domum abierint. Viſo Uladislai procuratorio obſtupuiſſe. Ita duras ſibi leges propoſitas, ut pacis ſpem abjecerint. Se tamen denuo Polonis ſuper prorogandis induciis propoſiturum, hac ratione addita, ut hoc modo prohibeatur, ne factæ injuriæ vindicentur. Id ſi impetrari nequeat, de tractatibus alio tempore inſtaurandis acturum. Sueci reponebant, non habere Polonos, quod de duris legibus querantur: nam nondum ad tractatus fuiſſe perventum; ac privatis ſermonibus vim obligandi deeſſe. Sed quia ſuſpicentur, Polonos ad concludendum quid mandatis defici, placebat, Chanutum velut ultro jactare; ſe credere, Suecos non ſolum ad prorogandas inducias, ſed & pacem perpetuam & fœdus inſuper paratos eſſe. Enimvero Poloni negabant, ſuper producendis induciis ſibi mandatum, & utique domum ad Comitia diſcedendum. Chanutus inde Suecis ſuadebat, ut decretum contra Sigiſmundum emolliatur, & filio Regis ad dies vitæ apenagium conſtituatur; tum ut per idoneum hominem proximis Polonorum Comitiis nonnulli è Proceribus, ac inprimis Cancellarius, & Leſſinskius pecunia concilientur. Interim apud partes ſe laboraturum, ut utrinque aliquid remittatur, quo proximo conventu negotium brevi ad exitum deduci queat. Quæ Sueci quidem in medio relinquebant. Cæterum Regina ex actis facile judicaverat, Polonis nihil aliud fuiſſe propoſitum, quam æſtatem ſpeculando eventui belli Coſaccici extrahere, interim Suecorum mentem expiſcari, aut re infecta abrumpere. Eoque ipſi diſplicebat, Commiſſarios ſuos tam perſpicue circa primarium negotium ſuam mentem declaraſſe, Polonis anſam arrepturis jactandi, ſeſe ob intolerabiles Suecorum conditiones non potuiſſe pace potiri. Nam de ſatisfactione, quam pro Rege ſuo Poloni obtendant, & ut edictum in Sigiſmundum molliatur, ne audiri quidem poſſe. Sicuti & Regina ſuperiore anno Fiſchero declaraverat; ſe ne verbum quidem in eo edicto mutari paſſuram, ac id potius exaſperaturam. Probabat tamen quod culpa infecti negotii in Polonos devoluta foret. De cætero jubebat, ni Poloni idonea procuratoria exhiberent, ut omnes Lubeca diſcederent, inſuper habito, num Polonorum quiſpiam ibidem permaneat, an minus; nec opus eſſe ſcripto apologetico, aut proteſtatione apud Polonos relicta, multo minus ſcripta declaratione, reliquum induciarum tempus ſancte obſervatum iri; ſed ſimpliciter oſtenderent, juſſos ſe abire, & acta Reginæ referre; nec ſpem facerent, ſe proximo vere redituros, neu ſuper extremis tranſactionis legibus Chanuto quid panderent. Etſi hæc juſſa ſero Lubecam venerant cum jam conventio inter partes ſuper reſumendis tractatibus inita eſſet; quam retractare Reginæ haut placebat.

1651. §. 34. Cæterum cum Poloni ſe jam itineri accingerent, ne animi ob irritum conventum ægreſcerent, Chanutus operam dabat, ut is magis dilatus quam abruptus videretur; coque partibus perſuadebat, ut utrinque apud ſe ſcriptum deponerent, eodem argumento, iiſdemque verbis conceptum, quo de reſumendis in proximum annum tractatibus conveniatur. Id ſcriptum à Chanuto formabatur, quod neutra partium alteri huic concederet, & minus anxie examinandum erat, quod à conciliatore proveniebat. Ac Poloni quidem eo facilius conſentiebant, quod ipſis pactis cautum eſſet, ut animis partium nondum ad integram pacem diſpoſitis citra offenſam ſemel atque iterum conveniri, & diſcedi poſſet. Equidem initio contendebant, ut tempus conventui ſtatuere penes ipſorum Regem ac Rempublicam foret. Sed Suecis abnuentibus, communi conſenſu id definiebatur. Utraque tamen pars teſtabatur, tempus formula illa expreſſum acceptandi, vel differendi facultatem utrique Regi integram fore. Quo caſu tamen penes Galliæ Regem futurum ſit aliud tempus ſtatuere. Addebant Poloni, ut Sueci, ne alter quoque conventus inanis foret, nunc expromant, quibus conditionibus pacem velint, ut de iis in proximis Comitiis deliberari queat. Id quod Sueci velut à ratione abhorrens rejecerunt. Cæterum in formando illo ſcripto inter cauſas dilati conventus haut placebat allegare abſentiam Mediatorum, aut duritiem partium ad utrorumque offenſam declinandam. Ut vocabula *illatis inducis* inſererentur Sueci primo ferre nolebant, quod forte per hos tractatus talia à Polonis dicta & facta ſint, per quæ jus ſit extemplo inducias abrumpere. Contra Poloni contendebant, ruptos ſine fructu tractatus induciis fraudi non fore, non claris modo verbis exprimendum, ſed & talibus, quæ reſiduum illarum temporis confirmarent. Quæ res Chanuto eo circumſpectius tractanda erat, quod Polonis allatam à Suecis rationem pandere non auderet. Ad extremum tamen maturis rationi-

Conventus diſſolvitur.

1651. bus pervicit, ut ea vocabula retinerentur. Volebant quoque Poloni, ut cæteri Mediatores denuo ad futuros tractatus invitarentur. Nam contemtum, aut negligentiam illorum ulcisci non penes se, sed Reges esse. Contra Sueci ostendebant, cum acceptata Mediatione ministros suos non misserint, Hollandi præcipue, paucorum dierum itinere disjuncti, (qui & alias Suecis valde erant suspecti,) ac Brandeburgicus vicinus, quem ea res non parum tangat; non merem ipsos, ut denuo invitentur, qui ne dignati quidem sint absentiam suorum Legatorum excusare. Quod & Chanuto placebat. Unde in ea conventione Regis Galliæ duntaxat mentio fiebat, non cæterorum Mediatorum, velut & illi invitandi aut morandi amplius essent. Ostendebat is quippe Polonis, qui Hollandorum causa sententiæ suæ inhærebant, haut constare ipsis, quam ægre Poloniæ Rex tantam negligentiam parum ab injuria abeuntem laturus sit; ac fortasse offensum eundem iri, si necessitate nunc adstringatur cæteros Mediatores denuo vocandi. Ponebatur tamen *præfigente Christianissimo Rege*; quibus verbis in medio relinquebatur, reservatus, an præclusus cæteris Mediatoribus aditus esset. Porro ipsum vocabulum *præfigente*, quod Sueci facile ferebant, à Polonis impugnabatur, velut quod nimiam autoritatem Gallo tribueret; ita enim Poloniæ Regem ad subjectos sibi loqui; eoque petebant, ut ejus loco *intimante* substitueretur. Id quod Chanutus non sine stomacho rejiciebat; turpe fore tam illustri conventui tam fœdæ dictionis sordes coram erudito orbe apricari, adhibito vocabulo è sentina barbaricî protracto. Et judicabat priore vocabulo plusculum

12. Oct. autoritatis suo Regi tribui. Ita demum absolvebatur ea conventio, qua utriusque partis Legati, ratificandi tamen libertate Regibus reservata, promittebant, se ad proximum diem xx. Aprilis *St. Vet.* Anni 1652. congressum hunc resumturos ea lege, ut tractatio duorum mensium Maji & Junii spatio includatur; quo emenso utrique parti liberum fore à conventu abscedere illæsis induciis, quamvis negotium nondum ad finem sit perductum, nisi mutuo consensu tempus istud fuerit prorogatum. Interim Chanutum operam daturum, ut quæ obstacula effecerint, ne congressus hic succedere possit, removeantur. Instrumenta hujus conventionis utrinque apud Chanutum deponebantur. Magnopere autem abitum festinabant Poloni, quod tristes nuntii venerant, res ipsorum cum Cosaccis in pejus prolapsas; ne forte Sueci ansam inde arriperent circa conventionem istam scrupulos movendi. Effecit quoque

13. Oct. Chanutus ut amice sibi mutuo valedicerent, id quod Poloni non collegiatim fecerunt, sed ut singuli singulos accederent. Pari modo honor iste à Suecis repositus. Observaverat Chanutus, Polonicos Legatos sententiis discrepasse. Nam Lesinskium & Goraiskium, & qui Lithuaniæ nomine missus erat Naruscevvicium præcipue Reipublicæ commoda respexisse, jactantes, modo huic super Livonia satisfiat, se facile Regem permoturos, ut modica pensatione accepta prætensioni in Sueciam renuntiet. Contra Fischerus cum Secretario Legationis Joanne Francisco Hilbrando, & duo Curlandi asserebant, si Regi prius fuerit satisfactum, huic in proclivi fore Rempublicam ad lubitum suum attemperare. Sed quod Chanutus judicabat, Polonis pacem utique cordi fuisse, id mandata Polonica, & autographa ipsorum Acta, quæ nobis inspecta sunt, satis refellunt. Ac Salvius ipse fatebatur, sibi haut vero simile visum, hoc rerum suarum statu Polonos nullo cogente fictis suis prætensionibus in Sueciam, & Livoniam renuntiaturos, cum novem adhuc induciarum anni supersint; præsertim postquam rumor per omnem Europam emanasset, velle Reginam Sueciæ sceptrum in aliam familiam transferre; & Legatus Hispanicus omni ratione Regem Poloniæ à quavis transactione dehortaretur. Scribebat paulo post Poloniæ Rex ad Regem Galliæ, 1. Dec. tempus conventui resumendo nimis angustum esse, eoque id prorogari petebat.

1651.

§. 35. Inter hæc Regina non parum Gedanensi urbi metuebat, cui & Respublica Polonica infensa erat, quod ita stricte juribus suis circa commercia insisteret; & ipse Rex graviter succensebat, quod Lutherani, qui præcipuam civitatis partem faciunt, ipsi circa Reformatos quæ postulabat annuere noluissent; non quod iste hos magis quam illos amaret, sed ut firmata parte invalida civitatem divisam teneret, destinatis suis commodius aliquando exserendis. Et quantivis eidem futurum erat ista urbe ad lubitum uti posse parandæ classi, qua imperium maris Baltici ex parte vindicare sibi posset; quibus conatibus neque Danus, neque Batavi ob invidiam in Suecos obstituri credebantur. Et metus erat ne stimularet Regem insuper Hubaldus, urbi infensissimus, qui nuper Senatus Consulto absolutus fuerat ab actione, quam Gedanenses ipsi intentaverant; Rege declarante ab Antonio Slivio ejusque complicibus ista omnia conficta fuisse, quo eum suspectum ipsi exosumque redderet. Nam superiore anno, cum ista causa ageretur, silentium utrique parti impositum fuerat. Quod cum non sufficere videretur Hubaldi famæ ab omni facinoris suspicione purgandæ, lis denuo suscepta, & secundum Hubaldum dictum fuit, ac diplomate Regio declaratum, actorem Slivium quæ de isto sparserat, calumniæ causa finxisse, ut ejusdem gratiam & functiones apud Regem subrueret. Is Hubaldus deprecante nequidquam Senatu armamentarium ac munimenta urbis lustraverat. Ac Rex ipse jactaverat; se jam à Gedanensibus ut hospitem tractatum esse; sed mox se illos ut Regem tractaturum. Innotuere inde Reginæ talia curate rimanti insidiæ, quæ urbi struebantur. Unde ipsa Jacobum Tærne- 20. Nov. schildium Gedanum misit, qui secreto Consulibus panderet, constitutum Polonis esse diversis locis urbem inflammare, ac duodecim militum centurias nautarum & agrestium habitu eidem immittere, qui intra cœnobia latitarent, donec orto incendio erumpentes tumultum augerent, ac aliis, qui eodem tempore tribus in locis assultum daturi erant, viam in urbem panderent. Quo fine & partem copiarum Rex in Borussiam deduxerit. Ita detectæ insidiæ vigilantia Magistratuum facile elusæ. Et sequenti anno, cum Senatus Gedanensis per literas à Regina exquireret; num quid auxilii ab ipsa expectandum sibi sit, ubi à Poloniæ Rege infestis armis, quod metuebant, petantur: Regina illos de studio suo in eam urbem, auxilioque certos esse jubebat.

Regina Gedanenses super insidiis monet.

§. 36. Cum hoc anno Parlamentum Anglicanum navigationem turbare inciperet, abducta quoque una & altera nave Suecica, Regina ad Senatum referebat; num nova illa Respublica velut legitima sit agnoscenda, ac misso Legato salutanda? Id uti fieret gravissimæ rationes suadebant.

De agnoscenda Republica Anglicana consultatio.

Esse

1651. Esse id utilissimum navigationi Suecorum, idemque capistri in vicem Hollandis futurum. Neminem vitio Reginæ daturum, si emolumento Regni sui invigilet. Regi Angliæ non consuli, si Regina damnum sibi conciliet; qui & viribus plane destituatur ad res suas reparandas. Cæterum ægre huc descendebat Regina insigni in expulsum Regem studio. Sed subigebat necessitas, & magna, quæ ex Parlamenti amicitia expectabatur, utilitas, cujus conciliandæ occasio negligenda non erat. Durum Regi fore, si eos omnes hostium loco habere velit, qui Parlamentum velut legitimum agnoverunt. Alios Reges jam exemplo præivisse; ac Hispanos statim post occisum Angliæ Regem decrevisse novam illam Rempublicam agnoscere, quo eandem sibi adversus Gallos & Lusitanos conciliaret. Anglorum favore Suecis vehementer opus esse contra Hollandos, commercia Sueciæ recens gliscentia quacunque ratione premere laborantes. Hoc facto nihil honesto adversum patrari, nec rem esse, quæ conscientiam tangat; cum Sueciæ damno Rex Angliæ nihil proficiat. Et Anglos sane reipsa demonstrare, Rempublicam se esse. Sibi nihil aliud propositum, quam ad necessitatem status sui sese attemperare. Id esse abuti ratione status, si ex scelere lucrum quæratur. Serius ocyus Legatos ad Parlamentum mittendos, ac maturatam missionem plurimum gratiæ addituram. Equidem objiciebant nonnulli; Scotos haut parum autoritate Reginæ permotos, quando Carolum Regem sibi adsciscebant; qui nunc ad desperationem adigendi sint, si Parlamentum ab eadem agnoscatur. Quibus reponebatur; incertum adhuc, quid Reginæ intuitu Scoti egerint. Sane revera ipsorum interfuisse, quod Scotica Nobilitas, quæ præcipuam ejus Regni partem facit, pessum itura sit, si Angliæ subjiciatur. Spem quoque esse, Anglos Hollandis non inferiores fore, si uti futurum videtur, bello inter se collidantur. Communicaverat quoque Regina hanc rem Chanuto Legato Gallico, qui multis rationibus ostendebat; neque Galliam, neque Sueciam defugere posse, quominus amicitiam colant nationis mari tam potentis; ac Hispanos utrique gratissimam rem feciisse tam propere ad agnoscendam novam Rempublicam ruentes, quos imitari cæteris nunc citra ruborem fore, communem Regum injuriam dissimulaturis. Et eo magis declinandam Sueciæ Anglorum offensam, quod viribus maritimis longe prævalentes adolescenti quam maxime Suecorum navigationi capitalem plagam inferre possint. Et sane optabant Galli, ut Regina prior hoc officio apud novam Rempublicam defungeretur; contra Regina pari passu cum Gallis heic incedere cupiebat.

Regina novam Rempublicam agnoscere constituit.

§. 37. Cum igitur Regina intelligeret, Regem Galliæ Brasseto suo apud Belgas Ministro injunxisse, Legatis Anglicis tunc Hagæ agentibus significaret, Regem certas ob causas Parlamentum Anglicanum liberam & nemini obnoxiam Rempublicam habiturum; ipsa Spiringio Silbercronæ, quem in Hollandiam tunc iterum mittebat, in mandatis dabat, ut Hagæ cum Brasseto re communicata exquireret, quænam is mandata ex aula hac super re acceperit; simul cum eodem decerneret; qua ratione id commodissime Anglis junctim significari possit. Volebat autem hanc notificationem eodem modo, & velut uno ore fieri, ita ut si Spiringius prior Anglicos Legatos salutaret, pariter indicaret, Galliam eodem officio functuram; idemque Brassetus significaret, si ipse eosdem prior inviseret; ut Angli intelligerent, Reginam cum Galliæ Rege de compacto agere. Quod si Brassetus excusaret, se nondum certa mandata ex Aula accepisse, sed brevi illa expectare, in ejus gratiam unum & alterum diem salutationem differret, morbum aut aliud quid causatus. Sed si longius moretur Gallus, nec visitatio Anglorum commode differri longius queat, solus Reginæ declarationem ederet, nulla Galliæ facta mentione; simul innueret, si Angli Legatos in Sueciam mittere velint, ipsorum adventum Reginæ gratum fore, & honore summis imperantibus competente excipiendos. Interim jussu Reginæ Haraldus Appelbomius Legatos Anglicos velut privatim, & dissimulato mandato salutaverat, de studio Reginæ in eam Rempublicam testatus. Qui vicissim valde proclives se testabantur amicitiæ & fœderi ineundo. Insuper ostendebant, displicere sibi pactum Hollandorum cum Dano super redimendo vectigali Oresundico; id quod Angliam juxta ac Sueciam tangere judicabant. 1651. Junio mense.

Regina pacta inter Danum & Hollandos frustra impedire studet. 7. Mart.

§. 38. Istud pactum ne ab Ordinibus Generalibus Belgii ratum haberetur, Regina hactenus, etsi citra anxietatem, impedire studuerat. Unde & Appelbomio scribebat; si utique Hollandi idem firmare velint, se id prohibere non posse. Neque publice ea de re quidquam moveret; privatum tamen id fœderi Hollandorum cum Suecis repugnare ostenderet. Dabantur quoque ad Ordines Generales literæ, queis Regina querebatur, naves Suecicas ad Guineæ litora tendentes à Societate Indica Occidentali abripi; quæ ut restituerentur postulabat. Mittebatur inde in Hollandiam Spiringius, ut tentaret, num pactum istud cum Dano quominus ratum habeatur impedire possit; saltem ne id libertati Suecorum in fretis Danicis fraudi foret, quam sartam tectam præstare Hollandi tractatu Brœmsebroensi receperant. Quod si autem rationibus nihil efficere valeat, alia movere omitteret. Tum quæ inter Anglos & Hollandos agerentur, diligenter observaret.

Hollandi tractatus cum Danis ratihabent.

§. 39. Enimvero quidquid Reginæ Ministri contra niterentur, Ordines Generales fœdus & conventionem super vectigali Oresundico cum Dano ratihabitione firmabant; quibus ansam dederat invidia in Suecos, ne illi forte commercia Maris Baltici ad se pertraherent, id quod Dani opera Hollandi impedire conabantur, cui navigatio & commercia parum cordi esse videbantur. Dano autem spes erat, æmulationem inter Suecos & Hollandos demum in bellum erupturam, quam occasionem in usus suos vertere in proclivi erat: simul invidiam ejus vectigalis hoc modo à se amoliebatur. Apud Suecicos Ministros Hollandi excusabant; facta infecta fieri non posse, & fidem publicam servandam: fœderi tamen cum Suecis id fraudi non fore. Sed privatim non dubitabant jactare; necessum fuisse prohibere, ne Suecorum commercia nimis gliscerent, neve iidem aliquando navigationem Maris Baltici sibi solis vindicarent. Metum quoque fuisse, ne Danus irrito pacto offensus fretum Belgicis navibus plane claudaret, aut aliis incommodis easdem turbaret. Denique summam in freto oriri confusionem, dum pacto nondum firmato neque Dani, neque Hollandi vectigalium debitam curam agant.

Regina de ea re queritur.

§. 40. Pacto isto firmato Hollandicus in freto Oresundico Residens à Suecicis nautis certificationes exigere instituebat, minatus quoque, se ipsorum merces excussurum. Quæ res cum pactis Brœmsebroënsibus repugnaret, quibus cavebatur,

1651. tur, ut Suecici nautæ non nisi Danico publicano certificationes exhiberent, Regina literis apud Daniæ Regem de hisce ausis querebatur. Respondebat Daniæ Rex; se ita super ea re dispositurum, ut ne Suecis occasio amplius querendi sit. Simul ad Hollandos scribebat, ne Suecorum libertati in freto fraus fieret. Ad quas literas Hollandi respondere nolebant. Ipse Danicus Residens Hagæ Spiringio post fatebatur: Succos recte feciſſe, quod tractatui redemtionis contradixerint. Etsi quo fine ista jactaret, parum constabat. Spiringius inde apud Ordines Generales publice querebatur, ipsos corradendis pecuniis, quæ Dano ob redemtionem vectigalis Oresundici solvendæ erant, nova onera mercibus è Mari Baltico venientibus, aut eo vehendis imposuisse, ne Suecicis quidem exceptis, quæ & magis quam aliæ premantur. Repugnare libertati ac juribus Sueciæ, facultatem in freto exigendi vectigalia in alium transferri. Adversari id fœderi Anno 1640. cum Suecia inito, qua mutuo se Sueci Hollandique obligarant ad impediendas omnes novationes in commerciorum præjudicium tendentes. Ipsos Hollandos An. 1645. ad stabilienda Suecorum in freto jura velut inviolabilia operam navasse. Sancitam ibi vectigalium taxationem, à qua jam discedatur. Ab initio horum tractatuum Ordines à Ministris Suecicis monitos respondisse; se nihil repugnans fœderi Suecico facturos. Succos nautas ad nomina sua apud Hollandicum Residentem profitenda cogi non sine multiplici circumcursitatione. Exigi à singulis navibus Suecicas merces vehentibus quatuor unciales, quorum dimidium à Suecicis mercatoribus solvendum. Queri hosce, se data opera in freto detineri, ac molestia affici. Haut fas esse Dano conventa cum Suecis in alios transferre, neque Hollandis ista acceptare. Nec Succos teneri tertio præstare, super quo ipsi cum Dano pepigerint. Eludi jus Suecicum, & oblique tolli eorum in Oresunda immunitatem, dum in Hollandia merces Baltici Maris præ cæteris onerantur. Nimirum adparere jam, quo illud spectaverit quod cum anno 1645. Sueci Hollandis offerrent, se immunitatem in freto Oresundico ipsis procuraturos, hi respondérint; se rationem nosse, qua majore libertate quam Sueci in eo freto gaudere queant. Postulare igitur, (*Vilgeldo.*) ut ista onera tollantur, simul pecunia ab anno quadragesimo quinto nomine præstandæ navibus securitatis exacta restituatur.

Mense Julio.

Hollandorum responsum. 1. Dec.

§. 41. Ad hæc Ordines Generales respondebant: se non plus à Dano redemisse, quam immunitatem suarum navium; reliqua omnia penes eum Regem manere. Ad hanc rem opus fuisse pecunia mercibus imposita: sed non plus oneratas merces Suecicas, quam suos cives; id quod in Suecia secus fiat. Nec ista fœderi Suecico repugnare. Id quippe non agere de libertate in terris ad Mare Balticum, aut Oceanum sitis, in quibus cuilibet Principi pro necessitate, aut conditione rerum suarum onera imponere licet mercibus, quæ importantur aut exportantur; sed simpliciter agi de utriusque Maris libertate, quam adhuc tueri velint. Quod ipsi à taxatione vectigalis anno 1645. facta discedant, id Succos non tangere, cum neque ipsi, neque Dani de eo querelas moveant. Cuique summo imperanti in ditione sua statuere licere, quæ ex usu suo judicet. Nullis pactis Danum prohiberi, quo minus & aliis nationibus præter Succos immunitatem in freto concedat. Manere utique guarantiam anno 1645. conclusam; & Succos à Danis in freto non onerari. Alias mandaturos suis in freto Ministris, ut promte Suecicos nautas expediant, & recens impositam pecuniam ne exigant. Sibi à Dano haut quidquam concessam immunitatem, qua Suecica natio gaudet, nec jus quod hæc sibi stipulata sit. Neque se vectigal Oresundicum adquisiviſse, sed tantum civibus suis immunitatem ab illo stipulatos; quo fine sibi necessum fuisse onus imponere mercibus, quæ in ditionibus suis importantur, & exportantur ad corradendas pecunias eo nomine promissas; prout in aliis quoque Reip. necessitatibus fieri soleat. De cætero se ad alendam cum Suecis amicitiam pronos esse. 1651.

Regina Anglorum soceratem affectat.

§. 42. Ast Spiringius cum jam antea animadvertisset, Hollandos Succorum querelas parum curaturos, Reginæ proponebat, se obtentu rariorum mercium in usum ipsius emendarum in Angliam trajecturum ad disturbandum fœdus, quod tunc Anglos inter & Hollandos agitabatur. Eo quippe perfecto intractabiles plane Hollandos fore, ac facile reliquorum commercia oppressuros. Simul tentaturus erat, num Anglos Suecico fœderi innectere posset. Equidem iter suum Hollandis suspicionem injecturum; sed id parum curandum cum suspicio sit species metus. Nam ni homines isti metuant, intolerabiles esse. Id cum Regina probaret, Spiringius in antecessum ad Walterum Striklandium, qui nuper Legatus à Parlamento Hagæ fuerat, quondam notum scribit, sibi à Regina mandatum, Anglos liberam Remp. agnoscere, ac utrique nationi utilia proponere, si norit adventum suum ibi gratum fore. Eas literas exarabat die 18. Septembris post cladem Regis ad Worcestriam. Sed ne videretur eum eventum captasse, fingebat, se jam antea ad eundem de hoc negotio scripsisse. Respondebat Striklandus humanissime; 20. Sept. gratum fore Parlamento ipsius propositionem cognoscere. Inde à Regina iter in Angliam, quantum posset, maturare jubebatur. Mandatorum ejus summa erat; ut operam daret recolendæ veteri amicitiæ inter utramque nationem; utque Suecis libera navigatio, ac negotiatio sit in Oceano, ac portubus, ditionibusque Anglicanis. Tum inclinationem Parlamenti exploraret, & quæ alia ex usu Sueciæ viderentur curaret. Denique quod Gallici Ministri petierant, operam navaret Parlamento ad compositionem cum Gallia præparando. Nam à Gallia æque ac Anglia repressaliæ promulgatæ erant. Sed ea occasione Angli plura Gallis eripuerant, quam hi illis. Id ergo quod excedebat, Galli volebant restitui, tunc demum Parlamentum pro libera Republica agnituri, ne intuitu rerum sibi ereptarum, metuve ad hoc compulsi viderentur. Eo de itinere cum Hollandis innotesceret, hi acri suspicione perstringebantur, ac Legatos suos iter in Angliam accelerare jubebant; quod satis perspicerent, Suecis commodiorem non esse occasionem ipsis pro redemto vectigali Oresundico ægre faciendi, quam per Anglos. Nec dubitabant, quin iste pro virili negotiationem ipsorum cum Anglis turbaturus foret. Unde & sub finem anni navem ingressum Legati Hollandici propere insequebantur, ut utrique simul in Angliam adpellerent. Eadem res & Regem Daniæ permovebat, ut propere Legatum in Angliam expediret, ne quid forte Spiringius in detrimentum Daniæ cum Parlamento agitaret.

Cornificius Ulfeldius in Sueciam venit.

§. 43. Hoc anno in Sueciam venit Cornificius Ulfeldius Daniæ hactenus Prorex. Is causam discessus sui ferebat cupidinem Regis, abrupto veterum privilegiorum vinculo dominatum invadere ardentis. Quibus destinatis cum præter se, & qui secum

1651. secum sentiant Nobiles, nemo resistere queat; (nam oppidanos & agrestes, queis unicum servitii solatium sit nobilitatem sibi æquatam adspicere, Regi plane addictos;) inde Regem primo conatum repetendis rationibus ipsius fortunas subvertere. Sed cum in illis, quod desiderari posset, non inveniretur, subornatam impuram fœminam Dinam, quæ fingeret, se dum ipsi concumberet audivisse venenum Regi in sua domo parari. Adulterii crimen sibi intentatum, ut dimidia bonorum parte ex legibus Daniæ privaretur, ac eo pronior via ad impingendum veneficium foret. Sed postquam Dina calumniam capite luerit, aliam accusationem sibi structam, ac manus fuisse injiciendas, ni Cancellarius intercessisset. Nec à sicariis sat tutum se fuisse. Unde convasatis pretiosis rebus, cum uxore & liberis in Hollandiam nave trajecisse, inde in Sueciam venisse protectionem Reginæ implorantem. Se paratum super objectis criminibus coram Regina, aut judicibus haut obnoxiis causam dicere. Contra Danicus Minister, ne Regina istum patrocinio dignaretur, acriter contendebat ad conjunctionem provocans, quæ Regnis hisce mutuo intercederet, ac ne Regina quid Regi faceret, quod simili casu ab eodem sibi fieri nollet. Re ad Senatum relata, post longam disceptationem conclusum est: cum Ulfeldius non nisi salvum conductum petat, ac coram Regina ad causam dicendam se offerat de iis, quæ à Daniæ Rege objicienda sint; istum denegari eidem non posse. Nec habere Daniæ Regem quod queratur, cum hoc fas sit per articulum 24. pactorum Stetinensium, cui per posteriora pacta derogatum non sit. Sed & Caroli IX. temporibus multos Nobiles Suecos in Dania, & ante aliquot annos Rheingravium adversus Principem Christianum quintum in Suecia protectionem invenisse. Ac sequenti anno cum Rex Daniæ juxta ac Senatus super eodem recepto apud Reginam, & Senatum Sueciæ per literas questi essent, responsum; ejus dignationis viro protectionem negari non potuisse; cæterum si quid in Regem scriptis aut factis deliquisset, ipse rationem redderet. Crediderant multi, ex eo negotio motus in Dania orituros, quod magna pars Nobilium Ulfeldio faveret, quos inter Cajus Lyckius & Albertus Skelius opulentissimi Danorum ferociter tremebant; haut prius finem facturum Regem Nobilitatem premendi, quam idem ipsi quod Christierno II. contingat. Se protectionem Reginæ Sueciæ quæsituros tuendis suis privilegiis. Sed istorum indignatio intra verba stetit. Notabatur id quoque à Rege Ulfeldio objectum, quod is illegitima confiscatione Suecicarum navium, ac mercium nupero cum Suecos bello causam dedisset.

Moscovitica.

§. 44. Veniebat hoc anno Holmiam cum commendatitiis à Ragozio literis quidam qui è Zuskiorum familia se oriundum ferebat, Joannis Basilidis nepotem. Is Joannis Senensis vocabulum sibi indiderat, qui & antea apud Poloniæ Regem per sesquiannum egerat, ac deposcenti Russico Legato redditus non fuerat. Hic ut sibi traderetur, Czar ablegatum ad Reginam misit, qui ut petito suo tanto facilius potiretur, literis Reginæ super coronatione gratulabatur, multa de studio suo circa colendam cum Suecis amicitiam testatus; simul paratos esse Commissarios, qui cum Reginæ delegatis finibus regundis vacent. Regina cum istius petita præsensisset, Zuskium istum fictum an verum cum literis tuti itineris Revaliam propere dimittit. Ibi cum is aliquandiu egisset, Novogardiæ Satrapa ab Erico Oxenstierna Estoniæ Gubernatore hominem deposcit. Qui eodem in custodiam dato quid porro sibi faciendum, à Regina exquirebat. Huic à Regina responsum; ob Ragozii commendationem dedi istum Russis non posse. Cæterum ipse citra moram eundem abire pateretur, non tamen velut ex iterato suo jussu, sed quia antea ipsius diplomate sit instructus. Et sane multis in Suecia fidem iste fecerat, revera genus eidem esse, quod præ se ferebat. Commodissimum igitur Oxenstiernæ visum, neglectiore custodia ad fugam capessendam istum invitare. Nec segniter is occasione usus Revalia per Poloniam Gedanum se proripuit. Comes tamen ipsius aut famulus Russis deposcentibus dedebatur. Ast publice ad Gubernatores provinciarum transmarinarum scribebatur, ut sicubi deprehenderetur, manum ipsi injicerent. Czari respondebatur; Joannem istum Senensem cum literis à Ragozio venisse; dato diplomate iterum abiisse, si inventus sit in custodiam compingendum. Etsi Russi eodem elapso gravissime indignabantur, suspicati Suecos istum ultro è manibus amisisse. Petierat is à Regina auxilium ad vindicandum avitum solium, quod nunc ab usurpatore insideatur; pro qua opera aliquot provincias Suecis vicinas pollicebatur. Nec defore sibi Russorum studia, qui certatim ad ipsum defecturi sint, statim atque exercitus Suecicus Russiæ fines ingressus sit. Ei responsum; si vera sint, quæ de prosapia sua jactet, Suecis lætum fore aliquid ad ipsius restitutionem contribuere, ac tentari, quanam pater ipsius Demetrium æstimaverint, quem affectum in ipsum continuaturi sint. Cæterum antequam Regina in auxilium ipsius accingere se possit, necessum fore, ut ipse in Moscoviam se conferat, addictosque sibi sua præsentia ad arma capienda excitet. Nec defore Sueciæ auxilia, si ipsum munita quæpiam loca occupasse, Russosque in partes transisse cognitum sit. Porro iste, quisquis fuerit mortalium, biennio post Gottorpii in custodiam datus est, circa quem liberandum aut Russis tradendum Dux Holsatiæ ad Reginæ placitum se componere cupiebat. Sed cum Regina ei negotio immisceri adspernaretur, iste captivus à Duce Russis deditus est, qui vicissim chirographum centum millia aureorum continens ab Ottone Bruggemanno quondam exhibitum gratis restituebant. Idem initio anni quinquagesimi quarti Moscoviæ præter hospitium ablegati Polonici ad supplicium deducebatur, exprobrantibus huic Russis isto se proditore potiri non potuisse, quamdiu in Polonia egerit; sed haut eo secius per alios Principes eum sibi traditum. Immensis iste cruciatibus afficiebatur; sed idem, quæ ostendebatur, privatæ conditionis matrem ac filium agnoscere abnuebat, ad extremum usque verum se Zuskium professus. Tormentis misere laceratus brachiis & cruribus, postremum capite truncabatur; artus palis affixi Polonico ablegato ostentabantur, cum præter istos in arcem ad salutandum Czarem deduceretur, Russis haut paulo alacrius in Polonicum bellum ruentibus, postquam iste æmulus, an impostor è medio sublatus fuerat.

SA-

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM

LIBER VIGESIMUS QUARTUS.

EPITOME.

1652 *Deliberatio Selectorum super rebus Polonicis & Anglo-Belgicis. 2. Decretum super rebus Polonicis.* 1652. *3. Decretum super bello inter Anglos & Hollandos. 4. Regina periculum vitæ incurrit. 5. In Aula Viennensi acta. Difficultates circa usum Linguæ Latinæ. 6. Cæsar Bremensem urbem contradicente Regina ad Comitia vocat. 7. Idem Capitulares Bremenses in tutelam suscipit. 8. Brandeburgicus investituram Reginæ impedire conatur. 9. Legatus Hispanicus Suecis videtur favere. Cæsar Reginæ postulata ex parte annuit. 10. Ad Legatum Hispanicum scribitur. 11. Regina investituram frustra petit. Fœdus Hildesianum. 12. Fœdus Gallicum hæret. Regina circa internas Galliæ turbas laborat. 13. Cum Hispanis acta: Legatus Hispanicus in Sueciam venit. 14. Spiringii in Anglia negotiatio. 15. Parlamenti Anglicani in Sueciam missio. 16. Regina Appelbomium in Angliam mittit. 17. Hollandorum in Sueciam legatio. Eorundem circa mediationem Lubecensem inclinatio. 18. Tractatus Lubecensis prorogatur. 19. Cæteri Mediatores denuo invitantur. 20. Commentum de conditionibus pacis. 21. Regi Poloniæ filius nascitur. Polonus ~entem Reginæ expiscari conatur. 22. Regina Poloni. Missio ad Curlandiæ Ducem. 23. Vice-Cancellarius Poloniæ in Sueciam venit. Ejus fugæ causa. 24. Regina pro eo intercedit. 25. Polonorum Legatorum mandata. 26. Suecorum mandata. 27. Legatorum Lubecam adventus & salutatio. 28. Certamina partium circa primas salutationes Mediatorum. Venetorum inclinatio. 29. De loco congressus. Initium tractatuum. 30. Mediatorum plenipotentiæ non inspiciuntur. 31. Polonorum duplex procuratorium. Poloni protestationem apud Mediatores interponunt. 32. Sueci procuratorium suum edunt. In Polonorum procuratoriis notata. 33. Polonorum responsum. 34. De modo tractandi.*

Deliberatio selectorum super rebus Polonicis & Anglo-Belgicis.

ANno quinquagesimo secundo exortum inter Anglos, Belgasque bellum, novam Reginæ solicitudinem injecit, ne & ipsa forte eodem præter destinatum involveretur. Unde ut imminenti periculo consiliis juxta ac maturo armorum paratu occurreret, Conventum Ordinum ad Octobrem mensem indixit. In eo publice quidem de supplenda militia terrestri, de augenda instruendaque classe, ac rerum gerendarum nervo decernebatur, solis rusticis frementibus, qui pace facta levationem onerum ex belli necessitate impositorum, & è provinciis recens partis ingens incrementum ærario Sueciæ animo præceperant. Sed secreto apud Selectos Ordinum de præsenti vicinorum conditione Regina exponebat, & quid consilii omnem in eventum foret capessendum, sententiam eorum exquirebat. Cum Cæsare & Imperio Germanico pacem nuper initam, quam Regina excolere omnibus modis, non minus atque cum Russorum Czare, decreverit. Et quanquam Cæsar inter primordia istius quædam non satis amici animi specimina ediderit; ea tamen tanti non videri, ut pacem turbatura metuantur. Cum Polonis novem adhuc induciarum annos superesse, ac circa perpetuam pacem conciliandam Lubecæ Gallo Conciliatore satagi. Enimvero per inducias non pauca à Polonis patrata, quæ animos sat infensos arguerint; irruptionem Bothii in Livoniam, Uladislai conatus ne Oesalia Suecis traderetur, machinationes ejusdem cum Danis per Woldemarum Comitem, consilia cum Arnheimio & similia. Et quanquam Regina operam dederit, ut Jo. Casimirus Poloniæ Regno potiretur; multis tamen indiciis observatum, amicitiæ ac pacis tractandæ obtentu omnia subterfugia quæri, ne ad compositionem res perveniat. Ac manifeste adparere, omnia istius consilia spectare ad tempus extrahendum, utque occasionem nanciscatur subito in Suecos se vertendi, præsertim ubi Cosaccos pacaverit; quo casu hos simul cum Polonis raptim Livoniæ infusurus sit. Sed nec alia pericula deesse, quæ ex diversis Polonorum consiliis dudum agitatis oriri possint. Enimvero nuper belli flammam inter Anglos & Batavos incensam haut parum Arctoa Regna, & loca Mari-Balticoadsita adflare cœpisse, turbata jam navigatione: cui qua ratione obviam eundum, in an-

1652. in ancipiti consilium esse. Ac inprimis rationes Sueciæ insigniter confudisse fœdus nuper inter Danum Belgasque initum, frustra contranitente Regina, quo fœdus horum cum Suecis reipsa sublatum sit. Accedere quod Rex Daniæ navibus Anglorum onerariis in favorem Belgarum manum injecerit, quod Angli velut hostile factum accepturi credebantur. Et cum in Dania bellum summa vi parari feratur, ipsam quoque Sueciam velit nolit in arma trahendam videri. Id quod non solum commercia per Mare Balticum stiturum; sed & Sueciam variis jussis aut interdictis Danorum, Hollandorumque obnoxiam sit redditurum, haut modicorum inde incommodorum proventu. Unde Reginæ necessitatem afferri non solum rationes sui Regni probe expendendi, sed & in omnem eventum consilia & arma parandi; in tempore, & non post elapsam demum occasionem expromenda.

Decretum super rebus Polonicis.

§. 2. His probe ponderatis Selecti Ordinum decrevere; cum ex omnibus Polonorum consiliis & actis adpareat, ipsos amica jactando præsenti conditioni se attemperare, mox incumbentibus sibi difficultatibus superatis ad vetera destinata revolvendos; consultissimum videri, cœptos cum iisdem tractatus super pace persequi ea tamen lege, ut controversia de Regno, quæ origo belli & complementum sit, & qua non plene decisa certa pax sperari nequeat, radicitus extinguatur. Tum ut Livonia Poloni in perpetuum cedant, qua Provincia ob securitatem suam Suecia carere non possit, propugnaculi in vicem ad orientem objacente. Id si per tractatus Pacis obtineri queat, in lucro ponendum. Sin minus, omnes tractatus non nisi inania verborum ludibria habendos, tempori extrahendo inventa. Eoque optimum fore, si Regina rem ipsam, tempusque & occasionem probe inspiciat, eamque in usus suos quantum detur vertat; tum astutiæ hostium se haut præbeat, nec ab iisdem præveniri se patiatur.

Decretum super bello inter Anglos & Hollandos.

§. 3. Præsentius periculum minari bellum inter Anglos & Batavos, quo & alii videantur implicandi, & quo Oceani navigatio valde turbetur, nullo discrimine, amicus quis, an hostis sit. Huc accedere, quod Danus vel studio in Hollandorum partes concessurus, vel præter propositum in bellum trahendus videatur, eoque aut Hollandis sociatis periculum, & eventum belli ultro subiturus, aut ad suas rationes cum eorundem commodis conjungendas cogendus sit, tractis in se belli malis, quæ & Sueciam forte correptura sint. Cui &, utcunque res cadat, tam ab hostibus quam fœderatis periculum immineat. Cum autem omnium fere Sueciæ civium fortunæ à navigatione per fretum dependeant, in aprico esse, quantopere hujus intersit claustra Maris Baltici omnibus suorum navibus, ac mercibus hinc inde patere, nullo impedimento ex quacunque causa allato. Quod si heic à Dano quid tentatum fuerit, id quod ab Hollandis quæri adpareat, & Danum consensurum, aut saltem dissimulaturum metus sit, aut si bellum in eas oras à partibus transferatur, dubium non esse, quin & Suecia quantumvis invita in bellum sit pertrahenda. Igitur incendio tam propinquo nihil restare, quam ut ejusmodi consilia & remedia arripiantur, quibus id periculum declinari queat. Quæ remedia in eo consistant, ut amice prius utraque pars moneatur, à belli sui incommodis Sueciam immunem præstare. Id si frustra sit, talia consilia capessenda, queis incommoda ista avertantur, etsi bellum inde sit secuturum; idque nulla mora interposita, ne forte vis improvisa Sueciam obruat: neu occasio neglecta ab alio in damnum Sueciæ arripiatur. Qua ratione tamen ista consilia temperanda, & si opus executioni danda forent, Reginæ prudentiæ ab Ordinibus commissum. 1652.

Regina periculum vitæ incurrit.

§. 4. Mense Junio ejus anni præsens vitæ periculum incurrerat Regina, dum summo mane classem, quæ tunc instruebatur, lustratum it. Insistebat illa una cum Hermanno Flemingio classis præfecto brevia adleri, qui ultra oram navis porrigebatur; cum cum iste firmatum crederet, extra parietem navis gradum fert, Reginæ navem quæ recens ædificata erat ostensurus. Eo pondere libratus asser Flemingium, inde Reginam præcipitem in aquas effudit, quarum eo loco triginta cubitorum altitudo erat. Ac jam Flemingius, qui forte laciniam tunicæ Reginæ arripuerat, ipsam in profundum secum trahebat; cum qui proxime aditiverat Antonius Steinbergius propero saltu in aquas se conjicit, ac extremitate stolæ, quæ adhuc adparebat, arrepta ipsam extra aquas protrahebat ea animi præsentia præditam, ut licet in caput effusa esset, & non parum aquæ deglutiisset, vix dimidio adhuc corpore eminens juberet Flemingio succurri, qui tunicam ipsius adhuc retinebat, hautquaquam indignata eam rationem servandæ vitæ ab isto arreptam. Regina usque adeo hoc casu non commota fuit, ut nec in lectum se conferre, nec sanguinem mittere vellet, ac publice epulata non sine hilaritate factum adstantibus memoraret.

In aula Viennensi acta.

§. 5. In aula Viennensi hactenus Reginæ postulata circa titulos, usumque linguæ Latinæ vario obtentu elusa fuerant, cum contra pronas aures invenirent, qui in ipsam utcunque fundatas querelas movebant. Quia tamen Cæsarei Ministri Bioernclovio ostendebant; omnia melius processura, si literis fiduciariis rite formatis legationi suæ autoritatem adstruxisset; hic ut eo efficacius commissa sibi negotia persequi posset, Reginæ literas demum exhibebat, queis Cæsari *Majestatis* titulus tribuebatur. Adjungebatur tamen libellus protestationis instar continens, quo Reginæ jus suum circa titulos, & usum linguæ Latinæ reservabatur. Hoc modo cum Cæsari circa titulos suos satisfactum esset, Cæsarei vicissim spem faciebant de postulatis Reginæ annuendis, ac sibi dolere simulabant, negotium id Moguntino & cæteris Electoribus communicatum; quorum nunc responsum utique sit expectandum. Ex his Palatinus quidem Elector, & Trevirensis Reginæ circa usum Latinæ Linguæ, tantilla re, facile gratificandum censebant. Cæteri repugnaverant, inter alias hac usi ratione, quod exinde Regina olim prætextum arripere posset Bremensem Provinciam, & Pomeraniam ab Imperio Romano separandi. Simul è dignitate Cæsaris, ac decoro Imperii esse, si circa Provinciarum investituram, in quibus Teutonica lingua in usu est, eadem adhibeatur.

Difficultas circa usum Linguæ Latinæ.

§. 6. Sed uti circa hoc Cæsarei paulisper remittere, ac leniorem vultum induere videbantur, postquam minus aspere super reddenda Franckendalia Ministri Suecici Francofurti cœperant loqui: ita circa solida negotiorum non magis æquos se præbebant. Ac circa Bremam quidem, ne ad Comitia velut immediata Imperii civitas evocaretur, literas ad Cæsarem Regina dederat; sed quæ in Consilio Aulico nec prælectæ, nec ad consultationem propositæ sunt, citra scrupulum civita-

Cæsar Bremam urbem contradicente Regina ad Comitia vocat.

1652. vitate inter primos ad Comitia vocata; cum tamen Reginæ invitatio in Brandeburgici gratiam tamdiu differretur. Quin nec actorum copiam petenti Bicerneclovio facere dignabantur, queis diploma Cæsareum, quo immediata conditio in eam urbem collata erat, innitebatur, quod Regina eam causam cognitioni Consilii Aulici subjicere nollet. Nec quidquam proficiebat iste protestatione adversus eam invitationem interposita, ac prolixe ostenso, Bremam nunquam antea inter urbes Imperiales habitam: ac invitationem ad proxima Comitia factam effectu carere, quippe ex errore scribarum profectam, & ab ipso Cæsare de sententia Electorum reiciisam. Nimis dilutum esse, quod nuper inter tractatus Osnabrugenses absente Friderico Archiepiscopo ea urbs à Cæsare corpori Archi-Episcopatus exemta, & immediata sit declarata, velut ea ditione tunc pro derelicta habita. Nam id Cæsari per leges Imperii & Capitulationem suam integrum non esse; nec eam injuriam potuisse inferri Archi-Episcopo, tunc Cæsari armorum socio, & cui animus erat Præsulatum recuperandi, quo & postliminii jure potitus esset, ni idem Suecis in satisfactionem cessisset. Sed nec per Suecos eam dignationem urbi impertire Cæsarem potuisse. Reginam quippe integrum Archiepiscopatum postulasse, ac tantundem obtinuisse, quantum antecessores, & cumprimis postremus Archi-Episcopus possederit. In tabulis Pacis Bremam exceptam non esse, & ex actis tractatuum constare, Cæsareos formulæ à se propositæ de immediato Bremæ statu expresse inseruisse, sed ea verba à Suecis dispuncta. Diploma Immedietatis Bremensis nec à Legatis Cæsareis, nec à Deputatis urbis debito modo, & authentica forma in tractatibus unquam exhibitum. E dicto diplomate adparere, Cæsaris mentem haut fuisse *de facto* aut *ex plenitudine potestatis* Bremam inter Immediatas Imperii urbes transscribere, quod narrata istius diplomatis innuant legitumam causæ cognitionem præcessisse. Atqui in protocollis Cæsareis ejus temporis ne vocabulum quidem eorum extare, ad quæ diploma provocat. Adesse testimonium Theodori Reinkingii tunc Bremensis Cancellarii, Archiepiscopum in ea causa neque citatum, neque auditum esse. Quid igitur per *præsentem statum*, qui urbi Instrumento Pacis relinquendus sancitur, intelligendum esse? Ad antiqua tempora id adplicari non posse: postremam sessionem ab ipso Cæsare irritam declaratam; diploma falsis narratis inniti: Tabulas Pacis ne verbo de ejus immediato statu agere. Quod si iste jam mos invalescat, ut per subreptionem urbibus immediatam conditionem emere integrum sit, vix ullum municipium Principibus Imperii superfuturum. Enimvero surdis canebatur fabula, & ne id quidem proficiebatur, ut Bicernclovio à Cæsareis demonstraretur, ob quas causas Brema ad Comitia vocaretur, invidia adversus Sueciam, & quia urbs centum millibus florenorum, quæ in Legationem Cæsaream Osnabrugæ & Monasterii impensa fuerant, id diploma emerat; & Deputatus urbis nunc Viennam cum turgida auro crumena accesserat. Quin & cum Conventu Inferioris Saxoniæ Hildesiæ omnes ejus Circuli Ordines adversus Bremæ *immedietatem*, excepto Brandeburgico & Meclenburgico, suffragium tulissent, Cæsar, ut eidem in Circulari conventu sessio utique concederetur, jubebat. Etsi & contra Brandeburgicus, cum Reginam eo conventu excludere conaretur, frustra fuit.

§. 7. Sed nec plus à Ministro Suecico proficiebatur circa abolendum Cæsaris edictum, quo hic Capitulares Bremenses in tutelam suam susceperat, jusso ut eorum Collegia integra persisterent. Nam Regina cum per pacta Pacis Westphalicæ ea collegia dissolvisset, precario singulis quoad viverent, certos reditus indulserat, transactione ea super re cum illis inita. Nihilo secius paucorum instinctu Cæsaris protectorium edictum valvis templi Cathedralis Bremæ affigebatur; quod tamen à Suecis direptum, alio Regii Regiminis nomine affixo, quo interdicebatur, ne quis quidpiam veterum redituum istis exsolveret, aut ullo modo eorundem jussis pareret. Simul eam ob machinationem, quæ antehac Regina indulserat, retractabantur. Nec tamen permoveri Cæsar poterat, ut edictum suum aboleret; etsi demonstraretur, quam indignum foret, ad unius partis petitionem, altera inaudita ejusmodi edicta promulgari, queis Regina violatarum pacis legum non obscure insimulabatur, Bremensibus inter hæc acerbitatem animi sui in Sueciam non parum apricantibus.

1652. Cæsar Capitulares Bremenses in tutelam suscipit.

§. 8. In Brandeburgicum quoque non obscure inclinabat Aula Viennensis, atroces querelas cientem ob detentam Ulteriorem Pomeraniam, cui ex vi Recessus Noribergensis incumbebat Regina, quod telonia ad portus ejus provinciæ Elector ipsi concedere abnueret, cum eadem citra exceptionem in Sueciam transscripta forent utcunque compensando ærialieno quo præfecturæ Pomeraniæ, quæ Reginæ obvenerant oppressæ erant. Nec adquiescebat Elector, cum in partem eorum ipsum se admissuram Regina offerret; sed apud Cæsarem instabat, ut nec Reginæ investitura conferretur, nec eadem ad Comitia vocaretur, nisi Ulteriore Pomerania Electori restituta, & remissis vectigalibus. Cui Moguntinus, Trevirensis, Bavarus & Saxo hactenus adstipulabantur, ut invitationi ad Comitia hæc conditio annecteretur, si præstanda prius præstaret, reddita Pomerania, & omissis teloniis. Sed & plerique è Consilio Aulico in Brandeburgici partes propendebant, quia Regina in causa telonii ejus Consilii cognitionem declinaverat; cum Cæsar idoneus judex esse non posset in causis è pace Westphalica ortis, cujus partem contrahentem ipse constituebat. Et eorum quidem aliqui censebant, Reginam ad Comitia non invitandam; alii invitandam quidem, sed addita conditione, Si Pomeraniam Ulteriorem Electori restituerit: alii pure invitandam, *indulto* tamen, quod vocant, quo tempus accipiendæ investituræ prorogatur addendum; investituram non prius suscipi posse, quam Electori sua Pomerania sit restituta. Ea re in consilio secretiore proposita aliqui negabant, Reginam ad Comitia vocandam, quod Cæsar hactenus per testimonia suorum Legatorum, & decretas Commissiones Brandeburgici causam probarit, adstipulantibus quoque Electoribus; & posse nunc istum hoc favore obstringi ad suffragium Cæsaris filio dandum in Regem Romanorum eligendo. Alii contra ostendebant; Reginam Cæsareorum Legatorum testimonia citra telonium Pomeranicum rejicere, nec Cæsarem ea in causa judicem agnoscere. Electores sententiam dixisse ad unius partis relationem fortasse mutandam, ubi Reginæ rationes satis deductæ sint. Nec de Brandeburgici suffragio adhuc satis cautum, quod & exigui ponderis sit, ubi cæterorum calculi conspirent. Denique Reginam, si vel maxime haut invitetur, Legatos velut

Brandeburgicus investituram Reginæ impedire conatur.

lut

1652. lut extraneam Principem missuram, qui Gallis conjuncti Comitia turbaturi sint, capitulationem perpetuam prius adornandam jactantes, quam ad eligendum Romanorum Regem accedatur.

Legatus Hispanus Suecis videtur favere.

§. 9. Inter istas moras Legatus Viennæ Hispanicus Marchio Castelrodricus, è cujus nutu pleraque tunc in ista aula gerebantur, insigne studium in postulata Reginæ apud Bioernclovium præ se ferre; quod diserto Regis sui jussu se facere ostendebat, qui Cæsari suaserit, ne ejusmodi minutiis Reginam Sueciæ detineret. Eam posse Cæsari per instantem Dietam non parum molestiæ creare, ni ipsi satisfactum sit. Se Cæsareis Ministris demonstrasse, haut rationis esse Cæsarem ob cujuslibet forte iniquas querelas Sueciæ commodis obsistere; sed potius gratum adversus Reginam animum ostendendum, quæ tam egregia oppida, terrasque Cæsari, imo & coronam sceptrumque reddiderit, ob reflantem belli fortunam haut modico periculo expositum. Unde

Cæsar Reginæ postulata ex parte annuit.

cum Cæsar mense Junio Vienna Pragam se conferret, ejus jussu Curtius Comes apud Bioernclovium moram excusabat, quæ ex subtracto Cæsari *Majestatis* titulo præter spem provenerit, & quod ipse legationis suæ fidem idoneis literis facere distulisset; unde Cæsari tantum non necessitatem allatam Electores consulendi; ad quod tractu temporis opus fuerit, incidentibus subinde & aliis negotiis. Cæsari interim haut aliud fuisse, & esse propositum, quam pacis conventa examussim servare, ac cum Regina amicitiæ ac viciniæ officia colere. Eoque eundem voluisse ad Reginam dare literas propria manu scriptas, eo verborum genio adornatas, qui de ipsius animo satis testetur. (Et tribuebant istæ, Italica lingua conceptæ, Reginæ *Majestatis* titulum.) Porro Brandeburgicum Cæsari scripsisse, idemque ut suaderent alios Electores permovisse, ne Reginam ad Comitia invitaret, nisi restituta Ulteriore Pomerania. Cæsarem post rem probe trutinatam demum decrevisse, Reginam invitare eodem modo, quo Hispaniæ Rex ad Comitia vocetur, addita tamen clausula, quæ revera Reginæ fraudi non sit, & aliquo modo Electoribus satisfaciat Brandeburgici postulato adstipulantibus. Clausula illa erat: *Confidimus de cætero Serenitatem Vestram, quæ ex sua parte pro omnimoda pacis executione supersunt præstanda, libenter præstituram, atque hoc ipso felicem Comitiorum progressum tanto magis promoturam esse.* Quæ verba non satis adstricta Brandeburgicus Ablegatus Matthias Crocovius fremebat. Literæ, quibus Regina ad Comitia invitabatur, Latinæ erant; in quo Cæsar dissuadentibus licet Electoribus ipsi gratificatus erat. Inter vocabula tamen affectum

Cortesia.

exprimentia, post *Sorori*, *Consanguineæ*, additum erat, *Principi nostræ Charissimæ*. Id vocabulum etsi à Cæsare literis ad Principes Germaniæ adhiberi soleat, quo nomine & tunc ad Reginam scribebatur; tamen quia idem adversus Hispaniæ & Daniæ Reges haut usurpatur, qui & ipsi feuda à Cæsare & Imperio recognoscunt, instante Bioernclovio id vocabuli omissum; ac eodem tenore tres literæ missæ, intuitu trium Ducatuum à Regina possessorum, Bremæ, Verdæ & Pomeraniæ. Titulus Reginæ tribuebatur *Serenissimæ atque Potentissimæ*, ac *Serenitatis Vestræ*. Ad quem tamen declaratione scripto concepta obstringere se Cæsarei nolebant; causati nullum ejusmodi conventionis exemplum extare, ac sufficere id usu recipi, ac in formulas Cancellariæ suæ referri. Id tamen desiderabat Bioernclovius; quod Cæsar integrum suum titulum iis literis expressisset, quo in edictis & diplomatibus utitur, non medium, quem literis ad Daniæ & Poloniæ Reges adhibet, quibus nihilo secius integrum ipsorum titulum tribuit. Sed reponebatur; cum Cæsar Reginæ nihil detrahat, liberum ipsi esse suos quoque titulos non truncare. Et tenuior res visa, quam ut ulterius monenda videretur. De literis quoque investituræ spem faciebat Curtius, eas Latina lingua concipiendas. 1652.

Ad Legatum Hispanicum scribitur.

§. 10. Cæterum Regina, ut eo facilius quæ in Aula Viennensi restabant procederent, monente Bioernclovio literas ad Marchionem Castelrodricum dabat, quibus de exhibito circa negotia sua studio gratias ipsi agebat. Quæ tamen literæ parum ipsi gratæ acciderant, quod non nisi *Illustris* titulum tribuerat Regina, ac in contextu vocabula *Tu* & *Tuus* adhibuerat; & proferebatur à Rege Poloniæ epistola Italico idiomate scripta, qua is subinde *Illustrissimæ Vestræ Dominationis* vocabulo mactabatur. Se quippe non sola Legati Regii, sed & *Grandis Hispaniæ* dignatione fulgere. Hos vero non solum ubique locorum Legatis Regiis, sed & omnibus in Romano Imperio & Italia Principibus pares haberi eo splendidiore dignitate, quod illa non nisi in triginta duabus familiis hæreat. Sic & Longuevillium Ducem Monasterii *Celsitudinis* titulo cohonestatum, natalium splendore dignationem Legati Regii superante. Unde Regina ut isti satisfaceret, è controversia cum urbe Bremensi ansam sumebat alias ad eundem literas scribendi, quibus desiderato titulo compellabatur. Nec tamen ideo plus favoris à Cæsare Regina experiebatur.

11. Sept.

Regina investituram frustra petit.

§. 11. Cum enim difficultas circa titulos & usum linguæ Latinæ jam composita videretur, ac Regina Brandeburgico justam querendi causam haut superesse crederet, oblata vectigalium participatione, investituram suarum in Germania dictionum petere constituit. Ei ritui obeundo Benedictus Oxenstierna Comes Francofurto, ubi hactenus Conventui Deputatorum adfuerat, Pragam conferre se jubebatur, cui Bioernclovius eo in negotio Collega adjungebatur. Præceperat Regina, ut honorem Regiis Legatis solitum exhiberi sibi curarent, quippe cum non Ducis, sed Reginæ dignatione ea feuda accipiat utique Regno Sueciæ adquisita. Oxenstierna igitur, cum in vicinum Pragæ locum perveniisset, præmisso fiduciariarum literarum exemplo per obvias Cæsaris rhedas excipi postulabat. Id Cæsarei abnuebant, quod istæ literæ non generalibus verbis conceptæ essent, sed ad recipiendam investituram diserte restringerentur. Alias se libenter ipsum velut Regium Legatum, & pari cum Hispanicis Legatis ritu fuisse recepturos. Sed si aliis fiduciariis literis instructus non sit, quam ad solam investituram pertinentibus, nihil pompæ & ceremoniarum adhibitum iri; sicuti Hispaniæ, & Daniæ Regis Legatis in pari casu fieri soleat. Sane Hispaniæ Regem per Legatum, in Aula Cæsarea residentem, investituram solere accipere; unde receptione opus non esse; nec unquam isto actu eundem Cæsaris rheda in Aulam advectum, sed propria usum esse. Ad exemplum Christiani Ranzovii, qui paucos ante dies nomine Regis Daniæ investituram Holsatiæ petierat, reponebatur; eum literas fiduciarias exhibuisse generalibus verbis conceptas, nulla investituræ mentione; eoque nomine Regii Legati dignatione admissum. Oxenstierna cum judicaret, eam difficulta-

1652. cultatem melius se præsente componi posse, omissa pompa incognitus Pragam intravit. Enimvero haut ideo magis proficiebat, Cæsareis eandem excusationem ingeminantibus, quod cum fiduciariæ ipsius literæ nil præter investituram exprimant, haut alio modo, quam cæteros Principum Imperii Legatos haberi posse; ac si ipsi extra ordinem quid honoris indulgeatur, alios idem postulaturos. Ac ne deesset anfa rem extrahendi, si forte aliis interim literis legationi suæ fidem adstrueret de usu linguæ Latinæ in actu investituræ exiguam spem faciebant, quem tamen Viennæ Biœrnclovio annuere visi erant: etsi scripto declarationem edere noluerant, id moris non esse cautàti. Inter istas tricas cum investituræ literas adornari peterent Succici Legati, hoc quoque tergiversabantur Cæsarei, molem aliorum negotiorum, & clausum tunc Consilium Aulicum excusantes. Cæterum quod in re tam minuta, & quam facillimum fuerat dissimulare, ita difficilem se gereret Cæsar, non minima pars à Brandeburgico proveniebat, qui Pragam ad Cæsarem accedens magno honore exceptus fuerat. Ante cujus adventum jam decretum erat Succicos eodem ritu, quo nuper Ranzovium Danicum Legatum admittere; quod Meelius Moguntinus Cancellarius Oxenstiernæ fatebatur. Sed iste Elector una cum Saxone Cæsarem precibus fatigare non destiterant, quoad ipsis promitteret, se Reginam ab investitura, & sessione in Comitiis excluturam, nisi Ulterior Pomerania restitueretur. Ferebatur eundem inter alia blandimenta Cæsari dixisse: Dolere sibi, quod non antea de justissimis ejusdem consiliis intellexerit, à quibus ipse nunquam discessurus sit, simul omnes vires impensurus, omnesque fortunas periculo expositurus ad fulcienda Cæsaris destinata super omnibus exteris Germanico solo depellendis. Scripserat eo de negotio ad Reginam præter Cæsarem etiam ipse Elector Saxoniæ literis tantum non minacibus: se cum omnibus Imperii Principibus mirari, quam parum Reginæ curæ hactenus fuerit Electori Brandeburgico satisfacere, ejus dignationis Principi ac Reginæ arctissima cognatione juncto, qui haut dubitarit parte ditionis suæ se exuere, ut eadem ipsa exornaretur. Censeri & ipsam inter membra Imperii, ac negotium esse cum eminenti ejusdem membro quicum longe aliter agi par sit. Rogare ut ante Comitia isti suam Pomeraniam restituat; alias molestum Reginæ fore, si ad eam reddendam ibi damnetur; quod ob justissimam Brandeburgici causam utique futurum sit. Locum quem ipse in Imperio teneat, & obligationem qua ad tuendam pacem stringatur, necessitatem sibi adferre has literas ad Reginam dandi, ut eam permoveat ad turbas prævertendas, quæ ex negata ejus provinciæ restitutione proventuræ sint. Persuasum sibi esse, eo studio Reginam in pacem ferri, ut hanc ob causam haut passura sit eandem labefactari, ad quam tuendam & ipsi inter Ordines Imperii adscitæ obligatio incumbat. Enimvero cum ob hasce literas, queis veterem rancorem expromtum ibat Saxo, Regina jus sibi quæsitum condonare tanti non duceret, ac satis nosset, Germaniæ Principes Pomeraniæ causâ in arma haut ituros, ad istum, quem diximus modum Reginæ ægre faciendi sese vertebant Saxo, & Brandeburgicus. Qui & omnem lapidem movebant, ut id negotium in Aulam Cæsaream aut ad Comitia pertraheretur. Unde & semel atque iterum Legatis Succicis Pragæ de temperamento quodam proponebatur; ut Elector in partem vectigalium veniret ea lege, ut penes ipsum sit directio, nec ejus jurisdictioni quidquam decedat. Sed isti subinde nihil hac de re sibi mandatum excusabant. Nec poterat Regina vel Cæsaris, vel Ordinum Imperii cognitioni hanc causam subjicere cum isti pars contrahens essent. Sed & Cæsar, ac Hispanicus Legatus, (quidquid de studio suo in Reginam testatus esset,) Brandeburgici pertinaciam fovebant; è quorum re videbatur esse Succiam litibus cum isthoc aliisque implicitam teneri, cum ob alia, tum ut eo dissidio partes Protestantium in Comitiis debilitarentur. Et Antonius Pimentellus Hispanicus Holmiæ Legatus sinistris valde de interno Succiæ statu relationibus Austriacos permoverat, ut illam contemnere inciperent. Accedebat quod Legati Succici haut satis turgidam crumenam attulerant, satiandæ Ministrorum Cæsareorum aviditati qui opimas pecuniæ summas laudemii nomine jam spe devoraverant; cum Reginæ haut decorum videretur muneribus istorum hominum desideriis litare, utpote quæ provincias suas non beneficio Cæsaris, sed victricibus armis, ac conventioni pacis Westphalicæ deberet. Unde Regina ne ob solum investituræ ritum Cæsari supplicare videretur, Oxenstiernæ injungebat, ut dilata investituræ petitione Praga discederet, non tamen velut se revocante, sed quasi ipse proprio judicio abiret, sibi de actis relaturus, ni honorem Regis Legatis solitum exhibere vellent. Quæ tamen justa antequam Pragam adferrentur, Cæsarei jam inde discesserant, cum ad extremum Succicis Legatis admissionem postulantibus responsum fuisset; aut alias fiduciarias literas proferrent, aut honore, qui Principum Germaniæ Legatis exhiberi solet contenti forent. Inde re infecta Benedictus Oxenstierna mandato Reginæ Wismariam discedebat; ubi supremum Tribunal provinciarum in Germania Succicarum sequenti anno instituebatur, cujus ipse Præses designatus erat. Biœrnclovius Ratisponam abibat, Ducatus Verdensis nomine in Comitiis suffragium laturus. Cæterum satis patebat, Cæsareos aliquamdiu amicum in Succos vultum simulasse, ut Brandeburgicum compellerent ad gratificandum Cæsari super electione Regis Romanorum. Quo obtento Cæsar æque, ac Hispanus parum sibi Succiam amplius curandam judicabant. De cujus animo & inde adparebat, quod Hispanus Ranzovium Legatum Danicum ambitiose coleret. Et quod haut satis æquis oculis Cæsarei adspicerent fœdus mutuæ defensionis, quod per Joannem Stuckium Cancellarium, & Adolfum Benedictum Marschallum Hildesiæ hoc anno intuitu Ducatus Bremensis & Verdensis cum Ducibus Brunsuicensibus & Luneburgensibus Augusto, Christiano Ludovico, ac Georgio Wilhelmo, ac Landgravio Hassiæ Wilhelmo VI. conclusum fuerat cui fœderi sequenti anno Ditericus Adolphus Paderbornensis Episcopus adscribebatur. Spectabat id mutuam defensionem earum ditionum non solum adversus vim bellicam, sed & contra transitus copiarum, hospitationes, collectiones militum, & exactiones bellicas; quibus prohibendis convenerat, ut duo equitum, quatuor peditum millia in promptu haberentur; ad quem numerum Regina nomine dictorum Ducatuum quadringentos quindecim equites, octingentos triginta pedites conferret. Ubi in expeditionem procedendum foret, neuter sibi summam rei militaris

1652.

Fœdus Hildesianum.

1652. litaris directionem velut suo jure arrogaret, sed illud penes eum esset, cui auxilium ferretur, & in cujus ditione res gereretur. Si in loco tertio res gerenda sit, communi consensu de summo duce statuendum. Huic fœderi biennio post Brandeburgicus quoque adscribi cupiebat haut invita Regina, modo ne istud adversus Neoburgicum extenderetur, qui Brandeburgici scopus videbatur. Nam nemini offendendo eam conjunctionem valere volebat Regina. Qua de causa Electoris conatus tunc elusus est.

Fœdus Gallicum haret. §. 12. Gallicum fœdus eo anno non ulterius promovebat. Equidem Chanutus missa in Galliam adornata Hamburgi formula id mandatorum accepisse se dicebat, ut nulla amplius ad Regem relatione facta fœdus absolvere posset. Et optabat iste idem confici posse, antequam iter Hamburgo in Galliam susciperet. Etsi de legibus fœderis pandere quidquam nollet, antequam & Salvius idonea mandata accepisset. Reginæ tamen lentius procedendum videbatur ob negotia sua Viennæ nondum confecta, & quia neque necessitas, neque utilitas ejus fœderis in præsens comparebat, flagrantibus jam maxime intestinis Galliæ turbis, quarum exitum antequam perspiceret, propius eidem Regno innecti haut consultum ducebat. Vario tamen obtentu apud Ministrum Gallicum eam moram excusabat, ne forte Galliæ Rex illusum sibi crederet; ac discedens tubi dtempus in Galliam Chanutus longam illi negotio quietem conciliabat. Contra Galli Reginæ lentore animadverso & ipsi frigide de isto tangere instituebant, ne eodem fœdere carere non posse viderentur, eoque Suecis ad duriores conditiones postulandas ansam præberent. Ne tamen de affectu suo in Galliam quidquam remisisse videretur Regina, ea cura animum subibat, num forte circa componendas internas Galliæ turbas utilem navare operam posset. Quo fine Scheringium Rosenhanium in Galliam mittere constituerat, ipsius nomine sequestris partes inter Regem & Principes susceptur um. Prius tamen visum tam apud Ministrum Holmiæ Gallicum, quam per literas ad Regem tentare, num quæ gratia istius operæ esset futura. Scribebantur igitur ad Regem literæ, queis testabatur intensissimum in Galliæ res studium sibi imperare, ut tentandum utique sit, num quid forte ad componenda intestina dissidia conferre queat, etsi alias haut libenter se negotiis aliorum Regnorum immiscear. Regi tamen Galliæ haut placebat, extraneum Principem se domesticis ipsius dissidiis ingerere, aut nimis accuratam eorundem notitiam capere. Sed ne Regina contemtam se putaret, Minister Gallicus Picquius ejusdem operam eludere conabatur spe facta amicæ transactionis ultro intra breve tempus secuturæ. Er allatæ mox Regis Galliæ literæ satis ostendebant, non esse quare amplius de mittendo in Galliam Legato cogitaret. Scripserat tamen Regina literas ad Aurelianensem, Contium & Longuevillium Duces, queis à bellicis cogitationibus ipsos dehortabatur, conciliandæ paci operam suam offerens, ubi eam gratam esse intellexerit; ad Principem item Condæum, & Retzium Cardinalem, pari argumento. Adjungebantur quoque literæ ad Parlamentum Parisiense, ne diutius patriam civili bello lacerari permittat. Sed injungebatur Matthiæ Palbitzkio, qui ex Hispania redux in Gallica tunc aula agebat, ut literas conciliationem offerentes primum Regi & Mazarino redderet, postquam prius dextre exploraffet, num opera sua Regi arrideat; inde & reliquis ad ipsos scriptas redderet. Cæterum in sermonibus justitiam causæ in medio relinqueret. Iste tamen Ducis Aurelianensis suasum magis, quam Regis voluntatem secutus, literas Reginæ Parlamento tradiderat; non parum indignante Rege, quod Collegio isti nimia autoritas videretur tributa, cui incumbat circa cognitionem litium, non circa summam Reipublicæ se jactare; præsertim cum idem natales Regis solicitare, viamque Aurelianensi ad solium Galliæ sternere ausum esset. Eam offensam cum Rex per Picquium Reginæ molliter insinuaret, hæc in Palbitzkii errorem culpam rejiciebat, qui jussa sua non sat mature accepisset, queis redditione harum literarum ad Parlamentum superfedere imperatum fuerat, si Regi id displicere animadverteret. Aliis post literis Regina Mater à Sueciæ Regina petebat, ut Principibus demonstraret, quam male ipsi agerent, eorumque causam condemnaret. Id quod hæc abnuebat, utpote cui de vera origine earum turbarum haut satis constabat, & ingratam operam haut amplius prodigere è dignitate ducebat. 1652. 4. Oct.

Cum Hispanis acta. §. 13. Hispani hoc anno de studio suo in Sueciam verbis magnifice jactare pergebant, quorum Minister Hamburgi Residens Salvio magnopere suadebat, ut Regina amicitiam sui Regis coleret. Etsi constabat metui ab iisdem, ne sub initium ejus anni Salvius cum Chanuto & Ministro Lusitanico Hamburgi aliquid novi fœderis in Hispaniam cuderet. Quæ suspicio augebatur, cum Benedictus Oxenstierna & Avaugurius Legatus Gallicus Francofurti super restituenda Franckendalia acriter instarent. Idem quoque explorando Reginæ animo apud Salvium differebat; haut persuaderi Hispanis, Reginam Alsatiæ defensionem susceptur am; nam de illa invadenda tunc temporis ab istis agitabatur. Cui à Salvio reponebatur; totum Imperium ad ejus conservationem obstringi. Cum Hispanus contra judicaret; evictionem Pace Westphalica promissam ad Provincias duntaxat in Imperio sitas, non ad extrinsecas ditiones pertinere. Unde & tunc difficilibus suis rebus Galli maluissent Alsatiam feudi lege ab Imperio accepisse; id quod & Regina semper suaserat. Cæterum exolescente illa suspicione Hispani spargebant, Stephanum de Gamarra supremi gradus in Belgio ducem Legatum in Sueciam destinari, ut hujus dignitate Rex testaretur, quanti Reginam æstimaret. Ejus tamen loco post veniebat Antonius Pimentellus, qui cum extraordinarii Legati munere ornatus crederetur, Regina absente majore honore quam pro Ablegati dignatione exceptus fuit. Proponebat is, à Catholico Rege se missum pensando honori, quem Regina per Palbitzkium ipsi detulerit, gratulatus pacem in Germania, & amicitiam cum Domo Austriaca instauratam, cujus magna pars ad Regem Catholicum pertineat; & alia sinceri affectus inter Principes imitamenta. Inde & Belgarum Fœderatorum in Suecia negotiationem impedire studebat, qui tunc bello Anglicano impliciti Reginam in partes suas trahere laborabant; proponens simul de stabiliendis Suecorum per Hispaniam & Flandriam commerciis; ostensa Dunkerquæ commoditate congerendis ibi mercibus in Suecia provenientibus, quæ inde per vicinas Provincias commode distribui possint. Petebat idem à Regina, ut ipsa Ordines Generales Belgii Fœderati eodem postulato, quo Parlamentum Angliæ, urgeret, de permittenda libera Scal-

1. April.

1652. dis navigatione ad reparanda Antvverpiæ commercia. Simul ut Succos à petendo è Lusitania sale averteret, demonstrabat, Hispanicum melio-
300. *Last.* rem esse; ac in ejus rei specimen insignis salis portionem dono offerebat, à Suecicis navibus ex oppido San-Lucare petendam. Quod donum non poterat non gratum esse, optata quoque commercii augendi facultate, ubicunque occasio arrideret, utut de cætero Reipublicæ rationes utrinque discreparent. Idem & circa fœdus inter Sueciam, Hispaniam, & Angliam conflandum satagebat, ac ut Sueciam bello implicaret, quo tunc Angli & Belgæ collidebantur, & ad quod excitandum Hispani non parum operæ contulerant; cum rationes Sueciæ exigerent, ut eo in bello quam diu liceret neutras partes amplecteretur, commerciis suis turo exercendis. Denique idem ut Sueciam à Galliæ societate disjungeret, omnem lapidem movebat, qui præcipuus scopus ejus Legationis videtur fuisse.

Spiringii in Anglia negotiatio. 18. Dec. 1651.

§. 14. In Angliam sub finem superioris anni Petrus Spiringius Silbercrona adpulerat. Is quo minus statim admitteretur, literæ fiduciariæ obstiterant, quæ hanc inscriptionem præferebant: *Serenissimæ Reipublicæ Anglicanæ*: quas per Oratorem seu *Prolocutorem* (ut vocant) oblatas Parlamentum acceptare nolebat; quod decretum foret conditum, ne quæ literæ ab exteris admitterentur cum titulo honoris, nil præter *Parlamentum Reipublicæ Anglie* audire cupidum. Unde & jam antea Hispano, Lusitano, Belgico, Florentino & Genuensi Ministris secus inscriptæ fiduciariæ redhibitæ fuerant. Post longam in Parlamento disceptationem Spiringio quoque suæ per Magistrum publicorum officiorum Olivarium Flemingum reddebantur, testanti, Reginam statutum Parlamenti ignorasse; alias facile titulos ad eorum placitum fuisse temperaturam. Quia autem videat ultro oblatum à Regina primæ missionis honorem frigidius æstimari, se statim in Hollandiam iterum trajecturum. Eo dicto Anglus nonnihil perturbatus suadebat, ut alias potius fiduciarias literas expectaret: cæterum rem se ad Parlamentum relaturum. Regressus quærebat, num chartas puras, Reginæ nomine & sigillo munitas penes se habeat, quibus procuratorium inscribi possit. Id cum negaret Spiringius, proponebat alter; num eradere verba quæ displicebant vellet, inscriptis aliis ex Parlamenti placito. Id audere se cum negaret Spiringius, proponebat; se folio chartæ puræ inscriptionem literarum obtecturum, ac in ea Parlamenti titulum inscripturum. De quo temperamento ad Parlamentum se relaturum Flemingus promittebat. Cæterum constabat Belgarum Legatos omnem lapidem moviisse, ut Spiringium Parlamento suspectum redderent; quem jactabant venisse conjunctioni Belgarum cum Anglis impediendæ, ac non nisi expiscandis Parlamenti viribus, & consiliis. Eundem fuisse, qui Anno 1649. Reginæ literas Regi Scotiæ tradiderit, quibus Angli atrocibus verbis parricidii accusati sint. Nec obscurum esse, quæ à Regina cum Scotiæ Rege Bredæ acta sint in fraudem Parlamenti. Ea causa credebatur recusati temperamenti à Spiringio propositi, & quod Orator Parlamenti, cum eas aperturum se, prout tunc essent promisisset, mox dictum retractaret. Ac postulabat idem, ut non nisi *Parlamenti* vocabulum inscriptioni Spiringius adderet; quod hic abnuebat, cum iste liquido promittere nollet, eo facto ipsum utique admissum iri. Regina cum de hac difficultate intelligeret, nolebat Spiringium re infecta ex Angliâ discedere, quod istud multis rumoribus ansam præbiturum esset, nec parum amicitiæ cum ea Republica nocitorum. Unde alias ipsi fiduciarias mittebat ad placitum Parlamenti formato titulo. Quæ antequam in Angliam perferrentur, priores, quas Orator secum retinuerat, post longam disceptationem, continente inprimis Olivario Cromvvello militiæ Anglicanæ summo duce, resignatæ sunt; dicis causa increpito Oratore Parlamenti, quod tamdiu literas illas secum retinuisset, quæ nunc commode redhiberi non possint. Ubi alius scrupulus occurrebat, quod character dignitatis, quo Spiringius mitteretur, expressus non esset. De quo hic interrogatus reponebat; se non alium characterem sibi arrogare posse, quam fiduciariæ litteræ tribuant. Sed eo ipso die, quo publice audiendus erat, gravi morbo implicitus intra paucos dies extinguebatur. Apud defuncti familiam duo à Parlamento Delegati consolationis officio fungebantur; quod ipsi magnum honorem, & qui nemini alias delatus sit, ferebant, ut Parlamentum testaretur, quam grata sibi ejus missio fuerit. Contra Hollandi, Danique ejus morte non parum lætabantur, quem pro sua dexteritate, & in Sueciam fervido studio metuebant, ne quidpiam in ipsorum fraudem apud Anglos strueret. Cui ut resisteretur, & Hollandorum Legatos in Angliam properasse diximus; & Daniæ Rex non minus trepide Wilhelmum Rosenvvingium eodem expediebat, præmissa gratulatione solenni Legationi viam præparaturum. Cæterum apud Spiringium Angli insignem affectum in res Sueciæ testabantur, ac honorem, quem Regina ipsis exhibitum ibat, magni à se æstimari profitebantur. Sed idem de Gallia, prout à Regina jussus erat, mentionem facere haut consultum ducebat, ferocibus utrinque earum nationum animis, & quod nemo adhuc à Gallis publice missus ibi esset; exacerbatis quoque vehementer Anglorum animis per represalias, quas à Regina Angliæ vidua obtentas credebant; & quia Scotiæ Rex in Gallia degebat, quem una cum fratre Romanis placitis aurem præbere fama erat.

Parlamenti Anglicani in Sueciam missio.

§. 15. Angli porro ne officio à Regina vincerentur, Danielem Lisleum & Joannem Duræum in Sueciam misere cum literis, quibus testabantur; gratissimam sibi fuisse Reginæ amicitiam per Spiringium oblatam, cui excolendæ, simul augendis utriusque nationis commerciis se cupidos esse. Tum doluisse sibi, Spiringium morte præventum, quo minus mandata exponere potuerit; circa quem admittendum quæ moræ intervenerint, excusabantur. Cum illis nihil publice actum, nisi quod securitatem navigationis, & commerciorum spectaret. Ac jussi erant animum Reginæ in novam Rempublicam explorare; cujus favore comperto solennem Legationem in Sueciam mittere decreverant. Remissi cum literis, quæ amica omnia exprimerent, ac laute donati, plene sibi satisfactum profitebantur.

Appelbomius in Angliam mittitur.

§. 16. In Spiringii locum Regina paulo post Haraldum Appelbomium è Batavis in Angliam trajicere jubet, qui apud Parlamentum de renovanda vetère amicitia, & conservanda navigationis libertate proponeret; utque naves Suecicæ in Oceano securitate, ac in Anglicanis portubus liberis commerciis fruerentur. Tum ut navibus Suecicis versus occasum tendentibus portus Angliæ introire licitum sit, ubi tempestas, aut repa-

1652. reparandi penus necessitas subegerit. Atque id publice & præcipue agere jubebatur. Cæterum data occasione dextre insinuaret, num Anglis placeat deserto Archangeli Fano commercia Russica Revaliam, Narvam & Nyam transferre via longe breviore, quæ navigationem tres menses diutius, quam altera, admittat; Muscovia quoq; urbe Archangeli Fano ducentis milliaribus, Narva non nisi centum viginti distante; præsertim cum Angli tunc minarentur, se emporii istius portum obstructuros, quod Czar vetera privilegia ipsorum nationi ademisset. Pro Gallorum rebus loqueretur, quantum per propriam negotiationem liceret. Simul velut privato sermone ostenderet, Reginæ in animo esse solenni legatione Parlamentum honorare, si ad postulata sua idonea declaratione potiatur. Interim accurate observaret, quid inter Anglos, Hollandosque tractaretur. Cum Hollandorum Legatis amice communicaret verbis duntaxat laxioribus, & injuriam ab istis superiore æstate Reginæ illatam magna parte Novæ Sueciæ abreptæ dissimularet; nec aliud præ se ferret, quam quod Reginæ cordi sit fœdus cum Hollandis inviolatum servare. Publicam orationem apud Anglos Latino sermone haberet; privatim lingua, qua commodissimum foret, uteretur. Is cum non alium, quam Commissarii characterem præ se ferret, ab undecim Parlamenti Deputatis ad unum latus mensæ sedentibus auditus est, cum ipse solus in adverso
16. Maji. latere consideret; quod non nisi Legatorum dignationem gerentibus ad totum Parlamentum accessus fieret. Magnum illos desiderium tenebat cognoscendi, quid ab isto proponendum foret; unde & tantisper in negotiatione cum Hollandis
12. Maji. progredi differebant. Sed cum is apud Consilium Status, quæ in mandatis habebat, exponeret de libera navigatione & commerciis, animadvertebatur ipsos plura animo concepisse de sociali fœdere, in quod valde pronos se ostendebant. Sed & insuper habuerant Angli, quæ à Legatis Danicis Erico Rosencrantzio, & Petro Ritzio jactata fuerant; Suecorum res anno quadragesimo quinto nimia incrementa cepisse, & Angliæ quoque interesse, ut Regna Arctoa ad æquilibrium redigantur. Appelbomius multa cum significatione amicitiæ ab Anglis dimittebatur; qui & testabantur, paratos se ad arctiora fœdera super modis & rationibus commerciorum, mutuæque securitatis stabiliendæ. Simul promittebant, navibus Suecicis tam in mari, quam portubus suis nihil damni illatum iri. Unde & licet exardescente inter ipsos Hollandosque bello complures Suecicæ naves abducerentur, eædem tamen illæsæ restituebantur, addita hac detentionis excusatione; disquirendum fuisse, ne sub Suecorum vocabulo Hollandi latitarent.

Hollandorum in Sueciam Legatio.

§. 17. Istæ porro Reginæ & Parlamenti mutuæ missiones haut exigua suspicione Belgas Fœderatos perstringebant, ut & ipsi Legatum in Sueciam mittere properarent; cum antea petenti Reginæ id indulsissent, ut edicto suo avocatorio illos nautas eximerent, qui modico numero apud ipsam stipendia faciebant. Quod in eximii officii locum imputabant. Cæterum in Sueciam Legatus veniebat Conradus Beuningius, qui publica quidem admissione Reginæ laudes, gratulationes, ac suorum in amicitiam cum Sueciæ Regno studium decora oratione evolvebat. Sed in secreto auxilium ex fœdere adversus Anglos, & arctiorem conjunctionem exposcebat, & ut restitutio Regis Angliæ communibus viribus suscipiatur, quo commerciis per Parlamentum turbatis securitas instauretur. Tum ut commercia cum Anglis abrumpantur, nec quidquam mercium, quod instruendis, aut armandis navibus inservit, Anglis permittatur. Quorum nihil Reginæ ad palatum erat; quæ Beuningio fœdus anno quadragesimo initum urgenti reponebat; id per ipsos Hollandos abruptum fœdere cum Danis icto, quo auxilia hisce promissa quem alium quam Sueciam spectent? Sane quod sibi cum Belgis fœdus fuerit, unice contra Daniam fuisse directum; cætera speciosa fuisse verba, rerum inania. Denique tractatu *Redemtionis* id animi in Suecos ostendisse Hollandos, ut vix salva fronte amici quid à Suecia petere queant. Sed & insuper temporum mutationem ejus fœderis vim elisisse; ac ipsos Hollandos culpa sua id bellum sibi conciliasse. Quia tamen decretum erat Reginæ, quantum posset extra contagium ejus belli sese removere, tempus de industria extrahebat, ut adpareret, quomodo initia belli se datura essent, ac ingruente paulatim hieme ipsum anni tempus excusationem omissi auxilii suggereret. Offerebat tamen Regina, se Legatos in Angliam ad componendum id bellum missuram. Quod parum satisfaciebat Beuningio metuenti, ne forte oleum incendio per istos adderetur. Acipli cordati apud Hollandos fatebantur, haut nimis præclare de Suecia se meritos; & qui velit ab aliis benigne sibi fieri, eundem & aliis paria facere oportere. Sed & Daniæ Rex, etsi in Belgas pronior, sicuti Sueci in eo bello in Anglos affectu propendebant, quo minus efficacius illorum partes amplecteretur, metu Suecorum coercebatur, ne hi forte cum Hispanis, atque Anglis arma conjungerent. Eidem Beuningio de societate belli inferendi atque arcendi inter Sueciam, Daniam, & Belgas proponenti Regina reponebat; miraculi instar habituram suam cum Dania conjunctionem. Præsertim cum isto anno Minister Danicus Hagæ Residens Petrus Charisius, ut Hollandorum in Sueciam animos irritaret variam fabularum colluviem disseminasset de clandestinis Suecorum fœderibus; ac ipsos terra quidem in Frisiam irrupturos, mari fretum Oresundicum in potestatem redacturos. Tum de multis millionibus, quos Cornificius Ulfeldius suppeditaturus sit ad bellum Dano faciendum. Expromebant quoque aliud specimen animi sui in Sueciam Hollandi, quod cum sub finem anni Wittius & Waveranus Lubecam proficiscerentur conciliatorum partes obituri, Rasfeldius tum in Collegio Ordinum Præses illis injunxerit; quia Fœderatæ Reipublicæ non expediat perpetuam pacem Suecos inter, & Polonos concludi, quod haut præter graves rationes metuendum sit, ne isto casu Sueci Hollandorum statum, & navigationem intellent; igitur ipsi eam conciliationem arte tractent, ac adhibita dexteritate curent, ne firma & æterna pax concludatur. Idque consilium Nannius Keilerus in Dania Belgarum tunc Legatus Danorum monitu suggesserat. Etsi scripta ipsorum mandata articulo tertio præ se ferebant, ut circa conciliandam æternam pacem operam navarent. Peculiariter quoque Amstelodamenses Waverano injunxerant, ut Suecis quævis sinistra officia exhibere conaretur.

Tractatus Lubecensis prorogatur.

§. 18. Tractatum cum Polonis ad mensem usque Majum sponsione Legatorum prorogatum diximus. Regina ut desiderium pacis testatum faceret, Regi Galliæ per literas significat, eandem à se ratam haberi, rogatque ut mediatorium mu-

1652. nus ea qua cœperit diligentia continuare velit. Idemque ut Polonis, ac aliis quorum interfit significet, à Chanuto postulat. Enimvero & Chanuto, & Polonis spatium istud nimis angustum videbatur; de quo & Poloniæ Rex ad Galliæ Regem scripserat. Nam Conventum Ordinum Poloniæ, quo Legatorum conventio firmanda, & mandata expedienda sint, vix ante exitum mensis Martii absolvi. Inde heic decreta ad Regem Galliæ, ab hoc ad reliquos sequestres referenda. Mox dum Legati se itineri accingunt totam æstatem elabi. Igitur cum Chanutus de differendo tractatu ad Reginam scriberet, nec ipsa reluctandum sibi ducebat; quod si qua invidia protractæ pacis foret, illa in Polonos relapsura esset. Ac indecens videbatur, paucorum mensium moram ob rationes non improbabiles negare. Igitur declarabat, se eum honorem deferre Regi Christianissimo, ut pro re nata tempus Conventui instaurando statuere possit, quod commodissimum visum

21. Mart. fuerit. Qui & mox ultimum Augusti diem conventui designabat, quod tempus Reginæ juxta ac Polonis probabatur, eventus futuræ æstatis prius nosse cupidis. Quæsierat quoque Chanutus à Regina, num, si Poloni procuratoria adferant, conventis quadrantia, sufficiat illa tantisper in sequestrium manus deponi, sub finem demum tractatuum permutanda? Tum quibus ad extremum postulatis Regina insistere velit, ne si denuo re infecta discedant Legati, ansa inde arripiatur abrumpendarum induciarum; cum præstet conventu supersedere, si partibus nullo modo super conditionibus pacis convenire queat. Sed Regina circa neutrum horum mentem suam Gallo pandere consultum ducebat.

Cæteri Mediatores denuo invitantur.

§. 19. Num & cæteri Mediatores qui priorem Conventum obire neglexerant, denuo invitandi essent, dubitatum fuerat. Chanutus judicabat, Regem Galliæ defugere non posse quin Venetis & Belgis significet de tempore tractatus instaurandi, ut tamen invitandi aut rogandi formulis abstineat. Et facta significatione perinde fore, num veniant, vel minus. Regina quid sibi faciendum foret, in medio tantisper relinquebat. Sed cum audisset, istos à Poloniæ Rege ambitiose factam invitationem cum applausu acceptasse, exemplum utique imitandum erat, ne magis in Poloni partes inclinarent, si hoc solo rogante venirent, Reginæ silentio in offensæ locum accepto. Igitur & ipsa denuo literis ad Franciscum Molinum Venetorum Ducem, Belgasque, & Brandeburgicum Electorem datis, eosdem ad suscipiendam conciliationem invitat. Parlamentum Angliæ ut ad idem officium vocaretur Regina cupiebat; & id eum honorem avide amplexurum Spiringius affirmabat. Sed Chanutus censebat controversia inter Gallos & Anglos nondum composita, & quoad hi à Rege Galliæ pro libera Republica agniti non sint, haut commode se cum ipsis in actu tam solenni concurrere posse. Ita istorum invitatio omissa.

Commentum de conditionibus pacis.

§. 20. Inter hæc Henricus Canasilius ut Reginæ mentem circa conditiones pacis expiscaretur, formulam finxerat lingua Gallica conscriptam, qua proponebatur, ut Poloniæ Rex in compensationem juris, quod in Sueciam prætendebat, Livoniam velut feudum à Regina agnosceret: aut si Regina id nollet, ut Polonus Borussiam Ducalem acciperet, ac Brandeburgico in ejus locum Bremensis Ducatus daretur, Reginam & Ordines Sueciæ ad hoc temperamentum esse valde proclives, ut Borussia Electori erepta Polono detur, ea lege, ut ipsi Memelam, & Pillaviam retineant, Electori nulla compensatio fiat. Id scripti cum Brandeburgico innotescerent, qui genuinum id ducebat hic non parum commovebatur, ne forte Sueci Poloniq; ipsius dispendio pacem inter se sancire velint. Unde Minister ejus in Aula Suecica hac de re graviter querebatur; Regina asseverante, sibi de tali propositione plane incognitum esse. Et cum suspicio esset, eandem à Chanuto profectam, Evvaldus Kleistius literis ad eum scriptis oblique expostulat, talia in fraudem Electoris agitari; de quibus sibi nunquam in mentem venisse Chanutus testabatur. Sed mox inventus commenti autor omnem solicitudinem dispulit; & gaudebat Brandeburgicus, id consilii non è Suecia profectum fuisse. 1652.

Regi Poloniæ filius nascitur.

§. 21. Paulo post Regi Poloniæ filius nascebatur, quem ut è sacro fonte susciperet vellet Regina, misso ablegato petebat. Creditum fuerat, exinde Polono cupidinem ortam cum Regina transigendi, si quid forte terrarum ab ipsa in usum filii paciscipossit, cujus misera erat futura conditio, si eodem impubere ipse decederet, nulla peculiari ditione relicta. Regina honorem istum omni humanitatis demonstratione accipiebat. Sed paucos intra dies infantis mors, quicquid considerationum ejusdem nativitas excitarat, abrupit. Et judicabant multi, Jo. Casimirum ægrius nunc ad renuntiationem prætensionis in Sueciam descensurum, quod compensationis, quam forte acceptarus sit, breve fruendi tempus sibi supereesset. Sed & multi haut satis ample de successu tractatuum augurabantur, quod Comitia Poloniæ, in quibus de mandatis Legatorum disponendum fuerat, re infecta forent soluta. Mittebatur post à Poloniæ Rege in Sueciam Canasilius cum amplissima tractandi facultate; qui Reginæ declarabat, Regem Poloniæ cupere in antecessum cum Regina transigere super actione sua in Sueciam; & quid emolumenti ipsum mansurum sit, si Rempubl. ad cessionem Livoniæ faciendam permoverit; ut materia prius digesta solennis tractatus eo citius absolvi possit, nec forte iterum re infecta discedatur. Regina cum ideo ista moveri animadverteret, ut mens ipsius exploraretur, præsertim cum ipsi interdictum esset, ne prior quædam proponeret, sed quid Regina oblatura sit expectaret, non nisi laxioribus verbis de affectu suo in Regem Poloniæ testabatur: cæterum per Rosenhanium Lubecæ responsum redditurum: & ita irritum, sed liberaliter donatum, dimittebat. Querebatur iste hanc dimissionem præter opinionem sibi accidisse, cum alia se sperare Regina & ante & nuper jusserit, & hæc sine dubio Radzievvskii artibus provenisse. Regina tamen hanc causam allegabat, quod in ipsius procuratorio vocabulum *Christina* omissum foret.

Polonus mentem Reginæ expiscari conatur.

Regina Poloni extrema destinata expiscari cupit.

§. 22. Nec minus tamen & Regina Poloni extrema destinata expiscari cupiebat, ut quid de successu tractatuum sperandum foret constaret, disponendis in omnem eventum consiliis. Unde cum Curlandiæ Dux Paulo Helmes significaret, Regem Poloniæ cupere præcipua controversiæ capita secreto tractatu digeri, ac Dux in eam rem mandata à Rege habere crederetur, placuit Reginæ Laurentium Canterfteinium ad eundem mittere. Is jubebatur affectum Reginæ super studio Ducis circa pacem conciliandam testari, dissimulata vera adventus causa. Nam si Dux aut

Missio ad Curlandiæ Ducem. 19. Jul.

alius

1652. alius in ejus aula à Polono tractandi facultatem haberet, hoc ingressu facto id ultro significaturum. Si quis ad tractandum se offerat, primo procuratorium deposceret. Id si vitiosum sit, ad tractatum quidem non descenderet, audiret tamen quid proponeretur, ut ex eo judicari possit, quid à Poloniæ Rege sperandum sit. Si procuratorium rite conceptum sit, suum quoque produceret. Si Polonus de ditione quapiam proponat, id declinaret. Sed ubi de pecunia moveatur, ultra quadringenta uncialium millia ne offerret, aut annueret. Si Poloni opportunitatem præsentium temporum, & conductitium Regis militem extollant, ipse vicissim Sueciam nunc egregiis ducibus, ac militibus refertam ostentaret. In satisfactionem Reipublicæ fœdus mutui auxilii offerret, & in eo quatuor militum millia, aut eorum loco pecuniam. Quod si sentiat, Duci plenipotentiam non esse, quatuordecim per dies in aula ejus subsisteret, quoad responsum Duci Warsavia adferri queat, qui sine dubio de ipsius adventu ad Regem statim scripturus sit. Et vel sola Regis Epistola in hanc rem allata tractatum susciperet, modo ista vim obligandi in se habeat. Ubi eo spatio nihil literarum Warsavia venerit, à Duce iterum discederet, nullo indicio de suis destinatis facto. Enimvero cum ad Ducem pervenisset Cantersteinius, nihil plenipotentiæ apud istum inveniebat, cui tuto tractatum superstruere posset. Unde post vagos sermones, & speciosa quædam temperamenta nequicquam jactata, inde re infecta discedebat; cum satis ex Duce collegisset, Polonos præsentis status sui difficultatibus motos Lubecam venturos, ne aliis suis malis Succi quoque hostes accedant.

Vice-Cancellarius Poloniæ in Sueciam venit.

§. 23. Dum ita tractatui præluditur, nova odiorum semina inter partes spargebat Hieronymus Radzieiovvskius Poloniæ Regni Vice-Cancellarius; qui patria profugus in Sueciam se contulerat declinandæ Regis iræ. Cujus causam ipse ferebat, quod apud Reginam Poloniæ questus esset de pudicitia uxoris suæ à Rege temerata. Is in Suecia amice excipiebatur ob dignationem, & quod aliorum animis adrepere calleret; simul spes erat secreta Regni ab isto posse explorari, & pace irrita aliquem ejusdem usum fore. Qui & valde sinistre de Rege, ac Regni statu loquebatur, omnibusque modis Suecos ad bellum in Polonos incitabat. Id solum esse remedium Regem ad actionem in Sueciam, Rempublicam ad Livoniam cedendam compellendi citra compensationem: ac Poloniam eo jam esse redactam, ut Suecorum armis resistere non possit. Addebat, magnis imperiis expedire, ut semper bello contra aliquem è vicinis implicita sint, excitandis ad militiam civibus, & ne quis imparatis ingruere queat. Enimvero è Polonia paulo post alia istius fugæ causa vulgabatur. Fuisse ipsum ingenio ambitioso, insolenti, ac callidissimo, qui totius Nobilitatis odium incurrerit, cujus primores temerariis actionibus offenderit. Eum mirante Senatu, ac contra ipsius Regis inclinationem Reginæ commendatione Procancellariatus munere potitum. Inde divitem viduam viginti tres annos natam uxorem duxisse; cujus genius lætior maledicis ansam præbuerit spargendi de illicito Regis in eam affectu, qui aliquoties eam invisserat. Unde maritum aspere ipsam habuisse, & super Regis injuria apud Reginam questum. Et ut ingenio turbido erat, irritante insuper Zelotypia, multa sinistra sparsisse superactis à Rege bello

Ejus fugæ causa.

superioris anni adversus Cosaccos, ægrosque in Regem Nobilitatis animos variis artibus stimulasse. Uxorem asperitate mariti offensam, cum iste è bello Cosaccico domum reversurus esset, statuisse ipsum deserere, & auxilio fratris sui familiam mariti domo expulisse, quæ dotalitia ipsi erat, amotaque supellectile in cœnobium secessisse. Procancellarium cum via juris possessionem recuperare deberet, assumtis quingentis hominibus ædes frustra oppugnasse, strenue vim propulsantibus, qui ab uxoris fratre velut in præsidio ibi locati fuerant. Iste assultus cum in urbe Regia, & velut in conspectu Regis datus, ac nonnulli homines cæsi essent ab eo, quem omnes oderant, & qui ipse infensum se Regi ferebat; eundem ad Præfectum Aulæ citatum, cui summa est jurisdictio circa delicta in aula Regis patrata. Per hunc, cum judicio se non sisteret, ob contumaciam damnatum, bonis publicatis, & muneribus in alios translatis. Quod exemplum etsi nec Senatui nec Nobilitati placeret, ob odium tamen viri neminem contradixisse, & spolia ejus inter eminentes aulæ Proceres distributa. Cæterum postquam in Sueciam se receperat, in finibus Ucraniæ deprehendebantur literæ ejus ad Bogdanum Chmielinscium Cosaccorum ducem, ejusque exercitus Secretarium, quibus significabat, velle Reginam fœdus cum Cosaccis ferire, ac juncto cum ipsis milite Poloniam invadere; idque qua ratione fieri deberet demonstrabat; ingentia promittens de auxiliis Sueciæ, & liberalitate Reginæ; hortatus quoque ut aliquem in Sueciam mittant Ecclesiastici Ordinis, ac Græcæ linguæ peritum, qui super fœdere, ac ratione belli gerendi tractare queat. Eas literas cum Rex Poloniæ exprobraret, nec Vice-Cancellarius sigillum suum abnuere posset; causabatur tamen chartas puras ab se subscriptas & signatas in Polonia apud amicos relictas, quibus inimici ad struendas in ipsum calumnias abusi fuerint.

Regina pro eo intercedit.

§. 24. Interim hic à Regina obtinuerat, ut ad veniam ipsi conciliandam literas ad Regem Poloniæ scriberet, quæ per Joannem Kochium Succicum Gedani Commissarium in Aulam Polonicam deferebantur. Is Kochius arguebatur scripta in Regem contumeliosa hinc inde distribuisse, queis Nobilitas ad seditionem stimulabatur. Ac inter alia cum quidam traditum fasciculum ad Regem allaturus esset, argentum ne id faceret obtulisse; ac unum qui Zelinskio cuidam inscribebatur, à Rege resignatum. In honorem tamen Reginæ latori manus injectæ non fuerant, cum errorem excusare non posset; sed satis habebat Rex literis ad Reginam scriptis indignitatem facti arguere, quo haut levis macula ejus existimationi sit adspergenda, si ipsa conscia tractatibus pacis jam instantibus inter inducias vicini & agnati Regis cives ad seditionem concitati fuerint. Enimvero ista solus Radzievvskius machinatus fuerat inscia Regina; cui nihil minus cordi erat, quam bello cum Polonis collidi.

Polonorum Legatorum mandata.

§. 25. In Polonia propinquante tractatu aliqui proceres delegabantur, Legatorum Lubecam destinatorum mandata adornaturi; qui ad servandum secretum jurejurando adigebantur, se extra congressum cum nemine hac de re locuturos. Inter eos quæstio erat; bellum an pax placeret? Ad quam omnes pacem inclamabant. Inde cum præ-

1652. teriti anni mandata nimis laxa fuissent, variæ quæstiones proponebantur, quid in hoc vel illo casu Legatis sequendum, & ubi ad extremum illis subsistendum; si forte Sueci non totam Livoniam, aut ditionis quid in Germania dare velint. Item, num tentandum ipsis sit, Suecicos Legatos, aut Gallum pecunia corrumpere? Quæ cum diu agitatæ essent, demum placebat Regis sententiam cognoscere; ac eundem rogare, ut dato Reipublicæ promisso de cedenda in Regnum Sueciæ prætensione stare dignetur. Ad quod cum Rex reponeret; promisso suo hanc conditionem additam, si prius rite sibi satisfactum fuerit; unus è Senatoribus affirmabat, promissum purum fuisse. Unde Rex; *Sit sane*, inquiebat, *sed quia etiam juravi me ablata Reipublica recuperaturum, de Lavonia nullatenus cedere possum.* Circa cætera sat maturum fore sententiam suam expromere, ubi Lubecæ constiterit, quosnam pacificandi modos Mediatores interit, quosnam pacificandi modos Mediatores interierint. Unde ut Deputati isti ad d. 4. Octobris venerint. Unde ut Deputati isti ad d. 4. Octobris venerint. Unde ut Deputati isti ad d. 4. Octobris vener

1652. oſtenſa antiquitate Regni Sueciæ præ Polonia & ejuſdem cum Gallia conjunctione, ac ſe priores ad ipſum miſiſſe: ille ſolicite id excuſabat; non in Reginæ contumeliam factum, ſed eodem momento utriſque de adventu ſuo ſignificaſſe; Polonos autem, quorum ædes ſibi vicinæ ſint, primum acceſſum occupaſſe. Unde ſe non potuiſſe non pro more eum honorem iiſdem priore loco reponere. Proteſtabantur tamen Sueci, ne iſte actus Reginæ
20. Nov. præjudicio ſit. Et Chanutus, ut hiſce aliquo modo ſatisfaceret, Leſſinskio ipſum inviſenti id officium per octo dies reddere differebat, cum interim aliquoties Suecorum ædes ſolus, aut cum uxore adiret. Proponebat inde Suecis Chanutus, num Michaelem Maurocenum Legatum Venetum expectare velint, qui prope jam aberat, an vero ſtatim tractationem auſpicari? Reſpondebant Sueci; quia Venetus tam longi itineris laborem ſuſceperit, par eſſe, ut ipſius adventus paucos per dies expectetur. Idem quærebat; num ipſi aliquem Veneto obviam Hamburgum ſint miſſuri, uti Poloni facere decreverint? Id Sueci abnuebant: inter Legatos Regios id inſolitum nec de ſuo adventu iſtum adhuc ipſis ſignificaſſe. Nec decorum fore, ſi eundem nimis captaſſe videantur, aut cum Polonis putide ſuper inanibus certare cum conſtet illos è compacto inter ſe agere; ac ſatis prævideant, Polonos prius ab ipſo inviſendos. Et quia patebat Polonos tantopere trepidare circa præripiendum primum apud Sequeſtres acceſſum, frigidius ſe acturos, ac tardiores circa exhibendas ſalutationes videri malle, quam circa prævertendos alios anhelare. Præſertim cum nullo modo conſtare ipſis queat, utris de adventu ſuo prior Venetus ſignificarit; nec per Sequeſtres plus ſibi honoris poſſe dari, quam ipſi jam habeant. Idem tamen Venetus cum mox per literas de adventu ſuo Succis Hamburgo ſignificaret, & paucorum dierum moram excuſaret parandis ſuis rebus; Sueci per Vincentium Mœllerum Suecicum ibi Miniſtrum gratulandi officio apud ipſum defungebantur. Venetus Lubecam ingreſſus quanquam & ipſe utriſque de ſuo adventu ſimul ſignificaret; Poloni tamen præmiſſo nuntio ſtatim accurrentes è vicinis ædibus Succos prævertebant. Adferebat Maurocenus exiguam ſucceſſus ſpem, quod Auſtriaci & Hiſpani enixe laborarent, ut congreſſus hic eſſet irritus, quo Sueci eam velut ſpuam ſemper pedi hærentem retinerent, ne ſocietas horum cum Gallis iterum reviviſcens conſilia iſtorum everteret quæ in amicitia Anglorum fundata habebant. Et acceſſerant ad Venetum Hamburgi ſpecie amicorum nonnulli, qui ſuaderent; parceret ſumtibus, nec Lubecam iret: nam tractatus illos æque ac ſuperiore anno ad procura-
Venetorum inclinatio. toria adhæſuros. Cæterum Leſſinskius ut ingenium & dexteritatem Mauroceni exploraret, data
22. Dec. opera eum ſolus adibat. Ubi promtum quidem patria, & Gallica lingua comperiebat; ſed id judicii parum ſolidi videbatur, quod ſtatim nimis familiariter proderet, ſe à Republica in mandatis habere, ut, quantum poſſit, in omnibus Polonorum tueatur partes; idque promtiſſime teſtaturum, quoties occaſio ſe præbitura ſit.

De loco congreſſus. §. 29. Inde ſuper loco, ubi Legatorum congreſſus eſſet habendus, anxia ſcrupuloſitate ſatagebatur. Ac cum Curiâ initio ob ſtrepitum minus placeret, Præpoſiti ædes huic actui deſtinabantur; quas Sueci repudiabant, quod iſtæ proPiores Polonis, quam ſibi forent. Tandem Curiam præoptabat Chanutus; cujus uſum cum à Senatu urbis nomine Galliæ Regis petiturum ſe diceret, Sueci monebant; ut in uſum partium illam ſe requirere diceret, ne videantur in loco eſſe, qui magis à Rege Galliæ, quam à partibus dependeat. Etſi Sueci non magnopere circa locum congreſſus laborandum ducebant, antequam procuratoria forent inſpecta. Cæterum quia dum adventum Conciliatorum expectant partes, duo jam menſes ſuperioris anni conventione tractatibus deſtinati erant elapſi, Chanutus judicabat, non opus eſſe de illis prorogandis agere, cum iidem ab initio tractatuum, non ab adventu partium computandi ſint. Poloni autem initium tractatuum à die editorum procuratoriorum, non à ſolenni in Curia congreſſu ſumendum cenſebant. 1652.

§. 30. Quærebat inde è Roſenhanio Chanutus, Initium tractatuum. utri partium Sequeſtres prius debeant proponere, 1. Dec. quæ ex re forent; ſimul de modo exhibendi procuratoria, & annon præſtaret horum exempla duntaxat partibus invicem communicari, autographis penes Sequeſtres manentibus? Reſpondebant Sueci; quia uterque Sequeſtrium Polonis ſalutationis honorem priore loco exhibuerit, par eſſe ut in qualemcunque penſationem apud ſe primam propoſitionem nunc edant; cum præſertim hoc tempore Galliæ haut inutile ſit, ſi alii credant, veterem inter ea Regna conjunctionem adhuc firmam conſiſtere. Alias optimum eſſe, ut ab ipſo tempus partibus conſtituatur, quando procuratoria cum exemplo ad eundem deferenda ſint, quæ utraque pars per Secretarios ſuos inde petere poſſit; ac inutile eſſe eadem apud Conciliatores deponi. Nam ſi vitioſa ſint, injunctum ſibi in depoſitionem eorundem haut conſentire. Si rite formata ſint, haut opus eſſe, ut alius præter ipſos ea in manu habeat; quod per iſthæc ſibi caveatur, Polonis Legatis facultatem eſſe concludendi, & concluſa ſervatum iri. Hortabantur quoque Chanutum, ut Polonos moveret ad procuratoria edenda conventis quadrantia. Nam ſi altera jam vice vitioſa proferant, id pro manifeſto ludibrio habitum iri, ac ſe confeſtim inde diſceſſuros. Chanutus uti calorem illum temperare conabatur; ita ſtipulabatur, ut per unum diem procuratoria ſibi retinere liceat ad perſpiciendum, num quid inſit, quod ſtatim emendari queat. Veniebat poſt Gallus cum Veneto ad Succos, proponens: ſe conſtituiſſe apud ipſos agendi initium 4. Dec. facere; eoque ipſos ſuas plenipotentias produ- Mediatorum plenipot. hûc non inſpiciuntur. cturos, quod initium negotiationis eſſe ſoleat. Id quod Sueci ſuperfluum eſſe teſtabantur; quæ & Polonorum mens fuerat.

Polonorum duplex procuratorium. §. 31. Cæterum Poloni duplici erant inſtructi procuratorio, quorum uno integer Regis titulus, altero truncatus exprimebatur. Igitur inter ipſos deliberabatur, utro utendum eſſet? Goraiskius cenſebat, integrum priore loco offerendum, ne de alto velut faſtigio præcipites ruiſſe, non per gradus deſcendiſſe viderentur: poſt diſceptationem demum alterum proferendum. Contrarium ſentiebat Leſſinskius & Fiſcherus; ne ruptura tractatuum inde proveniret, & quia Chanuto jam emendata procuratoria promiſſa fuerant. Prævalebat tamen Goraiskius, teſtatus ſe periculum ruptûræ præſtiturum: ac ipſe ad Mediatores accedens plenipotentiam integro cum titulo exhibebat,

1652. bebat, ostendens, se non posse non in præliminaribus Regis sui jus integrum servare: ac sufficere, si ex procuratorio perspiciatur, plena facultate ad tractandum se instructos: disputationem super titulo ad ipsam tractatuum substantiam pertinere. Quod si forte Succi id procuratorium haut libenter admissuri videantur, Mediatores attestatum illis præberent; Polonica procuratoria ita formata esse, ut ejus Regni Commissariis plenam agendi facultatem tribuant. In eo instrumento titulus Regis à contextu disjunctus erat & Jo. Casimirus Regem se Succorum hæreditarium expressérat, utut Christinæ quoque titulus Reginæ Succorum, Gothorum Vandalorumque datus esset, additis post Ducatum Magnum Finlandiæ mutilationis notis. Sed cum Chanutus per literas Polonos rogaret, ut alia procuratoria exhiberent, quod Succi ist hæc in contumeliæ vicem accepturi, ac statim abituri sint, præsertim cum & præterito anno eadem causa tractatus abruperit:

Poloni protestationem apud Mediatores interponunt.

Poloni aliud procuratorium exhibere constituunt interposita protestatione id Regis sui juri innoxium fore; ac per ternas *abbreviationis* notas omnes Regis titulos intelligi. Simul ne istud Succis traderetur, antequam Succicum procuratorium apud Conciliatores depositum foret. Ab ea protestatione admittenda haut alienos se ostendebant Sequestres; Etsi Chanutus demonstraret, protestationis vocabulum durum nimis videri, quod à se admissum Succi facile in suspicionem trahere possint; ac potius fore, si dicant, se declarare, plenipotentiam hanc pro non producta habendam esse, ubi pax secuta non fuerit. Stipulabantur quoque Conciliatores, ne Poloni durante tractatu eam protestationem ulli extra suam Aulam communicarent. Quod Poloni annuebant, modo alia ratione de eadem innotesceret.

8. Dec. Ita per Polonos protestatio Mediatoribus exhibita hoc sensu; Regem monstrando suo in pacem desiderio supplicationibus Ordinum Regni hoc dedisse, ut procuratorium ad hos tractatus formaretur non expressis omnibus ipsius titulis, in solum prosperæ negotiationis, & perpetuæ pacis eventum. Unde Legatos ad servandum jus & dignitatem Regis prius integrum, & quale esse debeat potestatis suæ instrumentum exhibuisse. Tandem instantibus Sequestribus in solum securturæ pacis eventum ist hoc procuratorium mutilo titulo protulisse. Quanquam igitur universo orbi de hæreditario Regis in Sueciam jure constet, quod nullis certis & legitimis in contrarium argumentis convelli queat, tamen ne id Instrumentum aliquod præjudicium huic juri adferat, vel in alium, quam Regis mens est, sensum trahatur, protestari, in unicum eventum felicis negotiationis & perpetuæ pacis esse monstratum & productum. Ejus protestationis *transsumtum* Chanutus & Maurocenus subscripserant, se id protestationis Instrumentum recipere sine ullo juris partium præjudicio; idque per Chanuti filium ad Polonos mittebatur, ne vel Secretarius de eo rescisceret.

9. Dec. Post tradita procuratoria Poloni monebant; Mediatores sua dexteritate impedirent, ne Succi criticam subtilitatem uti superiore anno exercerent, ne ratio rationem provocans disputationem excitaret ipsis quoque tractatibus noxiam.

Succi procuratorium

§. 32. Succi contra nulla ambage Chanuto monenti procuratorium transmittebant; addito, ut sequenti die vel Polonicum vel suum iterum recipiant, nec ut in alias manus id perveniat, priusquam Polonicum ipsi nacti sint. Sequenti die Chanutus scripto ab ipsis petebat, ut sibi procuratoria per eum adhuc diem secum retinere liceat, quod Polonicum exemplum autographo non respondeat, (id prætextum fingebatur,) quod ab ipsis emendari cupiat. Succi reponebant; se quidem ipsi gratificaturos, modo ne Succicum prius ad Polonos mittatur, quam horum ad ipsos, ne & nunc Poloni prærogativa quadam potiantur maturius inspecto Succico procuratorio. Cæterum sibi non tam exemplum, quam autographum videre cordi esse. Postero die Chanutus Polonorum procuratoria Succis transmittebat. In iis omissa erant in titulo Regis vocabula *Regis hæreditarii Suecie*, quæ & in sigillo Regis elisa erant; sed tres coronæ etsi paulo obscurius adparebant relictæ. Eo diligenter excusso Succi notabant, 1. Id non examussim formulæ superiore anno conventæ congruere. 2. Non honestari Succicos Commissarios aliquo titulo, secus quam præterito anno convenerat, ac ipsi Poloni tunc multis verbis jactarant, id utique decorum esse, exaggerantes, à Succis nihil titulorum sibi tributum. 3. In appenso sigillo insignia Regni Sueciæ adparere, cum tamen sigillum titulo congruere debeat. 4. Loco elisi tituli Succici sigillum mutari debuisse. Tum constare sibi debere, à quo litura illa facta sit, ne casui imputari queat, quod consilio fieri par erat. In procuratorio Ordinum desiderabatur, quod non omnium, qui subscripserant, in ipso procuratorio mentio esset facta. Minuta alia transmittebantur.

1652. Succi procuratorium edidant. 7. Dec. 8. Dec.

9. Dec. In Polonorum procuratorio notata.

Polonorum responsum.

§. 33. Vicissim Poloni quid in Succorum procuratorio carperent non inveniebant. Differebant tamen se nolle bonam Reginæ mentem coactis & frivolis interpretationibus vexare. Cæterum ad notata à Succis reponebant. 1. Vidisse quidem se formulam à Chanuto conceptam, nec tamen ad eandem presse sequendam se obstrinxisse. Imo conventione præteriti anni diserte expressum, intermedio tempore per Conciliatores de illa agitandum; quod cum factum non sit, liberum sibi fuisse eo verborum cultu uti, quem rei dignitas & Chanuti scopus requisiverit. Ad alterum non habebant quod proponerent, præsertim cum Chanutus facete exprobraret, Succos docciliores ipsis fuisse. Monitos enim à Polonis honorem ipsis exhibuisse, Polonis contra ad eundem lapidem nunc impingentibus. Igitur proponente Gallo consentiebant, se id correcturos, ubi ad felicem exitum tractatus deducti fuerint. 111. Insolitum esse, ut Reges ob levem aliquam controversiam sigilla sua immutent, aut bina ejusdem magnitudinis habeant: igitur sufficere Succis debere, si in sigillo desit, quod videre nolint. Vacuum autem id spatium repletum non esse, tum quod defuerit, qui tam ingeniosam iterum indignitatem committeret, tum ut humanitas Succorum semper apertum habeat campum non titulum solum, sed & vitulum Regi nostro restituendi. (ea ipsorum verba erant.) Circa tres Coronas aqua Polonis hærebat. Nam ipsi judicabant haut congruere, ut insignia Regni cum Polonia nunquam uniti sigillo Polonico insererentur. Ne tamen plane obticescerent, asseverabant, eas Sueciæ insigne non esse, quod magno Regni Poloniæ sigillo nunquam addi fuerit solitum. Sed tres Coronas

1652. Coronas inter collateralia Regni insignia collocatas Palatinatus Posnanienſis esse; de quo tamen ipso non liquido sibi constare apud Conciliatores fatebantur. Et sine dubio fictum id erat, cum istæ coronæ neque in sigillis Regum Poloniæ, qui Sigismundum antecesserunt, neque eorum, qui Jo. Casimirum secuti sunt, adpareant. Qua occasione Chanutus monebat, Principes quando hæreditaria adquirunt Regna, non privatis, sed Regnorum uti debere insignibus; & in Gallia domum Borboniam cum omnibus Regii sanguinis Principibus non suo uti insigni, sed Regni: nec aliud esse inter Regis & ejus fratris sigilla discrimen, quam quod hæc minora sint, & in fimbria certam quandam notam præferant. Sic & Reginam Sueciæ Regni sigillum velut suum & natalium jure sibi debitum ad omnes usus adhibere post coronationem instituisse, elisso Wasianæ stirpis manipulo. Nam Reges ad solium evectos ne vestigium quidem prioris sortis retinere. Reponebant tamen Poloni; mirari se factum, & Ordines Sueciæ id permisisse, ut manipulus iste eorum sigillo expungeretur, à quo tot acceperint beneficia, & ad quem tuendum se tot obligarint honoris, & conscientiæ vinculis. Porro lituram in sigillo factam esse, antequam procuratorium Conciliatoribus traderetur, ipsi testimonium scripto ferre volebant. In Ordinum procuratorio haut moris esse, ut plures quam duo nominentur, & Archiepiscopum Gnesnensem Senatum, Tribunum nuntiorum Terrestrium Equestrem Ordinem repræsentare.

De modo tractandi.

§. 34. Proponebat inde Chanutus; etsi hactenus sategerit, ut congressus Legatorum cœpto tractatu in Curia fieret; tamen nunc satius sibi videri omissis publicis congressibus Sequestres hinc inde inter partes commeare. Conclavia quippe in Curia non satis commoda, ut neutra pars super inæqualitate queri nequeat; nec peculiare ostium pro Sequestribus esse; qui si alterutrius partis introitu uti velint, id apud alteram partem suspicionem favoris excitare posse. Sed & id congressus genus multum è forma judicii trahere. Magnam ceremoniarum molestiam hoc modo declinari posse. Plebem introëuntium & exeuntium ora notaturam, & ex eorum lætitia aut mœstitia varia præsagia captaturam. Ac ita Monasterii actum, conventu post Christum natum toto orbe celeberrimo. Ac tanti ponderis esse res, ut noctis intervallo opus sit ad istas rite expediendas. Enimvero suberat & arcana ratio, ne forte publico congressu Brandeburgici Legati, qui mox adfore nuntiabantur, super priore loco cum Veneto publicis congressibus vi certarent; quod ista ratione declinari poterat. Polonis gratior fuisset publicus congressus, qui pompa & ostentatione gaudebant. Qui & acriter contendebant, sibi citra controversiam primas partes deberi, ac primam à se propositionem utique faciendam, & in Borussia quondam omnes Legatos sibi hunc honorem detulisse. Istam tamen tractandi rationem in gratiam Chanuti utcunque admittebant. Ast Suecis facile modus iste tractandi probabatur, ut Conciliatores hinc inde inter partes commearent. Ut tamen laboris parte hosce sublevarent, se ubi res ferat ad ipsorum ædes subinde accessuros. Placebat quoque sermone propositiones fieri, ut multa scriptione supersederetur, quæ intempestive typis, uti assolet, publicari possit. Alias ostendebant; paratos se ordiendis tractatibus, modo procuratorium exhibeatur formulæ à Chanuto conceptæ respondens: quæ si non solenni pacto, tamen tacito partium consensu probata sit, ad quam & Suecicum procuratorium formatum sit. Contra obsecrabant Conciliatores; nimium rigorem omitterent Sueci, nec formulæ isti ita obnixe insisterent. Ipsos quidem melius fecisse illa formula repræsentata: de eo tamen inter partes haut solenniter conventum; nec credere ipsos eam servitutem Polonis injungere velle: ac sufficere, si summam rei obtinuerint. Ad hæc Sueci post interpositam deliberationem respondebant; Promitterent Sequestres Polonorum nomine, se idoneam plenipotentiam titulo & sigillo rite adornatam exhibituros quocunque tractatuum eventu, & quandocunque ipsi id desideraverint. Tum ut testentur, tres illas coronas insigne Polonicæ Provinciæ esse, quæ *immediate* isti Regno subsit. Id enim si verum sit, facile passuros se; ut ea interpretatio adferatur. Sin fingatur sufficere sibi Polonos id fateri non ausos & Conciliatores in id testimonium perhibere. Tum lituram sigilli factam esse, antequam hisce procuratoria traderentur, ne forte aliquando ipsi id fecisse arguantur. Denique testarentur Mediatores, haut fraudi fore juri ac dignitati Reginæ, quod procuratoria ista nondum emendata tantisper à se acceptentur. Omnino autem cupiebant Sueci, ut Polonica procuratoria in suas manus traderentur, antequam ad tractationem accederent. Contra Polonis decretum erat non alia conditione eadem exhibere, quam ut ad finem usque tractatuum in depositio apud aliquem Sequestrium manerent.

1654.

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM

LIBER VIGESIMUS QUINTUS.

EPITOME.

1653. *Continuatio tractatuum Lubecensium. Mediatores Suecis depositionem procuratoriorum persuadere satagunt.* 2. *Sueci respondent.* 3. *Mediatores instare pergunt. Suecorum responsum. Mediatores acrius urgent.* 4. *Legati rem ad Reginam referunt.* 5. *Reginæ declaratio.* 6. *De præcedentia inter Venetos & Brandeburgicum.* 7. *Poloni procuratoria Suecis tradere abnuunt.* 8. *Sueci tractatus pro desperatis habent. Mediatores contra rupturam tractatuum protestantur.* 9. *Suecorum responsum.* 10. *Mediatores alia temperamenta tentant. Venetus Polonis studet.* 11. *Polonorum consultatio.* 12. *Sueci depositionem procuratoriorum abnuunt.* 13. *Suecorum super tribus coronis declaratio.* 14. *Hollandicorum Legatorum adventus & error.* 15. *Brandeburgici à cæteris Legatis non invisuntur.* 16. *Polonorum consultatio.* 17. *Mediatores denuo Polonos urgent.* 18. *Sueci à se acta defendunt.* 19. *Poloni discessum urgent.* 20. *Sueci scriptum sub finem tractatuum edere defugiunt.* 21. *Poloni de discessu constituunt.* 22. *Extremus Mediatorum conatus.* 23. *Conventus dissolvitur.* 24. *Cæsar Reginæ Legatos ad sessionem in Comitiis admittere detrectat. Decretum Pragense, ejusque causa.* 25. *Sueci de injuria queruntur. Propositio in Comitiis hoc obtentu differtur.* 26. *Regina Ferdinandum IV. Electoribus commendat.* 27. *Investitura differtur. Lites circa præcedentiam inter Pomeraniam Citeriorem & Ulteriorem: & super loco Verdensis Ducatus.* 28. *De Holsatis inter alternantes Domos recipiendis.* 29. *Super immediato Bremæ statu contentio.* 30. *Tractatus limitaneus cum Brandeburgico absolvitur.* 31. *Danus Reginæ est suspectus.* 32. *Dani Legatio in Sueciam ejusque scopus.* 33. *Legatorum Danicorum propositio.* 34. *Cum hisce negotiatio.* 35. *Querela super Danorum contraventionibus.* 36. *Responsum Legatis Danicis datum.* 37. *Regina Dano de amicitia sua confirmat. Dani Suecis haut fidunt.* 38. *Tractatus Redemtionis à Dano aboletur.* 39. *Hollandi Suecorum commercia subruere student. Regina de ea re queritur.* 40. *Hollandi auxilium à Suecis frustra petunt.* 41. *Regina hic contemtum sui adimere studet.* 42. *Regina iisdem mediationem offert.* 43. *Repressaliæ in Hollandos.* 44. *Missio in Angliam, ejusque scopus.* 45. *Reginæ Mediatio apud Anglos eluditur.* 46. *Super navigatione & commerciis cum Anglis acta.* 47. *Anglorum legatio in Sueciam.* 1653.

Continuatio tractatuum Lubecensium.

LUbecæ cum tractatus inter Suecos & Polonos jam iterum ad procuratoria adhærere inciperet, Conciliatores ut istos scopulos declinarent, summopere connitebantur. Eoque primo à Suecis exquirebant,

Mediatores Suecis depositionem procuratoriorum persuadere satagunt.

num ad tractandum citra traditionem procuratoriorum accedere, an vero id temperamentum admittere velint, (de quo tamen cum Polonis nondum se communicasse dicebant,) ut ista in suas manus deponantur, tunc demum permutanda, si tractatus felicem exitum sit sortitus; quod credant, Polonos in eorundem permutationem haut consensuros. Ut isthæc Suecis persuaderent, differebant; Si felicem exitum tractatio sortiatur, procuratoria haut negatum iri: si infecta re solvatur, iisdem haut opus esse. Non repugnare naturæ tractatuum procuratoria tantisper deponi, nec ullam eadem permutandi esse necessitatem; cum per ea solum tractantibus autoritas circumponatur, quam recte se habere ipsos vidisse. Nec deesse exempla, ac inprimis inter Hispanos ac Belgas tractatu Colonienſi Anno 1580. ubi absque procuratoriis tractatum, addito promisso illa exhibenda, ubi quid conclusum fuerit. Ipsos Suecos Anno 1635. procuratoria in manus Sequestrium deposuisse. Id si nunc recusent, creditum iri ipsos iisdem diffidere, culpamque abrupti tractatus in eosdem redundaturam. Iniquitatis quid habere videri, quod in antecessum & per procuratoria decisum velint, quod præcipuam partem disceptationis absolvat. Id exemplum antecedentis permutationis præjudicio Polonis fore, si alia vice cum Suecis agendum sit. Cæterum in Suecorum arbitrio relinquebant, num statim declarare velint, quid satisfactionis Poloniæ Regi daturi sint;

1653. sint; ac spem esse liberalius quid nunc ipsos attu-
lisse, quam præterito anno, ubi Poloni haut pa-
rum remissuri putabantur.

Succi respondent. §. 2. Ad quæ Succi regerebant: Ad depositio-
nem procuratoriorum, salva ratione se descende-
re haut posse; sed permutatione utique opus esse,
tum autoritati tractaturis circumponendæ, tum
ut cautum ipsis sit conventa certo servatum iri. Ita
negotii naturam exigere, ut illi, qui tractare de-
beant, procuratoria teneant, non alii; & ex ea
negotii natura necessitatem consequi. Aliorum
exemplis se non obligari, & plurima in contrarium
extare, inprimis in nupero tractatu Westphalico.
Exemplum Hispanorum & Belgarum huc non
facere, cum Jo. Casimirus Reginæ supremum im-
perium in dubium haut vocet; etsi actionis quid
in Sueciam sibi competere arbitretur. Quod in
Borussia antea factum, ipsos haut stringere, cum
jam circa titulos per pacta & usum sit dispositum;
ac Polonos videri velle, ut ipsi procuratoria per
tractatus ab illis emant, quos in limine negotia-
tionis permutari par sit. Nec ideo se Conciliato-
ribus diffidere, quos ea res non tangat, sed par-
tes; præterquam quod consensus in depositio-
nem Polonis nonnihil juris videatur tribuere,
quod illis nullo modo à se concedi queat. Cul-
pam infecti negotii potius in Polonos, quam ipsos
relapsuram, cum quæstio non sit quantum ipsi
Conciliatoribus fidei adhibeant; sed de commu-
tatione procuratoriorum agatur, quam Poloni
detrectent, ipsi offerant, ubi cætera recte se ha-
beant. Nihil porro iniquitatis subesse, cum An-
no 1635. ita conventum sit; nec Polonis nunc
fraudi esse posse, in quod antea ultro consenserint.
Denique quanquam nihil juris Regi Poloniæ con-
cedant, nosse tamen, eundem nondum quam ha-
bere se putat prætensioni renuntiasse, utut tem-
peramentum illud circa titulos inventum sit con-
gressibus sine offensa habendis. Ac si æterna pax
nunc sanciatur, frustra Polonos de exemplo in fu-
turum solicitos esse. Nec plus dubitationis nunc
ipsis esse posse, quo minus idonea procuratoria
exhibeant, quam Uladislaus Anno 1635. foverit.
Denique quid in mandatis habeant, post factam
permutationem expromturos.

Mediatores instare pergunt. §. 3. Post biduum revertebant Sequestres; non
minus pertinaciæ Polonis ferentes in permutatio-
nem non consentiendi, quam Succis eandem exi-
gendi. Eos jactare, quæ alibi terrarum fiant, se
non obstringere; inter Poloniam & Sueciam ita
semper fieri sueviss; nec plus scrupuli Succis esse
posse huc descendendi, quam Axelio Oxenstier-
næ, & Petro Brahæo Legationum tunc capitibus.
Nullibi pactis sancitum de truncato titulorum usu;
& quanquam Jo. Casimirus Rex ad inducias ser-
vandas teneatur, titulo tamen non cessisse. Etiam
Uladislai procuratoria tunc demum exhibita,
Succorum responsum. cum omnia concluta essent. A Succis responsum:
Dum Poloni abnuunt rationi consentanea, & quæ
ubique fere locorum usu recepta sunt, sat indica-
re animum paci aversum. Quid olim receptum
fuerit, & quid priores Legati fecerint suo loco
relinqui. Sed re jam transacta usuque firmata, &
truncato quoque Reginæ titulo, utut pactis diser-
te cautum non sit; mirari se nunc Polonos tergi-
versari. Præsertim cum Regi hoc ipso non magis
præjudicetur, quam per pacta antea factum, quæ
tamen plures per annos adhuc duratura sint. Si
Rex haut teneri se judicet, ut circa titulum rece- 1653.
pto jam usui se attemperet, pacta sublata esse,
cum uno capite pacti violato, totum abruptum
intelligatur. Sane pacta Uladislaum, ejusque suc-
cessores stringere, simul illos qui spoponderunt,
omnia sancte servatum iri. Uladislai procurato-
rium ante tractatus editum, cum mense Aprili
signatum sit, conclusione post quinque aut sex
demum menses secuta. Ast Sequestres obsecrare Mediato-
Succos, ut hac in re concedant. Si ideo tractatus res acrius
abrumpant, contumelia affici Conciliatores & urgent.
invidiam irritæ pacis in ipsos devolvi. Cogitarent,
si Succi multum gloriæ quæsiverint, ac vicino-
rum damno Regnum auxerint, eo plus hostium
ac invidorum ipsos sibi peperisse: & qui vapularit,
haut temere oblivisci. Periculosam nunc rerum
per Europam faciem, ac posse turbis inter Anglos
& Belgas plures involvi. In Cæsare nihil Succis
fiduciæ, ac adparere, quantopere is Reginæ com-
modis obsistat. A Moscis ac Danis cautum ipsis
non esse: ac si ita cum Polonis agant, vetera odia
immensum auctura. Igitur id temperamentum
admitterent, per aliquot jam dies tacite excus-
sum, sed quod Polonis palam hactenus propone-
re dubitarint. Succi uti quæ ad rem faciebant re-
ponebant; ita spem non ostendebant propositum
temperamentum se admissuros.

Legati rem ad Regi-nam refe-runt. §. 4. Ast Legati Succici quid facerent in ancipiti ha-
rebant, quod Regina jussisset, ut si sentirent
tractatum fore irritum, eundem ad procuratoria
potius, quam conditiones pacis adhæresceret pa-
terentur. Ne in depositionem consentirent, ob-
stabat, quod hac admissa negotium de titulis ite-
rum in dubium vocabatur, eoque ipso amitteba-
tur, quod cessione Borussiæ, & tot annorum bel-
lis quæsitum erat. Nec ita temere projicienda vi-
debatur possessio per pacta, & subsequentem usum
firmata, per quam Polono haut amplius integrum
sit Sueciæ titulo Reginæ insultare. Nec tamen
deerant, quæ temperamentum id suaderent. Pos-
se enim protestatione interposita prohiberi, ne
ista depositio dignitati ac juri Reginæ fraudi sit.
Ac tolerabilius esse procuratorium, cui pauca de-
sint, deponi, quam plane vitiosum. Tum prio-
ri tempore Succicos Legatos in depositionem
consensisse, cum majus quam nunc præjudicium
videretur adferri. Posse hoc modo declinari offen-
sam Sequestrium, & invidiam orbis. Denique
haut amittendam occasionem pacis, quod Con-
ciliatores ample de Polonorum inclinatione pol-
liceantur; & commodius nunc tractandi tempus
turbidis Poloniæ rebus, quam ubi compositæ ite-
rum fuerint. Igitur è Regina scisscitabantur, num
in depositionem consentire debeant; aut num id
temperamentum sit admittendum, si hac condi-
tione Poloni procuratoria permutare velint, ut re
infecta illis reddantur.

Reginæ declaratio. §. 5. Enimvero Regina, cum è scrupulo à Po-
lonis injecto judicaret, ipsis pacem cordi haut es-
se, suis diserte injungebat, ne ad primarium ne-
gotium accederent, priusquam Poloni procura-
toria exhiberent, in quibus tituli Commissario-
rum expressi sint; ac ut sola sigilli litura non ad-
quiescant, sed novum plane exigant, uti ab Ula-
dislao circa ratificationem induciarum anno
1635. factum. Ostenderent tamen, se tamdiu
Lubecæ moraturos, quoad alia procuratoria al-

1653. lata sint. Interim Sequestres sermonibus distinerent, ipsorum ratiunculis, aut impatientia, insuper habitis. Haut quippe sibi nunc consuli tali pace aut tractatu, quo sua, Regnique dignitas immineatur. Ad extremum tamen de titulis Commissariorum remittetent, ubi sigillum recte se habeat. Inprimis vanitatis arguebatur, quod Polonidetribus coronis commenti fuerant. Nam Posnaniam provinciam non esse, sed Palatinatum Majoris Poloniæ. Ac Sigismundum III. ejusque filios sategisse insignia Sueciæ Polonicis infercire, tribus Coronis summo loco in dextro latere positis & ex adversum ad sinistram equite, qui Magni Ducatus Lithuaniæ insigne est. Ac absurdum fore unius Palatinatus insigne Lithuaniæ insigni præponere. E sigillis Sigismundi Augusti, & Stephani Batorei adparere, ipsos summo loco à dextris statuisse equitem insigne Lithuaniæ, sub quo Leo collocatus conspiciatur. Unde necessum esse, ut Polonicum sigillum mutetur, nec solam se, ut Polonicum sigillum mutetur, nec solam se, ut Polonicum sigillum mutetur, nec solam se

1653. Fortè quoque Polonos ad ipsorum postulata descensuros. Conventione superioris anni ipsos utique stringi, ut per duos menses heic maneant; quod tempus si expectare nolint, creditum iri, ipsos nec eadem contentis stringi velle, ut nempe induciæ illæsæ sint irrito licet tractatuum eventu. Addebatur; cogitarent ipsi turbidas jam Poloniæ res facile restitui posse morte Chmielinskii, transactione cum Cosaccis, aut felici prælio. Fortunam in fine bellorum fere mutari. Ingenti ipsis honori cessurum, si pacem Sueciæ profícuam domum reportarent.

Suecorum responsum.

§. 9. Ad ista Sueci reponebant; Polonos, qui ea quæ ratio, communis gentium usus & pacta conventa ferunt, abnuant, culpam sustinere frustra consumti laboris, argenti, & temporis tam à partibus, quam sequestribus, tum si quæ alia inde secutura sint. Se neque in causa fuisse, ut negotiatio hæserit, neque cœpisse de discessu verba facere. Nam Lessinskium jactasse, elapsis duobus mensibus Polonos abituros; inde & se ansam arripuisse de modo dissolvendi conventus loquendi. Si anteacta ullam spem successus facerent, leve fore tantisper manere. Alias non videri se conventione superioris anni teneri ad manendum, si nullum operæ pretium heic fieri queat. Se tamen eam rem maturius expensuros. Cæterum vix poterant Sueci tantillam moram abnuere, ne invidiam abrupti tractatus in se derivarent, neu classicum quasi belli adversus Polonos canere viderentur, cum nescirent, an Regina ad bellum istud prona, aut parata sit, & an non tempora exigant Danum potius, & bellum inter Anglos, ac Belgas respici & ea, quæ in Germania contingere queant. Et considerandum erat, ne Polonus jam armatus pace cum Cosaccis facta occasionem nanciscereturaliquid subito in Sueciam tentandi. Vicissim & Polonis ingerebat Chanutus; utriusque partis interesse, ut tractatus vel stato finiantur tempore, vel in longum protrahantur; cum ea res insignem in utramque partem effectum producere apta sit. Sed Poloni ferocius; bona fide agentibus perinde id esse debere; & si quis commoditatibus, & occasionibus inhiare velit, Deum vindicem sensurum. Post pauculos dies Sueci conciliatoribus declarabant: Conventione superioris anni stringi se haut posse, quæ diserte de Majo & Junio mensibus loquatur dudum elapsis. Nec operæ pretium heic fieri, nec Mediatores à Polonis æqui quid posse sibi polliceri. Sed & protestationem eorundem admitti non posse, quippe quæ nimis genium tribunalis redoleat; quod ipsos sibi haut arrogaturos arbitrentur. Reponebant conciliatores; sibi utiq; persuasum partes ad bimestrem commorationem teneri. De felici tractatuum exitu cavere se non posse; spem tamen nondum abjecisse. Protestationem suam non fuisse actum jurisdictionis; ac satis nosse Principes suos judicum, aut arbitrorum loco haut adsumtos. Unde id vocabulum *obtestandi* sensu à se usurpatum. Ad extremum tamen declarabant Sueci; etsi nulla diutius heic morandi obligatio sit, nec quod agant suppetat, nec apud Polonos circa emendationem, aut permutationem procuratoriorum aliquid amplius moturi sint, aut ut Sequestres instent pati velint: amore tamen pacis, & in solam horum gratiam aliquot dies heic commoraturos, neque abitum præcipitaturos, præsertim cum spatio aliquo opus sibi sit ad res suas componendas. Nolle tamen ad certos dies, aut septimanas obligari, sed licitum sibi fore iter ingredi, quando placuerit. 1653.

Mediatores alia temperamenta tentant.

§. 10. Cum igitur Sueci cedere nollent, Chanutus Polonis proponebat, ut ipsi Succis sua procuratoria traderent, ac interposita protestatione Regi jus suum integrum servarent. Id quod Poloni abnuebant, aliter in Borussia quondam actum causati. Tandem hactenus flectebant, ut innuerent, se illa in manus sequestrium deposituros. Id temperamentum cum Sueci rejicerent, dicebant Poloni: nil ergo sibi reliquum, quam convasare res suas, & pacificationem meliori tempori committere. Nam Polonicum non esse, variis protelationibus extendere, quod sincera declaratione perfici debeat. Discessuros ergo amicis animis, nec metuere Reginam Sueciæ contra pacta, aut contra magnitudinem, & integritatem gloriæ suæ quid facturam. Aut si per Consiliarios suos seduci se permiserit, non defore sibi remedia injuriam vindicandi. Chanuto tamen aliud adhuc temperamentum adhibere placebat; Poloni Succis ea conditione procuratoria sua traderent, ut pace non secuta eadem salva, atque integra restituerentur. Sed excipiebant Poloni; cum per Legatos actorum validitas à ratihabitione mandantis dependeat, si Regina restitui ista vetet, Succis Legatis utique parendum fore. Quod & verendum sit, si vel maxime fidem suam interponere Chanutus velit. Sed cum Venetus diceret, Sue- 17. Jan.
cos haut plus indulgere velle, quam ut Poloni protestationem interponant, eam traditionem Regi suo fraudi non fore, si pax secuta non fuerit: Poloni regerebant; absurdum id consilium, & quo ipsi Sueci nunquam sint usuri. Quid enim esse aliud, procuratoria ultro tradere, ac post protestari, quam contra proprium factum querelam instituere, & remedium quærere adversus injuriam, cui ipsemet ansam præbueris? Unde Venetus additis quoque precibus suadebat, ne Poloni de sua constantia quidquam remitterent. Vix enim verosimile videri à Succis aliud quæri, quam ut firmatis induciis quamprimum discedant. Nec esse quod metuant, ne isti forte per inducias quid tentent, quippe quibus multa domi, forisque agenda incumbant, quæ fortasse & Polonorum rebus prodesse queant.

Venetus Polonis studet.

Polonorum consultatio. 20. Jan.

§. 11. Consultatum inde Polonicos inter Legatos, quid agendum sibi sit, ut sinistris sermonibus præscindatur occasio, velut ipsorum causa tractatus iterum inter præliminaria abruptus sit; cum nihil aliud superesse videatur, quam ut Succis depositionem in manus sequestrium abnuentibus procuratoria extradantur ea lege, ut vel hi scripto caveant de iisdem restituendis, & non abutendis pace non secuta; vel ipsi protestationem interponant, eam traditionem juribus Regis, ac Reipublicæ fraudi non fore. Ubi in duas discedebatur partes. Alii enim ostendebant, in eo se constitutos velut bivio, ut quidquid heic egerint, ex eventu rerum Russicarum domi vel laudandum, vel vituperandum sit. Et quia jura Regum & Regnorum non tam subtilitatibus legum, quam firmitate armorum innitantur; consultius fore, quod tutius sit, eoque procuratoria vel cum sola ipsorum protestatione tradenda esse. Reliqui contra negabant alia lege ista tradenda, quam si Sueci cautionem scripto præstent de iisdem redhibendis pace non secuta; nec suam protestatio-

19. Jan.

1653. nem sufficere, cum nulla inde prosperioris, aut facilioris negotiationis spes affulgeat, ac certissimum sit periculum, ne plenipotentiæ tali modo adornatæ traditio in vicem renuntiationis accipiatur. Equidem domesticas res in ancipiti, non tamen ita desperatas esse, ut securitati publicæ non alia via prospici nequeat, quam tuto duntaxat agendo. Ac protestari esse de injuria sibi facta asseverare, id quod in proprio facto locum non habeat. Ac omissionem tituli in sigillo, neque per notas abbreviationis, neque alia via caveri posse, quo minus aliquam cessionis speciem habeat.

Sueci depositionem procuratoriorum abnuunt. 21. Jan.

§. 12. Cum itaque Poloni proprio ingenio, ac Veneti instinctu Suecis nihil concederent, Chanutus denuo Suecos urgebat, ut depositionem procuratoriorum in manus Sequestrium probarent: se quippe ipsis exemplum eorundem propria manu subscriptum traditurum, quod in locum autographorum retineri possit. Id Sueci à se fieri posse negabant, quod Reginæ titulus in dubium vocetur; ac jam exemplum Polonici procuratorii penes se esse; tum expresse sibi injunctum ad tractatus non accedere nisi commutatis procuratoriis, nec depositionem eorundem admittere. Id cum Sequestres Polonis denuntiarent; hi querebantur; à Suecis nunc aliter quam ante annum agi. Nam etsi tunc procuratoria ipsorum non admiserint, autoritatem tamen eorundem agnovisse, & tractatus non plane abnuisse, facta conventione per ipsam Reginam probata. Memorabat Chanutus, cum ipse Suecis ostenderet, Polonos sua sententia non cessuros, istos rogasse, cogitaret quomodo bona cum gratia & decore utrinque possent dimitti: cum consultius sit domi rebus suis prospicere, quam heic diutius inaniter tempus consumere. Ad quod Poloni reponebant; id se præterito anno prævidisse, & inde tractatibus bimestre spatium constituisse. ne controversiæ difficultate, sed ipso tempore separari denuo viderentur. Hac sententia se stare velle, ni forte Suecis prius abire placeat. Nec rebus sic stantibus temporis prorogatione opus esse.

Suecorum super tribus Coronis declaratio.

§. 13. Interim Legati Suecici super tribus Coronis in sigillo Polonico à Regina responsum acceperant, ne ullo modo tractatus ordirentur, nisi mutato sigillo, Coronisque exclusis. Ipsi quippe ab initio censuerant, de tribus Coronis in sigillo Polonico dissimulandum, quod & sub Uladislao Anno 1635. literæ eodem munitæ acceptatæ forent, ut tamen Sequestres scripto testimonium ferrent, ex confessione Polonorum eas Regni Sueciæ insigne haut notare. Ad extrahendum tamen tempus formulam testimonii concipiebant, quæ scrupuli quid præbere posset, donec Reginæ responsum adferretur. Etsi interim controversia super procuratoriorum permutatione fat negotii dederat. Cæterum jam Reginæ rescripto allato sequestribus significabant: Testimonium ipsorum admitti potuisse, ni excusso Sueciæ tabulario patuisset, tres Coronas hautquidquam Provinciæ cujusdam Polonicæ, sed antiquissimum Regni Sueciæ insigne esse, quod à Polonis nunquam ante Sigismundi III. tempora usurpatum sit; & quia primo loco ante Lithuaniam collocetur, nullo modo Posnaniensem districtum notare posse. Unde nefas sibi Regni dignitatem prostituere, nec tractatus inire posse, quoad sigillo mutato tres illæ Coronæ expungantur: quæ emendatio si ad certum tempus promittatur, se tantisper heic expectaturos. Prioribus exemplis se stringi non posse, cum invicta nunc ratio repugnet. Dehinc Mediatores monente Curlando proponebant; annon tractari posset solo Reipublicæ procuratorio exhibito, uti aliquando in Livonia agitatum? Id quod Sueci respuebant, cum Rex caput sit Reipublicæ, & origo litis ab ipso promanarit. Et constabat, Rempublicam pacem optare; sed Regem, quod compensatione potiri non posset, & alias ob causas tractatus irritos malle. 1653.

§. 14. Aderant inter hæc Belgarum Legati Jacobus Wittius, & Antonius VVaveranus: nam qui tertius destinatus fuerat Gualterus Gualteri antequam iter ingrederetur fato functus erat. Hi de adventu suo non nisi primis Legatorum Rosenhanio & Lessinskio denuntiaverant, præteritis cæteris. Addebant, invisere ipsos per aliquot dies supersederent, quoad diversorium tantis hospitibus recipiendis aptaverint, quod valde incommodum nacti sint. Quorum utroque in leges ceremoniarum impegisse judicabantur, cum scisciari debuissent, qua ratione ceremoniæ heic loci peractæ forent; ac denuntiationes adventus singulis faciendas, simul salutationes haut collegiatim obeundas. Quod & statim moniti correxere, excusantes Monasterii non nisi Capitibus Legationum de adventu significatum. Sed & parum civile videbatur, quod ipsi de aliorum officiis disponere aggrederentur, quasi eadem istis alia, quam humanitatis lege deberentur, ac non decoro magis modo declinari, aut provocari potuissent. Iidem literas ad Regem Poloniæ attulerant, in cujus inscriptione quod titulus Regis Sueciæ omissus esset, Poloni Legati eas redhibebant. Mox tamen Belgæ easdem remittebant titulum istum exprimentes, causati à Polonis & à se ipsis per festinationem eum titulum ad finem subjungi solitum haut animadversum. Sine dubio autem duplex earum literarum exemplum attulerant, aut desiderata verba nunc subnexa erant. Hollandicorum Legatorum adventus & error. 29. Jan.

Brandeburgici à cæteris Legatis non invisuntur.

§. 15. Serius veniebant à Brandeburgico missi, Joannes Overbeckius, Joannes Ernestus VVallenrodius & Reinholdus Dirschovius, qui complures per dies vicino Lubecæ loco morati fuerant, priorem præ Venetis, aut saltem Hollandis locum postulantes. Quo in negotio Polonos faventes experiebantur; è quibus Fischerus Canterstеinium invisens istorum causam commendabat. Sed qui ambiguo responso mentem suam tegebat, ad Collegas se relaturum promittens. Cæterum jussi erant isti à Regina initio in neutram partem inclinare, & Galli exemplum imitari, cui ut Veneto studeret injunctum erat. Qui simul abnuebat istis universis titulum *Excellentiæ*, & priorem in sua domo locum, sed primo duntaxat eorum tribuere; quam in rem expressa abs Rege mandata habebat. Nam Brandeburgicum Coronato capiti æquiparari non posse, cum superiorem habeat Cæsarem; ac Monasterii aliter usurpatum sit. Etsi enim Brandeburgici adducerent exemplum è Borussia, ubi & Avauxius & Sueci ipsis universis priorem locum cesserant; exemplum tamen Monasterii recentius esse, quo prius tollatur. Sueci autem heic invidiam facti in Chanutum

1653. nutum devolvere statuerant; ac præstare judicabant parum, quam nimium facere, quod facile aliquid addi queat, facta retractari non possint. Ita Brandeburgici tunc neque à Gallo, neque à Suecis invisebantur. Iidem cum literas legationis fidem facientes Polonis exhiberent, à quarum inscriptione titulus Sueciæ aberat, Poloni eas literas parum sibi gratas esse hoc nomine ostendebant. Quia tamen inscriptio pomposa verborum ambage adornata erat, ut Regis titulum oblique potius insinuaret, quam diserte exprimeret, redhibere easdem ausi non sunt. In visitatione tamen Polonі Brandeburgicis honorem, quem prætendebant, exhibebant. Quo exemplo Chanutus se haut stringi ferebat. Etsi cum proxima vice Elector investituram de Borussia per Legatos accepisset, post peractam ceremoniam Rex tribus sellis afferri jussis principem Legatum ad latus suum locaverat, reliquis duobus remotius, & alia linea considentibus. Cæterum conventu Westphalico Cæsar Electorum Legatis eum honorem non in perpetuum, sed ad eos duntaxat tractatus indulserat, nec quibusvis promiscue Electorum Legatis, sed illustri loco natis. Et cum aliquando ibi Suecicos Legatos Brandeburgici invisérent, Witgensteinio Comite & Lœbio Barone januam conclavis ingressis Oxenstierna cum Salvio sequebantur. Sed cum Salvius dicis causa Wesenbecio priorem ingressum gestu offerret, & hic statim præ isto januam introiret, Salvius id citra moram exprobrabat, & Wesenbecius excusabat, velut credidisset, Salvium alio digredi voluisse. Sed Comitiis Ratisponensibus, quæ tunc haberi cœperant, Cæsarei Ministri Electoralibus Legatis etiam primariis & illustri loco natis titulum *Excellentiæ* haut tribuebant, qui præcipuum indicium est æqualitatis eorum cum Legatis capitum Coronatorum; quam dignationem & Nuntius Pontificis, & Hispanus Legatus iisdem abnuebant. Quin hic Electoralibus Legatis non solum æqualitatem non permittebat, sed & pari gradu cum ipsis Electoribus tractari affectabat: ac Moguntinus, Trevirensis, Saxo, Brandeburgicus & Palatinus superiore anno Pragæ in introitu & sessione in suis domibus eundem velut parem habuerant. Hispanus conclave prior ingressus erat, & sub eodem uraniſco considentes, Hispanus faciem, Electores tergum januæ obverterant. Et quia Brandeburgicus non nisi ante fores majoris conclavis abeuntem prosecutus fuerat, iste indignabundus tecto statim capite, nec cæteros qui prosequebantur respiciens discesserat.

Polonorum consultatio.

§. 16. Cætorum etsi jam negotium conclamatum videretur, Poloni tamen ne quod bimestri reliquum erat tempus otiose effluéret, denuo inter se consultabant, quomodo vel congrua tractandi plenipotentiasque extradendi ratio ineunda, vel amicus ac rebus ipsorum quadrans discessus instituendus sit. Tum quid circa tres Coronas, quas provinciæ Polonicæ insigne Sueci negent, sit statuendum. Circa prius aliqui censebant; cum præsens Poloniæ status jam antea satis turbulentus sit, nec alia ratione ad tractatus accedi queat, nisi traditis in Suecorum manus procuratoriis, citra quæ Sueci nec inducias prorogaturi aut approbaturi sint; igitur post tentata omnia ad extremum in commutationem procuratoriorum descendi posse, prævia protestatione. Neque enim pertimescendum esse in ea aliquam renuntiationis spe-

1653. ciem; cum jura Regum, ni expressa fiat cessio, interpretationibus rabularum obnoxia non sint: & res domesticæ utique requirant, ne duobus bellis Polonia involvatur; quorum alterum sermonibus Reginæ cum Canasilio habitis jam quasi indictum sit, si hinc re infecta discessum fuerit. Dixisse enim, sibi adversus Regem multas esse belli causas, & duplicem eum aggrediendi commoditatem; id quod pessimarum cogitationum præferat indicium, (etsi amica quædam verba post sint addita) & provido idoneam sibi cavéndi causam præbeat. Alii contra in periculum, & commodum extraditionis istius unice respiciendum censebant. Sane totam hucusque expulsi Sigismundi historiam nil aliud esse, quam officinam suspicionum, calumniarum, præsumtionum, & iniquissimarum argumentationum; nec ullam spem affulgere etiam traditis plenipotentiis Suecos idoneam Regi ac Reipublicæ pacem concessuros, quin nec sincerum, ac honestum tractandi modum cum ipsis inituros. Sed more suo continuis ipsos difficultatibus exercituros, donec vel infaustus in Russia eventus, & illorum insultationes, vel alia causa discessum suadeat, & ipsi occasionem inde arripiant de Polonorum contumacia, sua in pacem promtitudine publicandi. Igitur si Sueci scripto cavere nolint, traditionem Regi fraudi non fore, nec ab ipsis abutendam, consultius fore amicum & decorum dispicere discessum, quam cum protestatione contra factum proprium procuratoria tradere; quod sine præjudicio jurium Regis, ac majore difficultatum periculo fieri nequeat. Nam si adversus Reginæ iniquitatem in fide induciarum, & conventione superioris anni probata fit cautionis non sit, præter Deum & prudentiam Regis nullum esse præsidium, si vel maxime induciæ prorogentur, aut denuo firmentur. Circa tres Coronas placebat contendendum, illas utique provinciales esse; aut si secus deprehendatur, curaturos ut inde tollantur velut loco qui cum injuria & hæreditarii & electitii Regni sit conjunctus.

Mediatores denuò Polonos urgent. 6. Febr.

§. 17. Ast conciliatores, ne quid intentatum relinquerent, apud Polonos proponebant, se de alio temperamento cogitasse, ut sepositio tantisper Regis jure sub solius Reipublicæ procuratorio de hujus tractetur causa, qua composita non defore rationem, ut Regi per Rempublicam satisfiat. Quod cum olim in Livonia Gustavo Regi sit tentatum, utrinque non ingratum tunc visum. Suecis tamen id jam displicuisse, quod Regis & Reipublicæ tanta sit conjunctio, ut nullam separationem admittat; ac imparitas quædam sit, si Regina cum Republica, ac non simul cum Rege tractet. Sed nec Regem passurum, ut causa sua postponatur, nec cives eundem post principia locaturos. Igitur hoc omisso Suecos postulare, ut tres Coronæ aboleantur, & vacuum spatium alio modo repleatur, novæque adeo plenipotentiæ formentur, quæ novum sigillum, & titulos Legatorum exprimant. Ipsos tantisper expectaturos; quoad illæ è Polonia adferri possint. Mediatores judicasse, id ægre succesturum, ac Maurocenum interrogasse, num talibus procuratoriis allatis, ac apud sequestres depositis ad tractatus accedere velint? Suecos respondisse; id mandatis suis repugnare. Ad hæc reponebant Poloni; semota Regis causa tractari non posse; ac Gustavum Adolfum cum sola Lithuania tractare volentem repul-

1653. sam tuliſſe; etſi de cætero Respublica non ſit impar, ut tractatum cum Regina ſuſcipiat. Eam quippe habere majeſtatem, quam Regi per liberam Electionem communicet. Sed nec permitti poſſe, ut exempla authentica procuratoriorum extradantur, ni Sueci ſerio tractare velint. Regem nunc circa Kioviam cum exercitu hærere, ac tribus prope menſibus opus eſſe, antequam reſponſum adferri queat. Eundem ægre laturum, ſi audiat, poſtquam Regina apud duos Ablegatos ab ipſo miſſos tam multa de ſtudio pacis jactarit, nunc eandem novis indies difficultatibus motis tempus extrahere. Circa tres Coronas equidem ſibi perſuaſum provinciæ cujusdam Polonicæ inſigne eſſe, etſi ad quam proprie ſpectent haut liquido conſtet. Ac turpe fore Poloniæ ſi negotia ipſius alieni Regni inſignibus firmentur. Id ſi ita ſit, eas utique mutari non debere; ſi ſint inſigne Succiæ, cur anno 29. & 35. ſigilla quæ eaſdem præ ſe ferebant, in plenipotentiis acceptata ſint. Aut cur de peculiari Regis ſigillo litem non moveant, quo totum Succiæ inſigne expreſſum eſt? Igitur cum iſta prioribus tractatibus non obſtiterint, nec hiſce obſtare debere. Sane Uladislai tempore ſuper ſigillo diſputatum non fuiſſe, & acceptatam à Suecis plenipotentiam, ratihabitionem, ac complures epiſtolas cum ſigillo tres coronas exprimente. Et ipſum Canterſteinium anno 48. epiſtolam tali ſigillo obſignatam è Polonia in Succiam attuliſſe. Nunc qua ratione Rex ad mutandum ſigillum cogi poſſit, ingenti exercitu ſtipatus; cui ne ſi velit quidem in remotis iſtis regionibus artificis copia ſit? Intolerandum porro ſequeſtribus, ac ſibi fore tamdiu Lubecæ otioſis deſidere, præſertim cum non conſtet, an Rex in ſigilli mutationem, aut Sueci in procuratoriorum depoſitionem conſenſuri ſint; quæ tamen tractatibus anni 35. velut commodiſſimum temperamentum admiſſa ſit; cum circa alia Sueci ad illos tractatus provocent. Addebatur, Reginæ pacem curæ haut eſſe, utpote quæ Fiſcherum ſuper actione Regis tractaturum, & Canaſilium absque certo reſponſo dimiſerit, ſine dubio Radzievvskii inſtinctu. Denum id velut extremum remedium proponebant, ut ſepoſitis procuratoriis ſummam negotii ocyus aggrederentur, exemplo Hiſpanorum & Hollandorum Monaſterii; pace ſecuta Suecos procuratoria accepturos, qualia optent. Id ſi Succis ad palatum non ſit, rogare Mediatores, ut circa diſſolvendum honeſte conventum operam navent. Se quidem ad finem bimeſtris expectaturos interim itineri ſe accincturos. Atque huic ſententiæ inhærebant Poloni, quicquid Chanutus propius ad rem eoſdem permovere niteretur; nec amplius quam verbo polliceri volebant de tribus Coronis emendandis, ubi tractatus felicem eventum ſortitus ſit. Sicuti quondam in Boruſſia ſuper truncando Succiæ titulo verbis conventum ſit. Scripto ad id obſtringere ſe abnuebant.

Sueci à ſe acta defendunt. 9. Febr.

§. 18. Ad hæc Sueci, cum à ſequeſtribus referrentur, reponebant: exempla aliorum ſubſcriptione probata, & autographa plurimum differre; ac ſequeſtres neque ſigillum, neque manum Regis ſubjungere poſſe. Depoſitionem procuratoriorum non ſolum ſuperfluam, ac rationi ac uſui gentium repugnare, ſed & præjudicio ſibi eſſe, quod Poloni reſervare ſibi quid videantur, dum iſta in manus ipſorum tradere abnuunt; cum tamen de titulis jam tranſactum ſit. Quæ ſuper correctione ſigilli difficultates moveantur facile ſuperari poſſe, ſi Rex Poloniæ pacem cupiat. Moram non ſibi minus quam aliis moleſtam. Nec Reginæ minus cauſæ eſſe ſuccenſendi, quod procuratoria recte ſe non habeant, quam Polonum, quod emendatio ſigilli expoſcatur. Uſurpationem trium Coronarum haut exigui momenti rem eſſe, cum Poloniæ Rex per eas inanem prætenſionem ſibi reſervare inſtituat. Suecos quondam per decennium cum Dano ſuper illo inſigni bellum geſſiſſe; qui tamen eo nomine neque in Succiam, neque ejus titulum quicquam prætenderit. Ne privatos quidem ferre, ſi alii gentilitia ipſorum inſignia involent. Fruſtra uſum earum Coronarum ſub Uladislao adduci, nec eundem in præſcriptionem evaluiſſe, cum aliter fieri debuerit, & conventio ſuper titulis de inſigni quoque tacite ſtatuat. Tribus Coronis cum Manipulo nihil commune. Si alii hoc ſigillum acceptarint, id nec Reginæ, nec ſibi præjudicio eſſe poſſe. In epiſtola à Canterſteinio allata locum, ubi tres coronæ nunc conſpiciuntur, cera fuiſſe obductum, ut nil obſervari ibi potuerit. Ante annum autographa Polonorum procuratoria haut conſpecta, & ignotum ſibi, num tres Coronas ſigillum Regni præ ſe tulerit, an minus; eoque de iſtis tollendis à ſe nihil moveri potuiſſe. Ut procuratoria tradantur, ad autoritatem utrique parti adſtruendam neceſſarium eſſe; cum alias non conſtet, quales ipſos æſtimare debeamus, & num ipſi nos à legitima Succiæ Regina miſſos agnoſcant, qui velut pares cum paribus tractare queant. Reginam plus ſtudii in pacem, quam Polonos oſtendiſſe. Eandem pacta ſancte ſervaſſe; à Polonis multa pacis amore toleraſſe, quæ vindicari jure poterant. Jam anno quadrageſimo ſeptimo, fervente quam maxime bello Germanico, monitu Curlandiæ Ducis in tractatus conſenſiſſe. Sequenti anno per Canterſteinium de iisdem inſtitiſſe; ſimul propoſitos à Polonis Sequeſtres admiſiſſe, circa quos forte ſcrupulus non deerat. Roſenhanium apud Galliæ Regem velut primarium Mediatorem de conventu moviſſe, ſed qui renitente Polono ante triennium perfici non potuerit. Et quanquam ſuperiore anno non levi contumelia affecta fuerit negato titulo, & viſitatione Legatorum omiſſa, ſimul æſtate per ludibrium extracta; denuo tamen ut huc mitteret adductam, quod ſperaret, ad Chanuti formulam procuratoria adaptatum iri. Id quod à Polonis neglectum, ac præter vitioſum ſigillum Succis Legatis titulos detractos, quibus probabili de cauſa omiſſis Poloni ante annum tantopere fremuerant. Fiſcherum & Canaſilium ideo ſine reſponſo dimiſſos, quod tractatus tam prope inſtarent; ac ludibrio Sequeſtres fuiſſe habendos, ſi Regina Holmiæ concluſiſſet, quod Lubecæ diſceptari debeat. Injuriam eſſe cogitare, Reginam è Radzievvskii conſilio pendere circa negotia ſua gubernanda. Rem ipſam quod attinet, ſuper titulis jam conventionem interceſſiſſe, ac Reginam quoq; titulum ſuum truncaſſe, ut Polono idem feciſſe eo minus moleſtum eſſet. Quod iſta ſcripto concepta non ſit, factum, ne ab Uladislao indignitas quædam admiſſa videretur; verbo tamen initam intervenientibus tot Regum ac Rerump. Legatis, de qua & Anglus Belgæque ſcripto, ac Zadzickius Cancellarius literis ad Petrum Brahæum teſtimonium perhibeant; quæ & executioni data ſit

1653. ta sit procuratorio, ratihabitione, ac variis Uladislai literis. Nec vero gratis eandem factam, sed tanto sanguine, tot annorum bello constitisse, reddita insuper Borussia; & quia Uladislaus verebatur, ne si abnueret, totam belli Germanici molem Sueci in Poloniam devolverent, omisso remotiore propugnaturi, quod propius ipsos tangebat. Et cum isthæc præcipua controversia fuerit, quæ causam bello dederat, cessare id non potuisse, nisi radice penitus excisa. Igitur non posse Polonos nunc Reginæ titulum negare, ni præcipuum pactorum caput evertere velint. Insignia porro titulo conformanda, ne per ista detrahatur, quod per hunc concessum fuerat. Et ipsos Polonos fateri, quæ proprie ad Regnum non spectant ejusdem Regni sigillo haut inserenda. Unde non esse, quod Poloni hanc mutationem fieri non posse arbitrentur; præsertim cum ipsi Regem ad edendam scriptam cautionem adegerint de actione in Sueciam remittenda, ne eo nomine Respublica periculo exponatur, ac litem Regis suam faciat. Quod si jam patiantur Suecicum insigne in majore ipsorum sigillo extare, creditum iri, ipsos liti Regiæ denuo immiscери velle. Contra à se rite omnia peracta. Ante annum justum se procuratorium attulisse, nunc aliud promisisse ad formulam Chanuti expressum, non tam quod prius correctione indiguerit, quam ne soli Poloni circa idem errasse viderentur. Cum Poloni paria non facerent, haut obligatos se fuisse duos heic menses morari ad quod nulla conventio ipsos stringebat; feciisse tamen id studio pacis, & ut Conciliatoribus gratificarentur: pollicitos insuper diutius manere, si procuratoria Polonica sint emendanda. Paratos quoque fuisse procuratoriis permutandis, si vel demonstratum sit, tres Coronas esse insigne provinciæ, cujusdam Polonicæ, aut ut emendentur, si Suecicum insigne adpareat. Sibi semper justa fuisse procuratoria, Polonis nunquam. Nec defuisse Polonis tempus per duos hosce menses super iisdem emendandis donum scribendi, ac responsum obtinendi, si res cordi fuisset. Equidem ab initio dubitasse, num ad procuratoria prout nunc sunt permutanda accedere debeant, interposito Mediatorum testimonio illas Coronas ut Polonicæ provinciæ, non ut Sueciæ insigne sigillo Regni insertas. At nunc patere, non solum Polonos falsa retulisse, & eas utique antiquissimum Sueciæ insigne esse; sed & si hoc ipsis objiciatur, retractatum ire, quæ antea libere testati fuerant. Quin Polonos nunquam pari passu secum incessisse, sed multa indigna sibi obtrusum iviisse: puta, ne justa procuratoria exhiberent, nisi tractatibus feliciter finitis; quasi per tractatus emendum sibi foret quod præcedere debebat, quisquis eventus sequeretur. Tum quod vitiosa quantumvis procuratoria in ipsorum manus tradere, aut eadem corrigenda curare abnuerint, se ad ista expectanda pronis. Quæ cum ita sint, protestabantur Sueci, se à pace alienos haut esse, nec causam dissolvendis tractatibus dare; quam in rem Sequestres testimonium poscebant. Quod si tamen hi de honesto discedendi modo proponere velint, se ad consultandum de illo paratos: cæterum haut statuisse, Polonos ulterius ad tractatum solicitare, velut pacem ab illis mendicare necessum sibi sit. Ad ea Chanutus regerebat; id se confirmare posse Suecos primos fuisse, qui institerint, ut ad tractatum res deduceretur, effeciisse quoque ut congressus superiore anno haberetur, cui dissolvendo Poloni causam præbuerint. Tum & procuratorium attulisse ad formulam suam expressum, cum Poloni pro genio gentis suo abundare sensu maluerint. Enimvero Suecos sigillum antehac quale nunc sit acceptasse, & ut procuratoria deponerentur, licet vitiosissima, anno trigesimo quinto consensisse. Unde ut nunc quoque depositionem probarent obtecrabat; quod præter alios nuper ab Hispanis & Belgis Monasterii factum. Fidem se suam interpositurum, in fine tractatuum affore, qualia ipsi optent. Respondebant Sueci; depositionem citra præjudicium Reginæ admitti non posse, postquam super titulis conventum sit. Longius se progressos quam Polonos: illos urgeret, ut propius ad scopum accederent. 1653.

§. 19. Lessinskius inde singulos Conciliatorum invisebat, ut è sermonibus illorum idoneam viam capessendo extremo consilio inveniret. Reversus Collegis exponebat: Hollandos de successu negotii desperasse, Venetum inconstantiam Suecorum miratum; acta Polonorum per omnia probasse. Gallum optasse, ut potius difficultas aliqua in propositione, quam procuratorio, conventum diremisset. Deliberabant inde Poloni, num tractatuum tempus prorogandum, an vero mox discedendum foret? Decretum; quia Rex scripserit, se nolle heic super prorogandis induciis tractari, & consentire, ut firmato priore pacto discedatur; igitur abitum urgendum, & Conciliatoribus prorogationem exigentibus ostendendum, se unam & alteram septimanam illorum suasionibus libenter indulturos, libere tamen & ex solo pacis amore, non velut ex pacto, aut vi alicujus obligationis; modo spes aliqua successus affulgeat; alias enim præstare, ut conventus quamprimum decora ratione dissolvatur. Poloni discessum urgent. 14. Febr.

§. 20. Sequenti die Mediatores Suecis exponebant; Polonos asseverasse, sibi semper fuisse animum tractatibus paratum, ut qui Anno quadragesimo nono turbidis Regni sui rebus in eosdem consenserint, & ante annum priores Lubecæ adpulerint. Sed quia discedere nequeant à modo tractandi inter duo hæc Regna recepto, nil amplius superesse, quam ut amice ab ipsis separentur. Proponebant inde Sequestres, scriptum esse formandum, quo partes utrinque declarent, se haut quidquam animis offensis discedere, ac tractatus ante finem induciarum instaurandos, cujus scripti formulam proferebant. Sueci irritam negotiationem dolebant; ad amicum discessum pronos se ostendebant, de scripto dubitabant. Hoc ut admitteretur Mediatores differebant: Refutari eo posse rumorem, qui Hamburgi jactetur, exacerbatis animis, & tantum non strictis gladiis discessum. Rempublicam Poloniæ pacis cupidissimam è tali scripto occasionem nacturam super ulterioribus tractatibus agendi, quod suspicetur, Regem privatis rationibus ductum istos impedire. Eidem quoque hoc ipso prætextum præberi Regem ad exautorandum externum militem adstringendi post pacem cum Cosaccis factam; si objicere ipsi possit, ex hac parte nihil periculi esse metuendum. Nec inutile Sueciæ fore, si Poloniæ Rex hoc modo exarmetur. Enimvero ejusmodi scriptum Suecis abnuebant, quod Regina vetuisset instrumentum condi, quo induciæ firmari viderentur; eoque respondebant: formulam quidem exhibitam esse optimam, sed cum scripto formato utique causa separationis exprimenda sit, inde id magis Sueci scriptum sub finem conventus edere defugiunt. 15. Febr.

1653. odiosum, & conflandis offensis futurum. Si plane causam discessus dissimulent, ipsos culpam in se non obscure derivaturos. Insuper id scripti concipientes diffidere pactis, & in dubium eadem revocare videri. Nam si Polonis cordi sit inducias sancte servare, & tractatus instaurare, de eo satis per pacta cautum esse. Sed nec mandata sibi in eam rem data, ut qui non nisi de pace agere jussi sint. Et incongruum videri, si arrogare sibi velint autoritatem pacta firmandi; quod supremæ est potestatis. Quod si omnia simpliciter, ac laxis verbis concipiantur, nihil securitatis eidem inesse, nec valde glorioſum Commissariis talem actum in orbis notitiam pervenire. Siniſtros rumores ipso tempore in fumum abituros, ac sat testimonii perhibere Sequestres posse, haut hostili animo discessum. In digressu amica omnia apud Polonos se testaturos. Multos inducierum annos adhuc supersesse, ubi meliore fortassis successu conveniri possit. Poloni exercitum à se non metui, nec justam belli causam eidem competere. Et si illum utique retinere velit, prætextum non defore. Denique ejusmodi scripto haut plus roboris inesse, quam prioribus pactis. Ita tamen eum sermonem claudebant Sueci, ut magis rationes suas Sequestribus considerandas exponerent, quam ab istis allatas refutare viderentur, ut simul modestiæ gratiam, & scopum suum obtinerent. Chanutus fatebatur; se juxta, atque Lessinskium semper ejusmodi scripto adversatum, quippe quo validitas inducierum non obscure in dubium revocetur, si præsertim ratihabitio Regia non subsecuta fuerit: cæterum id negotium ab Hollandis & Curlando promanasse.

Poloni de discessu constituunt. 18. Febr.

§. 21. Elapso jam bimestri spatio ab editis procuratoriis; Poloni consultatione habita decernebant; salva Regis dignitate heic diutius hæreri non posse, quod Sueci novam super tribus Coronis controversiam urgeant. Simul Sequestribus denuntiabant; quoniam Sueci nondum maturatis ad pacem animis huc venerint, num placeat de tertio sub finem inducierum congressu movere. Quo certè tempore quod ratio nequit, vicinorum armorum respectum persuasurum, quæ nunc octennii spatio remota animos segnius moveant. Jusserat quoque Rex prolongationem inducierum acceptare, si à Sequestribus proponatur: nam ab ipsis aperte de eadem moveri nequibat ob insuperabilem circa sigilli mutationem difficultatem. Cum igitur hisce de discessu suo significarent, Chanutus haut censebat scriptam aliquam conventionem exemplo superioris anni faciendam; sed amicum discessum sufficere. Addebat Maurocenus; Sibi videri Suecos neque potestatem tractandi sufficientem, neque voluntatem habere. Egisse una cum Hollandis acriter cum ipsis, & adhuc acturum, ita ut si nec deponere apud Mediatores procuratoria, nec nuda horum promissione melioribus sub finem tractatuum exhibendis adquiescere velint, maximæ injustitiæ coram universo orbe culpam sint incursuri. Hollandi super nova inducierum ratihabitione relaturos se memorabant.

Extremus Mediatorum conatus. 21. Febr.

§. 22. Cum jamjam congressus dissolutio instaret, Sequestres, ne quid intentatum relinquerent, Polonis denuntiant; Suecos ad tractatus accedere nolle, priusquam sigilla & procuratoria istorum corrigantur, & correcta in manus suas tradantur. Poloni contra; talia se procuratoria attulisse, qualia Sueci anno superiore postularint; quo tempore cum nulla plane mentio de omissione trium Coronarum facta sit; neque nunc recte quid adversus illas objici posse. Et cum à prioribus nihil hac de re motum sit, nunc novam litem frustra excitari. Quin & se grave mendum amore pacis dissimulasse, quod Christina se expresse Reginam Sueciæ nuncupet. Sane Suecos ante tacite in tres illas Coronas consensisse, ut eo facilius Regem Poloniæ ad mutilandum titulum adducerent. Nam tribus Coronis in sigillo Polonico apparentibus curtatum titulum in speciem cessionis trahi non posse: illis absentibus tituli compendium renunciationi valde vicinum esse. Ad quæ excipiebat Gallus: ergo Suecos recte desudare, ut Coronæ istæ auferantur, quippe per quas Poloni jus ad Regnum Sueciæ Regi suo asserant; quod Sueci agnoscere nolint. Respondebat Goraiskius: aliena usurpasse vitium esse; propria tueri eximiæ virtutis laudem haberi. Si Sueci demtas velint illas Coronas, majore opus fore gratitudine erga Regem Poloniæ, quam hactenus ostenderint. Proponebat Chanutus; expungerent Poloni tres illas Coronas addita protestatione, ne quid ea res juri Regis noceat. Imo, inquiebat Goraiskius; Sueci potius cum protestatione easdem acceptent. Id enim hisce potius convenire, qui circa lucrum quærendum satagant, quam sibi, qui de damno vitando certent. Regerebat Chanutus: id se Suecis proposuisse; sed hos respondisse, se uti non posse remedio tam imbelli circa rem tanti momenti. Heic Goraiskius; se quidem ad omnia pacis remedia amplectenda paratissimos semper esse & fore; sed mortem potius oppetituros, quam ut ante tempus ejusmodi correctionem sigilli fieri patiantur, qualem Sueci desiderant. Inter quæ Venetus denuo profitebatur, se peculiari mandato jussum Poloniæ partes omnibus modis tueri. Et cum Poloni discessum quam maxime urgerent, dicebat; se non damnare, quod de abitu strenue cogitent; imo consulere, ut currus aliquot præmittant; malle tamen, ut ipsi non ita abrupte discedant. Quanquam enim prosperæ negotiationis nulla sit spes, & totus orbis ab extraditione procuratoriorum ipsos sit liberaturus; melius tamen fore, si Sueci ad depositionem procuratoriorum adduci possint, ut è propositione, aut alia difficultate ansa discedendi potius, quam è solo bimestris temporis articulo arripiatur. Censuerant Hollandi, id adhuc à partibus postulandum; ut controversias suas Conciliatorum arbitrio submittant. Enimvero ostendebat Chanutus à Rege se jussum Sequestris, non Arbitri partes obire: eas functiones esse diversissimas; ac sæpe Sequestris partes non defugere, qui arbitralis sententiæ invidiam nullo modo in se recipere velit. Et sine dubio utramque partem rejecturam ac damnaturam insolentiam ultro Regibus arbitros se obtrudentium.

Conventus dissolvitur.

§. 23. Post hæc omnia incassum tentata à Polonis discedendi fiebat initium, ac singuli Poloni singulis Suecis valedicebant, his eundem honorem pari modo reponentibus: Omnia utrinque amicitiæ imitamenta expressa. Fatebantur Poloni apud Suecos, differentias inter ipsos haut adeo ingentes fuisse: sed per stricta mandata nihil sibi remittere integrum fuisse. Et quoniam jam omnes difficultates circa præliminaria norint, se operam daturos, ut illæ, quoad alius congressus instauretur, è medio tolliqueant. Sed & quantum in se curaturos, ut tantisper pacta serventur; can-

1653. eandemque ut Sueci operam darent petebant. Querebatur tamen paulo post Legatus Polonicus, qui Ratisponam missus erat, Hispanos per Pimentellum eorum tractatuum progressum elusisse, qui Reginæ suaserit, ut litem illam indecisam relinqueret. Spes fuerat Chanuto negotium tertio congressu melius processurum, si Poloni in mutationem sigilli, Sueci in depositionem procuratoriorum consentirent. Cujus & suasu utrique spargebant, se brevi iterum conventuros, ac ideo tantum domum abiisse, quod obortas difficultates Lubecæ expedire nequissent, sopiendis vulgi rumoribus, velut infensi discessissent. Regina singulis Sequestribus eorumque Principibus per literas pro præstita opera grates agebat.

Cæsar Reginæ Legatos ad sessionem in Comitiis admittere detrectat.

§. 24. Quo obtentu Cæsar Reginam superiore anno investituram Provinciarum Germanicarum petentem eluserit, antea memoravimus; id quod Brandeburgici flagitationibus datum fuerat, qui hoc modo Reginam ad reddendam Ulteriorem Pomeraniam cogere instituebat, hactenus detentam, quod super regundis finibus, aliisque per leges pacis Westphalicæ debitis admodum se difficilem iste præberet. Nec heic sistebat conatus; sed Pragæ quoque à Cæsare stipulatus fuerat Elector, Reginam tantisper à sessione & suffragio in Comitiis arcendam, quoad partes Pomeraniæ Electori debitas reddidisset. Cæterum postquam Cæsar Praga Ratisponam concessisset, Regina per Fridericum Bohlium, in Comitiis loco Pomeraniæ suffragia laturum, Cæsarem compellabat, ut juxta leges Pacis in possessionem loci ac suffragii mitteretur. Ad quod Cæsar humaniter responderat; Ipsi tributum iri, quod vi pacis debeatur, & se negotium hoc Collegiis Imperii commendaturum. Mox tamen idem Pappenheimium scripto monebat, ne Succicos Legatos ad consessum evocaret, prout Pragæ ex Electorum sententia decretum sit. Etsi constabat, Electores super hoc negotio haut junctim, sed sigillatim consultos; & cum istud decretum Pragæ cuderetur, Colonien-sem, Bavarum & Palatinum abfuisse; Moguntinum & Trevirensem dissensisse; solumque Saxonem & Brandeburgicum autorem extitisse. Brandeburgici ferebant, nullam sibi spem superfuisse Pomerania sua potiundi, Regina semel ad sessionem in Comitiis admissa. Nec vitio sibi verti posse, si juri suo obtinendo omnia experiantur. Cæterum Cæsarei jam Osnabrugæ testimonio suo & clandestinis suggestionibus huic liti semina jecerant; ac Cæsar ante conventum Pragensem per literas Electorum sententias exquisiverat de Regina ad sessionem non admittenda, nisi Ulteriore Pomerania restituta. Idemque tanto facilius in Brandeburgici petitum consenserat, ne Regina ad sessionem admissa electioni Regis Romanorum se objiceret, multis Ordinibus autoritatem istius secuturis. Alebat litem Hispanicus Legatus Castel-Rodericus paci Westphalicæ infensus, ac Ordines inter se, & cumprimis Reginam cum Brandeburgico committi gaudens. Qui & Bicernclovio hac super injuria querenti ingenue fatebatur; Cæsarem non potuisse non Brandeburgico isthoc polliceri, ut is suffragio suo istius filium Regem Romanorum diceret. Reges omnia suis utilitatibus metiri. Cæsari magis commodum sui filii, quam Reginæ fuisse respiciendum. Suadébat tamen, ne præcipiti impetu procederetur. Cæsari haut constitutum Reginam Comitiis excludere; sed ubi is scopum suum obtinuerit, sine mora eandem ad sessionem admissum iri. Etsi iste reponebat; Cæsarem debuisse commodis suis velificari absque injuria, & contumelia alterius.

Decretum Pragense ejusque causa.

§. 25. Inter quæ haut omittebant Ministri Succici demonstrare, quanta injuria Reginæ hoc facto inferretur. Eam ab ipso momento conclusæ pacis Ordinibus Imperii insertam, quibus indivulso nexu conjunctum sit, ut locum & suffragium in Comitiis teneant. Eandem quoque rite fuisse invitatam, ac verba, quæ oblique Reginam de restituenda Pomerania monebant, dicis causa inserta, ut Brandeburgico utcunque satisfieret. Nunc ipsa invitatione contumeliam accendi, cum satius sit hospites non admittere, quam admissos expellere. Esse inauditum, Principem Imperii Comitiis excludi ob privatas cum alio lites, quibus inter Ordines nihil sit frequentius. Decreti Pragensis quam vim esse posse, solo Saxone, & Brandeburgico in propria causa suffragante confecti? Tractatus quoque amicos Sterini adhuc agitari, & spem esse compositionis brevi secuturæ; ac solam Electoris pertinaciam in causa esse, quo minus is dudum Pomeraniam suam receperit. Additipulabantur Succicis plerique è Principum Collegio, qui Cæsareis Ministris ac Electoribus demonstrabant; id decretum Paci Westphalicæ, Legibus Imperii, ac consuetudini repugnare; nec auspicati quid inde proventurum, ni mature remedium adferatur. Et quia tractatus Stetini optato fine brevi videbantur finiendi, rogabant Cæsarem, ut Reginæ Legatis ad sessionem admissis, propositionem ultra vicesimum quartum Martii ne differret. Nam eam causam Cæsar præcipuam ferebat dilatæ propositionis; ne alterutri parti præjudicium adferretur, admissis, aut exclusis ab ea audienda Succis. Etsi vera morarum causa foret, ut interim electio Regis Romanorum maturaretur. Nam metus erat, ne à Principum Collegio ea quæstio moveretur, num expediat hoc rerum statu Regem Romanorum eligi; aut quidnam Legi Regiæ inferendum sit? Nondum autem facta propositione haut licitum jactabant in Principum Senatu consultationes publicas institui, cum Electorale Collegium interim *prædeliberationibus*, quas vocant, vacaret. Interim Succis confirmabatur, circa admissionem nullam moram fore; ubi super conclusis Stetini tractatibus certi quid allatum fuerit. Quo fine cursor Stetinum dimittebatur, qui nuntiabat, nil restare, quam ut Reginæ declaratio ad conditiones à Brandeburgico latas adferatur. Etsi Electores ob intervallum inter Stetinum & Holmiam parcendo tempori suadebant, ut Brandeburgico optio detur, num spe propinquæ restitutionis ab impediendæ Reginæ sessione desistere velit; an vero si nondum sat cautum sibi judicet, eadem ad sessionem & consultationem admissa, investituram differri placeat, quoad Pomerania sit restituta. Ast Brandeburgicus jactabat, totam tractationem cum Regina adhuc in lubrico esse, eoque propositionem tantisper differendam, & certum cursorem cum literis ad Reginam mittendum, qui extremam ipsius super restituenda Pomerania sententiam exquirat. Quod cum majori Ordinum parti probaretur, quels persuasum erat, restitutionem Pomeraniæ difficilius processuram, Regina ad sessionem admissa, dilata propositione à Cæsare modestæ literæ eo nomine ad Reginam 2. April. scribebantur. Quarum argumentum erat; Cæsarem magnos sumtus, parem diligentiam impendisse

Succi de injuria querentur.

Propositio in Comitiis hoc obtentu differtur

1653. pendisse circa exequendam pacem, ac speraſſe Reginam gemina facturam. Hactenus tamen Brandeburgico Pomeraniam non redditam, cum tamen Elector multis ſibi competentibus juribus ceſſerit, & ex ipſius parte nihil amplius deſideretur. Id quod grave ſibi, atque Ordinibus videatur, eoque ut Electori debita reddantur hortari. Sed Regina contra prolixis literis oſtendebat; Electorem unice in mora fuiſſe ob pervicaciam, ac motis tot inanibus prætenſionibus. Sed quia perceperit, tractatus Stetini jam concluſos, in ſe circa reddendam Ulteriorem Pomeraniam moram haut fore. Nec eo ſecius, valde id quidem importune, ipſi Capitulationi Ferdinandi IV. ſuper reſtituenda Pomerania inſerebatur; cum jam Regina ad eandem reddendam mandata emiſiſſet. Quanquam autem ſubinde nuntiaretur, tractatus Stetini jam concluſos & ratihabitos, diemque tradendæ provinciæ conſtitutum; haut tamen omittebant Brandeburgici Suecorum admiſſioni contradicere, quoad tandem ab ipſo Electore literæ advenirent, traditam ſibi provinciam narrantes. Unde illo ipſo adhuc die in perendinum Ordinibus ad excipiendam propoſitionem indictum, inter quos Legati quoque Suecici ſedem ſuam capeſſivere.

Regina Ferdinandum IV. Electoribus commendat.

21. April.

§. 26. Has per moras Cæſar deſtinata ſua obtinuerat, ut citra Principum contradictionem filius ipſius Ferdinandus IV. Auguſtæ Vindelicorum Rex Romanorum eligeretur. Eum ut Electoribus & Principibus Regina per literas commendaret, Ablegatus Hiſpanicus Antonius Pimentellus oblato libello petierat, quæ & præcipua legationis cauſa fuerat. Quod officium Regina haut negandum ducebat. Etſi literæ eo nomine ſcriptæ adferrentur, cum jam Electores Auguſtam ad obeundam electionem Ratispona diſceſſiſſent: quæ tamen haut eo minus à Cæſare & Electoribus non ſine applauſu receptæ, ac ſtatim typis publicatæ ſunt. Creditum fuerat, Reginam huic electioni velut ad leges Pacis Weſtphalicæ parum quadranti vehementer reluctaturam, cujus exemplum non pauci è Principum claſſe ſequi conſtituerant. Unde nunc ab ipſa hanc electionem probari non Cæſar ſolum, ſed & Electores gaudebant, queis moleſtum eſt, ſi alii quoque Principes circa eam electionem ſatagere velint. Regina tamen, ne Electoribus præter Aureæ Bullæ legem vivo Cæſare Reges Romanorum pro lubitu eligendi facultatem tribuere videretur, Principum quoque Senatui eundem per literas commendaverat, velut & horum partes aliquæ iſthoc caſu forent. Sed & Catholici non parum ſibi placebant, iis literis tam ſplendidum elogium Domui Auſtriacæ circumponi, & Candidatum ad imitanda majorum ſuorum exempla vocari, cum in recenti adhuc memoria eſſet, quo conatu Ferdinandus II. & ſacra Proteſtantium & libertatem Ordinum oppreſſum iviſſet. Aſt Cæſar, ac novus Romanorum Rex Reginæ pro hoc officio gratias agebant, literis per peculiarem curſorem in Sueciam miſſis. Simul ſub finem anni in Sueciam à Cæſare Legatus mittebatur Raimundus Montecuculus Comes, affectus teſtandi officio apud Reginam defuncturus. Aderat Auguſtæ à Poloniæ quoque Rege Legatus, qui itidem Electoribus filium Cæſaris in Regem Romanorum commendatum venerat; in anteceſſum tamen ſignificabat, ſe Legatis abſentium Electorum titulum *Excellentiæ* haut daturum. Eo nomine cum acceſſus ipſi negaretur, ille imputabat, quod à Rege ſuo Electoribus *Sereniſſimi* titulus tributus eſſet, cum Regina Sueciæ non niſi *Celſiſſimos* eos nuncupet. Sed reponebatur; Galliæ & Hiſpaniæ Reges haut gravatim *Sereniſſimi* titulo ipſos honorare; quid à Regina Sueciæ fiat haut opus eſſe ab ipſo memorari, quicum velut vicina & amica facile ſibi conventurum ſit. Ita inauditus ille Auguſta diſcedebat. 1653.

Inveſtitura differtur.

§. 27. Ne autem admiſſioni Legatorum Suecicorum forte inveſtitura nondum obtenta objiceretur, ſuggerente ipſo Curtio Vice-Cancellario *Indultum* quod vocant conceſſum, ac tempus accipiendæ inveſtituræ prorogatum; quod & poſt ad menſem uſque Aprilem ſequentis anni productum, Conſiliariis Cæſareis interim laudemium non mediocriter ſitientibus. Suecos porro poſt tot difficultates ſeſſione demum potitos frequentia Conventibus Germanorum circa priorem locum litigia excepere. Nam primo Brandeburgicus Ulteriori Pomeraniæ præ Citeriore priorem deberi locum contendebat, ad veterem conſuetudinem provocans, qua Ducibus Stetinenſibus præcedentia præ Wolgaſtanis tribui ſolita ſit. Sed regerebant Sueci, Wolgaſtanos in Conventibus Circularibus priorem ſemper locum occupaſſe, & à ſe poſſideri primariam Ulterioris Pomeraniæ urbem, unde Provinciæ nomen ſit, Stetinum, ejuſque non modicam partem. Poſt tamen Brandeburgicus ultro Citeriori Pomeraniæ priorem locum in Conventibus tam Comitialibus, quam Circularibus deferebat; multo cum verborum honore præfatus, id amicitiæ ſe cum Regina deinceps ſtudioſe excolendæ dare. Sed & quis Verdenſi Ducatui locus in Collegio Principum aſſignandus foret, nonnihil dubitatum eſt. Quanquam enim Tabulis Pacis diſpoſitum eſſet, ut ejus nomine prioribus poſſeſſoribus ſolito loco ſententia diceretur: Epiſcopi tamen Reginæ Legatos ob diverſa ſacra haut æquo animo in ſua claſſe conſpiciebant, præſertim cum Monaſterienſis ac Leodienſis cum Oſnabrugenſi, à quo Verdenſi proximus olim locus, veterem litem ſuper præcedentia agitarent. Nec in transverſum ſcamnum detrudi volebat Regina. Unde aliquandiu Verdenſe ſuffragium Bremenſi addita clauſula, *ſuo loco & ordine*, annectebatur. Sed cum tandem Legati Suecici obſtacula Epiſcoporum perrupiſſent, ac ſententiam proximo poſt Oſnabrugenſem loco explicare cœpiſſent, Wurtenbergicus Legatus Zellerus, à cauſidicina recens, quia per abſentiam complurium è ſcamno Præſulum Verdenſis ante ipſum ad ſententiam dicendam evocatus erat, magna cum vocis contentione obſtrepebat, Suecis poſt conſeſſum finitum haut ſegniter objurgantibus importunitatem etiam agreſtium ſcabinorum conſeſſui indecoram. Wurtenbergici tamen offenſam deprecati obſecrabant, ut Verdenſis Ducatus inter quinque Domus alternantes reciperetur, ea lege, ut ſemper proximo ante aut poſt Pomeraniam loco ſententiam diceret. Cui facto cum ſine dubio Lauenburgici & Holſati contradicturi eſſent, ſatius viſum aſſignato per Tabulas Pacis loco inhærere.

Lites circa præcedentiam inter Pomeraniam Citeriorem & Ulteriorem.

Super loco Verdenſis Ducatus.

1. Nov.

§. 28. Porro inter Domos, quæ alternatim ſedem in Comitiis capiunt, Pomeranicam, Meclenburgicam, VVurtenbergicam, Haſſicam & Badenſem, Holſatica quoque recipi petebat. Et conſentiebant VVurtenbergici, Haſſi ac Badenſes. Contradicebant Pomerani & Meclenburgici una cum Lauenburgico, qui priorem ſibi præ Holſa-

De Holſatis inter alternantes Domus recipiendis.

1653. Holsatis ob antiquitatem familiæ locum vindicabat. Ac ostendebatur ante annum 1613. Holsatos haut ausos alternantibus Domibus se immiscere. Sicuti & dicto anno Henricum Rosenthalium nomine Christiani IV. Regis, & Joannis Adolfi Ducis Holsatiæ post quinque istas Domos consedisse. Quin anno 1594. & 1603. Holsatum etiam Lauenburgico cessisse, cum hic quinque Domibus controversiam de loco non moveat. Neque enim fastigium Regium in eam familiam illatum spectari, cum ad Regnum Daniæ Comitia Imperii haut pertineant. Equidem anno 1641. decretum Cæsareum obtinuisse Holsatos, ut inter alternantes Domos reciperentur, in quod & Wurtenbergicus, Hassi ac Badenses consenserant eo intuitu, quod Rex Daniæ Sequester pacis tunc futurus crederetur. Sed contradixerant Pomerani & Meclenburgici; nec Holsati Osnabrugæ ejus loci possessionem arripuerant. Repetebat hisce Comitiis Cæsar pro Holsatia decretum, cujus interest per ejusmodi litigia Ordines inter se committi. Simul Reginam, ut in hanc alternationem consentiret, non solum binis literis Fridericus Holsatiæ Dux, sed & Electores & ipse Cæsar amice requirebant. Brandeburgicum jam annuisse, Meclenburgicos Reginæ exemplum secuturos. Contra ne Domui suæ præjudicium adferretur, Julius Henricus Lauenburgicus Dux rogabat, demonstrans ab anno superioris seculi septuagesimo Lauenburgicos Legatos proximum à Badensibus locum semper obtinuisse, ac Comitiis anno 1570. 1594. 1603. 1613. sedem ante Holsatos citra contradictionem obtinuisse. Regina tamen annuebat, ut Holsatia inter alternantes Domos reciperetur ea lege ut nunquam ante Pomeraniam locum sortiretur. Idque Regi, Duci Holsatiæ, suisque Ratisponæ Legatis per literas significabat. Sed ruentibus ad finem Comitiis cum negotia præcipitarentur, id tunc effectui haut datum fuit.

7. Aug. 22. Oct.

Super immediato Bremæ statu contentio.

§. 29. Cum Bremensi urbe tunc Legatis Suecicis multum negotii fuit, ne illa inter Civitates Imperii liberas admitteretur, ac scriptis publice editis acriter certatum. Querebantur etiam Bremenses, à Suecis novum munimentum apud Leam vicum ad ostium Visurgis extrui velut in exitium suæ urbis. Sed ostendebant Sueci factum id tuendo fluminis ostio adversus bellantes tunc inter se Anglos Belgasque, ac fas Reginæ in suo territorio munitiones excitare. Id quod Cæsari atque Ordinibus probabatur. Cæterum quamdiu proscriptione tenebatur Brema, eo ipso consessibus publicis arcebatur. Postquam autem eadem mense Septembri banno soluta fuerat acrius certamen surgebat. Pro urbe strenue connixi fuerant Jesuitæ stipulati sibi, ut in ea domicilium figere liceret, destinatis jam ædibus extruendo Collegio; qui & Consulem Wachmannum in suas partes pertraxerant, polliciti se omnem operam urbi navaturos adversus Oldenburgici & Suecorum impetitiones. Ac facile annuebat obnoxius istis hominibus Cæsar. Sed ostensum; haut congruere legibus Imperii, & Paci Augustanæ ejusmodi conditiones sententiis judicialibus annecti, ac facile hanc rem novis motibus materiam posse præbere. Quanquam autem Legatus Hispanicus, fumum vendere callentissimus, operam suam Suecis adversus eam urbem amplis verbis promitteret, ac Sueci non obscure jactarent, si rationes suæ locum non invenirent, aliam viam tentandam vindicando Reginæ juri: non tamen adparebat, quomodo Cæsar adduci posset ad abrogandum suum decretum d. 1. Junii Anno 1646. Lincii pro Bremensium immediato statu factum, quod hi centum millibus florenorum emerant. Et differebant quidam, Cæsari fas fuisse sede vacante urbem obsequio Episcopi eximere, cum tamen armis Suecorum expulsus Fridericus jus utique suum ad eam ditionem retinuisset, quoad eadem in Succos transferretur. Cum etiam Legati Suecici pro Evangelicis in Austria apud Cæsarem intervenirent, ut sacrorum suorum exercitio relinquerentur, hic vultum atque gestus, dum isti perorant, mutasse animadvertebatur, ac responso varias per dilationes eluso ista opera irrita erat. 1653.

Tractatus limitaneus cum Brandeburgico absolvitur.

§. 30. Hoc anno demum tractatus super regendis limitibus inter Regiam & Electoralem Pomeraniam, aliisque pace Westphalica sepositis negotiis absolvebatur, qui ab anno quinquagesimo Stetini multas per contentiones hucusque extractus erat. Conatus primum fuerat Elector Brandeburgicus oblato Mindensi præsulatu loca quondam ad Ulteriorem Pomeraniam spectantia redimere. Id cum Regina repudiasset, Brandeburgici varias difficultates movebant circa directionem limitum, non nisi passus aliquot ripæ Orientali Oderæ annuentes; Succis contra securitatis suæ causa fines longius porrigentibus. Quo nomine & hi Camminum oppidum sibi vindicabant in ipsa flumini ripa situm, quod Brandeburgico præsidio insessum navigationem fluminis, & commercia provinciæ non parum turbare poterat. E veteri quoque pacto Ducum Stetinensium & Wolgastanorum Brandeburgicus multa jura communia in Suecica provincia obtendebat; quæ velut litium perpetuarum materiam Regina adspernabatur, non minus atque ejusdem cavillationes, quasi civitas tantum Stetinensis, non præfectura simul cessa fuisset. Ad extremum acerrima contentio super vectigalibus in litore Ulterioris Pomeraniæ surgebat, quæ Regina è verbis Pacis nullam exceptionem præ se ferentibus vindicabat, non tam ob emolumenti magnitudinem, quam ne Brandeburgicus iis solis potitus ansam arriperet commercia Citerioris provinciæ intercipiendi. Super quo ita demum transactum, ut Brandeburgicus in dimidiam eorundem partem admitteretur, Regina interim Ulterioris Pomeraniæ possessioni incumbente, quoad Electoris pertinacia expugnata foret. Ita tandem isti negotio mense Majo finis impositus per Arvidum Forbesium Vice-Gubernatorem, Jo. Nicodemi Lilliestrœmium & Schualenbergium Regios, & Joannem Georgium Bornium, Jo. Fridericum Buchium, Franciscum à Pahlen, & Fridericum Rungium Electorales Deputatos. Addebatur peculiaris conventio super Expectativa Regni Sueciæ in Ulteriorem Pomeraniam, Camminensem Præsulatum, Novam Marchiam & Sternbergensem ditionem, simul feuda ad castrum Vierradam, & Lœkenitzam spectantia intra fines Pomeraniæ sita, in casum extinctæ familiæ Marchionum Brandeburgicorum; quod jus Ducibus Pomeraniæ ex pacto cum istis Marchionibus quæsitum tunc renovabatur. Tradebatur quoque ab Electore diploma Cessionis locorum Pomeraniæ, quæ in Regni Sueciæ ditionem pervenerant, quod & agnati Electoris Christianus Wilhelmus, Christianus & Albertus subscripsere. His confectis mense Junio Ulterior Pomerania deductis Suecicis præsidiis Electori tradita fuit. 14. Maji. 4. Maji.

§. 31. Idem

1653. Danus Reginæ est suspectus.

§. 31. Idem annus variis curis exercitam tenebat Reginam, deflagrante tunc quam maxime bello maritimo inter Anglos atque Belgas, ne vel ipsa eodem bello involveretur, vel subjectorum commercia pessumdarentur. Ac suspectus cumprimis erat Danus, qui suas rationes Hollandorum amicitiæ superstruere cœperat, inito cum hisce fœdere mutuæ defensionis; cujus scopus conservationem commerciorum verbo præ se ferebat. Cæterum id revera agebatur, ut Danus primo commercia, inde ditiones suas augeret, Hollandi omnia sua commercia & navigationem tuerentur, Suecorum navigatione paulatim subruta, & Mari Baltico Anglis occluso; quo fine viginti naves bellicæ instructæ à Dano haberentur. Convenerat quoque, ut connivente Dano Hollandi omnia navigia, materia aut paratu navali onusta, quæ ex Mari Baltico in Oceanum transitura essent, in freto Oresundico sisterent, exceptis Suecis, queis cum fretum citra apertam hostilitatem occludi nequeat, à prædonibus patientiore æquore manus injici possint. Vicissim & Sueci Danis non minus suspecti, confirmante præsertim Conrado Beuningio, Hollandorum tunc in Suecia Legato, Cornificium Ulfeldium duos milliones Reginæ mutuo obtulisse ea lege, si ipsi Daniæ Regem triplici cum exercitu in Scania, Norvegia & Holsatia invadere velit. Tum & multa passim de fœdere inter Sueciam, Hispaniam & Angliam spargebantur.

Dani Legatio in Sueciam ejusque scopus.

§. 32. Ut igitur Daniæ Rex, si quæ Reginæ adversus se destinata forent penitus exploraret, Magnum Hœckium Legatum in Sueciam misit, cui adjunctus est Petrus Julus, qui perpetua legatione tunc in Reginæ aula fungebatur. Hisce injunctum tentare, num Cornificii Ulfeldii protectio aboleri possit; tum ut inquirerent, num quid à Danis adversus pacta patratum Regina arguat, idque vel excusarent, vel tractatu suscepto abolerent. Inprimis autem quia Dano necessitas allata sit juncta cum Hollandis societate in bellum adversus Anglos descendendi, id quærerent, ut tantisper securitas & quies Daniæ præstaretur è parte Sueciæ, prout & Dani fecerint, quo tempore Sueci bello adversus Cæsarem impliciti erant. Quorum etsi nihil obtineretur, eo tutius tamen post licebat Dano consilia sua disponere, prout Regina mentem suam expromeret; ac eo ipso tempus extrahebatur, si forte infesti quid in Daniam ipsa meditaretur. Ac ferebatur Radzievvskius Ulfeldii consilia contra Daniam Petro Julo aperiisse, ut Rex Daniæ de hisce mature monitus omnia defensioni pararet, quo Regina belli Danici difficultate conspecta eo facilius arma in Poloniam verteret. Ac revera bellum in Dania tunc summa vi terra marique parabatur. Simul Dux Holsatiæ Fridericus jam per Rosenhanium tutelarem sibi à Regina militem stipulatum ibat, si forte occasione belli Anglo-Belgici res ad arma inter Reginam & Daniæ Regem erumperet. Etsi idem testaretur, haut sibi constare de ullis infestis Dani adversus Sueciam consiliis.

Legatorum propositio.

§. 33. Porro Dani apud Reginam proponebant; Regi suo è periculo, quod per bellum Anglos inter & Batavos sibi immineat, necessitatem allatam securitati suarum ditionum prospiciendi, & ne hoc bello commercia plane pessum eant: præsertim cum partes omni lege repudiata quælibet propria ex libidine agere velint, ni vis idonea opponatur. Id quod Reginæ pro necessitudine communicandum duxisse, quam & sine dubio eadem res solicitam reddat, ne vel ipsa eo bello invadatur, vel commercia suorum civium & navigatio plane destruantur; præsertim cum vicino bellantibus situ belli flamma facillime Arctoa Regna corripere queat. Cui malo ut obviam eatur Regem operam dedisse, idque Reginæ probatum iri confidere. Et eo plus causarum fuisse super remediis defensionis cogitandi, quo propior Daniæ situs periculo sit. Jam quoque Anglos cum octodecim navibus bellicis superiore autumno in Oresundam accessisse, abducendis viginti sex navibus Anglicis materia navali onustis, quas Rex Hafniæ tantisper detinuerit. Id quod factum Regi æque intolerandum videatur, quam si suspectus exercitus intra fines terrarum suarum intrasset. Regem quoque missis in Angliam Legatis viam pacis frustra tentasse, cujus spem durities Anglorum nullam reliquerit. Unde periculum eo majus fore, si ista natio, quæ imperium maris sibi arrogat, auxilio aliorum firmetur, omnibus deinceps formidanda, ubi semel cum cæterorum oppressione invaluerit. Nec dubitare Regem, quin Regina non solum ista hæc consilia sit probatura, sed & sociam illis exequendis operam junctura, non sine certa spe boni successus. Nec obscurum esse quæ ratio ineunda sit, ut securitas hisce Regnis adversus tantam vim armatarum classium constare queat, si præsens temporum facies, Anglorum insolentia, ac nostra conservatio inspiciatur. Nimirum opus esse, ut junctis viribus illa bellantium pars, quæ rationi congrua respuat, ad æquas pacis leges admittendas adigatur. Præsertim cum periculosi res exempli futura sit, si tam formidabilis potentia repente exurgens à quopiam fulciatur: ad quam castigandam potius omnes quorum interest velut ad commune incendium extinguendum concurrere debeant.

Cum Danicis Legatis negotiatio.

§. 34. Sed secretis congressibus præter commune fœdus cum Daniæ Rege, ac Belgis ad Parlamentum Anglicanum in ordinem redigendum, etiam de reponendo in solium Carolo II. proponebatur. Enimvero ostendebatur Danis; optandum quidem fuisse super fœdere inter sola hæc Regna propositionem factam, antequam Rex in periculosum hoc bellum cum Belgis adversus Anglos descenderit; ac longe tutius, atque utilius fuisse futurum, si Arctoa Regna extra belli consortium remota inter se convenissent super libranda duarum Rerum publicarum potentia, ac servandis suis commerciis, quam Belgis jungi, quorum res parum ab exitio videantur abesse. Circa restitutionem Regis Angliæ demonstrabatur, ei perficiundæ nullam jam adparere viam; nec penes homines esse cognitionem sibi sumere de iis, quæ in Anglia evenerunt, sed solum ad Deum ista spectare, qui optime causas norit, quare ipse mutationem hanc permiserit. Ac ita bene stabilitas in præsens Parlamenti res, ut nulla spes successus adpareat, si quid adversus id tentetur. Etsi super hoc negotio non nisi dicis causa à Danis jactari constabat, cum Belgæ, ac Hollandiæ cumprimis provincia, nullo modo causam suam cum causa Regis expulsi conjungere vellent. Ad commerciorum conservationem Regina omnem operam se collaturam ostendebat, quo fine & decreverit Conciliationem suam bellantibus offerre; & jam eo nomine Legatum profecturum fuisse, ni nuntius adventantis ex Anglia Legati attinuisset, cujus propositionem prius cognoscere cupiat.

Opta-

1653. Optabat quoque Regina, ut Daniæ Rex socium se ipsi in isto officio adjungat. Sed Danici Legati negabant id posse fieri, ac Regem fidem suam jam Belgis obstrinxisse. Quibus reponebatur; ejusmodi promissa utilitate proprii status temperari, qua diversum suggerente exiguam fœderum esse vim. Id bellum Daniæ magno constiturum, nulla spe lucri adparente. Contra honorificum juxta ac utile fore Regi pacem inter duas Respublicas curare, parta simul amicitia nationis potentis ac bellicosæ, quam offendere intutum sit. Sed hi sententiæ suæ immobiles insistebant. Super Ulfeldio numquid proponendum haberent cum Regina scisciteretur, Legati id negabant; sed cum Rex intellexerit, Reginam circa ejus restitutionem operam interpositurum, jussisse ipsi dicere, si ea de re mentionem ultro injiceret; in Reginæ honorem, & ut demonstret quantopere ipsius amicitiam æstimet, ejusdemque commendationi tribuat, se Ulfeldium in gratiam recepturum, sed ea lege, ut ipse libellum à se editum publice refutet, delictum suum agnoscat, ac deprecetur, prout subjectum Regi suo facere par sit. Neque enim Regem ferre posse, ut ipse talis olim historiæ inseratur, qualis ab Ulfeldio maledicis scriptis diffamatus sit. Sed cum Regina ostenderet, Ulfeldium ægre huc descensurum, satis perspiciebatur, frustra operam circa hoc negotium sumi.

Querelæ super Danorum contraventionibus.

§. 35. Cum porro Regina de fœdere cum Dania injecisset, simul ad amicitiam cum eo Rege colendam se proclivem ostenderet, Legati Danici eadem de Rege suo testati confirmabant, se amplis super ejusmodi fœdere mandatis instructos. Regina id à se magnopere optari dicebat; sed antequam novus ineatur tractatus revidendum esse priorem, qui multis modis per Danos violatus sit circa jura Suecorum in freto Oresundico; cui rei remedium sit afferendum, & sicubi opus sit obscura illustranda. Cum Dani negarent adversus pacta à se quid admissum, è Dania evocabatur minister ibi Suecicus Magnus Durelius. Post ejus adventum scripto conceptæ querelæ Legatis exhibebantur. Anno 1649. è navi Lubecensi Suecicas merces ablatas, ac fisco addictas. Hollandicos Ministros Suecicarum navium, & mercium certificationibus se ingerere, cum ex pactis ea res ad solos publicanos Danicos spectet: nec Regina duplicem istam inquisitionem ferre velit. Et quanquam Suecicæ merces Hollandicis navibus vehantur, istas tamen ex pactis nonnisi apud Danicum telonium expediri debere. Ab Hollandico Ministro multas Suecicas naves diu detentas maximo suo cum incommodo. Quasdam publicatas, plurimas detentas, si certificationes ad lubitum Hollandi formatæ non sint. Nuper quoque Hamburgicam navem mercibus Suecicis oneratam apud Kullam promontorium in conspectu arcis Cronenburgicæ à prædonibus Hollandis abreptam. Hollandorum navibus bellicis à Rege in freto stationem concedi, quæ complures Suecicas naves abduxerint, cæteras male habuerint, ac insolitis visitationibus excusserint. Qua de re jam antea quoque suo jussu Durelium apud Senatum Danicum fuisse questum, addita diserta denuntiatione; quidquid hoc modo in aquis Regis Daniæ imperio subjectis à quocunque patratum fuerit, id ipsi Regi imputatum iri. Texebatur inde prolixus catalogus læsionum, quæ Suecicis civibus illatæ essent. Quibus remedium adhibitum iri Danici Legati pollicebantur, præsertim cum jam super abolendo Redemtionis tractatu cum Hollandis agatur. Etsi cum mense Februario Daniæ Rex apud Hollandicum Legatum Keiserum questus esset super insolentia navium armatarum Belgicarum in freto quæ amicorum navigia promiscue abripiebant, denuntians quoque se hac de re apud ipsos Ordines questurum; secretis literis hosce Keiserus iste moneret, ne eas querelas curarent, quæ non nisi in speciem fierent, ut qualiscunque apud Suecos excusatio supperteret. 1653.

Responsum Legatis Danicis datum.

§. 36. Sed cum Regina Legatos Danicos consque detinere cuperet, quoad de successu conciliationis suæ constaret, Daniæ Rex moræ impatiens primum Legatum Magnum Hœckium domum revocat, Petro Julo in Ordinarii Legati loco Holmiæ manere jusso. Isti discedenti scriptum responsum à Regina traditum hoc sensu: se pro facta communicatione gratias agere; ac satis agnoscere, si ita pergatur, nec idonea remedia adhibeantur, nil aliud quam commerciorum ruinam expectandam. Sed adversus ista commodum remedium esse arma in Anglos jungere, id te accurate expensa rerum facie, & cujusque desideriis ac commodis haut perspicere. Eoque probare haut posse, quod Daniæ Rex ipsam quoque in bellum pertrahere velit; cum ipsa id potius meditetur, quomodo malis hisce tuto, ac nullo in alterutram partium studio medicina possit fieri; præsertim cum Respublicæ istæ nuper super arctissima conjunctione solicite agitaverint. Multo minus consultum sibi videri domesticis Regnorum Britannicorum controversiis se immiscere, quæ diu orbi spectaculum præbuerint, & jam eo devolutæ sint, ut Anglia à plerisque Regibus, & ipsis Belgis pro libera Republica agnoscatur. Nunc autem causæ isti se ingererent in aliorum gratiam cum suo ac civium suorum periculo, & detrimento, rationi congruum haut esse, nisi velut vi in bellum trahatur; nec à se postulari posse, ut ipsa in hac causa plus connitatur, quam alii, quorum æque, aut plus interest. Se per hoc tempus multas injurias & facinora pactis repugnantia, dissimulasse mansuetudine animi, & spe amicæ brevi emendationis. Alias libenter consilia sua cum Rege sociaturam ad tuendam navigationis securitatem, si id citra fraudem amicitiæ cum bellantibus à se cultæ, & cum spe boni successus fieri queat. Cæterum turbari hoc tempore commercia, sed minimum ab Anglis; & Belgas in maribus Danicis ejusmodi molestius suos adversus pacta inter hæc Regna vexare; ut ni istæ emendentur, ingens malum generaturæ sint. In præsens tamen se nullum aptius remedium dispicere, quam partibus pacem suadere, id quod ipsa fecerit oblata sua conciliatione. Ea si acceptetur paci conciliandæ se operaturam; sin minus, alia consilia capessituram. Danicos Legatos minus gratum in Anglia responsum accepisse mirum non esse, postquam Rex naves Anglicas reddere abnuerit. Nec adeo magnam offensæ causam præbuisse octodecim naves bellicas Anglorum in Oresundico freto adpellentes, si causa adventus ipsarum consideretur, & quod Belgarum quoque naves bellicæ ibi stationem agitarint. Nec obscurum, quid ejusmodi casu sequi soleat, & talia pro re nata aut ferenda, aut aleam belli subeundam. Non posse quoque non Reginam ob rationes sui Regni gravissimas monere, quod si Daniæ Rex hoc modo bellum inter Anglos, & Belgas in fretum Oresundicum,

1653. & Mare Balticum attractum eat, hoc ipso id incendium non sopiendum, sed novam potius materiam eidem subjectum iri; cui sistendo nec ipsa, nec ille deinceps par sit futurus; id quod tamen se judice Regis opera potuisset præveniri. Denuo quoque satisfieri sibi postulabat pro molestiis & damnis, quæ civibus suis à quibuscunq; per æquora Danica illata sint; quod eo nomine nemini actionem intentare queat; quam cui imperium illarum aquarum competit, & ut restituantur, quæ civibus suis adversus pacta ablata sint. Denique ne fœdera à Rege ineantur, quæ pactis inter hæc Regna fraudi sint. De cætero se ad pacta ex sua parte servanda paratam esse.

Regina Dano de amicitia sua confirmat. 10. Maji.

§. 37. Paulo post Regina Magnum Durelium in Daniam remisit cum literis ad Regem, quibus postulabat ut quæ contra pacta admissa sint corrigantur; simul ut transitus fretorum Danicorum liber sit, neque per Belgas, nec alios turbetur. Alias confirmabat iste Regi, Reginam pacis cum Dania colendæ cupidam esse, & consilia sua eo directuram, ut pax Arctois Regnis servetur, quo fine & bellantibus conciliationem suam obtulerit. Nec dubitare, quin & Rex eodem consilia sua relaturus sit, & huic fini adhibiturum remedia idonea ac tuta, ne bellum maritimum in hæc æquora pertrahatur, neve in angustiis fretorum Danicorum quid patretur, quo alterutra partium sublevetur, aut irritetur. Tum ut hactenus inventa onera in freto aboleantur, ac suis de damno accepto satisfiat. Ad quæ à Rege respondebatur, idem quoque sibi propositum servandæ pacis: sed si bellum nunc hisce oris surgat, se in culpa non esse. Nam Anglicas mercatorum naves ipsis petentibus Hafnienſi portu receptas. Postea bellicam Anglorum classem se inscio in freto adpulisse, quæ & aliis locis hostilia adversus suorum naves exercuerit. Et cum initium rixæ ab istis ortum sit, sibi non posse vitio verti, si vim vi repulsum eat. Cæteris, quæ Regina postulet, à se satisfactum iri. Ita ancipiti tunc pace cum Dania agebatur. Et quanquam Regina de studio servandæ pacis ample testaretur, tamen cum classem parare, ac militem in promtu habere haut omitteret, Danis suspicio haut adimebatur; qui negabant Anglos à se metui, ni Suecia istis se adjungat. Unde & Rex in conventu Ordinum suorum super adornanda è defensionis proponebat, quod nec ab Anglis, nec à Suecis satis tutus sit. Et si Nobiles conferre quid ad hunc finem abnuebant, ne bello præter necessitatem involverentur. Maxima tamen fiducia in Hollandorum auxilio, & pecunia repositа erat; simul Christianus Ludovicus Luneburgicus Dux decem militum millia promiserat, ubi res exigeret. Nec eo minus tamen Danos cura coquebat, ne Hollandi adversa belli fortuna pacem cum Anglis facerent ipsis exclusis. Unde & maximas suarum navium Hollandis petentibus commodare abnuebant, ne Anglos jam antea à se irritatos magis ad vindictam inflammarent; an ne classe sua enervata Suecos ad invadendam Daniam velut invitarent, quibus se gravissimas offensarum causas præbuisse norant, præter antea memorata Belgis inito fœdere concedentes, ut tertio à Cronenburgo milliari ultra Kullam promontorium liberum illis esset naves fretum Oresundicum egressos excutere. Quos & constabat tecte negotiationem Lubecensem impediviſſe, ac cum Polonis secreta commercia agitare.

Dani Suecis haut fidunt.

§. 38. Molliendis tamen uti videtur adversus Sueciam offensis Daniæ Rex sub initium hujus anni apud Belgas de retractanda super redimendo vectigali Oresundico conventione proponebat. Id quod hosce non parum mordebat, eo usque se jam à Dano despici, ut rescindere ultro audeat tractatum, tanto quondam studio affectatum, & quem Belgæ amplexi sint velut insigne remedium omnia Maris Baltici commercia ad se pertrahendi, Sueciæque potentiam librandi, & quidem eo potissimum fundamento, ut isti firmum velut asylum, & fulcrum apud Belgas adversus Sueciam foret. Et credebant Belgæ, id à Dano fieri deliniendis Suecis, ne hac rerum facie ab hisce invaderetur. Cujus & Minister monuerat de contraventionibus, quas Hollandi in freto Oresundico patrari sinerent in Suecorum offensam. Inprimis ægre ferebant Belgæ, quod Danus specie commiserationis ipsis videretur insultare, navigationem ipsorum in Mari Baltico minui memorando. Qui & ferebant; si maxime ex eo tractatu dispendium caperent, id tamen pensari damno, quod Suecia ex eodem sentiat. Cæterum is rescissioni prætextus jactabatur, quod præsentium temporum ratio exigeret cum omnibus vicinis amicitiam colere, queis ille tractatus offensæ materiam præbeat. Quia tamen à Belgis tunc Daniæ Rex omnibus modis colendus erat, utut Amsterodamum ægre huc descenderet, in abolitionem ejus tractatus consentiebatur. De qua re cum in Hollandia decretum esset, Beuningius jubebatur ejus tractatus tollendi spem Reginæ ostentare, num forte eo velut cuneo impelli posset ad bellum in Anglos sumendum. Sed cum jam Reginæ constaret, quid in Hollandia actum esset, inanem mercem tanti emere haut visum. Post tamen mense Majo nescio qua de causa pœnitentia ductus Daniæ Rex Hollandis ostendebat, placere sibi ut tractatus iste validus persistat. Sed Hollandi eidem abolendo insistebant, ostendentes: super eo negotio per Ministrum Danicum initio propositum, ac se fide ipsius naves suas nullo vectigali domi exacto fretum versus dimisisse, velut vectigal ibi veterem ad modum in freto sit exsolvendum. Ita tractatus iste Suecis tantopere invisus sublatus fuit. Vicissim Octobr. Regina, ne ipsa Danis querelarum causam præberet, navarchum Suecicum, qui arcem Cronenburgum, & naves bellicas Danicas præterierat recepto honoris signo haut edito, cum Legatus Danicus indicium feciſſet, munere suo dimovebat, atque incapacem declarabat, qui posthac bellicam functionem obiret.

1653. Tractatus Redemtionis à Dano abolitur.

Hollandi Suecorum commercia subruere studeant.

§. 39. Uti autem Regina bello inter Anglos & Belgas commisso ab ejusdem contagio se removere studebat; ita ne quid suorum civium navigatio detrimenti caperet, omni modo providere laborabat. Quin crediderat, illis nationibus inter se collisis suorum commercia incrementum posse capere. Quo fine navibus, quæ hoc anno undecunque ab exteris emerentur, eadem privilegia edicto promiserat, queis ædificatæ in Suecia naves circa vectigalia gaudebant. Contra Belgæ, queis unica in commerciis salus, id agebant, ut postquam ipsorum bello Anglicano turbata foret navigatio, cæteris quoque eadem intuta redderetur; utque adeo si neutris quoque partibus addicti istius belli incommoda sentirent, omni studio ad pacem conciliandam incumberent; cum alias verendum esset, ne iidem lucrosum sibi bellum quan-

1653. quantum possent, alere satagerent. Ac inprimis id agebant, ne Suecorum commercia hujus belli occasione incrementum caperent. Quo fine Hollandi omnem navigationem in Angliam, Scotiam & Hiberniam impedire studebant, simul edicto vetabant, ne navalis paratus è Mari Baltico in Flandriæ portus veheretur, unde facillime in Angliam trajici poterat. Tum & libero mari amicorum, & neutras partes sequentium naves excutiebant, abripiebant, spoliabant, nautis sæpe crudeliter habitis, & omnia illa ipsi exercebant, quæ ab Anglis in se patrata accusaverant. Et quia navigationem ad portus Hispanicos in Flandria aperte interdicere non audebant, prædones Zelandicos subornabant, ut naves illuc tendentes interciperent. Eo exemplo Angli quoque, ut Hollandis paria reponerent, omnes naves paratu bellico onustas in Hollandiam tendentes abripiebant. Istæ insultationes, ac tam insolens edictum ut tolleretur, Regina per Haraldum Appelbomium apud Ordines Generales diligenter agebat. Demonstrabat hic manifestam injuriam esse, & quæ ad tollendum bellum nihil prosit, quod omni commercio cum tribus Regnis Britannicis Suecos excludere instituant, cum tamen idem è Belgio Hispanico suppleatur; quin nec ipsi Hollandi data occasione ejusmodi merces veritas in Angliam trajicere omittant. Sane fœderibus inter Sueciam & Belgium commercia tantum ad loca obsidio cincta vetari. Unde ubi ipsi oppidum aliquod Angliæ oppugnent, ferri posse, si ne quid importetur impeditum eant. Sed nunc commercia ad tria Regna interdici, à ratione plane abhorrere. Ac istam commerciorum turbationem non spectare ad detrimentum hosti inferendum, sed ut omnia commercia in Hollandorum potestatem redigantur. Præsertim postquam Angli declaraverint; se mercibus bellicis libertatem concessuros, si & Hollandi idem faciant. Ast Hollandi ista omnia surdis auribus accipiebant, jactantes, eam mercium subvectionem capiti fœderis de non juvando hoste repugnare. Quibus reponebatur; non ea intentione in Angliam navigari, ut hostibus Belgarum auxilium feratur: ac fœdus commerciorum usum non prohibere. Saltem picem & cannabim inter merces bellicas tractatu commerciorum inter Hollandos & Hispanos haut relatam. Ac licet excipiant, id duntaxat Hispaniam respicere: ipsam tamen rationem dictitare, quod sibi quisq; fieri nolit, id alteri faciendum non esse; nec ullo juris colore Suecis navigationem interdici posse in integra Regna, ac multo minus in Flandriam extra belli consortia utique positam; aut in mari libero Suecicas naves excuti, aut sisti: ob quas vexationes ipsi Hollandi arma in Anglos expedierint. Quin eosdem commercia cum Danis tunc hostibus Anno quadragesimo quarto, & quinto haut omisisse; ac ne nunc quidem in Lusitaniam navigatione supersedere, utut ipsi Hispanorum amicos se ferant. Sed apud Hollandos omni ratione potius erat Suecorum commercia sufflaminare; qui & anno quadragesimo quinto, cum Sueci immunitatem à vectigali in freto Danico iisdem offerrent, maluerant Daniæ modicum vectigal non invidere, quam concedere, ut Sueci Dania oppressa fretum Oresundicum sui arbitrii facerent. Unde & post longas moras demum Appelbomio respondebant; interdictum super mercibus bellicis in Regna Britannica à se relaxari non posse, cum id non solum Reginæ, & Suecicorum civium, sed & Belgii commodis repugnet, quod isthac navigationis libertate indulta Anglorum ambitiosa destinata in fraudem Orbis Christiani firmanda sint. Sed & repugnare id articulo sexto fœderis anno quadragesimo quinto initi; ne hostes alterutrius ab altero auxilio juventur. Quin & tarde admodum ab iisdem Suecorum naves, quæ præter fas in mari libero abreptæ fuerant, relaxabantur, ut saltem mora, & temporis dispendium illis navigationem redderet minus lucrosam. 1653.

Regina ea de re frustra quæritur.

§. 40. Fortasse & Hollandis animus fuerat hoc modo Reginam ad fœdus secum incundum compellere, de quo interea Conradus Beuningius Holmiæ insistere non omiserat, auxilia simul ex fœdere anni quadragesimi quinti exposcens, quod ex Hollandorum parte accurate sit servatum ac ut Regina suis interdicat, ne paratum bellicum ac navalem in Angliam vehant. Sed responsum: Cum Angli amicos se erga Sueciam gerant, non posse ipsam huic bello misceri, & cum utraque gente amicitiam velle colere. Fœdus, ad quod provocetur, securitatem duntaxat navigationis in Mari Baltico respicere. Nec Sueciam nupero bello Danico auxilii quid à Belgis accepisse, utut haut modice presslam, ac belio insuper Germanico implicitam. Et usque adeo illius fœderis nullam habuisse rationem Belgas, ut & novum post fœdus cum Dano in fraudem Sueciæ fecerint. Igitur nec Sueciam amplius teneri fœdere, quod ipsi Belgæ prius abruperint. Nec Reginam edictum promulgaturam, quod civibus suis fraudi sit. Exprobabatur quoque, Hollandos non solum in Sueciæ detrimentum tractatum *Redemtionis* condidisse, sed & ubique Sueciæ commodis se objicere, ac velut arbitrium sibi in Reginæ actiones sumere; nupera quoque æstate nonnullas Suecicas naves in Hollandia diu detinuisse, cum tamen Hamburgenses, Lubecenses, & alios discedere permiserint. Excusabat tamen Beuningius tractatum *Redemtionis*, in qua Suecia utique excepta sit: & Hollandos sane postremo bello Danico Suecis faviisse, ac paci conciliandæ, simul ut Suecia tam insigni satisfactione potiretur, operam navasse. Quod in belli societatem tunc cum Suecis haut descenderint, res ipsorum non tulisse, nec mature ea de re fuisse monitos. Nec sibi levem querendi causam præbere aucta in immensum per Sueciam vectigalia. Ad quæ reponebatur: Admistas quidem nonnullas illi tractatui mitiores loquendi formulas, revera tamen fœdus adversus Sueciam fuisse directum, ac Dano ansam præbuisse importunius pactis insultandi. Eoque fœdus anni quadragesimi quinti ab ipsis Belgis utique fuisse abruptum. Post longam igitur disceptationem concludebat Beuningius; cum ipsius fœderis validitas in dubium vocetur, ex eo jam nihil auxilii peti posse, sed opus esse, ut idem nova declaratione demum firmetur. Quod negotium ut is apud suos commendaret, Regina postulabat, tum ut ea, quæ in pactis Belgarum cum Danis Sueciæ fraudi forent, corrigerentur, iisdemque ipsa includeretur. Cum igitur jamdudum effeciissent Hollandi, ut è Suecia nihil auxilii mererentur, hujus navigationem obtentu paratus nautici ac bellici, quo mercium genere eadem maxime abundat, impedire decreverant; simul ubi Reginà quid in ipsos tentaret, suæ nationis navales socios stipendio Suecico evocaturi, præcipuum classis

Hollandi auxilium à Suecis frustrà petunt. 1653.

1653. Succiæ robur. Et jam Beuningius Anckerhielmium, aliosque navarchos Hollandicos ad deferendum Reginæ militiam solicitabat. Qui & ipse relationibus suis suspicionem Ordinum Fœderatorum non parum accendebat. Et credebantur plerique sermonum, quos Regina super Belgis habuisse ferebatur, per Legatum Danicum confícti irritandis in Succiam Hollandorum animis, & ut Regi suo colorem suppeditaret conjunctionem suarum navium, quam Hollandi expetebant, abnuendi, velut à Succis parum ipsi cautum foret.

Regina Hollandis contentum sui adimere studet.

§. 41. Regina tamen etsi bello misceri defugiebat, subinde uno & altero specimine ostendebat, haut deesse sibi facultatem Belgis nocendi nec impune laturos, si importunius ipsam lacessant. Quo fine machinas ferreas exportari vetabat, citra quas Hollandi recens ædificatas naves armare non poterant. Quod tamen edictum Beuningio multum solicitante demum remittebatur, hoc vicissim pollicente, super abreptis Suecorum navibus in Hollandia Reginæ satisfactum iri. Sed & acri suspicione Hollandos perstringebat castellum ad Leam vicum ostio Visurgis imminens, sub quo si Anglis receptus daretur, facile videbantur Hollandi aditu Visurgis & Albis fluminum posse excludi. Tum & quod Regina stapulam mercium bellicarum Gothoburgi struere agitaret, quo & pars navium bellicarum deducenda erat, istis mercibus per naves Suecicas è Mari Baltico huc comportatis, post ad portus Flandriæ, & inprimis Dunquercam vehendis præsidio futura; quibus & Hispani modicam classem facile addituri credebantur. Ita Anglis uberem ejusmodi mercium copiam fore, ac Daniæ Regem frustra tam lautis conditionibus adductum, ut Anglis sua freta clauderet. Omittebat tamen id consilium onerarias naves bellicis conducendi Regina, quod pax brevi inter bellantes coitura videretur, ac ne forte hac occasione invita in bellum traheretur, si Angli, aut Hollandi navarchi Suecicas naves excutere auderent, Suecisque navarchis id abnuentibus ad manus, uti solet, esset perventum.

Regina Hollandis mediationem offert. 7. April.

§. 42. Gliscente ira Suecos inter, & Hollandos diffidentia haut mirum erat, operam Reginæ circa pacem conciliandam, quam Appelbomius ipsius nomine apud Ordines Generales offerebat, parum acceptam fuisse; quam & antea Beuningius, si qua ratio se ostenderet, impedire jussus fuerat. Nam cum isti jam plane in Danorum partes transissent, proximum erat, ut animos Succiæ aversos gererent, ac odissent, quos læserant. Ac metus erat, ne isthac occasione Regina quid sibi in fraudem ipsorum stipularetur. Fortasse & nolebant videri pacem affectare aut Reginam clam instigasse ad conciliationem offerendam, ne Anglis superbia accederet. Sed & quia Belgæ nondum spem abjecerant suam Rempublicam cum Anglis uniendi, aut saltem ejusmodi cum iisdem fœdus ineundi, per quod duæ istæ nationes sibi solis imperium maris & commerciorum asserere possent reliquis exclusis nemine interveniente cum Anglis tractare cupiebant; ne consilia ista penitius perspecta per sequestrem eluderentur, aut temperarentur. Præsertim cum & conscientia vellicaret ne forte Regina jure talionis eodem candore uteretur, quem ipsi in tractatibus Lubecensibus nuper adhibuerant, dum suos artibus agere jusserant, ne pax inter Succiam & Poloniam fieret; de quo Danorum instinctu Nannius Keiserus Hollandicus tunc in Dania Legatus Ordines monuerat, velut Sueci pace cum Polonis constituta Hollandorum commerciis in Mari Baltico prægraves futuri essent. Sane Waveranus Lubeca redux Amsterodami gloriatus fuerat, se brevi quantumvis legatione Reipublicæ suæ haut spernenda officia præstitisse, adjunctis sibi Polonorum adversus Succiam animis. Unde & post mense Decembri Polonicus Residens Byæus Hagæ super fœdere commerciorum inter Poloniæ Regem, & Belgas proponebat, ostenso, inducias inter Poloniam, & Succiam ad finem vergere, in quem eventum Rex cautum sibi esse cupiat de auxilio classis Belgicæ, qua Sueci impediantur, ne, quod antea fecerant, ostium Vistulæ navigantibus occluderent. Quod tamen ab Hollandis velut præmaturum tunc dilatum. Sicuti & Brandeburgicus eo tempore apud eosdem acriter super fœdere mutuæ defensionis instabat, quod ad omnes ipsius ditiones se extenderet, quibuscum hæc Respublica commerciorum nomine implicita foret; quo ipso Pomeraniam, & Borussiam notari, idemque fœdus in Succiam strui manifestum erat: sic ut jam omnes Suecorum æmuli in Hollandica amicitia præsidium sibi repositum judicarent. Cæterum post plures dies interjectos 28. April. Appelbomio præmissa gratiarum actione responsum; Reginæ operam sibi gratam esse, sed prius nosse cupere, quæ Anglorum super eadem mens sit: tunc se quoque distinctius sententiam explicaturos. Nec obscure innuebant, maluisse se auxilia, quam conciliationem; ac displicere sibi, Reginam nunquam Beuningio declarare voluisse; num si Angli conciliationem repudiaturi sint, ipsis ex fœdere suppetias ferre velit.

1653. De Bye.

Repressaliæ in Hollandos.

§. 43. Denique alio specimine Regina sub ejus anni finem ostendebat, suam autoritatem Belgis haut insuper habendam. Civis quidam Holmiensis ob rem male, uti ipse querebatur, judicatam Amsterodami in carcerem datus fuerat. Is ut liberaretur, Regina per literas ad Ordines Fœderatos datas, & Ministrum suum diligenter institerat. Cum iste haut eo magis dimitteretur, Regina contumeliæ in vicem habens intercessionem suam negligi, omnes mercatores Hollandos Holmiæ agentes cum ipsorum mercibus ac pecuniis in custodiam dari imperat. Connitente tamen Beuningio, cæteri quidem statim liberati, exceptis duobus, quorum unius bona duntaxat, alterius & corpus custodiæ tantisper obnoxia forent, quoad Holmiensem istum Amstelodami libertati restitutum constaret. Quod tamen genus repressaliarum Hollandi durum magis doluerunt, quam questi sunt.

Missio in Angliam ejusque scopus.

§. 44. Regina porro damnum, quod Belgarum invidia Suecicis commerciis inferebat, per Anglorum amicitiam reparare cupida Israelem Lagerfeldium in Angliam misit Parlamento operam ipsius bello cum Belgis componendo oblaturum. Quod de negotio Appelbomius eodem tempore apud Ordines Generales propositurus erat. Et si istius opera acceptaretur, Regina optabat Gothoburgum, aut Stadam tractatibus locum designari. Rationes suadendi pacem adducere jubebatur sacra Evangelica, quæ in quatuor hisce statibus Succia, Anglia, Dania, & Hollandia firmam sedem fixerint; nam alibi eadem, ubi partem duntaxat

1653. taxat civitatis occuparint, dissidia magis quam robur reipublicæ adferre. Tum quod Reginæ Parens Gustavus Rex quondam singularem cum Anglia amicitiam coluerit, ad quam & ipsa servandam atque augendam prona sit. Denique quod alii Principes fere alterutri partium addicti habeantur. Id negotium tamen placide, nullo violenti affectus signo ostenso, ageret. Præterea incumberet ad servandam, ac firmandam amicitiam Suecos inter & Anglos & ad frequentanda commercia; præsertim cum ob situm horum Regnorum ista utiliter invicem exercerí queant. Esse quippe ista haut longe nimis remota ad facilem communicationem; nec tamen ita propinqua, ut per vicinales rixas collidantur. Id si Anglis cordi esse intellexerit, primo proponeret de securitate maris & navigatione haut turbanda; tum ut Succicis navibus ad omnes Anglicanos portus, ditionesque liber sit accessus, liberumque commercium; idem Anglis vicissim à parte Reginæ pollicitus. Tum ut impedimenta & damna navigantibus illata corrigantur, ac in futurum omittantur. Inspiceret quoque, annon commercium Moscoviticum à Fano Archangeli in Livoniam pertrahi possit, postquam Anglica natio veteribus privilegiis in Moscovia exuta sit eodem commercio aliis quoque indulto; sicut Anglorum res per Moscoviam instaurari non posse videantur, nisi isto ad portus Ingriæ, Esthoniæ & Livoniæ derivato. Consultaret quoque cum iisdem, qua ratione Hollandorum interdictum de mercibus bellicis in Angliam, & Flandriam non vehendis eludi queat; & an non Gothoburgi stapula ejusmodi mercium institui possit, quas Suecí modicis navigiis eo vecturi, Anglí inde petituri sint. Denique ut halecum piscatio sub littoribus Angliæ Suecis libera sit. Ut autem opera Reginæ Parlamento haut suspecta foret, Legatis suis ad Comitia Ratisponensia, ubi Angliæ Rex auxilia solicitabat, injunxerat, ut si quid tale ab ipsis peteretur, defectum mandati excusarent.

Reginæ mediatio apud Anglos eludítur.

§. 45. Lagerfeldius in Angliam delatus apud Consilium Status de affectu Reginæ in eam Remp. ac mediatione insinuabat, pacemque rationibus jam expositis suadebat. Enimvero patebat, Anglos magis de fœdere sociandorum armorum, quam Sequestris opera animo præcepisse, ardore cumprimis Danum ulciscendi, quem mox periculo involvendum jactabant, si de Reginæ auxilio sibi cautum sit. Quo fine & Vice-Comes Lisleus legatus in Sueciam destinatus erat. Quæ tamen legatio incassum cadebat, postquam mense Aprili longum, quod vocabant, Parlamentum ab Olivario Cromvello dissolutum fuerat. Novi dehinc Angliæ rectores super Reginæ mediatione declarare mentem suam differebant, quod Belgici Legati propediem adfuturi dicerentur, ac provincia Hollandia peculiaribus literis pacem ambiisset. Interim Lagerfeldium stimulabant, ut negotia sua cum ipsis absolveret, antequam tractatus cum Belgis inciperent. Nam expiscari prius cupiebant, quæ fœderis conditiones sibi à Regina proponerentur, simul quia nondum cogitationem de coalitione, aut arctissima duarum Rerump. conjunctione, & commerciorum imperio exuerant; quo casu soli inter se nemine secreta ipsorum arbitrante tractare decreverant. Id negotium quanquam maximi momenti futurum erat, judicabat tamen Regina, haut convenire sibi eidem aperte reluctari, cum illi ad idem perficiendum magis stimulandi viderentur, quam retrahendi, si displicere istud sibi demonstraret: simul id negotium ex se ipso tot difficultates pariturum, quibus ultro velut vado adhæsurum sit. Igitur jubebatur Lagerfeldius dissimulare sibi de eo quidquam constare, quamdiu illi secreto rem agerent. Sed ubi aperte ista moveri inciperent, Anglos inprimis moneret, ne quod præjudicium Reginæ adferri paterentur. De cætero si conciliatio rejiciatur, nullo indicio id sibi displicere ostenderet, sed quæ circa commercia in mandatis habeat expediret. Enimvero quæ tunc circa compositionem partium agitata fuerant consilia, turbabantur ob dissolutionem Parlamenti, in quo plurimi fuerant Belgis faventes, & quod hi Anglos jam ultro lacessérent, inani ostentatione apud Doveram machinis explosis. Unde exacerbati Angli nil præter vindictam spirabant. Ac judicaverant Angli, Belgas prius super acceptanda mediatione mentem suam declarare debuisse, velut inferiores. Sed cum Belgæ postularent, ut Angli prius sententiam suam exponerent, id ab hisce ita acceptum, velut sibi metu coactis ad pacem petendam accedendum foret. Et adpellentibus post mense Junio Londinum Belgicis Legatis de Mediatione deinceps silentium fuit; quam & cum ante Galli, atque Hispani oblatum irent, ne auditi quidem sunt. Ita officium Reginæ mutua partium exprobratione clusum est, nec ab Anglis in alterutram partem de ea quid responsum.

Super commerciis & navigatione cum Anglis acta.

§. 46. Super libertate navigandi Suecis navibus haut turbanda jam antea per Benjaminem Bonellum Commissarium cum Parlamento actum fuerat; cui id responsi datum; quamdiu Belgarum interdictum de mercibus bellicis subsisteret, se non posse concedere, ut earundem in Hollandiam libera sit vectura. Sed si Belgæ impedire desisterent, quo minus eædem in Angliam importentur, se libenter exemplum imitaturos. His tamen mercibus exceptis Angli promittebant, Suecorum navigationi quaquaversus nullum à se impedimentum allatum iri, & quæ naves in suos portus abductæ sint, eas restituendas, reparatis quoque impensis, ac damnis. Proponebat inde Lagerfeldius super commerciorum fœdere, ad quod Angli amice ac prolixe, sed laxioribus verbis respondebant. Mox ad singularia descendens postulabat, ut in omnibus utrinque portibus utriusque Status civibus liber sit introitus, libera emendi, vendendique facultas, nec à Succicis navibus amplius quid exigatur, quam ab aliis nationibus amicis, ac fœderatis. Ut in omnibus maribus libera sit navigatio; utque prætereuntibus navibus Succicis in Angliæ portus receptus pateat, ubi tempestas, aut annonæ defectus subegerit; neu invitæ ad vecturam præstandam adigantur. Eadem vicissim Anglicis navibus in Suecia exhibitum iri. Sed Angli qui Reginam in Danos incitare quam maxime cupiebant, ad hæc reponebant; antequam libertas illa navigandi, & commerciorum stabiliri queat, utrinque necessarium esse in veras causas inquirere, quare commercium inter ditiones Anglicanas, & Succicas labefactetur; ac velut interceptum jaceat: tum & considerandum, quam intoleranda ratione id penitus occludatur, & quibus remediis talia amoveri possint. Cui fini Respublica Anglicana consilium, viresque suas libenter sit commodatura. Unde quæ Reginæ sit mens,

1653. nosse cupere. Lagerfeldius etsi satis perspiceret, quorsum ista tenderent, ut per Suecos iram suam in Danos conceptam ob occlusum ipsis fretum, abreptasque naves effunderent; istud tamen dissimulabat, ac oblique jaciebat, ad Reginam super ea re scribendum esse. (Nam à Regina jussus erat, si quid tale moveretur, ad ipsam rejicere.) De cætero ad libertatem navigationis hoc duntaxat remedium proponebat, ut ne Sueciæ naves in Anglicanos portus invitæ abstraherentur. Cum postea idem apud Consilium Status super responso instaret, ab hocce reponebatur: sese ad commercium inter utramque gentem excolendum valde pronos esse; verum perspicere, Suecicis quidem navibus ad se accessum patere, non vicissim suis in Sueciam ob clausum sibi fretum Oresundicum. Unde se, quid ab ipso in hanc rem adferatur, nosse cupere. Lagerfeldius contra fretum id ad Danum spectare, ac se istorum prius sententiam cognoscere velle. Interim ostendebat, Suecos è Mari Baltico Gothoburgum merces convecturos, unde ab Anglis peti possint, vicissim ipsi Suecis liberam halecum piscationem sub Angliæ litoribus concederent. Jaciebat etiam de consilio Reginæ naves bellicas Gothoburgum mittendi, quæ onerariis Suecorum in Flandriam & alio trajicientibus præsidio essent. Super quo nihil certi responsi ab Anglis elici poterat. Quæ super Gothoburgensi stapula movebantur, ipsi probabant ea lege, ut sibi solis pro justo & moderato pretio liceret emere cuprum, ferrum, picem, resinam, cannabim, funes nauticos, ac similia eo comportata, easque merces solis navibus Anglicis avehere; vicissim Suecos halecum piscationem concessuri iis conditionibus, quæ justæ censebuntur; in cujus rei specimen literas tuti commeatus pro quatuor navigiis piscatoriis tradebant. Enimvero cum id genus monopolii mercium Suecicarum, quod Angli in certos annos affectabant, altioris foret indaginis, Lagerfeldius velut haut intelligeret, quo ista pertinerent, simulabat, ac rem istam paulatim ad Legatum devolvebat in Sueciam mittendum. Interim ut naves Suecicæ magno numero à prædonibus in Angliam abstractæ relaxarentur, obtinebat, promissa quoque damni refusione, & ut pœnas darent, qui istas abduxerant; simul decreto Consilii Status securitas navibus Succicis publice sanciebatur. Etsi illud non parum molestiæ haberet, quod prius super abductis navibus, num revera Suecicæ essent, cognoscendum foret. Nam Angli multas earum ad Hollandos spectare arguebant. Sed Regina cum Anglos ambigue & lente agere perspiceret, Lagerfeldium domum revocat, qui consilio Status à quo honorifice habitus fuerat, valedicens, pacem suadebat, ac denuo Reginæ operam offerebat. Respondebatur; studium Reginæ circa componendam pacem à se vehementer probari. Bellum ita se gesturos, ut amicorum commerciis ne noceant. De conciliatione acceptanda, aut repudianda nullum verbum. 1653.

Anglorum Legatio in Sueciam.

§. 47. Porro ad Legationem in Suecia obeundam ab Anglis Bulstrodus Witelocius destinabatur, Hollandis suspectantibus, in sui fraudem quid agitatum iri. Qui & serendæ apud Anglos diffidentiæ spargebant, à Regina in Bremensi ditione exercitum colligi restituendo in solium Carolo Regi. Quod facile vanitatis convictum. Et usque adeo Regina Anglis nullam suspicandi ansam præbere cupiebat, ut cum paulo ante Balandinus eques à Rege Carolo II. in Sueciam missus esset ad afferendum Principi Sueciæ Ordinis periscelidis insigne, Regina in id consentire noluerit, sic ut istud eidem fuerit reportandum. Vicissim tamen Regina Gallis, atque Hollandis confirmabat; se nullum fœdus bellicum in fraudem Hollandorum cum Anglis inituram, ac nihil magis optare, quam ut pax inter illas Resp. quam primum coëat; cum Sueciæ rebus haut conducat, harum nationum alteram alteri succumbere.

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM

LIBER VIGESIMUS SEXTUS.

EPITOME.

1654. *Cum Anglico Legato acta. 2. Fœdus commerciorum cum Anglis concluditur. Peculiaris conventio.* 1654.
3. Hollandorum in Suecos suspiciones. 4. Hollandi fœdus cum Polonis agitant. 5. Regina pro Ulfeldio intercedit. Is de objecto furti crimine se purgat. 6. Legatio in Hispaniam. 7. Czar de causis belli Polonici Reginæ exponit. Idem titulum suum auget. 8. Verdensis sessio expeditur. 9. Investitura differtur. 10. Suecici Legati protestantur. Inanis pro Evangelicis per Austriam interventio. 11. De rixa Theologorum Evangelicorum. 12. Controversia super urbis Bremensis immedietate. Cæsareorum de Bremensi negotio relatio. Pro Brema in Senatu Principum concluditur. 13. Suecici Legati frustra queruntur. Cæsaris decretum pro civitate Bremensi. 14. Kœnigsmarckius Bremenses coërcere instituit. 15. Burgum occupat. 16. Lubeca & Hamburgum pro Brema apud Suecos se interponunt. 17. Bremenses à Belgis auxilium petunt. 18. Regina Regno cedere constituit. 19. Eadem Senatui destinata pandit. 20. Qui eadem frustra deprecatur. 21. De reditibus Reginæ post abdicationem, ejusque cessione. 22. Regina Principi successorem substituere conatur. 23. Reginæ ad Ordines allocutio. 24. Propositio ad Ordines. 25. Ordines demum in abdicationem consentiunt. 26. Regina Residentem Lusitanicum agnoscere abnuit. 27. Sera Poloni legatio. 28. Regina sceptrum deponit. 29. Dispositio super bonis Reginæ reservatis. Instrumentum abdicationis. 30. Caroli Gustavi cautio Reginæ data. 31. Solennia abdicationis. 32. Oratio Reginæ valedictoria ad Ordines. 33. Rosenhanius respondet. 34. Reginæ oratio ad novum Regem. 35. Christinæ regimen Suecix glorioſum. 36. Circa idem regimen quid desideretur.

Cum Anglico Legato acta.

INitio anni quinquagesimi quarti Witelocius Legatus Anglicus cum Upsaliam, ubi tunc Regina agebat, accessisset, à duobus Senatoribus quadrantem milliaris obviam missis in oppidum deducebatur. Qui vicissim leges decori haut impleviſſe judicabatur, quod eosdem neque titulo *Excellentiæ* honorasset, & digredientes non nisi ad scalas usque prosecutus esset. Nec minus quod ipsius comites in spectaculo, cui ipsa Regina intererat, sclopeta breviora secum gestarent; cum nihil tale, quale Parlamenti quondam Legatis Madriti & Hagæ contigerat, in Suecia metuendum ipsis foret. Publica admissione præter solennia testandæ amicitiæ multis adstruere conabatur, Parlamentum Angliæ justis de causis arma in Regem cepisse, ac toto turbarum domesticarum contextu, & circa ipsam Regis mortem nil aliud egisse, quam quod fas requisiverit: tum justitiæ legibus utique quadrasse, quæ circa mutationem Regni in Rempublicam contigerint. Sed privatim multa movebat super conjunctione armorum cum Anglia adversus Belgas, ejusque exequendæ complures proponebat vias. Quæ dextre declinabat Regina, bello in commerciorum exitium erupturo finem quamprimum imponi optans, quod accessu sociorum alendum erat, & extra cujus contagium sese, ni vis inferretur, amovere utique constituerat. Sed & parum sibi de firmitate præsentis status Angliæ pollicebatur, quod quæ legitimum Regem solio dejecerat natio, usurpatorem haut diu toleratura crederetur. Etsi cum per Witelocium ipsi solenniter indicaretur, Olivarium Cromvvellum Protectoris vocabulo summæ rerum admotum, gratulandi causâ literas ad huncce dare haut omitteret circa titulos, quos iste affectaret, tribuendos non difficilis futura. Haut tamen abrupte repudiare consultum ducebat, quæ à Legato proponebantur quoad de exitu belli inter Anglos, & Belgas constaret, eoque vario obtentu tempus extrahebat. Nam si bellum durasset, haut defutura erat ratio Belgarum prædationes coercendi, & freto Danico libertatem restituendi. Sed nunc pacis negotiatione fervente, & propinqua Reginæ abdicatione operosa fœdera moliri superfluum erat. Interim reparatio damnorum ab eodem exigebatur mercatoribus Suecicis per Anglos illatorum, quæ ad quadringenta uncialium millia adscendebant. Qua de re iste negabat quidquam 4. Febr.

1654. sibi in mandatis datum, sed ad Protectorem eam rejiciebat; utut jam Lagerfeldio super ista promissum foret. Sed opportunum visum eam rem tunc urgere, cum Angli fœdus affectarent, ac bellum nondum foret finitum. Nam pace facta ea restitutio ægrius impetranda videbatur. Unde & mox eo nomine mercatoribus Suecicis satisfactum iri Witelocius promittebat.

Fœdus commertiorum cum Anglis concluditur, 11. April.

§. 2. Cum autem Regina omnibus modis commercia & navigationem civium suorum promovere, simul ad propiorem cum Anglis conjunctionem aditum sibi struere cuperet, postquam Belgæ penitus Suecia disjuncti Danis se addixerant; tum iste acriter instans absque tractatu dimitti non posset; fœdus commerciorum cum Witelocio per Axelium & Ericum Oxenstiernas Upsaliæ concludit, pro captu temporum arctius adstringendum. Quæ negotiatio durante adhuc bello summo silentio tegebatur, ut Belgarum, ac Danorum animi in suspenso tenerentur. Eo fœdere conventum de amicitia mutua inter Reginam & Protectorem ac utriusque Statum, commodisque invicem promovendis; utque si alterutri pericula, machinationes & conspirationes alteri imminentes innotuerint, easdem ipsi indicet, & quantum detur impediat; nec alterius rebelles alter foveat. Uterque quantum in se curet ut impedimenta removeantur, quæ hactenus utriusque gentis navigationem & commercia inter se turbarint, ac libertatem navigandi & commercandi adversus quoscunque turbatores tueatur. Utrique genti ad alteram liber sit accessus, liberaque commoratio ac commercia exercendi facultas, teloniis rite solutis. Homines, navesque ad præstanda servitia bellica, aliave inviti ne adigantur. Pateant navibus utrinque portus tempestatis aut securitatis causa aut aliam ob necessitatem, nec eo nomine oneris quid exigatur. Naufragis ad utriusque litus amice subveniatur, undisque ereptæ merces æquo laboris præmio soluto dominis reddantur. Jus utrinque promte dicatur, degere utriusque civibus in utriusque ditionibus tuto liceat, atque arma portatilia in privatam defensionem gestare, modo suspiciones de turbanda pace publica non excitentur. Liceat utrique emere, atque exportare cujuslibet generis arma, paratumque bellicum; navesque in alterius portus, stationes ac litora subducere, non onerarias solum, sed & bellicas; modo numerus suspicionem non excitet: tunc enim venia prius petenda, nisi tempestas aut vis subegerit: quo casu adventus causam præfectis locorum significent, nec diutius ibi moram, quam concessum fuerit, trahant. Liceat utrique genti per utriusque ditiones terra marique ad alios populos transire, & commercia ibi exercere, mercesque hinc inde vehere, salvis utriusque gentis super mercatura legibus domesticis. Commercia cum alterutrius hostibus alteri interdicta non sint, exceptis duntaxat mercibus bellicis, super quarum designatione intra quatuor menses transigendum sit: hæ in prædam cedant absque spe restitutionis. Ne transitu navium mercium-que per alterius ditiones fraus huic fiat, transituri literas tuti itineris & *certificationes* à suo magistratu habeant, de quarum formulis intra semestre conveniendum sit, quibus exhibitis ab istis nil amplius exigatur, nec ulla inquisitio fiat, nec transeuntes detineantur, aut molestia afficiantur. Si secus factum sit, læso damnum pensetur. Si privati contra hoc fœdus quid egerint fœdus salvum persistat; violatores isti pœnas dent, ac læsis de damno satisfaciant intra annum vertentem post restitutionem postulatam. Ubi sistere se judicio aut judicatum solvere abnuerint, è publicatis ipsorum bonis læso satisfiat. Restituantur itidem, quæ durante hoc cum Belgis bello utrinque erepta sunt. Hoc fœdere nihil derogatum sit præeminentiæ, juri ac dominio utriusque in suis maribus, fretis, ac aquis. Uterque libertatem navigationis & mercaturæ sociata opera promoveat ac defendat in Mari Baltico, freto Oresundico, mari Septentrionali, Occidentali, Britannico, Mediterraneo & Canali cæterisque Europæ maribus adversus turbatores; salvis tamen fœderibus utriusque gentis cum aliis, quæ antehac inita sunt. In posterum neutri cum alio quocunque paciscí liceat in fraudem hujus fœderis. De modo auxilii invicem ferendi pro defensione libertatis commerciorum & navigationis, ubi opus fuerit, & ratio postulaverit, distinctius pro temporis & rerum omnium circumstantiis transigatur. De commercio Americano, halecum piscatione, deque stapulis ad alios tractatus rejectum. Ratihabitioni quadrimestre utrinque tempus statutum. Huic fœderi adjiciebatur peculiaris conventio, ut mutuæ querelæ Suecorum, Anglorumque super injuriis in Guinea illatis ad peculiarem Commissionem seponantur; interim hæc mora neutri parti præjudicio sit, ac utraque natio in Guinea, aut itinere nulla se invicem injuria afficiat, & juxta fœdus amice vivat. Pariter & Coloniæ Anglorum Suecorumque in America amicitiam colant, & mutuæ conservationi studeant, quoad de harum limitibus & aliis, si quæ sunt, amicitiæ legibus inter Commissarios utriusque partis conventum fuerit.

1654.

Hollandorum in Suecos suspiciones.

§. 3. Ista Witelocii negotiatio Belgis valde suspecta erat, quicquid Regina apud Ministros Belgicum, Gallicum & Danicum testaretur, à se nihil agi, quod veteribus sociis & amicis fraudi sit. Eoque Beuningius, etsi dudum deposita spe aliquid postulatorum suorum obtinendi jussus erat, non prius è Suecia discedere, quam Witelocius inde abiisset. Idem Beuningius cum sub initium anni quædam bellicæ naves Anglicæ fauces portus Gothoburgensis obsiderent, Hollandorum navibus onerariis insidias struentes, apud Reginam de ea re querimonias ciebat. Regina etsi verbis testaretur, id se inscia fieri, ac se præstituram, ut portus sui Hollandis tuti sint; haut prius tamen scripto declarationem super eo negotio edebat, quam de pace inter Anglos & Belgas conclusa constaret, ne quam Anglis offensæ ansam præberet, & quia Belgæ non meruerant, ut commercia ipsorum Suecis magnopere curæ essent.

Hollandi fœdus cum Polonis agitant.

§. 4. Interim magis indies gliscebat Hollandorum in Sueciam odium, tanto acrius, quo iniquioribus rationibus nitebatur. Cum enim antea Hollandi suis navibus merces, queis Sueci indigebant, in Sueciam importassent exportatis vicissim quæ ibi proveniunt, ac pretio utriusque ex sua libidine constituto tantum non ad tributariam conditionem id Regnum redegissent; nunc quod Sueci sua commercia propriis navibus tractare instituissent, velut injusta novitate introducta indignabantur. Et cum viderent Suecos firmandæ suæ navigationi Anglorum amicitiæ se adplicare, ipsi non modo Dani rationibus se innectebant, sed

& no-

1654. & novum cum Polonis fœdus meditabantur, libratis viribus, quæ ex Anglicana societate Sueciæ accedere possent. Et quia prævidebant, brevi bellum Suecos inter & Polonos exarsurum, quod quo minus averteretur, ipsi quantum dabatur contulerant; metuebant, ne tunc Sueci par pari referrent intercluſa ad Borussiæ portus navigatione, sicuti ipsi navigationem in Angliam impedierant. Igitur provincia Hollandia, ac imprimis Amstelodamensis civitas Polonicum Ministrum Byæum stimulabat, ut super fœdere cum Polonia concinnando Ordines Generales urgeret, quo id mature cum Ordinibus Poloniæ, quorum conventus brevi habendus erat, communicari possit. Cæterum navigationis, commerciorum & piscationis securitas obtentui sumebatur; ac offerebant inter alia Polonis Hollandi viginti grandes naves bellicas quibus si opus foret, totidem addendæ essent, sibi vicissim ab istis quadringenta viginti septem uncialium millia stipulati. Fœderis formula Hagæ adornata mense Aprili Byæus in Poloniam discedebat, ut re cum Senatu & Ordinibus deliberata id absolveretur. Nec Regina apud Beuningium dissimulabat, sat sibi constare, quid Belgæ cum Polonis in fraudem Sueciæ agitent, idque sibi non parum displicere. Sed qui ista sibi ignorari excusabat. Eidem quoque cum irritam suam in Suecia negotiationem quereretur haut obscure exprobratum; Ordines circa hoc bellum administrandum non pro solita prudentia & constantia se gessisse, & omisso sub finem belli armorum paratu per intempestivam parsimoniam ultro sibi duriores pacis leges conciliasse: cum semper durante hoc bello solitarios cum Anglis tractatus agitarint, haut ulli tutum fuisse in armorum societatem cum istis descendere.

Regina pro Ulfeldio frustra intercedit.

§. 5. Legato Danico Petro Julo cum Regina destinata sua circa exuendum regimen exposuisset, inter alia memorabat; se considerasse post abdicatum à se Regnum, suumque è Suecia discessum præsentem rerum faciem mutari posse, eoque judicasse è re fore Daniæ, si tunc Cornificium Ulfeldium in Suecia haut relinquat, sed efficiat, ut is in locum aliquem non suspectum se conferat, puta Viennam, Venetias aut Lutetiam. Ad quod consilium capiendum spes sit se istum inducturam, si Regi Daniæ placeat liberum ipsi relinquere bonorum suorum usumfructum, ac ut idem de filiis suis quos velit secum habere possit, cæteris in Dania relictis: quin & si opus videatur, ut scripto deprecationem, qualem Rex velit, exhibeat, modo illa nihil abjecti contineat. Id ut Regi referret Legatus, simul ostenderet, magnopere se ipsi obstrictum fore, si in sui gratiam ista Ulfeldio indulgeat, Regina petebat. Ad quæ Rex Daniæ Julum Reginæ declarare jubebat; se vehementer cupere Reginam sibi devincire, ac molestissimum esse, circa Ulfeldium se ipsi gratificari non posse; qui ex quo tempore ipse Daniæ Regno potiatur, ita se gesserit, ut si Regina id penitius considerarit, indignum eundem sua commendatione judicatura sit. Eum quippe omni veneratione adversum ipsum exuta absque suo permissu Regno excessisse; pluribus linguis famosos libellos in ipsum publicasse, regimenque ejusdem omnibus modis traduxisse. Eundem ad dicendam causam de administratione sua citatum libellum offerre Senatui ausum plenum contumelia in Regiam Majestatem. Qua impudentia ipse permotus sit, ejusdem reditus, quibus hactenus libere gavisus sit, detinere, num hac via permoveri possit, ut in se descendat; sed eundem nunquam plus insolentiæ ostendisse. Inprimis ab isto admissum facinus insitatæ improbitatis, & ob quod omnibus horrori & execrationi esse debeat, intercepta pecunia, qua quondam Angliæ Regem, cum in Batavis ageret, sublevare Daniæ Rex voluerit, quam nihilominus Ulfeldius in rationes suas retulerat. Quod flagitium cum Regina de Ulfeldio credere se negaret, paulo post Julus exemplum testimonii à Legato Regis Angliæ nuper Hafniæ relicti proferebat, quo negabat, hunc illa viginti quatuor uncialium millia à Rege Daniæ sibi destinata accepisse.

Is de objecti furti crimine se excusat.

§. 6. Mordebat ea res generosum Reginæ animum, si tam fœdi criminis manifestum protexisse, ac non modico favore prosecuta videretur. Itaque Ulfeldio denuntiat, ni objecta purget, non amplius ipsum suo patrocinio fruiturum. Qui cum indubitatis se documentis innocentiam suam demonstraturum asseverasset, Regina præsente Julo Senatores, ac Ulfeldium in conclave suum evocat & huic significat ob intercepta viginti quatuor uncialium millia ipsum à Legato Danico accusari; ad quod crimen jam respondendum ipsi esse, salvo respectu Regi Daniæ debito. Ulfeldius inde sui defensionem orditur, productis literarum documentis. Sed Legatus Danicus indignum muneris sui indole ratus, si coram Regina causam Regis sui nomine dicere videretur, iratus conclavi se proripuit, questus à Regina huc se inductum; quæ promiserit, nil dictum iri Regis Daniæ honori adversum. In quem Regina haut peccari judicabat, si Legatus ipsius audiret, falsa quædam crimina adversus Ulfeldium ab ipsius inimicis apud Regem venditata. Cæterum digresso licet Legato Ulfeldius haut omittebat instrumenta sua novem numero producere, quibus demonstrabat, petente Rege Angliæ Montrosio Marchioni, quo tempore is expeditionem in Scotiam parabat, eam se pecuniæ summam, & duodecim amplius uncialium millia de suo, quæ adhuc sibi debeantur, exsolvisse. Recognitis per Senatores epistolis, apochisque perspici aliter non potuit, quam Ulfeldium objecti criminis innocentem esse: quam in rem ipsi quoque testimonium publice fuit redditum.

Legatio in Hispaniam.

§. 7. Eodem anno Matthias Palbitzkius in Hispaniam Ablegatus destinabatur compensando honori, quem Rex Hispaniæ ipsi exhibuerat, habito per sesquiannum in Suecia Ablegato Pimentello. Redierat iste ex Hispania amplis asseverationibus de amicitia cum Suecis colenda onustus. Nunc non parciorem verborum copiam refundere jubebatur, ac per annum in Hispanica aula commorari expediendis Reginæ negotiis, inprimis quæ ad promovenda commercia facerent. De amicitia communibus verbis testaretur, ut tamen ad negotiationem super novo fœdere haut descenderet; de quo si ultro Hispani proponerent, mandatis se haut instructum excusaret; cæterum ad Reginam relaturum se reciperet. Simul observaret, quæ in Aula illa tractarentur, inprimis cum Lusitanis, & quæ ad promovenda commercia facerent. Sed peculiariter commerciis Suecos inter, & Hispanos stabiliendis invigilaret, de quibus præterita æstate Regina Pimentello scriptum tradiderat, ad quod nihil responsi hactenus repositum fuerat; id quod denuo Madriti Aulæ insinuaret. Tum commercium Hispanicum explo-

raret,

1654. raret, quid mercium ibi proveniret, quid desideraretur, & quod istarum pretium ibidem foret. Caute tamen agerét, ne Hispanis suspicionem injiceret, aut ansam molestæ repulsæ porrigeret super navigatione etiam ad Americanas provincias instituenda; sed prout inclinatos istos reperiret, ita procederet, nec peculiaria prius exproméret, quam animis istorum prius rite dispositis. Ubi pronos Hispanos repererit, distincte exponeret, ut Africanæ Suecorum societati mancipia in Guinea comparata in Americam trajicere liceat, eaque in Terra Firma, aut Cuba vel Hispaniola non solum pro pecunia vendere, sed & cum mercibus Americanis permutare, easque inde avehere. Quod Hispani eo facilius annuituri videbantur, quia ob bellum cum Lusitanis mancipia illa, ad Americæ culturam plane necessaria, non nisi ægre, & magno pretio comparari poterant. Quam ob causam etiam Flandris tunc navigatio in Americam permissa fuerat. Tum ut societati Suecorum Americanæ indulgeretur, è Nova Suecia in Cubam & Hispaniolam commercia instituere, ac pecora inde avehere, quorum ingens ibi copia dari ferebatur. Vicissim demonstraret, quam lucrosum Hispanis futurum sit, si ipsi Maris Baltici & Sueciæ merces ab ipsis Suecis emere possint, quæ nunc istis interventu aliorum ingenti pretio comparanda sint; cujus rei desiderium iisdem injicere conaretur, ut ultro contractum eo nomine affectarent, cujus tamen complementum Reginæ reservaret, ac ut huic optio relinqueretur, solutionem pecunia, argento infecto, aut Hispanicis mercibus accipere mallet. Tum ut proponeret, num armis in Suecia confectis Hispani uti velint. Ne autem hæc missio Gallis suspicionem injiceret, Regina Ministro Gallico Picquio significabat; Palbitzkium jussum in transitu Regem Reginamque Galliæ salutare, ac de proposito suo Regnum abdicandi illis significare. Hujus tamen iter cum tardius procederet, idem jam Lutetiam progressus ibi subsistere, itinere in Hispaniam suspenso, jubebatur, quoad successor Carolus Gustavus super ea legatione ex suo placito disponeret.

Czar de causis belli Polonici Reginæ exponit. 9. Febr.

§. 8. Hoc anno bellum Polonis inferebat Russorum Czar, instigante Cosaccorum Duce Chmielinskio, qui istum sibi protectorem adsciverat. Ejus belli causas Czar prolixis literis Reginæ per peculiarem Ablegatum missis exponebat, quas memorare haut abs re visum fuit. Summa querelarum super titulo erat, secus quam pactis cautum fuerat à Polonis sibi tributo; quam intolerandam iste injuriam ducebat. Extare ultra quadringentas epistolas præfectorum Polonicorum ad præfectos limitaneos Russicos, quæ vitiose titulum istum exprimant. In quibusdam Czaris patrem Michaelem Filaretovvicium, in quibusdam inverso ordine Fedorem Michaelovvicium dici. Alicubi loco *Samoderſetz* poni *Derſavetz*, quod præfectum notat. Alibi nonnulla provinciarum vocabula omissa. Ipsum Czarem pro Alexio Michaelovvicio Alexandrum Michalilovvicium dictum. Se missis Legatis sæpius postulasse, ut qui tales errores admiserint, capite plecterentur. Ipsum Poloniæ Regem decreto Comitiali anno 1637. sanxisse, ut omnes Czari justum titulum tribuerent, quem typis impressum quaquaversus ad omnium notitiam dimiserit, capitis pœna in transgressores statuta. Nunquam tamen impetrari potuisse, ut in delinquentes animadverteretur. Multos præterea libros in Polonia impressos, in quibus non pauca contumeliosa in Czarem, ipsiusque patrem, & avum Filaretum Nikitovvicium Patriarcham jactata sint, inprimis quod Uladislao titulus electi magni Ducis Moscoviæ tributus sit, cui tamen ipse solenni pacto renuntiaverit. Regem quoque Joannem Casimirum literis, queis super excessu Uladislai Regis significabat, hunc vocasse *lumen totius orbis Christiani, quod postquam hanc terram illustraverit, in cœlum sese ad æternam gloriam transtulerit*: quæ de mortali nato dici intolerandum sit. In Legatione quoque anno 1648. patrem ipsius Dominum Michaelem Federovvicium dici, non addito titulo Czaris & omnium Russorum *Samoderſetz*, seu Conservatoris. Equidem demum post multas expostulationes anno 1652. Poloniæ Regem Czari scripsisse, ut Legatos suos Warsaviam mitteret, qui viderent de reis in Czarem supplicium sumi. Venisse Legatos; reos ipsos non comparuisse, sed per procuratores inanes excusationes protulisse, auditu indignas. Ita re infecta Legatos discessisse; sententia à Polonis lata, insigniores reos absolutos, viliores nonnullos absentes damnatos, addito, haut constare, superstites, an mortui sint. Demum eadem de causa anno superiore Legatos in Poloniam missos; sed qui irrisi, ac ludibrio habiti redierint. Addebatur, Regem Poloniæ cum Crimeorum Tartarorum Principe adversus Russos conspirasse, ac in finibus turbas excitasse. Ita è transmissis libris, ac literarum exemplis Regina judicaret, num par sit, Christianum Principem ab altero tam indignis modis haberi. Ad has literas Regina nihil aliud reponebat; quam se de causis belli percepisse, ac gratum sibi fore, si controversiæ illæ amica ratione componi possint. Cæterum ut Reginæ in se animum exploraret Moschus, aliis literis scribebat, se de illis, qui anno 1651. Levinum Nummers Plescoviæ injuria affecissent, supplicium sumturum; ac postulabat ad idem spectandum aliquem à Regina mitti. Regina reponebat; non se dubitare, quin Czar id facinus dignis pœnis ulturus sit, licet à se nemo ad videndam executionem mittatur. Sed par insuper esse, ut isti Levino ac aliis pro illatis damnis pensatio fiat. Eadem de re cum Minister Suecicus Joannes Rhodius instaret, Russi reponebant; an non sufficeret, autores facinoris capite pœnas dedisse, ac Levinum honore potitum Czaris manum osculandi, pellibus Zobellinis ducentorum aureorum pretio donatum? Sed cum iste reponeret: viginti aureorum millia eo nomine à Levino, aliisque postulari. Russi velut stupore tacti nihil respondebant, profectionem Czaris ad expeditionem Polonicam excusantes. Iidem & viginti millia tuborum longiorum vendi à Regina sibi postulabant. Regina cum neque tanto armorum numero istum firmare, nec omnibus abnegatis suspicionem eidem injicere vellet, non plures quam quater mille sibi supersesse ferebat, quos æquo pretio quamprimum ad fines Russiæ transmissura sit. Eodem tempore Czar insigne additamentum titulo suo assuerat, dominum se Majoris & Minoris Russiæ vocando ob Kiovienſem & Czernichovienſem distrietum, quem sibi à Polonis vindicatum ibat; ac Ministro Suecico denuntiabant, ut ad eam formam titulus Czari deinceps recitaretur. Joannes Rhodius ad Reginam se relaturum respondebat. Cum paulo post literæ à Regina super negotio Levini Nummers adferrentur, quæ receptum hactenus titulum exprimerent, Czar eo audito indigna-

Czar titulum suum auget.

1654. dignationem præ se ferebat. Sed Rhodius Russico Cancellario demonstrabat; ne Russos quidem Reginæ titulum provinciarum Germanicarum vocabulis auctum tribuere prius voluisse, quam cum Zuskium sibi dedi peterent. Alias ingentes spiritus tunc Russis accesserant ex immenso validæ juventutis proventu, è qua ducentorum amplius millium exercitum conscripserant; Alexandri Magni, uti jactabant, facinora æquaturum, & in ipsam Germaniam penetraturum; ut satis constaret, si res adversus Polonum succederet, ipsos tentaturos, ut pedem iterum ad Mare Balticum figant. Ac jam tituli augmentum in materiam rixæ seponi adparebat, exclusis aliquot Suecorum in Russiam nuntiis, quod recentem, ac pleniorem titulum Czari non tribuerent.

Verdensis sessio expeditur.

§. 8. Supersunt in Comitiis Ratisponensibus acta, quæ quidem propius Sueciam tangunt. Circa locum, quo Verdense suffragium explicari deberet, nonnihil adhuc controversiæ movebatur, ingenti protestationum agmine semel atque iterum erumpente, cum per absentiam aliorum præsulum id suffragium inter Luneburgicas Domos incideret. Unde alternantes Principes postulabant, ut nomine ejus Ducatus proxime ante Citeriorem Pomeraniam sententia scamno seculari ferretur. In quod Regina facile consentiebat, nec minus ut Mindensis & Halberstadiensis Principatus juxta Ulteriorem Pomeraniam, Suerinensis & Raceburgensis juxta Meclenburgicam locum sortiretur. Enimvero ob brevitatem temporis id negotium tunc expediri non potuit, & quia Brandeburgicus & Meclenburgicus decretum Cæsareum super loco præsulatuum istorum inter seculares Principes assignando petierant. Ita Verdensis proximum ab Osnabrugensi locum retinuit, quod petentibus Legatis Suecicis decreto Cæsaris firmatum, ut idem ex opposito Osnabrugensis seculari scamno consideret. Sed in conventibus Evangelicorum Ordinum Verdensis post Brunsuicenses ante alternantes Domos nemine contradicente ad dicendam sententiam evocabatur.

Investitura differtur.

§. 9. Circa investituram Germanicarum provinciarum Cæsarei Suecos subinde urgebant, stimulante laudemii desiderio. Quo fine quoque agitabatur, ut à subscriptione Recessus excluderentur, qui investituram nondum recepissent. Id quod Sueci tanto iniquius ostendebant, quod ab ipso Cæsare impedimentum foret objectum, ne illa dudum susciperetur. Ita conatus iste disjectus, ac Regina ultro tempus extrahebat, quod jam decrevisset Regnum in Carolum Gustavum conferre, ne isti sumtus mox iterandi essent. Ea de re cum Legati Suecici apud Cæsarem jussu Reginæ exposuissent, ac petiissent, si forte intra quadrimestre, (nam id spatium denuo à Cæsare indultum fuerat,) nemo ad eam capessendam adesset, ne id officii neglectu, sed ob mutationem regiminis factum crederetur. Respondebat Cæsar; agerent Regina aut successor quod commodum ipsis sit.

Suecici Legati protestantur.

§. 10. Cæterum quam parum curæ esset Cæsari atque Ordinibus Catholicis conventa pacis Westphalicæ exsecutioni dare, his quoque Comitiis satis adparebat, dum quæ ista pace ad hæc Comitia rejecta fuerant, & quorum in ipsa propositione mentio facta erat, infecta relinquuntur, Cæsare abitum properante. Cujus discessui ipsius valetudo causa prætexebatur; revera quia Catholici manibus pedibusque connitebantur, ut ista ad Judicium Aulicum Cæsareum rejicerentur, abs quo quid favoris Evangelicis sperandum foret in aperto erat. Cujus rei indignitatem, & quantopere Pax Westphalica hoc modo læderetur, jussu Reginæ Legati Suecici pro sententia demonstrabant, protestatione quoque in Senatu Principum interposita. Cui applaudebant quidem cæteri Evangelici Ordines, segnius tamen quam par erat simul connitebantur, quod frequentior Suecorum cum Legato Hispanico conversatio suspicionem ipsis injecisset. Et verbis parum proficiebatur, quod Catholici post abductos exercitus non amplius Sueciam, & præterita tempora respicerent. Sic & cum Evangelicorum per Austriacas provincias circa sacra libertatem Legati Suecici Cæsari commendarent, hic ut ostenderet quam parum sibi ista placerent, brachii dolorem, dum isti perorant, simulando id subinde respiciebat. Nec levamenti quid ex hac intercessione istos percepisse deprehensum est. De vectigali Warnemundano, Capitularibus Bremensibus, & civitatis Bremensis guarantia anxie quæsita, ne Recessui inhæreretur; favente Moguntino & ob festinationem Cæsaris obtentum est.

De rixa Theologorum Evangelicorum.

§. 11. Verbo quoque tangendum de rixa inter Joannem Hulsemannum Lipsiensem, & Georgium Calixtum Helmstadiensem Theologos, quæ sub illud tempus deflagrans non parum doloris Evangelicis Ordinibus, multum gaudii ac insultandi materiam Catholicis præbebat. Super qua sopienda Evangelici Ordines ad Electorem Saxoniæ, & Brunsuicensem Ducem literas dederunt. Nec deerant qui suaderent, convocata Synodo controversias componendas. Sed censebat Regina utrique simpliciter silentium injungendum, nec ad Synodum rem deducendam; ubi propter ambitionem & pertinaciam partium schismati magis, quam concordiæ via sterni posset.

Controversia super urbis Bremensis immediatate.

§. 12. Super statu Bremæ urbis magna contentione à Legatis Suecicis certabatur, qui non solum quæ Bremenses pro libertate sua attulerant, edito in publicum scripto refutabant; sed & ingeminabant, haut fas esse uni contrahentium parti, si quid in pactis conventis dubii occurrat, ejus cognitionem & decisionem sibi arrogare; multoque insolentius, ab Ordinibus Imperii tale quid tentari, qui cum super Suecica satisfactione transigeretur, haut intervenerant. Enimvero Cæsarem jam antea urbi pronum vicini ejusdem urgebant clamitantes, malle se ad extrema rem deduci, quam concedere, ut Sueci Brema potiantur. Ipsos quippe accessione validæ urbis firmatos tractui ad Viturgim ac Albim fore formidabiles. Ac periculum in mora esse, ne desperatione adacti Bremenses Anglico aut Belgico præsidio admisso suam urbem Imperio avellant. Cum ea res ad Senatum Principum referenda esset, & omnia festinanter agi adparet, Suecici protestationem scripto interponebant, quam Isaacus Volmarus Austriacum Directorium exercens publice quidem recitari sinebat; ut tamen Ordines haberent, quod sequerentur, exactis Osnabrugensibus, quæ ad præsens negotium facere viderentur, referebat. Ab initio Trautmansdorfio non nisi de Pomerania Succis in satisfactionem danda injunctum, de qua jam anno 1639. Norimbergæ actum fuerit; ac ipsum fuisse Brandeburgicum amore pacis consensurum. Hoc recusante Saxonis suasu de summa pecuniæ fuisse injectum; quam cum Sueci repudiarent, super Pomerania iterum agitatum; Bremæ ac Verdæ nullam mentionem factam. Interim

Cæsareorum de Bremensi negotio relatio.

1654. rim cum Sueci & Galli ad tractatus accedere nollent, nisi invitatis Ordinibus, inter cæteros Bremam quoque civitatem à Cæsare ad conventum vocatam, quæ & immediatæ urbis dignatione apud tractatus per Legatos comparuerit. Negotiatione præsentibus Ordinibus instituta litem de Pomerania surrexisse, quæ ita demum decisa, ut Sueci Citeriorem, Elector Ulteriorem retinerent. Sed Suecos in Ulterioris vicem Bremensem, Verdensem, Mindensem & Osnabrugensem aliosque præsulatus postulasse. Cum ne tunc quidem cederet Brandeburgicus, missò demum San-Romano ipsi persuasum, ut Citeriore Pomerania desisteret; pro qua æquivalentes ditiones is exegerit. Ita Suecis Citeriorem Pomeraniam cum Bremensi ac Verdensi Episcopatu datam. Enimvero Cæsaris mentem haut fuisse, cum præsulatu Bremensi etiam cognominem urbem transferre; quippe quæ jam tum statum immediatum, & libertatem obtinuerit, & ad tractatus pacis cum aliis Ordinibus evocata sit, insuper anno 1646. diplomate Cæsareo firmata. Cum enim initio Cæsar Pomeraniam ac Bremensem Verdensemque præsulatum in feudum *personale* concedere vellet, quo Regina duntaxat & ejus proles non ipsum Regnum investiendum foret; Suecis mense Martio anno 1647. formulam fuisse oblatam, cui in Bremæ urbis gratiam hæc verba inserta fuerint: *Civitas quoque Bremensis ab hac concessione erit exemta, manebitque in possessione immedietatis, exercitii religionis, sessionis & voti.* Sed cum post longam disceptationem concessio demum in Regnum conferenda fuisset, die 14. Aprilis anno 1647. aliam formulam adornatam, in qua Bremæ hoc modo mentio facta sit: *Civitatis vero Bremensis competens sua libertas legitimo & longo usu acquisita relinquatur, nec in possessione turbetur.* Mox die 24. Aprilis ejusmodi verba adhibita; *Civitati vero Bremensi libertas longo usu obtenta relinquatur.* Ubi Salvius vocabula *longo usu obtenta* induxerit, ac propria manu superscripserit, *quiete possessa.* Super quibus verbis cum Sueci postea disceptationem cœperint, patuisse, ipsos statum urbis in dubium vocare velle. Id quod tamen Cæsarei abnuerint, quod eo tempore diploma Cæsareum jam editum foret. Ac Suecis ostensum, quæ priores possessores in dubium vocarint, Suecis idoneam rationem suæ prætensionis præbere non posse. Quæ nunc fiat traditionem jure belli niti, ac id duntaxat respicere, quod ipsi de novo adquirant. Priorum possessorum aliam fuisse rationem. Ac penes Cæsarem & Ordines esse quid Sueciæ concedendum sit, aut quid non, sicuti circa Pomeraniam factum. Unde §. *Civitati vero Bremensi*, sicut nunc in Tabulis Pacis extat, adornatum; eamque formulam Suecis anno 1647. d. 30. Maji traditam. Unde verba, *præsens status*, de immediato intelligenda. Nec meminisse, à Suecis quicquam urbi negatum, præter *Gegraviatum*; quem cum Cæsarei abnuerent, verba, *Si quæ vero*, subnexa fuisse. Quanquam autem Sueci ista verba de statu legitime quæsito interpretari velint, eam tamen interpretationem tunc propositam non fuisse; quam an mente reservarint, sibi non constare. Sane Cæsarem ea verba nunquam aliter, quam dictum sit, intellexisse. Bremam inter Ordines cæteros invitatam, inter tractatus pacis comparuisse, in Senatum urbium nemine contradicente admissam, ipsisque Suecis videntibus omnes actus immedietatis, nemine intercedente, exercuisse. Quod si Suecicis is sensus animo obversatus sit, urbem mediatum provinciæ membrum habendam, id tunc Instrumento Pacis inserendum fuisse. Id cum neglexerint, sententiam merito contra ipsos ferri. Equidem Salvium, cum Instrumentum subscribendum esset, declarationem, quomodo ipse eum paragraphum intellexerit, d. 9. *Oct.* 1648. Cæsareis voluisse tradere, simul petiisse, ut Actis ista insereretur. Sed Cæsareis recusantibus eam declarationem Moguntino Directorio exhibitam, à quo eadem acceptata sit, eoque nomine attestatum ipsi traditum. An autem ejusmodi declaratio ab una partium profecta Instrumentum Pacis & genuinum ejus sensum evertere queat, penes æquos rerum arbitros judicium esse. Sed ista sè jam haut morari; & quia possessio à parte urbis notoria sit, eam salvam fore; petitorium Suecis patere. Sane urbi Cæsareum diploma datum, antequam Cæsari in mentem venerit Suecis eum Episcopatum concedere. Quæ & proscriptionis pœnam subire non potuerit, ni eadem Cæsari immediate subesset. Addebatur de periculo, quod Germaniæ immineret, ni confestim urbs in abrupta consilia præceps sessione potiatur. Eam quippe proscriptam Belgarum patrocinio commissuram se fuisse, ni spes foret, proscriptionem pecuniæ summa posse redimi. Quo tempore etiam, controversia super vectigali inter Oldenburgicum & Bremam Monasterii agitata, Bremenses Belgarum intercessione apud Cæsareos usi sint, accidisse, ut istis spes *immedietatis* facta sit, ac Belgicis Legatis ostensum, Bremam amice cum Comite transigere posse. Tunc Bremenses jactasse, se rem ad arma deduci malle, quam ducenta uncialium millia exsolvere, qua summa Oldenburgicus actionem suam redimi cupiebat. Sed cum Belgæ regererent, unam navem bellicam haut minoris comparari, Bremenses tunc à desperatis consiliis abductos. Cæterum imputarent sibi ipsis Sueci, quod non clarius sint locuti, & salvo suo sensu concluserint. Num eam ob causam arma arrepturi sint, suo loco relinqui. Sane ea jam antea manibus tenuisse, quæ tamen, utut non sine periculo, detrahi potuerint. Esse quidem Reginam partem primariam pacisscentem, sed Cæsarem & Ordines ideo non excludi, & declarationem Instrumenti Pacis non ad solam Reginam, sed Cæsarem quoque, & Status spectare. Concludebat demum, admittendam urbem in possessorio momentaneo ad sessionem & votum, salvo possessorio ordinario & petitorio. Austriacam sententiam omnes Catholici, excepto Salisburgensi, sequebantur, & ex Evangelicis Cellensis, Hanoveranus, Meclenburgicus, Cassellanus & Lauenburgicus: Guelferbytanus ambigue, ut neutri parti præjudicaret. Cæteri Evangelici rem differebant. Nec minus Vesontinus pro Brema citra exceptionem calculum tulerat, utut Sueci ea lege Hispanis in causa urbis Vesontinæ suffragati essent, ut & hi vicissim in causa Bremensi ipsis faverent.

1654.

§. 13. Ad hæc Suecici Legati regerebant: se ex actis sat perspicere, Cæsari & Imperio magis affectatam Bremæ libertatem, quam Sueciæ amicitiam cordi esse: nec Reginam per apices juris protelari posse, sed viam circumspecturam, qua causam suam ex gentium jure persequatur. Sane omnia ex libidine agi; quicquid solidarum à se rationum adferatur insuper haberi. Jus gentium discrimen inter possessionem momentaneam & ordinariam ignorare, ac idem ad subtilitates juris privati pertinere. Sed & constabat, Ministros Cæsareos, aliosque opimis strenis à Bremensibus tunc

Suecici Legati frustra querunter.

1654. tunc delibutos fuisse. Venditabat tamen operam suam Hispanicus Legatus, ut Cæsar negotii hujus conclusionem in duos menses dilaturum se reciperet, quoad Reginæ declaratio è Suecia allata fuisset. Nec eo secius Cæsar decretum condebat de admittenda ad sessionem & suffragium Bremensi civitate. Adversus quod Succici Legati biduo post protestationem interponebant, velut ab incompetente judice profectum, Reginæque contra eam urbem omnia juris & facti remedia reservabant. Cæterum non pauci credebant, forte successu temporis plura Bremensibus extorqueri posse, quam si ipsis præstito homagio omnia privilegia confirmanda fuissent. Porro cum ejus decreti executionem Succici Legati extrahere niterentur, Bremenses exemplum ejusdem nacti citra denuntiationem à Marschallo Pappenheimio factam in Senatum Civitatum irrumpebant, Succis frustra contradicentibus. Testabatur Hispanus, in hac causa summo se opere connixum, ac obtinuisse, ut hæc causa bis in secretiore Consilio suspenderetur. Sed Moguntinum importuna solicitatione Ordinum Visurgiadsitorum pervicisse. Et hoc specimine ostensum, quanta tunc foret Suciæ autoritas, aut gratia apud eos quibus plurimum profuerit; postquam illa tunc armis exuta impune contemni posse crederetur.

Cæsaris decretum pro civitate Bremensi. 13. Febr. 15. Febr.

Kœnigsmarckius Bremenses coërcere instituit.

§. 14. Enimvero cum Bremenses, post obtentam à proscriptione absolutionem plus ferociæ indies adversus Suecos ostenderent, favore Cæsaris ac vicinorum subnixi, Kœnigsmarckius ejus provinciæ Gubernator circa finem superioris anni Reginæ proponebat, ut redigendis ad modestiam oppidanis ex uno latere Burgum occuparetur, ex altero Wiltzhausa munitionibus firmaretur; quo si utique obsequium abnueret urbs, saltem hinc inde constringeretur, ne ex ea provinciæ noxa inferri possit; eaque destinata verno tempore solutis glacie aquis executioni commode dari posse. Id consilium Regina probabat, quod contumacia utique urbis frangi mereretur; idque ut opportuno tempore perficeret, simul cœptas munitiones absolveret, jubebat. Huic negotio commodissimum tempus judicabat Kœnigsmarckius mensem Martium, quod Belgæ adhuc bello Anglicano distinerentur; & quia properantibus ad finem Comitiis Succicorum Legatorum protestationi hoc modo pondus aliquod addendum videbatur. Ac vicinis, qui Bremensem causam sublevarant, scrupulus injiciebatur, ne patientem injuriarii Reginam crederent. Sed dum iste cum copiis peragendo destinato contractis jam Burgum versus movet, nuntiatur, nonnullas Luneburgicorum cohortes versus Bremensem provinciam iter intendere, quas ipse suspicabatur forte in munimentum apud Verdam illis inviſum quid tentaturas. Unde mutato itinere eodem flectebat, ut isti caveret. Sed Luneburgici ad Albim declinabant, dissipandis delectibus Christiani Ducis Meclenburgici.

Burgum occupat.

§. 15. Bremenses interim suspicione perstricti quingentos pedites cum octo machinis Burgum mittebant, qui novis operibus id firmare properabant. Is locus cum citra controversiam in territorio Regio situs esset, in quo aliena præsidia tolerare rationis non erat, Kœnigsmarckius propere in istos ire constituit, antequam pedem ibi figerent, aut Cæsaris inhibitoria mandata Ratispona venirent, præsertim cum Luneburgicis Meclenburgici Ducis copiæ aliquid negotii daturæ viderentur, qui munito ad Albim loco consederant. Ac si Bremensibus is conatus succederet, alii quoque subjecti exemplum imitaturi vicinisque spiritus accessuri erant jactantibus se quam maxime Ratisponæ Succorum invidis. Et fortasse moderatiora consilia capturi erant Bremenses, si perspicerent, injusta Cæsaris decreta à Suecis insuper haberi. Tum & valde periclitabatur securitas provinciæ, si locus iste à Bremensibus firmatus insideretur. Præter occupatum tamen Burgum nihil hostilitatis exercere, ni Bremenses ultro lacesserent, & commercia ad urbem libera permittere à Regina justus erat, ne vicinis ansa præberetur huic se negotio immiscendi. Igitur 29. Mart. Kœnigsmarckius contractas aliquot militum centurias sine mora Burgo circumfundit. Sequenti 30. Mart. die circa vesperam adfertur, Bremenses ex urbe 31. Mart. cum tribus millibus militum ac machinis quibusdam accedere, ut Burgo subveniant. Unde Kœnigsmarckius relictis ad oppidum ducentis militibus, cæteros adventantibus obviam rapit, ac opportuno loco istos expectat; qui & ipsi ad vicinum cœmeterium considebant. Cum utrinque machinis paulisper fulminatum esset, Bremenses nocturnâ in urbem se propipiunt, relicta navi bellica, cujus vectores perfodere aggeres jussi erant, ut Suecis damnum inferrent. Ea navis non paucis globis perforabatur, antequam per adversum ventum se subducere posset. Reversus inde Kœnigsmarckius Burgo vim admovet, ac præsidiarios ad deditionem compellit, tribuno Forbesio impositio, qui cœpta à Bremensibus opera absolveret. Metu inde perculsi Bremenses, ne Kœnigsmarckius ipsam urbem invaderet, perfossis aggeribus vicinam regionem aquis submergebant. Et ipso consulente quid agendum, Regina responderat, si brevi impetu aut astu urbem opprimere posset, operæ pretium facturum; obsidii moras tentare omitteret, ne vicini ad arma concurrant. Ad Legatos Succicos Ratisponam scribebatur, ut jus Reginæ circa Burgum demonstrarent, nec ipsam pati potuisse ejusdem munitione infesta à Bremensibus suo territorio tantum præjudicii afferri. Contra magnopere laborabant Ratisponæ Bremenses, ut Ordines Imperii tutelam urbis susciperent. Nec obscure Succicis Legatis denuntiabat Moguntinus, si Succi vi adversus Bremam agere pergant, Ordines opera copiarum Circularium suscipere haut omissuros, quæ ad quietem Imperii requirantur. Sed ostendebant Succi vim cœpisse à Bremensibus, qui Burgum in Succico territorio situm præsidio atque operibus munire instituerint, ac Kœnigsmarckio, cum isti hos monenti præsidium revocare abnuerent, necessitatem allatam vim reponendi. Et magna contentione vix obtinebant Succi, ne de hoc negotio Recessui Imperii insereretur. Mandata tamen avocatoria & inhibitoria à Cæsare urbs facile impetrabat, Kœnigs- 19. April. marckio, qui exercitus Cæsaris nunquam horruerat parum formidolosa. Quibus Succi aliud scriptum publicum opponebant, quo justitiam suæ causæ prolixe adstruebant. Nec eo magis Kœnigsmarckius desistebat copias firmare, submissis quoque è Pomerania auxiliis. Ac cum Bremenses Bederkesa præsidium nuper impositum isto monente deducere nollent, jussu Reginæ id inde ejectum. Arci, quod mediterraneo loco sita esset, munimenta detracta prælidiarius miles liber Bremam versus dimissus est. Sed cum Bremenses interim eruptione facta tres milites Succicos occidissent, quatuor cepissent, Kœnigsmarckius quoque istum militem ex itinere in captivitatem retrahi

1654. jubebat. Sed & munimentum ad confluentes Geestæ ac Visurgis magna cura firmabat, occupato quoque adsito vico Lea. Id munimentum quo tolleretur, Bremenses ad Belgas scribebant, ut apud Reginam agerent. Sed ostensum prioribus Archiepiscopis semper jus fuisse eo loco munitionem struendi. Ac Fridericum anno 1639. ibidem castellum excitasse, sed aliorum interventu iterum destruxisse, reservato tamen sibi jure, ut id instaurari integrum foret, si videretur, tuendæ provinciæ.

Lubeca & Hamburgum pro Brema apud Suecos se interponit.

§. 16. Ea scintilla ne in magnum incendium evalesceret, Hamburgenses ac Lubecenses sequestres se apud Kœnigsmarckium offerebant; qui cum nondum de Reginæ mente constaret, cum Bremensibus uti prius agerent, monebat. Regina admitti istorum officium jubebat; simul ut istis Bremensium injuria demonstraretur; neque sibi in animo esse eam urbem opprimere, sed si illa debitis explendis promtam se ferat, se privilegia urbis servaturam. Igitur tractatus amicos institueret, interim Burgum, & alia occupata loca firmare ne omitteret. Cum interim Legati isti Hamburgum regressi essent, per certos homines ipsis insinuabatur, oblatam operam Reginæ haut ingratam fore. Et scripserat Regina Kœnigsmarckio, ne quid amplius locorum Bremensium occuparet, sed parta tantum tueretur, ac apud vicinos testaretur, omnia non alio fine suscepta, quam ut Regina jus suum adversus Bremensium turbationes defenderet. Tum commercia ad urbem & ex urbe ne impediret, ne vicinis idonea querendi causa foret.

Bremenses à Belgis auxilium petunt.

§. 17. Enimvero in Belgis præcipua fiducia Bremensibus erat, qui composito jam cum Anglis bello eam urbem haut deserturi credebantur, Suecis non parum offensi, quod auxilia in bello Anglicano abnuissent; cujus rei deinceps se memores fore haut obscure minati fuerant. Eo fine ab istis in Hollandiam mittebatur Meierus, qui pecuniam ac militem Belgas posceret. Neque tamen hi auxilium festinabant recenti bello fessi, & quia volebant majoribus angustiis istos involvi, ut eo facilius ad Belgicum præsidium Embdæ instar admittendum adigerentur. Sed nec constare, quid Germaniæ Principes acturi sint, fortasse haut ægre laturi Belgas cum Suecia committi, dum ipsi otiosos interim spectatores agunt, aut aliena pericula in suum commodum vertunt. Et ipsi Hanseatici nupero bello Anglicano parum favoris in Belgas ostenderant. Equidem nullum non lapidem movebat Meierus, ut Hollandos in partes urbis traheret triginta uncialium millibus, quæ ab Amstelodamensi urbe mutuo Bremensibus data erant, liberaliter inter proceres distributis. Simul jactabat, propediem Kœnigsmarckio Cæsaris proscriptionem imminere, ardentibus in eam Consiliariis Aulicis, qui salariis à Cæsare diu haut acceptis istius pecunias hinc inde fœnori expositas jam spe devorarint. Simul Brandeburgicum prædia involaturum, quæ iste opima in Halberstadiensi ditione possidebat. Multos quoque Germaniæ Principes, ac inprimis Moguntinum Bremensibus suasisse, ut Hollandico auxilio niterentur. Segniter tamen Hollandi agebant, instante quoque apud Ordines Generales Appelbomio Residente, ne injustam Bremensium causam tuendam susciperent. Suadebant tamen Meiero, ut pedites illos, quos ipsi tunc exautoratum ibant, Bremensium stipendio illigaret. Quod cum iste adspernaretur, decernebant, se datis ad Reginam literis conciliationem suam oblaturos. Sed Bremensibus literæ istæ parum æstimabantur, præsertim frigidius conscriptæ, nec videri volebant istas à Belgis petiisse. Quin metuebant, ne iisdem literis ac Belgarum conciliatione Cæsar offenderetur, qui cognitionem ejus litis sibi vindicatum ibat. Interim Meierus iste ad Neoburgicum Palatinum excurrebat, ut ad tuenda Cæsaris mandata istum invitaret; sed qui Conventu Circuli Westphalici prius opus dicebat, de cætero paratum se Cæsaris voluntatem exequi. Cujus quoque præfectus provincialis Reuschenbergius acre studium pro Bremensibus ostendebat. Tum Georgius Fridericus V Valdeccæ Comes legionem in usum urbis conscripturum se offerebat, magis ut hoc obtentu copias Brandeburgici, cujus insigni gratia florebat, augeret, quam affectu in Bremenses. Etsi autem Belgæ lentius rem agerent; satis tamen constabat, ubi in bellum ea lis exarsisset illos omni auxilio Bremam sublevaturos, fervido cumprimis Amstelodamensium in eam studio. Eo consultius Reginæ visum, post circumcisam in præsens sic satis urbem ad amicos tractatus rem deducere, quorum exitus temporibus Caroli Gustavi Regis reservatur, quod interim Regina se Regno abdicasset.

1654.

Regina Regno cedere constituit.

§. 18. Hoc quippe anno Regina olim conceptum, ac dilatum hucusque consilium de transferendo in Carolum Gustavum Regno tandem exequi constituerat. Causæ, cur illa ultro abjicere voluerit, ad quod alii immenso ardore ruunt, suam sæpe ac multorum millium vitam pro Corona paciscentes, eædem quæ antea. Nam etsi precibus suorum triennium ab hinc victa regimen retineret; haut tamen ita consilium suum mutarat, ut non post commodiore tempore id executura esset. Ac postquam semel omnem conjugii ineundi cupidinem exuisset, quod restabat vitæ sibi soli vivere cupiebat: & in perpetuum abjecta sobolis dulcedine haut videbat, quare se defatigare deberet, glisente indies imperandi tædio. Et prout ipsa ingenio immensum eminebat; ita isti aptiorem judicabat conversationem nationum quæ subtiliore spiritu agitantur, postquam à Martiis suæ gentis deliciis sexus eandem excluserat. Simul asperius Sueciæ cœlum solumque aversata, Italiæ amœnitatem cogitatione volvebat, ubi extra fortunæ arbitria subducta, sublimioris sapientiæ meditationi vacaret. Et cum ipsa id beneficii patriæ suæ dare constituisset, ut certa successione firmata interregni incommoda averteret, ea res haut in longum nimis extrahenda videbatur ob incerta casuum humanorum. Nam defuncto interim Carolo Gustavo haut facile ad designandum alium successorem permovendi Senatus, Ordinesque erant. Nec ignotum, quam lubricus Principum status foret suæ stirpis ultimorum, præproperis in novas spes hominibus, ac facili rerum præsentium fastidio. Accedebat quod imminuto ærario vix adpareret, unde bellis, quæ haut declinari posse videbantur, sumtus corrogandi forent, aut solitus hucusque splendor sustinendus. Nam ut à se, aliisque Regibus donata retractaret, sibi sat difficile fore judicabat. Denique cum nec diuturnæ paci immergi Sueciæ expediret, per longam desidiam vigore gentis exoliturо; nec vicinorum conditio Suecorum armis diu quietem concessura videretur; partas hactenus adoreas aleæ denuo exponere verebatur. Et si

Principi

1654. Principi summam belli committeret, ipsa in illius potestate futura erat, ubi forte longa Regni expectatio tædium moveret. Si alium imperatorem exercitui præficeret, maximæ contumeliæ loco id Princeps habiturus erat.

Regina Senatui destinata pandit. 11. Febr.

§. 19. Ea mens cum Reginæ immota sederet, super destinatis suis tum passim vulgabat, tum apud Senatum, quem ea de causa Upsaliæ, ubi tunc agebat, convocaverat, in hunc modum disserebat; se ipsos hunc in finem arcessisse, ut sententiam suam indicaret super habendo quamprimum Ordinum conventu, quo decreverit inter alia negotia Regni salutem spectantia consilium suum de abdicando Regno & in Carolum Gustavum transferendo istis pandere. De quo cum ante triennium agitaret, certas ob causas id tunc dilatum, sed jam ejus consilii rationes penitius apud se librasse. Ac circa Carolum Gustavum quidem nullum se impedimentum perspicere, cum is antea successor sibi designatus sit, Regnumque adeo jure ipsi debeatur; cui gerendo sat capax sit. Se vero ad id consilii variis rationibus impelli; de quibus multos multa falsa suspicari norit; quos ipsa parum moretur. Cæterum per neminem ab hac sententia ipsam dimovendam. Eoque se hac in causa non consilium istos, sed consensum poscere. Dispicerent inde, ut Carolus Gustavus tuta Regni possessione potiatur. Id se ab ipsis velut grati animi signum pro tuis adversus eosdem meritis expectare. Confuderat rei magnitudo omnium animos, ut quid respondendum foret vix constaret. Post longum tamen silentium ostendebatur; de hoc negotio ante triennium referente Regina Senatum deliberasse, sententiamque ipsi suam tunc declarasse. Sed nunc sibi à Regina consultandi facultatem adimi, ac parendi necessitate allata obluctari frustra esse. Cæterum penes Reginam quidem esse ipsis imperare; sibi tamen ex officio incumbere ea suadere, quæ Reginæ ac Patriæ utilia videantur. Et hanc rem tanti esse momenti, ac sine exemplo, ut matura nec præcipitata deliberatione opus habeat. Ad quæ Regina; rationes Senatus ante à se perceptas; & nunc eo rem processisse, ut mutari amplius nequeat. Eam ex solo suo placito pendere, nec magna deliberatione amplius indigere. Tempus duntaxat, definiendum habendo Ordinum conventui. Sane ni hæc fixa sibi mens sederet, eam rem haut ita publicaturam fuisse. Unde frustra credi ulla ratione destinatis hisce dimoveri se posse. Quibus dictis Senatu excedebat.

Qui eadem frustra deprecatur.

§. 20. Senatus etsi exigua spes Reginam flectendi supereslet; tamen decorum judicabat preces tentare, ut Regnum quoad viveret retinere vellet, quod videatur extrudi, qui non rogatur. Ac revera ægre ferebant Reginam imperio abire, auspicato juxta ac placido ejusdem regimine deliniti, aut opibus ac honoribus ab eadem aucti. Unde semel atque iterum universi Reginæ supplicabant, dignaretur sua auspicia felicitate, ac sapientia toto orbe nobilitata, quoad viveret, moderandæ patriæ impendere; nec destitueret, quam ad tantum gloriæ splendorem extulerit. Eadem & alii privatim ingerebant. Sed cum omnes suasiones, ac preces incassum consumerentur, Comitia Upsaliam transferendi in Carolum Gustavum Regni causa ad diem secundum Maji indicebantur. Simul ad eundem à Regina mittuntur Hermannus Flemmingius, & Joannes Steinhœckius, qui cum ipso super Reginæ reditibus ac conditione post abdicationem agerent. Qui & ipse quantum posset Reginæ cœpta disuadere, partim quia ita decebat adversus eam, cui soli spem Regni debebat, partim quia metuebat, ne Regina denuo suorum precibus expugnata sceptrum retineret. Quo facto si quid cupidinis ostendisset ludibrio futurus erat, ac plane subvertendo ipsi via sternebatur, velut qui sceptro immineret. Unde & ipse in Oelandia sepulcrum sibi designaverat, velut mortem magis quam Regnum meditans, omni à se suspicioni, ac calumniæ avertendæ. Et cum accersente Regina ipsam adiisset, dicebat se venisse ipsius jussu ad excipienda ejusdem imperia, quibus semper summa fidelitate ex lege subjectionis obtemperaturus sit; simul de obsequio suo summa cum devotione testatus; Regina vehementer probante venerationem, qua ipsam prosequebatur, & per omnia ad ejusdem arbitria se componebat. Cui digredienti etsi Regina diceret se illum non amplius visurum, quam ut Regem salutaret; is tamen haut eo minus Oelandensem secessum repetitum ibat, velut nihil minus quam Regnum cogitaret. Quem tamen Regina per Hermannum Flemingium rogabat, ne longius discederet, sed in vicina Holmiæ arce moraretur, quoad Comitiorum initium adesset. Sed nunc postquam sero rem agi à Regina perspiceret, post consumtam tergiversationem ea destinatione Upsaliam proficiscebatur, ut Rex inde reverti, aut mori vellet.

1654.

De reditibus Reginæ post abdicationem, ejusque cessione.

§. 21. Actum inde de reditibus Reginæ, queis post abdicatum Regnum se sustentaret. Quo fine ipsa sibi ducenta uncialium millia annua deposcebat, è certis fundis, & quæ alienari non deberent proventura. Eum in usum proponebatur Gothenburgum, cum adjecto districtu, Pomerania ac insulæ Oelandia & Gotlandia. Sed circa Gothenburgum refragabatur Senatus, intutum Regi judicans illa claustra Regni ad Oceanum in alterius potestate esse. Sed & cum Wolgastanam arcem, aliasque terras quas in Pomerania postulabat, cum summo imperio ac vendendi, alienandi, aut oppignerandi jure possidere cuperet, abnuebat Senatus, ne forte hac occasione istæ terræ à regno separarentur. Ita tandem conventum, ut Reginæ assignarentur reditus insularum Oelandiæ, Gotlandiæ & Oesaliæ, cum oppido & arce Norcopensi ac Wolgasto & bonis mensalibus in Pomerania, simul Pœla & Neucloster in Meclenburgica, iis conditionibus, quæ mox memorabuntur.

Regina Principi successorem substituere conatur.

§. 22. Cæterum Regina cum Carolum Gustavum adhuc cælibem perspiceret, simul metueret, ne si forte matrimonium is sterile sortiatur, Regnum in periculum incideret, cui prævertendo ipsa eum successorem sibi constituerat; quibusdam Senatoribus proponebat de successore eidem substituendo in eum casum, si absque prole ipsum decedere contingat. Forte & metuebat, ne si isto casu Regno potiretur, qui nullo ipsi beneficio foret obstrictus, reditus ejusdem turbarentur. Sed isti uti laudabant curam, quam pro Regni tranquillitate gerebat; ita rogabant, ne in sinistram partem acciperet, quod isthoc propositum probare haut possint. Ut ipsa Regnum destitueret utcunque ferendum esse, non quod id probent, quam quia resistere tam valde cupienti non potuerint. Sed in id quod jam proponatur, nunquam ultro consensuros, nec ut tale quid à posteritate sibi exprobretur passuros. Felices se electione cognati ipsius Caroli Gustavi, quem le-

1654. gitimum sibi Regem agnituri, ac omne obsequium, fidemque exhibituri eidem sint ex eo momento, quo illa ipsos fide, quam eidem juratam dederint, exsolverit. Spem esse matrimonium ipsi futurum prole beatum, quod etiam quantum potest properandum sit. Ita haut opus fore tam longe in futurum curas struere, aut ita præmature de favore Numinis desperare, quem in posterum è Sobole Regia sperent. Sed & postquam ipsa diademate se exuerit, ut eo Princeps redimatur, huic curam resignandam super successore suo constituendi in eum casum, si prole destituatur: nec par esse, ut idem collegam velut imperii agnoscere cogatur, maximarum turbarum in Regno occasionem. Ita dum incertum malum prævenire festinent, quod divina bonitate aversum iri spes sit, in maximas prolapsuros calamitates, si Principi hæredem necessarium dederint. Simul considerandum ipsi esse, quod postquam Regno abire constituerit, salus patriæ, quæ ipsi semper tantopere cordi fuerit, requirat, ut ipsa in perpetuum pro se, ac ex se nascendis Regno renuntiet, si forte matrimonium deinceps subire placuerit. Nam volebant, ut etiam prætensioni ad capessendum iterum Regnum in perpetuum cederet eo casu, si Carolus Gustavus absque prole ante ipsam fato fungatur. In hac substitutione Regina oculos conjecerat in Claudium Tottium Comitem quem ut successioni magis idoneum redderet, cognatum sibi agnoscere, ac in nomen & insignia familiæ Wasianæ adoptare constituerat, velut qui genus ad Erici XIV. filiam referebat. Sed cum judicaret, Proceribus, ac forte Ordinibus reluctantibus ea destinata irrita fore, ut Comiti isti indicium benevolentiæ ante depositum sceptrum relinqueret, Ducis dignatione eundem supra cæteros extollere cupiebat. Huic destinato ut Senatus parcius resisteret, quod iste titulus in Suecia antiquitus non nisi Regum filiis tribui sueverit, effecturam se credebat, si eundem titulum Petro Braheo Drotzeto, & Axelio Oxenstiernæ Cancellario offerret. Sed reponebat Cancellarius, probante quoque Braheo; maximas Reginæ gratias se agere pro benevolentia ac honore, quo se suasque familias mactare velit. Esse quidem istum titulum, quem offerat, speciosum, & magnæ dignationis; sed revera omnes hosce titulos ita onerosos esse statui Sueciæ, ut non credat, melius se ipsi consilium suggerere posse, quam ut Comitum quoque, & Baronum vocabula aboleat, ac veterem nobilitatis statum, qui sub Regno electitio fuerat, reducat; utque adeo sola virtute ac meritis homines distinguantur, non titulis quondam Sueciæ ignotis, cum omnes simplici Nobilium vocabulo censerentur, quod & adhuc in Dania obtineat. Quin & paratum se esse Comitatum ac Baronatum suum Coronæ reddere si Reginæ placeat; quod credat ex officiis patriæ præstitis sat honoris sibi proventurum; ad quæ pro virili continuanda filii quoque sui per se proni sint, nullo alio præmio invitante, quam gloria, utilium patriæ civium nomen meruisse. Ita deinceps Reginæ nihil amplius hac de re movere placuit.

Reginæ ad Ordines allocutio. 11. Maji.

§. 23. Convenerant jam Ordines Regni Upsaliam, quos una cum Senatu in arce congregatos Regina in hunc sensum alloquebatur: Causam, quare ipsos nunc evocaverit, posse quidem ipsis miram videri exempli raritate. Sed si respicere velint, quæ per hæc tempora acta sint, sat animadversuros, non recenti impetu id negotium suscipi, sed diu præparatum, & à se desideratum. Nosse 1654.
ipsos, quid jam ante aliquot annos actum, & decretum sit circa successionem cognati sui Principis, quo confecto felicem se judicet, gaudeatque, eo fundamento jacto destinata se sua nunc exequi posse, in ipsum corona ac regimine translatis; id quod patriæ commodo, ipsi Principi incremento ac securitati cessurum confidat. Jam ante ab Ordinibus in ipsum hoc juris collatum, eumque Regno gerendo idoneum habitum merentibus id insigni prudentia, animique dotibus, tum rebus, præclare gestis. Unde nil aliud deesse, quam tempus sceptro capessendo designare, quod quidem à suo placito dependeat; ac ut ipsis super destinato suo significet. Nec dubitare, quin in hoc consensuri, obsequiumque ipsi suum, uti antehac semper, ita & nunc adprobaturi sint. Unum id esse redhostimentum, quod sibi rependi postulet pro meritis, per decennium imperii sui in illos collatis. Ac eo minus cupitis suis applaudere dubitaturos, quod ab his nulla ratione dimoveri queat. Ad extremum petebat, ut se imperante gesta boni consulant, sibique persuadeant, tam in præsenti negotio, quam in aliis unice ipsi propositum fuisse inservire patriæ; cujus saluti & incremento ut ea res cedat, summam sibi voti esse.

Propositio ad Ordines.

§. 24. Postquam Regina isthæc præfata esset, ejusdem jussu Scheringius Rosenhanius propositionem ad Ordines è scripto recitabat. Nam Cancellarius Oxenstierna id muneris obire abnuerat, ne id factum ulla ratione probasse videretur, jactans, haut ideo anno 1604. Norcopiæ in Carolum IX. ejusque familiam successionem Regni collatam, ut Regibus integrum sit patriam pro lubitu destituere, sed ut eandem tamdiu moderari tenerentur, quoad vita supereset. Et cum ipse Gustavo Adolfo quondam sancte fidem dederit, se ad servandum filiæ Regnum omni ope connixurum, nefas esse à se ullam partem ejus actus attingi, quo ista Regno exuatur. Cæterum propositionis initio memorabatur, Sueciam nunc omnibus cum vicinis pacem agitare: qua rerum facie Reginam constituisse capta dudum destinata de Regno in Carolum Gustavum transferendo exequi. Eam decem per annos operam in Regni administratione collocasse, non sine prospero successu, pace gloriosa cum potentissimis hostibus constituta; nec ex actis ipsius aliud colligi posse, quam ab eadem Regni salutem ac securitatem unice quæsitam. Eo fine & antea super successore constituisse præveniendis turbis, quæ circa mutationes imperiorum contingere solent; id quod & Ordines jam probarint. Ut igitur ipsi, dum vivat, eo gaudio frui liceat, ac ea destinata perfecta, Regnique securitatem Caroli Gustavi regimine plene constitutam adspicere decreviisse omne jus ad Regnum cedere, ac in hunc conferre. Id consilium etsi Ordinibus parum expectatum videri possit, confidere tamen eos idem amplexuros, nec repugnaturos, quo minus ipsa post toleratum imperandi onus quiete fruatur. Confidere Reginam, sicuti omnes Ordines antehac Caroli Gustavi laudabiles artes æstimarint ita deprehensuros, hunc istas in ipsorum commodum prudenti Regni administratione impensurum; nec hac mutatione Ordinibus quid præjudicii allatum iri. Quam in rem & ipsa ante abdicationem idonea consilia suggestura sit, inprimis ut Princeps ipsorum libertati ac privilegiis caveat, ac illa præstet, quæ leges Sueciæ ac mores ferant;

1654. rant; Ordinibus vicissim debitum obsequium exhibituris. Deliberent igitur Ordines, quomodo isthæc destinata honeste ac decore, & quamprimum effectui dari queant. Tum ut conventio super sua sustentatione cum Principe inita ab ipsis probetur, ac firmetur. Gratias præterea agere pro honore & obsequio per totum imperii tempus sibi exhibito, quo abunde sibi satisfactum testetur. Sperare quoque ipsos boni consulturos fidelem pro universorum salute curam ac clementem affectum, quo singulos prosecuta sit. Quæ omnia voto idoneo claudebantur.

Ordines demum in abdicationem consentiunt.

§. 25. Ordines re inter se perpensa etsi satis animadverterent, Reginam proposito haut dimotum iri, decorum tamen judicabant apud Reginam testari; displicere sibi consilium ab ipsa captum; simul rogare, ut deinceps quoque imperandi onus sustinere velit. Sed cum immotam in sententia persistere viderent, quippe quæ declaraverat, ne si alia adhuc corona offeratur, ultra tempus quod ipsa animo designaverat Regni habenas retenturam; demum in abdicationem ejus consenserunt, & ut sceptrum in Caroli Gustavi manus resignaret, quem lubenti animo Regem sint acceptaturi, prout & jam in eum eventum eidem fidem suam obstrinxerint. Sed ut Regina provincias, quarum reditibus deinceps sustentanda erat, supremi imperii jure possideret, id omnes repudiabant. Unde placuit, Reginam illas apenagii jure retinere, pensatione utilium impensarum illis facta, qui partem eorum bonorum ex donatione Reginæ hactenus tenuerant. Conabantur quidam certis legibus libertatem Reginæ circumscribere, ut intra Sueciam vivere teneretur, nec apud exteros sedem eidem figere liceret, utque nil commercii cum Sueciæ hostibus alere possit, ni velit, ut reditibus suis manus injiciantur. Sed & ipsa hisce vinculis adstringi adspernabatur; & Carolus Gustavus in omnibus placito Reginæ tantopere de se meritæ obsequi fas ducebat. Et quanquam expediret Regno ut pecunia Reginæ assignata ad exteros ne exportaretur: Princeps tamen rebus suis haut inutile ducebat, si remotis potius locis, quam prope se deinceps ageret, ne forte tam multis per beneficia eidem obstrictis è propinquo regnandi desiderium rediret, ac inolita plane erga Reginam reverentia imperium ad illius magis, quam proprium placitum gerere subigeret. Eoque iste Senatui, ac Ordinibus demonstrabat; cum ipsa simpliciter Regno renuntiet, haut reservata facultate unquam ad regimen revertendi has præcautiones inutiles esse; & cum deinceps privatam agere vitam decreverit, libertatem eundi quo velit ipsi utique relinquendam, præsertim cum ultro fidem dederit, se nihil adversus commoda Sueciæ facturam.

Regina residentem Lusitanum agnoscere abnuit.

§. 26. Pauculi adhuc dies Reginæ supererant, cum ea per magistrum officiorum Regis Lusitaniæ Residenti Antonio de Sylva, qui hactenus ad ipsius Aulam egerat significat; se ipsius herum Bragantiæ Ducem Regem Lusitaniæ haut agnoscere, velut quæ dignitas soli Philippo IV. Hispaniarum Regi debeatur; eoque ut è Suecia faceſſat, jubere. Quia tamen fide publica venerit, eadem abiturum. Dabat id Regina Pimentelli precibus tanto facilius quod in Hispanicas primum ditiones se conferre constituisset. Sed ne id Sueciæ fraudi esset, effecerat ea declaratione in extremos imperii dies collata; cum satis nosset à successore id statim correctum iri, quod ob commercia Suecis Lusitanorum amicitia opus esset. Et statim Princeps ac Senatores cum per alios, tum per Ministrum Gallicum Picquium Lusitano clam significabant, ne hoc facto Reginæ moveretur, quod paucos intra dies à novo Rege corrigendum sit. 1654.

Sera Polonii legatio.

§. 27. Adpulerat inter ista Comitia missus à Poloniæ Rege Canasilius, de pace inter Sueciam & Poloniam propositurus. Sed Regina, cui pauci adhuc dies inter varia negotia supererant, respondebat; sero nimis ipsum venire, & id negotium ad novum Regem remittendum esse. Simul responsum ipsi ad literas Regis Poloniæ traditur, nulla alia declaratione addita. Quæ res vehementer istum hominem turbabat, cum statuere secum non posset, num hisce cum literis redire debeat, non salutata sub discessum Regina, nec viso novo Rege, de quo in neutram partem quid ipsi injunctum fuerat: num vero responsum ad literas suas, quibus de instante coronatione Caroli Gustavi significarat, expectaret: quorum hoc Ministri Gallici suasu potius visum. Ejusdem cum novo Rege acta suo loco exponentur.

Regina sceptrum deponit. 6. Junii.

§. 28. Aderat jam dies non citra impatientiam Reginæ expectata, qua ipsa Regno avito cederet, idemque in Carolum Gustavum transferret. Non parum quippe solicita fuerat, ne per Ordines sibi intra Sueciam manendi necessitas imponeretur; cum ipsa hoc solum pretium depositi diadematis expeteret, ut extra patriam agere daretur. Ejus diei hora septima matutina, Ipsa Senatum una cum Principe ingressa est, ubi instrumentum super reservatis sibi bonis, quod pridie absolutum fuerat, prælegebatur hoc argumento: Ipsam omni suo jure ad Coronam Sueciæ cedere, idemque in Carolum Gustavum transferre his legibus; ut ab omni subjectione & obsequio libera sit, ac soli Deo teneatur rationem reddere de actionibus suis tam prioribus quam post abdicationem futuris, utque adeo omni jure, libertate ac independentia gaudeat per natales sibi competente, nec respondere necessum habeat de quopiam, quod neque Regis, neque patriæ salutem spectat. Ut tamen istud jus, libertas & independentia de sola ipsius persona intelligatur, salva abdicatione & articulis infra contentis, tum nequid adversus Regnum Sueciæ machinetur, aut agat. Circa bona ipsius conventum, ut eadem immunia sint ab omni ære alieno ipsa imperante contracto, ad quod luendum Corona pro captu temporum & facultatum teneatur, ubi prius id examinatum fuerit, num legitimum sit: eoque bona Reginæ ab omni molestia, onere ac retentione intra Regni jurisdictionem exemta sint. Ipsius sustentationi reservetur Norcopense oppidum cum arce, Oelandia, Gotlandia, Oesalia insula, Wolgastum oppidum cum arce, & bona per Pomeraniam mensalia, simul præfecturæ Pœla & Neucloster in Meclenburgica. Si quid è bonis mensalibus donatione in alios translatum sit, revocetur, oppignerata aut vendita post factam inquisitionem reluantur. Reservatæ istæ terræ juramento ipsi obstringantur, salva fide Regi & Regno debita, quibus ipsa pro lubitu præfectos ac Magistratus natione Suecos præficiat, salvis cujusque loci privilegiis & consuetudinibus. Iisdem quoque processus juris, qui antea fuit, maneat. Si quæ delicta in ipsius aula, aut à custodibus corporis patrentur, ipsi per se pœnam exigere integrum sit, ni ista ad forum Regium remittere malit. Si quis è Regio præsidio adversus ipsam conspirare, aut quid

Dispositio super bonis Reginæ reservatis.

1654. tentare velit juri ejusdem repugnans, id à Rege plectatur, non secus ac si in hunc patratum foret. Jurisdictio Ecclesiastica in dictis terris maneat ut antea; quia tamen Oelandia Ephoriæ Calmarianæ subjacet, Superintendens Calmariæ cum Reginæ consensu constituatur: Gotlandicum ipsa designet: ubique Augustana sacra retineantur. Horum locorum reditus omnes ad ipsam spectent, de quibus nemini rationem teneatur reddere. In Pomerania tamen tributum potulentis, & frumento impositum militibus reservatum sit. Reginæ subditi haut majore vectigali onerentur, quam alii Sueciæ cives, ac uti antea ad Comitia vocentur. Munimenta in terris ipsius Corona præsidio propriis sumtibus alendo insideat, quod & exquisita disciplina coerceatur. Norcopia, Wisbya & Gotlandia nautas ut antea ad usum classis Regiæ præbeant. Reginæ terræ ab hospitatione militum immunes sint, nisi magna Regni necessitas id exegerit, quo casu tamen miles iste sumtibus Coronæ alatur, ac modeste habeatur. Classi Regiæ portus ipsius pateant, ac forum æquo pretio præbeatur. In Pomerania quoque transitus militi Regio per bona mensalia pateat, præbitis quæ vocant *Servitiis*. Periculo amoto præsidia arcibus ipsius deducantur. Si quæ commoda loca in Reginæ terris inveniantur, ea sumtibus Coronæ Regi munitionibus firmare integrum sit. Post mortem ipsius omnia ista bona iterum ad Coronam citra imminutionem redeant, nec Reginæ liceat quidquam eorum oppignerare, vendere, aut donare, aut quovis modo alienare, exceptis tribus præfecturis in Pomerania, & uno prædio in Oesalia, quæ oppignerare ipsi concessum sit. Adornandæ novæ aulæ Regina sibi reservabat, si quid de satisfactione Germanica reliquum sit, & mensas Romanos quos Cæsar ipsi indulserat. Si Carolum Gustavum mori contingat, Senatus & Ordines neminem ad Coronam provehant, nisi hoc instrumentum confirmarit, & ad idem implendum se obstrinxerit. Isthæc ultronea concessio bonorum Senatui atque Ordinibus in posterum fraudi ne sit, nec in exemplum trahatur.

Instrumentum abdicationis.

§. 29. Has conditiones cum Regina sibi stipulata esset, abdicationis instrumentum confectum est hoc argumento: etsi Ordines Ipsam ut regimen retineat rogarint, se tamen id ultro nemine instigante deponere, ac omni prætensione in Regnum Sueciæ in præsens, & in posterum cedere, nunquam per se, aut oblique per alios expromenda. Inde Carolum Gustavum & Ordines obsequio exsolvebat, deinceps illis nil amplius pro imperio injunctura, ipsa tamen ut nemini subjecta ageret, denuo sibi reservans.

Caroli Gustavi cautio Reginæ data.

§. 30. Vicissim Carolus Gustavus scripto Reginæ cavebat, se ipsi libenter libertatem, ac immunitatem quam sibi stipulata fuerit, relicturum, nec eidem quid imperare ausurum, aut in actiones ipsius inquisiturum, aut ullo modo eandem turbaturum, quamdiu sibi ac Regno per istas nihil præjudicii inferatur. Tum assignatas ipsi terras ac reditus conservaturum una cum conditionibus, quæ ipsius securitatem spectant; nec concessurum, ut ipsi molestiæ quid inferatur, quin operam daturum, ut eidem debita veneratio, tranquillitas & securitas constet. Inprimis autem se animo gratissimo, quoad vita superstit, agnituram summa beneficia, & quæ non nisi à matre filius expectare queat, cum antea semper, tum hoc præcipue casu sibi exhibita; pro quibus filio dignam venerationem, ac gratissima quoque officia ipsi adprobaturus sit. Antehac quoque Regina matrem suam Mariam Eleonoram Principi commendaverat; qui & ejus conditiones tuiturum se liberaliter pollicitus fuerat. 1654.

Solennia abdicationis.

§. 31. Istis instrumentis subscriptione firmatis, supremi Officiales Regni Christinam toga Regia induerunt, coronamque capiti imposuerunt. Ipsa manu dextra sceptrum, sinistra globum aureum tenebat. Duo Senatores, qui Archistrategi & Thesaurarii vices obibant, ante ipsam gladium ac clavem auream gestabant. Hoc habitu ingens atrium arcis intrabat, ubi Ordines Regni & extraneorum Principum Ministri una cum gynæceo congregati erant. Postquam ipsa argentea sella, quam trium graduum solium elevabat, se reposuerat, Principi extra id à dextris retro assidente, Scheringius Rosenhanius clara voce instrumentum prælegit, quo Christina Regno se abdicabat, civesque juramento fidelitatis absolvebat, quod inde Principi in manus tradidit. Mox idem ad locum suum reversus prælegit quoque cautionem à Principe subscriptam, qua bona Reginæ sustentationi reservata tuiturum se pollicebatur, idque instrumentum Reginæ reddidit. Hæc inde supremis Regni Officialibus signum dedit, ut ad solium accederent, recipiendis à se ornamentis, & insignibus Regiis; quæ ab istis in tabulam ad sinistram extra solium sitam reponebantur. Toga abs circumfusa Aulicorum turba in infinitas particulas, quas sibi quisque raptabat, lacerata est.

Oratio Reginæ valedictoria ad Ordines.

§. 22. Ita Christina Regiis ornamentis exuta sella surgens ad marginem solii processit, ac multa cum eloquentia, quæ patria ipsi erat, summa animi præsentia per dimidiæ horæ spatium compendio recensuit, quæ per decennium, quo ipsa Regni habenas tractaverat, in Suecia contigissent. Tanta negotiorum mole nihil à se admissum, quod conscientia ipsi sua exprobret. Semper se, quantum vires tulerint, pro civium quiete connixam, pro qua & propriam libenter sacrificarit procurandis commodis, quibus ipsi gauderent, sic ut regimen suum ipsa sibi adprobet, seque ipsa judice absolvi possit. In memoriam quoque revocabantur ingentia merita Patris Gustavi Adolfi, qui Sueciæ gloriam tam alte extulerit. Jam sese illis Regem dare, (Carolum Gustavum innuebat,) tantis præditum animi dotibus, ut non dubitet, quin vestigia ipsius sit pressurus, gloriæque nationis haut parum augmenti additurus: cui ut eandem fidem & obedientiam præstent petere, quam sibi exhibuerint; pro qua gratias ipsis agat, simul eadem ipsos jam exsolvat. Quæ omnia magno animorum motu audita, ac plerisque tam insolita mutatio lacrymas expressit considerantibus, Reginam suo populo adamatam in ipso ætatis flore ultro majorum solio decedere, quod cæteris natura imperante relinquere ipsa morte acerbius fere ducitur.

Rosenhanius respondet.

§. 33. Reginæ sermonem Ordinum nomine excepit Scheringius Rosenhanius, testatus summo se dolore perfundi, quod ab ipsa nunc destituantur; sed quia sic voluerit, nec precibus suis locum reliquerit, consentiendi necessitatem sibi impositam. Unico hoc solatio se refici, quod ipsis det Regem tanta prudentia & sapientia pollentem, de cujus felici, ac florenti regimine certam spem concipiant. Addebatur gratiarum actio pro tam egregia electione, simul pro laboribus & molestiis per imperandi tempus exhaustis; veniamque petebat,

1654. petebat, si quis ipsorum adeo infausto sidere natus fuerit, ut officio suo aut veneratioui ipsi debitæ haut satisfecerit.

Reginæ oratio ad novum Regem.

§. 34. Cum is finem dicendi fecisset; Regina de tribus gradibus solii descendens, manum osculandam primoribus quatuor Ordinum porrigebat. Inde ad Carolum Gustavum progressa, qui & ipse gradum versus eam promovebat, ornatissimo sermone summa cum animi constantia eundem allocuta est. Ipsum jamjam munus difficillimum ire susceptum; conscensurum esse solium, à maximis Regibus infessum; quorum famam cum universus orbis loquatur, non opus esse in deprædicandis istorum egregiis factis prolixa oratione diffundi; circa quæ & alios potius se jactare decorum fuerit, quam qui sanguinem ex iisdem trahunt. Horum exempla ad imitandum ipsi proponere etsi hortatione, ac stimulis minus indigenti, quippe quem Numen omnibus dotibus exornaverit; quæ magnum Principem absolvunt. Ac sancte testari hoc solo intuitu se permotam, ut istum successorem eligeret, ac tam sublimi fastigio admoveret; non ob cognationis vinculum, cujus ratio nunquam sit habenda, ubi de commodis Reipublicæ agitur, quæ omnibus aliis respectibus præponderet. Relinquere insuper ipsi Senatum sapientissimis viris constantem, quos longus rerum toga, sagoque gestarum usus perfecerit, egregium Regno instrumentum. His exemplis atque adminiculis instructum non dubitare, quin majoribus suis, ac nationi Suecicæ novum lumen ipsius imperio sit accessurum. Cæterum pro omnibus in ipsum collatis beneficiis nil aliud redhostimenti sibi stipulari, quam ut Matris suæ curam velit agere, ejusdemque proventus augere potius, quam imminuere: tum ut rationem habeat amicorum & ministrorum suorum, & eorum quos ipsi peculiariter commendarit. Hæc prolocutam Carolus Gustavus rogabat, ut in solium iterum adscenderet; sed ea reluctante postquam honoris aliquamdiu hinc inde indiciis certatum est, is modestis & exquisitis verbis testabatur, quantopere ipsi tantorum beneficiorum nomine sit obstrictus; nec ulla se grati animi documenta expromendi occasionem omissurum, nec antiquius quid habiturum, quam venerationem officiumque ipsi suum devotissimum adprobare. Inde orationem ad Senatum & Ordines convertit, qui per Rosenhanium novo jam Regi respondent, de fide & obsequio suo, ut solet, ample testati. Cum dicendi finis factus esset, principes quatuor Ordinum ad Regis manum osculo delibandam admissi sunt. Inde novus Rex Reginam manu prehensum it, quæ paululum reluctata dextræ manus honorem eidem deferebat. Qui non minus decore magna cum venerationis professione id deprecatus per atrium ad istius conclave eam deducit; ipse post eadem die ad capessendam in templo Coronam digrediens. Christina exuto jam Imperio, Holmiam, inde paucos intra dies ad exteros abiit. Discedenti Rex Laurentium Lindanum adjunxerat, qui ad fines Regni usque comitaretur. Ei in mandatis datum erat, ut denuo Reginam super matrimonio cum Rege solicitaret; aut si hoc obtineri non posset, ut saltem ne longius ab ipso discederet, quo ex ejus consilio rempublicam gerere posset. Nam decorum videbatur ostendere se priore procatione non tam Regnum quam Christinam ambiisse, si nunc sceptro potitus eam petere non desineret. Sed illa immota reponebat: si matrimonium placuisset, decentius sibi fuisse imperium gerenti maritum adsciscere, quam eodem exuto à Rege uxorem adsumi. Et ea pollere prudentia Regem, ut suo consilio haut indigeat. 1654.

Christinæ imperium Sueciæ gloriosum.

§. 35. Ita imperio Christina defuncta est Sueciæ admodum glorioso, nec ab omni retro memoria temporibus ejusdem splendidius quid vidit Orbis Arctous. Contusus hostis potentissimus, ac toti Europæ formidabilis, & quos iste Germaniæ injectum ibat compedes dissipati, servitio ad alios quoque progressuro, ni Suecica arma enormes vires ad modestiam redegissent. Fractus quoque vicinus Sueciæ infensissimus, & antehac gravis, qui cum omni studio id ageret, ut huic laborum suorum fructum interciperet, eidem in se irritatæ uberiorem victoriæ materiam præbuit. Per quæ fama nationis Suecicæ, virtusque ac disciplina militaris ingentia incrementa cepit. Accessere præmia victoriarum egregiæ provinciæ, Pomerania, Bremensis ac Verdensis Ducatus, Wismaria, Hallandia, Jemtia, Herrendalia, insulæ Rugia, Gotlandia, Oesalia, non proventu tantum, sed situs opportunitate insigne Sueciæ firmamentum, arcendis aliorum incursibus, aut effundendo, si opus sit, in alios bello. Nec minus auctæ prosperis armis privatorum opes; & cum alias diuturnis bellis genius populi horrorem fere induere soleat, Suecica contra gens inter Martios labores insigni cultu enituit, exemplo Reginæ non minus, quam cura proviſuque, & quia pacis quoque artes ipsa digno pretio, præmioque æstimare norat. Et sane Christina imperante, utrum Suecia plus incrementi armorum felicitati debeat, an sapienter & solerter expromtis artibus pacis vix discreveris. Nam uti fines Regni protulisse multum gloriæ habet; ita domi bonis legibus atque institutis securitatem, opes ac felicitatem civium firmasse, haut solido minus ac præstabili civitatum fructu exuberat. Inde Christinæ dispositu, hortatu, simul propositis privilegiis effectum, ut sat tenuis antehac Suecorum navigatio ad invidiam usque insignia incrementa ceperit, commerciis late per Europam, & in Africam usque atque Americam promotis. Manuariæ quoque artes excultæ, & inprimis metallis effodiendis, ac in varia instrumenta fingendis magno studio, pari successu incubitum, ab omni retro memoria nunquam uberiore illorum proventu, in cujus specimen sufficit, quod cupri fodinæ, è quibus ante Christinæ tempora vix octo aut novem pondo nauticorum millia provenerant, anno quinquagesimo supra viginti millia pondo nauticorum profuderint. Ob quæ & multa, quæ rerum multitudo silentio nunc involvere subigit, Christinæ tempora eximiæ felicitatis fama, ejusdemque nomen posteritas perpetua veneratione prosequetur.

Quid circa regimen Christinæ desideretur.

§. 36. Haut eo secius tamen, qui res non tam eventibus, quam causis suis æstimant, circa gloriosa Sueciæ tempora, quæ Christina regnante fluxere, magis fortunam hujus, quam providentiam agnoscunt. Sane tam splendidam rerum per Germaniam telam fuisse cœptam, antequam ista rerum potiretur, ac per pupillares ejusdem annos solidis Axelii Oxenstiernæ consiliis, ac Ducum Suecicorum virtute ad perfectionem deductam; quam ipsi, cum Regni habenas capesseret, absolvere in proclivi fuerit, tritam jam semitam insistenti. Etsi Oxenstierna, Ducisque bellici & ipse Carolus Gustavus successor non sine dolore quererentur, Christinam dum impatientius ad pacem ruit,

1654. ruit, effeciſſe, ut ea minus perfecta obtineretur, cum adhuc unum & alterum annum proniſſima armorum fortuna utentibus non pauca commoda & Sueciæ & ſacrorum ſociis per Germaniam ſtipulari in proclivi fuiſſe videretur. Eoque tantorum ſucceſſuum fructus remiſſo nimium pretio fuiſſe abdicatos muliebri facilitate, an quia qui gratia ipſius florere cœperant, Oxenſtiernæ conſilia juxta atque autoritatem ſubruiſſe ſtuduerant, pignerando ſibi Reginæ animo, grandem miniſtrum velut prægravem averſantis. Cum porro gloria & potentia iiſdem, quibus conſervata fuit artibus conſervetur, haut è prudentiæ lege Chriſtinam feciſſe, quod confecta Germaniæ pace ita ſe exarmaverit, ut omnem plane belli curam & cogitationem in futurum depoſuiſſe videretur: ac fruſtra ſperaſſe, eandem autoritatem ſibi per ſolam anteactorum memoriam perſtituram, quam ſexaginta bellatorum millia pepererant. Unde & ſtatim à Cæſare, cui antea terrori fuerat, tam multa indigna fuiſſe perpetienda, belloque inter Anglos & Belgas oblatam paci conciliandæ operam ſpretam. Quo & bello ita languida eam conſilia agitaſſe, ut & Belgas offenderet, & Anglos non obligaret. Quin eo ipſo, quod inermes tractatus de pace cum Polonis ſuſceperit, ludibriis horum ſe præbuiſſe. Unde ſucceſſori neceſſitatem natam vires Sueciæ in bellum Polonicum effundendi, quæ longe utilius alibi impendi poſſe videbantur. Ac ſi ea regiminis ratio, quam ipſa poſt pacem Germanicam inierat, diutius perſtitiſſet, ad veterem obſcuritatem relapſuram fuiſſe Sueciam, omnibus bello partis à deſide natione iterum extorquendis. Sed & occaſionem neglectam, intra aliquot ſecula vix ſperandam, Succicæ Coronæ inſignia incrementa procurandi, declinato matrimonio Electoris Brandeburgici; adverſus quod quæ à Proceribus objectabantur, à privatis magis eorum rationibus, quam ſalute Regni profecta fuerant, quæ & præcavere haut in arduo erat. Promta porro iſta donandi facilitas uti multum gratiæ ſplendorisque apud rerum imperitos habet; ita cum & multis præter aut ſupra meritum donatur, profuſio potius & perditio, quam donatio eſt; & poſtquam vires Regni multum excellat, non poteſt non ad maciem ærarium, ipſamque remp. ad ruinam deducere. Et cum ejuſmodi enormes donationes neque dari neque poſſideri queant ſalva republica, ſucceſſori, cui ſalus populi donatorum revocationem imperat, præter meritum ingens invidia ſubeunda, ægrè amittentibus mortalibus, quod ſemel utcunque nacti ſunt. Et quia ex facili parta raro cum parſimonia diſpenſantur, ſuccreſcens luxuria, veteres juxta recenteſque opes abſumit, ad mendicitatem demum redactis, quos citra iſtas donationes vetus patrimonium ſobrie habitum ſat commode ſuſtentare poterat. Quid quod pleriſque, dum amplioribus nobilitatis titulis extolluntur, majorum expenſarum neceſſitas impoſita fuit, quibus per luxuriam aut revocatas donationes accerſita paupertas eo gravior accidit, quo facilius hanc & minore cum pudore modicæ dignationis homines, quam amplæ tolerant. Sic ut plerosque eorum poſteros, qui ob egregia merita honoribus & opibus elati fuerant, ad fœdam paupertatem redigi neceſſum fuerit, ideo quod citra modum ac finem in dignos juxta & indignos & honorum inſignia, & reditus publicos Chriſtina profudiſſet. Inſuper multiplicato præter Regni modum Nobilium numero non ſolum multos ad inopiam devolutos, quos plebeia ſors laute alere poterat, quæ & ſoboli plures vias ſubminiſtrat rem quærendi: ſed & commercia proruta, dum opulentiſſimus quisque mercaturam faſtidit, ac per nobilitatis inania opes prodigere mavult, quam per negotiandi ſolertiam augere. Excelluiſſe porro Chriſtinam ſtudiis literarum, & ingenii agilitate, ſupra ſortem & ſexum ſuum; ſed iis male uſam, dum aures præbet hominibus profanis, queis ſolida & modeſta convellere ſapientia habetur: quorum contagio ipſa animum profanis opinionibus imbutum poſt ad ſacra tranſtulit inania, & Patri, Regnoque indecora. Floruiſſe ſub ipſa metalli fodinas, commercia, artes manuarias; ſed quæ non magis ipſi imputari poſſint, quam multorum annorum ſterilitatem & peſtilentiam; cum quæ per induſtriam civium provenerunt, non ipſius providentiæ, ſed inſtitutis Patris, & curæ Senatus debeantur. Eam denique parta pace vivendi viam ingreſſam, ut ſi diutius regnare placuiſſet, vel ipſi, vel Regno pereundum foret. Unde cum ſatius videretur ſolium ultro abdicare, quam eo invitam dejici, nihil utilius ad extremum Regno potuiſſe præſtare, quam bonum ſucceſſorem; quem tamen dura admodum & invidioſa adminiſtratio manebat, ſi Regno, ab intemperie per ipſius regimen contracta curato, juſta ſanitas reddenda foret. 1654.

Ao 1632. p. 73.

FINIS.

INDEX

INDEX

Rerum præcipuarum in hoc opere contentarum.

Numerus paginam, Littera a *latus pagina prius,* b *vero posterius denotat.*

A.

Aicha ab Hornio vi opprimitur. p. 155. b
Aichstadium à Duce Bernhardo capitur 105. a Ut & à Wertano 121. b
Aitzema (Foppii) inanis conatus 296. b
Ad *Alberti heimum* prælium 588. a Cæsi & capti utrinque *ib.* b
Gesta per *Alsatiam* 61. b 153. a 157. b 165. b In eadem Cæsareorum conatus 78. a In eandem Hornius movet *ibid.* b à Cæsareis & Bavaricis invaditur 120. a De ea in Gallos transferenda agitur 166. a Iisdem traditur 170. a Gallasius ex ea ditione proripit 253. a In eam Valetta movet 254. b Ea Galli & Bernhardus Dux excedunt 266. b
Alstringerus ab Hornio VVurtenbergico agro arcetur 95. b Is & Ferianus se disjungunt 120. b Cum eodem denuo jungitur 121. a Occumbit 157. a
Alziejam Hispani capiunt 408. a
Ad *Amœnoburgum* castra ponit VVrangelius 630. b
Andernaco à Suecis succurritur 104. a
Angliæ status, Anno 1630. 24. a
Anglici Legati cum Oxenstierna acta 102. b Ejus apud Oxenstiernam propositio 256. b
Anglicus Legatus & Rustorfius Palatinum commendant 374. b
Anglicum fœdus cum Gallis & Suecis contra Cæsarem friget 378. b
Anglicus Legatus Formulam fœderis exhibet 379. a
Angli Hispanicæ Classi favent 380. a Ejus Classis intentio *ib.* b
Anglicus & Palatini Legati re infecta Vienna discedunt 505. a
Anglia Regis in Sueciam missio 505. a
Anglicani Parlamenti in Sueciam missio 1024. b
De *Anglorum* animo Sueci dubitant 308. b
Inter *Anglos* & Gallos fœdus friget 309. a
Angliæ Rex Suecos ad fœdus invitat 309. b
Anglici & Sueciæ Legati collisio 310. a
Inter *Anglos* & Gallos fœderis difficultas *ibid.* b
Anglorum Legatio in Sueciam 1049. b
Anhaldini Principes in protectionem Regis Gustavi succedunt 52. b
Anklamam à Rege Gustavo Adolpho occupatur 37. a
Cæsarei ibidem considunt 280. b
Abhinc discedunt 281. a
Anhaldini pacem Pragensem sub conditione acceptant 196. b
Anspacensis ditio sequestratur 171. b
Appelbomius à Suecis in Angliam mittitur 1024. b
Archiepiscopus Bremensis cum Rege Gustavo fœdus init 56. b
Argentoratenses nutant 212. a
Arnheimii cum Fridlando commercia 68. a Idem Glogoviam expugnat 76. b Inter eum & Dunevvallum dissensio 98. a Ejus congressus cum Oxenstierna super defectione Fridlandi 114. a Is in Misniam abit 118. b Francofurtum frustra obsidet 126. a Oppidum Aulæ oppugnat 151. b Glogoviam capit 158. b Banerio ut in Moraviam abeat suadet *ibid.* b A Saxone discedit 196. a Cui Sueci non fidunt *ibid.* a Capitur 297. a Ejus machinationes 409. a Novum exercitum molitur 442. a
Asseburgii legio deletur 104. b
Augustana Confessio 54. a
Augusta Vindelicorum à Gustavo occupatur 65. a Fame laborat 170. b Eadem expugnatur 185. b A VVrangelio obsidetur 633. b Cæsarei ei urbi subveniunt 634. a Obsidium solvitur *ibid.* a Ibidem & Ratisponæ executio Pacis fit 927. b
Aurspergius suspectas securitatis literas petit 523. b Denuo de separatis tractatibus movet 528. a
Super in *Austriam* bello transferendo disceptatio 416. a
Austriaci prius de interna quam de externa pace agi volunt 532. b Repugnant, quo minus Principale Collegium ad tractatus mittere debeat 533. a
Per *Austriam* Torstensonii progressus 579. a
Inter *Avauxium* & Salvium de fœdere disceptatio 307. a
Avauxius de novo fœdere movet *ibid.* a De initio ejus disceptatio *ibid.* b Circa alia fœderi conjuncta ejus sententia 308. a
Avauxium Mediatores Lubecæ ad Tractatus admittere nolunt 347. b Qui demum tamen admittitur *ibid.* b Ejus replica ad Cæsareorum exceptiones circa salvum conductum fœderatorum 348. a In quædam à Salvio Lubecæ paulo liberalius concessa non consentit 350. b
Avauxii responsum ad postulata Suecorum super prolongatione fœderis 415. b Modus tractandi per eum adhibitus 416. a Ejus artes destinata sua obtinendi 418. a Item super prorogatione fœderis Gallici cum Suecis 459. b Novæ conditiones ab eo latæ *ibid.* b Varium se gerit 460. a Ejus tergiversationes 465. b In Galliam abit 500. a Eodem avocatur 842. a
Avauxii congressus cum Legatis Suecicis 592. a

B.

Bambergensis Præsulatus jussu Gustavi ab Hornio invaditur 63. a Bamberga Hornius pellitur *ibid.* a
Banerius Francofurtum expugnat 153. a In Thuringia subsistit 172. b Brandeburgico non fidit *ibid.* b Multo minus Saxoni 173. a Ejus hiberna à Saxone turbantur *ibid.* b In hostem movere prohibetur 189. a Landgravio & Luneburgico consilium dat 197. a Conventus inter Vinariensem, Landgravium & Luneburgicum ei est suspectus *ibid.* b In eum Conspiratio detegitur 199. a Is Exercitum contrahit 200. b Luneburgico agro decedit 214. a In magnis difficultatibus hæret 215. a Prior Saxone Albim attingit *ibid.* a Quam trajicit *ibid.* b In Saxonem movet 222. b Havelbergam expugnat 223. b Berolino minatur 224. a Ei observator à Gallis adponitur 304. b Per Hiemem quiescit 320. b Quod & vernis mensibus invitus facit 321. a Albim transit 359. a Ejus destinata *ibid.* a Freibergam frustra obsidet *ibid.* b In Bohemiam progreditur 360. b In eum calumniæ 386. a Ejus secreta Negotiatio cum Cæsareis per eos divulgatur *ibid.* a Is in Salvium irritatur *ibid.* a Ejus postulata à Cæsareis liberaliter annuuntur *ibid.* a Danubium versus cogitat 393. b Mutato consilio in Misniam recedit *ibid.* b Conjunctionem Vinariensium & Hassicorum quærit 394. a Ut & Luneburgicorum *ibid.* b Auxilia solicitat *ibid.* b Ejus declaratio super Hassicis postulatis 395. a Secreta negotiatio exspirat 420. b Consilium de Ratispona invadenda 434. a Occasionem rixæ cum Saxonibus declinat 458. b In Bohemiam tendit & Leutmericiam capit 459. a Ejus destinata *ibid.* b In ejus Exercitu motus sedatur 211. a Borussicæ Copiæ ei junguntur *ibid.* b Improviso Albim transit 241. b A Sala retrocedit 243. b Ejus consilia 244. a Saxo in eum movet *ibid.* a Trans Albim se confert *ibid.* a Cis Albim regreditur *ibid.* b Nascentem Ductorum seditionem opprimit 245. a Verbenæ subsistit *ibid.* b Magdeburgo frustra succurrere cupit 246. a Leslæum ad se evocat 258. a Luneburgum & Winsenam in potestatem redigit *ibid.* a Cis Albim transit *ibid.* b In hostem tendit 259. a Quem insigniter mactat *ibid.* b Paulo tardius eundem insequitur 261. b Denuo in eum tendit *ibid.* b Cæsareos ultra Hassiam propellit 262. a In Misniam tendit *ib.* b Saxonicos ad Eulenburgum fugat 274. b Torgam capit *ibid.* b Lipsiam obsidet & re infecta deserit 275. a Ejus consilia *ibid.* a Eulenburgum se confert *ibid.* b Saxo cum eo frustra de induciis agit *ibid.* b Ad Torgam considet 276. a Ejus ibi consilia & velitationes *ibid.* a Hostis eum ibi includere statuit *ibid.* b Is Torga movere instituit 277. b Ejus in Pomeraniam recessus *ibid.* b Quo incolumis evadit 278. b Ex hibernis movet 322. a In hostem ire constituit 323. a In Meclenburgica consistit *ibid.* b Trans Albim abire constituit 325. a De Erfordiensibus servandis satagit *ibid.* b Albim transit 361. a Pragæ exercitum admover

movet *ibid.* b Difficultates quibus premitur *ibid.* b In Misniam regreditur 362. b Pyrnam munimentis nudat 363. a Pragam tentat *ibid.* a Cum eo Luneburgici de neutralitate agunt 368. b Ad eum suspecta Inferioris Saxoniæ Legatio 370. a Ejus responsum *ibid.* b Cum eo secreti tractatus in Bohemia instituuntur 385. a
Baudissus Pappenheimio cedit 75. b
Baudissi in Colonienſem Ditionem expeditio 81. b
Bannerii declaratio 396. a Cum Hassicis, Luneburgicis & Vinarienſibus se jungit *ibid.* a Ille cum sociis ad Salfeldam considet *ibid.* a Cæsarei eum antevertunt 398. a Fœderatos auxilium poscit 399. a Quod hi abnuunt *ibid.* a Luneburgicis diffidit *ibid.* b Ejus ad horum postulata responsum *ibid.* b Ducis Georgi auxilia denuo postulat 400. a Ejus responsum *ibid.* a In Silesiam discessum simulat *ib.* a Landgravia & Luneburgici eum retinere cupiunt *ibid.* b Ejus cum Georgio Luneburgico Duce colloquium 401. a Is Fœderatos suspectos habet *ibid.* b Castra ad Fritzlariam movet 402. a Cæsareis obsistit *ibid.* b Per Luneburgicam ditionem hospitia capit *ibid.* b Sub Ratisponam excurrit 434. b Danubium transire non potest *ibid.* b Guebrianus ab eo se disjungit *ibid.* b Chami stativa ponit, 435. a Guebriani conjunctionem affectat *ibid.* b Is tergiversatur *ibid.* b In Bohemiam cogitat 436. a In Pomeraniam adpellit 280. a In ulteriorem abit 282. a Ab hoste insequitur *ibid.* a Ex agro Luneburgico movet 404. a Ejus destinata sub finem anni 1640. *ibid.* a In Bohemiam cogitat 436. a Ei Cæsarei subito ingruunt *ibid.* a In Bohemiam se recipit Cæsareis instantibus *ibid.* b Guebrianus ei iterum jungitur 437. a Morbo corripitur *ibid.* a Luneburgici & Landgravia ad eum mittunt *ibid.* b Ejus morbus recrudescit 438. a Is moritur *ibid.* a Ejus Elogium *ibid.* a Circa ejus exercitum Rectorum Sueciæ cura *ibid.* b Lubricus Suecorum status in Germania post ejus mortem *ibid.* b Ducum ejus Exercitus ad cæteros propositio 439. a Tribunorum ejus postulatio, quam summi Duces annuere coguntur *ibid.* a Eorum in Sueciam postulata & confœderatio *ibid.* a
Barbya à Suecis capitur 242. a
Pro *Basileensi Episcopo* Helvetii intercedunt 81. a
Baudissius in Westphaliam abit 75. a Paderbornæ obsidio decedit *ibid.* b Imperium abdicat 246. a
Bavarus irrumpit Bohemiam 13. b Electoratus Palatinus in eum confertur 16. a
Bavari & Unionistæ Bellum Bohemicum suadent 10. b
Bavarus frustra agit apud Gustavum de neutralitate sibi concedenda 60. a Ejus Consilia 1632. *ibid.* b Conditiones à Gustavo ei latæ 61. a Complura Bavariæ Oppida per Gustavum capiuntur 66. a Ejus equites vapulant *ibid.* b
Bavarica copiæ Weissenburgum expugnant 67. a
Bavarus junctim cum Fridlando in Gustavum Adolf. it 70. b
Bavari Fridbergam, Landsbergam & Fiessam capiunt 72. a
Per *Bavariam* gesta 80. b
Bavarici Memmingam & Campodunum expugnant 95. a Ab Hornio vapulant *ibid.* b Neoburgum expugnant 116. a Biberacum capiunt *ibid.* b Male multati domum redeunt 121. b Vapulant 137. b Straubingam recuperant 141. a Hornius iisdem damnum infert *ibid.* a Iidem ab eo multantur *ibid.* b Eorum copiæ Suecis junguntur 153. a
Bavaria Sueci excedunt 157. a
Bavari Heidelbergam tentant 170. a Schorndorfum capiunt *ibid.* a Heidelbergam denuo frustra tentant *ibid.* b
Bavarici occurrunt Vinarienſibus in Palatinatum descendentibus 378. a
Bavari & Cæsaris copiæ se contrahunt 434. a
Bavarici à Cæsareis separantur 477. b
Bavarici cum Cæsareis in Franconiam tendunt 489. b Rhenum transeunt 520. a In Gallos movent *ibid.* b
Bavarici Lotharingis junguntur 518. a
Bavarici se promtos paci exequendæ testantur 939. b Rotvvilam recuperant 521. b Uberlingam recipiunt 556. a In eos Turennius movet *ibid.* b Ei Fridburgum obsident *ibid.* b Id iis deditur *ibid.* b Pars eorum castrorum expugnatur ab Enguiano Duce 557. a Gallos altera vice venientes repellunt *ibid.* a Cædentes à Gallis multantur *ibid.* a Copias augent *ibid.* b Frustra Hassicis insidias struunt 558. a Denuo ad Rhenum movent *ibid.* b In hiberna concedunt *ibid.* b In Hassiam eunt 587. a Kirchainam frustra oppugnant *ibid.* a Cæsarei iis subveniunt 589. a Multa oppida recuperant *ibid.* a Se Cæsareis jungunt anno 1646. 627. a Vapulant 615. a Per Bavariã trepidatio *ibid.* a Iterum vapulant *ib.* b In Bavariam Fœderati denuo irrumpunt 634. b Iterum excedunt 635. b
Inter *Bavarum* & Gallos tractatus 654. b
Bavaricorum Ulmæ prima propositio 703. b Eorum exercitus tumultuatur 715. a Tumultus sedatur *ibid.* b
Bavarus apud Cæsarem queritur *ibid.* b Ratificationem armistitii cum Wrangelio initi abnuit 718. a Cum Cæsare transigit 720. b Ejus transactionis contenta *ibid.* b Inducias renuntiat 721. a Memmingam invadit *ibid.* b Ei Memminga deditur 736. a Cum eo Galli inducias continuant *ibid.* b Is Cæsarem ad pacem impellit 780. b Inter eum & Gallos hostilia resumuntur 800. a Ejus cum Cæsare conventio 804. a Ejus ditio male habetur 810. a Ad Ordines literæ 926. b Peculiarem Guarantiam omittit 931. a
Bavarus intercipit Ratisponam 65. b Frustra apud Gustavum, per Ministrum Gallicum de Neutralitate agit *ib.* b
Belgarum Fœderatorum status Anno 1630. 25. a
Belgarum legati monasterio discedunt 851. a
Inter *Belgas* Fœderatos & Hispanos pax concluditur 850. a Ea in Belgio publicatur *ibid.* b
Bellum Bohemicum surgit 10. b
Bellum Smalcaldicum exardescit 5. a
Bensfeld. ab Hornio obsidetur 78. b Ab Hornio expugnatur 80. b Circa eam Guebrianus copias distribuit 520. a
Benninghusius in Hassiam irrumpit 117. b Suecis jungitur 631. a
Betlemus in Hungariam irrumpit 12. a Betlemus Bellum renovat 17. a
Bernburgi Gallasius castra metatur 551. a Eodem Torstensonius tendit *ibid.* a
Bernhardus Dux in Franconiam abit 95. a
Bernhardus Dux, in Bavariam tendit, & Hornio se jungit 103. a Ejus postulata *ibid.* b Bavaria à Bernhardo Duce petitur *ibid.* a Aichstadium capit 105. a Ingolstadium frustra intercipere conatur *ibid.* a In Sueviam tendit 116. a Ratisponam expugnat 121. b Straubingam capit 122. a Isaram transit *ibid.* b In Fridlandum movet 123. a Se cum Fridlando conjungere cunctatur 139. a Cronacum frustra tentat 140. b In hospitia secedit 150. b Ratispona discedit 151. a Forcheimum obsidet 154. b Agitata inter eum & Hornium de conjunctione 155. b Improviso se Hornio jungit 156. a Rhenum trajicit 164. b Ejus in Wetteraviam irrita expeditio 183. a Francofurtum excurrit 193. b In summa difficultate conjicitur 194. a Versus Galliam se recipit *ibid.* a Cum Gallis Rhenum transit 212. b Cum iisdem re infecta regreditur 213. a Lutetiam proficiscitur 253. a In Alsatiam movet 254. b Tabernas obsidet *ibid.* b Ejus insignis velitatio 266. b Alsatia cum Gallis excedit *ibid.* b Expeditionem in Germaniam agitat 290. a In Burgundiam irrumpit *ibid.* b Rhenum transit *ibid.* b Ab eo fluvio recedit 291. a Denuo Rhenum versus movet 332. a Seckingam & Lauffenburgum capit *ibid.* b Rheinfeldam obsidet *ibid.* b Rœtelam & Friburgum Brisgoviæ capit 334. b Ut & Rheinfeldam *ibid.* a Ejus & Gœtzii mutui conatus 335. b Multa Burgundiæ oppida expugnat 372. a Ejus cum Gallis dissensio *ibid.* b Quæ ipsius progressus impedit 373. b Is à Cæsare tentatur *ibid.* b Morbo corripitur & moritur, non sine veneni suspicione *ibid.* b Ejus Testamentum aperitur 375. a
Berolino Banerius minatur 224. a Ut & Stalhantschius 451. a
Biberacum à Bavaris capitur 116. b Ab Hornio expugnatur 142. a

Bielkius Brandeburgico resistit in apprehensione possessionis Pomeraniæ 294. a Secundam Ordinum propositionem rejicit *ibid.* a Improbat decretum Ordinum Pomeraniæ 295. a Abnuit Marchionem Sigismundum Stetinum venire 296. b
Bielkius Legatus moritur 321. a
Biærnclovius Viennam mittitur 990. a Ejus negotiatio Viennæ circa titulos 997. b Ejus literæ fiduciariæ redhibentur *ibid.* b Ad audientiam admittitur 998. a Ulterior circa titulos & linguam disceptatio *ibid.* a Ejus postulata *ibid.* b Cæsareorum tergiversatio circa linguam *ibid.* b
Bobenhusa à Gustavo capitur 62. a
Bockela à Cæsareis capitur 445. a
Ad *Bodamicum Lacum* gesta 157. b
Bohemi Ferdinandum Regem abnuunt 11. a Iidem Fredericum Palatinum Regem eligunt *ibid.* b
Bohemia à Bavaro irrumpitur 13. b A Saxonib⁹ invaditur 57. b Fridlandus in *Bohemiam* movet 67. b Saxones ibi rem male gerunt *ibid.* b Eadem Saxones pelluntur 68. b Per eam Cæsarei complura loca Suecis eripiunt 393. a Ibidem ii se colligunt *ibid.* a Ea Cæsarei abeunt 509. b In id Regnum Torstensonius irrumpit *ibid.* b In eam Torstensonius movet 576. a In eandem Sueci longius tendunt. *ib.* b In eam denuo Suecicus exercitus irrumpit 584. a Ex ea Sueci se recipiunt 627. a
Bohemici Exules Salvum conductum Osnabrugæ quærunt 656. a Eo Torstensonius cogitat 487. a
Boleslavia inflammatur 483. a
Bothii (Hermanni) irruptio in Livoniam 389. a Ejus machinationes 409. a In Saxonia inferiore 453. 454. Is capitur 454. a A Bremensi præsule dimittitur *ibid.* a Vapulat 487. b
Ad *Bopfingam* Sueci castra locant 160. a
Borckemum capitur 157. b
Conflictus ad *Brakelam* 75. b
Brandeburgici Acta cum Gustavo Adolpho 41. a Is se gerit ambiguum 42. a
Brandeburgici cum Regiis & Saxonibus junguntur 76. b
Brandeburgicus cauſæ communi favet 92. b Dresdæ cum Saxone congreditur 93. b Reginæ Christinæ Connubium cum filio suo affectat 102. a Ei Tractatus Wratislaviensis displicet 108. b Ejus legati acta cum Oxenstierna 113. b Postulatum de Pomerania *ibid.* b Responsum ad conditiones pacis, à Fridlando oblatas 125. a Ejusdem circa Pomeraniā postulata 126. b Congressus cum Oxenstierna 135. b Ejus legati circa Pomeraniam temperamentum non admittitur in Conventu Francofurtensi 149. b Is Suecicis Legionibus hospitia abnegat 188. b Ad amplectendam pacem à Saxone solicitatur 190. a Ejus incommoda satis perspiciens dilationem quærit *ibid.* a Alienatum à Suecis animum habet *ibid.* & 191.
Brandeburgicus Marchio Christianus se Cæsari dedit 195. a
Brandeburgicus Elector circa Pacem Pragensem acceptandam nutat 196. b Post artibus malevolorum corrumpitur 197. a Pacem Pragensem amplectitur 207. & 208
Brandeburgo Cæsarei potiuntur 258. b
Brandeburgici legati inducias quærunt 278. b Eorum Elector edicta avocatoria promulgat 279. b Ejus & Suecorum controversia ob successionem Pomeraniæ ejusque rationes 292. a Pomeraniam apprehendere vult 294. a Pomeraniam armis vindicare constituit *ibid.* b Ejus legio opprimitur 365. a Ruppinum frustra tentat 366. b. Ut & Francofurtum 405. b Per ejus mortem rerum mutatio 407. a Novus Elector Pomeranos sollicitat 408. a
Super *Brandeburgicis* induciis tractatuum acta Stralsundæ 491. a Brandeburgici se ibi varie gerunt 492 b Re infecta recedunt *ibid.* b Tractatus cum iis Stetini instauratur, & iterum re infecta recedunt *ibid.* b Brandeburgici nova in Sueciam Legatio 493. a Animorum motus ob eam Legationem *ibid.* a Legatorum negotiatio de Regina matre. *ibid.* b De inducis *ibid.* b De Matrimonio Reginæ cum Electore Brandeburgico 494. a
Brandeburgicus æque ac Galli pacem non vult *ibid.* b
Cum *Brandeburgico* & Suecis Tractatus inducierum adhuc hæret 521. b Ei Conventus Francofurtensis displicet 532. b Crosna & Francofurtum restituuntur 554. a Ad eum Suecorum missio 544. b In pacem inclinat 453. a Circa ejus neutralitatem cum Succis acta 458. a Ejus Legatus in Sueciam venit *ibid.* a Ejus postulata *ibid.* b Super Brandeburgico concedenda Neutralitate Sueciæ Rectorum Consultatio *ibid.* b Cum eo Neutralitas concluditur *ibid.* & 459. Cum eo Sueciæ Regina super Pomerania seorsim agere non vult 623. a Ejus colloquia cum Cæsareis super Pomerania 649. b Novos Tractatus super Pomerania offert 678. a Inter eum & Suecos secreti Tractatus suscipiuntur 687. b Ejus Legatorum novum procuratorium rejicitur 689. b Ii contra acta Monasterii protestantur 690. b Hollandorum interpositionem circa Pomeraniam affectant 692. b Plettenbergii & San-Romani apud Brandeburgicum propositio, & ejus responsum *ibid.* b Cum eo de cedendis æquivalentibus agitur 924. a Mindæ jus proprii præsidii abnuit 931. b Ejus in Sueciam Legatio 956. a Ad Sueciæ Generalissimum missio 966. a Investituram Reginæ Sueciæ circa Pomeraniam impedire conatur 1020. b
Braunfelsa à Gustavo capitur 62. a A Comite Nassovio intercipitur 184. b
Bredavium Rosa profligat 403. b
Brandesteinii Comitis irrita circa pacem opera 296. a
Brema Urbs fœdere Gustavo jungitur 61. b Ejus Ditionem Cæsarei in Danum transferre laborant 68. b Gesta Gustaviani militis per eam *ibid.* b Circa eum præsulatum controversia 173. b Suecorum circa eam ditionem intentio 174. a Is præsulatus ab Holsatiæ Duce affectatur *ibid.* a
Bremenses Ordines in Danum inclinant 175. a Præsulatus Frederico conceditur 187. b Episcopus pacem Pragensem amplectitur 207. a Cum Episcopo super neutralitate transactio 267. a A præsule Boothius dimittitur 454. a Hostilia in Suecos sumit 548. b Ejus Legatio Holmiæ 695. a Super ejus urbis medietate controversia 1054. b Brementes à Belgis auxilium petunt 1057. a
Bringa à Gallis capitur 212. b
Briga à Torstensonio obsidetur 481. b
Apud *Brigentium* Wrangelius montium claustra occupat 636. b
Brina obsidium tarde procedit 581. a Solvitur 583. a
Brisacenses vapulant 96. a Idem iis altera vice accidit *ibid.* b Vapulant tertio 109. b Ejus urbis obsidium solvitur 120. b Fame urgetur 157. b Gœrzius ibi annonam infert 335. a Granarium ibi perit *ibid.* a
Brisacum arctius clauditur 336. b Cæsarei ibi pelluntur 337. a Ei urbi Croatæ frumentum inferunt *ibid.* a Arctius premitur 338. a Ejus liberationem Gœrzius tentat *ibid.* a In angustias redigitur 339. a se dedit *ibid.* b Circa eam urbem recuperandam Hispanorum irritus conatus 408. b Ea à Gallis plane sibi vindicatur *ibid.* b Ejus præsidiarii seditionem induunt 556. a Eam Cæsarei Gallis cedere nolunt 666. a
In *Brisgovia* gesta 105. b
Britanno-Gallici Tractatus præcipua capita 340. a Gallorum circa hunc secreta inventio *ibid.* b
Brunsviga urbs fœdus cum Gustavo init 61. b
Brunsvicensis Dux Fredericus Ulricus fœdere Gustavo jungitur 61. b
Brunsvicensis Ducis Augusti, super pace conatus 298. b Ejus consilia 299. à
Brunsviga tractatus Goslariensis recoquitur 503. a
Brixiensem arcem Wrangelius capit 627. a
Buckenburgum à Cæsareis occupatur 123. b
Bucheimius Comes vapulat 511. b
Buchornum munitur 151. b
Ad *Buckenam* Conflictus 333. a
Buckeimius Silesia excedit 815. a
Budissinam Fridlandus capit 124. b
Budissinam Saxonici occupant 363. b

Burgundiam Cæsareani tendunt 266.a
Burgundia à Bernhardo Duce invaditur 290.b Multa oppida ibi Bernhardus Dux expugnat 372.a
Burgundus bellum suadet 533.a Reliqui eo contradicunt *ib.*a

C.

Callenberga obsidium à Pappenheimio solvitur 72.a
Caminum à Gustavo Adolfo occupatur 36.a
Campodunum cum Memminga à Bavaricis expugnatur 95.a Ut & ab Hornio 142.a
Canterfteinii in Hollandia Negotiatio 992.a
Cardinalis Infans in Belgium descendit 166.a
Carolus V. an dissidia, per dogmata Lutheri orta, aluerit 4.a Ad ea componenda Concilium promittit *ibid.*b Ejus indulta pro Religione Lutheri & artes *ibid.*b Quomodo victoria in Bello Smalcaldico usus sit 6.a Cur Monarchiam in Germania stabilire non potuerit *ibid.*a
In *Carolum Gustavum* Palatinum summum Imperium Belli confertur 816.b Is Reginæ Christinæ nuptias ambit *ibid.*b. In Germania adpellit 819.b Saxoniæ Electoris ad ipsum Legatio *ibid.*b In Bohemiam tendit *ibid.*b Pragam oppugnat 820.a Cæsari scribit 982.b Qui ei respondet *ibid.*b Noriberga discedit 983.a De eo in Principem hæreditarium assumendo in Suecia proponitur 985.b Circa eum Ordinum considerationes 986.a Ejus cautio discutitur *ibid.*b Is Holmiam adpellit 987.b Ejus cautio 988.a Jus hæreditarium Decreto ordinum sancitur, *ibid.*b Is Princeps hæreditarius Sueciæ declaratur *ibid.*b De eo in successorem regni designando in Senatu agitatur *ibid.*b Ejusdem responsum *ibid.*b Ad Ordines propositio 968.a Cum Moguntino congressus *ibid.*a In Sueciam evocatur, sed tractatibus finem prius imponere cupit *ibid.*b Ejus cautio Reginæ Sueciæ data, cum in Regem eligeretur 1061.a
De *Cassellanis* Darmstadiensium querelæ 656.a
Catholicorum extrema Osnabrugæ declaratio, super Reservato Ecclesiastico 661.a Eorum nova Osnabrugæ super Gravaminibus declaratio 670.b Evangelicorum ad eam responsio *ibid.*b Ii Gallorum Favorem captant 672.a Nuperam formulam Pacis Osnabrugæ adspernantur 684.a
Cæsarei Holsatiam penetrant 18.b Stralsundam infestant 28.b Eorum conatus contra Gustavum in Borussia in irritum cadunt 31.b
Cæsareorum Status miser 37.a Colbergæ obsidionem frustra solvere laborant 38.b Gryphenhaga & Gartzio ejiciuntur 39.a
Cæsaris Edicta & Literæ in Gustavum *ibid.*b
Cæsarea Navis Prætoria à Suecis ad Wismariam fugatur 39.a
Cæsarei apud Mersburgum vapulant 52.b Lusatiam irrumpunt 57.a
Cæsar summam Belli Fridlando offert 58.a
Cæsarei deserunt Magdeburgum 62.b Bremensem Ditionem in Danum transferre laborant 68.b Lightenaviam occupant 73.a Eorum commeatus intercipitur *ibid.*b Iidem vapulant. *ib.*b Lusatiam irrumpunt 76.a Castris ad Stenaviam faciessunt 77.b Ad Wratislaviam considunt *ibid.*b Castra ibi deserunt *ibid.*b Eorum in Alsatia conatus 78.a Ad Wiselochum vapulant *ibid.*a Noriberga discedunt 79.a Cum Landgravio Georgio congrediuntur 94.a Hagenoam intercipiunt 96.a
Cæsareorum in Brisgovia gesta 105.b Siburgum frustra tentant 110.b Eorum salvi conductus ad Tractatus Pacis informes 113.a Ii cum Bavaricis in Alsatiam tendunt 120.a Iterum in Alsatia se movent 123.a Buchenburgum capiunt *ibid.*b Ut & Landsbergam 125.b Vapulant 126.b
Inter *Cæsarem* & Saxonem de Pace denuo agitatur 134.b Ejus gratia Fridlandus excidit 137.b Imperium Exercituum in filium suum *Cæsar* confert 138.a Ejus exercitus post mortem Fridlandi in officio continetur. 140.a Legio opprimitur *ibid.*b
Cæsarei Succos Palatinatu superiore expellunt 141.a Ad Wangenam vapulant 142.a Ut & in Alsatia *ibid.*b Eorum in eadem conatus *ibid.*b Ii movent 151.a Ratisponam tendunt *ibid.*a
Inter *Cæsarem* & Saxoniæ Electorem tractatus suscipiuntur 154.a
Cæsarei ad Ratisponam nutari videntur 154.b Kehlheimum capiunt 155.a Post victoriam Norlinganam late grassantur 165.b Eorum per Wurtenbergicam progressus *ibid.*b Multa Franconiæ loca occupant 166.b Vapulant 171.a Schweinfurtum, Wurtzburgum, Winsheimum & Weissenburgum capiunt *ibid.*a Per Wetteraviam grassantur 183.b Philipsburgum intercipiunt 184.a Spiram capiunt *ibid.*b *Augustam Vindelicorum* fame expugnant 185.b Wurtzburgensem, Pappenheimensem Arces capiunt 186.b Ad Spiram Rhenum transeunt 194.a Iis Wormatia se dedit *ib.*b Lauteram capiunt, & Moguntiā premunt *ib.*b
Cæsari se dedunt Christianus Marchio Brandeburgicus & Urbes Noriberga, Ulma & Memminga 195.a Is Edictum avocatorium promulgat 202.b
Cæsarei Gartzium opprimunt 208.b
Cum *Cæsare* Hassiæ Landgravius tractat & tractatus continuat 209. & 210.
Cæsareorum per Superiorem Germaniam Successus 211.b Ii Bernhardum Ducem & Gallos frustra persequuntur 213.a Stargardiam expugnant 216.a Ad Wollinum pelluntur *ibid.*b Kœnigshova & Franckendalia potiuntur 225.b Moguntia iis deditur *ibid.*b Eorum ad Haselunam clades 247.b Ii Havelberga, Werbena, Ratenavia & Brandeburgo potiuntur 258.b Ad Perlebergam consistunt 259.a Ultra Hassiam à Banerio propelluntur 262.a
Cæsar Stralsundam tentat 264.a
Cæsarei in Burgundiam tendunt 266.a
Cæsar Stralsundenses denuo tentat 279.b
Cæsareorum in Pomerania progressus 280.a Iidem in citeriorem Pomeraniam tendunt *ibid.*b Ad Anclamum considunt *ibid.*b Eodem discedunt 281.a Denuo in citeriorem Pomeraniam movent *ibid.*b Iterum cedunt *ibid.*b Banerium in Ulteriorem Pomeraniā insequuntur 282.a In Pomeraniam irrumpunt *ibid.*b Progressus in Pomerania 283.b Usedomum ab iis occupatur *ibid.*b VVolgastum expugnant 284.b Demminum iis deditur 285.a Eorum Exercitus Pomerania iterum excedit *ibid.*a Erfordienses solicitant 288.b Munimenta à Bernhardo Duce ad Rhenum excitata expugnant 291.b
De *Cæsaris* animo in pacem dubitant Sueci 295.b
Cæsarei Procuratorii defectus 298.a Ministri narrata *ibid.*b
Cæsar Ordines Germaniæ ad Tractatum admittere non vult 303.a
Cæsarei Gartzium expugnant 321.a Eorum misera conditio *ibid.*b Iidem munimentum VVarnemundam capiunt *ibid.*b Multantur 322.b
In *Cæsaris* ditiones Gallasius abit 325.a
Cæsareorum in ulteriorem Pomeraniam conatus 325.b
Cum *Cæsare* Hassiaci denuo tractant 327.a
Inter *Cæsarem* & Hassos pax *ibid.*b Quam Cæsar ratihabere abnuit 328.a
Cæsarei Meppam capiunt 328.b Hanoviam intercipiunt 332.a Bernhardo Duci obviam procedunt *ibid.*b Eorum caterva vapulat 334.a Ad Brisacum pelluntur 337.a
Cæsareorum exceptiones circa salvum conductum Fœderatorum Lubecæ 348.a Salvii & Avauxii ad eas replica *ibid.*b
Cæsareus salvus conductus Lubecæ adest 352.a Ejus vitia *ib.*a Temperamentum circa ea à Dano propositum *ibid.*b
Cæsarei vapulant 361.a Vapulant & apud Glacium 362.a Copias undique contrahunt 363.b Exercitus conditio 364.a
Cæsar Luneburgicos Hildesiam restituere jubet 369.b In eum Georgius Luneburgicus Dux offensam concipit 370.a Vinarienses captat 377.a Gallorum artes contra eundem prævalent *ibid.*a
Inter *Cæsareos* & Suecos Dani mediatio friget 383.a Eorum cum Banerio negotiatio 385.b Quæ per Cæsareos divulgatur 386.a Iidem Banerii Postulata liberaliter annuunt *ib.*a Ulterius rem in specie urgent *ibid.*b In expeditionem progrediuntur 393.a Suecis complura loca per Bohemiam

miam eripiunt *ibid.* a Quos fruſtra ſequuntur 394. a
Cæſar Luneburgicos Duces ſolicitat 395. a Qui Cæſari non fidunt *ibid.* a
Cæſarei apud Salfeldam conſident 396. a Chemnitiam *ibid.* b Nolunt Haſſicos & Luneburgicos ut juſtos hoſtes tractare 397. a Eorum ad Salfeldam difficultates *ibid.* a Banerium antevertunt 398. a Fritzlariam tendunt 400. b
Cæſarea copiæ augentur 402. a Fritzlaria movent *ibid.* a Eorum deſtinata *ibid.* a Huxteram expugnant *ibid.* b Viſurgim non poſſunt tranſire *ibid.* b Iis Banerius obſiſtit *ib.* b Huxteram deſerunt 403. a In Haſſiam regrediuntur *ibid.* b Hernſtadium occupant 404. b Juram capiunt *ib.* b Ut & Strigoviam 405. a Vapulant *ibid.* a Hirſchbergam obſident *ibid.* b Tentant 406. a In hiberna concedunt *ibid.* b Neuhauſam non ſine damno tentant 407. a Circa Hohentvvilam vapulant 409. a
Cæſar an pacem velit dubitatur 421. a Bellum magis quam pacem agitat 426. b Ejus & Bavari copiæ ſe contrahunt 434. a
Cæſarei ſua deſtinata diſſimulant, Anno 1641. 435. b Banerio ſubito ingruunt 436. a Qui iis inſtantibus in Bohemiam ſe recipit *ibid.* b Propius ad Guebrianos ſe movent 437. a Apud Weiſſenfeldam vapulant 438. a Salam tranſeunt *ibid.* a Luneburgicos allicere ſtudent 440. b Iis Fœderati præveniunt 441. a Zvviccaviam capiunt *ib.* b A Guelferbyto recedunt 442. a Quædam oppida occupant 444. a De eorum deſtinatis conjectura *ibid.* a Libenburgum & Bockelam capiunt 445. a Vapulant *ibid.* b Eimbeccam & alia multa loca capiunt 448. b Gœttingam fruſtra obſident 449. a Heldrungam & Masfeldam capiunt 450. a Eorum irritus conatus *ibid.* b Per Sileſiam progreſſus 451. b Crucenacum capiunt 455. a Gengenbacum & Friburgum fruſtra oppugnant *ibid.* a In Succos movent 475. a Cis Albim veniunt 476. b Eorum conſilia *ibid.* b Catervam in Mecklenburgicam præmittunt *ibid.* b Trans Albim revertunt 477. a Ab iis Bavarici ſeparantur *ibid.* b Eos Torſtenſonius fruſtra inſequitur 480. b Brigæ à Torſtenſonio obſeſſæ ſubveniunt 481. b Succos inſequuntur 482. a Glogoviam obſident *ibid.* b Obſidium ejus urbis ſolvunt 483. a Inter eos & Succos conventio de redemtione captivorum *ibid.* b Ad liberandam Lipſiam veniunt 484. b Eorum acies in prælio ad Lipſiam 485. a In eo prælio clades *ibid.* b In Bohemia ſe colligunt 487. a Guebriano ingruunt 489. a In Franconiam cum Bavaricis tendunt *ibid.* b
Cæſar ſeparatos tractatus captat 497. a Ejus factum circa pacem arguitur & defenditur 498. a Succos denuo ad ſecretos tractatus ſolicitat *ibid.* a A Dano ad ratificandum hortatur 499. a Circa præliminarem tractatum firmat *ibid.* a
Cæſarei denuo ſeparatos tractatus tentant 500. a
Cæſar præliminarem tractatum ratihabere non vult 495. a Ejus literæ ad Daniæ Regem *ibid.* a Circa ejus Ratificationem præliminaris tractatus deſiderata 500. a
Per *Cæſareos* tractatus trahuntur *ibid.* b Ex morte Richelii mutationem ſperant 501. a Separatos tractatus urgere non deſiſtunt *ibid.* a
Cæſaris declaratio circa Palatinam cauſam 594. a
Cæſarei in Bohemiam abeunt 509. b Eorum renovatio conventionis cum Succis ſuper redemtione captivorũ 511. b
Cæſaris irritum iter 512. a Ejus caterva vapulat *ibid.* a
Cæſarei Guelferbytum evacuant 517. a A pace communi abhorrent & circa eam acta 522. a
Cæſaris emendata ratificatio adeſt *ibid.* a Cujus exempla exhibentur, quorum emendatio Sueciæ Rectoribus diſplicet *ibid.* a
Cæſarei ſeparatos tractatus captant 523. b Eorum ſecreta in Galliam miſſio 524. a Quæ rejicitur *ibid.* a
Cæſar ſtudium pacis præ ſe fert 526. a
Cæſarei in tractatibus de Ordinum negotiis pacis agi nolunt 535. b Miſſionibus ad loca tractatuum repugnant *ibid.* b
Cæſar Conventum Francofurti continuari decernit 536. b
In *Cæſarem* Ragozius bellum ſumit 539. a
Cæſareorum conſilium anno 1644. 549. a Ab iis Dani non ſine offenſa ſeparantur 550. a Eorum pabulatores vapulant 551. b
Eislebiam diripiunt 552. a Eorum pabulatores intercipiuntur *ibid.* a Equitatus vapulat *ibid.* a Cæſarei Drackenbergam recuperant 553. a Ut & Schvveidniciam & Wolaviam, Glogoviam fruſtra obſident *ibid.* b Oppelam capiunt *ibid.* b Olmucium fruſtra obſident *ibid.* b
Cæſareorum miſera conditio 555. a Cæſarei denuo ingruunt *ibid.* b Circa Procuratoria Oſnabrugæ tergiverſantur 562. a Abſque Danis tractare nolunt *ibid.* b Moram tractatuum Succis impingere volunt 565. a Ii ultro Procuratorium exhibere cupiunt 566. a In quo pauca deſiderantur *ibid.* b Cæſareorum moræ circa probandum Procuratorium *ibid.* b
Cæſar Electores Venetis pares habet 571. b
Cæſarei Stralſundæ ſalvum conductum negant 572. a
Cæſarei copias contrahunt anno 1645. 576. b Se in Bohemiam Succis objiciunt *ibid.* b Apud Jancoviam illis ſe objiciunt 577. a Eorum ibi ſtrages *ibid.* b Altera vice fugantur 578. a Cæſorum & Caprorum numerus *ibid.* a
Cæſar Viennam ſe recipit *ibid.* b Cæſar exercitum reparat poſt Cladem ad Jancoviam 579. a
Cæſarei Caſtellum ad Viennenſem pontem recuperant 580. b
Cæſar Ragozium ad pacem permovet 582. a
Cæſarei Bavaricis ſubveniunt 589. a Succos ad propoſitionem faciendam fruſtra urgent 593. b Ad Gallorum propoſitionem reſpondent *ibid.* b
Cæſaris intentio ſuper modo tractandi Monaſterii 601. a
Cæſareorum eo nomine ad Ordines propoſitio *ibid.* b
Cæſar Ordines ad Tractatus advocat 605. a
Cæſarei de Oſnabrugenſibus queruntur *ibid.* a Reſponſum ad Regiorum propoſitionem exhibere detrectant 606. a Eorum reſponſum Ordinibus traditur 607. a Ejus formula *ibid.* a Reſponſum ad Gallorum propoſitionem 609. a De eo judicium *ibid.* b Super Cæſareorum reſponſo Regiis tradendo dubium *ibid.* b Cum Succis ſecretos tractatus captant 611. a Reſponſum ſuum per Electorales inſinuant *ibid.* b
Cæſarei & Bavarici ſe conjungunt anno 1646. 627. a Skalam arcem & Furſtenſteinam recuperant *ibid.* b Franconiam inſident 629. b In Succos tendunt 631. a Cum fame conflictantur *ibid.* a Eorum valida caterva vapulant 632. a Ad Lanum recedunt *ibid.* b In Bavariam denuo revertunt 635. a Vapulant 636. a. Teſchenam arcem recuperant 637. a Cremſam obſident *ibid.* a Frankenheinam recuperant *ibid* b Ut & Corneuburgum 638. a Cum Trautmansdorfio de ſatisfactione agunt 654. a Scriptum adverſus Gallos evulgant *ibid.* a Super Lotharingi ſalvo conductu denuo fruſtra movent *ibid.* b Eorum occultæ artes 654. a Succicis duplicam Oſnabrugæ exhibent 661. b Eorum peculiaris declaratio ſuper ſatisfactione Succica 663. b Quam ampliant 664. a Hoſtilia omitti poſtulant 666. a Briſacum Gallis cedere nolunt *ibid.* a Totam Pomeraniam Succis offerunt 693. a Eorum de Wiſmaria ſententia *ibid.* b
In *Cæſaris* caſtris Succi irrumpunt 716. b
Cæſarei Tribelam occupant 718. b
Cum *Cæſare* Bavarus tranſigit 720. b
Cæſarei ingentes ſpiritus ſumunt 721. a Iis copias ſuas Bavarus jungit *ibid.* b In Thuringiam veniunt 723. a. In Haſſiam flectunt *ibid.* a Olmucium & Iglavium eminus obſident 725. b Caſtellum ad Kœnigsvvartam recuperant 727. a Weſtphalia decedere nolunt 728. a Wangenam opprimunt 735. a Gieſſam & Ravensburgum fruſtra tentant. *ibid.* a Ut & Langenargam *ibid.* b Evangelicos in Succos ſtimulant 779. b Absque Succis tractare volunt 781. b Declarationem ſuam in inſtrumentum Pacis edunt 783. b Iis pax cordi eſſe non videtur 794. a A ſuperiore Palatinatu Donavvertam revertunt 805. a Trans Danubium abeunt *ib.* a Donavvertam deſerunt & in Bavariam ſe recipiunt 806. a Ad ſuccurendum Pragæ propinquant

pinquant 802.b Evangelicos ad negotia Imperii expedienda hortantur 824.a Iis Evangelicorum consilia produntur 833.b §. *Tandem omnes*, expediri cupiunt 843. b Plenum pacis instrumentum edunt 849. b Super quo Sueci notas formant *ib.* b Iis invitis pax concluditur 859.b
Inter sacram *Cæsaream* & Regiam Succicam Majestates articuli pacis 872.b
De *Cæsarei* militis satisfactione Monasterii acta 907.a Cæsareorum ad Ordines propositio 601.b
Cæsarei Succos Bohemia excedere postulant 911.b Id quod Generalissimus Carolus Gustavus demum annuit *ibid.* b Bohemiæ locis præsidia deduci postulant 912.a Permutationem ratificationum urgent 916.a De quo Sueci dubitant & super quo Ordines instant *ibid.* a Inter eos & Succos Ratihabitionum permutatio peragitur 919. a Propter retardationem executionis pacis missionem militum differri nolunt 928.a Iis designatio restituendorum exhibetur *ibid.* b Eorum de ea re sententia 929.a
Cæsarei temperamentum quærunt super Franckendalia restituenda 936.b Formulam conventionis super restitutione Franckendaliæ adornant 937.b Quæ discutitur 938.a Sequestro Hermensteiniano resistunt 947.a Inter eos & Succos Negotiatio super Conventione principali 948.a Cæsar sequestrum Hermensteinianum improbat 949.a Moræ culpam Coronis impingit *ibid.* b In Westphaliam se movet. 951.b
Cæsarei de Heilbrunna Palatino tradenda proponunt 969.a Quam rem Galli frustra remorari conantur *ibid.* b
Cæsar Bremam urbem, Sueciæ Regina contradicente ad Comitia vocat 1019. b Capitulares Bremenses in tutelam suscipit 1020.b Reginæ Sueciæ postulata ex parte annuit 1021.a Reginæ Sueciæ Legatos ad sessionem in Comitiis admittere detrectat 1040.b Ejus decretum pro civitate Bremensi 1055.b
Chamum à Succis capitur 122.b
Chami Banerius stativa ponit 435.a
Ad *Chemnicium* prælium 360.a
Chemnicium Cæsarei recuperant 396.b
Christiani Brunsuicensis Expeditio 15.a Apud Stadloam vincitur 16. b
Christianus Dux Brunsuicensis & Luneburgensis fœdus cum Gustavo Adolfo ineunt 57.a
Christinæ Reginæ connubium à Brandeburgico cum suo filio affectatur 102.a Idem Daniæ Rex pro filio ambit 269.a De ejus cum Electore Brandeburgico cum ejus Legatis acta 494.a Ea Sueciæ regimen suscipit 573.b Super Pomerania cum Brandeburgico seorsim agere non vult 623. a Suspicit Gallos Dano favere *ibid.* b
Clitzingius Succis fit suspectus 399.a
Cniphusius ad Succorum partes iterum transit 221.b Decumbit 247.b
Coburgensis arx à Cæsare capitur 186.b
Cœsvelda Landgravius Hassiæ succurrit 209. b
Colberga Obsidium solvere Cæsarei frustra laborant 38.b Ea urbs Gustavo Adolpho deditur 43.b
Colmaria & Hagenoa se dedunt Succis 81.a
Colmariensem Tractatum Galli inire nolunt 415.a
Colonienses Ditio à Baudisio impetitur 81.b Per eandem gesta 96. b
Inter *Colonienses* & Succos frustra de neutralitate agitur. 119.b
Ad *Colonienses* Conventum Sueci venire abnuunt 270.b Iterum venire nolunt 301.b De salvi conductus literis ad eundem Conventum 302.a In eo Conventu acta anno 1638. 354.a
Per *Colonienses* & Juliacensem agrum Vinarienses & Hassici multa oppida invadunt 489.a
Colonienses Elector neutralitatem affectat 651.b Armistitium acceptat 727.b Inducias abrumpit 729.a Ejus Legati à Generalissimo Sueciæ postulata 939.b
Coloredus à Gallis vapulat 254.a
Concilium Tridentinum indicitur 5.a
Confessio Augustana 5.a
Confluentes ab Hornio capiuntur 72.a
Conspiratio in Regem Gustavum detegitur 36.b
Constantia ab Hornio frustra oppugnatur 115.a Propter ejus urbis obsidium Helvetii turbantur. *ibid.* b Ejus obsidium solvitur 116.a
Conventus Ratisponensis ejusque indoles 15.a
Conventus Mulhusinus 19.a Ratisponensis 22.a Lipsiensis & ejus acta 45.b
Conventus Francofurtensis 112.b Ejus Decreta *ibid.* b Acta in eo à Legatis Gallicis 113.a
Acta *Conventus Francofurtensis* 145.a
Conventus Francofurtensis conclusio 150.b
Conventus Heidelbergensis 107.a
Conventus Halberstadiensis 135.a
Corneuburgum à Cæsareis recuperatur 638.a
Cratzius ad exercitus Succicos accedit 160.b
Cremsa à Succis capitur 578.b Eandem Cæsarei obsident. 637.a Ea iis deditur *ibid.* b
Croatæ vapulant 109.a Frumentum Brisaco inferunt 337.a
Croatæ à Tupadelio vapulant 106.a Iterum vapulant 394.a
Crocovius in Pomeraniam irrumpit 514 b Poloniæ fines transit *ibid.* b Apud Belgardum à Kœnigsmarckio obsidetur 515.a
Crocovius per Poloniam evadit 516.a
Cronacum frustra à Gustavi copiis obsidetur 67. a Frustra tentatur 111. a Iterum frustra à Bernhardo Duce tentatur. 140.b
Crosna Brandeburgico restituitur 554.a
Crucenacum à Gustavo capitur 61.a Id Cæsarei capiunt 455.a
Curia Variscorum à Succis capitur 714.a
Curlandiæ Ducis petita 272.b Ejus negotiatio circa tractatus Polonicos 795.b
Curtius Regem Daniæ ad fœdus invitat 350.a Inter eum & Salvium secretus tractatus 383.a Salvium tentat 345.a

D.

Ad *Dachaviam* conflictus 811.b
Daghsteinum à Succis expugnatur 116.b
Damgarta à Succis recuperatur 322.b
Danus se Bello Germanico immiscet 27.b Ejus status Anno 1630. 25.a Præsidium Stralsunda expellitur 30. a Ejus Habitus erga Sueciam Anno 1631. 58.b Legati ad Gustavum veniunt 65.b
Dani Friburgum occupant 69.a De Stada in eos transferenda agitur *ibid.* b Eorum habitus erga Sueciam tempore mortis Regis Gustavi 86.b De pace Acta 120.a Is mediationem suscipit inter Succos & Cæsareos 100.a Ejus propositio de pace apud Electores *ibid.* b Ejusdem inanis Mediatio 107.b Ejus Regni habitus erga Sueciam sub fine anni 1634. 175.b Adversus Succos habitudo 129.a Cum eis de pace agitat 137.a
Daniæ Regi super loco & tempore Tractatuum à Fœderatis respondetur 146.a
Ad *Daniæ* Regem ab instaurato Conventu Wormatiensi scribitur 181.b Partes belligerantes ad pacem hortatur 236.a Oxenstiernam ad pacem invitat 237.b Fœdus inter Succos & Gallos impedire conatur 238.a Lubecæ inanem tractatum molitur 255.b Ejus machinationes pugna ad Wistochium eluduntur 260. b Pacis mediationem in Sueciæ urget 268.a Pro filio matrimonium Christinæ Reginæ ambit 269. a Frigide circa pacem laborat 300.b
Dani Wolgasto cibaria inferunt 321.b Iidem ad Rostochiensem portum satis pro imperio agunt 321.b
Danus pro Luneburgensibus neutralitatem postulat 324.a Succos ad pacis tractatus Lubecam invitat 345.b Hamburgi pacem urget 346.a Circa tractatus Lubecenses festinat *ibid.* a Curtius eum ad fœdus invitat 350.a Ejus apud Rectores Sueciæ propositio *ibid.* a Ejusdem nova circa pacem tentamenta *ibid.* b Ei displicet, quod Sueci in tractatibus Lubecensibus à Gallis disjungi nolunt 351.b Diplomatum missionē urget *ib.* b Temperamentum circa vitia Cæsarei salvi conductus Lubecæ proponit. 352.b Quod per Gallos admitti non potest 353. a Succis

cis magis suspectus sit *ibid.* a
Cum *Danis* Salvii Lubecæ disceptatio 353. a
Danus Wismariam evacuari postulat 354. b Copias conscribit 355. a In Succos est iniquus *ibid.* a Succos in freto Oresundico vexat *ibid.* a Super Dani injuriis Succicorum Ordinum Decretum 358. a Conjunctionem armorum dissuadet 368. a Neutralitatem pro Domo Luneburgica urget *ibid.* a De qua Succi rescribunt *ibid.* a Succiæ Rectores tentat 382. a Diem tractatui inchoando dici postulat *ibid.* b Ejus mediatio inter Succos & Cæsareos friget 383. a Vectigal ad Warnemundam tolli vult 389. b Succos in freto Oresundico vexare pergit 390. a Ejus in Succos inclinatio *ibid.* b Circa pacem languide se gerit 423. b Ejus consilium 426. a
Danica res sub fine anni 1640. 431. b Machinationes ad exercitum Succicum corrumpendum 447. b
Danica Legatio super pace 463. b
Danicus Legatus in Senatum Succiæ venire abnuit *ibid.* b Vera ejus Legationis causa 464. a
Ad *Danie* Regem Cæsaris literæ 495. a Missio ejusdem ad legatos Succicos *ibid.* b Apud ministros Succicos & Gallicos instat 497. a Tergiversationem Cæsaris circa pacem improbat 498. a Cæsarem ad ratificandum hortatur 499. a In Sueciam scribit *ibid.* b
Danus quædam Mecklenburgicæ loca captat 516. a Dien. ordiendorum tractatuum dicit 523. a Ejus agendi ratio probatur *ibid.* a Moram tractatuum ægre fert 529. b
Danorum cum Russis machinationes anno 1643. 540. a Eorum Rex Hamburgenses argento emungit *ibid.* a Ii à Succis sub Rudenam vectigal exigunt 541. a Super Danico bello Suecorum consultationes 542. a In Danum Succi bellum decernunt 543. b Ii ut injurias emendent frustra monentur 545. a Dani à Cæsareis non sine offensa separantur 550. a
Danici Legati Osnabruga discedunt 559. a Sine iis Cæsarei tractare nolunt 562. b De Danico bello Gallorum querelæ 564. a
Danis Gallos favere Christina Regina suspicit 623. b
Dani Legatio in Sueciam & ejus scopus 1043. b Legatorum propositio *ibid.* b Responsum iis datum 1044. b Regina Succiæ de amicitia sua Dano confirmat 1045. a Qui Succis haud fidit *ibid.* b Redemtionis tractatus ab eo aboletur *ibid.* b
Danubium Banerius transire non potest 434. b
Darmstadienses Hassi Kirckhainam subigunt. 639. b Et Cassellanos pulsant *ibid.* b Vapulant 640. a Eorum querelæ de Cassellanis 656. a
Dæmitza præsidium ab Oxenstierna imponitur 211. a Ad eam Saxonum clades 215. b Eam Succi frustra tentant 366. a Ejus obsidium 516. b
Demminum Cæsareis deditur 285. a A Succis recuperatur 364. a
Dilsberga capitur 96. b
Donawerta à Gustavo occupatur 640. a A Succis deseritur & recuperatur 636. a
Dorstena ab Hatzfeldio premitur 444. b
Dorstena deditur 448. a
Drackenbergam Torstensonius occupat 480. a
Drackenbergam Cæsarei recuperant 553. a
Dresda Saxo & Brandeburgicus conveniunt 93. b
Driesena frustra à Succis tentatur 278. b
Driesena Succi potiuntur 366. a
Duderstadium à Succis expugnatur 75. a
Duderstadenssium Osnabrugæ querelæ 659. a
Inter *Dunewalium* & Arnheimium dissensio 98. a
Dunckelstulam Enguianus capit 588. b
Ad *Dutlingam* Gallorum & Vinariensium clades 521. a Ejus cladis magnitudo *ibid.* a
Duwalius se movet 144. b

E.

Edictum de Restitutione bonorum sacrorum, post transactionem Passaviensem per Protestantes occupatorum 21. & 22.
Egra capitur à Succis 714. b Super eo Oppido controversia 948. b
Ehenheimum superius capitur 78. b
Eislebiam Cæsarei diripiunt 552. a
Eimbeccam Cæsarei capiunt 448. b
Electoratus Palatinus in Bavarum confertur 16. a
Electoribus Pacis leges à Fridlando offeruntur. 125. a Ii Mecklenburgicos & Hassos demulcent. 426. a Eorum cum Venetis controversia 563. b Legati Monasterii pari cum Regiis honore recipiuntur 595. b Ii Mediatorum partes affectant Osnabrugæ 597. a Eorum literæ ad Hispaniæ Regem 964. a Quibus Galli & Succi offenduntur 965. a Quas & Moguntinus improbat *ibid.* b
Engersa & Montaburium à Succis Gallis traduntur 104. a
Erfordia à Gustavo occupatur 53. a Civibus claves Oppidi ab Oxentierna restituuntur 94. a Ii paci Pragensi non fidunt 196. b Eam amplectuntur 206. a Ea urbs in partes Succorum concedit 262. b Ejus oppidi cives ab hoste solicitantur 288. b Cum Succis inducias ineunt *ibid.* b Cum iis Succorum acta 325. b Iidem super sua reconciliatione tractant 326. a Nutant *ibid.* a Duriores conditiones eis proponuntur *ibid.* b Succos fame ejicere conantur *ibid.* b Eorum Osnabrugam querelæ 659. a Ea ab Hatzfeldio tentatur 450. a Eorum excursiones 488. a
Erlachius imperium Vinariensis exercitus suscipit 375. b
Enckefortius cum Wertano in Galliam mittitur 33. a
Enguianus Dux è Gallia venit 557. a Philipsburgum petit. *ibid.* b In Galliam redit 558. a Ei Duci sociatæ Copiæ junguntur 587. a Ejus Ducis Progressus *ibid.* b Is Norlingæ neutralitatem concedit 588. b In Galliam redit 589
Enssisheimum Lotharingi occupant 338
Evangelici Osnabrugæ gravamina sua exhibent 616. a Primum de reservato Ecclesiastico *ibid.* b Secundum de bonis Ecclesiasticis mediatis 617. a Tertium de Autonomia subditorum *ibid.* a Quartum de reditibus sacris *ibid.* b Quintum de Jurisdictione Ecclesiastica *ibid.* b Sextum de scriptis sacram pacem impugnantibus & de Edicto Ferdinandi 618. a Septimum Politica Gravamina de pluralitate suffragiorum *ibid.* a Octavum, de impari Deputatorum numero *ibid.* b Nonum de Donavverta oppido *ibid.* b Decimum, de Justitia publica *ibid.* b Eorum super Gravaminibus Osnabrugæ Declaratio 646. a Osnabrugæ nova propositio 658. a Responsio ad novam declarationem Catholicorum super gravaminibus 670. b Ii Saxonicorum interpositionem declinant 671. b Eorum nova circa gravamina declaratio 677. b Ii inter se dissident 687. a
Ad *Eulenburgum* Saxonici à Banerio fugantur 274. b Eodem Banerius se confert 275. b
Eulenberga à Torstensonio capitur 512. b

F.

Falckenaviam arcem Cæsar capit 716. b
Fœdus Smalcaldicum 5. a
Nova *Fœdera* contra Austriacos ineuntur 17. a
Fœdus inter Regem Gustavum & Ducem Pomeraniæ 36. a Inter eundem & Regem Galliæ 42. a Ejus summa *ibid.* b
Fœderi Lipsiensi superior Germania renuntiat 48. b
Fœdus inter Gustavum Adolphum & Wilhelmum Landgravium Hassiæ 49. b Inter eundem & Saxoniæ Electorem 50. a
Fœdus inter Regem Succiæ Gustavum Adolphum & Archiepiscopum Bremensem 56. b Inter eundem & Georgium, Fredericum Ulricum & Christianum Duces Brunsvicenses & Luneburgenses 57. a Inter Gustavum Regem & Fredericum Ulricum Brunsvicensem; Brunsvigam; Ulmam; Lubecam; Luneburgum; Bremam; Comites Wetteraviæ; Duces Meclenburgicos 61. b
Fœderati in Silesia se movent 106. a Inducias cum Fridlando ineunt *ibid.* b Legatos ad Regem Galliæ mittunt 113. a Eorum responsio in Conventu Francofurtensi ad propositiones Oxenstiernæ & Saxonis 146. a Super loco & tempore Tractatuum, Regi Daniæ respondent *ibid.* a Auxilia externa solicitant 182. b Inter eos discordiæ semina 398. b Eorum controversia super directorio belli *ibid.* b Banerio Auxilium petenti id abnuunt 399. a Fritzlariam tendunt 401. a Ibidem de monte certatur. *ibid.* a Wildungæ

gæ consident *ibid.* a In exercitu dissidia *ibid.* b Cæsareos præveniunt 441. a Eorum Exercitus ad Guelferbytum consident 443. a Hassici à cæteris disjungi cupiunt *ibid.* b Ab Hanovienſi Comite cautionem accipiunt 632. b In ſuperiorem Germaniam tendunt *ibid.* b Per Sueviam copias distribuunt 635. b In Hiberna discedunt 636. b Exercitus in hostem tendunt 803. a In hostem ire constituunt, qui iis cedunt, quos illi persequuntur & eorum postremum agmen profligant 805. b Licum transeunt 806. b Pontem Isaræ reparant 807. a Muhldorfum accedunt 808. a Eodem discedunt 809. a Pontem Neoburgi struunt *ibid.* b Mosburgum castra transferunt 810. b Landsbergam tendunt 811. a In Bavaria subsistere non amplius possunt *ibid.* b In Sueviam transeunt 812. a

Ferdinandus res suas reparat 12. b Ejus Cæsaris fortuna per Saxoniam 18. b Is Bohemiæ & Hungariæ Rex designatur 10. a Idem Cæsar creatur 11. b

Ferdinandum II. Galli Imperatorem agnoscere nolunt 302. b

Feriæ Dux cum exercitu in Germaniam venit 117. a

Ferianus & Altringerus se disjungunt 120. b

Ferianus cum eodem denuo jungitur 12. a Moritur *ibid.* b

Fiessa à Bavaris capitur, sed à Sueeis mox recipitur 72. a

Hedwodo Sueci respondent 309. a

Ad *Flotham* Sueeorum & Palatinorum clades 330. a

Forcheimum à Duce Bernhardo obsidetur 154. b

Francofurtum ad Mænum Sueeos admittit 54. b

Francofurtenſis Conventus 112. b Ejus Decreta *ibid.* b Acta in eo cum Legatis Gallicis 113. a Ea urbs à Fridlando capitur 124. b Ab Arnheimio frustra obsidetur 126. a Conventus ibidem acta 145. a Oxenstiernæ in ea propositio. *ibid.* a Item Saxonis 146. a

In *Conventu Francofurtenſi* de Belli sumptibus consultatur 148. a In eo super Sueeorum satisfactione disceptatio *ibid.* b Ejus conclusio 150. b Fœderatorum ad eam responsio 146. a Saxonis in eo Conventu querelæ 147. a Ea urbs à Banerio expugnatur 153. a Vacillat 171. a Cum multis aliis pacem Pragensem acceptat 211. b In eo Conventus plane dissolvitur 212. a Eam urbem Brandeburgici frustra tentant 405. b

Francofurtenſis Deputationis acta 532. a

Francofurti Cæsar Conventum continuari decernit 536. b

Francofurtum ad Viadrum Electori Brandeburgico restituitur 554. a

Francofurtenſis Deputationis acta 572. b Ei Deputationi finis imponitur 589. b

Franckendalia deditur 81. b Ea eminus obsidetur 558. a Ejus restitutio hæret 927. a Restitutionem Gallus & Palatinus Elector urgent 936. a

Circa *Franckendaliam* temperamentum proponitur 945. a De temperamento circa eam urbem acta 947. a Circa eam urbem difficultates 963. b Formula tranſactionis super ea urbe 967. b

Francia à Gustavo invaditur 53. b Multa ejus loca à Cæsareis occupantur 166. b In eam Cæsarei & Bavarici tendunt 489. b Eam Cæsarei insident 629. b

Franckenſteina à Cæsareis recuperatur 637. b

Fredericus Palatinus à Bohemis in Regem eligitur 11. b Idem coronatur 12. b Is undique invaditur 13. a Vincitur & Bohemia decedit *ibid.* b Proscribitur 14. a Ejus spolia diviuntur *ibid.* b Idem Exercitum dimittit 15. a Ad Gustavum venit 62. a

Freiberga frustra à Banerio obsidetur 359. b Eam Torstensonius obsidet 487. a Ejus obsidii continuatio 508. a A Torstensonio deseritur 509. a

Freiſtadium Torstensonius occupat 480. a

Freiburgum à Danis occupatur 69. a

Fridberga à Bavaris capitur, sed à Sueeis mox recuperatur 72. a

Friburgum Briſgoviæ à Bernhardo Duce capitur 334. b Id Cæsarei frustra oppugnant 455. a A Bavaricis obsidetur 556. b Iis deditur *ibid.* b

Fridelsheimum à Regiis capitur 81. a

Fridlandi responsum Senatus Regni Sueciæ 31. b Ei summa Belli à Cæsare offertur 58. a Is in Bohemiam movet. 67. b Ejus cum Arnheimio commercia 68. a Is jungitur cum Bavaro in Gustavum it. 70. b Castra Gustavi cautis confert 71. b Ejus castra ad Noribergam à Gustavo oppugnantur 73. b Idem Misniam tendit 79. b Colburgensem Arcem frustra oppugnat *ibid.* b Pappenheimio jungitur 80. a Silesiam irrumpit 106 b Prœlium cum Fœderatis declinat *ibid.* b Ejus super pace ad Fœderatos propositio *ibid.* b Induciæ cum eo incuntur *ibid.* b Ei Turrius aures præbet 107. a Is Ligniciam recuperat 124. b Glogoviam majorem, Francofurtum, Gærlichium & Budissinam capit *ibid.* b Electoribus pacis leges offert 125. a Gratia Cæsaris excidit 137. b Ejus conspiratio 138. a Imperio dimovetur, & ad Evangelicos transire constituit *ibid.* b Bernhardus Dux cum eo se conjungere cunctatur 139. a Culmbacensi Marchioni se insinuat *ibid.* b Trucidatur *ibid.* b Ejus elogium *ibid.* b Exercitus Cæsareus post ejus mortem in officio continetur 140. a Ob ejus cædem motus 145. a

Frisiæ Orientalis Comes neutralitatem affectat 44. a Ejusdem provinciæ motus 559. a

Fritzlariam Cæsarei tendunt 400. b. Ut & Fœderati 401. b

Fritzlaria Cæsarei movent 402. a

Fürſtenſteinam Cæsarei recuperant 627. b

G.

Gallasius in Galliam irrumpere conatur 266. b

Gallasius Banerio cedit 323. a Sueeis damnum infert *ibid.* b Trans Albim concedit 324. b In Cæsaris ditiones abit. 325. a

Gallo-Britannici Tractatus præcipua capita 340. a Gallorum circa hunc secreta intentio *ibid.* b

Gallasius Torstensonium in Moraviam tendentem sequitur 510. b Moraviam capit 512. b Sueeos Lusatiam usque sequitur 513. b Lubenam, Lembergam & Zittaviam capit 514. a In Misnia grassatur 79. b In Pomeraniam irrumpit 283 a Ex Alsatia se recipit 253. a In Holsatiam movet 549. b Boizenburgum expugnat *ibid.* b Dani cum eo junguntur *ibid.* b Torstensonius ei obviam tendit *ibid.* b Holsatia excedit *ibid.* b Albim transit 550. a Eum Torstensonius insequitur *ibid.* a Bernburgi castra metatur 551. a Auxilia ei veniunt *ibid.* b Magdeburgum evadit 552. a

Gallia status & inclinatio Anno 1630. 23. b

Galli frustra affectant prærogativam apud Gustavum Adolphum 42. b Galliæ Regis Fœdus cum Gustavo Adolpho *ibid.* b

Gallis Hermansteinum traditur 72. a Ii Treveros recuperant 78. a Eorum legatus cum Oxenstierna congreditur 93. a Ejusdem propositio ad Saxonem & Brandeburgicum *ibid.* b Id Regnum Fœdus cum Suecia renovat 102. a Iisdem Engla & Montaburium à Sueeis traditur 104. a Ejus Legatorum acta in Conventu Francofurtensi 113. a Galli Philipsburgo inhiant 123. a Hohembaaram & Hagenoam Sueeis præripiunt 142. a Eorum de Philipsburgo tradendo postulata 150. a Galliæ Regis Fœdus cum Ordinibus Confœderatis 168. a Gallis Alsatia traditur 170. a Gallici Duces cum Oxenstierna consultant 184. b Gallus Pragensem pacem frustra impedire conatur 195. a Galli cum Bernhardo Duce Rhenum transeunt 212. b Iidem re infecta regrediuntur *ibid.* a Gallicus Legatus Sueeis Belli continuationem, post Pragensem Pacem, suadet 213. & 214. Pacem impedire conatur 218. b Galliæ habitus circa Sueciam initio anni 1636. 235. a Galli ratificationem tractatuum cum Sueeis quærunt *ibid.* b Inter Gallos & Sueeos Daniæ Rex & Meclenburgicus fœdus impedire conantur 238. a Cum Gallico Legato Oxenstierna Tractatus suscipit *ibid.* a Circa eos controversiæ *ibid.* b Inter eum & Oxenstiernam temporaria transactio 239. a Galli Coloredum multant 254. a In Galliam Gallasius irrumpere conatur 266. b Galli se parum observantes fœderis cum Sueeis initi exhibuerunt 270. a Eorum nova propositio de loco Tractatuum 302. a Ferdinandum II. noluntagnoscere Imperatorem *ibid.* b Eorum de Induciis propositio 303. b Galli ratihabitionem fœderis urgent 304. b

304.b Ab iisdem obſervator Banerio adponitur *ibid.* b Galliæ Rex à Suecis ad Bellum hortatur 306.a Inter Gallos & Anglos fœdus friget 309.a Ejusdem fœderis difficultas 310.b Gallicum fœdus aut ſeparata pax ſunt Suecicorum malis remedium 315.a Eo fœdere Suecis opus eſt *ibid.* b Circa id Succorum negotiationes 316. b Eidem colophon imponitur 318.a Ejus formula *ibid.* a Pactum ei adjectum 319.a Temperamentum à Dano circa ſalvum conductum Cæſareum Lubecæ propoſitum admittere nolunt 352. b Cum iis Ducis Bernhardi diſcordia 372.b Gallici Legati mens & negotiatio ſuper Exercitu Vinarienſi 374.a Galli apud Vinarienſes argento rem agunt 376. a Gallici Miniſtri circa exercitum Vinarienſem mentem ſuam diſſimulant *ibid.* b Eorum artes prævalent circa Vinarienſes contra captationes Cæſaris 377.a Eorum prima & altera propoſitio *ibid.* a Tertius cum Vinarienſibus congreſſus *ibid.* b Voto ſuo Galli potiuntur *ibid.* b Gallis junctorum Vinarienſium geſta, ſub Duce Longuevillio *ibid.* b Gallici Legati judicium ſuper fœdere cum Anglis contra Cæſarem 378.b In Gallia Palatinus Elector detinetur 379.b Motus animorum ob eam detentionem 380. a Gallorum propoſitio de induciis 387.a De Weſtphalia *ibid.* b Eorum querela de Grotio *ibid.* b De Gallorum Induciis cum Hiſpanis 388. a Galli naves à Suecis petunt *ibid.* b Briſacum plane ſibi vindicant 408.b Circa Gallici fœderis prorogationem negotiatio 414.b Galli correctionem fœderis abnuunt 415. a De Induciis proponunt *ibid.* a Colmarienſem Tractatum non volunt inire *ibid.* a Cum Gallis acta ſuper induciis cum Hiſpano 416.b Acta cum iis ſuper augmento ſubſidiorum 417.a Super Vinarienſi exercitu *ibid.* a Eorum de termino fœderis nova poſtulata *ibid.* b Acta de loco tractatuum & de Induciis univerſalibus *ibid.* b Prorogationem fœderis in Suecia urgent 419.a Cupidinem pacis præ ſe ferunt 422.b Gallicus Miniſter Noriberga expellitur 426.a Gallicum fœdus cum Suecis abſolvitur anno 1641. 460.b Gallica præliminaria Hamburgi quoque tractantur 465.a Galli æque ac Cæſarei pacem nolunt 494.b Gallici Miniſtri Danico ſua dubia exponunt 496. b Ei Sueci magis junguntur Cæſare ſecretos tractatus captante 497.a De induciis cum Electoribus Catholicis proponunt 502.a Galli Uberlingam intercipiunt 518.b Gallica auxilia adveniunt 520.b In Gallos Bavarici movent *ibid.* b Eorum clades ad Dutlingam *ibid.* b In Galliam ſecreta Cæſareorum miſſio 524.a Quæ rejicitur *ibid.* a Ex Galliæ Regis morte mutatio metuitur 527. a Inter Gallos & Suecos fœdus confirmatur *ibid.* b Suſpectus Status 528.b Galli Manheimum & Spiram capiunt 557. b Ut & Philipsburgum *ibid.* b

Gallia Enguianus Dux venit *ibid.* b Partem Bavaricorum caſtrorum expugnat *ibid.* a Galli Wormatiam & Moguntiam capiunt 558. a Monaſterium veniunt 560.a Ordines Imperii ad Tractatus invitant *ibid.* b Eorum de bello Danico querela 564. a Galliæ Rex iterum Ordines Imperii ad tractatus invitat 565. b Gallici Legati Ordines Imperii ad pacis tractatus invitant 566. a Eorum poſtulata de Trevirenſi omnes Monaſterii & Oſnabrugæ improbant 571.a Sententia de ſalvo conductu pro Luſitanis 572. b De Gallorum Legatorum literis diſceptatio *ibid.* b Galli cum Ragozio fœdus ineunt 579.b Eorum per Germaniam geſta, anno 1645. 586. a Clades ad Mergentheimum *ibid.* a Galli Ordines Germaniæ denuo ad tractatus invitant 592. a Monaſterio Propoſitionem edunt inconſultis Suecis 593. a Ejus contenta *ibid.* a Hiſpanis novam propoſitionem exhibent *ibid.* a Eorum conſultatio cum Oxenſtierna ſuper dicta propoſitione 594.a

Ad *Gallorum* propoſitionem Hiſpani Monaſterii reſpondent 595. a Inter Suecos & Gallos propoſitio ibidem concinnatur 596.a Eorum propoſitio Monaſterii conventioni cum Suecis inito non reſpondet 598.b Ipſa propoſitio *ibid.* 600. 601. Eorum mens ſuper decreto à Cæſareis & Electoralibus Monaſterii 604. a Ad Gallorum propoſitionem Cæſareorum reſponſum 609.a De eo judicium *ibid.* b Galli in tractatibus Monaſterienſibus Palatinis ſpem faciunt 610. b Cum iis Oxenſtiernæ Monaſterii congreſſus 619.a Inter Gallos & Hiſpanos Tractatus Monaſterii quieſcit 622.a Ii longius in Bavariam penetrare nolunt 635. a Cum iis Cæſarei de ſatisfactione agunt 651.b Inter eos & Bavaros Tractatus 654. b Idem inter illos & Hiſpanos *ibid.* b Ii pertinaciter Briſaci ceſſioni inhærent 666.a Eorum ſatisfactionis formula *ibid.* b Et ſuper ea declaratio 667.a Quam eam Succis faciunt *ibid.* b Eorum favorem Catholici Oſnabrugæ captant 672.a Inter eos & Hiſpanos tractatus continuatur 674. a Inter eos & Suecos ſuſpiciones 675. b Cum iis Oxenſtiernæ Monaſterii congreſſus 676.a Ii tractatum ſuum properant 679. a Eorum Legati Oſnabrugam veniunt 680.b Tubingenſem arcem expugnant 711.b Eorum Legati cum Vinarienſibus agunt 734. b Cum illis facta conventio *ibid.* b Eorum Legio à Cæſareis intercipitur 735. b Galli inducias cum Bavaro continuant 736. b De Religione in ſuo inſtrumento pacis inſerere nolunt 761. b Id integrum edere nolunt 762. a Suecos Monaſterium incitant 771. a Inter illos & Bavaricos hoſtilia reſumuntur 800. a Eorum tractatus Oſnabrugæ ſuſcipiuntur 859. b Rex auxilium contra Turennium petit 926. b Executionem pacis Germanicæ parum curat 928. a Copias à Suecis ſibi concedi poſtulat 940. a Hermenſteinum ſibi depoſcit 945. b Gallica conventio cum Cæſareis Noribergæ abſolvitur 970. b Gallicum fœdus cum Suecis hæret 1023. a

Gardius (Magnus) in Galliam mittitur 695. b

Gartzio Cæſarei ejiciuntur 39. a Id à Cæſareis opprimitur 208. b A Wrangelio expugnatur 263. a A Cæſareis denuo expugnatur 321. a Idem à Suecis recuperatur 322. a

Gebhardi apud Bavarum negotiatio 707. b Ulmam venit 708. a Ibi deliberatur an audiendus ſit *ibid.* a Ejus cum Regiis negotiatio *ibid.* a Congreſſus cum Wrangelio 710. b

Gedanenſes de inſidiis Hubaldi monentur 957. a

Gengenbacum Cæſarei fruſtra oppugnant 455. a

Georgius Landgravius in caſſum de pace proponit 54. b

Georgius Fredericus Dux Brunſvicenſis & Luneburgenſis fœdus cum Guſtavo init 57. a Apud Guſtavum de Neutralitate Bavaro & Ligæ concedenda fruſtra agit 60. a Nutat. 187. a

Germaniæ ſtatus miſerrimus Anno 1629. 21. b

Germania Superior Fœderi Lipſienſi renuntiat 48. b Ejus rerum habitudo Anno 1636. 132. a Per Superiorem Cæſareorum ſucceſſus 211. b Germanici belli genius mutatur 240. a Germaniæ Ordines Cæſar ad Tractatum admittere non vult 303. a In ea de tertiis partibus formandis machinationes 371. a Per eam Superiorem geſta menſe Febr. 1641. 455. a Anno 1642. 490. a In eam Fœderati tendunt 632. b

Geppinga expugnatur 518. b

Gerlicium Stalhantſchius obſidet 452. a

Gœtzius per Haſſiam graſſatur 265. a Is & Hatzfeldius Miſniam veniunt 275. a

Apud *Glacium* Cæſarei vapulant 362. a

Gleenius Hammum & Lunam occupat 152. a Idem conſiſtere non audet *ibid.* a Ejus irritus conatus 558. b

Gleichenſteinam Arcem Kœnigsmarckius capit 367. a Ea Arx fruſtra à Suecis tentatur 724. a

Gleichenſteinum ad deditionem compellitur 802. a

Glogavia ab Arnheimio expugnatur 76. b A Fridlando capitur 124. b Ejus obſidio Suecis à Saxonibus impeditur 153. a Ab Arnheimio capitur 158. b Eam Cæſarei fruſtra obſident 553. b

Gœrlicium Fridlandus capit 124. b

Gœtzius Briſaco annonam infert 335. a Ejuſdem & Bernhardi Ducis mutui conatus *ibid.* b Briſaci liberationem tentat 338. a

Gœttingam Cæſarei fruſtra obſident 449. a

De *Goslarienſi* tractatu 457. b Eum Torſtenſonius diſſuadet 478. a Is concluditur *ibid.* b Brunſvigæ recoquitur 503. a

Grons-

Gronsfeldius vapulat 97. a
Gryphenhaga Cæsarei ejiciuntur 39. a
Grypswalda frustra tentatur à Suecis 43. b A Suecis capitur 48. a
Grotii (Hugonis) in Aula Gallica Negotiatio 180. a De eo Gallorum querela 387. b
Grubbius apud Duces Luneburgicos & Exercitum adpellit 444. a
Gubbenam Torstensonius occupat 479. b
Guebrianus à Banerio se disjungit 434. b Ejus conjunctionem Banerius affectat 435. b Qui tergiversatur *ibid.* b Banerio iterum jungitur 437. a Salam transit *ibid.* b Leghnicham oppugnat 489. a Cis Rhenum abit *ibid.* b In Franconiam effunditur *ibid.* b Ejus gesta anno 1643. 518. a Ejus milites Wertanus carpit *ibid.* b Is ad Rhenum recedit 519. a Tarde se movet *ibid.* a Hohentwilam se movet *ibid.* a Frustra in Wurtenburgicam penetrare nititur *ibid.* b Ad Rhenum vertit *ibid.* b Circa Benfeldam copias distribuit 520. a In Sueviam movet *ibid.* b E vulnere obit *ibid.* b
Guelferbytum à Suecis frustra obsidetur 75. a Guelferbytani includuntur 404. a Ad eam urbem prælium 441. a Socii Exercitus ibi considunt 443. a Ibi res languide procedit 446. b Ejus urbis obsidium abrumpitur 447. a Guelferbytum non evacuatur 503. b A Cæsareis evacuatur 517. a
Gustavi Adolphi variæ de Bello Germanico consultationes 27. a Idem defensionem Stralsundæ suscipit 29. a Rationes ejus defensæ istius urbis *ibid.* a Ejusdem aliæ consultationes de Bello Germanico 30. a Pax Lubecensis eidem suspecta 31. a Idem ad Electores scribit *ibid.* a Ejusdem propior Consultatio super Bello Germanico 32. a Futuræ Expeditionis adparatus 33. b Ejusdem considerationes circa Tractatum Gedanensem de pace 34. a Idem ideo Expeditionem non differt *ibid.* a Rugiam occupat *ibid.* b Expeditioni in Germaniam accingitur 35. a Pomeraniam adpellit *ibid.* b Usedomiam, Wollinum & Caminum occupat *ibid.* & 36. Ut & Stettinum *ibid.* a Ejusdem fœdus cum Duce Pomeraniæ *ibid.* a Idem Stargardiam occupat *ibid.* b Conspiratio in Eum detegitur *ibid.* b Anklamum & Uxtermundam capit 37 a Wolgastum ei deditur *ibid.* a In Mecklenburgicam cogitat 38. a Eandem ingreditur *ibid.* a Cæsareos Gryphenhaga & Garttzio ejicit 39. a Cæsaris Edicta & Literæ in eum *ibid.* b Ejus consilia in futurum annum *ibid.* b Ut & acta cum Brandeburgico 41. a Is primo propositas leges fœderis Gallici respuit 42. a Galli prærogativam apud eum frustra affectant *ibid.* b Fœdus cum Galliæ Rege concludit *ibid.* b Lœckenizam, Prenzloam, Treptoam, Loizensem Arcem, Demminum & Malchinum occupat 43. a & b Colberga eidem deditur *ibid.* b Citeriori Pomeraniæ prospicit 44 b Francofurtum expugnat *ibid.* b Landsbergam deditione capit 45. a Ejus Acta cum Conventu Lipsiensi *ibid.* b Spandoa eidem traditur 46. a Ad liberandum Magdeburgum Saxo ei conjungi non vult *ibid.* a Excidii Magdeburgici culpam à se removet 47. a Ejus Acta cum Brandeburgico *ibid.* a Legatum Moscoviticum audit. *ibid.* b Grypswaldam capit 48. a Albim versus movet *ibid.* a Castra ad Werbenam ponit *ibid.* b Ei Hamiltonius è Britannia copias adducit 49. a Fœdus cum Wilhelmo Hassiæ Landgravio init *ibid.* b Ut & cum Saxoniæ Electore 50. a Ejusdem deliberatio de summa Belli. *ibid.* b Lipsiam recuperat 52. a Anhaldini Principes in ejus protectionem succedunt *ibid.* b Ejus consultatio de Bello in futurum gerendo *ibid.* b Protestantes per superiorem Germaniam solicitat 53. a Erfordiam occupat *ibid.* a In Franconiam irrumpit *ibid.* b Kœnigshoviam & Wurtenburgum capit *ibid.* b Ejus per Franconiam successus 54. a Hanoviam intercipit *ibid.* a Francofurtum ad Mœnum copias ejus admittit *ibid.* b Ejus copiæ Ringoam occupant *ibid.* b Idem in Palatinatum vertit 55. a Rhenum transmittit *ibid.* a Oppenheimum expugnat *ibid.* b Moguntia ei deditur *ibid.* b Manheimum, Mergentheimum, Winsheimum & Heilbrunnam capit *ibid.* b Ut & Rostochium 56. a Wismaria ei deditur *ibid.* a Inferiot Saxonia ei studet *ibid.* b Archiepiscopus Bremensis cum eo fœdus init *ibid.* b Ut & Georgius, Fredericus Ulricus & Christianus Duces Brunsvicenses & Luneburgenses 57. a Galliæ Legati frustra apud eum agunt de neutralitate Bavaro & Ligæ concedenda 60. a Ejus Consilia 1632. *ibid.* b Conditiones quas Bavaro offert 61. a Ejus fœdus cum Frederico Ulrico Brunsvicensi, Brunsviga, Ulma, Luneburgo, Brema, Comitibus Wetteraviæ, Ducibus Mecklenburgicis *ibid.* b Palatinus Fredericus ad eum venit 62. a Crucenacum capit *ibid.* a Ut & Braunfelsam, Bobenhusam & Kirghbergam *ibid.* a Ejus Legatio ad Hollandos *ibid.* b In Tillium movet 63. b Recedentem in Bavariam insequitur 64. a Donawwertam capit *ibid.* a Licum transit *ibid.* b Legati Danici ad eum veniunt 65. b Frustra apud eum Minister Gallicus de neutralitate pro Bavaro agit *ibid.* b Complura Bavariæ Oppida capit 66. a In Franconiam regreditur 67. a Cronacum frustra ab ejus copiis obsidetur *ibid.* a Solmensem ad Saxonem mittit 68. a Ejus militis gesta per Ditionem Bremensem *ibid.* b Bavarus & Fridlandus junctim in eum eunt 70. b Bavarum insequitur *ibid.* b Legatum Ragozii dimittit 71. a Ejus statio cæditur *ibid.* a Ad Noribergam stationem capit *ibid.* a Ejus exploratores vapulant *ibid.* b Fridlandus castra ejus castris confert *ibid.* b Ejus acta cum Saxoniæ Electore 72. b Eidem auxilia passim adveniunt 73. b Idem Castra Fridlandi ad Noribergam oppugnat *ibid.* b Hamiltonium in Angliam mittit 74. b Ejus copiæ Duderstadium expugnant 75. a Guelferbytum frustra obsident *ibid.* a Transactio super conjunctione cum Saxonicis 77. a Castra ad Noribergam movet 79. a Danubium versus abit *ibid.* a Rainam recuperat *ibid.* a Saxoniæ Elector ab eo auxilium poscit *ibid.* b In Thuringiam tendit 80. a Oxenstiernam ad habendum Protestantium Conventum ablegat *ibid.* a Ad Naumburgum castra munit *ibid.* a Georgius Luneburgicus eidem jungi cunctatur *ibid.* a Dissidia inter ejus & Saxonicorum copias 82. a Cadit 83. a Legatio ad Polonos 85. b Ejus Elogium 84. & 85. Motus animorum post ejus Mortem apud hostes 88. a Apud Æmulos *ibid.* b Apud Protestantes *ibid.* b Apud Gallos, Anglos & Bavaros 89. a Apud Danos *ibid.* b Apud Polonos *ibid.* b Difficultates Sueciæ post ejus mortem & adversus istas remedia 90. a Ejus Corpus in Sueciam defertur 108. & 109. Exequiæ 154. a

H.

Hagenoa & Colmaria se dedunt 81. a Hagenoa ab hoste intercipitur 96. a Hagenoa & Hohenbaara Suecis à Gallis præripiuntur 142. b
Halberstadiensis Conventus 135. a Halberstadium Sueci concedunt 438. a Kœnigsmarckius intercipit 514. a Ejus præsulatus traditio differtur 931. b
Hallenburgum à Suecis opprimitur 151. b
Hamburgi Danus pacem urget 346. a Hamburgensium querelæ super vectigali in Albi 454. b Hamburgum negotium de diplomatibus rejicitur 464. a Salvi-conductus ibidem utrinque inspiciuntur *ibid.* b Novæ morarum causæ *ibid.* b Ibidem Gallica præliminaria quoque tractantur 465. a Tractatus præliminaris circa loca Conventus cautelæ *ibid.* b Diplomata salvi conductus numerantur 466. a Tempus tractatui statuitur *ibid.* a De unitate tractatuum *ibid.* a Difficultates circa titulum Cæsaris *ib.* a De præcedentia à Gallo prætensa *ibid.* b Eo Luzovius avocatur 494. b Hamburgenses Daniæ Rex argento emungit 540. a Iidem Suecis Pomeraniam invident *ibid.* b Hamburgum apud Suecos pro Brema intercedit 1057. a
Hamela obsidium fervet 104. a Continuatur 106. a Ea urbs in extremis agit 110. b Et capitur 111. a
Hamiltonius Gustavo Adolpho è Britannia Copias adducit 49. a
Hamiltonius Marchio à Gustavo in Angliam mittitur 74. b
Hammum & Luna à Gleenio occupantur 152. a
A Suecis *Hammum* recipitur *ibid.* b
Hanovia à Suecis intercipitur 54. a Circa eam urbem acta. 251. a

251. a Ejus obsidium solvitur 252. a Status 265. b Hanovienſium gesta 289. a Super ea transigitur *ibid.* b Hanoviam Comes redit *ibid.* b Ramsæus eum in custodiam dat 290. a Hanovia à Cæsareis intercipitur 332. a Ab Hanovienſi Comite Fœderati cautionem accipiunt 632. b
Hanseſtadienſium cum Serviento super admissione lis 591. b
Eorundem à Suecis petita *ibid.* b
Circa *Haſelunam* Cæsarei vapulant 247. b
Ad eam Cæsareorum clades *ibid.* b
Hassi vapulant 72. a Paderbornam expugnant 104. b Lipstadium frustra tentant *ibid.* b Vapulant 152. a Inter eos & Luneburgos simultates 158. a Vapulant iterum 171. b Hassia à Cæsareis invaditur 209. a Ejus Landgravius cum Cæsare tractare incipit *ibid.* a Banerio jungi cupit *ibid.* b Coesseldæ succurit *ibid.* b Cum Cæsare tractare pergit *ibid.* & 210. Per Hassiam Gœtzius grassatur 264. b Hassi juncti Suecis, Vechtam capiunt 286. a Hassia Inferior à Landgravio Georgio captatur 287. b Hassicorum post Landgravii Wilhelmi obitum acta *ibid.* b Ii cum hoste denuo tractant 327. a Eorum induciæ in Westphalia *ibid.* b Inter eos & Cæsarem pax *ibid.* b Rem bene gerunt *ibid.* b Cæsar pacem Hassiacam ratihabere abnuit 328. a Hassi Suecis, Vinarienſibus & Luneburgicis se jungunt 396. a Discedere cupiunt 398. a In Hassiam Fœderati tendunt *ibid.* a In Hassiam Cæsarei regrediuntur 403. b Hassi rem bene gerunt 404. a Per Hassiam Vinarienſes hiberna capiunt 408. a Hassos & Meclenburgicos Electores demulcent 426. a Hassici se jungunt 441. b A cæteris Fœderatis disjungi cupiunt 443. b Hassi trans Rhenum abeunt 451. a Contra quos Lamboius evocatur *ibid.* a Ratisponæ masculè loquuntur 469. a Iidem expelluntur *ibid.* a Eorum gesta 488. a Ii & Vinarienſes Lambojum invadunt *ibid.* b Eorundem victoria *ibid.* b Iidem multa oppida per Colonienſem & Juliacenſem agrum invadunt 489. a Eorum gesta anno 1643. 517. a Ad Rhenum accedunt 558. a Bavarici iis frustra insidias struunt *ibid.* a Eorum acta *ibid.* b In Hassiam Bavarici eunt 587. a Hassi Marburgenſem ditionem sibi vindicant 589. b Eorum ad Inferiorem Rheni ripæ partem acta *ibid.* b In Hassiam superiorem Wrangelius progreditur 629. a Ibidem subsistere constituit 630. b Hassi Cassellani Marpurgenſem Arcem occupant 639. b A Darmstadienſibus pulsantur *ibid.* b Kirchheinam recuperant *ibid.* b Iis Luneburgicus auxilio venit 640. a Paderbornam amittunt *ibid.* b Hassi Cassellani de satisfactione agere Osnabrugæ incipiunt 658. a Hassi Nideccam capiunt 727. b Super Hassicorum Cassellanorum & Darmstadienſium reconciliatione frustra agitur 727. b Hassi Paderbornam obsident 730. a Castella Frisiæ recuperant 731. a In Lamboium tendunt 821. b Lamboius ab iis vapulat, sed victoriam non persequuntur 822. & 823. Paderbornam frustra obsident *ibid.* b
Hatzfeldius Dorstenam premit 444. b Erfordiam tentat 450. a Is Saxoni junctus in Banerium movet 244. a Hatzfeldius & Gœtzius Misniam veniunt 275. a A Witzlaga repellitur 330. b Idem Vechtam expugnat *ibid.* b Ejus inanis conatus 362. a Is in Misniam tendit *ibid.* b Ejus inanis expeditio 549. a
Havelberga à Banerio expugnatur 223 b Ea Cæsarei potiuntur 258. b Eam Suecia amittunt 286. a A Suecis occupatur 407. a
In *Havelandiam* Suecici irrumpunt 453. a
Heidelberga à Suecis capitur 106. a Heidelbergenſis Conventus 107. a Heidelberga Cæsareis se dedit 212. a A Bavaris tentatur 170. a Iidem id secunda vice frustra faciunt *ibid.* b
Heilbrunnenſis Conventus 99. a Oxenstiernæ propositio in eo *ibid.* a Plures Mediatores se in eo offerunt 100. b De eorum multitudine judicium 101. a Fœdus in eo concluditur *ibid.* a Heilbrunna ab Hornio capitur 55. b Heilbrunnenſi Fœderi Helvetii adscribi abnuunt 107. a
Heinzendorfum destruitur 483. a
Heldrunga Arx à Suecis capitur 404. a Ea à Cæsareis capitur 450. a
Cum *Helvetiis* acta in conventu Francofurtenſi 146. b
Helvetii propter Constantiæ obsidium turbantur. 115. b
Helvetii pro Basilienſi Episcopo intercedunt 81. a
Helvetii Fœderi Heilbrunnenſi adscribi abnuunt 107. a
Cum *Helvetiis* Suecorum acta 141. b
Helmſtadium Torstenſonius occupat 480. a
Hernſtadium à Suecis occupatur super Cæsareis 404. b
Herbipolenſem præsulem Kœnigsmarckius argento emungit 367. b
Cum *Herbipolenſi* Episcopo Suecі transigunt 636. a
Hermanſteino Ramsæus annonam infert 289. a Fame nihilominus expugnatur *ibid.* a Id Gallis traditur 72. a
In *Hennebergica* Pfulius rem bene gerit 274 b
Hildeſia à Pappenheimio capitur 76. a Ejus obsidium lente procedit 144. a Capitur 158. a Eam restituere Luneburgici à Cæsare jubentur 369. b Ibidem de Bello deliberatur 403. a Hildesianum convivium *ibid.* b Hildesia neutralitatem ambit 503. b Hildesianum fœdus 1022. b
Hirſchberga à Cæsareis obsidetur 405. b Tentatur 406. a Stalhantzschius ei oppido subvenit *ibid.* b
Hiſpania status Anno 1630. 24. a Hispani ad Mosellam vapulant 62. a Palatinatum irrumpunt 70. a Non sine clade ex eo faceſſunt *ibid.* b Se movent 143. b Treveros occupant 185. a Hispaniæ Classi Angli favent 380. a Ejus Classis intentio *ibid.* b De Hispanorum Induciis cum Gallis 388. a Hispani Alzejam capiunt 408. a Eorum circa Brisacum recuperandum irritus conatus *ibid.* b Hispanici procuratorii Monasterii exhibiti defectus 592. b Hispanis Gallici Legati Monasterii novam propositionem exhibent 593. a Ii ad Gallorum propositionem Monasterii respondent 595. a Inter eos & Gallos Tractatus Monasterii quiescit 622. a Cum Hollandis seorsim tractare cupiunt *ibid.* b Inter eos & Gallos tractatus 654. b Is Osnabrugæ continuatur 674. a Hispanici Legati Osnabrugæ acta 782. b Hipani hospitium Lusitanorum Monasterii oppugnant 843. b Inter eos & Belgas Fœderatos pax concluditur 850. a Ea in Belgio publicatur *ibid.* b Hispani libera commercia Suecis concedunt 1003. a
Hohenbaara & Hagenoa à Gallis Suecis præripiuntur 142. b
Circa *Hohentwilam* Cæsarei vapulant 409. a Ejus urbis irritum obsidium 455. a Ad eam Guebrianus se movet 519. a Circa eam irrita conventio 556. a Ejus obsidium solvitur 557 b
Holckius Misniam irrumpit 77. b Is iterum Misniam invadit & denuo deserit 117. b Ejus mors *ibid.* b
Hollandi à Gustavo per Legatum invisuntur 62. 63. Iis Suecicus miles subsidio mittitur 121. a Eorum habitus circa Sueciam initio anni 1636. 235. a Hollandi cum Suecis arctius fœdus affectant 390. b Inter Hollandiam & Sueciam fœderis causa 427. b Super eo fœdere Suecorum consultatio 428. a Rationes pro & contra *ibid.* b Hollandici Legati non nisi oblique fœdus insinuant 429. a Disceptationes circa id formandum *ibid.* b Ejus fœderis summa *ibid.* b Disceptatio circa ceremonias 430. a Consultatio super titulis *ibid.* b Cum Hollandis Monasterii Hispani seorsum tractare cupiunt 622. b Ii sese Suecorum satisfactioni opponunt 653. a Eorum Legati Monasterium ingrediuntur 655. a
Inter eos & Hispanos tractatus 656. b 660. b Hollandici Legati à Suecis postulata 843. a Hollandi tractatus cum Danis ratihabent 1015. b De qua re Regina Sueciæ queritur *ibid.* b Eorum responsum 1016. a In Sueciam Legatio 1025. a Ii Suecorum commercia subruere student 1046. a Auxilium à Suecis frustra petunt *ibid.* b Iis Sueciæ Regina contemtum sui adimere studet 1047. a Eorum in Suecos suspiciones 1051. b Ii fœdus cum Polonis agitant *ibid.* b
Holſatiæ Ducis acta cum Suecis 129. a Dux Fredericus Bremenſem præsulatum affectat 174. a In Episcopum Bremenſem eligitur 175. a De Holsatorum Commerciis in Persidem 176. b. Eorum Commercia Persica expirant 390. b Holsatiæ Ducis in Sueciam Legatio 473. b Holsatiam versus Torstenſonius movet 513. b Ut & Gallasius 549. b Holsatica Legatio Holmiæ 695. b

Hornius Mergentheimum, Winsheimum & Heilbrunnam capit 55.b Inditionem Bambergensem movet 63.a Bamberga pellitur *ibid.* a Duas hostium Legiones cædit *ibid.* b Confluentes capit 72.a In Alsatiam movet 78.b Benfeldam obsidet *ibid.* b Benfeldam expugnat 80.b In Sueviam tendit 95.a Bavarici ab eo vapulant *ibid.* b Altringerum Wurtenbergico agro arcet *ibid.* b Legionem hostium opprimit 96.a Duci Bernhardo jungitur 103.a Pappenheimum expugnat 109.a Ut & Neumarcum *ibid.* a Constantiam frustra oppugnat 115.a In Alsatiam redit 120.b Bavaris damnum infert 141.a Eosdem multat *ibid.* b Biberacum expugnat 142.a Ut & Memmingam & Campodunum *ibid.* a Uberlingam frustra tentat 151.b Inter eum & Bernhardum Ducem de conjunctione agitata 155.b Hornius Aicham vi opprimit *ibid.* b Dux Bernhardus improviso se ei jungit 156.a Ejus consilium in prælio Norlingano negligitur 161.b Ex eo se recipere conatur 162.b Benedictus Horn. ad Bavarum mittitur 716.a

Hungari vapulant 362.b Denuo 363.a In Hungariam Ragozius irrumpit 554.b

Huxtera expugnatur à Suecis 152.a Eam Cæsarei expugnant 402.b Iterum deserunt 403.a Wrangelius eam capit 628.b

I.

Apud *Jancoviam* Cæsarei se Suecis objiciunt 577.a Primus ibi conflictus *ibid.* a

Iglavia Cæsareis deditur 716.b Eam Torstensonius capit 578.b

Imperii Ordinibus de initio tractatuum significatur 525.b Ad tractatus à Suecis invitantur 530.a Ii de externa prius, quam de interna pace agi volunt 532.b Ad pacem hortantur 559.b

Inducia inter Fœderatos & Fridlandum 106.b

Inducia per Silesiam Oxenstiernæ suspectæ 111.b Eædem abrumpuntur 112.a Denuo incuntur *ibid.* b Renovantur 118.a

Ingolstadium Bernhardus Dux frustra intercipere conatur 105.a

Per *Juliacensem* & Coloniensem agrum Vinarienses & Hassici multa oppida invadunt 489.a

Juram Cæsarei capiunt 404.b Eam Torstensonius occupat 480.a

K.

Kehlheimum à Cæsareis capitur 155.a

Kirchbergа à Gustavo capitur 62.a

Kirchainam Bavarici frustra oppugnant 587.a Darmstadienses subigunt 639.b Eam Cassellani recuperant 640.a

Kinginus conjunctionem cum Palatino Electore affectat 328.a Idem modicis conflictibus rem bene gerit *ibid.* a Cum Palatino copias jungit 330.a

Kœnigshovia à Gustavo occupatur 53.b Ea Cæsareis deditur 225.b

Kœnigsmarckius Westphalicis Copiis præficitur 367.a Is Hostilem Legionem intercipit *ibid.* a Gleichensteinam arcem capit *ibid.* a Herbipolensem præsulem argento emungit *ibid.* b Saxonicos multat 393.a Mansfeldæ obsidium disturbat 477.b In Saxoniam mittitur 482.a Ejus acta 484.a In Misniam anno 1643. 514.a Halberstadium intercipit *ibid.* a In Pomeraniam properat 515.a Crocovium apud Belgardum obsidet *ibid.* a In Misniam abit 548.b In eandem excurrit 550.b

Kœnigsmarckius in Silesiam & Moraviam excurrit 583.b Turennio succurrit 587.a Wrangelio jungitur 630.a Lemgoviam expugnat *ibid.* a In Westphaliam mittitur 703.a Cassellanæ auxilio venit 727.a Veghtam obsidet & capit 728.a Ut & Furstenaviam *ibid.* b Warendorffium aggredi cupit 734.a Vinarienses accipere dubitat *ibid.* b Egræ subvenit 804.a In Superiorem Palatinatum tendit 812.b Complura in Bohemia loca occupat *ibid.* b In Palatinatum rediens Waldeccam occupat 813.a Pragam occupat *ibid.* & 814.

Kœnigsmarckius Bremenses coërcere instituit 1056.a Burgum occupat *ibid.* a

L.

Labardaum pro Legato agnoscere Sueci Osnabrugæ abnuunt 613.a

Lamboius in Frisiam irrumpit 730.a A Suecis & Hassis obsidetur *ibid.* b Contra Hassos & Vinarienses evocatur 451.a Eum Hassici & Vinarienses invadunt 488.b Idem vapulat *ibid.* b In Westphalia satagit 821.b Gesecam frustra oppugnat 822.a Bredenbendam expugnat *ibid.* a Hassos petit, à quibus vapulat *ibid.* b Copias restaurat 823.a Durenam capit *ibid.* b Huxteræ considet 824.a Post pacem non nihil turbarum dat *ibid.* a

Lambergius Comes Osnabrugam venit 567.a Se publice Legatum gerit 593.b Frustra temperamentum circa Stralsundam proponit 594.a

Landgravii Wilhelmi gesta 62.b Landgravius Georgius cum Cæsareis congreditur 94.a Wilhelmus Westphaliam irrumpit 97.a Ejus in Westphaliam progressus 117.a Idem Werlam occupat 123.b Saltzcotam expugnat 124.a Premitur 187.a Landgravius & Luneburgicus congrediuntur 197.a Landgravius tempus extrahit 225.a Landgravius Wilhelmus diu nutat 249.b Post longam dubitationem cum Suecis se conjungit 250.b In Frisiam penetrat 287.a Moritur *ibid.* a

Landgravius Georgius Hassiam Inferiorem captat *ibid.* b A Landgravio de Suecis postulata 311.a Quæ iterat *ibid.* b Conditiones super illis à Rectoribus Succiæ propositæ *ibid.* b

Cum *Landgravia* Hassiæ Tractatum Cæsar non plene ratihabet 371.a Eadem in Bellum propendet *ibid.* a Melander ei est suspectus *ibid.* a De conjunctione cum Suecis agit *ibid.* b Ejus Copiæ movent, sed nihil promovent *ibid.* b Et suas res agunt 372.a Ejus postulata 394.b Illa Melandrum dimittit 398.b Ejus postulata 399.a Banerium, in Silesiam abire simulantem, retinere cupit 400.b Consilium Banerii exquirit *ibid.* b De ea Salvius queritur 412.a Socios belli quærit Gallos & Luneburgicos *ibid.* b Nec tamen pacem adspernari videtur 413.a Ea & Luneburgici ad Banerium mittunt 437.b

Landgravia literas ad Deputationem Francofurtanam mittit 561.b Ad Tractatus mittit 563.b

Landgravia Cassellana Darmstadiensi plura loca eripit 728.b

Landsberga, à Gustavo Adolpho, deditione capitur 45.a à Bavaris capitur, sed à Suecis mox recuperatur 72.a Cæsareis iterum deditur 125.b A Suecis recipitur 145.a Ab iis iterum occupatur 178.b Ab iis, frustra tentatur 364.b Expugnatur 365.a

Landsberga à Torstensonio expugnatur 103.a

Landshuta expugnatur 157.a

Langenarga à Cæsareis frustra tentatur 735.b

Lauenburgici infaustus conatus 38.b

Lauenburgicorum Ducum circa secretum Tractatum conatus, mense Aprili 1639. 299.b

Lauenburgicorum circa secretos Tractatus inter Suecos & Cæsareos negotiatio 383.b Formula pacis ab iis proposita 384.a Eorum absurda postulata *ibid.* b Isti Tractatus Salvio non displicent *ibid.* a Lauenburgicorum inanis circa pacem conatus 421.a Lauenburgicus Dux Franciscus Albertus Schvveidniciæ succurrere conatur 480.a Profligatur, capitur & moritur *ibid.* b Lauenburgici multa de studio pacis in Cæsarem jactant 343.a Peculiarem Suecis pacem suadent 344.a Viennam denuo proficiscuntur *ibid.* b

Lauffenburgum à Duce Bernhardo capitur 332.b

Lautera à Cæsareis capitur 194.b

Lechnichiam Guebrianus oppugnat 489.a

Legati Suecici à Tractatu Lubecensi rejiciuntur 30.b

Legati Pomerani Expeditionem Gustavi in Germaniam sistere laborant 35.b

Legatio Gustavi Regis ad Hollandos 62.b Ejus Legationis scopus 63.a

Legatio Luneburgica Holmiæ 695.a

Lemberga à Gallasio capitur 514.a

Lemgovia à Kœnigsmarckio expugnatur 630.a

Ad

Ad *Lentzenam* Saxonum pons deſtruitur 215.b
Leopoldus Archidux Luneburgicis ſimul Tractatus & arma oſtentat 440.b Ei à Luneburgico Duce Auguſto reſpondetur 441.b Idem ad liberandam Lipſiam prælium committere ſtatuit 485.a
Leslaus Legiones devias ad ſe pellicit 248.b Viſurgim tranſit & duas hoſtium legiones opprimit *ibid.* b In Weſtphaliam mittitur *ibid.* a Ad Viſurgim ſe confert 252.b A Banerio evocatur 258.a
Leuchtmari à Brandeburgico miſſi Stralſundæ propoſitio 491.a Cui Oxenſtierna reſpondet *ibid.* b
Lœvenhauptius ad Exercitum Suecicum venit 711.b
Liebenburgum à Cæſareis capitur 445.a
Liga Pontificiorum 9.a Inter illam & Unionem res componitur 12.b Fruſtra agit de neutralitate ſibi concedenda apud Guſtavum 60.a
De neutralitate *Ligæ* concedenda acta 387.b
Lightenavium à Cæſareis capitur 73.a Expugnatur 114.b
Legiſtici ad Huxteram vapulant 152.a Ut & ad Hildeſiam 158.a
Lignicia à Fridlando recuperatur 124.b Ad eam prælium 153.b
Lilius (Axelius) Havelbergam occupat 407.a In Marchiam progreditur 453.a Idem inde excedit ſublatis in Brandeburgicos hoſtilibus *ibid.* b
Lilliehœckius Niſſam capit 481.a
Lipſia à Guſtavo Adolpho recuperatur 51.a A Banerio obſidetur & re infecta deſeritur 275.a A Torſtenſonio obſidetur 484.b Ad Lipſiam prælium 485.a Poſt cladem Cæſareanorum Torſtenſonius ejus urbis obſidium repetit 486.a Super ejus urbis neutralitate Saxoniæ Electoris filius proponere incipit *ibid.* b Ea urbs Suecis deditur *ibid.* b
Lipſtadium ab Haſſis fruſtra tentatur 104.b
Litta à Torſtenſonio capitur 481.a
In *Livoniam* Hermanni Bothii irruptio 389.a
Lohuſius miſſionem obtinet 244.b
Loitium à Suecis recuperatur 322.b
Sub *Langevillio* Duce Vinarienſium geſta 377.b Is & Pegneranda Monaſterium ingrediuntur 602.b Is in Galliam iter inſtituit 825.a Oſnabrugam venit *ibid.* b
Lotharingus compeſcitur 61.b Lotharingiæ Ducis poſtulata 80.b Inter eum & Suecos hoſtilitas erumpit 110.a Idem caſtigatur 116.b Ejus Copiæ à Rheingravio perſequuntur 117.a Lotharingiæ Ducis irritus conatus 185.b Lotharingi irrita expeditio 193.a Vapulat 290.b Ut & ejus copiæ vapulant 372.b Ipſe iterum vapulat 337.b Lotharingi Enſisheimum occupant 338.b Iidem delentur 339.a Lotharingi Bavaricis junguntur 518.a
Lubeca fœdere Guſtavo jungitur 61.b
Lubecæ Daniæ Rex inanem tractatum molitur 255.b Ibidem Suecі à Daniæ Rege ad tractatus pacis invitantur 345.b Circa Lubecenſes tractatus Danus feſtinat 346.a Lubecæ diſceptatur, quinam per fœderatos intelligantur *ibid.* b Ibi commeatus Cæſarei literæ proferuntur *ibid.* b Super præliminaribus diſceptatur 347.a Ut & de admittendis ad tractatus Germaniæ principibus *ibid.* a Mediatores ibi Avauxium ad tractatus admittere nolunt *ibid.* b Qui demum tamen admittitur *ibid.* b Tractatio præliminaris *ibid.* b De Plenipotentiis *ibid.* b De ſalvis conductibus 348.a De Gallorum ſociis extra Germaniam 349.a De die Conventus, & an propter Gallorum moram tractatus ſit differendus *ibid.* a Lubecæ ſalvus conductus Cæſareus adeſt 351.a Ejus vitia *ibid.* a Diſceptatio ſuper eo ſalvo conductu *ibid.* b A Dano tempegamentum propoſitum *ibid.* b Lubecenſis tractatus acta 1003.b Lubecæ controverſia inter Legatos ſuper viſitatione oritur 1006.a Controverſia ibi de titulo Reginæ Sueciæ 1007.a Legati ſe ibi mutuis conviviis excipiunt 1008.b Procuratoria exhibentur 1010.a Deſiderata in Suecico procuratorio & Suecorum defenſio *ibid.* a Notata in Polonicis *ibid.* b Polonorum reſponſio 1011.a Suecicorum ad hanc replica *ibid.* b Nova formula Procuratorii proponitur 1012.a De legibus pacis utriusque partis ſententia *ibid.* Conventus diſſolvitur 1013.b Alter Conventus & Legatorum adventus & ſalutatio 1028.
In ſecundo Conventu *Lubecæ* certamina circa primas viſitationes Mediatorum *ibid.* b Initium tractatuum 1029. Poloni ibi proteſtationem apud Mediatores interponunt 1030.a Sueci procuratorium ſuum edunt *ibid.* a Mediatores Suecis depoſitionem procuratoriorū perſuadere ſatagunt 1032.a Succici Legati rem ad Reginam referunt 1033.a Reginæ declaratio *ibid.* b Sueci tractatu pro deſperatis habent 1034.a Mediatores contra rupturam tractatuum proteſtantur *ibid.* a Succi depoſitionem Procuratoriorum abnuunt 1035.b Eorum ſuper tribus Coronis declaratio *ibid.* b Hollandorum Legatorum Lubecæ adventus & error 1036.a Brandeburgici ibi à Cæſaris Legatis non inviſuntur *ibid.* a Mediatores denuo Polonos urgent 1037.a Sueci à ſe acta defendunt *ibid.* b Poloni diſceſſum urgent 1039.a De diſceſſu conſtituun: *ibid.* b Extremus Mediatorum conatus *ibid.* b Conventus diſſolvitur 1040.a Lubeca & Hamburgum apud Suecos pro Brema intercedunt 1057.a
Lubena à Gallaſio capitur 514.a
Luccam Torſtenſonius occupat 479.a
Luna & Hammum à Gleonio occupantur 152.a
A Suecis *Luna* recipitur *ibid.* b
Luneburga fœdus cum Guſtavo init. 61.b Georgius Luneburgicus Regi Guſtavo jungi cunctatur 80.a Inter Luneburgos & Haſſos ſimultates 158.a Luneburgicus & Landgravius congrediuntur 197.a Luneburgici Duces Auguſtus & Georgius pacem Pragenſem amplectuntur 206.b Luneburgico agro Banerius diſcedit 214.a Georgius Luneburgicus varium ſe gerit 225.a Luneburgici Duces Fœdus inter Suecos & Gallos impedire conantur 238.a Luneburgicus Dux Georgius dubium ſe gerit 248.a Luneburgum à Leslæo in poteſtatem redigitur 258.a Lauenburgici machinationes pugna ad Wirſtocum eluduntur 260.b Luneburgicus Dux Georgius Suecis inſidiatur. 285.b Luneburgum Sueci amittunt 286.b Luneburgicus Georgius ſe Suecis hoſtem fert 288.a Pro Luneburgenſibus Danus neutralitatem poſtulat 324.a Ii Suecis ſeſe hoſtes exhibent 325.a Luneburgici cum Banerio de neutralitate agunt 368.b Temporaria cautio ſuper ea re *ibid.* b Suecis conventa ratihabentibus Luneburgici moras nectunt 369.b Novas difficultates movent *ibid.* b Hildeſiam à Cæſare reſtituere jubentur *ibid.* b Georgius Luneburgicus Dux offenſam in Cæſarem concipit 370.a Nutat 371.a Luneburgicos Duces Cæſar ſolicitat 395.a Ii Cæſari non fidunt *ibid.* a Conſilii ſui rationes publice exponunt *ibid.* b Eorum poſtulata *ibid.* b Suecis, Vinarienſibus & Haſſis copias ſuas jungunt 399.a Luneburgicorum poſtulata 399.a Banerius iis diffidit *ibid.* b Ad ſeparatum exercitum inclinant *ibid.* b A Luneburgico Duce Georgio, Banerius auxilia poſtulat 400.a Ejus reſponſum *ibid.* a Luneburgici Banerium in Sileſiam abire ſimulantem retinere cupiunt *ibid.* b Banerii conſilia exquirunt *ibid.* b Cum Luneburgico Duce Georgio Banerii colloquium 401.a Per Luneburgicam ditionem Sueci hoſpitia capiunt 403.a Ex Luneburgico agro Banerius movet 404.a Luneburgici Duces Fœdus cum Suecia ambiunt 409.b Suecіæ Rectorum de iſto Fœdere judicium *ibid.* b Cum Luneburgico Legato Tractatus ſuper Fœdere cum Suecis 410.a Luneburgicorum intentio *ibid.* a Diſceptatio ſuper oppidorum ceſſione *ibid.* a Rationes Luneburgicorum *ib.* a Salvii reſponſio *ib.* b Idem tractatus concludit *ibid.* b Luneburgici ratihabitionem tractatus cum Suecis urgent 411.a Luneburgicorum monita in Conventu Noribergenſi 425.b Luneburgici & Haſſici Ratisponæ maſcule loquuntur 469.a Iidem Ratispona expelluntur *ibid.* a Luneburgicus Dux Georgius moritur 437.b Luneburgici & Landgravia ad Banerium mittunt *ibid.* b Cum Luneburgicis Ducibus Suecorum

corum acta 439. b Eorum Legatorum propositio *ibid.* b Quam Duces Succici annuere coguntur 440. a Luneburgicos Cæsarei allicere student *ibid.* b Luneburgicus Dux Augustus cum Cæsareis tractare incipit. *ibid.* b Luneburgicis Leopoldus simul arma & tractatus ostentat *ibid.* b Dux Augustus Leopoldo Archiduci respondet. 441. b Apud Luneburgicos Duces & Exercitum Grubius adpellit 444. a Copias suas separant 445. a In hostem deduci postulant *ibid.* b Dux Augustus in partes Cæsaris transit 447. a Eorum postulata & promissa 449. a Circa Luneburgicum Fœdus cum Succis acta 455. b Legatorum Luneburgicorum propositio, super qua res differtur *ibid.* b Eorum alia Legatio valde minax 456. a Legatorum propositio *ibid.* a Negotiatio continuatur *ibid.* b Temperamentum proponitur 457. a Succi Fœdus Luneburgicum ratihabent *ibid.* a Id sit irritum *ibid.* b Luneburgica Legatio ad Torstensonium 478. a Luneburgici exautorati Cæsaream militiam adspernantur 503. b Legati Torstensonium Freibergam obsidentem adeunt 508. b Luneburgici onera detrectant 548. a Luneburgicus Legatus Osnabrugam venit & abit 565. b

Luneburgicus Cassellanis auxilio venit 640. a

Lusatia à Cæsareis invaditur 57. a A Cæsareis irrumpitur 76. a

Lusitani ad pacis tractatus admitti cupiunt 532. a Lusitanus Legatus Monasterium venit 567. a Succis arctius Fœdus offert *ibid.* a De ejus salvo conductu Gallorum sententia 572. b Lusitanicus Legatus in Daniam trajicitur 471. a In Suecia honorifice excipitur *ibid.* a Lusitanorum postulata Monasterii 597. a Cum iis Suecorum Fœdus commerciorum 472. a Eorum legati Monasterii querela 908. a

Lutherus in Pontificem scribit 3. b Ejus Progressuum causæ *ibid.* b Principes illi favent. 4. a

Lutherani sacerdotes Bohemia pelluntur 14. b

Lutzenense Prælium 82. b

Luzovius à Cæsare Hamburgum mittitur 422. b Ejus propositio 423. a Colloquium cum Salvio 424. a Secretos tractatus urget *ibid.* b Ejus sententia super satisfactione Succiæ 425. a Circa ejus intentionem Salvius dubitat *ib.* a Cum Salvio colloquitur *ibid.* b Cum eo secreti tractatus continuantur 461. a Ab eo circa Amnestiam oblata *ibid.* b Circa Succiæ & Militum satisfactionem *ibid.* & 462. Is Salvio dubia demere conatur *ibid.* a Minas spargit *ibid.* a Cum Salvio colloquitur 463. a Hamburgo avocatur 494. b Discedens de separata pace movet 497. a

M.

Magdeburgensium turbarum initia 37. a Magdeburgi excidium 46. b Id à Cæsareis deseritur 62. b A Saxone obsidetur 245. b Ei urbi Banerius frustra succurrere cupit. 246. a Eo Saxo potitur 257. b Gallasius ibi evadit 552. a Circa Magdeburgum acta anno 1645. 585. b Suo præsidio relinquitur 628. a Ejus præsulis querelæ 656. a Inter Magdeburgicam urbem & Administratorem controversia 924. b

Manheimum Gustavus capit 55. b

Marazinus in Pomeraniam irrumpit 208. b Denuo in Pomeraniam redit 246. b

Marpurgensem Ditionem Hassi sibi vindicant 589. b

Per *Marchiam* & Pomeraniam Suecorum gesta 453. a Lilius Axelius in primam progreditur *ibid.* a Idem inde excedit, sublatis in Brandeburgicos hostilibus *ibid.* b

In *Marchia* Suecorum accepta damna 279. a

Mare Balticum tentatur ab Austriacis 19. a

Manheimum Galli capiunt 557. b

Masfelda à Cæsareis capitur 450. a

Marpurgensem Arcem Cassellani Hassi occupant 639. b

Marpurgum Melander expugnat 724. b

Mansfeldii acta 18. a Ejus mors *ibid* a

Mansfeldius in Wetteraviam irrumpit 170. a

Mansfeldam Sueci capiunt 360. b

Mansfelda obsidium Kœnigsmarckius disturbat 477. b

Matthias Cæsar moritur 11. a

Mauritius Saxoniæ Elector, Cæsarem bello petit 6. b

Meclenburgici Duces Ditionem suam armis vindicant 49. a Fœdus cum Gustavo ineunt 61. b Pacem Pragensem amplectuntur 207. a Mediationem inter Saxonem & Oxenstiernam suscipiunt 213. b Eorum de pace negotiatio 218. & 219. Durissimus ejus pacis nodus *ibid.* b Super induciis frustra agunt 220. b Meclenburgicus Dux Fœdus in Succos & Gallos impedire conatur 238. a Cum Oxenstierna de pace agit 257. a Frustra circa pacem satagit 267. b Ejus Ducis ambigua consilia 288. a Et conatus 301. a De Succis ad Comitia vocandis agit 426. a Meclenburgicos & Hassos Electores demulcent *ibid.* a Meclenburgicam Cæsarei catervam præmittunt 476. b Ejusdem loca quædam Danus captat 516. a

Meinaviam insulam Wrangelius occupat 704. b

Melander à Landgravia dimittitur 398. b Exercitui Cæsareo præficitur 703. a Marpurgum expugnat 724. b Sauciatur *ibid.* b

Memminga & Campodunum à Bavaris expugnatur 95. a Memmingenses vapulant 109. a Memminga ab Hornio expugnatur 142. a Se Cæsareis dedit 195. a Meppam Cæsarei capiunt 328. b

Mergentheimum ab Hornio capitur 55. b Ibidem prælium 586. a

Mersburgum Succi frustra tentant 438. a

Mesenii plectuntur 996. a

Milutschiam Torstensonius occupat 480. a

Minda in Suecorum potestatem redigitur 248. b Ea Brandeburgicus potitur 756. a

Miravia à Gallasio capitur 512. b

Misnia ab Holckio invaditur 77. b Denuo ab eo invaditur & deseritur 117. b In eam Gœtzius & Hatzfeldius veniunt 275. a In eam iterum Hatzfeldius tendit 362. b Banerius recedit 393. b Torstensonius movet 484. a Kœnigsmarckius abit 548. b Misniæ quædam loca Saxoniæ Elector recuperat 550. b In eam Kœnigsmarckius excurrit *ibid.* b Torstensonius abit 552. b

Mutzlasius Barbyæ capitur 242. a

Moguntia Gustavo deditur 55. b A Cæsareis premitur 194. b Ab iis frustra obsidetur 212. a

Moguntia Cæsareis deditur 225. b A Gallis capitur 558. a

De *Moguntino* Saræpontani querelæ 656. a Ejus Electoris mors & novi electio 782. a Ejus Ablegati declaratio 966. a Monasterii insidiosa propositio 926. a Ejusdem confusus agendi modus *ibid.* a

Moldam Sueci transeunt 577. a

Monasterium Legati Hispanici veniunt 531. b Et Galli 560. a Ibi in Procuratoriis multa desiderantur 562. a Acta cum Salvio & Gallis de Gallorum literis invitatoriis 564. a De Procuratorio Succico *ibid.* a De Tractatibus Danicis *ibid.* a De Ragoziano Fœdere 565. a Tractatus ibi quiescunt *ibid.* b Legatus Lusitanus huc venit 567. a Ibidem super Procuratoriis disceptationes 568. a Prima disceptatio fit & ejus contenta 570. De Regiorum propositione judicium *ibid.* b

Monasterii negotiatio de pace differtur 591. a Plenipotentiæ ibidem afferuntur 591. a Acta de honore Legatis Electoralibus exhibendo *ibid.* b Procuratoria ibidem permutantur *ibid.* b Ibidem acta de induciis inter Gallum & Bavarum 595. a Monasterii de Salvo conductu Mediatorum disceptatur 596. b Ibi Mediatores de Induciis proponunt 601. a Controversia super modo tractandi *ibid.* Eam urbem Longuevillius & Pigneranda intrant 602. b Monasterium Ordines Osnabrugenses invitantur 604. b Eorum responsum 605. a Monasterienssium super modo consultandi declaratio *ibid.* b

Monasterii Mediatores distinctius super satisfactione proponi volunt 610. a Circa Ceremonialia acta 623. a Regiorum replica Ordinibus communicatur 640. b De Suecorum replica quorundam judicium 641. a Monasterienssium de modo consultandi sententia *ibid.* a Ibidem Catholicorum Gravamina. Primum 642. a Secundum & tertium 643. a Quartum, Quintum, Sextum, Octavum

vum, Nonum 644.a.b. Super iis agendis disceptatio 645.a Hollandorum Legati veniunt 655.a Cæsarei duplicam exhibent super prima formula pacis 665.a Monasterienſium de Suecica satisfactione ſententia 689.a Monasterii tractatus frigent 758.b Eo complures Legati discedunt 927.a

Mortaignium cadit 729.a

Per *Moraviam* Suecorum excursiones 487.b In eam regionem Torstensonius tendit 510.b Succi in ea multa loca capiunt *ibid.*b In eam Ragozius accedit 581.b Kœnigsmarckius in eandem excurrit 583.b

Montecuculus capitur 109.b In Silesiam revertit 724.b

Moscovia status 1630. 25.b Moscoviticus Legatus à Rege Gustavo auditur 47.b Moscovitica Legatio ad Suecos 128.b In Moscoviam Suecorum Legatio 176.b Moscoviticus Czar de causis belli Polonici Reginæ Sueciæ exponit 1053.a Titulum suum auget *ibid.*b

N.

Nassovius Comes Braunfelsam intercipit 184.b

Neoburgicus Neutralitatem ambit 107.b

Neoburgum à Bavaricis expugnatur 116.a

Acta de Palatini *Neoburgici* Neutralitate in Conventu Francofurtensi 145.b

Neuburgico Neutralitas in Conventu VVormatiensi conceditur 169.a

Neoburgum ad Rhenum opprimitur 96.a A Rheingraviis capitur 109.b Neuburgi Slangius circumvenitur 436.b

Neuſtadium se dedit 198.a Moravia à Torstensonio capitur 481.a

Neuhausam Cæsarei non sine suo damno tentant 407.a

Neumarcum ab Hornio capitur 109.a

Nienburgum se dedit 198.a

Nissam Lilliehœckius capit 481.a

Immediata *Nobilitas* cautam suam de Legatis ad Tractatus pacis destinatis commendat 527.a Ejusdem de Palatino querelæ 656.a

Noriberga à Tillio frustra tentatur 55.a Ad eam Gustavus se sistit 71.a Velitationes 73.a Noriberga se Cæsari dedit 195.a Noribergensis Conventus Acta 425.b Noriberga Gallicus Minister expellitur 426.a Ibidem Conventus instituitur 933.b Duces partium conveniunt 934.a Suecorum ibidem protestatio & Cæsareorum responsio *ibid.*b In eam urbem capitulatio Osnabrugensis pertrahitur 940.b Tractatus ibi tarde procedit 941.a Volmari ibidem adventus negotio nonnihil moræ injicit 943.b Noribergensium tractatuum conditio circa finem anni 1649. 951.b Ii subscribuntur 970.a Conventionis formula 971.a

Norlinga obsidetur 160.a Succi ei urbi militem immittunt *ibid.*a De prælio ad eandem consultatio *ibid.*b Primus in eo cum hoste conflictus 161.a Ei urbi Enguianus neutralitatem concedit. 588.b

O.

Ab *Odera* Cæsarei abeunt 451.b

Offenburgum cum Ottenburgo capitur 78.b

Oldenburgicus Comes Neutralitatem affectat 39.a Id secunda vice facit una cum Comite Frisiæ Orientalis 44.a

Circa *Oldenburgicum* vectigal irrita negotiatio 931.b

Olmucium à Cæsareis frustra obsidetur 553.b A Torstensonio capitur 481.a

Oppelam Succi expugnant 481.a

Oppelam Cæsarei capiunt 553.b

Oppenheimum expugnatur 55.b

Inter *Ordines* Germaniæ & milites querelæ 136.b

Ordinum Confœderatorum cum Rege Galliæ fœdus 168.a Misera apud eos rerum facies *ibid.*b De Ordinibus exclusis in Amnestia recipiendis disceptatio 220.a Ordinibus Imperii de initio tractatuum significatur 525.b Ordines Imperii ad Tractatus à Suecis invitantur 530.a Ante omnia de pace agi volunt 532.b Monasterii de externa pace prius quam de interna agi volunt *ibid.*b Circa eorum gravamina inanis conatus 537.b Ad pacem hortantur 559.b Ad Tractatus Osnabrugæ venire tardant 563.a Eos Galliæ Rex denuo ad tractatus pacis invitat 565.b Ii à Suecicis Legatis denuo ad pacem invitantur 567.b Non sine effectu *ibid.*b Paulatim ad tractatus Monasterienses accedunt 594.a Propositionem urgent *ibid.*b Cæsarcorum Replicam sibi communicari petunt 622.a Ordinum Catholicorum super gravaminibus Ecclesiasticis Osnabrugæ declaratio 650.a Ii in tractatus super gravaminibus consentiunt 651.a

Inter *Ordinem* Equestrem & Urbes de præcedentia Osnabrugæ acta 656.b

Ordinum de formula pacis à Cæsareis Osnabrugæ exhibitæ judicium 664.b Quod Cæsari displicet 665.a Inter Ordines Osnabrugenses & Monasterienses dissensio 844.b Eorum sententia de ratificatione 849.a Ordines Osnabrugæ de Gallicis rebus agere volunt, quod Servientus improbat 851.a Cæsarei abnuunt & protestationem interponunt *ibid.*b Ordines suæ sententiæ inhærent 852.a Eorum circa pacem dissensio 853.b Caroli Gustavi adventum iidem deprecantur 854.b Ordinum de Gallica satisfactione declaratio 861.b Ordines pacem Hispanicam non morantur 805.a Ordines ad Regem Galliæ scribunt 866.a Eorum declaratio super Gallica satisfactione *ibid.*b Ad Electorem Palatinum scribunt 905.b Super militum missione & deditione oppidorum Monasterii agere volunt 922.b Quod Servientus consentit & Generalissimus Suecorum abnuit *ibid.*b Ordines eo offenduntur, sed mox iterum sedantur 923.a Germaniæ Generalissimo Succico scribunt *ibid.*a Eorum querelæ super hospitiis 925.a Periculosa consilia *ibid.*b Utriusque religionis super designatione restituendorum ad Circulorum præfectos scribunt 929.a Super exauctoratione militum consultant *ibid.*b Super ea re Galli cum iis sentiunt 930.a Eorum diversæ sententiæ de Suecicarum Legionum reductione *ibid.*a Quædam eorum ratificationes exhibentur *ibid.*b Deliberatio super adeundo conventu Noribergico 951.a Ordines per formam Collegii iterum consultant 936.a In solutionem pecuniæ consentiunt *ibid.*a Eorum temperamentum circa Franckendaliam rejicitur 937.b Tandem exauctorationis militum initium faciunt 940.a A Cæsare subscriptionem Conventionis Noribergensis impetrant 944.b Eorum sententia circa restituendos 950.a

Osnabruga à Suecis capitur 117.b Circa Osnabrugæ deducendum præsidium, cum pacis tractatus ibi inirentur, difficultates 526.b Ea urbs evacuatur propter tractatus ibi inchoandos 528.b Osnabrugam Salvius ire constituit 530.a Eam ingreditur 531.a Præter destinatum ibi manet *ibid.*b Osnabruga Danici Legati discedunt 559.a Osnabrugam Oxenitierna intrat 560.a Legati Regii ibi nondum colloqui possunt *ibid.*b Ibi Cæsarei circa procuratoria tergiversantur 562.a De modo tractandi dubitatur 563.a Ibidem Luneburgicus Legatus venit & abit 565.b Servientus ibidem venit *ibid.*b Lambergius Comes venit 567.a Procuratoria pro commutatis habentur 568.a Procuratoria mutuo traduntur 569.a Immediate agitur probantibus Evangelicis 570.a Prima propositio fit, & ejus contenta *ibid.*b De Regiorum propositione judicium *ibid.*b Electorales Mediatorum partem affectant 597.b Propositio ibi inter Suecos & Gallos discutitur *ibid.*b Ibi residentium Legatorum sententia super Decreto à Cæsareis & Electoralibus Monasterii sumto 603.a Quæ Cæsareis displicet; ut & Mediatoribus *ibid.*b Eorum responsum 605.a Venetus Legatus denuo mediationem offert 610.b Quæstio ibi mota de Civitatum Imperialium voto decisivo *ibid.*b De suffragio Provinciarum per Suecos possessarum *ibid.*b De Electoralium Legatorum Excellentia *ibid.* & 593. Congregati Ordines Monasterium invitantur 604.b Osnabrugensium sententia super pace 615.a Disceptatio ibi inter Lutheranos & Reformatos *ibid.*a Cum Hanseaticis ibi controversia *ibid.*a Osnabrugensium sententia super pace. *ibid.*a

Osnabruga Evangelici Gravamina sua exhibent 616. a Dissidium super Reformatos gliscit 641. a Osnabrugensium sententia de modo consultandi *ibid.* b Ut & Cæsareorum Regiorum, & Universorum Ordinum *ibid.* b Osnabrugæ Gravamina Politica mota. Primum. Secundum. Tertium. Quartum. Quintum. Sextum. Septimum. Octavum. Nonum 651. b Bohemici Exules salvum conductum quærunt 656. a Osnabrugam Saxonici Legati veniunt 659. a Osnabrugensis Episcopus neutralitatem affectat 669. b Osnabrugenses destinatis suis inhærent 861. a Osnabrugæ Gallica pax cum Ordinibus adornatur *ibid.* a Osnabrugensis Conventus Monasterium se confert 865. a Circa Osnabrugensem capitulationem acta. 932. b

Osse Irritus conatus 66. b Is ad Rhenum Suecis nonnihil damni infert 69. b

Ottenburgum cum Offenburgo capitur 78. b

Oxenstierna Stralsundam soli Sueciæ conciliat 29. b

Oxenstierna (*Benedictus*) è Gallia redit 49. b

Oxenstierna ad habendum protestantium Conventum à Rege Gustavo ablegatur 80. a Ejusdem Consultationes post Gustavi Regis mortem circa bellum Germanicum 90. b Idem destinata sua Ordinibus Protestantibus exponit 91. a Novis mandatis è Suecia instruitur *ibid.* b Ejus congressus cum Saxoniæ Elector 92. a Ut & cum Legatis Gallicis 93. a Claves oppidi Erfordiensibus restituit 94. a Ejus dispositio circa bellum deinceps administrandum *ibid.* b Propositio in Heilbrunnensi Conventu 99. a Rem in eodem urget 100. a Palatinum restituit 101. b Ejus acta cum Legato Anglico 102. b Ad Danubium Exercitui satisfacit 108. b Inducia per Silesiam eidem suspectæ 111. b Ejus acta cum Legato Brandeburgico 113. b Cum Ragozio 114. a Congressus ejus cum Arnheimio, super Fridlandi defectione *ibid.* a A Legatis Silesiæ invisitur 118. a Oxenstiernæ cum Elector Brandeburgico congressus 135. b In Conventu Francofurtensi propositio 145. a Ejus filii infructuosa Legatio in Angliam 146. b Consilia post cladem Norlinganam 163. b Res pro viribus restituere nititur *ibid.* b Cum difficultatibus incassum luctatur 164. a Ejus in Conventu Wormatiensi propositio 169. a Fœdus in eo subscribere recusat *ibid.* a Incassum pacem captat 180. a Ejus circa eandem consilium *ibid.* a Iter in Saxoniam decernitur 181. a Mandata à Fœderatis ei data *ibid.* a Saxoni & Brandeburgico satisfacere studet *ibid.* b Ejus consultatio cum Ducibus Gallicis 184. b In Gallia acta 191. b Ut & in Hollandia 192. a Consilia *ibid.* b Magdeburgum tendit, & cum Brandeburgico Legato obiter tractat 193. a Sperreuteri consilia approbat 198. b Ejus consilia circa primos motus Ductorum Suecici Exercitus 199. a Idem cum Saxone tractatus suscipit *ibid.* b Ejus Conventio cum Landgravio & Ductoribus Suecici exercitus 200. b Idem Saxoni capita transactionis proponit 203. b Ejus consilia perturbantur 205. a Ad Cæsarem scribit *ibid.* b Magdeburgo discedit *ibid.* b Dœmitzæ præsidium imponit 211. a Pomeraniæ oræ maritimæ prospicit *ibid.* a Tractatus pacis non negligit *ibid.* b Ejus consilia inter difficultates post Pragensem pacem 214. b Senatus Sueciæ ad eum mandata 217. b Consilia circa pacem & bellum. 222. a Oxenstierna à Daniæ Rege ad pacem invitatur. 237. b Acta inter eum & Saxonem de pace *ibid.* b Cum Legato Gallico tractatus suscipit 238. a Circa eos controversiæ *ibid.* b Temporaria transactio inter eum & Legatum Gallicum 239. a Is pecuniæ inopia urgetur *ibid.* b Tres Exercitus parare instituit 240. a Ejus præcepta ad Duces Suecicos observanda circa Pomeraniam & Electorem Brandeburgicum *ibid.* b Wilhelmum Vinariensem, Archiepiscopum Bremensem, Comitem Oldenburgicum, Ducem Neoburgicum, Georgium Luneburgicum & Wilhelmum Landgravium 241. a Is Leuchtmaro Stralsundæ respondet 491. b Osnabrugam intrat 560. a Ejus cum Gallis super eorum propositione consultatio 594. a Cum Gallis Monasterii congressus 619. a Alter cum Gallis Monasterii congressus 676. a Oxenstiernam Monasterium abire Evangelici nolunt 825. a Monasterium irritum iter intendit *ibid.* b

Oxenstierna (Benedicti) Noribergæ protestatio 983. a

P.

Paderborna frustra obsidetur 75. b Ab Hassis expugnatur 104. b Eam Wrangelius capit 628. b Hassi Cassellani eam amittunt 640. b

Palatinus Fridericus, ad Gustavum venit 62. a Palatinatus ab Hispanis invaditur 70. a Non sine clade ab iis deseritur *ibid.* b Palatinus ab Oxenstierna restituitur 101. b Ejus restitutio à Saxone improbatur 102. a In Palatinatu superiore Suecorum progressus 137. a Iidem eadem expelluntur 141. a

De *Palatini* Neoburgici Neutralitate acta in Conventu Francofurtensi 145. b Cum eo & Regina Christina de matrimonio propositio 310. a Cum eodem Kingius conjunctionem affectat 328. a Cum eo Legati Suecici frustra de Fœdere agunt. *ibid.* b Ejus in Suecia negotiatio. 329. a Responsum ejus Ministro à Sueciæ Rectoribus datum *ibid.* b Palatinus Elector cum Kingio Copias jungit 330. a Eorum acta *ibid.* a Eorum clades apud Flotham *ibid.* a Palatini Electoris propositio ad Suecos 342. b Palatinum Anglicus Legatus & Rustorfius commendant 374. b In Palatinatum Vinarienses descendunt. 375. b Palatini Electoris conatus 376. a In Palatinatum Vinatiensibus descendentibus Bavarici occurrunt 378. a Palatinus Elector in Gallia detinetur 379. b Ob eam detentionem motus animorum 380. a Palatinus Elector in Gallia iterum dimittitur 414. a Palatina Causa in conventu Ratisponensi ad peculiares Tractatus seponitur. 427. a Circa Palatinam causam Ratisponæ acta 469. b Ea Viennam trajicitur 470. a Ibidem denuo suscipitur *ibid.* a Hispanici Legati super ea declaratio *ibid.* b Ut & Bavaricorum *ibid.* b

Palatini Caroli Gustavi periculum 490. b

Circa *Palatinam* causam Viennæ acta 504. a Cæsaris circa eam declaratio *ibid.* b Palatini Legatus re infecta Vienna discedit 505. a Palatinis Legatis Osnabrugam & Monasterium destinatis causam suam commendat 527. a Circa Palatinam causam in tractatibus agitata 537. a Palatini Electoris Ministri Monasterium adveniunt 597. a Palatinis Galli in tractatibus Monasterienses spem faciunt 610. b Palatini protestatio Monasterii rejicitur 612. b Sultzbacensis querela 613. a Palatinorum Osnabrugæ intempestivus zelus 641. a De Palatina Causa Osnabrugæ acta 537. a De Palatino immediatæ Nobilitatis querelæ 656. a Palatinorum monita circa formulam pacis 669. a Circa Palatinam causam temperamentum 675. a Palatinam causam soli Succi sustinent 749. a Ad Palatinum Austriacorum missio 821. a Palatinus in Bohemia subsidet *ibid.* a Palatinus Elector pacem acceptat 924. a Benfeldam petit 945. a

Pappenheimii successus per Saxoniam 68. b Suecos cædit 69. b Stadam deserit *ibid.* b

Pappenheimius per Saxoniam grassatur 71. b Callenbergæ obsidium solvit 72. a Ei Baudissius cedit 75. b Hildesiam capit 76. a In Thuringiam abit *ibid.* a Ei Fridlandus jungitur 80. a Prælium Lutzenense instaurat 84. a Occumbit *ibid.* a

Pappenheimum ab Hornio expugnatur 109. a Pappenheimensis Arx à Cæsareis capitur 186. b

Parchwitzam Torstensonius occupat 480. a

Pasewalci excidium 38. a

Pax Religiosa sancitur 7. a Post illam querelæ continuantur *ibid.* b Pax cum Betlemo 14. b Pax cum Daniæ Rege fit 21. a Pax Lubecensis 31. a

Pegneranda Monasterium intrat 602. b Monasterio discedit 851. a

Ad *Perlebergam* Cæsarei consistunt 259. a

Philipsburgum frustra tentatur 78. a Ejus præsidium frustra ab Elector Trevirensi tentatur 108. b Ei urbi Galli inhiant 123. a Ea Suecis deditur 143. b De Philipsburgo traden-

do Gallorum postulata 150.a Id oppidum à Cæsareis intercipitur 184.a Ab Enguiano petitur 557.b Ab eo capitur *ibid.* b De eo Spirensium querelæ 656.a
Piccolomineus in hiberna discedit 449.b
De *Pirnensibus Tractatibus* judicium 169.b Tractatus 173.a Ejus secreta emanant. 182.a
Planena à Suecis capitur 366.a
Prælium ad Wiselochum 15.a Ad Wimpinam *ibid.* a Ad Hœchstam *ibid.* a Ad Floreacum *ibid.* b Ad pontem Dessaviensem 18.a Ad Lipsiam 51.a Ad Lutzenam 82.b Ad Oldendorpium 110.b Ad Pfaffenhoviam 116.a Ad Watvveilam 142.b Ad Ligniciam 153.b Ad Nordlingam 162.a Ad Reinfeldam 333.b Ad Wittevveiram 336.a Prælium ad Chemnitium 360.a Prælium ad Guelferbytam 441.a Prælium ad Lipsiam 485.a Prælium ad Mergentheimum 586.a Ad Allersheimum 587.b Cæsi & capti utrimque 588.b
Praga à Suecis frustra tentatur 159.b Pragensis pax 195.a Illam Gallus frustra impedire conatur *ibid.* a Pragæ Banerius exercitum admovet 361.b A Banerio tentatur 363.a A Kœnigsmarkio occupatur 813.b Ad eam urbem VVittenbergius properat 815.b
Pragæ magnæ obsidium solvitur 820.b
Pragense decretum & ejus causa 1040.b Pragensis tractatus 911.b
Ad *Prissniam* Suecorum periculum 436.b
Proceres Bohemici fenestra dejiciuntur 10.b Compositio amica de ista re frustra tentatur *ibid.* b
Protestantes in partes scinduntur 7.b Eorum Religio unitur & premitur 8.a
Phalsia in Hennebergica rem bene gerit 274.b
Pyrna frustra à Saxonicis tentatur 362.a Ab iis invaditur *ib.* b Frustra oppugnatur 363.a A Banerio munimentis nudatur *ibid.* a
Polckhainum VVittenbergius capit 638.b
Polonia status anno 1630. 25.a Polonis Legatio à Rege Gustavo mittitur 85.b Poloni domum abeunt 98.a Eorum habitus anno 1633. 128.a Cum Polonis Suecorum Tractatus in tempus iniquum cadunt 227.a Polonici Procuratorii vitia in tractatibus Stumsdorfianis 228.a Poloni super legibus induciarum in iis miteſcunt 231.b Polonia frustra Succos lacessit 312.b Res Polonicæ cum Suecis anno 1628. 355.b Super Poloni Machinationibus Ordinum Sueciæ decretum 358.b Poloni culpam irruptionis Hermanni Bothii in Livoniam à se amoliuntur 389.b Polonica Legatio ad universales pacis tractatus dissuadetur 529.a Eorum excursiones in Pomeraniam 490.b Cum iis Torstensonius literas commutat 513.b Poloniæ fines Crocovius transit 514.b Poloni in antecessum se excusant super intromissione Crocovii in suas ditiones 515.b Per Poloniam Crocovius evadit 516.a Polonus se Mediatorem pacis offert 554.b Ejus Machinationes anno 1643. 539.a Poloni tractatibus pacis se immiscere volunt 687.b Eorum Legatorum ad Conventum Lubecensem mandata 1005.b Iis ibi spiritus accedunt 1008.a Ii Lubecæ tractatus eludere jubentur 1009.b Poloniæ Regi filius nascitur 1026.b Is Rex mentem Reginæ Sueciæ expiscari conatur *ibid.* b Poloniæ Vicecancellarius in Sueciam venit 1027.a Causa ejus fugæ *ibid.* a Regina Sueciæ pro eo intercedit *ibid.* b
Pomerania invaditur 10.b Ejus Dux Suecos Stralsunda dimovere conatur 19. & 30. Pomerania fit pomum Eridis 149.a Brandeburgici circa eam temperamentum non admittunt *ibid.* b Ejus Dux pacem Pragensem amplectitur 208.b Pomerania à Marazino invaditur *ibid.* b Pomerani frænum mordent 216.b Per Pomeraniam Gesta 246.a In eam Provinciam VVrangelius venit *ibid.* b Marazinus denuo in eam redit *ibid.* b Pomeranorum in Suecos animus 247.a In Pomeraniam Banerii recessus 277.b Quo incolumis evadit 278.b Acta ibidem *ibid.* b In ulteriore Pomerania acta 281.a Banerius in eandem abit 282.a Sueci equites ibi profligantur *ibid.* b Gallasius in eam irrumpit *ibid.* b Ob ejusdem successionem controversiæ inter Brandeburgicum & Suecos 292.a Consilium Ordinum super regimine ejus Provinciæ 293.b Ordines vacillant *ibid.* b Ejus Dux moritur 294.a Ejus Ducatus possessionem Brandeburgicus apprehendere vult *ibid.* a Cui Bielkius resistit *ibid.* a Eam Brandeburgicus armis vindicare constituit *ibid.* b Ducatus Ordinum Decretum *ib.* b Quod Bielkius improbat 295.a Decretum discinditur *ibid.* a Succorum circa id mens *ibid.* a Pomeraniæ provisionale regimen expirat 320.a In ulteriorem Pomeraniam Cæsareanorum conatus 325.b Pomeraniæ Ordines Conventum agitant 364.b
E *Pomerania* Stalhantschius modica auxilia accipit 406.a Per eam ulteriorem gesta anno 1640. *ibid.* b Ejus Provinciæ regimen per Succos instauratur 407.b Quod selecti Ordinum probare tergiversantur *ibid.* b Pomerani à novo Electore Brandeburgico solicitantur 408.a Per Pomeraniam & Marchiam Suecorum gesta 453.a In eam Polonorum excursiones 490.b. Pomeraniæ res ordinantur 491.a In eam Crocovius irrumpit 514.b
Pomeraniam Kœnigsmarckius properat 515.a Pomerania ab Hamburgensibus Polonis invidetur 540.b Super ea cedenda Suecorum consultationes 543.b Rationes pro ea retinenda *ibid.* b Pro eadem cedenda 544.a Ea cedendum certo modo decernitur *ibid.* b Super ea Regina Sueciæ seorsim cum Brandeburgico agere non vult 623.a Super ea Suecorum & Brandeburgicorum colloquia 647.b Pomeranorum temperamentum circa satisfactionem propositum 690.b
Pontificis & Italorum status anno 1630. 24.b
Protestantes per superiorem Germaniam à Gustavo Rege solicitantur 53.a

Q.

Ad *Quedlinburgum* Sueci multantur 439.b

R.

Ragozii Legatio irregularis 312.a Ejus Legatus à Gustavo dimittitur 71.a Ejus acta cum Suecis 114.a Alia acta 388.b Ragozius in Hungariam irrumpit 554.b Cum eo pacta Sueci ratihabent *ibid.* b Recedit 555.a
Super fœdere cum *Ragozio* consultatio 538.a A Torstenionio stimulatur *ibid.* a Is promtum se bello ostendit *ibid.* a Quod in Cæsarem sumit 539.a Cum eo Galli fœdus ineunt 579.b Ragoziani se Suecis jungunt 580.a Eorum indoles *ibid.* a Ejus & Torstensonii diversa intentio *ib.* b Vires & habitudo animi 581.a Ragozius junior in castra Torstensonii venit *ibid.* b Ragozius pater in Moraviam accedit, & nutat 582.a Cæsar eum ad pacem permovet *ibid.* a Is in Transylvaniam redit 583.a Ejus novæ molitiones 669.b Is se Polonis commendati petit 913.a
Ratna à Gustavo recuperatur 79.a à VVrangelio expugnatur 633.a
Ramsaus Hermannsteino annonam infert 289.a Comitem Hanovensem in custodiam dat 290.a
Ratenavia Cæsarei potiuntur 258.b Eam Sueci amittunt 286.a
Ratispona à Bavaro intercipitur 65.b Ejus urbis Syndicus capitur 112.b Ejus Arx expugnatur à Duce Bernhardo 121.b Ejus Urbis obsidium 155.a Deditio 156.a In Ratisponensi Conventu acta 271.a Ibidem Comitia indicuntur 426.b Propositio ibi facta *ibid.* b De invitandis Coronis propositio *ibid.* b Diplomata ibidem concedun-tur *ibid.* b Super Amnestia consultatur 427.a Palatina causa ad peculiares tractatus seponitur *ibid.* a De Hospitiis & Contributionibus ibidem acta *ibid.* a De Ratispona invadenda Banerii Consilium 434.a Ratisponen-sis Conventus acta circa pacem communem 467.b Circa Amnestiam, gravamina & bellum 468.a Circa Palatinam causam 469.b De eo conventu judicium 470.a Ratisponæ & Augustæ pacis executio fit 927.b
Reformatio *Religionis* instituitur 4.a Religio Lutherana per Provincias Cæsaris invalescit 9.b Consilium de illa opprimenda initur *ibid.* b Remedia dissidii Religionis in Germania frustra tentantur 4.b

Reservatum Ecclesiasticum 7.a
Ratela à Bernhardo Duce capitur 334.b
Rheinfelda acriter se defendit 151.b Fame urgetur 157.b A Duce Bernhardo obsidetur 332.b Ad id oppidum prælium 333.b A Bernhardo Duce capitur 334.a
Ratela à Rheingraviis capitur 109 b
Rheingravii Neuburgum, Botelum & Urbes Silvestres capiunt *ibid.*b Rheingravius Otto Ludovicus Lotharingos persequitur 117. a Ejus per Alsatiam progressus 143. a Sero ad exercitus Suecicos accedit 160.b Argentoratum tendit & evadit 165.a De Alsatia in Gallos transferenda agit 166.a Moritur *ibid.*a
Rheingovia à Suecis recuperatur & perditur 193.b In ea Vinarienses vapulant 378.a
Rhenani tractus misera facies 254.a
Cum *Rhetis* acta in Conventu Francofurtensi 146.b
Ad *Rhenitzam* Sueci subsistunt 281.b
Ex *Richelii* morte Cæsarei mutationem sperant 501.a
Ringoa à Gustavi Regis Copiis occupatur 54.b
Rostochium à Gustavo capitur 56.a
Rosa strenue rem gerit 403.b Bredavium profligat *ibid.*b
Ad *Rostochiensem* portum Dani satis pro imperio agunt 321.b Rostochienses Warnemundam destruunt 323.b
Rotwila à Gallis expugnatur 520.b A Bavaricis recuperatur 521.b
Rowii de armis Anglorum ratiocinium 413.a Is in Angliam revocatur *ibid.*b
Rugia à Suecis occupatur 34.b
Ruppinum Sueci capiunt 366.b Id Brandeburgici frustra tentant *ibid.*b
Rustorfium & Anglicus Legatus Palatinum commendant 374.b
Sub *Rudena* Dani à Suecis vectigal exigunt 541.a
Cum *Russis* Danorum machinationes anno 1643. 540.a Russorum Legatio Holmiam 959.a

S.

Circa *Sabaudæ* titulum difficultas 465.b
Saganum Stalhantschius procedit 452.a Idem Torstensonius occupat 479.b
Salam Guebrianus transit 437.b Ut & Cæsarei 438.a
Saltzcota à Landgravio expugnatur 124.a
Inter *Salvium* & Avauxium de fœdere disceptatio 307.a Avauxius de novo fœdere movet, & de initio ejus disceptatio *ibid.*a Circa alia de fœdere conjuncta Gallorum sententia 308.a Salvius Sueciæ Legatus Cæsaris mentem circa pacem expiscari conatur 344. a A Curtio tentatur 345.a Ejus postulata Lubecæ circa Salvum conductum Fœderatorum 348.a Replica ad Cæsareorum exceptiones circa eum Salvum conductum *ibid.*b Is paulo liberalius quædam annuit 350.b In quæ Gallus non consentit *ibid.*b Salvii cum Danis disceptatio 353.a Ei Tractatus per Lauenburgicos agitati non displicent 384. b Inter eum & Curtium secretus Tractatus 383. a In eum Banerius irritatur 386.a
Apud *Salfeldam* Cæsarei considunt 396. a Banerius cum sociis idem facit *ibid.*b Cæsareorum apud eam difficultates. 397.a Uti & Fœderatorum *ibid.*a
Salfelda fœderati movent *ibid.* b Salvius tractatus cum Luneburgicis concludit 410. b De Landgravia queritur 412.a Postulata sua Gallis super prorogatione fœderis, oblique insinuat 414.b Ejus ad Luzovii propositionem Hamburgi responsio 423. a Colloquium cum Luzovio 424.a Is circa Luzovii intentionem dubitat 425. a Cum Luzovio colloquitur *ibid.*b à Salvio Suecicorum Tribunorum postulata & ejus responsum 446.a Is Boothii machinationibus in Saxonia inferiore obsistit 454. a Ejus responsio ad secundam Legationem Luneburgicorum anno 1641. 456. b. Considerationes circa secretos tractatus cum Luzovio 461. b Is secretos tractatus cum Luzovio continuat post renovatum fœdus Gallicum *ibid.* a Ei Luzovius dubia demere conatur 462. a Ei Luzovius separatam pacem persuadere nititur *ibid.*b Cum Luzovio colloquitur 463. a Ei latæ conditiones acceptandæ videntur *ibid.*a Ejus responsum ad Luzovium cum de separata pace Hamburgo discedens moveret 497. a Is rerum mutationem timet 524.b
Salvius Osnabrugam ire constituit 530.a Eam urbem ingreditur 531.a Ejus cum Danicis Legatis congressus *ibid.* a Præter destinatum Osnabrugæ manet *ibid.* b Monasterium excurrit 564.a Ejus cum Gallis Monasterii & Osnabrugæ acta. 568.b De prima propositione *ibid.* b De ordine tractandorum *ibid.*b De tractatibus Monasterium transferendis 569.a Quod Sueci abnuunt *ibid.* a Is Monasterium abit 689.a Ab eo Monasterii acta 772. b Certo modo in pacem Gallorum & Ordinum Imperii consentit 865.b
Sarstadii Sueci consistunt 447.b
Sarepontani de Moguntino querelæ 656.a
Bellum in *Saxoniam* Inferiorem transfertur 17. a Præludia ejusdem Belli *ibid.* b Idem exasperatur *ibid.*b De pace frustra tentatur 18. a Saxo ad liberandum Magdeburgum Gustavo Adolpho conjungi non vult 46.a A Tillio invaditur 50.a Gustavo Adolpho Fœdere jungitur *ibid.* a Saxonia Inferior Gustavo Regi studet 56.b Saxones Bohemiam invadunt 57.b Saxonicus Dux Wilhelmus rem in Suevia bene gerit 67. a Contra Saxones male in Bohemia *ibid.*b Saxoniæ Elector à malevolis solicitatur. *ibid.*b Saxones Bohemia pelluntur 68 b Pappenheimii per Saxoniam successus *ibid.*b In Saxonia Pappenheimius grassatur 71.b Cum Saxoniæ Electore & Gustavo acta 72. b Saxonici cum Succis & Brandeburgicis junguntur 76.b Eorum tractatio super ea conjunctione 77. a Saxoniæ Elector à Gustavo Auxilium poscit 79. b Idem sua recuperat 85. a Ejus congressus cum Oxenstierna post Gustavi mortem 92.a Saxoniæ Inferioris Conventus 93.a
Saxo & Brandeburgicus Dresdæ conveniunt 93.b Ejus consilia plerisque Ordinum in Conventu Heilbrunnensi displicent 100.b Is Palatinatus restitutionem improbat 102.a Ejus Directorio à Vinariensi Duce favetur 133. a Saxones Suecorum hospitia turbant 134. a Inter Saxonem & Cæsarem denuo de pace agitatur *ibid.* b Saxo pacem captat 144. b Ejus propositio in Conventu Francofurtensi 146. a Querelæ in eodem Conventu 147. a Saxoniæ Inferioris monita in eo Conventu *ibid.*a Saxones Succos in obsidione Glogoviæ impediunt 153. a Saxoniæ Elector cum Cæsare tractatus suscipit 154. a Saxoniæ Dux se Succis difficilem exhibet 166.b Saxonici & Sueci tempus in Bohemia frustra terunt 167. a Saxonum contra Succos animorum aversio 172. a Saxo Banerii hiberna turbat 173. b Ad Saxonem ab instaurato Conventu Wormatiensi scribitur 181. b Saxoniæ Electoris importunitas 188. b Saxo Ordinibus provincialibus de pace Pirnensi proponit 189. a Inducias particulares init *ibid.*b Ad Bellum se præparat *ibid.*b Adjungit sibi Wilhelmum Ducem, Erfordienses & Anhaltinos principes *ibid.* b Brandeburgicum ad amplectendam suam pacem solicitat 190. a Saxoniæ turbatus status 191. a Saxo ab Arnheimio deseritur 195. a Apud eum Silesii frustra de pace Pragensi queruntur 196. a Saxoniæ Inferioris Conventus decretum 197. b Saxo per Legatos iterum cum Succis agit 199. b Eorum propositio 200. a Qui re infecta discedunt *ibid.* a Suecicos Ductores solicitat 202. b In Suecos movet 203. a Eos contemtim tractat *ibid.*b Saxoni capita transactionis ab Oxenstierna proponuntur *ibid.* b Super illa se declarat 204. a Is Magdeburgicam irrumpit *ibid.* b Ejus destinata 205. b Saxonia utraque pacem Pragensem amplectitur 206. a Cum Saxone tractatus à Succici Exercitus Ductoribus continuantur 210. a Cum eo circa pacem acta 213. b Inter Saxones & Suecos ad manus pervenitur 214. b Vapulant 215. b Eorum peditatus insignis clades ad Dœmitzam *ibid.*b Eorum pons ad Lentzenam destruitur *ibid.*b Ii semel & iterum vapulant 223. a Saxo frustra inducias proponit *ibid.*b Inter eum & Oxenstiernam de pace acta 237. b Saxonicorum legio opprimitur 242. a Saxo ad tuendam suam ditionem advolat

volat *ibid.* b Irriti ejus conatus in Suecos 243. a Prælium detrectat *ibid.* a Saxonici vapulant *ibid.* b Saxo Hatzfeldio junctus in Banerium movet 244. a Albim transit 245. a Magdeburgum obsidet *ibid.* b Ad Reginam Sueciæ scribit 255. a Magdeburgo potitur 257. b Saxonici ad Eulenburgum à Banerio fugantur 274. b Munimentum ad Wittenbergam deserunt 275. a Frustra Banerio de induciis proponunt *ibid.* b In Saxoniam Inferiorem gesta 285. a In ea Sueci aliquot loca amittunt *ibid.* b Saxoniæ Inferioris conatus 331. a Conventus *ibid.* b Saxonici Pyrnam frustra tentant 362. a Pyrnam invadunt *ibid.* b Duæ Saxonicæ Legiones à Slangio delentur 363. a Saxonici Budissinam occupant *ibid.* b Iidem à Suecis intercipiuntur *ibid.* b Saxonici Pyrnam frustra oppugnant *ibid.* a Saxonum Inferiorum Conventus 367. b Eorundem decretum 368. a Saxoniæ Inferioris suspecta ad Banerium Legatio 370. a Saxonici à Kœnigsmarckio multantur 393. a Saxonicos Kœnigsmarckius profligat 394. a Saxoniæ Inferiori Sueci neutralitatem abnuunt 409. a Saxoniæ Ducis (Ernesti) circa pacem conatus 421. a In Saxonia Inferiore Boothii machinationes 453. 454. In Saxoniam Kœnigsmarckius mittitur 481. a Saxonici Electoris filius cum Suecis frustra de neutralitate agitat 486. & 487. Saxoniæ Ducis Augusti Torstensonius commeatum retractat 509. a Saxoniæ Elector quædam Misniæ loca recuperat 550. a Cum eo super induciis agitur 578. a Iterum 584. b Cum eo Sueci inducias concludunt 585. a Prorogant 627. b Saxonici Legati Osnabrugam adveniunt 659. a Suecicos Osnabrugæ invisunt 669. b Eorum interpositionem Evangelici declinant 671. b Saxonis literæ ad Evangelicos 677. a

Schafgotzii per Silesiam irriti conatus 125. b Acta cum Wratislaviensibus 126. a

Schorndorfum à Bavaris capitur 170. a

Schweidnicia à Torstensonio obsidetur & capitur 486. a Eam Cæsarei recuperant 553. a

Schweinfurtum à Cæsareis capitur 171. a

Scotorum in Sueciam Legatio 431. a

Seckendorfii propositio 456. b Is capite plectitur 475. b

Seckinga à Bernhardo Duce capitur 532. b

Servientus Osnabrugam venit 769. a Iterum 565. b Ejus lis Monasterii super admissione Anseaticorum 591. b Tertio Osnabrugam venit 809. 843. a 851. a Cum Ordinibus pacem concludit 863. a Ejus pacis instrumentum apud Moguntinum deponitur *ibid.* b

Siburgum à Cæsareis frustra tentatur 110. b

Sigismundi Marchionis Tractatus 196. b Is vult Stetinum venire *ibid.* b Cum eo Marchione Tractatus expirant 298. a

Ad *Steinaviam* Suecorum clades 124. a

In *Silesia* gesta 81. b Ibidem confusus status 98. b Silesiacum Bellum recrudescit 111. a Silesiam Fridlandus irrumpit 106. b Ejus Ordines Conventum agunt 112. a Legatos ad Oxenstiernam mittunt 118. a In Silesia Tractatus pacis abrumpuntur *ibid.* b Ea per Schafgotzium frustra petitur 125. b Ejus Ordines Fœderatis adscribi volunt 148. a Per eam gesta 153. b Silesii frustra apud Saxonem de pace Pragensi queruntur 196. a In Silesiam Sueci irrumpunt 365. b Ea Banerius discessum simulat 400. a Torstensonius cogitat eam 478. a Eò iter instituit *ibid.* b Sueci ea tota expelluntur 479. a In ea acta anno 1641. 451. a In ea Cæsareanorum progressus 451 b Per eam Suecorum excursiones 487. b In eam Torstensonius descendit 513. a In eam Kœnigsmarckius excurrit 583. b Wittenbergius mittitur 637. a

Skalam arcem Cæsarei recipiunt 617. b

Skytte (Johannis) Legatio in Daniam, Hollandiam & Angliam 226. a

Slangius rem strenue gerit 323. a Duas Legiones Saxonicas delet 363. a Neuburgi circum venitur 436. b

Sletstadium capitur 81. a

Solmensis à Gustavo ad Saxonem mittitur 68. a

Super *Soltavio* abducto querelæ 454. a

Soraviam Torstensonius occupat 479. b

Spandoa Regi Gustavo traditur 46. a

Sparrii Comitis inanis propositio 795. a

Sperrenterus Georgium Ducem deserit 198. a Ejus jussu Westphalia non vult excedere *ibid.* b Oxenstierna ejus consilia approbat *ibid.* b Nienburgum in potestatem redigit 199. a Ad hostem transit 224. a

Spira à Cæsareis capitur 184. b A Gallis capitur 557. b

Spiringii in Anglia negotiatio 1024. a

Sprottoviam Torstensonius occupat 480. a

Stadhaga Sueci hostem opprimunt 285. b

Stadberga à Wrangelio capitur 619. a

De *Stada* in Danum transferenda 69. b A Pappenheimio deseritur *ibid.* b

Stargardia à Gustavo occupatur 56. b

Suecia periculum propius admovetur 28. a In eadem de Bello in Cæsarem deliberatur *ibid.* b Status Anno 1630. 25. b Senatus Regni Legationem ad Fridlandum decernit 31. a Circa Sueciæ satisfactionem Luzovii oblata 461. b Sueci Rhenum transmittunt 55. a Sueciæ Ordinum Consilium de pace 59. b Suecorum per Sueviam superiorem progressus 66. b Sueci male rem gerunt 69. a In Saxonia male rem gerunt 76. a Iidem cum Brandeburgicis Saxonibus junguntur *ibid.* b Sueciæ difficultates post mortem Regis Gustavi, & remedia adversus istas 90. a E Suecia nova mandata ad Oxenstiernam mittuntur 91. b In Suecia Ordinum Conventus decernitur 98. b Nova forma Regiminis ejus Regni *ibid.* b Sueci Fœdus cum Gallia renovant 102. a Eorum Acta cum Legato Anglico *ibid.* b Cum Hollandis *ibid.* b Suecici Exercitus Conspiratio 103. a Eadem sopitur *ibid.* b Suecorum acta ad Rhenum 104. a Iidem Andernaco succurrunt *ibid.* a Engersam & Montaburium Gallis tradunt *ibid.* a Eorum res in Silesia male geritur 105. a Sueci Heidelbergam capiunt 106. a Hamelæ obsidionem continuant *ibid.* a Suecos inter & Lotharingum hostilitas erumpit 110. a Sueci Hollandis subsidiarium militem mittunt 111. a Sueci ad Steinaviam considunt 118. b Suecorum Legatorum acta apud Regem Galliæ 119. a A Suecis ab Hollandis postulata *ibid.* b Suecorum Acta cum Palatino Neoburgico *ibid.* b Sueci cum Coloniensi frustra de Neutralitate agunt *ibid.* b Sueci Chamum capiunt 112. b Suecorum Clades ad Steinaviam 124. a Sueci Holmiæ per Legatos Moscoviticos invisuntur 128. b Etiam per Tartaros 129. a Suecorum acta cum Holsatiæ Duce *ibid.* a Rerum eorum in Germania facies anno 1634. 131. a Sueciæ Ordinum super satisfactione sua Decretum 132. b Suecorum hospitia à Saxonibus turbantur 134. a Eorum Legatio in Belgium & Angliam 136. b Sueci cum Dano de pace agunt 137. a Eorum in Palatinatu superiore progressus *ibid.* a Cum Helvetiis acta 141. b Eorum per Alsatiam gesta 142. a Iis Hohenbaara & Hagenoa à Gallis præripiuntur *ibid.* b Iis Philipsburgum deditur 143. b Eorum per Westphaliam acta *ibid.* b Landsbergam capiunt 145. a Suecorum infructuosa Legatio in Angliam 146. b Sueci Hammum & Lunam recipiunt 152. a Ad Monasterium hostem frustra tentant 153. a Iisdem Batavicæ copiæ junguntur *ibid.* a Ii obsidione Glogoviæ à Saxonibus impediuntur *ibid.* a Sueciæ Ordinum super satisfactione decretum 154. a Sueci frustra Ratisponæ subvenire tentant 156. & 157. Bavaria excedunt 157. a Ad Bopfingam castra locant 160. a Norlingæ militem immittunt *ibid.* a Eorum in prælio ad eam urbem clades 163. a Exterorum auxilia implorant 165. a

Acta *Suecici Exercitus* ad Norlingam victi *ibid.* a Is & Saxonici tempus in Bohemia frustra terunt 167. a Suecorum Legatorum in Gallia acta *ibid.* b Contra eos Saxonum animorum aversio 171. a Eorum circa Bremensem ditionem intentio 174. a In Moscoviam Legatio 176. b De Tractatibus cum Polonis consultatio 177. a Sueciæ Senat⁹ finem Belli Germanici optat 179. a Suecicatum rerum facies initio anni 1635. *ib.* b Per Germaniam acta *ib.* b Suecicis

Legionibus à Brandeburgico hoſpitia negantur 188. b Succi Brandeburgicum conciliare ſtudent 191. a Succiæ Rectorum circa Bellum conſilia *ibid.* a Succi Rheingoviam recuperant & perdunt 193. b Inter Succici Exercitus Ductores primi motus erumpunt 199. a Succorum ad Saxonem irrita Legatio 201. a Succici Exercitus Ductores fidem ſuam denuo obſtringunt *ibid.* b Succici Exercitus animi per Edictum avocatorium à Cæſare promulgatum alterantur 202. b Succi Saxonem denuo per Legatos inviſunt *ibid.* a Ad ei reſiſtendum ſe comparant *ib.* a Succiæ Rectorum ſuper Bello Germanico ſententia *ibid.* b Succici Ductores à Saxone ſolicitantur *ibid.* b Cum Saxone tractant 203. a Id denuo faciunt 204. b In eo cum Saxone continuant 210. a Eorum animi magis turbantur *ibid.* a Conventus Helmſtadii habetur *ibid.* b Succorum cum Saxone circa pacem acta 213. b Inter eos & Saxones ad manus pervenitur 214. b Succicæ Copiæ è Boruſſia in Pomeraniam veniunt 216. a Rectorum Succiæ ſententia ſuper rebus Germaniæ 217. a Eorum mandata ad Oxenſtiernam *ibid.* b Decretum *ibid.* & 218. Ad Succorum partes Cniphuſius iterum tranſit 221. b Rectorum Succiæ ſuper legibus pacis ſententia 222. a Succicæ Legiones in Weſtphalia vacillant 224. b Ad ſanam mentem redeunt *ibid.* b Succorum Legatio in Daniam, Hollandiam & Angliam 226. a & b Eorum Tractatus cum Polonis in tempus iniquum cadunt 227. a Succi Bellum contra Polonos parant 229. a Succicarum rerum facies initio anni 1636. 235. a

Circa *Succiam* Hollandiæ habitus *ibid.* a Succi ratificationem tractatuum cum Gallis abnuunt *ibid.* b Succiæ Rectorum concilia de pace & Bello 236. & 237. Inter Succos & Gallos Fœdus Meclenburgicus impedire conatur 238. a Ut & Rex Daniæ *ibid.* a Et Luneburgici Duces *ibid.* a Circa id Fœdus controverſia *ibid.* b Inter eos & Gallos temporaria transactio 239. a Succici Belli genius mutatur in Germania 240. a Succi Barbyam capiunt 242. a In eos Saxonis irriti conatus 243. a Iicis Viſurgim cedere coguntur 247. b

In *Succos* Pomeranorum animus 247. a Ii cis Viſurgim cedere coguntur *ibid.* b In eorum poteſtatem Minda redigitur 248. b Cum iis poſt longam dubitationem Landgravius ſe conjungit 250. b Ad Succiæ Reginam Saxo ſcribit 255. a Succi cum Meclenburgico ſuper pace agunt 257. a Succiæ Ordinum decretum 257. a In Succorum partes Erfordia concedit 262. b Eorum improviſa cum hoſte colliſio 263. a Succiæ Rectorum conſilia ſuper pace 267. a In Succia Daniæ Rex pacis Mediationem urget 268. a Succi ratificationem tractatus Wilmarienſis cum Gallo differunt 269. b Ad Conventum Colonienſem venire abnuunt 270. b De Fœdere cum Landgravio conſultant 271. a Succicarum rerum facies ſub initium anni 1637. 274. a Succorum circa Bellum pacemque conſilia *ibid.* a Succi Landsbergam occupant 278. b Drieſenam fruſtra tentant *ibid.* b Eorum per Marchiam accepta damna 279. a Succici Exercitus dura conditio in Pomerania 280. a Succi hoſtem in Pomerania carpunt *ibid.* b Ad Ribbenitzam ſubſiſtunt 281. b Eorum equites profligantur in Pomerania 282. b Succorum res male ſe habent 283. a Succi in Saxonia aliquot loca amittunt 285. b Stadhagæ hoſtem opprimunt *ibid.* b Iis à Georgio Luneburgico Duce inſidiæ ſtruuntur *ibid.* b Ratenaviam amittunt 286. a Ut & Havelbergam, Werbenſe Munimentum, Dœmitzam, Luneburgum & Winſemum *ibid.* a Georgius Luneburgicus iis ſe hoſtem fert 288. a Cum iis Erfordienſes inducias ineunt *ibid.* b Eorum & Brandeburgici controverſiæ circa ſucceſſionem Pomeraniæ eorumque rationes 292. a Circa decretum Ordinum Pomeraniæ mens 295. a Eorum ſuper pace conſiderationes *ibid.* a De animo Cæſaris in pacem dubitant *ibid.* b Super Succico procuratorio diſceptatio 297. b Succi ad Colonienſem Conventum venire nolunt 301. b Eorum ſuſpiciones 305. a Iidem tempus extrahunt & in Fœdus Gallicum demum conſentiunt *ibid.* b Nec eo minus cunctantur 306. a Galliæ Regem ad Bellum hortantur *ibid.* a De Anglorum animo dubitant 308. b Fledvvodo reſpondent 309. a Eos Angliæ Rex ad Fœdus invitat *ibid.* b Eorum de ea re judicium & reſponſum *ibid.* b Spes exigua de iſto Fœdere 310. a Propoſitio de Matrimonio Reginæ Chriſtinæ cum Electore Palatino *ibid.* a Succici & Anglici Legati Colliſio *ibid.* a

Succi ad fœdus inter Gallos & Anglos invitantur *ibid.* b Rectorum Succiæ conſiderationes ſuper poſtulatis Landgravii ab iis ſuper illis propoſitæ 311. b Succi fruſtra à Polonis laceſſuntur 312. b Eorum malorum remedia ſunt ſeparata pax aut fœdus Gallicum 315. a Succi ſeparatis tractatibus non fidunt *ibid.* b Fœdere Gallico iis opus eſt *ibid.* b Venetorum Mediationem acceptant 316. a Succiæ Ordinum Decretum ſuper belli difficultate *ibid.* a Iidem colophonē imponunt fœderi Gallico 318. a Ejus formula *ibid.* a Pactum ei adjectum 319. a Rectorum conſultatio ſuper expiratione regiminis proviſionalis Pomeraniæ 320. a Succi Gartzium amittunt 321. a Idem ab iis recuperatur 322. a Item Loitium, Tripſeſa & Damgarta *ibid.* b Iidem Varnemundam reſtaurant, Dano nequidquam contradicente 324. a Succis Gallaſius damnum infert 223. b Luneburgici iis ſeſe hoſtes exhibent 325. a Succi Uckermundam recuperant 325. b Eos Erfordienſes fame ejicere conantur 326. b Succici Legati cum Palatino fruſtra de fœdere agunt 328. b Succiæ Rectorum Conſiderationes ſuper fœdere cum Palatino 329. b Reſponſum Palatino Miniſtro à Succicis Rectoribus datum *ibid.* b Succorum Palatinis junctorum acta 330. a Eorum clades apud Flotham *ibid.* a Succi Briſacum capiunt 339. b Succiæ Rectorum judicium ſuper fœdere Gallo Britannico 341. a Eorum negotiatio ſuper fœdere Anglicano *ibid.* a Ad Succos Palatini Electoris propoſitio 342. b Inter eos & Cæſarem Lauenburgici peculiares pacis Tractatus inſtituere conantur 343. a Succis à Cæſare oblata ad obtinendam pacem particularem 344. b Lauenburgici iis peculiarem pacem ſuadent *ibid.* a Succi ſeparatos Tractatus ſuſpectos habent 345. a A Daniæ Rege ad Tractatus pacis Lubecam invitantur *ibid.* b Apud Succiæ Rectores Dani propoſitio 350. a Eorum reſponſum *ibid.* a Succiæ Rectorum ſententia ſuper tergiverſatione Gallorum in tractatu Lubecenſi 351. a A Gallis disjungi nolunt *ibid.* b Succis Danus magis ſuſpectus fit 353. a Succiæ ſtatus circa finem anni 1638. *ibid.* b In Succos Danus iniquus eſt 355. a Succi à Danis in freto Oreſundico vexantur *ibid.* a Succiæ Ordinum decretum ſuper pace 358. a Super Dani injuriis *ibid.* a Et Poloni machinationibus *ibid.* b Super tumultibus Weſtrogothiæ *ibid.* b Super educatione Reginæ matris *ibid.* b Succici Belli facies ſub initio anni 1639. 358. b Ad Succos Helmoldus Wrangelius cum ſua Legione tranſit 359. b Succi Mansfeldam capiunt 360. b Succicorum caterva intercipitur 362. b Succi Saxonicos intercipiunt 363. b Succici exercitus difficultates 364. a Succi in Sileſiam irrumpunt 365. b Drieſena potiuntur 366. a Plauenam capiunt *ibid.* a Dœmitzam fruſtra tentant *ibid.* a Ruppinum capiunt *ibid.* b Succiæ Rectores reſpondent Daniæ Regi ſuper petitione neutralitatis pro Domo Luneburgica 368. a Succiæ Rectorum deliberatio ſuper Vinarienſi Exercitu poſt mortem Ducis Bernhardi 373. b De fide in Succiam Vinarienſes teſtantur 375. a Inter Succos & Anglicum Legatum fœdus contra Cæſarem friget 378. b Succiæ Rectorum de pacis Negotiatione Hamburgi inita judicium 381. a Ea Negotiatio circa Salvum conductum hæret *ibid.* a Succiæ Rectores à Daniæ Rege tentantur 382. a Ii reſpondent *ibid.* a Tergiverſantur *ibid.* b Succorum ſententia ſuper Tractatibus per Lauenburgicos agitatis *ibid.* b Inter Succos & Cæſareos Dani mediatio friget 383. a Lauenburgicorum circa ſecretos Tractatus inter Succos & Cæſareos negotiatio *ibid.* b Formula pacis Succis ab iis propoſita 384. a Succiæ Rectoribus tractatus Cæſareorum cum Banerio & Salvio ſunt ſuſpecti 387. a A Succis Galli naves petunt 388. b Succiæ Sena-

Senatus ad Senatum Poloniæ ſcribit ſuper irruptione Hermanni Bothii in Livoniam 389. b Sueci reſpondent Danis vectigal ad Warnemundam tolli volentibus 390. a A Danis in freto Oreſundico denuo vexantur *ibid.* a Cum Suecis Hollandi arctius fœdus affectant *ibid.* b Suecicorum armorum conditio anno 1640. 392. a Suecis Cæſarei complura loca per Bohemiam eripiunt 393. a Suecorum ala ſiniſtra vapulat 394. b Suecici Exercitus ſub Banerio miſera conditio 400. a Sueci Heldrungam Arcem capiunt 404. a Ut & Wollaviam *ibid.* b In hiberna concedunt 406. b Pomeraniæ regimen inſtaurant 407. b Saxoniæ Inferiori neutralitatem abnuunt 409. a Cum Suecia Luneburgici Duces fœdus ambiunt *ibid.* b Sueciæ Rectorum de iſto judicium *ibid.* b Suecorum in ea negotiatione ſcopus 410. a Sueci ratihabitionem tractatus cum Luneburgicis differunt 411. a Eorum poſtulata à Gallis ſuper prolongatione fœderis 414. b In Suecia prorogationem fœderis Galli urgent 419. a Ejus Rectorum ſuper ea re conſultatio *ibid.* a Rationes pro & contra *ibid.* b Negotiatio ſuper ea re pauliſper differtur 420. a Suecorum cum Ragozio negotiatio *ibid.* a Sueciæ Rectores Tractatus rejiciunt 422. a Petro Wibio reſpondent 423. b Super Sueciæ ſatisfactione Luzovii ſententia 425. a De Suecis ad Comitia vocandis Meclenburgicus agit 426. a Inter Sueciam & Hollandiam Fœderis cauſa 427. b Suecorum Conſultatio ſuper Fœdere cum Hollandis 428. a Rationes pro & contra *ibid.* a Cum Suecis non niſi obliquè Hollandi Legati Fœdus inſinuant 429. a Diſceptationes circa id formandum *ibid.* b Ejus Fœderis ſumma *ibid.* b Diſceptatio circa Ceremonias 430. a Conſultatio ſuper titulis *ibid.* b In Sueciam Scotorum Legatio 431. a E Suecia Regina mater profugit 432. a Suecorum ad Priſniciam periculum 436. b Sueciæ Rectorum cura circa exercitum Banerii poſt ejus mortem 438. b Sueci Mersburgum fruſtra tentant 438. a Halberſtadium concedunt *ibid.* a Eorum lubricus ſtatus poſt mortem Banerii *ibid.* b Sueci ad Quedlinburgum multantur 439. b Eorum cum Luneburgicis Ducibus acta *ibid.* b Suecici Duces Luneburgicorum Ducum propoſitionem annuere coguntur 440. a Exercitus periculoſus ſtatus 442. a Ad Guelferbytum ſubſiſtunt 444. b Suecico exercitui inſidiæ ſtruuntur *ibid.* b Miſeria in eo gliſcit 445. a Ductorum in eo querelæ *ibid.* a Pecuniam flagitant *ibid.* b Eorum à Salvio poſtulata & ejus reſponſum 446. a Sueci Sarſtedii conſiſtunt 447. b Ad Suecicum exercitum corrumpendum Danicæ Machinationes *ibid.* b Exercitus denuo pecuniam flagitat *ibid.* b Ejus periculoſus ſtatus Torſtenſonio ægrotante 450. b Ejus miſera conditio 452. b Geſta per Pomeraniam & Marchiam 453. a In Havelandiam irrumpunt *ibid.* a Sueciæ Rectorum ſuper Fœdere cum Luneburgicis ſententia 455. b Sueci Fœdus Luneburgicum ratihabent 457. a Idem fit irritum *ibid.* b Cum iis acta circa neutralitatem Brandeburgicam 458. a In Sueciam Legatus Brandeburgicus venit *ibid.* a Ejus poſtulata *ibid.* b Sueciæ Rectorum ſuper neutralitate Brandeburgico concedenda conſultatio *ibid.* b Neutralitatem cum Brandeburgico, concludunt *ibid.* & 459. Eorum cum Gallis Fœderis prorogatio tarde procedit *ibid.* b Moderatio circa variationes Avauxii 460. a Capita quædam ſeponuntur *ibid.* b Fœdus cum Gallis abſolvunt *ibid.* b Sueciæ Rectores tractatus cum Luzovio abrumpi jubent 463. a In Sueciam Legatus Luſitanicus honorifice recipitur 471. a Ejus propoſitio *ibid.* b Suecorum Fœdus commerciorum cum Luſitanis 472. a Sueci tota Sileſia expelluntur 479. a

Sueci Oppelam capiunt 481. a Inter eos & Cæſareos de redemtione captivorum conventio 483. b Eorum acies in prælio ad Lipſiam 485. a Iis Lipſia deditur 486. b Suecicorum excurſiones per Moraviam & Sileſiam 487. b In Sueciam nova Brandeburgici Legatio 493. a De Sueciæ Regina Matre Legatorum Brandeburgicorum negotiatio *ibid.* b Suecici Legati literas Cæſaris improbant 495. b Eorum literarum cenſura 496. a Suecici Legati dubia ſua miniſtro Danico exponunt *ibid.* b Sueciæ Rectorum ſuper ſeparatis tractatibus cum Cæſare judicium 497. b Sueci à Cæſare denuo ad ſecretos tractatus ſolicitantur 498. a Inducias cum Electoribus Catholicis à Gallis propoſitas abnuunt 502. a Sueciæ Rectorum judicium de Tractatu Goslarienſi 503. a Sueci multa loca in Moravia capiunt 510. b Vapulant 511. a Eorum Tractatuum renovatio ſuper redemtione captivorum cum Cæſareis *ibid.* b Sueci Gallaſium in Luſatiam uſque ſequuntur 513. b Cum iis & Brandeburgico Tractatus Induciarum adhuc hæret 521. b Cum Ragozio pacta ratihabent 554. b Iis Hamburgenſes Pomeraniam invident 540. b De ſtudio pacis teſtantur 559. b Ab iis Dani ſub Rudena vectigal exigunt 541. a De quo hi initio modeſte queruntur *ibid.* b Eorum conſultationes ſuper bello Danico 542. a Rationes contra & pro bello *ibid.* b Bellum in Danum decernunt 543. b Eorum Conſultationes ſuper Pomerania cedenda *ibid.* b Rationes pro ea retinenda *ibid.* b Pro eadem cedenda 544. a Ea cedendum certo modo decernitur *ibid.* b Miſſio ad Brandeburgicum *ibid.* b

Sueci Danos fruſtra monent, ut injurias emendent 545. a Conventus Ordinum Suecici Regni *ibid.* b Qui exteris de bello Danico ſignificant *ibid.* b Iis Cæſarei moram tractatuum impingere cupiunt 565. a Eorum reſponſio *ibid.* a Suecici Legati Ordines Imperii denuo invitant 567. b Suecis arctius fœdus à Luſitano offertur *ibid.* a Sueciæ Regina Chriſtina regimen ſuſcipit 573. b Sueci in Bohemiam longius tendunt 576. b Moldam tranſeunt 577. a Cremſam capiunt 578. b Ragoziani ſe iis jungunt 580. a Pyrnam occupant *ibid.* a Suecicus exercitus denuo in Bohemiam irrumpit 584. a Suecica Legio vapulat *ibid.* b Sueci Inducias cum Saxone concludunt 585. a A Suecis Anſeaticorum Monaſterii petita 591. b Cum Suecicis Legatis Avauxii congreſſus 592. a Sueci novam propoſitionem à Gallis Hiſpanis exhibitam ægre ferunt 593. a Quam Galli excuſant *ibid.* b Eos Cæſarei ad propoſitionem fruſtra urgent *ibid.* b Inter Suecos & Gallos propoſitio Monaſterii concinnatur 596. a Sueci moras ejus propoſitionis ægre ferunt *ibid.* b Suecis Oſnabrugæ Cæſarei reſponſum ſuum per Electorales inſinuare conantur 611. b Salvum conductum Mediatorum denuo poſtulant 612. a Labardæum pro Legato agnoſcere nolunt 613. a Oſnabrugæ ad Cæſareorum reſponſum replicant 620. a Cum Suecis Cæſarei ſeparatos tractatus captant 622. b Sueci ſe è Bohemia recipiunt 627. a Inducias cum Saxone prorogant *ibid.* b Ad Viſurgim movere conſtituunt 628. a In eos Cæſarei tendunt 631. a Iis Bœnigshauſius jungitur *ibid.* a Sueci cum Herbipolenſi Epiſcopo tranſigunt 636. a Donavvertam deſerunt & recuperant *ibid.* a Oſnabrugæ novum procuratorium exhibent 645. a Inter Suecicos & Gallicos Legatos Oſnabrugæ diſceptatio *ibid.* a Suecorum cum Brandeburgicis colloquia ſuper Pometania 647. b Eorum ſatisfactioni Hollandi ſeſe opponunt 653. a Suecis Oſnabrugæ Cæſarei duplicam exhibent 661. b Super eorum ſatisfactione Cæſareorum peculiaris Oſnabrugæ declaratio 663. b Quam ampliant 664. a Iis prima formula pacis à Cæſareis Oſnabrugæ exhibetur *ibid.* a Sueciæ ſatisfactio Oſnabrugæ vacillat 672. b

Inter *Suecos* & Gallos ſuſpiciones 675. b

De *Sueciæ* ſatisfactione nova propoſitio 686. a Inter Suecos & Brandeburgicos ſeparati tractatus ſuſcipiuntur 687. b Suecis tota Pomerania à Cæſareis offertur 693. a Suecici Deputati Ulmam veniunt & eorum mandata 703. a Sueci inducias cum Colonienſi Electore ratificant 712. b Sueciæ Regina inducias cum Cæſare abnuit *ibid.* b Inter Suecos & Gallos ſuper hoſpitiis convenitur 713. b Suecis Bavarus ſuſpectus eſt 715. b Sueci Gleichenſteinam Arcem fruſtra tentant 724. a Uberlingæ fruſtra ſubvenire conantur 735. a Ac Biberacum deſerunt *ibid.* b Cæſareorum propoſitis in cauſa Palatina accedunt 752. a Legati Oſnabrugam redeunt 767. a Scripto ſeſe in Palatina cauſa

causa declarant 768. a Succiæ Regina Bavaro rupturam excusanti respondet 773. a De eo apud Aulam Gallicanam queritur 774. a Succicæ Legationis defensio qua ostenditur Domino Electori nec jus nec fas fuisse induciis cum Succiæ Campiductore contractis renuntiare *ibid.* & *pagg. seqq.* Succi Imperii negotia Ordinum arbitrio committunt 779. b
Succicorum navium cum Anglis collisio 796. b Succi in superiorem Palatinatum abeunt 803. b Cum Cæsareis de negotiis Imperii agere frustra quærunt 824. b Succorum cum Bavaricis colloquium 843. b Succica pax absolvitur 858. a Succi subscriptionem pacis in Gallorum gratiam abnuunt 859. b Eorum interpositione pax Gallica cum Ordinibus concluditur 863. a Eorum cum Hispanis tractatus quiescit 864. b Inter Succicam Regiam & Cæsaream sacram Majestates articuli pacis 872. b Succos & Cæsareos ratihabitionum permutatio peragitur 919. a Succici milites incommodis hospitiis utuntur ob Gallos aliosque 922. a Succi pro executione pacis contendunt 927. b Satisfactionem pro posterioribus pensionibus expetunt 930. b Succiæ Generalissimus Moguntinum invisit 933. b Idem de propositione Monasterii facta ipsi exprobrat *ibid.* b Exercitum propius contrahit 934. a Succi solutionem urgent 935. b Succiæ Generalissimus temperamentum super Franckendaliæ restitutione à Cæsareis propositum repudiat 937. b Quæ res ad Reginam refertur 936. b Super ea re cum Gallis consultatio 937. a
Succorum cum Cæsareis negotiatio super exauctoratione 946. b Succiæ Ordines matrimonium Reginæ urgent 953. a Reginæ super suo matrimonio declaratio 954. b Quæ Ordinibus Regni proponitur 955. a Eorum consultatio super fœdere Gallico continuando *ibid.* b Ad Reginam Succiæ Scotiæ Parlamentum scribit 957. b Succiæ, Ordinum Conventus 983. b Eorum postulata super retrahendis Coronæ bonis *ibid.* b Libellus supplex trium Ordinum 984. a Succiæ Equestris Ordinis responsum ad Libellum supplicem Trium Ordinum 985. a Regina illud dissidium sopit *ibid.* b Reginæ coronatio 988. b Hispani ejus amicitiam affectant 990. a Ea Mediationem inter Regem Angliæ & Scotos suscipit *ibid.* b De deponendo Imperio cogitat 994. a Id Consilium Chanutus Galliæ Legatus dissuadere studet *ibid.* b Ut & Princeps Carolus Gustavus *ibid.* b Etiam Senatus 995. a Rationes Reginæ circa id propositum *ibid.* a Ea destinatum suum differt *ibid.* b In Succos calumniæ Viennæ sparsæ 999. a Reginæ super renovando fœdere Gallico considerationes *ibid.* a Super eo renovando decernit 1000. a Capita ejus discutiuntur *ibid.* b Ejus formula concipitur 1001. b Regina in Hispaniam mittit 1002. b Succorum suspiciones de Polonis 1003. b Eorum Legatorum ad Lubecensem Conventum mandata 1004. a Qui ibi minantur nisi de titulo satisfiat 1009. a Succiæ Regina Gedanenses super insidiis monet 1014. b Ejus consultatio de recognoscenda Republica Anglicana *ibid.* b Quam agnoscere constituit 1015. a Pacta inter Danum & Hollandos frustra impedire studet *ibid.* b Anglorum societatem affectat 1016. b Ejus cum selectis Senatoribus deliberatio super rebus Polonicis & Anglo-Belgicis 1018. a Decretum super rebus Polonicis & bello inter Anglos & Belgas 1019. a Regina periculum vitæ incurrit *ibid.* b Ad Legatum Hispanicum Viennæ scribit 1021. b Investituram Pomeraniæ frustra petit *ibid.* b Poloni Regis extrema destinata expiscari cupit 1026. b Ejus Missio ad Curlandiæ Ducem *ibid.* b Ferdinandum IV. Electoribus commendat 1041. b Cum Brandeburgicis tractatus limitaneos absolvit 1043. a Repressalia in Hollandos decernit 1048. a Ejus missio in Angliam & ejus scopus *ibid.* a Ejus mediatio apud Anglos eluditur *ibid.* b Cum Anglico Legato Holmiæ acta 1050. a Fœdus cum eo super commerciis concluditur 1051. a Pro Ulfeldio frustra intercedit 1052. a Ejus Legatio in Hispaniam *ibid.* b Regno cedere constituit, & Senatui destinata sua pandit 1057. b Qui eadem frustra deprecatur 1058. a Principi Palatino successorem substituere conatur *ibid.* b Ejus adlocutio & propositio ad Ordines 1059. a Qui in abdicationem demum consentiunt 1060. a Regina Lusitanum Residentem agnoscere abnuit *ibid.* a Sceptrum deponit *ibid.* b Instrumentum abdicationis 1061. a Solemnia abdicationis *ibid.* a Reginæ oratio valedictoria ad Ordines *ibid.* b Ad quam Rosenhanius respondet *ibid.* b Ejus oratio ad novum Regem *ibid.* b Ejus regimen fuit Succiæ glorioſum & proficuum 1062. b
Sultzbergam Cæsarei capiunt 702. b
Per *Suntgoviam* rustici tumultuantes compescuntur 96. a
Sultzbacensis Palatini querela 613. a
Stumsdorfiani Tractatus instaurantur 229. a Super legibus pacis in iis frustra disceptatur *ibid.* b De induciis agitur 230. b De legibus induciarum *ibid.* & 231. Turbæ inter tractandum 232. a Eorumdem Tractatuum Catastrophe *ibid.* b
Stalhantschii per Silesiam gesta 365. b Stalhantschius Berolino minatur 451. a Idem in Silesiam movet *ibid.* b Lubenam & Heinzendorfum capit *ibid.* b Cæsareos prævenit *ibid.* b Gœrlicium obsidet 452. a Saganum procedit *ibid.* a Modica auxilia è Pomerania accipit 406. a Hirschbergæ subvenit *ibid.* b In hiberna se recipit 452. b Periclitatur 479. a
Stargardia à Cæsareis expugnatur 216. a Iterum vi expugnatur 262. b Et ab hoste deseritur 263. a
Stettinum Succos recipit 36. a Stettinum Sigismundus Marchio venire vult 296. b Quod Bielkius abnuit *ibid.* b Ibi tractatus inter Succos & Brandeburgicos instauratur 492. b Posteriores iterum re infecta discedunt *ibid.* b
Stralsunda Pomeraniæ Dux Succos dimovere conatur 29. & 30. Præsidium Danicum ea urbe educitur 30. a Stralsundenses denuo à Cæsare tentantur 279. b Eorum morositas 283. a Ii militem conscribunt 364. a Stralsundæ Leuchtmarus cum Oxenstierna confert 491. a Disceptatio de Plenipotentia *ibid.* b De pacto adjecto *ibid.* b De præsidiis, Jurisdictione, Bonis Equitum Teutonicorum 492. a Ex urbi Cæsarei salvum conductum negant 572. a Circa eam Lambergius frustra temperamentum proponit 594. a Circa ejus Salvum conductum temperamentum 598. a Stralsundensium petita 619. a
Strigovia à Cæsareis capitur 405. a Eam Torstensonius iterum occupat 480. a
Straubinga à Duce Bernhardo capitur 122. a
Straubinga à Bavaris recuperatur 141. a
Stumsdorfianorum Tractatuum præliminaria 227. b In iisdem Tractatibus controversiæ super procuratoriis *ibid.* & 228.

T.

Tartarica Legatio in Succiam 993. b
Teschenam Arcem Cæsarei recuperant 637. a
Tillius in Gustavum movet 44. a Novum Brandeburgum expugnat *ibid.* b Magdeburgum tendit *ibid.* b Thuringiam versus movet 48. b Saxoniæ Electorem invadit 50. a Copias recolligit 53. a Ejus conatus *ibid.* b Noribergam frustra tentat 55. a Wiltzburgum occupat 56. a In Bavariam recedit 63. b A Gustavo insequitur 64. a Ejus milites vapulant *ibid.* b Cadit *ibid.* b
Torga à Banerio capitur 274. b Banerius ad eam considet 276. a Hostis ibi eum includere statuit *ibid.* b Inde movere Banerius instituit 277. b
Torstensonius exercitum firmat 548. a Gallasio obviam tendit 549. b Eum insequitur 550. a Ragozium stimulat 538. a In Transylvaniam mittit *ibid.* b
Torstensonius Brinæ obsidium solvit 583. a Leopoldum insequi non potest *ibid.* a In Bohemiam transit *ibid.* b Ab exercitu discedit *ibid.* b Imperium in Carolum Gustavum Wrangelium confert 584. a Landsbergam occupat 103. a Dux Succici Exercitus destinatur 442. b In Germania appellit 448. a Ad Exercitum conferre se statuit *ibid.* b Albim transgreditur 449. a Ad Exercitum venit & ejus destinata turbantur *ibid.* b Exercitui satisfacit 450. a Ejus cum Luneburgicis acta & morbus *ibid.* a

Qui-

Quiescere cogitur 475. a Propius hostem movet *ibid.* a Ejus consilia 477. a In Silesiam cogitat 478. a Ad eum Luneburgica Legatio *ibid.* a Goslariensem tractatum dissuadet *ibid.* a Silesiam versus iter instituit *ibid.* b Luccam occupat 479. a Ut & Gubbenam, Soraviam, Saganum, Glogoviam majorem *ibid.* b Hemstadium, Sprottoviam, Friburgum, Drackenbergam, Militschiam, Parchvvitzam, Jauram, Strigaviam 480. a Schvveidniciam obsidet *ibid.* a Cæsareos frustra insequitur *ibid.* b Olmucium capit, ut & Littam & Neustadium Moraviæ 481. a Brigam obsidet *ibid.* b Ejus Obsidium solvit 482. a A Cæsareis insequitur *ibid.* a Ad liberandam Glogoviam à Cæsareis obsessam semovet *ibid.* b In Misniam movet 484. a Lipsiam obsidet *ibid.* b Post cladem Cæsareanorum Lipsiæ obsidium repetit 486. a In Bohemiam cogitat 487. a Freibergam obsidet *ibid.* b Eum in eo obsidio Luneburgici Legati adeunt 508. b Illud oppidum deserit 509. a Augusto Saxoniæ Duci commeatum retractat *ibid.* a In Bohemiam irrumpit *ibid.* b Albim transit 510. a In Moraviam tendit *ibid.* b Gallasius eum insequitur *ibid.* b Castra mutat 511. a Hostem lacessit *ibid.* b Eulenbergam capit 512. b In Holsatiam abire jubetur *ibid.* b In Silesiam transit *ibid.* b De Induciis proponit 513. a Per Silesiam descendit *ibid.* a Cum Polonis literas commutat *ibid.* b Holsatiam versus movet *ibid.* b

Torstensonius Bernburgum tendit 551. a Castra Cæsareorum castris opponit *ibid.* a In Misniam abit 552. b Reliquia ejus exercitus Wiebergam evadunt 553. a In Bohemiam movet 576. b Iglaviam capit 578. b Danubium transire non potest 579. a Ejus per Austriam progressus *ibid.* a Torstensonii & Ragozii diversa intentio 580. b In ejus castra Ragozius junior venit 581. b Torstensonius in Sueciam abit 631. b

Tractatus Gedanensis de pace 33. b In irritum cadit 34. a

Transylvaniam Torstensonius mittit 538. b In eam Ragozius redit 583. a

De *Trautmansdorfio* Comite magna est in pacis tractatibus expectatio 613. a Is Monasterium venit 614. b Ejus mora Osnabrugæ est Gallis suspecta 648. b Is Monasterium discedit 649. a Cum Gallis de satisfactione agit 651. & 652. Ejus artes 665. b Is discessum minatur 682. b Discessum è loco tractatuum parat, lubentibus Catholicis, invitis Evangelicis 763. b Tractare amplius abnuit & Monasterio discedit 764. & 765. Ejus super conventis collisio 826. b Sueci Cæsareos ea de re compellunt *ibid.* b

Treveri à Gallis recuperantur 78. a Trevirensis neutralitatem amplectitur 61. b

Treveri ab Hispanis occupantur 185. a De Trevirensi Gallorum postulata omnes Osnabrugæ & Monasterii improbant 570. b Treviros Turennius occupat 589. a Trevirensis Elector Philipsburgi præsidium frustra tentat 108. b Liberantur 595. b

Ad *Tapelam* Wrangelius considet 719. b

Tribelam Cæsarei occupant 718. b Ad eam conflictus 719. a

Tripsesa à Suecis recuperatur 322. b

Tupadelius Croatas clade afficit 106. a

Turennius ad exercitum venit 521. b In Bavaricos movet 556. b Duas eorum Legiones cædit *ibid.* b Cis Rhenum movet 586. a Ei Kœnigsmarckius succurrit 587. b Ad Rhenum se recipit 589. a Treviros occupat *ibid.* a Copias contrahit 629. b Conjunctionem cum Suecis detrectat 630. a Vesaliæ Rhenum transit 631. b Wrangelio jungitur *ibid.* b In Moguntinam ditionem progreditur 713. a Aschaffenburgum & Hœchstam capit *ibid.* a Moguntinus cum eo transigit *ibid.* a Darmstadiensem duriter habet *ibid.* a Ad Rhenum movet 736. b Bavarico inducias renuntiat 737. a

Turennius se Wrangelio jungere offert 799. b Rhenum transit 800. b Suecis quædam hospitia concedit 804. b E Germania abit 922. a

Turrius Fridlando aures præbet 107. a

Twila Cæsari se dedere abnuit 334. b

Tyrnam Sueci occupant 550. a

U.

Uberlinga frustra ab Hornio tentatur 151. b

Uberlingam Galli intercipiunt 518. b Eam Bavarici recipiunt 556. a Galli tentant 702. a

Uberlingæ Sueci frustra subvenire conantur 735. a

Ulma Fœdus cum Gustavo Rege init 61. b

Ulma se Cæsari dedit 195. a

Ulricus Holsatiæ Dux interficitur 118. a

Ulricus Dux Brunsvicensis & Luneburgensis fœdus cum Gustavo Rege Sueciæ init 57. a

Uratislavienſis Tractatus Brandeburgicò displicet 108. b Uratislaviensibus commercia libera permittuntur 814. b

Usedomium à Gustavo Adolfo occupatur 35. b Ut & à Cæsareis 283. b

Ukermundam Sueci recuperant 325. b

Ukermunda à Gustavo occupatur 37. a

Unio Evangelicorum 8. b

Unionistæ & Batavi Bellum Bohemicum suadent 10. b

Inter *Unionem* & Ligam res componitur 12. b

Valetta in Allatiam movet 254. b

Vechtam Hatzfeldius expugnat 330. b Ea à Suecis Hallicis junctis capitur 286. a

Veneti Mediationem suam offerunt 301. b Cum iis Electorum controversia 563. b Iis Cæsar Electoribus pares habet 571. b Venetus Legatus Osnabrugæ denuo Mediationem offert 610. b Veneti Auxilium contra Turcam petunt Holmiæ 697. a De Veneta Mediatione Osnabrugæ acta 563. a

Verdugi inanis conatus 408. a

Verdensis sessio expeditur 1054. a

Viennam Palatina cæsa trajicitur 470. a

Vierreda Congressus habetur 297. a

Vinariensis Exercitus è Silesia expellitur 18. b Vinariensis Ducis Wilhelmi acta 62. b Vinariensis Dux Saxonis directorio favet 133. a

Vinariensis Dux Wilhelmus paulatim ad pacem Pragensem flectit 196. b Idem eam amplectitur 206. a Vinarienses de fide in Sueciam testantur 375. a Vinariensis Ducis Testamentum aperitur *ibid.* a Vinarienses in Palatinatum descendunt *ibid.* b Ducis Wilhelmi Consilia *ibid.* b

Apud *Vinarienses* Galli argento rem agunt 376. a Eorum Exercitus inclinatio *ibid.* a Circa illum Gallici ministri mentem suam dissimulant *ibid.* b Eos Cæsar captat 377. a Circa eos Gallorum artes prævalent contra captationes Cæsaris *ibid.* a Eorum gesta sub Duce Longuevillio *ibid.* b Illis in Palatinatum descendentibus Bavarici occurrunt 378. a Aliquot Oppida capiunt *ibid.* a In Rheingovia vapulant *ibid.* a Eorum misera conditio *ibid.* a Ii Rhenum transeunt *ibid.* b Et Hassi conjunctionem detrectant 395. a Se cum Suecis, Hassis & Luneburgicis jungunt 396. a Per Wetteraviam & Hassiam hiberna capiunt 408. a Eorum legio deletur *ibid.* a Super Vinariensi exercitu disceptatio 417. a Super eo cum Gallis Suecorum acta 373. & 374. Is Rhenum transit 451. a Lambojus contra eum evocatur *ibid.* a

Vinarienses & Hassici Lambojum invadunt 488. b Eorumdem victoria *ibid.* b Per Juliacensem & Colonienſem agrum multa oppida invadunt 489. a Eorum clades ad Dutlingam 521. a Legionum seditio 731. b Ad quos Turennius mittit 732. b Turennium repellunt & trans Mœnum abeunt 733. b Ad Visurgim concedunt 734. a Eos Kœnigsmarckius accipere dubitat *ibid.* b Gallici Legati cum iis agunt *ibid.* b Cum iis facta conventio *ibid.* b

Virmandius vapulat 56. a

Visurgim Sueci coacti transeunt 247. b Ad Visurgim Sueci movere constituunt 628. a

Volmarius Osnabrugam ire jubetur & venit, sed sine plenipotentia 781. a

Vultejus Landgraviam apud Suecos excusat 412. a

W.

Waldeccæ Comitis circa pacem conatus 422. a

Wallensteinius Exercitui Cæsareo præficitur 17. b

Ad *Wangenam* Cæsarei vapulant 142. a Eam Cæsarei opprimunt

primunt 735.a
Wankio expugnati Geberlicii pacta non servantur 452.a
Ejus adversus Saxoniæ Electorem conatus 722.b Is capitur & damnatur *ibid.* b
Warendorffium Kœnigsmarckius aggredi cupit 734.a
Ad *Warnemundam* Dani vectigal tolli volunt 389.b Eam Arcem Mecklenburgicus reposcit 993.a Ea à Rostochiensibus destituitur 323.b A Suecis restauratur, Dano nequicquam contradicente 324.a
Wartenberga à Wittenbergio occupatur 637.b
Ad *Watweilam* prælium 142.b
Weissenburgum à Bavaricis expugnatur 67.a Id Cæsarei obsident 702.b Quod iis deditur *ibid.* b
Apud *Weissenfeldam* Cæsarei vapulant 438.a
Werbense Munimentum Sueci amittunt 286.a
Werla à Landgravia occupatur 123.b
Wertanus Aichstadium capit 121.b Is & Enckefortius in Galliam mittuntur 335.a Wertanus vapulat 489.b Iterum 518.b Guebrianicos carpit *ibid.* b Fœderatos frustra insequitur 812.a
De *Westphalici Circuli* neutralitate agitur 96.b
Per *Westphaliam* gesta *ibid.* b Ea Regio per Landgravium Wilhelmum irrumpitur 97.a Per eam Suecorum acta 143.b Idem 166.b In Westphalia Hassorum Induciæ 327.b Ea à Leslæo invaditur 248.b Per eam gesta 285.a & 366.b Westphalicis copiis Kœnigsmarckius præficitur 367.a De Westphalia Gallorum propositio 387.b Westphalicus Conventus paulatim diffluit 932.a
Super *Westrogothia* tumultibus Sueciæ Ordinum Decretum 358.b
In *Wetteraviam* Mansfeldius irrumpit 170.a Per eam Vinarienses hiberna capiunt 408.a
Wintheimum ab Hornio capitur 55.b A Cæsareis occupatur 171.b
Wildinga Fœderati considunt 401.a
VVilhelmus Saxoniæ Dux rem bene gerit 105.a
VVilhelmus Dux Vinariensis Saxonis directorio favet 133.a
VVibio (Petro) Sueciæ Rectores respondent 423.b
VViltzburgum à Tillio occupatur 56.a
Ad *VViselochum* Cæsarei vapulant 78.a
VVinsemum Sueci amittunt 286.b
VVismariensis Tractatus cum Gallo ratificatio à Suecis differtur 269.b Wismarienses hostem carpunt 288.a Eorum excursio 322.b Wismariam Danus evacuari postulat 354.b Circa eam nova Osnabrugæ propositio 673.a
Ad *VVitebergam* Saxonici Munimentum deserunt 275.a
VVitebergam reliquiæ Gallasii exercitus evadunt 553.a
VVittenbergius in Silesiam mittitur 637.a Wartenbergam occupat *ibid.* b
VVittenbergius tandem supplementis firmatur 638.a Polckhainum capit *ibid.* b In Bohemiam abit 639.a In Moraviam tendit *ibid.* a Ut & in superiorem Silesiam *ibid.* a Eum Wrangelius ad se evocat 713.b Is in hostem movet 725.a Ad VVrangelium evocatur *ibid.* b In Silesiam redit 726.a In Bohemiam excurrit 815.a Ad Kœnigsalam considet *ibid.* b Tabor oppidum occupat 816.a Budevveisam tendit *ibid.* a
Ad *VVitteweiram* prælium 336.a
A *VVitzlaga* Hatzfeldius repellitur 330.b
VVolgastum Gustavo deditur 37.a Id Cæsarei expugnant 284.b Eo Dani cibaria inferunt 321.b Deditur 323.a
Wolaviam Cæsarei recuperant 553.b Ea à Suecis occupant 414.b
Wollinum à Gustavo Adolfo occupatur 35.b
Ad *Wollinum* Cæsarei pelluntur 216.b
Wormatia Conventus indicitur 168.b Oxenstiernæ in eo propositio 169.a Ordinum in eo deliberatio *ibid.* a Oxenstierna Fœdus ibi subscribere recusat *ibid.* a Neoburgico in eo neutralitas conceditur *ibid.* a Ea urbs à Gallis capitur 558.a Eam Cæsarei frustra tentant 736.b
Wormatiensis Conventus instauratur 181.a Propositio in eo facta *ibid.* a Cum Duce Bernhardo super imperio in Exercitum in eo transigitur *ibid.* a Idem Conventus ad Saxonem & Daniæ Regem scribit *ibid.* b Ejusdem conclusio 182.a
Wormatia Cæsari se dedit 194.b
Wrangelius Gartzium expugnat 263.a In Marchiam progreditur *ibid.* b
Wrangelius Custrinum nequicquam captat 264.a In Pomeraniam tendit *ibid.* a Wrangelius (Helmoldus) ad Suecos cum sua Legione transit 359.b Wrangelius Brixiensem arcem capit 627.a In Wrangelium (Carolum Gustavum) Torstensonius Imperium Succici exercitus confert 584.a Huxteram capit 628.b Ut & Paderbornam *ibid.* b Et Stadbergam 629.a In Hassiam superiorem progreditur *ibid.* a Kœnigsmarkius ei jungitur 630.a In Hassia subsistere constituit *ibid.* b Ad Amœnoburgum castra ponit *ibid.* b Turennius ei se adjungit 631.b Summum exercitus Imperium ei confertur *ibid.* b Rainam expugnat 633.a Inducias cum Cæsareis aversatur 635.b Apud Bregentiam montium claustra occupat 636.b Ad Helvetios scribit 637.a Lindaviæ obsidium molitur 702.a Insulam Meinaviam occupat 704.b Bregentiam deserit *ibid.* b Inducias ratas habet 709.a Ejus congressus cum Gebhardo 710.b Schvveinfurtum obsidet 712.a Wittenbergium ad se evocat 713.b
Wrangelius in Bohemiam excurrit 714.a Egram capit *ibid.* b Ejus literæ ad Bavarum super ratificatione armistitii 717.b Bavaro ratificationem abnuente respondet 718.a Ad Tœpelam considet 719.b Loca quædam Bohemiæ tentat 721.a In Misniam tendit *ibid.* b Salam transit 722.a Turennii conjunctionem affectat *ibid.* a Visurgim transit *ibid.* a Cassellas excurrit 799.b Mœnum versus progreditur *ibid.* b Landgravium Georgium tormenta poscit 800.a Ejus consilia *ibid.* a Per Turennium Cæsareos non statim persequi potest 801.a Winsheimum movet 802.a Depositas Forcheimi Machinas accipit & Winsheimum capit *ibid.* a In Sueviam movet 804.b Dunkelspulam occupat & Kœnigsmarkius ei iterum jungitur *ibid.* b
Wurtenbergicus Dux à pace Pragensi excluditur 281.b
Wurtzburgum à Gustavo occupatur 53.b Wurtzburgensis Episcopi constantia, cum Bavarus inducias cum Suecis initas renuntiaret 721.a
Wurtzburgum à Cæsareis capitur 171.a
Wurtzburgensis Arx à Cæsareis capitur 186.b
Wurbenus Comes Suecicam militiam amplectitur 801.a
Wurbenus Comes rem bene gerit 815.a
Winsenna à Banerio in potestatem redigitur 258.a

Z.

Zittavia à Suecis occupatur 483.b A Gallasio capitur 514.a
Zonsa frustra obsidetur 622.a
Zwiccaviam Cæsarei capiunt 441.b

FINIS.

HAVERHISCHE STAATS- BIBLIOTHEK MUENCHEN

BSB Bayerische StaatsBibliothek
MDZ Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Pufendorf, Samuel von,

Samuelis Pufendorfi Commentariorum De Rebus Suecicis Libri XXVI Ab Expeditione Gustavi Adolfi Regis In Germaniam ad abdicationem usque Christinae

Francofurti ad Moenum 1705

2 H.sept. 31
urn:nbn:de:bvb:12-bsb10328986-1
VD18 14620375-001